

Vol 199

No 124

R. 71
111

$$\begin{array}{r} 120 \\ 120 \\ \hline 240 \end{array}$$

ORDO, NVMERVS, ET NOMINA LIBRORVM veteris testamenti iuxta Hebræorum traditionem.

Hebræi in librorum veteris testamenti distinctione, alium quàm Latini ordinem obseruant. Totum enim veteris Instrumēti corpus vocant עֲטָרִים וְאָרְבַּע, hoc est Efrim ve arba: quod est vigintiquatuor. Tot enim in suo canone indubitatae authoritatis habent libros, quos in quatuor diuidunt partes: scilicet תּוֹרָה legem, נְבִיאִים אֲחֵרִים prophetas priores, נְבִיאִים אֲחֵרִים prophetas posteriores, & כְּתוּבִים scripta, hoc est hagiographa.

תּוֹרָה Lex, quæ חֻמֵּשׁ id est quinarius, Græcè πεντάτευχον, pentateuchon, in quinque Moyſi libros diuiditur.

בְּרֵאשִׁית	Beresith, id est, In principio.	1. Genesis.
וַאֲלֵה שְׁמוֹת	Velle semoth, id est, Et hæc nomina.	2. Exodus.
וַיִּקְרָא	Vaiikra, id est, Et vocauit.	3. Leuiticus.
וַיִּדְבֵּר	Vaiedaber, id est, Et locutus est.	4. Numerus.
אֵלֶּה הַדְּבָרִים	Ele haddebarim, id est, Hæc sūt verba.	5. Deuteronomium.

נְבִיאִים אֲחֵרִים, Prophetæ priores diuiduntur in quatuor libros.

יְהוֹשֻׁעַ	Ieholua	6. Iosue.
שׁוֹפְטִים	Sophetim	7. Iudicum.
שְׁמוּאֵל	Semuel, vel Samuel	8. Primus & secūdus Regum.
מְלָכִים	Melakim, vel Malachim.	9. Tertius & quartus Regum.

נְבִיאִים אֲחֵרִים Nebiim Aharonim, Prophetæ posteriores in 4. libros.

יִשְׁעִיָּה	Iesaias	10. Isaias.
יֵרֵמְיָה	Iirmeia	11. Ieremias.
יְחֶזְקֵאל	Iehezkel	12. Ezechiel.
תֵּרֵי אֶסֶר	Tere Aser	13. Duodecim prophetæ minores, qui sunt.
הוֹשֵׁעַ	Hosea	Hosee
יוֹאֵל	Ioel	Ioel
עָמוֹס	Amos	Amos
עֲבַדְיָה	Obadia	Abdias
יוֹנָה	Iona	Ionas
מִיכָה	Micha	Michæas
נְחֻם	Nahum	Nahum
חַבְקֻק	Habakuk	Habacuc.
צְפַנְיָה	Zephania	Sophonias
חַגַּי	Haggai	Haggæus
זְכַרְיָה	Zecharia	Zacharias
מַלְאֲכִי	Malachi	Malachias.

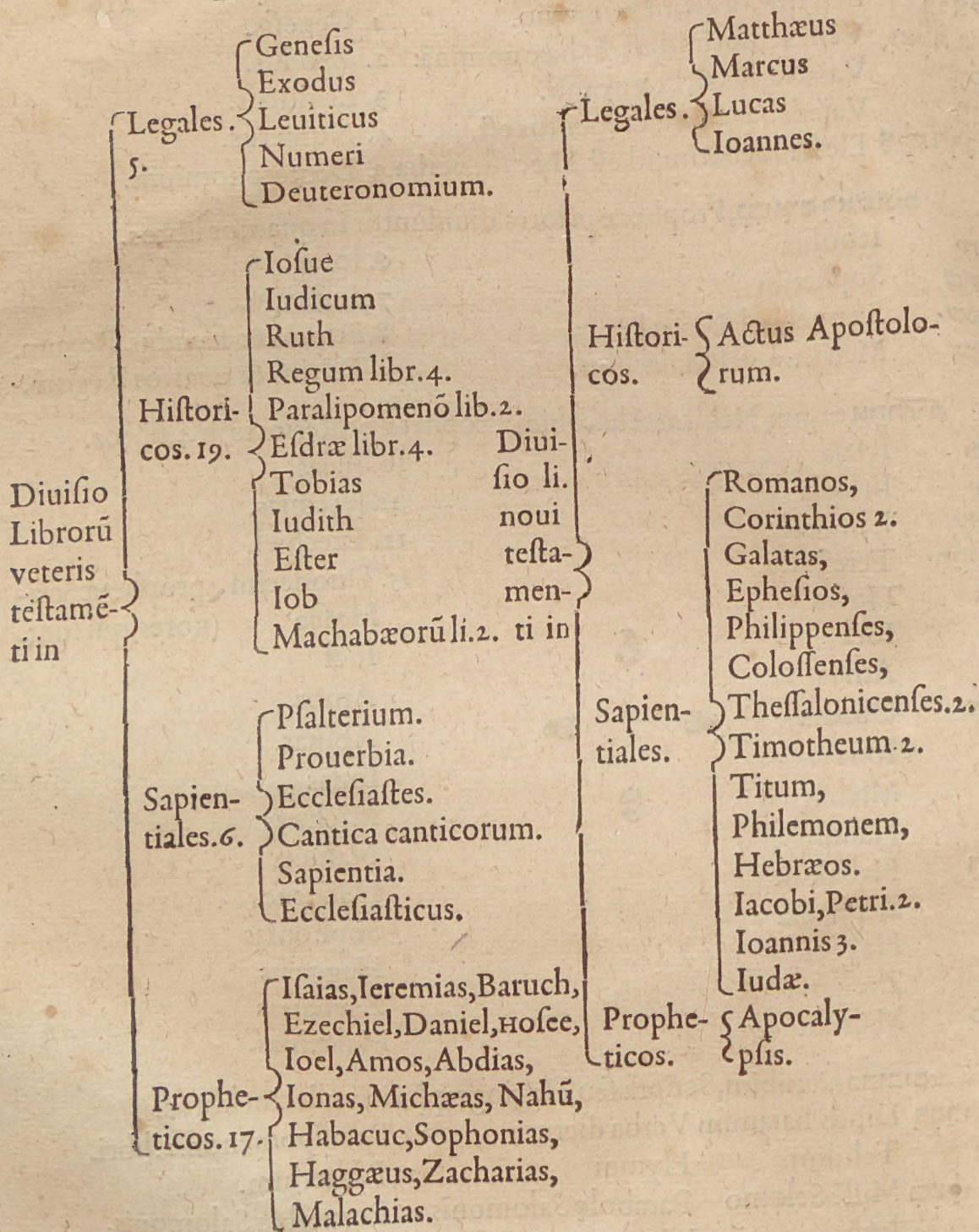
כְּתוּבִים Cetubim, Scripta seu Hagiographa in vndecim libros.

דִּבְרֵי הַיָּמִים	Dibre haiamim	Verba dierum	14. Paralipomenon. 2. libri.
תְּהִלִּים	Tehilim	Hymni	15. Psalterium.
מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה	Misse Selomo	Parabolę Salomonis	16. Prouerbia Salomonis.
אִיּוֹב	Iiob	Iob	17. Iob.
רוּת	Ruth	Ruth	18. Ruth
קֹהֶלֶת	Kohemoth	Concionator	19. Ecclesiastes.
אֵיכָה	Echa	Quomodo	20. Threni.
שִׁיר הַשְּׁוֹרִים	Sir harisim	Canticū canticorum	21. Canticum canticorum.
אֶסְתֵּר	Esther		22. Esther.
דָּנִיֵּאל	Daniel		23. Daniel.
עֶזְרָא	Ezra		24. Esdras & Nehemias.

LIBRI SEQUENTES NON SVNT IN CANONE
Hebræo ab Ecclesia tamen recepti Christiana.

1. Liber Iesu Sirach, id est, Ecclesiasticus.
2. Iudith.
3. Tobias.
4. Machabæorum libri duo, quos Hebræi in suis historiis vocant Hasmonai.
5. Tertius & quartus Esdræ.
6. Sapientia iuxta Græcos Salomonis, iuxta alios Philonis.
7. Baruch, Jeremiæ scriba.

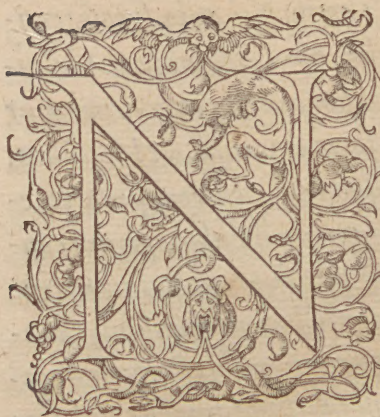
Diuisio veteris testamenti secundum Latinos.

Additus liber tertius Machabæorum, qui nuperrimè à viris bonis inuentus, typis quoque mādatus est, in quo si tu aliquid comperias, quod tum ad laudem Dei fideique & ecclesiæ promotionem, atque adeò salutem tui ipsius & proximi facere possit, compertoribus gratiam habebis.

OMNIBVS

OMNIBVS ECCLESIAE CA-
THOLICÆ ROMANÆ FILIIS GRATIAM,
MISERICORDIAM ET PACEM A DEO PATRE,
& Domino nostro Iesu Christo optat Iacobus
Faber, Doctor Sorbonicus.

NIHIL hominum generi debet esse prius, nihilve antiquius, Lector Christiane, quàm ut veram, piam & sinceram de Dei Opt. Max. voluntate sacris Bibliorum libris cōprehensa, & nobis disertis sermonibus expressa, deque fide & religione sententiam animo penitus comprehensam perceptamque habeat atque conseruet. Nam sine ea neque bene beatęque viui in hoc mortali aũo potest, neque merito huius vitę presentis tãquam stipendio, perpetua illa bonorum æternorum vsura, ad quam omnes boni aspirando contendunt, & contendendo aspirant, comparari. Verumenimũero posteaquam deploratissimus & infestissimus ille Ecclesię Catholicę & Romanę cacoangelus, hoc ut ulceratissimo iuxta ac infelicissimo, ita periculosissimo tẽpore sanam ac Euangelicam Christi doctrinam, quam non sustinet, oppugnare cepit, summisque viribus est aggressus, nullum telorũ genus ac arietum, nullũ denique testudinum artificium, aggerũ aut fossarum prætermittendam ducit, quo illam proscindat, lancinet, perdat, eidẽque extremã perniciem vel præsentissimam, si per Christum liceret, adferat. Inter omnes autem, nisi me meus fallit animus, quas extruit affabrẽ machinas, longis sinuosisque anfractibus hostis versutus, nulla plerisque maximi & nominis & authoritatis viris surgere & extare omni repetita veterum memoria videtur Ecclesię Dei semel profligandę, & nisi sit nobis propitijs propter inundantes abusum fluctus, quibus submersa primi Pontificis Petri nauicula obruitur, euertendã perniciosior quàm illa quę titulo nouę vtriusque testamenti in omni lingua promiscuę versionis Religionis ergo, nouam quoque & peregrinam ex piscatoria arte subtrudere molitur sacre scripturę primum, deinde Ecclesię orthodoxę & cum securitate opinionem & cum fiducia indubitatam recuperandę salutis doctrinam. Quę sanẽ machina, ut est dubio procul cum primis in Ecclesiã Dei orthodoxã, quam Tertulianus felicem vocat, D. Cyprianus matricem, sancti Irenęus & Augustinus catholicam Romanã, periculi certẽ perniciosissimĩ & nisi maturẽ resipiscamus, luctuosissimi plena: ita certẽ omnibus pietatis verẽ Christianę studiosis, sua cuiq; pro virili nempe maxima, est omni ope nitendum & obnixẽ contendendum, ne quid hinc vel suboriat in caput nostrum, quod iandudum parturit Husgnaleorum synagoga, vel ipsa capiat detrimenti: omniaq; Catholicis hominibus verẽ masculis ea adferenda & præsidia & subsidia, quę seruitutis iugum plusquàm Pharaonis nostris hĩsce humeris excutiãt, tenebrãsq; Aegyptiorũ dissipet, hęc atque fidei nostrę Christianę pestẽ procul abiiciãt, abarceant, propulsent, profligent, exterminet, vel loco stare vel altius radices immittere possit. Pestem porrò dixerim & intrepidẽ reip. Ecclesiastica non calamitatem istas nõ uas non dico priscorum modò hæreticorum, sed & Husgnaleorum atque Geneuensium, maxime verò Bezariorum istorum de Græcis hodiernis, & si uoles Hebræis vulgatis codicibus sacrarum scripturarum versiones quod (si modo mei satis prospiciant oculi) aliis in machinis quas vna nunc tempestatis in Dei ecclesiã erigit haud segniter malus genius, plus habeat & fiducię repositum, & noxiũ magis veneni præsentissimi recõditum: hoc est in conuulsione atque labefactione traditę nobis iam inde ab ipso mundi exordio doctrinę: in qua vna re, Ecclesiastica scilicet traditione corseon procellis, nũcque adeò in primis sita recumbit Christianę & orthodoxę nauicula sacra anchora certissimo constantissimo ve sue salutis aut præsidio, si fixa hæreat, aut periculo si tempestatis vi conuulsa fluctuare & undis insurgentibus vacillare tantillum incipiat. Hac enim vel submotã & luxatã, vel de vetere statione concessa authoritatis à sponso Christo domino deiecta, scripturarum quoque veluti vno fracta quassatãque impetu corruet maiestas, indicandi potestas tollitur, si nempe contestatis Ecclesię de scripturarum differentia basis censuręve subducatur, quod in earum parte non exigua quibusdam de veteris instrumenti libris iisdẽque multis, aliis de noui

testamēti codicibus puta D. Iacobi & ad hebreos epistola aliis de Apocalypsi euenisse, & dolemus
& iusto mœore tristamur. Quid & enim his supererit præsidiū? quid roboris? quid denique firmi-
tatis illa sublata & conuulsa opinionum varietate, si istis standum esset, quibus iandudum totus
proh dolor, concutitur & fractus illabitur orbis, ut aliis sacris voluminibus sua diutius stet autho-
ritas sarta tecta? Contrā, hac fortiter firmiterue constituta, & scripturis angustioribus sua etiam
stabit altis innixa radicibus autoritas ac maiestas, nullūque prorsus ab vniuersis ad vnum om-
nibus cōiunctis diaboli viribus atque machinis, ut & vafre, callide & artificiose ac in speciē terri-
biliter structis, erit periculum. Quod si de his rebus fidem tibi fieri velis, ob oculos propone Calui-
num cum collega Theodoro Beza, qui ubi Tragediæ suæ esset protasim exorsus tumultuabatur
sanè vehemēter, & ut solet sub initio epitaseos tragicè euenire, sese in formas varias, ut Vertūnus,
turbāsque vertebat, quò ad Calvinismi & Bezariismi sui corpus aliquod & ventrem pararet, e-
derētque tandem partum conceptæ pestis suæ. Ad cuius partus facturam haud dubiè operam con-
tulerunt suam draco vetus ut pronubus, & septiceps illa bestia, & ipse pseudopropheta ut paren-
tes: etenim ex ore illorum, ut in Apocalypsi Ioannis est, prodierunt tres illi spiritus immundi rana-
rum similes homologistæ, Sacramentarij, Anabaptistæ recentes, & quanquam si ipsi tres immun-
di spiritus, tanquam vulpes Philistiæ, capitibus longè sint latèque disiunctissimi, tamen caudis ita
sunt inter se (quatenus segetem Domini incendere possint) comcopulati, ut nulla penè nunc repe-
riatur in tota Europa hæresis, dicam Africa & Asia, quæ non aut illorum aut Husgualeorum
charactere mentem gerat insignitam. Verumenimvero conetur pseudopropheta cacodemon scriptu-
ras per hæreticos Valentinianos, Marcionitas, Arrianos, Luteranos, Zuinglianos & Pellicanos
corrumpere: Tentet scripturas diabolus per apostatas Ebionem, Porphirium, Marcionem, Buce-
rum & Muscalum suis partibus mutilare: Doceat rana Calvinica clancularios Christianos ad-
uersum scripturam coaxare, qui sibi licere putant si rogentur an sint Husgualei hæretici, negare ut
vitent periculum: conetur buffo Theodori Beza per manifestarios Husgualeos scripturarum spi-
ritus sancti intelligentiam veneno inficere, qui putant impium esse, si cū rogantur, se negent esse
quod sunt, Husgualeos perditissimos. Conetur denique tentator improbiſſimus sacrorum Biblio-
rum libros per tyrannos Diocletianum, Nabuchodonozorem, decios, Nerones, Tyberios, Maxi-
mianos, Alarianos & eius farina deploratos ignibus & incendio perdere, aut per purpuratos quos
ex fece hominum qui se falso nobilitatis titulo ornant, tanquam plumis alienis induta cornicula
non iam in conuiuium falsorum deorum ridendi, sed in omnipotentis & tremendi domini sabaot h
horrendo iudicio prodūſſe certum est, aut per ministros de grege porcorum Epicureorum, qui cū
non habeant quod perdāt, corpus enim & animā sub hastarunt alios in baratrum scelerum pertra-
here contendunt, & omnia abolere, ne nisi ex rebus cineres posteritati reſeruentur. Sed verò quā
frustra erunt omnia, ut exclamare liceat, ô inanes Calvinianorum contra orthodoxos conatus! ô in-
utiles Bezarianorum contra Ecclesiam catholicam Romanam labores! ô vana Husgualeorum
contra fidem, religionem pietatem, imò verò & Christum dominum studia, si modò una nobis ste-
terit salua Traditio illa ipsa Ecclesiastica, omnis plane nostræ Religionis Christianæ quondam,
proh pudor, sacrosancta, nunc verò contempta procincta dilacerata, & puppis & prora, certum
indubitatūque salutis inexpugnabile castrum & tremendum spiritibus peregrinis propugnacu-
lum, quod ea salua, ut antea dictum est, omnis protinus & scripturarum manibus nocentum per-
ditarum, adeoque exustarum & deletarum integra consistet: quam spiritus ille christiano ouili à
Christo pastore rector doctōrue promissus non modò suggeret, sed tuebitur, conseruabit, proteget,
prælia Domini præliabitur, proque grege illius propugnabit, vero christi sensu illustratam innata
diuinitus germanaque sententia multo augustius decoratam & illustratam. Verum hac de re quia
in libro quem de corruptione locorum tum sacrorum Bibliorum tum doctōrum, atque adeò sacra-
rum historiā per Magdeburgenses Husguenaloës, Lutheranos, pseudochristianos, & id genus
monstrorum potius quā hominum, conscribimus, fusius deo duce dicemus: sed rem quæ præ mani-
bus est persequamur. Quam igitur maximum sanè & si nō princeps nec primarium, sit in scriptura
rum salute positum momentum, ut suis numeris absoluta stet, vigeat floreātque salua religio chri-
stiana (quod ex impotenti adeò diaboli hostis acerrimi studio illas & perdere si possit flammis, &
aliis si concedatur nunc modis abolere conatur & in dies conualeſcit, licet colligere) vigilandum
est, vigilandum, inquam, omnibus non modò Pontificibus, Cardinalibus, Archiepiscopis, Episco-
pis

pis Abbatibus, Curionibus, quorum humeris etsi dormitantium aut ignorantium aut denique dis-
 simulantium, hac ut grauissima, ita si se suaque norint periculosissima sarcina est imposita: sed piis
 ad unum omnibus, ne unius alterius defectu, quod sit, excusationem prætendere possit, quibus vel
 macula mutæ pro fratrum salute tuenda sollicitudinis superest salua, ut diuina scriptura omnibus
 sui partibus maneat integra & incolumis. Non hic dico illorum iniuriam, non appello istorum so-
 cordiam, sed sacrilegium nefarium & inextinguibile, qui cum Lutheranis vocatis in dubium multis
 & sacrorum libris & doctorum, quorum adoranda potius est quam discutienda authoritas, aboli-
 tas de canone volunt D. Iacobi epistolam & Apocalypsim: aut cum Caluino & Beza ad He-
 braeos & Ecclesiasticum, ut ceteros silentio comprimam: aut cum plerisque hominibus istius deplorā-
 da tempestatis hereticis Husgnaleis Machabeorum libros, aduersus hos enim dabitur alius depu-
 gnandi locus & tempus: sed verò illorum perstringitur irreligiosa ne dicam impia improbitas, qui uno
 aut altero freti codice Graculo, vel uno, aut pauculis, Hebræo codiculo, vociferari audent nos ha-
 ctenus verum non habuisse scripturarum textum, nec de veris fontibus hausisse aquam, nec verum
 quem prætendit Spiritus sanctus sensum affsecutos: nos hactenus verum ignorasse Christi euange-
 lium, in fœdissimo Geneuensi lacu per manus Angelorum, si Deo placet, occultatum. Eheu,
 eheu calumniam impiis dignam, & non nisi furcis vel flammis ultatricibus expiandam. Verumenim-
 uero eam citò ultroque euanituram confidimus, & ita Deo volente speramus, si modò reformatam
 sublatamque abusu consuetudine manus puras expurgata mente addita conscientia cum scientia,
 & innocentia, ad Deum leuemus. Iam verò ut semel susceptam telam ordiar, & eandem perficiam,
 si aduersarij quibus de modò agebamus & nunc agimus, quos mens mea simul intelligit & odit,
 de Græcis aut Hebræis fontibus illi vetustissimæ & probatissimæ piorum omnium indiciorum cal-
 culo nostræ versioni non nisi de Hebræo & Græco data aliquid adferre adniterentur, aut illustra-
 tionis aut explicationis ad promouendum non ad fucum faciendum simplicioribus, me deuotissimum
 non modo haberent suffragatorem, sed singularem etiam operam sanctissimè & peropportune collocatam
 præconem clarissimam & disertum collaudatorem. Hoc enim illinc faciendum docemus. Ideoque Theo-
 logis hoc vel in primis tempore necessariam linguarum peritiā, si unquam alias, propter varia & in-
 eluctabilia, si Deus non sit propitius nobis, ab Husgnaleis hereticis ex linguarum non peritia qua a-
 butuntur, sed fallacia intertata demonstrabimus eo quæ diximus antè, nos in manibus habere libro,
 quem veluti fœtū parturiendo ut tersus perfectusque emaneat, lambendo efformare & effingere
 conamur. Vtinam ad hoc opus thesauros Ecclesiæ adaperirēt episcopi, nec adificarēt in sanguinibus,
 de quibus loquitur Ieremias: Væ qui facit laquearia cedrina, & pingit ea synopide. Sed cum Græcos Ierem. 22.
 & Hebræos prætendunt codices, ad noua imò nouata hereticorum dogmata statuenda, non Christia-
 ni arbitror animi hac indignitate multo maxima, imò verò sacrilegio nefario non commoueri. Ecquis
 Deum immortalē hac impietate perculsus non clamet, & ego taceam nec illis occinam? Quid enim
 putas, lector candide, moueat Zuuingianos, ut illū ad Rom. locum ex Græco malint ἐφω, quate- Rom. 8.
 nus omnes peccauerunt, quàm ad verbum ἐφω, in quo omnes peccauerunt, cum orthodoxis accipere,
 nisi ut hoc scripturæ loco subdolè callidèque subuerso, veterem renouent Pelagismum, quem norunt
 hoc uno capite ante annos 1200. constanter potentèque patrum censura notatū ac peruigili studio
 fuisse expugnatū? Sic quod Calvinus cum Beza annotat ad Titum, quem effudit in nos abunde, posse Tit. 3.
 ad Baptismum referri, quod effudit, quid sibi amabo te, vult aliud, quàm ut semel & eliminat, aboleat
 funditusque euellat, iuxta Masilianos, domum Spiritus sancti, quod Catholici & tenemus & do-
 cemur ab Apostolicis temporibus uno consensu per Baptismi sacramentum largissimè in nos effundi?
 Taceo prudens nunc illam nec admodum salentem imposturam quam illi struunt loco: Gratia Dei mecum,
 ut omnem tollat eximant ve cum Pelagianis nos adiuvantem gratiam: de quo in libro paulò antè cita-
 to aptior dabitur dicendi locus. Eiusdè est artificij quod Melæthon, quod Brentius, quod Muscu-
 lus, aliique propemodum infiniti, illud Psalmi ex Hebræo adulterare autumarunt, Tibi soli pec- Psalm. 61.
 caui, Tibi soli pecco: hoc est, quicquid ago, pecco: sic enim, inquiunt, est in Hebræo. Sed hanc, si verum
 fatear, nescio an imperitiorè an verò impudentiorem Psalmi versiculi peruersionem ex Hebræo co-
 dice vel mediocriter doctis inspecto, euanescere suo docebitur loco. Eiusdè coloris sunt illa Musculi
 emblemata, ut infinita istiusmodi horrida Husgnaleorum terramenta & deliramenta impietatis
 plena prætereā, quibus historiā Ecclesiasticā Eusebij ceterorumve conatus vult non ornare, si verum

fatear, sed cōtaminare, si nō mentior: nō vertere sed pervertere, non elucidare sed obtenebrare, non aperire sed obtegere. Inter quæ illud eminet velut nobilissimū facinus furcis dignissimū, quod ubi Græcè scriptū erat, presbyteros pœnitentiarios, qui cōfessionibus lapsorū ex officio præerant, fuisse tum submotos & de statione dissectos, audet ipse pervertere, cōfessionē à Nectario fuisse loco motā atq; sublatā. Atq; istiusmodi plagia nefariæve sacrilegia corā tota Christi ecclesia in Ioanne Oecolampadio, Erasmo, Caluino, Beza ceterisve Hufgnaleis deprehensa mundo, quādoque dabimus copiosius perspicienda & cōtuenda. Etenim istarū perversionū locupletiorē pratexere catalogū cogit necessitas. Decreuimus autē vel è re nata Catholicis tenue dare specimen improbiſſimarū artium hominibꝯque liberaliter & educatis & institutis indignissimarū, quibus adiuratus hostis catholica Christi Iesu Ecclesiæ, & Romanæ matris nostræ hircus emissarius Bezarianus sua per ista organa simplicioribꝯ Christi ouiculis & incautis aduersus istas fraudes minus æquo munitis, tentat fucū facere fascinādo, quo à vero aliqua verisimilitudinis specie semel abducti in suā præcipites ruāt æternæ calamitatis nafsā. Verum iſſe aliſve istiusmodi fraudibꝯ ac diabolicis incātationibus, quāquam ratione sit tēpestinè occurrādum, iusto opere & pollicemur nos facturos, & per Dei gratiā explebimus. Sed verò cū annis superioribus patres in Synodo tridērina cōgressi perneceſſariis iſdēque grauissimis permoti rationū momētis & appendiculis statuissent vulgare scripturarū sacrarū versionē latinā dico nō Gallico sermone, quod vetāt à quoquā priuato fieri sine scelere posse, inter alias omnes solā habendā ac retinendā authenticā: nō defuere momi qui decretū hoc sacrosanctum extra omniū iudiciorū aleā positum modis indignissimis cōuellere, cōtumeliis proſcindere cauilliq; amarulentis perfundere & exagitare haud quaquam verebantur. Inter quos Caluinus, Bezarius Molineus & Gregorius maior facile emicuerunt, principēque locum tenuerunt. Sed refutandis illis nec hoc tēpore proæmiorū leges, nec tēporis ratio permittit, alibi dabitur satisfaciendi locus & opportunitas. Iā verò ut certa nostri instituti habeatur ratio, cū purioribus mentis oculis cerneant boni & docti pariter, & iusta ratione lugerent sacra Biblia ab hæreticis sæpe violata, truncata sæpius, interpolata sæpiſſimè plerisque additis & detractis prout cuiusque fuit intēperata libido, aliis immutatis inducto sensu peregrino & adulterino per cōmentarios, per excogitata dogmata, scholia, glossemata, dialogos, apologias, antidotarios, propugnacula, tragœdias, comœdias, clipeos, anticlepeos, saculos, pectines, sarculos & id genus infinita Theologiæ candidatis atque adeo omnibus orthodoxis nunc temporis si quando perneceſſaria labente rep. Christiana, vel saltē nutante, viam aggressi sumus atque rationem demonstrare qua ratione ac methodo ex vulgata eiusmodi versione Latina iuxta decreti Tridentini præscriptum (neque enim licet in tāto tamque periculoso opere priuato cuiquam & credere & ludere) verus scripturarū sensus solidè iuxta ac purè hauriri queat, si videlicet sedulò castigata ad suos reuocetur repurgatis riuulis textus & scholiorū fontes, unde nobis emanauit, illustranda, explenda ac perficienda: ut inde clariorē, pleniorē, sapidiorem, & si ita videbitur aliquando veriorē recuperet sui authoris Spiritus sancti sententiā, viuidioremque Christi ouiculis exhibeat celestis pabuli gustum. In cuius rei gratiam aliquot viri Theologi ut Christianissimi ita & doctissimi debitum pensum suum exoluerunt, ex quorum cura & diligētia formam & imaginē veteris Ecclesiæ catholicæ & Romanæ priscosque ritus cognoscere intelligēti piōque prōptum est: & nō item ei fortasse cuius mens lucro impedita est aut ambitione cōstricta cōscientia. Ad cuius operis audacissimi & arduissimi quidem, sed tamen & pientissimi perfectiōnem nō parum momenti attulere frequentes tum exhortationes ad audendū, tum sollicitationes ad cōsumendū honesti viri ut Catholici, ita & huius nostræ tēpestatis zeli charitatis pleni Sebastiani Nuellij iurē Tipographi morum integritate vitæque innocentia præstantis, qui rem magni & animi & impendij suscepit, publico potius cōmodo quàm suo intentus, rem dico accōmodatissimam ad horum temporum caliginē discutiendā, lumēque veritatis hominibus veluti prælucendū: quique antiquissimos quosque Ecclesiæ scriptores Græcos & Latinos damnatis excussisve deprauata lectionis Hufgnaleorū libris quibus incauta iuuentus & maleficiati homines vitiantur, corrumpuntur, deperduntur, multis undique conquisitis & corrogatis exemplaribus, auctos emisit. Quod ut perpetuo faciat, nec à tam honestis studiis homine Christiano verēque catholico dignissimis nō cesset, & Deum Opt. Max. unicum bonorum operum & laborum probatorē & remuneratorē votis supplicibus ac quotidianis precibus rogamus, & ita futurum speramus. Laus Deo.

Omnia Ecclesiæ Cathol. Rom. iudicio subiecta sunt.

INDEX TESTIMONIORUM A CHRISTO
*& Apostolis in nouo testamento citatorum ex veteri, quæ huc
in id congesta sunt, ut p̃i lectores naturam quorundam in-
telligentiam faciliè assequi valeant, quæ ab ipso Christo ve-
ro interprete, & spiritu eius per Apostolos sit tradita: perspi-
ciantque in quem usum ea adduxerint Apostoli & Evan-
gelistæ.*

GENESIS.

- 1 d Masculum & foeminam fecit eos. Matth. 19. a.
Marc. 10. a.
- 2 a Requieuit deus die septima ab omnibus operibus.
suis. Hebr. 4. b.
- 2 b Factus est primus homo Adam in animam viuen-
tem. 1. Corin. 15. f.
- 2 d Dimittet homo patrem & matrem, & adhere. vxo.
Matth. 19. a. Marc. 10. a. Eph. 5. g. 1. Cor. 6. d.
- 2 d Erunt duo in carne vna. Matth. 19. a. Marc. 10. a.
1. Cor. 6. d. Ephe. 5. g.
- 12 a Exi de terra tua, & de cognat. Acto. 7. a.
- 12 a Et in semine tuo bened. Acto. 3. a. Galat. 3. b.
- 15 b Sic erit semen tuum. Roma. 4. c.
- 15 b Credidit Abraham deo, & reputatū est illi ad iust.
Rom. 4. a. Iaco. 2. d. Galat. 3. a.
- 15 c Erit semen tuum peregrinum. Acto. 7. a.
- 17 a Quia patrem multarum gent. Rom. 4. c.
- 18 b Secundum hoc tempus veniam, & Rom. 9. b.
- 21 b Eiice ancillam & filium eius. Galat. 4. d.
- 21 b In Isaac vocabitur tibi semen. Rom. 9. b.
- 22 c Nisi benedicens benedicam te, & Hebr. 6. c.
- 22 d Quia benedicentur in te omnes gentes. Galat. 3. b.
Acto. 3. d.
- 25 c Quia maior seruiet minori. Rom. 9. c.

EXODVS.

- 3 b Ego sum deus Abraham, & c. Matth. 22. c. Marc. 12.
c. Luc. 20. f.
- 9 d In hoc ipsum excitauit te, vt. Rom. 9. d.
- 12 g Os non comminuetis ex eo. Ioan. 19. f.
- 13 c Omne masculinum adaperiens. Luc. 2. d.
- 16 d Qui multum, non abundauit, & c. 2. Corin. 8. c.
- 20 c Non Mœchaberis. Matth. 5. d.
- 20 c Non adulterabis, Non occides, & c. Rom. 13. c.
- 20 c Non concupisces. Rom. 7. b.
- 20 c Non occides. Matth. 5. c. Luc. 18. d.
- 20 c Honora patrem tuum & matrem. Matth. 15. a. Marc.
7. b. Ephe. 6. a.
- 21 c Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moria-
tur. Matth. 15. a. Marc. 7. b.
- 21 c Oculum pro oculo, dentem. Matth. 5. f.
- 22 d Principi populi tui non maled. Act. 23. a.
- 24 e Hic sanguis testamenti, quod. Hebr. 9. e.
- 25 g Vide, omnia facito secundum exemplar quod, & c.
Hebr. 8. b. Acto. 7. f.
- 32 a Fac nobis deos qui præcedant. Act. 7. e.
- 33 d Miserebor cui voluero, & c. Rom. 9. c.
- 34 d Non sicut Moyses ponebat. 2. Cor. 2. c.

LEVIT.

- 11 g Sancti eritis, quoniam ego. 1. Petr. 1. c.
- 18 a Qui fecerit homo, viuet. Rom. 10. b. Galat. 3. b.
- 19 c Non periurabis. Matth. 5. c.
- 19 d Diliges proximum tuum sicut. Rom. 13. d. Gal. 5. c.
Iaco. 2. b. Matt. 22. d. Marc. 12. c.
- 19 d Diliges proximum tuum. Matth. 5. g.
- 24 b Qui maledixerit patri, & c. Matt. 15. a.
- 24 d Oculum pro oculo. Matth. 5. f.
- 26 b Quoniam inhabitabo in. 2. Corin. 6. d.

NVMERI.

- 9 b Os non comminuetis ex eo. Ioan. 19. f.
- ## DEUTERON.
- 4 d Etenim deus noster ignis conf. Hebr. 12. g.
 - 5 b Non concupisces. Rom. 7. c. 13. c.

- 5 b Non occides. Matth. 5. c. Luc. 18. d.
- 5 b Non mœchaberis. Matth. 5. d. Luc. 18. d.
- 5 b Non furtum facies. Luc. 18. d. Rom. 13. c.
- 5 Non loqueris contra proximum tuum falsum testi-
monium. Luc. 18. d. Rom. 13. c.
- 5 b Honora patrem & matrem. Matth. 15. a. Marc. 7. b.
Ephe. 6. a.
- 6 a Audi Israel, dominus deus tuus. Marc. 12. c.
- 6 a Diliges dominum deum tuum ex toto corde. Mat.
22. d. Marc. 12. c. Luc. 10. e.
- 6 c. 10 d Dominum deum tuum adorabis, & Matth. 4.
b. Luc. 4. b.
- 6 c Non tentabis dominum. Matth. 4. b. Luc. 4. b.
- 8 a Non in solo pane. Matth. 4. a. Luc. 4. a.
- 10 d Deus personam hominis non acci. Galat. 2. b.
- 18 c Prophetam suscitabit vobis. Act. 3. d. 7. e.
- 19 d In ore duorum vel trium test. 2. Corin. 13. a. Matth.
18. b. Ioan. 8. c.
- 19 d Oculum pro oculo, dentem, & c. Matth. 5. f.
- 21 d Maledictus omnis qui pend. Galat. 3. b.
- 25 b Non alligabis os boui trituranti. 1. Corin. 9. a.
1. Timoth. 5. c.
- 25 b Si quis mortuus fuerit non habens filium. Matth.
21. c. Marc. 12. b. Luc. 20. e.
- 27 d Maledictus omnis qui non perm. Galat. 3. b.
- 30 c Quis descendet in cœlum? Rom. 10. b.
- 30 c Prope est verbum in ore tuo. Rom. 10. b.
- 32 c Ego ad æmulationem vos addu. Rom. 10. d.
- 32 c Mihi vindictam, ego retrib. Rom. 12. d.

IOSVE.

- 1 a Non te deferam, neque derel. Hebr. 13. a.
- ## REGVM II.
- 7 c Ego ero illi in patrem, & ipse. Heb. 1. b.
 - 19 b Domine prophetas tuos occid. Rom. 11. a.
 - 19 b Reliqui mihi septem millia virorum. Rom. 11. a.

IOB.

- 9 c Comprehendam sapientes in ast. 1. Corin. 3. d.

DAVID.

- 2 a Quare fremuerunt gentes? Acto. 4. c.
- 2 b Filius meus es tu. Act. 13. c. Heb. 1. b. 5. b.
- 2 c Reges eos in virga ferr. Apoc. 2. g. 19. c.
- 4 b Irascimini & nolite peccare. Ephe. 4. f.
- 5 c Sepulchrum patens est guttur. Rom. 3. b.
- 6 c Discedite à me om. Matth. 7. d. 25. d. Luc. 13. f.
- 8 b Ex ore infantium & lactantium. Matth. 21. b.
- 8 c Quid est homo quod memor es eius? Heb. 2. a.
- 8 c Omnia subiecit sub pedibus. 1. Corin. 15. d.
- 9 c Quorum os maledictione. Rom. 3. e.
- 13 a Non est iustus quisquam. Rom. 3. b.
- 13 b Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem;
Roma. 3. c.
- 15 c Prouidebam dominum in consp. Act. 2. d.
- 15 b Non dabis sanctum tuum vid. Acto. 2. d. e. 13. c.
- 17 a Ego ero fidens in eum. Heb. 2. c.
- 17 g Propterea confitebor tibi in. Rom. 15. b.
- 18 a Et quidem in omnem terram. Rom. 10. d.
- 21 a Eli, eli, Lamma-sabaſthani. Matth. 27. d. Marc. 15. e.
- 21 c Diuiserunt sibi vestimenta mea. Mat. 27. d. Ioan. 19. c.
- 2 c Nuntiabo nomen tuum frat. Hebr. 2. e.
- 23 a Domini est terra, & plen. 1. Corin. 10. f.
- 34 c Odio habuerunt me gratis. Ioan. 15. d.
- 30 a In manus tuas commendo spi. Luc. 23. f.
- 31 a Beati quorum remissæ sunt iniqui. Rom. 4. a.
- 33 c Qui enim vult vitam dilig. 1. Petr. 3. b.
- 39 b Hostiam & oblationem nol. Heb. 10. b.
- 40 c Qui manducat mecum panem. Ioan. 13. b.
- 43 d Propter te mortificamur to. Rom. 8. g.
- 44 b Thronus tuus deus in secul. Hebr. 1. c.
- 50 a Vt iustificeris in sermonibus. Rom. 3. a.
- 54 d Iacta super dominum curam. 1. Petr. 5. b.
- 61 a Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet.
1. Corin. 3. b.

* v

67 d Ascen-

67 d Ascendens in altum, captiuam. Ephe. 4. b
 68 b Zelus domus tuæ com. Ioan. 2. d
 68 b Impropria impropertium. Rom. 15. a
 68 c Fiat mensa eorum coram. Rom. 11. b
 68 c Fiat commoratio eorum deserta. Act. 1.
 68 e In siti mea potauerunt me. Ioan. 19. f
 77 a Aperiam in parabolis os. Matt. 13. e
 77 c Panem cæli dedit eis. Ioan. 6. d
 81 b Ego dixi dijestis. Ioan. 10. g
 88 b Inueni Dauid seruum meum. Act. 13. d
 90 c Angelis suis manda. Matt. 4. a. Luc. 4. b
 93 b Dominus nouit cogitationes sapientum quoniam
 vanæ sunt. 1. Corinth. 3. d
 94 d Sicut iuravi in ira mea. Heb. 4. a
 94 c Hodie si vocem eius audier. Hebr. 3. b
 96 b Et adorent eum omnes ang. Hebr. 1. c
 101 d Tu in principio domine terram. Hebr. 1. c
 103 a Qui facit angelos suos spiritus. Hebr. 1. c
 108 b Et episcopatum eius accipiat. Act. 1. d
 109 a Dixit dominus domino meo. Matt. 22. d. Luc. 20.
 g. Act. 2. f
 109 a Sede à dextris meis. Hebr. 1. d
 109 a Donec ponam inimicos tuos scabellum, &c.
 Hebr. 1. d. 1. Corin. 15. d
 109 Tu es sacerdos in æternum. Hebr. 5. b. 7. c
 109 b Iurauit dominus, & non pœn. Heb. 7. c
 111 b Disperfit dedit pauperibus 2. Cor. 9. c
 115 a Credidi, propter quod locutus. 2. Cor. 4. c
 115 a Omnis homo mendax. Rom. 3. a
 116 a Laudate dominum omnes gentes. Rom. 15. c
 117 a Dominus mihi adiutor, non tim. Heb. 13. b
 117 d Lapidem quem reprobauit. Matt. 21. d. Marc. 12. a.
 Act. 4. b. 1. Petr. 2. b

117 Hosanna filio Dauid. Matth. 21. b
 131 c De fructu ventris tui ponam. Act. 2. e
 139 a Venenum aspidum sub labiis. Rom. 3. b
PROVER.
 3 a Nolite esse prudentes apud. Rom. 12. d
 3 b Fili mi, noli negligere discipl. Heb. 12. b
 3 b Quem diligit dominus corripit, &c. Hebr. 12. b
 Apoca. 3. d
 10 b Caritas operit multitud. 1. Petr. 4. b
 17 c Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. 1.
 Thess. 5. d. 1. Petr. 3. b
 20 c Qui maledixerit patri vel matri. Matth. 15. a.
 Marc. 7. b

25 c Si esurierit inimicus tuus. Rom. 12. d
 26 b Canis reuersus ad vomitum. 2. Petr. 2. d
ISAIAS.
 1 c Nisi dominus sabaoth reliquiss. Rom. 9. f
 5 d Homo plantauit vineam. Matth. 21. b. Luc. 20. b
 Marc. 12. a
 6 a Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus. Apoc. 4. c
 6 c Auditui audietis, & non intelligetis. Matt. 13. b. Mar.
 4. b. Luc. 8. b. Act. 28. f. Ioan. 12. f. Rom. 11. b.
 7 c Ecce virgo in vtero habebit. Matt. 1. d
 8 d Ecce ego & pueri mei quos. Hebr. 2. b
 9 a Terra Zabulon & terra Netph. Matth. 4. c
 10 e Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena
 maris. Rom. 9. f
 11 a Reuelabitur ille iniquus quem dominus interficiet.
 2. Thess. 2. c
 11 c Erit radix Iesse. Rom. 15. c. Act. 13. d
 21 c Cecidit cecidit Babylon. Apoc. 14. b
 22 d Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. 1.
 Corin. 15. e
 22 f Hæc dicit sanctus & verus, qui. Apoc. 3. b
 25 c Absterget dominus omnem lachrymam ab oculis,
 &c. Apoc. 7. d. 21. b
 28 c Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar po-
 pulo huic. 1. Corin. 14. d
 28 d Ecce pono in Sion lapidem offensionis. Rom. 9. g.

1. Petr. 2. b. Act. 4. b
 29 d Populus hic labiis me honorat. Matth. 15. a.
 Marc. 7. b
 29 c Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam, &c.
 1. Corinth. 1. c
 33 c Vbi sapiens? Vbi scriba? 1. Corin. 1. c
 40 a Vox clamantis in deserto. Matth. 3. a. Marc. 1. a.
 Luc. 3. a. Ioan. 1. c
 40 b Omnis caro scænum. 1. Petr. 1. d. Iaco. 1. d
 40 d Quis enim cognouit sensum domini? aut quis in-
 struxit eum? 1. Cor. 2. d
 40 d Quis enim cognouit sensum domini? aut quis con-
 filarius eius fuit? Rom. 11. d
 41 b. 4. 4. a Ego sum primus & nouissimus. Apoca. 1. d.
 & 22. c
 42 a Ecce puer meus, quem elegi. Matt. 12. b
 42 c Ecce noua facio omnia. Apocalyp. 21. b. 2. Corin.
 5. d
 45 d Viuo ego dicit dominus, quoniam mihi flectetur
 omne genu. Rom. 14. b
 45 b Nunquid dicit figmentum. Rom. 9. d
 49 b Posui te in lucem gentium. Act. 13. g
 49 c Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis. 2.
 Corin. 6. a
 49 c Non esurient, neque sitient. Apoc. 7. d
 50 c Tunc expuerunt in faciem eius. Matt. 26. g
 52 b Quam speciosi pedes euangelizantium pacem.
 Rom. 10. c
 52 d Propter quod exite de medio eorum, & separami-
 ni, &c. 2. Corin. 6. d
 52 b Nomen dei per vos blasphem. Rom. 2. d
 52 d Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt.
 Rom. 15. e
 53 a Domine quis credidit auditui nostro? Rom. 10. c.
 Ioan. 12. f
 53 b Ipse infirmitates nostras. Matth. 8. c
 53 c Tanquam ouis ad occisionem. Act. 8. f
 53 d Et cum iniquis reputatus est. Marc. 15. c. Luc. 22. d.
 53 e Qui peccatum non fecit. 1. Petr. 2. d. 1. Ioan. 3. a
 53 c Qui peccata nostra pertulit. 1. Petr. 2. d
 54 a Latere sterilis, quæ non parit. Galat. 4. d
 54 c Et erunt omnes docibiles dei. Ioan. 6. e
 55 a Et qui sitit veniat: & qui vult. Apoc. 22. d
 55 b Dabo vobis sancta Dauid. Act. 13. e
 56 e Domus mea domus orationis vocabitur. Matt. 21.
 b. Marc. 11. c. Luc. 19. g
 59 b Contritio & infelicitas in viis. Rom. 3. c
 59 c Galeam salutis. Ephe. 6. c. 1. Thess. 5. b
 59 d Veniet ex Sion qui eripiat. Rom. 11. d
 60 c Et portæ eius non claudentur. Apoc. 21. g
 60 d Et ciuitas non eget sole. Apoc. 21. g
 60 d Nox ultra non erit. Apoc. 22. a
 61 a Spiritus domini super me. Luc. 4. c
 62 d Dicite filiæ Sion, Ecce Rex. Matth. 21. a
 64 b Quod oculus non vidit, nec. 1. Cor. 2. b
 65 a Inuentus sum à non quærentibus. Rom. 10. d
 65 a Tota die expandi manus meas. Rom. 10. d
 65 c Nouos verò cælos & nouam terram. 2. Petr. 3. c.
 Apocalyp. 21. a
 66 a Cælum mihi sedes est. Act. 7. f
 66 g Vbi vermis eorum non moritur. Mar. 9. g

IEREM.
 7 b Vos autem fecistis illam, speluncam latronum.
 Matt. 21. b. Marc. 11. c. Luc. 19. g
 9 g Qui gloriatur, in domino gloriatur. 1. Corin. 1. d. 2.
 Corin. 10. d
 10 a Quis non timebit te domine. Apoc. 15. b
 15 d Ego sum scrutans renes. Apoc. 2. f
 31 c Vox in Rama audita est. Matth. 2. d
 31 a Ero vobis patrem, & vos. 2. Corin. 6. d
 31 e Ecce dies venient, dicit dominus, & consummabo
 super domum Israel. Hebr. 8. c

31 f Hoc autem testamentum quod testabor ad illos,
&c. Dabo leges meas. Hebr. 10. c.

51 a Cecidit cecidit Babylon mag. Apoc. 18. a.
E Z E C H.

3 a Accipe librum, & deuora illum. Apoc. 10. d.
30 b Qui fecerit homo, viuet in ea. Rom. 10. b.
32 b Sol obscurabitur, & luna non. Matth. 24. c.
36 c Nomen dei per vos blasphematur. Rom. 2. d.

D A N I E L.

9 g Cum videritis abominationem desolationis. Mat.
24. b. Marc. 13. b. Luc. 21. d.

O S E E.

1 d Eterit in loco, vbi dictum est eis. Rom. 9. e.
2 d Vocabo non plebem. Rom. 9. e. 1. Petr. 2. b.
6 c. Misericordiam volo, & non. Matth. 9. b. 12. a.
10 b Tunc incipient dicere montibus. Luc. 23. d.
11 a Ex Aegypto vocaui filium meum. Matth. 2. c.
13 d Absorpta est mors in 1. Corinth. 15. g.

I O E L.

2 g Et erit in nouissimis diebus. Act. 2. c.
2 g Omnis enim quicumque inuocauerit nomen do-
mini, saluus erit. Rom. 10. c.

A M O S.

5 g Nunquid victimas & hostias. Act. 7. e.
6 a Vae vobis diuitibus. Luc. 6. d.
9 c Post haec reuertar, & reedificabo tabernaculum
Dauid. Act. 15. c.

I O N A S.

2 a Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tri-

bus, &c. Matth. 12. c. Luc. 11. b.

3 b Penitentiam egerunt in praedicatione Ione. Matth.
12. d. Luc. 11. c.

M I C H A E.

5 a Et tu Bethleem terra Iuda. Matth. 2. a.
7 b Veni separare hominem aduersus patrem suum, &
filiam, &c. Matth. 10. d. Luc. 12. g.

A G G A E.

2 b Adhuc semel, & ego mouebo. Hebr. 12. g.

H A B A C.

1 b Videte contemptores, & admiramini, & disperdi-
mini: quia opus. Act. 13. f.

2 a Iustus autem ex fide viuit. Rom. 1. c. Galat. 3. b.

N A H V M.

1 d Quam speciosi pedes euangeliz. Rom. 10. e.

Z A C H A R.

8 c Loquimini veritatem vnus. Ephes. 4. f.

9 b Ecce rex tuus venit. Matth. 21. a. Ioan. 12. b.

11 c Et acceperunt triginta. Matth. 27. a.

12 c Videbunt in quem compunxerunt. Ioan. 19. g.

13 c Percutiam pastorem. Matth. 26. c. Marc. 14. b.

M A L A C H.

1 a Iacob dilexi, Esau autem odio. Rom. 9. c.

3 a Ecce ego mitto angelum meum. Matth. 11. b. Marc. 1.
a. Luc. 7. d. Ioan. 1. c.

4 b Ipse est Elias qui venturus erat. Matth. 11. b.

4 b Quid est quod scribae dicunt, quod Eliam oportet,
&c. Matth. 17. b. Marc. b.

4 b Vt conuertat corda patrum. Luc. 1.

*INDEX ALTER, IN QVO ITIDEM NOVI TESTAMENTI TESTIMONIA EX VETERI
excerpta annotauimus, si non ad verbum, certe iuxta sententiam, ex quorum collatione cum iis a quibus videntur
desumpta, non parum lucis accedet Christianis lectoribus.*

G E N E S I S.

1 a Fide intelligimus aptata esse. Hebr. 11. a.
1 a Coeli erant prius & terra de aqua. 2. Petr. 3. b.
1 d Bene omnia fecit. Mar. 7. d.
1 d Adam primus formatus est. 1. Tim. 2. d.
2 d Non enim vir ex muliere. 1. Corinth. 11. a.
3 a Serpens seduxit Heuam astutia. 2. Cor. 11. a.
3 b Adam non est seductus. 1. Timoth. 2. d.
4 a Fide plurimam hostiam Abel quam. Hebr. 11. a.
4 b A sanguine Abel iusti. Matth. 23. d.
4 b Non sicut Cain qui ex maligno. 1. Ioan. 3. b.
4 b Vae illis qui in via Cain. Iudae epist. d.
5 c Fide, Enoch translatus est. Hebr. 11. a.
6 c Quando expectabant dei. 1. Petr. 3. d.
6 c Fide, Noe responso accepto. Hebr. 11. b.
7 a Oetaum Noe iustitiae praconem. 2. Petr. 2. b.
7 b Sicut in diebus ante diluuium. Matth. 24. d.
9 a Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.
Matth. 26. e. Apoc. 13. c.
12 a Fide, qui vocatur Abraham. Hebr. 12. b.
14 d Hic enim Melchisedech, rex. Hebr. 7. a.
16 d Abraham filium habuit de ancilla. Galat. 4. c.
17 Et signum accepit circumci. Rom. 4. b. Act. 7. a.
18 a Fide, & ipsa Sara sterilis. Hebr. 11. c.
18 b Sicut Sara obediebat Abrahæ. 1. Petr. 3. a.
19 b Euertit ciuitates Sodomorum. 2. Petr. 2. b.
19 c Sicut Sodoma & Gomorrha Iudae epist. c.
19 e Memores estote vxoris Lot. Luc. 17. g.
19 c Sicut factum est in diebus Lot. Luc. 17. f.
21 a Abraham habuit filium de libera. Galat. 4. c.
22 a Fide obtulit Abraham Isaac. Hebr. 11. d.
22 b Offert Abraham filium Isaac super Iaco. 2. d.
22 c Sicut locutus est ad patres, &c. Luc. 1. e.
25 c Rebecca ex vno concubitu. Rom. 9. b.
25 d Ne quis fornicator aut proph. Hebr. 12. d.
27 d Fide, & de futuris benedixit. Hebr. 11. d.
48 c Fide, Iacob Moriens, singulos. Hebr. 11. d.
49 b Quem scripsit Moyses in lege. Ioan. 1. g.

50 d Fide, Ioseph moriens, de profecti. Hebr. 11. d.

E X O D.

2 a Fide, Moyses natus, occultatus. Hebr. 11. d.
2 b Fide, Moyses grandis factus. Hebr. 11. e.
2 b Cum vidisset Moyses quendam. Act. 7. c.
3 a Expletis annis quadraginta. Act. 7. d.
12 d Fide, celebrauit pascha. Hebr. 11. e.
14 c Omnes in Moyse baptizati. 1. Cor. 10. a.
14 c Fide, transferunt mare rubrum. Hebr. 11. e.
16 c Patres vestri manducauerunt. Ioan. 6. e.
16 d Panem de caelo dedit eis. Ioan. 6. d.
16 Omnes eandem escam spirit. 1. Corin. 10. a.
17 d Bibebant de spirituali. 1. Corin. 10. a.
19 b Et si bestia tetigerit montem. Hebr. 12. e.
19 c Gens sancta, populus acquisitionis. 1. Petr. 2. b.
20 b Non periurabis. Matth. 5. e.
20 c Non homicidium facies. Matth. 19. c.
20 c Non enim accessistis ad tract. Hebr. 12. e.
24 c Lecto omni mandato legis. Hebr. 9. e.
26 a. 36 a Tabernaculum factum est. Hebr. 9. a.
32 b Neque idololatrae efficiamini. 1. Cor. 10. b.

L E V I T.

12 a In Sabbatho circumciditis. Ioan. 7. e.
12 a Postquam impleti sunt dies octo. Luc. 2. c.
12 a Postquam impleti sunt dies. Luc. 2. d.
12 c Vt darent hostiam secundum quod. Luc. 2. d.
14 a Offer munus tuum quod praecipit Moyses, &c.
Matth. 8. a. Marc. 1. Luc. 5. c.
16 d Omnis multitudo populi erat. Luc. 1. a.
16 c Si enim sanguis hircorum. Hebr. 9. d.
19 c Nolite in personarum accep. Iacob. 2. a. b.
19 d Si peccauerit in te. Matth. 18. b. Luc. 17. a.
20 a In lege Moyses mandauit. Ioan. 8. a.

N V M E R.

8 c Omne masculinum adaperiens. Luc. 2. d.
9 d Patres nostri omnes sub nube. 1. Cor. 10. a.
11 b Panem de caelo dedit eis mand. Ioan. 6. d.
12 b Sicut & Moyses in omni domo. Hebr. 3. a.

14 f Cadauera

- 14 f Cadauera filiorum Israel prostra. Heb. 3. d.
 14 f Neque murmuraueritis. 1. Corin. 10. c.
 16 a In contradictione Core. Iudæ epist. d.
 19 a Quorum enim animalium sanguis. Hebr. 13. b.
 20 b Bibebant autem de spiritali. 1. Corin. 10. a.
 21 b Neque tentemus Christum. 1. Corin. 10. b.
 21 e Sicut Moyses exaltauit serpentem. Ioan. 3. b.
 22 d Animal mutum subiugale. 2. Petr. 2. c.
 22 d Errore Balaam mercede effusi sunt. Iudæ epist. d.
 1. Petr. 2. c.

- 24 c Balaam docebat Balac mittere. Apoc. 2. d.
 25 b Neque fornicemur sicut. 1. Corin. 10. b.
 26 g Prostrati sunt in deserto. 1. Corin. 10. b.
 28 a Sabbathis sacerdotes in temp. Matt. 12. a

DEUTERON.

- 1 c. 16 d Nolite in personarum. Iacob. 2. a. b.
 5 b Non periurabis. Matt. 5. c.
 10 d Non est acceptio personarum apud deum. Rom. 2.
 b. Act. 10. e. Coloss. 3. d. Ephe. 6. b. 1. Petr. 1. c.
 17 b Irritam quis faciens legem Moyfi. Hebr. 10. e.
 18 a Nescitis quoniam qui in sacr. 1. Corin. 9. b.
 24 a Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellū.
 Matth. 5. c. 19. b. Marc. 10. b.

IOSVE.

- 2 a Similiter & Rahab meretrix. Iacob. 2. d.
 6 c Fide, muri Iericho corruerunt. Hebr. 11. e.
 6 d Fide, Rahab meretrix non periit. Hebr. 11. f.

REGVM I.

- 21 b Non legistis quid fecerit Dauid quando esuriit.
 Matt. 12. a. Marc. 2. d. Luc. 6. a.

REGVM III.

- 2 b Liceat audenter dicere ad. Act. 2. e. 13. e.
 10 a Regina Austri venit. Matt. 12. d. Luc. 11. d.
 17 a In diebus Eliæ clausum est cælum. Luc. 4. d.
 17 a Eliashomo erat similis nobis. Iaco. 5. d.

REGVM IIII.

- 4 e Neminem per viam salutaueritis. Luc. 10. a.
 5 d Multi leprosi erant in Israel. Luc. 4. e.

I. PARALIP.

- 23 b Nec quisquam sumit sibi honorem. Heb. 5. b.

IOB.

- 1 d Nihil intulimus in hunc mundum. 1. Tim. 6. b.
 5 c Beatus vir qui suffert tentationem. Iacob. 1. b.
 34 b Non est personarum acceptor deus. Act. 10. e.

DAVID.

- 40 c Filius hominis vadit, sicut scriptum est. Matth. 26.
 b. Marc. 14. b. Luc. 22. b.

- 131 a Petiit Dauid vt inueniret. Act. 7. f.

PROVER.

- 11 d Si iustus vix saluabitur. 1. Petr. 4. d.
 17 d Sit autem omnis homo velox. Iacob. 1. c.
 20 b Si dixerimus quia peccatum. 1. Ioan. 1. d.
 24 c Nolite in personarum acceptione. Iaco. 2. a.
 25 a Cùm vocatus fueris ad prandium. Luc. 14. c.

ISAIAS.

- 8 c Ecce positus est hic in ruinam & c. Luc. 2. e.
 13 b Statim post tribulationem dierum illorum sol.
 Matt. 25. c. Marc. 13. c. Luc. 21. e.

- 41 b Suscepit Israel puerum suum. Luc. 1. e.
 54 a Beatæ steriles, & ventres qui Luc. 23. d.
 58 b Esuiui, & dedistis mihi man. Mat. 25. c.
 63 a Et vestitus erat veste aspersa. Apoc. 19. c.

IEREM.

- 2 d Homo erat paterfamilias qui plantauit vineam.
 Matth. 21. d. Marc. 12. a. Luc. 20. b
 18 a Nunquid dicit figmentum ei qui. Rom. 9. d.

EZECH.

- 3 e Et cùm consummati fuerint. Apoc. 20. c
 12 f Vbi est promissio aut aduent. 2. Petr. 3. b.
 18 b Esuriui, & dedistis mihi man. Matt. 25. c.

DANIEL.

- 7 c Et erat numerus eorum millia. Apoc. 5. d.
 12 c Et angelus quem vidi stantem. Apoc. 10. b.

IOEL.

- 3 c Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum.
 Matth. 24. c. Marc. 13. c. Luc. 21. c.

MICHAEL.

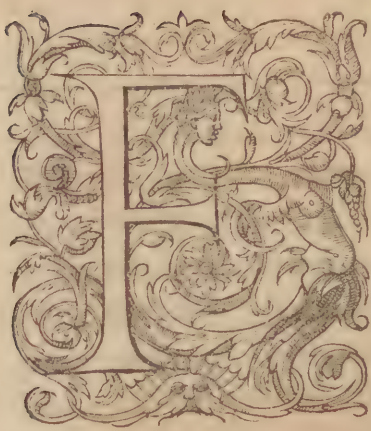
- 2 c Non habemus hic manentem. Hebr. 13. c.
 4 c Regnabit in domo Iacob. Luc. 1. c.

FINIS.

Epistola sancti Hieronymi ad Paulinum

PRESBYTERVM DE OMNIBVS

diuinæ historiæ libris.

PRATER AMBROSIVS tua mihi munuscula perfe-
rens, detulit simul & suauissimas literas, quæ à principio
amicitiarum, fidem probatæ iam fidei, & veteris amici-
tiæ præferebant. Vera enim illa necessitudo est, & Chri-
sti glutino copulata, quam non vtilitas rei familiaris, nõ
præsentia tantum corporum, non subdola & palpars a-
dulatio, sed dei timor, & diuinarum scripturarum studia
conciliant. Legimus in veteribus historiis, quosdam lu-
strasse prouincias, nouos adiisse populos, maria transis-
se, vt eos quos ex libris nouerant, coram quoque viderent.
Sic Pythagoras Memphiticis vates, sic Plato Ægyptum, & Archytam Ta-
rentinum, eamque oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, labo-
riosissimè peragrauit: vt qui Athenis magister erat, & potens, cuiusque doctrinam
Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus, atque discipulus: malens a-
liena verecundè discere, quàm sua impudenter ingerere. Denique cum literas
quasi toto orbe fugientes persequitur, captus à piratis atque venundatus, etiam
tyranno crudelissimo paruit captiuus, vinctus, & seruus: tamen quia philoso-
phus, maior e mente se fuit. Ad Titum Liuium, lacteo eloquentiæ fonte manen-
tem, de vltimis Hispaniæ Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legi-
mus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama
perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebrandumque mira-
culum, vt urbem tantam ingressi, aliud extra urbem quærerent. Appolonius, si-
ue ille magus (vt vulgus loquitur) siue philosophus, vt Pythagorici tradunt, intra-
uit Persas, pertransiuit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima
Indiæ regna penetrauit: & ad extremum, latissimo Phison amne transmissis, per-
uenit ad Brachmanas, vt Hiarcha in throno sedentem aureo, & de Tantalii fonte
potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus siderum, ac dierum cursu,
audiret docentem. Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios,
Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reuersus Alexandriam, perrexit
Æthiopiam, vt Gymnosophistas, & famosissimam Solis mensam videret in sa-
bulo. Inuenit ille vir vbique quod disceret, & semper proficiens, semper se me-
lior fieret. Scripsit super hoc plenissimè octo voluminibus Philostratus. Quid
loquar de seculi hominibus, cum Apostolus Paulus vas electionis, & magister
gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur: An experimentum
quæritis eius qui in me loquitur Christus? post Damascum Arabiamque lustra-
tam, ascendit Ierosolymam: vt videret Petrum, & manserit apud eum diebus
quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis & ogdoadis, futuris gentium
prædicator instruendus erat. Rursusque post annos quatuordecim, assumpto
Barnaba & Tito, exposuerit Apostolis euangelium: ne forte in vacuum cur-
reret, aut cucurrisset. Habet enim nescio quid latentis energiae viua vox, &
in aures discipuli de authoris ore transfusa, fortius sonat. Vnde & Æschines
cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demostenis oratio, quam aduersus eum
habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait: Quid si ipsam au-
disset bestiam suam verba resonantem? Hec non dico, quod sit aliquid in me ta-
le, quod vel possis à me audire, vel discere velis: sed quod ardor tuus & discendi
studium, etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, & sine do-

Acto. 9. c.
1. Ti. 2. c.
2. Co. 13. a.
Gala. 1. d.

Gala. 2. d.

etore laudabile est. Non quid inuenias, sed quid quæras, consideramus. Mollis
 cera, & ad formandum facilis, etiam si artificis & plastæ cessent manus tamen vir-
 Aet. 22. a. tute totum est, quicquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem
 2. Cor. 10. b. diceret confidenter: Arma nostræ militiæ, non carnalia sunt: sed potentia deo, ad
 destructionem munitionum, & consilia destruentes, & omnem altitudinem
 extolentem se aduersus scientiam dei: & captiuantes omnem intellectum ad o-
 2. Timo. 3. b. bediendum Christo: & parati subiugare omnem inobedientiam. Ad Timo-
 1. Ti. 4. d. theum scribit ab infantia sacris literis eruditum, & hortatur ad studium lectio-
 nis, ne negligat gratiam quæ data sit ei per impositionem manus presbyterij.
 Tit. 1. b. Tito præcipit, vt inter cæteras virtutes episcopi, quem breui sermone depinxit,
 scientiam quoque non negligat scripturarum, obtinentem, inquit, eum qui secun-
 dum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana,
 & contradicentes reuincere. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quan-
 tum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruētibus non
 Mala. 2. b. resistat. Malachias Propheta, imò per Malachiam dominus, interrogauit Sacer-
 dotes legem. Intantum Sacerdotis officium est, interrogatum respondere de le-
 Deut. 12. b. ge. Et in Deuteronomio legimus: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi:
 Psal. 1. a. seniores tuos, & dicent tibi. In psalmo quoque centesimo decimooctauo: Can-
 tabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Et in descri-
 ptione iusti viri, cum eum Dauid arbori vitæ, quæ est in Paradiso, compararet,
 inter cæteras virtutes hoc etiam intulit: In lege domini voluntas eius, & in lege
 Dani. 12. b. eius meditabitur die ac nocte. Daniel in fine sacratissimæ visionis ait iustos fulge-
 re quasi stellas: & intelligentes, id est doctos, quasi firmamentum. Vides quantum
 inter se distant, iusta rusticitas, & docta iustitia? Alij stellis, alij cælo comparan-
 tur. Quanquam iuxta Hebraicam veritatem, vtrunque de eruditis possit intel-
 ligi. Ita enim apud eos legimus: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splen-
 dor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æ-
 ternitates. Cur dicitur Paulus apostolus vas electionis? Nempe quia vas legis, &
 Aet. 9. c. scripturarum sanctarum erat armarium. Pharisei stupent in domini doctrina,
 Mat. 7. d. & mirantur in Petro & Ioanne quomodo legem sciant, cum literas non didice-
 Luc. 2. g. rint. Quicquid enim alliis exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere
 Acto. 4. c. solet, illis hoc Spiritus sanctus suggerebat. Et erant, iuxta quod scriptum est,
 Ioan. 6. f. Θεοδιδάκτοι, id est docibiles deo. Duodecim annos Saluator impleuerat, & in tem-
 Luc. 2. f. plo senes de quæstionibus legis interrogans, magis docet, dum prudenter inter-
 rogat, Nisi forte rusticum Petrum, rusticum Ioannem dicimus, quorum vterque
 2. Cor. 11. b. dicere poterat, Etsi imperitus sermone, non tamen scientia. Ioannes rusticus, pi-
 Ioan. 1. a. scator, indoctus. Et vnde illa vox obsecro? In principio erat verbum, & verbum
 erat apud deum, & deus erat verbum? Λόγος enim Græcè multa significat. Nam &
 verbum est, & ratio, & supputatio, & causa vniuscuiusque rei, per quam sunt sin-
 gula quæ subsistunt: quæ vniuersa rectè intelligimus in Christo. Hoc doctus Pla-
 Abdi. 1. c. to nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. Perdam, inquit, sapientiam sa-
 Isa. 29. c. pientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vera sapientia perdet falsam
 1. Cor. 1. c. sapientiam: & quanquam stultitia prædicationis in cruce sit, tamen Paulus sa-
 1. Cor. 2. b. pientiam loquitur inter perfectos. Sapientiam autem non seculi istius, quæ de-
 struitur: nec principum huius seculi: sed loquitur dei sapientiam in mysterio ab-
 sconditam, quam prædestinauit deus ante secula. Dei sapientia Christus est. Chri-
 stus enim dei virtus, & dei sapientia. Hæc sapientia in mysterio abscondita est: de
 qua & noni psalmi titulus prænotatur, Pro occultis filij: in quo sunt omnes the-
 Colo. 2. a. sauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi. Et qui in mysterio absconditus erat,
 prædestinatus est ante secula: prædestinatus autem & præfiguratus in lege & pro-
 phetis.

phetis . Vnde & Prophetæ appellabantur Videntes : quia videbant eum , quem
ceteri non videbant . Abraham vidit diem eius , & lætatus est . Aperiebantur cœli
Ezechiel , qui populo peccatori clausi erant . Reuela , inquit Dauid , oculos meos ,
& considerabo mirabilia de lege tua . Lex enim spiritalis est , & reuelatione opus
est vt intelligatur , ac reuelata facie dei gloriam contemplemur . Liber in Apoca-
lypsi septem sigillis signatus ostenditur : quem si dederis homini scienti literas , vt
legat , respondebit tibi : Non possum : signatus est enim . Quanti hodie putant se
nosse literas ? & tenent signatum librum , nec aperire possunt , nisi ille reserauerit
qui habet clauem Dauid : qui aperit , & nemo claudit : claudit , & nemo aperit . In
actibus Apostolorum sanctus eunuchus , imò sanctus vir (sic enim eum sancta
scriptura cognominat) cùm legeret Isaiam prophetam , interrogatus à Philippo :
Putasne intelligis quæ legis ? respondit : Quomodo possum , nisi aliquis me docu-
erit ? Ego (vt de me loquar interim) nec sanctior sum hoc eunucho , nec studio-
rior , qui de Æthiopia , id est de extremis finibus mundi , venit ad templum , reli-
quit aulam regiam , & tantus amator legis fuit diuinæ , atque scientiæ , vt etiam in
vehiculo literas legeret sacras . Et tamen cùm librum teneret , & verba domini co-
gitatione conciperet , lingua volueret , labiis personaret , ignorabat eum quem in
libro nesciens venerabatur . Venit Philippus , ostendit ei Iesum , qui clausus latebat
in litera . O mira doctoris virtus . Eadem hora credit eunuchus , baptizatur , fidelis
& sanctus magister efficitur de discipulo : plus in deserto fonte Ecclesiæ , quàm in
aurato synagogæ templo reperit . Hæc à me perstricta sunt breuiter : neque enim
epistolaris angustia euagari longius patiebatur : vt intelligeres , te in scripturis sa-
cris sine præuio & monstrante semitam non posse ingredi . Taceo de grammati-
cis , rhetoribus , philosophis , geometris , dialecticis , musicis , astronomis , astrol-
ogis , medicis , quorum scientia mortalibus vel vtilissima est , & in tres partes scindi-
tur , τὸ λόγμα , τὴν μέθοδον , τὴν ἐμπειρίαν . id est in doctrinam , rationem , & vsum . Ad mi-
nores artes veniam , & quæ non tam lingua , quàm manu administrantur . Agri-
colæ , camentarij , fabri metallorum , lignorumque cæsores , lanarij quoque &
fullones , & ceteri qui variam supellectilem & vilia opuscula fabricant , absque
doctore esse non possunt quod cupiunt . Quod medicorum est promittunt me-
dici , tractant fabrilia fabri . Sola scripturarum ars est , quam sibi passim omnes ven-
dicant . Scribimus indocti doctique poemata passim . Hanc garrula anus , hanc de-
lirus senex , hanc sophista verbosus , hanc vniuersi præsumunt , lacerant , docent
antequam discant . Alij adducto supercilio grandia verba trutinantes , inter mu-
lierculas de sacris literis philosophantur . Alij discunt , pro pudor , à scæminis , quod
viros doceant : & ne parum hoc sit , quadam facilitate verborum , imò audacia , e-
differunt aliis , quod ipsi non intelligunt . Taceo de mei similibus , qui si forte ad
scripturas sanctas post seculares literas venerint , & sermone composito aures po-
puli mulserint , quicquid dixerint , hoc legem dei putant : nec scire dignantur quid
Prophetæ , quid Apostoli senserint : sed ad sensum suum incongrua aptant testi-
monia , quasi grande sit , & non vitiosissimum docendi genus , deprauare sen-
tentias , & ad voluntatem suam , scripturam trahere repugnantem . Quasi non le-
gerimus Homero centonas & Virgilio centonas , ac non sic etiam & Maronem
sine Christo possumus dicere Christianum , quia scripserit : Iam redit & virgo , re-
deunt Saturnia regna . Iam noua progenies cœlo demittitur alto . Et patrem lo-
quentem ad filium : Nate , meæ vires mea magna potentia solus . Et post verba
Saluatoris in cruce : Talia perstabat memorans , fixusque manebat . Puerilia sunt
hæc , & circulatorum ludo similia , docere quod ignores : imò vt cum stomacho
loquar , ne hoc quidem scire , quod nescias . Videlicet manifestissima est Genesis ,
in qua de creatura mundi , de exordio generis humani , de diuisione terræ , de con-
fusione linguarum & gentium , vsque ad exitum scribitur Hebræorum . Patet

Ioan. 8. g.
Ezech. 1. a
Psalm. 118. a
Rom. 7. c
1. Cor. 3. d
Apoc. 5. a
Isa. 29. d

Apoc. 3. b
Act. 8. c

Artes libe-
rales.

Artes me-
chanicæ.

Horat. lib.
2. epist. 1.
Persius
Saty. 1.

Hæc ani-
maduertat
neoterici.

Virgilius
ecloga 4.

Aeneid. 1.
Aeneid. 2.

Exodus. Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis diuinisque præceptis.
 Leuiticus. In promptu est Leuiticus liber, in quo singula sacrificia, imò singulæ penè syllabæ,
 Numeri. & vestes Aaron, & totus ordo Leuiticus spirant cœlestia sacramenta. Numeri
 verò nōne totius arithmeticæ, & prophetiæ Balaam, & quadragintaduarum
 Deutero- mansionem per eremum, mysteria continent? Deuteronomium verò secunda
 nomium. lex, & euangelicæ legis præfiguratio, nōne sic ea habet quæ priora sunt, vt tamen
 1. Cor. 14. d noua sint omnia de veteribus? Hucusque Moyſes, hucusque Pentateuchus, qui-
 Iob. bus quinque verbis loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur. Iob exemplar
 patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labi-
 tur, pedestri sermone finitur, omnesque leges dialecticæ, propositione, assumptio-
 ne, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sen-
 sibus: & vt de cæteris fileam, resurrectionem corporum sic prophetat, vt nullus
 Iob. 19. b de ea vel manifestius vel cautius scripserit. Scio, inquit, quod redemptor meus
 viuſcit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle
 Iosue. mea, & in carne mea videbo deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei con-
 specturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Veniam ad Ie-
 sum Naue, qui typum domini non solum in gestis, verum etiam in nomine præ-
 fert. Transiſcit Iordanem, hostium regna subuertit, diuidit terram victori populo,
 & per singulas vrbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, ecclesiæ
 Iudicum. cœlestisque Ierusalem spiritalia regna describit. In Iudicum libro, quot principes
 Ruth. populi, tot figuræ sunt. Ruth Moabitis Isaïæ explet vaticinium, dicentis: Emitte
 agnum domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Sa-
 Regū. 1. 2. muel in Heli mortuo, & in occiso Saul, veterem legem abolitam monstrat: por-
 Regū. 3. 4. rò in Sadoch, atque Dauid, noui sacerdotij nouique imperij sacramenta testatur.
 Malachim, id est, tertius & quartus Regum liber, à Salomone vsque ad Iechoniã,
 & ab Ieroboam filio Nabath vsque ad Osee, qui ductus est in Assyrios, regnum
 Iuda, & regnum describit Israel. Si Historiam respicias, verba simplicia sunt: si in
 literis sensum latentem inspexeris, ecclesiæ paucitas, & hæreticorum contra ec-
 Osee. clesiam bella narrantur. Duodecim prophetæ in vnius voluminis angustias co-
 arctati, multò aliud quàm sonant in litera, præfigurant. Osee crebrò nominat E-
 phraim, Samariam, Ioseph, Iezrael, & vxorem fornicariam, & fornicationis filios,
 & adulteram cubiculo clausam mariti multo tempore sedere viduam, & sub ve-
 Ioc. ste lugubri, mariti ad se reditum præstolari. Ioel filius Phatuel, describit terram
 duodecim tribuum, eruca, brucho, locusta, rubigine vastante consumptam: &
 post euerſionem prioris populi, effusum iri Spiritum sanctum super seruos Dei,
 & ancillas, id est, super centum viginti credentium nomina, & effusum iri in cœ-
 naculo Sion. Qui centum viginti ab vno vsque ad quindecim, & paulatim & per
 incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in psalterio
 Amos. mysticè continentur. Amos pastor, & rusticus, & ruborum mora desfringens,
 paucis verbis explicari non potest. Quis enim dignè exprimat tria & quatuor
 scelera Damasci, & Gazæ, Tyri & Idumææ, & filiorum Ammon & Moab, & in
 septimo & octauo gradu Iudæ & Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues quæ
 sunt in Samariæ monte, & ruituram domum maiorem minoremque testatur.
 Ipse cernit fictorem locustæ, & stantem dominum super murum litum vel ada-
 mantinum, & vncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, & famem
 Abdias. in terra, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum dei. Abdias, qui
 interpretatur seruus domini, pertonat contra Edom, sanguinem terrenumque
 Ionas. hominem fratris quoque Iacob semper æmulum, hasta percutit spiritali. Ionas
 pulcherrima columba, naufragio suo passionem domini præfigurans, mun-
 dum ad pœnitentiam reuocat, & sub nomine Niniue, gentibus salutem nuntiat.
 Michæas. Michæas de Morasthi, cohæres Christi, vastationem annuntiat filiæ latronis, &
 obsidionem

obsidionem ponit contra eam, quia maxillam percusserit iudicis Israel. Nahum^{Nahum.}
 consolator orbis, increpat ciuitatem sanguinum, & post euerfionem illius loqui-^{Habacuc.}
 tur: Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem. Habacuc
 luctator fortis & rigidus, stat super custodiam suam, & figit gradum super muni-
 tionem, vt Christum in cruce contempletur, & dicat: Operuit cœlos gloria eius,
 & laudis eius plena est terra. Splendor eius vt lux erit: cornua in manibus eius: ibi
 abscondita est fortitudo eius. Sophonias speculator, & arcanorum dei cognitor,^{Sophonias}
 audit clamorem à porta piscium, & eiulatum à secunda, & contritionem à colli-
 bus. Incidit quoque vlulatum habitatoribus Pilæ, quia conticuit omnis populus
 Chanaan, disperierunt vniuersi qui inuoluti erant argento. Aggæus festiuus &^{Aggæus.}
 lætus, qui seminauit in lachrymis, vt in gaudio meteret, destructum templum re-
 ædificat, deumque patrem inducit loquentem: Adhuc vnum modicum, & ego
 commouebo cœlum & terram, & mare & aridam, & mouebo omnes gentes,
 & veniet desideratus cunctis gentibus. Zacharias memòr domini sui, multiplex^{Zacharias.}
 in prophetia, Iesum vestibis sordidis indutum, & lapidem oculorum septem,
 candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis, duas quoque oli-
 uas à sinistris lampadis cernit, & à dextris, vt post equos rufos, varios, nigros, &
 albos, & dissipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Ierusalem, pauperem Re-
 gem vaticinetur, & prædicet Regem sedentem super pullum filium asinæ subiu-
 galis. Malachias apertè & in fine omnium prophetarum de abiectiōe Israel, &^{Malachi.}
 vocatione gentium: Non est mihi, ait, voluntas in nobis, dicit dominus exerci-
 tum, & munus non suscipiam de manu vestra: Ab ortu enim solis vsque ad oc-
 casum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & of-
 fertur nomini meo oblatio munda. Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, & Daniele,^{Isaias.}
 quis potest vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non prophetiam vide-
 tur mihi texere, sed euangelium. Secundus virgam nuceam, & ollam succensam^{Ieremias.}
 à facie aquilonis, & pardum spoliatum suis coloribus, & quadruplex diuersis me-
 tris nectit alphabetum. Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus^{Ezechiel.}
 inuoluta, vt apud Hebræos ipsæ partes cum exordio Geneseos, ante annos tri-
 ginta non legantur. Quartus verò, qui & extremus inter quatuor prophetas,^{Daniel.}
 temporum conscius, & totius mundi philoistor, lapidem præcisum de monte^{David}
 sine manibus, & regna omnia subuertentem, claro sermone pronunciat. David^{Psaltes.}
 Simonides noster, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus atque Serenus,
 Christum lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgen-
 tem. Salomon pacificus & amabilis domini, mores corrigit, naturam docet, ec-^{Prouerbia}
 clesiam iungit & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium.^{Ecclesiæ.}
 Esther in ecclesiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Haman, qui^{Cantica.}
 interpretatur iniquitas, partes conuiuij & diem celebrem mittit in posteros. Pa-^{Esther.}
 ralipomenon liber instrumenti veteris ~~et~~ id est, epitome, tantus ac talis est, vt^{Paralipomenon.}
 absque illo si quis scientiam in scripturarum sibi voluerit arrogare, se ipsum irri-
 deat. Per singula quippe nomina, iuncturæque verborum, & prætermissæ in Re-
 gum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur euangelij quæstio-
 nes. Esdras & Nehemias, adiutor videlicet & consolator à domino, in vno vo-^{Esdras.}
 lumine coarctantur: instaurant templum, muros extruunt ciuitatis, omnisque il-^{Nehemi.}
 la turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, Leuitarum, Israe-
 lis, profelytorum, ac per singulas familias murorum & turrium opera diuisa, aliud
 in cortice præferunt, aliud in medulla retinent. Cernis me scripturarum amore
 raptum, excessisse modum epistolæ, & tamen non implese quod volui. Audiui-
 mus tantum quid nosse, quid cupere debeamus, vt & nos quoque possimus di-
 cere: Concupit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. Cæ-^{Psal. 112.}
 terum illud Socraticum impletur in nobis: Hoc tantum scio, quod nescio. Tan-
 gam

Matthæus.
Marcus.
Lucas.
Ioannes.

Paulus.

Actus A-
postolorū.

Iacobus.
Petrus.
Ioannes.
Iudas.
Apocaly-
psis.

Matth. 7. a
Luc. II. b

2. Cor. 6. b
Matth. 5. f

Matth. 4. c
Marc. I. b.
Matth. 12. d.
Luc. 21. a.

gam & nouum breuiter testamentum. Matthæus, Marcus, Lucas, & Ioannes, quadriga domini, & verum Cherub, quod interpretatur scientiæ plenitudo, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrent fulgura, pedes habent rectos, & in sublime tendentes, terga pennata, & vbique volitantia, tenent se mutuo, sibi que perplexi sunt, & quasi rota in rota voluuntur, & pergunt quocunque eos flatus Spiritus sancti perduxerit. Paulus Apostolus ad septem scribit ecclesias, (octaua enim ad Hebræos, à plerisque extra numerum ponitur) Timotheum instruit & Titum, & Philemonem pro fugituo famulo deprecatur: super quo melius tacere puto, quàm pauca scribere. Actus Apostolorum nudam quidem videntur sonare historiam, & nascentis ecclesiæ infantiam texere: sed si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in euangelio: animad-uertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam. Iacobus, Petrus, Ioannes Iudas, apostoli, septem epistolas ediderunt tam mysticas quàm succinctas, & breues pariter & longas: breues in verbis, longas in sententiis: vt rarus sit qui non in earum cæcutiat lectione. Apocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te frater charissime, inter hæc viuere, ista meditari, nil aliud nosse, nihilque aliud quærere, nōne videtur tibi iam hîc in terris regni cœlestis habitaculum? Nolo offendaris in scripturis sanctis simplicitate & quasi vilitate verborum, quæ vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, vt rusticam concionem facilius instruerent: & in vna eadēque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans & hebes, vt hæc me nosse pollicear, & eorum fructus capere in terra, quorum radices in cœlo fixæ sunt: sed velle fateor. Sediti me præfero: magistrum renuens, comitem spondeo. Petenti datur, pulsanti aperitur, quærens inuenit. Discamus in terris, quorum scientia nobis perseueret in cœlo. Obuiis te manibus excipiam, & vt ineptè aliquid ac de Hermagoræ tumiditate effundam, quicquid quæsieris, tecum scire conabor. Habes hîc amantissimum tui fratrem Eusebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicauit: referens honestatem morum tuorum, contemptum seculi, fidem amicitia, amorem Christi. Nam prudentiam, & eloquij venustatem, etiam absque illo ipsa epistola præferibat. Festina quæso te, & hærentis in salo nauiculæ, funem magis præscinde quàm solue. Nemo renuntiaturus seculo, bene potest vendere, quæ contempsit vt venderet. Quicquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. Antiquum dictum est: Auaro tam deest quod habet, quàm quod non habet. Credenti, totus mundus diuitiarum est: infidelis autem etiam obolo indiget. Sic viuamus, quasi nil habentes, & omnia possidentes. Victus atque vestitus, diuitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, proiice. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Nisi scilicet tu semper recraftinans, & diem de die trahens, cautè & pedetentim tuas possessiunculas vendideris: non habet Christus vnde alat pauperes suos. Totum deo dedit, qui se obtulit. Apostoli tantum nauem & retia reliquerunt, vidua duo æra misit in Gazophylacium, & præfertur Cræsi diuitiis. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

P R Æ F A T I O S A N C T I H I E R O N Y M I
presbyteri in Pentateuchon Moyfi.

Desiderij mei desideratas accepi epistolas, qui quodam præfagio futurorum, cum Daniele sortitus est nomen obsecrantis, ut translatum in Latinam linguam de Hebræo sermone Pentateuchon, nostrorum auribus traderem. Periculosum opus certè, & obrectatorum meorum latratibus patens, qui me asserunt in Septuaginta interpretum sugillationem, noua pro veteribus credere: ita ingenium quasi vinum probantes, cum ego sæpiissime testatus sim, me pro virili portione in tabernaculo dei offerre quæ possim, nec opes alterius aliorum paupertate fœdari. Quod ut auderem, Origenis me studium prouocauit, qui editioni antiquæ translationem Theodotionis miscuit, asterisco & obelo omne opus distinguens: dum aut illucescere facit quæ minus antè fuerant: aut superflua quæque iugulat & confodit, maxime quæ Euangelistarum & Apostolorum authoritas promulgauit. In quibus multa de veteri testamento legimus, quæ in nostris codicibus non habentur: ut & illud: Ex Aegypto vocaui filium meum: &, Quoniam Nazareus vocabitur: & Videbunt in quem compunxerunt: & Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: & Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se: & multa alia quæ proprium syntagma desiderant. Interrogemus ergo eos ubi hæc scripta sint: & cum dicere non potuerint: de libris Hebraicis proferamus. Primum testimonium est in Osee: Secundum in Isaia: Tertium in Zacharia: quartum in Prouerbiis: Quintum æquè in Isaia. Quod multi ignorantes, apocryphorum deliramenta sectantur: & Hiberas nanias libris authenticis præferunt. Causas erroris non est meum exponere. Iudæi prudētī factum dicunt esse consilio: ne Ptolemæus vnius dei cultor, etiam apud Hebræos duplicem diuinitatem deprehenderet. Quod maxime idcirco faciebant, quia in Platonis dogma cadere videbatur. Denique ubicunque sacratum aliquid scriptura testatur de patre & filio & spiritu sancto, aut aliter interpretati sunt, aut omnino tacuerunt: ut & regi satisfacerent, & arcanum fidei non vulgarent. Et nescio quis primus author septuaginta cellulas Alexandria mendacio suo extruxerit, quibus diuisi eadem scriptitarint: cum Aristæas eiusdem Ptolemæi hyperaspistes, & multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint: sed in vna basilica congregatos contulisse scribant, non prophetaisse. Aliud est enim, esse vatem: aliud est, esse interpretem. Ibi spiritus ventura prædicit: hîc eruditio & verborum copia ea quæ intelligit transfert. Nisi fortè putandus est Tullius Oeconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte, afflatus rhetorico spiritu transtulisse. Aut aliter de eisdem libris per septuaginta interpretes, aliter per Apostolos spiritus sanctus testimonia texuit: ut quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint. Quid igitur? Damnamus veteres? Minimè. Sed post priorum studia, in domo domini quod possumus laboramus. Illi interpretati sunt ante aduentum Christi, & quod nesciebant, dubiis protulere sententiis: nos verò post passionem & resurrectionem eius, non tam prophetiam quàm historiam scribimus. Aliter enim audita, aliter visa narrantur. Quod melius intelligimus, melius & proferimus. Audi igitur emule, obrectator ausculta: non damno, non reprehendo Septuaginta: sed confidenter cunctis illis Apostolos præfero. Per istorum os mihi Christus sonat, quos ante prophetas inter spiritualia charismata positos lego: in quibus vltimum penè gradum interpretes tenent. Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos contra me cõcitas? Sicubi in translatione tibi videor errare: interroga Hebræos, diuersarum urbium magistros consule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent. Aliud est si contra se postea ab Apostolis usurpata testimonia probauerunt: & emendatiora sunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Verùm hæc contra inuidos. Nunc te deprecor Desideri charissime, ut quia me tantum opus subire fecisti, & à Genesi exordium capere, orationibus iuues: quò possim eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in Latinum eos transferre sermonem.

remus

CAROLVS IX. FRANCORVM REX, SVO
diplomate sanxit, ne quis *Biblia sacra Veteris & Noui Testamenti iuxta vulgatam
editionem, ab aliquot Theologis Parisiensibus accuratè recognita & emendata, cum Scho-
liis à D. IOANNE BENEDICTO doctore Theologo ad marginem digestis, ante
decennium à die primæ editionis numerandū, præter Sebastianum Niuellium
bibliopolam, imprimat, nè ve alibi impressa diuendat in Galliis. Secus qui fa-
xit, multa fisco applicanda, aliisque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet
in literis Priuilegij, indultis Lutetiæ. X. Aprilis. 1571.*

Liber Genesis, Hebraice בראשית

Deus ex informi omnium creata materia creaturarum species distinguit, distinctasque ornat, ad quarum usum hominem creat, cunctaque illi creata subiicit.

I.

Hic liber apud Hebræos De-
resch vocatur, hanc habet
consecrationem, ut volu-
minibus ex principiis co-
rū nomina imponant. Hie-
rony. Quest. in Genes.

Ioseph. lib. A
1. cap. 1.
Anno mundi
1656, hoc
est ante Chri-
stum 3962.
iuxta Hebr.
† Eccl. 1. 2. a
Hebr. 1. 2. a
Psal. 135. a
Hier. 10. b
Iudith. 16. c
Psal. 148. a

In principio creavit deus ^a cœlū & terram. ² Terra autem erat
inanis & vacua: & tenebræ erant super faciem abyssi: & ^b spi-
ritus domini ferebatur super aquas. [†] ³ Dixitq; deus: Fiat lux.
Et facta est lux. ⁴ Et vidit deus lucem quod esset bona: & di-
uisit lucem à tenebris: ⁵ appellauitque lucem diē, & tenebras
noctē. Factumq; est vespere & mane dies vnus. ⁶ Dixit quoq;
deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas
ab aquis. ⁷ Et fecit deus firmamentum, diuisitque aquas quæ
erant sub firmamento, ab iis quæ erant super firmamentum.

a Deus, substantiæ ipsius,
id est diuinitatis nomē cū
substantia semper fuit: do-
minus verò non substantia,
sed potestatis vocabulum
postea accessit. Quod ex
ordine creationis Moyses
ostendit, primo se deū in-
nuans, post creatas verò
creaturas se dñm indicat.
Tertul. cōtra Hermogenē.
b Spiritus sanctus viuifica-
tor omnium à principio.
Hierony. ibidem.

† Iob 38. a
Psal. 135. a

Et factum est ita. ⁸ Vocauitque deus firmamentum, cœlum: & factum est vespere &
mane dies secundus. ⁹ Dixit verò deus: [†] Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in
locum vnum, & appareat arida. Et factum est ita. ¹⁰ Et vocauit deus aridam, terram:

^B ^c congregationesque aquarum appellauit maria. Et vidit deus quod esset bonum, &
ait: ¹¹ Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum
faciens fructum iuxta genus suum, cuius semē in semetipso sit super terram. Et factū
est ita. ¹² Et protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum,
lignūmq; faciens fructum, & habens vnumquodq; semētem secundum speciem suam.
Et vidit deus quod esset bonum: ¹³ & factū est vespere & mane dies tertius. ¹⁴ Dixit

c Omnis lacus & aquarum
cōgregatio, maria nuncu-
pantur. Hierony. ibidem.

† 2. q. 1. cap.
Nuptiæ.
Psal. 135. b

† De maio-
ri & obe. c.
Solita. 9.
præterea.

autem deus: [†] Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem, &
sint in signa & tempora & dies & annos, ¹⁵ vt luceant in firmamēto cœli, & illuminēt
terram. Et factum est ita. [†] ¹⁶ Fecitq; deus duo luminaria magna, luminare maius, vt
præffet diei: & luminare minus, vt præffet nocti: & stellas. ¹⁷ Et posuit eas in firma-
mēto cœli, vt lucerēt super terrā, ¹⁸ & præfessent diei ac nocti, & diuiderēt lucē ac te-
nebras. Et vidit deus qd esset bonū: ¹⁹ & factū est vespere & mane dies quartus. ²⁰ Di-

xit etiā deus: Producat aquæ reptile animæ viuētis, & volatile super terrā, sub firma-
mēto cœli. ²¹ Creauitq; deus cete grandia, & omnē animā viuētem atq; motabilem,
quam produxerāt aquæ in species suas, & omne volatile secundū genus suū. Et vidit
deus qd esset bonum, ²² benedixitq; eis, dicēs: Crescite & multiplicamini, & replete a-
quas maris: auēsq; multiplicētur super terrā. ²³ Et factū est vespere & mane dies quin-
tus. ²⁴ Dixit quoq; deus: Producat terra animā viuētē in genere suo, iumenta & repti-
lia, & bestias terræ secundū species suas. Factūq; est ita. [†] ²⁵ Et fecit deus bestias terre
iuxta species suas, iumenta & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit deus qd esset

† 35. dist. ca.
Sexto die.

^D bonū, & ait: ²⁶ Faciamus hominē ad imaginē & similitudinem nostrā, & præsit pisci-
bus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, vniuersaq; terræ, omnique reptili quod mo-
uetur in terra. [†] ²⁷ Et creauit deus hominē ad imaginē & similitudinē suā: ad imagi-
nem dei creauit illū: masculū & fœminam creauit eos: ²⁸ Benedixitq; illis deus, & ait:

† Infra 5. a
40. di. c. il-
lud. 33. q. 5. c.
Hecimago.
Sapient. 2. d
Eccl. 17. a

^d Crescite & multiplicamini, & replete terrā, & subiicite eā, & dominamini piscibus
maris, & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouētur super terrā. Dixitq;
deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa li-
gna quæ habēt in semetipsis sementē generis sui, vt sint vobis in escam, ³⁰ & cunctis
animantibus terræ, omnique volucri cœli, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in
quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendū. Et factum est ita. [†] ³¹ Viditq; deus
cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et factum est vespere & mane dies sextus.

† Eccl. 39. c
24. q. 3.
Quidam.
35. dist. ca.
Sexto die.

*Deus completo in sex diebus opificio, septimum benedictione ac sanctificatione dignatus,
hominem in paradysum variis arboribus & fluminibus insignitum trans-
lit, cui Heuam ex eo formatam coniunxit.*

I I.

Ioseph. 1. 1.
1. Deser.
ca. 1. 1.
Exod. 20. b
Hebr. 4. a

Igitur perfecti sunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum. ² Compleuitque
deus die ^a septimo opus suum quod fecerat [†] & requieuit die septimo ab

a Vnde Hiero. Artabimus
Iudeos qui de ocio sabba-
ti gloriatur, quia iam tunc
in principio sabbatū dissolu-
tū sit, dū deus operatur in
sabbato, cōpiens opera sua
in eo, & bñdicens ipsi diei,
quia in illo vniuersa com-
pleuerit. Hæc Hiero. qua-
ritio, in Genes.

omni opere quod patrarat.¹ Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illū, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit deus vt faceret.⁴ Iste sunt generationes cœli & terre, quādo creatę sunt in die quo fecit deus cœlū & terrā.⁵ & omne virgultū agri antequam oriretur in terra, omnēq; herbam regionis priusquam germinaret. Non enim pluerat dominus deus super terram: & homo non erat qui operaretur terrā.⁶ sed fons ascendebat ē terra irrigans vniuersam superficiē terrę. †⁷ Formauit igitur dominus deus hominem de limo terrę, & ^b inspirauit in faciem eius spiraculum vitę, & factus est homo in animā viuētem.^c ⁸ Plantauerat autē dominus deus paradisum voluptatis à principio, † in quo posuit hominē quem formauerat.⁹ Produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrū visu, & ad vescendum suaue: lignum etiā vitę in medio paradisi, lignūq; sciētię boni & mali. †¹⁰ Et fluuius egrediebatur de paradiso voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.

¹¹ Nomen vni ^d Phison: ipse est qui circuit omnē terrā Heuila, vbi nascitur aurum: & aurū terrę illius optimū est. Ibiq; inuenitur bdelliū, & lapis onychinus.¹² Et nomen fluuij secundi Gehon: ipse est qui circuit omnē terrā Æthiopię.¹⁴ Nomen vero fluminis tertij Tigris: ipse vadit cōtra Assyrios. Fluuius autē quartus, ipse est Euphrates.¹⁵ Tulit ergo dominus deus hominē, & posuit eū in paradisū voluptatis, vt operaretur & custodiret illū.¹⁶ pręcepitq; ei dicēs: Ex omni ligno paradisi comede, †¹⁷ de ligno autē sciētię boni & mali ne comedas. In quacūq; enim die comederis ex eo, morte morieris.¹⁸ Dixit quoq; dominus deus: Non est bonum hominem esse solū: † faciamus ei adiutoriū simile sibi.¹⁹ Formatis igitur dominus deus de humo cūctis animantibus terrę, & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animę viuētis, ipsum est nomen eius.

²⁰ Appellauitq; Adā nominibus suis cūcta animantia, & vniuersa volatilia cœli, & omnes bestias terrę. Adā verò nō inueniebatur adiutor similis eius.²¹ Immisit ergo dominus deus soporem in Adam. Cūmq; obdormisset, tulit vnā de costis eius, & repleuit carnē pro ea.²² Et edificauit dominus deus costā quā tulerat de Adam, in murum: & adduxit eam ad Adā.²³ Dixitq; Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hęc vocabitur virago, quoniā de viro sumpta est. †²⁴ Quāobrē relinquet homo patrē suum & matrem, & adhærebit vxori suę, † & erunt duo in carne vna.²⁵ Erat autem vterq; nudus, Adam scilicet & vxor eius: & non erubescabant.

Serpentis astu seducti parentes, dum dei pręcepta contēnunt, ē paradiso pelluntur, pœnāque posteritati eorum indicitur, illisque paradisu perpetuò obseratur. III.

Sed & serpens erat callidior cūctis animantibus terrę, quę fecerat dominus deus: qui dixit ad mulierem: Cur pręcepit vobis deus, vt non comederetis ex omni ligno paradisi? ² Cui respondit mulier: †³ De fructu lignorū quę sunt in paradiso, vescimur: de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, pręcepit nobis deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortē moriamur. ⁴ Dixit autē serpens ad mulierē: † Nequaquā morte moriemini: scit enim deus quòd in quocūque die comederitis ex eo, aperiētur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonū & malū.

⁶ Vidit igitur mulier quòd bonū esset lignū ad vescēdū, & pulchrū oculis, aspectūq; delectabile: † & tulit de fructu illius, & comedit: deditq; viro suo. Qui comedit: ⁷ & aperti sunt ^b oculi amborū. Cūmq; cognouissent se esse nudos, cōsuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. ⁸ Et cū audissent vocem domini dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie domini dei in medio ligni paradisi. ⁹ Vocauitq; dominus deus Adam, & dixit ei: Vbi es? ¹⁰ Qui ait: Vocē tuā domine audiui in paradiso, & timui, eo quòd nudus essem, & abscondi me.

¹¹ Cui dixit dominus: Quis enim indicauit tibi q̄ nudus esses, nisi quòd ex ligno de quo pręceperā tibi ne comederes, comedisti? ¹² Dixitq; Adā: Mulier quā dedisti mihi sociā, dedit mihi de ligno, & comedi. ¹³ Et dixit dominus deus ad mulierē: Quare hoc fecisti? Quę respondit: † Serpens decepit me, & comedi. ¹⁴ Et ait dominus deus ad serpentē: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia & bestias terrę.

Super

^b Voluit & imperauit vt hoc corpus haberet vitālē vim, quę facta est animali in animā viuēte, hoc est efficaciter operātē. Chrysof. in Gene. homil. 13.

^c Hoc est, pręcepit plātari, vnde credas quòd & hortus dictus paradisu factus sit, & in illo loco vbi scriptu significauit. Chrysof. in Gene. homil. 14.

^d Hunc esse Indię fluuium Gangem putant. Hieron. in Gen.

^e Hic iam cōsidera voluntatis libertatem, & sapiētię eius eminentiam, & nō dic quòd ignorarit quid bonū & quid malum. Chrysof. in Gene. homil. 14.

^a Hoc bruto vitur diabolus ad insidiarum suarū machinationes, & per ipsum mulieri loquitur. Chrysof. in Gene. homil. 16.

^b Nō de oculis sensibilibus, sed de sensu mentis. Chrysof. in Gene. hom. 16.

^c Non iā illum dignatur vt respōsum ex eo audiat: sed pœnā intētat, & talem quę omni tēpore durer. Chrysof. in Gene. homil. 17.

† 8. dist. 1. Ioseph. 1. 2. Tob. 8. b. 1. Cor. 15. f. De consec. dist. 1. cap. Hi duo. † 40. dist. 2. Illud. 32. q. 2. Moyses. † Eccl. 14. c.

† 11. q. 3. cap. Ad mēsam. & ca. Quid ergo.

† 30. q. 1. ca. Ad limina. 34. q. 1. Cum per bellicā. 26. dist. cap. Deinde.

† 31. q. 1. cap. Deus. & 32. q. 4. ca. Dixit Sara. 27. q. 2. lex diuina. 3. Esdr. 4. Matth. 19. a. Marc. 10. a. † 1. Cor. 6. d. 1. Cor. 11. a. Ephes. 5. g. Ios. 1. 3. Anno ante Christum 3962. Anno mundi 1. Eccl. 15. d. † 2. Cor. 11. 2.

† Eccl. 15. d. 6. dist. c. Sed pēlandum. 35. dist. cap. Sexto die. De pœnit. dist. 2. ca. vt cognouerunt. De pœnit. di. 3. Iudas. De pœ. dist. 1. Et venit. † 33. q. 1. Mulier. 2. & ca. Adam.

† De pœnit. di. 1. ca. Serpēs. & cap. Voluissent.

Super pectus tuum gradieris, & terrā comedes cūctis diebus vitæ tuæ. ¹⁵ Inimicitias ponā inter te & mulierē, & semen tuum & semen illius. Ipsa cōteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. ¹⁶ Mulieri quoque dixit: Multiplicabo ærumnas tuas, & cōceptus tuos. † In dolore paries filios: † & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. ¹⁷ Adā verò dixit: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno ex quo præceperā tibi ne comederes, † maledicta terra in opere tuo. in laborib⁹ comedes ex ea cūctis diebus vitę tuę. ¹⁸ Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terre. ¹⁹ In sudore vultus tui vescēris pane tuo: † donec reuertaris in terrā de qua sumptus es: quia pulvis es, & in puluerē reuertēris. ²⁰ Et vocauit Adā nomē vxoris suę Heua: eò q̄ mater esset cūctorū viuētū. ²¹ Fecit quoque dominus deus Adā & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos: ²² & ait: Ecce Adā quasi vn⁹ ex nobis fact⁹ est, sciēs bonū & malū. Nūc ergo ne forte mittat manū suā, & sumat etiā de ligno vitæ, & cōmēdat, & viuat in æternū: † ²³ Emisit eū domin⁹ deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terrā, de qua sumptus est. ²⁴ Eiecitq; Adā, & collocauit ante paradysum voluptatis Cherubim, & flāmeum gladiū atque versatilē, ad custodiendam viam ligni vitæ.

Humana prauaricationis pœna fratrem armat in fratrem. unde Cain reprobatus vitam profugus egit: prolem genuit: sed & Adam Abelis præmortui loco Seth generauit. IIII.

A Dam verò cognouit Heuā vxorem suam: quæ cōcepit, & peperit Cain, dicēs: Possedi hominē per deū. Rursumque peperit fratrē eius Abel. Fuit autē Abel pastor ouīū, & Cain agricola. Factū est autē post multos dies vt offerret Cain de fructibus terræ munera domino. ⁴ Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de apidibus eorū. † ^a Et respexit dominus ad Abel, & ad munera eius: ^b ad Cain autē & ad munera illius nō respexit. Irat⁹que est Cain vehemēter, & cōcidit vultus eius. ⁶ Dixitque dominus ad eū: Quare iratus es, & cur cōcidit facies tua? † ⁷ Nōne si benē egeris, recipies? Sin autē malē, statim in forib⁹ peccatū tuū aderit. sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illi. ⁸ Dixitq; Cain ad Abel fratrē suū: Egrediamur foras. Cūque essent in agro, consurrexit Cain aduersus fratrē suū Abel, † & interfecit eū. ⁹ Et ait dominus ad Cain: † Vbi est Abel frater tuus? Qui respōdit: Nescio. Nūquid custos fratris mei sū ego? ¹⁰ Dixitq; ad eū: Quid fecisti? Vox sāguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¹¹ Nūc igit⁹ maledictus eris ^d sup terrā, quæ aperuit os suū, & suscepit sanguinē fratris tui de manu tua. ¹² Cū operatus fueris eā, nō dabit tibi fructus suos. Vagus & pfugus eris super terrā. ¹³ Dixitq; Cain ad dominū: Maior est iniquitas mea, q̄ vt veniā merear. ¹⁴ Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra. Omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Dixitq; ei domin⁹: ¹⁵ Nequaquā ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplū punietur. Posuitque dominus in Cain signū, vt nō interficeret eū omnis qui inuenisset eū. † ¹⁶ Egress⁹q; Cain à facie domini, habitauit profugus in terra ad orientālē plagā Edē. ¹⁷ Cognouit autē Cain vxorē suā, quæ cōcepit, & peperit Enoch. † Et ædificauit ciuitatē, & vocauit nomen eius ex nomine filij sui Enoch. ¹⁸ Porro Enoch genuit Irad: & Irad genuit Mauiael: & Mauiael genuit Mathusael: & Mathusael genuit Lamech. ¹⁹ Qui accepit duas vxores: Nomē vni Ada, & nomē alteri Sella. ²⁰ Genuitq; Ada Iahel, qui fuit pater habitātium in rētoriis, atque pastorum: ²¹ & nomē fratris eius Iubal. Ipse fuit pater canētū cithara & organo. ²² Sella quoque genuit Tubalcain: qui fuit malleator & faber in cūcta opera æris & ferri. Soror verò Tubalcain, Noëma. ²³ Dixitq; Lamech vxorib⁹ suis, Adæ & Sellæ: Audite vocē meā vxores Lamech, auscultate sermonē meū, † Quoniā occidi virū in vulnus meum, & adolescētulum in liuorē meum. ²⁴ Septuplū vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies. ²⁵ Cognouit quoq; adhuc Adā vxorē suā, & peperit filiū: vocauitq; nomē eius Seth, dicēs: Posuit mihi deus semē aliud pro Abel, quē occidit Cain. ²⁶ Sed & Seth natus est filius, quē vocauit Enos. Iste cœpit inuocare nomen domini.

Generationis Adæ repetitio, & propagationis eius vsque ad Noe descriptio & multiplicatio.

V.

d. Semē serpētis sunt peccatores, semen mulieris sunt Christus & sui sequaces.

e Adā nomē etiā suæ vxori imposuit Heuā, id est vitam, quia est mater omniū viuētium. Hierony. ibid. Hæc autem referri debent ad tempus quo hæc ipse Moyses quare preteritū debet verti per futurum hoc modo quod nunc futura esset aut fuerit.

a. Hoc est, cognoscere illos fecit se illius approbare voluntatem, huius autem repellere ingratitude.

b. Respexit dominus ad Abel, quoniam cum simplicitate & iusticia offerebat. Non ad Cain, quoniam cum zelo & malitia, quæ erat aduersus fratrem suum, diuisionem habebat in corde.

c. Subauditur quod locutus est dominus. Superfluum est ergo quod in Samaritanorum & in nostro volumine reperitur, Transiamus in campum. Hier. in Genes. cap. 4.

d. Quāto maius peccatum hoc prauaricatione protoplasti, ex maledictionis varietate liquet. Chryso. in Gene. homi. 19.

e. Immo quicumque occiderit Cain, septuplū vindicabitur, vel septem vindictas exoluet. Hieron. vel qui te occidere attentauerit, septem maximis pœnis se reū faciet. Chrysoft. aduersus Iudæos orat. 5.

f. Digamia quinta generatione à Cain profecta.

g. Pluribus ego quā Cain supplicis dignus sum. Atqui Lamech fratrem nō interfecit, sed quia nec exemplo quidem commonitus prudentior factus est, punitur. Quia enim venia fuerit dignus, qui alterius pœna emendatior nō sit? Chrysoft. homil. 20.

† 1. dist. cap. Simulic. † 3. q. 5. Magnific. Mu. rem. † 24. q. 3. ca. Cum ergo.

† 10. dist. ca. In capite. † 13. q. 2. cap. In ecclesiastico.

† De pœni. dist. 1. c. Adam. 40. dist. cap. Qualiber. ca. Adam. 1. Cor. 15. f.

An. ante Christum 3947. Anno mūd. di. 15. Ios. 1. 4.

† Hebr. 11. a 3. q. 7. In gra uibus.

De pœni. di. 1. ca. Nunquid Cain. dist. 5. cap. 1. Dist. 9. ca. Neque.

14. quæst. 5. Scriptum.

† De conse. distin. 2. ca. Si credis.

† Sap. 10. a 1. Ioan. 3. b De pœni. di. 1. Vo. uis. f.

† De pœni. dist. 3. Iudas 24. q. 3. Cum ergo.

De pœni. di. 1. c. Voluiffent. Dist. 6. Nō est.

24. quæst. 3. An non.

† De pœni. dist. 1. Et veni.

† Dist. 6. c. non est.

† 1. q. 1. Il. lud. relat. 9. Sed obicitur. An. ante Christum 3832. Anno mūd. 130.

Hic est liber generationis Adam, in die qua creauit Deus hominē. †Ad similitudinē Dei fecit illum: masculū & fœminā creauit eos: & benedixit illis, & vocauit nomen eorū ^a Adam, in die quo creati sunt. †³ Vixit autem Adam centū triginta annis, & genuit filium ad imaginē & similitudinē suam, vocauitq; nomē eius Seth. ⁴ Et facti sunt dies Adam postquā genuit Seth, octingēti anni, genuitq; filios & filias. ⁵ Et factū est omne tēpus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus est. †⁶ Vixit quoq; Seth ^b centū quinq; annis, & genuit Enos. ⁷ Vixitq; Seth postquā genuit Enos, octingētis septē annis, genuitq; filios & filias. ⁸ Et facti sunt omnes dies Seth nongentorū duodecim annorū, & mortuus est. †⁹ Vixit verò Enos nonagīta annis, & genuit Cainā. ¹⁰ Post cuius ortū vixit octingētis quindecim annis, & genuit filios & filias. ¹¹ Factiq; sunt oēs dies Enos nongēti quinq; anni, & mortu⁹ est. ¹² Vixit quoq; Cainā septuagīta annis, & genuit Malalehel. ¹³ Et vixit Cainā postquā genuit Malalehel, octingētis quadragīta annis, genuitq; filios & filias. ¹⁴ Et facti sunt oēs dies Cainā nongēti decē anni, & mortuus est. †¹⁵ Vixit autē Malalehel sexagintaquinq; annis, & genuit Iared. ¹⁶ Et vixit Malalehel postquam genuit Iared, octingētis trigīta annis, & genuit filios & filias. ¹⁷ Et facti sunt oēs dies Malalehel octingenti nonagintaquinq; anni, & mortu⁹ est. †¹⁸ Vixitq; Iared centū sexagīta duob⁹ annis, & genuit Enoch. ¹⁹ Et vixit Iared postquā genuit Enoch, octingentis annis, & genuit filios & filias. ²⁰ Et facti sunt oēs dies Iared nongēti sexagīta duo anni, & mortu⁹ est. †²¹ Porro Enoch vixit sexagītaquinq; annis, & genuit Mathusalē. ²² Et ambulauit Enoch cū deo. Et vixit Enoch postquā genuit Mathusalē, trecentis annis, & genuit filios & filias. ²³ Et facti sunt oēs dies Enoch trecēti sexaginta quinq; anni: ²⁴ ambulauitq; cum deo, † & non apparuit, quia^c tulit eū deus. †²⁵ Vixit quoq; Mathusalē centū octoginta septē annis, † & genuit Lamech. ²⁶ Et vixit Mathusalē postquā genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, & genuit filios & filias. ²⁷ Et facti sunt omnes dies Mathusalē nongēti sexaginta nouē anni, & ^d mortuus est. †²⁸ Vixit autē Lamech centū octogintaduob⁹ annis, & genuit filiū, ²⁹ vocauitq; nomē eius^e Noe, dicēs: Iste cōsolabitur nos ab operib⁹ & laboribus manuū nostrarū in terra cui maledixit dominus. ³⁰ Vixitq; Lamech postquā genuit Noe, quingētis nonagintaquinq; annis, & genuit filios & filias. ³¹ Et facti sunt oēs dies Lamech septingenti septuaginta septem anni, & mortuus est. †³² Noe verò cū quingentorū esset annorū, genuit Sem, Chā, & Iaphet.

Diluuio causam hominis mala dederunt. Noe verò inter mortales soli iusto reperto, Arca salutis fabricanda mandatur.

VI.

Vm̃q; cœpissent hoīes multiplicari super terrā, & filias procreassent: ² vidētes^a filij dei filias hominū q̃ essent pulchræ, acceperūt sibi vxores ex omnibus quas elegerāt. ³ Dixitq; deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternū, quia caro est: † Eruntq; ^b dies illius centū viginti annorū. ⁴ Gigantes autē erant super terrā in diebus illis. Postquā enim ingressi sunt filij dei ad filias hominum, illæq; genuerunt, isti sunt potētes à seculo, viri famosi. ⁵ Videns autem deus q̃ multa malitia hominū esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intēta esset ad malū omni tēpore, ⁶ pœnituit eum quòd hominē fecisset in terra. Et prœcauens in futurū, & tactus ^b dolore cordis intrinsecus, † ⁷ Delebo, inquit, hominem quem creauī, à facie terræ, ab homine vsq; ad animantia, à reptili vsque ad volucres cœli. Pœnitet enim me fecisse eos. ⁸ Noe verò inuenit gratiā coram domino. ⁹ Hæ sunt generationes Noe. † Noe vir iustus atq; perfectus fuit in generationib⁹ suis: cū deo ambulauit, ¹⁰ & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet. ¹¹ Corrupta est autē^c terra corā deo, & repleta est iniquitate. ¹² Cumq; vidisset deus terrā esse corruptā: (omnis quippe caro corruperat viam suā super terrā) ¹³ dixit ad Noe: Finis vniuersæ carnis venit corā me: Repleta est terra iniquitate à facie eorū, & ego disperdā eos cū terra. ¹⁴ Fac tibi arcam de lignis læuigatis. ^c Māsiunculas in arca facies, & bitumine linies intrinsecus & extrinsecus: ¹⁵ & sic facies eā: Trecentorū cubitorū erit longitudo arcae, quinquaginta cubitorū latitudo, & triginta cubitorū altitudo illius. ¹⁶ Fenestrā in arca facies, & in cubito cōsummabis sum-

a. Homo hominis nomen tam viro quam fœminæ cōuenit. Hierony. in Gene.

b. Hinc ad Abraham ubi Hebræi centum habent annos, Græci habēt ducētos, Hierony. in Gene. ca. 5.

c. Fortasse in paradysum illum terrestrem, ubi ille & Elias pascuntur, sicut Adā priusquā propter peccatū exinde exire meruisset: ubi nec morbo nec feneſtære deficiūt. Augu. super Gene. ad literam. Ipse verò cum corpore trāſſatus non vidit mortem. In corpore enim viuente est ſpiritaliter ablatus, & non animaliter propter tranſlationē. Ephipha. contra. 64. hæc. d. Anno diluuij, & nō poſt diluuium, vide Hiero.

e. Noe requies interpreta-tur. Ab eo igitur quòd ſub illo omnia retro opera qui euerunt per diluuium, appellatus eſt requies. Et natus eſt Noe 126. anno poſt mortem Adæ. Hieron. ibi. a. Filij dei, poſteri Seth ob egregiam illius in deum pietatem: filij hominum, poſteri Cain. Chryſo. in Gene. homi. 22. b. Non igitur humana vita, vt multi errant, in 120. annos contracta eſt, ſed generationi illi 120. anni ad pœnitentiam dati ſunt. Quia verò pœnitentiam agere contēpſerunt, noluit deus tempus expectare decretū ſed 20. annorū ſpatiis amputatis, induxit diluuium anno 100. agendæ pœnitentiæ deſtinato. Hiero. ibid.

c. Nomine enim terræ hominū multitudinē vocat, eo quòd omnia eorum opera terreſtria erant. Ideo hunc ſolum vocare ſolet hominem, qui virtutem colit, ceteros autem neque eſſe putas, ſed aliquando vocat terrā, aliquando carnem. Chryſo. homi. 24.

† Sap. 2. d. Eccle. 17. a. Suprà 1. d.

† 1. Para. 1. a.

† Anno ante Chriſtū 3727. Anno mundi 235. † Anno ante Chriſtū 3637. Anno mundi 325. † Anno ante Chriſtū 3567. Anno mundi 395. † Anno ante Chriſtū 3502. Anno mudi 460.

† Anno ante Chriſtū 3340. Anno mundi 622. † Anno ante Chriſtū 3275. Anno mundi 687.

† Eccl. 44. e. † Hebr. 11. a. † Anno ante Chriſtū 3083. Anno mundi 274. † Anno ante Chriſtū 2906. Anno mundi 1056.

† Anno ante Chriſtū 2406. Anno mundi 1556.

† Iof. 1. c.

† Eccle. 18. a. Pſal. 89. 36. q. 1. Cum igitur.

† Infr. 8. d.

† Eccl. 44. e.

mitatē eius: ostiū autē arcæ pones ex latere deorsum. Cœnacula & tristega facies in ea.¹⁷ Ecce ego adducā aquas diluuij super terrā, vt interficiā omnē carnē in qua spiritus vitę est subter cœlū: & vniuersā quę in terra sunt, cōsumētur.¹⁸ Ponāmq; fœdus meū tecū, & ingredieris arcā tu, & filij tui, vxor tua, & vxores filiorū tuorū tecū:¹⁹ & ex cūctis animātibus vniuersę carnis, bina induces in arcā, vt viuant tecū, masculini sexus & fœminini.²⁰ De volucris iuxta genus suū: & de iumētis in genere suo: & ex oī reptili terrę, secundū genus suū, bina de oībus^d ingrediētur tecū, vt possint viuere.²¹ Tolles igitur tecū ex oībus escis quę mādī possunt, & cōportabis apud te, & erūt tā tibi q̃ illis in escā.†²² Fecit igitur Noe omnia quę pręceperat illi deus.

Clauso in arca Noe, & cuiusuis animantis specie, aqua statim montium culmina superauit, ceteraque animantia submersit.

VII.

A Ixitque dominus ad eū:^a Ingredere tu & omnis domus tua in arcā.†^c Te enim vidi^b iustū corā me in generatione hac.†^c Ex omnibus animātibus mundis tolles septena & septena, masculum & fœminā: de animātibus verò immundis, duo & duo, masculū & fœminā: sed & de volatilibus cœli septena & septena, masculū & fœminā: vt saluetur semē super faciē vniuersę terrę.⁴ Adhuc enim & post dies septē ego pluā super terrā quadraginta diebus & quadraginta noctibus: & delebo omnē substantiā quam feci, de superficie terrę.⁵ Fecit ergo Noe omnia quę mādauerat ei dominus.⁶ Erātque sexcentorū annorū quādo diluuij aquę inundaue-
B runt super terrā.†⁷ Et ingressus est Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorū eius cū eo in arcā, propter aquas diluuij.⁸ De animātibus quoque mūdis & immundis, & de volucris, & ex omni qđ mouetur super terrā,⁹ duo & duo ingressa sunt ad Noe in arcā, masculus & fœmina: sicut pręceperat dominus Noe.¹⁰ Cūmq; trāsissent septē dies, aquę diluuij inundaue-
C runt super terrā.¹¹ Anno sexcētesimo vitę Noe, mēse secundo, decimo septimo die mēsis, rupti sunt oēs fontes abyssi magnę: & cataractę cœli apertę sunt:¹² & facta est pluuia super terrā^d quadraginta dieb⁹, & quadraginta noctibus.¹³ In articulo diei illius ingressus est Noe, & Sē, & Chā & Iaphet filij eius: & vxor illius, & vxores filiorum eius cū eis in arcam,¹⁴ ipsi, & omne animal secundum genus suū, vniuersaq; iumēta in genere suo, & omne quod mouetur super terrā in genere suo, cunctūmq; volatile secundū genus suū. Vniuersę aues, omnesq; volucres¹⁵ ingressę sunt ad Noe in arcam, bina & bina ex omni carne in qua erat spiritus vitę.¹⁶ Et quę ingressa sunt, mascul⁹ & fœmina ex omni carne introierūt, sicut pręceperat ei deus: & inclusit eū dominus de foris.¹⁷ Factūmq; est diluuium^c quadraginta diebus super terrā, & multiplicatę sunt aquę, & eleuauerunt arcā in sublime à terra.
D ¹⁸ Vehemēter enim inundaue-
D runt, & omnia repleuerunt in superficie terrę.†. Porro
arca ferebatur super aquas:¹⁹ & aquę pręualuerūt nimis super terrā, opertiq; sunt omnes mōtes excelli sub vniuerso cœlo.²⁰ Quindecim cubitis altior fuit aqua sup mō-
tes quos operuerat.†²¹ Cōsumptaq; est omnis caro quę mouebatur super terrā, volucres quę erant super terrā, & bestiarū, omniūmq; reptiliū quę reptāt super terrā. Vniuersi hominū, animatiū, bestiarū, omniūmq; reptiliū quę reptāt super terrā. Vniuersi homines,²² & cuncta in quibus spiraculū vitę est in terra, mortua sunt.²³ Et deleuit deus omnem substantiam quę erat super terram, ab homine vsque ad pecus, tam reptile, quàm volucres cœli: & deleta sunt de terra. Remāsit autem solus Noe, & qui cum eo erant in arca.²⁴ Obtinuerūtque aquę terram centum quinquaginta diebus.

Recedentibus aquis diluuij à facie terrę, arca omnia contenta eicit, Noe autem arā extructa deum immolatione placauit.

VIII.

A Recordatus autē dominus Noe, cunctorūmq; animantium, & omniū iumentorum quę erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terrā, & imminutę sunt aquę:² & clausi sunt fontes abyssi, & cataractę cœli: & prohibitę sunt pluuię de cœlo:³ reuersęq; sunt aquę de terra^a euntes & redeūtes, & cœperūt minui post centum quinquaginta dies.⁴ Requieuitq; arca mēse septimo, vicesimo septimo die mēsis, super mōtes Armenię:⁵ At verò aquę ibāt & decresebāt vsque ad decimum mensem. Decimo enim mēse prima die mēsis apparuerunt cacumina mōtium.

a iij

d. Diuino nutu angelorum ministerio ex omnibus animantibus mas & fœmina ad Noe in arcam venerūt.

† Hebr. 11. b

† Ios. 1. 5.
Anno ante Christum
2306. Anno
mūdi 1656.
† 2. Petr. 2. b
† 32. q. 1. ca.
Nuptiæ.

† Matt. 24. d
Luc. 17. f
1. Petr. 3. d

† Eccl. 39. e
24. q. 1.
Quia ex sola.
Sap. 10. a.
† 23. quęst.
15. Quid er-
go. 24. q. 1.
Quoniam
verus. 6.
dist. Nō est.
Sap. 10. a

a. Ex genealogis 5. cap. ab Adam ad diluuium iuxta textum nostrum & Hebr. colliguntur anni. 1656.

Iuxta verò 70. interpretes. 2240. at iuxta Euseb. 2242. b. Noe solus fertur seruatus, quia solus est iustus inuentus. Chrysost. in Gen.

24. c. Sciētia Noe insita docebat quēnam ad cibum accommoda, & quę immunda habeantur, sed plura de mundis reſeruat, vt liberatus à periculo suam gratitudinem declaraturus, pro gratiarum actione hostias & sacrificia ex ipsis mundis offerret. Chrysost. in Gen. 24.

d. Non vno die vel momento, volēs simul & timorem incutere, & occasionē pręstare qua possent panem quę in foribus erat, effugere. Chrysost. in Gen. 24. homilia.

e. Nam sicut tūc 40. diebus pluit ad purgandum mundum, ita & nunc 40. diebus miseretur ad hominem purificandum. August. sermone. 69. de tempore.

f. Factum esse diluuium ad perdendam tollendāque ex orbe terrarum malitiā constat inter omnes. Idem enim & philosophi & poetę scriptorēque rerū antiquarum loquūtur: in eoque maxime cum prophetarum sermone cōſentiūt. Lactan. lib. 2. cap. 11.

a. Inde Ecclesiastes dicit aquas atque torrentes per occultas venas ad matricē abyssi reuerſi. Hiero. in Gen. cap. 8.

⁶ Cūmq; trāssissent quadraginta dies, aperiēs Noe fenestram arcæ quam fecerat, ⁷ dimisit coruum: qui egrediebatur, & nō reuertebatur donec siccarentur aquæ super terrā. ⁸ Emisit quoq; columbā post eum, vt videret si iam cessassent aquæ super faciē terrę. ⁹ Quæ cū nō inuenisset vbi requiesceret pes eius, reuerfa est ad eum in arcā. Aquæ enim erant super vniuersam terrā. Extenditq; manum suā, & apprehensam intulit in arcā. ¹⁰ Expectatis autē vltā septē dieb⁹ aliis, rursum dimisit columbā ex arca. ¹¹ At illa venit ad eum ad vespērā, portans ramum oliuæ virentibus foliis in ore suo. Intellexit ergo Noe quod cessassent aquæ super terrā. ¹² Expectauitq; nihilo minus septē alios dies, & emisit columbā, quæ nō est reuerfa vltra ad eum. ¹³ Igitur sexcentesimo primo anno, ^b primo mense, prima die mēsis, imminutæ sunt aquæ super terram. Et aperiens Noe tectū arcæ aspexit, viditq; quod exiccata esset superficies terræ: ¹⁴ Mēse secundo, scilicet primo & vicesimo die mēsis, arefacta est terra. ¹⁵ Locutus est autē dominus ad Noe, dicens: ¹⁶ Egredere de arca, tu, & vxor tua: filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum. ¹⁷ cūcta animātia quæ sunt apud te, ex omni carne tam in volatilibus q̃ in bestiis, & vniuersis reptilibus quæ reptāt super terrā, educ tecum: & ingredimini super terrā. [†] Crescite & multiplicamini super eam. ¹⁸ Egressus est ergo Noe, & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo: ¹⁹ sed & omnia animātia, iumenta & reptilia, quæ reptāt super terrā, secundū genus suum, egressa sunt de arca. ²⁰ Edificauit autē Noe altare domino, & tollens de cunctis pecoribus, & volucibus^d mundis, obtulit holocausta super altare. ²¹ Odoratúsq; est dominus odorē suauitatis, & ait ad eum: Nequaquam vltra maledicam terræ propter homines. [†] Sensus enim & ^c cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Nō igitur vltra percutiam omnem animam viuētē sicut feci. ²² Cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems, nox & dies, non requiescent.

Benedictio filiorū Noe, cibum potūque prouidit, fœdus inter deū & homines iride firmanuit. Noe ebrium Cham filius videns, in Chanaan filio maledicatur.

IX.

Benedixitq; deus Noe & filiis eius, & dixit ad eos: [†] Crescite & multiplicamini, & replete terrā, & terror vester ac tremor sit super cūcta animalia terræ, & super oēs volucres cœli, cū vniuersis quæ mouētur super terrā. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt: ³ & omne quod mouetur & viuit, erit vobis in ^a cibum. Quasi olera virētia tradidi vobis omnia, ⁴ excepto q̃ carnem cum sanguine nō comedetis. ^b Sanguinem enim animarum vestrarum requirā de manu cunctarū bestiarum, & de manu hominis. De manu viri, & de manu fratris eius requirā animā hominis. [†] Quicunq; effuderit humanum sanguinē, fundetur sanguis illius. Ad imaginē quippe dei factus est homo. ⁷ Vos autē crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terrā, & implete eā. ⁸ Hæc quoq; dixit deus ad Noe, & ad filios eius cum eo: ⁹ Ecce ego [†] statuā pactum meum vobiscū, & cum semine vestro post vos, ¹⁰ & ad omnē animā viuētē quæ est vobiscū, tam in volucibus q̃ in iumentis, & pecudibus terræ, cūctisq; quæ egressa sunt de arca, & vniuersis bestiis terræ. ¹¹ Statuā pactū meū vobiscū: & nequaquā vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neq; erit deinceps diluuium dissipans omnē terrā. ¹² Dixitq; deus: Hoc est signum fœderis quod do inter me & vos, & ad omnē animam viuētē quæ est vobiscum, in generationes sempiternas. ¹³ Arcum meum ponā in nubibus, & erit signū fœderis inter me & inter terram. [†] ¹⁴ Cūque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli, & recordabor fœderis mei quod pepigi vobiscū, & cum omni anima viuente quæ carnē vegetat: & nō erūt vltra aquæ diluuij ad delendā vniuersam carnē. ¹⁶ Erītq; arcus meus in nubibus, & videbo illum, & recordabor fœderis sempiterni, quod pactū est inter deum & omnē animā viuētē vniuersæ carnis quæ est super terrā. ¹⁷ Dixitq; deus ad Noe: Hoc est signum fœderis quod cōstitui inter me & omnē carnem super terrā. ¹⁸ Erāt ergo filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Chā^c & Iaphet. Porro Chā ipse est pater Chanaā. ¹⁹ Tres isti filij sunt Noe, & ab his disseminatū est oē genus hominum super vniuersam terrā. [†] ²⁰ Cœpitq; Noe vir ^d agricola exercere terrā, & plantauit

^b Nisan, nostro respondente Martio.
^c Iliar, nostro respondente Apr.

^d Et ideo maiorem numerum mundorum quam immundorum referuauit ad sacrificandum.
^e Fugmentum enim cordis humani malum est siue inclinatio, quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnē.

[†] De fac. vntio. cap. vnico.

Ann. ante Christum 2305. Anno mudi. 1657. Iof. 1. 7.

[†] Sup. 1. c. d. Infra 9. a. De consec. dist. 2. c. Nō oportet.

[†] Sup. 6. a.

Iof. 1. 7.
[†] Sup. 1. d. 2. d. 26. dist. c. Deinde.

[†] Matt. 26. e. Apoc. 13. c.

[†] Isa. 54. e.

[†] Eccl. 43. b.

[†] 35. dist. ca. 1. & Sexto die.

^a Vnus carniū tūc hominibus cōcessus est. Et quia iam non paradysus custodiendus, sed mundus totus erat excolendus, robustior carnis cibus offertur, vt ad emolumenta cultura plus aliquid humanorum corporum viribus adderetur. Tertul. de cibis Iudaicis.
^b Alioquin sanguinem vestrum de animabus vestris. Hoc est iuxta Hebr. Primū vobis prohibeo ne quis se ipsum interficiat, alioquin sanguinem vestrum de animabus vestris requiram. Secundum, ne quis bestia incitet in hominē vt illum deuoret, alioquin sanguinem illum requirā de manu cūcti animalis. Tertiū, ne quis per se vel alium hominem occidat, alioquin de manu hominis & de manu fratris sui requiram animam hominis.
^c Frequenter enim. 70. inter. p. non valentes Heth litteram, quæ duplicem aspirationem sonat, in Græcum vertere, & litteram Græcam addiderunt, vt nos docerent istiusmodi vocabula aspirari debere. Vnde & in presenti loco Chā translulerunt pro eo quod est Ham: à quo & Aegyptus vsq; hodie Aegyptiorum lingua Ham dicitur. Hæc Hiero. super. Gene. cap. 9.
^d Terra esse. Ita vocat Hebræi agricolam, veluti virum sanguinum, virū mendacij & huiusmodi.

tauit vineam: ²¹ bibensq; vinum inebriatus est, & nudatus iacuit in tabernaculo suo. ²² Quod cū vidisset Chā pater Chanaā, verēda scilicet patris sui esse nudata, nūciauit duob⁹ fratrib⁹ suis foras. ²³ At verò Sē & Iaphet palliū imposuerūt humeris suis, & incedētes retrorsū operuerūt verēda patris sui: faciēs q; eorū auersę erant, & patris virilia nō viderūt. ²⁴ Euigilās autē Noe ex vino, cū didicisset quę fecerat ei fili⁹ suus minor, ait: ²⁵ Maledict⁹ Chanaā, seru⁹ seruorū erit fratrib⁹ suis. Dixitq;: ²⁶ Benedict⁹ dominus de⁹ Sē: sit Chanaā seruus eius. ²⁷ Dilatet de⁹ Iaphet, & habitet in tabernaculis Sē: sitq; Chanaā seruus eius. ²⁸ Vixit autē Noe post diluuiū trecētis quinquaginta annis: ²⁹ & impleti sunt oēs dies eius nongētorū quinquaginta annorū, & mortuus est.

Filiorum Noe, Iaphet, Cham, & Sem propagatio & multiplicatio. X.

E sunt generationes filiorū Noe, Sē, Chā, & Iaphet: natiq; sunt eis filij post diluuiū. ¹ Filij Iaphet, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. ² Porro filij Gomer, Assenez, & Riphath, & Thogorma. ³ Filij autem Iauan, Elifa, & Tharsis, Cethim, & Dodanim. ⁴ Ab his diuisę sunt insulę gentiū in regionibus suis, vnusquisq; secundū linguā suā, & familias suas in nationibus suis. ⁵ Filij autē Chā, Chus, & Mesraim, & Phuth, & Chanaā. ⁶ Filij autē Chus: Saba, Heuila, & Sabatha, & Regma, & Sabathaca. Filij Regma: Saba, & Dadam. ⁷ Porro Chus genuit Nēroth. ⁸ Ipse cōcepit esse potēs in terra, & erat robustus venator coram domino. Ab hoc exiuit prouerbiū: Quasi Nēroth robustus venator corā domino. ⁹ Fuit autē principiū regni eius Babylō, & Arach, & Acchat, & Chalāne in terra Sēnaar. ¹⁰ De terra illa egressus est Assur, & edificauit Niniuē, & plateas ciuitatis, & Chale. ¹¹ Resen quoq; inter Niniuē & Chale. Hęc est ciuitas magna. ¹² At verò Mesraim genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephtuī, ¹³ & Phethrusim, & Cesluim, de quib⁹ egressi sunt Philistiim, & Caphthurin. ¹⁴ Chanaā autē genuit Sidonē primogenitū suū, Hetheū, ¹⁵ & Iebusēū, & Amorrhēū, & Gergefēū, ¹⁶ & Euāū, & Arrachēū, Sinēū, ¹⁷ & Aradiū, Samarēū & Amathēū. Et per hos disseminati sunt populi Chananæorū. ¹⁸ Factiq; sunt termini Chanaā veniētib⁹ à Sidone Ierarā, vsq; ad Gazā, donec ingrediari Sodomā, & Gomorrā, & Adamā, & Seboim, vsq; Lasa. ¹⁹ Hi sunt filij Chā in cognationib⁹ & linguis & generationib⁹ terrisq; & gētib⁹ suis. ²⁰ De Sē quoq; nati sunt, patre omniū filiorū Heber, fratre Iaphet maiore. ²¹ Filij Sē: Elā, & Assur, & Arphaxat, Lud, & Arā. ²² Filij Arā: Hus, & Hul, & Gether, & Mes. ²³ At verò Arphaxat genuit Sale, de quo ort⁹ est Heber. ²⁴ Natiq; sunt Heber filij duo: Nomē vni Phaleg, eo q; in diebus eius diuisa sit terra, & nomen fratris eius Iectan. ²⁵ Qui Iectan genuit Helmodad, & Saleph, & Afarmoth, Iare, ²⁶ & Adorā, & Vzal & Decla, ²⁷ & Hebal, & Abimael, Saba, ²⁸ & Iophir, & Euila, & Iobab. Omnes isti filij Iectā. ²⁹ Et facta est habitatio eorū de Messā per gētibus vsq; Sephar montē orientalem. ³⁰ Isti sunt filij Sem secundū cognationes & linguas & regiones in gētibus suis. ³¹ Hęc familia filiorū Noe iuxta populos & nationes suas. Ab his diuisę sunt gētes in terra post diluuiū.

In turris Babel adificatione, superborum astus eorūque lingua confunditur. Sem genealogia vsque ad Abram textitur. XI.

Rat autē terra labij vnus, & sermonū eorundem. ² Cūmq; proficiscerētur de oriēte, inuenerūt capū in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. ³ Dixitq; alter ad p̄ximū suū: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntq; lateres pro saxis, & bitumē pro cāmēto, ⁴ & dixerūt: Venite, faciam⁹ nobis ciuitatē, & turrē, cuius culmē pertingat ad cōlū: & celebremus nomē nostrū antequā diuidamur in vniuersas terras. ⁵ Descēdit autē dominus vt videret ciuitatē & turrē quā edificabant filij Adam, ⁶ & dixit: Ecce vnus est populus, & vnū est labium omnibus. Cōperuntq; hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant. ⁷ Venite igitur, descēdamus & cōfundamus ibi linguā eorū, vt nō audiat vnusquisq; vocē proximi sui. ⁸ Atq; ita diuisit eos dominus ex illo loco in vniuersas terras, & celsauerunt edificare ciuitatem. ⁹ Et idcirco vocatū est nomen loci illius Babel: quia ibi confusum est labium vniuersę terrę. Et inde dispersit eos dominus super faciem cunctarū regionum. ¹⁰ Hęc sunt generationes Sem. ¹¹ Sem erat centum annorū quādo

e Ne videretur maledicere quē deus benedixerat, ideo patris maledictū intulit filio, cū non minorē cruciatū habuerit pater, quā filius. Chrysost. in Gen. homil. 29. Ea q; terra de nomine suo Chanaan dicta est, & posteri ei⁹ Chananai. Hęc fuit prima gens quę deū ignorauit, quoniam pater eius credidit oraculo patris non accepit, maledictus ab eo. Lactā. li. 2. ca. 14. f De Sē Hebrēi, de Iaphet gentes. de nobis igitur propheta, qui in eruditione & scientia scripturarū eicō Israelē versatur. Hierony. Sem enim pater fuit Iudeorū, Iaphet autē pater gentiū, quę per Christum ingressę sunt in tabernaculū Iudeorū. Chrysost. in Math. homil. 37.

g Inde colligit Hebræi Noe vixisse vsq; ad 88. ann. Abrahę. Eusebius verò vsq; ad 69.

a Iaphet filio Noe nati sūt septē filij, qui possederunt terrā in Asia & Europa, nomina locis & gētibus relinquentes. Sunt autē Gomer, Galatæ: Magog, Scythæ: Madai, Medi: Iauan, Iones, qui & Græci: Thubal, Iberi: Mosoch, Cappadoces, vnde & vrbs hodie apud eos Mazacha: Thiras, Thracæ. Hiero. Et ita de aliis locis, vide Hiero. super Gen. b Nemroth filius Chus arripuit insuetam primus in populo tyrannidē: regnauitq; in Babylone, quę ab eo quod ibi cōfusa sunt lingue turrim adificantium, Babel appellata est. Hiero. in Genes.

c Aegyptus ab Hebræis Mesraim hactenus appellata, & Aethiopia Chus.

d A quo vrbs in Phœnice Sidon vocatur.

e A quo Hebrēi. Vatinio quodā filio suo Phaleg nomen imposuit: qui interpretatur diuisio, ab eo quod in diebus eius lingue in Babylone diuisę sunt.

a In hac autem confusione linguarum Abrahā iam 48 annum agebat.

b. diluuiū incepit anno mū di 1656. & durauit āno vno & 10. dieb⁹. & sic desit anno mundi 1657. Secūdo verò anno post diluuiū, hoc est anno. 1658. Sem genuit Arphaxat.

c. Cainan. Et vixit Arphaxat postquā genuit Cainā, quadringētis tribus annis, & genuit filios & filias, & mortu⁹ est. Et vixit Cainā annos 130. & genuit Sale. E: vixit Cainan postquam genuit Sale, ānos 330. Græc. Alias nō staret genealogia secundum Lucam.

d. Ex genealogiis 11. c. ā diluuiū ad natiuitatem Abraham iuxta textum Hebræum & nostrum colligitur 292. anni, & sic ā creatione mūdi 1948. Iuxta verò 70. interpret. 1146. & sic ā creatione mūdi 3386. Iuxta Euseb. autē 3185. Inter quos deinceps nulla est differentia, vel pauca.

e. Id est Sarai, Binominis erat. Aram enim duas filias genuit: Melcham vxorem Nachor, & Sarai quæ & Iescha, vxorem Abraham Hic. ro. ibid.

f. Haran siue Charā ciuitas est Mesopotamie morte Thare insignis: ā Chara Syrie fluuiū dicta.

Prima dei apparitio ad Abrā.

a. Ad præceptū vocātis prius mase cognationeq; reliq̃ta per fidē credit quæ nō vidit, donec videre mereatur omne quod credit. Prosper.

b. Iuxta Hebræos Abraham 52. annorū erat cum exiuit de Hur Chaldæorū: cū verò de Harā, 75. annorū erat. Et sic moratus est in Harā 23. annis. In illo autē exitu creditur patrē reliquisse viuū: qui postea 60. vixerit annis. Abraham verò ante mortem patris multotiens reuersus visurus patrē, eo mortuo Haran penitus reliquit nunquā reuersurus, vt patet Acto. 7. a

c. Hic annus primus est re-promissionis in quo Abraham cepit cū prole sua peregrinari in Aegyptum, ā quo ad exitū Israel ex Aegypto sunt 430. anni. Et est

Secūda Dei apparitio ad Abrā

d. Abrā nō mendacium dixit, sed verum tacere voluit. Hierony. August.

e. Quoniam cognoui quod non est soror tua, sed vxor, ecce habes eā, neque in aliquo offendi coniugium vestrum, neque priuauit vxore tua, intacta egreditur seruata castitate sua. Chrysost. super Genesim.

genuit Arphaxat biēnio^b post diluuiū. ¹¹ Vixitq; Sē postquā genuit Arphaxat, quingētis ānis, & genuit filios & filias. ¹² Porro Arphaxat vixit trigintaquinq; ānis, & genuit Sale. ¹³ Vixitq; Arphaxat postq̃ genuit Sale, trecētis trib⁹ annis, & genuit filios & filias. ¹⁴ Sale quoq; vixit triginta ānis, & genuit Heber. ¹⁵ Vixitq; Sale postq̃ genuit Heber, quadringētis trib⁹ ānis, & genuit filios & filias. ¹⁶ Vixit autē Heber trigintaquatuor ānis, & genuit Phaleg. ¹⁷ Et vixit Heber postquā genuit Phaleg, quadringētis triginta ānis, & genuit filios & filias. ¹⁸ Vixit quoq; Phaleg triginta ānis, & genuit Reu. ¹⁹ Vixitq; Phaleg postq̃ genuit Reu, ducētis nouē ānis, & genuit filios & filias. ²⁰ Vixit autē Reu trigintaquinq; ānis, & genuit Sarug. ²¹ Vixit quoq; Reu postq̃ genuit Sarug, ducētis septē annis, & genuit filios & filias. ²² Vixit verò Sarug triginta ānis, & genuit Nachor. ²³ Vixitq; Sarug postquā genuit Nachor, ducētis annis, & genuit filios & filias. ²⁴ Vixit autē Nachor vigintinouem annis, & genuit Thare. ²⁵ Vixitq; Nachor postquam

genuit Thare, ^d centū decē & nouē annis, & genuit filios & filias. ²⁶ Vixitq; Thare septuaginta annis, & genuit Abrā, & Nachor, & Arā. ²⁷ Hæ sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abrā, Nachor, & Aram. Porro Aram genuit Lot. ²⁸ Mortuūsq; est Aram ante Thare patrē suū, in terra natiuitatis suæ, in Hur Chaldæorū. ²⁹ Duxerūt autē Abrā & Nachor vxores: Nomen vxoris Abram, Sarai. Et nomen vxoris Nachor, Melcha filia Aram, patris Melchæ, & patris^c Ieschæ. ³⁰ Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. ³¹ Tulit itaq; Thare Abram filiū suū, & Lot filiū Aram, filiū filij sui, & Sarai nurum suam, vxorē Abram filij sui: & eduxit eos de Hur Chaldæorum vt irent in terram Chanaan. Venerūtq; vsque^f Haran, & habitauerunt ibi. ³² Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Haran.

Abram dei mandato parens, patriā patrēmq; relinquens, in Sichem domino sacrificauit. Inde propter famā Aegyptū ingressus, vxorē ablatā a rege multis donis cumulatus repetit. XII.

Dixit autē dominus ad Abram: ^a † Egrede de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terrā quā monstrauero tibi. ^{† 2} Faciāmq; te in gentē magnā, & benedicā tibi, & magnificabo nomen tuū, erisq; benedictus. ³ Benedicā benedictibus tibi, & maledicā maledictibus tibi: atq; in te benedicetur vniuersæ cognationes terræ. ^{b 4} Egressus est itaq; Abram, sicut præceperat ei dominus, & iuit cū eo Lot. Septuagintaquinq; annorū erat Abram cū egredere-
tur de Haran. ⁵ Tulitq; Sarai vxorē suā, & Lot filiū fratris sui, vniuersāmq; substantiam quā possederāt: & animas quas fecerāt in Haran, & egressi sunt vt irent in terrā Chanaan. Cūmq; venissent in eā, ⁶ pertransiuit Abram terrā vsq; ad locū Sichem, & vsq; ad conuallē illustrē. Chanaan^{us} autē tunc erat in terra. ⁷ Apparuit autē^c dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terrā hāc. Qui edificauit ibi altare domino, qui apparuerat ei, & inuocauit ibi nomē eius. ⁸ Et inde transgrediēs ad montem qui erat contra orientē Bethel, tetendit ibi tabernaculū suū, ab occidente habens Bethel, & ab oriēte Hai. Edificauit quoq; ibi altare domino, & inuocauit nomē eius. ⁹ Per-

rexitq; Abrā vadens & vltra progrediens ad meridiē. ¹⁰ Facta est autē fames in terra: descēditq; Abrā in Aegyptū, vt peregrinaretur ibi. Præualuerat enim fames in terra. ¹¹ Cūmq; propē esset vt ingrederetur Aegyptū, dixit Sarai vxori suæ: ^d † Noui quod pulchra sis mulier, ¹² & quod cū viderint te Aegyptij, dicturi sunt: Vxor illius est, & interficient me, & te reseruabūt. ^{† 13} Dic ergo obsecro te, quod soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiā tui. ¹⁴ Cū itaq; ingressus esset Abrā Aegyptū, viderūt Aegyptij mulierē, q̃ esset pulchra nimis, ¹⁵ & nunciauerunt principes Pharaoni, & laudauerūt eam apud illū. Et sublata est mulier in domū Pharaonis. ¹⁶ Abram verò bene vfi sunt propter illā. Fueruntq; ei oues & boues, & asini, & serui, & famulæ, & asinæ, & cameli. ^{† 17} Flagellauit autē dominus Pharaonē plagis maximis, & domum eius, propter Sarai vxorem Abram. ¹⁸ Vocauitque Pharaon Abram, & dixit ei: Quidnam est hoc quod fecisti mihi? Quare non indicasti mihi quod vxor tuā esset? ¹⁹ Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, vt tollerem mihi eam in vxorem? Nunc igitur ecce^c coniunx tua, accipe eam, & vade. ²⁰ Præcepitque Pharaon super Abram viris: & deduxerūt eum & vxorē eius, & omnia quæ habebat.

† 35. q. 1. Cū igitur. 5. hac itaque. 1. Para. 1. b

Ann. ante Christum. 2012. Ann. mundi 1949.

† 35. q. 1. Cū igitur, & c. 1. Para. 1. b

† Ios. 24. a. Neam. 9. b. Iudith. 5. a. Sap. 10. a. Acto. 7. a

† Acto. 7. a. Ios. 1. 15. † 32. q. 4. c. Recurrat. 5. His ita. Hebr. 11. b. Anno ante Christum 1962. Ann. mundi 2000. † 24. q. 3. Cū sancti.

Ann. ante Christum 1940. Anno mundi 2023. Ann. ante Christum 1939. Anno mūdi 2024. 1. annus re-promissionis. 32. q. 4. Recurrat. Ios. 1. 16.

† 22. q. 2. V. tilē. & cap. Quæritur. † Ios. 20. c

† De peni. dist. 1. ca. V. luissent.

Abram & Lot Aegyptum egressi, præ nimia opulentia separati, Lot Iordanis fines elegit, Abram verò Chanaan, ubi secundo diuino fretus est alloquio. XIII.

Scendit ergo Abram de Aegypto, ipse & vxor eius, & omnia quæ habebat, & Lot cū eo, ad australē plagā. ² Erat autem diues valde in possessione auri & argenti. ³ Reuersusq; est per iter quo venerat à meridie in Bethel, vsq; ad locū vbi prius fixerat tabernaculum, inter Bethel & Hai: ⁴ in loco altaris quod fecerat prius: & inuocauit ibi nomen dñi. ⁵ Sed & Lot qui erat cū Abrā, fuerunt greges ouium, & armenta & tabernacula: ⁶ nec poterat eos capere terra, vt habitarent simul. † Erat quippe substantia eorū multa, & nequibāt habitare cōmuniter: ⁷ Vnde facta est rixa inter pastores gregū Abrā & Lot. Eo autē tēpore Chanaanus & Pherezæus habitabāt in illa terra. ⁸ Dixit ergo Abram ad Lot: Ne quæso sit iurgiū inter me & te, & inter pastores meos, & pastores tuos: ⁹ fratres enim sumus. ¹⁰ Ecce vniuersa terra corā te est, recede a me obsecro. Si ad sinistrā ieris, ego dexterā tenebo: si tu dexterā elegeris, ego ad sinistrā pergā. ¹¹ Eleuatis itaq; Lot oculis, vidit omnē circā regionē Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur, antequam subuerteret dominus Sodomā & Gomorrā, sicut paradysus domini, & sicut Aegyptus venientibus in Segor. ¹² Elegitque sibi Lot regionem circa Iordanem, & recessit ab oriente. † Diuisiq; sunt alterutrum à fratre suo. ¹³ Abrā habitauit in terra Chanaan: Lot verò moratus est in oppidis quæ erant circa Iordanē, & habitauit in Sodomis. ¹⁴ Homines autem Sodomitæ pessimi erant, & peccatores coram domino nimis. ¹⁵ Dixitque dominus ad Abram, postquam diuisus est ab eo Lot: ¹⁶ † Leua oculos tuos in directum, & vide à loco in quo nunc es, ad aquilonem & meridiem, ad orientem & occidentem. † ¹⁷ Omnem terram quam conspicias, tibi dabo & semini tuo vsque in sempiternum. ¹⁸ Faciamq; semen tuum sicut puluerem terræ. Si quis potest hominū numerare puluerem terræ, semen quoq; tuū numerare poterit. ¹⁹ Surge ergo, & perambula terram in longitudine & in latitudine sua, quia tibi daturus sum eam. ²⁰ Mouens igitur tabernaculum suū Abram, venit & habitauit iuxta conuallem Mambre, quæ est in Hebron: & edificauitque ibi altare domino.

Quatuor reges aperto Marte quinque vicerant: & spoliata Sodomā, Lot cum plerisque aliis captiuum ducebant: quos Abram persequutus, omnes captiuos spoliisque reduxit, atque benedictione à Melchisedech accepta, cuncta regi Sodomæ reddidit. XIII.

Actum est autem in illo tēpore, vt Amraphel Rex Sēnaar, & Arioch Rex Pōti, & Chodorlahomor Rex Elamitarū, & Thadal Rex gentiū, inirēt bellum cōtra Bara Regem Sodomorum, & cōtra Bersā Regem Gomorræ, & contra Sennaab Regem Adamæ, & contra Semeber Regem Seboim, contraq; Regem Balē, ipsa est Segor. ³ Omnes hi cōuenerunt in vallem ^a syluestrem, quæ nūc est mare salis. ⁴ Duodecim enim annis seruierāt Chodorlahomor, & tertio decimo anno recesserūt ab eo. ⁵ Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, & reges qui erant cū eo, & percusserūt Raphaim in Astaroth, & Carnaim, & Zuzim cū eis, & Emim in ^b Saue Cariathaim, & ⁶ Chorrhæos in mōtib; Seir, vsq; ad cāpestria Pharan, quæ est in solitudine. ⁷ Reuersiq; sunt, & venerunt vsque ad fontem Misphat, ipsa est Cades, & percusserunt omnē regionē Amalechitarū & Amorrhæorū, qui habitabāt in ^c Asafon thamar. ⁸ Et egressi sunt Rex Sodomorū, & Rex Gomorræ. Rexq; Adamæ, & Rex Seboim, necnō & Rex Balē, quæ est Segor, & direxerūt acie cōtra eos in valle syluestri, scilicet aduersus Chodorlahomor Regē Elamitarū, & Thadal Regē gentiū, & Amraphael Regē Sēnaar, & Arioch Regē Pōti, quatuor reges aduersus quinque. ¹⁰ Vallis autē syluestris habebat puteos multos bituminis. Itaq; Rex Sodomorū, & Rex Gomorræ ^d terga verterunt, cecideruntq; ibi: & qui remanserāt, fugerunt ad mōtē. ¹¹ Tulerunt autē omnē substātiā Sodomorū, & Gomorrhæorū, & vniuersa quæ ad cibum pertinent, & abierunt: ¹² necnō & Lot, & substātiā eius, filiū fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. ¹³ Et ecce vnus qui euaserat, nūciauit Abrā Hebræo, qui habitabat in conualle Mābre Amorreī, fratris Eschol, & fratris Aner. Hi enim pepigerāt fœdus cū Abram. ¹⁴ Quod cū audisset Abram, captū videlicet Lot fratrem suū, numerauit

a Et certè Lot nō est frater Abrahæ, sed filius fratris eius Aram, vt supra n. 12. dicitur. Tres in scripturis dicuntur, natura, gente, cognatione, affectu. Hic in Gen. b Facultatū multitudo statim fit causa discessus: diuisionem operatur, cōcordiam impedit, & cognationis vinculū dirimit. Chryso. in Genes. Homilia 33. c Lot tantum terræ naturā, & non inhabitantiū malitiā aduertit. Chryso. ibid.

Tertia apparitio dei ad Abram.

d Quatuor mundi climata posuit, orientē & occidentem, aquilonē & meridiem. Hic. ibidem.

e Nō enim exspectauit donec promissa complerentur, sed & mox pro promissione gratias egit. Chryso. Homi. 24.

a Siddim, hoc est vallē salis. i. mare salis, quam Hebræi alio loco scripturā Salissam vocari dicunt, & vallē salinarum, in qua fuerunt antē purei bituminis, post dei iram & sulphuris pluuiam, in mare mortuū versa est. Hier. ibid. b Planicie vel Saue, quæ vsque hodie sic vocatur.

c Hoc oppidum est quod nūc vocatur Engaddi, balsami & palmarum fertile. Hier. ibid.

d Tanta erat eorū fortitudo vt etiā hostes suos aspectu suo in fugam verteret. Chryso. Hom. 35.

e Nihil profuit Lot primatus & electio, qua putabat se in maiori esse rerū vberitate & copia: & poriora se assequuturum, & abūdare, & repēte factus est seruus, carens domo, carens & fo-

1. Ios. 1. 16.

† Infra 36. a

† Infra 18. c

† Sup. 12. b
† Infra. 15. b
& 26. a
† Infra. 26. a
† De pan. di. 1. Sed & continuo.

Ios. 1. 17.

† De pan. di. 1. Sed & continuo.

f Dan vnus è fontibus est Iordanis. Nam & alter vocatur Ior. Duob⁹ ergo fontibus qui haud procul à se distant, in vñu riuulum foderatis, Iordanis deinceps appellatur. Hier. ibidem.

g Hunc Hebraei, aiunt esse Sem filium Noe, & supputantes annos vite ipsius, ostendunt eum ad Isaac vsq; vixisse. Hiero. ibidem.

expeditos vernaculos suos trecentos decē & octo, & persecutus est eos vsque^f Dan. ¹⁵ Et diuisis sociis, irruit super eos nocte, percussitq; eos, & persecutus est eos vsq; Hoba, quę est ad leuā Damasci. ¹⁶ Reduxitq; omnē substantiā, & Lot fratrē suū cū substantia illius, mulieres quoq; & populū. ¹⁷ Egressus est autē Rex Sodomorū in occursum eius postquā reuersus est à cādē Chodorlahomor, & regū qui cum eō erant, in valle Saue, quę est vallis Regis. ¹⁸ At verò^g Melchisedech Rex salē proferens panē & vinū (erat enim sacerdos dei altissimi), ¹⁹ benedixit ei, & ait: Benedictus Abram deo excelsus, qui creauit cœlū & terrā, ²⁰ & benedictus deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis traditi sunt. ²¹ Et dedit ei decimas ex omnibus. ²² Dixit autē Rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cetera tolle tibi. ²³ Qui respondit ei: Leuo manū meam ad dominum deum excelsū, possessorē cœli & terrā, ²⁴ quod à filo subtegminis, vsq; ad corrigiam caligē, non accipiā ex omnibus quę tua sunt, ne dicas: Ego ditauī Abram: ²⁵ exceptis iis quę comederunt iuuenes, & partibus virorum qui venerunt mecum, Aner, Eschol, & Mambre. isti accipient partes suas.

Consolatio Abrę ex futura prole, peregrinationisq; eiusdem, & terrę Chanaan hereditatis per signa promissione.

XV.

Quarta dei apparitio Abrę.

Itaque transactis, factus est sermo domini ad Abrā per visionē, dicēs: ¹ Noli timere Abrā. Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. ² Dixitque Abrā: Domine deus, quid dabis mihi? Ego vadā absq; liberis: & ³ filius procuratoris domus meę (iste Damascus Eliezer). ⁴ Addiditq; Abram: Mihi autem non disti semen, & ecce vernaculus meus, hāres meus erit. ⁵ Statimque sermo domini factus est ad eum, dicens: Nō erit hic hāres tuus: sed qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hāredē. ⁶ Eduxitq; eū foras, & ait illi: Suspice cœlum, & numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuū. ⁷ Credidit Abram deo, & reputatū est illi ad iustitiā. ⁸ Dixitq; ad eum: ⁹ Ego dñs, qui eduxi te de Hur Chaldeorū, vt darē tibi terrā istā, & possideres eam. ¹⁰ At ille ait: Domine deus, vnde scire possum quod possessurus sim eā? ¹¹ Et respondens dñs: Sume, inquit, mihi^b vaccam triennē, & caprā trimam, & arietē annorum trium, turturē quoque & columbam. ¹² Qui tollens vniuersa hęc, diuisit ea per medium, & vtrasque partes contra se altrinsecus posuit. Aues autem non diuisit. ¹³ Descenderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abram. ¹⁴ Cūque sol occuberet, sopor irruit super Abrā, & horror magnus & tenebrosus inuasit eū: ¹⁵ dictūq; est ad eum: ¹⁶ Scito prænoscēs, quod peregrinum futurū sit semen tuū in terra nō sua, & subiiciēt eos seruituti & affligent^c quadringētis annis. ¹⁷ Veruntamen gēte cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post hęc egredientur cū magna substantia. ¹⁸ Tu autē ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona. ¹⁹ Generatione autē^d quarta reuertētur huc. Necdū enim cōpletæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsq; ad præsens tēpus. ²⁰ Cū ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lāpas ignis transiens inter diuisiones illas. ²¹ In die illo pepigit dñs fœdus cum Abrā, dicēs: ²² Semini tuo dabo terrā hanc, à fluuiō Ægypti vsque ad fluuiū magnum Euphraten, ²³ Cinæos, & Cenezæos, Cedmonæos, ²⁴ & Hethæos, & Pherefæos, Raphaim quoque^e & Amorrhæos, & Chananæos, & Gergesæos, & Iebusæos.

Hagar Sarai dominae permissu se ex Abram concepisse videns, dominam contempsit, unde fugere coacta est, donec per angelum dominae submissa Ismaelem peperit.

XVI.

Quinta apparitio dei ad Abrā.

Igitur^a Sarai vxor Abram nō genuerat sibi liberos, sed habēs ancillam Ægyptiā, nomine Hagar, ² dixit marito suo: Ecce conclusit me dñs, ne parerē, ³ & ingredere ad ancillam meam, si fortē saltem ex illa suscipiam filios. Cūq; ille acquiesceret deprecanti, ⁴ tulit Hagar Ægyptiam ancillam suam post annos decem quam habitare cœperāt in terra Chanaan, & dedit eam viro suo vxorē. ⁵ Qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominam suam. ⁶ Dixitque Sarai ad Abram: Iniquē agis contra me. Ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quā videns quod conceperit, despectui me habet. Iudicet dominus inter me & te. ⁷ Cui respondit Abram: Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est: vtere ea vt libet. ⁸ Affligente igitur

a Id est: Ego sine liberis moriar, & filius procuratoris mei, vel villici mei, qui vniuersa dispensat & distribuit cibaria familiæ meę, vocatūque Damascus Eliezer: hic meus hāres erit. Hier. ibidem.

b Has species elegit dominus sicut etiā Moyses scripsit, ad hostias & sacrificia.

c Cōputādis à quinto anno Isaac cū exiret Ismael à domo Abrahę. Et si numerentur 430. anni, cōputandī sunt à 75. anno Abrahę cū peregrinatus est in Ægyptū, quem sequuturū erat semen suum.

d Ab egressu Ægypti vsque ad ingressū terrę Chanaan sub Iosue.

e Rhinocurara dicto, Ægyptū à Chanaan separante. qui & Rhinocurus vel torrens dicitur. Imò vero Stephanus Rhinocuraram oppidū facit. Strabo & Plinius Rhinocolurā vocant.

a Sarai tunc 76. annorū erat parere impotens.

† Heb. 7. a
De cōsecra.
di. 2. c. In ca.
lice. & c.
Accipite.
† 23. q. 5. Di.
cat.

† 23. q. 5. di.
cat.

† Ios. 1. 18.
† 23. q. 5. Di.
cat.

† Roma. 4. c.
Galat. 3. a
Iacob. 2. d
Sup. 11. d
† 35. q. 1. Cum
igitur. 5.
Hac itaque.

† Acto. 7. a
Exod. 12. f
† 23. q. 5. c. vi.
ti. 5. Per sciē
tes.

† Sup. 12. b
23. q. 5. c. vlti.
5. Per sciē
tes.
Infr. 26. a
Deut. 34. b

† Ios. 1. 18.
Anno ante
Christum.
1929.
Anno mūdi
2033.
† 32. q. 4.
quid autem.
& c. Dixit
Sara. & 50.
di. c. Ismael.

† 23. q. 4. c
Quando. c
Sic ecclesia.
32. q. 4. c. Re.
currat.

c Ismael primus mortaliū
nomen a deo sortitus est
d Significat semē eius ha-
bitaturum in cremo, id est
Saracenos vagos incertis-
que sedibus: qui vniuersas
gentes incurfant, & impu-
gantur ab omnibus. Hier.
Ibid.

XVII.

d Sara est nomen eius, id est
non dices princeps mea-
es, omnium quippe gentium
futura est princeps. Causa
autem mutati nominis hæc
est, quod antea dicebatur
princeps mea, vna tantum
domus materfamilias, pos-
tea vero absolute princeps.
Quatuor in veteri testa-
mento absque villo velami-
ne nominibus suis antequam
nascerentur, vocati sunt:
Ismael, Isaac, Salomõ & Io-
sias. Hic. ibid.

† Depo
distin. 1. c.
Omnis.

Anno ante
Christū. 1915
Anno mūdi
2047.
Ios. 1. 17.
† Heb. 13. a.

† 14. distin.
Quod ait. 32
q. 7. ca. Offe-
bat. 27. q.
Egressus.

† 2. Pet. 1. b.
4. Reg. 6. d.

† Sap. 19. c.

† 27. q. 2.
Egressus. &c
Priusquam.

† Sap. 10. a.

† Sap. 10. a.

† Isa. 13. d
Iere. 50. f
† 23. q. 5. c.
Quid ergo.
Ezech. 16. f.
Osee. 11. c.
Amos. 4. d.
† Luc. 17. f.
Iudæ. c. 1.
De pœni. di.
1. Sed & con-
tinuo.
Ezech. 16. f.
† Sap. 10. a.

† 35. distin. c.
Sexto die.
32. q. 4. c.
Dixit Sara.

† 40. distin. c.
Qualibet.

Veneruntque duo angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus ciuitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, † & iuit obuiā eis, adorauitque pronus in ter-
ram, ² & dixit: Obsecro domini, declinate in domum pueri vestri, & manete
ibi. Lauate pedes vestros, & mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt: Mi-
nimè, sed in platea manebimus. ³ Compulit illos oppidò vt diuerteret ad eum. Ingres-
sisq; domum eius fecit cōuiuium: & coxit azima, & comederunt. ⁴ Prius autē quàm
irent cubitum, viri ciuitatis vallauerunt domum illius, à puero vsque ad senem, omnis
populus simul: ⁵ vocaueruntque Lot, & dixerunt ei: Vbi sunt viri qui introierunt ad
te nocte? Educ illos huc, vt cognoscamus eos. ⁶ Egressus ad eos Lot, post tergum ac-
cludens ostium, ⁷ ait: Nolite quæso fratres mei, nolite malum hoc facere. † ⁸ Habeo
duas filias, quæ necdum cognouerunt virum: ^a Educam ad vos, abutimini eis sicut
vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis: quia ingressi sumus in vultu
culminis mei. ⁹ At illi dixerunt: Recede illuc. Et rursus: Ingressus es, inquit, vt ad-
uena, nunquid vt ^b iudices? Te ergo ipsum magis quàm hos affligemus. † Vmque fa-
ciebant Lot vehemētissimè. Iamq; propè erat vt effringerent fores, ¹⁰ & ecce miserūt
manum viri, & introduxerunt ad se Lot, clausēruntq; ostium, ¹¹ & eos qui foris erant,
† percusserunt cæcitate, à minimo vsque ad maximum, ita vt ostium inuenire nō pos-
sent. ¹² Dixerunt autem ad Lot: Habes hīc quempiam tuorum, generū, aut filios, aut
filias? Omnes qui tui sunt, educ de vrbe hac. ¹³ Delebimus enim locum istum, eò quòd
increuerit clamor eorū coram domino, qui misit nos vt perdamus illos. † ¹⁴ Egressus
itaque Lot, locutus est ad generos suos, qui accepturi erāt filias eius, & dixit: Surgite,
& egredimini de loco isto, quia delebit dominus ciuitatem hanc. Et visus est eis quasi
ludens loqui. † ¹⁵ Cūmq; esset mane, cogeāt eum angeli, dicētes: Surge, tolle vxorem
tuam, & duas filias quas habes, ne & tu pariter pereas in scelere ciuitatis. ¹⁶ Dissimu-
lante illo, apprehenderunt manum eius, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius,
^d eo quòd parceret dominus illi: ¹⁷ eduxeruntq; eum, & posuerunt extra ciuitatem, ibi-
que locuti sunt ad eum, dicentes: Salua animā tuam. Noli respicere post tergum, nec
stes in omni circā regione, sed in monte saluū te fac, ne & tu simul pereas. ¹⁸ Dixitque
Lot ad eos: Quæso domine mi, ¹⁹ quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & ma-
gnificasti gloriam & misericordiam tuam quam fecisti mecum, vt saluares animam
meam, nec possum in monte saluari, ne fortè apprehēdat me malum, & moriar: ²⁰ Est
ciuitas hīc iuxta, ad quam possum fugere, parua, & saluabor in ea. nunquid nō modi-
ca est, & viuet anima mea? ²¹ Dixitq; ad eum: † Ecce etiā in hoc ^c suscepi preces tuas, vt
non subuertam urbem pro qua locutus es. ²² Festina & saluare ibi, quia non potero
facere quicquam donec ingrediaris illuc. Idcirco vocatum est nomen vrbis illius, Se-
gor. † ²³ Sol egressus est super terrā, & Lot ingressus est Segor. † ²⁴ Igitur ^d domin⁹ pluit
super Sodomam & Gomorram sulphur & ignē à domino de cœlo, ²⁵ & subuertit ci-
uitates has, & omnem circā regionem, vniuersos habitatores vrbiū, & cuncta terræ
virentia. † ²⁶ Respiciēsq; vxor eius ^e post se, versa est in statuā salis. ²⁷ Abraham au-
tem cōsurgens mane, vbi steterat prius cum domino, ²⁸ intuitus est Sodomam & Go-
morram, & vniuersam terram regionis illius: viditque ascendentem fauillam de ter-
ra, quasi fornacis fumum. ²⁹ Cū enim subuerteret Deus ciuitates regionis illius, re-
cordatus est Abrahæ, † & liberauit Lot de subuersione vrbiū in quibus habitaue-
rat. † ³⁰ Ascenditque Lot de Segor. Et mansit in monte: duæ quoq; filia eius cum eo.
Timuerat enim manere in Segor. Et mansit in spelunca, ipse & duæ filia eius cum eo.
³¹ Dixitq; maior ad minorē: ^f Pater noster senex est, & nullus virorū remansit in terra,
q̄i possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ. ³² Veni, inebriemus eum vino,
dormiamusque cum eo, vt seruire possimus ex patre nostro semen. ³³ Dederūt itaque
patri suo bibere vinum nocte illa: & ingressa est maior, † dormiuitq; cum patre. ^g At
ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit. ³⁴ Altera quoque die
dixit maior ad minorem: Ecce dormiui heri cum patre meo. Demus ei bibere vinum
etiam hac nocte, & dormies cū eo: vt saluemus semē de patre nostro. ³⁵ Dederuntque

a. Nec eas animo repensan-
d: flagitium flagitio c.

rentem populum placandi
hunc populum talem non
accepturum oblationem
arbitratus, vt sequens pro-
bavit euentus. Chryso. Ho-
m. 43.

b. Lot quoque sancti Noe
iustitiam securus, inter tot
peccatum exempla iusti-
tiam non reliquit. Hiero.
Ibidem.

c. Reneritus sum faciem tu-
am, id est, Acquiesco pre-
cibus tuis. Hiero. Ibid.

d. Hæc Sodomæ subuersio
facta est anno. 51. post lin-
guarum confusionem.

e. Suo exēplo factos erudi-
uit, in proposito scto quò
tendunt proficientes, no-
xia curiositate retro nō de-
bere respicere: nec posse
euadere tales statuta sup-
plicia hæc femina demon-
strauit, quæ quod euaserat
perdidit. Prosper.

f. Putauerunt generalē to-
tius orbis factū interitum,
nullūq; amplius superstitē,
deinde & patris viderunt
senectutē. Chryso. In Gen.
Homi. 44.

g. Hoc totum factum fuit
diuina dispensatione, sicut
& protoplasto euenit. nam
sicut illic ex dormientis la-
tere portio sumpta est eo
non sentiente, sed qui sinxe-
rat latus illud, inde vxorē
Adæ produxit: ita simili
modo & nūc. Chryso. Ibib.

etiam & illa nocte patri suo bibere vinū. Ingressaq; minor filia dormiuit cum eo. Et ne tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexerit.³⁶ Conceperūt ergo duæ filia Lot de patre suo.³⁷ Peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab. Ipse est pater Moabitarum vsque in præsentem diem.³⁸ Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon, id est filius populi mei. Ipse est pater Ammonitarum vsque hodie.

Abrahæ in Geraris peregrinanti vxor rapitur, quæ illi magno cum fœnore intacta redditur: orante autem Abraham salus regis restituitur.

XX.

a. A conuale Mambre.

b. Non dixit, non est vxor mea, sed dixit, Soror mea. Non est ergo mendaciū, sed silentiū. Verū, nea cum loquendo promittitur falsum. August. contra mendacium.

c. Abraham omnium primus propheta appellatus i scripturis sacris inuentus est.

d. Id est fratris mei Arā filia, & non sororis: sicut Lot vocauit fratrem. Sed quia in Hebræo habet, verè soror mea est filia patris mei, nō filia matris meæ, & magis sonat quod soror Abraham fuerit: & in excusationē eius dicimus necdum illo tēpore tales nuptias lege prohibitas. Hic. super Gen.

e. Hoc est, Omnes verò discant quod nihil à me factū est iniquum: quia intacta exiisti de domo mea. Ea propter doce hæc virum tuū, qui pro me preces domino offerat. Chrysostomus in Genes. Homi. 45.

Rofectus^a inde Abraham in terram australem, habitauit inter Cades & Sur: & peregrinatus est in Geraris.†² Dixitque de Sara vxore sua, ^b Soror mea est. Misit ergo Abimælach Rex Geraræ, & tulit eam. ³ Venit autem deus ad Abimælach per somniū nocte, & ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. ⁴ Abimælach verò non tetigerat eam. Et ait: Domine, num gentem ignorantem, & iustam interficies? Nōne ipse dixit mihi, Soror mea est: & ipsa ait, Frater meus est? In simplicitate cordis mei & munditia manuum mearum feci hoc. ⁶ Dixitque ad eū deus, † Et ego scio quod simplici corde feceris, & ideo custodiui te ne peccares in me, & non dimisi vt tangeres eam. ⁷ Nunc ergo redde viro suo vxorē, & orabit pro te, quia ^c Propheta est, & viues. Si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris tu, & omnia quæ tua sunt. ⁸ Statimque de nocte cōfurgens Abimælach, vocauit omnes seruos suos, & locutus est vniuersa verba hæc in auribus eorum. Timueruntque omnes viri valde. ⁹ Vocauit autem Abimælach etiā Abraham, & dixit ei: Quid fecisti nobis? Quid peccauimus in te, quia induxisti super me & super regnum meum, peccatum grande? Quæ nō debuisti facere, fecisti nobis. ¹⁰ Rursusque expostulans, ait: Quid vidisti vt hoc faceres? ¹¹ Respondit Abrahā: Cogitauī tecum, dicens: Forsitan non est timor dei in loco isto, & interficient me propter vxorem meam. ¹² Aliās autem & verè ^d soror mea est, filia patris mei, & non filia matris meæ: & duxi eam in vxorē. ¹³ Postquam autem eduxit me deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies tecum: In omni loco ad quem ingrediemur, dices quod frater tuus sim. ¹⁴ Tulit igitur Abimælach oues, & boues, & seruos & ancillas, & dedit Abrahā. Reddiditque illi Sarā vxorē suā, ¹⁵ & ait: Terra coram vobis est: vbicunque tibi placuerit, habita. ¹⁶ Sarā autē dixit: Ecce mille argēteos dedi fratri tuo, ^e hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecū sunt: & quocunque perrexeris, memento te deprehensam. † ¹⁷ Orante autem Abraham, sanauit deus Abimælach, & vxorem ancillāque eius, & pepererunt. ¹⁸ Cōcluserat enim dominus omnem vuluam domus Abimælach, propter Saram vxorem Abrahæ.

Nato Isaac & ablactato, Ismaël cum matre pellitur, in desertis victurus: Abimælach cum Abraham fœdus medio iuramento percussit.

XXI.

Natiuitas Isaac.

Visitauit autem dominus† Saram sicut promiserat, & impleuit quæ locutus^a est: ² concepitque & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei deus.† ³ Vocauitque Abraham nomen filij sui, quem genuit ei Sara, Isaac: ⁴ & circumcidit eum octauo die, sicut præceperat ei Deus, ⁵ cum esset centum annorum. Hac quippe ætate patris natus est Isaac. ⁶ Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: & quicūque audierit, corridebit mihi. ⁷ Rursumque ait: Quis auditurus crederet Abraham quod Sara lactaret filium, quē peperit ei iā senī? ⁸ Creuit igitur puer, & ablactatus est. Fecitque Abrahā grande conuiuium in die ablactationis eius.† ⁹ Cumque vidisset Sara filium Hagar ^a Egyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, ¹⁰ dixit ad Abrahā:† Eiice ancillam hanc, & filiū eius. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. ¹¹ Durè accepit hoc Abraham pro filio suo. ¹² Cui dixit deus: Non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocē eius,† quia in Isaac vocabitur tibi semen.† ¹³ Sed & filiū ancillæ faciā in gentē magnam, quia semen tuum est. ¹⁴ Surrexit itaque Abraham mane, & ^b tollens panem, & vtrem aquæ, imposuit scapulæ eius, ^c tradiditque puerum, & dimisit eam.

Quæ

a. Id est consendētem cum Isaac super primogenitura, cum maior natu esset quam Isaac. Hier. in Gene.

Octaua dei apparitio Abrahæ.

b. Ismael. 18. annorum erat cū eiectus est, & Isaac. 5. annorum, cū natus sit Ismaele 13. annum agente. Hier. Ibid.

c. Hoc est in manus eius tradidit, commendauit, & ita emisit eam de domo. Hiero. Ibid.

A Iosue. 1. 2.

† 22. q. 2. c. Queritur.

B † 32. q. 1. c. mo.

† 33. q. 1. c. Si p fortarias. Depeni. d. i. stin. i. c. Voluissent. 9. Denique.

Ios. 1. 20. An. ante Christum. 1914. Anno mūdī 2048. Sup. 17. c. 18. † Gala. 4. c. Hebræ. 11. c. Matth. 1. a. † 47. distin. Quacūlibet

† Roma. 9. b. Heb. 11. d. Ios. 1. 21. † Galat. 4. d. † 32. q. 4. Recurrit.

† 47. di. Quacūlibet. † 32. q. 2. Nō omnis. 8. q. 4. Dicat.

Quæ cum abisset, errabat in solitudine Bersabee.¹⁵ Cùmque consumpta esset aqua in vtre, abiicit puerum subter vnam arborem quæ ibi erat,¹⁶ & abiit: seditque è regione procul, quantum potest arcus iacere. Dixit enim: Non videbo moriẽtem puerum. Et sedens contrà, leuauit vocem suam, & fleuit.^{d 17} Exaudiuit autẽ deus vocẽ pueri. Vocauitque angelus domini Hagar de cœlo, dicens: Quid agis Hagar? Noli timere: Exaudiuit enim deus vocem pueri de loco in quo est.¹⁸ Surge, & tolle puerum, & tene manum illius, quia in gentem magnã faciã eum.¹⁹ Aperuitq; oculos eius deus. Quæ videns puteum aque, abiit & impleuit vtrẽ, deditq; puero bibere,²⁰ & fuit cū eo. Qui creuit, & moratus est in solitudine, factusq; est iuuenis sagittarius:²¹ habitauitque in deserto Pharan. Et accepit illi mater sua vxorẽ de terra Ægypti.†²² Eodem tempore dixit Abimælẽch & Phicol princeps exercitus eius ad Abrahã: Deus tecū est in vniuersis quæ agis.²³ Iura ergo per deũ, ne noceas mihi, & posteris meis, stirpiq; meẽ: sed iuxta misericordiam† quam feci tibi, facies mihi, & terræ in qua versatus es aduena.²⁴ Dixitq; Abraham: Ego iurabo.²⁵ Et increpauit Abimælẽch propter puteum aque, quẽ vi abstulerant serui eius.²⁶ Respõditq; Abimælẽch: Nesciui quis fecerit hanc rẽ: sed & tu non indicasti mihi, & ego nõ audiui præter hodie.²⁷ Tulit itaque Abraham oues & boues, & dedit Abimælẽch. Percusseruntq; ambo fœdus.²⁸ Et statuit Abrahã septem agnas gregis seorsum.²⁹ Cui dixit Abimælẽch: Quid sibi volũt septẽ agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum?³⁰ At ille: Septẽ, inquit, agnas accipies de manu mea, vt sint mihi in testimonium, quoniam ego fodi puteum istum.³¹ Idcirco vocatus, est locus ille Bersabee, quia ibi vterque iurauit,³² & inierũt fœdus pro puteo iuramenti.³³ Surrexit autem Abimælẽch, & Phicol princeps exercitus eius: reuersiq; sunt in terram Palæstinorum: Abraham verò plantauit nemus in Bersabee, & inuocauit ibi nomen dei æterni,³⁴ & fuit colonus terræ Palæstinorum diebus multis.

Fides Abrahæ in filij sui Isaac immolatione probata, ab executione prohibetur, & repromissione confirmatus, fratris sui Nachor natam prolem audiuit. XXII.

A Væ postquam gesta sunt,† tentauit deus Abrahã, & dixit ad eum: Abraham Abraham. Ille respondit: Adsum.² Ait illi: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac: & vade in terram^a visionis, atq; ibi offeres eum in holocaustum, super vnum montium quem monstrauero tibi.³ Igitur Abraham de nocte consurgens, strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum. Cùmque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei deus.⁴ Die autem tertio eleuatis oculis vidit locum procul,⁵ dixitque ad pueros suos: Expectate hĩc cum asino: ego & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus,^b reuertemur ad vos.⁶ Tulit quoque ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum. Ipse verò portabat in manibus ignem & gladium. Cùmque duo pergerent simul,⁷ dixit Isaac patri suo, Pater mi. At ille respondit: Quid vis fili? Ecce, inquit, ignis & ligna: vbi est victima holocausti?⁸ Dixit autem Abraham, Deus prouidebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter,⁹ & venerunt ad^c locum quem ostenderat ei deus: in quo ædificauit altare, & desuper ligna composuit. Cùmque alligasset Isaac filium suum,† posuit eum in altare super struem lignorum.¹⁰ Extenditque manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium suum.¹¹ Et ecce angelus domini de cœlo clamauit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum.¹² Dixitque ei: Non extends manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam. Nunc cognoui quòd timeas dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me.¹³ Leuauit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres hærentem cornibus. Quem assumens,^d obtulit holocaustum pro filio.¹⁴ Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vsque hodie dicitur, In monte dominus videbit.¹⁵ Vocauit autem angelus domini Abraham secundò de cœlo, dicens:†¹⁶ Per memetipsum iurau, dicit dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me,¹⁷ benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut^e stellas cœli,

^d Nõ quia ancilla erat, despecta: sed quia patriarcha promiserat, & illius hoc semen erat, tantã quod curam erga illã declarare dignatur. Chrysosto. Hom. 46.

^e sicut verbum

† Infr. 26. f.

† Sup. 20. d.

Isa. 1. 22.
† Iudith. 8. c.
Heb. 11. d.
22. q. 2. c. Si
qualibet. S.
quandoque

† Iacob. 2. d.

† Iere. 44. f.
Psal. 104. 2.
Luc. 1. g.
Eccle. 44. d.

Nona dei apparitio Abrahæ.

^a Super quem Salomontemplum domini ædificauit. Hierony. ibid.

^b Indubitati animo mactare filium volebat, laudãdus in constantia offerendi, & in fide suscitandi. Alc. Itẽ. Deo iubẽti ea intentione paruit Abrahã, quã sciebat Deum nec immemorem promissionum suarum, & mysticum quoddã futuræ passionis dominicæ gerisacramentum. Prosper.
^c A Geraris vbi natus fuit Isaac, ad montem Moriah iter triũ dierũ est: à quercu verò Mambre vix iter diei habetur. Hier. Ibidem.

Decima dei apparitio Abrahæ.

^d Ideo Isaac immolatus nõ est, quia resurrectio dei filio seruata est. Prosper.
^e Promissio dei vt stellas cœli, & vt arenã maris, quæ numerari nequeũt, continet: quã in Christo per fidẽ gentium, quarum pater est Abrahã, benedictionẽ esse suppletam, & ipse rerũ ordo demonstrat. Prosper.

& velut arenam quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum,†¹⁸ & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.¹⁹ Reuersus est Abraham ad pueros suos, abieruntque Bersabee simul: & habitauit ibi.²⁰ His itaque gestis nunciatum est Abraham, quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo,†²¹ Huz primogenitum, & Buz fratrem eius, & Chamuel patrem Syrorum,²² & Caseth, & Azau, Pheldas quoque, & Iedlaph,²³ & Bathuel, de quo nata est Rebecca. Octo istos genuit Melcha Nachor fratri Abraham.²⁴ Concubina verò illius nomine Roma, peperit Thabee, & Gaon, & Thaas, & Maacha.

Mortua Sara plangitur, atque in spelunca duplici (quam ab Ephron cum agro Abraham præfenti pecunia emit) cum honore sepelitur. XXIII.

Vixit autem Sara cētum vigintiseptem annis,¹ & mortua est in^a ciuitate† Arbee, quæ est Hebron in terra Chanaan. Venitque Abraham vt plangeret & fleret eam.³ Cūque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens:⁴ Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, vt sepeliam mortuum meum.⁵ Responderunt filij Heth, dicentes:⁶ Audi nos domine. Princeps dei es apud nos, in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit, quin in monumento eius sepelias mortuum tuum.⁷ Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet^B Heth.⁸ Dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ vt sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor,⁹ vt det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui. Pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulchri.¹⁰ Habibat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam ciuitatis illius, dicens:¹¹ Nequaquam ita fiet, domine mi: sed tu magis ausculta quod loquor: Agrum trado tibi, & speluncam quæ in eo est, præsentibus filiis populi mei. Sepeli mortuum tuum.¹² Adorauit Abraham coram domino & populo terræ,¹³ & locutus est ad Ephron, circumstante plebe eius: Quæso vt audias me. Dabo pecuniam pro agro, suscipe eam, & sic sepeliam mortuum meū in agro.¹⁴ Responditque Ephron:†¹⁵ Domine mi, audi me. Terra quam postulas, quadringentos siclos argenti valet. Istud est precium inter me & te. Sed quātum est hoc? Sepeli mortuum tuum.¹⁶ Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephrō postulauerat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argēti probatæ monetæ publicæ.¹⁷ Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelūca duplex respiciens Mambre, tam ipse quā spelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum,¹⁸ Abrahæ in possessionem, videntibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius.†¹⁹ Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorem suā in spelunca agri duplici, quæ^b respiciebat Mambræ. hæc est Hebrō in terra Chanaan.²⁰ Et confirmatus est ager, & antrum quod erat in eo, Abrahæ in possessionem monumenti à filiis Heth.

Seruus Abrahæ in Mesopotamiam ad quærendam Isaac vxorem missus, mandatum fideliter implet: Rebeccam adducit, quam Isaac ducit in vxorem, super morte matris consolatus. XXIII.

Rat autem Abraham senex, dierūque multorum: & dominus in cunctis benedixerat ei.² Dixitque ad^a seruum seniore domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat:† Pone manum tuam subter^b femur meum, vt adiurem te per deum cœli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo de filiabus Chananzorum, inter quos habito:⁴ sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo Isaac.⁵ Respondit seruus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad locum de quo tu egressus es:⁶ Dixitque Abraham, Caue ne quando reducas filium

f Huz primogenitus Nachor, de cuius stirpe Iob descendit. Male igitur quidam existimant Iob de genere Esau esse. Hier. ibide.

a Cariath Arbe, id est ciuitas quatuor, Adam, Abraham, Isaac & Iacob ibi sepulchrorum, vt dicunt Hebræi.

b Per mediæ leuæ distantiam.

a Eliezer procurator domus sue. Conestor, ibidem.
b In femore Abrahæ deū cœli fuisse hic ordo ostendit, quod Abraham genuit Isaac, &c. ex quibus perferre generationū virgo Maria processit, quæ peperit Christum, qui est deus cœli. Prosp. cr.

† Heb. 6. c
32. q. 4. ca.
Recurras.
1. Mach. 2. f.
Luc. 1. c
Galar. 3. a
Acto. 3. d
Eccl. 4. d

A Ios. 1. 23.
Anno ante
Christum
1880. Anno
mundi 2082
† 13. q. 2. c
Hebron.

† 13. q. 2. cap.
Postquam.
Hebron.

† 13. q. 2. Hebr. c. Quæsta.
De sepulchro.

A Ios. 1. 24.

† Infra. 27. g
42. g.

† Sup. 12. b

lium meum illuc. †⁷ Dominus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus est mihi, & iurauit mihi, dicens: Semini tuo dabo terrā hanc: ipse mittet angelū suum coram te, & accipies inde vxorem filio meo.⁸ Sin autem mulier noluerit sequi te, non teneberis iuramento: filium tantum meum ne re-

c Iurauit in semine Abraham, hoc est in Christo qui ex illo nasciturus erat, & nō in circūcissione. Hier. ibid.

† Iudith. 9

omnibus bonis eius portans secum: profectusque perrexit in Mesopotamiam ad vrbem Nachor.¹¹ Cūq; camelos fecisset accumbere extra oppidum iuxta puteum aquæ, vespere, eo tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, orauit dominum dicens: †¹² Domine deus domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum domino meo Abraham.¹³ Ecce ego sto prope fontem aquæ, & filiaë habitatorū huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam.

† Iudith. 9

^d Igitur puella cui dixerō: Inclina hydriam tuam vt bibam, & illa responderit: Bibe, quin & camelis tuis dabo potum: ipsa est quam pręparasti seruo tuo Isaac: & per hoc intelligam quod feceris misericordiam cum domino meo Abraham.¹⁵ Necdum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel filij Melchæ vxoris Nachor, fratris Abraham, habens hydriā in scapula sua,¹⁶ puella decora nimis, ^e virgōque pulcherrima, & incognita viro. Descenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam aqua, ac reuertebatur.¹⁷ Occurritq; ei seruus, & ait: Pauxillū aquæ mihi ad bibendum præbe de hydria tua.¹⁸ Quæ respondit: Bibe, domine mi. Celeritēq; deposuit hydriam ^f super vlnam suam, & dedit ei potū.¹⁹ Cūque ille bibisset, adiecit:

d Pro adolescentula quæ Græcè *παῖς*, Hebraicè dicitur *alma*, quod quidē & in Isaia habetur ibi: Ecce virgo concipiet & pariet. Hiero. ibid.

e Sed cur ista repetitio, virgo erat, & incognita viro? nisi quia virginittatis commendationem insinuat. Aug. ibid.

^c Quin & camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant.²⁰ Effundensque hydriā in canalibus, recurrit ad puteum, vt hauriret aquam, & haustam omnibus camelis dedit.²¹ Ipse autem contemplabatur eam tacitus, scire volens vtrum prosperum iter suum fecisset deus, an non.²² Postquam autem biberunt cameli, protulit vir in aures aureas, ^g appendentes siclos duos: & armillas totidem, pondo siclorum decem:

g Quorum pondus erat dimidium sicli, id est semuncia. Hiero. ibid.

²³ dixitq; ad eam: Cuius es filia? Indica mihi. Est in domo patris tui locus ad manendum?²⁴ Quæ respondit: Filia sum Bathuelis, filij Nachor, quem peperit ei Melchæ.

²⁵ Et addidit dicens: Palearum quoq; & fœni plurimum est apud nos, & locus spaciosus est ad manendū.²⁶ Inclinauit se homo, & adorauit dominum, ²⁷ dicens: Benedictus dominus deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatem suam à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei.

²⁸ Cucurrit itaque puella, & nunciauit in domum matris suæ omnia quæ audierat.²⁹ Habebat autem Rebecca fratrem nomine Labā: qui festinus egressus est ad hominem, vbi erat fons.³⁰ Cūque vidisset in aures & armillas in manibus sororis suæ, &

^d nem, vbi erat fons.³⁰ Cūque vidisset in aures & armillas in manibus sororis suæ, & audisset cuncta verba referentis, Hæc locutus est mihi homo: venit ad virum, qui audisset cuncta verba referentis, Hæc locutus est mihi homo: venit ad virum, qui

stabat iuxta camelos, & prope fontem aquæ,³¹ dixitque ad eum: Ingredere, benedictus domini. cur foris stas? Pręparavi domū & locum camelis tuis.³² Et introduxit eū in hospitium, ac destrauit camelos, deditque paleas & fœnum, & aquam ad lauandos

pedes camelorū, & virorum qui venerant cum eo.³³ Et appositus est in conspectu eius panis. Qui ait: Non comedam donec loquar sermones meos. Respondit ei: Lo-

quere.³⁴ At ille: Seruus, inquit, Abraham sum:³⁵ & dominus benedixit domino meo valde, magnificatusq; est, & dedit ei oues & boues, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos:³⁶ & peperit Sara vxor domini mei filiū domino meo in senectute sua, deditq; illi omnia quæ habuerat.³⁷ Et adiurauit me dominus meus, dicens:

Nō accipies vxorē filio meo de filiabus Chananæorū, in quorū terra habito,³⁸ sed ad Nō accipies vxorē filio meo de filiabus Chananæorū, in quorū terra habito, ³⁸ sed ad

domū patris mei perges, & de cognatione mea accipies vxorem filio meo.³⁹ Ego vero respondi domino meo: Quid si noluerit venire mecum mulier?⁴⁰ Dominus, ait,

in cuius conspectu ambulo, mittet angelum suū tecum, & diriget viam tuā, accipiesque vxorē filio meo de cognatione mea, & de domo patris mei.⁴¹ Innocēs eris à maledictione mea, cū veneris ad proximos meos, & nō dederint.⁴² Veni ergo hodie ad fontem aquæ, & dixi: Domine deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam in

h Querendum quid differant augurationes illicitæ ab illa petitione signi, quæ petiuit seruus Abraham vt ei deus ostēderet futurā vxorē domini sui Isaac. Aliud est enim mirum aliquid petere quod ipso miraculo signum sit, aliud hæc obseruare quæ ita sunt vt miræ nō sint, sed à coniecturis superstitiosa vanitate interpretentur. August. super Genes.

qua nunc ambulo, ⁴³ ecce sto iuxta fontē aquæ, & virgo quæ egredietur ad hauriendam aquam, audierit à me, da mihi paucillum aquæ ad bibendum de hydia tua, ⁴⁴ & dixerit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis hauriam, ipsa est mulier quam præparauit dominus filio domini mei. ⁴⁵ Dúmque hæc tacitus mecum voluerem, apparuit Rebecca veniens cum hydia quam portabat in scapula, descenditque ad fontem, & hausit aquam: & aio ad eam: Da mihi paululum bibere. ⁴⁶ Quæ festinans deposuit hydriam de humero, & dixit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis tribuam potum. Bibi: & adaquauit camelos. ⁴⁷ Interrogauique eam, & dixi: Cuius es filia? Quæ respondit: Filia Bathuelis sum, filij Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aures ad ornandam faciem eius, & armillas posui in manibus eius. ⁴⁸ Pronusque adorauit dominum, benedicēs domino deo domini mei Abrahā, qui perduxit me recto itinere vt sumerem in manu matris domini mei filio eius. ⁴⁹ Quamobrē si facitis misericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi. Sin autem aliud placet, & hoc dicite mihi, vt vadam ad dexteram siue ad sinistram. ⁵⁰ Responderunt Laban & Bathuel: A domino egressus est sermo. Non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum. ⁵¹ En Rebecca coram te est: tolle eam, & proficiscere, & sit vxor filij domini tui, sicut locutus est dominus. ⁵² Quod cum audisset puer Abraham, procidens adorauit in terram dominum: ⁵³ prolatisque vasis argenteis & aureis ac vestibus, dedit ea Rebecca pro munere. ⁵⁴ Fratribus quoque eius & matri dona obtulit. ⁵⁵ Inito cōuiuio, vefcentes pariter & bibentes māserunt ibi. Surgens autē mane, locutus est puer: Dimittite me, vt vadam ad dominum meum. ⁵⁶ Responderuntque fratres eius, & mater, Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. ⁵⁷ Nolite, ait, me retinere: quia dominus direxit viam meam. Dimittite me vt pergam ad dominū meum. ⁵⁸ Et dixerunt: Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. ⁵⁹ Cūmq; vocata venisset, sciscitanti sunt: Vis ire cum homine isto? Quæ ait: Vadam. ⁶⁰ Dimiserunt ergo eam, & ⁶¹ nutricem illius, seruūque Abrahā, & comites eius, ⁶² imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes: Soror nostra es: Crescas in mille millia, & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. ⁶³ Igitur Rebecca & puellæ illius ascēsis camelis secutæ sunt virum: qui festinus reuertebatur ad dominū suum. ⁶⁴ Eo autē tempore deambulabat Isaac per viam quæ ducit ad puteum, ⁶⁵ cuius nomē est viuientis & videntis. Habibat enim ⁶⁶ in terra australi, & egressus fuerat ad meditādum in agro, inclinata iam die. Cūque eleuasset oculos, vidit camelos venientes procul. ⁶⁷ Rebecca quoque conspecto Isaac, descēdit de camelo, ⁶⁸ & ait ad puerum: Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium suum, cooperuit se. ⁶⁹ Seruus autem cūcta quæ gesserat, narrauit domino suo Isaac. ⁷⁰ Qui introduxit eam in tabernaculū Saræ matris suæ, & accepit eam vxorem, & intantum dilexit eam, vt dolorem qui ex morte matris eius acciderat, temperaret.

Abraham multis ex Cetura filiis susceptis mortuus est, atque in spelunca duplici sepultus. Ismael multa prole diues moritur. Isaac pro vxore sterili precatus, geminos genuit, quorum primogenita maior vendidit minori.

X X V.

^a Suspiciantur Hebræi mutato nomine eandem esse Hagar, quæ Sara mortua de concubina transierit in vxorem. Hieron. In quest. Super Genes.

Braham [†] verò aliam duxit vxorem nomine ^a Ceturam: ² quæ peperit ei ^A Zamran, & Iecsan, & Madan, & Madian, & Iesboc, & Sue. ³ Iecsan quoque genuit Saba, & Dadan. Filij Dadan fuerunt Assurim & Latusim & Laomim. ⁴ At verò ex Madian ortus est Ephra, & Opher, & Enoch, & Abida, & Heldaa. Omnes hi filij Ceturæ. ⁵ Deditque Abraham cūcta quæ possederat, Isaac: ⁶ filiis autem concubinarū largitus est munera: & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viueret ad plagam orientalem. ⁷ Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ centū septuagintaquinque anni, ⁸ & deficiens ^a mortuus est in senectute bona, prouectæq; ætatis, & plenus dierum, congregatusque est ad populum suum. ⁹ Et sepelierunt eum Isaac & Ismael filij sui in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron filij Seor

Mors Abrahæ.

^a Omne enim tempus vitæ ipsius dies fuerunt & non nox. Hieron.

† 35. q. 1. c. 1. in prin.

† 11. q. 2. c. Honoratur.

† Sup. 16. d

† 30. q. 5. ca. Nec illud. Ios. 1. 24. Anno ante Christum 1874. Anno mūdizō 88.

† 1. Para. 1. c. 32. q. 4. 5. 1. Ios. 1. 23.

Ios. 1. 21. † 13. q. 2. c. Hebron. Sup. 23. c. De sepul. c. 1. Anno ante Christum 1840. Anno mūdizō 2122

^B Seor Hethæi, è regione Mambre: ¹⁰ quam emerat à filiis Heth. Ibi sepultus est ipse, & Sara vxor eius. ¹¹ Et post obitū eius benedixit deus Isaac filio eius, qui habitabat iuxta puteum nomine viuentis & videntis. ¹² Hæ sunt generationes Ismael filij Abrahæ quem peperit ei Hagar Ægyptia, famula Saræ: ¹³ & hæc nomina filiorum eius in vocabulis & generationibus suis. † Primogenitus Ismaelis Nabaioth, deinde Cedar & Adbeel, & Mabsan, ¹⁴ Masma quoque & Duma, & Massa, ¹⁵ Hadad, & Thema, & Iethur, & Naphis, & Cedma. ¹⁶ Isti sunt filij Ismaelis, & hæc nomina per castella & oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum. ¹⁷ & facti sunt anni vitæ Ismaelis centum triginta septem, deficientisque mortuus est, & appositus ad populum suum. ¹⁸ Habitauit autem ab Heuila vsque Sur, quæ respicit Ægyptum introeuntibus Assyrios. Coram cunctis fratribus suis obiit. ¹⁹ Hæ quoque sunt generationes Isaac filij Abraham. Abraham genuit Isaac. ²⁰ Qui cum quadraginta esset annorum, duxit vxorem Rebeccam, filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. ²¹ Deprecatusque est Isaac dominum pro vxore sua, eo quod esset sterilis. Qui ^b exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebecæ: † ²² sed collidebantur in vtero eius paruuli. Quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? ^c Perrexitque Rebecca vt consuleret dominum. ²³ Qui ^d respondens ait: † Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populūque; populū superabit: & ^e maior seruiet minori. ²⁴ Iam tempus pariēdi aduenerat: & ecce gemini in vtero eius reperti sunt. † ²⁵ Qui primus egressus est, rufus erat: & totus in morem pellis hispidus, vocatūque est nomē eius Esau. † ²⁶ Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: & idcirco appellauit eū Iacob. Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt paruuli. ²⁷ Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. ²⁸ Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: & Rebecca diligebat Iacob. ²⁹ Coxit autem Iacob pulmentum. Ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ³⁰ ait: Da mihi de ^f coctione hac rufa, quia oppidō lassus sū. Quam ob causam vocatum est † nomen eius Ædom. ³¹ Cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua. ³² Ille respondit: En morior: quid mihi proderunt primogenita? ³³ Ait Iacob: Iura ergo mihi. † Iurauit ei Esau, & vendidit primogenita: ³⁴ & sic accepto pane & lentis edulio comedit, & bibit, & abiit, paruipendens quod primogenita vendidisset.

Mors Ismaelis.

^b Nec protinus exauditus est, sed annis viginti perseuerabat orans. Chrysost. Homil. 49.

^c Festinauit ad sacerdotē dei ministrū, per quem latetium scientiam didicit. Chrysost. Homil. 50.

^d Nempe per sacerdotem. Chrysost. ibidem.

^e Idumæus populus Israeli seruiuit tēpore Dauid.

^f Iudeus per Esau designatus, quod nascēdo habuit, vendidit, & per concupiscentiam perdidit: Christianus per gratiā quod in natura nō habuit, acquisiuit. Prosper.

Isaac Rebeccam dicens sororem suam, taxatur ab Abimalach in Geraris peregrinatus. Pastoribus autem eorum pro puteis dissidentibus, Abimalach cū Isaac fœdus iniit. XXVI.

^A Rta autem fame super terrā post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimalach Regem Palæstinorum in Gerara. ² Apparuitque ei dominus, & ait: Ne descendas in Ægyptum: sed quiesce in terra quam dixero tibi, ³ & peregrinare in ea: erōque tecum, & benedicā tibi. Tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli. Dabōque posteris tuis vniuersas regiones has, † & benedicetur ^a in femine tuo omnes gentes terræ, ⁵ eo quod ^b obedierit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta mea, & mandata mea, & cæremonias legēsque seruauerit. ⁶ Mansit itaque Isaac in Geraris. ⁷ Qui cum interrogaretur à viris loci illius super vxore sua, respondit: Soror mea est. Timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata coniugio, reputans ne fortè interficerent eum propter illius pulchritudinem. ⁸ Cūque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimalach Rex Palæstinorum per fenestram, vidit eum iocantē cum Rebecca vxore sua, ⁹ & accersito eo, ait: Perspicuum est quod vxor tua sit. Cur mentitus es eam sororē tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter eam. ¹⁰ Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? Potuit coire quispiam de populo cum vxore tua, & induxeras super nos grande peccatū. ¹¹ Præcepitque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur. ¹² Seuit autē Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno cētuplū. Benedixitque

Prima dei apparitio Isaac.

^a Promissio est Messia olim facta Abraham.

^b Ab obseruatione quatuor rerū diuinarum Abraham commendatur.

ei dominus:¹³ & locupletatus est homo, & ibat proficiens atq; succrescens, donec magnus vehemēter effectus est:¹⁴ habuitq; possessiones ouium & armentorum, & familie plurimū. Ob hoc inuidētes ei Palæstini,¹⁵ omnes puteos quos foderāt serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo:¹⁶ intantū vt ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede à nobis, quoniam potētior nobis factus es valde.¹⁷ Et ille discedens vt veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi,¹⁸ rursum fodit alios puteos, quos foderant serui patris sui Abraham, & quos illo mortuo olim obstruxerant Philistiim. Appellauitq; eos eisdē nominibus quibus antè pater vocauerat.¹⁹ Foderuntq; in torrente, & reppererunt aquam viuam.²⁰ Sed & ibi iurgium fuit pastorum Geraræ aduersus pastores Isaac, dicentium: Nostra est aqua. Quamobrem nomē putei ex eo quod acciderat, vocauit calumniam.²¹ Foderunt autem & alium, & pro illo quoq; fixati sunt, appellauitq; eum inimicitias.²² Profectus inde fodit alium puteū, pro quo non contenderunt: itaq; vocauit nomen eius latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos dominus, & fecit crescere super terram.²³ Ascendit autem ex illo loco in Bersabee,²⁴ vbi apparuit ei dominus in ipsa nocte, dicēs: Ego sum deus Abraham patris tui: Noli timere, quia ego tecum sum. Benedicā tibi, & multiplicabo semē tuum propter seruum meū Abraham.²⁵ Itaq; ædificauit ibi altare domino, & inuocato nomine domini extendit tabernaculum, præcepitque seruis suis vt foderent puteum.²⁶ Ad quē locū cū venissent de Gerar Abimelech, & Ochozath amici illius, & Philcol dux militum,²⁷ locutus est eis Isaac: Quid venistis ad me hominem quē odistis, & expulistis à vobis?²⁸ Qui responderunt: Vidimus tecum esse dominum, & idcirco nos diximus: Sit iuramētū inter nos, & incamus fœdus,²⁹ vt nō facias nobis quicquam mali, sicut & nos nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te læderet: sed cū pace dimisimus auctum benedictione domini.³⁰ Fecit ergo eis cōuiuium. Et post cibum & potum³¹ surgentes mane, iurauerunt sibi mutuo, dimisitq; eos Isaac pacificē in locum suum.³² Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac annunciantes ei de puteo quem foderant, atq; dicentes: Inuenimus aquā.³³ Vnde appellauit eum abundā-tiam, & nomen vrbi impositum est Bersabee, vsque in præsentem diem.³⁴ Esau verò quadragenarius duxit vxores duas, Iudith filiam Beeri Hethæi, & Basemath filiam Elon eiusdem loci,³⁵ quæ ambæ offenderent animum Isaac & Rebeckæ.

Iacob per matris astutiam benedictionem loco Esau præripuit, vnde concepto Esau odio in Iacob, à matre monetur concedere in Haran. XXVII.

Enuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat: vocauitque Esau filium suum maiorem, & dixit ei: Fili mi. Qui respondit: Adsum. Cui pater: Vides, inquit, quod senuerim, & ignorem diem mortis meæ.³ Sume arma tua, & pharetram & arcū, & egredere foras. Cumque venatu aliquid apprehenderis,⁴ fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosti, & affer, vt comedam, & benedicat tibi anima mea antequam moriar.⁵ Quod cum audisset Rebecca, & ille abisset in agrum vt iussionem patris impleret,⁶ dixit filio suo Iacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei: Affer mihi de venatione tua, & fac cibos vt comedam, & benedicam tibi coram domino antequam moriar.⁸ Nunc ergo fili mi acquiesce consiliis meis,⁹ & pergens ad gegem, affer mihi duos hœdos optimos, vt faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur:¹⁰ quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur.¹¹ Cui ille respondit: Nosti quod Esau frater meus homo^a pilosus sit, & ego lenis.¹² Si attrectauerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & inducat super me maledictionem pro benedictione.¹³ Ad quem mater: in me sit, ait, ista maledictio, fili mi: tantum audi vocem meam, & pergens affer quæ dixi.¹⁴ Abiit & attulit, deditque matri. Parauit illa cibos sicut velle nouerat patrē illius: & vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum,¹⁶ pelliculāque hœdorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit.¹⁷ Deditq; pulmentum, & panes quos coxerat, tradidit.¹⁸ Quibus illatis, dixit: Pater mi. At ille respōdit: Audio.

Quis

Secūda dei apparitio Isaac.

† Sup. 12. d

† Iudic. 12. a

Ios. 1. 26.
Anno ante
Christum
1814.
Anno mudi
2148.

A Ios. 1. 27.

† 86. dist. c
Esau.

^a Vbi nos pilosum legimus, Hebræi seir, vel sair, vnde mons habitationis eius dictus est.

^b Tulit Rebecca vestimenta preciosa Esau filij sui maioris, quæ erant apud se in domo, & induit Iacob filium suum minorem. In hoc loco tradunt Hebræi primogenitos sanctos officio sacerdotum, & habuisse vestimentum sacerdotale, quo induit deo victimas offerebant, antequam Aaron in sacerdotium eligeretur. Inter alia.

† 22. q. 2. c.
Queritur.

Quis es tu fili mi? ¹⁹ Dixitq; Iacob: † Ego sum primogenitus tuus Esau. Feci tibi sicut præcepisti mihi. Surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. ²⁰ Rursúmque Isaac ad filiũ suũ: Quomodo, inquit, tam cito inuenire potuisti, fili mi? Qui respõdit: Voluntas dei fuit, vt cito occurreret mihi quod volebam. ²¹ Dixitque Isaac, Accede huc, vt tangam te fili mi, & probem vtrũ tu sis filius meus Esau, an non. ²² Accessit ille ad patrẽ, & palpato eo dixit Isaac: Vox quidem vox Iacob est, sed

12. q. 2. c.
Queritur.
De diuor c.
Gaudemus.

† Heb. 11. d

† 24. quæst.
3. c. Cum er-
go.

²³ Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant. Benedicẽs ergo illi, ²⁴ ait: Tu es filius meus Esau? Respõdit: Ego sum. ²⁵ At ille: † Affer, inquit, mihi cibos de venatione tua fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cũ oblatos comedisset, obtulit ei etiã vinũ. Quo hausto, ²⁶ dixit ad eũ: Accede ad me, & da mihi osculũ fili mi. ²⁷ Accessit, & osculatus est eũ. Statimque

c Hoc est qui refertur est
vatis floribus a Deo.

²⁸ Det tibi deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini & olei, ²⁹ & seruiant tibi populi, & adorent te Tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. † Qui

maledixerit tibi, sit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionib⁹ repleatur. ³⁰ Vix Isaac sermonẽ impleuerat, & egresso Iacob foras, ³¹ venit Esau, ³² coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens: Surge pater mi, & comede de venatione filij tui, vt benedicat mihi anima tua. ³³ Dixitq; illi Isaac: Quis enim es tu? Qui respõdit: Ego

d Venit peractis illis & fi-
lius primogenitus Esau ex
minori gratia iã reprobis.
Benedict⁹ posterior popu-
lus Christianus iã patri di-
cit: Dedisti lætitiã in cor-
de meo, a fructu frumenti,
vini & olei multiplicati sunt.
Maiores autẽ populo Iudæo
pater dicit: Nõ accipia de
domo tua vitulos, neq; de
gregib⁹ tuis hircos. Sacrifi-
cium enim laudis honorifi-
cabat me, &c. Prosper.† 1. quæst. 1.
c. Nunquã.

† Sup. 25. d

† De pœni.
dist. 3. c. lu-
das.
† Heb. 11. d
& 12. c

sum filius tuus primogenitus Esau. ³⁴ Expauit Isaac stupore vehementi, & vltra quã credi potest admirans, ait: Quis igitur est ille qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus priusquã tu venires, benedixique ei, & erit benedictus? ³⁵ Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno, & consternatus ait: Bene-

dic etiam & mihi pater mi. ³⁶ Qui ait: † Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam. ³⁷ At ille subiunxit: Iustè vocatum est nomen eius Iacob: Sup-

plantauit enim me en altera vice. † Primogenita mea antè tulit, & nunc secundò surripuit benedictionem meam. Rursúmque ad patrem, Nunquid non reseruasti, ait, & mihi benedictionẽ? ³⁸ Respondit Isaac: Dominum tuum illũ constitui, & omnes fra-

tres suos seruituti eius subiugauit. Frumento & vino & oleo stabiliui eum, & tibi post hæc, fili mi, vltra quid faciam? ³⁹ Cui Esau: Num vnã, inquit, tantũ benedictio-

nem habes pater? Mihi quoque obsecro vt benedicas. † Cũq; eiulatu magno fleret, ⁴⁰ motus Isaac dixit ad eum: † In pinguedine terræ & in rore cœli desuper, ⁴¹ erit benedictio tua. Viues in gladio, & fratri tuo seruias, tempũsque veniet cum excutias &

soluas iugum eius de ceruicibus tuis. ⁴² Oderat ergo semper Esau Iacob, pro bene-

dictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo: ⁴³ † Veniẽt dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. ⁴⁴ Nuntiata sunt hæc Rebecca. Quæ mittens & vocãs Iacob filiũ suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur vt occidat te. ⁴⁵ Nunc ergo fili mi audi vocem meam, & confurgens fuge ad Laban fratrem meum

e Quod impletum dicunt
sub Iorã Rege Iudæ, a quo
Idumæa recessit. 4. Reg. 8.
f Verba Esau filij maioris
ipsi. Bis in vna causã delin-
quit: & dum optat obitum
patris, & dũ disponit parricidium fratris. Chrysostomus.
de martyribus. Serm. 8.

⁴⁶ in Haran, ⁴⁷ habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, ⁴⁸ & cesset indignatio eius, obliuiscaturque eorum quæ fecisti in eum: postea mittam & adducam te inde huc. Cur vtroque orbabor filio in vno die? ⁴⁹ Dixitque Rebecca ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Heth. Si acceperit Iacob vxorem de stirpe

g De filiabus Heth, (vt sit
istẽ de filiabus huius terræ)
vt quid mihi vitæ? Et ma-
los mores harũ filiarũ de-
signare videtur. Chrysostomus.
ibid. Hom. 54.

huius terræ, nolo viuere. ⁵⁰ Transiens Iacob in Mesopotamiam, in somnis scalam videt, dominũque scalam innixum in

Luza, quam propterea Bethel vocauit, & hĩc votum deo vouit. **XXVIII.**

Vocauit itaque Isaac Iacob, & benedixit eum, præcepitque ei dicens: † Noli accipere coniugem de genere Chanaan: sed vade & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ: & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auunculi tui. ² Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat atque multiplicet, vt sis in turbas populorum, ³ & det tibi benedictiones Abraham, & semini tuo post te, vt possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est auo tuo. ⁴ Cũque dimisisset eum Isaac, profectus peruenit

b iij

Ios. 1. 27.
Anno ante
Christum
1774.
Anno mudi
2182.
† 35. q. 1. c.
Cũ igitur.
9. Hac ita-
que.
Osee 12. d

in Mesopotamiam Syriæ ad Labā filium Bathuel Syri, fratrem Rebecca matris suæ.
⁶ Videns autem Esau quod benedixisset pater suus Iacob, & misisset eum in Mesopotamiam Syriæ, ut inde uxorem duceret, & quod post benedictionem præcepisset ei dicens: Non accipies uxorem de filiabus Chanaan: ⁷ quodque obediens Iacob parentibus suis, isset in Syriam: ⁸ probans quoque quod non libenter aspiceret filias Chanaan pater suus, ⁹ iuit ad Ismaelem, & duxit uxorem absque iis quas prius habebat, Maheleth filiam Ismael filij Abraham sorore Nabaioth. ¹⁰ Igitur egressus Iacob de Bersabee, pergebat Haran. ¹¹ Cumque venisset ad quendam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco: ¹² Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum, & angelos quoque dei ascendentes & descendentes per eam, & dominum innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac. Terrā in qua dormis, tibi dabo & semini tuo, & ¹⁴ eritque semen tuum quasi pulvis terræ. & ¹⁵ Dilataberis ad orientem & occidentem, & septentrionem & meridiem, & benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ. ¹⁶ Et ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc, nec dimittam nisi compleuero vniuersa quæ dixi. ¹⁷ Cumque euigilasset Iacob de somno, ait: Verè dominus est in loco isto, & ego nesciebam. ¹⁸ Pauensque, Quàm terribilis est, inquit, locus iste! Nō est hic aliud nisi domus dei, & porta cæli, & ¹⁹ Surgens ergo Iacob mane, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & ²⁰ erexit in titulum, fundens oleum desuper. ²¹ Appellauitque nomen vr̄bis Bethel, quæ prius Luza vocabatur. ²² Vouit etiam votum, dicens: Si fuerit dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentū ad induendum, ²³ reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei: erit mihi dominus in deū, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus dei: & cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

Iacob à Laban susceptus, septem annos pro Rachel impleuit: cui cum supposita esset Lia, septem aliis seruiuit. Rachele autem sterili, Lia quatuor peperit filios. XXXIX.

Refectus ergo Iacob venit in terram orientalem, & vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum. Nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur. ² Mōsque erat, ut cunctis ouibus congregatis deuoluerent lapidem, & refectis gregibus rursum super os putei ponerent: ³ Dixitque ad pastores: Fratres, vnde estis? Qui responderunt: De Haran. ⁴ Quos interrogans, nunquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt: Nouimus. & ⁵ Sanusne est, inquit? Valet, inquit, & ecce Rachel filia eius venit cum grege suo. ⁶ Dixitque Iacob: Adhuc multum diei superest, nec est tempus ut reducantur ad caulas greges. Date autē potum ouibus, & sic eas ad pastum reducite. ⁷ Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, & amoueamus lapidem de ore putei, ut adaquemus greges. ⁸ Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui. nam gregē ipsa pascebat. ⁹ Quā cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam, osculatusque Laban auunculi sui, amouit lapidem quo puteus claudebatur, & ¹⁰ adaquato grege osculatus est eam. Et eleuata voce fleuit, & ¹¹ indicauit ei quod frater esset patris sui, & filius Rebecca. At illa festinans nunciauit patri suo. ¹² Qui cum audisset venisse Iacob filium sororis suæ, occurrit obuiam ei, complexusque eum, & in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditis autem causis itineris, ¹³ respondit: Os meum es, & caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis vnius, ¹⁴ dixit ei: Num quia frater meus es, gratis seruias mihi? Dic quid mercedis accipias. ¹⁵ Habebat verò duas filias. Nomen maioris Lia: minor verò appellabatur Rachel. ¹⁶ Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decora facie, & venusto aspectu: ¹⁷ quam diligens Iacob, ait: Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. ¹⁸ Respondit Laban: Melius est ut tibi eam dem quàm alteri viro. Mane apud

Prima dei ap-
titio Iacob

a Messias Iacob promittitur sicut Abrahā.

b Posuit illum in statuam, eumque illius oleo Christum nobis lapidem angularem consecrauit: de quo propheta. Lapidem quem reprobauerunt ædificātes.

a Rebecca ad puteū inuēta est, Rachel ad puteum, Sephora ad puteum.

b Prius Rachel gregē adaquauit, & postea Iacob osculatus est eam: quia non prius nos osculatur Christus quàm baptisimi vnda abluamur. August. ibid.

c Quæ cogitationes incerta providentiæ designat, Rachel verò spem æternæ contemplationis dei. August.

Ios. 1. 27.

† 88. dist. c.
1. 2. q. 7. Ple-
runque.

† Sup. 13. d
† Deut. 12. c
19. c

† Sap. 10. b
Infra. 31. b

† 16. q. 7. e
Decimas
deo.

A Ios. 1. 27.
Anno ante
Christum
1782.
An. mundi
2180.

B † Inf. 43. f

D

† 29. q. 1. s.
Sed obiici-
tur.

† 35. q. 1. c. 1.
s. 1.
Anno ante
Christum

† 7.
Anno mū-
di 2195.

† 1. Para. 2. a
Anno ante
Christum

† 766. An.
mūdi 2196.

† De renū-
cia. c. Nisi
cum pridē
de regulari.
ca. licet.

† 1. Para. 2. a
Anno ante
Christum

† 1765.
Anno mū-
di 2197.

† Anno ante
Christum

† 1764.
Anno mū-
di 2198.

apud me†²⁰ Seruiuit ergo Iacob pro Rachel septē annis, & videbantur illi pauci dies prae amoris magnitudine. ²¹ Dixitque ad Laban: Da mihi vxorem meam, quia iam tēpus expletum est, vt ingrediar ad illam. ²² Qui vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias, ²³ & vespere Liam filiam suam introduxit ad eum, ²⁴ dans ancillam filiae, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Iacob fuisset ingressus, ²⁵ facto mane vidit Liam, & dixit ad socerum suum: Quid est quod facere voluisti? Nōne pro Rachel seruiui tibi?† Quare imposuisti mihi?† ²⁶ Respondit Laban, Non est in loco nostro consuetudinis, vt minores antē tradamus ad nuptias. ^d ²⁷ Imple hebdomadam dierum huius copulae, & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis. ²⁸ Acquieuit placito: & hebdomada transacta,† Rachel duxit vxorem. ²⁹ Cui pater seruam Balam tradiderat. ³⁰ Tandēmq; potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, seruiens apud eum septem annis aliis.† ³¹ Videns autem dominus quod despiceret Liam, aperuit vuluam eius, sorore sterili permanente.† ³² Quae conceptū genuit filium, vocauitq; nomen eius Ruben, dicēs: Vidit dominus ^c humilitatē meam. Nunc amabit me vir meus. ³³ Rursūmq; cōcepit, & peperit filiū, & ait: Quoniā audiuit me dominus haberi contemptui, dedit etiā istum mihi. Vocauitq; nomen eius Simeō. ³⁴ Concepitq; tertio, & genuit alium filium, dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim ei tres filios. Et idcirco appellauit nomen eius Leui. ³⁵ Quarto concepit, & peperit filium, & ait: Modò confiteor domino. Et ob hoc vocauit eum Iudam. Cessauitque parere.

Lia parere cessans, & Rachel sterilis, ancillas suas marito concedunt, ex quibus quatuor filios genuit, ex Lia duos & filiam, & ex Rachele vnum: pacisciturque Iacob cum Laban de mercede.

XXX.

Ios. 1. 27.

A

Ernens autem Rachel q̄ infœcunda esset, ^a inuidit sorori suae, & ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar. ² Cui iratus respōdit Iacob: Num pro deo ego sum, qui priuauit te fructu vētris tui?† At illa,† Habeo, inquit, famulā Balā, ingredi ad illā, vt pariat super genua mea, & habeā ex illa filios. ⁴ Deditq; illi Balā in coniugiū. Quae ingressa ad se

viro, ⁵ concepit, & peperit filiū. ⁶ Dixitq; Rachel: Iudicauit mihi dominus, & exaudiuit vocē meā, dans mihi filiū. Et idcirco appellauit nomē eius Dan. ⁷ Rursūmq; Bala concipiēs peperit alterū, ⁸ pro quo ait Rachel: Comparauit me dominus cum sorore mea, & inualui. Vocauitque eum Nephthalim. ⁹ Sentiens Lia quod parere desisset,

B

† Zelpham ancillā suā marito tradidit. ¹⁰ Qua post conceptum edēte filium, ¹¹ dixit: Foeliciter. Et idcirco vocauit nomē eius Gad. ¹² Peperit quoq; Zelpha alterum: ¹³ dixitq; Lia: Hoc pro beatitudine mea. Beatam quippē me dicent omnes mulieres. Propterea appellauit eū Aser. ¹⁴ Egressus autē Ruben tēpore messis triticeae in agrum, reperit mandragoras, quas matri Liae detulit. Dixitq; Rachel: Da mihi partem de mandragoris filij tui. ¹⁵ Illa respondit: Parūmne tibi videtur q̄ praripueris maritū mihi, nisi etiā mandragoras filij mei tuleris? Ait Rachel: Dormiat tecū hac nocte pro mandragoris filij tui. ¹⁶ Redeūtq; ad vespērā Iacob de agro, egressa est in occursum eius

C

Lia, & ait: Ad me, inquit, intrabis: quia mercede cōduxi te pro mandragoris filij mei. Dormiuitq; cum ea nocte illa, ¹⁷ & exaudiuit deus preces eius. Concepitq;, & peperit filium quintū, ¹⁸ & ait: Dedit deus mercedē mihi, quia dedi ancillā meam viro meo. Appellauitq; nomen eius Isachar. ¹⁹ Rursū Lia cōcipiēs peperit sextū filium, ²⁰ & ait: Dotauit me deus dote bona. Etiā hac vice mecum erit maritus meus, eo quod genuerim ei sex filios. Et idcirco appellauit nomē eius Zabulon. ²¹ Post quē peperit filiam nomine Dinā. ²² Recordatūsq; dominus Rachelis, exaudiuit eā, & aperuit vuluam eius: ²³ quae concepit, & peperit filium, dicens: Abstulit deus opprobriū meum.

D

²⁴ Et vocauit nomen illius Ioseph, dicens: Addat mihi dominus filium alterum. ²⁵ Nato autem Ioseph, dixit Iacob socero suo: Dimitte me vt reuertar in patriā meā, & ad terram meam. ²⁶ Da mihi vxores & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, vt abeam. Tu verò nosti seruitutem qua seruiui tibi. ²⁷ Ait illi Laban, Inueniam gratiam

d Malè igitur existimant Iacob, post septem annos alios Rachel accepisse vxorem, sed post septem dies nuptiarum vxoris primae. Hiero. ibid.

c Afflictionem Rubē enim dicitur visionis filius. Hiero. ibid.

a Aegrē tulit suam sterilitatē respectu suae sororis: quod est inuidia largē dicta.

† 32. q. 4. c.
Obiiciuntur.
De diuort.
c. Gaudeamus.

† 32. q. 4. c.
Obiiciuntur.

† 32. q. 4. c. Re-
currat. & q.
7. c. Tātum
valer.

Anno ante
Christum
† 1763.
Anno mū-
di 2199.

in cōspectu tuo. Experimento didici, quia benedixerit mihi deus propter te. ²⁸ Constitue mercedem tuam quam dem tibi. ²⁹ At ille respōdit: Tu nosti quomodo serui-
rim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua. ³⁰ Modicum habuisti ante-
quam venirem ad te, & nunc diues effectus es, benedixitque tibi deus ad introitum
meum. Iustum est igitur vt aliquando prouideam etiam domui meæ. ³¹ Dixitque La-
bā: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo, sed si feceris quod postulo, iterum pascam
& custodiam pecora tua. ³² Gyra omnes greges tuos, & separa cunctas oves varias &
sparsō vellere: & quodcunque furuum & maculosum variūmq; fuerit, tam in ouibus
quā in capris, erit merces mea: ³³ respondebitque mihi cras iustitia mea, quando
placiti tempus aduenerit coram te, & omnia quæ non fuerint varia & maculosa &
furua tam in ouibus quā in capris, furti me argues. ³⁴ Dixitque Laban: Gratum ha-
beo quod petis. ³⁵ Et separauit in die illa capras, & oves, & hircos, & arietes varios &
maculosos: Cunctum autem gregem vnicolorem, id est albi & nigri velleris, tradidit
in manu filiorum suorum, ³⁶ & posuit spatium itineris inter se & generum trium die-
rum, qui pascebat reliquos greges eius. ³⁷ Tollēs ergo Iacob virgas populeas virides,
& amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas: detractisque corticibus, in iis
quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa verò quæ integra fuerunt, viridia perman-
ferunt, atque in hunc modum color effectus est varius. ³⁸ Posuitque eas in canalibus
vbi effundebatur aqua, vt cū venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent
virgas, & in aspectu earum conciperent. ³⁹ Factūmq; est vt in ipso calore coitus oves
intuerentur virgas, & parerent maculosa & varia, & diuerso colore respersa. ⁴⁰ Diui-
sitque gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum. Erant autem
alba & nigra quæque Laban, cætera verò Iacob, separatis inter se gregibus. ⁴¹ Igitur
quando primo tempore ascendebant oves, ponebat Iacob virgas in canalibus aqua-
rum ante oculos arietum & ouium, vt in earum contēplatione conciperent: ⁴² quan-
do vero serotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. Factæque
sunt ea quæ erant serotina, Laban: & quæ primi temporis, Iacob. ⁴³ Ditatusque est
homo vltra modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos.

*Laban prosequitur Iacob in salutato hospite fugientem: Rachel idola patris furata, qua-
rentem patrem decipit, & tandem Iacob & Laban inito fœdere ad propria disce-
dunt.*

XXXI.

Secūda dei ap-
paritio Iacob.

Postquam autem audiuit verba filiorum Laban, dicentiū: Tulit Iacob
omnia quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est
inclytus, ² animaduertit quoq; faciem Laban, quod nō esset erga se si-
cut heri & nudius tertius, ³ maximè dicente sibi domino: Reuertere in
terrā patrum tuorum, & ad generationem tuam, erōq; tecum: ⁴ misit
& vocauit Rachel & Liam in agrum vbi pascebat greges, ⁵ dixitq; eis: Video faciē pa-
tris vestri quod nō sit erga me sicut heri & nudius tertius: Deus autem patris mei fuit
mecum: ⁶ & ipsæ nostis q̄ totis viribus meis seruijerim patri vestro. ⁷ Sed & pater ve-
ster circumuenit me, & mutauit mercedē meam ^a decem vicibus, & tamen nō dimisit
eum deus vt noceret mihi. ⁸ Si quādo dixit, ^b Variæ erunt mercedes tuæ, pariebāt om-
nes oves varios fœtus: quando verò è cōtrario ait, Alba quæq; accipies pro mercede,
omnes greges alba pepererunt. ⁹ Tulitq; deus substantiam patris vestri, & dedit mihi.
¹⁰ Postquam enim cōceptus ouium tempus aduenerat, leuauī oculos meos, & vidi in
somnia ascendentes mares super fœminas, varios respersos & maculosos, & diuerso-
rum colorum. ¹¹ Dixitq; angelus domini ad me in somnis: Iacob. Et ego respōdi: Ad-
sum. ¹² Qui ait: Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendentes super fœ-
minas, varios, maculosos atq; respersos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. ¹³ Ego
sum deus Bethel vbi vnixisti lapidē, & votū vouisti mihi. Nunc ergo surge, & egre-
dere de terra hac, reuertens in terrā natiuitatis tuæ. ¹⁴ Respōderuntq; Rachel & Lia:
Nunquid habemus residui quicquam in facultatibus & hereditate domus patris no-
stri? ¹⁵ Nōne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditq; precium nostrum?

¹⁶ Sed

^a Scilicet in sex annis.
Oves enim Mesopotamie
sicut & Italie bis in anno
pariunt. Hiero. ibid.
^b Quæ notis resperguntur
(scilicet oves & capræ,) e-
runt pro mercede tua.

^A Ios. 1. 27.

† Sup. 28. d

¹⁶ Sed deus tulit opes patris nostri, & eas tradidit nobis ac filiis nostris. Vnde omnia quæ præcepit tibi deus, fac. ¹⁷ Surrexit autem Iacob, & impositis liberis ac cōiugibus suis super camelos, abiit, ¹⁸ tulitq; omnem substantiam suam, & greges, & quicquid in Mesopotamia acquisierat: pergens ad Isaac patrem suum in terrā Chanaan. ¹⁹ Eo tempore ierat Laban ad tondēdas oues, & Rachel furata est ^c idola patris sui. ²⁰ Noluitque Iacob cōfiteri focero suo quòd fugeret. ²¹ Cūmq; abisset tā ipse quā omnia quæ iuris sui erant, & ^d amne transmissio pergeret contra montē ^e Galaad, ²² nūciatum est Laban die tertio quòd fugeret Iacob. ²³ Qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septē, & cōprehendit eum in monte Galaad: ²⁴ viditq; in somnis dicentem sibi dominum: Caue ne quicquam asperē loquaris contra Iacob. ²⁵ Iamque Iacob extenderat in monte tabernaculum. Cūque ille consecutus fuisset eū cum fratribus suis, in eodem monte Galaad fixit tentorium: ²⁶ & dixit ad Iacob. Quare ita egisti, vt clam me abigeres filias meas quasi captiuas gladio? ²⁷ Cur ignorāte me fugere voluisti, nec indicare mihi, vt prosequerer te cū gaudio & canticis, & tympanis, & citharis? ²⁸ Nō es passus vt oscularer filios meos & filias. Stultē operatus es. ²⁹ Et nunc quidem valet manus mea reddere tibi malum, sed deus patris tui heri dixit mihi: Caue ne loquaris cōtra Iacob quicquā durius. ³⁰ Esto, ad tuos ire cupiebas, & desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? ³¹ Respōdit Iacob: Quòd inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas. ³² Quòd autē furti me arguis, apud quencūque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris. Scrutare. quicquid tuorū apud me inueneris, aufer. Hęc dicens, ignorabat quòd Rachel furata esset idola. ³³ Ingressus itaq; Laban tabernaculum Iacob & Liæ, & vtriusq; famulæ, non inuenit. Cūque intrasset tentorium Rachelis, ³⁴ illa festinans abscondit idola subter stramēta cameli, & sedit desuper: scrutantq; omne tentorium, & nihil inuenienti, ³⁵ ait: Ne irascatur dominus meus quòd coram te assurgere nequeo, quia iuxta consuetudinem fœminarū nunc accidit mihi. Sic delusa sollicitudo quærētis est. ³⁶ Tumēsq; Iacob cum iurgio ait: Quam ob culpam meam, & ob quod peccatū meū sic exarsisti post me, ³⁷ & scrutatus es omnem supellectilem meā? Quid inuenisti de cuncta substantia domus tuæ? Pone hīc corā fratribus meis, & fratrib⁹ tuis, & iudicēt inter me & te. ³⁸ Idcirco viginti annis fui tecum: oues tuæ & capræ steriles nō fuerunt, arietes gregis tui non comedi, ³⁹ nec captum à bestia ostēdi tibi. Ego damnum omne reddebam. [†] Quicquid furtim peribat, à me exigebas: ⁴⁰ die noctūq; aestu^f vrgebar & gelu, fugiebātq; somnus ab oculis meis. [†] ⁴¹ Sicq; per viginti annos in domo tua seruiui tibi, quatuordecim pro filiabus, & sex pro gregibus tuis. Immutasti quoq; mercedē meā decem vicibus. ⁴² Nisi deus patris mei Abrahā, & timor Isaac affuisset mihi, forsitan modò nudū me dimisisses. Afflictionem meam & laborem manuum mearū respexit deus, & arguit te heri. ⁴³ Respondit ei Laban: Filiaæ meæ & filij, & greges tui, & omnia quæ cernis mea sunt. Quid possum facere filiis & nepotibus meis? ⁴⁴ Veni ergo, & ineamus fœdus, vt sit in testimoniū inter me & te. ⁴⁵ Tulit itaq; Iacob lapidem, & erexit illum in titulū: ⁴⁶ dixitq; fratribus suis: Afferte lapides. Qui cōgregātes fecerūt tumulū, comederunt que super eū. ⁴⁷ Quem vocauit Laban^g tumulum testis, & Iacob aceruum testimonij, vterq; iuxta proprietatē linguę suę. ⁴⁸ Dixitq; Labā: Tumulus iste testis erit inter me & te hodie. Et idcirco appellatū est nomē eius Galaad, id est tumul⁹ testis. Et adiecit Laban: ⁴⁹ Intueatur & iudicet dñs inter nos, quando recesserimus à nobis: ⁵⁰ Si afflixeris filias meas, & si introduxeris alias vxores super eas, nullus sermonis nostri testis est absq; deo, qui præsens respicit. ⁵¹ Dixitq; rursus ad Iacob: [†] En tumulus hic, & lapis quē crexi, inter me & te, ⁵² testis erit: tumulus inquā iste & lapis sint in testimoniū: si aut ego transiero illum pergens ad te, aut tu præterieris malū mihi cogitans. ⁵³ Deus Abrahā & deus Nachor iudicet inter nos, deus patris eorū. Iurauit ergo Iacob per timorē patris sui Isaac: ⁵⁴ immolatisque victimis in monte, vocauit fratres suos vt ederent panem. Qui cū comedissent, manserunt ibi. ⁵⁵ Laban verò de nocte consurgens, osculatus est filios & filias suas, & benedixit illis, reuersusq; est in locum suum.

^c In Hebræo teraphim scriptum est, hoc est figura vel imagines. Hiero. ibid.

^d Euphrate, Mesopotamiā à Syria diuidente.

^e Non quòd eo tēpore Galaad diceretur, sed per anticipationem vocatur. Hiero. ibid.

^f us, uicit, vertit.

[†] Exod. 22. b

[†] Sup. 29. b

^f Si tāta de irrationali pecude cura, quāta de rationali esse debet sollicitudo? Chryso.

^g Aceruus Hebr. lingua gal dicitur, eed verò testis vel testimonium. Hiero. ibid.

[†] 22. q. 1. ca. Mouet.

Iacob visis angelis nuncios & munera ad fratrem suum Esau mittit: interea cum angelo luctatur viriliter, donec tacto femoris nervo benedictionem acciperet, & ex Iacob Israel appellaretur.

XXXII.

Tertia dei apparitio Iacob.

^a Duplicita, scilicet turma angelorum & sua.

^a Iacob autem abiit in itinere quo coeperat, fueruntque ei obuiam angeli dei: ^A ¹ quos cum vidisset, ait: Castra dei sunt hæc. Et appellauit nomen loci illius Mahanaim, id est ^a castra. ² Misit autem & nuncios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regione Ædom: ³ præcepitque eis, dicens: Sic loquimini domino meo Esau: Hæc dicit frater tuus Iacob: Apud Laban peregrinatus sum & fui usque in præsentem diem. ⁴ Habeo boues, & asinos, & oues, & seruos, & ancillas, mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inueniam gratiam in conspectu tuo. ⁵ Reuersique sunt nuncij ad Iacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat in occursum tuum cum quadringentis viris. ⁶ ⁷ Timuit Iacob valde, & perterritus diuisit populum qui secum erat, greges quoque, & oues, & boues, & camelos, in duas turmas, ⁸ dicens: Si venerit Esau ad unam turmam, & percusserit eam, alia turma quæ reliqua est saluabitur. ⁹ Dixitque Iacob: Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac, domine qui dixisti mihi: Reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciā tibi: ¹⁰ minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quam explesti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior. ¹¹ Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo: ne forte veniens percutiat matrem cum filiis. ¹² Tu locutus es quod benefaceres mihi, & dilatares seminem meum sicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non potest. ¹³ Cumque dormisset ibi nocte illa, separauit de iis quæ habebat, munera Esau fratri suo, ¹⁴ capras ducentas, hircos viginti, oues ducentas, & arietes viginti, ¹⁵ camelos foetas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, asinas viginti, & pullos earum decem. ¹⁶ Et misit per manus seruorum suorum singulos seorsum greges. Dixitque pueris suis: Antecedite me, & sit spatium inter gregem & gregem. ¹⁷ Et præcepit priori, dicens: Si obuium habueris fratrem meum Esau, & interrogauerit te: cuius es? aut, quò vadis? aut, cuius sunt ista quæ sequeris? ¹⁸ respondebis, Serui tui Iacob: munera misit domino suo Esau: ipse quoque post nos venit. ¹⁹ Similiter dedit mandata secundo & tertio, & cunctis qui sequebantur greges, dicens: Hisdem verbis loquimini ad Esau cum inueneritis eum, ²⁰ & addetis: Ipse quoque seruus tuus Iacob iter nostrum insequitur. Dixit enim: Placabo illum muneribus quæ præcedunt, & postea videbo illum. forsitan propitiabitur mihi. ²¹ Præcesserunt itaque munera ante eum, ipse verò mansit nocte illa in castris. ²² Cumque maturè surrexisset, tulit duas uxores suas, & totidem famulas cum vndecim filiis, & transiuit vadum Iaboch. ²³ Transiitque omnibus quæ ad se pertinebant, ²⁴ mansit solus: & ecce vir luctabatur cum eo usque mane. ²⁵ Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. ²⁶ Dixitque ad eum. Dimitte me. Iam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. ²⁷ Ait ergo: Quod est nomen tibi? Respondit: Iacob. ²⁸ At ille: Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? ²⁹ Interrogauit eum Iacob: Dic mihi, quo appellaris nomine? Respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et benedixit ei in eodem loco. ³⁰ Vocauitque Iacob nomen loci illius, Phanuel, dicens: Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. ³¹ Ortusque est ei statim sol, postquam transgressus est Phanuel. Ipse verò ^d claudicabat pede. ³² quam ob causam non comedunt neruum filij Israel, quia emarcuit in femore Iacob, usque in præsentem diem, eo quod tetigerit neruum femoris eius, & obstupuerit.

Esau Iacob obuius muneribus eius placatur. Inde vale facientes, Esau Seir repetit, Iacob vero in Sichem profectus est.

XXXIII.

^a Hoc est, dimidiauit, ut unam turmam faceret ancille cum filiis suis, alteram libera cum filiis suis. Hier. ibid.

Leuans autem Iacob oculos, vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos viros: ^a diuisitque filios Lia & Rachel, ambarumque famularum, ² & posuit utramque ancillam & liberos earum in principio: Liam verò & filios

A Ios. 1. 27.

† Sup. 31. b

† Osee 12. a. b

† Infra. 35. b.

† Iud. 13. c

A Ios. 1. 27.

filios eius in secundo loco, Rachel autem & Ioseph nouissimos.³ Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius.⁴ Currens itaq; Esau obuiam fratri suo, amplexatus est eum, stringensque collum eius, & osculans, fleuit: leuatiscque oculis vidit mulieres & paruulos earum, & ait: Quid sibi voluit isti, & si ad te pertinent? Respondit: Paruuli sunt, quos donauit mihi deus seruo tuo.⁶ Et appropinquant, ancillæ & filij earum, incuruati sunt.⁷ Accessit quoque Lia cum pueris suis: & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt.⁸ Dixitq; Esau: Quænam sunt istæ turmæ quas obuiam habui? Respondit: Vt inuenirem gratiã coram dño meo.⁹ At ille ait: Habeo plurima, frater mi. sint tua tibi.¹⁰ Dixitq; Iacob: Noli ita, obsecro, sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis.¹¹ Sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum dei. Esto mihi propiti-
C ¹¹ & suscipe benedictionem quam attuli tibi, & quam donauit mihi deus, tribuens omnia. Vix fratre cõpellente suscipiens,¹² ait: Grdiamur simul, eroque socius itineris tui.¹³ Dixitq; Iacob: Nosti domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oues & bo-
D ues foctas mecũ: quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur vna die cuncti greges.¹⁴ Præcedat dominus meus ante seruũ suum, & ego sequar paulatim vestigia eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniã ad dominũ meum in Seir.¹⁵ Respondit Esau: Oro te, vt de populó qui mecum est, saltem socij remaneant viæ tuæ.
D Non est, inquit, necesse: hoc vno tantum indigeo, vt inueniam gratiam in conspectu tuo, dñe mi.¹⁶ Reuersus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir.¹⁷ Et Iacob venit in Soccoth, vbi ædificata domo & fixis tentoriis, appellauit nomen loci illius Soccoth, id est tabernacula.¹⁸ Transiuitq; in Salem vrbe[m] Sichimorũ, quæ est in terra Chanaan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriae, & habitauit iuxta oppidum,¹⁹ emitq; partem agri in qua fixerat tabernacula, à filiis Hemor patris Sichem centum agnis,²⁰ & erecto ibi altari inuocauit super illud fortissimum deum Israel.

Ob Dina stuprum & raptum, Sichimita prius circumcisi, à duobus fratribus Dina perimuntur, atque vrbs eorum à ceteris filiis Iacob penitus vastatur, quapropter duo primi à patre arguuntur.

XXXIII.

Ioseph. 1. 27. A
 De peni.
 di. 5. c. 1. in fi.

Gressat est autem Dina filia Lia vt videret mulieres regionis illius.² Quã cum vidisset Sichem filius Hemor Heuæi, princeps terræ illius, adamauit eam, & rapuit, & dormiuit cum illa, vi opprimens virginem.³ Et conglutinata est anima eius cum ea, tristẽmque deliniuit blanditiis:⁴ & pergens ad Hemor patrem suum, Accipe, inquit, mihi puellam hanc coniugem.⁵ Quod cum audisset Iacob absentibus filiis, & in pastu pecorum occupatis, siluit donec redirent.⁶ Egresso autem Hemor patre Sichem vt loqueretur ad Iacob,⁷ ecce filij eius veniebant de agro: auditoque quod acciderat, irati sunt valde, eo quod fœdam rem operatus esset in Israel, & violata filia Iacob rem illicitam perpetrasset.⁸ Locutus est itaque Hemor ad eos: Sichem filij mei adhæsit anima filia vestra. Date eam illi vxorem,⁹ & iungamus vicissim connubia. Filias vestras tradite nobis, & filias nostras accipite,¹⁰ & habitate nobiscũ. Terra in potestate vestra est, exercete, negociamini, & possideam.¹¹ Sed & Sichem ad patrem & ad fratres eius ait: Inueniam gratiam coram vobis, & quacunque statueritis, dabo.¹² Augete dotem, & munera postulate, & libenter tribuam quod petieritis: tantum date mihi puellam hanc vxorem.¹³ Responderunt filij Iacob Sichem & patri eius in dolo, sauiẽtes ob stuprũ sororis:¹⁴ Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircunciso, quod illicitum & nepharium est apud nos.¹⁵ Sed in hoc valebimus fœderari: Si volueritis esse similes nostri, & circumcidatur in vobis omnis masculini sexus,¹⁶ tunc dabimus & accipiemus mutuò filias vestras ac nostras, & habitabimus vobiscum, erimusq; vnus populus.¹⁷ Si autem circũcidi nolueritis, tollemus filiam nostram, & recedemus.¹⁸ Placuit oblatio eorũ Hemor, & Sichẽ filio eius:¹⁹ nec distulit adolescẽs quin statim quod petebatur expleret. Amabat enim puellam valde, & ipse erat inclytus in omni domo

b. n. d. s. u. c. i. t. v. e. l. q. u. a. m. modum viderem faciem dei, quasi pauentis & perturbati animi verba vsque in hanc adulationem prorumperet: sed quum videret aliquis faciem dei, voluit intelligere. Aug. super Gene.

patris sui.²⁰ Ingressiꝫ; portam vr̄bis locuti sunt ad populũ:²¹ Viri isti pacifici sunt, & volunt habitare nobiscum. Negocietur in terra, & exerceant eam, quæ spatiosa & lata, cultoribus indiget. Filias eorũ accipiemus vxores, & nostras illis dabimus.²² Vnũ est quo differtur tantum bonum. Si circũcidamus masculos nostros, ritũ gẽtis imitantes,²³ & substantia eorum, & pecora, & cuncta quæ possident, nostra erunt. Tantũ in hoc acquiescamus, & habitantes simul, vnum efficiamus populũ.²⁴ Assensiq; sunt omnes, circuncisis cunctis maribus.²⁵ Et ecce die tertio quando grauissimus vulnerũ dolor est, arreptis duo filij Iacob Simeõ & Leui fratres Dinę, gladiis, ingressi sunt vr̄bẽ confidenter, interfectisq; omnibus masculis,²⁶ Hemor & Sichem pariter necauerunt: tollentes Dinã de domo Sichem, sororem suam.²⁷ Quibus egressis, irruerũt super occisos ceteri filij Iacob, & depopulati sunt vr̄bẽ in vltionẽ stupri,²⁸ oves eorum & armenta, & asinos, cunctaq; vastantes quæ in domibus & in agris erant:²⁹ paruulos quoq; eorum & vxores duxerunt captiuas.³⁰ Quibus perpetratis audacter, Iacob dixit ad Simeon & Leui: Turbastis me, & odiosum fecistis me Chanaanais & Pherezais habitatoribus terræ huius. Nos pauci sumus, illi cõgregati percutient me, & delebor ego & domus mea.³¹ Responderunt: Nunquid vt scorto abuti debuere sorore nostra?

Postquam Iacob iuxta Sichem infodit idola, ascendit in Bethel, votum domino soluturus: moritur interea Debbora, visione verò dei Iacob fretus, dum Bethlehem peteret, Rachel in partu Benjamin moritur. Ruben cum Bala dormit. Isaac quoque moritur, atque à filiis cum patribus suis sepelitur.

XXXV.

Quinta apparitio dei Iacob.

Nterea locutus est deus ad Iacob: Surge, & ascẽde Bethel, & habita ibi, facque altare deo † qui apparuit tibi quãdo fugiebas Esau fratrẽ tuum.² Iacob verò cõuocata omni domo sua, ait: Abiicite deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini, ac mutate vestimẽta vestra.³ Surgite & ascẽdamus in Bethel, vt faciamus ibi altare domino, qui exaudiuit me in die tribulationis meæ, & socius fuit itineris mei.⁴ Dederũt ergo ei omnes deos alienos quos habebãt, & in aures quæ erãt in auribus eorum. At ille infodit eas subter terebinthum, quæ est post vr̄bem Sichem.⁵ Cumq; profecti essent, terror dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes.⁶ Venit igitur Iacob^a Luzam quę est in ter-

^a Id est, Amygdalum ante vocatam. Hiero.

^b Quę mortua Rebecca ad Iacob reuersum à Mesopotamia confugerat.

Sexta dei apparitio Iacob.

ra Chanaan, cognomento Bethel, ipse & omnis populus cũ eo.⁷ Ædificauitq; ibi altare, & appellauit nomẽ loci illius, domus dei. Ibi enim † apparuit ei deus cũ fugeret fratrem suum.⁸ Eodem tempore mortua est^b Debbora nutrix Rebeckę, & sepulta est ad radices Bethel, subter quercum: vocatũque est nomen loci illius, quercus fletus.⁹ Apparuit autem iterum deus Iacob postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ, & venit in Bethel, benedixitq; ei,¹⁰ dicens: † Non vocaberis vltra Iacob, sed Israel erit nomẽ tuum. & appellauit eum Israel.¹¹ Dixitq; ei: Ego deus omnipotens. Cresce, & multiplicare: gentes & populi nationũ ex te erunt. Reges de lumbis tuis egredientur,¹² terrãq; quam dedi Abraham & Isaac, dabo tibi & semini tuo post te.¹³ Et recessit ab eo.¹⁴ Ille verò erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei deus, libans super eum libamina, & effundens oleum,¹⁵ vocansque nomen loci illius Bethel.¹⁶ Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam. In quacũ parturiret Rachel,¹⁷ ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitq; ei obstetrix: Noli timere, quia & hunc habebis filiũ.¹⁸ Egrediẽte autem anima præ dolore, & imminẽte iam morte, vocauit nomen filij sui Bennoni, id est filius doloris mei. Pater verò appellauit eũ Benjamin, id est filius dexterę. †¹⁹ Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via quę ducit Ephratã, hæc est Bethlehem.²⁰ Erexitq; Iacob titulũ super sepulchrum eius. Hic est titulus monumenti Rachel, vsq; in præsentẽ diẽ.²¹ Egressus inde, fixit tabernaculum trans turrem gregis.²² Cũq; habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui: quod illum minimẽ latuit. Erant autem filij Iacob duodecim.²³ Filij Lię: primogenitus Ruben, & Simeon, & Leui, Iudas, & Isachar, & Zabulon.²⁴ Filij Rachel: Ioseph & Benjamin.²⁵ Filij Balę ancillę Rachelis: Dan & Nephthalim.²⁶ Filij Zelphę ancillę Lię: Gad & Aser. Hi sunt filij Iacob,

^c Benjamin enim filius dexterę, non dierũ. Nempe iamin per n in fine, dexterã significat, iamim verò per m, dies. Mortua est autẽ Rachel cum esset 36. annorum secũdum Heb. & Iacob 97. Hiero. ibid.

^A Ios. 1. 27.

† Sup. 18. e

† Sup. 18. c

† Sup. 32. f

† 13. q. 2. cap. Vnaqueque

Iof. 1. 28.
Anno ante
Christum
1732. Anno
mundi 2230

cob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syrię. ²⁷ Venit etiā ad Isaac patrē suū in Mābre ciuitatē Arbee: hæc est Hebron, in qua peregrinatus est Abrahā & Isaac. ²⁸ Et cōpleti sunt dies Isaac centū octoginta annorū, ²⁹ cōsumptūsq; ætate mortuus est, ^d & appositus est populo suo, senex & plenus dierum: & sepelierūt eum Esau & Iacob filij sui.

Esau uxores & filij, eorūque genealogia & habitatio describitur: Iacob verò in Chanaan remansit, Esau in Seir redeunte.

XXXVI.

A Autē sunt generationes ^a Esau, ipse est Ædon. ² Esau accepit vxores de filiabus Chanaan, Ada filiam Elom Hethæi, & Oolibama filiā Anæ filij Sebeon Heuæi, ³ Basemath quoq; filiam Ismael, sororem Nabaioth. ⁴ Peperit autem Ada Eliphaz, Basemath genuit Rahuel, ⁵ Oolibama genuit Iehus, & Ihelon, & Core. Hi filij Esau, qui nati sunt ei in terra Chanaan. ⁶ Tulit autē Esau uxores suas, & filios & filias, & omnem animā domus suæ, & substantiam, & pecora, & cuncta quæ habere poterat in terra Chanaan, & abiit in alteram regionē, recessitq; à fratre suo Iacob.

⁷ Diuites enim erant valde, & simul habitare non poterant, nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregū. ⁸ Habitauitq; Esau in monte Seir, ipse est Ædom. ⁹ Hæ autē sunt generationes Esau patris Ædom in monte Seir, ¹⁰ & hæc nomina filiorū eius. Eliphaz filius Ada, vxoris Esau: Rahuel quoque filius Basemath,

¹¹ vxoris eius. [†] Fueruntq; Eliphaz filij: Theman, Omar, Sepho, & Gathan, & Cenez, & Core. ¹² Erat autē ^b Thamna cōcubina Eliphaz filij Esau, quę peperit ei Amalech. [†] Hi sunt filij Ada, vxoris Esau. ¹³ Filij autē Rahuel: Naath, & Zara, Semma, & Meza, hi filij Basemath vxoris Esau. ¹⁴ Isti quoq; erāt filij Oolibama filiæ Anæ filij Sebeo vxoris Esau, quos genuit ei: Iehus, & Ihelon, & Core. ¹⁵ Hi duces filiorū Esau, filij Eliphaz primogeniti Esau: dux Themā, dux Omar, dux Sephoa, dux Cenez, ¹⁶ dux Core, dux Gathā, dux Amalech. Hi filij Eliphaz in terra Ædom: & hi filij Ada. ¹⁷ Hi quoque filij Rahuel, filij Esau: Dux Naath, dux Zara, dux Semma, dux Meza. Hi autē duces Rahuel, in terra Ædom. Isti filij Basemath vxoris Esau. ¹⁸ Hi autē filij Oolibama vxoris

[†] Ibidem. **C** Esau: Dux Iehus, dux Ihelon, dux Core. [†] Hi duces Oolibama filiæ Anæ vxoris Esau. ¹⁹ Isti sunt filij Esau, & hi duces eorum, ipse est Ædom. ²⁰ Isti sunt filij Sei Horæi habitatoris terrę: Lothan, & Sobal, & Sebeon, & Ana, ²¹ & Dison, & Aser, & Disan. Hi duces Horæi filij Seir in terra Ædō. ²² Facti sunt autē filij Lothan, Horæi & Hemam. Erat autē soror Lothan, ^d Thamna. ²³ Et isti filij Sobal, Aluhan, & Manahath, & Ebal, Sepho, & Onan. ²⁴ Et hi filij Sebeon: Aia, & Ana. Iste est Ana, qui inuenit aquas calidas in solitudine, cū pasceret asinas Sebeo patris sui. ²⁵ Habuitq; filiū Dison, & filiam Oolibama. ²⁶ Et isti filij Dison: Hamdan, & Esban, & Iethrā, & Charan. ²⁷ Hi quoque filij Eser: Balaā, & Zouan, & Akan. ²⁸ Habuit autē filios Disan: Hus, & Aran. ²⁹ Hi duces Horæorū. Dux Lothan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, ³⁰ dux Dison, dux Eser, dux Disan. Isti duces Horæorū, qui imperauerunt in terra Seir. ³¹ Reges autē qui regnauerūt in terra Ædom antequā haberēt regem filij Israel, fuerūt hi. ³² Belach filius Beor, nomēq; vrbis eius Denaba. ³³ Mortuus est autē Belach, & regnauit pro eo ^e Iobab filius Zare de Bosra. ³⁴ Cūq; mortuus esset Iobab, regnauit pro eo Hufan de terra Themanorū. ³⁵ Hoc quoq; mortuo regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in regione Moab, & nomē vrbis eius Auith. ³⁶ Cumq; mortuus esset Adad, regnauit pro eo Semla de Masrecha. ³⁷ Hoc quoq; mortuo, regnauit pro eo Saul, de fluuio Rohoboth. ³⁸ Cumq; & hic obisset, successit in regnū Balanan filius Achobor. ³⁹ Isto quoq; mortuo, regnauit pro eo Adar, nomēq; vrbis eius Phau. Et appellabatur vxor ei ⁹ Meelcabel filia Matred, filię Mezaab. ⁴⁰ Hęc ergo nomina ducū Esau in cōnationib⁹, & locis, & vocabulis suis: dux Thāna, dux Aluha, dux Ietheth, ⁴¹ dux Oolibama, dux Ela, dux Phinō, ⁴² dux Cenez, dux Themā, dux Mabfar, ⁴³ dux Mabdihel, dux Hirā. Hi duces Ædō habitātes in terra imperij sui. Ipse est Esau pater Idumęorū.

Ioseph fratres apud patrem accusans, ac visa somnia narrans, fratrum in se concitauit odium: unde Ruben in scio venditur Ismaelit, à patre lugetur, atque in Aegypto Phutipari venditur.

XXXVII.

Mors Isaac.
d Apponi populo vel ad populum, usurpatur pro eo quod est colligi ad populū suū: quod olim patriarchæ omnes elegerāt vno in loco sepeliri.

a Esau & Aedom & Seir nomē est vnius hominis. Nam Esau dictus est Aedom ab [†] rubra, quod rubra ossa seu rufa viderit primogenita sua Pariter dict⁹ est Seir. [†] quod pilosur signat. inde mor⁹ nomen accepit: a Iudæa versus occalum, à Casio monte vsque Ierusalem tendens.

b Iccirco autem Horæorū recordatur inferius, quia primogenitus filiorū Esau ex filiabus eorum accepit concubinam.

c Postquam enumerauit filios Esau, altius reperit & exponit qui ante Esau in Ædō terra principes fuerint ex genere Horæorum, quos filij Esau occiderunt, & terram eorū hereditate possederunt. Hier. ibid.
d Hęc est concubina primogeniti Esau, ex qua natus est Amalech.

e Hunc quidā suspicantur esse Iob, vt in fine voluminis ipsius additū est. Cōtrā Hebræi asserūt de Nachor eum stirpe generatū. Hiero. Ibi. Chryso. verò quintum ad Abrahā ait Iob esse natū: quippe quod Abrahā genuit Isaac: Isaac, Esau: Esau, Raguelem: Raguelem, Zarah: Zarah, Iob. Hęc Chryso. de patientia Iob. homi. 2. Sed si ad verā vocis orthographiā inspexeris, nō hūc Iobab esse Iob dixeris: nēpe quia hic Iobab per Iod incipit: at Iob, vel Iob per Aleph. quorum multū est discrimen.

a Et cū Isaac 167. & Iacob
107. esset annorum.

b Variam & diuersorū co-
lorum.

c Cū vir & vxor idē sint
corpus, & vnū: cū caput
felicet Iacob adorauit, &
Rachel adorasse dicitur.
Chrysost. vel, vt dicit He-
braei, intellexit Balam Ra-
chelī ancillā, quā Ioseph
vice matris suę premortuę
educauerat.

d Zelant mansuetum inui-
di, modestū superbi, impro-
bi probum, mitem tumidi
inimica emulatione lace-
sunt. Chrysost.

† Credibile est apud infer-
num quedā loca secreta, &
minus pœnalia ante passi-
onem domini fuisse, adque
etiam sancti descenderāt:
quia nullus paradysum in-
gredi poterat, donec Chri-
stus romphæam igneam a-
moueret. Glos. ordi.

Abitauit autem Iacob in terra Chanaan in qua pater suus peregrinatus est.² Et hæ sunt generationes eius: Ioseph cum sedecim esset^a annorum pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer. Et erat cum filiis Balæ & Zelphæ vxorum patris sui: accusauitque fratres suos apud patrem crimine pessimo.³ Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios, eo quòd in senectute genuisset eum. Fecitque ei tunicam^b polymitam.⁴ Videntes autem fratres eius quòd a patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui.⁵ Accidit quoque vt visum somnium referret fratribus suis, quæ causa maioris odij seminarium fuit.⁶ Dixitque Ioseph fratribus suis: Audite somnium meum quod vidi.⁷ Putabam nos ligare manipulos in agro, & quasi consurgere manipulum meum & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum.⁸ Responderunt fratres eius: Nunquid Rex noster eris? aut subiiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum atque sermonum, inuidiæ & odij fomitem ministrauit.⁹ Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per somnium quasi solem & lunā & stellas vndecim adorare me.¹⁰ Quod cū patri suo & fratribus retulisset, increpauit eum pater suus, & dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? Num ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terram?¹¹ Inuidebant ei igitur fratres sui: pater verò rem tacitus considerabat.¹² Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem,¹³ dixit ad eum Israel: Fratres tui pascunt oues in Sichimis, veni, mittam te ad eos. Quo respondente,¹⁴ Præsto sum, ait ei, Vade, & vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, & pecora, & renuncia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem.¹⁵ Inuenitque eum vir errantem in agro, & interrogauit quid quæreretur.¹⁶ At ille respondit: Fratres meos quæro. Indica mihi vbi pascant greges.¹⁷ Dixitque ei vir: Recesserunt de loco isto: audiui autem eos dicentes: Eamus in Dothaim. Perrexit itaque Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothaim.¹⁸ Qui cū vidissent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitauerunt illum occidere:¹⁹ & mutuò loquebantur: ^d Ecce somniator venit: †²⁰ Venite occidamus eum, & mittamus in cisternam veterem, dicemusque: Fera pessima deuorauit eum. & tunc apparebit quid profint somnia sua.²¹ Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, & dicebat: ²² Non interficiamus animam eius, nec effundamus sanguinem: sed proiicite eum in cisternam veterem, quæ est in solitudine, manusque vestras seruate innoxias. Hoc autem dicebat volens eripere eum de manibus eorum, & reddere patri suo.²³ Confestim igitur vt peruenit ad fratres suos, nudauerunt eum tunica talari & polymita,²⁴ miseruntque eum in cisternam veterem, quæ non habebat aquam.²⁵ Et sedentes vt comederent panem, viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad, & camelos eorum portantes aromata, & resinam & stacten in Ægyptum.²⁶ Dixit ergo Iudas fratribus suis: † Quid nobis prodest si occiderimus fratrem nostrum, & celauerimus sanguinem ipsius? ²⁷ Melius est vt venundetur Ismaelitis: & manus nostræ non polluantur. Frater enim & caro nostra est. Ac quieuerunt fratres sermonibus illius,²⁸ & prætereuntibus Madianitis negociatoribus, extrahentes eum de cisterna vendiderunt eum Ismaelitis triginta argenteis: qui duxerunt eum in Ægyptum.²⁹ Reuersusque Ruben ad cisternam, non inuenit puerum, & scissis vestibus,³⁰ pergens ad fratres suos, ait: Puer non comparet, & ego quòd ibo? ³¹ Tulerunt autem tunicam eius, & in sanguinem hœdi quem occiderant, tinxerunt,³² mittentes qui ferrent ad patrem, & dicerent: Hanc inuenimus, vide vtrum tunica filij tui sit, an non.³³ Quam cū cognouisset pater, ait: Tunica filij mei est. Fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph.³⁴ Scissisque vestibus indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore.³⁵ Congregatis autem cunctis liberis eius vt lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens † in infernum. Et illo perseverante in fletu,³⁶ Madianitæ venderunt Ioseph in Ægypto Phutiphari eunucho Pharaonis, magistro militum.

Ios. 2. 2.
Anno ante
Christum
1748. Anno
mūdi 2214.

† Matt. 21. d
Marc. 12. a
Luc. 20. c
Sap. 1. a

Ios. 2. 3.

† Sap. 10. c
Psalm. 104. b

Iudas

Iudas ex Chananea tribus filiis susceptis, primum & secundum Thamar copulauit, quibus mortuis eam pro scorto cognouit, ex qua gemellos genuit. XXXVIII.

Anno ante
Christum
1748. Anno
mundi 2214
† 1. Par.
† Nu.

Eodem tēpore descendens Iudas à fratribus suis diuertit ad virum Odollamiten, nomine Hiram: viditq; ibi filiam hominis Chananaei, vocabulo Sua, & accepta vxore, ingressus est ad eam. Quæ cōcepit, & peperit filium, & vocauit nomē eius Her. Rursumq; concepto fœtu, natum filium vocauit Onan. Tertium quoq; peperit, quē appellauit Sela. Quo nato, parere vltra cessauit. Dedit autē Iudas vxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. Fuit quoque Her primogenitus Iudæ, nequam in conspectu domini, & ideo ab eo occisus est. Dixit ergo Iudas ad Onan filium suum: Ingredere ad vxorem fratris tui, & sociare illi, vt suscites semen fratri tuo. Ille sciens non nasci sibi filios, introiens ad vxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Et idcirco percussit eum dominus, eo quod rem detestabilem faceret. Quamobrem dixit Iudas Thamar nurui suæ: Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus. Timebat enim ne & ipse moreretur sicut fratres eius. Quæ abiit & habitauit in domo patris sui. Euolutis autē multis annis, mortua est Sua vxor Iudæ. Qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsores ouium suarū ipse & Hiras opilio gregis Odollamites in Thamnas. Nunciatumq; est Thamar quod focer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oues. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, & mutato habitu sedit in biuio itineris quod ducit Thamnan: eo quod creuisset Sela, & non eum accepisset maritum. Quam cum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricē. Operuerat enim vultū suū, ne agnosceretur. Ingrediensq; ad eam, ait: Dimitte me vt coeam tecū. Nesciebat enim quod nurus sua esset. Qua respondente, Quid dabis mihi vt fruaris cōcubitu meo? dixit: Mittam tibi hœdum de gregibus. Rursumq; illa dicēte, Patiar quod vis, si dederis mihi arrabonē, donec mittas quod polliceris. ait Iudas: Quid tibi vis pro arrabone dari? Respondit: Annulū tuū, & armillam, & baculum quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier concepit, & surgens abiit, depositōq; habitu quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. Misit autē Iudas hœdum per pastorem suum Odollamiten, vt reciperet pignus quod dederat mulieri. Qui cum non inuenisset eam, interrogauit homines loci illius: Vbi est mulier quæ sedebat in biuio? Respondētibz cunctis, Nō fuit in loco isto meretrix: reuersus est ad Iudam, & dixit ei: Non inueni eam. Sed & homines loci illius dixerunt mihi, nunquam sedisse ibi scortum. Ait Iudas: Habeat sibi. Certē mendacij arguere nos non potest. Ego misi hœdum quem promiseram, & tu nō inuenisti eā. Ecce autem post tres menses nunciauerunt Iudæ, dicentes: Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere. Dixitq; Iudas: Producite eam, vt cōburatur. Quæ cum duceretur ad pœnam, misit ad focerū suum, dicens: De viro cuius hæc sunt, cōcepi. Cognosce cuius sit annulus, & armilla, & baculus. Qui agnitis muneribus, ait: Iustior me est, quia nō tradidi eā Sela filio meo. Attamen vltra non cognouit eā. Instante autem partu, apparuerunt gemini in vtero, atque in ipsa effusione infantium vnus protulit manū, in qua obstetrix ligauit coccinum, dicēs: Iste egreditur prior. Illo verò retrahente manum, egressus est alter. Dixitq; mulier: Quare diuisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocauit nomē eius Phares. Postea egressus est frater eius, in cuius manu erat coccinum, quem appellauit Zaram.

Ioseph cuncta prosperè succedunt, donec à domina pluries interpellatus, apud dominum adulterij accusaretur: unde carceri mancipatus, gratiam pariter nactus custodis, cunctam eius dirigit domum. XXXIX.

† 1. q. r. cap.
Sicut ennu-
chus.

Igitur Ioseph ductus est in Ægyptum: emitq; eum Phutiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus sui, vir Ægyptius de manu Ismaelitarum, à quibus perductus erat. Fuitque dominus cum eo, & erat vir in cunctis prosperè agens. Habitauitque in domo domini sui, qui optimè nouerat dominum esse cum eo, & omnia quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius.

a Peplū, seu velū lineū mō-
rorem abesse designans.

b Veralitera tam Hebræa
quā Græca est, & non ap-
posuit, siue nō addidit am-
plius scire vel cognoscere
eā, locutio est pro eo quod
est misceri ei. August. ibid.
super Genesin.
c Membranula secundina-
rum qua partus obuoluitur,
vtero prodit. Hiero. ibid.

⁴ Inuenitq; Ioseph gratiam coram domino suo, & ministrabat ei. A quo præpositus omnibus gubernabat creditam sibi domum, & vniuersa quæ ei tradita fuerat. ⁵ Benedixitque dominus domui Ægyptij propter Ioseph, & multiplicauit tam in ædibus quàm in agris cunctam eius substantiam. ⁶ Nec quicquam aliud nouerat nisi panem quo vefcebatur. ⁷ Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. ⁸ Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos suos in Ioseph, & ait: Dormi mecum. ⁹ qui nequaquam acquiescens operi nephario, dixit ad eam: Ecce dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, ¹⁰ nec quicquam est quod non sit in mea potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es. quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum? ¹¹ Huiusmodi verbis per singulos dies loquebatur, & mulier molesta erat adolescenti, & ille recusabat stuprum. ¹² Accidit autem quadam die vt intraret Ioseph domum, & operis quippiam absque arbitris faceret, ¹³ & illa apprehensa lacinia vestimenti eius diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu eius pallio, fugit, & egressus est foras. ¹⁴ Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis, & se esse contemptam, ¹⁵ vocauit ad se homines domus suæ, & ait ad eos: En introduxit virum Hebræum, vt illuderet nobis. Ingressus est ad me, vt coiret mecum: cumque ego succlamassem, ¹⁶ & audisset vocem meam, reliquit pallium quod tenebam, & fugit foras. ¹⁷ In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito reuertenti domum, ¹⁸ & ait: Ingressus est ad me seruus Hebræus quem adduxisti, vt illuderet mihi. ¹⁹ Cumque audisset me clamare, reliquit pallium quod tenebam, & fugit foras. ²⁰ His auditis dominus, & nimium credulus verbis coniugis, iratus est valde, ²¹ & tradiditque Ioseph in carcerem, vbi vincti regis custodiebantur, & erat ibi clausus. ²² Fuit autem dominus cum Ioseph, & misertus est illius, & dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. ²³ Qui tradidit in manu illius vniuersos vinctos qui in custodia tenebantur: & quicquid fiebat, sub ipso erat: ²⁴ nec nouerat aliquid, cunctis ei creditis. Dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat.

Eunuchorum Pharaonis somnia Ioseph interpretatus, alterum officio restituendum, alterum suspendio finiendum prædixit: quæ omnia in Pharaonis natalitio euenerunt. X L.

Is itaque gestis accidit vt peccarent duo eunuchi, pincerna Regis Ægypti, & pistior, domino suo: ² iratusque contra eos Pharaon: (nā alter pincernis præerat, alter pistioribus,) ³ misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus & Ioseph. ⁴ At custos carceris tradidit eos Ioseph, qui & ministrabat eis. Aliquantulum temporis fluxerat, & illi in custodia tenebantur: ⁵ videruntq; ambo somniū nocte vna, iuxta interpretationem congruam sibi. ⁶ Ad quos cum introisset Ioseph mane, & vidisset eos tristes, ⁷ sciscitatus est eos, dicens: Cur tristior est hodie solito facies vestra? ⁸ Qui responderunt: ⁹ Somnium vidimus, & non est qui interpretetur nobis. Dixitq; ad eos Ioseph: Nunquid non dei est interpretatio? Referte mihi quid videritis. ¹⁰ Narravit prior præpositus pincernarū somnium suum: Videbam coram me vitem, ¹¹ in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, & post flores vuas maturefcere, ¹² calicemq; Pharaonis in manu mea. Tuli ergo vuas, & expressi in calicem quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni. ¹³ Respondit Ioseph: Hæc est interpretatio somnij. Tres propagines, tres adhuc dies sunt, ¹⁴ post quos recordabitur Pharaon ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum, dabisque ei calicem iuxta officium tuum, sicut ante facere consueueras. ¹⁵ Tantum memeto mei cum tibi bene fuerit, & facias mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni vt educat me de isto carcere, ¹⁶ quia furtim sublati sum de terra Hebræorum, & hinc innocens in lacum missus sum. ¹⁷ Videns pistorum magister quod prudenter somnium dissoluisset, ait: Et ego vidi somnium: quod tria canistra farinæ haberem super caput meum, ¹⁸ & in vno canistro quod erat excelsius, portare me putabam omnes cibos qui fiunt arte pistoria, auēsque comedere ex eo. ¹⁹ Respondit Ioseph: Hæc est interpretatio somnij: Tria canistra, tres adhuc dies sunt, ²⁰ post quos auferet Pharaon caput tuum, ac suspendet te in cruce,

cruce, & lacerabunt volucres carnes tuas. ²⁰ Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat. Qui faciēs grande conuiuiū pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarum, & pistorum principis: ²¹ restituitq; alterum in locum suum, vt porrigeret ei poculum, ²² alterum suspendit in patibulo: vt coniectoris veritas probaretur. ²³ Et tamen succedentibus prosperis, præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui.

Somnia Pharaonis de bobus & spicis Ioseph interpretatus, toti Aegypto præficitur, & ex Aſeneth uxore imminente tempore famis duos genuit filios. XLI.

Iof. 2. 4.

A Ost duos annos vidit Pharaon somnium. Putabat se stare super fluuium, ² de quo ascendeabant septem boues pulchræ & crassæ nimis, & pascebantur in locis palustribus. ³ Aliæ quoq; septem emergebant de flumine, fœdæ, confectæq; macie: & pascebantur in ipsa amnis ripa in locis virentibus: ⁴ deuoraueruntq; eas, quarum mira species & habitudo corporum erat. Expargebat Pharaon, ⁵ rursus dormiuit, & vidit alterum somnium. Septem spicæ pullulabant in culmo vno, plenæ atq; formosæ: ⁶ aliæ quoque totidem spicæ tenues, & percussæ vredine oriebantur, ⁷ deuorantes omnem priorum pulchritudinē. Euigilans Pharaon post quietem, ⁸ & facto mane, pauore perterritus, misit ad omnes coniectores Aegypti, cunctosque sapientes: & accersitis narrauit somnium. Nec erat qui interpretaretur. ⁹ Tūc demum reminiscens magister pincernarum, ait: Confiteor peccatum meum. ¹⁰ Iratus Rex seruis suis, me & magistrum pistorum retrudi iussit in carcerem principis militum: ¹¹ vbi vna nocte vterq; vidimus somnium, præfagium futurorū. ¹² Erat ibi puer Hebræus, eiusdem ducis militū famulus: cui narrātes somnia, ¹³ audiuius quicquid postea rei probauit euentus. Ego enim redditus sum officio meo, & ille suspensus est in cruce. ¹⁴ Protinus ad Regis imperium eductum de carcere Ioseph totonderunt, ac veste mutata obtulerunt ei. ¹⁵ Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat, quæ audiui te sapientissimè coniicere. ¹⁶ Respondit Ioseph: † Absq; me deus respondebit prospera Pharaoni. ¹⁷ Narrauit ergo Pharaon quæ viderat: Putabam me stare super ripam fluminis, ¹⁸ & septem boues de amne conscendere pulchras nimis, & obesas carnis, quæ in pastu paludis vireta carpebant. ¹⁹ Et ecce has sequebantur aliæ septem boues intantum deformes & macilentæ, vt nunquam tales in terra Aegypti viderim: ²⁰ quæ deuoratis & cōsumptis prioribus, ²¹ nullum saturitatis dedere vestigium: sed simili macie & squalore torpebant. ²² Euigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium. Septem spicæ pullulabant in culmo vno, plenæ atque pulcherrimæ. ²³ Aliæ quoque septem tenues, & percussæ vredine, oriebantur è stipulā, ²⁴ quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui coniectoris somnium, & nemo est qui edisserat. ²⁵ Respondit Ioseph: Somnium Regis vnum est. Quæ factururus est deus, ostendit Pharaoni. ²⁶ Septem boues pulchræ, & septem spicæ plenæ, septem vbertatis anni sunt, eandemque vim somnij comprehendunt. ²⁷ Septem quoq; boues tenues atque macilentæ, quæ ascenderunt post eas, & septem spicæ tenues, & vento vrente percussæ, septem anni venturæ sunt famis, ²⁸ qui hoc ordine complebuntur. ²⁹ Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in vniuersa terra Aegypti, ³⁰ quos sequentur septem anni alij tantæ sterilitatis, vt obliuioni tradatur cuncta retro abundātia. Consumptura est enim fames omnē terram, ³¹ & vbertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. ³² Quod autē vidisti secundo ad eandē rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eo q; fiat sermo dei, & velocius impleatur. ³³ Nūc ergo provideat Rex virū sapientem & industrium, & præficiat eum terræ Aegypti, ³⁴ qui cōstituat præpositos per cunctas regiones, & quintā partem fructuum per septem annos fertilitatis ³⁵ qui iam nunc futuri sunt, congreget in horrea: & omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur: serueturq; in vrbibus, ³⁶ & præparetur futuræ septem annorum fami, quæ oppressura est Aegyptū: & non consumatur terra inopia. ³⁷ Placuit Pharaoni cōsiliū, & cūctis ministris eius. ³⁸ Locutusq; est ad eos: Num inuenire poterimus talē virū qui spiritu dei plenus sit? ³⁹ Dixit ergo ad Ioseph: Quia ostendit tibi deus omnia quæ locutus es, nunquid sapientiorē & cōsimilem tui inuenire poterō? ⁴⁰ Tu eris

† Psa. 104. b

† Psa. 104. b
1. Mach. 2. f
Acto. 7. b
Danie. 2. g

super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet. Vno tantum regni folio precedam te. ⁴¹ Dixitq; rursus Pharaon ad Ioseph: Ecce constitui te super vniuersam terram Aegypti. ⁴² Tulitq; annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius, vestiuitq; eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit. ⁴³ Fecitq; eum ascendere super currum suum secundum, clamante pracone, ut omnes coram eo genu flecterent, & praepositum esse scirent vniuersae terrae Aegypti. ⁴⁴ Dixit quoq; Rex Aegypti ad Ioseph: Ego sum Pharaon: absq; tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti. ⁴⁵ Vertitq; nomen illius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca saluatorem mundi. Deditq; illi uxorem Aseneth filiam Putipharis, sacerdotis Heliopoleos. † Egressus est itaque Ioseph ad terram Aegypti. ^{a 46} (Triginta annorum erat quando stetit in conspectu Regis Pharaonis,) & circuiuit omnes regiones Aegypti. ⁴⁷ ~~Veneritq;~~ fertilitas septem annorum, & in manipulos redactae segetes congregatae sunt in horrea Aegypti. ⁴⁸ Omnis etiam frugum abundantia in singulis vrbibus condita est. ⁴⁹ Tantaeq; fuit abundantia tritici, ut arenae maris coaequaretur, & copia mensuram excederet. ⁵⁰ Natiq; sunt Ioseph filij duo antequam veniret fames, quos peperit ei Aseneth filia Putipharis sacerdotis Heliopoleos. ⁵¹ Vocauitq; nomen primogeniti Manasses, dicens: Oblivisci me fecit deus omnium laborum meorum, & domus patris mei. ⁵² Nomen quoq; secundi appellauit Ephraim, dicens: † Crescere me fecit deus in terra paupertatis meae. ⁵³ Igitur transactis septem vbertatis annis, qui fuerant in Aegypto, ⁵⁴ coeperunt venire septem anni inopiae, quos praedixerat Ioseph: & in vniuerso orbe fames praeualuit. In cuncta etiam terra Aegypti fames erat. ⁵⁵ Quae esuriens, clamauit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille respondit: Ite ad Ioseph, & quicquid ipse vobis dixerit, facite. ⁵⁶ Crescebat autem quotidie fames in omni terra, aperuitq; Ioseph vniuersa horrea, & vendebat Aegyptiis. Nam & illos oppresserat fames. ⁵⁷ Omnesque prouinciae veniebant in Aegyptum, ut emerent escas, & malum inopiae temperarent.

Fratres Ioseph pro emendis alimentis in Aegyptum profecti, à fratre cognoscuntur: inde Simeone in vinculis coniecto, ceteri abeunt Benjamin secum adducturi. XLII.

A Vdiens autem Iacob quod alimenta venderentur in Aegypto, dixit filiis suis: Quare negligitis? ² Audiui quod triticum veniatur in Aegypto. Descendite, & emite nobis necessaria, ut possimus viuere, & non consumamur inopia. † ³ Descendentes igitur fratres Ioseph decem, ut emerent frumenta in Aegypto, Benjamin domi retento à Iacob, qui dixerat fratribus eius, Ne forte in itinere quicquam patiaturs mali, ⁵ ingressi sunt terram Aegypti cum aliis qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan, ⁶ & Ioseph erat princeps in terra Aegypti, atq; ad eius nutum frumenta populis vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui, ⁷ & agnouisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur, interrogans eos: Vnde venistis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui necessaria. ⁸ Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis. ⁹ Recordatusque somniorum quae aliquando viderat, ait ad eos: Exploratores estis: ut videatis infirmiora terre, venistis. ¹⁰ Qui dixerunt: Non est ita domine, sed serui tui venerunt ut emerent cibos. ¹¹ Omnes filij vnus viri sumus. Pacifici venimus, nec quicquam famuli tui machinantur mali. ¹² Quibus ille respondit: Aliter est: Immunita terra huius considerare venistis. ¹³ At illi dixerunt: Duodecim, inquiunt, fratres serui tui sumus, filij viri vnus in terra Chanaan. ^b Minimuscum patre nostro est, alius non est super. ¹⁴ Hoc est, ait, quod locutus sum. Exploratores estis. ¹⁵ Iam nunc experimentum vestri capiam. † Per salutem Pharaonis, non ^c egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. ¹⁶ Mittite ex vobis vnum, & adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur quae dixistis, vtrum vera, an falsa sint. Alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. ¹⁷ Tradidit ergo illos custodiae tribus diebus: ¹⁸ die autem tertio eductis de carcere, ait: Facite quae dixi, & viuetis. Deum enim timeo. ¹⁹ Si pacifici estis, frater vester vnus ligetur in carcere, vos autem abite, & ferte frumenta

^a Anno praecedente istum mortuus est Isaac 189. annos natus, cum Iacob 120. annorum, & Ioseph 29.

† Psal. 80.

Ioseph. 2. s.
Anno ante Christum
1734.
Anno mundi
2228.

† Infr. 46. e

Ios. 2. s.

† Acto. 7. b

^a Ita nec Iudaei Christi fratres cognouerunt illum. Si enim eum cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent. Prosper.

^b Benjamin ille iunior. Ipse est Paulus ex Saulo, ex fratribus Benjamin, qui se affert minimum apostolorum. Simeon vero ligatus, ipse est Petrus trina negatione ligatus, vel cui data est potestas ligandi & soluendi. Prosper.

^c Hoc iuramentum impletum est, quando non omnes inde egressi sunt, donec veniret Benjamin.

† 22. q. 1. ca.
Mouet. 5.
Sed obliiscitur.

† Infr. 43. c

menta quæ emistis, in domos vestras, ²⁰ & fratrem vestrum minimum ad me adducite, ut possim vestros probare sermones, & non moriamini. Fecerunt ut dixerat, ²¹ & locuti sunt adinuicem. ^d Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum videntes angustias anime illius, dum deprecaretur nos, & non audiuiamus. idcirco venit super nos ista tribulatio. ²² E quibus unus Ruben ait: Numquid non dixi vobis, nolite peccare in puerum, & non audistis me? En sanguis eius exquiritur. ²³ Nesciebant enim quod intelligeret Ioseph, eo quod per interpretem loqueretur ad eos. ²⁴ Avertitque se parumper, & fleuit, & reuersus locutus est ad eos. ²⁵ Tollensque Simeon, & ligans illis presentibus iussit ministris ut implerent saccos eorum tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibariis in via. [†] Qui fecerunt ita. ²⁶ At illi portantes frumenta in asinis suis profecti sunt. ²⁷ Apertoque unus sacco ut daret iumento pabulum in diuersorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi, ²⁸ dixit fratribus suis: Reddita est mihi pecunia. En habetur in sacco. Et obstupefacti turbatique mutuo, dixerunt: Quidnam est hoc quod fecit nobis deus? ²⁹ Veneruntque ad Iacob patrem suum in terra Chanaan, & narrauerunt ei omnia quæ accidissent sibi, dicentes: ³⁰ Locutus est nobis dominus terre durè: & putauit nos exploratores esse provinciarum. ³¹ Cui respondimus: Pacifici sumus, nec ullas molimur insidias. ³² Duodecim fratres vno patre geniti sumus, unus non est super, minimus cum patre nostro est in terra Chanaan. ³³ Qui ait nobis: Sic probabo quod pacifici sitis. Fratrem vestrum unum dimittite apud me, & cibaria domibus vestris necessaria sumite, & abite. ³⁴ Fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam quod non sitis exploratores, & istum qui tenetur in vinculis, recipere possitis, ac deinceps quæ vultis emendi habeatis licentiam. ³⁵ His dictis cum frumenta effunderent, singuli repperunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritisque simul omnibus, ³⁶ dixit pater Iacob: Absque liberis me esse fecistis: Ioseph non est super: Simeon tenetur in vinculis, & Benjamin auferetis? In me hæc omnia mala reciderunt. ³⁷ Cui respondit Ruben: Duos filios meos interfice, si non reduxero illum tibi. Trade illum in manu mea, & ego eum tibi restitui. ³⁸ At ille, Non descendet, inquit, filius meus vobiscum. Frater eius mortuus est: & ipse solus remansit. Si quid ei aduersitatis acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

Fratres Ioseph Benjamin secum ducentes in Aegyptum, redeunt cum muneribus, duplicique pecunia, qui simul cum Ioseph Simeone educto de carcere epulantur. **XLIII.**

Ios. 2. 5.

A Nterim^a famem omnem terram vehementer premebat: ² consumptisque cibis quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios suos: Reuertimini, & emite nobis paxillum escharum. ³ Respondit Iudas: Denunciauit nobis vir ille sub attestatione iurisiurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. ⁴ Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergemus pariter, & ememus tibi necessaria: si autem non vis, non ibimus. Vir enim, ut saepe diximus, denunciauit nobis, dicens: [†] Non videbitis faciem meam absque fratre vestro minimo. ⁶ Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis ei & alium habere vos fratrem. ⁷ At illi responderunt: [†] Interrogauit nos homo per ordinem nostram progeniem, si pater viueret, si haberemus fratrem. Et nos respondimus ei consequenter iuxta id quod fuerat sciscitatus. Nunquid scire poteramus quod dicturus esset: Adducite fratrem vestrum vobiscum? ⁸ Iudas quoque dixit patri suo: Mitte puerum mecum, ut proficiscamur, & possimus viuere: ne moriamur nos & paruuli nostri. ⁹ Ego suscipio puerum: de manu mea require illum. [†] Nisi reduxero & reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore. ¹⁰ Si non intercessisset dilatio, iam vice altera venissemus. ¹¹ Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis. Sumite de optimis terre frugibus in vasis vestris, & deferre viro munera: modicum refinæ & mellis, & storacis, stactes, & terebinthi, & amygdalarum: ¹² pecuniam quoque duplicem ferte vobiscum, & illam quam inuenistis in sacculis reportate, ne forte errore factum sit. ¹³ Sed & fratrem vestrum tollite, & ite ad virum. ¹⁴ Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem &

^d Cum tredecim anni preterissent, puniri metuentes, & de vita timetes, peccati recordati sunt, quod non sentiebant quando peccabant. Chrysost.

[†] ut ait verbe

^a Vide hic dilecte quomodo famis necessitas patris amorem vicerit. Videns enim quod non aliunde famis consolationem habere posset, & famem in dies magis ac magis increperet. Chrysost. hom. 64. in Gene.

^b Iuxta Græcæ & Hebraicæ exemplaria legitur: interrogas interrogauit nos homo. Absidua est locutio in scripturis. Aug. in Gene.

remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, & hunc Benjamin. Ego autem quasi orbatus absque liberis ero.¹⁵ Tulerunt ergo viri munera, & pecuniam duplicem, & Benjamin: descenderuntque in Aegyptum, & steterunt coram Ioseph.¹⁶ Quos cum ille vidisset, & Benjamin simul, precepit dispensatori domus suae, dicens: Introduc viros domum, & occide victimas, & instrue convivium: quoniam hodie mecum sunt comesturi meridie.¹⁷ Fecit ille quod sibi fuerat imperatum, & introduxit viros domum.¹⁸ Ibi quoque exterriti dixerunt mutuo: Propter pecuniam quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus, ut deuoluat in nos calumniam, & violenter subiiciat seruituti & nos & asinos nostros.¹⁹ Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem, locuti sunt: Oramus domine, ut audias nos: Iam autem descendimus ut emeremus escas: quibus emptis, cum venissemus ad diuersorium, aperuimus saccos nostros, & inuenimus pecuniam in ore saccorum, quam nunc eodem potere reportauimus.²² Sed & aliud attulimus argentum, ut emamus quae nobis necessaria sunt. Non est in nostra conscientia, quis posuerit eam in marsupiiis nostris.²³ At ille respondit: Pax vobiscum, nolite timere, Deus vester, & deus patris vestri dedit vobis thesauros in saccis vestris. Nam pecuniam quam dedistis mihi, probata ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon.²⁴ Et introductis domum, attulit aquam, & lauerunt pedes suos: deditque pabulum asinis eorum.²⁵ Illi vero parabant munera, donec ingrederetur Ioseph meridie. Audierant enim quod ibi comesturi essent panem.²⁶ Igitur ingressus est Ioseph domum suam, obtuleruntque ei munera tenentes in manibus suis: & adorauerunt proni in terram.²⁷ At ille clementer salutatis eis, interrogauit eos, dicens: Sanusne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? Adhuc viuit?²⁸ Qui responderunt: Sospes est seruus tuus pater noster: adhuc viuit.

d Vide quomodo preces patris omnia eis prospera faciunt, cum diceret: Deus autem meus omnipotens faciat eum vobis placabilem. Chrysost. homil. 66.

e Queritur quomodo scriptum sit, Dominum deum adorabis, & illi soli seruias, cum Abraham adorauerit populum quendam gentium, & fratres Ioseph eundem? Sed animaduertendum est in eodem precepto non dictum, Dominum deum tuum solum adorabis, sicut dictum est, & illi soli seruias, quia unica est dei seruitus, quae dicitur laetitia, multiplex autem est adoratio. August. super Genes. f Solent hinc ebriosi adhibere testimonij patrociniū, non propter illos filios Israel, sed propter Ioseph, qui valde sapiens commendatur. Sed hoc verbum pro facilitate solere poni in scripturis qui diligenter aduerterit, inueniet: unde illud: Viscasti terram, & inebriasti eam. August. super Genesim.

Et incuruati adorauerunt eum.²⁹ Attollens autem Ioseph oculos, vidit Benjamin fratrem suum vterinum, & ait: Iste est frater vester paruulus, de quo dixeratis mihi? Et rursum: Deus inquit, misereatur tui, fili mi.³⁰ Festinauitque in domum, quia commota fuerat viscera eius super fratre suo, & erumpebant lachrymae, & introiens cubiculum, fleuit.³¹ Rursumque lota facie egressus, continuit se, & ait: Ponite panes.³² Quibus appositis seorsum Ioseph, & seorsum fratribus, Aegyptiis quoque qui vescebantur simul, seorsum: (illicitum est enim Aegyptiis comedere cum Hebraeis, & prophanum putant huiusmodi convivium)³³ sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta etatem suam. Et mirabantur nimis, sumptis partibus quas ab eo acceperant: maiorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque, & inebriati sunt cum eo.

Ioseph abscondit & deprehendit scyphum suum in sacco Benjamin, furti fratres arguit, quos Iudas excusans, sese obsidem liberè offert.

XLIIII.

Precepit autem Ioseph dispensatori domus suae, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere: & pone pecuniam singulorum in summitate sacci.² Scyphum autem meum argenteum, & precium quod dedit tritici, pone in ore sacci iunioris. Factumque est ita.³ Et orto mane dimissi sunt cum asinis suis.⁴ Iamque urbem exierant, & processerant paululum. Tunc Ioseph accersito dispensatore domus, ait: Surge, inquit, & persequere viros, & apprehensis dicito: Quare reddidistis malum pro bono? Scyphus quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet. Pessimam rem fecistis.⁶ Fecit ille ut iusserat, & apprehensus, per ordinem locutus est.⁷ Qui responderunt: Quare sic loquitur dominus noster, ut serui tui tantum flagitij commiserint? Pecuniam quam inuenimus in summitate saccorum, reportauimus ad te de terra Chanaan: & quomodo consequens est ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum? Apud quencumque fuerit inuentum seruorum tuorum quod quaeris, moriatur: & nos erimus serui domini nostri.¹⁰ Qui dixit eis: Fiat iuxta vestram sententiam. Apud quencumque fuerit inuentum, ipse sit seruus meus, vos autem eritis innoxij.¹¹ Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli.¹² Quos illi scissis vestibus, oneratisque, rursum asinis, reuersi sunt in oppidum: primusque Iudas cum

a De hoc augurio quod mandauit Ioseph per hominem suum fratribus dicendo, quaerit solet quid sibi velit, an quia non serio sed ioco dictum est, ut exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia enim a medicibus serio aguntur, non ioco. Cum autem quae non sunt, tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia. August. in quaest. super Genesim.

b Per ordinem singulorum prius inspicuntur sacculi. Docet te moralitate scriptura diuina. Per ordinem ante discubuerunt in convivio. Vides quod seniori locus ille sit deferendus, per ordinem iterum requiruntur sacculi. &c. Ambro. de Ioseph patriarcha, cap. 11.

† Sup. 42. b

† Sup. 29. a

† Supr. 42. c

† Supr. 42. c

A Ios. 2. 6.

† 22. q. 2. ca.
Quod ait.

cum fratribus ingressus est ad Ioseph: (necdum enim de loco abierat.) omnēsq; ante eum pariter in terrā corruerunt.¹⁵ Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? † An ignoratis quod nō sit similis mei in augurandi sciētia?¹⁶ Cui Iudas: Quid respondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur? aut iustē poterimus obtendere? Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum. En omnes serui sumus domini mei, & nos, & apud quem inuentus est scyphus.¹⁷ Responditque Ioseph: Absit à me vt sic agam. Qui furatus est scyphum, ipse sit seruus meus: vos autem abite liberi ad patrem vestrum.¹⁸ Accedens autem propius Iudas, confidenter ait: Oro domine audi me, vt loquatur seruus tuus verbū in auribus tuis, & ne irascaris famulo tuo. Tu es enim post Pharaonem¹⁹ dominus meus. Interrogasti prius seruos tuos: Habetis patrem aut fratrem?²⁰ & nos respondimus tibi domino meo: Est nobis pater senex, & puer paruulus qui in senectute illius natus est, cuius vterinus frater est mortuus, & ipsum solum habet mater sua: pater verò tenerē diligit eum.²¹ Dixistiq; seruis tuis: Adducite eum ad me, & ponam oculos meos super illum.²² Suggestimus tibi domino meo, Nō potest puer relinquere patrem suum. si enim illum dimiserit, morietur:²³ Et dixisti seruis tuis, Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam.²⁴ Cū ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narrauimus ei omnia quę locutus est dominus meus.²⁵ Et dixit pater noster: Reuertimini, & emite nobis parum tritici.²⁶ Cui diximus: Nō possumus ire. Si frater noster minimus descenderit nobiscum, proficiscemur simul: alioquin illo absente non audemus videre faciē viri.²⁷ At ille respōdit: Vos scitis quod duos genuerit mihi vxor mea: †²⁸ Egredius est vnus, & dixistis: Bestia deuorauit eum. & hucusq; non comparet.²⁹ Si tuleritis & istum, & aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos.³⁰ Igitur si intrauero ad seruum tuū patrem nostrū, & puer defuerit, cū anima illius ex huius anima dependeat,³¹ videritq; eum non esse nobiscū, morietur: & deducet famuli tui canos eius cū dolore ad inferos.³² Ego propriē seruus tuus sim, qui in meam hunc recepi fidem, & sponendi, dicens: † Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tēpore.³³ Manebo itaque seruus tuus pro puero in ministerio domini mei, & puer ascendat cū fratribus suis.³⁴ Non enim possum redire ad patrem absente puero, ne calamitatis quę oppressura est patrem meum, testis assistam.

† Supr. 23. d

† Supr. 43. b

Ioseph tandem se fratribus manifestans, omnes osculatur: vnde Pharaon totāque domus eius exultans, ad querendum patrem in Chanaan cum muneribus & plaustis multis fratres remittit.

X L V.

Non se poterat vltā cohibere Ioseph multis corā astantibus: vnde pręcepit vt egrederētur cuncti foras, & nullus interesset alienus agnitioni mutua.² Eleuauitque vocem cum fletu, quam audierunt Ægyptij, omnīsq; domus Pharaonis,³ & dixit fratribus suis: † Ego sum Ioseph. Adhuc pater meus viuit? Non poterant respondere fratres, nimio terrore perterriti.⁴ Ad quos ille clemēter: Accedite, inquit, ad me. Et cū accessissent propē, Ego sum, ait, Ioseph frater vester, quē vendidistis in Ægyptū:⁵ Nolite pauere, neq; vobis durum esse videatur, quod vendidistis me in his regionibus. † Pro salute enim vestra misit me deus ante vos in Ægyptum.⁶ Biennium est enim quod cœpit fames esse in terra, & adhuc quinq; anni restāt, quibus nec arari poterit, nec meti.⁷ Præmisitq; me deus, vt reseruemini super terram, & escas ad viuendū habere possitis.⁸ Non vestro consilio, sed dei voluntate huc missus sum, qui fecit me quasi patrē Pharaonis, & dominū vniuersę domus eius, ac principē in omni terra Ægypti.⁹ Festinate & ascendite ad patrē meum, & dicetis ei: Hęc mandat filius tuus Ioseph: Deus fecit me dominum vniuersę terrę Ægypti. Descende ad me, ne moreris:¹⁰ & habitabis in terra Gessen: erisq; iuxta me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum, oues tuę, & armenta tua, & vniuersa quę possides:¹¹ ibiq; te pascam. adhuc enim quinque anni residui sunt famis: ne & tu pereas, & omnis domus tua, & omnia quę possides.¹² En oculi vestri & oculi fratris mei Benjamin vident quod^a os meum loquatur ad vos.¹³ Nunciate patri meo vniuersam gloriam meam, & cuncta

† A. 7. b
22. q. 2. cap.
Quod autē.

† Infr. 50. c
Supr. 42. c
& 43. g

^a Nunc enim nō per interpretem sicut prius loquebatur ad illos, sed Hebraicē.

quæ vidistis in Ægypto. Festinate, & adducite eum ad me. ¹⁴ Cúmque amplexatus cecidisset in collum Benjamin fratris sui, fleuit, illo quoque similiter flente super collum eius. ¹⁵ Osculatúsque est Ioseph omnes fratres suos, & plorauit super singulos. Post quæ ausi sunt loqui ad eum. ¹⁶ Auditumque est & celebri sermone vulgatú in aula Regis: ^a Venerunt fratres Ioseph. Et gauisus est Pharaó, atque omnis familia eius. ¹⁷ Dixitque ad Ioseph ut imperaret fratribus suis, dicens: Onerátes iumenta ite in terrá Chanaan, ¹⁸ & tollite inde patrē vestrum, & cognationem, & venite ad me: & ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ. ¹⁹ Præcipe etiam ut tollát plaustra de terra Ægypti, ad subuectionem paruulorum suorum ac coniugum. Et dicit: Tollite patrē vestrū, & properate quantocyus venientes, ²⁰ nec dimittatis quicquam ^f de supellectili vestra, quia omnes opes Ægypti vestræ erunt. ²¹ Feceruntque filij Israel ut eis mandatú fuerat. Quibus dedit Ioseph plaustra secúndum Pharaonis imperium, & cibaria in itinere. ²² Singulis quoque proferri iussit binas stolas, Benjamin verò dedit trecentos argenteos, cum quinq; stolis optimis, ²³ tantundem pecuniæ & vestium mittens patri suo, addens eis asinos decē, qui subueherent ex omnibus diuitiis Ægypti, & totidem asinas triticum in itinere panésque portantes. ²⁴ Dimisit ergo fratres ^g suos, & proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. ²⁵ Qui ascendentes ex Ægypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Iacob, ²⁶ & nunciauerunt ei dicentes: Ioseph filius tuus viuit: & ipse dominatur in omni terra Ægypti. Quo audito Iacob quasi de graui somno euigilans, tamen non credebat eis: ²⁷ illi econtra referebāt omnem ordinem rei. Cúmque vidisset plaustra, & vniuersa quæ miserat, reuixit spiritus eius, ²⁸ & ait: Sufficit mihi si adhuc Ioseph filius meus viuit: vadam & videbo illum antequam moriar.

Iacob cum filiis & nepotibus in Ægyptum descendens, à filio suo Ioseph magno cum honore, letitia & amplexibus suscipitur. XLVI.

^a Beerfabee, in quo Abraham cū Abimælech, & idē Abimælech cum Isaac iurauerunt pactum.

Rosectúsque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ^a ad puteum iuramēti, & mactatis ibi victimis deo patris sui Isaac, ² audiuit eum per visionem nocte vocantem se, & dicentem sibi: Iacob, Iacob. Cui respondit: Ecce adsum. ³ Ait illi deus: Ego sum fortissimus, deus patris tui. Noli timere: sed descēde in Ægyptum, quia in gentē magnā faciam te ibi. ⁴ Ego descendā tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem. Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos. ⁵ Surrexit autē Iacob mane à puteo iuramenti, tuleruntque eum filij cū paruulis & vxoribus suis in plaustris quæ miserat Pharaó ad portandū senē, ⁶ & omnia quæ possederat in terra Chanaan. [†] Venitque in Ægyptū cum omni semine suo: ⁷ filij eius & nepotes, filię & cuncta simul progenies. ⁸ Hæc sunt autē nomina filiorū Israel, qui ingressi sunt in Ægyptū, ipse cū liberis suis. [†] Primogenitus Ruben: ⁹ Filij Rubē: Henoch, & Phallu, & Hezron, & Charmi. ¹⁰ Filij Simeō: Iamuel, & Iamin, & Ahod, & Iachin, & Soher, & Saul filius Chanaanitidis. ¹¹ Filij Leui: Gerson, & Caath, & Merari. ¹² Filij Iuda: Her, & Onan & Sela, & Phares, & Zara. Mortui sunt autē Her & Onan in terra Chanaan. Nati que sunt filij Phares: Ezrō, & Hamul. ¹³ Filij Isachar: Thola, & Phua, & Iob, & Sēron. ¹⁴ Filij Zabulō: Sared, & Elon, & Iahleel. ¹⁵ Hi filij Lia: quos genuit in Mesopotamia Syriæ, cū Dina filia sua. Omnes animę filiorū eius & filiarū, ^b triginta tres. ¹⁶ Filij Gad: Sephō, & Aggi, & Efebō, & Suni, & Eri, & Arodi, & Areli. ¹⁷ Filij Aser: Iēna, & Iesua, & Iesui, & Beria, Sara quoque soror eorū. Filij Beria: Heber, & Melchiel. ¹⁸ Hi filij Zephē quā dedit Labā Lię filię suę: & hos genuit Iacob, ^c sedecim animas. ¹⁹ Filij Rachel vxoris Iacob: Ioseph, & Bēiamin. ^{† 20} Nati que sunt Ioseph filij in terra Ægypti, quos genuit ei Afeneth filia Putipharis, sacerdotis Heliopoleos: Manasses, & Ephraim. ²¹ Filij Bēiamin: Bela, & Bechor, & Asbel, & Gera, & Naamā, & Echi, & Rosch, & Mophim, & Ophī, & Ared. ²² Hi filij Rachel, quos genuit Iacob: oēs animæ ^d quatuordecim. ²³ Filij Dā: Hufim. ²⁴ Filij Nephthalī: Iasiel, & Guni, & Ieser, & Salē. ²⁵ Hi filij Balē, quā dedit Labā Racheli filiæ suę, & hos genuit Iacob: oēs animæ ^e septē. ²⁶ Cūctæque animę quæ ingressæ sunt cū Iacob in Ægyptū, & egressæ sunt de femore illius, absque

^a Ios. 7.

[†] Acto 7. b
Ios. 52. b

[†] Exod. 1. a
& 6. c
Nume. 26. a
1. Para. 5. a
6. 7. 8. 9.

^b Filij Iacob ex Lia sunt 33. præter Her & Onā mortuos in Chanaan. Hebræi autem habent solū 32. quibus connumerant Iocabed filiam Leui & matrē Moyfi natam in Ægypto, & sunt 33.

^c Filij Iacob ex Zelpha cū Sara filia Aser, sunt 16.

^d Filij Iacob ex Rachele cū Ioseph & filiis eius sunt 14.

^e Filij Iacob ex Bala sunt 7.

[†] Supr. 41. g

† Deu. 10. d
Exod. 1. a

absq; vxoribus filiorum eius, ^f sexaginta sex. ²⁷ Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in terra Aegypti: animæ duæ. † Omnes animæ domus Iacob quæ ingressæ sunt in Aegyptū, fuere septuaginta. ²⁸ Misit autē Iacob Iudā ante se ad Ioseph in Aegyptū, vt nunciaret ei, & ille occurreret in Gessen. ²⁹ Quò cum peruenisset, iūcto Ioseph curru suo ascēdit obuiā patri suo ad eundem locum: vidēsq; eum, irruit super collum eius, & inter amplexus fleuit. ³⁰ Dixitq; pater ad Ioseph: Iam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, & superstitem te relinquo. ³¹ Et ille locutus est ad fratres suos, & ad omnem domum patris sui: Ascendam & nunciabo Pharaoni, dicāmq; ei: Fratres mei, & domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me, ³² & sunt viri ^s pastores ouium, curāque habent alendorum gregum. Pecora sua, & armenta, & omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt secum. ³³ Cūmq; vocauerit vos, & dixerit. Quod est opus vestrum? ³⁴ respondebitis, Viri pastores sumus serui tui, ab infantia nostra vsq; in præsens, & nos & patres nostri. Hæc autē dicetis, vt habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Aegyptij omnes pastores ouium.

f Præter Dinam & Ioseph cū duobus filiis, quib⁹ additis sūt 70. quibus 70. interp. addunt filios filiorum Ioseph, & sunt 75. vt Act. 7.

g Comendatur in patriarchis quòd pecorum nutritores erant à pueritia sua & à parentibus suis, quia hæc dicit verè. Quia dominatio, cū pecora homini seruiunt, & pecoribus ipse dominatur. Seruū autem hominem homini vel iniquitas vel aduersitas fecit. August. super Gen.

Iacob cum filiis ad Pharaonem introducto, terra Gessen conceditur. At fames tantum premit Aegyptum, vt venditis pecoribus terram quoque vendere coacti sint. unde quinta pars fructuum regibus perpetuò cedat.

XLVII.

Ios. 2. 7
Anno ante
Christum
1725.
Anno mudi
2277.

Ingressus ergo Ioseph nunciauit Pharaoni, dicens: Pater meus & fratres, oues eorum & armenta, & cuncta quæ possident, venerunt de terra Chanaan, & ecce consistunt in terra Gessen. ² Extremos quoq; fratrum suorum quinq; viros constituit coram rege. ³ Quos ille interrogauit: Quid habetis operis? Responderunt, Pastores ouium sumus serui tui, & nos, & patres nostri. ⁴ Ad peregrinandū in terrā tuam venimus, quoniā non est herba gregibus seruorum tuorum, ingrauescente fame in terra Chanaan. Petim⁹sq; vt esse nos iubeas seruos tuos in terra Gessen. ⁵ Dixit itaq; Rex ad Ioseph: Pater tuus & fratres tui venerunt ad te. ⁶ Terra Aegypti in conspectu tuo est, in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terrā Gessen. Quòd si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum. ⁷ Post hæc introduxit Ioseph patrem suū ad Regē, & statuit eum corā eo. ^a Qui benedixit illi, ⁸ & interrogatus ab eo, Quot sunt dies annorum vitæ tuæ? ⁹ respondit: Dies peregrinationis vitæ meæ ^b centū triginta annorum sunt, parui & mali: & non perueniunt vsq; ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt. ¹⁰ Et benedicto Rege egressus est foras. ¹¹ Ioseph verò patri & fratribus suis dedit possessionem in Aegypto in optimo terræ loco Ramesse, vt præceperat Pharaō: ¹² & alebat eos, omnēq; domū patris sui, præbēs cibaria singulis. ¹³ In toto enim orbe panis deerat, & oppresserat fames terram, maximè Aegypti, & Chanaan: ¹⁴ è quibus omnē pecuniā cōgregauit pro venditione frumētī, & intulit eā in ærariū Regis. ¹⁵ Cūq; defecisset emptoribus preciū, venit cuncta Aegyptus ad Ioseph, dicēs: Da nobis panes: quare morimur corā te, deficiente pecunia? ¹⁶ Quibus ille respondit: Adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si preciū nō habetis. ¹⁷ Quæ cum adduxissent, dedit eis alimēta pro equis & ouibus, & bobus, & asinis: sustētauitq; eos illo anno pro cōmutatione pecorū. ¹⁸ Venerūt quoq; anno secūdo, & dixerūt ei: Nō celamus domino nostro q̃ deficiente pecunia, pecora simul defecerūt: nec clā te est, q̃ absq; corporibus & terra, nihil habemus. ¹⁹ Cur ergo moriemur te vidēte? Et nos & terra nostra tui erimus. Eme nos in seruitutē Regiā, & præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinē. † ²⁰ Emit igitur Ioseph omnē terrā Aegypti, videntibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subiecītq; eā Pharaoni, ²¹ & cūctos populos eius à nouissimis terminis Aegypti vsq; ad extremos fines ei⁹ ²² præter terrā sacerdotū, quæ à Rege tradita fuerat eis, quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebātur: & idcirco nō sunt cōpulsī viderē possessiones suas. ²³ Dixit ergo Ioseph ad populos: En vt cernitis, & vos & terrā vestrā Pharaō possidet. Accipite semina, & serite agros, ²⁴ vt fruges habere possitis. Quarta partē Regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in semētē, & in cibū familiis & liberis vestris. ²⁵ Qui responderūt: Salus nostra in manu tua est. Respiciat nos tantū

a E benedixit Iacob Pharaoni, scilicet à benedictione laudis & imprecationis.

b Et ita Ioseph erat 39. an. in secundo anno famis.

† 23. q. 8. ca.
Tributum.
De immuni.
ecclēsia.
cap.
Nō minus.

dominus noster, & lati seruiemus Regi. ²⁶ Ex eo tempore vsque in præsentem diem in vniuersa terra Aegypti Regibus quinta pars soluit, & factum est quasi in legem, absque terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit. ²⁷ Habitauit ergo Israel in Aegypto, id est in terra Gessen, & possedit eam: auctusque est & multiplicatus nimis. ²⁸ & vixit in ea decem & septem annis. Factique sunt omnes dies vite illius centum quadraginta septem annorum. ²⁹ Cumque appropinquare cerneret diei mortis sue: vocauit filium suum Ioseph, & dixit ad eum: Si inueni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo, & facies mihi misericordiam & veritatem, ut non sepelias me in Aegypto: ³⁰ sed dormiam cum patribus meis, & auferas me de terra hac, condasque me in sepulchro maiorum meorum. Cui respondit Ioseph: Ego faciam quod iussisti. ³¹ Et ille: Iura ergo, inquit, mihi. Quo iurante, adorauit Israel dominum, conuersus ad lectuli caput.

Iacob agrotantem Ioseph cum filiis suis visitat, benedictionem illis à patre impetraturus: quibus Iacob benedicens, minorem maiori prætulit, ac Ioseph ultra fratres suos vna parte donat.

XLVIII.

Is ita transactis, nunciatum est Ioseph quod agrotaret pater suus. Qui assumptis duobus filiis Manasse & Ephraim, ire perrexit. ¹ Dictumque est seni: Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo.

Et ingressus ad se Ioseph, ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ est in terra Chanaan, benedixitque mihi, ⁴ & ait: Ego te augebo, & multiplicabo, & faciam te in turbas populorum: daboque tibi terram hanc, & semini tuo post te in possessionem sempiternam. ⁵ Duo ergo filij tui qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequam huc venirem ad te, ⁶ mei erunt, Ephraim & Manasses: sicut Simeon & Ruben reputabuntur mihi. ⁷ Reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt, & nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. ⁸ Mihi enim quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan, in ipso itinere: eratque vernum tempus. Et ingrediebar Ephratam, & sepeliui eam iuxta viam Ephrathæ, quæ alio nomine appellatur Bethlæhem. ⁹ Videns autem filios eius, dixit ad eum: Qui sunt isti? ¹⁰ Respondit: Filij mei sunt, quos donauit mihi dominus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me, ut benedicam illis. ¹¹ Oculi enim Israel caligabant præ nimia senectute, & clarè videre non poterat. Applicitisque ad se deosculatus, & circumplexus eos, ¹² dixit ad filium suum: Non sum fraudatus aspectu tuo: insuper ostendit mihi deus seminem tuum. ¹³ Cumque tulisset eos Ioseph de gremio patris, adorauit pronus in terram, & posuit Ephraim ad dexteram suam, id est ad sinistram Israel: Manassen verò in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicuitque ambos ad eum. ¹⁴ Qui extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim minoris fratris, sinistram autem super caput Manasse, qui maior natu erat, commutans manus. ¹⁵ Benedixitque Iacob filios Ioseph, & ait: Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham & Isaac, deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem, ¹⁶ angelus qui eruit me de cunctis

^a Vnde nomina sanctorum inuocanda sunt in benedictionibus & profectibus viuorum. Hieron. ibid.

^c Quidam Hebræorum dicunt hæc esse dicta per anticipationem, Quam tuli sue accepi: pro, Quam accipiam, nepotesque mei accepturi sunt iure bellico. Amorrhæum autem solum nominat, quia erant fortissimi Amorrhæi omnium horum quos Israelitæ deuicerunt. Alij putant hic significari Sichimam: quam ob stupratam Dinam acquisierunt: cuius etiam Ioannes Euangelista meminit. Alij intelligunt de Ioseph, cuius filij duas partes acceperunt, atque ita partem vnam ultra fratres suos videtur accepisse Ioseph: est autem Hebraismus, in gladio & arcu meo, pro iure bellico.

malis, benedicat pueris istis, & inuocetur ^b super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Isaac, & crescant in multitudinem super terram. ¹⁷ Videns autem Ioseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, grauiter accepit: & apprehensam manum patris leuare conatus est de capite Ephraim, & transferre super caput Manasse: ¹⁸ dixitque ad patrem: Non ita conuenit, pater, quia hic est primogenitus. pone dexteram tuam super caput eius. ¹⁹ Qui renuens, ait: Scio, fili mi, scio. Et iste quippe erit in populos, & multiplicabitur: sed frater eius minor maior erit illo, & semen illius crescet in gentes. ²⁰ Benedixitque eis in tempore illo, dicens: In te benedicetur Israel, atque dicetur: Faciat tibi deus sicut Ephraim & sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassen. ²¹ Et ait ad Ioseph filium suum: En ego mortem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.

Iacob filiis suis benedicens, defectus eorum arguit, illisque futura prædicit: sepultura autem electa, in pace quærit.

XLIX.

Vocauit

† Sup. 24. e

† Sup. 25. d

† Ios. 2. 8.

† Sup. 28. c

† Sup. 41. f
† Ios. 13. b. d
16. 17. a

† Sup. 35. e
32. a

† Hebr. 11. d
11. dist. cap.
Ecclesiastici-
carum.
† Supr. 3. d

† Ioan. 4. a
Ios. 13. a
16. 22. b

Iof. 2. 8.
† Deu. 33. a. b
Sup. 35. b

† 1. Par. 5. a

† 4. q. 3. c
† 1. q. 3. c
† Sup. 34. d

† 1. q. 3. d

† 1. q. 3. d

† 1. Par. 5. a

† Sup. 47. c
† 1. q. 3. d

† 1. q. 1. c
Hebron.
De sepul. c. 1

Anno ante
Christum.
1708. Anno
mundi 2254

† 1. q. 1. c.
Quia alij.

† Sup. 47. 8

Vocauit autem Iacob filios suos, & ait eis: † Congregamini, ^a vt annunciem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. ² Congregamini, & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. † ³ Ruben primogenitus meus. Tu fortitudo mea, & principium doloris mei. Prior in donis, maior in imperio. † ⁴ Effusus es sicut aqua. Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. † ⁵ Simeon & Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia. ⁶ In cōsiliū eorum non veniat anima mea, & in cōtū illorum nō sit gloria mea: quia ^b in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. ⁷ Maledictus furor eorū, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. ^c Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. ⁸ Iuda, te laudabunt fratres tui. Manus tuæ in ceruicibus inimicorū tuorum, adorabunt te filij patris tui. ⁹ Catulus leonis Iuda. Ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? ¹⁰ Non auferetur sceptrū de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat ^d qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. ¹¹ Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem o fili mi, asinam suam. ^e Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuae pallium suum. ¹² Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. ¹³ Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium, pertingens vsque ad Sidonem. ¹⁴ Isachar asinus fortis, accubans inter terminos. ¹⁵ Vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factusq; est tributis seruiens. ¹⁶ Dan iudicabit populum suum, sicut & alia tribus in Israel. ¹⁷ Fiat Dan ^g coluber in via, cerasces in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. ¹⁸ Salutare tuum expectabo domine. ¹⁹ Gad accinctus præliabitur ante eū, & ipse accingetur retrorsum. ²⁰ Aser, pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus. ²¹ Nephthalim ceruus emissus: & dans eloquia pulchritudinis. † ²² Filius accrescēs Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu. Filia discurrerunt super murum, ²³ sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt inuideruntq; illi habētes iacula. ²⁴ Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum & manuum illius, per manus potentis Iacob. † Inde pastor egressus est, lapis Israel. ²⁵ Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus ^h vberū & vuluæ. ²⁶ Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius, donec veniret desiderium collium æternorum. Fiant in capite Ioseph, & in vertice Nazaræi, inter fratres suos. ²⁷ Benjamin lupo rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. ²⁸ Omnes hi in tribubus Israel duodecim. Hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis benedictionibus propriis, ²⁹ & præcepit eis dicens: Ego congregor ad populum meum. † Sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi, ³⁰ cōtra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulchri. ³¹ Ibi sepelierunt eum, & Saram vxorem eius. Ibi sepultus est Isaac cum Rebecca coniuge sua. Ibi & Lia condita iacet. ³² Finitisq; mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obiit: appositusque est ad populum suum.

Ioseph patris exequias curans, corpus eius in Chanaan sepeliendum duxit, iniuriam fratribus sibi timentibus remittit, suscepta ab eis fide de ossibus suis secum in Chanaan deferendis.
L.

Quod cernens Ioseph ruit super faciem patris flens, & deosculans eum, ¹ præcepitque seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. ² Quibus iussa explentibus, transferunt quadraginta dies. Iste quippe mos erat cadauerum conditorum. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus. ⁴ Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis: † Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, ⁵ eo quod pater meus adiurauerit me, dicens: En morior: in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. ⁶ Di-

^a In benedictionibus Iacob historia tenenda, & allegoria inuestiganda. Historia de diuisione terræ promissionis, quæ diuidenda erat nepotibus eorū, allegoria de Christo & ecclesia in nouissimis temporibus reuelanda. Albinus in quaestio. super Gene.

^b Significat enim quod ex consilio suo non destruxerunt Sichem.

^c Leui inter cæteras tribus dispersus est, & Simeon in famulicium aliorum, videlicet scriptores.

^d Quidā doctissimus Hebræus dicit vertendū: donec veniat filius eius: filium autem Iudæ Christū intelligit, qui de tribu Iudæ descendit, cui bona pars gentium credidit.

^e Stola & pallium carnem demonstrant, & vinū sanguinem, ita & nunc sanguinem suum in vino cōsecrauit, qui tunc vinum in sanguine figurauit. Tertul. lib. 4. aduersus Marcionem.

^f Hoc impletum aiunt in Sampson.

^g Hoc intelligunt de Antichristo.

^h Vteri, hoc est virtutis nutritiæ & generatiuæ.

xítq; ei Pharaó: Aſcende, & ſepeli patrem tuum, ſicut adiuratus es. ⁷ Quo aſcédente, ierunt cum eo omnes ſenes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu terræ Ægypti ⁸ domus Ioseph cum fratribus ſuis, abſq; paruulis, & gregibus atq; armentis, quæ de-
reliquerunt in terra Geſſen. ⁹ Habuit quoque in comitatu currus, & equites, & facta
eſt turba non modica: ¹⁰ venerúntq; ad aream Atad, quæ ſita eſt trans Iordanem: vbi
celebrantes exequias planctu magno atque vehementi, impleuerunt ſeptem dies.
¹¹ Quod cùm vidiffent habitatores terræ Chanaan, dixerunt: Planctus magnus eſt iſte
Ægyptiis. Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius Planctus Ægypti. ¹² Fecerúnt er-
go filij Iacob ſicut præceperat eis, ¹³ & portantes eum in terrā Chanaan, ſepelierunt
eum in ſpelunca duplici, ¹⁴ quam emerat Abrahā cum agro in poſſeſſionem ſepulchri
ab Ephraon Hethæo contra faciē Mambre. ¹⁵ Reuerſuſq; eſt Ioseph in Ægyptū cum
fratribus ſuis, & omni comitatu, ſepulto patre. ¹⁶ Quo mortuo timentes fratres eius, ¹⁷
& mutuo colloquentes, ne fortè memor ſit iniuriæ quam paſſus eſt, & reddat nobis
omne malū quod fecimus, ¹⁸ mandauerunt ei, dicentes: Pater tuus præcepit nobis an-
tequam moreretur, ¹⁹ vt hæc tibi verbis illius diceremus: Obſecro vt obliuiſcaris ſce-
leris fratrum tuorum, & peccati atque maliciæ quam exercuerunt in te. Nos quoque
oramus, vt ſeruo dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis fleuit Io-
ſeph, ²⁰ venerúntq; ad eum fratres ſui, & proni adorantes in terram, dixerunt, ²¹ Serui
tui ſumus. ²² Quibus ille reſpondit: Nolite timere. Num dei poſſumus reſiſtere vo-
lūtati? ²³ Vos cogitaſtis de me malum, ſed deus vertit illud in bonum: vt exaltaret me
ſicut impræſentiarū cernitis, & ſaluos faceret multos populos. ²⁴ Nolite timere: Ego
pascam vos, & paruulos veſtros. Conſolatuſq; eſt eos, & blandè & leniter eſt locutus: ²⁵
²⁶ & habitauit in Ægypto cum omni domo patris ſui. Vixítq; centum decem annis,
& vidit Ephraim filios vſque ad tertiam generationem. ²⁷ Filij quoque Machir filij
Manaſſæ nati ſunt in genibus Ioseph. ²⁸ Quibus tranſactis locutus eſt fratribus ſuis:
Poſt mortem meam deus viſitabit vos, & aſcendere vos faciet de terra iſta ad terram
quam iurauit Abraham, Iſaac, & Iacob. ²⁹ Cúmque adiuraſſet eos, atque dixiſſet:
Deus viſitabit vos, aſportate oſſa mea vobiscum de loco iſto: ³⁰ mortuus eſt, expletis
centum decem vitæ ſuæ annis, & conditus aromatibus, reſoſitus eſt in loculo in
Ægypto.

† Aſto. 7. 6

† Sup. 23. d
& 42. d

Sup. 45. b
† Num. 32. g
Hebr. 11. d
† 13. q. 2. He-
bron.
Iof. 24. g
Exod. 13. d
† Iof. 24. g
Anno ante
Chriſtum
1654. Anni
mundi qui
guntur ex
toto libro
geneſeos,
iuxta He-
braeos & La-
tinos ſunt
2308. iuxta
autem 70.
interp. 3745
iuxta Eufe-
bium verò
3545.
Gene. 45. a. 5

Incipit liber Moſeos ſecundus, quem nos

EXODVM DICIMVS, QVI ET מִשְׁמֹת

hoc eſt Velle ſemoth: & hæc nomina.

*Israelis multiplicationem nouus Pharaó onerum impoſitione, maſculorum cade & ſubuer-
ſione (niſi obſetricum induſtria obſtitiffet) impedire ſatagit.* I.

Hic ſunt nomina filiorum Iſrael qui ingreſſi ſunt in Æ-
gyptum cum Iacob. Singuli cum domibus ſuis introierúnt:
² Rubē, Simeon, Leui, Iudas, ³ Iſachar, Zabulō, & Benjamin,
⁴ Dan, & Nephthalim, Gad, & Aſer. ⁵ Erant igitur omnes
animæ eorū qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ⁶ ſeptuagin-
ta. Ioseph autem in Ægypto erat. ⁷ Quo ⁸ mortuo, & vni-
uerſis fratribus eius, omnique cognatione ſua, ⁹ filij Iſrael
creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt, ac robo-
rati nimis impleuerúnt terram. ¹⁰ Surrexit interea rex nouus
ſuper Ægyptum, qui ignorabat Ioseph: ¹¹ & ait ad popu-
lum ſuum: Ecce populus filiorum Iſrael multus, & fortior nobis eſt. ¹² Venite ſapien-
ter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur, & ſi ingruerit contra nos bellum, adda-
tur inimicis noſtris, expugnatiſque nobis, egrediatur de terra. ¹³ Præpoſuit itaque eis
magiſtros

a Iuxta id quod cap. 46. ſu-
pra dictum eſt.

b Mortuo Ioseph Hebra-
eam dura ſeruitus fuit in
Ægypto 144. an.

† Gene. 46. a
Iof. 2. 9

† Aſto. 7. 6

† Deut. 10. d
Gene. 46. e
† Aſto. 7. c
Anno ante
Chriſtum
1688. Anna
mundi 2374
Iof. 2. 9.
Aſto. 7. c

magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus. **A**edificaueruntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom & Rameſſes. ¹² Quantóque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & creſcebant. Oderantq; filios Iſrael **A**egyptij, ¹³ & affligebant illudentes & inuidentes eis: ¹⁴ atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omniq; famulatu quo in terræ operibus premebantur. ¹⁵ Dixit autem Rex **A**egypti obſetricibus Hebræorum, quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, ¹⁶ præcipiēs eis: † Quando obſetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: ſi maſculus fuerit, interficite eum: ſi fœmina, reſeruate. ¹⁷ Timuerunt autem obſetrices deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis **A**egypti, ſed conſeruabant mares. ¹⁸ Quibus accerſitis ad ſe Rex, ait: Quidnam eſt hoc quod facere voluiſtis, vt pueros ſeruaretis? ¹⁹ Quæ reſponderunt: Non ſunt Hebrææ ſicut **A**egyptiæ mulieres. Ipſæ enim obſetricandi habent ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariunt. ²⁰ Bene ergo fecit dominus obſetricibus, & creuit populus, confortatúſq; eſt nimis. † ²¹ Et quia timuerunt obſetrices deum, ædificauit eis domos. ²² Præcepit ergo Pharao omni populo ſuo, dicens: Quicquid maſculini ſexus natú fuerit, in flumen proiicite: quicquid fœminini, reſeruate.

Moyſes aquis expoſitus, & inde extractus, in aula regia à matre ſua nutritus, propter homicidium in Madian fugit, ubi duxit uxorem.

II.

A Greſſus eſt poſt hæc vir de domo Leui, & accepit vxorē ſtirpis ſuæ, ² quæ concepit & peperit filium: & videns eum elegantē, abſcondit tribus menſibus. ³ Cúmque iam celare non poſſet, ſumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, poſuitque intus infantulum, & expoſuit eum in carecto ripæ fluminis, ⁴ ſtante procul ſorore eius, & conſiderante euentum rei. † ⁵ Ecce autem deſcendebat filia Pharaonis, vt lauaretur in flumine, & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cum vidiffet fiſcellam in papyrione, miſit vnā e famulabus ſuis, & allatā ⁶ aperiens, cernēſque in ea paruulum vagientem, miſerta eius, ait: De infantibus Hebræorum eſt hic. ⁷ Cui ſoror pueri, Vis, inquit, vt vadā, & vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire poſſit infantulum? ⁸ Reſpondit: Vade. Perrexit puella, & vocauit matrem ſuā. ⁹ Ad quam locuta filia Pharaonis, Accipe, ait, puerum iſtum, & nutri mihi, ego dabo tibi mercedem tuā. ¹⁰ Suſcepit mulier & nutriuuit puerum, ¹¹ adultūque tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptauit in locum filij, vocauitque nomen eius Moyſes, dicens: Quia de aqua tuli eum. ¹² In diebus illis, poſtquam creuerat Moyſes, † egreſſus eſt ad fratres ſuos, viditq; afflictionem eorum, & virum **A**egyptium percutientem quendā de Hebræis fratribus ſuis. † ¹³ Cúmque circunſpexiſſet huc atque illuc, & nullum adeſſe vidiffet, ¹⁴ percuſſum **A**egyptiū abſcondit ſabulo. ¹⁵ Et egreſſus die altero, conſpexit duos Hebræos rixantes, dixitque ei qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuū? ¹⁶ Qui reſpondit, Quis conſtituit te principem & iudicem ſuper nos? Num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti **A**egyptium? Timuit Moyſes, & ait: Quomodo palam factum eſt verbum iſtud? ¹⁷ Audiuitq; Pharao ſermonem hunc, & quærebat occidere Moyſen. Qui fugiens de conſpectu eius, moratus eſt in terra Madian, & ſedit iuxta puteum. ¹⁸ Erant autem ſacerdoti Madian ſeptem filiæ, quæ venerant ad hauriendam aquam, & impletis canaliculis adaquare cupiebant greges patris ſui. ¹⁹ Superuenerunt paſtores, & eiecerunt eas. Surrexitque Moyſes, & deſenſis puellis adaquauit oues earum. ²⁰ Quæ cum reuertiffent ad Iethro patrem ſuum, dixit ad eas: Cur velocius veniſtis ſolito? ²¹ Reſponderunt: Vir **A**egyptius liberauit nos de manu paſtorum. Inſuper & hauſit aquam nobiſcum, potumque dedit ouibus. ²² At ille, Vbi eſt, inquit? Quare dimiſiſtis hominem? Vocate eum, vt comedat panem. ²³ Iurauit ergo Moyſes quòd habitaret cum eo: † accepitque Sephoram filiam eius vxorem, ²⁴ quæ peperit ei filium, quem vocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quem vocauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus, & eripuit me de manu Pha-

Non ergo propter mēdaciū officioſum, ſed quia timuerūt cōmittere homicidiū, illis temporale cōſtituit præmiū. Amore enim vitæ præſentis mēciti ſūt, non intentione mercedis. Grego. lib. 18. Moral. cap. 2.

a Sed nemo poteſt dei voluntati reſiſtere, etiam ſi infinitas artes in hoc cōmiſcatur: nā & puer de quo ſacrorum ſcriba prædixerat, eluſus regiis obſeruatoribus clam fuit educatus, & vatem non fuiſſe vanum euentus rei comprobauit. Ioſ. ant. lib. 2. cap. 9. Moyſes à muliere Iudæa natus à matre ſua proiicitur, à Pharaonis filia inuenitur, colligitur & adoptatur. Sic Chriſtus dominus à ſynagoga, de qua natus eſt, repudiatur, & ab eccleſia inuenitur atque ſuſcipitur. Aug. Ser. 86. de tempo.

b Cū percuiſſet **A**egyptiū quamquam illi deus nō præciperet, in perſona tamen prophætæ diuinitus fieri permiſſum eſt, vt futurum aliquid præſignaret. Augu. contra Fauſtū Manicheū.

c Accepit **A**ethiopiffam vxorem. Agnoſcite fratres hoc nō paruum eſſe myſterium. **A**ethiopiffa illa ex gentibus erat, cū beatus Moyſes eam duxit vxorē: quia & Chriſtus ex gentibus ſibi ſociaturus erat eccleſiam. Augu. Ser. 86. de tempo.

† 52. p. 12. a

† 12. q. 2. ca. Si quilibet.

† Infr. 6. c. Numc. 13. g. † Heb. 11. c.

† Ad. 7. c. Hebr. 11. d.

† Heb. 11. c.

† De cōſec. diſt. 1. c. 1. 2. q. 7. c. Non in inferenda. Hebr. 11. c. De pœnit. diſt. 2. c. Vt cognouerunt. 9. Opponitur Ioſ. 2. 11. Anno ante Chriſtum 1448: Anno mūdi 2414.

† Infr. 18. c. 3. Para. 23. b

raonis.²³ Post multum verò temporis mortuus est Rex Ægypti: Et ingemiscientes filij Israel propter opera, vociferati sunt: ascenditq; clamor eorum ad deum ab operibus,²⁴ & audiuit gemitum eorum, ac recordatus est fœderis quod pepigit cū Abraham, Isaac, & Iacob.²⁵ Et respexit dominus filios Israel, & liberauit eos.

Dominus Moyfi in Rubo apparens, mittit eum ad filios Israel de manu Pharaonis liberandos.

III.

a Etenim in terra Madian, quæ Moſen aduenam cum coniuge & charis liberis quadraginta annis aluit, eſt mons Sina. prius Moſi vocatione per Angelū in flammæ rubi incendio, mox & legis diuinæ eodē in monte datæ ſtupēda reuelatione nobilitatus. Cui iunctus mons Horeb per iuga tantū diſſectus. Eſt itaq; orientalis Sina, occidentalis verò Horeb: inde vno nomine mons dei appellatur, & legem datam nunc in Sina nunc in Horeb ſcriptū inuenim⁹. Hic Moſes Iethro fœderi oues paſcebat dum dux populi eligitur.
b. Quid flamma niſi legem de qua ſcriptum eſt, In dextera eius ignea lex: & quid rubus ille niſi Iudaicū populū designauit, peccatorū ſuorum ſpinis obſitū? Grego. ſuper Ezech. Homil. 7.

c Prima Moyſi excuſatio ex ſua imparitate.

d. Secunda Moyſi excuſatio, ex nominis dei ignoratione.

e Quod enim dixit deus Moyſi: Ego ſum qui ſum: & Qui eſt miſit me ad vos, diuinitatis ſubſtantia ſignat. Quia autē dicit, Ego ſum deus Abraham & deus Isaac, & deus Iacob, myſteriū ſuſceptæ incarnationis inſinuat, quia de illis ſecundū carnem generatus agnoſce retur. Auguſt.

f. Quid ergo incongruum, quod poſtquā percuſſus Petrus ſeruum pontificis, factus eſt paſtor Eccleſiæ, ſicut Moyſes poſt percuſſū Ægyptiū factus eſt rector illius ſynagoga? Augu. contra Fauſt. Manichæi. l. 22.
g. Philoſophi ſiquidē qui vocantur, ſi qua forte vera & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, nō ſolum formidanda nō ſunt, ſed ab eis etiam tanquam iniuſtis poſſeſſorib⁹ in uſu noſtrum vendicanda. Auguſt. de doct. Chriſtia. lib. 2. cap. 40.

a. Tertia Moyſi excuſatio ex populi incredulitate.

Moyſes autem paſcebat oues Iethro fœderi ſui, ſacerdotis Madian. Cūque^a minaſſet gregem ad interiora deſerti, venit ad montem dei^a Horeb.†² Apparuītq; ei dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.³ Dixit ergo Moyſes: Vadam, & videbo viſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.⁴ Cernens autē dominus quod pergeret ad videndum, vocauit eum de medio rubi, & ait: Moyſes, Moyſes. Qui reſpondit: Adſum.⁵ At ille, Nō appropies, inquit, huc.† Solue calceamētum de pedibus tuis. Locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.⁶ Et ait:† Ego ſum deus patris tui, deus Abrahamā, & deus Isaac, & deus Iacob.† Abſcondit Moyſes faciem ſuam. Non enim audebat aſpicere contra deum.⁷ Cui ait dominus: Vidi afflictionē populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum qui præſunt operibus:⁸ Et ſciens dolorem eius, deſcendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & ſpacioſam, in terram quæ fluit lacte & melle: ad loca Chananai, & Hethai, & Amorraei, & Pherezai, & Heuai, & Iebuſai.⁹ Clamor ergo filiorum Israel venit ad me, vidiq; afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur.¹⁰ Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educaſ populum meum filios Israel de Ægypto.¹¹ Dixitque Moyſes ad deum: Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Ægypto?¹² Qui dixit ei: Ego ero tecum, & hoc habebis ſignū quod miſerim te. Cū eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis deo ſuper montem iſtum.¹³ Ait Moyſes ad deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis: Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos. Si dixerint mihi, quod eſt nomē eius, quid dicam eis?¹⁴ Dixit dominus ad Moyſen: Ego ſum, qui ſum. Ait. Sic dices filiis Israel: Qui eſt, miſit me ad vos.¹⁵ Dixitque iterum deus ad Moyſen: Hæc dices filiis Israel: Dominus deus patrum veſtrorum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, miſit me ad vos. Hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem.¹⁶ Vade, & congrega ſeniores Israel, & dices ad eos: Dominus deus patrum veſtrorum apparuit mihi, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, dicens: Viſitans viſitaui vos, & vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto,¹⁷ & dixi vt educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananai, & Hethai, & Amorraei, & Pherezai, & Heuai, & Iebuſai, ad terram fluentem lacte & melle:¹⁸ & audient vocem tuam. Ingredierisq; tu, & ſeniores Israel ad Regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus deus Hebræorum vocauit nos.† Ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus domino deo noſtro.¹⁹ Sed ego ſcio quod non dimittet vos Rex Ægypti vt eatis, niſi per manum validam.²⁰ Extendamque manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis quæ factur⁹ ſum in medio eorum: poſt hoc dimittet vos,²¹ dabōque gratiam populo huic coram Ægyptiis:† Et cum egrediemini, non exhibit⁹ vacui:²² ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpita ſua, vaſa argentea & aurea, ac veſtes, ponetiſq; eas ſuper filios & filias veſtras: & ſpoliabit⁹ Ægyptum.

Moyſes tribus ſignis à deo acceptis, in Ægyptum cum uxore & liberis proficiſcitur: uxor vero eius circunciſo primogenito diſcedit à Moyſe. Aaron illi occurrit. IIII.

Reſpondens Moyſes, ait: Non credent mihi, neque audient vocem meā: ſed dicent: Non apparuit tibi dominus.² Dixit ergo ad eum: Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpondit: Virga.³ Dixitque dominus: Projice eam in terram. Projecit, & verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moyſes.⁴ Dixitque dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam

Iof. 2. 12. De pœnit. diſtin. 1. c. Sunt qui arbitrantur.† Ado. 7. d

† Iof. 5. d. Ado. 7. d. De pœnit. diſtin. 1. cap. Sunt qui.† Deutero. 24. a

† Matt. 22. c. Mar. 12. c

† 32. q. 4. cano. Recurrat. Luc. 20. f

† Infr. 8. g

† Infr. 11. a. 12. c. 37. diſt. c. Legimus. 14. q. 5. c. Dixit domin⁹. De diuort. c. Gaudem⁹

Iof. 2. 12.

† De confe. cra. diſt. 2. c. Reuera. & De hæreti. c. Cū ex in. iuncto.

caudam eius. Extendit, & tenuit, verſaque eſt in virgam.¹ Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi dominus deus patrum tuorum, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob.⁶ Dixitque dominus rurſum: Mitte manum tuam in ſinum tuum. Quam cū miſiſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar niuis.⁷ Retrahe, ait, manum tuam in ſinum tuum. Retraxit, & protulit iterum, & erat ſimilis carni reliquæ.⁸ Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis.⁹ Quòd ſi nec duobus quidem hiſ ſignis crediderint, neque audierint vocem tuam, ſume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quicquid hauſeris de fluuio, vertetur in ſanguinem.¹⁰ Ait Moyſes:^b Obſecro domine: non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius: & ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum.¹¹ Dixit dominus ad eū: Quis fecit os hominis? Aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum? videntem & cæcum? Nōne ego?¹² Perge igitur, & ego erō in ore tuo, doceboque te quid loquaris.¹³ At ille, Obſecro domine, inquit, mitte^d quem miſſurus es.¹⁴ Iratus dominus in Moyſen, ait: Aaron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquens ſit: ecce ipſe egredietur in occurſum tuum, vidēſq; te lætabitur corde.¹⁵ Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & oſtendam vobis quid agere debeatis.¹⁶ Et ipſe loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in iis quæ ad deum pertinent.¹⁷ Virgam quoque hanc ſume in manu tuā, in qua facturus es ſigna.¹⁸ Abiit Moyſes, & reuerſus eſt ad^e Iethro ſocerū ſuum: dixitque ei: † Vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptum, vt videam ſi adhuc viuant. Cui ait Iethro: Vade in pace.¹⁹ Dixit ergo dominus ad Moyſen in Madian: † Vade, & reuerte in Ægyptum: Mortui enim ſunt omnes qui quærebant animam tuam.²⁰ Tulit ergo Moyſes vxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum, reuerſuſque eſt in Ægyptum, portans virgam dei in manu ſua.²¹ Dixitque ei dominus reuertenti in Ægyptum: Vide vt omnia oſtenta quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone.^f Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum.²² Dicēſque ad eum. Hæc dicit dominus: Filius meus primogenitus, Iſrael.²³ Dixi tibi: Dimitte filium meum, vt ſeruiat mihi: & noluiſti dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.²⁴ Cūque eſſet in itinere in diuerſorio, occurrit ei dominus, & volebat occidere eum.²⁵ Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filij ſui. Tetigitque pedes eius, & ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es.²⁶ Et dimiſit eum poſtquam dixerat, Sponſus ſanguinum tu mihi es, ob circumciſionem.^g Dixitque dominus ad Aaron: Vade in occurſum Moyſi, in deſertum. Qui perrexit obuiam ei in montem dei, & oſculatus eſt eum.²⁸ Narrauitque Moyſes Aaron omnia verba domini pro quibus miſerat eum, & ſigna quæ mandauerat.²⁹ Veneruntque ſimul, & congregauerunt cunctos ſeniores filiorum Iſrael.³⁰ Locutuſque eſt ad Aaron omnia verba quæ dixerat dominus ad Moyſen: & fecit ſigna coram populo,³¹ & credidit populus. Audieruntque^g quòd viſitaſſet dominus filios Iſrael, & quòd reſpiſiſſet afflictionem illorum, & proni adorauerunt.

Moyſes & Aaron apud Pharaonem dei legatione funguntur: quam contemnens grauius premit Iſraelitas ad dominum conquerentes.

Poſt hæc ingreſſi ſunt Moyſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit dominus deus Iſrael:^a Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto.² At ille reſpondit: Quis eſt dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Iſrael? Neſcio dominum, & Iſrael nō dimittam.³ Dixeruntque: † Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus^b viam trium dierum in ſolitudinem, & ſacrificemus domino deo noſtro, ne fortè accidat nobis peſtis, aut gladius.⁴ Ait ad eos Rex Ægypti: Quare Moyſes & Aaron ſollicitatis populum ab operibus ſuis? Ite ad onera veſtra.⁵ Dixitque Pharaon: Multus eſt populus terræ. Videtis quòd turba ſucceuerit, quanto magis ſi dederitis eis requiem ab operibus?⁶ Præcepit ergo in die illo præfectis operum, & exactoribus populi, dicens:⁷ Nequaquam vltra dabit ſis paleas populo ad conficiendos lateres, ſicut prius: ſed ipſi vadant & col-

^b Quarta Moyſi excuſatio ex impeditiori lingua.
^c Sum tardus ad loquēdū.

^d Nunc permanum illius, ſcilicet aliū me digniorem iuxta beneplacitum tuum.

^e Socer Moyſi fertur ſep̄ habuiſſe nomina, Raguēl ſive Rehuel, Iether, Iethro, Cinæus Hobab, Heber, Phutiel.

^f Obdurare per iuſtitiaſ fitur deus, quando correptum per gratiam non emollit, ſed obdurari permittit: Non enim cor peccantis dominus obdurat, ſed obdurare dicitur, cū ab obduratione nō liberat. Greg. lib. 11. Mora. ca. 5.

^g Viſitatio domini multiplex. Prima condemnatio. Hier.

^a Neque enim mendaciter deus iubet quod ſcit non facturū cui iubetur, vt iuſtum iudiciū conſequatur. Aug. ſuper Exo. lib. 2. ca. 13.
^b Nō volebat princeps totius mundi exercitū domini triū dierum ſacramenta cognoscere: illa vtrique ſacramenta de quibus propheta Hoſe. dixit. 6. ca. Viſificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos. Prima dies paſſio domini ſaluatoris eſt. Secunda, qua deſcendit ad infernum. Tertia autē reſurrectionis eſt dies. Aug. Ser. 90. de tempo.

† Matt. 10. b

† Inſtr. 7. a

† De pœni. diſt. 2. c. vt cognouerūt. 8. q. 1. ca. In ſcripturis.
† Matth. 2. d Iof. 2. 13. Anno ante Chriſtum 1510. Anno mūdi, 2452. F

Iof. 2. 13.

† Sup. 3. f Inſtr. 8. g

ligant ſtipulas,⁸ & meſuram laterum quam prius faciebāt, imponetis ſuper eos, nec minuetis quicquam. Vacant enim, & idcirco vociferantur, dicētes: Eamus, & ſacrificemus deo noſtro.⁹ Opprimantur operibus, & expleant ea: vt non acquieſcant verbis mendacibus.¹⁰ Igitur egreſſi præfecti operum, & exactores ad populum, dixerūt: Sic dicit Pharaō: Non do vobis paleas:¹¹ Ite & colligite ſicubi inuenire poteritis, nec minuetur quicquam de opere veſtro.¹² Diſperſuſque eſt populus in omnem terram Ægypti ad colligendas paleas.¹³ Præfecti quoque operum inſtabant, dicentes: Complete opus veſtrum quotidie, vt prius facere ſolebatis quando dabantur vobis paleæ.

¹⁴ Flagellatūque ſunt qui præerant operibus filiorum Iſrael, ab exactoribus Pharaonis, dicentibus: Quare non impleſtis meſuram laterum ſicut prius, nec heri nec hodie:¹⁵ Venerūtque præpoſiti filiorum Iſrael, & vociferati ſunt ad Pharaonem, dicētes: Cur ita agis contra ſeruos tuos:¹⁶ Paleæ non dantur nobis, & lateres ſimiliter imperantur. En ſamuli tui flagellis cædimur, & iniuſtè agitur contra populum tuum.

¹⁷ Qui ait: Vacatis ocio, & idcirco dicitis: Eamus, & ſacrificemus domino.¹⁸ Ite ergo, ^D & operamini. Paleæ non dabuntur vobis, & reddetis conſuetum numerum laterum.

¹⁹ Videbāntque ſe præpoſiti filiorum Iſrael in malum, eo quòd diceretur eis: Nō minuetur quicquam operis de lateribus per ſingulos dies.²⁰ Occurrerūtque Moyſi & Aaron qui ſtabant ex aduerſo egredientes à Pharaone,²¹ & dixerunt ad eos: Videat dominus, & iudicet: quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium, vt occideret nos.²² Reuerſuſque eſt Moyſes ad

dominum, & ait: Domine, cur afflixiſti populum iſtum? Quare miſiſti me? ²³ Ex eo enim quo ingreſſus ſum ad Pharaonem vt loquerer ex nomine tuo, afflixiſti populum tuum, & non liberaſti eos.

Conſolatur deus Iſraelitas terræ Chanaan promiſſione, recensetque Simeonis, Ruben, & Leui genealogiam uſque ad Moyſen.

VI.

Dixitque dominus ad Moyſen: Nunc videbis quæ factururus ſum Pharaoni. ^A Per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robuſta eiiciet illos de terra ſua.² Locutuſque eſt dominus ad Moyſen, dicens: Ego dominus,³ qui apparui Abraham, Iſaac, & Iacob, in deo omnipotente: & nomen meum

Adonai^a non indicaui eis.⁴ Pepigiſque fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ.⁵ Ego audiui gemitum filiorum Iſrael, quo Ægyptij oppreſſerunt eos, & recordatus ſum pacti mei.

⁶ Ideo dic filiis Iſrael: Ego dominus, qui educam vos de ergaſtulo Ægyptiorum, & eruam de ſeruitute, ac redimam in brachio excelſo, & iudiciis magnis:⁷ & aſſumam vos mihi in populum, & ero veſter deus. Et ſciētis quia ego ſum dominus deus veſter, qui eduxerim vos de ergaſtulo Ægyptiorum,⁸ & induxerim vos in

terram ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Iſaac, & Iacob: dabōque illam poſſidendam vobis, ego dominus.⁹ Narrauit ergo Moyſes omnia

filiis Iſrael: qui non acquieuerunt ei, propter anguſtiam ſpiritus, & opus duriffimum.¹⁰ Locutuſque eſt dominus ad Moyſen, dicens:¹¹ Ingredere, & loquere ad Pharaonem Regem Ægypti, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua.¹² Reſponditque

Moyſes coram domino: Ecce filij Iſrael non audiunt me: & quomodo audiet Pharaō: Præſertim cum incircunciuſ ſim labiis:¹³ Locutuſque eſt dominus ad Moyſen & Aaron, & dedit mandatum ad filios Iſrael, & ad Pharaonem Regem Ægypti, vt edu-

cerent filios Iſrael de terra Ægypti.¹⁴ Iſti ſunt principes domorū per familias ſuas.

Filij^b Ruben primogeniti Iſraelis: Enoch & Phallu, Heſron, & Charmi.¹⁵ Hæ cognationes Ruben. Filij Simeon: Iamuel, & Iamin, & Ahod, & Iachim, & Sohar, & Saul ^c

ſilius Chananitidis. Hæ progenies Simeon.¹⁶ Et hæ nomina filiorum Leui per cognationes ſuas: Gerson, & Caath, & Merari. Anni autem vitæ Leui fuerunt centum

trigintaſeptem. ¹⁷ Filij Gerson: Lobni, & Semei per cognationes ſuas. ¹⁸ Filij Caath: Amram, & Iſaar, & Hebron, & Oziel. Anni quoque vitæ Caath centum

trigintatres. ¹⁹ Filij Merari: Moholi & Muſi. Hæ cognationes Leui per familias ſuas.

^c Non contumaciæ verba ſunt vel indignationis, ſed inquisitionis & orationis: quod ex illis apparet quæ dominus reſpondet. Aug. Quæſt. 14. ſuper Exod.

^a Ecce plus Moyſi quam Abraham innotuit, qui agnouit quod Abraham nō nouerat. Greg. homi. 16. ſuper Ezech. Adonai enim nomen dei eſt apud Hebræos, qd generaliter interpretatur dominus, quòd cunctæ dominetur creaturæ. Et eſt vnū de decē dei nominibus teſte Hierony. ſuper Ezechielem cap. 6.

^b Nota verò quòd nō ponit hic omnes duodecim tribus, ſed tres tantum, vt ad Leui qui tertius fuit, veniat, & vt ab eo oſtēdat veniſſe Moyſen & Aaron, de quibus in præſenti agitur, pro quibus hoc totum dicitur. Hugo de S. Victore.

† Gene. 46. b
Nume. 26. a
1. Para. 5. a
1. Para. 6. a,
& 23. a
Sup. 1. a

† 1. Para. 6. a
23. a
Nume. 3. c
26. f.

ſuas.²⁰ Accepit autem Amram vxorem^c Iochabed, patruelem ſuam : quæ peperit ei Aaron, & Moyſen, & Mariam. Fueruntque anni vitæ Amram centum trigintaſeptē.

²¹Filij quoque Iſaar: Core, & Nepheg, & Zechri. ²²Filij quoq; Oziel: Miſael, & Eliſa-

^Dphan, & Sethri. [†]²³ Accepit autem Aaron vxorem^d Eliſabeth, filiam Aminadab, ſoro- rem Naſſon: quæ peperit ei Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar. ²⁴ Filij quoq; Co- re: Aſer, & Elcana, & Abiaſaph. Hæ ſunt cognationes Coritarum. [†]²⁵ At verò Eleazar filius Aaron accepit vxorem de filiabus Phutiel: quæ peperit ei Phinees. Hi ſunt prin- cipes familiarum Leuiticarum per cognationes ſuas.^c ²⁶ Iſte eſt Aarō & Moyſes qui- bus præcepit dominus vt educerēt filios Iſrael de terra Aegypti per turmas ſuas. ²⁷ Hi ſunt qui loquuntur ad Pharaonem Regem Aegypti, vt educant filios Iſrael de Aegy- pto. Iſte eſt Moyſes & Aaron, ²⁸ in die qua locutus eſt dominus ad Moyſen in terra Aegypti. ²⁹ Et locutus eſt dominus ad Moyſen, dicens : Ego dominus. Loquere ad Pharaonem Regem Aegypti omnia quæ loquor tibi. ³⁰ Et ait Moyſes coram domi- no: En incircuncifus labiis ſum: quomodo audiet me Pharaos?

Induratus Pharaos ob virgæ in ſerpentem conuerſionem, & aquarum in ſanguinem, quod ſui malefici feciſſent, populum Iſrael dimittere noluit. VII.

^A **I**xitque dominus ad Moyſen : Ecce conſtitui te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit^a Propheta tuus. [†] Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi, & il- le loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Iſrael de terra ſua. ³ Sed ego in- durabo cor eius, & multiplicabo ſigna & oſtēta mea in terra Aegypti: & non audiet vos. Immittamq; manum meam ſuper Aegyptum, & educam exercitum meum & populum meum filios Iſrael de terra Aegypti per iudicia maxima: ⁵ & ſcient Aegy- ptij quia ego ſum dominus, qui extenderim manum meam ſuper Aegyptum, & edu- xerim filios Iſrael de medio eorum. ⁶ Fecit itaque Moyſes & Aaron ſicut præceperat dominus. ita egerunt. ⁷ Erat autem Moyſes octoginta annorum, & Aaron octogin- ^B tatrium, quando locuti ſunt ad Pharaonem. ⁸ Dixitque dominus ad Moyſen & Aa- ron: ⁹ Cum dixerit vobis Pharaos, Oſtendite ſigna: dices ad Aaron: Tolle virgam tuā, & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. ¹⁰ Ingreſſi itaque Moyſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat dominus. [†] Tulitque Aaron vir- gam coram Pharaone & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum. [†] ¹¹ Vocauit autem Pharaos^b ſapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptiacas & arcana quædam ſimiliter: ¹² proieceruntque ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones. Sed^c deuorauit virga Aaron virgas eorum. ¹³ Induratumq; eſt cor Pharao- nis, & non audiuit eos, ſicut præceperat dominus. ¹⁴ Dixit autem dominus ad Moy- ſen: [†] Ingrauatum eſt cor Pharaonis, & non vult dimittere populum. ¹⁵ Vade ad eum mane: ecce te egredietur ad aquas, & ſtabis in occurſum eius ſuper ripam fluminis : & virgam quæ conuerſa eſt in draconem, tolles in manu tua, ¹⁶ dicēsque ad eum: Domi- nus deus Hebræorum miſit me ad te, dicens: [†] Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto: & vſque ad præſens audire me noluiſti. ¹⁷ Hæc igitur dicit dominus: In hoc ſcies quòd ſim dominus: ecce percutiam virga quæ in manu mea eſt, aquam fluminis, & vertetur in ſanguinem. [†] ¹⁸ Piſces quoque qui ſunt in fluuio, morientur: & computreſcent aquæ: & affligentur Aegyptij bibentes aquam fluminis. ¹⁹ Dixit quoque dominus ad Moyſen: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extēde manum tuam ſuper aquas Aegypti, & ſuper fluuios eorum, & riuos & paludes, & omnes la- ^D cus aquarum, vt vertantur in ſanguinem, & ſit cruor in omni terra Aegypti, tam in li- gneis vasis quàm in ſaxeis. ^d ²⁰ Feceruntque Moyſes & Aaron ſicut præceperat do- minus: & eleuans virgam, percuffit aquam fluminis coram Pharaone, & ſeruis eius: quæ verſa eſt in ſanguinem: ²¹ & piſces qui erant in flumine, mortui ſunt. Cōputruit- que fluuius, & non poterant Aegyptij bibere aquam fluminis: [†] & fuit ſanguis in tota terra Aegypti. [†] ^c ²² Feceruntque ſimiliter malefici Aegyptiorum incantatio- nibus ſuis. Et induratum eſt cor Pharaonis, nec audiuit eos, ſicut præceperat do-

^c Iochabed filia Leui quam genuit in Aegypto, hæc ge- nuit viro ſuo Amram filio Caath fratris ſui, Aaron, Moyſen, & Mariā. Nu. 26. d De tribu Iuda. Vnde po- ſtea ambæ ſunt permixtæ tribus.

^e Notandum autem quia primo ſic dicit. Iſte eſt Aa- ron & Moyſes, deinde pau- lo inferius præpoſterat, di- cens: Iſte eſt Moyſes & Aa- rō. Natiuitatis nãque or- dine Aaron, vocatione au- tem vel adminiſtrationis priuilegio Moyſes prior eſt apud deum. Rupertus ibi.

^a Propheta dei nil aliud eſt niſi enunciator verborum dei hominibus qui deū vel nō poſſunt vel nō merentur audire. Auguſt. q. 17. ſuper Exod.

^b De quibus Paulus 2. Ti- mo. 3. Quemadmodū Iam- nes & Mābres reſtiterunt Moyſi, ſic & hi reſiſtūt veri- tati. Hi autē qui per ipſam corruptionem mentis in- quietiſſimi fuerūt, in ſigno tertio deſecerunt ſatentes ſibi aduerſum eſſe ſpiritum ſanctum qui erat in Moyſe. Iſido. in Exod. ca. 13.

^c Quomodo enim ſignis dei, quæ operabatur per Moyſen, Magi ſuis reſtite- re mēdaciis, & virga Moyſi deuorauit virgas eorū: ita mendacium Antichriſti, Chriſti veritas deuorabit. Hier. quaſt. 2. ad Algaſiam.

^d Prima plaga ſanguinis.

^e Sed cur iſta miracula e- tiam magicis artibus fiant? hæc autē ſunt vel ad fallē- dos fallaces, vel ad admo- nēdos fideles, ne tale quid pro magno facere deſide- rent. Aug. de tri. libr. 3. ca. 7

[†] Nume. 3. c & 26. g. 1. Par. 6. & 27. b.

[†] Nume. 3. a

Anno ante Chriſtum. 1508. Anno mundi 2453. [†] Sup. 4. d

[†] De cōſec. di. 2. Reuera [†] 2. Tim. 3. b. 52. 13. f. 1. c. Te- neamus. 26. q. 5. c. Nec mirū. [†] De cōſec. di. 2. c. Re- uera. [†] 23. q. 4. c. Nabucho- donosor.

[†] Infr. 8. a. Pſalm. 77. b. Sap. 17. b

[†] De cōſec. di. 2. c. Re- uera.

[†] Pſal. 77. c

[†] Sap. 17. b

minus.²³ Auertitque ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor etiã hac vice.
²⁴ Foderunt autem omnes Ægyptij per circuitum fluminis aquam, vt biberent. Non enim poterant bibere aquam fluminis.²⁵ Impletique ſunt ſeptem dies poſtquam percuffit dominus fluuium.

Pharaonis pertinacia Aegyptum ranis, pediculis, & muſcis vexari coegit. VIII.

a. Oderat ergo Aegyptij immolata ſacrificia, id eſt perfectã ſtudia virtutum, & plena diſciplinæ. Quod ergo vitioſi oderunt, hoc apud bonos ſyncerum ac piũ eſt. Opus virtutis deſtat luxurioſus helluo, reſugit Aegyptius. Ambr. Epit. 4.

b. Secũda plaga ranarum.

c. Gloriarĩ poteris ſuper precibus meis, ſuper ranarum ablatione magis quã precibus magorũ tuorum. d. Secunda verò plaga in qua inducuntur ranæ, indicari ſiguraliter arbitror carmina poetarum, qui inani quadam & inflata modulatione velut ranarum ſonitibus & cantibus ſimiles huic modo deceptionis fabulas intulerunt. Auguſt. Serm. 37. de Tempo.

e. Tertia plaga cyniphium.

f. Digtus dei eſt iſte, quo tabula lapidee ſcripte ſunt in monte Sina. Si igitur manus & brachium dei, filius eſt, & digtus eius ſpiritus ſanctus, patris & filij & ſpiritus ſancti vna ſubſtantia eſt. nõ te ſcandalizet memorũ inæqualitas, cũ edificet vnitas corporis. Hieron. ſuper 12. cap. Matth. g. Ferarum, ſcilicet tam venenofarũ, quã rapacium, vt ſerpentiũ, draconũ, leonum, luporum, pardorum, ſcorpionum, & huiusmodi, ſecundũ Rabinos Hebræos

h. Ipſe ſolus nõ per Aaron, vel Moyſen mediante virgã, ne virtus malefica in eſſe virgæ puretur.

i. Quarta plaga muſcarum.

Dixit quoque dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit dominus: Dimitte populum meum, ^a vt ſacrificet mihi.² Si autem nolueris dimittere: ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, quæ aſcendent & ingrediẽtur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratũ tuum, & in domos ſeruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborũ tuorum,⁴ & ad te & ad populum tuũ, & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ.⁵ Dixitque dominus ad Moyſen: Dic ad Aaron: † Extende manum tuam ſuper fluuios, & ſuper riuos, & paludes, & educ ranas ſuper terrã Ægypti.⁶ Et extendit Aaron manum ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, operuerũtque terram Ægypti.⁷ Fecerunt autem & malefici per incantationes ſuas ſimiliter: † eduxerũtque ranas ſuper terram Ægypti.⁸ Vocauit autem Pharaon Moyſen & Aaron, & dixit eis: Orate dominum vt auferat ranas à me & à populo meo, & dimittam populũ vt ſacrificet domino.⁹ Dixitque Moyſes ad Pharaonem: ^c Conſtitue mihi quando deprecer pro te, & pro ſeruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te, & à domo tua, & à ſeruis tuis, & à populo tuo, & tantũ in flumine remaneant.¹⁰ Qui reſpõdit: Cras. At ille, Iuxta, inquit, verbum tuum faciam, & ſcias quoniam non eſt ſicut dominus deus noſter,¹¹ & recedent ranæ à te, & à domo tua, & à ſeruis tuis, & à populo tuo, & tantũ in flumine remanebunt.¹² Egreſſique ſunt Moyſes & Aaron à Pharaone, & clamauit Moyſes ad dominum pro ſponſione ranarum, quam condixerat Pharaoni.¹³ Fecitque dominus iuxta verbum Moyſi, & mortuæ ſunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris:¹⁴ congregauerũtque eas in imenſos aggeres, & computruit terra.¹⁵ Videns autem Pharaon quòd data eſſet requies, ingrauauit cor ſuum, & non audiuit eos, ſicut præceperat dominus.¹⁶ Dixitque dominus ad Moyſen: Loquere ad Aaron: Extende virgam tuam, & percutite puluerem terræ, & ſint cynipheſ in vniuerſa terra Ægypti.¹⁷ Fecerũtque ita. † ^e Et extendit Aaron manum virgam tenens, percuffitque puluerem terræ, & facti ſunt cynipheſ in hominibus & in iumentis. Omnis puluis terræ verſus eſt in cynipheſ per totam terram Ægypti.¹⁸ Fecerũtque ſimiliter malefici incantationibus ſuis vt educerent cynipheſ, & non potuerunt. Erantque cynipheſ tam in hominibus quã in iumentis.¹⁹ Et dixerunt malefici ad Pharaonem: † Digtus dei eſt hic. Induratũque eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, ſicut præceperat dominus.²⁰ Dixit quoque dominus ad Moyſen: Conſurge diluculo, & ſta coram Pharaone. Egredietur enim ad aquas: & dices ad eum: Hæc dicit dominus: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi.²¹ Quòd ſi non dimiſeris eum, † ecce ego mittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuũ, & in domos tuas, omne genus ^g muſcarum: & implebuntur omnes domus Aegyptiorum muſcis diuerſi generis, & vniuerſa terra in qua fuerint.²² Faciamque mirabilem in die illa terram Geſſen, in qua populus meus eſt, vt non ſint ibi muſcæ: & ſcias quoniam ego dominus in medio terræ:²³ ponamque diuiſionem inter populum meum, & populum tuum. Cras erit ſignum iſtud.²⁴ Fecitque ^h dominus ita. † ⁱ Et venit muſca grauiffima in domos Pharaonis, & ſeruorum eius, & in omnem terram Ægypti: corruptaque eſt terra ab huiusmodi muſcis.²⁵ Vocauitque Pharaon Moyſen & Aaron, & ait eis: Ite, & ſacrificate deo veſtro in terra hac.²⁶ Et ait Moyſes: Non poteſt ita fieri. Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus domino deo noſtro: Quòd ſi maſtauerimus ea quæ colunt Aegyptij coram eis, lapidibus nos obruent. † ²⁷ Viam trium dierum pergemus in ſolitudinem, & ſacrificabimus domino deo noſtro, † ſicut præcepit nobis.²⁸ Dixitque Pharaon: Ego dimittam vos vt ſacrificetis domino deo

A Iof. 2. 3.

B † 1. q. 1. c. Te neamus.

† Sap. 17. b
† 37. diſt. c
Legimus.
§. Hinc etiã

D † 37. diſt. c.
Legimus.
§. Hinc etiã

† Infr. 9. o

† Sap. 16. b

† Sup. 5. a

† Sup. 3. f

no deo veſtro in deſerto: verū tamen lōgius ne abeātis. Rogate pro me.²⁹ Et ait Moyſes: Egreſſus à te orabo dominum, & recedet muſca à Pharaone, & à ſeruis ſuis, & à populo eius cras. Veruntamen noli vltra fallere vt non dimittas populum ſacrificare domino.³⁰ Egreſſuſque Moyſes à Pharaone, orauit dominum.³¹ Qui fecit iuxta verbum illius, & abſtulit muſcas à Pharaone, & à ſeruis ſuis, & à populo eius. Nō ſuperfuit nec vna quidem.³² Et ingratum eſt cor Pharaonis, ita vt nec hac quidem vice dimitteret populum.

Animalium peſte, vlceribus, tonitru, & grandine vexata Aegypto, annuit Pharaon liberationi: poſt Moyſi verò orationem induratus renuit. I X.

Dixit autem dominus ad Moyſen, Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit dominus deus Hebræorum: Dimitte populū meū, vt ſacrificet mihi.² Quod ſi adhuc renuiſ, & retines eos,³ ecce manus mea erit ſuper agros tuos & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & oues & boues peſtis valde grauſ.⁴ Et faciet dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiones Aegyptiorum, vt nil omnino pereat ex iis quæ pertinent ad filios Iſrael.⁵ Cōſtituitque dominus tempus, dicens: Cras faciet dominus verbum iſtud in terra.⁶ Fecit ergo dominus verbum hoc altera die, & mortua ſunt^b omnia

a animantia Aegyptiorum: de animalibus verò filiorum Iſrael nihil omnino periit.⁷ Et miſit Pharaon ad videndum, nec erat quicquam mortuum de iis quæ poſſidebat Iſrael.^c Ingratūque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum.⁸ Et dixit dominus ad Moyſen & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cœlum coram Pharaone:⁹ ſitque puluis ſuper omnem terram Aegypti. Erunt enim in hominibus & iumentis vlcera & veſicæ turgentes in vniuerſa terra Aegypti.¹⁰ Tuleruntque cinerem de camino, & ſteterunt corā Pharaone, & ſparſit illū Moyſes in cœlum.^d Factæque ſunt vlcera veſicarum turgētium in hominibus & iumentis,¹¹ nec poterant malefici ſtare coram Moyſe propter vlcera quæ in illis erant, & in omni terra Aegypti.¹² Indurauitque dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos

c ſicut locutus eſt dominus ad Moyſen.¹³ Dixitque dominus ad Moyſen: † Mane cōſurge, & ſta corā Pharaone, & dices ad eū: Hæc dicit dominus deus Hebræorū: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi:¹⁴ quia in hac vice mittam omnes plagas meas ſuper cor tuum, & ſuper ſeruos tuos, & ſuper populum tuum, vt ſcias quod non ſit ſimilis mei in omni terra.¹⁵ **e** Nunc enim extendens manum, percutiam te & populum tuum peſte: peribique de terra. †¹⁶ Idcirco autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.¹⁷ Adhuc retines populum meum, & non vis eum dimittere?¹⁸ En pluam cras hac ipſa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Aegyptio à die qua fundata eſt, vſque in præſens tempus.

d ¹⁹ Mitte ergo iam nunc, & congrega^f iumenta tua, & omnia quæ habes in agro. Homines enim & iumenta, & vniuerſa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, cecideruntque ſuper ea grando, moriuntur.²⁰ Qui timuit verbum domini de ſeruis Pharaonis, fecit confugere ſeruos ſuos & iumenta in domos:²¹ qui autē neglexit ſermonē domini, dimiſit ſeruos ſuos & iumenta in agris.²² Et dixit dominus ad Moyſen: Extende manum tuam in cœlum, vt fiat grando in vniuerſa terra Aegypti ſuper homines & ſuper iumenta, & ſuper omnē herbam agri in terra Aegypti. †²³ **g** Extenditque Moyſes virgā in cœlum, & dominus dedit tonitrua & grandinem, ac diſcurrentia fulgura ſuper terram. Pluitque dominus grandinem ſuper terram Aegypti,²⁴ & grando & ignis mixta pariter ferebantur. Tantæque fuit magnitudinis, quanta antè nunquā apparuit in vniuerſa terra Aegypti, ex quo gēs illa cōdita eſt.²⁵ Et^h percuffit grando in omni terra Aegypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vſque ad iumentum: cunctamque herbam agri percuffit grando, & omne lignum regionis confregit.

²⁶ Tantū in terra Geſſen, vbi erant filij Iſrael grando non cecidit.²⁷ Miſitque Pharaon, & vocauit Moyſen & Aaron, dicēs ad eos: Peccaui etiam nunc. Dominus iuſtus, & ego & populus meus impij.²⁸ Orate dominum, vt deſinant tonitrua dei, & grand

a Quinta plaga peſtis.

b. Vel ſola quæ in agris erant, vel animantia multa quæ omnia erāt Aegyptiorū. Alias nullū relinqueretur ſequentibus plagis aſciendum, vel cum dicitur omnia animantia, intelligitur de omni genere vel ſpecie animantium aliqua fuiſſe mortua: vt dicitur Acto. 10 de beato Petro, quod viderit vas deſcendere de cœlo velut linteum magnum, in quo erant omnia quadrupedia & ſerpētia terræ, & volatilia cœli.

c Quid ergo cor graue vel durum? Ipſum eſt quod nec compunctione ſcinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia eſt, ad conſilia inſidum, ad iudicia ſæuum, inuerecundum ad turpia, impatiens ad pericula, inhumani ad humana, temerariū ad diuina. Bernard. De cōſideratione.

d Sexta plaga vlcera.

e Nouit ergo deus bene vti malis, in quibus tamē humanam naturam nō ad malum creat, ſed eos perſert patienter quouſque ſcit oportere. Auguſt. quaſt. 32. ſuper Exod.

f Illud eſt quod merito mouet, quibus nūc pecoribus conſulatur, ſi omnia mortua fuerant plaga ſuperiore. ſed plaga ſuperior intelligi poteſt de his pecoribus quæ remaſerant in cāpo, iſta verò etiam de his quæ in domib⁹ collecta fuerāt. Aug. quaſt. 33. ſuper Exod.

g. Septima plaga grandinis.

h Cum Aegyptus in ipſa hyeme ver agat, neque penitus niuem ſentiat, ſubito tamen aer ille tenuis & temperatus naturā nouā promodum induit, vt quæcūque iā viſcere inceperant, lederetur. Phil. Iud.

Iof. 2. 13.

† Sep. 8. c

† Rom. 9. d

† Sap. 16. c

& 19. d

Agg. 1. 2. c.

d. 1. q. 4. Ec-

cleſia 9. Itē

peccato

Aegyptio-

rum.

i Qualem timorem quæ-
bat cui timor iſte nondum
erat ei timor dei? Facile eſt
enim pœnã timere: ſed nō
eſt hoc deum timere: illo
ſcilicet domini timore pie-
tatis. Auguſt. quæſt. 35. ſuper
Exodum.

do: vt dimittam vos, & nequaquam hic vltra maneat. ²⁹ Ait Moyſes: Cum egreſ-
ſus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad dominum, & ceſſabunt tonitrua, &
grando non erit: vt ſcias quia domini eſt terra. ³⁰ Noui autem quod & tu & ſer-
ui tui necdum ⁱ timeatis dominum deum. ³¹ Linum ergo & hordeum læſum eſt: eo
quod hordeum eſſet virens, & linum iam folliculos germinaret. ³² Triticum autem
& far non ſunt læſa: quia ſerotina erant. ³³ Egreſſuſque Moyſes à Pharaone ex vrbe,
tetendit manus ad dominum: & ceſſauerunt tonitrua & grando, nec vltra ſtillauit
pluuia ſuper terram. ³⁴ Videns autem Pharaon quod ceſſaſſet pluuia & grando, & to-
nitrua, auxit peccatum, ³⁵ & ingrauatum eſt cor eius, & ſeruorum illius. Et indu-
ratum eſt nimis, nec dimiſit filios Iſrael: ſicut præceperat dominus per manum
Moyſi.

*Pharaone obdurato mittuntur locuſtæ, quibus per Moyſen ablatis, renitente Pharaone
tenebræ ſunt palpabiles.*

X.

ET dixit dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem. Ego enim in-
durauit cor eius, & ſeruorum illius, vt faciam ſigna mea hæc in eo, ² &
narres in auribus filij tui, & nepotum tuorum, quoties contriuerim
Ægyptios, & ſigna mea fecerim in eis: & ſciatis quia ego dominus.

³ Introierunt ergo Moyſes & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei: Hæc
dicit dominus deus Hebræorum: Vſquequo non vis ſubiici mihi? † Dimitte popu-
lum meum, vt ſacrificet mihi. ⁴ Sin autem reſiſtis, & non vis dimittere eum: ecce ego
inducam cras ^a locuſtam in fines tuos, ⁵ quæ operiet ſuperficiem terræ, ne quicquam
eius appareat, ſed comedatur quod reſiduum fuerit grandini. Corrodet enim omnia
ligna quæ germinant in agris, ⁶ & implebunt domos tuas, & ſeruorum tuorum, &
omnium Ægyptiorum: quantum non viderunt patres tui & aui, ex quo orti ſunt ſu-
per terram, vſque in præſentem diem. Auertitque ſe, & egreſſus eſt à Pharaone. ⁷ Di-
xerunt autem ſerui Pharaonis ad eum: Vſquequo patiemur hoc ſcandalum? dimitte
homines, vt ſacrificent domino deo ſuo. Nōne vides quod perierit Ægyptus? ⁸ Re-
uocaueruntque Moyſen & Aaron ad Pharaonem. Qui dixit eis: Ite, ſacrificate do-
mino deo veſtro. Quinam ſunt qui ituri ſunt? ⁹ Ait Moyſes: Cum paruulis noſtris &
ſenioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis. Eſt enim ſolen-
c nitas domini dei noſtri. ¹⁰ Et reſpondit Pharaon: Sic dominus ſit vobiſcum, quomo-
do ego dimittam vos & paruulos veſtros. cui dubium eſt quod peſſime cogitatis?
¹¹ Nō fiat ita: ſed ite tantum viri, & ſacrificate domino. Hoc enim & ipſi petiſtis. Sta-
timque eieſti ſunt de conſpectu Pharaonis. ¹² Dixit autem dominus ad Moyſen: Ex-
tende manum tuam ſuper terram Ægypti ad locuſtam, vt deſcendat ſuper terram, &
deuoret omnem herbam quæ reſidua fuerit grandini. ¹³ ^b Et extendit Moyſes vir-
gam ſuper terram Ægypti, & dominus induxit ventum vrentem tota illa die & no-
cte. Et mane facto ventus vrens leauit locuſtas, ¹⁴ quæ aſcenderunt ſuper vniuer-
ſam terram Ægypti, & federunt in cunctis finibus Ægyptiorum innumerabiles,
quales ante illud tempus non fuerant, nec poſtea futura ſunt: ¹⁵ operueruntq; vniuer-
ſam ſuperficiem terræ, vaſtantes omnia. Deuorata eſt igitur herba terræ, & quicquid
pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiſerat. Nihil quoque omnino virens re-
lictum eſt in lignis, & in herbis terræ in cuncta Ægypto. ¹⁶ Quamobrè feſtinus Pha-
raon vocauit Moyſen & Aaron, & dixit eis: Peccaui in dominum deum veſtrum, &
in vos. ¹⁷ Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, & rogate dominum deū
veſtrum, vt auferat à me mortem iſtam. ¹⁸ Egreſſuſque eſt Moyſes de conſpectu Pha-
raonis, & orauit dominum. ¹⁹ Qui flare fecit ventum ab occidente vehementiſſimū,
& arreptam locuſtam proiecit in mare Rubrum. Non remanſit ne vna quidem in
cunctis finibus Ægypti. ²⁰ Et indurauit dominus cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſ-
rael. ²¹ Dixit autem dominus ad Moyſen: Extende manū tuam in cœlum, & ſint tene-
bræ ſuper terram Ægypti, tam denſæ, vt palpari queant. ²² ^c Extenditq; Moyſes manū
in cœlum, & factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti. Tribus die-
bus

† Sap. 16. b
Sup. 7. c. 8. a
& 9. a

a Si quid intactum grando
reliquit, nubes locuſtarum
ſuperuenientes ita abſum-
pſerunt, vt fructuum colli-
gendorum ſpes Ægyptiis
omnibus omnino ſit adem-
pta. Quod ſi rex ſtultus tã-
tum & nō etiam malus fuiſ-
ſet, poterat vel iam diſtis
cladibus admonitus reſpi-
ſcere, vt tandem de aliquo
eorum malorum remedio co-
gitare inciperet. Ioseph.
antiq. libr. 2. cap. 12.

b Octaua plaga
locuſtarum.

c Nona plaga
tenebrarum.

† Sap. 17. a
† 18. a

bus †²³ nemo vidit fratrem ſuum. nec mouit ſe de loco in quo erat. † Vbiſcunq; autē habitabant filij Iſrael, lux erat. ²⁴ Vocauitque Pharaon Moyſen & Aaron, & dixit eis: Ite, ſacrificate domino. Oues tantum veſtræ & armenta remaneant, paruuli veſtri eāt vobiſcum. ²⁵ Ait Moyſes: Hoſtias quoque & holocauſta dabis nobis, quæ offeramus domino deo noſtro. ²⁶ Cuncti greges pergent nobiſcum. Non remanebit ex eis vngula, quæ neceſſaria ſunt in cultum domini dei noſtri: præſertim cū ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipſum locum perueniamus. ²⁷ Indurauit autem dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos. ²⁸ Dixitque Pharaon ad Moyſen: Recede à me, & caue ne vltrà videas faciem meam. Quocunq; die apparueris mihi, morieris. ²⁹ Reſpondit Moyſes: Ita fiat vt locutus es. ^d Non videbo vltrà faciem tuam.

d Subaudi, niſi me accerſeris prius. quia vidit poſtea eo accerſente. Hugo de S. Viſtore.

Minatur dominus Aegypti ſpoliationem, primogenitorum cadem, tam hominum quàm animalium, præ nimia cecitate Pharaonis.

X I.

Iof. 2. 17.
† Sup. 3. g
Infra 12. c

† Eccle. 45. a

† Infr. 12. d. e
Pſal. 77. d. &
134. f
1. q. 4. c. Ec-
cleſia. §. Itē
peccato
Aegyptio-
rum.

A T dixit dominus ad Moyſen: Adhuc vna plaga tangam Pharaonem & Aegyptum, & poſt hæc dimittet vos, & exire compellet. †² Dices ergo omni plebi, ^a vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua, vaſa argentea & aurea, & veſtem. ³ Dabit autem dominus gratiam populo ſuo coram Aegyptiis. † Fuitque Moyſes vir magnus valde in terra Aegypti coram ſeruis Pharaonis, & omni populo. ⁴ Et ait: Hæc dicit dominus: ^b Media nocte ingrediar in Aegyptum, ⁵ & † morietur omne primogenitum in terra Aegyptiorum à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſq; ad primogenitum ancillæ quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum. ⁶ Erūtque clamor magnus in vniuerſa terra Aegypti, qualis nec antè fuit, nec poſtea futurus eſt. ⁷ Apud omnes autem filios Iſrael non mutiet canis ab homine vſque ad pecus: vt ſciatis quanto miraculo diuidat dominus Aegyptios & Iſrael. ⁸ Descendentque omnes ſerui tui iſti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egreſſe tu, & omnis populus qui ſubiectus eſt tibi. Poſt hæc egrediemur. Et exiuit à Pharaone iratus nimis. ⁹ Dixit autem dominus ad Moyſen: Non audiet vos Pharaon, vt multa ſigna fiant in terra Aegypti. ¹⁰ Moyſes autem & Aaron fecerunt omnia ſigna & oſtenta quæ ſcripta ſunt, coram Pharaone: & indurauit dominus cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſrael de terra ſua.

a Longum Hebræi tempus in Aegypto in lateribus, muris, vrbibus faciēdis cōſumpſerūt: dominus igitur deus mercedem aliquā laboris ſui illos percipere voluit: ideōque hac illos caliditate vti voluit: Nam & Aegyptij regi ſuo in vexādis Hebræis operam ſuam & ſtudiū addiderūt. Theodoretus ibidem.

b In Aegypto nocte media Aegyptius dens plagā decimam minabatur, vt eorum primogenita deperirēt, quia primogenitū eius populum detinebant.

Pæſchalis agni ritu celebrato, caſis Aegypti primogenitis, Iſraelitæ cum diuitiis Aegypti liberè egrediuntur.

X I I.

† De cōſec.
d. 2. c. Quid
ſit ſanguis.

A Ixit quoque dominus ad Moyſen & Aaron in terra Aegypti: ² Menſis iſte, vobis principium mēſium, ^a primus erit in mēſibus anni. ³ Loquimini ad vniuerſum cœtum filiorū Iſrael, & dicite eis: Decima die mēſis huius tollat vnusquiſq; agnum per familias & domos ſuas. ⁴ Sin autem minor eſt numerus, vt ſufficere poſſit ad veſcendum agnum, aſſumet vicinum ſuum qui coniunctus eſt domui eius, iuxta numerum animarum quæ ſufficere poſſint ad eſum agni. ⁵ Erit autem agnus abſq; macula, maſculus anniculus. Iuxta quem ritum tolletis & hœdum, ⁶ & ſeruabitis eum vſque ad quartamdecimam diem mēſis huius. Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam, † ⁷ & ſument de ſanguine eius, ac ponent ſuper vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorū in quibus comedent illum. ⁸ Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus. ⁹ Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua: ſed aſſum tantum igni. Caput cum pedibus eius & ^b inteſtinis vorabitis: ¹⁰ nec remanebit quicquam ex eo vſque mane. Si quid reſiduum fuerit, igne comburetis. ¹¹ Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus: & ^c comedetis feſtinanter. Eſt enim Phaſe, id eſt tranſitus domini. ¹² Et tranſibo per terram Aegypti nocte illa, percutiāque omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vſque ad pecus,

a Mēſis lunaris, ſcilicet Niſan, cui⁹ prima lunatio cernit principiū arietis, & noſtro reſpondet Martio.

b Præter fel & illa feces cōtinentia, quæ ſunt abiicienda.

c Hoc eſt, ad ſolennitatem patriæ cœleſtis anhelate. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Greg. hom. 22.

d ij

d Ferunt omnia deorū Aegypti simulachra illa nocte comminuta.

e Aut ergo sic appellatur perpetuum, quod non sua sponte audeat desinere celebrare, aut non ut ipsa signa rerum, sed res quæ his significatur, æternæ & perpetuæ intelligantur. Augu. Ibidem.

f. Decima plaga primogenitorum.

g Primogenitus appellatur qui vuluam aperit, & ante quem nullus sit: nō is quem frater post genitus sequitur. Hierony.

h Iuxta verbum vestrum. i Sacrificate etiam pro benedictione mei.

k id est reddiderat populū suum gratum Aegyptiis.

l Quod si & Christ⁹ dignos pronunciat mercede operarios, excusauit præceptū illud creatoris de vasis aureis & argenteis Aegyptiorum auferendis. Qui enim vrbes & villas operari fuerant Aegyptiis, digni utiq; operari mercede, non ad fraudem sunt instigati, sed ad mercedis cōpensationē, quam aliā a dominatorib⁹ exigere nō poterāt. Tertul.

lia. aduer. Marcio. lib. 4. Itē. Sicut Aegyptij non solum idola habebāt, & onera grauiā quæ populus Israel detestaretur, & fugeret, sed etiam vasa atque ornāmēta de auro & argēto, & vestes, quæ ille populus exiens de Aegypto sibi potius tāquā ad viliū meliorem clanculo vendidit, non auctoritate propria, sed præcepto ei, ipsi Aegyptiis nesciēter commodatibus ea quibus non bene utebantur, & Augu. de doctr. Christiana. lib. 2 cap. 40.

Prima māfio in Ramesse.

Secunda māfio in Soccoth.

In hac māfione coquunt azymos panes, & primum coquunt tabernacula: vnde & ex re locus nomen accepit. Hier. de 42. mansionibus.

n Imō solum manserunt in Aegypto ab ingressu Jacob ad hunc exitum, 215. an. Verū illi 430. anni computandi sunt à primo anno re promissionis Abraham in valle illustri secundo anno post egressum de Aarō, cū cepit peregrinari in Aegypto.

& in^d cunctis diis Aegypti faciam iudicia, ego dominus. ¹³ Erit autem sanguis vobis in signum, in aedibus in quibus eritis: & videbo sanguinem, ac transibo vos: nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terrā Aegypti. ¹⁴ Habebitis autem hanc diem in monumentum: & celebrabitis eam solennem domino in generationibus vestris, cultu sempiterno. ¹⁵ Septem diebus azyma comedetis. In die primo non erit fermentū in domibus vestris. Quicumque comederit fermentum, peribit anima illa de Israel, à primo die vsque ad diem septimum. ¹⁶ Dies prima erit sancta ac solennis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis. Nihil operis facietis in eis, exceptis iis quæ ad vescendum pertinent, ¹⁷ & obseruabitis azyma. In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti, & custodietis diem istum in generationes vestras ritu^e perpetuo. ¹⁸ Primo mēse quartadecima die mēsis ad vesperum comedetis azyma, vsque ad diem vicesimamprimam eiusdem mensis ad vesperam. ¹⁹ Septem diebus fermentatū non inuenietur in domibus vestris. Qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Israel, tam de aduenis, quā de indigenis terræ. ²⁰ Omne fermentatū non comedetis. In cunctis habitaculis vestris edetis azyma. ²¹ Vocauit autem Moyfes omnes seniores filiorum Israel, & dixit ad eos: [†] Ite, tollentes animal per familias vestras, & immolate Phasē. ²² Fasciculūque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, & [†] aspergite ex eo superliminare, & vtrunque postem. Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque mane. [†] ²³ Transibit enim dominus percutiens Aegyptios. Cūque viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet ostium domus, & nō sinet percussorem ingredi domos vestras, & lādere. ²⁴ Custodi verbum istud, legitimū tibi & filiis tuis vsque in æternum. ²⁵ Cūque introieritis terram quam dominus deus daturus est vobis, vt pollicitus est: obseruabitis ceremonias istas. ²⁶ Et cum dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio? ²⁷ dicetis eis: Victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Aegypto, percutiens Aegyptios, & domos nostras liberās. Incuruatūsq; populus, adorauit. ²⁸ Et egressi filij Israel fecerunt sicut præceperat dominus Moyfi, & Aaron. [†] ²⁹ Factū^f est autem in noctis medio, percussit dominus omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis qui in solio eius sedebat, vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere, & omne^g primogenitum iumentorum. ³⁰ Surrexitq; Pharaos nocte, & omnes serui eius, cunctaq; Aegyptus: & ortus est clamor magnus in Aegypto. Neq; enim erat domus in qua nō iaceret mortuus. ³¹ Vocatisque Pharaos Moyse & Aaron nocte, ait: Surgite, egredimini à populo meo, vos & filij Israel. Ite & immolate domino^h sicut dicitis. ³² Oues vestras & armēta assumite, vt petieratis, & abeūtesⁱ benedicite mihi. ³³ Vrgebātq; Aegyptij populū de terra exire velociter, dicētes: Omnes moriemur. ³⁴ Tulit igitur popul⁹ cōpersam farinam antequam fermentaretur, & ligans in palliis, posuit super humeros suos. ³⁵ Feceruntque filij Israel sicut præceperat dominus Moyfi, & petierunt ab Aegyptiis vasa argentea & aurea, vestēmq; plurimam. [†] ³⁶ Dominus^k autē dedit gratiam populo coram Aegyptiis, vt cōmodaret eis: & [†] spoliauerūt Aegyptios. ³⁷ Profectiq; sunt filij Israel de Ramesse in^m Soccoth, sexcēta ferē milia peditum virorū, absque paruulis & mulieribus. ³⁸ Sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis, oues & armēta, & animantia diuersi generis multa nimis. ³⁹ Coxeruntque farinā quam dudū de Aegypto cōpersam tulerant, & fecerunt subcinericios panes azymos. neq; enim poterāt fermentari, cogentibus exire Aegyptiis, & nullā facere sinentibus morā: nec pulmenti quicquā occurrerat præparare. ⁴⁰ Habitatio autem filiorum Israel, qua māserūt in Aegypto, fuitⁿ quadringentorū triginta annorum. ⁴¹ Quibus expletis, eadē die egressus est omnis exercitus domini de terra Aegypti. ⁴² Nox ista est obseruabilis domini quādo eduxit eos de terra Aegypti. Hanc obseruare debent omnes filij Israel in generationibus suis. ⁴³ Dixitque dominus ad Moysem & Aaron: Hæc est religio Phasē. Omnis alienigena nō comedet ex eo. ⁴⁴ Omnis autē seruus emptiti⁹ circūcidetur, & sic comedet. ⁴⁵ Aduena & mercenari⁹ nō edēt ex eo. [†] ⁴⁶ In vna domo comedetur,

† Leui. 23. a
Nume. 28. c

† Hebr. 11. d

† 11. dist. ca.
Ecclesiasticarum.
† 1. Reg. 6. b

† Sap. 18. b
Psal. 77. &
134. & 104. d

† Sup. 11. a

† Nume. 9. b
24. q. 1. ca.
Quia ex fo-
la c. Audi-
uimus.

†Ioh.19.f

detur, nec efferetis de carnibus eius foras, † nec os illius cōfringetis. ⁴⁷ Omnis cœtus filiorum Israel faciet illud. ⁴⁸ Quod si quis peregrinorū in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phafe domini, circuncidetur prius omne masculinū eius, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ. Si quis autem circuncisus non fuerit, nō vescetur ex eo. ⁴⁹ Eadem lex erit indigenæ, & colono qui peregrinatur apud vos. ⁵⁰ Feceruntque omnes filij Israel sicut præceperat dominus Moyſi & Aaron, ⁵¹ & eadem die eduxit dominus filios Israel de terra Ægypti per turmas suas.

Liberationem ab Ægypto dominus primogenitorum sanctificatione meminisse iubet. Inde Israel egrediens ossa Ioseph secum defert, & à columna ignis illustratur. XIII.

† Deu. 10. c. A
magna.
Nume. 38. c
3. c
Luc. 2. d
Infr. 34. g
Leuit. 27. c

Locutusque est dominus ad Moyſen, dicēs: † ^{a 2} Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam in filiis Israel, tam de hominibus quàm de iumentis. Mea sunt enim omnia. ³ Et ait Moyſes ad populum: Memētote diei huius, in qua egressi estis de Ægypto, & de domo seruitutis, quoniā in manu forti eduxit vos dominus de loco isto, vt non comedatis fermentatū panem. ⁴ Hodie egredimini mense nouarum frugum. ^b Cūq; introduxerit te dominus in terram Chananai, & Hethai, & Amorraei, & Heuæi, & Iebuzai, quam ^c iurauit patribus tuis vt daret tibi terram fluentem lacte & melle, celebrabitis hunc morem sacrorum mense isto. ⁶ Septem diebus vesceris azymis, & in die septimo erit solennitas domini. ⁷ Azyma comedetis septem diebus. Non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. ⁸ Narrabisque filio tuo in die illo, dicens: Hoc est quod fecit mihi dominus, quando egressus sum de Ægypto. ⁹ Et erit quasi signum in manu tua, & quasi monumētum ante oculos tuos, & vt lex domini ^d semper sit in ore tuo. In manu enim forti eduxit te dominus de Ægypto. ¹⁰ Custodies huiusmodi cultū statuto tempore, à diebus in dies. ¹¹ Cūque introduxerit te dominus in terram Chananai, sicut iurauit tibi & patribus tuis, & dederit tibi eam: ¹² separabis omne quod aperit vuluam, domino, & quod primitiuum est in pecoribus tuis. Quicquid habueris masculini sexus, cōsecrabis domino. ¹³ Primogenitum asini mutabis oue: quod si non redemeris, interficies. ^e Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio redimes. ¹⁴ Cūq; interrogauerit te filius tuus cras, dicens: Quid est hoc? respondebis ei: In manu forti eduxit nos dominus de terra Ægypti, de domo seruitutis. ¹⁵ Nam cum induratus esset Pharao, & nollet nos dimittere, occidit dominus omne primogenitum in terra Ægypti, à primogenito hominis vsque ad primogenitum iumentorum. Idcirco immolo domino omne quod aperit vuluam masculini sexus, & omnia primogenita filiorum meorum redimo. ¹⁶ Erit igitur quasi signum in manu tua, & quasi appēsum quid ob recordationē ante oculos tuos, eo quod in manu forti eduxit nos dominus de Ægypto. ¹⁷ Igitur cum emisisset Pharao populum, non eos duxit dominus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est, reputans ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptum: ¹⁸ sed circumduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare Rubrum. Et armati ascenderunt filij Israel de terra Ægypti. ¹⁹ Tulitque Moyſes ossa Ioseph secum, eo quod adiurasset filios Israel, dicens: † Visitationem vos deus, efferte ossa mea hinc vobiscum. ²⁰ Profectique de Soccoth, castrametati sunt in ^f Etham, in extremis finibus solitudinis. † ²¹ Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viā per diē in columna nubis, & per noctem in columna ignis: vt dux esset itineris vtroque tempore. ²² Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

16. q. 3. c
Porro.
Deut. 5. a

2. q. 4. c
Nabuchodonosor. In
princ.

† Gen. 50. d
Nume. 14. c
1. Cor. 10. a
Iosue. 24. g
† Nehe. 9. d
13. q. 2. Vna
quæque.
Psalm. 104. d

a Commēdat populo per Moyſen dominus ereptionis suæ memoriam habendam, & Ægyptiorū interfectionis, vt scirēt debiores se esse, & primogenita sua, & primogenita iumentorum suorum domino offerrent, qui in eorū liberatione oīa primogenita Ægyptiorum extinxit. Rabanus ibid.

b. Et ita hæc lex non obligabat donec promissā possiderent terram.

c Iurantem deum sapius scriptura describit. Primum in Genesi. 22. Vocauit angelus domini Abraham secundo de celo dicēs, per me ipsum iurauit, dicit dominus, & c. Hiero. super Amos cap. 8.

d Non semel in paschali die, sed quotidie lex dei memoranda erat.

e Quod hic dicitur de filiis tuis, subaudi vult, nō de alienigenis, siue mercenariis. Pretio redimes, nō tam iussio quàm permissio est. nā qui pretio redemit, bene quidem fecit: veruntamen Anna, quæ Samuel non redimere voto proposuit, melius fecit. Rupert.

f. Tertia mansio in Etham.

In qua primum dominus videtur nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, vt præcedat populum, & dux itineris fiat. Hieronymus. Ethā tertia mansio Hebræorū ante maris rubri ingressum, desertum magnum & arenosum ad mare Rubrū. Nam sicut tertia castra in Etham extremis finibus solitudinis habuisse populus Hebræus fertur, ita tribus diebus in solitudine Ethā post transitum mare vagabundus errauit. Vnde vel duplex est Etham, vnū extra mare in Ægypto, alterū ultra mare in deserto: vel mare Rubrum cōtinetur in solitudine Etham. Est & aliud Etham in Iudæa, in quo Sāfon abscondebatur. Iustus in tribu Iudæ, quem Roboam muris cinxisse fertur. De alio Etham mētio fit in 73. psalm. Tu siccasti fluuios Etham. De quo tamē non frustra intelligas hanc tertiam mansionem: vt sit sensus: Tu siccasti mare Rubrum, quod cōtinetur in deserto Etham.

Pharao cum equitatu Israelem per siccum fugientem persequutus, cum suo equitatu submergitur. XIII.

XIII.

d iij

Quarta mansio
in Phiairoth.

Ocutus est autē dominus ad Moysen dicens:² Loquere filiis Israel: Re-
uersi castrametentur è regione Phiairoth, quæ est inter Magdalum &
mare contra Beelsephon. In conspectu eius castra ponetis super mare.
³ Dicturusq; est Pharaon super filiis Israel: Coarctati sunt in terra, cõclu-
sit eos desertū. ⁴ Et indurabo cor eius, ac persequetur vos, & glorifica-
bor in Pharaone, & in omni exercitu eius: sciētiq; Ægyptij quia ego sum dominus.

a Vniuersa enim quæ ex
Ægypto profectio fiebat
populi, à deo typus & ima-
go fiebat profectiois ec-
clesiæ, quæ erat futura ex
gentibus. Irenæus libr. 4.
cap. 50.

b Parua nimis, nec dignis
profectibus erudita secun-
dū quæ viderāt opera dei,
illorū fides hæc dicentium,
Rupertus.

c Vbi enim ultimus ex He-
bræorum populo ascendit,
Ægyptiorum quoque vl-
timus descendit in mare, &
continuo aquæ maris rela-
xata. Clemens lib. 1. reco-
gnitionum.
d Respondit dominus ad
Moysen. Quid clamas ad
me? cū penitus Moysi vox
nulla præcesserit. Verum
compunctum cor, & pro po-
pulo lachrymabiliter inge-
miscens, scriptura clamorē
vocauit. Hierony. in cap. 4.
ad Galat. lib. 2.

e Elegerat deus Moysen,
qui Pharaonem virtutibus
inuitaret signis & magnali-
bus admoneret, vindicta
terreret, qui iam dei sentē-
tia trahebatur. Aug. Serm.
89. de tempo.

f Hoc anno repromissionis
430. Moyses 80 annū agēs
populum Israel iubēte deo
signis ab Ægyptiaca edu-
xit seruitute, cui per 40. an-
nos in eremo legem expo-
suit. Ab hoc loco ad templi
edificationē anni 480. nu-
merantur.

g Anno Moysi 80. missus
ad liberandum populum,
fecit signa coram Pharao-
ne anno mundi 2452. anno
verò eiusdem 81. & mundi
2453. in principio anni mē-
se primo, 15. die mensis exi-
uit.

Feceruntque ita.⁵ Et nuntiatum est Regi Ægyptiorum quod^a fugisset populus. Im-
mutatumque est cor Pharaonis & seruorum eius super populum, & dixerunt: Quid
volumus facere, vt dimitteremus Israel ne seruiret nobis? ⁶ Iunxit ergo currum, &
omnem populum suum assumpsit secum: ⁷ tulitque sexcētos currus electos, & quic-
quid in Ægypto curruum fuit, & duces totius exercitus. ⁸ Indurauitque dominus cor
Pharaonis Regis Ægypti, & persecutus est filios Israel. At illi egressi erant in manu
excella. ⁹ † Cūque persequerentur Ægyptij vestigia præcedentium, reppererunt eos
in castris super mare. Omnis equitatus & currus Pharaonis, & vniuersus exercitus,
erant in Phiairoth contra Beelsephon. ¹⁰ Cūque appropinquasset Pharaon, leuantes
filij Israel oculos, viderunt Ægyptios post se, ^b & timuerunt valde: clamaueruntque
ad dominum, ¹¹ & dixerunt ad Moysen: Forsitan nō erant sepulchra in Ægypto, ideo
tulisti nos vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex
Ægypto? ¹² Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Re-
cede a nobis, vt seruiamus Ægyptiis? Multo enim melius erat seruire eis, quàm mori
in solitudine. ¹³ Et ait Moyses ad populum: Nolite timere. State, & videte magna-
lia domini quæ facturus est hodie. Ægyptios enim quos nunc videtis, ^c nequaquam
vltrā videbitis vsque in sempiternum. ¹⁴ Dominus pugnabit pro vobis, & vos tace-
bitis. ¹⁵ Dixitque dominus ad Moysen: ^d Quid clamas ad me? Loquere filiis Israel, vt
proficiscantur. ¹⁶ Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuā super mare,
& diuide illud, vt gradiatur filij Israel in medio mari per siccum. ¹⁷ Ego autem indu-
rabo cor Ægyptiorum, vt persequantur vos, & glorificabor in Pharaone, & in om-
ni exercitu eius, & in curribus & in equitibus illius. ¹⁸ Et sciēt Ægyptij quia ego sum
dominus, cū glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus eius.
¹⁹ Tollensq; se angelus domini qui præcedebat castra Israel, abiit post eos: & cum eo
pariter columna nubis, priora dimittens post tergum, ²⁰ stetit inter castra Ægyptio-
rum, & castra Israel. Et erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, ita vt ad se inui-
cem toto noctis tempore accedere non valerent. ²¹ Cūque extendisset Moyses ma-
num super mare, abstulit illud dominus flante vento vehementi & vrente tota nocte,
& vertit in siccum. † Diuisaq; est aqua, ²² & ingressi sunt filij Israel per medium sicci
maris. Erat enim aqua quasi murus à dextera eorū & læua. ²³ ^e Persequentēsq; Ægy-
ptij, ingressi sunt post eos, † & omnis equitatus Pharaonis, currus eius, & equites per
medium maris. ²⁴ Iamq; aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens dominus su-
per castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, † interfecit exercitum eorum,
²⁵ & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum. Dixerunt ergo Ægyptij:
Fugiamus Israelē, dominus enim pugnat pro eis contra nos. ²⁶ ^f Et ait dominus ad
Moysen: Extende manum tuam super mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios, super
currus & equites eorum. ²⁷ Cūq; extēdisset Moyses manum cōtra mare, reuersum
est primo diluculo ad priorem locum. Fugientibūsq; Ægyptiis occurrerunt aquæ, ^g
& inuoluit eos dominus in mediis fluctibus. ²⁸ Reuersaq; sunt aquæ, & operuerūt
currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec
vnus quidem superfuit ex eis. ²⁹ ^g Filij autē Israel perrexerunt per medium sicci ma-
ris, & aquæ eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris. † ³⁰ Liberauitq; dominus
in die illa Israel de manu Ægyptiorum, ³¹ & viderunt Ægyptios mortuos super lit-
tus maris, & manum magnam quam exercuerat dominus cōtra eos. Timuitque po-
pulus dominum, & crediderunt domino, & Moysi seruo eius.

A Ios. 2. 14.
Anno ante
Christum
1507.
Anno mudi
2454.

† 1. Mac. 4. a
Iosue 24. a

† Nehe. 9. b
Sa. 10. d. 18. a
Iosue 2. b. &
4. d

† Iudith. 5. b
Psal. 77. b. d
104. a
Hebr. 11. e
De consec.
dist. 2. c. Re-
uera.
Depoen. di.
2. c. vt co-
gnouerunt.
Iudith. 9. b
Anno ante
Christum
1507.
Anno mudi
2454.
† Iosue. 24. a
† Sap. 18. b.
23. q. 5. c.
Quid ergo.
Sap. 10. d
De cose. di.
4. c. Nec
quenquam.

† Psal. 105.
Isa. 11. d

Israelita

*Israelita gratis deo cum cantu peractis, venerunt in Marath, ubi amaritudine aquarum
versa in dulcedinem, venerunt in Helim.*

XV.

Ios. 2. 14.
† Sap. 10. 4
Isa. 43. 2
Psal. 117. a

Vnc cecinit Moyſes, & filij Israel carmen hoc domino, & dixerunt: Cā-
temus domino: glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorē de-
iecit in mare. †² Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus eſt mihi
in ſalutem. Iſte deus meus, & glorificabo eum: deus patris mei, & exalta-
bo eum.³ Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius,⁴ cur-
rus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. Electi principes eius ſubmerſi ſunt
in mari Rubro:⁵ abyſſi operuerunt eos, deſcēderunt in profundū quaſi lapis.⁶ Dex-
tera tua domine magnificata eſt in fortitudine: dextera tua domine percuffit inimi-
cum,⁷ & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios meos. Miſiſti iram tuam,
quæ deuorauit eos ſicut ſtipulam:⁸ & in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ.
Stetit vnda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio mari.⁹ Dixit inimicus, Perſequar
& comprehēdam, diuidam ſpolia, implebitur anima mea. Euaginabo gladium meū,
interficiet eos manus mea.¹⁰ Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare: ſubmerſi ſunt
quaſi plumbum in aquis vehementibus.¹¹ Quis ſimilis tui in fortibus domine? Quis
ſimilis tui magnificus in ſanctitate? terribilis atque laudabilis? & faciens mirabilia?
¹² Extendiſti manum tuam, & deuorauit eos terra. ¹³ Dux fuiſti in miſericordia tua
populo quem redemiſti: & portaſti eum in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum
tuum. ¹⁴ Aſcenderunt populi, & irati ſunt: dolores obtinuerunt habitatores Phil-
ſtiim. ¹⁵ Tunc conturbati ſunt principes Ædom, robuſtos Moab obtinuit tremor:
obriguerunt omnes habitatores Chanaan. ¹⁶ Irruat ſuper eos formido & pavor,
in magnitudine brachij tui. Fiant immobiles quaſi lapis: donec pertranſeat populus
tuus domine, donec pertranſeat populus tuus iſte, quem poſſediſti. ¹⁷ Introduces eos,
& plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo quod operatus es
domine: ſanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ. ¹⁸ Dominus re-
gnabit in æternum & vltra. ¹⁹ Ingreſſus eſt enim eques Pharaon cum curribus & equi-
tibus eius in mare: & reduxit ſuper eos dominus aquas maris. Filij autem Israel am-
bulauerunt per ſiccum in medio eius. †²⁰ Sumplit ergo Maria prophetiſſa, ſoror
Aaron, tympanum in manu ſua, egreſſæq; ſunt omnes mulieres poſt eam cum tym-
panis & choris,²¹ quibus præcinebat, dicens: Cantemus domino: Glorioſè enim ma-
gnificatus eſt, equum & aſcēſorem eius deiecit in mare. ²² Tulit autem Moyſes Israel
de mari rubro, & egreſſi ſunt in deſertum Sur, ambulaueruntq; tribus diebus per ſo-
litudinem, & non inueniebant aquam. ²³ Et venerunt in †^c Marath, nec poterant bi-
bere aquas de Marath, eo quòd eſſent amaræ. Vnde & congruum loco nomen impo-
ſuit, vocans illum Marath, id eſt, amaritudinem. ²⁴ Et murmurauit populus contra
Moyſen, dicens. † Quid bibemus? At ille clamauit ad dominum. Qui oſtēdit ei li-
gnum, quod cum miſiſſet in aquas, in dulcedinem verſæ ſunt. Ibi † conſtituit ei præ-
cepta, atque iudicia: & ibi tentauit eum, ²⁶ dicens: Si audieris vocem domini dei tui,
& quod rectum eſt coram eo feceris, & obedieris mandatis eius, cuſtodierisq; om-
nia præcepta illius, cunctum languorem quem poſui in Aegypto, non inducam ſuper
te. Ego enim ſum dominus deus ſanator tuus. †²⁷ Venerunt autem in Helim filij Is-
rael: vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmar, & caſtrametati ſunt
iuxta aquas.

a. Hoſtes dei eſt in ſiniſtra
eius proficiunt, in dextera
franguntur: quia plerūque
vita præſens prauos eleuat,
ſed aduentus æternæ bea-
titudinis damnat. Greg. in
paſtoral. 3. parte, admo. 27.

† 2. 7. c
Plerunq;
9. Item ob-
iicitur.

Ios. 2. 14.
† De conſe.
diſt. 2. c. Re-
uera.

† Iudith. 5. c

† Eccle. 38. a

† Num. 33. b

b Quia pri⁹ fuit ſoror Aa-
ron quam Moyſi, & viroq;
ſenior.

Quinta manſio
in Marath.

c Marath quinta eſt māſio:
prima tamen poſtquā ma-
re rubrum egreſſi ſunt: lo-
cus ab aquarū amaritudi-
ne dictus, quas Moyſes li-
gno à domino monſtrato
dulces fecit.

Sexta māſio in
Helim.

*Murmurantibus in Sin pro cibo Iſraelitis, pluit dominus coturnices, & Man ad ſaturi-
tatem.*

XVI.

Ios. 3. 1.
Sap. 11. a

DRoſectiq; ſunt de Helim, & venit omnis multitudo filiorum Israel in
deſertum^a Sin, quod eſt inter Helim & Sinai: quintadecima die men-
ſis ſecūdi poſtquā egreſſi ſunt de terra Aegypti. ² Et murmurauit om-
nis congregatio filiorum Israel contra Moyſen & Aaron in ſolitudi-
ne. ³ Dixeruntq; filij Israel ad eos: Vtinam mortui eſſemus per manum

Septima māſio
in deſerto.

a. Sin, quam tamen Hiero.
dicit oſtāuam in ordine, &
omnis eremus vſq; ad Si-
nai dicitur Sin, in quo ſunt
quinque manſiones.

b Moyses vacuo ventre legem accipit scriptam digito dei, populus manducans & bibens confurgensque ludere, autum cōstat in vitulum: Hierony. aduersus Ioviniam. lib. 2.

c Nō vacat mysterio, quod dicit ad vespere carnes, & mane panes se daturum: quia ad vespere Christus mortuus est, & mane resurrexit. Aug. Ibid.

d Qui enim contra superpositam sibi potestatem murmurat, illum redarguit qui eandem homini potestatem dedit: vt Paulus. Rom. 13. a

e Hoc autē dixit vt illi aduersus illum se sciret murmurasse, qui istos miserat, & per istos operabatur. Aug. Ibidem.

f Vt non modo pane cōlesti, sed etiam instructioribus epulis saturarentur. Lactan. libr. 4. cap. 10.

g Mirabile quid in ipsa colatione fiebat: Nullus enim minus quam egeret, aut propter aetatem aut propter infirmitatem sibi assumptis: Nullus quia validior, sibi plusquam esset opus in eo die potuit arripere. Itaque quicquid in vna die cōgregauerat, eius ipsius diei tantummodo cibus erat. Gregorius Nyssenus.

h Si quis timore furti quando cibi particulam ad crastinum conseruasset, totum quod repositum erat, per noctem corruptum in verres transformabatur, praequam in die sabbati. Idem.

i Alij etiam dicunt quod sapiebat unicuique quod magis appetebat. Hugo de S. Victore.

k Hoc est, in arca quae testimonium vocatur Israelis propter tabulas fœderis, quae licet ibidem nondum essent, mox tamen accepta lege formari iubetur, cum sit tabernaculum testimonij. Aug. quæst. 61. super exodum.

domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carniū, & comedebamus panem in saturitate! Cur induxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame? ⁴ Dixit autem dominus ad Moysen: Ecce ego pluam vobis panes de cœlo. Egrediatur populus, & colligat quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eū, vtum ambulet in lege mea, an non. ⁵ Die autem sexto parent quod inferāt, & sit duplum quàm colligere solebant per singulos dies. ⁶ Dixeruntq; Moyses & Aaron ad omnes filios Israel: Vespere scietis quod dominus eduxerit vos de terra Ægypti: ⁷ & mane videbitis gloriā domini. Audiui enim murmur vestrum cōtra dominum. Nos verò quid sumus, quia mussitastis contra nos? ⁸ Et ait Moyses: ⁹ Dabit vobis dominus vespere carnes edere, & mane panes in saturitate, eo quod audierit murmurationes vestras, & quibus murmurati estis cōtra eum. Nos enim quid sumus? ¹⁰ Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra dominum. ¹¹ Dixit quoq; Moyses ad Aaron: Dic vniuersæ congregationi filiorum Israel: Accedite corā domino: Audiuit enim murmur vestrum. ¹² Cūque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Israel, respexerūt ad solitudinē: Et ecce gloria domini apparuit in nube. ¹³ Locutus est autem dominus ad Moysen, dicens: ¹⁴ Audiui murmurationes filiorū Israel. Loquere ad eos: Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus: scietisq; quod ego sum dominus deus vester. ¹⁵ Factū est ergo vespere, & ascendens ^f coturnix cooperuit castra: mane quoq; ros iacuit per circuitum castrorum. ¹⁶ Cūq; operuisset superficiē terræ, & apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tufum in similitudinem pruinę super terram. ¹⁷ Quod cū vidissent filij Israel, dixerunt adinuicem: Manhu: Quod significat, Quid est hoc? Ignorabant enim quid esset. Quibus ait Moyses: ¹⁸ Iste est panis quem dominus dedit vobis ad vescendum. ¹⁹ Hic est sermo quem pręcepit vobis dominus. Colligat vnusquisque ex eo quātum sufficit ad vescendum, gomor per singula capita. Iuxta numerum animarum vestrarum quæ habitant in tabernaculo, sic tolletis. ²⁰ Feceruntq; ita filij Israel, & collegerunt, alius plus, alius minus: ²¹ & mēsi sunt ad mensuram gomor. ²² Nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterant, congregauerunt. ²³ Dixitq; Moyses ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane. ²⁴ Qui nō audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis vsq; mane, & scatere cœpit vermibus, atq; computruit. Et iratus est contra eos Moyses. ²⁵ Colligebant autem mane singuli quantum sufficere poterat ad vescendum. Cūque incaluisset sol, liquefiebat. ²⁶ In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines. Venerūt autem omnes principes multitudinis, & narrauerūt Moysi. ²⁷ Qui ait eis: Hoc est quod locutus est dominus: Requies sabbati sanctificata est domino. Cras quodcunq; operandum est, facite: & quæ coquenda sunt, coquite. Quicquid autē reliquum fuerit, reponite vsq; in mane. ²⁸ Feceruntq; ita vt pręceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inuentus est in eo. ²⁹ Dixitq; Moyses: Comedite illud hodie, ^h quia sabbatum est domini: non inuenietur hodie in agro. ³⁰ Sex diebus colligite, in die autē septimo sabbatū est domini, idcirco nō inuenietur. ³¹ Venitq; septima dies: & egressi de populo vt colligerent, nō inuenerunt. ³² Dixit autē dominus ad Moysen: ³³ Vsq; quo non vultis custodire mādāta mea, & legē meam? ³⁴ Videte quod dominus dederit vobis sabbatum, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices. Maneat vnusquisq; apud semetipsum, & nullus egrediatur de loco suo die septimo. ³⁵ & sabbatizauit populus die septimo. ³⁶ Appellauitq; domus Israel nomen eius, man: ³⁷ quod erat quasi semen ⁱ coriandri album, gustusq; eius quasi similæ cum melle. ³⁸ Dixit autem Moyses: Iste est sermo quem pręcepit dominus. Imple gomor ex eo, & custodiatur in futuris retro generationes, vt nouerint panē, quo alui vos in solitudine quando educti estis de terra Ægypti. ³⁹ Dixitque Moyses ad Aaron: Sume vas vnū, & mitte ibi man, quantum potest capere gomor: & reponē coram domino ad seruandum in generationes vestras, sicut pręceperat dominus Moysi. ⁴⁰ Posuitque illud Aaron ^k in tabernaculo reseruandū. ⁴¹ Filij autem Israel comederunt man quadraginta annis, donec venirent

† Rom. 11. 2

† Eccl. 45. a
Ios. 31.

† Num. 11. b
Psalm. 77. c
Sap. 16. c
Ioan. 6. d
† 1. Cor. 10. a
De conf. di.
2. capit. Vbi
pars.

† 2. Cor. 8. d

† De conf.
di. 4. c. Nec
quęquam. c
Reuera.

† Ezech. 20. b

† Num. 11. b

† Nehe. 9. d
Iudith. 5. c

venirent in terram habitabilem. Hoc cibo aliti sunt vsquequo tangerent fines terræ Chanaan.³⁶ Gomor autem decima pars est ephi.

Murmurantibus rursum in Raphidim pro aqua Iudæis, dat dominus aquam de petra, & inde orante Moyse vincunt ipsi Amalechitas.

XVII.

Ios. 3. 1.

† Num. 20. a

† Num. 20. b

† Sap. 14. c
Psal. 77. b
1. Cor. 10. a
† Decōf. di.
2. ca. Reue-
ra. & c. In
calice.
Ios. 3. 2.

† Iudith.
4. d
Sap. 11. a
Deut. 25. d

† 36. di. ca. fi.

Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin, per mansiones suas iuxta sermonem domini castrametati sunt in^a Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo. †² Qui iurgatus contra Moysen, ait: Da nobis aquam vt bibamus. Quibus respondit Moyses: Quid iurgamini contra me? Cur tentatis dominum? ³ Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria: & murmurauit contra Moysen, dicens: † Cur fecisti nos exire de Ægypto, vt occideres nos & liberos nostros ac iumenta siti? ⁴ Clamauit autem Moyses ad dominum, dicēs: Quid faciam populo huic? Adhuc paululum, & lapidabit me. ⁵ & ait dominus ad Moysen: Antecede populum, & fume tecum de senioribus Israel, † & virgā qua percussisti fluuium, tolle in manu tua, & vade. †⁶ En ego stabo ibi coram te supra petram^b Horeb: percutiesque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus. Fecit Moyses ita coram senioribus Israel. ⁷ Et vocauit nomen loci illius, tentatio, propter iurgiū filiorum Israel, & quia tentauerunt dominum, dicentes: Estne dominus in nobis, an non? †⁸ Venit autem Amalech, & pugnabat contra filios Israel in Raphidim. ⁹ Dixitque Moyses ad Iosue: Elige viros, & egressus pugna contra Amalech: cras ego stabo in vertice collis, habēs virgam dei in manu mea. ¹⁰ Fecit Iosue vt locutus erat Moyses, & pugnavit contra Amalech: Moyses autem & Aaron & Hur ascenderunt super verticem collis. †¹¹ Cūmq; leuaret^c Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululū remisisset, ^d superabat Amalech. ¹² Manus autem Moyfi erant graues. Sumentes igitur lapidem posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum est vt manus illius non lassarentur vsq; ad occasum solis. ¹³ Fugauitq; Iosue Amalech & populum eius in ore gladij. ¹⁴ Dixit autem dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade auribus Iosue. Delebo enim memoriam Amalech sub cælo. ¹⁵ ^e Ædificauitq; Moyses altare, & vocauit nomen eius, dominus exaltatio mea, dicēs: ¹⁶ Quia manus solius domini, & bellum domini erit contra Amalech à generatione in generationem.

Iethro Moyfi socer uxorem cum filiis illi reduxit, factusque est illi à consiliis in constituendis iudiciorum magistratibus.

XVIII.

Ios. 3. 3.

† Sup. 2. d

Iamq; audisset Iethro sacerdos^a Madian, cognatus Moyfi, omnia quæ fecerat deus Moyfi, & Israel populo suo, & quod eduxisset dominus Israel de Ægypto, ² tulit Sephoram uxorem Moyfi, quam remiserat, & duos filios eius, quorum vnus vocabatur Gersam, dicente patre: † Aduena fui in terra aliena. ⁴ alter verò Eliezer: deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. ⁵ Venit ergo Iethro cognatus Moyfi, & filij eius, & vxor eius, ad Moysen in desertum, ubi erat castrametatus iuxta^b montem dei, ⁶ & mandauit Moysi, dicens: Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cum ea. ⁷ Qui egressus in occursum cognati sui, adorauit & osculatus est eum. Salutaueruntque se mutuo verbis pacificis. Cūmq; intrasset^c tabernaculum, ⁸ narrauit Moyses cognato suo cuncta quæ fecerat dominus Pharaoni & Ægyptiis propter Israel, vniuersumque laborem qui accidisset eis in itinere, & quod liberauerat eos dominus. ⁹ Lætatusq; est Iethro super omnibus bonis quæ fecerat dominus Israeli, eo quod eruisset eum de manu Ægyptiorum. ¹⁰ Et ait: Benedictus dominus qui liberauit vos de manu Ægyptiorū, & de manu Pharaonis, qui eruit populū suum de manu Ægypti. ¹¹ Nunc cognoui quia magnus dominus super omnes deos, † eo quod superbè egerint contra illos. ¹² Obtulit ergo Iethro cognatus Moyfi holocausta & hostias domino, † veneruntq; Aaron, & omnes seniores filiorū Israel, vt comederent panem cum eo coram

† Sup. 1. b. c.
d. 5. b. c. d.
14. b
† De peni.
dist. 1. ca. Et
venit.

a. Raphidim, vnde decima est māsio, alias autē omisit, repetiturus eas. Numeri 33. Sin autē, tentatio, Raphidim sanitas iudicij interpretatur. Qui benegitur exit de tentatione, & quem tentatio probabilem reddit, ipse venit ad sanitatem iudicij. Aug. Ser. 93. de tempore.

b In Horeb. Et ita mōs Horeb erat iuxta Raphidim, à quo vnde in Raphidī fluere possent.

c Moyses cum taceret, clamabat: cum otiosus staret, præliabatur: nec solū præliabatur, sed etiā de hostibus, quos non contigerat, triumphabat. Ambr. Officio. lib. 3. ca. 1. Itē, fit Moyses orante occulta pugna, sed manifesta victoria. Solus orat, vt multi saluentur. Chrysost. sermone de Moyse. d Orat Moyses & vincit, cessat & vincitur. Etsi in Moyse corpus deficiebat, non voluntas aliquādo cessabat. e Israeliticus populus primum sacrificium in Ægypto obtulit, secundū verò in eremo. Greg. super Ezechie. Homil. 20.

a Madian ciuitas regia gentis Amalech, sita in valle ad sinum Elaniticū. Huius fuit Sacerdos Iethro socer Moyfi, qui visitauit eum in deserto.

b Ad mōtē Sinai, legis datione domino dicatum.

c Quidam sunt qui intelligunt hoc de tabernaculo domini, & dicunt hoc esse dictū per anticipationem: sed nō oportet. Neque enī vnquā in tabernaculo domini immolauit, vel etiam illud intrauit, quia gentes erat. Hugo de S. Victore.

deo.¹³ † Altera autem die sedit Moyſes vt iudicaret populum, qui aſſiſtebat Moyſi à mane vſq; ad veſperam.¹⁴ Quod cū vidiffet cognatus eius, omnia ſcilicet quæ agebat in populo, ait: Quid eſt quod facis in plebe? Cur ſolus ſedes, & omnis populus præſtolatur de mane vſque ad veſperam?¹⁵ Cui reſpōdit Moyſes: Venit ad me populus, quærens ſententiam dei.¹⁶ Cumq; acciderit eis aliqua diſcrepatio, veniunt ad me, vt iudicem inter eos, & oſtendam præcepta dei, & leges eius.¹⁷ At ille, Non bonam, inquit, rem facis.¹⁸ Stulto^d labore conſumeris, & tu & populus iſte qui tecum eſt. Ultra vires tuas eſt negotium. † Solus illud non poteris ſuſtinere.¹⁹ Sed audi verba mea atque conſilia, & erit dominus tecum. Eſto tu populo^e in iis quæ ad deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum,²⁰ oſtendāsque populo ceremonias & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant.²¹ Prouide autē de omni plebe viros ſapientes, & timentes deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiā, & conſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos,²² qui iudicēt populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit, referāt ad te, & ipſi minora tantummodo iudicent: leuiusque ſit tibi, partito in alios onere.²³ Si hoc feceris, implebis imperium dei, & præcepta eius poteris ſuſtentare, & omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cum pace.²⁴ Quibus auditis, Moyſes fecit omnia quæ ille ſuggeſſerat.²⁵ Et electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael, conſtituit eos principes populi,²⁶ Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos,²⁶ qui iudicabant plebem domini omni tempore. Quicquid autem grauius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo iudicantes.²⁷ Dimiſitque cognatum ſuum, qui reuerſus abiit in terram ſuam.

Populus iuxta montem Sinai in peculiarem eligitur, ſanctificarique iubetur, domino in fulgure & tonitru Moyſi in monte apparente.

XIX.

a. In 47. die ab exitu Iſrael de Aegypto, hoc eſt i principio tertij mēſis, venerūt in hanc māſionem, quæ eſt duodecima, vbi media pars Exodi, & totus Leuiticus li ber, & numerorū præcepta & per ſingulas populi tribus diſtributio, & oblatio principum deſcripti ſunt. Hierony. ad Fabiolam.

b. Non ſolum ſanctificari, ſed etiam veſtimēta lauare Hebræi à deo iubentur, cū legem ſunt accepturi: quia per corporales res ad ſpirituales eos adducit, & timorē inculcit, & reuerentiore reddit. Theodo. ibid.

c. Tertius dies ingreſſus in Sinai, qui à 14. die primi mēſis agni immolati quinquageſimus erat, cū adueſſent in Sinai die 27. tertij mēſis. Hierony. ad Fabiolam.

M

Enſe † tertio egreſſionis Iſrael de terra Aegypti, ^a in die hac venerunt in ſolitudinem Sinai.² Nam proſecti de Raphidim, & peruenientes vſq; in deſertum Sinai, caſtrametati ſunt in eodem loco, ibiq; Iſrael fixit tentoria è regione montis. †³ Moyſes autem aſcendit in montem ad deum. Vocauitque eum dominus de monte, & ait: Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Iſrael:⁴ Voſipſi vidiftis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarū, & aſſumpſerim mihi. †⁵ Si ergo audieritis vocem meā, & cuſtodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea eſt enim omnis terra: †⁶ & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Hæc ſunt verba quæ loquēris ad filios Iſrael.⁷ Venit Moyſes, & cōuocatis maioribus natu populi, expoſuit omnes ſermones quos mandauerat dominus.⁸ Reſponditque omnis populus ſimul: † Cuncta quæ locutus eſt dominus, faciemus. Cūmq; retuliſſet Moyſes verba populi ad dominum,⁹ ait ei dominus: † Iam nūc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentē ad te, & credat tibi in perpetuum. Nuntiauit ergo Moyſes verba populi ad dominū.¹⁰ Qui dixit ei: Vade ad populum, ^b & ſanctifica illos hodie & cras, lauentq; veſtimēta ſua,¹¹ & ſint parati in diem tertium. In die enim tertio deſcēdet dominus coram omni plebe ſuper montē Sinai.¹² Conſtituēsque terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne aſcēdatis in montē, † nec tangatis fines illius. † Omnis qui tetigerit montem, morte morietur.¹³ Manus non tangent eum, ſed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. Siue iumentum fuerit, ſiue homo, nō viuēt. Cū cōperit clangere buccina, tūc aſcendent in montē.¹⁴ Deſcenditque Moyſes de monte ad populū, & ſanctificauit eū. Cūmq; lauiffent veſtimēta ſua,¹⁵ ait ad eos: Eſtote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus veſtris.¹⁶ Iamq; aduenērat^c tertius dies, & mane inclaruerat, & ecce cōperūt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montē. Clangorq; buccinæ vehemētius perſtrepebat, & timuit populus qui erat in caſtris.¹⁷ Cūmq; eduxiſſet eos Moyſes in occurſum dei de loco caſtrorū, ſteterunt ad radices montis. †¹⁸ Totus autē mons Sinai fumigabat, co quòd deſcendiſſet dominus deus ſuper eū in igne, & aſcenderet fumus ex eo quaſi de

† 28. diſt. ca. Deceuit.

Iof. 4. † Deut. 1. b

A Iof. 36. † Num. 33. c

† Acto. 7. e

† Deut. 29. a
Pſal. 23. a
† 1. Petr. 2. b

† Infr. 25. a

† Infr. 24. a

† Hebr. 12. e

† De ſūma trinita. c. i. verb. incōprehenſibilibus. in gloſſ.

† Deut. 4. b

de fornace. Erátq; omnis mons terribilis,¹⁹ & sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur. Moyses loquebatur, & deus respondebat ei.²⁰ Descenditq; dominus super montem Sinai in ipso montis vertice: & vocauit Moysen in cacumen eius. Quò cum ascendisset,²¹ dixit ad eum: Descende, & contestare populum, ne fortè velit transcedere terminos ad videndum dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.²² Sacerdotes quoq; qui accedunt ad dominum, sanctificetur, ne percutiat eos.²³ Dixitq; Moyses ad dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai. Tu enim testificatus es, & iussisti, dicens: Pone terminos circa montem, & sanctifica illum.²⁴ Cui ait dominus: Vade, descende, ascendeq; tu & Aaron tecum. Sacerdotes autem & populus non transeant terminos, nec ascendant ad dominum, ne fortè interficiat illos.²⁵ Descenditque Moyses ad populum, & omnia narrauit eis.

Moyses decalogum à domino auditum territo populo narrat, ac terreum altare iubet fieri, ad quod non sit per gradus ascendendum.

XX.

Ecutusq; est dominus cunctos sermones hos:†² Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis.³ Nō habebis deos alienos coram me.†⁴ Non facies^a tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorū quæ sunt in aquis sub terra.⁵ Non adorabis ea, neq; coles. Ego sum dominus deus tuus, fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum^b qui oderunt me:⁶ & faciens misericordiam in milia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.†⁷ Non assumes nomen domini dei tui in vanū.† Non enim habebit insonem dominus eum, qui assumpserit nomen domini dei sui frustra.⁸ Memento vt diem sabbati sanctifices.⁹ Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua.¹⁰ Septimo autem die sabbatum domini dei tui est. Non facies omne opus in eo tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas.¹¹ Sex enim diebus fecit deus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo.† Idcirco benedixit dominus diei sabbati, & sanctificauit eum.¹²†^c Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram quam dominus deus tuus dabit tibi.¹³†^d Non occides.¹⁴ Non mœcha-beris.¹⁵† Non furtum facies.¹⁶ Non loquēris cōtra proximum tuum falsum testimonium.¹⁷† Non concupisces domum proximi tui. Nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.¹⁸† Cūctus autem populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinæ, montemq; fumantem, & perterriti ac pauore concussi steterunt procul.¹⁹ dicentes Moyse: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dñs, ne fortè moriamur.²⁰ & ait Moyses ad populum: Nolite timere. Vt enim probaret vos, venit deus: & vt error illius esset in vobis, & non peccaretis.²¹ Stetitque populus de longē: Moyses autem accessit ad caliginem in qua erat deus.²² Dixit præterea dominus ad Moysen: Hæc dices filiis Israel: Vos vidistis quòd de cælo locutus sim vobis.²³ Non facietis deos argēteos, nec deos aureos facietis vobis.²⁴ Altare de terra facietis mihi, & offeretis super eo holocausta & pacifica vestra, oues vestras & boues. In omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te, & benedicam tibi.²⁵† Quòd si altare lapideū feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus. Si enim leuaueris cultrum tuum super eum, polluetur.²⁶ Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudine tua.

Præcepta iudicialia quo ad emptitios seruos & ancillas, furta, homicidia, parricidia, parentum maledicta, rixas, & talionis pœnas, atque cornupetam bouem.

XXI.

Ec sunt iudicia quæ propones eis:†² Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis.³† Cum quali veste intrauerit, cum tali exeat. Si habens vxorem, & vxor egredietur simul.⁴ Sin autem dominus dederit illi vxorem, & pepererit filios & filias, mulier & liberi eius erunt domini sui, ipse verò exhibit cum vestitu suo.⁵ Quòd si dixerit seruus, diligo dominum meum, & vxorem ac liberos, non egrediar liber:⁶ offe-

d. Sacerdotibus iampridē mandatur voce celesti, & dei lege præscribitur quos & quales oporteat destinare altari, & sacrificia diuina celebrare. Cypria. Epist. 4.

a. Non enim dicitur: Non facies idolum, vel sculptile, aut similitudinē, in quo inhiheret artem pingendi, dolandi, sculpendi, & fundēdi imagines, sed dicitur, non facies tibi, hoc est, vt tuum deum vel tuū idolū. De his ampli⁹ Damascen. lib. 4. cap. 17. de orthodoxa fide.

b. Recte addidit, qui oderunt me: quia pater si fuerit contemptor diuinorū præceptorum, & filius talis fuerit æquē deo nō obediēs, & nepos sequutus fuerit vias aui, & patris sui, pronepos si ita attenderit, repēdetur eis vsque in tertiam & quartam generationem. Chrys. super 23. cap. Matth.

c. Nō in verborū sono, sed in victus necessariis ministrandis. Hieron. ad Gerūtiā viduam de monogamia.

d. Dubium est apud nōnullos an sint 4. præcepta primæ tabulæ, & 6. tantū secundæ, an tantum 3. primæ, & 7. secundæ. cui respondens Aug. Mihi quidem, inquit, cōgruentius videtur accipi tria illa, & illa septē. Trinitatē videtur illa tria, quæ ad deū pertinent insinuare diligentius intuentibus. August. Ibid. quæst. 71.

e. In sequentibus tamē factū est aneum: Sed & illud tantum terra implebatur quando sacrificia fiebant. Et hæc est sententia Iudæorū de altari. Hugo de S. Viatore.

a. Si cum corpore suo venerit, cū corpore suo exhibit, hoc est, si solus sine vxore venerit, sine vxore exeat. Chald.

Ios. 3. 6.
† 1. q. 4. Homini. 5. c. contra.
Deute. 5. a
Psal. 80. c
96. b
† Leuit. 19. a
26. a
Iudith. 6. b
Psal. 96. b
115. a
Isa. 40. a
Deute. 5. b
Leuit. 19. e
† Matth. 5. c
Ezech. 20. b
Deute. 5. b
Infra. 31. b
† Gene. 2. a

† 88. dist. ca.
Cæterum.
Matth. 7. b
† 8. dist. Nō est peccatū
† Deute. 5. b
† Matth. 5. a
Marc. 7. b
Ephē. 6. a
Roma. 13. b
Roma. 7. b
† 32. q. 4. ca.
Meretrices
q. 6. ca. Non mœchaberis. 23. q. 7. ca. Si deribus.
† Hebr. 12. c
Deut. 18. e

† Deut. 27. a
Ios. 8. f

† Dist. 7. in A
summa.
Deut. 15. c
Iere. 34. c

b Ad iudices. Nempe elo-
him, vel deos, iudices, vel
summos viros, seu etiam sa-
cerdotes designat. iudices
inquā, quibus commissum
est iudiciū, quod dei sum-
mi proprium est.

ret eum dominus^b diis, & applicabitur ad ostium & postes, perforabitque aurem eius
subula, & erit ei seruus in seculum.⁷ Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non
egredietur sicut ancillæ exire consueuerunt.⁸ Si displicuerit oculis domini sui, cui
tradita fuerat, dimittet eam: populo autem alieno vendendi nō habebit potestatem,
si spreuerit eam.⁹ Si autem filio suo despōderit eam, iuxta morem filiarum faciet illi.
¹⁰ Quod si alterā ei acceperit, prouidebit puellæ nuptias, & vestimēta, & pretium pu-
dicitæ non negabit.¹¹ Si tria ista nō fecerit, egredietur gratis absque pecuniā. †¹² Qui
percusserit hominem volens occidere, morte moriatur.¹³ Qui autem non est insidia-
tus, † sed deus illum tradidit in manus eius, cōstituā tibi locū in quem fugere debeat.
†¹⁴ Si quis per industriam occiderit proximū suum, & per insidias, ab altari meo euel-
les eum, † t moriatur.¹⁵ Qui percusserit patrē suū aut matrē, morte moriatur. †¹⁶ Qui
maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. †¹⁷ Qui furatus fuerit hominē, & vē-
diderit eum, conuictus noxæ, morte moriatur. †¹⁸ Si rixati fuerint viri, & percusserit
alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in le-
ctulo:¹⁹ si surrexerit, & ambulauerit foris super baculū suū, innocens erit qui percus-
serit: ita tamen, vt operas eius, & impensas in medicos, restituat.²⁰ Qui percusserit ser-
uum suum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit.
†²¹ Sin autē vno die vel duobus superuixerit, nō subiacebit pœnæ, quia pecunia illius
est. †²² Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem prægnantem, & abortiuum
quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit damno quātum maritus mulieris expetie-
rit, & arbitri iudicauerint.²³ Sin autem mors eius fuerit subsecuta, reddet animam pro
anima, †²⁴ oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pe-
de, †²⁵ adustionē pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorē pro liuore.²⁶ Si percusserit
quispiam oculū serui sui aut ancillæ, & luscōs eos fecerit, dimittet eos liberos pro o-
culo quē eruit.²⁷ Dentem quoq; si excusserit seruo vel ancillæ suæ, similiter dimittet
eos liberos.²⁸ Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidi-
bus obruetur, & non comedentur carnes eius: dominus quoque bouis innocens erit.
†²⁹ Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & contestati sunt dominū
eius, nec recluserit dominus eum, occideritq; virum aut mulierem, & bos lapidibus
obruetur, & dominum eius occident.³⁰ Quod si pretium fuerit ei impositum, dabit
pro anima sua quicquid fuerit postulatus.³¹ Filium quoq; & filiam si cornu percusse-
rit, simili sententiæ subiacebit. †³² Si seruum ancillamque inuaserit, triginta siclos ar-
genti domino dabit, bos verò lapidibus opprimetur. †³³ Si quis aperuerit cisternam &
foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam, †³⁴ reddet dominus
cisternæ pretium iumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit.³⁵ Si bos alienus
bouem alterius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuū, & diui-
dent pretium, cadauer autem mortui inter se dispartiet.³⁶ Si autem sciebat quod bos
cornupeta esset^c ab heri & nudius tertius, & nō custodiuit eum dominus suus, reddet
bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet.

c Lex hæc in veteri testa-
mento proposita est, cum
nondum optimæ vitæ dili-
gētia exigebatur. quid igitur
nos dicemus nunc, qui
sumus sub gratia, quādo nō
tantū patri, sed & ipsi om-
niū deo maledicunt? Chry-
sost. de prouid. Serm. 2.

d Ex hoc loco Manichæi
veteres à nouo testamentum
differre dicunt: quod illic
permittatur vindicta, hīc
prohibeatur. Verū ex hoc
intelligitur & mensurā vin-
dicæ recte carnalibus cō-
stitutam: & omnimodā in-
iuriæ remissionē non tan-
tū in nouo testamento ef-
se præceptā, sed longē an-
tea in veteri esse prænun-
ciatam. Augu. contra Adi-
mantū Manichæum, cap. 8.

e Hoc est, ante hesternam
vel audius tertianam diem:
quod pro tempore præte-
rito posuit, quantumcūq;
illud fuisset, more scriptu-
rarum. Augu. super Exod.
locutio. 98.

*Furti damni que illati pœna: depositi, commodati, atque stupri lex: idololatriæ supplicium:
aduena, vidua, & pupillo nocentium pœna: mutui, usuræ, & pignoris lex, ac obedien-
tiæ, & decimarum.*

XXII.

a Iuxta hoc decretum rex
Dauid ad sermonē Nathā
prophætæ respondit. Viuit
dominus, quoniam filius
mortis est vir qui fecit hoc,
ouē reddet in quadruplū,
& ipse gladio punietur.
Chrysost. in 50. Psal.

¹ Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vēdiderit, quin-
que boues pro vno boue restituet, † & quatuor oues pro vna oue. †² Si
effringens fur domū siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere
mortuus fuerit, percussor nō erit reus sanguinis.³ Quod si orto sole hoc
fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur. Si nō habuerit quod
pro furto reddat, ipse venundabitur.⁴ Si inuentum fuerit apud eum quod furatus est,
viuens, siue bos, siue asinus, siue ouis: duplum restituet. †⁵ Si leserit quispiam agrū vel
vineam, & dimiserit iumentum suum vt depascatur aliena, quicquid optimum habue-
rit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet. †⁶ Si egressus ignis inue-
nerit

† Leui. 24. c.
De homic.
c. 1.

† 15. q. 1. cap.
Illa.
De furt. c. 1.
† De homi.
c. 1.
† Mat. 5. b
Marc. 7. b
Leuit. 20. b
Prou. 20. c
† De furt. c. 1
† De iniur.
c. 1.

† Deu. 19. d
Mat. 5. f
23. q. 3. Sex
differētiæ.
† 2. q. 5. c. Cō-
sulti.

† Mat. 5. f
Leui. 24. d
Deut. 19. d
14. q. 1. cap.
Quod debe-
tur. 23. q. 3. c.
Sex differē-
tiæ. & c.
Hæc autē.

† De iur. c. 1

† De iur. c. 1

† De iur. c.
2. & 3.

† 1. Reg. 12. b
† De homi.
c. Si perfo-
diens.

† De iniur. c.
Si laferit.

† De iniur. c.
Si egressus.

nerit spicas, & comprehenderit aceruos frugum siue stantes segetes in agris, reddet
 B damnum qui ignem succenderit. ⁷ Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas
 in custodiam, & ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint: si inuenitur fur, duplū red-
 det. ⁸ Si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit quod non extende-
 rit manum in rem proximi sui, ⁹ ad perpetranda fraudem, tam in boue, quam in asi-
 no, & oue, ac vestimēto, & quicquid damnum inferre potest. Ad deos vtriusq; causa
 perueniet: & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo. ¹⁰ Si quis commēda-
 uerit proximo suo bouem, asinum, ouem, & omne iumētum ad custodiam, & mor-
 tuum fuerit ac debilitatum, vel captum ab hostibus, nullūsq; hoc viderit, ¹¹ iusiuran-
 dum erit in medio quod non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietq; do-
 minus iuramentum, & ille reddere non cogetur. ¹² Quod si furto ablatum fuerit, re-
 C stituet damnum domino. ¹³ Si comestum à bestia, deferat ad eum quod occisum est,
 & nō restituet. ¹⁴ Qui à proximo suo quicquam horum mutuo postulauerit, & debi-
 litatum aut mortuum fuerit domino non præsente, reddere compelletur. ¹⁵ Quod si
 impræsentiarius dominus fuerit, non restituet: maximè si conductum venerat pro
 mercede operis sui. ¹⁶ Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritq;
 cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. ¹⁷ Si pater virginis dare noluerit, reddet
 pecuniam iuxta modum dotis quam virgines accipere consueuerunt. ¹⁸ Maleficos
 non patieris viuere. ¹⁹ Qui coierit cum iumento, morte moriatur. ²⁰ Qui immolat
 diis, occidetur, præterquam dño soli. ²¹ Aduenam non contristabis, neque affliges eū.
 D Aduenæ enim & ipsi fuistis in terra Ægypti. ²² Viduæ & pupillo non nocebitis. ²³ Si
 læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, ²⁴ & indignabi-
 tur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filij vestri
 pupilli. ²⁵ Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, nō
 vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. ²⁶ Si pignus à proximo tuo accepe-
 ris vestimentum, ante solis occasum reddes ei. ²⁷ Ipsum enim est solum quo operitur
 indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exau-
 diam eum, quia misericors sum. ²⁸ Diis non detrahes, & principi populi tui nō ma-
 ledices. ²⁹ Decimas & primitias tuas non tardabis reddere. Primogenitum filiorum
 tuorum dabis mihi. ³⁰ De bobus quoque & ouibus similiter facies. Septem diebus sit
 cum matre sua, die octaua reddes illum mihi. ³¹ Viri sancti eritis mihi. Carnem quæ
 à bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed proicietis canibus.

*Ceremonialia quo ad iudicij fauorem, inimici auxilium, munerum acceptionem, anni septimi
 & diei septimi quietem, ac tria præcipua festa, promissaque seruantium.* XXIII.

N On suscipies vocem mendacij, nec iunges manum tuam vt pro impio
 dicas falsum testimonium. ² Non sequeris turbam ad faciendum ma-
 lum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à vero deuies.
 † ³ Pauperis quoque non misereberis in iudicio. ⁴ Si occurreris boui
 inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. ⁵ Si videris asinum odientis
 te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo. ⁶ Non declinabis in iudi-
 cium pauperis. ⁷ Mendacium fugies. † Insonem & iustum non occides: quia auerfor
 impium. ⁸ Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt ver-
 ba iustorum. ⁹ Peregrino molestus non eris. Scitis enim aduenarum animas: † quia &
 ipsi peregrini fuistis in terra Ægypti. ¹⁰ Sex annis seminabis terram tuam, & con-
 gregabis fruges eius: ¹¹ anno autem septimo dimittes eam, & requiescere facies, vt
 comedant pauperes populi tui: & quicquid reliquum fuerit, edant bestię agri. Ita ceps.
 facies in vinea, & in oliueto tuo. ¹² Sex diebus operaberis, septima die cessabis, vt
 requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena. ¹³ Om-
 C nia quæ dixi vobis, custodite: & per nomen externorum deorum non iurabitis,
 neque audietur ex ore vestro. ¹⁴ Tribus vicibus per singulos annos mihi fe-
 sta celebrabitis. ¹⁵ Solennitatem quoque azymorum custodies. Septem die-
 bus comedetis azyma, sicut præcepi tibi tempore mensis nouorum, quando

11. q. 1. ca. Sa-
cerdotibus.
10. dist. 2.
certū. & ca.
Suscipitis.

† Gene. 31. f

† De adult.
ca. 1. 36. q. 3.
Tria.
Deute. 22. d
† 23. q. 5. cap.
Reos san-
guinis.
Leuit. 19. g
† Zach. 7. c
De vsu. ca.
Consultuit.
† 11. q. 1. Sa-
cerdotibus.
De here. ca.
cum ex in-
iuncto.
23. q. 1. para-
tus.
Acto. 23. a

† De de. ca.
Tua. 13. q. 1.
Ecclesiæ.

† Leui. 22. a
Ezech. 44. a
De vot. ca.
Magnæ.

† 12. q. 7. Ac-
cusatio epi-
scoporū.
Deute. 22. a
† 23. q. 4. ca.
Ne amisso.
† Deut. 24. a

† Dan. 13. f

† Deu. 16. d
Eccle. 10. d
Gene. 46. a

b. Illi autem qui dicuntur
dij, etiā si qui sunt qui me-
rito dicuntur, prohibiti sunt
maledici, non iussi sunt sa-
crificiis vel vllis latriæ ob-
sequiis honorari. Augu. su-
per Exod. ca. 84.

Non iudicium

Præcepta cere-
monialia dein-

a Ut nō solum personarū, sed & rerū in his tribus solennitatib⁹ dei oblatio fiat.

b Idipsum significās, Christum dominum nostrū, qui verus agnus dei est, nō nisi maturo tempore pati oportere. Chrysost. 10.

c Hæc sententia secundum historiam, Iosue ducem populi Israelitici denotat, qui ideo angel⁹ denominatur, quia ad legationem domini peragendam destinatus est. Rabanus ibid.

d Seruorum dei promissa.
e Quamuis promissiones istæ possint & spiritualiter intelligi, tamen cum secundum temporalem hominū felicitatem intelliguntur, ad vetus testamentum pertinent, ubi quancūq; præcepta (exceptis his quæ in sacramento aliquid significant) eadem ad mores bonos pertinentia reperiuntur, promissiones tamē carnales sunt atque terrenæ. Aug. quæst. 92. super Exod.

f Græcus δαίμων, habet, nō δαίμων. Unde intelligitur quia & δαίμων debetur deo tanquam domino, δαίμων vero nō nisi deo tanquam deo. Aug. quæst. 94. super Exod.

a Significatur autē in quaternario numero, in Moyse & Aaron & Nadab & Abiu, propter quatuor euangelistas, & totius orbis qui in quatuor partes diuiditur, promissionē, & septuaginta de senioribus Israel, numero scilicet septenario duplicato. Aug. in Exod. quæst. 102.

b Hoc est secundū altare, quod Moyse in deserto construxit.

c Quod neq; Hebræi neq; 70. posuerūt. Nā & plures quam 12. esse potuerunt, sicut & Salomō immolauit.
d Contineas promissa dei populo, & promissa populi deo, scilicet Genesim, secundum Hebræos.

e fac

e Quod autē deus se ostendit specie corporali, vel signis corporaliter expressis, non substantia eius appareat, quæ est ipse quod est: sed assumptio formarū visibilium eius omnipotentia subiaceret. Aug. quæst. 101. super Exodum.

egressus es de Ægypto. ^a† Non apparebis in conspectu meo vacuus. ¹⁶ Et solennitatē messis primitiuorum operis tui, quæcūque seminaueris in agro, solennitatem quoque in exitu anni, quando congregaueris omnes fruges tuas de agro. ¹⁷ † Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram domino deo tuo. ¹⁸ Nō immolabis super fermento sanguinem victimæ tuæ, nec remanebit adeps solennitatis meæ vsq; mane. ¹⁹ † Primitias frugum terræ tuæ deferēs in domum domini dei tui. ^b Non cōques hœdum in lacte matris suæ. ²⁰ Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem præparauī. ²¹ Obserua eum, & audi vocē eius, nec contemnendum putes: quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meū in illo. ²² Quod si audieris vocem eius, & feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. ²³ † Præcedetq; te angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chananæumque, & Heuæum, & Iebusæum, quos ego conteram. ²⁴ Non adorabis deos eorum, nec coles eos. Non facies opera eorum, sed destrues eos, & confringes statuas eorum. ²⁵ † Seruietisq; domino deo vestro, vt benedicam panibus tuis, & aquis, & auferam infirmitatem de medio tui. ²⁶ Non erit infœcūda nec sterilis in terra tua. Numerum dierum tuorum implebo. ²⁷ Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris. Cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam, ²⁸ emittens crabrones prius qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, & Hethæum, antequam introeas. ²⁹ Non eiiciam eos à facie tua anno vno, ne terra in solitudinē redigatur, & crescant contra te bestię. ³⁰ Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terram. ³¹ Ponam autem terminos tuos à mari rubro vsq; ad mare Palæstinorum: & à deserto vsque ad fluuium. Tradam in manibus vestris habitatores terræ: & eiiciam eos de conspectu vestro. ³² † Non inibis cum eis fœdus, nec cum diis eorum. ³³ Non habitent in terra tua, ne fortē peccare te faciant in me, si seruiueris diis eorum: quod tibi certē erit in scandalum.

Oblatis domino sacrificiis, fœderisq; sanguine in populum resperso, Moyses multa ad montis vsque radicem comitante caterua, solus ascendit in montem, ubi cum domino quadraginta diebus permansit.

XXIII.

Moysi quoq; dixit: Ascēde ad dominum tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes ex Israel: & adorabitis procul: ¹ † solusq; Moyses ascendet ad dominum, & illi non appropinquabunt, nec populus ascendet cū eo. ² Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba domini atq; iudicia. Responditq; omnis populus vna voce: Omnia verba domini quæ locutus est, faciemus. ³ Scripsit autem Moyses vniuersos sermones domini: & mane cōsurgens ^b ædificauit altare domino ad radices mōtis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israel. ⁴ Misitq; iuuenes de filiis Israel, & obtulerunt holocausta: immolaueruntq; victimas pacificas domino, vitulos ^c duodecim. ⁵ † Tulit itaq; Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras, partem autem residuam fudit super altare. ⁶ Assumensq; ^d volumen fœderis, legit audiente populo. Qui dixerūt: Omnia quæ locutus est dominus, faciemus, & erimus obedientes. ⁷ Ille verō sumptum sanguinem respersit in populū: & ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. ⁸ † Ascenderuntq; Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, ⁹ & viderunt deum Israel. Sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlum cum ferenum est. ¹⁰ Nec super eos qui procul reccesserāt de filiis Israel, misit manum suam. ¹¹ Videruntq; deum, & comederūt, ac biberunt. ¹² Dixit autem dominus ad Moysen: Ascende ad me in montē, & esto ibi, daboq; tibi duas tabulas lapideas, & legem, ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. ¹³ Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius: ascendensq; Moyses in montē dei, ¹⁴ senioribus ait: Expectate hic, donec reuertamur ad vos. Habetis Aaron & Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. ¹⁵ Cūmq; ascēdisset Moyses, operuit nubes montem, ¹⁶ & habitauit gloria domini super Sinai, tegens illum nube

† De conse. di. 1. c. Omnis Christianus. Infr. 35. a
† Deu. 16. d
Eccle. 35. a

† Deut. 14. c
Infr. 34. c

† Infr. 33. a
Iosue
† Deut. 7. c
† Psal. 80. c

† Deute. 7. c

† Deut. 7. a
Infr. 34. b

† Sup. 19. b

† Hebr. 9. b

† Hebr. 9. c

sex diebus. Septimo autem die vocauit eum dominus de medio caliginis.¹⁷ Erat autem species gloriæ domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israel.†¹⁸ f Ingressusque Moyses medium nebulae, ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

Iubetur primitiarum oblatio ad dei tabernaculum formandum, arcam, mensam, ac candelabrum, atque cuncta illis pertinentia.

XXV.

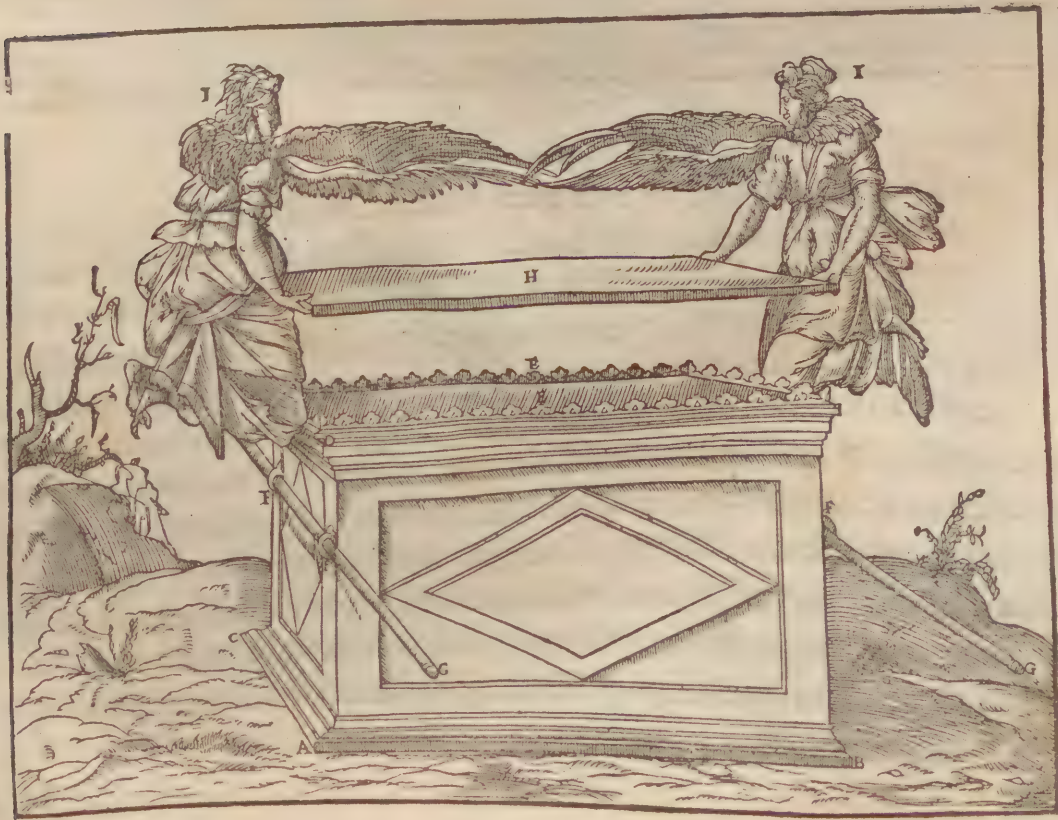
A Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:¹ Loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias. Ab omni homine qui offert ultroque, accipietis eas.†² Hæc sunt autem quæ accipere debetis. ^a Aurum, & argentum, & æs, ³ hyacinthum, & purpuram, coccumque; bis tinctum, & byssum, & pilos caprarum, ⁴ & pelles arietum rubricatas: pellēsque hyacinthinas, & ligna sethim, ⁵ oleum ad luminaria concinnanda, aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris, ⁶ lapides onychinos, & gemmas ad ornandum Ephod, & rationale.†⁷ Facientque mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum, ⁸ iuxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius. Sicque facietis illud.⁹ Arcam de lignis sethim compingite, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos, latitudo cubitum & dimidium, altitudo cubitum similiter ac semissem: ¹⁰ & deaurabis eam auro mundissimo intus & foris. Faciesque supra coronam auream per circuitum, ¹¹ & quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos.† Duo circuli sint in latere vno, & duo in altero. ¹² Facies quoque vectes de lignis sethim, & operies eos auro. ¹³ Inducēsque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis. ¹⁴ Qui semper erunt in circulis, nec vnquam extrahentur ab eis. ¹⁵ Ponesque in arca^b testamenti testimonium quam dabo tibi. ¹⁶ Facies & propitiatorium de auro mundissimo. Duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac semissem latitudo. ¹⁷ Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies ex utraque parte oraculi. ¹⁸ Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. ¹⁹ Vtrunque latus propitiatorii tegant expandentes alas, & operientes oraculum: respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium, quo operienda est arca: ²⁰ in qua pones testimonium quod dabo tibi. ²¹ Inde præcipiā & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim qui erunt super arcam testimonij, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel.

f. Moyses ingressus mediū nebulae, ut diuina & occulta sapientiæ facilius penetraret, fuitque ibi cum domino quadraginta diebus ac noctibus, ut hoc numero temporis disceret, quod illi solūmodo decalogū legis, quem cum populo suo acceperat, possent implere, quos euangelicæ gratia veritatis, quæ quatuor libris erat describenda, inueniret. Beda ibid.

a. Hi quatuor colores quibus tabernaculum conficitur, quatuor elementa quibus mundus constituitur, designabant, ut mundo tabernaculum assimilaretur.

b. Tabulas decem præceptorum fœdus inter deum & hominem testificantes.

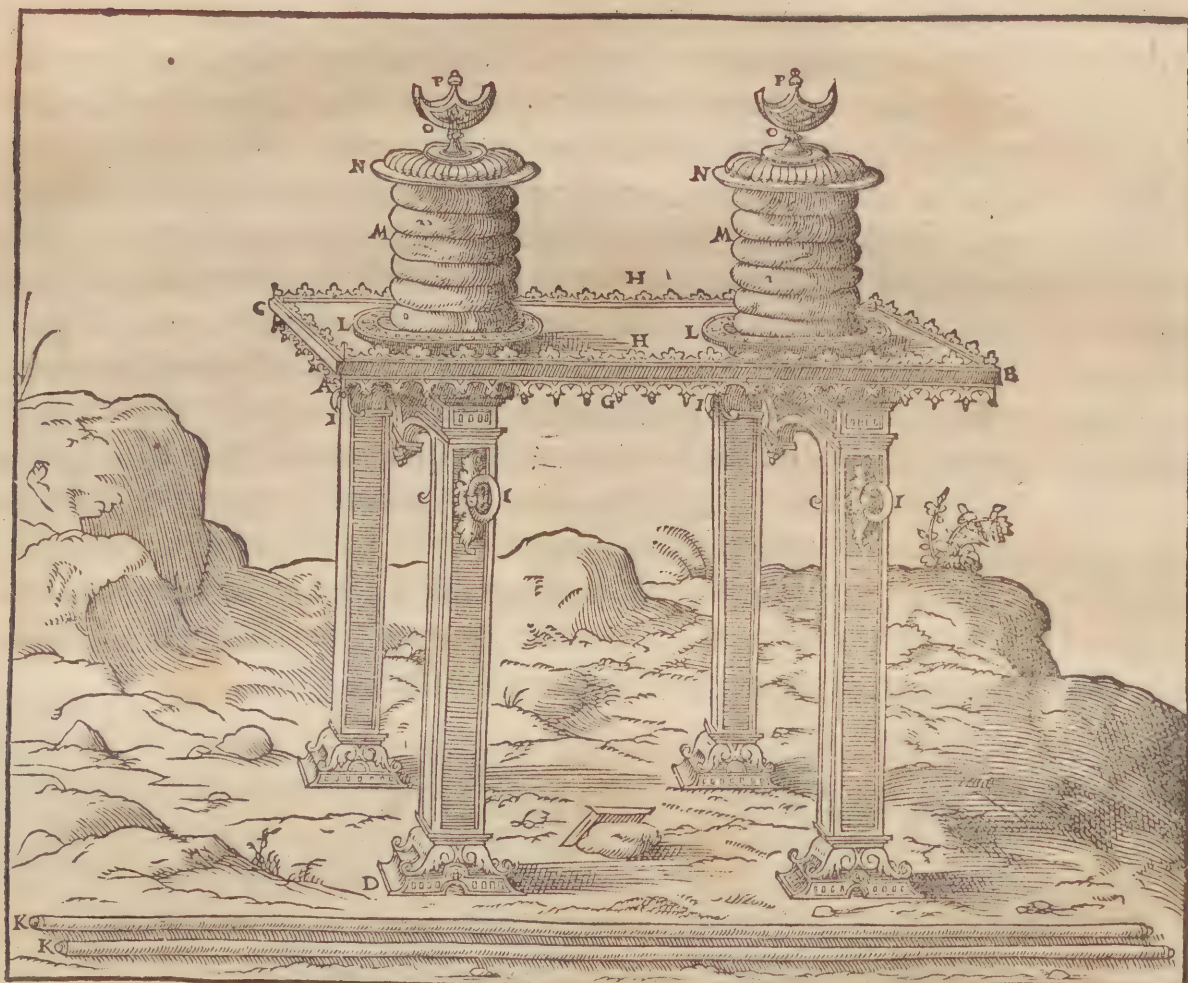
ARCA TESTIMONII.

²³ Facies & mensam de lignis sethim habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine cubitum, & in altitudine cubitum ac semissem: ²⁴ & inaurabis eam auro purissimo. Faciesq; illi labium aureum per circuitum, ²⁵ & ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis, & super illam alteram coronam aureolam. ²⁶ Quatuor quoque circulos aureos præparabis, & pones eos in quatuor angulis eiusdem mensæ per singulos pedes. ²⁷ Subter coronam erunt circuli aurei, ut mittantur vectes per eos, & possit mensa portari. ²⁸ Ipsos quoq; vectes facies de lignis sethim, & circundabis auro, ad subuehendam mensam. ²⁹ Parabis & acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo: ³⁰ & pones super mensam^c panes propositionis in conspectu meo semper.

^c. Duodecim panes quolibet sabbato renouatos.

MENSA PANVM PROPOSITIONIS.

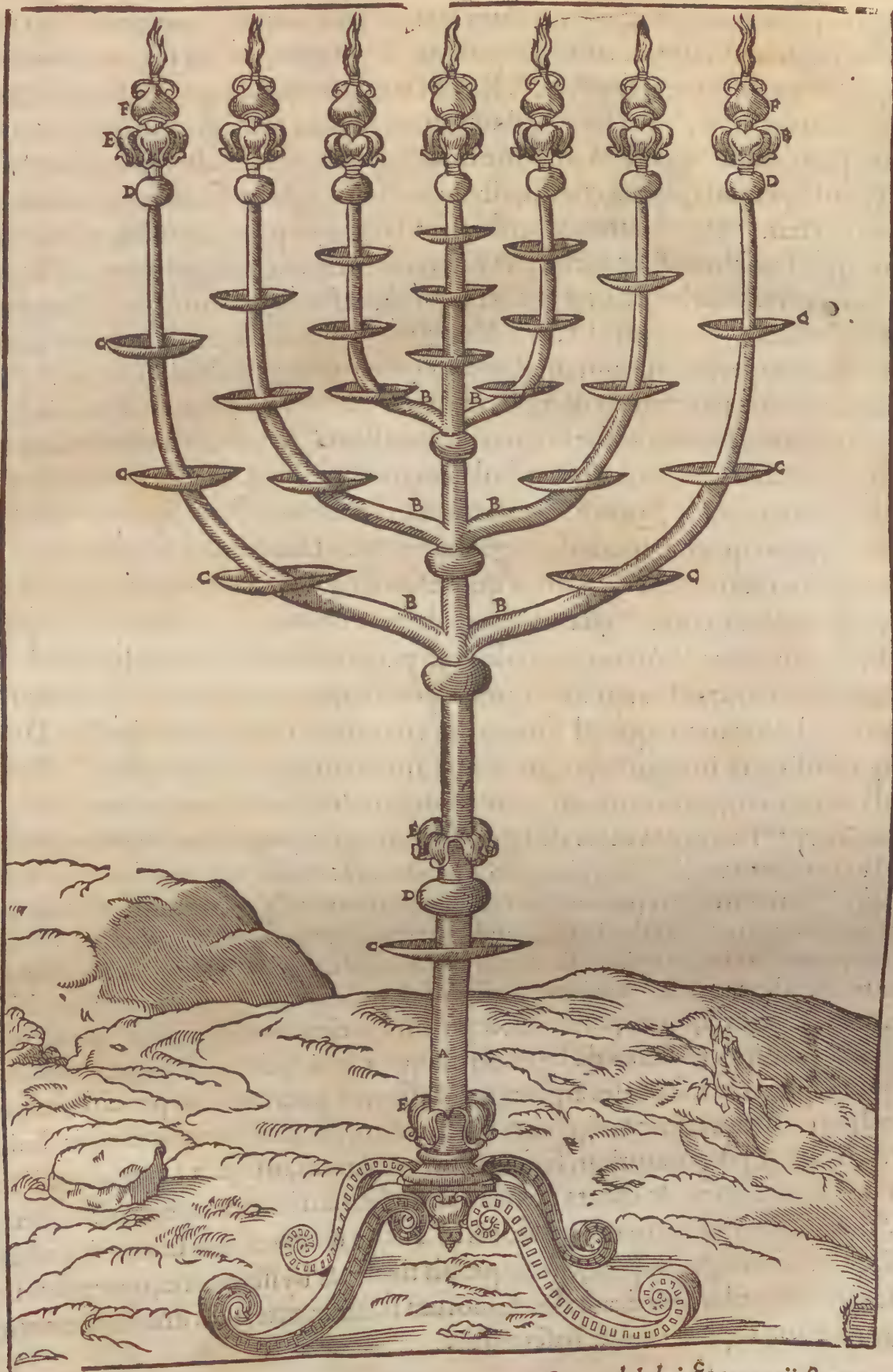

³¹ Facies & candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile eius, & calamos, scyphos, & spherulas, ac lilia ex ipso procedentia. ³² Sex calami egredientur de lateribus, tres ex vno latere, & tres ex altero. ³³ Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, spherulæq; simul & lilia, & tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, spherulæque simul & lilia. Hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili. ³⁴ In ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, spherulæque per singulos, & lilia. ³⁵ Spherulæ sub duobus calamis per tria loca: qui simul sex sunt procedentes de hastili vno. ³⁶ Et spherulæ igitur, & calami ex ipso erunt vniuersa ductilia ex auro purissimo. ³⁷ Facies & lucernas septem, & pones eas super candelabrum, ut luceant ex aduerso. ³⁸ Emunctoria quoque, & ubi ea quæ emuncta sunt ex suis, habebit talentum auri purissimi. ³⁹ Inspice, & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

†Hebr. 8. b
Acto. 7. b

CANDE-

CANDELABRVM AVREVM.

- A Hastile, sive truncus candelabri.
 B Calami sex.
 C Scyphi, sive calices vigintiduo.
 D Sphæra vndeçim.
 E Lilia, sive flores nouem.
 F Lucernæ septem.

Tabernaculi Mosaici, veli arce, propitiatorij, mensæ, candelabri, & tentorij forma
 & constructio. XXVI.

Ios. 3. 6.

A

Abernaculum^a verò ita facies: Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho ac purpura, coccòque bis tincto variatas opere plumario facies.
² Lōgitudō cortinæ vni⁹ habebit vigintiocto cubitos, latitudo quatuor cubitorum erit. Vnius mensuræ fient vniuersa tentoria.
³ Quinque cortinæ sibi iungētur mutuo, & aliæ quinq; nexu simili cohærebūt.
⁴ Anfulas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus faciēs cortinarum, vt possint inuicē copulari.
⁵ Quinquagenas anfulas cortina habebit in vtraque parte ita insertas, vt

a Tabernaculum quod fecit domino Moyses in longitudine, sicut & templum quod fecit Salomon in Ierusalem, statum vniuersalis ecclesiæ designat: quæ partim iam cū domino regnat in cœlis, partim in præsentia adhuc peregrinatur à domino. Beda lib. 2. cap. 1. de tabernaculo.

ansa contra ansam veniat, & altera alteri possit aptari. ⁶ Facies & quinquaginta circulos aureos, quibus cortinarum vela iungenda sunt, ut vnum tabernaculum fiat. ⁷ Facies & saga cilicina vndecim ad operiendum tectum tabernaculi. ⁸ Longitudo sagi vnus habebit triginta cubitos, & latitudo quatuor. Aequa erit mensura sagorum omnium. ⁹ E quibus quinque iunges seorsum, & sex sibi mutuo copulabis, ita ut sextum sagum in fronte tecti duplices. ¹⁰ Facies & quinquaginta ansas in ora sagi vnus, ut coniungi cum altero queat, & quinquaginta ansas in ora sagi alterius, ut cum altero copuletur. ¹¹ Facies & quinquaginta fibulas æneas, quibus iungantur ansæ: ut vnum ex omnibus operimentum fiat. ¹² Quod autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est, vnum sagum quod amplius est, ex medietate eius operies tabernaculi posteriora: ¹³ & cubitus ex vna parte pædebit, & alter ex altera, qui plus est in sagorum longitudine, utrumque; latus tabernaculi protegens. ¹⁴ Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & super hoc rursus aliud operimentum de hyacinthinis pellibus. ¹⁵ Facies & tabulas stantes tabernaculi de lignis sethim, ¹⁶ quæ singule denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine singulos ac semissem. ¹⁷ In lateribus tabulæ, duæ incastaturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur. Atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur. ¹⁸ Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad austrum: ¹⁹ quibus quadraginta bases argenteas fundes, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subiiciantur. ²⁰ In latere quoque secundo tabernaculi, quod vergit ad aquilonem, viginti tabulæ erunt, ²¹ quadraginta habentes bases argenteas. Binæ bases singulis tabulis supponentur. ²² Ad occidentalem verò plagam tabernaculi facies sex tabulas, ²³ & rursus alias duas, quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi. ²⁴ Eruntque sibi coniunctæ à deorsum vsque ad sursum, & vna omnes compago retinebit. Duabus quoque; tabulis quæ in angulis ponendæ sunt, similis iunctura seruabitur. ²⁵ Et erunt simul tabulæ octo, bases earum argenteæ sedecim, duabus basibus per vnam tabulam supputatis. ²⁶ Facies & vectes de lignis sethim, quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi, ²⁷ & quinque; alios in altero, & eiusdem numeri ad occidentalem plagam: ²⁸ qui mittentur per medias tabulas à summo vsque; ad summum. ²⁹ Ipsas quoque; tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata contineant: quos operies laminis aureis. ³⁰ Et eriges tabernaculum iuxta exemplar quod tibi in monte monstratum est. ³¹ Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccòque; bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum: ³² quod appendes ante quatuor columnas de lignis sethim, quæ ipsæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, sed bases argenteas. ³³ Inferetur autem velum per circulos, intra quod pones arcam testimonij, quo & sanctuarium, & sanctuarij sanctuaria diuidentur. ³⁴ Pones & propitiatorium super arcam testimonij, in sancta sanctorum: ³⁵ mensamque extra velum, & contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano. Mensa enim stabit in parte aquilonis. ³⁶ Facies & tentorium in introitu tabernaculi, de hyacintho, & purpura, coccòque; bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, ³⁷ & quinque columnas deaurabis lignorum sethim: ante quas ducetur tentorium, quarum erunt capita aurea, & bases æneæ.

b Quanta fuerit longitudo tabernaculi, specialiter non exprimitur, sed ex eo innuitur, quod parietes eius ex tabulis viginti compacti essent, & hæ singule singulos cubitos ac semissem latitudinis habuisse perhibentur. viginti namque cubiti, & vices semis cubiti triginta cubitorum summam complebunt: quæ fuisse tabernaculi longitudinem etiam Ioseph. scribit. Beda. lib. 2. ca. 1. de tabernaculo.

† 36. dist. ca. Qui ecclesiasticis. 9. Ecce quod. Infra 37. a

† Sup. 24. a

CORTINÆ

CORTINÆ CHERVBINIS SPARSÆ.

A Altera portio decem cortinarū alatis imaginibus ornatarum, quæ primum tabernaculi operimentum constituebant. Illis enim sagi cilicina, pelles arietum rubricatæ, & pelles taxorū quas interpres vocat hyacinthinas, supersternebantur.

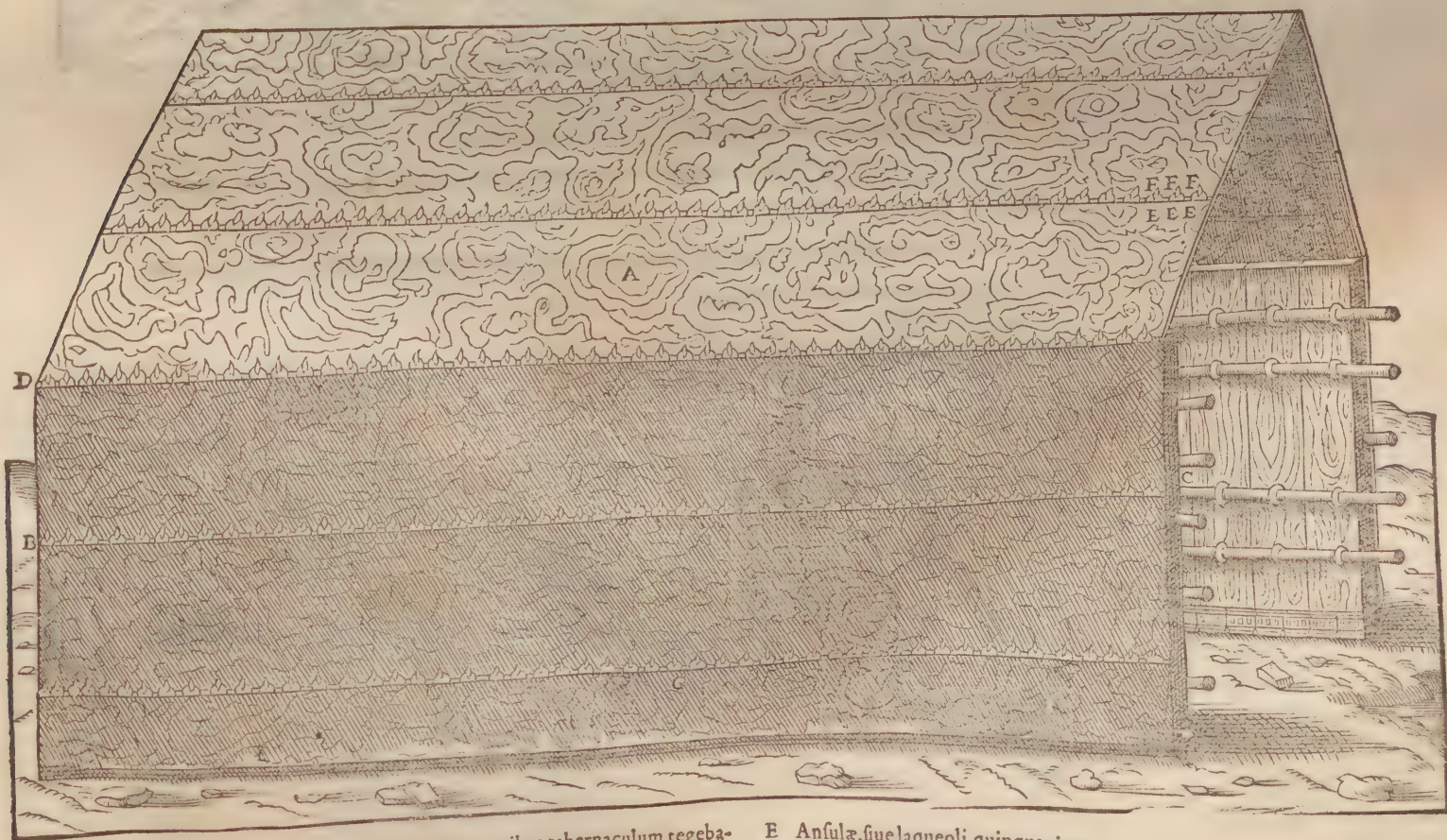
B C Longitudo, viginti octo cubitorum.

B D Latitudo singularum, quatuor cubitorum.

E Anfulæ, siue laqueoli hyacinthini, quinquaginta.

F Circuli, siue vncini aurei, quinquaginta.

SAGA CILICINA.

A Undecim sagorum cilicinarum quibus tabernaculum tegebatur, altera portio.
B C Longitudo, triginta cubitorum.
B D Latitudo, quatuor cubitorum.

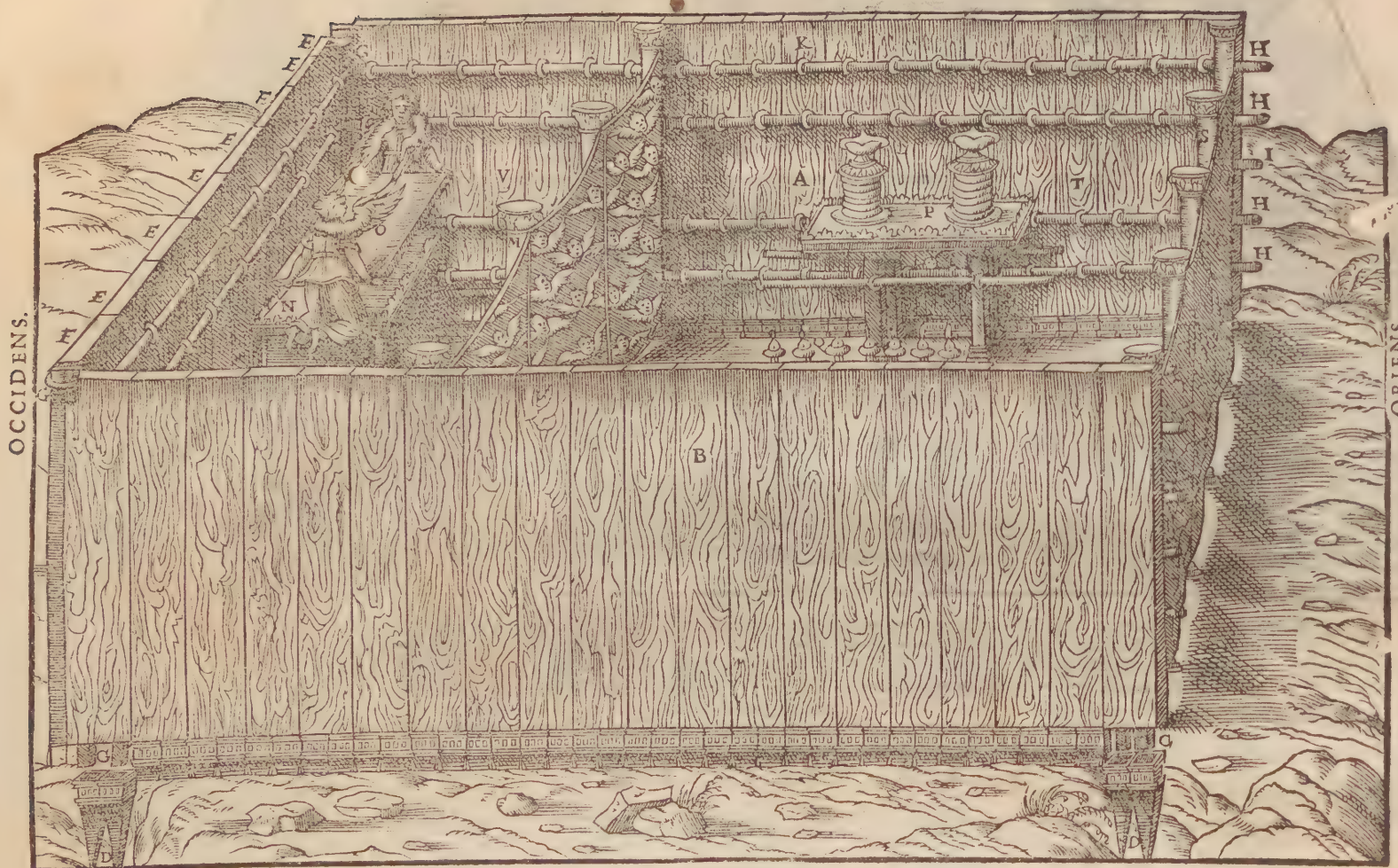
E Anfulæ, siue laqueoli, quinquaginta.

F Fibulæ æneæ, siue vncini ænei, quinquaginta.

G Sextum sagum, quod introrsum replicatur.

TABERNACVLVM.

SEPTENTRIO.

MERIDIES.

- A Tabulæ viginti in latere Aquilonari, longitudinis decem cubitorum, & latitudinis cubiti & dimidij.
 B Tabulæ viginti in latere meridiano.
 C Incastraturæ duæ vel potius cardines duo (deux tenons) sub vnaquaque tabula. Idem videres in octodecim reliquis, nisi cardines immissi essent in foramina basium suarum in terram defixarum.
 D Basès duæ sub vnaquaque tabula.
 E Tabulæ sex ad occidentem.
 F Tabulæ duæ angulares, quæ viginti tabulis meridionalibus & viginti tabulis septentrionalibus iunguntur compage vna, siue circulo vno.
 G Compages, vel potius circuli.
 H Vestes quatuor, qui per annulos mittuntur ad coniungendas tabulas.
 I Vestis medijs, qui traicitur per medias tabulas.
 K Annuli siue circuli in quos immittuntur vestes.
 L Velum quo sanctum sanctorum à Sancto separatur.
 M Columnæ quatuor, cum capitellis & basibus.
 N Arca testimonij in sancto sanctorum.
 O Propitiatorium, siue cooperimentum arcæ.
 P Mensa propositionis panum.
 Q Candelabrum.
 R Tentorium aut velum in introitu tabernaculi.
 S Columnæ quinque cum capitellis & basibus.
 T Sanctum.
 V Sanctum sanctorum.

Altare,

*Altare, & atrium tabernaculi, tentorium, columnæ, & oleum lucernarum
formari iubentur.*

XXVII.

† Infr. 38.
a. b.

Acies† & ^a altare de lignis sethim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id est quadrum, & ^b tres cubitos in altitudine. ² Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt, & operies illud ære. ³ Faciesq; in usus eius lebetes ad suscipiendos cineres, & forcipēs, atque fuscinulas, & ignium receptacula. Omnia vasa ex ære fabricabis. ⁴ Craticulamque in modum retis æneam, per cuius quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei, quos pones subter arulam altaris. Eruntque craticula usque ad altaris medium.† ⁶ Facies & vectes altaris de lignis sethim duos, quos operies laminis æneis: ⁷ & induces per circulos, eruntque ex utroque latere altaris ad portandum. ⁸ Non solidum, sed inane & cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est. ⁹ Facies & atrium tabernaculi: in cuius australi plaga contra meridiem erunt tentoria de bysso retorta. Centum cubitos unum latus tenebit in longitudine, ¹⁰ & columnas viginti cum basibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea. ¹¹ Similiter & in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, & bases æneæ eiusdem numeri, & capita earum cum cælaturis suis argentea. ¹² In latitudine verò atrij quod respicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, basesq; totidem. ¹³ In ea quoque atrij latitudine quæ respicit ad orientem, quinquaginta cubiti erunt, ¹⁴ in quibus quindecim cubitorum tentoria lateri uno deputabuntur, columnæque tres, & bases totidem: ¹⁵ & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres, & bases totidem. ¹⁶ In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho, & purpura, coccòque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarij. Columnas habebit quatuor, cum basibus totidem. ¹⁷ Omnes columnæ atrij per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis. ¹⁸ In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta. Altitudo quinque cubitorum erit, fietque de bysso retorta, & habebit bases æneas. ¹⁹ Cuncta vasa tabernaculi in omnes usus & ceremonias, tam paxillos eius quam atrij ex ære facies.† ²⁰ Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij ²¹ extra velum quod oppansum est testimonio, & collocabunt eam Aaron & filij eius, ut usque mane luceat coram domino. Perpetuus erit cultus per successiones eorum coram filiis Israel.

a Scilicet holocaustorum extra tabernaculum sub dio.
b. De altari quaeritur quomodo tribus cubitis altum esse voluerit, cum tanta ferretur statura hominis altitudo. Quomodo ergo ministrabatur altari, cum gradus habere altare alio loco prohibeat? Sed illud dicebat de altari quod terravel lapidibus construendum esset, ubi gradus ipsi coadificati ad corpus altaris utique pertinerent.

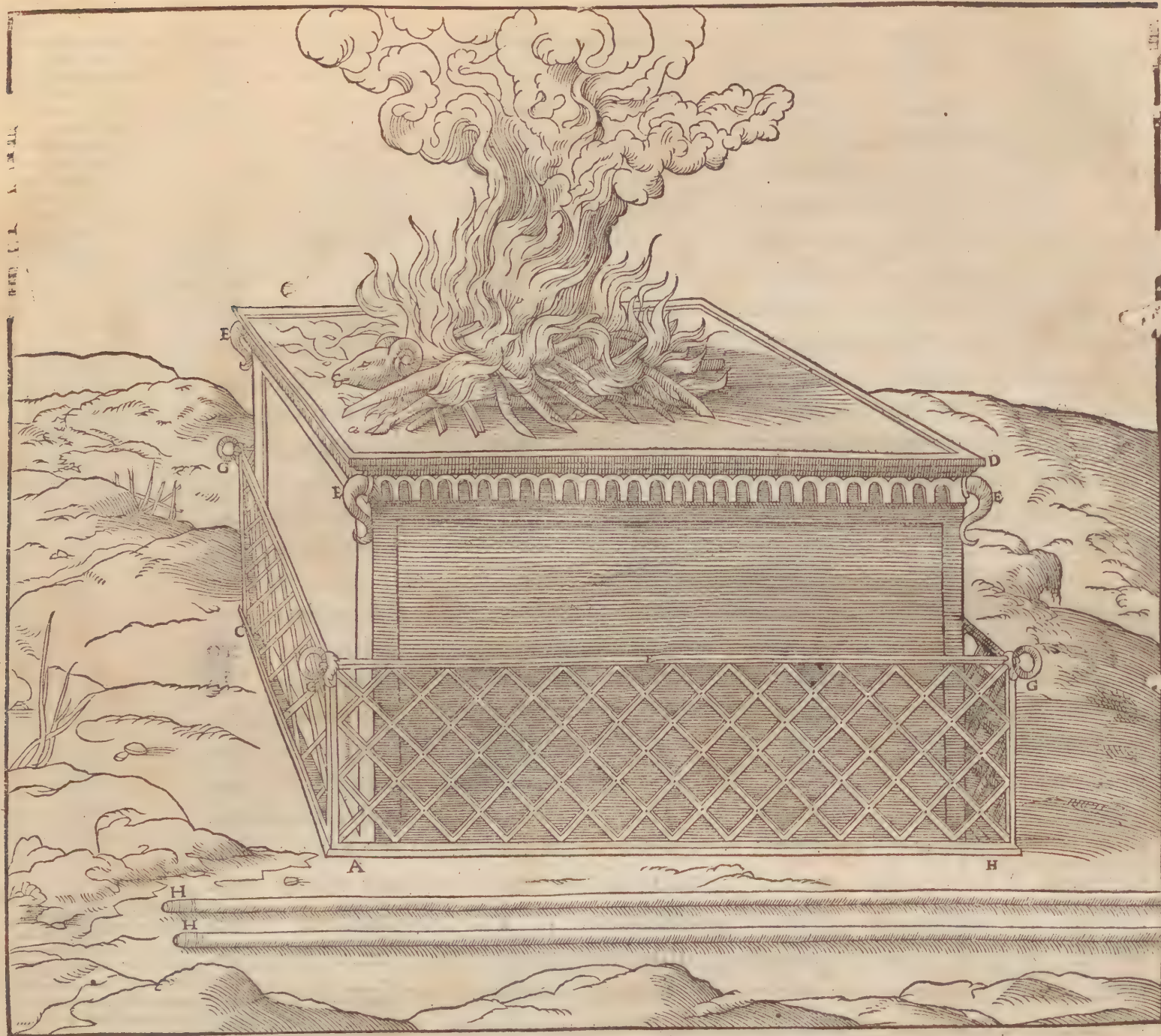
c Item cum dicit: Et super atrium in circuitu tabernaculi & altaris, manifestat altare holocaustorum ad ostium tabernaculi forinsecus fuisse, ut atrio totum ambiretur, & altare esset infra atrium inter portam atrij & ostium tabernaculi.

Leuit. 7. b
Leuit. 16. d
† 21. dist. 9. i.
75. dist. c. 1.
in ver.
Moyse.

d Disposito omni ornamento tabernaculi consequenter etiam lumen lucernæ prævideretur, ut decor eius admirabilis sicut interdiu lumine solari, ita etiam noctu lucernalibus flammis illustraretur, ne unquam in domo dei aliquis tenebrarum locus aliqua umbra possit hora subrepere. Beda de Taberna. lib. 3. cap. 1.

e iij

ALTARE HOLOCAVSTI.

AB Longitudo, quinque cubitorum.
AC Latitudo, quinque cubitorum.
BD Altitudo, trium cubitorum.

E Cornua.
F Craticula.
G Annuli aenei.
H Vectes.

ATRII DESCRIPTIO.

AB Longitudo atrij centum cubitorum versus meridiem, in qua xx. columnæ altitudinis quinque cubitorum cum basibus & capitellis, & tentoriis de bysso retorta.
CD Longitudo æqualis versus septentrionem.
BC Latus occidentale L. cubitorum longitudinis. in quo decem columnæ altitudinis quinque cubitorum cum basibus & capitellis & tentoriis de bysso retorta.
AD Latus orientale etiam quinquaginta cubitorum.

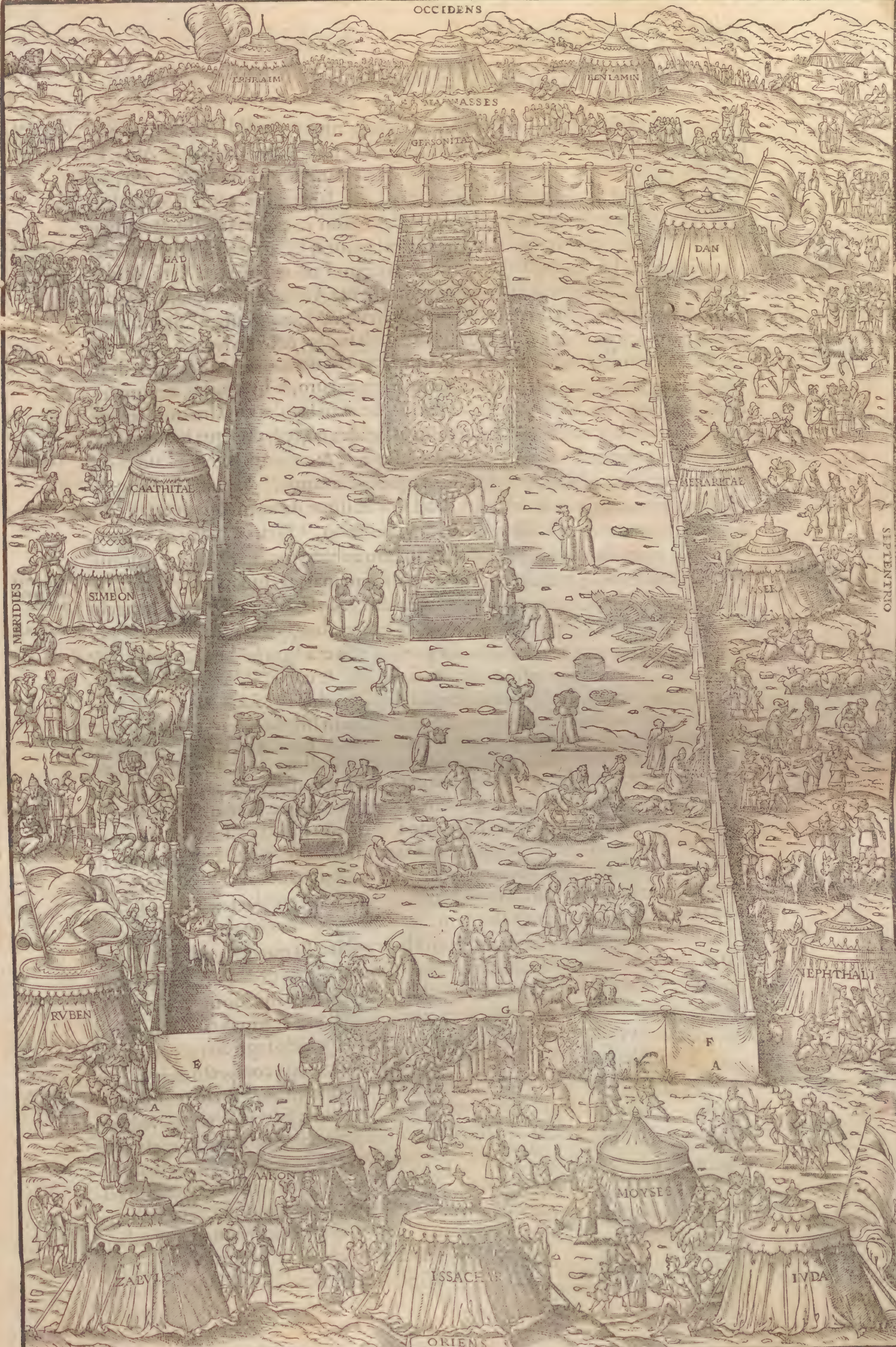
E Tentoria, quindecim cubitorum in latere vno de bysso retorta, cum tribus columnis altis quinque cubitos, cum capitellis & basibus suis.
F Tentoria æqualia in latere altero.
G Tentoria viginti cubitorum in introitu atrij opere phrygionico facta, cum columnis quatuor.
H Paxilli quibus funes tentoriorum alligabantur.

Secundum dimensiones quæ traduntur Exodi xxvij. atrium tabernaculi accedit ad formam quadratam potius quàm ad pyramidatam. Quòd verò in hoc schemate pyramidatam speciem præ se ferat magis quàm quadratam, id pictori tribues, qui ne imperitiæ artis suæ damnaretur, hic optica servare voluit. Ordinem castrorum filiorum Israel pete è capite secundo Numerorum.

Describuntur pagina proxima

ATRIUM, TABERNACVLUM, OBLATIONES, ET
SACRIFICIA, CASTRA

OCCIDENS

Aplica † quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar, ² faciēsque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. ³ Et loquēris cunctis sapientibus corde quos repleui spiritu prudentiæ: vt faciant vestes Aaron in quibus sanctificatus mini-

a Indumenta sacerdotis abunde Hiero. exposuit to. 2. ad Fabiolam.

b Ephod primum sacerdotis indumentum.

stret mihi. ⁴ Hæc autem erunt vestimenta quæ facient. † ^a Rationale, & superhumeralis, tunicam, & lineam strictam, cidarim, & balteum. Facient fratri tuo Aarō, & filiis eius vestimenta sancta: vt sacerdotio fungantur mihi. ⁵ Accipientq; aurum, & hyacinthum, & purpuram, coccūmq; bis tinctum, & byssum. ⁶ Facient autem ^b superhumeralis de auro, & hyacintho, & purpura, coccōq; bis tincto, & bysso retorta, opere polymito. ⁷ Duas oras iunctas habebit in vtroq; latere summitatum, vt in vnum redeat.

⁸ Ipsa quoq; textura, & cuncta operis varietas, erit ex auro, & hyacintho, & purpura, coccōque bis tincto, & bysso retorta. ⁹ Sumēsque duos lapides onychinos, & sculpes in eis nomina filiorum Israel, ¹⁰ sex nomina in lapide vno, & sex reliqua in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum. † ¹¹ Opere sculptoris, & cælatura gēmarij sculpes eos nominibus filiorum Israel, inclusos auro atque circundatos, ¹² & pones in vtroq; latere superhumeralis, memoriale filiis Israel. Portabitque Aaron nomina eorum corā domino super vtrunque humerum ob recordationem. ¹³ Facies & vncinos ex auro, ¹⁴ & duas catenulas auri purissimi sibi inuicem cohærentes, quas inferes vncinis.

c Pectorale, secundum sacerdotis indumentum.
d Id est, quadrum æquilaterum.

† ^c ¹⁵ Rationale quoq; iudicij facies opere polymito iuxta texturam superhumeralis, ex auro, hyacintho, & purpura, coccōq; bis tincto, & bysso retorta. ^d ¹⁶ Quadrangulū erit, & duplex. Mensurā palmi habebit tam in longitudine, quā in latitudine: ¹⁷ ponēsque in eo quatuor ordines lapidum. In primo versu erit lapis sardius, & topazius, & smaragdus. ¹⁸ In secundo carbunculus & sapphirus, & iaspis. ¹⁹ In tertio lyncurys, achates, & amethystus. ²⁰ In quarto chrysolithus, onychinus, & beryllus. Inclusi auro erunt per ordines suos, ²¹ habebūntq; nomina filiorum Israel. Duodecim nominibus cælabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus. ²² Facies in rationali catenas sibi inuicem cohærentes, ex auro purissimo, ²³ & duos annulos aureos, quos pones in vtraque rationalis summitate, ²⁴ catenāsque aureas iunges annulis qui sunt in marginibus eius, ²⁵ & ipsarum catenarum extrema duobus copulabis vncinis in vtroque latere superhumeralis, quod rationale respicit. ²⁶ Facies & duos annulos aureos, quos pones in summitatibus rationalis, & in oris quæ è regione sunt superhumeralis, & posteriora eius aspiciunt: ²⁷ necnō & alios duos annulos aureos, qui ponendi sunt in vtroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit cōtra faciem iuncturæ inferioris, vt aptari possit cum superhumerali, ²⁸ & stringatur rationale annulis suis cum annulis superhumeralis vitta hyacinthina, vt maneat iunctura fabrefacta, & à se inuicē rationale & superhumeralis nequeant separari. ²⁹ Portabitq; Aaron nomina filiorum Israel in rationali iudicij super pectus suum quādo ingreditur sanctuarium, memoriale coram domino in æternum. ³⁰ Pones autem in rationali iudicij doctrinam & veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingreditur coram domino: & gestabit iudicium filiorum Israel † in pectore suo, in conspectu domini semper. ³¹ Facies & ^e tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, ³² in cuius medio supra erit capitium, & ora per gyrum eius textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur. ³³ Deorsum verò ad pedes eiusdem tunice per circuitū quasi mala punica facies ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, & bysso retorta, mixtis in medio tintinnabulis, ³⁴ ita vt tintinnabuū sit aureum & malum punicum, † rursumque tintinnabulum aliud aureum, & malum punicum. ³⁵ Et vestietur ea Aaron in officio ministerij, vt audiatur sonitus quando ingreditur & egreditur sanctuarium in cōspectu domini, & nō moriatur. ³⁶ Facies & ^f laminam de auro purissimo, in qua sculpes opere cælatoris ^g sanctum domino. ³⁷ Ligabisque eam vitta hyacin-

e Tertium sacerdotis indumentum.

f Quartum sacerdotis ornamentum.

g יהוה Iehouah nomen domini tetragrammaton.

† 21. dist. c. 1.
& 75. ca. Ordinationes.

† 40. di. c. 1.
36. di. c. Qui ecclesiasticus. 9. Ecce.

† Sap. 18. 6.

† 36. dist. ca. Qui ecclesiasticus.

Sap. 10. 3.

† 43. dist. ca. Sic rector. Eccle. 45. b.

† Ecclesiastici 45. b.
† 43. dist. ca. Sic rector.

hyacinthina, & erit super tiaram ³⁸ imminens fronti pontificis. Portabitque Aaron iniquitates eorum quæ obtulerunt & sanctificauerunt filij Israel, in cunctis muneribus & donariis suis. Erit autem lamina semper in fronte eius, vt placatus sit ei dominus. ³⁹ Stringesque tunicam bysso, & ^h tiaram byssinam facies, & ⁱ balteum opere plumarij. ⁴⁰ Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis, & balteos, ac tiaras in gloriam & decorem: ⁴¹ vestiésque his omnibus Aaron fratrē tuum, & filios eius cum eo, & cunctorum consecrabis manus, sanctificabisq; illos, vt sacerdotio fungantur mihi. ⁴² Facies & ^k sceminalia linea, vt operiant carnem turpitudinis suæ, à renibus vsque ad femora, ⁴³ & vtentur eis Aaron & filij eius quando ingredientur tabernaculū testimonij, vel quando appropinquant ad altare, vt ministrent in sanctuario: ne iniquitatis rei moriantur. Legitimum sempiternum erit Aaron, & semini eius post eum.

h. Quintum sacerdotis indumentum.
i. Sextum sacerdotis indumentum.

k. Braccas ab umbilico ad genua vsque porrectas, quibus verenda celantur. Hiero. de veste sacerdo. ad Fabiolani.

ORNATVS SVMMI SACERDOTIS.

- A Superhumale, seu ephod.
- BC Dux oræ superhumeralis.
- D Textura, siue artificium superhumeralis, la bordure.
- E Lapides onychini duo, quibus insculpta erant nomina duodecim filiorum Israel.
- F Paleæ aureæ, pro quibus interpretes vertit vncinos.
- G Catenulæ.
- H Pectorale iudicij, pro quo interpretes vertit, rationale iudicij, in quo duodecim lapides, in quibus incisa nomina duodecim filiorum Israel.
- I Vncini in paleis aureis.
- k Annuli quatuor in extremitatibus pectoralis iudicij.
- L Annuli in lateribus superhumeralis.
- M Vittæ hyacinthina.
- N Tunica quæ superhumerali supponebatur, in cuius superiori parte erat capitium siue foramen, per quod caput traiebat sacerdos.
- O Tintinnabula aurea.
- P Mala punica.
- Q Lamina, qua vitæ hyacinthina religabatur tiaræ.
- R Tunica byssina.
- S Tiara.
- T Balteum siue cingulum.

Sacerdotum consecratio, ritusque oblationis pro illis.

XXIX.

Sed & hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, panesque azymos, & crustulam absque fermento, quæ conspersa sint oleo, lagana quoque azyma oleo lita. De simila triticea cuncta facies, & posita in canistro offeres: vitulum autem & duos arietes. [†] & Aaron ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi testimonij. Cumque laveris patrem cum filiis suis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est linea & tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo, & pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum unctionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur. ⁸ Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingesque balteo, Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. [†] Postquam initiaueris manus eorum, applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij. Imponentque Aaron & filij eius manus super caput illius, & mactabis eum in conspectu domini iuxta ostium tabernaculi testimonij: ¹² sumptumque de sanguine vituli pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes iuxta basim eius. [†] ¹³ Sumes & adipem totum qui operit intestina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem qui super eos est: & offeres incensum super altare: ¹⁴ carnes verò vituli & corium & fimum combures foris extra castra, eo quod pro peccato sit. ¹⁵ Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron & filij eius manus: ¹⁶ quem cum mactaueris, tolles de sanguine eius, & fundes circa altare: ¹⁷ ipsum autem arietem secabis in frusta, lotaque intestina eius, & pedes pones super concisas carnes, & super caput illius, ¹⁸ & offeres totum arietem incensum super altare. [†] Oblatio est domino odor ^a suauissimus victimæ domini. ¹⁹ Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus. ²⁰ Quem cum immolaueris, sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorum eius, & super pollices manus eorum, ac pedis dextri: fundesque sanguinem super altare per circuitum. [†] ²¹ Cumque tuleris de sanguine qui est super altare, & de oleo unctionis, asperges Aaron & vestes eius, filios & vestimenta eorum. Consecratisque ipsis & vestibus, ²² tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes atque adipem qui super eos est, armumque dextrum, eo quod sit aries consecrationis, ²³ tortamque panis vnius crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu domini, ²⁴ ponesque omnia super manus Aaron & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram domino. [†] ²⁵ Suscipiesque vniuersa de manibus eorum, & incendes super altare in holocaustum, odorem suauissimum in conspectu domini: quia oblatio eius est. ²⁶ Sumes quoque pectusculum de ariete quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud eleuatum coram domino, & cedit in partem suam. ²⁷ Sanctificabisque & pectusculum consecratum, & armum quem de ariete separasti, ²⁸ quo initiatus est Aaron & filij eius, cedentque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filiis Israel: quia primitiua sunt, & initia de victimis eorum sacrificis quæ offerunt domino. ²⁹ Vestem autem sanctam qua vtetur Aaron, habebunt filij eius post eum, ut vngantur in ea, & consecrentur manus eorum. ³⁰ Septem diebus vtetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius, & qui ingreditur tabernaculum testimonij, ut ministret in sanctuario. ³¹ Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto, ³² quibus vescetur Aaron & filij eius. [†] Panes quoque qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonij comedent, ³³ ut sit placabile sacrificium, & sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt. ³⁴ Quod si remanserit de carnibus consecratis siue de panibus usque mane, combures reliquias igni. Non comedentur, quia sanctificata sunt. ³⁵ Omnia quæ præcipi tibi, facias super Aaron & filiis eius. Septem diebus consecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.

†Leuit.9.a

Leui.1.b.3.b

†Leuit.3.a

†De consec.
dist.2.c. Non
oportet.

†21, dist. c.1.

†De consec.
dist.2.c. Nō
oportet.

†Leuit.9.a

^a Quod odor suauitatis sepe domino dicitur sacrificium de iecorum victimis in scripturis sacris, non utique deus odore fumi delectatur, sed tantum illud quod hic significatur, spiritualiter deum delectat, cum spiritualiter exhibetur. Augustinus in Exodus. quæst. 127.

piandum. Mundabisque altare cum immolaueris expiationis hostiam, & unges illud in sanctificationem.³⁷ Septem diebus expiabis altare, & sanctificabis: & erit sanctum sanctorum. Omnis qui tetigerit illud, sanctificabitur.³⁸ Hoc est quod facies in altari, [†]^b Agnos anniculos duos per singulos dies iugiter:³⁹ vnum agnum mane, & alterum vespere:⁴⁰ decimam partem similæ conspersa oleo tuso, quod habeat mensuram quartam partem hin: & vinum ad libandum eiusdem mensuræ in agno vno.⁴¹ Alterum verò agnum offeres ad vespem, iuxta ritum matutinæ oblationis, & iuxta ea quæ diximus, in odorem suauitatis.⁴² Sacrificium domino deo est oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonij coram domino: vbi constituam ut loquar ad te.⁴³ Ibique præcipiam filiis Israel: & sanctificabitur altare in gloria mea.⁴⁴ Sanctificabo & tabernaculum testimonij cum altari, & Aaron cum filiis suis, ut sacerdotes fungantur mihi.⁴⁵ Et habitabo in medio filiorum Israel, eròque eis deus,⁴⁶ & sciēt quia ego dominus deus eorum, qui eduxi eos de terra Ægypti, ut manerem inter illos, ego dominus deus ipsorum.

Altaris thymiamatis, & pecunie exigendæ, labij anei construendi, vñctionis thymiamatis, & quæ ad tabernaculum spectant, institutio. XXX.

Facies quoque altare ad adolendum thymiamata de lignis sethim,² habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id est quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent, vestiēsque illud auro purissimo, tam craticulam eius, quam parietes per circuitum, & cornua. Faciēsque ei coronam aureolam per gyrum,⁴ & duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, & altare portetur.⁵ Ipsos quoque vectes facies de lignis sethim, & inaurabis.⁶ Ponēsque altare contra velum quod ante arcam pendet testimonij, coram propitiatorio quo tegitur testimonium, vbi loquar tibi:⁷ & adolebit incensum super eo Aaron, suauē fragrans mane. Quando componet lucernas, incendet illud:⁸ & quando collocabit eas ad vespem, vret thymiamata sempiternum coram domino in generationes vestras.⁹ Non offeretis super eo thymiamata compositionis alterius, nec oblationem & victimam, nec libamina libabitis.¹⁰ Et deprecabitur Aaron super cornua eius semel per annum in sanguine quod oblatum est pro peccato, & placabit super eo in generationibus vestris. Sanctum sanctorum erit domino.[†]¹¹ Locutusque est dominus ad Moysen, dicēs:¹² Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti.¹³ Hoc autem dabit omnis qui trāsīt ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi.[†]^b Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offeretur domino.¹⁴ Qui habetur in numero à viginti annis & supra, dabit pretium.¹⁵ Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet.¹⁶ Susceptamque pecuniam quæ collata est à filiis Israel, trades in vñctum tabernaculi testimonij, ut sit monumentum eorum coram domino, & propitiatur animabus eorum.¹⁷ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:¹⁸ Facies & labium æneum cum basi sua ad laudandum, ponēsque illud inter tabernaculum testimonij & altare. Et [†] missa aqua¹⁹ lauabunt in ea Aaron & filij eius manus suas ac pedes,²⁰ quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare, ut offerant in eo thymiamata domino,²¹ ne fortè moriantur. Legitimum sempiternum erit ipsi & semini eius per successiones.²² Locutusque est dominus ad Moysen,²³ dicens: Sume tibi aromata, primæ myrrhæ & electæ quingentos siclos, & cinamomi medium, id est ducētos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta siclos,²⁴ cassiæ autem quingentos siclos in pondere sanctuarij, oleum de oliuetis mensuram hin.[†]²⁵ Faciēsque vñctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij,²⁶ & unges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti,²⁷ mensamque cum vasis suis, candelabrum & vñctilia eius, altaria thymiamatis²⁸ & holocausti, & vniuersam suppellectilem quæ ad cultum eorum pertinet,²⁹ sanctificabisque omnia, & erunt sancta san-

b. Iuge sacrificium. An verò vespertinus agnus dominum morientē præfigurat? Christū enim offerri oportebat circa vespem diei, ut hora ipsa sacrificij ostēderet occasum & vespem mundi. Cypria. Epist. 2. ad Cæciliū fratrem.

a. Scilicet thymiamatis, vel incensi.

b. Siclus teste Bud. 4. drachmis constat, quæ 9. libras Turonen. faciunt.

c. Erat iudæis antequam præceptum ut sacrum conficeretur vnguentum, quo peraguntur qui vocabantur ad sacerdotium, vel ad regnū. Et sicut hūc Romanis indumentum purpure insignis est dignitatis assumptæ, sic illis vñctio sacri vnguenti nomen ac potestatem regiam conferebat. Lactant. lib. 4. cap. 7.

† Num. 28. a

G

† Num. 1. a

† Leuit. 27. c
Nume. 3. g
Ezech. 45. d

† Infr. 40. d

† Infr. 40. b

d Quod duobus modis potest intelligi, siue tangendo sanctificabitur, siue sanctificabitur ut liceat illi tangere. Non omnes sic quæ admodum sacerdotes, qui ut æterno sacerdotio fungerentur, ungebatur ex illo. Aug. super Exod. q. 135.

ctorum. ^d Qui tetigerit ea, sanctificabitur. ³⁰ Aaron & filios eius unges, sanctificabisque eos, ut sacerdotio fungantur mihi. ³¹ Filiis quoque Israel dices: Hoc oleum unktionis sanctum erit mihi in generationes vestras. ³² Caro hominis non ungetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. ³³ Homo quicumque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo. ³⁴ Dixitque dominus ad Moysen: Sume tibi aromata, stacten, & onycha, galbanum boni odoris, & thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia. ³⁵ Faciesque thymiana compositum opere unguentarii mixtum diligenter, & purum, & sanctificatione dignissimum. ³⁶ Cumque in tenuissimum pulverem uniuersa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonij, in quo loco apparebo tibi. Sanctum sanctorum erit vobis thymiana. ³⁷ Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum est domino. ³⁸ Homo quicumque fecerit simile, ut odore illius perfruatur, peribit de populis suis.

Tabernaculi & quæ ad ipsum spectant institutio, sabbati observatio, & tabularum legis collatio.

XXXI.

a Non abs re miratur hic Hugo de S. Victore, si Caleph 38. annorum fuerit in exitu Israel de Aegypto, ut patet Iosue 14. & genuerit Hur, & Hur genuerit Vri patrem huius Beseleel, cuius ætatis potuit esse ipse Beseleel hoc anno exitus. Quod si ponas Caleph genuisse Hur 12. ætatis sue anno, & Hur 12. etiam ætatis sue anno genuisse Vri, & ipsum Vri genuisse Beseleel 12. ætatis sue anno, tunc ad summum esset 4. annorum: quæ omnia videtur satis absurda.

b Signum est sanctificationis, quia deus sanctificator est suos sanctificans.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Ecce vocavi ex nomine ^a Beseleel, filium Vri filij Hur, de tribu Iuda: ³ & impleui eum spiritu dei, sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere, ⁴ ad excogitandum quicquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & ære, ⁵ marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum. ⁶ Deditque ei socium Ooliab, filium Achisamech, de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi posui sapientiam, ut faciant cuncta ^b quæ præcepi tibi, ⁷ tabernaculum fœderis, & arcam testimonij, & propitiatorium quod super eam est, & cuncta vasa tabernaculi, ⁸ mensamque & vasa eius, candelabrum purissimum cum vasis suis, & altaria thymiamatis, ⁹ & holocausti, & omnia vasa eorum, labium cum basi sua, ¹⁰ vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti, & filiis eius, ut fungantur officio suo in sacris, ¹¹ oleum unktionis, & thymiana aromatum in sanctuario. Omnia quæ præcepi tibi, faciet. ¹² Et locutus est dominus ad Moysen, dicens: ¹³ Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Videte ut sabbatum meum custodiatis, quia ^b signum est inter me & vos in generationibus vestris: ut sciatis quia ego dominus, qui sanctifico vos. ¹⁴ Custodite sabbatum meum. Sanctum enim est vobis. Qui polluerit illud, morte morietur. Qui fecerit opus in eo, peribit anima illius de medio populi sui. ¹⁵ Sex diebus facietis opus, in die septimo sabbatum est, requies sancta domino. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. ¹⁶ Custodiant filij Israel sabbatum, & celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum ¹⁷ inter me & filios Israel, signumque perpetuum. Sex enim diebus fecit dominus cælum & terram, & in septimo ab omni opere cessauit. ¹⁸ Deditque dominus Moysi, completis huiusmodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito dei.

Ob vitulum adoratum Moyses deum exorans, tabulas frangit, Aaronem obiurgat, idololatrias punit, & ceteris veniam precatur.

XXXII.

a Nomina plurimorum deorum non commemorabis, recordatur sine dubio quali pena damnatus sit serpens qui primus nominauerat deos. Clemens lib. 2. Reco-

gnitio. b Non absurde intelligitur difficultas precipere voluisse, ut hoc modo eos ab illa intentione renouaret. August. 141. quæ super Exod. c. Semper ebrietas iuncta est luxuria. Hierony. Causa peccati gula, peccatum autem ipsum ludus, quæ secuta est prostratio in deserto. Chrysost. super illud Pauli: Nolo vos ignorare fratres.

Idens autem populus quod moram faceret Moyses descendendi de monte, ^a congregatus aduersus Aaron, dixit: Surge, fac nobis ^a deos qui nos præcedant. Moysi enim viro huic, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit. ² Dixitque ad eos Aaron: ^b Tollite in aures aureas de vxoribus vestris, & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me. ³ Fecitque populus quæ sorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem: dixeruntque: Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. ⁴ Quas cum ille accepisset, formauit opere fundæ, & præconis voce clamauit, dicens: Cras solennitas domini est. ⁵ Surgentesque mane obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, & sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. ⁷ Locutus est autem dominus ad Moysen, dicens:

† Acto. 7. a
Psal. 105. b

† Deut. 9. b
1. Cor. 10. b

† Dec 8. sec.
dist. 1. c. 2.
De sacra
unctio. c.
vnico.

† Sup. 20. b
Ezech. 20. d

† Gen. 2. a

† Sup. 24. e
Infr. 32. d
Deut. 9. b

† Deut. 9. b

† 2. Reg. 12. g

† 3. Reg. 12. g

† 4. dist. in.

† 1. Infr. 33. a

† Psal. 105. b

† Num. 14. c

† Gen. 12. b

† 35. b. 45. c

† 76. dist. in. c. Ieiunium quarti.

† Num. 26. a

† 45. dist. cap.

† 21. q. 4. cap.

† Guilisarius.

† & ca. Quid crudele.

† 23. q. 4. ca.

† Quid crudele.

† Dep. di.

† 4. c. Peccatum. Eccle.

† 45. a

† Sup. 23. c

cens: † Vade, descende, peccauit populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti. ⁸ Reces-
serunt cito de via quam ostendisti eis. † Feceruntq; sibi vitulum cōflatilem, & adora-
uerunt, atq; immolantes ei hostias, dixerunt: † Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt
de terra Ægypti. ⁹ Rursūmq; ait dominus ad Moysen: † Cerno quòd populus iste du-
ræ ceruicis sit. † ¹⁰ Dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, fa-

c ¹¹ ciāmq; te in gentem magnam. ¹² Moyses autem orabat dominum deum suum, dicēs,
† Cur domine irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Æ-
gypti in fortitudine magna, & in manu robusta: † ¹³ Ne quæso dicant Ægyptij: Calli-
dè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret e terra. Quiescat ira tua, & esto
placabilis super nequitia populi tui. ¹⁴ Recordare Abraham & Isaac & Israel seruorū
tuorum, quibus iurasti per temetipsum, dicens: † Multiplicabo semen vestrum sicut
stellas cœli: & vniuersam terrā hanc de qua locutus sum, dabo semini vestro, & pos-

d ¹⁵ sidebitis eam semper. ¹⁶ Placatusq; est dominus, ne faceret malum quod locutus fue-
rat aduersus populum suum. ¹⁷ Et reuersus est Moyses de monte, portans duas tabu-
las testimonij in manu sua, scriptas ex vtraq; parte, ¹⁸ & factas opere domini. Scriptu-
ra quoque dei erat sculpta in tabulis. ¹⁹ Audiens autem Iosue tumultum populi voci-
ferantis, dixit ad Moysen: Vlulatus pugnae auditur in castris. ²⁰ Qui respondit: Nō est
clamor adhortantium ad pugnam, neq; vociferatio compellentium ad fugam, sed vo-
cem cantantium ego audio. ²¹ Cumq; appropinquasset ad castra, vidit vitulū, & cho-
ros: iratusque valde, proiecit de manu tabulas, & ²² confregit eas ad radicem montis.

e ²³ Arripiensq; vitulum quem fecerant, combussit, & contriuit vsque ad puluerē: quē
sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israel. ²⁴ Dixitq; Moyses ad Aaron: Quid
tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum? ²⁵ Cui ille respō-
dit: Ne indignetur dominus meus. Tu enim nosti populum istum quòd pronus sit ad
malū. ²⁶ Dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moyse qui nos
eduxit de terra Ægypti, nescimus quid acciderit. ²⁷ Quibus ego dixi: Quis vestrum
habet aurum? Tulerunt & dederunt mihi: & proieci illud in ignem, egressusque est

f ²⁸ hic vitulus. ²⁹ Videns ergo Moyses populum quòd esset nudatus, (spoliauerat enim
eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudū constituerat) ³⁰ & stans
in porta castrorum, ait: Si quis est domini, iungatur mihi. † Congregatiq; sunt ad eū
omnes filij Leui, ³¹ quibus ait: Hæc dicit dominus deus Israel: Ponat vir gladium su-
per femur suum. Ite & redite de porta vsq; ad portam per medium castrorum, & oc-
cidat vnusquisque fratrem suum, & amicum, & proximum suum. ³² Feceruntq; filij
Leui iuxta sermonem Moyse, cecideruntq; in die illo quasi triginta tria milia homi-
num. ³³ Et ait Moyses: Consecrastis manus vestras hodie domino, vnusquisque in fi-
lio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. ³⁴ Facto autem altero die locutus est

g ³⁵ Moyses ad populum: Peccastis peccatum maximum. Ascendam ad dominum, si quo
modo eum quieuerō deprecari pro scelere vestro. ³⁶ Reuersusque ad dominum, ait:
Obsecro domine, peccauit populus iste peccatum maximū, feceruntq; sibi deos au-
reos. ³⁷ Aut dimitte eis hanc noxam, aut si nō facis, ³⁸ dele me de libro tuo quem scri-
psisti. ³⁹ Cui respondit dominus: † Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.
⁴⁰ Tu autem vade, & duc populum istum quòd locutus sum tibi. † Angelus autē meus
præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. ⁴¹ Percussit
ergo dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

*Minas dei in populum Moysse sedante, luget populus delictum: vix tamen deum populo ira-
tum Moyses placare potest.*

XXXIII.

A ¹ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende de loco
isto ² tu, & populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti, † in terram
quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam,
† ³ & mittam præcursores tui angelum, vt eiiciam Chananæum, &
Amorræum & Hethæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebuzæū, & intres in ter-

d. Quando dicit, Dimitte me, ostendit se teneri posse ne faciat quod minatus est. Dei enim potentiam, serui preces impediabant. Hier. ad Gaudentium.

e. Irasci dicitur deus, non animi motu vel quauis alia perturbatione, quæ illi omnino accidere non potest: sed impiis & peccatoribus iustam inferre dicitur vltionem: hoc est, reddere illis quæ merentur: & hæc vltio diuina, ira vel furor ei dicitur. Hier. ibid.

f. Frangit audacter Moyses tabulas: sciebat enim dei sermonem non posse audire temulentos. Hiero. ibid.

g. Cōpendio loquutus est, non dicens quòd ipse formauerit vt exiret vitulus fusilis. An excusationis causa timendo metus est, tamen ipse in igne periturū aurum proiecerit, atq; ipso non id agente forma vituli exierit? Quod ideo nō est credendum hoc eū animo dixisse, quia nec latere Moysen posset quid esset in viro: cum quo deus loquebatur, & fratre de mendacio non redarguit. Aug. in Exod. q. 145.

h. Vult perire cū pereuntibus, nec propria salute cōtentus est: perire autē vult non in perpetuum, sed in præsentiarum. Hiero.

a. Deus iratus dicere videtur. Tu & populus tuus quē eduxisti, &c. Alioquin dixisset, tu & populus meus. Sed illi quando posuerunt idolū, ita locuti sunt: Moyses hic homo qui eduxit nos de terra Ægypti, &c. liberationē suā in hominē constituendo defecerunt. Aug. quæst. 149. super. Exo.

† Gene. 12. b

† Ios. 24. c

† Deut. 7. c

† Sup. 32. a

b. Quod significat deū nō esse cū eis qui dura ceruice sunt, quia non eum propitium, sed salubrem nō nisi humilitas & pietas capit. Idem quast. 150.

ram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es: ne fortè disperdam te in via. ⁴ Audiensque populus sermonem hunc pessimum luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo. ⁵ Dixitque dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel: Populus^b duræ ceruicis es: semel ascendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, ut sciam quid faciam tibi. ⁶ Deposuerunt ergo filij Israel ornatum suum à monte Horeb. ⁷ Moyses quoque tollens tabernaculum tetendit extra castra procul, vocauitque nomē eius tabernaculum fœderis. Et omnis populus qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra. ^{†8} Cūque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebantque tergum Moyse donec ingrederetur tentorium. ⁹ Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descēdebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebaturque dominus cum Moyse, ¹⁰ cernentibus vniuersis quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi. Stabantque ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. ^{†11} Loquebatur autem dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cūque ille reuerteretur in castra, minister eius Iosue filius Nun puer non recedebat de tabernaculo. ¹² Dixit autem Moyses ad dominum: Præcipis ut educam populum istum, & non indicas mihi quem missurus es mecum: præsertim cum dixeris: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. ¹³ Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos. Respice populum tuum, gentem hanc. ¹⁴ Dixitque dominus: Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. ¹⁵ Et ait Moyses: Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. ¹⁶ in quo enim scire poterimus ego & populus tuus, inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, ut glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? ¹⁷ Dixit autem dominus ad Moysen: Et verbū istud quod locutus es, faciam. Inuenisti enim gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. ¹⁸ Qui ait: Ostende mihi gloriam tuam.

† 88. dist. c. 1
36. dist. c. fi.
15 q. 3. c. 58
mopere.

† 8. q. 1. c.
Moyses.
Nume. 12. a
24. q. 1. cap.
Quia ex se-
la.

c. Homines ergo donec homines sunt, deū videre nō possunt. Ex resurrectione autem mortuorum cum facti fuerint sicut angeli, videre poterunt deum. Clemens lib. 3. Recognitionū. d. Hoc est, incarnationem meā videbis in nouissimis diebus, diuinitatem autem meam videre non poteris. Hic de his quæ deo in scripturis attribuantur.

¹⁹ Respondit: Ego ostendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine domini coram te, & miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. ²⁰ Rursūmq; ait: Non poteris videre faciem meam. Non enim videbit me homo, & viuet. ²¹ Et iterum: Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram. ²² Cūq; transibit gloria mea, ponam te in foramine petreæ, & protegam dextera mea, donec transeam. ²³ Tollamque manum meam, & videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.

Rom. 9. 6

† 3. q. 1. cap.
Moyses.
† 24. q. 1. c.
Quia ex se-
la.

a. Magna oritur quæstio, quomodo illæ tabulæ, quas erat Moyses deo utique præsciente fracturas, non hominis opus essent sed deinceps ab homine scriptæ, sed scriptæ digito dei: posteriores verò tabulæ tantum mensuræ, ac in tabernaculo & in templo dei future, iubente quidē deo tam ab homine excisæ sunt quā ab homine scriptæ. An fortè in illis prioribus gratia dei significabatur, nō hominis opus, quia gratia indignifacilis sunt reuertentes corde in Aegyptum, & facientes idoli: unde illo beneficio priuati sunt. August. quast. 166. super Exod.

b. Duodecim vocibus deū Moyses protestatur, qui semetipsum diligenter inspicit, & pro peccatis suis carnem macerare & desideria mortificare nō despiciat, nō solum veniam delictorum, sed & supernum præmium à vero saluatore & clementissimo iudice sperare debet, qui omnes homines vult saluos facere. misericors enim & miserator dominus, patiens & multū misericors. Hieron. in lamenta. Iere. cap. 3.

Moyses reparatis tabulis, prohibitaque gentium societate & idololatria, præceptisque primogenitis, sabbato, azymis, & cæteris festis, Moyses post ieiunium cornutus descendit.

XXXIII.

A deinceps, ¹ præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. ² Esto paratus mane, ut ascendas statim in montem Sinai: stabisq; mecum super verticem montis. ³ Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boues quoq; & oues non pascantur e contra. ⁴ Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant, & de nocte confurgens ascendit in montem Sinai, sicut præceperat ei dominus, portans secum duas tabulas. ⁵ Cūque descendisset dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, inuocans nomen domini. ⁶ Quo transeunte coram eo, ait: ^{†7} Dominator domine deus, misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, & verax, ⁷ qui custodis misericordiam in milia, qui aufers iniquitatē, & scelera atque peccata: nullusque apud te per se innocēs est: qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem. ⁸ Festinusque Moyses curuatus est pronus in terram, & adorans, ait: ⁹ Si inueni gratiam in conspectu tuo domine, obsecro ut gradiaris nobiscum. populus enim duræ ceruicis est, ut auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas. ¹⁰ Respondit dominus: Ego in-

† Deu. 10. 3

† Psal. 142. a
† Iere. 32. c
Deut. 5. a
Nume. 14. c
Depenit.
dist. 4. capi.
Quid est
quod dici-
tur.

ram

ram, nec in vllis gentibus: vt cernat populus iste in cuius es medio, opus domini terribile, quod facturum sum. ¹¹ Obserua cuncta quæ hodie mandavi tibi. Ego ipse eiiciam ante faciem tuam Amorraum & Chanaanum & Hethæum, Pherezæum quoque & Heuæum & Iebusæum. ¹² Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ tibi sint in ruinam: ¹³ sed & aras eorum destrue, & confringe statuas, lucosq; succide. ¹⁴ Noli adorare deum alienum. Dominus^c Zelotes nomē eius: deus est

† Sup. c. 23. d
Deut. 7. a

† 3. Reg. 2. a

† Luc. 2. d
† Sup. 13. a
† Deuoto. c
Magnæ. E

† Sup. 25. b
Deut. 16. d
Eccle. 35. a

† Sup. 23. b

† Sup. 23. c
† Deut. 14. e
Sup. 24. d
Deut. 4. b

1. Cor. 3. b

2. Cor. 3. c

amulator. ¹⁵ Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicati fuerint cum diis suis, & adorauerint simulachra eorum, vocet te quispiam vt comedas de immolatis. ¹⁶ Nec vxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis, ne postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos suos. ¹⁷ Deos conflatiles non facies tibi. ¹⁸ Solēnitatem azymorum custodies. Septem diebus vesceris azymis, sicut præcepi tibi in tempore mensis nouorum. Mense enim verni temporis egressus es de Ægypto. ¹⁹ Omne quod aperit vuluam generis masculini, meū erit. De cunctis animantibus: tam de bobus quam de ouibus, meum erit. ²⁰ Primogenitum asini redimes oue. Sin autem nec pretium pro eo dederis, occidetur. Primogenitum filiorum tuorum redimes: nec apparebis in conspectu meo vacuus. ²¹ Sex diebus operaberis, die septimo cessabis arare & metere. ²² Solennitatem hebdomadarum facies tibi in primitiis frugum messis tuæ triticeæ: & solennitatem, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. ²³ Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis domini dei Israel. ²⁴ Cum enim tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascende te & apparente in conspectu domini dei tui ter in anno. ²⁵ Non immolabis super fermento sanguinem hostiæ meæ, neque residebit mane de victimis solennitatis Phasæ. ²⁶ Primitias frugum terræ tuæ, offeres in domo domini dei tui. ²⁷ Non coques hædum in lacte matris suæ. ²⁸ Dixitque dominus ad Moysem: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum & cum Israel pepigi fœdus. ²⁹ Fuit ergo ibi cum domino Moyse^c quadraginta dies, & quadraginta noctes: panē non comedit, & aquam non bibit: & scripsit in tabulis verba fœderis decem. ³⁰ Cūque descenderet Moyse de mōte Sinai, tenebat duas tabulas testimonij, & ignorabat quod cornuta esset facies sua ex confortio sermonis domini. ³¹ Videntes autem Aaron & filij Israel^f cornutam Moyse faciem, timuerunt prope accedere: ³² vocatūque ab eo reuersi sunt, tam Aaron, quam principes Synagoga. Et postquam locutus est ad eos, ³³ venerunt ad eum etiam omnes filij Israel. Quibus præcepit cuncta quæ audierat à domino in monte Sinai. ³⁴ Impletisque sermonibus, ³⁵ posuit velamen super faciem suam. ³⁶ Quod, ingressus ad dominum, & loquens cum eo, auferebat donec exiret: & tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata. ³⁷ Qui videbant faciem egredientis Moyse esse cornutam, sed operiebat rursus ille faciem suam si quando loquebatur ad eos.

c. Id est, ipsum nomē quod dominus deus dicitur, zelās est, quia zelator de⁹ est. Ductū est enim verbum à zelo maritali, quo castitatē custodit vxoris: quod nobis prodest, non deo: Aug. quæst. 158. super Exodus.

d. Definuit sermo dei quid sit primogenit⁹. Omne, inquit, q̄ aperit vuluā. Hier. aduersus Heluidium.

e. Moyse secundam quadragessimam ieiunat.

f. Lex enim cōtra peccatores data est. Moyse ergo quia non peccauerat, gloriosus apparuit, & intantū vt à peccatoribus videri nō posset. Ostensum enim in eo est, quia peccatores gloriam dei non merentur aspicere. Aug. quæst. 8. veteris & noui testamenti.

Præcepto sabbato, & primitiis, queruntur artifices, & quæ necessaria sunt pro tabernaculo.

XXXV.

Agitur congregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos: Hæc sunt quæ iussit dominus^a fieri. ² Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum & requies domini. Qui fecerit opus in eo, occidetur. ³ Non succendetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem sabbati. ⁴ Et ait Moyse ad omnem cateruam filiorum Israel: Iste est sermo quem præcepit dominus, dicens: ⁵ Separate apud vos primitias domino. ⁶ Omnis voluntarius & prono animo offerat eas domino. Aurum & argentum, & æs, ⁷ hyacinthum, & purpuram, coccūq; bis tinctum, & byssum, pilos caprarum, ⁸ pellēsque arietum rubricatas, & hyacinthinas, ligna sethim, ⁹ & oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentum, & thymiama suauissimum, ¹⁰ lapides onychinos, & gemmas, ad ornatum superhumeralis & rationalis. ¹¹ Quisquis vestrum sapiens est, veniat, & faciat quod dominus imperauit, ¹² tabernaculum scilicet, & tectum eius, atq;

† Sup. 25. a

a. Ambiguum est an ea fieri à domino, an ab illis dominus iubeat. Sed utiq; manifestū est quod ab illis iussit ea fieri. Sed ideo sic positū est, vt ex utroque accipiat, quia & dominus facit, cū faciētes adiuuat. Aug. quæst. 167. super Exodus.

b. In sanctis etiam candelabrum luminis collocandū, vt sint eis lucernæ semper ardentes, & lumbi sancti, & ipse tanquam seruus qui expectat dominū suum redire de nuptiis. Origen. In Exod. Homil. 9.

operimentum, annulos, & tabulata cum vectibus, paxillos & bases, ¹² arcam & vectes, propitiatorium, & velum quod ante illud oppanditur, ¹³ mēsam cū vectibus, & vasis, & propositionis panibus, ¹⁴ candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius & ¹⁵ lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium, ¹⁶ altare thymiamatis, & vectes, & oleum vntionis, & thymiama ex aromatibus, tentorium ad ostium tabernaculi, ¹⁷ altare holocausti, & craticulam eius æneam cum vectibus & vasis suis, labrū & bases eius, ¹⁸ cortinas atrij cum columnis & basibus, tentorium in foribus vestibuli, ¹⁹ paxillos tabernaculi & atrij cum funiculis suis, ²⁰ vestimēta quorum vsus est in ministerio sanctuarij, vestes Aaron Pontificis ac filiorum eius, vt sacerdotio fungantur mihi. ²¹ Egressaque omnis multitudo filiorū Israel de conspectu Moyfi, ²² obtulerunt mente promptissima atque deuota primitias domino ad faciendum opus tabernaculi testimonij. Quicquid ad cultum & ad vestes sanctas necessarium erat, ²³ viri cū mulieribus præbuerunt, armillas, & inaures, annulos, & dextralia. Omne vas aureum in donaria domini separatum est. ²⁴ Si quis habebat aurum, hyacinthum, & purpuram, coccūque bis tinctum, byssum, & pilos caprarum, pelles arietū rubricatas, & hyacinthinas, ²⁵ argenti & auri ærisq; metalla obtulerunt domino, lignaq; sethim in varios vsus. ²⁶ Sed & mulieres doctæ quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byssum, ²⁷ & pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. ²⁸ Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumerales & ²⁹ rationale, ³⁰ aromataque, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum, ac thymiama odoris suauissimi componendum. ³¹ Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iusserat dominus per manum Moyfi. Cūcti filij Israel voluntaria domino dedicauerunt. ³² Dixitq; Moyfes ad filios Israel: ³³ Ecce vocauit dominus ex nomine Beseleel filium Vri filij Hur, de tribu Iuda: ³⁴ impleuitq; eum spiritu dei, sapientia, & intelligentia, & scientia, & omni doctrina ³⁵ ad excogitandum & faciendum opus in auro, & argento, & ære, & ferro, ³⁶ sculpendisque lapidibus, & opere carpentario. Quicquid fabre adinueniri potest, ³⁷ dedit in corde eius. ³⁸ Ooliab quoque filium Achisamech, de tribu Dan. ³⁹ Ambos erudiuit sapientia, vt faciant opera Abietarij, Polymitarij, ac Plumarij de hyacintho, & purpura, coccūque bis tincto, & bysso: & texant omnia, ac noua quæque reperiunt.

c. Quod in pectore pontificis locatur, formā habet rationalis sensus qui in nobis est: in hoc cōpositi sunt lapides repletionis, qui coherant & connexi sunt ad lapides humeralis. Origen. Ibid.

d. Ooliab frater Solomich quā non sponte oppressit Aegyptius quidā: idcirco meritis eius factum fuisse dicitur, vt de filiabus eius talis nasceretur qui operaretur i domo domini. Hierony. super 3. lib. Reg.

Oblatis plus aequo donariis paratur tabernaculum iuxta omnes partes suas, cortinas, saga, operatoria, tabulata, vectes, velum, & tentorium.

XXXVI.

Ecit ergo Beseleel, & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit dominus sapiētiam & intellectum, vt scirent fabre operari quæ in vsu sanctuarij necessaria sunt, & quæ præcepit dominus. ² Cūmq; vocasset eos Moyfes, & omnem eruditum virum cui dederat dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus, ³ tradidit eis vniuersa donaria filiorum Israel. Qui cum instarent operi, quotidie mane vota populus offerebat. ⁴ Vnde artifices venire compulsi, ⁵ dixerunt Moyfi: Plus offert populus quā necessarium est. ⁶ Iussit ergo Moyfes præconis voce cantari: Nec vir, nec mulier quicquam offerat vltra in opere sanctuarij. Sicque cessatum est à muneribus offerendis, ⁷ eo quod oblata sufficerent, & superabundarent. ⁸ Feceruntque omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de bysso retorta, & hyacintho, & purpura, cocco bis tincto, opere vario, & arte polymita. ⁹ Quarum vna habebat in longitudine vigintiocto cubitos, & in latitudine quatuor. Vna mensura erat omnium cortinarū. ¹⁰ Coniunxitque cortinas quinque alteram alteri, & alias quinque sibi inuicem copulauit. ¹¹ Fecit & ansas hyacinthinas in ora cortinae vnius ex vtroque latere, & in ora cortinae alterius similiter: ¹² vt contra se inuicem venirent ansæ, & mutuo iungerentur. ¹³ Vnde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum ansas, & fieret vnum tabernaculum. ¹⁴ Fecit & ¹⁵ saga vndecim de pilis caprarum ad operiendū tectum tabernaculi. ¹⁶ Vnum sagum in lōgitudine habebat cubitos triginta,

a Cortinas de pilis Caprarum.

10f. 3. a
† Sup. 31. a

ginta, & in latitudine cubitos quatuor. Vnius mensuræ erant omnia saga.¹⁶ Quorum quinque iunxit seorsum, & sex alia separatim.¹⁷ Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi vnius, & quinquaginta in ora sagi alterius, vt sibi inuicē iungerentur:¹⁸ & fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, vt vnum pallium ex omnibus sagis fieret.¹⁹ Fecit & opertorium tabernaculi de pedibus arietum rubricatis, aliudq; de super velamē de pellibus hyacinthinis.²⁰ Fecit & tabulas tabernaculi de lignis sethim, stantes.²¹ Decem cubitorum erat lōgitudo tabulæ vnius, & vnum ac semis cubitum latitudo retinebat.²² Binæ incastraturæ erant per singulas tabulas, vt altera alteri iungeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis.²³ E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra austrum,²⁴ cum quadraginta basibus argenteis. Duæ bases sub vna tabula ponebantur ex vtraq; parte angulorum, vbi incastraturæ laterū in angulis terminantur.^{b 25} Ad plagam quoq; tabernaculi quæ respicit ad aquilonem, fecit viginti tabulas.²⁶ cum quadraginta basibus argenteis, duas bases per singulas tabulas.²⁷ Contra occidentem verò, id est ad eam partem tabernaculi quæ mare respicit, fecit sex tabulas,²⁸ & duas alias per singulos angulos tabernaculi retro,²⁹ quæ iunctæ erāt à deorsum vsque sursum, & in vnam cōpaginem pariter ferebātur. Ita fecit ex vtraq; parte per angulos,³⁰ vt octo essent simul tabulæ, & haberent bases argēteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis.³¹ Fecit & vectes de lignis sethim quinque ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi,³² & quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare.³³ Fecit quoq; vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vsq; ad angulum perueniret.³⁴ Ipsa autē tabulata deaurauit, fuis basibus earū argenteis. Et circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci possent, quos & ipsos laminis aureis operuit.³⁵ Fecit & velum de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac bysso retorta, opere polymitario, varium atque distinctum:³⁶ & quatuor columnas de lignis sethim: quas cum capitibus deaurauit, fuis basibus earum argenteis.³⁷ Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssōq; retorta, opere plumarij,³⁸ & columnas quinque cum capitibus suis, quas operuit auro: basesq; earū fudit æneas, quas & operuit auro.

b Tabernaculū hoc per allegoriam ecclesia est in huius vitæ eremo constituta, de quo Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo tuo in die malorū. Variis igitur speciebus instruitur tabernaculū, partim preciosis, partim vilioribus, per quod demonstratur alios sanctos, alios esse peccatores in ecclesia, fideles autem omnes intra corpus ecclesiæ constitutos. Isido. in Exod. cap. 50.

Formantur arca, propitiatorium, mensa, candelabrum, lucernæ, altare thymiamatis, ipsumque thymiamata.
X X X V I I.

A Ecce tunc autem Beseleel & ^a arcam de lignis sethim, habentem duos & semis cubitos in lōgitudine, & cubitum ac semissem in latitudine. altitudo quoq; vnius cubiti fuit, & dimidij. ² Vestiuitque eam auro purissimo intus & foris. Et fecit illi coronā auream per gyrum, ³ cōflans quatuor annulos aureos per quatuor angulos eius, duos annulos in latere vno, & duos in altero. ^{b 4} Vectes quoq; fecit de lignis sethim, quos vestiuit auro, & quos misit in annulos qui erant in lateribus arcæ ad portandum eam. ⁶ Fecit & propitiatorium, id est oraculum, de auro mundissimo, duorum cubitorum & dimidij in longitudine, & cubiti ac semis in latitudine. ⁷ Duos etiam Cherubim ex auro ductili, quos posuit ex vtraque parte propitiatorij, ⁸ Cherub vnum in summitate vnius partis, & Cherub alterū in summitate partis alterius. Duos Cherubim in singulis summitatibus propitiatorij, ⁹ extendentes alas, & tegentes propitiatorium, seque mutuo & illud respiciētes. ¹⁰ Fecit & mēsam de lignis sethim in lōgitudine duorum cubitorū, & in latitudine vnius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitū ac semissem. ¹¹ Circūdeditq; eam auro mundissimo, & fecit illi labium aureum per gyrum, ¹² ipsiq; labio coronā auream interrasilem quatuor digitorū, & super eandem alteram coronā aureā. ¹³ Fudit & quatuor circulos aureos, quos posuit in quatuor angulis per singulos pedes mēse ¹⁴ cōtra coronam, misitq; in eos vectes, vt posset mēsa portari. ¹⁵ ipsos quoq; vectes fecit de lignis sethim, & circūdedit eos auro. ¹⁶ Et vasa ad diuersos vsus

a Per hanc itaq; arcam quæ de lignis impetribilibus Moyses fabricauit, ecclesia Christi significatur ædificata ex omnibus mente & corpore incorruptis, habitibus intus etiā duas tabulas testamenti, id est, obseruantiam legis & euangelij. Isido. in Exod. cap. 44.
b Vectes quoque de lignis sethim sunt, qui eisdem ad portandū circulis inferuntur: quia fortes perseverantesq; doctores velut impetribilia ligna quæ rēdi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inhaerentes, sanctæ ecclesiæ unitatem denunciant, & quasi intromissis circulis arcam portant. Isido. vbi. sup.

Isid. 3. 8.
† Sup. 26. f

† 36. dist. c.
Qui ecclesiasticis. 9.
Ecce.
Sup. 26. c

c. Candelabrum autē illud
septē ramorū, spiritus
stigeret: imaginem, qui
septiformi gratia illustrat
ecclesiam omnē in unitate
fidei consistentem. Iſido. in
Exod. cap. 49.

mensa, acetabula, phialas, & cyathos, & thuribula ex auro puro: in quibus offerenda sunt libamina. ^c ¹⁷ Fecit & candelabrum ductile de auro mundissimo. De cuius vecte calami, scyphi, sphaerulaeque; ac lilia procedebant, ¹⁸ sex in utroque latere. Tres calami ex parte una, & tres ex altera. ¹⁹ Tres scyphi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaeque simul & lilia, & tres scyphi instar nucis in calamo altero, sphaerulaeque simul & lilia. Aequum erat opus sex calamorum qui procedebant de stipite candelabri. ²⁰ In ipso autem vecte erant quatuor scyphi in nucis modum, sphaerulaeque; per singulos, & lilia, ²¹ & sphaerulae sub duobus calamis per loca tria, qui simul sex fiunt calami, procedentes de vecte uno. ²² Et sphaerulae igitur, & calami ex ipso, erant universa ductilia ex auro purissimo. ²³ Fecit & lucernas septem cum emunctoriis suis, & vasa ubi ea quae emuncta sunt extinguantur, de auro mundissimo. ²⁴ Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vasibus suis. ²⁵ Fecit & altare thymiamatis de lignis sethim, per quadrum singulos habens cubitos, & in altitudine duos, & cuius angulis procedebant cornua: ²⁶ vestiuitque illud auro purissimo, cum craticula ac parietibus, & cornibus. ²⁷ Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, & duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, & possit altare portari. [†] ²⁸ Ipsos autem vectes fecit de lignis sethim, & operuit laminis aureis. ²⁹ Composuit & oleum ad sanctificationis unguentum, & thymiamata de aromatibus mundissimis opere pigmentarii.

† 36. dist. ca.
Qui eccle-
siasticis. 9.
Ecce.

Formatur altare holocausti, cum labio aeneo, & atrio, oblataque donaria designantur.

X X X V I I I.

Ecit [†] & altare holocausti de lignis sethim quinque cubitorum per quadrum, & trium in altitudine, ² cuius cornua de angulis procedebant: operuitque illud laminis aeneis. ³ Et in usus eius paravit ex aere vasa diversa, lebetes, forcipes, fuscinulas, vncinos, & ignium receptacula. ⁴ Craticulaque eius in modum retis fecit aeneam, & subter eam in altaris medio arulam, ⁵ fuscis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates, [†] ad immittendos vectes ad portandum. ⁶ Quos & ipsos fecit de lignis sethim, & operuit laminis aeneis, ⁷ induxitque in circulos qui in lateribus altaris eminebant. Ipsum autem altare non erat solidum, sed cauum extabulatis, & intus vacuum. ⁸ Fecit & labrum aeneum cum basi sua de speculis mulierum quae excubabant in ostio tabernaculi. ⁹ Fecit & atrium, in cuius australi plaga erant tentoria de bysso retorta, cubitorum centum, ¹⁰ columnarum aenearum viginti, cum basibus suis, capita columnarum, & tota operis celatura argentea. ¹¹ Aequè ad septentrionalem plagam tentoria, columnarum, basesque, & capita columnarum eiusdem mensurae & operis ac metalli erant. ¹² In ea verò plaga quae ad occidentem respicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnarum decem cum basibus suis aenearum, & capita columnarum & tota operis celatura argentea. ¹³ Porro contra orientem quinquaginta cubitorum paravit tentoria, ¹⁴ & quibus quindecim cubitos columnarum trium cum basibus suis unum tenebat latus: ¹⁵ & in parte altera, quia inter utraque introitum tabernaculi fecit, quindecim aequè cubitorum erant tentoria, columnarumque tres, & bases totidem. ¹⁶ Cuncta atrij tentoria byssus retorta texuerat. ¹⁷ Bases columnarum fuere aeneae, capita autem earum cum cunctis celaturis suis argentea. sed & ipsas columnas atrij vestiuit argento. ¹⁸ Et in introitu eius opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta: quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo verò quinque cubitorum erat, iuxta mensuram quam cuncta atrij tentoria habebant. ¹⁹ Columnarum autem in ingressu fuere quatuor cum basibus aeneis, capitaeque earum & celaturae argenteae. ²⁰ Paxillos quoque tabernaculi & atrij per gyrum fecit aeneos. ²¹ Haec sunt instrumenta tabernaculi testimonij, quae enumerata sunt iuxta praeceptum Moysi in ceremoniis Leuitarum per manum Ithamar filij Aaron sacerdotis, ²² quae Beseleel filius Uri filij Hur de tribu Iuda, domino per Moysen iubente compleverat, ²³ iuncto sibi socio Ooliab filio Achisamech de tribu Dan, qui & ipse artifex lignorum egregius fuit, & polymitarius, atque plumarius, ex hya-

A † 1. Para. 1. a

† 36. dist. ca.
Qui eccle-
siasticis. 9.
Ecce.

D ex hyacintho, purpura, vermiculo, & bysso. ²⁴ Omne aurū quod expensum est in opere sanctuarij, & quod oblatum est in donariis, vigintinouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum ad mensuram sanctuarij. ²⁵ Oblatum est autem ab iis qui transierunt ad numerum, à viginti annis & suprā, de sexcentis tribus milibus & quingentis quinquaginta armatorum. ²⁶ Fuerunt præterea cētum ^a talenta argenti, è quibus conflatae sunt bases sanctuarij, & introitus vbi velum pendet. ²⁷ Centum bases factę sunt de talentis centū, singulis talentis per bases singulas supputatis. ²⁸ De mille autē septingētis & septuagintaquinque siclis fecit capita colūnarū, quas & ipsas vestiuit argento. ²⁹ Aeris quoque oblata sunt talēta septuaginta duo milia, & quadringenti supra sicli, ³⁰ ex quibus fusę sunt bases in introitu tabernaculi testimonij, & altare æneum cum craticula sua, omniāque vasa quę ad vsum eius pertinent, ³¹ & bases atrij tam in circuitu quā in ingressu eius, & paxilli tabernaculi atque atrij per gyrum.

Pontificalia sacerdotaliaque conficiuntur ornamenta, totūque iniunctum opus perficitur, ac Moyse benedicendum offertur.

XXXIX.

Ios. 3. 11.
7 Sup. c. 28. a

D ex hyacintho & purpura, vermiculo ac bysso fecit vestes quib⁹ indueretur Aaron quādo ministrabat in sanctis, sicut præcepit dominus Moyse. ^a ² Fecit igitur superhumerales de auro, hyacintho, & purpura, coccōque bis tincto, & bysso retorta, ³ opere polymitorio. Inciditque bracteas aureas, & extenuauit in fila, vt possent torqueri cum priorum colorum subtegmine, ⁴ duāsque oras sibi inuicem copulatas in vtroque latere summatum, ⁵ & balteum ex eisdem coloribus, sicut præceperat dominus Moyse. **B** ⁶ Parauit & duos lapides onychinos astrictos & inclusos auro, & sculptos arte gemmaria nominibus filiorum Israel. Sex nomina in lapide vno, & sex in altero, iuxta ordinem natiuitatis eorum. ⁷ Posuitque eos in lateribus superhumeralis, in monumentum filiorum Israel, sicut præceperat dominus Moyse. ⁸ Fecit & rationale opere polymito, iuxta opus superhumeralis, ex auro hyacintho, purpura, coccōque bis tincto, & bysso retorta ⁹ quadrangulum duplex mensurę palmi: ¹⁰ & posuit in eo gemmarum ordines quatuor. In primo versu erat sardius, topazius, smaragdus: ¹¹ in secundo carbunculus, sapphirus, iaspis: ¹² in tertio lygius, achates, amethystus: ¹³ in quarto chrysolithus, onychinus, & beryllus, circumdati & inclusi auro per ordines suos. ¹⁴ Ipsi que lapides duodecim sculpti erant nominibus duodecim tribuum Israel, singuli per nomina singulorum. ¹⁵ Fecerunt in rationali & catenulas sibi inuicem coherentes de auro purissimo: ¹⁶ & duos vncinos, totidemque annulos aureos. Porro annulos posuerunt in vtroque latere rationalis, ¹⁷ ex quibus penderent duę catenę aureę, quas inferuerunt vncinis qui in superhumeralis angulis eminebant. ¹⁸ Hęc & ante & retro ita conueniebant sibi, vt superhumerales & rationale mutuò neckerentur, ¹⁹ stricta ad balteum & annulis fortius copulata, quos iungebat vitta hyacinthina, ne laxa fluerent, & à se inuicem mouerentur, sicut præcepit dominus Moyse. ²⁰ Fecerunt quoque tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, ²¹ & capitium in superiori parte contra medium, oramque per gyrum capitij textilem: ²² deorsum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, ²³ & tintinnabula de auro purissimo, quę posuerunt inter malogranata in extrema parte tunice per gyrum: ²⁴ tintinnabulum autem aureum & malum punicum, quibus ornatus incedebat Pontifex quando ministerio fungebatur, sicut præcepit dominus Moyse. ²⁵ Fecerunt & tunicas byssinas opere textili Aaron & filiis eius, ²⁶ & mitras cum coronulis suis ex bysso. ²⁷ Fœminalia quoque linea, byssina: ²⁸ cingulum verò de bysso retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo, distinctum arte plumaria, sicut præceperat dominus Moyse. ²⁹ Fecerunt & laminam sacrę venerationis de auro purissimo, scripseruntque in ea opere gemmario ^b sanctum domini, **F** ³⁰ & strinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina, sicut præceperat dominus Moyse. ³¹ Perfectum est igitur omne opus tabernaculi, & tecti testimonij. Feceruntque filij Israel cuncta quę præceperat dominus Moyse: ³² & obtulerunt tabernaculum &

a. Talentum habet 60. libras. In pondere libra seu mina habet 25. siclos. Siclus habet 4. denarios. Denarius habet 6. obolos. Obolus habet 16. grana hordaceæ.

a. Quia in humeris ostia portamus, superhumerales pontificis labores bonorum operum, quę iugiter corā domino ferre debet, ostendit: quod leue primò faciendum precipitur. Qui enim ad sacerdotium magistrumque populi dei promouentur, primū eorū opera cognoscantur, vt dū hoc quod foris patet, omnibus irreprehensibile patuerit, integritas cordis & sinceritas fidei probetur. Iud. in Exo. cap. 59.

b. Nomen est omnipotentis dei, quod quatuor literis Hebraicis scribitur יהוה & apud eos vocatur ineffabile, dum nomen eius non potest dici. Cuius maiestatem etiam gentilitas non ignorat, vt Atheniensium testatur ara, Ignoto deo. Hier. super 16. cap. Ezech.

tectum, & vniuersam supellectilem, annulos, tabulas, vectes, colūnas, ac bases,³³ operitorium de pellibus arietum rubricatis, & aliud operimentum de hyacinthinis pellibus,³⁴ velum, arcam, vectes, propitiatorium,³⁵ mensam cum vasis suis, & propositio- nis panibus,³⁶ candelabrum, lucernas, & vtenilia earum cum oleo,³⁷ altare aureum, & vnguentum, & thymiama, ex aromatibus:³⁸ & tentorium in introitu tabernaculi,³⁹ altare æneum, retiaculum, vectes, & vasa eius omnia: labrum cum basi sua, tentoria atrij, & columnas cum basibus suis,⁴⁰ tentorium in introitu atrij, funiculósque illius, & paxillos. Nihil ex vasis defuit, quæ in ministerium tabernaculi, & in tectum fœderis iussa sunt fieri.⁴¹ Vestes quoque, quibus sacerdotes vtuntur in sanctuario, Aaron scilicet, & filij eius,⁴² obtulerunt filij Israel: sicut præceperat dominus.⁴³ Quæ postquam Moyses cuncta vidit completa, benedixit eis.

Tabernaculum erigitur, consecratur, ac dei maiestate repletur.

XL.

^a Mense Nisan, secundo anno post exitum ex Aegypto.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ^a ² Mense primo prima die mensis eriges tabernaculum testimonij, ³ & pones in eo arcam, demittesque ante illam velum, ⁴ & illata mensa pones super eam quæ rite præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, ⁵ & altare aureum in quo adoletur incensum coram arca testimonij. Tētorium in introitu tabernaculi testimonij pones, ⁶ & ante illud altare holocausti. ⁷ Labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. ⁸ Circundabisque atrium tentoriis, & ingressum eius. ⁹ Et assumpto vñctionis oleo, vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur ¹⁰ altare holocausti, & omnia vasa eius, ¹¹ labrum cum basi sua. † Omnia vñctionis oleo consecrabis, vt sint sancta sanctorum. ¹² Applicabisque Aaron & filios eius ad fores tabernaculi testimonij, & lotos aqua ¹³ indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vñctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat. ¹⁴ Fecitque Moyses omnia quæ præceperat dominus. ¹⁵ Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum. † ¹⁶ Erexitque Moyses illud, & posuit tabulas, ac bases, & vectes, statuitque columnas, ¹⁷ & expandit tectum super tabernaculum, imposito desuper operimento, sicut dominus imperauerat. ¹⁸ Posuit & ^b testimoniū in arca, subditis infra vectibus, & Oraculum desuper. ¹⁹ Cūque intulisset arcam in tabernaculum testimonij, appendit ante eam velum, vt expleret domini iussionem. ²⁰ Posuit & mensam in tabernaculo testimonij ad plagam septentrionalem extra velum, ²¹ ordinatis coram propositio- nis panibus, sicut præceperat dominus Moyse. ²² Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij è regione mensæ in parte australi, ²³ locatis per ordinem lucernis iuxta præceptum domini. ²⁴ Posuit & altare aureū sub tēcto testimonij contra velum, ²⁵ & adoleuit super eo incensum aromaticum, sicut iusserat dominus Moyse. ²⁶ Posuit & tentorium in introitu tabernaculi testimonij, ²⁷ & altare holocausti in vestibulo testimonij, offerens in eo holocaustum & sacrificia, vt dominus imperauerat. † ²⁸ Labrum quoque statuit inter tabernaculum testimonij & altare, implens illud aqua: ²⁹ laueruntque in eo Moyses & Aaron ac filij eius manus suas & pedes, ³⁰ cum ingrederentur tectum fœderis, ac accederent ad altare, sicut præceperat dominus Moyse. ³¹ Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tētorio. Postquam omnia perfecta sunt, † ³² operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria domini impleuit illud. ^c ³³ Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate domini coruscante: quia cuncta nubes operuerat. ³⁴ Si quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscebantur filij Israel per turmas suas. ³⁵ Si pendebat desuper, manebat in eodem loco. ³⁶ Nubes quippe domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, vidētibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas.

^a Ios. 3. 12.
Anno ante Christum 1509.
Anno mudi 2453.

† De conf. distin. 1. in princ.

† Num. 7. a.

^b Tabulas decem præceptorum.

^c Noranda est res multum mirabilis, quod nube descendente & implente tabernaculum, quæ tamē gloria domini dicitur, non poterat Moyses intrare tabernaculum, qui in monte Sina, quando legem primitus accepit, intrauit in nubem ubi erat deus. Proculdubio ergo aliam personam tunc figurabat, aliam nunc. Et tunc eorum qui sunt participes intemē veritatis dei, nunc autem Iudæorum, quibus gloria domini quæ in tabernaculo est, quod est gratia Christi, tanquam nubes opponitur non eam intelligentibus, & ideo non intrauit in tabernaculum testimonij Aug. quest. 17. super Exodus.

^d † Sup. 30. c

† Num. 9. c
1. Reg. 3. b
2. Para. 6. c
2. Mach. 2. c

Incipit

Incipit tertius Moyfi liber ויקרא Vaicra,

id est, Et vocauit: qui dicitur Leuiticus.

*Holocaustorum, armentorum, pecudum & auium offerendorum varius ritus
& modus.*

I.

Ios. 3. 13.

† Exod. 29. 1.
Infr. 3. 2. 4. 2

Ocauit autem Moysen, & locutus est ei dominus de tabernaculo testimonij, dicens: ² Loquere filiis Israel, & dices ad eos. ^a † Homo qui obtulerit ex vobis hostiam domino de pecoribus, id est de bobus, & ouibus, offerens victimas: ³ si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi dominum. ⁴ Ponetque super caput hostiae manus, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens. ⁵ Immolabitque vitulum coram domino, & offeret filij Aaron sacerdotis sanguinem eius, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. ⁶ Detrahetque pelle hostiae, artus in frusta concident, ⁷ & subiicient in altari ignem, strue lignorum ante composita, ⁸ & membra quae sunt caesa de super ordinantes, caput videlicet, & cuncta quae adherent iecori, ⁹ intestinis & pedibus, lotis aqua: adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem domino. ^{c 10} Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus siue de capris holocaustum, agnum anniculum & absque macula offeret. ¹¹ immolabitque ad latus altaris quod respicit aquilonem, coram domino. Sanguinem vero illius fundet super altare filij Aaron per circuitum, ¹² diuidentque membra, caput, & omnia quae adherent iecori, & imponent super ligna, quibus subiiciendus est ignis. ¹³ Intestina vero & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum domino. ^{d 14} Si autem de auibus holocausti oblatio fuerit domino, de turturibus & pullis colubae ^{e 15} offeret eam sacerdos ad altare, & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris: ¹⁶ vesiculam vero gutturis, & plumas proiciet prope altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres effundi solent. ¹⁷ Confringetque ascellas eius, & non secabit, neque ferro diuidet eam, & adolebit super altare, lignis igne supposito. † Holocaustum est, & oblatio suauissimi odoris domino.

a. Sacrificia quadrupedum.

b. In hostiis legalibus quaedam erant holocausta, quaedam vero hostiae dicebantur. Holocausta tota in altari cremabantur: inde dicta holocausta, quasi tota incensa. Hostiarum autem pacificarum solis crematis adhibebatur, cetera in sacerdotum seu ipsorum qui obtulerant, cedebant usum. Radulphus super Leuit.

c. Sunt autem tria genera holocaustorum. Primum bouis. Secundum ouis aut caprae. Tertium auium, scilicet turturis, aut columbarum. Radulphus super Leuitic.

d. Sacrificia auium.

e. Ruper caput eius, & incedet in altari. Hoc est: Os turturis in lege ad ascellas eius retorqueri iubetur, ne separetur os ab opere, & opus nostrum non diuidatur ab ore. Hier. in 1. ca. Marci.

Oblatio sacrificiorum similia oleo conspersa, thuris, panum, laganorum, atque primitiarum.

II.

Ios. 13.

† Eccli. 7. d

Nima cum obtulerit oblationem sacrificij domino, ^a similia erit eius oblatio. ^b Fundetque super eam oleum, & ponet thus, ² ac deferet ad filios Aaron sacerdotis. Quorum vnus tollet pugillum plenum similia & olei, ac totum thus, & ponet memoriale super altare, in odorem suauissimum domino. ³ Quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius, sanctum sanctorum de oblationibus domini. ⁴ Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano de similia, panes scilicet absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita: ⁵ si oblatio tua fuerit de sartagine similia conspersa oleo & absque fermento, ⁶ diuides eam minutatim, & fundes super eam oleum. ^{c 7} Sin autem de craticula fuerit sacrificium, aequum similia oleo conspergetur, ⁸ quam offeres domino trades manibus sacerdotis. ⁹ Qui cum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, & adolebit super altare in odorem suauitatis domino. ¹⁰ Quicquid autem reliquum est, erit Aaron & filiorum eius sanctum sanctorum de oblationibus domini. ¹¹ Omnis oblatio quae offertur domino, absque fermento fiet, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini. ¹² Primitias tantum eorum offeretis ac munera,

a. Recte post auis holocaustum similia sequitur: quia quisquis per studium sapientiae terram mentis inhabitat, purgationi illius insisteret debet: ut nequaquam exteriori sanctificatione contentus, sicut a corpore prauos recidit actus, sic & a mente eorundem extirpet affectus. Radulph. ibidem.

b. Sacrificia insensibilium.

c. Craticulam ignis non vndiq; involuit clibani more sed inferius superposita tota ret. Radulph. ibidem.

† 37. dist. ca.
Legimus. 8.
In Leuitico.

f iij

super altare verò non imponentur in odorem suauitatis.¹³ Quicquid obtuleris sacrificij, sale condies, nec auferes sal fœderis dei tui de sacrificio tuo. † In omni oblatione offeres sal.¹⁴ Si autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino de spicis adhuc virentibus, torrebis eas igni, & confringes in morem farris, & sic offeres primitias tuas domino,¹⁵ fundēs super eas oleum, & thus imponens, quia oblatio domini est,¹⁶ de qua adolebit sacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti, & olei, ac totum thus.

Hostiæ pacificorum pro beneficij impetratione, ex bobus, ouibus, agnis, & capris.

III.

a. Sacrificiū pacificorū solum de bobus, ouib⁹ & capris tā masculis quàm fœminis fiebat.

Quod †^a si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre marem siue fœminam, immaculata offeret corā domino.² Ponētq; manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij. † Fundētq; filij Aaron sacerdotis sanguinem per altaris circuitum,³ & offerēt de hostia pacificorum in oblationem domino adipem qui operit vitalia, & quicquid pinguedinis est intrinsecus:⁴ duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis,⁵ adolebuntq; ea super altare in holocaustum lignis igne supposito, in oblationem suauissimi odoris domino.⁶ Si verò de ouibus fuerit eius oblatio, & pacificorum hostia: siue masculum obtulerit, siue fœminam, immaculata erunt omnia.⁷ Si agnum obtulerit coram domino,⁸ ponet manum suā super caput victimæ suæ: quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonij. Fundētq; filij Aaron sanguinem eius per circuitum altaris,⁹ & offerēt de pacificorum hostia sacrificium domino, adipem & caudam totam^c cum renibus, & pinguedinem quæ operit ventrem, atque vniuersa vitalia, & vtrunque renunculum cum adipe qui est iuxta ilia, reticulūq; iecoris cum renunculis:¹¹ & adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis & oblationis domini.¹² Si capra fuerit eius oblatio, & obtulerit eam domino,¹³ ponet manum suam super caput eius, immolabitque eam in introitu tabernaculi testimonij. Et fundent filij Aarō sanguinem eius per altaris circuitum,¹⁴ tollētq; ex ea in pastum ignis dominici adipē qui operit ventrē, & qui tegit vniuersa vitalia,¹⁵ duos renunculos cum reticulo quod est super eos iuxta ilia, & aruinam iecoris cum renunculis:¹⁶ adolebitque ea super altare sacerdos in alimoniam ignis, & suauissimi odoris. Omnis adeps domini erit¹⁷ iure pepetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem nec adipem omnino comedetis.

Hostiæ sacerdotis, principis, & multitudinis per ignorantiam peccantis.

IIII.

Ucutusq; est dominus ad Moysen, dicēs:² Loquere filiis Israel: Anima quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis domini quæ præcepit vt nō fierēt, quippiā fecerit: † si sacerdos qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum domino,⁴ & adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram domino, ponētque manum super caput eius, & immolabit eum domino.⁵ Hauriet quoque de sanguine vituli inferens illum in tabernaculum testimonij. Cumq; intinxerit digitum in sanguinem, asperget eum septies coram domino contravelum sanctuarij. † Ponētque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi domino, quod est in tabernaculo testimonij. Omnem autem reliquum sanguinem fundet in basin altaris holocausti in introitu tabernaculi.⁸ Et adipem vituli offeret pro peccato, tam eum qui vitalia operit, quàm omnia quæ intrinsecus sunt:⁹ duos renunculos, & reticulū quod est supra eos iuxta ilia, & adipē iecoris cū renūculis,¹⁰ sicut offertur de vitulo hostiæ pacificorū: & adolebit ea super altare holocausti.¹¹ Pellem verò & omnes carnes cum capite & pedibus & intestinis & fimo¹² & reliquo corpore efferet extra castra in locū mundū vbi cineres effundi solent:

A Ios. 3. 17.

† De voto. c. Magna. 11. q. 3. c. Præcipue. Psal. 109. c.

B † De voto. ca. Magna.

dist. cap. Nō est peccatū. 9. His ita. Exod. 29. b

Ios. 3. 17. † Eccl. 29. b

c lent: incendetque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur.¹³ Quod si omnis turba filiorum Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum domini est,¹⁴ & postea intellexerit peccatum suum: offeret pro peccato suo vitulum, adducetque eum ad ostium tabernaculi, & ^a ¹⁵ ponent seniores populi manus super caput eius coram domino. Immolatusque vitulo in conspectu domini,¹⁶ inferet sacerdos qui vinctus est, de sanguine eius in tabernaculum testimonij,¹⁷ tincto digito aspergens septies contra velum.¹⁸ Ponetque de eodem sanguine in cornibus altaris quod est coram domino in tabernaculo testimonij. Reliquum autem sanguinem fundet iuxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonij.¹⁹ Omnemque eius adipem tollet, & adolebit super altare:²⁰ sic faciens & de hoc vitulo quomodo fecit & prius: & rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis dominus.²¹ Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet, sicut & priorem vitulum: quia est pro peccato multitudinis.^b ²² Si peccauerit princeps, & fecerit vnum ex pluribus per ignorantiam, quod domini lege prohibetur,²³ & postea intellexerit peccatum suum: offeret hostiam coram domino hircum de capris immaculatum,²⁴ ponetque manum suam super caput eius: cumque immolauerit eum in loco ubi solet mactari holocaustum coram domino, quia pro peccato est,²⁵ tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens ad basim eius:²⁶ adipem verò adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet. Rogabitque pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei.²⁷ Quod si peccauerit anima per ignorantiam de populo terræ, ut faciat quicquam de iis quæ domini lege prohibentur, atque delinquat,²⁸ & cognouerit peccatum suum: offeret capram immaculatam,²⁹ ponetque manus super caput hostiæ quæ pro peccato est, & immolabit eam in loco holocausti.³⁰ Tolletque sacerdos de sanguine in digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius.[†] ³¹ Omnem autem adipem auferens sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suauitatis domino: rogabitque pro eo, & dimittetur ei.³² Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem scilicet immaculatam:³³ ponet manum super caput eius, & immolabit eam in loco ubi solent cædi holocaustorum hostiæ.³⁴ Sumetque sacerdos de sanguine eius digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius.[†] ³⁵ Omnem quoque adipem auferens, sicut auferri solet ad epe arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit super altare incensum domini: rogabitque pro eo & pro peccato eius, & dimittetur ei.

Hostia pro peccatis ex passione, silentio veritatis, errore, iuramento, sacrorum abusu, atque ignorantia.

A **S**i peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisq; fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.² Anima quæ tetigerit aliquid immundum, siue quod occisum à bestia est, aut per se mortuum, aut quodlibet aliud reptile, & oblita fuerit immunditiæ suæ, rea est, & deliquit.³ Et si tetigerit quicquid de immunditia hominis iuxta omnem impuritatem qua pollui solet, oblitaque cognouerit postea, subiacebit delicto.⁴ Anima quæ iurauerit, & protulerit labiis suis ut vel malè quid faceret, vel bene, & non fecerit, & id ipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitaque postea intellexerit delictum suum,⁵ agat poenitentiam pro peccato,⁶ & offerat de gregibus agnam siue capram, orabitq; pro ea sacerdos, & pro peccatis eius.⁷ Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos colubarum domino, vnum pro peccato, & alterum in holocaustum:⁸ dabitq; eos sacerdoti. Qui primum offerens pro peccato retorquet caput eius ad pennulas, ita ut collo adherat, & non penitus abrumpatur:⁹ & asperget de sanguine eius parietem altaris. Quicquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamentum eius: quia pro peccato est.¹⁰ Alterum verò in holocaustum adolebit, ut fieri solet: rogabitque pro eo sacer-

a. Non enim coactam, sed spontaneam agere poenitentiam oportet, nec humano timore ad hoc compelli, sed amore diuino, & propria salutis inuitu prouocari. Radulphus ibidem.

b. Principem quemlibet ex doctioribus & sanctioribus hic appellat. Principis enim quanto scientia maior, & eminentior sanctitas, tanto si peccauerit, reatus vehementior erit. Radulphus ibidem.

Sup. 3. d

Depo. di.
3. cap. Inter
hæc hircum.

† Sup. 3. d

† Sup. 3. d

^a Dignum est enim, vt qui peccatorum suorum cōfessionem facit, cōsummet ea omnia quæ reuocare ad memoriam potest domino pandens, non alia prodens, alia abscondēs. Radulphus ibidem.

dos, & pro peccato eius, & dimittetur ei. ^{a 11} Quod si non quīuerit manus eius† duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato suo similem partem ephi decimam. Non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est: ¹² tradetq; eam sacerdoti, qui plenum ex ea pugillum hauriēs cremabit super altare in monumentum eius qui obtulerit, ¹³ rogās pro illo & expians: reliquam verò partem ipse habebit in munere. ¹⁴ Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: ¹⁵ Anima si prauaricans ceremonias per errorem in iis quæ domino sunt sanctificata peccauerit, offeret pro delicto suo arietē immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis iuxta pōdus sanctuarij: ¹⁶ ipsūque quod intulit damni restituet, & quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui rogabit pro eo, offerens arietem, & dimittetur ei. † ¹⁷ Anima quæ peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex iis quæ domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, ¹⁸ offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemque peccati: qui orabit pro eo, ¹⁹ quia nesciēs fecerit: & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in domino.

Oblatio pro peccato ex certa scientia commisso, leges holocausti, ignis perpetui, singulorum sacrificiorum, & oblationum sacerdotis in die vñctionis suæ. VI.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Anima quæ peccauerit, & contempto domino negauerit proximo suo depositum quod fidei eius creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, ³ siue rem perditam inuenerit, & inficiās insuper peierauerit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit in quibus solent peccare homines, ⁴ cōuicta delicti ⁵ reddet omnia quæ per fraudem voluit obtinere, integra, & quintam insuper partem domino cui damnum intulerat. ⁶ Pro peccato autem suo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum sacerdoti iuxta æstimationem mensuramque delicti: ⁷ qui rogabit pro eo coram domino, & dimittetur illi pro singulis quæ faciendo peccauit. ⁸ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ⁹ Præcipe Aaron & filiis eius: Hæc est lex holocausti: Cremabitur in altari tota nocte vsque mane. Ignis ex eodem altari erit. † ¹⁰ Vestietur tunica sacerdos, & fœminalibus lineis, tolletque cineres quos vorans ignis exussit: & ponens iuxta altare, ¹¹ spoliabitur prioribus vestimentis, indutusque aliis efferet eos extra castra, & in loco mūdissimo vsque ad fauillam consumi faciet. † ^{a 12} Ignis autem in altari semper ardebit: quem nutriet sacerdos subiiciens ligna mane per singulos dies: & imposito holocausto desuper, adipēs adolebit pacificorum. ¹³ Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. ¹⁴ Hæc est lex sacrificij & libamentorum, quæ offerent filij Aaron coram domino, & coram altari. ¹⁵ Tolle sacerdos pugillum similæ quæ conspersa est oleo, & totum thus, quod super similam positum est: adolebitque illud in altari in monumentum odoris suauissimi domino. ¹⁶ Reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filiis suis absque fermento, & comedet in loco sanctuarij tabernaculi. ¹⁷ Ideo autem non fermentabitur, quia pars eius in domini offertur incensum. Sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. ¹⁸ Mares tantum stirpis Aaron comedent illud. Legitimum ac sempiternum erit in generationibus vestris de sacrificiis domini. Omnis qui tetigerit illa, sanctificabitur. ¹⁹ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ²⁰ Hæc est oblatio Aaron & filiorum eius, quam offerre debent domino in die vñctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno. Medium eius mane, & medium eius vespere: ²¹ quæ in sartagine oleo conspersa frigetur. Offeret autem eam calidam in odorem suauissimum domino, ²² sacerdos qui iure patri successerit: & tota cremabitur in altari. ²³ Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo. ²⁴ Locutus est autem dominus ad Moysen, dicens: ²⁵ Loquere Aaron, & filiis eius: Ista est lex hostiæ pro peccato. In loco vbi offertur holocaustum, immolabitur coram domino. Sanctum sanctorum est. ²⁶ Sacerdos qui offert, comedet eam in loco sancto in atrio taberna-

† Luc. 2. d

† Sup. 4. a

A Ios. 23.

† De cōsec. di. 1. c. 1. post prin. ibi, dominus cum vestib.

† De pœni. di. 3. c. Inter hæc hircū. De celebra. missæ. c. fin.

^a Id est, ab illo igne in quo arsit holocaustum vsque in mane. Non vult enim ignē prorsus extinguī: sed cum vsque in mane arserit holocaustum, ablatis inde reliquiis consumptionis, nec sic extingui ignem, sed inde iterum renouari quo ardeant alia quæ imponuntur August. quæst. 12. in Leuitic.

tabernaculi.²⁷ Quicquid tetigerit carnes eius, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lauabitur in loco sancto.²⁸ Vas autem fictile in quo cocta est confringetur, quod si vas æneum fuerit, defricabitur, & lauabitur aqua.²⁹ Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus eius, quia sanctum sanctorum est.^{b 36} Hostia enim quæ caditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum, in sanctuario non comedetur, sed comburetur igni.

Oblatio hostiæ pro delicto: pacificorum, adipis, & sanguinis ritus. VII.

A Hæc est quoque lex hostiæ pro delicto. Sancta sanctorum est.² Idcirco ubi immolabitur holocaustum, mactabitur & victima pro delicto. Sanguis eius per gyrum altaris fundetur.³ Offerent ex ea caudam, & adipem qui operit vitalia,⁴ duos renunculos, & pinguedinem quæ iuxta ilia est, reticulumque iecoris cum renunculis,⁵ & adolebit ea sacerdos super altare. Incensum est domini pro delicto.⁶ Omnis masculus de sacerdotali genere in loco sancto vescetur iis carnibus, quia sanctum sanctorum est.⁷ Sicut pro^a peccato offertur hostia, ita & pro delicto. Vtriusque hostiæ lex vna erit. Ad sacerdotem qui eam obtulerit, pertinebit.⁸ Sacerdos qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius.⁹ Et omne sacrificium similæ quod coquitur in clibano, & quicquid in craticula vel in sartagine præparatur, eius erit sacerdotis, à quo offertur.¹⁰ siue oleo conspersa, siue arida fuerit. Cunctis filiis Aaron mensura æqua per singulos diuidetur.¹¹ Hæc est lex hostiæ pacificorum, quæ offertur domino.¹² Si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamque similam, & collyridas olei admixtione conspersas,¹³ panes quoque fermentatos, cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis,¹⁴ ex quibus vnus pro primitiis offertur domino, & erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem.¹⁵ Cuius carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quicquam vsque mane.¹⁶ Si vbito vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die. Sed & si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est.¹⁷ Quicquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet.¹⁸ Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita fiet eius oblatio, nec proderit offerenti, quin potius quæcunque anima tali se edulio cõtaminauerit, præuaricationis rea erit.¹⁹ Caro quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni. Qui fuerit immundus, vescetur ex ea.²⁰ Anima polluta quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum quæ oblata est domino, peribit de populis suis.²¹ & quæ tetigerit immunditiam hominis vel iumenti, siue omnis rei quæ polluere potest, & comederit de huiusmodi carnibus, interibit de populis suis.²² Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:²³ Loquere filiis Israel: Adipem ouis & bouis & capræ nõ comedetis.²⁴ Adipem cadaueris morticini, & eius animalis quod à bestia captum est, habebitis in varios vsus.²⁵ Si quis adipem qui offerri debet in incensum domini, comederit, peribit de populo suo.²⁶ Sanguinem quoque omnis animalis nõ sumetis in cibo, tam de auibus quàm de pecoribus.²⁷ Omnis anima quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis.²⁸ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:²⁹ Loquere filiis Israel, dicens: Qui offert victimam pacificorum domino, offerat simul & sacrificium, id est libamenta eius.³⁰ Tenebit in manibus adipem hostiæ, & pectusculum. Cùmque ambo oblata domino cõsecrauerit, tradet sacerdoti,³¹ qui adolebit adipem super altare: pectusculum autem erit Aaron & filiorum eius.³² Armus quoque dexter de pacificorum hostiis, cedet in primitias sacerdotis.³³ Qui obtulerit sanguinem & adipem filiorum Aaron, ipse habebit & armum dextrum in portione sua.³⁴ Pectusculum enim eleuationis, & armum separationis tuli à filiis Israel de hostiis eorum pacificis, & dedi Aarõ sacerdoti & filiis eius lege perpetua ab omni populo Israel.^{b 35} Hæc est vnctio Aaron & filiorum eius in ceremoniis domini, die quo obtulit eos Moyses vt sacerdotio fungerentur,³⁶ & quæ præcepit eis dari dominus à filiis Israel religione perpetua in generationibus suis.³⁷ Ista est lex holocausti & sacrificij pro peccato atque delicto, & pro consecratione & pacificorum victimis,³⁸ quam constituit

b. Quomodo ergo ad sacerdotes pertinent māducanda quæ remanent de sacrificijs pro peccatis? Quod intelligendū est, hæc excepta esse, de quorū sanguine tagitur illud altare incensū in tabernaculo testimonij. Aug. quæst. 18. super Leuiticum.

a. Peccatum ergo est perpetratio mali, delictum verò desertio boni: vt aliud sit declinare à malo, aliud sit facere bonum. Aug. quæst. 20. super Leuiticum.

f30 disc.
Si quis carnem.
Gene. 9. a
Infr. 17. d

b. Recordare quomodo tū Aaron factus sit sacerdos, quot hostias pro illo immolauit Moyses, quot pecudes prostrauerit, quomodo illū lauauerit, quomodo illū vnauerit, extremum auriculæ manu dextera, in sancta sanctorum introduxerit. Post hæc iussit præscribere septem dierū numero manere intactus. Chrysost. aduersus Iudeos, Oratione tertia.

dominus Moyſi in monte Sinai, quando mandauit filiis Iſrael vt offerrent oblationes ſuas domino in deſerto Sinai.

Aaronis & filiorum eius conſecratio, ac tabernaculi ſupelleſtiliſque eius vnctio.

VIII.

a. Legimus in Leuitico, iuxta præceptum dei, Moyſen lauſſe Aaron & filios eius. iam tunc purgationem mundi, & rerum omnium ſanctitatem, baptiſmi ſacramenta ſignabant. Hiero. ad Fabiola, de veſte ſacerdotali.

Ocutuſq; eſt dominus ad Moyſen, dicens: ^a ² Tolle Aaron cū filiis ſuis, ^A veſtes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, caniſtrum cum azymis, ³ & cōgregabis omnem cœtū Iſrael ad oſtium tabernaculi. ⁴ Fecit Moyſes vt dominus imperarat: cōgregatq; omni turba ante fores tabernaculi, ⁵ ait: Iſte eſt ſermo quem iuſſit dominus fieri.

⁶ Statimq; obtulit Aaron & filios eius. Cūmq; lauſſet eos, ⁷ veſtiuit Pontificem ſubucula lœua, accingens eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina: & deſuper humerale impoſuit, ⁸ quod aſtringens cingulo aptauit rationali, in quo erat ^b doctrina & veritas. ⁹ Cidari quoque textit caput, & ſuper eam contra frontem poſuit laminam ^B

b. Vrim & Thummim: in quibus explicandis omnes ſerē diſſident interpretes.

auream conſecratam in ſanctificatione, ſicut præceperat ei dominus. ¹⁰ Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni ſupelleſtili ſua. ¹¹ Cūmq; ſanctificans aſperſiſſet altare ſeptem vicibus, vnxit illud, & omnia vaſa eius: labrumq; cum baſi ſua ſanctificauit oleo. ¹² Quod fundens ſuper caput Aaron, vnxit eum, & conſecrauit. ¹³ Filios quoque eius oblatos cōſecrauit, veſtiuitq; tunicis lineis, & cinxit balteis, impoſuitq; mitras, vt iuſſerat dominus. ^c ¹⁴ Obtulit & vitulū pro peccato. Cūmq; ^C

† 21. diſt. c. 1. 8. q. 1. cap. In ſcripturis. c. Tabernaculum.

† De conſe. diſt. 1. c. 1. Pſal. 44. b. Iſa. 61. a.

c. Hic executioni demandantur quæ cap. 29. Exodi præcipiuntur.

d. Sacerdos, aut Chriſti aut præpoſiti cuiuſpiam ty pū tenet. Sanguis verò hoſtiæ pro peccato, lachrymæ ſunt peccatoris, & corporis afflictio. Nō eſt autem negligenter tranſeundum, quod ſanguine iſto prius cornua altaris tinguntur, deinde quod reliquū eſt, ad baſim eius funditur. Per altare præſentem eccleſiā, per cornua altaris prælatos, per baſim ipſius dicim⁹ Chriſtū figurari. Docemur quippe per hanc ſanguinis partitionē, luctu & afflictione noſtra primū ſatiſfaciendum doctōribus, deinde per eorū abſolutionem ad diuinam indulgentiam percingendum. Radulphus ſuper cap. 4. Leuitici.

super caput eius poſuiſſet Aarō & filij eius manus ſuas, ¹⁵ immolauit eū hauriens ſanguinem, & tincto digito ^d tetigit cornua altaris per gyrum. Quo expiato & ſanctificato, fudit reliquum ſanguinem ad fundamenta eius. ¹⁶ Adipem verò qui erat ſuper vitalia, & reticulum iecoris, duōſq; renunculos cum aruinulis ſuis adoleuit ſuper altare, ¹⁷ vitulū cum pelle & carnibus & fimo cremans extra caſtra, ſicut præceperat dñs.

¹⁸ Obtulit & arietem in holocauſtum. † Super cuius caput cū impoſuiſſent Aaron & filij eius manus ſuas, ¹⁹ immolauit eum, & fudit ſanguinē eius per circuitū altaris. ²⁰ Ipſūmq; arietem in fructa cōcidens, caput eius & artus & adipē adoleuit igni, ²¹ lo-

† Eccl. 45. e. Exod. 29. a.

† Sup. 4. b.

²² Obtulit & arietē ſecundum in conſecrationem ſacerdotum, poſueruntq; ſuper caput eius Aaron & filij eius manus ſuas. ²³ Quem cū immolaſſet Moyſes, ſumens de ſanguine eius tetigit extremum auriculę dextrę Aaron, & pollicem manus eius dextrę, ſimiliter & pedis.

²⁴ Obtulit & filios Aaron. Cūmq; de ſanguine arietis immolati tetigiſſet extremū auriculę ſingulorum dextrę, & pollices manus ac dextri pedis, reliquum fudit ſuper altare per circuitum. ²⁵ Adipem verò & caudam omnēque pinguedinem quæ operit ^E

intestina, reticulūmq; iecoris, & duos renes cum adipibus ſuis, & armo dextro, ſeparauit. ²⁶ Tollens autem de caniſtro azymorum quod erat coram domino, panes abſque fermento, & collyridam conſperſam oleo, laganūque, poſuit ſuper adipem, & armū dextrum, ²⁷ tradens ſimul omnia Aaron & filiis eius. Qui poſtquam leuauerūt ea coram domino, ²⁸ ruruſum ſuſcepta de manibus eorum adoleuit ſuper altare holocauſti, eo quòd cōſecrationis eſſet oblatio in odorem ſuauiſſimæ ſacrificij domini. ²⁹ Tulitq; ^F

pectuſculum, eleuans illud coram domino de ariete conſecrationis in partem ſuam, ſicut præceperat ei dominus. ³⁰ Aſſumēſque vnguentum, & ſanguinem qui erat in altari, aſperſit ſuper Aaron & veſtimenta eius, & ſuper filios illius, ac veſtes eorum. ³¹ Cūmq; ſanctificaſſet eos in veſtitu ſuo, præcepit eis, dicēs: Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas. † Panes quoque conſecrationis edite, qui poſiti ſunt in caniſtro, ſicut præcepit mihi dominus, dicēs: Aarō & filij eius comedent eos. ³² Quicquid autem reliquum fuerit de carne & panibus, ignis abſumet. ³³ De oſtio ^G

† Exo. 29. f.

conſecrationis veſtrę. Septem enim diebus finitur cōſecratio, ³⁴ ſicut in præſentiarum factum eſt, vt ritus ſacrificij compleretur. ³⁵ Die ac nocte manebitis in tabernaculo obſeruantes

e. Nunquid nam credibile eſt ſitu corporis vno loco ſedere præceptos per dies ſep̄ die & nocte, vnde ſe omnino nō commoueret? Nec tamen hinc tanquam allegoricè aliquid ſignificatum quod non fieret cogendi ſumus accipere, ſed potius agnoſcere locutionem ſcripturarum, vbi ſeſſionem pro habitatione & cōmoratione poſuit. Aug. quæſt. 24. ſuper Leuit.

obseruantes custodias domini, ne moriamini. Sic enim mihi præceptum est. ³⁶ Fece-
runtque Aaron & filij eius cuncta quæ locutus est dominus per manum Moyfi.

*Primitiis sacrificiorum pro sacerdote & populo deo redditis, Aaron populo benedixit;
gloria domini apparuit, ignisque holocaustum deuorauit.* I X.

Acto autem octauo die, vocauit Moyfes Aaron & filios eius, ac maio-
res natu Israel, dixitque ad Aaron: ²² Tolle de armento vitulum pro pec-
cato, & arietem in holocaustum, vtrumque immaculatum, & offer illos
coram domino: ³ & ad filios Israel loqueris: ^{† b} Tollite hircum pro pec-
cato, & vitulum atque agnum anniculum, & sine macula in holocaustum, ⁴ bouem
& arietem pro pacificis: & immolate eos coram domino, in sacrificio singulorum
similam conspersam oleo offerentes. Hodie enim dominus apparebit vobis, ⁵ Tule-
runt ergo cuncta quæ iusserat Moyfes ad ostium tabernaculi: vbi cum omnis multi-
tudo adstaret, ⁶ ait Moyfes: Iste est sermo quem præcepit dominus: facite, & appare-
bit vobis gloria eius. ⁷ Et dixit ad Aaron: Accede ad altare, & immola pro peccato
tuo. Offer holocaustum, & deprecare pro te & pro populo. Cumque mactaueris ho-
stiam populi, ora pro eis, sicut præcepit dominus. ⁸ Statimque Aaron accedens ad
altare immolauit vitulum pro peccato suo, ⁹ cuius sanguinem obtulerunt ei filij sui.
In quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, & fudit residuum ad basim eius. ¹⁰ A-
dipemque & renunculos, ac reticulum iecoris, quæ sunt pro peccato, adoleuit super
altare, sicut præceperat dominus Moyfi. ¹¹ Carnes verò & pellem eius extra castra cõ-
bussit igni. ¹² Immolauit & holocausti victimam. Obtuleruntque ei filij sui sangui-
nem eius, quem fudit per altaris circuitum. ¹³ Ipsam etiam hostiam in frustra concisam
cum capite & membris singulis obtulerunt, quæ omnia super altare cremauit igni,
¹⁴ lotis aqua prius intestinis & pedibus. ^{† 15} Et pro peccato populi offerens mactauit
hircum, expiatóque altari, ¹⁶ fecit holocaustum, ¹⁷ addens in sacrificio libamenta quæ
pariter offeruntur, & adolens ea super altare, absque ceremoniis holocausti matuti-
ni. ¹⁸ Immolauit & bouem atque arietem, hostias pacificas populi. Obtuleruntque ei
filij sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitu: ¹⁹ adipem autem bouis, &
caudam arietis, renunculosque cum adipibus suis, & reticulum iecoris, ²⁰ posuerunt
super pectora. Cumque cremati essent adipēs super altare, ²¹ pectora eorum, & armos
dextros separauit Aaron eleuans coram domino, sicut præceperat Moyfes. ²² Et ex-
tendens manum ad populum, benedixit ei: sicque completis hostiis pro peccato, &
holocaustis & pacificis, descendit. ²³ Ingressi autem Moyfes & Aaron in tabernacu-
lum testimonij, & deinceps egressi, benedixerunt populo. [†] Apparuitque gloria do-
mini omni multitudini, ²⁴ & ecce egressus ignis à domino, deuorauit holocaustum,
& adipēs qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudauerunt dominum,
ruentes in facies suas.

*Ignē consumpti Nadab & Abiu planguntur, vino autem sacerdotibus interdicto
residuum oblationis comedunt.* X.

Reptisque ^{† a} Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis, imposuerunt ignem,
& incensum desuper, offerentes coram domino ignem ^b alienum, quod
eis præceptum non erat. ² Egressusque ignis à domino, deuorauit eos, &
mortui sunt coram domino. ³ Dixitque Moyfes ad Aaron: Hoc est quod
locutus est dominus: ^c Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu
omnis populi glorificabor. Quod audiens tacuit Aaron. ⁴ Vocatis autē Moyfes Mi-
sael & Elisaphan filiis Oziel patrui Aaron, ait ad eos: Ite, & tollite fratres vestros de
conspectu sanctuarij, & asportate extra castra. ⁵ Confestimque pergentes tulerunt eos,
sicut iacebant, vestitos lineis tunicis, & eiecerunt foras, vt sibi fuerat imperatū. ⁶ Lo-
cutusque est Moyfes ad Aaron, & ad Eleazar & Ithamar filios eius: ^d Capita vestra no-
lite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne fortè moriamini, & super omnem cõ-
tum oriatur indignatio. Fratres vestri & omnis domus Israel plangent incendium,

a. Prima oblatio est sacrifi-
cium pro peccato pontifi-
cis, & eius holocaustum.

b. Secunda oblatio est pro
populo.

c. Vnde autem descenderit
qui ad altare stabat, ad
quod prohibebatur per-
gradus ascendere? Sed nūc
cum dicit scriptura sacer-
dotem cū fecisset sacrifi-
cia, descendisse, vtiq; ma-
nifestat eū alicubi stetit
vnde descenderet: & quia
ibi steterat, ideo trium cu-
bitorum altari ministran-
do deseruire potuisse. Au-
gu. quæst. 28. super Leuit.

a. Per hos enim heretici de-
signantur, qui alienū ignem
asserentes ad altare dei, id
est, alienas doctrinas, à coe-
lesti igne cõburentur, quæ-
admodum Nadab & Abiu.
Irenæus lib. 4. ca. 42.

b. Ab igne altaris perpe-
tuo, de quo supra cap. 6.

c. Eos appropinquare do-
mino volēs intelligi, qui in
tabernaculo sacerdotio fū-
gebantur, sanctificari autē
in eis etiā vindicādo, sicut
factū est. Vtrū vt hinc sei-
retur, quā minus aliis par-
cat, si illis non parcat? Aug.
quæst. 31. super Leuitic.

d. Tria signa luctus extērio-
ra prohibentur, capitis nu-
datio, vestium scissio, & ex
tabernaculi ostio egressus.

† c. Nō
est peccatū.
Deprecat. dif.
1. c. Quem
pœnitet.

† 21. q. 2. ca.
Si qua fuc-
rit.

† De pœni.
dif. 1. ca. In-
ter hæc hir-
cum.

† 2. Mac. 2. c.

† Nume. 3. a
& 26. g
1. Para. 24. a
Infra 16. a
De pœn. di.
3. cap. Inter
hæc hircū.

quod dominus suscitauit: ⁷ vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis. ⁸ Oleum quippe sanctę vnctionis est super vos. Qui fecerunt omnia iuxta pręceptum Moyfi. ⁹ Dixitq; dominus ad Aaron: ¹⁰ Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini, quia pręceptum sempiternum est in generationes vestras, ¹¹ & vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea quę locutus sum ad eos per manum Moyfi. ¹² Locutusq; est Moyses ad Aarō & ad Eleazar & Ithamar filios eius, qui erāt c residui: Tollite sacrificium quod remansit de oblatione dñi, & comedite illud absq; fermēto iuxta altare, quia sanctum sanctorum est. ¹³ Comeditis autem in loco sancto, quod datum est tibi & filiis tuis de oblationibus domini, sicut pręceptum est mihi. ¹⁴ Pectusculum quoq; quod oblatum est, & armum qui separatus est, edetis in loco mūdissimo tu & filij tui, & filię tuę tecum. Tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel, ¹⁵ eo quod armum & pectus & adipēs qui creantur in altari, eleuauerūt coram domino, & pertineant ad te, & ad filios tuos lege perpetua, sicut pręcepit dominus. ¹⁶ Inter hęc hircum qui oblatus fuerat pro peccato, cum quæreretur Moyses, exustum reperit: iratusq; contra Eleazar & Ithamar filios Aaron qui remanserant, ait: ¹⁷ Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quę sancta sanctorum est, & data vobis, vt portetis iniquitatem multitudinis, & rogetis pro ea in conspectu domini, ¹⁸ pręsertim cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, & comedere debueratis eam in sanctuario, sicut pręceptū est mihi. ¹⁹ Respondit Aaron: Oblata est hodie victima pro peccato, & holocaustum corā domino, mihi autem accidit quod vides. Quomodo potui comedere eam, aut placere domino in ceremoniis mente lugubri? ²⁰ Quod cum audisset Moyses, recepit satisfactionem.

Animalium mundorum ab immundis separatio, ac eorum vsus, & vtentium domino assimilatio.

XI.

Locutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicēs: ¹ Dicite filiis Israel: Custodite omnia quę scripsi vobis, vt sim deus vester. ² Hęc sunt animalia quę comedere debetis de cunctis animantibus terrę. ³ Omne quod habet diuisam vngulam, & ruminat in pecoribus, comedetis. ⁴ Quicquid autē ruminat, & habet vngulam, sed non diuidit eam, sicut camelus, & cętera, non comedetis illud, & inter immūda reputabitis. ⁵ Chęrogyllius qui ruminat, vngulamq; non diuidit, immundus est. ⁶ Lepus quoq;: nam & ipse ruminat, sed vngulam nō diuidit: ⁷ & sus quę cum vngulam diuidat, non ruminat: ⁸ horum carnibus non vescemini, nec cadauera contigetis, quia immunda sunt vobis. ⁹ Hęc etiam sunt quę gignuntur in aquis, & vesci licitum est. ¹⁰ Omne quod habet pinnulas & squamas, tam in mari quā in fluminibus & stagnis, comedetis. ¹¹ Quicquid autē pinnulas & squamas non habet eorū quę in aquis mouētur, & viuunt, abominabile vobis ¹² execrādūmq; erit. Carnes eorū nō comedetis, & morticina vitabitis. ¹³ Cuncta quę nō habēt pinnulas & squamas in aquis, polluta erūt. ¹⁴ Hęc sunt quę de auibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis. Aquilā, & gryphem, & halyætū, ¹⁵ & miluū, ac vulturē iuxta genus suum, ¹⁶ & omne coruini generis in similitudinē suam, ¹⁷ struthionem, & noctuam, & larum, & accipitrem iuxta genus suū, ¹⁸ bubonem, & mergulum, & ibin, ¹⁹ & cygnū, & onocrotalū, & porphyriōnē, ²⁰ herodionē, & charadriū iuxta genus suum, vpupam quoque, & vespertilionē. ²¹ Omne de volucris quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. ²² Quicquid autē ambulat quidē super quatuor pedes, sed habet ²³ longiora retro crura, per quę salit super terrā, ²⁴ comedere debetis, vt est bruchus in genere suo, & athacus, atq; ophiomachus, atq; locusta: singula iuxta genus suū. ²⁵ Quicquid autē ex volucris quatuor tantū habet pedes, execrabile erit vobis: ²⁶ & quicunq; morticina eorū tetigerit, polluetur, & erit immundus vsq; ad vespēram: ²⁷ & si necesse fuerit vt portet quippiam horum mortuū, lauabit vestimenta sua, & immundus erit

e. Quidam Hebręi dicunt hac de causa dominum vinum prohibuisse, quia filij Aaron ebrij erant cū propter irreuerentiā deus occidit illos, ne quid tale succedat illis. Quod Petrus Rauennas videtur sentire cum dicit: Hoc pręceptum post mortē Nadab & Abiu datum est, vt cunctis innotesceret qđ ebrietas eorum mortis causa extitit & erroris. Petrus Rauennas. f. Tu & filij tui, sed nō filię, quia de hostia pro peccato soli mares comedebāt: de hostia autē pacifica femina poterant comedere.

† 32. d. ca. Propos. i. t. & ca. Vin. lentum.

† 31. dist. ca. Tenere. & 82. dist. c. Pro posuisti.

† 2. Mac. 2. c.

† Dep. di. 3. c. Inter hęc hircū.

A Ios. 3. 13.

† Deut. 14. 8.

† Mach. 6. d.

a. Si omnia a deo creata dicuntur valde bona, quomodo quedam animalia dicuntur immunda? Immūda dicta sunt vsui, nō creationi: quorū interdictus vsus sub quibusdā figuris cognoscitur. Lex enim cibos carnis cum discretionē disposuit. Quedā enim ad vsū quasi munda contribuit & cōcessit animalia, quādā interdixit quasi non munda, & ipsos edētes inquinatura. Et mundorū quidē hęc formā dedit, vt quę ruminant ruminant, vngulas findant, munda: immunda verō, quę neutrum. Tertul de cibis Iudaicis. b. Dux solum conditiones sunt ad animalium in aquis degentium electionem.

c. Alias dicitur Truo, avis quedam sic dicta, quod dū collum aqua mergit, velut asinus sonū emittit. Butor Gallicē.

d. Vt omne genus locustę.

e. Scarabęus. f. Locustę genus cū serpentibus dimicans, vt nomen importat.

dus erit vsq; ad occasum solis. ²⁶ Omne animal quod habet quidem ungulam, sed nō diuidit eam, nec ruminat, immundū erit: & quicquid tetigerit illud, contaminabitur. ²⁷ Quod ambulat super manus ex cunctis animantibus quæ incedunt quadrupedia, immundum erit. Qui tetigerit morticina eorum, polluetur vsque ad vesp̄um: ²⁸ & qui portauerit huiuscemodi cadauera, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsq; ad vesp̄um: quia omnia hæc immunda sunt vobis. ²⁹ Hæc quoq; inter polluta reputabuntur de iis quæ mouentur in terra, ^g mustela, & mus, & crocodilus, singula iuxta genus suum, ^h ³⁰ mygale, chamæleon, & ⁱ stellio, & lacerta, & talpa, ^k ³¹ omnia hæc immunda sunt. Qui tetigerit morticina eorū, immundus erit vsq; ad vesp̄um: ³² & super quod ceciderit quicquā de morticinis eorū, polluetur. Tam vas ligneum & vestimentum, quā pelles, & ciliciā, & in quocunque sit opus, tingentur aqua, & polluta erūt vsque ad vesp̄um: & sic postea mundabuntur. [†] ³³ Vas autem fictile in quocunque horum quicquam intro ceciderit, polluetur, & ideo frangendum est. ³⁴ Omnis cibus quē comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit, & omne liquens quod bibitur de vniuerso vase, immundum erit. ³⁵ Et quicquid de morticinis huiuscemodi ceciderit super illud, immundum erit, siue clibani, siue chytropodes, destruentur, & immundi erunt. ³⁶ Fontes verò & cisternæ, & omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur. ³⁷ Si ceciderit super sementem, non polluet eam. ³⁸ Si autem quispiam aqua sementem perfuderit, & postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur. ³⁹ Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis comedere, qui cadauer eius tetigerit, immundus erit vsq; ad vesp̄um. ⁴⁰ Et qui comederit ex eo quippiam, siue portauerit, lauabit vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesp̄um. ⁴¹ Omne quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibū. ⁴² Quicquid supra pectus quadrupes graditur, & multos habet pedes, siue per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. ⁴³ Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quicquam eorum, ne immundi sitis. ⁴⁴ Ego enim sum dominus deus vester. [†] Sancti estote, quia ego sanctus sum: ne polluatis animas vestras in omni reptili quod mouetur super terram. ⁴⁵ Ego enim sum dominus qui eduxi vos de terra Ægypti, vt essem vobis in deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum. [†] ⁴⁶ Ista est lex animantium, ac volucrum, & omnis animæ viuētis quæ mouetur in aqua, & reptat in terra, ⁴⁷ vt differentias noueritis mundi & immundi, & vt sciatis quid comedere & respuere debeatis.

g. Quis autē mustela corpus cibum faciat? sed futura reprehēdit. Quis lacertū? sed odit incertam vitæ varietatē. Quis stellionē? sed maculas execratur prædā de aliena morte querētes. Tertul. de cibis Iudaicis.

h. Erius.

i. Lacerta genus nigra croceis stellulis maculata.

k. Accesserunt multe causæ quib⁹ multa à Iudæis ciborū genera tollerētur, quod vt fieret, immunda multa sunt dicta, non vt illa damnaretur, sed vt isti coererentur feruituri vni deo: quia ad hoc assumptos fragilitas docebat, & gula tēperantia, quæ semper religioni deprēditur esse vicina, imò, vt ita dixerim, cōsanguinea potius atque cognata. Sanctitati enim inimica est luxuria. Tertul. de cibis Iudaicis.

l. Sic vniuersa præcepta Iudaicæ legis ad exhibendam iustitiam spectant, quoniā per ambages data sunt: vt per carnalium figuram spiritalia noscerentur. Lactan. lib. 4. cap. 17.

XII.

Puerperij lex, & puerperæ purgatio.

A Ocutusque est dominus ad Moysen, dicens: ^a Loquere filiis Israël, & dices ad eos: ^a [†] Mulier si suscepto semine pepererit masculū, immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ, [†] & die octauo circumcidetur infantulus, ⁴ ipsa verò ^b trigintatribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. [†] Si autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. [†] Cūmq; expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio siue pro filia deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbæ siue turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti: ⁷ qui offeret illa coram domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur à profluvio sanguinis sui. Ista est lex parientis masculum aut fœminam. [†] ⁸ Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, vnum in holocaustum, & alterum pro peccato. Orabitq; pro ea sacerdos, & sic mundabitur.

a. Suffecerat dixisse: mulier si pepererit filium: sed excipit sanctam virginē, quæ nullius seminis interuentu filiū enixa est. Proco. ibid. b. Sed hoc intelligas supra illos septem dies immunditiæ eius, ita vt 40. dieb⁹ durare debeat purgatio mulieris, quæ pepererit masculū: quod in fœmina geminatur. Lactan. lib. 4. ca. 17. de vera sapientia.

c. Hoc fecisse constat patres domini, cum haud abundarent diuitiis, vt agnum possent offerre. Vel fortassis id accidit q̄ Christus qui erat agnus dei in mundum natus, semetipsum vt holocaustū oblaturus erat pro mundi vita. Procopius ibi.

Lex & cognitio lepræ in homine, domo, & vestimento.

XIII.

L Ocutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicēs: [†] ^a Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiā, id est plaga lepræ: adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnū quemlibet fi-

a. Lepre varia genera. Alia enim lepra in parietib⁹ demonstratur, alia humano notatur in corpore, alia in vasculis, alia in veste, alia in stamine. Hierony. de diuersis generibus lepræ.

† Sup. 6. d. infra 19. a.

† 1. Pet. 1. c.

† Infra 19. a.

† 1. dist. ca. 1. & cap. Cum enixa. De purific. post partū. capi. vnico. Luc. 2. c. Ioan. 7. c. † Luc. 2. d. † 25. q. 1. ca. Ideo.

† 25. q. 1. s. His ita.

† Supra 5. b. Luc. 2. d.

† Depōni. di. 1. ca. Voluissent 11. q. 3. c. Quomodo.

liorū eius.³ Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in albū mutatos colorē, ipsāmq; speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitriū eius separabitur.⁴ Si autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, & pilis coloris pristini, recludet eū sacerdos septem diebus,⁵ & cōsiderabit die septimo. Et si quidem lepra vltra non creuerit, nec transierit in cute priores terminos, rursus recludet eum septē diebus aliis,⁶ & die septimo contemplabitur. Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia scabies est, lauabitq; homo vestimēta sua, & mundus erit.⁷ Quod si postquā à sacerdote visus est, & redditus mūditiē,^b iterum lepra creuerit: adducetur ad eum,⁸ & immunditiæ condemnabitur.⁹ Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotē,¹⁰ & videbit eū. Cūq; color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectū, ipsa quoq; caro viua apparuerit,¹¹ lepra vetustissima iudicabitur, atq; inolita cuti. Contaminabit itaq; eum sacerdos, & nō recludet, quia perspicuæ immunditiæ est.^{b12} Si autem effloruerit discurrens lepra in cute, & operuerit omnem carnem à capite vsq; ad pedes, quicquid sub aspectū oculorum cadit,¹³ considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eo quod omnis in candorē versā sit: & idcirco homo mundus erit.¹⁴ Quando verò caro viuēs in eo apparuerit,¹⁵ tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter immūdos reputabitur.^c Caro enim viua si lepra aspergitur, immunda est.¹⁶ Quod si rursus versā fuerit in alborem, & totum hominem operuerit,¹⁷ considerabit eum sacerdos, & mūdū esse decernet.¹⁸ Caro autem & cutis in qua vlceris natum est, & sanatū,¹⁹ & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subrufa, adducetur homo ad sacerdotē.²⁰ Qui cū viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in cādorem, contaminabit eum. Plaga enim lepræ orta est in vlcere.²¹ Quod si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina carne nō est humilior,²² recludet eum septē diebus. Et si quidem creuerit, adiudicabit eū lepræ.²³ Si autem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit.²⁴ Caro autem & cutis quam ignis exusserit, & sanata albā siue rufam habuerit cicatricē,²⁵ considerabit eam sacerdos. Et ecce versā est in alborem, & locus eius reliqua cute est humilior, cōtaminabit eū, quia plaga lepræ in cicatrice orta est.²⁶ Quod si pilorū color nō fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septē diebus,²⁷ & die septimo contemplabitur. Si creuerit in cute lepra, contaminabit eum.²⁸ Si autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga cōbustionis est, & idcirco mūdabitur, quia cicatrix est cōbusturæ.²⁹ Vir siue mulier in cuius capite vel barba germinauerit lepra,³⁰ videbit eos sacerdos. Et si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus, solitōq; subtilior, cōtaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est.³¹ Si autē viderit locū maculæ æqualem vicinæ carni, & capillum nigrū, recludet eos septē diebus,³² & die septimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis,³³ radetur homo absque loco maculæ, & includetur septē diebus aliis.³⁴ Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisq; vestibis suis mundus erit.³⁵ Si autē post emundationē rursus creuerit macula in cute,³⁶ non quæret amplius vtrum capillus in flauum colorem sit cōmutatus, quia apertē immūdos est.³⁷ Porro si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sanatum esse, & confidenter eū pronuntiet mūdum.³⁸ Vir siue mulier in cuius cute cādor apparuerit,³⁹ intuebitur eos sacerdos. Si deprehenderit subobscurum alborē lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominem mūdū.^{d40} Vir de cuius capite capilli fluūt, caluus & mundus est.⁴¹ Et si à fronte ceciderint pili, recaluafter & mūdus est.⁴² Si autem in derit, condēnabit eū haud dubiē lepræ quæ orta est in caluitio.⁴³ Quicūq; ergo maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitriū sacerdotis,⁴⁴ habebit vestimēta dissoluta, caput nudum, os veste contactum: contaminatum ac fordidū se clamabit.⁴⁵ Omni tempore quo leprosus est & immundus, solus habitabit extra castra.^{e47} Vestis lanea siue

b. Sex autem corporis enu meratur lepra. Vna est que apparet ex eidente cicatricis indicio. Altera totum obtegic corpus. Tertia prorumpit ex vlcere nato. Quarta prouenit ex adustione. Quinta oberrat à capite vel barba, infestaturque tam virum quam mulierem. Sexta inuadit caluitiem capitis, aut occupat caluitiem superciliorum. Procop. ibidem.

c. Lepræ species sunt sex. prima in cute & in carne viua. Secunda in tota carne viua à capite ad pedes discurrens. Tertia in loco vlceris sanati. Quarta in loco exustionis. Quinta in capite vel in barba. Sexta in caluitio vel recaluatione. Be-da ibidem.

d. Capilli superflui corpori, unde & merito substantiam terrenam designant, que dum ad vsum necessitatis superflui, etiam abscessum non sentit. Radulphus ibidem.

e. Quid per vestē nisi carnē? hac enim induitur anima. Est autem hec vestis in coniugatis lanea: in virginibus linea, & continentibus: in ceteris autem omnibus pellicea est. Radul.

siue linea, quæ lepram habuerit ⁴⁸ in stamine atque subtegmine, aut certè pellis, vel quicquid ex pelle confectum est, ⁴⁹ si alba vel rufa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturque sacerdoti. ⁵⁰ Qui consideratam recludet septē diebus: ⁵¹ & die optimo rursus aspiciens si deprehenderit creuisse, lepra perseverans est, pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta: ⁵² & idcirco comburetur flammis. ⁵³ Quod si viderit eam non creuisse, ⁵⁴ præcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludetq; illud septem diebus aliis: ⁵⁵ & cum viderit faciem quidem pristinā non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immūdam iudicabit, & igne comburet, eo quod infusa sit in superficie vestimenti vel per totum lepra. ⁵⁶ Sin autē obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrumpet eum, & à solido diuidet. ⁵⁷ Quod si ultra apparuerit in iis locis quæ prius immacolata erant, lepra volatilis & vagā, debet igne cōburi. ⁵⁸ Si cessauerit, lauabit aqua ea quæ pura sunt, secundò, & munda erunt. ⁵⁹ Ista est lex lepræ vestimenti lanei & linei, staminis atque subtegminis, omnisq; suppellectilis pelliceæ, quomodo mundari debeat, vel contaminari.

Lepræ expianda sacrificia pro homine, domo, & vestimento.

XIIII.

A Ocutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Hic est ritus leprosi, quando mundandus est. † Adducetur ad sacerdotem. ³ qui egressus de castris, cum inuenit lepram esse mundatam, ⁴ præcipiet ei qui purificatur, ^a vt offerat duos passeres viuos pro se, quos vesci licitum est: & lignum cedrinum, vermiculūque, & hyssopum. ⁵ Et vnum ex passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viuētes, ⁶ alium autem viuū cum ligno cedrino, & cocco, & hyssopo tinget in sanguine passeris immolati, ⁷ quo asperget illum qui mundandus est septies, vt iure purgetur: & dimittet passerem viuū, vt in agrum auolet. ^b ⁸ Cūque lauerit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, & lauabitur aqua: purificatusque ingreditur castra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculum suū septem diebus, ⁹ & die se-

a. Duos passeres offerimus, cum deo corpus & animā consecramus: corpus autē immolatur per abstinentiā, & anima ad superna volare permittitur. Radulph. ibid.

B prima radet capillos capitis, barbāque & supercilia, ac totius corporis pilos. Et locis rursus vestibis & corpore, ¹⁰ die octauo assumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculā absque macula, & tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & seorsum olei sextarium. ¹¹ Cūque sacerdos purificans hominem statuerit eum & hæc omnia coram domino in ostio tabernaculi testimonij, ¹² tollet agnū, & offeret eum pro delicto, oleique sextarium. Et oblati ante dominum omnibus, ¹³ immolabit agnū vbi solet immolari hostia pro peccato & holocaustum, id est in loco sancto. Sicut enim pro peccato, ita & pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia: Sancta sanctorum est. ¹⁴ Assumensque sacerdos de sanguine hostiæ quæ immolata est pro delicto, ponet super extremum auriculæ dextræ eius qui mūdatur, & super pollices manus dextræ, & pedis, ¹⁵ & de olei sextario mittet in manum suā sinistram, ¹⁶ tingetq; digitum dextrum in eo, & asperget coram domino septies. ¹⁷ Quod autem reliquum est olei in læua manu, fundet super extremum auriculæ dextræ eius qui mūdatur, & super pollices manus ac pedis dextri, & super sanguinem qui effusus est pro delicto, ¹⁸ & super caput eius. ¹⁹ Rogabitq; sacerdos pro eo coram domino, & faciet sacrificium pro peccato. Tūc immolabit holocaustum, ²⁰ & ponet illud in altari cum libamentis suis, & homo rite mūdabitur. ²¹ Quod si pauper est, & non potest manus eius inuenire quæ dicta sunt, pro delicto sumet agnū ad oblationem, vt roget pro eo sacerdos, decimāq; partem similæ conspersæ oleo in sacrificium, & olei sextarium, † ²² duosq; turtures, siue duos pullos columbæ, quorum vnus sit pro peccato, & alter in holocaustum: ²³ offeretq; ea die octauo purificationis suæ sacerdoti ad o-

b. Pili corporis radūtur, cū opera inutilia quantū possibile est amputātur. Sed & homo ipse post vestimētorum suorum ablutionem aqua lauatur, si operibus illicitis, à quibus se exterius obseruat, in cōscientiæ secreto consensum non præbeat. Et tūc purificatus ingreditur castra, ita duntaxat vt maneat extra tabernaculū suū septē diebus. Ita homo iam purificatus castra ingreditur, cum in sanctorum societate, à qua prius merito suæ iniquitatis fuerat eiectus, recipitur. Radulphus ibidem.

D stium tabernaculi testimonij coram domino. † ²⁴ Qui suscipiens agnū pro delicto, & sextarium olei, leuabit simul, ²⁵ immolatq; agno, de sanguine eius ponet super extremū auriculæ dextræ eius qui mūdatur, & super pollices manus eius ac pedis dextri. ²⁶ Olei verò partem mittet in manum suā sinistram, in quo tingens digitū dextræ manus, asperget septies coram dño, ²⁸ tangetq; extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, & pollices manus ac pedis dextri, in loco sanguinis qui effusus est

c. Quod sacerdos pro eo rogare præcipitur, frequēs est in hoc volumine, quod tētiens à commissis homines emēdantur: in quo vtiliter docemur nullū reū, qui veniā adipisci desiderat, sua satisfactione debere esse cōtentū: sed intercessores alios adhibere, aliorū interuentu diuinā misericordiā reconciliare. Radulph. ibid.

† Matth. 3. a
Marc. 1. d
Luc. 5. c. &
17. d.
Depot. dif.
1. c. Quem
pœnitet.

† Sup. s. b.
12. d
Luc. 2. d

† Sup. s. b. &
Infr. 17. d

d. Plagam lepræ vocat maculam ac labem parieti harentem, quæ lepræ speciem referat.

pro delicto: ²⁹ Reliquam autem partem olei quæ est in sinistra manu, mittet super caput purificati, vt placet pro eo dominum: ³⁰ & turturem siue pullum columbæ offeret, ³¹ vnum pro delicto, & alterum in holocaustum cum libamentis suis. ³² Hoc est sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in emundationem sui. ³³ Locutus est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: ³⁴ Cumq; ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem: ³⁵ si fuerit plaga lepræ in ædibus, ³⁶ ibit cuius est domus, nuntiās sacerdoti, & dicet: Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. ³⁷ At ille præcipiet vt efferantur vniuersa de domo priusquam ingrediatur eam: & videat vtrum leprosa sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitque postea, vt consideret lepram domus: ³⁸ & cum viderit in parietibus illius quasi valliculas pallore siue rubore deformes, & humiliores superficie reliqua, ³⁹ egredietur ostium domus, & statim claudet illam septem diebus, ⁴⁰ reuersusq; die septimo considerabit eam. Si inuenerit creuisse lepram, ⁴¹ iubebit erui lapides in quibus lepra est, & proici eos extra ciuitatem in locum immundum, ⁴² domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, & spargi puluerem rasuræ extra urbem in locum immundum, ⁴³ lapidesq; alios reponi pro iis qui ablati fuerant, & luto alio liniri domum. ⁴⁴ Si autem postquam eruti sunt lapides, & puluis elatus, & alia terra lita, ⁴⁵ ingressus sacerdos viderit reuersam lepram, & parietes resperfos maculis, lepra est perseverans, & immunda domus. ⁴⁶ Quam statim destruent, & lapides eius ac ligna atque vniuersum puluerem proicient extra oppidum in locum immundum. ⁴⁷ Qui intrauerit domum quando clausa est, immundus erit vsque ad vesperum: ⁴⁸ & qui dormierit in ea & comederit quippiam, lauabit vestimenta sua. ⁴⁹ Quod si introiens sacerdos viderit lepram non creuisse in domo postquam denuo lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate. ⁵⁰ Et in purificatione eius sumet duos passeris, lignumque cedrinum, & vermiculum, atq; hyssopum, ⁵¹ & immolato vno passere in vase fictili super aquas viuas, ⁵² tollet lignum cedrinum, & hyssopum, & coccum, & passerem viuum, & tinget omnia in sanguine passeris immolati, atq; in aquis viuentibus, & asperget domum septies, ⁵³ purificabitq; eam tam in sanguine passeris, quam in aquis viuentibus, & in passere viuo, lignoq; cedrino, & hyssopo, atque vermiculo. ⁵⁴ Cumque dimiserit passerem auolare in agrum liberè, orabit pro domo, & iure mündabitur. ⁵⁵ Ista est lex omnis lepræ, & percussuræ, ⁵⁶ lepræ vestium & domorum, ⁵⁷ cicatricis, & erumpentium papularum, lucentis maculæ, & in varias species coloribus immutatis: ⁵⁸ vt possit sciri quo tempore mundum quid vel immundum sit.

Seminiflui viri, & menstruose mulieris expiatio.

XV.

Locutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: ² Loquimini filiis Israel, & dicite eis: ³ Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit: & tunc iudicabitur huic vitio subiacere, cum per singula momenta adhererit carni eius, atq; concreuerit fœdus humor. ⁴ Omne stratum in quo dormierit, immundum erit, & vbicunque sederit. ⁵ Si quis hominū tetigerit lectum eius, lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua immundus erit vsque ad vesperum. ⁶ Si sederit vbi ille federat, & ipse lauabit vestimenta sua, & lotus aqua immundus erit vsq; ad vesperum. ⁷ Qui tetigerit carnem eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua immundus erit vsq; ad vesperum. ⁸ Si saluam huiusmodi homo iecerit super eum qui mundus est, lauabit vestimenta sua: & lotus aqua immundus erit vsq; ad vesperum. ⁹ Sagma super quod sederit, immundum erit: ¹⁰ & quicquid sub eo fuerit qui fluxum seminis patitur, pollutus erit vsque ad vesperum. ¹¹ Qui portauerit hostiam suam, & ipse lotus aqua immundus erit vsque ad vesperum. ¹² Omnis quem tetigerit qui talis est, non lotis antè manibus, lauabit vestimentum suum: & lotus aqua immundus erit vsq; ad vesperum. ¹³ Vas fictile quod tetigerit, confringetur: vas autem ligneum lauabitur aqua. ¹⁴ Si sanatus fuerit qui huiusmodi sustinet passionem, numerabit septem dies post emundationem sui, & lotis vestibus & toto corpore in aquis viuentibus, erit mundus. ¹⁵ Die autem octauo sumet duos turtures

16. dist. c. 1.
43. dist. c.
Sit rector.
De pœ. dist.
3. cap. Inter
hæc hircu.
† 43. dist. ca.
Sit rector.
1. q. 1. c. Vē-
tū est & ca.
Arrianos.

† 33. q. 4. ca.
Si cauta.

a. Ad doctores pertinent quæ dicuntur, qui aut virtutis præcedunt imaginē, aut virtutis exhibent veritatē. In coniunctione carnali vir & mulier vna caro efficiuntur: porro in collatione spiritali doctor & auditor in vno spiritu copulantur. Vir ergo de quo procedit semē verbi diuini, & ad fœdū dandas auditorum mentes egreditur, lauabit aqua omni corpus Radulph. ibid. b. Neque in somnis peccatum sit, & tamē purificatio ibi præcepta est, sicut nec mēstruū feminariū. Aug. de bono coniugali, cap. 20. c. Quid ergo per vestem, nisi virtutum ornatus, quid per pellem, nisi vitiorum mortificatio designatur? Vtraque autē hæc purganda sunt, vt nulla praua administratione contaminetur. Doctor itaq; qui alios edificare studet, non tantū verbo, sed maxime exēplo, si habet vestem, si pellē, lauet vtramque: vt sicut erubuit nudus incedere, sic etiam caueat nuditatē fordidis vestibus operire. Radulphus ibidem.

aut

aut duos pullos columbæ, & veniet in conspectu domini ad ostium tabernaculi testimonij, dabítq; eos sacerdoti: ¹⁵ qui faciet vnum pro peccato, & alteru in holocaustu: rogabitq; pro eo cora domino, vt emundetur à fluxu seminis sui. ¹⁶ Vir de quo egreditur semen coitus, lauabit aqua omne corpus suum, & immundus erit vsque ad vespere. ¹⁷ Vestem & pellem quam habuerit, lauabit aqua, & immunda erit vsque ad vespere. ¹⁸ Mulier cum qua coierit, lauabitur aqua, & immunda erit vsq; ad vespere. ¹⁹ Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septē diebus separabitur. ²⁰ Omnis qui tetigerit eam, immundus erit vsq; ad vespere: ²¹ & locus in quo dormierit vel sederit diebus separationis sue, polluetur. ²² Qui tetigerit lectu suu, lauabit vestimenta sua, & ipse lotus aqua immundus erit vsq; ad vespere. ²³ Omne vas super quod illa sederit quisquis attigerit, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua pollutus erit vsq; ad vespere. ²⁴ Si coierit cum ea vir tēpore sanguinis menstrualis, immundus erit septē diebus, & omne stratum in quo dormierit, polluetur. ²⁵ Mulier quæ patitur multis diebus fluxu sanguinis non in tempore menstruali, vel quæ post menstruum sanguine fluere non cessat, quādiu subiacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tēpore menstruo: ²⁶ Omne stratum in quo dormierit, & vas in quo sederit, pollutum erit. ²⁷ Quicunq; tetigerit eā, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua immundus erit vsq; ad vespere. ²⁸ Si steterit sanguis, & fluere cessauerit, numerabit septem dies purificationis sue, ²⁹ & die octauo offeret pro se sacerdoti duos turtures, aut duos pullos colubarum ad ostiu tabernaculi testimonij: ³⁰ qui vnum faciet pro peccato, & alterum in holocaustu: rogabitq; pro ea coram domino, & pro fluxu immunditiae eius. ³¹ Docebitis ergo filios Israel vt caueant immunditias, & non moriantur in sordibus suis cum polluerint tabernaculum meum, quod est inter eos. ³² Ista est lex eius qui patitur fluxum seminis, & qui polluitur coitu, ³³ & quæ menstruis temporibus separatur, vel quæ iugi fuit sanguine, & hominis qui dormierit cum ea.

Quando & quomodo sacerdos sanctuarium ingredi, ipsum expiare, ac tabernaculum & altare, emissarium caprum abigere, & festum expiationum celebrare debeat.

XVI.

† Sup. 10. a

† Exo. 30. b
Hebr. 9. b

Locutusq; est dominus ad Moysen † post mortē duorum filioru Aarō, quādo offerentes ignem alienum interfecti sunt, ² & præcepit ei, dicēs: Loquere ad Aarō fratrem tuum, † ne ^a omni tempore ingrediatur sanctuarium quod est intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, vt non moriatur, (quia in nube apparebo super oraculu,) ³ nisi hæc antefecerit. Vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocaustum. ⁴ Tunica linea vestietur, sceminalibus lineis verenda celabit. Accingetur zona linea, cidarim lineā imponet capiti. Hæc enim vestimenta sunt sancta, quibus cūctis, cum lotus fuerit, induetur. ⁵ Suscipietq; ab vniuersa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato, & vnum arietem in holocaustum. ⁶ Cūmq; obtulerit vitulum, & orauerit pro se & pro domo sua, ⁷ duos hircos stare faciet coram domino in ostio tabernaculi testimonij, ⁸ mittensque super vtrumque sortem, vnam domino, & alteram capro emissario: ⁹ cuius exierit fors domino, offeret illum pro peccato: ¹⁰ cuius autem in caprum emissarium, statuet eum viuum coram domino, vt fundat preces super eum, & emitat eum in solitudinem. ¹¹ His rite celebratis, offeret vitulum: & rogans pro se & pro domo sua immolabit eum. ¹² Assumptoque thuribulo quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltra velum intrabit in sancta, ¹³ vt positis super ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat oraculum quod est supra testimonium, & nō moriatur. ¹⁴ Tolle quoq; de sanguine vituli, & asperget digito septies cōtra propitiatorium ad orientem. ¹⁵ Cūmq; mactauerit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem eius intra velum, sicut præceptum est de sanguine vituli, vt aspergat è regione oraculi: ¹⁶ & expiet sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, & à prauaricationibus eorum, cunctisque peccatis.

d. Licet ista ex se non sint peccata, verum per hoc informiter fuit talis humor, purificatione indiget Et per hoc significari per illam lex voluit animu sine disciplinæ forma indecenter fluidum ac dissolutum: quem formari oportere significat, cum talem fluxu corporis iubet purificari. August. de bono coniugali, cap. 20.

a. Sed semel in anno, decima die mensis septimi.

b. Qui de deo locutus est & ipsum secundum possibilitatem visurus, omnibus armeretur virtutibus, quarum quatuor generales sunt: iustitia, castitas, fortitudo, sapientia. Glos. ordina.

† Hebr. 9. d
& 10. a

† Hebr. 9. d
& 10. a

c. Thuribulum dicitur hic lingua saluatoris igne spiritus sancti inflamata. Thuribulum est inferius clausum, superius perforatum. Hoc exponit Paulus, dicens: Omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Primò autem sunt verba sacra & spiritualia, quibus lingua Christi fuit repleta. Radulph. ibidem.

d. Hoc est, pro eis qui sancti sunt ab immunditiis filiorum Israel, non consentientes immunditiis eorum. Aug. quest. 53. super Leuit. Vel propitiabit deum pro his quæ sanctificata sunt domino, id est, tabernaculo, & quæcunque in eo erant ab immunditiis filiorum Israel, quia in medio eorum erat tabernaculum. Idem ibid.

Iuxta hunc ritum faciet in tabernaculo testimonij, quod fixum est inter eos in medio fordium habitationis eorum.¹⁷ Nullus hominum sit in tabernaculo† quando Pontifex sanctuarium ingreditur, vt roget pro se & pro domo sua, & pro vniuerso cœtu Israel, donec egrediatur tabernaculum.¹⁸ Cum autē exierit ad altare quod coram domino est, oret pro se, & sumptum sanguinē vituli atq; hirci fundat super cornua eius per gyrū,¹⁹ aspergēsq; digito septies, expiet & sanctificet illud^d ab immunditiis filiorum Israel.²⁰ Postquā emundauerit sanctuariū, & tabernaculum, & altare, tunc offerat hircum viuente,²¹ & posita vtraq; manu super caput eius, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, & vniuersa delicta atq; peccata eorum, quæ imprecans capiti eius, emittet illum per hominem paratum in desertum.²² Cūque portauerit hircus omnes iniquitates eorum in terrā solitariam, & dimissus fuerit in deserto,²³ reuertetur in tabernaculum testimonij, & depositis vestibus quibus prius indutus erat cum intraret sanctuarium, relictisq; ibi,²⁴ lauabit carnem suam in loco sancto, induetūq; vestibus suis. Et postquam egressus obtulerit holocaustum suum, ac plebis, rogabit tam pro se quā pro populo:²⁵ & adipē qui oblatus est pro peccatis, adolebit super altare.²⁶ Ille verò qui dimiserit caprum emissarium, lauabit vestimenta sua & corpus aqua, & sic ingreditur in castra.²⁷ Vitulum autē & hircum qui pro peccato fuerint immolati, & quorum sanguis illatus est in sanctuarium, vt expiatio compleretur, asportabunt foras castra,† & comburēt igni tam pelles quā carnes eorum ac fimum:²⁸ & quicunq; combusserit ea, lauabit vestimēta sua & carnem aqua: & sic ingreditur castra.²⁹ Erītque vobis hoc legitimum sempiternum.† Mense autem septimo decima die mensis^e affligetis animas vestras, nullūmq; opus facietis siue indigena siue aduena qui peregrinatur inter vos.†^f In hac die expiatio erit vestri atque mundatio ab omnibus peccatis vestris: coram domino mundabimini.^g Sabbatum enim requietionis est, & affligetis animas vestras religione perpetua.³² Expiabit autem sacerdotes qui vnctus fuerit, & cuius manus initiatæ sunt vt sacerdotio fungatur pro patre suo. Induetūq; stola linea & vestibus sanctis,³³ & expiabit sanctuarium, & tabernaculum testimonij, atque altare, sacerdotes quoq; & vniuersum populum.³⁴ Erītque hoc vobis legitimum sempiternum, vt oretis pro filiis Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat dominus Moyse.

† Heb. 13. b

† Infr. 23. c

† Infr. 29. d

e Afflictione interioris contritionis, & exterioris abstinentiæ. Si enim non vult ieiunium deus, quomodo in Leuitico præcipit vespertino mense decima mensis omnis populus ieiunet vltimæ ad vespem? Hieron. aduersus Iovinianum.

f. Quia ieiunia & vigiliæ & sanctæ afflictiones humilia corpora macerant, sed maculata corda purificat: mēbris subrahunt fortitudinem, sed cōscientiis addūnitorem. Euseb. Emisse. Homi. 10. ad monachos.

Soli deo sacrificandum, atque à sanguine abstinendum, & morticino.

XVII.

ET locutus est dominus ad Moysen, dicens:² Loquere Aarō & filiis eius, & cūctis filiis Israel, dicēs ad eos: Ille est sermo quem mandauit dominus, dicēs:^a Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bouē, aut ouē, siue capram in castris vel extra castra,⁴ & non obtulerit ad ostiū tabernaculi oblationem domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinem fuderit, sic peribit de medio populi sui.⁵ Ideo sacerdoti offerre debēt filij Israel hostias suas, quas occidunt in agro, vt sanctificentur domino ante ostiū tabernaculi testimonij, & immolent eas hostias pacificas domino.⁶ Fundetq; sacerdos sanguinem super altare domini ad ostium tabernaculi testimonij, & adolebit adipem in odorem suauitatis domino,⁷ & nequaquā vltra immolabunt hostias suas dēmonibus, cū quibus fornicati sunt.† Legitimum sempiternum erit illis, & posteris eorū.⁸ Et ad ipsos dicēs: Homo de filiis Israel, & de aduenis qui peregrinatur apud vos, qui obtulerit holocaustū siue victimam,⁹ & ad ostium tabernaculi testimonij non adduxerit eam, vt offeratur domino, interibit de populo suo.¹⁰ Homo quilibet de domo Israel, & de aduenis qui peregrinantur inter vos, si comederit sanguinē,^b obfirmabo faciē meam cōtra animā illius, & disperdam eam de populo suo,¹¹ quia anima carnis in sanguine est: & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit.¹² Ideirco dixi filiis Israel: Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem, nec ex aduenis qui peregrinantur apud vos.¹³ Homo quicunque de filiis Israel, & de aduenis qui peregrinantur apud vos, si venatione atque aucupio cepit

a. Cū ergo nō liceret offerri sacrificia nisi in tabernaculo cui postea templū successit, vnde & rex Ieroboā vacas facere aususest, quibus populus sacrificaret, ne leuis legis necessitate seduceretur ab eo qui sub regno eius erat, dū pergeret Ierusalem, vt in templo dei sacrificarent, vnde à domino condemnatus est? Aug. quest. 56. super Leuitic.

b. Ecce quā graue sit comedere sanguinem, & dei præterire mādata. Sanguis carnalem significat appetitum: Deus autem non solum quid agā, sed etiam quid appetam discernit. Antequam ergo quicquam mali exterius operemur, si sanguinē sorbimus, si iniquitatem corde concepimus, mēte à deo alienati, inimicitias eius incurrimus, quod est sanguinem comedere. Radulphus ibidem.

† De cōsec. dist. 2. c. Nō oportet.

ceperit feram, vel auem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius, & operiat illum terra. ^c†¹⁴ Anima enim omnis carnis in sanguine est. Vnde dixi filiis Israel: Sanguinem vniuersæ carnis nō comedetis, quia anima carnis in sanguine est: & quicumque comederit illum, interibit. ¹⁵ Anima quæ comederit morticinum, vel captum à bestia, tam de indigenis, quàm de aduenis, lauabit vestimēta sua, & semetipsum aqua, & contaminatus erit vsque ad vesp̄um, & hoc ordine mundus fiet. ¹⁶ Quod si non lauerit vestimenta sua vel corpus, portabit iniquitatem suam.

Gradus coniugij liciti, & illiciti, & gentium opera fugienda.

XVIII.

† 32. q. 2. ca.
Moyles.
Roma. 10. a
Ezec. 20. b
Galat. 3. b
† 35. q. 8. ca.
Hæc salu-
briter.
† 30. q. 3. ca.
Pygæum.

A

Ocutus est dominus ad Moysen, dicēs: ² Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Ego sum dominus deus vester. ³ Iuxta consuetudinem terræ Ægypti, in qua habitastis, nō facietis, & iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego intro-

ducturus sum vos, non agetis: nec in legitimis eorum ambulabitis. ⁴ Facietis iudicia mea, & præcepta mea seruabitis, & ambulabitis in eis. Ego dominus deus vester.

†⁵ Custodite leges meas atq; iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Ego dominus.

†⁶ Omnis homo ad proximam sanguinis sui nō accedet, vt reuelet turpitudinē eius.

Ego dominus. †^a ⁷ Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non disco-

operies. Mater tua est, non reuelabis turpitudinem eius. ^b ⁸ Turpitudinem vxoris pa-

tris tui non discooperies: Turpitudinem enim patris tui est. ^c ⁹ Turpitudinem sororis tuę

ex patre siue ex matre, quæ domi vel foris genita est, non reuelabis. ¹⁰ Turpitudinem

filix filij tui, vel neptis ex filia, non reuelabis: quia turpitudinem tua est. ¹¹ Turpitudinem

filix vxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & est soror tua, non reuelabis. ¹² Turpi-

tudinem sororis patris tui non discooperies: quia caro est patris tui. ¹³ Turpitudinem

sororis matris tuę nō reuelabis: eo quod caro sit matris tuę. ¹⁴ Turpitudinē patris tui

non reuelabis, nec accedes ad vxorem eius, quæ tibi affinitate cōiungitur. ^d ¹⁵ Turpi-

tudinem nurus tuæ non reuelabis: quia vxor filij tui est: nec discooperies ignominia

eius. Et vxorem fratris sui nullus accipiat. ¹⁶ Turpitudinem vxoris fratris tui non re-

uelabis: quia turpitudinem fratris tui est. ¹⁷ Turpitudinem vxoris tuæ & filix eius nō re-

uelabis. Filiam filij eius, & filiam filix illius non sumes, vt reueles ignominiam eius:

quia ^e caro illius sunt, & talis coitus incestus est. ¹⁸ Sororem vxoris tuæ in pellicatum

illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuentē. ¹⁹ Ad mulierē

quæ patitur menstrua, non accedes, nec reuelabis fœditatem eius. ²⁰ Cum vxore pro-

ximi tui nō coibis, nec seminis cōmixtione maculaberis. †²¹ De semine tuo non da-

bis vt consecretur idolo Moloch, ^f nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. ²² Cum

masculo non commiscearis coitu fœmineo, quia abominatio est. ²³ Cum omni peco-

re non coibis, nec maculaberis cum eo. † Mulier non succumbet iumento, nec misce-

bitur ei: quia scelus est. ²⁴ Nec polluamini in omnibus iis quibus contaminatæ sunt

vniuersæ gentes, quas ego eiiciam ante conspectum vestrum, ²⁵ & quibus polluta est

terra, cuius ego scelera visitabo, vt euomat habitatores suos. ²⁶ Custodite legitima

mea atque iudicia, vt non faciatis ex omnibus abominationibus istis, tam indigena,

quàm colonus qui peregrinatur apud vos. ²⁷ Omnes enim execrationes istas fecerūt

accolæ terræ qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam. ²⁸ Cauete ergo ne & vos simi-

liter euomat, cum paria feceritis, sicut euomuit gentem quæ fuit ante vos. ²⁹ Omnis

anima quæ fecerit de abominationibus his quippiam, peribit de medio populi sui.

³⁰ Custodite mandata mea. Nolite facere quæ fecerunt ij qui fuerunt ante vos, & ne

polluamini in eis. Ego dominus deus vester.

Præcepta moralia, & cereemonialia.

XIX.

† 32. q. 19.
† 1. Petr. 1. c.
31. distin. c.
Oportet.
Sup. 11. g.
31. distin. ca.
Tenere.
Infr. 23. d.
Matth. 5. c.
Zacha. 8. c.
22. q. 4. cap.
Necesse ca.
Actione
quarta.

Ocutus est dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad omnem cœtum filio-

rum Israel, & dices ad eos. †^a Sancti estote, quia ego sanctus sum, dominus

deus vester. ³ Vnusquisque patrem suū & matrem suam timeat. Sabbata mea

custodite. Ego dominus deus vester. ⁴ Nolite cōuerti ad idola, nec deos cōflatiles fa-

c. Sic enim dictū est, Ani-
ma omnis carnis sanguis
est, quomodo dictū est: Pe-
tra erat Christus. Nō quia
hoc erat, sed quia hinc si-
gnificabatur. Non autem
frustra lex animam voluit
significare per sanguinem,
rem scilicet inuisibilem per
rem visibilem, nisi quia san-
guis per venas omnes ab ip-
so corde diffusus, in nostro
corpore plus ceteris hu-
moribus principatur, ita
vt vbicūque fuerit vulnus
infectum, nō humor alius,
sed ipse procedat. ita quo-
que anima, quia omnibus
quibus constamus, inuisibi-
liter præualeat, illo melius
significatur quod omnibus
quibus constamus visibili-
bus præualeat. Augu. lib. 2.
cōtra aduersarium legis &
prophet.

a. Primus cōsan-
guinitatis gra-
dus.

b. Primus affini-
tatis gradus.

c. Secūdus gra-
dus consanguini-
tatis.

d. Secūdus gra-
dus affinitatis.

e. Affines sunt, & nephas
est. Vxorem cum sorore e-
ius non accipies ad emula-
tionem, vel ad lacerandū,
(sicut duæ vxores Iacob so-
rores.)

f. Hoc est, nō prophābis
nomē sanctū siue dei, cui
populo dat illo modo ser-
uire principi, siue nomen
sanctū ipsius populi Israel,
propter quod dicitur: San-
cti estote, quoniam ego san-
ctus sum. Oportunitimē
etiam adiungit: Ego domi-
nus. hoc vtique admonēs
quia illi soli debetur latrā,
id est seruitus qua deo ser-
uitur. Augu. quæst. 66. su-
per Leuit.

a. Quid est, Sancti estote,
nisi præcepta mea implete,
voluntatem meam facite,
i viis meis ambulate? Chry-
sost. de oratione do. 9.

cietis vobis. Ego dominus deus vester. ⁵ Si immolaueritis hostiā pacificorum domino, vt sit placabilis, ⁶ eo die quo fuerit immolata comedetis eam, & die altero: quicquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis. ⁷ Si quis post biduum ^b comederit ex ea, profanus erit, & impietatis reus, ⁸ portabitq; iniquitatem suam, qui sanctum domini polluit, & peribit anima illius de populo suo. ⁹ Cūq; messuerit segetes terræ tuæ, non tondebis vsq; ad solum superficiem terræ, nec remanentes spicas colliges, neq; in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpēda dimittes. Ego dominus deus vester. ¹¹ Non facietis furtum, nec mentimini, nec decipiet vnusquisq; proximum suum. ¹² Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. ¹³ Nō facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. ¹⁴ Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane. ¹⁵ Nō maledices furdo, nec coram cæco pones offendiculum, sed timebis dominum deum tuum, quia ego sum dominus. ¹⁶ Nō facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis. ¹⁷ Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Iuste iudica proximo tuo. ¹⁸ Non eris criminator, nec susurro in populis. ¹⁹ Non stabis cōtra sanguinē proximi tui. Ego dominus. ²⁰ Nō oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum: ne habeas super illo peccatum. ²¹ Nō quæras vltionē, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ego dominus. ²² Leges meas custodite. Iumētum tuum non facies coire cum alterius generis animalibus. ²³ Agrum tuum nō seres diuerso semine. Veste quæ ex duobus texta est, nō induēris. ²⁴ Homo si dormierit cū muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nobilis, & tamen pretio non redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo, & nō morientur, quia non fuit libera. ²⁵ Pro delicto autē suo offeret domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem, ²⁶ orabitq; pro eo sacerdos & pro peccato eius coram domino, & repropitiabitur ei, dimitteturq; peccatum. ²⁷ Quando ingressi fueritis terrā, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quæ germināt immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. ²⁸ Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis domino. ²⁹ Quinto autem anno comedetis fructus, cōgregantes poma quæ proferunt. Ego dominus deus vester. ³⁰ Non comedetis carnem cum sanguine. Non augurabimini, nec obseruabitis somnia. ³¹ Neque ^c in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbā. ³² Et super mortuo non incidetis carnes vestras, neque figuras aliquas aut stigmata facietis vobis. Ego dominus. ³³ Ne prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. ³⁴ Sabbata mea custodite, & sanctuarium meum metuite. Ego dominus. ³⁵ Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, vt polluamini per eds. Ego dominus deus vester. ³⁶ Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & time dominum deum tuum. Ego sum dominus. ³⁷ Si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobrete ei, ³⁸ sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eum quasi vosmetipsos. Fuistis enim & vos aduenæ in terra Ægypti. Ego dominus deus vester. ³⁹ Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. ⁴⁰ Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti. ⁴¹ Custodite omnia præcepta mea, & vniuersa iudicia, & facite ea. Ego dominus.

Præcepta iudicialia mortem comminantia.

XX.

a. Magnā habet vtilitatem vt populus suis manibus fontes puniat. Nā ad eū modū deus Iudæos instruit, vt discant recte & iuste exercere iurisdictionē. Procopius ibidem.

Iocutusque est dominus ad Moysen, dicens: ¹ Hæc loquēris filiis Israel: Homo de filiis Israel, & de aduenis qui habitant in Israel, ² si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur. ³ Populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, succidāque eum de medio populi sui, eo quod dederit de semine suo Moloch, & contaminauerit sanctuarium meum, ac polluerit nomen sanctum meum. ⁴ Quod si negligens populus terræ, & quasi parui pendens imperium meum, dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec

† Exo. 22. a
Deut. 19. b
Eccl. 10. a

† Deuter. 24. c
Thob. 4. c

† Deut. 1. c
16. d
Iaco. 2. a
Prou. 24. c
2. Ioan. 2. b.
3. c
Eccl. 19. b.
Matt. 18. b
Luc. 17. a
† Eccl. 42. a
Mar. 12. c
22. q. 4. Cū in lege.
† Matth. 5. g
22. d
Roma. 13. c
Galat. 5. c
Iaco. 2. b
Deut. 22. b
† 23. q. 4. c
Cū in lege.
† Deut. 22. b

† Sup. 17. d
Infr. 21. a

Exod. 22. g

† Ios. 14.
† Sup. 18. c
† 23. q. 4. ca.
Hec autem.
§. Ex his.

nec voluerit eum occidere, ⁵ ponam faciem meam super hominem illum, & cognitionem eius, succidamque & ipsum, & omnes qui consenserunt ei, vt fornicaretur cū ^b Moloch, de medio populi sui. ⁶ Anima quæ declinauerit ad Magos, & Ariolos, & fornicata fuerit cū eis, ponam faciem meā contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. ⁷ Sanctificamini, & estote sancti, quia ego sanctus sum dominus deus vester. ⁸ Custodite præcepta mea, & facite ea. Ego dominus, qui sanctifico vos. ⁹ Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Patri matrique qui maledixerit sanguis eius sit super eum. ¹⁰ Si mœchatus quis fuerit cū vxore alterius, & adulteriū perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriantur & mœchus & adultera. ¹¹ Qui dormierit cū nouerca sua, & reuelauerit ignominia patris sui, morte moriantur ambo. Sanguis eorū sit super eos. ¹² Si quis dormierit cū nuru sua, vterq; moriatur, quia scelus operati sunt. Sanguis eorum sit super eos. ¹³ Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterq; operatus est nefas, morte moriantur. Sit sanguis eorum super eos. ¹⁴ Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri. ¹⁵ Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur: pecus quoq; occidite. ¹⁶ Mulier quæ succubuerit cuilibet iumento, simul interficietur cum eo. ^d Sanguis eorum sit super eos. ¹⁷ Qui acceperit sororem suam, filiam patris sui, vel filia matris suæ, & viderit turpitudinē eius, illaq; conspexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati sunt: Occidētur in conspectu populi sui, eo quod turpitudinē suam mutuo reuelauerint, & portabunt ^e iniquitatem suam. ¹⁸ Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaq; aperuerit fontē sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. ¹⁹ Turpitudinē ^f materteræ tuæ & amittæ tuæ non discooperies. Qui hoc fecerit, ignominia carnis suæ nudauit: portabunt ambo iniquitatē suam. ²⁰ Qui coierit cum vxore patris vel auunculi sui, & reuelauerit ignominia cognationis suæ, portabunt ambo peccatū suum. Absq; liberis morietur. ²¹ Qui duxerit vxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris sui reuelauit: absque liberis erit. ²² Custodite leges meas, atque iudicia, & facite ea: ne & vos euomat terra quam intraturi estis & habitaturi. ²³ Nolite ambulare in legitimis nationum quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. ²⁴ Vobis autē loquor: Possidete terram eorum quam dabo vobis in hæreditatē, terram fluentem lacte & melle. Ego dominus deus vester, qui separavi vos à cæteris populis. ²⁵ Separate ergo & vos iumentum mundū ab immundo, & auem mūdā ab immunda. Ne polluatis animas vestras in pecore & auibus, & cunctis quæ mouētur in terra, & quæ vobis ostēdi esse polluta. ²⁶ Eritis sancti mihi, quia sanctus sum ego dominus: & separavi vos à cæteris populis, vt essetis mei. ²⁷ Vir siue mulier in quibus pythonicus vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos. ^g Sanguis eorū sit super illos.

b. Moloch, idoli erat Moabitum, quod septuaginta trāstulerunt Principem: & frequentius quā cætera idola nominetur, quod sacrificia illi oblata humana erant, ideo horribilius est idolum. de Lyra.

c. Si non licet adulterare vxorē cuiuslibet viri, quanto magis proximi? vt ideo intelligat homo, quantum malum sit adulterare vxorē viri: quia si hoc fecerit, vxorē proximi adulterat: Proximus est enim omnis homo homini. Aug. ibid. quæst. 73.

d. Quæritur quomodo sit reum iumentum, cū non sit legis capax? Pecora iubentur interfici, quia tali flagitio contaminata indignam refricant facti memoriam. August. ibid.

e. Iniquitatē posuit pro peccato iniquitatis. Aug. in locutionibus super Leuit.

f. Sororis matris tuæ, atq; sororis patris tui.

g. Id est erit rei mortis, debent interfici.

Sacerdotes à quibus abstineant, & quæ sequantur.

X X I.

Ios. 14.

A

Dixit quoq; dominus ad Moysen: Loquere ad sacerdotes filios Aarō, & dices ad eos: Ne cōtaminetur sacerdos in mortibus ciuiū suorū: ² nisi tantum in consanguineis ac propinquis, id est, super patrē, & matrē, & filium, & filiam, fratrem quoque, ³ & sororem virginem, quæ non est nupta viro. ⁴ sed nec in principe populi sui contaminabitur. ⁵ Nec radent caput, nec barbā, neq; in carnibus suis ^a facient incisuras. ⁶ Sancti erunt deo suo, & non polluent nomen eius. Incensum enim domini & panes dei sui offerunt, & ideo sancti erunt. ⁷ Scottū & vile prostibulum non ducet vxorē, nec eam quæ repudiata est à marito: quia cōsecratus est deo suo, ⁸ & panes propositionis offert. Sit ergo sanctus, quia & ego sanctus sum dominus, qui sanctifico vos. ⁹ Sacerdotis filia si deprehensa fuerit in stupro, & violauerit nomē patris sui, flāmis exuretur. ¹⁰ Pōtifex, id est sacerdos maximus inter fratres suos, supercui ⁹ caput fuscum est vnctionis oleū, &

a. Hoc est, Non lacerabunt faciem vnguibus, vt gētes in luctu facere solebant.

b. Pōtifex magnus plus aliquid habebat à cæteris sacerdotibus: & nec pieras illū, nec affectus flectere poterat, vt immundus fieret. in suprad. nominib. Hier.

g iij

† Num. 11. d
† 1. Pet. 1. c
26. distin. c.
Cæterum.

† Exod. 21. c
Prou. 20. c
Matth. 15. a
Marc. 7. b
† Ioan. 8. a
Deut. 22. d
27. q. 2. cap.
Qui despō-
satam.

† Sup. 18. d
15. q. 1. cap.
Mulier.

sup. 11. c

† 1. Pet. 1. c

† Deut. 12. b
2. Reg. 28. b

† Sup. 16. f
Sup. 16. c

23. quæst. 1. c.
Quod autē.

Exod. 30. d

cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet,¹¹ & ad omnem mortuum non ingreditur omnino. Super patre quoque suo & matre non contaminabitur,¹² nec egredietur de sanctis ne polluat sanctuariū domini: quia oleum sanctae vntionis dei sui super eum est. Ego dominus. †¹³ Virginem ducet uxorem: ¹⁴ viduam autem, & repudiatam, & sordidam, atque meretricem, non accipiet: sed puellam de populo suo, ¹⁵ ne cōmisceat stirpem generis sui vulgo gentis suae: quia ego dominus qui sanctifico eum. ¹⁶ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ¹⁷ Loquere ad Aaron: †¹⁸ Homo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes deo suo, ¹⁸ nec accedet ad ministerium eius. Si cæcus fuerit, si claudus, si vel paruo vel grandi & torto naso, ¹⁹ si fracto pede, si manu, ²⁰ si gibbus, si lippus, si albuginem habes in oculo, si iugem scabiē, si impetiginē in corpore, vel herniosus, ²¹ omnis qui habuerit maculā de semine Aaron sacerdotis, nō accedet offerre hostias domino, nec panes deo suo. ²² Vescetur tamen panibus qui offeruntur in sanctuario, ²³ ita duntaxat, ut intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare qui maculam habet: & contaminare non debet sanctuarium meum. Ego dominus qui sanctifico eos. ²⁴ Locutus est ergo Moyses ad Aaron, & ad filios eius, & ad omnem Israel, cuncta quae sibi fuerant imperata.

Ab esu sanctificatorum qui abstinere debeant, & quae debeant offerri.

X X I I.

a. Erat ergo cōsequēs continētia sacerdotis, ne propter filiorū procreationē aliquibus diebus non imponeretur cōtinuationis incēssus, quod à solis summis sacerdotibus bis in die solebat imponi, mane & vespere: quādoquidem post coitum conjugalem etiam lotus corpore immūdus erat vsq; ad vespēram, à quo id necesse erat impōni. Aug. quæst. 85.
b. O cōtinuitas impediētes sacratis participare.

Locutus quoque est dominus ad Moysen, dicens: ¹ Loquere ad Aaron & ad filios eius, ut caueāt ab iis quae consecratae sunt filiorū Israel, & non contaminent nōmen sanctificatorum mihi, quae ipsi offerunt. Ego dominus. ² Dic ad eos, & ad posteros eorum: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quae consecratae sunt, & quae obtulerunt filij Israel domino, in quo est immūditia, peribit corā domino. Ego sum dominus. ³ Homo de semine Aaron qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, nō vescetur de iis quae sanctificatae sunt mihi, donec sanetur. Qui retigerit immundum super mortuo, & ex quo egreditur semē quasi coitus, ⁴ & qui tangit reptile, & quodlibet immundū cuius tactus est sordidus, ⁵ immundus erit vsque ad vespērum, & non vescetur iis quae sanctificatae sunt: sed cum lauerit carnem suam aqua, ⁶ & occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. †⁷ Morticinum & captum à bestia non comedēt, nec polluentur in eis. Ego sum dominus. ⁸ Custodient praecepta mea, ut nō subiaceant peccato, & moriantur in sanctuario, cum polluerint illud. Ego dominus, qui sanctifico eos. ⁹ Omnis alienigena nō comedet de sanctificatis. ¹⁰ Inquilinus sacerdotis, & mercenarius nō vescentur ex eis. ¹¹ Quē autē sacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius fuerit, ij comedent ex eis. ¹² Si filia sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit, de iis quae sanctificatae sunt, & de primitiis non vescetur. ¹³ Sin autē vidua, vel repudiata, & absq; liberis reuerfa fuerit ad domum patris sui, sicut puella consueuerat, aletur cibus patris sui. Omnis alienigena comedēdi ex eis nō habet potestatem. ¹⁴ Qui comederit de sanctificatis per ignorātiā, addet quintā partem cum eo quod comedit, & dabit sacerdoti in sanctuariū: ¹⁵ nec contaminabunt sanctificata filiorum Israel quae offeruntur domino, ¹⁶ ne fortē sustineant iniquitatē delicti sui, cū sanctificata comederint. Ego dominus, qui sanctifico eos. ¹⁷ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ¹⁸ Loquere ad Aaron & filios eius, & ad omnes filios Israel, dicēsque ad eos: Homo de domo Israel, & de aduenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationē suam, vel vota soluens, vel sponte offerens, quicquid illud obtulerit in holocaustum domini ¹⁹ ut offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, ex ouibus, & ex capris. ²⁰ Si maculam habuerit, non offeretis: neque erit acceptabile. †²¹ Homo qui obtulerit victimam pacificorum domino, vel vota soluens, vel sponte offerens, tam de bobus, quā de ouibus, immaculatum offeret, ut acceptabile sit. Omnis macula nō erit in eo. ²² Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiē, aut impetiginem, non offeretis ea domino, nec adolebitis ex eis super altare domini.

Bouem

c. Alienigenā vocatā fide Christi extraneum. Radulphus ibid.
d. Sola charitas dei & proximi sanctificare hominem potest: ubi verō cupiditas regnat, sanctificatio nulla est. Idem ibid.

e. Quomodo ergo & Moyses sanctificat & dominus? Sed Moyses visibilibus sacramētis per ministerium suum, Dominus autem invisibili gratia per spiritum sanctū, ubi est totus fructus etiā visibilis sacramētōrū. Aug. quæst. 84. super Leuit.

† Ezech. 44. 2

† 33. distin. c. Vsq; adeo. 49. distin. c. Hic etenim i. q. 1. Sacerdotes. 43. distin. c. finali.

† Exod. 22. 6 Ezech. 44. 8

† Deut. 15. 4 Eccli. 35. 6

²³ Bouem & ouem aure & cauda amputatis voluntariè offerre potes, votum autè ex
^D iis solui non potest. ²⁴ Omne animal quod vel contritis vel tuis vel sectis ablatisque
testiculis est, non offeretis domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis. ²⁵ De
manu alienigenæ nõ offeretis panes deo vestro: & quicquid aliud dare voluerit: quia
corrupta & maculata sunt omnia. non suscipietis ea. ²⁶ Locutusque est dñs ad Moy-
sen, dicens: ^f ²⁷ Bos, ouis, & capra, cum genita fuerint, septem diebus erunt sub vbre
matris suæ: die autem octauo & deinceps offerri poterunt domino. ²⁸ Siue illa bos,
siue ouis, non immolabuntur vna die cum foetibus suis. ²⁹ Si immolaueritis hostiam
pro gratiarum actione domino, vt possit esse placabilis, ³⁰ eodẽ die comedetis eam.
Non remanebit quicquam in mane alterius diei. Ego dominus. ³¹ Custodite mādāta
mea, & facite ea. Ego dominus. ³² Ne polluat nomen meum sanctum, vt sanctificer
in medio filiorum Israel. Ego dominus, qui sanctifico vos, ³³ & eduxi de terra Ægy-
pti, vt essem vobis in deum. Ego dominus.

*Sabbati, pascha, primitiarum, pentecostes, messis, tubarum, expiationum, & taber-
naculorum solennia.*

XXXIII.

f. Cum gemina sit homini
collata natiuitas, prima,
qua mundo huic nascitur,
secunda, qua in deum rena-
scitur: duplex hic patet in-
tellectus, vt illam dicamus
matrem quæ prima nos ab-
luit, carnalem scilicet con-
uersationem, cui se renun-
tiasse gloriatur apostolus,
dicēs: Cum autem placuit
ei qui me segregauit, &c.
Et matrẽ dicamus ecclesiã
quæ quos prima morti ge-
nuit, regenerando vitã re-
stituit. Radulph. ibid.

Ios. 3. 13.
† De feriis.
cap. 2.
Gene. 2. d

A

Locutusque est dominus ad Moysem, dicens: ² Loquere filiis Israel, & di-
ces ad eos: † Hæ sunt feriæ domini quas vocabitis sanctas. ³ Sex dieb⁹
facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanct⁹.

Omne opus nõ facietis in eo. ^a Sabbatum domini est in cunctis habi-
tationibus vestris. ⁴ Hæ sunt ergo feriæ domini sanctæ, quas celebrare

a. Sabbatum in
memoriã creationis.

† Exod. 12. a
Nume. 18. c
1. Eidr. 7. d

debetis temporibus suis. † ⁵ Mese primo quartadecima die mensis ad vesperũ ^b Pha-
se domini est: ⁶ & quintadecima die mensis huius, solennitas azymorum domini est.

b. Pascha, pri-
mum festum in memoriã
redẽptionis ab Ægyptia-
ca seruitute.

† De feriis.
cap. licet.
25. q. 1. c.
ideo. 9. His
ita.
Sup. 2. d

Septem diebus azyma comedetis. ⁷ Dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusque.
Omne opus seruile non facietis in eo, ⁸ sed offeretis sacrificium in igne domino † se-
ptem diebus. Dies autem septimus erit celebrior & sanctior, nullumque seruile opus

facietis in eo. ⁹ Locutusque est dominus ad Moysem, dicens: ¹⁰ Loquere filiis Israel,
& dices ad eos: ^c Cum ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, & messueritis

segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad sacerdotem. ¹¹ Qui e-
leuabit fasciculum coram domino, vt acceptabile sit pro vobis, altero die sabbati: &

sanctificabit illum. ¹² Atque in eodem die quo manipulus consecratur, cædetur a-
gnus immaculatus anniculus in holocaustum domini, ¹³ & libamẽta offerentur cum

eo, duæ decimæ similæ conspersæ oleo in incensum domini, odorẽmque suauissimũ,
^c liba quoque vini quarta pars hin. ¹⁴ Panem & polentam & pultes non comedetis ex

c. Terrã hanc ingredimur,
cum ad contemplanda bo-
na eius, illa scilicet de qui-
bus dicitur, Credo videre
bona domini in terra viuẽ-
tium: auiditate mētis & co-
gitatione leuamur. Radul-
ph. ibidem.

† Deut. 16. b

segete vsque ad diem qua offeratis ex ea deo vestro. Præceptum est sempiternum in
generationibus, cunctisque habitaculis vestris. † ¹⁵ Numerabitis ergo ab altero die

sabbati in quo obtulistis manipulum primitiarum, ^d septem hebdomadas plenas,
¹⁶ vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimę, id est, quinquaginta dies:

& sic offeretis sacrificium nouum domino, ¹⁷ ex omnibus habitaculis vestris, panes
primitiarum duos de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias

domini. ¹⁸ Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, & vitu-
lum de armento vnum, & arietes duos, & erunt in holocaustum cum libamentis suis,

in odorem suauissimum domino. ¹⁹ Facietis & hircum pro peccato, duosque agnos
anniculos hostias pacificorum. ²⁰ Cũque eleuauerit eos sacerdos cum panibus pri-
mitiarum coram domino, cedent in vsum eius. ²¹ Et vocabitis hunc diem celeberrimum

atque sanctissimum. Omne opus seruile non facietis in eo. Legitimum sempiter-
num erit in cunctis habitaculis & generationibus vestris. † ²² Postquã autẽ messue-

ritis segetem terræ vestræ, non secabitis eam vsque ad solum, nec remanentes spicas
colligetis: sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Ego sum dominus deus vester.

²³ Locutusque est dominus ad Moysem, dicens: ²⁴ Loquere filiis Israel: † Mese septimo
^e prima die mensis erit vobis sabbatum memoriale clangentibus tubis, & vocabitur

sanctum. ²⁵ Omne opus seruile non facietis in eo: & offeretis holocaustum domino.
²⁶ Locutusque est dominus ad Moysem, dicens: † ^f ²⁷ Decimo die mēsis huius septimi,

d. Pẽtecoste, se-
cundum festum, in memo-
riã datæ legis in lapideis
tabulis, & dandæ in cordi-
bus carnis. Dies Pẽtecto-
stes quinquagesimus erat à
primo die azymorũ exclu-
sue.

e. Festũ tubarũ,
tertium festum, prima die
Septembris in memoriã
liberationis Isaac ab immo-
lacione.

f. Festum expia-
tionis, quartum festum, 10.
die Septembris.

dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus, affligetisq; animas vestras in eo: & offeretis holocaustum domino. ²⁸ Omne opus seruile non facietis in tēpore diei huius, quia dies propitiationis est, vt propitietur vobis dominus deus vester.

²⁹ Omnis anima quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis: ³⁰ & quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo suo. ³¹ Nihil ergo operis facietis in eo. Legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus & habitationibus vestris. † ³² Sabbatum requietionis est: & affligetis animas vestras. Die nono mensis septimi à vespere vsq; ad vespertū celebrabitis sabbata vestra. ³³ Et locutus est dominus

ad Moysen, dicens: ³⁴ Loquere filiis Israel. ³⁵ A quintodecimo die mensis huius septimi erunt feriæ tabernaculorum septem diebus domino. ³⁶ Dies primus vocabitur celeberrimus atq; sanctissimus. Omne opus seruile non facietis in eo, & septem diebus offeretis holocausta domino. ³⁷ Dies quoq; octauus erit celeberrimus, atque sanctissimus, & offeretis holocaustū domino. Est enim cœtus atq; collectæ. Omne opus seruile non facietis in eo. ³⁸ Hæ sunt feriæ domini quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas: offeretisq; in eis oblationes domino, holocausta, & libamēta iuxta ritū vniuscuiusq; diei: ³⁹ exceptis sabbatis domini, donisq; vestris, & quæ offeretis ex voto, vel quæ spōte tribuetis domino. ⁴⁰ A quintodecimo ergo die mēsis septimi, quādo cōgregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias domini septē diebus. Die primo & die octauo erit sabbatum, id est requies. ⁴¹ Sumetisq; vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ, spathulāsque palmarum, & ramos ligni densarū frondiū, & salices de torrente: & latabimini corā domino deo vestro, celebrabitisq; solennitatem eius septem diebus per annum. Legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. ⁴² Mense septimo festa celebrabitis, & habitabitis in vmbraculis septem diebus. Omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra Ægypti. Ego dominus deus vester. ⁴³ Locutusq; est Moyses super solennitatibus domini ad filios Israel.

Lucernarum concinnandarum, panumque propositionis ordinandorum ritus, blasphemorum talionisque pœna exercenda.
XXIIII.

Locutus est dominus ad Moysen, dicēs: ^{a 2} Precipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de oliuis purissimū ac lucidum, ad concinnandas lucernas iugiter, ³ extra velum testimonij in tabernaculo fœderis. Ponētque eas Aaron à vespere vsq; in mane coram domino, cultu ritūq; perpetuo in generationibus vestris. ⁴ Super candelabrum mundissimum ponetur semper in cōspectu domini. ⁵ Accipies quoq; similam, & coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebūt duas decimas. ⁶ Quorum ^b senos altrinssecus super mēsam purissimam corā domino statues, ⁷ & pones super eos thus lucidissimum, vt sit panis in monumentum oblationis domini. ⁸ Per singula sabbata mutabūtur coram domino, suscepti à filiis Israel fœdere sempiterno: † ⁹ eruntq; Aaron & filiorum eius, vt comedant eos in loco sancto, quia sanctū sanctorū est de sacrificiis domini iure perpetuo. ¹⁰ Ecce autē egressus ^c filius mulieris Israelitidis, quem pepererat de viro Ægyptio inter filios Israel, iurgatus est in castris cum viro Israelita: ¹¹ cūmq; blasphemasset nomen domini, & maledixisset ei, adductus est ad Moysen. Vocabatur autem mater eius Salumith, filia Dabri, de tribu Dan. ¹² Miseruntq; eum in carcerē, donec nosset quid iuberet dominus. ¹³ Qui locutus est ad Moysen, dicens: ¹⁴ Educ blasphemum extra castra, & ponent omnes qui audierunt, manus suas super caput eius, & lapidet eum populus vniuersus: ¹⁵ & ad filios Israel loquēris: † ^d Homo qui maledixerit deo suo portabit peccatum suum: ¹⁶ & qui blasphemauerit nomē domini, morte moriatur. Lapidibus opprimet eū omnis multitudo populi. Siue ille ciuis, seu peregrinus fuerit, † qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. † ¹⁷ Qui percusserit & occiderit hominem, morte moriatur. ¹⁸ Qui percusserit animal, reddat vicarium, id est,

g. Festū tabernaculorum, quintum festū. 15. die Septēbris, in memoriam deserti per. 40. annos in tabernaculis.

h. Festum collectæ, sextum festum. 22. die Septēbris.

i. Inter festa igitur veteris legis erat iuge sacrificium, quolibet die mane & vespere immolabant agnum Sabbatum qualibet hebdomada. Neomenia, qualibet prima die mensis, præter iā dicta festa. Primum in memoriam perpetuæ beatitudinis diuinæ. Secundum in memoriā creationis rerū. Tertium in memoriā operis diuinæ gubernationis: vt Nume. 28.
k. Videtur hoc loco prædicere cōsummationis tempus, quo quilibet remunerationem accipiet eorum quæ hic operatus est. Tunc recedit tempus, & iudicij tempestas accedit, in qua nihil amplius operari licebit. Proco. ibid.

a. Principalis sanctorū letitia non de vtu præsentium, sed de spe nascitur futurorum. Spes autem ipsa vt nō fallat expectantes, per bonorum operum exhibitionem solidanda est. Oleum igitur afferēdum est ad legem, sed nō qualecunque, sed oleum purissimum ac lucidū charitatis. Radulph. ibidem.
b. Sex in vno ordine, & sex in altero è regione super mensam propositionis, per singula sabbata mutandi.

c. Hic significat hæreticos, qui de patre diabolo geniti, & ex vtero matris ecclesiæ tanquam abortiuū eieci, per fallacem doctrinam dominum blasphemant. Ipsi sunt de quibus Ioannes ait: Exierunt ex nobis, sed nō erant ex nobis. Beda ibidē.

d. Quasi aliud sit maledicere deo suo, aliud sit blasphemare deum suum: atq; illud illi sit peccatum, hoc autē sit peccatum nefas, vt etiā morte sit dignum. August. quæst. 87. super Leuit.

† De feriis. cap. 2.

Ioan. 7. f

† Mat. 23. 8

† 23. q. 5. cap. Quid ergo. De pœ. dis. 3. cap. Quar. rat. † 23. q. 5. cap. Reos. † Exod. 21. b. Mat. 5. f

† Exod. 1. c.
Deut. 1. d.

id est animam pro anima.¹⁹ Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium suorū, † sicut fecit, sic fiet ei.²⁰ Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet. Qualem inflixerit maculam, talē sustinere cogetur.²¹ Qui percusserit iumentum, reddat aliud. Qui percusserit hominem, punietur.²² Equum iudicium sit inter vos, siue peregrinus siue ciuis peccauerit: quia ego sum dominus deus vester.²³ Locutusque est Moyses ad filios Israel, & eduxerunt eum qui blasphemauerat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt. Feceruntque filij Israel sicut præceperat dñs Moysi.

e. Lex præcipiens oculum pro oculo, dentem pro dente, tale habet propositū, vt vnusquisque dum timet de suo mēbro, parcat alterius, & nemo malus inueniatur. Chry. in 5. ca. Matt. Hom. 12

Septimi ac quinquagesimi anni lex, ac vsuræ vitandæ.

XXV.

- A** Locutusque est dominus ad Moysen in monte Sinai, dicens:² Loquere filiis Israel, & dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, † sabbatizetis sabbatum domino.³ Sex annis seres agrum tuum, & sex annis putabis vineam tuam, colligēsque fructus eius.⁴ Septimo autē anno sabbatum erit terræ^a requietionis domini. Agrum non seres, & vineam non putabis.⁵ Quæ sponte gignet humus, nō metes, & vvas primitiarum tuarum nō colliges quasi vindemiam. Annus enim requietionis terræ est.^b ⁶ Sed erunt vobis in cibū, tibi & seruo tuo, ancillæ tuæ & mercenario tuo, & aduenæ qui peregrinatur apud te.⁷ Iumentis tuis & pecoribus, omnia quæ nascuntur, præbebūt cibum.⁸ Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt quadragintanouem,⁹ & clanges buccina mēse septimo decima die mēsis propitiationis tempore in vniuersa terra vestra.[†]¹⁰ Sanctificabīsque annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. Ipse est enim Iubileus. Reuertetur homo ad possessionem suam, & vnusquisque rediet ad familiam pristinā,¹¹ quia Iubileus est & quinquagesimus annus. Non seretis neque metetis sponte in agro nascentia: & primitias vindemiæ non colligētis¹² ob sanctificationem Iubilei: sed statim ablata comedetis.¹³ Anno Iubilei redeant omnes ad possessiones suas.¹⁴ Quando vides quippiam ciui tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum, sed iuxta numerū annorum Iubilei emes ab eo,¹⁵ & iuxta supputationem frugum vendet tibi.¹⁶ Quanto plures anni remanserint post Iubileum, tanto crescet & pretium: quanto minus temporis numeraueris, tanto minoris & emptio constabit. Tempus enim frugū vendet tibi.¹⁷ Nolite affligere contribules vestros, sed timeat vnusquisque deum suum, quia ego dominus deus vester.¹⁸ Facite præcepta mea, & iudicia custodite, & implete ea, vt habitare possitis in terra absque vllō pauore,¹⁹ & gignat vobis humus fructus suos, quibus vescamini vsque ad saturitatem, nullius impetum formidantes.²⁰ Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non seuerimus neque collegerimus fruges nostras?²¹ dabo^d benedictionem meam vobis anno sexto, & faciet fructus triū annorum:²² seretisque anno octauo, & comedetis veteres fruges vsque ad nonum annum, donec noua nascantur, edetis vetera.²³ Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ & coloni mei estis.²⁴ Vnde cūcta regio possessio- nis vestræ sub redēptionis conditione vendetur.²⁵ Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus eius, potest redimere quod ille vendiderat.²⁶ Sin autem non habuerit proximum, & ipse pretium ad redimēdum potuerit inuenire,²⁷ computabuntur fructus ex eo tempore quo vendidit, & quod reliquū est reddet emptori, sicque recipiet possessionē suam.²⁸ Quod si non inuenerit manus eius vt reddat pretiū, habebit emptor quod emerat, vsque ad annum Iubileum. In ipso enim omnis vēditio redibit ad dominum, & ad possessorem pristinum.²⁹ Qui vēderit domum intra vrbs muros, habebit licentiam redimendi donec vnus impleatur annus.³⁰ Si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam, & posterius eius in perpetuum, & redimi non poterit etiam in Iubileo.³¹ Sin autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum iure vendetur. Si antē redempta non fuerit, in Iubileo reuertetur ad dominum.³² Aedes Leuitarū quæ in vrbs sunt, semper possunt redimi.³³ Si redemptæ non fuerint, in Iubileo reuertentur ad domi-

† Exod. 23. b

† Dep. di.
i. c. Quis aliquid
circa finē.

a. Requiem terræ septimo vique anno vult intelligi, quo iussit nihil in ea ququam operari per agriculturā. Aug. q. 89. super Leuit. b. Satis aperuit nec dominum agri prohibitum vesci eis quæ non adhibita cultura illo anno sponte nascantur. sed fructus redigere prohibuit. Sic ergo permissus est aliquid fumere, quomodo transiēs. Aug. q. 89. ibid.

c. Annus Iubileus quinquagesimo quoque anno Septembri mense incipiebat.

d. Hæc est benedictio, qua benedicuntur omnes qui timeant dominū. In sexto quippe anno sumus nos præcipue, qui & sextā huius mūdī artem agimus. & sub senario sancti operis exercitio laboramus. Pascit igitur sextus annus seipsum prius sua fruge, postea duos annos sequentes: quia etiam hic habent iusti fructū suū in sanctificationem in loco diuinæ pascuæ collocati, dum rescitur pane iustitiae, finem verò vitam eternam. Radulph. ibidem.

f. Qui sunt qui vsuras à fra-
tribus exigunt, & amplius
quàm dederunt, nisi qui ad
ea discipulos cogunt, quæ
ipsi non faciunt, quorū sci-
licet exemplum nō prae-
gauerunt: Quos ipse domi-
nus arguens: Alligant, in-
quit, onera grauiā, & impor-
tab. & c. Radulph. ibid.

g. Aeternū ergo dixit vbi
non est temporis praestitu-
tus modus quousq; seruiāt
sicut cōstitutus est eis quos
in remissione dimitti iu-
bet libertati suæ. Aug. ibi.
h. Iurē redemptionis gau-
dent illi qui sua iustitia &
familiaritate, quæ ipsis est
cum peccatore, possunt il-
lius dissoluere debita: quæ-
admodū illi qui afferebant
ad Christum paralyticum,
propter fidem suam impe-
rarunt infirmo sanitatem.
Procop. ibid.

nos, quia domus vrbium Leuitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel.³⁴ Sub-
urbana autem eorum non veneant, quia possessio sempiterna est.³⁵ Si attenuatus fue-
rit frater tuus, & infirmus manu, & susceperis eum quasi aduenam & peregrinum, &
vixerit tecum,³⁶ nec accipias vsuras ab eo, nec amplius quàm dedisti. Time deum
tuum, vt viuere possit frater tuus apud te. †³⁷ Pecuniam tuam non dabis ei ad vsurā,
& frugum superabundantiam non exiges.³⁸ Ego dominus deus vester, qui eduxi vos
de terra Ægypti, vt darem vobis terram Chanaan, & essem vester deus.³⁹ Si paupertas
te compellus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum,
⁴⁰ sed quasi mercenarius & colonus erit. Vsq; ad annum Iubileum operabitur apud
te,⁴¹ & postea egredietur cum liberis suis, & reuertetur ad cognationem & ad posses-
sionem patrum suorum.⁴² Mei enim serui sunt, & ego eduxi eos de terra Ægypti. Non
veneant conditione seruorum.⁴³ Ne affligas eum per potentiam, sed metuito deum
tuum.⁴⁴ Seruus & ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt,⁴⁵ & de
aduenis qui peregrinātur ad vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra. Hos habe-
bitis famulos,⁴⁶ & hæreditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æter-
num. Fratres autem vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam.⁴⁷ Si inualuerit
apud vos manus aduenæ atque peregrini, & attenuatus frater tuus vendiderit se ei, aut
cuiquam de stirpe eius,⁴⁸ post venditionem potest redimi.^h Qui voluerit ex fratribus
suis redimet eum⁴⁹ & patruus, & patruelis, & consanguineus, & affinis. Sin autem &
ipse potuerit, redimet se,⁵⁰ supputatis duntaxat annis à tempore venditionis suæ vsq;
in annum Iubileum: & pecunia qua venditus fuerat, iuxta annorum numerum, & ra-
tione mercenarij supputata.⁵¹ Si plures fuerint anni qui remanent vsq; ad Iubileum,
secundum hos reddet & pretium:⁵² si pauci, ponet rationem cum eo iuxta annorum
numerum, & reddet emptori quod reliquum est, annorum⁵³ quibus antè seruiuit mer-
cedibus imputatis. Non affliget eum violenter in conspectu tuo.⁵⁴ Quod si per hæc
redimi non potuerit, anno Iubileo egredietur cum liberis suis.⁵⁵ Mei enim sunt serui
filij Israel, quos eduxi de terra Ægypti. Ego dominus deus vester.

*Dei mandata obseruantes, bonis donantur: transgredientes maledicun-
tur.*

XXVI.

a. Quia nonnulli nobis ex-
probrāt quod adoramus &
veneramur saluatoris no-
stri & reginæ nostræ deipa-
ræ imaginem, insuper & re-
liquorum sanctorum & fa-
mularum Christi: audiant
quod à principio deus ho-
minem ad suam imaginem
fecerit. Cuius igitur gratia
in uicē adoramus, nisi qua-
tenus ad imaginem dei fa-
cti sumus? Nam, vt inquit
deiser & magnus in diuinis
Basilus, imaginis honor ad
exemplaris transfertur ho-
norem. Exemplar autē est
quod imaginem efformat,
& ex quo quod deducitur
fit. Damascenus lib. 4. c. 17.
Orthodoxæ fidei.

b. Ambulare dicitur deus,
non de loco ad locū trans-
eundo, quia impium est ita
credere: sed ambulatio ei⁹
est in cordibus sanctorum
delectatio. Hier. de his que
deo in sacris scripturis at-
tribuuntur.

Non † facietis vobis^a idolum & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem
lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. Ego enim sum dominus
deus vester.² Custodite sabbata mea, & pauete ad sanctuarium meum. Ego
dominus. †³ Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & fe-
ceritis ea,⁴ dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum, & po-
mis arbores replebuntur.⁵ Apprehendet messium tritura vindemiam, & vindemia
occupabit sementem, & comedetis panem vestrum in saturitate, & † absque pauore
habitabitis in terra vestra.⁶ Dabo pacem in finibus vestris: dormietis, & non erit qui
exterreat. Auferam malas bestias, & gladius non transibit per terminos vestros.⁷ Per-
sequimini inimicos vestros, & corruent coram vobis.⁸ Persequentur quinque de ve-
stris centum alienos, & centum de vobis decem milia. Cadent inimici vestri gladio
in conspectu vestro.⁹ Respiciam vos, & crescere faciam, multiplicabimini, & firma-
bo pactum meum vobiscum.¹⁰ Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis su-
peruenientibus proiicietis.¹¹ Ponam tabernaculum meum in medio vestri, & nō ab-
iciet vos anima mea. †^b ¹² Ambulabo inter vos, & ero deus vester, vōsq; eritis po-
pulus meus.¹³ Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne ser-
uiretis eis: & qui confregi catenas ceruicum vestrarū, vt incederetis erecti. †¹⁴ Quod
si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea,¹⁵ sed spreueritis leges meas,
& iudicia mea contempseritis, vt non faciatis ea quæ à me constituta sunt, & ad
irritum perducatis pactum meum: ¹⁶ ego quoque hæc faciam vobis. Visitabo
vos velociter in egestate, & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat ani-
mas vestras. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus deuorabitur. †¹⁷ Ponam
faciem

† 14. c. 2. a.
Putant.
De vsur. c.
Consultat.

A † Exo. 20. a.
Deut. 5. a
Psalm. 96. b

† Deut. 28. 0

† Job. 11. b

B

† 2. Cor. 6. d

† Deut. 28. b.
Thren. 2. f
Malach. 2. 2.

† Deut. 28. e
Prover. 28. 2

faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus vestris, & subiiciemini iis qui oderunt vos. Fugietis nemine persequente.¹⁸ Sin autē nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplū propter peccata vestra,¹⁹ & conteram superbiam duritiæ vestræ. Dabōq; vobis cœlum desuper sicut ferrum, & terram æneam.²⁰ Cōsumetur incassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt.²¹ Si ambulaueritis ex aduerso mihi, nec volueritis audire me, addā plagas vestras vsq; in septuplū propter peccata vestra.²² Emmittāmq; in vos bestias agri, quæ consumant vos & pecora vestra, & ad paucitatem cuncta redigant, desertaque fient viæ vestræ.²³ Quod si nec sic volueritis recipere disciplinā, sed ambulaueritis ex aduerso mihi,²⁴ ego quoque contra vos aduersus incedam, & percutiam vos septies propter peccata vestra,²⁵ inducāque super vos gladium vltorem fœderis mei. Cūmq; confugeritis in vrbes, mittam pestilentiam in medio vestri, & trademini in manibus hostium.²⁶ postquam confregero baculum panis vestri, ita vt decem mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, & comedetis, & non saturabimini.²⁷ Sin autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaueritis contra me,²⁸ & ego incedam aduersus vos in furore cōtrario, & corripiam vos septem plagis propter peccata vestra,²⁹ ita vt comedatis carnes filiorum vestrorum, & filiarum vestrarum.³⁰ Destruam excelsa vestra, & simulachra confringam. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, & abominabitur vos anima mea,³¹ intantum vt vrbes vestras redigam in solitudinē, & deserta faciam sanctuaria vestra, nec recipiam vltra odorem suauissimum:³² disperdāmq; terram vestrā, & stupebunt super ea inimici vestri, cum habitatores illius fuerint.³³ Vos autem dispergam in gentes, & euaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, & ciuitates vestræ dirutæ.³⁴ Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, quando fueritis in terra hostili. Sabbatizabit, & requiescet³⁵ in sabbatis solitudinis suæ, eo quod nō requieuerit in sabbatis vestris, quando habitabatis in ea.³⁶ Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium. Terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladiū. Cadent nullo persequente,³⁷ & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes. Nemo vestrū inimicis audebit resistere.³⁸ Peribitis inter gentes, & hostilis vos terra cōsumet.³⁹ Quod si & de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis in terra inimicorum suorum, & propter peccata patrum suorum & sua affligentur:⁴⁰ donec confiteantur iniquitates suas, & maiorum suorum recordentur, quibus præuaricati sunt in me, & ambulauerunt ex aduerso mihi.⁴¹ Ambulabo igitur & ego contra eos, & inducam illos in terram hostilem: donec erubescat incircuncisa mens eorum. Tūc orabunt pro impietatibus suis,⁴² & recordabor fœderis mei quod pepigi cum Iacob, & Isaac, & Abraham. Terræ quoq; memor ero:⁴³ quæ cum relictæ fuerit ab eis, cōplacebit sibi in sabbatis suis, patiens solitudinem propter illos. Ipsi verò rogabunt pro peccatis suis, eo quod abiecerint iudicia mea, & leges meas despexerint.⁴⁴ Attamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus abieci eos, neq; sic despexi, vt confunderentur, & irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim sum dominus deus eorum,⁴⁵ & recordabor fœderis mei pristini, quando eduxi eos de terra Ægypti in conspectu gentium, vt essem deus eorum. Ego dominus deus.⁴⁶ Hæc sunt iudicia atque præcepta, & leges quas dedit dominus inter se & inter filios Israel in monte Sinai per manum Moyfi.

Variorum generum vota, illorūque ac decimarum persolutio.

XXVII.

† Depo. di.
i. c. Quis a-
liquādo. §.
Item in Le-
uitico.

Locutusque est dominus ad Moysem, dicens:² Loquere filiis Israel, & dicet ad eos: † Homo qui votum fecerit, & sponderit deo animam suam, sub æstimatione dabit pretium.³ Si fuerit masculus à vicesimo anno vsque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram sanctuarij: † si mulier, triginta.⁴ A quinto autem anno vsque ad

c. Hoc est sustentaculū ciborum & victus. Panem enim doctrinæ non habet Iudæi exceptis decem præceptis: quia veram prophetarum expositionem Christum in plerisque prophetarū prædicantē faciūt: alia quæ sūt in lege nolunt spiritualiter accipere, nec possunt ad litteram stare. Glo. ordina.

viceſimum, maſculus dabit viginti ſiclos: fœmina decem.⁶ Ab vno menſe vſq; ad annum quintum, pro maſculo dabuntur quinque ſicli, pro fœmina tres.⁷ Sexagenarius & vltra maſculus dabit quindecim ſiclos, fœmina decem.⁸ Si pauper fuerit, & æſtimationem reddere non valebit, ſtabit coram ſacerdote, & quantum ille æſtimauerit & viderit eum poſſe reddere, tantum dabit.⁹ Animal autem quod immolari poteſt domino, ſi quis vouerit, ſanctum erit,¹⁰ & mutari non poterit, id eſt, nec melius malo, nec peius bono. Quod ſi mutauerit, & ipſum quod mutatum eſt, & illud pro quo mutatum eſt, conſecratum erit domino.¹¹ Animal immundum quod immolari domino non poteſt, ſi quis vouerit, adducetur ante ſacerdotem,¹² qui diiudicans vtrum bonum an malum ſit, ſtatuet pretium.¹³ Quod ſi dare voluerit is qui offert, addet ſuper æſtimationem, quintam partem.¹⁴ Homo ſi vouerit domum ſuam, & ſanctificauerit domino, conſiderabit eam ſacerdos vtrum bona an mala ſit, & iuxta pretium quod ab eo fuerit conſtitutum, venundabitur.¹⁵ Sin autem ille qui vouerat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æſtimationis ſupra, & habebit domum.¹⁶ Quod ſi agrum poſſeſſionis ſuæ vouerit, & conſecrauerit domino: iuxta menſuram ſementis æſtimabitur pretium. Si triginta modiis hordei ſeritur terra, quinquaginta ſiclis venundetur argenti.¹⁷ Si ſtatim ab anno incipientis Iubilei vouerit agrum, quanto valere poteſt, tanto æſtimabitur.¹⁸ Sin autem poſt aliquantum tēporis, ſupputabit ſacerdos pecuniam iuxta annorum qui reliqui ſunt, numerum, vſque ad Iubileum, & detrahetur ex pretio.¹⁹ Quod ſi voluerit redimere agrum ille qui vouerat, addet quintam partem æſtimatæ pecuniæ, & poſſidebit eum.²⁰ Sin autē noluerit redimere, ſed alteri cui-libet fuerit venundatus, vltra eum qui vouerat, redimere non poterit:²¹ quia cum Iubilei venerit dies, ſanctificatus erit domino, & poſſeſſio cōſecrata ad ius pertinet ſacerdotum.²² Si ager emptus eſt, & non de poſſeſſione maiorum ſanctificatus fuerit domino,²³ ſupputabit ſacerdos iuxta annorum numerum vſq; ad Iubileum pretium, & dabit ille qui vouerat eum domino.²⁴ In Iubileo autem reuertetur ad priorem dominum qui vēdiderat eum, & habuerat in ſorte poſſeſſionis ſuæ.²⁵ Omnis æſtimatio ſiclo ſanctuarij ponderabitur. † Siclus viginti obolos habet. †²⁶ Primogenita quæ ad deum pertinent, nemo ſanctificare poterit, & vouere. Siue bos, ſiue ouis fuerit, domini ſunt.²⁷ Quod ſi immundum eſt animal, redimet qui obtulit, iuxta æſtimationem ſuam, & addet quintam partem pretij. Si redimere noluerit, vēdetur alteri, quantum-^Dcunque fuerit antē æſtimatum.²⁸ Omne quod domino conſecratur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, non veniet, nec redimi poterit. Quicquid ſemel fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit domino.²⁹ Et omnis conſecratio quæ offertur ab homine, non redimetur, ſed morte morietur. †³⁰ Omnes decimæ terræ, ſiue de pomis arborum, ſiue de frugibus, domini ſunt, & illi ſanctificantur.³¹ Si quis autem voluerit redimere decimas ſuas, addet quintam partem earum.³² Omnium decimarum bouis & ouis & capræ quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur domino.³³ Non eligitur nec bonum, nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutauerit, & quod mutatum eſt, & pro quo mutatum eſt, ſanctificabitur domino, & non redimetur.³⁴ Hæc ſunt præcepta quæ mādauit dominus Moyſi ad filios Iſrael in monte Sinai.

2. Numeri ſui plenitudine decarius continet: & ſicut numerus idem ab vno incipit, ſic & in decimo conſumatur. Cum igitur dominus & primogenita & decimas ſuas eſſe teſtatur, myſtice nos docet ab ipſo eſſe quod ad bonum ſurgimus, ab ipſo ſi vique in vnum perſeueramus. Radulph. in Leuitic.

† Exo. 30. b.
Nume. 3. g.
Ezech. 45. d.
† 12. q. 2. ca.
Nulli liceat

† 16. q. 7. ca.
Omnes decimæ.
De decimis. ca. 1. ca.
Tua.
Iof. 6. c. d.

Incipit liber quartus Moyſi, qui **דבֿר**

VAIEDABBER, ID EST,

liber Numeri.

*Numeratis duodecim tribuum viri bellicis, filij Leui ad deferendum tabernaculum
instituuntur.*

Caput I.

Anno ante
Christum
1303.
Anno mū-
di 2454.
† Exo. 30. b.
Infr. 22. a

Ocutusq; est dominus ad Moyſen in deserto^a Sinai in taber-
naculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egres-
sionis eorum ex Ægypto, dicens: †² Tollite summam vni-
uersæ congregationis filiorum Israël per cognationes & do-
mos suas, & nomina singulorum, quicquid sexus est mascu-
lini³ à vicesimo anno & supra, omnium virorum fortium ex
Israel, & numerabitis eos per turmas suas, tu & Aaron. ⁴ E-
runtq; vobiscum^b principes tribuum ac domorum in cogna-
tionibus suis, quorum ista sunt nomina. De tribu Ruben E-
lizur filius Sedeur. ⁶ De tribu Simeon, Salamiel filius Suri-
saddai. ⁷ De tribu Iuda, Naafon filius Amminadab. ⁸ De tribu Isachar, Nathanael fi-
lius Suar. ⁹ De tribu Zabulon, Eliab filius Helon. ¹⁰ Filiorum autem Ioseph, de tribu
Ephraim, Elisama filius Ammihud. De tribu Manasse, Gamaliel filius Phadassur. ¹¹ De
tribu Benjamin, Abidan filius Gedeonis. ¹² De tribu Dan, Ahiazer filius Ammisad-
dai. ¹³ De tribu Aser, Phegiel filius Ochran. ¹⁴ De tribu Gad, Eliasaph filius Dehuel.
¹⁵ De tribu Nephthalim, Ahira filius Enan. ¹⁶ Hi nobilissimi principes multitudinis
per tribus & cognationes suas, & capita exercitus Israel, ¹⁷ quos tulerunt Moyſes &
Aaron cū omni vulgi multitudine, ¹⁸ & congregauerūt primo die mensis secundi, re-
censentes eos per cognationes, & domos ac familias, & capita & nomina singulorū à
vicesimo anno & supra, ¹⁹ sicut præceperat dominus Moyſi. Numeratq; sunt in de-
serto Sinai ²⁰ de Ruben primogenito Israelis per generationes & familias ac domos
suas, & nomina capitum singulorū, omne quod sexus est masculini à vicesimo anno
& supra, procedentiū ad bellū, ²¹ quadraginta sex milia quingenti. ²² De filiis Simeon
per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per no-
mina & capita singulorum, omne quod sexus est masculini, à vicesimo anno & supra,
procedentium ab bellū, ²³ quinquaginta nouē milia trecenti. ²⁴ De filiis Gad per gene-
rationes & familias ac domos cognationū suarum recensiti sunt per nomina singulo-
rum à viginti annis & supra, omnes qui ad bella procederent, ²⁵ quadraginta quinque
milia sexcenti quinquaginta. ²⁶ De filiis Iuda per generationes & familias ac domos
cognationum suarum, per nomina singulorum à vicesimo anno & supra, omnes qui
poterant ad bella procedere, ²⁷ recensiti sunt septuaginta quatuor milia sexcenti. ²⁸ De
filiis Isachar per generationes & familias ac domos cognationū suarum, per nomina
singulorū à vicesimo anno & supra, omnes qui ad bella procederent, ²⁹ recensiti sunt
quinquaginta quatuor milia quadringenti. ³⁰ De filiis Zabulon per generationes & fa-
milias ac domos cognationū suarū recensiti sunt per nomina singulorū à vicesimo
anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³¹ quinquaginta septem milia
quadringenti. ³² De filiis Ioseph, filiorū Ephraim per generationes & familias ac do-
mos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum, à vicesimo anno &
supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³³ quadraginta milia quingenti. ³⁴ Por-
rò filiorum Manasse per generationes & familias ac domos cognationum suarū re-
censiti sunt per nomina singulorū à viginti annis & supra, omnes qui poterat ad bel-
la procedere, ³⁵ triginta duo milia ducēti. ³⁶ De filiis Benjamin per generationes & fa-
milias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum, à vicesi-
mo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³⁷ triginta quinque milia

a. Sinai rub⁹ interpretatur,
sic dictus mōs, quod spinis
maximè sit obit⁹: vel quod
iuxta illum Moyſes rubum
ardentē, sed incombustum
viderit. Et hic mons est in
Arabia, secū dū Paul. Gal. 4.
iuxta quē Moyſes sedit cū
construxit tabernaculum.

b. Quid est quod singulos
de singulis tribub⁹ eligi iu-
bet principes, eosq; appel-
lat chiliarchos, quos quidā
Latini interpretes tribunos
appellauerunt, à mille co-
gnominatos: Nomen ergo
commune est cū illis qui in
Exodo appellatur chiliar-
chi, quod unusquisq; illorū
esset mille hominum prin-
ceps, istorum autem vnus-
quisq; milia princeps: quo-
niā siue à mille siue à mili-
b⁹, eadē cōpositio nominis
resonat, vt appellatur chi-
liarchi. Aug. q. 1. sup Numē.

c. Multum etiā interest in
numeratione populi à
Moyſe, ad Dauid. Nume-
ratio enim à Moyſe & Aa-
ron facta, à domino impe-
rata est, & nō pro eleuatio-
ne, sed pro obedientia, fa-
cta, vt filij Israël tabernacu-
lū portarent secū dū or-
dinem. A Dauid verò nu-
meratio pro eleuatione fa-
cta est, & non à domino im-
perata, & idcirco vindictā
meruit. Beda super 1. cap.
Nume.

d. Duodecim principes à
Moyſe & Aaron electi, si-
gnificant duodecim pro-
phetas, & totidem aposto-
los à lege & sacerdotio ele-
ctos ad regē dā dei patris
ecclesiam. Beda ibidem.

e. Leuitæ nō sunt numerati cum alijs, eo quod domino dedicati sint, sed super tabernaculum constituti. Per quos significat factos, quos dominus constituit super ecclesiam de mūdo ad cælum portandū. Beda ibid.

quadringenti. ³⁸ De filiis Dan per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum à vicesimo anno & supra, omnes qui poterāt ad bella procedere, ³⁹ sexagintaduo milia septingenti. ⁴⁰ De filiis Aser per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum, à vicesimo anno & supra, omnes qui poterāt ad bella procedere, ⁴¹ quadraginta milia & mille quingenti. ⁴² De filiis Nephthalim per generationes & familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum, à vicesimo anno & supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ⁴³ quinquagintatria milia quadringenti. ⁴⁴ Hi sunt quos numerauerunt Moyses & Aaron, & duodecim Principes Israel, singulos per domos cognationum suarum: ⁴⁵ fueruntq; omnis numerus filiorum Israel per domos & familias suas, à vicesimo anno & supra, qui poterant ad bella procedere, ⁴⁶ sexcenta tria milia virorum quingenti quinquaginta. ⁴⁷ Leuitæ autē in tribubus familiarum suarum non sunt numerati cum eis. ⁴⁸ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ⁴⁹ Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel: ⁵⁰ sed constitue eos super tabernaculum testimonij. Cūcta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet, ipsi portabunt, tabernaculum, & omnia vtenilia eius: & erunt in ministerio, ac per gyrum tabernaculi metabuntur. ⁵¹ Cum proficiscendum fuerit, deponent Leuitæ tabernaculum: cum castra metanda, erigent. Quisquis externorum accesserit, occidetur. ⁵² Metabuntur autē castra filij Israel vnusquisque per turmas & cuneos atque exercitum suum. ⁵³ Porro Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel: & excubabunt in custodiis tabernaculi testimonij. ⁵⁴ Fecerunt ergo filij Israel iuxta omnia quæ præceperat dominus Moysi.

Quæ tribus ad quam mundi plagam ordinetur, recensitis familiarum principibus.

II.

Locutusque est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: ² Singuli per turmas, signa atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israel, per gyrum tabernaculi fœderis. ³ Ad orientem ^a Iudas figet tentoria per turmas exercitus sui: eritque princeps filiorum eius Naason filius Aminadab, ⁴ & omnis de stirpe eius summa pugnantium septuaginta quatuor milia sexcentorum. ⁵ Iuxta eum castrametati sunt de tribu Isachar, quorum princeps fuit Nathanael filius Suar: ⁶ & omnis numerus pugnatorum eius quinquagintaquatuor milia quadringenti. ⁷ In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon: ⁸ omnisque de stirpe eius exercitus pugnatorū quinquagintaseptem milia quadringenti. ⁹ Vniuersi qui in castris Iudæ adnumerati sunt, fuerunt centum octoginta sex milia quadringenti: & per turmas suas primi egredientur. ¹⁰ In castris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Elisur filius Sedeur, ¹¹ & cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt, quadragintasex milia quingenti. ¹² Iuxta eum castrametati sunt de tribu Simeon, quorum princeps fuit Salamiel filius Surisaddai, ¹³ & cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt quinquagintanovem milia trecenti. ¹⁴ In tribu Gad princeps fuit Eliasaph filius Dehuel: ¹⁵ & cunctus exercitus pugnatorū eius, qui numerati sunt quadragintaquinque milia sexcenti quinquaginta. ¹⁶ Omnes qui recensiti sunt in castris Ruben, centum quinquaginta milia, & mille quadringenti quinquaginta, per turmas suas in secundo loco proficiscentur. ¹⁷ Leuabitur autem tabernaculum testimonij per officia Leuitarum, & turmas eorum. Quomodo erigetur, ita & deponetur. Singuli per loca & ordines suos proficiscentur. ¹⁸ Ad occidentalem plagam erunt castra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Elisama filius Ammiud. ¹⁹ Cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt quadraginta milia quingenti. ²⁰ Et cum eis tribus filiorum Manasse, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. Cunctusque exercitus pugnatorum eius, qui numerati sunt trigintaduo milia ducenti. ²² In tribu filiorum Benjamin, princeps fuit Abidan filius Gedeonis: ²³ & cunctus exercitus pugnatorum eius, qui recensiti sunt trigintaquinque milia quadringenti.

a. Tribus Iuda ante Isachar ponitur, eo quod Iudas fuerit pugnator, ut dicitur: Catulus leonis Iuda, &c. Vel eo quod Christus carnem ab illo sumeret: vel ne illi inuiderent postea quando regnum assumeret, dum illum de sententia prius ordinauit.

genti. ²⁴ Omnes qui numerati sunt in castris Ephraim, centum octo milia, centum per-
turmas suas, tertij proficiscuntur. ²⁵ Ad aquilonis partem castrametati sunt filij Dan,
quorum princeps fuit Ahiezer filius Ammisaddai. ²⁶ Cunctus exercitus pugnatorum
ius, qui numerati sunt sexaginta duo milia septingenti. ²⁷ Iuxta eum fixere tectoria de
tribu Aser, quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran. ²⁸ Cunctus exercitus pugno-
rum eius, qui numerati sunt quadraginta milia & mille quingenti. ²⁹ De tribu filiorum
Nephtholim, princeps fuit Ahira filius Enan. ³⁰ Cunctus exercitus pugnatorum eius,
quinquaginta tria milia quadringenti. ³¹ Omnes qui numerati sunt in castris Dan, fue-
runt centum quinquaginta septem milia sexcenti, & nouissimi proficiscuntur. ³² Hic
numerus filiorum Israel per domos cognationum suarum, & turmas diuisi exercitus;
sexcenta tria milia quingenti quinquaginta. ³³ Leuitae autem non sunt numerati inter
filios Israel. Sic enim praeceperat dominus Moyse. ³⁴ Feceruntque filij Israel iuxta om-
nia quae mandauerat dominus. Castrametati sunt per turmas suas, & profecti per fa-
milias ac domos patrum suorum.

*Leuitae in tabernaculi ministerium assumpti, adscribuntur loco primogenitorum
Israel.*

III.

A sunt generationes Aaron & Moyse, in die qua locutus est dominus ad
Moysem in monte Sinai, & haec nomina filiorum Aaron. ¹ primogenitus
eius Nadab: deinde Abiu, & Eleazar, & Ithamar. ² Haec nomina filiorum
Aaron sacerdotum, qui vncti sunt: & quorum repletae & consecratae ma-
nus, vt sacerdotio fungerentur. ³ Mortui sunt enim Nadab & Abiu cum offerrent
ignem alienum in conspectu domini, in deserto Sinai absque liberis, functique sunt
sacerdotio Eleazar & Ithamar coram Aaron patre suo. Locutusque est dominus ad
Moysem, dicens: ⁴ Applica tribum Leui, & fac stare in conspectu Aaron sacerdotis,
vt ministrent ei, ⁵ & excubent, & obseruent quicquid ad cultum pertinet multitu-
dinis coram tabernaculo testimonij, ⁶ vt custodiant vasa tabernaculi, seruietes in mi-
nisterio eius. ⁷ Dabisque dono Leuitas ⁸ Aaron & filiis eius, quibus traditi sunt a fi-
liis Israel: Aaron autem & filios eius constitues super cultum sacerdotij. ⁹ Externus
qui ad ministrandum accesserit, morietur. ¹⁰ Locutusque est dominus ad Moysem dicens,
¹¹ Ego tuli Leuitas a filiis Israel pro omni primogenito qui aperit vuluam in filiis Is-
rael: eruntque Leuitae mei. ¹² Meum est enim omne primogenitum. Ex quo percussi
primogenitos in terra Aegypti, sanctificaui mihi quicquid primum nascitur in Israel.
Ab homine vsque ad pecus mei sunt. Ego dominus. ¹³ Locutusque est dominus ad
Moysem in deserto Sinai, dicens: ¹⁴ Numera filios Leui per domos patrum suorum, &
familias, omne masculinum ab vno mense & supra. ¹⁵ Numerauit Moyse vt praecepe-
rat dñs, ¹⁶ & inuenti sunt filij Leui per nomina sua, Gerson, & Caath, & Merari. ¹⁷ Filij
Gerson, Lebni, & Semei. ¹⁸ Filij Caath: Amram, & Iesaar, Hebrō, & Oziel. ¹⁹ Filij Me-
rari, Mooli, & Musi. ²⁰ De Gerson fuere familiae duae: Lebnitica & Semeitica, ²¹ quarum
numeratus est populus sexus masculini ab vno mense & supra, septem milia quingen-
torum. ²² Hi post tabernaculum metabuntur ad occidentem ²³ sub principe Eliasaph fi-
lio Lael: ²⁴ & habebunt excubias in tabernaculo foederis, ipsum tabernaculum, & ope-
rimentum eius, tectorium quod trahitur ante fores tecti foederis, ²⁵ & cortinas atrij: ten-
torium quoque quod appenditur in introitu atrij tabernaculi, & quicquid ad ritum
altaris pertinet: funes tabernaculi & omnia vtenilia eius. ²⁶ Cognatio Caath habebit
populos Amramitas, & Iesaaritas, & Hebronitas, & Ozielitas. ²⁷ Haec sunt familiae Caa-
thitarum, recensitae per nomina sua: omnes generis masculini ab vno mense & supra, octo
milia sexcenti. ²⁸ Habebunt excubias sanctuarij, & castrametabuntur ad meridianam
plagam. ²⁹ Princepsque eorum erit Elisaphan filius Oziel: ³⁰ & custodient arcam, men-
samque, & candelabrum, altaria, & vasa sanctuarij in quibus ministratur, & velum, cun-
ctamque huiusmodi suppellectilem. ³¹ Princeps autem principum Leuitarum, Elea-
zar filius Aaron sacerdotis, erit super excubitores custodiae sanctuarij. ³² At vero de

† Exod. 6. d.
Infr. 26. g.

† Leuit. 10. a
16. a
1. Para. 24. a.
Infr. 26. g.

† 11. dist. c. 1.

† 11. di. c.
Tehere.
1. a. c. Pro-
pouit,
& c.
Plurimos.
† 15. q. 1. cap.
Nec qui.
Infr. 8. c.
Exod. 13. a

b. Dan autem non incongrue
postremo ponitur, eo quod
Samson ex Dan fuit, qui si-
guram Christi tenuit. Sic
ecclesia a confessione inci-
pitur, & ab iudicio finitur.
Beda ibidem.

c. Cum enim ageretur de
numero vniuersae multitu-
dinis ad vna tribu pertine-
tis, discernendus erat sexus:
ideo positus est, omnia ma-
sculina. Et ne paruuli etiam
computarentur, adiunctum
est, a viginti annis & supra.
Rursus ne imbellis aetas se-
nectuti annumeraretur,
additum est, Omnis qui pro-
cedit i virtute. Aug. quae-
st. 2. super Num.

a. Hebraei iustos quibus co-
ueniunt mala, & impios qui-
bus accidunt opera iustorum,
filios Aaron interpretantur
& Manassen: quod illi sacri-
ficantes perierit, & iste post
tanta mala & captiuitatem
in imperium restitutus sit.
Hier. super 8. ca. Ecclesiast.
b. Indicit igitur censum tri-
buu excepta Leuitica, eius-
que cura principibus de-
mandata numerum eorum
qui militari erant essent, ad
se referri iubet. Leuitae eni
sacri erant, & immunes a
militia. Ideo sacris destina-
ti, altari seruire debebant. Io-
seph. lib. 3. cap. 11. Antiquit.
Iudaic.

† Iosephus castrametatio-
ne qualis fuerit ita descri-
bit: Copacta igitur, inquit,
tabernaculo, in mediu ca-
stroru illud receperunt, tri-
bus tribus per latera singu-
la tendentibus, inter quas
via intercedebant. Forum
quoque reru venaliu est po-
situm, & merces suo qua-
que loco disposita: aderant
que opifices omniu artium
in suis officinis, vt plane
ciuitas videretur huc atque
illuc comens. Loca autem
tabernaculo proxima sa-
cerdotes occupabant, ac
deinceps Leuitae. Ioseph.
lib. 3. cap. 15. Antiquit. Iudaic.

Merari erunt populi, Moolitæ & Musitæ recensiti per nomina sua, ³⁴ omnes generis masculini ab vno mense & supra, sex milia ducenti: ³⁵ Princeps eorū Suriel filius Abihail, in plaga septentrionali castrametabuntur. ³⁶ Erunt sub custodia eorū tabulæ tabernaculi, & vectes, & columnæ ac bases earū, & omnia quæ ad cultū huiusmodi pertinent, ³⁷ columnæq; atrij per circuitum cum basibus suis, & paxilli cum funibus. ³⁸ Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id est ad orientalem plagam, Moyses & Aaron cum filiis suis, habentes custodiam sanctuarij in medio filiorum Israel.

c. Quarendū quomodo dixerit in Leuitico: Qui tetigerit tabernaculum sanctificabitur: hic autem dicit: Quisquis alienus accesserit, morietur: volens intelligi eos qui nō essent de tribu Leui. An fortē hic, tetigerit, morietur, ad obsequiū dixerit seruitutis q̄ a solis Leuitis debet tabernaculo præcipi? August. quæst. 5. super Nume.

Quisquis ^c alienus accesserit, morietur. ³⁹ Omnes Leuitæ quos numerauerunt Moyses & Aaron, iuxta præceptum domini per familias suas in genere masculino, à mense vno & supra, fuerunt vigintiduo milia. ⁴⁰ Et ait dominus ad Moysen: Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel, ab vno mense & supra, & habebis summā eorum. ⁴¹ Tollēsque Leuitas mihi pro omni primogenito filiorum Israel. Ego sum dominus. Et pecora eorū pro vniuersis primogenitis pecorum filiorum Israel. ⁴² Recēfuit Moyses, sicut præceperat dominus, primogenitos filiorum Israel: ⁴³ & fuerūt mascululi per nomina sua à mense vno & supra, vigintiduo milia ducenti septuagintatres. ⁴⁴ Locutūsq; est dominus ad Moysen: ⁴⁵ Tolle Leuitas pro primogenitis filiorum Israel, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum: erūntq; Leuitæ mei. Ego sum dominus. ⁴⁶ In pretio autem ducentorum septuagintatrium, qui excedunt numerum Leuitarum de primogenitis filiorum Israel, ⁴⁷ accipies quinq; siclos per singula capita ad mensuram sanctuarij. ⁴⁸ Siclus habet viginti obolos. ⁴⁹ Dabĩsq; pecuniam Aaron & filiis eius, pretium eorum qui supra sunt. ⁵⁰ Tulit igitur Moyses pecuniam eorum qui fuerant amplius, & quos redemerat à Leuitis ⁵¹ pro primogenitis filiorum Israel, mille trecentorum sexaginta quinque siclorum iuxta pondus sanctuarij, & dedit eam Aaron & filiis eius, iuxta verbum quod præceperat sibi dominus.

† Deuor. c. Magnæ.

† Exo. 30. b. Leuit. 27. c. Ezech. 45. d. Infra 8. c.

Ritus & officia Leuitarum iuxta cuiusque familiam distribuuntur. IIII.

Locutūsq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens: ¹ Tolle summam ^a filiorum Caath de medio Leuitarum per domos & familias suas, à tricesimo anno & supra, vsque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur vt stent & ministrent in tabernaculo fœderis. ² Hic est cultus filiorum Caath. Tabernaculum fœderis, & sanctum sanctorum ³ ingredientur Aaron & filij eius quando mouenda sunt castra, & deponent velum quod pēdet ante fores, inuoluentq; eo arcam testimonij, ⁴ & operient rursus velamine hyacinthinarū pellium, extendentq; desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. ⁵ Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, & mortariola, cyathos & crateras ad liba fundenda. ⁶ Panes semper in ea erūt. ⁷ Extendentque desuper pallium coccineum, quod rursus operient velamento hyacinthinarum pellium, & inducent vectes. ⁸ Sument & pallium hyacinthinum, quo operient candelabrum, cum lucernis, & forcipibus suis, & emunctoriis, & cunctis vasis olei quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt: ⁹ & super omnia ponent operimentum hyacinthinarum pellium, & inducent vectes. ¹⁰ Necnon & altare aureum inuoluent hyacinthino vestimento, & extēdent desuper operimentum hyacinthinarum pelliū, inducēntque vectes. ¹¹ Omnia vasa quibus ministratur in sanctuario, inuoluent hyacinthino pallio, & extendent desuper operimentum hyacinthinarum pellium, inducēntque vectes. ¹² Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo vestimento, ¹³ ponēntq; cum eo omnia vasa quibus in ministerio eius vtuntur, id est, ignium receptacula, fuscinulas, ac tridentes, vncinos, & batilla. Cuncta vasa altaris operient simul velamine hyacinthinarum pellium, & inducēt vectes. ¹⁴ Cūque inuoluerint Aaron & filij eius sanctuarium, & omnia vasa eius in commotione castrorum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta, & non tangent vasa sanctuarij, ne moriantur. Ista sunt onera filiorum Caath in tabernaculo fœderis, ¹⁵ super quos erit Eleazar filius Aaron sacerdotis, ad cuius pertinet curam oleum

a. Nō vtique isti semper fu per eā erūt, sed similes eorum: quia illi auferebātur, & recētes quotidie ponebantur: dum tamen sine panibus mensa non relinqueretur. Aug. quæst. 7. super Nume.

† 92. dist. c. Diaconi sunt. 1. Par. 15. b.

oleum ad cōcinnandas lucernas, & cōpositionis incensum, & sacrificium quod semper offertur, & oleum vnctionis, & quicquid ad cultū tabernaculi pertinet: omniumque vasorum quę in sanctuario sunt.¹⁷ Locutusq; est dominus ad Moysen & Aaron, dicens:¹⁸ Nolite perdere populum Caath de medio Leuitarum:¹⁹ sed hoc facite eis, vt vivant, & non moriantur si tetigerint sancta sanctorum. Aarō & filij eius intrabunt, ipsiq; disponēt opera singulorum, & diuident quid portare quis debeat.²⁰ Alij nulla curiositate videāt quę sunt in sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin morientur.²¹ Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens.²² Tolle summā etiam filiorū Gerson per domos ac familias & cognationes suas,²³ à triginta annis & supra, vsq; ad annos quinquaginta. Numera omnes qui ingrediuntur & ministrāt in tabernaculo fœderis.²⁴ Hoc est officium familiæ Gersonitarum,²⁵ vt portēt cortinas tabernaculi & tectum fœderis, operimentum aliud, & super omnia velamen hyacinthinum, tentoriumque quod pendet in introitu tabernaculi fœderis,²⁶ cortinas atrij, & velum in introitu, quod est ante tabernaculum. Omnia quę ad altare pertinet, funiculos, & vasa ministerij,²⁷ iubēte Aaron & filiis eius portabunt filij Gerson: & scient singuli cui debeāt oneri mācipari.²⁸ Hic est cultus familiæ Gersonitarum in tabernaculo fœderis. Eruntq; sub manu Ithamar filij Aaron sacerdotis.²⁹ Filios quoq; Merari per familias & domos patrum suorum recensebis³⁰ à triginta annis & supra, vsq; ad annos quinquaginta: omnes qui ingrediuntur ad officium ministerij sui, & cultum fœderis testimonij.³¹ Hęc sunt onera eorum: Portabūt tabulas tabernaculi & vectes eius, columnas & bases earum,³² columnas quoq; atrij per circuitum cum basibus, & paxillis, & funibus suis. Omnia vasa & supellectilē ad numerum accipient, sicq; portabūt.³³ Hoc est officiū familię Meraritarū, & ministerium in tabernaculo fœderis: eruntq; sub manu Ithamar filij Aaron sacerdotis.³⁴ Recēserunt igitur Moyses & Aaron & principes Synagogę filios Caath per cognationes & domos patrū suorū³⁵ à triginta annis & supra vsq; ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad ministerium tabernaculi fœderis,³⁶ & inuēti sunt duo milia septingēti quinquaginta.³⁷ Hic est numerus populi Caath, qui intrāt tabernaculum fœderis.^b Hos numerauit Moyses & Aarō iuxta sermonem domini per manū Moysi.³⁸ Numerati sunt & filij Gerson per cognationes & domos patrum suorum.³⁹ à triginta annis & supra, vsque ad quinquagesimum annum, omnes qui ingrediuntur vt ministrēt in tabernaculo fœderis,⁴⁰ & inuēti sunt duo milia sexcenti triginta.⁴¹ Hic est populus Gersonitarum, quos numerauerūt Moyses & Aaron iuxta verbum domini.⁴² Numerati sunt & filij Merari per cognationes & domos patrum suorum⁴³ à triginta annis & supra, vsque ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad explēdos ritus tabernaculi fœderis,⁴⁴ & inuēti sunt tria milia ducēti.⁴⁵ Hic est numerus filiorum Merari, quos recensuerunt Moyses & Aaron iuxta imperiū domini per manum Moysi.⁴⁶ Omnes qui recensiti sunt de Leuitis, & quos fecit ad nomē Moyses, & Aaron & principes Issachar per cognationes & domos patrū suorū,⁴⁷ à triginta annis & supra, vsq; ad annum quinquagesimum, ingredientēs ad ministerium tabernaculi, & onera portanda,⁴⁸ fuerūt simul octo milia quingēti octuaginta.⁴⁹ Iuxta verbū domini recensuit eos Moyses, vnumquemque iuxta officium & onera sua, sicut pręceperat ei dominus.

Immundi extra castra arcendi: lex primitiarum & zelotypiæ.

V.

Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens:² Pręcipe filiis Israel,^a vt eiiciant de castris omnem leprosum, & qui semine fluit, pollutusq; est super mortuo.³ Tam masculum quàm fœminā eiicite de castris, ne contaminent ea cum habitauerint vobiscum.⁴ Feceruntq; ita filij Israel, & eiecerūt eos extra castra, sicut locutus erat dominus Moysi.⁵ Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: Loquere ad filios Israel: Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quę solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum domini, atque deliquerint,⁷ confitebuntur peccatum suum: &

b. Cum Caath mediā ætatem inter Gerson & Merari teneret, gloriam illā prę se habet consecutus, vt ex sua stirpe sacerdotes, quorum singuli principem habeant proprium, emittat. Supremus vero princeps inter principes Leuiticos Eleazar Aaronis filius est. Ad hūc sanē modū cuius Christiano angelus sit proprius licet, omnium tamen vnus dominus & rex est Christus. Dominus enim ille dominantium & rex regnantium, Procopius ibid.

a. Leprosi haretici sunt fluxu cogitatione, vel nimis verbosi immundi super mortuo in opere. Tales a castris ecclesię separantur, ne contagione morum suorū vltam polluant innocentiam. Beda super s. cap. Nume.

Lex zelotypiæ.

b. Non siliginæ nec triticeæ: quoniam id quod gerebatur luctus erat, & incusatio suspicioq; forma sacrificij domesticâ calamitatem imitabatur. Chryso. aduers. Iudæos orat. 4.

reddent ipsum caput, quintamq; partem desuper ei in quem peccauerint.⁸ Sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit sacerdotis, excepto ariete qui offertur pro expiatione, vt sit placabilis hostia.⁹ Omnes quoq; primitiæ quas offerunt filij Israel, ad sacerdotem pertinent:¹⁰ & quicquid in sanctuarium offertur à singulis, & traditur manibus sacerdotis, ipsius erit.¹¹ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:¹² Loquere ad filios Israel, & dices ad eos: Vir cuius vxor errauerit, maritumq; contemnens¹³ dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quiuerit, sed latet adulterium, & testibus argui non potest, quia non est inuenta in stupro:¹⁴ si spiritus zelotypiæ concitauerit virum contra vxorem suâ, quæ vel polluta est, vel falsa suspicione appetitur:¹⁵ adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem sati farinæ^b hordeaceæ. Non fundet super eam oleum, nec imponet thus, quia sacrificium zelotypiæ est, & oblatio inuestigans adulterium.¹⁶ Offeret igitur eam sacerdos, & statuet coram domino,¹⁷ assumetq; aquam sanctam in vase fictili, & pauxillum terræ de pavimento tabernaculi mittet in eam.¹⁸ Cumque steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus illius sacrificium recordationis, & oblationem zelotypiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quas cum execratione maledicta congeffit,¹⁹ adiurabitq; eam, & dicet: Si non dormiuit vir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ in quas maledicta congeffi.²⁰ Sin autem declinasti à viro tuo, atq; polluta es, & concubuiisti cum altero,²¹ his maledictionibus subiacebis: Det te dominus in maledictionem, exemplumq; cunctorum in populo suo. Putrescere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus dirumpatur.²² Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumefcente putrescat femur tuum. Et respondebit mulier: Amen, amen.²³ Scribetq; sacerdos in libello ista maledicta, & delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congeffit:²⁴ & dabit ei bibere. Quas cum exhauiserit,²⁵ tollet sacerdos de manu eius sacrificium zelotypiæ, & eleuabit illud coram domino, imponetq; illud super altare, ita duntaxat vt prius,²⁶ pugillum sacrificij tollat de eo quod offertur, & incēdat super altare, & sic potum det mulieri aquas amarissimas.²⁷ Quas cum biberit, si polluta est, & contempto viro adulterij rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, & inflato ventre cōputrescet femur eius, eritq; mulier in maledictione, & in exemplum omni populo.²⁸ Quod si polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos.²⁹ Ista est lex zelotypiæ. Si declinauerit mulier à viro suo, & si polluta fuerit,³⁰ maritusq; zelotypiæ spiritu cōcitatus adduxerit eam in conspectu domini, & fecerit ei sacerdos iuxta omnia quæ scripta sunt,³¹ maritus absque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem suam.

10f. 3. 14.
† 2. q. 4. c. 12
libro.

Nazareorum consecratio & ritus. populique à sacerdotibus benedictio.

VI.

Lex Nazareorum.

a. Qui ex voto se cōsecrât, Nazarei dicti, capillū alentes, & vinū nō gustantes, cū capillū cōsecrât, victimas eorum sacerdotibus cedere Iosephus libro 4. Antiq. Iudaic. cap. 4.

Locutus est dominus ad Moysen, dicens:² Loquere ad filios Israel, & dices ad eos:^a Vir siue mulier cum fecerint votum, vt sanctificentur, & se voluerint domino consecrare,³ à vino & omni quod inebriare potest, abstinēbunt. Acetum ex vino, & ex qualibet alia potione, & quicquid de vua exprimitur, non bibent: vuas recentes siccāsque non comedent⁴ cunctis diebus quibus ex voto domino consecrantur. Quicquid ex vinea esse potest ab vua passa vsque ad acinum, non comedent.⁵ Omni tempore separationis suæ[†] nouacula non transibit per caput eius, vsque ad completum diem quo domino consecratur. Sanctus erit crescente casarie capitis eius.⁶ Omni tempore consecrationis suæ super mortuum non ingredietur,⁷ nec super patris quidem & matris & fratris sororisque funere contaminabitur: quia consecratio dei sui super caput eius est.⁸ Omnibus diebus separationis suæ sanctus erit domino.⁹ Sin autem mortuus fuerit subito quispiam coram eo, polluetur caput consecrationis eius: quod radet ilico, & in eadem die purificationis suæ, & rursum septima.¹⁰ In octaua autem die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ sacerdoti in introitu fœderis testimonij,¹¹ facietque sacerdos vnum pro peccato, & alterum in holocaustum, & deprecabitur pro eo, quia peccauit super mor-

† 35. dist. c. 7.
& c. Vinos-
lentum.

† Iud. 13. 4.
Leuit. 21. 2

mortuo, sanctificabitq; caput eius in die illo,¹² & consecrabit domino die separationis illius, offerens agnum anniculum pro peccato: ita tamen, ut dies priores irriti fiant, quoniam polluta est sanctificatio eius.¹³ Ista est lex consecrationis. Cum dies quos ex voto decreuerat, complebuntur: adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis,¹⁴ ut offerat oblationem eius domino, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, & ouem anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatum hostiam pacificam,¹⁵ canistrum quoq; panum azymorum, qui conspersi sint oleo, & lagana absq; fermento vincta oleo, ac libamina singulorum,¹⁶ quæ offeret sacerdos coram domino: & faciet tam pro peccato, quàm in holocaustum.¹⁷ Arietem vero immolabit hostiam pacificam domino, offerens simul canistrum azymorum, & libamenta quæ ex more debentur. †¹⁸ Tunc radetur Nazaræus ante ostiū tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ, tollētque capillos eius, & ponet super ignem qui est suppositus sacrificio pacificorum,¹⁹ & armum coctum arietis, tortamq; absque fermento vnam de canistro, & laganum azymum vnum, & tradet in manus Nazaræi postquam rasum fuerit caput eius,²⁰ susceptaq; rursum ab eo eleuabit in cōspectu domini: & sanctificata, sacerdotis erunt: sicut pectusculum quod separari iussum est, & femur. Post hæc potest bibere Nazaræus vinum.²¹ Ista est lex Nazaræi cū vouerit oblationē suā domino tempore consecrationis suæ: exceptis iis quæ inuenerit manus eius. Iuxta quod mente deuouerat, ita faciet ad perfectionē sanctificationis suæ.²² Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: ²³ Loquere Aaron & filiis eius. † Sic benedicetis filiis Israel, & dicetis eis: ²⁴ Benedicat tibi dominus, & custodiat te. ²⁵ Ostendat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. † ²⁶ Conuertat dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. ²⁷ Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ^b ego benedicā eis.

b. Ego dominus benedicā eis, ut gratiam traditā per ministerium ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritū benedictionem poscentis. Aug. in quest. vet. & noui test. i. q. i. cap. Dictum est.

Israelitarum principum oblata in templi dedicatione per duodecim dies.

V I I.

† Exo. 40. b
De conf. di.
i. c. Tabernaculum.
i. q. i. cap.
Dictum est.

Actum † est autem in die qua cōpleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud, vnxitq; & sanctificauit cum omnibus vasis suis altare, similiter & omnia vasa eius: ² obtulerunt principes Israel, & capita familiarum quæ erant per singulas tribus, præfecti eorum qui numerati fuerāt, ³ munera coram domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus. Vnū plaustrum obtulere duo duces, & vnum bouem singuli: obtuleruntq; ea in cōspectu tabernaculi. ⁴ Ait autē dominus ad Moysen: † Suscipe ab eis, ut seruiant in ministerio tabernaculi, & trades ea Leuitis iuxta ordinem ministerij sui. ⁶ Itaq; cum suscepisset Moyses plaustra & boues, tradidit eos Leuitis. ⁷ Duo plaustra & quatuor boues dedit filiis Gerson, iuxta id quod habebāt necessariū. ⁸ quatuor alia plaustra & octo boues dedit filiis Merari, secundū officia & cultū suum, sub manu Irhamar filij Aaron sacerdotis. ⁹ Filiis autē Caath non dedit plaustra & boues, quia in sanctuario seruiūt, & onera propriis portant humeris. ¹⁰ Igitur obtulerunt duces in dedicationē altaris die qua vinctum est, oblationem suā ante altare. ¹¹ Dixitq; dominus ad Moysen: Singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationē altaris. ¹² Primo die obtulit oblationē suam Naason filius Amminadab, de tribu Iuda: ¹³ fueruntque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos iuxta pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ¹⁴ mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso, ¹⁵ bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, ¹⁶ hircumque pro peccato: ¹⁷ & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq; hircos quinq; agnos anniculos quinq; Hæc est oblatio Naason filij Amminadab. ¹⁸ Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Isachar, ¹⁹ acetabulū argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos iuxta pondus sanctuarij, vtrunq; plenum simila cōspersa oleo in sacrificium, ²⁰ mortariolum aureum habens decē siclos, plenum incenso, ²¹ bouem de armento, & arietem, & agnum an-

h ij

anniculum in holocaustū, ²² hircūmq; pro peccato: ²³ & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Nathanael filij Suar. ²⁴ Tercio die princeps filiorum Zabulon, Eliab filius Helon, ²⁵ obtulit acetabulū argenteum appēdens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ²⁶ mortariolū aureum appendens decem siclos plenum incenso, ²⁷ bouem de armēto, & arietem, & agnum anniculū in holocaustū, ²⁸ hircūmq; pro peccato: ²⁹ & in sacrificio pacificorū boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc est oblatio Eliab filij Helon. ³⁰ Die quarto princeps filiorum Ruben, Elizur filius Sedeur, ³¹ obtulit acetabulū argenteū appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentē septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ³² mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incēso, ³³ bouem de armēto, & arietem, & agnum anniculum in holocaustū, ³⁴ hircūmq; pro peccato: ³⁵ & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Elizur filij Sedeur. ³⁶ Die quinto princeps filiorū Simeon, Salamiel filius Surisaddai, ³⁷ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunq; plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ³⁸ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, ³⁹ bouē de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, ⁴⁰ hircūmq; pro peccato: ⁴¹ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Salamiel filij Surisaddai. ⁴² Die sexto princeps filiorum Gad, Eliasaph filius Dehuel, ⁴³ obtulit acetabulum argenteum appendens centū triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pōdus sanctuarij, vtrunq; plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ⁴⁴ mortariolum aureum appēdens decem siclos plenum incenso, ⁴⁵ bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, ⁴⁶ hircūmq; pro peccato: ⁴⁷ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Eliasaph filij Dehuel. ⁴⁸ Die septimo princeps filiorū Ephraim, Elisama filius Ammihud, ⁴⁹ obtulit acetabulū argenteum appēdens centum triginta siclos, phialam argēteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunq; plenum simila conspersa oleo in sacrificiū, ⁵⁰ mortariolū aureum appendens decem siclos plenū incenso, ⁵¹ bouem de armēto, & arietem & agnum anniculū in holocaustum, ⁵² hircūmq; pro peccato: ⁵³ & in hostias pacificorū boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Elisama filij Ammihud. ⁵⁴ Die octauo princeps filiorum Manasse, Gamaliel filius Phadassur, ⁵⁵ obtulit acetabulū argenteū appēdens centum triginta siclos, phialam argenteā habentem septuaginta siclos ad pōdus sanctuarij, vtrunq; plenum simila cōsperfa oleo in sacrificium, ⁵⁶ mortariolū aureum appendens decem siclos plenū incenso, ⁵⁷ bouem de armēto, & arietem, & agnum anniculū in holocaustū, ⁵⁸ hircūmq; pro peccato: ⁵⁹ & in hostias pacificorū boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Gamaliel filij Phadassur. ⁶⁰ Die nono princeps filiorū Benjamin Abidā filius Gedeonis, ⁶¹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argēteam habentem septuaginta siclos ad pōdus sanctuarij, vtrunq; plenū simila conspersa oleo in sacrificium, ⁶² mortariolū aureū appendens decem siclos plenū incenso, ⁶³ bouē de armento, & arietē & agnū anniculū in holocaustū, ⁶⁴ hircūmq; pro peccato: ⁶⁵ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinq;, hircos quinq;, agnos anniculos quinq;. Hęc fuit oblatio Abidā filij Gedeonis. ⁶⁶ Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiazer filius Ammisaddai, ⁶⁷ obtulit acetabulum argēteam appendēs centum triginta siclos, phialam argēteam habentem septuaginta siclos ad pōdus sanctuarij, vtrunque plenū simila cōsperfa oleo in sacrificium, ⁶⁸ mortariolum aureum appēdens decem siclos plenum incēso, ⁶⁹ bouem de armēto, & arietē & agnum anniculum in holocaustum, hircūmq;

⁷⁰ hircumque pro peccato: ⁷¹ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Ahiazer filij Ammisaddai. ⁷² Die undecimo princeps filiorum Aser, Phegiel filius Ochram, ⁷³ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ⁷⁴ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, ⁷⁵ bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, ⁷⁶ hircumque pro peccato: ⁷⁷ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Phegiel filij Ochran. ⁷⁸ Die duodecimo princeps filiorum Nephtholim, Ahira filius Enan, ⁷⁹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, ⁸⁰ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, ⁸¹ bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, ⁸² hircumque pro peccato: ⁸³ & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque. Hæc fuit oblatio Ahira filij Enan. ⁸⁴ Hæc in dedicatione altaris oblata sunt à principibus Israel in die qua consecratum est, acetabula argentea duodecim, phialæ argenteæ duodecim, mortariola aurea duodecim, ⁸⁵ ita vt centum triginta siclos haberet vnum acetabulum, & septuaginta siclos argenti haberet vna phiala, id est, in commune vasorum omnium ex argento, sicli duo milia quadringenti pondere sanctuarij, ⁸⁶ mortariola aurea duodecim plena incenso denos siclos appendentia pondere sanctuarij, id est simul auri sicli centum viginti, ⁸⁷ boues de armento in holocaustum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, & libamenta eorum, hirci duodecim pro peccato: ⁸⁸ in hostias pacificorum boues vigintiquatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris, quando vinctum est. ⁸⁹ Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij inter duos Cherubim, vnde & loquebatur ei.

Candelabri & lucernarum situs, et æsque eius consecratio Leuitarum. VII.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere Aaron, & dices ad eum: Cum posueris septem lucernas, candelabrum in australi parte erigatur. Hoc igitur præcipe, vt lucernæ contra boream è regione respiciant ad mensam panum propositionis. contra eam partem quam candelabrum respicit, lucere debebunt. ³ Fecitque Aaron, & imposuit lucernas super candelabrum, vt præceperat dominus Moysi. ⁴ Hæc autem erat factura candelabri ex auro ductili, tam medius stipes, quam cuncta quæ ex vtroque calamorum lateris nascebantur. Iuxta exemplum quod ostendit dominus Moysi, ita operatus est candelabrum. ⁵ Et locutus est dominus ad Moysen, dicens: ⁶ Tolle Leuitas ex medio filiorum Israel, & purificabis eos ⁷ iuxta hunc ritum. † Aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Cumque lauerint vestimenta sua, & mundati fuerint, ⁸ tollent bouem de armentis, & libamentum eius, similitam oleo conspersam: bouem autem alterum de armento tu accipies pro peccato, & applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorum Israel. ¹⁰ Cumque Leuitæ fuerint coram domino, ponet filij Israel manus suas super eos, ¹¹ & offeret Aaron Leuitas munus in conspectu domini à filiis Israel, vt seruiat in ministerio eius. ¹² Leuitæ quoque ponent manus suas super capita bouum, è quibus vnum facies pro peccato, & alterum in holocaustum domini, vt depreceris pro eis. ¹³ Statuesque Leuitas in conspectu Aaron & filiorum eius, & consecrabis oblatos domino, ¹⁴ ac separabis de medio filiorum Israel, vt sint mei: ¹⁵ & postea ingrediatur tabernaculum fœderis, vt seruiant mihi. Sicque purificabis & consecrabis eos in oblationem domini, ¹⁶ quoniam dono donati sunt mihi à filiis Israel. † Pro ^a primogenitis quæ aperiunt omnem vuluam in Israel, accepi eos. ¹⁷ Mea sunt enim omnia primogenita filiorum Israel, tam ex

† De cõse.
dist. 4. Nec
quæquã in
princip.
Ezech. 36. a

† Supr. 3. a
Exod. 13. a

a. Primogenitus est nō tantum post quem & alij, sed ante quẽ nullus. Omne, inquit dominus ad Aaron, quod aperit vuluam ab omni carne quæ offertur domino, ab homine vsque ad pecus, tibi erunt. Hierony. aduers. Heluidium.

hominibus quàm ex iumētis. † Ex die quo percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificaui eos mihi, ¹⁸ & tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorū Israel, ¹⁹ tradidīq; eos dono Aaron & filiis eius de medio populi, † vt seruiant mihi pro Israel in tabernaculo fœderis, & orent pro eis, ne sit in populo plaga, si ausi fuerint accedere ad sanctuarium. ²⁰ Feceruntq; Moyses & Aaron & omnis multitudo filiorū Israel super Leuitis, quæ præceperat dominus Moysi, ²¹ purificatīq; sunt, & lauerunt vestimēta sua. Eleuauitq; eos Aaron in cōspectu domini, & orauit pro eis, ²² vt purificati ingrederētur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aarō & filiis eius. Sicut præceperat dominus Moysi de Leuitis, ita factum est. ²³ Locutusq; est dominus ad Moysen, dicēs: ²⁴ Hęc est lex Leuitarū. † A vigintiquinq; annis & supra ingredientur vt ministrent in tabernaculo fœderis. ²⁵ Cūmq; quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, ²⁶ erūntq; ministri fratrū suorum in tabernaculo fœderis, vt custodient quæ sibi fuerint commendata: opera autem ipsa non facient. Sic dispones Leuitas in custodiis suis.

Phase celebratio tam à mundis quàm immundis & peregrinis, nubes ducit exercitum, tabernaculum operiens.

I X.

Locutus est dominus ad Moysen in deserto Sinai, anno secundo postquam egressi sunt de terra Ægypti, mense primo, dicens: † ² Faciāt filij Israel Phase in tempore suo, ³ quartadecima die mensis huius ad vesperam, iuxta omnes ceremonias & iustificationes eius. ⁴ Præcepitque Moyses filiis Israel vt facerent Phase. ⁵ Qui fecerunt tempore suo quartadecima die mensis ad vesperam in monte Sinai. iuxta omnia quæ mandauerat dominus Moysi, fecerunt filij Israel. ⁶ Ecce autē quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere Phase in die illo, accedentes ad Moysen & Aaron, ⁷ dixerunt eis: Immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur vt non valeamus oblationem offerre domino in tempore suo inter filios Israel? ⁸ Quibus respondit Moyses: State, vt consulam quid præcipiat dominus de vobis. ⁹ Locutusq; est dominus ad Moysen, dicens: ¹⁰ Loquere filiis Israel: Homo qui fuerit immundus super anima, siue in via procul in gente vestra, faciat Phase domino ¹¹ in mense secundo. quartadecima die mensis ad vesperam cum azyrmis & lactucis agrestibus comedent illud. ¹² Non relinquent ex eo quippiam vsque mane, † & os eius non confringent. omnem ritum Phase obseruabunt. ¹³ Si quis autē & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium domino non obtulit tempore suo. Peccatum suū ipse portabit. ¹⁴ Peregrinus quoque & aduena si fuerint apud vos, facient Phase domino iuxta ceremonias & iustificationes suas. Præceptum idem erit apud vos tam aduena quàm indigena. † ¹⁵ Igitur die qua erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis vsque mane. ¹⁶ Sic fiebat iugiter. Per diem operiebat illud nubes, & per noctē quasi species ignis. ¹⁷ Cūmq; ablata fuisset nubes quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiscebātur filij Israel: & in loco vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur. ¹⁸ Ad imperium domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum. † Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in eodem loco: ¹⁹ & si euenisset vt multo tempore maneret super illud, erant filij Israel in excubiis domini, & non proficiscebātur ²⁰ quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperiū domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. ²¹ Si fuisset nubes à vespere vsque mane, & statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebantur: & si post diem & noctem recessisset, dissipabant tentoria. ²² Si verò biduo aut vno mēse, vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filij Israel in eodem loco, & non proficiscebantur: statim autem vt recessisset, mouebant castra. ²³ Per verbum domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiscebātur, erantque in excubiis domini, iuxta imperium eius per manum Moysi.

† Ne.

† Luc. 2
Devo. c.
gnæ.
Sup. 3 b
Exod. 3. g

† 77. dist. c.
In veteri
lege.
De cōsecr.
dist. 1. cap. 1.

Anno ante
Christum
1506.
Anno mūdi
2455.
† Exod. 12. a

† Exo. 12. g
Ioan. 19.

† Exo. 40. b

† 2. Co. 10. e

Vsus

*Vsus tubarum, castrorumque mouendorum ordo. Hobabque
à filiis Israel discessus.*

X.

A **I** Ocūtūsq; est dominus ad Moysen, dicens: ^a ² Fac tibi duas tubas argenteas ductiles: quibus conuocare possis multitudinem quando mouenda sunt castra. ³ Cūmq; increpaueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostiū tabernaculi fœderis. ⁴ Si semel clangueris, venient ad te principes & capita multitudinis Israel. ⁵ Si autem prolixior atq; concisus clangor increpauerit, mouebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. ⁶ In secundo autem sonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria qui habitant ad meridiem: & iuxta hunc modum reliqui faciēt vlulantibus tubis in profectioe. ⁷ Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, & non concisē vlulabunt. ⁸ Filij autem Aaron sacerdotis clangēt tubis, eritq; hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. ⁹ Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram domino deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. ¹⁰ Si quando habebitis epulum, & dies festos, & Kalendas, canetis tubis super holocaustis & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationem dei vestri. Ego dominus deus vester. ^b ¹¹ Anno secundo, mense secundo, vicesima die mensis, eleuata est nubes de tabernaculo fœderis. ¹² Profectique sunt filij Israel per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharā. ^c ¹³ Mouerūtque castra primi iuxta imperium domini in manu Moysi. [†] ¹⁴ filij Iuda per turmas suas, quorum princeps erat Naason filius Amminadab. ¹⁵ In tribu filiorū Issachar fuit princeps Nathanael filius Suar. ¹⁶ In tribu Zabulō erat princeps Eliab filius Helon. ¹⁷ Depositūmq; est tabernaculum, quod portantes egressi sunt filij Gerson & Merari. ¹⁸ Profectique sunt & filij Ruben per turmas & ordinem suum, quorum princeps erat Elizur filius Sedeur. ¹⁹ In tribu autem filiorū Simeon princeps fuit Salamiel filius Surisaddai. ²⁰ Porro in tribu Gad erat princeps Eliasaph filius Dehuel. ²¹ Profectiq; sunt & Caathitæ, portantes sanctuarium. Tam diu tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum. ²² Mouerunt castra & filij Ephraim per turmas suas, in quorū exercitu princeps erat Elisama filius Ammihud. ²³ In tribu autem filiorum Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. ²⁴ Et in tribu Bēiamin erat dux Abidan filius Gedeonis. ²⁵ Nouissimi castrorum omnium profecti sunt filij Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiazer filius Ammisaddai. ²⁶ In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phegiel filius Ochran. ²⁷ Et in tribu filiorum Nephthalim princeps fuit Ahira filius Enan. ²⁸ Hæc sunt castra & profectioes filiorum Israel per turmas suas quando egrediebantur. ²⁹ Dixitq; Moyses ^d Hobab filio Raguel Madianitæ cognato suo: Proficiscimur ad locum quē dominus daturus est nobis: veni nobiscum, vt beneficiamus tibi, quia dominus bona promisit Israeli. ³⁰ Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed reuertar in terram meam in qua natus sum. ³¹ Et ille: Noli, inquit, nos relinquere. Tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster. ³² Cūmq; nobiscum veneris, quicquid optimū fuerit ex opibus quas nobis traditurus est dominus, dabimus tibi. ³³ Profecti sunt ergo de monte domini viam trium dierum, ³⁴ Nubes quoque domini præcedebat eos per dies tres, prouidens castrorum locum. ³⁵ Nubes quoque domini super eos erat per diem cum incederent. ³⁶ Cūmq; eleuaretur arca, dicebat Moyses: [†] Surge domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tua. ³⁶ Cū autem deponeretur, aiebat: Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israel.

*Murmuris pœna plexi Iudæi, coturnicum carnes in suum malum impetrant,
partito Moysi onere in septuaginta seniores.*

XI.

A **I** Nterea ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore contra dominum. Quod cum audisset, iratus est: & accensus in eos ignis domini deuorauit extremā castrorum partem. ² Cūmq; clamasset populus ad Moysen, orauit Moyses ad dominum, & absorptus est ignis. ³ Vocauitq; nomē

h iij

a. Inuenit autē & buccina specie ex argento facta talem. Canina erat tibia paulo crassior, lōgitudine paulo minus cubitali, cuius orantū patebat quantum ad inflandū sufficeret, desinebatq; in extremitatē campanule similē, quemadmodum tuba. Asotra vocatur hoc genus apud Hebræos. Duas tales fecit, quarum vna plebs ad concionē vocabatur, altera principes ad cōsultandum de republica exciebantur: vtrisque verō clāgentibus vniuersus populus conuocabat. Ioseph. lib. 3. cap. 15. Antiquit.

b. Ab exitu Aegypti.

c. Quotiens verō tabernaculū moueretur, hic mod⁹ seruabatur. Primo signo canente, qui in orientali parte castrorū tendebāt, excitabatur: secundo verō qui à tergo tabernaculi tētoria sua fixerant: deinde tabernaculū dissolutum mediū portabatur inter sex tribus præcedētes, & alias sex ponē sequētes. Leuitæ verō tabernaculū circundabant. Ad tertiū autē signū pars castrorū meridionalis mouebat, & ad quartū septentrionalis. Ioseph. lib. 3. cap. 15. Antiquit. Iudaic.

d. Fratri vxoris suæ, Iethro affini ex parte vxoris suæ. Quidam hunc Hobab credunt esse Iethro socerum Moysi.

Anno ante
Christum
1506.
Anno mūdi
2455.

† Supr. 1. a

† Psal. 67. a

Ios. 3. 16.

a. Carnium concupiscentia infidelis populi pars flagrans murmurauit, & manna celesti ollas carniū Aegyptiorum prapofuit. Sed & Moyfi cum eſſet intoleranda res viſa, dominus, Populū, inquit, ſanctifica cratiſtino. Ego enim illos paſcā carnibus menſe integro. Aug. q. 27. ſuper Nume.

b Vel qui in te eſt, aut ſuper te eſt, & non ſpiritum tuū: quia ſpiritus dei impleuerat eum. Chryſoſt.

c. Putari enim poteſt de ſpiritu ipſius hominis dictū, quo humana natura cōpletur corpore adiuncto: quae conſtat ex corpore & ſpiritu, quem etiam animā dicunt: de quo & Apoſtolus dicit. Quis enim hominum ſcit quae ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? &c. Oſtēdit utiq; alium eſſe ſpiritū dei, cuius ſe particeps ſpiritus hominis per gratiam dei, quāuis poſſet etiā ſicut alij interpretari ſunt, intelligi ſpiritū dei in eo, quod dicitur de ſpiritu tuo qui in te eſt, ut dictū ſit tuo, quia ſit etiam noſter, qui dei eſt, cum accipimus eum. Aug. q. 18. ſuper Num.

d. Maſio in Haſeroth.

loci illius, Incenſio, eo quod ſuccenſus fuiſſet cōtra eos ignis domini. ⁴ Vulgus quippe promiſcuum quod aſcenderat cum eis, flagrauit deſiderio carniū ſedēs & flens, iunctis ſibi pariter filiis Iſrael, & ait: ^a † Quis dabit nobis ad veſcendum carnes? ⁵ Recordamur piſcium quos comedebamus in Aegypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepae, & allia. ⁶ Anima noſtra arida eſt. nihil aliud reſpiciūt oculi noſtri niſi Man. † ⁷ Erat autē Man, quaſi ſemen coriādri, coloris bdellij. ⁸ Circuibātq; populus, & colligens illud frangebāt mola, ſiue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati. ⁹ Cūmq; deſcenderet nocte ſupra caſtra ros, deſcēdebat pariter & Man. ¹⁰ Audiuit ergo Moyſes flētem populum per familias, ſingulos per oſtiā tentorij ſui. Iratūſque eſt furor domini valde, ſed & Moyſi intoleranda res viſa eſt, ¹¹ & ait ad dominum: Cur afflixisti ſeruum tuum? Quare non inuenio gratiam corā te? Et cur impoſuiſti pondus vniuerſi populi huius ſuper me? ¹² Nunquid ego cōcepi omnē hanc multitudinem, vel genui eam, c vt dicas mihi, Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum: & defer in terram pro qua iuraſti patribus eorū. ¹³ Vnde mihi carnes, vt dem tantae multitudini? Flent cōtra me, dicētes: Da nobis carnes, vt comedamus. ¹⁴ Nō poſſum ſolus ſuſtinere omnē hunc populum, quia grauis mihi eſt. ¹⁵ Sin aliter tibi videtur, obſecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. ¹⁶ Et dixit dominus ad Moyſen: † Cōgrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti quod ſenes populi ſint, ac magiſtri, & duces eos ad oſtiū tabernaculi fœderis: faciēsque ibi ſtare tecum, ¹⁷ vt deſcendā & loquar tibi, & auferam de ſpiritu ^b tuo, tradāque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & nō tu ſolus graueris. ¹⁸ Populo quoque dices: Sanctificamini. Cras comedetis carnes. Ego enim audiui vos dicere: † Quis dabit nobis eſcas carniū? Bene nobis erat in Aegypto. Vt det vobis dominus carnes, & comedatis, ¹⁹ nō vno die, nec duobus, vel quinq;, aut decē, nec viginti quidem, ²⁰ ſed vſque ad menſem dierum, donec exeat per nares veſtras, & vertatur in nauſeam, eo quod repuleritis dominū qui in medio veſtri eſt, & fleueritis corā eo, dicētes: Quare egreſſi ſumus ex Aegypto, vt periremus in ſolitudine? ²¹ Et ait Moyſes ad dominum: Sexcēta milia peditū huius populi ſunt, & tu dicis, Dabo eis eſum carniū menſe integro? † ²² Nūquid ouiū & boum multitudo cādetur, vt poſſit ſufficere ad cibum? vel omnes piſces maris in vnū cōgregabūtur, vt eos ſatiēt? ²³ Cui reſpōdit dominus: † Nūquid manus domini inualida eſt? Iam nunc videbis vtrum meus ſermo opere compleatur. ²⁴ Venit igitur Moyſes, & narrauit populo verba domini, cōgregans ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos ſtare fecit circa tabernaculum. ²⁵ Deſcenditq; dominus per nubē, & locutus eſt ad eum, auferens de ^c ſpiritu qui erat in Moyſe, & dans ſeptuaginta viris. Cūmq; requieuiſſet in eis ſpiritus, prophetauerunt, nec vltra ceſſauerunt. ²⁶ Remāſerant autē in caſtris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, ſuper quos requieuit ſpiritus. nam & ipſi deſcripti fuerant, & nō exierant ad tabernaculum. Cūmq; prophetarent in caſtris, ²⁷ cucurrit puer & nuntiauit Moyſi, dicens: Eldad & Medad prophetant in caſtris. ²⁸ Statim Iſue filius Nun miniſter Moyſi, & electus ē pluribus, ait: Domine mi Moyſes, prohibe eos. ²⁹ At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis dominus ſpiritū ſuū? ³⁰ Reuerſuſq; eſt Moyſes, & maiores natu Iſrael in caſtra. † ³¹ Vetus autē egrediens à domino, arreptas trans mare coturnices detulit & demisit in caſtra, itinerē quantum vno die confici poteſt, ex omni parte caſtrorum per circuitum, volabāntque in aēre duobus cubitis altitudine ſupra terram. ³² Surgēs ergo populus toto die illo & nocte, ac die altero, congregauerunt coturnicum multitudinē, qui parum, decem coros: & ſiccauerunt eas per gyrum caſtrorū. † ³³ Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus: & ecce furor domini concitatus in populū, percuffit eum plaga magna nimis. ³⁴ Vocatūſq; eſt ille locus Sepulchra concupiscentiae. ibi enim ſepelierūt populum qui deſiderauerat carnes. ³⁵ Egreſſi autem de ſepulchris concupiscentiae venerunt in ^d Haſeroth, & manſerunt ibi.

† 1. Co. 11

† Exod. 16. c
Sup. 16. c
Pſal. 77. c
Ioan. 6. d

† De pen.
diſt. 2. cap.
Vt cognouerunt. 9.
Opponitur.
Leui. 20. b
Ioſuc. 3. b
1. Reg. 16. 5

† Ioan. 6. 7

† 1. Sa. 9. a

† Pſal. 77. c

† Pſal. 77. c

Aaron

*Aaron & Maria in Moysen insurgentibus, Maria lepra percussa, & à populo
septem diebus separata, sanitate donatur. XII.*

Locutq; ¶ est Maria & Aaron contra Moysen propter uxorem eius^a Æthiopissam,² & dixerunt: Num per solum Moysen locutus est dominus? nõnne & nobis similiter est locutus? Quod cum audisset dominus, iratus est valde.³ Erat enim^b Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.⁴ Statimq; locutus est ad eum, & ad Aaron, & Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculũ fœderis. Cũq; fuissent egressi,⁵ descendit dñs in columna nubis, & stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron & Mariam. Qui cũ issent,⁶ dixit ad eos: Audite sermones meos. Si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: ¶⁷ at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est.⁸ Ore enim ad os loquor ei. Palam, & non per ænigmata & figuras dominũ videt. Quare ergo non timuistis detrahare seruo meo Moysi?⁹ Iratusq; contra eos, abiit.¹⁰ Nubes quoq; recessit, quæ erat super tabernaculum. ¶ Et ecce Maria apparuit candēs lepra quasi nix. Cũq; respexisset eam Aaron, & vidisset perfusam lepra,¹¹ ait ad Moysen: Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stultè commisimus,¹² ne fiat hæc quasi mortua, & vt abortiuum quod proiicitur de vulua matris suæ.^c Ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra.¹³ Clamauitq; Moyses ad dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam.¹⁴ Cui respondit dominus: Si pater eius spuiisset in faciẽ illius, nõnne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi? ¶ Separetur septem diebus extra castra, & postea reuocabitur.¹⁵ Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus, & populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria.

Missi exploratores in terram Chanaan, vnam in signum fertilitatis referunt. XIII.

Rosectusque est populus de Haseroth,^a fixis tentoriis in deserto Pharan.² Ibique locutus est dominus ad Moysen, dicēs.³ Mitte viros qui considerēt terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus ex principibus.⁴ Fecit Moyses quod dominus imperarat, de deserto Pharan mittens principes viros,⁵ quorum ista sunt nomina:⁶ De tribu Ruben, Semmua filium Zeccur.⁷ De tribu Simeon, Saphat filium Hur.⁸ De tribu Iuda, Caleph filium Iephone.⁹ De tribu Isachar, Igal filium Ioseph.¹⁰ De tribu Ephraim, Osee filium Nun.¹¹ De tribu Benjamin, Phalti filium Raphu.¹² De tribu Zabulon, Geddiel filium Sodi.¹³ De tribu Ioseph sceptri Manasse, Gaddi filium Sufi.¹⁴ De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli.¹⁵ De tribu Aser, Sthur filiũ Michael.¹⁶ De tribu Gad, Guel filium Machi.¹⁷ De tribu Nephthalim, Nahabi filium Vapsi.¹⁸ De tribu Gad, Guel filium Machi.¹⁹ Hæc sunt nomina virorum quos misit Moyses ad considerandam terram Chanaan, vocauitque Osee filium Nun, Iosue.²⁰ Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam.²¹ Cũq; veneritis ad montes,²² considerate terram qualis sit, & populum qui habitator est eius, vtrum fortis sit an infirmus, pauci numero an plures,²³ ipsa terra bona an mala, vrbes quales, muratae an absque muris,²⁴ humus pinguis an sterilis, nemorosa an absq; arboribus.²⁵ Confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando iam præcoquæ vuae vesci possunt.²⁶ Cũq; ascendissent, explorauerunt terram à deserto Zin, vsque Rohob intransibus Emath.²⁷ Ascenderuntque ad meridiem, & venerunt in Hebron, vbi erant Achiman, & Sisai, & Tolmai, filij Enac. nam Hebron septem annis ante^c Thanim urbem Ægypti condita est. ¶²⁸ Pergentesque vsque ad torrentem Botri, absciderunt palmitem cum vua sua, quam portauerunt in veste duo viri. De malis quoque granatis, & de ficis loci illius tulerunt,²⁹ qui appellatus est Nehel-eschol, id est torrens botri, eo quod botrum portassent inde filij Israel. ¶³⁰ Reuersique exploratores terræ post quadraginta dies omni regione circuita,³¹ venerunt ad Moysen & Aaron, & ad omnem cœtum filiorum Israel in desertum Pharan, quod est in Cades. Locutique eis & omni multitudini ostenderunt fructus terræ,

a. Quæri solet vtrum erat filia Iethro, an alia duxerit, vel superduxerit? Sed ipsa fuisse credibile est. De Ma diaticis quippe erat, qui reperiuntur. 2. Paral. 14. Æthiopes dici, quando cõtra eos pugnavit Iosaphat. Aug. gust. quest. 20. super Num. b. Tantũ est mansuetudinis robur, vt sola hæc virtus sufficiat se colentẽ diligenter ineffabilibus laudibus dignũ reddere, imò omni hominum generi præferre. Chrysost. Hom. 33. in Gene.

c. In hac decima quarta mensione Aaron & Maria propter Æthiopissam murmurant, & in typũ zeli aduersus ecclesiã de gentibus cõgregatã, populus Iudæorũ lepra, sordē perfunditur, nec redit ad tabernaculũ, & pristina recipit sanitatẽ, donec statutũ plenitudinis gentiũ tempus impleatur. Hieron. ad Fabiolã, de 42. mansionibus.

a. Tam Haseroth quã Richmah hæc 15. māsio est in deserto Pharan iuxta Cades Barne, à qua exploratores ad terrã promissionis considerandã missos dicit Caleph Iosue 14. biennio post exitũ ab Ægypto. Hæc autem 15. mansio dicitur Richmah. Et notadũ quod reliquæ mansiones 12. à Richmah vsque ad Asiongaber, id est vsque ad 32. mansione sub Pharan solitudinis nomine continentur. Hiero. ad Fabiolam, de 42. mansionibus.

b. Deus à Moysse exploratores mitti iubet, quo ignari populi sibi cõperta in lucem produceret, vt imitigeri agnoscerentur. Quinetiã si ignari terram inuassent, eaq; conspecta retrocessissent, mām contumeliã deo, animiq; confidentiã Palestinis attulisset. Procop. ibid.

c. Vnde dicitur cãpus Thanos, vbi plagas Pharaonis dominus ostendit, quam Hebrei Zoan vocabat, metropolin Ægypti.

di. c. Si
st. 9. eccl.
2. q. 7. c.
Plerunque.
33. quest. 2. c.
Hoc ipsum.
Deut. 4. c.

† Hebr. 3. a
Exod. 33. c

† 33. q. 2. cap.
Hoc ipsum.

† 50. di. c. Si
post ordinat
tionem.

Anno ante
Christum
3506.
Anno mũ-
di 2455.

† Deut. 1. a2

† 76. dist. ca.
ieiunium.

a. Caleb verò se ducem exploratorum præstitit optimum: nam ad fidem cohortatus est: fideiq; virtutē explicauit: quòd omnia infra potētia credētis ac imperterriti essent. Procop. ibid.

¹⁸ & narrauerunt dicentes: Venimus in terram ad quam misistis nos, quæ reuera fuit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest: ¹⁹ sed cultores fortissimos habet, & vrbes grandes atq; muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. ²⁰ Amalec habitat in meridie: Hethæus, & Iebusæus, & Amorraeus in mōtanis. Chanaanæus verò moratur iuxta mare, & circa fluenta Iordanis. ²¹ Inter hæc Caleb cōpescens murmur populi qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus & possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. ²² Alij verò qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. ²³ Detraxeruntq; terræ quam inspexerant, apud filios Israel, dicētes: Terra quam lustrauimus, deuorat habitatores suos. Populus quem aspeximus, proceræ staturæ est. ²⁴ Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac, de genere Giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur.

† Baruc. 3. c.

Israelita Aegyptum terræ Chanaan præferentes, diuino iudicio morti in deserto præter Iosue & Caleb addicti sunt.

XIIII.

a. Qui ex eorū narratione impossibile rati talē terrā acquirere, soluta concione domum reuersi cum vxoribus & liberis lamentabantur, dicentes deum verbi tantum multa polliceri, re autem omnino nihil auxilij præstare. Rursumq; Moysen incusantes, in eum simul & fratrem eius Aaron pontificem vociferabatur: atque ita totā noctem inquieti exegerunt, in vtriusque conuicia iactādo. Mane verò ad concionē concurrunt hoc animo, vt lapidatis Moysen ac fratrem in Aegyptum retro vnde venerāt, reuerterētur. Iosue lib. 3. cap. 17. Antiquit.

NGitur^a † vociferans omnis turba fleuit nocte illa, ² & murmurati sunt contra Moysen & Aaron cuncti filij Israel, dicētes: Vtinam mortui essemus in Aegypto, & non in hac vasta solitudine. ³ Vtinam pereamus, & nō inducat nos dominus in terram istam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui. Nōne melius est reuerti in Aegyptum? ⁴ Dixeruntq; alter ad alterum: Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum. ⁵ Quo audito Moyses & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israel. ⁶ At verò Iosue filius Nun, & Caleb filius Iephone, qui & ipsi lustrauerant terram, sciderunt vestimenta sua, ⁷ & ad omnem multitudinem filiorū Israel locuti sunt: Terra quam circuiuimus, valde bona est. ⁸ Si propitius fuerit dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. ⁹ Nolite rebelles esse contra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panē, ita eos possumus deuorare. Recessit ab eis omne præsidium: dñs nobiscum est, nolite metuerē. ¹⁰ Cūque clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria domini super tectum fœderis, cunctis videntibus filiis Israel. ¹¹ Et dixit dñs ad Moysen: Vtiquequo detrahet mihi populus iste? Quousque non credent mihi in omnibus signis quæ feci corā eis? ¹² Feriam igitur eos pestilentia, atq; consumam: te autem faciā principem super gentem magnam, & fortiorem quā hęc est. ¹³ Et ait Moyses ad dominum: Vt audiant Aegyptij, de quorū medio eduxisti populū istum, ¹⁴ & habitatores terræ huius, qui audierunt quòd tu domine in populo isto sis, & facie videaris ad faciem, † & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diē, & in columna ignis per noctem, ¹⁵ quòd occideris tantā multitudinem quasi vnum hominē, & dicant: ¹⁶ Non poterat introducere populū in terram pro qua iurauerat, † idcirco occidit eos in solitudine. ¹⁷ Magnificetur ergo fortitudo domini, sicut iurasti, dicens: ¹⁸ Dñs patiens, & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, nullūq; innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum^b in filios in tertiā & quartam generationem. ¹⁹ Dimitte, obsecro peccatum populi tui huius, secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de Aegypto, vsq; ad locū istū. ²⁰ Dixitq; dominus: Dimisi iuxta verbum tuum. ²¹ Viuo ego, & implebitur gloria dñi vniuersa terra. ²² Attamen omnes homines † qui viderunt maiestatem meā, & signa quæ feci in Aegypto, & in solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obediērūt voci meæ, ²³ non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. ²⁴ Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terrā hanc quam circuiuit, & semen eius possidebit eam: ²⁵ quoniam Amalecites & Chanaanæus habitant in vallibus. Cras mouete Moysen & Aaron, dicēs: ²⁶ Vtiquequo multitudo hæc pessima murmurat cōtra me? Querelas filiorum Israel audiui. ²⁷ Dic ergo eis: Viuo ego, ait dominus: sicut locuti estis

A Ios. 3. 18
† 90. dist. c.
Alienus.

† Eccl. 46. b
1. Mach. 2. f

† Exo. 13. d

† Exod. 32. c

† Psal. 85. c
Exod. 34. e

† Deut. 1. f

† Ios. 14. b

† Psal. 105. c
Deut. 1. f

b. Hoc est in opera mala, & in delictorum perseverantiam: vt cogitationes nostras, mentisque decretum non statim puniat: sed reddat in posteros filios. Hier.

c. In quinto mēse qui apud nos appellatur Augustus, cū per exploratores terræ sanctæ seditio orta esset in populo, iussi sunt montem non ascendere, sed per 40. annos longius à terra sancta circuire dispendiis, vt (exceptis duobus Caleph & Iosue) omnes in solitudine caderent. Hier. super Zacha. cap. 8.

estis audiente me, sic faciã vobis. ²⁹ in solitudine hac iacebũt cadauera vestra. † Omnes qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me, ³⁰ nō intrabitis terram super quam leuavi manum meam, vt habitare vos facerem, preter Caleb filium Iephone, & Iosue filiũ Nun. ³¹ Paruulos autẽ vestros de quibus dixistis quod prædã hostibus forent, introducam, vt videant terram quã vobis displicuit. ³² Vestra cadauera iacebunt in solitudine. ³³ Filij vestri erũt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrũ in deserto, ³⁴ iuxta numerum quadraginta dierum quibus considerastis terram. † Annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras: & scietis ultionẽ meam. ³⁵ Quoniã sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimã, quã consurrexit aduersum me. In solitudine hac deficiet & morietur. † ³⁶ Igitur omnes viri quos miserat Moyses ad contẽplandã terrã, & qui reuersi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terrã quod esset mala, ³⁷ mortui sunt atque percussi in cõspectu domini. ³⁸ Iosue autem filius Nun, & Caleb filius Iephone, vixerũt ex omnibus qui perrexerãt ad considerandã terrã. ³⁹ Locutusque est Moyses vniuersa verba hæc ad omnes filios Israel, & luxit populus nimis. ⁴⁰ Et ecce mane primo surgentes ascēderunt in verticẽ montis, atq; dixerunt: Parati sumus ascēdere ad locũ de quo dominus locutus est, quia peccauimus. ⁴¹ Quibus Moyses: † Cur, inquit, transgredimini verbũ domini, quod vobis non cedit in prosperũ? ⁴² Nolite ascendere: non enim est dominus vobiscum: ne corruatis corã inimicis vestris. ⁴³ Amalecites & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere domino: nec erit dominus vobiscum. ⁴⁴ At illi cõtenebrati, ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti domini & Moyses nō recesserunt de castris. ⁴⁵ Descenditq; Amalecites & Chananæus qui habitabat in mōte, & percutiens eos atque concidens, persecutus est eos vsque Horma.

Libamenta terram ingressis cum hostiis, & primitiis offerenda, arrogantis, ignorantis, & ligna sabbato colligentis pœna, simbria per quatuor angulos palliorum. XV.

Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad filios Israel, & dices ad eos: Cũ ingressi fueritis terrã habitationis vestrã quã ego dabo vobis, ³ & feceritis oblationem domino in holocaustũ aut victimam pacificam vota soluentes, vel sponte offerẽtes munera, aut in solennitatibus vestris adolentes odorem suauitatis domino de bobus siue de ouibus ⁴ offeret quicũque immolauerit victimã, sacrificium similẽ decimam partem ephi conspersam oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin: ⁵ & vinum ad liba fundenda eiusdem mensuræ dabit in holocaustũ siue in victimam. Per agnos singulos, ⁶ & arietes erit sacrificium similẽ duarum decimarũ, quã conspersa sit oleo tertiæ partis hin: ⁷ & vinum ad libamentum tertiæ partis eiusdem mēsuræ offeret in odorem suauitatis domino. ⁸ Quando verò de bobus feceris holocaustũ aut hostiã, vt impleas votũ vel pacificas victimas, ⁹ dabis per singulos boues similẽ tres decimas cõspersã oleo, quod habeat mediũ mensuræ hin: ¹⁰ & vinũ ad liba fundenda eiusdẽ mensuræ in oblationẽ suauissimi odoris domino. ¹¹ Sic facies per singulos boues, & arietes, & agnos, & hœdos. ¹² Tam indigenæ quàm peregrini eodẽ ritu offerent sacrificia. ¹³ Vnum præceptũ erit atq; iudicium tam vobis, quàm aduenis terræ. ¹⁴ Locutus est dñs ad Moysen, dicẽs: ¹⁵ Loquere filiis Israel, & dices ad eos. ¹⁶ Cum veneritis in terrã quã dabo vobis, ¹⁷ & comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias domino ¹⁸ de cibis vestris. Sicut de areis primitias separabitis, ¹⁹ ita & de pulmentis dabitis primitiua domino. ²⁰ Quod si per ignorantiam præterieritis quicquã horum quẽ locutus est dominus ad Moysen, ²¹ & mādauit per eum ad vos, a die qua cœpit iubere, & ultra, ²² oblitãq; fuerit facere multitudo, offeret vitulũ de armento holocaustum in odorem suauissimum domino, & sacrificium eius ac liba, vt ceremoniẽ eius postulãt, hircũmq; pro peccato: ²³ & rogabit sacerdos pro omni mul-

d Senior populus Iudeorũ qui propter incredulitatẽ in deserto mortuus est, significat priorem populum Iudeorũ: paruuli verò eorũ, id est iunior populus, figurauit populum gẽtium. Sicut enim seniore populo mortuo, iunior terrã reprobationis accepit, ita reprobato Iudeorum populo, iunior populus Christianorum gratiam diuinæ benedictionis obtinuit. Aug. Ser. 102.

e. Cũ ingenti tremore cõsiderandum est, quia de sexcentis milibus duo tantũ terram reprobationis ingressi sunt. Hoc ergo audiant qui ita dominũ misericordem esse volũt, vt iustũ esse non credant. Et in primis qui dicunt quod Christus iudicabit nos pro sua misericordia, & nō pro sceleribus nostris. August. Ser. 102.

a. Varij ac diuersi deũ colendi modi sunt, aliũ est vel per integrũ, vel per diuisũ sacrificiũ, aliũ sit vel ex exolutione voti, vel oblatione spontanea, aliũ p votũ vel per deprecationẽ. Ceterũ omnis cultus suauẽ olet & acceptus est, etsi paruũ hoc sit quod ad conciliandum deũ adducitur, siue agnus sit, siue maius quid, velut aries: aut maximum, velut bos. Procop. ibid.

† t. ca.
num
† t. 2. q.
† ap.
† displicet,
† q. 5. cap.
Quid ergo.
† Ios. 3. c. d.

† Psal. 94. d.
Ezech. 4. b

† Iudith. 8. c.
1. Cor. 10. b
Hebr. 3. a
Iud. 1. b

† Deut. 1. g

b. Quæ sint peccata quæ per superbiam committuntur, scriptura ipsa in consequentibus satis aperit, ubi ait: verbum domini contempserunt. Aliud est ergo præcepta continere, aliud magni pendere quidē, sed aut ignarum contra facere, aut victum. August. quæst. 25. in Numer.

c. Sicut enim tempore charitatis bonitas, sic tempore timoris severitas dei maxime commendatur. Aug. contra Adimantū. cap. 22.

d. In signum memoriæ quæ præcepta domini recordentur, ut etiā casu huc illucque; respicientibus oculis, mandatorum celestium memoria nascatur. Hiero. ad Celantiam.

titudine filiorum Israel, & dimittetur eis: quoniam non sponte peccauerunt, nihilominus offerentes incensum domino pro se & pro peccato atque errore suo, ²⁴ & dimittetur vniuersæ plebi filiorū Israel, & aduenis qui peregrinantur inter eos, quoniā culpa est omnis populi per ignorantiam. ²⁵ Quod si anima vna nesciens peccauerit offeret capram anniculā pro peccato suo, ²⁶ & deprecabitur pro eo sacerdos, quod infamia peccauerit corā domino, impetrabitque ei veniā, & dimittetur illi. ²⁷ Tam indigenis quā aduenis vna lex erit omnium qui peccauerint ignorantes. ²⁸ Anima verò quæ per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniā aduersus dominū rebellis fuit, peribit de populo suo. ²⁹ Verbum enim domini contempsit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatē suam. ³⁰ Factum est autem, cum essent filij Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligentem ligna in die sabbati, ³¹ obtulerunt eum Moyse & Aaron, & vniuersæ multitudini. ³² Qui recluserunt eum in carcerē, nescientes quid super eo facere deberēt. ³³ Dixitque dominus ad Moysem: Morte moriatur homo iste, obruat eū lapidibus omnis turba extra castra. ³⁴ Cumque eduxissent eum foras, obruerunt eum lapidibus, & mortuus est, sicut præceperat dominus. ³⁵ Dixit quoque dominus ad Moysem: ³⁶ Loquere filiis Israel, & dices ad eos, vt faciāt sibi ^d fimbrias per angulos palliorū, ponētes in eis vittas hyacinthinas. ³⁷ Quas cum viderint, recordentur omnium mandatorū domini, nec sequantur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes, ³⁸ sed magis memores præceptorum domini, faciant ea: sintque sancti deo suo. ²⁹ Ego dominus deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, vt essem deus vester.

D [†] 23. q. 5. ca. Quid ergo. De pen. di. 3. c. Querat.

[†] Deu. 21. 5. March. 23. 8

Core seditionem cum sociis mouens absorbetur à terra.

XVI.

a. Chores vir genere & opibus inter Hebræos clarus, & populari quadam fiducia præditus, vidēs Moysem in cælo dignitatis constitutum, moleste ac inuidenter ferebat. Ioseph. libr. 4. cap. 2. Antiquit.

b. Additus ad sacrificia domino offerenda.

c. Quid est quod Dathan & Abiron cum in seditionem cōsurrexissent, vocati à Moyse ac superbe & iniuriose respondentes: Nunquid parum est tibi, quod eduxisti nos de terra Aegypti? &c. Verū populi Israel, tanquā dicētes: Si ita præstitisses, oculos hominum illorū abscidisses, id est, ita te diligerēt, vt oculos suos eruerent & darent tibi. August. quæst. 26. super Num.

d. Notandū est tunc iudicium separationis fieri corporale, cum iam vindicta immineret malis. Sic Noe cum domo sua separatur à cæteris diluuii perituris. Sic Loth cum suis separatur à Sodomitis igne cælitis consumendis. Sic ipse populus ab Aegyptiis marinis fluctibus obrundis. Sic isti nunc à synagoga Core, Abiron & Dathan, qui se primum per seditionē abruptere voluerūt. Aug. quæst. 27. super Num.

Ecce autē ^a Core filius Isaar filij Cahath, filij Leui: & Dathan, atque Abiron, filij Eliab, On quoque filius Pæleth, de filiis Rubē, ² surrexerunt contra moysem, aliique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ: & qui tempore concilij per nomina vocabantur. ³ Cumque steterissent aduersus Moysem & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorū est, & in ipsis est dominus. Cur eleuamini super populum domini? ⁴ Quod cum audisset Moyse, cecidit pronus in faciem, locutusque ad Core & ad omnem multitudinem, Mane, inquit, notū faciet dominus qui ad se pertineant, & factos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei. ⁶ Hoc igitur facite: Tollat vnusquisque thuribula sua, tu Core, & omne conciliū tuum: ⁷ & hausto cras igne ponite desuper thymiama corā domino, & quemcunque elegerit, ipse erit ^b sanctus. Multum erigimini filij Leui. ⁸ Dixitque rursum ad Core: Audite filij Leui. ⁹ num parum vobis est, quod separauit vos deus Israel ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis corā fratre quētiā populi, & ministraretis ei? ¹⁰ Idcirco ad se fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis, ¹¹ & omnis globus tuus stet contra dominū? Quid est enim Aaron, vt murmuretis contra eum? ¹² Misit ergo Moyse vt vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui responderunt: Non venimus. Nunquid parū est tibi, quod eduxisti nos de terra Aegypti quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri? ¹⁴ Reuera induxisti nos in terrā quæ fluit riuus lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum? An & oculos nostros vis eruere? non venimus. ¹⁵ Iratusque Moyse valde, ait ad dominum: Ne respicias sacrificia eorum. Tu scis quod nec asellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixi quempiā eorum. ¹⁶ Dixitque ad Core: Tu & omnis congregatio tua stete seorsum corā domino, incensum, offerentes domino ducēta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulū suū. ¹⁸ Quod cum fecissent statibus Moyse & Aarō, ¹⁹ & coaceruassent aduersum eos omnē multitudinē ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria domini. ²⁰ Locutusque dominus ad Moysem & Aarō, ait: [†] ²¹ Separamini de medio congregationis

A ^{Ios. 4. 2.}

[†] Eccl. 45. c. Iudæ 1. d. 1. Cor. 10. 5

[†] 7. q. 1. cap. Denique. 24. q. 1. cap. Didicim⁹. & q. 3. cap. 1.

gationis huius, vt eos repente disperdā. ²² Qui ceciderunt proni in faciem, atq; dixerunt: Fortissime deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante contra omnes ira tua defauiet? ²³ Et ait dominus ad Moysen: ²⁴ Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core & Dathan & Abiron. ²⁵ Surrexitq; Moyses, & abiit ad Dathan & Abiron, & sequentibus eū senioribus Israel, ²⁶ dixit ad turbā: Recedite à tabernaculis hominū impiorū, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū. ²⁷ Cumq; recessissent à tentoriis eorum per circuitum, Dathan & Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorū cum vxoribus & liberis, omniq; frequentia. ²⁸ Et ait Moyses: In hoc scietis quod dñs miserit me vt facerem vniuersa quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim. ²⁹ Si consueta hominum morte interierint, & visitauerit eos plaga qua & cæteri visitari solent, non misit me dñs. ³⁰ Sin autē nouam rem fecerit dominus, vt aperiens terra os suum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderintq; viuētes in infernum, scietis quod blasphemauerint dominum. ³¹ Confestim igitur vt cessauit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorū, ³² & aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum. ³³ Descenderuntq; viui in infernum operti humo, & perierunt de medio multitudinis. ³⁴ At verò omnis Israel qui stabat per gyrum, fugit à clamore pereuntium, dicens: Ne fortē & nos terra deglutiat. ³⁵ Sed & ignis regressus à dño, interfecit ducētos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. ³⁶ Locutusq; est dominus ad Moysen dicens: ³⁷ Præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti, vt tollat thuribula quæ iacent in incendio, & ignem huc illucque dispergat, quoniam sanctificata sunt ³⁸ in mortibus peccatorum. producatq; ea in laminas, & affigat altari, eo quod oblatum sit in eis incensum domino, & sanctificata sint: vt cernant ea pro signo & monumēto filij Israel. ³⁹ Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant ij quos incendiū deuorauit, & produxit ea in laminas, affigens altari, ⁴⁰ vt haberent postea filij Israel quibus commonerentur ne quis accedat alienigena & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum domino, ne patiatur sicut passus est Core, & omnis cōgregatio eius, loquente domino ad Moysen. ⁴¹ Murmurauit autē omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen & Aaron, dicens: Vos interfecistis populum domini. ⁴² Cūque oriretur seditio, & tumultus incresceret, ⁴³ Moyses & Aaron fugerunt ad tabernaculū fœderis: quod, postquam ingressi sunt, operuit nubes, & apparuit gloria domini. ⁴⁴ Dixitque dominus ad Moysen: ⁴⁵ Recedite de medio huius multitudinis, etiā nunc delebo eos. Cūque iacerēt in terra ⁴⁶ dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulū, & hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populū, vt roges pro eis. ⁴⁷ Iam enim egressa est ira à domino, & plaga defauit. ⁴⁸ Quod cū fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem quam iam vastabat incendiū, obtulit thymiama: ⁴⁹ & stans inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. ⁵⁰ Fuerunt autē qui percussi sunt, quatuor decim milia hominū & septingenti, absque iis qui perierant in seditione Core. ⁵¹ Reuersusque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis postquam quieuit interitus.

Selectis à duodecim tribubus virgis, sola virga Aaronis floruit, fructūque produxit.

XVII.

Locutus est dominus ad Moysen, dicens: ¹ Loquere ad filios Israel: & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis principibus tribuum virgas duodecim: & vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ. ² Nomen autem Aaron erit in tribu Leui: & vna virga cunctas eorum familias continebit: ³ ponēsque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te. ⁴ Quem ex iis elegero, germinabit virga eius, & cohibebo à me querimonias filiorum Israel, quibus contra vos murmurant. ⁵ Locutusque est Moyses ad filios Israel: & dederunt ei omnes principes virgas per singulas tribus. Fueruntque virgæ duodecim, absque virga Aaron. ⁶ Quas cum posuisset Moyses coram

1. q. 1. ca. Si quis iquit. 2. q. 4. c. Recedite. & c. Numium.

1. Psal. 105. b Deut. 11. a

7. q. 1. cap. Denique. 24. q. 1. Didicimus. & q. 3. cap. 1. Deut. 1. d Psal. 105. c

Ios. 42. 1. De cōsec. dist. 2. ca. Et dixit. 82. di. cap. Propofuisti. De elec. cap. Qualiter.

1. Sap. 18. d

c. His ita absumptis, Moyses volens perpetuam eius supplicij memoriā ad posterōs tradi, vt & illis non ignoraretur, iussit Eleazarū Aaronis filium acerras eorū affixas altari æreo cōsecrare: vt hoc monumēto omnes terrentur qui celeste numen humanis dolis putāt circumueniri posse. Ioseph. lib. 4. cap. 2. Antiq. Iudaic.

a. Craftino autē mane Aaron virga gemulas amygdalini floris ostendit, quo patebat Aaron prae omnibus in sacerdotium dominum elegisse. Aug. de mirabilibus sacrae scrip. cap. 31.

domino in tabernaculo testimonij, ⁸ sequenti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui, & turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt. ⁹ Protulit ergo Moyses omnes virgas de conspectu domini ad cunctos filios Israel, videruntque & receperunt singuli virgas suas. ¹⁰ Dixitque dominus ad Moysen: ^a Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, ut seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israel, & quiescant querelae eorum a me, ne moriantur. ¹¹ Fecitque Moyses sicut praeceperat dominus. ¹² Dixerunt autem filij Israel ad Moysen: Ecce consumpti sumus, omnes peribimus. ¹³ Quicumque accedit ad tabernaculum domini, moritur. Num usque ad internecionem cuncti delendi sumus?

Sacerdotes & Leuitae templi ministerio addicti, decimas in hereditatem habeant.

XVIII.

a. Periculum tam poena culpae iniqui accessus ad sanctuarium.
b. Haec sunt peccata quae apellatur sacrificia pro peccatis, quae ideo dicuntur peccata sacerdotij vestri, id est eadem ipsa quae offeruntur pro peccatis. Aug. quaest. 31. super Num.

Dixitque dominus ad Aaron: Tu & filij tui, & domus patris tui tecum, portabitis iniquitatem sanctuarij: & tu & filij tui simul sustinebitis peccata sacerdotij vestri. ² Sed & fratres tuos de tribu Leui, & scepro patris tui, sume tecum: praestotque sint & ministrent tibi. Tu autem & filij tui ministrabitis in tabernaculo testimonij. ³ Excubabuntque Leuitae ad praecepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi: ita duntaxat, ut ad vasa sanctuarij & altare non accedant, ne & illi moriantur, & vos pereatis simul. ⁴ Sint autem tecum, & excubent in custodiis tabernaculi, & in omnibus ceremoniis eius. Alienigena non miscebitur vobis. ⁵ Excubate in custodia sanctuarij, & in ministerio altaris, ne oriatur indignatio super filios Israel. ⁶ Ego dedi vobis fratres vestros Leuitas de medio filiorum Israel, & tradidi donum domino, ut seruiant in ministeriis tabernaculi eius. ⁷ Tu autem & filij tui custodite sacerdotium vestrum: & omnia quae ad cultum altaris pertinent, & intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur. Si quis externus accesserit, occidetur. ⁸ Locutusque est dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum. Omnia quae sanctificantur a filiis Israel, tibi tradidi & filiis tuis pro officio sacerdotali, legitima sempiterna. ⁹ Haec ergo accipies de iis quae sanctificantur, & oblata sunt domino. Omnis oblatio, & sacrificium, & quicquid pro peccato atque delicto redditur mihi, & cedit in sancta sanctorum, tuum erit & filiorum tuorum. ¹⁰ In sanctuario comedes illud. Mares tantum edent ex eo, quia consecratum est tibi. ¹¹ Primitias autem quas voverint & obtulerint filij Israel, tibi dedi & filiis tuis ac filiabus tuis iure perpetuo. Qui mundus est in domo tua, vescetur eis. ¹² Omnem medullam olei & vini ac frumenti, quicquid offerunt primitiarum domino, tibi dedi. ¹³ Vniuersa frugum initia quae gignit humus, & domino deportantur, cedent in usus tuos. Qui mundus est in domo tua, vescetur eis.

c. Primogenitus est, non tantum post quem & alij, sed ante quem nullus. Hierony. Hic primogenita non fortis primitiuos pecorum dicit: Nam ipsa Graece πρωτότοκα nominantur, haec autem πρωτόγονα. Sed Latine duabus his rebus duo nomina reperta non sunt. Et ideo ista πρωτόγονα quidam primitias interpretantur. Sed primitiae ἀπαρχαι dicuntur, & aliud sunt. Haec igitur tria ita discernuntur, quia πρωτότοκα sunt primitiuum animi: ἡ ἀρχαία, etiam hominum: πρωτόγονα vero primi fructus de terra sumpti, vel de arbore, vel de vite. Primitiae autem de fructibus quidem, sed iam redactis ab agro: sicut de massa, de lacu, de dolio, de cupa, quae primitus iuniebantur. Aug. quaest. super Num. li. 4. c. 31. d. Hoc est, in omni sacrificio primum additur sal, sicut praeceptum est in legibus sacrificiorum. Leuit. 2.

¹⁴ Omne quod ex voto reddiderint filij Israel, tuum erit. ¹⁵ Quicquid primum erupit est vulua cunctae carnis quam offerunt domino, siue ex hominibus, siue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita duntaxat, ut pro hominis primogenito pretium accipias, & omne animal quod immundum est, redimi facias: ¹⁶ cuius redemptio erit post unum mensem, siclis argenti quinq; potest sanctuarij. Siclus viginti obolos habet. ¹⁷ Primogenitum autem bouis & ouis & caprae non facies redimi, quia sanctificata sunt domino. Sanguinem tantum eorum fundes super altare, & adipem adolebis in suauissimum odorem domino: ¹⁸ carnes vero in usum tuum cedent, sicut pectusculum consecratum, & armus dexter tua erunt. ¹⁹ Omnes primitias sanctuarij quas offerunt filij Israel domino, tibi dedi & filiis ac filiabus tuis iure perpetuo. ²⁰ Pactum salis est sempiternum coram domino tibi ac filiis tuis. ²¹ Dixitque dominus ad Aaron. In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hereditas tua in medio filiorum Israel. ²² Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo foederis, ²³ ut non accedant ultra filij Israel ad tabernaculum, nec committant peccatum mortiferum, ²⁴ solis filiis Leui mihi in tabernaculo seruientibus, & portantibus peccata populi. Legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. ²⁵ Nihil aliud possidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum & necessaria

† Heb. 9. b

† 10. 4. 3.

† De poen. dist. 2. c. 3. Vt cognouerit. 5. Op. ponitur.

B

† De deci. cap. 1.

† Sup. 8. g. Exod. 13. b. Leuit. 27. c. Exech. 45. d.

† De dec. c. 1. & c. 2. & cap. Tua.

† Deut. 18. 1.

necessaria separavi.²⁵ Locutusque est dominus ad Moysen, dicens:²⁶ Præcipe Leuitis atque denuntia: † Cū acceperitis à filiis Israel decimas quas dedi vobis, primitias earū offerre domino, id est, decimam partem decimæ:²⁷ vt reputetur vobis in oblatione primitiuorum, tam de areis, quàm de torcularibus,²⁸ & vniuersis quorū accipitis primitias, offerre domino, & date ea Aaron sacerdoti.²⁹ Omnia quæ offeretis ex decimis, & in donaria domini separabitis, optima & electa erunt cuncta.³⁰ Dicesque ad eos: Si præclara & meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi de area & torculari dederitis primitias:³¹ & comedetis eas in omnibus locis vestris, tã vos quàm familiæ vestræ, quia pretiū est pro ministerio quo seruitis in tabernaculo testimonij:³² & nō peccabitis super hoc, egregia vobis & pingua referuantes, ne polluat oblationes filiorum Israel, & moriamini.

Cinis vacca rufa mundat immundos, expiationis aqua permixtus.

XIX.

Locutusque est dominus ad Moysen & Aarō, dicens, †¹ Ista est religio victimæ quam constituit dominus. Præcipe filiis Israel vt adducāt ad te² vaccā rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugū:³ tradetque eam Eleazaro sacerdoti. † Qui eductam extra castra immolabit in cōspectu omniū:⁴ & tingens digitum in sanguine eius, asperget contra fores tabernaculi septem vicibus,⁵ comburetque eam cunctis videtibus, tam pelle & carnibus eius, quàm sanguine & fimo flammæ traditis.⁶ Lignum quod cedrinū, & hyssopum, coccūque bis tinctum sacerdos mittet in flammā quæ vaccam vorat.⁷ Et tunc demum lotis vestibus & corpore suo ingredietur in castra, commaculatusque erit vsque ad vesperum.⁸ Sed & ille qui combusserit eam, lauabit vestimenta sua & corpus, & immundus erit vsque ad vesperum. †⁹ Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorum Israel in custodiam,¹⁰ & in aquam asperisionis: quia pro peccato vacca combusta est.¹¹ Cūque lauerit qui vaccæ portauerat cineres, vestimenta sua, immundus erit vsq; ad vesperum. Habebūt hoc filij Israel, & aduenæ qui habitant inter eos, sanctum iure perpetuo. †¹² Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc septē diebus fuerit immundus,¹³ aspergetur ex hac aqua die tertio & septimo, & sic mūdabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo nō poterit emūdari. †¹⁴ Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinū, & aspersus hac cōmixtione nō fuerit, polluet tabernaculum domini, & peribit ex Israel. Quia¹⁵ aqua expiationis non est aspersus, immundus erit, & manebit spurcitia ei⁹ super eū.¹⁶ Ista est lex hominis qui moritur in tabernaculo. Omnes qui ingrediūtur tentorium illius, & vniuersa vasa quæ ibi sunt, polluta erunt septē diebus.¹⁷ Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturā desuper, immundū erit.¹⁸ Si quis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulcrū: immundus erit septē diebus.¹⁹ Tollent de cineribus cōbustionis atque peccati, & mittent aquas viuas super eos in vas:²⁰ in quibus cū homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tētoriū, & cunctā suppellectilem, & homines huiusmodi contagione pollutos:²¹ atque hoc modo mundus lustrabit mundū tertio & septimo die: expiatusque die septimo, lauabit & se & vestimenta sua, & immundus erit vsque ad vesperū.²² Si quis hoc ritū nō fuerit expiatus, peribit anima illius de medio Ecclesiæ: quia sanctuarium domini polluit, & non est aqua lustrationis aspersus.²³ Erit hoc præceptum legitimum sempiternum. Ipse quoque qui aspergit aquas, lauabit vestimenta sua. † Omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit vsque ad vesperū.²⁴ Quicquid tetigerit immundus, immundū faciet: & anima quæ horum quippiam tetigerit, immunda erit vsque ad vesperum.

a. Euidētissimū signum in ea noui testamenti præfiguratur, nec satis dignè festinantes dicere de rāto sacramēto valeim⁹. Primo enim q̄ ita cōpit de hac re loqui scriptura, quem non moueat, & intētissimam mentē faciat in altitudine sacramenti? August. q. 33.

b. Quid autēmp ex vacca, nisi ad sacrificiū sumptū incarnationis dominicæ infirmitas designatur? Sicut enim per masculinum sexum soler fortitudo intelligi, sic & per femininū potest infirmitas designari, sicut de eo scriptum est: Quia cū mortuus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Hæc autēmp vacca rufa dicitur, vt in ea sanguinis Christi rubor euidenter demonstratur. Greg. in 7. psal. p. c. niten. Psal. 4. c. Aquā sale conspersam in populis benedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificetur & purificetur: quod omnibus sacerdotibus faciendū mandamus. Nā si cinis vitulæ aspersus populū sanctificabat atq; mundabat, multo magis aqua sale aspersa, diuinisq; precibus sacrata populū sanctificat atque mundat. De consec. dist. 3. c. cano. Aquam.

Mortua Maria, murmuranti populo aqua contradictionis à petra fluit: negantēque transitum Aedom, discedunt ad montem Hor, ubi mortuo Aaron sufficitur Eleazarus filius eius.

XX.

a. Zin mansio est trigesima iuxta Cades. no. it ea Cades Barne a qua missi sunt exploratores, ut patuit supra 13. cap. hæc autē mansio longe distat ab illa, quod illa iuxta Beerabe, hæc autem in finibus Idumæ. Quæ etiam differt ab octaua mansione quæ dicitur Sin per Samech. Hæc autem per sadi & interpretatur mandatu. Hiero. a. l. Fabio. de 24. mansionib. b. Videtur mihi in Maria prophetia mortua, i. Moyse & Aaron legi & sacerdotio Iudæorum finis impositus: quod nec ipsi ad terram repromissionis transire valeant, nec credentem populum de solitudine huius mundi educere. Hiero. ibidem.

c. Quod de aqua illa quæ de petra profuit, dictu est, hæc est aqua contradictionis, quia maledixerant filij Israel ante dominu, & sanctificatus est in ipsis. prius maledixerunt, quando locuti sunt contra beneficiu domini, quod educti erant de Ægypto: & postea sanctificatus est in ipsis, cum illo miraculo profuentis aquæ eius sanctitas declarata est. Aug. quest. 36. super Num. d. Et nota q. post mortem prophetiæ, & aquas contradictionis, Idumæa carneæ atque terrenâ transire non possint, cum multis precibus & conatibus viam non impetrent, sed egreditur Ædom aduersus eos cum populo multo, & in manu forti. Interpretatio quoq. nominis, morti & offensa & negato transitui conuenit. Vbi enim mandatu, ibi & peccatum: vbi peccatu, ibi & offensa: vbi offensa, ibi mors. Hieron. Fabiola, de 42. mansionibus.

e. Ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere: ut sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata. Cyprian. Epistol. 4.

Mors Aaron.

Veneruntq; filij Israel & omnis multitudo in desertum^a Zin mense primo, & mansit populus in Cades.^b Mortuâq; est ibi Maria, & sepulta in eodem loco.^c Cûmq; indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen & Aaron:^d & versi in seditionem, dixerunt: Vtinam perissemus inter fratres nostros coram domino. [†] Cur eduxistis Ecclesiam domini in solitudinem, ut & nos & nostra iumenta moriamur? [†] Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, & adduxistis ad locum istum pessimum, qui feri nō potest, qui nec ficu gignit, nec vineas, nec mala granata, insuper & aquam non habet ad bibendum? Ingressusq; Moyses & Aaron, dimissa multitudine, in tabernaculum fœderis corruerunt proni in terrâ, clamaueruntq; ad dominum, atque dixerunt: [†] Domine deus, audi clamorem populi huius, & aperi eis thesaurum tuum, fontem aquæ viuæ, ut satiati cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria domini super eos.^e Locutusq; est dominus ad Moysen, dicēs: [†] Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cûmq; eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & iumenta eius. [†] Tulit igitur Moyses virgam quæ erat in conspectu domini, sicut præceperat ei, [†] congregata multitudo ante petram, dixitq; eis: Audite rebelles & increduli. [†] Num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? [†] Cûmq; eleuasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet, & iumenta.^f Dixitq; dominus ad Moysen & Aaron: [†] Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis.^g Hæc est aqua contradictionis, vbi iurgati sunt filij Israel contra dominum, & sanctificatus est in eis.^h Misit interea nuntios Moyses de Cades ad Regem Ædom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israel: Nosti omnem laborem qui apprehendit nos, [†] quomodo descēderint patres nostri in Ægyptum, & habitauerimus ibi multo tempore, afflixeruntq; nos Ægyptij & patres nostros, [†] & quomodo clamauerimus ad dominu, & exaudierit nos, miseritq; angelu qui eduxerit nos de Ægypto.ⁱ Ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi, [†] obsecramus ut nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dextrâ nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.^j Cui respōdit Ædō: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi.^k Dixeruntq; filij Israel: Per tritam gradiemur viâ: & si biberimus aquas tuas nos & pecora nostra, dabimus quod iustum est. Nulla erit in pretio difficultas, tantum velociter transeamus.^l At ille respondit: Non transibitis. Statimq; egressus est obuius cum infinita multitudo & manu forti, [†] nec voluit acquiescere deprecanti, ut concederet transitu per fines suos. Quâobrem diuertit ab eo Israel.^m Cûmq; castra mouissent de Cades, venerunt in montē Hor, qui est in finibus terræ Ædom:ⁿ vbi locutus est dñs ad Moysen, dicens:^o Pergat inquit, Aaron ad populos suos. Non enim intrabit terrâ quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis. [†] Tolle Aaron & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor.^p Cûmq; nudaueris patrem veste sua,^q indues ea Eleazarum filium eius, & Aaron colligetur, & morietur ibi.^r Fecit Moyses ut præceperat dñs, & ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine. [†] Cûmq; Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium eius. Illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro.^s Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron, fleuit super eo triginta diebus per cunctas familias suas.

Victis Chananæis & Amorrais, murmuranti populo aduersus manna, serpentes immittuntur, quorum morsibus æneus serpens erectus medetur. Sehon & Og Reges vincuntur.

XXI.

Vod cum audisset Chananæus Rex Arad, qui habitabat ad meridiem, venisse scilicet Israel per exploratorum viam, pugnavit contra illu, & victor existens duxit ex eo prædam.^a At Israel voto se domino obligans, ait: Si tradideris populum

A Anno ante Christum 1470. Anno 71. di 2492.

† Exod. 17. b.

† De simo. c. Licet Heli.

† Exo. 17. b. Sap. 11. a.

† Psal. 78. b. 1. Cor. 10. a. † Deute. 1. f.

† De celebratione. Mis. sa. cap. In quadam.

† Infr. 33. e. Deute. 32. g.

† Deu. 10. b. Anno ante Christum 1470. Anno 71. di 2492.

A Ios. 4. 4.

ris populum istum in manu mea, delebo vrbes eius.³ Exaudiuitq; dominus preces Israel, & tradidit Chananæum, quem ille interfecit subuersis vrbibus eius, & vocauit nomen loci illius^a Horma, id est anathema.⁴ profecti sunt autem & de monte Hor, per viam quæ ducit ad mare rubrum, vt circuirent terram Ædom. Et tædere cœpit
 B populum itineris ac laboris,⁵ locutusque contra dominum & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra iam nauscat super cibo isto leuissimo. †⁶ Quamobrem misit dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum⁷ venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccauimus, quia locuti sumus contra dominum & te. Ora vt tollat à nobis serpentes. Oravit Moyses pro populo.⁸ Et locutus est dominus ad eum: † Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo. Qui percussus aspexerit eum, viuet.⁹ Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo. Quem cum
 C percussi aspicerent, sanabantur.¹⁰ Profectique filij Israel castrametati sunt in Oboth.¹¹ Vnde egressi, fixere tentoria in Ieabarim in solitudine quæ respicit Moab contra orientalem plagam:¹² & inde mouentes, venerunt ad torrētem Zared.¹³ Quem relinquentes, castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorræi. † Siquidem Arnon terminus est Moab, diuidens Moabitas & Amorræos.¹⁴ Vnde dicitur in libro bellorum domini: Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon.¹⁵ Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum.¹⁶ Ex eo loco apparuit puteus: super quo locutus est dominus ad Moysen: Congrega populum, & dabo ei aquam.¹⁷ Tunc cecinit Israel carmen istud. Ascendat puteus, concinebant,¹⁸ puteus quem foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis, in datore legis, & in baculis suis. Profectique sunt de solitudine Mathana:¹⁹ de Mathana: in Nahaliel, de Nahaliel, in Bamoth.²⁰ Bamoth vallis est in regione Moab, in vertice Phasga: quod respicit contra desertum.
 †²¹ Misit autem Israel nuntios ad Sehon regem Amorræorum, dicens:²² Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam. Non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis. Via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos.²³ Qui concedere noluit vt transiret Israel per fines suos: quin potius exercitu congregato egressus est obuiam in desertum, & venit in Iaza, pugnavitq; contra eum. †²⁴ A quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius ab Arnon vsque Ieboc, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum.²⁵ Tulit ergo Israel omnes ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorræi: in Hesebon scilicet & viculis eius.²⁶ Vrbs Hesebon fuit regis Sehon Amorræi, qui pugnavit contra regem Moab, & tulit omnem terram quæ ditionis illius fuerat, vsque Arnon.²⁷ Idcirco dicitur in prouerbio: Venite in Hesebon, ædificetur & construatur ciuitas Sehon. †²⁸ Ignis egressus est de Hesebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Arnō Moabitarum, & habitatores excelsorum Arnon. †²⁹ Væ tibi Moab, peristi popule Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem Regi Amorræorum Sehon.³⁰ Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, lassī peruenerunt in Nophe vsque Meda-
 F ba.³¹ Habitauit itaque Israel in terra Amorræi.³² Misitque Moyses qui explorarent. †³³ Verteruntq; se, & ascē-
 G Iazer, cuius ceperunt viculos, & possederunt habitatores. †³⁴ Verteruntq; se, & ascē-
 derunt per viam Basan: & occurrit eis^b Og Rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrahi.³⁵ Dixitque dominus ad Moysen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum ac terram eius, faciēsque illi sicut fecisti Sehon Regi Amorræorum habitatori Hesebon.³⁶ Percusserunt igitur & hunc cum filiis suis, vniuersumque populum eius vsque ad interneccionem, & possederunt terram illius.

a. Hinc dictum est anathema, quod detestabile aliquid & abominabile videatur: vt inde victor nihil in usus suos auferret, sed totum in penam luendam voueret, hoc erat anathematizare: quod vulgò dicitur deuotare. origo autē huius verbi est in Græca lingua ab his rebus quæ votæ & persolūtæ, hoc est promissæ & redditæ sursum ponebatur in templis, ἀνάθεμα τίθειν, hoc est, sursum ponere, vel figendo vel suspendendo. Aug. q. 41. super Numer.

† Sap. 16. a
1. Cor. 10. b
Iudith. 3. c

† Ioan. 6. b
63. dist. ca.
Quia sancta.

† Iudi. 11. c

† Deut. 2. f
Iudi. 11. d
1. Mach. 2. f

† Amos 2. c
Psal. 134. c

† Iudi. 11. c

† Iudi. 11. c
3. Reg. 11. b

† Deut. 3. a
29. b

b. Post Dibon Gad geritur bellum contra Sehon Regem Amorræorum, & Og Regem Basan. Et discimus cum venerimus ad summū, & de fonte principum regumque biberimus, ascendentes ad montem Phasga ne debeamus eleuari in superbiam, si propositam nobis ē cōtrario solitudinem nouerimus. Ante contritionem enim eleuatur cor viri, & ante gloriam humiliatur. Hiero. Fabiola. de 42. mansio.

Bis vocatur Balaam à Balac Israelitis maledicturus, quem angelus asina loquente corripit.

XXII.

Profecti; castrametati sunt in caestribus Moab, vbi trans Iordanem A
Iericho sita est. †² Vidēs autē Balac filius Sephor omnia quę fecerat Is-
rael Amorraeo,³ & q̄ pertinuissent eū Moabite, & impetum eius ferre
nō possent,⁴ dixit ad maiores natu Madiā: Ita delebit hic populus om-
nes qui in nostris finibus cōmorantur, quomodo solet bos herbas vsq;

a. Hic Balaā famosissimus
erat in arte magica, & in
carminibus noxius præpo-
tens. Nō enim habebat po-
testatem vel a se verba ad
benedicendū, sed habet ad
maledicendū. Dāmones
enim ad maledicēdum in-
uitantur, non ad benedicē-
dum. August. Sermo. 103.
de tempo.

ad radices carpere. Ipse autē erat eo tempore Rex in Moab.⁵ Misit ergo nuntios^a ad
Balaā filiū Beor ariolū, qui habitabat super flumē terrę filiorū Ammon, vt vocarent
eū, & dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiē terrę se-
dēs cōtra me.⁶ Veni igitur & maledic populo huic, quia fortior me est: si quo modo
possim percutere & eiicere eū de terra mea. Noui enim q̄ benedictus sit, cui benedi- B
xeris: & maledictus, in quē maledicta congereris.⁷ Perrexeruntq; seniores Moab &
maiores natu Madiā, habētes diuinationis pretiū in manibus. Cūmq; venissent ad Ba-
laam, & narrassent ei omnia verba Balac,⁸ ille respōdit: Manete hīc nocte, & respon-
debo quicquid mihi dixerit dominus. Manētibus illis apud Balaā,⁹ venit deus, & ait
ad eum: Quid sibi volunt homines isti apud te?¹⁰ Respōdit, Balac filius Sephor Rex
Moabitarū misit ad me,¹¹ dicēs: Ecce populus qui egressus est de Ægypto, operuit su-
perficiē terrę: veni & maledic ei, si quo modo possim pugnās abigere eū.¹² Dixitque c
deus ad Balaā: Noli ire cū eis, neq; maledicas populo, quia benedictus est.¹³ Qui ma-
ne confurgens, dixit ad principes: Ite in terram vestrā, quia prohibuit me deus venire
vobiscū.¹⁴ Reuersi principes dixerūt ad Balac: Noluit Balaā venire nobiscū.¹⁵ Rur-
sum ille multo plures, & nobiliores quā antē miserat, misit.¹⁶ Qui cū venissent ad
Balaā, dixerūt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cūcteris venire ad me.¹⁷ Paratus sum
honorare te, & quicquid volueris, dare. Veni & maledic populo isti.¹⁸ Respōdit Ba-
laam: † Si dederit mihi Balac plenā domum suā argenti & auri, nō potero immutare
verbū domini dei mei, vt vel plus vel minus loquar.¹⁹ Obsecro vt hic maneatis etiam D
hac nocte, vt scire queam quid mihi rursus respōdeat dominus.²⁰ Venit ergo deus
ad Balaā nocte, & ait ei: Si vocare te venerint homines isti, surge & b vade cum eis, ita
dūtaxat, vt quod præcepero tibi facias.²¹ Surrexit Balaā mane, & strata asina sua pro-
fectus est cū eis:²² & iratus est deus. Stetitq; angelus domini in via contra Balaā qui
insidebat asinæ, & duos pueros habebat secum. †²³ Cernens asina angelū stantem in
via euaginato gladio, auertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cum verberaret
Balaam, & vellet ad semitam reducere,²⁴ stetit angelus in angustiis duarum maceria-
rum, quibus vineæ cingebantur.²⁵ Quem videns asina iunxit se parieti, & attriuit se-
dentis pedem. At ille iterum verberabat eam,²⁶ & nihilominus angelus ad locum an- B
gustum transiens, vbi nec ad dextram nec ad sinistram poterat deuiari, obuius stetit.
²⁷ Cūmq; vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis: Qui iratus

b. Si vis (tantum permissi-
ue loquendo) alias domino
non displicuisse.

† Infr. 24. c.
Gen. 41. b

† 2. Pet. 2. c.
Iuda. 1. d

c. Hoc prodigioso asina
sermone dū ille turbatur,
at paruit ei angelus obui-
us verberatorem, quod
i mentum nō esset in cul-
pa, sed ipse obstaret iter cō-
tra dei voluntatem facienti.
Ioseph. lib. 4. cap. 6. Antiq.
Iudaic.

† 2. Pet. 2. c.
1. q. 7. c. Se-
quenti.

† De har. c.
Cum exin-
iuncto.

vehementius cēdebat fuste latera eius.^c †²⁸ Aperuitq; dominus os asinæ, & locuta est:
Quid feci tibi? Cur percutis me ecce iam tertio?²⁹ Respondit Balaam: Quia comme-
ruisti, & illusiisti mihi. † Vtinam haberem gladium, vt te percuterem.³⁰ Dixit asina:
Nōne animal tuum sum, cui semper sedere consuesti vsq; in præsensem diem? Dic
quid simile vnquam fecerim tibi. At ille ait: Nunquam.³¹ Protinus aperuit dominus
oculos Balaam, & vidit angelum stantem in via euaginato gladio, adorauitque eum
pronus in terram.³² Cui angelus: Cur, inquit, tertio verberas asinam tuam? Ego veni
vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua, mihi que contraria.³³ Et nisi asina decli- F
nasset de via dans locum resistenti, te occidisset, & illa viueret.³⁴ Dixit Balaam:
Peccaui, nesciens quod tu stares contra me. Et nunc si displicet tibi vt vadam, reuer-
tar.³⁵ Ait angelus: Vade cum istis, & caue ne aliud quā præcepero tibi, loquaris. Iuit
igitur cum principibus.³⁶ Quod cum audisset Balac, egressus est in occursum eius in
oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus Arnon.³⁷ Dixitque ad Ba- G
laam: Misi nuntios vt vocarent te: cur non statim venisti ad me? An quia mercedem
aduētui tuo reddere nequeo?³⁸ Cui ille respōdit: Ecce adsum:^d nunquid loqui pote-
ro aliud, nisi quod deus posuerit in ore meo?³⁹ Perrexerūt ergo simul, & venerunt in
urbem

d. Ceterum signis nihil mo-
eas Balac accessit Balaā
tanquam potentiorē, cui
indicat deus, vt quāuis ho-
stilem habeat animū, qua-
tenus tamen familiaris sit,
siquidē opificium eius, etiā
iniuriā cōtraria dicat. Pro-
copius ibi.

Infr. 13. b

urbem quæ in extremis regni eius finibus erat. ⁴⁰ Cùmque occidisset Balac boues & oues, misit ad Balaam & principes qui cum eo erant munera. ⁴¹ Mane autē facto duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi.

Balaam ad maledicendum Israel vocatus, benedixit, futura de illo multa predicens.

XXIII.

Ios. 4. 5.

A **D**ixitque Balaam ad Balac: Ædifica mihi hic septē aras, & para totidem vitulos, eiusdēmq; numeri arietes. ² Cùmque fecisset iuxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum & arietem super aram. ³ Dixitq; Balaam ad Balac: Sta paulisper iuxta holocaustum tuum donec vadā, si fortē occurrat mihi dominus: & quodcunque mihi imperauerit, loquar tibi. ⁴ Cùmque abiisset velociter, occurrit illi deus: locutusque ad eum Balaam, Septem, inquit, aras erexi, & imposui vitulū & arietem desuper. ⁵ Dominus autē posuit verbū in ore eius, & ait: Reuertere ad Balac, & hæc loquēris. ⁶ Reuersus inuenit statem Balac iuxta holocaustū suum, & omnes principes Moabitarum: ⁷ assumptaq; parabola sua dixit: ^a De Haran adduxit me Balac Rex Moabitarum, de mōtibus oriētis. Veni, inquit, & maledic Jacob, propera & detestare Israel. ⁸ Quomodo maledicā, cui non maledixit deus? Qua ratione detester, quem dominus non detestatur? ⁹ De summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit, & inter gētes nō reputabitur. ¹⁰ Quis dinumerare possit puluerē Iacob, & nosse numerum stirpis Israel? ^b Moriatur anima mea morte iustorū, & fiant nouissima mea horum similia. ¹¹ Dixitq; Balac ad Balaam: Quid est hoc quod agis? Vt malediceres inimicis meis vocaui te, & tu econtrario benedicis eis. ¹² Cui ille respondit: † Num aliud possum loqui, nisi quod iusserit dominus? ¹³ Dixit ergo Balac: † Veni mecū in alterum locum, vnde partē Israel videas, & totum videre non possis: inde maledicito ei. ¹⁴ Cùmque duxisset eum in locum sublimem super verticem montis Phasga, ædificauit Balaam septem aras, & impositis supra vitulis atq; arietibus, ¹⁵ dixit ad Balac: Sta hīc iuxta holocaustū tuum, donec ego obuius pergā. ¹⁶ Cui cum dominus occurrisset, posuissetque verbum in ore eius, ait: Reuertere ad Balac, & hæc loquēris ei. ¹⁷ Reuersus inuenit eum stantē iuxta holocaustum suum, & principes Moabitarū cum eo. Ad quē Balac: Quid, inquit, locutus est dominus? ¹⁸ At ille assumpta parabola sua, ait: Sta Balac, & ausculta, audi fili Sephor. ¹⁹ Nō est deus quasi homo vt mētiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet: locutus est, & non implebit? ²⁰ Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. ²¹ Non est idolum in Iacob, nec videtur simulachrum in Israel. † Dominus deus eius cum eo est, & clangor victoriæ Regis in illo. ²² Deus eduxit illum de Ægypto: cuius fortitudo similis est rhinocerotis. ²³ Nō est auguriū in Iacob, nec diuinitas in Israel. Tēporib⁹ suis dicetur Iacob & Israeli, quid operatus sit deus. ²⁴ Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo erigetur. Non accubabit donec deuoret prædam, & occinā sanguinē bibat. ²⁵ Dixitq; Balac ad Balaam: Nec maledicas ei, nec benedicas. ²⁶ Et ille: Nōne, ait, dixi tibi, quod quicquid mihi deus imperaret, hoc facerē? ²⁷ Et ait Balac ad eum: Veni & ducam te ad alium locum, si forte placeat deo vt inde maledicas eis. ²⁸ Cùmque duxisset eum super verticem mōtis Phogor, qui respicit solitudinem, ²⁹ dixit ei Balaam: Ædifica mihi hīc septem aras, & para totidem vitulos, eiusdēmq; numeri arietes. ³⁰ Fecit Balac vt Balaam dixerat, imposuitq; vitulos & arietes per singulas aras.

† Sup. 22. g.

† 2. q. 7. cap. Sequuti.

† Deut. 23. a.

† Infr. 24. b.

a. De Mesopotamia Syria inuenies, & a Balaam tale quid factū. Vocatus enim vt malediceret populum, non solum non maledixit, sed & prædixit multas mirasque res tam de aduentu saluatoris nostri, quā de populo. Chrysost. super 6. cap. Genes. Homil. 21.
b. Illud autē quod a Balaam dicitur: Moriat anima mea &c. hunc habet sensum, vt cupiat mori seculo atque peccato, atque viuere cū iustorum animabus, quorū vita Christus est. Hiero. super Ezechiel. cap. 18.

Vaticinatur Balaam super Israelem, Christi atque Romanorum regnum Amalecitis & Cynæis cæsis futurum.

XXIII.

Ios. 4. 5.

A **V**m q; vidisset Balaam quod placeret domino vt benediceret Israeli, nequaquam abiit vt antē perrexerat, vt augurium quæreretur: sed dirigens contra desertum vultū suum, ² & eleuans oculos, vidit Israel in tentoriis cōmorantem per tribus suas, & irruēte in se spiritu dei, ³ assumpta parabola, ait: Dixit Balaam filius

a. Quemadmodū igitur cū ait, Accubans dormiuit vt leo, quod inexpugnabile ac terribile est, accipimus, nō quod ferinū, aut si quid aliud leoni cōuenit. Chryl. in 9. cap. Roma. Homil. 16.

b. Gens reprobā hēreditas erit electorū: quoniam reprobi sunt propter electos. c. Vt 2. Reg. 11. de Ioab sub Dauide. d. Vt in primo lib. Reg. per Saulem.

c. Triremibus,

Beor, dixit homo cuius obturatus est oculus, ⁴ dixit auditor sermonū dei, qui visionem omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius. ⁵ Quā pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel, ⁶ vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit dominus, quasi cedri prope aquas. ⁷ Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas. Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum illius. ⁸ Deus eduxit illum de Ægypto, † cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Deuorabunt gentes hostes illius, ossaq; eorum confringent, & perforabunt sagittis. ⁹ Accubans dormiuit vt leo, & quasi leona, quam suscitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit ipse benedictus: qui maledixerit, in maledictione reputabitur. ¹⁰ Iratusq; Balac contra Balaam, complosis manibus ait: Ad maledicendū inimicis meis vocaui te, quibus ē contrario tertio benedixisti. ¹¹ Reuertere ad locum tuum. Decreueram quidem magnificē honorare te, sed dominus priuauit te honore disposito. ¹² Respondit Balaam ad Balac: Nōne nuntiis tuis quos misisti ad me, dixi: † ¹³ Si dederit mihi Balac plenam domum suam argēti & auri, non potero præterire sermonē domini dei mei, vt vel boni quid vel mali proferā ex corde meo: sed quicquid dominus dixerit, hoc loquar. ¹⁴ Veruntamen pergens ad populum meum, dabo tibi consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tēpore. ¹⁵ Sumpta igitur parabola, rursus ait: Dixit Balaam filius Beor: Dixit homo cuius obturatus est oculus, ¹⁶ dixit auditor sermonum dei, qui nouit doctrinam altissimi, & visiones omnipotentis videt, qui cadēs apertos habet oculos. ¹⁷ Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope. † Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab, vastabitq; omnes filios Seth, ¹⁸ & erit Idumæa possessio eius. ¹⁹ Hæreditas Seir cedet inimicis, Israel verò fortiter aget. ²⁰ De Iacob erit qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis. ²¹ Cūmq; vidisset Amalec, assumens parabolā, ait: Principium gentium Amalec, ²² cuius extrema perdentur. ²³ Vidit quoq; Cinæum, & assumpta parabola, ait: Robustum quidem est habitaculum tuum, sed si in petra posueris nidum tuum, ²⁴ & fueris electus de stirpe Cin, quandiu poteris permanere? Assur enim capiet te. ²⁵ Assumptaq; parabola iterum locutus est: Heu quis victurus est quando ista faciet deus? † ²⁶ Venient in ^c trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntq; Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt. ²⁷ Surrexitq; Balaam, & reuersus est in locum suum. Balac quoque via qua venerat rediit.

Fornicante cum Madianitis & Moabitis Israele, Phinees Zambri & Cozbi pugione confodit.
X X V.

MOrabatur autem eo tempore Israel in Settim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, ² quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt deos earum. † ³ Initiatusque est Israel Beelphegor. Et iratus dominus, ⁴ ait ad Moysen: † Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel. ⁵ Dixitque Moyses ad Iudices Israel: † Occidat vnusquisq; proximos suos qui initiati sunt Beelphegor. ⁶ Et ecce vnus de filiis Israel intrauit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem vidente Moyse & omni turba filiorum Israel, qui flebant ante fores tabernaculi. † ⁷ Quod cum vidisset Phinees, filius Eleazari filij Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione ⁸ ingressus est post virum Israelitem in lupanar, & perfodit ambos simul, virum scilicet & mulierem, in locis genitalibus. Cessauitq; plaga à filiis Israel, ⁹ & occisi sunt vigintiquatuor milia hominum. ¹⁰ Dixitq; dominus ad Moysen: ¹¹ Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meam à filiis Israel: quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse delem filios Israel in zelo meo. ¹² Idcirco loquere ad eum: † Ecce do ei pacem fœderis mei, ¹³ & erit tam ipsi quā semini eius pactum sacerdotij sempiternū: quia zelatus est pro deo suo, & expiauit scelus filiorū Israel. ¹⁴ Erat autem nomē viri Israelitæ

a. Si igitur homicidium & puericidii placuerūt, quia iuxta dei sententiā hebē, ne attēdamus ad facta, sed ad scopum eorum quæ fiebant: & ad voluntatem eorum qui fecerūt. Chrysol. Homil. 53. in Genesin.

† Sup. 13. d

† Sup. 12. d

† Match. 2. 3

† Dan. 11. 6

A Ios. 4. 5.

† Ios. 12. d

† Deut. 4. 3

† Exod. 12. f

† 1. Mac. 2. 6

Psal. 106.

1. Cor. 10.

2. q. 7. Nos

si in si.

† Eccl. 4. 5. d

1. Mach. 2. f

Israelitæ qui occiſus eſt cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione & tribu Simeonis. ¹⁵ Porro mulier Madianitis quę pariter interfecta eſt, vocabatur Cozbi, filia Zur principis nobiliſſimi Madianitarum. ¹⁶ Locutusq; eſt dominus ad Moysen, dicens: ¹⁷ Hostes vos ſentiant Madianitæ, & percutite eos, ¹⁸ quia & ipſi hoſtiliter egerunt contra vos, & decipere inſidiis per idolum Phogor, & Cozbi filiã ducis Madian ſororem ſuam, quę percuffa eſt in die plagę pro ſacrilegio Phogor.

Numerantur Iſraelitæ per ſingulas tribus à viginti annis & ſupra, terram Chanaan ingreſſuri.

X X V I.

Iof. 3. 11.

† Sup. 1. a

† Gen. 46. b

Exod. 6. b

i. Para. 5. a

† Sup. 16. a. g

† Gen. 38. a

† Iof. 17. a

† Infr. 27. a

† Infr. 27. a

Postquam noxiorum ſanguis effuſus eſt, dixit dominus ad Moysen & Eleazarum filiũ Aaron ſacerdotem: ¹ ^a ² Numerate omnem ſummã filiorũ Iſrael à viginti annis & ſupra, per domos & cognationes ſuas, cunctos qui poſſunt ad bella procedere. ³ Locuti ſunt itaq; Moysen & Eleazar ſacerdos in campeſtribus Moab ſuper Iordanem contra Iericho, ad eos qui erant ⁴ à viginti annis & ſupra, ſicut dominus imperarat, quorũ iſte eſt numerus. ⁵ Rubẽ primogenitus Iſrael. ⁶ Huius filius Enoch, à quo familia Enochitarum: & Phallu, à quo familia Phalluitarum: ⁷ & Hezrõ, à quo familia Hezronitarũ: & Char-mi, à quo familia Charmitarum. ⁸ Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Ruben, quarũ numerus inuẽtus eſt quadraginta tria milia & ſeptingẽti triginta. ⁹ Filius Phallu Eliab: ¹⁰ huius filij Namuel & Dathan & Abirõ. Iſti ſunt Dathan & Abiron, principes populi, qui ſurrexerunt contra Moysen & Aaron in ſeditione Core, quando aduerſus dominum rebellauerunt, ¹¹ & aperiens terra os ſuũ deuorauit Core, morietibus plurimis, quando combuſſit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum eſt grande miraculum, ¹² vt Core pereũte filij illius nõ perirẽt. ¹³ Filij Simeõ per cognationes ſuas: Namuel, ab hoc familia Namuelitarum: Iamin, ab hoc familia Iaminitarum: Iachin, ab hoc familia Iachinitarũ: ¹⁴ Zare, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarũ. ¹⁵ Hæ ſunt familiæ de ſtirpe Simeõ, quarũ omnis numerus fuit viginti duo milia ducenti. ¹⁶ Filij Gad per cognationes ſuas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarũ. Haggi, ab hoc familia Haggitarũ: Suni, ab hoc familia Sunitarũ: ¹⁷ Ozni, ab hoc familia Oznitarum: Er, ab hoc familia Eritarum: ¹⁸ Arod, ab hoc familia Aroditarum: Arihel, ab hoc familia Arihelitarũ. ¹⁹ Iſtæ ſunt familiæ Gad, quarum omnis numerus fuit quadraginta milia quingẽti. ²⁰ Filij Iuda: Her & Onã, qui ambo mortui ſunt de terra Chanaan. ²¹ Fuerũtq; filij Iuda per cognationes ſuas: Sela, à quo familia Selaitarũ: Phares, à quo familia Phareſitarũ: Zare, à quo familia Zareitarum. ²² Porro filij Phares, Hezron, à quo familia Hezronitarũ: & Amul, à quo familia Amulitarum. ²³ Iſtę ſunt familię Iuda, quarũ omnis numerus fuit ſeptuaginta ſex milia quingẽti. ²⁴ Filij Iſachar per cognationes ſuas: Thola, à quo familia Tholaitarũ: Phua, à quo familia Phuaitarum: ²⁵ Iaſub, à quo familia Iaſubitarũ: Semrã, à quo familia Semranitarũ. ²⁶ Hæ ſunt cognationes Iſachar, quarũ numerus fuit ſexaginta quatuor milia trecẽti. ²⁷ Filij Zabulon per cognationes ſuas: Sared, à quo familia Sareditarum: Helon à quo familia Helonitarum: Ialeel, à quo familia Ialeelitarũ. ²⁸ Hæ ſunt cognationes Zabulõ, quarum numerus fuit ſexaginta milia quingẽti. ²⁹ Filij Ioseph per cognationes ſuas: Manasse & Ephraim. ³⁰ De Manasse ortus eſt Machir, à quo familia Machiritarũ. ³¹ Machir genuit Galaad, à quo familia Galaaditarũ. ³² Galaad habuit filios: Iezer, à quo familia Iezeritarũ: & Helech, à quo familia Helechitarũ: ³³ & Afriel, à quo familia Afrielitarũ: & Sechẽ, à quo familia Sechenitarũ: ³⁴ & Semida, à quo familia Semidaitarum: ³⁵ Hephher, à quo familia Hephheritarum. ³⁶ Fuit autẽ Hephher pater Salphaad, qui filios non habebat, ſed tantũ filias: quarum iſta ſunt nomina: ³⁷ Maala, & Noa, & Eglã, & Melcha, & Therſa. ³⁸ Hæ ſunt familiæ Manasse, & numerus earum quinquaginta duo milia ſeptingẽti. ³⁹ Filij autẽ Ephraim per cognationes ſuas fuerunt hi: Suthala, à quo familia Suthalaitarum: Becher, à quo familia Becheritarum: ⁴⁰ Tehen, à quo familia Tehenitarũ. ⁴¹ Porro filius Suthala fuit Eran, à quo familia Eranitarum.

a. Poſt hæc numeratur ruſum populus, numerantur & Leuitæ: vt interfectis primis carnalibus nouus populus dei cenſeatur, vt cœleſtem hereditatem percipiat. Porro quod ſexcenta milia egreſſa de Aegypto numeratur, & ex ipſis duo tantum terrã repromiſſionis ingreſſi: ſic & in Euangelio ſcriptũ eſt: Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Beda ibidem.

b. Poſtquam indicat po-pulũ extra terminũ a deo conſtitutum veniſſe, iterũ nunc in militia idoneorũ numerum inquit. Cum enim patres ante recẽti oc-cubuſſent, filij ipſorum ad calculum vocantur. Atque hoc ſanẽ illud eſt, quod Dauid dominũ dixiſſe inquit: Si ingreditur in requiem meam: & quæ deinceps ſequuntur. Quorũ liberi utique formam ferebant fidelis populi, qui finem legis Chriſtum recepit. Procop. ibidem.

³⁷ Hæ sunt cognationes filiorum Ephraim, quorum numerus fuit triginta duo milia quingenti. Isti sunt filij Ioseph per familias suas. ³⁸ Filij Benjamin in cognationibus suis: Bæla, à quo familia Bælaitarum: Azbel, à quo familia Azbelitarum: Achiram, à quo familia Achiramitarum: ³⁹ Supham, à quo familia Suphamitarū: Vpham, à quo familia Vphamitarum. ⁴⁰ Filij Bæla: Hered & Noeman. De Hered, familia Hereditarum: De Noeman, familia Noemanitarum. ⁴¹ Hi sunt filij Benjamin per cognationes suas, quorum numerus fuit quadraginta quinque milia sexcenti. ⁴² Filij Dan per cognationes suas: Suham, à quo familia Suhamitarum. Hæ sunt cognationes Dan per familias suas. ⁴³ Omnes fuere Suhamitæ, quorū numerus erat sexaginta quatuor milia quadringenti. ⁴⁴ Filij Aser per cognationes suas: Iamna, à quo familia Iamnaitarū: Iessui, à quo familia Iessuitarum: Brie, à quo familia Brieitarum. ⁴⁵ Filij Brie: Heber, à quo familia Heberitarum: & Melchiel, à quo familia Melchielitarum. ⁴⁶ Nomē autem filiæ Aser, fuit Sara. ⁴⁷ Hæ cognationes filiorum Aser, & numerus eorum quinquaginta tria milia quadringenti. ⁴⁸ Filij Nephthalim per cognationes suas: Iessiel, à quo familia Iessielitarum: Guni, à quo familia Gunitarum. ⁴⁹ Ieser, à quo familia Ieseritarum: Sellem, à quo familia Sellemitarū. ⁵⁰ Hæ sunt cognationes filiorū Nephthalim per familias suas, quorum numerus quadraginta quinque milia quadringenti. ⁵¹ Ista est summa filiorum Israel, qui recensiti sunt, sexcenta milia & mille septingenti triginta. ⁵² Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ⁵³ Istis diuidetur terra iuxta numerum vocabulorum in possessiones suas. ⁵⁴ Pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem, singulis sicut nunc recensiti sunt tradetur possessio. ⁵⁵ ita duntaxat, ut fors terram tribubus diuidat & familiis. ⁵⁶ Quicquid sorte contigerit, hoc vel plures accipiant vel pauciores. ⁵⁷ Hic quoque est numerus filiorū Leui per familias suas: Gerson, à quo familia Gersonitarum: Caath, à quo familia Caathitarū: Merari, à quo familia Meraritarum. ⁵⁸ Hæ sunt familiæ Leui: Familia Lobni, familia Hebroni, familia Mooli, familia Musi, familia Core. At verò Caath genuit Amram, ⁵⁹ qui habuit uxorem Iochabed filiam Leui, quæ nata est ei in Ægypto. Hæc genuit viro suo Amrā filios Aaron & Moysen, & Mariā sororē eorū. ⁶⁰ De Aarō orti sunt Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar, ⁶¹ quorum Nadab & Abiu mortui sunt cū obtulissent ignē alienum coram domino. ⁶² Fueruntque omnes qui numerati sunt, viginti tria milia generis masculini ab vno mense & supra, qui nō sunt recensiti inter filios Israel, nec eis cum cæteris data possessio est. ⁶³ Hic est numerus filiorum Israel, qui descripti sunt à Moysse & Eleazaro sacerdote in Campesribus Moab supra Iordanem cōtra Iericho: ⁶⁴ inter quos nullus fuit eorum qui antè numerati sunt à Moysse & Aaron in deserto Sinai. ⁶⁵ Prædixerat enim dominus quod omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Caleb filius Iephone, & Iosue filius Nun.

c. Quod autem duo tātum ingrediuntur, ostendit ex utroque populo cōlestem vitam adipisci, vel propter duas vitas, actionis & contemplationis. Beda ibidem.

Filiæ Salphaad patri succedunt in hereditatem, ostensaque Moysi terra promissionis, Iosue illi sufficitur.

X X V I I.

a. Quinque filiæ Salphaad de iudicio hereditatē accipiunt inter fratres suos: quia nec legis plebs ab euāgelij possessione excluditur. Beda ibidem.

Accesserūt ¹ autē ^a filiæ Salphaad, filij Hephher, filij Galaad, filij Machir, filij Manasse, qui fuit filius Ioseph: quarū sunt nomina, Maala, & Noa, & Egla, & Melcha, & Thersa: ² steteruntque corā Moysse & Eleazaro sacerdote, & cunctis principibus populi ad ostium tabernaculi fœderis: atque dixerunt: ³ Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditione quæ [†] concitata est contra dominum sub Core, sed in peccato suo mortuus est. Hic non habuit mares filios. ⁴ Cur tollitur nomē illius de familia sua, quia non habet filium? Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri. ⁵ Retulitque Moyses ^b causam earum ad iudicium domini. ⁶ Qui dixit ad eum: Iustam ⁷ rem postulant filiæ Salphaad. Da eis possessionem inter cognatos patris sui, & ei in hereditatem succedant. ⁸ Ad filios autem Israel loquēris hæc: Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hereditas: ⁹ si filiā non habuerit, habebit successores fratres suos. ¹⁰ Quod si & fratres nō fuerint, dabitur hereditatē fratribus patris eius. ¹¹ Sin autē nec patruos

† Exod. 6. c

† Sup. 3. a
Leuiti. 10. a
1. Para. 24. d

† 1. Cor. 10. a

† Sup. 14. d

† Sup. 26. d
Infra. 36. a
Ios. 17. a

† Sup. 16. e

patruos habuerit, dabitur hereditas iis qui ei proximi sunt. Erítq; hoc filiis Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit dominus Moyfi. Dixit quoq; dominus ad Moysen:†^b Ascende in montem istum Abarim, & contemplare inde terram quam daturus sum filiis Israel.¹³ Cumq; videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron:†¹⁴ quia offendistis me in deserto Zin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea super aquas. Hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Zin.¹⁵ Cui respondit Moyses:†¹⁶ Prouideat dominus deus spirituum omnis carnis hominem qui sit super multitudinem hanc:†¹⁷ & possit exire & intrare ante eos, & educere eos vel introducere, ne sit populus domini sicut oves absq; pastore.¹⁸ Dixitque dominus ad eum:† Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus dei, & pone manum tuam super eum.¹⁹ Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine:†²⁰ & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ: vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israel.²¹ Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat dominum. Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipse & omnes filij Israel cum eo, & cætera multitudo.²² Fecit Moyses vt præceperat dominus. Cumq; tulisset Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi,²³ & impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit quæ mandauerat dominus.

b. Eā causam mortis Moysi dicit dominus, quā etiam fratris eius Aarō, quod scilicet ambo dubitauerūt ad aquam contradictionis, id est, quia dubitauerunt de dono ei quod posset aqua de petra profluere. Aug. quæst. 33. super Num.

Oblationes quibus suis solennitatibus offerendæ.

XXVIIII.

Matth. 12. a

Dixit quoq; dominus ad Moysen:†² Præcipe filiis Israel, & dices ad eos: Oblationem meam & panes, & incensum odoris suauissimi offerte per tempora sua.³ Hæc sunt sacrificia quæ offerre debetis. Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempiternum,†⁴ vnum offeretis mane, & alterum ad vespertinum:†⁵ decimam partem ephi simila, quæ conspersa sit oleo purissimo, & habeat quartam partem hin.⁶ Holocaustum iuge est quod obtulistis in monte Sinai in odorem suauissimum incensi domini.⁷ Et libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in sanctuario domini.⁸ Alterumq; agnum similiter offeretis ad vespertinum iuxta omnem ritum sacrificij matutini, & libamento-
rum eius, oblationem suauissimi odoris domino.⁹†¹⁰ Die autem sabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas simila oleo conspersæ in sacrificio, & liba¹⁰ quæ rite funduntur per singula sabbata in holocaustum sempiternum.¹¹ In Kalendis autem, id est, in mensium exordiis, offeretis holocaustum domino: vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos septem immaculatos,¹² & tres decimas simila oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos, & duas decimas simila oleo conspersæ per singulos arietes,¹³ & decimam decimæ simila ex oleo in sacrificio per agnos singulos.†¹⁴ Holocaustum suauissimi odoris atq; incensi est domino.¹⁵ Libamenta autem vini quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: Media pars hin per singulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum. Hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt.¹⁶ Hircus quoq; offeretur domino pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis.†¹⁷†¹⁸ Mense autem primo, quartadecima die mensis, Phase domini erit,¹⁹ & quintadecima die solennitas. Septem diebus vescetur azymis,²⁰ quarum dies prima venerabilis & sancta erit. Omne opus seruile non facietis in ea.²¹ Offeretisque incensum holocaustum domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos septem,²² & sacrificia singulorum ex simila quæ conspersa sit oleo, tres decimas per singulos vitulos, & duas decimas per arietem,²³ & decimam decimæ per agnos singulos, id est, per septem agnos,²⁴ & hircum pro peccato vnum, vt expietur pro vobis:†²⁵ præter holocaustum matutinum, quod semper offeretis.²⁶†²⁷ Ita facietis per singulos dies septem dierum, in fomitem ignis, & in odorem suauissimum domino, qui surget de holocausto & de libationibus singulorum.²⁸ Dies quoq; septimus celeberrimus & sanctus erit vobis. Omne opus seruile non facietis in eo.²⁹†³⁰ Dies etiam primitiuorum quando offeretis nouas fruges domino expletis hebdomadibus, venerabilis & sancta erit. Omne opus seruile cum festum.

a. Iuge sacrificium in memoria diuinæ beatitudinis perpetuæ.

b. Sabbatum in memoriam creationis.

c. Neomenia, in memoria lunæ à deo creatæ.

d. Pascha, primum festum solenne.

e. Pêtecoste, se-

nō facietis in ea.²⁷ Offeretisq; holocaustū in odorem suauissimum domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem,²⁸ atq; in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, per arietes duos,²⁹ per agnos decimam decimæ, qui simul sunt agni septem,³⁰ hircum quoque qui mactatur pro expiatione,³¹ præter holocaustum sempiternū, & liba eius. Immaculata offeretis omnia cum libationibus suis.

Mensis septimi solennitates, & earum oblationes.

X X I X.

a. Festū tubarū,

prima die Septembris, tertium festum solenne.
b. Hic clangor fiebat cornu arietino, propter arietem hærentem cornibus ad vepres in liberatione Isaac.

Ensis^a etiam septimi prima dies venerabilis & sancta erit vobis. Omne opus seruile non facietis in ea, quia dies clangoris est & tubarum.² Offeretisq; holocaustum in odorem suauissimum domino, vitulum de armento vnum, & arietem vnum, & agnos anniculos immaculatos septem,

& in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem,⁴ vnam decimam per agnum, qui simul sunt agni septē,⁵ & hircum pro peccato, qui offertur in expiationem populi,⁶ præter holocaustum Kalendarum cum sacrificiis suis, & holocaustū sempiternum cum libationibus solitis. Hisdem ceremoniis offeretis in odore suauissimum incensum domino. †⁷ Decima quo-

c. Pericinium & alias abstinentias quæ corpori minime blandiuntur.

que dies mensis huius septimi erit vobis sancta atq; venerabilis, & affligetis animas vestras. Omne opus seruile non facietis in ea.⁸ Offeretisq; holocaustum domino in odorem suauissimum, vitulū de armento vnum, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septē:⁹ & in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos: duas decimas per arietem,¹⁰ decimam decimæ per agnos singulos: qui sunt simul agni septem:¹¹ & hircum pro peccato, absq; his quæ offerri pro delicto solent in expiationem, & holocaustum sempiternum, in sacrificio & libaminibus eorum.¹²

d. Festū tabernaculorum.

Quintadecima verò die mensis septimi, quæ vobis sancta erit atq; venerabilis, omne opus seruile nō facietis in ea: sed celebrabitis solennitatem domino septem diebus.¹³ Offeretisq; holocaustū in odorem suauissimum domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim:¹⁴ & in libamentis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per vitulos singulos: qui sunt simul vituli tredecim: & duas decimas arieti vno, id est, simul arietibus duobus,¹⁵ & decimam decimæ agnis singulis: qui sunt simul agni quatuordecim:¹⁶ & hircum pro peccato absq; holocausto sempiterno, & sacrificio & libamine eius.¹⁷ In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculos quatuordecim,¹⁸ sacrificiâque & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:¹⁹ & hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificiôque & libamine eius.²⁰ Die tertio offeretis vitulos vndecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim,²¹ sacrificiâq; & libamina singulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:²² & hircū pro peccato, absq; holocausto sempiterno sacrificiôq; & libamine eius.²³ Die quarto offeretis vitulos decē, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim,²⁴ sacrificiâq; & libamina singulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:²⁵ & hircū pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificiôq; eius & libamine.²⁶ Die quinto offeretis vitulos nouē, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim,²⁷ sacrificiâq; & libamina singulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:²⁸ & hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificiôq; eius & libamine.²⁹ Die sexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim,³⁰ sacrificiâq; & libamina singulorū per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:³¹ & hircū pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificiôque eius & libamine.³² Die septimo offeretis vitulos septē, & arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim,³³ sacrificiâq; & libamina singulorum per vitulos & arietes & agnos rite celebrabitis:³⁴ & hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrificiôq; eius & libamine.³⁵ Die octauo qui est celeberrimus, omne opus seruile non facietis,³⁶ offerentes holocaustum in odorem

† Leuit. 16. § 23. c.

odorem suauissimum domino, vitulum vnum, arietem vnum, agnos anniculos im-
maculatos septem, ¹⁷ sacrificiaq; & libamina singulorum per vitulos & arietes & a-
gnos rite celebrabitis: ¹⁸ & hircum pro peccato, absq; holocausto sempiterno, sacrifi-
cioque eius & libamine. ¹⁹ Hæc offeretis domino in solēnitatibus vestris, præter vo-
ta & oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, & in hostiis paci-
ficis.

Vota & iuramenta quando & quomodo reddenda.

XXX.

A Arrauitq; Moyses filiis Israel omnia quæ ei dominus imperarat, ² & lo-
cutus est ad principes tribuum filiorum Israel. Iste est sermo quem præ-
cepit dominus. ³ Si quis virorum votum dño vouerit, aut se constrin-
xerit iuramento, non faciet irritum verbum suū: sed omne quod pro-
misit, implebit. ⁴ Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iura-

† 33. q. 5. cap.
Manifestū.
& c. Noliit

mento, quæ est in domo patris sui, & in etate adhuc puellari, si cognouerit pater vo-
tū quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea
B erit. Quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit. ⁶ Sin autem statim vt audie-
rit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur
sponsioni, eo quod contradixerit pater. ⁷ Si maritum habuerit, & vouerit aliquid, &
semel de ore eius verbum egrediens animam eius obligauerit iuramento, ⁸ quo die
audierit vir, & non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcunque promiserat.

⁹ Sin autem audiens statim contradixerit, & irritas fecerit pollicitationes eius, verbā-
C que quibus obstrinxerat animam suam, propitius erit ei dominus. ¹⁰ Vidua & repu-
diata quicquid vouerint, reddent. ¹¹ Vxor in domo viri, cum se voto constrinxerit &
iuramento, ¹² si audierit vir & tacuerit, nec contradixerit sponsioni, reddet quodcun-
que promiserat. ¹³ Sin autē extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea,
quia maritus contradixit, & dominus ei propitius erit. ¹⁴ Si vouerit & iuramento se
constrinxerit, vt per ieiunium, vel ceterarum rerum abstinentiā affligat animā suam,
D in arbitrio viri erit siue faciat siue non faciat. ¹⁵ Quod si audies vir tacuerit, & in alte-
ram diem distulerit sententiā, quicquid vouerit atq; promiserat, reddet, quia statim
vt audiuit, tacuit. ¹⁶ Sin autem contradixerit postquam rescivit, portabit ipse iniqui-
tatē eius. ¹⁷ Istæ sunt leges quas constituit dominus Moyse inter virum & vxorem, in-
ter patrem & filiam quæ in puellari adhuc etate est, vel quæ manet in parentis domo.

*Cæsis Madianitis virgines reseruantur, ac substantia ex aequo distribuitur, deoque gra-
tia aguntur.*

XXXI.

A Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Vlciscere prius filios Israel de
Madianitis, & sic colligēis ad populum tuum. ³ Statimq; Moyses, Armate,
inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem domini expetere de
Madianitis. ⁴ Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel, qui mittantur ad bel-
lum. ⁵ Dederuntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim milia expedito-
rum ad pugnam, ⁶ quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis: vasaque
sancta & tubas ad clangendum tradidit ei. ⁷ Cūque pugnassent contra Madianitas
atq; vicissent, omnes mares occiderunt, ⁸ & Reges eorum Eui, & Ræcem, & Sur, &
B Hur, & Ræbe, quinque principes gentis. ⁹ Balaam quoque filium Beor interfecerunt
gladio, ¹⁰ ceperuntque mulieres eorum & paruulos, omniāque pecora, & cunctam
supellectilem. Quicquid habere poterant, depopulati sunt, ¹¹ tam vrbes quàm vicu-
los: & castella flamma consumpsit. ¹² Et tulerunt prædam, & vniuersa quæ ceperat tam
ex hominibus quàm ex iumentis: ¹³ & adduxerunt ad Moysen & Eleazarum sacerdo-
tem, & ad omnem multitudinem filiorum Israel. Reliqua autem vtensilia portaue-
runt ad castra in campestribus Moab, iuxta Iordanem contra Iericho. ¹⁴ Egressi sunt
autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes Synagogæ in oëcursum eo-
rum extra castra. ¹⁵ Iratusq; Moyses principibus exercitus, Tribunis, & Centurioni-

† 10. 4. r.
Sup. 25. d

† 10. 13. c

a. Votū virorū.

Non hoc ad omne iuratio-
nem pertinet, sed ad eam,
vbi quisq; de anima sua vo-
uerit alicuius vtiq; rei ab-
stinētiā qua ei licebat vti
per legē, sed per votū sibi
ipse efficit nō licere. Aug.
q. super Num. lib. 4. ca. 56.

b. Mulieris nu-
bilis votum.

c. Mulieris nu-
ptæ votum.

d. Viduæ & repu-
diatæ votum.

a. Quomodo occisus est Ba-
laam, cum ex cap. 24. dicatur
reuerfus in locū suū? Locus
autē eius erat Mesopota-
mia. Dicendū est vel quod
redierat ad Balac, vel quod
cōduxerat aliquem locum
in Moab tanquā peregrinū,
ad quē fertur rediisse, vbi
fuerit occisus. Aug. quæst.
61. super Numer.

b. Hoc enim fecerunt filii Israel secundum verbum Balaam, ut recedere facerent & despiciere verbum domini propter Phogor. Hoc consilium malignum, ut ad illecebram fœminæ supponerentur, per quas non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter in adorando idolo fornicarentur. Quando hoc consilium dedit Balaam, scriptura non dicit & tamen apparet factum esse, cum hic commemoratur. Aug. quæst. 62. ibidem.

bus qui venerant de bello, ait: Cur fœminas reseruastis? [†]¹⁶ Nónne istæ sunt quæ de-
ceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & prauaricari fecerunt vos in domi-
nũ super peccato Phogor, unde & percussus est populus? [†]¹⁷ Ergo cunctos interficite.
Quicquid est generis masculini, etiam in paruulis, & mulieres quæ nouerunt viros in
coitu, iugulate: ¹⁸ puellas autẽ & omnes fœminas virgines reseruare vobis, ¹⁹ & mane-
te extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustra-
bitur die tertio & septimo. ²⁰ Et de omni praeda, siue vestimentũ fuerit, siue vas, & ali-
quid in utensilia preparatũ, de caprarum pellibus, & pilis & ligno, expiabitur. ²¹ Elea-
zar quoque sacerdos ad viros exercitus qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est prę-
ceptum legis, quod [†]mandauit deus Moyse. ²² Aurum, & argẽtum, & æs, & ferrum, &
plumbum, & stannũ, ²³ & omne quod potest transire per flammam, igne purgabitur.
quicquid autem igne non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur, ²⁴ & laua-
bitis vestimenta vestra die septimo, & purificati postea castra intrabitis. ²⁵ Dixit quo-
que dñs ad Moysen: ²⁶ Tollite summam eorũ quæ capta sunt ab homine vsq; ad pe-
cus, tu & Eleazar sacerdos, & omnes principes vulgi: ²⁷ diuidesq; ex æquo prædã in-
ter eos qui pugnaverunt, & egressi sunt ad bellũ, & inter omnẽ reliquam multitudi-
nem: ²⁸ & separabis partem dño ab iis qui pugnaverunt, & fuerunt in bello, vnã ani-
mam de quingentis, tam ex hominibus quàm ex bobus & asinis & ouibus: ²⁹ & dabis
eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ dñi sunt. ³⁰ Ex media quoq; parte filiorum Is-
rael accipies quinquagesimum caput hominum, & boum, & asinorum, & ouium, cũ-
ctorũq; animantium, & dabis ea Leuitis qui excubant in custodiis tabernaculi dñi.
³¹ Feceruntq; Moyses & Eleazar sicut præceperat dñs. ³² Fuit autem præda quam ex-
ercitus ceperat, ouium sexcenta septuaginta quinq; milia, ³³ boũ septuagintaduo mi-
lia, ³⁴ asinorum sexaginta milia & mille: ³⁵ animæ hominum sexus fœminei, quæ non
cognouerant viros, trigintaduo milia. ³⁶ Datãq; est media pars iis qui in prælio fue-
rant, ouium trecenta trigintaseptem milia quingentæ: ³⁷ è quibus in partem dñi sup-
putatæ sunt oues sexcentæ septuagintaquinq; ³⁸ & de bobus trigintafex milibus, bo-
ues septuaginta & duo: ³⁹ de asinis triginta milibus quingentis, asini sexaginta vnus.
⁴⁰ De animabus hominũ sedecim milibus, cesserunt in partem dñi triginta duæ ani-
mæ. ⁴¹ Tradiditq; Moyses numerum primitiarum dñi Eleazaro sacerdoti, sicuti fue-
rat ei imperatum, ⁴² ex media parte filiorum Israel, quam separauerat iis qui in prælio
fuerant. ⁴³ De media verò parte quæ contigerat reliquæ multitudini, id est, de ouibus
trecentis trigintaseptẽ milibus quingentis, ⁴⁴ & de bobus trigintafex milibus, ⁴⁵ & de
asinis triginta milibus quingentis, ⁴⁶ & de hominib; sedecim milibus, ⁴⁷ tulit Moyses
quinquagesimum caput, & dedit Leuitis qui excubabant in tabernaculo domini, si-
cut præceperat dñs. ⁴⁸ Cũq; accessissent principes exercitus ad Moysen, & Tribuni,
Centurionesq;, ⁴⁹ dixerunt: Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum quos
habuimus sub manu nostra, & ne vnus quidem defuit. ⁵⁰ Ob hanc causam offerimus
in donariis domini singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides, &
armillas, annulos, & dextralia, ac murenulas, ut deprecemur pro nobis dominum.
⁵¹ Susceperuntq; Moyses & Eleazar sacerdos omne aurum in diuersis speciebus
⁵² pondo sedecim milia septingentos quinquaginta siclos, à Tribunis & Centurio-
nibus. ⁵³ Vnusquisq; enim quod in præda rapuerat, suum erat, ⁵⁴ & susceptum intule-
runt in tabernaculum testimonij, in monumentum filiorum Israel coram domino.

*Filiis Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manassæ portio datur trans Iordanem, modò fra-
tres suos in terram promissionis conducant.*

XXXII.

a. Filij Ruben & Gad & di-
midia tribus Manassæ iu-
menta innumera habentes
circa Iordanem possessio-
nem volunt, & in terra re-
promissionis hereditatem
habere nolunt: figurantes
quod multos mundi impli-
camenta occupant, ac per
hoc habitationem cœlestis
patriæ non requirunt, Be-
da ibidem.

Ilij [†]^a autem Ruben & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iu-
mentis infinita substantia. Cũque vidissent Iazer & Galaad aptas ani-
malibus alendis terras, ² venerunt ad Moysen & Eleazarum sacerdotem,
& principes multitudinis, atque dixerunt: ³ Ataroth, & Dibon, &
Iazer, & Nemra, Hesebon, & Eleale, & Saban, & Nebo, & Beon, ⁴ terra quam per-
cussit

†Sup. 5. d

†Iudi. 21. d

†Leui. 6. d
11. c

†Ios. 4. f

cussit dominus in cōspectu filiorum Israel, regionis vberimae est ad pastum animalium, & nos serui tui habemus iumenta plurima, precamurque si inuenimus gratiā coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos trāsire Iordanem.⁶ Quibus respōdit Moyses: Nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis?⁷ Cur subuertitis mentes filiorum Israel, ne transire audeant in locum quē eis daturus est dominus?⁸ Nōne ita egerūt patres vestri, quādo misi de Cades Barne ad explorandum terram?⁹ cūque venissent vsq; ad vallē botri lustrata omni regione, subuerterunt cor filiorum Israel, vt nō intrarēt fines, quos eis dominus dedit:¹⁰ qui iratus iurauit dicens:¹¹ Si videbunt homines isti qui ascenderunt ex Aegypto a viginti annis & supra, terram quam sub iuramento pollicitus sum Abraam Isaac & Iacob, & noluerunt sequi me, prāter Caleph filium Iephone Cenezæum, & Iosue filium Nun. Isti impleuerunt volūtatem meam.¹² Iratūque dominus aduersum Israel circumduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur vniuersa generatio quæ fecerat malum in cōspectu eius.¹⁴ Et ecce inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa & alumni hominum peccatorum, vt augeretis furorē domini cōtra Israel.¹⁵ Quod si nolueritis sequi eum, in solitudine populū derelinquet, & vos causa eritis necis omnium.¹⁶ At illi propē accedentes dixerunt: Caulas ouium fabricabimus, & stabula iumentorū, paruulis quoque nostris vrbes munitas:¹⁷ nos autem ipsi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua. Paruuli nostri, & quicquid habere possumus erunt in vrbibus muratis propter habitatorum insidias.¹⁸ Nō reuertemur in domos nostras vsque dū possideāt filij Israel hæreditatem suam,¹⁹ nec quicquam queremus trans Iordanem, quia iam habemus possessionem nostrā in oriē tali eius plaga.²⁰ Quibus Moyses ait: Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram domino ad pugnam,²¹ & omni vir bellator armatus Iordanem trāseat, donec subuertat dominus inimicos suos,²² & subiiciatur ei omnis terra: tunc eritis inculpabiles apud deum & apud Israel, & obtinebitis regiones quas vultis coram domino.²³ Sin autē quod dicitis nō feceritis, nulli dubium est quin peccatis in deum: & scitote quoniā peccatum vestrum apprehendet vos.²⁴ Aedificate ergo vrbes paruulis vestris, & caulas & stabula ouibus ac iumentis: & quod polliciti estis, implete.²⁵ Dixeruntque filij Gad & Rubē ad Moysen: Serui tui sumus. faciemus quod iubet dominus noster.²⁶ Paruulos nostros & mulieres & pecora ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad:²⁷ nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellū, sicut tu domine loqueris.²⁸ Præcepit ergo Moyses Eleazar sacerdoti, & Iosue filio Nun, & principibus familiarū per tribus Israel,²⁹ & dixit ad eos: Si transierint filij Gad & filij Ruben vobiscum Iordanem omnes armati ad bellum coram domino, & vobis fuerit terra subiecta, date eis Galaad in possessionem.³⁰ Sin autem noluerint transire armati vobiscum in terram Chanaan, inter vos habitandi accipiāt loca.³¹ Responderuntque filij Gad, & filij Rubē: Sicut locutus est dominus seruis suis, ita faciemus. Ipsi armati pergemus coram domino in terram Chanaan, & possessionem iam suscepisse nos cōfitemur trans Iordanem.³² Dedit itaque Moyses filiis Gad & Ruben & dimidiæ tribui Manassæ filij Ioseph, Regnum Sehon Regis Amorrhæi, & regnum Og regis Basan, & terram eorum cum vrbibus suis per circuitū.³³ Igitur extruxerunt filij Gad Dibon, & Ataroth, & Aroer,³⁴ & Roth, & Sophan, & Iazer, Iegbaa,³⁵ & Bethnemra, & Betharā, vrbes munitas, & caulas pecoribus suis.³⁶ Filij vero Ruben ædificauerunt Hesebon, & Eleale, & Cariathaim,³⁷ & Nabo, & Balmeon versis nominibus, Sabama quoque, imponentes vocabula vrbibus quas extruxerant.³⁸ Porro filij Machir filij Manassæ perrexerunt in Galaad, & vastauerunt eam interfecto Amorrhæo habitatore eius.³⁹ Dedit ergo Moyses terram Galaad Machir filio Manassæ, qui habitauit in ea.⁴⁰ Iair autem filius Manassæ abiit & occupauit vicos eius, quos appellauit Auothiair, id est, villas Iair.⁴¹ Nobe quoque perrexit & apprehendit Canath cum viculis suis, vocauitque eam ex nomine suo Nobe.

† Sup. 13. c.
& 24. c.

† Ios. 1. f.

† Ios. 4. c.

† Ios. 13. b.
22. a.
Deut. 3. b.

† Gen. 10. d.
Ios. 22. a.

b. Hoc est, non videbunt, sicut in plurimis aliis sacrae scripturae locis.

c. In hac regione montes sunt trans Iordanem, qui a Libano sumentes initium per duo regna quōdam Basan & Amorrhæi extenduntur, in quibus Absalom paternæ pietatis immemor, contra eum castrametatus est: sed non multo post fugiens, capillis ramo affixis ultionem diuinam sensit.

d. Galaad interpretatur colli testimonij, quod dictus sit a federe quo iurauerunt Iacob & Labā, vt patet Gen. 32. vt esset tumulus testimonij inter eos iniuncti iuramenti.

Mansionibus Israelis per varia loca recensitis, Chanaanai à domino iubentur occidi.

XXXIII.

Æ sunt mansiones filiorum Israel qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu Moyſi & Aaron, ² quas descripsit Moyſes iuxta caſtrorum loca quæ domini iuſſione mutabant. †¹ Profecti igitur de Rameſſe menſe primo, quintadecima die menſis primi, fecerunt altera die Phaſe filij Israel in manu excelsa, vidētibus cunctis Ægyptiis: ⁴ & ſepelientibus primogenitos quos percufferat dominus, (Nam & in diis eorum exercuerat ultionem) ⁵ Caſtrametati ſunt in Soccoth: †⁶ Et de Soccoth venerunt in Etham, quæ eſt in extremis finibus ſolitudinis. ⁷ Inde egreſſi venerunt contra Phi-hairoth, quæ reſpicit Beel-ſephon: & caſtrametati ſunt ante Magdalum. ⁸ Profectiſq; de Phi-hairoth tranſierunt per medium mare in ſolitudinem: & ambulantes tribus diebus per deſertum Etham, caſtrametati ſunt in Marah. ⁹ Profectiſq; de Marah, ^b venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmarum ſeptuaginta: ibiq; caſtrametati ſunt. ¹⁰ Sed & inde egreſſi fixerunt tentoria ſuper mare Rubrum. ¹¹ Profectiſq; de mari Rubro, caſtrametati ſunt in deſerto Sin: ¹² vnde egreſſi venerunt in Daphca. ¹³ Profectiſq; de Daphca, caſtrametati ſunt in Alus: ¹⁴ egreſſiſq; de Alus, in Raphidim fixere tentoria: †vbi populo deſuit aqua ad bibendum. ¹⁵ Profectiſq; de Raphidim, caſtrametati ſunt in deſerto Sinai. ¹⁶ Sed & de ſolitudine Sinai egreſſi, venerunt ad ſepulchra concupiſcentiæ: ¹⁷ profectiſq; de ſepulchris concupiſcentiæ, caſtrametati ſunt in Hazeroth: ¹⁸ & de Hazeroth venerunt in Rethma. ¹⁹ Profectiſq; de Rethma, caſtrametati ſunt in Remon-Phares: ²⁰ vnde egreſſi venerunt in Lebna. ²¹ De Lebna, caſtrametati ſunt in Reſſa: ²² egreſſiſq; de Reſſa, venerunt in Cehelatha. ²³ Vnde profecti caſtrametati ſunt in monte Sepher. ²⁴ egreſſi de monte Sepher, venerunt in Harada. ²⁵ Inde proficiſcentes, caſtrametati ſunt in Maceloth: profectiſq; de Maceloth, venerunt in Thahath. ²⁷ De Thahath caſtrametati ſunt in Thare: ²⁸ vnde egreſſi fixere tentoria in Methca. ²⁹ Et de Methca caſtrametati ſunt in Heſmona: ³⁰ profectiſq; de Heſmona, venerunt in Moſeroth. ³¹ Et de Moſeroth, caſtrametati ſunt in Bene-iaacan: ³² profectiſq; de Bene-iaacan, venerunt in mōtem Gadgad. ³³ Vnde profecti caſtrametati ſunt in Iatbatha: ³⁴ & de Iatbatha venerunt in Ebrona. ³⁵ Egreſſiſq; de Ebrona, caſtrametati ſunt in Aſion-gaber: ³⁶ inde profecti venerunt in deſertū Zin. Hæc eſt Cades. ³⁷ Egreſſiſq; de Cades, caſtrametati ſunt in monte Hor, in extremis finibus terræ Ædom. †³⁸ Aſcenditq; Aaron ſacerdos in montem Hor, iubente domino, & ibi mortuus eſt anno quadrageſimo egreſſionis filiorum Israel ex Ægypto, menſe quinto, primo die menſis, ³⁹ cum eſſet annorum cētum vigintitrium. ⁴⁰ Audiuitq; Chanaanæus Rex Arad, qui habitabat ad meridiem, in terram Chanaan veniſſe filios Israel. ⁴¹ Et profecti de mōte Hor, caſtrametati ſunt in Salmona, ⁴² vnde egreſſi venerunt in Phunon. ⁴³ Profectiſq; de Phunon, caſtrametati ſunt in Oboth: ⁴⁴ & de Oboth venerunt in Ie-abarim, quæ eſt in finibus Moabitarum. ⁴⁵ Profectiſq; de Ie-abarim, fixere tētoria in Dibon-gad: ⁴⁶ vnde egreſſi, caſtrametati ſunt in Elmon-deblathaim: ⁴⁷ egreſſiſq; de Elmon-deblathaim, venerunt ad montes Abarim cōtra Naboth: ⁴⁸ profectiſq; de montibus Abarim, tranſierunt ad campeſtria Moab ſuper Iordanem contra Iericho. ⁴⁹ Ibiq; caſtrametati ſunt de Beth-ſimoth vſq; ad Abel-fatim, in planioribus locis Moabitarum: ⁵⁰ vbi locutus eſt dñs ad Moyſen: ⁵¹ Præcipe filiis Israel, & dic ad eos: Quando trāſieritis Iordanem, intrantes terram Chanaan, ⁵² diſperdate cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, & ſtatuas comminuite, atq; omnia excelsa vaſtate, ⁵³ mundantes terram, & habitantes in ea. Ego enim dedi vobis illam in poſſeſſionem, ⁵⁴ quam diuidetis vobis ſorte. Pluribus dabitur latiorē, & paucioribus anguſtiorē. Singulis vt ſors ceciderit, ita tribuetur hereditas. Per tribus & familias poſſeſſio diuidetur. ⁵⁵ Si autem nolueritis interficere habitatores terræ, qui remanſerint, erunt vobis quaſi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduerſabuntur vobis in terra habitationis veſtræ: ⁵⁶ & quicquid illis cogitaueram facere, vobis faciam.

a. Plaga enim imminens eorum refrenauit audaciam, promptiſq; ad dimitendum eos fecit, ne funditus perirent omnes. Tam illuſtris ſanctorum victoria eſt: Si enim ſacris exercitationis fuerit, Deus ultionum, inquit Dauid, deus ultionum in re ſua ac libertate uſus eſt. Procop. ibidem.

b. Hæc mansiones cum ſuis interpretationibus per amplius deſcribit B. Hier. ad Fabiolam de quadraginta duabus mansionibus, to. 3. & venerabilis Beda in hoc.

c. In hac 14. mansionē conſtitit lepra Maria.

d. In hac 33. mansionē mortua eſt Maria.

e. In hac 34. mansionē mortuus eſt Aaron.

†Exod. 12. f

†Exod. 13. g

†Exod. 15. d

†Exod. 17. a

†Exod. 19. a

Deute. 10. b

†Sup. 10. a

Deut. 11. g

Sup. 21. c

Sup. 21. c

Deut. 7. a

Iudic. 2. a

Sup. 26. f

- A** Locutusque est dominus ad Moysen, dicens: ² Præcipe filiis Israel, & dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram Chanaan, & in possessionem vobis forte ceciderit, his finibus terminabitur: ³ Pars meridiana incipiet à solitudine Zin quæ est iuxta Aedom, & habebit terminos contra orientem mare salissimum: ⁴ qui circuibunt australem plagam per ascensum scorpionis, ita ut transeant in Senna, & perueniant ad meridiem usque ad Cades Barne: unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, & tendent usque Asemona. ⁵ Ibitque per gyrum terminus ab Asemona usque ad torrentem Aegypti, & magni maris littore finietur. ⁶ Plaga autem occidentalis à mari magno incipiet, & ipso fine claudetur. ⁷ Porro ad septentrionalem plagam, à mari magno termini incipient, peruenientes usque ad montem altissimum, ⁸ à quo venient in Emath, usque ad terminos Sedada: ⁹ ibuntque confinia usque ad Zephrona, & villam Enan. Hi erunt termini in parte aquilonis. ¹⁰ Inde metabuntur fines contra orientalem plagam de villa Enan usque Sephama, ¹¹ & de Sephama descendent termini in Reblata contra fontem Daphnim. Inde peruenient contra orientem ^a ad mare Cenereth, ¹² & tendent usque Iordanem, & ad ultimū salissimum claudentur mari. Hanc habebitis terram per fines suos in circuitu. ¹³ Præcipitque Moyses filiis Israel, dicens: Hæc erit terra quā possidebitis sorte, & quam iussit dominus dari nouem tribubus, & dimidiæ tribui. ¹⁴ Tribus enim filiorum Ruben per familias suas, & tribus filiorum Gad iuxta cognationum numerum, media quoque tribus Manassæ, ¹⁵ id est, duæ semis tribus acceperunt ^b partem suam trans Iordanem contra Iericho, ad orientalem plagam. ¹⁶ Et ait dominus ad Moysen: ¹⁷ Hæc sunt nomina virorum qui terrā diuident vobis: Eleazar sacerdos & Iosue filius Nun, ¹⁸ & singuli principes de tribubus singulis, ¹⁹ quorum ista sunt vocabula: De tribu Iuda, Caleph filius Iephone. ²⁰ De tribu Simeon, Samuel filius Amihud. ²¹ De tribu Benjamin, Elidad filius Chafelon. ²² De tribu filiorum Dan, Bocci filius Iogli. ²³ Filiorum Ioseph, de tribu Manassæ, Hanniel filius Ephod. ²⁴ De tribu Ephraim, Camuel filius Sephtan. ²⁵ De tribu Zabulon, Elizaphan filius Pharnach. ²⁶ De tribu Issachar, Dux Phaltiel, filius Ozan. ²⁷ De tribu Azer, Abiud filius Salomi. ²⁸ De tribu Nephtalim, Phedael filius Amihud. ²⁹ Hi sunt quibus præceperat dominus ut diuiderent filiis Israel terram Chanaan.

Assignantur vrbes & suburbana Leuitis, & asyla refugij homicidis, lege homicidij constituta.

XXXV.

- A** Acc quoque locutus est dominus ad Moysen in campeſtribus Moab supra Iordanem contra Iericho: ¹ Præcipe filiis Israel, ut dent Leuitis de possessionibus suis vrbes ad habitandū, & suburbana earum per circuitum, ut ipsi in oppidis maneant, & suburbana sint pecoribus ac iumentis, ² quæ à muris ciuitatum forinsecus per circuitum mille passuum spatio tendentur. ³ Contra orientem duo milia erunt cubiti, & contra meridem similiter erunt duo milia. Ad mare quoque quod respicit occidentem, eadem mensura erit: & septentrionalis plaga æquali termino finietur. Eruntque vrbes in medio, & foris suburbana. ⁴ De ipsis autem oppidis quæ Leuitis dabitur, sex erunt in fugitiuorum auxilia separata, ut fugiat ad ea qui fuderit sanguinem, & exceptis his aliæ quadraginta duo oppida, ⁵ id est simul quadraginta octo cum suburbanis suis. ⁶ Ipsæque vrbes quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab iis qui plus habent, plures auferentur: & qui minus, pauciores. Singuli iuxta mensuram hereditatis suæ dabunt oppida Leuitis. ⁷ Ait dominus ad Moysen: ⁸ Loquere filiis Israel, & dices ad eos: ⁹ Quando transgressi fueritis Iordanem in terram Chanaan, ¹⁰ decernite quæ vrbes esse debeant in præsidia fugitiuorum qui nolentes sanguinem fuderint: ¹¹ in quibus cum fuerit profugus, cognatus occisi eum occidere non poterit, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius iudicetur. ¹² De ipsis autem

a. Ad locū Genezareth in Euangelio toties frequentatum: qui & mare Galilee, & pluribus aliis nominibus insignitur.

b. Hæc dicta est Trachonitis regio, in qua Philippus frater Herodis erat tetrarcha, de quo Luc. 3. In hac est ciuitas Gerasa quæ & Gadara, vel Gergesa: in qua hominem à demonum legione Christus liberauit, præcipitans porcos in lacum, ut March. 8. & Mar. 5. & Luc. 8.

a. Sanctis sufficientem possessionem concedit, non fortitione, verum dedicatione, ne inopia valde prematur, ne ve copia emollescerent. Habentes, inquit, victum & amicum, iis erimus contenti. Ad dei enim cultum non agrorum eos consecrauit. Quare Paulus inquit questum magnum esse pietatem cum frugalitate coniunctam. Dispergit autem eos per tribus, ut sanctitatis suæ excellentia omnes sanctos reddant. Procop. ibid.

† Ios. 15. a

† Iosue 14. a

Ios. 4. s.
† Iosue 21. a† Iosue 20. a
Deut. 4.† Deut. 19. a
Iosue 20. a† Ios. 1. ca.
illa.
Exo. 20. b.

urbibus quæ ad fugitiuorum subsidia ſeparantur,¹⁴ tres erunt trans Iordanem, & tres in terra Chanaan¹⁵ tam filiis Israel quàm aduenis atque peregrinis, vt cõfugiat ad eas qui nolens sanguinem fuderit.¹⁶ Si quis ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est, reus erit homicidij, & ipse morietur.¹⁷ Si lapidem iecerit, & ictus occubuerit, ſimiliter punietur.¹⁸ Si ligno percussus interierit, percussoris sanguine vindicabitur.¹⁹ Propinquus occisi homicidam interficiet. ſtatim vt apprehenderit eum, percutiet.²⁰ Si per odium quis hominem impulerit, vel iecerit quippiam in eum per inſidias,²¹ aut cū eſſet inimicus, manu percusserit, & ille mortuus fuerit, percussor homicidij reus erit. Cognatus occisi ſtatim vt inuenerit eum, ingulabit.²² Quod ſi fortuito & abſque odio²³ & inimicitijs quicquam horum fecerit,²⁴ & hoc audiente populo fuerit cõprobatum, atque inter percussores & propinquum sanguinis quaestio ventilata,²⁵ liberabitur innocens de ultoris manu, & reducetur per ſententiam in urbem ad quam cõfugerat, manebitque ibi donec ſacerdos magnus qui oleo ſancto vnctus eſt, moriatur.²⁶ Si interfector extra fines urbium quæ exulibus deputatæ ſunt,²⁷ fuerit inuentus, & percussus ab eo qui ultor eſt sanguinis, abſque noxa erit qui eum occiderit.²⁸ Debuerat enim profugus uſque ad mortem Põtificis in vrbe reſidere. Poſtquam autem ille obierit, homicida reuertetur in terram ſuam.²⁹ Hæc ſempiterna erunt & legitima in cunctis habitationibus veſtris.³⁰ Homicida ſub teſtibus punietur. Ad vnus teſtimonium nullus cõdemnabitur.³¹ Non accipietis pretium ab eo qui reus eſt sanguinis. ſtatim & ipſe morietur.³² Exules & profugi ante mortem Põtificis nullo modo in vrbes ſuas reuerti poterunt,³³ ne polluantis terram habitationis veſtræ, quæ in fontium cruore maculatur, nec aliter expiari poteſt, niſi per eius sanguinem qui alterius sanguinem fuderit.³⁴ atque ita emundabitur veſtra poſſeſſio me commorante vobiſcum. Ego enim ſum dominus, qui habito inter filios Israel.

† Deut. 19. c
Iof. 20. a

Tribus per connubia non miſceantur, ne poſſeſſiones confundantur. XXXVI.

Acceſſerunt autem & principes familiarum Galaad filij Machir filij Ma-
naſſæ de ſtirpe filiorum Ioseph, locuti que ſunt Moyſi coram principibus
Israel atque dixerunt:² Tibi domino noſtro præcepit dominus, vt terram
ſorte diuideres filiis Israel, & vt filiabus Salphaad fratris noſtri da-
res poſſeſſionem debitam patri:³ quas ſi alterius tribus homines vxores acceperint,
ſequetur poſſeſſio ſua, & translata ad aliam tribum de noſtra hæreditate minuetur:
atque ita fiet, vt cum^a Iubileus, id eſt quinquageſimus annus remiſſionis aduene-
rit, confundatur ſortium diſtributio, & aliorum poſſeſſio ad alios tranſeat.⁴ Reſ-
pondit Moyſes filiis Israel, & domino præcipiente ait: Rectè tribus filiorum Ioseph
locuta eſt,⁵ & hæc lex ſuper filiabus Salphaad à domino promulgata eſt. † Nu-
bant quibus volunt, tantum vt ſuæ tribus hominibus,⁶ ne commiſceatur poſ-
ſeſſio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent vxores de tribu &
cognitione ſua,⁷ & cunctæ ſceminæ de eadẽ tribu maritos accipient: vt hereditas per-
maneant in familiis,⁸ nec ſibi miſceantur tribus, ſed ita maneant⁹ vt à domino ſepara-
tæ ſunt. Feceruntque filia Salphaad vt ſibi fuerat imperatum,¹⁰ & nupſerunt Maala, &
Therſa, & Hegla, & Melcha, & Noa, filiis patrui ſui,¹¹ de familia Manaſſæ, qui fuit fi-
lius Ioseph: & poſſeſſio quæ illis fuerat attributa, manſit in tribu & familia patris ea-
rum.¹² Hæc ſunt mandata atque iudicia quæ mandauit dominus per manum Moyſi
ad filios Israel in campeſtribus Moab ſupra Iordanem contra Iericho.

Incipit

a. Iobeleus, qui dicitur
Iobel, quod eſt clangor tu-
barum, quas in ſingulis vr-
bibus Israel illo anno per-
ſonabant.

A † Sup. 27. a

† Tob. 7. d
1. Eſd. 1. a

Incipit liber quintus Moyſi, qui & אלההדברים

ID EST, ELLE HADDEBARIM, QVI

Deuteronomium prænотatur.

Breuis repetitio eorum quæ Israeli in itinere contigerunt, pænâque infideli populo inflicta.

Cap. I.

Anno ante
Christum
1470.
Anno mudi
2492.

Numc. 21. c.

† Num. 11. c.
Exod. 10. c.† De preb.
c. penult.
11. q. 3. Sum-
mopere.
De pœn. di.
4. cap. Si ex
bono.
De accu. c.
Qualiter.
De iudiciis
c. Nouit.
Ioan. 7. d.
Infra 16. d.
† Leui. 19. c.
Prou. 24. c.
Eccl. 42. a.
Iacob. 2. a.
2. Para. 19.
Ephe. 6. &
Coloss. 3.
† Num. 17. a.

Hec^a sunt verba quæ locutus est Moyſes ad omnem Israel trans Iordanem in solitudine campeſtri contra mare Rubrū, inter Pharan & Tophel & Laban & Hazeroth: vbi^b auri est plurimum: vndecim diebus de Horeb, per viam montis Seir vsq; ad Cades Barne. Quadagesimo anno, vndecimo mense, primo die mensis locutus est Moyſes ad filios Israel^c omnia quæ præceperat illi dominus, vt diceret eis, postquam percussit Sehon Regem Amorrhæorum, qui habitauit in Hesehon, & Og Regem Baſan, qui mansit in Astaroth, & in Edrai^d trans Iordanem in terra Moab. Cœpitque Moyſes explanare legem, & dicere: Dominus deus noster locutus est ad nos in Horeb, dicens: Sufficit vobis quod in hoc monte mansistis. Reuertimini, & venite ad montem Amorrhæorum, & ad cætera quæ ei proxima sunt campeſtria, atq; montana & humiliora loca contra meridiem, & iuxta littus maris: terram Chananæorum, & Libani vsq; ad flumen magnum Euphraten. En, inquit, tradidi vobis. Ingredimini, & possidete eā, super qua iurauit dominus patribus vestris Abraham Isaac, & Iacob, vt daret illam eis, & semini eorum post eos. Dixiq; vobis illo in tempore: Non possum^e solus sustinere vos, quia dominus deus vester multiplicauit vos, & estis hodie sicut stellæ cœli, plurimi. Dominus deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa milia, & benedicat vobis, sicut locutus est. Non valeo solus negocia vestra sustinere, & pondus & iurgia. Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes. Tunc respondistis mihi: Bona res est quam vis facere. Tuliq; de tribubus vestris viros sapientes & nobiles, & constitui eos principes, Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos, qui docerent vos singula: præcepique eis dicens: Audite illos, & quod iustum est, iudicate. Siue cuius sit ille, siue peregrinus, nulla erit distantia personarum. Ita paruum audietis vt magnum: nec accipietis cuiusquam personā, quia dei iudiciū est. Quod si difficile vobis visum aliquid fuerit, referte ad me, & ego audiam. Præcepique omnia quæ facere deberetis. Profectiq; de Horeb, trāsiuimus per eremum terribilem, & maximam solitudinem, quam vidistis, per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat dominus deus noster nobis. Cūque venissemus in Cades Barne, dixi vobis: Venistis ad montem Amorrhæi, quem dominus deus vester daturus est vobis. Vide terram quam dominus deus tuus dabit tibi. Ascende & posside eam, sicut locutus est dñs deus noster patribus tuis. Noli timere: nec quicquā pāueas. Et accessistis ad me omnes, atque dixistis: Mittamus viros qui considerent terram, & renūcient per quod iter debeamus ascendere, & ad quas pergere ciuitates. Cūq; mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros singulos de tribubus suis: Qui cum perrexissent, & ascendissent in montana, venerunt vsq; ad vallem Botri: & considerata terra sumentes de fructibus eius, vt ostenderent vbertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt: Bona est terra quam dominus deus noster daturus est nobis. Et nolulistis ascendere, sed increduli ad sermonem dei nostri, murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos dominus, & ideo eduxit nos de terra Egypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleteret. Quod ascendemus? Nuncij terruerunt cor nostrū, dicentes: Maxima multitudo est, & nobis statura pro-

a. Quadagesimo anno egressiōis filiorum Israel de Aegypto quadagesima secunda mansione in campeſtribus Moab super Iordanem populus sedet: vbi Moyſes deuteronomion, hoc est, iterationem legis prædicauit. Augu. de mirabili fac. scrip. lib. 1. cap. 36.
b. Ibi Moyſes reprehendit Israel præ auri copia conuersum ad constandum vitulum.

c. In eo quod cōmemorat Moyſes dixisse populo timenti hostes inhabitantes terram quod introducendus fuit, Ne paueatis neque timeatis ab eis: Dominus deus noster, qui præcedet ante faciem vestram, ipse simul debellabit eos vobiscum: satis ostenditur ita esse adiutorem deum, vt etiam homines agant aliquid. Aug. q. 1. super. Deut.

d. Hic locus constat cum eo de quo Numer. 11. vbi dominus mandat Moyſi vt eligat septuaginta seniores, qui possint illum hoc tanto fasce leuare.

e. Hoc est, per stabilitatem legis, eo quod mutata esset litera ad sensum, vel quod euangelium cuius figuram hic liber tenet, viam ascensionis per fidem ad cœlum denunciat. Lex enim à monte Sinai incipitur, & in monte Seir finitur. Beda ibid.

f. Hoc est. Nolite metuere, e corde, neque pauca ore. Beda: bñd. Satis ostenditur ita esse adiutorem deum, vt etiam homines agant aliquid. Augu. Quæst. sup. Deuter. lib. 5. c. 1.

g. Auditio domini more hominis dicitur, quia non in vnitæ audiui vos, vt dicitur turba non vnius voluntatis. Beda ibidem.

h. Bini vocantur ad terram promissam, id est Caleb & Iosue. Bini etiam intrant in regnum cælorum, id est, qui duas leges implent, scilicet innocentes & penitentes, siue corpus & anima. Beda ibidem.

i. Seir nomen loci est, & Horma similiter: quæ ecclesiam significant, quam peccatores persequuntur. Beda ibidem.

cerior. Vrbes magnæ, & ad cælum vsque munitæ. Filios Enakim vidimus ibi. Et dixi vobis: ^{f29} Nolite metuere, nec timeatis eos. ³⁰ Dñs deus qui ductor est noster, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videtibus, ³¹ & in solitudine ipsi vidistis. Portauit te dñs deus tuus, vt solet homo gestare paruulū filium suū, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. ³² Et nec sic quidē credidistis domino deo vestro, ^{†33} qui præcessit vos in via, & metatus est locum in quo tentoria figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. ^{†34} Cūmq; audisset dñs vocem sermonum vestrorum, iratus iurauit, & ait: ³⁵ Nō videbit quispiam de hominibus generationis huius pessimæ terram bonam quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris: ³⁶ præter Caleb filium Iephone. Ipse enim videbit eam, & ipsi dabo terram quam calcavit, & filiis eius: quia secutus est dominū. ³⁷ Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoq; iratus deus propter vos dixerit: [†] Nec tu ingredieris illuc, ^{h38} sed Iosue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. Hunc exhortare & roborare, & ipse sorte terrā diuidet Israeli. ³⁹ Paruuli vestri de quibus dixistis quod captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur, & ipsis dabo terram, & possidebunt eam: ⁴⁰ vos autē reuertimini, & abite in solitudinem per viam maris rubri. ^{†41} Et respōdistis mihi: Peccauimus dño. Ascendemus & pugnabimus, sicut præcepit dñs deus noster. Cūmq; instructi armis pergeretis in montem, ⁴² ait mihi dominus: Dic ad eos: [†] Nolite ascendere, neque pugnetis. Non enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris. ⁴³ Locutus sum, & non audistis: sed aduersantes imperio domini, & tumentes superbia, ascendistis in montem. ⁴⁴ Itaque egressus Amorraeus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi, & cecidit de ⁱ Seir vsq; Horma. ⁴⁵ Cūmq; reuersi ploraretis coram domino, non audiuit vos, nec vocis vestræ voluit acquiescere. ⁴⁶ Sedistis ergo in Cades Barne multo tempore.

Beneficiorum populo exhibitorum repetitio, pugnaeque contra Ammon & Moab prohibitio, & Sehon occisi.

II.

Rofectique inde venimus in solitudinem quæ ducit ad mare rubrum, sicut ^a mihi dixerat dominus: [†] & circuimus montē Seir longo tempore. ² Dixitq; dominus ad me: ³ Sufficit vobis circuire montem istum, ite contra aquilonem, ⁴ & populo præcipe, dicens: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir: & timebunt vos. Videte ergo diligenter ⁵ ne moueamini contra eos. ^a Neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigium: quia in possessionem Esau dedi montem Seir. ⁶ Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis. ⁷ Dominus deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum. Nouit iter tuum, quomodo ^b transferis solitudinem hanc magnam per quadraginta annos habitans tecum dominus deus tuus, & nihil tibi defuit. ⁸ Cūmq; transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestrem de Elath & de Asion Gaber, venimus ad iter quod ducit in desertum ^b Moab. ⁹ Dixitque dominus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium. Non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filiis Loth tradidi Ar in possessionem. ¹⁰ Emim primi fuerunt habitatores eius, populus magnus, & validus, & tā excelsus, vt de Enakim stirpe ^c quasi gigantes crederentur, & essent similes filiorum Enakim. Deniq; Moabita appellat eos Emim. ¹² In Seir autem prius habitauerunt Horæi: quibus expulsis atque deletis habitauerunt filij Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ quam dedit illi dominus. ¹³ Surgentes ergo vt transiremus torrentē Zared, venimus ad eum. ¹⁴ Tempus autem quo ambulauimus de Cades Barne vsq; ad transitum Zared, triginta & octo annorum fuit: donec consumeretur omnis congregatio hominum bellatorum de castris, sicut iurauerat dominus: ¹⁵ cuius manus fuit aduersus eos, vt interirēt de castrorum medio. ¹⁶ Postquam autem vniuersi ceciderunt pugnatōres, ¹⁷ locutus est dominus ad

a. Quia ex merito Abraham a quo descenderant, & promissione sibi facta, illa terra fuit concessa filiis Esau: qui ex adiutorio dei expulerunt inde Horæos, qui erant fortissimi. De Lyra ibi.

b. Moab tam vrbs quam provincie nomen est, in finibus Arabie sita, a Moab primogenito Loth sic dicta.

† Exod. 13. Num. 14. d. † Psal. 94. d. Num. 14. d. De ps. di. 3. S. auctoritas. De cōf. d. z. ca. Reuera.

† Num. 20. b.

† Num. 14. f.

† 76. di. c. Te. iuniū quart. Num. 14. c.

† 76. di. c. Te. iuniū quart. ti.

nus ad me, dicens: ¹⁸ Tu transibis hodie terminos Moab, urbem nomine Ar, ¹⁹ & accedens in vicinia filiorum Ammon. Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad praelium. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in possessionem. ²⁰ Terra gigantum reputata est: & in ipsa olim habitauerunt gigantes, quos Ammonitae vocant Zomzommin, ²¹ populus magnus, & multus, & procerum longitudinis, sicut Enacim, quos deleuit dominus a facie eorum, & fecit illos habitare pro eis, ²² sicut fecerat filiis Esau qui habitant in Seir, delens Horaeos, & terram eorum illis tradens, quam possident usque in praesens. ²³ Heuaeos quoque qui habitabant in Hazerim usque Gazam, Cappadoces expulerunt, qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt pro illis. ²⁴ Surgite, & transite torrentem Arnon. Ecce tradidi in manu tua Sehon Regem Hesebon Amorraeum, & terram eius incipe possidere, & committe aduersus eum praelium. ²⁵ Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos qui habitant sub omni caelo: ut audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur. ²⁶ Misi ergo nuntios de solitudine Cademoth ad Sehon Regem Hesebon verbis pacificis, dicens: ²⁷ Transibimus per terram tuam: publica gradiemur via. Non declinabimus neque ad dextram neque ad sinistram, ²⁸ alimenta pretio vende nobis ut vescamur, aquam pecunia tribue, & sic bibemus. ²⁹ Tantum est ut nobis concedas transitum, sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir, & Moabitae qui habitant in Ar, donec veniamus ad Iordanem, & transeamus ad terram quam dominus deus noster daturus est nobis. ³⁰ Noluit Sehon Rex Hesebon dare nobis transitum: quia indurauerat dominus deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, ita ut traderetur in manus tuas, sicut nunc vides. ³¹ Dixitque dominus ad me: ³² Ecce coepi tibi tradere Sehon, & terram eius, incipe possidere eam. ³³ Egressusque est Sehon obviam nobis cum omni populo suo ad praelium in Iaza: ³⁴ & tradidit eum dominus deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis, & omni populo suo: ³⁵ cunctasque urbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus & paruulis. Non reliquimus in eis quicquam, ³⁶ absque iumentis, quae in partem venire praedantium, & spoliis urbium, quas cepimus ³⁷ ab Aroer, quae est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in valle situm est, usque Galaad. Non fuit vicus & ciuitas quae nostras effugeret manus: ³⁸ Omnes tradidit dominus deus noster nobis, absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus, & cunctis quae adiacent torrenti Ieboc, & urbibus montanis, vniuersisque locis a quibus nos prohibuit dominus deus noster.

*Pugna contra Og Regem Basan, & lectus eius: atque duarum tribuum & semis
sors ultra Iordanem.*

III.

^{† Infr. 29. b} ^{† Num. 21. g} ^{† Num. 21. e} ^{† Num. 21. g} ^{† 23. q. 5. c. Remittuntur. 9. Per scientes.} **A** **T**aque conuersi ascendimus per iter Basan: [†] egressusque est Og Rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai: ² dixitque dominus ad me: Ne timeas eum, quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciesque ei [†] sicut fecisti Sehon Regi Amorraeorum, qui habitauit in Hesebon. [†] Tradidit ergo dominus deus noster in manus nostras etiam Og Regem Basan, & vniuersum populum eius: percussimusque eos usque ad internecionem, ⁴ vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore, (non fuit oppidum quod nos effugeret) sexaginta urbes, & omnem regionem Argob regni Og in Basan. ⁵ Cunctae urbes erant munitae muris altissimis, portisque & vectibus: absque oppidis innumeris, quae non habebant muros. ⁶ Et deleuimus eos, sicut feceramus Sehon Regi Hesebon, disperdentes omnem ciuitatem, virosque ac mulieres & paruulos: ⁷ iumenta autem & spolia urbium diripimus. [†] ⁸ Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum Regum Amorraeorum, qui erant trans Iordanem a torrente Arnon usque ad montem Hermon, ⁹ quem Sidonij Sarion vocant, & Amorraei Sanir: ¹⁰ omnes ciuitates quae sitae sunt in planitie, & vniuersam terram Galaad & Basan usque ad Selcha,

c. Licet enim Moyses sciret per reuelationem domini quod Sehon transitum non concederet, sed magis contra eum bellaret, tamen pacem obtulit, ut daret exemplum filiis Israel in futurum. De Lyra ibid.

d. Haec dicens Moyses dum populum alloquitur, tale aliquid commemorat quale dicebatur in Exodo: Ego induravi cor Pharaonis. & quod in psalmis legitur: Conuertit cor eorum: ut odiret populum suum. Nec tacetur hic causa indurationis huius, cui dicitur: Ut traderetur in manus tuas, sicut in hac die, id est, ut vinceret: quod non fieret, nisi resisteret: non autem resisteret, nisi corde obdurato. Aug. q. 2. super Deuteronomio.

a. Per scientes peccata puniuntur, sicut deus per filios Israel voluit peccata punire Amorraeorum, & Chanaaneeorum, & aliarum gentium quarum terram israelitis possidendam dedit: quibus etiam praecepit ut nemini eorum parcerent, sed omnes morti traderent. 23. q. 5. cano. Remittuntur. 9. Per scientes. Ex Ambrosio.

b. Veruntamē Og Rex Basan reliquus factus est aīr pe Raphaim. Hoc nomine quod est Raphaim, gigātes significari in Hebræa lingua dicunt, qui eam nouerunt. Vnde quod habet plerique codices, Derelictus est a Raphaim, planius utique dicitur, Reliquus factus est: ut ipse ex his remanisse intelligatur. Cuius etiā consequenter longitudo & latitudo ferrei lecti commemoratur ad eius magnitudinem cōmendādam. Aug. q. 3. super Deut.

c. Genezareth, quod est mare Galilee, vsque adeo in euangelio frequens. d. Mare mortuum dicitur, quod prius vallis puteorū bituminis dicebatur. Tunc enim putei fuerāt in eo locumox verō Sodomis delictis, lacus ibi quem a scateenti bitumine Asphaltite dixere, repente exiit. Ioseph. lib. 1. cap. 17. Antiq. Iudaic.

e. Hoc dicit, quod multos in Aegypto viderunt deos qui non potuerant saluare plebem. Beda ibid.

f. Libanus mons est altissimus omnium quos habet Syria: a Libā, quod est album, dictus, quod ferē semper niuibz albescat.

Edrai ciuitates regni Og in Basan.^b ¹¹ Solus quippe Og Rex Basan restiterat de stirpe gigantum, & monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabath filiorū Ammon, nouē cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensurā cubiti virilis manus. ¹² Terramque possedimus tempore illo ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, vsq; ad mediam partem montis Galaad: Et ciuitates illius † dedi Ruben & Gad: ¹³ reliquam autē partē Galaad, & omnem Basan regni Og tradidi mediæ tribui Manasse, omnem regionem Argob. Cuncta Basan vocatur terra gigantum. ¹⁴ Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri, & Maachati. Vocauitq; ex nomine suo Basan, Hauoth Iair, id est villas Iair, vsq; in præsentem diē. ¹⁵ Machir quoque dedi Galaad: ¹⁶ & tribubus Ruben & Gad dedi de terra Galaad vsque ad torrentem Arnon medium torrentis & confinium vsq; ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon, ¹⁷ & planitiem solitudinis atque Iordanem, & terminos ^c Cenereth vsq; ad ^d mare deserti quod est salissimū ad radices montis Phasga contra orientem. ¹⁸ Præcepīq; vobis in tempore illo, dicens: Dominus deus vester dat vobis terram hanc in hæreditatem. expediti præcedite fratres vestros filios Israel, omnes viri robusti: ¹⁹ absque vxoribus, & paruulis, atq; iumentis. Noui enim quod plura habeatis pecora, & in vrbibus remanere debebūt quas tradidi vobis, ²⁰ donec requiē tribuat dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit, & possideant ipsi etiam terram quam daturus est eis trans Iordanem: tunc reuertetur vnusquisq; in possessionem suā quam dedi vobis. † ²¹ Iosue quoq; in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui viderunt ^d quæ fecit dominus deus vester duobus his regibus: sic faciet omnibus regnis ad quæ transurus es. ²² Ne timeas eos. Dominus enim deus vester pugnabit pro vobis. ²³ Precatūsq; sum dominum in tempore illo dicens: ²⁴ Domine deus, tu cœpisti ostendere seruo tuo magnitudinem tuam, manūque fortissimam. Neque ^e enim est alius deus vel in cœlo, vel in terra, qui possit facere opera tua, & comparari fortitudini tuæ. ²⁵ Transibo igitur & videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem istū egregium, & ^f Libanū. † ²⁶ Iratūsq; est mihi dominus propter vos, nec exaudiuit me, sed dixit mihi: Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me. ²⁷ Ascende cacumen Phasge, & oculos tuos circumfer ad occidentem, & ad aquilonem, austrūque, & orientem, & aspice. Nec enim transibis Iordanem istum. ²⁸ Præcipe Iosue, & corrobora eum, atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, & diuidet eis terram quam visurus es. ²⁹ Mansimūsque in valle contra Phanum Phogor.

† Num. 32. f

† Num. 27. d

† Infr. 31. & 34. 8

Dei præceptorum, & eorum transgressorum ac ciuitatum refugij trans Iordanem repetitio.

IIII.

a. Diuinis scripturis nil addendum est, quod sit superfluum quod corruptat distorquetque, aut deprauet earū sententiam. Possunt tamē illa ad iugum quæ promouēt, & adiumentum præstant ad sacras literas apertius intelligēdas. Vnde Aug. Ecclesiasticarū institutionum quasdam in scriptis, quasdam apostolica traditione per successores in ministerio cōfirmatas accepim⁹, quasdam verō cōsuetudine roboratas approbauit vsus: quibus par ritus, & idem vtriusque pietatis debetur affectus. Aug. lib. de dictis Basilij. & citatur II. di. Ecclesiasticarum.

Nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terram quam dominus deus patrum vestrorum daturus est vobis. ^a ² Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Custodite mādata domini dei vestri, quæ ego præcipio vobis. † ³ Oculi vestri viderunt omnia quæ fecit dominus contra Beel-phégor: quomodo contriuerit omnes cultores eius de medio vestri. ⁴ Vos autem qui adhæretis domino deo vestro, viuitis vniuersi vsq; in præsentē diē. ⁵ Scitis quod docuerim vos præcepta atque iustitias. sicut mandauit mihi dominus deus meus, sic facietis ea in terra quā possessuri estis, ⁶ & obseruabitis & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audiētes vniuersi præcepta hæc, dicant: En populus sapiens, & intelligens, gens magna. ⁷ Nec est alia natio tam grādis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut deus noster adest cūctis obsecrationibus nostris. ⁸ Quæ est enim alia gens sic inclyta, vt habeat ceremonias iustaque iudicia, & vniuersam legem quam ego proponam hodie ante oculos vestros? ⁹ Custodi igitur temetipsum, & animā tuam sollicitē. Ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. † Docebis ea filios ac nepotes tuos, ¹⁰ diē in quo stetisti corā domino deo tuo in Horeb, quādo dominus

† Num. 25. d

† Exod. 19. c

dominus locutus est mihi, dicens: Cōgrega ad me populū, vt audiāt sermones meos, & discant timere me omni tempore quo viuunt in terra, doceantq; filios suos. ¹¹ Et accessistis ad radices montis, qui ardebat vsque ad cœlum: erantque in eo tenebræ, & nubes, & caligo. ¹² Locutusq; est dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis. ¹³ Et ostendit vobis pactum suum, quod præcepit vt faceretur, & decem verba quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. ¹⁴ Mihiq; mandauit in illo tempore vt docerem vos ceremonias & iudicia quæ facere deberetis in terra quam possessuri estis. ¹⁵ Custodite igitur sollicitè animas vestras. Nō vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis dominus in Horeb de medio ignis: ¹⁶ ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel fœminæ. ¹⁷ similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terrā, vel auium sub cœlo volantium, ¹⁸ atq; reptilium quæ mouentur in terra, siue piscium qui sub terra morantur in aquis: ¹⁹ ne fortè oculis eleuatis ad cœlū videas solem & lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea & colas quæ creauit dominus deus tuus in ministerium cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt. ²⁰ Vos autem tulit dominus & eduxit de fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium, sicut est in præsentī die. ²¹ Iratusq; est dominus cōtra me propter sermones vestros, & iurauit vt non transirem Iordanem, nec ingrederer terram optimam quā daturus est vobis. ²² Ecce morior in hac humo, non transibo Iordanem, vos transibitis & possidebitis terram egregiam. ²³ Cauene quando obliuiscaris pacti domini dei tui quod pepigit tecum, & facias tibi sculptam similitudinem eorum quæ fieri dominus prohibuit: ²⁴ Quia dominus deus tuus ^c ignis consumens est, deus æmulator. ²⁵ Si genereritis filios ac nepotes, & morati fueritis in terra, deceptiq; feceritis vobis aliquam similitudinem, patrantes malum coram domino deo vestro, vt eum ad iracundiam prouocetis: ²⁶ testes inuoco hodie cœlum & terrā, cito perituros vos esse de terra quam transito Iordane possessuri estis. Nō habitabitis in ea longo tempore, sed delebit vos dominus, ²⁷ atq; disperget in omnes gentes, & remanebitis pauci in nationibus ad quas vos ducturus est dominus. ²⁸ Ibiq; seruietis diis qui hominum manu fabricati sunt, ligno & lapidi, qui non vident, non audiunt, non comedunt, non odorantur. ²⁹ Cūque quæsieris ibi dominum deum tuum, inuenies eum, si tamē toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. ³⁰ postquam te inuenerint omnia quæ prædicta sunt. Nouissimo autem tempore reuertēris ad dominum deum tuum, & audies vocem eius, ³¹ quia deus misericors dominus deus tuus est. Nō dimittet te, nec omnino delebit, neq; obliuiscetur pacti in quo iurauit patribus tuis. ³² Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te, ex die quo creauit deus hominem super terram à summo cœlo vsque ad summum eius, si facta est aliquando huiuscemodi res, aut vnquam cognitum est, ³³ vt audiret populus vocem domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. ³⁴ si fecit deus vt ingrederetur & tolleretur sibi gētem de medio nationum per tentationes, signa atque portenta, per pugnam & robustam manū, extentūque brachium, & horribiles visiones, iuxta omnia quæ fecit pro nobis dominus deus noster in Ægypto, videntibus oculis tuis: ³⁵ vt scires quoniam ^d dominus ipse est deus, & non est alius præter eum. ³⁶ De cœlo te fecit audire vocem suam, vt doceret te, & in terra ostendit tibi ignem suum maximum, & audisti verba illius de medio ignis, ³⁷ quia dilexit patres tuos, & elegit semen eorum post eos. [†] Eduxitque te præcedens in virtute sua magna ex Ægypto, ³⁸ vt deleteret nationes maximas, & fortiores te in introitu tuo, & introduceret te, darētque tibi terram earum in possessionem, sicut cernis in præsentī die. ³⁹ Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quod dominus ipse est deus in cœlo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. ⁴⁰ Custodi præcepta eius, atq; mādāta, quæ ego præcipio tibi: vt bene sit tibi, & filiis tuis post te: & permaneas multo tempore super terram, quam dominus deus tuus daturus est tibi. [†] ⁴¹ Tunc separauit Moyses tres ciuitates trans Iordanem ad oriētalem plagam, ⁴² vt confugiat ad eas qui occiderit nolens proximum suum, nec fuerit sibi

† Iere. 11. c

† Sup. 1. f

† Heb. 12. g

† Infr. 30. d

E

F

† Exod. 13. d

† Num. 35. a
Ios. 20. c

b. Denique vbi prohibuit similitudinem & imaginē, homines intelligi voluit: vbi & similitudo fieri potest nō huius aut illius, sed cuiuslibet hominis: & imago, id est, huius propriē, vel illius hominis. Augu. q. 4. super Deute.

c. Quod consumit, hoc a supplicio manat. Chrys. vel ignis deus consumens est, quia quicquid in nobis vitiorum est, fœnū, ligna, stipulamq; consumit, & spinas, id est, sollicitudines seculi huius, quas pro bono semine terra attulit infœcundā Hiero. in Isa. cap. vlt.

d. Vides quomodo ineffabili quadā virtute scriptura occurrēs futuris erroribus eorū qui aliū deū prætereū qui est Iudæorū, vel in cœlis esse, vel in terris affirmarent, pronūtiat dicens, Dominus deus tuus, deus vnus est, &c. Clemens recognit. lib. 2.

Ciuitates refu-
gij.

inimicus ante vnum & alterum diem, & ad harum aliquam vrbium possit euadere;
43 Bosor in solitudine quæ sita est in terra cāpestri de tribu Ruben: & Ramoth in Ga-
laad, quæ est in tribu Gad: & Golan in Basan, quæ est in tribu Manassæ. 44 Ista est lex
quam proposuit Moyses coram filiis Israel, 45 & hæc testimonia & ceremoniæ atque
iudicia quæ locutus est ad filios Israel, quando egressi sunt de Ægypto 46 trans Ior-
danem in valle contra Phanum Phogor in terra Schon Regis Amorræi, qui habita-
uit in Hesebō, quem percussit Moyses. Filij quoque Israel egressi ex Ægypto 47 pos-
federunt terram eius, & terram Og Regis Basan duorum regum Amorræorum, qui
erant trans Iordanem ad solis ortum 48 ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis
Arnon vsq; ad mōtem Sion, qui est & Hermon, 49 omnem planitiem trans Iordanem
ad orientalem plagam, vsque ad mare solitudinis, & vsque ad radices montis Phasga.

Decalogi explanatio, ac ceremoniarum & iudiciorum informatio.

V.

Vocauitq; Moyses omnem Israelem, & dixit ad eum: Audi Israel ceremo-
nias atque iudicia quæ ego loquor in auribus vestris hodie. Discite ea, &
opere complete. 2 Dominus deus noster pepigit nobiscum fœdus in
Horeb. 3 Non cum patribus nostris iniit pactum, sed nobiscum qui impræ-
sentiarum sumus & viuimus. 4 Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio
ignis. 5 Ego sequester & medius fui inter dominum & vos in tempore illo, vt annun-
tiarem vobis verba eius. Timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem. Et ait:
† 6 Ego dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo seruitutis. 7 Non
habebis deos alienos in conspectu meo. † 8 Non facies tibi b sculptile, nec similitu-
dinem omnium quæ in cœlo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur
in aquis sub terra. 9 Non adorabis ea, & non coles. † Ego enim sum dominus deus
tuus, deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam & quartam
generationem, iis qui oderunt me, 10 & faciens misericordiā in multa milia diligen-
tibus me, & custodientibus præcepta mea. † 11 Non vsurpabis nomen dei tui frustra, B
quia non erit impunitus qui super re vana nomen eius assumpserit. c 12 Obserua diem
sabbati, vt sanctifices eum, sicut præcepit tibi dominus deus tuus. † 13 Sex diebus ope-
raberis, & facies omnia opera tua. 14 Septimus dies sabbati est, id est requies domini
dei tui. Nō facies in eo quicquam operis, tu & filius tuus, & filia, seruus & ancilla, bos
& asinus, & omne iumentū tuū, & peregrinus qui est intra portas tuas: vt requiescat
seruus & ancilla tua, sicut & tu. 15 Memēto q; ipse seruieris in Ægypto, & eduxerit te
inde dominus deus tuus in manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi vt
obseruares diem sabbati. † 16 Honora patrē tuum & matrem, sicut præcepit tibi do-
minus deus tuus: vt lōgo viuas tempore, & bene sit tibi in terra quam dominus deus
tuus daturus est tibi. † 17 Non occides, 18 neq; mœchaberis, 19 furtūque non facies,
20 nec loquēris contra proximum tuū falsum testimoniū. † 21 Non cōcupisces vxorē C
proximi tui, non domum, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non a-
linum, & vniuersa quæ illius sunt. 22 Hæc verba locutus est dominus ad omnem mul-
titudinem vestram in monte de medio ignis & nubis & caliginis, voce magna, nihil
addens amplius: & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. 23 Vos au-
tem postquam audistis vocem de medio tenebrarum, & montem ardere vidistis, ac-
cessistis ad me omnes principes tribuū, & maiores natu, atq; dixistis: 24 Ecce ostendit
nobis dominus deus noster maiestatem & magnitudinē suam. Vocem enim eius au-
diuimus de medio ignis, & probauimus hodie quod loquēte deo cum homine vixe-
rit homo. 25 Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audie-
rimus vltra vocem domini dei nostri, moriemur. 26 Quid est omnis caro, vt audiat
vocem dei viuentis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiuius, & possit viue-
re? 27 Tu magis accede, & audi cuncta quæ dixerit dominus deus noster tibi: loque-
rīsq; ad nos, & nos audientes faciemus ea. 28 Quod cum audisset dominus, ait ad me:
Audiui

a. An quia illi qui nō ingre-
diuntur in terram promif-
sionis (mortui sunt enim o-
mnes) non pertinet ad hoc
testamētum, quorum tunc
recognitio facta est, cum a
viginti annis ætatis & su-
pra numerentur vsque ad
quinquaginta annos habi-
les ad bellum? 2 August. 5. su-
per Deut. lib. 5. cap. 9.

Primum præce-
ptum.

b. Ex sexta synodo venera-
biles imagines Christiani
non deos appellant, neque
seruiunt eis vt diis, neque
spem salutis ponunt in eis,
neque ab eis expectant fu-
turum iudiciū, sed ad me-
moriā & recordationem
primitiuorum venerantur
eas & adorant, sed non ser-
uiunt eis cultu diuino, nec
alicui creature. Hæc ibid.

Secundum,

Tertium.

c. Nos dominicum diem &
pascha solenniter celebra-
mus, & quasi liber alias Chri-
stianis dierum festiuitates.
Sed quia intelligimus quod
pertineant, non tēpora ob-
seruamus, sed quæ illis si-
gnificantur temporibus.
Manichæi autem sic ea re-
prehēdūt, quasi nullos dies
& tempora obseruēt. Aug.
contra Adimantum Mani-
chæi discipulum, c. 16.

Quartum.

Quintū. 6. 7. 8.

Nonum.

Decimum.

A Ios. 4. 6.

† Exod. 1. c.
b. c.

† Psal. 80. b
Exod. 20. a
Leui. 26. a
Psal. 96. b
Matth. 4. b
† Exo. 20. a
† Exod. 34. g
Num. 1. a
Ierc. 32.

† 22. q. 1. c
Hæc 9. c.
Si peccatū.
Exod. 20. b
Leui. 19. c
Ezec. 20. b
Matth. 5. c
† Exod. 20.
Gene. 2.
Hebr. 4. b

† Exo. 20. c
Eccl. 3. b
Matth. 15. a
Mar. 7. b. c
Ephe. 6. a
† Matt. 5. c. d
Rom. 13. b
† Rom. 7. b
Dist. 6. c. a
His itaque.
23. q. 5. c. Nō
licet.

Audiui vocem verborum populi huius quæ locuti sunt tibi. Bene omnia sunt locuti.
²⁹ Quis det talē eos habere mentē, vt timeant me, & custodiāt vniuersa mādāta mea in omni tēpore, vt bene sit eis, & filiis eorum in sempiternum? ³⁰ Vade ergo & dic eis: Reuertimini in tentoria vestra. ³¹ Tu verò hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias atq; iudicia, quæ docebis eos, vt faciant ea in terra quam dabo illis in possessionem. ³² Custodite igitur & facite quæ præcepit dominus deus vobis. Non declinabitis neq; ad dexteram, neq; ad sinistram: ³³ sed per viam quam præcepit dominus deus vester, ambulabitis, vt viuatis, vt bene sit vobis, & protelentur dies vestri in terra possessionis vestræ.

Dominus ex toto corde diligendus, eiusque mandata sollicitè obseruanda, & posteris inculcanda.
 VI.

Iof. 4. 6.

A ¹ **M**Æc^a sunt præcepta & ceremoniæ atque iudicia quæ mandauit dominus deus vester vt docerem vos: vt faciatis ea in terra ad quam transgredimini possidēdam, ² vt timeas dominum deum tuum, & custodias omnia mandata & præcepta eius, quæ ego præcipio tibi & filiis ac nepotibus tuis, cūctis diebus vitæ tuæ: vt prolongentur dies tui. ³ Audi Israel & obserua, vt facias quæ præcepit tibi dominus: & bene sit tibi, & multipliceris amplius, sicut pollicitus est dominus deus patrum tuorum tibi terram lacte & melle manantem. ^b ⁴ Audi Israel:

† Matt. 22. d
 Marc. 12. c
 3. dist. c. fin.
 Infr. 11. c
 Luc. 10. c

[†] Dominus deus noster, deus vnus est. ⁵ Dilige dominum deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. ⁶ Erūntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: ⁷ & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atq; consurgens: & ⁸ ligabis ea quasi signum in manu tua, erūntque & mouebuntur inter oculos tuos: ⁹ scribēsque ea in limine & ostiis domus tuæ. ¹⁰ Cūmq; introduxerit te dominus deus tuus in terram pro qua iurauit patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob, & dederit tibi ciuitates magnas & optimas quas non ædificasti, ¹¹ domos plenas cunctarum opum, quas non extruxisti, cisternas quas non effodisti, vineta & oliueta quæ non plantasti, & comederis, & saturatus fueris: ¹² caue diligenter ne obliuiscaris domini dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo seruitutis. [†] ¹³ Dominum deum tuum timebis, & illi soli seruiēs, ac per nomen illius iurabis. ¹⁴ Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium quæ in circuitu vestro sunt: ¹⁵ quoniam deus æmulator dominus deus tuus in medio tui: nequando irascatur furor domini dei tui contra te, & auferat te de superficie terræ.

† Infr. 10. d
 Matth. 4. b
 Luc. 4. b
 Dist. 3. c. fin.

† Matth. 4. b
 Luc. 4. b
 Nume. 21. b
 22. q. 2. cap.
 Queritur.

[†] ¹⁶ Non tentabis dominū deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis. ¹⁷ Custodi præcepta domini dei tui, ac testimonia & ceremonias quas præcepit tibi: ¹⁸ & fac quod placitum est & bonum in conspectu domini, vt bene sit tibi: & ingressus possideas terram optimā, de qua iurauit dominus patribus tuis ¹⁹ vt deleteret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est. ²⁰ Cum interrogauerit te filius tuus, cras, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc, & ceremoniæ, atq; iudicia quæ præcepit dominus deus noster nobis? ²¹ dices ei: Serui eramus Pharaonis in Ægypto, & eduxit nos dominus de Ægypto in manu forti, ²² fecitq; signa atque prodigia magna & pessima in Ægypto contra Pharaonem, & omnem domum illius in conspectu nostro, ²³ & eduxit nos inde, vt introductis daret terram super qua iurauit patribus nostris. ²⁴ Præcepitque nobis dominus vt faciamus omnia legitima hæc, & timeamus dominū deum nostrum, vt bene sit nobis cūctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie. ²⁵ Erūtq; nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius coram domino deo nostro, sicut mandauit nobis.

Nulla cum gentibus societas contrahenda, verū illæ illarūque sunt delenda simulachra.
 VII.

† 23. q. 5. Reuertuntur.
 Iof. 4. 6.
 † Infr. 31. a
 23. q. 5. c. fin. 9.
 Per sciētes.

A [†] **V**m[†] verò introduxerit te dominus deus tuus in terram quam possessurus ingredieris, ^a & deleuerit gentes multas coram te, [†] Hethæum, & Gergesæū, & Amorræum, Chananæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebusæum,

a. Quia in huiusmodi præceptis aliqua sūt circa mores, & dicuntur præcepta aliqua circa modum colēdi deum, & dicuntur ceremoniæ: aliqua circa iustum hominis conuictum, & dicuntur iudicia. de Lyra.

b. Non hoc totū est de præcepto: quia ante præceptū ad obedientiam animi præparantur. Audi Israel: hic nota obedientiam. Deus tuus, hic gratiam. Deus vnus est, hic doctrinā. Quasi diceretur: Obedientiam exhibe, gratiam intellige, veritatem agnosce. Audi Israel, hoc est, ausculta, acquiesce. Omnis enim virtus ab obedientia incipit, quemadmodum omne vitium ab inobedientia procedit. Frustra nanque vel inobedienti gratia, vel contumaci doctrina, vel non intelligenti præceptum diceretur. Hugo. de S. Victor. ibidem.

c. Neque enim & apostolus Paulus desperauerat adiutorium protectionēque diuinam, fidēque perdidit, quando per murum in sporta submissus est, vt inimicorum manus effugeret. Non ergo in deum non credendo sic fugit, sed deū tētare, si fugere nolisset, cum sic fugere potuisset. Augu. lib. 22. contra Faustū Manichæum.

a. Quia septem illæ gentes maioris esse numeri dicuntur: hæc ratio est, quia plura vitia sunt quam virtutes. Cassianus.

b. Dominus per Esdrā iussit viros dimittere uxores alienigenas quicunq; tunc habere poterant, ne & ipsi seducerentur per eas, vt cōlerent deos alienos. Aug. de adult. coniug. cap. 18.

c. Quia dilexit vos dominus ex sua benignitate, & ex merito patrum, ne qui putent ipsos Israelitas ceteros numero & fortitudine excellere. de Lyra.

septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te, ² tradideritq; eas dominus deus tuus tibi, percuties eas vsq; ad internecionem. † Nō inibis cum eis foedus, nec misereberis earum, ³ neque sociabis cum eis coniugia. Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiā illius accipies filio tuo: ⁴ quia seducet filiū tuū ne sequatur me, & vt magis seruiat diis alienis: irasceturq; furor domini, & delebit te cito. ⁵ Quin potius hæc facietis eis: † Aras eorum subuertite, & cōfringite statuas, lucosque succidite, & sculptilia comburite: † ⁶ quia populus sanctus es domino deo tuo. Te elegit dominus deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cūctis populis qui sunt super terram. ⁷ Non quia cūctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est dominus, & elegit vos, cū omnibus sitis populis pauciores: ⁸ sed quia dilexit vos dominus, & custodiuit iuramentum quod iurauit patribus vestris. † Eduxitq; vos in manu forti, & redemit de domo seruitutis, de manu Pharaonis Regis Ægypti: ⁹ & scies quia dominus deus tuus ipse est deus fortis, & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & iis qui custodiunt præcepta eius, in mille generationes, ¹⁰ & reddēs odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. ¹¹ Custodi ergo præcepta & ceremonias atq; iudicia quæ ego mando tibi hodie, vt facias. ¹² Si postquam audieris hæc iudicia, custodieris ea & feceris: custodiet & dominus deus tuus tibi pactū & misericordiam quam iurauit patribus tuis: ¹³ & diliget te, & multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, & fructui terræ tuæ, frumento tuo atq; vindemiæ, oleo & armentis, gregibus ouium tuarum super terram † pro qua iurauit patribus tuis vt daret eā tibi. ¹⁴ Benedictus eris inter omnes populos. Nō erit apud te sterilis vtriusq; sexus tam in hominibus quàm in gregibus tuis. ¹⁵ Auferet dominus à te omnem languorem: & infirmitates Ægypti pessimas quas nouisti, nō inferet tibi, sed cūctis hostibus tuis. ¹⁶ Deuorabis omnes populos quos dominus deus tuus daturus est tibi. Non parcet eis oculus tuus, nec seruiēs diis eorum, ne sint in ruinam tui. ¹⁷ Si dixeris in corde tuo: Plures sunt gētes istę quàm ego, quomodo potero delere eas? ¹⁸ noli metuere, sed recordare quæ fecerit dominus deus tuus Pharaoni & cūctis Ægyptiis, ¹⁹ plagas maximas quas viderunt oculi tui, & signa atque portēta, manūque robustam, & extentum brachium, vt educeret te dominus deus tuus. Sic faciet cūctis populis quos metuis. ²⁰ Insuper & crabrones mittet dominus deus tuus in eos, donec deleat omnes atq; disperdat qui te fugerint, & latere potuerint. † ²¹ Nō timebis eos, quia dominus deus tuus in medio tui est, deus magnus & terribilis. ²² Ipse consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atq; per partes: Non poteris eas delere pariter: ne fortē multiplicentur contra te bestię terræ. ²³ Dabitq; eos dominus deus tuus in conspectu tuo: & interficiet illos, donec penitus deleantur. ²⁴ Tradetque reges eorum in manus tuas, & disperdes nomina eorum sub cœlo. Nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos. † ²⁵ Sculptilia eorum igne combures. ^d Non concupisces argentum & aurum de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quicquam, ne offendas propter ea, quia abominatio est domini dei tui: ²⁶ nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.

d. Satis apparet aut ipsos priuatos vsus in talibus esse prohibitos: aut ne sic aliquid inde inferatur in domum vt honoretur. Tunc enim est abominatio & execratio, non cum talibus sacrilegiis honor apertissima destructione subuertitur. Aug. epist. 154.

Dei beneficia & afflictiones ad pietatem inducere debent, immemores verò eorum puniendi.

VIII.

a. Intelligitur enim positū esse vt sciat, pro eo quod est, vt scire faciat: quomodo dilucidē dictum est, vt retaret te, & cognita faceret quæ in corde tuo sunt. non enim ait vt cognosceret: quod quidē si dixisset, intelligendum erat, cognita faceret. Aug. q. 13. super Deut.

b. Siue famē, siue quid aliud patiamur, nunquam tamen dominū relinquamus, qui potest esurientem etiā sermone pascere. Chrysost. in Matth. homil. 17.

Mne mandatū quod ego præcipio tibi hodie, caue diligenter vt facias: ^a vt possitis viuere, & multiplicemini, ingressique possideatis terram pro qua iurauit dominus patribus vestris. ² Et recordaberis cūcti itineris per quod adduxit te dominus deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, ^a & nota fierent quæ in tuo animo versabantur, vtrū custodires mandata illius, an non. ³ Afflixit te penuria, & dedit tibi cibū manna, quod ignorabas tu & patres tui: vt ostenderet tibi quod † non ^b in solo pane viuit

† Exod. 23. d
34. b

† Infr. 12. d
14. a. 16. d
† Exod. 14. a
& 34. b

† Infr. 14. a
26. d

† Exod. 23. d

† Exod. 23. c
33. a
Iosue 14. c

† 2. Machi
12. g

† Matt. 4. a
Luc. 4. a

viuit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore domini. ⁴ Vestimentum tuum quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, & pes tuus non est subtritus, en quadragessimus annus est: [†] ⁵ vt recogites in corde tuo, quia sicut erudit filiū suū homo, sic dominus deus tuus erudiuit te, ⁶ vt custodias mādata domini dei tui, & ambules in viis eius, & timeas eum. ⁷ Dominus enim deus tuus ^c introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarūmq;, & fontium, in cuius campis & montibus erumpunt fluiuiorum abyssi: ⁸ terrā frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, & malogranata, & oliueta nascuntur: terrā olei ac mellis, ⁹ vbi absq; vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfruēris: cuius lapides ferrum sunt, & de montibus eius æris metalla fodiūtur: ¹⁰ vt cum comederis, & satiatus fueris, benedicas domino deo tuo pro terra optima quam dedit tibi. ¹¹ Obserua & caue nequando obliuiscaris domini dei tui, & negligas mandata eius atque iudicia, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ¹² ne postquā comederis & satiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, ¹³ habuerisque armenta bouum, & ouium greges, argenti & auri cunctarūque rerum copiam, ¹⁴ eleuetur cor tuum, & non reminiscaris domini dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo seruitutis: ¹⁵ & ductor tuus fuit in solitudine magna atq; terribili, [†] in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio ac dipsas, & nullæ omnino aquæ: [†] qui eduxit riuos de petra durissima, [†] ¹⁶ & cibauit te manna in solitudine, quod nescierūt patres tui. Et postquam afflixit ac probauit te, ad extremū misertus est tui, ¹⁷ ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt: ¹⁸ sed recorderis domini dei tui, quod ipse vires tibi præbuerit, vt impleret pactum suum super quo iurauit patribus tuis, sicut præsens indicat dies. ¹⁹ Sin autem oblitus domini dei tui, secutus fueris deos alienos, coluerisq; illos, & adoraueris: ecce nunc prædico tibi, quod omnino dispereas. ²⁰ Sicut gentes quas deleuit dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, si inobediētes fueritis voci domini dei vestri.

Non tribuant Iudæi suæ virtuti, quod terram promissam ingrediantur, & ex tot aduersitatibus eripiantur. I X.

A Vdi Israel: Tu transgredieris hodie Iordanem, vt possideas nationes maximas & fortiores te, ciuitates ingētes, & ad cælum vsque muratas, ² populum magnum atque sublimem, filios Enacim, quos ipse vidisti, & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere. ³ Scies ergo hodie quod dominus deus tuus ipse transibit ante te, ignis deuorans atque consumens, qui cōterat eos & deleat atq; disperdat ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi. ⁴ Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos dominus deus tuus in conspectu tuo: ^a Propter iustitiam meam introduxit me dominus vt terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istę deletę sint nationes. ⁵ Neq; enim propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris vt possideas terras earum: sed quia illæ egerunt impię, introeunte te deletę sunt, & vt compleret verbum suum dominus, quod sub iuramēto pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. ⁶ Scito ergo quod non propter ^b iustitias tuas dominus deus tuus dedit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus. ⁷ Memento, & ne obliuiscaris quomodo ad iracundiam prouocaueris dominū deum tuum in solitudine, [†] & ex eo die quo egressus es ex Ægypto vsque ad locum istum, semper aduersum dominum contendisti. ⁸ Nam & in Horeb prouocasti eum: & iratus delere te voluit, ⁹ quando ascendi in mōtem vt acciperē duas tabulas lapideas pacti quod pepigit vobiscum deus. Et perseueraui in mōte quadraginta diebus ac noctibus panem non comedens, & aquam nō bibens. ¹⁰ Deditq; mihi dominus duas tabulas lapideas scriptas digito dei, & cōtinentes omnia verba quæ vobis locutus est in mōte de medio ignis, quando concio populi congregata est. ¹¹ Cūmq; transissent quadraginta dies & totidē noctes, dedit mihi dominus duas tabulas lapideas, tabulas foederis, ¹² dixitq; mihi:

a. Si quando videris inter multa opera peccatorum facere quempiam nonnulla quæ iusta sunt, non est tā iniustus deus, vt propter multa mala peccatorum obliuiscatur bonorum: sed faciet eum illatantum metere, quæ in bonam terram seminauerit, & in sua horrea cōgregare. Hier. super i. ca. Haggæi.
b. Certe isti sunt qui non metuerūt perire in deserto, quia nescierunt dextram vel sinistram. Aug. ibi. q. 14. in Deut.

† Surge, & descēde hinc citò, quia populus tuus quem eduxisti de Ægypto, deseruerunt velociter viam quā demonstraſti eis, feceruntq; sibi conflatile. ¹³ Rurſumq; ait dominus ad me: Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit: ¹⁴ Dimitte me vt conterà eum, & deleam nomen eius sub cælo, & constituam te super gentem quæ hac maior & fortior sit. ¹⁵ Cùmq; de monte ardente descēderem, & duas tabulas fœderis vtraque tenerem manu, ¹⁶ vidissẽmq; peccasse vos domino deo vestro, & fecisse vobis vitulum conflatilẽ, ac deseruisse velociter viam eius quam vobis ostenderat, † ¹⁷ proieci tabulas de manibus meis, confregiq; eas in conspectu vestro. ¹⁸ Et procidi ante dominum sicut prius, quadraginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata vestra quæ gessistis contra dominum, & eum ad iracundiã prouocastis. ¹⁹ Timui enim indignationẽ & iram illius, qua aduersum vos cõcitatus delere vos voluit. Et exaudiuit me dominus etiã hac vice. ²⁰ Aduersum Aaron quoque vehementer iratus voluit eum conterere, & pro illo similiter deprecatus sum. ²¹ Peccatum autẽ vestrum quod feceratis, id est vitulum, arripiens, igne cõbussi: & in frustra comminuens, omninoq; in puluerem redigens, proieci in torrẽtem qui de monte descendit. ²² In incendio quoque, & in tentatione, & in sepulchris concupiscẽtiæ prouocastis dominũ: ²³ & † quando misit vos de Cades Barne, dicens, Ascēdite, & possidete terram quam dedi vobis, & contempsistis imperium domini dei vestri, & non credidistis ei, neque vocem eius audire voluistis, ²⁴ sed semper fuistis rebelles à die qua nosse vos cœpi. ²⁵ Et iacui coram domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos, vt fuerat comminatus: ²⁶ & orãs dixi: Domine deus, ne disperdas populum tuum, & hereditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Ægypto in manu forti. ²⁷ Recordare seruorum tuorum Abraham, Isaac, & Iacob. Ne aspicias duritiã populi huius, & impietatem atq; peccatum, ²⁸ ne fortẽ dicant habitatores terrẽ de qua eduxisti nos: Non poterat dominus introducere eos in terram quam pollicitus est eis, & oderat illos, idcirco eduxit, vt interficeret illos in solitudine. ²⁹ qui sunt populus tuus & hæreditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento.

† Exod. 32. b

† 77. dist. c. Ieiunium.

† Num. 11. 16. a. 21. a.

Tabularum secundarum instauratio, Leuitarum officia, timor dei, & dilectio ad pietatem & obsequium mouere debent.

X.

a. Satis manifestat eundem Moysen in tabulis hæc decem verba scripsisse, non deum. Nisi forte violenter quidem, sed certa necessitate compellitur, vbi dictum est, Et scripsit in tabulis verba testamẽti, decem verba, non Moysen subaudire, sed dominum. Aug. quest. super Deut. li. 5. ca. 15. b. Denique decem sermones illi in tabulis nihil nouum docent, sed quod oblitteratum fuerat, admonet, vt iustitia in illis ignium more quasi adflatu, quodã legis sopita recalesceret: proficere autem poterant intellecta plus in hominibus vitia fugienda, quæ lex damnaſset etiam in pecoribus. Tertul. de cibis Iudaic.

c. Quando ille iubet se diligere, tunc maxime ostendit quòd te diligit. Nihil enim ita nostram salutem cõferuat, atque illum diligere. Chryso.

N † tempore illo dixit dominus ad me: ^a Dola tibi duas tabulas lapideas ^A † Exod. 34. d sicut priores fuerunt, & ascende ad me in montem: faciẽsque arcam ligneam, ² & scribam in tabulis verba quæ fuerunt in iis quas antẽ confregisti, ponẽsque eas in arca. ³ Feci igitur arcam de lignis sethim. Cùmque dolassẽm duas tabulas lapideas instar priorum, ascendĩ in montem habens eas in manibus. ⁴ Scripsitque in tabulis iuxta id quod prius scripserat, ^b verba decem quẽ locutus est dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est, & dedit eas mihi. ⁵ Reuersusq; de monte descendi, & posui tabulas in arcã quam fecerã, quæ hucusque ibi sunt: sicut mihi præcepit dominus. † ⁶ Filij autem Israel castra ^B † Num. 33. a mouerunt ex Beroth filiorum Iacan in Mosera, † vbi Aarõ mortuus & sepultus est, pro [†] Num. 20. d quo sacerdotio functus est filius eius Eleazar. ⁷ Inde venerunt in Gadgad, de quo loco profecti, castrametati sunt in Ietebatha, in terra aquarũ atq; torrẽtium. ⁸ Eo tempore separaui tribum Leui, vt portaret arcam fœderis domini, & staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius vsq; in præsentem diẽ. ⁹ Quamobrem non habuit Leui partẽ neq; possessionem cũ fratribus suis: quia ipse dominus possessio eius est, sicut promisit ei dominus deus tuus. ¹⁰ Ego autẽ steti in mōte, sicut prius quadraginta diebus ac noctibus, exaudiuitque me dominus etiam hac vice, & te perdere noluit. ¹¹ Dixitque mihi: Vade, & præcede populum, vt ingrediatur & possideat terram ^c quã iuraui patribus eorũ vt traderẽ eis. ¹² Et nũc Israel ^c quid dominus deus tuus petit à te, nisi vt timeas dominum deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac seruias domino deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, ¹³ custodiãsq; mādãta domini,

Sup. 6. b

domini, & ceremonias eius quas ego hodie præcipio tibi, vt bene sit tibi: ¹⁴ En dñi dei tui cœlum est, & cœlum cœli, terra, & omnia quæ in ea sunt: ¹⁵ & tamen patribus tuis conglutinator est dominus, & amauit eos, elegitque semen eorum post eos, id est vos de cunctis gentibus, sicut hodie cōprobat. ¹⁶ Circumcidite igitur præputiū cordis vestri, & ceruicē vestram ne induretis amplius: ¹⁷ quia dñs deus vester ipse est deus deorum, & dominus dominantium, deus magnus & potens & terribilis, † qui personam nō accipit, nec munera. ¹⁸ Facit iudiciū pupillo & viduæ: amat peregrinum, & dat ei victū atq; vestitū. ¹⁹ Et vos ergo amate peregrinos, quia & ipsi fuistis aduenæ in terra Ægypti. ²⁰ Dñm deum tuum timebis, & ei soli seruiēs. Ipsi adhærebis, ^d iurabisq; in nomine illius. ²¹ Ipse est laus tua, & deus tuus, qui fecit tibi hæc magnalia & terribilia quæ viderunt oculi tui. † ²² In septuaginta animabus descenderūt patres tui in Ægyptum, & ecce nunc multiplicauit te dominus deus tuus sicut astra cœli.

† Ato. 10. c.
27. cap. De-
fensionis.
2. Para. 19. c.
Iob. 14. b.
Sapient. 6. b.
Eccl. 31. b.
Roma. 2. b.
Galat. 2. b.
Sup. 6. c.
Matth. 4. b.
Luc. 4. b.
† Gen. 46. c.

d. Non ita præceptū acci-
piendū est quasi iurari ius-
serit, sed in alterius alicui⁹
dei nomine iurare prohi-
bit. Melius autē sit, si secū
dū euāgeliū non iuraueris
nō quia mala est vera iura-
tio, sed ne in periuriū inci-
datur facilitate iuradi. Au-
gust. quasi. 12. super Deut.

Dei beneficia, & terribilia in Pharaonem signa, ad dei amorem incitare debent.

XI.

A Ma itaque dominum deum tuum, & obserua præcepta eius & ceremo-
nias, iudicia atq; mandata omni tempore. ² Cognoscite hodie, quæ igno-
rant filij vestri, qui non viderunt disciplinam domini dei vestri, magnalia
eius & robustam manum, extentūq; brachium, ³ signa & opera quæ fe-
cit in medio Ægypti Pharaoni Regi, & vniuersæ terræ eius, ⁴ omniq; exercitui Ægy-
ptiorum, & equis ac curribus, quomodo operuerint eos aquæ maris rubri cum vos
persequerentur, & deleuerit eos dominus vsque in præsentem diem: ⁵ vobisq; quæ
fecerit in solitudine, donec veniretis ad hunc locum: † & ⁶ Dathan atque Abiron
filiis Eliab, qui fuit filius Ruben, quos aperto ore suo terra absorbit cum domi-
bus & tabernaculis & vniuersa substantia eorum, quam habebant in medio Israel.
⁷ Oculi vestri viderunt omnia opera domini magna quæ fecit, ⁸ vt custodiatis vniuer-
sa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis: & possitis introire & possidere ter-
ram ad quam ingredimini, ⁹ multoq; in ea viuatis tempore: quam sub iuramento pol-
licitus est dominus patribus vestris, & semini eorum, lacte & melle manentē. ¹⁰ Ter-
ra enim ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti de qua existi,
vbi iacto semine ^a in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ, ¹¹ sed montuosa est, &
campestris, de cœlo expectans pluuias, ¹² quam dominus deus tuus semper inuisit, &
oculi illius in ea sunt à principio anni vsque ad finem eius. † ¹³ Si ergo obedieritis mā-
datis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, vt diligatis dominum deum vestrum, &
seruiatis ei in toto corde vestro, & in tota anima vestra, ¹⁴ dabit pluuiam terræ vestræ
temporaneam & serotinam, vt colligatis frumentum, & vinum, & oleū, ¹⁵ fœnūq; &
ex agris ad pascenda iumēta, vt & ipsi comedatis ac saturemini. ¹⁶ Cauete ne fortē de-
cipiatur cor vestrum, & recedatis à dño, seruiatisq; ^b diis alienis, & adoretis eos: ¹⁷ ira-
tusq; dñs claudat cœlum, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum, pe-
tusq; dñs claudat cœlum, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum, pe-
^c reatisq; velociter de terra optima quam dominus daturus est vobis. † ¹⁸ Ponite hæc
verba mea in cordibus & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, &
inter oculos vestros collocate. ¹⁹ Docete filios vestros, vt illa meditentur. Quando se-
deris in domo tua, & ambulaueris in via, & acubueris atq; surrexeris, ²⁰ scribes ea su-
per postes & ianuas domus tuæ: ²¹ vt multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum in
terra quam iurauit dñs patribus tuis, vt daret eis quamdiu imminet cœlū terræ. ²² Si
enim custodieritis mandata quæ ego præcipio vobis, & feceritis ea, vt diligatis dñm
deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius, adherentes ei, ²³ disperdet dominus
omnes gentes istas ante faciem vestram, & possidebitis eas, quæ maiores & fortiores
vobis sunt. † ²⁴ Omnis locus quem calcauerit pes vester, vester erit. A deserto, & Liba-
no, & flumine magno Euphrate, vsq; ad mare occidentale, erūt termini vestri. ²⁵ Nul-
lus stabit contra vos. Terrorem vestrum atque formidinem dabit dominus deus ve-
^d ster super omnem terram quam calcaturi estis, sicut locutus est vobis. ²⁶ En propo-
no in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem: ²⁷ benedictionem, si

† Num. 16. a

† Sup. 10. c

† Sup. 6. b

† Ios. 1. a

a. Agri enim Ægyptij ne-
cesse semper habet irriga-
ri instar hortorum, quia nū
quam pluit ibidem.

b. Quod si multos deos vis
introducere, vide ne exitū
serpentis similem sortiāris.
Terrā comedere cōdemna-
tur, quod primū omnium
appellationē deorū intro-
dixit in mundū. Clemens
lib. 2. Recognit.

c. Quid est quod Moyses
præcepit commēdāns ver-
bū domini, & ait: Scribēs
ea super postes, &c. cū hoc
secundū proprietatē nemo
fecisse Israelitarum cōme-
moratur vel legatur: nisi
fortē hyperbolice cōme-
datio sit. Aug. ibi. q. 17.

d. Proinde si in lege male di-
ctio est, in fide verō bene-
dictio, vtrūq; habes pro-
positum apud creatore. En
inquit propono, &c. Ter-
tul. aduersus Marcionē lib.

s. Item deus nō reliquit in-
trinsēcus hominē inermē,
rationē scilicet & pruden-
tia, vt per intellectū vigo-
remq; mentis, quo ceteris
præstabat animalib⁹ fasto-
rē omniū solus agnosceret
& inde seruiret deo, vnde
aliis dominabatur. Quem
tamē iustitia dominus vo-
luntarium esse voluit, non
coactum. Et ideo reliquit
eū in manu cōsiliij sui, po-
suitq; ante eum vitam &
mortem, bonum & malū, &
quod placuerit ei, dabitur
illi. Hiero. ad Demetriādē.

obedieritis mandatis domini dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: ²⁸ maledictionem, si non obedieritis mandatis domini dei vestri, sed recesseritis de via quam ego nunc ostendo vobis, & ambulaueritis post deos alienos, quos ignoratis. ²⁹ Cum verò introduxerit te dominus deus tuus in terram ad quam pergis habitandā, † pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Ebal, ³⁰ qui sunt trans Iordanem post viam quæ vergit ad solis occubitum, in terra Chananæi, qui habitat in campesribus contra Galgalam, quæ est iuxta vallem tendentem & intrantē procul. ³¹ Vos enim transibitis Iordanem, vt possideatis terram quam dominus deus vester daturus est vobis, vt habeatis & possideatis illam. ³² Videte ergo vt impleatis ceremonias atq; iudicia quæ ego hodie ponam in conspectu vestro.

Exterminetur idololatria, decimæ & primitiæ reddantur, ac sacrificia certo loco sanguinem vitando soluantur. XII.

Ec sunt præcepta atque iudicia quæ facere debetis in terra quam dominus deus patrum tuorum daturus est tibi, vt possideas eam cunctis diebus quibus super humum gradieris. ² Subuertite omnia loca in quibus conluerunt gentes quas possessuri estis, deos suos, super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum. † Dissipate aras earum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuete, disperdite nomina earum de locis illis. ⁴ Nō facietis ita domino deo vestro: sed ad locum quem elegerit dominus deus vester de cunctis tribubus vestris vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuum vestrarum, & vota atq; donaria, primogenita bouum & ouium, ⁷ & comedetis ibi in conspectu domini dei vestri, ac lætabimini in cunctis ad quæ miseritis manum, vos & domus vestra, in quibus benedixit vobis dominus deus vester. ⁸ Non facietis ibi quæ nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur. ⁹ Neque enim vsque in præsens tempus venistis ad requiem, & possessionē quam dominus deus vester daturus est vobis. ¹⁰ Transibitis Iordanē, & habitabitis in terra quam dominus deus vester daturus est vobis, vt requiescat is a cunctis hostibus per circuitum, & absque villo timore habitetis in loco quem elegerit dñs deus vester, vt sit nomen eius in eo. Illuc omnia quæ præcipio cōferetis, holocausta, & hostias, ac decimas, & primitias manuum vestrarū, & quicquid præcipuum est in muneribus quæ vouistis domino. ¹² Ibi epulabimini coram dño deo vestro vos & filij & filia vestra, famuli & famulae, atq; Leuites qui in vestris vrbibus commoratur. † Neque enim habet aliam partem & possessionem inter vos. ¹³ Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quē videris: ¹⁴ sed in eo quem elegerit dñs in vna tribuum tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi. ¹⁵ Si autem comedere volueris, & te esus carniū delectauerit, occide & comede iuxta benedictionem dñi dei tui, quā dedit tibi in vrbibus tuis: siue immundum fuerit, hoc est maculatum & debile: siue mundum, hoc est integrum & sine macula, quod offerri licet, sicut capream & ceruum, comedes, ¹⁶ absq; esu duntaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. † ¹⁷ Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti & vini & olei tui, primogenita armentorum & pecorum, & omnia quæ voueris, & sponte offerre volueris, & primitias manuum tuarū: ¹⁸ sed coram dño deo tuo comedes ea in loco quem elegerit dominus deus tuus, tu & filius tuus & filia, & seruus & famula, atq; Leuites qui manet in vrbibus tuis: & lætaberis & reficieris coram domino deo tuo in cunctis ad quæ extēderis manum tuam. ¹⁹ Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo versaris in terra, ²⁰ quando dilauerit dñs deus tuus terminos tuos, † sicut locutus est tibi, & volueris vesci carnibus quas desiderat anima tua. ²¹ Locus autē quem elegerit dominus deus tuus vt sit nomē eius ibi, si procul fuerit, occides de armentis & pecoribus quæ habueris, sicut præcepi tibi, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet. † ²² Sicut comeditur caprea & ceruus, ita vescēris eis, & mundus & immundus in commune vescētur: ²³ hoc solum caue, ne sanguinem

a. Nunc illud videamus in quo crudelitatis vitiū Manichæi solēt obicere Moysi, vel inimici harum literarum, vel expertes omniū literarū. Nunc autem quid etiam prophetiæ significationis habuerit requirēdū est, quod ex eis multis, qui sibi absente ipso idola fabricauerunt, sine vlla cuiusquam necessitudinis distinctione iussit interim. Facile est vt intelligatur hominum illorū interemptionem significare vitiorum talium infestationem, qualibus illi ad eandem idololatriā defluerunt. August. contra Faustum Manichæum lib. 22. ca. 92.

b. In ipsis festis Iudaicis nō tempus solum, verum & locum obseruare iussit ipsa lex. Chrysost. aduer. Iudæ. Orat. 1.

† Infra. 17. b. c. d.

† Sup. 7. d. Exod. 4. b.

† De cōf. di. l. ca. Sicur.

† 13. q. 1. cap. Ecclesiæ. De dec. c. 1.

† Gene. 28. c. Infra 19. b.

† Infra 15. b.

D sanguinem comedas. ^cSanguis enim eorum pro anima est: & idcirco non debes animam comedere cum carnibus: ²⁴ sed super terram fundes quasi aquam, ²⁵ ut bene sit tibi, & filiis tuis post te, cum feceris quod placet in conspectu domini. ²⁶ Quæ autem sanctificaueris & voueris dño, tolles, & venies ad locum quem elegerit dñs, ²⁷ & offeres oblationes tuas, carnem & sanguinem super altare domini dei tui. Sanguinem hostiarum fundes in altari, carnibus autē ipse vescēris. ²⁸ Obserua & audi omnia quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi, & filiis tuis post te in sempiternū, cum feceris quod bonum est & placitum in conspectu domini dei tui. ^{† 29} Quando disperdiderit dñs deus tuus ante faciem tuam gentes ad quas ingrederis possidendas, & possederis eas, atq; habitaueris in terra earum: ³⁰ caue ne imiteris eas postquam te fuerint introeunte subuersæ, & requiras ceremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita & ego colam. ³¹ Non facies similiter domino tuo. Omnes enim abominationes quas auersatur dominus, fecerunt, diis suis offerentes filios & filias, & comburētes igni. ³² Quod præcipio tibi, hoc tantū facito domino, nec addas quicquam, nec minuas.

Pseudopropheta à fide auertens, eiúsque substantia destruat.

XIII.

† 20. q. 1. ca.
Nec mirū.
† 26. q. 2. c.
Intelligi.

A **S** ¹† surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atq; portentum, ² & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis: ³ non audies verba prophetæ illius aut somniatoris, ^b quia tentat vos dominus deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non, in toto corde, & in tota anima vestra. ⁴ Dominum deum vestrum sequimini, & ipsum timeate, & mandata illius custodite, & audite vocē eius. Ipsi seruietis, & ipsi adharebitis. ⁵ Propheta autem ille aut fictor somniorum interficietur: quia locutus est ut vos auerteret à domino deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, & redemit vos de domo seruitutis, ut errare te faceret de via quam tibi præcepit dominus deus tuus: & auferes malum de medio tui. ^{† 6} Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, siue vxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis ut animā tuā, clam dicens: Eamus & seruiamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui, ⁷ cunctarū in circuitu gētium quæ iuxta vel procul sunt, ab initio, vsq; ad finem terræ: ⁸ non acquiescas ei, nec audias, neq; parcat ei oculus tuus, ut miserearis, & occultes eū, ⁹ sed statim interficies. [†] Sit primum manus tua super eum, & post te omnis populus mittat manū. ¹⁰ Lapidibus obrutus necabitur, quia voluit te abstrahere à domino deo tuo, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo seruitutis: ¹¹ ut & omnis Israel audiens timeat, & nequaquā vltra faciat quippiam huius rei simile. ^{† 12} Si audieris in vna vrbium tuarū quas dominus deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos: ¹³ Egressi sunt ^c filij Belial de mediō tui, & auerterunt habitatores vrbis tuæ, atq; dixerunt: Eamus, & seruiamus diis alienis, quos ignoratis: ¹⁴ quære sollicitè: & diligenter rei veritate perspecta, ^D si inueneris certum esse quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetrata, ¹⁵ statim percuties habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis eam, omniāq; quæ in illa sunt, vsq; ad pecora. ¹⁶ Quicquid etiā supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita ut vniuersa consumas domino deo tuo, & sit tumultus sempiternus. Non ædificabitur amplius, ¹⁷ & non adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua: ut auertatur dominus ab ira furoris sui, & misereatur tui, multiplicetq; te sicut iurauit patribus tuis, ¹⁸ quando audieris vocem domini dei tui, custodiens omnia præcepta eius, quæ ego præcipio tibi hodie, ut scias quod placitum est in conspectu domini dei tui.

Gentium ritus super mortuo fugiendus, animalium mundorum & immundorum discretio facienda, & decimæ soluenda.

XIIII.

† Sup. 7. a
Infr. 16. d

† Leuiti. 11. a

A **E** ¹† estote domini dei vestri. Non vos incidetis, nec facietis caluitium super mortuo: ² quoniam populus sanctus es domino deo tuo: & te elegit ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus quæ sunt super terram. ^{† 3} Ne

c. Id est sedes animæ, quia sanguine alitur & seruatur vita, animam vocat vitam.

a. Vbi sanè intelligi voluit, etiam illa quæ à diuinantibus non secundū deum dicuntur, si acciderint quæ dicuntur, nō accipiendæ sicut ut fiant quæ præcipiuntur ab eis, aut colantur quæ ab eis coluntur. Aug. q. 19. super Deut.

b. Non enim vt sciat, quem nihil latet, sed vt scire nos faciat quantum in eius dilectione profecerimus, tētari nos permittit. Aug. de Genesi contra Manichæos lib. 1. cap. 22.

c. Diabolus Græcū verbum est, quod Latine dicitur criminatōr, lingua verō Hebræa satā appellatur, id est, aduersarius siue cōtrarius, & ab Apostolo Belial, hoc est absq; iugo, quod de collo suo dei abiecerit seruicium, quem Aquila apostatam transtulit. Et sciendū ubi cūq; in veteri lege filij pestilentie scribantur, in Hebræicis voluminibus Belial, hoc est diabolus pro pestilentia nominari. Hiero. super. 4. cap. ad Ephesios.

comedatis quæ immunda sunt.⁴ Hoc est animal quod comedere debetis, bouem, & ouem & capram,⁵ ceruum, & capream, bubalum, tragelaphum, pygargum, orygē, camelopardalum.⁶ Omne animal quod in duas partes findit vngulam, & ruminat, comedetis:⁷ de iis autem quæ ruminant, & vngulam non findunt, hæc comedere nō debetis: camelum, leporem, chærogryllum, quia ruminant & non diuidunt vngulam, immunda erūt vobis.⁸ Sus quoq; quoniam diuidit vngulā, & non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non vescemini, & cadauera non tāgetis.⁹ Hæc comedetis ex omnibus quæ morātur in aquis.^b Quæ habēt pinnulas, & squammas, comedite:¹⁰ quæ absq; pinnulis & squammis sunt, ne comedatis, quia immūda sunt.¹¹ Omnes aues mūdas comedite.¹² Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, & gryphem, & haliaeton,¹³ ixon, & vulturē, ac miluum iuxta genus suum,¹⁴ & omne coruini generis,¹⁵ & struthionē, ac^c noctuam, & larum atq; accipitrem iuxta genus suum,¹⁶ herodium, ac cygnum, & ibin,¹⁷ ac mergulum, porphyrionem, & nycticoracem,¹⁸ onocrotalum, & charadriū, singula in genere suo: vpupam quoque, & vespertilionē:¹⁹ & omne quod reptat, & pinnulas habet, immundum erit, & non comedetur.²⁰ Omne quod mundū est, comedite.⁷ Quicquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino qui intra portas tuas est, da vt comedat, aut vende ei, quia tu populus sanctus domini dei tui es. † Nō coques hædum in lacte matris suæ.²² Decimam partem separabis de cūctis fructibus tuis qui nascuntur in terra per annos singulos,²³ & comedes in cōspectu domini dei tui in loco quem elegerit, vt in eo nomen illius inuocetur, † decimam frumenti tui, & vini, & olei, & primogenita de armētis & ouibus tuis: vt discas time-re dominum deum tuum in omni tempore.²⁴ Cum autē longior fuerit via, & locus quem elegerit dominus deus tuus, tibiq; benedixerit, nec poteris ad eum hæc cuncta portare,²⁵ vendes omnia, & in pretium rediges, portabisq; manu tua, & proficiscēris ad locum quem elegerit dominus deus tuus:²⁶ & emes ex eadem pecunia quicquid tibi placuerit, siue ex armētis, siue ex ouibus, vinum quoq; & siceram, & omne quod desiderat anima tua, & comedes coram domino deo tuo, & epulaberis tu & domus tua,²⁷ & Leuita qui intra portas tuas est. Caue ne derelinquas eum, quia non habet aliam partem in possessione tua. †²⁸ Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore, & repones intra ianuas tuas:²⁹ veniētque Leuitæ qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, & peregrinus ac pupillus & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur: vt benedicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

Lex septimi anni remissionis in quos exerceatur.

XV.

SEPTIMO anno facies remissionem,² quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit: quia annus remissionis est domini.³ Aperegrino & aduena exiges, ciuem & propinquum repetendi non habebis potestatem.⁴ Et^a omnino indigens & mendicus non erit inter vos: vt benedicat tibi dominus deus tuus in terra quam traditurus est tibi in possessionem:⁵ si tamen audieris vocem domini dei tui, & custodieris vniuersa quæ iussit, & quæ ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, vt pollicitus est. † Fœnerabis gentibus multis, & ipse a nullo accipies mutuū. Dominaberis nationibus plurimis, & tui nemo dominabitur.⁷ Si vnus de fratribus tuis qui morantur intra portas ciuitatis tuæ in terra quam dñs deus tuus daturus est tibi, ad paupertatē deuenerit: non obdurabis cor tuum, nec cōtrahes manū,⁸ sed aperies eam pauperi, † & dabis mutuū quo eū indigere perspexeris.⁹ Caue ne subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis, & auertas oculos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuū cōmodare: ne clamet contra te ad dñm, & fiat tibi in peccatū:¹⁰ Sed dabis ei: nec ages quippiam callidē in eius necessitatibus subleuandis: vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni tempore, & in cunctis ad quæ manum miseris. †¹¹ Non deerunt pauperes in terra

a. Interdixit ergo ne porcina carne vesceretur, id est, ne vitam porcorum imitarentur: qui ad solam mortem nutriuntur: ne vētri ac voluptati seruientes, ad faciendam iustitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Lactan. lib. 4. ca. 17. Item cū cibo suum prohibet adsumi: reprehendit vtiq; cōnosam, & luteam, & gaudentem vitiorum foribus vitam, bonum suum non in animi generositate, sed in sola carne ponētem. Tertul. de cibis Iudaicis.
b. Dux sunt requisitæ conditiones ad mundorum piscium tam fluuiorum quam maris electionem: & quod pinnulas natatorias habent, & quod squammas, vt habes Leuiti. ii. Lact. lib. 4.
c. Quando noctuam interdicit, odit lucifugas veritatis: quando cygnum, ceruicis altæ superbos: quando charadriū, garrulā nimis lingue intēperantiā: quādo vespertilionem, quæ rentes tenebras noctis simul & erroris. Tertul. de cibis Iudaicis.

d. Intelligitur enim vno anno interposito. In 70. autē interp. quoniam post tres annos dicit, incertum est vtrum eos medios esse voluerit vt quinto quoq; anno fieret. August. q. 20. super Deutero.

a. Hic quidam calumniatur & mendicos, & mendicantes: contra quos Chrysostomus. Mendici ipsi, inquit, vsum ecclesiæ templorum foribus admoti, pulcherrimum quendam, & ornamentum maximum præstant, vt his sine plenitudo ecclesiæ perfecta esse non possit. Chrysostomus. i. Cor. 12. Homi. 30.

† Leuit. 11. a. b. c. d.

† Exod. 13. c. 34. d. 13. q. 1. c. Ecclesiast. 9. His ita. 16. q. 1. Decimas c. In sacris. ca. De decimis. c. decimæ. & q. 7. c. Omnes decimæ. † De dec. c. 1. c. Tua.

† De dec. 1. c. Tua.

† Infr. 28. b.

† Matt. 5. g. Luc. 6. c.

† Exod. 12. a.

† Iere. 34. c.

in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi, vt aperiās manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum versatur in terra. †¹² Cū tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus aut Hebræa, & sex annis seruiert tibi, in septimo anno dimittes eum liberum. †¹³ Et quem libertate donaueris, nequaquam vacuum abire patieris, †¹⁴ sed dabis viaticum de gregibus, & de area & torculari tuo, quibus dñs deus tuus benedixerit tibi. †¹⁵ Memento quòd & ipse seruiert in terra Ægypti, & liberauerit te dominus deus tuus, & idcirco ego nunc præcipio tibi. †¹⁶ Sin autem dixerit, Nolo egredi, eo quòd diligat te, & domum tuam, & bene sibi apud te esse sentiat, †¹⁷ assumes subulam, & perforabis aurem eius in ianuā domus tuæ, & seruiet tibi vsq; in æternū. Ancillæ quoq; similiter facies. †¹⁸ Non auertes ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos: quoniam iuxta mercedem mercenarij per sex annos seruiuit tibi: vt benedicat tibi dominus deus tuus in cunctis operibus quæ agis. †¹⁹ De primogenitis quæ nascuntur in armentis & ouibus tuis, quicquid est sexus masculini, sanctificabis dño deo tuo. Non operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouium. †²⁰ In conspectu domini dei tui comedes ea per annos singulos in loco quē elegerit dominus, tu & domus tua. †²¹ Sin autem habuerit maculam, & vel claudum fuerit, vel cæcū, aut in aliqua parte deforme vel debile, nō immolabitur domino deo tuo: †²² sed intra portas vr̄bis tuæ comedes illud. Tam mundus quā immundus similiter vescentur eis quasi caprea & ceruo. †²³ Hoc solū obseruabis, vt sanguinem eorum nō comedas, sed effundes in terram quasi aquam.

b. Hos emptos nō anno remissionis remitti voluit, quem septimū quēq; obseruari oportebat ab omnibus: sed anno septimo emptionis eius, quocūq; anno illorum septimus illē annus occurreret. August. quæst. 22. super Deut.

† Leuit. 22. c.
Eccl. 33. b.

† Sup. 12. c.

Tres precipue anni solennitates, iudicum officia, & idololatriam inducentia non eligenda.

XVI.

† Ios. 13.

A

Bserua^a mensem nouarum frugum, & verni primum temporis, vt facias Phase domino deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te dominus deus tuus de Ægypto nocte. †² Immolabisq; Phase domino deo tuo de ouibus^b & de bobus in loco quem elegerit dominus deus tuus vt habitet nomen eius ibi. †³ Non comedes in eo panem fermentatum. Septē diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto: vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. †⁴ Nō apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis septem diebus, & non remanebit de carnibus eius quod immolatum est vespere in die primo, vsq; mane. †⁵ Non poteris immolare Phase in qualibet vr̄bium tuarū, quas dominus deus tuus daturus est tibi: †⁶ sed in loco quem elegerit dñs deus tuus vt habitet nomen eius ibi. †^c Immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto: †⁷ & coques & comedes in loco quem elegerit dominus deus tuus: maneq; confurgens vades in tabernacula tua. †⁸ Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quia collecta est domini dei tui, non facies opus. †^d Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris, †¹⁰ & celebrabis^e diem festum hebdomadarum dño deo tuo, oblationem spontaneā manus tuę, quam offeres iuxta benedictionē domini dei tui, †¹¹ & epulaberis corā dño deo tuo, tu & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus, & ancilla tua, & Leuites qui est intra portas tuas, & aduena ac pupillus & vidua qui moratur vobiscū, in loco quē elegerit dñs deus tuus, vt habitet nomē eius ibi: †¹² & recordaberis quoniā seruus fueris in Ægypto, custodiēsque ac facies quæ præcepta sunt. †^f Solennitatem quoq; tabernaculorum celebrabis per septē dies, quando collegeris de area & torculari fruges tuas: †¹⁴ epulaberis in festiuitate tua, tu & filius tuus, & filia, & seruus tu^g & ancilla: Leuites quoq;, & aduena & pupillus & vidua qui intra portas tuas sunt. †¹⁵ Septē diebus dño deo tuo festa celebrabis in loco quē elegerit dñs, benedicetq; tibi dominus deus tuus in cunctis frugibus tuis, & in omni opere manū tuarū, erisq; in letitia. †¹⁶ Tribus vicibus per annū apparebit omne masculinum tuum in conspectu dñi dei tui in loco quem elegerit, in solennitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum. †¹⁷ Non apparebit ante dominum vacuus:

a. Id est Nisan, qui patrem nostrum Martio, partem Aprilis respondet.

b. Quid sibi vult hoc, quòd addidit boues, cum immolationē pasche de oue tantūmodo commendauerit, quam iussit accipi ex ouibus & hœdis, vel ex capris? Quod mysticē accipitur propter Christum, cui⁹ ex iustis & peccatoribus est origo carnalis. Aug. q. 24. super Deut.

c. Pascha

d. Si enim ab vniuerso populo lex hæc p̄tecoste iussu est obseruari, nunquid omnes vno die credendum est falcem iustos mittere in messem? Si autē quisq; sibi obseruat istam quinquagesimā, dinumeras ab illo die quo falcem mittit, non vna est vniuerso populo: illa verò vna est, quæ computatur ab immolatione pasche vsq; in diem data legis in Sina. Aug. q. 25. super Deut.

e. Diem p̄tecosten.
f. Festum tabernaculorum.

g. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agendo non prouidet, in conspectu domini vacu⁹ apparet. Hinc de iustis per psalmistam dicitur: Venietes autē venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Grego. lib. 7. Moralium in 6. ca. Iob. cap. 17.

† Exod. 23. c.
Eccl. 16. d.
Exod. 23. b.
34. c.
De consec.
di. 1. Omnis
christianus.
Eccl. 37. a.
Sup. 1. c.

¹⁷ sed offeret vnusquisq; secundum quod habuerit iuxta benedictionem domini dei sui quam dederit ei. [†]¹⁸ Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas: vt iudicent populum iusto iudicio, ¹⁹ nec in alteram partem declinent. [†] Non accipies personā, nec munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum. ²⁰ Iustè quod iustum est persequeris, vt viuas, & possideas terram quam dominus deus tuus dederit tibi. ²¹ Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare domini dei tui, nec facies tibi atq; constitues statuam: quæ odit dominus deus tuus.

Hostia eligenda, idololatria plectenda, difficultas à quibus petenda, & Regis eligendi conditiones.
XVII.

On immolabis domino deo tuo bouem & ouem in quo est macula, aut quippiam vitij: quia abominatio est dño deo tuo. ² Cúm; reperti fuerint apud te intra vnā portarū tuarum quas dñs deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu domini dei tui, & transgrediantur pactum illius, vt vadant & seruiant diis alienis, & adorent eos, solem & lunam, & omnem militiam cæli, quæ non præcepi: ⁴ & hoc tibi fuerit nuntiatum, audiensq; inquisieris diligēter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israel: ⁵ educes virum ac mulierem qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuæ: & lapidibus obruentur. [†]⁶ In ore duorū aut trium testium peribit qui interficietur. Nemo occidatur vno cōtra se dicente testimonium. ⁷ Manus testijū prima interficiet eum, & manus reliqui populi extrema mittetur: vt auferas malū de medio tui. [†]⁸ Si difficile & ambiguū apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicū intra portas tuas videris verba variari: surge, & ascēde ad locum quem elegerit dominus deus tuus, [†]⁹ veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tēpore, quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem, ¹⁰ & facies quodcunq; dixerint qui præsunt loco quem elegerit dñs, & docuerint te ¹¹ iuxta legē eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dextram neque ad sinistram. ¹² Qui autē superbie- rit nolēs obedire sacerdotis imperio qui eo tēpore ministrat domino deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel: ¹³ cunctūq; populus audiens timebit, vt nullus deinceps intumescat superbia. ¹⁴ Cum ingressus fueris terram quam dominus deus tuus dabit tibi, & possederis eam, habitauerisq; in illa, & dixeris, Constituam super me regem, sicut habēt omnes per circuitum nationes: ¹⁵ eum constitues, quem dominus deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. ¹⁶ Cúm; fuerit constitutus, nō multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero subleuatus, præsertim cum dñs præceperit vobis vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini. [†]¹⁷ Non habebit vxores plurimas, quæ illiciant animum eius: neq; argenti & auri immensa pondera. ¹⁸ Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, ¹⁹ & habebit secum, legēque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere dominum deum suū, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. ²⁰ Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dextram vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse & filius eius super Israel.

Sacerdotum & Leuitarum victus, pseudopropheta vero certis signis agnitus eliminandus.
XVIII.

On habebunt sacerdotes & Leuitæ, & omnes qui de eadē tribu sunt, partem & hereditatē cum reliquo Israel: quia sacrificia dñi, & oblationes eius comedent, ² & nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum. Dominus enim ipse est [†]³ hæreditas eorum: sicut locutus est illis: ³ Hoc erit iudicium sacer-

a. Alioq; & vnus testis plerunq; verū dicit, & plures plerunq; metiuntur, potiusque creditū est in exordio fidei vni Apostolo euangelizanti, quam populis errantibus, à quibus persecutio nē patiebatur. Aug. contra Faust. Manich. lib. 16. ca. 13. b. Vultus itaque iudicium nō habet pñdi doctrinas. quis enim mediocriter sanus non facile intelligat scripturarum expositionē ab iis petendam esse, qui eorum doctores se esse profitentur? fierique posse, imò id semper accidere, vt multa indoctis videantur absurda, quæ cū à doctoribus exponuntur, ea laudanda videantur. Aug. de moribus ecclesie. cap. 1.

c. Cur displicuerit populo deo quando regem desiderauit, cum hic inueniatur esse permissus? Sed magis hic intelligendū est meritō non fuisse secūdū voluntatem dei: quia hoc fieri non præcepit, desideratib; permittit: veruntamē præcepit ne fieret alienus, sed frater. Aug. q. 26. super Deut. d. Queritur vtrum David contra hoc præceptū non fecerit. Nō enim vnā habuit uxorem. Nam de Salomone manifestum quod transgressus fuerit hoc præceptum & in feminis, & in auro & argento. Sed hinc potius intelligitur permissum fuisse regibus vt plures haberent quam vnā: multiplicari enim phibita sunt. Quæ prohibitio non haberet transgressionē, si paucæ fuerit, sicut David fuerit: nō autem multæ, sicut Salomoni. Aug. q. 27. super Deut.

a. Hebraismus elegans, quo dominus pollicetur se illos in decimis & oblationibus capenturum, & quæ dei sunt, illis dari: vñ in hereditate percipiam.

† Exod. 23. c. 24. c.

† Leuit. 19. c. 1. Cor. 2. d. Eccle. 20. c. 11. q. 3. cap. Pauper.

† Infra 19. d. Matth. 18. b. Ioan. 8. c. 2. Cor. 13. a. Sup. 13. c. 2. q. 5. c. 1. 35. q. 6. c. vlti. §. fi. Hebr. 10. c. † Qui filij sint legit. c. per venerabilem. 11. q. 3. c. Abfit. † 2. Par. 19. g. Ios. 4. 6.

Ios. 4. 6. † Sup. 10. b. Num. 18. c. d. 1. Cor. 3. b. 9. b. 12. q. 1. ca. Clericus. 23. quæ. 8. Si in morte.

fNum:18.a

cium sacerdotum à populo, & ab iis qui offerunt victimas: siue bouem siue ouem immolauerint, dabunt sacerdoti arinum ac ventriculum: † ⁴ primitias frumenti, vini, & olei, & lanarum partem ex ouium tonsione. ⁵ Ipsum enim elegit dñs tuus de cunctis tribubus tuis, vt stet & ministret nomini dñi dei tui, ipse & filij eius in sempiternum.

fLeu.20.d

†1.Reg.28.4

Loan 1.g
 Aff. 3.d. 7.c
 Exec. 60.d

B ⁶ Si exierit Leuites ex vna vrbiū tuarum ex omni Iſrael in qua habitat, & voluerit venire deſiderans locum quem elegerit dñs, ⁷ miniſtrabit in nomine domini dei ſui, ſicut omnes fratres eius Leuitæ qui ſtabūt eo tēpore coram domino. ⁸ Partem ciborum eandem accipiet, quam & cæteri: excepto eo quod in vrbe ſua ex paternā ei ſucceſſione debetur. ⁹ Quando ingreſſus fueris terram quam dominus deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentiū: † ¹⁰ nec inueniatur in te qui luſtret filium ſuū aut filiam ducens per ignē, aut qui ariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia atq; auguria: ne ſit maleficus, ¹¹ ne incantator, neq; qui Pythones cōſulat, nec diuinos, † & quærat à mortuis veritatem. ¹² Omnia enim hæc abominatur dominus, & propter iſtiusmodi ſcelera delēbit eos in introitu tuo. ¹³ Perfectus eris, & abſq; macula cum domino deo tuo. ¹⁴ Gentes iſtę quarum poſſidebis terram, augures & diuinos audiunt: tu autē à domino deo tuo aliter inſtitutus es. † ¹⁵ Prophētā de gēte tua & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi dñs deus tuus: ipſum audies, ¹⁶ vt petiſti à dño deo tuo in Horeb, quando concio congregata eſt, atq; dixiſti: Vltrā non audiam vocem domini dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.

b Hoc est, Si ad locum quē
elegerit dominus, venerit
ad diem festū ab alia ciui-
tate, & ciues illius attule-
rint decimas & sacrificia, il-
le partem illarū habebit
quæ illi in sua ciuitate de-
beantur. Augu. q. 18. super
Deut.

f Ioan. i. g

D¹⁷ Et ait dominus mihi: Bene omnia sunt locuti.^{c 18} Prophetā fuscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi.¹⁹ Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.^{† 20} Prophetā autem qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum: interficietur.²¹ Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum quod dominus non est locutus?²² hoc habebis signum. Quod in nomine domini Prophetā ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Prophetā confinxit, & idcirco non timebis eum.

c. Vides hoc in nullo imple-
tum quàm in Christo solò.
Etenim multi prophetae sur-
reuerunt, & tamen omnes
parù auditi sunt: attamen
Iudæi nihil sunt passi. Huc
autè quia non audierūt, va-
gantur erratici, fugitiui &
exules: oberrantes vbique
exclusi à sua ciuitate, & à
paternis legibus in ignomi-
nia, & vilerionis pœna. Chr.
demonstratio aduersus gē-
tiles. Item Lactan lib. 4. ca.
17. Denūciauit, inquit, do-
minus per ipsum legiserū
quòd filium suum, id est, vi-
uam præsentiē: quæ legem
missurus esset, illa veterē
per Moysen datam solutur-
us, vt denuo per eum qui
esset æternus, legē sanciret
æternam. Hæc Lact. ibid.

Ad quas urbes homicidæ fugiant, falsi item testis supplicium.

XIX.

10f.4.5.
 10p.12.2
 Name.35.b
 Issue.20.2

Quoniam disperdiderit dominus deus tuus gentes quarum tibi traditurus est terram, & possederis eam, habitauerisq; in urbibus eius, & in ædibus: tres ciuitates separabis tibi in medio terræ quam dominus deus tuus dabit tibi in possessionem, sternens diligenter viam: & in tres æqualiter partes totam terræ tuæ provinciam diuides, vt habeat è vicino qui propter homicidium profugus est, quò possit euadere. Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita seruanda est: cum nesciens & qui heri & nudius tertius nullum cõ-

† 15. q. 1. c. 11-
la. & c. fina.
Exod. 21. c.

† Qui percusserit proximum suum nesciens, & qui nesci & nuditer in sylvam ad li-
tra eum odium habuisse comprobatur, sed abisse cum eo simpliciter in sylvam ad li-
B gna cadenda, & in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de
manubrio amicū eius percusserit, & occiderit: hic ad vnā supradictarum vrbū con-
fugiet, & viuet: 6 ne forsitan proximus eius cuius effusus est sanguis, dolore stimula-
tus persequatur & apprehēdat eum si longior via fuerit, & percutiat animam eius qui
non est reus mortis, quia nullum contra eum qui occisus est, odiū prius habuisse mō-

†Sup. 12.2

† Gene. 28. a

†10f.20.c

† Num. 35.c

non est reus mortis, quia nunciamus
stratur. ⁷ Idecirco præcipio tibi, ^a vt tres ciuitates equalis intra te spatij diuidas. ^{†8} Cum
autem dilatauerit dominus deus tuus terminos tuos sicut iurauit patribus tuis, & de-
derit tibi cunctā terram [†] quam eis pollicitus est: ⁹ (si tamē custodieris mandata eius,
& feceris quæ hodie præcipio tibi, vt diligas dominum deum tuū, & ambules in viis
eius omni tēpore) addes tibi [†] tres alias ciuitates, & supradictarū triū vrbium numerū
c duplicabis: ¹⁰ vt nō effundatur sanguis innoxius in medio terræ quam dominus deus
tuus dabit tibi possidendam, ne sis sanguinis reus. ^{†11} Si quis autem odio habens pro-
ximum, insidiatus fuerit vitæ eius, surgēsq̃ue percusserit illum, & mortuus fue-
rit, fugeritque ad vnā de supradictis vrbibus, ¹² mittent seniores ciuitatis illius, &

a. Ideo sex vrbes fugitiu-
rum describuntur in lege,
qui homines interficere
nolentes, & ipsæ vrbes sa-
cerdotales sunt. Hier. Ad-
uertus Iouinianum, lib. 1.

arripient eū de loco effugij, tradēntque in manu proximi cuius sanguis effusus est, & morietur. †¹³ Non misereberis eius, & auferes noxiū sanguinem de Israel, vt bene sit tibi. ¹⁴ Non assumes & trāsferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua quam dominus deus tuus dabit tibi in terra quam acceperis possidendā. †¹⁵ Non stabit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbū. ¹⁶ Si steteris testis mēdax cōtra hominem, accusans eum prauaricationis, ¹⁷ stabūt ambo quorū causa est ante dominum, in cōspectu sacerdotū & iudicum qui fuerint in diebus illis. ¹⁸ Cūque diligentissimē perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendaciū, ¹⁹ reddēt ei sicut fratri suo facere cogitauit, & auferes malū de medio tui: ²⁰ vt audientes ceteri timorem habeant, & nequaquam talia audeant facere. †²¹ Nō misereberis eius, †^b sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Deligendi ad bellum & arcendi viri, iura belli quomodo seruanda, quæ arbores cadenda, & quæ relinquenda.
XX.

SI exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorem quā tu habeas, aduersarij exercitus multitudinem, nō timebis eos: quia dominus deus tuus tecū est, qui eduxit te de terra Ægypti. ² Appropinquante autē iam prælio, stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populum: ³ Audi Israel: Vos hodie cōtra inimicos vestros pugnam committitis, non pertimescat cor vestrum. Nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: ⁴ quia dominus deus vester in medio vestri est, ^a & pro vobis cōtra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculo. ⁵ Duces quoq; per singulas turmas audiente exercitu proclamabūt: † Quis est homo qui ædificauit domū nouam, & nō dedicauit eam? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne fortē moriatur in bello, & alius dedicerit eam. †⁶ Quis est homo qui plantauit vineam, necdum fecit eam esse communem de qua vesci omnibus liceat? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne fortē moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. †^{b7} Quis est homo qui despondit uxorem, & non accepit eam? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne fortē moriatur in bello, & alius homo accipiat eā. ⁸ His dictis addent reliqua, & loquentur ad populum: † Quis est homo formidolosus, & corde puido? Vadat & reuertatur in domum suā, ne pauere faciat corda fratrum suorū, sicut ipse timore perterritus est. ⁹ Cūque siluerint duces exercitus, & finem loquēdi fecerint, vnusquisque suos ad bellandum cuneos præparabit. †^{c10} Si quando accesseris ad expugnandā ciuitatem, offeres ei primum pacem: ¹¹ Si receperit & aperuerit tibi portas, cūctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. ¹² Sin autē foed⁹ inire noluerit, & ceperit cōtra te bellum, oppugnabis eā. ¹³ Cūque tradiderit dominus deus tuus illā in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladij: ¹⁴ absque mulieribus, & infantibus, iumentis, & cæteris quæ in ciuitate sunt. Omnem prædam exercitui diuides & comedes de spoliis hostiū tuorum quæ dominus deus tuus dederit tibi. ¹⁵ Sic facies cūctis ciuitatibus quæ à te procul valde sunt, & nō sunt de iis vrbibus quas in possessionem accepturus es. ¹⁶ De iis autem ciuitatibus quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, ¹⁷ sed interficies in ore gladij, Hethæum videlicet, & Amoræum, & Chananæum, Pheresæum, & Heuæum, & Iesubaū, sicut præcepit tibi dominus deus tuus: ¹⁸ ne fortē doceant vos facere cunctas abominationes quas ipsi operati sunt diis suis, & peccetis in dominum deum vestrum. ¹⁹ Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circundederis, vt expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium cōtra te augere numerum. ²⁰ Si quæ autē ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in cæteros apta vsus, succide, & instrue machinas, donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat.

Cautio

b. Oſto genera poenarum in legibus eſſe ſcribit Tullius: damnum, vincula, verbera, talionem, ignominia, exilium, ſeruitutē, mortē. Talio enim id agit vt hoc patiatur quiſque quod fecit. Illud eſt legis: Oculum pro oculo, dentem pro dēte. Fieri enim poteſt vt tā breui tēpore quiſque amittat oculū ſeueritate vindictæ, quā tulit ipſe alteri improbitate peccati. Auguſt. libr. 21. cap. 11. de ciuitate dei.

a. Ecce quemadmodū & in ſpiritualibus conſiſtibus ſperandum & petendū eſt dei adiutorium, non vt nos nihil faciamus, ſed vt adiuti cooperemur. Sic enī ait: debellabit vobiscum: vt & ipſos acturos quod agendū eſſet, oſtenderet. Auguſt. q. 30. ſuper Deut.

b. Non poteſt domino ſeruire militiæ, ſeruus vxoris. Hiero.

c. Et hic iſtarū ſeptem gentium terrā promiſſam in hæreditatē quam debellatis vique ad internecionē eiſdem gētibz Iſraelitæ poſſederunt, manifeſtū eſt. Cæteras enim quæ lōginquius extraiſas gentes inueniētur, voluit fieri tributarias eorū, ſi nō reſiſterent: ſi autem reſiſterent, etiam ipſas interfici, & in perditionem dari, exceptis pecoribus, & quæ in prædā poſſent venire. Aug. q. 21. ſuper Ioſue.

† Nume. 35. a
Ioſ. 4. 6.
23. q. 4. c. Eſt iniuſta.
9. q. 2. c. 1.
12. q. 2. ca. 1. d
legibus. 7. q. 1.
1. Si quis epiſcopus.
Sup. 17. b.
† Matt. 18. b.
Ioan. 8. c
2. Cor. 13. a
Hebr. 10. c
† Dan. 13. g.
Matth. 5. f
Exod. 21. c
† 33. q. 5. Hæc Imago.
† Exo. 21. c
Leuit. 24. c
Matth. 5. f

A Ioſ. 4. 6.

† 1. Mac. 3. g.

B † Infr. 24. a

† 36. q. 2. cap. Tria.
Infr. 24. a

† Iudi. 7. a

C † 1. Mac. 3. g.

D

Cautio super homicidio occulto, super muliere in bello capta, & contumace filio, & suspensio in ligno.

XXI.

Ios. 4. 6.

A

Vando inuentum fuerit in terra quam dominus deus tuus daturus est tibi, ^a hominis cadauer occisi, & ignorabitur cædis reus, ² egredientur maiores natu, & iudices tui, & metientur à loco cadaueris singularum per circuitum spacia ciuitatum: ³ & quam viciniorem cæteris esse perspexerint, seniores ciuitatis illius tollent vitulam de armento, quæ non

^a Lex expiationis super occiso, cuius author ignorabitur.

traxit iugum, nec terram scidit vomere, ⁴ & ducent eam ad vallem asperam atque saxosam, quæ nunquam arata est, nec semetem recepit, & cædent in ea ceruices vitulæ.

⁵ Accedentque sacerdotes filij Leui, quos elegerit dominus deus tuus vt ministrent ei, & benedicant in nomine eius: & ad verbum eorum omne negotiū pendet: & quicquid mundum vel immundum est, iudicetur: ⁶ & venient maiores natu ciuitatis illius

B

ad interfectum, lauabuntque manus suas super vitulam quæ in valle percussa est, ⁷ &

† Ion. 1. d

dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. ⁸ Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti domine, & non reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis, ⁹ tu autem alienus eris ab innocentis cruore qui fusus est, cum feceris quod præcepit dominus.

¹⁰ Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos dominus deus tuus in manu tua, captiuosque duxeris, ¹¹ & videris in numero captiuorum ^b mulierē

^b Id est, sapientiam seculari, & eius pulchritudine captus fueris, decalua eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum seca. Hierony.

pulchram, & adamaueris eam, voluerisque habere vxorem, ¹² introduces eam in domum tuam: Quæ ^c radet cæsariem, & circumcidet vngues, ¹³ & deponet vestem in qua capta est: sedensque in domo tua, flebit patrem & matrem suam vno mense, & postea

^c Hæc si secundum litteram intelligimur, nonne ridicula sunt? Ita & nos hoc facere solemus quando philosophos legimus, quando in manus nostras veniunt libri sapientiæ secularis. Hierony. Magno oratori Romano.

C

intrabis ad eam, dormiesque cum illa, & erit vxor tua. ¹⁴ Si autem postea non sederit

anno tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam: quia humiliasti eam. ¹⁵ Si habuerit homo vxores duas, vnam dilectam, & alteram odiosam, genueritque ex eis liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus, ¹⁶ vo-

^d Ius primogenituræ non dandum animalibidine.

lueritque substantiā inter filios suos diuidere, ^d non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odiosæ, ¹⁷ sed filium odiosæ agnoscet primogenitum,

† 2. Para. 5. a

† dabitque ei de iis quæ habuerit, cuncta duplicia. Iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita. ¹⁸ Si genuerit homo filium contumacem & pro-

D

teruum, qui nō audierit patris ac matris imperiū, & coercitus obedire contempserit: ¹⁹ apprehendent eum, & ducet ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij, ²⁰ dicentque ad eos: Filius noster iste proteruus & contumax est, monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat, & luxuriæ, atque conuiujs: ²¹ lapidibus eum obruet po-

† Iosue 10. e
4. r. dist. Sed
illud.

pulus ciuitatis, & morietur, † vt auferatis malum de medio vestri, & vniuersus Israel audiens pertimescat. ²² Quando peccauerit homo quod morte plectendū est, & adi-

† Galat. 3. b
2. q. 1. Multi.
1. Cor. 5. b

dicatus morti appensus fuerit in patibulo: ²³ nō permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia ^e maledictus à deo est, qui pedit in ligno: & nequaquā

contaminabis terram tuam quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionem.

^e Primum igitur inueniendū est, quod nō quicumque in ligno pepiderit, maledictus sit apud deum: sed qui peccauerit, & propter scelus morti fuerit adiudicatus, sublatiſque in crucem non ideo maledictus, quia crucifixus est, sed quia in talē inciderit reatum, vt meruerit crucifigi. Hieron. lib. 2. in Epist. ad Galat. cap. 3.

Pietas in rem proximi exercenda, & quatenus fornicatio punienda.

XXII.

Ios. 4. 6.

† Exod. 23. 2

A

On † videbis bouē ^a fratris tui, aut ouem errantē, & præteribis: sed re-

^a Res proximi perdita non est negligenda. Exod. 23.

duces fratri tuo: ² etiamsi nō est propinquus frater tuus, nec nosti eum, duces in domū tuam, & erunt apud te quā diu quærat ea frater tuus, & recipiat. ³ Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re

fratris tui quæ perierit: si inueneris eam, ne negligas quasi alienam.

⁴ Si videris asinum fratris tui aut bouem cecidisse in via, non despicias, sed subleua-

† 30. dist. Si
qua mulier.

bis cum eo. ⁵ Nō induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste fœminea. Abominabilis enim apud deū est qui facit hæc. ⁶ Si ambulans per viam, in ardore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis, ⁷ sed abire patieris, captos tenens filios, vt bene sit tibi, & longo viuas

b. Vult deus vitandam esse in omnibus confusione, simulq; duplices animos taxat.
c. Non exiges paria onera siue subsidia ab imparibus hominibus. metaphora elegans.

d. Satis hinc apparet quæ admodum subditas feminas viris, & penè famulas lex esse voluerit vxores: quod dicens aduersus vxorē vir testimonium vnde lapidaretur: illa si hoc verum esse demonstraretur, ipse tamē non vicissim lapidaretur si hoc falsum esse constiterit, sed tantummodo castigatur, & damnificatur, eique perpetuo iubetur adherere qua carere voluerat. Augu. 933. super Deuter.

e. Quia in domo paterna stupro consensit, & non futurarum nuptiarum prætextu: aliis corruptor eam teneretur habere in vxorem: vt Exod. 22. c.

f. Cæcitas mala est adulterium, oculorum est mors, non corporis solū, sed & animæ prius. Chrysost. de penitencia. Homil. 2.

g. Etiam si non clamauerit, præsumitur clamasse.

tempore. ⁸ Cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in præceptis ruente. ⁹ ^b Non ferēs vineam tuam altero semine, ne & sementis quam seuiisti, & quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificetur. ¹⁰ ^c Non arabis in boue simul & asino. ¹¹ Non indueris vestimēto quod ex lana linōq; contextum est. ¹² Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos pallij tui quo operiris. ¹³ Si duxerit vir vxorē, & postea odio habuerit eam, ¹⁴ quæsieritq; occasiones quibus dimittat eam, obiciens ei nomen pessimum, & dixerit, Vxorē hanc accepi, & ingressus ad eam, non inueni virginem: ¹⁵ tollent eā pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbs qui in porta sunt: ¹⁶ & dicet pater: ^d Filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, ¹⁷ imponit ei ^c nomen pessimum, vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem: & ecce hæc sunt signa virginitatis filiae meæ. [†] Et expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis: ¹⁸ apprehendentq; senes vrbs illius virum, & verberabunt illum, ¹⁹ condemnantes insuper centum siclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam diffamauit nomē pessimum super virginem Israel, habebitq; eam vxorem, & non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ. ²⁰ Quod si verum est quod obicit, & non est in puella inuenta virginitas: ²¹ eiicient eam extra fores domus patris sui, & lapidibus obruent viri ciuitatis illius, & morietur: quoniā ^e fecit nephas in Israel, vt fornicaretur in domo patris sui: & auferes malum de medio tui. [†] ^f ²² Si dormierit vir cum vxore alterius, vterq; morietur, id est adulter, & adultera: & auferes malum de Israel. [†] ²³ Si puellam virginem ^d desponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea: ²⁴ educes vtrunque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruetur: puella, quia non clamauit cum esset in ciuitate: vir, quia humiliavit vxorem proximi sui: & auferes malum de medio tui. ²⁵ Sin autem in agro repererit vir puellam quæ despōsata est, & apprehendens cōcubuerit cum ea, ipse morietur solus, ²⁶ puella nihil patietur, nec est rea mortis: quoniam sicut latro confurgit contra fratrem suum, & occidit animam eius, ita & puella perpeffa est. ²⁷ Sola erat in agro, ^g clamauit, & nullus adfuit, qui liberaret eam. ²⁸ Si inuenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit, [†] ²⁹ dabit qui dormiuit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliavit illam. ³⁰ Non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ.

† 16. q. 7. cā. In nona. De elect. c. Cū causam. De apost. c. Quidam. † Num. 15. d. Leuiti. 19. d.

† 23. q. 5. cap. Hęc imago.

† 23. q. 5. cā. Reos. Exod. 20. a. † 34. q. 2. cā. Non satis. Leuit. 20. b.

† Exod. 22. c.

Qui ab ecclesia domini atque à pugna arcendi, vel admittendi, quæ ad proximum pietas & communicatio.

X X I I I.

a. Vides quomodo crimen auget. Cum enim tales luxuria modos inuenisse appareant, quos nō solum nō audit, sed neq; norunt infideles, inenarrabilis est peccati excessus, & c. Chrysost. de illo Corinthio, qui tale ausus fuerat admittere crimen. 1. Cor. 5. Homil. 15. b. Id est, filias vestras nunquā dabit in vxores Ammonitib; & Moabitibus: verum hoc nō de maribus est intelligendum. Nam Ruth Moabit nupit viro Israelita.

Non ^a accipiet homo vxorē patris sui, nec reuelabit operimētum eius. ^A [†] Nō intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & absciso vetro, Ecclesiā domini. ² Non ingreditur Mamzer, hoc est, de scorto natus, in Ecclesiā domini, vsq; ad decimā generationē. ^b ³ Ammonites & Moabites etiā post decimā generationem non intrabunt ecclesiam domini in æternum: ⁴ quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via quando egressi estis de Ægypto: & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi: [†] ⁵ & noluit dominus deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem eius in benedictionem tuam, eo quod diligeret te. ⁶ Nō facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum. ⁷ Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est: nec Ægyptium, quia aduenisti in terra eius. ⁸ Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabūt in Ecclesiā domini. ⁹ Quādo egressus fueris aduersus hostes tuos in pugna, custodies te ab omni re mala. [†] ¹⁰ Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, ¹¹ & non reuertetur priusquā ad vesperā lauetur aqua, & post solis occasum regredietur in castra. ¹² Habebis locū extra castra ad quem egrediaris ad requisita naturæ, ¹³ gerens paxillum in balteo. cūmq; sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo reuelatus es. ¹⁴ (Dominus enim deus tuus ambulat in medio castrorum,

† De reuel. cia. c. Nisi cū pridem. 1. q. 1. c. Cir. to.

† Nehe. 13. e. Num. 22. a.

† 6. d. e. 1. & fi.

strorū, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos: & sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te. ^{c 15} Non trades seruū domino suo, qui ad te confugerit. ¹⁶ Habitabit tecū in loco qui ei placuerit, & in vna vrbiū tuarum requiescet: ne contristes eum. ¹⁷ Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel.

c. Hoc est, Si quis alienigena seruus ex alia gente ad Iudaismi confugerit ritum profectus. fiat nec ultra domino extraneo reddatur. August. ibid.
d. Quæ iniuste parta sunt, offerri deo non debent.

† ^{18 d} Nō offeres mercedē prostibuli, nec pretiū carnis in domo domini dei tui, quicquid illud est quod vouerint: quia abominatio est vtrunq; apud dominū deum tuū.

† ¹⁹ Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, ²⁰ sed alieno. Fratri autem tuo absq; vsura id quod indiget, cōmodabis: vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni opere tuo in terra ad quam ingredieris possidendam. † ²¹ Cum votum voueris domino deo tuo, nō tardabis reddere, quia requireret illud dominus deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. ²² Si nolueris polliceri, absq; peccato eris. ²³ Quod autem semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promissisti domino deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus es. † ²⁴ Ingressus vineam proximi tui, comede vvas quātum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. ²⁵ Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres: falce autem non metes.

e. Putant quidā vsuras tantum esse in pecunia, quod prouidet diuina scriptura, omnis rei aufert superabundāciam, vt plus nō recipias quā dedisti. Hiero. super Ezech. lib. 6.

Libellus repudij permittitur, misericordia in debitores & pauperes præcipitur.

XXIIII.

† ¹ acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & nō ^a inuenerit gratiā ante oculos eius propter aliquam fœditatē: scribet libellū repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. ² Cūq; egressa alterum maritū duxerit, & ille quoq; oderit eam, dederitq; ei libellum repudij, & dimiserit de domo sua, vel certē mortuus fuerit: ^{b 4} nō po-

a. Permissio repudij.

terit prior maritus recipere eam in vxorē, quia polluta est, & abominabilis facta corā domino: ne peccare facias terram tuam, quā dominus deus tuus tradiderit tibi possidendam. † ⁵ Cum acceperit homo nuper vxorē, non procedet ab eam, nec ei quippiam necessitatis iniungetur publicæ: sed vacabit absq; culpa domui suæ, vt vno anno

b. Quoniam secundæ nuptiæ viuente priore marito pollutio magis sunt quā cōiugiū, sed infirmitati illorum condescendit. Chrysost.

† ⁶ letetur cum vxore sua. ⁷ Nō accipies loco pignoris ^b inferiorem & superiorem molā: quia animam suam apposuit tibi. ⁸ Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suū de filiis Israel, & vendito eo acceperit pretium, interficietur: & auferes malum de medio tui. ⁹ Obserua diligenter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcunq; docuerint te sacerdotes Leuitici generis, iuxta id quod præcepi eis, & imple sollicitē. † ¹⁰ Mementote quæ fecerit dominus deus vester Mariæ in via, cum egredere mini de Ægypto. ¹¹ Cum repetes à proximo tuo rem aliquam quam debet tibi, non ingredieris domum eius, vt pignus auferas, ¹² sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit. ¹³ Si autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, ¹⁴ sed statim reddes ei ante solis occasum: vt dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, & habeas iustitiam coram domino deo tuo. † ¹⁵ Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, siue aduenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est: ¹⁶ sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, & ex eo sustētat animā suam: ne clamet contra te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. † ¹⁷ Non occidētur patres pro filiis, nec filij pro patribus: sed vnusquisque pro peccato suo morietur.

b. Rem hominis vitæ necessariam.

† ¹⁸ Nō peruerteris iudiciū aduenæ & pupilli, nec auferes pignoris loco viduę vestimentum. ¹⁹ Memēto quod seruiers in Ægypto, & eruerit te dominus deus tuus inde. Idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem. † ²⁰ Quando messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reuertēris vt tollas illum: sed aduenam & pupillū & viduā auferre patieris, vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni opere manū tuarum. ²¹ Si fruges collegeris oliuarum, quicquid remanserit in arboribus, non reuertēris vt colligas: sed relinques aduenæ, pupillo, ac viduæ. ²² Si vindemiaueris vineā tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in vsus aduenæ, pupilli, ac viduæ. Memento quod & tu seruiers in Ægypto, & idcirco præcipio tibi vt facias hanc rem.

c. Non retinenda merces Leui. 29. Tob. 4.

d. Cur nō ait: Et nō pignora vestimentum eorum? Quæ enim causa est, vt triū istorum iudiciū declinare vetuerit: pignus autem auferri vestimentū solius viduæ, non & illorum: nisi quia iudicia omnium faciēda propterea commendauit, quia nō habent à quibus defendantur. Augu. q. 43. sup. Deute.

Quot plagis reus cadendus, merces reddenda, & semen fratri suscitandum, mulieris verenda attrectantis, falsa mensura, & Amalecitarum pœna. XXXV.

a. Est itaq; levis impietas, quæ verberare digna est: & est grauior, quæ morte digna est. Ita etiã illa peccata quæ non in deum, sed in hominem videntur admitti, sunt morte digna, quædam sunt alia correctione, seu verberare, seu pœna faciliore. August. quæst. 45. super Deut.

b. Christus ferens plagas peccato Adami debitas, propter gulæ intemperantiam quadraginta dies & totidē noctes ieiunauit: nec hunc numerū excedere voluit. Rupert. libr. 3. in Matthæū.

c. Præcipit dominus honestatem seruari.

I fuerit causa inter aliquos, & interpellauerint iudices: quem iustū esse perspexerint, illi iustitiæ palmā dabunt: quem impium condemnabunt impietatis. Sin autē eum qui peccauit, dignum viderint plagis: prosterment, & coram se facient verberari. Pro mensura peccati, erit & plagarum modus: ita dūtaxat, vt quadragenariū numerum nō excedāt: ne scdē laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. Non ligabis os bouis triturātis in area fruges tuas. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absq; liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui: & primogenitū ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel. Sin autem noluerit accipere vxorem fratris sui quæ ei lege debetur, perget mulier ad portā ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicētq;: Non vult frater viri mei suscitare semen fratris sui in Israel, nec me in coniugium sumere. Statimq; accersiri eum facient, & interrogabūt. Si respōderit, Nolo eam vxorem accipere: accedet mulier ad eum corā senioribus, & tollet calceamentum de pede eius, spūetq; in faciem eius, & dicet: Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomē illius in Israel, domus discalceati. Si habuerint inter se iurgium viri duo, & vnus cōtra alterum rixari cœperit, volēsq; vxor alterius eruere virum suum de manu fortioris, & miserit manū & apprehēderit verenda eius: abscindes manum illius, nec flectēris super eam vlla misericordia. Non habebis in sacculo diuersa pōdera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum: & modius equalis & verus erit tibi: vt multo viuas tempore super terram quam dominus deus tuus dederit tibi. Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiā. Memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto: quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassī residebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit deum. Cum ergo dominus deus tuus dederit tibi requiem, & subiecērit cunctas per circuitum nationes in terra quam tibi pollicitus est: delebis nomen eius sub cœlo. Caue ne obliuiscaris.

† 2. Cor. 11. f.

† 8. q. 1. Olf. 1. Cor. 9. 2. Ios. 4. 6. 1. Timo. 5. c. Matth. 22. c. Marc. 12. b. Luc. 20. d. Ruth. 4. b. 13. q. 1. Ecclesi. 5. 1. De diuor. ca. 5. De restit. spolia. c. literas.

† Exod. 17. c.

Primitiæ & decimæ quibus danda, & quid significant.

XXXVI.

Vmq; intraueris terram quam dominus deus tuus tibi daturus est possidendam, & obtinueris eam, atq; habitaueris in illa, tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo, pergesq; ad locum quem dominus deus tuus elegerit vt ibi inuocetur nomen eius: accedesq; ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profectior hodie coram domino deo tuo, quod ingressus sum in terram pro qua iurauit patribus nostris vt daret eam nobis: Suscipiensq; sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare domini dei tui, & loquēris in conspectu domini dei tui: Syrus persequēbatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero, creuitque in gentem magnam ac robustam, & infinita multitudinis. Affligeruntque nos Ægyptij, & persecuti sunt, imponentes onera grauissima, & clamauimus ad dominum deum patrum nostrorum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, & laborem atque angustiam, & eduxit nos de Ægypto in manu forti, & brachio extento, in ingenti pauore, in signis atque portentis: & introduxit ad locum istum, & tradidit nobis terram lacte & melle manantem. Et idcirco offero primitias frugū terræ quam dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu domini dei tui, & adorato domino deo tuo, epulaberis in omnibus bonis quæ dominus deus tuus dederit tibi & domui tuæ, tu & Leuites, & aduena qui tecum est. Quando complueris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio dabis Leuitæ, & aduena, & pupillo, & viduæ, vt comedant intra portas tuas, & saturētur: loquerisq; in conspectu

† Gene. 17. d.

Ios. 4. 6.

a. Hec tria, primitiæ, primitiui fœtus, & primogenita differunt: quia primitiæ sunt primitiui animalium fœtus, etiam hominum. Primitiæ vero primi fructus de terra sumpti vel de arbore, vel de vite. Primitiæ autem de fructibus quidē, sed iam redactis ab agro: sicut de massa, de lacu, de dolio, de cupa: quæ primitiæ sumebantur. August. quæst. 32. super Nume. b. Laban multis modis affligebat Iacob in Mesopotamia, sed & redeuntem in Chanaan persecutus est: vt. que Galaad, vt patet Gene. 31.

c. Adorantis officium omnib; cōstat. Adorare enim creaturæ est: adorari, non creaturæ, s. d. domini est. Chryso. super 4. cap. Ioan. Homil. 32.

† Isa. 63. d
Baruch 2. d

† Sup. 7. a

in conspectu domini dei tui: Attuli quod sanctificatum est de domo mea, & dedi illud Leuitæ, & aduenæ, & pupillo, ac viduæ, sicut iussisti mihi. Non præterui mandata tua, nec sum oblitus imperij tui. ¹⁴ Non comedi ex eis in luctu meo, nec separavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex eis quicquam in re funebri. Obediui voci domini dei mei, & feci omnia sicut præcepisti mihi. ¹⁵ Respice de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo, & benedic populo tuo Israel, & terræ quam dedisti nobis, sicut iurasti patribus nostris, terræ lacte & melle mananti. ¹⁶ Hodie dominus deus tuus præcepit tibi vt facias mandata hæc atq; iudicia: vt custodias & impleas ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. ¹⁷ Dominum elegisti hodie, vt sit tibi deus, & ambules in viis eius: vt custodias ceremonias illius, & mandata atque iudicia, & obedias eius imperio. ¹⁸ En dominus elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, & custodias omnia præcepta illius, ¹⁹ & faciet te excelsiorem cunctis gētibus quas creauit in laudem & nomen & gloriam suam, vt sis populus sanctus domini dei tui, sicut locutus est.

Altare lapideum erigendum, benedictiones piorum, & maledictiones impiorum.

XXVII.

2of. 4. a

† Exo. 20. d
Iosue. 20. f

† Dan. 9. c

Ræcepit autem Moyſes, & seniores Israel populo, dicentes: Custodite omne mandatū quod præcipio vobis hodie. ² Cūmq; transieritis Iordanem in terrā quā dominus deus tuus dabit tibi, eriges ingētes lapides, & calce læuigabis eos, ³ vt possis in eis scribere omnia verba legis huius Iordane trāsmisso: vt introeas terram quam dominus deus tuus dabit tibi, terram lacte & melle manantē, ⁴ sicut iurauit patribus tuis. ⁵ Quādo ergo transieritis Iordanē, erigite lapides quos ego hodie præcipio vobis, in mōte ⁶ Ebal, & læuigabis eos calce, ⁷ & ædificabis ibi altare domino deo tuo de lapidibus quos ferrū nō tetigit, ⁸ & de saxis informibus & impolitīs, & offeres super eo holocausta domino deo tuo, ⁹ & immolabis hostias pacificas, comedēsq; ibi & epulaberis corā domino deo tuo. ¹⁰ Et scribes super lapides omnia verba legis huius planē & lucidē. ¹¹ Dixeruntque Moyſes & sacerdotes Leuitici generis ad omnem Israelem: Attende & audi Israel: Hodie factus es populus domini dei tui. ¹² Audies vocē eius, & facies mandata atq; iustitias quas ego præcipio tibi. ¹³ Præcepitq; Moyſes populo in die illo, dicens: ¹⁴ Hi stabunt ad benedicendū domino super mōtem ¹⁵ Garizim, Iordane trāsmisso: Simeon, Leui, Iudas, Isachar, Ioseph, & Bēiamin: ¹⁶ Et è regione isti stabūt ad maledicendū in mōte Ebal, Ruben, Gad, & Aser, Zabulon, Dan, & Nephthalim. ¹⁷ Et pronunciabūt Leuitæ, dicēntque ad omnes viros Israel excelsa voce: ¹⁸ Maledictus homo qui facit sculptile & cōflatile abominationem domini, opus manuum artificum, ponitq; illud in abscondito. Et respondebit omnis populus, & dicet, amen. ¹⁹ Maledictus qui non honorat patrem suum & matrem. Et dicet omnis populus, amen. ²⁰ Maledictus qui transfert terminos proximi sui: Et dicet omnis populus, amē. ²¹ Maledictus qui errare facit cæcū in itinere: Et dicet omnis populus, amen. ²² Maledictus qui peruertit iudiciū aduenæ, pupilli, & viduæ: Et dicet omnis populus, amen. ²³ Maledictus qui dormit cum vxore patris sui, & reuelat operimentum lectuli eius: Et dicet omnis populus, amen. ²⁴ Maledictus qui dormit cum omni iumento: Et dicet omnis populus, amen. ²⁵ Maledictus qui dormit cū sorore sua: filia patris sui, vel matris suæ: Et dicet omnis populus, amen. ²⁶ Maledictus qui dormit cū focru sua: Et dicet omnis populus, amen. ²⁷ Maledictus qui clām percussit proximum suū: Et dicet omnis populus, amē. ²⁸ Maledictus qui dormit cū vxore proximi sui: Et dicet omnis populus, amen. ²⁹ Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam sanguinis innocentis: Et dicet omnis populus, amen. ³⁰ Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit: Et dicet omnis populus, amen.

Multiplex promittitur benedictio obseruantibus legem, & transgredientibus maledictio.

XXVIII.

l iij

a. Dei iurare est incōcussa veritate firmare. Psal. 109. Iurauit dominus, & non pœnitebit eū, &c. Quid est iurauit dominus, nisi incōcussa veritate firmare? Aug. aduersus Iudeos, cap. 9.

b. Hebal vel Ebal, est iugū montis à Garizim mōte tantum distans, vt legentis & respondentis voces inter se audiantur. Israelitis ad leuam cum primas in terra Chanaan victimas offerret. Hanc Hieronymus cum Græcis Gabal vocauit. c. Garizim mons est totius Samariæ altissimus.

d. Maledicta legis quæ in Leuitico & Deuteronomio scripta sunt, nō deo auctoritate cōplentur, sed prophetico spiritu his qui peccaturi erant, ea quæ eis vctura sunt nūciantur. Hiero. in cap. 3. epist. ad Galat. lib. 2.

e. Nam populus quidē Israel obnoxius erat. Non enim permanſerat in lege, neque quisquam erat qui legem totā impleuerat. Ac Christus hanc maledictionē altera permittit, quæ dicit: Maledictus qui pendet in ligno. Chryso. in ca. 3. Epist. ad Galat.

a. Quid mirū si bona throni sui dat spiritualiter sibi seruiētib; & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruiētib; cum spiritus superior sit, & caro inferior, sicut superiora sūt cœlestia, & inferiora terrestria: Quanquā illa omnia, id est, ager, pratum, fructus ventris, & fructus terræ, & iumentorum, & armentum bouum, & grex ouium, possint etiam spiritualiter intelligi. August. cōtra Adimantum Manich. discip. cap. 18.

b. Dicimus ita esse ista munera dei, vt tamen sint infirma, & in comparatione salutaris confessionis non solum amittenda, sed vltro etiā proicienda: carnalib; tamē hæc amantibus, & nondum capiētib; promissa cœlestia, ne ab idolis ista pereant, vtiliter à domino deo esse pollicita. August. ibid. c. Nisi esset liberū hominis arbitrium nō diceretur ac non declinaueris ab eis neque ad dextram, neque ad sinistram. August. epist. 47. ad Valentinum.

d. Hoc impleuit dominus in Osee rege Israel 4. Reg. 17. Et in Manasse rege Iuda. 4. Reg. 21. In Ioachaz 4. Reg. 23. In Ioachim 4. Reg. 24. Et tandem in Sēdechia. 4. Reg. 25.

SI autem audieris vocē domini dei tui, vt facias atq; custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te dominus deus tuus excel-
sorem cunctis gentibus quæ versantur in terra.^a ² Veniēntque super te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te: si tamen præcepta eius audieris.³ Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro.⁴ Benedictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, fructusq; iumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, & caulæ ouium tuarum.⁵ Benedicta horrea tua, & benedictæ reliquiæ tuæ.⁶ Benedictus eris ingrediens & egrediens.⁷ Dabit dominus inimicos tuos qui consurgent aduersum te, corruentes in conspectu tuo. Per viam vnā venient contra te, & per septem fugiēt à facie tua.⁸ Emittet dominus benedictionem super cellaria tua, & super omnia opera manuum tuarum, benedicetq; tibi in terra quam acceperis.⁹ Suscitabit te dominus sibi in populum sanctum, sicut iurauit tibi: si custodieris mādata domini dei tui, & ambulaueris in viis eius.¹⁰ Videbuntq; omnes terrarū populi, quod nomē domini inuocatū sit super te, & timebūt te.¹¹ Abundare te faciet dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, & fructu iumentorum tuorum, fructu terræ tuæ quam iurauit dominus patribus tuis vt darēt tibi.¹² Aperiet dominus thesaurū suum optimū, cœlum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ in tempore suo.^b Benedicetq; cūctis operibus manuum tuarum: & foenerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies.¹³ Constituet te dominus deus tuus in caput, & non in caudam: & eris semper supra, & non subter: si tamē audieris mandata domini dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & custodieris & feceris,¹⁴ ac non declinaueris ab eis^c nec ad dextrā nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neq; colueris eos.[†] ¹⁵ Quod si audire nolueris vocem domini dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie, veniēt super te omnes maledictiones istę, & apprehēdēt te.¹⁶ Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro.¹⁷ Maledictū horreū tuū, & maledictæ reliquię tuę.¹⁸ Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ: armēta bouum tuorum, & greges ouium tuarū.¹⁹ Maledictus eris ingrediēs, & maledictus egrediens.²⁰ Mittet dominus super te famem & esuriem, & increpationem in omnia opera tua quæ tu facies: donec conterat te & perdat velociter, propter adinventiones tuas pessimas in quibus reliquisti me.²¹ Adiungat tibi dominus pestilentiam, donec consumat te de terra ad quam ingredieris possidendam.²² Percutiat te dominus egestate, & febre, & frigore, ardore & æstu, & aëre corrupto ac rubigine, & persequatur donec pereas.²³ Sit cœlū quod supra te est, æneum: & terra quam calcas, ferrea.²⁴ Det dominus imbrem terræ tuæ puluerē, & de cœlo descēdat super te cinis, donec conteraris.²⁵ Tradat te dominus corruentem ante hostes tuos, & per vnā viam egrediaris contra eos, & per septem fugias, & dispergaris per omnia regna terræ.²⁶ Sitq; cadauer tuū in escam cūctis volatilibus cœli, & bestiis terrę, & nō sit qui abigat.²⁷ Percutiat te dominus vlcere Ægypti, & partem corporis per quam stercora egeruntur, scabie quoq; & prurigine: ita vt curari nequeas.²⁸ Percutiat te dominus amentia & cæcitate, ac furore mentis,²⁹ & palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Omnisq; tēpore calumniam sustineas, & opprimaris violētia, nec habeas qui liberet te.³⁰ Vxorē accipias, & alius dormiat cum ea. Domum ædifices, & non habites in ea. Plantes vineam, & nō vindemies eam.³¹ Bos tuus immoletur coram te, & nō comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, & non reddatur tibi. Oues tuæ dentur inimicis tuis, & non sit qui te adiuuet.³² Filij tui & filiæ tuæ tradantur alteri populo vidētib; oculis tuis, & deficientibus ad conspectum eorum tota die, & non sit fortitudo in manu tua.³³ Fructus terræ tuæ, & omnes labores tuos comedat populus quē ignoras: & sis semper calumniā sustinēs, & oppressus cūctis diebus,³⁴ & stupēs ad terrorem eorū quæ videbunt oculi tui.³⁵ Percutiat te dominus vlcere pessimo in genibus & in suris, sanariq; non possis à planta pedis vsq; ad verticem tuum.^d ³⁶ Ducetque te dominus, & regem quem constitues super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui, & seruiēs ibi diis alienis, ligno & lapidi.³⁷ & eris perditus, in prouerbiū ac fabulam

A Ios. 4. 6.

Sap. 15. d

† Leui. 26. b
Thren. 2. f
Malachi. 2. a
Baruchi. 1. d
2. Cor. 2. f

D

† Mich. 6. d
Agg. 1. b
Leuit. 26. b

fabulā omnibus populis ad quos te introduxerit dominus. †³⁸ Sementem multā iacies in terrā, & modicū congregabis: quia locustæ deuorabunt omnia.³⁹ Vineā plantabis & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermibus.⁴⁰ Oliuas habebis in omnibus terminis tuis, & non vngēris oleo: quia defluent, & deperibunt.⁴¹ Filios generabis & filias, & non fruēris eis: quoniā ducentur in captiuitatē.⁴² Omnes arbores tuas & fruges terræ tuæ rubigo cōsumet.⁴³ Aduena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes, & eris inferior.⁴⁴ Ipse scenerabit tibi, & tu non scenerabis ei. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.⁴⁵ Et venient super te omnes maledictiones istæ, & persequentes apprehendent te, donec intereas: ^e quia non audisti vocem domini dei tui, nec seruasti mādata eius, & ceremonias quas præcepit tibi.⁴⁶ Et erunt in te signa atq; prodigia, & in semine tuo vsq; in sempiternum: ^e eo quod nō seruieris domino deo tuo in gaudio, cordisque lætitia propter rerum omnium abundantiam.⁴⁸ Seruiēs inimico tuo quē immittet tibi dominus, in fame, & siti, & nuditate, & omni penuria: & ponet iugum ferreum super ceruicem tuam, donec te conterat.⁴⁹ Adducet dominus super te gentem de longinquo, & de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu, cuius linguam intelligere non possis, ^o gentem procacissimam, quæ nō deferat leni, nec misereatur paruuli,⁵¹ & deuoret fructū iumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas: & non relinquet tibi triticum, vinum, & oleum, armenta bouum, & greges ouium, donec te disperdat ² & cōterat in cunctis vrbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebas fiduciam, in omni terra

e. Prouidit ergo quatenus cultoribus suis prestaret quietem, si mandata seruassent: & tamen emendaret eos, si præceptis nō obtemperassent. Lactā. de iustitia lib. 5. cap. 23.

† 4. Reg. 6. f
Baruch. 2. a
Thren. 4. b

tua. †^f Obsideberis intra portas tuas in omni terra tua quam dabit tibi dominus deus tuus:⁵³ & comedes fructū vteri tui, & carnes filiorum tuorum, & filiarum tuarū, quas dederit tibi dominus deus tuus, in angustia & vastitate qua opprimet te hostis tuus.⁵⁴ Homo delicatus in te, & luxuriosus valde, inuidebit fratri suo, & vxori quæ cubat in sinu suo,⁵⁵ ne det eis de carnibus filiorū suorū quas comedet: eo quod nihil aliud habeat in obsidione & penuria qua vastauerint te inimici tui intra omnes portas tuas.⁵⁶ Tenera mulier & delicata, quæ super terrā ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter mollitiem & teneritudinem nimiam, inuidebit viro suo, qui cubat in sinu eius, super filij & filiæ carnibus,⁵⁷ & illuue secundarū quæ egrediūtur de medio seminum eius, & super liberis qui eadem hora nati sunt. Comedent enim eos clam propter rerum omniū penuriam in obsidione & vastitate qua opprimet te inimicus tuus intra portas tuas.⁵⁸ Nisi custodieris & feceris oīa verba legis huius quæ scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius gloriosum & terribile, hoc est dominū deum tuum,⁵⁹ augebit dominus plagas tuas, & plagas feminis tui, plagas magnas, & perseverantes, infirmitates pessimas & perpetuas,⁶⁰ & conuertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuisti, & adhærebunt tibi.⁶¹ Insuper & vniuersos languores, & plagas quæ nō sunt scriptæ in volumine legis huius, inducet dominus super te, donec te conterat.⁶² Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cœli præ multitudine: quoniā nō audisti vocem domini dei tui.⁶³ Et sicut antè lætatus est dominus super vos, bene vobis faciens, vósque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subuertens, vt auferamini de terra ad quam ingredieris possidendā.⁶⁴ Disperget te dominus in omnes populos, à summitate terræ vsque ad terminos eius: & seruiēs ibi diis alienis, quos & tu ignoras & patres tui, lignis, & lapidibus.⁶⁵ In gentibus quoq; illis non quiesces, neq; erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi dominus ibi cor pauidum, & deficientes oculos, & animā consumptam mœrore,⁶⁶ & erit vita tua quasi pēdens ante te. Timebis nocte, & die, & nō credes vitæ tuæ.⁶⁷ Mane dices: quis mihi det vespere, & vespere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinē qua terreberis, & propter ea quæ tuis videbis oculis.⁶⁸ Reducet te dominus classibus in Ægyptum, per viam de qua dixit tibi vt eam amplius non videres. Ibi vendēris inimicis tuis in seruos & ancillas, & non erit qui emat.

f. Quis autē dignè eloqui possit quā sit mētis execrabilior fœditas, pœnas exhorrescere meritū, & merita nō cauere pœnatū? nā quia, vt ait Apost. coluerunt & seruierūt creature potius quā creatori, propterea tradidit illos deus in pœssiones ignominie, &c. Aug. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 24.

g. Hoc creditur impletum in excidio Ierosolymitano. vt Iudæi qui creatori creaturam prætulissent in exitum mitterentur redituri. Qui verò deū redēptorem occidissent, dispergerētur in gentes nunquam reuerfuri.

h. Significans quoniam qui ab initio condidit & fecit eos verbū, & in nouissimis tēporibus redimens nos & viuificans, ostenditur pendens in ligno, & nō credēs ei. Irenæus lib. 4. cap. 23.

Fœdus & iuramentum Israelitarum cum domino iuxta dei beneficia & commiserationes in illos.

XXIX.

a. Ostēdit vnde appellatus sit liber Deuteronomium, quasi secūda lex, vbi magis illius repetitio est quā aliquid aliud. Pauca enim sunt ibi, quæ non sunt in eo quod primum datū est: nec tamen appellatur hæc duo testamenta, quāuis ita hæc verba sonare videantur, vtrumq; enim vnum est testamentum: quod in ecclesia dicitur vetus. August. q. 49, super Deuteron.

Ec^a sunt verba fœderis quod præcepit dominus Moyſi, vt feriret cū filiis Israel in terra Moab: præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb.² Vocauitq; Moyſes omnē Israel, & dixit ad eos: † Vos vidistis vniuerſa quæ fecit dominus corā vobis in terra Ægypti Pharaoni & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius,³ tentationes magnas quas viderūt oculi tui, ſigna illa portentāq; ingētia:⁴ & nō dedit vobis dominus cor intelligēs, & oculos videntes, & aures quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem. †⁵ Adduxit vos quadraginta annis per deſertū, non ſunt attrita veſtimēta veſtra, nec calceamēta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.⁶ Panem nō comediftis, vinum & ſicerā nō bibiftis, vt ſciretis quia ipſe eſt dominus deus veſter.⁷ Et veniſtis ad hunc locū, † egreſſuſq; eſt Schon Rex Heſebon, & Og Rex Baſan, occurrentes nobis ad pugnam, & percuſſimus eos,⁸ & tulimus terrā eorum, ac tradidimus poſſidendam Rubē & Gag, & dimidiā tribui Manaſſæ.⁹ Custodite ergo verba pacti huius, & implete ea: vt intelligatis vniuerſa quæ facitis.¹⁰ Vos ſtatis hodie cuncti corā domino deo veſtro, principes veſtri, & tribus, ac maiores natu, atq; doctores, omnis populus Israel,¹¹ liberi, & vxores veſtrę, & aduenę qui tecū morātur in caſtris, exceptis lignorū caſoribus, & iis qui cōportant aquas,¹² vt tranſeas in fœdere domini dei tui, & in iureiurādo quod hodie dominus deus tuus percutit tecū:¹³ vt ſuſcitet te ſibi in populū, & ipſe ſit dominus deus tuus, ſicut locutus eſt tibi, & ſicut iurauit patribus tuis Abraham, Isaac & Iacob.¹⁴ Nec vobis ſolis ego hoc fœdus ferio, & hæc iuramēta cōfirmo,¹⁵ ſed cūctis præſentibus & abſentibus.¹⁶ Vos enim noſtis quomodo habitauerimus in terra Ægypti, & quomodo trāſierimus per mediū nationū, quas trāſeuntē¹⁷ vidistis abominationes & ſordes, id eſt idola eorū, lignū, & lapidē, argētum, & aurū, quæ colebāt.¹⁸ Ne fortē ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auerſum eſt hodie à domino deo noſtro, vt vadat & ſeruiat diis illarum gentium, & ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem.¹⁹ Cūmq; audierit verba iuramenti huius, benedicat ſibi in corde ſuo, dicens: Pax erit mihi: & ambulabo in prauitate cordis mei: & aſſumat ebria ſitientē,²⁰ & dominus non ignoſcat ei: ſed tunc quāmaximē furor eius fumet & zelus contra hominem illum, & ſedeant ſuper eum omnia maledicta quæ ſcripta ſunt in hoc volumine: & deleat dominus nomē eius ſub cœlo,²¹ & cōſumat eū in perditione ex omnibus tribubus Israel, iuxta maledictiones quæ in libro legis huius ac fœderis cōtinētur.²² Dicētq; ſequēs generatio, & filij qui naſcētur deinceps, & peregrini qui de longe venerint, vidētes plagas terræ illius, & infirmitates quibus eam afflixerit dominus,²³ ſulphure & ſolis ardore comburens, ita vt vltra non ſeratur, nec virens quippiam germinet in exemplum † ſubuerſionis Sodoma, & Gomorra, Adama, & Seboim, quas ſubuertit dominus in ira & in furore ſuo:²⁴ & dicent omnes gentes: † Quare ſic fecit dominus terræ huic? Quæ eſt hæc ira furoris eius immenſa?²⁵ Et respondebunt: Quia dereliquerūt pactum domini quod pepigit cum patribus eorum quādo eduxit eos de terra Ægypti,²⁶ & ſeruiuerunt diis alienis, & adorauerunt eos quos neſciebant, & quibus non fuerant attributi:²⁷ idcirco iratus eſt furor domini contra terram iſtam, vt induceret ſuper eam omnia maledicta quæ in hoc volumine ſcripta ſunt,²⁸ & eiecit eos de terra ſua in ira & in furore, & in indignatione maxima, proiecitq; in terram alienam, ſicut hodie cōprobat.²⁹ Abſcondita domino deo noſtro quæ manifeſta ſunt nobis & filiis noſtris vſque in ſempiternum, vt faciamus vniuerſa legis huius.

Vera pœnitentia deum placat, impœnitentes autem quali pœna mulctat deus.

XXX.

Vm† ergo venerint ſuper te omnes ſermones iſti benedictio ſiue maledictio quā propoſui in conſpectu tuo, & ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis gētibus in quas diſperſerit te dominus deus tuus,² & reuerſus fueris ad eum,

b. Quæ nunc reſpectu dei minime videntur, filiis noſtris manifeſta ſient propter ſua ſcelera.

† Exod. 19. a

† Sup. 8. a

† Sup. 3. a
Num. 21. g

† Gen. 19. c

† 3. Reg. 9. b
Iere. 22. c

† Pſal. 105. c

eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi cū filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: ³reducet te dñs deus tuus de captiuitate tua, ac miserabitur tui, & rursum congregabit te de cunctis populis in quos te antè dispersit. ⁴Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet dominus deus tuus, [†] & ⁵assumet, atque introducet in terram quam possederunt patres tui, & obtinebis eam: & benedicens tibi maioris numeri te esse faciet, quàm fuerūt patres tui. ⁶Circūcidet dñs deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas dominū deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, vt possis viuere. ⁷Omnes autem maledictiones has cōuertet super inimicos tuos, & eos qui oderunt te, & persequuntur. ⁸Tu autē reuertēris, & audies vocem domini dei tui, faciēsque vniuersa mandata quę ego præcipio tibi hodie: ⁹& abūdare te faciet dominus deus tuus in cunctis operibus manū tuarum, in sobole vteri tui, & in fructu iumentorū tuorum, in vbertate terræ tuæ, & in rerum omnium largitate. Reuertetur enim dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gauisus est in patribus tuis: ¹⁰si tamen audieris vocem dñi dei tui, & custodieris præcepta eius & ceremonias quæ in hac lege conscripta sunt, & reuertaris ad dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua. ¹¹Mandatū hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neq; procul positū ¹², nec in cœlo situm, vt possis dicere: [†] Quis nostrum valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atq; opere compleamus: ¹³Neq; trans mare positū, vt causeris, & dicas: Quis è nobis poterit mare transfretare, & illud ad nos vsq; deferre, vt possimus audire & facere quod præceptū est: ¹⁴sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum. ¹⁵Confidera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonū, & e contrario mortem & malum: ¹⁶vt diligas dominum deum tuū, vt ambules in viis eius, & custodias mandata illius, & ceremonias atque iudicia, & viuas, atq; multiplicet te, benedicatque tibi in terra ad quam ingredieris possidendam. ¹⁷Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque errore deceptus adoraueris deos alienos, & serueris eis: ¹⁸prædico tibi hodie, quòd pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordanē transmissio ingredieris possidendam. [†] ¹⁹Testes inuoco hodie cœlum & terram, quòd proposuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum, ²⁰& diligas dominum deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhæreas: Ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorū, vt habites in terra pro qua iurauit dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, & Iacob, vt daret eam illis.

Moyse Iosue sibi sufficit in ducem, Deuteronomium legi iubet, & in arca seruari. XXXI.

Ios. 4. 6

† Sup. 3. d
Num. 27. c

† Num. 21. c

† Sup. 7. a

† Ios. 1. b
2. Reg. 2. a

A Biit itaq; Moyse, & locutus est omnia verba hæc ad vniuersum Israel, ²& dixit ad eos: ^aCentum viginti annorum sum hodie, non possum vltra egredi & ingredi, præsertim cum & dominus dixerit mihi, [†] Non transibis Iordanem istum. ³Dominus ergo deus tuus transibit ante te. Ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, & possidebis eas: Et Iosue iste transibit ante te, sicut locutus est dominus. ⁴Faciēsque dominus eis [†] sicut fecit Sehon & Og Regibus Amorrhæorum, & terræ eorum, delebitque eos. ⁵Cum ergo & hos tradiderit vobis similiter, facietis eis sicut præcepi vobis [†] ⁶Viriliter agite, & confortamini. Nolite timere, ne paueatis ad cōspectum eorum: quia dominus deus tuus ipse est ductor tuus, & non dimittet nec derelinquet te. ⁷Vocauitque Moyse Iosue, & dixit ei coram omni Israel: [†] Confortare, & esto robustus. Tu enim introduces populum istum in terram quam daturum se patribus eorū iurauit dominus, & tu eam diuides sorte. ⁸Et dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum: nō dimittet nec derelinquet te. Noli timere, nec paueas. ⁹Scripta itaque Moyse legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Levi qui portabāt arcam fœderis domini, & cunctis senioribus Israel. ¹⁰Præcepitque eis dicens: Post septem annos remissionis in solennitate ta-

a. Huius textus testimonio credunt se Iudei à futuro Messia reuocandos, qui præ nimia pertinacia & cordis obduratione ad priorē cōuertī noluerunt.

b. Si ex his verbis speretur futurū Messias, quis eum suscipiet? Non Christiani, quib⁹ suus sufficit Christus: nec Mahumetæ, suo contenti Mahumet: nec item Iudei, qui priorē abiecerunt, quo nullus maiora signa fecit, sed nec facere potest, nisi cui ipse dederit.

c. Sed queri potest cur ea superius mandata dixerit, quæ scripta sunt in libro legis huius? nisi quia his omnibus spiritualia significantur ad nouū testamētū pertinentia; si bene intelligantur. Item queri potest, cur quod hic positum est: Neque trās mare positum, vt dicas: Quis trāsferat nobis trans mare, & accipiet nobis illud? & Apostolus dixerit Rom. 10. Quis descendet in abyssum: atque id exponens adduxerit: hoc est Christū à mortuis reducere, nisi quia mare appellauit totam in hoc seculo vitam, quæ morte trāsit, vt quodammodo mare finiatur, & trans mare mors ipsa appellatur: velut trās istā vitam, quæ maris vocabulo significatur. Aug. q. 54. super Deut.

a. Moyse itaque vita tripartita est. quadraginta enim annis eruditus est in omni sapientia Aegyptiorum, vt ait Ambr. Hexamer. lib. 6. cap. 1. inde profugus effectus, alienigenæ viri hospitio fruitur: tradita autem sibi pascendi gregis custodia, quadraginta annis ita perstitit vt ait Chryso. de providentia dei ad Stargirium monachum lib. 3. Tandem post mille ærumnas laborum, & quadraginta annorum commendatū sibi à domino principatū, prohibitus est à domino terram repromissionis intrare, quam toties ei diuinitus fuerat sermo pollicitus. Chrys. in 1. cap. Math. homil. 5.

bernaculorum¹¹ conuenientibus cunctis ex Israel, vt appareant in conspectu dñi dei tui in loco quem elegerit dñs, leges verba legis huius coram omni Israel, audiētibus eis,¹² & in vnum omni populo cōgregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant dñm deum vestrum, & custodiant impleantq; omnes sermones legis huius.¹³ Filij quoq; eorum qui nunc ignorant: vt audire possint, & timeant dominum deum suum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos Iordane transmissio pergitis obtinendam.¹⁴ Et ait dñs ad Moysen: Ecce prope sunt dies mortis tuæ. Voca Iosue, & state in tabernaculo te¹⁵ testimonij, vt præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses & Iosue, & steterunt in tabernaculo testimonij:¹⁶ apparuitque dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi:¹⁷ dixitque dominus ad Moysen: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & po-

b. Inuenimus in locis plurimis prophetarum idololatricā fornicationem appellatam. Fornicabantur, inquit Hosee 4. post idola sua, & spiritu fornicationis seducti sunt. Hierony. in cap. 5. ad Ephesios, inde super 4. ca. Hose. idem Hier. Fornicatus fuerat, inquit, Israel à domino deo suo, & spiritu fornicationis seductus, & sequitur. Et quia cū idolis fuerant fornicati, tali feruntur sententia. Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorū, &c. vt ad Ro. 1. Hæc ille ibid.

pulus iste confurgēs^b fornicabitur post deos alienos in terra ad quam ingreditur vt habitet in ea. ibi derelinquet me, & irritum faciet fœdus quod pepigi cum eo.¹⁷ Et irascetur furor meus contra eum in die illo, & derelinquam eum, & abscondam faciē meam ab eo, & erit in deuorationem. Innenient eum omnia mala & afflictiones, ita vt dicat in illa die: Vere quia non est deus mecum, inuenerūt me hæc mala.¹⁸ Ego autem abscondam & celabo faciem meā in die illo propter omnia mala quæ fecit, quia secutus est deos alienos.¹⁹ Nunc itaq; scribite vobis canticum istud, & docete filios Israel, vt memoriter teneant, & ore decantent, & sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel.²⁰ Introducam enim eum in terrā pro qua iuraui patribus eius, lacte & melle manantem. Cūmq; comederint, & saturati crassiq; fuerint, auertentur ad deos alienos, & seruiant eis, detrahentque mihi, & irritum facient pactum meum.

²¹ Postquam inuenerint eum mala multa & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit obliuio ex ore seminis tui. Scio enim cogitationes eius, quæ factururus sit hodie, antequam introducam eum in terram quam ei pollicitus sum.²² Scripsit quoq; Moyses canticum, & docuit filios Israel.²³ Præcepitque dñs Iosue filio Nun, & ait: Confortare, & esto robustus. Tu enim introduces filios Israel in terram quam pollicitus sum, & ego ero tecū.²⁴ Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine atque compleuit,²⁵ præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis domini, dicens: ²⁶ Tollite librum istum, & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei vestri, vt sit tibi contra te in testimonium.²⁷ Ego enim scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra dominum, quāto magis cum mortuus fuero?²⁸ Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atque doctores, & loquar audientibus eis sermones istos, & inuocabo contra eos cælum & terram.²⁹ Noui enim quòd post mortem meam iniquè ageris, & declinabitis citò de via quā præcepi vobis, & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu domini, vt irritetis eum per opera manuum vestrarum.³⁰ Locutus est ergo Moyses audiente vniuerso cœtu Israel verba carminis huius, & ad finem vsque compleuit.

Cantico Moyfi finito iubetur Moyses Abarim conscendere montem, & terram contemplari.

XXXII.

a. Quia elementa perpetua sunt, & ipse sit moriturus, elementa protestatur futurum testimonium, Chryso.

Vdite^a cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.² Concresecat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquiū meum. Quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina,³ quia nomen domini inuocabo. Date magnificentiam deo nostro:⁴ dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia. † Deus fidelis, & absq; vlla iniquitate, iustus, & rectus.⁵ Peccauerunt ei non filij eius in sordibus. Generatio praua atque peruersa,⁶ hæcine reddis domino, popule stulte & insipiens? Nunquid non ipse est pater tuus, qui posedit te, & fecit & creauit te? †⁷ Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas. Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.

Quando

Sup. cod. b.

† De per. di. 3. c. Sunc plu. res. 5. Auctoritas.

† Iob. 3. b.

† De confe.
di. i. Hi duo.

⁸ Quando diuidebat altiffimus gentes, quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſrael. †⁹ Pars autem domini, populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius.¹⁰ Inuenit eum in terra deſerta, in loco horro- ris, & vaſtæ ſolitudinis. Circunduxit eum & docuit, & cuſtodiu- it quaſi pupillam oculi ſui.¹¹ Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans, Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.¹² Dominus ſolus dux eius fuit, & non erat cum eo deus alienus.¹³ Conſtituit eum ſuper excelsam terram, ut comederet fructus agrorum: Ut ſugeret mel de petra, oleumque de ſaxo duriffimo.¹⁴ Butyrum de armeto, & lac de ouibus, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Baſan, Et hircos cum medulla tritici, & ſanguinem vix biberent meraciſſimum.¹⁵ Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit. incraſſatus, impinguatus, dilatatus, Dereliquit deum factorem ſuum, & reſeſſit a deo ſalutari ſuo.¹⁶ Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.¹⁷ Immolauerunt demoniis & non deo, diis quos ignorabant. Noui recentioresque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.¹⁸ Deum qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es domini creatoris tui.¹⁹ Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus eſt, quia prouocauerunt eum filij ſui & filia.²⁰ Et ait: Abſcondam faciem meam ab eis, & conſiderabo nouiſſima eorum. Generatio enim peruerſa eſt, & infideles filij.²¹ Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis. † Et ego prouocabo eos in eo^b qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.²² Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni nouiſſima. Deuorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.²³ Congregabo ſuper eos mala, & ſagittas meas complebo in eis.²⁴ Conſumentur fame, & deuorabunt eos aues morſu amariffimo. Dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentium ſuper terram, atque ſerpentium.²⁵ Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem ſimul ac virginem, lactentem cum homine ſene.²⁶ Et dixi: Vbi nam ſunt? Ceſſare faciam ex hominibus memoriam eorum.²⁷ Sed propter iram inimicorum diſtuli, ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelsa, & non dominus fecit hec omnia.²⁸ Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia. †²⁹ utinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.³⁰ Quomodo perſequebatur vnus in ille, & duo fugarent decem milia? Nonne ideo, quia deus ſuus vendidit eos, & dominus conſcluſit illos? † Non enim eſt deus noſter ut dii eorum, & inimici noſtri ſunt iudices.³² De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de ſuburbanis Gomorra. Vix eorum vix fellis, & botri amariffimi.³³ Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile.³⁴ Nonne hac condita ſunt apud me, & ſignata in theſauris meis? †³⁵ Mea eſt ultio, & ego retribuam eis in tempore, ut labatur pes eorum. Iuxta eſt dies perditionis, & aſſeſſe feſtinant tempora.³⁶ Iudicabit dominus populum ſuum, & in ſeruis ſuis miſerebitur. Videbit quod inſirmata ſit manus, & clauſi quoque defecerunt, reſiduique conſumpti ſunt.³⁷ Et dicent: † Vbi ſunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? †³⁸ De quorum victimis comedebant adipem, & bibebant vinum libaminum. Surgant, & opitulentur vobis, & in neceſſitate vos protegant. †³⁹ Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego ſanabo: † & non eſt qui de manu mea poſſit erueri.⁴⁰ Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum.⁴¹ Si acue- ro ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddam ultio- nem hoſtibus meis, & iis qui oderunt me, retribuam.⁴² Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. De cruore occiſorum, & de captiuitate nudati inimicorum capitis. †⁴³ Laudate gentes populum eius, quia ſanguinem ſeruorum ſuorum vlciſcetur. Et vindictam retribuet in hoſtes eorum, & propitiuſ erit terræ populi ſui.⁴⁴ Venit ergo Moyſes, & locutus eſt omnia verba canticum huius in auribus populi, ipſe & Iſue filius Nun.⁴⁵ Compleuitque omnes ſermones iſtos, loquens ad vniuerſum Iſrael,⁴⁶ & dixit ad eos: Ponite corda veſtra in omnia verba mea, quæ ego teſtifi- cor vobis hodie: ut mandetis ea filiis veſtris cuſtodire, & facere, & implere vni-

b. Prioris populi vilitatem ſignat in hoc quod dicit, in eo qui non eſt populus. Non enim populus putabatur eſſe ob vilitatem nimiam, & ſtultiti- am: ſed mutatio hæc fide facta eſt. ut noſtra gens multo dignior appareat quam illa olim fuerit. Chryſoſt.

c. Hebræorum hoſtes aſſe- rebant deos ſuos non eſſe pares deo Iſrael.

† Rom. 10. d
Iere. 19. c

† Iere. 9. c

† Eccl. 18. a
Roma. 12. d
Hebr. 10. c

† Iere. 2. f

† Iob. 16. b
† Reg. 2. a
† Iob. 13. a
† Sap. 16. b
† Iob. 10. b

† 2. Mac. 7. b

uerfa quæ scripta sunt in volumine legis huius: ⁴⁷ quia nō incassum præcepta sunt vobis, sed vt singuli in eis viuerent: quæ facientes longo tempore perseueretis in terra ad quam Iordane transmissio ingredimini possidendam. ⁴⁸ Locutusque est dominus ad Moysem in eadem die, dicens: ⁴⁹ Ascende in montem istum Abarim, id est transituum, in montem Nebo, qui est in terra Moab contra Iericho: & vide terram Chanaan quam ego tradam filiis Israel obtinendam, & morere in monte. ⁵⁰ Quem conscendens iūgeris populis tuis, † sicut mortuus est Aaron frater tuus in Mōte Hor, & appositus populis suis: † ⁵¹ quia præuaricati estis cōtra me in medio filiorum Israel ad aquas contradictionis in Cades deserti Zin: & nō sanctificastis me inter filios Israel. ⁵² E contra videbis terram, & non ingredieris in eam quam ego dabo filiis Israel.

Benedixit Moyfes moriturus duodecim tribubus Israel.

XXXIII.

Æc est benedictio qua benedixit Moyfes homo dei filios Israel ante mortē suam: ² & ait: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis. Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum milia. In dextra eius ignea lex, ³ dilexit populos. Omnes sancti in manu illius sunt, † & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. ⁴ Legem præcepit nobis Moyfes, hæreditatem multitudinis Iacob. ⁵ Erit apud rectissimum rex, congregatis Principibus populi cum tribubus Israel. ⁶ Viuat Ruben, & nō moriatur, & sit paruus in numero. ⁷ Hæc est Iudæ benedictio. Audi domine vocem Iudæ & ad populum suum introduc eum. Manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius cōtra aduersarios eius erit. ⁸ Leui quoque ait: Perfectio tua, & doctrina tua, à viro sancto tuo quem probasti in tentatione, & iudicasti ad aquas contradictionis. † ⁹ Qui dixit patri suo, & matri suæ: Nescio vos. & fratribus suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, ¹⁰ iudicia tua o Iacob, & legem tuam o Israel. Ponēt thymiana in furore tuo, & holocausta super altare tuum. ¹¹ Benedic domine fortitudini eius, & opera manuū illius suscipe. Percute dorsa inimicorum eius, & qui oderunt eum, non confurgant. ¹² Et Benjamin ait: Amantissimus domini habitabit confidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet. ¹³ Ioseph quoq; ait: De benedictione domini terra eius, de pomis cœli, & rore, atque abyssu subiacente. ¹⁴ De pomis fructuū solis ac lunæ, ¹⁵ de vertice antiquorū montium, de pomis collium æternorum, ¹⁶ & de frugibus terræ, & de plenitudine eius. Benedictio illius † qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticē Nazaræi inter fratres suos. ¹⁷ Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua Rhinocerotis cornua illius. In ipsis ventilabit gentes vsque ad terminos terræ. Hæ sunt multitudines Ephraim, & hæc milia Manassæ. ¹⁸ Et Zabulon ait: Latare Zabulō in exitu tuo, & Isachar in tabernaculis tuis: ¹⁹ populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iustitiæ. Qui inundationē maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum. ²⁰ Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad. Quasi leo requieuit, cepitque brachiū & verticem, ²¹ & vidit principatum suum, quod in parte sua doctor esset repositus: qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias domini, & iudicium suū cum Israel. ²² Dan quoq; ait: Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan. ²³ Et Nephthali dixit: Nephthali abūdantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus domini: Mare & meridiem possidebit. ²⁴ Aser quoque ait: Benedictus in filiis Aser: Sit placens fratribus suis: & intingat in oleo pedem suum. ²⁵ Ferrū & es calceamentū eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua. ²⁶ Nō est deus alius, vt deus rectissimi. Ascēsor cœli, auxiliator tuus. Magnificētia eius discurrunt nubes: ²⁷ habitaculum eius sursum & subter brachia sempiterna. eiiciet à facie tua inimicum, dicētq; contere. † ²⁸ Habitabit Israel cōfidenter, & solus. Oculus Iacob in terra frumenti, & vini, cœlique caligabunt rore. ²⁹ Beatus es Israel. Quis similis tui popule, qui saluaris in domino? Scurū auxiliij tui, & gladius gloriæ tuæ. Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.

Mortuus

d. Quid in causâ est cur Moyfes terrâ promissionis toties sibi pollicitam non intrauerit? Nequaquam vtilis in illam terram sancti Moyfi fuisset ingressus: & qui omnino plurimos Iudeorum in maximam erroris ruinam supplantare potuisset. Si enim quia per illū fuerat de sola Aegypto liberati, relicto deo tantūmodo Moysem requirebāt, ipsius esse prorsus cūctā illa beneficia credentes: hūc si introductore quoque in terrā repromissionis habuissent, in quē non illi impietatis prærupta cecidissent: Chryso. in. i. ca. Matt. ho. s.

† Num. 27. c
Num. 20. d
† Num. 21. a
27. c

Sap. 3. b

† Matt. 19. d
93. d. c. Diaconi.

† Exod. 3. a

† Iere. 38.

Mortuus Moyſes ac ſepultus à deo occultè, ſletur à populo, illique Iofue ſubſtituitur.

XXXIII.

Iof. 4. 6
† 2. Mac. 2. a
Sup. 3. d
Anno ante
Chriſtum
1470.
Anno mū-
di 2492.

† Gen. 12. b
15. d

† 13. q. 2. c
Quia alij.
Anno ante
Chriſtum
1468.

Anno mūdi
2493. Et tot
annos cōple-

tatus eſt
ſecūdu He-
breos & La-
tinos: ſecū-
dum Euseb.
verò 3729.
ſecūdu au-
tem 70. in-
terpr. 3690.
Differentia
quidē inter
Hebræos &
Euseb. eſt
237. quā de-
inceps à
quolibet Eu-
ſebij nume-
ro ſubtrahe-
re oportet,
qui Hebræ-
orū nume-
rum habere
deſiderat.

† 1. 49. a

A Scendit†² ergo Moyſes de campeſtribus Moab ſuper montem Nebo, in verticem Phaſga contra Iericho, oſtenditque ei dominus omnem terrā Galaad vſque Dan,² & vniuerſum Nephthalim, terrāmq; Ephraim, & Manaffā, & omnem terram vſq; ad mare nouiſſimū³ & australem partem, & latitudinem campi Iericho ciuitatis palmarum vſque Segor.⁴ Dixitq; dominus ad eum: † Hæc eſt terra pro qua iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non tranſibis ad illam.⁵ Mortuusque eſt ibi Moyſes ſeruus domini in terra Moab iubēte domino,⁶ & ſepeliuit eum^b in valle terræ Moab contra Phogor, & non cognouit homo ſepulchrum eius vſq; in præſentem diem.⁷ Moyſes centum & viginti annorum erat quando mortuus eſt. Non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt. †⁸ Fleueruntque eum filij Iſrael in campeſtribus Moab triginta diebus: & completi ſunt dies planctus lugentium^d Moyſen.⁹ Iofue verò filius Nun repletus eſt ſpiritu ſapientiæ, quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Et obedierunt ei filij Iſrael: feceruntq; ſicut præcepit dominus Moyſi.¹⁰ Et non ſurrexit vltra Propheta in Iſrael ſicut Moyſes, quem noſſet dominus facie ad faciem,¹¹ in omnibus ſignis atque portentis quæ per eum miſit¹² vt faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius: & cunctam manum robuſtam, magnāq; mirabilia quæ fecit Moyſes coram vniuerſo Iſrael.

INCIPIT PROLOGVS BEATI HIERO-

nymi præſbyteri in librum Iofue, Iudicum, & Ruth.

N Andem ſinito Pentateucho Moyſi, velut grandi ſœnore liberati, ad Ieſum filium Naue manum mittimus, quem Hebræi Ichoſua Ben Nun, id eſt Iofue filiū Nun vocant: & ad Iudicum librum, quem Sophetim apellant: ad Ruth quoque & Eſther, quos iſdem nominibus efferunt. Monemusque lectorem, vt ſyluā Hebræorum nominum, & diſtinctiones per membra diuiſas, diligens ſcriptor conſeruet: ne & noſter labor, & illius ſtudiū pereat. Et vt in primis (quod ſæpe teſtatus ſum) ſciat me nō in reprehēſionē veterem noua cudere, ſicut inimici mei criminantur: ſed pro virili portione offerre linguæ meæ hominibus, quos tamen noſtra delectant: vt pro Græcorum hexaplis, quæ & ſumptu & labore maximo indigent, editionem noſtram habeant. Et ſicubi in antiquorum voluminum lectione dubitarint, hæc illis cōferentes, inueniat quod requirunt: maximè cum apud Latinos tot ſint exemplaria, quot codices: & vnusquisque pro arbitrio ſuo vel addiderit vel ſubtraxerit quod ei viſum eſt: & utique nō poſſit verū eſſe, quod diſſonat. Vnde ceſſet arcuato vulnere cōtra nos inſurgere ſcorpūs, & ſanctū opus venenata carpere lingua deſiſtat: vel ſuſcipiens, ſi placet, vel contemnens, ſi diſplicet: memineritque illorum verſuū, Os tuum abſtineat nequitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris: & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum: hæc feciſti, & tacui. Exiſtimaſti inique quod ero tui ſimilis: arguam te, & statuā cōtra faciem tuam. Quæ enim audientis vel legentis vtilitas eſt, nos laborando ſudare, & alios detrahendo laborare? dolere Iudeos quod calūniandi eis, & irridendi Chriſtianos ſit ablata occaſio: & Eccleſiæ homines id deſpicere, imò lacerare, vnde aduerſarij torqueantur? Quod ſi vetus eis tantum interpretatio placet, quæ & mihi non diſplicet, & nihil extrā recipiendum putant: cur ea quæ ſub aſterifcis & obelis vel addita ſunt vel amputata, legunt, & negligunt? Quare Daniele iuxta Theodotionis translationem Eccleſiæ ſuſceperunt? Cur Origenē mirantur, & Eusebium Pamphili, cunctas ditiones ſimiliter diſſerentes? Aut quæ fuit ſtultitia, poſtquā vera dixerint, proferre quæ falſa ſunt? Vnde autem in nouo teſtamento probare poterūt aſſumpta teſtimonia, quæ in libris veteribus non habentur? Hæc dicimus, ne omnino calumniantibus tacere videamur. Caterū poſt ſanctæ Paulæ dormitionem, cuius vita virtutis exemplum eſt: & hos libros quos Eusebio virgini Chriſti negare non potui, decreuimus dum ſpiritus hos regit artus, Prophetarum explanationi incumbere, & omiſſum iam diu opus, quaſi quodam poſtliminio repetere: præſertim cum & admirabilis ſanctusque vir Pammachius hoc idem literis flagitet: & nos ad patriam feſtinantes, mortiferos Sirenarum cantus ſurda debeamus auri transire.

a. Moyſes poſt conſtitutū pro ſe in ducatu populi Ieſum filium Nun ex tribu Ephraim, imperio diuino montem Abarim tranſiit: in montem Nebo ſolus aſcendit, vbi cetero & viceſimo ætatis ſue anno nec motis dentibus, nec caligantibus oculis integro corpore totius humani generis commune debitum ſoluit.

b. Manibus angelorum.

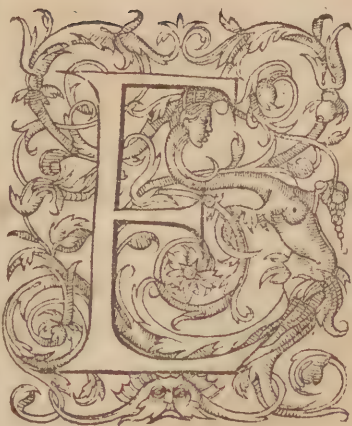
c. Duabus enim de cauſis (vt ſapientes aiunt) mortis eius & ſepulchri nemo cōſcius erat, quatenus illam faciem quæ confortio ſermonis domini rutilauerat, mortis mœrore reſpreſam nullus videret: & ne ſepulchrum eius populus Iſrael ſi cognouiſſet vbi eſſet, adoraret. Aug. de mirabilibus ſacræ ſcri. lib. 1. c. vltimo. d. De Moyſi corpore hoc eſt iudicium. Dicitur Michael archangelus Moſis ſepultura præſuiſſe, quod non ferebat diabolus, ſed accusationem adſerebat propter eadem Ægyptij, quaſi Moyſes ipſius eſſet: & propterea non permittebat vt ille honorificam cōſequeretur ſepulturam. Inde ſcribitur in Epistoſa Iudæ, quod cum Michael archangelus cum diabolo diſputas altercaretur de Moyſi corpore, nō eſt auſus iudiciū inferre blaſphemia, ſed dixit: imperet tibi dominus. Oecumenius ſuper illo loco Epistoſa Iudæ.

Liber Iosue, Hebraice יהושע

Iehosua.

Terram promissam iussus à domino Iehosua expugnare, tribus Ruben, Gad, & dimidiam Manassæ ad reducidos fratres hortatur. I.

a. Mouet nonnullos dubiū cur dominus tot populos bonæ fidei possessores deleuerit, vt Iudæos introduceret. Respōdet Aug. serm. 105. de tempo. Quando filij Noe diuiderent terram Palæstina sorte cōtigit Sē, cuius successores sunt Iudæi. Nec igitur immerito eos expellunt, sicut illi patres suos expulerāt. Cūq; dominus Sodomam & Gomorrhā subuerteret, dixisse fertur. Nondum impleta sūt iniquitates Amorrhæorū. Ideo expectabat vt aut conuerterentur, & agerent pōnitentiam, aut certē si conuertri nollent, crimina criminibus cumulant, & peccandi mēsurā implentes, iustissimā dei sententiam sustinerēt. Quia ergo eos dupliciter inuenit reos diuinā censura, pro eo q̄ & terras alienas inuaserāt, & postea scelera & crimina inaudita commiserant, iusto iudicio puniūt, & Israelitico populo antiquorum patrū possessio reformatur. August. vbi supra.

T^a factum est post mortem Moyfi serui domini, vt loqueretur dominus ad Iosue filium Nun ministrum Moyfi, & diceret ei: ² Moyses seruus meus mortuus est. Surge & transi Iordanem istum, tu & omnis populus tecum, in terram quam dabo filiis Israel. ³ Omnem locum quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradā, sicut locutus sum Moyfi. ⁴ A deserto & Libano vsque ad fluuium magnū Euphraten, omnis terra Hethæorum vsque ad mare magnum contra solis occasum, erit terminus vester. ⁵ Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ. Sicut fui cum Moyse,

ita ero & tecum: ⁶ nō dimittam nec derelinquam te. ⁷ Confortare, & esto robustus. Tu enim sorte diuides populo huic terram pro qua iuraui patribus tuis vt traderem eam illis. ⁸ Confortare igitur, & esto robustus valde: vt custodias & facias omnem legem quam præcepit tibi Moyses seruus meus. ⁹ Ne declines ab ea ad dextram vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis. ¹⁰ Non recedat volumē legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctib⁹, vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. ¹¹ Ecce præcipio tibi: confortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere: quoniam tecum est dominus deus tuus in omnibus ad quæcunque perrexeris. ¹² Præcepitque Iosue principibus populi, dicens: Transite per medium castrorū, & imperate populo, & dicite: ¹³ Præparate vobis cibaria: quoniam post diem tertiam transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendam terrā quam dominus deus noster daturus est nobis. ¹⁴ Rubenitis quoque, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manassæ ait: ¹⁵ Mementote sermonis quem præcepit vobis Moyses famulus domini, dicens: Dominus deus vester dedit vobis requiem, & omnem terram. ¹⁶ Vxores vestræ & filij ac iumenta manebunt in terra quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem. Vos autem transite armati ante fratres vestros omnes fortes manu, & pugnate pro eis, ¹⁷ donec det requiem dominus fratribus vestris, sicut & vobis dedit, & possideant ipsi quoque terram quam dominus deus vester daturus est eis: & sic reuertimini in terram possessionis vestræ, & habitabitis in ea quam vobis dedit Moyses famulus domini trans Iordanem contra solis ortum. ¹⁸ Responderuntque ad Iosue, atque dixerunt: ¹⁹ Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus, & quocūque miseris, ibimus. ²⁰ Sicut obediui in cūctis Moyfi, ita obediemus & tibi: tantum sit dominus deus tuus tecū, sicut fuit cum Moyse. ²¹ Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus quos præceperis ei, moriatur. Tu tantum confortare, & viriliter age.

b. Omnes cibos præter panem, quoniam māna adhuc illis pluebat, vsque dū transierunt Iordanem.
c. Tota Iudææ terra tribuūque descriptio, futura ecclesiæ in cælis typus est. Legamus Iesum Naue, legamus Ezechielis extremas partes, & videbimus quicquid in altero quasi per historiam in terra distribuitur, in altero in cælis repromitti, & sequitur. Quare dū & semis tribus trans Iordanem habitant, vbi plurima sunt iumenta, & nouem & semis reliquæ vel expellunt pristinos habitatores de sedibus suis, vel cum ipsis habitant? Hic non aduersus Iouinianum lib. 2.

a. Sethim est locus in quo Balac Rex Moabitarū aduersus Israel cōgregauit exercitum, & quoniam arboribus quæ per eremum montis Sina hodie quoque gignuntur. Nam vbi in 70. vel arca testamenti, vel altare & tabernaculū ceteraque quæ de lignis impuribilibus facta referuntur, in Hebraico ponuntur ligna Sethim, quæ habent similitudinem arboris quam nos vulgo spinam albam dicimus. Hiero. super 6. cap. Mich.

Missi exploratores in urbem Iericho, à Rahab meretrice (promissa illi misericordia) saluantur. II.

Misit igitur Iosue filius Nun de^a Sethim duos viros exploratores in abscondito, & dixit eis: Ite, & cōsiderate terram, urbemque Iericho. ² Qui pergentes ingressi sunt domū mulieris meretricis nomine Rahab, & quiescerunt apud eam. ³ Nunciatumque est Regi Iericho, & dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctē de filiis Israel, vt explorarent terrā. ⁴ Misitq; Rex Iericho ad Rahab meretricē, dicens: Educ viros qui venerunt ad te, & ingressi sunt domum tuam. Exploratores quippe sunt, & omnem terram considerare venerunt.

A. An. ante Christum 1477. Anno mudi 2494.

† Deut. 11. c

S

† Infra 3. b
Heb. 13. a
† Deut. 31. b. f
3. Reg. 2. a

† 3. Reg. 2. a

C

† Num. 32. a
Infra 4. c

1. Mac. 12. c

A. Ios. 5. i.
† Iaco. 2. d
Heb. 11. f
32. q. 1. c. In-
tegritas.
Infra 6. d

†Infra 6.e
runt. † Tollensq; mulier viros abscondit, & ait: ^b Fateor, venerunt ad me, sed nesciebā unde essent. ⁵ Cumq; porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierūt: nec scio quō abierunt. Persequimini cito, & comprehendetis eos. ⁶ Ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suæ: operuitque eos stipula lini, quæ ibi erat. ⁷ Ij autem qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam quæ ducit ad vadum Iordanis: illisq; egressis, statim porta clausa est. ⁸ Necdum obdormierant qui latebant, & ecce mulier ascendit ad eos, & ait: ⁹ Noui quōd dominus tradiderit vobis terram: Etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ. ¹⁰ Audiuimus quōd † siccauerit dominus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto, † & quæ feceritis duobus Amorræorum Regibus qui erant trans Iordanē, Sehon & Og, quos interfecistis. ¹¹ Et hæc audientes, pertinuimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. ^c Dominus enim deus vester ipse est deus in cælo sursum, & in terra deorsum. † ¹² Nūc ergo iurate mihi per dominum, vt quomodo ego misericordiam feci vobiscum, ita & vos faciatis cū domo patris mei: detisq; mihi verum signum, ¹³ vt saluetis patrem meum & matrem, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorum sunt, & eruatis animas nostras à morte. ¹⁴ Qui responderunt ei: † Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos: cūmq; tradiderit nobis dominus terram, faciemus in te misericordiam & veritatem. ¹⁵ Dimisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim eius hæbat muro. ¹⁶ Dixitq; ad eos: Ad montana conscendite, ne fortè occurrant vobis reuertentes: ibiq; latitate tribus diebus, donec redeant, & sic ibitis per viam vestram. ¹⁷ Qui dixerunt ad eam: ^d Innoxij erimus à iuramento hoc quo adiurasti nos, ¹⁸ si ingredientibus nobis terram, si-gnum fuerit funiculus iste coccineus: & ligaueris eum in fenestra per quam demissi- sti nos, & patrem tuum ac matrem, fratresq; & omnem cognationem tuam congre- gauis in domum tuam. ¹⁹ Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, reus sibi erit. San- guis ipsius erit in caput eius, & nos erimus alieni. Cunctorum autem sanguis qui te- cum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit. ²⁰ Quōd si nos prodere volueris, & sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc iuramento quo adiurasti nos. ²¹ Et illa respondit: ^e Sicut locuti estis, ita fiat. Di- mittensq; eos vt pergerent, appedit funiculum coccineum in fenestra. ²² Illi vero am- bulantes peruenerunt ad montana, & manserunt ibi tres dies, donec reuerteretur qui fuerant persecuti. Quærentes enim per omnem viam, non reppererunt eos. ²³ Quibus urbem ingressis, reuersi sunt & descenderunt exploratores de monte, & transmissio Iordane venerunt ad Iosue filium Nun, narraueruntq; ei omnia quæ acciderant sibi, ²⁴ atque dixerunt: Tradidit dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt cuncti habitatores eius.

^b Prius veritatem edificat, atq; ita mendaciū inducit. Chrys. de pœnit. homil. 5.

^c Ægyptus & Iudeus di- cit: hi dii tui qui eduxerūt te de terra Ægypti: & me- retrix non diis sed deo fa- lutem ascribit. Digna itaq; Raab omni laude, ecclesiæ imago. Chrys. de pœnit. ho. 5.

^d Quod scriptum est de illa bene fecisse Hebræis obse- tricibus, & Raab Ierichon- tinæ meretrici: nō ideo fa- ctū est, quia mentita sunt, sed quia i homines dei mi- sericordes fuerūt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed beneuolentia: benignitas mentis, nō ini- quitas mentientis. August. contra mendacium, cap. 15.

^e Hæc mulier exploratores quos Iesus direxit, hospitio recepit, consilio instruxit, postulātibus ciuibz abiit: se respondit, abscondit in- tecto, & vt se suosque vrbis excidio posset eripere, coe- cū in fenestra ligauit. Am- bro. super io. ca. Lucæ.

Siccatur Iordanem Israel dei miraculo transit.

III.

Ios. 1.

Agitur Iosue de nocte confurgens, mouit castra: egredientesq; de Sethim, venerunt ad Iordanem, ipse, & omnes filij Israel, & morati sunt ibi per tres dies. ² Quibus euolutis transierunt præcones per castrorum mediū, & clamare cœperunt: Quando videritis arcam fœderis domini dei ve- stri, & sacerdotes stirpis Leuiticæ portantes eam, vos quoque confurgite, & sequi- mini præcedentes, ⁴ sitque inter vos & arcam spaciū cubitorum duū milium: vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini: quia prius non ambulastis per eam: & caute ne appropinquetis ad arcam. ⁵ Dixitque Iosue ad populum: ^a † Sanctificamini, cras enim faciet dominus inter vos mirabilia. ⁶ Et ait ad sacerdotes: Tollite arcam fœderis, & præcedite populum. Qui iussa complen- tes, tulerunt, & ambulauerunt ante eos. ⁷ Dixitque dominus ad Iosue: Hodie inci- piam exaltare te coram omni Israel: vt sciant quōd sicut cum Moyse fui, ita & tecum sim. ⁸ Tu autem præcipe sacerdotibus qui portant arcam fœderis, & dic eis: Cum

†Leui. 20. b
Num. 11. d
1. Reg. 26. b

^a Nemo sanctificatur nisi à deo, qui verò nō sanctificat deum, non sanctificatur à deo. Sanctificamus autem deū in nobis, quando sci- tes eum sanctū, timemus & sollicitè vigilamus, ne forte violemus sanctitatē nomi- nis eius in nobis per opera nostra mala. Chrys. super 6. cap. Matth. Homil. 14.

b. Iordanis reflexo amne in suum fontem reuertitur. Herere aquam cū labitur & ita sursum redire in superiora sine vilo repagulo impossibile habetur. Sed quid impossibile ei qui dedit posse quibus voluit? Amb. Hexamer. libr. 2. ca. 3.

ingressi fueritis partem aquæ^b Iordanis, state in ea.⁹ Dixitque Iosue ad filios Israel: Accedite huc, & audite verbum domini dei vestri.¹⁰ Et rursum, In hoc, inquit, scietis quod dominus deus viuens in medio vestri est, & disperdet in conspectu vestro Chananeum & Hethæum, Heuæum & Pherezæum, Gergesæum quoque & Iebusæum, & Amorraeum. †¹¹ Ecce arca fœderis domini omnis terræ antecedit vos per Iordanem. c. 1. Ag. 7. f. Parate duodecim viros de duodecim tribubus Israel, singulos per singulas tribus.¹² Et cum posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes qui portant arcam fœderis domini dei vniuersæ terræ in aquis Iordanis, aquæ quæ inferiores sunt, decurrent, atque deficient: quæ autem desuper veniunt, in vna mole consistent.¹⁴ Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, vt transiret Iordanem: & sacerdotes qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum.¹⁵ Ingressiſque eis Iordanem, & pedibus eorum D in parte aquæ tinctis, † (Iordanis autem ripas aluei sui tempore messis impleuerat) †¹⁶ steterunt aquæ descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescences apparebant procul ab vrbe quæ vocatur Aedom, vsque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum,) descenderunt, vsquequo omnino deficerent. Populus autē incedebat contra Iordanem,¹⁷ & sacerdotes qui portabant arcam fœderis domini, stabant super siccā humum in medio Iordanis accincti, omnisque populus per arentem alueum transibat.

† Eccl. 24. c.
† De consc.
di. 2. c. Reue
ra. 9. Iorda
nis.

Duodecim lapides in Iordane in memoriam ipsius siccati colliguntur.

IIII.

a. Illi lapides qui leuati sūt a Iordane, videntur mihi figurā habuisse apostolorū. Post mortem enim Moyſi sepultis patriarchis, apostoli surrexerūt. Sic & in Psal. 44. legimus: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terrā. August. Ser. 106. de tempore.

Vibus transgressis, dixit dominus ad Iosue: ² Elige duodecim viros singulos per singulas tribus,³ & præcipe eis vt tollant de medio Iordanis alueo vbi steterunt pedes sacerdotum, ^a duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum vbi fixeritis hac nocte tentoria. ⁴ Vocauitque Iosue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israel, singulos de singulis tribubus,⁵ & ait ad eos: Ite ante arcā domini dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, iuxta numerum filiorum Israel, vt sit signū inter vos: & quando interrogauerint vos filij vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? respondebitis eis: † Defecerunt aquæ Iordanis ante arcam fœderis domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel vsque in æternum.⁸ Fecerunt ergo filij Israel sicut præcepit eis Iosue, portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapides, vt dominus ei imperarat, iuxta numerum filiorum Israel, vsque in locum in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos.⁹ Alios quoque duodecim lapides posuit Iosue in medio Iordanis alueo, vbi steterunt sacerdotes qui portabant arcam fœderis domini, & sunt ibi vsque^b in præsentem diem.¹⁰ Sacerdotes autem qui portabant arcam, stabant in Iordanis medio, donec omnia cōplerentur quæ Iosue vt loqueretur ad populum, præceperat dominus, vt dixerat ei Moyſes. Festinauitque populus, & transiuit.¹¹ Cūque transissent omnes, transiuit & arca domini: sacerdotes quoque pergebant ante populum.¹² Filij quoque Ruben & Gad, & dimidia tribus Manasse armati præcedebant fratres suos filios Israel, † sicut eis præceperat Moyſes:¹³ & quadraginta pugnatorum milia per turmas & cuneos incedebant per plana atque campeſtria vrbis Iericho.¹⁴ In illo die magnificauit dominus Iosue coram omni Israel, vt timerent eū, sicut timuerant Moysen dum adhuc viueret.¹⁵ Dixitque ad eum: †¹⁶ Præcipe sacerdotibus qui portant arcā fœderis dñi, vt ascendant de Iordane.¹⁷ Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Iordane.¹⁸ Cūque ascendissent portantes arcam fœderis domini, & siccā humū calcare cœpissent, reuersæ sunt aquæ in alueum suum, & fluebant sicut antè consueuerant.¹⁹ Populus autem ascendit de Iordane decimo die mensis primi, & castrametati sunt in Galgalis contra orientalem plagam vrbis Iericho.²⁰ Duodecim quoque lapides quos de Iordanis alueo sumpserat, posuit Iosue in Galgalis,²¹ & dixit ad filios Israel: Quando interrogauerint filij vestri cras patres suos, & dixerint eis: Quid sibi vo-

† Deut. 27. f.

B

† Num. 32. f.

† Deut. 27. f.

b. Nā & de lapidibus illis duodecim, qui positi sunt vbi Iordanis ex ima parte defluerat, & ex parte superiore constitit arca transeunte vel populo, ita dictū est quod essent ibi vsque in præsentem diem, qd videtur ita sonare, tāquam post plurimum temporis per hanc scripturam ista narrentur: nec eo tempore hi libri conscripti fuerint, quo erant hæc recentissima. Aug. in locutio. sup. Iosue. c. Secundum Hæbræos latitudo Iordanis tunc erat 12. miliarium, quia tunc exundabat.

d. Intuita est castra Galgalis & acerum præputiorū, & cūda circuncisionis mysteriū & duodecim lapides qui de Iordanis illuc trāsiti alueo. Hier. in Epitaph. Pauli. Sed & ipsa præputia in vnum tumulū coaceruata, & sepulta, & terra obruta, & altarum opprobrium ægypti, & nomen loci Galgalis, quod interpretatur reuolutio. Idem aduersus Iou. lib. 1.

D

† Exod. 14. c

lunt lapides isti? ²² docebitis eos, atq; dicetis: Per arentem alueum trásiuit Israel Iordanem istum, ²³ siccante domino deo nostro aquas eius in conspectu nostro, donec transiretis, † sicut fecerat prius in mari rubro, quod siccauit donec transiremus: ²⁴ vt discant omnes terrarum populi fortissimam manum domini, vt & vos timeatis dominum deum vestrum omni tempore.

Circuncisione & pascha celebratis, terrentur Chanaanai, deficit manna, & angelus domini Iosue alloquitur.

V.

Postquam ergo audierunt omnes Reges ^a Amorreorum, qui habitabát trans Iordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebát magni maris loca, quòd siccaisset dominus fluëta Iordanis corá filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remasit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. ² Eo tempore ait dominus ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circuncide ^b secundò filios Israel. ³ Fecit quoq; quod iusserat dominus, & circúcidit filios Israel in colle præputiorú. ⁴ Hæc autē causa est secundæ circúcisionis: Omnis populus qui egressus est de Ægypto generis masculini, vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto, per longissimos viæ circuitus, ⁵ qui omnes circuncisi erant: populus autē qui natus est in deserto ⁶ per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis, incircuncisus fuit, donec cõsumerentur qui non audierant vocē domini, & quibus antè iurauerat vt ostenderet eis terram lacte & melle manantem. ⁷ Horum filij in locum successerunt patrum, & circuncisi sunt à Iosue, quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circunciderat. ⁸ Postquam autem omnes circuncisi sunt, māsērunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. ⁹ Dixitq; dominus ad Iosue: † Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Vocatúmque est nomen loci illius ^c Galgala, vsq; in præsentem diem. ¹⁰ Manserúntq; filij Israel in Galgalis, & fecerunt Phase quartadecima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho: ¹¹ & comederunt de frugibus terræ die altero, & azymos panes, & polentam eiusdem anni. ¹² Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec vsi sunt vltra cibo illo filij Israel, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Chanaã. ¹³ Cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantē contra se, euaginatū tenentem gladium: perrexitq; ad eum, & ait: Noster es, an aduersariorum? ¹⁴ Qui respōdit: Nequaquam, sed sum princeps exercitus domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terram, & adorans ait: Quid dominus meus loquitur ad seruum suum? ¹⁵ Solue, inquit, calceamētum tuum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas, sanctus est. Fecitq; Iosue vt sibi fuerat imperatum.

† 26. q. 2. c
Sed & illud.
Ios. 5. 1.† Exod. 3. b
Acto. 7. d

a. Amorrai dicti sūt ab Amorre filio Chanaã, quorum pars trans Iordanem terras tenuit: eorumq; regem Selō Moyses delevit cum omni populo suo, terramq; Ruben & Gad & dimidiē tribui Manassē distribuit: vt patet num. 32. Reliqua vero pars eorū remansit in Chanaam cum fratribus suis, vt patet Gene. 15.

b. A prima solenni circuncisione cū immineret exitus Ægypti, vel ab illa quā fertur fecisse Moyses secundo anno exitus, qua nullus in deserto natus fuit circuncisus.

c. Locus est Galgala contra orientem Iericho antiquæ & ex aduerso ascensionis Adammim vt infra, post tergum Berhanācis Iordanem. Hic omnem stirpem virilem in deserto natā Iosue circuncidit.

Expugnata Iericho funditus, & Rahab seruata, maledicitur readificatori eius. VI.

Ios. 1. 23. q. A
5. c. fin.

Iericho ^a autem clausa erat atq; munita timore filiorum Israel, & nullus egredi audebat aut ingredi. ² Dixitq; dominus ad Iosue: Ecce dedi in manus tuas Iericho, & Regē ei⁹, omnesq; fortes viros. ³ Circuite urbē cūcti bellatores semel per diē: Sic facietis sex diebus. ⁴ Septimo autem die sacerdotes tollēt septem buccinas, quarū vsus est in Iubileo, & præcedent arcam fœderis. Septiēsque circuibitis ciuitatem, & sacerdotes clangent buccinis. ⁵ Cūmq; insonuerit vox tubæ longior atq; concisior, & in auribus vestris increpuerit, cōclamabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent ciuitatis, ingredientúrque singuli per locum cōtra quem steterint. ⁶ Vocauit ergo Iosue filius Nun sacerdotes, & dixit ad eos: Tollite arcam fœderis: & septē alij sacerdotes tollant septem Iubileorum buccinas, & incedant ante arcam domini. ⁷ Ad populum quoque ait: Ite, & circuite ciuitatem armati præcedentes arcam domini. ⁸ Cūmq; Iosue verba finisset, & septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis domini, ⁹ omnisq; præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus

a. Iericho magna ciuitas fuit mirabilibus septa parietibus, quæ non ferro peruenia, nō arietis posset esse penetrabilis. Vrbis tamē ipsa inexpugnabilis muros septem tubarum sacerdotaliū sono, & populi iubilationis vulatu consono corruisse, Ambros. in 10. cap. Luc.

arcam sequebatur, ac buccinis omnia cōcrepabant.¹⁰ Præceperat autē Iosue populo, dicens: Nō clamabitis, nec audietur vox vestra, neque vllus sermo ex ore vestro egredietur, donec veniat dies in quo dicā vobis, Clamate, & vociferamini.¹¹ Circuiuit ergo arca domini ciuitatē semel per diem, & reuersa in castra mansit ibi.¹² Igitur Iosue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam domini,¹³ & septem ex eis septem buccinas quarum in Iubileo vsus est, præcedebantque arcam domini ambulantes atque clangētes: & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, & buccinis personabat.¹⁴ Circuieruntque ciuitatem secundo die semel, & reuersi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus.¹⁵ Die autem septimo diluculo cōsurgentes, circuierunt vrbem sicut dispositum erat, septies.¹⁶ Cūmq; septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Iosue ad omnē Israel: Vociferamini: Tradidit enim vobis dominus ciuitatem.¹⁷ Sitq; ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt, do-

b. Inter peccatores Rahab meretrix, sed nequaquam meretrix professione, quæ propter hospitalitatis amorem laudata est & saluata. Gregor. Nazian. Orat. 16. Item, Si viuere debet quare meretrix? & si meretrix, quare viuere debet? Dico priore statū, quò sequentē discas mutationem. Rahab enim in salutis argumentū exploratores suscepit, neq; ex ipsa solū dilectione, sed ex fide præuia. Chrysost. de pœni. hom. 5.

c. Tam illud quis non plenū putet esse miraculū, quòd ex tota vrbe nemo seruatus est, nisi quæ meretrix liberauit? Amb. super Luc. cap. 10.

d. Videre quemadmodum vnusquisq; propriū seruet officium, exploratores excubias, mysteriū meretrix, fidem victor, religionē sacerdos. hi periculum pro laude non metuunt, illa susceptos nec in periculis prodit: iste sollicitus fidem magis seruare quàm vincere, meretricis prius mādāt salutem, quàm excidiū ciuitatis. Amb. in 10. ca. Luc. e. Moriantur omnes filij eius.

† Sup. 2. b
Heb. 11. d

† 2. Mac. 12. c

† Sup. 2. c

† Heb. 11. f

† 32. q. 1. In-
tegritas.

† 3. Reg. 16. g

mino:^b sola Rahab meretrix viuat cum vniuersis qui cum ea in domo sunt. † Abscōdit enim nūcios quos direximus.¹⁸ Vos autem caute ne de iis quæ præcepta sunt vobis, quippiam contingatis, & sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israel sub peccato sint atq; turbentur.¹⁹ Quicquid autem auri aut argenti fuerit, & vasorum æneorum ac ferri, domino cōsecratur, repositum in thesauris eius. †²⁰ Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusq; increpuit, muri ilico corruerunt, & ascendit vnusquisque per locum qui contra se erat. † Ceperuntq; ciuitatem,²¹ & interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro vsq; ad mulierem, ab infante vsque ad senem. Boues quoque, & oues, & asinos, in ore gladij percusserunt.²² Duobus autē viris † qui exploratores missi fuerant, dixit Iosue: † Ingre-
dimini domum mulieris meretricis, & producite eam, & omnia quæ illius sunt, sicut illi iuramento firmastis. †²³ Ingressiq; iuuenes, eduxerunt Rahab & parentes eius, fratres quoq; & cunctam supellectilem ac cognationem illius: & extra castra Israel manere fecerunt.²⁴ Vrbem autē, & omnia quæ inuenta sunt in ea, succenderunt, absq; auro & argento & vasis æneis ac ferro: quæ in ærarium domini consecrarunt. †^{d 25} Rahab verò meretricē, & domum patris eius, & omnia quæ habebat, fecit Iosue viuere, & habitauerunt in medio Israel vsq; in præsentem diem, eo quòd absconderit nūcios quos miserat vt explorarent Iericho. In tempore illo imprecatus est Iosue, dicēs: †²⁶ Maledictus vir corā domino, qui suscitauerit & ædificauerit ciuitatē Iericho. † In primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius.²⁷ Fuit ergo dominus cum Iosue, & nomen eius vulgatum est in omni terra.

Explorata Hai, Achan propter furtum anathematis Iericho habita sorte lapidatur. VII.

a. Nam dei viros, non diuitiarum, non gloriæ, non potentia, non sapientiæ sectularis cupidos esse decet. † si autem aurum diuitiarū figura seu imago, argētum vero splendore suo gloriam repræsentat. Procop. ibi.

Illy^a † autē Israel præuaricati sunt mandatum, & vsurpauerunt de anathemate. Nam Achan filius Charmi, filij Zabdi, filij Zare de tribu Iuda tulit aliquid de anathemate. Iratusque est dominus contra filios Israel.

² Cūmq; mitteret Iosue de Iericho viros cōtra Hai, quæ est iuxta Bethauen, ad orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascēdite, & explore rate terram. Qui præcepta complentes, explorauerunt Hai.³ Et reuersi, dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria milia virorum pergant, & deleant ciuitatem. Quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? † Ascenderunt ergo tria milia pugnatorum. † Qui statim terga vertentes, † percussi sunt a viris vrbis^b Hai, & corruerunt ex eis triginta & sex homines: persecutiq; sunt eos aduersarij de porta vsque ad Sabarim, & ceciderunt per prona fugientes. Pertimuitque cor populi, & ad instar aquæ liquefactum est.⁶ Iosue verò scidit vestimēta sua, & prostratus cecidit in terram coram arca domini vsque ad vesperam, tam ipse quàm omnes senes Israel. Miseruntque puluerem super capita sua,⁷ & dixit Iosue: Heu domine deus: quid voluisti traducere populum istum Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrai, & perderes? Vtinam vt cœpimus, mansissemus trans Iordanem.

Mi domine

b. Hai vrbs oli insignis fuit, quā Iosephus Adā appellat iuxta Bethauen, ad orientalem plagam.

A. Iosep. 1. r.
† Infr. 22. d
45. dist. Sed
illud.
1. Par. 2. a
Infr. 8. a
1. q. 4. Eccle
sia. 5. Item
peccato A-
chor.

† 45. dist. c.
Sed illud.
50. dist. cap.
Si quis dia-
conus.

⁸ Mi domine deus, quid dicā, videns Israelē hostibus suis terga vertentem? ⁹ Audiēt Chananai, & omnes habitatores terræ, & pariter conglobati circundabunt nos, atq; delebunt nomen nostrum de terra. Et quid facies magno nomini tuo? ¹⁰ Dixitq; dominus ad Iosue: Surge, cur iaces pronus in terra? ¹¹ Peccauit Israel, & præuaricatus est pactum meum, tuleruntque de anathemate, & furati sunt atque mētiti, & absconderunt inter vasa sua: ¹² nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate. Non ero vltà vobiscum, donec conteratis eum qui huius scele-
 ris reus est. ¹³ Surge, sanctifica populum, & dic eis: Sanctificamini in crastinum. Hec enim dicit dominus deus Israel: Anathema in medio tui est, Israel. Non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui contaminatus est hoc scelere. ¹⁴ Accedetisque mane singuli per tribus vestras, & quancūque tribuum fors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusq; per viros: ¹⁵ & quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, ^c comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam præuaricatus est pactum domini, & fecit nephas in Israel. ¹⁶ Surgens itaq; Iosue mane, applicuit Israel per tribus suas, & inuēta est tribus Iuda. ¹⁷ Quæ cū iuxta familias suas esset oblata, inuenta est familia Zare. Illam quoque per domos offerens reperit Zabdi: ¹⁸ cuius domum in singulos diuidens viros, inuenit Achan filiū Charmi, filij Zabdi, filij Zare, de tribu Iuda. ¹⁹ Et ait Iosue ad Achā: Fili mi, da gloriam domino deo Israel, & cōfiteri atq; indica mihi quid feceris, ne abscondas. ²⁰ Responditq; Achan Iosue, & dixit ei: Vere ego peccaui domino deo Israel, & sic, & sic feci. ²¹ Vidi enim inter spolia palliū coccineum valde bonum, & ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum: & concupiscens abstuli, & abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentūque fossa humo operui. ²² Misit ergo Iosue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius, repperunt cuncta abscondita in eodem loco, & argentum simul. ²³ Auferentēsq; de tentorio, tulerunt ea ad Iosue, & ad omnes filios Israel, proieceruntq; ante dominum. ²⁴ Tollens itaque Iosue Achan filium Zare, argētūq; & pallium, & auream regulam, ^d filias quoq; & filios eius, boues & asinos, & ouēs, ipsūq; tabernaculum, & cunctam supellectilē, & omnis Israel cum eo, duxerūt eos ad vallem Achor, ²⁵ vbi dixit Iosue: Quia turbasti nos, exturbet te dominus in die hac. Lapidauitque eum omnis Israel: & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt. ²⁶ Congregaueruntq; super eum aceruum magnum lapidum, qui permanet vsque in præsentem diem. Et auersus est furor domini ab eis. Vocatūque est nomen loci illius, vallis ^e Achor, vsque hodie.

Expugnata Hai, Rex eius suspenditur, erecto altari lapideo, Deuteronomium inscribitur, & populo benedicuntur. VIII.

Dixit autem dominus ad Iosue: ^a Ne timeas, neq; formides. Tolle tecum omnē multitudinem pugnatorum, & consurgens ascende in oppidum Hai. Ecce tradidi in manum tuam Regem eius, & populum, urbemq; & terrā. ² Faciesq; vrbi Hai & Regi eius, [†] sicut fecisti Iericho & Regi illius. Prædam verò & omnia animantia diripietis vobis. Pone insidias vrbi post eam. ³ Surrexitque Iosue, & omnis exercitus bellatorū cum eo, vt ascenderent in Hai: & electa triginta milia virorum fortium misit nocte, ⁴ præcepitq; eis, dicens: [†] Ponite insidias post ciuitatem. Nec longius recedatis, & eritis omnes parati. ⁵ Ego autē, & reliqua multitudo quæ mecum est, ascēdemus ex aduerso contra vrbem. Cūque exierint contra nos, sicut antē fecimus, fugiemus, & terga vertemus, ⁶ donec persequentes ab vrbe protrahantur longius. Putabunt enim nos fugere, sicut prius. ⁷ Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidiis, & vastabitis ciuitatem, tradetq; eam dominus deus vester in manus vestras. ⁸ Cūque ceperitis, succendite eam, & sic omnia facietis vt iussi. ⁹ Dimisitq; eos, & perrexerūt ad locum insidiarum, federuntque inter ^b Bethel & Hai ad occidentalem plagam vrbs Hai. ¹⁰ Iosue autem nocte illa in medio mansit populi: surgēsq; diluculo recen-

m ij

† 10. dist. Si quis diaco-
nus in fi.
Sup. 3. b
Le. 1. 20. b
Num. 11. d
1. Reg. 16. b

† 26. q. 2. c. 1

† 1. q. 1. §. Itē
peccato. 26.
q. 2. §. 1. lbi,
cecidit
fors.

† 1. q. 4. Ec-
clesia.
2. Reg. 18. d
Iudi. 2. a

c. Merito quæritur, eū do-
minus cremari mādauerit
qui facinus admiserat, cur
lapidari præcepit? Respon-
detur quod ignis nomine
qualibet pœna intelligi
potest. August. q. 9. super
Iosue.

d. Quæri solet, quomodo
iuste pro alterius peccatis
in aliis vindicetur, maxime
quia in lege dominus dicit
nec patres pro filiorū, nec
filios pro parentum pecca-
tis esse puniendos? Respon-
detur quod per vnius pec-
catum, mortēque paucorū
admonitus est popul⁹
vniuersus tanquam in vni-
uerso corpore querere qd
amissum est. Aug. q. 8. super
Iosue.

e. Achor interpretatur tur-
batio, quia illic Achan oc-
census est, qui Israël turbau-
erat.

a. Hinc admonemur nō in-
iuste fieri insidias ab his qui
iustum bellum gerūt: vt ni-
hil homo iustus præcipue
cogitare debeat in his reb⁹
nisi vt iustū bellum susce-
perit. nā vt vtrum aperta pu-
gna, an insidiis vincat, nihil
hic ad iusticiam interest.
Aug. q. 10. lbi.

b. Bethel vrbs olim fuit for-
tis Ephraim, quæ pri⁹ Luz,
deinde Luza, inde ex visio-
ne Iacob fratrem fugientis
est appellata Bethel, id est
domus dei: quod ibi vidis-
set angelos dei per scalam
ascendētes & descendētes.
Tandē dicta est Bethaū id
est, domus inutilis, vel do-
mus idoli, postquā Ieroboā
posuit ibi vitulos & eos a-
dorauit, & adorari fecit
Hier. super Osee, & Epita-
phium Paulæ.

† Sup. 6. d

† 23. q. 2. do-
minus.
† Supr. 7. a

fuit socios, & ascēdit cum senioribus in fronte exercitus, ¹¹ vallatus auxilio pugnatorum. Cūque venissent, & ascendissent ex aduerso ciuitatis, steterunt ad septētrionalem vrbis plagam, inter quam & eos vallis erat media. ¹² Quinque autem milia viros elegerat, & posuerat in insidiis inter Bethauem & Hai ex occidentali parte eiusdem ciuitatis: ¹³ omnis verò reliquus exercitus ad aquilonē aciem dirigebat: ita vt nouissimi multitudinis occidentalem plagam vrbis attingerent. Abiit ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio. ¹⁴ Quod cum vidisset Rex Hai, festinauit mane, & egressus est cum omni exercitu ciuitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quòd post tergum laterent insidiæ. ¹⁵ Iosue verò & omnis Israel cesserūt loco simulantes metū, & fugientes per solitudinis viam. ¹⁶ At illi vociferantes pariter & se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cūque recessissent à ciuitate, ¹⁷ & ne vnus quidem in vrbe Hai & Bethel remansisset qui nō persequeretur Israel, sicut eruperant aperta oppida relinquētes, ¹⁸ dixit dominus ad Iosue: Leua clypeum qui in manu tua est, contra urbem Hai, quoniā tibi tradam eam. ¹⁹ Cūq; eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis, insidiæ quæ latebant, surrexerunt confestim, & pergentes ad ciuitatem, ceperunt & succenderunt eam. ²⁰ Viri autem ciuitatis qui persequerentur Iosue, respicientes & videntes fumum vrbis ad cælum vsq; conscendere, non potuerunt vltra huc illucq; diffugere, præsertim cum ij qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissimè restitissent. ²¹ Vidensque Iosue, & omnis Israel quòd capta esset ciuitas, & fumus vrbis ascēderet, reuersus percussit viros Hai. ²² Siquidem & illi qui ceperant & succenderant ciuitatem, egressi ex vrbe cōtra suos, medios hostium ferire cœperunt. Cum ergo ex vtraque parte aduersarij caderentur, ita vt nullus de tanta multitudine saluaretur, ²³ Regem quoque vrbis Hai apprehēdere viuentem, & obtulerūt Iosue. ²⁴ Igitur omnibus interfectis qui Israëlē ad deserta tendentē fuerant persecuti, & in eodem loco gladio corruentibus, reuersi filij Israel percusserunt ciuitatem. ²⁵ Erant autē qui in eodē die conciderant à viro vsq; ad mulierem, duodecim milia hominū, omnes vrbis Hai. ²⁶ Iosue verò non contraxit manum quā in sublime porrexerat tenens clypeum, donec interficerētur omnes habitatores Hai. ²⁷ Iumenta autem & prædam ciuitatis diuiserunt sibi filij Israel, sicut præceperat dominus Iosue. ²⁸ Qui succendit urbē, & fecit eam tumultū sempiternū. ²⁹ Regem quoque eius suspendit in patibulo vsque ad vesperam, & solis occasum: præcepitque Iosue, & deposuerūt cadauer eius de cruce, proieceruntq; in ipso introitu ciuitatis, congesto super eum magno aceruo lapidum, qui permanet vsq; in præsentē diem. ³⁰ Tūc ædificauit Iosue altare domino deo Israel in mōte Ebal, ³¹ sicut præceperat Moyses famulus domini filiis Israel, & scriptum est in volumine legis Moyse, altare de lapidibus impolitis, quos ferrum nō tetigit: & obtulit super eo holocaustū domino, immolauitq; pacificas victimas. ³² Et scripsit Iosue super lapides deuteronomiū legis Moyse, quod ille digesserat coram filiis Israel. ³³ Omnis autem populus, & omnes maiores natu, ducēsq; ac iudices, stabant ex vtraque parte arcæ in conspectu sacerdotum qui portabant arcam fœderis domini, vt aduena ita & indigena. Media pars eorum iuxta montem Garizim, & media iuxta montem Ebal, sicut præceperat Moyses famulus domini. Et primū quidem benedixit populo Israel: ³⁴ post hæc legit omnia verba benedictionis & maledictionis, & cuncta quæ scripta fuerant in legis volumine. ³⁵ Nihil ex iis quæ Moyses iusserat, reliquit intactum, sed vniuersa replicauit corā omni multitudine Israel, mulieribus ac paruulis, & aduenis qui inter eos morabātur.

c. Hoc nempe genus belli sine dubitatione iustum est, quod deus imperat, apud quem non est iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat. August. q. 10. super Iosue.

d. Iuxta bella dicuntur quæ viciuntur iniurias, si qua vel gē. vel ciuitas quæ bello perēda est, vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factū est, vel reddere quod per iniuriam ablatū est. Aug. q. 10. super Iosue.

e. Ebal, quem Hieronymus Græcos imitatus Gebal vocat, mons est non amplius distans à monte Garizim, quā vox humana ferri potest, vt loquētis, & respondentis voces facillè audiantur.

a. Libanus mōs omniū quos habet Syria altissimus, perperuis abundans niuib; à quibus vocatur Libanus. Liban enim apud Hebræos album signat: qui & Libanū dicitur, termin⁹ terræ promissæ versus aquilonē. Nihil enim Libano in terra repromissionis excelsum est, nec nemorosus atque cōdensus. Hiero. Zach. 11. ca.

Gabaonitæ imponentes Iehosue & filiis Israel medio iuramento saluantur, perpetuo famulatio adstricti.

I X.

Vibus auditis, cuncti reges trans Iordanem qui versabantur in montanis, & A Ios. 12. campestribus, & maritimis, ac littore magni maris: ij quoque qui habitabant iuxta ^a Libanū, Hethæus, & Amorruus, Chananæus, Pherezæus, & Heuæus & Iebusæus ² congregati sunt pariter, vt pugnarent contra Iosue & Israel vno animo

† Exo. 20. d
Deut. 27. a

animo, eadēque sententia.³ At ij qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Iosue Iericho & Hai,⁴ callidē cogitantes, tulerunt sibi cibaria, faccos veteres^b asinis imponentes, & vtres vinarios scissos atq; confutos,⁵ calceamenta que peranti qua, quæ ad indicium vetustatis pitaciis confuta erant, induiti veteribus vestimentis: panes quoq; quos portabant ob viaticum, duri erant, & in frustra comminuti.⁶ Perrexeruntque ad Iosue, qui tunc morabatur in castris Galgalæ, & dixerunt ei, atq; simul^B omni Israeli: De terra longinqua venimus, pacem vobiscū facere cupientes. Responderuntque filij Israel ad eos, atque dixerunt: ⁷ Ne forte in terra quæ nobis sorte debetur, habitetis, & non possimus fœdus inire vobiscum. ⁸ At illi ad Iosue: Serui, inquit, tui sumus. Quibus Iosue ait: Quinam estis vos, aut vnde venistis? ⁹ Responderunt: ^c De terra longinqua valde venerunt serui tui, in nomine domini dei tui. Audiuius enim famam potentia eius, cuncta quæ fecit in Ægypto, [†]¹⁰ & duobus Regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Iordanem, Schon Regi Hesebon, & Og Regi Basan, qui erant in Astaroth, [†]¹¹ dixeruntq; nobis seniores, & omnes habitatores terre nostræ: Tollite in manibus cibaria ob longissimā viam, & occurrite eis, & dicite: Serui vestri sumus, fœdus inite nobiscum. ¹² En panes quādo egressi sumus de domibus nostris vt veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, & vetustate nimia comminuti. ¹³ Vtres vini novos impleuimus, nunc rupti sunt & soluti. Vestes & calceamēta quibus induimur, & quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, & penē consumpta. ¹⁴ Susceperunt igitur de cibariis eorum, ^d & os domini non interrogauerūt. [†]¹⁵ Fecitq; Iosue cum eis pacem, & inito fœdere pollicitus est vt nō occiderentur. Principes quoq; multitudinis iurauerunt eis. ¹⁶ Post dies autem tres initi fœderis audierunt quod in vicino habitarent, & inter eos futuri essent. ¹⁷ Moueruntq; castra filij Israel, & venerunt in ciuitates eorum die tertio, quārū hæc vocabula sunt, Gabaon, & Caphira, & Beroth, & Cariath-iarim. ¹⁸ Et nō percusserunt eos, eo quod iurassent eis Principes multitudinis in nomine domini dei Israel. Murmurauit itaq; omne vulgus contra Principes Israel: ¹⁹ qui responderunt eis: [†] Iurauimus eis in nomine domini dei Israel, & idcirco non possumus eos contingere. ²⁰ Sed hoc faciemus eis: Reseruetur quidem, & viuant, ne contra nos ira domini concitetur, si peierauerimus: ²¹ sed sic viuāt, vt in vsus vniuersæ multitudinis ligna cādāt, aquasq; comportent. Quibus hæc loquentibus, ²² vocauit Gabaonitas Iosue, & dixit^D eis: Cur nos decipere fraude voluistis, vt diceretis, Procul valde habitamus à vobis: cum in medio nostri sitis? ^e ²³ Itaque sub maledictione eritis, & non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasq; comportans in domum dei mei. ²⁴ Qui responderunt: Nūtiatū est nobis seruis tuis, quod promississet dominus deus tuus Moyfi seruo suo, vt traderet vobis omnem terram, & disperderet cunctos habitatores eius. Timuimus igitur valde, & prouidimus animabus nostris, vestro terrore compulsi: & hoc consilium iniuimus. ²⁵ Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. ²⁶ Fecit ergo Iosue vt dixerat, & liberauit eos de manu filiorum Israel, vt non occiderentur. ²⁷ Decreuitq; in illo die eos esse in ministerio cuncti populi, & altaris domini, cædentes ligna, & aquas comportantes, vsque in præsens tempus in loco quem dominus elegisset.

Quinque Reges oppugnantes Gabaon, immoto sole vincuntur ac suspenduntur, pluresque alie ciuitates capiuntur.

X.

Iosue. 5. 2.

^A Væ cum audisset Adonisedech Rex ² Ierusalem, quod scilicet cepisset Iosue Hai, & subuertisset eam, (sicut enim fecerat Iericho & Regi eius, sic fecit Hai & Regi illius) & quod trāsugissent Gabaonitæ ad Israel, & essent fœderati eorum, ² timuit valde. Vrbs enim magna erat ^b Gabaon, & vna ciuitatum regalium, & maior oppido Hai, omnesque belatores eius fortissimi. ³ Misit ergo Adonisedech Rex Ierusalem ad Ohan Regē Hesebon, & ad Pharan Regem Ierimoth, ad Iaphian quoq; Regem Lachis, & ad Dabir

b. Nonnulli codices Græci & Latini habent super humeros, alij verò super asinos, vel asinis imponentes, & verius. Nam similitudo verbi in Græca lingua mēdositatem facilem fecit, & ideo Latina exemplaria variata sunt: *super* quippe & *super* non multū ab inuicem diffonāt, quorum prius humerorum nōmen est, posterius asinorum. Ideo est autem de asinis credibilis, quoniam se à sua genere longinqua missos esse dixerūt. Augu. q. 12. super Iosue.

c. Succesit ipsorum cōsatus, eo quod Iosue ipsorum causā Deum non fuisset scitatus. Ipsorum vero seruitus que circa rem sacram cōsistebat, Noe varicinium ad finem adduxit, qui dixit Maledictus Chanaā: famulus erit fratrū suorum. Procop.

d. Deus autē hoc approbavit, nec parentibus succedunt: quamuis eū non interrogassent quinam illi essent, & ideo eos illi fallere voluissent. Vnde nō importūne vtique credendi sunt, etā fallere homines pro sua salute voluerunt: non tamen fallaciter deum timuisse in populo eius: propterea nec succensuit dominus iurātibus aut parentibus, vt postea Gabaonitas ipsos tanquam populi sui homines de domo Saul vindicauerit, sicut regum ostendit historia. Aug. q. 13. super Iosue.

e. Licet eos mētiros esse dīcissē, parcere maluerit iurationis causā, cū possent vtique dicere se tantum illis iurasse quos eos esse crediderāt, id est, de longinquo venientes. Aug. ibidem.

a. Ierusalem vrbs omnium ob Christi mortē & incolatum celeberrima, & ideo pluribus nominibus designata. Versus: Solyma, Lusa, Bethel, Ierolyma, Iebus, Elia, Vrbs sacra, Ierusalem, dicitur atq; Salem.

b. Gabaon ciuitas est vbi Iesus Naue contra quinque reges dimicans, Soli imperauit & Luna: & Gabaonitas ob dolos & inuidias fœderis impetrati aquariorū lignariolque damnauit. Hier. in Epitaphio Pauli.

Regem Eglon, dicens: ⁴ Ad me ascendite, & ferte præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Iosue, & ad filios Israel. ⁵ Congregati igitur ascenderunt quinque Reges Amorrhæorum: Rex Ierusalem, Rex Hebron, Rex Ierimoth, Rex Lachis, Rex Eglon, simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam. ⁶ Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Iosue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, & dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio feruorū tuorum: Ascende cito, & libera nos, fēq; præsidium. Conuenerunt enim aduersum nos omnes Reges Amorrhæorum qui habitant in montanis. ⁷ Ascenditq; Iosue de Galgalis, & omnis exercitus bellatorum cum eo, viri fortissimi. ⁸ Dixitq; dominus ad Iosue: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos. Nullus enim ex eis tibi resistere poterit. ⁹ Irruit itaque Iosue super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis. ¹⁰ Et conturbauit eos dominus à facie Israel, contriuitq; plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascensus Bethoron, & percussit vsq; Azecha & Maceda. ¹¹ Cūq; fugerent filios Israel, & essent in descensu Bethoron, dominus misit super eos lapides magnos de cælo vsque ad Azecha. Et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quā quos gladio percusserant filij Israel. ¹² Tunc locutus est Iosue domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitque coram eis: † Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon. ¹³ Steteruntque sol & luna, donec vlcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro iustorum? Stetit itaque sol in medio cæli, & non festinauit occumbere, spatio vnius diei. ¹⁴ Non fuit ante & postea tam longa dies, obediēte domino voci hominis, & pugnante pro Israel. ¹⁵ Reuersusque est Iosue cum omni Israel in castra Galgalæ. ¹⁶ Fugerant enim quinq; Reges, & se absconderant in spelunca urbis Maceda. ¹⁷ Nuntiatumq; est Iosue quod inuenti essent quinq; Reges latentes in spelunca urbis Maceda. ¹⁸ Qui præcepit sociis, & ait: Voluite saxa ingētia ad os speluncæ, & ponite viros industrios qui clausos custodiant: ¹⁹ Vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, & extremos quosque fugientium cædite. Nec dimittatis eos vrbium suarū intrare præsidia, quos tradidit dominus deus in manus vestras. ²⁰ Cæsis ergo aduersariis plaga magna, & vsque ad internecionem penè consumptis, ij qui Israel effugere potuerunt, ingressi sunt ciuitates munitas. ²¹ Reuersusq; est omnis exercitus ad Iosue in ^c Maceda, vbi tunc erant castra, sani & integro numero. Nullusq; contra filios Israel mutire ausus est. ²² Præcepitque Iosue, dicens: Aperite os speluncæ, & producite ad me quinq; Reges qui in ea latitant. ²³ Feceruntque ministri ut sibi fuerat imperatum, & adduxerunt ad eum quinq; Reges de spelunca, Regem Ierusalem, Regem Hebron, Regem Ierimoth, Regē ^f Lachis, Regem Eglon. ²⁴ Cūq; educti essent ad eum, vocauit omnes viros Israel, & ait ad principes exercitus qui secum erant: Ite & ponite pedes super colla Regum istorum. Qui cum perrexissent, & subiectionū colla pedibus calcarent, ²⁵ rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paueatis, confortamini, & estote robusti. Sic enim faciet dominus cunctis hostibus vestris aduersum quos dimicabitis. ²⁶ Percussitq; Iosue & interfecit eos, atq; suspēdit super quinque stipites: fueruntq; suspēsi vsq; ad vesp̄um. † ²⁷ Cūque occumberet sol, præcepit sociis ut deponerent eos de patibulis: qui depositos proiecerunt in speluncam in qua latuerant, & posuerunt super os eius saxa ingētia, quæ permanent vsque in præsens. ²⁸ Eodem die Macedan quoq; cepit Iosue, & percussit in ore gladij: Regemque illius interfecit, & omnes habitatores eius. Non dimisit in ea saltem paruas reliquias. Fecitque Regi Maceda, sicut fecerat Regi Iericho. ²⁹ Transiuit autem cū omni Israel de Maceda in Lebna, & pugnabat cōtra eam: ³⁰ quā tradidit dominus cum Rege suo in manus Israel. Percusseruntque urbem in ore gladij, & omnes habitatores eius. Non dimiserunt in ea vllas reliquias. Feceruntque Regi Lebna † sicut fecerant Regi Iericho. ³¹ De Lebna transiuit in Lachis cum omni Israel: & exercitu per gyrum disposito, oppugnabat eam, ³² tradiditque dominus Lachis in manus filiorum Israel, & cepit eam die altero, atq; percussit in ore gladij, omnēque animam quæ fuerat in ea, sicut

c. Vbi neque consultus est dominus, vtrum eundē id eos esset: sed vltro suis re-
fē subuenire volētibz, futu-
ram victoriam prænun-
ciauit. Sic ergo posset, quā-
uis non consultus, de ipīs
Gabaonitis admonere qui
essent, cum se longinquos
esse mēderetur, nisi illi pla-
cuisset illa iuratio, quæ sub-
iectis parcere cogit. Augu-
st. q. 14. super Iosue.

d. Propter hoc nullo modo
credenda est hæc crudeli-
tas quod nullum viuum in
ciuitatibus sibi traditis di-
miserat Iesus, quia deus
hoc iusserat. Qui autē exi-
stimat hic deum fuisse cru-
delem, & propter hoc ve-
teris testamēti verum deū
fuisse nō credunt authorē,
tam peruersē de operibus
dei quā de peccatis ho-
minum iudicant, nesciētes
quo quisq; dignus sit, &
magnum putantes malum
cū casura deiiciuntur, mor-
talēque moriuntur. Augu-
st. q. 16. super Iosue.

e. Maceda procul ab Eleu-
ther. 2. miliaribus distat, cō-
tra folis ortum via ad Ga-
baon per Aialō, & Azecha.
Vnde transit Iosue in Leb-
na, & de Lebna in Lachis.
f. Lachis autē ciuitas olim
Amorrhæorū, in 7. miliario
distans ab Eleuther. quam
Roboam cum plerisq; aliis
circūdedit muro, vt patet
2. Paralip. 11.

† Isa. 28. f
Eccli. 46. a

† Deut. 21. a

† Supr. 6. a

ea, sicut fecerat Lebna.³³ Eo tēpore ascendit Horam Rex^h Gazer, vt auxiliaretur Lachis: quem percussit Iosue cum omni populo eius vsq; ad internecionem.³⁴ Transiuitq; de Lachis in Eglon, & circundedit³⁵ atq; expugnauit eam in eadem die, percussitq; in ore gladij omnes animas quæ erant in ea, iuxta omnia quæ fecerat Lachis.

^h Gazer, ciuitas in tribu Ioseph in 4. miliario à Nicopolis. A qua non expulerunt Chananeū inhabitantem.

³⁶ Ascēdit quoq; cum omni Israel de Eglon inⁱ Hebrō, & pugnauit cōtra eam, ³⁷ cepitq;, & percussit in ore gladij, Regem quoque eius, & omnia oppida regionis illius, vniuersasq; animas quæ in ea fuerant commoratae. Non reliquit in ea vllas reliquias. Sicut fecerat Eglon, sic fecit & Hebron: cuncta quæ in ea reperit, consumens gladio. ³⁸ Inde reuersus in Dabir, ³⁹ cepit eam, atque vastauit: Regem quoq; eius atq; omnia per circuitum oppida percussit in ore gladij. Non dimisit in ea vllas reliquias. Sicut fecerat Hebrō & Legna & Regibus earum, sic fecit Dabir & Regi illius: ⁴⁰ Percussit itaq; Iosue omnem terram montanam & meridianam, atq; campestrem, & Asedoth cum Regibus suis. Non dimisit in ea vllas reliquias, sed omne quod spirare poterat interfecit, sicut præceperat ei dominus deus Israel, ⁴¹ à Cades-Barne vsque Gazam. Omnem terram Gosen vsque Gabaon, ⁴² vniuersosq; Reges & regiones eorum vno impetu cepit atque vastauit. Dominus enim deus Israel pugnauit pro eo. ⁴³ Reuersusque est cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala.

ⁱ Hebron, quæ & Chebron vel Ebron, ciuitas est capitalis fortis Iudæ. 22. miliaribus distans ab Hierosolymis, antiquissima vrbium Palestina: à filio Caleph sic dicta: quæ prius Cariatharbe, hoc est, ciuitas quatuor: quia ibi quatuor maximos patriarchas ferunt fuisse sepultos, Adam, Abraham, Isaac, & Iacob.

Expugnat Iehosua multos alios Reges & populos.

XI.

QUæ cum audisset Iabin Rex^a Hazor, misit ad Iobab Regem Madon, & ad Regem Semerō, atq; ad Regem Asaph, ² ad Reges quoq; aquilonis, qui habitabāt in mōtanis, & in planitie contra meridiem Ceneroth, in campestribus quoque & regionibus^b Dor iuxta mare: ³ Chananæum quoq; ab oriente & occidente & Amorræum, atq; Hethæum, ac Phezeæum, & Iebusæum in montanis: Heuæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. ⁴ Egressi q; sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis, sicut arena quæ est in litore maris, equi quoq; & currus immensa multitudinis. ⁵ Conueneruntq; omnes Reges isti in vnum ad aquas^c Meron, vt pugnarent contra Israel. ⁶ Dixitq; dominus ad Iosue: Ne timeas eos: Cras enim hac eadem hora ego tradā omnes istos vulnerandos in conspectu Israel: equos eorum subneruabis, & currus igne cōbures: ⁷ Venitq; Iosue & omnis exercitus eius cum eo aduersus illos ad aquas Meron subito: & irruerunt super eos, ⁸ tradiditq; illos dominus in manus Israel. Qui percusserunt eos & persecuti sunt vsque ad Sidonē magnā, & aquas Masserephoth, campūq; Maspha, qui est ad orientalem illius partem. Itaque percussit omnes, vt nullas dimitteret ex eis reliquias. ⁹ Fecitque sicut præceperat ei dominus: equos eorum subneruauit, currusq; combussit igni. ¹⁰ Reuersusq; statim cepit Hazor, & Regem eius percussit gladio. Hazor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. ¹¹ Percussitq; omnes animas quæ ibidem morabantur. Non dimisit in ea vllas reliquias, sed vsq; ad internecionem vniuersa vastauit, ipsamq; urbem peremit incendio, ¹² & omnes per circuitum ciuitates. Reges quoq; earum cepit, percussit atq; dedidit, ¹³ sicut præceperat ei Moyses famulus domini. ¹⁴ Absq; vrbibus quæ erāt in colibus & in tumulis sitæ, cæteras succendit Israel, vnam tantum Hazor munitissimam flamma cōsumpsit. ¹⁵ Omnemq; prædam istarum vrbium, ac iumenta diuiserunt sibi filij Israel, cunctis hominibus interfectis. ¹⁶ Sicut præceperat dominus Moyse seruo suo, ita præcepit Moyses Iosue, & ille vniuersa compleuit. Non præterit de vniuersis mandatis nec vnum quidem verbum quod iusserat dominus Moyse. ¹⁷ Cepit itaq; Iosue omnem terram montanam & meridianam, terramque Gosen, & planitiem, & occidentalem plagam, montemque Israel, & campestria eius, ¹⁸ & partem montis quæ ascendit Seir vsq; Baal-Gad per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes Reges eorum cepit, percussit, & occidit. ¹⁹ Multo tempore pugnauit Iosue contra Reges istos. ²⁰ Non fuit ciuitas^d quæ se non traderet filiis Israel, præter Heuæum qui habitabat in Gabaon. Omnes enim bellando cepit. ²¹ Domini enim sentētia fue-

^a Affor, vel Hazer fra est in campo sub Hermō monte ad occidentalem plagā Iordanis, veluti sequentes vrbes.

^b Mirata Paula ruinas dor vrbis quondam potētissimæ, & versa vice Seratonis turrim ab Herode rege iudee in honorē Cæsaris Augusti Cæsareæ nūcupatam, in qua Cornelij domum Christi vidit ecclesiam, & Philippi adiculas, & cubacula quatuor virginū prophetarum. Hiero. in Epitaphio Paulæ.

^c Meron lacus est Galilee, ad quem prædicti reges castrametati sunt cōtra Iosue frustra pugnaturi.

^d Queritur quomodo hoc verum sit, cum nec temporibus postea Iudicum, nec temporibus Regū omnes omnino illarum septē gentiū ciuitates capere potuerint Hebræi. Sed aut sic intelligendū est, quoddā ad nullam ciuitatem bellando accessisset Iesus quam nō cepit: aut certe nulla nō præterita est, scilicet earum quæ in regionibus supra cōmemoratis fuerūt. Aug. quæst. 17. super Ios.

† Deut. 7. a

† Exod. 34. b
Deut. 7. a

rat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent cōtra Israel, & caderēt, & non mererentur vllam clementiam, ac perirent, sicut præceperat dominus Moyſi. ²¹ In tempore illo venit Iosue, & interfecit Enacim de montanis Hebron, & Dabir, & Anab, & de omni monte Iuda & Israel, vrbēsq; eorum deleuit. ²² Non reliquit vllum de stirpe Enacim in terrā filiorum Israel, absq; ciuitatibus Gaza, & Geth, & Azoto, in quibus solis relictī sunt. ²³ Cepit ergo Iosue omnem terram, sicut locutus est dominus ad Moyſen, & tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes & tribus suas, quieuitque terra à præliis.

Reges à Iehosua percussi, & à filiis Israel in introitu suo.

XII.

H sunt Reges quos percusserunt filij Israel, & possederūt terram eōrum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon vsque ad montem ^a Hermon, & omnem orientalem plagam quæ respicit solitudinem. ² Sehon Rex Amorræorū, qui habitauit in Hesebon, & dominatus est ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, & mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad vsque ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon, & à solitudine vsque ad mare Ceneroth contra orientem, & vsque ad mare deferti, quod est mare salissimum, ad orientalem plagam per viam quæ ducit Bethsimoth: & ab australi parte quæ subiacet Asedoth vsque Phasga, ⁴ terminus Og Regis Basan, de reliquiis Raphaim, qui habitauit in ^b Astaroth, & in Edrai, & dominatus est in monte Hermon, & in Salecha, atque in vniuersa Basan, vsque ad terminos Gesuri, & Maachati, & dimidiæ partis Galaad, ad terminos Sehon Regis Hesebon. ⁶ Moyſes famulus domini, & filij Israel percusserunt eos, tradiditq; terram eorum Moyſes in possessionem Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manassæ. ⁷ Hi sunt Reges c terræ quos percussit Iosue & filij Israel trans Iordanem ad occidentalem plagam, à baal-Gad in campo Libani, vsque ad montem Libani: cuius pars ascendit in ^c Seir. Tradiditque eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, ⁸ tam in montanis quàm in planis atque campestribus. In Aseroth, & in solitudine ac in meridie Hethæus fuit & Amorreus, Chanaanæus, & Pherezeus, Heueus, & Iebusæus, ⁹ Rex Iericho vnus, Rex Hai quæ est ex latere Bethel, vnus, ¹⁰ Rex Ierusalē vnus, Rex Hebron vnus, ¹¹ Rex Ierimoth vnus, Rex Lachis vnus, ¹² Rex Eglon vnus, Rex Gazer vnus, ¹³ Rex Dabir vnus, Rex Gader vnus, ¹⁴ Rex Herma vnus, Rex Hereth vnus, ¹⁵ Rex Lebna vnus, Rex Odollam vnus, ¹⁶ Rex Maceda vnus, Rex Bethel vnus, ¹⁷ Rex Taphua vnus, Rex Hephher vnus, ¹⁸ Rex Aphec vnus, Rex Lassaron vnus, ¹⁹ Rex Madō vnus, Rex Assor vnus, ²⁰ Rex Semerō vnus, Rex Acfaph vnus, ²¹ Rex Thænach vnus, Rex Mageddo vnus, ²² Rex Cædes vnus, Rex Iacanam de Charmel vnus, ²³ Rex Dor & prouinciæ Dor vnus, Rex gentium Galgath vnus, ²⁴ Rex Therza vnus. Omnes Reges triginta vnus.

Iosue terram Chanaan iubet diuidi Israelitis, assignatis primò partibus Ruben & Gad, & dimidiæ tribui Manassæ trans Iordanem.

XIII.

Iosue verò senex prouectæque ætatis erat, & dixit dominus ad eum: Senuisti, & longæuus es, terræque latissima derelicta est, quæ necdum forte diuisa est, ² & omnis videlicet Galilæa, Philistiim, & vniuersa Gesuri, ³ à fluuio turbido qui irrigat Ægyptum, vsque ad terminos Accaron contra aquilonem, terra Chanaan quæ in quinque regulos Philistiim diuiditur, Gazæos, & Azotios, Ascalonitas, Gethæos, & Accaronitas. ⁴ Ad meridiem verò sunt Auæi, omnis terra Chanaan, & Maara Sidoniorum, vsque Apheca, & terminos Amorræi, ⁵ eiusque confinia: Libani quoque regio contra orientem à baal-Gad sub monte Hermon, donec ingrediaris Hæmath: ⁶ omnium qui habitabant in monte à Libano vsque ad aquas Masserephoth, vniuersique Sidonij. Ego sum qui delebo eos à facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hæreditatis Israel, sicut præcepi tibi

^a Hermon mōs est, alioqui Libanorum montium pars, limes septentrionalis terre Israeliticæ trās Iordanem. Hieron. ait Paneadi immingere, idque se ab Hebræis didicisse. Fuit quōdam regionis Euxorū, quorū terra Maspha dicebatur, quos cum partim Manasse tribus expulisset dimidia, in sortē accepit.

^b Astaroth ciuitas magna est in terra Hus, domus ipsius Iob; qui genere Syrus teste Hiero. non Idumæus fuit, qui stirpē duxit à Nachor fratre Abraham dū habitaret in Haran.

^c Seir, prouincia in montibus sita, Iudæam ab Arabia Petrea diuidens. Hæc olim Horæi habitauerūt, quibus pulsus Esau qui & Aedom possedit, quā à nomine suo appellauit. De quo & huius genealogia & possessio habetur. Gene. 36.

† Num. 32. f

pi tibi. ⁷ Et nunc diuide terram in possessionem nouē tribubus, & dimidiā tribui Manassæ. ⁸ cum qua Ruben & Gad possederunt terram quam tradidit eis Moyses famulus domini trans fluenta Iordanis ad orientalem plagam, ⁹ ab Aroer quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in vallis medio, vniuersaq; campestria Medaba, vsque Dibon:

† Num. 18. a

¹⁰ & cunctas ciuitates Sebon Regis Amorrhæi, qui regnauit in^a Hesebon vsq; ad terminos filiorum Ammon: ¹¹ & Galaad, ad terminum Gesuri & Maachati, & omnē montem Hermon, & vniuersam Basan vsq; Salecha, ¹² omne regnum Og in Basan, qui regnauit in Astaroth, & Edrai, ipse fuit de reliquiis Raphaim: percussitque eos Moyses, atq; deleuit. ¹³ Nolueruntq; disperdere filij Israel Gesuri & Machati: & habitauerunt in medio Israel vsq; in præsentem diem. ¹⁴ Tribui autem Leui nō dedit possessionē: sed sacrificia & victime domini dei Israel, ipsa est eius hereditas, sicut locutus est illi.

† Num. 31. c

¹⁵ Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorum Ruben iuxta cogitationes suas.

¹⁶ Fuitq; terminus eorum ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, & in valle eiusdem torrentis media: vniuersam planitiem quæ ducit Medaba, ¹⁷ & Hesebon, cunctosq; viculos earum, qui sunt in cāpestribus. Dibon quoq; & bamoth-Baal, & oppidū Baal-maon, ¹⁸ & Iaza, & Cedimoth, & Mephath ¹⁹ & Cariathaim, & Sabama, & Sarath-saar, in mōte conuallis ²⁰ Beth-phogor, & Asedoth-phasga, & Beth-iesimoth,

²¹ & omnes vrbes cāpestres, vniuersaq; regna Sehon Regis Amorrhæi, qui regnauit in Hesebon, quæ percussit Moyses cū principibus Madian: Eueum, & Recen, & Sur, & Hur, & Rebe Duces Sehon, habitatores terræ: ²² & ^b Balaam filiū Beor ariolum occiderūt filij Israel gladio, cū cæteris interfectis: ²³ factusq; est terminus filiorum Ruben Iordanis fluuius. Hæc est possessio Rubenitarū per cognationes suas vrbium & viculorum. ²⁴ Deditq; Moyses tribui Gad & filiis eius per cognationes suas possessionē, cuius hæc diuifio est: ²⁵ Terminus Gazer, & omnes ciuitates Galaad, & dimidiā partem terræ filiorum Ammon: vsq; ad Aroer, quæ est contra Rabba: ²⁶ & ab Hesebon vsque Ramoth, Masphe & Betonim: & à Manaim vsq; ad terminos Dabir. ²⁷ In valle quoque Beth-haram, & Beth-nemra, & Soccoth, & Saphon, reliquam partem regni Sehon Regis Hesebon. Huius quoq; finis Iordanis est vsq; ad extremā partem maris

^c Cenereth trans Iordanem ad orientalem plagam. ²⁸ Hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, & ciuitates & villæ earū. ²⁹ Deditq; dimidiā tribui Manassæ filiisq; eius iuxta cognationes suas possessionem, ³⁰ cuius hoc principium est: A Mahenaim vniuersam Basan, & cūcta regna Og Regis Basan, omnesq; vicos Iair, qui sunt in Basan, sexaginta oppida: ³¹ & dimidiam partem Galaad, & Astaroth, & Edrai vrbes regni Og in Basan: filiis Machir filij Manassæ dimidiē parti filiorū Machir, iuxta cognationes suas. ³² Hanc possessionē diuisit Moyses in campestribus Moab trans Iordanem contra Iericho ad orientalem plagam. ³³ Tribui autem Leui non dedit possessionem; quoniam dominus deus Israel ipse est possessio eius, vt locutus est illi:

† Num. 18. a

Caleb accipit Hebron sibi promissam in hereditatem.

XIIII.

Ioseph. 5. 3.

† Num. 34. c
Nume. 32. d
32. q. 4. cap.
Recurrat.

Hoc est quod possederunt filij Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, & Iofue filius Nun, & Principes familiarū per tribus Israel: ^a ² forte omnia diuidentes, sicut præceperat dñs in manu Moysi, nouem tribubus, & dimidiā tribui. ³ Duabus enim tribubus & dimidiā dederat Moyses trans Iordanem possessionem absque Leuitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos: ⁴ sed in eorum successerant locum filij Ioseph, in duas diuisi tribus, Manasse & Ephraim. Nec acceperunt Leuitæ aliam in terra partem, nisi vrbes ad habitandum, & suburbana earū ad alenda iumenta & pecora sua. ⁵ Sicut præceperat dominus Moysi, ita fecerunt filij Israel, & diuiserunt terram. ⁶ Accesserunt itaque filij Iuda ad Iofue in Galgala, locutusque est ad eum Caleph filius Iephone Cenereth: ⁷ Nosti quid locutus sit dominus ad Moysen hominem dei de me & te in Cades-Barne. ⁸ Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus domini de Cades-Barne, vt considerarem terram: nunciauique ei quod mihi verum vi-

† Num. 14. d

a. Hesebon vel Hesbō ciuitas est trans Iordanem ab eodē 20. miliaribus distans secundū Hier. in montibus quos respicit Iericho, nunc tribus Rubenitica, & separata Leuitis, limite septentrionalem eius finis, vnde Gaditis quādoq; connumeratur: sed Ruben captā destructamq; restituisse testatur Moyses Numeri 32.

b. Balaam, de quo Num. 22. & sequē. licet de alia regione esset, tamē pro assequēdo sibi promisso nō destitit sequi Balac filium Sephor, & dare consiliū illi quibus insidiis & astutia deciperet filios Israel. Vnde Nume. 31 inuentus est occisus inter Madianitas.

c. Cenereth vel Chenereth aut Genezareth & mare Galilee, lacus est ad Carmeli radices, quē Iordanis præterfluit: habēs in lōgitudine 123. stadia, in latitudine vero 28. auctore Plinio. In sacra scriptura & præcipue in nouo testamento plurimum celebratus: & multis vrbibus præclaris circūscriptus, Capharnaos, Tiberiade, Bethsaida, Bethan, Gadara, & plerisque aliis.

a. Cleros græcè fors dicitur, & fortes ex prouisione dei partes hereditatis vocantur, quæ populo sunt distributæ, vnde tribus Leui præcepta est nō habere sortē inter fratres suos, quod ex eorū decimis sustentaretur. Augu. psal. 67. Nam & Moyses Leuitis non diuisit terram, quorū nō erat terrenus, sed superior incolatus: sed iis sine labore terre no sacri stipēdia ministerij deputauit. Ambr. ad virginēs exhortatio.

b. Ex his colligitur Iofue 7. annis terrā Chanaan subiugasse. Nam Caleph cū cæteris exploratoribus missus est. 2. anno egressus: postea 38. annis per desertā peruagati sunt. Cūi verō missi sūt exploratores, Caleph erat 40. annorū: nunc vero i distributione est 85. annorū. Et in hoc anno septimo, qui est ab ortu Isaac 450. annus, in quo diu Paulus terrā Iudeis dicit fuisse diuisam. Acto. 13. cap.

debatur. ⁸ Fratres autē mei qui aſcenderant mecum, diſſoluerunt cor populi, & nihilominus ego ſecutus ſum dominum deum meum. † ⁹ Iurauitque Moyſes in die illo, dicēs: Terra quam calcauit pes tuus, erit poſſeſſio tua, & filiorū tuorum in æternum, quia ſecutus es dominum deum tuum. ¹⁰ Conceſſit ergo dominus vitam mihi, ſicut pollicitus eſt, uſque in præſentē diem. Quadraginta & quinque anni ſunt ex quo locutus eſt dominus verbum iſtud ad Moyſen quādo ambulabat Iſrael per ſolitudinē. hodie octogintaquinque annorū ſum, ¹¹ ſic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum: † illius in me temporis fortitudo uſque hodie perſeuerat, tam ad bellandum quā ad gradiendum. ¹² Da ergo mihi montem iſtum, quem pollicitus eſt dominus te quoque audiente, in quo Enacim ſunt, & vrbes magnæ atque munitæ: ſi forte ſit dominus mecum, & potuero delere eos: ſicut promiſit mihi. ¹³ Benedixitq; ei Iofue, † & tradidit ei Hebron in poſſeſſionem, ¹⁴ atque ex eo fuit Hebron Caleph filio Iephone Cenezæo uſque in præſentem diem: quia ſecutus eſt dominum deum Iſrael. ¹⁵ Nomen Hebron, antea vocabatur Cariath-Arbe. ^b Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt, & terra ceſſauit à præliis.

† Sup. 1. a
Eccl. 46. b

A. n. ante
Chriſtum
1464.
Anno mūdī
2498.

† Eccl. 46. b

† 13. q. 2. cap.
Hebron.

b. Siquidem Arba fuit homo magnus. (Adam enim commune eſt hic, & non proprium.)

Sors tribus Iudæ, ciuitates & villæ earum.

XV.

gitur † ſors filiorum Iudæ per cognationes ſuas iſta fuit: à termino Ædom uſq; ad deſertum Zin contra meridiem, & uſque ad extremam partem australis plagæ. ² Initium eius à ſummitate maris ſaliſſimi, & à lingua eius quæ reſpicit meridiem, ³ egrediturque contra aſcenſum ſcorpionis, & pertransit in Sina: aſcenditque in Cades-Barne, & peruenit in Hebron, aſcendens ad Adar, & circuiens Caricaa, ⁴ atque inde pertransiens in Aſemona, & perueniens ad torrentem Ægypti: eruntque termini eius mare magnum. Hic erit finis meridiana plagæ. ⁵ Ab oriente vero erit initium mare ſaliſſimum uſque ad extrema Iordanis: & ea quæ reſpiciunt ad aquilonem à lingua maris uſque ad eundem Iordanis fluuium: ⁶ aſcenditque terminus in ^a Beth-hagla, & tranſit ab aquilone in Betharaba, ⁷ aſcendens ad lapidem Bohem filij Ruben: & tendens uſque ad terminos Debera de valle Achor, contra aquilonem reſpiciens Galgala, quæ eſt ex aduerſo aſcenſionis Adummim ab australi parte torrentis, tranſitq; aquas quæ vocantur fons ſolis, & erunt exitus eius ad fontem Rogel, ⁸ aſcenditque per conuallem filij. ^b Ennon ex latere Iebuſei ad meridiem, hæc eſt Ieruſalem, & inde ſe erigens ad verticem montis qui eſt contra Hinnom ad occidentem in ſummitate vallis Raphaim contra aquilonem: ⁹ pertranſitq; à vertice montis uſque ad fontem aquæ Nephtoah, & peruenit uſque ad vicos montis Ephron: inclinaturq; in Bala, quæ eſt ^c Cariath-iarim, id eſt vrbs ſyluarū: ¹⁰ & circuit de Bala contra occidentem uſq; ad montem Seir, tranſitque iuxta latus mōtis Iarim ad aquilonē in Cheſſon, & deſcendit in Bethſames tranſitq; in Thamna, ¹¹ & peruenit contra aquilonem partis Accaron ex latere, inclinaturque Secrona, & tranſit montem Bala: peruenitque in Iebneel, & magni maris contra occidentem fine clauditur. ¹² Hi ſunt termini filiorum Iuda per circuitum in cognationibus ſuis. ¹³ Caleph verò filio Iephone dedit partem in medio fluuiorum Iuda, ſicut præceperat ei dominus, Cariath-arbe patris Enac, ipſa eſt Hebron: † ¹⁴ deleuitque ex ea Caleph tres filios Enac, Seſai, & Ahiman, & Tholmai, de ſtirpe Enac: ¹⁵ atque inde conſcendens venit ad habitatores ^d Dabir, quæ prius vocabatur Cariath-ſepher, id eſt ciuitas literarum. ¹⁶ Dixitque Caleph: Qui percufferit Cariath-ſepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam vxorem. ¹⁷ Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleph ^d iunior, deditque ei Axam filiam ſuam vxorem. ¹⁸ Qui cum pergerent ſimul, ſuaſit ei vir eius vt peteret à patre ſuo agrum, ſuſpirauitque vt ſedebat in aſino. Cui Caleph: quid habes, inquit? ¹⁹ At illa reſpondit: Da mihi benedictionem. Terram australem & arentem dediſti mihi, iunge & irriguam. Dedit itaque ei Caleph irriguum ſuperius & inferius. ²⁰ Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorū Iuda per cognationes ſuas: ²¹ erantque ^e ciuitates ab extremis partibus filiorum Iuda iuxta terminos Ædom à meridie: Cabſeel,

A Iofe. 5. j.
† Num. 34. a

† Iudi. 1. a

a. Bethagla ciuitas eſt inter lacum Alphaticum & Iericho procul ab ea tribus milibus paſſuū, ſic dicta, quod filij Iacob reducentes ab Ægypto corpus eius, ibidem eum deplorauerunt, quæ prius Area & Arad dicebatur.

b. Ennon vallis eſt ad radices mōtis Moria in ſuburbio Ieroſolymitano, olim conſecrata idolo Moloch æreo, cuius facies vituli, & terræ partes hominis, porrectis manibus ad pueros recipiēdos paratis. Quod etiā dictum eſt Tophth polyadron, Gehennon, & Gehenna, inde ortū ſerunt nomina Gehenna pro inferni ſummo ſupplicio impoſitum.

c. Cariathiarim ſita eſt in termino boreali tribus Iudæ, in cōfinio Benjamin & Dan tribuum, paſſibus mille ab Ieroſolyma euntibus Lyddan, vbi habet Hieronymus. Huius ciues cum Gabonitis (ſub quorū eum erant imperio) vitam quadā arte dolosa imminente periculo exemerunt. Mācipia tamē facti Iſraelitarū perpetua tempore Iofue.

d. Dabir, quæ & Debir, Cariath ſenna, & Cariath ſepher, olim vniuerſitas Paſtina, vt nomen ſonat, ciuitas ſacerdotalis, in termino ſeptentrionali fortis Iudæ poſt vallē Achor, Hebron ad ortum in boream declinans. Eſt & alia ciuitas nominis quondam Amoræorum, nunc autem fortis Gad trans Iordanem, non procul ab eo diſtans, vt ait Hiero. in Epitaph. Paulæ. e. Numerauit itaque Iofue ciuitates quæ limites erant & termini hereditatis Iudæ, & non medias quæ multo plures erant.

Cabfeel, & Eder, & Iagur, ²² & Cina, & Dimona, & Adada, ²³ & Cedee, & Hazor, & Iethnan, ²⁴ Ziph, & Telé & Baloth, ²⁵ Afornoba, & Carioth, Hefron, hæc eft Hazor, ²⁶ Aman, Sama, & Molada, ²⁷ & Hazargadda, & Affemioth, & Bethphaleth, ²⁸ & Hazarfual, & Berfabee, & Baziothia, ²⁹ & Balaa, Hiim, & Azem, ³⁰ & Eltholad, & Chefib, & Harma, ³¹ & Siceleg, & Medemena, & Senfenna, ³² Lebaoth, & Selhim, & Aiin & Remmon: omnes ciuitates viginti nouem, & villæ earum. ³³ In campeftribus verò, ^f Efthaol, & Sarea, & Afena, ²⁴ & Zanoab, & Engannim, & Taphua, & Enaim, ³⁵ & Ierimoth, & Adullam, Socho, & Azeca, ³⁶ & Saeraim, & Adithaim, & Geder, & Giderothaim, vrbes quatuordecim, & villæ earum. ³⁷ Sanan, & Hadafa, & Magdalgad, ³⁸ Delean, & Mafepha, & Iecthel, ³⁹ Lachis, & Bafcath, & Eglon. ⁴⁰ Chebbon, & Lehem, & Cifthlis, ⁴¹ & Gederoth, & Beth-dagon, & Naama, & Macceda: ciuitates fedecim, & villæ earum. ⁴² Labana, & Ether, & Afan, ⁴³ Iephtha, & Efna, & Nefib, ⁴⁴ & Ceila, & Achzib, & Marefa: ciuitates nouem, & villæ earum. ⁴⁵ Accarò cum vicis & villulis fuis. ⁴⁶ Ab Accaron vſq; ad mare omnia quæ vergunt ad Azotum & viculos eius. ⁴⁷ Azotus cum vicis & villulis fuis. Gaza cum vicis & villulis fuis vſq; ad torrentem Ægypti, & mare magnum terminus eius, ⁴⁸ & in monte Samir, & Iether, & Sochoth, ⁴⁹ & Edenna, Cariath-fenna, hæc eft Dabir, ⁵⁰ Anab, & Eftthemo, & Anim, ⁵¹ Gofen, & Holon, & Gilo: ciuitates vndecim, & villæ earum. ⁵² Arab, & Duma, & Eſſaan, ⁵³ & Ianum, & Beththapua, & Apheca, ⁵⁴ Athmata, & Cariath-arbe, hæc eft Hebron, & Sior: ciuitates nouæ, & villæ earum. ⁵⁵ Maon, & Charmel, & Ziph, & Iutah, ⁵⁶ Iezrael, & Iucadam, & Zanoë, ⁵⁷ & Caiin, Gabaa, & Thamna: ciuitates decem, & villæ earum. ⁵⁸ Halul, & Bethfor, & Gedor, ⁵⁹ Maërath, & Bethanoth, & Elthecon, ciuitates ſex, & villæ earum. ⁶⁰ Cariath-baal, hæc eft Cariath-Iarim, vrbs ſyluarum, & Rebba, ciuitates duæ, & villæ earum. ⁶¹ In deferto Betharaba, Meddin & Sachacha, ⁶² & Nebſan, ciuitates ſalis & Engaddi: ciuitates ſex, & villæ earum. Fiunt ſimul ceterum quindecim. ⁶³ Iebuſæum autem habitatorem Ieruſalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauitque Iebuſæus cum filiis Iuda in Ieruſalem vſque in præſentem diem.

f. Efthaol duplex, altera in tribu Dan, in 10. miliario ab Eleuteropoli, in 4. mil. a Ierimoth, inter Azotum, & Aſcalonem, patria Samionis, de qua Iudic 13. d. & 16. d. & infra 19. c. Hieronymo villula nunc Aſco dicta. Altera eſt in tribu Iuda, de qua hic meminit inter ceteras.

g. Accarò ex præcipuis Philiftæorum oppidorum vltimum, inter Geth & Azotum non procul à mari. Cæſarè autem Stratonis Hieronymus vocat Accarò, nec putatur tamen eadè eſſe cum iſta.

h. Cariathbaal, quæ & Cariath Iarim, Baalpharaſim, Baal, & Bala, & Pharaſim, iuxta Hebræos dicitur ciuitas ſylvarum: ſita eſt in monte boreali tribus Iudæ mille paſſ. ab Hieroſolyma eſt tribus Lydda, vt habet Hiero. vbi ſupra.

Sors Ephraim, vrbes & viculi earum.

XVI.

Iof. 5. 3.

A Ecidit quoque ſors filiorum Ioseph ab Iordane contra Iericho, & ad aquas eius ab oriente: ſolitudo quæ aſcendit de Iericho ad montem Beth-el: ² & egreditur de Beth-el Luzam: tranſitque terminum Archiataroth, ³ & deſcendit ad occidentem iuxta terminum Iephleti, vſque ad terminos Bethoron inferioris & ^B ⁴ Gazer: finiunturque regiones eius mari magno: ⁴ poſſederuntque filij Ioseph Manafſes & Ephraim. ⁵ Et factus eſt terminus filiorum Ephraim per cognationes ſuas, & poſſeſſio eorum contra orientem Ataroth, Addar, vſque Bethoron ſuperiorem: ⁶ egrediunturque confinia in mare, Machmetath verò aquilonem reſpicit, & circuit terminos contra orientem in Thanath-ſelo, & pertranſit ab oriente Ianoe. ⁷ Deſcenditque de Ianoe in Ataroth & Naerath: & peruenit in Iericho: egrediturque ad Iordanem, ⁸ de ^b Taphua, pertranſitque contra mare in vallem arundineti, ſuntque egreſſus eius in mare ſaliſſimum. Hæc eſt poſſeſſio tribus filiorum Ephraim per familias ſuas: ⁹ vrbesque ſeparatæ ſunt filiis Ephraim in medio poſſeſſionis filiorum Manafſæ, & villæ earum: ¹⁰ & non interfecerunt filij Ephraim Chananæum qui habitabat in Gazer: habitauitque Chananæus in medio Ephraim vſque in diem hanc tributarius.

a. Gazer quæ Hiero. Gazar, alij Gazerā dicunt, 4. miliar. à Nicopoli diſtans: inter quam & Iordanem ſors Ephraim ſita eſt: ex qua non expulerunt Chananæum, ipſum tamen tributariū conſtituerunt.

b. Hinc tranſit ad orientem in Ianoe.

b. Taphua, quæ & Tapua, ciuitas eſt ſortis Ephraim cuius terræ includuntur in medio ſortis Manafſæ.

Mediæ tribui Manafſæ, & filiabus Salphaad, ſortes aſſignantur.

XVII.

Iof. 5. 3.

† Num. 26. d

† Num. 27. a 36. a

A Ecidit autem ſors tribui Manafſæ, (ipſe enim eſt primogenitus Ioseph) Machir primogenito Manafſæ patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitque poſſeſſionem Galaad & ^a Baſan: ^{† 2} & reliquis filiorum Manafſæ iuxta familias ſuas, filiis Abiæzer, & filiis Helec, & filiis Aſriel, & filiis Sichem, & filiis Hephher, & filiis Semida. Iſti ſunt filij Manafſæ filij Ioseph, mares per cognationes ſuas. ^{† 3} Salphaad verò filio Hephher, filij Galaad, filij Ma-

a. Baſan Regni Og Regis, quæ occidit Moyſes: de quo Deut. 3. b. 60. continet vrbes, extenditur vſque ad terminum Geſuri, & Maachari per Hermon montem, terminus à reſiduo Raphaim, qui habitabat in Aſtaroth, & E-drei, & in monte Hermò & Salhad. Et ceſſit in fortem filiorum Manafſæ.

chir, filij Manassæ nō erant filij, sed solæ filia: quarū ista sunt nomina Mahla, & Noa, & Hegla, & Melca, & Therfa. ⁴ Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, & Iosue filij Nun, & principum, dicentes: Dominus præcepit per manū Moysi, vt daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditq; eis iuxta imperium domini possessionem in medio fratrum patris earum: ⁵ & ceciderunt funiculi Manassæ decem, absq; terra Galaad & Basan trans Iordanem. ⁶ Filia enim Manassæ possederunt hereditatem in medio filiorum eius. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manassæ, qui reliqui erāt. ⁷ Fuitq; terminus Manassæ ab ^b Aser Machmetah, quæ respicit Sichē, & egreditur ad dexterā iuxta habitatores fontis Thaphuē. ⁸ Etenim in sorte Manassæ ceciderat terra Thaphuē, quæ est iuxta terminos Manassæ filiorū Ephraï. Descenditque terminus vallis arundineti in meridiem torrentis ciuitatum Ephraim, quæ in medio sunt vrbium Manassæ. Terminus Manassæ ab aquilone torrētis & exitus eius pergit ad mare: ¹⁰ ita vt possessio Ephraim sit ab austro, & ab aquilone Manassæ, & vtranque claudat mare, & coniungantur sibi in tribu Aser ab aquilone, & in tribu Isachar ab oriēte. ¹¹ Fuitq; hæreditas Manassæ in Isachar & in Aser, Bethsan & viculi eius, & Iebleam cum viculis suis, & habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoq; Endor cum viculis suis: similiterq; habitatores Thenac cum viculis suis, & habitatores Mageddo cum viculis suis, & tertia pars vrbis Nopheth. ¹² Nec potuerūt filij Manassæ has ciuitates subuertere, sed cœpit Chananæus habitare in terra sua. ¹³ Postquam autem conualuerunt filij Israel, subiecerunt Chananæos, ^d & fecerūt sibi tributarios, nec interfecerunt eos. ¹⁴ Locutiq; sunt filij Ioseph ad Iosue, & dixerunt: Quare dedisti mihi terram in possessionem sortis & funiculi vnus, cum sim tantæ multitudinis, & benedixerit mihi dominus? ¹⁵ Ad quos Iosue ait: Si populus multus es, ascende in syluam, & succide tibi spatia in terra Pherezæi, & Raphaim: quia angusta est tibi possessio montis Ephraim. ¹⁶ Cui responderunt filij Ioseph: Nō poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus vtantur Chananæi qui habitant in terra campestri in qua sitæ sunt Bethsan cum viculis suis, & Iezrael mediam possidens vallem. ¹⁷ Dixitq; Iosue ad domū Ioseph & Ephraim & Manassæ: Populus multus es, & magnæ fortitudinis, non habebis sortem vnam, ¹⁸ sed transibis ad montem, & succides tibi atq; purgabis ad habitandum spacia: & poteris vltra procedere cum subuerteris Chananæum, quem dicis ferreos habere currus, & esse fortissimum.

Sors Benjamin cum vrbibus & viculis earum.

X V I I I.

a. Silo quæ Galgala vel pars eius occidentalis, prima ciuitas vbi conuenerunt filij Israel in terra Chanaā, ad septentrionem Bethel sita, sed inclinata ad ortum vix quæ ducit Sichimā, & ad meridiem oppida Lebona, vt Iudic. 21. In illa stetit arca cum tabernaculo testimonij donec caperetur a Philistinis: vt 1. Reg. 4. b. Primitia ciborum & omnium frugū atque pomorū offeruntur antistiti, vt habens victum atque vestitū, absque vllō impedimento securus & liber seruiat domino. Primogenita mūdorum animalium accipiunt sacerdotes, immundorum pretia, & sequit. Aeditui & ianitores accipiūt decimas & rursum decimas decimarū offerūt sacerdotibus: tūto illis minores, quāto ipsi maiores populo. Quadraginta octo ciuitates ad habitandum Leuitis & sacerdotibus separantur: sex vrbes fugitiuorum trans Iordanem, & intra Iordanem eliguntur: & finis exilij mors pontificis est. Hiero. ad Fabiolam de veste sacer.

Ongregatq; sunt omnes filij Israel in ^a Silo, ibiq; fixerunt tabernaculū testimonij, & fuit eis terra subiecta. ² Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, quæ necdum acceperāt possessiones suas. ³ Ad quos Iosue ait: Vsq; quo marceitis ignauia, & nō intratis ad possidendam terram quam dñs deus patrum vestrorum dedit vobis? ⁴ Eligite de singulis tribubus ternos viros, vt mittam eos, & pergant atq; circumeant terram, & describāt eam iuxta numerum vniuscuiusq; multitudinis, referantq; ad me quod descriperint. ⁵ Diuidite vobis terram in septem partes: Iudas sit in terminis suis ab australi plaga, & domus Ioseph ab aquilone: ⁶ mediam inter hos terram in septem partes describite: & huc venietis ad me, vt coram dño deo vestro mittam vobis hic sortē: ⁷ quia nō est inter vos pars ^b Leuitarum, sed sacerdotium dñi est eorum hæreditas. Gad autem & Ruben, & dimidia ^b tribus Manassæ iam acceperunt possessiones suas trans Iordanem ad orientalem plagam, quas dedit eis Moyses famulus domini. ⁸ Cūmq; surrexissent viri vt pergerēt ad describendam terram, præcepit eis Iosue, dicens: Circuite terram & describite eam, ac reuertimini ad me, vt hic coram domino deo vestro in Silo mittam vobis sortem. ⁹ Itaque perrexerunt, & lustrantes eam in septem partes diuiserunt, scribentes in volumine, reuersiq; sunt ad Iosue in castra in Silo. ¹⁰ Qui misit sortes coram domino in Silo, diuisitque terram filiis Israel in septem partes. ¹¹ Et ascendit sors prima filiorū Benjamin per familias suas, vt possiderent terram inter filios Iuda & filios Ioseph. Fuitque

b Numc. 27. b

b. Aser, quæ & Affer, ciuitas est sortis Manassæ & terminus eius in 15. lapide Neapoli cūtibis in Scythopolim: eiusdē nominis est quædā vallis in Galilæa.

c. Bethsan ciuitas est Palestina iuxta mare Galilee, in campo quem vocant magnum, diuidens Ephraim a Manassæ. Inde dicta est Scythopolis, quia a Scythis instaurata est & habitata. ibidem Philisthei capita Saulis & filiorum suorum suspenderunt. 1. Reg. ultimo.

d. Heciam contra præceptū fiebat, & adhuc vivebat Iesus Naue: sed dux illorū in illis praeliis iā præ senectute non erat. August. ibidē. quæst. 20.

a Ios. 13. An. ante Christum 1460. Anno mudi 2501.

¹² Fuitque terminus eorum contra aquilonem à Iordane, pergens iuxta latus Iericho septentrionalis plagæ, & inde contra occidentem ad montana conscendens, & perueniens ad solitudinem Beth-auen, ¹³ atque pertransiens iuxta Luzam ad meridiem, ipsa est Bethel: descenditque in Ataroth Addar, in montem qui est ad meridiem Bethoron inferioris: ¹⁴ & inclinatur circumiens contra mare ad meridiem montis qui respicit Bethoron contra Aphricum. Suntque exitus eius in Cariath-Baal, quæ vocatur & Cariath-Iarim, urbem filiorum Iuda. Hæc est plaga contra mare ad occidentem. ¹⁵ A meridie autem ex parte Cariath-Iarim egreditur terminus contra mare, & peruenit usque ad fontem aquarum^c Nephthoah. ¹⁶ Descenditque in partem montis qui respicit vallem filiorum Ennon: & est contra septentrionalem plagam in extrema parte vallis Raphaim, descenditque in Iehennon, & id est vallis Ennon, iuxta latus Iebusei ad austrum: & peruenit ad fontem Rogel, ¹⁷ transiens ad aquilonem, & egrediens ad^d Enfemes, id est fontem solis: ¹⁸ & pertransit usque ad tumulos qui sunt à regione ascensus Adommim: descenditque ad Haben-boen, id est lapidem Boen filij Ruben: & pertransit ex latere aquilonis ad campestria: descenditque in planitiem, ¹⁹ & prætergreditur contra aquilonem Bethagla: suntque exitus eius contra linguam maris falsissimi ab aquilone in fine Iordanis ad australem plagam: ²⁰ qui est terminus illius ab oriente. Hæc est possessio filiorum Benjamin per terminos suos in circuitu, & familias suas. ²² Fueruntque ciuitates eius Iericho, & Bethagla, & vallis Casis, ²² Betharaba, & Samaraim, & Bethel, ²³ & Auim, & Parah, & Ophrah, ²⁴ villa Hemona, & Ophni, & Gabee: ciuitates duodecim, & villæ earum. ²⁵ Gabaon, & Rama, & Beroth, ²⁶ & Mesphe, Caphara, & Amofa, ²⁷ & Recem, Iarephel, & Tharela, ²⁸ & Sela, Heleph, & Iebus, quæ est Ierusalē, Gabaon & Cariath: ciuitates quatuordecim, & villæ earum. Fuit omnes ciuitates vigintisex. Hæc est possessio filiorum Benjamin iuxta familias suas.

Tribus Simeon, Zabulon, Isachar, Ase, Nephthalim, Dan, & Iosue, fors assignatur honesta.

XIX.

Ioseph. i. 3.

Egressa est fors secunda filiorum Simeon per cognationes suas: fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda: ^a ² Bersabee, & Sabe, & Molada, ³ & Hafarsual, Baala, & Asen, ⁴ & Eltholad, Bethul, & Arma, ⁵ & Siceleg, & Bethmarcabo, & Hafarsusa, ⁶ & Bethlehaboth, & Saruhen: ciuitates tredecim, & villæ earum. ⁷ Ain, & Remon, & Athar, & Asan: ciuitates quatuor, & villæ earum. ⁸ Omnes viculi per circuitum urbium istarum usque ad Baalath Ber-cameth contra australem plagam. Fueruntque omnes ciuitates decem & septem. Hæc est hæreditas filiorum Simeon: iuxta cognationes suas ⁹ in possessione & funiculo filiorum Iuda, quia maior erat: & idcirco filij Simeon possederunt in medio hæreditatis eius. ¹⁰ Ceciditque fors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas: & factus est terminus possessionis filiorum Zabulon usque Sarid. ¹¹ Ascenditque de mari & Medallaa, & peruenit in Debbaseth, usque ad torrentem qui est contra Iconam, ¹² & reuertitur de Sarid contra orientem in finem Cezeleth Thabor: & egreditur ad Dabereth: ascenditque contra Iaphie: ¹³ & inde pertransit usque ad orientalem plagam Gethepher & Tacasin: & egreditur in Remmon Amphar & Noa: ¹⁴ & circuit ad aquilonem & Nathon. Suntque egressus eius vallis Iephtahel, ¹⁵ & Cateth, Naalol, & Semron, & Iedaca, & Bethlehem: ciuitates duodecim, & villæ earum. ¹⁶ Hæc est hæreditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, vrbes, & viculi earum. ¹⁷ Isachar egressa est fors quarta per cognationes suas: ¹⁸ fuitque eius hæreditas Iezrael, & Casaloth, & Sunem ¹⁹ & Hapharaim & Siion, & Anaharath ²⁰ & Rabboth & Cesion, Habes ²¹ & Rameth & Engannim & Enhadda & Bethpheses: ²² & peruenit terminus eius usque^b Thabor & Schesima & Bethfemes: erantque exitus eius Iordanis ciuitates sedecim, & villæ earum. ²³ Hæc est possessio filiorum Isachar per cognationes suas, vrbes, & viculi earum. ²⁴ Ceciditque fors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas: ²⁵ fuitque terminus eorum Helcath & Hali & Beten & Axaph ²⁶ & Elmelech & Amaad &

^c Nephthoah fons est breui hoc spacio inter Cariath-Iarim & Ierofolymam.

^d Enfemes quæ & Bethfemes ciuitas solis interpretatur, vnde eam Græci *ἡλιούπολις* vocant. ciuitas est fortis Benjamin, dux alia eius nominis sunt, altera in forte Iuda, altera in forte Nephthali.

^e Cariath, quæ & Cariath Baal, vna ciuitas Gabonitarum, de qua fuit Zacharias propheta filius Ioiade, quem occiderunt inter templum & altare, vt Christus Iudæis impropertat. Mat. 23. d.

^a Bersabee quæ & Bersabee, & Beerschaba, Berzama, Gibellina, Iurifaba, duplici causa teste Hiero. hoc sortita nomen, vel quod Abraham & Abimelech Rex Genetis iuramento fœderis iniunctum, vel quod in confirmatio nœ fœderis septem agnas Abraham dedit Abimelech. Gen. 21. d. Prius fons, mox ciuitas, nunc vicus famosus fortis Simeonis, intra tamē limites fortis Iudæ, distans ab Hebron. 1020. pass. versus austrum, deserto magno contigua, vicinus longitudinis limes terre promissæ, vnde perpetuum fere est adagiū, A Dan usque Bersabee.

^b Thabor mons est Galilææ transfiguratione & oratione Christi percelebris, terminus fortis Zabulon versus austrum, non longe à Nazareth. Ibi ostenditur altare Melchisedech, vbi occurrit Abraham reuertenti à persecutione quatuor Regum: vt Gen. 14. Est itē ciuitas eadem tribu nomine Thabor, data Leuitis ad habitandum cum suburbanis suis.

Messal, & peruenit vsq; Carmelum maris, & Sihor & Labanath:²⁷ ac reuertitur cōtra orientem Beth-dagon, & pertransit vsq; Zabulon, & vallē Iephthael contra aquilonem in Beth-emec & Nehiel: egrediturq; ad læuam Cabul,²⁸ & Abran & Rohob & Hammon & Cana vsque ad Sidonem magnam:²⁹ reuertiturq; in Horma vsque ad ciuitatem munitissimam Tyrum & vsque Hosam: eruntque exitus eius in mare de funiculo Achziba³⁰ & Amma & Aphec & Rohob: ciuitates vigintiduæ, & villæ earū.³¹ Hæc est possessio filiorum Aser per cognationes suas, vrbesq;, & viculi earum.³² Filiorum Nephthalim sexta pars cecidit per familias suas,³³ & cœpit terminus de Heleph & Elō Saannanim, & Adami, quæ est Neceb & Iebnael, vsq; Lecum: & egressus eorum vsque ad Iordanem:³⁴ reuertiturque terminus contra occidentem in Azanoth Thabor: atque inde egreditur in Hucuca, & pertransit in Zabulon contra meridiem, & in Aser contra occidentem, & in Iuda ad Iordanem contra ortum solis,³⁵ ciuitates munitissimæ, Assedim, Ser, & Ammat, & Recath, & Cenereth,³⁶ & Edema, & Arama, Asor,³⁷ & Cedès, & Edrai, Enhasor,³⁸ & Ieron, & Magdalel, Horem, & Bethanath, & Bethsemes: ciuitates decem & nouem, & villæ earum.³⁹ Hæc est possessio tribus filiorum Nephthalim per cognationes suas, vrbes, & viculi earum.⁴⁰ Tribui filiorū Dan per familias suas egressa est fors septima:⁴¹ & fuit terminus possessionis eius Saraa, & Esthaol, & Hir-semes, id est ciuitas solis:⁴² Selebin & Aialon, & Iethela,⁴³ Elon & Themna & Acron,⁴⁴ Elthece, Gebethon & Baalath,⁴⁵ & Iud & Bane-Barac & Gethermon, atque Meiarcon⁴⁶ & Arecon, cum termino qui respicit Ioppen,⁴⁷ & ipso fine concluditur. †^e Ascenderuntq; filij Dan, & pugnaverunt contra Lesem, ceperuntque eam, & percusserunt eam in ore gladij, & possederunt, & habitauerunt in ea, vocantes nomen eius Lesem Dan, ex nomine Dan patris sui.⁴⁸ Hæc est possessio tribus filiorum Dan per cognationes suas, vrbes, & viculi earum.⁴⁹ Cūmq; compleisset sorte terram diuidere singulis per tribus suas, dederunt filij Israel possessionem Iosue filio Nun in medio sui,⁵⁰ iuxta præceptum domini, urbē quam postulauit Thamnah-sarah in monte Ephraim. Et edificauit ciuitatem, habitauitque in ea.⁵¹ Hæ sunt possessiones quas sorte diuiserunt Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & Principes familiarum ac tribuum filiorum Israel in Silo coram domino ad ostium tabernaculi testimonij, partitiq; sunt terram.

Sex refugij ciuitates instituuntur pro homicidio ex ignorantia facto. XX.

ET locutus est dominus ad Iosue, dicens: † Loquere filiis Israel, & dic eis: ^{a2} Separate vrbes fugitiuorum, de quibus locutus sum ad vos per manū Moysi,³ vt confugiat ad eas quicumque animam percusserit nescius, & possit euadere iram proximi qui ultor est sanguinis,⁴ cum ad vnā harum confugerit ciuitatum: stabitque ante portam ciuitatis, & loquetur senioribus vrbis illius ea quæ se comprobent innocentem: sicq; suscipient eum, & dabunt ei locum ad habitandum.⁵ Cūmq; ultor sanguinis eum fuerit persecutus, non tradent in manus eius: quia ignorās percussit proximum suum, nec ante biduum triduumve eius probatur inimicus.⁶ Et habitabit in ciuitate illa donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, & moriatur sacerdos magnus qui fuerit in illo tempore. Tunc reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatem & domū suam de qua fugerat.⁷ Decreueruntque Cedès in Galilæa montis Nephthalim, & Sichem in monte Ephraim, & Cariath-arbe, ipsa est Hebron, in monte Iuda:⁸ & trans Iordanem contra orientalem plagam Iericho † statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine, de tribu Rubē, & Ramoth Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Basan de tribu Manassæ.⁹ Hæ ciuitates constitutæ sunt cunctis filiis Israel, & aduenis qui habitabant inter eos: vt fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, & non moreretur in manu proximi effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suam.

Leuitis partes inter ceteros fratres assignantur.

XXI.

Accesse-

c. Adami quæ & Neceb, in tribu Nephthalim est, sed terminus eius ab Adama dicta, quæ rubrum designat, cuius terram putant plerique rubram.

d. Cedès ciuitas est refugij in Galilæa, de Nephthalim forte data Leuitis. Eiusdem nominis altera est in sorte Iuda.

e. Hæc historia amplior est Iudic. 18. vbi Dan ita nouis quædæ terras ceperunt urbem Laish siue Lesem, quā instaurauerunt & vocauerunt Lesem Dan, sed tande vocata est Cæsarea Philippi. Eruta est ad radices Libani. de qua dicitur amplius Iudic. 18. b. & Matth. 16. b.

f. Os gladij vocat scriptura aciem eius stridentem. acutam scilicet, à merdēdo nimirum dictam. Sic Græci *σίσιον* gladium vocant, quod duo ora habeat. i. vtrinque fecerit, vt Gen. 3. Ier. 21. b. Percutiet eos in ore gladij.

a. Adduntur vrbus Leuitarū sex fugitiuorum ciuitates, tres intra Iordanem, & tres trans Iordanē, vt sint simul quadraginta octo. Hic. in vltima 42. mansiōnū ad Fabeliam.

b. Donec vocetur à iudicibus, corā illis sui facti redditurus rationem.

† Iudic. 18. f.

† Num. 35. a
Deut. 19. a
15. q. 1. c. 111. a.

† Deut. 4. g.

A Ccefferuntq; principes familiarum Leui ad Eleazarum sacerdotem, & Iofue filium Nun, & ad duces cognationum per singulas tribus filiorum Israel: ^a locuti que sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt: [†] Dominus præcepit per manum Moyfi, vt darentur nobis vrbes ad habitandum, & ^b suburbana earum ad alenda iumenta. ³ Dederuntq; filij Israel de possessionibus suis iuxta imperium domini ciuitates & suburbana earum. ⁴ Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis de tribu Iuda, & Simeon, & Benjamin, ciuitates tredecim: ⁵ & reliquis filiorum Caath, id est Leuitis qui superfuerant de tribubus Ephraim & Dan, & dimidia tribus Manassæ, ciuitates decem. [†] ⁶ Porro filiis Gerson egressa est sors, vt acciperent de tribubus Isachar, & Afer, & Nephthalim, dimidiq; tribu Manassæ in Basan, ciuitates numero tredecim. ⁷ Et filiis Merari per cognationes suas de tribubus Ruben, & Gad, & Zabulon, vrbes duodecim. ⁸ Dederuntque filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum, sicut præcepit dominus per manum Moyfi, singulis sorte tribuētes. ⁹ De tribubus filiorum Iuda & Simeon dedit Iofue ciuitates [†] quarum ista sunt nomina: ¹⁰ filiis Aaron per familias Caath Leuitici generis, (prima enim sors illis egressa est:) ^c ¹¹ Cariatharbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Iuda, & suburbana eius per circuitū. [†] ¹² Agros verò & villas eius dederat Caleph filio Iephone ad possidendum. ¹³ Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron cōfugij ciuitatē, ac suburbana eius, & Lobnam cum suburbanis suis, ¹⁴ & Iether, & Esthemō, ¹⁵ & Holon, & Dabir, ¹⁶ & Ain, & Ietham, & Bethfames cum suburbanis suis: ciuitates nouem de tribubus, vt dictum est, duabus. ¹⁷ De tribu autē filiorū Benjamin, Gabaon, & Gabae ¹⁸ & ^d Anathoth, & Almon, cū suburbanis suis, ciuitates quatuor: ¹⁹ omnes simul ciuitates filiorum Aaron sacerdotis, tredecim, cum suburbanis suis. ²⁰ Reliquis verò per familias filiorum Caath Leuitici generis hæc est data possessio. ²¹ De tribu Ephraim vrbes confugij Sichem cum suburbanis suis, in monte Ephraim: & Gazer ²² & Chibsam & Bethoron cū suburbanis suis, ciuitates quatuor. ²³ De tribu quoq; Dan Eltheco & Gabathon ²⁴ & Aialon & Gethremmon cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. ²⁵ Porro de dimidia tribu Manassæ, Tanaeh & Gethremmon cum suburbanis suis, ciuitates duæ. ²⁶ Omnes ciuitates decem, & suburbana earum datæ sunt filiis Caath inferioris gradus. ²⁷ Filiis quoq; Gerson Leuitici generis dedit de dimidia tribu Manassæ confugij ciuitates, Gaulon in Basan, & ^e Bosram cum suburbanis suis, ciuitates duas. ²⁸ Porro de tribu Isachar, Cesion, & Dabreth, ²⁹ & Iaramoth, & Engānim cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. ³⁰ De tribu autē Afer, Masfal & Abdō ³¹ & Helcath & Rohob cum suburbanis suis, ciuitates quatuor. ³² De tribu quoq; Nephthalim ciuitates confugij, Cedes in Galilæa, & Hammothdor, & Carthan cum suburbanis suis, ciuitates tres. ³³ Omnes vrbes familiarum Gerson tredecim cum suburbanis suis. ³⁴ Filiis autem Merari Leuitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon Iecnam & Cartha ³⁵ & Damna & Naalol, ciuitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁶ De tribu Gad ciuitates confugij, Ramoth in Galaad, & Manaim, & Hesebon & Iazer, ciuitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁷ De tribu Ruben vltra Iordanem contra Iericho ciuitates refugij, Bosor in solitudine Misor, & Iazer & Iethson & Maspha: ciuitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁸ Omnes vrbes filiorū Merari per familias & cognationes suas duodecim. ³⁹ Itaq; ciuitates vniuersæ Leuitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo ⁴⁰ cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ. ⁴¹ Deditq; dominus deus Israeli omnem terram quam traditurum se patribus eorum iurauerat: & ^f possederunt illam, atque habitauerunt in ea. ⁴² Datæque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes: nullusq; eis hostium resistere ausus est, sed cuncti in eorum ditionem redacti sunt. ⁴³ Ne vnum quidem verbum quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

Extractum altare à tribubus Ruben, Gad, & dimidia Manassæ, suspicionem mouit apud ceteros fratres.

XXII.

a. Quadragintaduas vrbes cum suburbanis suis vsque ad mille passus per circuitū Leuitæ accipiūt, tot numero quor & māiones ab Aegypto ad terrā promissam. Hier. de 42. mansio ad Bab. b. Itaque suburbana vrbiū Leuitis collatarū dicūt Hebræi mille passibus versus quatuor mūdi partes protendi extra mōnia vrbis.

c. Cariatharbe, quæ & Hebrō oppidum virorū quatuor, vt supra dictū est, Abraham, Isaac, & Iacob, & Adam magni, quem ibi cōditum iuxta librū Iesu Naue Hebræi autumant, licet plerique Caleph quartū putēt. Hier. i. epitaphio Paulæ.

d. Anathoth, vicul⁹ procul ab Ierusalem tribus millibus, patria Ieremiæ pphetæ, & in prophetia sua frequenter celebratus.

e. Bosra vel Bozra ciuitas est Moabitāriū in tribu Manassæ, altera eiusdē nominis est in Idumæa, porro in Hebr. legitur Beethera.

f. Quomodo adhuc viuēte Iesu omnē terrā dedit, cum etiam reliquias illarū gentium nondū superauissent? Nam quod sequitur, & habitauerunt eam: verū est, quia ibi erāt, ibiq; cōfederāt. Deinde quod adiūgit, Et requiē dedit illis dominus &c. verū est, quia viuus adhuc Iesu nō eis quidē cedebant reliquie illarū gentium, sed nulla earū eos in terris vbi cōfederāt, bello lacessere audebat. Aug. q. 21. super Iosue.

† Num. 35. 2

† 1. Para. 6. 0

† 1. Para. 6. d

† Sup.

Eodem tempore vocauit Iosue Rubenitas & Gaditas, & dimidiam tribū^{A Ios. 4.} Manassæ, dixitque ad eos: Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus domini: mihi quoque in omnibus obedistis,¹ nec reliquistis fratres vestros longo tempore vsq; in præsentem diem, custodientes imperiū domini dei vestri.²

^{a.} Quod autē requiem dedit illis dominus in circuitu sicut iurauerat patribus eorum, secundum hoc intelligit, quia etsi adhuc erant ex illis gentibus reliquæ contereandæ & exterminandæ, vel ex aliis vsq; ad flumen Euphratem, aut subiugandæ si non resisterent: aut perdendæ si resisterent: tamen in vsu eorū relicta sunt, in quibus exercebantur, ne carnalibus affectibus & cupiditatibus infirmi, repentinam tāmquam temporalium rerum prosperitatem molestē ac salubriter sustinere nō possent, sed elati citius interirent. Aug. quest. 21. super Iosue. b. Cum innumera pecorū multitudine ex spoliis ciuitatum Chanaan.

³ Quia igitur dedit dominus deus vester fratribus vestris quietem & pacem, sicut pollicitus est: reuertimini, & ite in tabernacula vestra, in terram possessionis[†] quam tradidit vobis Moyses famulus domini trans Iordanem, ita duntaxat vt custodiatis attentē & opere compleatis mandatum & legem quam præcepit vobis Moyses famulus domini, vt diligatis dominum deum vestrum, & ambuletis in omnibus viis eius, & obseruetis mandata illius, adhæreatisque ei, ac seruiatis in omni corde & in omni anima vestra.⁶ Benedixitque eis Iosue, & dimisit eos. Qui reuersi sunt in tabernacula sua.⁷ Dimidiæ autem tribui Manassæ possessionem Moyses dederat in Basan: & idcirco mediæ quæ superfuit, dedit Iosue sortem inter ceteros fratres suos trans Iordanem ad occidentalem eius plagam. Cūmq; dimitteret eos in tabernacula sua, & benedixisset eis,⁸ dixit ad eos:^b In multa substantia atque diuitiis reuertimini ad sedes vestras, cum argento & auro, ære ac ferro, & veste multiplici. Diuidite prædam hostium cum fratribus vestris.⁹ Reuersique sunt, & abierunt filij Ruben, & filij Gad, & dimidia tribus Manassæ, à filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, vt intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerāt iuxta imperium domini in manu Moyfi.¹⁰ Cūmq; venissent ad tumulos Iordanis in terra Chanaan, edificauerūt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis.¹¹ Quod cum audissent filij Israel, & ad eos certi nuntij detulissent ædificasse filios Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manassæ, altare in terra Chanaan, super Iordanis tumulos contra filios Israel:¹² conueniunt omnes in Silo, vt ascenderent & dimicarēt contra eos.¹³ Et interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotem,¹⁴ & decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.¹⁵ Qui venerunt ad filios Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manassæ in terram Galaad: dixeruntque ad eos:¹⁶ Hæc mandat omnis populus domini: Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis dominum Deum Israel, ædificantes altare sacrilegum, & à cultu illius recedentes?¹⁷ An parum vobis est † quod peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris in nobis permanet, multiq; de populo corruerunt?¹⁸ Et vos hodie reliquistis dominum, & cras in vniuersum Israel ira eius desæuiet.¹⁹ Quod si putatis immūdam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram in qua tabernaculum domini est, & habitate inter nos: tantū vt à dño & à nostro consortio nō recedatis ædificato altari præter altare domini dei nostri. †²⁰ Nōne Achan filius Zare præteriit mandatum domini, & super omnem populum Israel ira eius incubuit? Et ille erat vnus homo, atque vtinam solus perisset in scelere suo.²¹ Responderuntque filij Ruben & Gad, & dimidia tribus Manassæ principibus legationis Israel:²² Fortissimus deus dominus, ipse nouit, & Israel simul intelliget: si præuaricationis animo hoc altare construximus, nō custodiat nos, sed puniat nos in præsentem.²³ Et si ea mēte fecimus, vt holocausta & sacrificium & pacificas victimas super eo imposeremus, ipse quærat, & iudicet:²⁴ & non ea magis cogitatione atque tractatu, vt diceremus, Cras dicēt filij vestri filiis nostris: Quid vobis & domino deo Israel? ²⁵ Terminum posuit dominus inter nos & vos o filij Ruben & filij Gad Iordanem fluuium: & idcirco partem non habetis in domino: & per hanc occasionem auertent filij vestri filios nostros à timore domini. Putauimus itaque melius, & diximus: Extruamus nobis altare, non in holocausta neque ad victimas offerendas,²⁶ sed in testimonium inter nos & vos, & sobolem nostram, vestramque progeniē, vt seruiamus dño, & iuris nostri sit offerre & holocausta, & victimas, & pacificas hostias, & nequaquam dicant cras filij vestri filiis nostris, Nō est vobis pars in domino.²⁸ Quod si voluerint dicere, respondebunt eis: Ecce altare domini quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum.²⁹ Absit à nobis hoc scelus, vt recedamus à domino, & eius vestigia relinquamus,

† Num. 32. g

† Num. 25. a
Deut. 4. a

† Sup. 7. a

F

linquamus, extructo altari ad holocausta, & sacrificia, & victimas offerendas: præter
 G altare domini dei nostri, quod extructum est ante tabernaculum eius.¹⁰ Quibus audi-
 tis Phinees sacerdos, & principes legationis Israel, qui erant cum eo, placati sunt, &
 verba filiorum Ruben & Gad, & dimidia tribus Manassæ libentissimè susceperunt.
¹¹ Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos: Nunc scimus quòd nobiscum sit
 dominus: quoniam alieni estis à præuaricatione hac: & liberaftis filios Israel de ma-
 nu domini.¹² Reuersusq; est cum Principibus à filiis Ruben & Gad, de terra Galaad
 finiū Chanaan ad filios Israel, & retulit eis.¹³ Placuitq; sermo cunctis audientibus. Et
 laudauerunt deum filij Israel, & nequaquam vltra dixerunt vt ascēderent contra eos
 atq; pugnarent, & delerēt terram possessionis eorum:¹⁴ vocaueruntq; filij Ruben &
 filij Gad altare quod extruxerant, testimoniū nostrum quòd dominus ipse sit deus.

*Iehosue iam senex Israelitas ad legem dei obseruandam moribundus
 hortatur.*

XXIII.

Iosue 3.

Voluto autem multo tempore, postquam pacem dederat dominus Is-
 raeli, ^a subiectis in gyro nationibus vniuersis, & Iosue iam longæuo, &
 per senilis ætatis, ² vocauit Iosue omnem Israelem, maioresque natu, &
 Principes, ac Duces, & Magistros, dixitque ad eos: Ego senui, & pro-
 gressioris ætatis sum: ³ vósq; cernitis omnia quæ fecerit dominus deus
 vester cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnauerit: ⁴ Et nūc
 quia vobis sorte diuisit omnē terram ab orientali parte Iordanis vsque ad mare ma-
 gnum, multaq; adhuc supersunt nationes, ⁵ dominus deus vester disperdet eas, & au-
 feret à facie vestra, & possidebitis terram earum, sicut vobis pollicitus est. ⁶ Tantum
 confortamini, & estote solliciti, vt custodiatis cuncta quæ scripta sunt in volumine le-
 gis Moyfi: & non declinetis ab eis neq; ad dextram neq; ad sinistram: ⁷ ne postquam
 intraueritis ad gentes quæ inter vos futuræ sunt, iuretis in nomine deorum earum, &
 seruiatis eis, & adoretis illos: sed adhæreatis domino deo vestro, quod fecistis vsque
 † Deut. 32. d in diem hanc. ^{† 9} Et tunc auferet dominus deus in conspectu vestro gentes magnas,
 & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. ¹⁰ Vnus è vobis persequetur hostiū
 mille viros: quia dominus deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est,
 † 11 hoc tantum diligentissimè præcaute, vt diligatis dominū deum vestrū. ¹² Quòd si
 volueritis gentiū harum quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis mi-
 scere cōnubia, atq; amicitias copulare: ¹³ iam nunc scitote, quòd dominus deus vester
 non eas debeat ante faciem vestram: sed sint vobis in foueam, ac laqueum, & offendi-
 culum ex latere vestro, & fudes in oculis vestris: donec vos auferat atq; disperdat de
 † 3. Reg. 2. a terra hac optima quam tradidit vobis. ^{† 14} En ego hodie ingredior viam vniuersæ
 terræ, & toto animo cognoscetis quòd de omnibus verbis quæ se dominus præsti-
 turum vobis esse pollicitus est, vnum non præterierit incassum. ¹⁵ Sicut ergo imple-
 uit opere quod promisit, & prospera cuncta venerūt, sic adducet super vos quicquid
 malorum cōminatus est, donec vos auferat atq; disperdat de terra hac optima quam
 tradidit vobis, ¹⁶ eo quòd præterieritis pactum domini dei vestri quod pepigit vobis-
 cum, & seruiueritis diis alienis, & adoraueritis eos. Cito atque velociter consurget in
 vos furor domini, & auferemini ab hac terra optima quam tradidit vobis.

Beneficia Israelitis à deo exhibita, signaque ostensa commemorantur.

XXIIII.

A Ongregauitque Iosue omnes tribus Israel in ^a Sichem, & vocauit maio-
 res natu, ac Principes, & Iudices, & Magistros, steteruntque in conspectu
 domini: ² & ad populum sic locutus est: Hæc dicit dominus deus Israel:
 Trans fluuium habitauerūt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham
 & Nachor: seruiueruntque diis alienis. ^{† 1} Tuli ergo patrem vestrum Abraham de
 Mesopotamiæ finibus, & adduxi eum in terram Chanaan, multiplicauitque semen
 ejus, ^{† 4} & dedi ei Isaac. [†] illiq; rursum dedi Iacob & Esau. [†] E quibus Esau dedi mon-

† Gen. 11. d

† Gen. 21. a

† 25. d

† 36. a

a. Merito quaritur, cum Is-
 rael nō solum vsque ad diē
 mortis Iesu, verum etiam
 postea nō eradicauerit gē-
 tes quæ terrā promissionis
 tenebant, quamuis ex par-
 te debellatis in eadem pro
 missa hæreditate consistē-
 rent, quomodo intelligē-
 dum sit quod dicit: subie-
 ctis in gyro nationibus v-
 niuersis. Videndum est pri-
 mum quot gentium terra
 promissa sit Israelitis. Se-
 ptem quidem gentēs assi-
 duè videtur commemora-
 ri, sicut Exod. 33. & Deuter.
 20. quibus debellatis terrā
 earum possederunt. Augu-
 quæst. 21. super Ios.

a. Sichem vrbs olim præla-
 ra Samariæ ad montē Gari-
 zim & Ebal sita. Hanc inco-
 luerunt Abraham & Iacob
 patriarchæ: iuxta quam est
 fons Iacob, vbi Christus à
 Samaritana potum petiit.
 Primò à Simeone & Leui
 ob sororis stuprum deleta,
 secundo à quodā Amaleci-
 ta. Nunc vero tertia est in
 eodem loco dicta Nicopo-
 lis. Prius dicta fuit Mamor-
 tha, inde Sichem à filio E-
 mor. Interdum Salem, ali-
 quādo Ephron, aliquando
 Sichima, Neapolis, & Si-
 char tempore prædicatio-
 nis Christi. Distat à Sama-
 ria. 3. millia, à Iericho 23.
 nunc penè diruta.

b. Quæri potest quomodo hoc verum sit, cum clausis portis se murorum ambitu tantummodo tuerentur. Sed recte dictum est: quia claudere aduersus hostem portas, ad bellum pertinet. Non enim miserunt legatos qui potceret pacem. Aug. q. 24. sup. Iosue. c. Non enim credendi sunt adhuc habuisse apud se aliqua gentium simulachra, cum superius eorum obediencia prædicauerit: aut vero si haberet post tantas legis comminationes, illa eos prospera sequerentur, cum sic in eos vindicatum sit, pñus eorum de anathemate furtu fecerat. August. ubi supra. q. 29. d. Quare hoc, Non poteritis &c. An quia illius sanctitati seruitutis perfectæ quodammodo cōtēperari humanæ fragilitati impossibile est? Quo audito isti non solum eius eligere seruitutem, sed etiā de eius adiutorio & misericordia præsumere debuerunt, quam ille intelligit qui dicit in Psalmo, Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Aug. q. 28. ibidem. e. Per hunc lapidem profecto illi significauit qui fuit lapis offensionis non creditibus Iudeis & petra scandalus: qui cum reprobareretur ab ædificantibus, factus est in caput anguli: quæ præfigurauit & illa petra quæ potum sitienti populo digno percussa profudit, de qua dicit Apostolus. Bibebant autem de spiritali sequente eos petra: petra autem erat Christus. Aug. ibid. q. 30. f. Iosue inter admiranda opera, & reuerenda secreta facta Moysi indiuiduè adhaerebat. Vnde factum est, ut qui fuerat socius conuersationis, fieret successor potestatis. Merito vir huiusmodi euaſit, ut sisteret fluminis cursus: diceret: Stet sol, & staret sol, quasi eius spectator victorie, noctem differret, diē produceret. Quod quidē Moysi negatiū est. solus eligeretur ut populum introduceret: in terrā repromissionis. Magn⁹ vir fidei miraculis, magn⁹ tristitia. Illius augustiora opera, hui⁹ prosperiora. Vterq; igitur diuina subnixus gratia ultra humanā processit conditionem. Ille mari, hic celestiter imperauit. Amb. lib. 2. Officio. cap. 20. Ex littera cōstat illū. 110. annis vixisse quanto verò tēpore populum rexit, non cōstat. Maf se sautē. 7. annos tribuit. Iohannes Lucidus 17. Huic factis quadrat numer⁹ ab exitu ad ædificationē templi, nisi obſtaret Aug. 8. de ciuitat. c. 2. dicens: Erichthonij regis Athenien. nouissimis annis Iesus Naue mortuus reperitur. Hic autē fecit omnes 25. anno exit⁹ regnare cepit, & 50. annis regnavit. Vnde constaret iuxta Eusebiū & Augustinū 27. vel Constantinū. 28. vel Iunctiū. 32. annis præfuisse. At plures abundarent anni quam par sit ad numerum quæſitum inter exitū & templū captū: quos Eusebius saluauit 10. annos Aialon omittendo, recētiore auctori ab annis Saulis abstrahunt, ut perfectus numerus 480. remaneat. Propterea Lucidi supputatio sanior patet, ut saluentur 40. anni Saulis, cum Samuele tamen quos illi tribuit Paulus Act. 13. c.

tem Seir ad possidendum:† Iacob verò & filij eius descēderunt in Ægyptum. †¹ Misitq; Moysen & Aaron, & percussit Ægyptum multis signis atque portētis:⁶ eduxitque vos & patres vestros de Ægypto, & venistis ad mare, persecuti que sunt Ægyptij patres vestros cum curribus & equitatu, vsque ad mare rubrum. ⁷ Clamauerunt autē ad dominum filij Israel: † qui posuit tenebras inter vos & Ægyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Ægypto fecerim, & habitastis in solitudine multo tēpore, ⁸ & introduxi vos in terram Amorræi, qui habitabat trans Iordanem. † Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, & possedistis terram eorum, atq; interfecistis eos. †⁹ Surrexit autem Balac filius Se-phor Rex Moab, & pugnavit cōtra Israelem. Misitq; & vocauit Balaam filium Beor ut malediceret vobis, ¹⁰ & ego nolui audire eū, sed ecōtrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de manu eius. †¹¹ Transististisq; Iordanē, & venistis ad Iericho:⁷ pugnaueruntq; contra vos viri ciuitatis eius, Amorræus, & Pherezæus, & Chananæus, & Hethæus, & Gergesæus, & Heuæus, & Iebusæus: & tradidi illos in manus vestras. †¹² Misitq; ante vos crabrones, & eieci eos de locis suis, duos Reges Amorræorū: non in gladio & in arcu tuo:⁸ dedi q; vobis terram in qua non laborastis, & vrbes quas non ædificastis, ut habitaretis in eis, vineas & oliueta quæ non plantastis. ¹⁴ Nunc ergo timete dominum, & seruite ei perfecto corde atque verissimo, & auferte deos quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia & in Ægypto, ac seruite domino. ¹⁵ Sin autē malū vobis videtur ut domino seruiatis, optio vobis datur. † Eligite hodie quod placet, cui seruire potissimum debeatis: vtrum diis quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorræorum in quorum terra habitatis. Ego autē & domus mea seruiemus domino. ¹⁶ Responditq; populus, & ait: Absit à nobis ut relinquamus dominum, & seruiamus diis alienis. ¹⁷ Dominus deus noster ipse eduxit nos & patres nostros de terra Ægypti, & de domo seruitutis: fecitq; vidētibus nobis signa ingentia, & custodiuit nos in omni via per quam ambulauimus, & in cunctis populis per quos transiuimus:⁹ & eiecit vniuersas gētes: Amorræū habitatorē terræ quam nos intrauimus. Seruiemus igitur domino, quia ipse est deus noster. ¹⁹ Dixitq; Iosue ad populum:⁹ Non poteritis seruire domino: deus enim sanctus & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atq; peccatis. ²⁰ Si dimiseritis dominum, & seruieritis diis alienis, cōuertet se, & affliget vos, atq; subuertet postquā vobis præstiterit bona. ²¹ Dixitque populus ad Iosue: Nequaquam ita ut loqueris, erit: sed domino seruiemus. ²² Et Iosue ad populū: Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis dominum, ut seruiatis ei. Responderuntq; Testes. ²³ Nūc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, & inclinate corda vestra ad dominum deum Israel. ²⁴ Dixitq; populus ad Iosue: Domino deo nostro seruiemus, & obediētes erimus præceptis eius. ²⁵ Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, & proposuit populo præcepta atq; iudicia in Sichem. ²⁶ Scripsit quoq; omnia verba hæc in volumine legis domini, & tulit lapidem prægrandē, posuitq; eum subter quercum quæ erat in sanctuario domini, ²⁷ & dixit ad omnē populum:⁹ En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audieritis omnia verba domini quæ locutus est vobis: ne forte postea negare velitis, & mētiri domino deo vestro. ²⁸ Dimisitq; populum, singulos in possessionem suā. ²⁹ Et post hæc mortuus est Iosue filius Nun seruus domini, cētum decem annorum. ³⁰ Sepelieruntq; eum in finibus possessionis suæ in Thamnathfare, quæ sita est in mōte Ephraim, à septētrionali parte mōtis Gaas. ³¹ Seruiuitq; Israel domino cunctis diebus Iosue, & seniorum qui longo vixerant tempore post Iosue, & qui nouerant omnia opera domini quæ fecerat in Israel. †³² Ossa quoque Ioseph quæ tulerant filij Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri † quæ emerat Iacob à filiis Hemor patris Sichem cētum nouellis ouibus, & fuit in possessionē filiorū Ioseph. ³³ Eleazar quoque filius Aaron mortuus est, & sepelierunt eū in Gabaath Phinees filij eius, quæ data est ei in monte Ephraim.

† 46. a
† Exod. 3. e
12. f

† Exod. 14. a

† Num. 21. a

† Num. 22. c

† Sup. 3. d. 6.
a.
Sup. 11. a

† Sup. 11. d
Exod. 13. d
Deut. 7. c

† 1. Reg. 7. a
Tob. 14. c

Anno ante
Christum
1452.
Anno mō-
di 1510.

† 13. q. 1. c
Vnaqueq;
c. Hebron.
Gene. 50. d
† Gene. 33. d

Incipit

Incipit liber **שופטים** Sophtim, quem

nos Iudicum appellamus.

Infideles Iuda duce cum eorum ciuitatibus expugnantur, & in tributum redduntur.

Cap. I.

Ios. 5.5.

Ost^a mortem Iosue consuluerunt filij Israel dominum, dicentes. Quis ascendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? Dixitque dominus: Iudas ascendet. Ecce tradidi terrā in manus eius.³ Et ait Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sorte mea, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergā tecum in sorte tua. Et abiit cum eo Simeon.

⁴ Ascenditque Iudas, & tradidit dominus Chananæum ac Pherezeum in manus eorum: & percusserunt in^b Bezec decem milia virorum.⁵ Inueneruntque Adonibezec in Bezec, & pugnaverunt cōtra eum, ac percusserunt Chananæum, &

Pherezeum.⁶ Fugit autem Adonibezec, quem persecuti cōprehenderunt, cāsis summitatibus manuum eius ac pedum.⁷ Dixitque Adonibezec: Septuaginta Reges amputatis manū ac pedū summitatibus colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi deus. Adduxeruntque eum in Ierusalem, & ibi mortuus est.

⁸ Oppugnantes ergo filij Iuda Ierusalē, ceperunt eam, & percusserunt in ore gladij, tradentes cunctam incēdio ciuitatem.⁹ Et postea descendentes pugnaverunt contra

† Ios. 15. c. **C**hananæū qui habitabat in mōtanis, & ad meridiem in campestribus. †¹⁰ Pergensque Iudas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, (cuius nomen fuit antiquitus Cariatharbe,) percussit Sefai, & Haimā, & Tholmai:¹¹ atque inde profectus abiit ad habitatores^d Dabir, cuius nomē vetus erat Cariathsepher, id est ciuitas literarum.¹² Dixitque Caleb: † Qui percusserit Cariathsepher, & vastauerit eam, dabo ei Axam filiā meam vxorem.¹³ Cumque cepisset eam^e Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam coniugem.¹⁴ Quam pergētem in itinere monuit vir suus vt peteret à patre suo agrū. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb: Quid habes?¹⁵ At illa respondit: Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi: da & irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleph irriguum superius & irriguum inferius.¹⁶ Filij autem Cinai cognati Moyfi ascenderunt de^f ciuitate palmarum, cum filiis Iuda in desertum sortis eius, quod est ad meridiem Arad, & habitauerunt cum eo.¹⁷ Abiit autem Iudas cum Simeone fratre suo, & percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephath, & interfecerunt eum. Vocatumque est nomen vrbs Horma, id est anathema:¹⁸ cepitque Iudas^g Gazam cum finibus suis, & Ascalonem atque Accaron cum terminis suis.¹⁹ Fuitque dominus cum Iuda, & mōtana possedit. Nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant.²⁰ Dederuntque Caleph Hebrō, † sicut dixerat Moyfes: qui deleuit ex ea tres filios Enac.²¹ Iebusæū autē habitatorem Ierusalem nō deleuerunt filij Benjamin: habitauitque Iebusæus cum filiis Benjamin in Ierusalem^h vsque in præsentem diem.²² Domus quoque Ioseph ascendit in Bethel, fuitque dominus cum eis.²³ Nam cum obsiderent urbem, quæ prius Luz vocabatur,²⁴ viderunt hominē egredientem de ciuitate, dixeruntque ad eum: Ostende nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecū misericordiam.²⁵ Qui cum ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladij: hominem autem illum, & omnem congregationem eius dimiserunt.²⁶ Qui dimissus abiit in terram Hethim, & ædificauit ibi ciuitatem, vocauitque eam Luzam: quæ ita appellatur vsque in præsentem diem.²⁷ Manasses quoque non deleuit Bethsan & Thanach cū viculis suis, & habitatores Dor, & Ieblaam, & Mageddo cum viculis suis, cœpitque Chananæus habitare cū eis.²⁸ Postquam autem confortatus est Israel,ⁱ fecit eos tributarios, & delere noluit.²⁹ Ephraim

† Num. 14. d
Iosue. 15. g
11. q. 3. c. No
luc.

a. Post mortē Iosue scripta sunt gesta iudicum & principum in terra sancta: quorum historias sparsas secundum successionis serie tūc pridem editas Samuel collegisse creditur in vnū volumen, quod vocamus iudicum, cui & adiecit historiā Ruth Moabitidis. Ex Isidoro & Comestore.

b. Bezec ciuitas est Philistinorum, in sorte tamē Iuda. vbi Saul vrbi Iabes Galaad suppetias laturus congregauit exercitum, vt i. Reg. 11. c. inde adonibezec dicitur quasi dominus Bezec vrbs.

c. Hæc oppugnatio viuente adhuc Iosue facta est, cū historia Caleph sequente, vt supra. Ios. 14. & 15.

d. Dabir expugnata est tēpore Iosue, vt Ios. 15. c. d.

e. Othoniel iste est, qui primus iudex Israel de tribu Iuda deo iubente constitutus est, infra cap. 3.

f. Hæc est Iericho palmarum abundans.

g. Gaza duplex, vetus & noua. Vetus secundum Strabonem lib. 16. à mari. 7. stadiis distat, mediterranea fuit, & terminus austrinus Chanaan in sorte Iuda: quā licet Caleph duce tribus Iuda ceperat, hanc tamen feruare nō potuit, quod haberet Enacim viros fortissimos: & hæc erat vna de quinque præcipuis vrbus Philistinorum. Huius fores Samson abstulit in montis verticem. Gaza vero noua in portu qui Maioma dicitur, tempore Constantini imperatoris constructa, & in eius honorem Constantia dicta, sed à Iuliano Gaza vocata, ab antiqua 20. stadiis distans: quam Hieron. tempore adeo ampliata ferunt, vt in duplo maiorem Ierusalem ambitu faciant. Quidam vocant eam Azah, alij Gaser, alij Gazeram & Gazaram.

h. Vsque ad Samuelis tēpora qui hunc fertur cōposuisse librum, cuius tēpore Iebusæi Ierusalem adhuc colebant.

i. Iosue senescēte vel etiam defuncto relinquuntur à filiis Israel expugnandi, qui eis contra dei præceptum præsumunt parcere, quod ille non fecisset. Aug. super Iosue cap. 17. q. 20.

k. Bethsemes, vel Bethsamis, ciuitas solis interpretatur, quæ & Bethsan vel Bethseam aut Scythopolis dicitur, ciuitas est sacerdotalis in tribu Nephthalim, distans ab Eleuteropoli decem miliaribus. Est alia in tribu Iuda, & rursum alia in tribu Issachar.

etiam non interfecit Chananaei qui habitabat in Gazer, sed habitauit cum eo. ³⁰ Zabulon non deleuit habitatores Tethro, & Nahalol: sed habitauit Chananaeus in medio eius, factusque est ei tributarius. ³¹ Aser quoque non deleuit habitatores Acco, & Sidonis, Ahalab, & Achasib, & Helba, & Aphec, & Rohob, ³² habitauitque in medio Chananaei habitatoris illius terræ, nec interfecit eum. ³³ Nephthalim quoque non deleuit habitatores ^k Bethsemes, & Bethanath, & habitauit inter Chananaeum habitatorem terræ, fueruntque ei Bethsemitæ & Bethanitæ tributarij. ³⁴ Arctauitque Amoræus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad planiora descenderent: ³⁵ habitauitque in monte Hares, quod interpretatur testatio, in Aialon, & Salaebim. Et aggrauata est manus domus Ioseph, factusque est ei tributarius. ³⁶ Fuit autem terminus Amoræi ab ascensu scorpionis petra, & superiora loca.

Angelo domini dei beneficia Israeli impropere, Israel toties liberatus recidit, ideo in manus saepe traditur hostium.

I I.

a. Post mortem Iosue, postquam prauauerunt, ut aduersarios suos possent filij Israel exterminare, maluerunt eos habere tributarios secundum voluntatem suam quam eos exterminare & perdere secundum voluntatem dei: propter hoc ad eos corripiendos angelus missus est. Aug. q. 12. super lib. Iudi.

b. Ut enim dii gentium inter quas non a se exterminatas Israelitæ habitare uoluerunt, essent eis in scandalum, id est facerent eos scandalizari & peccare in dominum deum suum, eo quod offenso viuere, indignans hoc comminatus est deus, quod certe manifestum est magnū esse peccatū. Aug. q. 13. super Iudic.

c. Mortuo Iosue seniores populi, 17. annis direxerunt, quorum plerique 15. anno defecerunt sequentes deos alienos, usque ad dies Othniel.

d. Thamnathares, id est, figura solis, quia cum Iosue solem itare fecisset, super eius sepulchrum solis figuram descriperunt, quod non in loco dedit, quæ & Thamnathara dicitur.

e. Quæri solet quare dixerit tradidit, aut uendidit, tamquam aliquod pretium intelligatur datum. Sed & in psalmo legitur: uendidisti populum tuum sine pretio. & apud prophetam, Gratis uenundati estis, & absque argento redimimini. Quia illi quibus tradidit populum suum, impij erant, non dei colendo tradi sibi illum populum meruerunt, ut ipse cultus tamquam pretium uideretur. Aug. q. 17. super Iud.

f. Satis ostenditur causa quare non Iesus illas gentes bello deleuerit omnes: quia hoc si fieret, non essent in quibus isti probarentur. Poterat autem esse ad utilitatem ipsorum, si tectati in eis non reprobi inuenirentur. Aug. q. 17. super Iud.

Ascenditque ^a angelus domini de Galgalis ad locum flentium, & ait: Eduxi ^A uos de Ægypto, & introduxi in terram pro qua iuraui patribus vestris, & pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum uobiscum in sempiternum, ² ita dūtaxat, ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius, & aras eorum subuerteretis: & noluitis audire uocem meam. Cur hoc fecistis? ³ Quāobrem nolui delere eos a facie uestra: ut habeatis hostes, & ^b dii eorum sint uobis in ruinam. ⁴ Cūque loqueretur angelus domini hæc uerba ad omnes filios Israel, eleuauerunt uocem suam, & fleuerunt. ⁵ Et uocatum est nomen loci illius, Locus flentium siue lachrymarum: immolaueruntque ibi hostias domino. [†] ⁶ Dimisit ergo Iosue ^B [†] Iosue 14. 5. ⁷ populum, & abierunt filij Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam: ⁷ seruiueruntque domino cunctis diebus eius & seniorum, qui longo post eum uixerunt tempore, & nouerant omnia opera domini quæ fecerat cum Israel. ⁸ Mortuus est autem Iosue filius Nun famulus domini centum & decem annorum, ⁹ & sepeliebantur cum in finibus possessionis suæ in ^d Thamnathare, in monte Ephraim a septentrionali plaga montis Gaas. ¹⁰ Omnisque illa generatio cōgregata est ad patres suos, & surrexerunt alij qui non nouerunt dominum, & opera quæ fecerat cum Israel. [†] ¹¹ Feceruntque filij Israel malum in conspectu domini, & seruiuerunt Baalim: ¹² ac dimiserunt dominum deum patrū suorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti: & secuti sunt deos alienos, deos quoque populorum qui habitabant in circuitu eorum, & adoraue-
runt eos: & ad iracundiam concitauerunt dominum, ¹³ dimittētes eum, & seruiētes Baal & Astaroth. ¹⁴ Iratusque dominus contra Israel, ^c tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus qui habitabant per gyrum, nec potuerunt resistere aduersariis suis: ¹⁵ sed quocumque pergere uoluissent, manus domini super eos erat, sicut locutus est & iurauit eis, & uehementer afflicti sunt. ¹⁶ Suscitauitque dominus Iudices qui liberaret eos de vastantium manibus: ¹⁷ sed nec eos audire uoluerunt fornicantes cū diis alienis, & adorantes eos. Cito deseruerunt uiam per quam ingressi fuerant patres eorū: & audientes mādāta domini, omnia fecere contraria. ¹⁸ Cūque dominus Iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cede vastantium. ¹⁹ Postquam autem mortuus ^D esset Iudex, reuertebatur, & multo faciebant peiora quam fecerant patres eorum: sequentes deos alienos, seruiētes eis, & adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, & uiam durissimam per quam ambulare consueuerant. ²⁰ Iratusque est furor domini in Israel, & ait: ^f Quia irritum fecit gens ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, & uocem meam audire contempsit, ²¹ & ego non delebo gentes quas dimisit Iosue & mortuus est, ²² ut in ipsis experiar Israel, utrum custodiant uiam domini, & ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. ²³ Dimisit ergo dominus omnes has nationes, & cito subuertere noluit, nec tradidit in manus Iosue.

Anno ante Christum 1452.
Anno mudi 2510.

† Infra 3. q. a. 6. a

Israelitæ

Israelita sapius lapsi per extraneos reges afflicti, per Othoniel & Ahod liberantur.

III.

Ios. 5. 7.

A

Æ sunt gentes quas dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum: ² & postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi: ³ quinq; Satrapas Philistinorum, omnemq; Chananæum, & Sidonium, atq; Heuæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baalhermon vsq; ad introitum Emath. ⁴ Dimisitq; eos vt in ipsis ^a experiretur Israelem, vtrum audirent mandata domini, quæ præceperat patribus eorum per manū Moyfi, an nō. [†] Itaq; filij Israel habitauerūt in medio Chananæi & Hethæi, & Amorrai, & Pheresæi, & Heuæi, & Hiebusæi, ⁶ & duxerunt in vxores filias eorū, ipsiq; filias suas filiis eorum tradiderunt, & seruiuerunt diis eorum. ⁷ Feceruntque malum in cōspectu domini, & obliti sunt dei sui, seruientes Baalim, & Astaroth. ⁸ Iratusq; dominus contra Israel, [†] tradidit eos in manus Chusanrasathaim Regis Mesopotamiæ, seruiuerūtq; ei octo annis. ⁹ Et clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis Saluatorem, & liberauit eos, ^b Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleph minorem, ¹⁰ fuitque in eo spiritus domini, & iudicauit Israel. Egressusque est ad pugnam, & tradidit dominus in manus eius Chusanrasathaim Regem Syriæ, & oppressit eum. ¹¹ Quieuitque terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Cenez. ¹² Addiderunt autē filij Israel facere malum in conspectu domini, qui cōfortauit aduersum eos Eglon Regem Moab: quia fecerunt malū in cōspectu eius. ¹³ Et copulauit ei filios Ammon, & Amalec: abiitque & percussit Israel, atq; possedit urbem palmarum. ¹⁴ Seruiueruntque filij Israel Eglon Regi Moab ^c decem & octo annis, ¹⁵ & postea clamauerunt ad dominū. Qui suscitauit eis Saluatorem vocabulo [†] Ahod, inclytū filiū Gera filij Iemini, qui vtraque manu pro dextra utebatur. Miseruntq; filij Israel per illum munera Eglon Regi Moab. ¹⁶ Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & accinctus est eo subter sagum in dextro femore. ¹⁷ Obtulitque munera Eglon Regi Moab. Erat autē Eglon crassus nimis. ¹⁸ Cūmq; obtulisset ei munera, persecutus est socios qui cum eo venerant: ¹⁹ & reuersus de Galgalis vbi erant Idola, dixit ad regē: ^d Verbum secretum habeo ad te o Rex. Et ille imperauit silentiū. Egressusq; omnibus qui circa eum erāt, ²⁰ ingressus est Ahod ad eum. Sedebat autem in æstiuo cœnaculo solus. Dixitque: Verbum dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. ²¹ Extenditq; Ahod sinistram manum, & tulit sicam de dextro femore suo, infixitq; in vētrem eius ²² tam validē, vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguisimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladiū, sed ita vt percusserat reliquit in corpore, statimque per secreta naturæ alui stercora proruperunt. ²³ Ahod autem clausis diligentissimē ostiis cœnaculi & obfirmatis sera, ²⁴ per posticum egressus est. Seruiq; Regis ingressi viderunt clausas foras cœnaculi, atq; dixerunt: Forsitan purgat aluum in æstiuo cœnaculo. ²⁵ Expectantesq; diu donec erubescerent, & videntes quod nullus aperiret, ^e tulerunt clauem: & aperiētes inuenerunt dominū suū in terra iacentem mortuum. ²⁶ Ahod autem dum illi turbarētur, effugit, & pertrāsīt locum Idolorum vnde reuersus fuerat. Venitque in ^f Seirath, ²⁷ & statim insonuit buccina in monte Ephraim: descenderuntq; cum eo filij Israel, ipso in fronte gradiente. ²⁸ Qui dixit ad eos: Sequimini me. Tradidit enim dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderuntq; post eum, & occupauerunt vada ^g Iordanis, quæ transmittunt in Moab, & non dimiserunt transire quēquam, ²⁹ sed percusserunt Moabitas in tempore illo circiter decē milia, omnes robustos & fortes viros. Nullus eorum euadere potuit. ³⁰ Humiliatusque est Moab in die illo sub manu Israel, & quieuit terra octoginta annis à præliis. ³¹ Post hunc fuit ^h Samgar filius Anath: qui percussit de Philistiim sexcentos viros vomere. Et ipse quoque defendit Israel.

a. Tentationem ergo hanc probationem voluit intelligi: quia omnis probatio tentatio est, non tamen omnis tēatio, probatio. Si enim deus tentare dicitur, probatio est. si autem diabolus tentare dicitur, tentatio est, quia euertere nititur. Et homo aliquando tentat vt probeat, aliquando vt capiat. Ambros. in 2. Cor. 13.

b. Othoniel 40. fertur populum Israel iudicasse annis, in quorum octo primis filius Israel seruierat. Chusanrasathai regi Mesopotamiæ Beda de natura rerū. Quāto tempore primordia Romani imperij sub Numa Pompilio tantummodo rege pacata habere potuerunt. August. q. 19. super 3. Iudic.

c. Qui annueratur annis Ahod: quia primi fuerunt temporis eius.

d. Vtrum Ahod hæc dicere mentitus sit: sed potest nō esse mendaciū: quandoquidem verbi nomine solet etiam factum appellare scriptura. Aug. ibid. quæst. 20. Huius temporibus Cyrene fertur condita in Lybia. Beda de natura rerum.

e. Quomodo pueri regis Eglon clauem aperuerint, quod Ahod clauem nō clauerat: aut si ille clauem clauerat, quomodo eam secum non auferret, vt isti nec clauem aperire possent: proinde aut alia clauis allata est, aut tale clausuræ gen⁹ fuit quod sine clauem posset claudī, nec sine clauem aperiri. August. quæst. super Iudic. lib. 7. cap. 23.

f. Seirath, vel Seirah locus est montis Ephraim, in tribu Manassæ.

g. Iordanis Chanaā à Moab diuidit: inde vbi Moabitarū via redeundi erat, ab Ahod statim occlusa est, vnde Moabita inclusi perierunt.

h. Samgar anno vnico iudicauit, qui cōnumeratur annis Ahod.

Debora & Barach aduersus Sisaram principem Iabin dimicant, quem profugum

Iahel occidit.

IIII.

Addideruntque filij Israel facere malum in conspectu domini post mortem Ahod: & tradidit illos dominus in manus Iabin Regis Chanaan, qui regnauit in Hafor: habuitque ducem exercitus sui nomine Sisara. Ipse autem habitabat in Haroseth gentium. Clamaueruntque filij Israel ad dominum. Nongentos enim habebat falcatos currus & per viginti annos vehementer oppresserat eos. Erat autem Debora prophetis vxor Lapidoth, quae iudicabat populum in illo tempore: & sedebat sub palma quae nomine illius vocabatur, inter Rama & Bethel in monte Ephraim: ascendebantque ad eam filij Israel in omne iudicium. Quae misit, & vocauit Barach filium Abinoem de Cedès Nephthalim, dixitque ad eum: Praecipit tibi dominus deus Israel, Vade, & duc exercitum in montem Thabor, tollisque tecum decem milia pugnatorum de filiis Nephthalim, & de filiis Zabulon. Ego autem adducam ad te in loco torrentis Cifon, Sisaram Principem exercitus Iabin, & currus eius, atque omnem multitudinem, & tradam eos in manu tua. Dixitque ad eam Barach: Si venis mecum, vadam: si nolueris venire mecum, non pergam. Quae dixit ad eum: Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara. Surrexit itaque Debora, & perrexit cum Barach in Cedès. Qui accitis Zabulon & Nephthalim, ascendit cum decem millibus pugnatorum, habens Deboram in comitatu suo. Haber autem Cinæus recesserat quodam a cæteris Cinæis fratribus suis filiis Hobab, cognati Moysi: & tederat tabernacula usque ad vallē quae vocatur Sennim, & erat iuxta Cedès. Nunciatumque est Sisara, quod ascendisset Barach filius Abinoem in montem Thabor. Et congregauit nongentos falcatos currus, & omnem exercitum de Haroseth gentium, ad torrentem Cifon. Dixitque Debora ad Barach: Surge, hæc est enim dies in qua tradidit dominus Sisara in manus tuas. En ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barach de monte Thabor, & decem milia pugnatorum cum eo. Perterruitque dominus Sisaram, & omnes currus eius, vniuersamque multitudinem in ore gladii ad conspectum Barach: intantum ut Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret, & Barach persequeretur fugientes currus, & exercitum usque ad Haroseth gentium, & omnis hostium multitudo usque ad internecionem caderet. Sisara autem fugiens peruenit ad tentorium Iahel vxoris Haber Cinæi. Erat autem pax inter Iabin Regem Hafor, & domum Haber Cinæi. Egressa igitur Iahel in occursum Sisara, dixit ad eum: Intra ad me domine mi, intra, ne timeas. Qui ingressus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio, dixit ad eam: Da mihi obsecro paululum aquae, quia sitio valde. Quae aperuit utrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum. Dixitque Sisara ad eam: Sta ante ostium tabernaculi: & cum venerit aliquis interrogans te, & dicens: Nunquid hic est aliquis? respondebis: Nullus est. Tulit itaque Iahel vxor Haber, clauum tabernaculi, assumens pariter & malleum: & ingressa abscondite & cum silentio, posuit supra tempus capitis eius clauum, percussitque malleo defixit in cerebrum usque ad terram: qui sopore morti socians defecit, & mortuus est. Et ecce Barach sequens Sisaram veniebat: egressaque Iahel in occursum eius, dixit ei: Veni, & ostendam tibi virum quem quaeris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram iacentem mortuum, & clauum infixum in tempore eius. Humiliauit ergo deus in die illo Iabin Regem Chanaā coram filiis Israel: qui crescebant quotidie, & forti manu opprimebant Iabin Regem Chanaan, donec deleurent eum.

Gratiarum actionis canticum Debora & Barach post victoriam.

V.

Ecineruntque Debora & Barach filius Abinoem in die illo, dicentes: Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite domino. Audite Reges, auribus percipite Principes, Ego sum, ego sum quæ domino canā, psallam domino deo Israel. Domine cum exires de Seir, &

a. Hafor vel Asfor, olim metropolis totius terræ Philistinim in finibus Ascalonis ad orientalem plagam, via ad Azotum.

b. Qui connumerantur annis Debora.

c. Cedès, vna ciuitatum refugij in sorte Nephthalim.

d. Cifon torrens, quæ mons Thabor fundit, mox aquis pluuiaribus auctus, in riuos duos diuiditur, quorum alterum ad orientem in Genesareth lacum ad oppidum Niam, alterum in mare magnum iuxta Carmeli radices transmittit.

e. Alius Heber filius Cinæi Iethro, qui Moysen secutus est in deserto. Iethro socer Moysi.

g. Prior Cifon riuulus profectus Sisara per Barach clarus est, Caduraim nomine proprio dicitur, quod iam antea Israelis salutem hic operari decreuerit.

h. Haroseth vel Horoseth ciuitas erat Sisara in tribu Nephthalim in Galilæa gentium super lacum Samaronitæ.

i. Cinæus nomen gentile a Cinæio Iethro socer Moysi, qui remansit inter filios Israel cum sorore sua vxore Moysi: de cuius posteritate erat hic Haber. Et licet cum Iabin fœdus haberet, maluit tamen illud dissoluere, quam ludæorum hostem fore.

k. Quamquam assidue floquitur scriptura: intrauit ad eam, ut nolit intelligi nisi quod ei mixtus sit: hic tamen proprie dictum est: intrauit ad eam, id est domum eius intrauit, non ut per hæc verba intelligatur concubitus. Aug. q. 28. super Iudic.

Ioſ. 5. 9.
† Sup. 2. b. 3.
a.
In 2. a. 6. a

Anno ante
Christum
1332.
Anno mudi
2631.
† 23. q. 5. c
fin. 5. h.

† Psal. 82. c

† 23. q. 5. c
fin. 5. h.

& transires per regiones Ædom, terra mota est, cœliq; ac nubes distillauerunt aquis. ⁵ Mōtes fluxerunt à facie domini, & Sinai à facie domini dei Israel. ⁶ In diebus Samgar filij Anath in diebus Iahel quieuerunt semitæ, & qui ingrediebantur per eas, ambulauerunt per calles deuios. ⁷ Cessauerunt fortes in Israel, & quieuerunt, donec surgeret Debora, surgeret mater in Israel. ⁸ Noua bella elegit dominus, & portas hostiū ipse subuertit. Clypeus & hasta si apparuerunt in quadraginta milibus Israel. ⁹ Cor meum diligit Principes Israel. Qui propria voluntate obtulistis vos discrimini, benedicite domino: ¹⁰ qui ascenditis super nitentes asinos, & sedetis super iudicium, & ambulatis in via, loquimini. ¹¹ Vbi collisi sunt currus, & hostium suffocatus est exercitus, ibi narrentur iustitiæ domini: clementiæ in fortes Israel. Tunc descendit populus domini ad portas, & obtinuit principatum. ¹² Surge, surge Debora, surge, surge, loquere canticum. Surge Barach, & apprehende captiuos tuos, fili Abinoem. ¹³ Saluate sunt reliquiæ populi. Dominus in fortibus dimicauit, ¹⁴ ex Ephraim deleuit eos in Amalec, & post eum ex Benjamin in populos tuos ô Amalec. De Machir Principes descenderunt, & de Zabulon qui exercitum ducerent ad bellandum. ¹⁵ Duces Isachar fuere cum Debora, Barach vestigia sunt secuti: qui quasi in præceptis ac barathrum se discrimini dedit. Diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta contentio est. ¹⁶ Quare habitas inter duos terminos, vt audias sibilos gregum? Diuiso contra se Ruben, magnanimorum reperta contentio est. ¹⁷ Galaad trans Iordanem quiescebat, & Dan vacabat nauibus. Aser habitabat in littore maris, & in portibus morabatur. ¹⁸ Zabulon vero & Nephthalim obtulerunt animas suas morti in regione Merome. ¹⁹ Venerunt Reges, & pugnaverunt, pugnaverunt Reges Chanaan in Thaueach iuxta aquas Mageddo, & tamen nihil tulere prædantes. ²⁰ De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnaverunt. ²¹ Torrens Cifon traxit cadauera eorum, torrens Cadumim, torrens Cifon. Conculca anima mea robustos. ²² Vngulæ equorum ceciderunt fugientibus impetu, & per præceptis ruentibus fortissimis hostium. ²³ Maledicite terræ Meroz, dixit angelus domini: maledicite habitatoribus eius: quia non venerunt ad auxilium domini, & adiutorium fortissimorum eius. ²⁴ Benedicta inter mulieres Iahel vxor Haber Cinæi, & benedicatur in tabernaculo suo. ²⁵ Aquam petenti, lac dedit, & in phiala principum obtulit butyrum. ²⁶ Sinistram manum misit ad clauum, & dextram ad fabrorum malleos, percussitque Sisaram, quærens in capite vulnere locum, & tempus validè perforans. ²⁷ Inter pedes eius ruit, defecit & mortuus est. Voluebatur ante pedes eius, & iacebat exanimis, & miserabilis. ²⁸ Per fenestram respiciens vlulabat mater eius, & de cœnaculo loquebatur: Cur moratur regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius? ²⁹ Vna sapientior cæteris vxoribus eius hæc socru verba respondit: ³⁰ Forsitan nunc diuidit spolia, & pulcherrima fœminarū eligitur ei. Vestes diuersorum colorum Sisara traduntur in prædā, & supellex varia ad ornanda colla congeritur. ³¹ Sic pereant omnes inimici tui domine: qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita ruilent. Quieuitque terra per quadraginta annos.

Israelitis à Madian oppressis, Gedeon multis signis auxilio designatur, qui post sacrificium aram Baal destruxit. VI.

Ios. 10.

A

Fecerunt autem filij Israel malum in conspectu domini, qui tradidit illos in manu Madian septē annis, & oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra & speluncas in montibus, & munitissima ad repugnandum loca. ³ Cūque seuisset Israel, ascendebat Madian & Amalec, & cæteri orientaliū nationum, ⁴ & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis, cuncta vastabant vsque ad introitum Gazæ, nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel: non oues, non boues, non asinos. ⁵ Ipsi enim & vniuersi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum vniuersa complebant, innumera multitudo hominum & camelorum, quicquid tetigerant deuastantes.

a. Nōmine virorum solere appellari angelos notū est: quāvis enim qui esset angelus, appellatū esse prophetam non facile seu euidenter occurrat. Eum sane qui propheta esset, dictum angelum legimus. Sed si angelorum dicta prophetica nota sunt, id est quibus futura prænunciaverunt, cur nō possit angelus propheta nōmine nūcupari? Aug. q. 31. super Iudic. Iudæi tamē credūt hunc fuisse Phinees filiū Eleazari summū sacerdotē, ad Iudæos missum, ut eorum peccata & præcipue idololatriam argueret.

b. Hierobaal qui & Gedeon sub arbore, ut legim⁹ quercu, tritici messē virga cederet, accepit oraculum ut a potestate alienigenarum in libertatem dei populum vindicaret. Et sequitur: Quo mot⁹ oraculo Gedeon cum audisset quod deficientibus licet populorū milibus, in vno viro dominus plebē suā ab hostibus liberaret, obtulit hædum caprarum, cuius carnē secundum præceptum angeli & azyma supra petrā posuit: & ea iure perfudit: quæ simul ut virgæ cacumine, quæ gerebat angelus dei, contigit, de petra ignis erupit, atque ita sacrificium quod offerebatur, absumptū est. Quo indicio declaratū videtur, quod petra illa typū habuerit corporis Christi: quia scriptū est: Bibebāt de consequenti eos petra, petra autē erat Christus. Amb. lib. 1. de spiritu sancto in prologo.

c. Prius ergo tanquam cum homine loquebatur, quem tamē hominē dei credidit, ut coram eo sacrificiū vellet offerre, velut adiuvandus præsētia eius sanctitatis. Aug. quæst. super Iud. lib. 7. cap. 31.

d. Baal soler apud gētes nō mē dici Iouis: quod lingua Punicā putatur ostendere. Nam Baal Punici videtur dicere dominū. Vnde Baal-famen quasi dominum cōlli intelliguntur dicere. Samen quippe apud eos cōlli appellatur. Au. q. 16. super Iudic.

e. Vellus illud sacrificia Iudæorum, [significabat] in quibus iusserat sibi pecora offerri. In istud ergo vellus descendit pluvia, quia in sola fuit Iudæa legis cultura. Aliā petiuit postulationē, ut vellus siccū esset, & arca pluvia infunderetur, in qua pluvia demonstravit nobis transferri sacrificia a synagoga, & totam arē mundi impleri predicatione Christi. Chrys. super illud Psal. 71. Descendet sicut pluvia in vellus. Homil. To. 1.

⁶ Humiliatūsq; est Israel valde in conspectu Madian. ⁷ Et clamavit ad dominum postulans auxilium contra Madianitas. ⁸ Qui misit ad eos ^a virum prophetam, & locutus est: Hæc dicit dominus deus Israel: Ego feci vos conscendere de Ægypto, & eduxi vos de domo servitutis, ⁹ & liberaui de manu Ægyptiorum, & omnium inimicorum, ¹⁰ & dixi: Ego dominus deus vester: Ne timeatis deos Amorrhæorū, in quorū terra habitatis. Et nolulistis audire vocē meam. ¹¹ Venit autē angelus domini, & sedit sub quercu quæ erat in Ephra, & pertinebat ad Ioas patrem familiæ Ezri. Cūque ^b Gedeon filius eius excuteret atq; purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madiā, ¹² apparuit ei angelus domini, & ait: Dominus tecum virorum fortissime. ¹³ Dixitq; ei Gedeon: Obsecro domine mi, si dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? Vbi sunt mirabilia eius quæ narraverunt patres nostri, atq; dixerunt: De Ægypto eduxit nos dominus: Nunc autem dereliquit nos dominus, & tradidit in manu Madian? ¹⁴ Respexitque ad eum dominus & ait: † Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian. Scito quod miserim te. ¹⁵ Qui respondens ait: Obsecro domine mi, in quo liberabo Israel? Ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. ¹⁶ Dixitq; ei dominus: Ego ero tecum, & percuties Madian quasi vnum virū. ¹⁷ Et ille: Si inveni, inquit, gratiam coram te, da mihi signum quod tu sis qui loqueris ad me: ¹⁸ nec recedas hinc, donec reuertar ad te portās sacrificiū, & offerens tibi. Qui respondit: Ego præstolabor adventū tuum. ¹⁹ Ingressus est itaque Gedeon, & coxit hædum, & de farine modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, & ius carniū mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, & obtulit ei. ²⁰ Cui dixit angelus domini: Tolle carnes & azymos panes, & pone supra petrā illam, & ius desuper funde. Cūq; fecisset ita, ²¹ extendit angelus domini summitatē virgæ quam tenebat in manu, & tetigit carnes & azymos panes: † ascenditque ignis de petra, & carnes azymosque panes consumpsit: angelus autem domini evanuit ex oculis eius. ²² Vidensq; Gedeon qd esset angelus domini, ait: Heu mi domine deus, quia vidi angelum domini facie ad faciem. ²³ Dixitq; ei dominus: Pax tecum. Ne timeas, nō morieris. ²⁴ Edificavit ergo ibi Gedeon altare domino, vocavitq; illud Domini pax, vsque in præsentem diem. Cūque adhuc esset in Ephra, quæ est familiæ Ezri, ²⁵ nocte illa dixit dominus ad eum: Tolle taurū patris tui, & alterum taurum annorum septem, destruēsque arā Baal quæ est patris tui: & nemus quod circa aram Baal est, succide: ²⁶ & edificabis altare domino deo tuo in summitate petræ huius, super quā antē sacrificiū posuisti: tollēsque taurum secundum, & offeres holocaustum super struem lignorū quæ de nemore succideris. ²⁷ Assumptis ergo Gedeon decem viris de servis suis, fecit sicut præceperat ei dominus. timens autem domū patris sui, & homines illius ciuitatis, per diē noluit facere: sed omnia nocte complevit. ²⁸ Cūq; surrexissent viri oppidi eius mane, viderunt destructam aram ^d Baal, lucūmq; succisum, & taurum alterum impositum super altare quod tūc edificatum erat: ²⁹ dixeruntq; adinuicem: Quis hoc fecit? Cūque perquirerent autorem facti, dictum est: Gedeon filius Ioas fecit hæc omnia. ³⁰ & dixerūt ad Ioas: Produc filium tuum huc, ut moriatur: quia destruxit aram Baal, & succidit nemus. ³¹ Quibus ille respondit: Nunquid vltiores estis Baal, ut pugnetis pro eo? Qui aduersarius est eius, moriatur antequā lux crastina veniat. Si deus est, vindicet se de eo qui suffodit aram eius. ³² Ex illō die vocatus est Gedeon Ierobaal, eo quod dixisset Ioas: vlciscatur se de eo Baal, qui suffodit altare eius. ³³ Ergo omnis Madiā, & Amalec, & oriētis populi cōgregati sunt simul, & transfreti Iordanem castrametati sunt in valle Iezrael. ³⁴ Spiritus autem domini induit Gedeon: qui clangens buccina conuocavit domum Abiæzer, ut sequeretur se. ³⁵ Miser, & Zabulon, & Nephthalim, qui occurrerūt ei. ³⁶ Dixitq; Gedeon ad Dominū: Si saluum facis per manum meam populum Israel, sicut locutus es, ³⁷ ponam hoc vellus lanæ in area: Si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam quod per manum

Anno ante
Christum
1291.
Anno mudi
2671.

† 1. Reg. 12. c.

† 1. q. 1. Cum
scriptura.

per manum meā, sicut locutus es, liberabis Israel. ³⁸ Factūq; est ita. Et de nocte confurgens, expresso vellere concham rore impleuit. ³⁹ Dixitq; rursus ad dominum: Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc semel tentauero signum quarens in vellere. Oro vt solum vellus siccum sit, & omnis terra rore madens. ⁴⁰ Fecitq; dominus nocte illa vt postulauerat: & fuit siccitas in solo vellere, & ros in omni terra.

Populo ad aquas probato, in Madianitas Gedeon irrui, quos cum Oreb & Zeb principibus eorum deuicit. VII.

Yosef. 5. 10.

Agitur Ierobaal, qui & Gedeon, de nocte confurgens, & omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Arad. Erant autem castra Madian in valle ad septentrionalem plagam collis excelsi. ² Dixitq; dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus eius, ne gloriatur cōtra me Israel, & dicat, Meis viribus liberatus sum. ³ Loquere ad populum, & cunctis audientibus prædica: † Qui formidolosus & timidus est, reuertatur. Re- cesseruntque de monte Galaad, & reuersi sunt ex populo vigintiduo milia virorum, & tantum decem milia remanserunt. ⁴ Dixitque dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est. Duc eos ad aquas, & ibi probabo illos, & de quo dixerō tibi vt tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, reuertatur. ⁵ Cūq; descēdisset populus ad aquas, dixit dominus ad Gedeon: Qui manu & lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curuatis genibus biberint, in altera parte erunt. ⁶ Fuit itaq; numerus eorū qui manu sua^a ad os proiciente lambuerunt aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo^b flexo poplite biberat. ⁷ Et ait dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian, omnis autem reliqua multitudo reuertatur in locum suū. ⁸ Sū-

† Deut. 20. 6.
1. Mach. 3. g

Cptis itaque pro numero cibariis, & tubis, omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua, & ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle. ⁹ Eadem nocte dixit dominus ad eum: Surge, & descende in castra: quia tradidi eos in manu tua. ¹⁰ Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. ¹¹ Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, & securior ad hostium castra descendes. Descendit ergo ipse & Phara puer eius in partem castrorum vbi erant armatorum vigilia. ¹² Madian autem & Amalec, & omnes orientales populi fusi iacebant in valle vt locustarum multitudo: cameli autem innumerabiles erant, sicut arena quæ iacet in litore maris. ¹³ Cūque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: & in hunc modum referebat quod viderat: Vidi somnium, & videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volui & in castra Madian descendere. Cūq; peruenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subuertit, & terræ funditus cœquauit. ¹⁴ Respondit is cui loquebatur: Nō est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis filij Ioas viri Israelitæ. Tradidit enim dominus in manus eius Madian, & omnia castra eius. ¹⁵ Cūq; audisset Gedeon somnium, & interpretationem eius, adorauit: & reuersus est ad castra Israel, & ait: Surgite, tradidit enim dominus in manus nostras castra Madian. ¹⁶ Diuisitque trecentos viros in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas, ac lampades in medio lagenarum. ¹⁷ Et dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite. Ingrediar partem castrorum, & quod fecero, sectamini. ¹⁸ Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum circuitum clangite, & conclamate domino, & Gedeoni. ¹⁹ Ingressusq; est Gedeon, & trecenti viri qui erant cum eo, in partem castrorum, incipientibus vigiliis noctis mediæ: & custodibus suscitatis cœperunt buccinis clangere, & complaudere inter se lagenas. ²⁰ Cūque per gyrum castrorum in tribus personaret locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas, clamaueruntque, Gladius domini & Gedeonis, ²¹ stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, & vociferantes vlulantesque fugerunt. ²² Et nihilominus insistebant trecenti viri buccinis

a. Plerique Latini codices non habent manu sua, sed tantummodo lingua sua, quoniam sic intellexerunt quod supra dictum est sicut canes. Græc⁹ habet manu sua, Hebræus non habet. Aug. 4. 37. super Iudic.

b. Curuatio genuum, igna- uorum hominum indicium est.

c. Quid autem trecenti illi qui cū Gedeone deprehensi fuere? nōne milibus multis qui reuersi sunt, præferendi erunt? Greg. Nazianze. oratio. 27. Manipuli paucilabres, & victoriā se cōsequi posse credentes, paruūque numer⁹ spei innites plures superauit chiliades. Idē in Iulianum Imper. Oratio 1.

d. Hoc intelligendū arbitror quod de canibus, quia per contemptibilia mūdi, quæ significat mensa panis hordeacei; saluator fueras superbos cōfusus. Aug. 4. quest. 39. super lib. Iudicis.

personantes,† Immisitq; dominus gladiū in omnibus castris, & mutua se cæde truncabant, ²³ fugientes vsq; ad Bethseca, & crepidinem Abel mehula in Tebbath. Conclamantes autem viri Israel de Nephtholim, & Aser, & omni Manasse persequerantur Madian. Et dedit dominus victoriam populo Israel in die illa. ²⁴ Misitq; Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicens: Descēdite in occursum Madian, & occupate aquas vsque Bethbera, atque Iordanem. † Clamauitq; omnis Ephraim, & pre-occupauit aquas, atque Iordanem vsq; Bethbera. † ²⁵ Apprehensosq; duos viros Madian, Oreb & Zeb, interfecit Oreb in petra Oreb, Zeb verò in torculari Zeb. Et persecuti sunt Madian, capita Oreb & Zeb portantes ad Gedeon trans fluentia Iordanis.

† Psal. 82. c.

23. q. 5. c. fin. §. h.

† Isa. 10. f.

† Psal. 82. c. 23. q. 5. c. h. §. fina.

Gedeon viris Soccoth & Phaniel victis, Zabee & Salmana deuicit: postquam verò à populo electus est, septuaginta genuit filios, & unum ex concubina, & mortuus est.

VII.

Dixeruntq; ad eum viri Ephraim: Quid est hoc quod facere voluisti vt non nos vocares cum ad pugnam pergeres contra Madian? Iurgantes fortiter, & propè vim inferentes. ² Quibus ille respondit: Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis? ³ Nōne melior est racemus Ephraim, vindemiis Abiezer? ⁴ In manus vestras dominus tradidit principes Madian, Oreb & Zeb. Quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cum locutus esset, requieuit spiritus eorum quo tuebant contra eum. ⁵ Cūq; venisset Gedeon ad Iordanem, transiuit eum cum trecentis viris qui secum erant, & præ lassitudine fugientes persequi non poterāt. ⁶ Dixitq; ad viros^b Soccoth: Date obsecro panes populo qui mecum est, quia valde defecerunt, vt possimus persequi Zabee & Salmana Reges Madian. ⁷ Responderunt Principes Soccoth: Forsitan palmę manuum Zabee & Salmana in manu tua sunt: & idcirco postulas vt demus exercitui tuo panes? ⁸ Quibus ille ait: Cū ergo tradiderit dominus Zabee & Salmana in manus meas, & cum reuersus fuero victor in pace, conteram carnes vestras cum spinis tribulisq; deserti. ⁹ Et inde cōscendens venit in ¹⁰ Phaniel, locutusq; est ad viros loci illius similia. Cui & illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth. ¹¹ Dixit itaque eis: Cum reuersus fuero victor in pace, destruam turrin hanc. ¹² Zabee autē & Salmana requiescebant cum omni exercitu suo. Quindecim enim milia viri remanserant ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis cētumviginti milibus bellatorum, & eductum gladium. ¹³ Ascendensq; Gedeon per viam eorum qui in tabernaculis morabantur ad orientalem partem Nobe, & Iegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, & nihil aduersi suspicabantur. ¹⁴ Fugeruntq; Zabee & Salmana, quos persequēs Gedeon comprehendit, turbato omni exercitu eorum. ¹⁵ Reuertensq; de bello ante solis ortum, ¹⁶ apprehendit puerum de viris Soccoth, interrogauitque eum nomina Principum & seniorum Soccoth, & descripsit septuaginta septem viros. ¹⁷ Venitque ad Soccoth, & dixit eis: En Zabee & Salmana, super quibus exprobraſtis mihi, dicētes: Forsitā manus Zabee & Salmana in manibus tuis sunt: & idcirco postulas vt demus viris qui lassī sunt, & defecerunt, panes? ¹⁸ Tulit ergo seniores ciuitatis, & spinas deserti ac tribulos, & contriuit cum eis atque comminuit viros Soccoth. ¹⁹ Turrim quoq; Phaniel subuertit, occisis habitatoribus ciuitatis. ²⁰ Dixitq; ad Zabee & Salmana: Quales fuerunt viri quos occidistis in Thabor? Qui responderunt: Similes tui, & vnus ex eis quasi filius Regis. ²¹ Quibus ille respondit: Fratres mei fuerunt, filij matris meæ. Viuit dñs, quia si seruassetis eos, non vos occiderem. ²² Dixitq; Iether primogenito suo, Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium: Timebat enim, quia adhuc puer erat. ²³ Dixeruntq; Zabee & Salmana: Tu surge, & irrue in nos, quia iuxta ætatem robur est hominis. Surrexit Gedeon, & interfecit Zabee & Salmana, & tulit ornamenta ac bullas quibus colla regaliū camelorum decorari solēt. ²⁴ Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon: Dominare nostri tu & filius tuus, & filius filij tui;

A of. 5. 10.

a. Quod est, nōne meliores sunt debiliores qui inter vos sunt, quā fortiores qui apud nos sunt?

b. Soccoth locus est trans Iordanem ad torrentem la boc, vbi Iacob à Mesopotamia rediens fratri Esau reconciliatus fixit tentoria. Hic postea eiusdem nominis oppidum conditū est, & tribui Gad datū à Moyse: cuius ciues Gedeon occidit, quia panem illi negaſent dum Madian & Amalec persequeretur.

c. Phaniel videt esse prope Soccoth, ab euentu sic appellatū, quod Iacob hic pernoctās vidit dominum facie ad faciem, & cum angelo luctans perdidit neruum femoris. Sita autē esse dicitur in coniunctione la boc & Iordanis: & est continua Tripoli, apudque eā libanus desinit, iuxta Salim & Ennon vbi erat Ioannes baptizans: vt Ioan. 3. c.

d. Cū Gedeon præter spem principum Soccoth & Phaniel victor rediret, ostēsis regibus Madian, virosque palam occidit: turrimque Phaniel cum incolis subuertit.

e. Quis putat in istis verbis esse mysteria saluatoris? Legunt hoc Philosophi, & irridunt: Legunt Rhetores, & putant esse delyramenta. Oreb interpretatur foramen, in quod coluber ingreditur. Zeb interpretatur lupus. Videte nomina aduersariorum Christi. Zabee, hostia: hoc est, quos lupus suffocauerit. Et Salmana, perfecti in malitia, quos Gedeon pro Dei populo pugnas vicit, quia reliquerunt dei iudicium. Hiero. in 81. Psal.

† Osee. 10. d

† Psal. 82. a

tui: quia liberaſti nos de manu Madian. ²³ Quibus ille ait: Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus, ſed dominabitur dominus. ²⁴ Dixitq; ad eos: Vnam petitionem poſtulo à vobis. Date mihi in aures ex præda veſtra. In aures enim aureas Iſmaelitæ habere conſueuerant. ²⁵ Qui reſponderunt: Libentiſſimè dabimus. Expandentſq; ſuper terram pallium, proiecerunt in eo in aures de præda: ²⁶ & fuit pondus poſtulatorum in aurium, mille ſeptingenti auri ſicli, abſque ornamentis & monilibus; & veſte purpurea, quibus Reges Madian vti ſoliti erant, & præter torques aureas camelorum. ²⁷ Fecitq; ex eo Gedeo^f Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra. Fornicatúſq; eſt omnis Iſrael in eo, & factum eſt Gedeoni, & omni domui eius in ruinam. ²⁸ Humiliatus eſt autem Madian coram filiis Iſrael, nec potuerunt vltra ceruices eleuare: ſed quieuit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit. ²⁹ Abiit itaque Ierobaal filius Ioas, & habitauit in domo ſua, ³⁰ habuitq; ſeptuaginta filios, qui egreſſi ſunt de femore eius, eo quòd plures haberet vxores. ³¹ Concubina autè illius quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimælech. ³² Mortuúſque eſt Gedeon filius Ioas in ſenectute bona, & ſepultus eſt in ſepulchro Ioas patris ſui in Ephra de familia Ezri. ³³ Poſtquam autem mortuus eſt Gedeon, auerſi ſunt filij Iſrael, & fornicati ſunt in Baalim. Percuſſeruntq; cum Baal fœdus, vt eſſet eis in deum, ³⁴ nec recordati ſunt domini dei ſui, qui eruit eos de manibus inimicorum ſuorum omnium per circuitum, ³⁵ nec fecerunt miſericordiam cum domo Ierobaal Gedeoni iuxta omnia bona quæ fecerat Iſraeli.

f. Ephod indumentum erat ſacerdotale, quo vtebatur ſacerdos ſolum cum ſacra perageret. Verum quia nō erat licitū facere alterū ab illo quod erat ſi tabernaculo domini, dicitur verſum in ſcandali Gedeoni. Aug. ibid.

g. Ephra regio Manaſſæ, nimirum Ephraim montium, de qua 1. Reg. 13. d. ſub nomine Ephraim.

Abimælech occiſis ſeptuaginta fratribus imperium ſibi tyrannicè uſurpat: qui poſt parabolam Ioatham Baal exercitum deuicit, & turrim Sichem combuſit, à muliere tandem occiſus.

I X.

An. ante
Chriſtum
1251.
Anno mūdī
2711.

Abiit autem ^a Abimælech filius Ierobaal in Sichem ad fratres matris ſuæ, & locutus eſt ad eos, & ad omnem cognationem domus patris matris ſuæ, dicens: ² Loquimini ad omnes viros Sichem: Quid vobis eſt melius, vt dominantur veſtri ſeptuaginta viri omnes filij Ierobaal, an vt domine- tur vobis vnus vir? Simúlq; conſiderate, quia os veſtrum & caro veſtra ſum. ³ Locutí- que ſunt fratres matris eius de eo ad omnes viros Sichem vniuerſos ſermones iſtos, & inclinauerunt cor eorum poſt Abimælech, dicentes: Frater noſter eſt. ⁴ Dederunt- que illi ſeptuaginta pondera argenti de phano ^b Baal berith. Qui conduxit ſibi ex eo viros inopes & vagos, ſecutíq; ſunt eum. ⁵ Et venit in domum patris ſui in Ephra, & occidit fratres ſuos filios Ierobaal ſeptuaginta viros ſuper lapidem vnum, remaniſit- que Ioatham filius Ierobaal minimus, & abſconditus eſt. ⁶ Congregati ſunt au- tem omnes viri Sichem, & vniuerſa familia vrbis Mello: abieruntque & conſtitue- runt Regem Abimælech iuxta quercum quæ ſtabat in Sichem. ⁷ Quod cum nuncia- tū eſſet Ioatham, iuit, & ſtetit in vertice montis Garisim: eleuatáq; voce clamauit, & dixit: Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos dñs. ⁸ Ierunt ligna vt vngeret ſuper ſe Re- gem: dixeruntque oliuæ: Impera nobis. ⁹ Quæ reſpondit: Nunquid poſſum deferere pinguedinem meam, qua & dii vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promo- uear? ¹⁰ Dixeruntq; ligna ad arborem ficum: Veni, & ſuper nos regnū accipe. ¹¹ Quæ reſpondit eis: Nunquid poſſum deferere dulcedinem meam, ^c fruſtúſq; ſuauiſſimos, & ire vt inter cetera ligna promouear? ¹² Locutáque ſunt ligna ad vitem: Veni, & im- pera nobis. ¹³ Quæ reſpondit eis: Nunquid poſſum deferere vinum meum, quod læ- tificat deum & homines, & inter ligna cetera promoueri? ¹⁴ Dixeruntque omnia li- gna ad rhamnum: Veni, & impera ſuper nos. ¹⁵ Quæ reſpondit eis: Si verè me Regem vobis conſtituitis, venite, & ſub vmbra mea requieſcite: ſi autem non vultis, ^d egre- diatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani. ¹⁶ Nunc igitur ſi rectè & abſque peccato conſtituiſtis ſuper vos Regem Abimælech, & bene egiſtis cum Ierobaal, & cum domo eius, & reddidiſtis vicem beneficiis eius ¹⁷ qui pugnavit pro vobis, & animam ſuam dedit periculis, vt erueret vos de manu Madian, ¹⁸ qui nunc ſurrexi-

a. Abimælech ex concubina nomine Druma ſecundum Iosephum genitus, tyranni- cè ingreſſus eſt, tyrannicè regnavit: & ideo tyrannicè & miſerabiliter obiit cum electoribus ſuis.

b. Olim apud Chanaan eos multi dii erant comuni nomine designati Baal, quod domini ac magiſtri ſonat. Quilibet tamè pro- prium nomen habebat, vt Baal zebub, dominus muſcarum. Baal Peor, dominus voracitatis. Baal Berith, do- minus fœderis vel cōiura- tionis, in cuius cultum om- nes Iudæi cōiurauerāt, & ſic de multis, vt in interpre- tationibus nominum He- braorum ſub verbo Baal.

c. Reſuſcitate illa, quòd cō- tenta honore quæ propter fruſtū ſuos percipiebat, nō requireret aliū: arbores nō deſtiterunt principē qua- rere: viſumq; eſt viti hunc honorem deferre: ea verò totidem verbis quot ficus reſuſcit: & ſimili etiā mo- do olea &c. Ioseph. Antiq. Iudæi. lib. 5. cap. 11.
d. Hoc enim genus eſt inter cetera ligna quod habet li- gnem proferendi naturā. Ioseph. ibid.

e. Abimælac.

f. Mello vel Millo, vrbs Palestina in sorte Ephraim, cuius ciues cum Sichimitis elegerat Abimælach in iudice. Eiusdem nominis erat circuitus Sion. 3. Re. 9. e

stis contra domum patris mei, & interfecistis filios eius septuaginta viros super vñ lapidem, & constituistis Regem Abimælach filium ancillæ eius super habitatores Sichem, eo quod frater vester sit: ¹⁹ si ergo rectè & absque vitio egistis cum Ierobaal & domo eius, hodie letemini in Abimælach, & ille lætetur in vobis. ²⁰ Sin autè peruerse, egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem, & oppidū ^f Mello: egrediaturq; ignis de viris Sichem, & de oppido Mello, & deuoret Abimælach. ²¹ Quæ cum dixisset, fugit, & abiit in Bera, habitauitq; ibi ob metum Abimælach fratris sui.

²² Regnavit itaq; Abimælech super Israel tribus annis. ²³ Misitque dominus spiritum pessimum inter Abimælech, & habitatores Sichem: qui cœperunt eum detestari, ²⁴ & scelus interfectionis septuaginta filiorum Ierobaal, & effusionem sanguinis eorum conferre in Abimælach fratrem suum, & in ceteros Sichimorum Principes, qui eum adiuuerant. ²⁵ Posueruntq; insidias aduersum eum in summitate montium, & dum illius præstolabantur aduentum, exercebant latrocinia, agētes prædas de prætereuntibus. Nunciatumq; est Abimælach. ²⁶ Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, & transiit in Sichimam. Ad cuius aduentum erecti habitatores Sichem, ²⁷ egressi sunt in agros, vastātes vineas, vñsque calcantes, & factis cantantium choris, ingressi sunt phanum dei sui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimælach, ²⁸ clamante Gaal filio Obed: Quis est iste Abimælach, & quæ est Sichem, vt seruiamus ei? Nūquid non est filius Ierobaal, & constituit principem Zebul seruum suum super viros Hemor patris Sichem? Cur ergo seruiemus ei? ²⁹ Vtinam daret aliquis populum istū sub manu mea, vt auferrem de medio Abimælach. Dictumq; est Abimælach: Congrega exercitus multitudinem, & veni. ³⁰ Zebul enim Princeps ciuitatis auditis sermonibus Gaal filij Obed, iratus est valde: ³¹ & misit clām ad Abimælach nuntios, dicens: Ecce Gaal filius Obed venit in Sichimā cū fratribus suis & oppugnat aduersum

g. Sic itaque intelligendum est vt quod positum est mane, ipsum diluculum intelligatur. Additum est autē, oriēte sole, vt exprimeretur non iam orto sole faciendum, sed vbi apparuerit fulgor solis orientis. Nō enim aliunde albeſcit diluculum, nisi cū cœperit partem cœli quam videmus ab oriente, lux solis ad eam redeuntis attingere. August. quæst. 46. super Iudi.

te ciuitatem. ³² Surge itaque nocte cum populo qui tecum est, & latita in agro, ³³ & primo mane oriente sole irrue super ciuitatem. Illo autem egrediēte aduersum te cū populo suo, fac ei quod potueris. ³⁴ Surrexit itaque Abimælach cum omni exercitu suo nocte, & tetendit insidias iuxta Sichimā in quatuor locis. ³⁵ Egressusque est Gaal filius Obed, & stetit in introitu portæ ciuitatis. Surrexit autem Abimælach, & omnis exercitus cum illo de insidiarum loco. ³⁶ Cūque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul: Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit: Vmbras montium vides quasi capita hominum, & hoc errore deciperis. ³⁷ Rursūmq; Gaal ait: Ecce populus de vmbilico terræ descendit, & vnus cuneus venit per viam quæ respicit quercum. ³⁸ Cui dixit Zebuli: Vbi est nunc os tuum, quo loquebaris: Quis est Abimælech vt seruiamus ei? Nōne hic populus est quem despiciebas? Egredere, & pugna contra eum. ³⁹ Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo, & pugnavit contra Abimælach, ⁴⁰ qui persecutus est eum fugientem, & in urbem compulit. Cecideruntque ex parte eius plurimi vsque ad portam ciuitatis, ⁴¹ & Abimælach sedit in Ruma. Zebul autem Gaal & socios eius expulit de vrbe, nec in ea passus est commorari. ⁴² Sequenti ergo die egressus est populus in campum: quod cum nunciatum esset Abimælach, ⁴³ tulit exercitū suum, & diuisit in tres turmas, tendens insidias in agris. Videns

h. Grassantes per campum, cunctosque hostes percutientes.

que quod egrederetur populus de ciuitate, surrexit, & irruit in eos ⁴⁴ cum cuneo suo oppugnans & obsidens ciuitatem: duæ autem turmæ ^h palātes per campum aduersarios persequabantur. ⁴⁵ Porro Abimælach omni die illo oppugnabat urbem, quam cepit interfectis habitatoribus eius, ipsa quoque destructa, ita vt sal in ea dispergeret. ⁴⁶ Quod cum audissent qui habitabant in turre Sichimorum, ingressi sunt phanū dei sui Berith, vbi fœdus cū eo pepigerant, & ex eo locus nomen acceperat, qui erat mutus valde. ⁴⁷ Abimælach quoque audiens viros turris Sichimorum pariter cōglobatos, ⁴⁸ ascendit in montem Selmon cum omni populo suo, & arrepta securi præcidit arboris ramum, impositūque ferens humero, dixit ad socios: † Quod me vidistis facere, citò facite. ⁴⁹ Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes sequebantur ducem. Qui circundantes præsidium, succenderunt: atque ita factum est vt fumo & igne

& igne mille hominum necarentur, viri pariter & mulieres habitatorum turris Sichem. ⁵⁰ Abimaelach autem inde proficiscens venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obsidebat exercitu. ⁵¹ Erat autem turris excelsa in media ciuitate, ad quam confugerant simul viri ac mulieres, & omnes Principes ciuitatis, clausa firmissime ianua, & super turris tectum stantes per propugnacula. ⁵² Accedensq; Abimaelach iuxta turrim, pugnabat fortiter, & appropinquans ostio, igne supponere nitebatur. ⁵³ Et ecce vna mulier fragmen molae desuper iaciens, illisit capiti Abimaelach, & confregit cerebrum eius. ⁵⁴ Qui vocauit cito armigerum suum, & ait ad eum: Euagina gladium tuum, & percute me: ne forte dicatur quod a foemina interfectus sim. Qui iussa perficiens, ⁵⁵ interfecit eum. ⁵⁶ Illoque mortuo omnes qui cum eo erant de Israel, reuersi sunt in sedes suas, & reddidit deus malum quod fecerat Abimaelach contra patrem suum interfectis septuaginta fratribus suis. ⁵⁷ Sichimitis quoq; quod operati erat retributum est, & venit super eos maledictio Ioatham filij Ierobaal.

i. Thebes oppidum tribus Manasse distans a Sichem miliaribus via ad Scythopolim. Sed pro differentia Thebis nota, quod a Thebis Aegyptiorum dicitur Theban, a Thebis Graecorum Thebani, a Thebis Iudeorum Thebita. Comestor, ibide.

k. Quo facto fratribus debitas impietatis poenas exoluit, simul & crudelitatis qua in Sichimitis vius est: Quae quidem clades iuxta Ioathanis praesagium illis accidit, Ioseph. Ant. li. 5. ca. 11. j

Thola vita functo, Iair succedit. Israelitis in idololatriam lapsis, ingratitude dominus improperat, quorum tandem miseretur.

X.

Iose. 5. 12.
Anno ante
Christum.
1248. Anno
mundi 2714.
Anno ante
Christum.
1225. Anno
mundi 2737.

Post Abimaelach surrexit Dux in Israel Thola filius Phua^a patru Abimaelach, vir de Isachar, qui habitauit in Samir montis Ephraim: ² & iudicauit Israel viginti & tribus annis, mortuusq; est ac sepultus in Samir. ³ Huic successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israel per viginti & duos annos. ⁴ habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, & Principes triginta ciuitatum, quae ex nomine eius sunt appellatae Auoth Iair, id est oppida Iair, vsque in praesentem diem in terra Galaad. ⁵ Mortuusque est Iair, ac sepultus in loco cui est vocabulum Camon. ⁶ Filij autem Israel peccatis veteribus iungentes noua, fecerunt malum in conspectu domini, & seruierunt Idolis Baalim, & Astaroth, & diis Syriae, ac Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philisthiim: dimiseruntque dominum, & non coluerunt eum. ⁷ Contra quos dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthiim, & filiorum Ammon: ⁸ afflictique sunt, & vehementer oppressi per annos decem & octo, omnes qui habitabant trans Iordanem in terra Amorraei, quae est in Galaad, ⁹ in tantum vt filij Ammon Iordane transmissio vastarent Iudam, & Benjamin, & Ephraim. ¹⁰ Afflictusque est Israel nimis. ¹¹ Et clamantes ad dominum dixerunt: Peccauimus tibi, quia dereliquimus dominum deum nostrum, & seruiuimus Baalim. ¹² Quibus locutus est dñs: Nunquid non Aegyptij, & Amorraei, filiique Ammon, & Philisthiim, ¹³ Sidonij quoque, & Amalec, & Chanaan oppresserunt vos, & clamastis ad me, & erui vos de manu eorum? ¹⁴ Et tamen reliquistis me, & coluistis deos alienos. Idcirco non addam vt ultra vos liberem. ¹⁵ Dixeruntque filij Israel ad dominum: Peccauimus, redde tu nobis quicquid placet tibi: tantum nunc libera nos. ¹⁶ Quae dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola proiecerunt, & seruierunt domino deo, qui doluit super miseriis eorum. ¹⁷ Itaque filij Ammon clamantes, in Galaad fixere tectoria: contra quos congregati filij Israel, in Maspha castrametati sunt. ¹⁸ Dixeruntque Principes Galaad singuli ad proximos suos: Qui primus ex nobis contra filios Ammon coeperit dimicare, erit Dux populi Galaad.

a. Quaestio oritur, quomodo Phua vir de Isachar potuerit esse patruus Abimaelach, cuius pater Gedeo erat de tribu Manasse? Potuerit Gedeo & Phua vna habere matrem ex qua diuersis patribus nasceretur, & fratres essent vnus matris filij, non vnus patris, solebant enim nubere feminae de alijs tribubus in alijs tribubus. Vnde & Saul cum esset de tribu Benjamin, dedit filiam suam Dauid homini de tribu Iuda. Aug. q. 47. super Iudic.

b. Qui annumerantur temporibus Iudicum sequenti.

c. Sidon vrbs est Phoeniciae maritimarum omnium maxima quondam: nunc autem angusta & brevis, sita iuxta mare in pulcherrimo coenaculis portu post Antilibanum monte: & est terminus terrae promissa ab angulo occidentis Aquilonari, Idcirco Afer connumerata, sed non contenta. distat a Tyro stadiis ducentis, in nouo testamento frequens.

Depoñ. di.
1. c. Voluif.
sent.

Iephthe iudex factus dei spiritu accensus vicit Ammonitas, voto autem subito coactus filiam suam sacrificauit.

XI.

Ios. 5. 12.
Anno ante
Christum.
1207. Anno
mundi 2759
156. di. ca.
Nasce.

Fuit itaque illo in tempore Iephthe Galaadites vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. ² Habuit autem Galaad uxorem, de qua suscepit filios: qui postquam creuerant, eiecerunt Iephthe, dicentes: Heres in domo patris nostri esse non poteris, quia de adultera matre natus es. ³ Quos ille fugiens, atque deu-

a. Tob putatur esse in sorte Gad, quoniam non est putandum quod voluerit fugere Iephthe ad alienigenas Ammonitas, vel Gelluritas.
b. Quod tunc neque iuuenis esset, neque senex, sed vir perfectus, significat in rebus secularibus iuuenem utilem esse, senem inutilem: non ita in diuinis. Chryl. Hom. 87. in Ioan.

c. Iaboc torrens est regionis Petrea ad ortium Iordani, procul à Gesara 4. miliaribus, auctore Hierony. ab euentu sic dictus, locus ubi luctatus est Iacob cum angelo, de quo Gen. 32. e

d. Arnon torrens est descens à montibus Arabiae, & per totum desertum fluens in stagnum Asphaltites irrumpit.

e. A morte Moysi ad primum annum Iephthe supputauimus tantum. 266. Ideo ad complendum 300. an. oportet addere 34. an. Moysi.

f. Neque vnquam adducar ut credam non incaute principem promississe Iephthe ut immolaret deo quicquid sibi reuerenti intra limen domus suae occurreret: cum & ipsum voti penituerit sui, postquam filia occurrit sibi: denique confecit vestimenta sua. & sequitur: Qui licet pro metu ac formidine acerbitate dura solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam postea deplorandum statuit ac dereliquit. Ambros. lib. 3. offic. cap. 12.

tans, habitauit in terra^a Tob. Congregatique sunt ad eum viri inopes, & latrocinantes, & quasi principem sequebantur.⁴ In illis diebus pugnabant filij Ammon contra Israel:⁵ quibus acriter instantibus, perrexerunt maiores natu de Galaad, ut tollerent in auxilium sui Iephthe de terra Tob.⁶ Dixeruntque ad eum: veni, & esto^b princeps noster, & pugna contra filios Ammon.⁷ Quibus ille respondit: Nonne vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo patris mei, & nunc venistis ad me necessitate compulsi?⁸ Dixeruntque principes Galaad ad Iephthe: Ob hanc igitur causam nunc ad te venimus, ut proficiscaris nobiscum, & pugnes contra filios Ammon: sisque Dux omnium qui habitant in Galaad.⁹ Iephthe quoque dixit eis: Si verè venistis ad me ut pugnet pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos dominus in manus meas, ego ero vester Princeps?¹⁰ Qui responderunt ei: Dominus qui haec audit, ipse mediator ac testis est, quod nostra promissa faciemus.¹¹ Abiit itaque Iephthe cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. Locutusque est Iephthe omnes sermones suos coram domino in Maspha.¹² Et misit nuncios ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: Quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?¹³ Quibus ille respondit: Quia tulit Israel terram meam quando ascendit de Aegypto, à finibus Arnon usque Ieboc atque Iordanem: Nunc ergo cum pace redde mihi eam.¹⁴ Per quos rursus mandauit Iephthe, & imperauit eis ut dicerent Regi Ammon.¹⁵ Haec dicit Iephthe, Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon,¹⁶ sed quando de Aegypto conscenderunt, ambulauit per solitudinem usque ad mare Rubrum, & venit in Cades: ¹⁷ misitque nuncios ad Regem Aedom, dicens: Dimitte me ut transeam terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoque ad Regem Moab, qui & ipse transitum praebere contempsit. Mansit itaque in Cades,¹⁸ & circuiuit ex latere terram Aedom, & terram Moab. Venitque ad orientalem plagam terrae Moab, & castrametatus est trans Arnon, nec voluit intrare terminos Moab.¹⁹ Arnon quippe confinium est terrae Moab.²⁰ Misitque Israel nuncios ad Sehon Regem Amorreorum, qui habitabat in Hesebon, & dixerunt ei: Dimitte ut transeam per terram tuam usque ad fluuium.²¹ Qui & ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos, sed infinita multitudine congregata egressus est contra eum in Iasa, & fortiter resistebat.²² Tradiditque eum dominus in manu Israel cum omni exercitu suo, & percussit eum, & possedit omnem terram Amorraei habitatoris regionis illius,²³ & vniuersos fines eius de Arnon usque Iaboc, & de solitudine usque ad Iordanem.²⁴ Dominus ergo Deus Israel subuertit Amorraeum, pugnante contra illum populo suo Israel. Et tu nunc vis possidere terram eius?²⁵ Nonne ea quae possedit Chamos deus tuus, tibi iure debentur? Quae autem dominus deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.²⁶ Nisi forte melior es Balac filio Sephor Rege Moab, aut docere potes quod iurgatus sit contra Israel, & pugnauerit contra eum²⁷ quando habitauit in Hesebon, & viculis eius, & in Aroer & villis illius, vel in cunctis ciuitatibus iuxta Iordanem per trecentos annos? Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis?²⁸ Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, indicēs mihi bella non iusta. Iudicet dominus arbiter huius diei inter Israel, & inter filios Ammon.²⁹ Noluistque acquiescere Rex filiorum Ammon verbis Iephthe quae per nuncios mandauerat.³⁰ Factus est ergo super Iephthe spiritus domini, & circuiens Galaad, & Manasse, Maspha quoque Galaad, & inde transiens ad filios Ammon,³¹ votum vouit domino, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meae, mihique occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammon, eum holocaustum offeram domino.³² Transiuitque Iephthe ad filios Ammon, ut pugnaret contra eos: quos tradidit dominus in manus eius,³³ percussitque ab Aroer usque dum venias in Mennith, viginti ciuitates, & usque ad Abel, quae est viciis confita, plaga magna nimis: humiliatique sunt filij Ammon à filiis Israel.³⁴ Reuertenti autem Iephthe in Maspha domum suam, occurrit ei vnigenita filia cum tympanis & choris. Non enim habebat alios liberos.³⁵ Qua visa, scidit vestimenta sua, & ait: Heu me filia

26. f

Num. 21. f

Num. 20. c

Num. 21. c

Num. 22. a

f

filia mi, decepisti me, & ipsa decepta es. Aperui enim os meum ad dominum, & aliud facere non potero. ³⁶ Cui illa respondit: Pater mi, si aperuisti os tuum ad dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, concessa tibi ultione atque victoria de hostibus tuis. ³⁷ Dixitq; ad patrē: Hoc solum mihi præsta, quod deprecor: Dimitte me ut duobus mensibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. ³⁸ Cui ille respondit: Vade. ⁸ Et dimisit eam duobus mensibus. Cumque abisset cum sociis & sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus. ³⁹ Expletisq; duobus mensibus reuersa est ad patrem suum, ^h & fecit ei sicut vouerat. Quæ ignorabat virum. Exinde mos increuit in Israel, & consuetudo seruata est, ⁴⁰ ut post anni circumlum conueniant in vnum filia Israel, & plangent filiam Iephthe Galaaditæ diebus quatuor.

Ephrathæi ad vada Iordanis à Iephthe occiduntur: cui vita functo succedunt Abessan, Elon & Abdon.

XII.

A Cce autem in Ephraim orta est seditio. Nam transeuntes contra aquilonē dixerunt ad Iephthe: Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus domum tuam. ² Quibus ille respondit: Disceptatio erat mihi & populo meo contra filios Ammon vehemens: vosque vocavi ut præberetis mihi auxilium, & facere nolulistis. ³ Quod cernens posui animam meam in manibus meis, transiuique ad filios Ammon, & tradidit eos dominus in manus meas. Quid commerui: ut aduersum me confurgatis in prælium? ⁴ Vocatis itaque ad se cunctis viris de Galaad, pugnabat contra Ephraim. Percusseruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat, Fugitiuus est Galaad de Ephraim, & habitat in medio Ephraim & Manassæ. ⁵ Occupaueruntque Galaaditæ vada Iordanis, per quæ Ephraim reuersurus erat. Cumque venisset ad ea de Ephraim numero fugiens, atque dixisset, Obsecro ut me transire permittas, dicebant ei Galaaditæ: Nunquid Ephrathæus es? Quò dicente, non sum: ⁶ interrogabant eum, Dic ergo Schibboleth, quod interpretatur spica. Qui respondebat Sibboleth: eadem litera spicam exprimere non valens: statimq; apprehensum iugulabant in ipso Iordanis transitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo milia. ⁷ Iudicauit itaque Iephthe Galaaditæ Israel sex annis, & mortuus est ac sepultus in ciuitate sua Galaad. ⁸ Post hunc iudicauit Israel ¹ Abessan de Bethlehem: ⁹ qui habuit triginta filios, & totidem filias. Quas emittens foras maritis dedit, & eiusdem numeri filiis suis accepit uxores: introducens in domum suam. Qui septem annis iudicauit Israel, ¹⁰ mortuusque est, ac sepultus in Bethlehem. ¹¹ Cui successit ^b Ahialō Zabulonites: & iudicauit Israel decem annis: ¹² mortuusque est, ac sepultus in Zabulon. ¹³ Post hunc iudicauit Israel Abdon filius Hellel Pharatonites: ¹⁴ qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum: & iudicauit Israel octo annis, ¹⁵ mortuusque est, ac sepultus in Pharathon terræ Ephraim, in monte Amalec.

Israelita rursus in Idololatriam lapsi Philisteis traduntur; Samson nasciturus prædicitur, & natus à domino benedicatur.

XIII.

A Vrsūmq; filij Israel fecerunt malum in conspectu domini, qui tradidit eos in manus Philistinorum ^a quadraginta annis. ² Erat autem quidam vir de ^b Saraa, & de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem: ³ cui apparuit angelus domini, & dixit ad eam: Sterilis es, & absque liberis, sed concipies & paries filium. ⁴ Caue ergo ne bibas vinum, ac si ceram, nec immundum quicquam comedas: quia concipies & paries filium, cuius non tanget caput nouacula. Erit enim Nazaræus dei ab infantia sua, & ex matris utero, & ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum. ⁶ Quæ cum venisset ad maritum

56. di. Nāsci.
22. q. 4. vnus
quidq;
23. q. 5. Si nō
licet.

Ios. 5. 12.

Anno ante
Christum.
1197. Anno
mūdi 2765.
Anno ante
Christum.
1190. Anno
mūdi 2777
Anno ante
Christum
1180. Anno
mūdi 2782

Iose. 5. 13.
† Infr. 10. b

† 1. Reg. 1.
Gen. 16. c
Luc. 1. b

g. Quod si Iephthe obtulit
filiam suam virginem deo,
non sacrificium placet, sed
animus offerentis. Hieron.
in. 7. cap. Hiere.

h. Hoc Iephthe sacrificium
securius & magnificentius
fuit. Nequaquam enim ne-
cessitate est persolutum,
quemadmodum ibi promissio-
nis feruore, ac victorie
factū est desperatione, ve-
rum oblatio ista spontanea
fuit, & quæ solū mercedem
haberet speranda.

Greg. Nazian. oratio. 20.

i. In Sebastia quondā Sama-
ria appellata, filia Iephthe
deificatur, & in eius hono-
rem quotannis festiuitatē
celebrat. Epiph. Hæres. 55.

a. Quem Eusebius Hæres. 55
vocat.

b. Quæ nō annuerat Euse-
bius Hebræis Iudicibus, nec
eius annos numerat, quos
annumerare oportet cum se-
quentibus: pro quorū dāno
supplendo idē Eusebius Io-
sue filio Nun, Samueli &
Sauli, quorū annos scriptu-
ra non dicit, plures annos
quā in Iosepho legerat
adnotauit: quatenus ab e-
gressu Israel de Aegypto
vsq; ad ædificationē templi
480. annorū summam quā
scriptura prædicat, habe-
ret. Beda de natura rerum.

a. Quos annumerare oportet
annis sequentibus vsq;
ad tempora Heli.

b. Saraa ciuitas est in tribu
Dā, i planicie Remō nō lō-
ge ab Esthal, de qua supra.

c. Quid est immundū nisi
forte dissolutio discipline,
quæ esse cōperat in Israel,
& ita ad ea māducāda eos
labefecerat, quæ prohibue-
rat deus in generibus ani-
malium? Cui enim nō ereda-
tur etiā hoc eos multo p-
cliuius facere potuisse, qui
etiam ad cultum idolorum
transgrediebantur? Aug. q.
10. super lib. Iudicum.

d. Quæri potest quomodo dixerit angelus ad matrem Samsonis cum annūciaret ei filium futurum, quia sterilis erat. Et nunc obserua, & non bibas vinum & siceram, non manduces omne immundum.

suum, dixit ei: Vir dei venit ad me habēs vultum angelicum, terribilis nimis. Quem cum interrogassem quis esset, & vnde venisset, & quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere, ⁷ sed hoc respondit: † Ecce concipies & paries filium. ^d Caue ne vinum bibas, nec siceram, & ne aliquo vescaris immundo. Erit enim puer Nazaræus dei ab infantia sua, & ex vtero matris suæ, vsq; ad diem mortis suæ. ⁸ Orauit itaque Manue dñm, & ait: Obsecro domine, vt vir dei quem misisti, veniat iterum, & doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est. ⁹ Exaudiuitq; dñs deprecantem Manue, & apparuit rursum angelus domini vxoris eius sedenti in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset angelum, ¹⁰ festinauit, & cucurrit ad virum suum, nunciauitq; ei dicens: Ecce apparuit mihi vir quem antè videram. ¹¹ Qui surrexit, & secutus est vxorem suam, veniensq; ad virū, dixit ei: Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum. ¹² Cui Manue: Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis vt faciat puer, aut à quo se obseruare debet? ¹³ Dixitq; angelus dñi ad Manue: Ab omnibus quæ locutus sum vxori tuæ, abstineat se, ¹⁴ & quicquid ex vinea nascitur, non comedit: vinum & siceram non bibat: nullo vescatur immundo: & quod ei præcepi, impleat atq; custodiat. ¹⁵ Dixit itaq; Manue ad angelum dñi: Obsecro te vt acquiescas precibus meis, & faciamus tibi hœdum de capris. ¹⁶ Cui respondit angelus: Si me cogis, non comedam panes tuos. si autem vis holocaustum facere, offer illud domino. & nesciebat Manue quòd angelus domini esset. ¹⁷ Dixitq; ad eū: Quod est tibi nomē, vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? ¹⁸ Cui ille respondit: † Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? ¹⁹ Tulit itaque Manue hœdum de capris, & libamenta, & posuit super petram, offerens domino qui facit mirabilia. Ipse autem & vxor eius intuebantur. ²⁰ Cūque ascenderet flamma altaris in cælum, angelus domini pariter in flamma ascendit. ^c Quod cum vidisset Manue & vxor eius, proni ceciderunt in terram, ²¹ & vltra eis non apparuit angelus domini. Statimq; intellexit Manue angelum domini esse, ²² & dixit ad vxorem suam: Morte moriemur, quia vidimus dominum. ²³ Cui respondit mulier: Si dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum & libamenta non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neque ea quæ sunt ventura dixisset. ²⁴ Peperit itaque filium, & vocauit nomen eius Samson. Creuitq; puer, ^f & benedixit ei dominus, ²⁵ cœpitque spiritus domini esse cum eo in castris Dan inter Saraa & Esthaol.

e. Quapropter primo purgari oportet, inde cum puritate versari, si nobis accidere nolumus quod Manue euenit, cum in dei incidisset imaginationem, & dicere nolumus: Perimus o mulier, quoniā deum vidimus. Greg. Nazian. oratio. in Si. Epiphaniarum lumina. f. Sāson diuina promissione generatus, spiritum comitantem habebat. Sic enim legimus. Quia benedixit eum dominus, & cœpit spiritus domini comitari eū eo in castra. Ambr. prologo de spiritu sancto. li. 2.

Samson Philistæam vxorem duxit, quam cum viseret, leonem lacerauit: à quo sumptam parabolam vxori exponens, eam tandem repudiavit.

XIIII.

a. Thamnatha vel Tamnatha ciuitas maxima in monte Ephraim contra septentrionalem plagam Lydde, interq; Ierusalem & Diospolim: inde sub imperio Romano dicta est præfectura Thamnitica.

Descendit ergo Samson in^a Thamnatha, vidensq; ibi mulierem de filiabus Philistiim, ² ascendit, & nunciauit patri suo, & matri suæ, dicēs: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philistinorum, quam quæso vt mihi accipiat vxorē. ³ Cui dixerunt pater & mater sua: Nunquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, & in omni populo tuo, quia vis accipere vxorem de Philistiim, qui incircuncisi sunt? Dixitq; Samson ad patrem suū: ^b Hanc mihi accipe: quia placuit oculis meis. ⁴ Parētes autem eius nesciebāt quòd res à dño fieret, & quæreret occasionem contra Philistiim. Eo enim tempore dominabantur Philistiim Israeli. ⁵ Descendit itaq; Samson cum patre suo & matre in Thamnatha. Cūq; venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sæuus & rugiens, & occurrit ei. ⁶ Irruit autem spiritus dñi in Samson, ^c & dilacerauit leonē, quasi hœdum in frustū discerperet, nihil omnino habens in manu: & hoc patri & matri noluit indicare. ⁷ Descenditque & locutus est mulieri quæ placuerat oculis eius. ⁸ Et post aliquot dies reuertens vt acciperet eam, declinauit vt videret cadauer leonis. Et examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis. ⁹ Quem cum sumpsisset in manibus, comedit in via: veniensque ad patrem suum & matrem, dedit eis partem, qui & ipsi comederunt, nec tamen eis voluit indicare quòd mel de corpore leonis assumpserat.

b. Ideo futurum præuidēs sacramentum, ex alienigenis poscebat vxorē, quod pater eius & mater, vt scriptum est, ignorabant quòd à domino est. Ambr. in prologo lib. 2. de spiritu sancto.

c. Vtinā tam cautus ad seruandam gratiam, quā fortis ad superandam bestiā. Et fortasse hoc non solum virtutis miraculum, sed etiam sapientiæ mysterium prophetiæ oraculum fuit. Ambr. vbi supra.

† Gen. 16. c. Luc. 1. b.

D † Gen. 32. g

A 1os. 13. An. ante Christum 1172. Anno mudi 2790. Infr. 35. a

Samson.

rat.¹⁰ Descendit itaq; pater eius ad mulierem, & fecit filio suo Samsonem iuuenes facere consueuerat.

C runt ei sodales triginta, qui essent ei vobis problema, quod si solueritis n. ginta sindones, & totidē tunicas.¹³ Sin autē hi triginta sindones, & eiusdem numeri tunic. blema, vt audiamus.¹⁴ Dixitq; eis: ^d De comedē dulcedo. Nec potuerūt per tres dies propositionem solu. ptimus, dixerūt ad vxorem Sāson: Blandire viro tuo, & suade ei vt indicet tibi quid significet problema. Quod si facere nolueris, incēdemus te, & domum patris tui. An ^d idcirco vocastis nos ad nuptias, vt spoliaretis? ^e ¹⁶ Quæ fundebat apud Samson tachrymas, & querebatur, dicens: Odisti me, & non diligis: idcirco problema quod proposuisti filiis populi mei, non vis mihi exponere. At ille respondit: Patri meo & matri nolui dicere, & tibi indicare potero?¹⁷ Septē igitur diebus conuiuij flebat ante eum, tandēq; die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicauit ciuibus suis.¹⁸ Et illi dixerunt die septimo ante solis occubitum: Quid dulcius melle, & quid fortius leone? Qui ait ad eos: ^f Si nō arassetis in vitula mea, nō inuenissetis propositionem meam.¹⁹ Irruit itaq; in eum spiritus domini, descenditq; Ascalonem, & percussit ibi triginta viros, quorum ablatas vestes dedit iis qui problema soluerant. Iratūsq; nimis ascēdit in domum patris sui: ²⁰ vxor autem eius accepit maritū vnum de amicis eius & pronubis.

Per varias vulpes Philistorum segetes Samson incendit, & asini maxilla viros mille prostrauit.

XV.

Inf. 15. a

A **P** Ost aliquantum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarēt, venit Samson inuisere volens vxorē suam, & attulit ei hædum de capris. Cūq; cubiculum eius solitō vellet intrare, prohibuit illū pater illius, dicēs: ² Putaui quod odisses eam, & ideo tradidi illā amico tuo. Sed habet sororē, quæ iunior & pulchrior illa est, sit tibi pro ea vxor. ³ Cui Sāson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philistæos. Faciam enim vobis mala. ⁴ Perrexītq; & cepit trecentas vulpes, caudāsque earum iunxit ad caudas, & faces ligauit in medio: ⁵ quas igne succēdens dimisit vt huc illūq; discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philistinorum. Quibus succensis, & comportatæ iam fruges & adhuc stantes in stipula concrematæ sunt, intantum vt vineas quoq; & oliueta ^a flamma cōsumeret. ⁶ Dixerūtq; Philistiim: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamnathæi: quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus est. Ascēderūtq; Philistiim, & combusserunt tam mulierem quā patrem eius. ⁷ Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamē adhuc ex vobis expetā vltionem, & tunc quiescam. ⁸ Percussitq; eos ingenti plaga, ^b ita vt stupentes suram femori imponerent. Et descēdens habitauit in spelunca petreæ Etam. ⁹ Igitur ascendentes Philistiim in terrā Iuda, castrametati sunt in loco qui postea vocatus est Lechi, id est maxilla: vbi eorū fusus est exercitus. ¹⁰ Dixerūtq; ad eos de tribu Iuda: Cur ascēdistis aduersum nos? Qui respōderūt: Vt ligemus Sāson venimus, & reddamus ei quæ in nos operatus est. ¹¹ Descēderunt ergo tria millia virorum de Iuda ad specum silicis Etam: dixerūtq; ad Samson: Nescis quod Philistiim imperent nobis? Quare ergo hoc facere voluisti? Quibus ille ait: Sicut fecerūt mihi, sic feci eis. ¹² Ligare, inquiūt, te venimus: & tradere in manus Philistinorū. Quibus Samson: Iurate, ait, & spondete mihi, quod non occidatis me. ¹³ Dixerunt: Non te occidemus, sed vinctum trademus. Ligaeruntq; eum duobus nouis funibus: & tulerunt eū de petra Etam. [†] ¹⁴ Qui cū venisset ad locum maxillæ, & Philistiim vociferantes occurrissent ei, irruit spiritus domini in eum, & sicut solent ad odorem ignis ligna cōsumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt, & soluta. ¹⁵ Inuentāq; maxillā, id est mandibulam asini quæ iacebat,

† Supr. 4. b

¶ d. Nec ipsa quæstio vacat a sacramentis, quam proposuit sodalibus suis, dicens: De comedente exiit, &c. Denique eo vsq; mystica, vt tribus diebus eius reuelatio quæreretur, quæ non potuit nisi per fidem ecclesie die septima, completo legis tempore, post passionē domini reuelari. Ambr. Prolo. lib. 2. de spiritu san. e. Fortissimum omnium Sāson nonne Dalila mulieris auaritia decepit? Am. lib. 2. Off cap. 26. f. O diuinū mysterium, O euidentis sacramentū. euasimus interemptorē, potētē vicimus. Ibi nunc cibis vitæ est, vbi erant antea miseria, fames mortes. In salutē pericula, in suauitatem amaritudo cōuertitur. Gratia ex offensione processit, potētia ex infirmitate, vita de morte. Ambro. prolog. lib. 2. de spiritu sancto.

a. Rursus hic alia oboriūtus mysteria, q. vxor eius auferatur: & ideo vulpes incēdūt manipulos alienigenarum. Eos enim qui aduersus diuina sacramenta cōtendūt, decipere sua cōsuevit astutia. Ambr. prolog. lib. 2. de spiritu sancto. **b** Hunc sensum ita se habere etiam interpretatio quæ est ex Hebræo, satis docet. Nam ita legitur. Percussit eos ingenti plaga, ita vt stupentes suram femori imponerent. Tale est enim ac si diceret: tibiam femori imponerent, quoniam sura vtiq; retrorsum cum tibia est. August. quæst. 55. super lib. ludicum.

ni, in mādibula pulli asina-
 ra canens compleisset, proie-
 cit Ramath Lechi: quod inter-
 iit ad dominum, & ait: Tu dedi-
 ste victoriam, & en siti morior, inci-
 dit itaque dominus molarem dentem in
 quibus haustis refocillauit spiritum, & vires
 loci illius fons viuocantis de maxilla vsque in
 que Israel in diebus Philistiim viginti annis.

*Samson à muliere in Gaza deceptus, portas urbis in montem detulit: ab uxore autem de-
 tonsus excœcatur ab hostibus, quos tandem secum consumpsit.* XVI.

c. Sca-
 erat, atq;
 bus, vt cum
 bore pugne,
 deprecatus in a-
 ma suæ dominū,
 ipsa maxilla quam in
 tenebat, erumpēte aqua b-
 berit, atq; inde sitis æstum
 ex eodem mortui pecoris
 osse quo vicerat, refect⁹ ex-
 tinxerit. Chrys. ex variis in
 Matth. locis homil. 15.

præsen.

a. Meretrix quā Samson in
 cōiugiū sumit, ecclesia est,
 quæ ante agnitiōē vnus
 dei cū idolis fornicata fuit,
 quam postea Christus sibi
 adiunxit. Augu. sermo. 107.
 de tempore.

Biit quoq; in Gazam, & vidit ibi mulierem^a meretricem, ingressusq; A 103. 17.

est ad eam.² Quod cum audissent Philistiim, & percrebuisse apud eos,
 intrasse urbem Samson, circundederunt eum positis in porta ciuitatis
 custodibus, & ibi tota nocte cum silentio præstolantes, vt facto mane
 exeuntē occiderēt.³ Dormiuit autem Samson vsq; ad medium noctis,

b. Samson obseratis portis
 clauditur in ciuitate, domi-
 nus obſignato claudis mo-
 numēto. Samson fractis se-
 ris subtraçitq; portis secu-
 rus euadit: deus ruptis in-
 ferni sedis obicibus, aper-
 toque sepulchro recepto
 corpore à morte liber egre-
 ditur. Chrysost. ex variis in
 Matth. locis, homil. 4.

& inde confurgens^b apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis & sera, impo-
 sitasq; humeris suis portauit ad verticē montis qui respicit Hebron.⁴ Post hæc ama-
 uit mulierē quæ habitauit in valle Sorec, & vocabatur Dalila.⁵ Veneruntq; ad eam
 principes Philistinorū, atq; dixerunt: Decipe eū, & disce ab illo in quo habeat tām
 fortitudinem, & quomodo eum superare valeamus, & vinctum affligere. Quod si fe-

ceris, dabimus tibi singuli mille & centum argenteos.⁶ Locuta est ergo Dalila ad Sā-
 son: Dic mihi obsecro in quo sit tua maxima fortitudo, & quid sit quo ligatus erūm-
 pere nequeas.⁷ Cui respondit Samson: Si septē neruiceis funibus necdū siccis, & ad-
 huc humētibus ligatus fuero: infirmus ero vt ceteri homines.⁸ Attuleruntq; ad eam
 satrapæ Philistinorū septem funes, vt dixerat, quibus vinxit eum,⁹ latentibus apud se

insidiis, & in cubiculo finem rei expectantibus: Clamauitq; ad eum: Philistiim super
 te, Samson.¹⁰ Qui rupit vincula quomodo si rumpat quis filum de stupa tortū sputa-
 mine cum odorem ignis acceperit: & non est cognitum in quo esset fortitudo eius.

¹⁰ Dixitq; ad eum Dalila: Ecce illufisti mihi, & falsum locutus es. Saltem nunc indica
 mihi quo ligari debeas.¹¹ Cui ille respōdit: Si ligatus fuero nouis funibus qui nūquā
 fuerunt in opere, infirmus ero, & aliorū hominum similis.¹² Quibus rursus Dalila
 vinxit eum, & clamauit: Philistiim super te, Samson. in cubiculo insidiis præparatis.

Qui ita rupit vincula quasi fila telarum.¹³ Dixitq; Dalila rursus ad eum: Vsquequo
 decipis me, & falsum loqueris? Ostende quo vinciri debeas. Cui respondit Samson:
 Si, inquit,¹⁴ septem crines capitis mei cum licio plexueris, & clauum iis circumligatū
 terræ fixeris, infirmus ero.¹⁵ Quod cum fecisset Dalila, dixit ad eum: Philistiim super
 te, Samson. Qui confurgens de somno extraxit clauum cum crinibus & licio.¹⁶ Di-
 xitque ad eum Dalila: Quomodo dicis quod amas me, cum animus tuus non sit me-
 cum? Per tres vices mentitus es mihi, & noluiſti dicere in quo sit maxima fortitudo
 tua.¹⁷ Cūque molesta ei esset, & per multos dies iugiter adhæreret, spacium ad
 quietem non tribuens, defecit anima eius, & ad mortem vsq; lassata est.¹⁸ Tunc ape-
 riens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia
 Nazaræus, id est consecratus domino sum de vtero matris meæ.¹⁹ Si rasum fuerit ca-
 put meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, erōq; sicut ceteri homines.²⁰ Vi-
 rum, ac mandauit: Ascēdite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suū. Qui ascen-
 derunt assumpta pecunia quam promiserant.²¹ At illa dormire eum fecit super ge-
 nua sua, & in sinu suo reclinare caput. Vocauitque tonsorem, & rasit septem crines
 eius, & cœpit abigere eum, & à se repellere.²² Statim enim de eo fortitudo discessit.
²³ Dixitq; Philistiim super te, Sāson. Qui de somno confurgens, dixit in animo suo:
 Egrediar

c. Quid est quod in capillis
 virtutem habebat? Es hoc
 fratres diligēter aduertite.
 Virtutē nō habuit in manu,
 nō in pede, non in pectore,
 nō in ipso capite, sed in ca-
 pillis, in crinibus. Comæ
 sunt velamentum: & in ve-
 lamento Christus habebat
 virtutē, quādo vmbra ve-
 teris legis eū tegebāt. Au-
 gust. Ser. 107. de tempore.
 d. Hoc est, si fuerint cin-
 cinni capitis mei intra telā
 cōtexti, licitiorum ipsū
 circa quod tela plicatur,
 clauo fixū, & ad certum sicū
 firmatū, debilis ero. Quod
 cum Dalila fecisset, dece-
 pta est vt prius. Aug. ibid.
 e. Nō solum enim curiosa,
 sed & subdola irrepsit in
 precordia mariti simplici,
 & importūnis obsecratio-
 nis us atq; illecebroſis bla-
 diis fatigatū, arcano illo
 virtutis sue martyrio spo-
 liauit, atq; ita derasis crini-
 bus virtute nudatū fundi-
 tus euerit. Chrys. ex variis
 in Matth. locis homil. 15.
 f. Ergo ille inuictus, quādiu
 habuit gratiā spiritālē, si-
 cut dei populus ille electus
 à domino, ille Nazaræus in
 lege. Inuictus ergo Samson
 atq; ita insuperabilis, vt in
 maxilla asina mille viros
 percuteret, ita plenus gra-
 tiæ celestis, vt etiā aqua in
 maxilla asini fons reperiri-
 ret: siue hoc ad miraculum
 cōferas, siue ad mysterium
 veritas, quod in populi fo-
 ret humilitate gentilis, &
 requies & triumphus, iuxta
 quod scriptum est: Qui te
 percussit in maxillā, pre-
 be ei & alterā. Amb. pro-
 log. lib. 2. de spiritu sancto.

Egrediar sicut antè feci, & m

²¹ Quē cum apprehendissent Ph.

zam vinctum catenis, & clausum in

nasci cœperant, ²³ & Principes Philistin

hostias magnificas Dagon deo suo, & epu

micum nostrum Samson in manus nostras. ²⁷

^F deum suum, eadēq; dicebat: Tradidit deus nolte

nostras, qui deleuit terram nostram, & occidit plurimos. ²⁵ Latantēq; per conuiuia,

sumptis iam epulis prœceperunt vt vocaretur Samson, & ante eos luderet. Qui addu-

ctus de carcere, ludebat ante eos: feceruntque eum stare inter duas columnas. ²⁶ Qui

dixit puero regenti gressus suos: Dimitte me, vt tangam columnas quibus omnis im-

minet domus, & recliner super eas, & paululū requiescam. ²⁷ Domus autē erat plena

virorum ac mulierū, & erant ibi omnes principes Philistinorū, ac de tecto & solario

^G circiter tria milia vtriusque sexus spectantes ludētem Samson. ²⁸ At ille inuocato do-

mino, ait: Domine Deus meus memento mei, & redde mihi nunc fortitudinem pri-

stinam, deus meus, vt vlciscar me de hostibus meis: & pro amissione duorū luminū

vnā vltionē recipiam. ²⁹ Et apprehendens ambas columnas quibus innitebatur do-

mus, alterāq; earum dextra, & alteram laeva tenens, ³⁰ ait. ³¹ † Moriatur anima mea

cum Philistiim. Concussisq; fortiter columnis cecidit domus super omnes Princi-

pes & cæteram multitudinem quæ ibi erat. Multoq; plures interfecit moriens, quā

antè viuus occiderat. ³¹ Descendentes autem fratres eius, & vniuersa cognatio, tule-

runt corpus eius, & sepelierunt inter Saraa & Esthaol, in sepulchro patris sui Manue:

iudicauitque Israel viginti annis.

*Michas matris argentum reseruans, conflauit in idolum, cui Bethlehemitam sacerdotem
præfecit.*

XVII.

^A Vtque eo tempore vir quidam de monte Ephraim nomine Michas,

² qui dixit matri suæ: Mille centum argenteos quos separaueras tibi, &

super quibus me audiente iuraueras, ecce ego habeo, & apud me sunt.

Cui illa respondit: Benedictus filius meus domino. ³ Reddidit ergo eos

matri suæ, quæ dixerat ei: Consecraui & voui hoc argētum domino, vt de manu mea

^B suscipiat filius meus, & faciat ^a sculptile atq; conflatile, & nunc trado illud tibi. ⁴ Red

didit igitur eos matri suæ. Quæ tulit ducentos argenteos, & dedit eos argentario, vt

faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ. ⁵ Qui ædiculam

quoque in ea deo separauit, & fecit ^b Ephod & Theraphim, id est, vestem sacerdoti-

lem, & idola. Impleuitq; vnus filiorum suorum manū, & factus est ei sacerdos. ^{†6} In

diebus illis non erat Rex in Israel: sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc

^C faciebat. ⁷ Fuit quoque in tempore illo alter adolescens de Bethlehem Iuda, ex co-

gnatione eius, eratque ipse Leuites, & habitabat ibi. ⁸ Egressusque de ciuitate Beth-

lehem, peregrinari voluit vbicunque sibi commodum reperisset. Cūque venisset

in montem Ephraim iter faciens, & declinasset parumper in domo Michæ, ⁹ inter-

rogatus est ab eo vnde venisset. Qui respondit: Leuita sum de Bethlehem Iuda, & va-

^D do vt habitem vbi potuero, & vtile mihi esse prospexero. ¹⁰ Dixitque ei Michas:

Mane apud me, inquit, & esto mihi parens, ac sacerdos: dabóque tibi per annos sin-

gulos decem argenteos, ac vestem duplicem, & quæ ad victum sunt necessaria. ¹¹ Ac-

quieuit & mansit apud hominem: fuitque illi quasi vnus de filiis. ^c Impleuitque Mi-

chas manum eius, & habuit puerum sacerdotem apud se, ¹³ nunc scio, dicens, quòd

benefaciet mihi deus, habenti Leuitici generis sacerdotem.

*Exploratores tribus Dan nouas quærentes possessiones, sacerdotem Michæ cum idolo suo
detulerunt, urbem Lais vi capientes habitauerunt.*

XVIII.

o ij

† De diuor.
c. Gaude-
mus. 23. q. 5.
Si nō licet.
& ca. Reos.
Sup. 14. d. &
15. d

g. postremo Sāson moriens
inimicos suos concussis æ-
dificiis ruina cōprimit, do-
minus tunc cū mori digna-
tus est, non vna domo, sed
toto mundo concusso, dia-
bolum cum suis angelis v-
niuersis extinxit. Chrysost.
ex variis in Matthea. locis
homi. 4.

a. Hoc est idolum ad colē-
dum.

b. Ephod superhumale,
quo cætera sacerdotis in-
dumenta constringebatur.
Theraphim verò quædam
figura erant ad sacrificia
deorum seruientes.

c. Implere manum, est con-
secrare, vt Nume. 3. a. Et
quorum repleta & conse-
crata manus, vt sacerdotio
fungerentur.

† Sup. 8. a. &
Infr. 21. d

de
nisi
peranti

is Dan quarebat possessio-

† 10f. 19. d

am diem inter ceteras tribus

alij Dan stirpis & familia suæ

chaol, vt explorarent terram, & di-

erare terram. Qui cum pergentes ve-

mū Michæ, requieverunt ibi. ³ Et agno-

iq; illius diuersorio, dixerunt ad eum: Quis

te huc ⁴ an ob causam huc venire voluisti? ⁴ Qui respōdit ^B

eis: Hæc & hæc p[ro]ph[et]ia Michas, & me mercede conduxit, vt sim ei sacerdos.

⁵ Rogaueruntq; eum vt consuleret dominū, & scire possent an prospero itinere per-

gerent, & res haberet effectum. ⁶ Qui respondit eis: Ite cum pace. Dominus respicit

viam vestram, & iter quò pergitis. ⁷ Euntes igitur quinq; viri venerunt ^b Lais: vide-

runtq; populum habitantem in ea absq; vlllo timore iuxta cōsuetudinem Sidoniorū,

securum, & quietum, nullo eis penitus resistente, magnarūmq; opum, & procul à Si-

done atq; à cunctis hominibus separatum. ⁸ Reuersiq; ad fratres suos in Saraa & Est-

haol, & quid egissent sciscitantibus, ⁹ responderunt: Surgite, & eamus ad eos. † Vidi- ^C

mus enim terram valde opulentā & vberem. Nolite negligere, nolite cessare. Eamus,

& possideamus eā, nullus erit labor. ¹⁰ Intrabimus ad securos in regionē latissimam,

tradetq; nobis dominus locū in quo nullius rei est penuria eorum quæ gignuntur in

terra. ¹¹ Profecti igitur sunt de cognatione Dan, de Saraa & Esthaol sexceti viri accin-

cti armis bellicis, ¹² ascendentesq; manserūt in Cariathiarim Iudæ: qui locus ex eo tē-

pore castrorum Dan nomen accepit, & est post tergum ^c Cariathiarim. ¹³ Inde tran-

sierunt in montē Ephraim. Cūmq; venissent ad domū Michæ, ¹⁴ dixerunt quinq; viri

qui prius missi fuerant ad considerandā terrā Lais, cæteris fratribus suis: Nostis quòd

in domibus istis sit Ephod & ^d Theraphim & sculptile atq; conflatile? Videte quid ^D

vobis placeat. ¹⁵ Et cum paululū declinassent, ingressi sunt domū adolescentis Leuite

qui erat in domo Michæ, salutaueruntq; eum verbis pacificis: ¹⁶ sexcenti autem viri

ita vt erant armati, stabant ante ostium. ¹⁷ At illi qui ingressi fuerant domum iuuenis,

sculptile & Ephod & Theraphim atq; conflatile tollere nitebātur, & sacerdos stabat

ante ostium, sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus. ¹⁸ Tulerunt igitur

qui intrauerāt, sculptile, Ephod, & Idola, atq; conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid

facitis? ¹⁹ Cui responderunt: Tace, & pone digitum super os tuum, veniq; nobiscum, ^E

vt habeamus te patrem ac sacerdotem. Quid tibi melius est, vt sis sacerdos in domo

vnus viri, an in vna tribu & familia in Israel? ²⁰ Quod cū audisset, acquieuit sermo-

nibus eorū, & tulit Ephod, Idola, ac sculptile, & profectus est cū eis. ²¹ Qui cū perge-

rēt, & ante se ire fecissent paruulos, ac iumenta, & omne quod erat preciosum, ²² iāq;

à domo Michæ essent procul, viri qui habitabāt in edibus Michæ, cōclamantes secuti

sunt, ²³ & post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Michā:

Quid tibi vis? Cur clamas? ²⁴ Qui respondit: Deos meos quos mihi feci, tulistis, & sa- ^F

cerdotem, & omnia quæ habeo, & dicitis: quid tibi est? ²⁵ Dixeruntq; ei filij Dā: Caue

ne vltra loquaris ad nos, & veniāt ad te viri animo concitati, & ipse cum omni domo

tua pereas. ²⁶ Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas quòd fortiores

se essent, reuersus est in domū suam. ²⁷ Sexcenti autē viri tulerunt sacerdotem, & quæ

supra diximus: † veneruntq; in Lais ad populum quiescentem, atque securum, & per-

cusserunt eos in ore gladij, vrbemque incendio tradiderunt, ²⁸ nullo penitus ferente

præfidiū, eò quòd procul habitarent à Sidone, & cum nullo hominū haberent quic-

quam societatis ac negotij. Erat autem ciuitas sita in regione Rohob: quam rursus ^G

extruentes habitauerunt in ea, ²⁹ vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulum pa-

tris sui, quæ genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur. ³⁰ Posueruntq; sibi sculptile, &

Ionatham filium Gersan filij Moyfi, ac filios eius sacerdotes in tribu Dan, vsq; ad diē

captiuitatis suæ. ³¹ Mansitq; apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus

dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Israel.

Leuita

b. Lais, quæ & Lais, vel Le-
sem aut Lefschē prius dicta,
à Danitis destructa, & inde
instaurata, Lefsem Dan est
appellata. Postea Parnium
dicta, interdum Panea, à Pa-
neade fonte, qui eā secūdū
Plinium alluit. Hæc Agrip-
pa in honorē Neronis in-
staurās Neroniā nuncupa-
uit: Philipp⁹ verò Cæsareā
Philippi. Vrbis est Phœnicię
ad radices montis Libani,
vbi Ior & Dan fontes iun-
guntur, & inde Iordanem
constituunt.

c. Cariathiarim duplex est,
altera est tribus Iudæ, de
qua Ios. 15. g. altera est tri-
bus Simeonis, distans ab
Hierosolymis 20. miliarib.
Ibi arca requieuit in domo
Aminadab, donec à Dau-
de trāsferretur in Ierusalē.
Vocata est interdum Baal,
interdum Baal pharasm.

d. Theraphim imagines sūt
astrologiæ sub certis con-
stellationibus deliniatæ &
formatæ, quasi habeāt quæ-
dā celestiu astrorū influxū
Iuxta has igitur imagines
Michas præfagebat opus
incipiendum vel omitten-
dū. Vnde circa illa idolo-
latriæ dicebatur, vt solent
astrologi & cæteri Magi.
Aben Ezra theologus & a-
strologus. Hier. verò super
3. cap. Olee: Theraphi pro-
priè appellantur *μωρφαίμα-
τα* id est figuræ & simula-
chra, quæ nos possumus in
præsenti dūtaxat loco Che-
rubim & Seraphim, siue alia
quæ in tēpli ornāmēta fieri
iussa sunt, dicere. Ephod
autē significat indumentum
sacerdotale quod in Exo-
do & Leuitico à 70. *ἱματίον*,
id est superhumale dicitur.

† Num. 13. d

† 10f. 19. d

Vit^a quidam vir Leuites ha
 vxorem de Bethlehē Iuda:² Qu
 sui in Bethlehē, mansitq; apud eum q
 vir suus, volens reconciliari ei, atque blana
 comitatu puerum, & duos asinos. Quæ suscepit eum, & introduxit in domum patris
 sui. Quod cum audisset focer eius, eumque vidisset, occurrit ei lætus,⁴ & amplexatus
 est hominem. Mansitq; gener in domo foceris tribus diebus comedens cum eo & bi
 bens familiariter:⁵ die autem quarto de nocte cōsurgens, proficisci voluit. Quē te
 nuit focer, & ait ad eum: Gusta prius pusillum panis, & conforta stomachum, & sic
 proficiscēris.⁶ Sederuntq; simul, ac comederunt & biberunt. Dixitq; pater puellæ ad
 generū suum: Quæso te vt hodie hic maneat: paritēq; lætemur.⁷ At ille cōsurgens
 cœpit velle proficisci. Et nihilominus obnixē eum focer tenuit, & apud se fecit ma
 nere.⁸ Mane autem factō parabat Leuites iter. Cui focer rursus: Obsecro, inquit, vt
 paululum cibi capias: & assumptis viribus, donec increseat dies, postea proficiscaris.
 Comederunt ergo simul:⁹ surrexitq; adolescens, vt pergeret cum vxore sua & puero.
 Cui rursus locutus est focer: Considera quod dies ad occasum declinior sit, & pro
 pinquat ad vesp̄um. Mane apud me etiam hodie, & duc lætum diem, & cras profi
 ciscēris vt vadas in domum tuam.¹⁰ Noluit gener acquiescere sermonibus eius, sed
 statim perrexit, & venit contra^b Iebus, (quæ altero nomine vocatur Ierusalem) du
 cens secum duos asinos onustos, & concubinam.¹¹ Iamq; aderant iuxta Iebus, & dies
 mutabatur in noctem. Dixitq; puer ad dominum suum: Veni obsecro, declinemus ad
 urbem Iebusæorum, & maneamus in ea.¹² Cui respondit dominus: Non ingrediar
 oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo vsq; Gabaa,¹³ & cum
 illuc peruenero, manebimus in ea, aut certē in vrbe Rama.¹⁴ Transierunt ergo Iebus,
 & cœptum carpebāt iter, occubuitq; eis sol iuxta^c Gabaa, quæ est in tribu Benjamin,
¹⁵ diuerteruntq; ad eam, vt manerent ibi. Quod cum intrassent, sedebant in platea ciui
 tatis, & nullus eos recipere voluit hospitio.¹⁶ Et ecce apparuit homo senex reuertens
 de agro & de opere suo vesperi, qui & ipse de monte erat Ephraim, & peregrinus ha
 bitabat in Gabaa. Homines autem regionis illius erant filij Iemini.¹⁷ Eleuatīsq; ocu
 lis vidit senex sedentem hominem cum sarcinulis suis in platea ciuitatis, & dixit ad
 eum: Vnde venis? & quo vadis?¹⁸ Qui respondit ei: Profecti sumus de Bethlehem Iu
 da, & pergimus ad locum nostrum qui est in latere montis Ephraim, vnde ieramus
 Bethlehem. Et nunc vadimus ad^d domum dei, nullūsq; sub tectum suum nos vult
 recipere,¹⁹ habentes paleas & fœnum in asinorum pabulum, & panem ac vinum in
 meos & ancillæ tuæ vsus, & pueri qui mecum est. Nulla re indigemus, nisi hospitio.
²⁰ Cui respōdit senex: Pax tecū sit: Ego præbebo omnia quæ necessaria sunt: tantū
 quæso ne in platea maneat.²¹ Introduxitq; eum in domū suam, & pabulū asinis præ
 buit: ac postquam lauerunt pedes suos, recepit eos in conuiuium.²² Illis epulantibus,
 & post laborem itineris cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri ciuitatis il
 lius filij Belial, id est, absque iugo, & circundantes domum senis, fores pulsare cœpe
 runt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes: † Educ virum qui ingressus est
 domum tuam, vt abutamur eo.²³ Egressusque est ad eos senex, & ait: Nolite fratres,
 nolite facere malum hoc: quia ingressus est homo hospitium meum, & cessate ab hac
 stultitia.²⁴ Habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam: educam eas ad
 vos, vt humilietis eas, & vestram libidinem compleatis, tātū obsecro ne scelus hoc
 contra naturam operemini in virum.²⁵ Nolebant acquiescere sermonibus illius.
 Quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendam.
 Qua cū tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane.²⁶ At mulier recedētibz tene
 bris venit ad ostium domus vbi manebat dominus suus, & ibi corruit.²⁷ Mane factō

ac historia secundum
 incētium, ex qua videtur
 fecurum bellum inter Ben
 iamin & alias tribus, vnde
 Benjamin tribus penē de
 leta est, cōtigit statim post
 mortē Iosue, & ante Otho
 niel. Putat Massæus factam
 circa 50. annum Ahod.

b. Ieb⁹ à Iebusæis dicta, qui
 eam occupauerunt vsq; ad
 tempora Dauid: deinceps
 dicta est Ierusalem, & pluri
 bus aliis nominibus pro di
 uersorum temporum con
 ditionibus, incolis, & varie
 tatibus, de quibus supra lo
 sue 10. a.

c. Gabaa procul à Ierusalē
 50. stadiis viæ ad Antipatri
 dam, in hac fuit vxor Leui
 tæ violata. Fit eius mentio
 2. Reg. 5. fecitque Dauid vt
 præceperat ei dominus, &
 percussit Philistinim de Ga
 baa, vsq; dū venias Gezer.

d. Quæ est in Silo in mon
 te Ephraim: vbi tunc do
 mus domini erat, & Leuites
 ille erat oriundus.

vix
nimis
concub.
tur. Sara
dicta est con-
de ciuit. dei lib.

clan.

stri de Ag.

te quid facto opus...

a, & ecce^c concubina eius

putas eam quiescere, loque-

intelligens quod erat mortua:

am suam. ²⁹ Quam cum esset in-

ossibus suis in duodecim partes ac-

ael. ³⁰ Quod cum vidissent singuli, con-

in Israel ex eo die quo ascenderunt patres no-

mpus. Ferte sententiam, & in commune decerni-

Pugnant undecim tribus Israel contra Benjamin, quem ferè delent.

XX.

Egressi [†] itaque sunt omnes filij Israel, & pariter congregati quasi vir vnus ^{A † Osee. 10.} de Dan vsque Bersabee, & terra Galaad, ad dominum in Maspha. ² omnes quoque anguli populorum, & cunctæ tribus Israel in Ecclesiam populi dei conuenerunt, quadringenta milia peditum pugnatorum. ³ Nec latuit filios Benjamin, quod ascendissent filij Israel in Maspha. Interrogatusque Leuita maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum scelus perpetratum esset, ⁴ respondit: Veni in Gabaa Benjamin cum vxore mea, illucque diueri. ⁵ Et ecce homines ciuitatis illius circuderunt nocte domum in qua manebam, volentes me occidere, & vxorem meam incredibili furore libidinis vexantes. denique mortua est. ⁶ Quam arreptam in frustra concidit, misitque partes in omnes terminos possessionis vestræ, quia nunquam tantum nefas & tam grande piaculum factum est in Israel. ⁷ Adestis omnes filij Israel, decernite quid facere debeatis. ⁸ Stansque omnis populus quasi vnus hominis sermone respondit: Non recedemus in tabernacula nostra, nec suam quisquam intrabit domum, ⁹ sed hoc contra Gabaa in commune faciemus. ¹⁰ Decem viri eligantur ex centum ex omnibus ^B tribubus Israel, & centum de mille, & mille de decem milibus, vt comportent exercitui cibaria, & possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & reddere ei pro scelere quod meretur. ¹¹ Conuenitque vniuersus Israel ad ciuitatem quasi homo vnus eadem mente, vnusque consilio, ¹² & miserunt nuncios ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum est? ¹³ Tradite homines de Gabaa qui hoc flagitium perpetrarunt vt moriantur, & auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum, ¹⁴ sed ex cunctis vrbibus que fortis suæ erant, conuenerunt in Gabaa, vt illis ferrent auxilium, & contra vniuersum populum Israel dimicarent. ¹⁵ Inuentique sunt viginti quinque milia de Benjamin educentium gladium, præter habitatores Gabaa, ¹⁶ qui septingenti erant viri fortissimi, ^a ita sinistra vt dextra præliantes: & sic fundis lapides ad certum iacentes, vt capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. ¹⁷ Virorum quoque Israel absque filiis Benjamin inuenta sunt ^b quadraginta milia ^C educentium gladios, & paratorum ad pugnam, [†] ¹⁸ qui surgentes venerunt in domum dei, hoc est in Silo: consulueruntque dominum, atque dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit dominus: Iudas sit dux vester. ¹⁹ Statimque filij Israel surgentes mane castrametati sunt iuxta Gabaa, ²⁰ & inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare cœperunt. ²¹ Egressique filij Benjamin de Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo vigintiduo milia virorum. ²² Rursum filij Israel & fortitudine & numero confidentes, in eodem loco in quo prius certauerunt, aciem direxerunt: ²³ ita tamen vt prius ascenderent, & flecterent coram domino vsque ad noctem, consulerentque eum, & dicerent: Debeo vltra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, & inite certamen. ²⁴ Cumque filij Israel altera die ^D contra filios Benjamin ad prælium processissent, ²⁵ eruperunt filij Benjamin de portis Gabaa, & occurrentes eis tanta in illos cæde bacchati sunt, vt decem & octo milia virorum educentium gladium prosternerent. ²⁶ Quamobrem omnes filij Israel venerunt

a. Quorum dextera manus impedita erat, vt scilicet solum sinistra vterentur: sicut supra de Ahod. cap. 3. dictum est.

b. Hic numerus varius est, cum in primis duobus diebus belli mortui sunt 40000. in tertio autem die supererant adhuc decem milia: unde quinquaginta milia ad minus erant etiam præter insidias quæ circa urbem latebant, & eam destruxerunt.

† 3. q. 7. Qui sine.

venerunt in domum dei, & se-
vsque ad vesperam, & obtulerunt
statu suo interrogauerunt. Eo ten-
filius Eleazari filij Aaron prappositus
dixerunt: Exire vltra debemus ad pugna-
quiescere? Quibus ait dominus: Ascendite,

²⁹ Posueruntque filij Israel insidias per circuitum v-
semel & bis, contra Benjamin exercitum produxerunt.³¹ Sed & filij Benjamin auda-
cter eruperunt de ciuitate, & fugientes aduersarios longius persecuti sunt, ita vt vul-
nerarent ex eis, sicut primo die & secundo: & caderent per duas semitas vertetes ter-
ga, quarum vna ferebatur in Bethel, & altera in Gabaa, atq; prosterneret triginta cir-
citer viros.³² Putauerunt enim solito eos more cadere. Qui fugam arte simulantes, in-
ierunt consilium, vt abstraherent eos de ciuitate, & quasi fugientes ad supradictas se-
mitas perducerent.³³ Omnes itaque filij Israel surgentes de sedibus suis tetenderunt
aciem in loco qui vocatur^d Baalthamar: insidia quoque quæ circa urbem erant, pau-
latim se aperire coeperunt,³⁴ & ab occidentali vrbis parte procedere. Sed & alia de-
cem milia virorum de vniuerso Israel, habitatores vrbis ad certamina prouocabant:
ingrauatūmq; est bellum contra filios Benjamin: & non intellexerunt quod ex omni
parte illis instaret interitus. †³⁵ Percussitque eos dominus in conspectu filiorum Is-
rael, & interfecerunt ex illis in illo die viginti quinque milia, & centum viros, omnes
bellatores, & educetes gladium.³⁶ Filij autem Benjamin cum se inferiores esse vidis-
sent, coeperunt fugere. Quod cernentes filij Israel, dederunt eis ad fugiendum locum,
F vt ad praparas insidias deuenirent, quas iuxta urbem posuerant.³⁷ Qui cum repē-
te de latibulis surrexissent, & Benjamin terga cadentibus daret, ingressi sunt ciuitatē,
& percusserunt eam in ore gladij.³⁸ Signum autem dederant filij Israel iis quos in in-
sidiis collocauerant, vt postquam urbem cepissent, ignem accenderent, vt ascendente
in altum fumo, captam urbem demonstrarent.³⁹ Quod cum cernerent filij Israel in
ipso certamine positi (putauerunt enim filij Benjamin eos fugere, & instantius perse-
quebantur, cæsis de exercitu eorum triginta viris)⁴⁰ vt viderunt quasi columnam
fumi de ciuitate conscendere (Benjamin quoque respiciens retro cum captam cerne-
ret ciuitatem, & flammam in sublime ferri)⁴¹ qui prius simulauerant fugam, versa fa-
cie fortius resistebant. Quod cum vidissent filij Benjamin, in fugam versi sunt,⁴² &
ad viam deserti ire coeperunt, illuc quoque eos aduersariis persequentibus. Sed & ij
qui urbem succenderant occurrerunt eis,⁴³ atque ita factum est, vt ex vtraque parte
G ab hostibus caderentur, nec erat vlla requies morientium. Cecideruntque atq; pro-
strati sunt ad orientalem plagam vrbis Gabaa.⁴⁴ Fuerunt autem qui in eodem loco
interfecti sunt, decem & octo milia virorū, omnes robustissimi pugnatores.⁴⁵ Quod
cum vidissent qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem: & pergebant
ad petram, cuius vocabulum est Remmon. In illa quoque fuga palantes, & in diuersa
tendentes occiderunt quinq; milia viros. Et cum vltra tenderent, persecuti sunt eos,
& interfecerunt etiam alia duo milia.⁴⁶ Et sic factum est, vt omnes qui ceciderant de
Benjamin in diuersis locis, essent viginti quinque milia pugnatores ad bella promptis-
simi.⁴⁷ Remanserunt itaq; de omni numero Benjamin qui euadere potuerunt, & fu-
gere in solitudinem, sexcenti viri: federuntq; in petra^e Remmon mensibus quatuor.
⁴⁸ Regressi autem filij Israel, omnes reliquias ciuitatis à viris vsq; ad iumenta gladio
percusserunt, cunctasque vrbes & viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

*Instauratur tribus Benjamin penè extincta ex prada labes Galaad contu-
macis.*

XXI.

A Vrauerunt quoque filij Israel in Maspha, & dixerunt: Nullus nostrum da-
bit filiis Benjamin de filiabus suis vxorem.² Veneruntque omnes ad do-
mum dei in Silo, & in conspectu eius sedentes vsque ad vesperam, leua-

o iij

uerunt Hebrai 300.
e annos propter zelū
regem domini. At si hæc
nistoria facta fuerit tempo-
re Ahod, nondum Phinees
erat senex. Et hoc arguit
prius factum fuisse, quia si
post mortem Samson hoc
contigisset, Phinees plus
quam 350. annos habuisset.

d. Baalthamar locus est vr-
bis Gabaa ad occidentales
partes vbilatabant insidia
dum ab Israelitis obsidere-
tur.

e. Remmon, quam & Rim-
mon Hebrai dicunt, vrbis
erat in tribu Manassæ; di-
stans à Hierosolymis. 15. m.
liaribus, non longè à Gabaa
iuxta orientalem plagam,
quæ etiam dicta est petra
Remmon.

Quare domine deus Israel
 as auferretur ex nobis? ⁴ Al-
 are, obtuleruntq; ibi holocau-
 cendit in exercitum domini de
 o se constrinxerant cum essent in
 e pœnitentia filij Israel super fratre suo
 tribus vna de Israel: ⁷ vnde vxores accipient?
 Oni. nus non duros nos iis filias nostras. ⁸ Idcirco di-
 xerunt: Quis tribubus Israel, qui non ascendit ad dominũ in Maspha?
 Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad in illo exercitu nõ fuisse. ⁹ Eo quoque
 tempore cum essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est. ¹⁰ Miserunt itaq; decem mi-
 lia viros robustissimos, & præceperunt eis: Ite, & percutite habitatores Iabes Galaad
 in ore gladij, tam vxores quàm paruulos eorum, ¹¹ & hoc erit quod obseruare debe-
 bitis. † Omnes generis masculini, & mulieres quæ cognouerunt viros, interficite:
 virgines reseruate. ¹² Inuentæq; sunt de Iabes Galaad quadringentę virgines, quæ ne-
 scierunt viri thorum, & adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan. ¹³ Mise-
 runtque nuncios ad filios Benjamin, qui erant in petra Remmon: & præceperunt eis
 vt eas susciperent in pace. ¹⁴ Veneruntque filij Benjamin in illo tempore, & datę sunt ^C
 eis vxores de filiabus Iabes Galaad: alias autem non repererunt quas simili modo
 traderent. ¹⁵ Vniuersusque Israel valde doluit, & egit pœnitentiam super interfectio-
 ne vnus tribus ex Israel: ¹⁶ dixeruntque maiores natu: Quid faciemus reliquis qui
 non acceperunt vxores? Omnes in Benjamin fœminæ conciderunt, ¹⁷ & magna no-
 bis cura ingentique studio prouidendum est, ne vna tribus deleatur ex Israel. ¹⁸ Filias
 enim nostras eis dare non possumus, constricti iuramento, & maledictione qua di-
 ximus: Maledictus qui dederit de filiabus suis vxorẽ Benjamin. ¹⁹ Cœperuntq; con-
 silium, atque dixerunt: Ecce solennitas domini est in Silo anniuersaria, quæ sita est
 ad septentrionem vrbis Bethel, ad orientalem plagam viæ quæ de Bethel tendit ad
 Sichimam, & ad meridiem oppidi Lebona. ²⁰ Præceperuntque filiis Benjamin, atque ^D
 dixerunt: Ite, & latitate in vineis: ²¹ cùmque videritis filias Silo ad ducendos choros
 ex more procedere, exite repentẽ de vineis, & rapite ex eis singuli vxores singulas,
 & pergite in terram Benjamin: ²² cùmque venerint patres earum ac fratres, & adtier-
 sum vos queri cœperint, atque iurgari, dicemus eis: Miseremini eorum. Non enim
 rapuerunt eas iure bellantium atque victorum, sed rogantibus vt acciperent non
 dedistis, & à vestra parte peccatum est. ²³ Feceruntque filij Benjamin vt sibi fuerat
 imperatũ: & iuxta numerum suum rapuerunt sibi de iis quæ ducebant choros, vxo-
 res singulas: abieruntque in possessionem suam, ædificantes vrbes, & habitantes in
 eis. ²⁴ Filij quoque Israel reuersi sunt per tribus & familias in tabernacula sua. † In
 diebus illis non erat Rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc
 faciebat.

† Num. 31. 2

† Supr. 17. 6
18. a

Incipit

Liber Iudicum. 288. cõtinet
 annos iuxta Eusebium, cõ-
 numerãdo. 111. annos iudi-
 cibus carẽtes: quos si Iudi-
 cũ annis adderes, ferẽt an-
 ni 399. qui non quadrarent
 Hebræorum supputationi,
 quę est 317. annorum: Latini
 autem 299. annos habent,
 connumeratis cunctis in-
 terregnis: quibus si addi-
 deris 40. annos Moyſi, to-
 tidem Heli, & 40. annos Sa-
 muelis & Saulis, ac totidẽ
 Dauidis cum tribus Salo-
 monis, ac 13. tantum Iosue,
 habebis 420. ab exitu ex
 Aegypto ad templi ædifi-
 cationẽ, numerũ quãsitũ.

Incipit

*Elimalech præ nimia fame cum Noemi
cum filiis, Noemi cum Ruth nuru sua.*

10. 1. 14.

N^a diebus vnus iudicis quæ-
fames in terra. Abiit ergo homo de Bethlehem Iuda, vt pere-
grinaretur in regione Moabitide, cum vxore sua, ac duo-
bus liberis. ² Ipse vocabatur Elimælech, & vxor eius Noëmi:
& duo filij, alter Maalon, & alter Chelion, Ephrathæi de Be-
thlehem Iuda. Ingressique regionem Moabitidem, mora-
bantur ibi. ³ Et mortuus est Elimælech maritus Noëmi: re-
mansitque ipsa cum filiis. ⁴ Qui acceperunt vxores Moabi-
tidas, quarum vna vocabatur Orpha, alteraque Ruth. Man-
seruntque ibi decem annis, ⁵ & ambo mortui sunt, Maalon
videlicet, & Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis, ac marito. ⁶ Et ^b sur-
rexit vt in patriam pergeret cum vtraque nuru sua de regione Moabitide. Audierat e-
nim quod respexisset dominus populum suum, & dedisset eis escas. ⁷ Egressa est itaque
de loco peregrinationis suæ cum vtraque nuru: & iam in via reuertendi posita in ter-
ram Iuda, ⁸ dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ. Faciat vobiscum dominus mise-
ricordiam, sicut fecistis cum mortuis, & mecum. ⁹ Det vobis inuenire requiẽ in do-
mibus virorum quos sortitura estis. Et osculata est eas. Quæ eleuata voce flere cœ-
perunt, ¹⁰ & dicere: Tecum pergemus ad populum tuum. ¹¹ Quibus illa respõdit: Re-
uertimini filiæ meę: cur venitis mecum? Num vltra habebō filios in vtero meo, vt viros
ex me sperare possitis? ¹² Reuertimini Moabite. Iam enim senectute confecta sum, nec
apta vinculo coniugali. Etiam si possem hac nocte concipere, & parere filios, ¹³ si eos
expectare velitis donec crescāt, & annos pubertatis impleāt, antè eritis vetulæ quàm
nubatis. Nolite quæso filiæ meæ, quia vestra angustia magis me premit, & egressa est
manus domini contra me. ¹⁴ Eleuata igitur voce rursum flere cœperunt. Orpha oscu-
lata est socrum, ac reuersa est: Ruth adhæsit socru suę. ¹⁵ Cui dixit Noëmi: En reuer-
sa est cognata tua ad populum suum, & ad deos suos: vade cum mea. ¹⁶ Quæ respondit:
Ne aduerseris mihi, vt relinquam te, & abeam. Quocunque perrexeris pergam: & vbi
morata fueris, & ego pariter morabor. [†] Populus tuus populus meus, & deus tuus
deus meus. ¹⁷ Quæ te terra susceperit morientem, in ea moriar: ibique locum accipiam
sepulturæ. Hæc mihi faciat deus, & hæc addat, si non sola mors me & te separauerit.
^D ¹⁸ Videns ergo Noëmi quod obstinato Ruth animo decreuisset secum pergere, aduer-
sari noluit, nec ad suos vltra reditum persuadere. ¹⁹ Profectæque sunt simul, & venerunt
in Bethlehem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebuit, dice-
bantque mulieres: Hæc est illa Noëmi. ²⁰ Quibus ait: Ne vocetis me Noëmi, id est
pulchram: sed vocate me Mara, id est amarā: quia amaritudine valde repleuit me
omnipotens. ²¹ Egressa sum plena, & vacuam reduxit me dominus. Cur ergo vocatis
me Noëmi, quam dñs humiliavit, & affixit omnipotens? ²² Venit ergo Noëmi cum
Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ, ac reuersa est in Bethlehem,
quando primū hordea metebantur.

*Ruth spicas in agro Booz colligens, apud eum tantam inuenit gratiam, vt multas ad
socrum spicas deferret & cibos.*

II.

10. 1. 14.

Rat^a autem viro Elimælech consanguineus homo potens & magnarum
opum nomine Booz: ² dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si iubes
vadā in agrum, & colligam spicas quæ fugerint manus metentiū, vbi-
cunque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respõ-

a. Hier. super. 1. lib. Para. c. 4.
Tradunt Hebræi hunc Eli-
mælech virum Noemi pa-
træ Maalon & Chelion, de
quo dicitur 1. Paral. cap. 4.
Qui stare fecit solẽ: in cuius
videlicet tempore sol stete-
rit propter preuaticatores
legis, vt tanto miraculo vi-
so conuerterentur ad do-
minum deum suum. Quod
quia facere cõtempserunt,
idcirco fames inualuit: &
ille qui prior in tribu Iu-
da videbatur, famis ino-
pia cum vxore & filiis non
solū patria pelleretur, sed
etiam in eadem peregrina-
tione moreretur. Dicti sũt
etiam Maalon & Chelion
principes in Moab, quia di-
lexerũt Moabidas: quarũ
Ruth dicunt Hebræi filiam
fuisse Eglon quem occidit
Ahod, vnde verisimiliẽ es-
set hanc historiã contigisse
tempore Ahod, vel prope.
Hæc Hier. vbi supra.
b. Hanc historiã Iosephus
cũ multis aliis dicit tẽpore
Heli cõtingisse, anno. 8. octa-
uo & decimo eius, quod nõ
facile creditur est. Salmon
enim hũtũ esse dicit 2. an-
no exitus Aegypti, qui ge-
nuit Booz de Raab in terra
promissionis: cuius ingres-
su ad 18. annum Heli fũt ad
minus 33. anni, a natiuitate
verò Salmon. 37. Quod si
Salmon genuisset Booz de
Raab anno 200. ætatis suę,
iã Booz 177. annorũ erat cũ
duceret Ruth in vxorẽ. Tũ
etiã quia Dauid fertur na-
tus ex Iesse 23. anno Heli an-
te natum patrem, imò ante
Obed aum suum. Eapro-
pter tutior est Hieronymi
opinio prædicta.

c. Ruth Moabitis, vt putant
Hebræi, filia Eglon Regis
Moab ab Ahod occisi, Esaię
explet vaticiniũ dicentis:
Emitte agnum domine do-
minatorem terræ de petra
deserti ad montẽ filia Sio.
Petra deserti Regia est vrbs
Moabitarum, vnde orta est
Ruth: quæ morte mariti
Maalon viduata nupsit Booz,
de quo genuit Obed, de O-
bed Iesse, de Iesse Dauid,
de Dauid Christũ, ad mō-
tem filie Sion, id est Ierusa-
lem, vel Ecclesiam. Hic, su-
per Esa. ca. 16.

a. Ruth p. merito fidei suæ
nupsit Booz: quia propriã
gentem contempsit, & ter-
rã & genus, & elegit Israel,
& non despexit socrum vi-
duam simul & peregrinam,
desiderio ducta generis ei-
magis quàm sui. De eos pa-
trum tuorũ repellit, & deũ
viventẽ elegit, talibus ver-
bis dicens ad socrum suam:
Noli obuiare mihi, vt reli-
quam te: quoniã quocunq;
ieris, ibo: & vbi cunq; man-
seris, manebo, &c. Chrysos-
tomus 1. cap. Matth. hom. 1.

b. Quando q
cas, id est sen
paginæ colligit,
messoribus, id est,
bus statim ipsius req
quod tunc facit, cum pr
uocat ad prædicandū. Vn
de ipse quæsiuit a Philippo,
Vnde enim panes ut m
ducent hi? Sed nota quod
i puella sit simplicitas, puri
tar, quæ colligētibz spicas
necessaria sunt. Rogauit ut
spicas colligeret: quia ora
tio debet esse præbula le
ctionis. Et ait Booz: Ne va
das in alterum agrum: sed
iungere puellis, id est, sim
plicibus animabus, quia a
cōiunctu mores formantur.
Stephanus Cātuariensis su
per lib. Ruth.

c. De manipulis, hoc est de
sententiis, proiciat ex in
dustria. Dominus enim nō
reuelauit omnia exposito
ribz sacre scripturæ, sed
etiā dispensauit, ut aliquid
ex industria relinquerent
de his quæ videbāt, ut soli
citus noster exerceret.
Multa enim vidit Augusti
nus quæ non exposuit, ut
absque rubore colligat. Idē
Stephanus vbi supra.
d. Ideo ignoramus quantū
ille modus continuit. No
mina enim & quantitates
mensurarum quemadmo
dum & numerorum iuxta
diuersitatem locorū & tē
porum variatur. Gomor e
nim decima pars est ephi,
ut patet in fine 16. cap. Exo.
& ibi. Lyranus ad longum.

a. Quid primum laudatur
in Ruth? Dilectio generis
Israel aut simplicitas, aut
obedientia aut fides? Dile
ctio quidem generis Israel
quia sic desiderabat filios
lascipere ex semine Israel:
& vna fieri ex populo dei.
Si enim communicationē
viri desiderasset quasi puel
la lasciuia, aliquem iuuenē
potius appetisset. Quoniā
autem non lasciuia sue, sed
religioni satisfacere cu
piens fuit, familiam potius
sanctam elegit quā iuue
nilem atatem. Chryso. vbi
supra.

b. Simplicitas Ruth in hoc
laudatur, quia vtronea sub
pallium Booz ingressa est,
nec cogitauit ne forte sper
neret eam quasi viriuitus
lasciuia puellam: aut ne de
luderet eā: & quod grauius
erat, cōtemneret delusam,
sicut faciunt multi: sed ob
audiens facta socrus suæ cō
filiis, confidenter credit
quia prosperatur? erat de
actum ipsius, sciens consci
entiam suam: quia non libi
do ad hoc eam cōpulerat,
sed religio erat hortata,
Chryso. vbi supra.

est. ⁸ Et...

recedas ab hoc agro, ne iungere puellis meis, ⁹ & vbi messuerint, sequere. Mandauit enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: sed etiā si sitieris, vade ad farcinulas, & bibe aquas de quibus & pueri mei bibunt. ¹⁰ Quæ cadens in faciem suam, & adorās super terram, dixit ad eum: Vnde hoc mihi ut inuenirem gratiam ante oculos tuos, & nosse me dignareris peregrinā mulierē? ¹¹ Cui ille respondit: Nunciata sunt mihi omnia quæ feceris socrui tuæ post mortem viri tui: & quod reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad populum quē antea nesciebas. ¹² Reddat tibi dñs pro opere tuo, & plenam mercedem recipias à dño deo Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas. ¹³ Quæ ait: Inueni gratiā apud oculos tuos domine mi, qui consolatus es me, & locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis vnus puellarum tuarum. ¹⁴ Dixitq; ad eum Booz: Quando hora vesperti fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto. Sedit itaque ad messorum latus, & congeffit polentam sibi, comeditq; & saturata est, & tulit reliquias. ¹⁵ Atque inde surrexit, ut spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicēs. Etiam si vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam, ¹⁶ & de vestris quoque manipulis proiciat de industria, & remanere permittite, ut absque rubore colligat, & colligentem nemo corripiat. ¹⁷ Collegit ergo in agro vsque ad vespertam, & quæ collegerat virga cædens, & excutiens, inuenit hordei quasi ^d ephi mēsuram, id est tres modios: ¹⁸ quos portans reuersa est in ciuitatem, & ostendit socrui suæ. Insuper protulit & dedit ei de reliquiis cibi sui quo saturata fuerat. ¹⁹ Dixitq; ei socrus sua: Vbi hodie collegisti, & vbi fecisti opus? Sit benedictus qui misertus est tui, Indicauitq; ei apud quem esset operata, & nomen dixit viri, quod Booz vocaretur. ²⁰ Cui respondit Noemi, Benedictus sit à domino, quoniam eandem gratiam quam præbuerat viuis, seruauit & mortuis. Rursūque ait: Propinquus noster est homo. ²¹ Et Ruth, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tandiu messoribus eius iungerer, donec omnes segetes meterentur. ²² Cui dixit socrus: Melius est filia mi, ut cum puellis eius exeas ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. ²³ Iuncta est itaque puellis Booz, & tandiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur.

Ruth socrus consilio ad pedes Booz dormientis recumbit, & multas hordei mensuras ad socrum defert.

III.

P

Ostquam^a autem reuersa est ad socrum suā, audiuit ab ea: Filia mi, quæram tibi requiē, & prouidebo ut bene sit tibi. ² Booz iste cuius puellis in agro iuncta es, propinquus noster est, & hac nocte aream hordei ventilat. ³ Lauare igitur, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, & descende in aream. Non te videat homo, donec esum potūque finierit. ⁴ Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat. Veniēsq; & discoperies pallium quo operitur à parte pedum, & proicies te, & ibi iacebis. Ipse autem dicet tibi quid agere debeas. ⁵ Quæ respondit: Quicquid præceperis facia. ⁶ De Booz, & bibisset, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus. ⁷ Cūq; comedisset nipulorum, ^b venit absconditē, & discooperto à pedibus eius pallio se proiecit. ⁸ Et ecce nocte iam media expauiit homo, & conturbatus est: viditque mulierem iacētē ad pedes

A 1o luc. 14.

ga metentium. Accidit autem de cognatione Elimlech. Dominus vobiscū. Qui reueni qui messoribus præerat: Cuius quæ venit cum Noemi de regionibus remanentes, sequēs messorum vestigia.

De cōn. dif.
1. capit. Hoc
quoque.

ad pedes suos,⁹ & ait illi: Quæ es,
pallium tuum super famulam tuā,
domino filia, & priorem misericordi-
nes pauperes siue diuites.¹¹ Noli ergo re-
Scit enim omnis populus qui habitat intra
tis.¹² Nec abnuo me propinquū, sed est alius me-
facto mane, si te voluerit propinquitatis iure retinere,
noluerit, ego te absque vlla dubitatione suscipiā, viuit dominus. Dormi vsque mane.
¹⁴ Dormiuit itaque ad pedes eius vsque ad noctis abscessum. Surrexit itaq; antequam
homines se cognoscerent mutuo, & dixit Booz:^c Caue ne quis nouerit quod huc ve-
neris.¹⁵ Et rursus, Expande, inquit, pallium tuum quo operiris, & tene vtraq; manu.
Qua extendente, & tenente, mensus est sex modios hordei, & posuit super eam. Qua
portans ingressa est ciuitatem,¹⁶ & venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egisti
filia? Narrauitque ei omnia quæ sibi fecisset homo.¹⁷ Et ait: Ecce sex modios hordei
dedit mihi, & ait: Nolo vacuum te reuerti ad socrum tuam.¹⁸ Dixitq; Noemi: Expe-
cta filia, donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim cessabit homo, nisi
compleuerit quod locutus est.

*Booz accepto iure propinquitatis mariti Ruth, eam ducit in uxorem, ex qua Obed
auum David genuit.* IIII.

Io. 1. 14.

A Scendit^a ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Cūque vidisset propin-
quum præterire de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum: Declina
paulisper, & sede hic: vocans eum nomine suo. Qui diuertit, & sedit.
² Tollens autem Booz decem viros de senioribus ciuitatis, dixit ad eos:
Sedete hic. Quibus residentibus,³ locutus est ad propinquū: Partē agri
fratris nostri Elimælech vëdet Noemi, quæ reuerfa est de regione Moabitide, ⁴ quod
audire te volui, & tibi dicere corā cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo
meo. Si vis possidere iure propinquitatis, eme, & posside: si autem displicet tibi, hoc
ipsum indica mihi, vt sciam quid facere debeā. Nullus enim est propinquus excepto
te, qui prior es: & me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. ⁵ Cui di-
xit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoq; Moabitidem, quæ
vxor defuncti fuit, debes accipere, vt suscites nomen propinqui tui in hæreditate sua.
⁶ Qui respōdit: Cedo iure propinquitatis: neq; enim posteritatem familiæ meæ dele-
re debeo. Tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor. ⁷ Hic autē erat
mos antiquitus in Israel inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat,
vt esset firma concessio, soluebat homo calceamentū suum, & dabat propinquo suo.
Hoc erat testimoniū cessionis in Israel. ⁸ Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle cal-
ceamentum. Quod statim soluit de pede suo. ⁹ At ille maioribus natu, & vniuerso po-
pulo, Testes vos, inquit, estis hodie quod possederim omnia quæ fuerunt Elimælech
& Chelion & Maalon, tradente Noemi: ¹⁰ & Ruth Moabitidem vxorem Maalon in
coniugium sumpserim, vt suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum
eius de familia sua ac fratribus & populo deleatur. Vos, inquam, huius rei testes estis.
¹¹ Respōdit omnis populus qui erat in porta, & maiores natu: Nos testes sumus. Fa-
ciat dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel & Liam,
quæ ædificauerunt domū Israel: vt sit exemplum virtutis in Ephratha, & habeat ce-
lebre nomen in Bethlehem: ¹² fiatq; domus tua sicut domus Phares, [†] quem Thamar
peperit Iudæ, de semine quod tibi dederit dominus ex hac puella. ¹³ Tulit itaq; Booz
Ruth, & accepit vxorem, ingressusq; est ad eam, & dedit illi dominus vt conciperet
& pareret filiū. ¹⁴ Dixeruntq; mulieres ad Noemi: Benedictus dominus qui non est
passus vt deficeret successor familiæ tuæ, & vocaretur nomen eius in Israel, ¹⁵ & ha-
beas qui cōsoletur animā tuam, & enutriet senectutē. De nuru enim tua natus est qui
te diligit, & multo tibi melior est, quā si septē haberes filios. ¹⁶ Susceptūmq; Noe-

† Deut. 25. b

† Gen. 38. g

† Gen. 38. g

c. Mane summo priusquam
famuli ad opus surgerent,
excitata iussit hordei quā-
tum posset ferre, & prius-
quam aliquis eam ibi dor-
misse videat, ad socrum redi-
re. Cauēdos enim tales ru-
mores, maxime si nō de ni-
hilo oriatur. Joseph. antiq.
Iudaic. lib. 5. cap. 14.

a. Ingressa autē Ruth cū so-
cru sua in terram Israel, ob
merita obsequiorū suorū
puidetur, vt homini cōiū-
geretur ex Abrahā venien-
ti, & quidem primum hūc,
quem ipsa propinquū ma-
gis esse credebat, qui negat
se posse illi nubere, & rece-
dente illo, per testimoniū
decem maiorum Booz illi
coniungitur, & ab ipsis se-
nioribus benedicatur. Isido-
rus in lib. Iudic. cap. 9.

b. Ruth licet alienigena, ta-
men quia maritū habuerat
ex Iudæis, qui reliquerat su-
perstitē proximum, eamq;
colligentē manipulos suæ
messis quibus alebat & so-
cru, Booz vidit & amauit,
nō aliter eā accepit vxorē,
nisi calceamentū eius ante
soluisset, cui vxor debebat
ex lege. Historia sim-
plex, sed alta mysteria. A-
liud enim gerebatur, aliud
figurabatur. Nam si secūdū
literā sensum torqueamus,
prope quidā pudor est, &
horror in verbo est si ad
cōmixtionis corporeæ cō-
suetudinem sententiā in-
tellectūq; referam. De-
signabatur autē futurus ex
Iudæis, ex quibus Christus
secundū carnem, qui pro-
ximi sui, hoc est, populi
mortui semē doctrina cō-
lestis semine resuscitaret,
cui calceamentum nuptia-
le ecclesiæ copulanda pre-
scripta legis spiritalia de-
ferebant. Amb. de fide. lib.
3. cap. 5.

ebatur officio.¹⁷ Vicinę autē
s Noemi: vocauerunt nomen
nt generationes Phares:† Phares
Amminadab, ^{2o} Amminadab ge-
genuit Booz, Booz genuit Obed, O-

Matt. 11.3

Liber Ruth.

INCIPIT PROLOGVS SANCTI HIERONYMI
presbyteri in libros Regum.

Viginti & duas literas esse apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldaeorū te-
statur, quæ Hebræa magna ex parte confinis est. Nā & ipsi vigintiduo elementa ha-
bent eodem sono, sed diuersis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moysi
totidē literis scriptitant, figuris tantum & apicibus discrepantes. Certumque est Es-
dras scribā, legisque doctorem, post captam Ierosolymam, & instaurationem templi sub Zoroba-
bel, alias literas reperisse, quibus nunc utimur: cum ad illud usque tempus iidem Samaritanorū
& Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorū hac eadem supputatio sub Leui-
tarum ac sacerdotum censu mysticē ostenditur: & nomen domini tetragrammaton in quibusdam
Græcis voluminibus usque hodie antiquis expressum literis inuenimus. Sed & Psalmi tricesimus-
sextus, & centesimusdecimus, & centesimusundecimus & centesimusdecimus octauus & cente-
simusquadragesimusquartus, quanquam diuerso scribantur metro, tamen eiusdem numeri texun-
tur alphabeto, & Ieremiæ lamentationes, & oratio eius. Salomonis quoque in fine proueria, ab
eo loco in quo ait:† Mulierem fortem quis inueniet? eisdem alphabetis vel incisionibus suppu-
tantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt: Caph, Mem, Nun, Pe, Sade. Aliter
enim scribunt per has principia medietatēque verborū, aliter fines. Vnde & quinque à plerisque
libri duplices estimantur: Samuel, Malachim, Dibre haiamim, Esdras, Ieremias cum Cinoth, id est
lamentationibus suis. Quomodo igitur vigintiduo elementa sunt per quæ scribimus Hebræicē om-
ne quod loquimur, & eorum initiis vox humana comprehenditur: ita vigintiduo volumina sup-
putantur, quibus quasi literis & exordiis in dei doctrina tenera adhuc & lactens viri iusti erudi-
tur infantia. Primus apud eos liber vocatur Beresith: quē nos Genesim dicimus. Secundus Vellese-
moth, qui Exodus appellatur. Tertius Vaicra, id est Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quē Nume-
rū vocamus. Quintus Elle haddebarim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi sunt quinque libri
Moysi, quos propriè Thorath, id est legē appellant. Secundum prophetarū ordinem faciunt, & in-
cipiunt à Iesu filio Naue, qui apud illos Iosue ben Nun dicitur. Deinde subtexunt Sophtim, id est
Iudicū librū: & in eūdem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicū facta eius narratur historia.
Tertius sequitur Samuel, quem nos Regnorū primum & secundū dicimus. Quartus Malachim,
id est Regum, qui tertio & quarto Regnorum volumine continetur. Meliusque est multo Mala-
chim, id est Regum, quàm Malacoth, id est Regnorum, dicere. Non enim multarū gētium descri-
bit regna, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus est Esaias, Sex-
tus Ieremias, Septimus Ezechiel, Octauus liber duodecim prophetarū, qui apud illos vocatur The-
re eser. Tertius ordo Hagiographa possidet. Et primus liber incipit ab Iob, Secundus à David, quē
quinque incisionibus, & uno Psalmorū volumine comprehendunt. Tertius est Salomon, tres libros
habens: Proueria, quæ illi parabolas, id est Misle, appellat: Quartus Ecclesiasten, id est Cobelet: h
Quintus est Canticum canticorum, quem titulo Sir hasirim prænotant. Sextus est Daniel, Septi-
mus Dibre haiamim, id est verba dierū, quod significantius Chronicon totius diuinæ historie pos-
sumus appellare: qui liber apud nos Paralipomenon primus & secundus inscribitur. Octauus Es-
dras: qui & ipse similiter apud Græcos & Latinos in duos libros diuisus est. Nonus Esther. At-
que ita sūt pariter veteris legis libri vigintiduo, id est Moysi quinque, & Prophetarū octo, Ha-
giographorū nouem. Quanquā nonnulli Ruth & Cinoth inter Hagiographa scriptitent, & hos
libros in suo putent numero supputandos: ac per hoc esse prisca legis libros vigintiquatuor: quos
sub numero vigintiquatuor seniorū Apocalypsis Ioannes inducit adorantes agnum, & coronas
suas

†Prou. 31.b

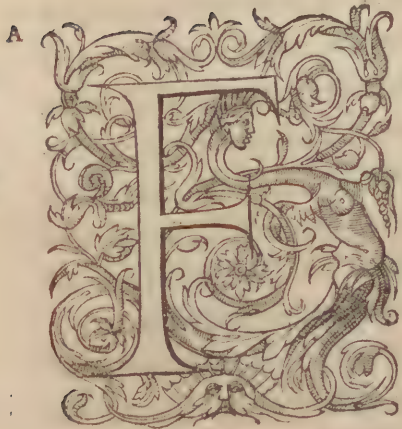
Apoca. 4.c

nas prostratis vultibus offerētes: stantibus coram quatuor animalibus oculatis ante & retro, id est in prateritum & in futurū respicientibus, & indefessa voce clamantibus, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Hic prologus scripturarū quasi galeatum principium, omnibus libris quos de Hebraeo vertimus in Latinū, conuenire potest: ut scire valeamus quicquid extra hos est, inter Apocrypha esse ponendū. Igitur Sapiētia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor, non sunt in Canone. Machabæorū primū librum, Hebraicū reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa phrasi probari potest. Quæ cum ita se habeant, obsecro te lector, ne laborē meū reprehensionē aestimes antiquorum. In tēplo dei offert unusquisque quod potest. Alij aurū & argentū & lapides preciosos, alij byssū & purpuram & coccū offerunt & hyacinthum. Nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles, & caprarum pilos. Et tamen Apostolus contemptibilia nostra magis necessaria iudicat. Vnde & nota illa tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesiæ præsentis futuraeque distinctio, pellibus tegitur & ciliciis: ardorēque solis, & iniuriam imbrium, ea quæ viliora sunt prohibent. Lege ergo primum Samuel, & Malachim meū. Meum inquam, meū. Quicquid enim crebrius vertendo & emendando sollicitius & didicimus & tenemus, nostrum est. Et cū intellexeris quod antea nesciebas: vel interpretē me aestimato, si gratus es: vel Paraphrasten, si ingratus: quanquam mihi omnino conscius nō sim, mutasse me quippiam de Hebraica veritate. Certē si incredulus es, lege Græcos codices & Latinos, & confer cum iis opusculis quæ nuper emēdauimus: & ubicunque discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem: & si nostra firmauerit, puto quod eum non aestimes coniectorem, ut in eodem loco mecum similiter diuinari. Sed & vos famulas Christi rogo (quæ domini discumbentis preciosissima fidei myrrha ungitis caput, quæ nequaquam Saluatorem queritis in sepulchro, quibus iam ad patrem Christus ascendit) ut contra latrantes canes qui aduersum me rabido ore desequiūt, & circumcumeunt ciuitatem, atque in eo se doctos arbitrantur, si aliis detrahant, orationum vestrarū clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sententiæ recordabor, Dixi custodiam vias meas: ut nō delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum: & filii à bonis.

Incipit Liber Malachim, ID EST REGVM, I.

Anna diu sterilis, & æmula improperio tristis, Samuelem genuit, quem domino consecrandum deuouit.

Io. 1. 15.
Primus annus
Heli fuit
Anno ante
Christum
1152. Annus
mūdi 1810.

Vit vir vnus^a de^b Ramathaim^c Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Thohu, filij Zuph, Ephrathæus: & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenenna filij, Annæ autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, ut adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees, sacerdotes domini. Venit ergo dies & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ & cunctis filiis eius & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnā tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluderat vuluam eius. Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat, intantum ut exprobraret quod dominus concludisset vuluam eius. Sicque faciebat per singulos annos cum redeunte tempore ascenderent ad templum domini: & sic prouocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quā decem filij? Surrexit autem Anna postquam comederat, & biberat

a. Ramathaim, vel iuxta veterem editionē Armathai, vel Ramatha & Arimathæa, ciuitas tribus Manassæ separata Leuitis, & patria Samuelis, in Thānitica regione montis Ephraim iuxta Diospolim, procul ab Ierosolymis 20. mil. vnde fuit Ioseph qui in Euāgeliis ab Arimathia describitur. Be-da super primū li. Reg. ca. 1. b. De vna duarum Ramath, quæ duo excelsa erant, per quæ due intelliguntur tribus regalis videlicet, & sacerdotalis. Hiero. super lib. Reg. c. Sophim autem mons Ephraim in loco Ramathaim. Idem ibid.

d. Corā deo orat, qui orat
vndique suam colligēs
mentem, nihil habens cum
terra commercij. Chrysol.
de fide Annæ Homil.

e. Id est meipsam totam cō
uertere ad dominum, mētem
meā exinaniri apud illum.
Chrysol. ibidem.

f. Hoc est ex fine rerū que
exitu discas quōd hanc de-
precationem fecerim, non
ex vinolētia, sed ex mōro-
re. Chrysol. ibid.

g. Samuel circa annum 10.
regni Heli fertur natus de
stirpe Leuitica. Nā Leui ge-
nuit Cath qui genuit Ami-
nadab, Aminadab genuit
Core, Core genuit Afsir,
Afsir genuit Elcana. Elca-
na genuit Zuph, Zuph ge-
nuit Thohu, Thohu genuit
Heliu, Heliu genuit Iero-
ham, Ieroham genuit Elca-
na, Elcana genuit Samue-
lem. Hier. ibid.

h. Nō existimabat Anna ef-
fugitū relicta domo ascen-
dere in tēplum, q̄ cū acce-
pisset donum, non sustine-
ret absque dono cōparere.
Eōque tanto tempore re-
manēt, vt cū dono cōpare-
ret. Adduxit, ac reliquit,
nec puerā māmā diuulsus
molestē tulit, sed ad domi-
num respexit, qui matrem
creauerat: nec ipsa mater
doliūt a puero se iūcta pro-
pterea quōd naturalē affe-
ctū vicit interueniens gra-
tia: & vterque se alteri cō-
uiuere existimabat. Chrysol.
homil. 2. super lib. Regum.

in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellā ante postes domus domini,¹⁰ cum esset Anna amaro animo, orauit ad dominum flens largiter,¹¹ & votum vouit, dicens: Dñs exercituum, si respiciens videris afflictionē famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisq; seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum dño omnibus diebus vitæ eius, † & nouacula non ascendet super caput eius.¹² Factum est autem cum illa multiplicaret preces^d corā domino, vt Heli obseruaret os eius.¹³ Porrò Anna loquebatur in corde suo, tantūmq; labia eius mouebantur, & vox penitus nō audiebatur. Æstimauit ergo eam Heli temulentam,¹⁴ dixitq; ei: Vsq̄quo ebria eris? Digere paulisper vinum quo mades.¹⁵ Respondens Anna: Nequaquam, inquit, domine mi. Nam mulier infœlix nimis ego sum: vinūmq; & omne quod inebriare potest nō bibi, sed effudi animam meam in conspectu domini.¹⁶ Ne reputes ancillam tuam quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsq; in præsens.¹⁷ Tunc Heli ait ei: Vade in pace, & deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum.¹⁸ At illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiā in oculis tuis. Et abiit mulier in viam suam, & comedit, vultusq; illius non sunt amplius in diuersa mutati.¹⁹ Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram domino, reuersiq; sunt & venerunt in domum suam in Ramatha. Cognouit autem Elcana Annam vxorem suā: & recordatus est eius dominus.²⁰ Et factum est post circulum dierū concepit Anna, & peperit filium: vocauitq; nomen eius Samuel, eò quod à dño postulasset eū.²¹ Ascendit autem vir eius Elcana & omnis domus eius vt immolaret domino hostiā so-
lennem, & votum suum,²² & Anna non ascendit. Dixit enim viro suo: Non vadā do-
nec ablactetur infans, & ducam eum, vt appareat ante conspectum domini, & maneat ibi iugiter.²³ Et ait ei Elcana vir suus: Fac quod bonum tibi videtur, & mane donec ablactes eum: precorq; vt impleat dñs verbum suum.^h Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte. †²⁴ Et adduxit eum secum postquam ablactauerat, in vitulis tribus, & tribus modis farinae, & amphora vini: & adduxit eū ad domum domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus.²⁵ Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli.²⁶ Et ait Anna: Obsecro mi domine: viuūt anima tua domine: Ego sum illa mulier quæ steti coram tē hic orans dominum²⁷ pro puero isto. Oraui, & dedit mihi dominus petitionem meam quam postulauī eū.²⁸ Idcirco & ego commodauī eum domino cunctis diebus quibus fuerit accommodatus domino. Et adorauerunt ibi dominum. Et orauit Anna, & ait.

di. 17. a

D Anno ante
Christum
1142. Anno
mūdi 2820.

† 1. q. 2. §. 1.
20. q. 1. Qui-
cunque.

Anna præ gaudio in canticum prorumpit: Heli pœnam indulgentiæ filiorum dominus minatur & mortem.

II.

a. Ista igitur ad filios mater
dicit, quæ simul & viduita-
tis in se, & integritatis in li-
beris titulos in domū suam
intulit quasi quosdā fœmi-
neos principatus. Egregia
sanē formina, quæ sibi nihil
reliquit: totū quod habuit,
deo obrulit. Cuius vita in-
stitutio disciplinæ est, &
quædā formula castitatis,
bono proposito, & meliore
magisterio. Exemplū enim
viduitatis & virginis
magisterium est. Ambr. ad
virgines exhortatio.
b. Filius meus, sine quo abs-
que cornu erā. Hier. ibid.
c. De quo scriptum est in
Psal. Vt collocet eum cum
principibus. Et in Euange-
lio: Sedebitis super sedes
duodecim, &c. Euch. ibid.
d. Horum enim filiorū He-
li hæc fuere crimina, vērīs
ingluuiēs, & fornicatio:
quos cum talibus deditos
vitiis pater non corripuit
aut coercuit, & suam & il-
lorum salutem perdidit.
Chrys. aduers. vituper. vi-
tæ monasticæ.

Exultauit^a cor meum in domino, & exaltatum est^b cornu meum in deo^A meo. Dilatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo.² Non est sanctus vt est dominus, neq; enim est alius extra te, & non est fortis sicut deus noster.³ Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarū dominus est, & ipsi præparantur cogitationes.⁴ Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore.⁵ Repleti prius, pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt. Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata est.[†]⁶ Dñs mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit.⁷ Dñs pauperē facit, & ditat: humiliat, & subleuat.[†]⁸ Suscitāt de puluere egenum, & de stercore eleuat pau-
perem: Vt sedeat cum principibus, & soliū gloriæ teneat. Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbē.[†]⁹ Pedes sanctorū suorū seruabit, & impij in tenebris conticescent: quia non in fortitudine sua roborabitur vir.¹⁰ Dñm formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperiū Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.¹¹ Et abiit Elcana in Ramatha, in domum suam. Puer autem erat minister in conspectu domini, ante faciem Heli sacerdotis.^{d12} Porrò filij Heli, filij Belial, nescientes dominum,¹³ neque officium sacerdotum

† Deut. 32. f
Tob. 13. a
Sap. 19. b

† Psal. 112. b
† 49. Disti.
post princi-
pium.

cerdotum ad populum: sed quicumq; immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, ¹⁴ & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. ¹⁵ Sic faciebant vniuerso Israeli venientiu in Silo. ¹⁶ Etiam antequam adolerent adipē, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti: Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti. nō enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam. ¹⁷ Dicebatq; illi immolans: Incendatur primum iuxta morē hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua. Qui respondens aiebat ei: Nequaquam. nunc enim dabis, alioquin tollam vi. ¹⁸ Erat ergo peccatum puerorum grāde nimis coram dño, quia detrahebant homines sacrificio domini. ¹⁹ Samuel autem ministrabat antē faciem domini puer accinctus ^f Ephod lineo. ²⁰ Et tunicam paruam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus ascendens cum viro suo vt immolaret hostiam solennem. ²¹ Et benedixit Heli Elcanā, & vxori eius, dixitq; ei: Reddat tibi dñs semen de muliere hac, pro scēnore quod commodasti domino. Et abierunt in locum suum. ²² Visitauit ergo dominus Annam, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias. Et magnificatus est puer Samuel apud dominum. ²³ Heli autem erat senex valde, & audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli, & quomodo dormiebant cum mulieribus quæ obseruabant ad ostiū tabernaculi, ²⁴ & dixit eis: Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas ab omni populo? ²⁵ Nolite filij mei. ²⁶ Non enim est bona fama quam ego audio, vt transgredi faciatis populum dñi. ²⁷ Si peccauerit vir in virum, placari ei potest deus: si autem in dominum peccauerit vir, ^h quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit dominus occidere eos. ²⁸ Puer autē Samuel proficiebat, atque crescebat: & placebat tā deo quā hominibus. ²⁹ Venit autem vir dei ad Heli, & ait ad eum: Hæc dicit dominus: Nunc quid non aperte reuelatus sum domui patris tui, cū essent in Ægypto in domo Pharaonis, ³⁰ & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, vt ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret Ephod corā me, & dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel? ³¹ Quare calce abiicistis victimam meam, & munera mea quæ præcepi vt offerentur in templo: & [†] magis honorasti filios tuos, quā me, vt comederēt primitias omnis sacrificij Israel populi mei? ³² Propterea ait dominus deus Israel: [†] Loquens locutus sum, vt domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum: nunc autem dicit dominus: Absit hoc à me: sed quicumque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. ³³ Ecce dies veniunt, & præcidam ^k brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt nō sit senex in domo tua. ³⁴ Et videbis ^m æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel: & nō erit senex in domo tua omnibus diebus. ³⁵ Veruntamen non auferā penitus virum ex te ab altari meo, sed vt ⁿ deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit. ³⁶ Hoc autem erit tibi signum quod vêturum est duobus filiis tuis Ophni & Phinees: [†] In die vno morientur ambo. ³⁷ Et suscitabo mihi sacerdotē fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet, & ædificabo ei domum fidelē, & ambulabit coram Christo meo cūctis diebus. ³⁸ Futurum est autem, vt quicumque remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nummum argenteum, & tortam panis, dicatque: Dimitte me, obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, ^o vt comedam buccellam panis.

Puer Samuel à domino quater vocatus, reuelationem sibi factam Heli narrat, exitio ipsi futuram.
III.

A Ver^a aut Samuel ministrabat dño corā Heli, & sermo dñi erat preciosus. In diebus illis nō erat visio manifesta. ² Factū est ergo in die quadā, Heli iacebat in loco suo, [†] & oculi ei⁹ caligauerāt, nec poterat videre ³ lucernā dei ^b antequam extingueretur. Samuel autē dormiebat in templo domi-

e. Filij Heli diuina sacrificia temerantes peccabant coram domino, & deridebant per eos multi sacrificia domini. Vnde Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Eucher. ibidem.

f. Linea veste, qua Lêuire ad diuinum accessuri cultum vestiebantur.

g. Corripuit, & punitus est, quia nō corripere debuit, sed abicere.

h. Quædā interrogationes in sacris literis quæ negationem inferre videtur, nō sunt negatiue intelligendæ, vt hæc. Ambros. de penit. lib. 1. cap. 3.

i. Nec honoratur dominus ab eis, nec timeatur, qui eius præcepta nō facit. Hiero. k. Dignitate sacerdotalē. l. Sacerdos magnus. m. Sadoch pōtificem abiectō à Salomone Abiathar. j. Reg. 2. f.

n. Neque enim Heli puniebatur, quia malis filios habebat; sed quia ultra delictum increpationi pepercit. Chrys. ibidem. o. Quibus verbis ipsum sacrificiū Christianorū eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse: Panis quē ego dabo, caro mea est. Ipsum quoq; est sacrificiū non secundū Aarō, sed secundū ordinem Meschiæ sedech. Eucher. ibidem.

a. Hic à puero nutritus in templo deo semper charus & gratissimus fuit, tantæque virtutis indicia à prima statim ætate prætulit, vt antequam ad viriles annos euaaderet, inter mirabiles prophetas scriberetur. Chrys. de prouidentia dei lib. 3. b. Nocte enim lucerna candelabri ardebat ante arcē, quæ mane exstinguebatur. Exod. 27. Hiero.

† 50. dist. c. De his vero

Iosue 5. 15.

† 50. dist. c. Alienum. De pecc. dist. 1. c. Importuna c. Si sacerdos.

† 47. dist. c. Sicut. 5. Neceffe. De simo. c. Licet. 7. Reg. 2. c.

† Infr. 10. b. Isa. 38. b. Iob. 6. f. † Infr. 4. c.

Ios. 5. 13.

† Infr. 4. c.

c. Nondū diuinis allocutionibus affuerat erat. Ideo vocem domini non agnouerat, vt dei reuelationes discernere posset.

d. Vides ingentem dei indignationem cruciatumq; vehementissimū, & omnino spe veniē exclusū. Chrysost. lib. 3. aduersus vituperato. vitā monastica.

e. Nullum Samuel verbum prophetauit quod effectu non compleretur.

f. Dan quæ nunc Cæsarea Philippi dicitur, prius Laïs & Lesem, terminus est terræ sanctæ versus Austrum: Bersabee vero alter terminus versus Aquilonem, vt cum velint totū includere Israheliticū populū, vulgari dicāt adagio: à Dan vsque Bersabee.

g. Anno ætatis suæ duodecimo. Iosephus.

a. Lapis adiutorij quem Hebrei Eben hahezzer vocāt, locus est in agro Bethcar, non longè à Masphat.

b. Filij Israel de se nihil cōfidentes, arcā testamēti domini in exercitu suo in pugnam contra aduersarios conducunt. Sed legis transgressores nequaquā legis arca tueretur, victo potius & deleta ex parte populo ab alienigenis ipsa capitur. August. de mirabil. sacre script. lib. 2. cap. 7.

c. Proinde lex dei, quæ in edictis data est angelorū, in qua vnus deus deorū religionē sacrorum iussus est coli, alij verò quilibet prohibiti, in arca erat posita, quæ arca testimonij nuncupata est. Quo nomine satis significatur, non deum qui per omnia illa colebatur, circumcludi solere vel contineri loco, cum responsa eius, & quædā humanis sensibus darentur signa ex illius arce loco. August. de ciuit. dei. lib. 10. cap. 17.

d. Capta arca domini cæsi sunt 30000. Hebræorū cū duobus filiis Heli à Philisthæis.

e. In prophetia enim arca illa ab alienigenis capta, indicabat testamētum dei transitorium ad gentes. Eucherius ibidem.

ni vbi erat arca dei.⁴ Et vocauit dominus Samuel. Qui respondens ait: Ecce ego.⁵ & cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego, vocasti enim me. Qui dixit: Non vocaui te, fili. reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit.⁶ Et adiecit dñs rursum vocare Samuelē. Cōsurgēsq; Samuel abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego, quia vocasti me. Qui respondit: Non vocaui te, fili mi. reuertere, & dormi.⁷ Porro Samuel necdum sciebat dñm, neque reuelatus fuerat ei sermo dñi.⁸ Et adiecit dñs, & vocauit adhuc Samuelē tertio. Qui consurgens abiit ad Heli,⁹ & ait. Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli quia dñs vocaret puerum, & ait ad Samuel: Vade, & dormi: & si deinceps vocauerit te, dices: Loquere dñe, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.¹⁰ Et venit dominus, & stetit, & vocauit sicut vocauerat secūdò: Samuel Samuel. Et ait Samuel: Loquere domine, quia audit seruus tuus.¹¹ Et dixit dñs ad Samuel: Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicumq; audierit, tinnient ambæ aures eius.¹² In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Incipiā, & complebo.¹³ Prædixi enim ei quòd iudicaturus essem domum eius in æternū propter iniquitatem, tēd quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos.¹⁴ Idcirco iuravi domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vsq; in æternum.¹⁵ Dormiuit autem Samuel vsq; mane, aperuitque ostia domus domini. Et Samuel timebat indicare visionem Heli.¹⁶ Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit: Samuel fili mi. Qui respondens ait: Præsto sum.¹⁷ Et interrogauit eū: Quis est sermo quē locutus est dominus ad te? Oro te ne celaueris me. Hæc faciat tibi deus, & hæc addat, si absconderis à me sermonem ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi.¹⁸ Indicauit itaq; ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Et ille respondit: Dñs est: quod bonum est in oculis suis, faciat.¹⁹ Creuit autē Samuel, & dñs erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.²⁰ Et cognouit vniuersus Israel à Dan vsq; Bersabee, quòd fidelis Samuel propheta esset domini.²¹ Et addidit dominus vt appareret in Silo: quoniā reuelatus fuerat dominus Samueli in Silo, iuxta verbum domini. Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.

Arca dei captā Israelitæ passim à Philisthæis cum duobus filiis Heli caduntur, quod audiens Heli corruens occumbit, nuru pariente.

IIII.

ET factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthiim in pugnam. Egressus est namque Israel obuiam Philisthiim in prælium, & castrametatus est iuxta lapidem adiutorij. Porro Philisthiim venerunt in Aphec,² & instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine terga vertit Israel Philisthæis: & cæsa sunt in illo certamine passim per agros quasi quatuor milia virorum.³ Et reuersus est populus ad castra. Dixeruntq; maiores natu de Israel: Quare percussit nos dominus hodie coram Philisthiim? Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis domini, & veniat in mediū nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum.⁴ Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis domini exercituum sedentis super Cherubim. Erantq; duo filij Heli cum arca fœderis domini, Ophni & Phinees.⁵ Cūque venisset arca fœderis domini in castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra.⁶ Et audierunt Philisthiim vocem clamoris, dixeruntq;: Quanam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognouerunt quòd arca domini venisset in castra.⁷ Timueruntque Philisthiim, dicentes: Venit deus in castra. Et ingemuerunt, dicentes: Væ nobis: Non enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius.⁸ Væ nobis: Quis nos saluabit de manu deorum sublimiū istorum? Hi sunt dij qui percusserunt Ægyptum omni plaga in deserto.⁹ Confortamini, & estote viri Philisthiim, ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierunt nobis. Cōfortamini, & bellate.¹⁰ Pugnaverunt ergo Philisthiim, & cæsus est Israel: & fugit vnusquisque in tabernaculum suum. Et facta est plaga magna nimis, & ceciderunt de Israel triginta milia peditum.¹¹ & arca dei capta est. Duo quoque filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees.¹² Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die

†47. di. licet

^a Iosue 5. 16.

In die illa, scissa veste, & cōspersus puluere caput.¹³ Cūmq; ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam expectās. Erat autem cor eius pauens pro arca domini. Vir autem ille postquam ingressus est, nunciauit vrbi,^f & vlulauit omnis ciuitas.¹⁴ Et audiuit Heli sonitum clamoris, dixitq;: Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nunciauit Heli.¹⁵ Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre nō poterat.¹⁶ Et dixit ad Heli: Ego sum qui veni de praelio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum est, fili mi?¹⁷ Respondens autem ille qui nunciabat: Fugit, inquit, Israel coram Philisthiim, & ruina magna facta est in populo: insuper & duo filij tui mortui sunt, Ophni & Phinees, & arca dei capta est.¹⁸ Cūmq; ille nominasset arcam dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est. Senex enim erat vir & grādxuus, & ipse iudicauit Israel quadraginta annis.¹⁹ Nurus autem eius vxor Phinees, pragnās erat, viciāq; partui: & audito nuncio quod capta esset arca dei, & mortuus esset focer suus, & vir suus, incurauit se, & peperit. Irruerāt enim in eā dolores subiti.²⁰ In ipso autē momento mortis eius, dixerunt ei qui stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neq; animaduertit.²¹ Et vocauit puerum Ichabod, dicens: Translata est gloria domini de Israel, quia capta est arca dei. Et pro focero suo, & pro viro suo,²² ait: Translata est gloria ab Israel, eo quod capta esset arca dei.

Dagon in terram corruit arca dei iuxta ipsum posita, vnde Philisthæi mariscis percussi, arcam à se expellunt.

f. Vide quantum dei legem tueri oportea, cum Heli quia ab eo lex dei nō cū omni uehementia atque constantia fuerit defensa, quāuis ille quondam admirabilis, perdidit sacerdotium. Cuius cum vita esset irreprehensibilis, tamen quia hōs calcantes dei legē non cum leuitate corripuit, cum illis etiam iure punitus est. Chrysostomus super Matt. homil. 17.

g. Hoc ergo signum mortis filiorum Heli factū est mutandi sacerdotij de domo huius: quo signo significatum est mutadum sacerdotium domus Aaron. Mors quippe filiorum huius significauit mortem nō hominū, sed ipsius sacerdotij de filiis Aaron. Augustinus de ciuit. dei lib. 17. cap. 5.

Ios. 6. 1.

A

Philisthiim autem tulerunt^a arcam dei, & asportauerunt eā à lapide adiutorij in^b Azotum.² Tuleruntq; Philisthiim arcam dei, & intulerunt eam in templū Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.³ Cūmq; surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam domini. Et tulerūt Dagon, & restituerunt eam in locū suū.

⁴ Rursūmq; mane die altera consurgentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca domini. Caput autem Dagō, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen,⁵ porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo.

⁶ Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediūtur templum eius, super limen Dagon in Azoto, vsq; in hodiernum diem. [†] ⁶ Aggrauata est autem manus domini super Azotios, & demolitus est eos. [†] Et percussit in secretiore parte natiū Azotum, & fines eius: & ebullierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate.⁷ Videntes autem viri Azotij huiusmodi plagam, dixerunt: Nō maneat arca dei, Israel apud nos:

⁸ quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon deum nostrum.⁸ Et mittentes congregauerunt omnes Satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt: [†] Quid faciemus de arca dei Israel? Responderuntq;: Gethæi: Circunducatur arca dei Israel. Et circunduxerunt arcam dei Israel.⁹ Illis autē circducentibus eam, fiebat manus domini dei per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis: & percutiebat viros vniuscuiusque vrbs à paruo vsque ad maiorem, & computrescebant prominētes extales eorum. Inieruntque Gethæi consilium, & fecerunt sibi sedes pelliceas.¹⁰ Miserunt ergo arcam domini dei in^d Accaron. Cūmq; venisset arca domini dei in Accaron,

¹¹ exclamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam dei Israel, vt interficiat nos & populum nostrum. Miserunt itaque, & congregauerunt omnes Satrapas Philisthinorum. Qui dixerunt: Dimittite arcam dei Israel, & reuertatur in locū suū, vt non interficiat nos cum populo nostro. Fiebat enim pavor mortis in singulis vrbus, & grauissima valde manus domini dei.¹² Viri quoque qui mortui non fuerant, percutiebantur^e in secretiori parte natiū, & ascendeat vlulatus vniuscuiusque ciuitatis in cœlum.

a. Arca domini 7. mēses māt sit apud Philisthæos cū malo eorum.

b. Azotus vrbs insignis in sorte tribus Dan, 200. stadiis distans ab Ascalone, vna eādem ex precipuis vr-bibus Philistinorum.

c. Geth quarta vrbs Philisthinorum, 16. miliarib distans ab Ioppe iuxta Lyddā & Iamnam sita in colliculo, vbi adhuc v. tulum grande vidit Hier. vt sup. Mich. citat.

d. Accaron in sorte duplici Iudæ & Dan, ex principioribus Philisthinorum oppidum vltimum. Accaron autē Hiero. in locis Hebraicis admonet Celsaream Stratonis aliquando dictā. Plinius Apolloniā, Vespasiani coloniam. De hac Ios. 15. f.

e. In absconditis & verēcūdis partibus ani: quib⁹ nulla medela adhiberi poterat.

† Infra. 6. a

† Psal. 77. g
Eccl. 10. d

† Infra. 6. a

Philisthai arcam cum muribus & anis aureis à se dimittunt per vaccas lactantes, & nouum plaustrum, usque Bethsames, ubi vaccas super ligna plaustri immolauerunt.

V I.

a. Quoniam igitur vatibus talia consilia dicentibus illarum tunc regionum populi crediderunt, eorumque impleuerunt praeceptum: Deus quoque condescensionem solita, diuinorum sententiam comprobauit: nec maiestate sua putauit indignum, in effectum operis prophanorum dicta perducere. Chryso. in Matth. homil. 6.

b. Quoniam tunc in Palaestina quinque erant principes Satrapae, & quinq; ciuitates: Azotus, Gaza, Ascalon, Geth, Accaron.

c. Satrapa lingua Persica praefectus dicitur, inde Satrapia praefectura, quo vitur Graeci *satrapas*, & Hebraei, *ṣarap* aran.

d. Deinde ipsi Philisthim prodigiis acti, deformisq; puniti, arcam diuini testimonij populo unde ceperant reddiderunt. Ipsa autem redditio qualis fuit? imposuerunt eam plaustro, ei que iuuecas à quibus vitulos fugientes abstraxerant, subiunxerunt, & eas quò velent ire fuerunt, etiam hanc vim diuinam explorare cupientes. At illa sine homine duce atq; rectore ad Hebraeos viā pertinaciter gradientes, nec reuocata mugitibus esurientium filiorum magnū sacramētū suis cultoribus reportarunt. Aug. de ciuita. dei lib. 10. cap. 17.

e. Putat Hebraei Bethsames arcam curiose aperuisse, & ob id penas luisse.

f. Vaccis autē verā viam ingressis, & recta non aliter quam si deducerentur tendentibus, principes Palaestinarum sequebantur cupientes cognoscere quò peruenirēt, & ubi plaustrum steteret. Ioseph. Antiq. lib. 6. c. 1.

g. Cariathiarim, que & Baala, & Baalpharaim dicta est, ciuitas syluarū, de qua supra Iosue. 15. g. & Ios. 18. d.

a. Licet tamen Samuel & Saul aliò pluries detulerunt, in eandem tamen domum reducebatur, donec eam duxerit Dauid in arcē Sion octauo anno regni sui, vt. 2. Reg. 6.

b. Dies miseriarū à reprobatione sacerdotij Heli ad Samuelis ducatum per 20. annos quibus arca fuit in domo Abinadab.

Vit ergo arca domini in regione Philisthinorum septē mensibus. ² Et post hæc vocauerunt Philisthim sacerdotes ^a & diuinos, dicētes: Quid faciemus de arca dei? † Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum suum. Qui dixerunt: ³ Si remittitis arcam dei Israel, nolite dimittere eam vacuā, sed quod debetis ei, reddite pro peccato, & tunc curabimini, & scietis quare nō recedat manus eius à vobis. ⁴ Qui dixerunt: Quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi: ⁵ Iuxta numerum ^b prouinciarum Philisthinorum quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos, quia plaga vna fuit omnibus vobis, & ^c Satrapis vestris. Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium qui demoliti sunt terrā, & dabitis deo Israel gloriam si forte releuet manum suam à vobis, & à diis vestris, & à terra vestra. ⁶ Quare ^B aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus & Pharaon cor suū? † Nonne postquam percussus est, tūc dimisit eos, & abierunt? ⁷ Nūc ergo arripite & facite plaustrū nouum vnum: & duas vaccas fœtas, quibus nō est impositum iugum, iungite in plaustro, & recludite vitulos earum domi. ⁸ Tolletisq; arcam domini, & ponetis in plaustro, & vasa aurea quæ exoluistis ei pro delicto, ponetis in capsellā ad latus eius, & dimittite eam vt vadat: ⁹ & aspicietis. Et si quidē per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande. sin autē minimē, sciemus quia nequaquā manus eius tetigit nos, sed casu accidit. ^d ¹⁰ Fecerunt ergo illi hoc modo: & tolles duas vaccas quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plaustrum, vitulosque earum concluderunt domi. ¹¹ Et posuerunt arcam dei super plaustrum, & capsellam quæ habebat mures aureos, & similitudinē anorum. ¹² Ibant autem in directū vaccæ per viā quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur pergentes & mugientes: & non declinabant neq; ad dextram neque ad sinistrā. Sed & Satrapæ Philisthim sequebantur usque ad terminos Bethsames. ¹³ Porro Bethsamitæ metebāt triticum in valle: & eleuantes oculos suos viderunt arcam, & ^e gauisi sunt cum vidissent. ¹⁴ Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ: & stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus. Et conciderunt ligna plaustri, vaccasq; imposuerunt super ea holocaustū domino. ¹⁵ Leuite autē deposuerunt arcam dei, & capsellam quæ erat iuxta eam, in qua erant vasa aurea, & posuerunt super lapidem grandem. Viri autē Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas in die illa domino. ^f ¹⁶ Et quinq; Satrapæ Philisthinorum viderunt, & reuersi sunt in Accaron in die illa. ¹⁷ Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philisthim pro delicto domino: Azotus vnum, Gaza vnum, Ascalon vnum, Geth vnum, Accaron vnum: ¹⁸ & mures aureos secundū numerum vrbiū Philisthim quinque prouinciarum, ab vrbe murata usque ad villam quæ erat absque muro: & usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam domini: quæ erat usque in illa die in agro Iosue Bethsamitæ. ¹⁹ Percussit autem dominus de viris Bethsamitis, eò quòd vidissent arcam domini, & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta milia plebis. Luxitq; populus eò quòd dominus percussisset plebem plaga magna. ²⁰ Et dixerunt viri Bethsamitæ: Quis poterit stare in conspectu domini dei sancti huius? Et ad quem ascendet à nobis? ²¹ Miseruntq; nuncios ad habitatores ^g Cariath-iarim, dicentes: Reduxerunt Philisthim arcam domini, descendite, & reducite eam ad vos.

Percussi Bethsamitæ arcam dederunt viris Cariath-iarim, quam reduxerunt in Gabaa in domum Abinadab, conuersi verò Israelitæ vicerunt Philisthæos. V I I.

Venerunt ergo viri Cariath-iarim, & reduxerunt arcam domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa. Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt, vt custodiret arcam domini. ² Et factum est, ex qua die mansit arca domini in Cariath-iarim, multiplicati sunt dies. erat quippe iam ^b annus vicesimus.

Ios. 6. 1.

† Supra. 5. a

† Exod. 12. c

D

Ios. 6. 2.
Anno ante
Christum
1082.
Anno mū-
di 2880.
Samuel
mortuo He-
li iudicare
cepit & an-
nis 30. iudi-
cauit.

† Deut. 6. c
Matth. 4. b j
Iosue. 24. c

mus. Et ^c requieuit omnis domus Israel post dominū. ³ Ait autem Samuel ad vniuersam domū Israel, dicens: † Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte deos alienos de medio vestrū, Baalim, & Astaroth: & preparate corda vestra domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthiim. ⁴ Abstulerunt ergo filij Israel Baalim, & Astaroth: & seruierunt domino soli. ⁵ Dixit autē Samuel: Congregate vniuersum Israel in Masphat, vt orem pro vobis dominū. ⁶ Et conuenerunt in Masphat: hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu domini, & ieiunauerunt in die illa, & dixerūt ibi: Tibi peccauimus domine. Iudicauitq; Samuel filios Israel in Masphat. ⁷ Et audierunt Philisthiim quod congregati essent filij Israel in Masphat, & ascenderunt Satrapæ Philistinorū ad Israel. Quod cum audissent filij Israel, timuerunt à facie Philistinorum: ⁸ dixeruntq; ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad dominum deum nostrum, vt saluet nos de manu Philisthinorum. ⁹ Tulit autem Samuel agnum lactētem vnum, & obtulit illum holocaustum integrū domino. Et clamauit Samuel ad dominū pro Israel, & exaudiuit eum dominus. ¹⁰ Factū est autē cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim inire bellum cōtra Israel. † Intonuit autē dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, & exterruit eos, & cæsi sunt à filiis Israel. ¹¹ Egressique filij Israel de Masphat, persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos vsq; ad locum qui erat subter ^c Bethcar. ¹² Tulit autem Samuel lapidem vnum, & posuit eum inter Masphat, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius, lapis adiutorij. ^d Dixitq;: Hucusq; auxiliatus est nobis dominus. ¹³ Et humiliati sunt Philisthiim nec apposuerunt vltra vt venirent in terminos Israel. Facta est itaq; manus domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis, ¹⁴ & redditæ sunt vrbes quas tulerant Philisthiim ab Israel, Israeli, ab Accaron vsque Geth, & terminos suos. Liberauitque Israel de manu Philisthinorum. Eratque pax inter Israel & Amorræum. ¹⁵ Iudicabat quoq; Samuel Israel cunctis diebus vitæ suæ, ¹⁶ & ibat per singulos annos circuiens Bethel, & Galgala, & Masphat: & iudicabat Israelem in supradictis locis. ¹⁷ Reuertebaturq; in Ramatha. ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Israelem. Edificauit etiam ibi altare domino.

Filiis Samuelis non rectè pro eo iudicantibus, populus Regem à Samuele petunt, quibus vt eos à proposito deterreret, iura Regum paucis explicuit.
V I I I.

Ios. 6. 3.

A

Actum ^a est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices in Israel. ² Fuitque nomen filij eius primogeniti Iohel, & nomen secundi Abia, Iudicū in Bersabee. ³ Et non ambulauerunt filij illius in viis eius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntq; munera, & peruerterunt iudicium. Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha, ⁵ dixeruntq; ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in viis tuis. † Constitue nobis Regem, vt iudicet nos, sicut & vniuersa habent nationes. ⁶ Displicuitq; sermo in oculis Samuelis, eò quod dixissent: Da nobis Regem vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad dominum. ⁷ Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi: non enim abiecerunt te, sed me, ne regnem super eos. ⁸ Iuxta omnia opera sua quæ fecerūt à die qua eduxi eos de Ægypto, vsque ad diem hanc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt diis alienis: sic faciunt etiam tibi. ⁹ Nunc ergo vocem eorum audi: veruntamen contestare eos, & prædic eis ius Regis qui regnaturus est super eos. ¹⁰ Dixit itaq; Samuel oīa verba domini ad populū qui petierat à se Regem, ¹¹ & ait: Hoc erit ius Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, ¹² & cōstituet sibi Tribunos, & Centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorū & curruū suorum. ¹³ Filias quoque vestras faciet sibi vnguētarias, & focarias, & panificas. ¹⁴ Agros quoq; vestros, & vineas & oliueta optima tollet: & dabit seruis suis. ¹⁵ Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis. ¹⁶ Seruos etiam vestros, &

† Hosee. 9. b
13. c
Act. 13. d

Ios. 6. 4.

B

C

c. Pœnitentiam egit, quia abiectis idolis ad seruendum domino se toto corde dederunt.

d. Antequam enim templū dei edificatum esset, Deo variis in locis sacrificabāt. Qui cum populum ad impietatem propensum esse sciret, cultū suū vnico loco circūsepsit. Pijs autem qui scopū & finem legis intelligebāt, omnis locus ad cultum diuinum consecratus erat. Procop. ibidem.

e. Bethcar locus est in agro Bethsames, quem Iosephus Corraos vocat. Cum subito, inquit, Samuel in perturbatos irruit, cæsisq; plurimis, reliques vsque Corraos (id loco nomē est) persequi nō destitit, & fixo ibi suæ victoriæ fugæq; hostiū termino, qui trophæi vice esset appellauit eum fortē, in signum donatæ à deo cōtra hostem fortitudinis. Ioseph. Antiq. Iud. lib. 6. c. 2.

a. Heli sacerdote reprobato substitutus est in dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis & iudicis. Augu. de ciuit. dei lib. 17. ca. 4. At cum præsenio non posset vtrunq; munus obire, suos sibi filios in iudices suffecit. Samuel autem triginta annorum dicitur fuisse in morte Heli: vnde non potuit tūc senex dici, nisi pluribus annis populo præfuerit, forte triginta: & tunc sexagenarius cū populus ab eo Regem petiuit.

b. Vbi vero tyrānos sibi magis quasiuere quā reges, tunc etiam in loco qui eis orationis causa fuerat prædestinatus, templum pro ambitione regia construxere, & sic per ordinem regibus impijs sibi inuicem succedētib; ad maiores impietates etiam populus declinavit. Clemens Reco. lib. 1. c. Et vt dominus hoc vlcisceretur, quod scilicet sacerdotem spernerent, exci-tauit eis Saul Regem, qui eos iniurijs grauib; affligeret: & per omnes pœnas & contumelias superbū populū calcareret & premeret, vt cōtemptus sacerdos de superbo populo vltione diuina vindicaretur. Cypria. lib. 2. Epist. 9.

d. Persequetur eos inimicus qui me Rege deserto petierunt sibi Regem, sicut & gentes reliquas, & fecerunt contra voluntatem dei. Denique Samuel ideo eis dura Regis imperia exponit. Hieron. super Hosee. c. 8.

ancillas, & iuuenes optimos & asinos auferet, & ponet in opere suo. ¹⁷ Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui. ¹⁸ Et clamabitis in die illa à facie Regis vestri quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa: quia petistis vobis Regem. ¹⁹ Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam. Rex enim erit super nos, ²⁰ & erimus nos quoque, sicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. ²¹ Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus domini. ²² Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & constitue super eos Regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat unusquisque in ciuitatem suam.

Saul querendo asinas patris sui peruenit ad Samuelem, cum quo pransus est, & in regem unctus, cum ipso nocte quieuit.

I X.

a. Abiel in libro Paralip. dicitur Iaiel pater Cis & Ner. verum quia Ner educauerit Cis fratrem suum, dicitur ibidem illum genuisse. Hieron. super 2. cap. Paralip.

b. Hunc autem puerum dicitur fuisse Doeg Idumaeum, qui cum eo pergit ad requirendas asinas patris sui. Hier. super 2. cap. Paralipomenon.

c. Non enim scriptum est quod Samuel acceperit, aut quod illi obtulerint, quin potius à propheta pascuntur, & inuicantur ad pradium. Hier. Nec tamen putabat Saul asinas sibi à Samuele aliter indicari nisi precio diuinationis. Hæc ibidem Hieron. & post eum Eucherius ibidem.

d. Sacrificium in hoc loco, prout aliqui intelligi volunt, pradium intelligitur, quod præparauerat Samuel in kalendis, quia sequitur, neque enim comesturus est, &c. Cæterum si quis simpliciter de hostiis in molatis ac sacrificiis intelligere voluerit, nos non inuicemus. Angelom. ibidem.

e. Hic enim si non displicuerit (sicut scriptum inuenimus) traditionem Iudæorum inferere præsumimus. Erat enim in corde Saul (sicut ipsi tradunt) quod rex futurus esset: quia viderat per visum se in vertice arboris collocari, quæ visio signum regale erat. Angelom. ibidem post Hieronymum.

Erat vir de Benjamin nomine Cis, filius ^a Abiel, filij Zeror, filij Bechorath, filij Sareth, filij Aphia, filij viri Iemini, fortis robore, ² & erat ei filius vocabulo Saul, electus & bonus:† & non erat vir de filiis Israel melior illo.† Ab humero ad sursum eminebat super omnem populum.† Perierant autem asinae Cis patris Saul: & dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum ^b unum de pueris, & consurgens vade & quære asinas. Qui cum transissent per montem Ephraim, ⁴ & per terram Salisa, & non inuenissent: transierunt etiam per terram Salim, & non erant: sed & per terram Iemini, & minime reppererunt. ⁵ Cum autem venissent in terram Zuth, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo: Veni, & reuertamur: ne forte dimiserit pater meus asinas, & sollicitus sit pro nobis. ⁶ Qui ait ei: Ecce vir dei est in ciuitate hac, vir nobilis. omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. Nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra propter quam venimus. ⁷ Dixitque Saul ad puerum suum:† Ecce ibimus: quid feremus ad virum dei? Panis defecit in sitarchiis nostris, & sportulam non habemus, ut demus homini Dei, nec quicquam aliud. ⁸ Rursum puer respondit Sauli, & ait: Ecce inuenta est in manu mea ^c quarta pars stateris argenti: demus homini dei, ut indicet nobis viam nostram. ⁹ Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens consulere deum: Venite, & eamus ad videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. ¹⁰ Et dixit Saul ad puerum suum:† Optimus sermo tuus. ¹¹ Veni, eamus. Et ierunt in ciuitatem in qua erat vir dei. Cumque ascenderent clium ciuitatis, inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam, & dixerunt eis: Num hic est videns? ¹² Quæ respondentes dixerunt illis: Hic est: ecce ante te. festina nunc. Hodie enim venit in ciuitatem, quia ^d sacrificium est hodie populi in excelsu. ¹³ Ingredientes urbem statim inuenietis eum, antequam ascendat excelsum ad vescendum. Neque enim comesturus est populus donec ille veniat, quia ipse benedicet hostiæ, & deinceps comedent qui vocati sunt. Nunc ergo conscendite, quia hodie reperietis eum. ¹⁴ Et ascenderunt in ciuitatem. Cumque ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obuiam eis, ut ascenderet in excelsu. ¹⁵ Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante unam diem quam veniret Saul, dicens: ¹⁶ Hæc ipsa hora quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin,† & vnges eum ducem super populum meum Israel. Et saluabit populum meum de manu Philistinorum, quia respexi populum meum. Venit enim clamor eorum ad me. ¹⁷ Cumque aspexisset Samuel Saulem, dominus dixit ei: Ecce vir quem dixeram tibi. Iste dominabitur populo meo. ¹⁸ Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, & ait: Indica oro mihi, ubi est domus videntis? ¹⁹ Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum videns. ^c Ascende ante me in excelsu, ut comedas mecum hodie, & dimittam te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. ²⁰ Et de asinis quas nudius tertius perdidisti, ne sollicitus sis: quia inuentæ sunt. Et cuius erunt optima quæque Israel? Nonne tibi & omni domui patris tui? ²¹ Respondens autem Saul, ait: Nunquid non filius Iemini ego sum, de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? Quare ergo locutus es mihi sermonem istum?

Assumens

Infra. 10. c

A Ios. 6. 4.

† 1. Para. 8. c
Infr. 14. g
† Infr. 10. d

B † 1. q. 1. Iudices.

† 1. Reg. 2. f
18. d

† Act. 13. d

† 1. q. 1. c. Iu-
dices.
De sacra
unctione. c.
vaico.

Anno ante
Christum
1071.
Anno mū-
di 2890.

22 Assumens itaq; Samuel Saulē & puerum eius, introduxit eos in^f triclinium, & de-
dit eis locū in capite eorum qui fuerant inuitati. Erant enim quasi triginta viri. 23 Di-
xitq; Samuel coco: † Da partem quam dedi tibi, & præcepi vt reponeres seorsum a-
pud te. 24 Leuauit autem cocus armū, & posuit ante Saul. Dixitq; Samuel: Ecce quod
remanſit, pone ante te, & comede: quia de industria ſeruatum eſt tibi, quando popu-
lum vocaui. Et comedit Saul cū Samuele in die illa. 25 Et deſcēderūt de excelfo in op-
pidū, & locutus eſt cū Saule in ſolario, ſtrauitq; Saul in ſolario, & dormiuit. 26 Cū-
que mane ſurrexiſſet, & iam dies luceſceret, vocauit Samuel Saulem in ſolario, dicēs:
Surge, vt dimittam te. Et ſurrexit Saul. Egreſſiq; ſunt ambo, ipſe videlicet & Samuel.
27 Cūq; deſcēderēt in extrema parte ciuitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero vt an-
tecedat nos, & tranſeat. Tu autem ſubſiſte pauliſper, vt indicē tibi verbum domini.

f. Cœnaculum;

Vngitur Saul ſignis datis à Samuele in Regem, prophetat inter prophetas & confirmatur. X.

Ioſ. 6. 4.
1. q. 1. c. Sa-
cramenta. &
c. Dominus.
A. 13. d.
75. diſt. c. 1.
2. q. 7. Ple-
rūq; 9. Itē
obicitur.
c. Nos ſi.

TVLit †^a autem Samuel lenticulā olei, & effudit ſuper caput eius, & de-
oſculatus eſt eum, & ait: Ecce vnxit te dominus ſuper hæreditatē ſuam
in Principem, & liberabis populū ſuum de manibus inimicorum eius,
qui in circuitu eius ſunt. Et hoc tibi ſignū, quia vnxit te deus in Princi-
pē: 2 Cū abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta ſepulchrū Ra-
chel in finibus Benjamin in meridie, dicēntque tibi: Inuentæ ſunt aſinæ ad quas ie-
ras perquirēdas: & intermiſſis pater tuus aſinis, ſolicitus eſt pro vobis, & dicit: Quid
faciam de filio meo? 3 Cūque abieris inde, & vltra tranſieris, & veneris ad quercum
Thabor, inuenient te ibi tres viri aſcēdentes ad eum in Bethel: vnus portās tres hœ-
dos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini. 4 Cūq; te ſalutauerint,
dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. 5 Poſt hæc venies in^b collem do-
mini: vbi eſt ſtatio Philithinorum. Et cum ingreſſus fueris ibi urbem, obuium habe-
bis gregem Prophetarum deſcendentium de excelfo, & ante eos pſalterium, & tym-
panum, & tibiam, & citharam, ipſoſque prophetantes: & inſiliet in te ſpiritus domi-
ni, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. 7 Quādo ergo euenerint ſi-
gna hæc omnia tibi, fac quæcūq; inuenerit manus tua, quia dominus eſt tecum. 8 Et
deſcendes ante me in Galgala. Ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem,
& immoles victimas pacificas. † Septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & o-
ſtendam tibi quæ facias. 9 Itaque cum auertiſſet humerum ſuum vt abiret à Samuele,
immutauit ei deus cor aliud, & venerunt omnia ſigna hæc in die illa. 10 Venerūtq;
ad prædictum collem, & ecce cuneus Prophetarum obuius ei. † Et inſiluit ſuper eum
ſpiritus domini, & d^a prophetauit in medio eorū. 11 Videntes autē omnes qui nouerāt
eum heri & nudiertius, quod eſſet cum prophetis, & prophetaret, dixerunt ad inui-
cem: Quænam res accidit filio Cis? † Num & Saul inter Prophetas? 12 Reſponditque
alius ad alterū, dicens: Et quis pater eius? Propterea verſum eſt in prouerbiū: 13 Nū
& Saul inter Prophetas? 14 Ceſſauit autem prophetare, & venit ad excelfum. 15 Di-
xitq; patruus Saul ad eum, & ad puerum eius: Quò abiſtis? Qui reſponderunt: Quæ-
rere aſinas: quas cum non reperiſſemus, venimus ad Samuelem. 16 Et dixit ei patruus
ſuus: Indica mihi quid dixerit tibi Samuel. 17 Et ait Saul ad patruum ſuum: Indicauit
nobis quia inuentæ eſſent aſinæ. De ſermone autem Regni non indicauit ei, quem
locutus fuerat ei Samuel. 18 Et conuocauit Samuel populum ad dominum in^g Maſ-
phat, 19 & ait ad filios Iſrael: Hæc dicit dominus deus Iſrael: Ego eduxi Iſrael de Ægy-
pto, & erui vos de manu Ægyptiorum, & de manu omnium Regum qui affligebant
vos. 20 Vos autem hodie proieciſtis dominum deum veſtrum, qui ſolus ſaluauit
vos de vniuerſis malis & tribulationibus veſtris, & dixiſtis: † Nequaquam, ſed
Regem conſtitue ſuper nos. Nunc ergo ſtate coram domino per tribus veſtras, & per
familias. 21 Et applicuit Samuel omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper tribum Ben-
iamin. 22 Et applicuit tribum Benjamin & cognationes eius, & cecidit ſuper co-
gnationem Metri, & peruenit vſque ad Saul filium Cis. Quæſierunt ergo eum,

a. Primo quidem nō domi-
nio Regum ſubiecti fuerūt
Iudæi, ſed populo ac legi
ciuiles iudices præſidebāt:
non tamen in annum cōſti-
tuti ſunt ſicut Romani con-
ſules, ſed perpetua iuriſdi-
ctione ſubnixi. Tum ſubla-
to iudicū nomine, poteſtas
Regalis inducitur. Verū
regimen eorum iudicibus
tenentibus, prauas religio-
nes ſæpe ſuſceperāt: atque
offenſus ab his deus toties
alienigenis ſubiugabat, do-
nec ruſus pœnitentia po-
puli mitigat⁹, liberaret eos
ſeruitute. Laſtā lib. 4. c. 10.
b. Collis domini locus erat
in terra Benjamin, vbi pro-
phetæ habitare ſolebāt in-
ter Elon Thabor & domū
Saulis nō longe à Bethel.

c. Sic enim aliam cordis af-
fectionem ſignificat, quam
conuertendo fecit deus, vt
imaginum ſignificantiū &
præfigurantiū capax fieret
ad prophetiam diuinā
tionem. Eucherius ibid.

d. Saul prophetaſſe dicunt
Hebræi de futuro ſeculo,
de Gog & Magog, de præ-
miis iuſtorum, & pœnis ma-
lorum. Hier.

e. Quod dicitur, cum quis
inſimæ conditionis ad al-
tiorē ſublimatur dignita-
tem.

f. Deniq; Saulem tam dei
ſpiritus poſt ea vertit in a-
lium virum, id eſt prophe-
tam, quā & malus ſpiritus
poſtea euertit in alium vi-
rum, in apoſtaram ſcilicet.
Tertul. de anima.

g. Maſphat locus erat in tri-
bu Benjamin iuxta Gabaō,
domus Samuelis vbi cōue-
niebat populus Iſrael pro
vrgentibus cauſis, quod il-
lic dominus magnā Iſrae-
litis ſatietatem tēpore lo-
ſue conceſſit.

† Sup. 8. d.
Infra. 13. c.

h. Certas leges quibus regnum pacifice gubernetur: ne vel Rex in populum tyrannidem exerceret, vel populus in regē rebellionē concitaret.

& non est inuentus.²² Et consuluerunt post hęc dominum vtrumnam venturus esset illuc. Responditq; dominus: Ecce absconditus est domi.²³ Cucurrerunt itaq; & tulerunt eum inde: stetitq; in medio populi: & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum.²⁴ Et ait Samuel ad omnē populū: Certe videtis quē elegit dominus: quoniam + nō sit similis illi in omni populo. Et clamauit omnis populus, & ait: Viuat Rex.²⁵ Locutus est autē Samuel ad populum^h legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram domino, & dimisit Samuel omnē populum, singulos in domū suam.²⁶ Sed & Saul abiit in domum suam in Gabaath. Et abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat deus corda.²⁷ Filij vero Belial dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Et despererunt eum, & non attulerunt ei munera. Ille vero dissimulabat se audire.

Saul Ammonitas Iabes Galaad obsidentes expugnat, instauratur regnum eius in Galgala.

XI.

a. Iabes Galaad vrbs est tribus Manaſſa trās Iordanē, 6. miliarib. distans à Pella cunctibus Gadaram.

b. Sēper diabolus sinistram oculū vult seruare, dextrū eruerē. Hoc est quod Pharaō iussit masculum interfici, & feminas reseruari. Stephanus.

c. Gabaath Saulis vallis est iuxta lacum Gabaath sub monte Searin, quam incoluit Saul vt domū paternā. Et dicitur Gabaath Saulis ad differentiā Gabaath vrbs Habacuc, in qua demonstratur sepulchrum eius.

d. Hoc autē mirari desinamus, cū in hominibus apparet diuinitus aliquid, quorū vel meritum vel habitum excedit, cum forte vult deus cuiusdam significationis gratia tale aliquid demonstrari. Aug. de diuersis, quæst. ad Simplicianū lib. 2. quæst. 1.

ET factum est quasi post mensam, ascendit Naas Ammonites, & pugnare^{A Ios. 6.5.} cœpit aduersum^a Iabes Galaad, dixeruntq; omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi.² Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiscum fœdus,^b vt eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamq; vos opprobrium in vniuerso Israel.³ Et dixerunt ad eum seniores Iabes: Concede nobis septem dies, vt mittamus nūcios ad vniuersos terminos Israel: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te.⁴ Venerunt ergo nuncij in^c Gabaath Saulis, & locuti sunt verba hæc audiēte populo. Et leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit.⁵ Et ecce Saul veniebat sequens boues de agro, & ait: + Quid habet populus quod plorat? Et narrauerunt ei verba virorum Iabes.⁶ Et^d insiluit spiritus domini in Saul cum audisset hęc verba, & iratus est furor eius nimis.⁷ Et assumēs vtrūq; bouem concidit in frusta, misitq; in omnes terminos Israel per manum nunciorum, dicens: Quicumq; non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel: sic fiet bobus eius. Inuasit ergo timor domini populum, & egressi sunt quasi vir vnus: &⁸ recensuit eos in Bezech. Fueruntq; filiorum Israel trecenta milia, virorum autem Iuda triginta milia.⁹ Et dixerunt nunciis qui venerant: Sic dicetis viris qui sunt in Iabes Galaad: Cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. Venerunt ergo nuncij, & nunciauerunt viris Iabes. Qui lætati sunt,¹⁰ & dixerunt: Mane exhibimus ad vos, & facietis nobis omne quod placuerit vobis.¹¹ Et factum est cum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes. Et ingressus est media castra in vigilia matutina, & percussit Ammon vsq; dum incalesceret dies. Reliqui autem dispersi sunt, ita vt non relinquerentur in eis duo pariter. +¹² Et ait populus ad Samuelē: Quis est iste qui dixit: Saul non regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.¹³ Et ait Saul: Nō occidetur quicumque in die hac, quia hodie fecit dominus salutem in Israel.¹⁴ Dixit autem Samuel ad populum: Venite, & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnū.¹⁵ Et perrexit omnis populus in Galgala,^e & fecerunt ibi Regem Saul coram domino in Galgala. Et immolauerunt ibi victimas pacificas coram domino. Et lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis.^{D 1.3.7.6.5.}

Samuel populi iudicio probatus innocens, Israelem ingratitude arguit, quos pœna tandem secuta est.

XII.

e. Saul enim Rex nō ad permanēdū elect⁹ est à domino, sed secundū corpore populi durū & malū datus ad eorū creptionē, nō ad vtilitatem secundū illam sanctarū scripturarū sententiā, quæ ait: de deo, Iob. 34. Qui regnare facit hominē hypocritā propter perueritatem populi. Aug. super Psal. 51.

a. Samuel summo sacerdoti Eli successit, cū sacerdotis filius ipse nō esset: sed tamē ex filiis, hoc est ex posteris Aaron. Aug. Retract. lib. 2. cap. 55. Ideo non immerito Iudeos arguit infidelitatis, quia deo non fidentes, Regem postularunt.

b. Quoniam & Samuel pro se magnam proposuit laudē, attamē nullus illum arguit: quia nō dicebat vt seipsum laudaret, sed quoniam regē cōstitutus erat, pro defensione sua posuit, volens illum erudire vt humilis sit ac māsuetus. Chrys. super. 2. Cor. 11. Homil. 24.

Exit autem^a Samuel ad vniuersum Israel: Ecce audiui vocē vestrā iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & cōstitui super vos Regem.² Et nūc Rex graditur ante vos. Ego autem senui, & incanui. Porro filij mei vobiscum sunt. Itaq; conuersatus corā vobis ab adolescentia mea vsq; ad hanc diem,³ ecce præsto sum. Loquimini de me coram domino, & cotus sum, si vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinū, si quenquā calumniā hodie, restituamq; vobis.⁴ Et dixerunt:^b Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neq; tulisti de manu alicuius quippiam.⁵ Dixitque ad eos: Testis est dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die hac, quia non inueneritis in manu mea quippiā. Et dixit.

A Ios. 6.5.

Eccle. 46.3

Et dixerunt: Testis.⁶ Et ait Samuel ad populū: Dominus qui fecit Moysen & Aaron, & eduxit patres nostros de terra Ægypti, adest.⁷ Nunc ergo state, vt iudicio contendam aduersum vos coram domino de omnibus misericordiis domini, quas fecit vobiscum, & cum patribus vestris: †⁸ quomodo Iacob ingressus est in Ægyptū, & clamauerunt patres vestri ad dominum, & misit dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc.⁹ Qui obliui sunt domini dei sui, † & tradidit eos in manus Sisaræ magistri militiæ Asor, † & in manu Philistinorū, & in manu Regis Moab, & pugnaverūt aduersum eos.¹⁰ Postea autē clamarunt ad dominum, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus dominum, & seruiimus Baalim & Astaroth. Nunc ergo erue nos de manu inimicorū nostrorum, & seruiemus tibi: †¹¹ & misit dominus Ierobaal, & Bedan, & Sāson & Barach & Iepthe, & Samuel: & eruit vos de manu inimicorū vestrorum per circuitum, & habitastis confidenter.¹² Videntes autē quod Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi: † Nequaquam, sed Rex imperabit nobis. cum dominus deus vester regnaret in vobis.¹³ Nunc ergo præsto est Rex vester, quē elegistis & petistis. Ecce dedit vobis dominus Regē.¹⁴ Si timueritis dominū, & seruiueritis ei, & audieritis vocē eius, & nō exasperaueritis os domini, eritis & vos & Rex qui imperat vobis, sequētes dominum deum nostrum.¹⁵ Si autē non audieritis vocem domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus domini super vos, & super patres vestros.¹⁶ Sed & nunc state, & videte rem istam grandem, quam facturus est dominus in conspectu vestro.¹⁷ Nunquid non messis tritici est hodie? Inuocabo dominum, & dabit voces & pluuias, & scietis & videbitis quia grande malū feceritis vobis in conspectu domini, petentes super vos Regē.¹⁸ Et clamauit Samuel ad dominū, & dedit dominus voces & pluuias in illa die.¹⁹ Et timuit omnis populus nimis dominum, & Samuelem. Et dixit vniuersus populus ad Samuelem: Ora pro seruis tuis ad dominum deum tuum, vt nō moriamur. Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malū, vt peteremus nobis Regem.²⁰ Dixit autem Samuel ad populū: Nolite timere. Vos fecistis vniuersum malū hoc: veruntamen nolite recedere à tergo domini, sed seruite domino in omni corde vestro,²¹ & nolite declinare post vana quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt:²² & non derelinquet dominus populum suum propter nomē suum magnum, quia iurauit dominus facere vos sibi populum.²³ Absit autem à me hoc peccatum in domino, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectā.²⁴ Igitur timete dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro. Vidistis enim magnifica quæ in vobis gesserit dominus.²⁵ Quod si perseueraueritis in malitia, & vos & Rex vester pariter peribitis.

Victi à Saule Philisthai maximo apparatu in Israelem armantur, territi Hebræi in antris latitant, & Saul domino inobediens reprobatur.

XIII.

10sc.6.6.

Ilius^a vnus anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem annis^b regnauit super Israel.² Et elegit sibi Saul tria milia de Israel. Et erāt cū Saul duo milia in Machmas, & in mōte Bethel: mille autem cum Ionatha in Gabaa Bēiamin. Porro ceterum populum remisit, vnumquemq; in tabernacula sua.³ Et percussit Ionathas stationē Philistinorū quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philisthiim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi.⁴ Et vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam, Percussit Saul stationem Philistinorum. Et erexit se Israel aduersus Philisthiim. Clamauit ergo populus post Saul in Galgala.⁵ & Philisthiim congregati sunt ad præliandū contra Israel, triginta milia curruum, & sex milia equitū, & reliquum vulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et ascendentes castrametati sunt in Machmas ad orientem Bethauen.⁶ Quod cum vidissent viri Israel se in arcto positos (afflictus enim erat populus) absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque & in antris, & in cisternis.⁷ Hebræi autem transierunt Iordanem in terrā Gad & Galaad. Cūq;

a. Vno anno postquam rex electus est à Samuele in domestica domo sedēs dissimulauit se esse regem: reliquis duobus annis publicē iudicauit omnē Israel, tenēs obedientiam cum humilitate. Et hoc fuit illud tēpus antequam mādaturum domini transgredere in Amalecitas. Reliquo verō tempore quo vixit & imperauit, transgressor mandati domini extitit. Eucherius ibidem.

b. Antequā reprobaretur à domino per Samuelem, & eligeretur Dauid. infra. 16. cap. vel vt ait Hiero. innocens erat ac puer vnus anni cū cœpit regnare: & ita duobus annis regnauit in tali innocentia.

adhuc esset Saul in Galgala, vniuersus populus perterritus est, qui sequebatur eum. [†] ⁸ Et expectauit iuxta placitum Samuelis septem diebus, & nō venit Samuel in Galgala. Dilapsusq; est populus ab eo. ⁹ Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustū & pacifica. Et obtulit holocaustum. ¹⁰ Cūmq; compleisset offerēs holocaustum, ecce Samuel veniebat. Et egressus est Saul obuiā ei, vt salutaret eū. ¹¹ Locutusq; est ad eū Samuel: Quid fecisti? Respōdit Saul: Quia vidi quod populus dilaberetur à me, & tu non veneras iuxta placitos dies: porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas, ¹² dixi: Nunc descendent Philisthiim ad me in Galgala, & faciem domini non placui. Nec cessitate compulsus, obtuli holocaustum domino. ¹³ Dixitq; Samuel ad Saul: [†] Stultē egisti, nec custodisti mandata domini dei tui, quæ præcepi tibi. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. ¹⁴ Sed nequaquam regnum tuum vltra consurget. [†] ¹⁵ Quæsiuit dominus sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei dominus vt esset dux super populum suum: eo quod nō seruaueris quæ præcepit dominus. ¹⁶ Surrexit autē Samuel, & ascendit de Galgalis in Gabaa Benjamin. Et reliqui populi ascenderunt post Saul obuiam populo, qui expugnabāt eos venientes de Galgala in Gabaa in colle Benjamin. Et recensuit Saul populū, qui inuenti fuerant cum eo, quasi sexcentos viros: ¹⁷ & Saul & Ionathas filius eius, populūque qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Benjamin. Porro Philisthiim cōfederant in Machmas. ¹⁸ Et egressi sunt ad præliandum de castris Philisthinorum tres cunei. Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim ad terram Saul. ¹⁹ Porro alius ingrediebatur per viam Bethoron. Tertius autem verterat se ad iter termini in terra Sabaa, imminentis vallis Seboim contra desertum. ²⁰ Porro faber ferrarius nō inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philisthiim, ne fortē facerent Hebræi gladium aut lanceā. ²¹ Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim vt exacueret vnusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & tridentem, & sarculum. ²² Retusę itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentium, & securium, vsq; ad stimulum corrigendum. ²³ Cūmq; venisset dies prælij, non est inuentus ensis & lancea in manu totius populi qui erat cum Saul & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.

† Sup. 10. b

† Gene. 13. d
1. Para. 16. c

† Ag. 13. d

c. Sic enim dominus indiduo amore, & coniuncta charitate dilexit Dauidē, vt quæ vult deus, velit: & quæ non vult, similiter nolit. Chrysof. de Dauid vbi Goliath deuicit.

d. Machmas in tribu Manasse ab Ierusalem. 9. miliaribus distans: contra Bethauen ad orientem eius.

²³ Egressa est autem statio Philisthiim, vt transcenderet in ^d Machmas.

Ionathas domino fidens, cum armigero suo patre in scio Philisthaorum stationem dispersit, ac melle gustato ob patris iuramentum vix mortem comminatum euadit. XIIII.

a. Statio, locus est in quo stant naues, aut milites: vt Virg. 2. Aeneid. Statio malleida carinis. Præterea locus est ad custodiā assignatus quando milites stantes vigilare iubetur, vnde stationarij milites vocantur. Itē est officina in qua multe conueniunt, vt de aliqua re statuatur, iusq; dicatur. b. Iste est Ichabod quē vxor Phinees filij Heli audiens mortem viri sui præ dolore enixa est: vt sup. 4. d

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescentē armigerū suum: Veni & transeamus ad ^a stationem Philisthinorū quæ est trans locum illum. Patri autem suo hoc ipsum nō indicauit. ² Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa, sub malogranato quæ erat in agro Gabaa. Et erat populus cum eo quasi sexcētorum virorū. ³ Et Achias filius Achitob fratris ^b Ichabod filij Phinees [†] qui ortus fuerat ex Heli sacerdote domini in Silo, portabat ephod. Sed & popul⁹ ignorabat quod isset Ionathas. ⁴ Erāt autē inter ascēsus per quos nitebatur Ionathas trāsire ad stationē Philisthinorū, eminentes petræ ex vtraq; parte: & quasi in modū dentiū scopuli hinc inde prærupti: nomen vni Bozes: & nomē alteri Sene. ⁵ Vnus scopulus prominēs ad aquilonem ex aduerso Machmas: & alter ad meridiē cōtra Gabaa. ⁶ Dixit autē Ionathas ad adolescentem armigerū suum: ^c Veni, transeamus ad stationem incircuncisorum horum, si fortē faciat dominus pro nobis: quia non est domino difficile saluare vel in multis vel in paucis. ⁷ Dixitq; ei armiger suus: Fac omnia quæ placēt animo tuo. Perge quod cupis: ^B & ero tecum vbicunq; volueris. ⁸ Et ait Ionathas: Ecce nos transimus ad viros istos: cūmq; apparuerimus eis: ⁹ si taliter locuti fuerint ad nos, Manete, donec veniamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascēdamus ad eos. ¹⁰ Si autē dixerint, Ascēdite ad nos: ascēdamus: quia tradidit eos dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signū. ¹¹ Apparuit igitur vterque stationi Philisthinorum. Dixeruntque Philisthiim: En Hebræi egrediuntur

A Iose. 6. 6.

† Supr. 4. d

Iudi. 14. c

c. Quod autem Ionathas & armiger eius ascēderūt ad Philisthos, & in prima congressiōe nō alio loco quā in agro cultura dedito cōsistentes, viginti numero pr. ma fronte ex hostibus præsternunt, figurare videtur, quod his doctoribus hæretici cedunt atque succumbunt, qui intra limites ecclesię positi à meditatione legis velut ab agricultura non recedunt. Angelomus. Ibid.

1. Mach. 4. d

1. Isae. 6. 7.

egrediuntur de cauernis in quibus absconditi fuerāt. ¹² Et locuti sunt viri de statione ad Jonathan & ad armigerum eius, dixeruntque: ^d Ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem, & ait Ionathas ad armigerum suum: Ascendamus. sequere me. Tradidit enim dñs eos in manus Israel. ¹³ Ascendit autē Ionathas manibus & pedibus reptās: & armiger eius post eum. Itaq; cum vidissent faciem Ionathæ, alij cadebant ante Ionathan, alios armiger eius interficiebat, sequens eum. ¹⁴ Et facta est plaga prima quam percussit Ionathas & armiger eius, quasi viginti virorū in media parte iugeris quam par boum in die arare consuevit. ¹⁵ Et factum est miraculum in castris & per agros: Sed & omnis populus stationis eorum qui ierant ad prædandum, obstupuit: & cōturbata sunt castra. Et accidit quasi miraculum à deo. ¹⁶ Et respexerunt speculatores Saul qui erant in Gabaa Benjamin: & ecce multitudo prostrata, & huc illucq; diffugiens. ¹⁷ Et ait Saul populo qui erat cū eo: Requiritē & videte quis abierit ex nobis. Cūque requisissent, repertum est non adesse Jonathan, & armigerum eius. ¹⁸ Et ait Saul ad Achiam, Applica arcam domini. ^e Erat enim ibi arca domini in die illa cum filiis Israel. ¹⁹ Cūq; loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorū: crescebatq; paulatim, & clarius resonabat. Et ait Saul ad sacerdotem: Contrahe manum tuam. ²⁰ Conclamauit ergo Saul & omnis populus qui erat cum eo: & venerunt vsq; ad locum certaminis: Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum: & cædes magna nimis. ²¹ Sed & Hebræi qui fuerant cum Philisthiim heri & nudiustertius, ascenderantq; cū eis in castris, reuersi sunt vt essent cum Israel, & iis qui erant cum Saul & Ionatha. ²² Omnes quoq; Israelitæ qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthæi, sociauerunt se cum suis in prælio. Et erāt cum Saul quasi decem milia virorū, ²³ & saluauit dñs deus Israel in die illa. Pugna autem peruenit vsq; ad Bethauen. ²⁴ Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa. Adiurauit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesp̄am, donec vlciscar de inimicis meis. Et non manducauit vnusque populus panem. ²⁵ Omnēque terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri. ²⁶ Ingressus est itaque populus saltum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum. Timebat enim populus iuramentum. ²⁷ Porro Ionathas non audierat cū adiuraret pater eius populum: extenditque summitatem virgæ quam habebat in manu, & intinxit in fauū mellis, & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius. ²⁸ Respondensq; vnus de populo, ait: Iure iurando constrinxit pater tuus populum dicens: Maledictus vir qui comederit panem hodie. Defecerat autem populus. ²⁹ Dixitq; Ionathas: Turbauit pater meus terram. Vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eò quod gustauerim paululum de melle isto: ³⁰ quanto magis si comedisset populus de præda inimicorū suorum, quam reperit: nonne maior plaga facta fuisset in Philisthiim? ³¹ Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmis vsq; in Aialon. Defatigatus est autem populus nimis, ³² & versus ad prædam, tulit oues & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra: comeditq; populus cum sanguine. ³³ Nuntiauerunt autem Sauli dicētes quod populus peccasset dño comedens cum sanguine. Qui ait: Præuaricati estis. Voluite ad me iam nunc saxum grande. ³⁴ Et dixit Saul: Dispergamini in vulgus, & dicite eis vt adducat ad me vnusquisq; bouem suum, & arietem, & occidite super istud, & vescimini, & non peccabitis dño comedentes cum sanguine. Adduxit itaq; omnis populus vnusquisq; bouem in manu sua vsq; ad noctem, & occiderunt ibi. ³⁵ Edificauit autem Saul altare domino. Tūcque primū cœpit edificare altare domino. ³⁶ Et dixit Saul: Irruamus super Philisthæos nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum. Dixitque populus: Omne quod bonum tibi videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos: ¹ Accedamus huc ad deum. [†] ³⁷ Et consuluit Saul dominum, dicens: Num persequar Philisthiim? Si trades eos in manus Israel? Et non respondit ei in die illa. ³⁸ Dixitq; Saul: Applicate huc vniuersos ^k angulos populi: & scitote & videte per quem acciderit hoc peccatū hodie. [†] ³⁹ Viuit dominus Saluator Israel, quia si per Io-

d. Quod autem Philisthiim dicerent: Ascendite ad nos, signum trepidi erat animi, quod p̄ augurio Ionathas habebat: ideo intrepidus ascendit. Angelomus ibid.

e. Peracto enim vicesimo anno à reprobatione facerdotij Heli, translata est arca à Samuele in Masphath, & de Masphath transfulerunt eā Samuel & Saul in Galgala: inde translata est à Saule in Nobē, & de Nobē in Gabaa: de Gabaa translata est à Dauid in domū Obed Aedon. De domo autē Obed Aedon transfulit eā Dauid in Sion. De Sion transfulit eam Salomon in Sancta Sanctorum. Hier. in 7. c. 1. Reg.

f. Cum Saul rex Israel bellū cōtra Allophyllos gereret, vniuerso eum exercitui indixisse ieiunū, & abstinentibus cunctis eū contra aduersarios pugnare cœpisse. Bon⁹ plane Rex, qui hostes suos non tam armis quā deuotione vincebat, & plus dimicabat religione quā telis. Amb. Sermo. 25.

g. Saul dū pergeret dimicaturus aduersus Philisthiim, indixit cūcto exercitui ieiunū, quousq; reuertētur à prælio: sed Ionathas filius eius vidēs super facie agri mel, extēdit summitatē virgæ, & intinxit in fauū mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi ei⁹. Nō vtiq; ad vidēdū illuminati, quia antea videbat: sed ad discernēdū, quia verita tēgerat. Eucherius ibi. Alij aliter intelligūt, quod videlicet ex nimio calore oculi, & exercitio prælij acitineris reuerberati erant: & nimio ieiunio fatigatus, nō solū corpore, sed & mente forte defecerat: & ideo cū gustasset fauū mellis, illuminatus dicitur. Angelomus ibid. post Isidorum.

h. Partes sanguinolētas cōxerūt præ nimia fame, vel iuxta sanguinē comederūt. i. Antiquitus enim de⁹ dux erat bellorum, & absque illius sententia nunquam attingere pugnam ausi fuissent. Chrysos.

k. Primores vrbium, qui se ita habent in populo, sicut anguli in vrbe, vel parietibus vrbis.

† Infr. 28. a.
 † 22. q. 2. c.
 Queritur. S.
 episcopus.
 22. q. 2. §. 2.
 De iureiu. c.
 Et si Christi.
 st⁹. De ma.
 io. c. 2. 26. q.
 2. c. 1. §. Saul
 quoque.

nathan filium meum factū est: absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. ⁴⁰ Et ait ad vniuersum Israel: Separamini vos in partē vnam: & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Responditq; populus ad Saul: Quod bonum tibi videtur in oculis tuis, fac. ⁴¹ Et dixit ad dñm deum Israel: † Domine Deus Israel da indicium quid est quod non responderis seruo tuo hodie? Si in me aut in Ionatha filio meo est iniquitas hæc, da ostētionem. Aut si hæc iniquitas in populo tuo, da sanctitatem. Et deprehensus est Ionathas & Saul: populus autem exiuit. ⁴² Et ait Saul: Mitte sortem inter me, & inter Ionatham filium meū. Et captus est Ionathas. ⁴³ Dixit autem Saul ad Ionatham: Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait: Gustans gustavi in summitate virgæ quæ erat in manu mea, paululum mellis. Et ecce ego morior. ⁴⁴ Et ait Saul. † Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, ^m quia morte morieris Ionatha. ⁴⁵ Dixitq; populus ad Saul: Ergone Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Hoc nephas est. Viuit dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram: quia cum deo operatus est hodie. Liberauit ergo populus Ionatham, vt non moreretur. ⁴⁶ Recessitq; Saul, nec persecutus est Philisthiim. Porro Philisthiim abierunt in loca sua. ⁴⁷ Et Saul ⁿ confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum aduersum omnes inimicos eius: contra Moab, & filios Ammō, & Ædom, & Reges Soba, & Philisthæos: & quocunque se verterat, superabat. ⁴⁸ Cōgregatōq; exercitu percussit Amalec: & eruit Israel de manu vastatorū eius. ⁴⁹ Fuerūt autem filij Saul, Ionathas, & Iesui, & Melchisua. Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol, & nomen vxoris Saul Achinoem, filia Achimaas: ^{†50} & nomen principis militiæ eius, Abner, filius Ner, ^o patrue-
lis Saul. ^{†51} Porro Cis fuit pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. ^{†52} Erat autē bellum potens aduersum Philisthæos omnibus diebus Saul. Nam quemcunque viderat Saul virum fortem & aptum ad prælium, sociabat eum sibi.

Saul contra dei præceptum Agag Regem Amalec, multamque prædam reseruans, arguitur inobedientia, à regno deiicitur, interfectoque Agag, Saul à Samuele defletur. XV.

a. Vngitur post hæc iubere domino Rex prior à ppheta in regnū. Quicquid se quid in id quod vinctus est, i-maginem Christi portauit. Vnde & beatus David & ipse Christus nuncupatus, ait ad eū qui se fixerat Saul occidisse. Quomodo nō timuisti inuicere manum tuam in Christum domini? Euch. ibid.

b. Cinai à Iethro socero Moyse duxerunt originem, & cū Amalecitis hereditauerunt. c. Est vna Euila regio quæ circuit Aūdā Philon exiēs de paradiso, quæ hodie India vocatur, dicta autē Euilath à quodā nepote Noe. Est & alia Euilath solitudo contra faciē Aegypti. Hec enim Euila, illa Euilath debet nuncupari. Eucherius ibid. d. Sur quoq; est solitudo inter Cades & mara: proterius desertum vsq; ad mare Rubrū, & Aegypti cōfinia.

ET dixit Samuel ad Saul: Me misit dñs, ^a vt vngerem te in Regem super populum eius Israel. Nūc ergo audi vocem dñi: ² Hæc dicit dñs exercituum, † Recensui quæcunq; fecit Amalec Israeli: quomodo restitit ei in via cum ascenderet de Ægypto. ³ Nunc ergo vade & percute Amalec, & demolire vniuersa eius. † Non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid: sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atq; lactantem, bouem & ouem, camelum & asinum. ⁴ Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos quasi agnos, ducenta milia peditum: & decem milia virorum Iuda. ⁵ Cūmq; venisset Saul vsq; ad ciuitatē Amalec, tetendit insidias in torrente. ⁶ Dixitq; Saul ^b Cinæo: Abite, recedite, atque discedite ab Amalec, ne forte inuoluam te cum eo. Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel cum ascenderent de Ægypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. ⁷ Percussitq; Saul Amalec ab ^c Euila, donec venias ad ^d Sur, quæ est è regione Ægypti. ⁸ Et apprehendit Agag Regē Amalec viuum, omne autē vulgus interfecit in ore gladij. ^{†9} Et pepercit Saul & populus Agag, & optimis gregibus ouium & armētorum, & vestibibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea. Quicquid ergo vile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt. ¹⁰ Factum est autem verbū domini ad Samuel, dicens: ^{†11} Pœnitet me quod constituerim Saul Regem, quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit. Contristatusq; est Samuel, & clamauit ad dominum tota nocte. ^{†12} Cūmq; de nocte surrexisset Samuel, vt iret ad Saul manicem triumphalem, & reuersus transisset descendissetque in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocaustum domino de initiis prædarum quæ attulerat ex Amalec. ^{†13} Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu à domino

†1. q. 7. c. Sacerdos. §. 6.

† Infr. 22. c.

† 1. Par. 8. c. Sup. 9. a.

A 10. 6. 8.

† Exod. 17. c. 1. q. 4. Eccl. 24. q. 3. §. 1. † 1. q. 4. c. Eccl. 23. q. 3 §. 1.

† 1. q. 4. Eccl. 23. q. 4. c. Est iniusta.

à domino:impleui verbum domini.¹⁴ Dixitque Samuel:Et quæ est hæc vox gregum quæ resonat in auribus meis? & armentorum quem ego audio?¹⁵ Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis, vt immolarentur dño deo tuo:reliqua verò occidimus.¹⁶ Ait autem Samuel ad Saul:Sine me,& indicabo tibi quæ locutus sit dñs ad me nocte.Dixitq; ei,Loquere.¹⁷ Et ait Samuel:†^c Nónne cum paruulus esses in oculis tuis,caput in tribubus Israel factus es: vnxitq; te dñs in regem super Israel:¹⁸ & misit te dominus in viam,& ait:Vade & interfice peccatores Amalec, & pugnabis contra eos vsque ad internecionem eorum?¹⁹ Quare ergo non audisti vocem domini,sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis domini?²⁰ Et ait Saul ad Samuelem,Immo audiui vocem domini,& ambulauit in via per quam misit me dominus,& adduxi Agag Regem Amalec, & Amalec interfeci.²¹ Tulit autem de præda populus oues & boues,primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet dño deo suo in Galgalis.²² Et ait Samuel,† Nunquid vult dñs holocausta aut victimas,& nō potius vt obediatur voci domini? Melior est enim obedientia quàm victimæ,† & auscultare magis quàm offerre adipem arietum:²³ quoniam^f quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ,nolle acquiescere. Pro eo ergo quòd abiecisti sermonem domini, abiecit te dominus, ne sis Rex.²⁴ Dixitq; Saul ad Samuelem:^g Peccaui,quia præuaricatus sum sermonē domini,& verba tua,timens populum, & obediens voci eorum.²⁵ Sed nunc porta quæso peccatum meum,& reuere te mecum,vt adorem dominum.²⁶ Et ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum,quia proiecisti sermonem domini,& proiecit te dominus,ne sis rex super Israel.²⁷ Et conuersus est Samuel vt abiret. Ille autem apprehendit summum pallij eius,quæ & scissa est.²⁸ Et ait ad eum Samuel:†^h Scidit dominus regnum Israel à te hodie,& tradidit illud proximo tuo meliori te.²⁹ Porroⁱ triumphator in Israel non parcat:& pœnitentia non flectetur,neque enim homo est, vt agat pœnitentiam.³⁰ At ille ait:Peccaui:Sed nunc honora me coram senioribus populi mei,& coram Israel, & reuere te mecum vt adorem dominum deum tuum.³¹ Reuersus ergo Samuel,secutus est Saulem:& adorauit Saul dominum.³² Dixitq; Samuel:Adducite ad me Agag Regem Amalec.† Et oblatus est ei Agag pinguiissimus tremens. Et dixit Agag:Siccine separat amara mors?³³ Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus:sic absq; liberis erit inter mulieres mater tua.† Et in frustra concidit eum Samuel coram domino in Galgalis.³⁴ Abiit autem Samuel in Ramatha, Saul verò ascendit in domum suam in Gabaa.³⁵ Et non vidit Samuel vltrà Saul, vsque ad diem mortis suæ. Veruntamen lugebat Samuel Saul, quoniam dominum pœnitebat quòd constituisset Regem Saul super Israel.

Reprobato Saule, Dauid inter fratres ungitur in Regem, & cithara coram Saule spiritu nequam agitato psallebat, & lenius habebat. XVI.

Dixitque dominus ad Samuelem:Vsquequo tu^a luges Saul,cum ego^a proiecerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuū oleo,& veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitē. Prouidi enim in filiis eius mihi Regem.² Et ait Samuel: Quomodo vadam? Audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua,& dicetis: Ad immolandum dño veni.³ Et vocabis Isai ad victimam. Et ego ostendam tibi quid facias:& unges quemcunque monstrauero tibi.⁴ Fecit ergo Samuel sicut locutus est ei dominus. Venitq; in Bethlehem: Et admirati sunt seniores ciuitatis, occurrentes ei. Dixeruntq;:† Pacificus ne est ingressus tuus?⁵ Et ait: Pacificus: Ad immolandum domino veni. Sanctificamini, & venite mecum, vt immolem.† Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificium.⁶ Cūque ingressi essent, vidit Eliab, & ait: Num coram domino est Christus eius?⁷ Dixitque dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius, neque altitudinem stature eius, quoniam abieci eum:

e. Et hoc mirum (opinor) vt pbat⁹ aliquis retro, postea excidat. Saul bonus pre ceteris, liuore postea eueritur. Dauid vir bonus secundum cor domini, postea cadit & stupratus est. Salomon omni sapientia & gratia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Tertullianus de præscriptio, aduers. hæreticos.

f. Sicut peccati magis est rebellio, sic iniquitas idololatriæ est nolle obedire. Nō minus peccatū est deo nolle obedire quàm idololatrare, vel ariolis fidē adhibere.

g. Nō sufficit summis labijs dicere, peccaui, parce, remitte. Nā & Saul dicebat: peccaui, sed non obtinuit illam veniam quam Dauid vna pœnitentiæ voce promeruit. Et hoc quare?

Quia confessionem illam nuda magis verba quàm veri gemitus exprimebat: quia non compesat magnitudinem criminis læta humilitatio supplicantis. Euseb. Emisenus ad monachos. Homi. s.

h. Deus Dauid elegit obsequentē, & Saul reprobauit contemptorem. Chrysost.

i. Fortitudo Israelis non mentitur, hoc est, Deus fortitudo plebis suæ non deerit populo suo, sed aliū virum iuxta cor suum elegit, quem suffecit.

† Sup. 13. d
Ios. 6. 9.

† Desepul.
c. 1. lib. 6.
Ecclesiastæ
ad
† Osee. 6. c
Mat. 9. b
1. q. 4. Eccle
sia. 9. Item
peccato A-
malecitarū.
De maiori.
c. illud:
3. q. 7. c. fi.

† Infr. 12. c

† 23. q. 5.
Reos 1. q. 4.
c. Ecclesia.
In prin.
† 2. q. 7. c
Nos si. 9. Itē
cū Balaam.

Ios. 6. 10
† De pœn.
di. 1. c.
Prædixerat.

† 3. Reg. 2. c.

† Leui. 20. b
Ios. 3. b

a. Samuelem recolo, qui nō femel, sed omnibus diebus vitæ suæ lugebat sup Saul, cum sciret illū longius ab oculis diuinitatis elogatū. Non cessabat tamen comparsio, quæ condolentis animi irrepserat, fundens lachrymas et si non profuturas, puras tamē. Bernardus Sermo. in festo beate Mariæ Magdalene.

b. Quomodo proiecerit deus Saule ne regnet, quæ elegerat in Regem? Quia deus suum iustum incorruptūq; iudiciū ex æquitate depromit, non ex præscientia. Legit enim quempiam, cum meretur reprobari, cum electione indigni efficitur. Eucherius.

c. Tu vt homo extrinsecus vnumquemque nosti: putas quod vides. Vides autem quousq; oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in facie, deus in precordia contemplatur. Et ideo agnoscit dominus qui sunt eius. Tertul. de prescriptio. aduersus haereticos.

d. Vinctus est Dauid in Regē super Israel duobus annis postquā cepit regnare Saul quādo reprobatus est, qui tunc 22. ann. nat⁹ erat, qui fertur natus 10. anno Samuelis.

e. Hic puer putatur fuisse Doeg Idumaeus, Dauid amicus, qui hāc ex liuore dicebat, vt occasione accepta infidiose Dauid occideretur. Hierony.

f. De vi musicae in libr. 12. Danicę historie amplē scripsit Saxo grammaticus. Cuius vis erat homines demeritare & in furiam pertrahere posse, & rursus furiosos in sanam reducere mentē. Rex Ericus expert⁹, vt idē ibidem refert. De eadē plura refert hic Dionysius Carthusianus.

a. Socoth Iudae tribus, vic⁹ est ab Heber conditus: inter quem & Asech Dauid magnum Goliath prostravit. Et dicitur Iudae, ad differētiā aliorum locorū eiusdem nominis trās Iordanem: quorum vnus est in tribu Gad: vbi Iacob fratri suo Esau reconciliatus est: de quo Iudicum 3. a. dictū est. Alius eiusdem nominis locus est, qui & secūda mā sio fuit populi exēitis Aegyptum.

b. Inter vtrosq; id est stās inter duas acies, de patre gigāt, matre verō Getha natus. Hierony.

c. Exstitit tunc Goliath iste ingens statura corporis, armis instructus, viribus etiā exercitatus, elatus iactātia: qui superbe prouocaret ad monomachiā populum aduersarium: hoc est vt vnus inde electus ab ipsis procederet aduersus eum, vt qui illorum duorū vicisset, suā parti victōria tribueretur. August. libr. 50. Homil. 31. Homil.

d. Connumerando Nathā prophetam filium Samae filij sui: alijs non habebat nisi septem.

nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt ea quae parent, † dominus autem intuetur cor. ⁸ Et vocauit Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuel. Qui dixit: Nec hunc elegit dñs. ⁹ Adduxit autem Isai Samma: de quo ait: Etiam hunc non elegit dñs. ¹⁰ Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuel. Et ait Samuel ad Isai: Non elegit dominus ex istis. ¹¹ Dixitq; Samuel ad Isai: Nūquid iam completi sunt filij? Qui respondit: Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Et ait Samuel ad Isai: Mitte, & adduc eū. Nec enim discumbemus priusquam huc ille veniat. ¹² Misit ergo & adduxit eum. Erat autem rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie. Et ait dñs: Surge & vnge eum. Ipse est enim. ¹³ Tulit ergo Samuel cornu olei, & ^d vnxit eum in medio fratrum eius. † Et directus est spiritus dñi à die illa in Dauid, & deinceps. Surgensq; Samuel abiit in Ramatha, ¹⁴ Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à dño. ¹⁵ Dixeruntq; serui Saul ad eū: Ecce spiritus dñi malus exagitat te. ¹⁶ Iubeat dñs noster Rex, & serui tui qui coram te sunt, quarent hominem scientē psallere cithara: vt quando arripuerit te spiritus dñi malus, psallat manu sua: & leuius feras. ¹⁷ Et ait Saul ad seruos suos: Prouidete ergo mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me. ¹⁸ Et respondens vnus de pueris ait, Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem, scientem psallere, & fortissimū robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum, & dominus est cum eo. ¹⁹ Misit ergo Saul nuncios ad Isai, dicens: Mitte ad me Dauid filium tuum, qui est in pascuis. ²⁰ Tulit itaq; Isai asinum plenum panibus, & lagenam vini, & hœdum de capris vnū, & misit per manum Dauid filij sui Sauli. ²¹ Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo. At ille dilexit eū nimis, & factus est eius armiger. ²² Misitq; Saul ad Isai, dicens: † Stet Dauid in conspectu meo. Inuenit enim gratiam in oculis meis. ²³ Igitur quandoque spiritus domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua: & refocillabatur Saul, & leuius habebat: ^f recedebat enim ab eo spiritus malus.

Goliath armis diuitem, inermis Dauid occidit, cuius caput, diffusis Philisthaeis, ad Saulem in Ierusalem detulit.
XVII.

Congregantes autem Philisthiim agmina sua in praelium, conuenerunt in ^a Sochot Iudae, & castrametati sunt inter Sochot & Azeca, in finibus Dommim. ² Porro Saul & viri Israel congregati venerunt in vallem Terebinthi, & direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthiim, ³ & Philisthiim stabant super montem ex parte hac, & Israel stabat supra montē ex altera parte, vallisque erat inter eos. ⁴ Et egressus est vir ^b spurius de castris Philisthinorum, nomine ^c Goliath de Geth, altitudinis sex cubitorum, & palmi: ⁵ & cassis area super caput eius, & lorica hamata induebatur. Porro pondus loricae eius, quinque milia siclorum aëris erat: ⁶ & ocreas aëreas habebat in cruribus, & clypeus aëreus tegebat humeros eius. ⁷ Hastile autem haste eius erat quasi liciatorium textentium: ipsum autem ferrum haste eius sexcentos siclos habebat ferri. Et armiger eius antecedebat eum. ⁸ Stansque clamabat aduersum phalangas Israel, & dicebat eis: Quare venistis parati ad praelium? Nunquid ego non sum Philisthaeus, & vos serui Saul? Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen. ⁹ Si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus vobis serui. Si autem ego praualuero, & percussero eum, vos serui eritis, & seruietis nobis. ¹⁰ Et aiebat Philisthaeus: Ego exprobraui agminibus Israel hodie: Date mihi virum, & ineat mecum singulare certamen. ¹¹ Audiens autem Saul & omnes Israelitae sermones Philisthaei huiuscemodi, stupebant, & metuebant nimis. ¹² Dauid autem erat filius viri Ephrathaei † de quo supra dictum est, de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat ^d octo filios, & erat vir in diebus Saul, senex, & grandaeuus inter viros. ¹³ Abierunt autem tres filij eius maiores post Saul in praelium. Et nomina trium filiorum eius qui perrexerunt ad bellum, Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertius quoque Samma. ¹⁴ Dauid autem erat minimus. Tribus ergo

† Psal. 7. c.

An. ante Christum 1070. Anno mudi 2892. Sup. 10. a † 2. Reg. 7. b Psal. 77. d 88. b. Act. 7. f. 13. d. 2. q. 7. Nosū. 9. Item cum Dauid. Dauid. 2. Ia da. an. 40.

† De p. di. 1. Voluiffet. 9. Deniq.

A Iose. 6. 10.

† Sup. 16. a

go maioribus secutis Saulem¹⁵ abiit David, & reversus est à Saul; ut pasceret gregem patris sui in Bethlehē.¹⁶ Procedebat verò Philisthæus mane & vespere, & stabat quadraginta diebus.¹⁷ Dixit autē Isai ad David filium suum: Accipe fratribus tuis ephi polentā,¹⁸ & decem panes istos; & curre in castra ad fratres tuos: & decem formellas casei, has deferes ad tribunum, & fratres tuos visitabis si rectē agant, & cum quibus ordinati sunt disce.¹⁹ Saul autē, & illi, & omnes filij Israel^e in valle Therebinthi c pugnabāt aduersum Philisthiim.²⁰ Surrexit itaque David mane, & cōmendauit gregem custodi, & onustus abiit, sicut præceperat ei Isai. Et venit ad locum Magala, & ad exercitū, qui egressus ad pugnam, vociferatus erat in certamine.²¹ Direxerat enim aciē Israel, sed & Philisthiim ex aduerso fuerant præparati.²² Derelinquens ergo David vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas: cucurrit ad locum certaminis: & interrogabat si omnia rectē agerentur erga fratres suos.²³ Cūque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine, Philistæus, f. de Geth, de castris Philistinorū: & loquēte eo hæc eadē verba, audiuit David.²⁴ Omnes autem Israelitæ cum vidissent virum, fugerunt à facie eius timentes eum valde.²⁵ Et dixit vnusquispiam de Israel: Num vidisti virum hunc, qui ascēdit? Ad exprobrandū enim Israel ascendit. Virum ergo qui percusserit eum, ditabit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absque tributo in Israel.²⁶ Et ait David ad viros qui stabant secum, dicens: Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israel? Quis est enim hic Philisthæus incircūcīsus, qui exprobrauit aciē dei viuētis?²⁷ Referebat autem ei populus eundem sermonem dicens: Hæc dabuntur viro qui percusserit eum.²⁸ Quod cum audisset Eliab frater eius maior loquente eo cum aliis, iratus est contra David, & ait: Quare venisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui^g superbiam tuā, & nequitiam cordis tui: quia ut videres prælium descendisti.²⁹ Et dixit David: Quid feci? Nunquid non verbū est?³⁰ Et declinauit paululum ab eo ad alium: dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum, sicut prius.³¹ Audita sunt autem verba quæ locutus est David, & annuntiata in conspectu Saul.³² Ad quem cū fuisset adductus, locutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo. Ego seruus tuus vadā, & pugnabo aduersum Philisthæum.³³ Et ait Saul ad David: Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersum eum, quia puer es: hic autem vir bellator est ab adolescētia sua.³⁴ Dixitque David ad Saul: †Pascēbat seruus tuus patris sui gregem:^h & veniebat leo vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis,³⁵ & persequēbar eos & percutiebā, eruebāmque de ore eorum: & illi cōsurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam interficiēbāmque eos.³⁶ Nam & leonem & vrsū interfeci ego seruus tuus, erit igitur & Philisthæus hic incircūcīsus quasi vnus ex eis. Nūc vadā & auferam opprobrium populi. Quoniam quis est iste Philisthæus incircūcīsus, qui ausus est maledicere exercitui dei viuētis?³⁷ Et ait David: Dominus qui eripuit me de manu leonis & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius. Dixit autem Saul ad David: Vade, & dominus tecum sit.³⁸ Et induit Saul David vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius, & vestiuit eum lorica.³⁹ Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, cœpit tentare si armatus posset incedere. Non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul: Nō possum sic incedere, quia nō vsum habeo. Et deposuit ea.⁴⁰ Et tulit baculum suum quē semper habebat in manibus, & elegit sibi quinque lympidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastorem quam habebat secum, & fundā manu tulit, & processit aduersum Philisthæum.⁴¹ Ibat autem Philisthæus incedens & appropinquans aduersum David: & armiger eius ante eum.⁴² Cūque inspexisset eum Philisthæus, & vidisset David, despexit eum. Erat autē adolescens rufus, & pulcher aspectu.⁴³ Et dixit Philisthæus ad David:^k Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo? Et maledixit Philisthæus David in diis suis.⁴⁴ Dixitque ad David: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cœli, & bestiis terrę.⁴⁵ Dixit autē David ad Philisthæum:

e. Terrebinthi vallis est in Sichimis, sub qua abscondit Jacob idola, iuxta Neapoli. Hinc refert Iosephus, quod Palæsthini castrametati sūt inter Socoth & Azeca.

f. Geth quarta vrbs Philistinorū quondam, semper immanium gigantum alūna, veluti Goliath istius, & aliorum multorum, quorū nonnullos David 2. Reg. 21 fertur expulisse, & ciuitatē illorum diripuisse: quam Roboam postea fertur instaurasse, sed & Ozias rursum destruxisse.

g. Putabāt enim ipsum timore cordis eleuari, quod in Regē Samuel ipsum vixerat. Hiero. ibidem.

h. Neque esset admissus nisi fecisset fidē quod in sua adolescētia leonē suis manibus strangulatū extraxerat ovis cruribus peremisset. Ambr. in psal. 118. Serm. 18.

i. David autem cū de vrsō & leone narrat, non gloriosus, sed magnū quid & mirabile molis dicit, quoniam enim nō credebatur quod nudus & arma gestare non valēs victurus esset barbarū, coactus est suæ strenuitatis referre argumenta. Chry. super Gen. Hom. 46.

k. Ipse etiam despectus ab Allophylo, quod aduersus armatum praliatorē cum virga & lapidibus processisset, retulit non viribus fretum esse, non armis, sed in nomine domini cōfidētē ad præliū esse progressū, ut læscitæ plebis auferret opprobriū. Hic ergo iuuenis atque despectus strauit Allophyliū, potiusque victoria in decem milibus iuēcularum psallentium testimonio triumphauit. Amb. in psalm. 118. Sermo. 18.

Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine dñi exercituum, dei agminum Israel, quibus exprobraſti ⁴⁶ hodie: & dabit te dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te: & dabo cadauera caſtrorum Philiſthiim hodie volatilibus cœli, & beſtiis terræ, vt ſciat omnis terra quia eſt dñs deus in Israel: ⁴⁷ & nouerit vniuerſa Eccleſia hæc, quia non in gladio nec in hasta ſaluat dominus. Ipſius enim eſt bellum, & tradet vos in manus noſtras. ⁴⁸ Cū ergo ſurrexiſſet Philiſthæus, & veniret & appropinquaret contra Dauid, ¹ feſtinauit Dauid, & cucurrit ad pugnam ex aduerſo Philiſthæi: ⁴⁹ & miſit manum ſuam in peram, tulitq; vnum lapidem, & funda iecit, & circumducens percuffit eum in fronte, & infixus eſt lapis in fronte eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram. ⁵⁰ Preualuitq; Dauid aduerſum Philiſthæum in funda & lapide, percuffumq; Philiſthæum interfecit. Cūque gladium non haberet in manu Dauid, ⁵¹ cucurrit & ſtetit ſuper Philiſthæum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina ſua, & interfecit eum, præciditque caput eius. Videntes autem Philiſthiim quòd mortuus eſſet fortiffimus eorum, fugerunt. ⁵² Et cōſurgentes viri Israel & Iuda, vociferati ſunt, & perſecuti ſunt Philiſthæos vſq; dum venirent in vallem & vſq; ad portas Accaron. Cecideruntq; vulnerati de Philiſthiim in via Sarim, & vſq; ad Geth, & vſque ad Accaron. ⁵³ Et reuertentes filij Israel poſtquam perſecuti ſunt Philiſthæos, inuaſerunt caſtra eorum. ⁵⁴ Aſſumens autem Dauid caput Philiſthæi, attulit illud in Ieruſalem: arma verò eius poſuit in tabernaculo ſuo. ⁵⁵ Eo autem tempore quo viderat Saul Dauid egredientem contra Philiſthæum, ait ad Abner principem militiæ ſuæ: De qua ſtirpe deſcēdit hic adoleſcens? Dixitq; Abner: Viuit anima tua Rex, ſi noui. ⁵⁶ Et ait Rex: Interroga tu, cuius filius ſit iſte puer. ⁵⁷ Cūq; reſgreſſus eſſet Dauid percuffo Philiſthæo, tulit eū Abner, & introduxit coram Saule, caput Philiſthæi habentē in manu ſua ⁵⁸ Et ait ad eū Saul: De qua progenie es o adoleſcens? Dixitq; Dauid: Filius ſerui tui Iſai Bethlehemitæ ego ſum.

1. Dauid autem deo magis fidens quàm armis, furoris expers & inermis acceſſit: & primo iactu alienigenam barbarum proſtrauit, ac ipſum ſuo pre gladio occidit, caputque eius amputauit, atque illius opera & Rex ſalutem inuenit, & omnis illius exercitus reſpirauit. Chryſoſto. ſuper Geneſin. Homil. 46.

m. Vnde illo dieſto & percuſſo gladiū eius abſtulit, & deinde illi caput abſciſit. Eucherius ibidem. Viſiſſes tunc inopinatas admirabilēſque res, armatum ab inermi dieſtum, reiſque militaris peritū ab eo qui præter paſtoralē nihil ſciebat, cadētem: quia hic quidem habuit ſupernam gratiam ſe adiuuantem, ille autem ea carens in huius veni manus. Chryſo. in Gen. Homil. 46.

Inito Dauidis cum Ionatha fœdere, Saul audita ſui & Dauidis comparatione, Dauidem niſus eſt transfigere: Merob tamen filiam ſuam pollicitus, Michol (mediantibus centum Philiſthinorum præputiis) tradidit.
XVIII.

a. Vniuerſus Israel diligebat Dauid, & ſapiebat ſuper omnes ſeruos Saul, & honorabatur nomen illius valde. Sed & Ionathas filius Saul diligebat Dauid vehementer. Chryſo. de Dauid & Saule Homil.

b. Nam ſi indignandum erat, Dauidem potius conueniebat indignari: quòd quum ſolus totū geſiſſet, alterum haberet laudis participem: vel mulieribus indignari, & non Dauidi de reſpo. benemerito. Chryſo. de Dauid & Saule Homil. c. Interera victoria Dauid, animum Saul Regis offendit, indignans quòd Saul mille, & Dauid in decem milibus conclamantiū publicæ gratulationis ora conclamarent. Hinc inuidia Saulis & ſemen odiorum aduerſus Dauid quem diſſimulato callidus, vt ſine inſidiis ſuis poſſet offeſſere diſcrimini, ſtatuit eū Michol filia ſua nuptiis alligari, ſi centum ſibi Allophylorum præputia victor offerret, pro quibus centum ducēta dedit. Et vnde creditus eſt regio perire voto, inde auctus eſt glorioſiori tropheo. Eucherius ibidem. d. Nil niſi aliena more arreptitiorum referens. Hic.

Factum eſt cum compleſſet loqui ad Saul, anima Ionathæ cōglutinata eſt animæ Dauid, & dilexit eum Ionathas quaſi animā ſuam. ² Tulitq; eū Saul in die illa, & non conceſſit ei vt reuerteretur in domum patris ſui. ³ Inierūt autem Dauid & Ionathas fœdus. ⁴ Diligebat enim eum quaſi animā ſuam. ⁵ Nam expoliauit ſe Ionathas tunica qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua veſtimenta ſua, vſq; ad gladium & arcum ſuum, & vſque ad balteum. ⁶ Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcunque miſiſſet eum Saul, & prudenter ſe agebat. Poſuitq; eum Saul ſuper viros belli, & acceptus erat in oculis vniuerſi populi, maximēque in cōſpectu famulorum Saul. ⁷ Porro cum reuerteretur percuffo Philiſthæo Dauid, & ferret caput eius in Ieruſalem: egreſſæ ſunt mulieres de vniuerſis vrbibus Israel, cantantes, chorōſq; ducentes, in occurſum Saul Regis, in tympanis lætitiæ & in ſiſtris: ⁸ & præcinebant mulieres ludentes, atque dicentes, ⁹ Percuſſit Saul mille, & Dauid decem milia. ¹⁰ Iratus eſt autē Saul nimis: & diſplicuit in oculis eius iſte ſermo: dixitq;: ¹¹ Dederunt Dauid decem milia, & mihi mille dederunt. Quid ei ſuper eſt, niſi ſolum regnum? ¹² Non ergo rectis oculis Saul aſpiciebat Dauid à die illa, & deinceps. ¹³ Poſt diem autem alteram inuaſit ſpiritus dei malus Saul, & prophetabat in medio domus ſuæ. Dauid autem pſallebat manu ſua, ſicut per ſingulos dies. Tenebātque Saul lanceam, ¹⁴ & miſit eam putans quòd configere poſſet Dauid cum pariete. Et declinauit Dauid à facie eius ſecundò. ¹⁵ Et timuit Saul Dauid: eò quòd eſſet dominus cum eo, & à ſe reſceſſiſſet. ¹⁶ Amouit ergo eum Saul à ſe, & fecit eum tribunum ſuper mille viros. Et egrediebatur & intrabat in cōſpectu populi. ¹⁷ In omnibus quoque viis ſuis Dauid prudenter agebat, & dominus erat cum

† Eccl. 47. a
2. Mach. 4. d
Pſal. 77. d
2. q. 5. c. Mo-
nomachiā.

† Ioſ. 6. 10

† Infr. 19. a

† Eccl. 47. a
Infr. 12. d
& 29. b

I cum eo.¹⁵ Vidit itaq; Saul quòd prudens esset nimis, & cœpit cauere eum.¹⁶ Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid: ipse autem ingrediebatur & egrediebatur ante eos.¹⁷ Dixitq; Saul ad Dauid: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorem, tantummodo esto vir fortis, & prœliare bella domini. Saul autem reputabat dicens: Non sit manus mea in eo: sed sit super eum manus Philisthinorum.¹⁸ Ait autē Dauid ad Saul. † Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, vt fiã gener Regis? ¹⁹ Factum est autem tēpus, † cum deberet dari Merob filia Saul Dauid, data est Hadriel, Molathitæ vxor.²⁰ Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alterā: & nuntiatum est Saul, & placuit ei.²¹ Dixitq; Saul: Dabo eam illi, vt fiat ei^c in scandalum, & sit super eum manus Philisthinorum. Dixitq; Saul ad Dauid: In duabus rebus gener meus eris hodie. Et mandauit Saul seruis suis: Loquimini ad Dauid clam me, dicentes: Ecce places Regi, & omnes serui eius diligunt te. Nunc ergo esto gener Regis.²³ Et locuti sunt serui Saul in auribus Dauid omnia verba hæc. Et ait Dauid: ^f Nū parum videtur vobis, generum esse Regis? Ego autem sum vir pauper, & tenuis.²⁴ Et renunciauerunt serui Saul, dicentes: Huiusmodi verba locutus est Dauid.²⁵ Dixit autem Saul: Sic loquimini ad Dauid: Non habet Rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philisthinorum, vt fiat vltio de inimicis Regis. Porro Saul cogitabat Dauid tradere in manus Philisthinorum.²⁶ Cūque renuntiassent serui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, placuit sermo in oculis Dauid, vt fieret gener Regis.²⁷ Et post paucos dies surgens Dauid, abiit in Accaron cū viris qui sub eo erāt, & percussit ex Philisthiim ducentos viros, & attulit eorum præputia, & annumerauit ea regi, vt esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol filiam suam vxorem.²⁸ Et vidit Saul & intellexit quòd dominus esset cū Dauid. Michol autem filia Saul diligebat eū:²⁹ & Saul magis cœpit timere Dauid: ^g factusque est Saul inimicus Dauid cunctis diebus.³⁰ Et egressi sunt Principes Philisthinorum. A principio autem egressionis eorum prudentius se gerebat Dauid, quàm omnes viri Saul, & celebre factum est nomē eius nimis.

e. In duplex periculū vxoris, & Philisthinorum.

f. Atqui debebatur hoc honoris, vt merces ac p̄satio laborum: indignum tamen se iudicabat, qui debitam reciperet mercedē. Chryf. de Dauid & Saule.

g. Auxit deinde odiū Saul aduersus Dauid in tantum vt Rex ad medelam sui spiritus Dauid de more psallentem iaculo sepius conaretur configere. Euche. ibi.

Saul Dauidem occidi iubens, voce Ionathæ placatur: quem tamen renocatum, & coram eo citharizantem, malo agitated spiritu iterum transfigere tentat. Hunc autem apud Samuelem in Naioth persequutus, post ternos nuntios prophetantes similiter prophetauit.

XIX.

Ios. 6. 12.

A

Locutus est autem ^a Saul ad Jonathan filium suum, & ad omnes seruos suos, vt occiderent Dauid. Porro Ionathas filius Saul diligebat Dauid valde.² Et indicauit Ionathas Dauid, dicens: Querit Saul pater meus occidere te, quapropter obserua te quæso mane: & manebis clam, & abscondēris.³ Ego autem egrediens stabo iuxta patrem meum in agro vbicunq; fuerit, & ego loquar de te ad patrem meum: & quodcunq; videro, nuntiabo tibi.⁴ Locutus est ergo Ionathas de Dauid bona ad Saul patrem suum: dixitque ad eum: Ne pecces Rex in seruū tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde, ^b & posuit animam suam in manu tua, & percussit Philisthæum: & fecit dominus salutem magnam vniuerso Israeli. Vidisti, & letatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens Dauid, qui est absque culpa? ⁶ Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathæ, iurauit: Viuit dominus, quia non occidetur.⁷ Vocauit itaque Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc. Et introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eum sicut fuerat heri & nudiustertius.⁸ Motū est autē rursum bellum: & egressus Dauid pugnavit aduersum Philisthiim, percussitq; eos plaga magna, & fugerunt à facie eius.⁹ Et factus est spiritus dñi malus in Saul. Sedebat autē in domo sua, & tenebat lanceam. Porro Dauid psallebat manu sua:¹⁰ nisusq; est Saul configere Dauid lancea in pariete: & declinauit Dauid à facie Saul: lancea autem casso vulnere perlata est in parietem: & Dauid fugit, & saluatus est nocte illa.¹¹ Misit ergo Saul satellites suos nocte in domum Dauid, vt custodirent eum, & inter-

a. Paulus primò Saulus, hoc est, primò superbus, postea humilis, quando quidē Saulus à Saule nomen deriuatū est. Saul autē rex superbus in regno Dauid humilem semper persequebatur innocentem, Pauli typum gerens primo ecclesiæ innocentes persequebatur. Aug. Ser. 74. de tempore.

b. Exposuit vitā suā discrimini mortis propter te.

ficeretur mane. Quod cum annuntiauiſſet Dauid Michol vxor ſua, dicēs: Niſi ſaluaueris te nocte hac, cras morieris:¹² depoſuit eū per fenestram. Porro ille abiit, & auſugit, atq; ſaluatus eſt.¹³ Tulit autem Michol ſtatuam, & poſuit eam ſuper lectū, & pellē pilofam caprarum poſuit ad caput eius, & operuit eam veſtimentis.¹⁴ Miſit autē Saul apparitores qui raperent Dauid: & reſponſum eſt quod agrotaret.¹⁵ Rurſumq; miſit Saul nuntios vt viderent Dauid, dicens: Afferte eum ad me in lecto, vt occidatur.

¹⁶ Cūmq; veniſſent nuntij, inuentum eſt^c ſimulachrum ſuper lectum, & pellis caprarū ad caput eius.¹⁷ Dixitq; Saul ad Michol: Quare ſic illuſiſti mihi, & dimiſiſti inimicū meum, vt fugeret? Et reſpondit Michol ad Saul: Quia ipſe locutus eſt mihi, dicēs: Dimitte me, alioquin interficiam te.¹⁸ Dauid autem fugiens ſaluatus eſt: & venit ad Samuel in Ramatha, & nuntiauit ei omnia quæ fecerat ſibi^d Saul. Et abierūt ipſe & Samuel & morati ſunt in Naioth.¹⁹ Nuntiatum eſt autem Sauli à dicentibus: Ecce Dauid in Naioth in Ramatha.²⁰ Miſit ergo Saul liſtores vt raperent Dauid. Qui cū viſiſſent cuneum Prophetarum vaticinantium, & Samuel ſtātem ſuper eos, factus eſt etiam ſpiritus domini in illis, & prophetare cœperunt etiam ipſi.²¹ Quod cum nuntiatum eſſet Sauli, miſit & alios nuntios: prophetauerunt autem & illi. Et rurſum miſit Saul tertios nuntios, qui & ipſi prophetauerunt. Et iratus iracundia Saul,²² abiit etiam ipſe in Ramatha, & venit vſque ad ciſternam magnam, quæ eſt in Socoth, & interrogauit, & dixit: In quo loco ſunt Samuel & Dauid? Dictūmq; eſt ei: Ecce in Naioth ſunt in Ramatha.²³ Et abiit in Naioth in Ramatha. Et factus eſt etiam ſuper eum ſpiritus domini, & ambulauit ingrediens, & prophetabat, vſque dum veniret in Naioth in Ramatha.²⁴ Et expoliauit etiam ipſe ſe veſtimentis ſuis, & prophetauit cum cæteris coram^e Samuel: & cecinit nudus tota die illa & nocte. Vnde & exiuit prouerbium,† Num & Saul inter prophetas?

Ionathas poſt repetitum fœdus ad Dauidem, ipſum patri ſuo reconciliare non poteſt: illum tamen è manibus eius trium ſagittarum ſigno liberat. XX.

Evgit† autem Dauid de^a Naioth, quæ eſt in Ramatha, veniēſq; locutus eſt coram Ionatha:† Quid feci? Quæ eſt iniquitas mea, & quod peccatū meum in patrem tuum, quia quærit animam meam?² Qui dixit ei: Abſit à te, non morieris. Neque enim faciet pater meus quicquam grande vel paruum, niſi prius indicauerit mihi. Hunc ergo cælauit à me pater meus ſermonem tantummodo? Nequaquam enim erit iſtud.³ Et iurauit rurſum Dauid. Et ait ille: Scit proſecto pater tuus quod inueni gratiā in oculis tuis, & dicet: Neſciat hoc Ionathas, ne forte triſtetur. Quinimò viuut dominus & viuut anima tua, quia vno tantum (vt ita dicam) gradu ego mōſq; diuidimur.⁴ Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcunq; dixerit mihi anima tua, faciam tibi.⁵ Dixit autem Dauid ad Ionathan, Ecce^b Kalendæ ſunt craſtino: & ego ex more ſedere ſoleo iuxta Regem ad veſcēdum.^c Dimitte ergo me, vt abſcondar in agro vſque ad veſperam diei tertiæ.⁶ Si reſpiciens requiſierit me pater tuus, reſpondebis ei: Rogauit me Dauid vt iret celeriter in Bethlehem ciuitatem ſuam, quia victimæ ſolennes ibi ſunt vniuerſis contribulibus ſuis.⁷ Si dixerit, Bene, pax erit ſeruo tuo. Si autem fuerit iratus: ſcito quia completa eſt malitia eius.⁸ Fac ergo miſericordiam in ſeruum tuum: quia fœdus domini me ſamulum tuum tecum inire feciſti. Si autem eſt iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.⁹ Et ait Ionathas, Abſit hoc à me. Neque enim fieri poteſt, vt ſi certe cognouero completam eſſe patris mei malitiam contra te: non annuntiem tibi.¹⁰ Reſponditque Dauid ad Ionathan: Quis renuntiabit mihi ſi quid forte reſponderit tibi pater tuus durè de me?¹¹ Et ait Ionathas ad Dauid: Veni & egrediamur foras in agrum. Cūmq; exiſſent ambo^d in agrum,¹² ait Ionathas ad Dauid: Domine deus Iſrael, ſi inueſtigauero ſententiam patris mei craſtino, vel perendie, & aliquid boni fuerit ſuper Dauid, & non ſtatim miſero ad te, & notum tibi fecero,¹³ hæc faciat deus Ionathæ, & hæc augeat. Si autem^e perſeuerauerit patris mei malitia

c. Simulachrū à ſimulatione dictum putat. Laſt. lib. 2. cap. 19. Quicquid enim, inquit, ſimularur, id falſum ſit neceſſe eſt: nec poteſt vnam veri nomen accipere quod veritatem fūco & imitationē mentiur. Laſt. vbi ſupra.

d. Saul inuidiæ ſtimulo ſuſcitatus, & malo ſpiritu ſepe arreptus, cum Dauid occidere velleret, & ipſe Dauid tunc cum Samuele, & cæterorum prophetarū cuneo prophetaret, miſit Saul nuntios, & ipſum interficiendū de medio prophetarum radere iubet: ſed illos protinus vt veniebant, ſpiritus qui in prophetis loquebatur, arripiebat. Ipſe quoq; Saul, quaſi inuitum ſamulis opus, ſtriſto arcu poſt eos exiens, cum inter prophetas venerat, prophetabat. Aug. de mirabil. ſacr. ſcriptu. lib. 2. cap. 10.

e. Sed quomodo quadrat cum hoc quod dictū eſt ſupra cap. 15. Et nō vidit Samuel vltrā Saul? Reſpōdet Hebræi. Aut nō vidit eum, quia quando iunctus eſt cum eo prophetarum, abſcondit ſe Samuel: aut nō vidit eum indurum habitū regio quo indutus erat quādo dictum eſt: Et non vidit Samuel vltrā Saul vſq; in diē mortis ſuæ. Hiero. ibid.

a. Naioth locus eſt in Rama in forte tribus Benjamin ab Ieruſalem ſexto vel circiter miliario diſtās ad ſeptrionālē plagam verſus Bethel. Rama verò eſt ciuitas Saulis in mōte Ephraim: quanuis altera ſit in tribu Aſer.

b. Principium mēſis in quo erat neomenia.

c. Fugerat ſanctus Dauid odia Saulis regis, non relinquens terras, ſed ſeculans contra Regis inimici & ſuperbi, quia mens eius adharebat deo, cui ſine charitate nullus adulus adherere poteſt. Ambroſ. in lib. de Abraham & Iſaac.

d. In quem Saul ſepius conciliandi gratia cōueniebat, vbi etiam Dauid conſtituerat occidendū. Hierony. e. Neque enim tam graue eſt peccare, quā in peccatis perſeuerare Chryſoſto. Homil. 29. ſuper Genefim.

† Sup. 10. c. 1. q. 1. Prophetauit. c. Multa.

A Iof. 6. 12. † De pœn. diſt. 1. c. Voluſſent. 9. Fugerat autem. † Sup. 17. d. Infr. 23. c.

malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam & dimittam te, vt vadas in pace, & sit dominus tecū, sicut fuit cum patre meo.¹⁴ Et si vixero, facies mihi misericordiā domini: si vero mortuus fuero,¹⁵ nō auferes misericordiā tuam à domo mea vsq; in sempiternum. Aut si non fecero quando eradicauerit dominus inimicos Dauid, vnumquēq; de terra, auferat Dauid Ionathan de domo sua, & requirat dominus de manu inimicorum Dauid.¹⁶ Pepigit ergo Ionathas fœdus cū domo Dauid, & requisit dominus de manu inimicorum Dauid.¹⁷ Et addidit Ionathas deierare Dauid: eò quòd diligeret illū. Sicut enim animam suam, ita diligebat eum.¹⁸ Dixitq; ad eum Ionathas: Cras Kalendæ sunt, & requireris. Requiretur enim sessio tua¹⁹ vsq; perendie. Descendes ergo festinus & venies in locum vbi celandus es in die quando operari licet: & sedebis iuxta lapidem cui nomē est Ezel.²⁰ Et ego tres sagittas mittam iuxta eum: & iaciam quasi exercens me ad signum.²¹ Mittam quoque & puerū, dicens ei: Vade & affer mihi sagittas.²² Si dixero puero: ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas: tu veni ad me, quia pax est, & nihil est mali, viuit dominus. Si autē sic locutus fuero puero, ecce sagittæ vltra te sunt: vade in pace, quia dimisit te dominus.²³ De verbo autē quod locuti fuimus ego & tu, sit dominus inter me & te vsq; in sempiternū.²⁴ Abscōditus est ergo Dauid in agro, & venerunt^f Kalendæ, & sedit Rex ad comedendum panem.

E ²⁵ Cūque sedisset Rex super cathedram suam secundum consuetudinem, quæ erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, & sedit Abner ex latere Saul, vacuūq; apparuit locus Dauid,²⁶ & nō est locutus Saul quicquā in die illa. Cogitabat enim q̄ forte euennisset ei vt nō esset mūdus, nec purificatus.²⁷ Cūq; illuxisset dies secūda post Kalendas, rursus apparuit vacuus locus Dauid. Dixitq; Saul ad Ionathan filium suum: Cur nō venit filius Isai nec heri nec hodie ad vescendum?²⁸ Responditq; Ionathas Sauli: Rogauit me obnixē, vt iret in Bethlehem,²⁹ & ait: Dimitte me, quoniam sacrificiū solēne est in ciuitate mea. vnus de fratribus meis accersuit me. Nūc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadam citò, & videbo fratres meos. Ob hanc causam nō venit ad mēsam Regis.³⁰ Iratus autem Saul aduersum Ionathan, dixit ei: Fili mulieris virū vltro rapientis, nunquid ignoro quia diligis filium Isai in confusionem tuam, & in cōfusionem ignominiosæ matris tuæ?³¹ Omnibus enim diebus quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neq; regnum tuum. Itaq; iam nūc mitte & adduc eum ad me, quia filius mortis est.³² Respōdēs autē Ionathas Sauli patri suo, ait: Quare morietur? Quid fecit?^g ³³ Et arripuit Saul lanceā, vt percuteret eū. Et intellexit Ionathas quòd definitum esset à patre suo vt interficeretur Dauid.³⁴ Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris, & non comedit in die Kalendarū secunda panē. Contristatus est enim super Dauid, eò quòd confudisset eum pater suus.³⁵ Cūq; illuxisset mane, venit Ionathas in agrum, iuxta^h placitū Dauid, & puer paruulus cū eo.³⁶ Et ait ad puerum suum: Vade & affer mihi sagittas quas ego iacio. Cūque puer cucurrisset, iecit aliā sagittā trans puerum.³⁷ Venit itaq; puer ad locū iaculi quod miserat Ionathas: & clamauit Ionathas post tergum pueri, & ait: Ecce ibi est sagitta porro vltra te.³⁸ Clamauitq; iterum Ionathas post tergum pueri dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit autē puer Ionathæ sagittas, & attulit ad dominum suum:³⁹ & quid ageretur, penitus ignorabat. Tantūmodo enim Ionathas & Dauid rem nouerant.⁴⁰ Dedit ergo Ionathas arma sua puero, & dixit ei: Vade, & defer in ciuitatē.⁴¹ Cūq; abisset puer, surrexit Dauid de loco qui vergebat ad austrū, & cadens pronus in terram, adorauit tertio. Et osculantes se alterutrum, fleuerunt pariter: Dauid autē amplius.⁴² Dixit ergo Ionathas ad Dauid: Vade in pace: quæcunq; iurauimus ambo in nomine domini dicētes: Dominus sit inter me & te, & inter semen tuum & semē meum, vsq; in sempiternum.⁴³ Et surrexit Dauid, & abiit: sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.

f. Kalendæ dicebantur prius dies cuiuslibet mēsis, dies videlicet in quo innovatur Luna, qui erat mensis principii, & solebat apud Hebræos semper esse solennis & celebris. Hinc factū est adagium, ad Calendas Græcas, & Neomenias Latinas, quòd Græci Calendis, Latini Neomeniis careant.

g. Non iam intra verba irā continens, proripuit se, & nactus alicunde spiculum, impetū in filiū fecit: perpertrassetq; impium facinus, nō intercursum amicorum fuisset cohibitus. Ioseph. Antiquit. lib. 6. cap. 12.
h. Quando Dauid persecutionem patiebatur, à Saule fugiebat, & ipimicum non vlciscebatur, & Christi aduētum psallebat, & sapientiā instruebat, & omnia secundum cōsiliū faciebat spiritus, & deo placebat. Quanto vero propter concupiscentiā ipse sibi accepit Bersabée Viri, deo sume displicuit. Irenæus lib. 4. cap. 45.

Dauid in Nobe apud Achimelach profugus, præ nimia fame panes propositionis coram Doeg Idumæo comedit. Inde ab Achimelach gladium Goliath accipiens, apud Achis in Geth dementiam præ timore simulat.

X X I.

a. Nobe ciuitas fortis Iude inter Arimathia & Ioppē, & sacerdotalis erat, sed illa Saul euerit.

b. Ipse est Aia filius Achitob, filij Phinees, filij Heli. Hieron. ibidem.

c. Quod verò dominus in euangelio Mar. 2. d. Abiathar principem sacerdotum non Abimaelach appellat, nihil habet dissonantie. Ambo enim fuerunt illic cum veniens Dauid panes petiit & accepit, Abimaelach videlicet princeps sacerdotum, & Abiathar filius eius. Occiso autem Abimaelach à Saule cum viris domus sue generis sacerdotalis lxxxv. fugit Abiathar ad Dauid, & comes factus totius exilij eius, postea regnante eo summi sacerdotij gradum & ipse accepit. Euche. ibid.

d. Panes enim propositionis quasi corpus Christi de vxorum cubilibus cōsurgētes edere non poterant. Hieron.

e. In Doeg Idumæo, qui sacerdotes domini prodidit, Iude proditoris persona signatur, per quem operatus est diabolus, vt eius prodicione facta in Christo, persecutionem postea ecclesia pateretur, & occiderentur multi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutionis exilia paterentur. Eucherius ibid. f. Nec quod Dauid simulauit insiniam, nec cetera huiusmodi mēdacia iudicanda sunt, sed locutiones actionesque propheticae, ad ea que vera sunt intelligenda referenda. August. lib. contra mendacium.

Enit autem Dauid in^a Nobe ad Achimaelach sacerdotē. Et obstupuit^b Achimaelach, eò quod venisset Dauid, & dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecū?² Et ait Dauid ad Achimaelach sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem propter quam missus es à me: & cuiusmodi præcepta tibi dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & illū locum. [†] Nunc igitur si quid habes ad manum, vel quinq; panes, da mihi: aut quicquid inueneris. ⁴ Et respōdens sacerdos ad Dauid, ait illi: Nō habeo laicos panes ad manū, sed tantū panem sanctū. ^d Si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus, manducent. ⁵ Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius quando ingrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porro via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. [†] ⁶ Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem. Neq; enim erat ibi panis nisi tantum panes propositionis, qui subleuati fuerāt à facie domini, vt ponerentur panes calidi. ⁷ Erat autem ibi vir quidam de seruis Saul in die illa intus in tabernaculo domini, & nomen eius ^c Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul. Hic pascebat mulas Saul. ⁸ Dixit autem Dauid ad Achimaelach: Si habes hic ad manum hastam aut gladium, da mihi, quia gladium meum & arma mea nō tuli mecum. Sermo enim Regis vrgebat me. ⁹ Et dixit sacerdos: Ecce hic gladius Goliath Philisthæi, quē percussisti in valle Terebinthi, est inuolutus pallio post Ephod. Si istum vis tollere, tolle. Neq; enim hic est alius absq; eo. Et ait Dauid: Non est huic alter similis. Da mihi eum. ¹⁰ Surrexit itaq; Dauid, & fugit in die illa à facie Saul, & venit ad Achis Regē Geth. ¹¹ Dixeruntq; serui Achis ad eum, cum vidissent Dauid: Nunquid non iste est Dauid Rex terræ? Nōne huic cantabant per choros, dicentes: [†] Percussit Saul mille, & Dauid decem milia? [†] ¹² Posuit autem Dauid sermones istos in corde suo, & extimuit valde à facie Achis Regis Geth: [†] ¹³ & immutauit os suum coram Achis & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebantq; saluæ eius in barbam. ¹⁴ Et ait Achis ad seruos suos: Vidistis hominem insanum, quare adduxistis eum ad me? ¹⁵ An desunt nobis furiosi, quia introduxistis istū vt fureret me præfente? Dimittite illum hinc: ne ingrediatur domum meam.

Dauid plurimis ad se susceptis ad Regem Moab profectus est, vnde Gad consilio in terram Iuda reuersus est. Saul autem per Doeg Idumæum omnes sacerdotes Nobe præter Abiathar qui ad Dauid confugit, interfici fecit.

XXII.

Biit ergo Dauid inde, & fugit in speluncam Odollam. Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illic: ² & conuenerunt ad eum omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi æri alieno, & amaro animo, & factus est eorum princeps. Fueruntque cum eo quasi quadringenti viri. ³ Et profectus est Dauid inde in^a Maspha, quæ est Moab. Et dixit ad Regem Moab: Maneat oro pater meus & mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi deus. ⁴ Et reliquit eos ante faciē Regis Moab. Manseruntque apud eum cunctis diebus quibus Dauid fuit in præsidio. ⁵ Dixitque ^b Gad propheta ad Dauid: Noli manere in præsidio. Proficiscere & vade in terram Iuda. Et profectus est Dauid, & venit in saltū Hareth. ⁶ Et audiuit Saul q; apparuisset Dauid, & viri qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, & esset in nemo re quod est in Rama, hastam manu tenens, cunctiq; serui eius circumstarent eum, ⁷ ait ad seruos suos qui assisteabant ei: Audite me nunc filij Iemini: Nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet Tribunos & Centuriones, ⁸ quoniā coniurastis omnes aduersum me, & nō est qui mihi renuntiet, maxime cum & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meā doleat ex vobis, nec qui annūtiat mihi, eò quod suscitauerit filius meus seruum meum aduersum me insidiantem mihi vsque hodie. [†] ⁹ Respondēs autem Doeg Idumæus qui assisteabat, & erat primus inter seruos Saul, Vidi, inquit, filium Isai in Nobe apud Achimaelach

Infr. 29. b
† 33. q. 4. c. 1.
25. q. 1. c.
Ideo. S. His
ita.
De cōsecr.
dist. 2. c. Tri
bus gradi
bus.

† Matt. 12. a
Marc. 2. d
Luc. 6. a
25. q. 1. S.
His ita.

† Eccl. 47. b
Infr. 12. c
Sup. 18. b
Infr. 29. b
† 22. q. 2. V.
tilem.

7. q. 1. c. Om
nis qui.

† Sup. 27. b

a. Maspha de qua in hoc loco, ciuitas est i terra Moab in mōte Galaad, vbi Iacob & Laban firmauerūt pactū, vt Gen. 31. f. Et hanc dedit Moyses tribui Gad in hereditatem trās Iordanem, vt patet Deuter. 29. Altera est nominis eiusdē in tribu Iuda, de qua sup. 1. Reg. 10. b. Miro modo hic introducit Gad propheta, cū in præcedētibz nulla eius facta fuerit mētio. Sic itaque hic introducit, sicut Elias propheta in loco vbi dicit: Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad. Ex ore itaq; domini Gad propheta dixit Dauid, vt non moraretur inter gentes, & in terra polluta, sed in terram Iuda rediret, & ibi iuxta voluntatē domini persecutionem inimicorum ferret. Angelomus ibid. post Hieronymum ibid.

lech filiū Achitob sacerdotem:¹⁰ qui consuluit pro eo dominum, & cibaria dedit ei. Sed & gladium Goliath Philisthæi dedit illi.^{c 11} Misit ergo Rex ad accersendū Achimælech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius sacerdotum qui erant in Nobe. Qui vniuersi venerunt ad Regem.¹² Et ait Saul ad Achimælech: Audi fili Achitob. Qui respondit: Præsto sum domine.¹³ Dixitq; ad eum Saul: Quare coniurastis aduersum me tu & filius Isai, & dedisti ei panes & gladium, & consuluisti pro eo dominum, vt cõsurgeret aduersum me, insidiator vsque hodie permanens?¹⁴ Respondensq; Achimælech regi ait: Et quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergēs ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua?¹⁵ Num hodie cœpi pro eo consulere dominum? Absit hoc à me. Ne suspicetur Rex aduersum seruū suū rem huiuscemodi in vniuersa domo patris mei. Nō enim sciuit seruus tuus quicquam super hoc negotio, vel modicum vel grāde.¹⁶ Dixitq; Rex: Morte morieris Achimælech, tu, & omnis domus patris tui.¹⁷ Et ait Rex emissariis qui circūstabāt eum: Conuertimini, & interficite sacerdotes domini. Nam manus eorū cum Dauid est: scientes quòd fugisset, & nō indicauerunt mihi. Noluerunt autem serui regis extendere manus suas in sacerdotes domini.¹⁸ Et ait Rex ad Doeg: Conuertere tu, & irruere in sacerdotes domini. Conuersusq; Doeg Idumæus irruit in sacerdotes, & trucidauit in die illa octogintaquinque viros vestitos^d Ephod lineo.¹⁹ Nobe autem ciuitatem sacerdotum percussit in ore gladij, viros & mulieres & paruulos & lactantes, bouēmq; & asinum & ouem in ore gladij.²⁰ Euadens autē vnus filius Achimælech filij Achitob, cuius nomē erat Abiathar, fugit ad Dauid:²¹ & annūciauit ei quòd occidisset Saul sacerdotes domini.²² Et ait Dauid ad Abiathar: Sciebā enim in die illa, quòd cum ibi esset Doeg Idumæus, proculdubio annūtiaret Sauli. Ego sum reus omnium animarum patris tui.²³ Mane mecū, ne timeas. Si quis quæserit animam meā, quæret & animam tuam, mecūmq; seruaberis.

Cum Dauid Ceilam à Philisthæis liberasset, in desertum Ziph profugus à Ziphais proditur: fœdere autem cum Ionatha renouato Dauidem Saul persequitur, donec ad Philisthæos renocatur.

XXIII.

Ios. 6. 13.

A

ET annunciauerunt Dauid dicentes: Ecce Philisthiim oppugnant^a Ceilam, & diripiunt areas.² Consuluit ergo Dauid dominum, dicens: Num vadam & percutiam Philisthæos istos? Et ait dominus ad Dauid: Vade, & percuties Philisthæos, & saluabis Ceilam.³ Et dixerunt viri qui erant cum Dauid, ad eum: Ecce nos hic in Iudæa consistentes timemus, quantò magis si ierimus in Ceilam aduersum agmina Philisthinorum?⁴ Rursum ergo Dauid consuluit dominum. Qui respondens, ait ei: Surge & vade in Ceilam. ego enim tradam Philisthæos in manu tua.⁵ Abiit ergo Dauid & viri eius in Ceilam, & pugnavit aduersum Philisthæos. Et abegit iumenta eorū, & percussit eos plaga magna: & saluauit Dauid habitatores Ceilæ.⁶ Porro eo tempore quo fugiebat Abiathar filius Achimælech ad Dauid in Ceilam,^b Ephod secū habens descenderat.⁷ Nuntiatū est autem Saul quòd venisset Dauid in Ceilam. Et ait Saul: Tradidit eum dominus in manus meas, cōclususq; est introgressus urbem in qua portæ & seræ sunt.⁸ Et præcepit Saul omni populo vt ad pugnam descēderet in Ceilam, & obsideret Dauid & viros eius.^{† 9} Quod cum rescisset Dauid, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar sacerdotem: Applica Ephod.¹⁰ Et ait Dauid: Domine deus Israel, audiuit famam seruus tuus quòd disponat Saul venire in Ceilā, vt euertat urbē propter me:^{c 11} Si tradent me viri Ceilæ in manus eius, & si descēdet Saul, sicut audiuit seruus tuus: domine deus Israel indica seruo tuo. Et ait dominus: Descēdet.¹² Dixitq; rursum Dauid: Si tradāt me viri Ceilæ, & viros qui sunt mecū, in manus Saul? Et dixit dominus: Tradent.¹³ Surrexit ergo Dauid & viri eius quasi sexcenti, & egressi de Ceila huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatūmq; est Saul quòd fugisset Dauid de Ceila, & saluatus esset: quamobrem dissimulauit exire.¹⁴ Morabatur autem Dauid in deserto in locis firmissimis,

c. Cum Saul persequeretur virum sanctum Dauid, con fugit Dauid vbi tutum putauit esse locum: & transiēs per sacerdotem quendam Achimælech, accepit ab eo panes, vbi figurauit etiam personam non tantum Regis, sed & sacerdotis, quia manducauit panes propositionis, quos (sicut dicit dominus in euāgelio) nō licebat manducare nisi sacerdotibus. & sequitur: Misit continuo Saul, exhibuit sacerdotem & omnes eius, & iussit occidi. Nemo ausus est hominū regis Saul, nec iubente rege mittere manum in sacerdotem domini, sed ille qui prodiderat, sicut Iudas, qui à proprio suo non recessit, & vsq; in finem perseuerauit, occidit Doeg iste manu sua iubente Rege sacerdotem & omnes eius. Deinde debellata est ciuitas etiam sacerdotum. Aug. in Psal. 51.

d. Pallio lineo, vel superhumerali, quo cetera sacerdotis ornamenta tegebantur, Hierony.

a. Ceilam urbem vocant à qua tota prouincia denominatur, in sorte tribus Iudæ, ab Hebrō distans 8. miliaribus via ad Eleutheropolim: vbi Hiero. ait adhuc tempore suo sepulchrum habere monstrari prophetæ.

b. Ephod illud quod fugiēs Abiathar secum detulerat ad Dauid in Ceila, Ephod illud erat, quod iubete domino Moyses fecerat in deserto, in quo erat doctrina & veritas, in quo etiam cōsuluit sacerdos dominum. Hiero. ibidem.

c. Hoc est, si descenderit Saul, & hic te inuenerit, tradent te viri Ceilæ in manus eius: Sed & si hic steteris, Saul descendet. Hierony. ibid. Et merito viri Ceilæ, sicut qui ingrati beneficiis Dauid extiterant, cum eos de manibus Philisthæorum eruerit, significabāt infidelitatem seu inconstantiam Iudæorum, qui redemptoris nostri semper pietati ingrati apud seculi potestates semper insidiabātur, Angelomus.

mansitq; in monte solitudinis Ziph in monte opaco. Quærebat eum tamē Saul cunctis diebus, & nō tradidit eum dominus in manus eius.¹⁵ Et vidit Dauid quod egressus esset Saul vt quæreretur animam eius. Porro Dauid erat in deserto Ziph, in sylua.

d. Ionathas filius Saul haud magno negotio inuenit ipsum Dauid in sylua, quia illi amicitia cōiunctissimus ad confortandū illum perquisiuit, dixitque ei: Ne timeas, neque enim inueniet te manus Saul patris mei. Cyril. in Ioan. lib. 6. ca. 20.

¹⁶ Et surrexit Ionathas filius Saul, & abiit ad Dauid in Syluam, & cōfortauit manus eius in deo, ¹⁷ dixitque ei, Ne timeas: neque enim inueniet te manus Saul patris mei: & tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus. Sed & Saul pater meus scit hoc.

¹⁸ Percussit ergo vterque fœdus coram domino. Mansitque Dauid in sylua: Ionathas autem reuersus est in domum suam. ¹⁹ Ascenderunt autem Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Nōne ecce Dauid latitat apud nos in locis tutissimis syluæ in colle Hachilæ, quæ est ad dextram deserti? ²⁰ Nunc ergo, sicut desiderauit anima tua vt descenderes, descende: nostrum autē erit vt tradamus eum in manus Regis. ²¹ Dixitq; Saul, Benedicti vos à domino, quia doluistis vicem meam. ²² Abite ergo oro, & diligētius præparate, & curiosius agite, & considerate locum vbi sit pes eius, vel quis viderit eū ibi vbi dixistis. Recogitat enim de me, quod callidē insidier ei. ²³ Considerate & videte omnia latibula eius in quibus absconditur, & reuertimini ad me ad rem certam, vt vadā vobiscum. Quod si etiam in terrā se abstruxerit, perscrutabor eum in cunctis milibus Iuda. ²⁴ At illi surgentes abierunt in^e Ziph ante Saul. Dauid autem & viri eius erant in deserto^f Maon, in campestribus ad dextram Iesimon. ²⁵ Iuit ergo Saul & socij eius ad quærendum eum. Et nunciatum est Dauid, statimque descēdit ad petram, & versabatur in Deserto Maon. Quod cum audisset Saul, persecutus est Dauid in deserto Maon. ²⁶ Et ibat Saul & viri eius ad latus montis ex parte vna: Dauid autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera. Porro Dauid desperabat se posse euadere à facie Saul. Itaque Saul & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid & viros eius, vt caperent eos. ²⁷ Et nuncius venit ad Saul, dicens: Festina & veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram. ²⁸ Reuersus est ergo Saul desistens persequi Dauid: & perrexit in occursum Philisthinorum. Propter hoc vocauerunt locum illum petram diuidentem.

Infr. 26. a

e. Ziph, oppidū in mōte salatus deserto cōfinis, in finibus Eleutheropolis, ab Hebron sex milia distans. f. Maon desertum confine deserto Carmeli & deserto Pharan, & est eiusdē nominis ciuitas iuxta illud desertum ad dextram Iesimō, quā Dauid diutissimē incoluit.

Dauid in spelunca Engaddi latitans, oram chlamydis Saulis persequentis abscondit, unde à seruis Dauidis liberatus culpam agnoscit, & Dauidi medio iuramento reconciliatur.

XXIII.

a. Engaddi ciuitas palmarum, iuxta ciuitatē Salis, ab Ierusalem. 300. stadiis distans, in cuius agro nascitur palma & balsamum, & opobalsamum.

b. Hircis syluestribus. c. Caula stabulum latinè, ab *αὐλῶν* Græco, quod aulam designat, cui si c, addideris, caulam facies.

d. Hæc propositio detracta est à 26. cap. sequen.

e. Quam honestū quod Dauid cū potuisset Regi inimico nocere, maluit parcere? Quam etiā vtile, quia successori hoc profuit, vt discerent omnes fidē Regi proprio seruare, nec usurpare imperium, sed vereri. Itaq; vt honestas vtilitati prælata est, & vtilitas securæ est honestatem. Ambro. offic. 3. cap. 7.

Scēdit ergo Dauid inde: & habitauit in locis tutissimis^a Engaddi. ² Cūq; reuersus esset Saul postquam persecutus est Philisthæos, nunciauerunt ei, dicentes: Ecce Dauid in deserto est Engaddi. ³ Assumens ergo Saul tria milia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad inuestigandum Dauid & viros eius, etiā super abruptissimas petras quæ solis^b ibicibus peruiæ sunt. ⁴ Et venit ad^c caulas ouium quæ se offerebant vianti: eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul vt purgaret ventrem. † Porro Dauid & viri eius in interiore parte speluncæ latebant. ⁵ Et dixerunt serui Dauid ad eum: Ecce dies de qua locutus est dominus ad te, Ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Surrexit ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter. † ⁶ Post hæc percussit cor suum Dauid eò quod abscondisset oram chlamydis Saul: ⁷ Dixitq; ad viros suos: Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem domino meo Christo domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus domini est. † ^d Viuit dominus, quia nisi dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut descēdens in prælium perierit, propitius mihi sit dominus, vt non mittam manum meam in Christum domini. ^e ⁸ Et confregit Dauid viros suos sermonibus istis, & non permisit eos vt consurgerent in Saul. Porro Saul exurgēs de spelunca, pergebat cœpto itinere. ⁹ Surrexit autem Dauid post eum, & egressus de spelunca, clamauit post tergū Saul, dicēs: Domine mi Rex. Et respexit Saul post se, & inclinās se Dauid pronus in terram, adorauit: ¹⁰ dixitq; ad Saul: Quare audis verba hominū loquētiū: Dauid quærit malū aduersum te? ¹¹ Ecce hodie viderūt oculi tui quod tradiderit te dominus in manu mea c

A Ios. 17.

† 1. q. 1. Dominus. 2. q. 7. Plerumq;.

† De pæn. dist. 2. Vt cognouerunt. §. opponitur.

† Infr. 26. b

in

in spelunca: & cogitavi ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. Dixi enim: Non extendam manum meam in dominum meum, quia Christus domini est. ¹² Quin potius pater mi vide, & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea: quoniam cum præciderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. Animaduerte & vide quoniam non est in manu mea malum neque iniquitas: neque peccavi in te. Tu autem insidiaris animæ meæ, ut auferas eam. ¹³ Iudicet dominus inter me & te: ut vlciscatur me dominus ex te: manus autem mea non sit in te. ¹⁴ sicut dicitur in proverbio antiquo: Ab impiis egredietur impietas. Manus ergo mea non sit in te. ¹⁵ Quæ persequeris rex Israel? quæ persequeris? Canem mortuum persequeris, & pulicem vnum. ¹⁶ Sit dominus iudex, & iudicet inter me & te: & videat & iudicet causam meam, & eruat me de manu tua. ¹⁷ Cum autem cõplessset Dauid loquens sermones huiusmodi ad Saul, dixit Saul: Nunquid vox hæc tua est fili mi Dauid? Et leuauit Saul vocem suam, & fleuit: ¹⁸ dixitque ad Dauid: Iustior tu es quam ego. Tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. ¹⁹ Et tu indicaisti mihi hodie quæ feceris mihi bona, quomodo tradiderit me dominus in manum tuam, & non occideris me. ²⁰ Quis enim cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona? Sed dominus reddat tibi vicissitudinem hanc, pro eo quod hodie operatus es in me. ²¹ Et nunc quia scio quod certissimè regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel, ²² iura mihi in domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei. ²³ Et iurauit Dauid Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, & Dauid & viri eius ascenderunt ad tutiora loca.

Mors Samuelis plangitur. Dauid mortem Nabal victum sibi neganti minatus, Abigail precibus placatur: quam, simul & Achinoem (Michol alteri tradita) cepit in connubium. XXV.

Mortuus ^a est autem Samuel, & congregatus est vniuersus Israel, & plangebant eum nimis, & sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. Confurgensque Dauid descendit in desertum Pharan. ² Erat autem vir quispiam in solitudine ^b Maon, & possessio eius in Carmelo: & homo ille magnus nimis, erantque ei oues tria milia, & mille capræ. Et accidit ut tonderetur grex eius in Carmelo. ³ Nomen autem viri illius erat ^c Nabal, & nomen vxoris eius Abigail. Eratque mulier illa prudentissima, & speciosa. Porro vir eius durus, & pessimus, & malitiosus: Erat autem de genere Caleph. ⁴ Cum autem audisset Dauid in deserto quod tonderet Nabal gregem suum, ⁵ misit decem iuuenes, & dixit eis: Ascendite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum ex nomine meo pacifice, ⁶ & sic dicitis: Sit fratribus meis & tibi pax, & domui tuæ pax: & omnibus quæcunq; habes, sit pax. Ex multis annis saluos faciens tuos, & omnia tua: ⁷ Audiui quod tonderent pastores tui greges tuos, qui erant nobiscum in deserto. Nunquam eis molesti fuimus: nec aliquando defuit eis quicquam de grege omni tempore quo fuerunt nobiscum in Carmelo. ⁸ Interroga pueros tuos, & indicabunt tibi. Nunc ergo inueniant pueri tui gratiam in oculis tuis: In die enim bona venimus. Quodcunq; inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid. ⁹ Cumque venissent pueri Dauid, locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc ex nomine Dauid, & siluerunt. ¹⁰ Respondens autem Nabal pueris Dauid, ait: Quis est Dauid, & quis est filius Isai? Hodie increuerunt serui qui fugiunt dominos suos. ¹¹ Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum quæ occidi tonforibus meis, & dabo viris quos nescio vnde sint? ¹² Regressi sunt autem pueri Dauid per viam suam, & reuersi venerunt & annunciauerunt ei omnia verba quæ dixerat Nabal. ¹³ Tunc ait Dauid pueris suis: Accingatur vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis. Accinctusque est & Dauid ense suo, & secuti sunt Dauid quasi quadringenti viri. Porro ducenti remanserunt ad sarcinas. ¹⁴ Abigail autem vxori Nabal nunciauit vnus de pueris suis, dicens: Ecce Dauid misit nuncios de deserto, ut benedicerent domino nostro: & auersatus est eos. ¹⁵ Homines isti boni facti fuerunt nobis, & non molesti: nec quicquam aliquando periit omni tempore quo

f. Saul regem accepit Dauid in suam potestatem, ut ei faceret quod vellent: & elegit potius parcere quam occidere. Non enim erat iustus occidere, sed neque prohibitus: imò etiam audierat diuinitus se impune facere quicquid vellet inimico. Aug. contra Adimantum. g. Non quod cuperet puniri Saul, aut de illo poenitas sumi, sed ut illi formidinem iniiceret venturæ condensationis commemoracione. Chryso.

h. Me es, suam ipsius dõnam malitiã, ac iusti virtutis prædicat, nullòque cogente seipsum purgat. Chryso. de Dauid & Saule.

i. Saul non nisi ex Dauidis agnouit moribus, quia deum haberet adiutorem. Chryso. ibid.

a. Mortuus est Samuel septem menses ante Saulem. Alij dicunt secundo ante Saulem Regis obitum anno mortuum.

b. Carmelus & Maon vrbes sunt iuxta desertum Pharan.

c. Nabal ab Hebreis dicitur filius Ar, filij Caleb, filij Esrom, filij Phares, filij Iuda. Hic dicit Hiero. cum esse qui i. Para. cap. 2. dicitur Gezez.

d. Tunc quippe reddidit ei malum pro bono, quando blasphemauit eum conuiciando, & dixit: Quis est Dauid & quis est filius Isai? Hodie increuerunt serui qui fugerunt dominos suos. Hiero. ibid.

e. Tunc Dauid accinctus armis voluit eum deprederi. At Abigail abiit obuiam Dauid, interpellans pro se & pro domo sua, quem vir eius stulticia & ebrietate sopitus offenderat. Eucherius.

† Depõn. di. 2. cap. Vt cognouerunt. 9. op. ponitur. vltra mediũ.

† Ios. 6. 17. † Eccl. 4. 6. d. Infr. 28. a

Sup. 21. a

fuimus conuersati cum eis in deserto.¹⁶ Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die omnibus diebus quibus pauimus apud eos greges.¹⁷ Quāobrem considera & recogita quid facias: quoniā completa est malitia aduersum virum tuum, & aduersum domum tuam, & ipse filius est Belial: ita ut nemo possit ei loqui.¹⁸ Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque lata polentæ, & centum ligaturas vuae passæ, & ducetas massas carycarum, & posuit super asinos.¹⁹ Dixitque pueris suis: Præcedite me, & ecce ego post tergum sequar vos: Viro autē suo Nabal non indicauit.²⁰ Cum ergo ascendisset asinum, & descenderet ad radicem montis, Dauid & viri eius descendebant in occursum eius. Quibus & illa occurrit.²¹ Et ait Dauid: Verè frustra seruauimus omnia quæ huius erant in deserto, & non periiit quicquam de cunctis quæ ad eum pertinebant: & reddidit mihi malum pro bono. [†] ^{g.} ²² Hæc faciat dominus inimicis Dauid, & hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinet, vsque mane mingentē ad parietē.²³ Cum autē vidisset Abigail Dauid, festinauit, & descendit de asino, & procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram,²⁴ & cecidit ad pedes eius, & dixit: In me sit domine mi hæc iniquitas. Loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, & audi verba famulæ tuæ.²⁵ Ne ponat oro dominus meus Rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est: & est stultitia cum eo. Ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos domine mi, quos misisti.²⁶ Nunc ergo domine mi, viuit dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluaui manum tuam tibi. Et nunc ^h fiant sicut Nabal inimici tui, & qui querunt domino meo malum.²⁷ Quapropter suscipe benedictionē hanc quam attulit ancilla tua tibi domino meo, & da pueris qui sequuntur te dominū tuum.²⁸ Aufer iniquitatem famulæ tuæ. Faciens enim faciet dominus tibi domino meo domum fidelem: quia prelia domini domine mi tu preliaris. Malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vitæ tuæ.²⁹ Si enim surrexerit aliquando homo persequens te, vel quærens animam tuam, erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viuientium apud dominum deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur quasi in impetu & circulo fundæ.³⁰ Cum ergo fecerit tibi dominus domino meo omnia hæc quæ locutus est bona de te, & cōstituerit te ducem super Israel,³¹ non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinē innoxium, aut ipse te vltus fueris, & cū benefecerit dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ: & tu benefacies ei.³² Et ait Dauid ad Abigail: ^k Benedictus dominus deus Israel qui misit te hodie in occursum meū,³³ & benedictū eloquium tuū, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irē ad sanguinē, & vlciscerer me manu mea. [†] ³⁴ Alioquin viuit dominus deus Israel, qui prohibuit me ne malū facerem tibi: nisi citō venisses in occursum mihi, nō remansisset Nabal vsque ad lucē matutinam, mingens ad parietē.³⁵ Suscepit ergo Dauid de manu eius omnia quæ attulerat ei, dixitque ei: Vade pacificē in domū tuā. Ecce audiui vocē tuam, & honorauimus faciē tuam.³⁶ Venit autem Abigail ad Nabal. Et ecce erat ei conuiuiū in domo eius quasi conuiuium Regis, & cor Nabal iucundum. Erat enim ebrius nimis: & non indicauit ei verbum pusillum aut grande, vsque mane.³⁷ Diluculo autem cum digessisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc. Et mortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.³⁸ Cūque pertrāsissent decē dies: percussit dominus Nabal, & mortuus est.³⁹ Quod cū audisset Dauid mortuum esse Nabal, ait: Benedictus dominus qui iudicauit causam opprobrij mei de manu Nabal, & seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Misit ergo Dauid, & locutus est ad Abigail ut sumeret eam sibi in vxorē.⁴⁰ & venerunt pueri Dauid ad Abigail in ^m Carmelum, & locuti sunt ad eam dicentes: Dauid misit nos ad te, ut accipiat te sibi in vxorem.⁴¹ Quæ cōsurgens adomini mei.⁴² Et festinauit, & surrexit Abigail, & ascendit super asinū: & quinque puellæ ierunt cum ea pedisequæ eius. [†] Et secuta est nuncios Dauid, & facta est illi vxor.

Sed

f. Occurrit. Abigail vxor Nabal, & tulit ei necessaria, quæ poposcerat. Suppliciter eum rogauit, flexit, & a marito sanguine reuocauit. Iurauit Dauid temere, sed non impleuit iurationem maiore pietate. Iurauerat Dauid se illum occisurum. Erat enim armatus. Et quod facile fuerat, & iuste se facere ira persuadente videbatur, incautus iurationem fudit, & cepit ire ut faceret quod iurauerat. Augu. ferm. 11. de sanctis.

g. Iurauit Dauid per deum occidere Nabal virū stultū & impiū atque omnia quæ ad eum pertinebant demoliri: sed ad primā intercessionē Abigail formidat prudentis mox remisit minas, reuocauit ensem in vaginā: neque aliquid culpæ se pro tali periurio contraxisse doluit. Beda hom. 44.

h. Ut pererit sicut Nabal in stultitia sua. Hieron.

i. Placida verba ac mitia, iracundia concitatum animum mitigare solent, & ad mansuetudinem reducere: quod nobis ipse Dauid suo prodiit exemplo: cuius districtum mueronē in totius domus Nabal exterminiu, ipsa Abigail vxor eius suauiloquentia & humanitate vaginā recondidit, & a cruoris effusione immunem reddidit. Cyril. in Ioā. lib. 7. c. 11.

k. Turbatum est cor Dauid aduersus Nabal hominem pestilentē, & gratiam reperit dum occurrit Abigail, quæ mitigaret cōmotionē indignationis, & sanctificationem benedictionis acciperet. At verò Nabal duro & rigido corde verbū vxoris ferre nō potuit, & obstupescens obrigit, & morte incidit. Ambros. Psal. 17.

l. Dauid sanctus est à Nabile Carmelo contumelia pertulisset iniuriā, quia se ipse vlcisci distulit, vltionē statim deo executore percepit. Extincto itaque paulo post aduersario suo, & manu celesti obrato, locutus est: Benedictus dominus &c. Saluianus lib. 2.

m. Hic Carmelus est in terra Iudæ ad Austrum, iuxta montē Seir, non procul ab Hebron in deserto Maon, quā itur in Aegyptū. Huius neminis villa in decimo lapide ab Hebron Hieronymus tempore erat.

† 22. q. 4. ca. Quod Dauid ca. iurauit & ca. Si aliquid. De iureiu. c. Et si Christus.

† 22. q. 4. ca. Quod Dauid. c. iurauit &c. Si aliquid.

† 22. q. 1. ca. Quod autē.

⁴³ Sed & Achinoem accepit Dauid de Iezrael, & fuit vtraq; vxor eius. ⁴⁴ Saul autem dedit Michol filiam suam vxorem Dauid, ^a Phalti filio Lais qui erat de Gallim.

Dauid à Ziphæis apud Saulem proditus, hastam & scyphum dormienti Sauli abstulit: quod Saul agnoscens, culpam fatetur, veniamque precatur. X X V I.

n. Phalti autem (vt Hebræi tradunt) non cognouit Michol, quia nunquam Dauid eā sibi sociasset postea: quia in lege penitus huiusmodi coitus prohibebatur. Hier. ibid. Angelomus.

a. Hi Ziphæi iam secundò Dauid apud Saulem p̄dūt, volentes gratiam præstare Sauli. Hierony.

Yof. 6. 17.
† Supr. 23. c

A T† venerunt ^a Ziphæi ad Saul in Gabaa, dicentes: Ecce Dauid absconditus est in colle Hachilæ, quæ est ex aduerso solitudinis. ² Et surrexit Saul, & descendit in desertum Ziph, & cum eo tria milia virorum de electis Israel, vt quæreret Dauid in deserto Ziph. ³ & castrametatus est Saul in Gabaa Hachilæ, quæ erat ex aduerso solitudinis in via. Dauid autem habitabat in deserto. Videns autem quòd venisset Saul post se in desertum, ⁴ misit exploratores, & didicit quòd illuc venisset certissimè. ⁵ Et surrexit Dauid clàm, & venit ad locum vbi erat Saul. Cùmq; vidisset locum in quo dormiebat Saul, & Abner filius Ner, princeps militiæ eius, & Saulem dormientem in tentorio, & reliquum vulgus per circuitum eius, ⁶ ait Dauid ad Achimælech Ethæum, & Abisai filium Saruiæ fratrem Ioab, dicens: Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dixitq; Abisai: Ego descendam tecū. ⁷ Venerunt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte, & inuenerunt Saul iacētē & dormientem in tentorio, & hastā fixam in terra ad caput eius: Abner autem & populum dormientes in circuitu eius. ⁸ Dixitq; Abisai ad Dauid: Cōclufit deus inimicū tuum hodie in manus tuas: nunc ergo perfodiā eum lancea in terra semel, & secundò opus non erit. ⁹ Et dixit Dauid ad Abisai: ^b Ne interficias eum. † Quis enim extēdet manū suam in Christū domini, & innocens erit? ¹⁰ Et dixit Dauid: Viuit dominus: quia nisi dominus percusserit eū, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium descendens perierit, ¹¹ propitius mihi sit dominus, ne extendā manum meam in Christū domini. ^D Nunc igitur tolle hastā quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ & abeamus. ^{c 12} Tulit igitur Dauid hastam, & scyphum aquæ qui erat ad caput eius, & abierunt. Et non erat quisquā qui videret, & intelligeret, & euigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor domini irruerat super eos. ¹³ Cùmq; trāsisset Dauid ex aduerso, & steteret in vertice montis de longe, & esset grande interuallum inter eos, ¹⁴ clamauit Dauid ad populum, & ad Abner filiū Ner, dicens: Nōne respondebis Abner? Et respondens Abner ait: Quis es tu qui clamās, & inquietas Regem? ¹⁵ Et ait Dauid ad Abner: Nūquid non vir tu es? Et quis alius similis tui in Israel? Quare ergo non custodisti dominum tuum Regem? Ingressus est enim vnus de turba, vt interficeret Regē dominū tuum. ^E ¹⁶ Non est bonum hoc quod fecisti. Viuit dominus, quoniam ^d filij mortis estis vos, quia non custodistis dominū vestrum, Christū domini. Nunc ergo vide vbi sit hasta Regis, & vbi sit scyphus aquæ qui erat ad caput eius. ¹⁷ Cognouit autem Saul vocem Dauid, & dixit: Nunquid vox hæc tua, fili mi Dauid? Et ait Dauid: Vox mea, domine mi rex. ¹⁸ Et ait: † Quam ob causam dominus meus persequitur seruū suum? Quid feci, aut quod malū est in manu meā? ¹⁹ Nunc ergo audi oro domine mi Rex, verba ferui tui. Si dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium: Si autem filij hominum, maledicti sunt in conspectu domini, qui eiecerunt me hodie, vt non habitem in hæreditate domini, dicentes: Vade, serui diis alienis. ²⁰ Et nunc non effundatur sanguis meus in terra corā domino: quia egressus est Rex Israel, vt quæreret pulicem vnum, sicut persequitur perdix in montibus. ²¹ Et ait Saul: Peccaui: Reuertere fili mi Dauid. Nequaquam enim vltra tibi maleficiā, eò quòd preciosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie. Apparet enim quòd stultè egerim, & ignorauerim multa nimis. ^G ²² Et respōdens Dauid, ait: Ecce hasta Regis, trāseat vnus de pueris Regis, & tollat eā. ²³ Dominus autem retribuet vnicuiq; secundum iustitiam suam, & fidem. Tradidit enim te dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meā in ^e Christum domini. ²⁴ Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia. ²⁵ Ait ergo Saul ad Dauid, Benedictus tu fili mi Dauid. Et quidem faciens facies, & potens poteris.

b. Quoniā videbat Dauid hanc philosophiā superare penè naturā humanā, cœlestiq; opus habere mōē, seq; propemodū labefacta tum ad cœdē, perinde enim de hoste quasi de filio loquitur. Chrys. ho. de Dauid & Saule.

c. Dauid fugiens à facie Saul castra regis ingressus est, & cū dormientem inuenisset, non percussit, nō occidit, sed solam lanceam eius quæ erat ad caput eius fixa, & scyphum aquæ qui erat ad caput sustulit. Dormientibus cūctis egressus de castris transtulit in cacumen montis. Eucherius.

d. Filij mortis iidem qui viri mortis, hoc est viri mortis obnoxij, sicut viri sanguini, viri iniquitatis, viri Belial. filij scelesti & flagitiosi, & malicia pleni, impleti omni peccato & flagitio, & quacūq; pœna digni, phrasibus Hebraica elegans, & in sacra scriptura frequens.

e. Neque dixit in Regem, sed in Christum dominum, ab humano honore, sed à cœlesti sapto iudicio, honorifico testimonio. Caryl. de Dauid & Saule.

Dauid apud Achis profugus, urbem Siceleg ab eo obtinuit in hereditatem Regum Iuda, unde plurimas quotidie prædas exercebat. XXVII.

a. Dicere in corde suo, phrasin Hebraica est, significans prudenter deliberare de agendis, & fideliter exequi secundum rationem & discretionem. Vnde. Psal. Irascimini & nolite peccare quia dicitis in cordibus vestris, hoc est, prudenter meditatione cordis dicitis, quia stultè dicere in ira potuissetis.

b. Siceleg, quæ Hebræi vocant Siklag, urbs erat quodam Philisthinorum, quæ dedit Achis Dauid habitandam: Vbi dicunt eum habitasse per vnum annum cum quatuor mensibus.

c. Sur, desertum est Arabia versus Aegyptum, inter Rhinocoruram fluuium & sinum Hieropoliten, usque ad mare Rubrum, in quo est mons Sina. Deinde Ismaelita Hagareni, hoc est, Sarraceni illuc habitauerunt: deinde Amaleciti, quos Saul iussus fuit penitus delere.

Abiit autem Dauid in viam suam, & Saul reuersus est in locum suum. ^a Et ait Dauid in corde suo, Aliquando incidam vna die in manus Saul. Nonne melius est ut fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, ut desperet Saul, cessetque me querere in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo manus eius. ² Et surrexit Dauid, & abiit ipse, & sexcenti viri cum eo, ad Achis filium Maach, regem Geth. ³ Et habitauit Dauid cum Achis in Geth, ipse & viri eius, & domus eius, & duæ uxores eius, Achinoë Iezraelitis, & Abigail uxor Nabal Carmeli. ⁴ Et nunciatum est Saul quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit ultra querere eum. ⁵ Dixit autem Dauid ad Achis: Si inueni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in vna vrbiū regionis huius, ut habitem ibi. Cur enim manet seruus tuus in ciuitate Regis tecum? ⁶ Dedit itaque ei Achis in die illa ^b Siceleg. Propter quā causam facta est Siceleg Regum Iuda usque in diem hanc. ⁷ Fuit autem numerus dierum quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum, quatuor mensium. ⁸ Et ascendit Dauid & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Geezi, & de Amalecitis. Hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus euntibus ^c Sur usque ad terram Aegypti. ⁹ & percutiebat Dauid omnem terram illorum, nec relinquebat viuentem virum & mulierem, tollensque oves & boues, & asinos & camelos, & vestes, reuertebatur & veniebat ad Achis. ¹⁰ Dicebat autem ei Achis: In quem irruisti hodie? Respondebat Dauid: Contra meridiem Iudæ, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni. ¹¹ Virum & mulierem non viuificabat Dauid, nec adducebat in Geth, dicens: Ne forte loquantur aduersum nos: Hæc fecit Dauid: & hoc erat decretum illi omnibus diebus, quibus habitauit in regione Philisthinorum. ¹² Credidit ergo Achis Dauid, dicens: Multa mala operatus est contra populum suum Israel. erit igitur mihi seruus sempiternus.

Philisthai contra Saul armatur, Dauid fidem Achis pollicetur, Saul occisis Magis pythouissam iubet Samuelem suscitare, à quo suam suorumque crastinam mortem indicit. XXVIII.

Factum est autem in diebus illis, congregauerunt Philisthiim agmina sua, ut prepararentur ad bellum contra Israel. Dixitque Achis ad Dauid: Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castris, tu & viri tui. ² Dixitque Dauid ad Achis: Nunc scies quæ facturus est seruus tuus. Et ait Achis ad Dauid: Et ego custodem capituli mei ponam te cunctis diebus. ³ Samuel autem mortuus est, planxitque eum omnis Israel: & sepelierunt eum in Ramatha vrbe sua, & Saul abstulit magos & ariolos de terra: & interfecit eos qui pythones habebant in ventre. ⁴ Congregatique sunt Philisthiim, & venerunt & castrametati sunt in Sunam. Congregauit autem & Saul vniuersum Israel, & venit in Gelboe, & vidit Saul castra Philisthiim, & timuit, & expauit cor eius nimis. ⁵ Consuluitque dominum, & non respondit ei neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas. ⁷ Dixitque Saul seruis suis: Querite mihi mulierem habentem pythone, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam: & dixerunt serui eius ad eum: Est mulier pythone habens in Endor. ⁸ Mutauit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse & duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, & ait illi: Diuina mihi in pythone, & suscita mihi quæ dixero tibi. ⁹ Et ait mulier ad eum: Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quomodo eraserit magos & ariolos de terra. Quare ergo insidiaris animæ meæ ut occidas? ¹⁰ Et iurauit ei Saul in domino, dicens: Viuit dominus, quia non eueniet tibi quicquid mali propter hanc rem. ¹¹ Dixitque ei mulier: Quem suscitabo tibi? Qui ait: Samuelem mihi suscita. ¹² Cum autem vidisset mulier Samuelē, exclamauit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul. ¹³ Dixitque ei Rex: Noli timere. Quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes de

a. Quia orando & ieiunando non poposcit diuinum oraculum, neque per orationes sacerdotum, neque per discipulos Samuelis.

b. Nullo diuinitus accepto Saul responso conuertitur ad Pythones. Quævis enim legatur erasse magos & ariolos de terra, hanc tamen mulierem Hebræi matrem fuisse Abner filij Ner autumat, & propter eundem Abner reseruata fuisse ne periret cum ceteris pythouissis Hiero. ibidem.

c. Qualiter Samuel à pythouissa suscitari dicitur, dum pythouissa demoniacis incantationibus & præstigiis uti videtur: Et quomodo Saul qui in viuiculis prophetis dei responsum non inuenit, resuscitatum à morte prophetam audire meruit? Vnde non huc esse Samuelem illum prophetam per factum facilius intelligitur, sed diabolus qui se trāfert in angelum lucis, in phantasia Samuelis consideretur. August. de mira. fac. scrip. lib. 2. cap. 11.

10s. 6. 13.

Infr. 30. 4

c

D

10s. 6. 14.

† Sup. 25. 3

B † 10s. 20. 3

Deut. 18. 6

Act. 16. c

Supr. 14. f

de terra. ¹⁴ Dixitq; ei: Qualis est forma eius? Quæ ait, Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio. Et intellexit Saul quòd Samuel esset, & inclinauit se super faciem suam in terra, & adorauit. ¹⁵ Dixit autē Samuel ad Saul: † Quare inquietasti me, vt suscitarer? Et ait Saul, Coarctor nimis. Siquidē Philisthiim pugnant aduersum me, & deus recessit à me, & exaudire me noluit neq; in manu Prophetarum, neque per somnia. Vocauit ergo te, vt ostenderes mihi quid faciā. ¹⁶ Et ait Samuel, Quid interrogas me cum dñs recesserit à te, & transierit ad æmulum tuum? † ¹⁷ Faciet enim tibi dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid, ¹⁸ quia non obedisti voci domini, neq; fecisti iram furoris eius in Amalec. Idcirco quod pateris fecit tibi dominus hodie, ¹⁹ & dabit dominus etiam Israel tecū in manu Philisthiim. Cras autem tu & filij tui mecum eritis, sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthiim. ²⁰ Satimque Saul cecidit porrectus in terram. Extimuerat enim verba Samuelis, & robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa. ²¹ Ingressa est itaq; mulier illa ad Saul: (conturbatus enim erat valde:) dixitq; ad eum, Ecce obediuit ancilla tua voci tuæ, & posui animam meam in manu mea, & audiui sermones tuos, quos locutus es ad me. ²² Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ, & ponam coram te bucellam panis, vt comedens conualescas, & possis iter agere. ²³ Qui renuit, & ait: Non comedam. Coegerunt autē eum serui sui, & mulier, & tandem audita voce eorum surrexit de terra, & sedit super lectum. ²⁴ Mulier autem illa habebat vitulum pascualem in domo, & festinauit, & occidit eum: tollensq; farinam, miscuit eam, & coxit azyma, ²⁵ & posuit ante Saul, & ante seruos eius: Qui cum comedissent, surrexerunt, & ambulauerunt per totam noctem illam.

Dauid cum Philisthis aduersus Israel profiscens, remittitur, quia timebant sibi ab illo.

XXIX.

Isa. 6. 14.

A

Congregata sunt ergo Philisthiim vniuersa agmina in^a Aphet. Sed & Israel castrametatus est super fontem qui erat in^b Iezrael. ² Et Satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis & milibus: Dauid autem & viri eius erant in nouissimo agmine cum Achis. ³ Dixeruntq; Principes Philisthiim ad Achis: Quid sibi volunt Hebræi isti? Et ait Achis ad Principes Philisthiim: Nunquid ignoratis Dauid, qui fuit seruus Saul Regis Israël, & est apud me multis diebus vel annis? Et non inueni in eo quicquam mali ex die qua transfugit ad me, vsque ad diem hanc. † ⁴ Irati sunt autem aduersus eum Principes Philisthiim; & dixerunt ei: Reuertatur vir, & sedeat in loco suo in quo constituisti eum: & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius cū præliari cœperimus. ⁵ Quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris? † Nonne iste est Dauid, cui cantabant in choris dicentes: Pereussit Saul in milibus suis, & Dauid in decem milibus suis? ⁶ Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei: Viuit dominus, quia rectus es & bonus in conspectu meo, & exitus tuus & introitus tuus mecum est in castris: & non inueni in te quicquam mali ex die qua venisti ad me, vsque in diem hanc: sed Satrapis non places. ⁷ Reuertere ergo & vade in pace, & non offendas oculos Satraparum Philisthiim. ⁸ Dixitque Dauid ad Achis: Quid enim feci? & quid inuenisti in me seruo tuo à die qua fui in conspectu tuo vsque in diem hanc, vt non veniam & pugnem contra inimicos domini mei Regis? ⁹ Respondens autem Achis locutus est ad Dauid: Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut^d angelus dei: sed Principes Philisthinorum dixerunt: Non ascendet nobiscum in prælium. ¹⁰ Igitur consurge mane tu & serui domini tui qui venerunt tecum: & cum de nocte surrexeritis, & cœperit dilucescere, pergite. ¹¹ Surrexit itaque de nocte Dauid, ipse & viri eius, vt profiscerentur manē, & reuerterentur ad terram Philisthiim. Philisthiim autem ascenderunt in Iezrael.

† 1. Par. 12. d

† Sup. 18. b
Inf. 21. d
Eccl. 47. a

C

d. Sed quæadmodū Samuelis vmbra potuit pythonsis reuocare? Nisi scriberetur. 46. c. Eccl. Postquam dormiuit, notum fecit Regi finem vite sue: dicerem cum multis q̄ falsam tunc vmbra diabolus ostēdit, aut si fuit vera, tantum eili cuius credendum est, quantum domino permittente concessum est. Nec mirum quòd pro quibusdam recoditis arcanisque causis, vel promanifestationū probationū diabolus ista permittatur. Eucher, in quæstio. difficil. & peramplius sup. 1. Reg. c. 28.

a. Aphet olim ciuitas Philisthiim iuxta Sunem, non procul à Gelboe ad orientē Carmeli mōtis s. miliarib. à mōte Thabor, in quo Philisthiim castrametari sunt contra Saul.
b. Iezrael vrbs Regis Regū Israel ante cōditam Samariam, qua Iezabel occidi fecit Naboth, & ipsa occisa est à Iehu Rege Israel.

c. Hoc secundum humanā cōiecturam dictū fuit, sed implacabilis est ira Regum, quā cōcipiunt contra eos à quibus timent regno priuari. Vnde & antea Dauid saepe percusserat Philisthos, nec tamē p̄ hoc placuerat Saul. Nec igitur im merito dicunt: Nonne iste est Dauid, &c. Chrysost. in Matth. homil. 2.

d. Sed vnde sciuit hic alienigena loqui de angelis? forsan ex conuersatione & collatione cum Dauid, a. liiſſe Hebræis. Diony. ibi.

Absente Dauid Amalecitis Siceleg incenderunt, prædámque tulerunt: quos Dauid persequens occidit, prædámque repetit, quam singulis sociis ex æquo diuisit. XXX.

a. At quomodo percusserant Siceleg cum infra dicat: & non interfecerant quenquam? Dicendum quòd verbum Hebræum *וְלֹא* vel *לֹא* non occidere sed verberare aut subuicere significat.

b. Maxime planxerunt, quoniam putauerunt maiora accideret aduersa quam acciderant. Nam uxores suas filiosque & filias suspicabantur esse occisas. Dionysii ibidem.

c. Ex his sumitur argumentum quòd princeps non debeat bellum mouere domino inconsulto. Dionysius ibidem.

d. Itaque hoc duxit Dauid vius ad persequendos Amalecitas, assequutusque eos in terram proiectos & partim prandium sumentes, partim iam tremulatos & rebus ex præda quæstis se oblectantes, ex improviso irruens magnam eorum stragem edidit. Inermes enim & nil tale expectantes, & epulis tantum ac copulationibus intenti, facile ab armatis conficiebantur. Alij enim instructis mensis accubantes cruore appositos cibos inundabant, alij propinantes sibi iniuicem opprimebantur, &c. Ioseph. Antiqui. lib. 6. c. 14.

e. Deus permittit liberos & uxores Dauidis, & sociorum eius captiuas abduci, ut dolore impulsam Amalecitis bellum inferrent, & ipsos iuxta domini vaticinium funditus extirparent. Ad hæc ut Dauid ingenti præda parta suis contribulis mitteret, & voluntates suorum sibi magis attringeret atque conciliaret. Procop. ibidem.

f. Amalecitarum enim pecora abstulit cum his quæ abstulerant.

Umque venissent Dauid & viri eius in Siceleg die tertia, Amalecites impetum fecerant ex parte australi in Siceleg, & percusserant Siceleg, & succenderant eam igni: & captiuas duxerant mulieres ex ea à minimo usque ad magnum: & non interfecerant quenquam, sed secum duxerant, & pergebant itinere suo. Cum ergo venisset Dauid & viri eius ad ciuitatem, & inuenissent eam succensam igni, & uxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas, leuauerunt Dauid & populus qui erat cum eo, voces suas, & planxerunt, donec deficerent in eis lachrymæ. Siquidem & duæ uxores Dauid captivæ ductæ fuerant, Achinoem Iezrahelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli. Et contristatus est Dauid valde. Volebat enim eum populus lapidare: quia amara erat anima vniuscuiusque viri super filiis suis & filiabus. Cōfortatus est autem Dauid in dño deo suo, & ait ad Abiathar sacerdotem, filium Achimælech: Applica ad me Ephod. Et applicauit Abiathar Ephod ad Dauid, & consuluit Dauid dominum, dicens: Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos, an non? Dixitque ei dominus: Persequere, absque dubio enim comprehendes eos: & excuties prædam. Abiit ergo Dauid ipse, & sexcenti viri qui erant cum eo, & venerunt usque ad torrentem Besor: & lassique quidam substituerunt. Persecutus est autem Dauid ipse & quadringenti viri cum eo, substituerunt enim ducenti, qui lassique transire non poterant torrentem Besor. Et inuenerunt virum Ægyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid: Dederuntque ei panem, ut comederet, & biberet aquam: sed & fragmen massæ caricarum & duas ligaturas vix passæ: qui cum comedisset, reuersus est spiritus eius, & refocillatus est. Non enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus & tribus noctibus. Dixit itaque ei Dauid: Cuius es tu, vel unde? & quo pergis? Qui ait: Puer Ægyptius sum, seruus viri Amalecitis. Dereliquit autem me dñs meus, quia ægrotare cœpi nudiustertius. Siquidem nos erupimus ad australem plagam Chereti, & contra Iudam, & ad meridiem Caleph, & Siceleg succendimus igni. Dixitque ei Dauid: Potes me ducere ad istum cuneum? Qui ait: Iura mihi per deum quòd non occidas me, & non tradas me in manus domini mei, & ego ducam te ad cuneum istum. Et iurauit ei Dauid. Qui cum duxisset eum, ecce illi discumbebant super faciem vniuersæ terre comedentes & bibentes, & quasi festum celebrantes diē pro cuncta præda & spoliis quæ ceperant de terra Philisthiim, & de terra Iuda. Et percussit eos Dauid à vespere usque ad vespem alterius diei, & non euasit ex eis quisquam, nisi tantum quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos, & fugerant. Eruit ergo Dauid omnia quæ tulerant Amalecitis: & duas uxores suas eruit. Nec defuit quisquam à paruo usque ad magnum tam de filiis quam de filiabus, & de spoliis: & quæcunque rapuerant, omnia reduxit Dauid: & tulit vniuersos greges & armenta, & minauit ante faciē suam. Dixeruntque: Hæc est præda Dauid. Venit autem Dauid ad ducentos viros qui lassique substituerant: nec sequi potuerant Dauid: & residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi sunt obuiam Dauid, & populo qui erat cum eo. Accedens autem Dauid ad populum, salutauit eos pacifice. Respondensque omnis vir pessimus & iniquus de viris qui ierant cum Dauid, dixit: Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quicquam de præda quam eruiimus: sed sufficiat unicuique vxor sua, & filij, quos cum acceperint, recedant. Dixit autem Dauid: Non sic facietis fratres mei, de iis quæ tradidit nobis dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos qui eruperant aduersum nos, in manus nostras: nec audiet vos quisquam super sermone hoc. Æqua enim pars erit descendenti ad prælium, & remanenti ad sarcinas, & similiter diuident. Et factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum, & quasi lex in Israel usque in diem hanc. Venit ergo Dauid in Siceleg: & misit dona de præda senioribus Iuda, & proximis suis, dicens: Accipite benedictionem de præda hostium domini: Iis qui erant

A 1. Par. 12. d

1. Sup. 23. b

D

B

F

e

erant in Bethel, & qui in Ramoth ad meridiem: & qui in Gether, ²⁸ & qui in Aroer, & qui in Sephamoth, & qui in Esthamo, ²⁹ & qui in Rachal, & qui in vrbibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni, ³⁰ & qui in Rama, & qui in lacu Asan, & qui in Athach ³¹ & qui in Hebron, & reliquis qui erant in iis locis in quibus comoratus fuerat Dauid & viri eius.

*Caso Saule & suis, truncato capite corpus in muro Bethsan suspenditur, armaque eius in templo Astaroth: viri autem labes corpus eius deposuerunt, ac iuxta labes sepe-
lierunt.*

XXXI.

Ios. 6. 14.

† 1. Par. 10. a

† 1. Par. 10. a

Anno ante
Christum
1072. Anno
mudi 2890.Saul hoc an-
no mortuus
est, quo Da-
uid regnare
cepit.

† 2. Reg. 2. a

Philisthiim autem pugnabant aduersum Israel, & fugerunt viri Israel ante faciem Philisthiim, & ceciderunt interfecti in monte ^a Gelboe. [†] Irrueruntque Philisthiim in Saul & in filios eius, & percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchisuo filios Saul, ³ totumque pondus praelij versum est in Saul. Et consecuti sunt eum viri sagittarij, & vulneratus est vehementer a sagittariis. ⁴ Dixitque Saul ad armigerum suum: [†] Euagina gladium tuum, & interfice me, ne forte veniant incircuncisi isti, & interficiant me, illudentes mihi. Et noluit armiger eius, fuerat enim nimio terrore perterritus. Arripuit itaque Saul gladium suum, & ^c irruit super eum. ⁵ Quod cum vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo. ⁶ Mortuus est ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter. ⁷ Videntes autem filij Israel qui erant trans vallem, & trans Iordanem, quod fugissent viri Israelitae, & quod mortuus esset Saul & tres filij eius, reliquerunt ciuitates suas, & fugerunt. Veneruntque Philisthiim, & habitauerunt ibi. ⁸ Facta autem die altera venerunt Philisthiim, vt expoliarent interfectos, & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelboe: ⁹ & praeiderunt caput Saul, & expoliauerunt eum armis: & miserunt in terram Philisthinorum per circuitum, vt annuncietur in templo idolorum & in populis. ¹⁰ Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspende-
^d runt in muro ^d Bethsan. [†] ¹¹ Quod cum audissent habitatores Iabes Galaad quocun-
que fecerant Philisthiim Saul, ¹² surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambula-
runt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Beth-
san. Veneruntque viri Iabes Galaad, & combusserunt ^e ea igni, ¹³ & tulerunt ossa eorum,
& sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.

a. Mōs Gelboe circiter 2. mi-
lia distans à monte Thabor
in Galilaea in cāpo magno
quem Esdron vocant.

b. Doeg Idumaeus, vt dicitur
Hebraei.

c. Irruere in gladium est se-
ipsum interficere, sicut in-
niti vel incidere in lanceā
vel gladium. Vitat enim sa-
cra scriptura grauiora pec-
cata propriis verbis esse-
re, vt etiam dormire cum
muliere, vel eā cognosce-
re, pro scortari.

d. Bethsan, nūc Scythopo-
lis dicitur, quia à Scythis
huc venientibus instaurata
est illustrissime, & decete-
ro habitata.

e. Hoc est aromatibus co-
dientes sepelierunt, huma-
nitate tantam prae ceteris
vrbibus Regi Saul exhibe-
tes, propter gratiam quam
illis contra Naas Ammo-
nitarum Regem exhibue-
rat: de quo sup. cap. 11.

Incipit Liber Regum secundus.

*Dauid audita cade Saulis nuncium occidi iubet, scissisque vestimentis deflet eum cum
ceteris occisis, ieiunans usque ad vesperam, ac super eos plangens, planctum filiis lu-
da praecipit.*

Ios. 7. 1.

† Infr. 24. c.
1. Par. 2. d

Actum ^a est autem postquam mortuus est Saul, vt Dauid re-
uerteretur à cade Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. ² In die autem tertio apparuit ^b homo veniens de castris Saul,
veste conscissa, & puluere conspersus caput. Et vt venit ad
Dauid, cecidit super faciem suam & adorauit. ³ Dixitque ad
eum Dauid: Vnde venis? Qui ait ad eum: De castris Israel
fugi. [†] ⁴ Et dixit ad eum Dauid: Quod est verbum quod fa-
ctum est? Indica mihi. Qui ait: Fugit populus ex praelio, &
multi corruentes e populo mortui sunt: sed & Saul & Iona-
thas filius eius interierunt. ⁵ Dixitque Dauid ad adolescentem
qui nunciabat ei: Vnde scis quia mortuus est Saul & Ionathas filius eius? ⁶ Ait adole-
scens qui nunciabat ei: Casu veni in montem Gelboe: & Saul incumbabat super ha-

a. Hoc autem praelij gestū
est die qua Dauid victis A-
malecitis reuersus est i Si-
celeg. Ioseph. lib. 7. cap. 1.

b. Homine istū Amalecite
Hebraei filium Doeg fuisse
dicunt. Amalecites enim &
Idumaeus vnum est: quia fi-
lius primogenitus Esau E-
liphas fuit & huius filius A-
malec. Hier. ibid.

c. Nec solum mortem Sau-
lis, sed & signa eius narra-
vidisse. Signa eius mortis
ostendit, aurum brachiorū
eius atque coronā. Ioseph.
vbi supra.

stam suam: porro currus & equites appropinquabant ei, ⁷ & conuersus post tergum suum, vidensq; me, vocauit. Cui cum respondissem, Adsum, ⁸ dixit mihi: Quisnam es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum. ⁹ Et locutus est mihi: Sta super me, & interfice me: quoniam tenent me angustia, & adhuc tota anima mea in me est. ¹⁰ Stansq; super eum, occidi illum. Sciebam enim quod viuere non poterat post ruinam. Et tuli diademam quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. ¹¹ Apprehendens autem Dauid vestimenta sua scidit: omnesque viri qui erant cum eo: ¹² & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsq; ad vespere super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum domini, & super domum Israel, eo quod corruissent gladio. ¹³ Dixitq; Dauid ad iuuenem qui nunciauerat ei: Vnde es tu? Qui respondit: Filius hominis aduenae Amalecitarum ego sum. ¹⁴ Et ait ad eum Dauid: Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres Christum domini? ¹⁵ Vocansq; Dauid vnum de pueris suis, ait: Accedens irruere in eum. ¹⁶ Qui percussit illum, & mortuus est. ¹⁷ Et ait ad eum Dauid: Sanguis tuus super caput tuum. Os enim tuum locutum est aduersum te, dicens: Ego interfeci Christum domini. ¹⁸ Planxit autem Dauid planctum huiusmodi super Saul & super Ionathan filium eius: ¹⁹ & precepit vt docerent filios Iuda plantum sicut scriptum est in libro iustorum. Et ait: Considera Israel pro iis qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. ²⁰ Inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt. Quomodo ceciderunt fortes? ²¹ Nolite annunciare in Geth, neq; annuncietis in campis Ascalonis: ne forte latentur filiae Philisthiim: ne exultent filie incircuncisorum. ²² Montes Gelboe, nec ros nec pluuia veniant super vos. Neque sint agri primitiarum: quia ibi abiectus est clypeus fortium: clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo. ²³ A sanguine interfectorum, ab adipe fortium. Sagitta Ionathae nunquam rediit retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis. ²⁴ Saul & Ionathas amabiles & decori valde in vita sua, in morte quoq; non sunt diuisi. Aquilis velociores, leonibus fortiores. ²⁵ Filie Israel, super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in deliciis: qui prebebat ornamenta aurea cultui vestro. ²⁶ Quomodo ceciderunt fortes in praelio? Ionathas in excelsis tuis occisus est. ²⁷ Doleo super te frater mi Ionatha: decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater vnicum amat filium suum, ita ego te diligebam. ²⁸ Quomodo ceciderunt robusti, & perierunt arma bellica?

Dauid in Hebron super Iuda in Regem vnctus, Iabonitis super Saulis sepultura gratulatur: Isboseth vero super Israel vnctio, grauem in Israel peperit seditionem. II.

a. His extremis officiis honorato rege, luctuq; finito consuluit deum per prophetam, quamnam ex urbibus Iudae tribus habitanda sibi concederet. Cumque responsum esset Hebron concedi, relicta Sicela eo commigravit, ambabus vxoribus illis adductis, & cohorte domestica: moxque tota tribus ad eum locum confluens, regem cum communi suffragio declarauit. Ioseph. Antiq. lib. 7. c. 2. b. Hoc est, retribuet quidem dominus misericordiam in presenti, & veritate in futuro seculo, quia misericordia quae in presenti seculo tribuitur, ad comparationem aeternae misericordiae mendacium est. Hier. ibid. c. Hec est autem Hebron olim metropolis Philistinorum, & habitaculum gigantum, regnumque postea Dauid in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis, & ciuitas refugij. Distat ad meridianaem plagam ab Aelia milibus viginti duobus, vbi & Quercus Abraham, quae & Mambræ, vsque ad Constantij regis imperium monstrabatur, & maiusculum eius impresentiarum cernitur. Hiero.

N Gitur post haec consuluit Dauid dominum, dicens: Num ascendam in vnam de ciuitatibus Iuda? Et ait dominus ad eum: Ascende. Dixitq; Dauid: Quomodo ascendam? Et respondit ei: In Hebron. ² Ascendit ergo Dauid, & duae vxores eius, Achinoem Iezraelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli: ³ sed & viros qui erant cum eo, duxit Dauid singulos cum domo sua: & manserunt in oppidis Hebron. ⁴ Veneruntque viri Iuda: & vnixerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iuda. ⁵ Et nuntiarum est Dauid quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul. ⁶ Misit ergo Dauid nuntios ad viros Iabes Galaad, dixitq; ad eos: Benedicti vos a domino, qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. ⁷ Et nunc retribuet vobis quidem dominus misericordiam & veritatem: & ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud. ⁸ Confortentur manus vestrae: & estote filij fortitudinis. Licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen me vnxit domus Iuda in Regem sibi. ⁹ Abner autem filius Ner Princeps exercitus Saul tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra, ¹⁰ Regemque constituit super Galaad, & super Iezrael, & super Ephraim, & super Benjamin, & super Israel vniuersum. ¹¹ Quadraginta annorum erat Isboseth filius Saul cum regnare coepisset super Israel, & duobus annis regnavit. Sola autem domus Iuda sequebatur Dauid. ¹² Et fuit numerus dierum quos commoratus est Dauid imperans in Hebron super domum

† Infr. 3. f. 8
13. g

† Psal. 104. b
De pecc. di. 2
9. opponitur. 1. q. 1.
Dominus,

Ios. 7. 1.

† 1. Mac. 2. f

† 1. Re. 31. d

† Infr. 5. a

mum Iuda, septem annorum, & sex mensium. ¹² Egressusque est Abner filius Ner, & pueri Isboseth filij Saul, de castris in Gabaon. ¹³ Porro Ioab filius Saruia, & pueri Dauid egressi sunt & occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon. Et cum in vnum venissent, e regione sederunt, hi in vna parte piscinae, & illi ex altera. ¹⁴ Dixitque Abner ad Ioab: **D** Surgant pueri, & ludant coram nobis. Et respondit Ioab: Surgant. ¹⁵ Surrexerunt ergo, & transferunt numero duodecim de Benjamin ex parte Isboseth filij Saul, & duodecim de pueris Dauid. ¹⁶ Apprehensusque vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul. Vocatumque est nomen loci illius, Ager robustorum in Gabaon. ¹⁷ Et ortum est bellum durum satis in die illa, fugatusque est Abner & viri Israel a pueris Dauid. ¹⁸ Erant autem ibi tres filij Saruia, Ioab, & Abisai, & Asahel. Porro Asahel cursor velocissimus fuit, quasi vnus de capreis que morantur in syluis. ¹⁹ Persequebatur autem Asahel Abner, & non declinauit ad dexteram neque ad sinistram omittens persequi Abner. ²⁰ Respexit itaque Abner post tergum suum, & ait: Tu ne es Asahel? Qui respondit: Ego sum. ²¹ Dixitque ei Abner: Vade ad dexteram siue ad sinistram, & apprehende vnum de adolescentibus, & tolle tibi spolia eius. Noluit autem Asahel omittere quin vrgeret eum. ²² Rursumque locutus est Abner ad Asahel: Recede, & noli me sequi, ne forte compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum. ²³ Qui audire contempsit, & noluit declinare. **P**ercussit ergo eum Abner auersa hasta in inguine & transfodit, & mortuus est in eodem loco. Omnesque qui transibant per locum illum in quo ceciderat Asahel, & mortuus erat, subsistebant: ²⁴ persequentibus autem Ioab & Abisai fugientem Abner, sol occubuit. Et venerunt vsque ad collem aqueductus qui est ex aduerso vallis & itineris deserti in Gabaon. ²⁵ Congregatique sunt filij Benjamin ad Abner, & conglobati in vnum cuneum, steterunt in summitate tumuli vnus. ²⁶ Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait: Num vsque ad internecionem tuus mucro desauiet? an ignoras ^d quod periculosa sit desperatio? Vsquequo non dicis populo vt omittat persequi fratres suos? ²⁷ Et ait Ioab: Viuit dominus, si locutus fuisses mane, recessisset populus persequens fratrem suum. **I**nsonuit ergo Ioab buccina: & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt vltra Israel, neque iniere certamen. ²⁹ Abner autem & viri eius abierunt per campestria Moab tota nocte illa, & transferunt Iordanem, & lustrata omni ^e Bethoron, venerunt ad castra. ³⁰ Porro Ioab reuersus omisso Abner congregauit omnem populum, & defuerunt de pueris Dauid, decem & nouem viri, excepto Asahele. ³¹ Serui autem Dauid percusserunt de Benjamin, & de viris qui erant cum Abner, trecentos sexaginta, qui & mortui sunt. ³² Tuleruntque Asahel, & sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Bethlehem. Et ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipso crepusculo peruenerunt in Hebron.

*Abner abiecto Isboseth a Dauid exceptus est, qui dum rediret, a Ioab occisus est, vnde
Ioab a Dauide maledicitur.*

III.

Acta est ergo longa concertatio inter domum Dauid & inter domum Saulis: Dauid proficiens, & semper seipso robustior: domus autem Saul decrescens quotidie. ¹ Natique sunt filij Dauid in Hebron: fuitque primogenitus eius Amnon de Achinoem Iezraelitide: & post eum Cheleab de Abigail vxore Nabal Carmeli. Porro tertius Absalom, filius ^a Maacha filia Thalmai Regis Gessur. ⁴ Quartus autem Adonias filius Haggith: & quintus Saphatias filius Abital. ⁵ Sextus quoque Iethraam ^b de Eglā vxore Dauid. Hi nati sunt Dauid in Hebron. ⁶ Cum ergo esset praelium inter domum Saul & domum Dauid, Abner filius Ner regebat domum Saul. ⁷ Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia, ingressusque est ad eam Abner. Dixitque Isboseth ad Abner: ⁸ Quare ingressus es ad concubinam patris mei? qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait: Nunquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie: qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximos eius, & non tradidi te in manu ^c Dauid, &

^d. Quanta amaritudo sit in nouissimo? Nisi principio belli paci studeatur, finis amarus sequetur.

^e. Triplex reperitur Bethoron, Prima est hæc, quam Hebraei vocant Bithron regio citra Iordanem: & est inter Gabaon tribus Benjamin & Soccho. Dux altera fuit ad dexteram Gabaon, vna in tribu Ephraim, quæ superior dicitur, separata Leuitis. Altera inferior, non multum distans a præcedente.

^a. Quæ dicitur in bello capta, & inuita ad Iudaismum tracta: ideo filium peperit rebellem.

^b. Ipsa est Michol, quæ ideo hic vxor eius, sola dicitur, eo quod in adolescentia eam primò duxit vxorē. Hiero. Quæ etiam in partu occubuisse dicitur: vnde in sequentibus scriptum est, Igitur Michol filia Saul non est natus filius vsque ad diem mortis suæ: quia in ipso partu occubuit. Angelomus.

† Inf. 20. d

† Inf. 20. g

† 1. Par. 13.

tu requisisti in me, quòd argueres pro muliere hodie? Hec faciat deus Abner, & hec addat ei: nisi quomodo iurauit dñs Dauid, sic faciam cum eo: ¹⁰ vt transferatur regnũ de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & super Iudam, à Dan vsque Bersabee. ¹¹ Et non potuit respòdere ei quicquam, quia metuebat illum. ¹² Misit ergo Abner nuntios ad Dauid in Hebron, pro se, dicentes: Cuius est terra? Et vt loquerentur: Fac mecum amicitias: & erit manus mea tecum, & reducam ad te vniuersum Israel. ¹³ Qui ait: Optime, ego faciam tecum amicitias: sed vnam rem peto à te, dicens: Non videbis faciem meam antequam adduxeris mihi Michol filiam Saul, & sic venies, & videbis me. ¹⁴ Misit autem Dauid nuntios ad Isboseth filium Saul, dicens: Redde vxorem meam Michol, quam despondi mihi centum preputiis Philisthiim. ¹⁵ Misit ergo Isboseth, & tulit eam à viro suo Phaltiel, filio Lais. ¹⁶ Sequebaturq; eam vir suus plorans vsq; Bahurim: & dixit ad eum Abner: Vade, & reuertere. Qui reuersus est. ¹⁷ Sermonem quoq; intulit Abner ad seniores Israel, dicens: Tam heri quàm nudiustertius quærebatis Dauid, vt regnaret super vos. ¹⁸ Nunc ergo facite, quoniam dominus locutus est ad Dauid dicens: In manu serui mei Dauid saluabo populum meum Israel de manu Philisthiim, & omnium inimicorum eius. ¹⁹ Locutus est autē Abner etiā ad Benjamin: Et abiit vt loqueretur ad Dauid in Hebron omnia quæ placuerant Israeli, & vniuerso Benjamin: ²⁰ venitq; ad Dauid in Hebron cum viginti viris. Et fecit Dauid, Abner & viris eius qui venerant cum eo, cōuiuium. ²¹ Et dixit Abner ad Dauid: Surgam vt congregem ad te dominum meum Regem, omnem Israel, & ineam tecum fœdus: & imperes omnibus sicut desiderat anima tua. Cum ergo deduxisset Dauid Abner, & ille isset in pace: ²² statim pueri Dauid & Ioab venerūt cæsis latronibus cum præda magna nimis. Abner autem non erat cum Dauid in Hebron, quia iam dimiserat eum, & profectus fuerat in pace: ²³ & Ioab & omnis exercitus qui erant cum eo, postea venerant. ²⁴ Nuntiatum est itaq; Ioab à narrantibus: Venit Abner filius Ner ad Regē, & dimisit eum, & abiit in pace. ²⁵ Et ingressus est Ioab ad Regē, & ait: Quid fecisti? Ecce venit Abner ad te: quare dimisisti eum, & abiit & recessit? ²⁶ Ignoras Abner filium Ner, quoniā ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exitū tuum & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis? ²⁷ Egressus itaq; Ioab à Dauid misit nuntios post Abner, & reduxit eum à cisterna Sira, ignorante Dauid. ²⁸ Cūq; redisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Ioab ad medium portæ vt loqueretur ei in dolo, & percussit illum ibi in inguine, & mortuus est, in ultionem sanguinis Asahel fratris eius. ²⁹ Quod cum audisset Dauid rem iam gestam, ait: Mundus ego sum, & regnum meum apud Deum vsq; in sempiternum, à sanguine Abner filij Ner, & veniat super caput Ioab, & super omnē domum patris eius, nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fustum, & cadens gladio, & indigens pane. ³⁰ Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eò quòd occidisset Asahel fratrem eorum in Gabaon in prælio. ³¹ Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnē populum qui erat cū eo: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plāgite ante exequias Abner. Porrò Rex Dauid sequebatur feretrū. ³² Cūq; sepelissent Abner in Hebron, leuauit Rex Dauid vocē suā, & fleuit super tumulum Abner: fleuit autem & omnis populus. ³³ Plangēsq; Rex & lugens Abner, ait: Nequaquam vt mori solent ignaui, mortuus es Abner. ³⁴ Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt cōpedibus aggrauati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti. Congemināsq; omnis populus, fleuit super eum. ³⁵ Cūque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid clara adhuc die, iurauit Dauid dicens: Hæc faciat mihi deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquam. ³⁶ Omnisq; populus audiuit, & placuerunt eis cuncta quæ fecit Rex in conspectu omnis populi. ³⁷ Et cognouit omne vulgus, & vniuersus Israel in die illa, quoniā non actū fuisset à Rege vt occideretur Abner filius Ner. ³⁸ Dixit quoq; Rex ad seruos suos: Num ignoratis quoniā Princeps & maximus cecidit hodie in Israel? ³⁹ Ego autē adhuc delicatus sum & vinctus Rex. Porrò viri isti, filij Saruiæ, duri mihi sunt. Retribuat

c. Hic necessaria subauditio est qua respondisse fertur Abner ad Dauid, se hæc rem penitus non posse facere cum Michol in Isboseth esset potestate. Hiero. d. Bahurim castellū in deserto ad partes boreales oliuarum montis. Vsq; ad eū locum Phaltiel secutus est Michol vxorem reducit ipsi Dauid. Quod ita est intelligendum: quoniam maritū sub imperio Dauid parum se tutum arbitrat, in patriam Gallim concessit trans Iordanem.

e. Locutus est Abner ad tribum Benjamin, quæ magis zelabat pro Isboseth, tanquā nato de sanguine suo, & iā diu pugnavit pro eo. Illi autē de Benjamin erāt domestici Isboseth atq; custodes capitis sui, vnde valde inuite permiserunt regiam dignitatem trāferri de tribu sua ad aliam tribū: ideo diligentius erant monēdi vt acquiesceret promotioni Dauidis in regem super eos. Inde patet quomodo deus ex malis elicit bona, quia ex ira Abner processit hoc bonū. Dionys. Carrusian.

f. Cum esset Ioab pro Dauid militiæ princeps, metuens ne Dauid in honore primi ordinis Abner constitueret, vt haberet regni participem, viam pessimā cogitat, sicut infra de Amafa. Ioseph. ibidem.

g. Vel dolose, Ioab enim occurrat ipsi Abner quasi ex commissione regis habens secreta tractare cum ipso, & prætendebat vultum iucundum, ac gratiosum ad Abner. Quāvis enim dispositio cordis, & vehementia passionū animæ soleant apparere in vultu, Ioab tamen sua calliditate sciuit in facie assumere apparatus dispositioni interiori contrarium: in quo multi similes Ioab sequuntur. Dionys. ibidem.

h. Quia fraude deceptus es, & nō peristi in stultitia tua sicut perire solent ignaui. Hierony.

i. Hoc est, non es iure belli captus, quia manus tuæ nō sunt ligatæ, nec pedes cōpedibus aggrauati, sicut eorum manus ligari solent, & pedes vinciri, qui in prælio capi solēt. Dolo igitur, nō viribus peremptus es. Hierony. ibidem.

†1. Re. 18. g

† Dan. 13. e
3. Reg. 3. c
Acto. 20. f

† 3. Reg. 2. a

† Sup. 1. b
Infr. 13. f

tribuat dominus facienti malum, iuxta malitiam suam.

Baana & Rechab occiso Isboseth dormiente, caput ad Dauid attulerunt, quibus pro mercede vices ipse rependit.

IIII.

10f.7.2.

A Vdiuit autem Isboseth filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est. ^a ² Duo autem viri principes latronum erant filio Saul: nomē vni Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ, de filiis Benjamin. Siquidem & ^b Beroth reputata est in Benjamin. ³ Et fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntque ibi aduenæ vsq; ad tempus illud. ⁴ Erat autem Ionathæ filio Saul, filius debilis pedibus, quinquennis enim, fuit quando venit nuntius de Saul & Ionatha ex Iezrahel. Tollens itaque eum nutrix sua fugit. Cūq; festinaret vt fugeret, cecidit: & claudus effectus est, habuitque vocabulum Miphiboseth. ⁵ Venientes igitur filij Remmon Berothitæ, Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Isboseth: qui dormiebat super stratum suum meridie: & ostiaria domus purgans triticū obdormiuit. ⁶ Ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici: & percusserunt eum in inguine Rechab & Baana frater eius, & fugerūt. ⁷ Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclau, & percutientes ^c interfecerunt eum. Sublatōque capite eius, abierunt per viam deserti tota nocte: ⁸ & attulerūt caput Isboseth ad Dauid in Hebron. Dixeruntq; ad Regem: Ecce caput Isboseth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam: & dedit dominus domino nostro Regi ultionem hodie de Saul & de semine eius. ⁹ Respondens autem Dauid Rechab & Baana fratri eius, filiis Remmon Berothitæ, dixit ad eos: Viuit dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, ¹⁰ quoniam eum qui annunciauerat mihi, † & dixerat: Mortuus est Saul, qui putabat se prospera nuntiare, tenui, & occidi eum in Siceleg: cui oportebat me mercedem dare pro nuntio. ¹¹ Quanto magis nunc cum homines impij ^d interfecerunt virum innoxium in domo sua, super lectum suum, non quæram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos de terra? ¹² Præcepit itaque Dauid pueris suis, & interfecerunt eos: præcidentēque manus & pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron: Caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron.

a. Duo isti principes erant super expeditiones Isboseth: mortuo verò Abner (vt Hebrei tradunt) conciliati sunt cū Miphiboseth, vt vnā interficerent Isboseth, & eundem Miphiboseth cōstituerent Regem: & eiusdē cōsiliij delatorē Miphiboseth extitisse, Hie. ib. b. Beroth ciuitas est tribus Manassæ, reputata tamē tribus Bēiamin, quia viā Saul occupata, nō lōge distās à Neapoli, quæ dicta est Emmaus, & tradē Neapolis.

c. Quoniā scriptū est, Diliges proximū tuū sicut teipsum, nemini licet nō volētē occidere proximū, cui non expedit occidere seipsum. Aug. Epi. 61.

d. Quia omnis qui sine illa legitimā potestatis auctoritate hominē occidit, homicida est: quicūque seipsum occidit, non est homicida si non homo est. Aug. Epi. 61.

Dauid vinctus super totum Israelem, arcem Sion pulsus Iebusæis capit, ubi domum construxit. alias uxores superinduxit, ac bis Philisthæos deo iuuante prostravit. V.

10f.7.2.

†1. Para. 11. a
Sup. 2. d
Infr. 19. c
Dauid regnare cepit in Ierusalē.
Anno ante Christum 1066. Anno mūdi 2896.

A T^a venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron, dicentes: † Ecce nos os tuum & caro tua sumus. ² Sed & heri & nudiustertius cum esset Saul Rex super nos, tu eras educens & reducēs Israel: dixit autem dominus ad te: Tu pasces populum meum Israel, & tu eris dux super Israel. ³ Venerunt quoque & seniores Israel ad Regem in Hebron, & percussit cū eis Rex Dauid fœdus in Hebron coram domino, vnixeruntq; Dauid in Regem super Israel. ⁴ Filius triginta annorum erat Dauid cum regnare cœpisset, & quadraginta annis regnavit. ⁵ In Hebron regnavit super Iudam septem annis & sex mensibus, in Ierusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israel & Iudam. ⁶ Et abiit Rex Dauid & omnes viri qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusæum habitatorem terræ. Dictūque est Dauid ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos dicentes: Non ingredietur Dauid huc. ⁷ Cepit autem Dauid arcem Sion: hæc est ciuitas Dauid. ⁸ Proposuerat enim Dauid in die illa præmium qui percussisset Iebusæum, & tetigisset domatum fistulas, & abstulisset cæcos & claudos odientes animam Dauid. Idcirco dicitur in prouerbio: † Cæcus & claudus non intrabunt in templum. ⁹ Habitauit autem Dauid in arce Sion, & vocauit eam ciuitatem Dauid: & ædificauit pergyrum à ^d Mello & intrinsecus. ¹⁰ Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, & dominus deus exercituum erat cum eo. ¹¹ Misit quoque Hiram Rex Tyri nun-

a. Merito sic expeditus est ab vniuerso populo, vt venirēt ad eum omnes tribus Israel, dicentes: Ecce nos ossa tua & caro tua sumus, &c. Et quid de eo plura dicam, de quo huiusmodi dei præcessit sentētia, vt de eo diceret: Inueni Dauid secundum cor meum? Amb. Offi. 2. ca 7.

b. Anno 7. regni sui Dauid Rex totius Israelis acclamatur & vngitur, arcē Ierusalē occupat, Iebusæum expellit, & Philisthæos superat.

c. Nisi abstuleris nos, quos tanquam cæcos & claudos existimas, de quibus iactas te triūphaturum. Hiero.

d. Atrium quoddā est muro propinquum.

†Leui. 11. d

†1. Par. 14. a

tios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificesque lapidū ad parietes: & ædificauerunt domum Dauid.¹² Et cognouit Dauid quoniā cōfirmasset eum dñs Regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel.

e. Non facile dinoscitur, quas concubinas appellet scriptura, & quas vxores: quandoquidem & Haggardicta est vxor, quæ postea dicitur cōcubina, & Cethura. Et ancillæ quas dederūt Rachel & Lia viro suo: Nisi forte omnis cōcubina vxor non autem omnis vxor cōcubina more loquendi scripturarum appelletur, id est vt Sara & Rebecca, & Lia & Rachel concubina dici nō possint, Haggar vero & Cethura & Bala & Zelpha, & vxores & concubinae. Aug. in Gene. lib. 1. cap. 30.

†¹³ Accepit ergo Dauid adhuc^c concubinas & vxores de Ierusalem, postquam venerat de Hebron. Natiq; sunt Dauid & alij filij & filia: ¹⁴ & hæc nomina eorum qui nati sunt ei in Ierusalem: Sammua, & Sobab, & Nathan, & Salomon, ¹⁵ & Iebahar, & Elisua, & Naphæg, ¹⁶ & Iaphia, & Elisama, & Eliada, & Eliphaleth. †¹⁷ Audierunt ergo Philisthiim quod vnixissent Dauid in Regem super Israel, & ascenderunt vniuersi vt quærerent Dauid. Quod cum audisset Dauid, descendit in præsidium. ¹⁸ Philisthiim autem venientes diffusi sunt in valle Raphaim. ¹⁹ Et consuluit Dauid dñm, dicens: Si ascendam ad Philisthiim, & si dabis eos in manu mea? Et dixit dñs ad Dauid: Ascende quia tradens dabo Philisthiim in manu tua. †²⁰ Venit ergo Dauid in Baalpharasim & percussit eos ibi, & dixit: Diuisit dñs inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquæ. propterea vocatum est nomē loci illius Baalpharasim. ²¹ Et reliquerūt ibi sculptilia sua, quæ tulit Dauid & viri eius. ²² Et addiderunt adhuc Philisthiim vt ascenderet: & diffusa sunt in^f valle Raphaim. ²³ Consuluit autem Dauid dñm: Si ascendā contra Philisthæos: & tradas eos in manus meas? Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum. ²⁴ Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorū, tunc inibis prælium: quia tunc egredietur dñs ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthiim. ²⁵ Fecit itaq; Dauid sicut præceperat ei dñs, & percussit Philisthiim de Gabaa, vsque dum venias Gezer.

C †1. Para. 3. b

Ios. 7. 4
†1. Par. 14. b
c. d

D †1. Sa. 28. f

f. Vallis Raphaim est iuxta Ierusalē cunctibus in Bethlehem inter austrum & occidentem, à gigantibus olim sic nuncupata. Vnde etiam interdum dicitur vallis gigantum: vallis inquam frugum omnium feracissima & amplissima.

Cum Dauid arcam dei à domo Abinadab duceret in Ierusalem, Oza percussus interiit: unde stetit in domo Obed Aedom. Inde cum in Ierusalem duceretur, ludens Dauid coram ea à Michol uxore ridetur.

VI.

a. Congregauit Dauid omnes electos ex Israel 3000. quia dominus primitiuam ecclesiæ ex Israel instruit, nō quidem omnem Israel, sed electos quosq; sibi confocians. Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ: sed filij promissionis deputantur in semine. Qui triginta milia fuisse referuntur, id est, fidei, operis, & spei firmitate perfecti, &c. Eucherius ibidem.

Ongregauit^a autem rursum Dauid omnes electos ex Israel, triginta milia. † Surrexitq; Dauid & abiit & vniuersus populus qui erant cum eo de viris Iuda, vt adducerent arcam dei: super quam inuocatum est nomen dñi exercituum sedentis in Cherubin super eam. †³ Et imposuerūt arcam dei super plaustrum nouū. Tuleruntq; eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa. Oza autem & Ahio filij Abinadab minabant plaustrum nouum. †⁴ Cūmq; tulissent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, custodientes arcam dei: Ahio præcedebat arcam dei. ⁵ Dauid autem & omnis Israel ludebāt coram domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis. †⁶ Postquam autem venerunt ad Aream Nachor, extendit Oza manum ad arcam dei, & tenuit eam: quoniam calcitrabant boues, & declinauerunt eam. ⁷ Iratusque est indignatione dominus cōtra Ozam: & percussit eum^b super temeritate: qui mortuus est ibi iuxta arcam dei. †⁸ Contristatus est autem Dauid eò quod percussisset dominus Ozam: & vocatum est nomen loci illius percussio Oza, vsque in diem hanc. ⁹ Et extimuit Dauid dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me arca domini? ¹⁰ Et noluit diuerrere ad se arcam domini in ciuitatem Dauid: sed diuertit eam in domum Obed Aedom^c Gethari. ¹¹ Et^d habitauit arca domini in domo Obed Aedom Gethari tribus mensibus: & benedixit dominus Obed Aedom, & omnem domum eius. †¹² Nuntiatumque est Regi Dauid quod benedixisset dominus Obed Aedom, & omnia eius propter arcam dei. Dixitque Dauid: Ibo, & reducam arcam cum benedictione in domum meam. Abiit ergo Dauid: & adduxit arcam dei de domo Obed Aedom in ciuitatem Dauid cum gaudio: & erant cum Dauid septem chori: & victima vituli. †¹³ Cūmq; transcendissent qui portabant arcam domini, sex passus, imolabant bouem & ouem & arietem: & Dauid percutiebat in organis armigatis: ¹⁴ & saltabat totis viribus ante dominum. Porro Dauid erat accinctus Ephod lineo: ¹⁵ & Dauid & omnis domus Israel ducebant arcam testamenti domini in iubilo

A

Ios. 7. 4
†1. Par. 13. b
1. Reg. 7. a

†1. Par. 13. c

†1. Re. 7. a

†2. q. 7. Plerumque.

†1. Para. 15. b

†1. Para. 15. d

C †1. Para. 15. d

b. Propter errorem suum: quoniam nude arcā nudentem tetigit, quam Leuitis non nisi per vestes portare licebat.

c. Qui Getharus dicitur, eò quod in Geth parer ei⁹ habitauerit. Hiero.
d. Dauid arcam domini re-duxit in domū Obed Aedom: & inde in domum suā in Ierusalem. 3. anno regni sui, ex domo Abinadab.

in iubilo, & in clangore buccinæ. ¹⁶ Cūq; intrasset arca domini in ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit Regem Dauid subsilientem atque saltantem coram domino: & despexit eum in corde suo. ¹⁷ Et introduxerunt arcam domini, & posuerunt eam in loco suo, in medio tabernaculi quod tetenderat ei Dauid: & obtulit Dauid holocausta corā domino, & pacifica. ¹⁸ Cūq; compleisset offerens holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine domini exercituum. ¹⁹ Et partitus est multitudini vniuersæ Israel tam viro quā mulieri singulis collyridam panis vnam, & assaturam bubulæ carnis vnam: & similam frixam oleo. Et abiit omnis populus vnusquisque in domum suam. ²⁰ Reuersusque est Dauid vt benediceret domui suæ: & egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait: Quā gloriosus fuit hodie Rex Israel discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris. ²¹ Dixitque Dauid ad Michol: ^f Viuit dominus, quia ludam ante dominum, qui elegit me potius quā patrem tuum, & quā omnem domum eius, & præcepit mihi vt essem Dux super populum domini in Israel. † Et ludam, ²² & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cū ancillis de quibus locuta es, gloriosior apparebo. ²³ Igitur Michol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.

Dauid proponens edificare domum domino, ab eo per Nathan prohibetur: sed successor filius promittitur edificaturus, unde gratias agit immensas. VII.

^{10f. 7. 4.} ^{1. Par. 17. 3.} **A** Actum est autem cum sedisset Rex in domo sua, & dominus dedisset ei requiem vndiq; ab vniuersis inimicis suis, ² dixit ad Nathan Prophetam: Vidēsne quod ego habitem in domo cedrina, & arca dei posita sit in medio pellium? ³ Dixitque Nathan ad Regem: ^a Omne quod est in corde tuo, vade fac, quia dominus tecum est. ⁴ Factum est autem in illa nocte, & ecce sermo domini ad Nathan, dicens: † ⁵ Vade & loquere ad seruum meum Dauid: Hæc dicit dominus: Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? ⁶ Neq; enim habitavi in domo ex die illa qua eduxi Israel de terra Ægypti, vsq; in diem hanc: sed ^b ambulabam in tabernaculo & in tentorio ^c ⁷ per cuncta loca quæ transui cum omnibus filiis Israel. Nunquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi vt pasceret populum meum Israel, dicēs: Quare non ædificasti mihi domum cedrinam? ⁸ Et nunc hæc dices seruo meo Dauid: Hæc dicit dominus exercituum: † Ego tuli te de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meum Israel: ⁹ & fui tecum in omnibus vbicunque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua: feciq; tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui sunt in terra. ¹⁰ Et ponam locū populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabo cum eo, & non turbabitur amplius: nec addent filij iniquitatis vt affligant eum sicut prius ¹¹ ex die qua constitui iudices super populum meum Israel. Et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: prædicatq; tibi dominus quod domum faciat tibi dominus. † ¹² Cūque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, ^d quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnū eius. † ¹³ Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum. † ¹⁴ Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum: & in plagis filiorum hominum. † ¹⁵ Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quæ amoui à facie mea. ¹⁶ Et fidelis erit domus tua, & regnum tuū vsq; in æternum ante faciem meam: & † thronus tuus erit firmus iugiter. ¹⁷ Secundū omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istā, sic locutus est Nathan ad Dauid. ¹⁸ Ingressus est autē Rex Dauid, & sedit coram domino, & dixit: Quis ego sum domine deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me hucusq;? ¹⁹ Sed & hoc parū visum est in conspectu tuo domine deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum. ^f Ista est enim lex Adam domine deus. ²⁰ Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, vt loquatur ad te? Tu enim scis seruū tuum domine deus. ²¹ Propter verbum tuū

e. Cauendum est ne quis vulgari quadā sermonis huius deceptus interpretatione putet nobis saltationis lubricæ histrionicos motus, & scenæ deliramenta mandari: (hæc enim in adolescētula ætate vitiosa sunt) sed saltationem eam mandauit qua saltauit Dauid ante arcā domini. totū enī decet quicquid deferretur religioni, vt nullū obsequiū quod proficiat ad cultum & obseruantiam Christi, erubescam. Amb. de pœnitent. li. 2. cap. 6.

f. Non erubuit igitur Dauid fœmineas opiniones, nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio verēcūdatus est. Ludebat enī domino puer suus, & ideo amplius placuit, quia ita se humiliavit deo, vt regale post haberet fastigium, & vltimū exhiberet deo quasi seruulus ministerium. Ambro. epist. libr. 6. epist. 36.

g. Ipsa est Eglā quæ peperit Dauid Iethraam, in cuius partu occubuit. Hiero.

a. Hoc enim Nathan ex se, non ex sermone domini dixit ad Dauid. Quod sequitur vero, ex sermone domini dixit. Hierony.

b. Quia nec Moyses nec Io sue ædificauerunt ei domū quia viri sanguinū essent: ideo in tabernaculis hætenus ambulasse dicitur. Hier. c. Silo, Nob, Masphar, Galgala, Gabaa & Gabaa, in quibus stetit arca domini. Hierony.

d. Et ita regnum Israel nec Absalom nec Adonia debeatur, cū iam nati essent ante hanc prophetiam.

e. Hoc est, vt nullus hominum esset qui audiret orātem. Siue ergo propter arcā testamenti, siue propter secretum remotius ab arbitris, siue propter intimū cordis vbi erat orantis affectus, conuenienter dictū est, sedit corā domino. Nisi forte quod sedens orauit, hoc mouet, cū & sanctus Helias hoc fecerit quando pluuiam orando impetrauit. Augu. ad Simplicia. lib. 2. quæst. 4.

f. Iste est enim mos hominis, hæc lex hominis est, vt tibi in simplicitate cordis, & puritate seruiat. Hiero.

De pœnitent. li. 2. ca. Vt cognouerunt, circa medium.

10f. 7. 4.
1. Par. 17. 3.

† 1. Reg. 16. b

† 1. Reg. 16. e
4. Reg. 8. e
3. Para. 17. b

† 4. Reg. 3. c

† 1. Reg. 5. c

† 1. Par. 22. c
Hebr. 1. b

† Psal. 32. a

† Hebr. 1. b

& secundum cor tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita vt notum faceres seruo tuo.
²² Idcirco magnificatus es domine deus: quia nõ est similis tui, neq; est deus extra te, in omnibus quæ audiuius aurib⁹ nostris. ²³ Quæ est autē vt populus tuus Israel, gēs^d in terra, propter quā iuit deus vt redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi nomen, faceretque eis magnalia & horribilia super terram, à facie populi tui quē redemisti tibi ex Ægypto gentem, & deum eius: ²⁴ Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum: & tu domine deus factus es eis in deum.^g ²⁵ Nūc ergo domine deus, verbum quod locutus es super seruum tuum & super domum eius scita in sempiternum, & fac sicut locutus es, ²⁶ vt magnificetur nomen tuum vsq; in sempiternum, atque dicatur: Dominus deus exercituum, deus super Israel. Et domus serui tui Dauid erit stabilita coram domino: ²⁷ quia tu domine exercituū deus Israel reuelasti aurem serui tui, dicens: Domum ædificabo tibi. Propterea^h inuenit seruus tuus cor suū, vt oraret te oratione hac. ²⁸ Nunc ergo domine deus, tu es deus, & verba tua erunt vera. Locutus es enim ad seruum tuum bona hæc. ²⁹ Incipe ergo & benedic domui serui tui, vt sit in sempiternum coram te: quia tu domine deus locutus es hæc, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.

g. Cur Dauid dei verbato-
 tiens ingeminat, cuius scit
 promissa impleri? Non du-
 bitauit dei promissiones
 sub implicita conditione
 sæpius intelligēdas, vt pote
 nisi homines peccādo obi-
 cē ponerent: ideo exorauit
 pro gratia, ne vel ipse vel
 posterius sui obicem poneret
 impletioni diuinæ promif-
 sionis. Dionys.
 h. Quia inuenit audaciam
 qua in corde suo deū ora-
 ret. Hieron.

Dauid victis Philisthæorum quinque ciuitatibus, Syria Damasci, & Syria Soba, Moabitis & Idumæis: sub tributum omnes redegit, & tandem officarios sibi elegit idoneos. VIII.

a. Subiectionis. Quinq; enī
 Philisthæorum ciuitates fe-
 cit Dauid tributarias, quæ
 sæpius Israel fecerant tri-
 butarium. Hieron.

Actum est autem post hæc percussit Dauid Philisthiim, & humiliauit eos: ^a & tulit Dauid frænum^a tributi de manu Philisthiim, ² & percussit Moab, & mēsus est eos funiculo, coæquans terræ. Mēsus est autem duos funiculos: vnum ad occidēdum, & vnum ad viuificandum. Factusq; est Moab Dauid seruiens sub tributo. ³ Et percussit Dauid Adarezer filiū Rohob Regem Soba, quan- do profectus est vt dominaretur super flumen Euphratem. ⁴ Et captis Dauid ex par- te eius mille septingentis equitibus, & viginti milibus peditum^b subneruauit omnes iugales curruum. Dereliquit autem ex eis centum currus. ⁵ Venit quoque Syria Da- masci, vt præsidium ferret Adarezer Regi Soba: & percussit Dauid de Syria viginti- duo milia virorum, ⁶ & posuit Dauid præsidium in Syria Damasci, factaq; est Syria Dauid seruiens sub tributo. Seruauitq; dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus est. ⁷ Et tulit Dauid arma aurea quæ habebant serui Adarezer, & detulit ea in Ierusalē. ⁸ Et de Bethe & de Beroth ciuitatibus Adarezer tulit Rex Dauid æs mul- tum nimis: [†] de quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo, & mare æneum, & co- lumnas & altare. ⁹ Audiuit autem Thou Rex Hemath, quod percussisset Dauid om- ne robur Adarezer. ¹⁰ Et misit Thou Ioram filium suum ad Regem Dauid, vt saluta- ret eum congratulans: & gratias ageret, eò quod expugnasset Adarezer, & percussis- set eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer: Et in manu eius erant vasa aurea & vasa argentea & vasa ærea: ¹¹ quæ & ipsa sanctificauit Rex Dauid domino, cum argento & auro quæ sanctificauerat de vniuersis gētibus quas subegerat ¹² de Syria & Moab, & filiis Ammon, & Philisthiim & Amalec: & de manubiis Adarezer filij Rohob Re- gis Soba. ^c ¹³ Fecit quoque sibi Dauid nomen cum reuerteretur capta Syria^d in valle Salinarum, cæsis decem & octo milibus, in Gebelem ad vigintitria milia, ¹⁴ & posuit^d in Idumæa custodes, statuítque præsidium, & facta est vniuersa Idumæa^e seruiens Dauid: & seruauit dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus est. ¹⁵ Et re- gnauit Dauid super omnem Israel: [†] faciebat quoque Dauid iudicium & iustitiam omni populo suo: [†] ¹⁶ Ioab autem filius Saruiæ erat super exercitum: porro Iosaphat filius Achilud erat à commentariis: ¹⁷ & Sadoch filius Achitob & Achimælech fi- lius Abiathar, erant sacerdotes: & Saraias scriba: ¹⁸ Banaïas autem filius Ioiadæ, super Chereti & Pheleti. Filij autem Dauid sacerdotes erant. Et dixit Dauid: Putasne est a- liquis qui remanserit de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam propter Iona- than?

c. Quod hic huiusce profe-
 ctionis Christi ad gētes, &
 subiectionis earum per do-
 minū euangelicā ad fidem
 figura expolitur, in 2. Re-
 gnorū libro admodū apta
 occurrit, offerturq; legēti-
 bus vbi Dauid in regno Is-
 rael & Iuda stabilitus, re-
 gionē Moab, Palæstinis &
 vniuersam Idumæā legitur
 subegisse sibi, atq; in serui-
 tutē redeegisse. Quod plane
 insinuat Christi, qui ve-
 rus est Dauid, & manu for-
 tis, vultūque desiderabilis,
 post annunciātū per totam
 Iudæā Euangelium, acce-
 ptūmq; spirituale regnum,
 transisse ad gentes, vt filios
 dei qui erant dispersi con-
 gregaret in vnum. Cyril. in
 Ioan. lib. 5. cap. 9.
 d. In qua triumphalem sibi
 fornice Dauid rediēs ere-
 xit. Hieron.
 e. Nunc impletum est illud
 quod Isaac Iacobo filio præ-
 dixit: Esto, inquit, dominus
 fratris tui. Devictis enim
 Idumæis præsidia impo-
 suit. Præsentem autem præ-
 sidiarios, quos nunc quidā
 ἐκαστὸν appellant, ipse
 ἐκαστὸν nominauit. Pro-
 cop. ibid.

A Ios. 7. 5.
 1. Para. 18. 2

† De cō. di.
 1. c. 1. ibi. &
 ipse colle-
 gerat expē-
 sas.
 De cōsecra-
 dist. 1. c. 1.

† 1. Par. 18. 4

† Infr. 20. 5

Miphiboseph filij Ionathæ Dauid propter Ionathan miseretur, cibabat eum in mensa sua, atque omnes Saulis agros restituit, quos Siba Saulis seruo colendos iniunxit. I X.

10f.7.5.

Rat autem de domo Saul seruus nomine Siba : quem cū vocasset Rex ad se, dixit ei : ² Tūne es Siba? Et ille respōdit: Ego sum, seruus tuus. ³ Et ait Rex: Nunquid superest aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam dei? Dixitq; Siba Regi: Superest filius Ionathæ, debilis pedibus. ⁴ Vbi, inquit, est? & Siba ad regem : Ecce, ait, in domo est Machir filij Ammiel in ^a Lodabar. ⁵ Misit ergo Rex Dauid, & tulit eū de domo Machir filij Ammiel de Lodabar. ⁶ Cū autē venisset Miphiboseph filius Ionathæ filij Saul ad Dauid, corruit in faciē suā, & adorauit, Dixitq; Dauid: Miphiboseph. Qui respondit: Adsum seruus tuus. ⁷ Et ait ei Dauid: † Ne timeas, quia faciens faciā in te misericordiam propter Ionathan patrē tuum: & restituā tibi omnes ^b agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper. ⁸ Qui adorans eum, dixit: † Quis ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum, similem ei? ⁹ Vocauit itaq; Rex Sibam puerum Saul, & dixit ei: Omnia quæcunq; fuerunt Saul, & vniuersam domū eius dedi filio domini tui. ¹⁰ Operare igitur ei terram, tu & filij tui, & serui tui, & inferes filio domini tui cibos, vt alatur. ^c Miphiboseph autē filius domini tui comedet semper panem super mensam meam. Erant autem Sibę quindecim filij, & viginti serui. ¹¹ Dixitq; Siba ad Regem: Sicut iussisti domine mi Rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus. Et Miphiboseph comedet super mensam meā quasi vnus de filiis Regis. ¹² Habebat autem Miphiboseph filium paruulū nomine Micha. Omnis verò cognatio domus Sibę seruiebat Miphiboseph. ¹³ Porrò Miphiboseph habitabat in Ierusalem, quia de mensa Regis iugiter vescebatur, & erat claudus vtroque pede.

^a. Lodabar oppidum est in monte Galaad situm, in tribu Gad, non longe a Maphat, trans Iordanem.

^b. Quorum partem abstulerant filij Respha cōcubine Saul, partem vero in Iphiboseph iure belli Dauid sibi vindicauerat. Hiero.

^c. Dauid non immemor erat fœderis quod habuerat cum Ionatha, & olim pepigerat, sed misericordiam quā ei promiserat, implere curauit, filiū eius requirit, & misericordiam cū eo fecit. Angelomus ibid.

Ammonitæ post illatam seruis Dauid iniuriam, contractis quinque Regum Syria copiis profligantur, veriti deinceps Ammonitis ferre præsidium. X.

† 1. Par. 16.4

Actum † est autem post hæc vt moreretur Rex filiorum Ammon, & regnauit Hanon filius eius pro eo. ² Dixitque Dauid: ^a Faciam misericordiam cum Hanon filio ^b Naas: sicut fecit pater eius mecum misericordiā. Misit ergo Dauid consolans eum per seruos suos super patris interitu. Cū autem venissent serui Dauid in terrā filiorū Ammon: ³ dixerunt Principes filiorum Ammon ad Hanon dominū suum: Putas quòd propter honorē patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & nō ideo vt te inuestigaret, & exploraret ciuitatē, & euertiret eam, misit Dauid seruos suos ad te? ⁴ Tulit itaq; Hanon seruos Dauid, rasitq; dimidiam partem barbæ eorū, & præcudit vestes eorum medias vsq; ad nates: & dimisit eos. ⁵ Quod cum nuntiatum esset Dauid, misit in occursum eorum. Erant enim viri confusi turpiter valde. Et mandauit eis Dauid: Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini. ⁶ Videntes autem filij Ammon quòd iniuriam fecissent Dauid, miserunt & cōduxerunt mercede ^d Syrum Rohod, & Syru Soba, viginti milia peditū, & à Rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim milia virorū. ⁷ Quod cum audisset Dauid, misit Ioab & omnem exercitum bellatorum. ⁸ Egressi sunt ergo filij Ammon, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ. ⁹ Syrus autem Soba & Rohod & Istob & Maacha seorsum erant in cāpo. ⁹ Videns ergo Ioab quòd præparatum esset aduersum se prælium & ex aduerso, & post tergum, elegit sibi ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum, ¹⁰ reliquam autem partē populi tradidit Abisai fratri suo. Qui direxit aciem aduersum filios Ammon. ¹¹ Et ait Ioab: Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autē filij Ammon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. ¹² Esto vir fortis, & pugnemus p populo nostro, & ciuitate dei nostri. Dominus autem faciet quod bonum est in cōspectu suo. ¹³ Iniit itaque Ioab & populus qui erat cum eo, certamen cōtra Syros, qui statim fugerunt à

^a. Quando fugit Dauid à facie Achis Regis Geth, venit ad Naas Regē Ammon, qui fecit cum eo misericordiam multa impertiendo bona. Angelomus ibidem.

^b. Naas pater Hanon & Sobi, de quo infr. 17. g. ad quē peruenit ab Achis, & inde in speluncam Odollam: vbi viderunt eum parētes eius, quos duxit ad Regem Moab. Hieronymus.

^c. Qui enim legatum Regis inhonorat & afficit contumelia, regiam quoque maiestatem ea ledit iniuria, & grauius offendit: quemadmodum Hanon Rex filiorū Ammon pestifera suorum principum delatione indutus, quoniam nuncios Dauid ad se officij & beneuolentiæ gratia missos ludibrio habuit, & ipsum Dauid Regem ad indignationem commouit, cōcitauitque ad arma in ultionē tanti facinoris: à quo tandem post multas clades & regno exutus est, & vita priuatus. Cyril. in Ioan. lib. 5. cap. 3.

^d. Syriæ Reges Roob, Istob, Soba, & Maadia, de quibus Dauid triumphauit. Hiero.

^e. Ex his multiplicē patet esse Syriam. Prima dicitur Arā, quæ & Mesopotamia. Secunda Cappadocia. Tertia Syria Damasci. Quarta Syria Antiochiæ, quæ & Rohob dicitur. Quinta est Syria Soba, siue Sobal. Sexta est Syria Maacha, de qua in præsentī historia.

facie eius.¹⁴ Filij autē Ammon vidētes quia fugissent Syri, fugerunt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatem. Reuersusq; est Ioab à filiis Ammon, & venit Ierusalē.¹⁵ Videntes igitur filij Ammon quoniam Syrus expauit, & quoniam corruissent coram Israel, congregati sunt pariter.¹⁶ Misitque ad Adarezer, & eduxit Syros qui erant trans fluuium: & adduxit eorum exercitum. Sobach autem magister militiae Adarezer erat princeps eorum.¹⁷ Quod cum nunciatum esset Dauid, contraxit omnē Israel, & transiuit Iordanem, venitque in Helam. Et direxerunt aciem Syri ex aduerso Dauid, & pugnaverunt contra Israel.¹⁸ Fugeruntq; Syri à facie Israel, & occidit Dauid de Syris septingentos currus, & quadraginta milia equitum, & Sobach Principem militiae percussit: qui statim mortuus est.¹⁹ Videntes autem vniuersi Reges, qui erant in praesidio Adarezer se victos, esse ab Israel, expauerunt, & fugerunt quinquaginta & octo milia coram Israel, & fecerunt pacē cum Israel, & seruierunt eis: timueruntque Syri auxilium praebere filiis Ammon.

f. Mesopotamite deinde cognita rā tristi pugnae euentu, sine mora legatione ad Dauidem cum muneribus missa, deditionem fecerūt. Atq; ita appetente iā hyeme Ierofolyma est reuersus. Ioseph. Antiquit. lib. 7. cap. 6.

Obsessa Rabbath Ammonitarum, Dauid homicidium Vriæ adulterio adiunxit uxoris: unde accepta sibi uxore, & nato ex ea filio dominum commouit ad iram. X I.

Actum † est autem vertente anno, eo tempore quo solent Reges ad bella procedere, misit Dauid Ioab & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauerunt filios Ammon, & obsederunt^a Rabba: Dauid autem remansit in Ierusalem.² Dum hæc agerentur, accidit quadam die vt surgeret Dauid de stratu suo post meridiem: & deambulet in solario domus regiae: viditq; mulierē se lauātem ex aduerso super solarium suum. Erat autem mulier pulchra valde.³ Misit ergo Rex, & requisivit quæ esset mulier: nuntiātūq; est ei quod ipsa esset Bersabee filia^b Eliam, vxor Vriæ Hethæi.⁴ Missis itaq; Dauid nuntiis tulit eam. Quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea. † Statimque sanctificata est ab immunditia sua:⁵ & reuersa est in domum suam, concepto fœtu. Mittensque nuntiauit Dauid, & ait: Concepi.⁶ Misit autem Dauid ad Ioab, dicens: Mitte ad me Vriam Hethæum. Misitq; Ioab Vriam ad Dauid.⁷ Et venit Vrias ad Dauid. Quæsiuitq; Dauid † quā recte ageret Ioab & populus, & quomodo administraretur bellum.⁸ Et dixit Dauid ad Vriam: † Vade in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo Regis, secutusque est eum cibus regius.⁹ Dormiuit autem Vrias ante portam domus regiae, cum aliis seruis domini sui, & non descendit ad domum suam.¹⁰ Nuntiātūque est Dauid à dicentibus: Non iuit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriam: Nunquid non de via longinqua venisti? Quare non descendisti in domum tuam?¹¹ Et ait Vrias ad Dauid: Arca dei & Israel & Iuda habitant in papilionibus: & dominus meus Ioab, & serui domini mei super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt comedam & bibam, & dormiam cum vxore mea? Per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ, non faciam rem hanc.¹² Ait ergo Dauid ad Vriam: Mane hic etiam hodie, & eras dimittam te. Mansit Vrias in Ierusalem in die illa & altera,^c & vocauit eum Dauid vt comederet coram se & biberet, & † inebriauit eum. Qui egressus vespere, dormiuit in stratu suo cum seruis domini sui: & in domum suam non descendit. †¹⁴ Factum est ergo mane, & scripsit Dauid epistolā ad Ioab, & misitq; per manum Vriæ, † scribens in epistola: Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium, & derelinquite eum, vt percussus intereat.¹⁶ Igitur cum Ioab obsideret urbem, posuit Vriam in loco vbi sciebat viros esse fortissimos:¹⁷ egressiq; viri de ciuitate bellabant aduersum Ioab: & ceciderunt de populo seruorū Dauid: mortuus est etiā Vrias Hethæus.¹⁸ Misit itaq; Ioab, & nuntiauit Dauid omnia verba prælij:¹⁹ præcepitq; nuntio, dicens: Cum cōpleueris vniuersos sermones belli ad Regem, si eum videris indignari, & dixerit: Quare accessistis ad murū vt præliaremini? an ignorabatis quod multa desuper ex muro tela mittantur?²¹ quis percussit Abimælech filium^f Ierobaal? † nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eū in Thebes? quare iuxta murum accessistis? dices: Etiā seruus tuus Vrias Hethæus

A † 1. Par. 20. 4

a. Rabba, quam & Rabbath dicunt, & Ammam dudum vocabant, à Ptolemæo Philadelpho dicta est Philadelphia, metropolis Ammonitarū, in qua hætenus monstratur lectus ferreus Og Regis Basan.

b. Eliam fuit filius Achitophel, Hiero.

c. Dic mihi o Dauid ob quam causam sollicitus es? ob hoc, inquit, pietatis dō cōsiliū, si potero quoquo pacto obumbrāre sceleris magnitudinem, & vulnere superducere cicatricem, vt illius esse dicatur qd meū est. Chrys. super Psal. 50.

d. Idcirco eum inebriasse dicitur, vt saltem ebrius in domum suam descenderet. Hieron.

e. O infelicitas peccati, gladium aduersum senescens portabat, qui iniusticiæ fuerat passus, & epistolam ferebat sanguine plenā. Stetit igitur in pugna, cecidit, occisus est. Ecce duo peccata, homicidiū & adulterium. Chrys. ibid.

f. Gedeonis iudicis Israelitici illegitimum ex concubina filium.

† 1. quæ. 7. Si quis omnē: De pæ. di. 1. c. Voluit sent. di. 1. c. Vt cognouerunt. 31. q. 1. c. Si qua fuerit. † Leuit. 15. 6

† De offe. deleg. cap. Cum olim.

† Iudi. 9. 8

theus⁸ occubuit.²² Abiit ergo nuntius, & venit & narrauit David omnia quę ei preceperat Ioab:²³ & dixit nuntius ad David: Preualuerunt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrum. Nos autem facto impetu persecuti eos sumus vsque ad portam ciuitatis:²⁴ & direxerunt iacula sagittarij ad seruos tuos ex muro desuper, mortuiq; sunt de seruis Regis: quinetiā seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est.²⁵ Et dixit David ad nuntium: Hęc dices Ioab: non te frangat ista res. Varius enim euētus est belli, & nunc hunc & nunc illum consumit gladius. Conforta bellatores tuos aduersus urbem, vt destruas eam: & exhortare eos.²⁶ Audiuit autem vxor Vrię quod mortuus esset Vrias vir suus, & planxit eum.²⁷ Transactoque luctu^h misit David & introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor, peperitq; ei filium. Et displicuit verbum hoc quod fecerat David, coram domino.

g. Consummatum est peccatum, cōplera est iniquitas, ablatu est ē medio qui iniustitiam passus fuerat. Chrysibid. vbi prius.

h. Ergo iste David grāter sceleratęque peccauit: quod scelus eius etiam per prophetā deus arguit increpando, & ipse abluir peccando. Iūdōr. ibidem.

*David sub parabola Nathan in se sententiam tulit, vnde multa illi Nathan incommo-
minatur, quibus compunctus culpa illi pœna manente donatur, mortuo puero Salomon na-
scitur, & Rabba cum multis Ammonitarum urbibus diruitur.* XII.

† 2. q. 7. cap. A
Nos si. 9. Itē
cū David.

Isit[†] ergo dominus Nathan ad David. Qui cum venisset ad eum, dixit ei: Responde mihi iudicium. Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues, & alter pauper.² Diues habebat oues & boues plurimos valde:³ pauper autem nihil habebat omnino præter ouem vnā paruulā quam^b emerat,

& nutrierat, & quę creuerat apud eum, cum filiis eius simul de pane illius comedēs, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens, eratq; illi sicut filia.⁴ Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis vt exhiberet conuiuium peregrino illi qui venerat ad se, tulit ouem viri paupe-

ris, & præparauit cibos homini qui venerat ad se.⁵ Iratus autem indignatione David

† 3. q. 7. §. f.

† Exod. 22. a

3. q. 7. c. f. 2.
q. 7. c. Nos
si. 9. Itē cum
David.

aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan: † Viuit dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. †⁶ Quem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbū istud, & non pepercerit.⁷ Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille vir, qui fecisti hanc rem. Hęc dicit dominus deus Israel: Ego vnxi te in Regem super Israel, & ego erui te de manu Saul:⁸ & dedi tibi domum domini tui, & vxores domini tui in sinu tuo: dedi q; tibi domum Israel, & Iuda: & si parua sunt ista, adiiciam tibi multo maiora.⁹ Quare ergo contempsisti verbum domini, vt faceres malum in conspectu meo?

^d Vriam Hethæum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti in vxorem tibi, & in-

terfecisti eum gladio filiorum Ammon.¹⁰ Quamobrē non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris vxorem Vrię Hethæi vt

esset vxor tua.¹¹ Itaq; hęc dicit dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, † & dabo proximo tuo, & dormiet cum

vxoribus tuis in oculis solis huius.¹² Tu enim fecisti absconditē, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in cōspectu^c solis huius.¹³ Et dixit David

ad Nathan: † Peccaui domino. Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transulit peccatū tuum: Non morieris.¹⁴ Veruntamen quoniam blasphemare fecisti inimicos nomen domini propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur.

^d Et reuersus est Nathan in domum suam. Percussitq; dominus paruulum quem peperit vxor Vrię David, & desperatus est. †¹⁶ Deprecatusq; est David dominum pro paruulo, & ieiunauit David ieiunio, & ingressus seorsum iacuit super terrā.¹⁷ Venerunt autem seniores domus eius, cogentes eum vt surgeret de terra. Qui noluit, nec comedit cum eis cibum.¹⁸ Accidit autem die septima vt moreretur infans, timueruntque serui David nuntiare ei quod mortuus esset paruulus. Dixerunt enim: Ecce

cum paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eum, & non audiebat vocem nostram: quāto magis si dixerimus, mortuus est puer, se affliget.¹⁹ Cū ergo David audisset seruos suos mussitantes, intellexit quod mortuus esset infantulus. Dixitq; ad seruos suos:

Num mortuus est puer? Qui respōderunt ei: Mortuus est.²⁰ Surrexit ergo David de terra, & lotus vinctusque est. Cūque mutasset vestem, ingressus est domum domini,

a. Propheta ad prophetam venit, certē & David propheta erat. Quomodo ergo seipsum curare non potuit? Sicut enim medici quando agrotant, aliorum medicorū auxilio indigēt, & infirmitas obliuioni dat artem: sic & in hoc propheta. Iste propheta, & ille, sed iste sanus, ille vero graui vulnere fauciatu. Chryso. vbi prius.

b. Ducens enim vxorem dicitur emere eam, cui dotē assignat.

c. Merob & Michol filię Saulis, primę David vxores.

d. Tu qui ad solatium (arbitror) peccatorū tuorū cōsiderari actus nostros a deo non putas, ex hoc ipso & aspici te a Christo intellige, & puniendum forsitan propediē esse cognosce: quia etiā David sanctum vides vnum errorē suū nec fecerit occultorum penetraliū potuisse contegere, nec a presentibus pœnis priuilegio saltē maiorum operum vindicare. Salsia. lib. 2.

e. Hoc est manifeste, & nemine ignorante: vt Absalō ingressus est ad cōcubinas patris.

f. Sanctus David filios amī sit duos, vnum incestū, alterum parricidā. Hos habuisse pudoris est, doloris est perdidisse. Amisit & terciū quā amabat paruulum: hūc viuente adhuc fleuit, mortuum non desiderauit. Sic enim legimus quod agrotante puero deprecabatur David dominum pro puero, & ieiunauit, & in cilicio iacuit, & adstantibus maioribus natu vt excitarent eū de terra, nec surgendum sibi, nec cenandum putauit. Vbi vero defunctum puerū cōperit, surrexit de terra, lauit illico, vinctus est, vestimēta mutauit, adorauit dominum, cibū sumpsit. Ambrosio. oratio. de fide resurrectionis.

† Eccl. 47. b
1. q. 7. ca. Si quis omne. Deprec. di. 1. c. Si peccatū. c. Sicut primi. c. Vo luisse. c. Peccatum David. di. 3. c. Toram c. Ille rex tantus. & c. Illud. † 3. q. 2. c. Hoc ipsum.

& adorauit: & venit in domum suam, petiuitque vt ponerent ei panem, & comedit.

²¹ Dixerunt autē ei serui sui: Quis est sermo quem fecisti? Propter infantem cum adhuc viueret, ieiunasti & flebas: mortuo autem puero surrexisti, & comedisti panem.

²² Qui ait: Propter infantē dum adhuc viueret, ieiunauī & fleui. ²³ Dicebā enim: Quis enim scit si forte donet eum mihi dominus, & viuat infans? ²⁴ Nunc autē quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero reuocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. †

²⁴ Et cōsolatus est Dauid Bersabee vxorē suā, ingressūsq; ad eam dormiuit cum ea. † Quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomon: & dominus dilexit eū. ²⁵ Misitq; eum in manu Nathan prophetæ: & vocauit nomē eius amabilis domino: eò quòd diligeret eum dominus. ²⁶ Igitur pugnabat Ioab contra ^h Rabbath filiorū Ammon: & expugnabat urbem Regiam. ²⁷ Misitq; Ioab nuncios ad Dauid, dicens: Dimicauī aduersum Rabba, & capiēda est vrbs aquarum.

²⁸ Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatē, & cape eam: ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria. ²⁹ Congregauit itaq; Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabba. Cūmq; dimicasset, cepit eam. ³⁰ Et tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens gemas pretiosissimas, & impositum est super caput Dauid. Sed & prædam ciuitatis asportauit multam valde: ³¹ populum quoq; eius adducens ferrauit: & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitq; cultris: & transduxit in typo laterum. Sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon: Et reuersus est Dauid & omnis exercitus in Ierusalem.

Absalom propter Thamar sororis incestum Amnon fratrem occidit. At ubi patrem iratum agnouit, ad Regem Gessur profugus tribus annis permansit. XIII.

Actum est autem post hæc vt Absalom filij Dauid sororē speciosissimā, vocabulo Thamar, adamaret Amnon filius Dauid, ^a & deperiret in eam valde, ita vt propter amorem eius agrotaret: quia cum esset virgo, difficile ei videbatur vt quippiā inhonestē ageret cum ea. ³ Erat autem Amnon amicus nomine Ionadab, filius Semmaa fratris Dauid, vir

prudens valde: ⁴ qui dixit ad eum: Quare sic attenuaris macie fili Regis per singulos dies? Cur non indicas mihi? Dixitque ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalom amo. ⁵ Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuū, & languorē simula: cūmq; venerit pater tuus vt visitet te, dic ei: Veniat oro Thamar soror mea vt det mihi cibum, & faciat pulmentum, vt comedam de manu eius. ⁶ Accubuit itaque Amnon, & quasi agrotare cœpit. Cūmq; venisset Rex ad visitandum eum, ait Amnon ad Regem: Veniat obsecro Thamar soror mea vt faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, & cibum paratum capiam de manu eius. ⁷ Misit ergo Dauid ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmētum. ⁸ Venitq; Thamar in domum Amnon fratris sui: ille autem iacebat. Quæ tollens farinam commiscuit, & liquefaciens in oculis eius, coxit sorbitiunculas, ⁹ tollēnsq; quod coxerat, effudit & posuit coram eo, & noluit comedere. ¹⁰ Dixitq; Amnon: Eiicite vniuersos à me. Cūmq; eiecissent omnes, dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclauī, vt vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas quas fecerat, & intulit ad Amnon fratrem suum in conclauī. ¹¹ Cūmq; obtulisset ei cibum, apprehendit eam, & ait: Veni, cuba mecū soror mea. ¹² Quæ respondit ei: Noli frater mi, noli opprimere me: neq; enim hoc phas est in Israel. Noli facere stultitiam hanc. ¹³ Ego enim ferre nō potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israel: quin potius loquere ad Regē, & nō negabit me tibi. †

¹⁴ Noluit autē Amnon acquiescere precibus eius, sed præualens viribus oppressit eam, & cubauit cum ea. ¹⁵ Et exosam eam habuit odio magno nimis, ita vt maius esset odium quo oderat eam, amore quo antē dilexerat. Dixitque ei Amnon: Surge, & vade. ¹⁶ Quæ respondit: Maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quàm quod antē fecisti, expellens me. Et noluit audire eam,

g. Hæc eximij Regis Dauid prudentiā nobis imitandā proponere debemus, & luctum ipsū mediocritate definire. Cyrillus lib. 7. ca. 20.

b. Notandum quòd in Hebraeo quādo cum adiectione nominum ponitur, Rabbath scribitur, vt Rabbath filiorum Ammon, quādo vero sine adiectione nominum, non Rabbath, sed Rabba scribitur. Hierony.

a. Hoc est, vsq; adeo amore illi vexabatur, vt infirmaretur in lecto decubens. Adamauit igitur soror: frater, amata vi oppressit, oppressam odit, eamq; violationem nephariūmq; concubium prior ipse patefecit alicui ex seruis, mandās vt inuitam pelleret domo, ac per plateam emitteret clamantem. Chrys. de prouiden. lib. 3.

b. Ar quonam modo frater potuerit sororem ducere in vxorē, cui obstat lex Deuter. 27. d. Maledictus qui dormierit cū sorore sua filia patris sui, vel matris sue: Et hæc quidem dicebat viles ad præsens imperiū eius perulātem declinare. Iosephus li. 7. cap. 8. Antiquita. c. Quoniam deflorauit eam, tenebatur eā habere vxorem, nisi aliunde fuisset obflaculum, & tunc debebat ei aliis modis congruis pro illato damno possibile restitutionem: quāuis conditionem non potuit, vt patet Eccl. 26. Omnis enim pōderatio non est digna cōtinentis animæ. Dionys. ibid.

† 1. Para. 3. b
33. q. 2. c
Hoc ipsum.
† Matth. 1. a

1. Para. 20. b

† 47. diff.
Sicut hi. 9.
Necesse.

eam,¹⁷ sed vocato puero qui ministrabat ei, dixit: Eiice hanc à me foras, & claude ostiū post eā.¹⁸ Quæ induta erat talari tunica: huiuscemodi enim filię Regis virgines vestibus utebantur. Eiecit itaq; eam minister illius foras, clausitq; fores post eam.¹⁹ Quæ aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suū, ibat ingrediēs & clamans.²⁰ Dixit autem ei Absalom frater suus: Nunquid Amnon frater tuus concubuit tecū? Sed nunc soror tace, frater tuus est. Neq; affligas cor tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui.²¹ Cum autem audisset Rex Dauid verba hæc, contristatus est valde, & noluit contristare spiritum Amnon filij sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei.²² Porro non est locutus Absalom ad Amnon nec malum nec bonum. Oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar sororem suam.²³ Factum est autē post tempus biennij, vt tonderentur oues Absalom in Bal-Hazor, quæ est iuxta Ephraim. Et vocauit Absalom omnes filios Regis,²⁴ veniitq; ad Regem, & ait ad eum: Ecce tōdētur oues serui tui, veniat oro Rex cum seruis suis ad seruum suū.²⁵ Dixitq; Rex ad Absalom: Noli fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te. Cum autē cogeret eū, & nolisset ire, benedixit ei:²⁶ Et ait Absalom ad Dauid: Si non vis venire, veniat obsecro nobiscū saltē Amnon frater meus. Dixitq; ad eum Rex: Non est necesse vt vadat tecū.²⁷ Coegit itaq; Absalom eum, & dimisit cum eo Amnon & vniuersos filios Regis. Feceratq; Absalom conuiuium quasi conuiuium Regis.²⁸ Præceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Obseruate cum temulētus fuerit Amnon vino, & dixero vobis, percutite eū, & interficite: nolite timere: Ego enim sum qui præcipio vobis. Roboramini, & estote viri fortes.²⁹ Fecerūt ergo pueri Absalom aduersum Amnon sicut præceperat eis Absalom. Surgentēque omnes filij Regis ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt.³⁰ Cūq; adhuc pergerēt in itinere, fama peruenit ad Dauid, dicens: Percussit Absalom omnes filios Regis, & nō remansit ex eis saltem vnus.³¹ Surrexit itaq; Rex Dauid, & scidit vestimēta sua, & cecidit super terram: & omnes serui illius qui assistebant ei, sciderūt vestimenta sua.³² Respondens autem Ionadab filius Sēmaa fratris Dauid, dixit: Ne æstimet dominus meus Rex quod omnes pueri Regis occisi sint. Amnō solus mortuus est, quoniam in odio Absalom erat positus, ex die qua oppressit Thamar sororem eius.³³ Nunc ergo ne ponat dominus meus Rex super cor suum verbum istud, dicēs: Omnes filij Regis occisi sunt, quoniā Amnon solus mortuus est.³⁴ Fugit autem Absalom. Et eleuauit puer speculator oculos suos, & aspexit: & ecce populus multus veniebat per iter deuium ex latere mōtis.³⁵ Dixit autem Ionadab ad Regem: Ecce filij Regis adsunt. iuxta verbum serui tui, sic factum est.³⁶ Cūq; cessasset loqui, apparuerunt & filij Regis. Et intrātes leuauerūt vocem suam, & fleuerunt. Sed & Rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magnonimis.†³⁷ Porro Absalom fugiens abiit ad Tholmai filium Ammihur, Regē Gessur. Luxit ergo Dauid filium suum Amnō multis diebus.³⁸ Absalom autem cum fugisset, & venisset in Gessur, fuit ibi tribus annis:³⁹ cessauitq; Rex Dauid persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.

d. Hoc enim initium fuit sceleris domus Dauid post quod multo deteriora sequetur. Angelomus ibidem.

e. Id cum didicisset Absalom, ad pradium fratres inuitat vniuersos, inter quos & stirpator ille fororius aderat. edēte illum atque bibentem cum ceteris inter cōuincendū per seruos iugulat. Chrysostomus de prouiden. dei. lib. 3.

f. Secuta est Dauid ætū rārū ingētiū longa series, atq; à domo eius iugis admodū malorū continuatio nō recessit. Thamar amoris furore corrūpitur. Amnō ab Absalone iugulatur. Sceler quidē grāde ab vno fratre cōmittitur, sed peius tamē ab alio vindicatur. Inter hæc pater Dauid facinore vtriusque punitur: duo filij peccant, sed tres duorū scelere perdūtur. In Thamar enim virginitas amittitur, in Amnone etiā Absalonis perditio lugetur. Salustianus lib. 2.

g. Tholmai pater fuit Macha matris Absalom, quam dicūt Hebræi à Dauid captā in prælio, & cæsarie & vnguib; præcis eam sibi uxorem sociasse, & ex ea generasse Thamar & Absalon Hierony.

Absalom mulieris solertia Ioab reuocari curat à Gessur in Ierusalem: biennio tamen patris faciem non vidit donec messes Ioab incenderet. XIII.

Intelligens autē Ioab filius Saruiæ quod cor Regis versum esset ad Absalom,¹ misit Thecuam, & tulit inde mulierem sapientem, dixitque ad eam: Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi si mulier iam plurimō tempore lugens mortuum:² & ingredieris ad Regem, & loquēris ad eum sermones huiuscemodi:³ Posuit autem Ioab verba in ore eius.⁴ Itaque cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad Regem, cecidit coram eo super terram, & adorauit, & dixit:† Serua me Rex.⁵ Et ait ad eam Rex: Quid causæ habes? Quæ respondit: Heu mulier vidua ego sum. Mortuus est enim vir meus,⁶ & an-

a. Thecuā oppidū ab Ierusalē 9. miliaribus, à Bethlehē 2. miliaribus distās: via ab Ierofolymis ad Engadī, de qua fuit Amos propheta. Hier. Ibi. Vnde putatur eadem vidua auiā fuisse eiusdem Amos prophete. Angelomus ibidem.

b. Cor Regis versum ad Absalomē vidisse dicitur Ioab, eo quod viderit eum pro Absalone suspirare. Idem vbi prius.

c. In veritate tradunt Hebraei hanc viduam duos habuisse filios, qui dum pro hereditate paterna inuicem rixarentur, alter alterum occidit, quod pro figura duorum filiorum Dauid confirmat. Hiero. ibidem.

d. Quomodo enim credidit sum veritati, mihi in hoc praeuisse beneficium, cum te videam in causa simili cum tuo filio manere semper iratum? Iosephus ibidem.

e. Semper enim scelera dum non resecantur in resecunt. Dum enim in Abfalom fratris occisi facinus non vindicatur, in patricidium patris reciduum facinus iteratur. Chrysost. de Abfalom patrem persequente. f. Quid autem de sancto Dauid loquar, qui degenerem filium, & fratrem oblitum sanguine, ad vnius mulieris petitionem paternis visceribus mentem emollitus domo recepit? Ambr. Epist. lib. 7. Epist. 43. in fine.

g. Quam Rex postea Roboam Salomonis filius accepit uxorem, ex qua natus est puer nomine Abias. Ioseph. 7. ca. 3. Antiquita. Iudaica. Verum idem Ioseph. 15. ca. lib. 3. infr. dicit Maacham filiam Abessalom ex Thamar filia Abfalom fuisse filiam Abie. 4. Regis Iudae.

h. Venit Ioab ad Abfalom culpans eum, & ex eo causam rei requirit. Cui respondit: Hoc consilium comperi ut te ad nos perducere possem, negligentem verba quae tibi pro paterna reconciliatione mandaueram. Ioseph. ubi prius.

ancillae tuae erant duo filij, qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset, & percussit alter alterum, & interfecit eum.⁷ Et ecce confurgens vniuersa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui quem interfecit, & deleamus haereditatem, & quaerunt extinguere scintillam meam quae relicta est, ut non supersit viro meo nomen, & reliquiae super terram.⁸ Et ait Rex ad mulierem: Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te.⁹ Dixitque mulier Thecuitis ad Regem: In me domine mi Rex sit iniquitas, & in domo patris mei: Rex autem & thronus eius sit innocens.¹⁰ Et ait Rex: Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultra non addet ut tangat te.¹¹ Quae ait: Recordetur Rex domini dei sui, ut non multiplicetur proximi sanguinis ad ultiscendum, & nequaquam interficiant filium meum. Qui ait: Viuit dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram.¹² Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum Regem verbum. Et ait: Loquere.¹³ Dixitque mulier: Quare cogitasti huiusmodi rem contra populum dei, & locutus est Rex verbum istud ut peccet, & non reducat eiectionem suam? [†]¹⁴ Omnes morimur, & quasi aquae dilabimur in terram, quae non reuertuntur. [†] Nec vult deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abiectus est.¹⁵ Nunc igitur veni ut loquar ad dominum meum Regem verbum hoc praesente populo. Et dixit ancilla tua: Loquar ad Regem, si quo modo faciat Rex verbum ancillae suae.¹⁶ Et audiuit Rex ut liberaret ancillam suam de manu omnium qui volebant de hereditate domini delere me, & filium meum simul.¹⁷ Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei Regis, sicut sacrificium. [†] Sicut enim angelus domini, sic est dominus meus Rex: [†] ut nec benedictione nec maledictione moueatur. Vnde & dominus deus tuus est tecum.¹⁸ Et respondens Rex dixit ad mulierem: Ne abscondas a me verbum quod te interrogo. Dixitque ei mulier: Loquere domine mi Rex.¹⁹ Et ait Rex: Nunquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Respondit mulier, & ait: Per salutem animae tuae domine mi Rex, nec ad sinistram nec ad dextram est ex omnibus iis quae locutus est dominus meus Rex. Seruus enim tuus Ioab ipse praecipit mihi, & ipse posuit in os ancillae tuae omnia verba haec, ²⁰ ut verterem figuram sermonis huius. Seruus enim tuus Ioab praecipit istud. Tu autem domine mi Rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus dei, ut intelligas omnia super terram.²¹ Et ait Rex ad Ioab: Ecce placatus feci verbum tuum. Vade ergo, & reuoca puerum Abfalom.²² Cadensque Ioab super faciem suam in terram, adorauit, & benedixit Regi. Et dixit Ioab: Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis, domine mi Rex. Fecisti enim sermonem domine mi Rex, serui tui.²³ Surrexit ergo Ioab, & abiit in Gessur, & adduxit Abfalom in Ierusalem.²⁴ Dixit autem Rex: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat. Reuersus est itaque Abfalom in domum suam, & faciem Regis non vidit.²⁵ Porro sicut Abfalom, vir non erat pulcher in omni Israel, & decorus nimis. A vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo vlla macula.²⁶ Et quando tondebat capillum, (semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum caesaries:) ponderabat capillos capitis sui ducens siculis vendere publico.²⁷ Nati sunt autem Abfalom filij tres, & filia vna, nomine Thamar, elegantis formae. Mansitque Abfalom in Ierusalem duobus annis, & faciem regis non vidit.²⁸ Misit itaque ad Ioab, ut mitteret eum ad regem: qui noluit venire ad eum. Cumque secundum misisset, & ille noluisset venire ad eum, ³⁰ dixit seruis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum, habentem messem hordei. Ite igitur, & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Abfalom segetem igni. Et venientes serui Ioab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt serui Abfalom partem agri igni.³¹ Surrexitque Ioab, & venit ad Abfalom in domum eius, & dixit: Quare succenderunt serui tui segetem meam igni? ³² Et respondit Abfalom ad Ioab: Misi ad te obsecrans ut venires ad me, & mitterem te ad Regem, & diceres ei: Quare veni de Gessur? Melius mihi erat ibi esse. Obsecro ergo, ut videam faciem Regis. Quod si memor est iniquitatis meae, interficiat me.³³ Ingressus itaque Ioab ad Regem, nunciauit ei omnia. Vocatusque est Abfalom, & intrauit ad Regem, & adora-

[†] Eccl. 1. 25. d
[†] Ezech. 18. g
& 33. c.

[†] Sup. 11. d

[†] Infr. 19. d

uit super faciem terræ coram eo: osculatúsque est Rex Absalom.

Absalom conciliato sibi populi fauore, in patrem coniurat in Hebron: pater vero clam fugit remissis paucis cum arca, tandem Chusai remittitur consilium dissipaturus Achitophel.

XV.

Agitur post hæc^a fecit sibi Absalom currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum.² Et mane consurgens Absalom, stabat iuxta introitum portæ in via: & omnem virum qui habebat negotium vt veniret ad Regis iudicium, vocabat Absalom ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respondens, aiebat: Ex vna tribu Israel ego sum, seruus tuus.³ Respondebatque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni & iusti, sed non est qui te audiat constitutus à Rege. Dicebatque Absalom: ⁴ Quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iustè iudicem? ⁵ Sed & cum accederet ad eum homo vt salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens osculabatur eum.⁶ Faciebátque hoc omni Israel venienti ad iudicium, vt audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israel.⁷ Post^b quadraginta autem annos dixit Absalom ad regem Dauid: Vadam & reddam vota mea quæ voui domino in Hebron.⁸ Vuens enim vouit seruus tuus cum esset in Gessur Syria, dicens: Si reduxerit me dominus in Ierusalem, sacrificabo domino.⁹ Dixitque ei rex Dauid: Vade in pace. Et surrexit, & abiit in Hebron.¹⁰ Misit autè Absalom exploratores in vniuersas tribus Israel, dicens: Statim vt audieritis clangorem buccinæ, dicite: Regnabit Absalò in Hebron.¹¹ Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati: euntes simplici corde, & causam penitus ignorantes.¹² Accersiuit quoque Absalom^c Achitophel Gilonitem, consiliarium Dauid, de ciuitate sua Gilo. Cùmque immolaret victimas, facta est coniuratio valida: populúsque concurrens augebatur cum Absalom.¹³ Venit igitur nuntius ad Dauid dicens: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.¹⁴ Et ait Dauid seruis suis qui erant cum eo in Ierusalem: ¹⁵ Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium à facie Absalom. Festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij: ¹⁶ Dixeruntque serui regis ad eum: Omnia quæcunq; præceperit dominus noster rex, libenter exequemur serui tui.¹⁷ Egressus est ergo Rex & vniuersa domus eius pedibus suis. Et reliquit decem mulieres concubinas ad custodiendam domum: ¹⁸ Egressusque rex & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo: ¹⁹ & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cherethi & Phelethi, & omnes Gethæi, pugnatores validi sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth, pedites præcedebant regem.²⁰ Dixit autem rex ad Ethai Gethæum: Cur venis nobiscum? Reuertere, & habita cum rege, quia peregrinus es, & egressus es de loco tuo.²¹ Heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi: ²² Ego autem vadam quò iturus sum. Reuertere & reduc tecum fratres tuos, & dominus faciat tecum misericordiam & veritatem: quia ostendisti gratiam & fidem.²³ Et respondit Ethai regi, dicens: Viuit dñs: & viuit dominus meus rex, quoniam in quocunque loco fueris domine mi rex, siue in morte siue in vita, ibi erit seruus tuus.²⁴ Et ait Dauid Ethai: Veni, & transi. Et trásiuit Ethai Gethæus, & rex & omnes viri qui cum eo erant: & reliqua multitudo.²⁵ Omnesque flebant voce magna, & vniuersus populus transibat. Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam oliuæ quæ respicit ad desertum.²⁶ Venit autem & Sadoch Sacerdos & vniuersi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis dei, & deposuerunt arcam fœderis dei. Et ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus qui egressus fuerat de ciuitate, & dixit rex ad Sadoch: Reporta arcam dei in urbem. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum.²⁷ Si autem dixerit mihi, non places, præsto sum: faciat quod bonum est coram se.²⁸ Et dixit rex ad Sadoch sacerdotem: O videns, reuertere in ciuitatem in pace: & Achimaas filius tuus & Jonathan filius Abiathar duo filij vestri sint vobiscum.

a. Absalom erat Regis Dauid filius decore insignis, egregius forma, præstis iuuetas, ita vt vir talis in Israel non reperiretur, à vestigio pedisvique ad verticem immaculatus. Et sequitur. Sic conuertit in se corda omnium, dum blanditiæ huiusmodi inimicorum tangunt viscera sensuum. Ambro. offic. lib. 2. cap. 22.

b. Quadragesi⁹ annus est ex quo Dauid fecellit Achimelech in Nob, vnde Saul tot occidit sacerdotes: in cuius pœnam hæc seditio in Dauid orta est. Hieron.

c. Achitophel aut⁹ fuit Bersabee (vel Beerabee) vxoris Dauid. Illa enim filia fuit Heliæ filij Achitophel. Idem.

d. Iam addenda est & ipsius Dauid fugæ facies, qualis illa fuit: cū tātus rex & tanti nominis cunctis regibus altior, mūdo maior, omnes admodū suos cum paucissimis suis fugeret: in cōparatione sui dudū egestus, in cōparatione tui sol⁹, fugiens cū metu, cū dedecore, cum luctu: operto, inquit scriptura, capite, & nudis pedibus incedens. Salustianus lib. 2.

e. Absalom autè præteritarum rerū in signatus, siue alias tyrānidē gestiens, insurgit in patre: illūque ad fugas erroresque perpetuos quos p̄fessus erat sub Saul, reuocat: imò verò illi multo molestior ea fuga quam prior fuit. Nam prius cum dux esset, ista perpeffus est: nūc autè cū plurimis annis regnasset, hostesque fere omnes superasset, migrare cogebatur, ac profugus fieri, sed & ab eo qui ex eo natus fuerat. Chrys. de prom. den. dei. lib. 3.

f. Vt Abiathar consuleret dominum quò versus Dauid ire deberet. Hieron. g. Ascēdisse autè Abiathar dictus est, id est orasse: & quia oraculū diuinū nō est ei responsum, idcirco in subsequentibus dixit Dauid vt reportaretur arca dei in urbē. Angelomus.

f. 3. q. 5. c. Quis enim. De pecc. di. 1. c. Si peccatū, ca. Sicut primi.

† Ruth. 1. c.

²⁸ Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis, indicans mihi. ²⁹ Reportauerunt ergo Sadoch & Abiathar arcam dei in Ierusalē, & manserunt ibi. ³⁰ Porro Daud ascendebat cliuum oliuarum, scandēs & flens: nudis pedibus incedens, & operto capite. Sed & omnis populus qui erat cum eo, operto capite, ascendebat plorans. ³¹ Nunciatū est autē Daud, quod & Achitophel esset in coniuratione cum Absalom: dixitq; Daud: Infatua quæso domine consiliū Achitophel. ³² Cūmq; ascenderet Daud summitatem montis in quo adoraturus erat dñm, ecce occurrit ei Chusēi Arachites scissa veste, & terra pleno capite. ³³ Et dixit ei Daud: Si veneris mecum, eris mihi oneri. ³⁴ Si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalom: Seruus tuus sum, rex: patere me viuere: sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus: dissipabis consilium Achitophel. ³⁵ Habes autem tecum Sadoch & Abiathar sacerdotes: & omne verbum quodcunq; audieris in domo regis, indicabis Sadoch & Abiathar sacerdotibus. ³⁶ Sunt enim cum eis duo filij eorum, Achimaas filius Sadoch, & Ionathā filius Abiathar: & mittetis per eos ad me omne verbum quod audieritis. ³⁷ Veniente ergo Chusai amico Daud in ciuitatem, Absalom quoque ingressus est Ierusalem, & Achitophel cum eo.

*Sibæ munifico confert Daud bona Miphiboseih, Semei maledico parcit.
Absalom Ierusalem ingressus, Achitophel consilio ad patris concubinas
ingreditur.*
XVI.

Vm̃q; Daud transisset paululum montis verticem, apparuit ^a Siba puer Miphiboseih in occursum eius cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis vuae passæ, & centum massis palatarum: & duobus vtribus vini. ² Et dixit rex Sibæ: Quid sibi volunt hæc? Responditque Siba: Domine mi rex, asini domestici regis vt sedeant: & panes & palatæ ad vescendum pueris tuis: vinum autem, vt bibat si quis defecerit in deserto. ³ Et ait rex: Vbi est filius domini tui? Responditq; Siba regi: Remansit in Ierusalem, dicens: Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. ⁴ Et ait rex Sibæ: Tua sint omnia quæ fuerunt Miphiboseih. Dixitq; Siba: Oro vt inueniam gratiam coram te dñe mi rex. ⁵ Venit ergo rex Daud vsque Bahurim. Et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine ^b Semei filius Gera: procedebatq; egrediens, & maledicebat: ⁶ mittebatq; lapides contra Daud, & contra vniuersos seruos regis Daud. Omnis autem populus & vniuersi bellatores à dextro & à sinistro latere regis incedebant. ⁷ Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi: † Egredere egredere vir sanguinum, & vir Belial. ⁸ Reddidit tibi dominus vniuersum sanguinē domus Saul: quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absalom filij tui: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es. ⁹ Dixit autem Abisai filius Saruix regi: Quare maledicit canis hic moriturus domino meo regi? Vadam, & amputabo caput eius. ¹⁰ Et ait rex: † ^d Quid mihi & vobis est filij Saruix? Dimittite eum vt maledicat. Dominus enim præcepit ei vt malediceret Daud. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? ¹¹ Et ait rex Abisai, & vniuersis seruis suis: † Ecce filius meus, qui egressus est de vtero meo, querit animā meā: quanto magis hic filius ^e Iemi- ni maledicet mihi: † Dimitte eum vt maledicat, iuxta præceptum dñi, ¹² si forte respiciat dñs afflictionem meam, & reddat mihi dominus bonum pro maledictione hac die hodierna. ¹³ Ambulabat itaq; Daud & socij eius per viam cum eo: ¹⁴ Semei autem per iugum montis ex latere contra illum gradiebatur maledicens, & mittens lapides cum eo lassus, & refocillati sunt ibi. ¹⁵ Absalom autem & omnis populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed & Achitophel cum eo. ¹⁶ Cum autem venisset Chusai Arachites amicus Daud ad Absalom, locutus est ad eum: Salue rex, salue rex. ¹⁷ Ad quem Absalom: Hæc est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? Quare non iuisti cum amico

^a Egrediebatur Daud cū paucis nudis pedibus, rex ille sublimis moriens, ac lacrymas fundens pudore ac dolore plenissimas. Bellum illud nō calamitatis tantum, sed confusionis quoq; materia illi & causa erat. Chryl. de proud. dei. lib. 3.

ⁱ Post hæc supplicauit vt iret ad Absalō quasi ei consentiens, & eius secreta cōfideraret, cōsiliisq; resisteret Achitophel: quia si cū Daud pergeret, tantū prodesse non posset. Ioseph. lib. 7. cap. 9.

^a Hoc impius Siba fraude confinxit ex avaritia, vt scilicet rex indignatus cōtra Miphiboset reputaret eum quasi reum lese maiestatis, atq; ob id priuaret eum sua hereditate: cōferretq; eam sibi tanquā pro rege zelati & ei in tanta aduersitate astanti. Etenim Siba iste putauit Absalonem prorsus à Dauide vincendum, sciens Daud diuinitus electū & vñctum in regem, & semper protectum & adiutum à domino: quē etiā sciuit in bellicis rebus prudentissimum & magnanimū. Dionysius.

^b Semei est Nabath pater Ieroboam regis Israel post Salomonem Hieron.

^c Cū Semei malediceret Daud, & lapidaret eum sepe bellatoribus, per quos vindicare se posset, patenter ferebat, ne verbo quidē referēs contumeliā Primū quidē culpam eius excusauit, & causam ad domini retulit voluntatem. Secundū in suum meritum retorfit, vt non illum errasse, sed se meruisse significaret. Tertiū maledictionem illius sibi nō solum non nocere, sed etiam prodesse memorauit. Am. in Psal. 118. Serm. 7.

^d Iustus Daud intellexit magno animo perpeti conuitia occasionem esse maioris probationis.

^e Iemini⁹ sive Geminus fuit aus illius Semei detribu Ephraim. Hieron.

^f Tamen & sanctum Daud in hoc quoq; genere virtutis imparē Paulo nō fuisse edocere possumus, qui primū quidem cū malediceret ei Semei, & crimina obiceret, tacebat, & humiliabatur: & silebat à bonis suis, hoc est, bonorum operum cōscientia. Deinde ex perebat maledici sibi, quia maledicto illo diuinam exquirebat misericordiam. Ambr. Officio. lib. 1. cap. 48.

^g Tunc enim illata cōuitia bene toleramus, cū in secerō mentis ad male peccata recurrim⁹. Leue quippe videbitur quod iniuria percurimur, dum in actione concipimus quia peius est quod meremur. Sicque fit vt contumeliis gratia quæ ira debeat, quarum interuentu deo iudice poena grauior declinari posse confiditur. Eucherius ibidem.

Infr. 17. c

10f. 7. a

† Infr. 19. c

† 3. Reg. 2. B

† De cōf. d. 1. cap. 1.

† Infr. 19. d
Eccl. 29. c

† Infr. 10. b

amico

amico tuo? ¹⁸ Responditq; Chusai ad Absalom: Nequaquam, quia illius ero quē elegit dñs, & omnis hic populus, & vniuersus Israel, & cum eo manebo. ¹⁹ Sed vt & hoc inferam, cui ego seruiturus sum? Nōne filio Regis? Sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi. ²⁰ Dixit autē Absalom ad Achitophel: † Inite consiliū quid agere debeamus. ²¹ Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendā domum, vt cum audierit omnis Israel quōd fœdaueris patrem tuū, roborentur tecum manus eorum. † ²² Tetenderunt ergo Absalom tabernaculū in solario, †^h ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel. ²³ Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret dñm. Sic erat omne consilium Achitophel & cum esset cum David, & cum esset cum Absalom.

^h. Hæc autē gesta sunt iuxta prophetiā Nathan, quā David olim dedit de filio suo, supra cap. 12. e.

Consilio Achitophel super nocturna David persecutione Chusai consilium præponitur, unde Achitophel se suspendit: David autem consilio Chusai Iordanem transiit, quem secutus est filius suus Absalom.
XVII.

^A **D**ixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim milia virorum, & confurgens persequar David hac nocte: ² & irruens super eum (quippe qui lassus est, & solutis manibus) percutiam eum. ^a Cūmq; fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam Regem desolatum, & reducam vniuersum populū quomodo vnus homo reuerti solet. Vnū enim virum tu quæris, & omnis populus erit in pace. ^{4b} Placuitq; sermo eius Absalō, & cunctis maioribus natu Israel. ⁵ Ait autem Absalom: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus quid etiam ipse dicat. ⁶ Cūmq; venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: ^c Huiuscemodi sermonem locutus est Achitophel. Facere debemus, an non? Quod das cōsiliū? ⁷ Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice. ⁸ Et rursus intulit Chusai: Tu nosti patrem tuū, & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos, & amaro animo, veluti si vrsa raptis catulis in saltu læuiat. Sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cū populo. ⁹ Forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco, & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicunq; audierit, & dicet: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. ¹⁰ Et ^d fortissimus quisq; cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur. Scit enim omnis populus Israel fortem esse patrem tuum, & robustos omnes qui cum eo sunt. ^c ¹¹ Sed hoc mihi videtur rectum esse consilium: Congregetur ad te vniuersus populus Israel à Dan vsq; Bersabee, quasi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum, ¹² & irruemus super eum in quocunq; loco inuētus fuerit, & operiemus eum sicut cadere solet ros super terram, & non relinquemus de viris qui cum eo sunt, ne vnum quidē. ¹³ Quōd si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel ciuitati illi funes & trahemus eam in torrentem: vt non reperiatur nec calculus quidē ex ea. ¹⁴ Dixitq; Absalom & omnes viri Israel: Melius est consilium Chusai Arachite consilio Achitophel. † ^e Domini autem nutu dissipatum est consilium Achitophel vtile, vt induceret dñs super Absalom malū. ¹⁵ Et ait Chusai Sadoch & Abiathar sacerdotibus: Hoc & hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom & senioribus Israel, & ego tale & tale dedi consilium. ¹⁶ Nunc ergo mittite cito & nunciate David, dicentes: Ne moreris nocte hac in campestribus deserti, sed absq; dilatione transgredere: ne forte absorbeat Rex, & omnis populus qui cū eo est. ¹⁷ Jonathan autem & Achimaas stabant iuxta fontem Rogel. ^f Abiit ancilla & nuntiavit eis, & illi profecti sunt, vt referret ad regē David nuntiū. Nō enim poterāt videri, aut introire ciuitatē. ^e ¹⁸ Vidit autē eos quidam puer, & indicauit Absalom. Illi verò cōcito gradu ingressi sunt domū cuiusdā viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. ¹⁹ Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans pisanas, & sic latuit res. ²⁰ Cūmq; venissent serui Absalom in domum ad mulierem, dixerunt: Vbi est Achimaas & Jonathan? & respōdit eis mulier: Transierunt

^a. Scilicet percusso rege, re-
ducem populū, sicut reuer-
ti solent qui amisso in præ-
lio rege reuertuntur, sic vni-
uersus populus Israel re-
uertetur ad te. Hier. ibid.

^b. Perdit Absalom consiliū
dū parricidio cupit merca-
ri imperium, amittit sensum
dū per exitum patris cōse-
qui desiderat regnū. Chry-
sost. de Absalom patrē per-
sequente. to. 1.

^c. Achitophel defecerat ab
amicitia David, & filiū ei
aduersus patrem consiliis
quibus posset instruebat.
Chusai autē amicus David
regis, transitū fecit in par-
tes Absalō filij eius, qui ad-
uersus patrem bellare
bat, ad exploranda consilia. &
renuncianda quæ aduersus
patrem ille moliebatur au-
thore Achitophel. August.
Psalm. 7.

^d. Hoc est secūdū Hebræos:
Et fortissimus ipse, cui cor
est quasi leonis, pauore sol-
uetur, quod non affirman-
do, sed quasi negando pro-
nunciandū est. Hier. ibid.

^e. Deus enim erat qui in
eius mente consiliū Chusai
melius esse faciebat. Iose-
phus vbi supra.

^f. Quasi lauādi gratia cum
pannis ad fontē Rogel ve-
nerāt, ne res facili depre-
henderetur. Hierony.

^g. Filius prædictæ ancillæ,
quem misit ad nuntiandū.
Hier.

† 1. Par. 27. d

† 47. dist. Si-
cut hi. 9. Ne-
cesse.
† Sup. 18. c

† Sup. 15. g

h. Hoc est, Iordanem vsque in desertum, ne cum filius suus persequi festinaret, & antequam se ille muniret, posset à filio suo comprehendi. Ioseph. ibidem.

i. Que dicta sūt Mahanaim à Jacob cum ibidem angeli ei occurrissent reuertenti à Mesopotamia: vt Gen. 32. a. Hiero.

k. Iste Sobi fuit filius Naas, contra quē Saul pugnavit: qui etiam misericordiā fecit cum David cum fugerēt: Saulē, qui & pater Hanō, de quo supra 10 a. Hūc autem Sobi loco Hanon regno David succederat. in cuius memoriā nunc illi fert subsidium. Hiero.

festinanter gustata paululum aqua. At ij qui quarebant, cum non reperissent, reuersi sunt in Ierusalem. ²¹ Cūq; abissent, ascenderunt illi de puteo, & pergentes nūciauerūt Regi David, & dixerūt: Surgite, & transite cito^h fluuium: quoniam huiusmodi dedit consilium contra vos Achitophel. ²² Surrexit ergo David, & omnis populus^f qui cum eo erat, & transierunt Iordanem, donec illucesceret, antequam denudaretur verbum: & ne vnus quidem residuus fuit qui non transiret fluuium. ²³ Porro Achitophel videns quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque, & abiit in domum suam, & in ciuitatem suam: & disposita domo sua suspendio interiit, & sepultus est in sepulchro patris sui. ²⁴ David autem venit inⁱ castra, & Absalom transiit Iordanē, ipse & omnes viri Israel cū eo. ²⁵ Amasam verò cōstituit Absalom pro Ioab super exercitum. Amasa autem erat filius viri qui vocabatur Iethra de Iezreli, qui ingressus est ad Abigail filiam Naas, sororem Saruix, quæ fuit mater^g Ioab. ²⁶ Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. ²⁷ Cūque venisset David in castra^k Sobi filius Naas de Rabbath filiorū Ammon, & Machir filius Amiel de Lodabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim, ²⁸ obtulerunt ei stratoria & tapetia, & vasa fictilia, frumentum & hordeum, & farinam & polentam, & fabam & lentem, & frixum oleo cicer, ²⁹ & mel & butyrū, oues & pingues vitulos: dederuntq; David, & populo qui cum eo erat, ad vescendum. Suspicati enim sunt populum fame & siti fatigari in deserto.

Absalom victus praelio, de quercu pendens ab Ioab transfoditur, quod audiens David vix ab Ioab placari potuit. XVIII.

Egitur considerato David populo suo, constituit super eos Tribunos & Centuriones, ² & dedit populi tertiam partem sub manu Ioab, & tertiam partem sub manu Abisai filij^a Saruix fratris Ioab, & tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth. Dixitque Rex ad populum: † Egre diar & ego vobiscum. ³ Et respondit populus: Nō exhibis. Siue enim fugerimus, non magno-
pere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu vnus solus pro decem milibus computaris. Melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio. ⁴ Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo Rex iuxta portam. Egrediebaturq; populus per turmas suas, cēteni, & milleni. ⁵ Et præcepit Rex Ioab & Abisai & Ethai, dicens: ^b Seruate mihi puerum Absalom, & omnis populus audiebat præcipientem regem cūctis principibus pro Absalom. ⁶ Itaque egressus est populus in campum contra Israel, & factum est prælium in saltu Ephraim. ⁷ Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu David, factaque est plaga magna in die illa, viginti milium. ⁸ Fuit autē ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erant quos saltus consumpserat de populo, quàm ij quos vorauerat gladius in die illa. ⁹ Accidit autem vt occurreret Absalom seruis David sedēs mullo. Cūq; ingressus fuisset mulus subter condensam quercum & magnam, adhæsit^c caput eius quercui, †^d & illo suspenso inter cælum & terrā, mulus cui infederat, pertransiuit. ¹⁰ Vidit autem hoc quispiam, & nuntiauit Ioab, dicens: Vidi Absalō pendē-
re de quercu. ¹¹ Et ait Ioab viro qui nuntiauerat ei: Si vidisti, quare non confodisti eū cum terra: & ego dedissem tibi decem argenti siclos, & vnum balteū. ¹² Qui dixit ad Ioab: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meā in filium Regis. Audientibus enim nobis præcepit Rex tibi & Abisai & Ethai, dicēs: Custodite mihi puerum Absalom. ¹³ Sed & si fecissem contra animā meā audacter, nequaquā hoc Regē latere potuisset, & tu stares ex aduerso. ¹⁴ Et ait Ioab: Nō sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo Ioab tres lanceas in manu sua, & infixit eas in corde Absalō. Cūq; adhuc palpitaret hæres in quercu, ¹⁵ cucurrerunt decē iuuenes armigeri Ioab, & percutiētes interfecerūt eū. †¹⁶ Cecinit autē Ioab bucina, & retinuit populū ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multitudi-
ni. ¹⁷ Et tulerunt Absalom, & proiecerunt eum in saltu in foueam grandem, & com-
porta-

a. Saruia mater Ioab & Abisai, & Abigea mater Amale, sorores erant David. Iosephus vbi prius.

† Infr. 21. d

b. Tacebat improbitatis scelus, pietatis autem gradum & nomē necessitudinis præferebat, vt pugnatu non aduersariū Regis, sed filiū cogitantes, dolorem læsæ pietatis inhiherent. Ambr. Psal. 118. Serm. 14.

c. Illud verò quid significet quod parricida filius Absalon patrem insequens, primò pater eius, declinās fugit ante faciē ei? securus de victoria, qui aspiciēbat impium perire, quem etiā fleuit magno luctu, & deplo-
ruit exitum parricidæ. Eucher. ibidem.
d. Absalom inherens quercui crinibus, duriciam designat cuiuslibet obstinati. Qui dum patris exercitū fugeret, contigit vt eōden-
se quercui crinib; inhereret. Absalom pax patris interpretatur: quia pater licet eum persequentem patiebatur, nō pax filij qui patrem nolebat pati. Hugo.
e. Si interfecissem eum, cōtra animā meā iniquē egissem, nec abscondere potuissem, quia nihil regem latere potest.

Mors Absalom.

f. Verū parricida Absalom in valle sibi regis titulū statuit, & in fossam proiectus est, cū esset peremptus. Ergo sancti ascendunt ad dominum, flagitiosi ad vicia descendunt. Sancti in montibus, criminosi in vallibus. Ambr. Epist. lib. 3. epist. 12.

† 47. dist. c.
Sicut hi. 9.
Necessē.
23. q. 5. c.
Quis enim.

† 107. 7. d.

portauerunt super eum acervum lapidum magnum nimis. Omnis autem Israel fugit in tabernacula sua.¹⁸ Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viueret, titulum, qui est in valle Regis. Dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei. Vocauitque titulum nomine suo, & appellatur Manus Absalom, usque ad hanc diem.

¹⁹ Achimaas autem filius Sadoch ait: Curram, & nuntiabo Regi: quia iudicium fecerit ei deus de manu inimicorum eius.²⁰ Ad quem Ioab dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia. Hodie nolo te nuntiare: filius enim Regis est mortuus.²¹ Et ait Ioab Chusi: Vade, & nuntia Regi quæ vidisti. Adorauit Chusi Ioab, & cucurrit.

²² Rursus autem Achimaas filius Sadoch dixit ad Ioab: Quid impedit si etiam ego curro post Chusi? Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? Veni huc: Non eris boni nuntij baiulus.²³ Qui respondit: Quid enim si cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendij, transiit Chusi.²⁴ Dauid autem sedebat inter duas portas. Speculator verò qui erat in fastigio portæ super murum, eleuans oculos vidit hominem currentem solum,²⁵ & exclamans indicauit Regi. Dixitque Rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore eius. Properante autem illo, & accedente propius,²⁶ vidit speculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus est nuntius.²⁷ Speculator autem, contemplanter, ait, cursum prioris quasi cursum Achimaas, filij Sadoch. Et ait rex: Vir bonus est, & nuntium portans bonum venit.²⁸ Clamans autem Achimaas dixit ad Regem:

Salue rex. Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Benedictus dñs deus tuus, qui conclusit homines qui leuauerunt manus suas contra dominum meum regem.

²⁹ Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum cum mitteret Ioab seruus tuus o rex me seruū tuū, nescio aliud.³⁰ Ad quē rex, transiit, & sta hinc. Cumque ille transisset, & staret,³¹ apparuit Chusi, & veniens ait: Bonū apporto nuntium dñe mi rex.

³² Iudicauit enim pro te dñs hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te. Dixit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi, fiant inquit, sicut puer inimici domini mei regis, & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.³³ Contristatus itaque rex, ascendit coenaculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur vadens: ^k Fili mi Absalom, Absalom fili mi: quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te? Absalom fili mi, fili mi Absalom.

Dauid Ioab verbis placatus, suos sibi conspiratores reconciliat: qui verò in Iudæa remanserant, in Galgalis ipsum suscipientes in Ierusalem reduxerunt.

XIX.

Nuntiatum est autem Ioab quod rex fletet, & lugeret filium suū: & versa est victoria in luctum in die illa omni populo. Audiuit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo. Et declinavit populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus & fugiens de prælio.

² Porro rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: ^a Fili mi Absalom, Absalom fili mi. Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dixit: Confudisti hodie vultus omnium seruorum tuorum qui saluam fecerunt animam tuam, & animam filiorum tuorum, & filiarum tuarum, & animam vxorum tuarum, & animam concubinarum tuarum.

⁶ Diligis odientes te, & odio habes diligentes te. Et ostendisti hodie quia non curas de Ducibus tuis, & de seruis tuis, & verè cognoui modò quia si Absalom viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi.

⁷ Nunc igitur surge, & procede, & alloquens satisfac seruis tuis. Iuro enim tibi per dñm, quod si non exieris, ne vnus quidem remansurus sit tecum nocte hac, & peius erit hoc tibi, quàm omnia mala quæ venerunt super te ab adolescentia tua usque in præsens.

⁸ Surrexit ergo rex, & sedit in porta. Et omni populo nuntiatum est quod rex sederet in porta: venitque vniuersa multitudo coram rege.

⁹ Israel autem fugit in tabernacula sua. Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel dicens: Rex liberauit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse saluauit nos de manu Philisti-

g. Hoc est, nolo vt vis talis qualis tu es, nuntia feras regi, quod filius eius mortuus sit. Nec enim decet vt tale nuntium portes, idcirco dixit Chusi: Vade, quoniam dignus es vt nuntium flebile portes, non Achimaas. Hic, ibi.

h. Vides quomodo non rebus tantum & exemplis, sed ipso nomine atque appellatione iudicij, deū etiā præfenti seculo iudicare diuina per sacros testes litera probant. Saluianus lib. 2.

i. Fortasse querendum sit qua ratione ante puerum dixit, postea filium nominauit? cur nō in utroque aut puerum dixit aut filium? Si viueret, puer erat, quia parricidio percutat patrem. Ambr. psal. 118. Serm. 7.

k. Dauid parricidam mortuum fleuit, qui non fleuerat innocetem. Nō solū ergo fleuit Absalom, fleuit parricida: non fleuit incestus, sed etiā vindicator: alter contemptu regni, alter fratris exilio, fleuit scelera tus, nō fleuit dilectus. Quæ causa, quæ ratio? Nō mediocris igitur imprudentibus deliberatio, sapientibus confirmatio. Magna enim prudentia in tanta factorum diuersitate constantia. Vna est fides, & illos mortuos fleuit, & fandum infantem mortuum non putauit. Ambr. de fide resurrectionis.

a. Vnde demetria contra gentem insurgit, hinc demetria vt parricida parcat exposcit. Chry. de Absalom patrem persequente.

b. Non oportet ipsum Ioab in hoc verbo a mendacio excusare. Nō enim optauit Rex triumphum Absalonis, sed vt non occideretur in bello, imparatus omnino ad mortem. Et tamen possent hæc verba intelligi, & Rex taliter descendendo inuidiosum ac pessimum filium, ita se gessit, ac si præferret sui exercitus occubitum morti Absalonis. Dionys.

c. Hoc est, Hi qui eum Absalom perduelliones extiterant, regrediuntur ad propria. Hier. ibid.

† Infr. 19. a

† Sup. 18. g

Is. 7. ii.

d. Hæc loquebantur adinuicem qui dereliquerant regē, & se iunxerant eius aduersario, quærentes in gratiam eius redire. forsan enim coram rege apparere erubuerunt propter infidelitatem in eum commissam, & tamē rex præuenit eos reddēs illis bona pro malis, & reuocauit eos. Dionys.
e. Amasa enim nepos Dauid ex Abigea matre erat, ut supra dictum est cap. 18.
a. Ideo volebat eum constituere magistrum militiæ, quia in eum iram Ioab concitauit: unde tandem dolo ipsum occidit.

f. Si iniuriā deposueris penes deum, ultor est. Si damnum, restitutor est. Si dolo rem, medicus est. Si mortē, resuscitator est. Terul.

g. Imò nō Saulis, sed Ionathæ filius, ut supra cap. 9. a. quem propter amorem & promissionē patris ad mensam suam Dauid adscripserat. Hierony.
h. Hoc est, infectis pedibus, fecerat enim ipse Miphibosech ligneos pedes pro naturalibus, ut ipsi claudis sepe facere solent. Hiero.

i. Ob quam iniquā & præcipitem diuisionis bonorū sententiam inter Miphibosech & seruum, diuisum fuisse regnum in Roboam & Ieroboam seruum suum ferunt Hebræi. Hierony.

k. Ex quo patet quomodo illis temporibus illa ætas iā valde magna reputabatur, cū dixerit Dauid: dies annorum nostrorū in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni: amplius labor & dolor. Dionys.

l. Chamaam filius erat Berzellai, quem Dauid secum accepit in seruum, vices rependēs patri in filiū. Postquam autem cum Dauid transiit, non Chamaam, id est suspirans, sed Chamaan, id est infidelis est appellatus. Hiero. ibidem.

norum, & nunc fugit de terra propter Absalom. ¹⁰ Absalom autē, quem vniximus super nos, mortuus est in bello. ^d Vsq̃ue quo filetis, & non reducit is regem? Et cōsiliū totius Israel venit ad regē: ¹¹ Rex verō Dauid misit ad Sadoch & Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad maiores natu Iuda, dicentes: Cur venitis nouissimi ad reducendum regem in domum suam? Sermo autem omnis Israel peruenerat ad regem, ut reduceret eum in domum suam, quia dixerat rex: Hæc dicetis ad populum: ¹² Fratres mei vos, os meum & caro mea vos: quare nouissimi reducit is regem? ¹³ Et Amasē dicit: Nōne os meum es, & caro mea? Hęc faciat mihi deus, & hæc addat, si nō magister militiæ fueris corā me omni tempore pro Ioab. ¹⁴ Et inclinauit cor omniū virorum Iuda quasi viri vnus. Miseruntq; ad regem dicētes: Reuertere tu, & omnes serui tui. ^{†15} Et reuersus est rex, & venit vsq; ad Iordanē. Et omnis Iuda venit vsq; in Galgala, ut occurreret regi, & transduceret eum Iordanem. ^{†16} Festinauit autem Semei filius Gera, filij Iemini de Bahurim, ¹⁷ & descendit cū viris Iuda in occursum regis Dauid, cum mille viris de Beniamin: & Siba puer de domo Saul, & quindecim filij eius ac viginti serui erant cum eo. Et irrumpētes Iordanem, ante regem ¹⁸ transierunt vada, ut traducerent domum regis, & facerent iuxta iussionem eius. Semei autem filius Gera prostratus coram rege, cum iam transisset Iordanem, ¹⁹ dixit ad eum. [†] Ne reputes mihi dñe mi iniquitatem, neq; memineris iniuriarū serui tui in die qua egressus es dñe mi rex de Ierusalem, neque ponas rex in corde tuo. ²⁰ Agnosco enim seruus tuus peccatum meum, & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descendique in occursum domini mei regis. ²¹ Respondens verō Abisai, filius Saruiæ, dixit: Nunquid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo domini? ²² Et ait Dauid: [†] Quid mihi & vobis filij Saruiæ? Cur efficimini mihi hodie in Satan? Ergone hodie interficietur vir in Israel? An ignoro hodie me factū Regem super Israel? ²³ Et ait rex Semei: Non morieris. Iurauitq; ei. ²⁴ Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum regis, ^h illotis pedibus, & intonsa barba, vestiq; suas nō lauerat à die qua egressus fuerat rex, vsq; ad diem reuersionis eius in pace. ²⁵ Cūque occurrisset Regi, dixit ei rex: Quare non venisti mecum Miphiboseth? ²⁶ Et respondens ait: Domine mi rex, seruus meus contempsit me: dixique ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege, claudus enim sum, seruus tuus. ^{†27} Insuper & accusauit me seruum tuum ad te dominum meum Regem. [†] Tu autem domine mi rex sicut angelus dei es, fac quod placitū est tibi. ^{†28} Neq; enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi: tu autem posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ. Quid ergo habeo iustæ querelæ, aut quid possum vltra vociferari ad regē? ²⁹ Ait ergo ei rex: Quid vltra loqueris? [†] Fixum est quod locutus sum. Tu & Siba [†] diuidite possessiones. ³⁰ Responditque Miphiboseth regi: Etiā cuncta accipiat, postquam reuersus est dominus meus rex pacifice in domū suā. ^{†31} Berzellai quoque Galaadites senex valde, descendens de Rogelim, traduxit Regem Iordanem, paratus etiam vltra fluuium prosequi eum. ³² Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est octogenarius, & ipse præbuit alimenta Regi cum moraretur in castris. Fuit quippe vir diues nimis. ³³ Dixit itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, ut requiescas securus in Ierusalem. ³⁴ Et ait Berzellai ad Regem: Quot sunt dies annorum vitæ meæ, ut ascendam cum Rege in Ierusalem? ³⁵ Octogenarius sum hodie: nūquid vigent sensus mei ad discernendum suaue aut amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus aut potus? vel audire possum vltra vocem cantorum atque cantatricum? Quare seruus tuus sit oneri domino meo regi? ³⁶ Paululum procedam famulus tuus ab Iordane tecum. Non indigeo hac vicissitudine: ³⁷ sed obsecro ut reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ. Est autem seruus tuus ¹ Chamaam, ipse vadat tecum domine mi Rex: & fac ei quicquid bonum tibi videtur. ³⁸ Dixit itaque ei Rex: Mecum transeat Chamaam, & ego faciam ei quicquid tibi placuerit, & omne quod petieris à me impetrabis. ³⁹ Cūque transisset vniuersus populus & Rex Iordanem, restitit, & oscula-

† Reg. 2. d.

† Reg. 2. b.

† Sup. 16. c.

† Sup. 16. B.

† Sup. 16. a.

† Gene. 33. B.
† Esther. 15. d.
3. Reg. 1. b.
Sup. 14. d.
† Sup. 9. b.

† Sup. 16. a.

† Reg. 2. b.

tus

tus est Rex Berzellai, & benedixit ei, & ille reuersus est in locū suum.⁴⁶ Transiuit ergo Rex in Galgalam, & Chamaam cum eo. Omnis autem populus Iuda traduxerat Regem, & media tantum pars affuerat de populo Israel.⁴¹ Itaq; omnes viri Israel concurrentes ad Regem, dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt regem & domum eius Iordanem, omnesque viros Dauid cum eo?⁴² Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel: Quia mihi^m propior est rex. Cur irasceris super hac re? Nūquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt?⁴³ Et respondit vir Israel ad viros Iuda, & ait: Decem partibus maior ego sum apud Regem, magisque ad me pertinet Dauid, quam ad te. Cur fecisti mihi iniuriam, & non mihi nuntiatum est priori, vt reducerem regem meum? Durius autem responderunt viri Iuda viris Israel.

m. Quia mihi propior est de genere meo est Rex, ideo plus eū amo quam tu. Hier. ibid.

Cum Saba filius Bochri seditionem in Israel mouisset, hunc Ioab cum Abisai fratre persequens, Amasam in via occidit: ab obsidione Abela, misso Sabæ per murum capite, tandem discedit.
XX.

Accidit quoque vt ibi esset vir Belial nomine Sēba, filius Bochri, vir Ieminaus, & cecinit^a buccina, & ait: Non est nobis pars in Dauid, neque hereditas in filio Isai: Reuertere in tabernacula tua Israel.² Et separatus est omnis Israel à Dauid, secutusque est^b Sēba filium Bochri: viri autem Iuda adhaferunt Regi suo à Iordane vsque Ierusalem.³ Cūquē venisset rex in domū suam in Ierusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam, alimenta eis præbens. Et non est ingressus ad eas,^c sed erant clausæ vsque in diem mortis suæ, in viduitate viuentes.⁴ Dixit autē rex Amasæ: Conuoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, & tu adesto præsens.⁵ Abiit ergo Amasæ vt conuocaret Iudam: & moratus est extra placitum quod ei constituerat rex.⁶ Ait autem Dauid ad Abisai: † Nunc magis afflictorus est nos Sēba filius Bochri, quam Absalom. Tolle ergo seruos domini tui, & persequere eū: ne forte inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos.⁷ Egressi sunt ergo cum eo viri Ioab: Chereti quoque & Pheleti, & omnes robusti exierunt de Ierusalem ad persequendū Sēba filium Bochri.⁸ Cūque illi essent iuxta lapidem grandem, qui est in Gabaon; Amasæ veniens occurrit eis. Porro Ioab vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente vsq; ad ilia in vagina, qui fabricatus leui motu egredi poterat, & percutere.^d Dixit itaque Ioab ad Amasam: † Salue mihi frater. Et tenuit manu dextra mentum Amasæ, quasi osculans eum.¹⁰ Porro Amasæ non obseruauit gladium quem habebat Ioab. Qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram, & mortuus est, nec secundum vulnus apposuit. Ioab autem & Abisai frater eius persecuti sunt Sēba filium Bochri.¹¹ Interea quidam viri cū stettissent iuxta cadauer Amasæ de sociis Ioab, dixerunt: Ecce qui esse voluit pro Ioab comes Dauid.¹² Amasæ autem conspersus sanguine iacebat in media via. Vidit hoc quidam vir quod subsisteret omnis populus ad videndum eum, & amouit Amasam de via in agrum, operuitq; eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum.¹³ Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Ioab, ad persequendum Sēba filium Bochri.¹⁴ Porro ille transierat per omnes tribus Israel vsque in^e Abela & in Bethmaaca: omnesq; viri electi congregati fuerant ad eum.¹⁵ Venerunt itaque & oppugnabant eum in Abela & in^f Bethmaacha, & circumdederunt munitationibus ciuitatem, & obsessa est vrbs. Omnis autem turba quæ erat cū Ioab, moliebatur destruere muros.¹⁶ Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate: Audite, audite, dicite Ioab: Appropinqua huc, & loquar tecum.¹⁷ Qui cum accessisset ad eam, ait illi: Tu es Ioab? Et ille respondit: Ego. Ad quem sic locuta est: Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit: Audio.¹⁸ Rursūmq; illa: Sermo, inquit, dicebatur^g in veteri prouerbio: † Qui interrogant, interrogent in Abela, & sic proficiebant.¹⁹ Nōne ego sum quæ respondebo veritatem in Israel: & tu quæris subuertere ciuitatem, & euertere matrem

a. Ideo dicitur tuba vel buccina cecinit, vt sedaret tumultū, & eius sonitu arreptos redderet omnes. Quib; tacetibus diceret: Nō est nobis pars in Dauid, &c. Hieron. ibid.

b. Sēba in Hebræo scribitur per segol, hoc est a diphthongum, sic Sēbaas

de semine Benjamin, & ex posteris Saulis: vnde & prius ad rebellionem contra Dauid, dolens Regiam dignitatem translatam à tribu Benjamin in tribu Iuda, sed ad ipsum Dauid Saulis semper amulum. Dionys. c. Nec immerito in hac loco fundari posset initiū & origo religionis earū mulierum quas vocant Religiosas penitentes.

d. Inuidia trucescens bellum perculit Ioab principē militiæ Dauid in subdola fraudulentiāque cecidit Amasæ, quæ præfecerat etiā Rex ipse militiæ suæ: quod iudicaret illum sibi designatū collegā in eodē magistratu, timeretq; ne tandē sibi præferretur Amasæ, & solus militiæ Regi præficeretur. Cyrillus in Ioan. ca. 8. lib. 8.

e. Abela ciuitas est regionis Berim, superioris Galiliæ in tribu Nephthalī, patria Amorrhæorum, nō procul à Cæsarea Philippi. f. Bethmaacha Regionis Berim quasi 60. stadiis procul à Iordane, vrbs Amorrhæorum, quæ etiam dicitur Machane Dan.

g. In veteri lege Deut. 10. Quoniā prius pax offerenda quam bellum: quā si recipiāt, tributarij nāt, sin minus, deleantur. Hieron.

† Sup. 16. c

† Reg. 2. a

† Deu. 20. c

h. Antequam pacē interro-
gando offeras.
i. Aduerte tamen quod il-
lud præceptū de pace offe-
renda non erat intelligēdū
de vrbibus Chanaanorum
contra Chanaanos, quas fi-
lius Israel deus promissit ac
dedit in primo eorum in-
gressu in terram promissio-
nis. Dionysius.

k. Sacerdotes, hoc est, ma-
gistri fratrum suorum, sic & Hi-
ra lairites erat sacerdos, id
est, magister Dauid. Hier.
ibid.

ciuitatem in Israel? Quare^h præcipitas hæreditatem domini? ²⁰ Respondensque Ioab ait: Absit absit hoc à me, non præcipito, neq; demolior. ²¹ Nō se sic habet res. Sed homo de monte Ephraim, Saba filius Bochri cognomine, leuauit manum suam contra Regem Dauid. Tradite illum solum, & recedemus à ciuitate. Et ait mulier ad Ioab: Ecce caput eius mittetur ad te per murum. ²² Ingressa est ergo ad omnem populum, & locuta est eis sapienter. Qui abscissum caput Sabe filij Bochri, proiecerunt ad Ioab. [†] Et ille cecinit tuba, & recesserunt ab vrbe vnusquisq; in tabernacula sua. Ioab autē reuersus est Ierusalem ad Regem. ^{†23} Fuit ergo Ioab super omnem exercitum Israel. Banaias autem filius Ioiadæ super Cherethæos & Phelethæos: ²⁴ Aduram verò super tributa: porrò Iosaphat filius Ahilud, à commentariis, ²⁵ Siba autē scriba, Sadoch ve-
rò & Abiathar^k sacerdotes. ²⁶ Ira autem Iairites erat sacerdos Dauid.

†Sup.2.g

†Sup.8.d

*Immissa propter Saulis in Gabaonitas peccatum fame trienni, reliquias Saulis præter Miphiboseth indicat Dauid suspendi, ossaque cum Saulis & Ionathæ ossibus inhu-
mari.*

XXI.

a. Filios Saul, qui cū Doeg Idumæo Gabaonitas occi-
derunt, & sacerdotes in No-
be, vt patet 1. Reg. 22. d.

b. Zelo quasi pro filiis Israel & Iuda, dicens Iosue gratis eosdem Gabaonitas viuere permisisse, & filiis Israel & Iuda prædam eorum iniuste abstulisse, idcirco eos perimere iubet, quasi pro zelo Israel & Iuda. Hieron. ibidem.

c. His auditis Dauid eis persuasit id se facere non posse propter fœdus initū cū Ionathæ, vt dictū est sepe, imò & cum Saule. 1. Reg. 24. d. vbi Saul inter cetera Dauid protestatur. Iura inquit, mihi in domino ne de leas semen meum post me &c. Et iurauit Dauid. Ideo dixit Gabaonitis, vt tempe-
rarent postulationem suā. Ideo solum petunt: Dētur nobis septem viri. Dionys. d. Nō naturales, sed adopti-
uos & fororis suæ Merob v-
xoris Adrielis filij Berzel-
lai de Molathi. Michol enī
filia Saul non fuit vxor A-
drielis filij Berzellai, sed
Merob soror eius, quæ ex
eo quinque filios peperit.
Michol autem vxor Dauid
quæ & Eglā dicitur, eos in
loco filiorū nutriuit, & fi-
lii in filios adoptauit, idcir-
co filij eius dicuntur. Hier.
ibid.

e. Recitat hic Dionysius
tres rationes quare hæc se-
pē corpora deposita non
fuerint à patribus. Prima,
quia vt plurimū pluebat in
fine messis. Secunda, quia
Dauid ex reuelatione au-
dierat: quod nō deponeret
corpora donec pluisset do-
minus. Tertia, vt audirent
gentiles vltionem factam
super morte Gabaonitarū.
Cui addi potest quarta ra-
tio. Nō deposuit eos à pa-
tribus donec Saulis & filio-
rum ossa allata essent à Ia-
bes Galaad in Gabaa Saulis,
vt simul cum suspensis
sepelirentur. Ex Dionys.

Acta est quoque fames in diebus Dauid tribus annis iugiter. Et consu-
luit Dauid oraculum domini, dixitq; dñs, Propter Saul, & a domū eius
sanguinum, quia occidit Gabaonitas. ² Vocatis ergo Gabaonitis rex di-
xit ad eos. Porrò Gabaonitæ non erant de filiis Israel, sed reliquiae A-
moræorum. [†] Filij quippe Israel iurauerant eis ne perimerent illos, &
voluit Saul percutere eos, ^b zelo quasi pro filiis Israel & Iuda. ³ Dixit ergo Dauid ad
Gabaonitas: Quid faciam vobis, & quod erit vestri piaculum, vt benedicatis hæredi-
tati domini? ⁴ Dixeruntq; ei Gabaonitæ: Non est nobis super argento & auro quæ-
stio: sed contra Saul, & contra domum eius: neque volumus vt interficiatur homo
de Israel. Ad quos Rex ait: Quid ergo vultis vt faciam vobis? ⁵ Qui dixerunt regi: Vi-
rum qui attriuit nos, & oppressit iniquè, ita delere debemus, vt nec vnus quidē resi-
duus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel. ⁶ Dētur nobis septem viri de filiis eius, ^a
vt crucifigamus eos dño in Gabaa Saul quondam electi dñi. Et ait Rex: Ego dabo.
⁷ Pepercitq; Rex Miphiboseth filio Ionathæ filij Saul, propter iusiurandum domini
[†] quod fuerat inter Dauid & Ionathan filiū Saul. ⁸ Tulit itaq; Rex duos filios Respha
filiae Aia, quos peperit Saul, Armoni & Miphiboseth, & quinque^d filios Michol filiae
Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi: ⁹ & dedit eos in ma-
nus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram dño. Et ceciderunt hi se-
ptem simul occisi in diebus messis primæ, incipiente messione hordei. ¹⁰ Tollens au-
tem Respha filia Achia cilicium, substravit sibi supra petram ab initio messis, donec
stillaret aqua super eos de cœlo, & nō dimisit aues lacerare eos per diē, neque bestias
per noctem. ¹¹ Et nunciata sunt Dauid quæ fecerat Respha filia Aia concubina Saul. ^c
¹² Et abiit Dauid, & tulit ossa Saul, & ossa Ionathæ filij eius, à viris Iabes Galaad, [†] qui
furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthiim cum interfe-
cissent Saul in Gelboe: ¹³ & asportauit inde ossa Saul, & ossa Ionathæ filij eius: & col-
ligentes ossa eorum qui affixi fuerant, ¹⁴ sepelierunt ea cum ossibus Saul & Ionathæ fi-
lij eius in terra Benjamin in latere in sepulchro Cis patris Saul. Feceruntque omnia
quæ præceperat Rex: & repropitiatus est deus terræ post hæc. ¹⁵ Factum est autē rur-
sum prælium Philisthinorum aduersum Israel, & descendit Dauid & serui eius cum
eo, & pugnabant contra Philisthiim. Deficiente autem Dauid, ¹⁶ Iesbi-benob, qui fuit
de genere Arapha, [†] cuius ferrum hastæ trecentas vncias appendebat, & accinctus
erat ense nouo, nisus est percutere Dauid, ¹⁷ præsidioque ei fuit Abisai filius Saruiæ,
& percussus Philisthæum interfecit. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicentes: Iam nō
egrediēris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel. ^{†18} Secundum quoque
fuit bellum in Gob contra Philisthæos. Tunc percussit Sobochai de Vsathi,
Zaph de stirpe Arapha, de genere gigantum. ^{†19} Tertium quoque fuit bellum in
Gob

†1of.9.c

†1. Reg. 18. a

†1. Reg. 17. d

†1. Reg. 17. e

†Sup. 18. a

†1. Par. 10. c

Gob cōtra Philisthēos, in quo percussit ^f Adeodatus, filius saltus, polymitarius Bethlehemites, Goliath Gethaū: cuius hastile hastæ erat quasi liciatorium texentium. ²⁰ Quartum bellum fuit in Geth, in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusq; habebat digitos, id est viginti & quatuor: & erat de origine Arapha: ²¹ & blasphemauit Israel. Percussit autem eum Ionathas filius Sāmaa fratris Dauid. ²² Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius.

^f. Adeodatus ipse est Dauid, idcirco sic dictus, quia à deo est electus in Regnū. Filius saltus, quia de saltu ubi oues pascebat, est educatus. Polymitarius, quia de genere Bezeleel mater eius fuit. Bethlehemites, quia in Bethlehē natus. Hiero.

Canticum gratiarum actionis Dauidis pro sua ab omnibus inimicis liberatione, ex quo Iudeorum reprobatio, & gentium electio facile elicitur.

X X I I.

A Ocutus ^a est autem Dauid domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul. ² Et ait: † Dominus petra mea, & robur meū, & saluator meus. ³ Deus dominus fortis meus, sperabo in eū. Scutum meū, & ^b cornu salutis meæ, eleuator meus, & refugium meum, saluator meus, de iniquitate liberabis me. ⁴ Laudabilem inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. ⁵ Quia circumdederunt me ^c contritiones mortis, torrentes Belial terruerunt me. ⁶ Funes inferi circumdederunt me, præuenerunt me laquei mortis. ⁷ In tribulatione mea inuocabo dominū, & ad deum meum clamabo. Et exaudiet de templo sancto suo vocem meam: & clamor meus veniet ad aures eius. ⁸ Commota est & contremuit terra, fundamēta montium concussa sunt & cōquassata, quoniā iratus est eis. ⁹ Ascendit ^d fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorauit: carbones succensi sunt ab eo. ¹⁰ Et inclinauit cœlos, & descendit: & caligo sub pedibus eius. ¹¹ Et ascendit super Cherubim, & volauit: & lapsus est super pēnas vēti. ¹² Et posuit tenebras in circuitu suo latibulū: cribrans aquas de nubibus cœlorum. ¹³ Præ fulgore in conspectu eius nubes, succensi sunt carbones ignis. ¹⁴ Tonabit de cœlo dominus, & excelsus dabit vocē suā. ¹⁵ Misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura, & cōsumpsit eos. ¹⁶ Et apparuerūt effusiones maris, & reuelata sicut fundamenta orbis ab increpatione domini, ab inspiratione spiritus furoris eius. ¹⁷ Misit de cœlo, & asūpsit me, & traxit me de aquis multis. ¹⁸ Liberauit me ab inimico meo potentissimo, & ab iis qui oderāt me: quoniam robustiores me erant. ¹⁹ Præuenit me in die afflictionis meæ, & factus est dominus firmamentum meum. ²⁰ Et eduxit me in latitudinem: liberauit me, quia complacui ei. ²¹ Retribuet mihi dominus secundum iustitiā meam, & secundū munditiā manuum mearū reddet mihi. ²² Quia custodiui vias domini, & non egi impiē à deo meo. ²³ Omnia enim iudicia eius in cōspectu meo, & præcepta eius nō amoui à me. ²⁴ ^f Et ero perfectus corā eo, & custodiā me ab iniquitate mea. ²⁵ Et restituet mihi dominus secundū iustitiā meā: & secundū munditiā manuum mearū in cōspectu oculorū suorū. ²⁶ Cum sancto sanctus eris, & cum robusto perfectus. ²⁷ Cum electo electus eris, & cum peruerso subuerteris. ²⁸ Et populum pauperē saluum facies, oculisq; tuis excelsos humiliabis. ²⁹ Quia tu lucerna mea domine, & tu domine illuminabis tenebras meas. ³⁰ In te enim curram accinctus, in deo meo transiliam murum. ³¹ Deus immaculata via eius, eloquium domini igne examinātū, scutum est omnium sperantium in se. ³² Quis est deus præter dominum: & quis deus fortis præter deū nostrum? ³³ Deus qui accinxit me fortitudine, & complanauit perfectā viam meam. ³⁴ Cōquans pedes meos ceruis, & super excelsa mea statuens me. † ³⁵ Docens manus meas ad prælium, & cōponens quasi ^g arcum arcum brachia mea. ³⁶ Dedisti mihi clypeū salutis tuę, & māsueto tua multiplicauit me. ³⁷ Dilatabis gressus meos subtus me, & nō deficiēt tali mei. ³⁸ Persequar inimicos meos, & conteram: & nō conuertar donec consumā eos. ³⁹ Consumā eos, & confringā, vt nō consurgant: cadēt sub pedibus meis. ⁴⁰ Accinxisti me fortitudine ad præliū, incuruasti resistētes mihi subtus me: ⁴¹ inimicos meos dedisti mihi dorsum, odientes me, & disperdā eos. ⁴² Clamabunt, & non erit qui saluet: ad dominū, & non exaudiet eos. ⁴³ Delebo eos vt puluerem terræ: quasi lutum platearum comminuam eos, atq;

^a. Ceterum Dauid perfunctus iam bellis ac periculis & in altissima pace degens, vario genere carminum o-das & hymnos in honorem dei composuit, partim trimetro versu, partim pentametro, instrumentisque musicis comparatis docuit Leuitas ad pulsam eorum laudes dei decantare, tam sabbatis diebus quā in ceteris festiuitatib. Species autem instrumentorum hæc fuit. Cinnira decem chordis intenditur, & plestro pulsatur. Nabla duodecim sonos continet, sed digitis carpitur. Cūque his aderant & Cymbala area, benemagna ac lata. Ioseph. Antiquit. Iudai. lib. 7. c. 12.

^b. Sicut cornu in capite animalis est protectio eius: ita diuina protectio dicitur cornu salutis nostræ.

^c. Vehementer tyrannorū persecutiones.

^d. Hoc est lachrymosa cōpunctio penitentii de inspiratione eius.

^e. Super Cherubim dominus ascendit, & volauit, quia super altitudinem scientiæ quæ esse in hominibus potuit, incarnationis suæ gloriā exaltare dignatus est, vt hoc eius volare sit potestatis suæ mysterium ab intellectu humano subducere. Quantalibet enim plenitudine scientiæ vita spiritalium fulgeat, apprehendere non valet quomodo factum sit, vt qui exstitit, conciperetur: & ante secula author hominum, nasceretur homo in fine seculorum, Deus caro, verbum infans fieret. Bucher. ibidem.

^f. Vnde populus martyrum eius dixit: Ero perfectus coram illo, aliās immaculatus cum eo. Cū eo utique qui immaculatus in cruce pro iniquitatibus nostris passus est. Arnob in 17. Psal.

^g. In actu, resistētis & repugnantis vigorem significari existimo: qui in manu sancti operis cōtra obuios quosque & hostiles viciorū impetus præparetur: vt hic Dauid: Posuisti vt arcum arcum brachia mea, quod est, fecisti infatigabile intentionem bonorum operum meorum Hierony. in 29. cap. Iob.

† Psal. 17. a

† Psal. 143. a

h. Nō solum contraditio-
nem populi mei auferes à
me, verum etiam mihi ge-
tes subiciēs. Quod Chri-
sto magis cōuenire proba-
uit exitus, iuxta patris pro-
missum: Dabo tibi gentes
hæreditatem tuam, & pos-
sessionem tuam terminos
terræ. Euthymius.

confringam.^h ⁴⁴ Saluabis me à contradictionibus populi mei: custodies me in caput
gentium. Populus quem ignoro, seruiet mihi, ⁴⁵ filij alieni resistent mihi, auditu auris
obedient mihi. ⁴⁶ Filij alieni defluerunt, & cōtrahentur in angustiis suis. ⁴⁷ Viuit do-
minus & benedictus deus meus, & exaltabitur deus fortis salutis meæ. ⁴⁸ Deus qui
das vindictas mihi: & deiicis populos sub me. ⁴⁹ Qui educis me ab inimicis meis: & à
resistentibus mihi eleuas me: † à viro iniquo liberabis me. ⁵⁰ Propterea cōfitebor ti-
bi domine in gentibus, & nomini tuo cantabo. ⁵¹ Magnificanti salutem Regis sui, &
facienti misericordiam Christo suo Dauid, & semini eius in sempiternum.

† Psal. 17. d
Rom. 15. b

Catalogus illustrium virorum Dauid.

XXIII.

a. Quia post psalterium, &
cetera metra, hoc compo-
suisse metrum dicitur. Sed
& verba nouissima Dauid
non finienda dicit, sed per-
ficienda, non consumenda.
sed quæ cunctis fidelibus
perfectionis plenitudinem
conferat: & ideo vltimam
confessionem laudis signi-
ficant, quam superato ho-
ste & peracta vita mortis,
laudem sancti in eternam
deo cantabunt. Angel.

b. Præuicacatores Iudæi at-
que hæretici, velut spinæ
de ecclesia quæ est terra vi-
uentium, euulsi atque incen-
dio æterno combusti, peri-
bunt. Eucherius.

c. Absurdum non est vt hi
tres fortissimi, Dauid, Elea-
zar & Sāmaa, intelligantur
trinitas deus pater & filius
& spiritus sanctus, ad quorū
æqualitatem ceteri fortis-
simi non peruenerunt. Idē.

d. Hic est alterternarius, sed
non similis primo: Abisai
filius Saruiz, Sibbachai V-
sāchites, & Ionathan filius
Sāmaa fratris Dauid. Hie-
ronym.

e. Cum essent reperti tres
viri qui hostiū castra præ-
ciderent, & deferrent aquā
quā summo desiderio desi-
derasset: cognoscens quod
periculo alieno aqua sibi
eodem cōstitisset, profudit
illam domino, ne sanguine
illorum qui eam derulerāt,
bibere videretur. Quæ res
indicio est, qd cōcupiscētia
quidē rationem præueniat,
sed ratio cupiditati resi-
stat. Humanum itaq; quid
passus est Dauid, vt irratio-
nabiliter cōcupisceret, sed
illud laudabile quod irra-
tionabile cōcupiscēciam
rationabiliter parato frau-
dauit remedio. Ambr. De
Iacob & vita beata. ca. 1. li. 1.
f. Duos fortissimos viros
Moab. Hieron.

g. Ioab in medio sanctuariū
ad cornu altaris. Sanctua-
rium enim cisterna: quia in
eo abluitur peccata super
niuem dealbata Hieron.

h. Semci maledicentē Da-
uid. Hieron.

i. Legem quam non tenuit
exeuendo Ierusalem, sicut à
Salomone illi fuerat pro-
hibitum, & in virtute illius
legis à Banaia occisus fuit.
Hierony.

Æc autē sunt verba ^a nouissima quæ dixit Dauid filius Isai. Dixit vir ^a
cui cōstitutū est de Christo Dei Iacob, egregius Psalter Israel. † ² Spi-
ritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam, ³ di-
xit: Deus Israel mihi locutus est, fortis Israel. Dominator hominum
iustus, & dominator in timore dei. ⁴ Sicut lux auroræ oriēte sole, ma-
ne absque nubibus rutilat: & sicut pluuiis germinat herba de terra. ⁵ Nec tanta est do-
mus mea apud deum, vt pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus, atque
munitum. Cuncta enim salus mea, & omnis voluntas: nec est quicquā ex ea, quod nō
germinet. ⁶ Præuicacatores autem quasi spinæ euellentur vniuersi: quæ non tollun-
tur manibus. ⁷ Et si quis tāgere voluerit eas, armabitur ferro, & ligno lāceato: ignēq;
succensæ comburentur vsq; ad nihilum. † ⁸ Hæc nomina fortium Dauid. Dauid se-
dens in cathedra sapientissimus princeps inter tres. Ipse est quasi tenerrimus ligni
vermiculus, qui octingentos interfecit impetu vno. ⁹ Post hunc Eleazar filius patruī
eius Ahoites, inter tres fortes qui erant cum Dauid quando exprobrauerunt Philis-
thiim, & congregati sunt illuc in prælium. ¹⁰ Cūque ascēdissent filij Israel, ipse ste-
tit & percussit Philisthæos: donec deficeret manus eius, & obrigesceret cum gladio.
Fecitq; dominus salutem magnam in die illa, & populus qui fugerat, reuersus est ad
cæforum spolia detrahenda. ¹¹ Et post hunc, Semma filius Agge de Arari. † Et cōgre-
gati sunt Philisthiim in statione. Erat quippe ibi ager lente plenus. Cūq; fugisset po-
pulus à facie Philisthiim, ¹² stetit ille in medio agri, & tutatus est eum. Percussitq; Phi-
listhæos, & fecit dominus salutem magnam. ¹³ Necnon & ante descenderant ^d tres
qui erant principes inter triginta: & venerant tempore messis ad Dauid in spelūcam
Odollam. Castra autem Philisthinorum erant posita in valle Gigantum, ¹⁴ & Dauid
erat in præsidio, porro statio Philisthinorū tunc erat in Bethlehem. † ¹⁵ Desiderauit
ergo Dauid aquā de lacu, & ait: O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna quæ est
in Bethlehem iuxta portam. ¹⁶ Irruperunt ergo tres fortes castra Philisthinorum, &
hauserunt aquam de cisterna Bethlehē, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Da-
uid. At ille noluit bibere, sed libauit illam domino, dicens: ¹⁷ Propitius sit mihi domi-
nus, ne faciam hoc. Num sanguinē hominum istorum qui profecti sunt, & animarū
periculum bibam? Noluit ergo bibere. Hæc fecerunt tres robustissimi. ¹⁸ Abisai quo-
que frater Ioab, filius Saruiz, princeps erat de tribus. Ipse est qui leuauit hastam suam
contra trecentos quos interfecit: nominatus in tribus, ¹⁹ & inter tres nobilior: eratq;
eorum princeps, sed vsque ad tres primos non peruenerat. ²⁰ Et Banaias filius Ioiadæ
viri fortissimi magnorum operum, de Capseel. Ipse percussit ^f duos leones Moab, &
ipse descendit & percussit ^g leonem in media cisterna in diebus niuis. ²¹ Ipse quoque
Itaq; cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit ⁱ hastam de manu Ægyptij, & in-
terfecit eum hasta sua. ²² Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ. ²³ Et ipse nominatus inter ^d
tres robustos, qui erant inter triginta meliores: veruntamen vsque ad tres non perue-
nerat, fecitq; cum sibi Dauid auricularium à secreto. ²⁴ Asahel frater Ioab, inter tri-
ginta, Eleanan filius patruī eius, de Bethlehem. ²⁵ Semma de Arodi, Elica de Harodi,
²⁶ Heles de Phalti, Hira filius Acces de Thecua, ²⁷ Abieser de Anathoth, Mobōnai de
Hufathi,

Ios. 7. 12.
† 36. dist. ca.
Qui eccle-
sasticis. 5.
Ecce.

† 1. Par. 11. b

† 1. Par. 11. b

† 1. Par. 11. b
42. d. c. De-
licia. De
pon. dist. 2.
Vt cognos-
uerunt.

Hufathi,²⁸ Selmon Ahoites, Maharai Netophathites,²⁹ Heled filius Baana, & ipse Netophathites, Itai filius Ribai, de Gabaath filiorum Benjamin,³⁰ Banaia Pharathonites, Heddai de torrente Gaas,³¹ Abbialbon Arbathites, Azmaueth de Beromi,³² Eliaba de Salaboni, filij Iasen, Ionathan.³³ Sema de Orod, Aiam filius Sarar Ararites,³⁴ Elifeleth filius Aasbai filij Machati, Eliam filius Achitophel Gelonites,³⁵ Esrai de Carmelo, Farai de Arbi,³⁶ Igaal filius Nathan de Soba, Bonni de Gaddi,³⁷ Selech de Ammoni, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruia,³⁸ Ira Iethrites, Gareb & ipse Iethrites,³⁹ Vrias Hethaus. Omnes^k triginta septem.

David ob numeratum populum à Nathan correptus, ex tribus oblati pestem elegit, qua in populum seuiente septuaginta milia nocte una moriuntur, donec David in Area Areuna altare erigeret.

X X I I I I.

Ios. 7. 13.
† 1. Par. 21. a
† 1. q. 4. 8.
his ita. verf.
Item. Da-
uid.

A T† addidit^a furor domini irasci contra Israel, commouitq; David in eis dicentem ad Ioab:†^b Vade numera Israel & Iudam.² Dixitq; rex ad Ioab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel à Dan vsq; ad Bersabee, & numera populum, vt sciam numerum eius.³ Dixitque Ioab Regi:
^c Adaugeat dominus deus tuus ad populū tuum quātus nunc est, iterūq; centuplicet in cōspectu domini mei regis. Sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiusmodi? ⁴ Obtinuit autem sermo Regis verba Ioab, & principum exercitus. Egressusq; est Ioab, & principes militum à facie Regis, vt numerarent populum Israel.⁵ Cūq; pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbs quæ est in valle Gad:
⁶ & per Iazer transierunt in Galaad, & in terrā inferiorem Hadsi, & venerunt in Dan syluestria. Circumeuntēsq; iuxta Sidonem,⁷ transierunt prope mœnia Tyri, & omnē terrā Heuæi & Chananæi: veneruntq; ad meridiem Iuda in Bersabee,⁸ & lustrata vniuersa terra, affuerunt post nouem menses & viginti dies in Ierusalē.⁹ Dedit ergo Ioab numerū descriptionis populi Regi. Et inuenta sunt de Israel octoginta milia virorum fortium qui educerent gladium: & de Iuda quingēta milia pugnatorū.¹⁰ Percussit autem cor David eum postquam numeratus est populus: & dixit David ad dominum:†^e Peccaui valde in hoc facto, sed precor domine vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultē egi nimis.¹¹ Surrexit itaq; David mane, & sermo domini factus est ad Gad prophetā & videntē David, dicēs:¹² Vade, & loquere ad David: Hæc dicit dominus: Trium tibi datur optio: elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi.
¹³ Cūq; venisset Gad ad David, nuntiauit ei dicēs: Aut septē annis veniet tibi fames in terra tua, aut tribus mēsis fugies aduersarios tuos, & illi te persequētur: aut certē tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem respōdeam ei qui me misit, sermonem.¹⁴ Dixit autē David ad Gad: Coarctor nimis.† Sed melius est vt incidam in manus domini: multæ enim misericordiæ eius sunt: quā in manus hominū.¹⁵ Immisitq; dominus pestilentiā in Israel de mane vsq; ^f ad tempus constitutum: & mortui sunt ex populo à Dan vsq; Bersabee septuaginta milia virorū.
†¹⁶ Cūq; extendisset manum suam angelus domini super Ierusalem, vt disperderet eam, misertus est dominus super afflictione, & ait angelo percutienti populū: Sufficit enim, misertus est dominus super afflictione, & ait angelo percutienti populū: Sufficit nunc, contine manum tuam. Erat autem angelus domini iuxta aream^g Areuna Iebusæi.¹⁷ Dixitq; David ad dominum, cum vidisset angelum cādentē populum:†^h Ego sum qui peccaui, & ego iniquē egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei.¹⁸ Venit autem Gad propheta ad David in die illa, & dixit ei: Ascende, & constitue altare domino in Area Areuna Iebusæi.¹⁹ Et ascendit David iuxta sermonē Gad quem præceperat ei dominus.²⁰ Cōspiciēsq; Areuna, animaduertit Regem & seruos eius trāsire ad se,²¹ & egressus adorauit regē prono vultu in terram, & ait: Quid causæ est vt veniat dominus meus rex ad seruum suum? Cui David ait: Vt emam à te aream, & ædificem altare domino, & cesset interfectioⁱ quæ grassatur in populo.²² Et ait Areuna ad David: Accipiat & offerat dominus meus Rex, sicut placet ei. Habes boues in hololaustum, & plaustrum,

k. Nec quēpiam mouerit quod non tantum triginta sed triginta septem nominentur. Nam septem ex illis sunt fortiores, ceteri vero fortes. Vnde iste catalogus virorum fortium in figura sanctorum, qui fortitudine virtutum boni operis, & scientia diuinitatis fulci, non tantummodo se ipsos ab hostibus malignis defendunt; verum infirmos quoslibet protegunt. Euch.

a. Hoc est diabolus. mittit siquidem dominus iram & furorē suū per angelos pessimos. Hiero. super 2. c. ad Ephel.

b. David oblitus est mādātū Moysi, quo predictum fuerat vt si dinumeraretur populus, pro vniuersisq; capite deo sicutus præberetur. Ioseph. lib. 7. ca. 13. Vnde in duobus peccauit, & quod superbe numerauit, & quod numerati non reddidit pecuniam domino. Exod. 30. b.

c. David deo attestare laudatus, iste supernorum mysteriorum conscius David propheta timore repentina elationis inflatus, populum numerando peccauit; & tamen vindictam populus David peccante suscepit. Cur hoc? Quia videlicet secundum meritum plebis disponuntur corda rectorum. Euch.

d. Absque tribu Benjamin. Hæc enim dinumerare non potuit, sed nec tribū Levi. Ioseph. vbi supra.

e. Fleuit David, & moruit, vt mortem populi percunctis diuina remoueret misericordia, quādo tribus sibi propositis optionibus, eam tamen in quā maiorem domini miserationem experiretur, elegit. Quid dubie scie tu peccata tua flere, cū deus prophetas iusserit flere pro populis? Ambro. de penit. lib. 2. cap. 6.

f. Ad tempus vespertinum quo sacrificium iuge offerebatur.

g. Hic prius rex erat Iebusæorum in Ierusalem, sed tunc tantum regulus.

h. Bene hoc dixit qui regnum suum deo subiecit, & penitentiam gessit, & peccatum suum confessus vniā postulauit: ipse per humilitatem venit ad salutē. Ambro. de obitu Theodosij Imperato.

i. Cum populus Israel peccasset, commouit dominus vt David numeraret populum, per quod accidit vt plebs peccatis per Regis culpam penā sustineret præcedentium delictorum. August. de mirabil. sacræ script. lib. 2. cap. 13.

& iuga bouum in vsum lignorum. ²³ Omnia dedit Areuna Regi, dixitque Areuna ad Regem: Dominus deus tuus suscipiat votū tuum. ²⁴ Cui respondens Rex, ait: Nequaquam vt vis, sed etiam pretio à te, & non offeram domino deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid ^k aream, & boues argenti siclis quinquaginta, ^{1 25} & ædificauit ibi Dauid altare domino, & obtulit holocausta & pacifica. Et repropitiatus est dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.

k. Emit ergo Dauid aream sexcētis siclis, & boues quinquaginta, vt 2. Paralipo. 23. Hieron.
l. Aduertite fratres quia in Iudæorum terra non inuentus est locus dignus vbi altare domini poneretur, sed in terra gentium locus eligitur, vbi & angelus domini videtur: & ibi domini altare construitur, & sic ira omnipotentis dei mitigatur. Augu. Serm. 198. de tempore.

Libri Samuelis secundi Finis.

Liber primus Melachim, qui apud nos Liber REGVM TERTIVS, INCIPIT.

Dauid senio confectum Abisag puella calefacit, Adonia verò regnum occupante Bersabee consilio Nathan impetrauit à Dauid Salomonem vngi in Regem. Cap. I.

a. Dauid annos natus septuaginta, bellicosus quodā vir, senectute frigiditate non poterat caleheri. Quæritur itaque puella de finibus Israel Abisag Sunamitis, quæ cū Rege dormiret, & senile corpus calefaceret, & sequitur: Frigidus senex obuoluitur vestimentis, & nisi complexu adolescentule non tepescit. Vnebat adhuc Bersabee, supererat Abigail, & reliquæ uxores eius & concubinae, quas scriptura commemorat. Omnes quasi frigide repudiantur, & in vnius tantum adolescentule grandæuus calefecit amplexibus. Hieron. ad Nepotianum.
b. Quomodo nō cognouit cōiunctam corpori, & quæ latus applicuerat? At cognitionem hic nō eā dicit quæ fit per intellectum, sed eā quæ cōtingit ver vsum. Epiphanius cōtra Arianos.
c. Semei ipse est Nabāth pater Ieroboam, magister Salomonis. Hieron.

T^a rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies. A Ios. 7. 15.

Cūque operiretur vestibibus, non calefiebat. ² Dixerunt ergo ei serui sui: † Quæramus domino nostro Regi adolescentulam virginem, & stet coram Rege, & foueat eum, dormiatque in sinu suo, & calefaciat dominum nostrum regem.

† Deut. 6. 3

Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad Regem. ⁴ Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum Rege, & ministrabat ei. Rex verò ^b non cognouit eam. ⁵ Adonias autē filius Haggith eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Fecitque sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui curre-

rent ante eum. ⁶ Nec corripuit eum pater suus aliquando, dicens: Quare hoc fecisti? Erat autem & ipse pulcher valde, secundus natus post Absalom. ⁷ Et sermo eius cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabāt partes Adoniæ. ⁸ Sadoch vero sacerdos, & Banaïas filius Ioiadæ, & Nathan propheta, & ^c Semei, & Cherethi, & Phelethi, & omne robur exercitus Dauid nō erat cum Adonia. ⁹ Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis & vniuersis pinguibus iuxta lapidem Zohæleth, qui erat vicinus ^d fonti Rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios Regis, & omnes viros Iuda seruos Regis: ¹⁰ Nathan autem prophetam, & Banaïam, & robustos quosque, & Salomonem fratrem suum non vocauit. ¹¹ Dixit itaque Nathan ad Bersabee matrem Salomonis: Num audisti quod regnauerit Adonias filius Haggith, & dominus noster Dauid hoc ignorat? ¹² Nunc ergo veni, accipe consilium à me, & salua animam tuam, filiique tui Salomonis. ¹³ Vade & ingredere ad Regem Dauid, & dic ei: Nōne

d. Fons Rogel est in tribu Iuda ad meridiem ciuitatis Dauid, vergens ad orientem.

e. Iurasse illi Dauid dicitur quando consolatus est eam post mortem filij sui vt 2. Reg. 12. Hieron.

f. Regnauit ergo Dauid in terrena Ierusalē, filius celestis Ierusalē, diuino multū testimonio prædicatus: quia & delicta eius tanta pietate superata sunt per saluberrimā penitendi humilitatem, vt prorsus inuenerit de quibus ipse ait: Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata Augu. de ciuit. dei. lib. 17. c. 20.
g. Arguemur crimine læsæ maiestatis, vel dicitur: hæc est adultera, & hic est filius adultera, in opprobriū tuū & nostrum: propter quod filius meus ineptus ad regnum reputabitur. Angel.

tu domine mi Rex ^e iurasti mihi ancillæ tuæ dicens, quod Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo? Quare ergo regnat Adonias? ¹⁴ Et adhuc ibi te loquente cum Rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos. ¹⁵ Ingressa est itaque Bersabee ad Regem in cubiculo. ^f Rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei. ¹⁶ Inclinauit se Bersabee, & adorauit Regem. Ad quam c Rex: Quid tibi, inquit, vis? ¹⁷ Quæ respondens, ait: Domine mi, tu iurasti per dominum deum tuum ancillæ tuæ: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo: ¹⁸ & ecce nunc Adonias regnat, te domine mi Rex ignorante. ¹⁹ Mactauit boues & pingua quæq;, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios Regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ. Salomonem autem seruum tuum non vocauit. ²⁰ Veruntamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, vt inmierit dominus meus Rex cū patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon ^g peccatores. ²² Adhuc illa loquente cum Rege, Nathan propheta venit, ²³ & nuntiauerunt Regi

Regi dicentes: Adest Nathan propheta. Cumq; introisset in conspectu Regis, & ad-
 D rasset eum pronus in terram, ²⁴ dixit Nathan: Domine mi Rex, tu dixisti: Adonias re-
 gnet post me, & ipse sedeat super thronum meum? ²⁵ Quia descendit hodie, & immo-
 lauit boues & pingua, & arietes plurimos: & vocauit vniuersos filios Regis, ^h &
 Principem exercitus, Abiathar quoq; sacerdotem: illisq; vescentibus & bibentibus co-
 ram eo, & dicentibus, Viuat Rex Adonias: ²⁶ me seruum tuum, & Sadoch sacerdotē,
 & Banaïam filium Ioiadæ, & famulum tuum Salomonem non vocauit. ²⁷ Nunquid
 à domino meo Rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo, qui sessurus
 esset super thronum domini mei Regis post eum? ²⁸ Et respondit Rex David, dicens:
 Vocate ad me Bersabee. Quæ cum fuisset ingressa coram Rege, & stetit ante eum,
²⁹ iurauit Rex, & ait: Viuit dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, ³⁰ quia
 sicut iuravi tibi per dominum deum Israel, dicens: ⁱ Salomō filius tuus regnabit post
 me, & ipse sedebit super solium meum pro me: sic faciam hodie. ³¹ Summissōq; Ber-
 sabee in terram vultu, adorauit regem, dicens: Viuat dominus meus Rex David in æ-
 E ternum. ³² Dixitq; Rex David: Vocate mihi Sadoch sacerdotem, & Nathan prophe-
 tam, & Banaïam filium Ioiadæ. Qui cum ingressi fuissent coram Rege, ³³ dixit ad eos:
 Tollite vobiscum seruos domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super
 mulam meam, & ducite eum in Gion, ³⁴ & vngat eum ibi Sadoch sacerdos & Nathā
 propheta in Regem super Israel. Et canetis buccina, atq; dicetis: Viuat Rex Salomon.
³⁵ Et ascendetis post eum, & venietis in Ierusalem, & sedebit super solium meum, &
 ipse regnabit pro me, illisq; præcipiam vt sit Dux super Israel & super Iudam. ³⁶ Et re-
 spondit Banaïas filius Ioiadæ Regi, dicens: Amen. Sic loquatur dominus deus domi-
 ni mei Regis. ³⁷ Quomodo fuit dominus cum domino meo Rege, sic sit cū Salomo-
 ne: & sublimius faciat solium eius à folio domini mei Regis David. ³⁸ Descendit ergo
 Sadoch sacerdos, & Nathan propheta, & Banaïas filius Ioiadæ, & ^k Cherethi, & Phe-
 lethi, & imposuerunt Salomonem super mulam Regis David: & adduxerunt eum in
 Gion. ^{† 39} Sumpsitq; Sadoch cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonē, & ceci-
 nerunt buccina, & dixit omnis populus: Viuat Rex Salomon. ⁴⁰ Et ascendit vniuersa
 multitudo post eum, & populus canentium tibiis, & lætantium gaudio magno: & in-
 sonuit terra à clamore eorum. ⁴¹ Audiuit autem Adonias, & omnes qui inuitati fue-
 rant ab eo. Iamq; conuiuium finitū erat. Sed & Ioab audita voce tubæ ait: Quid sibi
 vult clamor ciuitatis tumultuantis? ⁴² Adhuc illo loquente Ionathan filius Abiathar
 sacerdotis venit. Cui dixit Adonias: Ingredere, quia vir fortis es, & bona nuntians.
⁴³ Responditq; Ionathan Adoniæ: Nequaquam: Dominus enim noster Rex David
 regem constituit Salomonem, ⁴⁴ misitq; cum eo Sadoch sacerdotem, & Nathan pro-
 phetam, & Banaïam filium Ioiadæ, & Cherethi, & Phelethi, & imposuerunt eum su-
 per mulam Regis: ⁴⁵ vnixeruntq; eum Sadoch sacerdos, & Nathan propheta, Regem
 in ¹ Gion, & ascenderunt inde lætantes, ^m & insonuit ciuitas. Hæc est vox quam au-
 distis. ⁴⁶ Sed & Salomō sedet super solium regni: ⁴⁷ & ingressi serui Regis benedixe-
 runt domino nostro Regi David, dicentes: Amplificet deus nomen Salomonis super
 nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum, & adorauit Rex in le-
 ctulo suo, ⁴⁸ insuper & hæc locutus est: Benedictus dominus deus Israel, qui dedit ho-
 die sedentem in folio meo videntibus oculis meis. ⁴⁹ Territi sunt ergo & surrexerunt
 omnes qui inuitati fuerant ad Adonia, & iuit vnusquisque in viam suam. ⁵⁰ Adonias
 autem timens Salomonem surrexit, & abiit in tabernaculum domini, tenuitq; cornu
 altaris: ⁵¹ & nuntiauerunt Salomoni dicentes: Ecce Adonias timens Regem Salomo-
 nem tenet cornu altaris, dicens: Iuret mihi Rex Salomon hodie, quòd non interficiat
 seruum suum gladio. ⁵² Dixitq; Salomon: Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus qui-
 dem capillus eius in terram: sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. ⁵³ Mi-
 sit ergo rex Salomon, & eduxit eum ab altari: & ingressus adorauit Regem Salomo-
 nem. Dixitque ei Salomon: Vade in domum tuam.

h. Ioab enim in ciuilibus & bellicis rebus fuit summus post regem, & Abiathar in spiritualibus ac diuinis: sic que per Ioab sperauit acquirere assistentiam militum, & per Abiathar sacerdotum ac Levitarum: sed ab ipso Abiathar tanquam à præfule volebat iungi. Dion. ibidem.

i. Hic autem viuente patre regnare cepit. Hic bonis iniis malos exitus habuit. Quippe secundæ res quæ sapientum animos fatigant, magis huic obfuerunt, quâ profuit ipsa sapientia, etiâ nunc & deinceps memorabilis, & tunc longe latèque laudata. Augu. de ciuitate dei. lib. 17. c. 20.

k. Septuaginta senes iudices Rabini Hebræorum per illos intelligunt Vrim & Thumim. Alij dicunt duas fuisse cognationes, quæ semper stipabant latera Regis, semper paratæ mandatum Regis exequi. Alij dicunt fuisse Sauhedrim, hoc est summos consiliarios, reipublice curam gerentes: & penes quos erat publica potestas iudiciorum, & sceptrum occidendi & viuificandi, eligendi Reges ac deponendi, qui durauerunt vique ad Herodē, qui omnes occidi fecit. Io. Annius.

l. Gion vel Gihon fons est tribus Benjamin in occidentali parte vrbis Ierusalem ciuitatis David ad portam piscium: vt z. Paralipome.

m. Vt vero has voces Adonias & eius conuiuium audire, vehemēter sunt perturbati, & Ioab imperator negauit sibi placere vel sonitum illum vel tubam.

Cumque nemo frueretur appositis, sed omnes cogitabundi accumberent, accurrit ad eos pontifex Abiathari filius Ionathas: & cum Adonias libenter visum iuuenem bonum nuncium ominatū esset, ordinem illis rem totam de Salomone, & regis voluntatem exposuit. Quo audito proripuit se omnes e conuiuium, & in suam quisque domum diffugiit. Timens autem Adonias ne rex factum ei iniquo animo ferret, supplex ad altare confugit: & hoc apprehenso se tutabatur. Quod vbi ad Salomonem est perlatum, quodq; rogaret fidem sibi dari de obliuione huius iniuriæ, & securitate impunitatis: clementer simul ac prudenter præteriti quidem erratiue nam ei cōcessit, sed præmonito vt caueret in posterum. Ioseph. Antiqui. lib. 7. cap. 15.

† 78. dist. c. Presbyter.

Dauid multa iniungens Salomoni moritur, Adonias petens Abisag occiditur, Abiathar sacerdotio priuatur, & tandem Ioab & Semei interficiuntur. I I.

a. Ingredi viā vniuersæ terre est mori, quod statutum sit vnicuique mori. Mors autem hominibus quātum ad principale suum, videlicet animam immortalem, est specialiter via, qua per eam ad aliud tendunt seculum, ac vitā futurā. Diony.

b. Hoc est, Memento etiam iniquitatis Ioab, qui propter amulationē duos duces iustos ac bonos interemit, Abnerum Neri filium, & Amasam Iethranis filium. In eum tuo arbitratu animaduertes: quādoquidem hæc tunc pœnam euasit, & me esset potentior. Ioseph. Antiq. lib. 7. cap. 16.
c. Fœdauit gladium suum lumbis suis hærentem.
d. Calceamenta sua sanguine respersa sunt.
e. Filiis autē Berzellai qui mihi Absalomem fugienti occurrit, & necessaria ministravit, reddes gratiam, & erunt commentales tui. Semei quoque Iemineum, qui mihi maledixit, non patieris esse innoxium. Comestor. ibidem.

Mors Dauid.

f. Sepeliuit autē eum filius Salomon Ierosolymis magnificē, præter solennia illa in Regum funeribus, illatis etiam in monumētum eius maximis diuitiis. Quorum magnitudinem facile licet cōiectare ex hoc quod dicemus. Nā post annos. 1300. Hyrcanus pontifex oppugnat ab Antiocho cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obsidionem solueret, nec valēs aliūde sumere, aperta cella monumēti Dauidis, & prolatis inde tribus palætorum milibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit. Ac rursum post multos annos elapsos Herodes rex alia cella aperta magnā pecuniam sustulit. Ad loculos tamen qui regum cineres continent, neuter corū peruenit. Ioseph. lib. 7. c. 16. Antiq. Iud.

g. Abisag quasi Regina potens reputabatur, ideo potius in opprobrium patris petere videbatur: vnde nō immerito Salomon irascitur. Comestor.
h. Itāne vero quisquis es prauī cordis, & puerī cordis, si dicas per deū, iuras? Si dicas, testis est deus, non iuras? Quid est enim, per deū, nisi testis est deus? Aut quid est, testis est deus, nisi per deū? Quid est autē iurare, nisi ius reddere deo quando iuras per deū? ius salutis tuæ reddere, quando per salutem tuam iuras? ius filiis tuis reddere, quando per filios tuos iuras? Quod autē ius salutis nostræ debemus, filiis nostris, deo nostro, nisi charitatis, veritatis, & non falsitatis? Aug. de verbis apostoli. Ser. 30.

Propropinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur, præcepitq; Salomoni filio suo, dicēs:†² Ecce ego^a ingredior viā vniuersæ terre:† cōfortare, & esto vir fortis,³ & obserua vt custodias mandata domini dei tui, vt ambules in viis eius, & custodias cērimonias eius, & præcepta eius, & iudicia & testimonia,† sicut scriptum est in lege Moyfi: vt intelligas vniuersa quæ facis, & quocunq; te verteris,⁴ vt confirmet dominus sermones suos, quos locutus est de me, dicens: Si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint corā me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel.†^b Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, Abner filio Ner, &† Amasæ filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & c^c posuit cruorem prælij in balteo suo qui erat circa lumbos eius, & d^d in calceamento suo quod erat in pedibus eius.⁶ Facies ergo iuxta sapientiā tuam, & non deduces caniciem eius pacificē ad inferos.⁷ Sed & filiis^e Berzellai Galaaditæ reddes gratiam, eruntq; comedentes in mensa tua.† Occurrerunt enim mihi quādo fugiebam a facie Absalom fratris tui.⁸ Habes quoq; apud te Semei filium Gera Filij Iemini de Bahurim,† qui maledixit mihi maledictione pessima quando ibam ad castra.† Sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem, & iuraui ei per dominum, dicens: Non te interficiam gladio:⁹ tu noli pati eum esse innoxium. Vir autem sapiens es, vt scias quæ facies ei, deducēsque canos eius cum sanguine ad inferos.

¹⁰ Dormiuit igitur Dauid cū patribus suis,† & sepultus est in ciuitate Dauid.¹¹ Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt. In Hebron regnauit septem annis, in Ierusalem trigintatribus.¹² Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis.¹³ Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bersabee matrem Salomonis: Quæ dixit ei:† Pacificusne est ingressus tuus? Qui respōdit: Pacificus.¹⁴ Addiditq;: Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille:¹⁵ Tu, inquit, nosti quia mecum erat regnum, & me præposuerat omnis Israel sibi in Regem: sed translatum est regnum, & factum est fratris mei: A domino enim constitutum est ei.¹⁶ Nunc ergo petitionem vnā precor a te, ne confundas faciem meā: Quæ dixit ad eum: Loquere.¹⁷ Et ille ait: Precor vt dicas Salomoni regi, (neq; enim negare tibi quicquam potest,) vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorē.¹⁸ Et ait Bersabee: Bene, ego loquar pro te Regi.¹⁹ Venit ergo Bersabee ad Regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia. Et surrexit Rex in occursum eius, adorauitq; eam, & sedit super thronum suum. Positūsq; est thronus matri regis, quæ sedit ad dextrā eius,²⁰ dixitq; ei: Petitionem vnā paruulam ego deprecor a te, ne confundas faciā meā. Et dixit ei Rex: Pete mater mea. Neq; enim fas est vt auertam faciē tuam.²¹ Quæ ait: Detur^g Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor.²² Responditq; Rex Salomon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? Postula ei & regnum. Ipse est enim frater meus maior me, & habet Abiathar sacerdotem, & Ioab filiū Saruiæ.^h ²³ Iurauit itaq; rex Salomon per dominum dicens: Hęc faciat mihi deus, & hęc addat: quia contra animam suam locutus est Adonias verbū hoc.²⁴ Et nunc viuit domus, qui firmauit me, & collocauit me super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domū sicut locutus est, quia hodie occideretur Adonias.²⁵ Misitq; Rex Salomon per manum Banaïæ filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est.²⁶ Abiathar quoq; sacerdoti dixit Rex: Vade in Anathoth ad agrum tuum. Et quidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam domini dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus in quibus laborauit pater meus.²⁷ Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos domini,† vt impleretur sermo domini quem locutus est super domum Heli in Silo.²⁸ Venit autem nuntius ad Salomonem, quod Ioab declinasset post Adoniam, & post Salomonem non declinasset. Fugit ergo Ioab

A Ios. 7. 16.

† Ios. 23. a
† Ios. 1. b. 3. b

† Deut. 16. d

Ios. 23. d
Deut. 33. b
† 2. Reg. 3. c

† 2. Re. 20. c

† 2. Reg. 19. f. g.

† 2. Re. 16. b

† 2. Re. 19. c

† 17. q. 2. c
Vnaquæq;
Act. 2. c. 13. c
1. Par. 29. f
Ios. 8. 1.Anno ante
Christum.
1032.
Anno mū-
di. 2930.
Salomon. 7.
Rex Iuda.
An. 40.
† 1. Reg. 16. a

† 1. Reg. 1. f

Ioab in tabernaculum domini, & apprehēdit cornu altaris.²⁹ Nuntiātūmq; est Regi Salomoni quòd fugisset Ioab in tabernaculū domini, & esset iuxta altare. Misitq; Salomon Banaiam filiū Ioiadæ, dicēs: Vade interfice eum.³⁰ Et venit Banaias ad tabernaculum domini, & dixit ei: Hæc dixit Rex, egredere. Qui ait, Non egrediar, sed hic moriar. Renūtiavit Banaias Regi sermonem, dicens, Hæc locutus est Ioab, & hæc locutus est mihi.³¹ Dixitq; ei Rex:³¹ Fac sicut locutus est, & interfice eum, & sepeli, & amoue bis sanguinem innocentē qui effusus est à Ioab, à me & à domo patris mei,³² & reddet dominus sanguinē eius super caput eius, quia interfecit duos viros iustos meliores se, & occidit eos gladio patre meo Dauid ignorante, † Abner filium Ner principem militiæ Israel, & † Amasam filiū Gether principem exercitus Iuda.³³ Et reuertetur sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternum: Dauid autem & semini eius, & domui & throno illius sit pax vsque in æternum à domino.³⁴ Ascendit itaq; Banaias filius Ioiadæ, & aggressus eum interfecit, sepultusque est in domo sua in deserto.³⁵ Et constituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoch sacerdotē posuit pro Abiathar.³⁶ Misit quoq; Rex & vocauit Semei, dixitq; ei: Ædifica tibi domum in Ierusalem, & habita ibi: & non egredieris inde huc atq; illuc.³⁷ Quacunq; autem die egressus fueris, & transieris torrētem Cedron, scito te interficiēdum. Sanguis tuus erit super caput tuum.³⁸ Dixitq; Semei regi: † Bonus est sermo regis: Sicut locutus est dominus meus Rex, sic faciet seruus tuus. Habitauit itaq; Semei in Ierusalem diebus multis.³⁹ Factum est autem post annos tres vt fugerent serui Semei ad Achis filium Maacha, Regem Geth. Nuntiātūmq; est Semei q; serui eius issent in Geth:⁴⁰ & surrexit Semei & strauit asinum suū, iuitque ad Achis in Geth ad requirēdum seruos suos, & adduxit eos de Geth.⁴¹ Nuntiatum est autem Regi Salomoni quòd issent Semei in Geth de Ierusalem, & redisset.⁴² Et mittens vocauit eum, dixitq; illi: Nōne testificatus sum tibi per dominum, & prædixi tibi: quacunq; die egressus fueris huc & illuc, scito te esse moriturum? Et respondisti mihi: Bonus sermo quem audiui.⁴³ Quare ergo non custodisti iusiurandū domini, & præceptum quod præceperam tibi?⁴⁴ Dixitque Rex ad Semei: † Tu nosti omne malum cuius tibi consciū est cor tuum, quod fecisti Dauid patri meo. Reddidit dominus malitiam tuam in caput tuum,⁴⁵ & Rex Salomon benedictus, & thronus Dauid erit stabilis coram domino vsque in sempiternum.⁴⁶ Iussit itaque Rex Banaia filio Ioiadæ, qui aggressus percussit eum, & mortuus est.

Salomon accepta in uxorem Pharaonis filia, sapientiam in somnio accepit, quam in meretricum dirimenda lite primum ostendit.

III.

A Confirmatum † est igitur regnum in manu Salomonis, & affinitate cōiunctus est Pharaonis Regi Ægypti. Accepit nanque^a filiam eius, & adduxit in^b ciuitatem Dauid, donec compleret ædificans domum suam, & domū domini, & murum Ierusalem per circuitum.² Attamen populus immolabat in excelsis. Non enim ædificatum erat templum nomini domini vsq; in diem illum.³ Dilexit autem Salomon dominum, ambulans in præceptis Dauid patris sui: excepto quòd in excelsis immolabat, & accendebat thymiama.⁴ Abiit itaque in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum. Mille hostias in holocaustum obtulit Salomon super altare illud in Gabaon.⁵ Apparuit autem dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis, vt dem tibi.⁶ Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam sicut ambulauit in conspectu tuo in veritate & iustitia, & recto corde tecum. Custodisti ei misericordiam tuam grandem, & dedisti ei filium sedentem super thronum eius, sicut est hodie.⁷ Et nunc domine deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo.⁸ Ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum,⁸ & seruus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest præ multitudinem.⁹ Dabis ergo seruo tuo^c cor docile vt populum

i. Quoniam Ioab seipsum prodidit hæc molit con-
spirationem, ideo in se Re-
gem commouit. Sed quare
fugit ad altare, cum esset
vir sapiens & peritus in le-
ge qua dicitur, quòd vo-
luntarius homicida, qualis
erat Ioab, etiam ab altari
esset amouendus. Respon-
dēs Hebræi, quòd nihil sibi
proluit interfici in loco sa-
cro, nisi quia sic meruit
apud patres suos sepeliri:
quod non fuisset si decreto
iudicis fuisset occisus. An-
gelomus.

k. Salomō in Semei non
animaduertit nisi post vio-
larum iusiurandum. Nōne
tu, inquit, iurasti te nūquā
me derelicturum, neque
ex hac vrbe in aliam com-
meaturum? Nō euades pœ-
nam perituri vir pessime;
sed lucet etiam illa quæ o-
lim per peculantiam in
patrem meum eiecisti es
debacchatus, vt scias quòd
nihil lucrentur nocentes,
etiā si non statim post pec-
catum puniatur: sed per o-
mne tempus, quo propter
impunitatem securi sibi vi-
dentur, crescit illorū pœna
quam iudicium sunt pro-
meriti. Atque ita Semei
iussu Regis Banaias inter-
fecit. Ioseph. Anti. lud. lib.
8. c. 1.

a. Factam profelytam, aliā
non licuisset.
b. Ciuitas Dauid intelligi-
tur arx in monte Sion à Da-
uid extructa: qua & Dauid
domus & mansio erat. Tē-
pore enim Dauid fuit Ie-
rusalem per murū gyrata;
sed Salomō voluit eam tri-
plici muro circumdare.
Dionys.

c. In Gabaon, vbi erat illud
altare æneum Moaicum à
Bezeleel factum.
d. Torquentur hic plurimi
& immerito, si rem attēti-
us considerent. Inuenio enim
plurimos asserentes Salo-
monem, 20. anno regni Da-
uid patris sui natū: quod si
ita est, non est opus vt que-
ratur illum vndecimo æta-
tis suæ anno genuisse Ro-
boam.

e. Vnde complacuit domi-
no, quia non sibi longauit
tate vitæ, & regalium diui-
tiarum copias, sed sapien-
tiam ad intelligendā domi-
ni iudicia & iustitias depo-
scit: & ideo tantū popu-
lum regno pacifico guber-
nauit: quia nō vīrpaui vt
Adam boni & mali scire di-
stans: sed intelligentiā
eius gratiam orauit a Chri-
sto. Am. in Psal. 118. Ser. 18.

† 1. Reg. 3. e

† 2. Re. 20. c

† 1. Reg. 9.
Infr. 18. g

† 2. Re. 16. b

Ios. 8. 2.
† 2. Par. 1. a

† 1. Par. 28. b
Sap. 9. d
† 36. di. Qui
ecclesiastic.
§. Ecce ver.
Salomon.
Depen. di.
2. c. Si enim.
ver. Salo-
mon.

tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum? ¹⁰ Placuit ergo sermo coram domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem. ¹¹ Et dixit dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium, ¹² ecce feci tibi secundum sermones tuos: & dedi tibi cor sapiens & intelligens, intantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. ¹³ Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus. ¹⁴ Si autem ambulaueris in viis meis, & custodieris præcepta mea & mandata mea, sicut ambulauit pater tuus, ¹⁵ longos faciam dies tuos. ¹⁶ Igitur euigila- uit Salomon, & intellexit quod esset somnium. Cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande cœuiuium vniuersis famulis suis. ¹⁷ Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad Regem, ¹⁸ steteruntque coram eo, quarum ¹⁹ vna ait: Obsecro mi domine, ego & mulier hæc habitabamus in domo vna, & peperit apud eam in cubiculo: ²⁰ tertia autem die postquam ego peperit, peperit & hæc, & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. ²¹ Mortuus est autem filius mulieris huius nocte, dormiens quippe oppressit eum: ²² & cōsurgens intempestæ noctis silentio, tulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocavit in sinu suo: suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo. ²³ Cumque surrexissim mane ut darem lac filio meo, apparuit mortuus: quem diligentius intuens clara luce deprehēdi non esse meum quem genueram. ²⁴ Responditque altera mulier: Non est ita ut dicis: sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. Econtrario illa dicebat: Mentiris. Filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. ²⁵ Atque in hunc modum contendebant coram Rege. ²⁶ Tunc Rex ait: Hæc dicit: filius meus viuit, & filius tuus mortuus est: & illa respondet: non, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit. ²⁷ Dixit ergo Rex: Afferte mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram Rege: ²⁸ diuidite, inquit, infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri. ²⁹ Dixit autem mulier cuius filius erat viuus, ad Regem: (cōmota sunt quippe viscera eius super filio suo) Obsecro domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum. Econtrario illa dicebat: Nec mihi nec tibi sit, sed diuidatur. ³⁰ Respondit Rex, & ait: Date huic infantem viuum, & non occidatur: hæc est enim mater eius. ³¹ Audiuit itaque omnis Israel iudicium quod iudicasset Rex, & timuerunt regem, videntes sapientiam dei esse in eo ad faciendum iudicium.

Magnificentia Salomonis in sumptu, regionum præfectis, equis, & sapientia. IIII.

Rat autem rex ¹ Salomon regnans super omnem Israel, ² & hi principes quos habebat: Azarias filius Sadoch sacerdotis: ³ Elihoreph & Ahia filij Sisa, scribæ: Iosaphat filius Ahilud, à commentariis: ⁴ Banaïas filius Ioiadæ, super exercitum: Sadoch autem & Abiathar, sacerdotes: ⁵ Azarias filius Nathan, super eos qui assistebant Regi: Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis: ⁶ & Ahisaf præpositus domus: & Adoniram filius Abda super tributa. ⁷ Habebat autem Salomon duodecim præfectos super omnem Israel, qui præbebant annonam regi & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. ⁸ Et hæc nomina eorum: Ben-Hur, in monte Ephraim. ⁹ Ben-dacar in Maces, & in Salebim, & in Bethsames, & in Heló, & in Bet-Hanan. ¹⁰ Bet-Hesad in Arubboth. Ipse enim erat Socho, & omnis terra Hephher. ¹¹ Bē-Abinadab, cui ¹² omnis Nephath-dor, Taphet filiā Salomonis habebat vxorē. ¹³ Bana fili ¹⁴ Ahilud regebat Thanach, & Maggeddo, & vniuersam Bethsan, quæ est iuxta Sarthana subter Iezrael, à Bethsan vsque Abelmucla è regione Iecmaa. ¹⁵ Bē-Gaber in Ramoth Galaad, habebat ¹⁶ Auoth-Iair filij Manasse in Galaad. Ipse erat in omni regione Argob, quæ est in Basan, sexaginta ciuitatibus magnis atque muratis, quæ habebant feras æreas. ¹⁷ Ahinadab filius Addo

f. Veruntamen quia nō seruauit ea, non vixit nisi 52. annos.

g. Hoc iudiciū longius distendit Hier. como. 3. ad Rufinum.

h. Ipsum illud Salomonis iudicium nōne sapientiæ plenū ac iustitiæ est? Itaque inspectemus illud si ita est. Ambr. Offic. 2. cap. 8.

i. Hæc autē licet luxuriosa, pia tamen & benigna erat: quæ clamabat ut puer integer seruaretur: & ecclesiæ catholice typum gerebat. Alia autem quæ non solum luxuriosa, sed etiam crudelis & impia, clamabat ad Regē ut diuidi iuberet infan-tem, Synagogam & hæresim designabat Arrianā. Aug. Ser. 200. de tempore.

k. Illa libenter voluit diuidi puerū, non ut possideat, sed ut interficiat. Ecclesia quem scit suum esse, libenter concedit amulæ, dum saltem viuat apud aduersarium, ne inter legem diuini & gratiæ, saluatoris mucrone feriat. Angel. ibid. l. Itaque non immerito estimatus est intellectus dei in eo esse, in quo occulta sunt dei. Quid autē occultius, q̄ internorum viscerum testimonia, in quæ sapientis intellectus velut quidā pietatis descendit arbiter, & velut quandā genicilis alui vocē eruit, qua maternus paruit affectus, qui elegit filium suum vel apud alienam videre, quā in cōspectu matris necari? Ambr. Offic. 2. cap. 8.

a. Quis in hoc melius significatur, q̄ pacificus noster Christus, quem præfigurabat idem Salomon? ipse enim omnia regna terræ à solis ortu vsq; ad occasum in ditione sua habet: & dominatur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Angelomus.

b. Villas Iair: quas ædificauerat Iair in Galaad, illi triginta filios suos præfecerat tanquā principes eorum: ut Iudic. 10. a

† Matt. 6. d
2. Par. 1. c
Sap. 7. b

† De præsump. c. A. G. ferre.

† Luc. 7. b
3. q. 7. c. ff.

10. 3. a

Addo præerat in Mahanaim.¹⁷ Achimaas in Nephthalin. Sed & ipse habebat^c Basemath filiã Salomonis in cõiugio.¹⁸ Baana filius Hufi, in Afer, & in Baloth. Iosaphat filius Pharue in Isachar. Semei filius Ela in Benjamin.¹⁹ Gaber filius Suri in terra Galaad, & in terra Sehon Regis Amorræi, & Og Regis Basan: super omnia quæ erant in illa terra.²⁰ Iuda & Israel innumerabiles, sicut arena maris in multitudine, comedentes & bibentes atque lætantes.†²¹ Salomon autem erat in ditioe sua habens omnia

† Eccl. 47. c regna secum à flumine terræ Philisthiim vsque ad terminum Ægypti, offerentium sibi munera, & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.²² Erat autē cibus Salomonis per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinae, ²³ decē boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearū atque bubalorum, & auium altilium. ²⁴ Ipse enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, quasi à Thapfa vsq; ad Gazam, & cunctos Reges illarum regionū, & habebat pacē ex omni parte in circuitu. ²⁵ Habitabātque Iuda & Israel absq; timore vllo, vnusquisque sub vite sua & sub ficu sua, à Dan vsque Bersabee, cunctis diebus Salomonis. ²⁶ Et habebat Salomon† quadraginta milia præsepia equorū currulium, & duodecim milia equestrium, ²⁷ nutriebāntq; eos supradicti Regis præfecti: sed & necessaria mensæ Regis Salomonis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.

D ²⁸ Hordeum quoq; & paleas equorum & iumentorum deferebant in locum vbi erat Rex, iuxta constitutum sibi.†²⁹ Dedit quoque deus sapiētiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenā quæ est in littore maris, ³⁰ & præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium & Ægyptiorum, ³¹ & erat sapiētior cunctis hominibus, Sapientior^d Ethan Ezraite, & Heman, & Chalcol, & Dorda, filiis Mahol: & erat nominatus in vniuersis gētib; per circuitū. ³² Locutus est quoque Salomon tria milia parabolas, & fuerūt carmina eius quinq; milia. ³³ Et disputauit^e super lignis à cedro quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis & volucris & reptilib; & piscibus. ³⁴ Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.

Concessis lignis ab Hiram, casores lignorum & lapidum pro templi structura conducuntur.

Ios. 8. 2.

† 2. Para. 2. a
De cõsecr.
dist. 1. ca. 1.
versicu. Salomon.

† 2. Reg. 7. b
2. Para. 22. c

A **M**isit quoque^a Hirã Rex Tyri seruos suos ad Salomonem. Audiuit enim quod ipsum vnxisent Regē super Israel pro patre eius: quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.†² Misit autem Salomō ad Hirã dicēs: ³ Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini domini dei sui propter bella imminētia per circuitum, donec daret dominus eos sub vestigio pedum eius. ⁴ Nunc autem requiem dedit deus meus mihi per circuitum, & non est Satan, neque occursum malus: quamobrem cogito ædificare tēplū nomini domini dei mei, sicut locutus est dominus Dauid patri meo, dicens:† Filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domū nomini meo. ⁶ Præcipe igitur vt præciant mihi serui tui cedros de^b Libano, & serui mei sint cum seruis tuis: mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi quamcunque petieris. Scis enim quomodo non est in populo meo vir qui nouerit ligna cedere sicut Sidonij. ⁷ Cum ergo audisset^c Hiram verba Salomonis, lætatus est valde, & ait: Benedictus dominus deus hodie, qui dedit Dauid filium sapientissimum super populū hunc plurimum. ⁸ Et misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audiui quæcunq; mādasti mihi. Ego faciam omnem voluntatem tuā in lignis cedrinis & abiegnis. ⁹ Serui mei deponent ea de Libano ad mare, & ego componam ea in ratibus in mari, vsq; ad locū quem significaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea. Præbebīque necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ. ¹⁰ Itaq; Hiram dabat Salomoni ligna cedrina, & ligna abiegna, iuxta omnem voluntatem eius. ¹¹ Salomon autem præbebat Hirã viginti milia coros tritici in cibū domui eius, & viginti coros purissimi olei. Hæc tribue-

c. Salomon hic nouus adhuc Rex duas fertur habere filias iā nuptas: scilicet Tapheth quā duxit Bē Aminadab, & Basemath, quā duxit Achimaas. Vnde si Salomon fuisset Rex duodecimo ætatis suæ anno, & tunc duas filias iā nuptas habuisset, genuisset eas cū adhuc in cunabulis esset. Vnde ad argumenta quæ recitat Hiero. Vitali. to. 3. facilis solutio patet, si dicatur Salomon genitus, vt plerique Neoterici dicūt, circa 20. regni patris sui annum, cum fertur tulisse Beersebeā Salomonis matrem: & tunc cuncta recte soluentur.

d. Ethan Abraham, Heman Moyses, Chalcol Ioseph, Mahol Iacob. Hiero.

e. De naturis lignorū, iumentorū, volucrum, reptilium, & piscium. Sed hi libri non extant, vt plerique alij Salomonis libri. Hiero.

a. Hirã Tyriorū Rex, filius Abybali Tyriorū Regis regnauit 34. annis, cepitque regnare 32. anno regni Dauidis, eidē & filio eius Salomoni amicus & fœderatus.

b. Libanus erat in terra Israel, idcirco Salomon artifices ad ligna cædendā petiit.

c. Hiram enim Tyriorū rex amicus erat regis nostri Salomonis, paternis amicitijs ei deuinctus. Is ergo munificētiā suā exhibens ad claritatē fabricæ præbuit, Salomoni auri quidem viginti & centum talenta, incidēsq; pulcherrimā syluā in monte quī Libanus nūcupatur, ad camerā destinauit ei: Quæ redonauit Salomon & alijs multis reb; & terra Galilææ regionis, quæ Zabulon vocatur. Ioseph. contra Apionem lib. 8.

d. Nec frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neque erat vlla portio populi de qua non digni tanto opere viri assumere. Angelomus ibid.

e. Giblyni, de ciuitate Giblys quæ est ciuitas Phœnicæ, quæ & Biblos dicitur apud Cosmographos.

bat Salomon Hiram per singulos annos. ¹² Dedit quoque dominus sapientiā Salomoni, sicut locutus est ei: & erat pax inter Hiram & Salomonem, & percusserunt ambo fœdus. ¹³ Elegitque Rex Salomon ^d operarios de omni Israel, & erat indictio triginta milia virorum. ¹⁴ Mittebātque eos in Libanū decē milia per mēses singulos vicissim, ita vt duobus mensibus essent in domibus suis. Et Adoniram erat super huiuscemodi indictionem. ¹⁵ Fuerunt itaque Salomoni septuaginta milia eorum qui onera portabant, & octoginta milia latomorum in mōte, ¹⁶ absque præpositis qui præerāt singulis operibus, numero trium milium & trecentorum, præcipientium populo, & iis qui faciebant opus. ¹⁷ Præcepitq; Rex vt tollerent lapides grandes, lapides preciosos in fundamentum templi, & quadrarent eos, ¹⁸ quos dolauerunt cementarij Salomonis, & cementarij Hiram. Porro ^c Giblyj præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum.

Figura & fabrica templi quo ad partes eius præcipuas interiores & exteriores. VI.

a. Nam simul iunctis. 40. annis deferri, cum. 18. annis Josue, & 12. ludicum, atque 299. Regū, fiunt anni. 480.

b. Triginta cubitorū vsque ad primum cœnaculū: siue tabulatum. Tota enim domus altitudo. 120. cubitorū erat: vt 2. Para. 3. a.

c. Malleus & securis (vt quidā dicūt) non auhebantur, quia tā lapides quā trabes dolauerunt antequā adduceretur. In aptatione tamē illorū parumper audiri potuerūt, nisi hoc velis tribuere miraculo, vt videtur vel le Richar. de S. Victore.

d. Quæadmodū enim Moyse aulæis pistis, cortinis & pellibus texit tabernaculū: ita Salomō tabulis cedrinis sculpsit templum.

e. Oraculū qđ dicitur sancta sanctorum, habebat. 20. cubitos longitudinis, & 20. latitudinis, & 30. in altitudine. In littera tamē habetur, & viginti in altitudine: qđ intelligendum est de parte interpolata inter sancta & oraculum. Comestor.

FActum est ergo ^a quadringētesimo & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, (ipse est mensis secundus) regni Salomonis super Israel, ædificare cœpit domum domino. ^b Domus autem quam ædificabat Rex Salomon domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & ^b triginta cubitos in altitudine. ³ Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta mēsuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi, ⁴ fecitque in templo fenestras obliquas. ⁵ Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum in parietibus domus per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. ⁶ Tabulatum quod subter erat, quinque cubitos habebat latitudinis, & mediū tabulatum sex cubitorum latitudinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus: vt non hærent muris templi. ⁷ Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: & ^c malleus & securis & omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur. ⁸ Ostium lateris mediij in pariete erat domus dextræ, & per cochleā ascendebant in medium cœnaculum: & à medio in tertium. ⁹ Et ædificauit domum, & consummauit eam. Texit quoque domum laquearibus cedrinis, ¹⁰ & ædificauit tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum ^a lignis cedrinis. ¹¹ Et factus est sermo domini ad Salomonem, dicens, ¹² Domus hæc quam ædificas, si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea gradiens per ea: firmabo sermonem meum tibi quem locutus sum ad Dauid patrem tuum, ¹³ & habitabo in medio filiorum Israel: & non derelinquam populum meum Israel. ¹⁴ Igitur ædificauit Salomō domum: & cōsummauit eam. ¹⁵ Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis, à pauimento domus vsque ad summitatem parietum, & vsque ad laquearia: & ^d operuit lignis cedrinis intrinsecus, & texit pauimentum domus tabulis abiegnis. ¹⁶ Ædificauitque viginti cubitorum ad posteriorem partem templi, tabulata cedrina à pauimento vsque ad superiora, & fecit interiorem domum oraculi in sanctū sanctorum. ¹⁷ Porro ^c quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi: ¹⁸ & cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & celaturas eminentes. Omnia cedrinis tabulis vestiebātur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete. ¹⁹ Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis domini. ²⁰ Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & viginti cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis: & operuit illud atque vestiuit auro purissimo. Sed & altare vestiuit cedro. ²¹ Domum quoq; ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis. ²² Nihilq; erat in templo quod nō auro tegeretur. Sed & totum altare oraculi texit auro. ²³ Et fecit in oraculo

A. Ios. 3. 7.
12. Para. 3. e.
Anno ante Christum.
1029.
Anno mūdi 2933.
Salomō templū ædificare cœpit an. 4. regni sui mente secundo.

11. Par. 22.
c. 2. Para. 7. c

culo duos Cherubim de lignis oliuarum, decem cubitorum altitudinis. ²⁴ Quinque cubitorum ala Cherub vna, & quinque cubitorum ala Cherub altera, id est, decem cubitos habentes, a summitate alae usque ad alae alterius summitatem. ²⁵ Decem quoque cubitorum erat Cherub secundus in mensura pari, & opus vnum erat in duobus Cherubim, ²⁶ id est, altitudinem habebat vnus Cherub decem cubitorum, & similiter Cherub secundus. ²⁷ Posuitque Cherubim in medio templi interioris. Extendebant autem alas suas Cherubim, & tangebant ala vna parietem, & ala Cherub secundi tangebant parietem alterum: alae autem alterae in media parte templi se inuicem contingebant. ²⁸ Texit quoque Cherubim auro. ²⁹ Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis caelaturis & torno. Et fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes. ³⁰ Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus. ³¹ Et in ingressu oraculi fecit duo ostiola de lignis oliuarum, posteaque angulorum quinque, ³² & duo ostia de lignis oliuarum. Et sculpsit in eis picturam Cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro: & operuit tam Cherubim quam palmas & caetera auro. ³³ Fecitque in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos, ³⁴ & duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus, & vtrunque ostium duplex erat: & se inuicem tenens aperiebatur. ³⁵ Et sculpsit Cherubim, & palmas, & caelaturas, valde eminentes: operuitque omnia laminis aureis, opere quadro ad regulam. ³⁶ Et aedificauit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri. ³⁷ Anno quarto fundata est domus domini in mense Zio. ³⁸ Et in anno vndecimo, mense Bul (ipse est mensis octauus) perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis utensilibus suis: aedificauitque eam annis septem.

f. Itaque perfectum est templum domini 7. anno cum dimidio, & sic in octauo anno ab exordio eius. Be-da.

DECLARATIO DVORVM TEMPLI SCHEMATVM SEQVENTIVM.

Prioris schematis declaratio.

- AB** Longitudo lx. cubitorum. **AC** longitudo xx. cubitorum. **DE** Altitudo xxx. cubitorum.
FG Porticus ante templum, xx. cubitorum longitudinis, & x. cubitorum latitudinis.
H Fenestra obliqua, siue laxiores intrinsecus, & extrinsecus arctae.
IK Tabulata per gyrum tria, siue appendices: quarum ima quinque cubitos latitudinis habebat: media, sex: suprema, septem: singula altitudinis quinque cubitorum.
MNO Retractiones, siue reductiones in muro templi, quibus innitebantur capita trabium. Vocamus gallice retraites. pro quibus traves vertit interpres.
P Cochlea.
Q Sanctum sanctorum, siue oraculum: cuius longitudo & altitudo erant xx. cubitorum: altitudo autem cubitorum xx. quod dum dicimus, eam partem altitudinis intelligimus qua solo auro erat tecta. nam alij decem cubiti erant tecti lapideis pretiosis, & auro.
R Templum siue sanctum pro foribus oraculi, xl. cubitorum longitudinis.
S Arca foederis **T** Cherubim duo, x. cubitorum altitudinis.
V Ostiola, siue valuae in introitu oraculi.
X Velum quo distinguebatur sanctum a sancto sanctorum. 2. Par. 3. Matth. 27.
Y Locus ostij templi: quod ideo non expressit pictor, ne reliquae picturae officeret.
Z Candelabra decem, quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. 2. Paral. 4.
AA Mensa decem. **BB** Altare thymiamatis.

Alterius schematis declaratio.

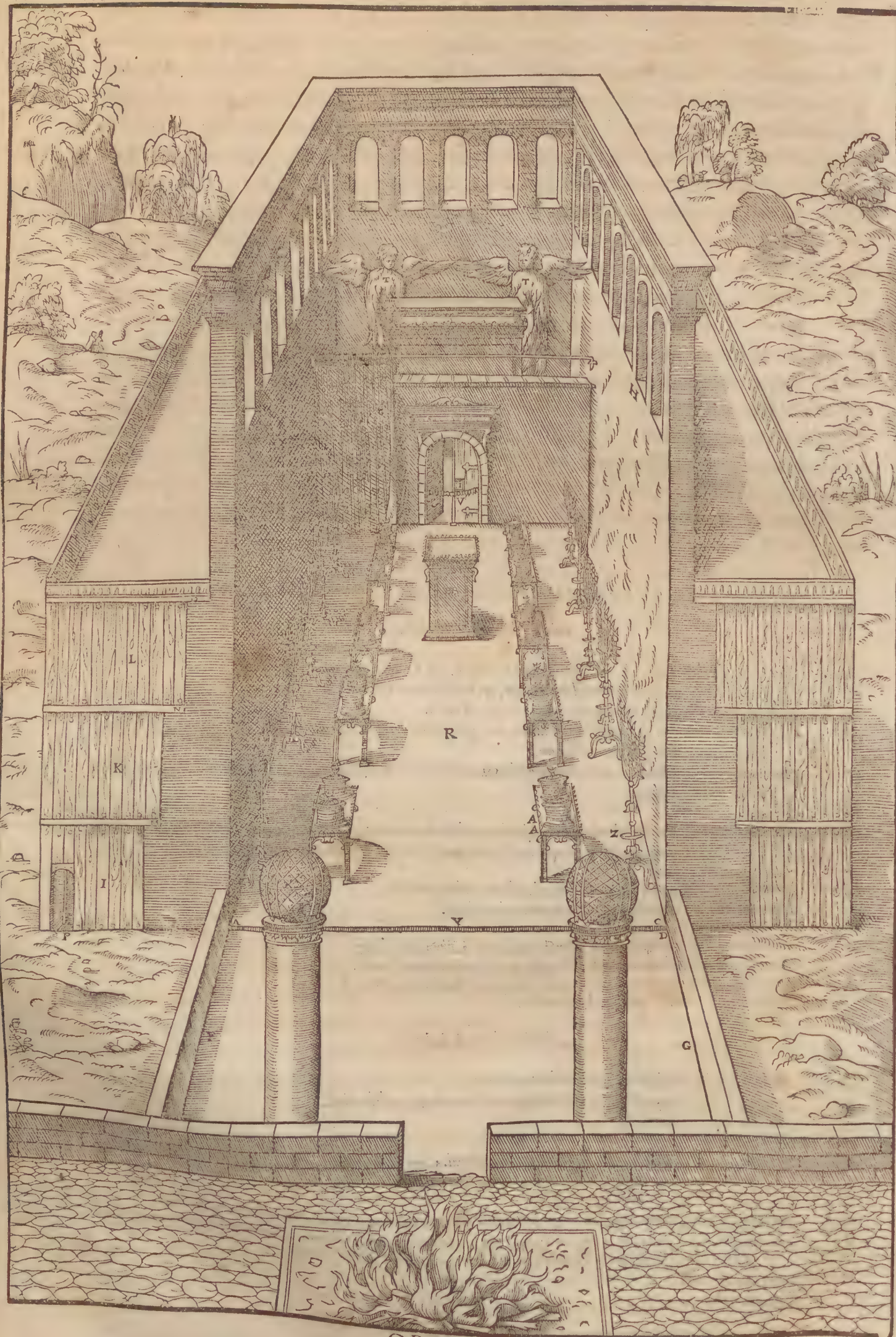
- A** Atrium interius, quod & atrium sacerdotum dicitur.
B Altare holocausti, longitudinis & latitudinis xx. cubitorum, & x. altitudinis.
C Labra siue luteri. 2. Paral. 4.
D Mare. 2. Paral. 4.
E Atrium populi, quod basilica, siue basilica grandis. 2. Paral. 4. & 6. dicitur: & Acto. 3. porticus Salomonis. hoc atrium nomine templi saepe intelligitur in nouo testamento, ut Matthai 21. Acto. 3. In hoc atrio concionabatur Christus, & ex eo vendentes & ementes eiecit.
F Basis aenea, siue suggestum, longitudinis & latitudinis quinque cubitorum, & altitudinis trium. 2. Paral. 6.
G Porta orientalis, quae porta Sur 4. Regum 11. & porta fundamenti. 2. Par. 23. dicitur. Hanc nonnulli putant eam esse quae Acto. 3. dicitur porta speciosa: quod omnium portarum orientalis esset pulcherrima.
H Porta meridionalis.
I Septentrionalis.

TEMPLVM SINE TECTO, CVM PORTICV SVA.

OCCIDENS.

MERIDIES.

SEPTENTRIO.

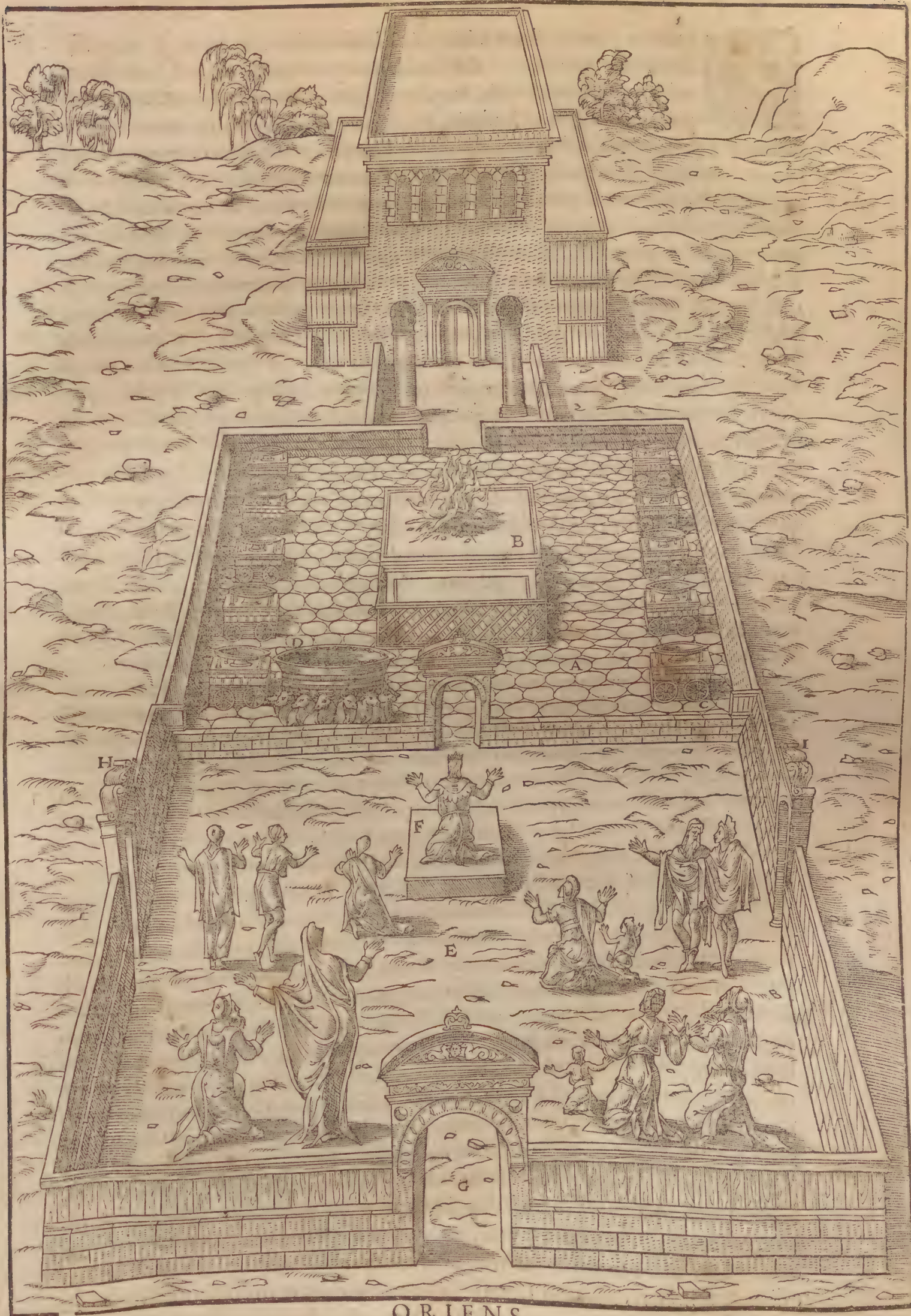

ORIENS.

Templum tectum cum porticu sua, atrio Sacerdotum, & atrio populi.
OCCIDENS.

MERIDIES.

SEPTENTRIO.

ORIENS.

*Palatium Salomonis in saltu, atque uxoris sue, varia & sumptuosissima templi
supellex.*

VII.

Domum † autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfe- A infra.9.b
ctum vsque perduxit. ² Ædificauit quoque domum saltus Libani cētum
cubitorum longitudinis, & quinquaginta cubitorum latitudinis, & tri-
ginta cubitorum altitudinis, & quatuor deambulatoria inter columnas
cedrinas. Ligna quippe cedrina exciderat in columnas, ³ & tabulatis cedrinis vestiuit
totam cameram, quæ quadragintaquinque columnis sustentabatur. ⁴ Vnus autem
ordo habebat columnas quindecim contra se inuicem positas, ⁵ & è regione se respi-
cientes equali spatio inter columnas, & super columnas quadrangulata ligna in cun-
ctis æqualia, ⁶ & porticum columnarum fecit quinquaginta cubitorum lōgitudinis,
& triginta cubitorum latitudinis: & alteram porticum in faciem maioris porticus, &
columnas & epistylia super columnas fecit. ⁷ Porticum quoque solij, in qua tribunal B
est, fecit: & textit lignis cedrinis à pauimento vsque ad summitatem: ⁸ & domuncula
in qua sedebat ad iudicandum, erat in media porticu. Simili opere domum quoque
fecit filiæ Pharaonis († quam uxorem duxerat Salomon,) tali opere quali & hanc por-
ticum. ⁹ Omnia lapidibus pretiosis, qui ad normam quandam atque mensuram tam
intrinsecus quàm extrinsecus ferrati erant, à fundamento vsque ad summitatem pa-
rietum, & intrinsecus vsque ad atrium maius. ¹⁰ Fundamēta autem de lapidibus pre-
tiosis, lapidibus magnis, decem siue octo cubitorum, ¹¹ & desuper lapides pretiosi æ-
qualis mensuræ secti erant, similiterque de cedro. ¹² Et atrium maius rotundum triū
ordinum, de lapidibus sectis, & vnus ordinis dedolata cedro, necnon & in atrio do-
mus domini interiori, & in porticu domus. ¹³ Misitque Rex Salomon, & tulit Hiram
de Tyro ¹⁴ filium mulieris viduæ de tribu Nephthalim, patre Tyrio, artificem ærariū,
& plenū sapientia, intelligentia & doctrina ad faciendum omne opus ex ære. Qui cū
venisset ad Regem Salomonem, fecit omne opus eius, ¹⁵ & finxit duas columnas æ-
reas, decem & octo cubitorum altitudinis columnam vnā† & linea duodecim cu-
bitorum ambiebat columnam vtranque. ¹⁶ Duo quoque capitella fecit, quæ ponerē- C
tur super capita columnarum, fusilia ex ære: quinque cubitorum altitudinis capitel-
lum vnum, & quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum, ¹⁷ & quasi in mo-
dum retis & catenarum sibi inuicem miro opere contextarum. Vtrunq; capitellum
columnarum fusile erat. Septena versuum retiacula in capitello vno, & septena retia-
cula in capitello altero: ¹⁸ & perfecit columnas, & duos ordines per circuitum retia-
culorum, vt tegerent capitella quæ erant super summitatem malorum granatorum.
Eodem modo fecit & capitello secundo. ¹⁹ Capitella autem quæ erant super capita
columnarum, quasi opere lilij fabricata erant in porticu quatuor cubitorum: ²⁰ &
rursum alia capitella in summitate columnarum desuper, iuxta mensuram columnæ
contra retiacula. Malorum granatorum autem ducenti ordines erant in circuitu ca-
pitelli secundi. ²¹ Et statuit duas columnas in porticu templi. Cūque statuisset co-
lumnā dexteram, vocauit eam nomine Iachin: Similiter erexit columnā secun-
dam, & vocauit nomen eius Booz. ²² Et super capita columnarum opus in modum D
lilij posuit, perfectūque est opus columnarum. ²³ Fecit quoque mare fusile decem
cubitorum à labio vsque ad labium, rotundum in circuitu. Quinque cubitorum al-
tudo eius, & resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitū: ²⁴ & sculptu-
ra subter labium circuibat illud, decem cubitis ambiens mare. Duo ordines sculptu-
rarum striatarum erant fusiles. ²⁵ & stabant super duodecim boues. E quibus tres re-
spiciebant ad aquilonem, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orien-
tem, & mare super eos desuper erat, quorum posteriora vniuersa intrinsecus latita-
bant. ²⁶ Grossitudo autem luteris trium vnciarum erat, labiūque eius quasi labium
calicis, & folium repandi lilij. Duo milia batos capiebat, & tria milia metretas. ²⁷ Et
fecit bases decem æneas, quatuor cubitorū lōgitudinis bases singulas, & quatuor cu-
bitorum

Supra.3.a

Iere.22.c

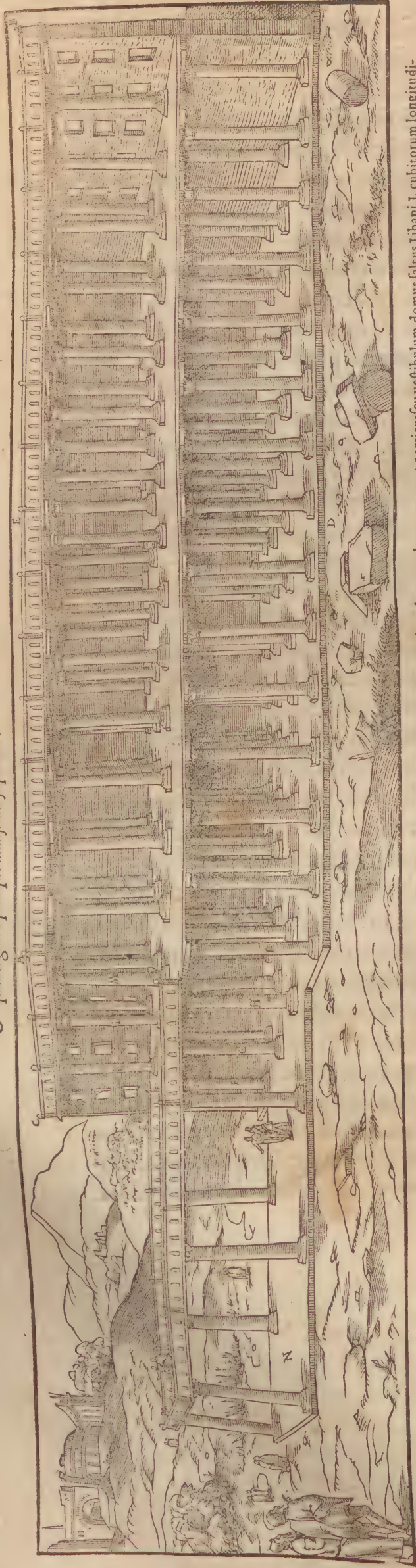
bitorum latitudinis, & trium cubitorum altitudinis: ²⁸ & ipsum opus basium inter-
 rasile erat. Et sculpturæ inter iuncturas, ²⁹ & inter coronulas & plectas, leones & bo-
 ues, & Cherubim, & in iuncturis similiter desuper. Et subter leones & boues, quasi
 lora ex ære depēdentia, ³⁰ & quatuor rotæ per bases singulas, & axes ærei: & per qua-
 tuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles, cōtra se inuicē respectantes. ³¹ Os
 quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitatē, & quod forinsecus apparebat,
 vnus cubiti erat, totum rotundum: paritēque habebat vnum cubitum & dimidiū.
 In angulis autem columnarum variæ cælaturæ erant: & media intercolumnia, qua-
 drata non rotunda. ³² Quatuor quoque rotæ quæ per quatuor angulos basis erāt, co-
 hærebant sibi subter basim. Vna rota habebat altitudinis cubitum vnum & semis.
³³ Tales autem rotæ erant, quales solēt in curru fieri. Et axes earum, & radij, & cāthi,
 & modioli, omnia fusilia. ³⁴ Nam & humeruli illi quatuor per singulos agnulos basis
 vnus, ex ipsa basi fusiles & coniuncti erant. ³⁵ In summitate autem basis erat quædā
 rotunditas vnus & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi, ha-
 bens cælaturas suas, variāsque sculpturas ex semetipsa. ³⁶ Sculpsit quoque in tabulatis
 illis, quæ erant ex ære, & in angulis Cherubim & leones & palmas, quasi in similitu-
 dinem hominis stantis: vt non cælata, sed appōita per circuitum viderētur. ³⁷ In hūc
 modum fecit decem bases fusura vna, & mensura sculpturāq; consimili. ³⁸ Fecit quo-
 que decem luteræ æneas. Quadraginta batos capiebat luter vnus: eratque quatuor
 cubitorum. Singulōsque luteræ per singulas, id est, decem bases posuit, ³⁹ & cōstituit
 decem bases, quinque ad dextram partem templi, & quinque ad sinistram: mare au-
 tem posuit ad dextram partem templi contra orientem ad meridiem. ⁴⁰ Fecit quoq;
 Hiram lebetes, & scutras, & amulas: & perfecit omne opus Regis Salomonis in tem-
 plo domini, ⁴¹ columnas duas, & funiculos capitellorū super capita columnarū duos,
 & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarū, ⁴² &
 malogranata quadringenta in duobus retiaculis: duos versus malorum granatorum
 in retiaculis singulis, ad operiēdos funiculos capitellorum, qui erant super capita co-
 lumnarum: ⁴³ & bases decem, & luteræ decem super bases, ⁴⁴ & mare vnum, & boues
 duodecim subter mare, ⁴⁵ & lebetes & scutras & amulas. Omnia vasa quæ fecit Hirā
 Regi Salomoni in domo domini, de aurichalco erant. ⁴⁶ In campestri regione Iorda-
 nis fudit ea Rex in argillosa terra, inter Soccoth & Zarthan. † ⁴⁷ Et posuit Salomon
 omnia vasa in domo domini. † Propter multitudinem autem nimiam nō erat pondus
 æris. ⁴⁸ Fecitque Salomon omnia vasa in domo domini, altare aureum, & mēsam su-
 per quam ponerentur panes propositionis auream, ⁴⁹ & candelabra aurea quinq; ad
 dexteram, & quinque ad sinistram, contra oraculum ex auro puro: & quasi lilij flo-
 res, & lucernas desuper aureas, & forcipes aureos, ⁵⁰ & hydrias, & fuscinulas, & phia-
 las, & mortariola, & thuribula de auro purissimo: & cardines ostiorum domus inte-
 rioris sancti sanctorum, & ostiorum domus templi, ex auro erant. † ⁵¹ Et perfecit om-
 ne opus quod faciebat Salomon in domo domini, & intulit quæ sanctificauerat Da-
 uid pater suus, argentum & aurum & vasa: reposuitque in thesauris domus domini.

† De cōf. di.
 1. ca. ver. Sa
 2. mo. 12. q.
 2. Gloria. 5.
 Multi.
 † 32. q. 2. c.
 Gloria.

† 2. Para. 5. a

Duo Schemata domus saltus Libani, siue domus columnarum, siue Regiae rusticæ.

Primum Schemata domus saltus Libani, in quo sublato pariete, oculis tuis subieceris sexaginta illas cedrinus columnas mansionis inferioris, & quadraginta quinque mansionis superioris.

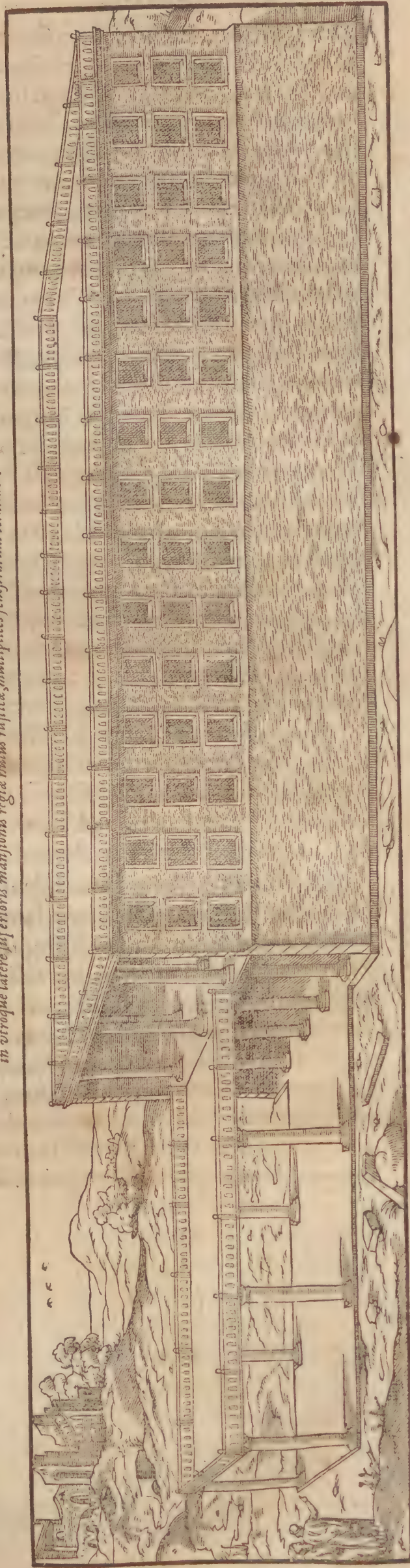

AB Longitudo centum cubito-
rum.
AC Latitudo L. cubitorum.
DE Altitudo xxx. cubitorum.
EGHI. Quatuor deambulatoria, siue

potius quatuor ordines colum-
narum cedrinarum in inferiori
parte domus, numero sexaginta.
Tres ordines columnarum in su-
periori parte numero xlv.

N Porticus columnarum, siue porticus seu vestibulum domus saltus Libani, L. cubitorum longitudi-
nis, & latitudinis xxx. Porticus hæc obiecta & coniuncta fronti domus columnarum, habebat contiguationem vna deambulatoris
causa, neque certo numero columnarum constabat, quantum illi sex adiecerimus in vtroque schemate: quod fecimus vt intelligas
eam quoque suam columnarum numerum habuisse, incertum tamen, quod illam scriptura non exprimat.

Secundum schemata domus saltus Libani, in quo & alterum parietem regie ipsius, & alteros fenestrarum superioris mansionis terminos tibi expressimus. Erant enim
in vtroque latere superioris mansionis regia huius rusticæ, multiplices fenestrarum terminos.

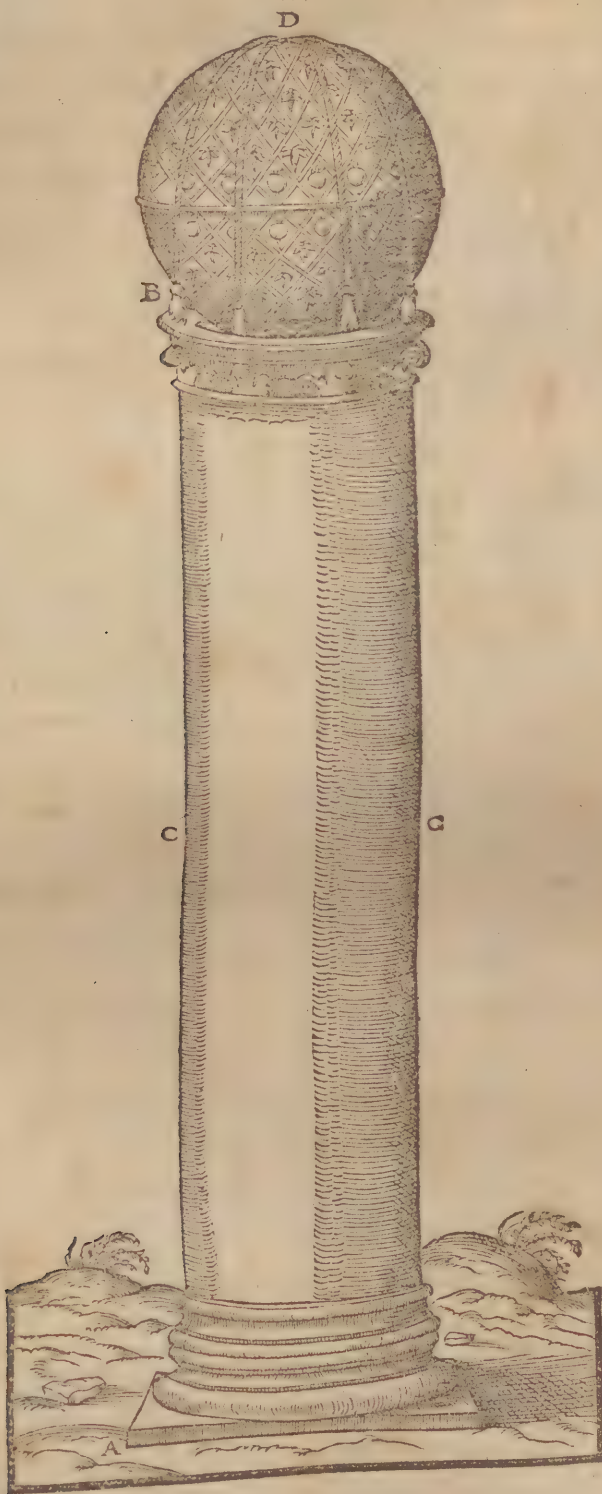
Absolute templo edificavit Salomon regiam in saltu Libani, in qua per estrem ageret. Constabat hæc regia duabus mansionibus, interior habebat sexaginta columnas cedrinus, quod maius orus susti-
neret

neret quàm superior, quæ XLV. columnis tantum constabat. Superior mansio sortita est tam copiosum fenestrarum numerum, ut illa esset opportunior ventis hinc inde excipiendis. Saltus Libani in quo adificata fuit regia hæc rustica, erat prope Ierusalem. Sic autem appellatus est, quod amœnitate, pulchritudine, & cedrorum copia, cum ipso Libano certare videretur.

Totum adificium regie saltus Libani oculis tuis non subiecimus: sed tantum illius partes quæ maiorem obscuritatem videbantur habere.

Porticus solij seu tribunalis, id est porticus in qua ius reddebat populo Salomon, pertinebat ad regiam urbanam, non ad rusticam. Absurdum enim esset dicere, Salomonem habuisse tribunal ruri, & non in vrbe. Hanc autem porticum, & domum filie Pharaonis quæ erat Salomoni uxor, non expressimus pictura, quod earum metrum & formam scriptura non tradat.

ALTERA DESCRIPTIO COLUMNARVM ÆNEARUM vestibuli templi.

AB

Altitudo xxvij. cubitorum.

C

Linea siue filum ambiens, aut rotunditas xij. cubitorum.

D

Capitellum altitudinis quinque cubitorum, factum ex duobus hemisphaeriis contextum retiaculo. In singulis hemisphaeriis erant singuli ordines malogranatorum sculptorum in ipsis maculis & interuallis retiaculi. reliqua vero hemisphaeriorum portio erat sparsa liliis. A vertice autem capitelli dependebant septem funiculi.

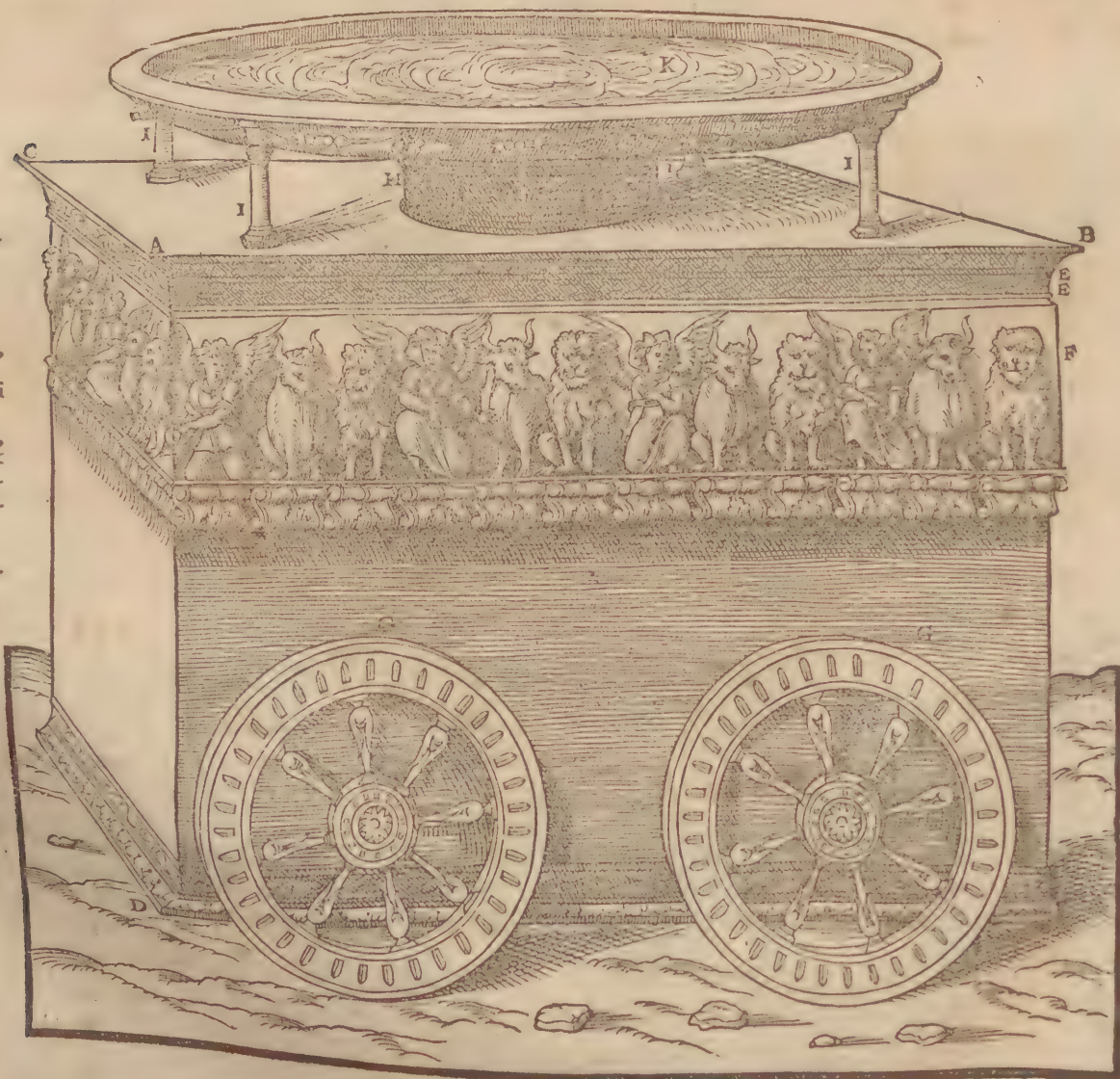
t

- AB Latitudo decem cubitorum.
 CD Altitudo quinque cubitorum.
 EF Rotunditas triginta cubitorum.
 G Cinctura ornata tuberculis trecentis, instar cucurbitarum, in quibus deformata erant capita bouum. 2. Paral. 4. In capitibus autem illis bouum erant salientes ad educendam aquam.

LUTERIS, SIVE CONCHAE VNIVS E DECEM FORMA.

- AB Longitudo basis, quatuor cubitorum.
 AC Latitudo, quatuor cubitorum.
 AD Altitudo, trium cubitorum.
 E Prominentia.
 F Cinctura, in qua imagines leonum, bouum, & Cherubim.
 G Rota quatuor, altitudinis cubiti & semis.
 H Columella in formam capitelli, latitudinis cubiti & dimidij, & dimidij altitudinis, in qua calatur Cherubim, leonum & palmarum.
 I Humeruli sive sustentacula.
 K Luter, quatuor cubitorum in diametro.

Arca templum introducta, templum dedicatur, & multis orationibus ac victimis benedicatur.

VIII

Ios. 2. 4.
† 2. Par. 5. 2

A Vnc [†] congregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum, & duces familiarum filiorum Israel ad Regem Salomonem in Ierusalem, vt deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, id est de Sion. ² Conuenitq; ad Regem Salomonem vniuersus Israel in mense ^b Eathanim, in solēni die: ipse est mensis septimus. ³ Veneruntq; cuncti senes de Israel, & tulerunt arcam sacerdotes, ⁴ & portauerunt arcam domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vasa sanctuarij quæ erant in tabernaculo: & ferebant ea sacerdotes & Leuitæ. ⁵ Rex autem Salomon & omnis multitudo Israel quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam, & immolabant oues & boues absque æstimatione & numero. ⁶ Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis domini in locum suum, in oraculum templi in sanctum sanctorum, subter alas Cherubim. ⁷ Siquidem Cherubim expandebant alas super locum arcæ, & protegebant arcam, & vectes eius desuper. ⁸ Cumq; eminenter vectes, & apparerēt summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant vltra extrinsecus: qui & fuerunt ibi vsque in præsentem diem. [†] ⁹ In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, [†] quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit dominus fœdus cum filiis Israel, cum egrederentur de terra Ægypti. ¹⁰ Factum est autem cum exissent sacerdotes de sanctuario, ^c nebula impleuit domum domini, ¹¹ & non poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam. Impleuerat enim gloriā domini domū domini. ¹² Tunc ait Salomon: [†] Dominus dixit vt habitaret in nebula. ¹³ Ædificans ædificaui domū in habitaculum tuum, ^d firmissimum solium tuum in sempiternum. ¹⁴ Conuertitq; Rex faciem suam & benedixit omni Ecclesiæ Israel. Omnis enim Ecclesia Israel stabat. ¹⁵ Et ait Salomon: Benedictus dominus deus Israel, qui locutus est ore suo ad Dauid patrem meum, & in manibus eius perfecit, dicens: ¹⁶ A die qua eduxi populum meum Israel de Ægypto, nō elegi ciuitatē de vniuersis tribubus Israel, vt edificaretur domus, & esset nomen meū ibi: sed elegi Dauid vt esset super populum meum Israel. [†] ¹⁷ Voluitq; Dauid pater meus ædificare domum nomini domini dei Israel: ¹⁸ & ait dominus ad patrē meum: Quod cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mēte tractans: [†] ¹⁹ veruntamen tu non ædificabis mihi domū, sed filius tuus qui egredietur de renibus tuis, ipse ædificabit domū nomini meo. ²⁰ Cōfirmavit dominus sermonem suum quem locutus est, stetiq; pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israel, sicut locutus est dominus: & ædificaui domum domini dei Israel: ²¹ & cōstitui ibi locum arcæ in qua fœdus domini est, quod percussit cum patribus nostris quādo egressi sunt de terra Ægypti. [†] ²² Stetit autem Salomon ante altare domini in conspectu Ecclesiæ Israel, & expādit manus suas in cœlū, ²³ & ait: [†] Domine deus Israel, nō est similis tui deus in cœlo desuper, & super terram deorsum, qui custodis pactum & misericordiā seruis tuis qui ambulant corā te in toto corde suo, ²⁴ qui custodisti seruo tuo Dauid patri meo quæ locutus es ei. Ore locutus es, & manib⁹ perfecisti, vt hæc dies probat. ²⁵ Nunc igitur domine deus Israel cōserua famulo tuo Dauid patri meo quæ locutus es ei, dicens. [†] Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen, si custodierint filij tui viam suam, vt ambulent coram me sicut tu ambulasti in cōspectu meo. ²⁶ Et nunc domine deus Israel firmētur verba tua quæ locutus es seruo tuo Dauid patri meo. ²⁷ Ergōne putandū est quod verē deus habitet super terram? Si enim cœlum & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, ^g quam ædificaui tibi? ²⁸ Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius domine deus meus. Audi hymnum & orationem quam seruus tuus orat coram te hodie, ^h ²⁹ vt sint oculi tui aperti super domū hanc nocte ac die: super domū de qua dixisti, [†] Erit nomē meum ibi, ³⁰ vt exaudias orationem quam orat in loco isto ad te seruus tuus: vt exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, [†] quodcunque

a. Vocauerat enim eos Salomon à tota Iudæa, vt populum monerēt venire ad templi dedicationem Ierusalem, & arcam in templum dei portandū videre. Iosephus.

b. Eathanim, qui & Tisri, nostro respōdens septembri, qui fere totus solēnis erat, vt septimus mensium, sicut sabbatum septimus dierū, & septimus annus erat annus requiectionis.

c. Tam dēsa nubes templū impleuit, & facies sacerdotum obumbravit, vt se inuicem videre non possent. Ioseph. ibidem.
d. Habitaculum in quo habitet. hoc est, Dominus enim antea multas habuerat mansiones, sed non firmas: vt ipse in deserto vbi fixum est tabernaculum, in Galgala, in Silo, in Nob, in Gabaon, & in Sion, & in Gabaa.

e. Salomon qui interpretatur pacificus, ipsum tēdē prorem nostrū typicē designat. Templum quod ædificauit, catholica ei⁹ ecclesia est: quā de vniuersis per orbem credētib⁹ quasi de viuīs lapidib⁹ in vnam suā fidē & charitatis cōpagem aggregauit. Beda.

f. Quia ergo Salomon templum ædificauit deo, ostendit se colere deum. Et vnde ædificauit? de lignis & lapidib⁹: quia dignatus est deus facere sibi per seruum suum domum in terra, vbi rogaretur, vbi moraretur. Vnde dicit beatus Stephanus: Salomon ædificauit illi domum. August. de Symbolo ad Catechumēnos.

g. Nō enim ex proprio nec à semetipso, sed à deo Salomon cuncta discēs, & descriptionē cœlitus capiens sic ipsum designauit & erexit. Veruntamen templum tam pulchrum, & mirabile, & sanctum, vtentibus ipso perditis, tantæ ignominie habitum est, sicq; contemptum & prophanū redditū vt ante captiuitatem spelunca vocaretur Ieronimus. Chrysost. ad populū Antioche. homil. 17.

h. Cum deus sis naturæ incomprehensibilis, qui nullo tēpore vel loco circumscribi potes, templum manufactum ædificasti, quo nō circumscriberis, sed te in illo exhibes & ostendis. quod declarat oculos tuos ad domū hanc apertos esse noctū & interdiū. Procop. ibid.

orauerit in loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in cœlo: & cū exaudieris, propitius eris.³¹ Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentū ^D quo teneatur adstrictus, & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam,³² tu exaudies in cœlo, & facies, & iudicabis seruos tuos; cōdemnans impium, & reddens viam suam super caput eius, iustificansq; iustum, & retribuens ei secundū iustitiam suam.³³ Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos, (quia peccaturus est tibi,) & agentes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo, venerint, & adorauerint, & deprecati te fuerint in domo hac:³⁴ exaudi in cœlo, & dimitte peccatum populi tui

Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum.³⁵ Si clausum fuerit cœlum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto pœnitentiam egerint nomini tuo, & à peccatis suis cōuersi fuerint propter afflictionem suam:³⁶ exaudi eos in cœlo, & dimitte peccata seruorū tuorum, & populi tui Israel: & ostende eis viam bonam per quam ambulēt, & da pluuiam super terrā quam dedisti populo tuo in possessionē.³⁷ Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aēr, aut ærugo, aut locusta, vel rubigo, & afflixerit eum inimicus eius portas obsidens, omnis plaga, vniuersa infirmitas,³⁸ cuncta deuotatio & imprecatio quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel: si quis cognouerit plagā cordis sui, & expanderit manus suas in domo hac,³⁹ tu exaudies in cœlo in loco habitationis tuæ, & repropitiaberis,

& facies vt des vnicuiq; secundū omnes vias suas, sicut videris cor eius:† quia tu non
 stis solus cor omnium filiorum hominum, ⁴⁰ vt timeant te cunctis diebus quibus viuunt
 super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. ⁴¹ Insuper & alienigena qui non est de
 populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum: (audietur e-
 nim nomen tuum magnum, & manus tua fortis, ⁴² & brachium tuum extentum vbi-
 que:) Cum venerit ergo, & orauerit in hoc loco, ⁴³ tu exaudies in cœlo in firmamen-
 to habitaculi tui, & facies omnia pro quibus inuocauerit te alienigena: vt discant vni-
 uersi populi terrarum nomen tuum timere, sicut populus tuus Israel, & probent quia
 nomen tuum inuocatum est super domum hanc quam ædificaui. ⁴⁴ Si egressus fuerit po-
 pulus tuus ad bellum contra inimicos suos, per viam quocunque miseris eos, orabunt
 te contra viam ciuitatis quam elegisti, & contra domum quam ædificaui nomini tuo,
⁴⁵ & exaudies in cœlo orationes eorum, & preces eorum, & facies iudicium eorum.

⁴⁶ Quòd si peccauerint tibi, † (non est enim homo qui nō peccet:) & iratus tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terrā inimicorū lōge vel prope, ⁴⁷ & egerint pœnitentiam in corde suo in loco captiuitatis, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicētes: † Peccauius, iniquè egimus, impiè gessimus: ⁴⁸ & reuersi fuerint ad te in vniuerso corde suo, & tota anima sua, in terrā inimicorū suorū ad quam captiui ducti fuerint, & orauerint te contra viā terrę suæ quā dedisti patribus eorum, & ciuitatis quā elegisti, & templi quod ædificaui nomini tuo: ⁴⁹ exaudies in cœlo in firmamēto folij tui orationes eorū, & preces eorū, & facies iudicium eorū, ⁵⁰ & propitiaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquitatibus eorū quib⁹ præuaricati sunt in te: & dabis misericordiā coram eis qui eos captiuos habuerint, vt misere-

i. Videne audias quod oī
audiere Iudei. Nā illi post-
quam ē captiuitate reuersi
templum materiale cōspici-
cientes neglectum, priuatas
ēdes suas exornarunt, adeo
deū exasperarūt, vt mitte-
ret eis prophetā Haggzū,
qui famē minitaretur, ma-
gnāmq; rerū necessariarū
penuriā, atq; hanc commi-
nationis causam eloqueret-
ur, Haggz. i. cap.

Quia domus mea deserta
est, & vos festinatis vnus-
quisq; in domū suam, pro-
pter hoc super vos prohi-
biti sunt cœli ne darent ro-
rem, & terra prohibita est
ne daret germē suū. Et vo-
caui siccitatē super terrā,
&c. Quod si illius tēpli ne-
glēctus tantā excitauit irā
numinis, multo mā ius hui⁹
tēpli neglectus ad iracū-
diam prouocabit dominū.
Siquidē hoc templum est
illo honoratis, quo plura
habet: sanctimonie symbo-
la. Chrys. in homil. de Hā-
na & Samuelis educatione.

† 2. q. 5. Con
suluisti. 18.
quæst. 2. c.
Permissio.
De cōsecr.
dist. 1. c. fi.

† 2. Par. 6. g
1. Ioan. 1. d
Eccle. 7. c

† Danic. 3. 6

k Necipfos Iudæos existi-
mo audere contendere ne
minem pertinuisse ad deū
præter Israelitas, ex quo
propagatio cõpit esse re-
probato eius fratre maio-
re. Popul^{us} enim reuera, qui
populus dei propriè dice-
retur, nullus alius fuit. Au-
gust. de ciuit. dei lib. 18. ca.
47.

eius, & custodiamus mandata eius, & ¹ceremonias, & iudicia quæcunque mandauit
⁶patribus nostris, ⁵⁹ & sint sermones mei isti quibus deprecatus sum corā domino ap-
propinquantes coram domino deo nostro die ac nocte: vt faciat iudicium seruo suo,
& populo suo Israel per singulos dies, ⁶⁰ & sciāt omnes populi terræ, quia dominus
ipse est deus, & nō est vltra absq; eo: ⁶¹ sit quoq; cor nostrum perfectum cum domi-
no deo nostro, vt ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata eius, sicut &
hodie. ⁶² Igitur Rex & omnis Israel cum eo immolabant victimas coram domino.
⁶³ Mactauitq; Salomon hostias pacificas, quas immolauit domino, boum vigintiduo
milia, & ouium centum viginti milia. Et dedicauerunt templum domini Rex & filij
Israel. ⁶⁴ In die illa sanctificauit Rex medium atrij quod erat ante domum domini.
† Fecit quippe holocaustum ibi, & sacrificium, & adipem pacificorum: quoniā altare
æreum quod erat coram domino, minus erat, & capere non poterat holocaustum, &
sacrificium, & adipem pacificorū. ⁶⁵ Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem
^m celebrem, & omnis Israel cum eo multitudo magna ab introitu Hemath vsque ad
riuum Ægypti, corā domino deo nostro septem diebus & septem diebus, id est, qua-
tuordecim diebus, ⁶⁶ & in die octauo dimisit populos. Qui benedicentes Regi, pro-
fecti sunt in tabernacula sua lætantes, & alacri corde super omnibus bonis quæ fece-
rat dominus Dauid seruo suo, & Israel populo suo.

Dominus Salomoni secundo apparens, iubet illi seruare præcepta. Edificans autem Salomon ciuitates, gentes fecit sibi tributarias, & classem misit in Ophir. I X.

Actum † est autem cum perfecisset Salomon ædificiū domus domini,
& ædificiū Regis, & omne quod optauerat & voluerat facere, ² apparuit
ei dominus secūdō, sicut apparuerat ei in Gabaon. ³ Dixitq; dominus
ad eum: Exaudiui orationē tuam & deprecationem tuā quam depreca-
tus es coram me. Sanctificaui domum hanc quam ædificasti, vt ponere
nomen meū ibi in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.
⁴ Tu quoq; si ambulaueris coram me sicut ambulauit pater tuus in simplicitate cor-
dis, & in æquitate, & feceris omnia quæ præcepi tibi, & iudicia mea seruaueris & le-
gitima mea, ⁵ ponam thronū regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum
Dauid patri tuo, dicens: † Non auferetur vir de genere tuo de solio Israel. ⁶ Si autē
auerfione auerfi fueritis vos & filij vestri, nō sequentes me, nec custodientes mādata
mea, & ceremonias quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & a-
^B doraueritis eos: ⁷ auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis: & templum quod
sanctificaui nomini meo, proiciam à conspectu meo, eritq; Israel in prouerbium &
in fabulam cunctis populis, ⁸ & domus hæc erit in exemplum. Omnis qui transierit
per eam, stupebit, & sibilabit, & dicet: † Quare fecit dominus sic terræ huic, & domui
huic? ⁹ Et respōdebunt: quia dereliquerunt dominum deum suum qui eduxit patres
eorum de terra Ægypti, & secuti sunt deos alienos, & coluerunt eos, & adorauerunt
eos: idcirco induxit dominus super eos omne malum hoc. † ¹⁰ Expletis autē annis
viginti postquam ædificauerat Salomō duas domos, id est domum domini, & domū
Regis. ¹¹ Hiram Rege Tyri præbente Salomoni ligna cedrina, & abiegna, & aurum
iuxta omne quod opus habuerat: tunc dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra
Galilææ. ¹² Et egressus est Hiram de Tyro, vt videret oppida quæ dederat ei Salomō:
& nō placuerūt ei, ¹³ & ait: Hæcine sunt ciuitates quas dedisti mihi frater? Et appel-
^C lauit eas terram Cabul, vsq; in diē hanc. ¹⁴ Misit quoq; Hiram ad Regē Salomonem
centū viginti talenta auri. ¹⁵ Hæc est summa ^d expensarum quæ obtulit Salomon Rex
ad ædificandū domū domini, & domū suam, & Mello, & murū Ierusalē, & Hefer, &
Mageddo, & Gazer. ¹⁶ Pharao enim Rex Ægypti ascēdit, & cepit Gazer, succenditq;
eam igni, & Chananæū qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eā in dotem filia
sua vxori Salomonis. ¹⁷ Ædificauit ergo Salomon Gazer, & Bethoron inferiorē, ¹⁸ &
Baalath, & Palmiram in terra solitudinis, ¹⁹ & omnes vicos qui ad se pertinebant,

l. Siquidē omnes ceremo-
nia, omnes ritus, & sacrifi-
cia, purificationes & neo-
mentie, originem à gēnium
ruditate traxerūt. Sed de
deceptorum salutē, per ea
ipla se coli passus est, per
quæ dæmones illi coluerāt
aliquādiu illa in melius in-
flectens, vt eos paulatim &
à cōsuetudine sua reduce-
ret, & ad philosophiā per-
duceret altiore. Chryso-
sto. in 2. cap. Matth. hom. 6.

m. Hæ sunt veræ solennita-
tes dei quas cōsequens
quis Penateuchum disse-
rēs interpretabitur. Prima
virtus est sacerdotis, nō rā-
tū docere quæ nouerit, sed
omnes festiuitates dei cu-
stodire vt possit aliis custo-
dienda præcipere, quæ &
ipse obseruauerit. Hieron.
in 44. cap. Ezechielis.

a. Salomon spiritū habuit
prophetiæ, ideo deus fre-
quenter apparuit ei in vi-
sione prophetica & imagi-
naria. Dionysius.

b. Sed & Salomō filius Da-
uid qui Ierolymam con-
didit, eam ipsam periturā
esse in vltionem sanctæ cru-
cis prophetauit. Quod si a-
uertimini à me dicit domi-
nus, &c. & subdit causam:
Quia, inquit, dereliquerūt
dominū deū suū: & perse-
cuti sunt Regem suū dile-
ctissimū Deo, & crucia-
uerunt illum in humilitate
magna, propter hoc impo-
nauit deus illis mala hæc
Lactan. lib. 4. cap. 18.

c. Quoniam septem annis
ædificauit domum domini
& tredecim annis domum
regiam.

d. Quam tributi nomine
Rex Salomon leuauit. exi-
gebat enim à gentibus solū
tributa & operarios, à filiis
Israel verò bellatores, &
præfectos.

& erant absq; muro, muniuit & ciuitates curruum, & ciuitates equitum, & quodcūque ei placuit vt edificaret in Ierusalē & in Libano, & in omni terra potestatis suæ. ²⁰ Vniuersum populum qui remāserat de Amorrhæis, & de Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui nō sunt de filiis Israel: ²¹ horū filios qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios vsque in diem hanc. ²² De filiis autem Israel nō constituit Salomon seruire quēquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius, & Principes, & Duces, & Præfecti currum, & equorum, ²³ Erāt autem Principes super omnia opera Salomonis præpositi quingēti quinquaginta, qui habebant subiectū populū, & statutis operibus imperabāt. ²⁴ Filia autem Pharaonis ascendit de ciuitate Dauid in domum suam quam ædificauerat ei Salomō. Tunc ædificauit Mello. ²⁵ Offerebat quoq; Salomō tribus vicibus per annos singulos holocausta & pacificas victimas super altare quod ædificauerat domino, & adolebat thymiana corā domino. Perfectūq; est templum. ²⁶ Classē quoq; fecit Rex Salomon in ^f Asiongaber, quē est iuxta Ahilā in littore maris Rubri, in terra Idumææ. ²⁷ Misitq; Hiram in classē illa seruos suos viros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis: ²⁸ qui cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti ^g talentorum, detulerunt ad Regem Salomonem.

Regina Saba Salomonis mirata sapientiam, magnificentiam & regimen, datis muneribus & amplioribus susceptis discessit: Salomon autem multum tributum, vasa & scuta sed & magnificum construxit thronum, & multam aggregauit supellectilem in vasis, curribus & equis. X.

a. Reginā Saba (quæ nomine Nicāula dicebat) Christus reginam Austri vocauit. Vade manifestum est quod Saba versus meridiē sita est respectu Palestinæ. Ciuitas est Arabiæ felicis, regia olim sedes Gasparis Magi, qui de auro Arabia dona puero Iesu attulit: sexcentis & amplius leucis Gallicis itinere à Ierusalē distans.

b. Hæc Regina dixit ex pia confidentia, quia sperauit regem tam sapientem in sapientia permansurum vsq; in finem. Dionys. libidem. c. Tria præ cæteris admirabatur Regina, domū saltem, & supra templi fabricā ordinem quoque & frequentiam ministrantium in templo, tertium vero ordinem & distinctionem seruientium Regi in mensa. Com. libidem.

S Ed [†] & ^a Regina Saba audita fama Salomonis in nomine domini, venit tentare eum in ænigmatibus. ² Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitiis, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas preciosas, venit ad Regem Salomonem: & locuta est ei vniuersa quæ habebat in corde suo. ³ Et docuit eam Salomon omnia verba quæ proposuit. Nō fuit sermo qui Regem posset latere, & non responderet ei. ⁴ Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, & cibos mensę eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesq; eorum, & pincernas, & holocausta quæ offerebat in domo domini, non habebat vltrā spiritum: ⁵ dixitque ad Regem: Verus est sermo quem audiui in terra mea, ⁷ super sermonibus tuis, & super sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit. Maior est sapientia & opera tua, quàm rumor quem audiui. ⁸ Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. ⁹ Sit dominus deus tuus benedictus, cui complacuiisti, & posuit te super thronum Israel, eò quod dilexerit dominus Israel in sempiternum: ⁶ & constituit te Regem, vt faceres iudicium & iustitiam. ¹⁰ Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosas. Non sunt allata vltrā aromata tam multa quàm ea quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni. ¹¹ Sed & classis Hiram quæ portabat aurum de Ophir, attulit ex Ophir ligna thyina multa nimis, & gemmas preciosas. ¹² Fecitq; Rex de lignis thyinis fulcra domus domini, & domus regiæ, & citharas lyrasque cantoribus. Non sunt allata huiusmodi ligna thyina neque visa vsq; in præsentem diem. ¹³ Rex autem Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit & petiuit ab eo: exceptis iis quæ vltro obtulerat ei munere regio. Quæ reuerſa est, & abiit in terram suam cum seruis suis. ¹⁴ Erat autem pondus auri quod offerebatur Salomoni per annos singulos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri: ¹⁵ excepto eo quod offerebant viri qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersiq; scuta vendentes, & omnes Reges Arabiæ, Ducēsque terræ. ¹⁶ Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo (sexcētos auri siclos dedit in laminas scuti vnius) ¹⁷ & trecentas peltas ex auro probato. Trecentaq; minę auri vnā peltam

† 2. Para. 8. b. c.

1. Io. 3. 6.
† 2. Par. 9. a.
Matth. 12. d.
Luc. 11. d.
8. q. 1. c. V.
recor.

peltam vestiebant. Posuitq; eas Rex in domo saltus Libani.¹⁸ Fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore gradem, & vestiuit eum auro fuluo nimis,¹⁹ qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori, & duæ manus hinc atq; inde tenentes sedile, & duo leones stabat iuxta manus singulas,²⁰ & duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde. Non est factum tale opus in vniuersis regnis.²¹ Sed & omnia vasa de quibus potabat Rex Salomon, erant aurea: & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo. Non erat argētum nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis,²² quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in^d Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pauos.†²³ Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ diuitiis & sapiētia,²⁴ & vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiā eius, quam dederat deus in corde eius,²⁵ & singuli deferebant ei munera, vasa argentea & aurea, vestes & arma bellica, aromata quoq; & equos, & mulos, per annos singulos.²⁶ Congregauitq; Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille quadringēti currus, & duodecim milia equitum, & disposuit eos per ciuitates munitas, & cum Rege in Ierusalem.²⁷ Fecitq; vt tanta esset abundantia argenti in Ierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit multitudinem, quasi sycomoros quæ nascuntur in campestribus.²⁸ Et educebantur equi Salomoni de Ægypto, & de Choa. Negociatores enim Regis emebant de Choa, & statuto pretio perducebant.²⁹ Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus cētum quinquaginta. Atque in hunc modum cuncti Reges Hethæorum & Syriæ equos vendebant.

Salomon per mulieres alienigenas infatuatus, ad earum idola conuertitur, vnde regni meretur Abia prophetante diuisionem.

XI.

Rex†^a autem Salomon amauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cethæas.² de gentibus super quibus dixit dominus filiis Israel:† Non ingredimini ad eas, neque de illis ingrediētur ad vestras. Certissimè enim auertent corda vestra, vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardētissimo amore.†³ Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ.† Et auerterunt mulieres cor eius.^b Cūque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos, nec erat cor eius perfectum cum domino deo suo sicut cor Dauid patris eius:⁵ sed colebat Salomon Astarten deam Sidoniorum, & Chamos deum Moabitarum, & Moloch idolum Ammonitarum.⁶ Fecitque Salomon quod non placuerat coram domino, & non adimpleuit vt sequeretur dominum sicut Dauid pater eius.†⁷ Tunc ædificauit Salomō fanum Chamos idolo Moab in monte qui est contra Ierusalem: & Moloch idolo filiorum Ammon.⁸ Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabāt diis suis.⁹ Igitur iratus est dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius à domino deo Israel,† qui apparuerat ei secundò,¹⁰ & præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos alienos: & non custodiuit quæ mandauit ei dominus.¹¹ Dixit itaque dominus Salomoni.† Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea quæ mandauit tibi, dirumpens scindam regnū tuum, & dabo illud seruo tuo:¹² veruntamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui scindam illud,¹³ nec totum regnū auferam, sed^d tribū vnā dabo filio tuo propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quam elegi.¹⁴ Suscitauit autem dominus^e aduersarium Salomoni Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Ædom.†¹⁵ Cum enim esset Dauid in Idumæa, & ascēdisset Ioab princeps militiæ ad sepeliendū eos qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa,¹⁶ (sex enim mensibus ibi moratus est Ioab & omnis Israel, donec interimeret omne masculinū in Idumæa:)¹⁷ fugit Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius

d. Regio est India, vt & ipsum mare caruleū sepe solis radiis repercussum coloris lapidum eiusdē nominis trahat, & a colore nomen accepit. Hieronymus. Attamē cosmographis creditur esse in Aphrica, & nunc vocari Zaphalla, vbi aurifodina hodie iuenitur.

a. Salomon in tantū secutus est libidinem, vt septuaginta habuerit vxores, & trecentas concubinas, & adolecentulas & scorta passiuæ quorum non erat numerus, neglectq; deo patrū suorum extruxerit idola gentium plurimarum, & fuerit non vt prius idida, id est amabilis domini, sed amator mulierum. Hieronymus ad Vita. to. 3.

b. Salomon quippe immoderato vsu atque assiduitate mulierum ad hoc vsque perductus est, vt templum idolis fabricaret: & qui prius templum construxerat deo, assiduitate libidinis & perfidia subtrahens idolis, templa construere non timuit. Gre. lib. 12. Moral. c. 12. & recitatur 32. q. 4. cap. Salomon.

c. Salomō cū amore mulierum deos gentiliū coleret, tamē vniuersa plebs Israelitica ad eius iudicia confluxerat. Aug. ad quēdā comitē, & recitatur 3. q. 7. c. vlti. Idē. Nec Salomō credibile est errore putasse idolis esse seruendum, sed blanditijs fœmineis ad illa sacrilegia fuisse cōpulsū. Aug. de ciui. dei lib. 14. c. 11. Idem. Et vsque a deo laqueus illi fuit illa cupiditas, vt à mulieribus etiam idolis sacrificare cogere- tur: sicut de illo scriptura testis est. Aug. in Psā. 126. d. Connumeratur enim tribus Benjamin tribui Iudæ, quia eadem ferē fors erat ambarum.

e. Admonendi sunt qui in hoc mundo prosperantur, vt cōsiderent quia Salomō qui post tām sapientiam vsque ad idololatriā cecidisse describitur: nihil in hoc mūdo prius quam caderet aduersitatis habuisse memoratur: sed concessa sapiētia funditus cor deseruit: quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodiuit. Greg. 3. parte Pastoralis, admonitione. 27.

† 3. q. 7. cap. A.
fi. 9. hna.
Eccl. 47. c.
Deut. 17. d.
† Exod. 34. b.

† Cant. 6. c.

† 3. q. 7. cap.
Sacerdos. 9.
† Salomon.

† 32. q. 4. c.
Salomon.

† Sup. 9. a.

† Sup. 9. b.

† 2. Reg. 8. d.

cum eo, vt ingrederetur Ægyptum. Erat autem Adad puer paruulus.¹⁸ Cúmque surrexissent de Madian, venerunt in Pharan. Tuleruntque secum viros de Pharan, & introierunt Ægyptum ad Pharaonem Regem Ægypti. Qui dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit.¹⁹ Et inuenit Adad gratiam coram Pharaone valde, in tantum vt daret ei vxorē sororem vxoris suæ germanā Thaphnes Reginae.²⁰ Genuitque ei soror Thaphnes Genubath filium, & nutriuit eum Thaphnes in domo Pharaonis. Eratque Genubath habitans apud Pharaonē cum filiis eius.²¹ Cúmque audisset Adad in Ægypto dormisse Dauid cum patribus suis, & mortuum esse Ioab Principē militiæ, dixit Pharaoni: Dimitte me, vt vadam in terram meam.²² Dixitque ei Pharaon: † Quia enim re apud me indiges, vt quæras ire ad terram tuam? At ille respondit: Nulla: sed obsecro te vt dimittas me.²³ Suscitauit quoque ei deus^f aduersarium Razon filium Eliadam, qui fugerat Hadadæzer Regem Soba dominum suum:²⁴ & cōgregauit contra eum viros: & factus est princeps latronum cum interficeret eos Dauid: abieruntque Damascum, & habitauerunt ibi, & constituerunt eum Regem in Damasco,²⁵ eratque aduersarius Israel cunctis diebus Salomonis. Et hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnauitque in Syria.²⁶ Ieroboam quoque filius Nabath Ephrathæus de Sareda, seruus Salomonis, cuius mater erat nomine Serua mulier vidua, leuauit manū cōtra Regem.²⁷ Et hæc causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Melolo, & cōæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.²⁸ Erat autem Ieroboam vir fortis & potens. Vidensque Salomon adolescentem bonæ indolis & industrium, constituerat eum præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph.²⁹ Factum est igitur in tempore illo vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eum Ahias Silonites propheta in via, opertus pallio nouo. Erant autem duo tantum in agro.³⁰ Apprehendensque Ahias pallium suum nouum quo coopertus erat, scidit in duodecim partes,³¹ & ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit dominus deus Israel: ^g Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.³² Porro vna tribus remanebit ei propter seruum meum Dauid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel,³³ eo quod dereliquerit me, & adorauerit Astharten deam Sidoniorum, & Chamos deū Moab, & Moloch deum filiorū Ammon:^h & non ambulauerit in viis meis, vt faceret iustitiā coram me, & præcepta mea & iudicia sicut Dauid pater eius.³⁴ Nec auferam omne regnū de manu eius, sed duccem ponam eum cunctis diebus vitæ suæ propter Dauid seruum meum quem elegi, qui custodiuit mandata mea & præcepta mea.³⁵ Auferam autem regnum de manu filij eius, & dabo tibi decem tribus:³⁶ filio autem eius dabo tribum vnā, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me in Ierusalem ciuitate, quam elegi vt esset nomen meum ibi.³⁷ Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque Rex super Israel.³⁸ Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in viis meis, & feceris quod rectum est corā me, custodiens mandata mea & præcepta mea sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificauit Dauid domum, & tradam tibi Israel,³⁹ & affligam semen Dauid super hoc: veruntamen non cunctis diebus.⁴⁰ Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam: Qui surrexit, & aufugit in Ægyptum ad Sesac regē Ægypti: & fuit in Ægypto vsque ad mortem Salomonis. †ⁱ ⁴¹ Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapiētia eius, ecce vniuersa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.⁴² Dies autem quos regnauit Salomō in Ierusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt.⁴³ Dormiuitque Salomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid patris sui, regnauitque Roboam filius eius pro eo.

† Gen. 30. d

f. Ob Salomonis scelera suferauit illi dominus tres aduersarios: Adad Idumæum Razon Syrium, & Ieroboam filium Nabath, qui post mortem eius regnum eius scinderent, & prophanebant.

g. Reiiicitur Salomō, sed iā a mulieribus alienis possessus, & idolo Moabitarum & Sidoniorum mancipatus. Tertul. aduersus Marcio. lib. 2.

h. Peccata quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris graua reputantur. Tanto enim maius cognoscitur esse peccatum, quanto maior cui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus iuxta ordinē meritō. Et scipe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur Isidorus lib. 2. cap. 13. de summo bono.

i. In 2. vero Paral. c. 9. habetur: Reliqua autē operum Salomonis priorum & nouorum scripta sunt in v. bis Nachan prophete, & in libris Ahie Silonitis, in visione quoque. Adde videns contra Ieroboam filium Nabath. Hos libros hodie nusquam neque apud ipsos Hebræos inueniri posse asseruerant: sicut nec librum bellorum domini, cuius in libro Nume. mētio est neque librum iustorum, neque carmina Salomonis, &c. quæ scriptura quidē probat, sed hodie constat non esse. Euche. ibid.

Mors Salomonis.

Roboam iuuenem consilio regnum diuidit, apparatus eius in Ieroboam dominus dehortatur: veruntamen Ieroboam aureos vitulos erexit.

XII.

Venit

Ios. 3. 2.
† 1. Par. 10. a
Anno ante
Christum.
992.
Anno mudi
2970.
† 2. Par. 12. a
Roboam. 4.
Rex Iuda,
an. 17.

Enit autem Roboam in^a Sichem: illuc enim congregatus erat omnis po-
pulus Israel ad constituendum eum regem.² At verò Ieroboam filius Na-
bath cum adhuc esset in Ægypto profugus à facie Salomonis regis, audita
morte eius reuersus est de Ægypto.³ Miseruntq;, & vocauerunt eum.† Ve-

nit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam, dicentes:^b

⁴ Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum
de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauiissimo quod imposuit nobis: & fer-

⁵ uiemus tibi.⁶ Qui ait eis: Ite vsque ad tertium diem, & reuertimini ad me. Cùmque
abisset populus, ⁷ iniit consilium rex Roboam cum senioribus qui assistebant coram
Salomone patre eius cum adhuc viueret, & ait: Quod datis consilium vt respōdeam
populo? ⁸ Qui dixerunt ei: Si hodie obedieris populo huic & serueris, & petitioni
eorum cesseris, locutusque fueris ad eos verba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus.

⁹ Qui dereliquit consilium senum quod dederant ei, & adhibuit adolescentes qui
nutriti fuerant cum eo, & assistebant illi, ¹⁰ dixitque ad eos: Quod mihi datis consiliū
vt respōdeam populo huic, qui dixerunt mihi: Leuius fac iugum quod imposuit pa-
ter tuus super nos? ¹¹ Et dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo: Sic loquere
populo huic qui locuti sunt ad te, dicentes:† Pater tuus aggrauauit iugum nostrum,

¹² tu releua nos. Sic loqueris ad eos:† Minimus digitus meus grossior est dorso patri
mei. ¹³ Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam super iu-
gum vestrum. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos scorpionibus.

¹⁴ Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, sicut locutus fue-
rat Rex dicens: Reuertimini ad me die tertia. ¹⁵ Responditque Rex populo dura, de-
relictō cōsilio seniorum quod ei dederant, ¹⁶ & locutus est eis secundum consilium
iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, ego autē addā iugo vestro.

¹⁷ Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadā vos scorpionibus. ¹⁸ Et non acquie-
uit Rex populo, quoniam auersatus fuerat eum dominus, vt suscitaret verbum suū
quod locutus fuerat in manu Ahia Silonitæ ad Ieroboam filium Nabath.† ¹⁹ Vidēs
itaque populus quod noluisse eos audire rex, respōdit ei, dicens: Quæ nobis pars in
Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Vade in tabernacula tua Israel. Nunc vide do-

rum tuā Dauid. ²⁰ Et abiit Israel in tabernacula sua. ²¹ Super filios autē Israel, quicun-
que habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam.† ²² Misit ergo rex Roboam Adu-
ram, qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porro Rex
Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem:† ²³ recessitque Israel à domo

Dauid vsq; in præsentem diem.† ²⁴ Factum est autem cū audisset omnis Israel quod
reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cœtu, & cōstitue-
runt eum^d regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum Dauid præ-

ter tribum Iuda solam.† ²⁵ Venit autē Roboam Ierusalem, & cōgregauit vniuersam
domum Iuda, & tribum Benjamin, centum octoginta milia electorum virorum, &
bellatorum: vt pugnarent contra domum Israel, & reducerent regnum Roboam filio
Salomonis.† ²⁶ Factus est autē sermo domini ad Semeiam virū dei, dicēs: ²⁷ Loquere
ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domū Iuda, & Benjamin,

²⁸ & reliquos de populo, dicēs: ²⁹ Hæc dicit dominus: Non ascendetis, neque bellabitis
contra fratres vestros filios Israel. Reuertatur vir in domum suam. ³⁰ A me enim fa-

ctum est verbum hoc. Audierunt sermonem domini, & reuersi sunt de itinere, sicut
eis præceperat dominus.† ³¹ Edificauit autē Ieroboam Sichem in monte Ephraim, &
habitauit ibi. Et egressus inde ædificauit Phanael.† ³² Dixitq; Ieroboam in corde suo:
† Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, ³³ si ascēderit populus iste vt faciat sa-

crificia in domo domini in Ierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum
suum Roboam Regem Iuda, interficiēntque me, & reuertētur ad eū.† ³⁴ Et excogita-
to cōsilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis, Nolite vltra ascendere in Ierusalem.

³⁵ † Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.† ³⁶ Posuitque vnū in Bethel, &
alterū in Dan:† ³⁷ & factum est verbū hoc in peccatum.† Ibat enim populus ad ado-

a. Vbi corrupta est Dina,
vbi venūdatus est Ioseph,
vbi cōspirauit Abimelech:
ibi scissum est regnū Iuda.

b. Egregiè itaque viros ali-
cui prædētes muneri cō-
mēdat iustitia: ecōtra ini-
quitas destituit, atq; impu-
gnat. Exēplo nobis est scri-
ptura, quæ dicit, cum popu-
lus Israel post mortē Salo-
monis rogasset filium eius
Roboam vt releuaret cerui-
ces eorū à seruitute dura,
& paterni imperij tēpera-
ret austeritatē, illū spreto
senili cōsilio, de suggestio-
ne adolescentiū respōsum
dedit huiusmodi, quod &
onus adiceret sup patris
iugum, & leuiora grauiori-
bus suppliciis mutaret.
Ambr. Offi. 2. cap. 18.

c. Itaq; Roboam desertus à
populo ac destitutus, vix
duarum tribuum propter
Dauid meritū habere po-
tuit societatem. Amb. Of-
fic. 2. cap. 18.

d. Diuisum est regnū Israē
licarum in duo regnā: vnū
Iudæ duarū tribuū, alterū
Israel decem tribuum.

e. Nō est itaq; dubitandū,
volūtati dei (qui in cælo &
in terra omnia quæcūque
voluit fecit, & qui etiā illa
quæ futura sunt fecit) hu-
manas voluntates nō posse
resistere, quo minus faciat
ipse quod vult: quādoqui-
dē etiā de ipsis hominū vo-
luntatibus quod vult & eū
vult facit. Eucher. ibid.

† 16. q. 1. Ec-
clesia.]

† Eccli. 47.
† 2. Par. 10. c

† Sup. 11. f

† 2. Par. 10. d

† 7. q. 1. De-
nique:
Anno ante
Christum.
992.
Anno mudi
2970.
Ieroboam.
Rex Israel,
an. 22.
† 2. Par. 12. a
Eccli. 47. d
† Tob. 1. a

† Sup. 11. f

† Exod. 32. b
Psalm. 105. c
† 2. Par. 11. c

f. Hoc est, tam de maiori-
bus quam de infimis popu-
li, qui dicuntur extremita-
tes populi.

randum vitulum usque in Dan.³¹ Et fecit phana in excelsis,† & sacerdotes de^f extre-
mis populi, qui non erant de filiis Leui.³² Constituitque diem solennē in mense octa-
uo, quintadecima die mensis, in similitudinem solennitatis quæ celebratur in Iuda.
Et ascendēs, altare similiter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis quos fabricatus fue-
rat. Constituitque in Bethel sacerdotes excelsorum quæ fecerat,³³ & ascendit super
altare quod extruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octavi quem finxerat de
corde suo. Et fecit solennitatem filiis Israel, & ascendit super altare, ut adoleret in-
censum.

*Propheta certis conditionibus ad Ieroboam missus, completo munere rediens à leone fractis
conditionibus occiditur.* XIII.

a. In dedicatione autem al-
taris quod fuit in Bethel,
vir dei de Iuda, ut contra
altare illud prophetaret, à
domino mittitur: quo ad-
ueniente duo terribilia si-
gna ostenduntur. Nam & al-
tare in duas partes statim
in hora holocausti scindi-
tur, & integra ipsius Regis
arida manus siccatur. Aug.
de mirabili. sacræ scriptu.
lib. 2. cap. 14.

b. Iosias ossa sepulchrorum
quæ in monte erant, super
hoc altare cōbussit, ut pa-
teret 4. Reg. 23. d.

c. Quis igitur deos colat,
qui nec defendere se qua-
si dii nec abscondere quasi
homines possunt? At in tē-
plo dei cum Ieroboam Rex
sceleratissimus dona quæ
pater eius posuerat aufer-
ret, ac super sanctum altare
libaret idolis dextera eius
quæ terendit, aruit: nec sua
ei quæ invocabat idola p-
fuerunt. Deinde conuersus
ad dominū rogauit veniā
statimque manus eius quæ
aruerat sacrilegio, sanata
est religione. Tam maturū
in vno & misericordiæ di-
uinæ & indignationis exē-
plum extitit, ut sacrificanti
subito dextera admiraretur,
pœnitenti venia daretur.
Ambr. de virginib. lib. 2.

Ecce^a vir dei venit de Iuda in sermone domini in Bethel Ieroboā stan-
te super altare, & thus iacente.² Et exclamauit contra altare in sermone
domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit dominus:† Ecce filius nascetur do-
mum David, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorū,
qui nunc in te thura succendunt, &^b ossa hominum super te incendet.³ Deditque in
illa die signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est dominus: Ecce altare scin-
detur, & effundetur cinis qui in eo est.⁴ Cūque audisset rex sermonem hominis dei
quem inclamauerat contra altare in Bethel, extendit manum suam de altari, dicens:
Apprehendite eum. &^c exaruit manus eius quam extenderat contra eum, nec valuit
retrahere eam ad se.⁵ Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta si-
gnum quod prædixerat vir dei in sermone domini.⁶ Et ait Rex ad virum dei: Depre-
care faciem domini dei tui, & ora pro me ut restituatur manus mea mihi. Orauitque
vir dei faciem domini, & reuersa est manus regis ad eum, & facta est sicut prius fue-
rat.⁷ Locutus est autem Rex ad virum dei: Veni mecum domum, ut prandeas, & da-
bo tibi munera.⁸ Responditque vir dei ad Regem: Si dederis mihi mediā partem do-
mus tuæ, non veniam tecum, nec comedam panem neque bibam aquam in loco isto.
⁹ Sic enim mandatum est mihi in sermone domini præcipientis: Non comedes panē,
neque bibes aquam, nec reuertēris per viam qua venisti.¹⁰ Abiit ergo per aliā viam,
& nō est reuersus per iter quo venerat in Bethel.¹¹ Prophetes autem quidā senex ha-
bitabat in Bethel, ad quem venerunt filij sui, & narrauerūt ei omnia opera quæ fece-
rat vir dei illa die in Bethel: & verba quæ locutus fuerat ad regem, narrauerunt patri
suo.¹² Et dixit eis pater eorum: Per quam viam abiit? Ostenderunt ei filij sui viam
per quam abierat vir dei qui venerat de Iuda.¹³ Et ait filiis suis: Sternite mihi asinū.
Qui cum strauissent, ascēdit,¹⁴ & abiit post virum dei, & inuenit eum sedentē subtus
terebinthum.¹⁵ Et ait illi: Tūne es vir dei qui venisti de Iuda? Respōdit ille: Ego sum.
¹⁶ Dixitque ad eum: Veni mecum domum, ut comedas panem.¹⁷ Qui ait: Nō possum
reuertere neque venire tecum, nec comedā panē, nec bibā aquam in loco isto,¹⁸ quia lo-
cutus est dominus ad me in sermone domini, dicēs:† Nō comedes panē & nō bibes
aquam ibi, nec reuertēris per viam qua ieris.¹⁹ Qui ait illi: Et ego propheta sum, simi-
lis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini, dicens: Reduc eum tecum in
domum tuam, ut comedat panem, & bibat aquā.† Fefellit eum,²⁰ & reduxit secum.
Comedit ergo panem in domo eius, & bibit aquam.²¹ Cūque sederent ad mēsam,
factus est sermo domini ad prophetam qui reduxerat eum,²² & exclamauit ad virum
dei qui venerat de Iuda, dicens: Hæc dicit dominus: Quia nō obediens fuisti ori do-
mini, & nō custodisti mandatū quod præcepit tibi dominus deus tuus,²³ & reuersus
es & comedisti panem & bibisti aquam in loco in quo præcepit tibi ne comederes
panem, neque biberes aquam:† non inferetur cadauer tuum in sepulchrum patrum
tuorum.²⁴ Cūque comedisset, & bibisset, strauit asinum suum propheta quem
reduxerat.²⁵ Qui cum abisset, inuenit eum leo in via, & occidit: & erat cadauer
eius proiectum in itinere. Asinus autem stabat iuxta illum, & leo stabat iuxta ca-
dauē.²⁶ Et ecce viri transeuntes viderunt cadauer proiectum in via, & leonem stan-
tem

† 1. q. 1. ca. Si
quis inquit.
Exod. 32. b

† 1. q. 2. ca. Si
quis inquit.
Exod. 32. b

† 4. Reg. 23.
d.

† 1. q. 2. ca. Si
quis inquit.
Exod. 32. b

† 1. q. 1. ca. Si
quis inquit.
Exod. 32. b

† 7. q. 1. De-
nique.

† 13. q. 2. cap.
Vnaquæq;
5. Item di-
ctum est.

d. Igitur propheta qui à
deo missus fuerat in Bethel
ut increparet Ieroboam
sup idololatria quæ gessit,
& à falso propheta seductus,
comedit ibi & bibit contra
præceptum domini, & pro-
pterea in via à leone occi-
sus est. Angelus ibi.

tem iuxta cadauer. Et venerunt, & diuulgauerunt in ciuitatem in qua propheta ille senex habitabat.²⁶ Quod cum audisset propheta ille qui reduxerat eū de via, ait: Vir dei est, qui inobediens fuit ori domini, & tradidit eum dominus leoni, & confregit eum, & occidit iuxta verbum domini quod locutus est ei.²⁷ Dixitque ad filios suos: Sternite mihi asinum. Qui cū strauissent,²⁸ & ille abisset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinū & leonē stantes iuxta cadauer. Nō comedit leo de cadauere, nec lēsit asinum.²⁹ Tulit ergo propheta cadauer viri dei, & posuit illud super asinum, & reuersus intulit in ciuitatem prophetæ senis, vt plangerent eum.³⁰ Et posuit cadauer eius in sepulchro suo. Et planxerunt eum: Heu heu mi frater.³¹ Cūque planxissent eum, dixit ad filios suos: Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro in quo vir dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea.³² Profecto enim veniet sermo quē prædixit in sermone domini contra altare quod est in Bethel, & cōtra omnia fana excelsorum quæ sunt in vrbibus Samariæ.³³ Post verba hæc nō est reuersus Ieroboā de via sua pessima, sed e contrario fecit de nouissimis populi sacerdotes excelsorum. Quicunque volebat implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum.³⁴ Et propter hanc causam peccauit domus Ieroboam, & euersa est, & deleta de superficie terræ.

Prophetia Ahia super morte Ieroboam & Abia filij eius, regnum Iuda ob idololatriam præda exponitur.

XIIII.

10. 2. 11.

† Sup. 11. f.
1. q. 1. c. Iudi
ces. ver.
Hoc ipsum.
4. Reg. 3. c.

IN tempore illo ægrotauit Abia filius Ieroboam: ²dixitque Ieroboam vxori suæ: Surge, & cōmuta habitū, ne cognoscaris quod sis vxor Ieroboam, & vade in Silo, vbi est Ahias propheta, qui locutus est mihi quod regnaturus essem super populum hunc. ³Tolle quoque in manu tua decē panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum. Ipse enim

indicabit tibi quid euenturū sit puero huic. ⁴Fecit vt dixerat Ieroboam, vxor: & cōsurgens abiit in Silo, & venit in domum Ahia. At ille nō poterat videre, quia caligauerant oculi eius præ senectute. ⁵Dixit autem dominus ad Ahiam: Ecce vxor Ieroboam ingreditur vt consulat te super filio suo, quia ægrotat. Hæc & hæc loquēris ei.

⁶Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse quæ erat, ⁶audiuit Ahias sonitum pedū eius introeūtis per ostium, & ait: Ingredere vxor Ieroboam: quare aliam te esse simulas? ⁷Ego autem missus sum ad te durus nuntius. ⁷Vade, & dic Ieroboam: Hæc dicit dominus deus Israel. ⁸Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te Ducē super populum meū Israel. ⁸& scidi regnum domus Dauid, & dedi illud tibi, & nō fuisti sicut

† Infr. 16. b
& 21. f

feruus meus Dauid, qui custodiuit mādata mea, & secutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo, ⁹sed operatus es malē super omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos, & conflatiles, vt me ad iracundiā prouocares, me autem proiecisti post tergum tuum: ¹⁰idcirco ecce ego inducam mala

¹¹super domum Ieroboam, & percutiam de Ieroboam ¹¹mingentem ad parietem, & clausum & nouissimum in Israel, & mundabo reliquias domus Ieroboam, sicut mūdari solet fimus vsque ad purum. ¹²Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cœli: quia dominus locutus est. ¹³Tu igitur surge, & vade in domum tuam, & in ipso introitu

† Infr. 16. b
& 21. f

pedū tuorū in vrbem, morietur puer, ¹⁴& plāget eū omnis Israel, & sepeliet. Iste enim solus inferetur de Ieroboā in sepulchrum, quia inuentus est super eo ¹⁵sermo bonus à domino deo Israel in domo Ieroboam. ¹⁶Constituēt autem sibi dominus Regem super Israel, qui percutiet domum Ieroboam in hac die, & in hoc tempore, ¹⁷& percutiet dominus deus Israel, sicut moueri solet arūdo in aqua. Et euellet Israel de terra bona hac quam dedit patribus eorum, & ventilabit eos ¹⁸trans flumen, quia fecerūt sibi lucos, vt irritarent dominū. ¹⁹Et tradet dominus deus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fecit Israel. ²⁰Surrexit itaq; vxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa. Cūque illa ingrederetur limē domus, puer mortuus est: ²¹& se-

a. Vxor Ieroboā infirmante filio pergit ad Ahia hominem dei, defert ei panes & vvas passas, & vasculū mellis. Dicitur enim quid illa secum portauerit, & tamen propheta nō scribitur accepisse: quippe cum & corripuerit eam, & venturum luctum prædixerit. Hiero. super. 3. ca. Mich.

b. Cum illa missa sit ad illū, nō ille ad eā, cur dicit: Ego autē missus sum, &c. Dicendū quod quedā est missio localis; quia femina missa venit ad vatē. Alia est missio spiritalis, qua quis dicitur mitti, quia ad agendū aliquid deputatur, dirigitur, ordinatur. Sic propheta iste fuit missus, id est directus à spiritu sancto ad loquendū huic femina verba sequentia. Dionys. ibid. c. Mingēs ad parietē, idem est quod canis. Helias Leuitēs Germanus. Ego autem dico magis conuenire vt exponatur de masculo, qui in parietem mingere solet: femina enim non mingit ad parietem, tam de viro quam de cane. Hæc ille.

d. Quoniam dirupit septa quibus pater suus verabatur Ierusalem, cū poneret custodes & obseruatores viarum, ne quis diebus festis iret ad sacrificiū in Ierusalem. Dionys. e. Ultra Euphratem in Assyriam Persiam & Mediam. f. Thersa regia erat Regum Israel ante constitutionem Samariæ, non longē à Bethoron, & iter vnus dici ab Ierusalem, quæ ab Hebræis Thirsa vocatur, alias Thersa.

Mors Ieroboā.

g. Offensus dominus contra Iudam, suscitauit Sefac regem Aegypti anno 5. regni Roboā, qui ingrediens Ierusalem pactis precendentibus, cum ei resistere non posset, fœdera nō seruauit. fecerat enim cum eo pactū de quorūdam murorū destructione: quod transgressus est. Comestor.

h. Habuit autem Roboam uxores 18. concubinas uero 30. Nati sunt ei filij 28. filiarum uero 40. Comestor.

Mors Roboā.

pelierunt eum, & planxit eum omnis Israel, iuxta sermonem domini quem locutus est in manu serui sui Ahia prophetæ. ¹⁹ Reliqua autem verborū Ieroboam quomodo pugnauerit, & quomodo regnauerit, ecce scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel. ²⁰ Dies autem quibus regnauit Ieroboā, viginti duo anni sunt. Et dormiuit Ieroboam cum patribus suis: regnauitque Nadab filius eius pro eo. ²¹ Porro Roboam filius Salomonis regnauit in Iuda. Quadraginta & vnus anni erat Roboā cū regnare cœpisset. decē & septem annis regnauit in Ierusalem ciuitate, quā elegit dominus ut poneret nomen suum ibi ex omnibus tribubus Israel. Nomen autē matris eius Naama Ammonitis. ²² Et fecit Iuda malum coram domino, & irritauerūt eū super omnibus quæ fecerant patres eorum in peccatis suis quæ peccauerunt. ²³ Edificauerunt enim & ipsi sibi aras & statuas, & lucos, super omnem collem excelsum, & subter omnem arborem frondosam. ²⁴ sed & effœminati fuerūt in terra, feceruntque omnes abominationes gentium, quas attriuit dominus ante faciem filiorum Israel. ²⁵ In quinto autem anno regni Roboam ascendit Sefac Rex Aegypti in Ierusalē, ²⁶ & tulit thesauros domus domini, & thesauros regios, & vniuersa diripuit: scuta quoque aurea quæ fecerat Salomon, ²⁷ pro quibus fecit Rex Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manu ducum scutariorum, & eorum qui excubabant ante ostiū domus Regis. ²⁸ Cūque ingrederetur Rex in domum domini, portabāt ea qui praeundi habebāt officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. ²⁹ Reliqua autem sermonum Roboam, & omnia quæ fecit, ecce scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda. ³⁰ Fuitque bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus. ³¹ Dormiuitque Roboam cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid. Nomen autem matris eius Naama Ammonitis. Et regnauit Abia filius eius pro eo.

†2. Par. 12. d

Ios. 8. 10.

†Sup. 16. c

Abia regis contra Ieroboam, & Afa contra Baasam praelia, & Iosaphat ac Nadab gesta.

XV.

a. Maacha filia Abessalom ex Thamar filia Absalom filij Dauid & fratris Salomonis, quam Roboam uxorem accepit. Inde vituperatus est, quia contra legem dei cognatam accepit. Ios. b. Hoc est, Afa homo totus pius ex impio patre.

NGitur in octauodecimo anno regni Ieroboam filij Nabat, regnauit Abia ^a super Iudam. ² Tribus annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius ^a Maacha filia Abessalom: ³ ambulauitque in omnibus peccatis patris sui, quæ fecerat ante eum, nec erat cor eius perfectū cum domino Deo suo sicut cor Dauid patris eius. ⁴ Sed propter Dauid dedit ei dominus deus suus lucernā in Ierusalem, ut suscitaret ^b filium eius post eum, & statueret Ierusalem, ⁵ eò quod fecisset Dauid rectum in oculis domini, & non declinasset ab omnibus quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ suæ: ⁶ excepto sermone Vria Hethæi. ⁷ Attamen bellū fuit inter Abiam & Ieroboam omni tempore vitæ eius. ⁸ Reliqua autem sermonū Abia, ^B & omnia quæ fecit, nōne hæc scripta sunt [†] in libro verborum dierum Regū Iuda? Fuitque praelium inter Abiam & inter Ieroboam. ⁸ Et dormiuit Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid. Regnauitque Afa filius eius pro eo. ^{†9} In anno ergo ^c vicesimo Ieroboam Regis Israel regnauit Afa Rex Iuda: ¹⁰ & quadraginta & vno anno regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Maacha, filia Abessalom: ¹¹ & fecit Afa rectum ante conspectum domini, sicut Dauid pater eius: ¹² & abstulit effœminatos de terra: purgauitque vniuersas sordes idolorum quæ fecerant patres eius. ¹³ Insuper & Maacham matrem suam amouit ne esset princeps in sacris Priapi, & ^c in luo eius quem consecrauerat, subuertitque specum eius, & confregit simulacrū turpissimum, & combussit in torrente Cedron. ¹⁴ Excelsa autem nō abstulit. Veruntamen cor Afa perfectum erat cum domino deo suo cunctis diebus suis, ¹⁵ & intulit ^d ea quæ sanctificauerat pater suus & vouerat, in domum domini, argentum & aurū & vasa. ¹⁶ Bellum autem erat inter Afa & Baasa Regem Israel cunctis diebus eorum. ¹⁷ Ascendit quoque Baasa Rex Israel in Iudam, & edificauit Rama, ut non posset quispiam egredi vel ingredi de parte Afa Regis Iuda. ¹⁸ Tollens itaque ^D Afa omne argentum & aurum quod remanserat in thesauris domus domini, & in

Ios. 8. 11.
Anno ante Christū. 975
Anno mudi 2927.
2. Para. 13. a
Abia. 5. Iuda, an. 3.

†1. Para. 13. e

†2. Reg. 12. a

†2. Par. 14. a
Anno ante Christum. 972.
Anno mudi 2990.
Afa. 6. Iuda, an. 41.

c. Decimus octauus enim annus Ieroboā fuit primus Abia annus, & 20. eiusdem fuit Abia victimus, qui & Afa primus.

d. Hoc intelligendum videtur sic, quod pater eius Abia præfatam sortitus victoriam contra Ieroboā uerat deo auferre aurum & argenti vasaque preciosa, sed paulo post ad idolatriam lapsus nō impleuit. Afa uero intulit ea in templum, & domino deputauit ad vsum cultus diuini. Dionysius.

^E & in thesauris domus regia, dedit illud in manus seruorum suorum: & misit ad Benadab filium Tabremmon, filij Ezion, Regem Syria, qui habitabat in Damasco, dicens:

¹⁹ ^c Fœdus est inter me & te, & inter patrem meum & patrem tuum: ideo misi tibi munera argentum & aurum, & peto ut venias, & irritum facias fœdus quod habes cum Baafa Rege Israel, & recedat a me. ²⁰ Acquiescens Ben-Hadab Regi Afa, misit principes exercitus sui in ciuitates Israel: & percusserunt Ahion & Dan & Abel, domum

^F Maacha: & vniuersum Ceneroth, omnem scilicet terram Nephthalim. ²¹ Quod cum audisset Baafa, intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Therfa. ²² Rex autem Afa nuncium misit in omnem Iudam, dicens: Nemo sit excusatus. Et tulerunt lapides de Rama, & ligna eius, quibus ædificauerat Baafa: & extruxit de eisdem Rex Afa Gabaa Benjamin & Maspha. ²³ Reliqua autem omnium sermonum Afa & vniuersæ fortitudines eius, & cuncta quæ fecit, & ciuitates quas extruxit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda? [†] Veruntamen in tempore senectutis suæ doluit pedes: ²⁴ & dormiuit cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate David

^G patris sui, regnauitque Iosaphat filius eius pro eo. ²⁵ Nadab verò filius Ieroboam regnauit super Israel, anno secundo Afa Regis Iuda: regnauitque super Israel duobus annis: ²⁶ & fecit quod malum est in conspectu domini: & ambulauit in viis patris sui, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel. ²⁷ Insidiatus est autem ei ^f Baafa filius Ahia de domo Isachar: & percussit eum in Gebbethon quæ est vrbs Philisthinorum. Si quidem Nadab & omnis Israel obsidebant Gebbethon. ²⁸ Interfecit ergo illum Baafa in anno tertio Afa Regis Iuda, ^h & regnauit pro eo. ²⁹ Cumque regnasset, percussit

^H omnem domum Ieroboam. Non dimisit ne vnâ quidem animam de semine eius, donec deleret eum, [†] iuxta verbum domini quod locutus fuerat in manu serui sui Ahia Silonita: ³⁰ propter peccata Ieroboam, quæ peccauerat, & quibus peccare fecerat Israel, & propter delictum quo irritauerat dominum deum Israel. ³¹ Reliqua autem sermonum Nadab, & omnia quæ operatus est, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel? ³² Fuitque bellum inter Afa & Baafa Regem Israel cunctis diebus eorum. ³³ Anno tertio Afa Regis Iuda regnauit Baafa filius Ahia super omnem Israel in Therfa vigintiquatuor annis. ³⁴ Et fecit malum coram domino: ambulauitque in viis Ieroboam, & in peccatis eius quibus peccare fecit Israel.

Mortuo Baafa successit Ela filius eius, quem Zambri occidit, & totam Baafa domum, Zambri verò se occidit: cui successit Amri, Ahiel readificante in malum suum Iericho.

XVI.

† 2. Par. 16. d

A

Actus est autem sermo domini ad ^a Iehu filium Anani contra Baafa, dicens: ² Pro eo quod exaltaui te de puluere, & posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam, & peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum: ecce ego

^b demetam posteriora Baafa, & posteriora domus eius, & faciâ domum tuam [†] sicut domum Ieroboam filij Nabath. ⁴ Qui mortuus fuerit de Baafa in ciuitate, comedent eum canes: & qui mortuus fuerit ex eo in regione, comedent eum volucres cœli. ⁵ Reliqua autem sermonum Baafa, & quæcunque fecit, & praelia eius, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Israel? ^c Dormiuit ergo Baafa cum patribus

^B suis, sepultusque est in Therfa, & regnauit Ela filius eius pro eo. ⁷ Cum autem in manu Iehu filij Anani prophetae verbum domini factum esset contra Baafa, & contra domum eius, & contra omne malum quod fecerat coram domino ad irritandum eum in operibus manuum suarum, ut fieret sicut domus Ieroboam: ob hanc causam occidit eum, hoc est Iehu filium Anani prophetam. ⁸ Anno vicesimosexto Afa Regis Iuda regnauit Ela filius Baafa super Israel in Therfa, duobus annis: ⁹ & rebellauit contra eum seruus suus Zambri dux mediæ partis equitum. Erat autem Ela in Therfa bibens & temulentus in domo Arsa præfecti Therfa. [†] ¹⁰ Irruens

e. Miser populus a deo alienatus diligit quandâ pacem suâ non improbandâ, quam quidem non habebit in fine, quia non bene ea vitatur ante finem. Hæc autem ut habeat interim in hac vita, nostra etiam interest: quoniam quando permixta sunt ambe ciuitates, vitur & nos pace Babylonis: ex qua ita per fidem dei populus liberatur, ut apud hanc interim pergrineretur. Aug. de ciuit. dei lib. 19. ca. 26. Quomodo ergo Afa fregerit pacem inter Baafa regem Israel, & Ben-Hadab regem Syria si possit esse licita, ut ipse cum Ben-Hadab pacem iniret: ideo videtur Afa peccasse. Diony.

f. Hic Baafa non fuit de genere Ieroboam, quia in regibus non semper successit filius patri, sed raro. Regnum verò Iuda nunquam excelsit genus suum: quia filius semper patri successit, ut continetur linea Christi. Comestor.

g. Annus tertius Afa regis Iuda fuit ultimus Nadab, & primus Baafa.

h. Baafa, qui Nadab occidit tertio anno regni Afa regnare incipiens, 24. annis regnauit. intelligitur itaque quod Baafa vsque ad 27. annum Regis Afa durauerit, quomodo ergo dicitur Ela filius Baafa 26. anno regni regis Afa regnare coepisse, & duobus annis regnasse, nisi quia 26. annu regis Afa, & primâ parte 27. anni cum patre, & posteriore eiusdem anni parte regnauit sine patre? Nam in fine ipsius anni 27. Zambri ipsum occidit, & pro eo 7. diebus regnauit. Richar. de S. Victore, de concordia regum Iuda & Israel.

a. Iehu filius Anani propheta domini contra predictos principes missus, ut illis peccata sua pariter & peccatorum stipendium annunciarer, a Baafa rege Israel in neruum coiectus est, & tandem occisus ab eo. Veruntamen quæcumque illi Iehu prædixerat, sibi & domui suæ euenerunt per Zambri seruum suum.

b. Extirpabo posteros Baafa, & posteros domus eius.

c. Occisus est autem, ut dicit Iosephus, a Cræone comilitone suo. Comestor post Iosephum.

† Sup. 14. c
& 15. f
Infr. 21. f

† 2. Par. 16. a

Anno ante
Christum.
947.
Anno mundi
3015.
Ela. 4. Israel
an. 2.
† 4. Reg. 9. g

d. Legitur autem quod cum exercitus audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem: fecit sibi regem omnis Israel Amri. Constat ergo quod idem annus fuerit Amri regnandi primus, qui fuit regi Afa. 28. Quid ergo est quod de ipso legitur quod regnauerit regni Afa. 31. anno? Sed scimus quod rebellante Thebni media pars populi sequebatur vni, & media pars alii. Quod ergo dicitur regnasse anno Afa 31. intelligitur de eo tempore dictu, quando mortuo ia Thebni, cepit regnare in toto. Richar. de facto Viatore, de concordia Regum Iuda & Israel.

e. Hoc anno mortuus est Thebni cum Amri correptans, & confirmatum est regnum Amri vsque ad 38. annu Afa Regis Iuda, a cuius anno 27. inceptorat, & sic 12. annis regnauit.

f. Hic annus vltim' est Amri, & primus Achab filij eius.

g. Cum a rege Achab altare esset idolo constitutum, ad verbum propheta trib' annis & sex mēibus ros pluuiā nō cecidit super terrā. Ambro. de Elia cap. 2.
h. Hoc est, primogenito in fundamentorum colloca-tione, & supremo in ostiorum appensione.

ergo Zambri percussit & occidit eum, anno vicesimoseptimo Afa regis Iuda, & regnauit pro eo. ¹¹ Cumque regnasset & cedisset super solium eius, percussit omnē domum Baasa, & non dereliquit ex ea mingentem ad parietem, propinquos & amicos eius. ¹² Deleuitque Zambri omnem domum Baasa, iuxta verbum domini quod locutus fuerat ad Baasa in manu Iehu propheta, ¹³ propter vniuersa peccata Baasa, & peccata Ela filij eius, qui peccauerunt, & peccare fecerūt Israel, prouocātes dominū deū Israel in vanitatibus suis. ¹⁴ Reliqua autē sermonū Ela, & omnia quę fecit, nōne hęc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? ¹⁵ Anno vicesimoseptimo Afa Regis Iuda regnauit Zambri septem diebus in Therfa. Porro exercitus obsidebat Gebbethon vrbem Philisthinorum. ¹⁶ Cumque audisset rebellasse Zambri, & occidisse regem: fecit sibi regem omnis Israel Amri, qui erat princeps militiæ super Israel in die illa in castris. ¹⁷ Ascendit ergo Amri, & omnis Israel cum eo de Gebbethō, & obsidebant Therfa. ¹⁸ Videns autē Zambri quod expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatium, & succēdit se cum domo regia: & mortuus est ¹⁹ in peccatis suis quæ peccauerat, faciens malum coram domino, & ambulās in via Ieroboam, & in peccato eius quo fecit peccare Israel. ²⁰ Reliqua autem sermonū Zambri & insidiarū eius & tyrannidis, nōne hęc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? ²¹ Tūc diuisus est populus Israel in duas partes. Media pars populi sequebatur Thebni filiū Gineth, vt cōstitueret eum Regem: & media pars Amri. ²² Præualuit autem populus qui erat cum Amri, populo qui sequebatur Thebni filium Gineth. Mortuusque est Thebni, & regnauit Amri ²³ Anno tricesimoprimum Afa regis Iuda, regnauit Amri super Israel duodecim annis. In Therfa regnauit sex annis, ²⁴ emittitque mōtem Samariæ a Somer duobus talentis argenti, & ædificauit eum, & vocauit nomen ciuitatis quā extruxerat, nomine Somer domini montis Samariæ. ²⁵ Fecit autem Amri malum in conspectu domini, & operatus est nequiter super omnes qui fuerunt ante eū. ²⁶ Ambulauitque in omni via Ieroboam filij Nabat, & in peccatis eius quibus peccare fecerat Israel, vt irritaret dominum deum Israel in vanitatibus suis. ²⁷ Reliqua autē sermonum Amri, & prælia eius quæ gessit, hęc nōne scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? ²⁸ Dormiuitque Amri cum patribus suis, & sepultus est in Samaria, regnauitque Achab filius eius pro eo. ²⁹ Achab verò filius Amri regnauit super Israel anno tricesimooctauo Afa regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria, viginti & duobus annis. ³⁰ Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu domini super omnes qui fuerunt ante eum. ³¹ Nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Ieroboam filij Nabat: insuper duxit vxorem Iezabel filiam Ethbaal regis Sidoniorum. Et abiit & seruiuit Baal, & adorauit eum: ³² & posuit aram Baal in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, ³³ & plantauit lucum. Et addidit Achab in opere suo irritās dominum deum Israel super omnes reges Israel qui fuerunt ante eū. ³⁴ In diebus eius ædificauit Ahiel de Bethel Iericho. In Abiram ^h primitiuo suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius: [†] iuxta verbū domini quod locutus fuerat in manu Iosue filij Nun.

Elias cælum claudit tribus annis, & pastus à coruis tandem pascitur à muliere Sareptana aucta farina & oleo, filiūque eius tandem suscitato.

XVII.

a. Iram dei vniuersa creatura testatur, cū creatura rationalis sese Baal figmentisque addixit. Chrysost. de Elia. Digna pœna quæ intemperantiā dignè coereret, vt cælū impiis clauderetur, qui terrena polluerant. Ambro. de Elia cap. 2.

T dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: [†] Viuit dominus deus Israel, in cuius conspectu sto, ^a si erit annis his ros & pluuiā nisi iuxta oris mei verba. ² Et factum est verbum domini ad eum, dicens: ³ Recede hinc, & vade contra orientem, & abscondere in torrente Carith, qui est contra Iordanem, ⁴ & ibi de torrente bibes: coruisque præcepi vt pascant te ibi. ⁵ Abiit ergo, & fecit iuxta verbum domini. Cumque abisset, sedit in torrente Carith, qui est contra Iordanem. ⁶ Corui quoque deferebant ei panem & carnes mane, similiter panem & carnes vesperi: & bibebat de torrente. [†] ⁷ Post dies autem aliquot siccatus est torrens. non enim pluerat super terram. ⁸ Factus est ergo sermo domini

4. Reg. 9. g
Anno ante
Christum.
946.
D Anno mudi
3016.
Zambri. 5.
Israel 7. die-
bus.

Anno ante
Christum.
942.
Anno mudi
3020.
Amri. 6. Is-
rael an. 12.

Anno ante
Christum.
935.
Anno mudi
3027.
Achab. 7. Is-
rael an. 22.
3. Reg. 10. d

† Ios. 6. d.

A Ios. 8. 17.
† Infr. 18. e
Eccl. 48. a
4. Reg. 6. b
Iacob. 5. b
23. q. 4. c. Si
illic. 9. Sed
obiicitur.
Psalm. 106. d

† 41. d. Deli-
cia.

† Luc. 4. d.
De iure iu. c.
† Et si Chri-
stus.

domini ad eum, dicens: †^b Surge & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. ^c Præcepi enim ibi mulieri viduæ vt pascat te. ¹⁰ Surrexit & abiit in Sareptā Sidoniorum. Cūque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna: & vocauit eam, dixitque ei: Da mihi paululum aquæ in vase, vt bibam. ¹¹ Cūque illa pergeret vt afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi obsecro & buccellam panis in manu tua. ¹² Quæ respondit: Viuit dominus deus tuus, quia nō habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydria: & paululum olei in lecytho. En colligo duo ligna, vt ingrediar & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus, & moriamur. ¹³ Ad quam Elias ait: Noli timere, sed vade, & fac sicut dixisti. Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem paruulum, & ^c affer ad me: tibi autem & filio tuo facies postea. †¹⁴ Hæc autem dicit dominus deus Israel. ^d Hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, vsque in diem in qua dominus daturus est pluuiam super faciem terræ. ¹⁵ Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & illa, & domus eius: & ex illa die ¹⁶ hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non est imminutus, iuxta verbū domini quod locutus fuerat in manu Eliæ. ¹⁷ Factum est autē post verba hæc ægrotauit filius mulieris matrisfamilias: & erat languor fortissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. ¹⁸ Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir dei? Ingressus es ad me vt rememorarentur iniquitates meæ, & ^d interficeres filium meum? ¹⁹ Et ait ad eam Elias: Da mihi filium tuum. Tulitque eum de sinu eius, & portauit in cœnaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulū suū: ²⁰ & clamauit ad dominum, & dixit: Domine deus meus, etiāne viduā apud quā ego vtcunque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius? †²¹ Et expandit se, atque mensus est super puerū tribus vicibus, & clamauit ad dominum, & ait: Domine deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. ²² Et exaudiuit dominus vocē Eliæ, & reuersa est anima pueri intra eum: & reuixit. ²³ Tulitque Elias puerū, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domum: & tradidit matri suæ, & ait illi: En, viuit filius tuus. ²⁴ Dixitque mulier ad Eliā: Nunc in isto cognoui quoniā vir dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum est.

Elias ad Achab pro pluuiā missus, prophetis Baal in Carmelo occisis pluuiam impetrauit.

XVIII.

† 23 q. 4. ca.

Ost dies multos factum est verbum domini ad Eliam^a in anno tertio, dicens: Vade, & ostēde te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ. ² Iuit ergo Elias vt ostenderet se Achab. erat autē fames vehemēs in Samaria. ³ Vocauitque Achab Abdiam dispensatorem domus suæ. Abdias autem timebat dominum deum valde. †^b Nam cum interficeret Iezabel Prophetas domini, tulit ille centum Prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua. ⁵ Dixit ergo Achab ad Abdiam: Vade in terram ad vniuersos fontes aquarum, & in cunctas valles, si fortē possimus inuenire herbam, & saluare equos & mulos, & non penitus iumenta intereant. ⁶ Diuiseruntque sibi regiones vt circuirent eas. Achab ibat per viam vnā, & Abdias per viam alterā seorsum. ⁷ Cūque esset Abdias in via, Elias occurrit ei. Qui cum cognouisset eum, ^b cecidit super faciem suam, & ait: Num tu es domine mi, Elias? ⁸ Cui respondit, ego. Et dixit: Vade, & dic domino tuo: Adest Elias. ⁹ Et ille: Quid peccaui, inquit, quoniā tradis me seruū tuum in manu Achab, vt interficiat me? ¹⁰ Viuit dominus deus tuus: quia non est gens aut regnum in quod non miserit dominus meus te requirēs: & respondentibus cunctis, non est hic, adiurauit regna singula, & gentes, eò quod minime reperireris. ¹¹ Et nunc dicis mihi: Vade & dic domino tuo, Adest Elias? ¹² Cūque recessero à te, spiritus domini asportabit te in locum quē ego ignoro, & ingressus nuntiabo Achab, & nō inueniens te, interficiet me. Seruus autem tuus timet dominum ab infantia sua. ^d ¹³ Nunquid non indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Iezabel Prophetas domini, quod absconderim de Prophe-

† 23 q. 4. ca.
Nimium.
verf. Occi-
derunt im-
pij.

Sup. 17. c.
4. Re. 3. 4. b

^b Quid vero illud, q̄ cū in omni terra esset fames maxima, viduæ tamē cura deo non defuit, atque ad alendam eā propheta directus est? Amb. de viduis.

^c Non sermone, sed in spiritu, Chrysost.

^d Neq; enim humana facultatis est dicere, Hydria farinæ nō deficiet, &c. Nā licet mos sit ita præfari p̄phetis, tamen hic vera dei vox est. Ideo præmissū est: Quia hæc dicit dominus. Domini enim est perpetuatē sacramentorū sp̄dere cœlestiū, & non defuturam spiritalis exaltationis gratiā polliceri, largiri munita vitæ, fidei signacula, dona virtutum. Ambr. de viduis.

^e Opulēros fames occidit, & viduæ filios dominus per Eliam pascit. Chrysost.

^f Ac si diceret: O domine testis huius viduæ, cū quæ ego habito, tu male fecisti vt occideres filium eius, vt intelligatur q̄ vtiq; dominus testis cordis illius mulieris, videbat quanta esset pietas, vnde etiā Eliā ipse ad eā miserat, nō malefaciē di causa mortificauerit filiū eius, sed exhibēdi miraculi ad gloriā nominis sui, quò tantū propheta & tūc viuētib; & posteris cōmēdaret. Aug. ad Simplicia. li. 2. q. 5. De hoc puero tradit Hēbrei q̄ ipse postea Jonas propheta fuerit: quē de vētre ceti glutientis euoluit tribus diebus dominus absoluit. Idē de mirabilibus sacre scripture. lib. 2. ca. 17. a. Videtur q̄ redierit anno 4. cū fames durauerit. 3. an. cū 6. mētib; vt Iaco. 5. Diccū q̄ fames iā 6. mēses inceperat antequā discederet: tunc. 3. anno rediit.

^b Occiderūt impij p̄phetas, occiderūt impios & p̄phetas: flagellauerūt Iudæi Christū, Iudæos flagellauit & Christus: traditi sunt apostoli ab hominibus humana potestati, tradiderūt apostoli homines potestati satanæ. August. Vincentio Donatista.

^c Hoc est, ob quā culpam meā iniūgis mihi hāc legationē, mihi periculosam, vt si dixerō domino meo te adesse, sequetur occisio mea, si subitō p̄ angelū ad aliū locū, vt sepius tibi cōtingit, fueris deportatus? Dion.

^d Abdias œconomus Regiæ Achab timorē domini opere ostendit. Nā fratres suos prophetas nō sine periculo abscondit, atq; adeo sibi fecit amicos de bonis domini sui: attamen humanum quiddam passus, dum veluti Nicodemus propter merum Iudæorum rem dissimulat. Angelomus.

tis domini centū viros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauerim eos pane & aqua? ¹⁴ Et nunc tu dicis, Vade & dic domino tuo, adest Elias, vt interficiat me? ¹⁵ Et dixit Elias: Viuit dominus exercituum, ante cuius vultū sto, quia hodie apparebo ei. ¹⁶ Abiit ergo Abdias in occursum Achab, indicauitque ei. Venitque Achab in occursum Eliæ, ¹⁷ & cum vidisset eum, ait: Tūne es ille qui cōturbas Israel? ¹⁸ Et ille ait: ¶ Nō ego turbaui Israel, sed tu, & domus patris tui: qui dereliquistis mādata domini, & secuti estis Baalim. ¹⁹ Veruntamen nunc mitte & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum quadringentos, qui comedunt de mensa Iezabel. ²⁰ Misit Achab ad omnes filios Israel, & cōgregauit prophetas in monte Carmeli. ²¹ Accedens autem Elias ad omnem populum Israel, ait: ¶ Vsquequo claudicatis in duas partes? Si dominus est deus, sequimini eum: si autē Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. ²² Et ait rursus Elias ad populū: Ego remāsi propheta domini solus: prophetae autem Baal, quadringenti & quinquaginta viri: Prophetæque lucorum quadringenti viri sunt. ²³ Dentur nobis duo boues: & illi eligant sibi bouem vnum, & in frustra cadentes, ponant super ligna, ignem autem nō supponant: Et ego faciam bouem alterum, & imponam super ligna, ignem autem non supponam. ²⁴ Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen dei mei: & deus qui exaudierit per ignem, ipse sit deus. Respondens omnis populus, ait: Optima propositio, quam locutus est Elias. ²⁵ Dixit ergo Elias prophetis Baal: Eligite vobis bouem vnum, & facite primi, quia vos plures estis: & inuocate nomina deorum vestrorum, ignemque non supponatis. ²⁶ Qui cum tulissent bouem quem dederat eis, fecerūt: & inuocabāt nomen Baal de mane vsque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, neque qui responderet. Transliebāntque altare quod fecerant. ²⁷ Cūque esset iā meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce maiore. Deus enim est: & forsitan laquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit: vt excitetur. ²⁸ Clamabant ergo voce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. ²⁹ Postquam autem transiit meridies, & illis prophetantibus venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebatur vox, neque aliquis respondebat, nec attendebat orantes, ³⁰ dixit Elias omni populo: Venite ad me. Et accedente ad se populo, curauit altare domini, quod destructum fuerat: ³¹ & tulit duodecim lapides iuxta numerū tribuum filiorum Iacob, ad quem factus est sermo domini, dicens: ¶ Israel erit nomen tuum. ³² & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. Fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris: ³³ & cōposuit ligna, diuisitque per membra bouē, & posuit super ligna, ³⁴ & ait: Implete quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum, & super ligna. Rursūque dixit: Etiam secundò hoc facite. Qui cum fecissent secundò, ait: Etiam tertio id ipsum facite. Feceruntque tertio: ³⁵ & currebant aquæ circū altare, & fossa aquæductus repleta est. ³⁶ Cūque iam tempus esset vt offerretur holocaustum, accedēs Elias propheta ait: Domine deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie quia tu es deus Israel, & ego seruus tuus: & iuxta præceptum tuū feci omnia verba hæc. ³⁷ Exaudi me domine, exaudi me, vt discat populus iste quia tu es dominus deus, & tu cōuertisti corda eorum iterum. ³⁸ Cecidit autem ignis domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quoque, & aquā quæ erat in aqueductu, lambens. ³⁹ Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciē suam, & ait: ¶ Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus. ⁴⁰ Dixitque Elias ad eos: Apprehēdite prophetas Baal, & ne vnus quidem effugiat ex eis. Quos cum apprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cifon, & interfecit eos ibi. ⁴¹ Et ait Elias ad Achab, Ascēde, comedere & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est. ⁴² Ascēdit Achab vt comederet & biberet: Elias autem ascendit in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, ⁴³ & dixit ad puerum suum: Ascende, & prospice contra mare. Qui cum ascendisset, & cōtemplatus esset, ait, Non est quicquam. Et rursus ait illi: Reuertere septem vicibus. ⁴⁴ In septima

e. Dicunt Hebræi quoddā dū propheta sacerdosque Baal elegerint bouē vnum, bos ille statim nutu diuino declinauit ab eis, quasi sacrificari falsis diis abhorrens, sed ad Eliā confugit, vt per hoc quoque populus inuinceretur. Dionys. ibid.

f. Vide cur etiam Elias hoc faciat, & diligenter aduertat. Habebat beatus Elias & pro gratia prophetica dignitatis, & pro diuini cultus studio scitū omnium que in templis demonum agebantur. Nouerat inter cetera inepta poti⁹ quam commenta, callidam etiam huiusmodi compositionem fraudem, qua facilius irritentur animæ miserorū, vt aræ eorum nō simplicitate ante delubri pedes statuuntur, sed pendēs crepidō supra quam structæ sunt rogi subterranea fornice baiuletur ad quas ex aduersa parte cōcaui parietis occulto aditu descēdatur, ac per parulas cauernas præparatas ignes doli ministri fieri tempore clandestinis officinis subministrat: quod attonit⁹ miserorum animus dum nullas desuper videt adhibitas flammās, hostiāque cor nit ex improviso comburi, per inuisibilem portatē ignes celo credat esse delatos. Ne ergo hoc incredula mentes de diuinis suspicarentur altaribus, vallū quod fieri præceperat, aqua insit impleri: vt si qua esset sub altari proderetur fouea, vel descēdēs deorsum aqua latentes vtique ignes exstingeret. Nec sufficit temel rigasse locum, tertio id agitur: sed nec hoc est contentus propheta, ipsū altaris ligna præcipit inueniari, vt omnis fraudis suspiciōne submota, diuinæ potestatis esse virtutem, nec Rex, nec populus, nec ipi dubitaret laceratores. Euche. ibidem.

† 3. q. 7. c. 11.

† 49. d. c. 11.
1. Reg. 9. b
Sup. 2. f

† Gen. 42. f

† 1. q. 1. Cum scriptura.

† 13. q. 4.
Qui peccat. c. Ni-
mium c. Ea
vindicta.
Sup. 17. a
Iacob. 5. d

ptima autem vice ecce nubecula parui quasi vestigium hominis ascendebat de mari. Qui ait: Ascēde, & dic Achab: Iunge currum tuum & descēde, ne occupet te pluuia: ⁴⁶ Cūque se verteret huc atque illuc, ecce cœli contenebrati sunt: & nubes & ventus, & facta est ⁸ pluuia grandis. Ascendens itaque Achab abiit in Iezrael, ⁴⁷ & manus domini facta est super Eliam, accinctisq; lumbis currebat ante Achab, donec veniret in Iezrael.

Elias Iezabelem fugiens, & in deserto dormiens, pane & aqua acceptis ad montem Horeb peruenit, unde mittitur ad ungendos Azael super Syriam, Iehu super Iezrael, & Eliseum in prophetam.

XIX.

Ios. 8. 17.
4. Reg. 4. g.
1. q. 4. c. Ec-
clesia. 9. fin.

Nunciauit autem Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidisset vniuersos prophetas Baal gladio. ² Misitq; Iezabel nuntium ad Eliam, dicens: Hæc mihi faciant dij & hæc addât, nisi hac hora cras posuero animã tuam sicut animam vnius ex illis. ³ Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocunque eum ferebat voluntas, venitque in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerum suũ, ⁴ & perrexit in desertum viam vnius diei. Cūque venisset & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait: Sufficit mihi domine, tolle animam meam. Neque enim melior sum quàm patres mei. ⁵ Proiecitque se: & obdormiuit in vmbra iuniperi. Et ecce angelus domini tetigit eũ, & dixit illi: Surge & comede. ⁶ Respexit, & ecce ad caput suum subcinericius ^a panis, & vas aquæ. Comedit ergo & bibit, & rursus obdormiuit. ⁷ Reuersusq; est angelus domini secundo, & tetigit eum, dixitque illi: Surge, comede: Grandis enim tibi restat via. ⁸ Qui cū surrexisset, comedit & bibit, & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad montem dei ^b Horeb. ⁹ Cūque venisset illuc, mansit in spelunca. Et ecce sermo domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis Elia? ¹⁰ At ille respōdit: † Zelo zelatus sum pro domino deo exercituũ: quia dereliquerunt pactum domini filij Israel. Altaria tua destruxerũt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærent animã meam, vt auferant eam. ¹¹ Et ait ei: Egrederere, & sta in monte corã domino. Et ecce dominus transiit, & spiritus grãdis & fortis, subuertens mōtes & conterens petras ante dominum. ^c Non in spiritu dominus. ¹² Et post spiritum commotio. Non in commotione dominus. Et post commotionem ignis. Non in igne dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis. ¹³ Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio: & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce vox ad eum dicens: Quid hic agis Elia? ¹⁴ Et ille respōdit: Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum: quia dereliquerũt pactum tuum filij Israel. Altaria tua destruxerũt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærit animam meã vt auferant eam. ¹⁵ Et ait dominus ad eum: ^d Vade, & reuere in viam tuam per desertum in Damascum. † Cūque perueneris illuc: vnges Azael regem super Syriam, ¹⁶ & Iehu filium Namsi vnges regem super Israel. Eliseum autē filium Saphat, qui est de ^e Abel Meula, vnges prophetam pro te. ¹⁷ Et erit quicunq; fugerit gladiũ Azael, occidet eum Iehu: & quicunq; fugerit gladiũ Iehu, interficiet eum Eliseus. ¹⁸ Et derelinquam mihi in Israel septem milia virorum, quorum ^f genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eum osculans manum. ¹⁹ Profectus ergo inde Elias, reperit Eliseum filium Saphat, arātem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim iugis boum arantibus vnus erat. Cūque venisset Elias ad eum, misit pallium suũ super eum. ²⁰ Qui statim relictis bobus cucurrit post Eliam, & ait: Osculer, oro te, patrem meum & matrem meam, & sic sequar te. Dixitque ei: Vade, & reuere. Quod enim meum erat, feci tibi. ²¹ Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes: & dedit populo, & comederunt. Confurgensq; abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei.

g. Elias cū esset clausus humanis iniquitatibus cœlum, & nulla mundanis rebus desuper pluuiarum stilaret vbertas, atque omnia siccitatis squallore languerent, & esset fames magna vniuerso generi humano (quoniam enim cœlũ pluuiam non dabat, nec terra pabulum germinabat) tunc Elias sanctus referauit ieiuniis suis cœlum, terrã orationibus fecundauit. Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam, huius sterilitatem resoluit in partũ. Ambro. Ser. 38.

a. Elia vtique cibis allatus est ab angelo, quo nullus in humana consuetudine viator inuenitur, scilicet panis & aqua: tãta tamen fortitudo collata est, vt quadraginta diebus ambulans non fatigaretur nec esuriret. Bernard. super Psalm. Qui habitat, veru. 4.

b. Horeb mons est à siccitate qua populus Israel hic laborauit, sic dictus, vnus cū Sina, per iuga tãtum distinctus est. Itaque orientalis signa, occidentalis Horeb. Inde vno nomine mōs dei appellatur: & legem datã nũc in Sina, nunc in Horeb scriptum est. Hic Elias minas Iezabelis fugiens aliquandiu lauit, donec dominũ in aura tenui suscipiens in Damascum misisset.

c. Nō arbitris quod cum vento veniat dominus, sed post spiritũ tenēs veniet. d. Vnde in veteri testamento non solum vngebatur sacerdos, sed etiam & rex & propheta: sicut in lib. Regũ dominus præcepit Elie, Vade & reuere in viam tuã & c. Innocentius 3. & citatur de sacra vnctio. c. vnico. 9. vnde in veteri testamento.

e. Abel Meula vrbs est vna de præcipuis vrbus Salomonis. Est autem nunc vicus in Aulone 10. miliaria à Scythopoli distans: cōtra australem plagam, & nunc dicitur Bethulia. Euche.

f. Quomodo igitur quicunq; subiectus est saluatori, flectere ei genu dicitur: sic qui peccati seruus est, & habet spiritum seruitutis iterum in timore, genua scribitur flexisse peccato. Hier. g. Ceterum deus non vult simul effundi opes, sed dispensari: nisi forte vt Eliseus, qui boues suos occidit, & pauperes ex eo quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinã se prophetica daret. Amb. Officio. lib. 1. cap. 30.

Ionæ. 4. c.

† Rom. 11. a

Eccl. 48. b

† Defacra vnctio. cap. vnico.

† 4. Reg. 9. c. Eccl. 48. b

† Rom. 11. a

† 86. di. c. Dominus.

Syri Samariam obsidentes caduntur à pueris, & iterum altero anno, eorum Regē Benadab reseruato, unde Achab grauitèr à propheta reprehensus est.

X X.

Porro Benadab Rex Syriæ congregauit omnem exercitum suum, & trigintaduos Reges secum, & equos & currus: & ascendens pugnabat contra^a Samariam: & obsidebat eam.² Mittensq; nuncios ad Achab Regē Israel in ciuitatem,³ ait: Hæc dicit Benadab: Argentum tuum & aurum tuum mecum est, & vxores tuæ & filij tui optimi mei sunt.⁴ Responditq; Rex Israel: Iuxta verbum tuum domine mi Rex tuus sum ego, & omnia mea.⁵ Reuertentēsq; nuncij, dixerunt: Hæc dicit Benadab, qui misit nos ad te: Argentum tuum & aurum tuum, & vxores tuas & filios tuos dabis mihi.⁶ Cras igitur hac eadē hora mittam seruos meos ad te, & scrutabuntur domum tuam, & domum seruorum tuorum, & omne quod eis placuerit ponēt in manibus suis, & auferent.⁷ Vocauit autem rex Israel omnes seniores terræ, & ait: Animaduertite & videte, quoniam insidiatur nobis. Misit enim ad me pro vxoribus meis, & filiis, & pro argento & auro: & non abnuī.⁸ Dixeruntque omnes maiores natu, & vniuersus populus ad eum: Non audias, neq; acquiescas illi.⁹ Responditq; nunciis Benadab: Dicite domino meo regi: Omnia propter quæ misisti ad me seruum tuum in initio, faciam: hanc autem rem facere non possum. Reuersiq; nuncij retulerunt ei.¹⁰ Qui remisit & ait: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant: si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me.¹¹ Et respondens Rex Israel, ait: Dicite ei, Ne gloriatur accinctus æquē vt disinctus.¹² Factum est autē cum audisset Benadab verbum istud, bibebat ipse & reges in vmbraculis, & ait seruis suis: Circundate ciuitatē. Et circumdederunt eam.¹³ Et ecce propheta vnus ascendens ad Achab regem Israel, ait ei: Hæc dicit dominus. Certē vidisti omnem multitudinem hanc nimiam: ecce ego tradam eam in manum tuam hodie, vt scias quia ego sum dominus.¹⁴ Et ait Achab: Per quē? Dixitq; ei: Hæc dicit dominus, per pedisequos principum prouinciarum. Et ait: Quis incipiet præliari? Et ille dixit: Tu.¹⁵ Recensuit ergo pueros principum prouinciarum, & reperit numerum ducentorum triginta duorum. Et recensuit post eos populum omnes filios Israel, septem milia:¹⁶ & egressi sunt meridie.^d Benadab autem bibebat temulētus in vmbraculo suo, & reges trigintaduo cum eo, qui ad auxilium eius venerant.¹⁷ Egressi sunt autem pueri principum prouinciarum in prima fronte. Misit itaq; Benadab, qui nunciauerūt ei, dicentes. Viri egressi sunt de Samaria.¹⁸ At ille ait: Siue pro pace veniunt, apprehendite eos viuos: siue vt præliantur, viuos eos capite.¹⁹ Egressi sunt ergo pueri principum prouinciarum, ac reliquus exercitus sequebatur.²⁰ Et percussit vnusquisque virum qui contra se veniebat: fugeruntq; Syri, & persecutus est eos Israel. Fugit quoq; Benadab Rex Syriæ in equo cum equitibus suis.²¹ Necnon egressus rex Israel percussit equos & currus, & percussit Syriam plaga magna nimis.²² Accedēs autem propheta ad Regem Israel, dixit ei: Vade & confortare, & scito & vide quid facias. Sequenti enim anno Rex Syriæ ascēdet contra te.²³ Serui vero Regis Syriæ dixerunt ei: Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos. Sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos.²⁴ Tu ergo verbum hoc fac: Amoue reges singulos ab exercitu tuo, & pone principes pro eis,²⁵ & instaure numerum militum qui ceciderunt de tuis, & equos secundum equos pristinos, & currus secundum currus quos antē habuisti: & pugnabimus contra eos in campestribus, & videbis quod obtinebimus eos. Credidit consilio eorum, & fecit ita.²⁶ Igitur postquam annus transierat, recensuit Benadab Syros, & ascendit in Aphec, vt pugnaret contra Israel.²⁷ Porro filij Israel recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso castrisq; metati sunt contra eos, quasi duo parui greges caprarum, Syri autem repleuerunt terram.²⁸ Et accedens vnus vir dei, dixit ad Regem Israel: Hæc dicit dominus: Quia dixerunt Syri, deus montium est dominus, & non est deus vallium: dabo omnem multitudinem hanc grandem in manu tua: & scietis quia ego sum dominus. Dirigebantque

Ios. 12.

a Samaria ciuitas tribus Ephraim, sed & totius Israel, hoc est decem tribuum metropolis, diei itinere, vt ferunt, ab Ierusalem remota, in Semer, vel si vis Samar motis circuitu sita, quæ admirabili edificiorum superbia in modum coronæ olim cingebat. In vertice regia domo spectabilis nūc in ruinas veterē tātum nobilitatem arguentes. Hanc prius edificauit Amri pater Achab empto monte à Semer duobus argenti talentis, à quo nomē retinuit, multoties destructa & instaurata, & tandem ab Herode in honorem Cæsaris Sebaste, hoc est Augustæ nominata, quæ adhuc nomen retinet.

b. In reardua totam rēpublicam concernente vten-dam est generali reipub. cōsilio, & potissimē seniorū, in quibus maior solet esse prudentia & experientia. Dionys.

c. Nemo gloriē ante partā victoriæ. Itaq; noli gloriari quā iam victor bellici discriminis, qui adhuc in acie positus, quæ victoria sequatur ignoras. Et verū profecto dicebat. Nā mox inito certamine Benadab nō victis aduersariis triūphans, sed cæso suo exercitu fugiēs domū rediit. Eucher. ibid.

d. Porro filij principū congesti Syrorū custodibus, multos eorū inreremerūt: & alios vsque ad castra secuti sunt. Vidēs autem eos rex Israel vincentes, etiam alium exercitū dimisit exire: qui repente in Syros irruentes prauauerunt eis. Non enim Syri sperabant eos iuper se sic inopinabiliter venturos. Quos propterea inuenientes nudes & ebrios, ita persecuti sūt, vt illi etiā arma sua relinquentes fugerēt: & vix in quo Rex potuisset euadere. Iosaph. lib. 8. cap. 14. Necesse est tibi vt habere deū propitiū, quoniā dixerunt serui Benadab ad eū: Dij montium sunt dij eorū, & pugnauimus cum eis in montibus, ideo vicerūt nos. Pugnemus ergo in campestribus, vbi dij eorum nihil possūt, & obtinebimus eos. Comest.

e. Scietis quia ego dominus vniuersorū verē omnipotens ex tam miraculofo effectu. Et quamuis Achab & sui hoc cognoscerent, cognitione tantū informi, nō tamen deū sicut deū honorificauerūt, sed gratias dignas egerunt, aut permanerunt in suis idololatriis, impietatibus, & ingrati-tudinibus suis. Dionys.

²⁹ Dirigebantque septem diebus ex aduerso hi atque illi acies: septima autem die commissum est bellum. Percusseruntque filij Israel de Syris centum milia peditum in die vna. ³⁰ Fugerunt autem Syri qui remanserant in Aphec, in ciuitatem, & cecidit murus super vigintiseptem milia hominum, qui remanserant. Porro Benadab fugiens ingressus est ciuitatem in cubiculum quod erat intra cubiculum, ³¹ dixeruntque ei serui sui: Ecce audiuius quod Reges domus Israel clementes sint. Ponamus itaque, faccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad Regem Israel: forsitan saluabit animas nostras. ³² Accinxerunt itaque, faccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis: Veneruntque ad Regem Israel, & dixerunt ei: Seruus tuus Benadab dicit: Viuat, oro te, anima mea. Et ille ait: Si adhuc viuit, frater meus est. ³³ Quod acceperunt viri pro omine, & festinantes rapuerunt verbum ex ore eius: atque dixerunt, Frater tuus Benadab viuit, & dixit eis: Ite & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benadab: & leuauit eum in currum suum. ³⁴ Qui dixit ei: Ciuitates quas tulit pater meus a patre tuo, reddam: & plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria: & ego foederatus recedam a te. Pepigit ergo foedus, & dimisit eum. ³⁵ Tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermone domini: Percute me. At ille noluit percutere. ³⁶ Cui ait: Quia noluisti audire vocem domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo. Cumque paululum recessisset ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. ³⁷ Sed & alterum inueniens virum, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit eum, & vulnerauit. ³⁸ Abiit ergo propheta, & occurrit Regi in via: & mutauit aspersione pulueris os & oculos suos. ³⁹ Cumque Rex transiret, clamauit ad Regem, & ait: Seruus tuus egressus est ad preliandum cominus: cumque fugisset vir vnus, adduxit eum quidam ad me, & ait: Custodi virum istum: qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima eius, aut talentum argenti appendes. ⁴⁰ Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait Rex Israel ad eum: ^h Hoc est iudicium tuum quod ipse decreuisti. ⁴¹ At ille statim absterfit puluerem de facie sua, & cognouit eum rex Israel quod esset de prophetis. ⁴² Qui ait ad eum: Hæc dicit dominus: [†] Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua: erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. ⁴³ Reuersus est igitur rex Israel in domum suam, audire contemnens: & furibundus venit in Samariam.

g. Et viri illi augurati sunt hoc est. Cum audissent Syri ab Achab: Viuit frater meus adhuc? rapuerunt hoc responsum ex ore eius, quasi sacrum omen beneuolentie priusquam suum explesset sermonem.

h. Et sic adegit regem suo se danare iudicio, sicut David Nathan. 2. Reg. 12. b. & Christus Iudas. Mat. 21. d

† Infr. 22. f

Naboth falsis accusatus testibus per Iezabelem ob denegatam vineam lapidatur, vnde Achab ab Elia reprehensus pœnitet.

XXI.

Ios. 8. 14.

† 23. q. 8. c. Cōuenior. De pœn. di. 1. c. Voluissent.

Post^a verba autem hæc tempore illo vinea erat Naboth Iezraelita, quæ erat in Iezrael iuxta palatium Achab Regis Samariæ. ² Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum: quia vicina est, & prope domum meam: daboque tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas, argenti pretium quantum digna est. ³ Cui respondit Naboth: Propitius mihi sit dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. [†] ⁴ Venit ergo Achab in domum suam indignas & frendens super verbo quod locutus fuerat ad eum Naboth Iezraelites, dicens, ^b Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et proiciens se in lectulum suum, auertit faciem suam ad parietem, & non comedit panem. ⁵ Ingressa est autem ad eum Iezabel vxor sua, dixitque ei: Quid est hoc, vnde anima tua contristata est? & quare non comedis panem? ⁶ Qui respondit ei: Locutus sum Naboth Iezraelita, & dixi ei: Da mihi vineam tuam accepta pecunia: aut si tibi placet, dabo tibi vineam meliorem pro ea. Et ille ait: Non dabo tibi vineam meam. ⁷ Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius: Grandis authoritatis es, & bene regis regnum Israel. Surge & comede panem, & æquo animo esto. Ego dabo tibi vineam Naboth Iezraelita. ⁸ Scripsit itaque literas ex nomine Achab, & signauit eas annulo eius, & misit ad maiores natu & optimates qui erant in ciuitate eius, & habitabant cum Naboth. ⁹ Literarum autem hæc

a. Meministis quod lectum est, Naboth sanctum virum possessorem vineæ suæ interpellatum petitione regia vt vineam suam daret, vbi Rex succisis vitibus oculus vile sereret, eumque respondisse: Absit vt ego patrum meorum tradam hæreditatem. Regem contristatum esse quod sibi esset alienum ius relatione iusta negatum, sed muliebri consilio deceptum. Naboth vires suas vel proprio cruore defendit. Ambro. Epist. lib. 5. in Auxentiū. Oratio. b. Sic ergo non solum ad minimiculo non sunt ad vitam beatam corporis aux exterius bona, sed etiam dispensatio sunt. Inde enim beatus Naboth etiam cum lapidaretur diuite: quia pauper & infirmus aduersus opes regias solo erat affectu & religione diues, vt pecunia regali non cōmutaret paternam vineam hæreditatem, eoque perfectus, quia sanguine proprio defenderet iura maiorum suorum. Ambr. officio. lib. 2. cap. 5

308 Elias. Achab. Iosaphat. Regum III.

c. Dicunt Hebræi hoc verbum benedixit, hic poni pro contrario sensu, hoc est pro maledixit, vel blasphemauit.

* Blasphemauit Naboth. d. Nam cum ab eo vineam rex posceret, pecuniā daturū se pollicens, indecorū pre-ium pro paterna recu- sauit hereditate, maluitq; morte declinare huiusmodi turpitudinem. Nō mihi, inquit, fiat à domino, vt dē tibi hereditatē parū meorum. Non vtiq; de vitibus dicit (neq; enim de vitibus cura est deo, neque de terreno spacio) sed de iure loquitur patrum. Potuit vtique & aliam vineam de vineis regis accipere, & in amicis esse, in quo non mediocris seculi huius utilitas estimari solet: sed qđ turpe erat, iudicauit non videri vile, maluitq; periculum cū honestate, quā vilitatem cū opprobrio. Ambr. off. 3. cap. 9.

e. Num deprehendisti me in malo, vt more tuo commiseris mihi vltionem? f. Vides quia regibus nō temere vel à prophetis dei vel à sacerdotibus faciēda iniuria sit, si nulla sint grauiora peccata in quib; debeant argui. Vbi autem grauiora peccata sunt, ibi non videtur à sacerdote parcendum, vt iustis increpationibus corrigantur. Ambr. in Psal. 37.

g. Achab planē Rex Israel liberam habuit vitę conditionē, quā & regio fuit fecunda insignis, & multis populis late imperitabat: nō verò maximē seruus fuit, quod sordido idolōrum cultui, crudelitati, iniustitię, & alienarē rei vendicandę cupiditati fetorū submiscebat, spontēque addiderat. Cyrillus in Ioā. lib. 9. ca. 2.

erat sententia: Prædicate ieiunium, & sedere facite Naboth inter primos populi,¹⁰ & submittite duos viros filios Belial contra eum, & falsum testimonium dicant: Bene-dixit Naboth deum & regem, & educite eum, & lapidate, sicq; moriatur.¹¹ Fecerunt ergo ciues eius maiores natu & optimates qui habitabāt cum eo in vrbe, sicut præceperat eis Iezabel: & sicut scriptū erat in literis quas miserat ad eos.¹² Prædicauerunt ieiuniū, & sedere fecerūt Naboth inter primos populi,¹³ & adductis duobus viris filiis diaboli fecerunt eos sedere contra eū. At illi, scilicet viri diabolici, dixerunt cōtra eum testimoniū coram multitudine: * Benedixit Naboth deum & Regem. † Quamobrem eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.¹⁴ Miseruntque ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Naboth, & mortuus est.¹⁵ Factum est autem cum audisset Iezabel lapidatum Naboth & mortuum, locuta est ad Achab: Surge, posside vineam Naboth Iezraelitę, qui noluit tibi acquiescere, & dare eam accepta pecunia. Non enim viuit Naboth, sed mortuus est.¹⁶ Quod cum audisset Achab, mortuū videlicet Naboth, surrexit, & descendebat in vineam Naboth Iezraelitę, vt possideret eam.¹⁷ Factus est igitur sermo domini ad Eliam Thesbitę, dicēs: ¹⁸ Surge & descēde in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria. Ecce ad vineā Naboth descendit vt possideat eam:¹⁹ & loquēris ad eum, dicens: Hęc dicit dominus deus: † Occidisti, insuper & possedisti. Et post hęc addes: Hęc dicit dominus: In loco hoc in quo linxerunt canes sanguinē Naboth, lambent quoq; sanguinē tuum.²⁰ Et ait Achab ad Eliā: * Num inuenisti me inimicum tibi? Qui dixit: Inueni: † eō quod venundatus sis vt faceres malum in conspectu domini. Hęc dicit dominus:²¹ Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua: & interficiam de Achab mingentem ad parietem: & clausum & vltimum in Israel.²² Et dabo domum tuam sicut domum Ieroboā filij Nabat, & sicut domum Baasā filij Ahia: quia egisti vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel.²³ Sed & de Iezabel locutus est dominus, dicēs: † Canes comedent Iezabel in agro Iezrael.²⁴ Si mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes, si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli.²⁵ Igitur non fuit alter talis sicut Achab, qui venūdatus est vt faceret malum in conspectu domini. Cōcitauit enim eum Iezabel vxor sua: †²⁶ & abominabilis factus est intantum vt sequeretur idola quę fecerāt Amorrhæi, quos cōsumpsit dominus à facie filiorum Israel.²⁷ Itaq; cum audisset Achab sermones istos, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.²⁸ Et factus est sermo domini ad Eliam Thesbiten, dicens:²⁹ Nōne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam malum domui eius.

Matth. 26. f

† Act. 4. g

† De pœn. dist. 3. c. Achab.

† 4. Reg. 9. b Sup. 15. g Sup. 16. a 50. dist. c. Si post ordinationem.

† Sup. 14. c 16. b

Infr. 22. f

De pœ. di.

3. c. Talis. &

c. Sicut Achab.

† 4. Reg. 9. b

† 1. Mac. 1. b

† 50. dist. Si

post ordina-

tionem. De

pœn. di. 1. c.

Voluit

vers. Achab

& di. 3. c. Il-

lud. vers. A-

chab & c.

Talis. in fi.

& c. Sicut Achab.

Achab veros abhorrens prophetas, à falsis seductus perit in bello: cui Ochozias successit in Israel, & Iosaphat Ioram in Iuda.

XXII.

a. Ramoth Galaad olim ciuitas refugij, in tribu Gad assignata Leuitis: quam reges Syrię abstulerunt, ideo illam Achab repetere volebat.

b. Ideo Iosaphat visēbat Achab, quia Ioram filius eius duxerat in vxorem filiam Achab & Iezabelis.

c. Hunc Michæam iusserat Achab includi in carcerē, eō quod eū arguerat quod Benadab regem Syrię dimisisset impune, vt patuit sup. c. 20. g

Transierunt † igitur tres anni absque bello inter Syriam & Israel.² In anno autem tertio descēdit Iosaphat rex Iuda ad regem Israel.³ Dixitque rex Israel ad seruos suos: Ignoratis quod nostra sit ^a Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syrię? ⁴ Et ait ad Iosaphat: Veniesne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? Dixitque Iosaphat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu: † Populus meus & populus tuus vnum sunt: & equites mei, equites tui.^b Dixitq; Iosaphat ad regem Israel: Quære, oro te, hodie sermonem domini.⁶ Cōgregauit ergo Rex Israel prophetas quadringentos circiter viros, & ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt: Ascende, & dabit eam dominus in manu Regis.⁷ Dixit autem Iosaphat: Non est hic propheta domini quispiam, vt interrogemus per eum? ⁸ Et ait rex Israel ad Iosaphat: Remāsit vir vnus per quem possumus interrogare dominum: sed ego ^c odi eum, quia non prophetat mihi bonū, sed malum, Michæas filius Iemla.

Ios. 8. 14.

† 2. Par. 18. a

† 4. Reg. 3. a

De summa;

trinit. c.

Dānamus.

Cui

B Cui Iosaphat ait: Ne loquaris ita, Rex.⁹ Vocauit ergo Rex Israel eunuchū quendā, & dixit ei, Festina adducere Michæam filium Iemla.¹⁰ Rex autē Israel & Iosaphat Rex Iuda sedebant vnusquisq; in solio suo vestiti cultu regio in area; iuxta ostium portæ Samariæ, & vniuersi^d prophetæ prophetabant in conspectu eorum.¹¹ Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanaana, cornua ferrea, & ait, Hæc dicit dominus: His ventilabis Syriam, donec deleas eam.¹² Omnesq; prophetæ similiter prophetabāt, dicentes: Ascende in Ramoth Galaad, & vade prosperè, & tradet eā dominus in manus regis.
C ^{† 2. Par. 19. c} ¹³ Nuncius vero qui ierat vt vocaret Michæā, locutus est ad eū, dicens: † Ecce sermones prophetarum ore vno Regi bona prædicant. Sit ergo sermo tuus similis eorum, & loquere bona.¹⁴ Cui Michæas ait: Viuit dominus, quia quodcunq; dixerit mihi dominus, hoc loquar.¹⁵ Venit itaq; ad Regē: & ait illi Rex: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum, an cessare? Cui ille respondit: ^e Ascende, & vade prosperè, & tradet dominus in manus Regis.¹⁶ Dixit autem Rex ad eum: Iterum atq; iterum adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod verum est, in nomine domini.¹⁷ Et ille ait: Vidi cunctum Israel dispersum in montibus quasi oues non habentes pastore. Et ait dominus: Non habēt isti dominū: reuertatur vnusquisq; in domum suam in pace.
^{† 1. Sa. 6. a} ^{† 1. Par. 18. c} ¹⁸ Dixit ergo Rex Israel ad Iosaphat: Nunquid nō dixi tibi, quia non prophetat mihi bonū, sed semper malū? ¹⁹ Ille verò addens ait: Propter hoc audi sermonem domini: † Vidi dominum sedentem super solium suum, ^f & omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & à sinistris.²⁰ Et ait dominus: † Quis decipiet Achab Regem Israel, vt ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiuscemodi, & alius aliter.²¹ Egredius est autem spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est dominus: In quo? ²² Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax
^{2. Para. 18. c} **D** in ore omnium prophetarum eius. Et dixit dominus: Decipies & præualebis. ^g egredere, & fac ita.²³ Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendaci: in ore omnium prophetarum tuorum qui hic sunt: & dominus locutus est contra te malum.²⁴ Accessit autem Sedechias filius Chanaana, & percussit Michæam in maxillam, & dixit: ^h Méne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? ²⁵ & ait Michæas: Visurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum intra cubiculum, vt ⁱ abscondaris.²⁶ Et ait Rex Israel: Tollite Michæam, & maneat apud Ammon principem ciuitatis, & apud Ioas filium Amælech, & dicite eis:²⁷ Hæc dicit Rex: Mittite virum istum in carcerem, & sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiae, donec reuertar in pace.
²⁸ Dixitq; Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est locutus in me dominus. Et ait: Audite populi omnes.²⁹ Ascendit itaq; Rex Israel, & Iosaphat Rex Iuda in Ramoth Galaad.³⁰ Dixit itaque Rex Israel ad Iosaphat: Sume arma, & ingredere prælium: & induere vestibus tuis. Porro Rex Israel mutauit habitum suum, & ingressus est bellum.³¹ Rex autē Syriæ præceperat principibus curruum trigintaduobus, dicens: Non pugnabitis contra minorem & maiorem quenquam, nisi contra regem Israel solum.
³² Cum ergo vidissent principes curruū Iosaphat, suspicati sunt quod ipse esset rex Israel, & impetu facto pugnabant contra eū. Et exclamauit Iosaphat.³³ Intellexeruntque principes curruum quod non esset Rex Israel: & cessauerunt ab eo.³⁴ Vir autem quidam tetendit arcum in incertum sagittam dirigens, & casu percussit Regem Israel inter pulmonem & stomachum. At ille dixit aurigæ suo: Verte manum tuam, & eiice me de exercitu, quia grauiter vulneratus sum.³⁵ Commissum est ergo prælium in die illa, & Rex Israel stabat in curru suo contra Syros, & mortuus est vespere. Fluebat autē sanguinis plagæ in sinum currus:³⁶ & præco insonuit in vniuerso exercitu antequam sol occumberet, dicens: Vnusquisq; reuertatur in ciuitatē & in terrā suam.^k ³⁷ Mortuus est autē Rex, & perlatus est in Samariam. Sepelieruntq; Regem in Samaria,³⁸ & lauerunt currū eius in piscina Samariæ, † & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lauerunt iuxta verbum domini quod locutus fuerat.³⁹ Reliqua autem sermonum Achab, & vniuersa quæ fecit, & domus eburnea quam ædificauit, cunctarūque vrbiū quas extruxit, nōne hæc scripta sunt in libro verborum die-

d. Legim⁹ enim deceptum Regē falso vaticinio pseudo prophetarum. Et ita legimus vt neque sine diuino iudicio factum inueniamus, quoniā dignus erat ille sic decipi. Neq; per eum angelum quē deceptionis officium suscipere nō deceret: sed per angelum erroris qui sibi vltro tales partes imponi cum letitia potestulauit. Augu. lib. 83. quæst. 53. quæstione.

e. Ironice Michæas Iudit Regē placita tantū petentem.

f. Nec mouere debet quod exercitus cœli etiā repulsi angeli vocantur: quia & ipsi quauis ab æthereo cœlo expulsi sint, adhuc tamen in æreo cœlo vt plurimū demorantur. Eucherius ibidem.

g. Non enim ministrat deo solummodo boni, qui adiuuant, sed etiā mali, qui probant: non solum qui à culpa redeūtes se subleuant, sed etiam qui redire nolentes grauant. Eucher. ibid.

h. Et vidit Sedechias Regē hæsitantem, & confortauit eum secreto dicens: Hic si esset propheta, aruisset manus mea sicut manus Iero-boam. Sed & locutus est contra Eliam qui prædixit te moriturū vbi mortuus est Naboth. Comestor ibid.

i. Scilicet cū insonuerit rumor de morte regis: tunc metues à filiis regis occidit tanquam falsarius & deceptor, cū fuerint à bello regressi. Dionys. ibid.

k. Dum ergo hæc Achab Regi à duobus prophetis prædicta videantur, oportet magnam iudicari diuinitatē, & honorari semper & coli: & quæ vera sunt potius recipi, quàm ea quæ pro cuiuslibet libidine dicuntur, amplecti: & arbitradum quia nihil vilius est, quàm virorum talium præscientia, præbente scilicet deo quid vnusquisque debeat obseruare. Et cogitandum ex his quæ regi prouenerūt, quia quod debetur, neque dum præscitum fuerit, euitatur, sed reperi in animas hominū inutiles spe blandiēdo, & hoc modo seducendo, donec à deo debita passio cōpleatur. Ios. lib. 8. cap. vlt. Antiq. Iudai.

1. In fine enī. 4. anni Achab, cepit Iosaphat regnare, quātus tamē annus Achab est primus annus eius.

rum Regum Israel: ⁴⁰ Dormiuit ergo Achab cū patribus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. ⁴¹ Iosaphat vero filius Asa regnare cœperat super Iudā ¹ anno quarto Achab regis Israel. ⁴² Trigintaquinq; annorum erat cum regnare cœpisset, & vigintiquinq; annis regnauit in Ierusalē. Nomē matris eius Azuba, filia Salai. ⁴³ Et ambulauit in omni via Asa patris sui: & non declinauit ex ea. Fecitq; quod rectum est in conspectu domini: ⁴⁴ veruntamen excelsa non abstulit. Adhuc enim populus sacrificabat & adolebat incensum in excelsis. ⁴⁵ Pacēmq; habuit Iosaphat cum rege Israel. ⁴⁶ Reliqua autem verborum Iosaphat, & opera eius quæ gessit, & prælia, nōne hæc scripta sunt in libro verborū dierum regum Iuda: ⁴⁷ Sed & reliquias effœminatorū qui remāserant in diebus Asa patris eius, abstulit de terra. ⁴⁸ Nec erat tunc rex cōstitus in Ædom. ⁴⁹ Rex verò Iosaphat fecerat classes in mari quæ nauigarent in Ophir propter aurum, & ire non poterant, quia confractæ sunt in Asiongaber. ⁵⁰ Tunc ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat: Vadant serui mei cum seruis tuis in nauibus. Et noluit Iosaphat. ⁵¹ Dormiuitq; Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in ciuitate Dauid patris sui, regnauitq; ^m Ioram filius eius pro eo. ⁵² Ochozias autem filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria ⁿ anno septimodecimo Iosaphat Regis Iuda, regnauitq; super Israel duobus annis. ⁵³ Et fecit malum in conspectu domini, & ambulauit in via patris sui, & matris suæ: & in via Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. ⁵⁴ Seruiuit quoque Baal, & adorauit eum, & irritauit dominum deum Israel, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.

Anno ante Christum. 931. Anno mūdi. 3031. Iosaphat. 7 Rex Iuda. an. 25. Anno ante Christum. 915. Ann mūdi. 3047. Ochozias. 8 Israel an. 2.

m. Libro. 4. Reg. 1. dicit scriptura: Anno. 2. Iorā Regis Iuda regnauit Iorā rex Israel. Ideo dicēdum Ioram Iudā a patre regē designatum anno. 17. regni sui. Nā hic mos erat si quis Regum in bellū profecturus esset, vt prius significaret quem regem post se esse veller, si ipse in pralio fortasse caderet. n. Cum patre enim duobus regnauit annis, & post patris obitū vno alio cum fratre regnauit anno, vsq; ad annum. 19. Iosaphat, in quo cepit Ioram frater regnare.

Incipit Regum Liber quartus.

Ægrotans Ochozias, & Beelzebub consulens, ab Elia increpatur, duobus quinquagenariis eius igne consumptis.

a. Egit autem Moab inique cōtra Israel, rebellauit enī Ochozie Moab: qui patri suo Achab tributa pendebat. b. Mortuo impiissimo rege Achab, impius heres successit, filius vtique eius Ochozias, de quo scriptura narrat quōd fecerit malū in conspectu domini, & ambulauerit in via patris sui, & matris suæ, & in via Ieroboam filij Nabat. Seruiuit quoq; Baal, & adorauit eum, & irritauit dominū deū Israel iuxta omnia quæ fecerat pater eius, sed nō diu prosperauit: quia per cācellos domus suæ cecidit, & ægrotauit vsq; ad mortem. Angelus.

Rauaricatus ^a est autem Moab in Israel postquam mortuus ^A est Achab. ^b Ceciditq; Ochozias per cancellos cœnaculi sui quod habebat in Samaria, & ægrotauit, misitq; nuntios, dicens ad eos: Ite, cōsulite Beelzebub deum Accaron vtrum viuere queam de infirmitate mea hac. ³ Angelus autem domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge & ascēde in occursum nuntiorum Regis Samariæ: & dices ad eos: Nunquid non est deus in Israel, vt eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? ⁴ Quamobrem hæc dicit dominus: De lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Et abiit Elias: ⁵ reuersiq; sunt nuntij ad Ochoziam. Qui dixit eis: Quare reuersi estis? At illi respōderunt ei: Vir occurrit nobis, & dixit ad nos. Ite, reuertimini ad regem qui misit vos, & dicetis ei, Hæc dicit dominus: Nunquid quia non erat deus in Israel, mittis vt consulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo super quem ascendisti, nō descendes: sed morte morieris. ⁷ Qui dixit eis: Cuius figure & habitus est vir ille qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt: ^c Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbites est. ⁹ Misitq; ad eū ^d quinquagenariū principē, & quinquaginta qui erant sub eo. Qui ascēdit ad eum: sedentique in vertice montis, ^e ait: Homo dei, rex præcepit vt descendas. Respōdensq; Elias ¹⁰ dixit quinquagenario: Si homo dei sum, descēdat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit eum, & quinquaginta qui erant cum eo. ¹¹ Rursūmq; misit ad eum principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cū eo. Qui locutus est illi: Homo dei, hæc dicit rex: Festina, descende. ¹² Respōdens Elias ait: Si homo dei ego sum, descēdat ignis de cœlo, & deuoret te, & quinquaginta tuos. Descendit ergo ignis de cœlo, & deuorauit illū, & quin-

c. Longos habebat pilos in capite & barba, vel quia hirsutum, veluti beatus Iohannes Baptista habuit indumentū, & zona ex corio accinctus erat. Dionys. d. Qui nisi lubens descēdere vellet, illū violenter traheret. e. Qui supercilio, id est superbo tumore inflatus animo, dixit: Homo dei, vt ad illum nobiscum exeat, Rex Ochozias, id est filius Achab iussit. Si homo dei ego sum, vt inquis, respondit propheta, in te nunc & in eos qui tecum sunt, cœlestis flamma ardebit. Aug. de mirabilibus sacre scripte. lib. 2. cap. 20.

† 13. q. 4. c. 6. illic. 5. Sed obiicitur. c. Ea videri. q. 3. c. Legi. De cōsecr. dist. 2. cap. Reuera. Anno ante Christum. 914. Anno mūdi. 3043. Ioram. 9. Israel. 12. anno post Achab obitū.

& quinquaginta eius. ¹³ Iterum misit principē quinquagenariū tertium, & quinquaginta qui erant cum eo. Qui cum venisset, curauit genua contra Eliam, & precatus est eum, & ait: Homo dei noli despicere animam meam, & animas seruorum tuorum qui mecum sunt. ¹⁴ Ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant: Sed nunc obsecro vt miseraris animæ meæ. ¹⁵ Locutus est autem angelus domini ad Eliam, dicens: Descende cum eo: Ne timeas. ¹⁶ Surrexit igitur, & descendit cum eo ad Regē, & locutus est ei: Hæc dicit dominus: Quia misisti nuncios ad consulendū Beelzebub deum Accaron, quasi non esset deus in Israel, à quo posses interrogare sermonē, ideo de lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. ¹⁷ Mortuus est autem iuxta sermonem domini quē locutus est Elias, & regnauit ¹⁸ Ioram frater eius pro eo: ¹⁹ anno secūdo Ioram filij Iosaphat regis Iudæ. Non enim habebat filium. ²⁰ Reliqua autem verborum Ochoziæ quæ operatus est, nōne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum regum Israel?

Elias aqua Iordanis diuisis, Eliseo pallium & duplicatum spiritum relinquens in cœlum rapitur, queritur nec inuenitur. Eliseus remenso Iordane sanatis aquis à pueris videtur ab vrsis lacerandis.

II.

2 Mach. 2. f

A Actum est autem, ¹ cum leuare vellet dominus Eliam per turbinem in cœlū, ibant Elias & Eliseus de Galgalis. ² Dixitq; Elias ad Eliseum: Sede hic, quia dominus misit me vsq; in Bethel. Cui ait Eliseus: Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cūq; descendissent Bethel, ³ egressi sunt filij prophetarum qui erant in Bethel, ad Eliseum, & dixerunt ei: Nunquid nosti quia hodie dominus tollet dominum tuum à te? Qui respondit: Et ego noui. Silete. ⁴ Dixit autem Elias ad Eliseum: Sede hic, quia dominus misit me in Iericho. Et ait ille: Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Cūq; venissent Iericho, ⁵ accesserunt ⁶ filij prophetarum qui erant in Iericho ad Eliseum, & dixerunt ei: Nunquid nosti quia dominus hodie tollet dominum tuū à te? Et ait: Et ego noui. Silete. ⁷ Dixit autē ei Elias: Sede hic, quia dominus misit me vsq; ad Iordanem. Qui ait: Viuit dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquā te. Ierunt igitur ambo pariter: ⁸ & quinquaginta viri de filiis prophetarū secuti sunt eos, qui & steterunt ecōtra à longe. Illi autem ambo stabant super Iordanē. ⁹ Tulitq; Elias pallium suum, & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtramq; partem: & transierunt ambo per siccum. ¹⁰ Cūq; transissent, Elias dixit ad Eliseum: Postula quod vis, vt faciam tibi, antequam tollar à te. Dixitq; Eliseus: Obsecro vt fiat in me duplex spiritus tuus. ¹¹ Qui respōdit: Rem difficilē postulasti. Attamen ¹² si videris me quādo tollar à te, erit quod petisti. si autem non videris, non erit. ¹³ Cūq; pergerēt, & incedētes sermocinarētur, ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumq;. ¹⁴ Et ascēdit Elias per turbinē in cœlum. ¹⁵ Eliseus autem videbat & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga eius. Et nō vidit eū amplius. ¹⁶ Apprehenditq; vestimenta sua, & scidit illa in duas partes. ¹⁷ Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei. Reuersusq; stetit super ripam Iordanis, ¹⁸ & pallio Eliæ quod ceciderat ei, percussit aquas, & non sunt diuisæ. Et dixit: ¹⁹ Vbi est deus Eliæ etiam nunc? Percussitq; aquas, & diuisæ sunt huc atq; illuc, & transiit Eliseus. ²⁰ Vidētes autem filij prophetarum qui erant in Iericho econtra, dixerunt: ²¹ Requieuit spiritus Eliæ super Eliseū. Et venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram, ²² dixeruntque illi: Ecce cum seruis tuis sunt quinquaginta viri fortes, qui possunt ire, & quærere dominum tuum, ne forte tulerit eum spiritus domini, & proiecerit eum in vnum montiū, aut in vnā vallium. Qui ait: Nolite mittere. ²³ Coegeruntq; eū, donec acquiesceret, & diceret: Mittite. Et miserunt quinquaginta viros. Qui cū quæssissent tribus diebus, nō inuenerunt. ²⁴ Et reuersi sunt ad eum. At ille habitabat in Iericho, & dixit eis: Nunquid non dixi vobis, nolite mittere? ²⁵ Dixerunt quoq; viri ciuitatis ad Eliseum: Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse domine perspicias:

f. Qui cito surgens, & gressum facies, superbis intere-
ptis, cum humiliato & sup-
plice ad regem perrexit.
Aug. vbi prius.
g. Hic dicitur solus regnasse,
qui prius quinq; vel sex
annis regnum administra-
uerat cum fratre Ochozia
languente.
h. Hoc est 18. Iosaphat qui
Ioram filium suum secum
sociauerat anno 17. regni
sui.

a. Quod abstrahēdus Elias
atque eleuandus ad cœlum,
iussit Eliseo vt resideret
in Bethel, aut Iericho, siue
Iordane, & ille semper iura
uerit per dominū quod nō
relinqueret eū, hoc figurat
se videtur, quod apostolo-
rum in se habuerit figuram
qui ab ipsa reuelatione fi-
dei Christo domino indiui-
due adherentes, vsque in
diu ascensionis eius in cœ-
lum ab eius comitatu non
recesserunt. Eucherius. ibi-
dem.

b. Discipuli prophetarum,
qui à prophetis disciplina
sacra erudiebantur.
c. Nōne tibi videtur Elias
ascendētis domini signare
personā, Eliseus vero cho-
rum apostolorum in ascen-
sione Christi anxie suspirā-
tem? Sicut enim Eliseus ab
Eliā nullo modo auelli po-
terat, sic nec apostoli à
Christi præsētia poterant
separari. Ber. de intellectu
& affectu. Ser. 3.

d. Continget tibi quod po-
stulas, si attentius inspe-
ris cum abripiar à te: quo-
niam non datur gratia nisi
vigilanti. Chrysost. in acta
apost. Homil. 11.

e. In cœlū quippe aëreum
Elias subleuatus est, vt i se-
creta quadā terre regione
repente duceretur, vbi in
magna iam carnis ac spiri-
tus quiete viueret, quousq;
ad finem mundi redeat, &
mortis debitū soluat. Euch.
ibidem.

f. Non quod putaret absen-
tem, sed quia præsēntiam
eius in beneficiis require-
bat. Ambros. in psal. 37.

g. Quod si quidā haretici
peruersitate opinātur, quid
dicturi sunt in eo quod scri-
ptum est, Requieuit spiritus
Eliæ super Eliseum, cum iā
ille vtiq; haberet animā
suam, nisi quia dictum est
de spiritu dei, vt etiā per il-
lū operaretur qualia per
Eliam operabatur, non ab
illo recedēs, vt istum pos-
set implere aut disperditus
min⁹ esset in illo, vt posset
ex aliqua parte & in isto es-
se? Deus est enim, qui pos-
set esse in omnibus tantus
in quibus per illam gratiā
esse voluerit. Aug. super 11.
c. Num. q. 18.

h. Cur voluit vasculū nouū habere? forsan ne aliquis suspicaretur quod ī vase quo vti voluit, fuissent quedam alia vim sanandi aquam habentia, & sic aquæ curatio adscriberetur causæ naturali, non diuinæ virtuti. Dionysius.

i. Quam rem etiam parentibus suis instigantibus fecisse credendi sunt. Nec enim pueri illi clamarent, si suis parētibz displiceret. Augu. Serm. 204. de tempore.

sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. ²⁰ At ille ait: Afferte mihi ^h vas nouū, & mitte in illud sal. † Quod cū attulissent, ²¹ egressus ad fontē aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit dominus: Sanauit aquas has, & non erit vltiā in eis mors neq; sterilitas. ²² Sanatæ sunt ergo aquæ vsq; in diem hanc iuxta verbū Elisei, quod locutus est. ²³ Ascendit autem inde Eliseus in Bethel. Cūque ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicētes: ¹ Ascende calue, ascēde calue. ²⁴ Qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine domini. Egressiq; sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadragintaduos pueros. ²⁵ Abiit autem inde in montem Carmeli, & inde reuersus est in Samariam.

† De cons. di. 3. Aquæ.

In Moabitis rebelles arma parant Reges Iuda, Israel, & Edom, quibus in via Eliseus dat aquas: inde victus Rex Moab primogenitum immolat filium. III.

a. Hoc est, administrare cepit languēte fratre suo Ochozia, atq; duobus annis administrauit, quo defuncto regnauit solus 12 annis, & sic. 14. annis regnauit a 12. anno Iosaphat, qui & scilicet Iorā filij annus erat, vsq; ad primū annum Iehu.

Oram verò filius Achab ^a regnauit super Israel in Samaria anno decimo-octauo Iosaphat regis Iudæ: regnauitq; duodecim annis, ² & fecit malum coram domino, sed non sicut pater suus & mater. Tulit enim statuas Baal, quas fecerat pater eius: ³ veruntamē in peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, adhæsit, nec recessit ab eis. ⁴ Porro Mesa Rex Moab nutrebat pecora multa: & soluebat Regi Israel centum milia agnorum, & centum milia arietum cum velleribus suis. ⁵ Cūque mortuus fuisset Achab, præuaricatus est fœdus quod habebat cum rege Israel. ⁶ Egressus est igitur Rex Ioram in die illa de Samaria, & recensuit vniuersum Israel: ⁷ misitq; ad Iosaphat regem Iuda, dicens: Rex Moab recessit à me, veni mecum contra eum ad prælium. Qui respondit: Ascendam. † ^b Qui meus est, tuus est: populus meus populus tuus: & equi mei equi tui. ⁸ Dixitq;: Per quam viā ascendemus? At ille respondit: Per desertum Idumææ: ⁹ Perrexerunt igitur rex Israel, ^b & rex Iuda, & ^c Edom, & circuierunt per viam septem dierum, nec erat aqua exercitui & iumentis quæ sequebantur eos. ¹⁰ Dixitque rex Israel: Heu heu heu. Congregauit nos dominus tres reges, vt traderet in manus Moab. ¹¹ Et ait Iosaphat: Estne hic propheta domini, vt deprecemur dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israel: Est hic Eliseus filius Saphat: qui fundebat aquam super manus Eliæ. ¹² Et ait Iosaphat: Est apud eum sermo domini? Descenditq; ad eum rex Israel & Iosaphat rex Iuda, & rex Edom. ¹³ Dixit autem Eliseus ad regem Israel: Quid mihi & tibi est? Vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. Et ait illi rex Israel: Quare congregauit dominus tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? ¹⁴ Dixitque ad eum Eliseus: † Viuit dominus exercituum, in cuius conspectu sto: quod si non vultum Iosaphat Regis Iudæ erubescerem, nō attendissem quidem te, nec respexissem. ¹⁵ Nunc autem adducite mihi psalten. † Cūque caneret psalter, facta est super eum manus domini. ¹⁶ Et ait: Hæc dicit dominus: Facite alueum torrentis huius fossas & fossas. ¹⁷ Hæc enim dicit dominus, Non videbitis ventum neque pluuiam, & alueus iste replebitur aquis, & bibetis vos, & familiæ vestræ & iumenta vestra. ¹⁸ Parūque est hoc in conspectu domini, insuper tradet etiam Moab in manus vestras. ¹⁹ Et percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam, & vniuersum lignum fructiferum succiditis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus. ²⁰ Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, & ecce aquæ veniebant per viam Edom, & repleta est terra aquis. ²¹ Vniuersi autem Moabitæ audientes quod ascendissent tres reges, vt pugnarent aduersus eos, conuocarunt omnes qui accincti erant balteo desuper, & steterunt in terminis. ²² Primoque mane surgentes, & orto iam sole ex aduerso aquarum, viderunt Moabitæ econtra aquas rubras quasi sanguinem: ²³ dixeruntque: Sanguis gladij est. Pugnauerunt Reges contra se: & cæsi sunt mutuo. Nunc perge ad prædam Moab. ²⁴ Perrexeruntq; in castra Israel. Porro consurgens Israel percussit Moab. At illi fugerunt coram eis. Venerunt igitur qui vicerant, & percusserunt Moab: ²⁵ & ciuitates destruxerunt, & omnem agrum optimum mittentes singuli lapides repleuerunt, & vniuersos

b. hoc est, Vtereme & meis, sicut tuis.

c. Quomodo rex Idumææ dicitur isse cum Ioram, cū tunc nōdum fuerat Rex in Idumæa constitutus à tempore Dauid, qui abstulerat Idumæis regium sceptrū? Vnde infra habetur, 8. e. In diebus illis recessit Aedō ne esset sub Iuda, & constituit sibi regē. Respondetur quod in scripturis rex sæpius vocatur dux, ita hoc loco rex vocatur dux, Dionysius.

† Ios. 9. 3. Anno ante Christum 914. Anno mūd. di. 3048.

† 2. Reg. 22. 4

† 3. Reg. 17. c. & 18. c.

† 1. Reg. 16. 9

2. Reg. 17. 8 & 18. c.

vnuerfos fontes aquarum obturauerunt: & omnia ligna fructifera succiderunt, ita vt muri tantum fictiles remanerent. Et circumdata est ciuitas à fundibulariis, & magna ex parte percussa. ²⁶ Quod cum vidisset Rex Moab, preualuisse scilicet hostes, tulit secum septingentos viros educentes gladios, vt irrumperent ad Regem Ædom, & non potuerunt. ²⁷ Arripientemque filium suum primogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum: & facta est indignatio magna in Israel. Statimque recesserunt ab eo, & reuerfi sunt in terram suam.

d. Reges autē videntes hoc factū necessitatis imē crudelitatis, ex humana compassionē recesserunt ab eo. Comestor.

Elifeus mulierem dicit oleo, cui filium impetrat, hunc mortuum suscitatur, ac sanata olla panes multiplicat.

IIII.

Isa. 9.3.

A

Mulier autem quædam de vxoribus Prophetarum clamabat ad Elifeum, dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est: & tu nosti quia seruus tuus fuit timens deum. Et ecce creditor venit vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. ² Cui dixit Elifeus: Quid vis vt faciam tibi? Dic mihi: Quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei quo vngar. ³ Cui ait: Vade, pete mutuum ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca: & ingredere, & claude ostium tuum cum intrinsecus fueris tu & filij tui, & mitte inde in omnia vasa hæc: & cum plena fuerint, tolles. ⁴ Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se & super filios suos. Illi offerebant vasa: & illa infundebat. ⁵ Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondit: Non habeo. Stetitque oleum. ⁶ Venit autem illa & indicauit homini dei. Et ille, vade, inquit, vende oleum, & redde creditori tuo: tu autem & filij tui viuite de reliquo. ⁷ Facta est autem quædam dies, & transibat Elifeus per Sunam ciuitatem. Erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt comederet panem. Cumque frequenter inde transiret, diuertebat ad eam, vt comederet panem. ⁸ Quæ dixit ad virum suum: Animaduerto quod vir dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. ⁹ Faciamus ergo ei cœnaculum paruum: & ponamus ei in eo lectulum & mensam, & sellam & candelabrum, vt cum venerit ad nos maneat ibi. ¹⁰ Facta est ergo dies quædam & veniens diuertit in cœnaculum, & requieuit ibi. ¹¹ Dixitque ad Giezi puerum suum: Voca Sunamitidem istam. Qui cum vocasset eam, & illa steterisset coram eo, ¹² dixit ad puerum suum: Loquere ad eam: Ecce sedule in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Nunquid habes negotium, & vis vt loquar Regi, siue principi militiæ? Quæ respondit: In medio populi mei habito. ¹³ Et ait: Quid ergo vult vt faciam ei? Dixitque Giezi: Ne quæras: Filium enim non habet: & vir eius senex est. ¹⁴ Præcepit itaque vt vocaret eam. Quæ cum vocata fuisset, & steterisset ante ostium, ¹⁵ dixit ad eam: In tempore isto, & in hac eadem hora, si vita comes fuerit, habebis in vtero filium. At illa respondit: Noli quæso domine mi vir dei, noli mentiri ancillæ tuæ. ¹⁶ Et concepit mulier, & peperit filium in tempore & in hora eadem qua dixerat Elifeus. ¹⁷ Creuit autem puer, & cum esset quædam dies & egressus isset ad patrem suum ad messores, ¹⁸ ait patri suo: Caput meum doleo, caput meum doleo. At ille dixit puero: Tolle, & duc eum ad matrem suam. ¹⁹ Qui cum tulisset, & adduxisset eum ad matrem suam, posuit eum illa super genua sua usque ad meridiem, & mortuus est. ²⁰ Ascendit autem, & collocauit eum super lectum hominis dei, & clausit ostium. Et egressa ²¹ vocauit virum suum, & ait: Mitte mecum obsecro vnum de pueris & asinam, vt excurram usque ad hominem dei, & reuertar. ²² Qui ait illi: Quam ob causam vadis ad eum? Hodie non sunt Kalendæ, neque sabbatum. Quæ respondit: Vadam. ²³ Strauitque asinam, & præcepit puero: Mina & propera: ne mihi moram facias in eundo: & hoc age quod præcipio tibi. ²⁴ Profecta est igitur, & venit ad virum dei in montem Carmeli. Cumque vidisset eam vir dei ecotra, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Sunamitis illa: ²⁵ vade ergo in occursum eius, & dic ei: Recte agitur circa te & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quæ respondit: Recte. ²⁶ Cumque venisset ad virum dei in montem, apprehendit pedes eius:

a. Quam Hebræi existimant fuisse vxorem Abdia propheta.

b. Hæc exigua olei particula per virtutem prophetæ in maius crescere non contra naturam potuit. Omne enim magnitudinē creaturarum de paruitate semper crescere cōuenit, cum præsertim specialius hoc in liquoris natura pincernaria arte fit, vt quædam poculorum genera de parua materia in abundantia liquoris exundare & feruere sape comprobentur. Aug. de mirabilibus creaturæ lib. 2. cap. 23. c. Suna vel Sunē ciuitas est sita ad orientales partes Carmeli montis, non procul à Gelboe monte in quinto miliario Thabor montis. Et nomen eiusdem nominis imminens ciuitati ad quæ Philistini contra Saul castrametati sunt.

d. Supernaturale enim fuit quod senex ille generauit, & item, quod Elifeus non solum hoc præsciuit, sed etiā horam determinatam, sed & quod prolem masculinam, & non feminam. Dionysius ibidem.

† Gene. 18. d

Infra 5. f

Infra 9. a

& accessit Giezi vt amoueret eam. Et ait homo dei: Dimitte illam, Anima enim eius in amaritudine est: & dominus celauit à me, & non indicauit mihi.²⁸ Quæ dixit illi: Nunquid petiui filium à dño meo? Nunquid non dixi tibi, ne illudas me?²⁹ Et ille ait ad Giezi: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi. Et pones baculum meum super faciem pueri.³⁰ Porro mater pueri ait: Viuit dñs, & viuit anima tua, non dimittam te. † Surrexit ergo, & sequutus est eam.³¹ Giezi autē præcesserat eos, & posuerat baculum super faciem pueri, & non erat vox, neq; sensus. Reuersusq; est in occursum eius, & nuntiauit ei dicens: Non surrexit puer.³² Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius.³³ Ingressusq; clausit ostium super se & super puerum: & orauit ad dñm. †³⁴ Et ascendit, & incubuit super puerum, posuitque os suum super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri.³⁵ At ille reuersus, deambulabat in domo semel huc atq; illuc: & ascendit, & incubuit super eum. Et oscitauit puer septies, & aperuitque oculos.³⁶ Et ille vocauit Giezi, & dixit ei: Voca Sunamitidem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait: Tolle filium tuum. †³⁷ Venit illa, & corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitq; filium suum, & egressa est.³⁸ & Eliseus reuersus est in Galgala. Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant coram eo, dixitq; vni de pueris suis: Pone ollam grandem, & coque pulmentum filiis prophetarum.³⁹ Et egressus est vnus in agrum, vt colligeret herbas agrestes. Inuenitque quasi vitem syluestrem, & collegit ex ea colocynthidas agri, & impleuit pallium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset.⁴⁰ Infuderunt ergo focis, vt comederent. Cumq; gustassent de coctione, exclamauerunt dicentes: Mors in olla, vir dei. Et non potuerunt comedere.⁴¹ At ille, Afferte, inquit, farinam. Cumq; tulissent, misit in ollam, & ait: Infunde turbam, vt comedat. Et non fuit amplius quicquam amaritudinis in olla.⁴² Vir autem quidam venit de Baal-salisa deferens viro dei panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit: Da populo vt comedat.⁴³ Responditque ei minister eius: Quantum est hoc vt apponam coram centum viris? Rursum ille, Da, ait, populo vt comedat. Hæc enim dicit dñs: Comedent, & supererit.⁴⁴ Posuit itaque coram eis. Qui comederunt, & superfuit iuxta verbum domini.

Naaman Syrus septies in Iordane Elisei consilio lotus, mundatur à lepra: quæ Giezi propter munera ab eo suscepta perpetuo adhæsit.

a. Cum Naaman regis Syriæ princeps perfructus lepra fuisset, & sibi vel cunctis horreret, dolebat Rex Syriæ virum per quem plurima consecraret bella gentes domuerat, & victorias perpetrauerat. Aug. Ser. 207. de tempore.

Naaman^a princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud dominum suum, & honoratus. Per illum enim dedit dñs salutem Syriæ. Erat autē vir fortis, & diues: sed leprosus.² Porro de Syria egressi fuerant latronculi, & captiuam duxerant de terra Israel puellam paruulam, quæ erat in obsequio vxoris Naaman,³ quæ ait ad dominam suam: Vtinam fuisset dñs meus ad prophetam qui est in Samaria: profectò curasset eum à lepra quæ habet.⁴ Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nuntiauit ei dicens: Sic & sic locuta est puella de terra Israel.⁵ Dixitque ei Rex Syriæ: Vade, & mittam literas ad Regem Israel.⁶ Qui cum profectus esset, & tulisset secum decem talenta argenti, & sex milia aureos, & decem mutatoria vestimentorum,⁶ detulit literas ad Regem Israel in hæc verba: Cum acceperis epistolam hanc, scito quòd miserim ad te Naaman seruum meum: vt cures eum à lepra sua.⁷ Cumq; legisset Rex Israel literas, scidit vestimenta sua, & ait: Nunquid deus ego sum, † vt occidere possim, & viuificare, quia iste misit ad me, vt curem hominem à lepra sua? Animaduertite & videre quòd occasiones quærat aduersum me.⁸ Quod cum audisset Eliseus vir dei, scidisse videlicet Regem Israel vestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti vestimenta tua? Veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel.⁹ Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisei.¹⁰ Misitq; ad eum Eliseus nuntium, dicens: Vade

b. Naamā princeps militiæ, qui & leprosus erat, & suggerente ancilla ad beatū Eliseum sanandus aduenit populum Gentium figurabat. Aug. vbi supra.
c. O fides Naaman principis, O istius perfidia Regis. Naamā Syrus fideliter festinat ad deū, & Rex perfidus suum scidit vestimentum. Dissidunt qui nouerant & qui non nouerant credunt Chryl. f.

† Luc. 19. g
Ioh. 11. c

† Reg. 17. d
Act. 20. c

† Luc. 7. c

† Deut. 32. f

Vade & lauare septies in Iordane: & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis.

¹¹ Iratus Naaman, recedebat, dicens: Putabam quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomen domini dei sui, & tangeret manu sua locum leprae, & curaret me. ¹² Nunquid non meliores sunt ^d Abana & Pharphar flumini Damasci, omnibus aquis Israel, ut lauer in

d. Qui alio nomine dicitur Amara.

^D eis & munder? Cum ergo vertisset se, & abiret indignans, ¹³ accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, etsi rem grandem dixisset tibi Propheta, certe facere debueras: quanto magis quia nunc dixit tibi, lauare, & mundaberis? ^{e 14} Descendit ergo, &

Luc. 4. c

lauit septies in Iordane iuxta sermonem viri dei, & restituta est caro eius sicut caro pueri paruuli: ^f & mundatus est. ¹⁵ Reuersusque ad virum dei cum vniuerso comitatu suo, venit & stetit coram eo, & ait: Vere scio quod non sit alius deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaque ut accipias benedictionem a seruo tuo. ¹⁶ At ille re-

^E spondit: Viuit dominus ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquieuit. ¹⁷ Dixitque Naaman: Ut vis. Sed obsecro concede mihi seruo tuo, ut tol-

lam onus duorum burdonum de terra. Non enim faciet ultra seruus tuus holocaustum aut victimam diis alienis, nisi domino. ¹⁸ Hoc autem solum est de quo depreceris dominum pro seruo tuo: quando ingreditur dominus meus templum Remmon, ut adoret, &

illo innitente super manum meam, si adorauero in templo Remmon adorante eo in

^F eodem loco, ut ignoscat mihi dominus seruo tuo pro hac re. ¹⁹ Qui dixit ei: Vade in pace. Abiit ergo ab eo, electo terrae tempore. ²⁰ Dixitque Giezi puer viri dei: Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo quae attulit: Viuit dominus,

quia curram post eum: & accipiam ab eo aliquid. ²¹ Et secutus est Giezi post tergum Naaman. Quem cum vidisset ille curretem ad se, desiliit de curru in occursum eius,

& ait: Recte sunt omnia? ²² Et ille ait. Recte. Dominus meus misit me ad te, dicens:

Modo venerunt ad me duo adolescentes de monte Ephraim, ex filiis Prophetarum, da eis talentum argenti, & vestes mutatorias duplices. ²³ Dixitque Naaman: Melius est

^G ut accipias duo talenta. Et coegit eum, ligauitque duo talenta argenti in duobus fac-

cis: & duplicia vestimenta, & imposuit duobus pueris suis, qui & portauerunt coram eo. ²⁴ Cumque venisset iam vesperi, tulit de manu eorum, & reposuit in domo, dimisitque viros, & abierunt: ²⁵ ipse autem ingressus stetit coram domino suo. Et dixit Elifeus:

Vnde venis Giezi? Qui respondit. Non iuit seruus tuus quoquam. ²⁶ At ille ait: Nonne cor meum in praesenti erat quando reuersus est homo de curru suo in occursum

tui? Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti vestes, ut emas oliueta, & vineas, &

oues, & boues, & seruos, & ancillas. ²⁷ Sed & ^h lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo usque in sempiternum. Et egressus est quasi nix ab eo leprosus.

1. quæ. 1. c. Qui studet. De limo. c. Cum in eccle. sit. c. Sicut pro certo.

Ferrum in aqua sub Eliseo natat, Syri exploratores excæcati ducuntur ab Eliseo in Samariam. Samariæ obsidio fame adeo grauatur, ut matres filios ederent, & Elifeus iuberetur occidi.

V I.

e. Et ideo quod nobis impossibile impetratu videtur, deo donare possibile est. Nam & impossibile videbatur, ut peccatum abiret aqua. Naaman Syrus lepram suam mundari per aquam posse non credidit: sed quod impossibile erat, fecit deus possibile esse, qui tantam nobis donauit gratiam. Ambr. de penit. lib. 2. c. 2.

f. Mundatusque, illico intellexit non aquarum esse quod unusquisque mundatur, sed gratia. Amb. de iis qui mysteris initiantur. cap. 3.

g. De terra Israel quam reputabat sanctam, ut ex illa faceret altare in honorem dei Israel in Syria ad adorandum deum verum, & non amplius idola.

h. Et lepram cum Giezi a sancto suscepisse se credat Eliseo, qui gradum sacerdotale æstimat pecuniis comparare. Quibus cum ista dixerim, sufficere debuit suam copiam lepram possidere. Nam sicut validioribus morbis capite vitato, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi letaliter irrigari: ita & hi qui caput videntur esse ecclesie, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, ut nihil ex totius corporis copage insauciatum possit euadere, quod negligentium sacerdotum viciis mortaliter infecerit virus: ita ut videas in ecclesia passim quos non merita sed pecunia ad episcopatus ordinem prouexerunt: nugacem populum & indoctum, qui talem sibi asciuerunt sacerdotem: quos si percontari fideliter velis, quis eos præfecerit sacerdotes, respondebunt mox, & dicent, pecunia, & fauor, & c. Ambr. de dignitate sacerdotali. cap. 5.

2. Par. 26. d

^A Ixerunt autem ^a filij Prophetarum ad Eliseum: Ecce locus in quo habitamus coram te, angustus est nobis. ² Eamus usque ad Iordanem, & tollant

singuli de sylua materias singulas, ut ædificemus nobis ibi locum ad habitandum. Qui dixit: Ite. ³ Et ait vnus ex illis, Veni ergo & tu cum seruis

tuis. Respondit, Ego veniam. ⁴ Et abiit cum eis. Cumque venissent ad Iordanem, cædebant ligna. ⁵ Accidit autem ut cum vnus materiam succidisset, caderet

ferrum securis in aquam. Exclamauitque ille, & ait: Heu heu heu domine mi, & hoc ipsum

mutuo acceperam. ⁶ Dixit autem homo dei: Vbi cecidit? At ille monstrauit ei locum.

^b Præcidit ergo lignum, & misit illuc. Natauitque ferrum. ⁷ Et ait: Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud. ⁸ Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque

iniit cum seruis suis, dicens: In loco illo & illo ponamus insidias. ⁹ Misit itaque vir dei ad Regem Israel, dicens: Caue ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt.

¹⁰ Misit itaque Rex Israel ad locum quem dixerat ei vir dei, & præoccupauit eum:

† De cōsec. di. 2. c. Reuer. 1. q. 1. Indices.

Ios. 9. 3.

1. Reg. 22. b

a. Filij prophetarum dicebantur prophetarum discipuli, qui sub illis studium theologicum profitebantur, ad quorum normam theologia nunc fit professio.

b. Vtique & hoc præter naturam factum esse cognoscimus. Grauior est enim ferri species quam aquarum liquor. Aduertimus igitur maiorem esse virtutis gratiam quam naturam: & adhuc tam prophetica benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum humana valuit benedictio, ut naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa cōsecratione diuina, ubi verba ipsa domini saluatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone cōficitur. Ambr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 9.

& obseruauit se ibi non semel neque bis. ¹¹ Conturbatūmq; est cor Regis Syriæ pro hac re, & conuocatis seruis suis ait: Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud Regem Israel? ¹² Dixitq; vnus seruorum eius: Nequaquam dñe mi Rex: sed Elifeus propheta qui est in Israel, indicat Regi Israel omnia verba quæcunque locutus fueris in conclauis tuo. ¹³ Dixitq; eis: Ite & videte vbi sit, vt mittam & capiam eū. Annuntiauerunt ei dicentes: Ecce in Dothaim. ¹⁴ Misit ergo illuc equos & currus, & robur exercitus. Qui cum venissent nocte, circumdederunt ciuitatem. ¹⁵ Confurgēs autem diluculo minister viri dei egressus est, viditq; exercitum in circuitu ciuitatis, & equos & currus: nuntiauitq; ei, dicens: Heu heu heu domine mi, quid faciemus? ¹⁶ At ille respondit: Noli timere. ¹⁷ Plures enim nobiscum sunt, quàm cū illis, cūque orasset Elifeus, ait: Dñe aperi oculos huius, vt videat. Et aperuit dñs oculos pueri, ¹⁸ & vidit quia ecce mōs plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Elisei. ¹⁹ Hostes verò descenderunt ad eum. Porro Elifeus orauit ad dominum, dicens: ²⁰ Percute obsecro gentem hanc cecitate. Percussitq; eos dñs ne viderent iuxta verbum Elisei. ²¹ Dixit autem ad eos Elifeus: Non est hæc via, nec ista est ciuitas: sequimini me, & ostendam vobis virum quē quæritis. ²² Duxit ergo eos in Samariam. ²³ Cūq; ingressi fuissent in Samariam, dixit Elifeus: Domine aperi oculos istorum, vt videant. Aperuitq; dñs oculos eorum, & viderunt se esse in medio Samariæ. ²⁴ Dixitq; Rex Israel ad Elifeum, cum vidisset eos: Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait: ²⁵ Nō percuties. Neque enim cepisti eos gladio & arcu tuo, vt percutias. Sed ²⁶ pone panem & aquam coram eis, vt comedant & bibant, & vadant ad dñm suum. ²⁷ Appositāque est eis ciborum magna præparatio. Et comederunt & biberunt, & dimisit eos: abieruntque ad dominum suum. Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel. ²⁸ Factum est autem post hæc congregauit Benadab Rex Syriæ vniuersum exercitū suū, & ascendit & obsidebat Samariam. ²⁹ Factāq; est fames magna in Samaria: & tandiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis: & quarta pars^g cabi stercoreis columbarum quinque argenteis. ³⁰ Cūq; Rex Israel transiret per murum, mulier quædam exclamauit ad eum, dicens: Salua me domine mi Rex. ³¹ Qui ait: Nō te saluet dominus, vnde te possum saluare? De area, vel de torculari? Dixitq; ad eam Rex: Quid tibi vis? Quæ respondit: ³² Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum vt comedamus eum hodie, & filium meum comedemus cras. ³³ Coximus ergo filium meum, & comedimus: dixitq; ei altera die: Da filium tuum, vt comedamus eū. ³⁴ Quæ abscondit filium suum. ³⁵ Quod cum audisset Rex, scidit vestimenta sua, & transibat per murum. Viditq; omnis populus cilicium quo vestitus erat Rex ad carnem intrinsecus. ³⁶ Et ait Rex: ³⁷ Hæc mihi faciat deus, & hæc addat, si steterit caput Elisei filij Iosaphat super ipsum hodie. ³⁸ Elifeus autem sedebat in domo sua, & senes sedebant cum eo. Præmisit itaque virum: & antequam veniret nuntius, ille dixit ad senes: Nunquid scitis quod miserit filius homicidæ huc, vt præcidatur caput meum? Videte ergo cū venerit nuntius, claudite ostium, & non sinatis eum introire. Ecce enim sonitus pedū dñi eius post eum est. ³⁹ Adhuc illo loquente eis, apparuit nuntius qui veniebat ad eum. Et ait, Ecce tantum malum à domino est: quid amplius expectabo à domino?

Fugatos à domino Syros ab obsidione Samariæ quatuor leprosi nuntiant, vnde prædicente Eliseo fame periclitantibus victus copia succurrit.

VII.

Dixit autem Elifeus: Audite verbum domini. Hæc dicit dñs: ¹ In tempore hoc cras modius similis vno statere erit: & duo modij hordei statere vno in porta Samariæ. ² Respondens vnus de ducibus, super cuius manum Rex incumbebat, homini dei, ait: Si dñs fecerit etiam cataractas in cælo, nūquid poterit esse quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. ³ Quatuor ergo viri erant leprosi iuxta introitum portæ, qui dixerunt adinuicem: Quid hic esse volumus donec moriamur? ⁴ Siue ingredi

volueri-

c. O fides sancti prophete, nō timet aduersarios quos prospicit, quoniam scit angelos secū esse quos credit. Non meruit terrenas infidias, quia cælestia adesse sibi nouit auxilia. Plures, inquit, nobiscum sunt quàm cum illis. Mira res, plures è cælo defensores meretur sanctitas, quàm in terris oppugnatores adduxit improbitas. Ambr. Serm. 86.

d. Pueri oculi aperiuntur, & nephandi exercitus excantur: videt puer quæ videre non poterat, & exercitus non videt quæ videbat. Chrysost.

e. Ducitur captiuus qui prophetam venerant captiuare: propheta sanctissim⁹ nō pugnat sed vincit, sitq; sine sanguine victor, sine gladio triumphator. Chrysost.

f. Docuit prior inimicos foueri, docuit primus debere hostibus parci, docuit aduersariis pro pœna epulas exhiberi. Chrysost.

g. Cabus sexta pars sati.

h. Dum à cultu dei gēs iniqua discedit, horrenda fame cōprimitur, & iusta necessitate turbatur. August. Sermo. 211. de tēpore. Proh dolor, in cibum pietas vertitur, in pabulum suscepta soboles commutatur. ante parricidium geritur quàm ad funestas epulas veniatur. Idem ibidem.

a. Nunciat ante propheta sanctissimus ad Regem cœlitus vbertatem quam sola fides crederet, & perfidia posse fieri denegaret. Nunciat in locum famis futurā abundantiam similitudinis, nunciat cessaturā famē, succellurā vbertatem. Nunciat subito magna. Dei successura virtute altissimi, & additur proprio sceleris perfidia hominis. Aug. Serm. 211. de tempore.

b. Siquidem etiā quatuor illos qui cogēte fame in castra primi regis Syriæ tederunt, tradit historia fuisse leprosos: cur igitur non curabat fratres Elifeus, nō curabat ciues, non sanabat propheta confortes, cū sanaret alienos, sanaret eos qui obseruantiam legis, & religionis consortium non habebant? nisi quia voluntatis est medicina, non gētis, & diuinum munus vocis eligitur, nō naturæ iure defertur. Amb. Luc. 4. c. 4.

† 2. Par. 32. d

D † Gen. 19. a

Ios. 9. 4

E 2. Reg. 14. a

† Thre. 4. 5.

† 3. Reg. 19. a

A Ios. 9. 4.

voluerimus ciuitatem, fame moriemur: siue māserimus hic, moriendum nobis est. Venite ergo & trāsugiamus ad castra Syriæ. Si pepercerint nobis, viuemus: si autem occidere voluerint, nihilo minus moriemur. ⁵ Surrexerunt ergo vesp̄ri, vt venirent ad castra Syriæ. Cūque venissent ad principium castrorum Syriæ, nullum ibidem ^B repererunt. ⁶ Siquidem dominus ^c sonitum audire fecerat in castris Syriæ curruum & equorum, & exercitus plurimi. Dixerūntque adinuicē: Ecce mercede cōduxit aduersum nos Rex Israel Reges Hethæorū, & Aegyptiorū, & venerūt super nos. ⁷ Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris, & dereliquerunt tentoria sua, & equos & asinos in castris, fugeruntque animas tantū suas saluare cupiētes. ⁸ Igitur cum venissent leprosi illi ad principium castrorum, ingressi sunt vnum tabernaculum, & comederunt & biberunt: tulerūntque inde argentum & aurum & vestes, & abierūt, & absconderunt: & rursus reuersi sunt ad aliud tabernaculum, & inde similiter auferentes absconderūt. ⁹ Dixerūntque adinuicem: Non recte facimus. Hæc enim dies boni nuntij est. Si tacuerimus & noluerimus nuntiare vsque mane, sceleris arguemur. Venite eamus & nuntiemus in aula Regis. ¹⁰ Cūq; venissent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis dicentes: Iuimus ad castra Syriæ, & nullum ibidem reperimus hominem nisi equos & asinos alligatos, & fixa tentoria. ¹¹ Ierunt ergo portarij & nuntiauerunt in palatio Regis intrinsecus. ¹² Qui surrexit nocte, & ait ad seruos suos: Dico vobis quid fecerint nobis Syri. Sciunt quia fame laboramus, & idcirco egressi sunt de castris, & latitāt in agris, dicentes: Cū egressi fuerint de ciuitate, capiemus eos viuos, & tūc ciuitatē ingredi poterimus. ¹³ Respondit autē vnus seruorū eius: Tollamus quinque equos qui remanserūt in vrbe: (quia ipsi tantū sunt in vniuersa multitudine Israel: alij enim cōsumpti sunt:) & mittentes explorare poterimus. ¹⁴ Adduxerunt ergo duos equos, misitq; Rex in castra Syrorū, dicēs: Ite & videte. ¹⁵ Qui abierunt post eos vsque ad Iordanem. Ecce autem omnis via plena erat vestibibus & vasis quæ proiecerant Syri cum turbarētur. Reuersiq; nūcij indicauerūt Regi. ¹⁶ Et egressus populus diripuit castra Syriæ: factūsq; est modius similæ statere vno, & duo modij hordei statere vno, iuxta verbū domini. ¹⁷ Porro Rex ducē illū in cuius manu incubuerat, cōstituit ad portam, quem cōculcauit turba in introitu portæ, & mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir dei quando descenderat Rex ad eum. ¹⁸ Factūque est secundum sermonem viri dei quem dixerat Regi, quando ait, Duo modij hordei statere vno erunt: & modius similæ statere vno, hoc eodem tempore cras in porta Samariæ: ¹⁹ quando responderat dux ille viro dei, & dixerat: Etiam si dominus fecerit cataractas in cœlo, nunquid poterit fieri quod loqueris? & dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. ²⁰ Euēnit ergo ei sicut prædictum erat: & cōculcauit eum populus in porta, & mortuus est.

Septennem famem Sunamitis Elisei consilio fugit: mortuo Benadab succedit Azael in Syria, & Ioram Ochozias in Iuda, recedente Aedom à Iuda. VIII.

^{10f. 9. 4. Sup. 4. f.} ^A Eliseus autem locutus est ad mulierem cuius viuere fecerat filium, dicens: Surge, vade tu & domus tua, & peregrinare vbicunque repereris. ^a Vocauit enim dominus famem, & veniet super terrā septem annis. ² Quæ surrexit, & fecit iuxta verbum hominis dei, & vadens cum domo sua, peregrinata est in terra Philisthiim diebus multis. ³ Cūque finiti essent anni septem, reuersa est mulier de terra Philisthiim: & ingressa est vt interpellaret Regem pro domo sua, & pro agris suis. ⁴ Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri dei, dicēs: ^B Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus: ⁵ Cūque ille narraret Regi quomodo mortuum suscitasset, apparuit mulier cuius viuificauerat filium, clamans ad Regē pro domo sua, & pro agris suis. Dixitque Giezi: Domine mi Rex, hæc est mulier, & hic est filius eius quem suscitauit Eliseus. ⁶ Et interrogauit rex mulierem. quæ narrauit ei vera esse. Deditque ei Rex eunuchum vnū, dicēs: Restitue ei omnia quæ sua sunt, & vniuersos redditus agrorū, à die qua reliquit terrā vsq; ad præsens. ⁷ Ve-

^c Igitur dum hæc gerūt, auditum fecit dominus in castris Syriæ, vt populo promissam tribueret vbertatem: quadrigarum strepitus, curruum sonitus, & armatorū tumultus inimicorum auribus maluit resonare, vt posset iam populū suū liberare. Aug. Ser. xiii de Tempore.

^d Strepitu percussū inimici fugiunt, sine pugna terga vertunt, vtilia relinquunt & Israelitæ egressi ciuitatem, castra hostiū inuadūt depradantes. Reuertente ergo populo onerato, illi qui nō crediderat, cecidit lapsus, & vbertatem vidēs in populo cecidit, & præsens est in porta, & mortuus. Aug. Ser. xiii. de Tempore.

^e Dux ille qui futurā frumenti abundantia per Eliseum venturā audiens, credere noluit, scribarū atque Phariseorum gessit figuram: qui fertilitatem in ecclesia diuinitus collatā vidit: & quia credere noluit, ab hac impietate sua mortuus, à fidelibus conculcatus est. Eucherius.

^a De hac fame ambiguum est vtrū præcesserit prædictam obsidionem, vel secuta sit. Comestor. Hanc autē dicit Rabbi Salomō fuisse de qua Iohelis 1. cap. fit mētio. Quod non videtur verum: quoniam Hieronymus hunc credit Isaiæ contemporaneū. Alij sub Manasse post mortem Isaiæ, atque hoc ideo, quia prorsus Israelitici regni non meminit, sed tantū de tribus Iudæ captiuitate imminēte.

nit quoque Elifeus Damascum: & Benadab Rex Syrię egrotabat. Nuntiaueruntque ei, dicentes: Venit vir dei huc.⁸ Et ait Rex ad Hazael: † Tolle tecum munera, & vade in occursum viri dei, & consule dominum per eum, dicēs: Si euadere potero de infirmitate mea hac?⁹ Iuit igitur Hazael in occursum eius, habens secum munera, & omnia bona Damasci, onera quadraginta camelorum. Cūmq; stetisset corā eo, ait: Filius tu⁹ Benadab Rex Syrię misit me ad te, dicēs: Si sanari potero de infirmitate mea hac?

¹⁰ Dixitq; ei Elifeus: Vade dic ei: ^bSanaberis, porrò ostendit mihi dñs quia morte morietur.¹¹ Stetitq; cum eo: & conturbatus est vsq; ad suffusionem vultus. Fleuitque vir dei.¹² Cui Hazael ait: Quare dñs meus flet? At ille dixit: Quia scio quæ factururus sis filiis Israel mala. Ciuitates eorum munitas igne succēdes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prāgnātes diuides.¹³ Dixitq; Hazael: Quid enim sum seruus tuus, canis, vt faciam rem istam magnā? Et ait Elifeus: Ostendit mihi dñs te Regem Syrię fore.¹⁴ Qui cū recessisset ab Eliseo, venit ad dominum suum. Qui ait ei: Quid tibi dixit Elifeus? At ille respondit: Dixit mihi, recipies sanitatē.¹⁵ Cūque venisset dies altera, tulit stragulum, & infudit aquam: & expandit super faciem eius. Quo mortuo regnavit Hazael pro eo.¹⁶ Anno quinto Ioram filij Achab Regis

Israel, regnavit Ioram filius Iosaphat Rex Iuda. †¹⁷ Triginta duorum annorum erat cum regnare cōpisset: & octo annis regnavit in Ierusalem.¹⁸ Ambulauitque in viis Regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab. Filia enim Achab erat vxor eius. Et fecit quod malum est in conspectu domini.¹⁹ Noluit autem dñs disperdere Iudam propter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei vt daret illi † lucernam, & filiis eius cunctis diebus.²⁰ In diebus eius recessit Ædom, ne esset sub Iuda: & cōstituit sibi Regem.

²¹ Venitq; Ioram Seira, & omnis exercitus cum eo. Et surrexit nocte, percussitq; Idumæos qui eum circundederāt, & principes curruum. Populus autem fugit in tabernacula sua.²² Recessit ergo Ædom, ne esset sub Iuda, vsq; ad diem hanc. Tunc recessit & Lobna in tempore illo.²³ Reliqua autem sermonum Ioram, & vniuersa quæ fecit: nōne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda?²⁴ Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusq; est cū eis in ciuitate Dauid: † & regnavit Ochozias filius eius pro eo.²⁵ Anno duodecimo Iorā filij Achab Regis Israel, regnavit Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.²⁶ Vigintiduum annorum erat Ochozias cū regnare cōpisset: & vno anno regnavit in Ierusalem. Nomē matris eius²⁷ Athalia filia Amri Regis Israel: & ambulauit in viis domus Achab, & fecit quod malum est coram dño, sicut domus Achab. Gener enim domus Achab fuit.²⁸ Abiit quoque cum Ioram filio Achab ad præliandum contra Hazael Regem Syrię in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram.²⁹ Qui reuersus est vt curaretur in Iezrael: quia vulnerauerunt eum Syri in Ramoth præliantem contra Hazael Regem Syrię. Porrò Ochozias filius Ioram Rex Iuda descendit inuisere Ioram filium Achab in Iezrael: quia ægrotabat ibi.

Iehu vñctus in Regem occidit Ieroboam Regem Israel, & Ochoziam Regem Iuda ac Iezabelem, quam canes comederunt.

I X.

Elifeus autem prophetae vocauit vnum de filiis Prophetarū, & ait illi: ^a† Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua: & vade in Ramoth Galaad: cūmq; veneris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filij Nāsi. Et ingressus suscitabis eum de medio fratrum suorū, & introduces in interius cubiculum, tenēsq; lenticulam olei fundes super caput eius, & dices: Hæc dicit dominus: Vñxi te Regē super Israel. Aperiēsque ostium, & fugies, & non ibi subsistes.⁴ Abiit ergo adolescens puer Prophetæ in Ramoth Galaad: & ingressus est illuc. Ecce autē principes exercitus sedebat: & ait: Verbum mihi ad te o princeps. Dixitque Iehu: Ad quē ex omnibus nobis? At ille dixit: Ad te o princeps.⁶ Et surrexit, & ingressus est cubiculū. At ille fudit oleū super caput eius: & ait: Hæc dicit dominus deus Israel: ^cVñxi te Regem super populū domini Israel: & percu-

^b Hoc est, dicere illi poteris vt bono sit animo, quod que adhuc sit diu victurus: attamen dominus mihi ostēdit quod sit moriturus, scilicet morte violēta impositione pāni rudis super faciem suam, vnde suffocatus est: ægritudo tamen nō erat ad mortem, sicut prædixit Elifeus, nisi violentia affuisset, quam præuidebat dominus. Comest.

^c Itaque reuersus Hazael ad dominum suum, melius cum habiturum nunciat: & sequenti die recti vuido in eum iniecto, præfocati à se regiā occupat. Ioseph. Antiquit. lib. 9. cap. 21.

^d Et Iosaphat Regis Iuda. Nam quintus annus Ioram filij Achab est 22. Iosaphat & sic Ioram filius eius regnavit cū eo annis 9. a. 17. scilicet anno regni eius, ad 15. an. eiusdē, qui fuit 7. an. alterius Ioram filij Achab. Post mortē vero Iosaphat patris 5. an. regnavit. d. Scilicet 3. an. viuentē patre, quando pater eius regnum resignauit, cum quo prius 6. annis administrauerat.

^e Lobna vna ciuitatum Leuitarū & refugij, ab Eleutheropoli. 7. milia distans, vna de ciuitatibus Iudæ, & tamen propter scelera Iorā fuit ei rebellis, & se aduersariis eius cōföderauit. Dionysius.

^f Qui fuit vltimus annus Iorā patris sui, & 12. an. Ioram filij Achab. g. Athalia soror Achab Regis Israel nupsit Iorā filio Iosaphat Regi Iuda, ex quibus natus Ochozias.

^a Cum promptum & paratum ac instructum aliquem volunt esse, dicunt: Accinge lumbos, hoc est, strenue age. Vnde accinctos industrios & paratos, ac discinctos negligentes & desidiosos appellamus.

^b Voluit enim Elifeus ipsum Iehu clam vñgi, nec eius vñctionem ab exercitu sciri, quousque iuuenis ille qui vñxit abiisset, ne quis posset defavoribus Ioram Regis in iuuenem illū insurgere, ne Ioram hæc perciperet: & item ne iuuenis ille videretur aliquid emolumēti petere. Dionysius.

^c Iehu Rex ab Eliseo vñctus omnē domum Achab deleuit, Ioram Regē Israel & Ochoziam Regem Iuda interemit, Iezabelē domo præcipitauit, sacerdotes Baal occidit, templūque illius succendit.

^C 13. Reg. 14. a

^D

^E Ios. 9. 5.
12. Par. 21. a
Anno ante
Christum
910. Anno
mundi 3052.
Ioram 8. Iu-

12. Reg. 7. b

^F

^G 12. Par. 22. a
Anno ante
Christum
902. Anno
mundi 3060.
Ochozias. 9

^A Ios. 9. 6.
† Sup. 14. c
3. Reg. 19. c

^B Anno ante
Christum
901. Anno
mundi 3061.
Iehu. 10. Iezraelan. 29.

7 & percuties domum Achab domini tui. Et vlciscar sanguinē seruorū meorū Prophetarū, & sanguinem omnium seruorum domini de manu Iezabel, † 8 perdamque omnem domum Achab. Et interficiam de domo Achab mingentem ad parietem, & clausum & nouissimum in Israel. 9 Et dabo domū Achab sicut domū Ieroboam filij Nabat, † & sicut domū Baasa filij Ahia. † 10 Iezabel quoq; comedēt canes in agro Iezrael: nec erit qui sepeliat eam. Aperuitq; ostiū, & fugit. 11 Iehu autem ingressus est ad seruos domini sui: qui dixerunt ei: Rectēne sunt omnia? Quid venit d insānus iste ad te? Qui ait eis: 12 Nostis hominem, & quid locutus sit. 13 At illi responderunt: Falsum est: sed magis narra nobis. Qui ait eis: Hæc & hæc locutus est mihi, & ait: Hæc dicit dominus: Vnxi te Regē super Israel. 14 Festinauerūt itaque, & vnusquisque tollens pallium suum, posuerunt sub pedibus eius in similitudinem tribunalis: & cecinerunt tuba, atq; dixerunt: Regnabit Iehu. † 15 Coniurauit ergo Iehu filius Iosaphat filij Namsi contra Ioram. Porro Ioram obsederat Ramoth Galaad, ipse & omnis Israel cōtra Hazael Regem Syriæ, 16 & reuersus fuerat vt curaretur in Iezrael propter vulnera, quia percusserant eum Syri prælantem contra Hazael regem Syriæ. Dixitque Iehu: Si placet vobis, nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne vadat & nuntiet in Iezrael. 17 Et ascēdit & profectus est in Iezrael. Ioram enim ægrotabat ibi: & Ochozias Rex Iuda descenderat ad visitandū Ioram. 18 Igitur speculator qui stabat super turrim Iezrael, vidit globū Iehu venientis: & ait: Video ego globum. Dixitque Ioram. Tolle currum, & mitte in occursum eorum, & dicat vadēs: Rectēne sunt omnia? 19 Abiit ergo qui ascenderat currum, in occursum eius, & ait: Hæc dicit Rex: Pacatāne sunt omnia? Dixitque Iehu: Quid tibi & paci? Trāsi, & sequere me. Nuntiauit quoq; speculator dicens: Venit nuntius ad eos, & non reuertitur. 20 Misit etiam currum equorum secūdum, venitque ad eos, & ait: Hæc dicit Rex: Nunquid pax est? Et ait Iehu: 21 Quid tibi & paci? Trāsi, & sequere me. 22 Nūtiauit autē speculator dicens: Venit vsq; ad eos: & nō reuertitur. Est autem incessus quasi incessus Iehu filij Namsi. Præceps enim graditur. 23 Et ait Ioram: Iungite currū. Iunxeruntque currum eius. 24 Et egressus est Iorā Rex Israel, & Ochozias Rex Iuda, singuli in curribus suis. Egressiq; sunt in occursum Iehu: & inuenerunt eū in agro Naboth Iezraelitæ. 25 Cūque vidisset Ioram Iehu, dixit: 26 Pax est Iehu? At ille respondit: Quæ pax? Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ, & veneficia eius multa vigent? 27 Conuertit autem Ioram manum suam, & fugiens ait ad Ochoziam: Infidia, Ochozia. 28 Porro Iehu tetendit arcum manu, & percussit Ioram inter scapulas, & egressa est sagitta per cor eius: statimq; corruit in curru suo. 29 Dixitque Iehu ad Badacer ducem: Tolle, proiice eū in agro Naboth Iezraelitæ. Memini enim quando ego & tu sedentes in curru sequebamur Achab patrē huius, quod Dominus 30 onus hoc leuauerit super eū, dicens: † 31 Si reddam tibi in agro isto, dicit dominus. Nunc ergo tolle & proiice eum in agrum, iuxta verbū domini. 32 Ochozias autem rex Iuda videns hoc, fugit per viam domus horti, persecutusque est eum Iehu, & ait: Etiam hunc percutite in curru suo. Et percusserunt eum in ascensu Gaber, qui est iuxta Ieblaā. Qui 33 fugit in Mageddo, & mortuus est ibi, 34 & imposuerunt eū serui eius super currū suum, & tulerunt in Ierusalem, sepelieruntq; in sepulchro cū patribus suis in ciuitate David. 35 Anno vndecimo Iorā filij Achab Regis Israel regnauit Ochozias super Iudā, 36 venitq; Iehu in Iezrael. Porro Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suū, & respexit per fenestrā 37 ingredientem Iehu per portam, & ait: Nunquid pax potest esse Zamri, † qui interfecit dominum suum? 38 Leuauitque Iehu faciem suam ad fenestram, & ait: Quæ est ista? Et inclinauerunt se ad eum duo vel tres eunuchi, & dixerunt: Hæc est illa Iezabel. 39 At ille dixit eis: Præcipitate eam deorsum. & præcipitauerunt eam. Aspersusque est sanguine paries, & equorum vngulæ conculcauerunt eam. 40 Cūque introgressus esset vt comederet biberetq;, ait: Ite & videte maledictam illā, & sepelite eam, quia filia Regis est. 41 Cūque issent vt sepelirent eam, non

d. Propheta domini & ipse stoli eius a malis insani vocatur, sicut theologi ab hereticis.

e. Hoc est, pax tibi non debetur, cum sis fautor eius qui turbator est communitatis, & iam ex dei præcepto est occidendus. Dionys. ibid.

f. Hoc est, suntne inimici nostri deuicti, quia redis ab obsidione? Qui respondit Iehu: nulla pace dignus es, nec pace temporis, nec pace pectoris, nec pace aternitatis, qui pacem omnem cōturbas. Dionysius.

g. Hanc prophetiam prædixit.

h. Aded tres vrbes Iezrael: in quas occisus & Iorā Rex Israel, & fugit Ochozias Rex Iuda, sed percussus in Gaber, interit in Mageddo. Vnde istæ tres vrbes sunt sibi inuicē vicinæ, quæ sunt Gaber, Ieblaa, & Mageddo. quas Hebræi vocāt Ghur, Iblehem, & Mageddam, siue Megiddo.

i. Iezabel inimica veritati, & aduersaria prophetarum eloquiis, ita dilacerata est canum morsibus, vt nullum eius superesset vestigium, sed toto corpore suo cum omnibus posteritatis sue insignibus exstingueretur. Ambr. Epist. lib. 3. Epist. 12.

inuenerūt nisi caluariam, & pedes, & summas manus.³⁶ Reuersiq; nūtiauerunt ei, & ait Iehu. Sermo domini est, † quem locutus est per seruum suum Eliam Thesbiten, dicens: In agro Iezrael comedēt canes carnes Iezabel,³⁷ & erunt carnes Iezabel sicut stercus super faciem terræ in agro Iezrael, ita ut prætereuntes dicant: Hæccine est illa Iezabel?

† 3. Reg. 21. f.

Iehu domum Achab delet, & sacerdotes Baal, templo eius in cloacam verso, propter peccatum autem Iehu HaZael percutit Israel. X.

a. Vnde cōstat Ahas multas habuisse vxores vel concubinas nisi quidam illorū filiorum dicantur eius nepotes. Dionys.

b. Id faciebat, ut experiretur quomodo Samaritæ erga se animati essent. Magistratus autem & pædagogi læstis literis extrimuerūt, & cogitantes se iuic qui duos maximos reges opprēsserant, esse impares, rescripserunt ipsum esse dominum. se vero imperata eius paratos facere. Ille rursus rescripsit, ergo Achab filiorum capita præcisā ad se mitterent, illi nihil miserunt iussa peregerūt. Ioseph. Antiquit. lib. 9. cap. 6.

Rant autem^a Achab septuaginta filij in Samaria. Scripsit ergo Iehu literas & misit in Samariam ad optimates ciuitatis & ad maiores natu, & ad nutritios Achab, dicēs: †^b Statim ut acceperitis literas has, qui habetis filios domini vestri, & currus, & equos, & ciuitates firmas, & arma:³ eligite meliorem, & eum qui vobis placuerit de filiis domini vestri, & eum ponite super solium patris sui: & pugnate pro domo domini vestri.⁴ Timuerūt illi vehementer, & dixerunt: Ecce duo Reges non potuerunt stare coram eo, & quomodo nos valebimus resistere ei? Miserunt ergo præpositi domus, & præfecti ciuitatis, & maiores natu, & nutritij, ad Iehu, dicentes: Serui tui sumus: quæcunque iusseris faciemus, nec constituemus nobis Regem. Quæcunque tibi placent, fac.⁶ Rescripsit autem eis literas secundò, dicens: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum domini vestri, & venite ad me hac eadē hora cras in Iezrael. Porrò filij Regis septuaginta viri apud optimates ciuitatis nutriebantur.⁷ Cūque venissent literæ ad eos, tulerunt filios Regis, & occiderunt septuaginta viros, & posuerunt capita eorum in cophinis, & miserunt ad eum in Iezrael.⁸ Venit autem nuntius ad eum, & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum Regis. Qui respondit: Ponite ea ad duos acervos iuxta introitum portæ vsque mane.⁹ Cūque diluxisset, egressus est, & stans dixit ad omnem populum: c Iusti estis. d Si ego coniuraui contra dominum meum, & interfeci eum, quis percussit omnes hos? e Videte, ergo nunc quoniam non cecidit

A Ios. 9. 6.

† Iudi. 9. g. 22. q. 2. c. Vti lem.

B

c. Inde Samaritæ qui eos occiderunt commendauit q. d. iuste fecistis implendo verbum domini. Comest. ibidem.

d. Ideo nunc negat Iehu se non coniurasse contra domum domini sui Ioram. quia dominus deus fecit quod promiserat per os Eliæ. Comestor.

e. Filios fratrum Ochoziæ.

de sermonibus domini in terram † quos locutus est dominus super domū Achab: & dominus fecit quod locutus est in manu serui sui Eliæ.¹¹ Percussit igitur Iehu omnes qui reliqui erant de domo Achab in Iezrael, & vniuersos optimates eius, & notos, & sacerdotes: donec nō remanerēt ex eo reliquiæ.¹² Et surrexit, & venit in Samariam.

C

† 3. Reg. 21. g

Cūque venisset ad camerā pastorū in via,¹³ inuenit f fratres Ochoziæ Regis Iuda, dixitq; ad eos: Quinam estis vos? Qui responderūt: Fratres Ochoziæ Regis sumus, & descēdimus ad salutandos filios regis, & filios reginæ.¹⁴ Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum comprehendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta cameram quadragintaduos viros: & nō reliquit ex eis quēquam.¹⁵ Cūq; abisset inde, inuenit Ionadab filium Rechab in occursum sibi, & benedixit ei. Et ait Iehu ad eum: Nunquid est cor tuum rectum cum corde meo, sicut cor meum cum corde tuo? Et

D

f. Est duplicatur enim ad maiorem explicationem.

ait Ionadab: Est. f Si est, inquit, da manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currū:¹⁶ dixitque ad eum: Veni mecum, & vide zelum meū pro domino. Et impositū currui suo¹⁷ duxit in Samariam. Et percussit omnes qui reliqui fuerāt de Achab in Samaria vsque ad vnum: iuxta verbum domini quod locutus est per Eliam †¹⁸ Cōgregauit ergo Iehu omnē populum, & dixit ad eos: † Achab coluit Baal parum, ego autem colam eū amplius.¹⁹ Nunc igitur omnes prophetas Baal, &

† 3. Reg. 16. g. † 22. q. 2. c. Vti lem.

3. Reg. 16. g.

g. In dolo & callidē, ut eos congregaret.

h. Si Iehu seruū Baal se esse mētū est, ut seruos eius occideret: quāto iusti secundum istorum peruersitatem tempore persecutionis seruos demonum se mentirentur serui Christi, ne serui demonum seruos occideret Christi: & sacrificarentur hominē: si sacrificauit ille Baal: interficeret hominē: Augu. cōtra mendacium cap. 11.

vniuersos seruos eius, & cūctos sacerdotes ipsius vocate ad me. Nullus sit qui nō veniat. Sacrificium enim grande est mihi Baal. Quicunque defuerit, non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc g insidiosē, ut disperderet cultores Baal.²⁰ Et dixit: Sanctificate diē solennem Baal. Vocauitque²¹ & misit in vniuersos terminos Israel: & venerūt cuncti serui Baal. Nō fuit residuus ne vnus quidem qui nō veniret. Et ingressi sunt templum Baal: & repleta est domus Baal a summo vsque ad summum.²² Dixitque iis qui præerant super vestes: Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal. Et protulerūt eis vestes.^h 23 Ingressusq; Iehu, & Ionadab filius Rechab templū Baal, ait cultoribus Baal:

Perquirite

Perquirite & videte ne quis forte vobiscum sit de seruis domini, sed vt sint serui Baal soli.²⁴ Ingressi sunt igitur vt facerent victimas & holocausta. Iehu autem præparaue-
 rat sibi foris octoginta viros, & dixerat eis: Quicumq; fugerit de hominibus iis quos
 ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius.²⁵ Factum est autem cū
 completum esset holocaustum, præcepit Iehu militibus, & ducibus suis: Ingedimini,
 & percutite eos. Nullus euadat. Percusseruntq; eos in ore gladij, & proiecerunt mili-
 tes & duces. Et ierunt in ciuitatem templi¹ Baal,²⁶ & protulerunt statuam de phano
 Baal, & combusserunt,²⁷ & cōminuerunt eam. Destruxerunt quoque ædem Baal, &
 fecerunt pro ea latrinas vsq; in diem hanc.²⁸ Deleuit itaq; Iehu Baal de Israel:²⁹ ve-
 runtamen à peccatis Ieroboā filij Nabat, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec de-
 reliquit vitulos aureos qui erant in Bethel & in Dan.³⁰ Dixit autē dominus ad Iehu:
 Quia studiosē egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis: & omnia quæ erāt
 in corde meo, fecisti cōtra domum Achab, †^k filij tui vsque ad quartā generationem
 sedebunt super thronum Israel.³¹ Porro Iehu non custodiuit vt ambularet in lege do-
 mini dei Israel in toto corde suo. Nō enim recessit à peccatis Ieroboam, qui peccare
 fecerat Israel.³² In diebus illis cœpit dominus tædere super Israel. Percussitq; eos Ha-
 zael in vniuersis finibus Israel,³³ à Iordane contra orientālē plagam, omnem terram
 Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse, ab¹ Aroer quæ est super torrentem Arnon, &
 Galaad & Basan.³⁴ Reliqua autē verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo
 eius, nōne hæc scripta sunt in libro verborū dierū Regū Israel? ³⁵ Et dormiuit Iehu
 cum patribus suis, sepelieruntque eum in Samaria, & regnauit Ioachāz filius eius pro
 eo.³⁶ Dies autē quos regnauit Iehu super Israel, viginti & octo anni sunt in Samaria.

*Athalia omni semine regio præter Ioas extincto per Ioiadem sacerdotem occiditur, atque
 Ioas Rex Iuda constituitur.*

XI.

Iof. 9. 7.
 † 2. Par. 22. c

Athalia † vero mater Ochoziæ vidēs mortuum filium suum,^a surrexit, &
 interfecit omne semen regium.² Tollens autem Iosaba filia Regis Ioram,
 soror Ochoziæ, Ioas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorū Re-
 gis qui interficiebantur, & nutricem eius de triclinio: & abscondit eum à
 facie Athaliæ, vt non interficeretur: ³ eratq; cum ea sex annis clam in domo domini.
 Porro Athalia regnauit super terram septem annis. †⁴ Anno autem septimo misit
 Ioiada, & assumens centuriones & milites, introduxit ad se in templum domini, pe-
 pigitq; cum eis fœdus. Et adiurans eos in domo domini, ostendit eis filium regis: ⁵ &
 præcepit illis, dicens: Iste est sermo quē facere debetis: ⁶ Tertia pars vestrum introeat
 sabbato, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars sit ad portam^b Sur: &
 tertia pars sit ad portam quæ est post habitaculum scutariorum & custodietis excu-
 bias domus Messa.⁷ Duę vero partes è vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant
 excubias domus domini circa Regem,⁸ & vallabitis eum, habentes arma in manibus
 vestris. Si quis autem ingressus fuerit septum templi, interficiatur. Eritisq; cum rege
 introeunte & egrediente.⁹ Et fecerunt centuriones iuxta omnia quæ præceperat eis
 Ioiada sacerdos. Et assumens singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum
 iis qui egrediebantur è sabbato, venerunt ad Ioiadam sacerdotem.¹⁰ Qui dedit eis
 hastas & arma regis Dauid, quæ erant in domo domini.¹¹ Et steterunt singuli haben-
 tes arma in manu sua à parte templi dextera vsque ad partem sinistram altaris & ædis
 circum Regem.¹² Produxitque filium regis: & posuit super eum diadema, & ^d testi-
 monium, feceruntque eum Regem, & vnixerunt, & plaudētes manu, dixerunt: Viuat
 Rex.¹³ Audiuit autem Athalia vocem populi currentis, & ingressa ad turbas in tem-
 plum domini,¹⁴ vidit regem stantem super tribunal iuxta morem, & cantores & tu-
 bas prope eum, omnēque populum terræ latantem, & canentem tubis, & scidit
 vestimenta sua, clamauitque: Coniuratio, coniuratio.¹⁵ Præcepit autem Ioiada cen-
 turionibus qui erant super exercitum, & ait eis: Educite eam extra septa templi, &
 quicumq; eam secutus fuerit, feriat gladio. Dixerat enim sacerdos: Non occidatur

i. Hic itaque Baal Tyriorū
 fuit deus. Achab enim vo-
 lens parere focero Iobal,
 qui Rex Tyriorum tunc e-
 rat & Sidonis, templum ei
 fecit in Samaria, sacerdo-
 tēque constituit, & eū om-
 ni cultura religionis hono-
 rauit. Ioseph. ibidem.

k. Cum verò scriptum sit
 eum rectum cor non habu-
 isse cū deo, quid ei profuit,
 quod pro nonnulla obedi-
 entia quā de domo Achab
 omnino delenda pro cupi-
 ditate suę dominationis ex-
 hibuit, aliquantam merce-
 dem transitoriam regni tē-
 poralis accepit? Aug. con-
 tra mendacium. cap. 2.

l. Aroel ciuitas quondam
 Moabitum, quam Amor-
 reus illis iure belli tulerat,
 sita ad ripam torrentis Ar-
 non in valle media, olim po-
 tens, & nobilis, vnde domi-
 na Moab nuncupatur. Ea
 est quam Isaias cap. 15. vo-
 cauit Ar. Iam Areopolim
 dicit Hiero. suo tēpore vo-
 catam, nūc autem non ad-
 modum celebris.

† 2. Par. 24. a
 Anno ante
 Christum.

Anno mūdi
 3661.
 Athalia in
 Iud. 10. an. 7

a. Athalia studuit vt nullū
 de domo Dauid relinque-
 ret, vt nullus ex eis ad re-
 gnum vltorius perueniret.
 Omne autem semen re-
 gium interfecit præter vn-
 um scilicet Ioas, cuius in-
 tuicu postea occisa est.
 Dionys. Iosepho.

b. Sur quæ erat porta ori-
 entalis.

c. Centuriones Ioiada ad
 hoc facinus adsciti, pera-
 grata tota regione sacer-
 dotes ac Leuitas & aliquot
 in suis tribubus potēiores
 Ierosolyma nomine pōtifi-
 cis vocatos secū adducit.
 Illa habere se vtile repu-
 blicę consilium ait, apertu-
 ramque eis si id apud se cō-
 tinere velint: opus enim es-
 se non silentio tantum, sed
 etiam auxilio. Ioseph. An-
 tiquit. lib. 9. cap. 7.

d. Legem dei cum corona.

e. Pepigit foedus Ioiada inter dominum & regē & populum, vt rex & populus domino seruirent: pepigit inter regem & populum, vt populus erga regem fideliter ageret, & rex cū iusticia populum regeret. Glof. ord.

in templo domini.¹⁶ Imposueruntq; ei manus, & impegerunt eam per viam introitus equorum iuxta palatium, & interfecta est ibi.^{c 17} Pepigit ergo Ioiada foedus inter dominum & regem & inter populum: vt esset populus domini, & inter regem & populum.¹⁸ Ingressusq; est omnis populus terræ templum Baal, & destruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt valide. Mathan quoq; sacerdotē Baal occiderunt corā altari. Et posuit sacerdos custodias in domo domini,¹⁹ tulitque centuriones, & Cerethi, & Phelethi legiones & omne populum terræ: deduxeruntque regem de domo domini. Et venerunt per viam portæ scutariorum in palatium: & sedit super thronum Regum.²⁰ Latatusq; est omnis populus terræ, & ciuitas cōquieuit. Athalia autē occisa est gladio in domo regis:²¹ septemque annorum erat Ioas cum regnare cōpisset.

Ioas gazophylaciū pecuniam in templi structuram expendit, qui recedente Hazaele cum muneribus, à duobus seruis occiditur, cui succedit Amasias filius eius. XII.

a. A consummatō templo vndecimo anno regni Salomonis ad primum annū Ioas fluxerant anni. 126. a quo tēplo Athalia abstulerat quæ poterat esse ad ornatum templi dei sui Baal: vnde templū reparari præcipitur. Delyra.
b. Triplicis meminit pecunia, prima erat quæ super quemlibet leuabatur cum opus erat: secūda, quæ quis deo deuotus se redimebat: tertia, quæ quis pro suo arbitrio templo offerebat.
c. Fracturas & infra scilicet rimas parietum templi.

Nno [†] septimo Iehu regnauit Ioas. Quadraginta annis regnauit in Ierusalem: nomen matris eius Sebia de Bersabee. ² Fecitq; Ioas rectum coram domino cunctis diebus quibus docuit eum Ioiada sacerdos, ³ veruntamen excelsa non abstulit. Adhuc enim populus immolabat & adolebat in excelsis incensum. ⁴ Dixitq; Ioas ad sacerdotes: ^b Omnem pecuniam sanctorum quæ illata fuerit in templum domini à prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templū domini, accipiant illam sacerdotes, iuxta ordinem suum, ⁵ & instaurent ^c sartatecta domus, si quid necessarium viderint instauratione. ⁶ Igitur vsq; ad vicesimum tertium annū regis Ioas non instaurauerunt sacerdotes sartatecta templi. ⁷ Vocauitq; Rex Ioas Ioiadam Pontificem & sacerdotes, dicens eis: Quare sartatecta non instauratis templi? Nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationē templi reddite eam. ⁸ Prohibitique sunt sacerdotes vltra accipere pecuniam à populo, & instaurare sartatecta domus. ⁹ Et tulit Ioiada pontifex gazophylacium vnum, aperuitq; foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum domini: mittebantq; in eo sacerdotes qui custodiebant ostia, omnem pecuniam quæ deferebatur ad templum domini. ¹⁰ Cūque viderent nimiam pecuniam esse in gazophylacio, ascendebat Scriba Regis & pontifex, effundebantque & numerabant pecuniam quæ inueniebatur in domo domini: ¹¹ & dabant eam iuxta numerum atque mensuram in manu eorum qui præerant cementariis domus domini. Qui impendebant eam in fabricis lignorum, & in cementariis iis qui operabantur in domo domini, ¹² & sartatecta faciebant, & in iis qui cædebant saxa, & vt emerent ligna, & lapides qui excidebantur: ita vt impleretur instauration domus domini in vniuersis quæ indigebant expēsa ad muniendam domum. ¹³ Veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydriae templi domini & fuscinae & thuribula, & tubæ, & omne vas aureum & argenteum ^d de pecunia quæ inferebatur in templum domini. ¹⁴ Iis enim qui faciebant opus, dabatur, vt instauraretur templum domini. ¹⁵ Et non fiebat ratio iis hominibus qui accipiebant pecuniam, vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam. ¹⁶ Pecuniā verò pro delicto, & pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum domini, quia sacerdotū erat. ¹⁷ Tunc ascendit Hazael Rex Syriæ, & pugnabat contra Geth, cepitq; ^D eam. Et direxit faciem suā vt ascenderet in Ierusalem. ¹⁸ Quamobrem tulit Ioas Rex Iuda omnia sacrificata quæ cōsecrauerat Iosaphat & Ioram & Ochozias patres eius, Reges Iuda, & quæ ipse obtulerat, & vniuersum argentum quod inueniri potuit in thesauris tēpli domini, & in palatio regis: misitq; Hazaeli regi Syriæ, & recessit ab Ierusalem. ¹⁹ Reliqua autē sermonū Ioas, & vniuersa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborū dierum regum Iuda? ²⁰ Surrexerunt autē serui eius, & coniurauerunt inter se, percusseruntque Ioas in domo Mello in descēsu Sela. ²¹ Iosachar nanq; filius Semath, & Iosabat filius Somer serui eius, percusserunt eum, & mortuus est. Et sepe-
lierunt eum cū patribus suis in ciuitate Dauid, regnauitq; Amasias filius eius pro eo.

Ioachaz

Iof. 9. 7.
† 2. Par. 24. 4
Anno ante
Christum.
895.
Anno mū-
di. 3067.
Ioas. 11. Iu-
da. an. 40.
ætatē suæ
anno. 7.

d. Dicitur. 2. Paralip. 24. d. Cūq; complessent omnia opéra detulerunt corā Rege & Ioiada reliquā partē pecuniæ de qua facta sunt vasa templi, &c. Quomodo hic oppositum dicitur? Nō est contrarium, quia nō de eadem pecunia quæ offerebatur à populo ad instaurationē domus domini, facta fuerunt vasa in ministeriū templi: vasa de reliqua parte pecuniæ, quæ & aliis de nationibus fuerat collata. Rabanus. ibid.

Ioachaz Rex Israel captus à Syris oratione liberatur, cui mortuo successit Ioas, & hic Elisei morientis consilio ter Syros deuicit: sepulchro autem Elisei impositus quidam suscitatur.
XIII.

Iof. 9. 79.
Anno ante
Christum.
873.
Anno mū-
di. 3089.
Ioachaz. 11.
Israel an. 17.

A Anno vicesimotertio Ioas filij Ochozie Regis Iude, regnavit Ioachaz filius Iehu super Israel in Samaria, decem & septem annis: ² & fecit malum corā domino, secutusque est peccata Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinavit ab eis. ³ Iratusque est furor domini cōtra Israel, & tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benadab filij Hazael cūctis diebus. ⁴ Deprecatus est autem Ioachaz faciē domini, & ^a audiuit eum dominus. Vidit enim angustiam Israel, quia attriuerat eos Rex Syriæ. ⁵ Et dedit dominus saluatorem Israel, & liberatus est de manu regis Syriæ: habitaueruntque filij Israel in tabernaculis suis sicut heri & nudius tertius. ⁶ Veruntamen nō recesserunt à peccatis domus Ieroboā, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerunt. Siquidem & lucus permansit in Samaria: ⁷ & nō sunt derelicti Ioachaz de populo nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem milia peditum. Interfecerat enim eos Rex Syriæ, & redegerat quasi puluerem in tritura area. ⁸ Reliqua autem sermonum Ioachaz, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? ⁹ Dormiuitque Ioachaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria, regnauitque Ioas filius eius pro eo. ^b ¹⁰ Anno tricesimoseptimo Ioas regis Iuda, regnavit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sedecim annis: ¹¹ & fecit quod malum est in conspectu domini. Non declinavit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ^c ambulauit. ¹² Reliqua autem sermonum Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, quomodo pugnaverit cōtra Amasiam regem Iuda, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? ¹³ Et dormiuit Ioas cum patribus suis: Ieroboam autem sedit super solium eius. Porro Ioas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. ¹⁴ Eliseus autem egrotabat infirmitate, qua & mortuus est. Descenditque ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo, dicebatque: Pater mi, pater mi, ^d currus Israel, & auriga eius. ¹⁵ Et ait illi Eliseus: Affer arcum & sagittas. Cūque attulisset ad eum arcum & sagittas, ¹⁶ dixit ad regem Israel: Pone manū tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Eliseus manus suas manibus regis, ¹⁷ & ait: Aperi fenestram orientalem. Cūque aperuisset, dixit Eliseus: Iace sagittam. Et iecit. Et ait Eliseus: Sagitta salutis domini, & sagitta salutis cōtra Syriam: percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam. ¹⁸ & ait: Tolle sagittas. Qui cum tulisset rursum, dixit ei: Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetit: ¹⁹ iratus est vir dei contra eum, & ait: ^e Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam vsque ad consummationem. Nunc autem tribus vicibus percuties eam. ²⁰ Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. ²¹ Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchro Elisei. ^f Quod cum tetigisset ossa Elisei, reuixit homo: & ^f stetit super pedes suos. ²² Igitur Hazael Rex Syriæ afflixit Israel cūctis diebus Ioachaz. ²³ Et misertus est dominus eorum, & reuersus est ad eos propter pactum suū quod habebat cum Abraham, & Isaac & Iacob: & noluit disperdere eos, neque proicere penitus vsque in præsens tempus. ²⁴ Mortuus est autem Hazael Rex Syriæ, & regnavit Benadab filius eius pro eo. ²⁵ Porro Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Benadab filij Hazael, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælij. Tribus vicibus percussit eum Ioas, & reddidit ciuitates Israel.

a. Audiuit eū dominus dādo ei subsidium temporale, quāuis iniquo. Nam opēra bona ex genere facta extra charitatem possunt temporalia bona mereri, nō tamen æternam possunt acquirere vitam. Vnde elicitur q̄ deus exaudiuit preces Regis magis, propter angustias & pressuras atq; miseras subditorū, quā propter merita Regis. Nā & in populo illo erant quidā boni, præsertim Eliseus sanctissimus, & discipuli eius, qui orabant pro bono communi Dionysibidem.
b. Annus 37. Ioas Regis Iuda est 15. annus Ioachaz Regis Israel. Ioas ergo filius eius 3. annis cū eo in Israel regnauit, & post eū 16. an.
c. Ambulare in peccatis alius, est perseverare in iisdem peccatis in quibus ipse peccauerat.

d. Plus orationē erga deū hostes poterat, quam currus Israel & equites eius.

e. Eliseus regem cōsolatus afferrē arcū postulat, cūque iubet regem intendere: deinde iniecta in eū manu iubet iaculārē: & cum emissis tribus telis destitisset. Si inquit, plura misisses poteras totum Syrorū Regnum excudere: nunc quia tribus solis contentus fuisti, totidem præliis vinces Syrios, & regionem quam tuo patri ademerunt, recipies. Iof. Ant. lib. 9. cap. 9.
f. Sed vt dicunt Hebræi, statim mortuus est, quia impius erat, indignus qui iaceret cum viro dei. Alij dicunt illum diutius vixisse, & Sallum fuisse vocatum. Hoc quoque dominicę passionis præfigurabat insignia, quod legimus beatū Eliseum sepulchro conditum, ingesto à latrunculis cadauere intra tumultum suū, corpus extincti tactu sacri corporis suscitasse. Quis hic alius præfigurabat nisi dominus noster Iesus Christus, qui resurrectionē de morte largitur, & vitam sepultus operatur? Eusebius Emisen. De pasch. hom. 2.

Ioas Rex Israel superato Amasio rege Iuda vastat Ierusalem, in qua seditione facta Amasias fugit in Lachis, ubi occisus est, Azaria sibi succedente in Iuda, & Ieroboam Ioas in Israel.
XIIII.

a. A morte patris eius Ioachaz cum solus regnauit.
b. Amasias fecit bonum in conspectu domini, sed non corde perfecto. Bona quippe opera quæ placent deo, fecit, sed non corde perfecto, sed sub simulata specie, coram hominibus ostendebat: & sic coram deo accepta non erant. Rabanus ibi.

IN ^a anno secundo Ioas filij Ioachaz Regis Israel, regnauit ^b Amasias filius Ioas Regis Iuda. ² Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset: viginti autem & nouem annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Ioadan de Ierusalem. ³ Et fecit rectum coram domino: veruntamen non ut Dauid pater eius. Iuxta omnia quæ fecit Ioas pater suus, fecit: ⁴ nisi hoc tantum, quod excelsa non abstulit. Adhuc enim populus immolabat & adolebat incensum in excelsis. ⁵ Cumque obtinuisset regnum, percussit seruos suos qui interfecerant Regem patrem suum: ⁶ filios autem eorum qui occiderant, non occidit, iuxta quod scriptum est in libro legis Moyse, sicut præcepit dominus, dicens: [†] Non morientur patres pro filiis, neque filij morientur pro patribus: sed vnusquisque in peccato suo morietur. ⁷ Ipse percussit Ædom in ^c valle Salinarum decem milia: & apprehendit Petram in prælio: vocauitque nomen eius Iechtheel vsque in præsentem diem. ⁸ Tunc misit Amasias nuntios ad Ioas filium Ioachaz filij Iehu Regis Israel, dicens: Veni & videamus nos. ⁹ Remisitque Ioas Rex Israel ad Amasiam Regem Iuda, dicens: Carduus Libani misit ad cedrum quæ est in Libano, dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem. Transieruntque bestiae saltus quæ sunt in Libano, & conculcauerunt carduum. ¹⁰ Percutiens inualuiti super Ædom, & subleuauit te cor tuum. Contentus esto gloria tua: & sede in domo tua. Quare prouocas malum, ut cadas tu & Iudas tecum? ¹¹ Et non acquieuit Amasias. Ascenditque Ioas Rex Israel, & viderunt se ipse & Amasias Rex Iuda in Bethsames oppido Iudæ. ^{d 12} Percussusque est Iuda coram Israel, & fugerunt vnusquisque in tabernacula sua. ¹³ Amasiam vero Regem Iuda filium Ioas filij Ochozia cepit Ioas Rex Israel in Bethsames, & adduxit eum in Ierusalem. Et interrupit murum Ierusalem à porta Ephraim vsque ad portam anguli, quadringentis cubitis. ¹⁴ Tulitque omne aurum & argentum, & vniuersa vasa quæ inuenta sunt in domo domini, & in thesauris Regis, & obsides, & reuersus est in Samariam. ¹⁵ Reliqua autem verborum Ioas quæ fecit, & fortitudo eius qua pugnavit contra Amasiam Regem Iuda, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel? ¹⁶ Dormiuitque Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum Regibus Israel, & regnauit Ieroboam filius eius pro eo. ¹⁷ Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda, postquam mortuus est Ioas filius Ioachaz Regis Israel, viginti quinque annis. ¹⁸ Reliqua autem sermonum Amasie, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda? ^{e 19} Factaque est contra eum coniuratio in Ierusalem: at ille fugit in Lachis. Miseruntque post eum Lachis, & interfecerunt eum ibi: ²⁰ & asportauerunt in equis, sepultusque est in Ierusalem cum patribus suis, in ciuitate Dauid. ^{† 21} Tulit autem vniuersus populus Iudæ Azariam annos natum sedecim: & constituerunt eum Regem pro patre eius Amasia. ²² Ipse ædificauit Abilam, & restituit eam Iudæ postquam dormiuit Rex cum patribus suis. ²³ Anno quintodecimo Amasie filij Ioas Regis Iuda regnauit Ieroboam filius Ioas Regis Israel in Samaria quadraginta & vno anno: ²⁴ & fecit quod malum est coram domino. Non recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. ²⁵ Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath vsque ad mare solitudinis, iuxta sermonem domini dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam, qui erat de Geth quæ est in Opher. ²⁶ Vidit enim dominus afflictionem Israel ^g amaram nimis, & quod consumpti essent vsque ad clausos carceris & extremos: & non esset qui auxiliaretur Israel. ²⁷ Nec locutus est dominus ut deleteret nomen Israel de sub cœlo: sed saluauit eos in manu Ieroboam filij Ioas. ²⁸ Reliqua autem sermonum Ieroboam, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius qua præliatus est, & quomodo restituit Damascum & Emath Iudæ in Israel, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Israel? ²⁹ Dormiuitque Ieroboam cum patribus suis Regibus Israel, & regnauit Zacharias filius eius pro eo.

c. Vallis Salinarum vbi sal fiebat, vel ex aqua falsa calcifecta, & ad salis naturam vsque perducta.

d. Aduerte quicunque Regum placuerunt deo, diutius regnauerunt, & prosperati sunt, & inimicos eorum humiliavit deus sub manibus eorum. Quotquot autem malignè gesserunt, velociter & à regno & à viuis cum amara morte præcisi sunt: & humiliavit eos deus sub inimicis eorum. Chryso. hom. i. super Matth.

e. Coniuratio facta fuit aduersus Amasiam Regem Iuda. 17. anno regni sui, qui fugit in Lachis, vbi. 14. annis remansit, donec ibidem à suis interficeretur, interim autem Azarias qui & Ozias, pro patre suo regnauit: ante quem regnum triennio sine rege, patre exulante, fuerat, & sic in vita patris. 11. annis regnauit.

Ionæ propheta
historia hic temporibus gesta
est.

† 2. Par. 25. a
Anno ante
Christum.
866.
Anno mū-
di 3106
Amasias. 12.
Iuda. an. 29.

1. q. 7. Cōue-
nientibus
vers. Itē ve-
rē vox.
† Deu. 24. c
2. Para. 25. a
Izech. 19. c.
2. Para. 25. c

Ios. 9. 16.

Anno ante
Christum.
834.
Anno mū-
di 3124.

† 2. Par. 26. a
Ios. 9. 11.
Anno ante
Christum.
842.
Anno mū-
di 3120.
Ieroboam. 13.
Israel. an. 41

Azaria leproso succedit in Iuda Ioatham, Ioas interfecto succedit Zacharias, cui Sellum, cui Managen, cui Phaceia, cui Phacee, cui Osee. Ioatham vero mortuo successit Achaz. XV. Anno

Iof. 9. 11.
Anno ante
Christum.
828.
Anno mū-
di. 3135.
Azarias. 17.
Iyda. an. 52.

† 2. Par. 26. d

Anno ante
Christum.
801.
Anno mū-
di. 3161.
Zacharias.
14.
Israel, men-
ſus. 6.

† Sup. 10. f
Anno ante
Christum.
800.
Anno mū-
di. 3162.
Sellum. 15.
Israel, vno
menſe.
Anno ante
Christum.
800.
Anno mū-
di. 3162.
Manahē. 19.
Israel, an. 10

Anno ante
Christum.
739.
Anno mū-
di. 3173.
Phaceia. 17.
Israel, an. 2.

Anno ante
Christum.
787.
Anno mū-
di. 3175.
Phacee. 18.
Israel, an.
20.

Anno ante
Christum.
786.
Anno mū-
di. 3176.
† 2. Par. 27. a
Ioathā. 14.
Iuda. an. 16.

A Nno^a vicesimoseptimo Ieroboan Regis Israel regnavit Azarias filius A-
maſi Regis Iuda.² Sedecim annorum erat cum regnare cœpiſſet: & quin-
quagintaduobus annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Iecelia
de Ierusalem.³ Fecitque quod erat placitum coram domino, iuxta omnia
quæ fecit Amaſias pater eius:⁴ veruntamen excelsa non est demolitus. Adhuc popu-
lus ſacrificabat & adolebat incenſum in excelsis. †^b Percuſſit autem dominus Re-
gem, & fuit leproſus vſque in diem mortis ſuæ: & habitabat in domo libera ſeorſum.
Ioatham vero filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terræ.⁶ Reli-
qua autem ſermonum Azariæ, & vniuerſa quæ fecit, nōne hæc ſcripta ſunt in libro
verborum dierū regum Iuda:⁷ Et dormiuit Azarias cum patribus ſuis, ſepelieruntq;
eum cum maioribus ſuis in ciuitate Dauid, & regnavit Ioatham filius eius pro eo.
^c Anno triceſimooctauo Azariæ regis Iudæ regnavit Zacharias filius Ieroboam ſu-
per Israel in Samaria ſex mēſibus,⁹ & fecit quod malum eſt coram domino, ſicut fe-
cerant patres eius. Non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Is-
rael.¹⁰ Coniurauit autem contra eum Sellum filius Iabes, percuſſitque eum palam, &
interfecit, regnavitque pro eo.¹¹ Reliqua autem verborum Zachariæ nōne hæc ſcri-
pta ſunt in libro ſermonum dierum regum Israel: †¹² Iſte eſt ſermo domini quem lo-
cutus eſt ad Iehu, dicens: Filij tui vſque ad quartam generationem ſedebunt de te ſu-
per thronum Israel. Factumque eſt ita.¹³ Sellum filius Iabes regnavit triceſimonono
anno Azariæ regis Iudæ. Regnavit autem vno menſe in Samaria.¹⁴ Et aſcendit Ma-
nahan filius Gaddi de Therſa, venitq; Samariam, & percuſſit Sellum filium Iabes in
Samaria, & interfecit eum, regnavitque pro eo.¹⁵ Reliqua autem verborum Sellum,
& cōiuratio eius per quam tetendit inſidias, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermo-
num dierum Regum Israel: †¹⁶ Tunc percuſſit Manahan Thapſam, & omnes qui
erant in ea, & terminos eius de Therſa. Noluerunt enim aperire ei. Et interfecit om-
nes prægnantes eius, & ſcidit eas.¹⁷ Anno triceſimonono Azariæ Regis Iudæ regna-
uit Manahan filius Gaddi ſuper Israel decem annis in Samaria:¹⁸ fecitque quod erat
malum coram domino. Non receſſit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit
Israel, cūctis diebus eius.¹⁹ Veniebat^d Phul Rex Aſſyriorum in Therſa, & dabat Ma-
nahan Phul mille talēta argenti vt eſſet ei in auxilium, & firmaret regnum eius.²⁰ In-
dixitque Manahan argentum ſuper Israel cūctis potentibus & diuitibus, vt daret
Regi Aſſyriorum: quinquaginta ſiclos argenti per ſingulos. Reuerſuſq; eſt Rex Aſ-
ſyriorum, & non eſt moratus in Therſa.²¹ Reliqua autem ſermonū Manahan, & vni-
uerſa quæ fecit, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonū dierum Regum Israel: †²² Et
dormiuit Manahan cum patribus ſuis, regnavitq; Phaceia filius eius pro eo.²³ Anno
quinquageſimo Aſariæ Regis Iudæ regnavit Phaceia filius Manahan ſuper Israel in
Samaria biennio,²⁴ & fecit quod erat malum coram domino. Non receſſit à peccatis
Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.²⁵ Coniurauit autē aduerſus eum Pha-
cee filius Romeliæ dux eius, & percuſſit eum in Samaria in turre domus regiæ iuxta
Argob & iuxta Ariphe, & cum eo quinquaginta viros de filiis Galaaditarum, & inter-
fecit eum: regnavitque pro eo.²⁶ Reliqua autem ſermonum Phaceiæ, & vniuerſa
quæ fecit, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum Regum Israel: †²⁷ Anno
quinquageſimosecundo Azariæ regis Iudæ, regnavit Phacee filius Romeliæ ſuper
Israel in Samaria viginti annis:²⁸ & fecit quod erat malum coram domino. Non re-
ceſſit à peccatis Ieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel.²⁹ In diebus Phacee re-
gis Israel venit^e Theglath Phalaſar Rex Aſſur, & cepit Ahion, & Abel, domū Maa-
cha & Ianoe, & Cedee, & Hazor, & Galaad, & Galilam & vniuerſam terram Nep-
thalim, & tranſtulit eos in Aſſyrios.³⁰ Coniurauit autem & tetendit inſidias Oſee fi-
lius Ela contra Phacee filium Romeliæ: & percuſſit eum, & interfecit: regnavitq; pro
eo^f vicesimo anno Ioatham filij Ozia.³¹ Reliqua autē ſermonum Phacee, & vniuerſa
quæ fecit, nōne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonū dierum Regum Israel: †³² An-
no ſecundo Phacee filij Romeliæ regis Israel, regnavit Ioathā filius Ozia regis Iuda.

a. Azarias enī regnavit 19.
anno & ultimo Amaſia pā-
tris qui 15. annis fuit Iero-
boam: cū annis. 11. præcedē-
tibus exulāte patre regnaſ-
ſet. Et ſic vel non regnavit
paciſſe vſque ad 27. annū
Ieroboā, vel, vt ſoluunt He-
brai, Ieroboam 41. annis re-
gnauit: qui numerus ex 14.
& 27. conſtituitur, & ſic 15.
an: initiū eſt. 27. an. Sic Da-
uid Kimhi.

b Quia præſumpſit ado-
lere incenſum ad altare.

c. Quomodo poteſt eſſe ve-
rum quod Zacharias filius
Ieroboā regnare cœperit
38. anno Azariæ, cum Aza-
rias regnare cœperit 27. an-
no Ieroboam patris huius
Zachariæ, qui fertur regnaſ-
ſe 41. an? Dicendum quod
à morte Ieroboam regnū
Israel fuit gubernatum 13.
annis per principes, eo qd
Zacharias filius Ieroboā ad-
huc paruulus eſſet. Et ita
Zacharias filius Ieroboam
anno 38. Azariæ Regis Iudæ
regnare cœpit ſuper Israel
per ſcriptum, & ſolum ſex
menſibus, iuxta verbū do-
mini, qui dixerat Iehu in
quartam generationem fi-
lios eius regnāturos.

d. Phul Beloēhus, primus
Rex Babyloniorū poſt mor-
tem Sardanapali, & deſtru-
ctam monarchiam Aſſyrio-
rum. Theglath Phalaſar au-
tem ſecundus illi ſucceſſit
quorum & ſequentium Re-
gū Babyloniorum nō me-
minit Euſeb. in ſuis Chro-
nicis.

e. Theglath Phalaſar cepit
duas tribus & dimidiā trās
Iordanem, & tribus Nep-
thalim & Zabulō citra Ior-
danem, & tranſtulit in Aſ-
ſyrios in ſeruitutem, ne vi-
tius rebellarent.
f. Quomodo regnavit vi-
ceſimo anno Ioatham, qui
dicitur regnaſſe 16. annis?
Dicendum quod pluribus
cum patre regnauerat, poſt
mortem vero patris. 16. an-
nis regnavit.

326 Ioatham. Achaz. Regum II. III.

³³ Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset: & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Ierusa, filia Sadoch. ³⁴ Fecitque quod erat placitum coram domino. Iuxta omnia quæ fecit Ozias pater suus operatus est, ³⁵ veruntamen excelsa non abstulit. Adhuc populus immolabat & adolebat incensum in excelsis. Ipse ædificavit ³⁶ portam domus domini sublimissimam. ³⁷ Reliqua autem sermonum Ioatham, & universa quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda? ³⁸ In diebus illis cœpit dominus mittere in Iudam Rasin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ. ³⁹ Et dormiuit Ioatham cum patribus suis, sepultusque est cum eis in civitate David patris sui: & regnavit Achaz filius eius pro eo.

g. Hoc est porta speciosa, de qua Act. 3. a. quæ Hebræi portam Ioatham vocabant.

Achaz filio suo per ignem consecrato, Ierusalem à Syris obsessa, ab Assyriis petit auxilium, idolis sacrificans, cui successit Ezechias.
XVI.

a. Hoc est in fine. 17. anni, sed in principio. 18. anni.

A Nno ¹ a decimo septimo Phacee filij Romeliæ, regnavit Achaz filius Ioatham regis Iuda. ² Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset: & sedecim annis regnavit in Ierusalem. Non fecit quod erat placitum in conspectu domini dei sui, sicut David pater eius, ³ sed ambulavit in via Regum Israel. Insuper & ⁴ filium suum consecrauit transferens per ignem secundum idola gentium, quæ dissipavit dominus coram filiis Israel. ⁵ Immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. ⁶ Tunc ascendit Rasin Rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ Rex Israel ad præliandum in Ierusalem. Cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eum. ⁷ In tempore illo restituit Rasin rex Syriæ ⁸ Ailam Syriæ: & eiecit Iudæos de Aila. Et Idumæi & Syri venerunt in Ailam, & habitauerunt ibi usque in diem hanc. ⁹ Misit autem Achaz nuncios ad Theglath Phalsar Regem Assyriorum, dicens: Servus tuus & filius tuus ego sum. Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel: qui consurrexerunt adversum me. ¹⁰ Et cum collegisset Achaz argentum & aurum quod inueniri potuit in domo domini, & in thesauris Regis, misit regi Assyriorum munera, ¹¹ qui & acquieuit voluntati eius. Ascendit autem rex Assyriorum in Damascum, & vastavit eam, & transtulit habitatores eius Cyrenen: Rasin autem interfecit. ¹² Perrexitque rex Achaz in occursum Theglath Phalsar regi Assyriorum in Damascum. Cumque vidisset altare Damasci, misit Rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius & similitudinem, iuxta omne opus eius. ¹³ Extruxitque Vrias sacerdos altare. Iuxta omnia quæ præceperat Rex Achaz de Damasco, ita fecit sacerdos Vrias, donec veniret rex Achaz de Damasco. ¹⁴ Cumque venisset rex de Damasco, vidit altare, & veneratus est illud: ascenditque & immolavit holocausta & sacrificium suum, ¹⁵ & libavit libamina, & fudit sanguinem pacificorum quæ obtulerat super altare. ¹⁶ Porro altare æreum, quod erat coram domino, transtulit de facie templi, & de loco altaris, & de loco templi domini: posuitque illud ex latere altaris ad aquilonem. ¹⁷ Precepit quoque rex Achaz Vriæ sacerdoti, dicens: ¹⁸ Super altare maius offer holocaustum matutinum, & sacrificium vespertinum, & holocaustum regis & sacrificium eius: & holocaustum universi populi terræ, & sacrificia eorum, & libamina eorum: & omnem sanguinem holocausti, & universum sanguinem victimæ super illud effundes. Altare vero æreum erit paratum ad voluntatem meam. ¹⁹ Fecit igitur Vrias sacerdos iuxta omnia quæ præceperat rex Achaz. ²⁰ Tulit autem rex Achaz calatas bases & luterem, qui erat desuper: & mare deposuit de bobus æreis, qui sustentabant illud, & posuit super pavimentum stratum lapide. ²¹ Musach quoque sabbati, quod edificaverat in templo, & ingressum Regis exterius convertit in templum domini, propter regem Assyriorum. ²² Reliqua autem verborum Achaz, & omnia quæ fecit, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda? ²³ Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David, & regnavit Ezechias filius eius pro eo.

b. Filium suum consecrauit Idolo Moloch, traduces illum per ignem in valle Bennon, alias Gehennon: de qua Iosue. 15. b.

c. Ailavrb est Arabia Petraea de qua Deute. 2. b. vbi eam vocat Elath, quæ edificaverat Azarias. Hæc eripuit rex Syriæ, & restituit Syriæ, expellens Iudæos & ceteros incolas. d. Ierosolymitanus autem rex postquam cognovit Syros abiisse domum, putans se Israeli: a. uni rege non inferiori viribus, eduxit contra eum copias: & cum irato deo commisset prælium, propter tot impia facinora victus est. Ceterum enim & viginti milia tunc ceciderunt de Israelitarum exercitu. Ioseph. lib. 9. ca. 13. Antiquit. Iudaic.

e. Cōstat quā superstitiosissimus fuerit hic Achaz, qui ea sacrificia deputabat idolis quæ lege iussa erant offerri deo. Dionys.

f. Hoc est tabernaculum quoddā, quod erat in templo, sub quo manebant sacerdotes in sabbato cum per hebdomadam sancti tuisent officio.

Ios. 9. 13.
12. Par. 28. a
Anno ante Christum.
770.
Anno mundi
3192.
Achaz. 15.
Iuda. an. 15.

12. 7. a

Regnum

Ios. 9. 15.
Anno ante
Christum.
759.
Anno mū-
di. 3203.
Hosee. 19.
Israel. ann.
9. à rebellio-
ne contra
Assyrios.
Anno ante
Christum.
749.
Anno mū-
di. 3213.
† Infr. 18. c.
† 23. q. 3. cap.
Sex differē-
tiæ. §. Item
Vasa sacra.

A Nno^a duodecimo Achaz regis Iuda, regnauit Hosee filius Ela in Sa-
maria super Israel nouem annis:² fecitque malum coram domino, sed
nō sicut Reges Israel qui ante eū fuerunt.³ Contra hunc ascendit^b Sal-
manasar rex Assyriorum, & factus est ei Hosee seruus, reddebātque illi
tributa.⁴ Cūmq; deprehendisset Rex Assyriorum Hosee, quōd rebel-
lare nitens misisset nuncios ad Sua regem Ægypti, ne præstaret tributa regi Assyrio-
rum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vinctū misit in carcerem:⁵ per-
uagatūsq; est omnem terram, & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis.
†^c Anno autem nono Hosee cepit rex Assyriorum Samariam: & † transtulit Israel
in Assyrios, posuitque eos in Hala & in Habor iuxta fluuium Gozan in ciuitatibus
Medorum.⁷ Factum est autem cum peccassent filij Israel domino deo suo qui edu-
xerat eos de terra Ægypti de manu Pharaonis regis Ægypti, coluerunt deos alienos:
⁸ & ambulauerunt iuxta ritum gentium quas consumplerat dominus in conspectu
filiorū Israel & Regum Israel, quia similiter fecerant.⁹ Et irritauerunt filij Israel ver-
bis non rectis dominum deum suum, & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus
suis, à turre custodum vsq; ad ciuitatem munitam.¹⁰ Feceruntq; sibi statuas & lucos
in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum:¹¹ & adolebant ibi incen-
sum super aras in morem gentiū quas trāstulerat dominus à facie eorum. Feceruntq;
^d verba pessima irritantes dominū:¹² & coluerunt immunditias de quibus præcepit
eis dominus ne facerent verbū hoc.¹³ Et testificatus est dominus in Israel & in Iuda
per manum omnium prophetarum & videntium, dicens: † Reuertimini à viis vestris
c pessimis, & custodite præcepta mea, & cæremonias iuxta omnem legem quam præ-
cepi patribus vestris, & sicut misi ad vos in manu seruorum meorum prophetarum.
¹⁴ Qui non audierunt, sed indurauerūt ceruicē suā, iuxta ceruicē patrum suorum, qui
noluerunt obedire domino deo suo.¹⁵ Et abiecerunt legitima eius, & pactum quod
pepigit cum patribus eorum, & testificationes quibus cōtestatus est eos: secutiq; sunt
vanitates, & vanē egerunt, & secuti sunt gentes quæ erāt per circuitum eorum, super
quibus præceperat dominus eis vt nō facerēt sicut & illæ faciebāt.¹⁶ Et dereliquerūt
omnia præcepta domini dei sui, feceruntque sibi conflatiles duos vitulos, & lucos, &
adorauerunt vniuersam militiā cœli, seruieruntq; Baal,¹⁷ & cōsecrauerunt filios suos
& filias suas per ignem. Et diuinationibus inseruiebant & auguriis, & tradiderunt se
d vt facerent malū coram domino, & irritarent eū.¹⁸ Iratūsq; est dominus vehementer
Israeli, & abstulit eos^e à conspectu suo: & non remansit nisi tribus Iuda tantūmodo.
¹⁹ Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata domini dei sui: veruntamē ambulauit in er-
roribus Israel quos operatus fuerat.²⁰ Projecitq; dominus omne semē Israel, & affli-
xit eos, & tradidit eos in manu diripiētū, donec^f proiiceret eos à facie sua,²¹ ex eo iā
tēpore † quo scissus est Israel à domo Dauid, & constituerunt sibi regē Ieroboam fi-
lium Nabat. Separauit enim Ieroboam Israel à domino, & peccare eos fecit peccatū
magnū,²² & ambulauerunt filij Israel in vniuersis peccatis Ieroboā quæ fecerat, & nō
recesserunt ab eis²³ vsquequo dominus auferret Israel à facie sua: † sicut locutus fue-
rat in manu omniū seruorū suorū prophetarū. † Translatūsq; est Israel de terra sua in
e Assyrios, vsq; in diē hanc.^g ²⁴ Adduxit autē rex Assyriorū viros de Babylone, & de
Cutha, & de Auath, & de Hemath, & de Sepharuaim: & collocauit eos in ciuitatibus
Samarie p filiis Israel. Qui possederūt Samariā, & habitauerūt in vrbibus eius.²⁵ Cū-
que ibi habitare cœpissent, nō timebant dominū, & immisit eis dominus leones, qui
interficiebāt eos.²⁶ Nunciatūmq; est regi Assyriorū, & dictū: Gentes quas trāstulisti
& habitare fecisti in ciuitatibus Samarie, ignorāt legitima dei terre, & immisit in eos
dominus leones, & ecce interficiunt eos, eo quōd ignorent ritū dei terræ.²⁷ Præcepit
autē Rex Assyriorum, dicēs: Ducite illuc vnum de sacerdotibus quos inde captiuos

a. Hosee anno 4. Achaz re-
cidit Phacee, & tunc non
fuit probatus rex vsque ad
12. annum Achaz, à quo re-
gnauit annis 11. vsque ad ca-
ptiuitatem Israelis. rebella-
uit autem. 14. anno Achaz,
à quo solum 9. annis regna-
uit.
b. Salmanasar. 3. Babyloni-
orum rex postquam trāsta-
ta est Assyriorum monar-
chia in Medos & Babylo-
nios.

c. Anno. 9. rebellionis Ho-
see capta est Samaria, & 10.
tribus Israel captiui.

d. Frequenter enim in scri-
pturis lacris accipitur ver-
bum vel sermo pro re signi-
ficata per verbū. Ideo verba
pessima, sunt vitia pessi-
ma: vt puta idololatria, que
dicitur grauissimū pecca-
tū, sicut nūcharefis, Dio-
nyf.

e. Hoc est, abstulit eos à cœ-
ra promissionis, cuius incol-
las olim consueuerat spe-
ciali pietate aspicere, sicut
Deut. 4. Oculi domini dei
tui in ea sunt. & Psalmo O-
culi domini super iustos.
Dionysius. Dicit autem
Comestor in historia E-
sther decem tribus inclu-
sas ab Alexandro intra mō-
res Caspios vsque ad finē
mundi.

f. Tempore autē quo The-
glathphalasar rex Baby-
lonis duxerat in captiuita-
tem tres tribus cum dimi-
dia, plurimi ex septem aliis
tribus fugerunt ad vici-
naregna, & ibidē se abscō-
derunt, præcipue in tribu
Iudæ, ac post recessum As-
syriorum redierūt ad pro-
pria & pristina loca, vnde
sepius fit mentio de poste-
ritate decē tribuum. Dio-
nysius.

g. Vnaquæque gens fabri-
cata est deum, posueruntq;
eos in fanis excelsis quæ fe-
cerat Samaritana gens: &
gēs in vrbibus suis in qui-
bus habitabant. Viri enim
Babylonij fecerunt Soc-
corth Benoth. Viri autē Cu-
theni fecerunt Nerigel: &
viri de Emath vel Emetha
fecerunt Asima. Porro He-
uei fecerunt Nabahaz &
Tharthac. In libro autē lo-
corū legitur quōd Benoth
& Nerigel fuerūt ciuitates
quas cōstruxerūt in regio-
ne Iudæ Samaritani, qui
de Babylonia transierant,
Eucherius.

adduxistis, vt vadat & habitet cum eis, & doceat eos legitima dei terre.²⁸ Igitur cum venisset vnus de sacerdotibus iis qui captiui ducti fuerat de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos quomodo colerent dominum.²⁹ Et vnaquæque gens fabricata est deum suum, posueruntq; eos in fanis excelsis, quæ fecerant Samaritæ, gens & gens in vrbibus suis, in quibus habitabant.³⁰ Viri enim Babylonij fecerunt Soccoth Benoth, viri autem Cutheni fecerunt Nergel, & viri de Emath fecerunt Asima.³¹ Porro Heuæi fecerunt Nebahaz & Tharthac. Ii autem qui erant de Sepharuaim, cōburebant filios suos igni Adramælech & Anamælech diis Sepharuaim:³² & nihilo minus colebant dominū. Fecerūt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum: & ponebant eos in fanis sublimibus.³³ Et cum dominū colerent, diis quoq; suis seruebant, iuxta consuetudinem gentium de quibus translati fuerant Samariam.³⁴ Vsq; in præsentem diem morem sequuntur antiquum.^h Non timent dominum, neq; custodiunt cæremonias eius atq; iudicia, & legem & mandatum quod præceperat dominus filiis Iacob, † quem cognominauit Israel,³⁵ & percusserat cum eis pactum, & mādauerat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, & non adoretis eos, neque colatis eos, & non imoletis eis:³⁶ sed dominū deum vestrum, qui eduxit vos de terra Ægypti in fortitudine magna, & in brachio extento, ipsum timete, & illum adorete, & ipsi immolate.³⁷ Cæremonias quoque & iudicia, & legem & mandatum quod scripsi vobis, custodite vt faciatis cunctis diebus, & non timeatis deos alienos.³⁸ Et pactū quod percussi vobiscum, nolite obliuisci, nec colatis deos alienos:³⁹ sed dominū deum vestrum timete, & ipse eruet vos de manu omnium inimicorum vestrorum.⁴⁰ Illi vero non audierunt, sed iuxta consuetudinem suam pristinā perpetrabant.⁴¹ Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem dominum, sed nihilo minus & idolis suis seruientes. Nam filij eorum & nepotes sicut fecerunt patres sui, ita faciunt vsque in præsentem diem.

h. Caterum noui Samaria coloni Cuthæi, cū quinque gētiū essent, totidē deos patrios secum attulerunt, quos ritu suo colentes, deū maximū ad indignationē irritauerūt. Exhorta est enim seua pestilentia: à qua cū popularentur, nullā inuenientes opē oraculo admoniti sunt vt deum maximū colerent: nam hoc illis præsentē salutem allaturū esse. Missis igitur ad regem Assyriū legatis, perierūt vt sacerdotes aliquot ē captiuis Israelitis ad eos remitteret: Quo facto legē & dei colendi rationem ab eis edocti, diligēter cum cæperunt colere: mōxque cessauit pestilentia: permanentque nunc quoque in ea religione Cuthæi vocati Hebræis, Græcis verò Samaritæ. Ioseph. lib. 9. cap. 15.

† Gene. 32. f

Ezechias pietate sublimis ab Assyriis pecunia multatus obsidetur, & multis blasphemis ac minis terretur.
XVIII.

a. Hoc est anno tertio rebellionis Hofee cōtra Regem Assyriæ, quo tributa dare ille recusauit.

b. Hic Zacharias posthumus erat illius Zachariæ filij Ioiaðæ, quem Ioas lapidari fecerat inter tēplum & altare. Comestor.

c. Hoc est rem eneam, nihil habens diuinitatis: vt quē illi pro numine colebāt, in dictis eius metallum cum esse, non deum agnoscerēt. Angelomus ibidem.

d. Anno. 4. Ezechia, qui septimus fuit annus rebellionis Hofee, obfessa est Samaria, & tertio anno capta, & in Assyriam abducta anno. 9. rebellionis Hofee, & regni eius. 19. anno, Ezechia autem sexto.

e. Sennacherib. 4. rex Baby-loniorū post diuisam mo-narchiā in Medos & Baby-lonios, licet sacre scripture vocent eos reges Assur, vel Assyriorū: quos ignorauit Euseb. in suis Chronicis.

Anno^a tertio Hofee filij Ela regis Israel, regnauit Ezechias filius Achaz^a regis Iuda.² Vigintiquinque annorum erat cum regnare cœpisset: & vigintinouem annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Abi, filia Zachariæ.³ Fecitque quod erat bonum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. †⁴ Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitq; serpentem æreum † quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum. Vocauitq; nomen eius^c Nehustan.⁵ Et in domino deo Israel sperauit. Itaq; post eum nō fuit similis ei de cunctis regibus Iuda, sed neque in iis qui ante eum fuerunt,⁶ & adhæsit domino, & non recessit à vestigiis eius: fecitque mandata eius quæ præceperat dominus Moysi:⁷ vnde & erat dominus cum eo: & in cunctis ad quæ procedebat, sapienter se agebat. Rebellaui quoque contra regem Assyriorum, & non seruiui ei.⁸ Ipse percussit Philisthæos vsque ad Gazam, & omnes terminos eorum, à turre custodum vsq; ad ciuitatem munitam.^d Anno quarto regis Ezechia, qui erat annus septimus Hofee filij Ela regis Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum in Samariā: & oppugnauit eam,¹⁰ & cepit. † Nam post annos tres anno sexto Ezechia, id est nono anno Hofee regis Israel, capta est Samaria:¹¹ & transtulit rex Assyriorum Israel in Assyrios: collocauitque eos in Hala & in Habor fluuiis Gozan, in ciuitatibus Medorum:¹² quia nō audierunt vocem domini dei sui, sed prætergressi sunt pactum eius. Omnia quæ præceperat Moyses seruus domini, non audierunt, neque fecerunt. †¹³ Anno quartodecimo regis Ezechia ascendit^c Sennacherib rex Assyriorum ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas.¹⁴ Tunc misit Ezechias rex Iuda nūcios ad regem Assyriorum in Lachis, dicens: Recauui: recede à me: & omne quod imposueris mihi, feram. Indixit itaque rex Assyriorum Ezechia regi Iudæ trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri.¹⁵ Deditque Ezechias

Anno ante Christum. 754. Anno mundi. 3208. 63. dist. Quia sancta. 5. Verum. Ezechias. 16. Iuda. an. 29. † 2. Par. 29. 2. 63. dist. cap. Quia sancta. 5. Verum. † Num. 21. 6.

Ios. 9. 14. Anno ante Christum. 749. Anno mundi. 3213. † Sup. 17. a.

Ios. 10. 1. † 2. Par. 32. 8. Isa. 36. 2. Eccle. 48. 6.

Ezechias omne argentū quod repertū fuerat in domo domini, & in thesauris Regis.

¹⁶ In tēpore illo cōfregit Ezechias valuas templi domini, & laminas auri quas ipse affixerat: & dedit eas Regi Assyriorum. ¹⁷ Misit autem rex Assyriorum Tharthan & Rapsaris & Rapsacem de Lachis ad regem Ezechiam cum manu valida Ierusalē: qui cum ascendissent, venerunt Ierusalem, & steterunt iuxta aqueductum piscinæ superioris, quæ est in via agri fullonis, ¹⁸ vocaueruntque regem. Egressus est autē ad eos

Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahē filius Asaph à cōmentariis, ¹⁹ dixitque ad eos Rapsaces: Loquimini Ezechia: Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorū: Quæ est ista fiducia qua niteris? ²⁰ Forsitan inisti cōsiliū vt præpares te ad prælium. In quō confidis, vt audeas rebellare? ²¹ An speras in baculo arundineo, atque confecto Aegypto, super quem si incubuerit homo, comminutus ingreditur manum eius, & perforabit eam? Sic est Pharao rex Aegypti omnibus qui cōfidunt in eū. ²² Quod si dixeritis mihi, In domino deo nostro habemus fiduciā: nōne iste est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & præcepit Iudæ & Ierusalē, ante

altare hoc adorabitis in Ierusalem? ²³ Nunc igitur transite ad dominum meū Regem Assyriorum, & dabo vobis duo milia equorum, & videte an habere valeatis ascensores eorum. ²⁴ Et quomodo potestis resistere ante vnum Satrapam de seruis domini mei minimis? An fiduciam habetis in Aegypto propter currus & equites? ²⁵ Nūquid sine domini voluntate ascendi ad locum istum, vt demolirer eum? Dominus dixit mihi: Ascende ad terram hanc, & demolire eam. ²⁶ Dixerunt autem Eliacim filius Helciæ, & Sobna scriba, & Ioahē, Rapsaci: ²⁷ Precamur vt loquaris nobis seruis

tuis Syriacē, siquidem intelligimus hanc linguam: & non loquaris nobis Iudaicē audiente populo qui est super murum. ²⁷ Responditque eis Rapsaces, dicens: Nūquid ad dominum tuū, & ad te misit me dominus meus, vt loquerer sermones hos, & non potius ad viros qui sedent super murum, vt comedāt stercora sua, & bibant ^h vrinam suam vobiscum? ²⁸ Stetit itaque Rapsaces, & exclamavit voce magna Iudaicē, & ait: Audite verba regis magni, regis Assyriorum: ²⁹ Hæc dicit rex: Non vos seducat Ezechias. Non enim poterit eruiere vos de manu mea: ³⁰ neq; fiduciam vobis tribuat super dominum, dicens: Eruens liberabit nos dominus: & non tradetur ciuitas hæc in manu Regis Assyriorum. ³¹ Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum: ³² Facite mecū quod vobis est vtile: & egredimini ad me: & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficu sua, & bibet aquas de cisternis vestris, ³³ donec veniam & transferam vos in terram quæ similis est terræ vestræ, in terram fructiferam & fertilem vini, in terram panis & vinearum, terram oliuarum & olei ac mellis, & viuetis & non moriemini. Nolite audire Ezechiam, qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. ³⁴ Nunquid liberauerunt dii gentium terram suam de manu regis Assyriorum? ³⁵ Vbi est deus Hemath & Arphad? Vbi est deus Sepharuaim, Hana & Aua? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea? ³⁶ Quinam illi sunt in vniuersis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, vt possit eruiere dominus Ierusalem de manu mea? ³⁷ Tacuit itaque populus, & nō respondit ei quicquam. Siquidem præceptum regis acceperant, vt non responderent ei. ³⁸ Venitq; Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba, & Ioahē filius Asaph à cōmentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rapsacis.

Angelus domini octoginta quinque milia Assyriorum percutit fugiente Sennacherib in templum idolorum suorum, ubi à filiis interficitur. XIX.

Quæ cum audisset Ezechias rex, ^a scidit vestimenta sua, & opertus est sacco, ingressusque est domum domini, ² & misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus opertos faccis ad Isaiam prophetam filium Amos. ³ Qui dixerunt: Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & increpationis, & blasphemie dies iste. ^b Venerunt filij vsq; ad partum, & vires non habet parturiens. ⁴ Si forte audiat dominus deus tuus vni-

f. Anno sequenti cū Ezechias tantam summam impositam soluere negaret, vel forte non posset, misit rex Assyriorum exercitum suum contra Ierusalē postquam deuicit Regē Aethiopia.

g. Id est, Quid necesse est populum falsis terroribus commoueri, & vanā iactare virtutem? Loquere linguā quam populus non nouit. Rabanus ibidem.

h. Per quod ostendit famē eos & siti esse capiendos. Simulque illecebra mitigat timorem: vt quos terrore non vicit, persuasione decipiat. Angelomus.

i. Hoc est, facite quod vobis prodest, & in benedictionem vestram proficiat: & benedicite regi Assyriorum, & laudate eum, vt dominū, confitemini, vt præmia cōsequamini. Euche.

k. Ostendit harum ciuitatum sue gentium diis seruasse Samaritas: & quia nō erant dii sed idola, merito cultores vanitatis dicebat esse subuersos. Rabanus ibid.

l. Emath vrbs est Cœlesyria, quæ nunc Epiphania dicitur.

m. Arphadrager Domsce-nus est, & eiusdem nominis dicunt ibidem esse fluium & urbem.

a. Mira regis humilitas & prudentia, dimisso regio cultu, & obuoluto sacco ad templū pergit. De palatio principes sacerdotum non stolis, sed ciliciis amictos mittit ad Isaiam, & dicit: Dies hæc tribulationis nostræ, correctionis dei, & blasphemie hostium. Rabanus ibidem, & post eū Eucherius.

b. Vtimur, inquit, animo audientes nephandas illas blasphemias: ceterū penas exigere ab impiis illis hominibus nō possumus. Quare deum, qui audiuit blasphemias illas, oramus vt apphānos illos doceat ne vniū quidem esse illorum quos deos appellāt. Procop. ib.

† 23. q. 3 c. 1. 5
Item sicut legitur.

† 2. Para. 32.
c.

† Isa. 37. a.

Isa. 10. 2.
† Isa. 37. a.

uerſa verba Raſſaciſ, quē miſit Rex Aſſyriorū dominus ſuus, vt exprobraret deum viuētem, & argueret verbis, quā audiuit dominus deus tuus: & fac orationem pro reliquiis quā repertæ ſunt.⁵ Venerūt ergo ſerui regis Ezechia ad Iſaiam.⁶ Dixitque^B eis Iſaias: Hæc dicetis domino veſtro, Hæc dicit domin⁹: Noli timere à facie ſermonum quos audiſti, quibus blaſphemauerūt pueri regis Aſſyriorū me.⁷ Ecce ego immittam ei ſpiritum, & audiet nūcium, & reuertetur in terram ſuam, & deiiciam eum gladio in terra ſua.⁸ Reuerſus eſt ergo Raſſaces, & inuenit regem Aſſyriorum expugnantem Lobnam. Audierat enim quòd reſceſſiſſet de Lachiſ.⁹ Cūque audiſſet de Tharacha rege Aethiopiæ, dicentes: Ecce egreſſus eſt vt pugnet aduerſum te, & iret cōtra eū:^c miſit nuncios ad Ezechiam, dicens:¹⁰ Hæc dicite Ezechia regi Iuda: Non te ſeducat deus tuus, in quo habes fiduciam: neque dicas: Non tradetur Ieruſalem in manus regis Aſſyriorum.¹¹ Tu enim ipſe audiſti quā fecerūt reges Aſſyriorum vni^cuerſis terris, quomodo vaſtauerunt eas. Tu ergo ſolus poteris liberari?¹² Nūquid liberauerunt dij gentium ſingulos quos vaſtauerunt patres mei, Gozan videlicet, & Haran, & Reſeph, & filios Eden, qui erant in Thelaſſar?¹³ Vbi eſt rex Hemath, & rex Arphad, & rex ciuitatis Sepharuaim Hana & Aua?¹⁴ Itaq; cū accepiſſet Ezechias literas de manu nuntiorum,^d & legiſſet eas, aſcendit in domum domini, & expādit eas coram domino,¹⁵ & orauit in cōſpectu eius, dicens: Domine deus Iſrael, qui ſedes ſuper Cherubin, tu es deus ſolus regū omnium terræ: tu feciſti cœlum & terram.¹⁶ Inclina aurem tuam & audi. Aperi domine oculos tuos & vide, & audi omnia verba^D Sennacherib quē miſit vt exprobraret nobis deum viuētem. Verè domine diſſipaauerunt reges Aſſyriorum gentes, & terras earum,¹⁸ & miſerunt deos eorum in ignem. Non enim erant dij: ſed opera manuum hominum, ex ligno & lapide: & perdiderunt eos.¹⁹ Nūc igitur domine deus noſter ſaluos nos fac de manu eorum: vt ſciāt omnia regna terræ, quia tu es dñs deus ſolus.²⁰ Miſit autem Iſaias filius Amos ad Ezechia, dicens: Hæc dicit dominus deus Iſrael: Quā deprecatus es me ſuper Sennacherib rege Aſſyriorū, audiui.²¹ Iſte eſt ſermo quem locutus eſt dominus de eo. Spreuit te, & ſubſannauit te^e virgo filia Sion, poſt tergum tuū caput mouit filia Ieruſalem.²² Cui^E exprobraſti, & quem blaſphemaviſti? Contra quem exaltaſti vocē tuam, & eleuaſti in excelsū oculos tuos? Contra ſanctū Iſrael.²³ Per manum ſeruorum tuorum exprobraſti domino,^f & dixiſti: In multitudine curruum meorum aſcendi excelsa montiū in ſummitate Libani, & ſuccidi ſublimes cedros eius, & electas abietes illius. Et ingreſſus ſum vſq; ad terminos eius, & ſaltū Carmeli eius²⁴ ego ſuccidi. Et bibi aquas alienas, & ſiccaui veſtigiis pedū meorum omnes aquas clauſas.²⁵ Nunquid non audiſti quid ab initio fecerim? Ex diebus antiquis plaſmaui illud, & nunc adduxi. Erūtque in ruinam colliū compugnātium ciuitates munitæ:²⁶ & qui ſedent in eis, humiles manu. Contremuerunt & confuſi ſunt, facti ſunt velut ſcœnum agri, & virens herba^F tectorum, quā arefacta eſt antequam veniret ad maturitatē.²⁷ Habitaculū tuum, & egreſſum tuū, & introitum tuū, & viam tuā ego præſciui, & furorem tuum contra me.²⁸ Inſaniſti in me, & ſuperbia tua aſcendit in aures meas. Ponam itaque circumlū in naribus tuis, & camum in labiis tuis, & reducam te in viam per quam veniſti.²⁹ Tibi autē Ezechia hoc erit ſignum: Comede hoc anno quā repereris: in ſecundo autem anno quā ſponte naſcuntur: porrò in anno tertio ſeminate, & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum.³⁰ Et quodcunque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicē deorſum: & faciet fructum ſurſum.³¹ De Ieruſalē quippe egre^Gdientur reliquæ, & quod ſaluetur de monte Sion. Zelus domini exercituum faciet hoc.³² Quamobrem hæc dicit dominus de rege Aſſyriorū: Non ingreditur urbem hanc, nec mittet in eam ſagittam, nec occupabit eam clypeus: nec circumdabit eam munitio.³³ Per viā qua venit reuertetur, & ciuitatem hanc non ingreditur, dicit dominus:³⁴ protegamq; urbē hanc, & ſaluabo eam, propter me, & propter David ſeruum meū.³⁵ Factum eſt igitur in nocte illa, venit angelus domini, & percuffit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque milia. Cūq; diluculo ſurrexiſſet, vidit omnia

c. Contra Sennacherib regis blaſphemias ſolita arma Ezechias arripuit, turſumque pergit ad templū, & epistolæ expandit corā domino, audacter dominū deprecatus, & ſolum deum aſſerit eſſe viuētem. Eucherius.

d. Vt duo pariter Ezechias quæ optabat audire: ſe de obſidione & periculo liberandum, & inimicum iratūque regem in ſua terra eſſe moriturum. Idem.

e. Quia cunctis gentibus idola adorantibus, ſola cōſeruat caſtitatē religionis vnius dei. Raba. ibidem.

f. Quæ vel de cunctis gentibus metaphoricè, principibꝫque earum debemus accipere, vel de Ieruſalem, quæ interpretatur Liban⁹. Eucher.

g. Quæ implebunt terram Iudæam, nō ſuo merito, ſed dei miſericordia, imò zelo quo aduerſus impios zelatus eſt populum ſuum. Eucherius.

h. Licet ipſi indigni ſint, & nullam ſalutis habeant occaſionem: tamen quia ſolitus miſericorditer agere, propter meiſum faciā, & propter David puerum meū, qui ante hos annos è vita migravit. Hic au thor erit ſalutis his qui ſua ſeſe perdiderunt deſidia. Chryſ. hom. 42. ſuper Gen.

† Tob. 1. d
Eccle. 48. d
Iſa. 37. g
1. Mach. 7. f
2. Mach. 8. c.

omnia corpora mortuorum,³⁶ & recedens abiit. Et reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue.³⁷ Cumq; adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramælech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntq; in terram Armeniorum, & regnauit¹ Asaraddon filius eius pro eo.

i. Asaraddon, s. rex Babyloniorum post diuisam monarchiam Assyriorum in Babylonios & Medos.

Sol in cælo pœnitente Ezechia in infirmitate retrocedit. Ab Assyriis autem muneribus donatus thesauros ostendit, ab Esaia taxatus: cui Manasses filius successit. XX.

Ios. 10. 3.
12. Par. 32. f
Isa. 38. a
Eccl. 48. d
Anno ante Christum.
740. Anno mundi 3222.
† De pœ. di.
1. ca. Quam obrem.

N [†] ^a diebus illis ægrotauit Ezechias vsq; ad mortem: & venit ad eum Isaias filius Amos propheta, dixitq; ei: Hæc dicit dominus deus:^b Præcipe domui tuæ:^c † Morieris enim tu, & nō viues.² Qui cōuertit faciem suam ad parietem: & orauit dominum, dicens:³ Obsecro domine, memeto quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto: & quod placitum est coram te fecerim. Fleuit itaq; Ezechias fletu magno.⁴ Et antequam egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo dñi ad eum, dicens:⁵ Reuerte, & dic Ezechia duci populi mei: Hæc dicit dñs deus David patris tui:^d Audiui orationem tuam, vidi lachrymam tuam, & ecce sanauit te. Die tertio ascēdes templum domini,^e & addam diebus tuis quindecim annos. Sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc: & protegam urbem istam propter me, & propter^f David seruū meum.⁷ Dixitq; Isaias: Afferte massam ficorum. Quam cū attulissent & posuissent super vlcus eius, curatus est.⁸ Dixerat autē Ezechias ad Isaiam: Quod erit signū[†] quia dñs me sanabit, & quia ascensurus sum die tertia templum dñi?⁹ Cui ait Isaias: Hoc erit signū à dño, quod facturum sit dñs sermonem quē locutus est: vis ut ascendat vmbra decē lineis, an ut reuertatur totidē gradibus?¹⁰ Et ait Ezechias: Facile est vmbra crescere decē lineis. Nec hoc volo ut fiat: sed ut reuertatur retrorsum decem gradibus.¹¹ Inuocauit itaque Isaias propheta dñm: & reduxit vmbra per lineas quibus iam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.^{†12} In tempore illo misit^f Berodach Baladan filius Baladan rex Babyloniorum literas & munera ad Ezechiam. Audierat enim quod ægrotasset Ezechias.¹³ Lætatus est autem in aduentu eorum Ezechias, & ostendit eis domū aromatum, & aurum & argentū, & pigmenta varia, vnguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis. Non fuit verbum quod non monstrasset eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.¹⁴ Venit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, dixitque ei: Quid dixerunt viri isti, aut vnde venerunt ad te? Cui ait Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone.¹⁵ At ille respondit. Quid viderunt in domo tua? Ait Ezechias: Omnia quæcunque sunt in domo mea, viderunt. Nihil est enim quod non monstraui eis in thesauris meis.¹⁶ Dixit itaq; Isaias Ezechia: Audi sermonem domini:¹⁷ Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylōnem. Non remanebit quicquam, ait dominus.¹⁸ Sed & de filiis tuis, qui egredientur ex te, quos generabis, tollentur: & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.¹⁹ Dixit Ezechias ad Isaiam: Bonus sermo dñi quem locutus est. Sit tantum pax & veritas in diebus meis.²⁰ Reliqua autem sermonum Ezechia, & omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam, & aquæductum, & introduxerit aquas in ciuitatem, nōnne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda:²¹ Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

a. Anno 15. regni sui.

b. Commenda cuiuspiam viro prudenti domum tuam.
c. Ne eleuaretur cor Ezechia post tot incredibiles triumphos, infirmitate corporis visitatur, & audit se esse moriturum, ut conuersus ad dominum flectat scitentiam. Rabanus.

d. Si gratia supplicij corpori connectimur, cur Ezechias vir sanctus atq; probus prorogationem huius vite petiit? aut quomodo deus quindecim annos pietate ac lachrymis ei? cōmōtus beneficij loco illi adiecit? Calamitatē enim potius & cruciatū, quā donū & gratiam, si aliquid veritatis iste nuga habet, illi cōtūlisse videtur. Sed donū certe fuit ac gratia, prorogatio vite: nō ergo ad supplicij animis corpora datur. Cyril. in Euan. Ioan. lib. 1.

e. Si iusti dñi taxat memoria tantū potuit, cū & opera ipso fuerint, quantū nō valebit sanctorū pro defunctis deprecatio? Non temere hæc ab apostolis citata fuerunt, ut in tremēdis mysteriorū defunctorū agatur cōmemoratio. Sciūt enim illis inde multum cōtingere lucrum, vilitatem multā. Chrys. homil. 69. ad populum Antiochenum.

f. Non satis compertū habeo quomodo Hebræi hūc vocēt hic Berodach, quē Iere. 50. vocat Merodach cum cæteris historicis. Hic autē 6. est Rex Babyloniorū, qui postquā Babylone regnauit annis, monarchiam transtulit ad Chaldeos, ubi regnauit 40. annis.

Quam impiè Manasses vixerit, cui mortuo successit Amon patrem imitatus, cui per seruos occiso succedit Iosias filius, in nullo patrem imitatus. XXI.

Ios. 10. 4.
a. Par. 35. a

D ^a ² vdecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset: & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Aphsiba.^{a 2} Fecitque malum in conspectu domini iuxta idola gentium, quas deleuit dominus à facie filiorum Israel.³ Conuersusque est, & ædificauit

a. Manasses impius idola ædificauit, filios diis immolauit, Ierusalem innocentū sanguine repleuit, prophetarum vaticinia spretit. Quas ob res Ben Merodach rex Assyrius Iudam inuasit, Regē dolo cepit, in Babylone captū duxit anno 42. regni sui. Qui captiuus dominū agnoscēs post 10. annos resipuit, pœnitentiam egit, regnōque restitutus idolatriam aboleuit, domino seruus per 4. annos.

332 Manasses. Amon. Iosias. Regum. II. III.

excelsa, quæ dissipauerat Ezechias pater eius: & erexit aras Baal, & fecit lucos, sicut fecerat Achab rex Israel: & adorauit omnē militiā cœli, & coluit eam.⁴ Extruxitque aras in domo domini, de qua dixit dominus: † In Ierusalem ponā nomen meum.⁵ & extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atriis tēpli domini.⁶ Et traduxit filium suum per ignem, & ^b ariolatus est, & obseruauit auguria, & fecit Pythones, & aruspices multiplicauit: vt faceret malum corā domino, & irritaret eum.⁷ Posuitque idolum luci quem fecerat, in tēplo domini, † super quo locutus est dominus ad Dauid & ad Salomonem filium eius: In templo hoc, & in Ierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, ponam nomen meum in sempiternū.⁸ & vltra non faciam commoueri pedem Israel de terra quam dedi patribus eorum, si tamen custodierint opere omnia quæ præcepi eis, & vniuersam legem quam mandauit ei seruus meus Moyses.⁹ Illi verò nō audierunt, sed seducti sunt à Manasse, vt facerēt malum super gentes quas contriuit dominus à facie filiorum Israel.¹⁰ Locutusque est dominus in manu seruatorū suorum prophetarum, dicens: †¹¹ Quia fecit Manasses rex Iuda abominationes istas pessimas super omnia quæ fecerunt Amorræi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immūditis suis,¹² propterea hæc dicit dominus deus Israel: Ecce ego inducam mala super Ierusalem & Iudam, vt quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius.¹³ Et ^d extendā super Ierusalē funiculum Samariæ, & pondus domus Achab, & delebo Ierusalem, sicut deleri solēt tabulæ. Delens vertam & ducam crebrius stilum super faciem eius.¹⁴ Dimittam verò reliquias hæreditatis meæ, & tradam eas in manus inimicorum eius, eruntque in vastitatem, & in rapinam cūctis aduersariis suis: ¹⁵ eò quòd fecerint malum corā me, & perseuerarint irritantes me, ex die qua egressi sunt patres eorum in Aegypto vsque ad hanc diem.¹⁶ Insuper & sanguinē innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleretur Ierusalem vsque ad os, absque peccatis suis quibus peccare fecit Iudam, vt faceret malum corā domino.¹⁷ Reliqua autem sermonum Manassæ, & vniuersa quæ fecit, & peccatū eius quod peccauit, nōne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum Regum Iuda?¹⁸ Dormiuitque Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ, in horto Oza: & regnauit Amon filius eius pro eo.¹⁹ Vigintiduum annorum erat Amon cum regnare cœpisset, duobusque annis regnauit in Ierusalem. Nōmē matris eius Messallæmeth, filia Haruz de Ieteba.²⁰ Fecitque malū in conspectu domini, sicut fecerat Manasses pater eius,²¹ & ^e ambulauit in omni via per quā ambulauerat pater eius. Seruiuitque immūditis quibus seruiebat pater eius, & adorauit eas,²² & dereliquit dominū deū patrū suorū, & non ambulauit in via domini.²³ Tetenderuntque ei insidias serui sui: & interfecerunt Regem in domo sua.²⁴ Percussit autem populus terræ omnes qui cōiurauerant contra regem Amon: & constituerunt sibi regem Iosiam filium eius pro eo.²⁵ Reliqua autē sermonum Amon quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda?²⁶ Sepelieruntque eum in sepulchro suo in horto Oza, & regnauit Iosias filius eius pro eo.

Iosia pietas in templi instauratione, in Deuteronomij lectione, idololatriæ purgatione, domini consultatione, & eius responsione. XXII.

Cto † annorum erat Iosias cum regnare cœpisset: & triginta vno anno regnauit in Ierusalem. Nōmē matris eius Idida, filia Adaia de Besacath.^a Fecitque quod placitū erat coram domino, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui. Nō declinauit ad dextram siue ad sinistram.³ Anno autē octauodecimo Regis Iosia misit Rex Saphan filium Asalia filij Mesullā scribam templi domini, dicēs ei:⁴ Vade ad Helciam sacerdotem magnum, vt confletur pecunia quæ illata est in templum domini, quam collegerunt ianitores templi à populo: deturque fabris per præpositos domus domini: qui & distribuunt eam iis qui operantur in templo domini ad instauranda sartatecta templi domini, tignariis videlicet & cementariis, & iis qui interrupta componunt: & vt emanent ligna

b. Hæc omnia, siue auguratio siue auspiciū, siue quælibet immolatio, siue etiam fortitio, aut quicunq; mortus auium, vel pecudum, & inspectio quæcūque fibrarū, aut aliquid quod de futuris videatur ostendere, in operatione dæmonum fieri non dubito. Euche.

c. Manasses testatur naturā in animatis rationalib; nō vincere, sed voluntatem & iudicium. Nam institutum & rationem vitæ, itēque administrandi rempublicā qua pater vsus erat relinquens, contrariam sequutus est. Procop. Ibidem.

d. Qua mensura mensuraui Samariā, eadem etiā mensurabo Ierusalem.

e. Sub Ezechia rege fuerūt multi & boni & iusti ciues in Ierusalem, qui noluerūt huic Manasse consentire in vitiis memoratis, & ideo eos occidit. Dionys.

f. Amon dum patris opera imitaretur quæ in iuuetute præsumperat, dolum passus à suis peremptus est. g. Nullus inuenitur grauius peccasse quā Manasses. Vnde patet quòd Amon filius eius non commiserit grauiora peccata. Nō enim legitur occidisse prophetas & iustos. Dionys.

† 2. Reg. 7. b.

† 2. Reg. 7. b. 3. Reg. 8. b.

1. q. 1. cap. 2. † Iere. 19. a.

Ios. 10. f. Anno ante Christū 670. Anno mudi 3292. Am. 2. Iuda an. 3.

Ios. 10. f. † 2. Par. 34. a. Anno ante Christum. 667. Anno mudi 3295. Iosias 19. Iuda an. 34.

ligna & lapides de lapidicinis ad instaurandum templum dñi. ⁷ Veruntamen nō sup-
putetur eis argentum quod accipiunt, sed in potestate habeant & in fide. ⁸ Dixit autē
Helcias pontifex ad Saphan scribam: Librum legis reperi in domo dñi. Deditque
Helcias volumen Saphan scribæ: qui & legit illud. ⁹ Venit quoque Saphan scriba ad
Regem: & renunciauit ei quod præceperat, & ait: Conflauerūt serui tui pecuniā quę
reperita est in domo domini, & dederunt vt distribueretur fabris ac præfectis operum
templi domini. ¹⁰ Narrauit quoque Saphan scriba Regi, dicens: ^b Librum dedit mihi
Helcias sacerdos. Quem cum legisset Saphan coram Rege, ¹¹ & audisset Rex verba
c libri legis domini, scidit vestimenta sua, ¹² & præcepit Helciæ sacerdoti, & Ahicam
filio Saphan, & Achobor filio Michaia, & Saphan scribæ, & Afaia seruo Regis, di-
cens: ¹³ Ite & consulite dñm super me, & super populo, & super omni Iuda de verbis
voluminis istius quod inuentum est. Magna enim ira domini succēsa est contra nos,
quia non audierunt patres nostri verba libri huius, vt facerent omne quod scriptum
est nobis. ¹⁴ Ierunt itaque Helcias sacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & A-
faia, ad Oldam prophetidem, vxorem Sellum filij Thecua, filij Araas custodis ve-
stium: quæ habitabat in Ierusalem in secunda, locutique sunt ad eam. ¹⁵ Et illa respō-
dit eis: Hæc dicit dominus deus Israel: Dicite viro qui misit vos ad me, ¹⁶ Hæc dicit
dominus: Ecce ego adducam mala super locū istum, & super habitatores eius, ^c om-
nia verba legis quæ legit Rex Iuda: ¹⁷ quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis
alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum. Et succendetur indigna-
tio mea in loco hoc, & non extinguetur. ¹⁸ Regi autem Iuda, qui misit vos vt consu-
leretis dominum, sic dicetis: Hæc dicit dominus deus Israel: Pro eo quod audisti ver-
ba voluminis, ¹⁹ & perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram domino auditis
sermonibus contra locum istum, & habitatores eius, quod videlicet fierent in stupo-
rem, & in maledictum, & scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me, & ego audi-
ui, ait dominus: ²⁰ idcirco colligam te ad patres tuos, & ^d colligēris ad sepulchrum
tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala quæ introducturus sum super lo-
cum istum.

b. Quidam dicunt hunc li-
brum occultatū fuisse cum
Achaz Rex impius quære-
ret omnes libros legis ad
comburendū. Alij tēpo-
re Manassæ hoc acciderit.
Alij dicunt hūc dudum in
arca repositum, & in tēplo
inclūsum. Dionys.

c. Ferunt Hebræi incidisse
Regem in lectionē. 29. cap.
Deute.

d. Quomodo colligitur in
pace, qui occisus in bello.
Respōde primò in pace pe-
ccatoris collectus ad patres
suos. Secūdo quia collectus
est cū pace populi, cū nul-
lum in Iuda bellum. Tertiò,
quia collectus est ad patres
in limbo pacem cōtinuam
habentes. Dionys. ibid.

*Iofias renouato dei cultu, abiectis prophanis, celebrato pascha solenni, occiditur in Ma-
geddo, cui successit Ioachaz, quem Aegyptus captiuat, & imposita mulcta in Iuda
Ioachim Regem constituit.*

XXIII.

† 2. Par. 34. f.

A

Brenunciauerunt Regi quod dixerat. Qui misit: & ^a congregati sunt ad
eum omnes senes Iuda & Ierusalem. ² Ascenditque Rex templum domi-
ni, & omnes viri Iuda, vniuersique qui habitabant in Ierusalem, cum eo,
sacerdotes & prophetae, & omnis populus à paruo vsque ad magnum:
legitque cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus est in domo
domini. ³ Stetitque Rex super gradum, & fœdus percussit coram domino vtambu-
larent post dominum, & custodirent præcepta eius: & testimonia & cæremonias in
omni corde & in tota anima: & suscitarent verba fœderis huius quæ scripta erant in
libro illo. Acquieuitque populus pacto. [†] ⁴ Et præcepit Rex Helciæ pontifici, & sa-
cerdotibus secundi ordinis, & ianitoribus, vt proiicerent de templo domini omnia
vasa quæ facta fuerant Baal, & in luco, & vniuersæ militiæ cœli: & combussit ea
foris Ierusalem in conualle Cedron: & tulit puluerem eorum in Bethel. ⁵ Et de-
leuit aruspices quos posuerant Reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ci-
uitates Iuda, & in circuitu Ierusalem: & eos qui adolebant incensum Baal, &
soli, & lunæ, & duodecim signis & omni militiæ cœli. ⁶ Et efferri fecit lucum
de domo domini foras Ierusalem in conualle Cedron, & combussit eum ibi, &
redegit in puluerem, & proiecit super sepulchra vulgi. ⁷ Destruxit quoque æ-
diculas effœminatorum, quę erant in domo domini, pro quibus mulieres texe-
bant quasi domunculas luci. ⁸ Congregauitque omnes sacerdotes de ciuitatibus Iu-

a. Stans igitur super gradus
legit cunctis audientibus
omnia verba libri Deute-
ronomij inuēti, & percussit
fœdus corā domino, &
compulit omnes sacramē-
ta præstare vt leges Mosai-
cas per omnia custodirēt.
Et deleuit aruspices & ma-
leficos omnes, & omnia ve-
stigia idololatriæ redegit
in puluerem. Comestor.

† Eccl. 49. a

da, & contaminauit excelsa ubi sacrificabant sacerdotes, de Gabaa vsque Bersabee. Et destruxit aras portarum in introitu ostij Iosue principis ciuitatis, quod erat ad sinistram portae ciuitatis.⁹ Veruntamen non ascendebant sacerdotes excelsorum ad altare domini in Ierusalem, sed tantum comedebant azyma in medio fratrum suorum.¹⁰ Contaminauit quoque Thophet, quod est in conualle filij Ennon: ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch.¹¹ Abstulit quoque equos quos dederant Reges Iudae Soli, in introitu templi domini, iuxta exedram Nathanmaelech eunuchi qui erat in pharurim, currus autem Solis combussit igni.¹² Altaria quoque quae erant super tecta coenaculi Achaz, quae fecerant reges Iuda, & altaria quae fecerat Manasses in duobus atriis templi domini, destruxit Rex: & cucurrit inde & dispersit cinerem eorum in torrentem Cedron.¹³ Excelsa quoque quae erant in Ierusalem ad dextram partem montis offensionis, quae edificauerat Salomon Rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensionis Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon, polluit Rex,¹⁴ & contriuit statuas, & succidit lucos: repleuitque loca eorum ossibus mortuorum.¹⁵ Insuper & altare quod erat in Bethel, & excelsum quod fecerat Ieroboam filius Nabat qui peccare fecit Israel, & altare illud excelsum destruxit, atque combussit, & comminuit in puluerem: succenditque etiam lucum.¹⁶ Et conuersus Iosias vidit ibi sepulchra quae erant in monte: misitque & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud, iuxta verbum domini quod locutus est vir dei qui praedixerat verba haec,¹⁷ & ait: Quis est titulus ille quem video? Responderuntque ei ciues urbis illius: Sepulchrum est hominis dei, qui venit de Iuda, & praedixit verba haec quae fecisti super altare Bethel. Et ait:¹⁸ Dimittite eum: nemo commoueat ossa eius. Et intacta manserunt ossa illius, cum ossibus prophetae qui venerat de Samaria.¹⁹ Insuper & omnia phana excelsorum quae erant in ciuitatibus Samariae quae fecerant Reges Israel ad irritandum dominum, abstulit Iosias: & fecit eis secundum omnia quae fecerat in Bethel.²⁰ Et occidit vniuersos sacerdotes excelsorum qui erant ibi, super altaria: & combussit ossa humana super ea. Reuersusque est Ierusalem.²¹ Et praecipit omni populo dicens: Facite Phasem domino deo vestro, secundum quod scriptum est in libro foederis huius.²² Nec enim factum est Phasem tale a diebus Iudicum qui iudicauerunt Israel, & omnium dierum Regum Israel, & Regum Iuda, sicut in octauodecimo anno Regis Iosiae factum est Phasem istud domino in Ierusalem.²⁴ Sed & Pythones & ariolos, & figuras idolorum, & immunditias, & abominationes, quae fuerunt in terra Iuda & Ierusalem, abstulit Iosias: ut statueret verba legis quae scripta sunt in libro quem inuenit Helcias sacerdos in templo domini.²⁵ Similis illi non fuit ante eum Rex, qui reuerteretur ad dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & vniuersa virtute sua, iuxta omnem legem Moyse: neque post eum surrexit similis illi.²⁶ Veruntamen non est auersus dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam propter irritationes quibus prouocauerat eum Manasses.²⁷ Dixit itaque dominus: Etiam Iudam auferam a facie mea, sicut abstuli Israel, & proiciam ciuitatem hanc quam elegi, Ierusalem, & domum de qua dixi, Erit nomen meum ibi.²⁸ Reliqua autem sermonum Iosiae, & vniuersa quae fecit, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda? ²⁹ In diebus eius ascendit Pharaon Nechao Rex Aegypti contra regem Assyriorum ad flumen Euphraten. Et abiit Iosias Rex in occursum eius, & occisus est in Mageddo, cum vidisset eum.³⁰ Et portauerunt eum serui sui mortuum de Mageddo, & pertulerunt in Ierusalem, & sepelierunt eum in sepulchro suo. Tulitque populus terrae Ioachaz filium Iosiae, & vnixerunt eum, & constituerunt eum Regem pro patre suo.³¹ Vigintitrium annorum erat Ioachaz cum regnare coepisset: & tribus mensibus regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Amithal filia Ieremiae de Lobna.³² Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quae fecerant patres eius.³³ Vnxitque eum Pharaon Nechao in Reblatha, quae est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem. Et imposuit mulctam terrae centum talentis argenti, & talento auri.³⁴ Regemque constituit Pharaon Nechao Eliacim

b. Locus erat dictus a Thophet quod dicitur tympanum: quoniam sacerdotes Moloch tympanum pulsabant, ne pueri transeuntes per ignem ad brachia Moloch, a parentibus audirentur, & eorum viscera commouerent.

c. Idolum concauum habens caput vituli, & manus hominis extensas inter duos ignes, ad quod impellebatur pueri inter eius brachia comburendi, ut gratum fieret illi sacrificium.

d. Cameram.

e. Ea igitur quae veniens propheta ad Ieroboam, cum ille sacrificaret, & omnis populus audiens quae futura esse praedixerat, hoc modo terminum perceperunt. Ioseph. lib. 10. cap. 9.

f. Iosias anno 10. regni sui templum instaurari praecipit, foedus cum domino legis libro inuenit, percussit, & celeberrimum Phasem cum vniuerso populo celebravit.

g. Licet enim David in aliquibus fuerit, deuotior, Salomon sapientior, & Ezechias clementior, hic tamen ceteris omnibus innocentior: quia in talia crimina, ut David, ut Salomon, ut Ezechias non errauit.

h. Iosias Pharaoni Nechao occurrere, ab eo in Mageddo occisus est: de cuius morte Ieremias lamentationes composuit.

i. Hunc dicit Ioseph. ex 2. Para. 35. cap. solui in hoc bello sauciatus: & inde reuocato exercitu Ierusalem reueit. Qua plaga tamen defunctus est, magnificusque sepultus in paternis monumentis.

12. Reg. 11. b

13. Reg. 12. g

13. Reg. 12. g

13. Reg. 17. a

12. Para. 35. a
2. Esd. 1. a
Anno ante Christum.
650. Anno mundi 3312.
Mar. 12. c
Luc.

Ios. 10. 6
12. Para. 35. 0

12. Para. 36. e
Anno ante Christum.
636. Anno mundi 3326.
Ioachaz. 20.
Iuda. 3. mensibus.

Anno ante
Christum.
636. Anno
mundi 3326.
Ioachim. 21
Iuda an. 11.

cim filium Iosia pro Iosia patre eius: vel tunc nomen eius Ioacim. Porro Ioachaz tulit, & duxit in Ægyptum.³⁵ Argentum autem & aurum dedit Ioacim Pharaoni, cum indixisset terræ per singulos: ut conferretur iuxta præceptum Pharaonis. Et vnumquemque iuxta vires suas exegit tam argentum quam aurum de populo terræ, ut daret Pharaoni Nechao.³⁶ Viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpisset, & vndecim annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Zebida filia Phadaia de Ruma.³⁷ Et fecit malum coram domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius.

k. Reliquit Iosias tres filios, Eliacim, qui & Iechonias, primogenitum 21. annorum, Mediu autē Ioachaz, qui & Sellum 23. annorum, & tertiu Mathaniam circiter 8. annorum, quem Sedeciam vocavit Nabuchodonosor. Comestor.

Mortuo Ioachim successit Ioacim filius, quem cum thesauris Ierusalem Nabuchodonosor ducit in Babylonem suspecto illi Sedecia.

XXIII.

IN diebus eius ascendit^a Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioacim seruus tribus annis, & rursus rebellavit contra eum.² Immisitque ei dominus latrunculos Chaldaeorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon: & immisit eos in Iudam, ut disperderent eum, iuxta verbum domini quod locutus fuerat per seruos suos prophetas.³ Factum est autem hoc per verbum domini contra Iudam, ut auferret eum coram se propter peccata Manasse vniuersa quæ fecit,⁴ & propter sanguinem innoxium quem effudit, & impleuit Ierusalem cruore innocentium,⁵ & ob hanc rem noluit dñs propitiari.⁶ Reliqua autem sermonum Ioacim, & vniuersa quæ fecit, nōne hæc scripta sunt in libro sermonum dierū Regum Iuda? Et dormiuit Ioacim cum patribus suis,⁶ & regnavit Ioachin filius eius pro eo.⁷ Et ultra nō addidit rex Ægypti ut egrederetur de terra sua. Tulerat enim Rex Babylonis à riuo Ægypti vsq; ad fluuium Euphraten omnia quæ fuerant Regis Ægypti.⁸ Decem & octo annorum erat Ioachin cum regnare cœpisset, & tribus mensibus regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Nehusta filia Elnathan de Ierusalem.⁹ Et fecit malum coram domino iuxta omnia quæ fecerat pater eius.¹⁰ In tempore illo ascenderunt serui Nabuchodonosor Regis Babylonis in Ierusalem: & circumdata est vrbs mitionibus.¹¹ Venitque Nabuchodonosor Rex Babylonis ad ciuitatem cum seruis suis ut oppugnarent eam.¹² Egressusque est Ioachin Rex Iuda ad Regem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius, & suscepit eum Rex Babylonis anno octauo regni sui.¹³ Et protulit inde omnes thesauros domus domini, & thesauros domus regie, & conscidit vniuersa aurea quæ fecerat Salomon rex Israel in templo domini, iuxta verbum domini:¹⁴ & transtulit omnem Ierusalem, & vniuersos principes, & omnes fortes exercitus decem milia in captiuitatem, & omnem artificem, & inclusorem: nihilque relictum est exceptis pauperibus populi terræ.¹⁵ Transtulit quoque Ioachin Babylonem, & matrem Regis, & vxores Regis, & eunuchos Regis & iudices terræ duxit in captiuitatem de Ierusalem in Babylonem:¹⁶ & omnes viros robustos septem milia, & artifices, & inclusores, mille, omnes viros fortes & bellatores, duxitque eos Rex Babylonis captiuos in Babylonem.¹⁷ Et constituit Mathaniam patrum eius pro eo, imposuitque nomen ei Sedeciam.¹⁸ Vicesimum & primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset, & vndecim annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius erat Hamital, filia Ieremiæ de Lobna.¹⁹ Et fecit malum coram dño, iuxta omnia quæ fecerat Ioacim.²⁰ Irascebatur enim dñs contra Ierusalem & contra Iudam, donec proiiceret eos à facie sua.²¹ Recessitque Sedecias à Rege Babylonis.

a. Hic Nabuchodonosor primus huius nominis, octauus Babyloniorum à monarchia Assyriorum diuisa: & tertius Babyloniorum & Chaldaeorum post translationem Babylonis per Merodach ad Chaldaeos. Fictus & Constantinus Phrygio.

b. Quamobrem igitur non idē facit in malis omnibus? Vt hi qui manent, per timorem aliorum supplicis reddantur castigatiores, prædicentque dei lenitatem, quæ humanitatem reuerent, desistant à malitia Chrysost. ex Luc. ca. 16. de Laza. homi. 3.

c. Patres eorum in deserto & dorauerunt vitulum constabile, & cum à iudicibus regerentur, sepius abierunt post deos alienos, & traditi sunt in manus persecutorum. Denique cum regum principum gubernarentur, frequenter admodum prolapsi sunt in cultu deorum, ut tandem Babylonici sint perpepsi captiuitatem in seculum suorum poenam. Cyprianus in Ioan. lib. 6. c. 5.

d. Ceteri illorum interitus acerbis ex abundanti sit occasio salutis, dum metu ex his quæ aliis acciderunt concepti reddantur probiores. Chrysost. ex Luc. c. 16. ho.

e. Mathaniam vocauit rex Babylonis Sedecia: quod interpretatur iustitia domini. Fecit enim rex Babylonis eum iurare per dominum quod seruare per dominum, & tributum redderet: ut 2. Paral. 26. Et propter hoc sic vocauit eum, ut esset memor iuramenti quod sibi fecerat, sicut iustum erat. de Lyra.

f. Ex prahabitis elucescit quomodo verè Salomō sit locutus. Eccle. 7. Considera opera dei, quod nemo possit corrigere quem ille deseperit. Dionysius ibidem.

a. Hic est magnus Nabuchodonosor, secundus huius nominis, 9. Rex Babyloniorum, sed 4. Chaldaeorum, venit in Iudam propter Sedecie rebellionem. Cum quo venit Nabuzardan, quem ibi reliquit in obsidione vsque ad captiuitatem.

b. Turrim ligneam ad expugnandam urbem.

Ierusalem solo equata, Rex filius coram se occisis cecatur, & captiuus cum residuo populo ducitur.

XXV.

Actum est autem anno nono regni eius, mense decimo, decima die mensis, venit^a Nabuchodonosor Rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius in Ierusalem, & circumdederunt eam, & extruxerunt in circuitu eius^b muni-

Anno ante
Christum.
625. Anno
mundi 3337.
Ioachin. 22.
mensib. 3.

† Danie. 1. a
† Esther. 2. a

† 12. q. 2. ca.
Aurum

† Esther. 8. a

† 2. Pat. 36. b
Iere. 37. a. &
52. a.
Anno ante
Christum 625
Anno mundi
3337.
Sedec. 23.
Iuda. an. 11.
Iere. 39. a. &
52. a.
Anno ante
Christum.
617. Anno
mundi 3345.
Obsidio Ierusalem an. 9.
Sedecie.
Anno ante
Christum.
615. Anno
mundi 3347
Anno mundi
3347.
Captiuitas
Ierusalem
an. 70.

iones.² Et clausa est ciuitas atq; vallata vsque ad vndecimum annum Regis Sedeciae.
³ nona die mensis, praeualuitq; fames in ciuitate: nec erat panis populo terrae.^c ⁴ Et interrupta est ciuitas, & omnes viri bellatores nocte fugerunt per viam portae quae est inter duplicem murum ad hortum regis. Porro Chaldaei obsidebant in circuitu ciuitatem. Fugit itaq; Sedecias per viam quae ducit ad campestria solitudinis.⁵ Et persecutus est exercitus Chaldaeorum regem, comprehenditq; eum in planitie Iericho: & omnes bellatores qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum.⁶ Apprehesum ergo regem duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha, qui^d locutus est cum eo iudicium.⁷ Filios autem Sedeciae occidit coram eo, & oculos eius effodit, vinxitq; eum catenis, & adduxit in Babylonem.⁸ Mense quinto septima die mensis, ipse est annus nonusdecimus regis Babylonis, venit Nabuzardan princeps exercitus, seruus regis Babylonis in Ierusalem,†⁹ & succendit domum domini, & domum regis, & domos Ierusalem: omnemq; domum combussit igni:¹⁰ &† muros Ierusalem in circuitu destruxit omnis exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe militum.¹¹ Reliquam autem c. populi partem, quae remanserat in ciuitate, & perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiae:¹² &† de pauperibus terrae reliquit vinitores, & agricolas:¹³ columnas autem aereas quae erant in templo domini, & bases, & mare aereum, quod erat in domo domini, confregerunt Chaldaei, & transtulerunt aes omne in Babylonem.¹⁴ Ollas quoque aereas, & trullas, & tridetes, & scyphos, & mortariola, & omnia vasa aerea in quibus ministrabant, tulerunt,¹⁵ nec non & thuribula, & phialas.^c Quae aurea aurea, & quae argentea argentea, tulit princeps militiae:¹⁶ id est columnas duas, mare vnum, & bases quas fecerat rex Salomon in templo domini. Non erat pondus aeris omnium vasorum.†¹⁷ Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna, & capitellum aereum super se altitudinis trium cubitorum: & retiaculum, & malogranata super capitellum columnae, omnia aerea. Similem & columna secunda habebat ornatum.¹⁸ Tulit quoq; princeps militiae Saraïam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres ianitores,¹⁹ & de ciuitate eunuchum vnum, qui erat praefectus super bellatores viros, & quinque viros de iis qui steterant coram rege, quos reperit in ciuitate: & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terrae, & sex viros ex vulgo qui inuenti fuerant in ciuitate.²⁰ Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad Regem Babylonis in Reblatha,²¹ percussitq; eos Rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath.^f Et translatus est Iuda de terra sua.†²² Populo autem qui relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis,^g praefecit Godoliam filium Ahicai filij Saphan.²³ Quod cum audissent omnes duces militum, ipsi & viri qui erant cum eis, videlicet quod constituisset rex Babylonis Godoliam, venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniae, & Iohanã filius Caree, &^h Saraia fili⁹ Thanehumeth Netophatites, & Iezonias filius Maachati: ipsi & socij eorum.†²⁴ Iurauitq; Godolias f. ipsis, & socijs eorum, dicens: Nolite timere seruire Chaldejs. Manete in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis.²⁵ Factum est autem in mense septimo venit Ismael filius Nathaniae filij Elisama, de semine regio, & decem viri cum eo, percusseruntq; Godoliam, qui & mortuus est: sed & Iudeos & Chaldeos qui erant cum eo in Maspha.²⁶ Confurgensq; omnis populus à paruo vsque ad magnum, & principes militum, venerunt in Aegyptum, timentes Chaldeos.²⁷ Factum est verò in anno tricesimo septimo transmigrationis Ioachim regis Iudae, mense duodecimo, vicesima & septima die mensis, subleuauitⁱ Euilmerodach Rex Babylonis anno quo regnare coeperat, caput Ioachim regis Iuda de carcere,²⁸ & locutus est ei benignè. Et posuit thronum eius super thronum Regum qui erant cum eo in Babylone:²⁹ & mutauit vestes eius quas habuerat in carcere, & comedebat panem semper in conspectu eius cunctis diebus vitae suae:³⁰ annonam quoque constituit ei sine intermissione, quae & dabatur ei à rege per singulos dies omnibus diebus vitae suae.

INCIPIT

c. Post obsidionem 18. men-
sum, & grauem expugna-
tionem castra est expoly-
ma. 4. mēis die nono, feria
7. & luna 9. dicti mēis, sub-
terea ciuitas, & templū de-
structū. Rex fugiens captus
cū uxoris & filiis, ductus
est ad Nabuchodonosor
hunc secundum, qui post
multam oburgationem, &
fracti fœderis improprietū
inter cetera ait illi: Magn⁹
deus, qui odio habēs tuam
nequitiam, nostro te subiu-
gavit imperio. Ioseph. lib.
10. cap. 10.
d. Seuerē corripuit eum,
quamobrem ausus sit fran-
gere fidem,

c. Hoc est, distinxit seorsum
metalla, vt quæ ex auro e-
rant separaret, quæ ex ar-
gento, ex altera parte: &
quæ ex ære, ex altera. Dio-
nysius ibidem.

f. Itē sub regibus finitimo-
rum bellis ob delicta vexa-
ti, postremoque capti, ab-
ductique Babylonē pēnas
īpietatis suæ graui seruitio
pēpenderunt: donec Cy-
rus veniret in regnum, qui
statim ludæos restituit edi-
cto. Iactan. lib. 4. cap. 10.
g. Tunc præfecit terrā Go-
doliām filium Ahicām, vt
præstet pauperibus, qui re-
lictī erant, & agricolis & vi-
nitioribus, qui redderēt sin-
gulis annis vestigalia Regi
Babylonis. Comestor In se-
ptimo verō qui appellatur
apud nos October, occi-
sus est Godolias. Hierony.
super Zachariam.
h. Saraia filius Saraiæ sacer-
dotis reservatus est, & pa-
ter ei⁹ rursus. Ex quo in ca-
ptiuitate postea natus est
Iesus sacerdos magnus qui
reduxit populum cum Zo-
robabel. Glos. ord.
i. Euilmerodach anno re-
gni sui primo eductum de
carcere cæteris regibus ca-
ptiuis præposuit. Hic autē
erat 10. Rex Babylonis &
Chaldæorum, post diuisam
in Babylonios & Medes
Assyriorum monarchiam.

† Ezec. 19. c
76. d. ca. Ie-
iunium.
† 44. di. ca. 8
Psal. 73. b.

†Here.27.8

D † 3. Reg. 7. b.
† 1. ere. 12. c.
2. Par. 3. d

† Icre.4.b.c

†Here. 40.6

Anno ante
Christum.
589.
Anno mūdi
3373.
Ioachim an
no 37. capti
uitatis suæ
ex carcere
educ⁹ apud
Euilmero
dach Regē
Babylonis
in pretio ha
betur.

INCIPIT PROLOGVS BEATI HIERONYMI

presbyteri in libros Paralipomenon, qui Hebraicè dicuntur Dibre haiamim, id est verba dierum.

Antus ac talis est liber iste, ut absque illo si quis scientiā scripturarū sibi voluerit arrogare, semetipsum irrideat. Per singula quippe nomina, iuncturāque verborū, & pratermissa in libris Regū tanguntur historia, & innumerabiles explicantur euangelij quæstiones. Sed si septuaginta interpretū pura, & ut ab eis in Gracum versa est, editio permaneret, superflue me, mi Chromati Episcoporū sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa volumina Latino sermone trāsferrem. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascētis Ecclesiæ roborauerat fidem, iustū erat etiā nostro silentio comprobari. Nunc verò cum pro varietate regionū diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaque trāslatio corrupta sit, atque violata: nostri arbitrij putas, aut ē pluribus iudicare quid verū sit, aut nouum opus in veteri opere cōdere, illudentibūque Iudæis, cornicum (ut dicitur) oculos configere. Alexādria & Ægyptus in septuaginta suis Hesychiū laudat autorem. Constantino-
polis vsque Antiochiā Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has prouinciæ Palestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerūt. Totūque orbis hac inter se trifaria varietate cōpugnat. Et certe Origenes non solum exemplaria composuit quatuor editionū, ē regione singula verba describēs, ut unus dissentiens, statim ceteris inter se consentiētibus arguatur: sed, quod maioris audaciæ est, in editione Septuaginta, Theodotionis editionē miscuit, asteriscis videlicet designās quæ minus fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Si igitur aliis licuit non tenere quod semel susceperant, & post septuaginta cellulas, quæ vulgo sine autore iactātur, singulas cellulas aperuere, hōcque in ecclesiis legitur, quod Septuaginta nescierūt: cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri, ita nouā condidi, ut laborem meū Hebræis, & quod his maius est, Apostolis autoribus cōprobem? Scripsi nuper librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio, Ex Ægypto vocaui filium meum: &, Quoniam Nazareus vocabitur: & Videbunt in quem compunxerunt: & illud Apostoli, Quæ oculus nō vidit, nec auris audiuit, & in cor hominis nō ascenderunt, quæ præparauit deus diligentibus se: ceterāque his similia in Hebræorū libris inueniri. Certē Apostoli & Euāgelista, septuaginta interpretes nouerant, & unde eis hæc dicere, quæ in septuaginta non habentur? Christus dominus noster utriusque testamenti conditor, in Euangelio secūdum Ioannem, Qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vtique scriptū est, quod saluator scriptū esse testatur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habent: apocrypha nescit Ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertendū est, unde & dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt. Hæc pace veterum loquor, & obrectatoribus meis tātū respōdeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis, iidem & accusatores, & defensores, cum in aliis probent quod in me reprobant: quasi virtus & vitium non in rebus sit, sed cum autore mutetur. Ceterum memini editionem septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris: nec inimicum debere existimari eorū, quos in conuentu fratrum semper edissero. Et quod nunc Dibre haiamim, id est verba dierum, interpretatus sum, idcirco feci, ut inextricabiles moras & syluam nominum, quæ scriptorum confusa sunt vitio, sensuūque barbariem, apertius & per versuum cola digererem, mihi metipsi, & meis iuxta Ismeniam canens, si aures surdæ sunt ceterorum.

ALIVS PROLOGVS.

Eusebius Hieronymus Domnioni & Rogatiano suis, in Christo Iesu salutem. Quomodo Græcorum historias magis intelligunt qui Athenas viderint, & tertium Virgilij librum, qui à Troade per Leucaten & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad ostia Tyberis nauigauerint: ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus sit, & antiquarum urbium memorias, locorūque vel eadem vocabula vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditissimis Hebræorum hunc laborem subire, ut circuiremus prouinciā quam vniuersa Christi ecclesiæ sonant. Fateor enim mi Domnion

Osce. 11. a
Zacha. 12. a
Isa. 64. b
1. Cor. 2. c

Ioan. 7. f

¶ Rogatiane, beatissimi, nūquam mē in diuinis voluminibus propriis credidisse viribus, nec habuisse opinionem meā: sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum: quanto magis de iis super quibus anceps eram? Denique cum à me nuper literis flagitassetis, ut vobis librū Paralipomenō Latino sermone transferrem, de Tyberiadē quendā legis doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi: & contuli cū eo à vertice (ut aiunt) vsque ad extremum unguē: & sic cōfirmatus, ausus sum facere quod iubebatis. Liberē enim vobis loquor. Ita in Græcis & Latinis codicibus hic nominū liber vitiosus est, ut non tam Hebræa quā Barbara quēdā & Sarmatica nomina cōiecta arbitrādum sit. Nec hoc septuāginta interpretibus, qui spiritu sancto pleni ea quæ vera fuerunt transtulerunt, sed scriptorū culpæ adscribendum, dum de emendatis inemendata scriptitant: & sæpe tria nomina, subtractis è medio syllabis, in unū vocabulū cōgunt: vel è regione unum nomen propter latitudinem suam in duo vel tria vocabula diuidūt. Sed & ipsæ appellationes, non homines (ut plerique existimant) sed vrbes & regiones, & saltus, & prouincias sonant: & obliquē sub interpretatione & figura eorū quædam narrantur historiæ, de quibus in Regnorum libro dicitur: Nōne ecce hæc scripta sunt in libro verborū dierum Regū Iuda? Quæ utique in nostris codicibus nō habentur. Hoc primū sciendum, quod apud Hebræos Paralipomenon liber unus sit, & apud illos vocatur Dibre Haiamim, id est verba dierū, qui propter magnitudinem apud nos diuisus est, quod nonnulli in Bruto etiā Ciceronis dialogo faciūt, ut eum in tres partes secent, cū unus à suo autore sit editus. Deinde etiam illud attendendum, quod frequenter nomina non vocabula hominū, sed rerū (ut dixi) significantias sonant. Ad extremum, quod omnis eruditio scripturarum in hoc libro continetur, ut historiæ quæ vel prætermisæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leuiter, hic per quædam verborum cōpendia explicentur. Orationum itaque vestrarum adiutus auxilio, nisi librum beneuolis placiturum, tamen inuidis displiciturū esse non ambigo. Optima enim quæque, ut ait Plinius, malunt contemnere plerique, quā discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suam consciētiam recolat, videat ordinem textūque sermonis: & tūc nostro labori si potuerit detrahat. Vbi cūque ergo asteriscos, id est stellas radiare in hoc volumine videritis: ibi sciatis de Hebræo additum, quod in Latinis codicibus non habetur. Vbi vero obelus, id est transuersa virga præposita est: illi signatur quid septuaginta interpretes addiderint vel ob decoris gratiam, vel ob spiritus sancti auctoritatem, licet in Hebræis voluminibus non legatur.

Incipit liber Paralipomenon primus.

Genealogia ab Adam ad Noe, & filios eius, ad Abraham, ad Iacob
& Esau.

Cap. I.

Dam,^a & Seth, Enos,² Cainā, Malaleel, Iared,³ Enoch, Mathusale, Lamech:^c & Noe, Sem, Chā, & Iapheth. & filij Iapheth, Gomer, Magog, Madai, & Iauam, Thubal, Mosoch, Thiras.⁶ Porro filij Gomer, Aschenez, & Riphath, & Thogorma.⁷ Filij autē Iauā, Elifa, & Tharsis, Cethi, & Dodani.⁸ Filij Chā, Chus, & Mesraim, Phut, & Chanaā.⁹ Filij autē Chus, Saba, & Euila, Sabatha, & Regma, & Sabathacha: Porro filij Regma, Saba, & Dadā.¹⁰ Chus autē genuit Néroth. & iste cœpit esse potēs in terra.¹¹ Mesraim vero genuit Ludim, & Ananim, & Laabim, & Nephthum, & Phetrusim, & Chasluim, de quibus egressi sunt Philisthiim, & Caphthorim,^d & Chanaan verō genuit Sidonē primogenitū suū, Hethæū quoq; & Iebusæū, & Amorraū, & Gergesæū,¹⁵ Heuæūmq; & Arachæū, & Sinæū.¹⁶ Aradium quoq; & Samaraū, & Hemathæū. & filij Sem, Elam, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram. & filij Arā, Hus, & Hul, & Gether, & Masech.¹⁸ Arphaxad autem genuit Sale, qui & ipse genuit Heber.

a. Hic librū Hebræi vocāt Dibre Haiamim, id est verba dierū, ut interpretatur. B. Hieronymus aduersus Iulianum lib. 2. Græcè verò Paralipomenon, id est defectuū, vel omissoū, quasi emissorum supplens defectū, genitiuus pluralis participij à verbo *παράλειποναι*, deficere, relinquere. Quē Hieronymus Instrumenti veteris epitomen dicit, de quo supra in prologo quantū sit vtilitatis docetur. b. Nō meminit Cain, cuius generatio tota diluuioprofus absorpta est: nec Abel, qui sine generatione mortuus est. c. Noe decimus ab Adam aptē dicitur, quia perfectus est. Rabanus. d. Fiunt autem omnes filij Cham, hoc est, medij filij Noe quatuor, & nepotes quinque ex vno eius filio Chanaan: proneptes duo ex nepore vno, & fit eorum summa vndecim: ac per hoc in filiis nepotib; cōputatis de progenie Chā. j. geniti referuntur. Eucher. super. 10. caput Genesis.

A † Gen. 2. 5.
4. d
Gen. 5. a
† Gen. 10. 6

† Gen. 10. 6

B † Gen. 10. 6
12. b
† Gen. 10. 6

Heber.¹⁹ Porro Heber nati sunt duo filij: nomē vni Phaleg, quia in diebus eius diuifa est terra, & nomē fratris eius Iectan.²⁰ Iectan autē genuit Elmodad, & Saleph, & Asarmoth, & Iare.²¹ Adorā quoq;, & Vzai, & Decla,²² Ebal etiā, & Abimael, & Saba, necnon²³ & Ophir, & Euila, & Iobab. Omnes isti filij Iectan:²⁴ Sem, Arphaxad, Sale,²⁵ Heber, Phaleg, Ragau,²⁶ Seruch, Nachor, Thare,²⁷ Abram, iste est Abrahā.†²⁸ Filij autem Abraham: Isaac, & Ismael.²⁹ Et hæ generationes eorū: † Primogenitus Ismaelis, Nabaioth, & Cedar, & Abdeel, & Mabsan,³⁰ & Masma, & Duma, Massa, Adad, & Thema,³¹ Iethur, Naphis, Cedma. Hi sunt filij Ismaelis. †³² Filij autem Ceturæ concubinae Abraham, quos genuit, Zamram, Iecsan, Madan, Madian, Iesboc, & Sue. Porro filij Iecsan, Saba, & Dadan. Filij autē Dadan, Asurim, & Lathusim, & Laomim. †³³ Filij autem Madian; Epha, & Ephher, & Enoch, & Abida, & Eldaa. Omnes hi filij Ceturæ. †³⁴ Generauit autem Abraham Isaac: cuius fuerunt filij Esau, & Israel. †³⁵ Filij Esau, Eliphaz, Rahuel, Iehus, Ihelō, & Core.³⁶ Filij Eliphaz, Themā, Omar, Sephi, Gatham, Cenez, Thamna, Amalec.³⁷ Filij Rahuel, Naath, Zara, Samma, Meza.³⁸ Filij Seir, Lothan, Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan.³⁹ Filij Lothan, Hori, Homam. Soror autem Lothā fuit Thamna.⁴⁰ Filij Sobal, Alian, & Manahath, & Ebal, & Sephi, & Onam.⁴¹ Filij Sebeon, Aia, & Ana. Filij Ana, Dison. Filij Dison, Hamrā, & Efeban, & Iethran, & Charan.⁴² Filij Eser, Balaan, & Zauan, & Iachan. Filij Dison, Vz, & Aran. †⁴³ Isti sunt Reges qui imperauerunt in terra Ædom antequā esset rex super filios Israel, Bala filius Beor, & nomē ciuitatis eius Denaba.⁴⁴ Mortuus est autem Bala, & regnauit pro eo Iobab filius Sare de Bozra.⁴⁵ Cūque & Iobab fuisset mortuus, regnauit pro eo Hufam de terra Themanorum.⁴⁶ Obiit quoq; & Hufam, & regnauit pro eo Hadad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab, & nomē ciuitatis eius Auith.⁴⁷ Cūque & Hadad fuisset mortuus, regnauit pro eo Semla de Masreca.⁴⁸ Sed & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth, quæ iuxta amnem sita est.⁴⁹ Mortuo quoq; Saul regnauit pro eo Balaana filius Achobor.⁵⁰ Sed & hic mortuus est, & regnauit pro eo Hadad, cuius vrbs nomen fuit Phai, & appellata est vxor eius Mehetabel filia Matred, filia Mezaab.⁵¹ Hadad autem mortuo,¹ duces pro Regibus in Ædom esse cœperūt. Dux Thamna, Dux Aliah, Dux Ietheth,² Dux Oolibama, Dux Ela, Dux Phinon,³ Dux Cenez, Dux Theman, Dux Mabsar,⁴ Dux Magdiel, Dux Hiram. Hi Duces Ædom.

e. Ipsa est Haggār, vnde Haggareni qui se dicunt Sarraenos, a Sarra. Hiero. Hæc enim, vt dicunt Hebræi, mortua Sarra de concubina transit in vxorem: ne senex nouis arguatur nuptiis lasciuisse. Rabanus. f. Esau quinque filij ex tribus vxoribus: peperit enim Ada Eliphaz: Basemath genuit illi Rahuel. Olibama edidit Iehus, Elō & Core. Eucher. g. Thamna concubina Eliphaz mater Amalec fuit de genere Horreorū, qui ante Idumæos habitauerunt in terra Seir, quam vt filiam educauit. Hiero. ibidem.

h. Rohoboth ciuitas Argæ. Eiusdem nominis est fons vel puteus Isaac in valle Geraris, Latine dictus latitudo.

i. Notandum quod primū Reges dixerūt de Ædom, postea duces: cum prius duces fuerint, postea Reges.

Genealogia duodecim filiorum Iacob vsque ad Isai patrem Dauid.

II.

Ilij^a † autē Israel: Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar, & Zabulon,² Dā, Ioseph, Benjamin, Nephthalim, Gad, & Aser. †³ Filij Iuda, Her, Onā, & Sela. Hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitidis. Fuit autem Her primogenitus Iuda, malus coram domino: & occidit eū. †⁴ Thamar autē vxor eius peperit ei Phares & Zaram. Omnes ergo filij Iuda, quinque.⁵ Filij autē Phares Hezron & Hamul.⁶ Filij quoq; Zare, Zamri, & Ethan, & Heman, Chalchol quoq;, & Dara, simul quinque.⁷ Filij Charmi, †^b Achar qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis.⁸ Filij Ethan, Azarias.⁹ Filij autem Hezron qui nati sunt ei, Ierameel, &^d Ram, & Calubai: hic est Caleb.¹⁰ Porro † Ram genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naason principem filiorū Iuda.¹¹ Naason quoq; genuit^c Salma, de quo ortus est Booz.¹² Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit^f Isai. †¹³ Isai autē genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertium Simmaa,¹⁴ quartū Nathanael, quintum Raddai,¹⁵ sextum Ason, septimū Dauid:¹⁶ quorū sorores fuerūt Saruia, & Abigail. Filij Saruia, Abisai, Ioab, & Asael, tres.¹⁷ Abigail autē genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismaelites.¹⁸ Caleb verò filius Hezron accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth. Fueruntque filij eius, Iaser, & Sobab, & Ardon.¹⁹ Cūq; mortua fuisset Azuba, accepit vxorē Caleb Ephratha, quæ peperit ei^g Vr.²⁰ Porro Vr genuit Vri. Et Vri genuit Beseleel.²¹ Post hæc ingressus est Hezron ad filiam Machir patris Galaad: & accepit eam cū esset annorum sexaginta.

a. Duodecim filij Israel in Mesopotamia dicuntur nati vt per synecdochen intelligatur, quia Bēiamin prope Bethlehem natus est lōgo tempore post reditū patris eius a Mesopotamia: sed quia maior eorum pars ibi nata fuit, dicuntur ibi nati. August. quæst. super. 35. cap. Gene. b. qui & Achan Iosue. 7. dicitur.

c. Qui & Iephone. Hiero. d. Qui & Aram: vt Matt. 1.

e. Qui & Salmon: vt Mat. 1. f. Hic est Iesse pater Dauid.

g. Virū Mariæ sororis Moyse & Aaron.

h. Hic fuit septimus iudex
super Israel, vt Iudicū. 10. a

i. Ipse est Caleb Cenezus
de loco qui dicitur Canaz.
Ipse duxit vxorē Azubam,
ex qua natus est Gerioth.
Duxit aliā vxorē nomine
Ephrata, ex qua suscepit
virum Mariā sororis Moy-
si, patrem Vri, patrem Be-
seleel. Hieron.
k. Hic Onam per m finitur:
Onā verò filius Iuda per n.

l. Sefan pater Ahalai, qui &
Elimelech, dicitur non ha-
buisse filios, quia absque li-
beris mortui sunt. Hieron.

m. Ab eo dictus est quidam
locus nomine Ziph, à quo
fuerunt Ziphæi, qui vene-
runt ad Saul in Gabaa, vt
apud eū Dauid proderent.
1. Reg. 26. a.

n. Qui & Gazez, aliās Nabal
Carmel⁹, maritus Abigail.
Hieron.

o. Locus est eodem nomine
dictus, qui & Cariatharbe,
Cariathbaal, & Hebron di-
citur. Hieron.

p. Sepulchri Sarre & 4. pa-
triarcharum.

q. Simathæi, Suchathæi: hi
sunt kenai, venientes ab
Hamath patre domus Re-
chab.

a. Domus Dauid eo magis
profectu filiorum gaudebit
suorum, quo magis domus
Saul persecutionis contra
eam fuit: illa autem quo-
tidie deficiēs ī iniquitate
sua tabescet. Angelomus.
b. Hic ferit Michol primā
eius vxorē: ideo autē vxor
eius sola vocatur, eō quod
in adolescentia primū ip-
sam sortitus fuerat in vxorē,
quæ etiam partu occu-
buisse dicitur. Angelo. su-
per 3. cap. 2. lib. Reg.

c. Genealogia saluatoris p
Salomonē hinc textitur ad
trāsmigrationem Babylo-
nis, & paulo post eam.
d. Hic Sellum est quē Ne-
choa Rex Aegypti captiuū
duxit in Aegyptū: de quo
Iere. 22. ca. Quia hæc dicit
dominus ad Sellum filium
Iosie Regē Iudæ, qui regna-
uit pro Iosia patre suo, &c.
Hiero. ibidē. Vnde iste di-
ctus est Ioachaz Rex Iudæ.
Hic enī quatuor filij Iosie
nominantur, in 4. verō lib.
Regum tres tantum: vnde
videtur hic Sellū vel Io-
chaz vel Ioachim vocatus.
Raban.

Quæ peperit ei Segub.²² Sed & Segub genuit^h Iair, & possedit vigintitres ciuitates in
terra Galaad.²³ Cepitq; Gessur, & Arā, oppida Iair, & Canath, & viculos eius sexaginti
ciuitatū. Omnes isti filij Machir patris Galaad.²⁴ Cum autē mortuus esset Hezrō,
ingressus estⁱ Caleb ad Ephratha. Habuit quoq; Hezrō vxorem Abia, quæ peperit ei
Assur patrem Thecue.²⁵ Nati sunt autē filij Ierameel primogeniti Hezron, Ram pri-
mogenitus eius, & Buna, & Aran, & Asom, & Ahia.²⁶ Duxit quoq; vxorē alterā Ie-
rameel nomine Athara, quæ fuit mater^k Onam.²⁷ Sed & filij Ram primogeniti Iera-
meel, fuerunt Moos, Iamin, & Acar.²⁸ Onam autem habuit filios Semei & Iada. Filij
autē Semei, Nadab, & Abisur.²⁹ Nomē verò vxoris Abisur Abihail, quæ peperit ei
Ahobban, & Molid.³⁰ Filij autē Nadab fuerunt Saled, & Apphaim. Mortuus est autē
Saled absq; liberis.³¹ Filius verò Apphaim, Iesi. Qui Iesi genuit Sefan. Porro^l Sefan ge-
nuit Ahalai.³² Filij autē Iadai fratris Semei, Iether, & Ionathā. Sed & Iether mortuus
est absq; liberis.³³ Porro Ionathan genuit Phaleth, & Ziza. Isti fuerunt filij Ierameel
primogeniti Hezron.³⁴ Sefan autē non habuit filios, sed filias, & seruum Ægyptium
nomine Ieraa,³⁵ deditq; ei filiam suam vxorem, quæ peperit ei Ethei.³⁶ Ethei autem
genuit Nathan, & Nathan genuit Zabād,³⁷ Zabād quoq; genuit Ophal,³⁸ & Ophal
genuit Obed,³⁹ Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariam, Azarias genuit Helles, &
Helles genuit Elasa,⁴⁰ Elasa genuit Zizamoi, Zizambi genuit Sellū,⁴¹ Sellū genuit
Iecamia, Iecamia autē genuit Elisama.⁴² Filij autē Caleb fratris Ierameel, Mesa pri-
mogenitus eius, ipse est pater^m Ziph filij Marefa patris Hebron.⁴³ Porro filij Hebrō,
Core, & Taphua, & Recem, & Samma.⁴⁴ Samma autē genuit Raham patrē Iercaam,
& Recem genuit Sammai.⁴⁵ Filius Sammai, Maon, & Maon pater Bethsur.⁴⁶ Epha
autem concubina Caleb peperit Haran, & Musan, &ⁿ Gezez. Porro Haran genuit
Gezez.⁴⁷ Filij Iahaddai, Regom, & Ioatham, & Gesan, Phalet, & Epha, & Saaph.
⁴⁸ Cōcubina Caleb Maacha peperit Saber, & Tharana.⁴⁹ Genuit autem Saaph pater
Madmena, Sue patrem Machbena, & patrē Gabaa. Filia verò Caleb fuit Achsa.⁵⁰ Hi
erāt filij Caleb filij Hur primogeniti Ephratha, Sobal pater^o Cariath-iarim,⁵¹ Salma
pater Bethlehem, Ariph pater Beth-Gader.⁵² Fuerunt autem filij Sobal, patris Cari-
ath-Iarim, qui videbat dimidium requietionum,⁵³ & de cognatione Cariath-Iarim
Iethrai, & Apputhai, & Semathai, & Maseraï. Ex his egressi sunt Saraitæ & Esthao-
litæ.⁵⁴ Filij Salma, Bethlehem, & Netophati, coronæ domus Ioab, & dimidium^p re-
quietionis Sarai.⁵⁵ Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes,^q canentes
atq; resonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinai, qui venerunt de ca-
lore patris domus Rechab.

Catalogus Regum Iuda cum filiis & filiabus eorum.

III.

DAuid^a vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebrō: † Primogenitū A † 2. Reg. 3. a
Amnon, ex Achinoem Iezraelitide, secundum Daniel de Abigail Car-
melitide: † teritiū Absalom filium Maacha filia Tholmai regis Gessur:
quartum Adoniā filium Haggith: † quintū Sephatiam ex Abital: sextū
Iethraham^b de Eglā vxore sua. † Sex ergo nati sunt ei in Hebron: vbi
regnavit septem annis, & sex mensibus. Triginta autem & tribus annis regnavit in
Ierusalem † Porro in Ierusalem nati sunt ei filij, Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Sa-
lomon, quatuor de Bethsabee filia Ammiel. † Iebaar quoque, & Elisama, † & Eli-
paleth, & Noge, & Napheg, & Iaphia, † necnon Elisama, & Eliada, & Elipaleth, no-
uem. † Omnes hi filij Dauid absque filiis concubinarum: habueruntq; sororem Tha-
mar. † Filius autē Salomonis Roboam, cuius Abia filius, genuit Afa. † De hoc quo-
que natus est Iosaphat¹¹ pater Ioram, qui Ioram genuit Oziam, ex quo ortus est Ioas,
& huius Amasias filius genuit Azariā. Porro Azaria filius Ioathā¹³ procreavit A-
chaz patrem Ezechia, de quo natus est Manasses. † Sed & Manasses genuit Amon c
patrem Iosia. † Filij autem Iosia fuerunt, primogenitus Iohanan: secundus Ioachim:
tertius Sedecias: quartus^d Sellum. † De Ioachim natus est Iechonias, & Sedecias.
Filij

Ios. 15. d
Iud. 1.
2. Reg. 3. a
2. Reg. 5. d

† 2. Reg. 5. a

† Matth. 2. d

† Matth. 2. b

¹⁷ Filij Iechoniæ fuerunt Afir, Salathiel, ¹⁸ Melchirā, ^c Phadaia, Sennifer, & Iecemia. Hofama, & Nadabia. ¹⁹ De Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei. † Zorobabel genuit Mosollam, Hananiam, & Salomith sororem eorum: ²⁰ Hasabā quoq; & Ohol, & Barachiam, & Hasadiah, Iosabhaēd, quinq; ²¹ Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Ieseiæ, cuius filius Raphaia. Huius quoq; filius Arnan, de quo natus est Obdia, cuius filius fuit ^f Sechenias. ²² Filius Secheniæ Semeia, cuius filij Hattus, & Iegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat, & Sefa, sex numero. ²³ Filius Naariæ Elioenai, & Ezechias, & Ezricam, tres. ²⁴ Filij Elioenai, Oduia, & Eliafub, & Pheleia, & Acub, & Iohanan, & Dalaia, & Anani, septem.

e. Qui & Salathiel, pater Zorobabel.

f. Sechenias habuit filium Semeiam vnicum, qui habuit quinq; filios, Hattus, Iegaal, Baria, Naaria, & Saphat: qui cum patre suo Semeia, qui vnicus pater erat sex numeratur. Hiero. ibid.

Posteritas Iudæ, & Simeonis, & habitationes eorum.

IIII.

A ¹ Illy † ^a Iuda, Phares, Hefron, & Charmi, & Hur, & Sobal. ² Raia verò filius Sobal genuit Iahath, de quo nati sunt Ahumai, & Laad. Hæ cognationes Sarathi. ³ Ista quoq; stirps Etam, ^b Iezrael, & Iesema, & Iedebos. Nomen quoq; sororis eorum, Afalelphuni. ⁴ Penuel autē pater Gedor, & Ezer pater Hofa. Isti sunt filij Hur, primogeniti Ephratha patris Bethlehem. ⁵ Assur verò patris Thecux erant duæ vxores, Halaa, & Naara. ⁶ Peperit autē ei Naara Oozam, & Hephher, & Theman, & Ahasthari. Isti sunt filij Naara. ⁷ Porro filij Halaa, Sereth, Iesohar, & Ethnan. ⁸ Coz autem genuit Anob, & Soboba, & cognationem Aharehel, filij Harum. ⁹ Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus suis, & mater eius vocauit nomen illius Iabes, dicens: quia peperit eum in dolore. ¹⁰ Inuocauit ergo Iabes deum Israel, dicens: ^c Si benedicēs benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me à malitia non opprimi. Et præstitit deus quæ precatus est. ¹¹ Caleb autē frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthon. ¹² Porro Esthon genuit Bethrapha, & Pheffe, & Tehinna patrem vrbs Naas. Hi sunt viri Recha. ¹³ Filij autē Cenez, Othoniel, & Saraia. Porro filii Othoniel, Hathath, & Maonathi. ¹⁴ Maonathi genuit Ophra. ¹⁵ Saraia autem genuit Ioab, ^d patrem vallis artificum. Ibi quippe artifices erant. ¹⁶ Filii verò Caleb filii Iephonne, Hir, & Ela, & Naham. Filii quoq; Ela, Cenez. ¹⁷ Filii quoq; Iahalehel, Ziph, & Zipha, & Thiria, & Afarel. ¹⁸ Et filii Esra, Iether, & Mered, & Epher, & Ialon. Genuitque Maraia, & Sammai, & Iesbah patrem Esthamo. ¹⁹ Vxor quoq; eius Iudaia peperit Iared patrem Gedor, & Heber patrem Zocho, & Iecuthiel patrem Zanoa. Hi autem filii Bithiæ filiæ Pharaonis quam accepit Mered: ²⁰ & filii vxoris Odaia sororis Naham patris Ceila, Garmi, & Esthamo, qui fuit de Machathi. ²¹ Filii quoque Simon, Amnon, & Rinna, filius Hanan, & Thilon. Et filii Iesi, Zoheth & Benzoheth. † ²² Filii Sela filii Iudæ. Her pater Lecha, & Laada pater Marefa, & cognationes domus operantium byssum in domo iuramenti: ²³ & qui stare fecit solem, viriq; mendacii, & Securus, & Incendens: qui principes fuerunt in Moab, & qui reuersi sunt in Lahem. Hæc autem verba vetera. ²⁴ Hi sunt figuli habitantes in plantationibus, & in sepibus, apud Regem in operibus eius, commoratiq; sunt ibi. ²⁵ Sellum filius eius: Mabsam filius eius, Masma filius eius. ²⁶ Filii Masma, Hammuhel filius eius, Zachur filius eius, Semei filius eius. ²⁷ Filii Semei sedecim, & filia sex. Fratres autem eius nō habuerunt filios multos, vniuersa cognatio nō potuit adæquare summā filiorū Iudæ. ²⁸ Habituauerūt autē in Bersabee, & Molada, & Hasar Sual, ²⁹ & in Balaa, & in Asom, & in Tholad, ³⁰ & in Bathuel, & i Horma, & in Siceleg, ³¹ & i Beth Marcaboth, & in Asarfusim, & in Beth-Berai, & in Saarim. Hæ ciuitates eorum vsq; ^f ad Regē David, ³² villaq; eorum, Etam, & Aen, Remmon, & Thochen, & Asan, ciuitates quinque: ³³ & vniuersi viculi eorum per circuitum ciuitatum istarum vsque ad Baal. Hæc est habitatio eorum, & sedium distributio. ³⁴ Mosobab quoque, & Iemlech, & Iosa filius Amasia, ³⁵ & Ioel & Iehu filius Iosabia filii Saraia, filii Asiel, ³⁶ & Elieonai, & Iacoba, & Isuhaia, & Asaia, & Adiel, & Iesimeel, & Banaia: ³⁷ Ziza quoque filius Sephei, filii Allon, filii Idaia, filii Semri, filii Samaia: ³⁸ isti sunt nominati principes in cognatio-

a. Filij Iuda quinque qui i superius aliis nominib; nominati sunt. Gene. 38 a. Hic autem mutatis nominibus repetuntur, Charmi, ipse est Er, Hur, qui & Ona, Sobal vel Sobal, ipse est Sela. Idcirco quia i peccato suo mortui sunt. Hiero.

b. Ab ipso Iezrael nomen accepit vrbs i qua Naboth habitabat. Hieron. de qua scripsimus.

c. Id est, dona gratia tua mihi contuleris, & ea multiplicaueris in me, & dederis mihi virtutem resistendi & prævalendi hostibus, ac peccatis, præcipue quæ ex proposito seu deliberatione contingunt. Ex quibus docemur qd à malitia nō opprimi, est donum dei. Vnde Enoch raptus & translatus est, ne malitia mutaret intellectum eius, vt dicitur Sapient. 4. b. Dionys.

d. Ideo dicitur pater vallis artificū, quia de filiis eius fuerunt architecti ad ædificandum domum domini. Hieronymus ibidem.

e. Ponuntur hic quinque filij Simeonis, veruntamen in Genesi ponuntur sex: sed vnus illorū hoc loco omititur, quia de eo nulla est orta progenies: de quibus dicitur Nume. 26. b. Dionysius ibidem.

f. Quoniam Siceleg & Bersabee per David in pristina redierunt & reditæ. Hieronymus.

g. Gador prægrandis vicus est in 10. miliario Diospolis ad Eleutheropolim. Videturque eadem cum Cedron, de qua 1. Mach. 15. g. Et huc Gador tempore Ezechie Regis occupauerunt Simeonites, pulsatis inde quibusdam Chananeis, & terra hæc aptissima esset gregibus, quibus Simeonites maxime abundabant. Diony.

nibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer.³⁹ Et profecti sunt ut ingrederentur in^g Gador, vsq; ad orientem vallis, & ut quærerent pascua gregibus suis.⁴⁰ Inueneruntq; pascuas vberes, & valde bonas, & terram latissimam, & quietam, & fertilem: in qua ante habitauerunt de stirpe Cham.⁴¹ Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatim in diebus Ezechie Regis Iuda: & percusserunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerunt ibi, & deleuerunt eos vsq; ad præsentem diem, habitaueruntq; pro eis: quoniam vberimas pascuas ibidem repererunt.⁴² De filiis quoq; Simeon abierunt in montem Seir, viri quingenti: habentes principes Phaltiam & Naariam & Raphaia & Oziel filios Iesi: & percusserunt reliquias quæ euadere non potuerant Amalecitarum: & habitauerunt ibi pro eis vsq; ad diem hanc.

Catalogus filiorum Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manassæ, & eorum habitatio, qui percusserunt Haggarenos, sed tandem ducti sunt ad Assyrios. V.

Ilij quoque Ruben primogeniti Israel: † ipse quippe fuit primogenitus eius: sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph filij Israel: & non est ille reputatus in primogenitum.² Porro Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes generati sunt, primogenita autem reputata sunt Ioseph. †³ Filij ergo Ruben primogeniti Israel, Enoch, & Phallu, Efron, & Charmi.⁴ Filij Ioel, Sarnaia filius eius, Gog filius eius, Semei filius eius,⁵ Micha filius eius, Reaia filius eius, Baal filius eius,⁶ Beera filius eius, quem captiuum duxit Theglathphalnasar Rex Assyriorum: & fuit princeps in tribu Ruben.⁷ Fratres autem eius, & vniuersa cognatio eius, quando numerabantur per familias suas, habuerunt principes Iehiel, & Zachariam.⁸ Porro Bala filius Azan, filij Samma, filij Ioel, ipse habitauit in^b Aroer, vsq; ad Nebo, & Beelmeon.⁹ Contra^B orientalem quoq; plagam habitauit vsq; ad introitum eremi, & fluuium Euphraten. Multum quippe iumentorum numerum possidebant in terra Galaad.¹⁰ In diebus autem Saul præliati sunt contra Haggarenos, & interfecerunt illos: habitaueruntq; pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga quæ respicit ad orientem Galaad.¹¹ Filij vero Gad è regione eorum habitauerunt in terra Basan, vsq;^c Selcha: ¹² Ioel in capite, & Saphan secundus, Ianai autem & Saphar in Basan. ¹³ Fratres verò eorum secundum domos cognationum suarum: Michael, & Mosollam, & Sebe, & Iori, & Iachan, & Zie, & Heber, septem.¹⁴ Hi filij Abihail, filij Huri, filij Iara, filij Galaad, filij Michael, filij Iesefi, filij Ieddo, filij Buz. ¹⁵ Fratres quoque filij Abdiel, filij Guni, principes domus in familiis suis: ¹⁶ & habitauerunt in Galaad, & in Basan, & in viculis eius, & in cunctis suburbanis Saron, vsq; ad terminos eorum.¹⁷ Omnes hi numerati sunt in diebus Ioatham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel.¹⁸ Filij Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manassæ, viri bellatores, scuta portantes & gladios, & tendentes arcum, eruditique ad prælia, quadragintaquatuor milia, & septingenti sexaginta, procedentes ad pugnam,¹⁹ dimicauerunt contra Haggarenos: Ithurei verò, & Naphæi, & Nodab, præbuerunt eis auxilium. Traditiq; sunt in manus eorum Haggateni, & vniuersi qui fuerant cum eis: quia deum inuocauerunt cum præliarentur, & exaudiuit eos, eò quòd credidissent in eum,²¹ ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta milia, & ouium ducenta quinquaginta milia, asinos duo milia, & animas hominum centum milia.²² Vulnerati autem multi corruerunt. Fuit enim bellum domini. Habitaueruntq; pro eis vsq; ad transmigrationem.²³ Filij quoq; dimidiæ tribus Manassæ possederunt terram à finibus Basan vsque^d Baal Hermon, & Sanir, & montem Hermon. Ingens quippe numerus erat.²⁴ Et hi fuerant principes domus cognationis eorum, Ephraim, & Iesi, & Eliel, Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel, viri fortissimi, & potentes, & nominati duces in familiis suis.²⁵ Reliquerunt autem deum patrum suorum, & fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit dominus coram eis,²⁶ & suscitauit dominus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum

A † Gen. 35. d
49. a

a. Hic est pater Osæ propheta, qui & Beeri dictus est. Hieron.

† Gen. 46. b
Exod. 6. c
Numc. 26. d

b. Aroer, quæ & Ar Dent. 2. dicitur & Areopolis, vrbs est quondam Moabitarum, sita ad ripam torrentis Arnon in valle media, olim potens & nobilis. Alia eiusdem nominis est in tribu Gad, & à Gaditis edificata legitur.

c. Selcha, siue iuxta Hebr. Salchah vna est ex 60. vrbus Basan, iuxta montem Hermo, in qua prius habitabat Raphaim, quibus expugnatis à Moyse hanc habitauerunt Gaditæ.

d. Idem mons est Sanir, Hermon, Baal Hermon, Seon & Siro: qui pro varietate locorum quibus confinis est, tot varia sortitur nomina.

tum Theglathphalnasar Regis Assur, & ^c transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribū Manasse, & adduxit eos in Hela, & in Habor, & ^f Hara, & fluuium Gozan, vsque ad diem hanc.

Genealogia filiorum Leui & Aaron cum urbibus eorum atque refugij.

V I.

† Gen. 46. b
Infr. 13. b
Exod. 6. c

Lilij ^a Leui: Gerson, Caath, & Merari. ² Filij Caath: Amrā, Isaac, Hebron, & Oziel. ³ Filij Amram: Aaron, Moyfes, & Maria. Filij Aaron: Nadab, & Abiu, ⁴ Eleazar, & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue, ⁵ Abisue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi: ⁶ Ozi genuit Zarahiam, & Zarahias genuit Meraiioth. ⁷ Porro Meraiioth genuit Amariam, & Amarias genuit Achitob. ⁸ Achitob genuit Sadoch, & Sadoch genuit Achimaas. ⁹ Achimaas genuit Azariam: Azarias genuit Iohanan. ¹⁰ Iohanan genuit Azariam. ^b Ipse est qui sacerdotio functus est in domo quam edificauit Salomō in Ierusalem. ¹¹ Genuit autem Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob. ¹² Achitob genuit Sadoch, & Sadoch genuit Sellum. ¹³ Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam. ¹⁴ Azarias genuit Saraia, & Saraias genuit Iosedech. ¹⁵ Porro Iosedech egressus est quando transtulit dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor. [†] ¹⁶ Filij ergo Leui: Gerson, Caath, & Merari. ¹⁷ Et hæc nomina filiorum Gerson, Lobni & Semei. ¹⁸ Filij Caath: Amrā, & Isaac, & Hebron, & Oziel. Filij Merari: Moholi, & Musi. Hæ autem cognationes Leui secundum familias eorum. ²⁰ Gerson: Lobni filius eius. Iahath filius eius. Zamma filius eius. ²¹ Ioath filius eius. Addo filius eius. Zara filius eius. Iethrai filius eius. ²² Filii Cahath: Amminadab filius eius, Core filius eius, Asir filius eius, ²³ Elcana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filius eius, ²⁴ Cahath filius eius, Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul fili⁹ eius. ²⁵ Filij Elcana: Amasai, & Achimoth, ²⁶ & Elcana. Filij Elcana: Sophai filius eius, Nahath filius eius, ²⁷ Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius. ²⁸ Filij Samuel, primogenitus ^c Vasseni, & Abia. ²⁹ Filij autem Merari: Moholi, Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius. ³⁰ Sāmaa filius eius, Haggia filius ei⁹, Afaia filius eius. ³¹ Isti sunt quos cōstituit Dauid super cantores domus domini, ex quo collocata est arca, ³² & ministrabāt corā tabernaculo testimonij, canentes donec edificaret Salomon domū domini in Hierusalē. Stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio. ³³ Hi verò sunt qui assistebant cū filiis suis de filiis Caath: Hemā cantor, filius Ioel, filij Samuel, ³⁴ filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thohu, ³⁵ filij Suph, ³⁶ filij Elcana, filij Ioel, filij Mahath, filij Amasai, filij Elcana, filij Ioel, filij Azaria, filij Sophonia, ³⁷ filij Thahath, filij Asir, filij Abiasaph, filij Core, ³⁸ filij Isaac, filij Caath, filij Leui, filij Israel: ³⁹ & frater eius Asaph, qui stabat à dextris eius: Asaph fili⁹ Barachia, filij Samaa, ⁴⁰ filij Michael, filij Basaia, ⁴¹ filij Melchia, ⁴² filij Athanai, filij Zara, filij Adaia, ⁴³ filij Ethan, filij Zamma, filij Semei, ⁴⁴ filij Ieth, filij Gerson, filij Leui: ⁴⁵ Filij autem Merari, fratres eorum ad sinistram. Ethan filij Cusi, filii Abdi, filij Maloch, ⁴⁶ filij Asabia, filij Amasie, filij Helcie, ⁴⁷ filij Amasai, filij Boni, filij Somer, ⁴⁸ filij Maholi, filij Musi, filij Merari, filij Leui. ^d ⁴⁹ Fratres quoque eorum Leuitæ: qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus domini. ⁵⁰ Aaron verò & filij eius adolebant incensum super altare holocausti, & super altare thymiamatis, in omne opus sancti sanctorū, & ^e vt precarentur pro Israel iuxta omnia quæ præceperat Moyfes seruus dei. ⁵¹ Hi sunt autem filij Aarō: Eleazar filius eius, Phinees filius eius, Abisue filius eius, ⁵² Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius, ⁵³ Meraiioth filius eius, Amaria filius eius, Achitob filius eius, ⁵⁴ Sadoch filius eius, Achimaas filius eius. ⁵⁵ Et hæc habitacula eorum per vicos atq; confinia filiorum scilicet Aarō, iuxta cognationes Caathitarum. Iphis enim sorte contigerant. [†] ⁵⁶ Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per circuitū: ⁵⁷ agros autē ciuitatis, & villas Caleb filio Iephone. ⁵⁸ Porro filiis Aaron dederunt ciuitates ^f ad confugiendum, Hebron, & Lobna, & suburbana eius: ⁵⁹ Iether quoque, & Esthemo cū suburbanis suis: sed & Helon & Dabir cum suburbanis suis: ⁶⁰ Alan quoque & Beth-Semes, & suburbana earum. ⁶¹ De tribu autem Benjamin,

e. Principium captiuitatis decem tribuum, de qua 4. Reg. 15. f. fuit sub Theglathphalnasar 2. rege Babylo-niorū regnante in Samaria Phace filio Romelia. f. Ipsa est Rages vrbs Medorum, de qua Tob. 1. a. Ordo successioneis summi sacerdotij ab Aaron vsque ad transmigrationem in Babylonem, quæ ex litera clare patet.

b. Cur ipsum dicit sacerdotio functū in domo domini, cū plurimū ante & post eum functi fuerunt? Respōdet Hiero. dicens: Mōstrat eundem Azariam resitisse Ozi regi quādo intrauit in templum domini cū thuribulo, & terramotus magnus factus est. Hiero. Ideo quia viriliter restitit regi vsurpanti sibi sacerdotale officium, dicitur functus sacerdotio in domo domini Dionys.

c. Qui in libro Regū Ioel nominatur, hic verò Vasseni scribitur, quia Abia fili⁹ Samuelis in iudicem constitutus munerū acceptor erat. Et quia iste Ioel, qui & Vasseni, hoc sciebat, & non corripiebat eū, ideo vterque fecisse dicitur. In hoc vero loco demonstrat eum separatū à fratre suo, quia acceptor munerum erat. Hierony.

d. Quilibet enim Leuitarū suum exercebat officium. Quidam ostiarij seu ianitores erant, alij animalium oblatozū pelles detrahebant, aut alijs famulabatur sacrificijs. Nonnulli vasorum custodes, & sic de alijs officiis tabernaculi. Dionysius.

e. Vnde non mirū est si verba bona quæ pro populo dicuntur in precibus, etiam si à malis dicantur episcopis, exaudiri tamen, nō propter ueritatem prepositorum sed pro deuotione populorum. Augu. contra epistolam Parmeniani lib. 2.

f. Sex erant refugij ciuitates tantū, tres citra Iordanē, Hebron, Sichem, & Ceddes in Galilæa: & tres trans Iordanem: Bozor, Ramoth in Galaad, & Gaulon in Basan, vt Iosue 20.

g. Sacerdotes enim & Leuitæ non poterant inter alias tribus hereditatem habere: sed sacrificia, decimæ atque primitiæ erāt eis loco hereditatis. Vrbes tamē habuerunt inter fratres ad habitandū, & pascua ad pecora nutriendū. Dionys.

† Ios. 21. b

Gabee & suburbana eius, & Almath cum suburbanis suis, Anathoth quoq; cū suburbanis suis. Oēs ciuitates tredecim per cognationes suas. ⁶¹ Filiis autē Caath residuis de cognatione sua, dederūt ex dimidia tribu Manasse in possessionē vrbes decē. ⁶² Porro filiis Gersom per cognationes suas de tribu Isachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthalim, & de tribu Manasse, in Basan vrbes tredecim. ⁶³ Filiis autem Merari per cognationes suas de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, ⁶⁴ dederunt sorte ciuitates duodecim. Dederunt quoq; filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana earū. ⁶⁵ Dederūtq; per sortem ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorū Benjamin vrbes has, quas vocauerunt nominibus suis, ⁶⁶ & iis qui erant ex cognatione filiorum Caath. Fuerūtq; ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim. ⁶⁷ Dederunt quoq; eis vrbes ad confugiendum. Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim: & Gazer cum suburbanis suis: ⁶⁸ Iecmaan quoq; cum suburbanis suis, & Bethorō similiter, ⁶⁹ necnō & Aialon cum suburbanis suis: & ^h Gethremmon in eundē modum. ⁷⁰ Porro ex dimidia tribu Manasse, Aner, & suburbana eius: Balaam, & suburbana eius: lis videlicet qui de cognatione filiorū Caath reliqui erāt. ⁷¹ Filiis autem Gersom de cognatione dimidiæ tribus Manasse, Gaulon in Basan, & suburbana eius: & Astharoth cum suburbanis suis. ⁷² De tribu Isachar, ⁱ Cedes cum suburbanis suis, & Dabereth cū suburbanis suis. ⁷³ Ramoth quoq; & suburbana eius: & Anem cū suburbanis suis. ⁷⁴ De tribu verō Aser ^k Masal cū suburbanis suis: & Abdon similiter: ⁷⁵ Hucoc quoq;, & suburbana eius. Rohob cū suburbanis suis. ⁷⁶ Porro de tribu Nephthalim, Cedes in Galilæa, & suburbana eius: Hammō cum suburbanis suis, & Cariathaim, & suburbana eius. ⁷⁷ Filiis autē Merari residuis, de tribu Zabulō, Remmono, & suburbana eius: & Thabor cū suburbanis suis. ⁷⁸ Trans Iordanē quoque ex aduerso Iericho, cōtra orientem Iordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cū suburbanis suis: & Iassa cum suburbanis suis: ⁷⁹ Cademoth quoq; & suburbana eius: & Mephaath cum suburbanis suis. ⁸⁰ Necnon & de tribu Gad ^l Ramoth in Galaad & suburbana eius: & Manaim cum suburbanis suis: ⁸¹ sed & Hesebon cum suburbanis suis: & Ieser cum suburbanis suis.

† 10f. 21. b

h. Gethremmon vel iuxta Hebræos Gathrimmon ciuitas Leuitarū. in 12. milia-rio Diospolis ad Eleutheropolim in tribu Dan.

i. Dū enim sunt Cedes, Vna ī tribu Isachar, & est hęc præsens. Altera in Galilæa in tribu Nephthalim, de qua in sequentibus.
k. Masal, aliās Misal, ciuitas separata Leuitis, & peruenit in Carmelum ad mare.

l. Ramoth in Galaad duo vocabula hic, in libro Regum vnicum nomē est, cum dicit Ramothgalaad. 3. Regū. 22. Et est in tribu Ephraim. Hieron.

Genealogia Isachar, Benjamin, Nephthalim, Manasse, Ephraim, & Aser.
VII.

a. Iasub in 46. Gen. vocatur Iobab, aliās Iob, Simeron autem vocatur Semron.
b. Filij Israhā dicūtur quinque esse, & nō sunt nisi quatuor, sed cū eis annuerat pater eorū Israhā, qui vnicus patri suo Ozi fuit, & fiunt quinque. Hierony.

Porro [†] filij Isachar, Thola, & Phua, ^a Iasub, & Simeron, quatuor. ² Filij ^A Thola, Ozi, & Raphaia, & Ieriel, & Iemai, & Iebsem, & Samuel, principes per domos cognationum suarū. De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus David, vigintiduo milia sexcenti. ^b ³ Filii Ozi: Israhia, de quo nati sunt Michael, & Obadia, & Ioel, & Iesia, quinque, omnes principes: ⁴ cūmq; eis per familias & populos suos accincti ad præliū viri fortissimi triginta sex milia. Multas enim habuerunt vxores & filios: ⁵ Fratres quoq; eorum per omnem cognationē Isachar robustissimi ad pugnādum, octoginta septem milia numerati sunt. [†] ⁶ Filii Benjamin, Bela & Bechor, & Iadiel, tres. ⁷ Filii Bela, Esbon, & ^B Ozi, & Oziel, & Ierimoth, & Iri, quinque, principes familiarū, & ad pugnandum robustissimi. Numerus autem eorū vigintiduo milia & trigintaquatuor. ⁸ Porro filii Bechor, Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elionai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Alameth, ^c Oēs hi filii Bechor. ⁹ Numerati sunt autē per familias suas principes cognationū suarū ad bellā fortissimi, viginti milia & ducenti. ¹⁰ Porro filii Iadiel: Balan. Filii autē Balan, Iehus & Benjamin & Ahod, & ^d Chanaana, & Zethā, & Tharsis, & Ahisahar. ¹¹ Omnes hi filii Iadiel principes cognationū suarū, viri fortissimi, decem & septē milia & ducenti ad prælium procedentes: ¹² Sepham quoq;, & Hapham filii Hir, & Hasim filii Aher. ¹³ Filii autē Nephthalim: Iasiel, & Guni, & Ieser & Sellum filii Bala. ¹⁴ Porro filius Manasse, Esriel, concubināq; eius ^e Syra peperit Machir patrem Galaad. ¹⁵ Machir autem accepit vxorem filiis suis Happhim, & Sepham, & habuit sororem nomine Maacha. Nomen autem secundi Salphaad: Nataque

† Gen. 46. b

† Gen. 48. c

C

* Per totum ordinem generationis suæ.
c. Vbiq; scribitur in lege Omnes isti filij, cuiuslibet aut pro meritorū excellentia, aut pro meritorum deterioratione sit. Hierony.
d. Chanaana verō iste est a quo egressi sunt Beniamita qui nephas perpetraverunt, propter quod magna cedes in Israel tēpore Iudicum facta sunt. Hieron.
e. Ferunt hanc Syram filia fuisse filij Labā, quæ in Aegyptū famis inopia ad veniendū a patre ducta, a Manasse qui horreis præerat, misericorditer suscepta, patri cibariis datis, ab eodē Manasse in cōiugium sumpta est, peperitque ei Machir patrem Galaad. Hier. ibid. Vnde putat dicta Syra, quia de Mesopotamia regione Syriæ nata fuisse dicitur.

Nateq; sunt Salphaad filia. ¹⁶ Et peperit Maacha vxor Machir filii, vocauitq; nomen eius Phares. Porro nomen fratris eius, Sares: & filij eius Vlam, & Recem. ¹⁷ Filius autē Vlam, Bedā. Hi sunt filij Galaad, filij Machir, filij Manasse. ¹⁸ Soror autē eius Regma, peperit virum decorum & Abiezer & Mohola. ¹⁹ Erant autem filij Semida, Ahin, & Sechem, & Leci, & Aniham. ²⁰ Filij autē Ephraim, Suthala: Bared filius eius, Thaath filius eius, Elada filius eius, Thaath filius eius, ²¹ & huius filius Zabad, & huius filius Suthala, & huius filius Ezer, & Elad. Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ: quia descenderant vt inuaderent possessiones eorū. ²² Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerunt fratres eius vt consolarentur eum. ²³ Ingressusque est ad vxorem suam, quæ concepit, & peperit filiū, & vocauit nomen eius Beria, eo quod in malis domus eius ortus esset. ²⁴ Filia autē eius fuit Sara, quæ ædificauit Bethoron inferiorē & superiorē, & Ozenfara. ²⁵ Porro filius eius Rapha, & Reseph, & Thale: de quo natus est Thaan, ²⁶ qui genuit Laadan. Huius quoq; filius Ammihud, qui genuit ^fElisama, ²⁷ de quo ortus est Nun, qui habuit filium Iosue. ²⁸ Possessio autē eorū & habitatio Bethel cum filiabus suis: & contra orientem Noran, ad occidentalē plagam Gazer, & filia eius: Sichem quoq; cum filiabus suis, vsq; ad Asa cū filiabus eius: ²⁹ iuxta filios quoq; Manasse Bethsan & filias eius: Thanach & filias eius, Maggedo & filias eius, Dor & filias eius. In his habitauerunt filij Ioseph, filij Israel. ^{†30} Filij Aser, Iemna, & Iesua, & Iisuai, & Baria, & ^gSarah soror eorum. ³¹ Filij autē Baria: Heber, & Melchiel. Ipse est pater ^hBarfaith. ³² Heber autem genuit Iephlat, & Somer, & Hothā, & Suah, sororem eorum. ³³ Filij Iephlat, Phosech, & Amaal, & Asoph. Hi filij Iephlat. ³⁴ Porro filij Somer, Ahi, & Roaga, & Haba & Aram. ³⁵ Filij autē Helem fratris eius, Supha & Iemna, & Selles, & Amal. ³⁶ Filij Supha: Sue, Harnapher, & Sual, & Beri, & Iamra, ³⁷ Bosor, & Hod, & Samma, & Salusa, & Iethrā, & Bera. ³⁸ Filij Gether: Iephōne, & Phaspha, & Ara. ³⁹ Filij autē Olla: Aree, & Hanniel, & Resia. ⁴⁰ Omnes hi filij Aser, principes cognationum, electi atque fortissimi Duces ducum. Numerus autem eorum ætatis quæ apta esset ad bellum, vigintisex milia.

f. Elisama patriarcha est de tribu Ephraim, qui in libro Numerorum scribitur, a quo descendit Nun pater Iosue, qui fuit ab Ephraim in generatione sua. Ille est Iosue, qui est Iehosua, Iesus Naue, Iesus Ben Nun, & Osce minister Moyli fidelis & ei⁹ successor. Dio: g. Sara alias Sarah filia Aser dicitur prophetissa fuisse, & meritorum prerogatiuis exuberasse. Hieron. h. Barfaith vel Bersaith, alias Barfaith de genere Melchiel de filiis Aser, fuit discipulus & tulit primitias Eliseo propheta. In eo plerumque ferunt quod Moyses de Aser ait Deut. 33. Benedixit in filiis Aser. Sic placet fratribus suis, & intingat in oleo pedem suum. Hier.

Genealogia Benjamin & Saul.

VIII.

^{†G} ^{9.c} ^{Sup. 7.c} **B**eniamin ^{†a} autem genuit Bala primogenitum suum: Asbel secundum, Ahabara tertium, ² Noha quartum, & Rapha quintum. ³ Fueruntque filij Bala Addar, & Gera, & Abiud, ⁴ Abisue quoq; & Naaman, & Ahoe, ⁵ sed & Gera, & Sephuphan, & Huram. ⁶ Hi sunt filij ^bAhod, principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. ⁷ Naaman autem & Achia, & Gera, ipse transtulit eos, & genuit Oza, & Ahihud. ⁸ Porro ^cSaharaim genuit in regione Moab, postquam dimisit Hufim & Bara vxores suas. ⁹ Genuit autem de Hodes vxore sua, Iobab, & Sebia, & Mofa, & Molchō. ¹⁰ Iehus quoque & Sechia, & Marma. Hi sunt filij eius, principes in familiis suis. ¹¹ Mehufim vero genuit Abitob & Elphaal. ¹² Porro filij Elphaal, Heber, & Misaā, & Samad. Hic ædificauit Ono, & Lod, & filias eius. ¹³ Beria autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon. Hi fugauerunt habitatores Geth. ¹⁴ Et Ahio, & Sefac, & Ierimoth, ¹⁵ & Zabadia, & Arod, & Heder, ¹⁶ Michael quoq; & Iespha, & Ioha filij Beria. ¹⁷ Et Zabadia, & Mosollā, & Hezeci, & Heber, ¹⁸ & Iesamari, & Ieslia, & Iobab: filij Elphaal. ¹⁹ Et Iacī, & Zechri, & Zabedi, ²⁰ & Elieōnai, & Seletai, & Eliel, ²¹ & Adaia, & Baraia, & Samarath: filij Semei. ²² Et Iesphā, & Heber, & Eliel, ²³ & Abdon, & Zechri, & Hanā, ²⁴ & Hanania, & Elā, & Anathothia, ²⁵ & Iephdaia, & Phanuel: filij Sefac. ²⁶ Et Samfari, & Sohoria, & Othalia, ²⁷ & Iersia, Elia, & Zechri: filij Ierohā. ²⁸ Hi patriarchæ & cognationum principes: qui habitauerunt in Hierusalē. ^{†29} In Gabaa autē habitauerunt ^dAbi Gabaa, & nomen vxoris eius Maacha, ³⁰ filiusq; eius primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab, ³¹ Gedor quoq; & Ahio, & Zacher, ³² & Macelloth. Et Macelloth genuit Samaa. Habitaueruntq; ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cū fratribus suis. ^{†33} Ner au-

a. Et notandum quod hic quinque de filiis Beniamin prætermiserit, de quibus necdum progenies creuerat. Hier. ibid.

b. Dicunt hunc esse Aod alias Ehod, quæ & Aioth dixerunt qui fuit Iudex Israel: fuitque filius Gera filij Iemini de tribu Beniamin, vtriusque manu pro dextra. Dionysius.

c. Saaraim dimisit vxores suas in Iudæa, vsm & Bara, & fugit in terram Moab, & accepit vxorem Hodes, ex qua suscepit filios hic descriptos, qui fugauerunt habitatores Geth, & vlti sunt fratres suos filius Ephraim qui eorum ceciderant gladio. Hieron. ibid.

d. Significat illū qui pater & dominus sue princeps Gabaa erat.

†Infra 9.f

†1. Re. 14. 5
Infra 9. g

e. Hic autem Esbaal est qui in secundo lib. Regum dicitur Isboseth, & successit Saul in Regno fratribus suis cum patre interfectis. Meribaal autem est Miphboseth.

f. Nam si in tribu Iuda uenirent quingenta milia pugnatorum, non uideretur quingentum quinquaginta milia pugnatorum potuerint esse in tribu Benjamin aut plures. Dionys.

a. Hanc numerationem a Ioab David factam ferunt. b. Hæc translatio non de 10. tribubus, quæ in Assyrios translatae sunt, sed de tribu Iuda & Benjamin quæ in Babylonem translatae sunt. Dionysius.

c. Nathinnei, id est donati. Sunt enim Gabaonitæ, eo quod ad seruendum dati sunt ad templum domini a Iosue Hierony. & conuerserant ad Iudaismum. de quibus Ios. 9. c. d.

d. Hic dicitur pater fuisse Ieremie, qui tempore Iosue librum legis inuenit.

e. Iste fuit alius ab illo Sadoch quem constituit Salomon summum sacerdotem pro Abiathar, & longo tempore posterior. 3. Reg. 2.

f. Netophati nomen loci est, ubi habitauit Hele filius Bana. Et denominatur a Netophati filio Salma, de quo supra cap. 2.

tem genuit Cis, & Cis genuit Saul. Porro Saul genuit Ionathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal. ³⁴ Filius autem Ionathan Meribaal, & Meribaal genuit Michas. ³⁵ Filij Micha Phiton, & Melech, & Tharaa, & Ahaz, ³⁶ & Ahaz genuit Ioada, & Ioada genuit Alamath, & Asmoth, & Zamri. Porro Zamri genuit Mofa. ³⁷ & Mofa genuit Banaa, cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Azel. ³⁸ Porro Azel sex filij fuerunt his nominibus: Ezricā, Bochrū, Ismael, Searia, Obadia, & Hanan. Omnes hi filij Azel. ³⁹ Filij autem Ezech fratris eius: Vlam primogenitus, & Iehus secundus, & Eliphalet tertius. ⁴⁰ Fueruntque filij Vlam viri robustissimi, & magno robore tendentes arcum, & multos habentes filios ac nepotes usque ad ceterum quinquaginta milia. Omnes hi filij Benjamin.

Sacerdotum & Leuitarum officia, familia Saulis, & filiorum eius.

IX.

Vniuersus ergo Israel^a dinumeratus est, & summa eorum scripta est in libro Regum Israel & Iuda, ^b translataeque sunt in Babylonem propter delictum suum. ² Qui autem habitauerunt primi in possessionibus, & in urbibus suis, Israel, & sacerdotes, & Leuitæ, & Nathinnei, commorati sunt in Ierusalem de filiis Iuda, & de filiis Benjamin. De filiis quoque Ephraim & Manasse: ⁴ Othei filius Amihud, filius Emri, filij Omrai, filij Bonni. De filiis Phares filij Iuda, & Siloni: Afaia primogenitus & filij eius. ⁶ De filiis autem Zara, Iehuel & fratres eorum, sexcenti nonaginta. ⁷ Porro de filiis Benjamin, Salo filius Mosollam, filij Oduia, filij Afana, ⁸ & Iobania filius Ieroahā, & Ela filius Ozi, filij Mochori, & Mosollam filius Saphatie, filij Rahuel, filij Iebania, ⁹ & fratres eorum per familias suas nongenti quinquaginta sex. Omnes hi principes cognationum per domos patrum suorum. ¹⁰ De sacerdotibus autem, Iedaia, Ioarib, & Iachin, ¹¹ Azarias quoque filius^d Helcia, filij Mosollam, filij^e Sadoch, filij Meraioth, filij Achitob, pontifex domus dei. ¹² Porro Adaias filius Ieroham, filij Phassur, filij Melcia, & Maasai, filius Adiel, filij Iezra, filij Mosollam, filij Mosollamith, filij Emmer. ¹³ fratres quoque eorum principes per familias suas, ^c mille septingenti sexaginta, fortissimi robore ad faciendum opus ministerij in domo dei. ¹⁴ De Leuitis autem Semeia, filius Hassub, & filij Ezricam, filij Hasebia, de filiis Merari, ¹⁵ Bacbacar quoque carpentarius, & Galal, & Mathania filius Micha, filij Zechri, filij Asaph¹⁶ & Obdia filius Semeia, filij Galal, filij Idithun, & Barachia filius Afa, filij Elcana, qui habitauit in atrijs^f Netophati. ¹⁷ Ianitores autem Sellum, & Accub, & Telmon, & Ahiman, & frater eorum Sellum princeps. ¹⁸ usque enim ad illud tempus in porta Regis ad orientem obseruabant per vices suas de filiis Leui. ¹⁹ Sellum vero filius Core, filij Abiasaph, filij Core, cum fratribus suis, & domo patris sui. Hi sunt Coritæ super opera ministerij, custodes vestibulorum tabernaculi, & familiae eorum per vices castrorum domini, custodientes introitum. ²⁰ Phinees autem filius Eleazar erat dux eorum coram domino. ²¹ Porro Zacharias filius Mosollamia ianitor portæ tabernaculi testimonij. ²² Omnes hi electi in ostiarios per portas duceti duodecim, & descripti in villis propriis, quos constituerunt Dauid & Samuel videns, in fide sua, ²³ tam ipsos quam filios eorum in ostiis domus domini, & in tabernaculo vicibus suis. ²⁴ Per quatuor ventos erant ostiarij, id est ad orientem, & ad occidentem, & ad aquilonem, & ad austrum. ²⁵ Fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbatis suis, de tempore usque ad tempus. ²⁶ His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum: & erant super exhedras & thesauros domus domini. ²⁷ Per gyrum quoque templi domini morabantur in custodiis suis: ut cum tempus fuisset, ipsi mane aperirent fores. ²⁸ De horum grege erant & super vasa ministerij. Ad numerum enim & inferebantur vasa, & efferebantur. ²⁹ De ipsis & qui credita habebant utensilia sanctuarij: præerant similia & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. ³⁰ Filij autem sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant: ³¹ & Mathathias Leuites, primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum quæ in sartagine frangebantur. ³² Porro de filiis Caath fratribus eorum super panes erant propositionis, ut semper nouos per singula sabbata

bata prępararent.³³ Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exhedris morabatur, ita ut die ac nocte iugiter suo ministerio deferuiret.³⁴ Capita Leuitarum per familias suas principes manserunt in Ierusalem. [†]³⁵ In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon, Iahiel, & nomen uxoris eius Maacha.³⁶ Filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab,³⁷ Gedor quoque, & Ahio, & Zacharias, & Macelloth.³⁸ Porro Macelloth genuit Samaam. Isti habitauerunt e regione fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis. [†]³⁹ Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul, & Saul genuit Ionathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal.⁴⁰ Filius autem Ionathan Meribbaal, & Meribbaal genuit Micha.⁴¹ Porro filij Micha: Phiton, & Melech, & Tharaa, & Ahaz.⁴² Ahaz autem genuit Iara, & Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamri autem genuit Mofa, ⁴³ Mofa vero genuit Baana, cuius filius Raphaia genuit Elasa, de quo ortus est Azel.⁴⁴ Porro Azel sex filios habuit his nominibus: Ezricam, Bochrū, Ismael, Saria, Obdia, Hanan. Hi filij Azel.

Saul cum filiis suis occiditur à Philisthæis propter iniquitates suas, & sepelitur à Galaaditis.

X.

Philistiim autem pugnabant contra Israel, fugeruntque viri Israel Pala-
stinos, & ceciderunt vulnerati in monte Gelboe.^{a2} Cumque appropinquas-
sent Philistæi persequentes Saul & filios eius, percusserunt Ionathan, &
Abinadab, & Melchisue, filios Saul.³ Et aggrauatum est prælium contra
Saul, inueneruntque eum sagittarij, & vulnerauerunt iaculis.⁴ Et dixit Saul ad armigerum suum: [†]Euagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircuncisi isti, & illudant mihi. Noluit autem armiger eius hoc facere, timore perterritus. Arripuit ergo Saul ensē, & irruit in eū.⁵ Quod cum vidisset armiger eius, videlicet mortuum esse Saul, irruit etiam ipse in gladium suum, & mortuus est.⁶ Interiit ergo Saul & tres filij eius, & omnis domus illius pariter concidit.⁷ Quod cum vidissent viri Israel qui habitabant in caestribus, fugerunt: & Saul & filiis eius mortuis dereliquerunt vrbes suas, & huc illucque dispersi sunt, veneruntque Philistiim & habitauerunt in eis.⁸ Die igitur altero detrahentes Philistiim spolia caesorum, inuenerunt Saul & filios eius iacentes in monte Gelboe.⁹ Cumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent, miserunt in terram suam, ut circumferretur, & ostenderetur idolorum templis & populis.¹⁰ Arma autem eius consecrauerunt in fano dei sui, & caput affixerunt in templo Dagon.¹¹ Hoc cum audissent viri Iabes Galaad, omnia scilicet quæ Philistiim fecerant super Saul, ¹² consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadauera Saul & filiorum eius, attuleruntque ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum quæ erat in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.¹³ Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatū domini quod præceperat, & non custodierit illud: sed insuper etiam Pythonissam consuluerit, ¹⁴ nec sperauerit in domino, propter quod & interfecit eum, & transtulit regnū eius ad Dauid filium Isai.

Dauid vnctus in Regem electis strenuisque stipatur militibus & principibus.

XI.

Congregatus est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua.² Heri quoque, & nudius tertius cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas & introducebas Israel. Tibi enim dixit dominus deus tuus: Tu pascis populum meum Israel, & tu eris princeps super eum.³ Venerunt ergo omnes maiores natu Israel ad Regem in Hebron, & iniit Dauid cum eis fœdus coram domino. Vnixeruntque eum Regem super Israel, iuxta sermonem domini quem locutus est in manu Samuel.⁴ Abiit quoque Dauid & omnis Israel in Ierusalem. Hæc est Iebus, ubi erant Iebusæi habitatores terræ.⁵ Dixeruntque qui habitabant in Iebus, ad Dauid: Non ingredieris huc: Porro Dauid cepit arcē Sion, quæ est ciuitas Dauid.⁶ Dixitque: Omnis qui percusserit Iebusæum in

g. Notandum quia inter filios Iahel, Ner & Cis, vocatur fratres sicut & sunt, & in Regum lib. ita habetur. Hic vero dicitur: Ner genuit Cis, non quod eum genuerit, ut in lib. Regū dictū est, sed quod eum educauerit, eum genuisse dicitur. Hic. h. Isbofeth.

i. Miphibosech.

a. Saul à sagittariis, usque ad desperationē vulneratus, maluit armigeri sui quam incircuncisorū gladio perire: quia principes regni ludæorum sumptis semel proposito in peccatis suis moriendi, maluerunt doctoribus suis mandata legis solueri, & sic se docētib⁹, quam gentiliū quos cōmunes & immundos vocabant, confortio se polluerent perimī.

Bed. i. Reg. ultim.
b. Quem credunt fuisse Doeg Idumæum: & puerū qui diadema & armillam Saul detulit ad Dauid, fuisse filium Doeg Idumæi. Hiero. ibid.

c. Primo Regū lib. legitur quod posuerunt in templo Astaroth dei sui, in memoriam scilicet cōcessæ victoriæ; ne triūphus ille daretur obliuioni, nec arma illa vici amplius applicaretur humano. Diony.

a. Hoc est, quidā principalis de singulis tribubus, super quas hucusque non regnauerat, qui videlicet proprii illi secundum carnem Abraham Isaac & Iacob. Diony. super. s. ca. 2. lib. Reg.
b. Quid diuersarum vrbiū alienigenas cōmemorem, quos populus Iudæorū non quirit expellere de vrbi⁹ & sedibus suis: cum ipsa metropolis tua prius Iebus, postea Salem, tertio Ierosolyma, & nunc Aelia, Iebusæos expellere non valuerit, sed manserint cum eis in scadalum exemplūque vicinorum: tantum ut ibi templum tuū conditum sit ubi area Orne fuerit Iebusæi. Hiero. Dardano.

† Sup. 8. c.

† Sup. 8. d.

† i. Reg. 31. b.

† Iudi. 9. g.
i. Reg. 31. b.
Anno ante Christum.
1072. Anno mundi 2890.
Mortuus est Saul anno quo Dauid regnare cepit in Hebron.

† i. Reg. 1. a.
Anno ante Christum.
1072. Anno mundi 2890.
Dauid. 2.
Iuda an. 40.

primis, erit princeps & dux. Ascendit igitur primus Ioab filius Saruix, & factus est princeps.⁷ Habitauit autē Dauid in arce, & idcirco appellata est ciuitas Dauid.⁸ Edificauitq; urbem in circuitu à Mello vsq; ad gyrum. Ioab autē reliqua urbis extruxit.⁹ Proficiebātq; Dauid vadens & crescēs: & dñs exercituum erat cum eo.^{† 10} Hi principes virorum fortium Dauid, qui adiuuerunt eum vt Rex fieret super omnē Israel, iuxta verbum dñi quod locutus est ad Israel:¹¹ & iste numerus robustorum Dauid: c Iesbaam filius Hachamoni, princeps inter triginta. Iste leuauit hastam suā super trecentos vulneratos vna vice.¹² Et post eum Eleazar filius patruī eius Ahohites: qui erat inter tres potentes.¹³ Iste fuit cum Dauid in Phes Dammim, quando Philistiim cōgregati sunt ad locum illū in prælum. Et erat ager regionis illius plenus hordeo: fugeratq; populus à facie Philistinorum.^{c 14} Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum. Cūque percussissent Philistæos, dedit dñs salutem magnam populo suo.^{† 15} Descenderunt autem tres de triginta principibus ad petram in qua erat Dauid ad speluncā Odollam: quando Philistiim fuerant castrametati in valle Raphaim.¹⁶ Porro Dauid erat in præsidio, & statio Philistinorum in Bethlechem.¹⁷ Desiderauit igitur d Dauid aquam, & dixit: O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlechem, quæ est in porta.¹⁸ Tres ergo isti per media castra Philistinorum perrexerunt, & hauserunt aquā de cisterna Bethlechem quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid vt biberet. Qui noluit, sed magis libauit illam dño,¹⁹ dicens: Absit vt in conspectu dei mei hoc faciam, & sanguinem virorum istorum bibam: quia in periculo animarum suarum attulerūt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere. Hæc fecerunt tres robustissimi.²⁰ Abisai quoque frater Ioab ipse erat princeps trium, & ipse leuauit hastam suam contra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus:²¹ inter tres secundus inclytus, & princeps eorum. Veruntamen vsq; ad tres primos non peruenerat.²² Banaia filius Ioiadæ, viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat, de Cabseel: ipse percussit duos Ariel Moab. Et ipse descendit & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis:²³ & ipse percussit virum Ægyptium, cuius statura erat quinque cubitorum: & habebat lanceam vt liciatorium textentiū. Descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam quam tenebat manu, & interfecit eum hasta sua.^{d 24} Hæc fecit Banaia filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus,²⁵ inter triginta primus, verūtamen ad tres vsque non peruenerat. Posuit autem eum Dauid ad auriculam suam.²⁶ Porro fortissimi viri in exercitu, Asahel frater Ioab, & Elhanan filius patruī eius de Bethlechem:²⁷ Sammoth Harodites, Helez Pelonites,²⁸ Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathotites,²⁹ Sobbochai Hufathites, Ilai Ahohites,³⁰ Marai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites.³¹ Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites,³² Hurai de torrente Gaas, Abiel Arbathites,³³ Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites,³⁴ filij Assem Gezonites, Jonathan filius Sage Hararites,³⁵ Ahiam filius Sachar Hararites, Eliphal filius Vr,³⁶ Hephher Mecheratites, Ahia Pelonites,³⁷ Ezro Carmelites, Naarai filius Azbar,³⁸ Ioel frater Nathan, Mibhar filius Hagarai,³⁹ Seleg Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruix.⁴⁰ Ira Iethræus, Gareb Iethræus,⁴¹ Vrias Hethæus, Zabad filius Oholi,⁴² Adina filius Siza Rubenites princeps Rubenitarū, & cum eo triginta.⁴³ Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites,⁴⁴ Ozia Astharothites, Sēma & Iahiel filij Hotham Arorites,⁴⁵ Iehiel filius Zamri, & Ioha frater eius Thosaites,⁴⁶ Eliel Mahumites, & Ieribai, & Iosaia filij Elenam, & Iethma Moabites, Eliel & Obed, & Iasiel de Masobia.

Sequentes Dauid fugientem Saul, & qui venerunt ad eum in Hebron ubi constituerunt eum Regem.

XII.

In quoq; venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi & egregij pugnatōres,² tendentes arcum, & vtraque manu fundis saxa iacentes, & dirigentes sagittas. De fratribus Saul ex Beniamin.³ Princeps Ahiezer & Ioas filij Samaa Gabaathites: & Iasiel & Phallet filij Asmoth: & Baracha & Iehu Anathotites.⁴ Samaias quoque

c. Tres isti fuerunt Abisai filius Saruix, & sub hoc Hai Vlatites & Jonathan filius Samaa fratris Dauid. Hi tres irruerunt castra Philistinorum, & hauserunt aquā de cisterna Bethlechem: quam vir flagellis eruditus semetipsum protinus cum periculo militum aquā desiderasse reprehēdit, eamque domino fundens libauit. Angelo. 2. Reg. 23.

d. Iam dictum est quod Abisai fuit inter tres nominatissimus, quomodo ergo idem nunc dicitur de Banaia? Responderetur q̄ tres fortes primi ordinis, similiter tres fortes secundi ordinis, à diuersis diuersimodè assignantur, prout 2. Regum lib. dictū est, vbi & huius solutio questionis queratur. ibi etiam requiratur questionis solutio qua queritur quo tempore acciderit ista historia de allatione aquæ de cisterna Bethlechem, quā Beatus Gregorius dicit accidisse post adulteriū Dauid cum vxore Vria. Dionys. ibid.

† 2. Reg. 23. b

† 2. Reg. 23. b

b

e

e

a

quoq; Gabàonites, fortissimus inter triginta & super triginta: Ieremias, & Iehezziel, & Iohanan, & Iezabad Gaderothites, & Elusai, & Ierimuth, & Baalia, & Samaria, & Saphatia Haruphites. ⁶ Elcana, & Iesia, & Azareel & Ioezer, & Iesbaa de Careim, ⁷ Iola quoq; & Zabadia filij Ierohã de Gedor: ⁸ sed & de Gaddi trãsfugerũt ad Dauid cũ lateret in deserto, viri robustissimi & pugnatores optimi, tenentes clypeũ & hastam.

^a Facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreae in montibus. ⁹ Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, ¹⁰ Masmana quartus, Ieremias quintus, ¹¹ Ethí sextus, Eliel septimus, ¹² Iohanan octauus, Elzebad nonus. ¹³ Ieremias decimus, Machbanai vndecimus. ¹⁴ Hi de filiis Gad principes exercitus. Nouissimus centum militibus praeerat: & maximus mille. ¹⁵ Isti sunt qui transierunt Iordanẽ mense primo quãdo inundare consuevit super ripas suas, & omnes fugauerunt qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam & occidentalem. ^c ¹⁶ Venerũt autem & de Benjamin & de Iuda ad praesidium in quo morabatur Dauid. ¹⁷ Egressusq; est Dauid obuiam eis, & ait: Si pacifice venistis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis. Si autẽ infidiamini mihi pro aduersariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat deus patrum nostrorũ, & iudicet. ¹⁸ Spiritus vero domini induit Amasai principem inter triginta, & ait: Tui sumus o Dauid, & tecum, fili Isai. Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis. Te enim adiuvat deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit

^d principes turmae. ¹⁹ Porrò de Manasse transfugerunt ad Dauid quando veniebat cum Philistiim vt aduersus Saul pugnaret, & non dimicauit cum eis, † quia inito consilio remiserunt eum principes Philistinorum, dicẽtes: † Periculo capitis nostri reuertetur ad dñm suum Saul. ²⁰ Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas, & Iozabab, & Iediel, & Michael, & Ednas, & Iozabad, & Elihu, & Salathi, principes militum in Manasse. ^d ²¹ Hi praeauerunt auxilium Dauid aduersus latrunculos. Omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu. ²² Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vsq; dum fieret grandis

^e numerus quasi exercitus dei. ²³ Iste quoque est numerus principum exercitus qui venerunt ad Dauid cum esset in Hebron, vt transferrẽt regnum Saul ad eum iuxta verbum domini. ²⁴ Filij Iuda portantes clypeum & hastam, sex milia octingenti expediti ad praelium. ²⁵ De filiis Simeon virorum fortissimorum ad pugnandum, septem milia centum. ²⁶ De filiis Leui, quatuor milia sexcenti. ^e ²⁷ Ioiada quoq; Princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria milia septingenti. ²⁸ Sadoch etiam puer egregiae indolis, & domus patris eius, ^f principes vigintiduo. ²⁹ De filiis autem Benjamin fratribus Saul, tria milia. Magna enim pars eorũ adhuc sequebatur domũ Saul. ³⁰ Porrò de filiis Ephraim, viginti milia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis. ³¹ Et ex dimidia tribu Manasse, decẽ & octo milia, singuli per nomina sua venerũt

^f vt constituerent Regem Dauid. ³² De filiis quoque Isachar, viri eruditi, qui nouerant vt constituerent Regem Dauid super vniuersum Israel, principes ducẽti. Omnia singula tempora ad praecipendum quid facere deberet Israel, principes ducẽti. Omnis autem reliqua tribus, eorum cõsiliũ sequebatur. ³³ Porrò de Zabulon qui egrediebantur ad praelium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta milia, venerunt in auxilium, non in corde duplici. ³⁴ Et de Nephthalim principes mille, & cum eis instructi clypeo & hasta, triginta & septem milia. ³⁵ De Dan etiam praeparati ad praelium, vigintiocto milia sexcenti. ³⁶ Et de Aser egrediẽtes ad pugnam & in acie prouocantes, quadraginta milia. ³⁷ Trans Iordanem autem de filiis Rubẽ & de Gad,

^g & dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis, cẽtum viginti milia. ^g ³⁸ Omnes isti viri bellatores, expediti ad pugnandum corde perfecto, venerunt in Hebron, vt constituerent Regem Dauid super vniuersum Israel. Sed & omnes reliqui ex Israel vno corde erant, vt Rex fieret Dauid: ³⁹ fuerũtq; ibi apud Dauid tribus diebus comedentes & bibentes. Praeparauerant enim eis fratres sui. ⁴⁰ Sed & qui iuxta eos erant vsque Isachar, & Zabulon, & Nephthalim, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bobus, ad vescendum, farinam, palatas, vnam passam, vinum, oleum, boves, arietes ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.

a. Hoc est, vultu audaces erant atque terribiles hostibus, per quod datur intelligi quod interior dispositio cordis eorũ relucebat in vultu: vt Eccle. 19. d. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurſu faciei cognoscitur sensatus. Dionys. ibid.

b. Hæc autem quæ de Gadditis hic dicuntur, videntur facta post mortẽ Saulis, cũ Dauid viuente Saule non inuenitor habuisse supra sexcentos milites. Dionys.

c. Hi cõiunxerũt se filiis Iuda veniẽdo in adiutorium Dauid, vel quia pariter habitabãt, vel nẽ Dauid de Iuda natus quid mali de Benjaminis suspicaretur cõtribulibus Saulis. Nec ideo merito Dauid sibi timuerit ab illis ne in Saulis vltioniẽ ad eum veniret. Idẽ.

d. Id est aduersus Amalecitas, qui predati sunt vxores eius, & eorum qui cum eo erãt, vsq; dum fieret cũ eo grandis numerus quasi exercitus dei. Hieron. ibid.

e. Hunc Ioiada quidam dicunt fuisse patrem Banaiæ alij tradunt ipsum fuisse Phineas, ad cuius comparationem Sadoch puer vocatur. Hiero.

f. Quod vero dicitur principes cũ eis venisse, intelligit sacerdotes, vel saltẽ principes sacerdotum. Idẽ.

g. Et hæc gesta sunt anno 7. regni eius in Hebrõ. Ex eo naque tẽpore illũ regnasse dicunt in Hebron, ex quo deuictis Amalecitis, de spoliis eorũ misit dona senioribus Iuda, his qui erant in Hebron, & his qui erant in Bethel, & reliquis qui erant in his locis in quibus commoratus fuerat Dauid, ipse & viri eius. Inde mortuo Saule viri Iuda vocauerunt eum in Hebron vt regnaret super eos. Hieron. super 2. Reg. 5. cap.

† 1. Reg. 26. b
† 1. Reg. 19. b

*Arca domini reducitur à Cariath-Iarim cum morte Oza in domum Obed
Aedom.*

XIII.

a. Quauis Dauid sapien-
tissimus esset, & non inui-
xus propria prudētiā quin
cōsiliū & auxiliū ab in-
ferioribus peteret super a-
gendis. Diony.

b. Sihor Aegypti fluius
est à Nilo deriuatus, vt in
Ieremia: Quid tibi ad viā
Aegypti bibas aquas Si-
hor? & in Iosue: de Sihor
qui est super faciem Aegy-
pti, vsque ad terminos Ac-
caron. Hieron. ibid.

c. Vbi erat Iosue quādo di-
ctum est illi, Leua clypeum
contra Hai. Ios. 8. d.

d. Quia nec portauit arcā
humeris suis, nec Caathi-
tis dedit portandam iuxta
iussū Aminadab. Hieron.
Traditur enī iste locus ef-
se vbi Iosue stabat quando
dictum est ei: Leua clypeū
contra urbem Hai. Idem.

Niit^a autem consilium Dauid cum tribunis & cēturionibus, & vniuer-^A
sis principibus, & ait ad omnem cētum Israel: Si placet vobis, & à do-
mino deo nostro egreditur sermo quem loquor, mittamus ad fratres
nostros reliquos in vniuersas regiones Israel, & ad sacerdotes & Leui-
tas qui habitant in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos, & re-
ducamus arcam dei nostri ad nos. Non enim requisuimus eā in diebus Saul. ⁴ Et re-
spondit vniuersa multitudo vt ita fieret. Placuerat enim sermo omni populo. ⁵ Con-^B
gregauit ergo Dauid cunctum Israel à^b Sihor Aegypti vsq; dum ingre-
diaris Emath, vt adduceret arcam dei de Cariath-Iarim. ⁶ Et ascendit Dauid & omnis vir Israel ad
collem Cariath-Iarim, qui est in Iuda, vt afferret inde arcam domini dei sedentis su-
per Cherubim, vbi inuocatum est nomē eius. ⁷ Imposueruntq; arcam dei super plau-
strum nouum de domo Abinadab. Oza autem & fratres eius minabant plaustrum.
⁸ Porro Dauid & vniuersus Israel ludebant coram deo omni virtute in canticis, & ^C
in citharis & psalteriis, & tympanis, & cymbalis, & tubis. ⁹ Cum autē peruenissent
ad aream ^c Chidon, tetendit Oza manum suam vt sustentaret arcam. bos quippe la-
sciuiens paululum inclinauerat eam. ¹⁰ Iratus est itaque dñs contra Ozam, & percus-
sit eum, teo quod tetigisset arcam, & ^d mortuus est ibi coram domino. ¹¹ Contrista-
tusq; est Dauid, eo quod diuississet dominus Ozam, vocauitque locum illum diuisio ^D
Oza, vsque in præsentem diem. ¹² Et timuit deum tunc temporis, dicens: Quomodo
possum ad me introducere arcam dei? ¹³ Et ob hanc causam non adduxit eam ad se,
hoc est in ciuitatem Dauid: sed auertit in domum Obed Aedom Gethæi. ¹⁴ Mansit
ergo arca dei in domo Obed Aedom tribus mensibus, & benedixit dominus domui
eius, & omnibus quæ habebat.

† 2. Reg. 6. a

† 2. Reg. 6. a

† Num. 4. b

*Dauid acceptis lignis ab Hiram pro construenda domo, duo bella in Philisteos
gessit.*

XIIII.

a. Tyriorum gens condita
à Phœnicibus fuit, qui ter-
ramorū vexati, relicto pa-
trio solo, Assyrium stagnū
primo, mox mari proximū
litus incolere, condita ibi
vrbe, quā à piscium vber-
tate Sidonā appellauerūt.
Nam pitcem Sidonē Phœ-
nices vocant. Post multos
deinde annos à Rege Asca-
loniorum expugnati, nau-
bus impulsu Tyrum urbem
ante annum Troianæ cla-
dis condiderunt. Iustinus
lib. 18. Huius vrbis Hiram
Rex erat Dauidi contem-
poraneus, alter ab eo qui Sa-
lomonem iuuit ad condē-
dum templū domini, quod
12. anno Regni illius poste-
rioris Hiram caput esse
dicit Iosephus contra Ap-
pionem lib. 1.

Isit quoque^a Hiram Rex Tyri nuntios ad Dauid, & ligna cedrina, & ar-^A
tifices parietum, lignorumque, vt ædificarent ei domum. ² Cognouitq;
Dauid eo quod cōfirmasset eum dominus in Regem super Israel, & sub-
leuatum est regnum suum super populum eius Israel. ³ Accepit quoque
Dauid alias vxores in Ierusalem, genuitq; filios & filias. ⁴ Et hæc nomi-^B
na eorum qui nati sunt in Ierusalem: Sammua, & Sobah, Nathan, & Salomon, Iebar,
& Elisua, & Elpalet, ⁶ Noga quoq;, & Napheg, & Iaphie, ⁷ Elisama, & Baliada, & Eli-
phaleth. ⁸ Audiētes autem Philistiim quod vnctus esset Dauid in Regem super vni-^C
uersum Israel, ascenderūt omnes vt quærerēt eum. Quod cum audisset Dauid, egres-
sus est obuiam eis. ⁹ Porro Philistiim venientes diffusi sunt in valle Raphaim. ¹⁰ Con-
suluīque Dauid dñm, dicens: Si ascendam ad Philistæos, & si trades eos in manu
mea? Et dixit ei dñs: Ascende, & tradam eos in manu tua. ¹¹ Cūque illi ascendissent
in Baal-pharasm, percussit eos ibi Dauid, & dixit: Diuisit deus inimicos meos per
manum meam, sicut diuiduntur aquæ, & idcirco vocatum est nomen loci illius Baal-
pharasm, ¹² dereliqueruntque ibi deos suos, quos Dauid iussit exuri. ¹³ Alia etiam vi-
ce Philistiim irruerunt, & diffusi sunt in valle. ¹⁴ Consuluīque rursum Dauid deum, ^D
& dixit ei deus: Non ascendas post eos: recede ab eis, & venies contra illos^b ex aduer-
so pyrorum. ¹⁵ Cūque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tūc egre-
dieris ad bellum. Egressus est enim deus ante te, vt percutiat castra Philistiim. ¹⁶ Fecit
ergo Dauid sicut præceperat ei deus, & percussit castra Philistinorum de Gabaon vs-
que Gazera. ¹⁷ Diuulgatumque est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & domi-
nus dedit pauorem eius super omnes gentes.

† 2. Reg. 5. b

† 2. Reg. 5. b

† 2. Reg. 5. c. d

b. Tradunt Philistæos ido-
lum habuisse, cui in lachry-
mis hominum sacrificium
parabatur. Huic illi more
in lachrymis sacrificabāt.
Et eis ex aduerso Dauid
venit, in quorū capitibus
furor dñi fruebatur, quādo
ad eos ventum est. Hieron.

Deducitur

Deducitur arca dei in Ierusalem cum triumpho & tripudio, iridente Michol filia Saulis.

XV.

† Num. 4. a. b

Ecit † quoque sibi domos in ciuitate Dauid, & ædificauit locū arcæ dei.

^a tetenditq; ei tabernaculum. ² Tunc dixit Dauid: Illicitum est vt à quo-

cunq; portetur arca dei, nisi à Leuitis, quos elegit dominus ad portandū

eam, & ad ministrandum sibi vsque in æternum. ³ Congregauitque vni-

uersum Israel in Ierusalem, vt afferretur arca dei in locum suum quem præparauerat

ei: ⁴ necnon & filios Aaron & Leuitas. ⁵ De filiis Caath Vriel princeps fuit, & fratres

eius cētū viginti. ⁶ De filiis Merari, Afaia princeps & fratres eius ducenti viginti. ⁷ De

filiis Gersom, Ioel Princeps, & fratres eius centum triginta. ⁸ De filiis Elisaphan, Se-

maia princeps, & fratres eius ducēti. ⁹ De filiis Hebron, Eliel princeps, & fratres eius

octoginta. ¹⁰ De filiis Oziel, Aminadab princeps, & fratres eius centum duodecim.

^b ¹¹ Vocauitq; Dauid Sadoch & Abiathar sacerdotes & Leuitas, ^b Vriel, Afaiam, Ioel,

Semaia, Eliel, & Aminadab, ¹² & dixit ad eos: Vos qui estis principes familiarū Le-

uiticarum, sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcam domini dei Israel ad

locum qui ei præparatus est, ¹³ ne vt à principio quia non eratis præsentēs, percussit

nos dñs, sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus. ^{†14} Sanctificati sunt ergo sa-

cerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam domini dei Israel. ^{†15} Et tulerunt filij Leui ar-

cam dei, sicut præceperat Moyses, iuxta verbum dñi, humeris suis in vectibus. ¹⁶ Di-

xitq; Dauid principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in or-

ganis musicorum, ^c nablīs videlicet, & lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis soni-

tus lætitiæ. ¹⁷ Constitueruntq; Leuitas, Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph

^c filium Barachia. De filiis vero Merari, & fratribus eorum, Ethan filium Casaia, ¹⁸ &

cum eis fratres eorum. In secundo ordine, Zachariam, & Ben, & Iaaziel, & Semira-

moth, & Iehiel, & Ani, & Eliab, & Banaia, & Maasiam, & Mathathiam, & Elipha-

lu, & Macenia, & Obed Ædom, & Iehiel ianitores. ¹⁹ Porro cantores, Heman, Asaph,

& Ethan, in cymbalis æneis cōcrepantes. ²⁰ Zacharias autē, & Oziel, & Semiramoth,

& Iahiel, & Ani, & Eliab, & Maasias, & Banaias, in ^d nablīs arcana cantabant. ²¹ Porro

Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obed Ædom, & Iehiel, & Ozaziu in citha-

ris pro octaua canebāt epinicion. ²² Chonenias autem princeps Leuitarum ^e prophe-

tiæ præerat, ad præcinendam melodiam. Erat quippe valde sapiens. ²³ Et Barachias &

Elcana ianitores arcæ. ²⁴ Porro Sebenias, & Iosaphat, & Nathanael, & Amasai, & Za-

^d charias, & Banaias, & Eliezer sacerdotes clangebant tubis coram arca dei: & Obed

^f Ædom, & Iehiia erāt ianitores arcæ. ^{†25} Igitur Dauid & omnes maiores natu Israel,

& tribuni, ierunt ad deportandam arcam fœderis domini de domo Obed Ædom cū

lætitia. ²⁶ Cūmq; adiuuasset deus Leuitas qui portabant arcam fœderis domini, im-

molabantur septem tauri, & septem arietes. ²⁷ Porro Dauid erat indutus stola byssi-

na, & vniuersi Leuitæ qui portabant arcam fœderis, cantorēsq; & Chonenias prin-

ceps prophetiæ inter cantores. Dauid autem indutus erat etiam Ephod lineo. ²⁸ Vni-

uersusq; Israel deducebant arcam fœderis domini in iubilo & sonitu buccinæ, & tu-

perib; & cymbalis, & nablīs, & citharis concrepantes. ²⁹ Cūmq; peruenisset arca fœde-

ris domini vsque ad ciuitatem Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vi-

dit Regem Dauid saltantem, atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

Constituta arca in tabernaculo fœderis, constituuntur ministri, & coram arca confi-
tentur domino.

XVI.

† 1. Reg. 6. d

Tulerunt † igitur arcam dei, & constituerunt eam in medio taberna-

culi quod tetenderat ei Dauid, & obtulerunt holocausta & pacifica

coram deo. ² Cūmq; compleisset Dauid offerens holocausta & pa-

cifica, ^a benedixit populo in nomine domini, ³ & diuisit vniuersis

per singulos à viro vsque ad mulierem, tortam panis, & partem assæ carnis bu-

balæ, & frixam oleo similam. ^b ⁴ Constituitque coram arca domini de Leuitis qui mi-

a. Aliud nouū tabernaculū fecit, quo istud q̃ a Moyse factū fuerat in eremo, cooperiret. Hier. ibi. Porro fecit Dauid tabernaculū iuxta domum suā ad reponendam arcam, & posuit in eo quasdam de veteribus cortinis. Comestor. Tabernaculum autem Moyſi adhuc mansit in excelsio Gabæon, vt infra. 21. d. habetur. Dio.

b. Hi sex principes Leuitarum de genere Aaron, cæteris præfecti erant Leuitis: eosq; ad opera promouebant & dirigebant, super quos tamen erant sacerdotes. Hierony. ibid.

c. Psalteriū citharā est canora chordis aptata, quæ cū plectro percutitur. Nablum autē habens duodecim sonos cum digitis tægitur. Lyra demum pro symphonia accipitur, sed nunc pro musico sumitur. Instrumētum, quod secundū quoddam est species citharæ. Diony.

d. Super Alamoch, instrumentū est musicum, de quo in titulis psalmodum. 9. & 45. & supra dictum est.

e. Chonenias pphetiæ præerat ad præcinendam melodiam, quia ipse eis spiritū prophetiæ melodias & verba ad memoriā reuocabat. Hierony.

f. Iehiia, aliās, Iehiel, is est de cuius progenie fuit Aziel propheta qui in dieb; Iosaphat pphetauit. Hier.

a. Hoc est, bona imprecatur eis tanquam Rex & princeps eorum, feruidusq; amator, quauis benedictio talis propriè spectet ad sacerdotes. Inde benedictio sacerdotis quæ sit virtutis, ex hac & benedictione Iacob liqueſcit. Diony.

b. Postea vero Dauid cum ministris domus domini ampliaret, ianitores & cantores instituit. di. 21. cap. 1.

nistrarent, & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent dominum deum Israel: ⁵ Asaph principem, & secundum eius Zachariam. Porro Iahiel, & Semiramoth, & Iehiel, & Mathathiam, & Eliab, & Banaiā, & Obed Ædom, & Iehiel, super organa psalterij, & lyras. Asaph autē vt in cymbalis personaret. ⁶ Banaiā vero, & Iahaziel sacerdotes, canere tuba iugiter coram arca fœderis dñi. ⁷ In illo die fecit Da-

21. di. c. 1. &
2. De conse.
dist. 1. c. 1.

e. Alleluia in hoc psalmo principium sumpsit: quod qui interpretantur gloria deo creatori omnium, verum dicunt. Ad omnes enim gentes imperat nuntiari gloriam eius, & enarrari omnia mirabilia eius; quomodo ex virgine natus, quomodo ex templo & verbo docuit, quomodo virtutes exercuit, quomodo in cruce pedit, quomodo mortuus, sepultus, resurrexit, &c. Ar nobis in Psal. 104.
d. Per faciem dei, deum ipsum circumloquitur, vel diuinam indicat custodiā ac protectionem erga homines: aut ipsum fortassis vniuersum dei filium Christum intelligit, qui incommutabilis est imago dei patris & character substantiæ eius. Euthymius psal. 104.

e. Tactum pro vexatione & iniuria accipe, iuxta id quod legimus hic, Nolite tangere, &c. Qui enim factos domini tetigerit, sic est quasi vexare cupiat pupillam oculi eius, & illi nitor claraluce priuare. Hieron. super cap. 2. Zachariæ.
f. Titulus psal. 28. est, in consummatione tabernaculi. Consummatio autē tabernaculi, finis mundi est, in quo offerunt deo filij dei filios arietū. Arnob. Psal. 28.

g. Hoc est, ab æterno vsque in æternum: quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Prosper in Psal. 105.

h. Hic Gabaon quidam locum quendam arbitrantur esse in Ierusalem, ubi a Dauid tabernaculum fœderis, & arca testamenti domini collocata sunt. Hieron. ibid.

a. Hoc enim Nathan ex se, & non ex sermone domini dixit, prius enim interrogare deū debuit. Hic etenim demonstratur quod spiritus prophetarum mentes non semper irradiat quia sicut de spiritu sancto scriptum est Ioan. 3. Spiritus ubi vult spirat. Hinc est etiam quod Eliseus cum stentem mulierem cerneret, causamque nesciret, ad puerum hanc prohibentē dixit: Dimitte eam, quia anima eius in amaritudine est, & non indicauit mihi. Angelomus super 7. cap. 2. lib. Regum.

uid Principem ad confitendum domino, Asaph & fratres eius. [†] ⁸ Confitemini dño, & inuocate nomen eius, notas facite in populis adinventiones eius. ⁹ Cantate ei & psallite ei, & narrate omnia mirabilia eius. ¹⁰ Laudate nomē sanctum eius, lætetur cor quærentium dñm. ¹¹ Quærite dñm, & virtutem eius: ^d quærite faciem eius semper. ¹² Recordamini mirabilium eius quæ fecit, signorum illius, & iudiciorum oris eius. ¹³ Semē Israel serui eius, filij Iacob electi eius. ¹⁴ Ipse dñs deus noster, in vniuersa terra iudicia eius. ¹⁵ Recordamini in sempiternum pacti eius: sermonis quem præcepit in mille generationes. ¹⁶ Quem pepigit cum Abraham, & iuramenti illius cum Isaac. ¹⁷ Et constituit illud Iacob in præceptum, & Israel in pactum sempiternum, dicens: ¹⁷ Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hereditatis vestræ. ¹⁹ Cū essent pauci numero, paruui, & coloni eius. ²⁰ Et transierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. ²¹ Non dimisit quenquā calumniari eos, sed increpauit pro eis Reges. ²² Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. [†] ²³ Cantate dño omnis terra, annunciate ex die in diē salutare eius. ²⁴ Narrate in gētibz gloriam eius, & in cunctis populis mirabilia eius. ²⁵ Quia magnus dñs & laudabilis nimis, & horribilis super omnes deos. ²⁶ Omnes enim dij populorum, idola: dñs autem cœlos fecit. ²⁷ Confessio & magnificentia coram eo, fortitudo & gaudium in loco eius. [†] ^f Afferrete domino familiæ populorum, afferrete domino gloriam & imperium: ²⁹ date domino gloriā nomini eius. Leuate sacrificium, & venite in cōspectu eius, & adorate dñm in decore sancto. ³⁰ Commoueatur à facie eius omnis terra, ipse enim fundauit orbē immobilem. [†] ³¹ Latentur cœli, & exultet terra, & dicant in nationibus, dominus regnauit. ³² Tonet mare, & plenitudo eius: exultent agri, & omnia quæ in eis sunt. ³³ Tūc laudabunt ligna saltus coram domino, quia venit iudicare terram. ³⁴ Cōfitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius. ³⁵ Et dicite: Salua nos deus saluator noster, & congrega nos & erue de gentibus, vt cōfiteamur nomini sancto tuo, & exultemus in carminibus tuis. ³⁶ Benedictus dñs deus Israel ab æterno vsque in æternum, & dicat omnis populus Amen, & hymnum deo. ³⁷ Dereliquit itaq; ibi corā arca fœderis domini, Asaph & fratres eius, vt ministrarent in conspectu arcæ iugiter per singulos dies, & vices suas. ³⁸ Porro Obed Ædom & fratres eius sexaginta octo, & Obed Ædom filium Idithum, & Hoza, constituit ianitores. ³⁹ Sadoch autē sacerdotem, & fratres eius sacerdotes, coram tabernaculo domini in excelsō quod erat in ^h Gabaon: ⁴⁰ vt offerrent holocausta domino super altare holocaustomatis iugiter mane & vespere, iuxta omnia quæ scripta sunt in lege dñi, quam præcepit Israel. ⁴¹ Et post eum, Heman, & Idithun, & reliquos electos, vnumquemque vocabulo suo ad confitendum domino, quoniam in æternū misericordia eius. ⁴² Heman quoque & Idithun canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia musicorum organa ad canendum domino. Filios autem Idithun fecit esse portarios. ⁴³ Reuersusque est omnis populus in domum suam, & Dauid, vt benediceret etiam domui suæ.

† Psal. 104. b
Ista. 12. a

† Psal. 95. a

† Psal. 124. a

† Psal. 95. b

Prohibetur Dauid construere templum domino per Nathan prophetam.

XVII.

Vm [†] autem habitaret Dauid in domo sua, dixit ad Nathan prophetā: Ecce ego habito in domo cedrina, arca autē fœderis domini sub pellibus est. ^a ² Et ait Nathan ad Dauid: Omnia quæ in corde tuo sunt, fac: Dominus enim tecum est. ³ Igitur nocte illa factus est sermo domini ad Nathan, dicens: ⁴ Vade & loquere Dauid seruo meo: Hæc dicit dominus: [†] Nō ædificabis tu mihi domum ad habitandū. ⁵ Neque enim mansi in domo ex eo tēpore quo eduxi Israel de terra Ægypti, vsque ad diem hanc, sed fui semper mu-

† 2. Reg. 7. d

† Infr. 10. d

tans

tans loca tabernaculi, & in tētorio ⁶ manens cum omni Israel. Nunquid locutus sum saltem vni iudicum Israel, quibus praeceperam vt pascere populum meum, & dixi: Quare non aedificasti mihi domū cedrinā? ⁷ Nunc itaq; sic loquēris ad seruū meum **a** Dauid: Hæc dicit dominus exercituū: Ego tuli te cum in pascuis sequereris gregem, vt esses dux populi mei Israel: ⁸ & fui tecum quocunq; perrexisti, & interfeci omnes inimicos tuos coram te, feciq; tibi nomen quasi vnus magnorum qui celebrātur in terra. ⁹ Et dedi locum populo meo Israel. Plantabitur, & habitabit in eo, & vltra non cōmouebitur: nec filij iniquitatis atterēt eos, sicut à principio ¹⁰ ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israel, & humiliavi vniuersos inimicos tuos. Annuntio ergo tibi, quod aedificaturus sit tibi dominus domum: ¹¹ cūmq; impleueris dies tuos vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius. ¹² Ipse aedificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsq; ^b in æternum. ¹³ Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam nō auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. ¹⁴ Et statuam eum in domo mea, & in regno meo vsque in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. ¹⁵ Iuxta omnia verba hæc & iuxta vniuersam visionē istam sic locutus est Nathan ad Dauid. ¹⁶ Cūmq; venisset Rex Dauid, & sedisset coram domino, dixit: Quis ego sum domine deus, & quæ domus mea, vt præstares mihi talia? ¹⁷ Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo: ideóquē locutus es super domum serui tui etiam in futurum, & fecisti me spectabilem super omnes homines. Domine deus meus, ¹⁸ quid vltra addere potest Dauid, cum ita glorificaueris seruū tuum, & cognoueris eum? ¹⁹ Domine propter famulum tuum iuxta cor tuum fecisti omnē magnificentiam hanc, & nota esse voluisti vniuersa magnalia. ²⁰ Domine non est similis tui, & non est alius deus absq; **d** te, ex omnibus quos audiuius aurib⁹ nostris. ²¹ Quis enim est alius vt populus tuus Israel, gens vna in terra ad quam periecit deus vt liberaret, & faceret populum sibi, & magnitudine sua atque terroribus eiiceret nationes à facie eius quem de Ægypto liberarat? ²² Et posuisti populum tuum Israel tibi in populum vsq; in æternum: & tu domine factus es deus eius. ²³ Nunc igitur domine, sermo quem locutus es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, & fac sicut locutus es: ²⁴ permaneatq; & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, & dicatur, Dominus exercituum deus Israel, & domus Dauid serui eius permanens coram eo. ²⁵ Tu enim domine deus meus ^d reuelasti auriculam serui tui, vt aedificares ei domum, & idcirco inuenit seruus tuus fiduciam vt oret coram te. ²⁶ Nunc ergo domine, tu es deus, & locutus es ad seruum tuum tanta beneficia, ²⁷ & cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper coram te. Te enim domine benedicente, benedicta erit in perpetuum.

b. Sed hæc vt Iudei nō intelligerent, illa fuit causa, quod Salomō filius Dauid deo templum aedificauit, & ciuitatem, quam de suo nomine Ierolimam nuncupauit. Itaque ad ipsum quæ dicta sunt à propheta, retulerūt. Lactan. lib. 4. cap. 13.

c. Nam & hoc est speciale donum dei, scire beneficia eius: similiter futura prædicere: propter quod loquitur Paulus: Non spiritū huius mūdi accepimus: sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Dion. in 2. Re. 7

d. Hoc est, aurib⁹ meis per Nathan prophetam denuntiasti voluntatem tuam super domo aedificanda. Dionysius.

Prælia Dauid & tributa in gentes, atque officarij eius.

XVIII.

† 1. Reg. 3. a A

Actum [†] est autem post hæc vt percuteret Dauid Philisthiim, & humiliaret eos, & tolleret Geth & ^a filias eius de manu Philisthiim: ² percuterētq; Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, offerētes ei munera. ³ Eo tempore percussit Dauid etiam Hadaræzer Regem Soba regionis Hemath, quando perrexit vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphraten. ⁴ Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septem milia equitum, ac viginti milia virorum peditum. Subneruauitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis quas reseruauit sibi. ⁵ Superuenit autē & Syrus Damascenus, vt auxilium præberet Hadaræzer Regi Soba. Sed & huius percussit Dauid vigintiduo milia virorū. ⁶ Et posuit milites in Damasco, vt Syria quoq; seruiret sibi, & offerret munera. Adiuuūq; dominus eum in cūctis ad quæ perrexerat. ⁷ Tulit quoq; Dauid pharetras aureas quas habuerant serui Hadaræzer, & attulit eas in Ierusalem: ⁸ necnon de Thebath & Chun vrbibus Hadaræzer aris plurimū, de quo fecit Salomō mare enēū, & colūnas, & vasa ænea. ⁹ Quod cū audisset Thohu Rex ^b Hemath, percussisse vide-

a In lib. 2. Reg. 8. dicitur: Et tulit Dauid frenum tributū de manu Philisthiim. qd idem est dicere, tulit Geth metropolim & filias eius, reliquas videlicet ciuitates Philisthiim. Frenū autem tributū quinque ciuitates Philisthinorū erāt quæ sæpius Israel sibi tributariū faciebāt, quas eis tulit Dauid, & fecit sibi tributarias. Angelomus.

b. Hemath dici putat Hieronymus eam partē Syriæ quæ Ciliciam attingit, quæ Antiochia illa magna dicitur, in quarta parte Syriæ quæ Robob dicitur.

c. Thohu interpretatur error eorum, quia filium suum dolo ad David mittebat, idcirco nominis immutatio facta est. Hieron. ibid.
 d. Multi errore decepti duodecim milia habent, eo quod in Psal. scribitur: duodecim milia, sed illic duodecim milia Ioab occidisse perhibet: hic decem & octo milia Abisai: & propter regalis nominis dignitatem, David victoria adscribit. Hieron.
 e. Commentatores, qui adnotatis rebus & causis, eas Regi ad memoriam referant, idem.
 f. Filij David erant ad officia regia, quae tria erant. Primum ut esset super omnes maiores regni, qui Regi assistebant. Secundum super Zanedrim, quod erat collegium sacerdotum & doctorum legis. Tertiū, ut domus Regis debite regeretur. Io. Annius super Philonem.

licet David omnē exercitum Hadaræzer Regis Soba, ¹⁰ misit Hadoram filium suū ad Regem David, ut postulare ab eo pacem, & cōgratularetur ei, eo quod percussisset & expugnasset Hadaræzer. Aduersarius quippe erat ^c Thohu Hadaræzer. ¹¹ Sed & omnia vasa aurea & argētea & ænea cōsecrauit David Rex domino, cū argēto & auro quod tulerat ex vniuersis gentibus, tā de Idumæa, & Moab, & filiis Ammō, quā de Philisthiim & Amalec. ¹² Abisai verò filius Saruiæ percussit Ædom in valle Salinarum, ^d decem & octo milia, ¹³ & cōstituit in Ædom præsidium, ut seruiret Idumæa David. Saluauitque dominus David in cunctis ad quæ perrexerat. ¹⁴ Regnauit ergo David super vniuersum Israel, & faciebat iudiciū atq; iustitiam cuncto populo suo. ¹⁵ Porro Ioab filius Saruiæ erat super exercitū, & Iosaphat filius Ahilud à ^c commentariis. ¹⁶ Sadoch autē filius Achitob, & Abimælech filius Abiathar, sacerdotes, & Susa scriba. ¹⁷ Banaias quoque filius Ioiadæ super legiones Cherethi & Phelethi. Porro ^f filij David primi ad manum Regis.

Hanon Ammonita seruis David contumelia affectis à Dauide inuaditur, & cum auxiliariis suis vincitur.

XIX.

a. Contra quem primo Saul pugnavit in Iabes Galaad & vicit. 1. Reg. 11.

Cecidit [†] autem, ut moreretur ^a Nahas Rex filiorum Ammon, & regnaret ^A [†] 1. Re. 10. 3 Hanon filius eius pro eo. ² Dixitque David: Faciam misericordiam cum Hanon filio Nahas. Præstitit enim mihi pater eius gratiam. Misitque David nuntios ad consolandum eum super morte patris sui. Qui cum peruenissent in terram filiorum Ammon ut consolarentur Hanon, ³ dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon: Tu forsitan putas quod David honoris causa in patrem tuum miserit qui consolarentur te: nec animaduertis quod ut explorent & inuestigent & scrutentur terram tuam, venerint ad te serui eius? ⁴ Igitur Hanon pueros David ^b decaluauit & rasit: & præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes, & dimisit eos. ⁵ Qui cum abissent, & hoc mandassent David, misit in occursum eorum, (Grande enim contumeliā sustinuerunt) & præcepit ut manerent in Iericho, donec cresceret barba & capilli eorum, & tunc reuerterentur. ^c ⁶ Videntes autē filij Ammon quod iniuriam fecissent David tam Hanon quā reliquus populus, miserunt mille talenta argenti, ut conducerent sibi de Mesopotamia & de Syria Maacha, & de Soba currus & equites. ⁷ Conduxeruntque trigintaduo milia currum, & regem Maacha cū populo eius. Qui cum venissent, castrametati sunt è regione Medaba. Filij quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum. ⁸ Quod cum audisset David, misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium. ⁹ Egressique filij Ammon direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis. Reges autem qui ad auxilium eius venerant, separatim in agro steterunt. ¹⁰ Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerso & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, & perrexit contra Syrum: ¹¹ reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, & perrexerunt contra filios Ammō. ¹² Dixitque: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi, si autem superauerint te filij Ammon, ero tibi in præsidium. ¹³ Confortare, & ^d agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus dei nostri. Dominus autem quod in cōspectu suo bonum est, faciat. ¹⁴ Perrexit ergo Ioab & populus qui cum eo erat, cōtra Syrum ad prælium, & fugauit eos. ¹⁵ Porro filij Ammon videntes quod fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius: & ingressi sunt ciuitatem. Reuersusque est etiam Ioab in Ierusalem. ¹⁶ Videns autem Syrus quod cecidisset corā Israel, misit nuntios, & adduxit Syrum qui erat trans fluuium. Sophach autem princeps militiæ Hadaræzer erat dux eorum. ¹⁷ Quod cum annuntiatum esset David, congregauit vniuersum Israhel, & transiit Iordanem: irruitque in eos, & direxit ex aduerso aciem, illis contra purum, & quadraginta millia peditum, & ^e Sophach exercitus principem. ¹⁸ Videntes autem serui Hadaræzer se ab Israel esse superatos, transfugerunt ad David, & seruierunt ei, noluitque vltra Syria auxilium præbere filiis Ammon.

b. Vnde colligitur eos decaluauos fuisse, & barbas rasas eos habuisse, & vestimenta ante & retro præcisa. Hieronymus.

c. Nouerant enim David Regem esse bellicosum, & tantam iniuriam zelo iustitiæ vindicaturum: nec volebant se illi humiliare, & recognoscere culpā, ac petere veniam: sed auxerunt contemptum in deū Israel, & in David dei vicarium. Dionys. 2. Reg. 10.

d. Insinuauit Ioab victoriā à diuina dependere prouidentia, atque in deo principaliter in præliis esse sperandum: quemadmodum Salomō ait: Equus paratur ad diem belli, dominus autem salutem tribuet. Bellatores tamē tenentur viribus suis vti, & facere quicquid in se est. Dionys. vbi supra.

e. Sophach vel Sophach princeps militiæ Syriæ, in libro Regū dicit Sobach. Hier.

David

Dauid contra Ammon & Philisthaeos.

XX.

† 2. Reg. 11. a

Actum est autem post anni circulum, eo tempore quo solent Reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitum, & robur militiae: & vastauit terram filiorum Ammon. Perrexitq; & obsedit Rabba. Porro Dauid manebat in Ierusalem quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam.

† 2. Reg. 12. g

† Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri podo-
talētum, & preciosissimas gemmas, fecitque sibi inde diadema. Manubias quoq; vr-
bis plurimas tulit. Populum autem qui erat in ea, eduxit: & fecit super eos tribulas
& trahas & ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur, & contererentur. Sic fecit
Dauid cunctis vrbibus filiorum Ammon, & reuersus est cum omni populo suo in Ie-
rusalem.

† 2. Reg. 21. d

† Post hac initum est bellum in Gazer aduersum Philisthaeos, in quo per-
cussit Sobbochai Hufathites Saphai de genere Raphaim, & humiliavit eos. Aliud
quoque bellum gestum est aduersum Philisthaeos, in quo percussit Adeodatus filius
Saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethai: cuius hastae lignum erat quasi liciato-
rium textentium. Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus,
senos habens digitos, id est simul viginti quatuor: qui & ipse de Raphaim fuerat stir-
pe generatus. Hic blasphemauit Israel, & percussit eum Ionatham filius Samaa fra-
tris Dauid. Hi sunt filij Raphaim in Geth, qui ceciderunt in manu Dauid, & seruo-
rum eius.

*Dauid populum numerando deum offendens, percutitur peste, donec deum placaret oratio-
ne, & altare erigeret in area Ornan Iebusaei.*

XXI.

† 2. Reg. 24. a

Onsurrexit autem Satan contra Israel, & incitauit Dauid ut numera-
ret Israel. Dixitq; Dauid ad Ioab, & ad principes populi: Ite & nume-
rate Israel à Bersabee vsq; Dan, & afferte mihi numerum, ut sciam. Res-
ponditq; Ioab: Augeat dominus populum suum cētuplum quam sunt. Nonne domine mi Rex, omnes serui tui sunt? Quare hoc quaerit do-
minus meus, quod in peccatum reputetur Israeli? Sed sermo Regis magis prauauit.

† 2. Reg. 24. a
& 24. b

Egressusq; est Ioab & circuiuit vniuersum Israel, & reuersus est Ierusalem, deditque
Dauid numerum eorum quos circuierrat, & inuentus est omnis numerus Israel mille milia
& centum milia virorum eductum gladium, de Iuda autem quadringenta septuaginta
milia bellatorum. Nam Leui & Benjamin non numerauit, eo quod Ioab inuitus exe-
queretur Regis imperium. Displicuit autem deo quod iussum erat, & percussit Israel.

Dixitque Dauid ad deum: Peccaui nimis, ut hoc facerem. Obsecro aufer iniquita-
tem serui tui, quia insipienter egi. Et locutus est dominus ad Gad videntem Dauid,

dicens: Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei: Hec dicit dominus: Trium tibi optio-
nem do, vnum quod volueris elige, ut faciam tibi. Cumque venisset Gad ad Dauid,
dixit ei: Hec dicit dominus: Elige quod volueris: aut tribus annis pestilentiam, aut tri-
bus mensibus te fugere hostes tuos, & gladium eorum non posse euadere: aut tribus
diebus gladium domini & mortem versari in terra, & angelum domini interficere in
vniuersis finibus Israel. Nunc igitur vide quid respondeam ei qui misit me. Et dixit
Dauid ad Gad: Ex omni parte me angustiae premunt. Sed melius mihi est ut incidam
in manus domini, quia multae sunt miserationes eius, quam in manus hominum.

† 2. Reg. 24. c
1. q. 4. c. Ec-
clesia. 9. Ite
Dauid.

† Misit ergo dominus pestilentiam in Israel, & ceciderunt de Israel septuaginta mi-
lia virorum. Misit quoq; angelum in Ierusalem ut percuteret eam. Cumq; percuteretur,
vidit dominus, & misertus est super magnitudine mali, & imperauit angelo
qui percutiebat: Sufficit iam, cesset manus tua. Porro angelus domini stabat iuxta aream
Ornan Iebusaei: leuansq; Dauid oculos suos, vidit angelum domini stantem inter coe-
lum & terram, & euaginatam gladium in manu eius, & versum contra Ierusalem: &
ceciderunt tam ipse quam maiores natu vestiti ciliciis, proni in terra. Dixitq; Da-
uid ad deum: Nonne ego sum qui iussi ut numeraretur populus? Ego qui peccaui,
ego qui malum feci. Iste grex quid commertur? Domine deus meus vertatur obsecro

a. Hi reges possunt intelli-
gi qui praecedente anno à
Ioab & fratre suo videri fue-
rant, & tunc rursus contra
Dauid procedebant: Rex
Ammon, Rex Rohob, Ithob
& Soba, & Maacha Reges
Syria conducti mercede à
Rege Moab, ut pugnarent
contra Dauid.

b. Melchom idolum Ammo-
nitarum, de quo etiam in 2. lib.
Regum, & in Sophonia. Et
interpretatur Rex eorum.
De simulachro enim illius
idoli tulit Dauid diadema.
Illicitum autem erat ludaeis
de idolis aliquid appetere
auri vel argenti per legem:
sed ut ipsi tradunt, Echai le-
thaus qui de gente Philisti-
norum ad Dauid venerat,
ipse diadema diripuit de
capite Melchom, ut liceret
Hebraeo de manu hominis
capere, quod de capite ido-
li non licebat. Hier. ibid.

c. Qui & Natha propheta,
q. duos fratres habuit, Ioel
& Ionadab.

a. Scribitur 2. Reg. 24. Ad-
didit furor domini irasci
contra Israel, commouitq;
Dauid in eis &c. Furorem
domini videtur quasi hic
exponere dicens: Consur-
rexit Satan aduersus Israel
& incitauit Dauid, &c. Co-
mestor. Quid in hoc facto
aliud demonstratur, nisi quia
sic pro qualitatibus iudicio-
rum disponitur acta regum,
ut sepe pro malo gregis et-
iam viri boni delinquant
in vita pastoris? Eucher.
2. Reg. 24.

b. Ergo qui poenitentiam
agit, offerre se debet ad po-
nam, ut hic puniatur à do-
mino, non ad supplicia eter-
na seruetur: nec expectare
tempus, sed occurrere di-
uinae indignationi. Vide fa-
cta Dauid precibus conue-
nire. Offenderat dominum,
quia numerari iusserat po-
pulum Confessione praeue-
nit dei nuntium, peccasse
se valde, & nimis stulte fe-
cisse commemorans: non
quasi admoneret oblitum,
sed quasi vrgeret morantem,
ne diutius commotionem
differret offensam. Peccaui,
inquit, valde quoniam hoc
verbum feci, &c. Ambros.

c. Cur vindictam populus
Dauid peccante suscepit?
quia videlicet secundum me-
ritum plebis disponuntur
corda rectorum. Iustus ve-
ro iudex peccantis vitium
ex ipsorum animaduersione
corripuit, ex quorum cau-
sa peccauit. Eucher. 2. Reg.
24.

d. Vide autem quia quando
vult dominus ignorare, dat
gratiam & fiduciam depre-
candi. Et vidit Dauid feri-
entem angelum, & dixit: Ego
sum qui peccaui: & ego pa-
stor male feci: & isti in hoc
grege quid fecerunt? Am-
bros. in Psal. 37.

e. Sed quia ipse voluntate
sua superbiens à culpa alienus
non fuit, vindictam culpa
etiam ipse suscepit. Na-
ra lauens quae corporali-
ter populum percutit, re-
ctorem quoque populi in-
timo cordis dolore prostra-
uit. Certum vero est quod
ita sibi inuicem & rectorum
merita conectantur, & ple-
bis, ut sepe ex culpa pasto-
rum deterior fiat culpa ple-
bis & sepe ex merito plebis
mutetur vita pastorum. Eu-
cher. 2. Reg. 24.

manus tua in me, & in domū patris mei, populus autem tuus non percutiatur. ¹⁸ Angelus autem domini præcepit Gad, vt diceret Dauid vt ascenderet, extrueretq; altare domino deo in area Ornan Iebusæi. ¹⁹ Ascendit ergo Dauid iuxta sermonē Gad, quē locutus ei fuerat ex nomine domini. ²⁰ Porro Ornan cū suspexisset, & vidisset angelum, quatuorq; filij eius cum eo, abscōderunt se. Nam eo tempore terebat in area triticum. ²¹ Igitur cum veniret Dauid ad Ornan, conspexit eum Ornan: & processit ei obuiam de area, & adorauit eum pronus in terram. ²² Dixitq; ei Dauid: Da mihi locum area tuæ, vt ædificem in ea altare domino, ita vt quātum valet argenti accipias, & cesset plaga à populo. ²³ Dixit autem ^f Ornan ad Dauid: Tolle, & faciat dominus meus Rex quodcunq; ei placet. Sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna, & triticū in sacrificium, omnia libens præbebo. ²⁴ Dixitq; ei Rex Dauid: Nequāquā ita fiet, sed argentum dabo quantum valet. Neq; enim tibi auferre debeo, & sic offerre domino holocausta gratuita. ²⁵ Dedit ergo Dauid Ornā pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos, ²⁶ & ædificauit ibi ^g altare domino, obtulitq; holocausta & pacifica, & inuocauit deū, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti. ²⁷ Præcepitq; dominus angelo, & conuertit gladium suum in vaginam. ²⁸ Protinus ergo Dauid videns quod exaudisset eum dominus in area Ornan Iebusæi, immolauit ibi victimas. ²⁹ Tabernaculum autem domini quod fecerat Moyſes in deserto, & altare holocaustorum ea tempestate erat in excelſo Gabaon, ³⁰ & nō præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret deum. Nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium angeli domini.

^f Ornan, qui apud Iosephū Orphan, & libr. 2. Reg. 24. Areuna dicitur, mons est Moria, vt dicunt Hebræi, in quo Abrahā voluit immolare filium suū, loco cuius arietem immolauit. Comeſtor.

^g Ea tempestate tabernaculū & altare quod fecerat Moyſes in deserto, erant in excelſo Gabaon, licet arca esset in Ierusalē. Com. ibid.

Materia ad constructionem templi queritur, quod iniunxit Dauid Salomoni, principes hortando in adiutorium eius.

XXII.

^a Dauid autē cū animaduertisset se exauditu, & grātū fuisse sacrificiū, decreuit totū illū locū altare vniuersi populi appellare, & deo templū ibi exædificare: quam eius vocem deus in futurum raram esse voluit. Mox enim propheta ad eū misso, illic templū extruendum prædixit a filio, quem regni successorem esset relicturus. Iosep. Anci. Iuda. lib. 7. cap. 13.

^a Dixitque ^a Dauid: Hæc est domus dei, & hoc altare in Holocaustum Israel. ² Et præcepit vt cōgregarentur omnes profelyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cēdendos lapides & poliendos, vt ædificaretur domus dei. ³ Ferrum quoq; plurimum ad clauos ianuarum, & cōmissuras atque iuncturas præparauit Dauid, & eris pondus innumerable. ⁴ Ligna quoq; cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij & Tyrij deportauerant ad Dauid. ⁵ Et dixit Dauid: Salomō filius meus puer paruulus est, & delicatus: domus autem quam ædificare volo domino, talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur. Præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas. ⁶ Vocauitq; Salomonem filium suum, & præcepit ei vt ædificaret domum domino deo Israel. ⁷ Dixitq; Dauid ad Salomonē: [†] Fili mi, voluntatis meæ fuit, vt ædificarem domū nomini domini dei mei, ⁸ sed factus est sermo domini ad me, dicens: Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, nō poteris ædificare domū nomini meo, tanto effuso sanguine coram me. ^b ⁹ Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus. Faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum: & ob hanc causam pacificus vocabitur: & pacem & ocium dabo in Israel cunctis diebus eius. [†] ¹⁰ Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filiū, & ego ero illi in patrē, firmabōq; solium regni eius super Israel in æternum. ¹¹ Nunc ergo fili mi, sit dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum domino deo tuo, sicut locutus est de te. ¹² Dētiq; tibi dominus prudentiam & sensum, vt regere possis Israel, & custodire legem domini dei tui. ¹³ Tunc enim proficere poteris, si custodieris mādāta & iudicia quæ præcepit dominus Moyſi vt doceret Israel. Cōfortare, & viriliter age: ne timeas, neque paueas. ¹⁴ Ecce ego in paupertate mea præparauī impensas domus domini, auri ^c talēta centum milia, & argenti mille milia talentorum, æris vero & ferri nō est pondus: vincitur enim numerus magnitudine. Ligna & lapides præparauī ad vniuersa impendia. ¹⁵ Habes quoq; plurimos artifices, latomos, & cemetarios, artificesq; lignorum, & omniū artium ad faciendū opus prudētissimos, ¹⁶ in auro & argēto, & cre, & ferro, cuius nō est numerus. Surge igitur & fac, & erit dominus tecum

^b Hanc tam grādē promissionem qui putat in Salomone cōpletā, multū errat. Attendit enim quod dictū est, Hic ædificabit mihi domum, quoniam Salomon templum illud nobile struxit: & nō attendit fidelis erit domus eius, & regnum eius in æternum corā me. Euche.

2. Reg. 7. 4
† 1. q. 1. cap.
Si quis omnem.
De cōf. di.
1. cap. 1.
2. Reg. 7. b
3. Reg. 5. a
Sup. 17. b
Infr. 28. b

† 2. Reg. 5. a
Hebr. 1. a
3. Reg. 7. b

^c Talentū triplicis esse ponderis dicitur. Minimum, librarum. 50. mediū, librarū. 72. summum, librarum. 120. Beda super. 2. lib. Efd. ca. 9.

tecum.¹⁷ Præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonē filium suum:¹⁸ cernitis, inquit, quod dominus deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, & subiecta sit terra coram domino, & coram populo eius.¹⁹ Præbete igitur corda vestra & animas vestras vt^d quærat dominum deum vestrum: & consurgite & ædificate sanctuarium domino deo, vt introducatur arca fœderis domini, & vasa domino consecrata in domum quæ ædificatur nomini domini.

d. Quærentibus deū, omnia elementa ministrant. Chryso. super 2. cap. Matt.

Dauid senex Salomone Rege designato, Leuitas & eorum officia statuit. XXXIII.

Anno ante A
Christum.
1032.
Anno mū-
di. 2930.
Salomon. 3.
Iuda, an. 40

Deditur Dauid senex & ^a plenus dierum, Regem cōstituit Salomonem filium suum super Israel. ² Et congregauit omnes principes Israel, & sacerdotes, atq; Leuitas. ³ Numeratiq; sunt Leuitæ à viginti annis & supra, & inuenta sunt triginta octo milia virorum. ⁴ Ex his electi sunt & distributi in ministeriū domus domini vigintiquatuor milia, præpositorū autem & Iudicum sex milia. ⁵ Porrò quatuor milia ianitores, & totidē psaltæ canentes domino in organis quæ fecerat ad canendum: ⁶ & † distribuit eos Dauid per vices filiorum Leui, Gerson videlicet, & Caath, & Merari. ⁷ Filij Gerson, Leedan & Semei. ⁸ Filij Leedā, principes Iehiel, & Zethan, & Ioel, tres. ⁹ Filij Semei, Salomith & Hoziel, & Haran, tres. Isti principes familiarū Leedā. ¹⁰ Porrò filij Semei, Ieeth, & Zina, & Iaus, & Baria isti filij Semei quatuor. ¹¹ Erat autē Ieeth prior, Zina secundus. Porrò Iaus & Baria non habuerunt plurimos filios, & idcirco in vna familia vnāque domo cōputati sunt. ¹² Filij Caath, Amrā, & Isaac, Hebrō, & Oziel, quatuor. † ¹³ Filij Amram, Aaron, & Moyfes. Separatūque est Aaron vt ministraret in sancto sanctorum, ipse & filij eius in sempiternum, & adoleret incensum domino secūdum ritum suum, ac benediceret nomini eius in perpetuum. ¹⁴ Moyfi quoq; hominis dei filij annumerati sunt in tribu Leui. ¹⁵ Filij Moyfi, Gerson, & Eliezer. ¹⁶ Filij Gerson, ^b Subuel primus. † ¹⁷ Fuerunt autē filij Eliezer, Rohobia primus: & non erant Eliezer filij alij. Porrò filij Rohobia multiplicati sunt nimis. ¹⁸ Filij Isaac, Salomith primus. ¹⁹ Filij Hebron, Ieriahu primus, Amarias secūdus, Iahaziel tertius, Iecmaan quartus. ²⁰ Filij Oziel, Micha primus, Iesia secūdus. ²¹ Filij Merari, Moholi, & Musi. Filij Moholi, Eleazar, & Cis. ²² Mortuus est autem Eleazar, & non habuit filios, sed filias: acceperuntq; eas filij Cis fratres earū. ²³ Filij Musi, Moholi, & Eder, & Ierimoth, tres. ²⁴ Hi filij Leui in cognationibus & familiis suis: principes per vices, & numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerij domus domini, ^c à viginti annis & supra. ²⁵ Dedit enim Dauid: Requiem dedit dominus deus Israel populo suo, & habitationē Ierusalem vsq; in æternum: ²⁶ nec erit officij Leuitarum vt vltrā portent tabernaculū, & omnia vasa eius ad ministrandum. ²⁷ Iuxta præcepta quoq; Dauid nouissima, supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra: ²⁸ & erunt sub manu filiorum Aaron in cultū domus domini, in vestibulis & in exedris & in loco purificationis & in sanctuario, & in vniuersis operibus ministerij templi domini. ²⁹ Sacerdotes autem super panes propositionis, & ad similæ sacrificium, ad lagana & azyma, & sartaginem, & ad feruentem similam, & ad torrēdum, & super omne pondus atq; mensuram. ³⁰ Leuitæ vero vt stent mane ad confitendum & canendum domino: similiterq; ad vesperam, ³¹ tam in oblatione holocaustorum domini, quàm in sabbatis, & calendis & solennitatibus, reliquis iuxta numerū & cæremorias vniuscuiusq; rei, iugiter coram domino, ³² & custodiāt obseruationes tabernaculi fœderis, & ritum sanctuarij, & obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum, vt ministrēt in domo domini.

a. Plenus dierū Latine depositus vel decrepitus appellatur. Inde senectus non dicitur vltima ætas, sed dierum plenitudo. Vnde licet Dauid 70. annorū tantummodo esset, quàm vltimam hominis dixit esse ætatem, vltius vero decrepitum, verum quia quotidianis fractus curis & laboribus citius peruenit ad decrepitum, & dierum plenitudinem: inde in 70. anno dicitur plen⁹ dierū. Ezech.

b. Subuel vel Sebucl fuisse ferūt qui in Iudic. lib. cap. 18. g. Jonathan dicitur, filius Gerson filij Moyfi, qui fuit sacerdos in tribu Dan: de quo ibidem scribitur qd ipse & filij eius fuerunt sacerdotes in tribu Dan vsque ad diē captiuitatis sue. Hierony. ibidem.

c. Quandiu tabernaculum domini de loco ad locum mutabatur, principes à 20. annis eligebantur: postquā vero templum domini ædificatū est, à 30. annis. Hier.

† Sup. 6. a

† Exod. 2. a
6. c
Hebr. 5. b
Sup. 6. d

† Exod. 2. d

Eleazar & Ichamar, familia & vices eorum.

XXXXIIII.

z iij

a. Cū David Salomoni omnia quæ ad impensas domini pertinebāt, præparasset, auri decem milia talenta, argenti vero centum milia, ferri autē & æris supra numerū, lapidū quoq; ælignorum maximā copia, Leuitas etiā diuisit in tres ordines, in Aaronitas, Moyses, & Leuitas. Aaronitas quoque diuisit per generationes, & inuenit de Eleazar, 16. & de Ithamar. 8. Et elegit ex vnaquaque vnum pontificem, præcipiens vt singuli ministrarent à sabbato in sabbatum: Sadoch tamen & Abiathar præfente vniuersis, &c. Comestor. cap. 2. 3. lib. Regum.

b. Per Moysen quidem dominus vnū constituit summum sacerdotem, cui mortuo vnum per ordinē succedere iussit. Et hoc ad Dauid vsque tempora seruauit, à quo plures fieri domi non nihilominus agente decreuit, qui vicissim ministrantes tempore vicis sue castimoniam studeant: domumque suam omnino nō tangerent. Et hi. 24. erant, super quos nihilominus vnus summus erat. Vnde Zacharie patri Ioannis vicem suam agenti apparuit angelus domini. Beda super. 1. cap. Luc. 2.

c. Hoc est, in ordine doctoratus ac iudicialis auctoritatis constituiebantur per sortes sicut prefati in ordine ministerij sacerdotalis. Dionys. libid.

Porro ^a filii Aaron hæ partitiones erant: Filij Aaron, Nadab, & Abiu, & Eleazar, & Ithamar. ² Mortui sunt autem Nadab & Abiu ante patrem suum, absque liberis: sacerdotiūq; functus est Eleazar, & Ithamar. ³ Et diuisit eos David, id est Sadoch de filiis Eleazari, & Ahimelech de filiis Ithamar, secundum vices suas & ministeriū, ⁴ inuentiq; sunt multo plures filij Eleazar in principibus viris quàm filij Ithamar. Diuisit autem eis, hoc est, filiis Eleazar, principes per familias sedecim: & filiis Ithamar per familias & domos suas, octo. ⁵ Porro diuisit vtrāq; inter se & familias sortibus. Erant enim principes sanctuarij & principes dei, tã de filiis Eleazar quàm de filiis Ithamar. ⁶ Descripsitq; eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites corā Rege & principibus, & Sadoch sacerdote & Ahimelech filio Abiathar. Principibus quoq; familiarum sacerdotalium & Leuiticarum vnam domum quæ cæteris præerat, Eleazar: & alteram domū quæ sub se habebat cæteros, Ithamar. ⁷ Exiuit autem sors prima Ioiarib, secunda Iedeia, ⁸ tertia Harim, quarta Schorim, ⁹ quinta Melcia, sexta Maimā, ¹⁰ septima Accos, octaua Abia, ¹¹ nona Iesua, decima Sechenia, ¹² vndecima Eliasib, duodecima Iacim, ¹³ decimatertia Hoppa, decimaquarta Isbaab, ¹⁴ decimaquinta Belga, decimasexta Emmer, ¹⁵ decimasextima Hezir, decima octaua Aphses, ¹⁶ decimanona Pethaia, vicesima Ezechiel, ¹⁷ vicesima prima Iachin, vicesima secunda Gamul, ¹⁸ vicesima tertia Dalaiahu, vicesima quarta Maaziah. ¹⁹ Hæ vices eorum secundum ministeria sua, vt ingrediantur domum dei & iuxta ritum suum, sub manu Aaron patris eorum: sicut præceperat dominus deus Israel. ²⁰ Porro filiorum Leui qui reliqui fuerāt, de filiis Amram erat Subael: & de filiis Subael, Iedeia. ²¹ De filiis quoq; Rohobia princeps Iesias. ²² Isaari vero filius Salemoth, filiūsq; Salemoth Iahath, ²³ filiūsq; eius Ieriahu primus. Amarias secundus, Iaziel tertius, Iecmaan quartus. ²⁴ Filius Oziel, Micha: filius Micha, Samir. ²⁵ Frater Micha, Iesia: filiūsq; Iesia, Zacharias. ²⁶ Filij Merari, Moholi, & Musi. Filius Osiahu, Beno. ²⁷ filius quoq; Merari Oziahu, & Sohem, & Saccur & Hebri. ²⁸ Porro Moholi filius Eleazar, qui non habebat liberos. ²⁹ Filius vero Cis, Ierameel. ³⁰ Filij Musi, Moholi, Eder, & Ierimoth. Isti filij Leui secundum domos familiarum suarum. ³¹ Miseruntq; & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron, coram Dauid Rege, & Sadoch & Ahimelech, & principibus familiarum sacerdotalium & Leuiticarum: tam maiores quàm minores omnes sors æqualiter diuidebat.

Cantores, psalta, & citharædi, ac vices & sortes eorum.

XXV.

a. Quæadmodū per sortes vel vices. 24. distinxit Dauid sacerdotes & Leuitas, ita & cantores, qui pro vicis sue ordine cantoris funguntur officio. Hi vero de genere erant Asaph, Heman & Idithun: quorum prophetia & cithara pleriq; psalmis insinuantur, quibus nomina eorum preponuntur. 1. cher.

b. Veruntamen cur Idithun hic annumeret ipsi Asaph & Heman cantoribus, cum supra nō Idithun sed Etha illis duobus annumeretur? Dicendum quod ille qui supra Ethan vocatur, hic Idithū appellatur: quia binominis fuit. Dionys.

c. Hoc est, illi. 24. cantores tam magistri quàm discipuli inter se equaliter sortes miserunt quis eorum primus esset. Erant enim singulapri ad musicā, sed quidā in cōparatione ceterorū doctorum. Cōsuebant quoq; quod ex directione diuinæ providentiæ sors iusta caderet super vnumquemq; iuxta aptitudinem suam ad suū officiū. Vnde. Prouerb. 16. d. Sortes mittuntur in finem, sed à domino temperantur. ibidem.

Gitur ^a & Dauid & magistratus exercitus segregauerunt in ministerium filios Asaph & Heman, & Idithun, qui prophetarent in citharis & psalteriis & cymbalis, secundum numerum suum, dedicato sibi officio seruientes. ² De filiis Asaph, Zaccur, & Ioseph, & Nathania, & Asarela. Filij Asaph, sub manu Asaph prophetantis iuxta Regem. ³ Porro Idithun filij Idithun, Godolias, Sori, Ieseias, & Hazabias, & Mathathias, sex, sub manu patris sui Idithun: qui in cithara prophetabat super confitentes & laudantes dominum. ⁴ Heman quoque. Filij Heman: Bocciahu, Mathaniahu, Oziel, Subuel, & Ierimoth. Ananias, Anani, Eliatha, Geddelthi, & Romemthi, Ezer, & Iosbecasa, Mellothi, Hothir, Mahazioth. ⁵ Omnes isti filij Heman videntis Regis in sermonibus dei, vt exaltaret cornu. Deditque deus Heman filios quatuordecim, & filias tres, ⁶ vniuersi sub manu patris sui ad cantandum in templo domini distributi erant, in cymbalis & psalteriis & citharis in ministeria domus domini iuxta Regem: Asaph videlicet, & Idithun, & Heman. ⁷ Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis qui erudiebant canticum domini cuncti doctores, ducenti octoginta octo. ⁸ Miserunt sortes per vices suas ex quo tam maior quàm minor, doctus pariter & indoctus. ⁹ Egressaque est sors prima Ioseph, qui erat de Asaph: secunda Godolia, ipsi & filiis eius & fratribus eius duodecim: ¹⁰ tertia Zaccur, filiis & fratribus eius duodecim: ¹¹ quarta Isari, filiis & fratribus eius duodecim: ¹² quinta Nathania, filiis eius & fratribus eius duodecim: ¹³ sexta Bocciahu,

^a 21. di. c. r. & 2. Dec. c. f. dist. 1. c. 1. Sup. 16. a

Bocciahu, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁴ septima Israeela, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁵ octaua Iesaiæ, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁶ nona Mathaniæ, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁷ decima Semeiæ, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁸ undecima Azarel, filiis & fratribus eius duodecim: ¹⁹ duodecima Asabiæ, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁰ tertiadecima Subael, filiis & fratribus eius duodecim: ²¹ quattadecima Mathathia, filiis & fratribus eius duodecim: ²² quintadecima Ierimoth, filiis & fratribus eius duodecim: ²³ sextadecima Ananiæ, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁴ septimadecima Iosbecasæ, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁵ octauadecima Anani, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁶ nonadecima Mellothi, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁷ vicesima Eliatha, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁸ vicesimaprima Hothir, filiis & fratribus eius duodecim: ²⁹ vicesimasecunda Geddelthi, filiis & fratribus eius duodecim: ³⁰ vicesimatertia Mahazioth, filiis & fratribus eius duodecim: ³¹ vicesimaquarta Romemthi Ezer, filiis & fratribus eius duodecim.

Ianitorum templi, & prefectorum thesaurorum officia.

XXVI.

Diuisiones ^a autem ianitorum: de Coritis, Meselemia filius Core, de filiis Asaph. ² Filij Meselemia: Zacharias primogenitus, Iadihel secundus, Zabadias tertius, Iathanael quartus, ³ Elam quintus, Iohanam sextus, Elioenai septimus. ⁴ Filij autem Obed Ædom: Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, ⁵ Ammiel sextus, Isachar septimus, Phollathi octauus, quia benedixit illi dominus. ⁶ Semeiæ autem filio eius nati sunt filij præfecti familiarum suarum: erant enim viri fortissimi. ⁷ Filij ergo Semeiæ: Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius viri fortissimi, Elihu quoque & Samachias. ⁸ Omnes hi de filiis Obed Ædom, ipsi & filij & fratres eorum fortissimi ad ministrandum sexagintaduo de Obed Ædom. ⁹ Porro Meselemia filij & fratres eorum robustissimi, decem & octo. ¹⁰ De Hofa autem, id est de filiis Merari, Semri princeps. (Non enim habuerat primogenitum, & idcirco posuerat eum pater eius in principem) ¹¹ Helcias secundus, Thabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filij & fratres Hofa tredecim. ¹² Hi diuisi sunt in ianitores, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum, ministrarent in domo domini. ¹³ Misæ sunt ergo sortes ex æquo & paruis & magnis per familias suas in vnamquamque portarum. ¹⁴ Cecidit ergo fors orientalis Selemia. Porro Zacharia filio eius, viro prudentissimo & erudito, sortitò obtigit plaga septentrionalis. ¹⁵ Obed Ædom verò & filiis eius ad austrum: in qua parte domus, erat seniorum concilium: ¹⁶ Sephim & Hofa ad occidentem, iuxta portam quæ ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam. ¹⁷ Ad orientem vero Leuitæ sex: & ad aquilonem quatuor per diem, atque ad meridiem similiter in die quatuor: & ubi erat concilium, bini & bini. ¹⁸ In cellulis quoque ianitorum ad occidentem, quatuor in via, binique per cellulas. Ad septentrionem vero, & ad meridiem, quaterni per dies singulos mutabantur, & ad basilicam concilij ad occidentem bini, habentes subiectos alios in via, binique per cellulas. ¹⁹ Hæ sunt diuisiones ianitorum filiorum Core & Merari. ²⁰ Porro Achias erat super thesauros domus domini, & vasa sanctorum. ²¹ Filij quoque Laadan, filij Gersonni: De Laadan principes familiarum: Laadan, & Gersonni, Iehieli. ²² Filij Iehieli, Zatham & Ioel frater eius super thesauros domus domini, ²³ Amramitis & Isaaritis, & Hebronitis & Ozielitis. ²⁴ Subael autem filius Gerson filij Moyfi prepositus thesauris: ²⁵ frater quoque eius Eliezer, cuius filius Rahabia, & huius filius Iesaias, & huius filius Ioram, huius quoque filius Zechri, & huius filius Selemith. ²⁶ Ipse Selemith & fratres eius ^b super thesauros sanctorum quæ sanctificauit David Rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus, ²⁷ de bellis, & manubiis præliorum, quæ consecrauerant ad instaurationem & suppellectilem templi domini. ²⁸ Hæc autem vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiæ: omnesque sanctificauerant ea per manum Selemith, & fratrum eius. ²⁹ Isaaritis verò præerat Chonenias, & filij eius ad opera

^a David autem volens esse totius populi regem declarare, convocat principes Ierosolyma, vna cum sacerdotibus ac Leuitis: quibus recensitis, inuenit eorum qui trigessimum annum excederent, 38000. ex quibus designauit curatores ædificij templi 23000. Iudices vero populi & scribas eorum 6000. ianitores vero domus dei 4000. tantundemque eorum qui hymnos deo canerent, & instrumentis musicis à Davide, ut diximus, in hoc preparatis vrentur. Ioseph. Antiqui. Iudai. libr. 7. cap. 15.

^b Hoc est, thesauros atque pecunias templi ordinatas ad sancta ex eis formandas, componenda aut recuperanda: quæ sanctificauit David rex, &c. Dum enim Reges Israel & principes habuerunt victorias, consueverunt preciosas quæque inter spolia reperta deo consecrare & offerre in templo, ut applicarentur vñibus facris: & hoc faciebant pro gratiarum actione altissimo exhibenda. Et hæc à Samuele, Saule, & Davide fuerant consecrata, & à Samuele sanctificata. Dionys.

forinsecus super Israel, ad docendum & iudicandum eos.³⁰ Porro de Hebronitis, Asabias & fratres eius viri fortissimi, mille septingenti præerant Israeli trans Iordanem contra occidentem, in cunctis operibus domini, & in ministerium Regis.³¹ Hebronitarum autem princeps fuit Ieria secundum familias & cognationes eorum. Quadagesimo anno regni David recensiti sunt & inuenti sunt viri fortissimi in Iazer Galaad,³² fratresque eius robustioris ætatis duo milia septingenti, principes familiarum. Præposuit autem eos David Rex Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manassæ, in omne ministerium dei & Regis.

Præfecti principes Regi ministrantes, officiarum atque præfecti substantiæ eius.

XXVII.

Ilij autem Israel secundum numerum suum, principes familiarum, tribuni & centuriones & præfecti, qui ministrabant Regi iuxta turmas suas ingredientes & egredientes per singulos menses in anno, vigintiquatuor milibus singuli præerant.² Primæ turmæ in primo mense Iesboam præerat, filius Zabdiel: & sub eo vigintiquatuor milia.³ De filiis Phares princeps cunctorum principum in exercitu^a mense primo.⁴ Secundi mensis habebat turmam Dodai Ahohites, & post se alter nomine Maceloth, qui regebat partem exercitus vigintiquatuor milium.⁵ Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio erat Banaïas filius Ioïadæ sacerdotis: & in diuisione sua vigintiquatuor milia.⁶ Ipse est Banaïas fortissimus inter triginta, & super triginta. Præerat autem turmæ ipsius Ammizabad filius eius.⁷ Quartus, mense quarto, Asael frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum, & in turma eius vigintiquatuor milia.⁸ Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Iezraites: & in turma eius vigintiquatuor milia.⁹ Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites, & in turma eius vigintiquatuor milia.¹⁰ Septimus, mense septimo, Helez Phalonites de filiis Ephraim, & in turma eius vigintiquatuor milia.¹¹ Octauus, mense octauo, Sobbochai Husitates de stirpe Zarahi: & in turma eius vigintiquatuor milia.¹² Nonus, mense nono, Abiezer Anathothites de filiis Iemini: & in turma eius vigintiquatuor milia.¹³ Decimus, mense decimo, Marai & ipse Netophatites de stirpe Zarahi: & in turma eius vigintiquatuor milia.¹⁴ Undecimus, mense undecimo, Banaïas Pharathonites de filiis Ephraim: & in turma eius vigintiquatuor milia.¹⁵ Duodecimus, mense duodecimo, Holdai Netophatites de stirpe Gothoniel: & in turma eius vigintiquatuor milia.¹⁶ Porro tribubus præerant in Israel, Rubenitis dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis dux Saphatias, filius Maacha.¹⁷ Leuitis, Hasabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoch:¹⁸ Iudaitis, Elihu frater David: Isacharitis, Amri filius Michael:¹⁹ Zabulonitis, Iesmaïas filius Abdiæ: Nephthalitibus, Ierimoth filius Ozriel:²⁰ Filiis Ephraim, Hosee filius Ozaziu: Dimidiæ tribui Manassæ, Ioel filius Phadaïa:²¹ Et dimidiæ tribui Manassæ in Galaad, Iaddo filius Zachariæ: Benjamin autem, Iasiel filius Abner:²² Dan vero, Ezriel filius Ieroham. Hi principes filiorum Israel.†^b²³ Noluit

autem David numerare eos à viginti annis inferius, quia dixerat dominus ut multiplicaret Israel quasi stellas cœli.²⁴ Ioab filius Saruiæ cœperat numerare,† nec compleuit, quia super hoc ira dei irruerat in Israel: & idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti non est relatus^c in fastos Regis David.²⁵ Super thesauros autem Regis fuit Azmoth filius Adiel.^d Iis autem thesauris qui erant in urbibus, & in vicis, & in turribus, præsidebat Jonathan filius Oziæ.²⁶ Operi autem rustico, & agricolis qui exercebant terram, præerat Ezri filius Chelub:²⁷ Vinearumque cultoribus, Semeïas Romathites: Cellis autem vinariis, Zabdias Aphonites.²⁸ Nam super oliueta & ficeta quæ erant in campestribus, Balanan Gederites: Super apothecas autem olei, Ioas.²⁹ Porro armentis quæ pascebantur in Saron, præpositus fuit Setrai Saronites. Et super boues in vallibus, Saphat filius Adli:³⁰ Super camelos vero, Vbil Ismaelites. Et super asinos, Iadias Meronathites.³¹ Super oues quoque Iaziz Hagareus. Omnes hi principes substantiæ Regis David.^e³² Jonathan autem patruus David, consiliarius, vir prudens & literatus, ipse, & Iahiel filius Hachmoni, erant cum filiis Regis.†³³ Achitophel

a. Ita quod in suo mense non solū præerat suæ turmæ, sed & ceterarum turmarum principibus. Deinde exprimitur in textu principes aliarum turmarum: & qualiter illi principes habuerunt quosdam sub se quasi vicarios, qui præerant quando principes illi personaliter non aderant. Dionys.

b. Vñs enim erat, ut si quādo numeraretur à 20. annis & supra, numerarentur hi qui ad bella poterant procedere, aut aliquo ministerio fungi. Hieron.
c. Quia superueniente indignatione dei, omnis iste numerus cōturbatus est, & non fuerunt distributi per ministeria, neque ad alia officia. Hieron.
d. Thesauros in hoc loco non solum pecuniam, sed & omnes substantias nominat. Hieron.

e. Ipse est Nathā propheta: patruus vero, honoris & propinquitatis causa vocatur. Hieron.

† 2. Re. 24.

† Supr. 21.

† 2. Re. 16. d

tophel etiam consiliarius Regis, & Chufai Arachites amicus regis. ³⁴ Post Achitophel fuit Ioiada filius Banaia & Abiathar. Princeps autem exercitus Regis erat Ioab.

Exhortatio Davidis ad Salomonem & populum pro construendo templo. XXVIII.

5. 22. c
3. Reg. 3. a
Sap. 9. c

† 2. Reg. 7. a
Su. 17. a. 22. b

† 1. q. 7. ca. Si
quis omne.
De consec.
di. 1. cap. 1.
Sup. 22. a. 6

† Sap. 9. b

† Sup. 17. b
& 22. b

† Iere. 17. b

† Sap. 9. b

A Onuocauit igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuum, & praepositos turmarum, qui ministrabant regi: tribunos quoque; & centuriones, & qui praeerant substantiae & possessionibus Regis, filiosque suos cum^a eunuchis, & potentes, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem. ² Cumque surrexisset Rex & stetisset, ait: Audite me fratres mei, & populus meus: [†] Cogitavi ut aedificarem domum in qua requiesceret arca foederis domini, & scabellum pedum domini dei nostri: & ad aedificandum omnia praeparavi. ³ Deus autem dixit mihi: [†] Non aedificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator, & sanguinem fuderis. ⁴ sed elegit dominus deus Israel me de vniuersa domo patris mei, ut essem Rex super Israel in sempiternum. De Iuda enim elegit principes. Porro de domo Iuda domum patris mei, & de filiis patris mei placuit ei ut me eligeret Regem super cunctum Israel. [†] ⁵ sed & de filiis meis (filios enim mihi multos dedit dominus,) ^b elegit Salomonem filium meum, ut federet in throno regni domini super Israel, ⁶ dixitque mihi: [†] Salomon filius tuus aedificabit domum meam & atria mea. Ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem, ⁷ & firmabo regnum eius usque in aeternum, si perseuerauerit facere praecipua mea & iudicia sicut & hodie. ⁸ Nunc ergo coram vniuerso coetu Israel audiente deo nostro custodite & perquirite cuncta mandata domini dei nostri, ut possideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris post vos usque in sempiternum. ⁹ Tu autem Salomon fili mi, scito deum patris tui, & serui ei corde perfecto, & animo voluntario. [†] Omnia enim corda scrutatur dominus, & vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quaesieris eum, inuenies: si autem dereliqueris eum, proiciet te in aeternum. [†] ¹⁰ Nunc ergo quia elegit te dominus ut aedificares domum sanctuarij: confortare & perfice. ¹¹ Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus & templi, & cellariorum, & coenaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, ¹² necnon & omnium quae cogitauerat atriorum & exedarum per circuitum in thesauros domus domini, & in thesauros sanctorum: ¹³ diuisionumque sacerdotalium & Leuiticarum in omnia opera domus domini, & in vniuersa vasa ministerij templi domini, ¹⁴ aurum in pondere per singula vasa ministerij, argenti quoque; pondus pro vasorum & operum diuersitate, ¹⁵ sed & in candelabra aurea, & ad lucernas aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri & lucernarum, similiter & in candelabra argentea & in lucernas eorum pro diuersitate mensurae pondus argenti tradidit. ¹⁶ Aurum quoque dedit in mensas propositionis, pro diuersitate mensarum: similiter & argentum in alias mensas argenteas. ¹⁷ Ad fustulas quoque, & phialas, & thuribula, ex auro purissimo, & leunculos aureos pro qualitate mensurae pondus distribuit in leunculum & leunculum: similiter & in leones argenteos diuersum argenti pondus separauit. ¹⁸ Altari autem in quo adoletur incensum, aurum purissimum dedit: & ut ex ipso fieret similitudo quadrigae Cherubim extendentium alas, & velantium arcam foederis domini. [†] ¹⁹ Omnia, inquit, venerunt scripta manu domini ad me, ut intelligerem vniuersa opera exemplaria. ²⁰ Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo: Viriliter age, & confortare, & fac ne timeas & ne paueas. Dominus enim deus meus tecum erit, & non dimittet te nec derelinquet donec perficias omne opus ministerij domus domini. ²¹ Ecce diuisiones sacerdotum & Leuitarum in omne ministerium domus domini assistunt tibi, & parati sunt: & nouerunt iam principes quam populus facere omnia praecipua tua.

a. Quari potest cur hic eunuchi ad tam grande consilium vocantur, cum Israelitis ab scindi lex prohiberet, & alienigenae non facile admittantur ad tam grande consilium? Tradunt Hebraei hic illos vocari eunuchos, qui ab omnibus seculi actibus alieni, orationi tantum & lectioni vacabant, & ab vxoribus abstinebant, quos Iosephus dicit fuisse vocatos Essaeos. Hieron. ibid.

b. Circa hoc aliqui dicunt quod Salomon fuit promotus ad regnum non solum voluntate humana, sed etiam diuina: & hanc ordinationem nuntiavit Nathan propheta regi David: vt. 2. Reg. 7. Ad quod dicendum quod re vera electus est electione diuina. In generali nuntiavit Nathan Regi, non in speciali tamen expressit. Dio. ibidem.

c. Quod admodum dominus ostenderat Moyse in monte Sinai tabernaculi formam, illique dixit: Omnia fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est: ita deus ostendit ista David per caelestem reuelationem imaginaria visione, aut per prophetas illi familiares, Samuel, Nathan vel Gad. Diony.

Impensa domus domini à David preparata, quibus populus donaria adiicit, vngitque secundo Salomonem, & David moritur. XXIIX.

a. Grādis olim quæstio fuit cuius ætatis erat Salomon cum regnare cœperit, cum Iosephus dicat illum fuisse tantum duodecim annorū, quia hic & supra dicit parvulus & puer tenellus. Respondetur hoc esse valde difficile, tum quod Roboā 41. anni fuit in morte patris. genitus igitur fuisset 2. annis antequā regnaret Salomon, & sic 10. anno ætatis eius. Nec video repugnantia si fuisse dicatur Salomon 20. annorū vel amplius cū regnare cœperit, cum circa 20. regni sui annum David Bersabee acciperet. Nec obstat quod Salomō dicatur parvulus vel tenellus, cum Ioseph dicatur puer, & tamen 17. sit annorum: & Beniamin cum iam haberet novē pueros, Dionys.

b. Lætatus est David ex cōtemplatione diuina, ex populi sui deuotione, ex filij sui promotione, & ex prospero proposito suo de templi dei ædificatione.

c. David collectæ Ecclesiæ cunctam dispositionē suam indicauit, deposcens filios suos, vt non graueret ferrēt minimum, id est Salomonē inter eos sublimatum: quia deus sic mandauerat, sicut & ipse David minimus inter fratres inductus fuerat. Comestor.

Ocutusque est David Rex ad omnem Ecclesiam: Salomonem filium^a meum vnum elegit dominus adhuc^a puerum & tenellum. Opus enim grande est: neq; enim homini præparatur habitatio, sed deo.⁷ Ego autem totis viribus meis præparavi impēsas domus domini dei mei, aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea, æs in anea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea: lapides onychinos & quasi stibinos, & diuerforum colorum, omnemq; preciosum lapidem, & marmor Parium abundantissimè,³ & super hæc quæ obtuli in domum dei mei de peculio meo, aurum & argentum do in templum dei mei: exceptis iis quæ præparavi in ædem sanctam,⁴ tria milia talenta auri de auro Ophir, & septem milia talentorum argenti probatissimi, ad deaurandos parietes templi, & vbicunq; opus est aurum de auro,⁵ & vbicunque opus est argentum de argento. Opera fiant per manus artificum: & si quis sponte offert, impleat manū suam hodie: & offerat quod voluerit domino.⁶ Polliciti sunt itaque principes familiarum & procures tribuum Israel, tribuni quoq;, & centuriones, & principes principum possessionum Regis:⁷ dederuntq; in opera domus domini auri talenta quinque milia, & solidos decem milia: argenti talēta decem milia, & æris talenta decem & octo milia: ferri quoq; centum milia talentorum:⁸ & apud quemcunq; inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus domini, per manum Iediel Gersonitæ.⁹ Latatusque est^c populus, cum vota sponte promitterent, quia corde toto offerebāt ea domino.^b Sed & David Rex lētatus est gaudio magno, &¹⁰ benedixit domino coram vniuersa multitudine, & ait: Benedictus es dñe deus Israel patris nostri ab æterno in æternū.¹¹ Tua est domine magnificentia & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus. Cuncta enim quæ in cœlo sunt & in terra, tua sunt. Tuum domine regnum, & tu es super omnes principes.¹² Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omniū. In manu tua virtus & potentia: in manu tua magnitudo & imperium omnium.¹³ Nunc igitur deus noster, confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum.¹⁴ Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia: & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.¹⁵ Peregrini enim sumus coram te, & aduenæ, sicut omnes patres nostri. † Dies nostri quasi vmbra super terram, & nulla est mora.¹⁶ Dñe deus noster, omnis hæc copia quam parauimus vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.¹⁷ Scio deus meus, quod probes corda, & simplicitatem diligas: vnde & ego in simplicitate cordis mei latus obtuli vniuersa hæc: & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.¹⁸ Domine deus Abraham, & Isaac, & Israel patrum nostrorum custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & semper in venerationē tui mens ista permaneat.¹⁹ Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt custodiat mandata tua, & testimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat vniuersa, & ædificet ædem cuius impēsas paravi.²⁰ Præcepit autem David vniuersæ Ecclesiæ: Benedicite domino deo nostro. Et benedixit omnis Ecclesia domino deo patrum suorum, & inclinauerūt se, & adorauerunt deum, & deinde Regem.²¹ Immolaueruntq; victimas domino, & obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille, cum libaminibus suis, & vniuerso ritu abundantissimè in omnem Israel.²² Et comederunt & biberunt coram domino in die illo cum grandi lētitia: & vnixerunt secundò Salomonem filium David. Vnixerunt autem eum domino in principem, & Sadoch in pontificē.²³ Seditque Salomon super solium domini in Regem pro David patre suo, & cunctis placuit, & paruit illi omnis Israel.²⁴ Sed & vniuersi principes & potentes, & cuncti filij Regis David dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi.²⁵ Magnificauit ergo dominus Salomonem super omnem Israel: & dedit illi gloriā regni qualem nullus habuit ante eū rex Israel.²⁶ Igitur David filius Isai regnavit super vniuersum Israel: †²⁷ & dies quibus regnavit super Israel, fuerunt quadraginta anni. In Hebron regnavit septē annis, & in Ierusalem annis trigintatribus,²⁸ & mortuus est in senectute bona plenus dierum, & diuitiis & gloria, & regnavit Salomō filius eius pro eo.

† Gen. 15. 6
† Sap. 2. b

† 3. Reg. 2. f

† 3. Reg. 2. e

eo.^{2o} Gesta autem Regis^d priora & ^e nouissima scripta sunt in libro Samuel videntis; & in libro Nathan prophetae, atque in volumine Gad videntis: ^{3o} vniuersique regni eius & fortitudinis, & temporum quae transierunt sub eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum.

d. Quando regnabat in Hebron.

e. Quando regnabat in Ierusalem.

Secundus liber Paralipomenon,

Hebraicè Dibre haiamim, id est verba dierum.

Oblatis hostiis à Salomone in Gabaon, dominus illi nocte apparens, dat illi petitam sapientiam, inde currus & equites congregat.

Cap. I.

† Reg. 3. a
Anno ante
Christum.
1032. Anno
mundi 2930

† Exod. 28. a

Confortatus [†] est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & dominus erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum.

a. Confortatus est Salomō, quia legitime institutus, & a deo ad regnandum electus, atq; à toto populo cōcorditer acceptatus, nec quisquā se ei opposuit: quia dominus erat cum eo per gratiā & virtutes. Diony. ibi.

² Præcepitq; Salomon vniuerso Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum, & abiit cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon: vbi erat tabernaculum fœderis domini, [†] quod fecit Moyses famulus dei in solitudine. ⁴ Arcam autem dei adduxerat Dauid ^b de Cariath-Iarim in locum quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalē.

b. De domo Aminadab, vbi remanserat 20. an. vsq; ad 8. annum Dauid.

⁵ Altare quoq; æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius

Vri filij Hur, ibi erat corā tabernaculo domini, quod & requisivit Salomon & omnis ecclesia. ⁶ Ascenditq; Salomon ad altare æneum coram tabernaculo fœderis domini, & obtulit in eo mille hostias. ⁷ Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei deus, dicens:

^c Postula quod vis, vt dem tibi. ⁸ Dixitq; Salomon deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo. ⁹ Nunc ergo domine deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es Dauid patri meo: Tu enim me fecisti regem super populum tuum multum, qui tam innumerabilis est, quā puluis terræ.

c. Gratia dei liberū hominis exquiri arbitriū. Vnde quicunq; vult orationē suā ante deum nō frustrari, hoc ab eo postulet, quod Salomon quæsiuit, id est sapientiam, scientiam, & intelligentiam. Diuitias verō & gloriā temporālē, atq; animas inimicorum, & dies plurimos vitæ præsentis, malorū est querere, non iustorū. Hæc enim, inquit Christus, gentes inquirunt. Sed primū querite regnum dei, & iusticiā eius, & hæc omnia adicientur vobis, scilicet temporalia prædicta. Angēlomus. 7. Reg. 3.

^{† 10} Da mihi sapientiam & intelligentiam, vt ingrediar & egrediar corā populo tuo. Quis enim potest hunc populum tuum dignè qui tam grandis est, iudicare? ¹¹ Dixit autem ad Salomonem: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam & gloriam, neq; animas eorum qui te oderant, sed nec dies vitæ plurimos, petisti autem sapientiam & scientiam, vt iudicare possis populum meum, super quem constitui te Regem: ¹² sapientia & scientia data sunt tibi: Diuitias autē & substantiam & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te nec post te fuerit

† 1. Par. 28. a
Sap. 9. b
3. Reg. 3. b
36. di. c. Qui
ecclesiasticis.

† 3. Reg. 10. d

similis tui. ^{† 13} Venit ergo Salomon ab excelsu Gabaon, in Ierusalem, coram tabernaculo fœderis, & regnauit super Israel. ¹⁴ Congregauitq; sibi currus & equites: & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim milia equitum: & fecit eos esse in ^d vrbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. ¹⁵ Præbuitq; Rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. ^{† 16} Adducebātur autem ei equi de Ægypto, de Choa à negotiatoribus regis: qui ibant & emebant precio ¹⁷ quadrigam equorum sexcentis argēteis, & equum centum quinquaginta. Similiter de vniuersis regnis Hethæorum, & à regibus Syriæ emptio celebrabatur.

d. Cortes erāt in Ierusalem edificatæ ad stationē currum. Hierony.

† 3. Reg. 10. d

Conductis operariis mittit Salomon ad Hiram pro lignis ad templi structuram

mittendis.

II.

† 12. q. 4. ca. A
Salomon.

Dixit ^a autem Salomon edificare domum nomini domini, & palatium sibi. ² Et numerauit septuaginta milia virorum portantium humeris, & octoginta milia qui caderent lapides in montibus, præpositosq; eorum tria milia sexcentos. ^b Misit quoque ad Hiram regem Tyri, dicens: [†] Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, vt

a. Primò studuit Salomō cōplū domini construere, dei honorē propriis præferens commodis. Diony. ibi.
b. Caterum Salomon Rex acceptis regis Tyrriorū literis, & facilitatem eius & beneuolentiā collaudauit: & insuper quæ ipsum cupere intellexit, præmiis est eū remuneratus, frumenti annuos bis mille coros mittēdo, & totidem olei batos. Ratus autē caput sextarios 72. parem quoq; vini modū illi exhibuit. Ioseph. lib. 8. e. 5. Antiq. Iudæe.

† 3. Reg. 5. a

c. Hoc est, nullus sufficiens est construere templū tantæ eminentiæ quantæ eminentiæ templo dignus est deus, & quantæ excellentiæ domum decet ei ædificari per respectum ad suæ maiestatis immensitatem. Dionys.

d. Abiena, verusta exēplaria habet: thyina & pinea.

e. Matrem eius dicit de filiabus Dan, de genere Salomich, sororis Ooliab, filij Aizanias. Hier. ibidem.

ædificaret sibi domum in qua & habitauit: ⁴ sic fac mecum, vt ædificem domum nomini domini dei mei, & consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumiganda aromata, & ad propositionem panum sempiternam, & ad holocaustomata mane & vespere, sabbatis quoque, & neomeniis, & solennitatibus domini dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. ⁵ Domus enim quam ædificare cupio, magna est. Magnus est enim deus noster super omnes deos. ⁶ Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? Si cælum & cæli cælorum capere eū nequeunt, quantus ego sum vt possim ædificare ei domum? Sed ad hoc tantum, vt adoleatur incensum coram illo. ⁷ Mitte ergo mihi virum eruditum qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, purpura, coccino & hyacintho, & qui sciat sculperæ cælaturas, cum iis artificibus quos mecum habeo in Iudæa & in Ierusalē, quos præparauit Dauid pater meus. ⁸ Sed & ligna cædrina mitte mihi, & ^d archeutina & pinea de Libano, scio enim quod serui tui nouerint cædere ligna de Libano. Et erunt serui mei cum seruis tuis: ⁹ vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim quam cupio ædificare, magna est nimis & inclyta. ¹⁰ Præterea operariis qui cæsuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti milia, & hordei coros totidem: & vini viginti milia metretas, olei quoque fata viginti milia. ¹¹ Dixit autem Hiram Rex Tyri per literas quas miserat Salomoni: Quia dilexit dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum. ¹² Et addidit dicens: Benedictus dominus deus Israel, qui fecit cælum & terram, qui dedit Dauid Regi filium sapiētem, & eruditum, & sensatum, atq; prudentē vt ædificaret domum domino, & palatium sibi. ¹³ Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum, Hiram patrem meum ¹⁴ filium ^e mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro & argēto, ære & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hyacintho, & byssino & coccino: & qui sciat cælare omnem ^d sculpturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. ¹⁵ Triticum ergo, & hordeum, & oleum & vinum, quæ pollicitus es domine mi, mitte seruis tuis. ¹⁶ Nos autem cædemus ligna de Libano quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Ioppen: tuum autem erit transferre ea in Ierusalem. ¹⁷ Numerauit igitur Salomon omnes viros profelytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationē quam dinumerauit Dauid pater eius: & inuenti sunt cētum quinquaginta & tria milia sexcenti. ¹⁸ Fecitque ex eis septuaginta milia qui humeris onera portarent, & octoginta milia qui lapides in montibus cæderent: tria autem milia & sexcentos præpositos operum populi.

Templum extruitur cum porticu, velo, & duabus columnis.

III.

a. Mons Moria fuit demonstratus Davidi ab angelo tenente gladium, & percutiente populum supra arēam Ornan Iebusæi, vbi empta area ædificauit altare. Angelomus super 3. Reg. 6. b. Qua Moyses in deserto tabernaculum mensus est.

T† cæpit Salomon ædificare domum domini in Ierusalem in monte ^a Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius in loco quem parauerat Dauid in area† Ornan Iebusæi. ² Cæpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui. ³ Et hæc sunt fundamenta quæ iecit Salomon vt ædificaret domum dei: longitudinis cubitos ^b in mēsurā prima, sexaginta, latitudinis cubitos viginti. ⁴ Porticum verò ante frontem quæ tendebatur in longum, iuxta mensuram latitudinis domus, cubitorū viginti. Porro altitudo centum viginti cubitorum erat. Et deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo. ⁵ Domū quoque maiorem textit tabulis ligneis abiegnis, & laminas auri obrizi affixit per totum. Sculpfitque in ea palmas, & quasi catenulas se inuicem complectentes. ⁶ Strauit quoque pauimentum templi preciosissimo marmore, decore multo. ⁷ Porro aurum erat probatissimum: de cuius laminis textit domum, & trabes eius, & postes, & parietes, & ostia, & cælauit Cherubim in parietibus. ⁸ Fecit quoque domum sancti sanctiorum, longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti, & latitudinem similiter viginti cubitorum. Et laminis aureis textit eam, quasi talentis sexcentis. ⁹ sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli clauī siclos quinquagenos appenderent. Cæ- ^c nacula

13. Reg. 6. a. Anno ante Christum. 1029. Anno mundi 2933. Templi domini ædificatio. † 2. Re. 24. 2. 1. Para. 31. d.

macula quoque textit auro.¹⁰ Fecit etiam in domo sancti sanctorum Cherubim duos opere statuario, & textit eos auro.¹¹ Alæ Cherubim viginti cubitis extendebantur: ita ut vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus, & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub.¹² Similiter Cherub alterius ala quinque habebat cubitos, & tangebatur parietem: & ala eius altera quinque cubitorum, alæ Cherub alterius contingebat.¹³ Igitur alæ utriusque Cherub expansæ erant, & extendebantur per cubitos viginti. Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum erant versæ ad exteriorem domum.¹⁴ Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco & bysso, & intexit ei Cherubim.¹⁵ Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinque cubitos habebant altitudinis. Porro capita earum quinque cubitorum.¹⁶ necnō & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarū.^d Malo-
logranata etiam centum, quæ catenulis interposuit.¹⁷ Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam à dextris, & alteram à sinistris. Eam quæ à dextris erat, vocavit Iachin, & quæ ad læuam, vocavit Booz.

c. Cherub masculinū singulare, cuius plurale Cherubim. Sed Græca cōsuetudo quæ nullam terminationē habet in m, neutro genere ponit Cherubin per m, pluri. Verūm noster interpret masculinū posuit per m, dicēs Cherubim duos aureos. Be-
da de tabernaculo cap. 5.

d. Malo-
granata, vel mala
granata, aut mala punica,
idem. Sed granata propter
granorum multitudinem,
punica verò quia ī Aphri-
ca maxime abundat. Bedā
super cantica.

*Constructio altaris ænei, maris, candelabrorum, & mensæ ad panes propo-
sitionis.* IIII.

Ecit quoque altare æneum, viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.^a Mare etiam æneum fusile, decem cubitis à labio vsq; ad labium, rotundum per circuitum. Quinque cubitos habebat altitudinis: & funiculus triginta cubitorum ambibat gyrum eius.³ Similitudo quoque boum erat subter illud. Et decem cubitis quædam intrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus labium maris circuibant. Boues autem erant fusiles,⁴ & ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebant ad aquilonem, & alij tres ad occidentem. Porro tres alij meridiem, & tres qui reliqui erant, orientem: habentes mare superpositū.
Posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari.⁵ Porro vastitas eius habebat mēsuram palmi: & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilij, capiebātque tria milia metretas.⁶ Fecit quoque^b conchas decem, & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, ut lauarent in eis omnia quæ in holocaustum oblaturi erant. Porro in mari sacerdotes lauabantur.⁷ Fecit autem & candelabra aurea decem, secundū speciem quam iusserat fieri, & posuit ea in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris.⁸ Necnon & mensas decem, & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris. Phialas quoque aureas centum.⁹ Fecit etiam atrium sacerdotū, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quæ textit ære.¹⁰ Porro mare posuit in latere dextro contra orientem ad meridiem.¹¹ Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas: & compleuit omne opus Regis in domo dei.¹² hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita, & quasi quædam retiacula quæ capita tegerent super epistylia.¹³ Malo-
granata quoque quadringenta, & retiacula duo: ita ut bini ordines malo-
granatorum singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerent epistylia, & capita columnarū.¹⁴ Bas-
ses etiam fecit, & conchas quas superposuit basibus: mare vnum, boues quoque duo-
decim sub mari.¹⁵ & lebetes & creagras & phialas. Omnia vasa fecit Salomoni Hirā
pater eius in domo domini ex ære mundissimo.¹⁶ In regione Iordanis fudit ea rex in
argillosa terra, inter Socchot, & Saredatha.¹⁷ Erat autem multitudo vasorum innu-
merabilis, ita ut ignoraretur pondus æris.¹⁸ Fecitque Salomon omnia vasa domus
dei & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis.¹⁹ Candelabra quo-
que cum lucernis suis, ut lucerent ante oraculum iuxta ritum, ex auro purissimo,²⁰ &
florentia quædam & lucernas, & forcipes aureos. Omnia de auro mundissimo facta
sunt.²¹ Thymiamateria quoque & thuribula & phialas & mortariola ex auro purissi-
mo, & ostia cælauit templi interioris, id est in sancto sanctorum, & ostia templi fo-
rinsecus aurea.²² Sicque completum est omne opus quod fecit Salomon in domo
domini.

a. Mare illud æneum in figu-
ram lauacri salutaris, quo ī
remissionem peccatorum
emundamur, factum est.
Angelomus in 7. ca. 3. Reg.

b. Conchas hic vocat quas
in lib. Reg. luterus vocauit
verunque cauum erat, vbi
abluebantur pedes & inte-
stina animalium immolati-
tiorum. Dionys.

1. Ter. 52. c. f.
Matth. 27. f.

13. Reg. 7. c.
d. e.

16. qu. 7. Et
hoc dixim.
De consec.
di. 1. ca. 132.
q. 4. Salo-
mon.

Donariis non paucis oblati, arca in oraculum inducitur, unde gloria domini impleuit domum.

V.

a. Perfecit Salomon omne opus quod ceperat in domo domini, & intulit omnes diuitias quas Dauid pater suus consecrauerat templo in honorem domini: & eas reposuit in thesauros domus domini, ad usum templi & sacrificiorum. Angelo. b. Ibi remanserat ab octauo anno regni sui usque ad vicesimum annum regni Salomonis.

c. Hæc festiuitas latius patet. 3. Regum 8. cum suis sacrificiis & diebus, sed & provinciis totius regni ab introitu Emath, per quæ intelligit septentrionalis plagam usque ad riuum seu torrentem Aegypti, per quæ intelligit australem. Angelom? super 7. c. 3. lib. Reg.

Ntulit^a igitur Salomon omnia quæ vouerat Dauid pater suus, argentum & aurum: & vniuersa vasa posuit in thesauris domus dñi. ² Post quæ congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filiis Israel in Ierusalem, vt adducerent arcam fœderis dñi ^b de ciuitate Dauid, quæ est in Sion. † Venerunt itaque ad Regem omnes viri Israel in die solenni mensis septimi. ⁴ Cùmque venissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcam: ⁵ & intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarij quæ erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. ⁶ Rex autem Salomon & vniuersus cœtus Israel, & omnes qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes & boues absque villo numero, tanta enim erat multitudo victimarum. ⁷ Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis dñi in locum suum, id est ad oraculum templi in sancta sanctorum, subter alas Cherubim: ⁸ ita vt Cherubim expanderet alas suas super locum in quo posita erat arca, & ipsam arcam tegerent cum vectibus suis. ⁹ Vectium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum. Si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vsque in præsentem diem. † ¹⁰ Nihilque erat aliud in arca nisi duæ tabulæ quas posuerat Moyses in Horeb, quâdo legem dedit dominus filiis Israel egredientibus ex Ægypto. ¹¹ Egressis autem sacerdotibus de sanctuario (omnes enim sacerdotes qui ibi potuerant inueniri, sanctificati sunt, nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat) ¹² tam Leuitæ quàm cantores, id est & qui sub Asaph erant, & qui sub Heman, & qui sub Idithun filij & fratres eorum vestiti byssinis, cymbalis & psalteriis & citharis cōcrepabant stantes ad orientalem plagam altaris, & cum eis sacerdotes centum viginti canentes tubis. ¹³ Igitur cunctis pariter & tubis & voce & cymbalis & organis & diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tollentibus, longe sonitus audiebatur: ita vt cum dominum laudare cœpissent, & dicere: † Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: impleretur domus dei nube: ¹⁴ ne possent sacerdotes stare & ministrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria domini domum dei.

Salomonis exhortatio ad populum, & oratio ad deum.

VI.

Tunc † Salomon ait: Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine: ² ego autem ædificaui domum nomini eius, ³ vt habitaret ibi in perpetuum. ⁴ Et conuertit rex faciem suam, & benedixit vniuersæ multitudini Israel. Nam omnis turba stabat intenta: & ait: ⁵ Benedictus dominus deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens: ⁶ A die qua eduxi populum meum de terra Ægypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, neque elegi quenquam alium virum vt esset Dux in populo meo Israel: ⁷ sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea: & elegi Dauid, vt constituerem eum super populum meum Israel. † ⁸ Cùmque fuisset voluntas Dauid patris mei, vt ædificaret domum nomini dñi dei Israel, ⁹ dixit dominus ad eum: Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, bene quidē fecisti huiusmodi habere voluntatem: ¹⁰ sed non tu ædificabis mihi domum: verum tamē filius tuus qui egredietur de lumbis tuis, ¹¹ ipse ædificabit domum nomini meo, Compleuit ergo dominus sermonem suum quē locutus fuerat, & ego surrexi pro Dauid patre meo, & sedi super thronum Israel sicut locutus est dominus, & ædificavi domum nomini domini dei Israel, ¹² & posui in ea arcam, in qua est pactum domini quod pepigit cum filiis Israel. ¹³ Stetit ergo coram altari domini ex aduerso vniuersæ multitudinis Israel, & extendit manus suas. ¹⁴ Siquidem fecerat Salomon basin anciam,

a. Templum habet Deus, nā & Salomon rex & propheta iussus est ædificare templum deo, quia ergo templum ædificauit deo, ostendit se colere deum. Et vnde ædificauit: de lignis & lapidibus: quia dignatus est deus facere sibi per seruū suum domum in terra, vbi rogaretur, vbi moraretur. August. de symbolo ad Catechumen. lib. 1.

b. Erant quidē omnia templi veteris admiranda. Nā erant ibi sancta sanctorum, erant etiam veneranda & hæc quæ in Sina monte facta referuntur, ignis, tenebræ, caligo, procella. visus est, inquit, deus in monte Sina, & omnia hæc olim cum admiratione memorabantur. Chrysost. in 12. cap. ad Hebr. homil. 32.

...a. c. 7
† 3. 8. 7. g.
8. a

† 3. Reg. 8. a

† 45. dist. ca.
Disciplina.
vers. Hoc nimirum.
Exod. 34. d
3. Reg. 8. b
Hebr. 9. a

† Psal. 105. a

† 3. Reg. 8. b
2. Reg. 7. a

† De conse.
di. 1. cap. 1.

æneam, & posuerat eam in medio basilicæ, habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis. Stetitq; super eam, & deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in cælum leuatis, ¹⁴ ait:

† ¹⁵ Domine deus Israel, non est similis tui deus in cælo & in terra, qui custodis pactū & misericordiā cum seruis tuis qui ambulant coram te in toto corde suo, ¹⁶ qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcunq; locutus fueras ei: & quæ ore promiseras, opere complesti, sicut & præsens tempus probat. † ¹⁷ Nunc ergo domine deus Israel, imple seruo tuo patri meo Dauid quæcunq; locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir corā me, qui sedeat super thronum Israel, ita tamen si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. ¹⁸ Et nunc dñe deus Israel, firmetur sermo tuus quem locutus es seruo tuo Dauid. ¹⁹ Ergone credibile est vt habitat deus cum hominibus super terram? Si cælum & cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus ista quam ædificaui? ²⁰ Sed ad hoc tantum facta est, vt respicias orationem serui tui, & obsecrationem eius dñe deus meus, & audias preces quas fundit famulus tuus coram te: ²¹ vt aperias oculos tuos super domum istā diebus ac noctibus, super locum in quo pollicitus es vt inuocetur nomen tuum, & exaudires orationem quam seruus tuus orat in eo: ²² & exaudias preces famuli tui & populi tui Israel. † Quicumque orauerit in loco isto: exaudi de habitaculo tuo, id est de cælis, &

propitiare. ²³ Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare cōtra eum paratus venerit, sēque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista: ²⁴ tu audies de cælo, & facies iudicium seruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam suam in caput proprium: & vlciscaris iustum, retribuens ei secundum iustitiam suā. ²⁵ Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi egerint pœnitentiam, & obsecrauerint nomē tuum, & fuerint deprecati in loco isto: ²⁶ tu exaudies de cælo, & propitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram quam dedisti eis, & patribus eorum. ²⁷ Si clauso cælo pluuia non fluxerit propter peccata populi tui, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & cōuersi à peccatis suis, cum eos afflixeris, ²⁸ exaudi de cælo dñe, & dimitte peccata seruis tuis & populi tui Israel, & doce eos viam bonā, per quam ingrediantur, & da pluuiam terræ quam dedisti populo tuo ad possidendum. † ²⁹ Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes vastatis regionibus portas obsederint ciuitatis, omnisq; plaga & infirmitas presserit: ³⁰ si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmitatem suam, & expāderit manus suas in domo hac: ³¹ tu exaudies de cælo, de sublimi scilicet habitaculo tuo, & propitiare, & redde vnique secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo. ³² Tu enim solus nosti corda filiorum hominum, vt timeant te, & ambulent in viis tuis cūctis diebus quibus viuunt super faciem terræ quam dedisti patribus nostris. ³³ Extremum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua propter nomē tuū magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuū extētum, & adorauerit in loco isto: ³⁴ tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt sciant omnes populi terræ nomē tuū, vt timeant te sicut populus tuus Israel, & cognoscant quia nomen tuū inuocatum est super domū hanc quam ædificaui. ³⁵ Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra aduersarios suos, per viam in qua miseris eos, adorabūt te contra viam in qua ciuitas hæc est, quam elegisti, & domus quā ædificaui nomini tuo, ³⁶ vt exaudias de cælo preces eorū & obsecrationem, & vlciscaris. ³⁷ Si autem peccauerint tibi, († neq; enim est homo qui nō peccet,) & iratus fueris eis, & tradideris hostibus, & captiuos duxerint eos in terram longinquam, vel certē quæ iuxta est, ³⁸ & conuersi in corde suo in terra ad quam captiui ducti fuerant, egerint pœnitentiā, & deprecati te fuerint in terra captiuitatis suæ, dicētes: Peccauimus, iniquē fecim⁹, iniuste egimus: ³⁹ & reuersi fuerint ad te in toto corde suo & tota anima sua, in terra captiuitatis suæ ad quam ducti sunt, adorabunt te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, & vrbis quam ele-

c. Salomonis oratio in primis ad deū dirigitur, quod maxime Iosephus exequitur vbi supra. Deinde seipsum deo commendat, & postremo proximum. Quo ad proximum longas profert petitiones, v. quicumq; orauerit in loco isto, exaudi eū, & propitiare ei. Si peccauerit quispiam in proximum suum, si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis: si clauso cælo pluuia ob populi delicta nō fluxerit: si fames orta fuerit in terra, vel pestis: quicquid peccauerint in te, & deprecati fuerint in tēplo tuo, dicentes: peccauimus, iniquē egimus, iniquitatē fecimus: exaudi preces eorū, & dimittas populo tuo, quicquid peccatori. Angelomus.

d. Cum ad orationē pergitur, à peccatis conuertendum est. Hiero.

e. Ipse enim solus est condiscipulus, cui soli humanorum cordium cognitio est qui forma est ea. Chr. super Ioa. homi. 23. f. Nec solus Hebrais errantibus hæc opem à te precor, sed etiā si ab extremis orbis finibus aliqui venerint, aut vnde cūque profecti in hoc loco boni quippiā impetrare à te voluerint, exoratus illis largire. Ioseph. Antiq. Iudæic. lib. 8. cap. 4.

g. Quippe in Genesi cap. 8. dicitur: Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: ostendere volens, quia præ omnib⁹ malis homo est pessimū malū. Nam si bestiis comparare volueris eum, peiorem inuenies, &c. Chrys. super Ioa. cap. homi. 14.

† 2. Ma. 1. b.

† 2. Mac. 2. b. C

† 3. Reg. 8. b.

† Infr. 20. b.

† 1. Ioan. 1. c.
Eccle. 7. c.
3. Reg. 8. c.
Prou. 20. b.
De pœnitē.
dist. 2. ca. Si
enī. De præ
sump. Ex istu
diis.

gisti, & domus quam ædificaui nomini tuo: ³⁹ vt exaudias de cœlo, hoc est de firmo habitaculo tuo, preces eorum, & facias iudiciũ, & dimittas populo tuo quauis peccatori. ⁴⁰ Tu es enim deus meus. Aperiantur quæso oculi tui, & aures tuę intentę sint ad orationem quę fit in loco isto. ⁴¹ Nunc igitur confurge domine deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuę. † Sacerdotes tui domine deus induantur salutem, & sancti tui lætetur in bonis. ⁴² Domine deus meus ne auerferis faciem Christi tui. Memento misericordiarum Dauid serui tui.

h. Hoc est, in hoc templo deinceps habitare dignis. Propterea illud gratiosè ingredi, in quo est sedes tua, scilicet propitiatorium, & quod tibi factũ est, vt in eo requiescas, id est per pietatis tuę effectus ostendas te inuariabilem, & incircūscriptibilem deum ibi adesse tu & arca fœderis tui cū populo tuo. Diony.

Domini maiestas apprens, Salomonis preces admisit.

VII.

Vm̃q; compleisset Salomon fundens preces, ignis descendit de cœlo, & deuorauit holocausta & victimas, & maiestas domini impleuit domũ, ² nec poterant sacerdotes ingredi templum domini, eo quod impleisset maiestas domini templum dñi. ³ Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam domini super domum, & corruentes proni in terram super paui-mentum stratum lapide, adorauerunt & laudauerunt dominum, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. ⁴ Rex autem & omnis populus immolabant victimas coram domino. ⁵ Maçtauit igitur Rex Salomon hostias, boum viginti duo milia, arietum centum viginti milia. † Et dedicauit domum dei Rex & vniuersus populus. ⁶ Sacerdotes autem stabant in officiis suis, & Leuitę in organis carminum domini, quę fecit Dauid Rex ad laudandum dominum, quoniam in seculum misericordia eius, hymnos Dauid canentes per manus suas. Porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. † ⁷ Sanctificauit quoque Salomon medium atrij ante templum domini. Obtulerat enim ibi holocausta & adipēs pacificorum, quia altare æneum quod fecerat, non poterat sustinere holocausta & sacrificia & adipēs.

a Quoniam altare non sufficiebat capere hostias oblatas. Hierony.

b. Sed puto non aliud hic velle intelligi, nisi quod ex pletis diebus septem dedicationis templi, subsecuti sunt dies scenopę quę dñs. diem septimi secundum legem inchoabantur, & in die 12. finiebatur. Verisq; ergo festiuitatibus ritè peractis, & scenopę octaua die finita, dimisit rex Salomon populos ad sua. Angelomus super 3 Reg. 8.

c. Quę in octaua pasche & in octaua tabernaculorum fieri solebat. Hiero.

d. Hic videas orationis vim & efficaciam, quę cœli aperit & claudit. Nam ecclesiastica oratio soluit vincula Petri, & Pauli dilatauit prædicationis fiduciã. Oratio caminũ ignis extinxit, oratio concluit ora leonũ, oratio seditionem compe-scuit, oratio paradisum aperuit, oratio cœli cardines reuerant, oratio sterilem fecundauit, oratio Corneliũ, cœlos penetrauit, oratio publicanũ iustificauit. Chrysost. de reditu suo ab Asia. Homil. 13.

*12. Mac. 1. 8
3. Reg. 3. g*

*† De cœl. dt.
1. cap. 1.*

† 1. Reg. 9. a

⁸ Fecit ergo Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo, ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsq; ad torrentem Ægypti. ⁹ Fecitque die octaua^c collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset diebus septem. ¹⁰ Igitur in die vicesimatertia mensis septimi dimisit populos ad tabernacula sua lætantes atque gaudentes super bono quod fecerat dominus Dauid & Salomoni, & Israel populo suo. † ¹¹ Compleuitq; Salomon domum domini, & domum Regis, & omnia quę disposuerat in corde suo vt faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est. ¹² Apparuit autem ei dominus nocte, & ait: ^d Audiui orationem tuam, & elegi locum istũ mihi in domum sacrificij. ¹³ Si clausero cœlum, & pluuiæ non fluxerit, & mandauero & præcepero locustę vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum, ¹⁴ cōuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam à viis suis pessimis, & ego exaudiam de cœlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. ¹⁵ Oculi quoq; mei erunt aperti, & aures meę erectę ad orationem eius qui in loco isto orauerit. ¹⁶ Elegi enim & sanctificauit locum istũ, vt sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneāt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. ¹⁷ Tu quoq; si ambulaueris coram me sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quę præcepi tibi, & iustitias meas iudiciãq; seruaueris, ¹⁸ suscitabo thronũ regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens: Nō auferetur de stirpe tua vir qui non sit princeps in Israel. ¹⁹ Si autē auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea quę proposui vobis, & abeuntes ser- uieritis diis alienis, & adoraueritis eos: ²⁰ euellam vos de terra mea quam dedi vobis, & domum hęc quam sanctificauit nomini meo, proiciam à facie mea, & tradam eam in parabolam & in exemplum cunctis populis, ²¹ & domus ista erit in prouerbiũ vniuersis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit dominus sic terrę huic & domui huic? ²² Respondebuntq;: Quia dereliquerunt dominum deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Ægypti, & apprehenderunt deos alienos, & adorauerunt eos & coluerunt, & idcirco venerunt super eos vniuersa hęc mala.

e. Dum Salomon quidē in curis fuit & perturbatione de principatu gentis illius consultans, illa visione dignus est habitus: vt verò natus est delicias, in ipsum malitię barathrũ delapsus est. Chrysost. ad populum Antioch. homil. 66.

Instaurat

Xpletis † autem viginti annis, postquam ædificauit Salomon domum domini, & domū suam: ² ciuitates quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit: & habitare ibi fecit filios Israel. ³ Abiit quoq; in Emath Suba: & obtinuit eā, ⁴ & ædificauit ^a Palmiram in deserto, & alias ciuitates minutissimas ædificauit in Emath. ⁵ Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem, ciuitates muratas, habentes portas, & vectes, & seras. ⁶ Balaath etiam & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasq; vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. Omnia quæcunq; voluit fecit rex Salomon atq; disposuit, ^b ædificauit in Ierusalem, & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. ⁷ Omnem populum qui derelictus fuerat de ^b Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis & Iebusæis, qui nō erant de stirpe Israel, ⁸ de filiis eorum & de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios vsq; in diem hanc. ⁹ Porro de filiis Israel non posuit vt seruirent operibus regis. Ipsi enim erant viri bellatores & Duces primi, & principes quadrigarum, & equitum eius. ¹⁰ Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. ¹¹ Filiam verò Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid, in domū quam ædificauerat ei. ^c Dixit enim: Nō habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eo quòd sanctificata sit: quia ingressa est in eam arca domini. ¹² Tunc obtulit Salomō holocausta domino super altare domini quod extruxerat ante porticū: ^c ¹³ vt per singulos dies offerretur in eo iuxta præceptū Moyſi in sabbatis & in Calēdis, & in festis diebus, ter per annū, id est in solennitate azymorum, & solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum. ¹⁴ Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis, & Leuitas in ordine suo: vt laudarent & ministrarent corā sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusq; diei & ianitores in diuisionibus suis per portam ^d & portam. Sic enim præceperat Dauid homo dei. ¹⁵ Nec prætergressi sunt de mādatis regis tam sacerdotes quàm Leuitæ, ex omnibus quæ præceperat. Et in custodiis thesaurorum, ¹⁶ omnes impensas præparatas habuit Salomon, ex eo die quo fundauit domum domini vsque in diem quo perfecit eam. ¹⁷ Tunc abiit Salomon in ^d Asiongaber, & in Ailath ad oram maris rubri, quæ est in terra Ædom. ¹⁸ Misit ergo ei Hirā per manus seruorum suorum naues, & nautas gnaros maris: & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir. Tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

Regina Saba datis susceptisque muneribus discessit. Salomon scuta aurea & argentea, & alia vasa, soliumque construxit, & tandem moritur.

I X.

Regina † ^a quoq; Saba cum audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem, cum magnis opibus, & camelis qui portabāt aromata, & auri plurimum, gemmasque preciosas. Cūque venisset ad Salomonem, locuta est ei, quæcunq; erant in corde suo. ² Et exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat, nec quicquam fuit quod non perspicuū ei fecerit. ³ Quæ postquam vidit, sapientiam scilicet Salomonis, & domū quā ædificauerat, ⁴ necnon & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorū, & officia ministrorum eius, & vestimēta eorum, pincernas quoq; & vestes eorum, & victimas ^b quas immolabat in domo domini: non erat præ stupore vltra in ea spiritus. ⁵ Dixitq; ad regem: ^b Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua. ⁶ Non credebā narrātibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem vix medietatē sapientiæ tuæ mihi fuisse narratā. Vicisti famam virtutibus tuis. ⁷ Beati viri tui, & beati serui tui ij qui assistunt corā te omni tēpore, & audiunt sapientiam tuam. ⁸ Sit dominus deus tuus benedictus, qui te voluit ordinare super thronū

a. Palmira dicta Hebræa lingua Thamora, ædificata à Salomone Rege Hebræo. Vrbs maxima, & situ nobilis, diuite solo, vasto vndiq; ambitu arenis includente intus agros aquis irriguos & amœnos, fontibusque & puteis nimis abundantes, cū in circumiacēte regione aqua nusquam inueniatur. Abest à Syria superiore duorum dierū itinere, ab Ephrate vni, à Seleucia Parthorum 1536, passuum.

b. Quæ in Salomone figurata sunt, in Christo iā adimpleta sunt. Nunc rex noster pacificus omnes tā feruile cōditionis quam liberæ, in potestate sua continet, & singulis vti ad proprium seruitiū. Siue enim Iudæi siue gentes siue heretici siue schismatici, in eius dominationem consistunt, & illis vti interdum vti-bus ecclesiæ suæ: filios verò liberæ non seruire sinit idolis, aut Iudæorū ritibus, vel hereticorum legibus & erroribus. Angelomus.

c. In lege enim veteri erāt 7. solennitates, & vna cōtinua: vt patet Leuit. 23. Num. 28. & 29. quarum 3. erāt præcipuæ à deo per Moyſen ordinatæ, in quibus oportebat quēlibet Hebræū visitare templum in loco quem placuit domino eligere ex cunctis locis, vt ibi dictum est amplius.

d. Asiongaber portus est maris rubri, non procul ab Elana villa in Idumæa, nec longe distans ab Haila: vbi clasis Iosaphat vi temporis est attrita, & Salomonis instructa ad navigationem in Ophir. Vnde & cæteri reges ad Iudaicas navigationes eo portu vsi sūt. Est & māsio 32. & vltima similitudinis in Pharan.

† 3. Re. 10. a
Matth. 12. f
Luc. 11. d
3. q. 1. c. Vercor.

a. Quidā sic exponunt: Regina Saba cum audisset sapientiam Salomonis nō esse naturalem, qualis est sapientia philosophorū, Magorū & id genus hominum, sed à deo datam, venit vt tentaret illum, & differentiam inter naturalem & diuinā sapientiam agnosceret. Vnde Hieronymus ad Principiū: Quid loquar de regina Saba quæ venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio domini cōdemnaturā est omnes viros Ierusalem? ibidem.

b. Consideratis vndiq; ædificiis cum illorum ornatu, multo magis mirabatur Salomonis sapientiam, numerum, & ordinē sacerdotū, Leuitarum, præpositorum, ianitorum, cantorū, ac omnium ministrantium in domo domini: qui supra designati sūt. 1. Para. 22. Ioseph.

e. Sūt qui dicūt quod regi-
na Saba postquā remeauit
ad propria, scripsit Salomo-
ni quod præsentialiter ei
dicere timuit, se uidisse in
domo saltus Libani quod-
dam lignum, in quo suspē-
dendus erat quidā pro cuius
morte regnum Iudæorum
periret: & certis indicis il-
lud regi indicauit. Quod ti-
mens Salomō, illud in pro-
batam piscinam profun-
dis terræ visceribus occul-
tari fecit. Sed quomodo
circa tēpora Christi in ea-
dem probata piscina su-
pernatauerit, incertum est.
Et creditur hoc fuisse li-
gnum dominicæ crucis: vt
habetur in Spec. hiito.

d Tharsis uel est regio In-
diæ, vt uult Iosephus, uel
certe omne pelagus Thar-
sis appellatur. Hiero. super
10. cap. Hieremix.

e. Euphrates fertur à fonti-
bus in quendam pronū lo-
cum, longēque procedens
latitat: nō quod sub terram
ingrediatur, sed mira qua-
dā causa. Super enim aqua
filius altus longitudine
stadiorū. 50. latitudine. 20.
adeoque durefcit, vt cōti-
nēs uideatur, super quo pe-
dites, equites, currūsque, le-
cui ambulat. Super eodē
calami numerosi nascuntur,
quos accole quocannis ad
radices secūdo stante vēto
cēburunt, ne uia impediā.
Deinde fluuius emergens
iterū in Edeffenā regione
procedit, in Thauris urbē.
i. Antequam præuaticatus
fuisset.
g. Postquam præuaticatus
est.

suum, regem domini dei tui. Quia diligit deus Israel, & uult seruare eum in eternum, idcirco posuit te super eum regem, vt facias iudicia atque iustitiam. ^c Dedit autē regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosissimas. Non fuerūt aromata talia, vt hæc quæ dedit regina Saba regi Salomoni. ¹⁰ Sed & serui Hirā cum seruis Salomonis attulerūt aurum de Ophir, & ligna thyina, & gemmas preciosissimas. ¹¹ De quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo domini, & in domo regia: citharas quoque & psalteria cantoribus. Nunquam uisa sunt in terra Iuda ligna talia. ¹² Rex autē Salomon dedit reginæ Saba cuncta quæ uoluit, & quæ postu-
lavit, & multo plura quā attulerat ad eum. Quæ reuersa abiit in terram suam cum seruis suis. ¹³ Erat autem pōdus auri quod afferebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexaginta sex talenta auri, ¹⁴ excepta ea summa quam legati diuersarū gen-
tium & negociatores afferre consueuerant, omnesque reges Arabiæ, & Satrapæ terra-
rum, qui cōportabant aurum & argentū Salomoni. ¹⁵ Fecit igitur rex Salomon du-
centas hastas aureas, de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expen-
debantur. ¹⁶ Trecenta quoque scuta aurea trecentorū aureorū, quibus tegebantur sin-
gula scuta. Posuitque ea rex in armamentario quod erat consitum nemore. ¹⁷ Fecit
quoque rex solium eburneum grande, & uestiuit illud auro mundissimo. ¹⁸ Sex quoque
gradus quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureum, & brachiola duo al-
trinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola: ¹⁹ sed & alios duodecim leunculos
stātes super sex gradus ex utraque parte. Non fuit tale solium in uniuersis regnis. ²⁰ Om-
nia quoque uasa cōuiuij regis erant aurea, & uasa domus saltus Libani, ex auro purissi-
mo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. ²¹ Siquidem naues Regis
ibant in ^d Tharsis cum seruis Hiram semel in tribus annis: & deferebant inde aurum
& argētum & ebur & simias & pauos. ²² Magnificatus est igitur Salomō super om-
nes reges terræ præ diuitiis & gloria. ²³ Omnesque reges terrarum desiderabant ui-
dere faciē Salomonis, vt audirent sapientiam quam dederat deus in corde eius. ²⁴ Et
deferebant ei munera, uasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos &
mulos per singulos annos. ²⁵ Habuit quoque Salomon quadraginta milia equorum in
stabilis, & curruum equitūque duodecim milia. Constituītque eos in urbibus qua-
drigarum, & ubi erat rex in Ierusalē. ²⁶ Exercuit etiam potestatem super cunctos re-
ges à flumine ^e Euphrate usque ad terram Philisthinorum, & usque ad terminos Ægy-
pti. ²⁷ Tantāque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum: & cedrorum
tantam multitudinem uelut sycomorum quæ gignuntur in campēstribus. ²⁸ Ad-
ducebantur autem ei equi de Ægypto cunctisque regionibus. ²⁹ Reliqua autem o-
perum Salomonis, ^f priorum & ^g nouissimorum, scripta sunt in uerbis Nathan pro-
phetæ, & in libris Ahia Silonitæ, in uisione quoque; Adde uidentis contra Ieroboam
filium Nabat. ³⁰ Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnem Israel quadra-
ginta annis. ³¹ Dormiuitque cum patribus suis: & sepelierunt eum in ciuitate Dauid:
regnauitque Roboam filius eius pro eo.

*Roboam seniorum spreto consilio, regnum in duo scidit, Ieroboam in alteram partem
uocato.*

X.

a. Israelitæ hunc locum ele-
gerunt, vt facilius in domū
Dauid conspirarēt, & ele-
ctionem impediunt, occa-
sione nacti in Roboam in-
felici utendo auspicio. Lu-
cher.

b. Eo quod viginti quatuor
milia per uices mensibus
singulis morabantur cū re-
ge in Ierusalem. Hierony.
ibidem.

Rofectus est autem Roboam in ^a Sichem. Illuc enim cunctus Israel cō-
uenerat, vt constituerent eum regem. ² Quod cum audisset Ieroboam
filius Nabat qui erat in Ægypto, fugerat quippe illuc ante Salomonem,
statim reuersus est. ³ Vocaueruntque eum, & venit cum uniuerso Israel:
& locuti sunt ad Roboam, dicētes: ⁴ Pater tuus ^b durissimo iugo nos pressit: tu leui-
ora impera patre tuo qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere su-
bleua, vt seruiamus tibi. ⁵ Qui ait: Post tres dies reuertimini ad me. Cūque abiis-
set populus, ^c iniit consilium cum senibus qui steterant coram patre eius Salomone
dum adhuc uiueret, dicens: Quod datis consilium vt respondeā populo? ⁷ Qui dixe-
runt ei: Si placueris populo huic, & lenieris eos uerbis clemētibus, seruient tibi omni
tempore.

† 3. Reg. 12. a
Anno ante
Christum.
992.
Anno mū-
di. 2970.
Roboam. 4.
Iuda an. 17.

† Reg. 12. e

tempore.^c ⁸ At ille reliquit cōsiliū senum, & cum iuuenibus tractare cōepit, qui cū nutriti fuerant, & erant in comitatu illius:⁹ dixitque ad eos: † Quid vobis videtur, vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi, Subleua iugum quod imposuit nobis pater tuus:¹⁰ At illi responderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in deliciis, atq; dixerūt: Sic loquēris populo qui dixit tibi: Pater tuus aggrauauit iugum nostrū, tu subleua: & sic respondebis eis: Minimus digitus meus grossior est lūbis patris mei.

† 3. Reg. 11. f

† 7. q. 1. De-
nique.

† 3. Reg. 12. d

† Hoc ex li-
bro. Reg. 3.
ca. 12. e. huc
assutum est.

^c Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponā.¹¹ Pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cādam vos scorpionibus.¹² Venit ergo Ieroboā & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut praeceperat eis.¹³ Responditq; Rex dura, derelicto consilio seniorum:¹⁴ locutusq; est iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis imposuit iugū, quod ego grauius faciā. Pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cādam vos scorpionibus.¹⁵ Et non acquieuit populi precibus. † Erat enim voluntatis dei vt compleretur sermo eius quem locutus fuerat per manum Ahiaē Silonitae ad Ieroboam filium Nabat.¹⁶ Populus autem vniuersus rege duriora dicente, sic locutus est ad eū: † Nō est nobis pars in Dauid: neq; hāreditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel: tu autem pasce domum tuam Dauid. Et abiit Israel in tabernacula sua.¹⁷ Super filios autem Israel, qui habitabāt in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. † ¹⁸ Misitq; rex Roboam Aduram, qui praeerat tributis, & lapidauerūt eum filij Israel, & mortuus est. Porro rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem.¹⁹ Recessitq; Israel à domo Dauid vsque ad diem hanc. † Factum est autem cum audisset omnis Israel quòd reuersus esset Ieroboam, miserunt & vocauerunt eum congregato cōetu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec secutus est quisquam domum Dauid praefer tribum Iuda solam.

*Diffuadetur Roboam bellare contra Israel, qui multis vrbibus instauratis, multas
duxit uxores & concubinas.*

X I.

Anno ante
Christum.
992.
Anno mū-
di. 2790.
Ieroboā. 1.
1. Sam. 22.
† Eccl. 47. c
3. Reg. 12. d
Deut. 17. d
Canti. 6. c
Exod. 34. b

^a Enit † autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda & ^a Benjamin, centum octoginta milia electorum atque bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum.² Factusque est sermo domini ad Semeiam hominem dei, dicens: ³ Loquere ad Roboam filium Salomonis Regem Iuda, & ad vniuersum Israel qui est in Iuda & Benjamin: ⁴ Hec dicit dominus: ^b Non ascendetis neque pugnabitis cōtra fratres vestros: reuertatur vnusquisq; in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cum audissent sermonem domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam. ⁵ Habituauit autem Roboam in Ierusalem, & aedificauit ciuitates muratas in Iuda: ⁶ extruxitq; Bethlehem & Etam & Thecue, ⁷ Bethsur quoque, & Socho, & Odollam, ⁸ necnō & Geth, & Marefa, & Ziph, ⁹ sed & Aduram, & Lachis, & Afeca. ¹⁰ Saraam quoque, & Aialon & Hebron, quae erant in Iuda, & Benjamin, ciuitates munitissimas. ¹¹ Cūmq; clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumque horrea, hoc est, olei & vini. ¹² Sed & in singulis vrbibus fecit armamentaria scutorum & hastarum, firmavitque eas summa diligentia: & imperauit super Iudam & Benjamin. ¹³ Sacerdotes autem & Leuitae qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, ¹⁴ relinquentes suburbana & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam & Ierusalē, eò quòd abiecisset eos Ieroboam & posterii eius, ne sacerdotio domini fungerentur, ¹⁵ qui constituit sibi sacerdotes excelsorum & dāmoniorum, vitulorumq; quos fecerat. ¹⁶ Sed & de cunctis tribubus Israel quicunque dederant cor suum vt quærerent dominum deum Israel, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas domino deo patrum suorum, ¹⁷ & roborauerunt regnū Iuda, & cōfirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos. Ambulauerūt enim in viis Dauid & Salomonis annis tātū tribus. ^c ¹⁸ Duxit autem Roboam vxorē Mahalath, filiam Ierimoth filij Dauid, Abihail quoq; filiam Eliab filij Isai: ¹⁹ quae peperit ei filios, Iehus, & Semariam, & Zoom.

c. Roboā filius Salomonis, qui vtili seniorum relicto consilio, adolescentium cōsiliū secutus est, licet de domo Dauid fuerit, tamē in via eius nō gradiebatur. Fecit enim Iudas teste scriptura. 3. Re. 14. f. in illis diebus malum coram domino & irritauerunt eum super omnibus quae fecerant patres eorum in peccatis suis quibus peccauerant. Aedificauerūt sibi aras, & statuas & lucos super omnem collem excelsū, & subter omnem arborem frondosam. Angel. super 3. Reg. 12.

a. Tribus Benjamin secuta est Roboam occasionaliter quia nō poterat se separare à tribu Iuda, in medio cui⁹ habitabat. Similiter tribus Leui: quoniam locus diuini cultus & sacrificiorum, videlicet templum domini erat in Ierusalem. Dionys. ibidem.

b. Et cum voluisset Roboā tanquam tyrānidem diuinae illius partis bello persequi, prohibitus est populus pugnare cū fratribus suis, dicente deo per prophetā se hoc fecisse. Vnde apparuit nullum in ea re vel Israel Regis vel populi fuisse peccatum, sed voluntatem dei vindicantis impletam esse: quia cognita pars vtraque inter se pacata cōquieuit. nō enim religionis, sed regni fuerat facta diuisio. Aug. de ciuit. dei. lib. 18. ca. 21. Item, deus tamē hoc nisi per ipsorum hominum voluntates facere noluit, sine dubio habens humanorum quòd placeret animorum inclinandorum potestatem. Sic ergo cum voluerit reges in terra deus cōstituire, magis habet in potestate voluntates hominum, q̄ ipsi suas voluntates. Eucherius super 4. Reg. 1.

c. Roboam cum ex priore matrimonio cognata cuiusdam mulieris tres liberos suscepisset, superduxit postea cognatam aliā Maacham, ē Thamare Absalomī filia progenitam, ex qua Abia pater factus est. Et quāuis etiam ex aliis vxoribus liberos haberet, prae omnibus tamē amauit Maacham. Ioseph. lib. 8. cap. 10.

²⁰ Post hæc quoq; accepit Maacham filiã Absalom: quæ peperit ei Abiam, & Athai, & Zizam, & Salomith. ²¹ Amauit autem Roboam Maacham filiam Absalom super omnes vxores suas & concubinas: Nam vxores decem & octo duxerat, concubinas autem sexaginta: & genuit vigintiocto filios, & sexaginta filias. ²² Constituit verò in capite Abiam filium Maacha, ducem super omnes fratres suos, ipsum enim Regem facere cogitabat, ²³ quia sapientior fuit & potentior super omnes filios eius in cunctis finibus Iuda & Benjamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis. Præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

Rex Ægypti Ierusalem spoliata, aurea & argentea scuta Salomonis aufert, pro quibus Roboam aenea construxit.

XII.

a. Vides quàm periculosa sit diuitiarum affluentia, & quàm felix ciuitas est cuius rector sapiens & iustus, cuius vices sapiens Ecclesiasticus profert: Secundū iudicē populi, sic & ministri eius. Et qualis est rector ciuitatis, tales & habitates in ea. Rex inspiens perdet populum suum. Ille vtiq; Rex de quo dictum est. Eccl. 10. d. Vt tibi terra cui? Rex puer est, & cuius principes mane comedunt: quia talis Rex perdet populum suum, hoc est, omnes sibi obedientes in barathrum secum precipitat inferni. Rabanus super. 10. ca. Ecclesiastici.

Vmque [†] roboratum fuisset regnum Roboam & confortatum, ^a dereliquit legem domini, & omnis Israel cum eo. ² Anno autem quinto regni Roboam ascendit Sefac rex Ægypti in Ierusalem, quia peccauerat domino, ³ cum mille ducentis curribus, & sexaginta milibus equitum. Nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo ex Ægypto: Lybies scilicet, & Troglodytæ & Æthiopes, ⁴ cepitq; ciuitates munitissimas in Iuda, & venit vsque in Ierusalem. ⁵ Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem, fugientes Sefac: dixitq; ad eos: Hæc dicit dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac. ⁶ Consternatiq; principes Israel & rex, dixerunt: Iustus est dominus. ⁷ Cūmq; vidisset dominus quod humiliati essent, factus est sermo domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos, dabōq; eis paucillum auxiliij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manū Sefac. ⁸ Veruntamen seruiant ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum. ⁹ Recessit itaque Sefac rex Ægypti ab Ierusalem sublati thesauris domus domini, & domus regis, omniāque secum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon, ¹⁰ pro quibus fecit rex aneos: & tradidit illos principibus scutarij qui custodiebāt vestibulum palatij. ¹¹ Cūmq; introiret rex domum dei, veniebant scutarij, & tollebant eos: iterūmq; referebant eos ad armamentarium suum. ¹² Veruntamen quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira domini: nec deleti sunt penitus. Siquidem & in Iuda inuenta sunt opera bona. [†] ¹³ Confortatus est ergo rex Roboam in Ierusalem: atque regnavit. Quadraginta autem & vnus anni erat cum regnare cœpisset, & decem & septem annis regnavit in Ierusalem vrbe quam elegit dominus vt confirmaret nomen suum ibi de cunctis tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammonitis. ¹⁴ Fecitq; malum, & non præparauit cor suum vt quæreretur dominum. ¹⁵ Opera verò Roboam prima & nouissima scripta sunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis, & diligenter exposita. Pugnaveruntque aduersum se Roboam & Ieroboam cunctis diebus, ¹⁶ & dormiuit Roboam cum patribus suis, sepultusq; est in ciuitate David: & regnavit Abia filius eius pro eo.

Abia patri succedens in Iuda, expugnato Ieroboam ex multis vxoribus plurimos accepit filios & filias.

XIII.

a. Hæc in 3. lib. Reg. c. 15. dicitur Maacha filia Absalom, ex Thamar, filia Absalom, vti ibidē dicit Iosephus, cuius æquiuocationem facit nominum pluralitas.

Anno [†] octauodecimo regis Ieroboam regnavit Abia super Iudam. ² Tribus annis regnavit in Ierusalem: nomēque matris eius ^a Michaia filia Uriel de Gabaa, & erat bellum inter Abiam & Ieroboam. [†] ³ Cūmq; inisset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum quadraginta milia: Ieroboam instruxit e contra aciem octoginta milia virorum: qui & ipsi electi erant, & ad bella fortissimi. ⁴ Stetit ergo Abia super montem Semeiron, qui erat in Ephraim, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel. ⁵ Num ignoratis quod dominus deus Israel dederit regnum David super Israel in sempiternum, ipsi & filiis eius ^b in pactum salis? ⁶ Et surrexit Ieroboam filius Nabat, seruus Salomonis filij David, [†] & rebellauit contra dominum suum. ⁷ Congregatiq; sunt ad cum

b. Pactum salis in quibusdā locis pro lege ponitur, quæ omniū cōdimentū est, & in hoc loco pro domo David, vniuerso Israeli condimentum fuit. Hieron. ibid.

A 13. Reg. 14. g

B

C

† 13. Reg. 14. f

D

A Anno ante Christum. 975. Anno mundi. 2987. † 13. Reg. 15. Abia. 5. Iuda an. 3. † 13. Reg. 15. a

† 13. Reg. 11. c

ad eum viri vanissimi, & filij Belial, & prauauerunt contra Roboam filium Salomonis. Porro Roboam erat rudis, & corde pauido: nec potuit resistere eis.^{c 8} Nunc ergo vos dicitis, quod resistere possitis regno domini quod possidet per filios Dauid, habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in deos. ^{f 9} Et eiecistis sacerdotes domini filios Aaron atq; Leuitas, & fecistis vobis sacerdotes sicut omnes populi terrarum. Quicumq; venerit & initiauerit manū suam in tauro, in bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum qui non sunt dii. ¹⁰ Noster autem dominus deus est, quem nō relinquimus: sacerdotesque ministrant domino de filiis Aaron, & Leuitae sunt in ordine suo: ¹¹ holocausta quoque offerunt domino per singulos dies mane & vespere, & thymiama iuxta legis praecepta confectum, & proponuntur panes in mensa mundissima. Estq; apud nos candelabrum aureum, & lucernae eius, vt accendantur semper ad vespeream. Nos quippe custodimus praecepta domini dei nostri, quem vos reliquistis. ¹² Ergo in exercitu nostro dux deus est, & sacerdotes eius qui clangunt tubis, & resonant cōtra vos. Filij Israel, nolite pugnare contra dominum deum patrum vestrorum, quia non vobis expedit. ¹³ Hec illo loquente, Ieroboam^d retro moliebatur insidias. Cūque ex aduerso hostium staret, ignorantem Iudam suo ambiebat exercitu. ¹⁴ Respiciensq; Iudas vidit instare bellum ex aduerso & post tergum, & clamauit ad dominū: ac sacerdotes tubis canere cœperunt, ¹⁵ omnesq; viri Iuda vociferati sunt. Et ecce illis clamātibus, ^e perterruit deus Ieroboam & omnem Israel qui stabat ex aduerso Abia & Iuda, ¹⁶ fugeruntq; filij Israel Iudam, & tradidit eos deus in manus eorū. ¹⁷ Percussit ergo eos Abia & populus eius plaga magna, & corruerunt vulnerati ex Israel quinquaginta milia virorum fortium. ¹⁸ Humiliatq; sunt filij Israel in tempore illo, & vehementissimē confortati filij Iuda, eō quod sperassent in domino deo patrum suorum. ^{f 10} Persecutus est autem Abia fugientē Ieroboam: & cepit ciuitates eius, Bethel, & filias eius, & Iesana cum filiabus suis, Ephron quoq; & filias eius. ²⁰ Nec valuit vltra resistere Ieroboam in diebus Abia. Quem percussit dominus, & mortuus est. ²¹ Igitur Abia confortato imperio suo, accepit vxores quatuordecim, procreauitque vigintiduos filios, & sedecim filias. ²² Reliqua autem sermonum Abia, viarūque & operum eius, scripta sunt diligentissimē in libro Addo prophetæ.

Mortuo Abia successit Afa filius eius, qui pugnavit contra Æthiopes. XIII.

† 2. Re. 11. b
Anno ante
Christum.
972.
Anno mū-
di. 2990.
Afa. 6. Iuda.
an. 41.

Ormiuit ^a autē Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid. Regnavitq; Afa filius eius pro eo: in cuius diebus quieuit terra annis decē. ² Fecit autem Afa quod bonum & placitum erat in conspectu dei sui, ³ & subuertit altaria peregrini cultus, & ^b excelsa & confregit statuas, locosq; succidit, ⁴ & praecepit Iudae vt quæreretur dominū deum patrum suorum, & faceret legem, & vniuersa mandata. ⁵ Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda aras & phana: & regnavit in pace. ⁶ Aedificauit quoq; vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant pacem domino largiente. ⁷ Dixit autem Iudae: Aedificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris, donec à bellis quieta sunt omnia, eō quod quæsierimus dominū deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum. Aedificauerunt igitur, & nullū in extruendo impedimentū fuit. ⁸ Habuit autem Afa in exercitu suo portantium scuta & hastas de Iuda trecenta milia, de Bēiamin verò scutariorum & sagittariorum ducenta octoginta milia. Omnesq; isti viri fortissimi. ⁹ Egressus est autem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo decies centena milia, & curribus trecentis, & venit vsq; Marefa. ¹⁰ Porro Afa perrexerat obuiam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est iuxta Marefa: ¹¹ & inuocauit dominū deum, & ait: Domine, nō est apud te vlla distantia vtrum in paucis auxiliieris, an in pluribus. adiuua nos domine deus noster. In te enim & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinē. Domine, deus noster tu es: non praualeat contra te homo.

† 2. Re. 24. a

c. Vnde elicitur q. Abia intendebat aduersariis persuadere, vt sine bello abiret, vel regnum totum sibi pacifice redderet: ad quod diuersa inducit motiua, quorum primum est, quod dominus cont. lit. Dauid ac posteris eius Israeliticum regnum in perpetuum. Verruntamē hęc promissio facta fuit sub condicione si in dei obsequio perseveraret fideles. Dionys. libid.

d. Adhuc Abia loquente quosdam milites Ieroboam latenter immisit, vt Abiam ex aliquibus partibus circumdarent: quos exercitus non videret. Qui cum inter hostes apparuissent, exercitus quidem conturbatus expauit, Abias autē confortabat eos, & vt in domino spem haberet, exposcebat, &c. Ioseph. li. 8. cap. 11. e. Non obstantibus insidiis Ieroboam factum est praelium inter Abiam & Ieroboam in loco quem Iosephus mōtem vocat Amororum, & habuit Abia cōtra spem victoriam inextimabilem. Comestor lib. 3. Reg. cap. 31.

f. Ad hanc regis vocē reditus est militum animus, & inuocata ope numinis ad sacerdotum clausica ingenti clamore sublato alacritas inde, in hostē irruunt. Nec defuit celeste auxilium quod hostium vigorem repulit, Abianis longe præpollentibus. Ioseph. Antiquit. lib. 8. cap. 11.

a. Defunctus est autē Abia non multo post hanc victoriam, exacto tertio principatus sui anno: sepultusque est Ierosolymis in maioriū suorum cōditoriis, relictis filiis vigintiduobus, filiabus sedecim. Ioseph. Antiquit. Iudaic. lib. 8. cap. 11.

b. Afa abstulit excelsa in quibus antea idolis sacrificabatur. Reliquit tamē excelsa in quibus populus suus obtulit deo sacrificia quædam, præsertim spontanea seu votiuia. Hinc est quod 3. Reg. 15. dicitur: Excelsa autem non abstulit. Aliqui tamen affirmāt quod nō abstulit excelsa seu phana quæ Salomō fecit diis vxorum suarum in monte oliueti, quod tertio libro Regū legitur, cap. 11. Dionys. libid.

c. Afa. 10. anno regni sui percussit Zaram Regē Aethiopiae plaga grandi, qui irruperat in terram Iuda, & redeunt Afa à victoria occurrit Azarias propheta, de quo in sequenti capite, dicens victoriam sibi à deo concessam, quia legitima eius seruabat. Comestor. 3. Reg. 32.

^{c 12} Exterruit itaq; dominus Aethiopes coram Afa & Iuda. Fugeruntque Aethiopes, ¹³ & persecutus est eos Afa, & populus qui cū eo erat, vsq; Gerara. Et ruerunt Aethiopes vsq; ad internecionem: quia domino cadente contriti sunt, & exercitu illius preliante. Tulerunt ergo spolia multa: ¹⁴ & percusserunt ciuitates omnes per circuitum Geraræ. Grandis quippe cunctos terror inuaserat. Et diripuerunt vrbes, & multam prædam asportauerunt: ¹⁵ sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitā multitudinem, & camelorum, reuersique sunt in Ierusalem.

Commendantur Rex & populus Iuda ob vitæ integritatem, quòd toto corde querant dominum. XV.

a. Obed (qui & Iaddo vel Addo) missus à deo in Samariam ad Ieroboam.

Zarias † autem filius ^a Obed factus in se spiritu dei, ² egressus est in occursum Afa, & dixit ei: Audite me Afa & omnis Iuda, & Benjamin: Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, inuenietis. Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, ³ Transibunt autem multi dies in Israel absque deo vero, & absq; sacerdote: absq; doctore quoq; & absq; lege. ⁴ Cūq; reuersi fuerint in angustia sua, & clamauerint ad dominum deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum. ⁵ In tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti, sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. † ⁶ Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia dominus cōturbabit eos in omni angustia.

b. Sicut enim nemo est qui gaudere nolit: ita nemo est qui pacē habere nolit: quādoquidē & ipsi qui bella volunt, nil aliud quā vincere volunt. ad gloriosam ergo pacem bellādo cū iungunt peruenire. Nam quid est aliud victoria, nisi subiectio repugnātiū? Quod cum factum fuerit, pax erit. August. de ciuitate dei. lib. 19. cap. 12. Et rursum hāc pacē requirunt laboriosa bella, hanc adipiscitur quæ putatur gloriosa victoria. Quādo autem vincunt qui causa iustiore pugnant, quis dubitet gratulandam esse victoriam, & prouenisse optabilem pacem? Hæc bona sunt, & sine dubio dei dona sunt. Idem ibidem. li. 15. cap. 4.

c. Deus est sine fine querendus, quia sine fine amandus: querere enim est amare. Caritas enim & inuenit eum per fidē, & eum querit habere per speciem. Aug. super. psal. 104.

d. Ex cuius aqua ignis processit, & simulachrum combussit, vt dicunt Hebræi.

^{b 7} Vos ergo confortamini & non dissoluantur manus vestræ, erit enim merces operi vestro. ⁸ Quod cum audisset Afa, verba scilicet & prophetiam Azarij filij Obed propheta, confortatus est: & abstulit idola de omni terra Iuda, & de Benjamin, & ex vrbibus quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare domini, quod erat ante porticum domini: ⁹ cōgregauitq; vniuersam Iudam & Benjamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & Manasse, & de Simeon. Plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes quòd dominus deus illius esset cum eo. ¹⁰ Cūq; venissent in Ierusalē mense tertio, anno decimoquinto regni Afa, ¹¹ immolauerunt domino in die illa de manubiis, & præda quam adduxerant, boues septingentos, & arietes septem milia, ¹² & intrauit ex more ad corroborandum fœdus: vt ^c quærerent dominum deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. ¹³ Si quis autē, inquit, non quæsierit dominū deum Israel, moriatur à minimo vsque ad maximum, à viro vsque ad mulierem. ¹⁴ Iuraueruntq; domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum, ¹⁵ omnes qui erant in Iuda, cum execratione. In omni enim corde suo iurauerunt, & in tota volūtate quæsierunt eum, & inuenerunt. Præstititq; eis dominus requiem per circuitū. ¹⁶ Sed & Maacham matrē Afa regis ex augusto deposuit imperio, eò quòd fecisset in luco simulachrum Priapi, quod omne contriuit, & in frustra comminuens cōbussit in ^d torrente Cedron. ¹⁷ Excelsa autem derelicta sunt in Israel. Attamen cor Afa erat perfectum cunctis diebus eius. ¹⁸ Eaque quæ vouerat pater suus, & ipse, intulit in domum domini, argentum & aurum, vasorumque diuersam supellectilē. ¹⁹ Bellum verò non fuit vsque ad tricesimum quintum annum regni Afa.

Pugnante Baasa rege Israel contra Afa regem Iuda, vocauit Afa Benadab regem Syriæ adiutorem, & Anani prophetam ipsum increpantem in neruum coniecit. XVI.

a. Annus enim 36. diuisionis regni Israelis à morte Salomonis, qui & 17. annus Afa fuit, cum Baasa anno 26. Afa mortuus sit.

Nno † autē ^a tricesimosexto regni eius ascendit Baasa rex Israel in Iudam, & muro circūdabat Rama, vt nullus tutē posset egredi & ingredi de regno Afa. ² Protulit autem Afa argentum & aurum de thesauris domus domini, & de thesauris regiis, misitque ad Benadab regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: ³ Fœdus inter me & te est. Pater quoq; meus & pater tuus habuere concordiam: quamobrem misi tibi argētum & aurum: vt rupto fœdere quod habes cū Baasa rege Israel, facias eum à me recedere. ⁴ Quo cōperto Benadab misit principes exercituum suorum ad vrbes Israel, qui percusserunt Ahion,

† 3. Reg. 15. d

Ahion, & ^b Dan, & Abelmaim, & vniuersas vrbes muratas Nephthalim. ⁵ Quod cū
[†] diffet Baasa, desinit edificare Rama, & intermisit opus suū. ⁶ Porro Afa rex assūpsit
vniuersum Iudam, & tulerūt lapides de Rama & ligna quæ edificationi preparauerat
Baasa: edificauitq; ex eis Gabaa & Maspha. ⁷ In tēpore illo venit Anani propheta ad
Afa regem Iuda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in domi-
[†] no deo tuo, idcirco euasit Syriæ regis exercitus de manu tua. [†] ⁸ Nōne Æthiopes &
Libyes multo plures erant quadrigis & equitibus & multitudine nimia, quos cum in
domino credidisses, tradidit in manu tua? [†] ⁹ Oculi enim domini cōtemplantur vni-
uersam terram, & præbent fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum. Stul-
tè igitur egisti, & propter hoc etiam præsentī tempore aduersum te bella cōsurgent.
[†] ¹⁰ Iratúsq; Afa aduersus videntē, iussit eum mitti in neruum. Valde quippe super hoc
fuerat indignatus, & interfecit de populo in tempore illo plurimos. [†] ¹¹ Opera autem
Afa prima & nouissima scripta sunt in libro regum Iuda & Israel. [†] ¹² Egrotauit etiā
Afa anno tricesimonono regni sui dolore pedum vehementissimo, & nec in infirmi-
tate sua quæsiuit dominum, sed magis in medicorum arte cōfusus est. [†] ¹³ Dormiuitq;
cum patribus suis, & mortuus est anno quadragesimoprīmo regni sui, [†] ¹⁴ & sepelierūt
eum in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate Dauid. Posueruntq; eum super
lectulum suum plenum aromatibus & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmētario-
rum arte confecta: & combusserunt super eum ambitione nimia.

*Iosaphat patri mortuo succedens, pius erga deum fuit, diuitiis potens, &
armis.* XVII.

[†] 3. Reg. 15. f
Anno ante
Christum.
933.
Anno mū-
di. 3031.
Iosaphat. 7.
Rex Iuda
an. 25.

Regnauit [†] autē ^a Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. ² Cō-
stituitq; militum numeros in cunctis vrbibus Iuda quæ erant vallatæ mu-
ris, præsidiaq; disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim, quas cepe-
rat Afa pater eius. ³ Et fuit dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in viis
Dauid patris sui primis, & nō sperauit in Baalim, ⁴ sed in deo patris sui: & perrexit in
præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. ⁵ Confirmauitq; dominus regnū in manu
eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat, factæq; sunt ei infinitæ diuitiæ, & multa
^b gloria. ⁶ Cūmq; sumpsisset cor eius audaciam propter vias domini, etiam excelsa &
lucos de Iuda abstulit. [†] ⁷ Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Be-
nail, & Abdiam, & Zachariam & Nathanael, & Micheam, vt docerent in ciuitatibus
Iuda, ⁸ & cum eis Leuitas, Semeiam, & Nathania, & Zabadiam, Asahel quoque, &
Semiramoth, & Ionathan, Adoniāmq;, & Tobiam, & Tobadoniam Leuitas, & cum
^c eis Elisama & Ioram sacerdotes. ⁹ Docebantq; populum in Iuda, habentes librum le-
gis domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atq; erudiebant populum. ¹⁰ Itaq; fa-
ctus est pavor domini super omnia regna terrarum quæ erant per gyrū Iuda: nec au-
debant bellare contra Iosaphat. ¹¹ Sed & Philisthæi Iosaphat munera deferebant, &
vectigal argenti. Arabes quoq; adducebant pecora, arietum septem milia septingen-
tos, & hircos totidem. ¹² Creuit ergo Iosaphat & magnificatus est vsque in sublime,
atque edificauit in Iuda domos ad instar turrium, vrbēsq; muratas, ¹³ & multa ope-
^d ra parauit in vrbibus Iuda. Viri quoq; bellatores & robusti erant in Ierusalē: ¹⁴ quo-
rum iste numerus per domos atque familias singulorum: In Iuda princeps exercitus,
Ednas Dux, & cum eo robustissimi viri trecēta milia. ¹⁵ Post hunc Iohanan princeps,
& cum eo ducenta octoginta milia. ¹⁶ Post illum quoque Amasias filius Zechri, con-
secratus domino, & cum eo ducenta milia virorum fortium. ¹⁷ Hunc sequebatur ro-
bustus ad prælia Eliada: & cum eo tenētium arcum & clypeum ducenta milia. ¹⁸ Post
istum etiam Iozabad, & cum eo cētum octoginta milia expeditorum militum. ¹⁹ Hi
omnes erant ad manum regis, exceptis aliis quos posuerat in vrbibus muratis, & in
vniuerso Iuda.

*Impio Achab pius Iosaphat fert auxilium in bello, quo ipse Achab Michæa incarcerato
cecidit.* XVIII.

b. Dan fons est ad Panium
antrum in 4. miliario Cæsa-
rea Paneadis, vnde oritur
Iordanis euntibus Tyrum.
Hoc loco Abraham affec-
tus Syros, cecidit. Ex eo lo-
co fuit mulier sanata per
Christum à fluxu sanguinis
In monte imminente est ci-
uitas dicta Cæsarea Philip-
pi, à filiis Dan olim ibi con-
dita, & Lesem Dan nuncu-
pata. Postea à Phil. ppe. fra-
tre Herodis instaurata, &
nomine Cæsaris Cæsarea
ab eo vocata: de qua Iudic.
18.

c. Tandē itaq; à deo pu-
nitus est ob quandam con-
spirationem, quam relictā
in deum fiducia iniecit cū
Benadab rege Syriæ. Ideo
podagrico humore à deo
correptus est. Hiero. ibid.
d. Quidam mortui, alii oc-
cisi vel interfecti. Boni ve-
ro dormire dicuntur, quia
sanctorū mors somnus di-
citur. Hiero. in Matt. ca. 25.

a. Iosaphat interpretatur
dominus iudex, vel domi-
ni iudiciū. Puto quod Afa
pater eius cum propter ius-
titiam eius cum dominus
prosperasset in omnibus, &
inimicos eius confregisset
ante faciem eius, sicut scri-
ptura testatur Regnorum,
quasi in ipso nomine filij
sui confessionem offerens
deo suo iudici iusto, voca-
uit eū dominus iudex. Nā
verē iusti iudicis est bene
agētem remunerare, & ne-
gligentē corripere. Chryl.
in 1. cap. Matt. homil. 1.
b. Cōsidera quā religio-
sē rex sacra vindicer, ac in
suum quæque locum reuo-
cet. Vide quā sollicitē cō-
stitutis synagogæ diaconis
præcipiat super lege, man-
dato, & caremoniis, iusti-
tiis & iudicio, nec minus iu-
stē ciuilia curat: ita vt nec
immerito Iosaphat domi-
nus iudex interpretetur:
quoniā iustus in omnibus
iudex extitit: propterea do-
minus illum exaltauit sicut
patrē eius Afa, & adhuc am-
plius. Idem vbi supra.

a. Quia accepit filio suo To-
rom Godolia siue Arthalia
filiam Iezabelis & Achab
in uxorem, unde dominum
ad iracundiam in se concitauit.
Vides itaq; quia nec
oportuit dare auxiliū ini-
micis dei, nec accipere.
Primum nos docet historia
præfens in cap. sequenti. Se-
cundū docuit historia Afa
sup. cap. 16. Qui enim petit
auxiliū ab inimicis dei,
desperat, validiores sibi
existimans inimicos dei q̃
deū. Qui autē dat auxiliū
inimicis dei, aduersat deo.
Deo enim volente cōterere
inimicū suū, ipse eū defen-
dere tenet. Chrys. super. 1.
cap. Matth.

b. Iosaphatō subleuit fu-
cus ex eorū verbis, eo quod
falsi vates essent, per cōtra-
rūq; est Achabū, num quē
aliū præterea prophetam
habeat? vt certius etiā fu-
tura præscire valeant. Re-
spondit, esse quidē & alium
dictū Micheā, sed sibi inui-
sum, quod semper malum
euentum prædicat. Ioseph.
Antiq. lib. 8. cap. 14.

c. Hec autē ironice locutus
est Micheas Regi zelo iusti-
tiae, quia rex impius indi-
gnus fuit vero responso, ab
eo quē falsum esse crede-
bat. Micheas tamē adiura-
tus cōfessus est veritatem,
nec tamen auditus est, sed
pœnis afflictus. Dionys.
Reg. 22.

d. Quid est quod exercitus
cœli dextris & à sinistris
dei stare perhibetur? cum
deus sit extra omnia & in-
tra omnia, vt nec dextra
nec sinistra concludat. Sed
dextra dei pars angelorum
electa, sinistra dei pars an-
gelorū reproba designat. A
dextra ergo dei & sinistra
angelorum exercitus stat,
quia electorū voluntas dei
pietati cōcordat: & repro-
borum iudicio eius obtem-
perat. Vnde & mox fallax
spiritus in medium profi-
lit, per quē Achab exigen-
tus eius meritis decipia-
tur. Neq; enim fas est cre-
dere bonum spiritum falla-
cix deseruire voluisse, vt
diceret: Egrediar, & ero spi-
ritus mendax in ore, &c.
Angel. 3. Reg. 22.

Vit† ergo Iosaphat diues & inclytus multum, & ^a affinitate coniunctus ^A† 3. Reg. 22. 9
est Achab: ² descenditq; post annos ad eum in Samariā. Ad cuius adue-
tū mactauit Achab arietes & boues plurimos ipsi & populo qui venerat
cum eo, persuasitq; illi vt ascenderet in Ramoth Galaad. ³ Dixitq; Achab
rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille respon-
dit: Vt ego, & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus: tecūque erimus in bello.
⁴ Dixit Iosaphat ad regem Israel: Cōsule obsecro in præsentiarū sermonem domini.
⁵ Congregauit igitur rex Israel Prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In
Ramoth Galaad ad bellandū ire debemus, an quiescere? At illi: Ascende, inquiunt, & ^B
tradet deus in manu regis. ⁶ Dixitq; Iosaphat. Nunquid non est hic propheta domi-
ni: vt ab illo etiam requiramus? ⁷ Et ait rex Israel ad Iosaphat: Est vir vnus à quo pos-
sumus quærere domini voluntatem, sed ego odi eum: quia nō prophetat mihi bonū,
sed malum omni tempore. Est autem Micheas filius Iemla. ^b Dixitq; Iosaphat: Ne lo-
quaris rex hoc modo. ⁸ Vocauit ergo rex Israel vnū de eunuchis, & dixit ei: Voca citō
Micheam filiū Iemla. ⁹ Porrō rex Israel & Iosaphat rex Iuda vterq; sedebant in folio
suo vestiti cultu regio. Sedebant autem in area iuxta portam Samariæ: omnesq; pro-
phetæ vaticinabātur corā eis. ¹⁰ Sedecias verō filius Chanaana fecit sibi cornua fer- ^C
rea, & ait: Hæc dicit dominus: His ventilabis Syriam, donec cōteras eam. ¹¹ Omnesq;
prophetæ similiter prophetabant, atq; dicebant, Ascende in Ramoth Galaad, & pro-
speraberis: & tradet eos dominus in manu regis. ¹² Nuntius autem qui ierat ad vocan-
dum Micheam, ait illi: En verba omnium prophetarū vno ore bona regi annuntiant.
Quæso ergo te, vt & sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisq; prospera. ¹³ Cui re-
spondit Micheas: Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi deus meus, hoc lo-
quar. ¹⁴ Venit ergo ad regem. Cui rex ait: † Michea, ire debemus in Ramoth Galaad ^{† 3. Reg. 22. 9}
ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: ^{b. c} Ascendite, cuncta enim prospera vo-
bis euenient: & tradentur hostes in manus vestras. ¹⁵ Dixitq; rex, Iterum atq; iterum
te adiuro, vt mihi non loquaris nisi quod verum est in nomine domini. ¹⁶ At ille ait:
Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absq; pastore. Et dixit domi-
nus: Non habent isti dominos, reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. ¹⁷ Et
ait rex Israel ad Iosaphat: Nōne dixi tibi, quod nō prophetaret iste mihi quicquam
boni, sed ea quæ mala sunt? ¹⁸ At ille, Idcirco ait, audite verbum domini: † ^d Vidi do-
minum sedentem in folio suo: & omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & à
sinistris. ¹⁹ Et dixit dominus: † Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat & cor-
ruat in Ramoth Galaad? Cūq; diceret vnus hoc modo, & alter alio: ²⁰ processit spi-
ritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui dominus, In quo, inquit,
decipies? ²¹ At ille respōdit: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omniū propheta-
rū eius. Dixitq; dominus: Decipies, & preualebis: egredere, & fac ita. ²² Nūc igitur ec-
ce dominus dedit spiritum mēdaci in ore omnium prophetarum tuorum: & domi-
nus locutus est de te mala. ²³ Accessit autem Sedecias filius Chanaana: & percussit Mi-
chea maxillam, & ait: Per quam viam trāsiuit spiritus domini à me, vt loqueretur ti-
bi? ²⁴ Dixitq; Micheas: Tu ipse videbis in die illo quādo ingressus fueris cubiculū de ^E
cubiculo, vt abscondaris. ²⁵ Præcepit autem rex Israel, dicēs: Tollite Micheam, & du-
cite eū ad Ammō principē ciuitatis, & ad Ioas filiū Amelech, ²⁶ & dicetis: Hæc dicit
rex, Mittite hunc in carcerē: & date ei panis modicū, & aquæ pauxillū, donec reuer-
tar in pace. ²⁷ Dixitq; Micheas: Si reuersus fueris in pace, non est dominus locutus in
me. Et ait: Audite omnes populi. ²⁸ Igitur ascēderūt rex Israel & Iosaphat rex Iuda in
Ramoth Galaad, ²⁹ dixitq; rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnā
vadā: tu autem induere vestibus tuis. Mutatōque Rex Israel habitu venit ad bel-
lum. ³⁰ Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis con- ^G
tra minimum, aut cōtra maximum, nisi contra solum Regem Israel. ³¹ Itaq; cum vi-
derunt principes equitatus Iosaphat, dixerunt: Rex Israel est iste. Et circūdede-
runt eum dimicantes. At ille clamauit ad dominū, & auxiliatus est ei: atq; auertit eos
ab

ab illo.³² Cum enim vidissent duces equitatus quod non esset Rex Israël, reliquerunt eum.³³ Accidit autem ut vnus e populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret Regem Israël inter ceruicem & scapulas. At ille aurigæ suo ait: ° Conuerte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum.³⁴ Et finita est pugna in die illo. Porro Rex Israël stabat in curru suo contra Syros vsque ad vesperam: & mortuus est occidente sole.

e. Accepto vulnere mortali iussit se teneri, ne deprehderetur ab hostib⁹ quod vulnerat⁹ esset, & illius ruina & hostibus victoriam, & populo fugæ periculum incuteret. Hier. ibidem.

Iosaphat à Iehu propheta correptus, bonos iudices populo præficit.

XIX.

Ios. 9.1.

Reuersus est autē Iosaphat Rex Iuda in domū suam pacificē in Ierusalem.² Cui occurrit Iehu filius Anani videns, & ait ad eum: ° Impio præbes auxilium, & iis qui oderunt dominum, amicitia iungeris: & idcirco iram quidem domini merebaris: ° sed bona opera inuēta sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda, & preparaueris cor tuū ut requireres dominum deum patrum tuorū.⁴ Habitauit ergo Iosaphat in Ierusalē. Rursumque egressus est ad populum de Bersabee vsque ad montem Ephraim: & reuocauit eos ad dominum deum patrum suorum: ° constituitque iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca: ° & præcipiens iudicibus, Videte, ait, quid faciatis. Nō enim hominis exercetis iudicium, sed domini: & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit.⁷ Sit timor domini vobiscum, & cum diligētia cuncta facite. Non est enim apud dominum deum nostrum iniquitas, ° nec personarū acceptio, nec cupido munerum.⁸ In Ierusalē quoque constituit Iosaphat leuitas & sacerdotes & principes familiarum ex Israel, ut iudiciū & causam domini iudicarent habitatoribus eius: ° præcepitque eis dicens: Sic agetis in timore domini, fideliter & corde perfecto.¹⁰ Omnem causam quæ venerit ad vos fratrum vestrorum qui habitant in vrbibus suis, inter cognitionē & cognitionem vbicumque quæstio est de lege, de mādato, de cæremoniis, de iustificationibus, ostendite eis ut non peccēt in dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres vestros. Sic ergo agentes non peccabitis.¹¹ Amarias autem Sacerdos & Pontifex vester, in iis quæ ad deum pertinent, præsidebit. Porro Zabadias filius Ismael qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit, quæ ad Regis officium pertinent. Habetisque magistros Leuitas coram vobis: confortamini, & agite diligenter, & erit dominus vobiscum in bonis.

† Deu. 10. d
Sap. 6. b
Rom. 2. b
Iob. 34. b
Gal. 2. b
Ephe. 6. b
Act. 10. f
Coloss. 3. d
Eccl. 35. b
1. Petr. 1. c

a. Quis enim vestrū dicie peccatorem adiuuandum ad hoc in quo peccare vult, sicut ipse Achab quādo eū adiunxit Iosaphat eundo cū eo in prælium, cum ille Michee propheta veraciter verba contemneret: Et tamen nec sic obfuit innocentie Regis Iosaphat pessimum meritum regis Achab: quia illum acclamantem à periculo belli liberauit, Achab sacrilegum in manus hostium venire permisit. Aug. lib. 2. contra Epist. Parmeniani.

b. Personarum quidē deus acceptor nō est, quia nouit omnia: nos autem omnibus quidem debemus misericordiam: sed quia plerique fraude eam quærunt, & fingunt arumnas: ideo vbi causa manifestatur, persona cognoscitur, tempus urget, largius se debet profunderē misericordia. Ambr. off. 1. c. 30.

c. Lelius rogantibus omnibus iustitiam defendere aggressus asseruit quantum potuit, nil tam inimicū quā in iustitiam ciuitatis nec omnino nisi magna iustitia geri aut stare posse re publicā. Aug. lib. 2. c. 21. de ciui. dei. Remota itaque iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia & ipsa latrocinia quid sunt nisi parua regna? Idem lib. 4. c. 3.

Ammonitæ, Moabitæ, & Syri orante Iosaphat & Iahaziel propheta, se mutuo cadunt, verum Iosaphat inito fœdere cum Ocholia, corripitur ab Eliezer propheta. XX.

Ios. 9.1.

Rost hæc congregati sunt filij Moab & filij Ammon, & cū eis de Ammonitis ad Iosaphat, ut pugnaret contra eum: ° veneruntque nuntij & indicauerunt Iosaphat dicentes: Venit cōtra te multitudo magna de iis locis quæ trans mare sunt, & de Syria: & ecce consistunt in Hazazon-Thamar, quæ est Engaddi.³ Iosaphat autem timore perterritus, totū se contulit ad rogandum dominum, & prædicauit ieiuniū vniuerso Iuda.⁴ Congregatusque est Iudas ad deprecandū dominum: sed & omnes de vrbibus suis venerunt ad obsecrandum eum.⁵ Cūque stetisset Iosaphat in medio cœtu Iudæ & Ierusalem, in domo domini ante atrium nouum, ° ait: ° Domine deus patrum nostrorū, tu es deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis gentium. In manu tua est fortitudo & potentia, nec quisquā tibi potest resistere.⁷ Nōne tu deus noster interfecisti omnes habitatores terræ huius corā populo tuo Israël, & dedisti eā semini Abraham amici tui in sempiternum? ° Habitaueruntque in ea, & extruxerunt in illa sanctuariū nomini tuo, dicētes: ° Si irruerint super nos mala, gladius iudicij, pestilentia, & fames, stabimus coram domo hac in conspectu tuo, in qua inuocatū est nomen tuū, & clamabimus ad te in tribulationibus nostris, & exaudies nos, saluosque facies. ° Nunc igitur ecce filij Ammon & Moab & mons Seir, per quos non concessisti filiis Israel ut transiret quando egrediebantur de Aegypto, sed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt il-

† Sup. 6. e

† Deute. a. a

a. Ammonitis Idumæos intelligit, quia ob reuerentiam fraterni nominis nolebant in pristino habitu armamouere cōtra Israël, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum. Hiero.

b. Hazazon-thamar, quæ & Engaddi, vel secundum Iosephum Gaddi, ciuitas est palmarum, 300. stadiis distans ab Ierosolymis.

c. Si bellum sit in plateis, & pugna sit, quippe res quotidianæ fluctuatio sunt & tempestates. Opus itaque nobis est armis. Maiora autem arma sunt oratio. Propterea opus est nobis oratione: maxime autem matutina & nocturna. Chrysost. in c. 8. ad Hebr. ho. 14. Nam sicut nec miles sine armis est aliquid, nec arma sine milite, sic nec oratio sine ieiunio, nec ieiunium sine oratione: hæc autē duo iunxit Iosaphat, ideo finem cōsecutus est optatum. Idē su per Matt. hom. 15. ex cap. 6.

los,¹¹ e contrario agunt: & nituntur eiicere nos de possessione quam tradidisti nobis,
¹² deus noster. Ergo nō iudicabis eos? In nobis quidē non est tanta fortitudo ut possi-
 mus huic multitudini resistere, quæ irruit super nos? sed cum ignoremus quid agere
 debeamus, hoc solū habemus relidui, ut oculos nostros dirigamus ad te.¹³ Omnis ve-
 ro Iuda stabat coram dño cum paruulis & vxoribus & liberis suis.¹⁴ Erat autē Iaha-
 ziel filius Zachariæ filij Banaia, filij Iehiel, filij Mathania, Leuites de filiis Asaph: su-
 per quem factus est spiritus dñi in medio turbæ,¹⁵ & ait: Attendite omnis Iuda, & qui
 habitatis in Ierusalē, & tu Rex Iosaphat: Hæc dicit dñs vobis: Nolite timere, nec pa-
 ueatis hanc multitudinē. Non est enim vestra pugna, sed Dei.¹⁶ Cras descendetis con-
 tra eos: Ascensuri enim sunt per cliuum nomine Ziz, & inuenietis illos in summita-
 te torrentis qui est contra solitudinem Ieruel.¹⁷ Non enim eritis vos qui dimicabitis:
 sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium dñi super vos. ^c O Iuda &
 Ierusalē nolite timere, nec paueatis: cras egrediemini cōtra eos: & dominus erit vo-
 biscū.¹⁸ Iosaphat ergo & Iuda & omnes habitatores Ierusalē ceciderunt proni in ter-
 ram coram domino: & adorauerunt eum.¹⁹ Porro Leuitæ de filiis Caath, & de filiis
 Core, laudabant dominum deum Israel voce magna in excelsum.²⁰ Cūque mane
 surrexissent, egressi sunt per desertum Thecul: profectisque eis stans Iosaphat in me-
 dio eorum, dixit: Audite me viri Iuda, & omnes habitatores Ierusalē: Credite in do-
 mino deo vestro, & securi eritis: credit prophetis eius, & cuncta euenient prospera.
²¹ Deditque consilium populo, & statuit cantores domini ut laudaret eum in turmis
 suis, & antecederent exercitum: ac voce consona dicerent: † Confitemini domino, ^e † Psal. 106. 2
 quoniā bonus, quoniam in æternū misericordia eius. ^f ²² Cūque cœpissent laudes
 canere: vertit dominus insidias eorum in semetipsos, filiorum scilicet Ammō & Mo-
 ab, & montis Seir, qui egressi fuerāt ut pugnarent contra Iudā: & percussi sunt.²³ Nā-
 que filij Ammon & Moab consurrexerunt aduersum habitatores montis Seir, ut in-
 terficerent & delerent eos. Cūque hoc opere perpetrassent, etiā in semetipsos versi,
 & mutuis concidere vulneribus.²⁴ Porro Iudas cum venisset ad speluncam quæ respi-
 cit solitudinem, vidit procul omnem latē regionem plenam cadaueribus, nec super-
 esse quenquam qui necem potuisset euadere.²⁵ Venit ergo Iosaphat & omnis popu-
 lus cum eo ad detrahenda spolia mortuorum: inueneruntque inter cadauera variam
 suppellectilem, vestes quoque & vasa preciosissima, & diripuerunt, ita ut omnia porta-
 re non possent, nec per tres dies spolia auferre præ prædæ magnitudine.²⁶ Die autem ^e
 quarto congregati sunt in valle Benedictionis vsque in presentem diem. ^h ²⁷ Reuer-
 susque est omnis vir Iuda & habitatores Ierusalem & Iosaphat ante eos in Ierusalem
 cum lætitia magna, eo quod dedisset eis dominus gaudiū de inimicis suis.²⁸ Ingres-
 siq; sunt in Ierusalem cum psalteriis & citharis & tubis in domum domini.²⁹ Irruit
 autem pauor domini super vniuersa regna terrarum cum audissent quod pugnas-
 set dominus contra inimicos Israel.³⁰ Quieuitque regnum Iosaphat: & præbuit ei pacē
 dominus per circuitum.³¹ Regnavit igitur Iosaphat super Iudā, & erat trigintaquin-
 que annorum cum regnare cœpisset: viginti autē & quinque annis regnavit in Ieru-
 salem, & nomen matris eius Azuba filiaⁱ Selahi.³² Et ambulauit in via patris sui Asa,
 nec declinavit ab ea: faciens quæ placita erant coram domino.³³ Veruntamen excelsa
 non abstulit, & adhuc populus non direxerat cor suum ad dominum deum patrum
 suorum.³⁴ Reliqua autem gestorum Iosaphat priorum & nouissimorum scripta sunt
 in verbis Iehu filij Anani, quæ digessit in libro Regum Israel.³⁵ Post hæc iniiit amici-
 tias Iosaphat Rex Iuda cum^k Ochozia Rege Israel, cuius opera fuerunt impiissima:
 & particeps fuit ut facerēt naues quæ irent in Tharsis: feceruntque classē in Asio
 Gaber.³⁷ Prophetauit autem Eliezer filius Dodahu de Maresa ad Iosaphat, dicens:
 Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit dominus opera tua, contritæque sunt
 naues, nec potuerunt ire in Tharsis.

d. Nec illo orante in tem-
 plo confortauit eum Iaha-
 ziel propheta filius Zacha-
 riæ. Vnde crastina die e-
 gressus percussit hostes &
 fugauit. Comestor. cap. vlt.
 3. Reg.

e. Vt & alloquitur Iudeos
 non h. era, sed spiritu: semē
 Abraham, cuius multipli-
 catio sicut pmissa legitur,
 sic videtur impleta. Neque
 enī filij carnis sed filij pro-
 missionis deputantur in se-
 mine. Sed nec illi Ierusalē
 dicimus quæ occidit pro-
 phetas, sed illi quæ de cœ-
 lo noua descendit, Nolite
 timere o Iuda & Ierusalem
 Bernard. in vigil. Natalis
 do. Sermo. 2.

f. Deus vero terrorem &
 consternationem immisit
 Ammonitis, & eorū sociis,
 ita ut alij in alios ruentes,
 hostiliter in se inuicem de-
 baccharentur, tanto furore
 ut ne vons quidē extot mi-
 libus reliquū fieret. Ioseph.
 Antiquit. lib. 9. cap. 1.
 g. Et sic dominus miscuit
 in eis spiritum vertiginis
 & furoris, inquietudinē cō-
 tentionis & litis, sic quod
 contra se inuicem corrip-
 ri, superbiere, ac insanire cœ-
 perunt: quod deo permit-
 tēte per angelos malos fa-
 ctum creditur: Dionys. libi.

h. Visum est prius quemad-
 modum per ieiunia, & ora-
 tiones, per sacrificia, lau-
 des, & gratiarum actiones
 crexerunt corda sua ad do-
 minum: quanuis plerique
 eorum adhuc contra legis
 præceptum obtulerint sa-
 crificia deo alibi quā in
 templo, utpote in excelsis.
 Idem. ibidem.

i. Ipse est Anani propheta
 filius Iaddo, qui & Addo.
 Hierony.

k. Ochozias enim filius A-
 chab, & ideo frater vxoris
 filij sui Ioram: & sic quem-
 admodū Aza pater eius in
 fine vitæ suæ defecit. Idē.

Mortuo Iosaphat successit Ioram filius eius impius in deum & in proximum, ambulansque per vias Achab, cui per literas Elias aduersa & mortem comminatus est.

XXI.

†4. Reg. 2. g. A
4. Reg. 3. a
An. ante
Christum.
910. Anno
mundi 3032.
Iorā 8. Iuda
an. 8.

Ormiuit^a autem Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cū eis in ciuitate Dauid, regnauitq; Iorā filius eius pro eo.² Qui habuit fratres, filios Iosaphat, Azariam, & Iahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filij Iosaphat Regis Iuda.³ Deditq; eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensiones cum ciuitati-

bus munitissimis in Iuda: regnum autē tradidit Ioram, eo quod esset primogenitus.

⁴ Surrexit autem Ioram super regnum patris sui. Cūq; se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio, & quosdam de principibus Israel.^b [†] Trigintaduorum annorum erat Ioram cum regnare cōpisset, & octo annis regnauit in Ierusalem, ⁶ ambulauitque in viis Regum Israel sicut egerat domus Achab.^d Filia quippe Achab erat

vxor eius. Et fecit malum in conspectu dñi.⁷ Noluit autem disperdere domū Dauid

[†] propter pactum quod inierat cum eo, & quia promiserat vt daret ei lucernam & filiis eius in omni tempore.[†] ⁸ In diebus illis rebellauit Ædom, ne esset subditus Iudæ,

& constituit sibi Regem.^c Cūq; transiret Ioram cum principibus suis, & cuncto equitatu qui erat secū: surrexit nocte, & percussit Ædom qui se circumdederat, & omnes duces equitatus eius.¹⁰ Attamen rebellauit Ædom ne esset sub ditione Iudæ vsq;

ad hanc diem. Eo tempore & Lobna recessit ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim dñm deum patrum suorum:¹¹ insuper & excelsa fabricatus est in vrbibus Iudæ,

& fornicari fecit habitatores Ierusalem, & prauaricari Iudam.¹² Allatę sunt autem ei literę ab Elia Propheta, in quibus scriptū erat: Hęc dicit dñs deus Dauid patris tui:

Quoniam non ambulasti in viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa Regis Iudæ, ¹³ sed incessisti per iter Regum Israel, & fornicari fecisti Iudam & habitatores Ierusalem, imitatus fornicationem domus Achab, insuper & fratres tuos domum patris tui meliores te occidisti:¹⁴ ecce dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & vxoribus & filiis tuis, vniuersaq; substantia tua.¹⁵ Tu autē agrotabis pessimo lāguore vteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies.¹⁶ Suscitauit ergo dominus contra Ioram spiritum Philisthinorum & Arabū, qui confines sunt Æthiopibus:

¹⁷ & ascenderunt in terram Iudæ, & vastauerunt eam, diripueruntq; cunctam substantiam quę inuenta est in domo Regis, insuper & filios eius & vxores. Nec remansit ei filius, nisi^f Ioachaz, qui minimus natus erat.¹⁸ Et super hęc omnia percussit eum dñs alui languore insanabili.¹⁹ Cūque diei succederet dies, & tēporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egeret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima: & non fecit ei populus secundum morem combustionis exequias, sicut fecerat maioribus eius.²⁰ Trigintaduorum annorum fuit cū regnare cōpisset, & octo annis regnauit in Ierusalem. Ambulauitque non recte: & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, veruntamen non in sepulchro regum.

Ioram mortuo regnauit Ochozias filius eius, quem Iehu cum Ioram Rege Israel occidit.

XXII.

Anno ante
Christum.
902. Anno
mundi 3060
Ochozias
9. Iuda. an. 1.
†4. Reg. 8. f

Constituerunt autem habitatores Ierusalem^a Ochoziam filium eius minimum Regem pro eo. Omnes enim maiores nati qui ante eum fuerant, interfecerant latrones Arabum qui irruerant in castra. [†] Regnauitque Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.² Quadragintaduorum annorum erat^b Ochozias cum regnare cōpisset: & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri.³ Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater enim eius impulit eum vt impiē ageret.⁴ Fecit igitur malum in conspectu domini sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei cōsiliarij post mortē patris sui in interitum eius, ambulauitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram

in castra. [†] Regnauitque Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.² Quadragintaduorum annorum erat^b Ochozias cum regnare cōpisset: & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri.³ Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater enim eius impulit eum vt impiē ageret.⁴ Fecit igitur malum in conspectu domini sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei cōsiliarij post mortē patris sui in interitum eius, ambulauitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram

in castra. [†] Regnauitque Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.² Quadragintaduorum annorum erat^b Ochozias cum regnare cōpisset: & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri.³ Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater enim eius impulit eum vt impiē ageret.⁴ Fecit igitur malum in conspectu domini sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei cōsiliarij post mortē patris sui in interitum eius, ambulauitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram

in castra. [†] Regnauitque Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.² Quadragintaduorum annorum erat^b Ochozias cum regnare cōpisset: & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri.³ Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater enim eius impulit eum vt impiē ageret.⁴ Fecit igitur malum in conspectu domini sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei cōsiliarij post mortē patris sui in interitum eius, ambulauitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram

in castra. [†] Regnauitque Ochozias filius Ioram Regis Iudæ.² Quadragintaduorum annorum erat^b Ochozias cum regnare cōpisset: & vno anno regnauit in Ierusalem: & nomen matris eius Athalia filia Amri.³ Sed & ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater enim eius impulit eum vt impiē ageret.⁴ Fecit igitur malum in conspectu domini sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt ei cōsiliarij post mortē patris sui in interitum eius, ambulauitque in consiliis eorum. Et perrexit cum Ioram

a. Iosaphat cum anno regni sui 17. constituit Regē Achab aduersus Syros ferre subsidū, filium suū Ioram regem Iudæ designauerat, accipiendo filio suo Athalia filiam Achab in vxorē. Anno vero 18. regni sui, qui iā secundus filij sui Ioram erat, regnauit Ioram fili⁹ Achab super Israel. Anno vero 22. Iosaphat, qui est 5. Ioram filij Achab, cōfirmavit filium suū Ioram in regē Iudæ, qui patre viuente 4. annis regnauit, mortuo autem patre alijs quatuor. Functus ibi.

b. Imò vigintiduorum annorum: sed decem tribuuntur filio suo. Hiero.

c. Antequā fratres occideret: postea verò misere regnauit 20. annis.

d. Imitatione filia Achab erat Athalia vxor Ioram, quia filia erat Amri. Hiero. e. Accidit interi, vt Idumēi ab eius imperio deficerēt, caeso rege suo qui Iosaphato haecenus paruerat, & nouo in eius solium imposito: quam iniuriam vlturus Ioram, cū equitatu qui tū ad manum erat, & curribus in Idumæam noctu irrupit: & exustis vicis finitimis nō est ausus vltius progredi: nec tamen hac expeditione quicquam profecit, nisi quod plures defectiones secutę sunt, excutiētibz ei⁹ iugum & illis qui Labinam regionem incolūt. Ioseph. Antiq. 9. ca. 2.

f. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

g. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

h. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

i. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

k. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

l. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

m. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

n. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

o. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

p. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

q. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

r. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

s. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

t. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

u. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

v. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

w. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

x. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

y. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

z. Qui & Ochozias & Azarias dictus est.

filio Achab Rege Israel in bellum contra Hazael Regem Syriae in Ramoth Galaad: vulneraueruntq; Syri Iorā, ⁶ qui reuersus est vt curaretur in Iezrael. Multas enim p^legas acceperat in supradicto certamine. Igitur Ochozias filius Iorā Rex Iuda descendit vt inuiseret Ioram filium Achab in Iezrael ægrotantem. ⁷ Voluntatis quippe fuit dei aduersus Ochoziam, vt veniret ad Ioram. Et cum venisset & egrederetur cum eo aduersum Iehu filium Namsi, quem vnxit dñs vt deleret domum Achab, ⁸ cum ergo euerteret Iehu domum Achab, inuenit principes Iuda, & filios fratrum Ochozix, qui ministrabant ei, & interfecit illos. ⁹ Ipsum quoq; perquirens Ochoziam comprehendit latitantem in Samaria, adductumq; ad se occidit: & sepelierunt eum, eo quod esset filius Iosaphat, qui quæsierat dominum in toto corde suo. Nec erat vltra spes aliqua vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ. ¹⁰ Siquidē mater eius^d Athalia videns quod mortuus esset filius suus, surrexit, & interfecit omnem stirpem Regiam domus Iorā.

c. Cūque visitasset Ochozias Ioram Regem Israel, Iehu vnctus in Regē Israel percussit Ioram Ochoziam fugientem insecutus est, & vulnerauit eum in ascensu Gaber. Qui vulneratus fugit i Mageddo, & mortuus est ibi: & tulerunt eū in Ierusalē, & sepultus est in ciuitate Dauid. Comestor. d. Erat Ochoziæ germana soror Iosabētha nomine, pōtiffici Ioadi nupta. Hæc regiam ingressa cum inter casorum cadauera latente nutricis opera anniculum puerum Iosum deprehendit, ablatum furci domi in suo cubiculo abdidit, & solo marito cōscio sex annis in templo clamauit. Ioseph. Anti. Iudaic. lib. 9. c. 7

¹¹ Porro Iosabēth filia Regis tulit Iosam filium Ochoziæ, & furata est eum de medio filiorum Regis cum interficerentur, absconditque eum cum nutrice sua in cubiculo lectulorum. Iosabēth autem quæ absconderat eum, erat filia Regis Ioram, vxor Ioiadæ pontificis, soror Ochoziæ, & idcirco Athalia non interfecit eum. ¹² Fuit ergo cum eis in domo dei absconditus sex annis, quibus regnauit Athalia super terram.

Vncto Iosam in Regem à Ioiada pontifice, Athalia occiditur.

XXIII.

† 4. Reg. 12. a.
Anno ante
Christum.
901. Anno
mūdi. 3061.
Athalia 10.
Iuda. an. 7.

a. Athalia regnauit septem annis in Ierusalē. Anno autem septimo Ioiada secretum suum quinque centurionibus reuerit, qui eorum circumeuntes Iudam adducerent in Ierusalē Leuitas, sacerdotes, & principes familiarum de cunctis vrbibus Iuda, cū quibus pactum inuit de constituendo Iosam in Regem, & de occidenda Athalia. Quos cum in tres partes ordinasset, suum intentum demandarunt executioni. Dionys. ibidem, & 4. Reg. 11.

A Nno[†] autem septimo confortatus Ioiada assumpsit centuriones, Azariā videlicet filium Ieroham, & Ismael filium Iohanan, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaia, & Elisaphat filium Zechri, & inuit cum eis fœdus. ² Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Israel, veneruntque in Ierusalem. ³ Inuit ergo omnis multitudo pactum in domo dei cum Rege. Dixitq; ad eos Ioiada: Ecce filius Regis regnabit, sicut locutus est dominus, super filios Dauid. ⁴ Iste est sermo quem facietis. ⁵ Tertia pars vestrum qui veniunt ad sabbatum sacerdotum & Leuitarum & ianitorum, erit in portis: tertia vero pars ad domum regis: & tertia ad portam quæ appellatur fundamenti. Omne vero reliquum vulgus sit in atrijs domus domini, ⁶ nec quispiam alius ingrediatur domum domini, nisi sacerdotes, & qui ministrant de Leuitis. Ipsi tantummodo ingrediantur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias domini. ⁷ Leuitæ autē circudent Regem habentes singuli arma sua: & si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur: sintq; cum Rege & intrāte & egrediente. ⁸ Fecerunt ergo Leuitæ & vniuersus Iuda iuxta omnia quæ preceperat Ioiada^b Pontifex. Et assumpserunt singuli viros qui sub se erant, & veniebant per ordinem sabbati cum iis qui impleuerant sabbatum, & egressuri erant. Siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. ⁹ Deditque Ioiada sacerdos Centurionibus lanceas clypeosque & peltas regis Dauid, quas consecrauerat in domo domini. ¹⁰ Constituitque omnem populum tenentium pugiones à parte templi dextra, vsq; ad partem templi sinistra, coram altari & templo per circuitum Regis: ¹¹ & eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema & testimonium, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem. Vnxitque illum Ioiada pontifex, & filij eius: imprecati quoque sunt ei atque dixerunt: Viuat Rex. ¹² Quod cum audisset Athalia, vocem scilicet currentium atque laudantium Regem, ingressa est ad populum in templum domini. ¹³ Cūque vidisset Regem stantem super gradum in introitu, & principes turmasque circa eum, omnemque populum terræ gaudentem atque clangentem tubis, & diuersi generis organis concinentem, vocemque laudantium, scidit vestimenta sua, & ait: Insidiæ, insidiæ. ¹⁴ Egressus autem Ioiada pontifex ad centuriones & Principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa templi: & interficiatur foris gladio. Præcepitque sacerdos ne occideretur in domo domini. ¹⁵ Et imposuerunt ceruicibus

b. Dux partes, hoc est tam Leuitæ, sacerdotes, cantores, ac ianitores, qui expleto officio suæ hebdomadæ exeunt sabbato templum, quā illi qui ingrediuntur domos suas, vt egrediuntur templum diluculo sabbati ad ministrandum per suam hebdomadam vigilabāt in templo intenti. Dionys. vbi supra.

c. Hoc est phylacteria, in quibus decem verba legis erant. Hierony. d. Inter quos erat Zacharias, quem tamē postea idē Iosam interfecit.

Anno ante
Christum.
805. Anno
mundi 3067
Iosam. 11.
Iuda. an. 49

uicibus eius manus. Cūque intrasset portam equorum domus Regis, interfecerunt eam ibi. ^c16 Pepigit autem Ioiada fœdus inter se vniuersūque populum & regem: vt esset populus dñi. ¹⁷ Itaq; egressus est omnis populus domum Baal, & destruxerūt eam: & altaria & simulachra illius confregerūt: Matthan quoq; sacerdotem Baal interfecerunt ante aras. ¹⁸ Constituit autem Ioiada prapositos in domo domini, & sub manibus sacerdotum & Leuitarum^f quos distribuit Dauid in domo dñi, vt offerrent holocausta domino, sicut scriptum est in lege Moy si in gaudio & canticis iuxta dispositionem Dauid. ¹⁹ Constituit quoq; ianitores in portis domus domini, vt non ingrederetur eā immundus in omni re. ²⁰ Assumpsitq; centuriones, & fortissimos viros ac principes populi, & omne vulgus terræ: & fecerunt descendere regē de domo domini, & introire per medium portæ superioris in domum regis, & collocauerūt eum in solio regali. ²¹ Latatūque est omnis populus terræ: & vrbs quieuit. Porrò Athalia interfecta est gladio.

e. Scipsum in loco dei & legis collocans, populū & regem, vt obedirēt deo & legi eius: populū inquam vt fideliter erga regē ageret, & Regi obedirēt, & regē vt populū cū iustitia regeret, & deo seruiret. Hiero. f. Magnæ vtique erat soluta risq; prudentia, vt post tyrannicā impietq; necē Reginæ, succederet in regnum filio regis legitimo. cū ipso regni habitu simul disciplinæ legis dei seruanda committeretur: & qui se pralatum populo regēdo videret, ipse se regendū diuinis legib; subdi debere meminisset. Angelo. super 4. Re. 11.

Ioas uiuente Ioiada bonus, mortuo autem malus, Zachariam Ioiada filium occidit, à seruis vero suis tandem occiditur.
X XIII.

† 4. Reg. 12. a

Eptem[†] ^a annorum erat Ioas cum regnare cœpisset, & quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Nomē matris eius Sebia de Bersabee. ² Fecitq; quod bonū est coram domino, cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis. ³ Accepit autem ei Ioiada vxores duas, è quibus genuit filios & filas. ⁴ Post quæ placuit Ioas vt instauraret domū dñi: ⁵ cōgregauitq; sacerdotes & Leuitas, & dixit eis: Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam ad sartatecta templi dei vestri per singulos annos, festinatōq; hoc facite. Porrò Leuitæ egere negligentius. ⁶ Vocauitq; Rex Ioiadam principem, & dixit ei: Quare tibi non fuit curæ vt cogeres Leuitas inferre de Iuda & de Ierusalem pecuniam quæ constituta est à Moyse seruo dñi, vt inferret eam omnis multitudo Israel in tabernaculum testimonij? ⁷ Athalia enim impiissima & ^b filij eius destruxerunt domum dei, & de vniuersis quæ sanctificata fuerant in templo dñi, ornauerunt phanum Baalim. ⁸ Præcepit ergo rex, & fecerunt arcam, posueruntq; eam iuxta portam domini forissecus. ⁹ Et prædicatum est in Iuda & Ierusalem vt deferrent singuli pretium domino ^c quod constituit Moyse seruus dei super omnem Israel in deserto. ¹⁰ Latatūque sunt cuncti principes, & omnis populus: & ingressi contulerunt in arcam domini atque miserunt, ita vt impleretur. ¹¹ Cūque tempus esset vt deferrent arcam coram Rege per manus Leuitarum, (videbant enim multam pecuniam,) ingrediebatur scriba Regis, & quem primus sacerdos constituerat: effundebantq; pecuniam quæ erat in arca. Porrò arcam reportabant ad locum suum: sicq; faciebant per singulos dies. Et cōgregata est infinita pecunia, ¹² quam dederunt Rex & Ioiada iis qui præerant operibus domus dñi. At illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, vt instaurarent domum dñi, fabros quoq; ferri & æris, vt quod cadere cœperat, fulciretur. ¹³ Egeruntq; ij qui operabantur, industriè: & obducebatur parietum ^d perat, fulciretur. ¹⁴ Egeruntq; ij qui operabantur, industriè: & obducebatur parietum cicatrix per manus eorum, ac suscitauerūt domum dñi in statum pristinum, & firmiter eam stare fecerunt. ¹⁵ Cūque complessent omnia opera, detulerunt coram Rege & Ioiada reliquam partem pecuniæ: de qua facta sunt vasa templi in ministerium ad holocausta, phialæ quoque & cætera vasa aurea & argentea. Et offerebantur holocausta in domo domini iugiter cunctis diebus Ioiadæ. ¹⁶ Senuit autem Ioiada plenus dierum, & mortuus est cum centum triginta esset annorum: ¹⁷ sepelieruntque eū in ciuitate Dauid cum Regibus, eo quod fecisset bonum^e cum Israel & cum domo eius. ¹⁸ Postquam autem obiit Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adorauerūt Regem. Qui delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis. ¹⁹ Et dereliquerunt templum domini dei patrum suorum, seruieruntque lucis & sculptilibus, & facta est ira dei cōtra Iudam & Ierusalem propter hoc peccatum. ²⁰ Mittebatque eis Prophetas, vt reuer-

a. Nec erat ætas illa sufficiens ad regnandū, cum scriptum sit: Væ terra cui Rex puer est. Sed necessitate vt gente sapientissimus pōtiffex Ioiada vnxit puerū in Regē, vt finis imponeretur pessimo regimini detestandæ Athaliæ, & quoniam Ioiada erat sufficientissim⁹ defectus illius pueri suppleret, & eum in cūctis dirigeret. Dionys. libid.

b. Sacerdotes idolorū, non natura, sed imitatione filij dicti.

c. Hoc enim lege à Moyse sancitū est, quod per singulos annos dare consueuerāt, id est, singuli dimidios siclos: quod à diebus Regni Athaliæ nō dederant. Hieron. ibid. d. Cūq; appareret plurima pecunia in gazophylacio, scriba regis & pōtiffex effundebant eam & dabant his qui præerant camentariis domus domini. Et non fiebat cum eis ratio, sed in fide tractabant. Nec fiebat ex pecunia illa vas aliquod in domo domini, nisi de eo quod erat residuum sartis testis. Comestor.

e. Cum Israel inquam, quæ ab idololatria reuocauit: cū deo, quia idola subuertit: cū domo eius, quia ruinas & scissuras restaurauit. Hieron.

† Exod. 30. b

terentur ad dominū, quos protestantes illi audire nolebāt. ¹⁰ Spiritus itaq; dei induit Zachariam filium Ioiadę sacerdotem: & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hęc dicit dñs deus: Quare transgredimini præceptum domini, quod vobis non proderit, & dereliquistis dñm vt dereliqueret vos? ²¹ Qui congregati aduersus eum miserunt lapides iuxta Regis imperium, in atrio domus domini. ²² Et non est recordatus Ioas Rex misericordię quam fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit ^f filium eius. [†] Qui cum moreretur, ait, Videat dñs, & requirat. ²³ Cũque euolutus esset annus, ascendit contra eum exercitus Syrię, venítque in Iudam & Ierusalem, & interfecit cunctos principes populi, atq; vniuersam prædā miserunt Regi in Damascũ. ²⁴ Et certe cum permodicus venisset numerus Syrorum, tradidit dñs manibus eorum infinitam multitudinem: eo quòd dereliquissent dominum deum patrum suorum. In Ioas quoq; ignominiosa exercuere iudicia: ²⁵ & abeuntes dimiserunt eum in lāguoribus magnis. Surrexerunt autem contra eum serui sui in vltionem sanguinis Zacharię filij Ioiadę sacerdotis, & occiderũt eũ in lectulo suo, & mortuus est: sepelierũtque illum in ciuitate Dauid, sed non in sepulchris Regum. ^g ²⁶ Infidiati vero sunt ei Zabad filius Samaath Ammonitidis, & Ioabab filius Semarith Moabitidis. ²⁷ Porro filij eius ac summa pecunię quę adunata fuerat sub eo, & instauratio domus dei, scripta sunt diligentius in libro Regum. Regnauit autem Amasias filius eius pro eo.

Amasias post felicem pugnam in Idumęos, adorauit deos illorum, illique in Lachis occiso successit Ozias filius eius.

XXV.

f. Scilicet Zacharię filium Ioiadę, qui & Barachias, de quo Matth. 23. d. Ex illo tempore, vt Epiphanius ait, nõ accepit populus Iudęorũ responsum diuinum manifeste, nec ex Dabir, nec ex Ephod, vt ante. Porro Dabir secundum Iosephũ fuit gemma quadra duorum digitorum magnitudinẽ habens in medio rationali inter alias sita: cuius radius mutatiõque coloris signum erat diuine propitiationis, & subuertiõis seu exauditionis. Dionys. Ibidem. g. Isti vero sunt qui cõspirauerunt in eum: quia filij alienigenarũ vlti sunt sanguinem Zacharię, & nõ lu-

a. Hebręi dicunt huius Amasias fratrem fuisse Amos patrem Isaię prophete, qui nõ fuit e sacerdotibus, sed e Regia tribu natus. Ideo quinto capite prophete suę, Messiam, id est Regem vocat patruelem suum. b. Amasias paulo melior extitit quàm Ioas pater eius. nam Amasias filius eius in primis placuit deo sicut Ioas, sed postea malignatus est sicut Ioas. secundũ hoc fuit melior quàm Ioas pater suus: quia Ioas corripientem se prophetam lapidibus interfecit: & hoc ob filiũ Ioiadę sacerdotis regis filioris sui. Amasias autẽ cum misisset ad eum deus Balaam prophetam dicentem: Quare quęsuisti deos qui non liberauerũt populum suum de manu tua? nõ interfecit, sed cõminatus respondit ei: Nunquid cõsiliariũ regis dedi te? Caute tibi ne flagelleris. Chrysost. in 1. cap. Matth. hom. 1.

ginti quinque annorum erat^a Amasias cum regnare cepisset, & vigin-^A tinouem annis regnauit in Ierusalẽ. Nomen matris eius Ioaden delerusalem. ² Fecitque bonum in conspectu dñi, ^b veruntamen non in corde perfecto. ³ Cũq; roboratum sibi videret imperium, iugulauit seruos qui occiderant Regem patrem suum: ⁴ sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Moyli, vbi præcepit dñs, dicens: [†] Non occidentur patres pro filiis, neque filij pro patribus suis, [†] sed vnusquisque in suo peccato morietur. ⁵ Congregauit igitur Amasias Iudam, & constituit eos per familias tribunõsq; & centuriones in vniuerso Iuda & Benjamin, & recensuit à viginti annis sursum, inuenitq; triginta milia iuuenum qui egrederentur ad pugnam, & teneret hastam & clypeum. ⁶ Mercede quoq; conduxit de Israel centum milia robustorum centum talentis argenti. ⁷ Venit autem homo dei ad illum, & ait: O Rex ne egrediatur tecũ exercitus Israel. Non est enim dñs cum Israel, & cunctis filiis Ephraim. ⁸ Quod si putas in robore exercitus bella consistere: superari te faciet deus ab hostibus. Dei quippe est & adiuuare, & in fugam conuertere. ⁹ Dixitque Amasias ad hominem dei: Quid ergo fiet de centũ talentis quę dedi militibus Israel? Et respondit ei homo dei: Habet dñs vnde tibi dare possit multo iis plura. ¹⁰ Separauit itaque Amasias exercitum qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in locum suum. At illi contra Iudam vehementer irati, reuersi sunt in regionem suam. ¹¹ Porro Amasias confidenter eduxit populum suum, & abiit in vallem salinarũ, percussitq; filios Seir decem milia. ¹² Et alia decem milia virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiusdam petra, præcipitauerũtq; eos de summo in præceps: qui vniuersi crepuerunt. ¹³ At ille exercitus quem remiserat Amasias ne secum iret ad prælium, diffusus est in ciuitatibus Iuda, à Samaria vsq; ad Bethoron: & interfectis tribus milibus diripuit prædam magnam. ¹⁴ Amasias quoq; post cædem Idumęorum, & allatos deos filiorũ Seir stauit illos in deos sibi: & adorabat eos, & illis adolebat incensum. ¹⁵ Quamobrẽ iratus dñs contra Amasiam, misit ad illum Prophetam, qui diceret ei: Cur adorasti deos qui non liberauerunt populum suum de manu tua? ¹⁶ Cũque hæc ille loqueretur, respondit ei: Num consiliarius Regis es? Quiesce, ne interficiam te. Discedensque Propheta, scio, inquit, quòd cogitauerit dominus occidere te, qui & fecisti hoc malum,

c. In hac valle Ioab etiam duodecim milia Idumęorũ percussisse legitur. Nec prætereundũ quòd pro valle salinarum vetus editio quasi nomen regionis Gemela posuit. Angelomus. 4. Reg. 14. d. Amasias deos quos tulerat de Amalec, postea adorauit, quia audiuit eos dantes responsum, ideo perisse Amalech, quia negligẽtes fuerat in cultu eorum, pro quo tali pœna percussus est. Comestor in 4. Reg. 19.

^A 4. Re. 14. a. Anno ante Christum. 856. Anno mundi 3106. Amasias. 12. Iuda an. 29. j

[†] Deu. 24. c. 4. Reg. 4. b. 1. Ezec. 18. c.

[†] 4. Re. 14. a.

†4.Re.14.a

malum, & insuper non acquieuiſti conſilio meo.†¹⁷ Igitur Amaſias Rex Iuda inito peſſimo conſilio miſit ad Ioas filium Ioachaz filij Iehu Regem Iſrael, dicēs: Veni viſamur nos mutuo.¹⁸ At ille remiſit nuntios, dicens. Carduus qui eſt in Libano, miſit ad Cedrum Libani, dicens: Da filiam tuam filio meo vxorem. Et ecce beſtiæ quæ erant in ſylua Libani, tranſierunt & conculcauerūt carduū.¹⁹ Dixiſti, Percuſſi Ædō:
 F & idcirco erigitur cor tuum in ſuperbiam. Sede in domo tua. Cur malum aduerſum te prouocas, vt cadas & tu & Iudas tecū?²⁰ Noluit audire Amaſias, eo quòd dñi eſſet voluntas vt traderetur in manus hoſtiū propter deos Ædom.²¹ Aſcendit igitur Ioas Rex Iſrael, & mutuos ſibi præbuere conſpectus. Amaſias autē Rex Iuda erat in Bethſames Iudæ.²² Corruitq; Iudas coram Iſrael, & fugit in tabernacula ſua.²³ Porro Amaſiam Regem Iuda filium Ioas filij Ochoziæ cepit Ioas Rex Iſrael in Bethſames, & adduxit in Ieruſalem: deſtruxitq; murum eius à porta Ephraim vſque ad portam anguli quadringentis cubitis.²⁴ Omne quoque aurum & argentū, & vniuerſa vaſa quæ repperat in domo dei, & apud Obed Ædom, in theſauris etiam domus regiæ, necnō & filios obſidum, reduxit in Samariam.²⁵ Vixit autem Amaſias filius Ioas Rex Iuda poſtquam mortuus eſt Ioas filius Ioachaz Rex Iſrael, quindecim annis.²⁶ Reliqua autem ſermonum Amaſiæ priorum & nouiſſimorū, ſcripta ſunt in libro Regum Iuda & Iſrael.²⁷ Qui⁸ poſtquam receſſit à domino, tetenderunt ei inſidias in Ieruſalem. Cūmq; fugiſſet Lachis, miſerunt & interfecerunt eum ibi,²⁸ reportantēſque ſuper equos ſepelierunt eum cum patribus ſuis in ciuitate Dauid.

e. Nec multo poſt Amaſias felicitatem ſuam, cuius tamen authorem deum non agnoſcebat, non capiēs, ſed faſtu inflat⁹, ſcripſit Ioas Regi Iſraelitarū vt ipſius ipe-rata faciat cū ſuo populo, ſicut antea idē populus maioribus eius Dauidi & Salomoni paruit. Quod ſi nō lit vltro facere officiū, bello eſſe decernēdū deſimperi viribus. Ioseph. li. 9. c. 10

f. Sēper quidē timere peccātes oportet, maxime verò cū graue patimur nihil. Cū enim particulares penas deus exigit, leuē nobis facit ex his retributionem. Cum autem in ſingulis peccatorū longanimit̃ agit, ad magnam nos in talibus permanentes vltionē ſeruat. Nam ſi bene viuētibz neceſſarium eſt tribulari, multo magis peccantibus. Chryſ. ad populum Antioche. Homil. 46.

g. Ex eo videlicet tempore quo prophetā neglexit audire. Hierony.

Ozias multa potitus victoria inſoleſcit: qui cū adolere præſumeret, lepra percuffus interiiit.
 XXVI.

†4.Re.14.a
 Anno ante
 Chriſtum.
 828. Anno
 mundi 3734.
 Ozias quidē
 Azarias 13.
 Iuda. an. 52.

A Mnis[†] autem populus Iuda filium eius^a Oziam annorum ſedecim conſtituit Regē pro Amaſia patre ſuo.² Ipſe ædificauit Ailath, & reſtituit eā ditioni Iudæ poſtquam dormiuit Rex cū patribus ſuis.³ Sedecim annorum erat Ozias cū regnare cœpiſſet, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ieruſalē. Nomen matris eius Iecelia de Ieruſalem.⁴ Fecitque quod erat rectū in oculis dñi, iuxta omnia quæ fecerat Amaſias pater eius,⁵ & exquiſiuit dñm in diebus Zachariæ intelligentis & videntis deum. Cūmq; requireret dominum, direxit eum in omnibus.⁶ Deniq; egreſſus eſt & pugnavit cōtra Philiſthiim, & deſtruxit murum Geth, & murum Iabnæ, murūque Azoti. Ædificauit quoque oppida in Azoto & Philiſthiim.⁷ Et adiuuit eum deus contra Philiſthiim, & contra Arabas qui habitabant in^d Gur-Baal, & contra Ammonitas.⁸ Appendebāntque Ammonitæ munera Oziæ: & diuulgatum eſt nomen eius vſq; ad introitum Ægypti propter crebras victorias.⁹ Ædificauit quoque Ozias turres in Ieruſalem ſuper portam anguli, & ſuper portam vallis, & reliquas in eodem muri latere: firmauitq; eas.¹⁰ Extruxitque turres in ſolitudine, & effodit cisternas plurimas, eo quòd haberet multa pecora tam in campeſtribz quàm in eremi vaſtitate. Vineas quoque habuit & vinepatores in mōtibz, & in Carmelo. Erat quippe homo agriculturę deditus.¹¹ Fuit autē exercitus bellatorum eius qui procedebant ad prælia ſub manu Iehiel ſcribæ, Maſſiæque doctoris, & ſub manu Ananiæ qui erat de ducibus Regis,¹² omniſque numerus principum per familias virorum fortium, duorum milium ſexcentorum.¹³ & ſub eis vniuerſus exercitus trecentorum & ſeptem milium quingentorum, qui erant apti ad bella, & pro rege contra aduerſarios dimicabant.¹⁴ Præparauit quoque eis Ozias, id eſt cuncto exercitui, clypeos, & haſtas, & galeas, & loricas, arcūſque, & fundas ad iaciendos lapides:¹⁵ & fecit in Ieruſalē diuerſi generis machinas, quas in turribz collocauit, & in angulis murorū, vt mitterent ſagittas & ſaxa grandia. Egreſſūque eſt nomen eius procul: eo quòd auxiliaretur ei dominus, & corroboraffet illum.¹⁶ Sed cum roboratus eſſet, eleuatum eſt cor eius in interitum ſuum, & neglexit dominum deum ſuum, ingreſſūq; templum dñi, adolere voluit incenſum ſuper altare thymiamatis.¹⁷ Statimque ingreſſus poſt eum^f Azarias ſacerdos, & cum eo ſacerdotes do-

a. Qui & Azarias in libris Regum dicitur, & item Zacharias, trinominis nimirū legitur.

b. Quintū annū agebat in morte patris: interim tamē vſq; ad 16. annū eius adminiſtratū eſt regnū eius per Senatū quem vocabant zanedrim: ideo. 12. anno regni ſui 16. annorum fuit, & regnum ſolus adminiſtrare cœpit. Eucherius.

c. Hic Zacharias filius fuit Zachariæ filij Ioiadæ, qui poſt mortem patris natus poſthumus, patris nomen ſortitus eſt. Hiero.

d. Ipſa eſt Gerara, in qua Abraham peregrinatus eſt.

e. Quādiu ille regnū tenuit in Iudæa, propheta oculos non leuauit in cælum: non ſunt ei reſerata cœleſtia, nō apparuit domin⁹ Sabaoth, nec in myſterio fideliter nomen dei ſancti auditum eſt. Angelomus. 4. Reg. 15.

f. Pater Zariae patris Eſdre.

g. Siquidem sacerdotium principatus est ipso etiam regno venerabilis ac maius.

h. Tantum malum est arrogantia, quæ persuadet ut quisque semetipsum ignoret. Chryso. de verbis Isa. homil. 3.

i. Si leprosus, sic ciuilitate mortuus fuit: de qua morte illud in Isaia exponitur. In anno quo mortuus est rex Ozias. Dionys. Ibidem. k. Ante arrogantiam, & post arrogantiam. l. Non in eodem loco proprio cum Regibus, sed cum eis in eodem loco communi, hoc est, in agro in quo erant sepulchra regalia. id.

mini octoginta, viri fortissimi, ¹⁸ restiterunt Regi, atque dixerunt: ¹⁹ Non est tui officij Ozia, ut adoleas incensum dño: sed sacerdotum, hoc est filiorum Aaron, qui consecrati sunt ad huiusmodi ministerium. † Egredere de sanctuario, ne contempseris, quia non reputabitur tibi in gloriam hoc à dño deo. ¹⁹ Iratusque Ozias, & tenens in manu thuribulum ut adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. Statimque orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus in domo domini super altare thymiamatis. ²⁰ Cumque respexisset eum Azarias pontifex, & omnes reliqui sacerdotes, viderunt lepram in fronte eius, & festinato expulerunt eum. Sed & ipse perterritus accelerauit egredi, eo quod sensisset ilico plagam domini. ²¹ Fuit igitur Ozias Rex leprosus usque ad diem mortis sue, & habitauit in domo separata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo domini. Porro Ioatham filius eius rexit domum regis: & iudicauit populum terræ. ²² Reliqua autem sermonum Ozia ^k priorum & nouissimorum scripsit Isaías filius Amos propheta. ²³ Dormiuitque Ozias cum patribus suis, & sepelierunt eum in agro regali sepulchrorum, eo quod esset leprosus: regnauitque Ioatham filius eius pro eo.

Ioatham, Ozia patri succedens, Regem Ammon deuicit, & huic morienti succedit Achaz.

XXVII.

a. Huic regi nulla virtus de fuit erga deum pio, iusto erga homines, & reipub. studioso. Quicquid enim in laudatione opus habebat, diligenter facendum curauit. Ioseph. Antiquit. lib. 9. cap. 13.

Viginti quinque [†] annorum erat ^a Ioatham cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius Ierusa, filia Sadoch. ² Fecitque quod rectum erat coram domino iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus: excepto quod non est ingressus templum domini: & adhuc populus delinquebat. ³ Ipse ædificauit portam domus domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit. ⁴ Vrbes quoque, ædificauit in montibus Iuda, & in saltibus castella & turre. ⁵ Ipse pugnavit contra Regem filiorum Ammon & vicit eos. Dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem milia coros tritici, ac totidem coros hordei. Hæc ei præbuerunt filij Ammon in anno secundo & tertio. ⁶ Corroboratusque est Ioatham eo quod direxisset vias suas coram domino deo suo. ⁷ Reliqua autem sermonum Ioatham, & omnes pugnae eius, & opera scripta sunt in libro Regum Israel & Iuda. ⁸ Viginti quinque annorum erat cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. ⁹ Dormiuitque Ioatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnauit Achaz filius eius pro eo.

b. In diebus illis cœpit dominus mittere in Iudā Razin Regē Syriæ, & Phacee filium Romeliæ, ad castiganda quædam peccata populi Iudæ qui à tempore Salomonis & deinceps non cessauit adolere & immolare in excelsis: quod templo constructo non licuit, quanuis fieret ad dei honorem. Dionysius super 4. Reg. 15.

Pro sceleribus Achaz spoliata est domus domini in Ierusalem ab Assyriis, & cum diis alienis sacrificasset, interiit miserrimus.

XXVIII.

Viginti [†] annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. Non fecit rectum in conspectu domini sicut Dauid pater eius, ² sed ambulauit in viis Regum Israel: insuper & statuas fudit Baalim. ³ Ipse est qui adoleuit incensum in valle Ben Hennon, & ^a lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit dominus in aduentu filiorum Israel. ⁴ Sacrificabat quoque, & thymiana succedebat in excelsis, & in collibus, & sub omni ligno frondoso. ⁵ Tradiditque eum dominus deus eius in manus Regis Syriæ: qui percussit eum, magnamque prædam cepit de eius imperio, & adduxit in Damascum. Manibus quoque Regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi. ⁶ Occiditque Phacee filius Romeliæ de Iuda centum viginti milia in die vno, omnes viros bellatores, eo quod reliquissent dominum deum patrum suorum. ⁷ Eodem tempore occidit Zechri vir potens ex Ephraim Maasiam filium Regis, & Ezricam Durbibus suis ducenta milia mulierum puerorum & puellarum, & infinitam prædam, pertuleruntque eam in Samariam. ⁸ Ea tempestate erat ibi propheta domini nomine Obed: qui egressus obuiam exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus dominus

a. Combussit suos filios in idolo Moloch iuxta agrum Acceldemach.

b. Achaz bis obsessus fuit à Rafin Rege Syriæ, & Phacee filio Romeliæ. In prima autem obsidione Ierusalem Achaz congressus est & vicitur, ac filius eius Zacharias occisus est, multaque milia tecum. Sed & rex Israel secum duxit captiuam multam milia mulierum & pueros, ac puellulas. In secunda vero obsidione Achaz valde expauit, sed per Isaia confortatus noluit credere prophetæ, nec signum petere, sed ad Regem confugit Assyriorum, qui in eius auxilium veniens cepit Damascum & Rafin eius Regem occidit. Comestor.

† 4. Reg. 15. 2. Anno ante Christum. 786. Anno mundi. 3176. Ioatham. 14. Iuda. an. 16.

† 4. Re. 26. 2. Anno ante Christum. 770. Anno mundi. 3192. Achaz. 15. Iuda. an. 16.

dominus deus patrum vestrorum contra Iudam, tradidit eos manibus vestris, & occidistis eos atrociter, ita ut ad cælum pertingeret vestra crudelitas. ¹⁰ Insuper filios Iuda & Ierusalem vultis vobis subiicere in seruos & ancillas: quod nequaquam facto opus est. Peccastis enim super hoc domino deo nostro: ¹¹ sed audite consilium meum, & reducite captiuos quos adduxistis de fratribus vestris, quia magnus furor domini imminet vobis. ¹² Steterunt itaque viri de principibus filiorum Ephraim, Azarias filius Iohanna, Barachias filius Mosollamoth, Ezechias filius Sellu, & Amasias filius Hadali, contra eos qui veniebant de praelio: ¹³ & dixerunt eis: Non introducetis huc captiuos: ne peccemus domino. Quare vultis adiacere super peccata nostra, & vetera cumulare delicta? Græde quippe peccatum est, & ira furoris domini imminet super Israel. ¹⁴ Dimiseruntque viri Israel bellatores prædam, & vniuersa quæ ceperant, coram principibus & omni multitudine: ¹⁵ steteruntque viri quos supra memorauimus, & apprehendentes captiuos, omnesque qui nudi erant, vestierunt de spoliis. Cumque vestissent eos, & calceassent, & refecissent cibo ac potu, vniuersi tamen propter laborem, & adhibuissent eis curam: quicunque ambulare non poterant, & erant imbecillo corpore, imposerunt eos iumentis, & adduxerunt Iericho ciuitatem palmarum ad fratres eorum, ipsique reuerfi sunt in Samariam. ¹⁶ Tempore illo misit Rex Achaz ad regem Assyriorum, postulans auxilium. ¹⁷ Veneruntque Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda: & ceperunt prædam magnam. ¹⁸ Philistiim quoque diffusi sunt per vrbes campestris, & ad meridiem Iuda, ceperuntque Bethsames, & Aialon, & Gaderoth, Socho quoque & Thamna, & Gamzo cum viculis suis, & habitauerunt in eis. ¹⁹ Humiliauerat enim dominus Iudam propter Achaz Regem Iuda, eo quod nudasset eum auxilio, & contemptui habuisset dominum: ²⁰ adduxitque contra eum Thelgatphalnasar Regem Assyriorum: qui & afflixit eum, & nullo resistente vastauit. ²¹ Igitur Achaz spoliata domo domini & domo Regum ac principum, dedit regi Assyriorum munera: & tamen nihil ei profuit. ²² Insuper & in tempore angustiarum suarum auxit contemptum in dominum. Ipse per se Rex Achaz ²³ immolauit diis Damasci victimas percussoribus suis, & dixit: Dij Regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego placabo hostiis, & aderunt mihi. cum è contrario ipsi fuerint ruinæ ei, & vniuerso Israel. ²⁴ Direptis itaque Achaz omnibus vasis domus dei atque confractis, clausit ianuas templi dei, & fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusalem. ²⁵ In omnibus quoque urbibus Iuda extruxit aras ad cremandum thus: atque ad iracundiam prouocauit dominum deum patrum suorum. ²⁶ Reliqua autem sermonum eius, & omnium operum suorum priorum & nouissimorum, scripta sunt in libro Regum Iuda & Israel. ²⁷ Dormiuitque Achaz cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalem. Neque enim receperunt eum in sepulchra Regum Israel: Regnavitque Ezechias filius eius pro eo.

c. Vnde increpati ab Obbed propheta, & ad consilium Barachie qui magnus erat in Israel mutauerunt propositum, & magnam captiuos exhibuerunt hospitalitatem: sed & eos liberos remiserunt. Dionys.

d. Cumque vidisset Achaz altare Damasci, misit ad Vriam sacerdotem in Ierusalem exemplar eius, ut ex-trueret ei consimile: quo facto cum redisset Achaz in Ierusalem, altare æneum transulit à facie templi ad aquilonem, & super altare novum obtulit holocausta & pacifica: de altari vero veteri fecit illud horologium famosum, ut quidam dicunt. Comestor.

e. Non in sepulchro patrum suorum, quo erat indignus, sed alio loco.

Impio patri pius succedens filius Ezechias, aboliturum dei cultum aperto dei templo, & restitutis sacerdotibus instaurauit.

X X I X.

† 4. Re. 18. a
Anno ante
Christum.
754.
Anno mū-
di. 3208.
Ezechias.
16.
Iuda. an. 29.

Igitur ¹ Ezechias regnare cepit cum vigintiquinque esset annorum, & vigintinovem annis regnavit in Ierusalem. Nomen matris eius Abia filia Zachariæ. ² Fecitque quod erat placitum in conspectu domini, iuxta omnia quæ fecerat David pater eius. ³ In ipso anno & mense primo regni sui aperuit valuas domus domini, & instaurauit eas: ⁴ adduxitque sacerdotes atque Leuitas, & congregauit eos in plateam orientalem: ⁵ dixitque ad eos: Audite me Leuitæ, & sanctificamini: mundate domum domini dei patrum vestrorum, & auferte omnem ⁶ immunditiam de sanctuario. ⁷ Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu domini dei nostri, dereliquentes eum: auerterunt facies suas à tabernaculo domini dei nostri, & præbuerunt dorsum: ⁸ clauserunt ostia quæ erant in porticu, & extinxerunt lucernas, incensumque non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario deo Israel. ⁹ Concitatus est itaque furor domini super Iu-

a. Tempore quo Roma cōdita est, Rex erat in Iuda Ezechias, quem quidem constat optimum & piissimum Regem Romuli regnasse temporibus. In ea vero nist temporibus Hebraici populi parte, quæ appellatur Israel regnare coeperat Osee. August. de ciui. dei. lib. 18. c. 22. b. Posthumi filij Zachariæ, quem m. Toas interfecit. c. Idola quæ Achaz posuerat. d. Quod plenè scribitur in Ezech. cap. 8. f. Et ecce in ostio templi domini inter vestibulum & altare quasi vigintiquinque viri dorsa habentes contra templum domini, & facies ad orientem, & adorabāt ad ortum solis. Hiero.

bb

dam & Ierusalem: tradiditq; eos in commotionē, & in interitum & in sibilum: sicut ipsi cernitis oculis vestris.⁹ En corruerunt patres nostri gladiis: filij nostri & filiae nostrae & cōiuges captivae ductae sunt propter hoc scelus.¹⁰ Nunc ergo placet mihi, ut ineamus fœdus cū domino deo Israel, & auertat à nobis furorē irē suae.¹¹ Filij mei nolite negligere. Vos elegit dominus ut stetis corā eo, & ministretis illi, colatisq; eum, & cremetis ei incēsum.¹² Surrexerūt ergo Leuitae, Mahath filius Amasai, & Ioel filius Azariae de filiis Caath. Porro de filiis Merari, Cis filius Abdi, & Azarias filius Iahaleel. De filiis autē Gerson, Ioah filius Zēma, & Eden filius Ioah.¹³ At vero de filiis Elizaphan, Sāri, & Iahiel: De filiis quoq; Asaph, Zacharias & Mathanias.¹⁴ Necnon de filiis Hemā, Iahiel, & Semei: Sed & de filiis Idithun: Semeias, & Oziel.¹⁵ Congregaueruntq; fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt iuxta mandatum Regis & imperium domini, ut expiarent domum dei.¹⁶ Sacerdotes quoq; ingressi templum domini, ut sanctificarent illud, extulerunt omnem immunditiam, quam intro repererāt in vestibulo domus domini, quam tulerunt Leuitae & asportauerunt ad torrentem Cedron foras.¹⁷ Cœperunt autem prima die mensis primi mundare, & die octava eiusdem mensis ingressi sunt porticum domus templi domini, expiaueruntque templum diebus octo, & in die sextadecima mensis eiusdem, quod cœperant impleuerunt.¹⁸ Ingressi quoque sunt ad Ezechiam Regem, & dixerunt ei: Sanctificauimus omnem domum domini, & altare holocausti, vasāque eius, necnon & mensam propositionis cum omnibus vasis suis,¹⁹ cunctāq; templi supellectilē quam polluerat Rex Achaz in regno suo postquam prauaricatus est: & ecce exposita sunt omnia coram altari domini.²⁰ Cōsurgēsq; diluculo Ezechias Rex, adunauit omnes principes ciuitatis, & ascēdit in domum domini: obtuleruntq; simul tauros septem, & arietes septem, agnos septem, & hircos septem,²¹ pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda. Dixitq; sacerdotibus filiis Aaron, ut offerrēt super altare domini.²² Maclauerunt igitur tauros & susceperunt sanguinē sacerdotes, & fuderunt illum super altare. Maclauerunt etiam arietes, & illorum sanguinē super altare fuderunt: immolaueruntq; agnos, & fuderunt super altare sanguinē.²³ Applicueruntq; hircos pro peccato corā Rege, & vniuersa multitudo: imposueruntq; manus suas super eos,²⁴ & immolauerunt illos sacerdotes, & asperserunt sanguinem eorum coram altari pro piaculo vniuersi Israelis. Pro omni quippe Israel praeceperat rex ut holocaustū fieret pro peccato.²⁵ Constituit quoq; Leuitas in domo domini cū cymbalis & psalteriis & citharis, secundū dispositionē Dauid Regis, & Gad videntis, & Nathan Prophetæ. Siquidem domini praeceptū fuit per manum prophetarum eius.²⁶ Steteruntq; Leuitae tenentes organa Dauid, & sacerdotes tubas:²⁷ & iussit Ezechias ut offerrent holocausta super altare. Cūq; offerrentur holocausta, cœperunt laudes canere domino, & clangere tubis, atq; in diuersis organis quae Dauid Rex Israel preparauerat, cōcrepare.²⁸ Omni autē turba adorāte, cantores, & ij qui tenebāt tubas, erant in officio suo, donec cōpleretur holocaustū.²⁹ Cūque finita esset oblatio, incuruatus est Rex, & omnes qui erant cū eo, & adorauerunt.³⁰ Praecepitq; Ezechias & principes Leuitis, ut laudarent dominum sermonibus Dauid & Asaph vidētis: qui laudauerūt deum magna lætitia, & incuruato genu adorauerunt.³¹ Ezechias autem etiā hæc addidit: Implestis manus vestras domino, accedite & offerte victimas, & laudes in domo domini. Obtulit ergo vniuersa multitudo hostias, & laudes, & holocausta, mēte deuota.³² Porro numerus holocaustorum quae obtulit multitudo, hic fuit, tauros septuaginta, arietes cētum, agnos ducētos:³³ sanctificaueruntq; domino boues sexcentos, & oues tria milia.³⁴ Sacerdotes vero pauci erāt, nec poterāt sufficere ut pelles holocaustorum detraherent: unde & Leuitae fratres eorū adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Leuitae quippe faciliiori ritu sanctificantur, quā sacerdotes.³⁵ Fuerunt ergo holocausta plurima, adipēs pacificorum, & libamina holocaustorum: & cōpletus est cultus domus domini.³⁶ Lætatusque est Ezechias & omnis populus, eo quod ministerium domini esset expletum. Derepente quippe hoc fieri placuerat.

Ezechias

c. His regis monitis accesserunt sacerdotes templum aperuerunt, & eiecerunt inde iniquitatem, & adornatisque sacris vasis, victimas patrio ritu in altare inferunt. Ioseph. Antiq. Iudaic. lib. 9. cap. 14.

f. Inde patet quāta fuerint fordes, in quibus expurgandis diu fuerunt occupati. Dionys. libid.

g. Hoc est, pro Rege & maioribus, ac domesticis eius, pro templi ministris & pro communitate. In Leuitico habetur quid pro peccato sacerdotis, quid pro peccato multitudinis, & quid pro peccato principis, & quid demū pro peccato cuiuslibet de populo fuerat offerendum. Dionys. ibid. Sed hic cōtra morem factū est. In omnibus enim locis vniuersi pro peccato hircus offerri solebat. Sed quia multa erant peccata, & peccatorū genera, idcirco septem hircos offerre debuerunt. Hieron. ibid.

† 1. Par. 35. d

Ezechias per totum regnum mandat solenne pascha celebrari, atque ipse celebrat.

XXX.

Misitque^a Ezechias ad omnem Israel & Iudam, scripsitque epistolas ad Ephraim & Manassen, ut venirent ad domum domini in Ierusalem & facerent Phasce domino deo Israel.² Inito ergo consilio Regis & principum & vniuersi cœtus Ierusalem, decreuerunt ut facerent Phasce mense secundo.³ Non enim occurrerant facere in tempore suo, quia sacerdotes qui possent sufficere, sanctificati non fuerant, & populus nondum congregatus fuerat in Ierusalem.⁴ Placuitque sermo Regi & omni multitudini,⁵ & decreuerunt ut mitterent nuntios in vniuersum Israel de Bersabee vsque Dan, & venirent ut facerent Phasce domino deo Israel in Ierusalem. Multi enim non fecerant sicut lege præscriptum est.⁶ Perrexeruntque cursores cum epistolis ex regis imperio & principum eius, in vniuersum Israel & Iudam, iuxta id quod Rex iusserat prædicantes: Filij Israel reuertimini ad dominum deum Abraham, & Isaac, & Israel, & reuertetur ad reliquias quæ effugerunt manus Regis Assyriorum.⁷ Nolite fieri sicut patres vestri & fratres, qui recesserunt à domino deo patrum suorum, & tradidit eos in interitum, ut ipsi cernitis.⁸ Nolite indurare ceruices vestras sicut patres vestri. Tradite manus domino: & venite ad sanctuariũ eius, quod sanctificauit in æternum.^b Seruite domino deo patrum vestrorum, & auertetur à vobis ira furoris eius.⁹ Si enim vos reuersi fueritis ad dominum, fratres vestri & filij habebunt misericordiam coram dominis suis qui illos duxerunt captiuos: & reuertentur in terram hanc. Pius enim & clemens est dominus deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum.¹⁰ Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem per terram Ephraim & Manasse vsque ad Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos.¹¹ Attamen quidam viri ex Aser & Manasse & Zabulon acquiescentes consilio venerunt Ierusalem.¹² In Iuda verò facta est manus domini, ut daret eis cor vnum, ut facerent iuxta præceptum Regis & principum, verbum domini.¹³ Congregatique sunt in Ierusalem populi multi, ut facerent solennitatem azymorum in mense secundo.¹⁴ Et surgentes destruxerunt altaria quæ erant in Ierusalem, atque vniuersa in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in torrentem Cedron.¹⁵ Immolauerunt autem Phasce quartadecima die mensis secundi: Sacerdotesque atque Leuitæ tandem sanctificati, obtulerunt holocausta in domo domini:¹⁶ steteruntque in ordine suo iuxta dispositionem & legem Moyse hominis dei. Sacerdotes vero suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarum,¹⁷ eo quod multa turba sanctificata non esset, & idcirco immolarent Leuitæ Phasce iis qui non occurrerant sanctificari domino.¹⁸ Magna etiam pars populi de Ephraim, & Manasse, & Isachar, & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat, comedit Phasce, non iuxta quod^c scriptum est, & orauit pro eis Ezechias, dicens: Dominus bonus propitiabitur¹⁹ cunctis qui in toto corde requirunt dominum deum patrum suorum: & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt.²⁰ Quem exaudiuit dominus, & placatus est populo.²¹ Feceruntque filij Israel qui inuenti sunt in Ierusalem, solennitatem azymorum septem diebus in lætitia magna, laudantes dominum per singulos dies: Leuitæ quoque & sacerdotes per organa quæ suo officio congruebant.²² Et locutus est Ezechias ad cor omnium Leuitarum qui habebant intelligentiam bonam super domino, & comederunt septem diebus solennitatis, immolantes victimas pacificorum, & laudantes dominum deum patrum suorum.^d ²³ Placuitque vniuersæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies septem: quod & fecerunt cum ingenti gaudio.²⁴ Ezechias autem Rex Iuda præbuerat multitudini mille tauros, & septem milia ouium: principes vero dederant populo tauros mille, & oves decem milia. Sanctificata ergo est sacerdotum plurima multitudo,²⁵ & hilaritate perfusa omnis turba Iuda tam sacerdotum & Leuitarum, quam vniuersæ frequentiæ quæ venerat ex Israel, profelytorum quoque de terra Israel, & habitantium in Iuda.²⁶ Factaque est grandis celebras in Ierusalem, qualis à diebus Salomonis filij Dauid regis Israel in ea vrbe non

a. Rex vero dimissis per totam ditionem suam nunciis populum Ierosolyma ad azymorum celebritatem conuocat, multo iam tempore intermissam propter impiam superbiorum regum incuriam. Ioseph. Antiq. lib. 9. c. 14.

b. Propter hoc autem exquirat ab hominibus seruitutem, ut quoniam est bonus & misericors, beneficiat eis qui perseuerant in seruitute eius. Hæc est enim gloria hominis perseuerare & manere in dei seruitute. Irenæus lib. 4. cap. 28.

c. Scriptum enim erat, ut qui primo mense non poterat comedere, secundo comederent. pro his autem orauit Ezechias, quem exaudiuit dominus, & placatus est populo suo. Hiero. ibid.

d. Aiunt neminem pollutum potuisse Phasce comedere quin statim moreretur: & in eo placatum dominum cognouerunt, quia comeditores extincti non sunt. Ideo in hoc dominum laudauerunt, & Phasce perfecerunt. Hieronymus. ibidem.

fuerat.²⁷ Surrexerunt autem sacerdotes atq; Leuitæ benedicentes populo: & exaudita est vox eorum, peruenitque oratio in habitaculum sanctum cœli.

Sacerdotibus ad sua restitutis officia populus largus est ad offerendum. XXXI.

Umque hæc fuissent ritè celebrata, egressus est omnis Israel qui inuentus fuerat in urbibus Iuda, & fregerunt simulacra, succideruntque lucos, demoliti sunt^a excelsa, & altaria destruxerunt, non solum de vniuerso Iuda & Benjamin, sed & de Ephraim quoque & Manasse, donec penitus euerterent. Reuersique sunt omnes filij Israel in possessiones & ciuitates suas.² Ezechias autem constituit turmas sacerdotales & Leuiticas per diuisiones suas, vnumquemque in officio proprio, tam sacerdotum videlicet quam Leuitarum ad holocausta & pacifica, vt ministrarent & confiterentur, canerentque in portis castrorum domini.³ Pars autem regis erat, vt de propria eius substantia offerretur holocaustum mane semper & vespere, sabbatis quoque, &^b Kalendis, & solennitatibus ceteris: sicut scriptum est in lege Moyse.⁴ præcepit etiam populo habitantium Ierusalem, vt darent partes sacerdotibus & Leuitis,^c vt possent vacare legi domini.⁵ Quod cum percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere primitias filij Israel, frumenti, vini, & olei: mellis quoque, & omnium quæ gignit humus, decimas obtulerunt.⁶ Sed & filij Israel & Iuda qui habitabant in urbibus Iuda, obtulerunt decimas bouum, & ouium, decimasque sanctorum quæ vouerant domino deo suo: atque vniuersa portantes fecerunt acervos plurimos.⁷ Mense tertio cœperunt acervorum iacere fundamenta, & mense septimo compleuerunt eos.⁸ Cumque ingressi fuissent Ezechias & principes eius, viderunt acervos, & benedixerunt domino, ac populo Israel.⁹ Interrogauitque Ezechias sacerdotes & Leuitas, cur ita iacerent acervi.¹⁰ Respondit illi Azarias sacerdos primus de stirpe Sadoch, dicens: Ex quo cœperunt offerri primitiæ in domo domini, comedimus & saturati sumus, & remanserunt plurima: eo quod benedixerit dominus populo suo. Reliquiarum autem est copia ista quam cernis.¹¹ Præcepit igitur Ezechias, vt præpararet horrea in domo domini. Quod cum fecissent,¹² intulerunt tam primitias quam decimas, & quæcunque vouerant, fideliter. Fuit autem præfectus eorum Chonenias Leuita, & Semei frater eius secundus:¹³ post quem Iehiel, & Azarias, & Nahath, & Asael, & Ierimoth, Iozabad quoque & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banaias, præpositi sub manibus Chonenias, & Semei fratris eius ex imperio Ezechias Regis, & Azarias pontificis domus domini: ad quos omnia pertinebant.¹⁴ Core vero filius Iemna Leuites, & ianitor orientalis portæ, præpositus erat iis quæ sponte offerebantur domino, primitiisque & consecratis in sancta sanctorum:¹⁵ & sub cura eius Eden, & Benjamin, Iesue & Semeias, Amarias quoque, & Sechenias, in ciuitatibus sacerdotum: vt fideliter distribuerent fratribus suis partes, minoribus atque maioribus:¹⁶ exceptis maribus ab annis tribus & supra, cunctis qui ingrediebantur templum domini. Et quicquid per singulos dies conducebant in ministerio, atque obseruationibus iuxta diuisiones suas:¹⁷ sacerdotibus per familias, & Leuitis à vicesimo anno & supra per ordines & turmas suas,¹⁸ vniuersæque multitudini, tam vxoribus quam liberis eorum vtriusque sexus fideliter cibi de iis quæ sanctificata fuerant, præbebantur.¹⁹ Sed & filiorum Aaron per agros & suburbana urbium singularum dispositi erant viri qui partes distribuerent vniuerso sexui masculino de sacerdotibus & Leuitis.²⁰ Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus in omni Iuda, operatusque est bonum & rectum & verum coram domino deo suo²¹ in vniuersa cultura ministerij domus domini, iuxta legem & ceremonias, volens requirere deum suum in toto corde suo. Fecitque & prosperatus est.

a. Excelsa nominare solet scriptura loca in collibus frondentibus posita: in quibus alij demonibus imolabant, alij domino, loci amœnitare allecti, contra interdictum hostias offerebant, relicto altari quod erat in templo.

b. Tria erant communia sacrificia, iuge, quod qualibet die hora prima & hora postrema illius. Qualibet hebdomada prima die illius, quod dicebatur Sabbatum: & quolibet mense prima die illius, quod dicebatur Neomenia, vel Kalenda.

c. Hoc est, diuino cultui & sacrificiis legis, ac orare pro populo & docere, & psallere: ideo sustentandi erant à populo: nec soli habitatores Ierusalem, sed ceteri quoque Iudæi tenebantur ad istud. Hoc etiam iussum fuit à deo per Moysen in pluribus locis: ideo iussio Ezechias fuit quasi quedam commemoratio & innouatio iussionis diuinæ: quia sub Achaz ista fuerant diutius omissa, Diony. ibid.

B Leui. 24. c. Numc. 28.

Assyriorum exercitu ab angelo vna nocte deleta, Sennacherib fugiens, in templo dei sui à filiis suis occisus est: unde exaltatus Ezechias, à domino humiliatus est. XXXII.

Post quæ

† 4. Re. 18. c
1. 36. a

Ost[†] quæ & huiusmodi^a veritatem, venit Sennacherib Rex Assyrio-
rum, & ingressus Iudam obsedit ciuitates munitas, volens eas capere.

a. Hoc est, post triplicē ve-
ritatē quæ in Ezechia erat,
veritatem inquam vitæ, ve-
ritatem iustitiæ, & veritatē
doctrinæ, venit rex Assy-
riorū ad eas veritates exer-
cendas in Ezechia. Diony-
sius ibidem.

² Quod cum vidisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, & totū belli
impetum verti contra Ierusalem, ³ inito cum principibus consilio viris-
que fortissimis, vt obturarent capita fontium qui erant extra urbem, & hoc omnium
decernente sententia: ⁴ congregauit plurimam multitudinem, & obturauerunt cun-
ctos fontes, & riuum qui fluebat in medio terræ, dicētes: Ne veniant Reges Assyrio-
rum, & inueniant aquarum abundantiam. ⁵ Ædificauit quoque agens industriē om-
nem murum qui fuerat dissipatus, & extruxit turres desuper: & forinsecus alterū mu-
rum. Instaurauitq; Mello in ciuitate Dauid, & fecit vniuersi generis armaturam &
clypeos. ⁶ Constituīque principes bellatorum in exercitu, & conuocauit vniuersos
in platea portæ ciuitatis, ac locutus est ad cor eorum, dicens: ⁷ Viriliter agite, & con-
fortamini, ^b nolite timere, nec pauceatis regem Assyriorum, & vniuersam multitudi-

† 4. Reg. 6. c

nem quæ est cum eo. [†] Multo enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo. ⁸ Cum illo
enim est brachium carneum, nobiscum dominus deus noster, qui auxiliator est no-
ster, pugnatque pro nobis. Confortatūsq; est populus huiusmodi verbis Ezechia
regis Iuda. ⁹ Quæ postquam gesta sunt, misit Sennacherib Rex Assyriorum seruos
suos Ierusalem, (ipse enim cum vniuerso exercitu obsidebat Lachis) ad Ezechiam re-

b. Veruntamen ipse Eze-
chias primò timuerat illū,
mittendo 300. talenta argē-
ti, & 30. talenta auri: sed vi-
sa infidelitate eius, qua for-
dus cum Ezechia initū de
recedendo accepta pecu-
nia fregit, Ezechias sump-
sit in deum maiorem fidu-
ciam, sperās diuinam iusti-
tiam non relicturam illam
infidelitatē inultam. Dio-
nysius ibidem.

† 4. Reg. 18. f

gem Iuda, & ad omnem populum qui erat in vrbe, dicens: ¹⁰ Hæc dicit Sennacherib
Rex Assyriorum: In quo habētes fiduciam sedetis obsessi in Ierusalem? [†] Num Eze-
chias decepit vos, vt tradat morti in fame & siti, affirmans quod dominus deus ve-
ster liberet vos de manu Regis Assyriorum? ¹² Nunquid non iste est Ezechias qui de-
struxit^c excelsa illius & altaria, & præcepit Iudæ & Ierusalem, dicens, Coram altari
vno adorabitis, & in ipso cōburetis incensum? ¹³ An ignoratis quæ ego fecerim, & pa-
tres mei cunctis terrarum populis? Nunquid præualuerunt dii gentium omniumque
terrarum liberare regionem suam de manu mea? ¹⁴ Quis est de vniuersis diis gen-
tium, quas vastauerunt patres mei, qui potuerit eruere populum suū de manu mea, vt
possit etiam deus vester eruere vos de hac manu? ¹⁵ Non vos ergo decipiat Ezechias,
nec vana persuasione deludat, neque credatis ei. Si enim nullus potuit deus cuncta-
rum gentium atque regionum liberare populum suum de manu mea, & de manu pa-
trum meorum: consequēter nec deus vester poterit eruere vos de hac manu. ¹⁶ Sed &
alia multa locuti sunt serui eius contra dominum deum, & contra Ezechiam seruum
eius. ^d ¹⁷ Epistolas quoque scripsit plenas blasphemiarum in dominū deum Israel, & lo-
cutus est aduersum eum: Sicut dii gentium caterarum non potuerunt liberare popu-
lum suum de manu mea, sic & deus Ezechia eruere non poterit populum suum de
manu ista. ¹⁸ Insuper & clamore magno lingua Iudaica contra populum qui sedebat
in muris Ierusalem, personabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem. ¹⁹ Locutūque
est contra deum Israel, sicut aduersum deos populorum terræ, opera manuum homi-
nū. ²⁰ Orauerūt igitur Ezechias Rex, & Esaias filius Amos propheta aduersum hæc
blasphemiam, ac vociferati sunt vsq; in cælum. [†] ²¹ Et misit dominus angelū suū, qui
percussit omnem virum robustum & bellatorem & principem exercitus Regis As-
syriorum, reuersūque est^e cum ignominia in terram suam. ^f Cūque ingressus esset
domū dei sui, filij qui egressi fuerant de vtero eius, interfecerūt eum gladio. ²² Salua-
uītq; dominus Ezechiam & habitatores Ierusalem de manu Sennacherib Regis As-
syriorum, & de manu omnium: & præstitit ei quietem per circuitum. ²³ Multi etiam
deferebant hostias & sacrificia domino in Ierusalem, & munera Ezechia Regi Iuda.

c. Sed rursus iungit men-
daciū veritati, quod ab-
stulerit Ezechias excelsa il-
lius & altaria. hoc enim nō
contra dominū sed pro do-
mino fecerat, vt idolola-
tria & veteri errore destru-
cto iuberet dominus ado-
rare in Ierusalem, vbi erat
templum eius. Eucherius.
4. Reg. 18.

d. Ipso siquidem tempore
scripsit Ezechia Assyrius
epistolas, in quibus fatuum
eum esse dicebat, credentē
quia eius seruitium posset
euadere, qui multas gentes
& maximas subdidit. Et
interminabatur fūditus se
eum disperdere dum cape-
ret urbem, nisi portas ape-
riens spōte in Ierosolymis
exercitū eius reciperet. Io-
seph. lib. 10. cap. 1.

† 4. Re. 19. g
Ila. 47. g

Qui exaltatus est post hæc corā cūctis gētibus. [†] ²⁴ In diebus illis egrotauit Ezechias
vsq; ad mortem, & orauit dominum: exaudiuitq; eum, & dedit ei signum: ²⁵ sed non
iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit: quia eleuatum est cor eius. Et facta est cōtra
eum ira, & contra Iudā & Ierusalē. ²⁶ Humiliatūsq; est postea, eo quod exaltatū fuisset
cor eius, tam ipse quàm habitatores Ierusalē, & idcirco nō venit super eos ira do-
mini in dieb⁹ Ezechia. ²⁷ Fuit autē Ezechias diues & inclytus valde: & thesauros sibi

e. Tradit enim Hebraian-
gelum illi rasisse barbam &
crines.

f. Cūque in eadem nocte
angelus domini percussit
in castris Assyriorum.
185000. timens Sennache-
rib fugit cū 10. viris, vt aiūt
Hebræi, & rediit in Ninuē.
Cūque adoraret in tem-
plo Nebrach deum suum,
Adramelech & Cerafar fi-
lij eius percusserunt eū gla-
dio, & fugerunt in Ararath
partem Armeniæ campe-
stre ad radicem montis
Tauri, & regnauit Assara-
don filius eius pro eo. Co-
mestor.

† 4. Re. 20. a F
Ila. 38. a

plurimos congregauit argenti & auri, & lapidis preciosi, aromatum & armorum vniuersi generis, & vasorum magni precij: ²⁸ apothecas quoque frumenti, vini, & olei & praesepia omnium iumentorum: Caulasque pecoribus, ²⁹ & vrbes sex edificauit. Habebat quippe greges ouium, & armentorum innumerabiles, eo quod dedisset ei dominus substantiam multam nimis. ³⁰ Ipse est Ezechias qui obturauit superiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad occidentem vrbs David. In omnibus operibus suis fecit prosperè quæ voluit. ³¹ Attamen in legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum vt interrogarent de portento quod acciderat super terram, dereliquit eum dominus vt têtaretur, & nota fierent omnia quæ erant in corde eius. ³² Reliqua autem sermonum Ezechiae, & misericordiarum eius, scripta sunt in visione Isaie filij Amos propheta, & in libro Regum Iuda & Israel. ³³ Dormiuitque Ezechias cum patribus suis, & sepelierunt eum supra sepulchra filiorum David. Et celebrauit eius exequias vniuersus Iuda, & omnes habitatores Ierusalem: † regnauitque Manasses filius eius pro eo.

Impius Manasses per flagella ad pietatem reductus agit pœnitentiam.

XXXIII.

D Vodecim † annorum erat ^a Manasses cum regnare cœpisset, & quinquagintaquinque annis regnauit in Ierusalem. ² Fecit autem malum coram domino iuxta abominationes gētium quas subuertit dominus coram filiis Israel, ³ & conuersus instaurauit excelsa quæ demolitus fuerat Ezechias pater eius: construxitque aras Baalim, & fecit lucos, & adorauit ^b omnem militiam cœli, & coluit eam. ^c ⁴ Edificauit quoque altaria in domo domini, de qua dixerat dominus, † In Ierusalem erit nomen meum in æternum. ⁵ Edificauit autem ea cūcto exercitui cœli in duobus atrijs domus domini, ⁶ transireque fecit filios suos per ignem in valle ^d Ben-Hennon. Obseruabat somnia, sectabatur auguria, maleficis artibus inseruiebat. Habebat secū magos, & incantatores: multaque maloperatus est coram domino, vt irritaret eum. ⁷ Sculptile quoque & conflatile signum posuit in domo domini, † de qua locutus est dominus ad David & ad Salomonē filium eius, dicens: In domo hac, & in Ierusalem quam elegi de cunctis tribubus Israel, ^B ponam nomen meum in sempiternum: ⁸ & mouere nō faciam pedem Israel de terra quam tradidi patribus eorum, ita dūtaxat, si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctamque legem & cæremonias atque iudicia quæ mandauit per manum Moyli. ⁹ Igitur Manasses seduxit Iudam & habitatores Ierusalem, vt facerent malum super omnes gētes quas subuerterat dominus à facie filiorum Israel. ¹⁰ Locutusque est dominus ad eum & ad populū illius, & attendere noluerunt. ¹¹ Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum, cœperuntque Manassen, & vinctum catenis, atque compedibus duxerunt in Babylonem. [†] ¹² Qui postquam coangustatus est, orauit dominum deum suum, & ^f egit pœnitentiam valde coram deo patrum suorum. ¹³ Deprecatusque est eum, & obsecrauit intentè, & exaudiuit orationem eius, reduxitque eum Ierusalem in regnum suū, & cognouit Manasses quod dominus ipse esset deus. ¹⁴ Post hæc edificauit murum extra ciuitatē David ad occidentem Gihon, in conualle ab introitu portæ piscium, per circuitum vsque Ophel, & exaltauit illum vehementer. Constituuitque principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, ¹⁵ & abstulit deos alienos, & simulachrum de domo domini, aras quoque, quas fecerat in monte domus domini, & in Ierusalē: & proiecit omnia extra urbem. ¹⁶ Porro instaurauit altare vt seruiret domino deo Israel. ¹⁷ Attamen adhuc populus immolabat in excelsis, do mino deo suo. ¹⁸ Reliqua autē gestorum Manassæ, & obsecratio eius ad deum suum, videntur in sermonibus regū Israel. ¹⁹ Oratio quoque eius & exauditio, & cuncta peccata atque contemptus, loca etiam in quibus edificauit excelsa, & fecit lucos, & statuas antequam

g. Chaldei vigeant in astro nomia, nec poterant inuenire secum dum artem suam quare dies Ierē in duplum protensa fuerat: & tandem cum audierant hoc pro rege Ierusalem factum esse, miserunt ad eum, vt sciscitarentur rei veritatem. Præterea Chaldei adorabant Solē, & miserant Regi munera, vt honorarent hominem quem honorauerat deus eorum. Et lætatus est Ezechias in aduentu eorum, & iterū elatus est in animo suo, nec fuit in domo sua nec in omni potestate sua quod non ostenderet eis. Comestor.

a. Tradit Hebraei eundem Manassem filium fuisse filiae Itaiæ propheta. Et quod ille occidi fecit auum suum, hoc in causa fuit, quia eos appellauerat principes Sodomitum & Gomorre. Itai. i. cap. Hieron.

b. Scilicet 12. signa Zodiaci. 7. planetas, & cæteras stellas nominibus designatas. c. Providentia dei ideo sic Manassem dispensauit vocari, quia oblitus erat omnem cōuersationē patris sui sanctam, & omnia beneficia dei pro merito eius collata in ipsum: & stimulatus ab insurgente diabolo, qui solet irascere super genus humanum ad euer tendū, gesturus omnia quæ deum ad iracundiam prouocarent. Chryl. in i. cap. Matth. homil. i. d. Siue Gehennon, quæ est vallis filiorum Ennō, à qua Gehenna nomen accepit. Hierony.

e. Cum esset in vase perforato ieni admoto, orauit omnes deos quos colebat: à quibus cum non liberaretur, inuocauit deum quem à patre suo sepe audierat invocari. Hierony. f. Quid memorē Manassem regē Iuda post effusum sanguinem prophetarū, & fœdum idolorum cultum, cum esset captiuitate conclusus, clamasse ad dominum, & obtenta venia, regnoque recepto, vitam in melius commutasse? Quis igitur rectè pœnitentiā abstulerit, quam nouimus tantum homini fructum afferre, vt eum deo reconciliet, in gratiamque reducat? Cyril. in Ioan. lib. 5. c. 17.

† 4. Re. 21. 8

† 4. Re. 21. 8
Anno ante
Christum.
725.
Anno mūdi.
3237.
Manas. 17.
Iuda an. 55.

† 2. Reg. 7. b

† 2. Reg. 7. b
3. Reg. 8. b

† 1. q. 7. ca. 2.
Depœn. di.
2. c. Si enī
verū Ma-
nasses.

D

antequam ageret poenitentiam, scripta sunt in sermonibus Ozai. ²⁰ Dormiuit ergo Manasses cum patribus suis, & sepelierunt eum in domo sua: regnauitq; pro eo filius eius ²¹ Amon. Vigintiduorum annorum erat Amon cum regnare coepisset: & duobus annis regnauit in Ierusalem. ²² Fecitq; malum in conspectu domini sicut fecerat Manasses pater eius: & cunctis idolis quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit atq; seruiuit: ²³ & non est reueritus faciem domini sicut reueritus est Manasses pater eius: & multo maiora deliquit. ²⁴ Cumq; coniurassent aduersus eum serui sui, interfecerunt eum in domo sua: ²⁵ porro reliqua populi multitudo cæsis iis qui Amon percusserat, constituit Regem Iosiam filium eius pro eo.

g. Amō fuit valde iniquus, ut extat opera sua maligna quibus imitatus fuerat Manassen, ut etiam deū se posse fallere existimaret, dicēs Pater meus multa ex iuuentute sua iniqua fecit, & in senectute sua poenituit: & ego nunc ambulabo secundum quod desiderat anima mea, & postmodum cōuertar ad dominum. Chrysost. cap. i. Matth. homil. i.

Iosias templum instaurans, reperto legis libro fœdera cum domino percussit.
X X X I I I I.

Cto [†] annorū erat ^a Iosias cum regnare coepisset, & triginta & vno anno regnauit in Ierusalem: ² fecitq; quod erat rectum in conspectu domini, & ambulauit in viis Dauid patris sui: non declinauit neq; ad dexteram, neque ad sinistram. ³ Octauo autem anno regni sui, cum adhuc esset puer, coepit quærere deum patris sui Dauid: & duodecimo anno postquam coeperat, mundauit Iudam & Ierusalem ab excelsis & lucis, simulacrisq; & sculptrilibus. ⁴ Destruxeruntq; coram eo aras Baalim: & simulacra quæ superposita fuerant, demoliti sunt. Lucos etiam & sculptrilia succidit atq; comminuit: & super tumulos eorum qui eis immolare consueuerant, fragmenta dispersit. ⁵ Ossa præterea sacerdotum combussit in altaribus idolorum, mundauitque Iudam & Ierusalem. ⁶ Sed & in vrbibus Manassæ & Ephraim & Simeon vsque Nephtholim, cuncta subuertit. ⁷ Cumque altaria dissipasset & lucos, & sculptrilia contriuisset in frusta, cunctaq; delubra demolitus esset de vniuersa terra Israel, reuersus est in Ierusalem. ⁸ Igitur anno octauodecimo regni sui mundata iam terra & templo domini, misit Saphan filium Eseliæ & Maasiam Principem ciuitatis, & Ioha filium Ioachaz à commentariis, vt instaurarent domum domini dei sui. ⁹ Qui venerunt ad Helciam sacerdotem magnum, acceptaq; ab eo pecunia quæ illata fuerat in domo domini, & quam congregauerant Leuitæ & ianitores de Manasse & Ephraim & vniuersis reliquiis Israel, ab omni quoque Iuda & Benjamin, & habitatoribus Ierusalem, ¹⁰ tradiderunt in manibus eorum qui præerant operariis in domo domini, vt instaurarēt templum, & infirma quæque sarcirent. ¹¹ At illi dederunt eam artificibus & cæmentariis, vt emerent lapides de lapidicinis, & ligna ad commissuras ædificij, & ad contignationem domorum quas destruxerāt Reges Iuda. ¹² Qui fideliter cuncta faciebant. Erant autē præpositi operantiū Iahath & Abdias de filiis Merari, Zacharias & Mosollam de filiis Cahath, qui vrgebāt opus, omnes Leuitæ sciētes organis canere. ¹³ Super eos verò qui ad diuersos vsus onera portabāt, erant scribæ & magistri de Leuitis ianitores. ¹⁴ Cumq; efferrent pecuniam quæ illata fuerat in templum domini, reperit Helcias sacerdos ^d librum legis domini datum per manum Moyfi, ¹⁵ & ait ad Saphan scribam: Librum legis inueni in domo domini. & tradidit ei. ¹⁶ At ille intulit volumen ad regem, & nunciauit ei dicens: Omnia quæ dedisti in manu seruorum tuorum, ecce complētur. ¹⁷ Argentum quod repertum est in domo domini, conflauerunt, datumque est præfectis artificum, & diuersa opera fabricatium. ¹⁸ præterea tradidit mihi Helcias sacerdos hunc librum. Quem cum Rege præsentē recitasset, ¹⁹ audissetque ille verba legis, scidit vestimenta sua: ²⁰ & præcepit Helciæ & Ahicam filio Saphan, & Abdon filio Michæ, Saphan quoq; scribæ, & Asaiæ seruo Regis, dicens: ²¹ Ite & orate dominū pro me, & pro reliquiis Israel & Iuda, super vniuersis sermonibus libri istius qui repertus est. Magnus enim furor domini stillauit super nos, eo quòd non custodierint patres nostri verba domini, vt facerent omnia quæ scripta sunt in isto volumine. ²² Abiit ergo Helcias, & ij qui simul à Rege missi fuerant, ^c ad Oldam Prophetidem vxorem Sellum, filij Thecuath filij. Hasra custodis vestium, quæ habitabat in Ierusalem

a. Iosias lōge laudatissimus quantunū puer, Iudam, Ierusalem, & omnē sibi subiectam regionem ab idolis & excelsis purgauit, aliāsq; abominations à Iuda abstulit, & fecit omnes qui re fidui erant in Israel seruire domino suo. Cūctis diebus eius non recesserunt à domino deo patrum suorum. Beda super cap. 2. Isaiæ.

b. Notandū quòd arca domini elata de templo fuit, quam modo in templū reduci Iosias præcepit. Hier. c. Postquam principes eius scrutati sunt vrbes & villas inde scrutati sunt domos, ne quid latenter maneret suspectum in illis. Misitque in totā prouinciam vt deferret ad reparationē templi munera pro sua voluntate vnusquisque. Et præposuit huic operi Helciam sacerdotē magnū, & Amasiam qui erat super ciuitatem, & Saphan scribam, & facta est reparatio templi. Comestor. 4. Reg. 34.

d. Cumque Helcias diligenter omnia scrutaretur, inuenit librum Moyfi in templo. Fortē aperuit arcam, & inuenit Deuteronomiū quē Moyses reponi fecerat in arcam, & misit eum ad Regem per manū Saphan scribæ. Qui cum legisset corā Rege, scidit Rex vestimenta sua. Audiuit enim maledictiones scriptas in transgressores legis, & crebras comminationes dei, quòd si sequerentur idola, eiceret eos de terra quam dederat eis, sicut eiecerat Amorrhæos à facie eorum. Et mirabatur quomodo adhuc essent in terra illa, & verabatur imminere captiuitatem. Comestor. 4. Reg. 36.

e. Circa hæc oritur questio cur Iosias Rex non consuluit dominum per pontificem prout Dauid facere consuevit? imò ipsum Helciam pontificem cum ceteris misit ad feminam prophetissam. Ad quod Epiphanius ait, q. à die qua Iosias rex fecit Zachariam filium Ioiadæ lapidari in templo, dominus ultra nō dedit soluto more responsa. Dionys. 4. Reg. 22.

f. Auunculi Ieremiæ propheta.

in secunda: & locuti sunt ei verba quæ supra narrauimus.²³ At illa respondit eis: Hæc dicit dominus deus Israel: Dicite viro qui misit vos ad me:²⁴ Hæc dicit dominus, Ecce ego inducam mala super locum istum, & super habitatores eius: cunctaq; maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quæ legerunt coram Rege Iuda:²⁵ quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, ut me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur.²⁶ Ad Regem autem Iuda, qui misit vos pro domino deprecando, sic loquimini: Hæc dicit dominus deus Israel: Quoniam audisti verba voluminis,²⁷ atq; emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu domini super iis quæ dicta sunt contra locum hunc, & habitatores Ierusalem, reueritusque faciem meam scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me: ego quoq; exaudiui te, dicit dominus.²⁸ Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius. Retulerunt itaq; Regi cuncta quæ dixerat. At ille conuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Ierusalem,²⁹ ascendit in domum domini, vnaque omnes viri Iuda & habitatores Ierusalem, sacerdotes & Leuitæ, & cunctus populus à minimo vsque ad maximum. Quibus audientibus in domo domini legit Rex omnia verba voluminis:³¹ & stans in tribunali suo percussit fœdus coram domino, ut ambularet post eum, & custodiret præcepta & testimonia & iustificationes eius in toto corde suo, & in tota anima sua: faceretque quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat.³² Adiurauit quoq; super hoc omnes qui reperti fuerant in Ierusalem & Benjamin: & fecerunt habitatores Ierusalem iuxta pactum domini dei patrum suorum.³³ Abstulit ergo Iosias cunctas abominaciones de vniuersis regionibus filiorum Israel, & fecit omnes qui residui erant in Israel, seruire domino deo suo. Cunctis diebus vitæ eius non recesserunt à domino deo patrum suorum.

g. Habitatores Ierusalem dicit dimidiam tribum Manasse, qui plerumque in tribu Benjamin computatur. Hierony.

Iosias pascha solenni celebrato periit in bello, multum à plebe deploratus.

XX XV.

a. Ceterum lustrata ad hunc modum regione vniuersa, populum Ierusalem conuocauit ad celebrandum festum azymorum, quod dicitur pascha. Ioseph. lib. 10. cap. 5. Antiq. Iudaic.

b. Tempore Achaz quando simulachra in templum missa sunt, elata est inde arca, & ducta in domum Sellum viri Olde auctori Ieremia, ubi permansit vsque ad tempus Iosie. Nec enim poterat arca deesse in loco ubi simulachra introducta fuerant, & gentilitius usus & ritus nequandissimus obseruabatur. Hieron. ibid.

c. Nec immerito Iosias de mini hostia vel sacrificii interpretatur. Prouidentia enim dei secundum quod futurum fuerat Iosias, dispensauit ei nomen imponi. Tale enim sacrificium obtulit domino, quale nec ante eum nec post eum oblatum est. Chrys. super. 1. cap. Matth. homil. 1.

Ecit ¹ autem Iosias in Ierusalem phase domino, quod immolatum est quartadecima die mensis primi.² Et constituit sacerdotes in officiis suis, hortatusque est eos ut ministrarent in domo domini.³ Leuitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur domino, locutus est: Ponite arcam in sanctuario templi quod ædificauit Salomon filius Dauid Rex Israel. Nequaquam enim eam vltra portabitis. Nunc ergo ministrare domino deo vestro, & populo eius Israel,⁴ & præparate vos per domos & cognationes vestras in diuisionibus singulorum, sicut præcepit Dauid Rex Israel, & descripsit Salomon filius eius:⁵ & ministrare in sanctuario per familias turmasque, Leuiticas:⁶ & sanctificati immolate phase. Fratres etiam vestros ut possint iuxta verba quæ locutus est dominus in manu Moyse, facere, præparate.⁷ Dedit præterea Iosias omni populo qui ibi fuerat inuentus in solennitate phase, agnos & hædos de gregibus, & reliqui pecoris triginta milia, bouumque tria milia. Hæc de Regis vniuersa substantia.⁸ Duces quoque eius sponte quod vouerant, obtulerunt tam populo quam sacerdotibus & Leuitis. Porro Helcias, & Zacharias, & Iehiel, principes domus domini dederunt sacerdotibus ad faciendum phase, pecora commixtim duo milia sexcenta, & boues trecentos.⁹ Chonenias autem & Semeias etiam & Nathanael fratres eius, necnon Asabias, & Iehiel, & Iozabad principes Leuitarum, dederunt ceteris Leuitis ad celebrandum Phase, quinque milia pecorum, & boues quingentos.¹⁰ Præparatumque est ministerium, & steterunt sacerdotes in officio suo, Leuitæ quoque in turmis iuxta Regis imperium,¹¹ & immolatum est phase. Asperseruntque sacerdotes manu sua sanguinem, & Leuitæ detraxerunt pelles holocaustorum,¹² & separauerunt ea ut darent per domos & familias singulorum, & offerrentur domino sicut scriptum est in libro Moyse. De bobus quoque fecerunt similiter.¹³ Et assauerunt phase super ignem, iuxta quod in lege scriptum

† 4. Re. 23. c. 3. Eisd. 1. a. Anno ante Christum. 650. Anno mundi 3312. Solenne pascha domino celebravit. Iosias. 18. an. regni sui.

ptum est. Pacificas verò hostias cõxerunt in lebetibus, & cacabis, & ollis, & festinatò
tribuerunt vniuersæ plebi: ¹⁴ sibi autem & sacerdotibus postea parauerunt. Nam in
oblatione holocaustorum & adipum vsque ad noctem sacerdotes fuerunt occupati,
ynde Leuitæ sibi & sacerdotibus filiis Aaron parauerunt nouissimis. ¹⁵ Porro cato-
res filij Asaph stabat in ordine suo iuxta præceptũ Dauid, & Asaph & Eman & Idi-
thun propheta Regis Dauid. Ianitores verò per portas singulas obseruabāt, ita vt ne
puncto quidem discederent à ministerio. Quamobrem & fratres eorum Leuitæ pa-
rauerunt eis cibos. ¹⁶ Omnis igitur cultura domini rite completa est in die illa, vt fa-
cerent phase, & offerrent holocausta super altare domini iuxta præceptũ regis Iosia.
¹⁷ Feceruntque populi Israel qui reperti fuerat ibi, phase in tẽpore illo, & solennita-
tem azymorũ septem diebus. ¹⁸ Nõ fuit phase simile huic in Israel, à diebus Samuelis
propheta, sed nec quisquã de cunctis Regibus Israel fecit phase sicut Iosias sacerdo-
tibus & Leuitis & omni Iudæ & Israel qui repertus fuerat, & habitantibus in Ierusa-
lem. ¹⁹ Octauodecimo anno regni Iosia hoc phase celebratum est. ²⁰ Postquam in-
staurauerat Iosias templũ, ascẽdit Nechao Rex Aegypti ad pugnandũ in Carchamis
iuxta Euphraten, & processit in occursum eius Iosias. ²¹ At ille missis ad eum nuciis,
ait: Quid mihi & tibi Rex Iuda? Non aduersum te hodie venio, sed contra aliam pu-
gno domum, ad quam me deus festinatò ire præcepit. Desine aduersum deum face-
re, qui mecum est, ne interficiat te. ²² Noluit Iosias reuerti, sed præparauit cõtra eum
bellum, nec acquieuit sermonibus Nechao ex ore dei, verũ perrexit vt dimicaret in
campo Mageddo. ²³ Ibique vulneratus à sagittariis, dixit pueris suis, † Educite me de
prælio, quia oppidò vulneratus sum. ²⁴ Qui transtulerunt eum de curru in alterũ cur-
rum qui sequebatur eum more regio, & asportauerunt eum in Ierusalem. mortuũ
que est, & sepultus in mausoleo patrum suorum: ²⁵ & vniuersus Iuda & Ierusalem lu-
xerunt eum, ²⁶ Ieremias maximè, ²⁷ cuius omnes cantores atque cantatrices vsque in
præsentem diem lamentationes super Iosiam replicat, & quasi lex obtinuit in Israel:
Ecce scriptũ fertur in lamentationibus. ²⁸ Reliqua autẽ sermonũ Iosia & misericor-
diarum eius, quæ lege præcepta sunt domini, ²⁹ opera quoque illius prima & nouissi-
ma scripta sunt in libro Regum Iuda & Israel.

d. Ideo propheta Regis di-
cebatur, quia cum Rege
Dauid cantabant. Hieron.
ibid.

e. Quia omnes qui inuesti-
sunt in illa festiuitate, ibi
septem diebus commorati
sunt, & omnes sufficienter
de regis substantia, & de
his quæ supra memorata
sunt, sepulati sunt. Hiero.

f. Nechao rex Aegypti cõ-
tra Regem Assyriorũ ascẽ-
dit, quæ audierat debilita-
tũ, eo quòd Medi & Baby-
lonij ab illius recessissent
monarchia, ideo putauit se
posse regnũ Syriæ de facili
obtinere. Sed primo voluit
cõgredi aduersus Adadrea-
mò regnatẽ in Carchamisi:
qui simul cũ Iosia disposuit
acies contra Nechao regẽ
Aegypti. Dionys. ibid. post
Ioseph. & Comestorem.

g. Et plaxit eũ vniuersus Iu-
da & Ierusalẽ, & maxime le-
remias, qui super exequias
eius scripsit Threnos lamẽ-
tabiles: Quomodo sedet so-
la ciuitas plena populo, &c.
quibus vtebatur cantores
& cantatrices super exe-
quias Iosia, & longis tẽpo-
ribus in Iudæa supra Iosia
replicabant. Comestor.

h. Tãta verò hominis vir-
tus erat, vt cãtoribus & cã-
tatricibus lamẽtãdi ipsum
persona sit imposita, ac sin-
gulis annis ipsius memoria
sit celebrata. Procop. ibid.

*Rex Babylonis vrbe Ierosolyma spoliata, templum urbemque incendit,
& populum ducit captiuum.* XXXVI.

4. Reh. 23. f.
† Matt. 1. b.
Ioachaz 20.
Iuda. 3. mēsi.
Anno ante
Christũ. 636
Anno mudi
3326.
Ioachim. 21.
Iuda. an. 11.
Anno ante
Christum.
625
Anno mudi
3337

Vlit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosia, & cõstituit Regem pro
patre suo in Ierusalem. ² Viginti trium annorũ erat Ioachaz cũ regnare
cõpisset: & tribus mēsibus regnauit in Ierusalem. ³ Amouit autẽ eum
Rex Aegypti cum venisset in Ierusalem, & condemnauit terram cen-
tum talentis argenti, & talento auri. ⁴ Constituitque pro eo Regem
Eliacim fratrem eius super Iudam & Ierusalem, & vertit nomen eius Ioacim. Ipsum
verò Ioachaz tulit secum, & adduxit in Aegyptum. ⁵ Vigintiquinque annorum erat
Ioacim cum regnare cõpisset: & vndecim annis regnauit in Ierusalẽ: fecitque malũ
coram domino deo suo. ⁶ Contra hunc ascẽdit Nabuchodonosor rex Chaldaeorum,
& vinctum catenis duxit in Babylonem, ⁷ ad quam & vasa domini transtulit, & po-
suit ea in templo suo. ⁸ Reliqua autem verborum Ioacim, & abominationes eius
quas operatus est, & quæ inuenta sunt in eo, continentur in libro regũ Iuda & Israel.
Regnauit autem Ioachin filius eius pro eo. ⁹ Octo annorum erat Ioachin cũ regnare
cõpisset, & tribus mensibus ac decem diebus regnauit in Ierusalem: fecitque malum
in conspectu domini. ¹⁰ Cũque anni circulus volueretur, misit Nabuchodonosor
Rex nuncios, qui & adduxerunt eum in Babylonem: asportatis simul preciosissimis
vasis domus domini. † Regem verò constituit Sedeciam patruũ eius super Iudam &
Ierusalem. † Viginti & vnus anni erat Sedecias cum regnare cõpisset, & vndecim
annis regnauit in Ierusalem. ¹² Fecitque malum in oculis domini dei sui: nec erubuit

a. Reuertens Nechao Rex
Aegypti à Syria victa, reuo-
cauit ad se Ioachaz in Reb-
latha: ad quẽ cum venisset,
vinctus est ab eo, & sic mis-
sus in Aegyptum. deinde
missis legatis in Ierusalem,
instituit Ioacim fratrem suũ
eũ debita multa. Dion. 4.
Reg. 23.

b. Cũ autẽ malignatus fuisset
in deum, quasi verè im-
pius in cõdẽnationẽ adiu-
dicatus est à deo: & postea
præparatus ad euersionem
Iudæ, secundũ iracundiam
dei veniens rex Assyriorũ
adduxit eũ in Babylonẽ, &
factus est rex in loco eius
Ieconias filius eius. Chry-
sosto. super Matth. cap. 1.

† 4. Re. 24. d.
Iere. 37. a. 52.
a
Ioachin 22.
Iud. 3. mēsi.
Iere. 38. a
Anno ante
Christũ. 625
Anno mudi
3337
Sedecias 23
Iuda. an. 11
† 4. Re. 24. d.

e. Hic est ille magnus Nabuchodonosor secundus huius domus, nonus Rex Babylonis post destructam monarchiam Assyriorum per Arbacen Medum.

d. Hoc est, tam districte vultus est deus crimina populi sui, quod nec miserabilibus personis quibus solet parci in bellis, pepercit. Dionysibidem.

e. Quo Asiam subegit. 16. autem an. Persarum.

f. Cyri nomen longo tempore ante eius natiuitatem predictum esse scribitur Isa. 45. a. Quod quidem & Ioseph. in II. Iudaic. Antiqui. volumine refert, legisse Cyrum ab Isaia de se certo vaticinatum nomine: & idcirco Iudæos quasi dei familiares plurimum dilexisse. Hiero. in 45. cap. Isa.

faciem Ieremiæ prophetæ loquentis ad se ex ore domini. ¹³ A Rege quoque ^c Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per deum, & indurauit ceruicem suam, ut non reuerteretur ad dominum deum Israel. ¹⁴ Sed & vniuersi principes sacerdotum & populus præuicati sunt iniquè iuxta vniuersas abominationes gentium, & polluerunt domum domini quam sanctificauerat sibi in Ierusalem. ¹⁵ Mittebat autem dominus deus patrum suorum ad illos per manum nunciorum suorum, de nocte consurgens, & quotidie commonens: eo quod parceret populo & habitaculo suo. ¹⁶ At illi subsannabant nuncios dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantque prophetis, donec ascenderet furor domini in populum eius, & esset nulla curatio. ¹⁷ Adduxit enim super eos Regem Chaldæorum: & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij. ^d Non est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem: sed omnes tradidit in manibus eius: ¹⁸ vniuersaque vasa domus domini tam maiora quam minora, & thesauros templi Regis & principum transtulit in Babylonem. ¹⁹ Incenderunt hostes domum dei, destruxeruntque murum Ierusalem, vniuersas turres combusserunt: & quicquid preciosum fuerat, demoliti sunt. ²⁰ Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem seruiuit Regi & filiis eius, donec imperaret Rex Persarum, ²¹ & compleretur sermo domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usque dum complerentur septuaginta anni. ^e ^{† 22} Anno autem primo Cyri Regis Persarum, ad explendum sermonem domini quem locutus fuerat per os Ieremiæ [†] suscitauit dominus spiritum ^f Cyri Regis Persarum: qui iussit prædicari in vniuerso regno suo, etiam per scripturam, dicens: ²³ Hæc dicit Cyrus Rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi dominus deus cœli: & ipse præcepit mihi ut ædificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa. Quis ex vobis est in omni populo eius? Sit dominus deus suus cum eo, & ascendat.

† Iere. 25. & 29. c. Anno ante Christum. 544. Anno mundi 3412. † 1. Esd. 1. a. Zorobabel cum 4570. libertate donatus in Ierusalem, à Cyro remittitur.

Oratio Manassæ Regis Iuda cum captus teneretur in Babylone, quæ non est in Hebræo, nec est de textu Bibliorum.

Domine deus omnipotens patrum nostrorum Abraham, Isaac, & Iacob, & seminis eorum iusti, qui fecisti cœlum & terram cum omni ornatu eorum, qui signasti mare verbo præcepti tui, qui conclusisti abyssum, & signasti terribili & laudabili nomini tuo, quem omnes pauent, & tremunt à vultu virtutis tuæ: & insustentabilis ira super peccatores comminationis tuæ, immensa verò & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ: quoniam tu es dominus altissimus super omnem terram, longanimis & multum misericors, & pœnitens super malitiam hominum. Tu autem domine secundum bonitatem tuam promissisti pœnitentiæ remissionis peccatorum, & tu deus iustorum, non posuisti pœnitentiam iustis, Abraham, Isaac, & Iacob, iis qui tibi non peccauerunt, quoniam peccaui super numerum arenæ maris, multiplicatæ sunt iniquitates meæ: incuruatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi: quia excitavi iracundiam tuam, & malum coram te feci, statuens abominationes, & multiplicans offensiones, & nunc flecto genua cordis mei, precans à te bonitatem domine. Peccaui domine, peccaui, & iniquitatem meam agnosco. Peto rogans te domine, remitte mihi, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum referues mala mihi: quia indignum saluabis me secundum magnam misericordiam tuam: & laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ: quoniam te laudat omnis virtus cœlorum: & tibi est gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI

BEATI HIERONYMI AD DOMNIO-
nem & Rogatianum in Esdram & Nehe-
miam præfatio.

Trum difficilius sit, facere quod poscitis, an negare, necdū statui. Nam neque vo-
bis aliquid imperantibus abnuere, sententiæ est: & magnitudo oneris impositi ita
cervices premit, ut antè sub fasce ruendum sit, quàm leuandum. Accedunt ad hoc
inuidorum studia, qui omne quod scribimus, reprehendendū putant. Et interdum
contra se conscientia repugnante, publicè lacerant, quæ occultè legunt: intantum
ut clamare compellar & dicere: Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolo-
sa. Tertius annus est, quod semper scribitis atque rescribitis, ut Esdræ librum & Esther vobis de
Hebræo transferam: quasi nō habeatis Græca & Latina volumina: aut quicquid illud est quod
à nobis vertitur, non statim ab omnibus conspuendum sit. Frustra autem (ut ait quidā) niti, neque
aliud fatigando, nisi odium quærere, extremæ dementiæ est. Itaque obsecro vos mi Domnion &
Rogatiane charissimi, ut priuata lectione contenti, libros non efferatis in publicum: nec fastidiosus
cibos ingeratis: vitetisque eorum supercilium, qui iudicare tantum de aliis, & ipsi facere nihil no-
uerunt. Si qui autem fratrum sunt quibus nostra non displicent, iis tribuatis exemplar, admonētes
ut Hebræa nomina (quorum grandis in hoc volumine copia est) distinctè & per intervalla tran-
scribant. Nihil enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, librariorū diligētia conseruetur.
Nec quenquam moueat quod unus à nobis liber editus est: nec apocryphorū tertij & quarti libri
somnia delectetur: quia & apud Hebræos Esdræ Nehemiæque sermones in unū volumen coar-
ctantur: & quæ non habentur apud illos, nec de vigintiquatuor senibus sunt, procul abiicienda. Si
quis autem septuaginta vobis opposuerit interpretes, quorum exemplaria varietas ipsa lacerata &
inuersa demonstrat: nec potest utique verum asseri, quod diuersum est: mittite eū ad Euangelia, in
quibus multa ponuntur quasi de veteri testamēto, quæ apud septuaginta interpretes non habentur:
velut illud, Quoniam Nazareus vocabitur, & Ex Aegypto vocaui filium meum, & Vide-
bunt in quem compunxerunt: multaque alia, quæ latiori operi reseruamus: & querite ab eo ubi
scripta sint. Cūque proferre non potuerit, vos legite de iis exemplaribus quæ nuper à nobis edita
maledicorum quotidie linguis confodiuntur. Sed ut ad compendium veniam, certè quod illaturus
sum, æquissimum est. Edidi aliquid quod non habetur in Græco: aut aliter habetur quàm à me
uersum est. Quid interpretem laniant? Interrogent Hebræos: & ipsis autoribus translationi meæ
vel arrogant vel derogent fidē. Porro aliud est si clausis (quod dicitur) oculis mihi volunt maledi-
cere: & non imitantur Græcorum studium & beneuolentiam: qui post septuaginta translatores,
iam Christi Euangelio coruscante, Iudeos & Hebionitas legis veteris interpretes, Aquilam vide-
licet, & Symmachum, & Theodotionem, & curiose legunt, & per Origenis laborem in hexaplis,
ecclesiis dedicarunt. Quanto magis Latini grati esse deberent, quod exultantem cernerent Græ-
ciam à se aliquid mutuari? Primum enim magnorū sumptuum est, & infinitæ difficultatis, exē-
plaria posse habere omnia: deinde etiam qui habuerint, & Hebræi sermonis ignari sunt, magis er-
rabunt, ignorantes quis è multis verius dixerit: quod etiam sapiētissimo cuidam nuper apud Græ-
cos accidit: ut interdum scripturæ sensum relinquēs, vniuscuiuslibet interpretis sequeretur errorē.
Nos autem qui Hebrææ linguæ saltem paruam habemus scientiam, & Latinus nobis utcumque
sermo non deest, & de aliis magis possumus iudicare: & ea quæ ipsi intelligimus, in nostra lingua
promere. Itaque licet Hydra sibilet, victorque Sinon incendia iactet, nunquā meum, iuuāte Chri-
sto, silebit eloquium: etiam præcisa lingua balbutiet. Legāt, qui volunt: qui nolunt, abiiciant. Eue-
tilent apices, literas calumnientur. Magis vestra charitate prouocabor ad studium, quàm illorum
detractione & odio deterrebor.

Incipit Liber Esdræ primus.

*Cyrus diuinitus inspiratus, redditis vasis templi Salomonis captiuitatem
relaxat Israelitis.*

Cap. I.

a. Hoc est anno primo quo monarcha fuit & regnavit Assyriis, Balassaro Rege eorum interfecto in Babylone. 16. tamen regni eius anno vel 22. iuxta alios apud Persas, qui supputatur primus annus libertatis Iudeorum post 70. annos captiuitatis expleto.

b. Magna in his fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quod populum Israel præ ceteris nationibus dei esse populū intellexit. Pietas, quod nullo prorsus excepto, omnes qui vellēt liberos in patriam redire permittit. Fides, quod eundem dominum deum & habitare in cœlis, & esse in Ierusalem, & cum singulis reuercentibus de Babylone credit. Beda super Esdr. cap. 1.

N[†] anno primo Cyri Regis Persarum, vt compleretur A
verbum domini ex ore Ieremiæ, † suscitauit dominus spiritum Cyri Regis Persarum, & transduxit vocem in omni regno suo etiam per scripturam, dicēs: † Hæc dicit Cyrus Rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi dominus deus cœli, & ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa. ^b Quis est in vobis de vniuerso populo eius? Sit dominus illius cum eo. Ascendat in Ierusalem quæ est in Iudæa, & ædificet domum dei Israel. Ipse est deus qui est in Ierusalem. ⁴ Et omnes reliqui in cunctis lo-

cis vbicunque habitant, adiuuēt eum viri de loco suo, argento & auro, & substantia & pecoribus: excepto quod voluntariē offerunt templo dei quod est in Ierusalem,

⁵ Et surrexerunt principes patrum de Iuda & Benjamin, & sacerdotes & Leuitæ, & omnis cuius suscitauit deus spiritum vt ascenderet † ad ædificandum templum domini quod erat in Ierusalem. ⁶ Vniuersique qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vasis argenteis & aureis, in substantia, & iumentis, in supellectili, exceptis iis quæ sponte obtulerāt. † ⁷ Rex quoque Cyrus protulit vasa templi domini quæ tulerat Nabuchodonosor de Ierusalem, & posuerat ea in templo dei sui. ⁸ Protulit autem ea Cyrus Rex Persarum per manum Mithridatis filij Gazabar, & annumerauit

a. Zorobabeli secundū Hebræos, quo nomine eū Assyrii vocabāt: qui interpretatur gaudiū in tribulatione & angustia. Per istum autem Zorobabem dimissi sūt omnes filij Israel. Chrysostr. in 1. cap. Matth.

ea ^c Sesabasar principi Iudæ: ⁹ & hic est numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri vigintinouem, ¹⁰ scyphi aurei triginta, scyphi argentei secundū quadringenti decem: vasa alia mille. ¹¹ Omnia vasa aurea & argentea, quinque milia quadringenta. Vniuersa tulit Sesabasar, cum iis qui ascendeabant de transmigratione Babylonis in Ierusalem.

Numerus reuertentium è captiuitate Babylonica in Ierusalem. II.

a. Filios provincie Iudææ dicit, non Babyloniæ. Ad hanc enim non pertinebat tantummodo illi qui de ea in Babyloniā transmigrati fuerāt, sed etiā qui ex illorū stirpe i Babylonia fuerūt nati: qui etsi in Babylonia orti sunt, animo tamen toto Iudæam & Ierosolymā suspirabant: quorū figuram gerebat Dux eorum Zorobabel 18. annos, vt dicunt, natus. Qui nomine quidē ipso, quod sit ortus in Babylone demonstrat, sed intentione & actibus quod sit ciuis Ierosolymitanus ostendit. Beda super 1. cap. Esdr. b. Porro ascensuri in Ierusalem vel in Iudæam, alios horrabatur: sed paucos inuenerūt qui assentirēt eis. Et propterea tam in exhortatione quam in apparatu tres annos compleuerunt. Igitur in anno tertio Cyri regressi sūt sub Zorobabel dūce, & Iesu magno sacerdote, adhortantibus eos Zacharia propheta & Hagge iuuenē. Comestor in reedificatione templi. cap. 17.

I sunt autem ^a provincie filij, qui ascenderūt de captiuitate quā trans- A
tulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis in Babylone, ^b & reuersi sunt in Ierusalem & Iudæā, vnusquisque in ciuitatē suam, ² qui venerunt cum Zorobabel, Iesua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana. Numerus virorū populi Israel: ³ Filij Pharos, duo milia centum septuagintaduo. Filij Arethi, septingenti septuagintaquinque. Filij Gersaphatia, trecenti septuagintaquinque. ⁴ Filij Saphatia, trecenti septuagintaduo. ⁵ Filij Area, septingenti septuagintaquinque. ⁶ Filij Phahath-Moab filiorū Iosue & Ioab, duo milia octingenti duodecim. ⁷ Filij Elam, mille ducēti quinquagintaquatuor. ⁸ Filij Zetthua, nongēti quadragintaquinque. ⁹ Filij Zacchai, septingenti sexaginta. ¹⁰ Filij Bani, sexcenti quadragintaduo. ¹¹ Filij Bebai, sexcēti vigintitres. ¹² Filij Azgad, mille ducēti vigintiduo. ¹³ Filij Adonicā, sexcēti sexagintafex. ¹⁴ Filij Beguai, duo milia quinquagintafex. ¹⁵ Filij Adin, quadringēti quinquagintaquatuor. ¹⁶ Filij Ather, qui erāt ex Ezechia, nonaginta octo. ¹⁷ Besai, trecēti vigintitres. ¹⁸ Filij Iora, centū duodecim. ¹⁹ Filij Hasum, ducenti vigintitres. ²⁰ Filij Gebbar, nonaginta quinque. ²¹ Filij Bethlehē, centū vigintitres. ²² Viri Netupha, quinquagintafex. ²³ Viri Anathoth, centū vigintiocto. ²⁴ Filij Azmaueth, quadragintaduo. ²⁵ Filij Cariathiarim, Cephira & Beroth, septingēti quadraginta tres. ²⁶ Filij Rama & Gabaa, sexcēti viginti vnus. ²⁷ Viri Machmas, centū vigintiduo. ²⁸ Viri Bethel, & Haai, ducēti vigintitres. ²⁹ Filij Nebo, quinquagintaduo. ³⁰ Filij Megbis, cētū quinquagintafex. ³¹ Filij Elā alteri, mille ducēti quinquagintaquatuor. ³² Filij Harī, trecēti viginti. ³³ Filij Lod, Hadid,

Ios. 11. 1.
† Ios. 4.
Ier. 25. 6. 45.
a
& 29. a
2. Para. 39. d
3. Esdr. 2. a
Anno ante Christum.
544.
Anno mudi
3412.
Primus annus libertatis post 70. annos expletos.
† 2. Para. 36. d
Ios. 4. a
Ier. 25. 6

† 16. q. 7. cap
Et hoc diximus.

† 3. Esdr. 2. d

2. Esdr. 7. 5
3. Esdr. 5. 8

B

Hadid, & Ono, septingenti vigintiquinque.³⁴ Filij Iericho, trecenti vigintiquinque.³⁵ Filij Senaa, tria milia sexcenti triginta.³⁶ Sacerdotes filij Iadaia in domo Iesue, non-
genti septuagintatres.³⁷ Filij Emmer, mille quinquagintaduo.³⁸ Filij Pheshur, mille
duceti quadragintaseptē.³⁹ Filij Harim, mille decem & septem.⁴⁰ Leuitæ: filij Iesue,
& Cedmiel filiorum Hodauia, septuagintaquatuor.⁴¹ Cantores: Filij Asaph, centum
vigintiocto.⁴² Filij Ianitorum: Filij Sellum, filij Ather, filij Telmon, filij Accub, filij
c Hatita, filij Sobai, vniuersi centum tringintanouem.⁴³ Nathinæi: Filij Siha, filij Hasu-
pha, filij Tabbaoth,⁴⁴ filij Ceros, filij Siaa, filij Phadō,⁴⁵ filij Lebana, filij Hagaba, filij
Accub,⁴⁶ filij Hagab, filij Semlai, filij Hanan,⁴⁷ filij Gaddel, filij Gaher, filij Raaia,⁴⁸
filij Rafin, filij Necoda, filij Gazam,⁴⁹ filij Aza, filij Phasea, filij Befee,⁵⁰ filij Asena, fi-
lij Munim, filij Nephusim,⁵¹ filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur,⁵² filij Besluth, fi-
lij Mahida, filij Harfa,⁵³ filij Bercos, filij Sisara, filij Thema,⁵⁴ filij Nasia, filij Hathi-
pha,⁵⁵ filij seruorum Salomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Pharuda,⁵⁶ filij Iaala,
filij Dercō, filij Geddel,⁵⁷ filij Saphatia, filij Hattil, filij Phochereth, qui erāt de Hase-
baim, filij Ami.⁵⁸ Omnes Nathinæi, & filij seruorū Salomonis treceti nonagintaduo.
d⁵⁹ Et ij qui ascenderunt de Thel-Mæla, Thel-Harfa, Cherub, & Addon & Emmer,
& non potuerunt indicare domum patrum suorū, & semen suum, vtrum ex Israel ef-
sent.⁶⁰ Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, sexcenti quinquagintaduo.⁶¹ Et de filiis
sacerdotum filij Hobia, filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai
d Galaaditæ vxorem, & vocatus est nomine eorū.⁶² Hi quæsierūt scripturam genealo-
giæ suæ, & non inuenerunt: & eieci sunt de sacerdotio.⁶³ Et dixit^c Athersatha eis, vt
non comederent de sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus atque perfe-
ctus.⁶⁴ Omnis multitudo quasi vir vnus, quadraginta duo milia trecenti sexaginta:
⁶⁵ exceptis seruis eorum & ancillis, qui erant septem milia trecenti trigintaseptem: &
in ipsis cantores atque cantatrices ducenti.⁶⁶ Equi eorum sexcenti trigintasex, muli
eorum ducenti quadragintaquinque.⁶⁷ cameli eorum quadringeti trigintaquinque:
asini eorum sex milia septingenti viginti.⁶⁸ Et de principibus patrum cum ingrede-
rentur templum domini quod est in Ierusalem, sponte obtulerunt in domum dei ad
extruendam eam in loco suo.⁶⁹ Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri
solidos quadraginta milia & mille, argenti minas quinque milia, & vestes sacerdo-
tales centum.⁷⁰ Habitauerunt ergo sacerdotes & Leuitæ, & de populo, & cantores, &
ianitores, & Nathinæi in vrbibus suis, vniuersūque Israel in ciuitatibus suis.

Vnanimis Israelita templum erigunt, & festos dies celebrant.

III.

A **N** Amque venerat^a mensis septimus, & erant filij Israel in ciuitatibus suis.
† Congregatus est ergo populus quasi vir vnus in Ierusalem,² & surrexit
b Iosue filius Iosedech, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Sa-
lathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare dei Israel, vt offerrent in eo
holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moyfi viri dei. †³ Collocauerunt autem
altare dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum: & ob-
tulerunt super illud holocaustum domino mane & vespere.^c † Feceruntque solenni-
tatem tabernaculorum sicut scriptum est: & holocaustum diebus singulis per ordi-
nem secundum præceptum, opus diei in die suo,⁵ & post hæc holocaustum iuge, tam
in Kalendis quam in vniuersis solennitatibus domini, quæ erant consecratæ, & in
omnibus in quibus vltro offerebatur munus domino.⁶ A primo die mensis septimi
cœperunt offerre holocaustum domino. Porro templum dei nondum fundatum e-
rat.⁷ Dederunt autem pecunias latomis & camentariis, cibum quoque & potum &
oleum Sidoniis Tyriisque, vt deferret ligna cedrina de Libano ad mare Ioppen: iux-
ta quod præceperat Cyrus Rex Persarum eis.⁸ Anno autem secundo aduentus eorū
ad templum dei in Ierusalem mense secundo, cœperūt Zorobabel filius Salathiel, &
Iosue filius Iosedech, & reliqui de fratribus eorū sacerdotes & Leuitæ, & omnes qui
venerant de captiuitate in Ierusalem: & constituerunt Leuitas à viginti annis & su-

a. Septēbri nostro respon-
dens, in quo transimigran-
tes altare domino conse-
craverunt, qui & totus præ-
ceteris mensibus legali ob-
seruatione solennis sicut
septimus dies hebdomadæ,
& septimus annus.

b. Vtebantur enim ad opus
diuini cultus magistris Io-
sue qui & Iesus, & Zoroba-
bel, qui ambo (vt supra di-
ximus) vnā eandemque
domini ac saluatoris nostri
figuram complent, Iosue
videlicet propter sacerdo-
tium, & Zorobabel propter
regnum, qui de regia stirpe
deceunt.

c. Festiuitas erat septē die-
rum in memoriam mansio-
nis patrum suorū in taber-
naculis per desertum post
exitum eorū de Aegypto.
In illis septē diebus iussus
est populus exire domos, &
facere sibi ex pulcherrimis
frondibus tabernacula, in
quibus per hos septē dies
manerent, & quotidie de-
creta legis diuinæ scrutan-
tes, holocausta domino of-
ferebant. Beda ibidem.

† 3. Esdr. 8. c.
so dist. c.
Iesus.

† 2. Esdr. 8. a.
3. Esdr. 9. c.

Anno ante
Christū. 541
Anno mun-
di. 3421.
Anno ter-
tio liberta-
tis cœperūt
Iudæi ædi-
ficare tem-
plum.

pra, vt vrgerent opus domini.⁹ Stetitque Iosue & filij eius & fratres eius, Cedmiel & filij eius, & filij Iuda quasi vir vnus, vt instarent super eos qui faciebant opus in templo dei: filij Henadad, & filij eorū, & fratres eorū Leuitæ.¹⁰ Fundato igitur à cæmentariis templo domini, steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis, & Leuitæ filij Asaph in cymbalis, vt laudaret deum per manus Dauid regis Israel.¹¹ Et concinebāt in hymnis & confessione domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando dominum, eo quòd fundatum esset templum domini.¹² Plurimi etiā de sacerdotibus & Leuitis, & principes patrum, & seniores qui viderant templum prius cum fundatū esset, & hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna, & multi vociferantes in lætitia eleuabant vocē,¹³ nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætium, & vocem fletus populi. Commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

Israelis hostes, templi & urbis instaurationem impedire nituntur.

IIII.

a Hi dñi templi fundamenta iaciunt, & in hoc ædificatio tota sunt, finitima gentes, præcipue Cuthæi, quibus olim ē Perside ac Media traductis Salmanasar Assyriorū rex in Samaria, Israelitis inde sublati, nouis sedes dederat, rogabāt Satrapas, & eos quibus cōmendata erat hæc ædificatio, vt Iudæos impedirent quo minus urbem ac templum instaurare valeāt. Illi verò pecuniis etiam corrupti, vendiderunt Cuthæis suam circa demandatū officium cessationē & negligentiam, Cyro nesciente, utpote in alia distracto negotio, qui demū Massagetico bello periit. Ioseph. Antiq. lib. xi. cap. 2.

b. Vicesimo em̄ anno quo Cyrus regnare cepit apud Persas, quito verò postquā Babylone capta monarcha factus est, & exercitum suū duxit in Massageras relicto filio suo Cābyse, qui hic dicitur Assuerus, siue Artaxerxes, impedita est tēpli Ierosolymitani ædificatio à Cuthæis & circumiacentibus populis. Mortuo autē Cyro postquam 30. annis Persis imperauit, successit ei filius eius Cābyses, qui acceptis literis à gubernatoribus Syriæ & Palæstine, impediuit penitus templi eiusdem ædificationem vsque ad primum annū Darij filij Hystaspis: in cuius anno 6. ædificatum est. Iosephus verò ait perfectum Darij 9. sui regni anno.

c. Lectis quas misistis literis, iussi inspicere maiorum meorum commētarios, vbi inuentum est urbem istam semper inimicā fuisse regibus, habitatoresque eius seditiosos perpetuò studuisse concitandis bellis, & rerum nouitatibus, quòdque reges habuerint potentes ac violentos, qui continuis tributorū exactionib⁹ Phœnicen & cauiam Syriam vexauerant. Ioseph. Antiqui. Iudaic. lib. xi. cap. 2.

Vdierunt ^a autē hostes Iudæ & Benjamin, quia filij captiuitatis ædificarent templum domino deo Israel²: & accedētes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis: Aedificemus vobiscum, quia ita vt vos, quærimus deum vestrum. Ecce nos immolauimus victimas à diebus Asorhaddā regis Assur, qui adduxit nos huc.³ Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes patrum Israel: Non est nobis & vobis vt ædificemus domū deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus deo nostro: sicut præcepit nobis Cyrus Rex Persarum.⁴ Factū est igitur vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando.⁵ Conduxerūt autem aduersus eos consiliatores, vt destruerent consilium eorum omnibus diebus Cyri Regis Persarum, & vsque ad regnū Darij regis Persarum.⁶ In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes, in principio regni eius scripserunt accusationem aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem.⁷ Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithridates & Tabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persarum. [†] Epistola autem accusationis scripta erat Syriacè, & legebatur sermone Syro.⁸ Rehum Beelteem, & Samfai Scriba, scripserunt epistolam vnā de Ierusalem Artaxerxi Regi, huiuscemodi.⁹ Rehum Beelteem & Samfai Scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinai, & Apharsathchæi, Terphalai, Apharsai, Archauai, Babylonij, Susanechæi, Dehauæ, Elamitæ,¹⁰ & ceteri de gentibus quas transtulit Asenaphar magnus & gloriosus, & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus trans flumen in pace.¹¹ Hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad eum: Artaxerxi Regi serui tui, viri qui sunt trans fluuium, salutem dicunt.¹² Notum sit Regi, quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebellem & pessimam: quam ædificant extruētes muros eius, & parietes componētes.¹³ Nunc igitur notū sit Regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum & vectigal & annuos redditus nō dabunt: & vsq; ad Reges hæc nōxa perueniet.¹⁴ Nos autem memores salis quod in palatio comedimus: quia lēsiones regis videre nephas ducimus, idcirco misimus & nuntiauius regi,¹⁵ vt recenseas in libris historiarum patrum tuorum, & inuenies scriptum in commentariis, & scies quoniam vrbs illa, vrbs rebellis est, & nocēs regibus & prouinciis, & bella concitātur in ea ex diebus antiquis: quamobrem & ciuitas illa destructa est.¹⁶ Nunciamus nos regi: quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri ipsius instaurati, possessionē trans fluuium non habebis.¹⁷ Verbum misit rex ad Rehum Beelteē, & Samfai Scribam, & ad reliquos qui erant in consilio eorum, habitatores Samariæ, & ceteris trans fluuium: salutem dicēs & pacem.¹⁸ Accusatio quam misistis ad nos, manifestè lecta est coram me:¹⁹ & à me præceptum est, & recensuerunt, inueneruntq; quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum reges rellat, & seditiones & prælia concitantur in ea.²⁰ Nam & reges fortissimi fuerunt in Ierusalem, qui & dominati sunt

A [†] 3. Esd. 5. d

B [†] 3. Esd. 2. d

Ios. 11. 2.
[†] 3. Esd. 2. d
3. Esd. 5. g

D

Anno ante Christum. 329. Anno mundi 3433. Cambyfes, qui & Assuerus siue Artaxerxes, tēpli, & urbis ædificationē prohibuit.

E

sunt omni regioni quæ trans fluuium est. Tributū quoque & vectigal & reditus accipiebant.²¹ Nunc ergo audite sententiam, vt prohibeatis viros illos, & vrbs illa non ædificetur, donec si fortè à me iussu fuerit.²² Videte ne negligēter hoc impleatis, & paulatim crescat malum contra reges.²³ Itaque exemplum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Rehum Beelteem, & Samsai Scriba, & consiliariis eorū, & abierunt festini in Ierusalem ad Iudeos, & prohibuerunt eos in brachio & robore.²⁴ Tunc intermissum est opus domus domini in Ierusalem, & non fiebat vsque ad annum secūdum regni Darij regis Persarum.

Haggai & Zacharia exhortatione templi ædificatio repetitur, hoc conantibus impedire principibus Assyriorum. V.

† 2. Esd. 6. a

Prophetauerunt[†] autē Haggæus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudæos qui erant in Iuda & Ierusalem, in nomine dei Israel.² Tunc surrexerūt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec: & cœperūt ædificare templum domini in Ierusalem, & cum eis propheta dei, adiuuantes eos.³ In ipso autē tempore venit ad eos Thathanai qui erat dux trans flumen, & Stharbuzanai, & consiliarij eorum: sicq; dixerūt eis, Quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis?⁴ Ad quod respondimus eis quæ essent nomina hominū autorum ædificationis illius.⁵ Oculus autem dei eorū factus est super senes Iudæorum, & nō potuerunt inhibere eos. Placuitque vt res ad Darium referretur, & tunc^b satisfacerent aduersus accusationē illam.⁶ Exemplar epistolæ quam misit Thathanai Dux regionis trās flumen, & Stharbuzanai & consiliatores eius Apharsechæi, qui erant trans flumen, ad Darium regem.⁷ Sermo quem miserant ei, sic scriptus erat: Dario regi pax omnis.⁸ Notum sit regi, esse nos ad Iudæā prouinciam, ad domum dei magni quæ ædificatur lapide^c impolito: & ligna ponuntur in parietibus, opusque illud diligenter extruitur & crescit in manibus eorū.⁹ Interrogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem, vt domum hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis?¹⁰ Sed & nomina eorū quæsiuimus ab eis, vt nunciaremus tibi: scripsimusque nomina eorum virorum qui sunt principes in eis.¹¹ Huiusmodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes:^d Nos sumus serui dei cœli & terræ: & ædificamus templum quod erat extructum ante hos annos multos, quodq; Rex Israel magnus ædificauerat & extruxerat.¹² Postquam autē ad iracundiam prouocauerunt patres nostri deū cœli, tradidit eos in manus Nabuchodonosor Regis Babylonis Chaldæi: domū quoque hanc destruxit: & populum eius trāstulit in Babylonē.^e Anno autē primo Cyri Regis Babylonis Cyrus Rex proposuit edictum, vt domus dei ædificaretur.¹⁴ Nam & vasa tēpli dei aurea & argētea quæ Nabuchodonosor tulerat de tēplo quod erat in Ierusalem, & asportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus Rex de templo Babylonis: & data sunt Sesabazar vocabulo, quem & principē cōstituit,¹⁵ dixitque ei: Hæc vasa tolle, & vade & pone ea in templo quod est in Ierusalem, & domus dei ædificetur in loco suo.¹⁶ Tunc itaq; Sesabazar ille venit, & posuit fundamēta templi dei in Ierusalem:^f & ex eo tempore vsque nunc ædificatur, & necdum completum est.¹⁷ Nunc ergo si videtur Regi bonum, recenseat in bibliotheca Regis, quæ est in Babylone, vtrumnam à Cyro Rege iussu fuerit vt ædificaretur domus dei in Ierusalem, & voluntatem regis super hac re mittat ad nos.

Darius euolutis bibliothecis templum extrui mandat, & cœptum opus consummari: quod consummatum dedicauerunt, & pascha celebrarunt. VI.

† 1. Esd. 6. c

Tunc[†] Darius Rex præcepit, & recensuerunt in bibliotheca librorum qui erant repositi in Babylone,² & inuentum est in^a Ecbatanis, quod est castrum in Medena prouincia, volumen vnum, talisque scriptus erat in eo commentarius.³ Anno primo Cyri regis, Cyrus Rex decreuit vt do-

a. Cum audisset itaque Zorobabel Darij filij Hytaspis regnare, fiducialiter aggressus est ædificare templum, Haggæo & Zacharia exhortantibus populum.

Qui prædicabant deū offēsum eis, eò quod habitares in domibus laqueatis, & domus domini esset desolata. Hoc autem signum iræ dei esse dicebāt, quod multum seminabant, & inferebant parum. Comestor cap. 3. de historia Iudith.

b. Scilicet aduersariis per literas quas à Cyro regē seruabant super tēpli reædificatione.

c. Vellapidē dicit impolitum nouum quē ipsi fodientes impolitum inuenerūt, sed ipsum poliēdo aptum ædificio domus dei fecerūt. Vel de veteribus superioris tēpli dispersis, necde nouo politis, alterum templum sit ædificatum. Beda vbi supra.

d. Principes igitur regis Persarum qui erant trans flumen, interdicebant reædificationem. Cūque respondissent seniores Iudæi deus suus hoc eis præceperat, cui nefas est contradicere: placuit vtriusq; vt res ad Darium referretur. Et ascendit Zorobabel cū nūciis principum ad regem, & honoratus est ab eo supra quam speraret. Nam in cubiculo regis dormiebat cū duobus alijs qui proposuerunt tres quæstiones, de quibus 3. Esdræ 3. Comestor 3. cap. de histo. Iudith.

e. Inuentus est apud Ecbatana castrum Mediæ liber in quo hæc scripta continebantur: Anno primo regni sui Cyrus rex decreuit vt templum dei cum altari Ierosolymis ædificaretur altitudine cubitorum 60. & totidē latitudine: quod haberet ordines è lapidibus politis tres, & lignum vnū è macerie quā fert ea regio. Et sumptus in hoc exarario regis præberentur. Ioseph. Antiq. lib. 11. cap. 4. licet paulo secus cap. sequenti contineatur. Hoc autem decretū à Cyro fuerat 39. annis ante facultatem à Dario concessam.

f. Hoc est annus primo monarchiæ suæ, in quo Balthasar regem Babylonis captā vrbe occidit, & regnū eius transtulit ad Persas anno 22. vel eo circa, regni sui, postquam regnum etiam Medorū transtulerat ad Persas victo Astyage auo suo.

a. Citatur quidem Ecbatanis, sed quam ædificauit Arphaxat Persarum Rex Seleucus, vt habet Plinius, in Mediæ regni caput.

b. Ordinum hanc varietatem forte templa Persarum habebant, & talem in templo Ierosolymitano putauit Darius obseruandam, vel intellige de atrio circa templum, vt 3. Reg 7

c. Talis est ergo textus quasi Darius perfectis Cyri litteris, ea sua auctoritate confirmet, ita vt omnes aduersarios illorum cōpescens, templum dei prout illis legebatur, in loco suo edificare iuberet, cultoresq; illius ipse in omnibus deuotissima mente ad seruendum illius voluntate iuaueret. Beda ibid.

d. Hæc cum Darius in Cyri commētariis inuenisset, rescriptis Sifini & collegis eius hoc modo: Rex Dari⁹ Sifini, magistris equitum, & Sarabazani, ceterisque magistratibus Salutē. Mito ad vos exemplar epistolæ Cyri quam in ipsius commētariis inueni, volūque vt omnia sūt quæadmodū in ea continentur. Valete. Ioseph. Antiq. lib. 11. cap. 4

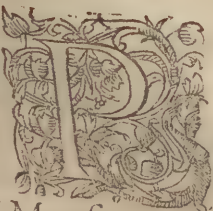
e. Qui & Artaxerxes infra 7. a. 30. Esdra vocatur. f. Conuenerunt autem filij Israel ad dedicationem templi, & dedicauerunt illud mense duodecimo, qui Latinis interdum Februario, interdum Martio correspondet. Et hæc est secunda dedicatio templi vernalis. Commestor cap 3. in hist. Iudit. g. Quid pertinet ad historiam de celebratione paschæ post adificatā domū domini referre? Nisi forte propterea de pascha factio specialiter referre voluit, vt admoneret lectorem: quia filij transmigrationis adificationē templi eadem qua cōperant mentis deuotione cōplerint. Beda ibid.

mus dei edificaretur quæ est in Ierusalem, in loco vbi immolant hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta: ^b 4 ordines de lapidibus impolitis tres: & sic ordines de lignis nouis. Sumptus autem de domo Regis dabuntur. ⁵ Sed & vasa templi dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum Ierusalem in locum suum: quæ & posita sunt in templo dei. ^c 6 Nunc ergo Thathanai Dux regionis quæ est trans flumen, & Stharbazanai & consiliarij vestri Apharsechæi qui estis trans flumē, procul recedite ab illis, ⁷ & dimitte fieri templum dei illud à duce Iudæorum, & à senioribus eorum: & domum dei illam ædificent in loco suo. ⁸ Sed & à me præceptū est quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, vt ædificetur domus dei, scilicet vt de arca regis, id est de tributis quæ dantur de regione trans flumen, studiosè sumptus dentur viris illis, ne impediat opus. ⁹ Quod si necesse fuerit, & vitulos, & agnos, & hœdos in holocaustum deo cœli, frumentū, sal, vinum, & oleum, secundum ritum sacerdotum qui sunt in Ierusalem, detur eis per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia: ¹⁰ & offerant oblationes deo cœli, orētq; pro vita regis, & filiorum eius. ¹¹ A me ergo positum est decretum, vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignū de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem eius publicetur. ¹² Deus autem qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extēderit manum suam vt repugnet & dissipet domum dei illam quæ est in Ierusalem. ^d Ego Darius statui decretum: quod studiosè impleri volo. [†] ¹³ Igitur Thathanai Dux regionis trans flumen, & Stharbazanai, & consiliarij eius, secundum quod præceperat Darius Rex, sic diligenter executi sunt. ¹⁴ Seniores autem Iudæorum ædificabant: & prosperabantur iuxta prophetiam Haggai prophætæ & Zachariæ filij Addo. Et ædificauerunt & cōstruxerunt iubente deo Israël, & iubente Cyro & Dario & Artaxerxe Regibus Persarum, ¹⁵ & compleuerūt domum dei istam, vsque ad diem tertium mensis Adar: qui est annus sextus regni ^e Darij regis. ¹⁶ Fecerūt autē filij Israël sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, ^f dedicationem domus dei in gaudio: ¹⁷ & obtulerūt in dedicatione domus dei vitulos cētum, arietes ducentos, agnos quadringētos, hircos caprarū pro peccato totius Israël duodecim, iuxta numerū tribuum Israël. ¹⁸ Et statuerunt sacerdotes in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis super opera dei in Ierusalem, [†] sicut scriptū est in libro Moyli. ^g ¹⁹ Fecerunt autē filij Israël transmigrationis pascha quartadecima die mensis primi. ²⁰ Purificati enim fuerāt sacerdotes & Leuitæ quasi vnus omnes mundi ad immolandum pascha vniuersis filiis transmigrationis, & fratrib⁹ suis sacerdotibus, & sibi. ²¹ Et comederūt filij Israël qui reuersi fuerant de transmigratione, & omnes qui se separauerāt à coinquinatione gentium terræ ad eos, vt quærerent dominum deum Israël. ²² Et fecerunt solennitatē azymorum septem diebus in lætitia, quoniam lætificauerat eos dominus, & cōuerterat cor regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus domini dei Israël.

Artaxerxes misit Esdram Ierosolymam cum literis edicti sui super templi & ministrorum libertate.

VII.

a. Interea captiuitatis tempore cōpleto, quod dominus per prophetas implendum esse prædixerat, reuerſionem populi sui, & captiuitatis solutionē per Cyri regis clementiā præparabat. Quo tempore Esdras dei sacerdos combustus à Chaldeis in Archuius templi restituit legem. Nempe qui eodem spiritu quo antea scripta fuerat, plenus erat. August. de mirabil. facta script. lib. 2. cap. 33.

Ost [†] hæc autē verba in regno Artaxerxis Regis Persarum, Esdras filius Saraia, filij Azariæ, filij Helciæ, ² filij Sellū, filij Sadoch, filij Achitob, ³ filij Amariæ, filij Azariæ, filij Maraioth, ⁴ filij Zariæ, filij Ozi, filij Bocci, ⁵ filij Abisue, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron sacerdotis ab initio, ⁶ ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba velox in lege Moyli quam dominus deus dedit Israël. Et dedit ei Rex secundum manum domini de filiis sacerdotum, & de filiis Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinaiis in Ierusalem anno septimo Artaxerxis Regis, ⁸ & venerunt in Ierusalem mense

Anno ante Christū. 516. Anno mundi 3441. Darius rursus Iudæis facultatem reedificandi templum concessit.

† 1. Esdr. 7. a. Anno ante Christū. 516. Anno mundi 3448.

Aedificatū est templū. 3. die mensis 6. Adar, qui Februario responderet, & dedicauerunt ipsum, paschā que mense sequenti celebrauerūt. † Leuit. 23. Num. 3. b. 8.

Ios. 11. 8. † 3. Esdr. 8. Anno ante Christū. 516. Anno mundi 3447. Esdras cum ingenti copia Iudæorum reuertitur à Babylone in Iudæam.

menſe quinto, ipſe eſt annus ſeptimus Regis: ⁹ quia in primo die menſis primi cœpit aſcendere de Babylone: & in primo die mēſis quinti venit in Ieruſalem, iuxta manum dei ſui bonā ſuper ſe. ¹⁰ Eſdras autem parauit cor ſuum vt inueſtigaret legem domini, & faceret & doceret in Iſrael præceptum & iudicium. ¹¹ Hoc eſt autem exemplar epistolæ edicti, quod dedit Rex ^b Artaxerxes Eſdra ſacerdoti, Scribæ erudito in ſermonibus & præceptis domini, & caremoniis eius in Iſrael: ¹² Artaxerxes Rex Regū, Eſdra ſacerdoti, ^c Scribæ legis dei cœli doctiſſimo ſalutē. ¹³ A me decretū eſt, vt cuiſcunque placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de ſacerdotibus eius & de Leuitis ire in Ieruſalem, tecū vadat. ¹⁴ A facie enim Regis, & ſeptē conſiliatorum eius miſſus es, vt viſites Iudeam & Ieruſalē in lege dei tui quæ eſt in manu tua: ¹⁵ & vt feras argētum & aurum quod rex & cōſiliatores eius ſpontē obtulerunt deo Iſrael: cuius in Ieruſalem tabernaculum eſt. ¹⁶ Et omne argentum & aurum quodcunque inueneris in vniuerſa prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de ſacerdotibus qui ſpontē obtulerint domui dei ſui quæ eſt in Ieruſalem, ¹⁷ liberē accipe, & ſtudioſē emende hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & ſacrificia & libamina eorum, & offer ea ſuper altare templi dei veſtri quod eſt in Ieruſalē. ¹⁸ Sed & ſi quid tibi & fratribus tuis placuerit de reliquo argento & auro vt faciatis, iuxta voluntatē dei veſtri facite. ¹⁹ Vaſa quoq; quæ dantur tibi in miniſterium domus dei tui, trade in conſpectu dei in Ieruſalem. ^{d 20} Sed & cætera quibus opus fuerit in domū dei tui, quātumcunq; neceſſe eſt vt expēdas, dabis de theſauro & de fiſco Regis, ²¹ & à me. Ego Artaxerxes Rex ſtatui atq; decreui omnibus cuſtodibus arcæ publicæ, qui ſunt trans flumen, vt quodcunq; petierit à vobis Eſdras ſacerdos Scriba legis dei cœli, abſq; mora detis, ²² vſq; ad argenti talenta centum, & vſq; ad frumenti coros centum, & vſq; ad vini batos cētum, & vſque ad batos olei centum: ſal verò abſque menſura. ²³ Omne quod ad ritum dei cœli pertinet, tribuatur diligētē in domo dei cœli, ne forte irascat ſe contra regnum Regis, & filiorū eius. ^{e 24} Vobis quoq; notum facimus de vniuerſis ſacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus, Nathinæis, & miniſtris domus dei huius, vt vectigal & tributum & annonas nō habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos. ²⁵ Tu autē Eſdra ſecundum ſapientiam dei tui quæ eſt in manu tua, cōſtitue iudices & præſides vt iudicent omni populo qui eſt trans flumen, iis videlicet qui nouerunt legem dei tui: ſed & imperitos docete liberē. ²⁶ Et omnis qui non fecerit legem dei tui, & legem Regis, diligenter iudicium erit de eo, ſiue in mortem, ſiue in exilium, ſiue in cōdemnationem ſubſtitiæ eius, vel certē in carcerem. ^f Et dixit Eſdras ſcriba: ²⁷ Benedictus dominus deus patrum noſtrorum, qui dedit hoc in corde Regis, vt glorificaret domum domini quæ eſt in Ieruſalem: ²⁸ & in me inclinauit miſericordiam ſuam coram Rege & conſiliatoribus eius, & vniuerſis principibus regis potentibus. Et ego cōfortatus manu domini dei mei qui erat in me, congregaui de Iſrael principes qui aſcenderent mecum.

*Eſdras cum multis captiuis Ieruſalem reuertitur, plurima ſecum dona
afferens & vaſa.*

VIII.

†) Eſd. 8. c

^a I†^a ſunt ergo principes familiarū, & genealogia eorum qui aſcenderunt mecum in regno ^b Artaxerxis regis de Babylone. ² De filiis Phinees, Gerſom. De filiis Ithamar, Daniel. De filiis David, Hattus. ³ De filiis Secheniæ, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati ſunt viri centum quinquaginta. ⁴ De filiis Phaath-Moab, Eliohenai filius Zarehæ: & cum eo ducenti viri. ⁵ De filiis Secheniæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti viri. ⁶ De filiis Adan, Abed filius Ionathan: & cum eo quinquaginta viri. ⁷ De filius Elam, Iſaias filius Ataliq; & cū eo ſeptuaginta viri. ⁸ De filiis Saphatiæ, Zebedia filius Michael: & cum eo octoginta viri. ⁹ De filiis Ioab, Obedia filius Iehiel: & cum eo ducenti decem & octo viri. ¹⁰ De filiis Selomith, filius Iofphæ: & cum eo centum ſexaginta viri. ¹¹ De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cū eo vigintiocto viri. ¹² De filiis Azgad, Iohanen filius Ecce-

b. Xerxes apud Græcos idē quod bellator: Artaxerxes, quod magnus bellator. He rod. lib. 6.

c. Scribā legis dei cœli doctiſſimum nominat, quia & ad ipſum Regem fama peruenerat diuine virtutis, per quam illē incenſam à Chalæis legem, eiſdem quibus prius ſermonibus, tamenſi alio literarum charactere, nouauerit. Deum autē cœli nominat ad diſtinctionē illorum quos de hominib; mortuis, aut certē non nullis ſtultam miſerorum veſtiam inſtituiſſe nouerat. Beda Ibidem.

d. Et ſcripſit Darius principibus ſuis per epistolam trans flumen, vt nullatenus impedirent Iudeos, ſed de ſumptibus Regis iuuarent eos, dantes eis per ſingulos dies hoſtias, ſimilam, vini, & ſal, vt offerant ea deo cœli: & orent pro vita Regis, & filiorū eius. Et addidit: Qui hāc mutauerit inſiſtentiā, tollatur lignum de domo eius, & cōſigatur in eo: domus autē eius publicet. Ego Darius ſtatui decretū quod ſtudioſē impleri volo. Come c. 3. in hnt. Iudic. e. Hoc priuilegio quo ſacerdotes, Leuitæ, & cæteri domus dei miniſtri à vectigalibus immunes redduntur, manifeſtē ostenditur quod cætera plebs filiorū Iſrael ad patriam perueniens tributa Regi pēdebat. Quod diſcreta omnimoda prouiſione rex feciſſe cognoſcitur, vt hi qui in diuino ſeruitio ſemper occupati erāt à ſuo eſſent ſeruitio liberi, & ab his nemo tributa ſoluenda exigeret. Ex quibus omnibus apertiſſimē probatur rex nō ſolum dilexiſſe ſe, ſed & optimē didiciſſe quā diuinæ ſeruitutis poſſederet cultus. Beda ibidē. f. His literis acceptis Eſdras gauſus adorauit deū, & gratias egit, illi benignitatem regiam acceptam referendam, & illum maximē dignum cui gratiæ agātur exiſtimās. Ioleph. Antiqui. lib. 11. cap. 5.

a. Diligētē principes qui ſecum de Babylone aſcenderunt enumerat, & genealogiam eorū explicat. Numerus autē eorum ad 1440 peruenit. Beda ibidem.

b. Porro Eſdras inuenit gratiam in oculis Artaxerxis, & petiuit ab eo licentiā aſcendēdi in Ieruſalē, vt in lege quam reparauerat, populum ſuum erudiret. Dedit ergo ei licentiā redeundi, & tradidit ei epistolā ad principes ſuos trans flumē, & ad cuſtodes arcæ publicæ. Comeſtor in hiſto. Iudic. cap. 5.

tan: & cum eo centum decem viri.¹³ De filiis Adonicam, qui erant nouissimi: & hæc nomina eorū: Eliphelet, & Iehiel, & Samaias: & cum eis sexaginta viri.¹⁴ De filiis Begui, Vthai, & Zachur: & cum eis septuaginta viri.¹⁵ Congregauī autem eos ad fluuiū qui decurrit ad Ahaua, & māsimus ibi tribus diebus. Quæsiuīq; in populo & in sacerdotibus de filiis Leui, & nō inueni ibi.¹⁶ Itaq; misi^c Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam, principes, & Ioiarib, & Elnathan sapientes:¹⁷ & misi eos ad Eddo, qui est primus in Casphix loco:^d Et posui in ore eorum verba quæ loquerentur ad Eddo & ad fratres eius Nathinæos in loco Casphix, vt adducerent nobis ministros domus dei nostri.¹⁸ Et adduxerunt nobis per manum dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi, filij Leui, filij Israel, & Sarabiam, & filios eius & fratres eius decem & octo,¹⁹ & Asabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque eius & filios eius viginti.²⁰ Et de Nathinæis quos dederat Dauid, & principes ad ministeria Leuitarum: Nathinæos ducentos viginti. Omnes hi suis nominibus vocabantur.^e ²¹ Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram domino deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis, & filiis nostris, vniuersæque substantiæ nostræ.²² Erubui enim petere à Rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus Regi: Manus dei nostri est super omnes qui quærunt eum in bonitate, & imperium eius: & fortitudo eius & furor super omnes qui derelinquunt eū.²³ Ieiunauimus autem, & rogauimus deum nostrum pro hoc: & euēnit nobis prosperere.²⁴ Et separauī de principibus sacerdotum duodecim, Sarabiam, & Asabiam, & cum eis de fratribus eorum, decem.²⁵ Appendique eis argentum & aurum, & vasa consecrata domus dei nostri, quæ obtulerat Rex & cōsiliatores eius, & principes eius, vniuersūq; Israel eorum qui inuenti fuerant.²⁶ Et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, auri centū talenta,²⁷ & crateras aureos viginti, quæ habebant solidos millenos, & vasa æris fulgētis optimi duo pulchra vt aurum.²⁸ Et dixi eis: Vos^g sancti domini, & vasa sancta, & argentum & aurum quod sponte oblatum est domino deo patrum nostrorum.^h ²⁹ Vigilate & custodite, donec appendatis coram principibus sacerdotum & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem, in thesaurum domus domini.³⁰ Susceperūt autem sacerdotes & Leuitæ pondus argenti & auri & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domum dei nostri.³¹ Promouimus ergo à flumine Ahaua duodecima die mēsis primi, vt pergeremus Ierusalem. Et manus Dei nostri fuit super nos, & liberauit nos de manu inimici & insidiatoris in via.³² Et venimus Ierusalem, & mansimus ibi diebus tribus.³³ Die autem quarta appēsū est argentum & aurum & vasa in domo dei nostri per manum Meremoth filij Uriæ sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, cūmq; eis Iosabed filius Iosue, & Noadia filius Bennoi Leuitæ,³⁴ iuxta numerum & pondus omnium. Descriptūque est omne pondus in tempore illo.³⁵ Sed & qui venerant de captiuitate filij transmigrationis, obtulerunt holocaustomata deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim, omnia in holocaustum domino.³⁶ Dederunt autem edicta Regis Satrapis qui erant de conspectu regis, & ducibus trans flumen, & eleauerunt populum & domum dei.

Conqueritur Esdras Iudeos cum gentibus contraxisse matrimonia.

I X.

Postquam[†] autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes: Non est separatus populus Israel & sacerdotes & Leuitæ à populis terrarum, & de abominationibus eorum: Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebuzæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Egyptiorū, & Amorrhæorum.¹ Tulerunt enim de filiabus eorum sibi & filiis suis vxores, & commiscuerunt semen sanctum cum populis terrarum.

^A Ios. ii. 3.
† Esdr. 9. 1.

^{c.} Ipsi Fliezer, atq; ipsi Ariel, & ita de aliis.

^{d.} Hæc igitur quemadmodum & ipse Esdras deliberauerat, processerunt, deo eū, vt arbitror, dignū in his quæ voluit iudicante, propter iusticiam ac benignitatem eius. Ioseph. lib. ii. cap. 5.

^{e.} Exemplum ieiunandi & orandi cum aliquid magnæ virtutis incipere volumus. Et quia nūquam fallit fida in dominum spes, neq; fieri potest vt quod iustū à pio auxiliatore per cōtinentiā atq; orationes cū fide quærimus, non impetremus. Beda ibidem.

^{f.} Caterum ad Esdræ magnā multitudo conuenit tā sacerdotum & Leuitarum, quā laicorum factorūq; vel cantorū, vel ministrorū. Ille verō omnes qui ex captiuitate in patriam reueri volebāt, ad Euphratē congregauit: vbi peracto triduo ieiunio, vti quæ pro incolumitate & felicitate conceptis, &c. Ioseph. Antiq. lib. ii. cap. 5.

^{g.} Consecrati domino, sicut & vasa sunt illi consecrata. ^{h.} Oportet enim vt doctores ecclesiæ nunquam obliuiscantur sanctimoniam, quæ ipsi sunt domino cōsecrati per spiritum sanctū in die redemptionis: ad quam suscipiendam etiam suos auditores instituant, vt qui iā domino oblatis sunt per rudimenta fidei, etiam per eorū qui in fide præcesserūt, exempla ac monita, magis magisque confirmetur, ac supernæ ciuitatis introitu digni efficiantur. Beda. ibid.

^{a.} Dū ita pius sacerdos lacrymatur cū eo cœtu qui ad eum conuenerat mixtus ex viris & mulieribus atq; pueris, accessit eū quidam primarius Ierosolymita nomine Achonius, confitens se peccasse qui alienigenas vxores duxerit: suasiq; ei vt omnes adiuret, vt vxores cum nata ex illis prole abiceret. Et si quis legi parere noller, in eū animaduertetur. Qui secutus viri consilium, exegit super hac re iureiurandum à principibus Leuitarū & sacerdotum, & tribuum Israelitarum. Ioseph. Antiq. lib. ii. cap. 5.

rum. Manus etiam principum & magistratum fuit in transgressione hac prima.

- ^b Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum & tunicam, & euelli capillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrens. ⁴ Conuenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum dei Israel, pro transgressione eorum qui de captiuitate venerant: & ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum: ⁵ & in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunica curuaui genua mea, expandi manus meas ad dominum deum meum, ⁶ & dixi: Deus meus confundor & erubesco leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cœlum, ⁷ à diebus patrum nostrorum. Sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsque ad diem hanc, & in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi, & Reges nostri, & sacerdotes nostri in manum Regum terrarum, & in gladium, & in captiuitatem, & in rapinam, & in confusionem vultus, sicut & die hac: ⁸ & nunc quasi parum & ad momentum facta est deprecatio nostra apud dominum deum nostrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur ^c paxillus nobis in loco sancto eius: & illuminaret oculos nostros deus noster, & daret nobis vitam modicam in seruitute nostra, ⁹ quia serui sumus, & in seruitute nostra nō dereliquit nos deus noster: & inclinauit super nos misericordiam coram Rege Persarum: vt daret nobis vitam, & sublimaret domum dei nostri, & extrueret solitudines eius, & daret nobis spem in Iuda & Ierusalem. ^d ¹⁰ Et nunc quid dicemus domine deus noster post hæc? Quia dereliquimus mandata tua, ¹¹ quæ præcepisti in manu seruorum tuorum prophetarum, dicens: † Terra ad quam vos ingredimini vt possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum, cæterarumque terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. ¹² Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiat filii vestri: & nō queratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æternum, vt confortemini, & comedatis quæ bona sunt terræ, & hæredes habeatis filios vestros vsque in seculum. ¹³ Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro magno, quia tu deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem sicut est hodie, ¹⁴ vt non conuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum. Nunquid iratus es nobis vsque ad cōsummationem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? ¹⁵ Domine deus Israel iustus es tu: quoniam derelicti sumus qui saluaremur sicut die hac. Ecce coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest coram te super hoc.

Israelitæ pœnitentia ducti alienigenas repudiant uxores, & filios earum.

X.

† 3. Esdr. 8. g

- ^a **S**ic [†] ergo orante Esdra, & implorante deum, & fiente, & iacente ante templum dei, collectus est ad eum de Israel cœtus grandis nimis virorum & mulierum & puerorum: & fleuit populus multo fletu. ² Et respondit Sechenias filius Iehiel de filiis Elam, & dixit Esdræ: Nos præuaricati sumus in deum nostrum, & duximus uxores alienigenas de populis terræ. Et nunc si est pœnitentia in Israel super hoc, ³ percutiamus fœdus cum domino deo nostro, vt proiciamus vniuersas uxores, & eos qui de iis nati sunt. Iuxta voluntatem domini, & eorum qui timēt præceptum domini dei nostri, secundum legem fiat. ⁴ Surge, tuum est discernere, nōsq; erimus tecum. Cōfortare, & fac. ⁵ Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes sacerdotum & Leuitarum, & omnem Israel, vt facerent secundum verbum hoc. [†] ^b Et iurauerunt, ⁶ & surrexit Esdras ante domum dei, & abiit ad cubiculum Iohanan filij Eliaſib, & ingressus est illuc. Panem non comedit, & aquam non bibit. Lugebat enim transgressionem eorū qui venerant de captiuitate: ⁷ & missa est vox in Iuda & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationis, vt cōgregarentur in Ierusalem, ⁸ & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum & seniorum,

† 3. Esdr. 9. a

a. Quantum oratio, fletus, & lamentatio Esdræ profecerit, ostenditur, cum mox ad eum cœtus fientium permaximus vniuersque sexus & omnis ætatis collectus esse perhibetur. Flebant autem vel hi qui peccauerant, pœnitentiæ sui reos agentes, vel illi qui in castitate permanferant, de fratrum suorum præuaricatione & casu dolentes. Beda ibidem.

b. Quo facto Esdras exiit templum, & conuulit se in domiciliū Ioannis & Eliaſibi, ibique totam eam diē ieiunans præ mœrore exegit. Iosephus lib. 11. cap. 5. Antiquit. Iudaic.

c. Dimiserunt Israelitæ vxores alienas quicunque tunc habere potuerunt, per quas fiebat vt & ipsi ad alienos seducerentur deos, non vt illæ per maritos vero acquirerentur deo. Nondum enim tanta gratia saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamēti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Vnde iusserat dominus per sanctū Moysen, ne quis alienigenā vxorem duceret. Merito ergo quas duxerant domino prohibente, domino iubente dimiserunt. August. de adulterinis coniugiis. lib. 1. cap. 18.

auferretur vniuersa substantia eius, & ipse abiiceretur de cœtu transmigrationis: ^{c 9} Cōuenerunt igitur omnes viri Iuda & Benjamin in Ierusalem tribus diebus, (ipse est mensis nonus) vicesima die mensis: & sedit omnis populus in platea domus dei, tremantes pro peccato, & pluuiis: ¹⁰ & surrexit Esdras sacerdos, & dixit ad eos: Vos transgressi estis, & duxistis vxores alienigenas, vt adderetis super delictum Israel, ¹¹ & nunc date confessionem domino deo patrum vestrorum, & facite placitum eius, & separamini à populis terre, & ab vxoribus alienigenis. ¹² Et respondit vniuersa multitudo, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos sic fiat: ¹³ veruntamē quia populus multus est, & tempus pluuiæ, & non sustinemus stare foris, & opus non est diei vnus vel duorum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto) ¹⁴ constituantur principes in vniuersa multitudine, & omnes in ciuitatibus nostris qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, & cum iis seniores per ciuitatem in ciuitatem, & Iudices eius, donec auertatur ira dei nostri à nobis super peccato hoc. ¹⁵ Igitur Jonathan filius Asahel, & Iazia filius Thecue, steterunt super hoc, & Mesolam & Sebbethi Leuites adiuuerunt eos. ¹⁶ Feceruntque sic filij transmigrationis. Et abierunt Esdras sacerdos, & viri principes familiarum in domos patrum suorum, & omnes per nomina sua, & sederunt in die primo mensis decimi, vt quærerent rem. ¹⁷ Et consummati sunt omnes viri qui duxerunt vxores alienigenas, vsque ad diem primam mensis primi. ^{d 18} Et inuenti sunt de filiis sacerdotum qui duxerunt vxores alienigenas, de filiis Iosue filij Iosedec, & fratres eius, Maasia, & Eliezer, & Iarib, & Godolia. ^{c 19} Et dederunt manus suas vt eiicerent vxores suas, & pro delicto suo arietem de ouibus offerrent. ²⁰ Et de filiis Emmer, Hanani & Zebedia. ²¹ Et de filiis Harim, Maasia, & Elia, & Semeia, & Iehiel, & Ozias. ²² Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael, Nathanael, Iosabed, & Flasa. ²³ Et de filiis Leuitarum, Iosabed, & Semei, & Celaia, ipse est Calita, Phathahia, Iuda, & Eliezer. ²⁴ Et de cantoribus, Eliasib. Et de ianitoribus, Sellum, & Telem, & Vri. ^{f 25} Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Melcia, & Miamin, & Eliezer, & Melcia, & Banea. ²⁶ Et de filiis Elam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, & Elia. ²⁷ Et de filiis Zetthua, Eliehennai, Eliasib, Mathania, & Ierimuth, & Zabad, & Aziza. ²⁸ Et de filiis Bebai, Iohanan, Hanania, Zabbai, Athalai. ²⁹ Et de filiis Bani, Mosollam, & Melluch, & Adaia, Iasub, & Saal & Ramoth. ³⁰ Et de filiis Phath-Moab, Edna, & Chalal, Banaïas, & Maasias, Mathanias, Bezeleel, Bēnui, & Manasse. ³¹ Et de filiis Herem, Eliezer, Iesue, Melchias, Semeias, Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. ³² Et de filiis Hasum, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Iermai, Manasse, Semei. ³³ De filiis Bani, Maadi, Amram, & Vël, ³⁴ Baneas, & Badaïas, Chiahu, ³⁵ Vania, Marimuth, & Eliasib, ³⁶ Mathanias, Mathanai, & Iasi, ³⁷ & Bani, & Bēnui, Semei, ³⁸ & Salmias, & Nathā, & Adaias, ³⁹ Mech-nedabai, Sifai, Sarai. ⁴⁰ Ezrel, & Selemiah, & Semeria, ⁴¹ Sellū, Amaria, Ioseph. ⁴² De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Ieddu, & Ioel, & Banai. ⁴³ Omnes hi acceperant vxores alienigenas, & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

d. Hebrai huic loco aptant illud Zachar. 3. Et ostendit mihi dominus Iesum facerdotem magnum stantē coram angelo, &c.

e. Primo à se abiiciunt vxores illicitas, & sic pro se arietem offerunt, vt ablato scelere ad altare mundiaccederent. Difficile nāque est eius acceptam esse deo victimā, qui non prius culpā pro qua offert, reliquere contendit: dicēte Iſaia. 1. c. Quiescite agere peruersē, discite benefacere. Beda ibid.

f. Inuenti sunt in Ierusalem primò apud filios Iesu filij Iosedec, & fratres eius, & statim eiecti sunt. Nec enī credendum est Iesum magnum facerdotem habuisse alienigenā. Et quòd visus est à Zacharia sordidis vestibus indutus, ad filios eius referendum est: vel quia cū pontifex esset, populū non arguebat. Id ipsum fecerūt per vniuersum Israel, & offerebat vnusquisque apud quē inuenta erat hæc transgressio, arietem pro declinatione peccati. Comest. in hist. Iudith. ca. 5.

Incipit Liber Nehemiæ, qui est

Esdræ secundus.

Nehemias audita Iudaorum qui à captiuitate residui erant, afflictione, affligitur & ipse, & cum abstinentia misericordiam à deo petit.

Cap. I.

Verba

Anno ante
Christum.
502.
Anno mū-
di. 3460.
Nehemias
favore re-
gis Darij
quē Artaxer-
xem vo-
cat, Ieroso-
lymam re-
luit.

† Dan. 9. a
Infr. 9. f

Erba Nehemiæ filij Helciæ. Et factum est in mense^a Casleu,
anno vicesimo: & ego eram in Susis castro.² Et venit Ana-
ni vnus de fratribus meis, ipse & viri Iuda: & interrogavi
eos de Iudæis qui remanserant & supererant de captiuitate,
& de Ierusalem.³ Et dixerunt mihi: Qui remanserunt & de-
relictī sunt de captiuitate ibi in prouincia, in afflictione ma-
gna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusalem dissipatus est,
& portæ eius combustæ sunt igni.⁴ Cūque audissem ver-
ba huiusmodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis, & ieiu-
nabam, & orabam ante faciem dei cœli,⁵ & dixi: † Quæso

domine deus cœli, fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum & misericor-
diam cum iis qui te diligunt, & custodiunt mandata tua: ⁶ fiant aures tuæ auscultan-
tes, & oculi tui aperti, vt audias orationē serui tui, quam ego oro coram te hodie no-
cte & die pro filiis Israel seruis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Israel, quibus
peccauerunt tibi, & ego & domus patris mei peccauimus,⁷ vanitate seducti sumus,
& non custodiuius mandatum & cæremonias & iudicia quæ præcepisti Moyse fa-
mulo tuo.⁸ Memento verbi quod mandasti Moyse seruo tuo dicēs: † Cum transgressi
fueritis, ego disperdam vos in populos: ⁹ & si reuertamini ad me, & custodiatis præ-
cepta mea, & faciatis ea, etiam si abducti fueritis ad extrema cœli, inde congregabo
vos, & reducam in locum quem elegi vt habitaret nomen meum ibi.¹⁰ Et ipsi serui
tui & populus tuus, quos redemisti in fortitudine tua magna, & in manu tua valida.
¹¹ Obsecro domine, sit auris tua attendens ad orationem serui tui, & ad orationem
seruorum tuorum qui volunt timere nomen tuum, & dirige seruum tuum hodie, &
da ei misericordiam ante virum hunc. Ego enim eram pincerna Regis.

*Nehemias impetratis à Rege literis venit Ierosolymam, atque ad murorum instauratio-
nem hortatur.*

I I.

Ios. 11. 5.

Actum est autem in mense^a Nisan, anno vicesimo Artaxerxis Regis, &
vinum erat ante eum. Et leuavi vinum, & dedi Regi, & eram quasi lan-
guidus ante faciem eius.² Dixitque mihi Rex: ^b Quare vultus tuus tri-
stis est, cū te ægrotum non videam? Non est hoc frustra, sed malum
nescio quod in corde tuo est. Et timui valde ac nimis,³ & dixi Regi: Rex in æternum
viue. Quare non mœreat vultus meus, quia ciuitas domus sepulchrorum patris mei
deserta est, & portæ eius combustæ sunt igni? ⁴ Et ait mihi Rex: Pro qua re postulas?
Et oraui deum cœli,⁵ & dixi ad Regem: Si videtur Regi bonum, & si placet seruus
tuus ante faciem tuam, vt mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchri patris mei: &
ædificabo eam.⁶ Dixitque mihi Rex, & Regina quæ sedebat iuxta eum: Vsq̃ue ad
quod tempus erit iter tuum, & quando reuertēris? Et placuit ante vultum Regis, &
misit me. Et constitui ei tempus,⁷ & dixi Regi: Si Regi videtur bonum, epistolas det
mihi ad duces regionis trans flumen, qui traducant me donec veniam in Iudæam:
⁸ & epistolam ad Asaph custodem saltus Regis, vt det mihi ^c ligna, vt tegere possim
portas templi, turre, domos, & muros ciuitatis, & domum quam ingressus fuero. Et
dedit mihi Rex iuxta manum dei mei bonam mecum.⁹ Et veni ad Duces regionis
trans flumen, dedique eis epistolas Regis. Miserat autem Rex mecum principes mili-
tum, & equites.^{d 10} Et audierūt Sanaballat Horonites, & Tobias seruus Ammanites,
& contristati sunt afflictione magna, quod venisset homo qui quæreret prosperita-
tem filiorum Israel.¹¹ Et veni Ierusalem: & eram ibi tribus diebus.¹² Et surrexi nocte
ego & viri pauci mecum, & non indicaui cuiquam quid deus dedisset in corde meo
vt facerem in Ierusalem: & iumentum non erat mecum, nisi animal cui sedebam.
¹³ Et egressus sum per portam vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam ster-
coris, & considerabam murum Ierusalem dissipatum: & portas eius cōsumptas igni.

a. Nisan primus mēsis anni
Hebræorū, in quo Pascha
celebrare cōsueuerūt: quē
nos Martio interdū, & in-
terdum Aprili attribuim⁹.

Iudæi verò nostri temporis
annum suum à Septembri
mense incipiunt, & sic Ni-
san apud eos septimus mē-
sis esset. Beda ibidem.

b. Et fleuit Nehemias, & ci-
bū desiderabilem nō gusta-
uit, nocte & die clamans ad
dñm. Cūq; Rex staret in
mēsa, & Nehemias leuaret
vinū regi, apparuit quali lā-
guidus ante eum, & ait rex:
Quare tristis es, quodve
malū latet in corde tuo? Et
respondit tremēs: Quia ciui-
tas sepulchri patrū meorū
deserta est. Si bonū tibi vi-
detur, mitte me, & reādi-
cabo eā. Et ait Regina quæ
sedebat iuxta Regē: Quan-
do reuerteris? Et cōstituit
tēpus reuertendi. Comest.
cap. 6. in c. 6. in hist. Iudith.

c. Templū enim iam extru-
ctum erat, sed portæ ciuita-
tis & domus atrij nondum
reparatæ erant, pro quibus
reparandis ligna postulat.

d. Notanda etenim est ani-
mōrū rerūque diuersitas,
quia supra dicti sunt hi qui
remāserant de captiuitate
in Iudæa, in afflictione ma-
gna & opprobrio fuisse: sed
& Nehemiā longum cū ste-
tu & precibus duxisse ieiū-
nium, eo quod muros Iero-
salem dissipatos, & portas
illi⁹ igne cōbustas audiret,
& nūc versā vice hostes ei-
usdem sanctæ ciuitatis cō-
tristati, & in magna sunt af-
flictione cōstituti, eo quod
ædificia illius restauranda,
simul & ciues intelligerent
ab insultationibus hostium
esse subleuādos. Beda ibid.

in muro procul alter ab altero.²⁰ In loco quocunq; audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis:²¹ & nos ipsi faciamus opus. Et media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ donec egrediantur astra.²² In tempore quoq; illo dixi populo: Vnusquisq; cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sint vobis vices per noctem & diem ad operandum.²³ Ego autem & fratres mei, & pueri mei, & custodes qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra: vnusquisque tantum nudabatur ad baptismum.

Nehemias tempore famis vsuras prohibet, sua indigentibus liberè largiens. V.

a. Ista fames, naturalis quidam morbus est, quia natura nobis facta est pœna ex vindicta. Primo huiusmodi quod erat pœna, natura nobis est, vnde dicit Apostolus: Fuimus & nos natura filij ire, sicut & ceteri. Natura filij ire, id est portantes vindictam. August. Psal. 37. b. Desiderabat populus murum construere ciuitatis, sed famis magnitudine pressus ab opere sancto præpediebatur. Quam videlicet famem non solum frugum penuria, sed & principum auaritia fecerat, cum à populo maiora quam exoluere posset, tributa exigebat: quod apud nos quotidie fieri videtur. Beda ibidem.

c. Timor beatitudinis particeps est his qui in dei viis ambulant, & merentur ne quid de bono quo beatificatur, amittant, spe gaudentes, & in tribulatione patientes. Prosper. in Psal. 127.

d. Boni patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda: boni etiam forneratores, qui responderunt quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent: quam dedissent. Amb. de Tobia. cap. 20.

e. Ipse autem Nehemias non est circumiens ciuitatem, minime aut operibus, aut somno aut cibo fatigabatur: nihil autem horum suauiter, sed sub necessitate vivebat. Quos labores sustinuit per 12 annos, & menses quatuor. Nam tanto tempore Ierosolymorum muri sunt perfecti. Ioseph. lib. 11. ca. 5. Antiq. Iudaica.

T^a factus est clamor populi & vxorum eius magnus aduersus fratres suos Iudæos.² Et erant qui dicerent: Filij nostri & filia nostra multæ sunt nimis. Accipiamus pro pretio eorum frumentum: & comedamus & viuamus.³ Et erant qui dicerent: Agros nostros & vineas & domos nostras opponamus, & accipiamus frumentum in fame.⁴ Et alij dicebant:^b Mutuò sumamus pecunias in tributa Regis, demusq; agros nostros & vineas.⁵ Et nunc sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostra sunt: & sicut filij eorum, ita & filij nostri. Ecce nos subiugamus filios nostros & filias nostras in seruitutem: & de filiabus nostris sunt famulae, nec habemus vnde possint redimi, & agros nostros & vineas nostras alij possident.⁶ Et iratus sum nimis cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc.⁷ Cogitauitq; cor meum mecum, & increpui optimates & magistratus, & dixi eis: Vsurasne singulis à fratribus vestris exigitis? Et congregaui aduersum eos cõcionem magnam,⁸ & dixi eis: Nos vt scitis redemimus fratres nostros Iudæos, qui venditi fuerant gentibus, secundum possibilitatem nostram: & vos igitur venditis fratres nostros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent.⁹ Dixique ad eos: Non est bona res quam facitis. Quare non^c in timore dei nostri ambulatis, ne exprobreter nobis à gentibus inimicis nostris?¹⁰ Et ego & fratres mei & pueri mei commodauimus plurimis pecuniam & frumentum. Non repetamus in commune istud. Aes alienum concedamus, quod debetur nobis.¹¹ Reddite eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas. Quin potius & centesimam pecuniæ, frumenti, vini, & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro illis.¹² Et dixerunt:^d Reddemus, & ab eis nihil quæremus, sicque faciemus vt loqueris. Et vocaui sacerdotes, & adiuraui eos vt facerent iuxta quod dixeram.¹³ Insuper excussi sinum meum, & dixi: Sic excutiat deus omnem virum qui non compleuerit verbum istud de domo sua, & de laboribus suis. Sic excutiat, & vacuus fiat. Et dixit vniuersa multitudo, Amen. Et laudauerunt deum. Fecit ergo populus sicut erat dictum.^e¹⁴ Adie autem illa qua præceperat rex mihi vt essem dux in terra Iuda, ab anno vicesimo vsque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis Regis per annos duodecim ego & fratres mei annonas quæ ducibus debebantur, non comedimus.¹⁵ Duces autem primi qui fuerunt ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane & vino & pecunia quotidie siclos quadraginta. Sed & ministri eorum depresserant populum. Ego autem non feci ita propter timorem dei:¹⁶ quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi: & omnes pueri mei congregati ad opus erant.¹⁷ Iudæi quoque & magistratus centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circuitu nostro sunt, in mensa mea erant.¹⁸ Parabatur autem mihi per dies singulos bos vnus, arietes sex electi, exceptis volatilibus: & inter dies decem vina diuersa & alia multa tribuebam. Insuper & annonas ducatus mei non quæsiui. valde enim erat attenuatus populus. †¹⁹ Memento mei deus meus in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

Sanaballat cum sociis Iudæos insidiosis literis ad fœdus incitans, ac ædificationem impedire tentans, non terret Nehemiam.

V I.

Factum

† Infr. 13. d

A Actum^a est autem cum audisset Sanaballat & Tobias, & Gosem Arabs, & ceteri inimici nostri quod edificassem ego murum, & non esset in ipso residua interruptio: (vsque ad tempus autem illud valuas non posueram in portis)² miserunt Sanaballat & Gosem Arabs ad me, dicentes: Veni & percutiamus fœdus pariter in viculis in campo Ono. Ipsi autem cogitabant ut facerent mihi malum.³ Misi ergo ad eos nuncios, dicens: Opus grande ego facio: & non possum descendere: ne forte negligatur cum venero & descendero ad vos.⁴ Miserunt autem ad me secundum verbum hoc per quatuor vices, & respondi eis iuxta sermonem priorem.⁵ Et misit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quinta vice puerum suum, & epistolam habebat in manu sua,⁶ scriptam hoc modo: In gentibus auditum est, & Gosem dixit quod tu & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea edifices murum: & leuare te velis super eos Regem: propter quam causam⁷ & prophetas posueris qui prædicent de te in Ierusalē, dicentes: Rex in Iudæa est. Auditurus est Rex verba hæc. Idcirco nunc veni, ut ineamus cōsiliū pariter.⁸ Et misi ad eos, dicens: Nō est factum secundum verba hæc quæ tu loqueris. De corde enim tuo tu cōponis hæc.⁹ Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob causam magis cōfortaui manus meas.¹⁰ Et ingressus sum domum Samaia filij Dalaia filij Mehetabel^b secreto. Qui ait: Tractemus nobiscum in domo dei in medio templi, & claudamus portas ædis: qui venturi sunt ut interficiant te, & nocte venturi sunt ad occidendum te.¹¹ Et dixi: Num quisquam similis mei fugit? Et quis ut ego ingreditur templum, & viuet? Nō ingrediar.¹² Et intellexi quod deus nō misisset eum, sed quasi vaticinans locutus esset ad me, & Tobias & Sanaballat cōduxissent eum.¹³ Acceperat enim pretium, ut territus facerem & peccarem, & haberet malum quod exprobrarent mihi. †¹⁴ Memento mei domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta opera eorum talia: sed & Noadia propheta & cæterorum prophetarum, qui terrebant me.¹⁵ Cōpletus est autē murus vicesimo quinto die mensis^c Elul, quinquagintaduobus diebus.¹⁶ Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, ut timerent vniuersæ gentes quæ erant in circuitu nostro, & cōciderent intra semetipsos, & scirent quod à domino factum est opus hoc.¹⁷ Sed & in diebus illis multæ^d optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobia veniebant ad eos.¹⁸ Multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia gener erat Sechenia filij Iorai: & Iohanān filius eius acceperat filiam Mosollam filia Barachia.¹⁹ Sed & laudabant eum coram me: & verba mea nuntiabant ei. Et Tobias mittebat epistolas, ut terreret me.

a. Post impedimēta hosti & famis, sequitur tertium impedimētum, quo principes trans flumen, qui inledebant ei, corruerunt muneribus quosdā seniorum qui erant in Ierusalē, ut cum morti traderent. Quod cum nequirent, variis eum terrebant rumoribus, ut sic ab opere cessarent, dicentes: Multi cōiurauerunt aduersum te; vade, & abscondere ab eis. Rursumque aiebant: Delatum est ad Regē quod velis rebellare, & facere te Regem in Iudæa. Noli asperare dominum tuum. Cumque multa confingerent in hunc modum, nō praualue-runt, quia manus domini erat cum eo. Comest, ca. 7. in historia Iudith.

b. Qui erat sequestratus, vel clausus, hoc est clausus erat fingens se spiritum dei habere

c. Elul iuxta antiquos Hebræos sextus mensis erat, nostro respondens Augusti: iuxta vero recentiores annui à Septembri incipientes, duodecimus est. d. Fauctiū Tobie Iudæo; sed apostata, qui magis gentibus quam populo suo fauebat.

Consummatum dedicauerunt templum, & azymorum festum celebrauerunt. VII.

Ann. ante Christum. 490
Anno mundi 3472.
Ann. 12.
post Nehemiam aduentum ciuitas Ierusalem ex integro instaurata est. Eccl. 49. d

† 1. Esdr. 2. 2

A Ostquam^a autem edificatus est murus & posui valuas, & recēsi ianitores & cantores & Leuitas, ² præcepi Hanani fratri meo & Hanania principi domus de Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens deum plus cæteris videbatur.)³ Et dixi eis: Nō aperiantur portæ Ierusalem vsque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, clausæ portæ sunt & oppilatae. Et posui custodes de habitatoribus Ierusalem singulos per vices suas: & vnumquemque contra domum suam.⁴ Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius: & nō erant domus edificata. †⁵ Deus autem dedit in corde meo, & cōgregaui optimates & magistratus & vulgus, ut recenserem eos. Et inueni librum census eorum qui ascenderant primum: & inuentum est scriptum in eo: Isti filij prouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis, & reuersi sunt in Ierusalem & in Iudæam, vnusquisque in ciuitatem suam,⁶ qui venerant cum Zorobabel: Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardocheus, Belsar, Mespharath, Beguoi, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel.⁸ Filij Pharos, duo milia centum septuagintaduo.⁹ Filij Saphatia, trecenti septuagintaduo.¹⁰ Filij Arah, sexcenti quinquagintaduo.¹¹ Filij Phathmoab filio-

a. Postquā muri perfectiōnem acceperunt, Nehemias & reliqua multitudo sacrificauerunt deo pro eorum edificatione, ac per octo dies sunt epulati. Gentes autem quæ Syriam habitabant, audientes perfectam murorum constructionem, grauiter angebatur. Nehemias autem in ciuitate videns paucos homines habitare, rogauit sacerdotes & Leuitas, ut vicos relinquerent ad ciuitatem migraret, & in ea manerent, fabricas eorum domicilia proprias expensis. Ioseph. 11. 5.

b. Hæc virorum primatū nomina qui populum sub Cyro dūce Zorobabel reduxerunt Ierosolymā, paulo diuersius leguntur. 1. Esdræ. Eadem tamen sunt.

rum Iosue & Ioab, duo milia octingenti decē & octo.¹² Filij Elā, mille ducēti quinquagintaquatuor.¹³ Filij Zethua, octingēti quadragintaquinq;¹⁴ Filij Zacchai, septingenti sexaginta.¹⁵ Filij Bennui, sexcēti quadraginta octo.¹⁶ Filij Bebai, sexcēti viginti octo.¹⁷ Filij Azgad, duo milia trecēti vigintiduo.¹⁸ Filij Adonicā, sexcēti sexaginta septē.¹⁹ Filij Beguai, duo milia sexaginta septem.²⁰ Filij Adin, sexcenti quinquaginta quinq;²¹ Filij Ater filij Ezechia, nonaginta octo.²² Filij Hasum, trecenti vigintiocto.²³ Filij Bessai, trecēti vigintiquatuor.²⁴ Filij Hareph, centū duodecim.²⁵ Filij Gabaon, nonagintaquinq;²⁶ Filij Bethlehē, & Netupha, centum octoginta octo.²⁷ Viri Anathoth, cētū vigintiocto.²⁸ Viri Bethazmaueth, quadragintaduo.²⁹ Viri Cariathiarim, Chephira & Beroth, septingēti quadragintatres.³⁰ Viri Rama & Nebo, sexcēti vigintivnus.³¹ Viri Machmas, cētum vigintiduo.³² Viri Bethel & Hai, cētū vigintitres.³³ Viri Nebo alterius, quinquagintaduo.³⁴ Viri Elam alterius, mille ducēti quinquaginta quatuor.³⁵ Filij Harē, trecēti viginti.³⁶ Filij Iericho, trecēti quadragintaquinq;³⁷ Filij Lod, Hadid & Ono, septingēti vigintivnus.³⁸ Filij Senaa, tria milia nongenti triginta.³⁹ Sacerdotes: Filij Iedaia in domo Iesua, nōgēti septuagintatres.⁴⁰ Filij Emmer, mille quinquagintaduo.⁴¹ Filij Phashur, mille ducēti quadraginta septē.⁴² Filij Harē, mille decē & septē.⁴³ Leuitæ: Filij Iosue & Cedmiel, filiorū Hoduiē, septuagintaquatuor.⁴⁴ Cantores: Filij Asaph, cētū quadraginta octo,⁴⁵ Ianitores: Filij Sellū, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai, cētum triginta octo.⁴⁶ Nathinæi: Filij So-

c. Omnes hæ ciuitates vt primum sunt sortis Iudæ vel Benjamin. Vnde constat hos qui redierūt, tribus fuisse vel Iudæ vel Benjamin, præter sacerdotes & Leuitas, qui inter eos mixti erant.

d. Sacerdotes sextum gradum tenent in ecclesia, qui & presbyteri, id est seniores dicuntur, qui præfunt ecclesiæ dei, & eius sacramenta faciunt. Hiero. de septem gradibus ecclesiæ.

e. Leuitæ quintum gradum tenent, & hi diaconi dicuntur, quorum fors deus est. Idem ibidem.

f. Cantores, qui & lectores dicuntur, tertium gradum in ecclesia tenent, quorum est munus prophetias populo exponere. Idem vbi prius.

g. Ianitores, qui & ostiarii, portis Ierusalem præerant, successores eorū portis parati, qui secundum gradum in ecclesia obtinent. Idem.

h. Nathinæi, qui & subdiaconi quartum ecclesiæ gradum tenent, in humilitate domino seruientes. Idem.

i. Filij seruorum Salomonis dicebantur authores tēpli, qui curam habebant ad sartatecta reficienda, aut quæcunque fuissent vexata, per eos denuo de sacra pecunia restaurarent. Bed.

k. Et lineam generationis, scilicet qua eorum genealogia recenseretur.

lii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditæ vxorem, & vocatus est nomine eorum.⁶⁴ Hi quæsierūt scripturā suā^k in censu, & nō inuenerūt, & eieci sunt de sacerdotio.⁶⁵ Dixitq; Athersatha eis, vt nō māducarent de sanctis sanctorum, donec staret sacerdos & doctus & eruditus.⁶⁶ Omnis multitudo quasi vir vnus, quadragintaduo milia trecēti sexaginta,⁶⁷ absq; seruis & ancillis eorum, qui erant septem milia trecenti triginta septem: & inter eos cātōres & cātatrices ducenti quadragintaquinque.⁶⁸ Equi eorum septingenti triginta septem, muli eorū ducenti quadragintaquinque.⁶⁹ cameli eorum quadringenti trigintaquinq;, asini sex milia septingenti viginti.

Hucusque refertur quid in commentario scriptum fuerit: exin Nehemiæ historia textitur.

⁷⁰ Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta: tunicas sacerdotales quingentas triginta.⁷¹ Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti milia, & argēti minas duo milia ducētas.⁷² Et quod dedit reliquus populus, auri drachmas viginti milia, & argēti minas duo milia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem.⁷³ Habitauerunt autem sacerdotes & Leuitæ & Ianitores & cātōres & reliquum vulgus & Nathinæi & omnis Israel in ciuitatibus suis.

Esdra cum plurimis ascendens à Babylone, legem dei explicat, & populum ad penitentiam commonefacit.

VIII.

Et venerat mēsis septimus sub Esdra & Nehemia: Filij autē Israel erant in ciuitatibus suis.^a Cōgregatūsq; est omnis populus quasi vir vnus ad plateam quæ est ante portā aquarum, & dixerunt Esdræ Scribæ, vt afferret librum

a. Notāda est populi deuotio simul & concordia, qui quasi vir vnus, hoc est, vna eadēque fide & dilectione ad templū domini conuenit. Rogauitque pontificem suū, vt allato libro mādāta sibi legis, quæ agere deberent explicaret: vt cū ciuitate adificata operis quoque placiti deo structura confurgeret: ne sicut antea per negligentiam religionis ciuitatis etiam ruina sequeretur. Bed. ibid.

Ios. 11. 5
† 1. Esdr. 3. 2
3. Esdr. 9. c

brum legis Moyſi quam præceperat dominus Iſraeli. ² Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem corā multitudine virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere, in die prima menſis ſeptimi. ³ Et legit in eo aperte, in platea quæ erat ante portā aquarum, de mane uſque ad mediam diem, in conſpectu virorum & mulierum, & ſapientium. Et aures omnis populi erāt arrectæ ad librum. ^b ⁴ Stetit autem Eſdras Scriba ſuper gradum ligneum quē fecerat ad loquendum, & ſteterunt iuxta eum Mathathia,

^B & Semeia & Anaia, & Vria, & Helcia, & Maafia ad dextram eius: Et ad ſiniſtram, Phadaia, Miſael, & Melchia, & Haſum, & Haſbaddana, Zacharia, & Moſollam. ⁵ Et aperuit Eſdras librum corā omni populo. Super vniuerſum quippe populum eminebat. Et cum aperuiſſet eum, ſtetit omnis populus, ⁶ & benedixit Eſdras domino deo voce magna. Et reſpōdit omnis populus, Amen, amē, eleuās manus ſuas. Et incuruati ſunt, & adorauerunt deū proni in terrā. ⁷ Porrō Ieſue, & Bani, & Serabia, Iamin, Acub, Sebthai, Hodia, Maafia, Celita, Azarias, Ioſabed, Hanan, Phalaia, Leuitę ſilentiū faciebant in populo ad audiendam legem. Populus autem ſtabat in gradu ſuo, ⁸ & legerunt in libro legis dei diſtinctē & apertē ad intelligēdum, & intellexerunt cum legeretur. ⁹ Dixit autē Nehemias, (ipſe eſt Atherſatha) & Eſdras ſacerdos & Scriba, &

^C Leuitę interpretantes vniuerſo populo: Dies ſanctificatus eſt domino deo noſtro. Nolite lugere, & nolite flere. [†] Flebat enim omnis populus cum audiret verba legis, ¹⁰ & dixit eis: Ite, comedite pingua, & bibite mulſum, & mittite partes eis qui non præparauerunt ſibi, quia ſanctus dies domini eſt, & nolite cōtriftari. Gaudiū etenim domini eſt fortitudo noſtra. ¹¹ Leuitę autē ſilentiū faciebāt in omni populo, dicentes: Tacete, quia dies ſanctus eſt, & nolite dolere. ¹² Abiit itaq; omnis populus vt comederet, & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiā magnā, quia intellexerant verba quæ docuerat eos. ¹³ Et in die ſecundo congregati ſunt principes familiarum vniuerſi populi, ſacerdotes & Leuitę ad Eſdrā Scribam, vt interpretaretur eis verba legis.

[†] ¹⁴ Et ^c inuenerūt ſcriptum in lege, præcepiſſe dominum in manu Moyſi, vt habitent filij Iſrael in tabernaculis in die ſolenni menſis ſeptimi, ¹⁵ & vt prædicent & diuulgent vocem in vniuerſis vrbibus ſuis, & in Ieruſalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frōdes ligni nemoroſi, vt fiāt tabernacula ſicut ſcriptum eſt. ¹⁶ Et egreſſus eſt populus & attulerunt, feceruntque ſibi tabernacula vnusquiſque in domate ſuo, & in atriis ſuis, & in atriis domus dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. ^d ¹⁷ Fecit ergo vniuerſa Eccleſia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis. Non enim fecerant à diebus Ioſue filij Nuntaliter filij Iſrael uſque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. ¹⁸ Legit autem in libro legis dei per dies ſingulos à die primo uſque ad diem nouiſſimum: & fecerunt ſolennitatem ſeptem diebus, & in die octauo collectam, iuxta ritum.

b. Stetit ergo Eſdras ſuper gradum ligneum, quē fecerat ad loquendū iuxta portā aquarum, id eſt portā atrij, ſecus quā erat lateres, & legit de mane uſque ad medium diē. Leuitę vero duodecim ſilentium faciebant in populo. Flebat autem omnis populus, & dixit ad eos Eſdras: Nolite cōtriftari, quia ſanctus dies domini eſt: ſed ite, comedite pingua, & bibite mulſum, & date partes eis qui non præparauerūt ſibi. Comeltor. ca. 9. in hiſtoria ludiſth.

c. Erat olim hoc feſtum venerabile, cum iuxta legem fieret, deique iuſſu: nunc autem nō amplius, eo quod tota illius dignitas ſublata eſt, eo quod contra dei mentem celebratur. Chryſoſt. aduerſos Iudæos oratione quarta.

d. Quantum ex litera ſenſu patet, ipſa quidem ſcena pegia ſeptem diebus agi ſolebant, id eſt à quīntadecima die ſeptimi menſis lunæ, uſque ad vicesimā primam. Deinde octauo die. i. 22. die eiſdē menſis collecta populi denuo agebatur maiori feſtiuitate inſignis, vt ſcriptum eſt Leuiti ci. 23. Beda ibidem.

Alienigenis expulſis vxoribus & filiis enarrat Eſdras dei beneficia, principum ſcelera, & cum domino fædus ineunt.

I X.

Iof. 11. 5
13. Eſdr. 9. c

^A **N** [†] ¹ die autem vicesimoquarto menſis huius conuenerunt filij Iſrael in ieiunio, & in ſaccis, & humus ſuper eos. ² Et ſeparatum eſt ſemē filiorum Iſrael ab omni filio alienigena, & ſteterunt & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum ſuorum. ³ Et conſurrexerunt ad ſtandum, & legerunt in volumine legis domini dei ſui quater in die, & quater in nocte confitebantur & adorabant dominum deum ſuum. ⁴ Surrexerunt autem ſuper gradum Leuitarum Ioſue & Bani, Cedmiel, & Sebania, Bunni & Sarebia, Bani, & Chenani, & clamauerunt magna voce ad dominum deum ſuum. ⁵ Et dixerunt Leuitę, Ioſue, & Cedmiel, Bani, Haſabneia, Serebia, Hodaia, Sebania, Phathahia: Surgite, benedicite domino deo noſtro, ab æterno uſque in æternum. Et benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione & laude. ⁶ Et dixit Eſdras: Tu ipſe domine

a. Quia audierant in legem Ammonites & Moabites nō intrabūt eccleſiam dei, ſeparauerunt ab eccleſia alienigenas: & in mudationem ſuam ſtatuerūt in craſtinum generale ieiunium, vt affligerent animas ſuas homines & iumenta uſque ad pueros ſeptennēs, & cōuenerunt octies ad audiendam legem, quater in die, & quater in nocte. Lectione terminata proſtrnebat ſe populus ad orādum, & fiebant preces ſuper eū: & tādē benedictio ſacerdotū lis. Et ex his, vt dicit Beda, eccleſia traxit exemplum. Comelt. cap. 9. in hiſto. ludiſth.

solus, tu fecisti cœlum, & cœlum cœlorum, & omnem exercitum eorum, terram, & vniuersa quæ in ea sunt, maria & omnia quæ in eis sunt: Et tu viuificas omnia hæc: & exercitus cœli te adoratur. ^{†7} Tu ipse domine deus, qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldaeorum: & [†]posuisti nomen eius Abraham, ⁸ & inuenisti cor eius fidele coram te, & [†]percussisti cum eo fœdus, vt dares ei terram Chananæi, Hethæi, Heuæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Iebusæi, & Gergesæi, vt dares semini eius: & implesti verba tua: quoniam iustus es: & ^{†9} vidisti afflictionem patrum nostrorum in Ægypto, clamoremque eorum audisti super mare rubrū: ¹⁰ & dedisti signa & portenta in Pharaone, & in vniuersis seruis eius, & in omni populo terræ illius. Cognouisti enim quia superbè egerant contra eos, & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die, ¹¹ & mare diuulsi ante eos: & transierunt per medium maris in sicco: [†]persecutores autē eorum proiecerunt in profundum, quasi lapidem in aquas validas: & [†]in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, ¹² & in columna ignis per noctem: vt appareret eis via per quā ingrediebantur. ^{†13} Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de cœlo, & dedisti eis iudicia recta, & legē veritatis, cæremonias, & præcepta bona, ¹⁴ & sabatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata & cæremonias & legem præcepisti eis in manu Moysi serui tui. ¹⁵ Panem quoque de cœlo dedisti eis in fame eorum, & aquā de petra eduxisti eis sitientibus, & dixisti eis vt ingrederentur & possiderent terram super quam leuasti manum tuā vt traderes eis. ¹⁶ Ipsi verò & patres nostri superbè egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt madata tua, ¹⁷ & noluerunt audire, & nō sunt recordati mirabilium tuorum quæ feceras eis, & indurauerunt ceruices suas, & dederunt caput vt cōuerterentur ad seruitutem suā, quasi per contentionem. Tu autem deus propitius, clemēs, & misericors, longanimis, & multæ miserationis, nō dereliquisti eos. ¹⁸ Et quidē cū fecissent sibi vitulum cōflatilem, & dixissent: [†]Ille est deus tuus qui eduxit te de Ægypto, feceruntque blasphemias magnas: ¹⁹ tu autem in misericordiis tuis multis nō dimisisti eos in deserto. [†]Columna nubis nō recessit ab eis per diem, vt duceret eos in viā, & columna ignis per noctē, vt ostenderet eis iter per quod ingrederentur. ²⁰ Et spiritum tuū bonum dedisti qui doceret eos, & manna tuum non prohibuisti ab ore eorum: & aquam dedisti eis in siti. ^{†21} Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihilque eis defuit. Vestimenta eorum nō inueterauerunt, & pedes eorum non sunt attriti. ²² Et dedisti eis regna & populos: & partitus es eis sortes. Et possederunt terrā Sehon, & terrā Regis Hesebon, & terram Og Regis Basan. ²³ Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cœli, & adduxisti eos ad terrā de qua dixerat patribus eorum vt ingrederentur & possiderent. ²⁴ Et venerunt filij, & possederunt terram: & humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos in manu eorum, & Reges eorum, & populos terræ: vt facerent eis sicut placebat illis. ²⁵ Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domos plenas cūctis bonis, cisternas ab eis fabricatas, vineas & oliueta, & ligna pomifera multa. Et comederunt & saturati sunt, & impinguati sunt, & abundauerunt deliciis in bonitate tua magna. ²⁶ Prouocauerunt autē te ad iracundiā, & recesserunt à te, & proiecerunt legē tuā post terga sua. Et prophetas tuos occiderunt, qui cōtestabantur eos vt reuerterentur ad te: feceruntque blasphemias grādes. ²⁷ Et dedisti eos in manum hostium suorum, & afflixerunt eos. Et in tēpore tribulationis suæ clamauerunt ad te, & tu de cœlo audisti, & secundum miserationes tuas multas dedisti eis saluatores qui saluarent eos de manu hostium suorum. ²⁸ Cūmq; requieuissent, reuersi sunt vt facerent malum in conspectu tuo: & dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, & possederunt eos. ²⁹ Cōuersique sunt & clamauerunt ad te. Tu autem de cœlo exaudisti & liberaisti eos in misericordiis tuis multis tēporibus: ²⁹ & cōtestatus es eos vt reuerterentur ad legem tuam. Ipsi verò superbè egerunt, & non audierunt madata tua, & in iudiciis tuis peccauerunt, quæ faciet homo, & viuet in eis. Et dederunt humerum recedentē, & ceruicem suā indurauerunt, nec audierunt. ³⁰ Et protraxisti super eos annos multos, & cōtestatus es eos in spiritu tuo per manum Prophetarū tuorum

b. Cor Aegyptiorum non de deprauauit à recto, sed cum sponte mali essent, & tales vt possent inuidere foribus, in odium illos Hebraeorum conuertit beneficentia sua, qua populū suum multiplicabat: beneficiando autem suis, Aegyptios ad eorum inimicitias incitauit: non ipsos malos faciēdo, sed istis bona, quæ malos vrerent, largiendo. Prosper Psalm. 104.

c. Quando Iudæi de Aegyptiorum dominatione & tyrannide sunt libertati, & ef fugiētes manus Pharaonis ad eremum perrexerunt intraturi terram Chananæorum repletam idolorū cultibus, adorantium ligna & lapides, legē acceperunt, vt cum fuissent ingreſsi, nō acciperent filias eorum in matrimonio, neque conuicia mutuo iugerent, neque cōuiuia sociarent, ne per societatem mutuā auerterent illos à mādatis domini, & deprauarent mores eorum. Chrysost. ex variis in Matt. locis, homil. 16.

d. Interfectiones quidē regum & gentium aduersantium populo dei, ita vt narrantur, impletæ sunt: sed quia propheticus est textus historicus, nō carent figuris scriptorum nominum qualitates, vt per interpretationem significationem cognoscat ecclesia, quorum maximè hostium cædes saluatur. Interpretatur namque Sehon tentatio colorum, & Amorrhæi in erpretatur amaricantes. Cum itaq; tentatio colorum non sit nisi mēdaciū, quod vt facilius obrepit, colorem sibi veritatis adsumunt, quid mirū si amaricantes mendacis Regis simulatione ducuntur? quoniam & ipse diabolus mendacij pater, transfiguratur se in angelū lucis. Prosper in Psalm. 134.

e. Qui terrena atque humilia votis non expetunt, sed cœlestia atq; sublimia, tametsi lingua sileant, mētē tamen ac spiritu palam clamant, & eorum clamor quā facillimè peruenit ad aures domini: vnde etiam exaudiuntur, & ab omni eripiuntur tentatione ac miseria, vel quia ab omni aduersitate à deo liberantur, vel quia fortitudine atque cōstantia omnem afflictionis impetum superant: quæ res etiam liberatio dicitur. Euthymius in Psalm. 33.

†Gene. 11. d

†Ibid. 17. a

†Ibid. 15. a

†Exod. 3. b

†Exo. 14. g

†Ibid. 13. b

†Exod. 19. a

†Exod. 31. e

†Exod. 13. d

Psalm. 104. d

†Deu. 29. a

Exod. 16. g

Judith. 5. c

Psalm. 77. c

Sup. 1. b

rum, & non audierunt: & tradidisti eos in manū populorum terrarū. ³¹ In misericordiis autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos: quoniam deus miserationum & clemens es tu. [†] ³² Nunc itaque Deus noster, magne, fortis, & terribilis, custodiēs pactū & misericordiā, ne auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos, Reges nostros, principes nostros, & sacerdotes nostros, & prophetas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum, à diebus Regis Assur usque ad diem hanc. ³³ Et tu iustus es in omnibus quæ venerūt super nos, quia veritatē fecisti. [†] Nos autē impiē egimus. ³⁴ Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt legem tuam, & non attenderunt mandata tua & testimonia tua quæ testificatus es in eis. ³⁵ Et ipsi in regnis suis bonis, & in bonitate tua multa quam dederas eis, & in terra latissima & pingui quam tradideras in conspectu eorū, non seruierunt tibi, nec reuerſi sunt à studiis suis pessimis. ³⁶ Ecce nos ipsi hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus nostris ut comederēt panē eius, & quæ bona sunt eius, & nos ipsi, serui sumus in ea: ³⁷ & fruges eius multiplicantur Regibus quos posuisti super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & iumentis nostris secundum voluntatem suam: & in tribulatione magna sumus. ³⁸ Super omnibus ergo his nos ipsi percutimus fœdus & scribimus, & signāt principes nostri, Leuitæ nostri, & sacerdotes nostri.

Iurantes Hebraei se legem domini seruatuſuros, primitias & decimas de terris & operibus suis domino offerunt.

X.

A Ignatores autem fuerunt ¹ Nehemias Atherſatha, filius Hachelai, & Sedecias, ² Saraias, Azarias, Hieremias, ³ Pheshur, Amarias, Melcias, ⁴ Hattus, Sebenia, Melluch, ⁵ Harem, Merimuth, Obdias, ⁶ Daniel, Genthon, Baruch, ⁷ Mosollam, Abia, Miamin, ⁸ Maazia, Belgai, Semeia: hi sacerdotes. ⁹ Porro Leuitæ: Iosue filius Azania, Bennui de filiis Henadad, Cedmiel, ¹⁰ & fratres eorum, Sechenia, Hodia, Celita, Phalaia, Hanan, ¹¹ Micha, Rohob, Hasebia, ¹² Zacchur, Serebia, Sabania, ¹³ Hodia, Bani, Beninu. ¹⁴ Capita populi: Pheros, Phahathmoab, Elā, Zethu, Bani, ¹⁵ Bonni, Azgad, Bebai, ¹⁶ Adonia, Beguai, Adin, ¹⁷ Ater, Hezecia, Azur, ¹⁸ Hodia, Hasum, Bezai, ¹⁹ Hareph, Anathoth, Nebai, ²⁰ Megphias, Mosollā, Hazir, ²¹ Mesizabel, Sadoc, Ieddua, ²² Phelthia, Hanan, Anaia, ²³ Hoſea, Hanania, Hassub, ²⁴ Alohes, Phalea, Sobec, ²⁵ Rehū, Hasebna, Maasia, ²⁶ Ahia, Hanā, & Anā, ²⁷ Melluch, ²⁸ Harem, Baana: & reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cātores, Nathinaei, & omnes qui se separauerūt de populis terrarū ad legē dei, vxores eorū, filij eorum, & filia eorū: omnes qui poterāt sapere ²⁹ spōdentes pro fratribus suis, optimates eorū, & qui veniebāt ad pollicendū & iurandū ut ambularēt in lege domini quā dederat in manu Moyſi serui sui, ut facerēt & custodirēt vniuerſa mandata domini dei nostri, & iudicia eius, & cāremonias eius, ³⁰ & ut non daremus filias nostras populo terræ, & filias eorū nō acciperemus filiis nostris. ³¹ Populi quoque terrē qui importāt venalia, & omnia ad vsum per diē ^b sabbati ut vēdant, nō accipiemus ab eis in ^c sabbato, & in die sanctificato: Et dimitemus annum septimum, & exactionē vniuerſe mānus. ³² Et statuemus super nos prācepta, ut demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus dei nostri, ³³ ad panes propositionis, & ad sacrificium sempiternum, & in holocaustum sempiternū, in sabbatis, in Kalendis, in solennitatibus, & in sanctificationis, & pro peccato: ut exoretur pro Israel, & in omnē vsum domus dei nostri. ³⁴ Sortes ergo misimus super oblationem lignorū inter sacerdotes & Leuitas, & populū, ut inferrentur in domum dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora à temporibus anni vsque ad annum: ut arderent super altare domini dei nostri, sicut scriptum est in lege Moyſi. ³⁵ Et ut afferremus ^d primogenita terræ nostræ, & primitiua vniuerſi fructus omnis ligni ab anno in annum in domo domini: & primitiua filiorum nostrorum, & pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege: ³⁶ & primitiua bovum nostrorū, & ouium nostrarū, ut offerrentur in domo dei nostri sacerdotibus qui

f. Simile est quod dicitur Danie. 9. a: Peccauimus, inique egimus, impiē egimus & recessimus & declinauimus à mādatis tuis atque iudiciis. Vnde peccata populi, quia vnus ē populo est, enumerat ex perſona ſua. Hieron. ibid.

g. Prima ergo ſeruitutis cauſa peccatum eſt: ut homo homini cōditionis vinculo ſubderetur, quod non fit niſi deo iudicante, apud quem non eſt iniquitas, & nouit diuerſas penas meritis diſtribuerē delinquentium. Aug. de ciuit. dei lib. 19. cap. 15.

a. Nehemias Binominis erat: quia hic & pluribus huius libri locis Atherſatha dicitur, ut ſupra cap. 7. & 1. Esdrae. 2. cum dicitur, Dixit autem Nehemias, ipſe eſt Atherſatha, & Esdras ſcriba. Beda ibidem.

b. Et nobis ſabbatū ſpirituale ſemper agēdum, ſemper à ſeruili opēre, hoc eſt à peccato ſeruiendū, ſemper vacandū & videndū quoniam dominus ipſe eſt deus, ut poſt tale ſabbatū liberati à peccatis conſcientia, peruenire poſſimus ad ſabbatum futurū in cœlis gloriæ. Idem.

c. De ſeruili obſervatione ſabbati, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta ſunt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, ſic tempore timoris ſeueritas dei maxime cōmendatur. Et cum adhuc nō oporteret ante aduentū domini nudare populo legitimarū ſacramenta figurarum, nō inuitabatur ſignificata intelligere, ſed iuſſa cogebatur implere. Aug. cōtra Adimantū Manichæū. ca. 22. d. Agricolarum plebs decimas in urbem conferre iuſſit, ut eſſet vnde ſacerdotes ac Leuitæ vinerent, nec auocarentur à diuino cultu ac cāremoniis: quod quidem illi perlibenter fecerunt, & hoc pacto factū eſt ut urbs magis frequentaretur in poſterū. Ioseph. lib. 11. cap. 5.

ministrant in domo dei nostri.¹⁷ Et primitias ciborum nostrorum, & libaminum nostrorum, & poma omnis ligni, vindemiæ quoque & olei, afferemus sacerdotibus ad gazophylacium dei nostri, & decimam partem terræ nostræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum.¹⁸ Erit autem sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum: & Leuitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo dei nostri ad gazophylacium in domo thesauri.¹⁹ ad gazophylacium enim deportabunt filij Israel & filij Leui primitias frumeti, & vini, & olei, & ibi erunt vasa domini sanctificata, & sacerdotes, & cantores, & ianitores, ministri, & non dimitemus domum dei nostri.

Incole Ierusalem & ciuitatum Iuda post instaurationem.

XI.

a. Porro Nehemias videns urbem ferè vacuum factam habitantibus, rogauit optimates vt habitarent in Ierusalē: & benedixit eis qui se sponte obtulerunt. Reliqua vero multitudo misit sortem, & decimum caput fecit habitare in Ierusalē. Comest. in hist. Iudith. c. 10. b. Nūc completa est dispositio quæ mox facta ciuitate erat inchoata, sed vsque ad hoc tēpus nequibat con summari priuquā recensito populi numero, & exple tjs solenni septimi mēlis, qui videlicet in ipsa sancta ciuitate, qui & in alijs vrbibus habitare deberent. Beda ibidem. c. Notandum iuxta fidem sacræ historiæ, quia nō alij erant qui in Ierusalē habitasse dicantur, quàm de tribu Iuda & Benjamin, & Leuitæ: qui vero de decem tribubus redierūt, in vrbibus quique suis habitauerunt: in quibus etiam sacerdotes & Leuitæ decretam sibi ex lege portionem tenebant. Tribus namq; Benjamin in Ierusalē antiquitus manebat: quoniam huic ciuitas illa sorte prouenit. Tribus autē Iuda illuc intrauit à temporib; David, cum eam totius Israelitici populi & regni metropolim fecit. Quibus & Leui tribus addita est, ex quo ibidem arca testamenti introducta est, & altare ætēplum dei ibidem constructum est. Beda ibidem.

Abitauerunt^a autem principes populi in Ierusalem: reliqua verò plebs^a misit sortem, vt tolleret vnā partem de decem qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus.² Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant vt habitarent in Ierusalem.^b Hi sunt itaque principes prouinciæ, qui habitauerunt in Ierusalem & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua in vrbibus suis, Israel, sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, & filij seruorum Salomonis,^c & in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Benjamin. De filiis Iuda, Athaias filius Aziam, filij Zachariæ, filij Amariæ, filij Saphatæ, filij Malaleel. De filiis Phares, Maasia, filius Baruch, filius Cholhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Ioarib, filius Zachariæ, filius Silonitæ.⁶ Omnes hi filij Phares, qui habitauerunt in Ierusalem, quadringenti sexaginta nouem viri fortes.⁷ Hi sunt autem filij Benjamin: Sellum filius Mosollam, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maasia, filius Etheel, filius Iesaia.⁸ Et post eum Gabbai, Sellai, nongentivigintiocto.⁹ Et Ioel filius Zechri præpositus eorum, & Iudas filius Senua super ciuitatē secundus.¹⁰ Et de sacerdotibus, Idaia filius Ioarib, Iachin, Saraia filius Helciæ, filius Mosollā, filius Sadoch, fili⁹ Meraioth, filius Achitob, princeps domus dei,¹² & fratres eorum facientes opera templi, octingētivigintiduo. Et Adaia filius Ierothā, filius Pheleia, filius Amši, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melciæ:¹³ & fratres eius principes patrū, ducēti quadragintaduo: & Amasai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth, filius Emmer,¹⁴ & fratres eorum potentes nimis, cētum vigintiocto: & præpositus eorum Zabdiel filius potentium:¹⁵ & de Leuitis, Se-meia filius Hassub, filius Azaricam, filius Hassabia, filius Bonni,¹⁶ & Sabbathai, & Iosabed, super omnia opera quæ erant forinsecus in domo dei à principibus Leuitarum:¹⁷ & Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudādum & ad confitendum in oratione: & Becbecias secundus de fratribus eius, & Abda filius Sammua, filius Galal, filius Idithun.¹⁸ Omnes Leuitæ in ciuitate sancta, ducēti octoginta quatuor:¹⁹ & ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum qui custodiebāt ostia, cētum septuagintaduo:²⁰ & reliqui ex Israel sacerdotes & Leuitæ in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisq; in possessione sua,²¹ & Nathinæi qui habitabāt in Ophel, & Sicha, & Gaspha. De Nathinæis,²² & episcopis Leuitarum in Ierusalē, Azzi, filius Banni, filius Asabai, filius Mathaniæ, filius Michæ. De filiis Asaph: cantores in ministerio domus dei.²³ Præceptū quippe Regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos,^d & Phathahia filius Mesezebel, de filiis Zara, filij Iuda in manu regis iuxta omne verbum populi:²⁵ & in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Iuda habitauerūt in Cariatharbe, & in filiabus eius: & in Dibon, & in filiabus eius: & in Cabseel, & in viculis eius,²⁶ & in Iesue, & in Molada, & in Bethphalet,²⁷ & in Haersual, & in Bersabee, & in filiabus eius,²⁸ & in Siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius:²⁹ & in Remmō, & in Sara, & in Ierimuth,³⁰ Zonoa, Odollā, & in villis earū: Lachis, & in regionibus eius: Azeca, & in filiabus eius: & māserūt in^d Bersabee vsq; ad vallē Ennon.³¹ Filij autē Benjamin, Ageba, Mechmas, & Hai, & Bethel, & filiabus eius:³² Anathoth, Nob, Anana,

d. Bersabee ad australem plagā terminus erat tribus Iuda, vallis autem filiorum Ennon ad aquilonē iuxta Ierusalem, versus tamen orientem. Idem.

Anana,³³ Hafor, Rama, Gethaim,³⁴ Hadid, Seboim, Neballat, Lod³⁵ & Ono valle artificum:³⁶ & de Leuitis portiones Iudæ & Benjamin.

Sacerdotum & Leuitarum nomina & officia, atque custodum thesaurorum.

XII.

H ¹ sunt autem sacerdotes & Leuitæ, qui ascenderunt cū Zorobabel filio Salathiel, & Iosue: Saraia, Ieremias, Esdras, ² Amaria, Melluc, Hattus, ³ Sechenias, Rehū, Merimuth, ⁴ Addo, Gēthon, Abia, ⁵ Miamin, Maadia, Belga, ⁶ Semeia, & Ioiarib, ⁷ Idaia, Sellū, Amoc, Helcia, Iedaia. Isti principes sacerdotum & fratres eorum in diebus Iosue, ⁸ Porro Leuitæ, Iesua, Bēnui, Cedmiel, Sarebia, Iuda, Mathanias super hymnos, ipsi, & fratres eorū, ⁹ & Becbecia, atq; Hanni, & fratres eorū, vnusquisq; in officio suo, ¹⁰ Iosue autē genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, ¹¹ & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Iaddua. ¹² In diebus autē Ioacim erāt sacerdotes principes familiarū, Saraia, Meraia: Ieremia, Hanania: ¹³ Esdræ, Mosollā: Amaria, Iohanā: ¹⁴ Milicho, Ionathan: Sebenia, Ioseph: ¹⁵ Haran, Edna: Meraioth, Helci: ¹⁶ Adia, Zacharia: Genthon, Mosollam: ¹⁷ Abia, Zechri: Miamin & Moadia, Phelti: ¹⁸ Belgæ, Sāmua: Semaia, Ionathā: ¹⁹ Ioiarib, Mathanai: Iedaia, Azzi: ²⁰ Sellai, Celai: Amoc, Eber: ²¹ Helcia, Hasebia: Idaia, Nathanael. ²² Leuitæ in diebus Eliasib, Ioiada, & Iohanā, & Ieddoa, scripti principes familiarū, & sacerdotes in regno Darij Persæ. ²³ Filij Leui principes familiarū scripti in libro verborū dierū, & vsque ad dies Iohanā filij Eliasib. ²⁴ Et principes Leuitarum: Hasabia, Serebia, & Iosue filius Cedmiel, & fratres eorū per vices suas, vt laudarent & confiterentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obseruarent æquē per ordinem. ²⁵ Matthania, & Becbecia, & Obedia, Mosollā, Telmon, Accub: custodes portarum & vestibulorum ante portas. ²⁶ Hi in diebus Ioacim filij Iosue filij Iosedec, & in diebus Nehemiæ Ducis, & Esdræ sacerdotis Scribēq; ²⁷ In dedicatione autē muri Ierusalem requisierūt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem, & facerent dedicationem & lætitiā in actione gratiarū, & cantico, & in cymbalis, psalteriis, & citharis. ²⁸ Congregati sunt autem filij cantorum & de cāpestribus circa Ierusalem, & de villis Netuphati, ²⁹ & de domo Galgal, & de regionibus Geba, & Asmaueth: quoniā villas ædificauerūt sibi cātōres in circuitu Ierusalē. ³⁰ Et mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas & murum. ³¹ Ascēdere autem feci principes Iuda super murum: & statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dextrā super murum ad portā sterquilini. ³² Et iuit post eos Hosaias, & media pars principum Iuda, ³³ & Azarias, Esdra, & Mosollam, Iuda, & Benjamin, & Semeia, & Ieremia. ³⁴ Et de filiis sacerdotū in tubis: Zacharias filius Ionathan, filius Semeia, filius Mathania, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, ³⁵ & fratres eius, Semeia, & Azarel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Iuda, & Anani in vasis cantici Dauid viri dei: & Esdras Scriba ante eos ³⁶ in porta fontis. Et cōtra eos ascenderūt in gradibus ciuitatis Dauid in ascensu muri super domū Dauid, & vsque ad portā aquarū ad orientē. ³⁷ Et chorus secundus gratias referentiū ibat ex aduerso, & ego post eum. Et media pars populi super murum & super turrifurnorum, & vsque ad murum latissimum, & super portam Ephraim, ³⁸ & super portam antiquam, & super portā piscium, & turrim Hananeel, & turrim Emath, & vsq; ad portam gregis: & steterūt in porta custodiæ. ³⁹ Steterūtque duo chori laudantiū in domo dei, & ego & dimidia pars magistratuum mecum. ⁴⁰ Et sacerdotes, Eliacim, Maasia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, & Hanania in tubis, ⁴¹ & Maasia & Semeia, & Eleazar, & Azzi, & Iohanā, & Melcia, & Elan, & Ezer. Et clare cecinerunt cantores, & Iezraia præpositus. ⁴² Et immolauerūt in die illa victimas magnas, & lætati sunt. Deus enim lætificauerat eos lætitiā magna. Sed & vxores eorū & liberi gauii sunt: & audita est lætitiā Ierusalē procul. ⁴³ Recēsuerūt quoque in die illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarū actionis, sacerdotes, & Leuitas: quia læ-

a. Hic principes sacerdotū vnā cū fratribus suis, id est minoribus sacerdotibus, ac Leuitæ describuntur, qui cū Zorobabele & Iosue filio Iosedec de captiuitate Babylonis ascenderunt. Beda ibidem.

b. Ceterū tribus sola honorata sacerdotio à negotiis ad victū pertinentibus liberata erat, neque colebāt agros, neque tractabāt opificia, neq; præterea huius generis quicquā exercebant. Chry. aduersus Iudæ. orā. 4

c. Post aliquod tēpus cōgregati sunt in Ierusalē ad dedicationē muri: Et ascēderūt sacerdotes & Leuitæ, & cātōres cū musicis instrumentis, & psallentes incedebāt per murū, Esdrās vero præcedebat, Nehemias & optimates cū eo super alterā partem muri incedebant psallentes: reliqua vero multitudo sequebatur eos super terrā, & ducebāt choros. Comest. c. 10. in hist. Iudith.

d. Mūdātī sunt autem sacerdotes & Leuitæ orationibus & oblationibus victimarū, simul & ab vxoribus cōtinendo. Et mūdauerūt populū eandem cōtinentiam prædicādo. Mūdauerūt & portas & murū cū tibiis & canticis psalmodi, comitante ipso populo circueūdo. Expleto vero circūitu victimas magnas pro statu ciuiū & ciuitatis obtulerūt. Beda ibidem.

e. Præceptum David pater
3. Reg. 1. & 1. Para. 21. quomo-
do & quo numero ordina-
uerit principes sacerdotū,
sacerdotes, Leuitas & iani-
tores.

tificatus est Iuda in sacerdotibus & Leuitis aſtātibus.⁴⁴ Et custodierunt obseruationem dei sui, & obseruationem expiationis, & cantores & ianitores, ^e iuxta præceptū David & Salomonis filij eius.⁴⁵ quia in diebus David & Asaph ab exordio erāt principes constituti cantorum in carmine laudantium & confitentium deo. ⁴⁶ Et omnis Israel in diebus Zorobabel & in diebus Nehemiæ dabāt partes cātoribus & ianitoribus per dies singulos, & sanctificabāt Leuitas, & Leuitæ sanctificabāt filios Aaron.

Lectō Deuteronomio eiiciuntur alienigenæ, partes Leuitis assignantur, & sabbati violatores puniuntur.
XIII.

a. Constat Ammonitas & Moabitas, quia deinceſto nati sunt, hæreticorum figuram tenere: ideoque talium proles, hoc est sectatores heresum, nullam vni-
quā in ecclesia domini partem habere queunt. Beda ibidem.

b. Tobias enim erat Ammonites, inimicus populi dei, vt supra cap. 4. a.

c. In superioribus gestis, ſci-
licet vrbis & muris ædifica-
tione, & eorum dedicatio-
ne, Nehemias iterfuit: qui-
bus peractis rediit ad regē
Artaxerxem, ſicut illi pol-
licitus fuerat. In his autem
quæ fecit Eliaſib conſiciē-
do gazophylacium, & repo-
nendo in illud tam quæ li-
cita erant, quàm quæ illicita:
nō interfuit Nehemias,
donec reuerſuſ ea corrige-
ret, & quæ non deceret, au-
ferret. Beda ibidem.

d. Sabbati autē obseruatio
magnas utilitates conſulit
populo. mites enī atq; hu-
manos alterū ad alterū red-
didit: prouidentiam dei, at-
que creationem rerum, vt
ait Ezechiel, docuit: caſti-
gavit paulisper, & à mali-
gnitate ſemouit, ac ſpirita-
libus rebus attentiores ef-
fecit. Nam quando lex de
ſabbato dabatur, ſi ſcriptū
fuisset, Bona quidē in ſab-
bato faciatis, mala verō nō
faciatis: non conſeruaffent
legem Iudæi: quocirca ne-
ceſſe fuit ab omnibus eodē
modo compeſcere. Nihil
enim in die ſabbati faciatis
neque tamē ſic detineri po-
tuerunt. Chryſo. homil. 40
in 12. cap. Matt. 12.

IN die autem illo lectum est in volumine Moyſi audiente populo: & in-
uentum est scriptum in eo, † quod non debeant introire^a Ammonites & Moabites in ecclesiam dei vsque in æternum,² eo quod non occurrerint filiis Israel cum pane & aqua, & † conduxerūt aduersum eos Balaam ad maledicendum eis, & conuertit Deus noster maledictionem in benedictionem.³ Factum est autem cū audissent legem, separauerunt omnem alienigenam ab Israel.⁴ Et super hoc erat Eliaſib sacerdos, qui fuerat præpositus in gazophylacio domus dei nostri, & proximus^b Tobia.⁵ Fecit ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vasa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum & cantorum & ianitorum, & primitias sacerdotales.⁶ In omnibus autem his non fui in Ierusalem: quia in anno tricesimoſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad Regem: & in fine dierū rogauī regem⁷ & veni in Ierusalem.⁸ Et intellexi malum quod fecerat Eliaſib Tobia, vt faceret ei thesaurum in vestibus domus dei, & malum mihi viſum est valde. Et proieci vasa domus Tobia foras de gazophylacio:⁹ præcepique, & emundauerunt gazophylacium. Et retuli ibi vasa domus dei, sacrificium, & thus.¹⁰ Et cognoui quod partes Leuitarum non fuissent datae, & fugisset vnusquisque in regionem suam de Leuitis, & cantoribus, & de iis qui ministrabant:¹¹ & egi causam aduersum magistratus, & dixi: Quare dereliquimus domum dei? Et cōgregauī eos, & feci stare in stationibus suis.¹² Et omnis Iuda apportabat decimam frumēti, vini & olei in horrea.¹³ Et cōstituimus super horrea Selemiam sacerdotem, & Sadoc Scribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Hanan filium Zaccur, filium Matthanæ: quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum.¹⁴ Memēto mei deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes meas quas feci in domo dei mei, & in cæremoniis eius.¹⁵ In diebus illis vidi in Iuda calcātes torcularia in sabbato, portātes aceruos, & onerātes super asinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem die sabbati. Et cōtestatus sum vt in die qua vēdere liceret, venderēt.¹⁶ Et Tyrij habitauerūt in ea, inferētes pisces, & omnia venalia: Et vendebant in sabbatis filiis Iuda & Ierusalem.¹⁷ Et obiurgauī optimates Iuda, & dixi eis: Quæ est hæc res mala quā vos facitis, & prophanatis diem sabbati?¹⁸ Nūquid non hæc fecerunt patres nostri, & adduxit deus noster super nos omne malum hoc, & super ciuitatē hanc? Et vos additis iracundiam super Israel, violādo sabbatum.¹⁹ Factum est autem cum quieuiſſent portæ Ierusalem die sabbati, dixi, & clauſerunt ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vsque post sabbatum. Et de pueris meis cōstitui super portas,^d vt nullus inferret onus die sabbati.²⁰ Et manserunt negotiatores & vendentes vniuerſa venalia foris Ierusalem ſemel & bis,²¹ & cōtestatus sum eos, & dixi eis: Quare manetis ex aduerso muri? Si ſecūdò hoc feceritis, manū mittā in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in sabbato.²² Dixique Leuitis vt mundarētur, & venirent ad custodiēdas portas, & sanctificandā diē sabbati. Et pro hoc ergo memento mei deus, & parce mihi ſecundū multitudinem miserationum tuarum.²³ Sed & in diebus illis vidi Iudæos ducētes vxores Azotidas, Ammonitidas, & Moabiti-²⁴ & filij eorum ex media parte loquebātur Azoticè, & nesciebāt loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi.²⁵ Et obiurgauī eos, & maledixi, & cecidi

† Deut. 23. a

† Num. 25. a

† Sup. f. d

† 3. Reg. 11. a

cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, & adiuraui in deo, vt non darent filias suas filiis eorum, & non acciperet de filiabus eorum filiis suis, & sibimetipsis, dicēs: †²⁶ Nūquid non in huiusmodi peccauit Salomō Rex Israel? & certē in gentibus multis nō erat rex similis ei, & dilectus deo suo erat, & posuit eum deus regem super omnem Israel: & ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ.²⁷ Nūquid & nos inobedientes faciemus omne malum grande hoc, vt prauaricemur in deo nostro, & ducamus vxores peregrinas?²⁸ De filiis autem Ioiada filij Eliaſib ſacerdotis magni, generat erat Sanaballat Horonites, quem fugauī à me.²⁹ Recordare domine deus meus aduerſum eos qui polluant ſacerdotium, iūſque ſacerdotale, & Leuiticū.³⁰ Igitur mundaui eos ab omnibus alienigenis, & cōſtitui ordines ſacerdotum & Leuitarum, vnūquenque in miniſterio ſuo:³¹ & in oblatione lignorum in temporibus conſtitutis, & in primitiis. † Memento mei deus meus in bonum; Amen.

† Sup. 5. d

Incipit Liber Eſdræ tertius, qui, vt & quartus

LIBER ESDRÆ, APVD HEBRÆOS NON
ſunt, etiam ſi tertius pro maiori parte ex libro Paralipomenon ſit conflatus.

*Gēſta Iofia, Iechonia, Ioachim, & Sedecia, Regum Iuda, eorūque & populi captiuitas,
urbisq; ſubuerſio. Cap. I.*

† 4. Re. 25. e
2. Para. 31. a

T †^a fecit Iofias paſcha in Ieroſolymis domino, & immolauit phaſe quartadecima luna primi mēſis,² ſtatuens ſacerdotes per vices dierū ſtolis amiſtos in templo domini.³ Et dixit Leuitis ſacris ſeruis Iſrael, vt ſanctificaret ſe domino in poſitione ſanctæ arcē domini in domo quam ædificauit Salomon filius Dauid Rex.⁴ Non erit vobis tollere ſuper humeros eam. Et nunc deſeruite domino veſtro, & curam agite gentis illius Iſrael, ex parte ſecundum pagos & tribus veſtras,⁵ ſecūndum ſcripturam Dauid regis Iſrael, & ſecundum magnificētiam Salomonis filij eius, omnes in templo, & ſecundum particulam principatus paternam veſtram, eorum qui ſtant in conſpectu fratrum filiorum Iſrael.⁶ Immolate paſcha, & ſacrificia parate fratribus veſtris, & facite ſecundum præceptum domini quod datum eſt Moyſi.⁷ Et donauit Iofias in plebē quæ inuenta eſt, ouium, agnorum, & hædorum, & caprarum, triginta milia, vitulos tria milia.⁸ Hæc de regalibus data ſunt ſecundum promiſſionem populo & ſacerdotibus in paſcha: oues numero duo milia, ac vituli centum.⁹ Et Iechonias, & Semeias, & Nathanael fratres, & Aſabias, & Oziel, & Choraba in phaſe oues quinq; milia, vitulos quingentos.¹⁰ Et hæc cum fierent eleganter, ſteterunt ſacerdotes & Leuitæ hantulos quingentos.¹¹ Et ſecundū partes principatus patrum in cōſpectu populi offerebāt domino, ſecundū ea quæ in libro Moyſi ſcripta ſunt.¹² Et aſſauerunt phaſe igni, prout oportebat, & hoſtias coxerūt in * emolis & in ollis cū beneuolentia.¹³ Et attulerunt omnibus qui erant ex plebe, & poſt hæc parauerunt ſibi, & ſacerdotibus.¹⁴ Sacerdotes enim offerebāt adipēs, vſq; dum finita eſſet hora: & Leuitæ parauerunt ſibi, & fratribus ſuis filiis Aaron.¹⁵ Et ſacri cantores filij Aſaph erant per ordinē, ſecundū præceptum Dauid, & Aſaph, & Zacharias, & Ieddimus, qui erat à Rege:¹⁶ & oſtiarij per ſingulas ianuās, ita vt non prauaricaretur vnusquiſq; ſuam. Fratres enim eorum parauerunt illis.¹⁷ Et cōſummata ſunt quæ pertinebant ad ſacrificiū domini.¹⁸ In illa die egerunt phaſe, & offerebant hoſtias ſuper domini ſacrificiū, ſecundū præceptū regis Iofia.¹⁹ Et egerunt filij Iſrael qui inuenti ſunt in tempore illo, phaſe, & diem feſtum azymorum per dies ſeptē.²⁰ Et non eſt celebratum phaſe tale in Iſrael à temporibus Samuel propheta,²¹ & omnes reges Iſrael nō celebrauerūt tale pa-

a. Iofias facturus phaſe anno regni ſui 18. purgauit terram & templum, & eiecit figuras idolorum: quomodo ad Eucharistiā accelluri purgare debet terram, id eſt corpus ab inquinamenti ſordium, & templum, id eſt animā quæ dei templum eſſe debet, & eicere à corde figuras idolorum, id eſt turpes imaginationes rerum immundarū, vt ſeruare poſſimus deo viuēti, ſicq; ei gratum paſcha celebremus: nō vtiq; in fermento malitiæ & nequitie, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Angelomus ſuper 4. Reg. 23.

b. Cauſa verò huius feſtiuitatis hæc erat, vt omnia ſecundum leges & antiquam traditionem paternæ ſolēnitatis efficerentur: & quæ prius perperam obſeruata erant, in melius reſormarentur. Ioseph. lib. 10. ca. 5.

* amulis: vt 3. Reg. 7. f

c. Quia omnes qui inuenti ſunt in illa feſtiuitate, ibi ſeptem diebus commorati ſunt: & omnes ſufficienter de regis ſubſtātia, & de his quæ ſupra memorata ſunt, epulati ſunt. Hiero. 2. Paralipo. 35.

scha, quale egit Iosias, & sacerdotes, & Leuitæ, & Iudæi, & omnis Israel qui inuenti sunt in cōmoratione Ierosolymis.²² Octauodecimo anno regnate Iosia celebratū est phase.²³ Et directa sunt opera Iosia in cōspectu domini sui in corde pleno metuētia,²⁴ & quæ circa illum quidē conscripta sunt in pristinis temporibus, de eis qui peccauerunt: quīq; irreligiosi fuerunt in dominum præ omni gēte, & qui non quæsierunt verba domini super Israel. †²⁵ Et post omnē actum hunc Iosia, ascendit Pharaon Rex Ægypti veniens in Charchamis ab itinere super Euphraten, & exiit obuiā illi Iosias.²⁶ Et misit Rex Ægypti ad Iosiam, dicens: Quid mihi & tibi est Rex Iudæ?²⁷ Nō sum missus à domino vt pugnē contra te. Super Euphraten enim bellū meū est. Festinans descende.²⁸ Et nō est reuersus Iosias super currum, sed expugnare eum conabatur, non attendens verbū Prophetæ ex ore domini:²⁹ sed constituit ad eum bellum in campo Mageddo, & descēderunt principes ad Regē Iosiā,³⁰ & dixit Rex pueris suis: Amouete me à prælio, infirmatus sum enim valde. Et statim amouerūt eum pueri ipsius de acie,³¹ & ascēdit super currum secundariū suum, & perueniens Ierosolymam vita functus est: & sepultus est in paterno sepulchro:³² & in tota Iudæa lugebāt Iosiā: & qui præsidebant, cum vxoribus lamentabant eum vsq; in hunc diem, & datum est hoc fieri semper in omne genus Israel.³³ Hæc autem perscripta sunt in libro historiarum Regū Iudæ, & singula gesta actus Iosia, & eius gloria, & intellectus eius in lege domini: quæque gesta sunt ab eo, & quæ non scripta sunt in libro Regum Israel & Iudæ. †³⁴ Et assumētes qui erant ex gente, Iechoniam filium Iosi constituerunt Regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum trigintatrium:³⁵ & regnauit super Israel mēsis tribus. Et amouit eū Rex Ægypti, ne regnaret in Ierosolymis,³⁶ & multauit gentem argenti talēta centum, & auri talentum vnum.³⁷ Et constituit Rex Ægypti Ioacim fratrē ipsius, Regem Iudæ & Ierusalem,³⁸ & alligauit Magistratus Ioacim & Zaracelē fratrem suum, & apprehēdens reduxit in Ægyptum.³⁹ Annorum erat Ioacim vigintiquinq; cum regnare cœpisset in terra Iuda & Ierusalem, & fecit malum in cōspectu domini.⁴⁰ Post hunc autem ascendit Nabuchodonosor Rex Babylonis, & alligans eū in æreo vinculo, perduxit in Babyloniam,⁴¹ & sacra vasa domini accepit Nabuchodonosor, & tulit, & cōsecrauit in templo suo in Babylonia.⁴² Nam de immunditia illius & irreligiositate scriptū est in libro temporū Regum.⁴³ Et regnauit Ioachin filius eius pro eo. Cum autem cōstitutus esset rex, erat annorum octodecim.⁴⁴ Regnauit autē menses tres & dies decem in Ierusalem, & fecit malum in cōspectu domini.⁴⁵ Et post annum mittēs Nabuchodonosor trāsmigrauit eum in Babyloniā simul cum sacris vasis domini,⁴⁶ & cōstituit Sedeciam Regem Iuda & Ierusalē, cum esset annorū viginti vnus. Regnauit autem annis vndecim,⁴⁷ & fecit malum in cōspectu domini & nō est veritus à verbis † quæ dicta sunt ab Ieremia Propheta ex ore domini:⁴⁸ & adiuratus à Rege Nabuchodonosor periurās discessit, & indurata ceruice sua & corde suo trāsgressus est legitima domini dei Israel,⁴⁹ & duces populi domini multa iniquē gesserūt, & impiē egerunt super omnes immūditias gentiū, & polluerunt templū domini quod sanctum erat in Ierosolymis,⁵⁰ & misit deus patrū ipsorum per angelū suum reuocare eos, propter quod parceret illis & tabernaculo suo.⁵¹ Ipsi vero subsannabāt in angelis suis, & qua die locutus est dominus, erant illudentes Prophetis eius.⁵² Qui vsq; ad iracundiam concitatus est super gentem suam propter irreligiositatē suam, & præcepit ascēdere Reges Chaldæorum.⁵³ Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio in circuitu sancti templi eorum, & non pepercerūt iuueni, & seni, & virgini, & adolescenti:⁵⁴ sed omnes traditi sunt in manus ipsorū, & omnia sacra vasa domini & regales apothecas resumētes tulerunt in Babyloniā:⁵⁵ & incenderunt domum domini, & demolierunt muros Ierusalem: & turre eius incenderunt igne,⁵⁶ & cōsummauerunt omnia honorifica eius, & ad nihilū redegerūt: & reliquos à gladio duxerūt in Babylonem,⁵⁷ & erant serui illius vsq; dum regnarent Persæ † in repletionem verbi domini in ore Ieremia,⁵⁸ quousq; benigne ageret terra sabbata sua. Omni tēpore desertionis suæ sabbatizauit in applicatione annorū septuaginta septē.

Cyrus

d. Iosias vir sanctus nō solū peccatorē populum suum suis virtutibus nō salauit, sed & ipse in peccatis illius mortuus est Hieron. in. 14. ca. Ezechielis.

e. Quia Ieremias prophetauerat quod ille ascēsurus erat in Charchamis, & victoria potiturus, quæ propheta Regem Nechao minime latuit. Bed.

f. Fide igitur diligite, quoniam per fidem & deuotionem Iosias magnum sibi ab vniuersis amorē acquisiuit: quoniam celebravit pascha domini cum esset annorū decem & octo, quēadmodū nemo ante eum. Zelo itaq; vt vicit superiores, ita & vos filij zelum dei sumite. Ambr. Officio. lib. 3. ca. 1. g. Reliquit autē tres filios, Eliacim, qui & Iechonias, primogenitum. 25. annorū. medium autē Ioachaz, qui & Sellum dictus est, 23. annorū: quē tamē hic textus. 33. annorū fuisse perhibet, contra 23 cap. 4. Regum. Et tertium Mathaniam, quem Nabuchodonosor vocauit Sedeciam. Tulit itaq; populus terrē Ioachaz mediū filiū, & cōstituit eum Regē pro patre suo: qui tribus mēsis tantum regnauit in Ierusalem. Nam vt dicitur 2. Paral. p. 36. veniens Pharaon Nechao rex Ægypti in Ierusalē, amouit eū: & imposuit multam terræ 100. talenta argenti, & vnum auri. Et constituit regem pro eo fratrem eius primogenitū Eliacim sibi tributariū. Et mutato nomine vocauit eū Ioacim, vt mutatio nominis signū esset subiectionis. Et duxit Ioachaz in dolo secū in Ægyptū. Comest. in 4. Reg. cap. 38. iuxta computationem suam.

D † 4. Re. 23. f. 2. Par. 35. c.

† 4. Re. 23. f. 2. Par. 36. a.

† Iere. 22. f.

† Iere. 25. c. 19. G.

2. Par. 36. d
1. Esdra. 1. c A

Egnante [†] ^a Cyro Rege Persarum, in consummatione verbi domini, & in ore Ieremiæ ² suscitauit dominus spiritum Cyri Regis Persarum: & prædicauit in toto regno suo simul per scripturam, ³ dicens: Hæc dicit Cyrus Rex Persarum: Me cōstituit Regem orbi terrarum dominus Israel, dominus excelsus, ⁴ & significauit mihi ædificare domum sibi in Ierusalem quæ est in Iudæa. ⁵ Si quis est ex genere vestro, dominus ipsius ascendat cū eo in Ierusalem. ⁶ Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuent eos qui sunt in loco ipso, in auro, & argento, ⁷ in dationibus, cum equis & iumentis, cūque aliis quæ secundum vota apponuntur in ædem domini quæ est in Ierusalem. ⁸ Et stantes principes tribuum, pagorum, & Iudææ ex tribu Bēiamin, & sacerdotes, & Leuitæ, quos excitauit dominus ascendere & ædificare domum domini quæ est in Ierusalem, & qui erant in circuitu eorum, ⁹ adiuuerunt in omni auro & argento eius, & iumētis, & votis quàm pluribus: multi quorum sensus excitatus est, ¹⁰ & [†] Cyrus Rex protulit vasa sacra domini, quæ transtulit Nabuchodonosor Rex Babylonis ex Ierusalem, & consecrauit ea idolo suo. ¹¹ Et proferens ea ^b Cyrus Rex persarū, tradidit Mithridato qui erat super thesauros ipsius. ¹² Per hunc autē tradita sunt Salmanasaro præsi Iudææ. ¹³ Horum autem hic numerus: Libatoria argentea duo milia quadringenta: athiscæ argenteæ triginta: phialæ aureæ triginta: item argenteæ duo milia quadringentæ: & alia vasa mille. ¹⁴ Omnia autem vasa aurea & argentea quinq; milia octingenta sexaginta. ¹⁵ Et enumerata sunt Salmanasaro simul cum iis qui ex captiuitate Babylonis venerunt in Ierosolymā. [†] ¹⁶ In ^c Artaxerxis autem Regis Persarum temporibus scripserunt ei de iis qui inhabitāt in Iudæa & Ierusalem, Balsamus, & Mithridatus, & Sabellius, & Rathimus, Balthemus, Samelius scriba, & reliqui inhabitantes in Samaria, & cæteris locis, subiectam epistolā Regi Artaxerxi: ^d ¹⁷ Domine, pueri tui Rathimus ab accidentibus, & Sabellius scriba, & reliqui curiæ tuæ Iudices in Cœlesyria & Phœnice: ¹⁸ Et nunc notum sit domino Regi, quoniam Iudæi qui ascenderunt à vobis ad nos, venientes in Ierusalem ciuitatem refugam, & pessimam, ædificant furnos eius, & statuunt muros, & templū suscitant. ¹⁹ Quod si ciuitas ista & muri consummati fuerint, non tantum tributa non sustinebunt pendere, sed etiam regibus resistent. ²⁰ Et quia id agitur circa templum, rectè habere arbitrati sumus, non despicere hoc ipsum, ²¹ sed notum facere domino Regi, vt si videbitur, Rex, quæratur in libris patrum tuorum, ²² & inuenies in admonitionibus scripta de iis: & scies quoniam ciuitas ista fuit refuga, & Reges & ciuitates concutiens, ²³ & Iudæi refugæ, & prælia committentes ea ab æterno: ob quam causam ciuitas ista deserta est. ²⁴ Nunc ergo notum facimus, domine Rex: quoniam si ciuitas hæc ædificata fuerit, & huius muri erecti fuerint: descensus tibi non erit in Cœlesyriam & Phœnicen. ²⁵ Tunc scripsit Rex Rathimo qui scribebat accidentia, & Balthemo & Sabellio scribæ, & cæteris constitutis & inhabitantibus in Syria & Phœnice, ea quæ subiecta sunt: ²⁶ Legi epistolam quam misistis mihi: Præcepi ergo inquiri: & inuentum est quoniam ciuitas illa est ab æuo regibus resistens, ²⁷ & homines refugæ, & prælia in ea efficientes: & Reges fortissimi erant in Ierusalem, dominantes, & tributa exigentes à Cœlesyria & Phœnice. ²⁸ Nunc ergo præcepi prohibere homines illos ædificare ciuitatem, & prohibere ne quid ultra hæc fiat: ²⁹ sed nec procedant in plurimum: ex quo sunt malitiæ, ita vt Regibus molestia importetur. ³⁰ Tunc recitatis iis quæ à Rege Artaxerxe scripta fuerāt, Rathimus, & Sabellius scriba, & qui cum iis constituti erant, iungentes festinanter venerunt in Ierusalem cum equitatu & turba, & agmine, ³¹ cœperuntque ædificantes prohibere. Et vacabant ab ædificatione templi in Ierusalem, vsque secundo anno regni Darij Regis Persarum.

† 1. Esd. 1. c B

† 1. Esd. 4. a

c

d

a. Cyrus Cambyse filius ad notam Christi, templū dei Ierosolymitarum instaurauit. Nam cum Babylonica seruitute Cyrus Israel liberasset, mox Zorobabel Salathielis filius ex tribu Iuda, Iesusque Iosedech filius magnus sacerdos duces quodammodo principēq; populi creati fuere: quos deus Haggai propheta oraculo admonet, vt cum Ierosolymis sint, templū dei conderēt atque ornarent. Sic enim sacris literis scriptū est, Haggai 2. a. In die vicesima & quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darij regis, &c. Cyrillus in Genes. lib. 5. super 14. Genes.

b. Audierat enim prophetiam Isaia 45. a. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiciam ante faciem eius gentes, & Regum dorsa subuertā. Esdras scriba hæc ei legit, & idcirco duxit hoc sibi à dño præceptū de cunctis regibus terrarum. Hi duo per prophetiam antequam nascerentur propriis nominibus vocati sunt, id est Iosias & Cyrus. Iosias, vt destrueret idola, & cultū dei renouaret: Cyrus vt ruinas templi instauraret. Hiero. 2. Para. vlti.

c. Hic est Cambyse impius & maleuolus prædicti Cyri pij & beneuoli filius, qui patri mortuo succedens, templi instauracionem prohibuit, à quibusdam Iudæorum amulis prouocatus. Beda. d. O inuidiā omni fera crudeliorem, & exitium omnibus intentantem. Charitas enim viuificat, & beneficia largitur: at liuor edax perniciem infert & mortē, suisque tabe veneni omnia commaculat & enecat. Cyril. in Ioan. lib. 8. cap. 8.

e. Cambyse seruorum literis seductus prohibuit Iudæos ne urbem & templum ædificare pergerēt. Itaque dilatum est opus pes annos nouem, vsque in secundum annum regni Darij Persarum regis. Cambyse enim cum per sexennium regnasset, subacta interim Aegypto, reuertens ab ea expeditione apud Damascū est mortuus. Ad Dariū igitur forte fortuna reuersus est Zorobabel ab Ierosolymis, qui captiuorum Iudæorum dux declaratus fuerat. Nā erat vet⁹ regis amic⁹. Quāobrem inter satellites cum aliis duobus assumptis, sperarum honorē consecutus est. Iosephus Antiquit. Iudæic. lib. 11. cap. 34.

Dario post splendidam cœnam celebratam dormiente, tres corporis eius custodes problema mouerunt, quod istorum fortius esset, nempe vinum, mulier, Rex, an veritas. I I I.

Rex Darius fecit cœnam magnā omnibus vernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediæ & Persidis, & omnibus purpuratis, & pratoribus, & consulibus, & præfectis sub illo ab India vsq; Æthiopiam, centum vigintiseptem prouinciis.³ Et cum manducassent & bibissent, & satiati reuerterentur, tunc Darius Rex ascendit in cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est. ⁴ Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus Regis, dixerunt alter alteri: ⁵ Dicamus vnusquisq; nostrum sermonem qui præcellat: & cuiuscunque apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi Rex Darius dona magna, ⁶ purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum aureo fræno, & cidarim byssinam, & torquem circa collum: ⁷ & secundo loco sedebit à Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darij vocabitur. ⁸ Tunc scribentes singuli suum verbum signauerunt, & posuerunt subtus ceruical Darij Regis, ⁹ & dixerunt: Cum surrexerit Rex, dabimus illi scripta nostra: & quodcunque iudicauerit Rex è tribus magistratus Persidis, quoniam verbum eius sapientius est, ipsi dabitur victoria, sicut scriptum est. ¹⁰ Vnus scripsit: Forte est vinum. ¹¹ Alius scripsit: Fortior est Rex. ¹² Tertius scripsit: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem vincit veritas. ¹³ Et cum surrexisset Rex, acceperunt scripta sua: & dederunt illi, & legit. ¹⁴ Et mittens vocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & prætores, & præfectos, ¹⁵ & sederunt in concilio: & lecta sunt scripta coram ipsis. ¹⁶ Et dixit: Vocatè adolescētes, & ipsi indicabunt verba sua. Et vocati sunt, & introierunt. ¹⁷ Et dixit illis: Indicate nobis de iis quæ scripta sunt. Et cœpit prior, qui dixerat de fortitudine vini, ¹⁸ Et dixit: Viri, quàm præualet vinū omnibus hominibus qui bibunt illud? Seducit mentē. ¹⁹ Itēmq; Regis & orphani facit mentē vanā, ²⁰ item serui ac liberi, pauperis ac diuitis: & omnem mentem conuertit in securitatem & iucunditatem, & non meminit omnem tristitiam & debitum, ²¹ & omnia præcordia facit honesta, & non meminit Regem, nec magistratum: & omnia per talenta loqui facit: ²² & non meminerunt cum biberint, amicitiam, nec fraternitatem: sed non multum post sumunt gladios: ²³ & cum à vino merferint, & surrexerint, non meminerunt quæ gesserunt. ²⁴ O viri, num præcellit vinum? Quis sic cogitat facere? Et tacuit hoc dicto.

Palmam obtinuit qui veritatem præstare monstrauit.

IIII.

Tinchoauit sequēs dicere, qui dixit de fortitudine Regis. ¹ O viri, nū præcellunt homines qui terram & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt? ² Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum: & omne quodcunque dixerit illis, faciunt. ³ Et si miserit illos ad bellatores, vadūt & demoliuntur mōtes, & muros, & turres. ⁴ Iugulantur & iugulant, & Regis verbum non prætereunt. Nam si vicerint, afferunt Regi omnia quæcunque prædati fuerint. ⁵ Similiter & alij omnes, & quotquot nō militāt, nec pugnant, sed colunt terram, rursum cum fuerint metētes, afferunt tributa Regi. ⁶ Et ipse vnus solus si dixerit, occidite, occidūt: dixerit, remittite, remittūt: ⁷ dixerit, percutite, percutiunt: dixerit, exterminate, extermināt: dixerit, ædificatē, ædificāt: ⁸ dixerit, excidite, excidunt: dixerit, plātate, plātant: ⁹ & omnis plebs & virtutes eum obaudiunt: & super hoc ipse recumbit, & bibit & dormit. ¹⁰ Hi autem custodiunt in circuitu eum, & non possunt ire singuli & facere opera sua: sed in dicto obaudientes sunt ei. ¹¹ Viri, quomodo nō præcellit Rex, qui sic diffamatur? Et tacuit. ¹² Tertius qui dixerat de mulierib⁹ & veritate, hic est Zorobabel, cœpit loqui: ¹³ Viri, non magnus Rex & multi homines, nec vinū præcellit. Quis est ergo qui dominatur eorū? ¹⁴ Nōne mulieres genuerunt Regem, & omnē populū qui dominatur mari & terræ? ¹⁵ & ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas, ex quibus vinū fit. ¹⁶ Et ipsæ faciunt stolas omnium

a. Porro Darius Rex cœnā exhibuit Sarrapis Persarū, & præfectis Indiæ & Æthiopiarū, & magistratibus. 127. prouinciarum. Eadem nocte expergefactus nocte ducebat in somnum, & proposuit quæstionē tribus custodibus corporis sui. Comest. 3. ludich.

b. Fit nōnunquam ingratiolus tumultus, quia vino mens perueritur ebriosi, & non meminit regis nec magistratus, & omnia aperta facit loqui, & nō meminerunt cum biberint, amicitiam nec necessitudinis. Ambr. De Elia & ieiunio. c. 15. c. 16. m. cū homo non præstet ceteris nisi animi fortitudine, vinum superat animi fortitudinem. Comest. ubi prius.

a. Proposita itaq; quæstione quod de tribus fortius videre, de Rege scilicet, vino & muliere, promittēs munera & honorem qui sapientius responderet. Conuocatis autem magnatibus in crastinū, primus de vino vt supra dictū est differuit. Alter verò de rege dixit: quia qui mare ac terras, & omnia quæ in eis sunt cogunt competenter sibi seruire, etiā ipsi homines sub manu regum ac potestate dunt. Ioseph. 1. 3. b. Iudas in eo Christū propheta esse intelligēdus est, q̄ inter iuuenes quosdā orta quæstione, quid ampli⁹ valeret in rebus: cū reges vn⁹ dicerent, alter vinū, tertius mulieres, quæ plerūq; regibus imperarent: tunc tamen tertius veritatē super omnia demonstrauit esse virtutem. Consulto autē euagēlio Christum cognoscimus esse veritatem. August. de ciuit. dei lib. 12. c. 36. c. Tertius verò is est Zorobabel, qui mulierē vtroque fortiorē asseruit. Nā & regibus & his qui vites plantant, mulieres & vitæ cōferunt & alimoniam, & ad robur vsq; perducunt, & pro mulieribus homines animas ponere nō timent. Retulit quā se vidisse concubinā cuiusdam regis alas regi imponentem. Comest. ludich. 3.

A Ios. 11. 3.

† 8. dist. c. Confectu- do.

A Ios. 11. 3.

B

omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines se-
parari à mulieribus.¹⁸ Si cōgregauerint aurum & argētum, & omnē rem speciosam,
& viderint mulierē vnam bono habitu, & bona specie,¹⁹ omnia hæc relinquentes in
eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam alliciunt magis quàm aurum & ar-
gentum, & omnē rem pretiosam. †²⁰ Homo suum patrē relinquit, qui enutriit illū
& suam regionem, & ad mulierem se coniungit.²¹ Et cum muliere remittit animam,
& neq; patrem meminit, neq; matrem, neque regionem.²² Et hinc oportet vos scire,
quoniā mulieres dominātur vestri. Nōne doletis? ²³ Et accipit homo gladium suū,
& vadit in viam facere furta & homicidia, & mare nauigare, & flumina,²⁴ & leonem
videt, & in tenebris ingreditur, & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili
suæ affert.²⁵ Et iterū, Diligit homo vxorē suam magis quàm patrē aut matre n.²⁶ Et
multi demētes facti sunt propter vxores suas, & serui facti sunt propter illas:²⁷ & mul-
ti perierunt & iugulati sunt, & peccauerūt propter mulieres:²⁸ & nunc credite mihi,
quia magnus est Rex in potestate sua, quoniā omnes regiones verentur tangere eum.

²⁹ Videbam tamen Apemen filiā Bezacis, mirifici concubinā Regis sedentem iuxta
Regem ad dexteram,³⁰ & auferentem diadema de capite eius, & imponētem sibi, &
palmis cædebat Regē de sinistra manu.³¹ Et super hæc aperto ore intuebatur eā: & si
arriiserit ei, ridet: nam si indignata ei fuerit, blāditur, donec reconcilietur in gratiam.

³² O viri, cur non sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum:
Quis ista agit?³³ Et tunc Rex, & purpurati intuebātur in alterutrum. Et inchoauit lo-
qui de veritate:³⁴ O viri, nōne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est
cælū, & velox cursus solis cōuerit in gyro cælū in locum suum in vna die.³⁵ Nōne
magnificus est qui hæc facit? Et veritas magna, & fortior prę omnibus.³⁶ Omnis terra
veritatē inuocat, cælū etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur & tremunt
eam, & nō est cum ea quicquā iniquum.³⁷ Vinū iniquū, iniquus Rex, iniquæ mulie-
res, iniqui omnes filij hominum, & iniqua illorū omnia opera, & nō est in ipsis veri-
tas, & in sua iniquitate peribūt, †³⁸ & veritas manet, & inualescit in æternū, & viuit,
& obtinet in secula seculorū.³⁹ Nec est apud eam accipere personas, neq; differēti-
as: sed quę iusta sunt facit omnibus iniustis ac malignis, & omnes benignantur in operi-
bus eius.⁴⁰ Et nō est in iudicio eius iniquū, sed fortitudo, & regnū, & potestas, & ma-
iestas omniū æuorū. Benedictus deus veritatis.⁴¹ Et desit loquendo.

⁴² Et omnes po-
puli clamauerūt, & dixerūt: Magna est veritas, & pręualet. ⁴³ Tunc rex ait illi: Pete si
quid vis amplius quàm quę scripta sunt, & dabo tibi secundū quod inuētus es sapiē-
tior, & p̄ximus mihi sedebis, & cognat⁹ meus vocaberis.⁴⁴ Tūc ait regi: Memor esto
voti tui quod vouisti, ædificare Ierusalē, in die qua regnū accepisti,⁴⁵ & oīa vasa quę
accepta sunt ex Ierusalē, remittere, quę separauit Cyrus quādo mactauit Babyloniā,
& voluit remittere ea tibi.⁴⁶ Et tu⁹ vouisti ædificare tēplū quod incēderunt Idumæi
quādo exterminata est Iudæa à Chaldæis.⁴⁷ Et nūc hoc est quod postulo domine, &
quod peto: hoc est maiestas qđ à te postulo, vt facias votū quod vouisti Regi cœli ex
ore tuo.⁴⁸ Tūc surgēs Darius Rex, osculatus est illū, & scripsit epistolas ad oēs dispē-
satores, & præfectos, & purpuratos, vt deducerent eū, & eos qui cum illo erāt, omnes
ascendentes ædificare Ierusalē.⁴⁹ Et omnibus præfectis qui erāt in Syria, & Phenice,

⁵⁰ & Libano, scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina à Libano in Ierusalē: vt ædifi-
carent cum eis ciuitatē.⁵¹ Et scripsit omnibus Iudæis qui ascendebant à regno in Iu-
dæam pro libertate omnē potentē, & magistratū, & præfectū non superuenire ad ia-
nuas ipforū:⁵² & omnē regionē quam obtinuerāt, esse immunē eis, & Idumæi relin-
quāt castella quę obtinent Iudæorū,⁵³ & in structurā templi dare per singulos annos
talēta viginti, vsq; dum perædificaretur:⁵⁴ & super sacrariū holocaustomata vstulare
quotidie, sicut habent præceptum, alia talenta decē offerre per singulos annos,⁵⁵ &
omnibus qui procedunt à Babylonia condere ciuitatē: vt esset libertas tā ipsis quàm
filiis eorum, & omnibus sacerdotibus qui præcedunt.⁵⁶ Scripsit autē & quātitatem,
& sacram stolam iussit dari in qua deseruirent,⁵⁷ & Leuitis scripsit dare præcepta vs-

d. Inuenies multos q̄ eme-
runt sibi puellas formæ ele-
gantioris, quarū amore ca-
pti, turpi seruitio sese de-
derunt. Ambros. lib. 2. Epi-
stol. 7.

e. Zorobabeligitur dixit:
nihil fortius est quàm mu-
lieres & veritas. Quibus de
hoc sine fine certantibus,
uentum est vsque ad sentē-
tiam Darij Regis, quo resū-
dēte cum principibus suis
ad iudicandum, & iudicio
Darij & omnium principū
pronūciatum est. Omnib⁹
fortior veritas est. Chryso.
super 1. cap. Matt. homil. 1.

f. Cūque omnes iudica-
sent fortiozem omnibus es-
se veritatem, dixit Rex ad
Zorobabel: peteret ab eo
quod veller. Et postulauit
Zorobabel fieri templi re-
ædificationem, & vasa do-
mini remitti in Ierusalem.
Et gaudius eū rex. Nā idip-
sum meminit se vouisse. Co-
mestor vbi supra.

g. De voto Darij dicitur
communiter quod cum vi-
deret Zorobabel reuersum
ab Ierusalē in Persas pro-
pter impeditum ædificiū,
vult quod si aliquando cō-
tingeret ipsum in Regē eli-
gi, ipse perficeret ipsum æ-
dificiū: imò totam urbē.
Et hoc vouerat coram Zo-
robabele amico suo con-
querente. Beda.

† Gene. 2. d.
Matth. 19. a
Marc. 10. a

† 2. distin. c.
Coniunctu-
do.

h. Vnde si à Dario Medo
m. iur Zorobabel. 2. an-
no Monarchie Cyri, vt ple-
rique volūt, nihil est diffi-
cultatis vt vocetur adole-
scens, cū tunc dicatur fuisse
18. annorū, vel eocirca.
Sin vero à Dario filio Hy-
staspis, qui post monarchiā
Cyri. 17. ānis regnauit, tūc
fuisse 35. annorū, & adhuc
adolescēs. Si vero à Xerxe,
vt vult Iosephus, vel aliis
sequētibz, fuisse plaqūā.
86. annorū, & ita non am-
plius adolescens.

1. Et ideo inuētus est recte
secundum prouidentia dei
nominatus Zorobabel, id
est doctor Babylonis, vel
alienus aut extraneus a con-
suetudine, quod idē est. Quā-
enim maior doctrina est
quā ostendere veritatem
dominatricem esse omniū
rerum? Chrys. hom. 1. su-
per Marth.

a. Et scripsit principibz suis
Darius per epistolam trās
flumen, vt nullatenus impe-
dirent Iudæos, sed de sum-
ptibus regis iuuarent eos,
dātes eis per singulos dies
hostias, similitam, vinum, &
sal: vt offerant ea deo celi,
& orēt pro vita regis, & fi-
liorum eius. Comest. c. 3. lu-
dith.
b. Videtur alia esse huius co-
mitat' missio ab ea de qua
in primo Esdra, quia hāc
videtur ex textu facta. 2. an-
no Darij ad perficiendum
templum quod iam dudum
cēptum erat, altera autem
sub Cyro, cum primō pro-
fecti sunt ad templum in-
cipiendum. In hoc etiā ca.
vocatur Darius rex Persa-
rū, & non Medorū, in cuius
anno secundo mēse Nisan
locutus est Zorobabel ser-
mones mirificos, vt pote
de muliere & veritate.

que in diem quā consummabitur domus, & Ierusalē extruetur: ⁵⁶ & omnibus custo-
diētibus ciuitatē, scripsit dari eis sortes & stipendia. ⁵⁷ Et dimisit omnia vasa quæ se-
parauerat Cyrus à Babylone, & omnia quæcunq; dixit Cyrus, & ipse præcepit fieri:
& mitti Ierusalē. ⁵⁸ Et cum processisset ille ^h adolescens, eleuans faciem in Ierusalem,
benedixit Regē celi, ⁵⁹ & dixit: Abs te est victoria, & abs te est sapiētia, & claritas, &
ego seruus tuus sum. ⁶⁰ Benedictus es, ⁱ qui dedisti mihi sapiētiam, & tibi confitebor
domine deus patrum nostrorū. ⁶¹ Et accepit epistolas: & profectus est in Babyloniā,
& venit & nuntiauit fratribus suis omnibus qui fuerunt in Babylonia: ⁶² & benedi-
xerunt deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium, ⁶³ vt
ascenderent & ædificarent Ierusalem, & templum vbi nominatum est nomen eius in
ipso, & exultauerunt cum musicis & lætitia diebus septem.

Redeuntēs à Babylōnica captiuitate in Ierusalem & Iudam.

V.

Post [†] ^a hæc autem lecti sunt, vt ascenderēt principes pagorum per domos ^A [†] ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²

³⁰ Sacerdotes seruiētes in tēplo. Filij Sel, filij Gaspha, filij Tobloch, filij Cariē, filij Su, filij Hellu, filij Labana, filij Armacha, filij Accub, filij Vtha, filij Cetha, filij Aggab, filij Obai, filij Anani, filij Canna, filij Geddu, ³¹ filij An, filij Radin, filij Defanon, filij Nechoba, filij Caseba, filij Gase, filij Ozui, filij Sinone, filij Attre, filij Hastem, filij Asiana, filij Manei, filij Nasim, filij Accusa, filij Agista, filij Azui, filij Fauon, filij Falon, ³² filij Meedda, filij Fusa, filij Caree, filij Barcus, filij Saree, filij Coesi, filij Nasith, filij Agisti, filij Pedon. ³³ Salomon filij eius: filij Asophot, filij Phazida, filij Celi, filij Dedon, filij Caddahel, filij Sephegi, ³⁴ filij Aggia, filij Sachareth, filij Sabathē, filij Caroneth, filij Malsith, filij Ame, filij Sasus, filij Addus, filij Suba, filij Eura, filij Raho-
D tis, filij Phasphath, filij Malmon. ³⁵ Omnes sacro seruiētes, & pueri Salomonis, quadringēti octogintaduo. ³⁶ Hi sunt filij qui ascēderunt à Chermel, & Therfa: Principes eorū, Carmellam, & Careth, ³⁷ & non poterant ediscere ciuitates suas, & progenies, quēadmodū sint ex Israel: filij Dalari, filij Tubal, filij Nechodaici. ³⁸ Ex sacerdotibus qui fungebātur sacerdotio, & nō sunt inuenti: filij Obia, filij Achisos, filij Addin, qui accepit vxorē ex filiabus Phargeleu: ³⁹ & vocati sunt nomine eius. Et horum quēsitā est generis scriptura in pædatura, & nō est inuenta: & prohibiti sunt sacerdotio fun-
E gi. ⁴⁰ Et dixit illis Nehemias, & Astaras, ne participēt sancta, donec exurgat pōtifex doctus in ostensionē & veritatem. ⁴¹ Omnis autē Israel erat exceptis seruis & ancillis quadraginta milia trecēti quadraginta. ⁴² Serui horum & ancillæ, septē milia trecēti triginta septem. ⁴³ Cantores & cantatrices, ducenti sexaginta quinque. ⁴⁴ Cameli quadringenti triginta quinque; Equi septem milia triginta sex, muli ducenta milia quadringenta quinque; subiugalia quinque; milia viginti quinque. ⁴⁵ Et de præpositis ipsis per pagos, dum venirēt in templum domini quod erat in Ierusalem, innouare & suscitare templū in loco suo secūdam suam virtutē, ⁴⁶ & dari in templum thesaurum operum sacrum, auri minas duodecim milia, & minas argenti quinque milia, & stolas sacerdotales centū. ⁴⁷ Et habitauerunt sacerdotes & Leuitæ, & qui exierant de plebe in Ierusalē & in regione: & sacri cantores, & ostiarij, & omnis Israel, in regionibus suis.
† ⁴⁷ Instante autem septimo mense, cūmq; essent filij Israel vnusquisq; in suis rebus, cōuenerunt vnanimē in atrium quod erat ante ianuam orientālē. ⁴⁸ Et stantes Iesus filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & huius fratres parauerunt altare ⁴⁹ vt offerrent super illud holocaustomata, secūdm quod in libro Moyſi hominis dei scripta sunt. ⁵⁰ Et cōuenerūt ibi ex aliis nationibus terrę, & erexerunt sacrariū in loco suo omnes gentes terræ, & offerebāt hostias & holocaustomata domino matutina. ⁵¹ Et egerunt scenopēgiā & diem solennē sicut præceptū est in lege: & sacrificia quotidie, sicut oportebat: ⁵² & post hæc oblationes institutas, & hostias sabbatorū, & neomeniarū, & dierū solēniū omnium sanctificatorum. ⁵³ Et quotquot vouebāt domino à neomenia septimi mēsis, cœperūt hostias offerre deo: & templū domini nondum erat ædificatum. ⁵⁴ Et dederunt pecuniā lapidariis, & fabricis, & potū & pabula cum gaudio. ⁵⁵ Et dederunt carra Sidoniis & Tyriis, vt trāsueherent illis de Libano trabes cedrinās, & facerent rates in Ioppe portu, secūdm de-
F cretum quod scriptū erat eis à Cyro rege Persarum. ⁵⁶ Et in secundo anno venientes in templum dei in Ierusalem, mēse secundo inchoauit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, & fratres ipsorū, & sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui aduenerant de captiuitate in Ierusalē: ⁵⁷ & fundauerūt templum dei nouilunio secundi mēsis secundi anni cū venissent in Iudæā & Ierusalem. ⁵⁸ Et statuerunt Leuitas à viginti annis super opera domini. Et stetit Iesus, & filius eius, & fratres, omnes Leuitæ cōspirātes & executores legis, faciētes opera in domo domini. ⁵⁹ Et steterūt sacerdotes habētes stolas cū tubis: & Leuitę filij Asaph habētes cymbala, ⁶⁰ collaudātes dominū & benedicentes secūdm Dauid regem Israel. ⁶¹ Et cantabāt canticum domino, quoniā dulcedo eius & honor in secula super omnē Israel. ⁶² Et omnis popul⁹ tuba cecinerūt & proclamauerunt voce magna collaudātes dominum in suscitatione domus domini. ⁶³ Et venerunt ex sacerdotibus & Leuitis, & præſidentibus secūdm pagos senio-

d. Bene cantoribus etiam cātatrices iunguntur propter sexus & vocum diuersitatem, quę corda audientium ad dei laudem accendant. Idem vbi prius.

e. Septimo autem mense postquam Babylonem exiuerant, Iesus pōtifex & Zorobabel princeps d. misit circū oppida nuntius e tota regione populum Ierolymam conuocauerunt, cupide ad mandatum eorū conuenientem: & ædificauerunt altare in quo prius fuerat loco, ad offerēda deo sacrificia iuxta leges per Moyſen traditas. Quā dū faciunt, nō a quibus oculis aspiciēbantur à finitimis gentibus quibus exōi erāt omnibus. Celebrauerunt etiā Scenopēgiā per idē tempus, iuxta legislatoris præscripta: & post hæc oblationes & quotidiana sacrificia, victimasq; sabbatorū, atque omnium sanctarū festiuitatū. Ioseph. Antiquit. lib. 11. cap. 3.

f. Mirę deuotionis indicium, cum quis non debitas tantū oblationes, id est domini lege præceptas, sed insuper alia, quorum non præceptum sed consilium accipit, donaria sua sponte diuinę maiestatis obtutibus offert. Præceptum nanque est: Non homicidiū facies. Non adulterabis. Non furum facies. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Volūtaria verō sunt: Si vis perfectus esse, vade & vnde omnia quę habes, & da pauperib⁹. Et quod Apostolus ait: De virginib⁹ præceptū non habeo, cōsiliū autem do. Et plura huiusmodi. Be da 1. Esdra. 2.

ribus qui viderant pristinam domum, ⁶⁴ & ad huius ædificationem cum clamore & planctu magno, & multi cum tubis & gaudio magno: ⁶⁵ intantum vt populus nō audiret tubas propter planctum populi. Turba enim erat tubis canens magnificè, ita vt lōge audiretur. ^{† 8 66} Et audierunt inimici tribus Iudæ & Bēiamin, & venerunt scire quæ esset vox tubarum. ⁶⁷ Et cognouerunt quoniā qui erant ex captiuitate, edificant templum domino deo Israel. ⁶⁸ Et accedentes ad Zorobabel, & Iesum, & præpositos pagorum, dixerunt eis: Ædificabimūs vnā vobiscū. ⁶⁹ Similiter enim audiuius dominum nostrum, & ipsi pariter incedimus à diebus Asbafareth regis Assyriorū, qui transmigravit nos huc. ⁷⁰ Et dixit illis Zorobabel, & Iesus, & principes pagorū Israel: ⁷¹ Non est nobis & vobis ædificare domum dei nostri. Nos enim soli ædificabimus domino Israel, secundum ea quæ præcepit nobis Cyrus rex Persarum. ⁷² Gentes autem terræ incumbentes iis qui sunt in Iudæa, & leuantes opus ædificationis, & insidias & populos adducentes, prohibebant eos ædificare, ⁷³ & aggressuras exercentes impedierunt, ne cōsummaretur ædificium omni tempore vitæ Cyri regis, & protraxerunt structuram per biennium vsque ad Darij regnum,

Iudæi annuente Dario templum dei extruunt in Ierusalem.

VI.

g. Samaritæ autem inimici auditis tubis, & lætantium atque dolentium promiscuis vociferationibus, accurrunt, causam volentes discere: & cognito quod Iudæi ex captiuitate Babylonica postliminio reuersi templū instaurarēt, adeunt Zorobabel & Iesum, principesque cognationū, postulantes vt eos admitteret ad templū cōmuni sumptu ædificandū. Nam se quoque aiebāt eundem deū colere, & eius gloriari nomine, religionisque eius studiosos esse. Ioseph. Antiq. libr. 11. cap. 3.

† 1. Esd. 4. a

a. Hæc fiebant anno à reditu Iudæorū secundo, mēse secundo, quando iactis templi fundamentis prima die Decembris cœperunt superstruere, præposueruntque operi curando Levitarum quotquot vigesimo annū attigerant, & Iesum cum filiis ac fratribus. Ioseph. Antiq. libr. 11. cap. 3.

IN ^a [†] secundo autē anno regni Darij prophetauit Aggæus, & Zacharias ^A ^{† 1. Esd. 5. a} filius Addin prophete apud Iudæam & Ierusalem, in nomine dei Israel super eos. ² Tunc stans Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, inchoauerūt ædificare domum domini quæ est in Ierusalem: ³ cum adessent eis Prophetæ domini, & adiuuarent eos. In ipso tempore venit ad illos Sisennes subregulus Syriæ & Phœnicis, Satrabuzanes, & sodales eius, ⁴ & dixerunt eis: Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, & tectum istud & alia omnia perficitis? Et qui sunt structores qui hæc ædificant? ⁵ Et habuerūt gratiam visitatione facta super eos, qui erant ex captiuitate à domino seniores Iudæorū: ⁶ & non sunt impediti ædificare donec significaretur Dario de omnibus istis, & responsum acciperetur. ^b ⁷ Exemplū epistolæ quam miserunt Dario: Sisennes subregulus Syriæ & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales eius, in Syria & Phœnice præsides, Regi Dario salutem. ⁸ Omnia nota sint domino Regi, quod cum aduenissemus in regionem Iudææ, & introissemus in Ierusalem, inuenimus ædificantes domum dei magnam, ⁹ & templum ex lapidibus politis & magnis & pretiosis materiis in parietibus, ¹⁰ & opera illa instanter fieri, & ^B suffragare & prosperare in manibus eorum, & in omni gloria quàm diligentissimè perfici. ¹¹ Tunc interrogauimus seniores, dicentes: Quo permittente vobis ædificatis domum istam, & opera hæc fundatis? ¹² Ideo autem interrogauimus eos, vt notum faceremus tibi. homines & præpositos, & nominum scripturam præpositorum postulauimus illos. ¹³ At illi responderunt nobis, dicētes: Nos sumus serui Domini, qui fecit cælum & terram: ¹⁴ & ædificabatur hæc domus ante annos istos multos à rege Israel magno & fortissimo, & consummata est. ¹⁵ Et quoniam patres nostri exacerbantes erāt, & peccauerunt in deum Israel, ^c tradidit eos in manus Nabuchodonosor Regis Babyloniæ Regis Chaldæorū: ¹⁶ & domum istam demolientes incēderunt, & populum captiuū duxerunt in Babylonem. ¹⁷ In primo anno regnāte Cyro Rege Babyloniæ, scripsit Cyrus Rex domū hanc ædificare: ¹⁸ & illa sacra vasa aurea & argētea quæ extulerat Nabuchodonosor de domo quæ est in Ierusalem, & cōsecrauerat ea in suo templo, rursus protulit ea Cyrus Rex de templo quod erat in Babylonia, & tradita sunt Zorobabel, & Salmanasaro subregulo. ¹⁹ Et præceptū est eis vt offerrent hæc vasa, & reponerent in templo quod erat in Ierusalem: & ipsum templum dei ædificare in loco suo. ²⁰ Tūc Salmanasarus subiecit fundamēta domus domini quæ est in Ierusalem: & exinde vsq; nunc ædificatur, & nō accepit consummationē. ²¹ Nunc ergo si iudicatur à te ô Rex, pquiratur in regalibus bibliothecis Cyri Regis quæ sunt in Babylonia: ²² & si inuētum fuerit cōsilio Cyri Regis cœptam esse structurā domus domini

b. Eadem sententia tractatur 1. Esd. 5. & 6. quæ in hoc ca. nisi in nominibus propriis differrent: hi præpositi Syriæ & Phœnicis ab his de quibus in præsentia: & illæ duæ accusationes differunt. illa nanque accusationem Ierosolymitarum, hæc autē laudem non solum gētis, sed & dei omnipotentis plena est. Beda. 1. Esdræ. 5.

c. Vnde rectè Samaritæ qui primam scribentes epistolam animos regis aduersus structores templi accēderūt, hæreticis comparātur, qui ecclesiam sepe tantū fœda peste commaculant, vt et à gentibus exosam reddant, corūque furorem aduersus illam excitent. Beda. 1. Esdræ. 6.

†1. Esdr. 6. a

mini quæ est in Ierusalem, & iudicatur à domino rege nostro, scribat de his nobis. †²³ Tunc Rex Darius præcepit inquiri in bibliothecis, & inuētus est in Ecbatanis opusculo quod est in Media regione, locus vnus in quo scripta erant ista: ²⁴ Anno primo regnate Cyro, Rex Cyrus præcepit domum domini quæ est in Ierusalem, ædificare, vbi incendebat igni assiduo, ²⁵ cuius altitudo sit cubitorum decē, & latitudo cubitorum sexaginta, quadratū lapidibus politis tribus, & ^d maniano ligneo eiusdē regionis, & maniano vno nouo, & impendia dari de domo Cyri Regis: ²⁶ & sacra vasa domus domini tā aurea quā argētea, quæ extulit Nabuchodonosor, in domū domini quæ est in Ierusalē, vbi erāt posita, vt ponantur illic. ²⁷ Et præcepit curam agere Sisennē subregulū Syrię & Phœnicis, & Satrabuzanē & sodales eius, & qui ordinati erant in Syria & Phœnice præsidēs: vt abstinerēt se ab eodem loco. ²⁸ Et ego quoque præcepi in totum ædificare, & prospexi vt adiuuēt eos qui sunt ex captiuitate Iudeorum: donec consummetur templum ædis domini: ²⁹ & à vexatione tributorum Syrię cœles & Phœnicis, diligenter quantitatem dari his hominibus ad sacrificium domini, Zorobabel præfecto ad tauros, & arietes, & agnos, ³⁰ similiter autem & frumētum & sal & vinum, & oleum instanter per singulos annos, prout sacerdotes qui sunt in Ierusalem, dictauerint cōsumi quotidie, sine vlla dilatione, ³¹ vt offerantur libationes summo deo pro Rege & pueris eius, & orent pro ipsorum vita. ³² Et denuntietur, vt quicumque transgressi fuerint aliquid ex his quæ scripta sunt, aut spreuerint, accipiat lignum de suis propriis, & suspendantur, & bona ipsorum Regi adscribantur. ³³ Propterea & dominus, cuius nomē inuocatum est ibi, exterminet omnem Regē & gentem qui manum suam extenderit prohibere aut male tractare domum domini illam quæ est in Ierusalem. ³⁴ Ego Darius Rex decreui quā diligentissimē secundum hæc fieri.

d. Hoc est, ordine vno ligneo. Sic enim fuit in templo Salomonis. Menianum autem edificium est porrectum exterius, sic dictum à Manio de quo speculatur: vel à Manio quodam, qui primus id edificiij genus inuenit, extensis tignis vltra columnas.

e. Et addidit Darius: Qui hanc mutauerit in suam, tollatur lignum de domo eius, & cōfigatur in eo: domus autē eius publicetur. Ego Darius statui decretum, quod studiosē impleri volo. Comestor. 3. Iudith.

Domus domini extructa dedicatur, & consecratur, in eaque festum azymorum celebratur.

VII.

†1. Esdr. 6. a

Vnc †^a Sisennes subregulus Cœlesyrię & Phœnicis, & Statrabuzanēs & sodales obsecuti iis quæ à Dario Rege erāt decreta, ² insistebāt sacrosanctis operibus, diligentissimē cooperantes cum senioribus Iudeorū principibus Syrię: ³ & prosperata sunt sacrosancta opera, prophetatibus Aggeō & Zacharia prophetis. ⁴ Et cōsummauerūt omnia per præceptū domini dei Israel, & ex consilio Cyri, & Darij, & Artaxerxis Regis Persarum. ^b ⁵ Et cōsummata est domus nostra vsque ad tertiam & vicesimā diem mensis Adar, sexto anno Darij Regis. ⁶ Et fecerunt filij Israel, & sacerdotes, & Leuitę, & ceteri qui erant ex captiuitate qui appositi sunt, secundum ea quæ scripta sunt in libro Moyfi. ⁷ Et obtulerunt in dedicationem templi domini tauros centum, arietes ducētos, agnos quadringētos, ⁸ & hœdos pro peccatis vniuersi Israel duodecim, secundum numerum tribuum Israel. ⁹ Et steterūt sacerdotes & Leuitę amicti stolis per tribus super opera domini dei Israel secundum librū Moyfi, & ostiarij per singulas ianuas. ¹⁰ Et egerunt filij Israel cū iis qui erāt ex captiuitate, illud phasē quartadecima luna mēsis primi, quādo sanctificati sunt sacerdotes & Leuitę. ¹¹ Omnes filij captiuitatis nō sunt simul sanctificati, quia Leuitę omnes simul sanctificati sunt. ¹² Et immolauerunt phasē vniuersi filij captiuitatis & fratribus suis sacerdotibus, & sibi metipsis. ¹³ Et māducauerūt filij Israel qui erāt ex captiuitate, omnes qui remāserāt ab omnibus execrationibus gētium terrę, quērētes dominum: ¹⁴ & celebrauerūt diē festū azymorum septē diebus, epulātes in cōspectu domini, ¹⁵ quoniā cōuertit cōsiliū Regis Assyriorum in eos, cōfortare manus eorum ad opera domini dei Israel. †¹ Et post hunc regnante Artaxerxe Persarum Rege, accessit Esdras filius Azariæ, filij Helciæ, filij Solomæ, ² filij Sadoc, filij Achitob, filij Ameri, filij Azahel, filij Bocci, filij Abisue, filij Phinees, filij Eleazari, filij Aaron primi sacerdotis: hic Esdras ascendit de Babylonia cum esset Scriba, & ingeniosus in lege Moyfi quæ data est à domino Israel, docere & face-

a. Igitur cognita ex his litteris voluntate regis, Sisennes & reliqui decreuerunt eam per omnia sequi. Itaq; suscepta cura sacra fabricæ, adiuuabant Iudeos magistratūque eorum & principes, & magnis omnium studiis proficiebat templi ædificatio iuxta mandata Cyri & Darij. Ioseph. lib. 11. cap. 3. Antiq. b. Et cōpleuerūt illud anno septimo Darij, qui erat 46. annus regni Persarum, secundū quod dictum est in euangelio Ioan. 2. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc. Comestor. 3. cap. histor. Iudith.

c. Cōstitueruntque Leuitę iuxta Moyfi leges ex ordine suo ianitores per singulas portas. Aedificauerunt enim Iudæi porticus quibus templum circumquaq; includebatur. Instante autem azymorum festo mēse primo, qui Macedonibus est Xanthicus, nobis vero Nisan, cōfluxit totus populus ex oppidis in urbē, celebraueruntq; id festū casti ac puri cū coniugibus ac liberis ritu patrio, & victimam paschale immolantes decima quarta luna epulati sunt per cōtinuos dies septem, nullis sumptibus parcētes, holocausta etiā offerētes, & agētes gratias deo, qui eos tandē antiquæ patriæ & eius lēgibus ac ritibus restituerit, de hęc ad benignitatē ac clementiam regis perfici animo. Ioseph. lib. 11. ca. 4. Antiq. Iudaic.

†1. Esdr. 7. a

re.⁴ Et dedit ei Rex gloriam, quòd inuenisset gratiam in omni dignitate & desiderio in conspectu eius.⁵ Et ascenderunt simul cum ipso ex filiis Israel, & sacerdotibus & Leuitis, & sacris cantoribus templi, & ostiariis, & seruis templi in Ierusalem.⁶ Anno septimo regnante Artaxerxe in quinto mense (hic annus septimus est regni) exeutes de Babylonia nouilunio quinti mensis,⁷ venerunt Ierosolymam iuxta præceptum illius, secundum prosperitatem itineris à domino ipsorum datam eis.⁸ In his enim Esdras magnam disciplinam obtinebat ne præmitteret quicquam eorum quæ essent ex lege domini & præceptis, & docendo vniuersum Israel omnem iustitiam & iudiciũ.⁹ Accedentes autem qui scribebant scripta Artaxerxis Regis, tradiderunt scriptũ quod obuenerat ab Artaxerxe Rege ad Esdram sacerdotem, & lectorem legis domini: cuius exemplum subiectum est:¹⁰

Esdras à Dario Ierosolymam mittitur cum sociis: qui populum ad pœnitentiam commouet.

VIII.

Ex¹ Artaxerxes Esdræ sacerdoti & lectori legis domini salutem.² Humanior ego iudicans in beneficiis, præcepi eis qui desiderant ex gente Iudæorum sua sponte, & ex sacerdotibus & Leuitis qui sunt in regno meo, comitari tecum in Ierusalem.³ Si qui ergo cupiunt ire tecum, conueniant, & proficiantur, sicut placuit mihi, & septem amicis meis consiliariis: ⁴ vt visitent ea quæ aguntur secundum Iudæam & Ierusalem obseruantes sicut habes in lege domini, ⁵ & ferant munera domino deo Israel, quæ voui ego & amici Ierusalẽ: & omne aurũ & argentum quod inuentum fuerit in regione Babyloniæ, domino in Ierusalem cum illo⁶ quod est donatum pro ipsa gente in templũ domini eorũ, quod est in Ierusalem: vt colligatur hoc aurũ & argentum ad tauros & arietes, & agnos, & hædos, & quæ his sunt congruentia, ⁷ vt offerant hostias domino super altare domini ipsorum quod est in Ierusalem.⁸ Et omnia quæcunque volueris cũ fratribus tuis facere auro & argento, perfice pro voluntate tua secundum præceptum domini dei tui, ⁹ & sacrosancta vasa quæ data sunt tibi ad opera domus domini dei tui quæ est in Ierusalem, ¹⁰ & cætera quæcunque tibi subuenerint ad opera templi dei tui, dabis de regali gazophylacio: ¹¹ cum volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice secundum volũtatem domini.¹² Et ego quidem Rex Artaxerxes præcepi custodibus thesaurorum Syriæ & Phœnicis, vt quæcunque scripserit Esdras sacerdos, & lector legis domini, diligenter detur ei vsque ad argenti talenta centum, similiter & auri: ¹³ & vsque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum, & alia quæcunque abundant sine taxatione.¹⁴ Omnia secundum legem dei fiant deo altissimo, ne forte exurgat ira in regno Regis, & filij, & filiorũ eius.¹⁵ Vobis autem dicitur, vt omnibus sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cãtoribus, & seruis templi, & scribis tẽpli huius, ¹⁶ nullum tributum neq; vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquã potestatem obiicere eis quicquam.¹⁷ Tu autem Esdra secundum sapientiam dei cõstitue iudices & arbitros in tota Syria & Phœnice: & omnes qui legem dei tui non nouerunt, doce: ¹⁸ vt quotquot trãsgressi fuerint legem, diligenter plectantur, siue morte, siue cruciatu, siue etiã pecunię mulctatione, vel abductione.¹⁹ Et dixit Esdras Scriba: Benedictus dominus patrum nostrorum qui dedit hanc voluntatẽ in cor Regis clarificare domũ suã quæ est in Ierusalem, ²⁰ & me honorificauit in conspectu Regis & cõsiliariorum & amicorũ eius, & purpuratorum eius.²¹ & ego cõstans animo factus sum secundum opitulationem domini dei mei, & cõgregaui ex Israel viros, vt simul ascenderent mecum: ²² & hi sunt præpositi secundum suas patrias, & principatus portionales eorum qui mecũ ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. ²³ Ex filiis Phares, Gersomus. Ex filiis Siemarith, Amenus. Filiorũ Daud, Accus filius Sceciliæ. ²⁴ Ex filiis Phares, Zacharias, & cum eo reuersi sunt viri cõtũ quinquaginta: ²⁵ ex filiis ductoris Moabilionis Zaraei: & cum ipso viri duceti quinquaginta: ²⁶ ex filiis Zacues, Iechonias Zechoeli, & cũ ipso viri duceti quinquaginta: ²⁷ ex filiis Sala, Maasias Gotholia,

d. Hic Artaxerxes qui deuotissima mente pro suo modulo templum ac dei sacerdotes veneratur, eisque promptum deferet famulatum, Christianos principes sicut & præcessor ei⁹ significat. Beda vbi supra.

a. Hunc Artaxerxem cuius septimo anno venit Esdras Ierosolymã, credit Joseph. lib. ii. cap. 5. fuisse Xerxem Darij filij Hystaspis filij. Alij Artaxerxem Longimanum. Rabini verò Hebræorum Darium filium Hystaspis: quòd facilius crediderim. Nepe si sub Xerxe Darij filio redierit Esdras Ierosolymam, à completa domo ad murorum & ciuitatis inchoationem essent 71 anni. Et si sub Longimano, essent 77. & ab incepto tẽplo 80. anni. Et hinc ad regressum Nehemiæ, qui murorum inchoationem incipit, numeratur 14. anni, inde ab incepto tẽplo ad murorum inchoationẽ fluxissent 94. anni. Verum vt Elias saluetur sacerdotiũ, cuius meminit Nehemias ca. 3. a. qui post Iesũ aum, & post Ioachim patrem suũ sacerdotio functus est, verisimilius est tam Esdram quã Nehemiam sub Longimano reuersos, non sub Darij filio Hystaspis, vel Xerxe filio eius, aut Artaxerxe Mnemone: vt recentiores cum Philone edunt. Aduersus quos Chrysost. oratio. 2. aduersus Iudæos, post Iosephum ait: At non fuit extructa Ierusalem sub Cyro, sed sub Artaxerxe cognomento Longimano. Post descensũ enim Iudæorum à captiuitate, rursus ascendit Cambyles Cyri filius, deinde duo magi: post hos Darij Hystaspis filius, deinceps Xerxes Darij filius, post hunc Artabanes, post Artabane Artaxerxes Longimanus imperauit Persidi. Et dum hic regnũ obtineret, an. 20. regni illius Nehemias reuersus ciuitatem instaurauit. Et hæc Esdras accuratissimè descripsit. Hæc ille.

A 1. Esdr. 7. a

† 1. Esdr. 2. a

tholia, & cum ipso viri septuaginta:³⁷ ex filiis Saphatia, Zarias Micheli, & cum ipso viri octoginta:³⁸ ex filiis Iob, Abdias Ieheli, & cum ipso viri duceti duodecim:³⁹ ex filiis Bania, Salimoth filius Iosaphia, & cum ipso viri centum sexaginta:⁴⁰ ex filiis Beer, Zacharias Bebei, & cum ipso viri ducenti octo.⁴¹ Ex filiis Ezead Iohannes Eccetam, & cum ipso viri cetum decem.⁴² Ex filiis Adonica ipsis postremis, & hæc sunt nomina eorum: Eliphalā filius Gebel, & Semeias, & cum ipso viri septuaginta.⁴³ Et cōgregaui eos ad fluuium qui dicitur Thia, & metati illic fuimus triduo, & recognoui eos.⁴⁴ Et ex filiis sacerdotū, & Leuitarū nō inueni illic.⁴⁵ Et misi ad Eleazarū, & Eccelon, & Masmā, & Malobā, & Enaatha, & Samea, & Ioribū, Nathā, Enuagā, Zachariam, & Mosollamū, ipsos ductores & peritos.⁴⁶ Et dixi eis vt venirēt ad Loddæum qui erat apud locū gazophylacij.⁴⁷ Et mādauī eis vt dicerēt Loddæo, & fratribus eius, & illis qui erant in gazophylacio, vt mitterēt nobis eos qui sacerdotio fungerēt in domo domini dei nostri.⁴⁸ Et adduxerūt nobis secundū manū validam domini dei nostri viros peritos ex filiis Moholi, filij Leui, filij Israel, Sebebiā, & filios & fratres, qui erāt decē & octo,⁴⁹ Asbiā & Amin, ex filiis filiorum Chananæi, & filij eorum viri viginti.⁵⁰ Et ex iis qui in tēplo seruiebant, quos dedit Dauid, & ipsi principes ad operationem Leuitis tēplo seruientiū, ducenti viginti. Omnia nomina significata sunt in scripturis.^b ⁵¹ Et voui illic ieiunium iuuenibus in conspectu domini, vt quærerem ab eo bonum iter nobis, & qui nobiscū erant, & filiis & pecoribus propter insidias.⁵² Erubui enim petere à Rege pedites & equites in comitatu tutelæ gratia contra aduersarios nostros.⁵³ Diximus enim Regi, quoniā virtus domini erit cum eis qui inquirunt eum in omni affectu.⁵⁴ Et iterum deprecati sumus dominum deū nostrum secundū hæc: quem & propitium habuimus, & cōpotes facti sumus deo nostro.⁵⁵ Et separaui ex plebis præpositis, & sacerdotibus templi, viros duodecim, & Sedebiā & Asannā, & cum eis ex fratribus eorū viros decem.⁵⁶ Et appendi eis aurū & argentum, & vasa sacerdotalia domus dei nostri, quæ donauerat Rex, & consiliarij eius, & principes, & omnis Israel.⁵⁷ Et cum appendissem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta cetum,⁵⁸ & vasorum aureorum septies viginti, & vasa ærea de bono æramento splendentia duodecim, auri speciē redentia.⁵⁹ Et dixi eis: Et vos sancti estis domino, & vasa sunt sancta, & aurū & argentū votum est domino deo patrū nostrorum.⁶⁰ Vigilate, & custodite, donec tradatis ex plebis præpositis, & sacerdotibus, & Leuitis, & principibus ciuitatū Israel in Ierusalē: in pastophorio domus dei nostri.⁶¹ Et ij qui susceperunt sacerdotes & Leuitæ, aurum & argentum & vasa intulerunt in Ierusalem in templum domini.⁶² Et promouimus à fluuio Thia die duodecima mensis primi, vsquequo introiuimus in Ierusalem.⁶³ Et cum factus fuisset tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum & argentum, traditum est in domo domini dei nostri, Marimoth filio Iori sacerdoti,⁶⁴ (& cum ipso erat Eleazar filius Phinees, & erant cum ipsis Iosadus filius Iesu, & Medias, & Banni filius Leuitæ) ad numerum & ad pondus vniuersa:⁶⁵ & scriptū est pōdus ipsorum eadem hora.⁶⁶ Qui autem venerunt ex captiuitate, obtulerunt sacrificium domino Israel, tauros duodecim pro omni Israel, arietes octoginta sex,⁶⁷ agnos septuagintaduos, hircos pro peccato duodecim, & pro salute vaccas duodecim, omnia in sacrificium domini.⁶⁸ Et relegerūt præcepta Regis regalibus dispēsatoribus, & subregulis Cœlesyriæ & Phœnicis: & honorificauerunt gentem & templum domini.⁶⁹ Et cōsummatīs his acceperunt ad me præpositi, dicētes: † Nō segregauerunt genus Israel & principes, & sacerdotes, & Leuitæ,⁷⁰ & alienigenæ gētes & nationes terræ, immunditiās suas à Chananæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Iebuzæis, & Moabitis, & Ægyptiis, & Idumæis.⁷¹ Coniuncti enim sunt filiabus eorum, ipsi & filij eorum: & mixtum est semen sanctum alienigenis gentibus terræ, & participes erant præpositi & magistratus iniquitatis eius ab initio ipsius regni.⁷² Et mox vt audiui ista, cōscidi vēstimēta, & facram tunicam, & lacerās capillos capitis & barbā, sedi dolēs & mœstus.⁷³ Et conuenerunt quotquot tunc mouebantur in verbo domini dei Israel, ad me lugentē su-

b. Sed diligentius intueamur, quod ieiunium præmittitur, vt sic oratio subsequatur. Primum namque ait: & voui illic ieiunium, vt affligeremur coram domino, & peteremus viam rectam nobis & filiis nostris. Beda. 1. Esdr. 8.

c. Sapius dictum est, quod argentum & aurum & vasa quæ de Babylone Ierusalem mittébatur, animas designarent, quæ de cōfusione & erroribus mundi huius conuerterentur, ad dominum. Vnde aptè hæc vasa sacerdotibus cōmendat Esdras, qui ea Ierusalem perferant: quia per sacerdotū necesse est manus diluantur in baptismo, & consecrentur domino, quicunque ad consortium sanctæ ecclesiæ pertingere desiderant. Beda. 1. Esdr. 8.

d. Magna deuotio eorū & religio ostenditur, qui dum venerāt à captiuitate, peruenientes ad templum, & altare domini, primò obtulerunt holocausta, nō tantum pro se, sed & pro omni Israel: hoc est, & pro eis qui iam dudum reuerſi fuerāt, & pro illis qui adhuc extores patriæ durabāt: vt omnia authoris sui misericordia protegerēt. Beda vbi supra.

e. Esdras intimū cordis dolorem ostēdens scidit vēstimētum, euellit pilos capitis & barbā, sedet mœstus, vt tali dehonēstamēto corporis, & indumento carni mœrore vultus, velociter omnium animos ad poenitentiam vel sui vel fratrum reatus excitet. Beda. 1. Esdr. 9.

f. Vna & quidem solâq; purgatio peccatoribus reliqua est post peccata, videlicet vt sua commissa confiteantur. Tu verò mihi confidetur & iusti virtutē, & iudiciorum improbitatem. Nā ille quidem nullius mali sibi cōscius, seipsum multa cū austeritate damnat, dicēs: Peccata nostra multiplicata sunt super capita nostra. Chrysost. aduersus Iudæos Orat. 2.

g. Homines plerunq; aperte, plerūque occulte luunt pro suis factis diuinitus poenas: siue in hac vita, siue post mortem: quanuis nullus hominū agat rectē, nisi diuino adiuuetur auxilio. August. de ciui. dei, lib. 20. cap. 1.

per iniquitatem istam, & sedebam tristis vsque ad vespertinum sacrificium.⁷⁴ Et surgens à ieiunio conscissa habens vestimenta, & sacram tunicam, ingeniculās & extendens manus ad dominum⁷⁵ dicebā: Domine confusus sum, & reueritus sum ante faciem tuā.⁷⁶ Peccata enim nostra multiplicata sunt super capita nostra, & iniquitates nostræ exaltatæ sunt vsque ad cælum:⁷⁷ quoniā à temporibus patrum nostrorum sumus in magno peccato vsq; ad diem hūc.⁷⁸ Et propter peccata nostra & patrum nostrorum sumus traditi cū fratribus nostris, & cum sacerdotibus nostris, Regibus terræ in gladium & captiuitatem, & deprædationem cum confusione vsque in hodiernum diē.⁷⁹ Et nunc quantū est quod cōtigit nobis misericordia abs te domine deus? & derelinque nobis radicem & nomen in locū sanctificationis tuæ:⁸⁰ detegere luminare nostrum in domo domini dei nostri, dare nobis cibum in omni tempore seruitutis nostræ.⁸¹ Et cum seruiremus, nō fuimus derelicti à domino deo nostro: sed constituit nos in gratia, ponēs nobis Reges Persarum dare cibū:⁸² & clarificare templū domini dei nostri, & ædificare deserta Sion: dare nobis stabilitatem in Iudæa & Ierusalem.⁸³ Et nunc quid dicimus domine habentes hæc? Transgressi enim sumus præcepta tua, quæ dedisti in manus puerorum tuorum prophetarū, dicens:⁸⁴ Quoniam terra in quā introistis possidere hæreditatē eius, terra polluta est coinquinationibus alienigenarum terræ, & immunditiæ illorum repleuerunt eam totam immunditia sua.⁸⁵ Et nunc filias vestras non coniungetis filiis eorum, & filias eorum nō accipietis filiis vestris,⁸⁶ & nō inquiretis pacem habere cum illis omni tēpore, vt inualescentes manducetis optima terræ, & hæreditatem distribuatis filiis vestris vsque in æuū.⁸⁷ Et quæ cōtingūt nobis, omnia sūt propter opera nostra maligna, & magna peccata nostra.⁸⁸ Et dedisti nobis talem radicē, & rursus reuersi sumus transgredi legitima tua, vti cōmiseremur immunditiæ alienigenarum gētium terræ huius.⁸⁹ Nonne irasceris nobis perdere nos, quoadusque non relinquatur radix, & nomen nostrum?⁹⁰ Domine deus Israel verax es. Derelicta est enim radix vsq; in hodiernū diē.⁹¹ Ecce nūc sumus in cōspectu tuo in iniquitatibus nostris. Non est enim adhuc stare ante te in his.⁹² Et cum adorando cōfiteretur Esdras flens humi prostratus ante templum: congregati sunt ante eum ex Ierusalem turba magna valde viri & mulieres, & iuuenes & iuuenulæ. Fletus enim erat magnus in ipsa multitudine.⁹³ Et cū clamasset Iechonias Ieheli ex filiis Israel, dixit Esdræ: Nos in dominum peccauimus, quod collocauimus nobis in matrimonium mulieres alienigenas ex gentibus terræ,⁹⁴ & nūc es super omnem Israel. In his ergo sit iusiurandum à domino expellere omnes vxores nostras quæ ex alienigenis sunt, cum filiis earum.⁹⁵ Sicut tibi decretū est à maioribus, secundum legem domini exurgens explica:⁹⁶ ad te enim spectat negotium, & nos tecum sumus. Viriliter fac.⁹⁷ Et exurgens Esdras adiurauit principes sacerdotū, & Leuitas & omnem Israel facere secundum hæc: & iurauerunt.

Israelitæ iubentur vxores alienigenas cum filiis repudiare & abiicere.

IX.

a. Pastophorium dicitur sacerdotum domicilium, qui pastophori dicuntur, quasi pallium portantes, vel thalami custodes, vel thalamuram habentes. *Esdræ* enim thalamus vel palliū, *Esdræ* autem ferre vel curare est.

b. Aliquanto deinde post comperit quorūdam indicio quod quidam ē vulgo sacerdotum & Leuitarū parum seruauerint instituta & leges patrias, & ductis alienigenis vxoribus ordinem sacerdotalem confuderint, rogatūq; est ab eis vt ferret auxilium legibus, ne deo propter paucos iratus, omnes denuo communi clade feriat. Ioseph. lib. 11. cap. 5. Antiquit.

Et exurgens Esdras ab ante atrium templi, abiit in^a pastophorium Ionathæ filij Nasabi,² & hospitatus illic non gustauit panem, nec aquam bibit super iniquitatem multitudinis.³ Et facta est prædicatio in omni Iudæa, & in Ierusalem omnibus qui erant ex captiuitate in Ierusalem congregati:⁴ vt quicumque non occurrerit biduo vel triduo diei secundum iudicium assidentium seniorum, tollerentur facultates suæ, & ipse alienus iudicaretur à multitudine captiuitatis.⁵ Et congregati sunt omnes qui erant ex tribu Iuda & Benjamin in tribus diebus in Ierusalem. Hic mensis est nonus: dies mensis vicesimus:⁶ & sedit Esdras dixit illis: ^{†b} Vos iniquè fecistis collocādo vobis in matrimoniū vxores alienigenas, vt adderetis ad peccata Israel.⁸ Et nunc date confessionem & magnificentiā domino deo patrum nostrorum:⁹ & perficite voluntatem ipsius, & discedite à gentibus terræ, & ab vxoribus alienigenis.¹⁰ Et clamauit omnis multitudo, & dixerunt

1. Esdr. 10. a

A 1. Esdr. 10. a

† 28. q. 1. c. 1. §. 1. ca. Si enim. vers. Tūc autē. & c. Caue. 35. q. 1. c. Cum igitur. §. Hac itaque. De pōn. dist. 2. ca. Si enim. vers. Salomon.

dixerūt voce magna: Sicut dixisti, faciemus.¹¹ Sed quoniam multitudo magna est, & tempus hybernum, & nō possumus insubdiati stare, & hoc opus nō est nobis vnus diei, neque bidui, (multum enim in his peccauimus)¹² stēt prapōsiti multitudinis: & omnes qui nobiscū inhabitāt, & quotquot habēt vxores apud se alienigenas,¹³ & assistant accepto tempore ex omni loco presbyteri, & iudices, vsquequo soluant iram domini negotij huius.¹⁴ Ionathas autem filius Ezeli, & Ozias Thecam susceperunt secundū hęc: & Bosoramus & Leuis & Sabbathæus simul cooperati sunt cum illis.

c ¹⁵ Et steterunt secundū hęc omnia vniuersi qui erāt ex captiuitate.¹⁶ Et elegit sibi viros Esdras sacerdos principes magnos de patribus eorū secundū nomina: & cōsederunt nouilunio mēsis decimi examinare negotium istud.¹⁷ Et determinatum est de viris qui habebant vxores alienigenas, vsq; ad neomeniam primi mēsis:¹⁸ & inuenti sunt ex sacerdotibus permixti qui habebāt alienigenas vxores.¹⁹ Et filiis Iesu filij Iosedec & fratribus eius, Mazeas, & Eliezerus, & Ioribus, & Ioadeus,²⁰ & iniecerunt manus vt expellerent vxores suas: & ad limitandū in exorationem arietem pro ignorantia sua.²¹ Et ex filiis Sēmeri: Mazeas, & Esses, & Ieelech, Azarias.²² Et ex filiis Fofere, Lisomafias, Hismaenis, & Nathanae, Iussio, Reddus, & Talsas.²³ Et ex Leuitis: Iorabbus, & Semeis, & Colnis, & Calitas, & Facteas, & Coluas, & Elionas.²⁴ Et ex sacris cātoribus: Eliasib, Zaccarus.²⁵ Et ex ostiariis: Sallumus, & Tolbanes.²⁶ Et ex Is-

c. Surrexit ergo Esdras, adiurauit principes sacerdotū & Leuitarū, & omne Israel, vt facerent secundum verbum hoc, & iurauerunt. Intelligas, quia si nō proiecerunt hos filij transmigrationis liberos, quos sibi mulieres alienigenæ pepererant, illa fuerit causa, quod eos abrenunciare maternæ infidelitati docuerunt, & consecratos domino per circumcisionem & hostiam salutarem, suæ fidei & castitatis cōsortes esse fecerūt. Beda. i. Esdr. vltimo.

d & Iāmebias, & Bānas.²⁷ Et ex filiis Iolamam, Chamas, & Zacharias, Iezrelus, & Ioddius, & Erimoth, & Helias.²⁸ Et ex filiis Zathoim: Eliadas, & Liasumus, Zochias, & Larimoth, & Zabdis, & Tebedias.²⁹ Et ex filiis Zebes: Iohānes, & Amanias, & Zabdias, & Emēs.³⁰ Et ex filiis Bāni, Olamus, & Malluchus, & Ieddeus, & Iasub, & Asabus, & Ierimoth.³¹ Et ex filiis Addin: Naathus, & Moofias, & Caleus, & Raanas, Maaseas, Mathathias, & Beseel, & Bonnus, & Manasses.³² Et ex filiis Nuac: Noneas, & Afeas, & Melchias, & Sameas, & Simō, Bēiamin, & Malchus, & Marras.³³ Et ex filiis Asom: Carianeus, Mathathias, & Bānus, & Eliphalach, & Manasses, & Semei.³⁴ Et ex filiis Bāni: Hieremias, & Moodias, & Abramus, & Iohel, & Baneas, & Pelias, & Ionas, & Marimoth, & Eliasib, & Mathaneus, & Eliasib, & Orizas, & Dielus, & Semedius,

e & Sābris, & Iosephus.³⁵ Et ex filiis Nobei, Idelus, & Mathathias, & Sabadus, & Zecheda, Sedmi, & Iessei, Bāneas.³⁶ Omnes isti coniunxerunt sibi vxores alienigenas, & dimiserunt eas cū filiis.³⁷ Et inhabitauerūt sacerdotes & Leuitæ, & qui erāt ex Israel, in Ierusalē, & in tota vna regione, nouilunio mēsis septimi. Et erāt filij Israel in cōmorationibus suis.³⁸ Et congregata est omnis multitudo simul in aream quæ est ab oriēte portæ sacræ.³⁹ Et dixerūt Esdra Pōtifex & lectori, vt afferret legē Moyfi, quæ tradita est à domino deo Israel.⁴⁰ Et attulit Esdras Pōtifex legem omni multitudi-

d. Septimo autem mēse dū scenopegiæ festū celebratur, & ferme totus populus cōuenit, accedentes ad partē tēpli partē, quæ oriētalem portā spectat, rogauerūt Esdrā vt eis legem Moyfis legeret, quod & fecit stans in medio multitudinis, à mane vsque ad meridiem. Ex qua lectione nō solum in præsens & futurū discabant quid esset iustū, sed etiā prætētorū memoriā retractantes lacrymabantur, sic cogitantes, quod nullas calamitates fuissent perpessi, si præscripta legis diligenter obseruassent. Ioseph. lib. ii. cap. s. Antiq.

f ⁴¹ Et legebant in area quæ est ante sacrā portā tēpli, à prima luce vsq; ad vespēram, corā viris & mulieribus. Et dederunt omnes sensum ad legē.⁴² Et stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneū tribunal, quod fabricatū erat.⁴³ Et steterūt ad eū Mathathias, & Samus, Ananias, Azarias, Vrias, Ezechias, & Balsamus, ad dextrā:⁴⁴ & ad sinistrā Faldeus, Misael, Malachias, Abusthas, Sabus, Nabadias, & Zacharias.⁴⁵ Et assumpsit Esdras librū corā omni multitudine: præsidebat enim in gloria in cōspectu omnium.⁴⁶ Et cū absoluisset legem, omnes recti steterunt, & benedixit Esdras dominum deum altissimum, deum Sabaoth omnipotētem.⁴⁷ Et respōdit omnis populus, Amen. Et eleuatis sursum manibus procidentes in terram adorauerunt dominum:⁴⁸ Iesus, & Baneus, & Sarabias, & Iaddimus, & Accubus, & Sabbathæus, & Calithes, & Azarias, & Ioradus, & Ananias, & Philias, Leuitæ:⁴⁹ qui docebāt legem domini, & in multitudine legebant legem domini, & præserebant singuli eos qui intelligebant lectionem.⁵⁰ Et dixit Atharathes Esdra Pontifici & lectori, & Leuitis qui docebant multitudinem,⁵¹ dicens: Dies hic sanctus est domino. Et omnes flebant cū audissent legem,⁵² & dixit Esdras: Digressi ergo māducate pinguiissima quæq; , & bibite dul-

e. Ita seruicūm est domino in iucunditate. Plena erit & perfecta illa iucunditas, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc erit perfecta iucunditas, tunc illa perfecta iubilatio, tunc amor sine scandalo, tunc fructus sine timore, tunc vita sine morte. August. in Psal. 99.

cissima quæque, & mittite munera iis qui nō habent.⁵³ Sanctus enim est hic dies domini, & nolite mœsti esse. Dominus enim clarificabit vos.⁵⁴ Et Leuitæ denuntiabant in publico omnibus, dicentes: Dies hic sanctus est: nolite mœsti esse.⁵⁵ Et abierunt omnes manducare & bibere, & epulari, & dare munera iis qui non habebant, vt epularentur. Magnificè enim sunt exaltati verbis quibus edocti sunt.⁵⁶ Et congregati sunt vniuersi in Ierusalem celebrare lætitiā secundum testamentum domini dei Israel.

Incipit Esdre liber quartus.

Mittitur Esdras à deo multa ingratīs Iudeis exprobraturus exhibita beneficia.

Cap. I.

Hic liber apud Hebræos nō habetur, sed nec in multis Latinis exemplaribus: tametsi nusquā non legentibus peccandi horrorē, & iudiciorū dei incutiat terrorem. Veruntamē mirum est quōd hic dicatur descēdisse ab Aaron per 19. generationes, sup̄a verō 1. Esdr. 7. per 15. solū, sed & 3. Esdr. 7. per 11. solū: in his autē tribus genealogiis pauca inuenias eadem nomina.

Iber Esdræ prophete secundus, filij Sarei, filij Azarei, filij Helcie, filij Sadanie, filij Sadoch, filij Achitob, filij Achia, filij Phinees, filij Heli, filij Amerie, filij Asiei, filij Marimoth, filij Arna, filij Ozia, filij Borith, filij Abisei, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron, ex tribu Leui, qui fuit captiuus in regione Medorum, in regno Artaxerxis regis Persarum. Et factum est verbum domini ad me, dicens: †⁵ Vade & nuntia populo meo facinora ipsorum, & filiorum iniquitates quas in me admiserunt, vt nuntient filiis filiorum: quia peccata parentum ipsorum in illis creuerunt. † Obliti enim mei sacrificauerunt diis alienis. †⁷ Nōne ego eduxi eos de terra Ægypti, de domo seruitutis? Ipsi autem irritauerunt me, & cōsilia mea spreuerunt. †⁸ Tu autem excute comā capitis tui, & proiice omnia mala super illos: quoniam nō obedierunt legi meæ. Populus autem est indisciplinatus. †⁹ Vsquequo eos sustinebo, quibus tanta beneficia contuli? †¹⁰ Reges multos propter eos subuertere. † Pharaonē cum pueris suis, & omnem exercitum eius percussisti. †¹¹ Omnes gentes à facie eorum perdidisti, & in oriente prouinciarum duarum populos Tyri & Sydonis dissipasti, & omnes aduersarios eorum interfecisti. †¹² Tu verō loquere ad eos, dicens: Hæc dicit dominus: †¹³ Nempe ego vos per mare transmeaui, & plateas vobis initio munitas exhibui: †¹⁴ Ducem vobis dedi Moysen, & Aaron sacerdotem: †¹⁵ lucem vobis per columnam ignis præstiti, & magna mirabilia feci in vobis: vos autē mei obliti estis, dicit dominus. †¹⁶ Hæc dicit dominus omnipotēs: Coturnix vobis in signo fuit: castra vobis ad tutelā dedi, & illic murmurastis: †¹⁷ & non triumphastis in nomine meo de perditione inimicorum vestrorum, sed adhuc nunc vsq; murmurastis. †¹⁸ Vbi sunt beneficia quæ præstiti vobis? Nōne in deserto cū esuriretis, proclamastis ad me, dicētes: Vt quid nos in desertū istud adduxisti interficere nos? Melius nobis fuerat seruire Ægyptiis, quàm mori in deserto hoc. †¹⁹ Ego dolui gemitus vestros: & dedi vobis manna in escā. Panem angelorum manducastis. †²⁰ Nōne cum sitiretis, petrā excidi, & fluxerunt aquæ in saturitate? Propter æstus foliis arborum vox texti. †²¹ Diuisi vobis terras pingues. Chananæos & Pherezæos & Philisthæos à facie vestra proieci. Quid faciā vobis adhuc, dicit dominus? †²² Hæc dicit dominus omnipotens: In deserto cum essetis in flumine Amorrhæo sitientes, & blasphemātes nomen meū, †²³ nō ignē vobis pro blasphemis dedi, sed mittens lignū in aquā, dulce feci flumen. †²⁴ Quid tibi faciā Iacob? Noluisti obedire, Iuda. †²⁵ Trāseram me ad alias gentes, & dabo eis nomen meum: vt custodiāt legitima mea. †²⁶ Quoniā me dereliquistis, & ego vos derelinquam. Petentibus vobis à me misericordiam, non miserebor: †²⁷ quando inuocabitis me, ego non exaudiam vos. Maculastis enim manus vestras sanguine, & pedes vestri impigri sunt ad cōmittēda homicidia. †²⁸ Hæc dicit dominus omnipotens: Nōne ego vos rogavi vt pater filios, & vt mater filias,

† Isa. 58. a

† Mich. 6. a
† Exod. 14. c
Ios. 10.
Psal. 106. b
Nehc. 9. b

Exod. 14. b

Exod. 16. c

† Num. 11. b
Mich. 6. a
† Psal. 104.

Exod. 16. c
Sap. 16. c

† Exo. 17. d
Ios. 11. 12.
Exod. 15. d
Isa. 59. a
2. Reg. 7. c
† Baruch. 2. d

†Matt. 23. d
 †Isa. 1. c
 †Matt. 23. c
 Osee. 2. b
 †Matt. 23. d
 Psal. 82. c

lias, & vt nutrix paruulos suos,²⁹ vt essetis mihi in populum, & ego vobis in deū, & vos mihi in filios, & ego vobis in patrē? †³⁰ Ita vos collegi, vt gallina pullos suos sub alas suas. Modo autē quid faciā vobis? Proiciā vos à facie mea.³¹ Oblationem cum mihi attuleritis, auertam faciem meam à vobis. †Dies enim festos vestros, & neomenias, & circūcisiones repudiaui. †³² Ego misi pueros meos prophetas ad vos, quos acceptos interfecistis, & laniastis corpora eorum, quorum sanguinē exquirā, dicit dominus.³³ Hæc dicit dominus omnipotens: †Domus vestra deserta est. Proiciam vos sicut ventus stipulam,³⁴ & filij procreationem nō facient: quoniā mandatum meum neglexerunt, & quod malum est coram me, fecerunt.³⁵ Tradam domos vestras populo venienti, qui me nō audientes credunt: quibus signa nō ostendi, facient quæ præcepi.³⁶ Prophetas non viderunt, & memorabuntur iniquitatum eorum.³⁷ Testor populi venientis gratiam, cuius paruuli exultant cum lætitiā: me non videntes oculis carnalibus, sed spiritu credentes quæ dixi.³⁸ Et nunc frater aspice, quæ gloria: & vide populum venientem ab oriente:³⁹ quibus dabo ducatum Abrahā, Isaac, & Iacob, & Osee, & Amos, & Michea, & Ioel, & Abdia, & Ionā,⁴⁰ & Naum, & Habacuc, Sophonia, Aggæi, Zachariæ & Malachia, qui & angelus domini vocatus est.

Synagoga sub figura matris auocatur à malo ad bonum.

II.

†Psal. 106. b A

†Psal. 50. a

†Gen. 19. f

Matt. 15. c

Ezech. 37. a

Psal. 81. a

Isa. 14. a

Aec dicit dominus: †Ego eduxi populum istum de seruitute, quibus mādata dedi per pueros meos prophetas, quos audire noluerunt, sed irrita fecerūt meacōsilia.² Mater quæ eos generauit, dicit illis: Ite filij, quia ego vidua sum & derelicta.³ Educaui vos cū lætitiā, & amisi vos cum luctu & tristitiā: †quoniā peccastis corā domino deo vestro, & quod malum est corā eo, fecistis.⁴ Modo autem quid faciam vobis? Ego vidua sum, & derelicta: ite filij, & petite à domino misericordiam.⁵ Ego autem te pater testē inuoco super matrē filiorum, qui noluerunt testamentum meum seruare,⁶ vt des eis cōfusionem, & matrē eorum in direptionem, ne generatio eorum fiat.⁷ Dispergātur in gentes nomina eorum, deleantur à terra: quoniam spreuerunt sacramentum meum.⁸ Væ tibi Assur, qui abscondis iniquos penes te. Gens mala, memorare quid fecerim †Sodomæ & Gomorræ,⁹ quorū terra iacet in piceis glebis, & aggeribus cinerum. Sic dabo eos qui me non audierunt, dicit dominus omnipotens.¹⁰ Hæc dicit dominus ad Esdrā: Nuntia populo meo, quoniā dabo eis regnū Ierusalē, quod daturus erā Israel.¹¹ Et sumā mihi gloriā illorū, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparaueram illis.¹² Lignum vitæ erit illis in odore vnguenti, & non laborabunt, neque fatigabuntur.¹³ Ite, & accipietis. Rogate vobis dies paucos, vt immorentur. Iā paratum est vobis regnum: vigilate.¹⁴ Testare cœlum & terram. Cōtriui enim malum, & creauī bonum, quia viuō ego, dicit dominus.¹⁵ Mater amplectere filios tuos, educa illos cum lætitiā. Sicut columna cōfirma pedes eorum: quoniam te elegi, dicit dominus.¹⁶ Et resuscitabo mortuos de locis suis, & de monumentis educam illos, quoniā cognoui nomen meum in Israel.¹⁷ Noli timere mater filiorum, quoniā te elegi, dicit dominus.¹⁸ Mittā tibi adiutorium pueros meos Isaia & Ieremiam, ad quorum cōsiliū sanctificaui & paraui tibi arbores duodecim, grauatas variis fructibus¹⁹ & totidem fontes fluentes lac & mel: & mōtes imensos septem, habentes rosam & liliū, in quibus gaudio implebo filios tuos.²⁰ Viduā iustifica: pupillo iudica: egenti da, orphanum tuere, nudum vesti,²¹ cōfractum & debilem cura, claudū irridere noli, tutare mācum, & cæcum ad visionem claritatis meæ admitte.²² Senē & iuuenem intra muros tuos serua:²³ mortuos vbi inueneris, signās cōmenda sepulchro, & dabo tibi primā sessionem in resurrectione mea.²⁴ Pausa & quiesce populus meus, quia veniet requies tua.²⁵ Nutrix bona nutri filios tuos, cōfirma pedes eorū.²⁶ Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet. Ego enim eos requirā de numero tuo.²⁷ Noli fatigari. Cū enim venerit dies pressuræ & angustię, alij plorabūt & tristes erunt, tu autē hilaris & copiosa eris.²⁸ Zelabūt gētes, & nil aduersus te poterūt, dicit dominus.²⁹ Manus meæ

a. Videte charissimi quātū sit eleemosinæ meritū, angelum meruit habere operrarium Tobie iuniori. Videtis quātū proficit mortuos sepelire, vt oblatio eius per angelum Raphaelē ad cœlestē ascenderet maiestatem. Videtis quā electi moxina à morte liberat, & ipsa purgat peccata: facit purgationem oculorū, liberat à tenebris peccatorum. Tobias via sua deducitur. Sara tot viris contrita per angelum matrimonio copulatur. August. de tempore. Sermon. 126.

regent te, ne filij tui gehennā videant. ³⁰ Iucundare mater cum filiis tuis, quia ego te eripiam, dicit dominus. ³¹ Filios tuos dormientes memorare: quoniam ego eos educā de lateribus terræ, & misericordiam cum illis faciam, quoniam misericors sum, dicit dominus omnipotens. ³² Amplectere natos tuos vsq; dum venio, & præstem illis misericordiam: quoniam exuberant fontes mei, & gratia mea nō deficiet. ³³ Ego Esdras præceptum accepi à domino in mōte Oreb, vt irem ad Israel. Ad quos cum venirem, reprobauerunt me, & respuerunt mādātum domini. ³⁴ Ideoq; vobis dico gentes, quæ auditis & intelligitis: Expectate pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis: quoniam in proximo est ille, qui in fine seculi adueniet. ³⁵ Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per eternitatem temporis. ³⁶ Fugite vmbra seculi huius: Accipite iucunditatem glorię vestræ. Ego testor palām saluatorem meū: ³⁷ cōmendatum donum accipite, & iucundamini, gratias agentes ei qui vos ad cōlestia regna vocauit. ³⁸ Surgite, & state, & videte numerum signatorū in conuiuio domini. ³⁹ Qui se de vmbra seculi trāstulerunt, splendidas tunicas à domino acceperūt. ⁴⁰ Recipe Sion numerum tuum, & cōclude cādidos tuos, qui legem domini compleuerunt. ⁴¹ Filiorum tuorum quos optabas, plenus est numerus. Roga imperiū domini, vt sanctificetur populus tuus, qui vocatus est ab initio. ⁴² Ego Esdras vidi in mōte Sion turbā magnam, quam numerare non potui, & omnes canticis collaudabant dominum. ⁴³ Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis capitibus eorum imponebat coronas, & magis exaltabatur: Ego autem miraculo tenebar. ⁴⁴ Tunc interrogavi angelum, & dixi: Qui sunt hi domine? ⁴⁵ Qui respondens dixit mihi: Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & cōfessi sunt nomen dei. Modo coronantur, & accipiunt palmas. ⁴⁶ Et dixi angelo: Ille iuuenis quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? ⁴⁷ Et respondens dixit mihi: Ipse est filius dei, quem in seculo cōfessi sunt. Ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine domini steterunt. ⁴⁸ Tunc dixit mihi angelus: Vade, annuntia populo meo qualia & quanta mirabilia domini dei vidisti.

In omnibus posteris Adæ, & maximè in infidelibus malitia dominatur. III.

a. Ab hoc anno 30. captiuitatis ad 7. annum Darij filij Hystaspis cū Esdras secundum quosdam missus est Ierosolymam, fluxerunt 70 anni. ad 7. vero annum Artaxerxis Longimani, cum secundum alios missus est, fluxerunt 120. anni. Vnde propter annos quos iste Esdras iam haberet cum cœpisset prophetare, habebat plus minus 70. quare creditur alius Esdras à priore.

Anno² tricesimo ruinæ ciuitatis eram in Babylone, & conturbatus sum super cubiculo meo recubens. Et cogitationes meæ ascendebāt super cor meum: quoniam vidi desertionem Sion, & abundātiā eorum qui habitabant in Babylone. ³ Et ventilatus est spiritus meus valde. Et cœpi loqui ad altissimum verba timorata: ⁴ & dixi: O dominator domine tu dixisti ab initio quādo plantasti terram, & hoc solus, & imperastī populo: ⁵ & dedisti Adam corpus mortuum: sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est viuens corā te, ⁶ & induxisti eum in paradiso, quem plantauerat dextera tua antequam terra aduentaret. ⁷ Et huic mandasti diligere viam tuā, & præteriiuit eam, & statim instituisti in eum mortem, & in nationibus eius, & natæ sunt gentes, & tribus & populi & cognationes, quarum non est numerus. ⁸ Et ambulauit vnaquæque gens in voluntate sua, & mira agebant coram te, & spernebāt præcepta tua. ⁹ Iterum autem in tempore induxisti diluuium super inhabitātes seculum, & perdidisti eos. ¹⁰ Et factum est in vnoquoque eorum, sicut Adæ mori, sic his diluuium. ¹¹ Dereliquisti autem vnum ex his Noe cum domo sua, & ex eo iusti omnes. ¹² Et factum est, cum cœpissent multiplicari qui habitabāt super terram, & multiplicauerunt filios & populos, & gentes multas: & cœperunt iteratō impietatem facere plus quā priores. ¹³ Et factū est, cum iniquitatē facerent corā te, elegisti tibi virū ex his cui nomen erat Abraham. ¹⁴ Et dilexisti eum, & demonstraisti ei soli voluntatem tuam: ¹⁵ Et disposuisti ei testamentum æternum, & dixisti ei, vt non vnquam dereliqueret semē eius. Et dedisti ei Isaac, dedisti Iacob & Esau. ¹⁶ Et segregasti tibi Iacob, Esau autem separasti. Et factus est Iacob in multitudine magna. ¹⁷ Et factū est, cū educeres semē eius ex Aegypto, adduxisti super montē Sina. ¹⁸ Et inclinasti cœlos, & sta-

tuisti

1. Pet. 2.

Apoc. 7. a
D Matth. 22. b

Apoc. 7. b

Iaco. 1. b

A Anno ante Christum. 585.
Anno mudi 3377.

Gene. 2. b

Gene. 3. c

Gene. 7.

Gen. 12. d

c Gen. 21. a

tuisti terram, & commouisti orbem, & tremere fecisti abyssos, & conturbasti seculum,¹⁹ & trāsiit gloria tua portas quatuor ignis, & terramotus, & spiritus, & gelu: vt dares semini Iacob legē, & generationi Israel diligentiam.²⁰ Et non abstulisti ab eis cor malignū, vt faceret lex tua in eis fructū.²¹ Cor enim malignum baiulans primus Adam trāsgressus & victus est, sed & omnes qui de eo nati sunt.²² Et facta est permanens infirmitas, & lex cum corde populi, cū malignitate radicis, & discessit quod bonum est, & mansit malignum.²³ Et transierunt tempora, & finiti sunt anni: & suscitasti tibi seruū nomine Daud,²⁴ & dixisti ei ædificare ciuitatē nominis tui, & offerre tibi in eadem thus & oblationes.²⁵ Et factū est hoc annis multis, & dereliquerūt qui habitabant ciuitatē,²⁶ in omnibus faciētes sicut fecit Adam, & omnes generationes eius. Vtebātur enim & ipsi corde maligno.²⁷ Et tradidisti ciuitatē tuam in manibus inimicorū tuorum.²⁸ Nunquid meliora faciunt qui habitāt Babylonem? Et propter hoc dominabitur Sion?²⁹ Factū est, cum venissem huc, & vidissem impietates quarū nō est numerus, & delinquentes multos, vidit anima mea hoc tricesimo anno, & excessit cor meum:³⁰ quoniā vidi quomodo sustines eos peccantes, & pepercisti impiē agentibus, & perdidisti populum tuum, & cōseruasti inimicos tuos, & non significasti.³¹ Nihil memini quomodo debeat derelinqui via hæc, Nunquid meliora facit Babylō, quā Sion?³² aut alia gens cognouit te præter Israel? Aut quæ tribus crediderunt testamentis tuis, sicut Iacob?³³ Quarum merces non comparauit, neq; labor fructificauit. Pertransiens enim pertransiui in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorum tuorum.³⁴ Nunc ergo pōdera in statera nostras iniquitates, & eorū qui habitant in seculo: & non inuenietur nomē tuum nisi in Israel.³⁵ Aut quando non peccauerunt in conspectu tuo qui habitant terram? aut quæ gens sic obseruauit mandata tua?³⁶ Hos quidem per nomina inuenies seruasse mādata tua, gentes autem non inuenies.

Retruditur superbia curiosi scrutatoris, variis adductis similitudinibus. IIII.

A Respondit ad me angelus qui missus est ad me, cui nomē Vriel,² & dixit mihi: Excedens excessit cor tuum in seculo hoc, & comprehendere cogitas viam altissimi.³ Et dixi: Ita, domine meus. Et respondit mihi, & dixit: Tres vias missus sum ostendere tibi, & tres similitudines proponere coram te:⁴ de quibus mihi si renuntiaueris vnam ex his, & ego tibi demonstrabo viam quam desideras videre, & docebo te vnde sit cor malignū.⁵ Et dixi: Loquere domine meus. Et dixit ad me: Vade, pondera mihi ignis pondus, aut mensura mihi flatum venti, aut reuoca mihi diem quæ præterit.⁶ Et respondi, & dixi: Quis natorum poterit facere, vt me interroges de his?⁷ Et dixit ad me: Si essem interrogans te, dicens: Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantæ venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum, aut qui sunt exitus paradisi:⁸ diceres mihi fortassis: In abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neque in cælum vnquam ascendi.⁹ Nunc autem non interrogavi te nisi de igne, & vento, & die per quam transisti, & à quibus separari non potes: & non respondisti mihi de eis.¹⁰ Et dixit mihi: Tu quæ tua tua sunt tecum coadolescencia, non potes cognoscere:¹¹ & quomodo poterit vas tuū capere altissimi viam, & iam exterius corrupto seculo intelligere corruptionem euidētem in facie mea?¹² Et dixi illi: Melius erat nos non esse, quā adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re.¹³ Et respondit ad me, & dixit: Proficiscens profectus sum ad syluam lignorum campi,¹⁴ & cogitauerunt cogitationem, & dixerunt: Venite, & eamus, & faciamus ad mare bellum, vt recedat coram nobis, & facias nobis alias syluas.¹⁵ Et similiter fluctus maris, & ipsi cogitauerunt cogitationem, & dixerunt: Venite, ascendentes debellemus syluas cāpi, vt & ibi consummemus nobismetipsis aliam regionem.¹⁶ Et factus est cogitatus syluæ in vanum. Venit enim ignis, & consumpsit eam.¹⁷ Similiter & cogitatus fluctuum maris. Stetit enim arena, & prohibuit eos.¹⁸ Si enim esses iudex horū, quem inciperes iustificare,

aut quem cōdemnare? ¹⁹ Et respondi, & dixi: Vtiq; vnā cogitationē cogitauerunt. Terra enim data est syluæ, & mari locus portare fluctus suos. ²⁰ Et respōdit ad me, & dixit: Bene tu iudicasti. Et quare non iudicasti tibi metipsi? ²¹ Quemadmodum enim terra syluæ data est, & mare fluctibus suis, sic qui super terram inhabitant, quæ sunt super terram intelligere solummodo possunt: & qui super cœlos, quæ super altitudinem cœlorum. ²² Et respōdi, & dixi: Deprecor te domine, vt mihi detur sensus intelligēdi. ²³ Nō enim volui interrogare de superioribus tuis, sed de his quæ pertrāseunt per nos quotidie, propter quid Israel datus in opprobrium gentibus: quem dilexisti populum, datus est tribubus impiis, ²⁴ & lex patrum nostrorum in interitum deducta est, & dispositiones scriptæ nusquam sunt: & pertransiimus de seculo vt locustæ, & vita nostra stupor & pavor, & nec digni sumus misericordiam consequi. ²⁵ Sed quid faciet nomini suo quod inuocatū est super nos? Et de his interrogauī. ²⁶ Et respondit ad me, & dixit: Si fueris plurimum scrutatus, frequenter miraberis. Quoniam festinās festinat seculum pertransire, ²⁷ & non capit portare quæ in futuris temporibus iustis repromissa sunt: quoniam plenum iniustitia est seculum hoc, & infirmitatibus. ²⁸ De quibus autem interrogas, dicam: Seminatum est enim malum, & necdū venit destructio ipsius. ²⁹ Si ergo non inuersum fuerit quod seminatū est, & discesserit locus vbi seminatum est malum: non veniet vbi seminatum est bonum. ³⁰ Quoniam gramen feminis mali seminatum est in corde Adam ab initio: & quantum impietatis generauit vsque nunc, & generat vsq; cum veniat area? ³¹ Æstima autē apud te gramen mali feminis, quantum fructum impietatis generauit: ³² quando secatæ fuerint spicæ, quarum non est numerus, quā magnam aream incipient facere? ³³ Et respōdi, & dixi: Quomodo & quando hæc? Quare modici & mali anni nostri? ³⁴ Et respondit ad me, & dixit mihi: Non festines tu super altissimum. Tu enim festinas inaniter esse super ipsum. Nam excessus tuus multus. ³⁵ Nōne de his interrogauerunt animæ iustorum in prōptuariis suis, dicentes: Vsquequo spero sic, & quando veniet fructus areæ mercedis nostræ? ³⁶ Et respondit ad ea Ieremiel archangelus, & dixit: Quando impletus fuerit numerus seminum in vobis, quoniam in statera ponderauit seculum, ³⁷ & mensura mensurauit tempora, & numero numerauit tempora, & non commouit, nec excitauit vsq; dum impleatur prædicta mensura. ³⁸ Et respōdi, & dixi: O dominator domine, sed & nos omnes pleni sumus impietate. ³⁹ Et ne forte propter nos non impleatur iustorum areæ, propter peccata inhabitantiū super terram. ⁴⁰ Et respondit ad me, & dixit: Vade & interroga prægnantem, si quando impleuerit nouem menses suos, adhuc poterit matrix eius retinere partum in semetipsa? Et dixi: Non potest domine. ⁴¹ Et dixit ad me: In inferno prōptuaria animarum matrix assimilata sunt. ⁴² Quē admodum enim illa festinat quæ parit, effugere necessitatem partus: sic & hæc festinat reddere ea quæ commendata sunt. ⁴³ Ab initio tibi demonstrabitur de his quæ concupiscis videre. ⁴⁴ Et respondi, & dixi: Si inueni gratiā ante oculos tuos, & si possibile est, & si idoneus sum, ⁴⁵ demonstra mihi, si plus quā præteritum sit habet venire, aut plura pertransierunt supra quā futurum est. ⁴⁶ Quid pertrāsui, scio: quid autem futurum sit, ignoro. ⁴⁷ Et dixit ad me: Sta super dextram partem, & demonstrabo tibi interpretationem similitudinis. ⁴⁸ Et steti, & vidi, & ecce fornax ardens trāsiiit coram me. Et factum est, cum transiret flamma, vidi, & ecce superauit fumus. ⁴⁹ Post hæc transiit coram me nubes plena aquæ, & immisit pluuiam impetu multam. Et cū transisset impetus pluuiæ, superauerunt in ea guttæ. ⁵⁰ Et dixit ad me: Cogita tibi. Si cut crescit pluuiā amplius quā guttæ, & ignis, quā fumus: sic superabūdauit quæ transiuit mensura. Superauerunt autem guttæ, & fumus. ⁵¹ Et orauī, & dixi: Putas viuo vsque in diebus illis? Vel quid erit in diebus illis? ⁵² Respondit ad me, & dixit: De signis de quibus me interrogas, ex parte possum tibi dicere: de vita autē tua non sum missus dicere tibi, sed nescio.

Varia signa super rebus futuris ostenduntur Esdræ per dei angelum pro captiuorum consolatione & spe.

V.

De signis

A **D**E signis autem, ecce dies venient, in quibus apprehendentur qui inhabitant terram in censu multo: & abscondetur veritatis via, & sterilis erit à fide regio: ² & multiplicabitur iniustitia super hanc quam ipse tu vides, & super quam audisti olim: ³ & erit impositio vestigio quam nunc vides regnare regionem, & videbunt eam desertam. ⁴ Si autem tibi dederit altissimus viuere, videbis post tertiam tubam, & relucescet subito sol noctu, & luna ter in die, ⁵ & de ligno sanguis stillabit, & lapis dabit vocem suam, & populi commouebuntur: ⁶ & regnabit quem non sperant qui inhabitant super terrā, & volatilia commigrationem facient: ⁷ & mare Sodomiticum pisces reiiciet, & dabit vocē noctu, quam nō nouerāt multi. Omnes autem audient vocem eius. ⁸ Et chaos fiet per loca multa, & ignis frequenter remittetur, & bestię agrestes transmigrabūt, & mulieres mēstruatae parient monstra, ⁹ & in dulcibus aquis salis inuenientur, & amici omnes semetipsos expugnabunt: & abscondetur tunc sensus, & intellectus separabitur in promptuarium suum: ¹⁰ & quaeretur à multis, & non inuenietur: & multiplicabitur iniustitia & incontinentia super terram. ¹¹ Et interrogabit regio proximam suam, & dicet: Nunquid per te pertransiit iustitia iustū faciens? Et hoc negabit. ¹² Et erit in illo tēpore, & sperabunt homines, & non impetrabūt: laborabunt, & nō dirigentur viā eorū. ¹³ Hęc signa dicere tibi permissum est mihi. Et si oraueris iterum, & ploraueris sicut & nūc, & ieiunaueris septē diebus, audies iteratō horum maiora. ¹⁴ Et euigilaui, & corpus meū horruit valde: & anima mea laborauit vt deficeret. ¹⁵ Et tenuit me qui venit angelus qui loquebatur in me, & cōfortauit me, & statuit me super pedes. ¹⁶ Et factū est in nocte secūda, & venit **B** ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi: Vbi eras? Et quare vultus tuus tristis? ¹⁷ An nescis quoniā tibi creditus est Israel in regione trāsmigrationis eorum? ¹⁸ Exurge ergo, & gusta panem, & non derelinquas nos sicut pastor gregem suum in manibus luporū malignorū. ¹⁹ Et dixit ei: Vade à me, & non appropies ad me. Et audiuit, vt dixi, & recessit à me. ²⁰ Et ego ieiunavi diebus septē vlulās & plorans, sicut mihi mādaui Vriel angelus. ²¹ Et factū est post dies septem, & iterum cogitationes cordis mei molestae erant mihi valde. ²² Et resumpsit anima mea spiritum intellectus: & iterū cœpi loqui corā altissimo sermones. ²³ Et dixi: Dominator domine, ex omni sylua terrae, & ex omnibus arboribus eius elegisti vineā vnicā: ²⁴ & ex omni terra orbis elegisti tibi foueam vnā: ²⁵ & ex omnibus floribus orbis elegisti tibi lilium vnum: & ex omnibus abyssis maris replesti tibi riuum vnū: ²⁶ & ex omnibus ædificatis ciuitatibus sanctificasti tibimetipsi Sion: & ex omnibus creatis volatilibus nominasti tibi columbam vnam: & ex omnibus plasmatis pecoribus prouidisti tibi ouem vnā: ²⁷ & ex omnibus multiplicatis populis acquisiisti tibi populum vnum: & ab omnibus probatam legē donasti huic quē desiderasti populo. ²⁸ Et nūc domine, vt quid tradidisti vnum pluribus? Et pręparasti super vnam radicem alias, & disperdidisti vnicum tuum in multis? ²⁹ Et conculcauerunt eum, qui contradicebant sponsonibus tuis, quicq; tuis testamentis nō credebant. ³⁰ Et si odiens odisti populū tuū, tuis manibus debet castigari. ³¹ Et factum est, cum locutus essem sermones, & missus est angelus ad me, qui ante venerat ad me pręterita nocte, ³² & dixi mihi, Audi me, & instruam te: & intende mihi, & adiiciam coram te. ³³ Et dixi: Loquere domine meus. Et dixi ad me: Valde tu in excessu mētis factus es pro Israel. An plus dilexisti eum, quā qui eū fecit? ³⁴ Et dixi ad eum: Non domine, sed dolens locutus sum. Torquēt enim me renes mei per omnem horam quārentem apprehendere semitam altissimi, & inuestigare partem iudicij eius. ³⁵ Et dixit ad me: Non potes. Et dixi: quare domine? Ad quid nascebar, aut quare non fiebat matrix matris meae mihi sepulchrum, vt non viderem laborem Iacob, & defatigationem generis Israel? ³⁶ Et dixit ad me: Numera mihi quae necdum venerant, & collige mihi dispersas guttas. Et reuirida mihi aridos flores, ³⁷ & aperi mihi clausa promptuaria, & produc mihi inclusos in eis flatus. Demōstra mihi vocis imaginem: & tunc ostendā tibi laborē quem rogas videre. ³⁸ Et dixi: Dominator domine, quis enim est qui potest hęc scire, nisi qui cū hominibus habitationem nō habet?

³⁹ Ego autē insipiens, & quomodo potero dicere de his quibus me interrogasti: ⁴⁰ Et dixit ad me: Quomodo non potes facere vnum de his quæ dicta sunt: sic non poteris inuenire iudicium meum, aut in fine charitatē quam populo promisi. ⁴¹ Et dixi: Sed ecce domine, tu propè es his qui in finē sunt. Et quid facient qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui post nos? ⁴² Et dixit ad me: Coronę assimilabo iudiciū meū. Sicut non nouissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas. ⁴³ Et respondi, & dixi: Nec poteras facere eos qui facti sunt & qui sunt, & qui futuri sunt, in vnū, vt celerius iudiciū tuū ostendas? ⁴⁴ Et respōdit ad me, & dixit: Non potest festinare creatura super creatorē, nec sustinere seculū eos qui in eo creandi sunt, in vnum. ⁴⁵ Et dixi: Quomodo dixisti seruo tuo, quoniam viuificans viuificasti à te creatam creaturam in vnum, & sustinebat creatura: poterit & nunc portare præsentes in vnum. ⁴⁶ Et dixit ad me: Interroga matricē mulieris, & dices ad eam: Et si paris, quare per tēpus? Roga ergo eam, vt det decem in vnum. ⁴⁷ Et dixi: Non vtique poterit, sed secundum tempus. ⁴⁸ Et dixit ad me. Et ego dedi matricē terræ his qui feminati sunt super eam per tempus. ⁴⁹ Quemadmodum enim infans non parit ea quæ senum sunt: sic ego disposui à me creatum seculū. ⁵⁰ Et interrogauī, & dixi: Cum iam dederis mihi viam, loquar coram te. Nam mater nostra, de qua dixisti mihi, adhuc iuuenis est, iam senectuti appropinquat. ⁵¹ Et respōdit ad me, & dixit: Interroga eā quæ parit, & dicet tibi. ⁵² Dices enim ei: Quare quos peperisti nūc, nō sunt similes his qui ante te, sed minores statura? ⁵³ Et dicet tibi & ipsa: Alij sunt qui in iuuentute virtutis nati sunt: & alij qui sub tempore senectutis deficiente matrice sunt nati. ⁵⁴ Cōsidera ergo & tu, quoniam minori statura estis præs his qui ante vos, ⁵⁵ & qui post vōs minori quàm vos, quasi iam senescētes creaturę, & fortitudinē iuuentutis prætereunt. ⁵⁶ Et dixi: Rogo domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, demonstra seruo tuo per quem visites creaturam tuam.

*Deus omnia nouit antequam fiant, & omnia creauit propter hominem,
omniūque fines considerat.*

VI.

Et dixit ad me: Initio terreni orbis, & antequam starent exitus seculi, & antequam spirarent cōuentiones ventorum, ² & antequam sonarent voces tonitruum, & antequam splenderent nitores coruscationum, & antequam confirmarentur fundamenta paradisi, ³ & antequam viderētur decori flores, & antequam confirmarentur motæ virtutes, & antequam colligerentur innumera- biles militiæ angelorum, ⁴ & antequam extollerentur altitudines aëris, & antequā nominarentur mensuræ firmamentorum, & antequam æstuant camini in Sion, ⁵ & antequam inuestigarentur præsentes anni, & antequam abalienarentur eorum qui nunc peccant adinventiones, & antequam consignati essent qui fidem thesaurizaue- runt: ⁶ tunc cogitavi & facta sunt per me solum, & non per alium, & finis per me & non per alium. ⁷ Et respondi, & dixi: Quæ erit separatio temporum? Aut quādo prio- ris finis, & sequentis initium? ⁸ Et dixit ad me: Ab Abraham vsq; ad Isaac, quādo nati sunt ab eo Iacob & Esau, manus Iacob tenebat ab initio calcaneū Esau. ⁹ Finis enim huius seculi Esau, & principiū sequentis Iacob. ¹⁰ Hominis manus inter calcaneum, & manum. Aliud noli quærere Esdra. ¹¹ Et respondi, & dixi: O dominator domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, ¹² oro vt demōstres seruo tuo finem signorū tuorū, quorum partem mihi demonstraisti nocte præcedente. ¹³ Et respondit, & dixit ad me: Surge super pedes tuos, & audi vocem plenissimam sonitus. ¹⁴ Et erit sicut commo- tio, nec commouebitur locus in quo stes super eum. ¹⁵ Ideo cum loquitur, tu non ex- paueas, quoniam de fine verbum & fundamentum terræ intelligitur, ¹⁶ quoniā de ip- sis sermo tremiscit & commouetur. Scit enim quoniam finem eorum oportet com- mutari. ¹⁷ Et factū est, cum audissem, surrexi super pedes meos, & audiui, & ecce vox ¹⁸ loquēs, & sonus eius sicut sonus aquarum multarum. Et dixit: Ecce dies veniunt, & erit quādo appropinquare incipiam vt visitem habitātes in terra: ¹⁹ & quando inqui- rere incipiam ab eis qui iniuste nocuerunt iniustitia sua, & quādo suppleta fuerit hu- militas

Gene. 25. 8

militas Sion,²⁰ & cū supersignabitur seculum quod incipiet pertrāsire, hæc signa faciam: Libri aperientur ante faciē firmamenti, & omnes videbunt simul,²¹ & anniculi infantes loquentur vocibus suis, & prægnautes immaturos parient infantes trium & quatuor mensiū, & viuent & suscitabuntur.²² Et subitò apparebunt feminata loca nō feminata, & plena prōptuaria subitò inueniētur vacua:²³ & tuba canet cum sono: quā cū omnes audierint, subitò expauescent.²⁴ Et erit in illo tempore, debellabunt amici amicos vt inimici, & expauescet terra cū his. Et venæ fontium stabunt, & non decurrēt in horis tribus.²⁵ Et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnib⁹ istis quibus prēdixi tibi, ipse saluabitur: & videbit salutare meū, & finē seculi vestri.²⁶ Et videbunt qui recepti sunt homines, qui mortem nō gustauerunt à natiuitate sua, & mutabitur cor inhabitantiū, & cōuertetur in sensum aliū.²⁷ Delebitur enim malum, & extinguetur dolus.²⁸ Florebit autē fides, & vincetur corruptela, & ostēdetur veritas quæ sine fructu fuit diebus tātis.²⁹ Et factū est cū loqueretur mihi, & ecce paulatim intuebar super eū ante quem stabam,³⁰ & dixit ad me hæc: Veni tibi ostendere tempus venturæ noctis.³¹ Si ergo iterū rogaueris, & iterum ieiunaueris septem diebus, iterum tibi renūtiabo horū maiora per diem quam audiui.³² Audita est enim vox tua apud altissimum. Vidit enim fortis directionem tuam, & prouidit pudicitiam quam à iuuentute tua habuisti:³³ & propter hoc misit me demonstrare tibi hæc omnia, & dicere tibi: Cōfide, & noli timere,³⁴ & noli festinare cum prioribus tēporibus cogitare vana, vt non properes à nouissimis tēporibus.³⁵ Et factum est post hæc, & fleui iterum: & similiter ieiunauī septē diebus, vt suppleam tres hebdomadas quæ dictæ sunt mihi.³⁶ Et factū est in octaua nocte, & cor meum turbabatur iteratò in me, & cœpi loqui corā altissimo.³⁷ Inflāmabatur enim spiritus meus valde, & anima mea anxiabatur,³⁸ & dixi: O domine loquēs locutus es ab initio creaturę in primo die, dicēs: Fiat cœlū & terra, & tuum verbum opus perfectum.³⁹ Et erat tunc spiritus, & tenebræ circumferebātur, & silentiū sonus vocis hominis nondū erat abs te.⁴⁰ Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumē luminosum, quo appareret opus tuū.⁴¹ Et die secundo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei vt diuideret & diuisionem faceret inter aquas, vt pars quædā sursum recederet, pars verò deorsum maneret.⁴² Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ, sex verò partes siccasti & conseruasti, vt ex his sint coram te ministrātia feminata à deo, & culta.⁴³ Verbū enim tuum processit, & opus statim fiebat.⁴⁴ Processit enim subitò fructus multitudinis immēsus, & cōcupiscētię gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti inuestigabilis, * inimitabili. & die tertio hæc facta sunt.⁴⁵ Quarto autē die imperasti fieri solis splendorem, lunæ lumē stellarum dispositionem.⁴⁶ & imperasti eis vt deseruirent futuro plasmato homini.⁴⁷ Quinto autē die dixisti septimæ parti vbi erat aqua cōgregata, & procrearet animalia, & volatilia, & pisces: & ita fiebat.⁴⁸ Aqua muta & sine anima, quæ dei nutu iubebātur animalia faciebat, vt ex hoc mirabilia tua nationes enarrēt.⁴⁹ Et tunc conseruasti duas animas, nomē vni vocasti Enoch, & nomē secundæ vocasti Leuiathan,⁵⁰ & separasti ea ab alterutro. Nō enim poterat septima pars, vbi erat aqua cōgregata, capere ea.⁵¹ Et dedisti Enoch vnā partē quæ siccata est tertio die, vt habitet in ea, vbi sunt montes mille.⁵² Leuiathan autē dedisti septimam partem humidam, & seruasti eam, vt fiat in deuorationem quibus vis, & quādo vis.⁵³ Sexto autē die imperasti terræ, vt crearet corā te iumēta, & bestias, & reptilia:⁵⁴ & super his Adam, quem constituisti ducem super omnibus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes quēmque elegisti populū.⁵⁵ Hęc autem omnia dixi coram te domine, quia propter nos creasti seculū.⁵⁶ Residuas autem gētes ab Adam natas dixisti eas nil esse, & quoniam saluæ assimilatae sunt, & quasi stillicidium de vase similaſti abundātiā eorum.⁵⁷ Et nunc domine, ecce istæ gētes quæ in nihilum deputatae sunt, cœperunt dominari nostri, & deuorare:⁵⁸ nos autem populus tuus quem vocasti primogenitum, vnigenitū æmulatorem tuum, traditi sumus in manibus eorum.⁵⁹ Et si propter nos creatum est seculum, quare non hæreditatem possidemus cum seculo? Vsq̃ue quo hæc?

ET factum est, cum finissem loqui verba hæc, missus est ad me angelus, qui^a missus fuerat ad me primis noctibus,² & dixit ad me: Surge Esdra, & audi sermones quos veni loqui ad te.³ Et dixi: Loquere deus meus. Et dixit ad me: Mare positum est in spatiofo loco, vt esset altum & immensum:⁴ erit autē ei introitus in angusto loco positus, vt esset similis fluminibus.⁵ Quis enim volens voluerit ingredi mare, & videre eum, vel dominari eius: si nō transierit angustū, in latitudinem venire quomodo poterit?⁶ Item aliud: Ciuitas est ædificata, & posita in loco campestri: est autem plena omnium bonorum.⁷ Introitus eius angustus & in præcipiti positus, vt esset à dextris quidem ignis, à sinistris aqua alta:⁸ semita autē est vna sola inter eos posita, hoc est inter ignem & aquam: vt non capiat semita nisi solummodo vestigium hominis.⁹ Si autem dabitur ciuitas domini in hæreditatem, si nunquam ante positum periculum pertrāsierit, quomodo accipiet hæreditatē suam?¹⁰ Et dixi: Sic domine. Et dixit ad me: Sic est & Israel pars.¹¹ Propter eos enim feci seculum: & quando transgressus est Adam constitutiones meas, iudicatum est quod factū est.¹² Et facti sunt introitus huius seculi angusti, & dolētes, & laboriosi: pauci autem & mali, & periculorū pleni, & labore magnopere fulti:¹³ nam maiores seculi introitus spatiosi & securi, & faciētes immortalitatis fructū.¹⁴ Si ergo ingredienti ingressi nō fuerint qui viuunt, angusta & vana hæc non poterunt recipere quæ sunt reposita.¹⁵ Nūc ergo quare tu cōturbaris, cū sis corruptibilis? & quid moueris tu, cū sis mortalis?¹⁶ Et quare nō accepisti in corde tuo quod futurū, sed qđ in præsentī?¹⁷ Respondi, & dixi: Dominator domine, ecce disposuisti lege tua, quoniā iusti hæreditabunt hæc. Impij autē peribūt,¹⁸ iusti autē ferent angusta, sperantes spatiosa. Qui enim^b impiē gesserūt, & angusta passi sunt, & spatiosa nō videbunt.¹⁹ Et dixit ad me: Nō est iudex super deum, neq; intelligens super altissimū.²⁰ Pereunt enim multi præsentēs, quia negligitur quæ anteposita est dei lex.²¹ Mādans enim mādauit deus venientibus quādo venerūt, quid faciētes viuerent, & quid obseruantes non punirentur.²² Hi autem nō sunt persuasi, & contradixerunt ei, & cōstituerūt sibi cogitamē vanitatis,²³ & proposuerunt sibi circunventiones delictorū, & super dixerunt altissimo non esse, & vias eius nō cognouerūt,²⁴ & legē eius spreuerūt, & spōsiones eius abnegauerunt, & in legitimis eius fidē non habuerunt, & opera eius nō perfecerunt.²⁵ Propter hoc Esdra vacua vacuis, & plena plenis.²⁶ Ecce tēpus veniet, & erit quādo veniāt signa quæ prædixi tibi. Et apparebit sponfa, & apparescēs ostēdetur quæ nunc subducitur terra:²⁷ & omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse videbit mirabilia mea.²⁸ Reuelabitur enim filius meus Iesus, cū his qui cū eo sunt: & iucundabūtur qui relictī sunt in annis quadringētis.²⁹ Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christ⁹, & omnes qui spiramētum habent homines:³⁰ & cōuertetur seculum in antiquum silētium diebus septē, sicut in prioribus iudiciis, ita vt nemo derelinquatur,³¹ & erit post dies septē, & excitabitur quod nondum vigilat seculum, & morietur corruptū.³² Et terra reddet quæ in ea dormiunt, & puluis qui in eo silētio habitat, & prōptuaria reddet quæ eis commendatæ sunt animæ.³³ Et reuelabitur altissimus super sedem iudicij, & c³⁴ pertransibunt miseria, & lōganimitas congregabitur.³⁵ Iudicium autē solum remanebit, veritas stabit, & fides conualescet.³⁶ Et opus subsequetur, & merces ostendetur, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ nō dominabuntur.³⁷ Et dixi: Primus Abrahā propter Sodomitas orauit, & Moyses pro patrib⁹ qui in deserto peccauerūt,³⁸ & qui post eū pro Israel in diebus Achaz & Samuelis.³⁹ & Dauid pro confractiōe, & Salomon pro eis qui venerunt in sanctificationē,⁴⁰ & Elias pro his qui pluuiā acceperunt, & pro mortuo vt viueret:⁴¹ & Ezechias pro populo in diebus Sennacherib, & multi pro multis.⁴² Si ergo modo quādo corruptibile increuit, & iniustitia multiplicata est, & orauerūt iusti pro impiis: quare & nunc sic nō erit?⁴³ Et respōdit ad me, & dixit: Præsens seculū non est finis, gloria in eo frequēs manet: propter hoc orauerunt pro

^a Quia cum venerit iudicij dies reddet terra defūctorum corpora, & puluis reddet eis quæ in tumulis requeſcunt reliquias mortuorum. Et habitacula, inquit, reddent animas quæ his commendatæ sunt, & reuelabitur altissim⁹ super sedem iudicij. Hæ sunt habitaciones de quibus dicit dominus, multas mansiones esse apud patrem suū, quas suis pergens ad patrem discipulis prepararet. Sed Esdræ vsus sum scriptis, vt cognoscant gētiles ea quæ in philosophiæ libris mirantur, trāsata de nostris. Am bro, de bono mortis, ca. 10.

Matth. 25. f

Gene. 18. e
Exod. 32. g

pro inualidis.⁴³ Dies enim iudicij erit finis temporis huius, & initium tēporis futuræ immortalitatis, in quo pertransiuit corruptela,⁴⁴ soluta est intemperantia, abscissa est incredulitas, creuit autem iustitia, orta est veritas.⁴⁵ Tunc enim nemo poterit saluare eū qui periit, neq; demergere qui vicit. Et respondi,⁴⁶ & dixi: Hic est sermo meus primus & nouissimus, quoniam melius erat non dare terram Adam, vel cum iam dedisset, coercere eū vt nō peccaret.⁴⁷ Quid enim prodest hominibus in præsenti viuere in tristitia, & mortuos sperare punitionem? ⁴⁸ O tu quid fecisti Adam? Si enim tu peccasti, nō est factus solius tuus casus, sed & noster, qui ex te aduenimus.⁴⁹ Quid enim prodest nobis si promissum est nobis immortale tēpus, nos autē mortalia opera egimus?⁵⁰ Et quoniā prædicta est nobis perennis spes: nos verò pessimi vani facti sumus.⁵¹ Et quoniā reposita sunt nobis habitacula sanitatis & securitatis: nos verò male conuersati sumus.⁵² Et quoniā reposita est gloria altissimi protegere eos qui tardè conuersati sunt: nos autē pessimis viis ambulauimus.⁵³ Et quoniam ostendetur paradisus, cuius fructus incorruptus perseuerat, in quo est securitas & medela:⁵⁴ nos verò non ingrediemur. In ingratis enim locis conuersati sumus.⁵⁵ Et quoniam super stellas fulgebunt facies eorum qui abstinentiam habuerunt: nostrę autem facies super tenebras nigrę.⁵⁶ Non enim cogitauimus viuentes quando iniquitatē faciebamus, quòd incipiemus post mortem pati.⁵⁷ Et respōdit, & dixit: Hoc est cogitamentum certaminis quod certabit qui super terrā natus est homo,⁵⁸ vt si victus fuerit, patiatur quod dixisti. Si autē vicerit, recipiet quod dico:⁵⁹ quoniā hæc est vita quam Moyse dixit cum viueret, ad populum, dicēs: Elige tibi vitam vt viuas.⁶⁰ Non crediderunt autem ei, sed nec post eum prophetis: sed nec mihi qui locutus sum ad eos:⁶¹ quoniā non esset tristitia in perditionem eorum, sicut futurum est gaudium super eos quibus persuasa est salus.⁶² Et respondi, & dixi: Scio domine, quoniā vocatus est altissimus misericors in eo quòd misereatur his qui nondū in seculo aduenerunt,⁶³ & quòd miseretur illis qui conuersionē faciunt in lege eius:⁶⁴ & longanimis est, quoniam longanimitatē præstat his qui peccauerunt quasi suis operibus:⁶⁵ & munificus est, quoniā quidem donare vult pro exigentiis:⁶⁶ & multę misericordię: quoniam multiplicat magis misericordias his qui præsentes sunt, & qui præterierūt, & qui futuri sunt.⁶⁷ Si enim non multiplicauerit misericordias suas, non viuificabitur seculum cum his qui inhæreditabant in eo.⁶⁸ Et donat: quoniam si non donauerit de bonitate sua, vt alleuiantur hi qui iniquitatem fecerunt, de suis iniquitatibus non poterit decies millesima pars viuificari hominum.⁶⁹ Et iudex si non ignouerit his qui curati sunt verbo eius, & deleuerit multitudinem contentionum:⁷⁰ non fortassis derelinquerentur in innumerabili multitudine nisi pauci valde.

Et si deus in hoc seculo misericors propter peccatores dicatur, plures tamen damnabuntur quàm saluabuntur.

VIII.

AT respondit ad me, & dixit: Hoc seculum fecit altissimus propter multos, futurum autem propter paucos.² Dicam autem coram te similitudinem Esdra: Quomodo autem interrogabis terram, & dicet tibi quoniam dabit terram multam magis vnde fiat fictile, paruum autem puluerem vnde aurum fit: sic & actus præsentis seculi.³ Multi quidem creati sunt, pauci autem saluabuntur.⁴ Et respōdi, & dixi: Absorbe ergo anima sensum, & deuora quòd sapit.⁵ Conuenisti enim obaudire, & prophetare volēs. Nec enim tibi est datum spatium, nisi solummodo viuere.⁶ O domine, si non permittes seruo tuo, vt oremus coram te, & des nobis semen cordi, & sensui culturam, vnde fructus fiat, vnde viuere possit omnis corruptus, qui portabit locum hominis?⁷ Solus enim es, & vna plasmatio nos sumus manuum tuarum, sicut locutus es.⁸ Et quomodo nunc in matrice plasmatum est corpus, & præstas membra, conseruatur in igni & aqua tua creatio, & nouem mensibus patitur tua plasmatio tuam creaturā quę in ea creata est:⁹ ipsum autem quod seruatur, & quod seruatur, vtraq; seruabuntur: seruataque quandoque iterum reddit ma-

ee iiij

Sap. 3. b
Matth. 13. f

Matth. 13. f

Deut. 30. d

Matth. 20. b

trix, quæ in ea creuerunt.¹⁰ Imperasti enim ex ipsis mēbris, hoc est mamillis præbere
 lac fructui mamillarum,¹¹ vt nutriatur id quod plasmatum est, vsq; in tēpus aliquod,
 & postea disponas eū tuæ misericordiæ.¹² Enutristi eum tua iustitia, & erudisti eum
 in lege tua, & corripuisti eum tuo intellectu.¹³ & mortificabis eum, vt tuā creaturam:
 & viuificabis eum vt tuū opus.¹⁴ Si ergo perdideris eum qui tātis laboribus plasma-
 tus est, tuo iussu facile est ordinari vt & id quod fiebat seruaretur.¹⁵ Et nunc domine
 dicā: de omni homine tu magis scis: de populo autē tuo, ob quē doleo:¹⁶ & de hære-
 ditate tua, propter quam lugeo: & propter Israel, propter quem tristis sum: & de Ia-
 cob propter quem doleo,¹⁷ ideo incipiā orare coram te pro me, & pro eis: quoniam
 video lapsus nostros qui inhabitamus terrā.¹⁸ Sed audiui celeritatē iudicis qui futu-
 rus est.¹⁹ Ideo audi vocem meā, & intellige sermonē meum, & loquar coram te. Ini-
 tium verborū Esdræ priusquā assumeretur.²⁰ Et dixi: Domine qui inhabitas seculū,
 cuius oculi eleuati in superna & aere:²¹ & cuius thronus inestimabilis, & gloria incō-
 prehensibilis: cui astat exercitus angelorum cū tremore,²² quorum seruatio in vento
 & igni conuertitur: cuius verbū verum, & dicta perseverantia:²³ cuius iussio fortis, &
 dispositio terribilis: cuius aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabescere facit mō-
 tes, & veritas testificatur.²⁴ Exaudi orationē serui tui, & auribus percipe precationē
 figmēti tui.²⁵ Dū enim viuo, loquar: & dū sapio, respōdebo.²⁶ Nec respicias populi
 tui delicta, sed qui tibi in veritate seruiunt.²⁷ Nec intendas impia gentium studia, sed
 qui tua testimonia cū doloribus custodierūt.²⁸ Nec cogites qui in cōspectu tuo falsē
 cōuersati sunt, sed memorare qui ex voluntate tua timorē cognouerunt.²⁹ Neq; vo-
 lueris perdere, qui pecudum mores habuerunt: sed respicias eos qui legē tuā splendi-
 dē docuerūt.³⁰ Nec indigneris eis qui bestiis peiores iudicati sunt: sed diligas eos qui
 semper in tua iustitia confidunt, & gloria:³¹ quoniā nos & patres nostri talibus mor-
 bis languemus: tu autē propter nos peccatores misericors vocaberis.³² Si enim desi-
 deraueris vt nostri miserearis, tunc misericors vocaberis, nobis autem non habenti-
 bus opera iustitię.³³ Iusti enim quib⁹ sunt opera multa reposita, ex propriis operibus
 recipient mercedem.³⁴ Quid est enim homo, vt ei indigneris, aut genus corruptibile, c
 vt ita amarus sis de ipso?³⁵ In veritate enim nemo de genitis est, qui non impiē gessit:
 & de cōfitentibus, qui nō deliquit.³⁶ In hoc enim annuntiabitur iustitia tua, & boni-
 tas tua domine, cum misertus fueris eis qui nō habent substantiā bonorum operum.
³⁷ Et respondit ad me, & dixit: Rectē locutus es aliqua, & iuxta sermones tuos sic &
 fiet:³⁸ quoniā non verē cogitabo super plasma eorū qui peccauerūt ante mortē, ante
 iudiciū, ante perditionē:³⁹ sed iucundabor super iustorum figmentum, & memora-
 bor peregrinationis quoq;, & saluationis, & mercedis receptionis.⁴⁰ Quomodo ergo
 locutus sum, sic & est.⁴¹ Sicut enim agricola serit super terrā semina multa, & plāta-
 tiones multitudinis plantat, sed nō in tempore omnia quæ seminata sunt, saluantur:
 sed nec omnia quæ plātata sunt, radicabunt: sic & qui in seculo seminati sunt, nō om-
 nes saluabūtur.⁴² Et respōdi, & dixi: Si inueni gratiā, loquar.⁴³ Quomodo semē agri-
 colæ si non ascenderit, aut nō acceperit pluuiā tuā in tempore, aut si corruptum fue-
 rit multitudine pluuię,⁴⁴ sic perit: & similiter homo qui manibus tuis plasmatus est,
 & tu ei imago nominatus: quoniam similatus es ei, propter quem omnia plasmasti, &
 similasti semini agricolæ.⁴⁵ Nō irascaris super nos, sed parce populo tuo, & miserere
 hereditati tuæ. Tu autē creaturæ tuæ misereris.⁴⁶ Et respondit ad me, & dixit: Quæ
 sunt præsentia præsentibus, & quæ futura futuris.⁴⁷ Multū enim tibi restat, vt possis
 diligere meam creaturam super me: tibi autem frequenter & ipsi proximaui, iniustis
 autē nunquā.⁴⁸ Sed & in hoc mirabilis es corā altissimo,⁴⁹ quoniam humiliasti te si-
 cut decet te: & nō iudicasti te, vt inter istos plurimū glorificeris.⁵⁰ Propter quod mi-
 serię multæ & miserabiles efficientur eis qui habitant seculum in nouissimis: quia in
 multa superbia ambulauerunt.⁵¹ Tu autē pro te intellige, & de similibus tuis inquire
 turum tempus, preparata est abundantia, & edificata est ciuitas, probata est requies, per-
 fecta

Psal. 13. a. 52.

fecta est bonitas, & perfecta sapiētia. ⁵³ Radix mali signata est à vobis: infirmitas & tineae à vobis abscondita est: & in infernum fugit corruptio in obliuione. ⁵⁴ Transierunt dolores, & ostēsus est in fine thesaurus immortalitatis. ⁵⁵ Noli ergo adiciere inquirendo de multitudine eorū qui pereunt. ⁵⁶ Nam & ipsi accipiētes libertatem, spreuerunt altissimum, & legem eius cōtempserunt, & vias eius dereliquerunt. ⁵⁷ Adhuc autem iustos eius cōculcauerunt, ⁵⁸ & dixerunt in corde suo nō esse deum: & quidem scientes quoniā moriuntur. ⁵⁹ Sicut enim vos suscipient quæ prædicta sunt: sic eos sitis, & cruciatus, quæ preparata sunt. Nō enim voluit hominē disperdi. ⁶⁰ Sed & ipsi qui creati sunt, coinquinauerunt nomen eius qui fecit eos: & ingrati fuerunt ei qui praparauit eis vitam. ⁶¹ Quapropter iudicium meum modo appropinquat. ⁶² Quæ non omnibus demonstrāui, nisi tibi, & tibi similibus paucis. Et respondi, & dixi: ⁶³ Ecce nunc domine demonstraisti mihi multitudinem signorum, quæ incipies facere in nouissimis: sed non demonstraisti mihi quo tempore.

Iudicia dei sicut & alia eius opera egregia, præcedent aliqua signa.

IX.

Luc. 21. b

Et respondit ad me, & dixit: Metiens metire tempus in semetipso: & erit, cum videris quādo transierit pars quædā signorum quæ prædicta sunt, ² tunc intelliges quoniā ipsum est tempus in quo incipiet altissimus visitare seculum quod ab eo factum est. ³ Et quando videbitur in seculo motio locorum, & populorum turbatio, ⁴ tunc intelliges quoniam de his erat altissimus locutus à diebus qui fuerunt ante te ab initio. ⁵ Sicut enim omne quod factum est in seculo, initium habet, pariter & cōsummationem, & consummatio est manifesta: ⁶ sic & altissimi tempora initia habent manifesta in prodigiis, & virtutibus, & cōsummationes in actu & in signis. ⁷ Et erit, omnis qui saluus factus fuerit, & qui poterit effugere per opera sua & per fidem in qua credidistis, ⁸ relinquetur de prædictis periculis, & videbit salutare meum in terra mea, & in finibus meis, quoniā sanctificauī me à seculo. ⁹ Et tunc miserebuntur, qui nunc abusi sunt vias meas: & in tormētis commorabuntur hi qui eas proiecerunt in contemptu. ¹⁰ Qui enim nō cognouerūt me, viuentes beneficia consecuti: ¹¹ & qui fastidierunt legem meam cum adhuc erant habentes libertatē, ¹² & cum adhuc esset eis apertus pœnitētiæ locus, nō intellexerūt, sed spreuerunt: hos oportet post mortem in cruciamento cognoscere. ¹³ Tu ergo noli adhuc curiosus esse quomodo impij cruciabuntur: sed inquire quomodo iusti saluabuntur, & quorum seculum, & propter quos seculū, & quādo. ¹⁴ Et respondi, & dixi: ¹⁵ Olim locutus sum, & nunc dico, & postea dicam: quoniam plures sunt qui pereunt, quā qui saluabuntur: ¹⁶ sicut multiplicatur fluctus super guttā. Et respondit ad me, & dixit: ¹⁷ Qualis ager, talia & semina: & quales flores, tales & tincturæ: & qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis cultura: quoniā tempus erat seculi. ¹⁸ Et nunc cū essem parans eis qui nunc sunt, antequā fieret seculū, in quo habitaret: & nemo contradixit mihi. ¹⁹ Tunc enim quisque & nunc creatur in mundo hoc parato, & messe indeficienti, & lege inuestigabili corrupti sunt mores eorum. ²⁰ Et cōsideraui seculum, & ecce erat periculum propter cogitationes quæ in eo aduenerūt. ²¹ Et vidi, & peperci ei valde: & seruaui mihi acinū de botro, & plantationē de tribu multa. ²² Pereat ergo multitudo quæ sine causā nata est, & seruetur acinus meus, & plantatio mea: quia cū multo labore perfecī. ²³ Tu autē si adhuc intromittas septem dies alios, sed non ieiunabis in eis: ²⁴ ibis in cāpum florū, vbi domus nō est ædificata: & māducabis solūmodo de floribus cāpi, & carnem nō gustabis, & vinum nō bibes, sed solummodo flores. ²⁵ Deprecare altissimum sine intermissione, & veniam, & loquar tecum. ²⁶ Et profectus sum, sicut dixit mihi, in campum, qui vocatur Ardath: & sedi ibi in floribus, & de herbis agri māducaui, & facta est esca earum mihi in saturationem. ²⁷ Et factū est post dies septē, & ego discumbebā supra fœnum, & cor meum iterum turbabatur, sicut & ante. ²⁸ Et apertū est os meum, & inchoaui dicere corā altissimo, & dixi: ²⁹ O domine, te nobis ostendēs ostēsus es patribus nostris in deserto,

quod nō calcatur, & infructuoso, quando erant exeuntes de Ægypto : & dicens dixisti: ³⁰ Tu Israel audi me, & semen Iacob intende sermonibus meis. ³¹ Ecce enim ego semino in vobis legem meam, & faciet in vobis fructum, & glorificabimini in eo per seculum. ³² Nā patres vestri accipientes legem non seruauerunt, & legitima mea non custodierunt, & factus est fructus legis non parens : nec enim poterat, quoniam tuus erat. ³³ Nā qui acceperunt, perierunt, nō custodientes quod in eis seminatum fuerat. ³⁴ Et ecce cōsuetudo est, vt cum acceperit terra semen, vel nauē mare, vel vas aliquod escā vel potum: cum fuerit exterminatum id in quo seminatum est, vel in quod missum est: ³⁵ simul id quod seminatū vel missum est, vel quæ suscepta sunt, exterminantur, & suscepta iam nō manent apud nos. Sed nobis sic nō factum est. ³⁶ Nos quidem qui legem accepimus, peccantes periuius, & cor nostrum quod suscepit eam: ³⁷ nā lex nō periit, sed permāsit in suo labore. ³⁸ Et cum loquerer hęc in corde meo, respexi oculis meis, & vidi mulierem in dextera parte. Et ecce hęc lugebat, & plorabat cum voce magna, & animo dolebat valde, & vestimenta eius discissa, & cinis super caput eius. ³⁹ Et dimisi cogitatus in quibus eram cogitās, & cōuersus sum ad eam: & dixi ei: ⁴⁰ Vt quid fles, & quid doles animo? Et dixit ad me: ⁴¹ Dimitte me domine meus, vt defleā me, & adiciā dolorē, quoniā valde amaro sum animo, & humiliata sum valde. ⁴² Et dixi ei: Quid passa es? Dic mihi. Et dixit ad me: ⁴³ Sterilis fui ego famula tua, & nō peperī, habēs maritū annis triginta. ⁴⁴ Ego enim per singulas horas, & per singulos dies, & annos triginta hos deprecor altissimum nocte ac die. ⁴⁵ Et factum est post triginta annos exaudiuit me deus ancillam tuā, & vidit humilitatem meā, & attendit tribulationi meā, & dedit mihi filium: Et iucundata sum super eum valde ego, & vir meus, & omnes ciues mei, & honorificabamus valde fortem. ⁴⁶ Et nutriui eum cum labore multo, ⁴⁷ & factum est, cum creuisset, & venisset accipere vxorem, feci diem epuli.

Per mulierem flentem, & rursus latantem, figurata est Ierusalem.

X.

ET factum est, cum introisset filius meus in thalamo suo, cecidit & mortuus est: ² & euertimus omnes lumina. Et surrexerūt omnes ciues mei ad cōsolandum me, & quieui vsq; in alium diem vsq; nocte. Et factum est, cum omnes quieuissent, vt me cōsolarentur, vt quiescerē, & surrexi nocte, & fugi, & veni sicut vides, in hoc campo: ⁴ & cogito iam nō reuerti in ciuitatem, sed hic consistere: & neque manducare, neque bibere, sed sine intermissione lugere, & ieiunare vsque dum moriar. ⁵ Et dereliqui sermones in quibus eram, & respondi cum iracundia ad eam, & dixi: ⁶ Stulta super omnes mulieres, non vides luctum nostrum, & quæ nobis contingunt? ⁷ Quoniam Sion mater nostra omni tristitia contristatur, & humilitate humiliata est, & luget validissimē. ⁸ Et nunc quoniam omnes lugemus, & tristes sumus: quoniā omnes cōtristati sumus, tu autem contristaris in vno filio? ⁹ Interroga enim terram, & dicet tibi, quoniā hęc est quæ debeat lugere casum tantorum super eam germinantium. ¹⁰ Et ex ipsa ab initio omnes nati, & alij venient: Et ecce penē omnes in perditionem ambulant, & exterminium fit multitudo eorū. ¹¹ Et quis ergo debet lugere magis nisi hęc, quæ tam magnam multitudinē perdidit, quā tu, quæ pro vno doles? Si autem dicis mihi: ¹² Quoniam non est planctus meus similis terræ: quoniam fructum ventris mei perdidi, quem cum mœroribus peperī, & cum doloribus genui: ¹³ terra autem secundum viam terræ: abiitque in ea multitudo præsens, quomodo euenit: & ego tibi dico: ¹⁴ Sicut tu cum labore peperisti, sic & terra dat fructuū suum homini ab initio ei qui fecit eā. ¹⁵ Nunc ergo retine apud te metipsam dolorē tuum, & fortiter fer qui tibi cōtigerunt casus. ¹⁶ Si enim iustificaueris terminum dei, & cōsiliū suū recipies in tempore, & in talibus collaudaberis. ¹⁷ Ingredere ergo in ciuitatē ad virum tuum. Et dixit ad me: ¹⁸ Nō faciā, neq; ingrediar ciuitatem, sed hic moriar. ¹⁹ Et apposui adhuc loqui ad eam, & dixi: ²⁰ Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuadenti. Quot enim casus Sion? Consolare propter

a. Absorbeat igitur nostrū dolorem communis dolor, & acerbitem proprii mœroris excludat. Non enim dolere debemus eos quos cernimus liberatos: neque enim ociose tā sanctas hoc tēpore animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas. Ambro. de fide re-surrect.

propter dolorē Ierusalem. ²¹ Vides enim quoniā sanctificatio nostra deserta effecta est, & altare nostrum demolitū est, & tēplum nostrum destructum est, ²² & psalteriū nostrum humiliatum est, & hymnus conticuit, & exultatio nostra dissoluta est, & lumen candelabri nostri extinctum est, & arca testamenti nostri direpta est, & sancta nostra cōtaminata sunt, & nomē quod inuocatum est super nos, penē prophanatū est, & liberi nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & Leuitæ nostri in captiuitatem abierūt, & virgines nostræ coinquinatæ sunt, & mulieres nostræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sunt, & paruuli nostri perditī sunt, & iuuenes nostri seruierunt, & fortes nostri inualidi facti sunt: ²³ & quod omnium maius, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua. Nam & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt. ²⁴ Tu ergo excute tuā tristitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repropitietur fortis, & requiem faciet tibi altissimus requiectionem laborum. ²⁵ Et factum est, cum loquebar ad eā, facies eius fulgebat subito & species, coruscus fiebat visus eius, vt essem pauēs valde ad eam, & cogitarem quid esset hoc. ²⁶ Et ecce subito emisit sonitum vocis magnum timore plenum, vt cōmoueretur terra à mulieris sono. Et vidi: ²⁷ & ecce amplius mulier nō cōparebat mihi, sed ciuitas ædificabatur, & locus demonstrabatur de fundamētis magnis: & timui, & clamaui voce magna, & dixi: ²⁸ Vbi est Vriel angelus, qui à principio venit ad me? Quoniam ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis huius. Et factus est finis meus in corruptionem, & oratio mea in impropriū. ²⁹ Et cū essem loquēs ego hæc, ecce venit ad me, & vidit me: ³⁰ Et ecce eram positus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat. Et tenuit dexteram meā, & confortauit me, & statuit me super pedes meos, & dixit mihi: ³¹ Quid tibi est, & quare cōturbatus est intellectus tuus & sensus cordis tui, & quare conturbaris? Et dixi: ³² Quoniam dereliquisti me. Et ego quidem feci secundum sermones tuos, & exiui in cāpum, & ecce vidi & video quod nō possum enarrare. Et dixit ad me: ³³ Sta vt vir, & cōmouebo te. Et dixi: ³⁴ Loquere domine meus tu in me. Noli me derelinquere, vt nō frustra moriar, ³⁵ quoniam vidi quæ non sciebam, & audio quæ nō scio. ³⁶ Aut nunquid sensus meus fallitur, & anima mea supremat? ³⁷ Nunc ergo deprecor te, vt demōstres seruo tuo de excessu hoc. Et respōdit ad me, & dixit: ³⁸ Audi me, & doceam te, & dicam tibi de quibus timeas: quoniā altissimus reuelauit tibi mysteria multa. ³⁹ Vidit rectā viam tuam, quoniā sine intermissione cōtristabaris pro populo tuo, & valde lugebas propter Sion. ⁴⁰ Hic ergo intellectus visionis quæ tibi apparuit ante paululū. ⁴¹ Quā vidisti lugentē, inchoasti consolari eam: ⁴² nūc autem iam speciem mulieris nō vides, sed apparuit tibi ciuitas ædificari: ⁴³ & quoniā enarrabat tibi de casu filij sui, hæc absolutio est: ⁴⁴ Hęc mulier quā vidisti, hæc est Sion: & quoniā dixit tibi quā & nunc conspicias vt ciuitatem ædificatam. ⁴⁵ Et quoniam dixit tibi, quia sterilis fuit annis triginta: propter quod erāt anni scilicet triginta, quando non erat in ea adhuc oblatio oblata. ⁴⁶ Et factum est, post annos triginta ædificauit Salomon ciuitatem, & obtulit oblationes, tunc fuit quādo peperit sterilis filium. ⁴⁷ Et quod tibi dixit, quoniā nutriuit eum cum labore, hoc erat habitatio in Ierusalem. ⁴⁸ Et quoniā dixit tibi, quod filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & cōtigisset ei casus, hoc erat quæ facta est ruina Ierusalē. ⁴⁹ Et ecce vidisti similitudinē eius: & quoniā filium lugeret, inchoasti consolari eā: & de his quæ contigerunt, hæc erāt tibi aperienda. ⁵⁰ Et nunc videt altissimus quoniā ex animo contristatus es: & quoniam ex toto corde pateris pro ea, ostendit tibi claritatem gloriæ eius, & pulchritudinem decoris eius. ⁵¹ Propterea enim dixi tibi, vt maneres in campo, vbi domus nō est ædificata. ⁵² Sciebā enim ego quoniā altissimus incipiebat tibi ostendere hæc: ⁵³ propterea dixi tibi vt venires in agrum vbi nō est fundamentū ædificij. ⁵⁴ Nec enim poterat opus ædificij hominis sustineri in loco vbi incipiebatur altissimi ciuitas ostēdi. ⁵⁵ Tu ergo noli timere, neque expauescat cor tuum: sed ingredere, & vide splendorem & magnitudinem ædificij, quantum capax est tibi visus oculorum videre: ⁵⁶ & post hæc audies quantum capit auditus aurium tuarum audire.

⁵⁷ Tu enim beatus es præ multis: & vocatus es apud altissimum, sicut & pauci. ⁵⁸ Nocte autem quæ in crastinum futura est, manebis hic: ⁵⁹ & ostendet tibi altissimus eas visiones supremorum quæ faciet altissimus his qui habitant super terram à nouissimis diebus. ⁶⁰ Et dormiui illam noctem & aliam, sicut dixerat mihi.

Apparet Esdræ in visione aquila terribilis, uniuerſi principatum uſurpans. XI.

T vidi somnium, & ecce ascendebat de mari aquila, cui erant duodecim alæ pennarum, & capita tria. ² Et vidi, & ecce expandebat alas suas in omnem terram, & omnes venti cœli insufflabant in eam, & colligebantur. ³ Et vidi, & de pennis eius nascebantur contrariæ pennæ, & ipsæ fiebant in pennaculis minutis & modicis. ⁴ Nam capita eius erant quiescentia, & dimidium caput erat maius aliorum capitum, sed ipsa quiescebat cum eis. ⁵ Et vidi, & ecce aquila volauit in pennis suis, & regnauit super terram, & super eos qui habitant in ea. ⁶ Et vidi, quoniam subiecta erant ei omnia sub cœlo, & nemo illi contradicebat neque vnus de creatura quæ est super terram. ⁷ Et vidi, & ecce surrexit aquila super ungues suos, & misit vocem pennis suis, dicens: ⁸ Nolite omnes simul vigilare, dormite vnusquisque in loco suo, & per tempus vigilate: ⁹ capita autem in nouissimo seruentur. ¹⁰ Et vidi, & ecce vox non exibat de capitibus eius, sed de medietate corporis eius. ⁶ Et numerauī contraria pennas eius, & ecce ipsæ erant octo. ¹² Et vidi, & ecce à dextera parte surrexit vna penna, & regnauit super omnē terram. ¹³ Et factum est cum regnaret, venit ei finis, & non apparuit locus eius: & sequens exurrexit, & regnabat. Ipsa multum tenuit tēpus. ¹⁴ Et factum est cum regnaret, & veniebat finis eius, vt nō appareret sicut prior: ¹⁵ & ecce vox emissa est illi, dicēs: ¹⁶ Audi tu quæ tāto tēpore tenuisti terram. Hęc annuntio tibi antequam incipias non apparere. ¹⁷ Nemo post te tenebit tempus tuum, sed nec dimidiū eius. ¹⁸ Et leuauit se tertia, & tenuit principatū, sicut & priores: & nō apparuit & ipsa. ¹⁹ Et sic cōtingebat omnibus aliis singulatim principatum gerere, & iterum nusquam comparere. ²⁰ Et vidi, & ecce in tēpore sequentes pēnæ erigebantur à dextera parte, vt tenerent & ipsæ principatum: & ex his erant quæ tenebant, sed tamen statim non compareſcebant: ²¹ nā & aliquæ ex eis erigebantur, sed non tenebant principatum. ²² Et vidi post hæc, & ecce nō comparuerunt duodecim pennæ, & duo pēnacula: ²³ & nihil supererat in corpore aquilæ, nisi duo capita quiescentia, & sex pēnacula. ²⁴ Et vidi, & ecce sex pēnaculis diuisæ sunt duæ, & māserunt sub capite quod est ad dexterā partem. Nam quatuor māserunt in loco suo. ²⁵ Et vidi, & ecce subalares cogitabāt se erigere, & tenere principatus. ²⁶ Et vidi, & ecce vna erecta est, sed statim nō cōparuit. ²⁷ Et secundæ velocius quā priores nō cōparuerunt. ²⁸ Et vidi, & ecce duæ quæ superauerunt, apud semetipsas cogitabant & ipsæ regnare: ²⁹ & in eo cum cogitarent, ecce vnum quiescentium capitum quod erat medium, euigilabat. Hoc enim erat duorum capitū maius. ³⁰ Et vidi quoniā cōpleta sunt duo capita secum: ³¹ & ecce cōuersum est caput cum his qui cum eo erāt, & comedit duas subalares, quæ cogitabant regnare. ³² Hoc autem caput percōterruit omnem terrā, & dominabatur in ea his qui habitant terram cum labore multo, & potentatum tenuit orbis terrarum super omnes alas quæ fuerūt. ³³ Et vidi post hæc, & ecce mediū caput subito nō cōparuit, & hoc sicut alæ. ³⁴ Superauerūt autem duo capita, quæ & ipsa similiter regnauerunt super terrā, & super eos qui habitāt in ea. ³⁵ Et vidi, & ecce deuorauit caput à dextera parte illud quod à læua. ³⁶ Et audiui vocem dicentem mihi: Cōspice cōtra te, & cōsidera quod vides. ³⁷ Et vidi, & ecce sicut leo concitatus de sylua rugiens: & vidi quoniā emittebat vocem hominis ad aquilā. Et dixit, dicens: ³⁸ Audi tu, & loquar ad te, & dicit altissimus tibi: ³⁹ Nonne tu es qui superasti de quatuor animalibus, quæ fecerā regnare in seculo meo, & vt per eos veniret finis tēporum eorū? ⁴⁰ Et quartus veniens deuicit omnia animalia quæ trāsierunt, & potētatu tenuit seculum cum tremore multo, & omnem orbem cum labore pessimo, & inhabitauit tot temporibus orbem terrarū cum dolo. ⁴¹ Et iudicasti terrā nō cum veritate. ⁴² Tribulasti

lasti enim mansuetos, & læsisti quiescentes, & dilexisti mendaces, & destruxisti habitationes eorum qui fructificabant: & humiliasti muros eorum qui te nō nocuerunt. ⁴³ Et ascendit contumelia tua ad altissimum, & superbia tua ad fortem. ⁴⁴ Et respexit altissimus superba tempora, & ecce finita sunt, & scelera eius cōpleta sunt. ⁴⁵ Propterea non appareas tu aquila, & alæ tuæ horribiles, & pennacula tua pessima, & capita tua maligna, & ungues tui pessimi, & omne corpus tuum vanum, ⁴⁶ vti refrigeretur omnis terra, & reuertatur liberata de tua vi, & speret iudicium & misericordiam eius qui fecit eam.

Prioris visionis explicatio cum membris eius.

XII.

Danic. 7. 2

A

T factum est dum loqueretur leo verba hæc ad aquilam, & vidi, ² & ecce quod superauerat caput, & non comparuerunt quatuor alæ illæ quæ ad eum transierūt, & erectæ sunt vt regnarent, & erat regnum eorū exile, & tumultu plenum. ³ Et vidi, & ecce ipsa non apparebant, & omne corpus aquilæ incendebatur, & expauescebat terra valde. Et ego à tumultu & excessu mētis, & à magno timore vigilavi, & dixi spiritui meo: ⁴ ecce tu præstitisti mihi hoc in eo q̄ scrutaris vias altissimi. ⁵ Ecce adhuc fatigatus sum animo, & spiritu meo inualidus sum valde, & nec modica est in me virtus à multo timore, quem expaui nocte hac. ⁶ Nunc ergo orabo altissimum, vt me cōfortet vsque in finē. ⁷ Et dixi: Dominator domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, & si iustificatus sum ante te præ multis, & si certē ascendit deprecatio mea ante faciem tuā, ⁸ conforta me, & ostende seruo tuo mihi interpretationem & distinctionem visus horribilis huius, vt plenissimè consoleris animam meam. ⁹ Dignum enim me habuisti ostēdere mihi temporū nouissima. Et dixit ad me: ¹⁰ Hæc est interpretatio visionis huius: ¹¹ Aquilā quam vidisti ascendētem de mari, hoc est regnum quod visum est in visione Danie-
 B li fratri tuo. ¹² Sed nō est illi interpretatū, quoniam ego nunc tibi interpretor: ¹³ Ecce dies veniunt, & exurget regnum super terram, & erit timor acrior omnium regnōrū quæ fuerunt ante eū. ¹⁴ Regnabūt autē in ea reges duodecim, vnus post vnum. ¹⁵ Nā secundus incipiet regnare, & ipse tenebit amplius rēpus præ duodecim. ¹⁶ Hæc est interpretatio duodecim alarum quas vidisti. ¹⁷ Et quā audisti vocem quæ locuta est, nō de capitibus eius exeuntē, sed de medio corpore eius, ¹⁸ hæc est interpretatio: Quoniam post tempus regni illius nascentur contentiones non modicæ & periclitabitur vt cadat, & non cadet tunc, sed iterum constituetur in suum initium. ¹⁹ Et quoniā vidisti subalares octo cohērentes alis eius, ²⁰ hæc est interpretatio: Exurgēt in ipso octo reges, quorum erunt tempora leuia, & anni citati, & duo quidē ex ipsis perient. ²¹ Appropinquante autem tempore medio, quatuor seruabuntur in tempore, cum incipiet
 C appropinquare tempus eius vt finiatur. Duo verò in finem seruabuntur. ²² Et quoniā vidisti tria capita quiescētia, ²³ hæc est interpretatio: In nouissimis eius suscitabit altissimus tria regna, & reuocabit in ea multa, & dominabuntur terrā, ²⁴ & qui habitāt in ea, cum labore multo super omnes qui fuerunt ante hos. Propter hoc ipsi vocati sunt capita aquilæ. ²⁵ Isti enim erūt qui recapitulabūt impietates eius, & qui perficiēt nouissima eius. ²⁶ Et quoniā vidisti caput maius non apparens, hæc est interpretatio eius: Quoniam vnus ex eis super lectum suum morietur, & tamen cū tormētis. ²⁷ Nā duo qui perseuerauerint, gladius eos comedet. ²⁸ Vnius enī gladius comedet qui cū eo: sed tamen hic gladio in nouissimis cadet. ²⁹ Et quoniā vidisti duas subalares traiciētes super caput quod est in dextera parte, ³⁰ hæc est interpretatio: Hi sunt quos cōseruauit altissimus in finem suum, hoc est regnum exile, & turbationis plenū. ³¹ Sicut vidisti & leonem, quem vidisti de sylua euigilantem, & rugientem, & loquentem ad aquilam, & arguentem eam, & iniustitia ipsius per omnes sermones eius, sicut audisti: ³² hic est ventus quem seruauit altissimus in finem ad eos, & impietates ipsorū, & arguet illos, & incutiet coram ipsis discriptiones eorū. ³³ Statuet enim eos in iudicio viuos, & erit cum arguerit eos, tūc corripiet eos. ³⁴ Nā residuum populum meum li-

Danic. 13. 2

B

C

berabit cum miseria, qui saluati sunt super fines meos: & iucundabit eos quoadusq; veniet finis, dies iudicij, de quo locutus sum tibi ab initio.³⁵ Hoc somniū quod vidiſti, & hæ interpretationes.³⁶ Tu ergo solus dignus fuiſti ſcire altiffimi ſecretum hoc.³⁷ Scribe ergo omnia iſta in libro quæ vidiſti, & pone ea in loco abſcōdito.³⁸ & docebis ea ſapiētes de populo tuo, quorum corda ſcis poſſe capere & ſeruare ſecreta hæc.³⁹ Tu autē adhuc ſuſtine hic alios dies ſeptē, vt tibi oſtendatur quicquid viſum fuerit altiffimo oſtēdere tibi.⁴⁰ Et profeſtus eſt à me. Et factum eſt, cū audiſſet omnis populus quoniam pertransierunt ſeptem dies, & ego nō fuiſſem reuerſus in ciuitatē, congregauit ſe omnis à minimo vſq; ad maximum, & venit ad me, & dixerunt mihi, dicentes:⁴¹ Quid peccauiſti tibi, & quid iniuſtē egimus in te, quoniam derelinquens nos ſediſti in loco hoc?⁴² Tu enim nobis ſuperes ſolus ex omnibus populis ſicut botrus de vinea, & ſicut lucerna in loco obſcuro, & ſicut portus & nauis ſaluata à tēpeſtate.⁴³ An non ſufficiunt nobis mala quæ contingunt?⁴⁴ Si ergo tu nos dereliqueris, quāto nobis erat melius ſi eſſemus ſuccēſi & nos cum incēdio Sion?⁴⁵ Nec enim nos meliores ſumus eorum qui ibi mortui ſunt. Et plorauerūt voce magna. Et reſpōdi ad eos, & dixi:⁴⁶ Cōfide Iſrael, & noli triftari tu domus Iacob. ⁴⁷ Eſt enim memoria veſtri corā altiffimo, & fortis nō eſt oblitus veſtri in tētatione.⁴⁸ Ego enim non dereliqui vos, neq; exceſſi à vobis: ſed veni in hunc locum, vt deprecarer pro deſolatione Sion, vt quærerē miſericordiam pro humilitate ſanctificationis veſtræ.⁴⁹ Et nunc ite vnusquiſq; veſtrū in domū ſuā, & ego veniā ad vos poſt dies iſtos.⁵⁰ Et profeſtus eſt populus, ſicut dixi ei, in ciuitatem: ⁵¹ Ego autem ſedi in campo ſeptem diebus, ſicut mihi mandauit: & manducabam de floribus ſolummodo agri, de herbis facta eſt eſca mihi in diebus illis.

Altera viſio Eſdræ oſtenditur cum interpretatione eius.

XIII.

ET factum eſt poſt dies ſeptem: & ſomniaui ſomnium nocte.² Et ecce de mari ventus exurgebat, vt cōturbaret omnes fluctus eius.³ Et vidi, & ecce cōualeſcebat ille homo cum milibus cœli: & vbi vultum ſuum vertebat, vt cōſideraret, tremebāt omnia quæ ſub eo videbantur: ⁴ & vbicunque exhibat vox de ore eius, ardeſcebant omnes qui audiebant voces eius, ſicut quieſcit terra quando ſenſerit ignem.⁵ Et vidi poſt hæc, & ecce congregabatur multitudo hominum (quorum non erat numerus) de quatuor ventis cœli, vt debellarent hominem qui aſcenderat de mari.⁶ Et vidi, & ecce ſibi metipſi ſculpſerat montem magnū, & volauit ſuper eum.⁷ Ego autem quæſiui videre regionē vel locum vnde ſculptus eſſet mons, & non potui.⁸ Et poſt hæc vidi, & ecce omnes qui congregati ſunt ad eū vt expugnarēt eum, timebant valde: tamen audebant pugnare.⁹ Et ecce vt vidit impetum multitudinis venientis, non leuauit manum ſuam, neq; frameam tenebat, neque aliquod vas bellicoſum, niſi ſolummodo vt vidi, ¹⁰ quoniam emiſit de ore ſuo ſicut flatum ignis, & de labiis eius ſpiritus flamme, & de lingua eius emittebat ſcintillas & tempeſtates, & cōmixta ſunt omnia ſimul, hic flatus ignis, & ſpiritus flāmæ, & multitudo tempeſtatis: ¹¹ & cōcidit ſuper multitudinē in impetu, quæ parata erat pugnare, & ſuccendit omnes, vt ſubitō nihil videretur de innumerabili multitudine, niſi ſolummodo puluis, & fumi odor. Et vidi, & extimui.¹² Et poſt hæc vidi ipſum hominem ¹³ & accedebat ad eum vultus hominum multorum, quorundam gaudentium, quorundam triftantium: aliqui verò alligati, aliqui adducentes ex eis qui offerebantur. Et ægrotavi à multitudine pauoris, & expergefactus ſum, & dixi: ¹⁴ Tu ab initio demonſtraſti ſeruo tuo mirabilia hæc, & dignum me habuiſti vt ſuſciperes deprecationem meā: ¹⁵ & nūc demōſtra mihi adhuc interpretationē ſomnij huius. ¹⁶ Sicut enim exiſtimo in ſenſu meo, vā qui derelicti fuerunt in diebus illis. Et multo plus vā his qui nō ſunt derelicti. ¹⁷ Qui enim nō ſunt derelicti, triftes erāt. ¹⁸ Intelligo nunc quæ ſunt reſpoſita in nouiſſimis diebus, & occurrent eis, ſed & his qui derelicti ſunt. ¹⁹ Propter hoc

hoc venerunt enim in pericula magna, & necessitates multas, sicut ostendunt somnia hæc.²⁰ Attamen facilius est periclitantem venire in hunc, quam pertransire, sicut nubem à seculo, & nunc videre quæ contingunt in nouissimo. Et respondit ad me, & dixit:²¹ Et visionis interpretationem dicam tibi: & de quibus locutus es, adaperiam tibi.²² Quoniã de his dixisti qui derelicti sunt, hæc est interpretatio:²³ Qui aufert periculum illo tempore, hic se custodiuit. Qui in periculo inciderunt, hi sunt qui habent opera & fidem ad fortissimum.²⁴ Scito ergo quoniã magis beatificati sunt qui derelicti, super eos qui mortui sunt.²⁵ Hæ interpretationes visionis, quia vidisti virum ascendentem de corde maris,²⁶ ipse est quæ conseruat altissimus multis temporibus, qui per semetipsum liberabit creaturam suam: & ipse disponet qui derelicti sunt.²⁷ Et quoniã vidisti de ore eius exire ut spiritum & ignem & tempestatem:²⁸ & quoniã non tenebat frameam, neque vas bellicosum: corrumpit enim impetus eius multitudinem quæ venerat expugnare eum: hæc est interpretatio:²⁹ Ecce dies veniunt, quando incipiet altissimus liberare eos qui super terram sunt:³⁰ & veniet in excessu mentis super eos qui inhabitant terram.³¹ Et alij alios cogitabunt debellare, ciuitas ciuitatem, & locus locum, & gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum.³² Et erit, cum fiet hæc, & contingant signa quæ antè ostendi tibi: & tunc reuelabitur filius meus, quem vidisti ut virum ascendentem.³³ Et erit quando audierint omnes gentes vocem eius: & derelinquet unusquisque in regione sua bellum suum, quod habent ad alterutrum:³⁴ & colligetur in vnum multitudo innumerabilis, sicut volentes venire, & expugnare eum.³⁵ Ipse autem stabit super cacumen montis Sion.³⁶ Sion autem veniet & ostendetur omnibus parata & ædificata, sicut vidisti montem sculpi sine manibus.³⁷ Ipse autem filius meus arguet quæ adinuenerunt gentes impietates eorum has, quæ tempestati appropinquauerunt, propter mala cogitamenta eorum, & cruciamenta, quibus incipient cruciari:³⁸ quæ assimilata sunt flammæ: & perdet eos sine labore, per legem quæ igni assimilata est.³⁹ Et quoniam vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem pacificam,⁴⁰ hæ sunt decem tribus, quæ captivæ factæ sunt de terra sua in diebus Osee Regis, quæ captiuum duxit Salmanasar Rex Assyriorum: & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam.⁴¹ Ipsi autem sibi dederunt consilium hoc, ut derelinquerent multitudinem gentium, & proficiscerentur in vltiorem regionem, vbi nunquam inhabitauit genus humanum:⁴² vel ibi obseruare legitima sua, quæ non fuerant seruantes in regione sua.⁴³ Per introitus autem angustos fluminis Euphraten introierunt.⁴⁴ Fecit enim eis tunc altissimus signa, & statuit venas fluminis vsquequo transirent.⁴⁵ Per eam enim regionem erat via multa itineris anni vnus & dimidij: nam regio illa vocatur Arsareth.⁴⁶ Tunc inhabitauerunt ibi vsque in nouissimo tempore: & nunc iterum cum cœperint venire,⁴⁷ iterum altissimus statuet venas fluminis, ut possint transire: propter hæc vidisti multitudinem cum pace.⁴⁸ Sed & qui derelicti sunt de populo tuo, hi sunt qui inueniuntur intra terminum meum.⁴⁹ Factum erit ergo, quando incipiet perdere multitudinem earum, quæ collectæ sunt gentes, proteget eos qui superauerunt populum:⁵⁰ & tunc ostendet eis multa plurima portenta.⁵¹ Et dixi ego: Dominator domine, hoc mihi ostende propter quod vidi virum ascendentem de corde maris: Et dixit mihi: ⁵² Sicut non potes hæc vel scrutari, vel scire quæ sunt in profundo maris, sic non poterit quisquam super terram videre filium meum, vel eos qui cum eo sunt, nisi in tempore diei.⁵³ Hæc est interpretatio somnij quod vidisti, & propter quod illuminatus es hic solus.⁵⁴ Dereliquisti enim tuam, & circa meam vacasti legem, & quæsisti.⁵⁵ Vitam enim tuam disposuisti in sapientia, & sensum tuum vocasti matrem: ⁵⁶ & propter hoc ostendi tibi merces apud altissimum. Erit enim post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi grauia, & mirabilia.⁵⁷ Et profectus sum, & transij in caput multum glorificans & laudans altissimum de mirabilibus quæ per tempus faciebat:⁵⁸ & quoniã gubernat ipsum, & quæ sunt in temporibus illata. Et sedi ibi tribus diebus.

Luc. 21. c
Matth. 24
via

4. Reg. 17. 2

E

Apparet dominus Esdra in rubo, & arcana quadam futura reuelat.

XIIII.

T factum est tertio die, & ego sedebam sub quercu.² Et ecce vox exiuit ^A contra me de rubo, & dixit: Esdra, Esdra. Et dixi: Ecce ego domine. & surrexi super pedes meos. Et dixit ad me:³ Reuelans reuelatus sum super rubū, & locutus sum Moyfi, quando populus meus seruiebat in Ægypto,⁴ & misi eum, & eduxi populum meum de Ægypto, & adduxi eum super montē Sina, & detinebam eum apud me diebus multis: ⁵ & enarraui ei mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta, & finem: & præcepi ei, dicens:⁶ Hæc in palā facies verba, & hæc abscondes.⁷ Et nunc tibi dico:⁸ Signa quæ demonstravi, & somnia quæ vidisti, & interpretationes quas tu vidisti, in corde tuo repone ea.⁹ Tu enim recipieris ab omnibus, cōuerteris residuus cum consilio meo, & cum similibus tuis, vsquequo finiantur tempora.¹⁰ Quoniam seculum perdidit iuuentutem suā, & tempora appropinquant senescere.¹¹ Duodecim enim partibus diuisum est seculū, & trāsierunt eius decima, & dimidiū decimæ partis: ¹² supersunt autē eius post mediū decimæ partis.¹³ Nūc ergo dispone domum tuā: & corripe populū tuū, & cōsolare humiles eorum, & renuntia iam corruptelæ,¹⁴ & dimitte abs te mortales cogitationes, & proiice abs te pōdera humana, & exue te iam infirmā naturā: & repone in vnā partem molestissima tibi cogitamenta, & festina transmigrare à temporibus his.¹⁵ Quæ enim vidisti ^B nunc cōtigisse mala, iterum horum deteriora facient.¹⁶ Quantum enim inualidum fiet seculum à senectute, tantum multiplicabuntur super inhabitātes mala.¹⁷ Prolongauit enim se magis veritas, & appropinquauit mendacium. Iam enim festinat venire, quam vidisti visionem.¹⁸ Et respondi, & dixi coram te domine:¹⁹ Ecce enim ego abibo, sicut præcepisti mihi, & corripiā præsentem populum. Qui autem iterum nati fuerint, quis cōmonebit?²⁰ Positum est ergo seculum in tenebris: & qui inhabitant in eo, sine lumine.²¹ Quoniā lex tua incēsa est, propter quod nemo scit quæ à te facta sunt, vel quæ incipiēt opera.²² Si enim inueni in te gratiā, immitte in me spiritū sanctum, & scribā omne quod factum est in seculo ab initio, quæ erāt in lege tua scripta, vt possint homines inuenire semitā: & qui voluerint viuere in nouissimis, viuāt.²³ Et respōdit ad me, & dixit: Vadens cōgrega populum, & dices ad eos vt nō quærant te diebus quadraginta.²⁴ Tu autem præpara tibi buxos multos, & accipe tecum Sareā, Dabriam, Selemiam, Echanum & Asiel, quinque hos, qui parati sunt ad scribendum velociter.²⁵ Et venies huc, & ego accendam in corde tuo lucernam intellectus, quæ nō extinguetur quoadusque finiātur quæ incipies scribere.²⁶ Et tunc perfectis quædam palām facies, quædam sapientibus absconsē trades. In crastinum enim hac hora ^C incipies scribere.²⁷ Et profectus sum sicut mihi præcepit, & cōgregaui omnē populum, & dixi:²⁸ Audi Israel verba hæc:²⁹ Peregrinati sunt patres nostri ab initio in Ægypto, & liberati sunt inde,³⁰ & acceperunt legē vitæ, quā nō custodierunt, quā & vos post eos trāsgressi estis:³¹ & data est vobis terra in sortem, & terra Sion: & patres vestri, & vos iniquitatem fecistis, & nō seruastis vias quas præcepit vobis altissimus:³² & iustus iudex cum sit, abstulit à vobis in tēpore, quod donauerat.³³ Et nūc vos hic estis, & fratres vestri introrsum vestrū sunt.³⁴ Si ergo imperaueritis sensui vestro, & erudieritis cor vestrū, viui cōseruati eritis, & post mortē misericordiā cōsequemini.³⁵ Iudicium enim post mortē veniet, quando iterum reuiuiscemus: & tunc iustorum nomina parebunt, & impiorum facta ostēdentur.³⁶ Ad me igitur nemo accedat nūc, neque requirat me vsq; dies quadraginta.³⁷ Et accepi quinque viros, sicut mandauit ^D mihi, & profecti sumus in cāpum, & māsimum ibi.³⁸ Et factus sum in crastinū, & ecce vox vocauit me dicens: Esdra, aperi os tuum, & bibe quo te potauero.³⁹ Et aperui os meum, & ecce calix plenus porrigebatur mihi. Hoc erat plenū sicut aqua: color autē eius vt ignis similis.⁴⁰ Et accepi, & bibi, & in eo cum bibissem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum crescebat sapientia. Nam spiritus meus cōseruabatur memoria:⁴¹ Et apertū est os meū, & nō est clausum amplius.⁴² Altissimus dedit intellectum quinque viris, & scripserunt quæ dicebantur excessiones noctis quas nō sciebāt.⁴³ Nocte autem manducabāt panem, ego autem per diē loquebar, & per noctem

Exod. 3.5

Exod. 19.6

Item non tacebam.⁴⁴ Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducēti quatuor.
⁴⁵ Et factum est cum compleuissent quadraginta dies, locutus est altissimus, dicens:
 Priora quæ scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni: ⁴⁶ nouissimos autem
 septuaginta conseruabis, vt tradas eos sapientibus de populo tuo. ⁴⁷ In his enim est
 vena intellectus, & sapientiæ fons, & scientiæ flumen. Et feci sic.

Predicuntur multa calamitates seculo superuentura.

XV.

A Cce, loquere in aures plebis meæ sermones prophetiæ quos immisero
 in os tuū, dicit dominus,² & fac vt in charta scribantur, quoniam fide-
 les & veri sunt.³ Ne timeas à cogitationibus aduersum te, ne turbent te
 incredulitates dicentium,⁴ quoniam omnis incredulus in incredulitate
 sua morietur.⁵ Ecce ego induco, dicit dominus, super orbem terrarum
 mala, gladiū & famem, & mortem, & interitum,⁶ propter quod superpolluit iniqui-
 tas omnē terram, & adimpleta sunt opera nociua illorū.⁷ Propterea dicit dominus:
⁸ Iam nō silebo de impietatibus eorū quæ irreligiosè agunt, nec sustinebo in his quæ
 iniquè exercēt. Ecce sanguis innoxius & iustus clamat ad me, & animæ iustorum cla-
 mant perseueranter.⁹ Vindicans vindicabo illos, dicit dominus, & accipiam omnem
 sanguinē innoxium ex illis ad me.¹⁰ Ecce populus meus quasi grex ad occisionē du-
 citur, iam non patiar illū habitare in terra Ægypti:¹¹ sed educam eum in manu potē-
 ti, & brachio excelso. Et percutiā plaga sicut prius, & corrumpam omnē terram eius.
¹² Lugebit Ægyptus, & fundamenta eius plaga verberata, & castigatione, quas indu-
 cet ei deus.¹³ Lugebunt cultores operantes terrā, quoniam deficiēt semina eorum ab
 vredine, & grādine, & à sidere terribili.¹⁴ Væ seculo, & qui habitant in eo:¹⁵ quia ap-
 propinquauit gladius, & contritio eorū, & exurget gens contra gentē ad pugnam, &
 romphæa in manibus eorū.¹⁶ Erit enim inconstabilitio hominibus, & alij aliis inua-
 lescentes non curabunt Regem suum & principes viæ gestorum suorum in potentia
 sua.¹⁷ Cōcupiscet enim homo in ciuitatē ire, & nō poterit.¹⁸ Propter superbiā enim
 eorū ciuitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent.¹⁹ Non miserebitur
 homo proximum suum ad irritum faciēdum domos eorum in gladium, ad diripien-
 das substātiās eorū propter famem panis, & tribulationem multam.²⁰ Ecce ego con-
 uoco, dicit deus, omnes reges terræ ad me verendum, qui sunt ab oriēte, & ab austro,
 ab euro, & à Libano, ad cōuertēdos in se, & reddere quæ dederūt illis.²¹ Sicut faciunt
 vsq; hodie electis meis, sic faciam & reddam in sinu eorū. Hæc dicit dominus deus:
²² Nō parcet dextera mea super peccatores, nec cessabit rōphæa super effundētes san-
 guinē innocuū super terrā.²³ Exiit ignis ab ira eius, & deuorauit fundamēta terræ, &
 peccatores quasi stramen incensum.²⁴ Væ eis qui peccāt, & non obseruant mandata
 mea, dicit dominus.²⁵ Non parcā illis. Discedite filij à potestate: nolite contaminare
 sanctificationē meam,²⁶ quoniā nouit dominus omnes qui delinquūt in illum. Pro-
 pterea tradidit eos in mortē, & in occisionē.²⁷ Iam enim venerunt super orbem ter-
 rarum mala, & manebitis in illis. Nō enim liberabit vos deus, propter quod peccastis
 in eū.²⁸ Ecce visio horribilis, & facies illius ab oriente.²⁹ Et exient nationes draconū
 Arabū in curribus multis, & sicut flatus eorum numerus fertur super terrā, vt iam ti-
 meant & trepidēt omnes qui illos audiēt.³⁰ Carmonij insanientes in ira, & exient vt
 apri de sylua, & adueniēt in virtute magna, & constabunt in pugnam cum illis, & va-
 stabunt portionē terræ Assyriorum.³¹ Et post hæc superualescēt dracones natiuitatis
 suæ memores, & conuertēt se conspirātes in virtute magna ad persequēdos eos.³² Isti
 turbabūtur & silebunt in virtute illorū, & conuertent pedes suos in fugā,³³ & à terri-
 torio Assyriorum subsessor obsidebit eos, & consumet vnum ex illis, & erit timor &
 tremor in exercitu illorū, & contētio in reges ipsorū.³⁴ Ecce nubes ab oriente & à se-
 ptentrione vsq; ad meridianum, & facies earum horrida valde, plena iræ & procelle.
 Et collident se inuicem,³⁵ & collidēt sidus copiosum super terram, & sidus illorum.

ff

Matth.
 Apoc. 6. c

Matth. 24. a
 Marci. 13. a
 Luc. 21. b

Et erit sanguis à gladio vsq; ad ventrem,³⁶ & fimus hominis vsque ad substramen cameli. Et erit timor & tremor multus super terram,³⁷ & horrebunt qui videbunt iram illā, & tremor apprehēdet illos. Et post hęc mouebuntur nimbi copiosi³⁸ à meridiano, & septētrione, & portio alia ab occidēte.³⁹ Et superinualescent venti ab oriente, & recludent eam, & nubem quam suscitauit in ira, & sidus ad faciēdam exterritationem ad orientālē ventum & occidentem violabitur:⁴⁰ Et exaltabūtur nubes magnæ & validæ, plenæ iræ, & sidus, vt exterreant omnem terram, & inhabitantes eam, & infundent super omnem locum altum & eminētem sidus terribile,⁴¹ ignem & grandinem, & romphæas volantes, & aquas multas, vt etiā impleantur omnes campi, & omnes riui plenitudine aquarum multarū.⁴² Et demolientur ciuitates, & muros, & mōtes, & colles, & ligna syluarū, & fœnum pratorum, & frumēta eorum.⁴³ Et transibūt constantes vsq; Babylonem, & exterent eam:⁴⁴ conuenient ad ipsam, & circuibunt eam & effundent sidus & omnem iram super eam. Et subibit puluis & fumus vsq; in cœlum, & omnes in circuitu lugebunt eam:⁴⁵ & qui sub ea remanserint, seruiant his^D qui exterruerūt.⁴⁶ Et tu Asia cōcors in spem Babylonis, & gloria personæ eius:⁴⁷ vā tibi misera, propter quod assimilasti ei, & ornasti filias tuas in fornicatione ad placēdum & gloriandū in amatoribus tuis, qui tecum cupierunt semper fornicari.⁴⁸ Odibilem imitata es in omnibus operibus eius, & in adinventionibus eius, propterea dicit deus:⁴⁹ Immittā tibi mala, viduitatem, paupertatē, & famem, & gladiū, & pestē, ad deuastandas domos tuas à violatione, & morte, & gloria virtutis tuæ.⁵⁰ Sicut flos siccabitur cū exurget ardor qui emissus est super te,⁵¹ infirmaberis vt paupercula plagata, & castigata à mulieribus, vt nō possint te suscipere potētes & amatores.⁵² Nūquid ego sic zelabo te, dicit dominus,⁵³ nisi occidisses electos meos in omni tēpore, exaltans percussione manuū, & dicens super mortem eorum, cum inebriata esses,⁵⁴ Exorna speciē vultus tui:⁵⁵ Merces fornicationis tuæ in sinu tuo, propter hoc redditionem accipies.⁵⁶ Sicut facis electis meis, dicit dominus, sic faciet tibi deus, & tradet te in malum.⁵⁷ Et nati tui fame interient, & tu romphæa cades, & ciuitates tuæ conterentur, & omnes tui in campo gladio cadent.⁵⁸ Et qui sunt in montibus, fame peribunt: & manducabunt carnes suas, & sanguinem bibēt à fame panis, & siti aquæ.⁵⁹ Infœlix per maria venies, & rursus accipies mala.⁶⁰ Et in transitu allident ciuitatē occisam, & exterent aliquam portionem terræ tuæ, & partem gloriæ tuæ exterminabunt, rursus reuertentes conuersam.⁶¹ Et demolita eris illis pro stipula, & ipsi erunt tibi ignis:⁶² & deuorabunt te, & ciuitates tuas, terram tuam, & montes tuos, omnes syluas tuas, & lignum fructiferum igni comburent.⁶³ Filios tuos captiuos ducent, & censum tuum in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt.

Horrenda vniuerso orbi desolatio in fine futura.

XVI.

Vā tibi Babylon & Asia, vā tibi Ægypte & Syria.² Præcingite vos saccis & ciliciis, & plangite filios vestros, & dolete: quoniā appropinquauit contritio vestra.³ Immissus est vobis gladius, & quis est qui auertat illū? ⁴ Immissus est in vobis ignis, & quis est qui extinguat illum? ⁵ Immissa sunt vobis mala, & quis est qui repellat ea? ⁶ Nunquid repellat aliquis leonem esurientem in sylua, aut extinguet ignem in stipula mox quando cœperit ardere? ⁷ Nunquid repellat aliquis sagittam à sagittario forti missam? ⁸ Dominus fortis immittit mala, & quis est qui repellat ea? ⁹ Exiit ignis ex iracundia eius, & quis est qui extinguat eum? ¹⁰ Coruscabit, & quis nō timebit? Tonabit, & quis non pauebit? ¹¹ Dominus cōminabitur, & quis nō funditus cōteretur à facie ipsius? ¹² Terra tremuit & fundamēta eius, & à gloria virtutis eius: ¹³ quoniā fortis dextera eius quæ arcū tendit, sagittæ eius acutæ quæ ab ipso mittuntur, nō deficiēt cū cœperint mitti in fines terræ. ¹⁴ Ecce mittuntur mala, & nō reuertentur, donec veniant super terram. ¹⁵ Ignis succenditur, & non extingue-

extinguetur, donec consumat fundamenta terræ.¹⁶ Quemadmodum nō redit sagitta missa à valido sagittario: sic non reuertentur mala quæ missa fuerint in terram.¹⁷ Væ mihi, væ mihi: Quis me liberabit in illis diebus?¹⁸ Initium dolorū & multi gemitus, initium famis, & multi interitus. Initium bellorū, & formidabunt potestates. Initium malorum, & trepidabunt omnes.¹⁹ In his quid faciam cum venerint mala?²⁰ Ecce famēs & plaga, & tribulatio & angustia missa sunt flagella in emendatione,²¹ & in his omnibus se non conuertent ab iniquitatibus suis, neque flagellorum memores erunt semper.²² Ecce erit annonæ vilitas super terram, sic vt putent sibi esse directā pacem, & tunc germinabūt mala super terram, gladius, famēs, & magna confusio.²³ A fame enim plurimi qui inhabitāt terram interient, & gladius perdet ceteros qui superaue- rint à fame,²⁴ & mortui sicut stercora proiciētur, & nō erit qui consoletur eos. De- relinquetur enim terra deserta, & ciuitates eius deicientur.²⁵ Non derelinquetur qui colat terrā, & qui seminet ea.²⁶ Ligna dabūt fructus, & quis vindemiabit illa?²⁷ Vua matura fiet, & quis calcabit illam? Erit enim locis magna desertio.²⁸ Cupiet enim ho- mo hominē videre, vel vocē eius audire.²⁹ Relinquētur enim de ciuitate decem, & duo de agro qui absconderint se in densis nemoribus, & scissuris petrarum:³⁰ quēad- modum cum derelinquūtur in oliueto & singulis arboribus tres aut quatuor oliuæ:³¹ aut sicut in vinea vindemiata racemi relinquuntur ab his qui diligenter vineā scru- tantur:³² sic relinquentur in diebus illis tres aut quatuor scrutantibus domos eorū in romphæa.³³ Et relinquetur terra deserta, & agri eius inueterabunt, & viæ eius & om- nes semitæ eius germinabunt spinas, eo quod non transient homines per eam. Luge- bunt virgines non habentes sponsores,³⁴ lugebunt mulieres non habentes viros, lugebūt filiæ earum non habentes adiutorium.³⁵ Sponsi earum in bello consumentur, & viri earum in fame exterentur.³⁶ Audite vero ista, & cognoscite ea serui domini.³⁷ Ecce verbum domini, excipite illud: ne diis credatis, de quibus dicit dominus:³⁸ Ecce ap- propinquant mala, & non tardant.³⁹ Quemadmodum prægnans cum parit in nono mense filium suum, appropinquāte hora partus eius, ante horas duas vel tres, dolores circumeunt ventrem eius, & prodeunte infante de ventre non tardabūt vno puncto:⁴⁰ sic non morabuntur mala ad prodeundum super terram, & seculum gemit, & do- lores circumtenebunt illud.⁴¹ Audite verbum, plebs mea: parate vos in pugnam, & in malis sic estote quasi aduenæ terræ.⁴² Qui vendit, quasi qui fugiat: & qui emit, quasi qui perditurus:⁴³ qui mercatur, quasi qui fructum non capiat: & qui ædificat, quasi non habitaturus.⁴⁴ Qui seminat, quasi qui non metet: sic & qui vineam putat, quasi qui non vindemiaturus.⁴⁵ Qui nubunt, sic quasi filios non facturi: & qui non nubūt, sic quasi vidui:⁴⁶ propter quod qui laborant, sine causa laborant.⁴⁷ Fructus enim il- lorum alienigenæ metent, & substantiam illorum rapient, & domos euertent, & filios eorum captiuabunt, quia in captiuitate & fame generant natos suos.⁴⁸ Et qui nego- tiantur in rapina, quantū diu exornant ciuitates & domos suas, & possessiones & per- sonas suas,⁴⁹ tātō magis adzelabor eos super peccata sua, dicit dominus.⁵⁰ Quomo- do zelatur fornicaria mulierem idoneam & bonam valde,⁵¹ sic zelabitur iustitia ini- quitatem, cum exornat se, & accusat eam in facie, cū venerit qui defendat exquiren- tem omne peccatum super terram.⁵² Propterea nolite similiari ei, nec operibus eius:⁵³ quoniā adhuc pusillū, & tolletur iniquitas à terra, & iustitia regnabit in vos.⁵⁴ Nō dicat peccator se non peccasse: quoniam carbones ignis comburet super caput eius, qui dicit: Nō peccaui coram deo, & gloria ipsius.⁵⁵ Ecce dominus cognoscet omnia opera hominū, & adinuationes illorum, & cogitationes illorum, & corda illorum.⁵⁶ Dixit enim: fiat terra, & facta est: fiat cælum, & factum est.⁵⁷ Et in verbo illius stel- læ fundatæ sunt, & nouit numerum stellarum.⁵⁸ Qui scrutatur abyssum & thesauros illarum: qui mensus est mare, & conceptum eius.⁵⁹ Qui conclusit mare in medio a- quarum, & suspēdit terram super aquas verbo suo.⁶⁰ Qui extendit cælum quasi ca- meram, super aquas fundauit eum.⁶¹ Qui posuit in deserto fontes aquarum, & super verticem montium lacus ad emittēdum flumina ab eminenti petra, vt potaret terrā.

Matth. 24. a
Marc. 13. b

Jer. 4. f

Matth. 24. d

Isai. 7. d

Thren. 2. d
Amos. 8. d

Mich. 6. d

Isa. 6. c
Rom. 12. dPsal. 93. b
Gen. 1. b
Psal. 32. bPsal. 135. a
Psal. 103. a

⁶² Qui finxit hominem, & posuit cor suum in medio corporis, & misit ei spiritum, vitam & intellectum, ⁶³ & spiramen dei omnipotentis qui fecit omnia, & scrutinat omnia absconsa in absconsis terræ. ⁶⁴ Hic nouit adinventionem vestram, & quæ cogitatis in cordibus vestris, peccantes, & volentes occultare peccata vestra. ⁶⁵ Propter quod dominus scrutinando scrutinauit omnia opera vestra, & traducet vos omnes, ⁶⁶ & vos confusi eritis cum processerint peccata vestra coram hominibus, & iniquitates erunt quæ accusatores stabunt in die illo. ⁶⁷ Quid facietis? aut quomodo abscondetis peccata vestra coram deo, & angelis eius? ⁶⁸ Ecce iudex deus, timete eum. Desinite à peccatis vestris, & obliuiscamini iniquitates vestras iam agere eas in sempiterno, & deus educet vos, & liberabit de omni tribulatione. ⁶⁹ Ecce enim incenditur ardor super vos turbæ copiosæ, & rapient quosdam ex vobis, & cibabunt idolis occisos. ⁷⁰ & qui consenserint eis, erunt illis in derisum, & in improperium, & in conculcationem. ⁷¹ Erit enim locis locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa super timentes dominum. ⁷² Erunt quasi insani, nemini parcentes: ad diripiendum & deuastandum adhuc timentes dominum, ⁷³ quia deuastabunt & diripient substantias, & de domibus suis eos eiiciet. ⁷⁴ Tunc parebit probatio electorum meorum, ut aurum quod probatur ab igne. ⁷⁵ Audite dilecti mei, dicit dominus: Ecce adsunt dies tribulationis, & de his liberabo vos. ⁷⁶ Ne timeatis, nec hesitetis: quoniam deus dux vester est. ⁷⁷ Et qui seruat mandata & præcepta mea, dicit dominus deus, ne præpoderent vos peccata vestra, ne supereleuent se iniquitates vestrae. ⁷⁸ Væ qui constringuntur à peccatis suis, & obteguntur ab iniquitatibus suis, quemadmodum ager constringitur à sylua, & spinis tegitur semita eius per quam non transit homo, & excluditur, & mittitur ad deuorationem ignis.

Gene. 21. b

Psal. 7. c

Psal. 74. d

FINIT LIBER ESDRÆ QVARTVS

& vltimus.

D. Hieronymi ad Chromatium & Hellodorum episcopos, in librum Tobie præfatio.

Mirari non desino exactionis vestre instantiam. Exigitis enim ut librum Chaldaeo sermone conscriptum, ad Latinum stylum traham, librum utique Tobie, quæ Hebræi de Catalogo diuinarum scripturarum secantes, iis quæ hagiographa memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro, non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia: & imputant nobis, contra suum canonem Latinis auribus ista transferre. Sed melius esse iudicans Phariseorum displicere iudicio, & Episcoporum inuersionibus deferuire, institui ut potui. Et quia vicina est Chaldaeorum lingua sermoni Hebræico, utriusque linguae peritissimum loquacem reperiens, unius diei laborem arripui: & quicquid ille mihi Hebræicis verbis expressit, hoc ego accito notario sermonibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo, cum gratum vobis didicero, me, quod iubere estis dignati, complexisse.

Incipit Liber Tobie Chaldaice scriptus,

quem Hebræi non habent.

Tobias in captiuitatem ductus, pietatem in deum & proximum
non deseruit.

Caput I.

Tobias

† 4. Reg. 18.
b. c.
Anno ante
Christum.
749.
Anno mū-
di. 3213.
Tobias cū
10. tribubus
ductus est
in Assyriā à
Salmanasar
rege Baby-
lonis.
† 3. Reg. 12. f

Obias^a ex tribu & ciuitate Nephthalim, quæ est in superio-
ribus Galilææ supra Naafon, post viam quæ ducit ad occi-
dentem, in sinistro habens ciuitatem Sephet:†² cum captus
esset in diebus Salmanasar Regis Assyriorum:†^b in captiuitate
tamen positus, viam veritatis non deseruit,†³ ita vt omnia
quæ habere poterat, quotidie concaptiuis fratribus qui erāt
ex eius genere, impartiret.†⁴ Cūmq; esset iunior omnibus in
tribu Nephthalim, nihil tamen puerile gessit in opere.†⁵ De-
nique cum irent omnes ad vitulos aureos,† quos Ieroboam
fecerat Rex Israel, hic^c solus fugiebat consortia omniū:†⁶ &

a. Liber Tobie in paucis est
Hebræo & Græco, quæ nūc
præ manibus habetur, cōue-
nit. Tobias autē inrepre-
tatur bonitas dei, & bonus
deo aut in deum, & bonus
deus. Nepe tob hebraice,
bonus, pulcher, decor:†³ ia,
Deus, vnum ex 10. diuinis
nominibus: inde dicitur
Tobia vel Tobias.

b. Fuit vir iustus, misericors,
hospitalis, & ob virtutes
quib⁹ p̄dictus fuerat, sub-
iit ærumas captiuitatis:
quam ferebat humiliter ac
patienter, cōmunem ma-
gis iniuriam, q̄ priuā dolo-
rens. Ambros. de Tobia c. 1.

c. Solus Tobias ex decē tri-
bus idola & idololatram
rum consortia fugiebat.

d. Profelytus Græcè, Latine
valet advena, vel peregrini-
us alterius prouinciæ vel
conditionis.

e. Tā in Græco q̄ in Hebræo
loquit̄ ubiq; in prima per-
sona nō in tertia, quā ipse
hāc scripserit historiā, de
seipso semper locutus.

f. Niniue, Nineue, vel Ninā
vrbs est à Nino super Eu-
phratē condita, nō aqua la-
terū dimensio. Nā duæ
muri partes lōgiore erant
reliquis. Horū latus quod-
libet lōgitudine est stadiū:

rū centū quinquaginta, bre-
uiore vero stadiis nona-
ginta. Qua muri dimensio-
ne ambitu stadia cōplecti-
tur quadringenta octogin-
ta. Et sanē spe sua nequa-
quam frustratus est. Nulla
enim postmodū vrbs tāto
ambitu tantæ mēniū mā-
gnificētia cōstructa est. Alti-
tudo murorū pedum est
centum: latitudo, qua tres
currus simul perambulāre
Turres 15000. quarum alti-
tudo pedum est 200. Dio-
dorus Siculus lib. 3.

g. Qua angelus domini v-
na nocte de suo percussit
exercitu 18000. bellatorū,
quod maximè causa fuit o-
dij in Iudæos.

h. Erat misericordiæ pre-
tium, mortis pœna, talis fla-
gitij deprehensus reus, vix
tādem per amicum potuit
directo patrimonio egen⁹
& exul restitui suis. Ambr.
de Tob. cap. 1.

i. Dies festus p̄tēcostēs, in
quo licebat exacto sacri-
ficio cum amicis & cōtribu-
lib⁹ in læticia cibū sumere.

b. Iterum in his versabatur
officiis: si quid alimenti so-
ret, peregrinū cum quo ci-
bum sumeret, quarens. Ita-
que cum à sepultura fessus
munere reuerteretur, apposi-
tis sibi edēdi subsidij, mis-
so filio quærebat confortē
cōuiuij. Dum cōuiuia accen-
sunt, nūciatis corporis in-
sepulti reliquiis, deserebat
nec putabat p̄iū vt ipse ci-
bum sumeret, cū in publico
corpus iaceret examine.

Amb. ubi sup.

c. Quā ergo laudabilis sit
sanct⁹ Tobias, scriptura do-
cemur, cuius deuotionem
nec captiuitas minuit, nec
oculorū amissio, quo min⁹
deū benediceret, persuasit:
neq; exhausta substantia à
via instigat & veritatis auer-
tit. Necessitas enī probat
iustū, in egestatē aq̄ritatē
seruare, verā ac perfecta iu-
sticia est. Aug. quæst. 119. ex
vtrōque testa. mixtū.

pergebat in Ierusalem ad templum domini, & ibi adorabat dominum deum Israel,
omnia primitiua sua & decimas suas fideliter offerens,†⁷ ita vt in tertio anno^d profe-
lytis & aduenis ministraret omnem decimationem.†⁸ Hæc & his similia secundū le-
gem dei puerulus obseruabat.†⁹ Cum verò factus fuisset vir, accepit vxorem Annam
de tribu sua: & genuit ex ea filium, nomen suum imponens ei:†¹⁰ quem ab infantia ti-
mere deū docuit, & abstinere ab omni peccato.†¹¹ Igitur dum per captiuitatem deue-
nisset cum vxore sua & filio in ciuitatem^f Niniuen cum omni tribu sua,†¹² & cū om-
nes ederent ex cibis Gentilium, iste custodiuit animam suam, & nunquam contami-
natus est in escis eorum.†¹³ Et quoniā memor fuit domini in toto corde suo, dedit illi
deus gratiam in conspectu Salmanasar Regis:†¹⁴ & dedit illi potestatem quocunque
vellet ire, habens libertatem quæcunq; facere voluisset.†¹⁵ Pergebat ergo per omnes
qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis.†¹⁶ Cum autem venisset in Rages
ciuitatē Medorum, & ex iis quibus honoratus fuerat à Rege habuisset decem talenta
argenti,†¹⁷ & cum in multa turba generis sui Gabelum egentē videret qui erat ex tri-
bu eius, sub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti.†¹⁸ Post multum verò
temporis mortuo Salmanasar Rege, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, &
filios Israel exosos haberet in cōspectu suo,†¹⁹ Tobias quotidie pergebat per omnem
cognitionem suam, & consolabatur eos, diuidebatq; vnicuique prout poterat, de sa-
cultatibus suis.†²⁰ Esurientes alebat, nudisq; vestimenta præbebat, & mortuis atque
occisis sepulturam sollicitus exhibebat.†²¹ Denique cum reuersus esset rex Senna-
cherib fugiens à Iudæa^g plagam quam circa eum fecerat deus propter blasphemiam
suā, & iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorū.†^{h 22} At
vbi nuntiatum est Regi, iussit eum occidi, & tulit omnem substantiam eius.†²³ Tobias
verò cum filio suo & cum vxore fugiēs, nudus latuit, quia multi diligebāt eū.†²⁴ Post
dies verò quadragintaquinque occiderunt Regē filij ipsius:†²⁵ & reuersus est Tobias
in domum suam, omnisq; facultas eius restituta est ei.

† 4. Re. 19. g
Eccl. 48. d
Isai. 37. g
1. Mac. 7. f
2. Mach. 8. c
Infr. 2. b

Tobias mortuorum fatigatus sepultura, hirundinis stercore iacens excacatur. II.

† 4. Re. 19. g
1. Para. 36. c

Post†[†] hæc verò cum esset^a dies festus domini,†^b & factū esset prandium
bonū in domo Tobie,†² dixit filio suo: Vade, & adduc aliquos de tribu
nostra timētes deum, vt epulentur nobiscum.†³ Cūmq; abisset, reuersus
nuntiauit ei vnum ex filiis Israel iugulatum iacere in platea. Statimque
exiliens de accubitu suo, relinquēs prandium, ieiunus peruenit ad cor-
pus:†⁴ tollēnsq; illud portauit ad domum suam occultē, vt dum sol occubuisset, cautē
sepeliret eum.†⁵ Cūmq; occultasset corpus, māducauit panem cum luctu & tremore,
†⁶ memorans illum sermonem quem dixit dominus per Amos Prophetam:†[†] Dies fe-
sti vestri cōuertentur in lamentationem & luctum.†⁷ Cum verò sol occubuisset, abiit
& sepeliuit eum.†⁸ Arguebāt autem eum omnes proximi eius, dicentes: Iam huius rei
causa interfici iussus es, & vix effugisti mortis imperium, & iterum sepelis mortuos?
†⁹ Sed Tobias plus timēs deum quā Regem, rapiebat corpora occisorum, & occul-
tabat in domo sua, & mediis noctibus sepeliebat ea.†^{c 10} Contigit autē, vt quadam die
fatigatus à sepultura, veniens domum iactasset se iuxta parietem, & obdormisset:†¹¹ &

† Amos. 8. c
Sup. 1. d

a. Dies festus p̄tēcostēs, in
quo licebat exacto sacri-
ficio cum amicis & cōtribu-
lib⁹ in læticia cibū sumere.

b. Iterum in his versabatur
officiis: si quid alimenti so-
ret, peregrinū cum quo ci-
bum sumeret, quarens. Ita-
que cum à sepultura fessus
munere reuerteretur, apposi-
tis sibi edēdi subsidij, mis-
so filio quærebat confortē
cōuiuij. Dum cōuiuia accen-
sunt, nūciatis corporis in-
sepulti reliquiis, deserebat
nec putabat p̄iū vt ipse ci-
bum sumeret, cū in publico
corpus iaceret examine.

Amb. ubi sup.

c. Quā ergo laudabilis sit
sanct⁹ Tobias, scriptura do-
cemur, cuius deuotionem
nec captiuitas minuit, nec
oculorū amissio, quo min⁹
deū benediceret, persuasit:
neq; exhausta substantia à
via instigat & veritatis auer-
tit. Necessitas enī probat
iustū, in egestatē aq̄ritatē
seruare, verā ac perfecta iu-
sticia est. Aug. quæst. 119. ex
vtrōque testa. mixtū.

ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos eius, fieretq; cæcus.¹² Hanc autem tentationem ideo permisit dominus euenire illi, vt postea daretur exēplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob.¹³ Nā cum ab infantia sua semper deum timuerit, & mādata eius custodierit, non est contristatus contra dominum quod plaga cæcitatē euenerit ei:¹⁴ sed immobilis in dei timore permāsit, agēs gratias deo omnibus diebus vitę suę.¹⁵ Nā sicut beato Iob insultabāt Reges, ita isti parētes: & cognati eius irridebāt vitā eius, dicētes:¹⁶ Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas?¹⁷ Tobias verò increpabat eos, dicens: Nolite ita loqui,†¹⁸ quoniam filij sanctorum suus, & vitā illam expectamus, quam deus daturus est iis qui fidem suam nunquam mutant ab eo.¹⁹ Anna^d verò vxor eius ibat ad opus textrinu quotidie: & de labore manuum suarum victum quem consequi poterat, deferebat:²⁰ vnde factum est, vt hœdum caprarum accipiēs, detulisset domi.^e ²¹ Cuius cum vocem balantis vir eius audisset, dixit: Videte ne forte furtiuus sit: reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere.²² Ad hęc vxor eius irata, respondit: Manifestē vana facta est spes tua, & eleemosynę tuę modò apparuerunt.²³ Atque his & aliis huiusmodi verbis exprobrabat ei.

Tobia patientia, & Sara septem maritorum oratio.

III.

Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis,² dicens: †^a Iustus es domine, & omnia iudicia tua vera sunt: & † omnes vię tuę misericordia & veritas, & iudicium.³ Et nunc domine memor esto mei, & ne vindictā sumas de peccatis meis, neq; reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum.⁴ Quoniam non obediimus pręceptis tuis, ideo traditi sumus direptionem, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam & in improprium omnibus nationibus in quibus dispersisti nos.⁵ Et nunc domine magna iudicia tua, quia non egimus secundum pręcepta tua, & non ambulauimus synceriter corā te.⁶ Et nunc domine secundum voluntatem tuam fac mecum, & pręcipe in pace recipi spiritum meum. Expectat enim mihi mori magis quā viuere.^b ⁷ Eadem itaq; die contigit vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum & ipsa audiret improprium ab vna ex ancillis patris sui,⁸ quoniā tradita fuerat septem viris, & dæmonium nomine Asmodeus occiderat eos mox vt ingressi fuissent ad eam.⁹ Ergo cum pro culpa sua increparet puellam, respondit ei dicens: Amplius ex te non videamus filium aut filiam super terram, interfecit virorum tuorum.¹⁰ Nunquid & occidere me vis, sicut iam occidisti septem viros? Ad hęc vocem perrexit in superius cubiculum domus suę: & tribus diebus & tribus noctibus non manducauit, neq; bibit:¹¹ sed in oratione persistens cum lacrymis deprecabatur deum vt ab isto improprio liberaret eam.¹² Factum est autem die tertia, dum compleret orationem, benedicēs dominum,¹³ dixit: Benedictum est nomē tuum deus patrum nostrorum, qui cum iratus fueris, misericordiam facies, & in tempore tribulationis peccata dimittis iis qui inuocāt te.¹⁴ Ad te domine faciē meā conuerto, ad te oculos meos dirigo.¹⁵ Peto domine, vt de vinculo^c improprij huius absoluas me, aut certē desuper terrā eripias me.¹⁶ Tu scis domine quia nunquā concupiui virum, & mundam seruauī animā meā ab omni concupiscentia.¹⁷ Nunquam cum ludentibus miscui me: neque cum iis qui in leuitate ambulāt, participem me prębui.¹⁸ Virum autē cum timore tuo, non cum libidine mea, consensi suscipere.¹⁹ Et aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan mihi nō fuerunt digni: quia forsitan viro alij cōseruasti me.²⁰ Non est enim in hominis potestate consiliū tuum.²¹ Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabitur: & si in correptione fuerit, ad misericordiam tuā venire licebit.²² Nō enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis, & post lacrymationem & fletum exultationē infundis.²³ Sit nomen tuum deus Israel benedictum in secula.²⁴ In illo tempore exaudita sunt

d. Frandari magis se doluit obsequiorum quā oculorum mūdere: nec cæcitātē pœnam, sed impedimētum putabat. Et cum victū mercede leuaret coniugis, ne quid furtiuum domū suā intraret, cauebat. Vxor hœdum pro mercede acceperat: at ille plus honestati q̄ pietati cōsulēs, cui sua dēerant, alimoniam cōmodauerat proximo suo, quā toto vitæ suę tēpore in tanta indigentia non poposcit. Ambr. de Tob. c. 2.

e. Cum Tobias vxoris fidelitatem diutius probasset, videtur quod eā nō debuit habere suspectā. Dicēdū quod non immerito quęsiuit, quia cum pauperes essent, delicatioribus cibis non sapius utebantur, propterea nō sine causa timuit ne quis fur vxori suę vendidisset. de Lyra.

a. Meminerimus enim primum, quia vniuersorū dominus est, iustum esse, & iudicia eius recta esse. Cur enim i suos iniquos sit? Cur in eos quos ipse genuit, iniustus sit? Bonitatis suę immensitas non finit istud de eo existimare. Genuit nos non ad iniuriā, genuit nos non ad originis nostrę naturę dolorem. Si quid est qđ patimur, ex iudicio suę bonitatis accidit. Hilarius in Psal. 118.

b. Doctores gentiū significat, qui tantum huius vitę quę per septem voluitur dies, nouerant vitam, de æterna nihil dicere sciebāt. Ideoque sunt omnes a diabolo rapti, vt pote idololatricę mancipati, donec verus adueniret sponsus, qui hanc sibi ecclesiā cōiungit matrimonio. Beda ibid.

c. Quia respiciū paternos errores improprium sustinamus, quia patimur mala, concurrentes ad eum. Sic etiā ille improprij Christi sustinebat, quando audiebat: Nūquid interire me vis sicut interfecisti heri Aegyptium? Hoc est improprij Christi, quādo quisquā a domesticis, quādo quisquā ab his quibus beneficium pręstitit, sustinet improprium. Chrysost. Homi. 26. in. 11. c. ad Hebr.

D † Infra. 8. a.

A † Psal. 118. f.

† Psal. 24. b.

B

c

D

sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi dei: & missus est angelus domini sanctus^d Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore sunt orationes in conspectu domini recitatae.

d. Raphael medicina dei interpretatur, vt & Tobiam à cecitate, & Saram à demonio liberaret. Beda. ibi.

Senior Tobias iuniori salutis monita inculcat.

IIII.

NGitur cum Tobias putaret orationem suam exaudiri vt mori potuisset, vocauit ad se Tobiam filium suum, & dixitq; ei: ^a Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde quasi fundamētum construe. [†] ³ Cum acceperit deus animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. ⁴ Memor enim esse debes, quæ & quāta pericula passa sit propter te in vtero suo. ⁵ Cum autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me. ⁶ Omnibus autē diebus vitæ tuæ in mente habeto deum: & caue ne aliquādo peccato consentias, & prætermittas præcepta dei nostri. [†] ⁷ Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vilo paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini. ⁸ Quomodo potueris, ita esto misericors. ⁹ Si multū tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libēter impertiri stude. ¹⁰ Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis: [†] ^b ¹¹ quoniam eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. ¹² Fiducia magna erit corā summo deo, eleemosyna omnibus facientibus eam. ¹³ Attende tibi fili mi ab omni fornicatione: & præter vxorē tuam nunquam patiaris crimen scire. ¹⁴ Superbiam nunquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. [†] ¹⁵ Quicumq; tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. [†] ^c ¹⁶ Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. ¹⁷ Panem tuum cum esurientibus & egentibus comede: & de vestimentis tuis nudos tege. ¹⁸ Panem tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo^d māducare & bibere cum peccatoribus. ¹⁹ Consilium semper à sapiente perquire. ²⁰ Omni tempore benedic deū, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. ^c ²¹ Indico etiam tibi fili mi dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo: ²² & ideo perquire quomodo ad eū peruenias, & recipias ab eo suprā memoratum pondus argenti: & restituas ei chirographum suum. ²³ Noli timere fili mi pauperem quidem vitam gerimus: sed multa bona habebimus, si timuerimus deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

a. Tobias monens filium suū, ad hoc monebat vt claret, id est ad bona opera monebat. Dicebat illi vt daret pauperibus, præcipiebat vt eleemosynas faceret indigentibus, & docebat dicens: Fili, eleemosyna non sinunt ire in tenebris. Aug. in Matth. cap. 20.

b. Quid est enim mundare animam, nisi sordenti mētis abluere? Eleemosyna enim à morte liberat: patetia vero perfectio est charitatis. Ambro. in cap. 6. Luc.

c. Per hoc quidē à malo suā inducit, per illud autem virtutis operatione. Chrys. ad popul. Antioch. hom. 13. d. Panem māducare & bibere cum peccatoribus, qui iniquis subsidia pro eo qui iniqui sunt, impendit. Grego. in Pastora. 3. parti. admonitio. 21. e. Preterea scito quia dedi Gabelo decem talenta argenti in Rages, cuius chirographum apud me habeo. Perquire ergo fidelē virum qui tecum eat salua mercede sua, vt restituas Gabelo chirographum suū, & ipse restituet tibi depositum. Comest. in historia Tobie, cap. 1.

Raphael angelus Tobiam iuniorem ducit in Rages ciuitatem Medorum.

V.

Nunc respondit Tobias patri suo, & dixit: ^a Omnia quæcunque præcepisti mihi, faciam, pater. ² Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille me nescit, & ego eum ignoro. Quod signum dabo ei? Sed neque viam per quā pergatur illuc, aliquando cognoui. ³ Tunc pater suus respondit illi, & dixit: Chirographum quidem illius apud me habeo, quod dum illi ostenderis, statim restituet. ⁴ Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelē virum, qui eat tecum salua mercede sua, dum adhuc viuo, vt recipias eam. ^b ⁵ Tunc egressus Tobias inuenit iuuenem stantem, splendidum, præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. ⁶ Et ignorans quod angelus dei esset, salutauit eum, & dixit: Vnde te habemus bone iuuenis? ⁷ At ille respondit: Ex filiis Israel. Et Tobias dixit ei: Nosti viam quæ ducit in regionem Medorum? ⁸ Cui respondit: Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulauimus, & mansi apud Gabelum fratrē nostrum, qui moratur in Rages ciuitate Medorū, quæ posita est in monte Ecbatanis. ⁹ Cui Tobias ait: Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo. ¹⁰ Tunc ingressus Tobias indicauit vniuersa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum. ^c ¹¹ Ingressus itaque salutauit eum, & dixit: Gaudium tibi sit semper. ¹² Et ait Tobias: Quale gaudiū mihi erit, qui

a. In ea ergo re sola filius nō debet obedire patri suo, si aliquid pater ipsius iusserit contra dominū deū ipsius. Neq; enim debet irasci pater quādo sic ei preponitur deus. Vbi enim hoc iubet pater quod contra dominū non sit, sic audiedus est quomodo deus: quia obedire patri iussit deus. August. in Psal. 70.

b. Apparuit angelus Tobie, eique se sociū præbuit, per quem magnalia populo ad quē missus erat, perficeret. Quē introduxit Tobias ad patrem suum: qui salutauit eum dicens: Gaudium tibi sit semper. Cui respondit: Quale mihi gaudium erit, quia in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Beda ibidem.

c. Quod angeli quoque visibiliter & tractabiliter apparentes, non quia indigebant, sed quia volebant & poterāt vt hominibus cōgruerēt, sui ministerij quadam humanitate fecerunt. Aug. de ciui. dei lib. 13. c. 22.

in tenebris sedeo, & lumē cœli nō video.¹³ Cui ait iuuenis: Forti animo esto: in proximo est vt à deo cureris.¹⁴ Dixit itaque illi Tobias: Nunquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages ciuitatē Medorum? Et cum redieris, restituiam tibi mercedem tuā.¹⁵ Et dixit ei angelus: Ego ducam, & reducā eum ad te.¹⁶ Cui Tobias respondit: Rogo te, indica mihi, de qua dōmo, aut de qua tribu es tu?¹⁷ Cui Raphael angelus dixit: Genus quæris mercenarij, an ipsum mercenariū qui cū filio tuo eat?¹⁸ Sed ne forte sollicitū te reddam,¹⁹ ego sum Azarias Ananiæ magni filius.²⁰ Et Tobias respondit: Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris, quod voluerim cognoscere genus tuum.²¹ Dixit autē illi angelus: Ego sanum ducam, & sanum tibi reducā filiū tuum.²² Respondens autē Tobias, ait: Bene ambuletis, & sit dominus in itinere vestro, & angelus eius comitetur vobiscū.²³ Tunc paratis omnibus quæ erant in via portanda,²⁴ fecit Tobias vale patri suo, & matri suæ, & ambulauerunt ambo simul.²⁵ Cūq; profecti essent, cœpit mater eius flere, & dicere: Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis.²⁶ Nunquam fuisset ipsa pecunia pro qua misisti eum.²⁷ Sufficiebat nobis paupertas nostra, vt diuitias computaremus hoc, quod videbamus filiū nostrum.²⁸ Dixitque ei Tobias: Noli flere. Saluus perueniet filius noster, & saluus reuertetur ad nos, & oculi tui videbunt illum.²⁹ Credo enim quod angelus dei bonus comitetur ei: & bene disponat omnia quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad nos.³⁰ Ad hanc vocem cessauit mater eius flere, & tacuit.

Angeli consilio exenterat Tobias piscem, vnde medicamina tollit.

VI.

Rosfectus est autem Tobias, & canis secutus est eum, & mansit prima mansionē iuxta fluuium Tigris.² Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce³ piscis immanis exiuit ad deuorandum eum.⁴ Quem expauescēs Tobias, clamauit voce magna, dicens: Domine, inuadit me.⁵ Et dixit ei angelus: Apprehende brāchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cum fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pedes eius.⁶ Tunc dixit ei angelus: Exentera hunc piscem, & cor eius & fel & iecur repone tibi.⁷ sunt enim hæc necessaria ad medicamēta vtiliter.⁸ Quod cum fecisset, assauit carnes eius, & secum sustulerunt in via, cætera salierunt quæ sufficerent eis quousq; peruenirent in Rages ciuitatem Medorum.⁹ Tunc interrogauit Tobias angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater: vt dicas mihi quod remedium habebunt ista quæ de pisce seruare iussisti?¹⁰ Et respondens angelus dixit ei: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltra non accedat ad eos.¹¹ Et fel valet ad vngēdos oculos in quibus fuerit albugo, & sanabūtur.¹² Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? Respondēsq; angelus,¹³ ait: Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tua, & hic habet filiam nomine Saram, sed neq; masculum, neque fœminam vllam habet aliam præter eam.¹⁴ Tibi debetur omnis substātia eius, & oportet eam te accipere coniugem.¹⁵ Pete ergo eam à patre eius, & dabit tibi eam in vxorē.¹⁶ Tūc respondit Tobias, & dixit: Audio quia tradita est septem viris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit illos.¹⁷ Timeo ergo, ne forte & mihi hæc eueniant: & cum sim vnicus parētibus meis, deponam senectutem illorū cum tristitia ad inferos.¹⁸ Tunc angelus Raphael dixit ei: Audi me, & ostendam tibi qui sunt quibus præualere potest dæmonium.¹⁹ Ii nanque qui coniugium ita suscipiunt, vt deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent † sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus, habet potestātē dæmonium super eos.²⁰ Tu autem cum acceperis eā, ingressus cubiculum²¹ per tres dies cōtinens esto ab ea, & nihil aliud nisi orationibus vacabis cum ea.²² Ipsa autem nocte incēso iecore piscis fugabitur dæmonium.²³ Senocte benedictionē consequēris, vt filij ex vobis procreentur incolumes.²⁴ Trāfacta autem tertia nocte, accipies virginē cum timore domini, amore filiorū magis quàm libidinis ductus, vt in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

Tobias

d. Figurate respōdet quoniam Azarias adiutor dei interpretatur, quod angelis competit, qui sunt administratores spiritus, quasi dicere: Ex filiis israel ego sū, Azarias Ananiæ magni filius. Quod totum secundū interpretationem nominū verū erat. Erat enim de angelis vidētib; deū, & erat Azarias, id est adiutor: & filius Ananiæ, id est gloriæ dei. Comest. in hist. Tobia, cap. i.

e. Non enim decens erat q. ab eis recederet absque salutatione. Vnde sequitur matris fletus ex materna pietate. De Lyra.

a. Est enim Christus piscis ille qui ad Tobiam accessit de flumine viuis, cuius iecore per passionem affato, fugatus est diabolus, & per amaritudinē fellis afflatus est cæcus, & illuminatus est mundus. August. Ser. 4. de Petro & Paulo.

b. Dubium est an res naturales habeant virtutem dæmones arcendi à corporibus, & ab illis expellendi. Respondet Aug. de ciuita. dei lib. 21. cap. 6. Illic iunguntur autem dæmones ad inhabitandum per creaturas, quas non ipsi, sed deus cōdidit, delectabilibus pro sua diuersitate diuersis, &c. Aug. ubi prius.

c. In libro Tobia ad filium eius Tobias Raphael angelus dixit: Memore esto mātatorum patris tui, quoniā præcepit tibi accipere debere vxorem de genere patris tui. Et nūc audi me frater. Noli computare dæmonium illud, sed postula eam. Et scito quoniā dabitur tibi hac nocte vxor: & cū intraueris cubiculū, tolle de iecore piscis illius, & impone super carbones, & odor nābit, & odorabitur illud dæmonium, & fugiet: & non apparebit circa illam omnino in perpetuū. Ambros. de uocatione Gentiu. lib. 2. cap. vii.

d. Cum cōperis velle esse cū illa, surgite primū ambo, & deprecamini deū cōli, vt detur vobis misericordia & sanitas, & nolite timere. tibi enim destinata est ante secula, & tu eam saluabis. Quauis ergo quod statuit deus, nulla possit ratione non fieri, studia tamē non tolluntur orandi, nec per electionis propositum, liberi arbitrij deuotio relaxatur, cum implende voluntatis dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborum operū, per instantiam supplicationū, per exercitiū virtutū, fiant incrementa meritorum: & qui bona gesserint, nō solum secundū propositū dei, sed etiā secundū sua merita coronentur. Ambros. de uocatione Gentiu, c. 10.

† Infr. 10. 5

† Psal. 31. d

Tobias accepit Saram in uxorem: & nuptiis celebratis preparatum est illis alterum cubiculum.

VII.

A Ngressi^a sunt autem ad Raguel, & suscepit eos Raguel cū gaudio. Intuensque Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori suæ: Quam similis est iuuenis iste cōsobrino meo! Et cum hæc dixisset, ait: Vnde estis iuuenes fratres nostri? At illi dixerunt: Ex tribu Nephthalim sumus, ex captiuitate Niniue.⁴ Dixitque illis Raguel: Nostis Tobiam fratrē meum? Qui dixerunt: Nouimus.⁵ Cūq; multa bona loqueretur de eo, dixit angelus ad Raguel: Tobias, de quo interrogas, pater istius est.⁶ Et misit se Raguel, & cū lachrymis osculatus est eum: & plorans supra collum eius,⁷ dixit: Benedictio sit tibi fili mi, quia boni & optimi viri filius es.⁸ Et Anna vxor eius & Sara ipsorū filia lachrymata sunt. Postquā autē locuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari cōuiuium. Cūque hortaretur eos discumbere ad prædium,¹⁰ Tobias dixit: Hic ego hodie nō manducabo, neque bibā, nisi prius petitionem meā cōfirmes, & promittas mihi dare Saram filiā tuā.¹¹ Quo audito verbo Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem viris qui ingressi sunt ad eam: & timere cœpit, ne forte & huic similiter contingeret. Et cum nutaret, & non daret petenti vllum respōsum,¹² dixit ei angelus: Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti deum debetur coniunx filia tua: propterea alius nō potuit habere illam.¹³ Tunc dixit Raguel: Nō dubito quod deus preces & lachrymas meas in cōspectu suo admiserit.¹⁴ Et credo quoniā ideo fecit vos venire ad me, vt & ista coniungeretur cognationi suæ, secundū legem Moyse. Et nunc noli dubiū gerere, quod tibi eam tradā.¹⁵ Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dexterā Tobiam tradidit, dicēs: Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob vobiscū sit, & ipse coniungat vos, impleatque benedictionē suam in vobis.¹⁶ Et accepta charta, fecerunt cōscriptionem cōiugij.¹⁷ Et post hæc epulati sunt, benedicentes deum.¹⁸ Vocauitque Raguel ad se^d Annā vxorem suam, & præcepit ei vt præpararet alterum cubiculum.¹⁹ Et introduxit illuc Saram filiam suam, & lachrymata est,²⁰ dixitque ei: Forti animo esto filia mea. Dominus cœli det tibi gaudium pro tædio quod perpeffa es.

Tobias cum Sara iacens à dæmonio per orationem liberatur, illique preparato sepulchro dos magna assignatur.

VIII.

A Ostquam verò cœnauerunt, introduxerūt iuuenem ad eam.² Recordatus itaque Tobias sermonū angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitque eam super carbones viuos.³ Tunc Raphael angelus apprehendit^a dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti.⁴ Tūc hortatus est virginem Tobias, dixitque ei: Sara exurge, & deprecemur deum hodie & cras, & secundum cras: quia his tribus noctibus deo iungimur: tertia autem transacta nocte in nostro erimus coniugio.⁵ Filij quippe sanctorum sumus, & nō possumus ita coniungi sicut gentes quæ ignorant deum.⁶ Surgentes autem pariter, instanter orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis.⁷ Dixitque Tobias: Domine, deus patrum nostrorum, benedicant te cœli, terræ, marēque, & fontes, & flumina: & omnes creaturæ tuæ quæ in eis sunt.⁸ Tu fecisti Adam de limo terræ, dedisti que ei adiutorium Heuam.⁹ Et nunc domine tu scis quia^b non luxuriæ causa accipio sororem meā coniugem: sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in secula seculorum.¹⁰ Dixit itaque Sara: Miserere nobis domine, miserere nobis, & conueniamus ambo pariter sani.¹¹ Et factum est circa pullorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos: & abierunt cum eo pariter vt foderent sepulchrum.¹² Dicebat enim, ne forte simili modo euenerit ei, quo & cæteris aliis septem viris qui sunt ingressi ad eam.¹³ Cūque parassent fossam, reuersus Raguel ad vxorem suam, dixit ei: Mitte vnā ex ancillis tuis, & videat si mortuus est, vt sepeliā eum antequam illucescat dies.¹⁴ At illa misit vnā ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum reperit eos

a. Tādē ingressi sunt ad Raguel: cūque diceret Raguel vxori suæ quam simillimum esse iuuenē hūc Tobiam cōsobrino suo, dixit angelus: Hic est filius illius. Et lætatus est Raguel, & instaurauit cōuiuium. Non manducabo, inquit, Tobias, neque bibam, nisi prius petitionem meam cōfirmes, & promittas mihi dare Saram filiā tuam. Comest. ibid.

b. Cum petiisset ex Raguele filiam, primo verbo expauit, sciens quid prouenisset illis septem viris: sed docente angelo, quia immundi eam habere nō possent: Tobias autē qui deū timebat, facili habere posset, mox dare cōsensit. Beda ibidem.

c. Hæc benedictione vtitur ecclesia in sacramento matrimonij conferendo in facie ecclesiæ, quæ ex hoc loco deprompta videtur, vt nouerint recentiores nō esse nouum hominum inuentum formas & materias dicere adesse sacramentis. Idem.

d. Et notandum quod in sacra scriptura quinque dicuntur Annæ, Mater Samuelis, vxor Tobiam senioris, vxor Raguelis, mater beatæ Mariæ virginis, & Anna prophetissa. Comest. ibid.

a. Dæmon quatenus permissus potest vexare homines, & fugari ab illis. Vt ut enim deus malis spiritibus ad probationem quorūdā, vt Iob & Tobias: ad emendationem, vt Magdalene conseruationem, vt Pauli, cui datus est stimulus carnis angelus Satanæ ad correptionem: vt Corinthij per Paulum excommunicati ad dānationem, vt Achab, Antiochi, Herodis. Verus. Vt probet, emendari, conseruet, corripiat: vt damnet miseros virtus diuina flagellat. Beda in i. Reg. 16.

b. Nouerant quippe illi homines etiā in ipsis cōiugibus luxuriā esse abutendū intemperatiam, quod Tobias testatur oratio quando est copulatus vxori. Aug. super Genesin.

† Num. 36. e

† Supr. 2. c

† Gen. 2. b

c. Si ergo vis benedicere dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius. Aug. in Psal. 102.

d. Sicut enim Tobias vnicus, ita Sara parvulus vnica erat.
e. Sacrificium laudis ab ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Aug. Epistol. 86.

f. Adiuramus & nos dominum nostrum, orantes ut nobiscum maneat donec perfectione sancta requiem per spiritus sancti gratiam consequamur, qua requiescamus a seruilibus actibus, id est peccatis in corpore, & a prauis cogitationibus in mente. Beda ibidem.

saluos & incolumes, secum pariter dormientes.¹⁶ Et reuersa, nuntiavit bonum nuntiū. Et benedixerunt dominum, Raguel videlicet & Anna vxor eius,¹⁷ & dixerunt: Benedicimus te domine deus Israel, quia nō contigit nobis quemadmodum putabamus.¹⁸ Fecisti enim nobiscum misericordiā tuā, & exclusisti a nobis inimicū persequentē nos.¹⁹ Misertus es autem^d duobus vniciis. Fac eos domine plenius benedicere te, & sacrificium tibi laudis tuæ, & suæ sanitatis offerre: vt cognoscat vniuersitas gentiū, quia tu es deus solus in vniuersa terra.²⁰ Statimque præcepit seruis suis Raguel, vt replerent terra fossam quam fecerant, priusquam illucesceret.²¹ Vxori autem suæ dixit vt instrueret cōuiuium, & præpararet omnia quæ in cibos erāt iter agentibus necessaria.²² Duas quoque pingues vaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis.^f Et adiuravit Raguel Tobiam, vt duas hebdomadas moraretur apud eū.²⁴ De omnibus autē quæ possidebat Raguel, dimidiam partē dedit Tobiam, & fecit hanc scripturā, vt pars dimidia quæ supererat, post obitum eorum Tobiam dominio deueniret.

Raphael petit Rages urbem Medorum, & chirographum restituens, pecuniam recipit.

IX.

a. Celauit angelus nomen Azarias: sum, inquit, Anania magni filius: & nō dixit Ego sum Raphael angelus. Celauit in primo nominis dignitatem, ne faceret locutori terrorē. Si enim dixisset: Ego sum angelus, nō fuisset Tobie mercenarius. Aug. de tēpo. sermo. 226.
b. Itaque duæ erant apud Medos ciuitates nomine Rages, vna ciuitas Raguelis vt supra 3. altera Gabeli, vt hic.

Vnc vocauit Tobias angelum ad se,^a quē quidem hominem existimabat: dixitque ei: Azaria frater, peto vt auscultes verba mea.² Si me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidentia tuā.³ Tamē obsecro te, vt assumes tibi animalia siue seruitia: & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddāsque ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas.⁴ Scis enim ipse quoniā numerat pater meus dies: & si tardauero vna die plus, contristabitur anima eius.⁵ Et certe vides quomodo adiuravit me Raguel, cuius adiuramentum spernere non possum.⁶ Tunc Raphael assumēs quatuor ex seruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit: & inueniens Gabelum, dedit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem pecuniā.⁷ Indicauitque ei de Tobia filio Tobie omnia quæ gesta sunt, fecitque eum secum venire ad nuptias.⁸ Cūque ingressus esset domum Raguelis, inuenit Tobiam discumbentē: & exiliens, osculati sunt se inuicem. Et fleuit Gabelus, benedixitque deum, & dixit: Benedicat te deus Israel, quia tu filius es optimi viri, & iusti, & timentis deum, & eleemosynas faciētis.¹⁰ Et dicatur benedictio super vxorem tuam, & super parentes vestros,¹¹ & videatis filios vestros & filios filiorum vestrorum vsque in tertiam & quartam generationem, & sit semen vestrum benedictum a deo Israel, qui regnat in secula seculorum.¹² Cūque omnes dixissent, amen, accesserunt ad conuiuium: & cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant.

c. Hoc est enim benedicere deū, sic viuere, vt per mores cuiusque benedicatur deus. Nā qui benedicit domino lingua, & factis male dicit, nō in ecclesiis benedicit domino. Lingua prope omnes benedicunt, sed non omnes faciunt. August. in Psal. 15.

Parentes Tobie longam eius moram queruntur.

X.

a. Magna igitur nobis cura ingēturque solitudine quod die opus est, vt huiusmodi nobis bellum minimē exciteretur: aut si forte excitatum fuerit, non permaneat sed prematur protinus atque sedetur. Chrysostomus in 1. Ti. Homil. 7.

Vm verò moras faceret Tobias causa nuptiarū,^a sollicitus erat pater eius Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi?² Putāsne Gabelus mortuus est, & nemo reddit illi pecuniam?³ Cœpit autem contristari nimis ipse, & anna vxor eius cum eo: & cœperuntambo simul flere: eo quod die statuto minime reuerteretur filius eorum ad eos.⁴ Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu me fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem posteritatis nostræ? Omnia simul in te vno habentes, te nō debuimus dimittere ire a nobis.⁶ Cui dicebat Tobias: Tace, & noli turbari, sanus est filius noster: satis fidelis est vir ille cum quo misimus eum.⁷ Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliens circumspiciebat & circuibat vias omnes per quas spes remeandi videbatur, vt procul videret eum, si fieri posset, venientem.⁸ At vero Raguel dicebat ad generum suum, Mane hic: & ego mittam nuntium salutis de

b. Eisdem qui nunc de Iudeis credūt, cōuenit: qui se subq; in hoc adhuc cōsolatur, quod verē futurū sit tempus, quādo reuertatur ad eos dominus, & tūc omnis Israel saluus fiat: scientes quia satis fidelis est dominus, qui hoc promittit. Beda ibidem.

† Infr. 9. a

† Supr. 8. d

† Supr. 7. b

† Supr. 5. b

tis de te ad Tobiam patrē tuum.⁹ Cui Tobias ait: Ego noui quia pater meus & mater mea modo dies computāt, & cruciatus spiritus eorum in ipsis.¹⁰ Cūmq; verbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione vellet audire: tradidit ei Saram, & dimidiam partem omnis substantiæ suæ, in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & pecunia multa: & saluum atque gaudentem dimisit eū à se,¹¹ dicēs: **D** Angelus domini sanctus sit in itinere vestro: perducātq; vos incolumes, & inuentis omnia rectē circa parentes vestros, & videant oculi mei filios vestros priusquam moriar.¹² & apprehendentes parentes filiā suam, osculati sunt eam, & dimiserunt ire: ¹³ monentes^c eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiā, gubernare domum, & seipsam irreprehensibilem exhibere.

c. Bonæ nūrus cōditiones.

Tobias iunior cum gaudio domum repetens, patri visum restituit.

XI.

A Vmque reuerterentur,^a peruenerunt ad Charrā, quæ est in medio itinere contra Niniuen, vndecimo die.² Dixitq; angelus: Tobia frater, scis quem admodum reliquisti patrem tuum.³ Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento gradu insequantur iter nostrum familiæ simul cum coniuge tua, & cum animalibus.⁴ Cūmq; hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piscis. erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt.⁵ Anna autem sedebat secus viam quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de longinquo: ⁶ & dum ex eodem loco specularetur aduentum eius, vidit à longe, & ilico cognouit venientem filium suum: currensque nuntiauit viro suo, dicens: Ecce venit filius tuus.⁷ Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domū tuam, statim^b adora dominum deum tuum, & gratias agēs ei, accede ad patrē tuum, & osculare eum: ⁸ statimque lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim quoniam aperiētur mox oculi eius, & videbit pater tuus lumen cœli, & in aspectu tuo gaudebit. ⁹ Tunc præcurrit canis, qui simul fuerat in via, & quasi nuntius adueniens blandimento suæ caudæ gaudebat.¹⁰ Et exurgens cæcus pater cœpit offendens pedibus currere: & data manu puero, occurrit in obuiā filio suo. ¹¹ Et suscipiens osculatus est eum cū vxore sua, & cœperunt flere præ gaudio. ¹² Cūmq; adorassent deum, & gratias egissent, cōfederunt. ¹³ Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patri suo. ¹⁴ Et sustinuit quasi dimidiam ferē horam, & cœpit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi: ¹⁵ quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimq; visum recepit. ¹⁶ Et glorificabant deū, ipse videlicet & vxor eius, & omnes qui sciebant eum. ¹⁷ Dicebātque Tobias: Benedico te domine deus Israēl, quia tu castigasti me, & tu saluasti me. Et ecce ego video Tobiam filium meum. **D** ¹⁸ Ingressa est etiā post septē dies Sara vxor filij eius, & omnis familia & pecora sana, & cameli, & pecunia multa vxoris, sed & illa pecunia quam receperat à Gabelo. ¹⁹ Et narrauit parentibus suis omnia beneficia dei, quæ fecisset circa eum per hominē qui eum duxerat. ²⁰ Veneruntque Achior & Nabath cōsobrini Tobia, gaudētes ad Tobiam, & cōgratulātes ei de omnibus bonis quæ circa illum ostēderat deus. ²¹ Et per septem dies epulantes omnes cum gaudio magno gauisi sunt.

a. Hoc est, à domo Raguelis, non iuxta Niniuen, sed in oppositum Niniue iuxta Charram, siue Hāram, distantem à Rages vndecim diebus. Rages enim in Media erat, Charra in Mesopotamia, & Niniue in Perside vel Chaldaea.

b. Adorātis officiū omnib; cōstat: Adorare enim, creaturæ adorari, nō creaturæ, sed domini est. Chrysost. in 5. cap. Ioan. homi. 32. c. Nō cōtēnenda est figura canis huius, qui viator & cōmes angeli est. Beda ibid.

d. Grātiās nō minus agere deo debemus, p̄ beneficiis quā pro afflictionibus quoniam præparatū est secundū meritū huic quidē improbitatis, huic verō virtutis præmia reddere debet. Propterea tolerat hunc affligi, illum vero deliciis in dies affluere. Chrysost. homi. 1. ad popul. Antiochenum.

Angelus Raphael se suamque conditionem manifestat.

XII.

A Vnc vocauit ad se Tobias filium suū, dixitque ei: ^a Quid possumus dare viro isti sancto qui venit tecū? ² Respondens Tobias dixit patri suo: Pater, quā mercedem dabimus ei, aut quid dignum poterit esse^b beneficiis eius? ³ Me duxit & reduxit sanum, pecuniā à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fecit, & demonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cœli, & bonis omnibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? ⁴ Sed peto te pater mi, vt roges eum si forte dignabitur medietatē de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere. ⁵ Et vocantes eum, pater scilicet & filius,

a. Beatus Tobias qui panē suū nouerat frāgere esuriētī, mercedē celerē mercenario præparat laboranti. Aug. de tempo. Ser. 226. b. Octo beneficia Raphaelis in Tobiam iuniore, quæ hic narrat Aug. Primo iter quasi cœleste carpēs, & mihi & tibi parauit necessariū de pisce collyriū. Me deduxit, argentū recepit. Saram mihi vxorem desponsauit. Mercede placita tantū est dignus, qui mihi tanquam cœlestis extitit paranympus. Et quod plus est bonæ pater, oculorū tuorum maculas albugine detracta curauit, & totā domum nostram illuminatis oculorū tuorū lampadibus illustrauit. Aug. ubi supra.

tulerunt eum in partē, & rogare cœperunt vt dignaretur dimidiam partē omnium quæ attulerant, acceptā habere.⁶ Tunc dixit eis occultē: Benedicite deū cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam.

⁷ Etenim sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem dei reuelare & confiteri, honorificum est.⁸ Bona est oratio cū ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere: ⁹ quoniā^d eleemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternā.¹⁰ Qui autē faciunt peccatum & iniquitatem, hostes sunt animæ suæ.¹¹ Manifesto ergo vobis veritatem, & nō abscondam à vobis occultum sermonē.¹² Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationē tuā domino.¹³ Et quia acceptus eras deo, necesse fuit vt tētatio probaret te.¹⁴ Et nūc misit me dominus vt curarem te, & Saram vxorem filij tui à dæmonio liberarem.¹⁵ Ego enim sum Raphael angelus vnus ex septē, qui astamus ante dominum.¹⁶ Cūque hæc audissent, turbati sunt, & tremētes ceciderunt super terrā in faciem suā.¹⁷ Dixitq; eis angelus: Pax vobis, nolite timere.¹⁸ Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem dei erā. Ipsum benedicite, & cātate illi.¹⁹ Videbar quidem vobiscum māducare & bibere, sed ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus videri nō potest, vt or.²⁰ Tempus est ergo vt reuertar ad eum qui me misit: vos autem benedicite deum, & narrate omnia mirabilia eius.²¹ Et cum hæc dixisset, ab aspectu eorū ablatus est, & vltrā eum videre nō potuerunt.²² Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerūt deum. Et exurgētes, narrauerunt omnia mirabilia eius.

Tobias senior benedicit & confitetur domino.

XIII.

Periēs autem Tobias senior os suum, benedixit dominum, & dixit: Magnus es domine in æternum, & in omnia secula regnum tuum:^{a2} quoniā tu flagellas, & saluas: deducis ad inferos, & reducis: & non est qui effugiat manum tuam.³ Confitemini domino filij Israel, & in cōspectu gentium laudate eum: ⁴ quoniam ideo disperfit vos inter gentes quæ ignorant eum, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos quia non est alius deus omnipotens præter eum.⁵ Ipse castigauit nos propter iniquitates nostras, & ipse saluabit nos propter misericordiam suam.⁶ Aspicite ergo quæ fecit nobiscum, & cum timore & tremore confitemini illi: regēque seculorum exaltate in operibus vestris.⁷ Ego autem in terra captiuitatis meæ confitebor illi: quoniam ostendit maiestatem suam in gentem peccatricem.⁸ Conuertimini itaque peccatores, & facite iustitiam coram domino, credentes quòd faciat vobiscum misericordiam suam.⁹ Ego autem & anima mea in eo lætabimur.¹⁰ Benedicite domino omnes electi eius: agite dies lætitiæ, & confitemini illi.¹¹ Ierusalem ciuitas dei, castigauit te dominus in operibus manuum tuarū.¹² Confitere domino in bonis tuis, & benedic deum seculorum, vt reādicet in te tabernaculū suum, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia secula seculorum.¹³ Luce splendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabūt te.¹⁴ Nationes ex longinquo ad te venient, & munera deferentes, adorabunt in te dominum, & terrā tuā in sanctificationem habebunt.¹⁵ Nomen enim magnum inuocabunt in te.¹⁶ Maledicti erunt qui contempserint te, & condemnati erunt omnes qui blasphemauerint te: benedictique erunt qui ædificauerint te.¹⁷ Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniā omnes benedicentur, & cōgregabuntur ad dominum.¹⁸ Beati omnes qui diligūt te, & qui gaudent super pace tua.¹⁹ Anima mea benedic dominum: quoniam liberauit Ierusalem ciuitatē suā à cunctis tribulationibus suis dominus deus noster.²⁰ Beatus ero, si fuerint reliquæ seminis mei ad vidēdam claritatem Ierusalem.²¹ Portæ Ierusalem ex sapphiro & smaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius.²² Ex lapide candido & mundo omnes plateæ eius sternetur: & per vias eius^d alleluia cantabitur.²³ Benedictus dominus, qui exaltauit eam, vt sit regnū eius

c. Quoniā per orationē pestes mētis, per ieiunium pestes corporis expelluntur.
d. Per vtrāque ergo rē, sed maximē per eleemosynam dei misericordia requirenda est. Oportet itaque vt res vtrāque sibi cōfentiat. Illa rogat, hæc imperat: illa quodāmodo iudicis audientiam deprecatur, hæc gratiam promeretur, illa oītiū pulsat, hæc aperit: illa prodit desiderium, hæc desiderij procurat affectū: illa supplicat, sed supplicante illa cōmendat. Eusebius Emisēnus de initio quadrages. Homil. i.

e. Credim⁹ angelos sanctos ad stare oratib⁹, offerre deo preces & vota hominū: vbi tamē sine ira & disceptatione leuari puras manus perspexerint. Bernar. Cantic. Ser. 7.

f. Neque enim in phāstasma te angelos edisse credendū est quādo eos homines hominū susceperūt: quāuis vtrū angeli essent ignoratibus, cōsimili nobis indigentia vscī viderentur. Vnde est quòd angelus in libro Tobie ait: Videbatis me manducare: sed visu vestro videbatis, id est, necessitate reficiēdi corporis, sicut vos facitis, me cibū sumere putabatis. Aug. de ciui. dei lib. 13. cap. 22.

* Ipsum benedicite, & cātate illi.

a. Magnū reuera, magnū & excellēs pressura est ad probandū virum, atque ad docendā patientiā virtutem: atque ideo flagellorū modi varij sunt atque differētes, alius quidē morbo perpetuo probatur, alius grauissima inopia, vi atque iniuria alius: hūc iuges atque perpetuæ liberorū, propinquorū, ceterorūque orbitates excruciant, hūcque ab omnibus abiicitur, nullūque rei dignus æstimatur, atque alius aliter affligitur. Chrysost. de prouident. dei lib. 1.

b. De Ierusalem mystica & cœlesti pphetare videtur.
c. Hæc dico ad monēs vos, vt semper deū benedicatis. Si euenierint mala, benedicite, & dissoluentur mala: si prospera venerint, benedicite, & perseuerat prospera. Si quidē lob cum in prosperis esset, benedicebat, & cum pauper esset effectus, glorificabat. Chrysost. post reditū prioris exilij, ho. 12.
d. Nobis cantare certo tempore alleluia solēnt moris est, secundū Ecclesię antiquam traditionē. Neque enim & hoc sine sacramēto certis diebus cātamus alleluia. Certis quidē diebus cantamus alleluia, sed omni die cogitamus. Sic enim hoc verbo significatur laus dei, & si non in ore carnalis, certē in ore cordis semper laus eius in ore meo. Aug. in Psal. 106.

† Deut. 32. f
1. Reg. 2. a
Sap. 16. b

† Apoc. 21. f

eius in secula seculorum super eam, amen.

Tobias senior moriturus filium & nepotes ad pietatem hortatur. XIII.

A T consummati sunt sermones Tobia. Et postquam illuminatus est Tobias, ²vixit annis quadragintaduobus, & vidit filios nepotum suorum. ³Completis itaque annis centum duobus, sepultus est honorifice in Niniue. ⁴Quinquaginta nanque & sex annorum, lumen oculorum amisit: sexagenarius verò recepit. ⁵Reliquum verò vitæ suæ in gaudio fuit, & cū bono profectu timoris dei perrexit in pace. ⁶In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobia filium suum, & septem iuuenes filios, suos nepotes, dixitque eis: ⁷Prope erit interitus Niniue. Non enim excidit ^bverbum domini: & fratres nostri qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. ⁸Omnis autem terra eius deserta replebitur, & domus dei quæ in ea incensa est, iterum reedificabitur: ibique reuertentur omnes timētes deū. ⁹Et relinquent gentes idola sua, & venient in Ierusalem, ¹⁰& gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes Regem Israel. ¹¹Audite ergo filij mei patrem vestrum. ¹²† Seruite domino in veritate, & inquirete vt faciatis quæ placita sunt illi: ¹³& filiis vestris mādāte vt faciant iustitias & eleemosynas, vt sint memores dei, & benedicāt eū in omni tempore, in veritate, & in tota virtute suā. ¹⁴Nunc ergo filij audite me, & nolite manere hic. Sed quacunque die ^dsepelieritis matrem vestram circa me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus vestros vt exeatis hinc. ¹⁵Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. ¹⁶Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Niniue cū vxore sua & filiis, & filiorum filiis, & reuersus est ad soceros suos. ¹⁷Inuenitque eos incolumes in senectute bona, & curam eorum gessit. Et ipse clausit oculos eorum: & omnem hæreditatem domus Raguelis ipse percepit: viditque quintam generationē, filios filiorum suorum. ¹⁸Et completis annis nonaginta & nouem in timore domini, cum gaudio sepelierunt eum. ¹⁹Omnis autem cognatio eius, & omnis generatio eius in bona vita & in sancta cōuersatione permansit, ita vt accepti essent tam deo quā hominibus, & cunctis habitantibus terram.

a. Et sic mortuus est tēpore quo regnabat Iosias super Iudam & Ierusalem.

b. Per Ionā ad Niniuitas perlatū, ad cuius vocē cōuersi sunt: verū ad vitia sua reuersi, tandem propheta Nahu delicti sunt per Chaldaeos: quod prauidēs Tobias dicebat.

c. Hoc tamē magis videtur prophetali certitudine p verba prateriti tēporis predictisse, quā rē gestā narrasse. Adhuc enim stabat Ierusalem & templū in ea. Comest. in histor. Tobias, ca. 1.

d. Vnde & antiquorū iustorū funera officiosa pietate curata sunt, exequia celebrata, & sepultura prouisa: ipsiq; dū viuerēt, de sepeliendis vel etiā trāsferēdis suis corporibus filiis mandauerūt, & Tobias sepeliendo mortuos deū promeruisse, teste angelo, cōmendatur. Aug. de ciuitate dei, li. 1. cap. 13.

Tosue. 4. c

B. HIERONYMI PRÆFATIO in librum Iudith.

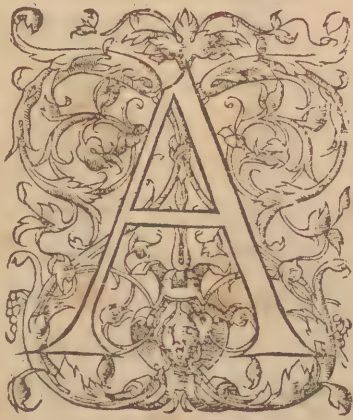
A Pud Hebræos liber Iudith inter hagiographa legitur: cuius authoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur. Chaldeo tamen sermone conscriptus, inter historias computatur. Sed quia hunc librum synodus Nicana in numero sanctarum scripturarum legitur computasse, acquieui postulationi vestra, imò exactioni, & sepositis occupationibus quibus vehementer arctabar, huic vnā lucubratiunculam dedi, magis sensum è sensu, quā ex verbo verbum transferens. Multorum codicum varietatem vitiosissimā amputaui: sola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldeis inuenire potui, Latinis expressi. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fæminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator, virtutem illi talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.

Argumentum libri.

Iudith vidua filia Merari de tribu Simeon, magna nimis in gloria, & virorum præstantior, quæ in typo ecclesiæ diabolum capite truncauit, nec formidauit pro salute populi mortem, nec furorem regum trepidauit. Nam dormientem necauit principem, saluōque pudore suis ciuibus triumphalem victoriam reportauit. Vixit annos centum quinque, sepulta in spelunca viri sui Manassæ in Bethulia ciuitate, quæ fuit in tribu Iuda, inter Dothain & Balmon.

Incipit liber Iudith.

*Nabuchodonosor victo Rege Medorum, cunctis regnis cupit
imperare.*
Cap. I.

Rphaxat^a itaque Rex^b Medorū subiugauerat multas gentes^A imperio suo, & ipse ædificauit ciuitatem potentissimā, quā appellauit Ecbatanis.² Ex lapidibus quadratis & sectis fecit muros eius, in altitudine cubitorum septuaginta, & in latitudine cubitorum triginta: turres verò eius posuit in altitudinem cubitorum centum.³ Per quadrum verò earum latus vtrunque vicenorum pedum spatio tendebatur: posuitque portas eius in altitudine turrium.⁴ Et gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui, & in gloria quadrigarum suarum.⁵ Anno igitur duodecimo regni^c sui, Nabuchodonosor

Anno ante
Christū, 712
Anno mudi
3250.
Deioces
primus rex
Medorum
condidit
Ecbatanā.

for Rex Assyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magna, pugnauit cōtra Arphaxat: & obtinuit eum⁶ in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten & Tigrin & Iadason, in campo Erioch Regis Elicorum.⁷ Tunc exaltatum est regnū Nabuchodonosor, & cor eius eleuatum est. Et misit ad omnes qui habitabāt in Cilicia, & Damasco, & Libano,⁸ & ad gentes quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam, in campo magno Esdrelon,⁹ & ad omnes qui erant in^d Samaria, & trās flumen Iordanem vsque Ierusalem, & ad omnem terram Iesse, quousque perueniatur ad montes Æthiopiæ.¹⁰ Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor Rex Assyriorum:^e ¹¹ qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, ac sine honore abiecerunt.¹² Tunc indignatus Nabuchodonosor Rex ad omnem terram illam, iurauit per regnum & thronum suum, quòd defenderet se de omnibus regionibus his.

Anno ante
Christū, 697
Anno mudi
3305.
Duodecimus
annus
Nabuchodonosor
fuit vltimus
annus De-
iocis.

*Holofernes à Nabuchodonosor mittitur omnia regna & populos
vastaturus.*
II.

Anno^a tertio decimo Nabuchodonosor Regis, vicesima & secunda die^A mensis primi, factum est verbum in domo Nabuchodonosor regis Assyriorum, vt defenderet se.² Vocauitque omnes maiores natu, omnesque duces & bellatores suos, & habuit cum eis mysterium consilij sui.³ Dixitque cogitationem suam in eo esse, vt omnē terrā suo subiugaret imperio.⁴ Quod dictum cum placuisset omnibus, vocauit Nabuchodonosor Rex Holofernē principem militiæ suæ,⁵ & dixit ei: Egredere aduersum omne regnum^b occidentis, & cōtra eos præcipuē qui contempserunt imperium meum. ⁶ Non parcat oculus tuus^B vlli regno, omnēque urbem munitā subiugabis mihi.⁷ Tūc Holofernes vocauit duces & magistratus virtutis Assyriorum: & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit ei Rex, centum viginti milia peditum pugnatorū, & equites sagittarios duodecim milia.⁸ Omnēque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumerabilium camelorum, cum his quæ exercitibus sufficerēt copiose: boum quoque armenta, gregesque ouium, quorum non erat numerus.⁹ Frumentum ex omni Syria^c in transitu suo parari constituit.¹⁰ Aurum verò & argētum de domo regis assumpsit multum nimis.¹¹ Et profectus est ipse, & omnis exercitus, cū quadrigis & equitibus, & sagittariis, qui cooperuerunt faciem terræ sicut locustæ.¹² Cūque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos^c montes Ange, qui sunt à sinistro Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem.¹³ Effregit autem ciuitatem^d opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios Tharsis, & filios Ismael, qui erant cōtra faciem deserti, & ad austrum terræ Cellon.¹⁴ Et transiit Euphraten, & venit in Mesopotamiam: & fregit omnes ciuitates excelsas, quæ erant ibi à

† Ezech. 9. 8

torrente

a. Tanta est scriptorum varietas in assignando tēpore, & regibus sub quibus gesta sit Iudith historia, vt vix duos reperias qui sibi constare dicantur. Augu. in primis Cyri tēporibus adscribit. Philo autem & de Lyra sub Cāyfe Cyri filio. Plerique sub Dario filio Hytaspis, alij sub Dario Longimano: quæ partibus historie collatis & repugnantibus cōstare non possunt, vt inferius dicitur. Zieglerus autē recentior paulo altius contēplatus, dicit Phaortē regem Medorum hunc fuisse Arpaxa: nimirū quod regnauit apud Medos .12. anno Nabuchodonosor. Sed nec iste Ecbatanā, imō pater eius Dioces, maiori iūmptu & magnificētia cōdidit, vt auctor est Herodotus lib. 1. quā hic describatur: atque circa duodecimum regni Nabuchodonosor mortuus est postquā 54 annis apud Medos regnauit. Alteri illorū standum censeo, sed mallem priori. b. Qui voluit se dicere Regē Medorū. Et vere primus fuit dictus rex, ante quē ceteri principes dicebantur. Herodotus lib. 1. c. Hic autē Nabuchodonosor dictus est priscus, siue primus eius nominis, tertius tamen Rex Chaldeorū, sed octauus Babyloniorū. Pater magni Nabuchodonosor, sub quo Ierosolyma cū templo desolata est: vt 4. Reg. 25. & 2. Paral. vltim. Prior Iechoniā cū vxore & liberis sponte deditum in Assyriā traduxit, & Sedeciā constituit Regē. Posterior huic succedens, Sedeciam excæcauit, Ierosolymaque excidio dedita est. Ioseph. lib. 10. c. 10. Nec alios præter hos duos hoc nomine vocatos in sacris vel peregrinis scriptoribus inuenies.

d. Relicti ex captiuitate de cē tribuū in quibusdā ciuitatibus Samariæ, cuius incolæ erant Assyrij. 4. Reg. 17. d. e. Nec ista contingere potuerūt Cāyfis tēpore, cū & has omnes prouicias pacatas à patre acceperit, & iter vnā Aegyptū, quā post ea amissu peruasit, & suo imperio adiecit. Herod. lib. 2. a. Hoc est anno 2. à morte patris, & 13. anno à principio regni sui in Niniue cū patre. Philo, de Lyra. Sed hæc nimis libera, & sacris scripturis atque prophetis historiis aduersa, tā de nominibus & dignitatibus, quā de tēpore. b. Omnes illæ regiones occidentales erāt respectu Assyriorū: quæ Nabuchodonosor imperio sine discrimine parebāt, vt oēs historici probant, si hūc Cambyse vel Dariū credas. c. Mōtes Ange sunt, qui inter Assyriā & Armeniā extēduntur, & mōs Taurus vno nomine vocati, & prorsus versus occidentem. d. Famolisissimam propter mercū abundantiam, tum munitione loci, vt expugnaretur, tum opportunitate Ciliciæ peruagandæ armis. Opinandū est hanc esse: quā Malū vocat Ptolemæus, cuius populi dicuntur Mallotæ, quorū mētiō fit. 2. Macha. 4. Et cū ageretur, contigit Tharsenses & Mallotas seditionem mouere.

torrēte Mambre, vsquequo perueniatur ad mare:¹⁵ & occupauit terminos eius à Cilicia vsque ad fines Iaphet, qui sunt ad austrum.¹⁶ Adduxitque omnes filios Madian, & prēdauit omnem locupletionem eorum, omnesque resistentes sibi occidit in ore gladij.¹⁷ Et post hæc descendit in campos Damasci in diebus messis, & succendit omnia fata, omnesque arbores & vineas fecit incidi:¹⁸ & cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

Holophernes sese sponte deditibus non parcat, nec urbibus ac diis eorum.

III.

Ezech. 9. d

Vnc miserunt legatos suos vniuersarum urbium ac prouinciarum Reges ac principes, Syriæ scilicet & Mesopotamiæ, &^a Syriæ Sobal,^b & Lybiæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holophernem, dixerunt: ^cDesinat indignatio tua circa nos. Melius est enim vt viuētes seruiamus Nabuchodonosor Regi magno, & subditi simus tibi, quā morientes cū

^dinteritu nostro ipsi seruitutis nostræ dāna patiamur.³ Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes & colles, & campi, & armenta bouum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque & camelorum & vniuersæ facultates nostræ atque familiæ in cōspectu tuo sunt:⁴ Sint omnia sub lege tua. Nos etiam, & filij nostri, serui tui sumus.⁵ Veni nobis pacificus dominus, & vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi.⁷ Tūc descendit^e de mōtibus cum equitibus in virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem & omnem inhabitatē terram.⁸ De vniuersis autem urbibus assumpsit sibi auxilia-
^crios viros fortes & electos ad bellum.⁹ Tantusque metus prouinciis illis incubuit, vt vniuersarum urbium habitatores principes & honorati simul cum populis exirēt in obuiam venienti,¹⁰ excipientes eum cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis.¹¹ Nec ista tamen facientes ferocitatem eius pectoris mitigare potuerūt.¹² Nā & ciuitates eorum destruxit,^c & lucos eorū excidit.^d ¹³Præceperat enim illi Nabuchodonosor Rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur deus ab his nationibus quæ potuissent Holophernis potentia subiugari.¹⁴ Pertransiens autem Syriā Sobal, & omnē Apameam, omnēque Mesopotamiam, venit ad^e Idumæos in terra Gabaa, & Scythopoli:¹⁵ accepitque ciuitates eorum, & sedidit ibi per triginta dies: in quibus diebus adunari præcepit vniuersum exercitum virtutis suæ.

Filij Israel sese muniunt aduersus Holophernem, hortante eos ad hoc Eliacim sacerdote.

IIII.

Vnc audientes hæc^a filij Israel qui habitabant terram Iuda, timuerunt valde à facie eius.² Tremor etiam & horror inuasit sensus eorū, ne hoc faceret Ierusalem, &^b templo domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum:³ Et miserūt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho: & præoccupauerunt omnes vertices montium.⁴ Et muris circundederunt vicos suos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnae.
^bSacerdos etiam^c Eliacim scripsit ad vniuersos qui erant cōtra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Dothain, & vniuersos per quos viæ transitus esse poterat, vt obtinerent ascensus mōtium per quos via esse poterat ad Ierusalem, & illic custodirent vbi angustum iter esse poterat inter mōtes:⁷ & fecerunt filij Israel secundum quod cōstituerat eis sacerdos domini Eliacim.⁸ Et clamauit omnis populus ad dominum instantia magna, & humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus, ^cipsi & mulieres eorum.⁹ Et induerunt se sacerdotes ciliciis, & infantes prostrauerunt contra faciem templi domini, & altare domini operuerunt cilicio.¹⁰ Et clamauerūt
* ad dominum deum Israel vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuisionem, & ciuitates * eorum in exterminium, & sancta eorum in pollutionem, & fierent in opprobrium * gentibus.¹¹ Tunc Eliacim sacerdos

a. Quæ & dicitur Syria Sobal: vt 2. Reg. 8. a. 1. Paral. 18.

a. Syria autē in vniuersum gradis regio est. Terminatur à septentrione Cilicia & parte Cappadociæ, ab occasu Syrio pelago: ab Hebræis autē dicitur Aram. Inde Syrii Aramæi.

b. Libya magna pars est Africa, in qua tamen nihil tunc prouinciarum domitum fuit vel ab Assyriis, vel à Chaldeis.

* Holophernes.

c. Non propheta edificia priuata & publica urbium, nisi aliquarū forsan muros aperuerit, sed sacra illic loca, vt tēpla & lucos & statuas deorū euerit. Vnde Iudæi nō tantū vrbis timebāt, sed tēplo suo, vt caput sequens ostēdit. Zieglerus.

d. Volebat enim solus reputari deus in terra, vt Dani.

4. Ideo cum bestiis deputatus est.

e. Idumæi intra Iordanem sunt, quorū metropolis est Ierichus, extra montes regionis Acrabitenæ: qui præhibuerunt Holophernē ne in Iudæā penetraret faciliē.

a. Qui redierant à captiuitate Babylonica.

b. Ipsum enim tēplū vsque adeo nō extabat ætate Cabytis, sed vix iacta erāt fundamenta, quin potius edificari ipsum præbuerit edito, ita procul à vero abest, vt in huius ætate historia Iudith reponatur. Zieglerus.

c. Hic fuit Helcia sacerdotis magni filius, vtriusque enim meminit. 4. Reg. 18. & 22. & 2. Paral. 35. & Isa. 22. sub regibus Ezechia, Manasse, Amos & Iosia: vnde historia Iudith facta creditur tēpo-

re Iosia, quicquid dicat Philo de Eliacim, qui & Elih siue Iocim filius Iesu Iosedech, quicquid patri successit anno Artaxerxis 12. dū Babylonē reuerteretur con-

questurus apud Artaxerxē super tēpli reedificationis impedimēto, non est audi-

tus, quoniā Assuerus cōtra Arphaxat erat occupatus. Philo. Sed hoc nimis alienū est à cæteris chronographis. Nēpe q̄ à relaxata captiuitate Cyrus. 9. annis re-

gnauit, Cabytes filius eius & post quos Darius Hytaspis filius 36. annis, Iesus autē Iosedech ab eadē relaxatione 36. annis præsedet:

qui extēduntur vsq; ad 20. annū dicti Darij: in quo anno dictus Iosedech reuersus est ad Persas sedente Iocim filio eius. Vide igitur quā lōge distet à tēpo-

re Cambyæ. Fatendum itaq; est hanc historiā cōtēgisse sedente alio Eliacim ante captiuitatē, vt prius dictum est: & durante Iosia adhuc iuvene, sub quo Ozias moderabatur quincia:

* Assidue.

* Hereditatis.

* Et derisionem.

domini magnus circuiuit omnem Israel, allocutusque est eos,¹² dicens: Scitote quoniā exaudiet dominus preces vestras, si manētes permanseritis in ieiuniis & orationibus in cōspectu domini. †¹³ Memores estote Moyſi serui domini, qui Amalec confiden-
tem in virtute sua, & in potētia sua, & in exercitu suo, & in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, nō ferro pugnando, sed precibus sanctis orādo deiecit: ¹⁴ Sic erūt vniversi hostes Israel, si perseueraueritis in hoc opere, quod cōpistis. ¹⁵ Ad hanc igitur exhortationem eius deprecantes dominum, permanebant in cōspectu domini, ¹⁶ ita vt etiam ij qui offerebant domino holocausta, prācincti ciliciis offerrent sacrificia domino, & erat cinis super capita eorum. ¹⁷ Et ex toto corde suo omnes orabant deum, vt visitaret populum suum Israel.

Achior monet Holophernem ne contra Iudaeos temere pugnet.

V.

Nunciaturque est Holopherni principi militiæ Assyriorū, quod filij A Israel prāpararent se ad resistendum, ac mōtium itinera cōclusissent: ² & furore nimio exarsit in iracundia magna. Vocauitque omnes principes Moab, & duces Ammon, ³ & dixit eis: Dicite mihi^a quis sit populus iste qui montana obsidet, aut quæ & quales & quātæ sint ciuitatēs eorū, quæ etiā sit virtus eorum, aut quæ sit multitudo eorū, vel quis Rex militiæ illorum: ⁴ & quare prā omnibus qui habitant in oriente, isti cōtempserunt nos, & non exierunt in obuiā nobis, vt susciperent nos cum pace? †⁵ Tunc^b Achior dux omnium filiorum Ammon respondens, ait: Si digneris audire domine mi, ⁶ dicam veritatem in conspectu tuo de populo isto, qui in montanis habitat, & nō egredietur verbum falsum ex ore meo. †⁶ Populus iste ex progenie Chaldæorum est. ⁷ Hic primum in Mesopotamia habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorū, qui erant in terra Chaldæorum. ⁸ Deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in B multitudine deorum erant, ⁹ vnum deum cœli coluerunt: qui & †præcepit eis vt exirent inde, & habitarent in Carram. †¹⁰ Cūque operuisset omnem terram fames, descenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari eorū nō posset exercitus. †¹⁰ Cūque grauaret eos rex Ægypti, atque in ædificationibus vrbiū suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerūt ad dominum suum, † & percussit totam terram Ægypti plagis variis. †¹¹ Cūque eiecissent eos Ægyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellēt capere, & ad suum seruitium reuocare, ¹² fugiētibus iis deus cœli mare aperuit, ita vt hinc inde aquæ quasi murus solidarentur: & isti pede sicco fundum maris perambulando transirent. ¹³ In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorū eos persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret vel vnus, qui factum posteris nuntiaret. †¹⁴ Egressi etiā mare rubrum, deserta Sina montis occupauerunt, in quibus nūquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. †¹⁵ Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum: † & per annos quadraginta annonā de cœlo cōsecuti sunt. ¹⁶ Vbicunq; ingressi sunt sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, deus eorū pugnavit pro eis, & vicit. ¹⁷ Et non fuit qui insultaret populo isti, nisi quādo recessit à cultu domini dei sui. ¹⁸ Quotiescunque autem prāter ipsum deū suū alterum coluerūt, dati sunt in prādam, & in gladium, & in opprobrium. ¹⁹ Quotiescunque autē pœnituerūt se recessisse à cultura dei sui, dedit eis deus cœli virtutem resistēdi. †²⁰ Denique Chananæū Regē, & Iebusæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Hethæum, & Amoræū, & omnes potētes in Hesebō prostrauerūt, & terras eorū & ciuitates eorū ipsi possederūt, ²¹ & vsque dum non peccarent in conspectu dei sui, erant cum illis bona. Deus enim illorum odit iniquitatem. ²² Nā & ante hos annos cum recessissent à via quā dederat eorum captiui abducti sunt in terrā nō suam. †²³ Nuper autem reuersi ad dominum deum suum, ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt mōtanā hanc omnia, & iterum possident Ierusalem, vbi sunt sancta sanctorum. ²⁴ Nunc ergo mi domine,

* Et munierunt omnem verticem montis excelsi, & posuerunt in campis scandala.

* Et omnes satrapas regionis maritimæ.

a. Holophernes quomodo potuit hæc omnia ignorare, quæ hic quærit? & paulo ante de captiuitate reuerſos Iudæos notissimos habere debuit. Hæc sufficienti sunt argumento historiam hanc vetustiorē esse Cābyſis ætate. Zieglerus ibid.

b. De Iudæorū genere natus, vt pōte de Lot, & iracorum agnoscens gentem.

* Verbum de ore serui tui.

c. Sicut Ietro focer Moyſi atbor mala, qui vtique in deum Israel non credebat, dedit consiliū Moyſi bonum, ita & Achior ad Holophernē aliquid vtile locutus est. Hieron. in 7. cap. Matth.

* Et habitauerunt ibi diebus multis. Et dixit deus eorum, vt exirent de habitatione sua, & irēt in terrā Chanaan, & habitauerunt ibi, & repleti sunt auro & argento, & in iumentis multis nimis.

d. Quanto serior vindicta peccantiū est, tanto iustior in similitudinē Pharaonis, qui decem plagis admonitus, non punitus, & in duritia perseuerans, ad extremum rubri maris fluctibus obrutus est. Hieron. super c. 32. Ierem.

e. Marath fluius amarissimus erat, vt sitis populus bibere non posset. Misit Moyſes lignum in aquam, & amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperauit. Ambros. de his qui inuiciantur mysteriis cap. 9.

f. Harum ergo septem gentium terram videtur deus patribus promississe: sicut dixit dominus ad Moyſen, Exod. 33. Vade, & ascende hūc tu & populus tuus quos eduxisti de terra Ægypti, in terrā quam iuravi Abraham, Isaac & Iacob, dicens: Semini vestro dabo eā, &c. August. 20. q. super Iosue.

† Exod. 17. d
Deut. 25. d

† Infr. 6. e

† Infr. 11. b

† Gene. 11. d
Exod. 1. a
Nehe. 9. b
Sap. 10. a

† Gene. 12. a
† Gen. 46. d

† Exod. 1. &
seq.
† Exod. 7. &
seq.
Exod. 14. c
Infr. 6. c

† Exod. 16. a

† Exod. 15. d

† Exo. 16. d.
Nehe. 9. d
Psal. 77. c
Ioh. 6. d

† Iosue. 13
Num. 31. f

† I. Esdr. 1. a

† Infr. 13. a

† Infr. 6. c

mi domine, perquire si est aliqua iniquitas eorum in conspectu dei eorum, & ascēdamus ad illos, quoniam tradens tradet illos deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiae tuae. †²⁵ Si verò non est offensio populi huius coram deo suo, non poterimus resistere illis, † quoniam deus eorum defendet illos, & erimus in opprobrium vniuersae terrae. ²⁶ Et factum est cum cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt omnes magnates Holophernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum: ²⁷ Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere Regi Nabuchodonosor, & exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnae? ²⁸ Vt ergo agnoscat Achior quoniā fallit nos, ascēdamus in montana: & cum capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transfuerberabitur: ²⁹ vt sciat omnis gens quoniam Nabuchodonosor deus terrae est, & præter ipsum alius non est.

Achior ab Holopherne traditur in manus Iudaeorum.

V I.

- A** Actum est autem cum cessassent loqui, indignatus Holophernes vehementer, dixit ad Achior: ² Quoniam prophetaſti nobis dicens quòd gens Israel defendatur à deo suo, vt ostēdam tibi quoniam non est deus nisi Nabuchodonosor, cum percusserimus eos omnes sicut hominem vnum, tūc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet, ⁴ & probabis quoniam Nabuchodonosor dominus sit vniuersae terrae: tūc q; gladius militiae meae transiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & nō respirabis vltra, donec extermineris cum illis. ⁵ Porro autem si prophetiam tuam veram existimas, non cōcidat vultus tuus: & pallor qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. ⁶ Vt autem noueris quia simul cum illis hæc experieris, ecce ex hac hora illorum populo sociaberis, vt dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas. ⁷ Tūc Holophernes præcepit seruis suis, vt comprehēderent Achior, & perducerent eum in ^a Bethuliam, & traderent eum in manus filiorum Israel. ⁸ Et accipiētes eum serui Holophernis, profecti sunt per campeſtria: sed cum appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularij. ⁹ Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & sic vinctum de restibus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad dominum suum. ¹⁰ Porro filij Israel descendentes de Bethulia venerunt ad eum: quem soluētes duxerunt ad Bethuliam: atq; in medium populi illum statuētes, percōtati sunt quid rerū esset quòd illum vinctum Assyrij reliquissent. ^b ¹¹ In diebus illis erant illic Principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniell. ¹² In medio itaque seniorum & in conspectu omnium Achior dixit omnia quæ locutus ipse fuerat ab Holopherne interrogatus: & qualiter populus Holophernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, ¹³ & quemadmodum ipse Holophernes iratus iusserit eum Israelitis hac de causa tradi, vt dū vicerit filios Israel, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat suppliciiis interire, propter hoc quod dixisset: † Deus cœli defensor eorum est. ¹⁴ Cūmq; Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciē adorantes dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimis preces suas domino effuderunt, ¹⁵ dicentes: ^c Domine deus cœli & terrae, intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende: & ostende quoniam nō derelinquis præsumētes de te: & præsumētes de se, & de sua virtute gloriantes humilias. ¹⁶ Finito itaq; fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, ¹⁷ dicentes: Deus patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas. ¹⁸ Cum verò dominus deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum deus in medio nostri, vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus cōuerſeris nobiscum. ¹⁹ Tunc Ozias finito consilio suscepit eum in domum suam, & fecit ei cœnam magnam: ²⁰ & vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. ²¹ Postea verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem ^d intra ecclesiam orauerunt, ^e petentes auxilium à deo Israel.

a. Hæc est vrbs Galilee tribus leucis à Tyberiade distans, vbi castrorum Holophernis adhuc vestigia restant: vt infr. cap. seq.

b. Miserant quidem de Ierusalem duos principes sacerdotum in Bethuliam, & principem Oziam de tribu Simeon, Cūque exposuisset eis Achior quare transfusus esset ab Holopherne ad eos, recepit eum Ozias in domum suam. Com.

c. Oratio populi Israel.

d. In synagoga particulam quæ erat in Bethulia.
e. Orant Iudæi auxilium contra Holophernem.

Holophernes obsessa Bethulia obsessos siti cruciat, obstructo aqueductu illorum.

VII.

* Et omni populo suo, qui venerat in auxilium eius.
a. Bethulia ciuitas est montana Acrabitenae regionis, ex horum latere quo montes ad occidentem respiciunt, sita contra Scythopolin. Fōs autem Bethuliae in valle ad austrum, quo se Iudith vidua lauca cecide Holophernis.

b. Squalibat ciuitas obfidiōne barbara feritatis. Ita enim vniuersa languebant, vt in manibus hostium iam tradi cōmodius iudicaret, quā perniciose famis depopulatione vexari. Aug. Serm. 228. de tempore.

c. Cū igitur Bethuliae moenia Holophernes hostili obfidiōne calcaret, & avertas tractus aquarum, prima indiceret certamina siccitatem, Iudith fletus sui cōiugis fœdera acerbo disfidio rupta, lugubri lamentatione seruabat. Quae vt reperit captiuandae ciuitatis iudicias postulas, mox ei priuatum dolorem congeminauit communis ciuitatis dolor. Aug. Serm. 229. de tempore.

† Constituit Holophernes custodes fontium Bethuliani hauriant.

* Canes ob sitim Holopherni Bethuliam tradere volunt.

d. Licet Ozias bene fecerit differendo traditionem ciuitatis, & expectando diuinam misericordiam, tamen pernegando terminū quinque dierū, male fecit propter quod capite sequenti reprehenditur. De Lyra.

Holophernes autem altera die praecipit exercitibus suis * vt ascenderent contra ^a Bethuliam. ² Erant autem pedites bellatorum cētum viginti millia, & equites vigintiduo millia, praeter praeparationes virorū illorū quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuersae iuuentutis. ³ Omnes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & venerunt per crepidinem montis vsq; ad apicem qui respicit super Dothain, à loco qui dicitur Belma, vsq; ad Chelmon, qui est contra Efdrelon. ^b ⁴ Filij autem Israel vt viderunt multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittētes cinerem super capita sua, vnanimes orantes, vt deus Israel misericordiam suam ostenderet super populum suum. ⁵ Et assumentes arma sua bellica, sederunt per loca quae ad angusti itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die & nocte. ^c ⁶ Porro Holophernes, dum circuit per gyrū, reperit quod fons qui influebat aqueductum illorum, à parte australi extra ciuitatem dirigeret, & incidi praecipit aqueductum illorum. ⁷ Erant tamen non longē fontes à muris, ex quibus furtim videbantur haurire aquam, ad refocillandum potius, quā ad potandum. ⁸ Sed filij Ammon & Moab accesserunt ad Holophernem, dicentes: Filij Israel non in lancea nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in praecipitio cōstituti. ⁹ Vt ergo sine congressione pugnae possis superare eos, pone custodes fontium, vt nō hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos, vel certē fatigati tradent ciuitatē suam, quam putant in montibus positam superari non posse. ¹⁰ Et † placuerunt verba haec coram Holopherne, & coram satellitibus eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. ¹¹ Cūque ista custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternae & collectiones aquarum omnibus inhabitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem vnde satiarentur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie. ¹² Tunc ad Oziam congregati omnes viri fœminaeque, iuuenes & paruuli, omnes simul vna voce ¹³ dixerunt: Iudicet deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala, nolens loqui pacificē cum Assyriis, & propter hoc vendidit nos deus in manibus eorum: ¹⁴ & ideo non est qui adiuuet, cum prosternamur ante oculos eorum in siti, & in perditione magna. ¹⁵ Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt sponte tradamus nos omnes populo Holophernis. † ¹⁶ Melius est enī vt captiui benedicamus dominum viuentes, quā moriamur, & simus opprobrium omni carni, cum viderimus vxores nostras & infantes nostros mori ante oculos nostros. ¹⁷ Cōtestamur hodie cœlum & terrā, & deum patrum nostrorum, qui vlciscitur nos secundum peccata nostra, * vt iam tradatis ciuitatem in manum militiae Holophernis, vt sit finis noster brevis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. ¹⁸ Et cum haec dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in ecclesia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad deum, dicentes: † ¹⁹ Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus. ²⁰ Tu quia pius es, miserere nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te, populo qui ignorat te: ²¹ vt non dicant inter gentes: Vbi est deus eorum? ²² Et cum fatigati his clamoribus & his fletibus lassati siluissent, ^d ²³ exurgens Ozias infusus lacrymis, dixit: A quo animo estote fratres, & hos quinq; dies expectemus à domino misericordiam. ²⁴ Forsitan enim indignationem suam abscindet, & dabit gloriā nomini suo. ²⁵ Si autem transactis quinq; diebus non venerit adiutorium, faciemus haec verba quae locuti estis.

† Thre. 4. 8

† Psal. 103. 8

Iudith vacillantes & praetimore deditionem cogitantes Iudeos consolatur & firmat.

VIII.

Et factum

A **E** ^a factum est cum audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij Idox, filij Ioseph, filij Ozias, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim, filij Achitob, filij Melchias, filij Enom, filij Nathanie, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben: ² & vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ: ³ instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit estus super caput eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis. ⁴ Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mēsis sex. ⁵ Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur: ⁶ & habens super lumbos suos cilicium, ^b ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, & Neomenias, & festa domus Israel. ⁷ Erat autē eleganti aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac possessiones armentis boum & gregibus ouium plenas. ⁸ Et erāt hæc in omnibus famosissima, quoniam timebat dominum valde: nec erat qui loqueretur de illa verbū malum. ⁹ Hæc itaq; cum audisset quoniam Ozias promississet quod transacto quinto die traderet ciuitatem Assyriis, misit ad presbyteros Chabri & Charmi. ¹⁰ Et venerūt ad illam, & dixit illis: ^c Quod est hoc verbum in quo cōsensit Ozias, vt tradat ciuitatem Assyriis, si intra quinq; dies non venerit vobis adiutorium? ¹¹ & qui estis vos qui ^d tētatis dominum? ¹² Non est iste sermo qui misericordiā prouocet, sed potius qui iram excitet, & furorem accendat. ¹³ Posuistis vos tempus miserationis domini: & in arbitrium vestrum diem constituistis ei. ¹⁴ Sed quia patiens dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis postulemus. ¹⁵ Non enim quasi homo sic deus comminabitur: neq; sicut filius hominis ad iracundiam inflammabitur: ¹⁶ & ideo humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruiētes illi, ¹⁷ dicamus flentes domino, vt secūdum voluntatē suam sic faciat nobiscum citò misericordiam suam: vt sicut cōturbatum est cor nostrum in superbia eorum, ita etiam de nostra humilitate gloriemur, ¹⁸ quoniā non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dereliquerunt deū suum, & adorauerūt deos alienos: ¹⁹ pro quo scelere dati sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis. Nos autem alterum deum nescimus præter ipsum. ²⁰ Expectemus humiles consolationē eius, & exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum: & humiliabit omnes gentes quæcunque insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore dominus deus noster. ²¹ Et nunc fratres quoniā vos qui estis presbyteri in populo dei, & ex vobis pendet anima illorū, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, [†] quia ^e tentati sunt patres nostri, vt probarentur si verē colerent deum suum. ²² Memores esse debent, [†] quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, dei amicus effectus est. ²³ Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & omnes qui placuerūt deo per multas tribulationes transierunt fideles. [†] ²⁴ Illi autē qui tentationes non susceperunt cum timore domini, & impatientiā suam & improprium murmurationis suæ contra dominum protulerunt: ²⁵ exterminati sunt ab exterminatore, [†] & à serpentibus perierunt. ²⁶ Et nos ergo nō vliscamur nos pro his quæ patimur, ²⁷ sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella domini quibus quasi serui corripimur ad emendationem, & nō ad perditionē nostram, euenisse credamus. ²⁸ Et dixerunt illi Ozias, & presbyteri: ²⁹ Omnia quæ locuta es, vera sunt: & non est in sermonibus tuis vlla reprehensio. ³⁰ Nunc ergo ora pro nobis, quoniā mulier sancta es, & timens deum. ³¹ Et dixit illis Iudith: Sicut quod potui loqui, dei esse cognoscitis: ³² ita quod facere disposui, probate si ex deo est, & orate vt firmum faciat deus consilium meum. ³³ Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego exeam cum Abra mea, & orate, vt, sicut dixistis, in diebus quinq; respiciat dominus populum suum Israel. ³⁴ Vos autem nolo vt scrutemini actum meum, & vsq; dum renuntiem vobis, nil aliud fiat nisi oratio pro me ad dominum deum nostrum. ³⁵ Et dixit ad eam Ozias, princeps Iudæ: Vade in pace, & dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt.

a. Sed vt discas naturæ vi-
dualitatis affectum, seriē ip-
sam prosequere scriptura-
rū. A diebus enim viri sui
quibus ille defunctus est.
vestem iucunditatis depo-
suit, meroris assumpsit, per
omnes dies intēta ieiunio,
sabbato tantum & domini-
ca sacrarūque tēporibus
feriarum nō refectio in-
dulgens, sed religioni dese-
rens. Ambr. de Viduis.

b. Ieiunium purgat mentē,
subleuat sensum, carnē spi-
ritui subiicit. Ieiunium cor
facit contribulatum & hu-
miliatū quod deus nō sper-
nit. Ieiunium concupiscē-
tiæ nebulas dispergit, libi-
dinum ardores exinguit,
castitatis verum lumen ac-
cendit. August. Ser. 230. de
tempore.

c. Ea verba Iudith habent
plena sapientiæ in præsens,
& perpetuæ pietatis erga
deum. Ozias autē princeps
qua filij Israel dissidentia
per annos quadraginta, ea
& is deum tentauit, scilicet
desperans de Dei providē-
tia circa se, si non primū
atque optasset, adesset vot-
tis. Verum non est iste ser-
mo, inquit Iudith, qui mi-
sericordiam prouocet: sed
potius qui iram excitet, &
furorem accendat. Insigne
exemplum patientiæ, & fi-
ducie plenæ erga deum in
rebus aduersis. Zieglerus.
d. Iudith accitos sacerdo-
tes reprehendit, eo quod
tentassent dominū, & ter-
minum dierū imposuissent
misericordiæ eius: & ait ad
eos: Opus dei factura sum,
quod non indicabo vobis.
State hac nocte ad portas
ciuitatis, & Ozias vobiscū.
Comestor ibidem.

e. Abraham super filij im-
molatione, Isaac super sui
oblatione, & Iacob super
à fratre suo fuga.

f. Ne cadamus igitur in tri-
bulationibus, sed in omni-
bus agamus gratias, vt ali-
quid magni lucremur: vt
apud deū inueniamur pro-
babiles, qui tribulationes
permittit ipsarum lucrum
Paulus nouit: propterea di-
cit: Tribulatio patientiam
operatur, patientia vero
probationem, probatio au-
tem spem, spes vero nō cō-
fundit. Chrysost. ad popu-
lum Antioche. homil. 62.

g. Quæcunque loquitur ec-
clesia in confessione fidei,
in doctrina religionis, lau-
dabilia & iereprehensibilia
sunt. Hoc singulos fideles
orando præmonet, si quis-
que sicut probauit verum
esse quod docet, ita operi-
bus implet. Gloſa ordi.

† Num. 21. b
1. Cor. 10. b

† Gene. 22. a
Hebr. 11. d

† Num. 21. b

† 1. Co. 10. b
Num. 21. b

Iudith oratorium ingressa, cilicio induta, & caput cinere conspersa, deum orat pro populo suo prostrata in terra.

IX.

a. Cū Holophernes ille filiorum Israel, imò sui capitis inimicus, exterarū gentium sibi ius vindicaret, atque obsidione, armis, ignibusque pugnaret, nec nō & multarum gētium campos canis in eis sibus oneratos in cinerem pascente flamma cūteret, Iudith sanctissima, cuius precibus paruit cōlū, orationis arte arma victicia fabricauit, quibus aduersa confingeret, & pauescentes viros femina vindicaret. August. Ser. 228. de tempore.

b. Quā bona oratio cum misericordia. Bona oratio quæ ordinem seruat, vt primo à diuinis inchoem laudibus. Si enim cū apud hominem agimus, beneuolū volumus iudicem facere, quāto magis cum dominū nostrum precamur. Ambr. in li. virginis. cap. 7.

Vibus^a ascēdentibus, Iudith ingressa est oratorium suum: & induens se^a cilicio, posuit cinerem super caput suum: & prosternens se domino, clamabat ad dominum, dicens: †^b Domine deus patris mei Simeō, qui dedisti illi gladium in defensionem alienigenarum qui violatores extiterūt in coinquinatione sua, & denudauerunt femur virginis in confusionem, & dedisti mulieres illorum in prādā, & filias illorum in captiuitatem, & omnem prādā in diuisionem seruis tuis, qui zelauerunt zelum tuū: subueni quāso te domine deus meus mihi viduæ.⁴ Tu enim fecisti priora, & illa post illa cogitasti: & hoc factū est quod ipse voluisti.⁵ Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posuisti. †⁶ Respice castra Assyriorū nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post seruos tuos armati currebant cōfidentes in quadrigis & in equitatu suo, & in multitudine bellatorum.⁷ Sed aspexisti super castra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos.⁸ Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerūt eos.⁹ Sic fiant & isti domine, qui cōfidūt in multitudine sua, & in curribus suis & in cōtis, & in scutis, & in sagittis suis & in lanceis gloriantur,¹⁰ & nesciunt quia tu ipse es deus noster, qui conteris bella ab initio, & dominus nomen est tibi.¹¹ Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua. Cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt se violare^c sancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui: & deiicere gladio suo cornu altaris tui.^d †¹² Fac domine vt gladio proprio eius superbia amputetur.¹³ Capiatur laqueo oculorum suorū in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ.¹⁴ Da mihi in animo constantiam, vt cōtemnam illum, & virtutem eius, vt euertam illū.¹⁵ Erit enim hoc memoriale nominis tui, cum manus fœminæ deiecerit eum. †¹⁶ Non enim in multitudine est virtus tua domine, neque in equorum viribus voluntas tua. Nec superbi ab initio placuerūt tibi, sed humilium & mansuetorū semper tibi placuit deprecatio.¹⁷ Deus cœlorum, creator aquarum, & dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantē, & de tua misericordia præsumentē.¹⁸ Memento domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat: †¹⁹ & omnes gētes agnoscant, quia tu es deus, & non est alius præter te.

† Gen. 34. d

† Exod. 14. f

† Eccle. 36. a

† Eccle. 36. a

c. Quoniam Bethulie captiuitatē sequebatur Ierusalē captiuitas: vnde diuinus cultus fuisse ablati.

d. Iudith bellator animus alienum pectus obsedit. Illa abiecta formidine fœminarum, victoriam in periculis querens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatē formidauit. Aug. de m. 229. de tempore.

Iudith ornamentis compta urbem egreditur cum ancilla, quæ ab exploratoribus inuenta ducitur ad Holophernem.

X.

Actum^a est autem, cum cessasset clamare ad dominum, surrexit de loco in quo iacuerat prostrata ad dominum.² Vocauitque Abram suam: & descendens in domum suam abstulit à se cilicium, † & exiit se vestimentis viduitatis suæ,³ & lauit corpus suum, & vnxit se myrto optimo, & discriminauit crinem capitis sui, & imposuit mitram super caput suum, & induit se vestimentis iuconditatis suæ: & induit sandalia pedibus suis, assumpsitque dextralia, & lilia, & in aures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se.⁴ Cui etiam dominus contulit splendorem: quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat. Et ideo dominus hanc in illa pulchritudinem ampliavit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret.^b † Imposuit itaque Abræ suæ^c ascopam vini, & vas olei, & polentam, & † lapates, & panes, & caseum, & profecta est.⁶ Cūque venissent ad portas ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam, & presbyteros ciuitatis.⁷ Qui cum vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius.⁸ Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicētes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, vt gloriatur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero sanctorum & iustorum.⁹ Et dixerunt ij qui illic erant, omnes vna voce, Fiat, fiat.^c †¹⁰ Iudith verò orans dominum, transiit per portas ipsa &

† Infr. 16. b

a. Diuturnis igitur mœoribus & quotidianis robora ieiuniis sancta Iudith, quæ seculi oblectamēta nō quæreretur, periculi negligens, mortisque cōtemptu fortior, vt cōmento strueret dolum, vestem illam iuconditatis, qua viuēte viro vestiri solebat, se induit, quasi placitura viro si patriam liberaret. Sed virum aliam videbat, cui placere querebat, illum vique de quo dictum est: Post me veni vir, qui ante me factus est. Ambr. de viduis.

b. Quāta honestatis auctoritas, vt consilium de summis rebus fœmina sibi vindicaret, nec principib⁹ populi committeret. Quanta honestatis auctoritas, vt deū adiutorē præsumeret, quāta gratia vt inueniret. Ambr. Offic. libr. 3. cap. 13.

c. Vtrū vini, aliās ascoparū. d. Ficus siccas.

e. Pergit diuino spiritu ducta, & singularis ancillæ solatio contenta. Species custodit, quæ blanditur: & ne violenter pudicitia custodita lædatur, Holophernem alloquitur, vt desiderium inane cōcipiatur. Ego, inquit, ancilla tua deū colo. & c. Aug. Ser. 229. de tempore.

c ipsa & Abra eius.¹¹ Factum est autē cum descenderet montem^f circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorū, & tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis, aut quō vadis?¹² Quæ respōdit:^g Filia sum Hebræorū: ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui quōd dentur vobis in deprædationem, pro eo quōd contemnentes vos noluerunt vltro tradere seipsos vt inuenirent misericordiam in cōspectu vestro.¹³ Hac de causa cogitavi mecum, dicēs: Vadam ad faciē principis Holophernis, vt indicem illi secreta illorum, & ostēdam illi quo aditu possit obtinere eos, ita vt non cadat vir vnus de exercitu eius.¹⁴ Et cū audissent viri illi verba eius, cōsiderabāt faciē eius, & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabātur nimis.
D¹⁵ Et dixerunt ad eam: Cōseruasti animam tuam, eo quōd tale reperisti consilium, vt descenderes ad dominum nostrū.¹⁶ Hoc autem scias, quoniā cum steteris in conspectu eius, bene tibi faciet: & eris gratissima in corde eius. Duxerūntq; illam ad tabernaculum Holophernis, annuntiantes eam.¹⁷ Cūque intrasset ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holophernes.¹⁸ Dixerūntq; ad eum satellites eius: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro iis meritō pugnare contra eos debeamus?¹⁹ Videns itaque Iudith Holophernem sedētem in^h conopœo, quod erat ex purpura & auro & smaragdo & lapidibus pretiosis intextum,²⁰ & cum in faciem eius intendisset, adorauit eum, prosternēs se super terram: & eleuauerunt eam serui Holophernis, iubente domino suo.

f. Vt clam custodibus egrefsa credatur.

g. Iudith se, vt adultero placeret, ornauit: quæ tamen quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram iudicabat. Bene, successit exemplum. Nam si illa quæ se commisit religioni, & pudorē seruauit: & patriam: fortassis & nos seruando religionem seruabimus etiam castitatē. Quod si Iudith pudicitia religio- ni præferre voluisset, per- dita patria etiam pudicitia perdidisset. Ambr. de Vir- ginibus lib. 2.

h In cathedra conopœo, id est cortina instar papilio- nis pyramidis in modū facta.

Interrogata Iudith ab Holopherne super causa fugæ, pulchrè imponit illi, causam fugæ aperiens.

XI.

A **T**unc^a Holophernes dixit ei: Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo: quoniam ego nūquam nocui viro qui voluit seruire Nabuchodonosor regi.² Populus autem tuus si non contempsisset me, nō alleuassē lanceam meam super eum.³ Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos?⁴ Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ:
b quoniam si secutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet dominus tecum.
c Viuit enim Nabuchodonosor Rex terræ, & viuit virtus eius quæ est in te ad correptionem omniū animarum errantiū, quoniam non solū homines seruiunt illi per te, sed & bestię agri obtemperant illi.
D Nuntiatur enim animi tui industria vniuersis gentibus, & indicatum est omni seculo quoniam tu solus bonus & potēs es in omni regno eius, & disciplina tua omnibus prouinciis prædicatur. †⁷ Nec hoc latet quod locutus est Achior, nec illud ignoratur quod ei iusseris euenire.⁸ Cōstat enim deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per Prophetas suos ad populum, quōd tradet eum pro peccatis suis.⁹ Et quoniam sciūt se offendisse deum suum filij Israel, tremor tuus super ipsos est.¹⁰ Insuper etiā fames inuasit eos, & ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur.¹¹ Deniq; hoc ordinant, vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum:¹² & sancta domini dei sui quæ præcepit deus nō contingi in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt impendere: & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere. Ergo quoniam hæc faciunt, certum est quōd in perditionem dabūtur.¹³ Quod ego ancilla tua cognoscens, fugi ab illis, & misit me dominus hæc ipsa nuntiare tibi.¹⁴ Ego enim ancilla tua deum colo etiam nunc apud te, & exiet ancilla tua, & orabo deum:¹⁵ & dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nuntiabo tibi, ita vt ego adducam te per mediam Ierusalem: & habebis omnem populum Israel sicut oues quibus non est pastor, & non latrabit vel-
D nus canis contra te,¹⁶ quoniam hæc mihi dicta sunt per prouidentiam dei.¹⁷ Et quoniam iratus est illis deus, hæc ipsa missa sum nuntiare tibi.¹⁸ Placuerunt autem omnia verba hæc coram Holopherne, & coram pueris eius, & mirabantur^d ad sapientiam eius, & dicebant alter ad alterum:¹⁹ Non est talis mulier super terram in aspectu, in pulchritudine, & in sensu verborum.²⁰ Et dixit ad illam Holophernes: Bene fecit deus, qui misit te ante populū, vt des illum tu in manibus nostris.²¹ Et quoniam bona

a. Ecce tibi Iudith se offert mirabilis, quæ formidatum populis virum Holophernem adiit. Assyriorum triumphali septum carceruæ quem primò formæ gratia & vultus decore percussit: deinde sermonis circūscripti elegantia. Primus triūphus eius quōd integrū pudorem de tabernaculo hostis reuexit. Secundus, quōd femina de viro reportauit victoriā, fugauit populos consilio suo, horruerūt Persæ audaciam eius. Ambr. Offic. lib. 3. cap. 3.

b. Quidam commendāt in scriptura non propter perfectā virtutē, sed propter quādam virtutis indolem, scilicet quia apparebat in eis aliquis laudabilis affectus, ex quo mouebātur ad quēdam indebita faciēda. Et hoc modo Iudith laudatur, non quia mentita est Holopherni, sed propter affectum quem habuit ad salutē populi, pro qua se periculis exposuit: quamvis dici possit quod verba eius veritatem habere possint secundum aliquem mysticum intellectum. S. Tho. 2. q. 110. art. 3. ad 3.

c. Quōd enī venit ad liberationem populi, fuit à domino: sed quōd ad hoc dixit mēdacia, nō fuit ab eo. Nō enim indiget deus mēdaciis hominum ad perficiendum opera sua. De Lyra.

d. Quid eius sapientiā prædicemus, quōd huiusmodi commēta est consilium, vtdum potentem elicit interperantia, à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstineret mericū pudicitia gratiā reseruaret?

Nec enim cibo, vt legimus maculata nec adulterio, nō minus seruatur castitatis ex hostib; reuexit trophæum quā patriā liberauit. Ambr. de viduis.

Gene. 26 a
Deuter. 3.
Iosue. 2.
3. Reg. 2.

† Sup. 5a

a. Iudith luxurioso Holopherni haudquaquam inflexit conuiuio, solo titulo sobrietatis desperatū laceratis virilibus reportauit triumphum, patriam obsidione exiit, ducē militiæ suis manibus occidit. Exemplum euident, quod & illū terribilem populis bellatorem virū luxuria sua emolliuit, & hanc fœminā temperantia cibi fortiozem viris fecit. Non hic in sexu suo victa est natura, sed in cibo suo victa est, & regē superbū suis inclinauit ieiuniis.

Amb. Epist. lib. 10. epist. 82. b. Dispositio ad mortē Holophernis ardor fuit libidinis, & ex eo sequens sopor ebrietatis. Quod notatur inde cū dicitur: & factū est. In quo prauideretur casus Holophernis. Delira.

c. Vtq; non expauit mortis periculū, sed nec pudoris, quod est grauius bonis fœminis nō vnus istū carnificis, sed nec totius exercitus tela formidauit. Stetit inter cuneos bellatorū fœmina, inter victicia arma secuta mortis. Ambro. Offic. lib. 3. cap. 13.

d. Vno sensus hominis evertitur, pedes corruunt, mēs vacillat, libido succeditur. Vnde Apo. Eph. 5. d. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Habet vnusquisq; suæ sententiæ potestatem. Ego Apostolum sequor in vino esse luxuriā, in vino ebrietatem. Ebrietatē autē & luxuriā inter carnis opera numerari, nec ille potest negare, qui eisdem passionibus vincitur. Hiero lib. 3. in epist. ad Galat. cap. 5.

a. Quid sobrietatē loquimur? temperantia enim virtus est fœminarū. Inebriatis vino viris & somno sepultis, abstulit vidua gladium, exeruit manū, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intermerata processit. Aduertatis igitur quantū nocere mulieribus possit ebrietas, quando viros vina sic soluunt, vt vincantur à fœminis. Nā si Iudith bibisset, dormisset cū adultero: sed quia nō bibit, haud difficile ebrios exercitus vnus sobrietas & vincere potuit & eludere. Amb. de viduis.

b. Dū latitia vultus ieiunū texit, de hoste triūphū victoriæ reportauit. Chryso. ex variis in Matth. locis, hō mil. 10.

c. Honestatē igitur secuta est Iudith: & dum eā sequitur, vilitatem inuenit. Honestatis enim fuit prohibere ne populus de se prophas dedecet, ne ritū patrios & sacramenta proderet, ne facras virgines, viduas graues, pudicas matronas barbarica subiceret impunitati, ne obsidione deditio- nesolucret. Honestatis fuit se male pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Ambro. Offic. 3. cap. 13.

d. Et post pusillū exiuit foras quasi ad orationem secundum consuetudinem. Ecce castitas. Orationis fauore castitas & pudorem propriū seruauit intactū & quietum, deceptique a-

est promissio tua, si fecerit mihi hoc deus tuus, erit & deus meus, & tu in domo Nabuchodonosor magna eris, & nomen tuum nominabitur in vniuersa terrā.

Iudith in domum thesaurorum introducta, propriis vescendi cibis facultatem obtinet, & nocte egrediendi ad orationem: inducitur autem coram Holopherne comedit. XII.

Nunc^a iussit eam introire vbi repositi erāt thesauri eius, & iussit illic manere eā, & constituit quid daretur illi de cōuiuio suo.² Cui respondit Iudith, & dixit: Nunc nō potero māducare ex iis quæ mihi præcipis tribui, ne veniat super me offensio: ex iis autem quæ mihi detuli, manducabo.³ Cui Holophernes ait: Si defecerint tibi ista quæ tecū detulisti, quid faciemus tibi? ⁴ Et dixit Iudith: Viuit anima tua domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciat deus in manu mea hæc quæ cogitauī. Et induxerunt illam serui eius in tabernaculum quo præceperat: ⁵ & petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi dominum.⁶ ⁶ Et præcepit cubiculariis suis, vt sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum deum suū per triduum.⁷ Et exibat noctibus in vallem Bethulia, & baptizabat se in fonte aque.⁸ Et vt ascendebat, orabat dominum deum Israel, vt dirigeret viam eius ad liberationem populi sui.⁹ Et introiens munda manebat in tabernaculo, vsq; dum acciperet escam suam in vespere.¹⁰ Et factum est, in quarto die Holophernes fecit cœnam seruis suis, & dixit ad Vagao eunuchum: Vade, & suade Hebræam illam vt sponte consentiat habitare mecum.¹¹ Fœdum est enim apud Assyrios, si fœmina irrideat virum agēdo vt immunis ab eo transeat.¹² Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, vt honorificetur ante faciē eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate.¹³ Cui Iudith respondit: Quæ ego sum vt contradicam domino meo? ¹⁴ Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum, faciam. Quicquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimū omnibus diebus vitæ meæ.¹⁵ Et surrexit, & ornauit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciē eius.

¹⁶ Cor autem Holophernis concussum est, erat enim ardens in concupiscentia eius. ¹⁷ Et dixit ad eam Holophernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam coram me.¹⁸ Et dixit Iudith: Bibam domine, quoniā magnificata est anima mea hodie præ omnibus diebus meis.¹⁹ Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipso ea quæ parauerat illi ancilla eius.²⁰ Et iucundus factus est Holophernes ad eam, bibitque^d vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita sua.

Holophernis ebrj Iudith caput abscidit, quod ad conciuēs efferens, ad gratiarum hortatur actiones. XIII.

Vt autem sero factum est: festinauerunt serui illius ad hospitia sua, & conclusit Vagao ostia cubiculi, & abiit.^a ² Erant autem omnes fatigati à vino. ³ Eratq; Iudith sola in cubiculo. ⁴ Porro Holophernes iacebat in lecto nimia ebrietate sopitus. ⁵ Dixitq; Iudith puellæ suæ vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. ⁶ Stetitq; Iudith ante lectum, orans cum lacrymis, & labiorum motu, in silentio, ⁷ dicens: Confirma me domine deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum mearum, vt sicut promisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas, & hoc quod credens per te posse fieri cogitauī, perficiam. ⁸ Et cum hæc dixisset, accessit ad columnam quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus pendebat exoluit. ⁹ Cūque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: Confirma me domine deus in hac hora. ¹⁰ Et percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius: & abstulit conopœum eius à columnis, & euoluit corpus eius truncum. ¹¹ Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holophernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam. ¹² Et exierunt duæ secundum consuetudinem suam quasi ad orationem, & transferunt castra: & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis. ¹³ Et dixit Iudith à longe custodibus murorum: Aperite portas, quoniam no-

Cum palmifera castitate Iudith ad ciues sollicitē festinat: nec prohibetur regressu, cui quasi ad orationem antē ire fuerat concessum. Iam reuertitur attonita ciuitas tantæ victoris reditus triumphales, iam luctus conuertuntur in gaudium, iam portæ plenissima securitate pāduntur, iam pendet muris victoribus ca-

biscum est deus, qui fecit virtutē in Israel. ¹⁴ Et factum est, cum audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis. ¹⁵ Et occurrerūt ad eam omnes, à minimo vsq; ad maximum: quoniam sperabant eam iam nō esse venturam. ¹⁶ Et accedentes luminaria congryauerunt circa eam vniuersi. Illa autem ascēdens in eminentiorem locū, iussit fieri silentium. Cūmq; omnes tacuissent, ¹⁷ dixit Iudith: ^c Laudate dominū deū nostrum, qui non deseruit sperātes in se: ¹⁸ & in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui in hac nocte. ¹⁹ Et proferens de pera caput Holophernis, ostendit illis, dicens: Ecce caput Holophernis Principis militiæ Assyriorum. Et ecce conopœum illius in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manū fœminæ percussit illum dominus deus noster. ²⁰ Viuit autem ipse dominus, quoniam custodiuit me angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem: & nō permisit me dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis, gaudētem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra. ^{† 21} Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. ²² Vniuersi autem adorantes dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. ²³ Porrò Ozias Princeps populi Israel, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à domino deo excelsio prae omnibus mulieribus super terram. ²⁴ Benedictus dominus qui creauit cœlū & terram, qui te direxit in vulnera capitis Principis inimicorum nostrorum, ²⁵ quia hodie nomē tuum ita magnificauit, vt non recedat ^f laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis domini in æternum: pro quibus non pepercisti animę tuę propter angustias & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ ante conspectū dei nostri. ^{† 26} Et dixit omnis populus, Fiat, fiat. ²⁷ Porrò Achior vocatus, venit: & dixit ei Iudith: Deus Israel cui tu testimonium dedisti quod [†] vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit in hac nocte in manu mea. ²⁸ Et vt probes quia ita est, ecce caput Holophernis, qui in contemptu superbiæ suæ deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicēs, [†] Cum captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. ²⁹ Videns autem Achior caput Holophernis, angustiatu præ pauore cecidit in faciem suam super terrā, & æstuauit anima eius. ³⁰ Postea vero quā resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & ^g adorauit eam, & dixit: ³¹ Benedicta tu à deo tuo in omni tabernaculo Iacob: quoniam in omni gente quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te deus Israel.

Holophernis capite in muro suspenso, Achiorque circumciso, Iudei irruunt in Assyrios: qui cum Holophernem excitarent, illum mortuum inuenerunt. XIIII.

A Ixit autem Iudith ad omnē populū: Audite me fratres: ^a Suspēdite caput hoc super muros nostros, ² & erit, cū exierit sol, accipiat vnusquisq; arma sua, & exite cum impetu, non vt descēdatis deorsum, sed quasi impetū facientes. ³ tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum ad pugnam. ⁴ Cūmq; duces eorum currebant ad tabernaculū Holophernis, & inuenerint eum truncum in suo sanguine volutatum, decideret super eos timor. ⁵ Cūque cognoueritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam dominus conteret eos sub pedibus vestris. ⁶ Tunc Achior vidēs virtutem quā fecit deus Israel, relicto gentilitatis ritu, credidit deo: & circumcidit carnem præputij sui, & appositus est ad populū Israel, & omnis successio generis eius, vsq; in hodiernum diem. ^{b 7} Mox autem vt ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holophernis, accepitq; vnusquisq; vir arma sua, & egressi sunt cum grandi strepitu & vlulatu. ⁸ Quod videntes exploratores, ad tabernaculū Holophernis cucurrerunt. ^{c 9} Porrò ij qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingressum cubiculi strepentes excitandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, sed à sonantibus Holophernes euigilaret. ¹⁰ Nullus enim audebat cubiculū ^d virtutis

e. Hortatur Iudith populū ad laudem dei ob partē victoriam de Holopherne.

f. Quandoquidē & ipsa ab hominibus laus homini iusto quantacūque prouenerit, nō ibi esse debet eius finis boni, sed etiā ipsa referenda est ad laudē dei: propter quem bona faciunt vere boni: quoniam nec à se ipsis, sed ab illo sunt boni. August. in Psal. 118. Versic. Auerte oculos meos ne videant vanitatem, &c. g. Quærit quomodo lo scriptum sit: Dominum deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs, cum Abraham sic honorauerit populum quendam gentium, vt etiā adoraret? Sed animaduertendum est in eodē præcepto non dictum, Dominū deū tuū solum adorabis, sicut dictū est: & illi soli seruiēs, quod est Græcē *καταρτίζεις*, talis enim seruus non nisi deo debetur. Augu. quæst. super Genes. 61.

a. Suspendite hoc caput super muros in signum victoriæ, partim habitæ, & partim habendæ: & diluculo facite imperiū in hostes, qui turbati pro nece domini sui verentur in fugam. Comest. in hist. Iudith. c. 1. b. Suspēso enim Holophernis capite, quod virorum consilio non potuit excogitari, suorum erexit animos, hostiū fregit, suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens eo quod cæsi sunt & fatigati. Ita vnus viduæ temperantia atque sobrietas non solum naturā suā vicit, sed quod est amplius, fecit viros etiā fortiores. Ambro. de viduis.

c. Sanctissima Iudith cum magno mœrore esset afflicta pro populo, post solennitatem triduanū ieiunij, capite vnsto & lota facie, ita interna afflictionis tristitiam texit, vt simulato gaudio lætari hostibus videretur. Ac sic dum læticia vultus ieiunium texit, de hoste victoriæ triumphū repperit. Chryso. ex variis in Matth. locis. hom. 10.

d. Virtus Assyriorū, princeps militiæ eorū dicitur, in quo robur exercitus consistere estimabant: sicut virtus corporis naturaliter consistit in corde. Propter quod dicit Vegetius de re militari: Sicut cor est in medio corpore, ita princeps debet in medio exercitus collocari. Lyranus.

† Psal. 105.
106. & 135.

† Sup. 10. b
& Inf. 15. d
† Sup. 5. b. &
6. a

† Sup. 5. d. &
6. a

Assyriorū pulsando aut intrādo aperire.¹¹ Sed cum venissent eius Duces ac Tribuni, & vniuersi maiores exercitus regis Assyriorum, dixerūt cubiculariis:¹² Intrate, & excitate illum, quoniam egressi mures de cauernis suis, ausi sunt prouocare nos ad praelium.¹³ Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, & plausum fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire.¹⁴ Sed cum nullum motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuans eam, vidensq; cadauer absq; capite Holophernis in suo sanguine tabefactum iacere super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua:¹⁵ & ingressus tabernaculum Iudith, non inuenit eam. Et exiliuit foras ad populum,¹⁶ & dixit: ^c Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor. Ecce enim Holophernes iacet in terra, & caput eius nō est in illo.¹⁷ Quod cum audissent Principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimēta sua: & intolerabilis timor & tremor cecidit super eos: & turbati sunt animi eorum valde.¹⁸ Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

Vagao Holophernem mortuum deprehendit.
e. Ecce gloriose femina castitate seruauit oratio: & hostem seruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitate vna femina valuit vindicare, & tantus exercitus regem non potuit custodire. Augu. Ser. 228. de tēpo.

Fugiant Assyrij persequentes Hebræos, & inde spolia colligentes valde ditati sunt, vnde Iudith à pontifice & populo benedicitur. XV.

a. Omnis erat in ciuitate victoria, & in hostilibus castris tremor erat & fuga. Iudith in ciuitate cum securis secuta. Vbi enim assiduis orationibus pulsatur cōlū, potentia semper calcatur armorum. Augu. Ser. 228. de tempore.

b. Et turbati sunt Assyrij valde fugæ præsidium querentes. Et insecuti sunt eos filij Israel: & percusserunt eos vsque ad finem suorum extremitates. Per dies autē triginta vix collecta sunt spolia Assyriorum. Comestoribus.

Vmque^a omnis exercitus decollatum Holophernem audisset, fugit mēs^A & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidium sumunt,² ita vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite relictis omnibus euadere festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audierant, fugientes per vias camporum, & semitas collium.³ Videntes itaque filij Israel fugientes, secuti sunt illos, descenderuntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos.^b ⁴ Et quoniam Assyrij non adunati in fugam ibant præcipientes, filij autem Israel^B vno agmine persequentes, debilitabant omnes quos inuenire potuissent.⁵ Misit itaq; Ozias nuntios per omnes ciuitates & regiones Israel. Omnis itaque regio,⁶ omnisq; vrbs electam iuuentutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladij, quousque peruenirent ad extremitatem finium suorum.⁷ Reliqui autem qui erant in Bethulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam quam fugientes Assyrij reliquerant, abstulerunt, & onustati sunt valde.⁸ ^c ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

c. Tyrannus post multam superstitio Iocim (qui supra cap. 4. dictus est, Eliacim) disputatione, resoluit hanc historiam sub Cambyse nō contigisse. Quod vero hic alterius sacerdotis magni Iocim mentio fiat, fuerit medijs annis Helcias mortuus, filiusque eius Eliacim ordinis secundi sacerdos, qui ob singularem auctoritatem electus à collegio sacerdotum fuit ob competentem pietatem, quam custodissent ipse & pater inuolante a sub impijs regibus Manasse & Amō, per annos 58. Quod vero nunc etiam cura provincie confirmanda sacerdoti committitur, existimo eā esse causam, quia Iosias nimis tūciueus esset.

Canticum Iudith ob victoriam postquam venit populus Ierusalem gratias acturus, & tandem Iudith plena dierum moritur. XVI.

Iudith domino laudem canit ob victoriam.

Vnc cantauit canticū hoc domino Iudith, dicēs: ² Incipite domino in tympanis, cantate domino in cymbalis, modulamini illi psalmū nouū: exultate, & inuocate nomē eius.³ Dominus cōterēs bella, dominus nomen est illi.⁴ Qui posuit castra sua in medio populi sui, vt eriperet nos de manu omniū inimicorū nostrorū.⁵ Venit Assur ex mōtib⁹ ab aquilone in multitudine fortitudinis suæ: cuius multitudo obturauit torrētes, & equorum

rum cooperuerunt valles. ⁶ Dixit se incēsurum fines meos, & iuuenes meos occisurū gladio, infantes meos dare in prēdam, & virgines in captiuitatem. ⁷ Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus fœminæ, & confudit eum. ⁸ Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percusserunt eum, nec excelsi gigantes imposuerunt se illi: sed Iudith filia Mērari in specie faciei suę dissoluit eum. ⁹ Exiit enim se vestimento viduitatis, & induit se vestimento lætitię in exultatione filiorum Israel. ¹⁰ Vnxit faciem suam vnguēto, & colligauit cincinnos suos mitra, accepit stolam nouam ad decipiendum illum. ¹¹ Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius: amputauit pugione ceruicem eius. ¹² Horruerunt Persę cōstantiam eius, & Medi audaciā eius. ¹³ Tunc vlulauerūt castra Assyriorum, quādo apparuerunt humiles mei, arescentes in siti. ¹⁴ Filij puellarū compunxerunt eos, & sicut pueros fugiētes occiderunt eos: perierūt in prælio à facie domini dei mei. ¹⁵ Hymnū cantemus domino, hymnū nouū cantemus deo nostro. ¹⁶ Adonai domine, magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem superare nemo potest. ¹⁷ Tibi seruiat omnis creatura tua, † quia dixisti, & facta sunt: misisti spiritum tuū, & creata sunt, & nō est qui resistat voci tuę. ¹⁸ Mōtes à fundamentis mouebūtur cū aquis: petrę sicut cera liquefcēt ante faciē tuā. ¹⁹ Qui autē timent te, magni erunt apud te per omnia. ²⁰ Væ genti insurgenti super genus meū: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij visitabit illos. ²¹ Dabit enim ignē & vermes in carnes eorum, vt vratur & sentiant vsq; in sempiternum. ²² Et factum est post hæc, omnis populus post victoriā venit in Ierusalem adorare dominū: & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. ²³ Porro Iudith vniuersa vasa bellica Holophernis, quę dedit illi populus, & conopœum quod ipsa sustulerat de cubili ipsius, obtulit in anathema obliuionis. ²⁴ Erat autē populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudiū huius victorię celebratum est cū Iudith. ²⁵ Post dies autē illos vnusquisq; rediit in domū suā, & Iudith magnificta est in Bethulia, & præclarior erat vniuersę terrę Israel. ²⁶ Erat etiam virtuti castitas adiuncta, ita vt nō cognosceret virū omnibus diebus vitę suę ex quo defunctus est Manasses vir eius. ²⁷ Erat autem diebus festis procedens cum magna gloria. ²⁸ Mansit autem in domo viri sui annos cētumquinque, & dimisit Abram suā liberā, & defuncta est, ac sepulta cū viro suo in Bethulia, ²⁹ luxitq; illā omnis populus diebus septē. ³⁰ In omni autē spatio vitę eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. ³¹ Dies autē victorię huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tēpore vsq; in præsentem diem.

BEATI HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRUM
Esther ad Paulum & Eustochium præfatio:

Librum Esther variis translationibus constat esse vitiatum, quem ego de archiuis Hebræorum reuelans, verbum è verbo expressius transtuli. Quem librum editio vulgata laciniosis hinc inde verborum sinibus trahit, addens ea quę ex tempore dici poterant, & audiri, sicut solitum est scholaribus disciplinis, sumpto themate excogitare, quibus verbis uti potuit qui iniuriam passus est, vel ille qui iniuriam fecit. Vos autem o Paula & Eustochium, quoniam & bibliothecas Hebræorum studuistis intrare, & interpretum certamina comprobastis, tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspiciate, vt possitis agnoscere me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur, historiam Hebraicam Latine linguę tradidisse. Nec affectamus laudes hominum, nec vituperationes expauescimus: deo enim placere curantes, minas hominum penitus nō timemus, quoniam deus dissipat ossa eorum qui hominibus placere desiderant: & secundum Apostolum, † qui eiusmodi sunt, serui Christi esse non possunt. Rursum in libro Esther alphabetum ex minio vsque ad theta literam fecimus diuersis in locis, volentes scilicet septuaginta interpretū ordinem per hoc insinuare studioso lectori. Nos enim iuxta morem Hebraicum, ordinem prosequi etiam in Septuaginta editione malimus.

a. Nō sufficit mortalis eloquentia iustorū omniū orationes eximias atq; triumphos grauidasque referre virtutes, quas omnipotens deus dedit eis quibus solet cōferre victoriā, qui viros ac fœminas vigere permittit, qui & flammam camini refrigerio disperit, & insidiosos exercitus capite sublato nudauit. Augusti. Ser. 228. de tēp.

b. In hunc locū hoc notandum est quod B. Hier. super psal. Domine dominus noster, dicit quod cū in Hebræo legitur nomen domini geminatum, sicut hic, Adonai Domine: primū est tetragrammaton, secundum verō nomē dei commune. Comeitor. Est autē Adonai vnum de decē dei nominibus mysticis, de quibus Hierony. ad Marcellā. Primum יהוה El. Heb. idē

quod יהוה sive deus. Secundum אלהים Elohim, pluraliter dij. Tertium אלה Elohe, vel Eloha, singulariter. Quartum אבות Iabaoth, quod interpretatur vel virtutum, vel exercituum. Quintū עליון Elion,

quod excelsum dicitur. Sextū יהי עשה Eshie, qui est, vt Exo. 3. Qui est misit me. Septimum אדנאי adonai, hoc est dominus. Octauum יהי ia,

qd in distictis sine ponit, vt in הללויה halleluia, laudate deum, in extremisq; syllaba sonat. Nonū יהוה Iehoua tetragrammaton nomen dei ineffabile. Decimum שדדאי Saddai, omnipotens, sufficiens, hæc ille. c. Nō tot annis etiā stetit tēplum. Nā annis plus minus quadraginta duobus ab historia gesta destructū est. Sed mansit in domo viri sui 105. annis inter cōtribules, sicut plures decem tribuū reliquię in suis possessionibus manserunt.

† Gene. 1. a.
Psal. 32. b &
143. a

† Galat. 1. a

Hæc historiâ dicit Philo Iu-
dæus Ioachim summū pon-
tificem Iesu magni ponti-
ficis filium scripsisse.

Incipit liber Esther.

*Assuero splendidum celebrante conuiuium, Regina Vasthi marito inobe-
diens repudiatur, promulgato decreto, quo viri vxoribus
dominentur.* Cap. I.

a. Historia Esther à diuer-
sis acta temporibus diuer-
sis scribitur. Eusebius enim
cum plerisque Hebræis a-
ctam credit sub Artaxerxe
Longimano: quod difficile
crediderim, cum Mardo-
chæus qui cum Ioachim ca-
pitius fuit, vt infra 2. cap.
tunc plusquā ducentos ha-
buisset annos. Alij dicunt
sub Cambyse qui ad sum-
mum 8. annis regnauit, nisi
vt supra Iudith primo di-
ctum est, cum Cyro patre
regnasset, & tamen 12. an-
no hui⁹ Assueri Hamā mi-
sit sorores, vt infra 3. b. Itaq;
sub Dario Hystaspis filio
factam crediderim, qui Su-
sas incoluit, & cuius vxor
prima Atossa filia Cyri, &
Cambysis soror. Altera Ar-
tystona virgo, quæ credi-
tur Esther: vt pote quam
Hebræi Hadolam vocant,
interpretis vero noster Edi-
sam, infra cap. 2.

b. Susa vel Susa, metropo-
lis est Persidis, vbi & regia
Cyri miro ornatu & pretio
fulgens fuisse asseritur, &
deinceps ceterorum: quā
Choaspes fluius præter-
fluit.

c. Regina quoque Vasthi
pari modo mulierum in re-
gia celebravit conuiuium:
quam Rex ostendere con-
uiuii cupiens ad se accersit,
pulschritudine omnes
mulieres superantem. Illa
vero volens leges Persarū
seruare, quæ vxores verant
ab alijs præter domesticos
conspici, non iuit ad Regē.
Ioseph. libr. 11. cap. 6. Anti-
quit. Iudaic.

d. Possunt itaque coniuges
per charitatem seruire in-
uicem, sed mulierem non
permittit Apostolus do-
minari in virum. Hoc e-
nim viro potius dei sentē-
tia derulit, & maritum ha-
bere dominum meruit mu-
lieris nō natura, sed culpa.
Quod tamen nisi seruetur,
deprauabitur amplius na-
tura, & augebitur culpa. Au-
gust. de Genes. ad lit. lib. 11.
cap. 34.

e. In omni lege vxor sem-
per fuit subdita viro pro-
pter dominum, qui subie-
cit eam. Gen. 3. Sub viri po-
testate eris, & ipse domina-
bitur tui. Inobedientie igitur
vxoris aliqua pena de-
betur: de qua Chrysost. in
Gene. homil. 26. Quam ex-
cellēs misericordia, etiam
si infidelis fuerit vel paga-
na, retine. Si autē in te pec-
cauerit, & fœderū obliui-
scitur, & magis aliorū præ-
tulerit communionem, li-
cet tibi illam eiicere, & re-
pellere. Chrysost. vbi supra.
Non tamen ducat alia, aut
reconcilietur ei, sicut & de
muliere dixit Christus. Fie-
ri enim potest vt dimittat
vxorē causa fornicationis,
quam dominus exceptam
esse voluit. Iam vero si nec
ill nubere cōcedi. ut viuo
viro à quo recesserit, neq;
huic alteram ducere viua
vxore quam dimisit, multo
minus fas est illicita cum
quibuscumque supra cōmit-
tere. Aug. lib. 1. de sermo-
ne domini in mōre. cap. 25.

N¹ diebus Assueri qui regnauit ab India vsque Æthiopiā^A
super centum vigintiseptem prouincias,² quando sedit in
folio regni sui,³ Susan ciuitas regni eius exordium fuit.
³ Tertio igitur anno imperij sui fecit grande conuiuium
cunctis principibus & pueris suis, fortissimis Persarum, &
Medorum inclytis, & præfectis prouinciarum coram se,⁴ vt
ostenderet diuitias glorię regni sui, ac magnitudinem atq;
iactantiam potentię suę multo tempore, centum videlicet
& octoginta diebus.⁵ Cūque implerentur dies conuiuij,
inuitauit omnem populum qui inuentus est in Susan, à ma-

ximo vsque ad minimum: & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo
horti, & nemoris quod regio cultu & manu consitum erat.⁶ Et pendebant ex omni
parte tentoria aerei coloris, & carbasini, ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis
atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulcie-
bantur. Lectuli quoque aurei & argentei super pauimentum smaragdino & pario-

stratum lapide dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat.⁷ Bibebāt autē
qui inuitati erant, aureis poculis: & alijs atque alijs vasis cibi inferebantur. Vinum
quoque, vt magnificentia regia dignum erat,⁸ abundans, & præcipuum ponebatur:
nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum: sed sicut Rex statuerat, præponens men-
sis singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisque quod vellet.⁹ Vasthi quoq;
regina fecit conuiuium fœminarum in palatio vbi Rex Assuerus manere consueue-

rat.¹⁰ Itaque die septimo, cum rex esset hilarior, & post nimiam potationem incalu-
isset mero, præcepit Mahuman, & Bazatha, & Harbona, & Bagatha, & Abgatha, &
Zethar, & Carchas septem eunuchis, qui in conspectu eius ministrabant,¹¹ vt intro-
ducerent Vasthi reginam coram rege, posito super caput eius diademate, vt osten-
deret cunctis populis & principibus pulchritudinem illius. † Erat enim pulchra val-

de.¹² Quæ renuit, & ad regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, venire
contempsit. Vnde iratus rex, & nimio furore succensus,¹³ interrogauit sapientes qui
ex more regio semper ei adhibebant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium

leges ac iura maiorum¹⁴ (erant autem primi & proximi, Charsena, & Zethar, &
Admatha, & Tharsis, & Mares, & Marsena, & Mamuchan, septem duces Persa-
rum atque Medorum, qui videbant faciem regis, & primi post eum residere soliti
erant)¹⁵ cui sententiæ Vasthi Regina subiaceret, quæ Assueri regis imperium,

quod per eunuchos mandauerat, facere nolisset.¹⁶ Responditque Mamuchan
audiente rege, atque principibus: Non solum regem læsit regina Vasthi, sed &
omnes populos & principes qui sunt in cunctis prouincijs regis Assueri.¹⁷ Egredie-

tur enim sermo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnunt viros suos, & dicant:
Rex Assuerus iussit vt regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit.¹⁸ atque hoc
exemplo omnes principum coniuges Persarum atque Medorum, paruipendent

imperia maritorum. Vnde regis iusta est indignatio.¹⁹ Si tibi placet, egrediatur
edictum à facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum atque Medorum, quam
præteriri illicitum est, vt nequaquam vltra Vasthi ingrediatur ad regem, sed re-

gnum illius altera quæ melior est illa, accipiat.²⁰ Et hoc in omne (quod latissimū est)
prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, vt cunctæ vxores tam maiorum quàm
minorum deferāt maritis suis honorem.²¹ Placuit cōsiliū eius regi, & Principibus,
fecitque

Iof. 11. 6.
† Infr. 8. c.
Infr. 16. a.
Anno ante
Christum.
518.
Anno mūdi
3444.
Tertius an-
nus Darij
Hystaspis
filij, qui du-
xit Esther
in vxorem
iuxta Heb.
& Ly.

† Infr. 2. c.

8. Reg. 15. f

fecitque iuxta cōsiliū Mamuchan, ²² & misit epistolās ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque gens audire & legere poterat, diuersis linguis & literis, esse viros principes ac maiores in domibus suis, & hoc per cunctos populos diuulgari.

Edictum regis de imperio virorum in vxores.

Præ cæteris virginibus Assuero quasitis Esther placuit: vnde Regina facta est, Mardocheo accusante eunuchos Regi insidiantes. II.

Ios. 11. 6

A

Is itaque gestis, postquam Regis Assueri indignatio deferbuerat, ^a recordatus est Vasthi quæ fecisset, vel quæ passa esset: ² dixeruntque pueri regis, ac ministri eius: * Quærantur regi puellæ virgines, ac speciosæ, ³ & mittantur qui cōsiderent per vniuersas prouincias puellas speciosas & virgines, & adducant eas ad ciuitatem Susan, & tradant eas in domum

a. Rex vero qui vehementer eam amabat, nec disiungi ab ea ferebat, nec tamē retinere propter legem poterat, moriens quod voluntati suæ non liceret satisfacere. Ioseph. li. 11. c. 6. Anti. * Quærantur regi Assuero puellæ, inter quas erat Esther.

fœminarum sub manu Hegæi eunuchi, qui est præpositus & custos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem, & cætera ad vsus necessaria. ⁴ Et quæcunque inter omnes oculis regis placuerit, ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi, & ita vt suggesserant, iussit fieri. ⁵ Erat autem vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo ^b Mardocheus, filius Lair filij Semei filij Cis, de stirpe Iemini, ⁶ qui trās latus fuerat de Ierusalē ^c eo tempore quo Iechoniam Regem Iudæ Nabuchodonosor Rex Babylonis transtulerat, ⁷ q̄ fuit nutricius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomīe vocabatur Esther: & vtrunque parentem amiserat: pulchra nimis, & decora facie: mortuūque patre eius

b. Qui teste Philone decē & octo annis ætatē Isaac superauit, & sic vixit. 198. an.

c. Vnde qui dicunt hanc historiam sub Artaxerxe Mnemone factā, cōcedāt oportet Mardocheum. 13. anno Mnemonis fuisse natū. 240 annos. Ab anno enim Iechoniæ captiuitatis ad 13. Mnemonis sunt. 229. anni, præter hos quos habebat cum est ductus captiuus. * Mardocheus adoptauerat Esther in filiam.

B

ac matre, * Mardocheus sibi eam adoptauit in filiā. ⁸ Cūque percrebuisset regis imperium, & iuxta mandatū illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, & Hegæo traderetur eunuchis: Esther quoque inter cæteras puellas ei tradita est vt seruaretur in numero fœminarum. ⁹ Quæ placuit ei, & inuenit gratiam in cōspectu illius. Et præcepit eunuchis, vt acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas, & septem puellas speciosissimas de domo Regis, & tã ipsam, quàm pedisequas eius ornaret atque excoleret. ¹⁰ Quæ noluit indicare ei populum & patriam suam. ^d Mardocheus enim præceperat ei, vt de hac re omnino reticeret: ¹¹ qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus in qua electæ virgines seruabantur, curā agēs salutis Esther, & scire volens quid ei accideret. ¹² Cum autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum vt intrarent ad Regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur, ita duntaxat, vt sex mēsis oleo vngerentur myrtino, & aliis sex quibusdam pigmentis, & aromatibus vterentur. ¹³ In-

d. Mardocheus & Esther inter purpuram, sericum & gēmas superbiam humilitatē vicerunt: antiq̄; fuerit meriti, vt captiuus victoribus imperarent. Hiero. ad Saluinā de viduitate seruādā.

C

redientesque ad Regem, quicquid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant: & vt eis placuerat compositæ, de triclinio fœminarum ad Regis cubiculum transibant. ¹⁴ Et quæ intrauerat vespere, egrediebatur mane, atque inde in secundas edes deducebatur, quæ sub manu Zusagazi eunuchi erant, qui concubinis Regis præsidebat: nec habebat potestatem ad Regem vltrā redeundi, nisi voluisset rex, & eā venire iussisset ex nomine. ¹⁵ Euoluto autem tempore per ordinem, instabat dies quo Esther filia Abihail fratris Mardochei, quam sibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad Regem.

e. Perducta verò ad eum Esther, delectatus eius cōsuetudine, & amore correptus, legitimam cōiugē eā sibi adiunxit, nuptiasque celebravit anno regni sui septimo, mense duodecimo qui Adar dicitur. Ioseph. lib. 11. Antiq. Iudaic. cap. 6. * Esther ad regē introducta præ cæteris ei placuit, & regina efficitur.

Quæ non quæsiuit muliebrem cultum, sed quæcunque voluit Hegæus eunuchus cultos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. ^f Erat enim formosa valde, & incredibili pulchritudine: omnium oculis gratiosa & amabilis videbatur. ¹⁶ Ducta est itaque ad cubiculū regis Assueri mēse decimo, qui vocatur Tebeth, septimo anno regni ^g eius: ¹⁷ & adamauit eam Rex plusquam omnes mulieres, habuitque gratiam & misericordiam coram eo super omnes mulieres, & posuit diademata regni in capite eius, fecitque

f. Dimisit quos angaros vocant per omnes gentes nuptiale festū eis indicens. Ipse vero Persas & Medos & primates aliarum gentium accepit conuiuium nuptiale per mensem integrum: & ingressa regiam vxori diademata imposuit, atque ita cū ea conuxit, nunquam interrogata quoniam esset genere nata. Ioseph. Antiq. Iudaic. lib. 11. cap. 6.

D

eam regnare in loco Vasthi. ¹⁸ Et iussit conuiuium præparari per magnificum cunctis principibus & seruis suis pro coniunctione & nuptiis Esther. Et dedit requiem vniuersis prouinciis, ac dona largitus est iuxta magnificentiam principalē. ¹⁹ Cūque & secundo quærerentur virgines, & cōgregarentur, Mardocheus manebat ad ianuā regis, ²⁰ necdum prodiderat Esther patriā & populū suum, iuxta mandatū eius. quicquid enim ille præcipiebat, obseruabat Esther: & ita cuncta faciebat, vt eo tēpore solita erat quo eam paruulā nutrebat. ²¹ Eo igitur tempore quo Mardocheus ad Regis

14. Re. 24. d

† Sup. 1. c. Infra. eod.

Sup. 1. c. Sup. eod.

† Infr. 6. 2 12. 2

ianuam morabatur,†irati sunt Bagathan & Thares duo eunuchi Regis, qui ianitores erant, & in primo palatij limine residebāt: voluerūtque insurgere in Regem, & occidere eum.²² Quod Mardocheum non latuit: statimque nuntiauit reginē Esther: & illa regi ex nomine Mardochei, qui ad se rem detulerat.²³ Quæsitum est & inuentū: & appēsus est vterque eorum in patibulo. Et iussit Rex vt in libro memoriali scriberetur: vt pro vita sua aliquid repensaret ei. Mandatūque est historiis, & annalibus traditum coram Rege.

Impetrat impius Haman in malum suum necem Iudæorum, literas ad omnes prouincias mittens.

III.

a. Quem occidit Samuel postquam Saul deleuerat Amalecitas præter Agag regem. Vnde Haman veteri motus odio, exco-gitauit delere Iudæos, qui deleuerāt Amalecitas. Comestoribid.

*. Haman exaltatū solus Mardocheus non adoratur, quia diuinum honorē ille appetebat.

b. O ambitionem, o vanam gloriam, quæ subuertit ac perdit omnia cōtra domū, contra mutuam salutē stare efficit. Ita cæcitate percudit, vt etiam ductores querant. Chrysost. in acta Apo. homil. 29.

c. Proiecit Phur, hoc est, sortem coram Haman, de die in diem, & à mēse vsque ad mēsem duodecimum.

* Iudæorum interitū Haman impetrat, in vindictā contra Mardocheum. d. Martius noster.

c. Februarius.

Post hæc Rex Assuerus exaltauit Haman filium Amadathi, qui erat de stirpe^a Agag, & posuit solium eius super omnes principes quos habebat: cunctique serui Regis qui in foribus palatij versabantur, flectebant genua & adorabant Haman. Sic enim præceperat eis imperator. * Solus Mardocheus non flectebat genu, neque adorabat eum.³ Cui dixerūt pueri regis, qui ad fores palatij residebant: Cur præter cæteros non obseruas mandatū Regis? Cūque hoc crebrius dicerent, & ille nollet audire, nuntiauerunt Haman, scire cupientes vtrum perseueraret in sententia. Dixerat enim eis se esse Iudæum.^b Quod cū audisset Haman, & experimento probasset quod Mardocheus nō sibi flecteret genu, nec se adoraret: iratus est valde,^c & pro nihilo duxit in vnū Mardocheū mittere manus suas (audierat enim quod esset gētis Iudææ) magisque voluit omnem Iudæorum qui erāt in regno Assueri, perdere nationem.⁷ Mense primo, cuius vocabulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, †^c missa est sors in vrnā, quæ Hebraicè dicitur Phur, coram Haman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici. Et exiuit mensis duodecimus, qui vocatur Adar.⁸ Dixitque Haman Regi Assuero: † Est populus per omnes prouincias regni tui dispersus, & à se mutuò separatus, nouis vtens legibus & cæremoniis, insuper & Regis scita contemnens: & optimè nosti quod non expediat regno tuo vt insolescat per licentiam.⁹ Si tibi placet, decerne vt pereat, & decem milia talentorum appendam arcariis gazæ tuæ.¹⁰ Tulit ergo Rex anulum quo utebatur, de manu sua, & dedit eum Hamā filio Amadathi de progenie Agag, hosti Iudæorum: ¹¹ dixitque ad eum: Argentum quod tu polliceris, tuum sit, de populo age quod tibi placet.¹² Vocatūque sunt scribæ Regis mēse primo^d Nisan, tertiadecima die eiusdem mensis, & scriptum est vt iusserat Haman, ad omnes Strapas Regis, & Iudices prouinciarum, diuersarūque gentium, vt quæque gens legere poterat & audire, pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: & literæ signatæ ipsius annulo¹³ missæ sunt per cursores Regis ad vniuersas prouincias, vt occiderent atque delerent omnes Iudæos, à puero vsque ad senem, paruulos & mulieres, vno die, hoc est, tertiodecimo mēsis duodecimi, qui vocatur^c Adar, & bona eorum diriperēt.¹⁴ Summa autem epistolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent & pararent se ad prædictam diem.¹⁵ Festinabant cursores, qui missi erāt Regis imperium explere. Statimque in Susan pependit edictum, Rege & Haman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis qui erant in vrbe, flentibus.

Esther mandato Mardochei, vt Iudæorum neci occurrat, ad Regem ingressura, pro se iubet orare.

IIII.

* Luctus Mardochei ob iā paratam Iudæorum mētē.

Quæ cum audisset Mardocheus, scidit vestimēta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui,²² & hoc eiulatu vsq; ad fores palatij gradiens. Non enim erat licitum, indutum sacco aulā Regis intrare.³ In omnibus quoq; prouinciis, oppidis, ac locis, ad quæ crudelis regis dogma peruenerat, planctus ingens erat apud Iudæos, ieiuniū, vlulatus, & fletus, sacco & cinere multis pro stratu vtētibus.⁴ Ingressæ autem sunt puellæ Esther & eunuchi

† Infra 6. 2
12. 2

A Ios. 11. 6

B

† Infra 9. 8

C † Infra 13. 6

D

Infra 8. 4

A Ios. 11. 6

^B & eunuchi, nuntiaueruntque ei. Quod audiens consternata est: & vestem misit, vt ablato sacco indueret eam: quā accipere noluit. ⁵ Accitōque Hathach eunuchō, quā Rex ministrum ei dederat, praecepit vt iret ad Mardocheū, & disceret ab eo cur hoc faceret. ⁶ Egressusque Hathach, iuit ad Mardocheū, & inuenit eum stantem in platea ciuitatis ante ostiū palatij. ⁷ Qui indicauit ei omnia quę acciderāt, quomodo Haman promississet vt in thesauros regis pro Iudæorū nece inferret argentum, ⁸ exemplarque edicti quod pendebat in Susā, dedit ei, vt Regina ostēderet, & moneret eā vt intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo suo. ⁹ Regressus Hathach nuntiauit Esther omnia quę Mardocheus dixerat. ¹⁰ Quę respōdit ei, & iussit vt diceret Mardocheo. ¹¹ Omnes serui regis, & cūctę quę sub ditione eius sunt, norūt prouinciā, quōd siue vir siue mulier non vocatus interius atrium regis intrauerit, absq; vlla cunctatione statim interficiatur, nisi forte rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit viuere. Ego igitur quomodo ad regem intrare poterō, quę triginta iam diebus nō sum vocata ad eum? ¹² Quod cum audisset Mardocheus, ¹³ rursū mandauit Esther, dicens: Ne putes quōd animā tuam tantū liberēs, quia in domo regis es prae cūctis Iudæis. ¹⁴ Si enim nunc silueris: per aliam occasionem liberabuntur Iudæi, & tu & domus patris tui peribitis. Et quis nouit vtrum idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris? ¹⁵ Rursūque Esther hęc Mardocheo verba mādauit. ¹⁶ Vade & congrega omnes Iudæos quos in Susā repereris: & orate pro me. Non comedatis & nō bibatis tribus diebus, & tribus noctibus, & ego cum ancillulis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem, contra legem faciens nō vocata, tradensque me morti & periculo. ¹⁷ Iuit itaq; Mardocheus, & fecit omnia quę Esther praeceperat.

Mardocheus suadet Esther vt regem pro populo deprecetur.

a. Esther sanctissima dū lota facie & capite vincto, nisi post triduanum ieiunium intelligi à Rege nō potuit, Haman illum populi sui inimicum iniquissimū interemit. Chrylost. ex variis in Matth. locis. hō mil. 10.

Esther Regem & Haman ad conuiuium semel atque iterum vocat, & crux interea Mardocheo ab Haman paratur. V.

^A **D** Iē^a autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius, contra basilicam Regis. Et ille sedebat super solium suum in consistorio palatij contra ostium domus. ² Cūmq; vidisset Esther Reginam stantem, placuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream quam tenebat manu. Quę accedens osculata est summitatem virgæ eius. ³ Dixitque ad eam rex: Quid vis Esther Regina? Quę est petitio tua? Etiā si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. ⁴ At illa respondit: Si regi placet, obsecro vt venias ad me hodie, & Haman tecum, ad conuiuium quod parauī. ⁵ Statimq; Rex: Vocate, inquit, cito Haman, vt Esther obediat voluntati. Venerunt itaque Rex & Haman ad conuiuium quod eis Regina parauerat. ⁶ Dixitque ei rex postquam vinum biberat abundanter: Quid petis, vt detur tibi: & pro qua re postulas? ⁷ Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. ⁸ Cui respondit Esther: ⁹ Petitio mea & preces sunt istæ: ¹⁰ Si inueni in conspectu Regis gratiam, & si regi placet vt det mihi quod postulo, & meam impleat petitionem: veniat rex & Haman ad conuiuiū quod parauī eis, & cras aperiā regi voluntatē meā. ¹¹ Egressus est itaque illo die Hamā laetus & alacer. Cūmq; venisset Mardocheū sedentem ante fores palatij, & non solum nō assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde: ¹² & dissimulata ira reuersus in domum suam, conuocauit ad se amicos suos, & Zares vxorem suam, ¹³ & exposuit illis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorūque turbam, & quanta eum gloria super omnes principes & seruos suos Rex eleuasset. ¹⁴ Et post hęc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocauit ad conuiuium cum rege, præter me: apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. ¹⁵ Et cum hęc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardocheū Iudæum sedentem ante fores regias. ¹⁶ Responderuntque ei Zares vxor eius, & ceteri amici: Iube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, & dic mane Regi vt appendatur super eam Mardocheus, & sic ibis cum rege.

† Infr. 13. a

Iof. 11. 6
Infr. 13. c

Mar. 6. c

a. Quid Esther regina? nōne vñ populi sui periculo erueret (quod erat decorū atq; honestū) morti se obtulit, nec inimici regis trepidauit fugorē? Ipse quoq; rex Persarū ferox atq; tumido corde, tamen decorum iudicauit, indici insidiarū quę sibi paratæ foret, gratiam representare, populūque liberū à seruitute eripere, eruere neci, nec parcere neci eius qui tam indecora suassisset. Ambr. Off. lib. 3. cap. 15. Esther inuitat regē & Amā ad conuiuium.

b. Postquā Persarū rex intrāre Hamā omnes passim Iudæos interimi iussit, & nullus erat qui cōtra irā illius obistere posset, Esther priorē exuta vestē, & sacco amicta, & cinere substrata, diuinā clementiæ supplicabat, vt secum ad Regem ingrederetur. Chrylost. ad popu. Antioch. homi. 3.

Aman parat patibulū Mar-
docho.

latus ad conuiuium. Placuitque ei consilium, & iussit excelsam præparari crucem.

*Rex noctem insomnem ducem, in suis annalibus Mardochei fidelitatem reperiens, iubet
ipsum ut secundum à Rege honorari.* VI.

* Rex ex lectione mal'ium
fidelitatem Mardochei
inuenit.

Octem illam duxit Rex insomne, iussitque sibi afferri historias & an-
nales priorum temporum. Quæ cū illo præsentē legerentur, ventum
est ad illū locū ubi scriptū erat * † quomodo nuntiasset Mardocheus
insidias Bagathan & Thares eunuchorum, Regem Assuerum iugula-
re cupientium. Quod cum audisset Rex, ait: Quid pro hac fide hono-
ris ac præmij Mardocheus consecutus est? Dixerunt ei serui illius ac ministri: Nihil
omnino mercedis accepit. Statimque Rex: Quis est, inquit, in atrio? Haman quippe
interius atrium domus regiae intrauerat, ut suggereret regi, & iuberet Mardocheum
affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. Responderunt pueri: Haman stat in atrio.
Dixitque Rex: Ingrediatur. Cūq; esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro quē
Rex honorare desiderat? Cogitās autē in corde suo Haman, & reputās quod nullū
aliū Rex nisi se vellet honorare, respondit: Homo quem Rex honorare cupit, de-
bet indui vestibus regiis, & imponi super equū qui de sella Regis est, & accipere re-
gium diadema super caput suū, & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat
equum eius, & per plateā ciuitatis incedens clamet & dicat: Sic honorabitur, quem-
cunque Rex voluerit honorare. Dixitque ei Rex: Festina, & sumpta stola & equo
fac ut locutus es, Mardocheo Iudæo qui sedet ante fores palatij. Caue ne quicquam
de his quæ locutus es, prætermittas. Tulit itaq; Haman stolā & equum: indutūq;
Mardocheū in platea ciuitatis & impositū equo præcedebat, atque clamabat: Hoc
honore condignus est, quemcunque Rex voluerit honorare. Reuersusq; est Mar-
docheus ad ianuam palatij, & Haman festinauit ire in domum suam lugens & oper-
to capite, narrauitq; Zares vxori suæ, & amicis, omnia quæ euenissent sibi. Cui re-
sponderunt sapientes quos habebat in cōsilio, & vxor eius: Si de semine Iudeorum
est Mardocheus ante quem cadere cœpisti, non ei poteris resistere: sed cades in con-
spectu eius. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, & cito eum ad conui-
uium quod Regina parauerat, pergere compulerunt.

Ioſ. 11. 6

Supr. 2. d
Infr. 12. a

a. Dominus nō remunerat
opera pro quibus reddita
est merces. Ideo hypocri-
tæ & prauī diuites nihil ac-
cipient in futuro, quia iā
receperunt mercedem suā.
Stephanus.

* Mardocheum iubet Rex
honorari in confusionem
Aman.

b. Hamā vero præ pudore
domū se cōtulit, & cū fletu
vxori ac amicis quæ conti-
gerant narrauit. Respōde-
runt illi ademptam ei iam
omnem occasionē vindi-
candi in Mardocheum,
quandoquidem illi mani-
feste deus sit propitiū, lo-
ſeph. Antiq. lib. 11. cap. 6.

*Accusatus Haman ab Esther apud regem, suspenditur in patibulo quod Mar-
docheo parauerat.* VII.

Ntrauit itaque Rex & Haman ut biberent cum Regina. Dixitq; ei Rex
etiam secūda die, postquam vino incaluerat: Quæ est petitio tua Esther,
ut detur tibi, & quid vis fieri? Etiam si dimīdiam partem regni mei pe-
tieris, impetrabis. Ad quem illa respondit: Si inueni gratiam in oculis
tuis o Rex, & si tibi placet, dona mihi animā meam pro qua rogo, & populum meū
pro quo obsecro. Traditi enim sumus ego & populus meus, ut conteramur, iugule-
mur, & pereamus. Atque utinam in seruos & famulas venderemur, esset tolerabile
malum, & gemens tacerem: nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat
in Regem. Respondensque Rex Assuerus, ait: Quis est iste, & cuius potentia, ut hæc
audeat facere? Dixitque Esther: Hostis & inimicus noster pessimus, iste est Haman.
Quod ille audiens, ilico obstupuit, vultum Regis & Reginae ferre nō sustinens. Rex
autem surrexit iratus, & de loco conuiuij intrauit in hortum arboribus consitum:
Haman quoque surrexit ut rogaret Esther Reginam pro anima sua: intellexit enim
à Rege paratum sibi malum. Qui cum reuersus esset de horto nemoribus consito,
& intraſſet conuiuij locum, reperit Haman super lectum corruisse, in quo iacebat
Esther, & ait: Etiam reginam vult opprimere me præsentē in domo mea. Necdum
verbum de ore Regis exierat, & statim operuerunt faciem eius. Dixitque Har-
rauerat Mardocheo, qui locutus est pro Rege, stat in domo Haman, habens alti-
tudinis

Ioſ. 11. 6

a. Hoc est, dona mihi vitam
meā & populi mei, ne per-
eamus. Utinā in seruos po-
tius venundāremur, & ge-
mens tacerem. Comeſtor.

b. Itaq; Hamā honore quē
à Rege pceperat, supra mo-
dū abusus, huiusmodi cruci
confixus est. Ioſ. lib. 11. c. 6.

tudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit Rex: ^c Appendite eum in eo. ¹⁰ Suspendus est itaque Haman^d in patibulo quod parauerat Mardocheo, & Regis ira quieuit.

Esther Mardocheo exaltato veteres literas Haman irritans, nouis literis pristinam Iudæis impetrat securitatem.

VIII.

c. Denique quem secundū a se ac precipuum inter omnes haberet, cruci tradidit, quod de honestatum se eius fraudulentis consiliis animaduertisset. Ambro. Offic. lib. 3. cap. 15. d. Iussu regis suspenditur Aman in patibulo quod Mardocheo parauerat.

Isaie. 11. b
Sup. 3. c

Die^a illo dedit Rex Assuerus Esther Reginae domum Haman aduersarij Iudæorum, & Mardocheus ingressus est ante faciem Regis. Confessa est enim ei Esther quod esset patruus suus. ² Tulitque Rex annulum quem ab Haman recipi iusserat, & tradidit Mardocheo. Esther autē constituit

Mardocheum super domum suam: ³ nec his contenta, procidit ad pedes Regis, fleuitque, & locuta ad eum orauit, vt malitiam Haman Agagitæ, & machinationes eius pessimas, quas excogitauerat cōtra Iudæos, iuberet irritas fieri. ⁴ At ille ex more sceptrū aureum prætendit manu: quo signum clementiæ monstrabatur. Illaque consurgens stetit ante eum, & ait: Si placet Regi, & si inueni gratiā in oculis eius, & deprecatio

mea non ei videtur esse cōtraria, obsecro vt nouis epistolis veteres Haman literæ insidiatoris & hostis Iudæorum, quibus eos in cunctis Regis prouinciis perire præceperat, corrigantur. ⁶ Quomodo enim poterō sustinere necem & interfectionem populi mei? ⁷ Responditque Rex Assuerus Esther Reginae, & Mardocheo Iudæo: Domum Haman cōcessi Esther Reginae, & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manū

mittere in Iudæos. ⁸ Scribite ergo Iudæis sicut vobis placet, ex Regis nomine, signantes literas annulo meo. Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis quæ ex Regis nomine mittebantur, & illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. ⁹ Accitisq;

scribis & librariis regis: erat autem tempus tertij mēsis, qui appellatur Siban: vice-sima & tertia die illius scriptæ sunt epistolæ, vt Mardocheus voluerat, ad Iudæos & ad Principes, procuratoresque, & iudices, qui centum vigintiseptem prouinciis ab India vsque Æthiopiam præsidebāt, prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo iuxta linguas & literas suas, & Iudæis, prout legere poterant & audire. ¹⁰ Ipsæque epistolæ quæ ex Regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, & missæ per veredarios: qui per omnes prouincias discurrentes, veteres literas nouis nuntiis præuenirent. ¹¹ Quibus imperauit Rex, vt conuenirent Iudæos per singulas ciuitates, & in vnum præciperent congregari, vt starent pro animabus suis: & omnes inimicos suos cum coniugibus ac liberis & vniuersis domibus interficerent atque delerent. ¹² Et constituta est per omnes prouincias vna ultionis dies, id est, tertiadecima die mensis

duodecimi^b Adar. ¹³ Summæque epistolæ fuit, vt in omnibus terris ac populis qui Regis Assueri subiacebāt imperio, notum fieret paratos esse Iudæos ad capiendam vindictam de hostibus suis. ¹⁴ Egressique sunt veredarij celeres nuntia perferentes: & edictum Regis pependit in Susa. ¹⁵ Mardocheus autem de palatio & de conspectu Regis egrediens fulgebat vestibibus regiis, hyacinthinis videlicet & aerinis, coronā aureā portans in capite, & amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque ciuitas exultauit atque letata est. ¹⁶ Iudæis autem noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium. ¹⁷ Apud omnes populos, vrbes, atque prouincias quocunque Regis præcepta veniebant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia, & festus dies, in tantum vt plures alterius gentis & sectæ, eorum religioni & cæremoniis iungerentur. Grādis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaserat.

Iudæi passim hostes suos trucidant, filios Haman suspendunt, & Phurim diem solennem instituunt.

IX.

Igitur duodecimi mensis, quem Adar vocari antè iam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiant sanguini, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt, & se de aduersariis vindicare. ² Congregatique sunt per singulas ciuitates, & oppida & loca vt exten-

a. Subit hic mihi admirari diuinam potentiam, iustitiāque ac sapientiam vel ex hoc facto colligere, qui non solum Aman merito supplicio tradidit, verum etiam penam in alterum excogitatum, in caput inuentoris illo inficio conuertit. Ioseph. lib. 11. cap. 6. Antiq. Iudaic. Exaltatur Mardocheus a rege.

Literæ nomine regis scribuntur ad Iudæos vt occidant hostes suos.

b. Hic est Febrdarius vel saltem pars eius cum parte Martij.

Gaudium & exultatio Iudæorum ob edictum Regis Assueri.

Interficiunt Iudæi inimicos suos.

derent manum cōtra inimicos & persecutores suos. Nullūque ausus est resistere: eo quod omnes populos magnitudinis eorum formido penetraret.³ Nam & prouinciarum iudices, & duces & procuratores, omnisq; dignitas quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebāt Iudæos timore Mardochei,⁴ quæ principē esse palatii, & plurimum posse cognouerant. Fama quoq; nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.⁵ Itaque percusserunt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi parauerant facere:⁶ in tantum, vt etiam in Susan quingentos viros interficerēt, *extra decem filios Haman Agagitæ hostis Iudæorū: quorum ista sunt nomina:⁷ Pharsandatha, & Delphon, & Espatha, ⁸ & Phoratha, & Adalia, & Aridatha, ⁹ & Permetha, & Arisai, & Aridai, & Vaizatha.¹⁰ Quos cū occidissent, prædas de substantiis eorum agere noluerūt.¹¹ Statimque numerus eorū qui occisi erāt in Susan, ad Regē relatus est.¹² Qui dixit Regina: In vrbe Susan interfecerunt Iudæi quingētos viros, & alios decē filios Hamā: quantā putas eos exercere cædem in vniuersis prouinciis? Quid vltra postulas: & quid vis vt fieri iubeā? ¹³ Cui illa respōdit: Si regi placet, detur potestas Iudæis, vt sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant: & decem filij Haman in patibulis suspendantur.¹⁴ Præcepitque Rex vt ita fieret. Statimq; in Susan pepēdit edictum, & decē filij Haman suspēsi sunt.¹⁵ Congregatis Iudæis quartadecima die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorū ab illis direpta substantia est:¹⁶ sed & per omnes prouincias quæ ditioni Regis subiacebant, pro animabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum, vt septuagintaquinque milia occisorum implerentur, & nullus de substantiis eorum quicquā cōtingeret.¹⁷ Dies autem tertiusdecimus mensis Adar vnus apud omnes interfectionis fuit: & quartadecima die cedere desierunt.^b Quem constituerunt esse solennem, vt in eo omni tempore deinceps vacarēt epulis, gaudio, atque conuiujs.¹⁸ At ij qui in vrbe Susan cædem exercuerant, tertio decimo & quartodecimo die eiusdem mensis in cæde versati sunt: decimoquinto autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt solennem epularum atque lætitiæ.¹⁹ Hi vero Iudæi qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis Adar conuiuiorum & gaudij decreuerunt: ita vt exultēt in eo, & mittant sibi mutuò partes epularum & ciborum.^c ²⁰ Scripsit itaque Mardocheus omnia hæc: & literis comprehensa misit ad Iudæos qui in omnibus Regis prouinciis morabantur, tam in vicino positos, quàm procul,²¹ vt quartamdecimā & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno solenni honore celebrarent:²² quia in ipsis diebus *se vlti sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiūque conuersi sunt: essētque dies isti epularum atque lætitiæ: & mitterent sibi inuicē ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur.²³ Susceperuntque Iudæi in solennem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardocheus literis facienda mandauerat.²⁴ Haman enim filius Amadathi stirpis Agag, hostis & aduersarius Iudæorum, cogitauit contra eos malum, vt occideret illos, atque dekeret:† & misit Phur, quod nostra lingua vertitur in sorte, ²⁵ & postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans vt conatus eius literis Regis irriti fierent: & malum quod contra Iudæos cogitauerat, reuerteretur in caput eius. Denique & ipsum & filios eius affixerūt cruci:²⁶ atq; ex illo tēpore dies isti appellati sunt Phurim, id est sortium: eo quod Phur, id est sors in urnam missa fuerit. Et cūcta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri huius volumine continentur:²⁷ quæque sustinuerunt, & quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Iudæi super se & semen suum, & super cūctos qui religioni eorū voluerūt copulari, ^d vt nulli liceat duos hos dies absq; solēnitate trāsgere, quos scriptura testatur, & cætera expetūt tēpora annis sibi iugiter succedētib.²⁸ Isti sunt dies quos nulla vnquā delebit obliuio: & per singulas generationes cūctæ in toto orbe prouincię celebrabūt: nec est vlla ciuitas, in qua dies Phurim, id est sortium, nō obseruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, quæ his ceremonijs obligata est.²⁹ Scripseruntq; Esther Regina filia Abihail, & Mardocheus Iudæus

* Decem filij Aman suspēduntur.

a. Ne dicerentur moti cupiditate auaritia, sed zelo iustitiæ: & ne viderentur regem offendere, cuius erant bona taliter occisorum. Iyra.

b. Post sufficientem de inimicis sumptam vindictā redeūt ad gratiarum actionē perpetuam, inde eum diem tāquam festum celebrauerunt, & perpetuò celebrandum instituerunt. Ios. 11. 6. vt memoriā facti nulla deleteret obliuio. Comestor ibidem.

c. Vnde Ioachim filius Iesu Iosedech, summus pōtēx Iudæorū, qui gesta Esther descripsit, memoriā Phurim instituithortante illum per literas Mardocheo. Philo.

* Dies celebres instituit in memoriā liberationis.

d. Ieiunium Esther celebrant Iudæi 13. die mensis Adar, qui nostro respōdet Februario: Die vero 14 & 15. celebrant memoriā Phurim hætenus in orbe terrarum, particulas de conuiujs sibi inuicem mittentes Ioseph. 11. 6.

† Supr. b

dæus etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista solēnis sanciretur in posterum. ^{3o} Et miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum vigintiseptem prouinciis Regis Assueri versabantur, vt haberent pacem, & susciperent veritatem, ³¹ *obseruātes dies sortium, & suo tēpore cum gaudio celebrarent, sicut constituerant Mardocheus & Esther. Et illi obseruanda susceperunt à se & à semine suo ieiunia & clamores, & sortium dies, ³² & omnia quæ libri huius, qui vocatur Esther, historia continentur.

* Celebris dies instituitur in memoriam liberationis Iudæorum.

Somniorum Mardochai descriptio, redactio populo suo in libertatem.

X.

Infra. 11. d

A **R** Ex verò Assuerus omnem terram, & cunctas maris insulas fecit tributarias: cuius fortitudo, imperium, & dignitas atq; sublimitas qua exaltauit Mardocheum, scripta sunt in libris Medorum atque Persarum, ³ & quomodo Mardocheus Iudaici generis secundus à rege Assuero fuerit, & magnus apud Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum: quærens bona populo suo, ² & loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo plena fide expressi, & quæ sequuntur scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & literis continentur: & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur, quod iuxta consuetudinem nostram obelo, id est, veru prænotauimus.

a. Hoc in vi verborum dicit, Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te, vt scilicet & ipsi ad consummationem huius edificiij se perfectos exhibeant. Hiero. Psal. 121.

B ⁴ Dixitque Mardocheus: A deo facta sunt ista. ⁵ Recordatus sum somnij quod videram, hæc eadem significatis, nec eorum quicquam irritum fuit. ⁶ *Paruus fons qui creuit in fluuium, & in lucem solēmq; cōuersus est, & in aquas plurimas redundauit, Esther est, quam Rex accepit vxorem, & voluit esse Reginam. ⁷ Duo autē dracones, **C** ego sum, & Haman. ⁸ Gentes quæ conuenerant, ij sunt qui conati sunt delere nomen Iudæorum. ⁹ Gens autem mea, Israel est, quæ clamauit ad dominum, & saluum fecit dominus populum suum, liberauitq; nos ab omnibus malis, & fecit signa magna atque portenta inter gentes: ¹⁰ & duas sortes esse præcepit, vnam populi dei, & alteram **D** cunctarum gentium. ¹¹ Venitq; vtraq; fors in statutum ex illo iam tempore diem, coram deo vniuersis gentibus: ¹² & recordatus est dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. ¹³ Et obseruabuntur dies isti in mense Adar quartadecima & quinta-decima die eiusdem mensis, cum omni studio & gaudio in vnum cœtum populi cōgregati in cunctas deinceps generationes populi Israel.

* Somnij Mardochai enarratio.

Somnium Mardochai.

XI.

A **A** Nno quarto regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus qui se sacerdotem, & Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius, hanc epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Ierusalem.

Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum.

Sup. 10. c

B ² Anno secundo regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit somniū Mardocheus filius Iairi, filij Semei, filij Cis de tribu Benjamin: ³ homo Iudæus, ^a qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulae regiæ. ⁴ Erat autem de eo numero captiuorum quos transtulerat Nabuchodonosor Rex Babylonis de Ierusalem **C** cum Iechonia Rege Iuda: ⁵ & hoc eius somniū fuit: Apparuerunt voces & tumultus, & tonitrua & terræmotus, & conturbatio super terrā: ⁶ & ecce duo dracones magni, paratq; contra se in præliū: ⁷ ad quorum clamorem cunctæ concitatae sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum. ⁸ Fuitq; dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiae, & ingens formido super terram. ⁹ Conturbatāque est gens **D** iustorum timentium mala sua, & preparata ad mortem. ¹⁰ Clamaueruntq; ad deum: & illis vociferantibus, fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. ¹¹ Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inclytos. ¹⁷ Quod cum vidisset Mardocheus, & surrexisset de stratu, cogitabat quid deus facere veller: & fixū habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.

a. Hunc dicit Iosephus primo habitasse Babylonem: sed post editū Assueri de colligendis pulcherrimis virginibus adduxerat Esther Sulam, & tunc deinceps illic permansit. Hæc ille. Somnium Mardochai.

Manifestatio insidiarum in Regem à Mardochoeo ex secundo capite repetita. XII.

Recapitulatio.

a Non qui primā seruarent ianuam, quia nō illis facile fuisset intrare aulā regiam vt eū intōxicaret, sed qui aulam cū uellent intrarēt. b. Rasi Salo. dicit q̄ Mardocheus hoc didicit, quia corā eo in idiomate Tharsēsi loquebatur de regis intoxicatione, credentes Mardocheum illud idioma penitus ignorare. Hæc ille.

MOrabatur † autem eo tēpore in aula regis cum Bagatha & Thara eunuchis Regis, ^a qui ianitores erant palatij. ² Cūq; intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentius peruidisset, ^b didicit quod conarentur in regē Artaxerxem manus mittere: & nuntiauit super eo regi. ³ Qui de vtroque ^Bhabita quæstione, confessos iussit duci ad mortem. ⁴ Rex autem quod gestum erat, scripsit in commentariis. Sed & Mardocheus rei memoriam literis tradidit. ⁵ Præcepitq; ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus. ⁶ Hamam vero filius Amadathi Bugæus erat gloriosissimus coram rege, & voluit nocere Mardochoeo, & populo eius, pro duobus eunuchis regis qui fuerant interfecti.

Hucusque proœmium. Quæ sequuntur, in eo loco posita erant ubi scriptum est in volumine: Et diripuerunt bona vel substantias eorum, quæ in sola vulgata editione reperimus. Epistola autem hoc exemplar fuit.

Exemplar epistolæ quam misit Haman ad principes prouinciarum super cæde Iudeorum cum Mardochai oratione.

XIII.

Iosephus Antiquit. lib. 11. cap. 6.

REx † maximus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam cētum viginti septem ^A prouinciarum principibus, & ducibus qui eius imperio subiecti sunt, salutē. ² Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentia magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos: vt absq; vilo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. ³ Quærente autem me à consiliariis meis, quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia & fide cæteros præcellebat, & erat post regem secundus, Hamā nomine, ⁴ indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationū sua dissensione violaret. ⁵ Quod cum didicissemus, videntes vnā gentē rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vtī legibus, ^a nostrisq; iussionibus cōtra ire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem, atq; concordiam: ^b ⁶ iussimus vt quoscunq; Haman qui omnibus prouinciis præpositus est, & secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstraui, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullūsq; eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar, anni præsentis: ⁷ vt nepharij homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem quā turbauerant.

a. Hoc est, præter cæteras nationes vni deum colere, & deorum pluralitatem abhorre. b. Tulit rex annulū quo utebatur, sicut & nunc passim Reges & tradidit Haman, vt scriberet literas, & eas annulo signaret, prout sibi videretur expediens. Tyrannus, ibid.

Hucusque exemplar epistolæ. Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi, ubi legitur, Pergensque Mardocheus fecit omnia quæ ei mandauerat Esther. Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

c. At Mardocheus re cognita, scissis vestib⁹, operatus sacco, & sparsus cinere ferebatur per urbē, iniquū f. cinis clamitans, maximā gentem interuentioni esse addictā: & vociferando talia vsque regium palatium delatus, ibi demum cōstitit: non enim fas erat illum tali habitu regiam ingredi. Ioseph. lib. 11. cap. 6. Antiqu. Iudai.

d. Oratio Mardochai pertinens ad historiam. 4. cap.

⁸ Mardocheus autem deprecatus est dominum, memor omnium operum eius, ^c & dixit: ^d Domine, domine Rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita: & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel. ¹⁰ Tu fecisti cælum & terram, & quicquid cœli ambitu cōtinetur: ¹¹ dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ. ¹² Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc, vt nō adorarem Haman superbissimum, ¹³ (libēter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem) ¹⁴ sed timui ne honorem dei mei transferrem ad hominem, & ne quenquam adorare ^d excepto deo meo. ¹⁵ Et nunc domine Rex deus Abraham, miserere populi tui, quia volūt nos inimici nostri perdere, & hæreditatem tuam delere. ¹⁶ Ne despicias partem tuam quam redemisti tibi de Ægypto. ¹⁷ Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum domine, & ne claudas ora canentium te. ¹⁸ Omnis quoque Israel pari mente & obsecratione clamauit ad dominum, eo quod eis certa mors impendēret.

Plangit

Plangit Esther, deum in spiritu humilitatis obsecrans.

XIIII.

A Esther^a quoque Regina confugit ad dominum, pauens periculum quod imminebat.² Cumque deposuisset vestes regias, fletibus, & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis variis cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliavit, omniaque loca in quibus antè lætari consueuerat, crinium laceratione compleuit.³ Et deprecabatur dominum deum Israel, dicens: Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te nullus est auxiliator alius.⁴ Periculū meū in manibus meis est.⁵ Audiui à patre meo, quod tu domine tulisses Israel de cunctis gentibus, & patres nostros ex omnibus retro maioribus suis, vt possideres hæreditatem sempiternam: fecistiq; ei sicut locutus es.^b ⁶ Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manus inimicorū nostrorum.⁷ Coluimus enim deos eorum. Iustus es domine.⁸ Et nunc non eis sufficit quod durissima nos opprimunt seruitute, sed robur manuum suarum, idolorum potentia deputantes,⁹ volunt tua mutare promissa, & delere hæreditatē tuam, & claudere ora laudantium te, atq; extinguere gloriam templi & altaris tui,¹⁰ vt aperiāt ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in sempiternum.¹¹ Ne tradas domine sceptrum tuum iis qui nō sunt, ne rideant ad ruinam nostram: sed conuerte consilium eorū super eos, & cum qui in nos cœpit sæuire, disperde.¹² Memento domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis nostræ, & da mihi fiduciam domine Rex deorum, & vniuersæ potestatis:¹³ tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in odium hostis nostri, vt & ipse pereat, & cæteri qui ei cōsentiunt.^c ¹⁴ Nos autem libera in manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te domine, qui habes omnium scientiam,¹⁵ & nosti quia oderim gloriam iniquorum, & detester cubile incircuncisorum, & omnis alienigenæ.¹⁶ Tu scis necessitatem meā, quod abominer signum superbiæ, & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruata, & non portem in diebus silentij mei:¹⁷ & quod non comederim in mensa Haman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & nō biberim vinum libaminum:¹⁸ & nunquam lætata sit ancilla tua ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi in te domine deus Abraham.¹⁹ Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorū, & erue me à timore meo. *Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.*

a. Esther totum Iudæorum populū vniuersali excidio tradendum, sic eripuit, orās: Grata domine fac verba mea, & da sermonē ornatū in os meū. Chrysost ad populum Antiochenum homil. 3. Lamentatio & oratio Esther pertinens ad historiam. 4.

b. Esther deum timens, deū colēs, deo subdita, marito Regi alienigenæ, non eundem secum colenti deum, tamen subiecta seruiebat: quæ cū extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tūc erat populus dei, domino, psterne retur orādo, in ipsa oratione sua dixit ita sibi esse ornatum regiū, sicut pannum menstrualet: & ita orātem statim exaudiuit, qui cordis inspector eā verum dicere sciuit. August. Episto. 199.

c. Regina quoque supplicabat more patrio humi in faciem prostrata, & amicta vestitu lugubri, per triduum abdicato cibo & potu, & omnibus deliciis: rogabatq; vt miseratus daret ei apud regem quali maxime opus esset facundiam, & maiore quā vnquam antea forme gratiam, vt modo viroque permotus rex ad clemētiā, & in ipsam fieret indulgentior, & popularibus suis in extremo periculo constitutis patrocinantem aquis oculis aspiciat: Ioseph. lib. 11. c. 6. Antiq. Iudaic.

Mandante Mardocheo intrat Esther ad Regem, vultu eius perterrita.

XV.

A T mandauit^a ei (haud dubium quin Esther Mardocheus) vt ingrederetur ad regem, & rogaret pro populo suo, & pro patria sua.² Memorare, inquit, dierū humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea: quia Haman secundus à rege locutus est contra nos in mortem,³ & tu inuoca dominum, & loquere Regi pro nobis, & libera nos de morte.

a. Interrogatus Mardocheus ab Esther per nuntium, indicauit causam, & literas contra Iudæos per omnes prouincias sub rege constitutas, transmissas, & promissionem pecuniarū per quā à rege perditionem gentis cōparauerat Hamā. Ioseph. ubi pridem.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

B ⁴ Die autē tertio deposuit vestimēta ornatus sui, & circumdata est gloria sua.⁵ Cumq; regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorē & saluatorem deum, assumpsit duas famulas,⁶ & super vnā quidem innitebatur, quasi præ deliciis & nimia teneitudine corpus suum ferre non sustinens:⁷ altera autem famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans.⁸ Ipsa autem roseo colore vultū perfusa, & gratis ac nitentibus oculis tristem celabat animum, & nimio timore contractum.⁹ Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra Regem, vbi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus regiis, aurōque fulgens, & pretiosis lapidibus: eratque terribilis aspectu.¹⁰ Cumque eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit, & in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput.¹¹ Conuertitque deus spiritum regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiliuit de solio, & sustentans eam vlnis suis, donec redi-

Recapitulatio expressior. s. cap. Quo pacto Esther ad regem intrauerit & ad ei⁹ aspectū territa fuerit.

ret ad se, his verbis blandiebatur:¹² Quid habes Esther? Ego sum frater tuus, noli metuere. Non morieris.¹³ Non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est.¹⁴ Accede igitur, & tange sceptrum.¹⁵ Cùmque illa reticeret, tulit auream virgam, & posuit super collum eius, & osculatus est eam, & ait: Cur mihi non loqueris?¹⁶ Quæ respondit: † Vidi te domine quasi angelum dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ.¹⁷ Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena est gratiarum.¹⁸ Cùmque loqueretur, rursus corruit, & penè exanimata est.¹⁹ Rex autem turbabatur, & omnes ministri eius consolabantur eum.

† Gen. 33. b
2. Reg. 19. c

Exemplar epistolæ Regis Artaxerxis siue Assueri, quam pro Iudæis ad omnes regni sui prouincias misit quod & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

XVI.

a. Rex autem pollicitus est nihil ipsa inuita se mandaturum, neq; voluntati eius vlla in re contrairum. Permisit etiam vt ipsius nomine quicquid veller de Iudæis scriberet, & regio sigillo obsignatas literas per omnes prouincias dimitteret. Ioseph. lib. 11. cap. 6. Antiq. Iudaica.

Rex^a magnus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam centum vigintiseptem^a prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit.² Multi bonitate principum, & honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam, & non solum subiectos Regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos qui dederunt, moliuntur insidias.⁴ Nec contenti sunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in se iura violare, sed dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam.⁵ Et in tantum vanitatis proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant, & ita cuncta agunt, vt omni laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuere, dum aures principum simplices, ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt.⁷ Quæ res & ex veteribus probatur historiis, & ex iis quæ geruntur quotidie, quomodo malis quorundam suggestionibus regum studia deprauentur.⁸ Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum.⁹ Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate & necessitate tēporum, vt reipublice possit vtilitas, ferre sententiam.¹⁰ Et vt manifestius quod dicimus, intelligatis, Haman filius Amadathi & animo & gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est:¹¹ & tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus, post Regem secundus:¹² qui in tantum arrogantia tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu.¹³ Nam Mardocheum, cuius fide & beneficiis viuimus, & consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, nouis quibusdam atq; inauditis machinis expetiuit in mortem,¹⁴ hoc cogitans, vt illis interfectis insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas.¹⁵ Nos autem à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrario iustis vtentes legibus,¹⁶ & filios altissimi & maximi semperque viuientis dei, cuius beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum, & vsque hodie custoditur.¹⁷ Vnde eas literas quas sub nomine nostro ille direxerat, sciatis esse irritas.¹⁸ Pro quo scelere ante portas huius vrbs, id est Susa, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: non nobis sed deo reddente ei quod meruit.¹⁹ Hoc autem edictum quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus suis:²⁰ quibus debetis esse adminiculo, vt eos qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertiadecima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar.²¹ Hanc enim diem deus omnipotens mœroris & luctus eis vertit in gaudium.²² Vnde & vos inter ceteros festos dies hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt & in posterum cognoscantur,²³ omnes qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perire pro scelere.²⁴ Omnis autem prouincia & ciuitas quæ noluerit solennitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur, vt non solum hominibus, sed etiam inuia bestiis sit in sempiternum, pro exemplo contemptus & inobedientiæ.

Sup. 3. e

Sup. 2. d

Sup. 3. d
Sup. 7. d

B. Hieronymi

B. Hieronymi in librum Iob præfatio.

Ogor per singulos scripturæ diuinæ libros aduersariorum respondere maledictis: qui interpretationem meam, reprehensionem Septuaginta interpretum criminantur, quasi non et apud Græcos Aquila, Symmachus, et Theodotius, vel verbum est verbo, vel sensum est sensu, vel ex utroque comixtum et mediæ temperatum genus translationis expresserint, et omnia veteris instrumenti volumina Origenes obelis asterisque distinxerint, quos vel additos, vel de Theodotione sumptos translationi antiquæ inseruit: probans defuisse quod additum est. Discant igitur obtrectatores mei recipere in toto, quod in partibus susceperunt, aut interpretationem meam cum asteriscis suis radere. Neque enim fieri potest, ut quos plura intermisisse susceperint, non eosdem etiam in quibusdam errasse fateantur: præcipue in Iob, cui si ea quæ sub asteriscis addita sunt, subtraxeris, pars maxima detruncabitur: et hoc duntaxat apud Græcos. Cæterum apud Latinos ante eam translationem quæ sub asteriscis et obelis nuper edidimus, septingenti ferme, aut octingenti versus defunt: ut decurtatus et laceratus corrosusque liber fœditate sui publicè legentibus præbeat. Hac autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretem: sed ex ipso Hebraico Arabicoque sermone, et interdum Syro, nunc verba, nunc sensus, nunc simul utrumque resonabit. Obliquus enim etiam apud Hebræos totus liber fertur et lubricus, et quod Græci rhetores vocant, εὐχρηστικὸς, dum qui aliud loquitur, aliud agit: ut si velis anguillam vel muranulam strictis tenere manibus, quanto fortius presferis, tanto citius elabitur. Memini me ob intelligentiâ huius voluminis, Lyddaum quendam præceptorē, qui apud Hebræos primus haberi putabatur, non paruis redemisse nummis: cuius doctrinam an aliquid profecerim, nescio: hoc unum scio, non potuisse me interpretari, nisi quod antè intellexeram. A principio itaque voluminis usque ad verba Iob, apud Hebræos prosa oratio est: porro à verbis Iob, in quibus ait, Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est, Conceptus est homo: usque ad eum locum ubi ante finem voluminis scriptum est: Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam in fauilla et cinere: hexametri versus sunt, dactylo spondeoque currentes, et propter linguæ idioma crebro recipientes et alios pedes, non earundem syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoque rhythmus ipse dulcis et tinnulus fertur numeris pedum lege solutis: quod metrici magis quam simplex lector intelligunt. A supradicto autem versu usque ad finem libri, paruum coma quod remanet, prosa oratione contextitur. Quod si cui videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, et in morem nostri Flacci, Græci que Pindari, et Alcæi, et Sapphus, vel psalterium, vel Lamentationes Ieremiæ, vel omnia ferme scripturarum cantica comprehendere: legat Philonem, Iosephum, Origenem, Cæsariensem Eusebium: et eorum testimonio me verum dicere comprobabit. Audiant quapropter canes mei, idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, sed ut ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certe scriptorum vitio deprauata, manifestiora nostra interpretatione fierent: qui et Hebræum sermonem ex parte didicimus: et in Latino penè ab ipsis cunabulis inter grammaticos et rhetores et philosophos detriti sumus. Quod si apud Græcos post Septuaginta editionem, iam Christi euangelio coruscante, Iudæus Aquila, et Symmachus ac Theodotius Iudaizantes hæretici sunt recepti, qui multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione celarunt, et tamen in hexaplis habentur apud Ecclesias, et explanantur ab ecclesiasticis viris: quanto magis ego Christianus, et de parentibus Christianis natus, et vexillum crucis in mea fronte portans, (cuius studium fuit omissa repetere, deprauata corrigere, et sacramenta Ecclesiæ puro et fidei aperire sermone) vel à fastidiosis vel à malignis lectoribus non debeo reprobari? Habeant qui volunt veteres libros vel in membranarum purpureis auro argentoque descriptos, vel uncialibus (ut vulgo aiunt) literis onera magis exarata, quam codices, dummodo mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, et non tam pulchros codices, quam emendatos. Vtraque autem editio et Septuaginta iuxta Græcos, et mea iuxta Hebræos, in Latinum meo labore translata est. Eligat unusquisque quod vult: et studiosum me magis quam maleuolum probet.

Alia eiusdem præfatio.

Si aut fuscillam iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comedere panem, et ventris opus sollicita mente pertractare, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem quia iuxta sententiam Saluatoris, volo operari cibum qui non perit, et antiquam diuinam

norum voluminū viam sentibus virgultisque purgare, error mihi geminus insigitur: corrector vitiorum, falsarius vocor: & errores nō auferre, sed serere. Tanta est enim vetustatis consuetudo, ut etiā confessa plerisque vitia placeāt: dum magis pulchros volunt habere codices quā emendatos. Quapropter o fratres dilectissimi, unicū nobilitatis & humilitatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisque, munusculis monachorū, spiritalia hæc & mansura dona suscipite, ac beatū Iob, qui adhuc apud Latinos iacebat in stercore, & vermibus scatebat errorū, integrū immaculatūque gaudete. Quomodo enim post probationē atque victoriā, duplicia sunt ei vniuersa reddita: ita ego in lingua nostra, ut audacter loquar, feci eū habere quæ amiserat. Igitur & vos & unūquemque lectore solita prefatione cōmoneo, & in principiis librorū eadem semper annectens rogo, ut ubique præcedentes virgulas videritis, sciatis ea quæ subiecta sunt in Hebraicis voluminibus nō haberi. Porro ubi stellæ imago præfulserit, ex Hebræo in sermone nostro addita sunt. Necnon & illa quæ haberi videbantur, & ita corrupta erant, ut sensum legentibus tollerent, orantibus vobis magno labore correxi: magis utile quid ex ocio meo Ecclesiis Christi venturum ratus, quā ex aliorum negotio.

Liber Iob.

Iob sanctitas pro conuiuantibus filiis quotidie domino sacrificat: & sua felicitate in summam versa miseriam, in laudes dei patienter prorumpit.

Cap. I.

Ir erat in terra Hus, nomine ^a Iob:† & erat vir ille simplex & rectus, ac timens deū, & recedēs à malo.† ² Natīq; sunt ei septē filij, & tres filiæ.† ³ Et fuit possessio eius, septē milia ouīū, & tria milia camelorū, quingenta quoq; iuga boū, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Eratq; vir ille magnus inter omnes orientales.† ⁴ Et ibant filij eius & faciebant conuiuium per domos, vnusquisq; in die suo. Et mittētes vocabāt tres sorores suas, ut comederēt & biberent cum eis.† ⁵ Cūmq; in orbē trāsissent dies cōuiuij,† mittebat ad eos Iob, & ^b sanctificabat illos: consurgēsq; diluculo offerebat holocausta

per singulos. Dicebat enim: Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cūctis diebus.† ⁶ Quadam autē die cum venissent ^c filij dei ut assisterent corā domino, affuit inter eos etiā Satan.† ⁷ Cui dixit dominus: Vnde venis? Qui respondens ait: Circuiui terrā, & perambulauī eam.† ⁸ Dixitq; dominus ad eum: Nunquid cōsiderasti seruū meū Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, & timens deū, ac recedēs à malo?† ⁹ Cui respondens Satan, ait: Nunquid frustra timet Iob deum?† ¹⁰ Nōne tu vallasti eum, ac domū eius, vniuersāmq; substantiam eius per circuitum? Operibus manūū eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra.† ¹¹ Sed extēde paululū manum tuā, & tange cūcta quæ possidet, nisi in faciē benedixerit tibi.† ¹² Dixit ergo dominus ad Satan:† ^d Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt, tantū in eum ne extendas manum tuam. Egressūsq; est Satan à facie domini.† ¹³ Cum autem quadam die filij & filiæ eius comederent, & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti,† ¹⁴ nuncius venit ad Iob, qui diceret: Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos,† ¹⁵ & irruerunt Sabæi, tulerūntque omnia, & pueros percusserunt gladio: & euasi ego solus, ut nunciarem tibi.† ¹⁶ Cūmq; adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit:† ^e Ignis dei cecidit è cœlo, & tactas oues puerosque consumpsit: & effugi ego solus, ut nunciarem tibi.† ¹⁷ Sed & adhuc illo loquēte venit alius, & dixit: Chaldei fecerunt tres turmas, & inuaserunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percusserunt gladio, & ego fugi solus, ut nunciarem tibi.† ¹⁸ Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit:† ^f Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibētibus vini in domo fratris sui primogeniti,† ¹⁹ repente ventus vehemens irruit à regione deferti, & cōcussit quatuor angulos domus, quæ corruēs oppressit liberos tuos, & mortui sunt: & effugi ego solus, ut nunciare tibi.† ²⁰ Tunc surrexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonsō capite corruens in terram, adorauit,† ²¹ & dixit:† ^g Nudus egressus sum

a. Genealogie Iob variæ sūt opiniones, vt notatum est Gene. 22. d. & 36. c. Hunc dicit Philo accepisse in uxorem Dinam filiam Iacob, & ex ea genuisse. 14. filios, & 6. filias, scilicet. 7. filios, & 3. filias antequam perceretur, & totidē post. hæc ille. Et quia primogenitus Nachor ex Melcha dicebatur Hus, à quo hæc terra dicta est, ideo dicunt Hebræi Iob esse de genere eius.

Hierony. b. Monebat eos ne quid indignum in cōuiuiis suis agerent, sed ad dei cultum se prepararent.

Iob post conuiuium curat liberos suos sacrificandos, is à deo proponitur tāquam forma perfecta religiosi hominis & verē sapientis.

c. Angeli sancti.

d. Perfusus apostaticusque angelus fidelem dei famulum insecatur, atque ut illi est plena à seipso procreta malitia, vastat, fugat, disperditque omnia innotētis: & cū omni hereditate omnē simul consumpsit hæredem. Tot tamen iaculis emissis manet illæsus. Prosper.

e. Diabolus ignem ex aëre iacit, ut opinetur is (Iob) de cœlo ignem demissum, & quod putauerit deum se de cœlo expugnare, blasphemet deum. Chryso. de patientia Iob. homil. 1.

f. Et quid putas dilecte? homo non erat qui hæc Iob narrabat, sed ipse diabolus hominis in speciem transformatus. Chrysostomus.

g. Nudus, nō pecuniis tantum, sed etiam gloria: non ergo gloriam adipisci desideres. Chryso. in Epist. ad Hebr. hom. 33. Vtique & filios amiserat, & facultates: seruans tamen in omnibus personam sapiētis & iusti, sicut ille seruauit eū dixit: Sicut domino placuit, ita factū est. Ambr. Offic. 1. ca. 38. O felicitissimū illum, qui omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit. Quem non abacti greges, nō ille in pecore diuitia, non filij vno ruina impetu adempti, nō ipsius denique corporis in vulnere cruciatus, à patientia [fide domino dedita] exclusit, quē diabolus totis viribus frustra excedit.

Tertullia. de patientia.

† Infr. 2. a

† Infr. 4. d. 1. q. 3. c. Totum.

† 47. dist. c. Sicut hi. S. Necesse.

B

C

D

† 47. dist. c. Sicut hi. † Eccles. 5. c. 1. Tim. 6. b. Psal. 112. a. Infr. 2. c. † 47. dist. c. Sicut hi qui,

sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. †²² In omnibus his non peccauit Iob labiis suis, neque stultum quid contra deum locutus est.

Externis Iob tentatus & filiis, corpore simul à Satan, & animo ab uxore tentatur: à tribus tamen compatiens amicis visitatus.

I I.

† Sup. 1. a

A Actum est autem, † cum quadam die venissent^a filij dei, & starent coram domino, venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius; † vt diceret dominus ad Satan, * Vnde venis? Qui respondens ait: Circuiui terram, & perambulauit eam.³ Et dixit dominus ad Satan: Nunquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit ei similis in terra? vir simplex & rectus, ac timens deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouisti me aduersus eum, vt affligerem eum frustra.⁴ Cui respondens Satan, ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.⁵ Alioquin^b mitte manum tuam, & tange os eius & carnem, & tunc videbis quod in faciem^c benedicat tibi. †⁶ Dixit ergo dominus ad Satã: Ecce in manu tua est, †^d * veruntamen animam illius serua.⁷ Egressus igitur Satan à facie domini, percussit Iob vlcere pessimo, à planta pedis vsque ad verticem eius.⁸ Qui tecta saniem radebat, sedens in sterquilinio.⁹ Dixit autem illi vxor sua: * Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic deo, & morere.¹⁰ Qui ait ad illam. †^e Quasi vna de stultis mulieribus locuta es. †^f * Si bona suscepimus de manu dei, mala quare non sustineamus? † In omnibus his^g non peccauit Iob labiis suis.¹¹ Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Cùm dixerant enim vt pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.¹² Cùmque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum. Et exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cœlum.¹³ Et federunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus: & nemo loquebatur ei verbum. Videbant enim dolorem esse vehementem.

† 25. q. 8. C6 uenior. † Sup. 1. d

Iob presentis vitæ pertaesus, felicitemque ducens iustorum exitum, nimia doloris angustia pressus, suam tamen fatetur innocentiam.

I I I.

† Iere. 20. d

D Oſt hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est: †^a † Per- eat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.² †^b † Dies ille vertatur in tenebras: Non requirat eum deus desuper, & non illustretur lumine.³ Obscurët eum tenebræ, & vmbra mortis. Occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine.⁴ Noctem illam tenebrosus turbo possideat. Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus.⁵ Sit nox illa solitaria, nec laude digna.⁶ †⁷ † Maledicant ei, qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathã.⁸ †⁹ † Obtenebrentur stellæ caligine eius. Expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis auroræ:¹⁰ Quia non conclusit ostia ventris qui portauit me, nec abstulit mala ab oculis meis.¹¹ Quare non in vulua mortuus sum? quare egressus ex vtero non statim perij?¹² Quare exceptus genibus? cur lactatus vberibus?¹³ Nunc enim dormiens silerem, & somno meo quiescerem,¹⁴ cum Regibus & consulibus terræ, qui ædificauit sibi solitudines:¹⁵ aut cum principibus qui possident aurum, & replent domos suas argento.¹⁶ Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem.¹⁷ Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore,¹⁸ & quondam vincti pariter sine molestia. Non audierunt vocem exactoris.¹⁹ Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo.²⁰ Quare misero data est lux, & vita iis qui^c in amaritudine animæ sunt?²¹ Qui expectant mortem, & non veniunt: quasi effodientes thesaurum.²² gaudētque vehementer cum inuenerint sepulchrum:²³ Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum deus tenebris?²⁴ Antequam comedam suspiro, & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus:²⁵ quia timorem quem timebam, euenit mihi: & quod verebar, accidit. Nōne dissimulaui?²⁶ Nōne filii: Nōne quieui? Et venit super me indignatio.

† Infr. 10. d

a. Filij dei non solum angelij, sed & iusti intelliguntur, inter quos se diabolus sepe immiscet ad eos examinandos, iusto dei hoc permitte iudicio. Beda ibid. * Sathanã cū Deo colloquuntur.

b. Hoc est, dà potestatem. Hanc enim nec in porcis habuit diabolus, nisi ille dedisset. Prosper.

c. Id est maledicat.

d. Magna potestas, magna gratia, quæ imperat diabolo vt se ipse destruat. Se enī destruit, cum hominē quē tentando supplantare studet, ex infirmo fortiorem efficit, quia dū carnē debilitat, mentem eius corroborat. Amb. de pœnitent. li. 1. cap. 13.

* Satan sine permissu Dei non potest nocere ipsi Iob.

* Tentatur Iob ab uxore.

e. Statim ille ruinam primi hominis recordatus, Heuā nouam, atque in illa illum inimicum qui præliabatur expugnans ait: Quasi vna, & c. Prosper.

f. Hoc est, si bonis superuenientibus iucundamur, quare non & aduersis accidentibus confortemur? Aduersa tolerare sapiētis virtutis exercitium, insipienti prauaricationis est occasio. Ambr. Ser. 42.

g. Iam per virū istū potentem trāsire Christi vestigia in gentes signabantur de quibus David in persona eius dicit: In Idumæā extendam calceamentum meum. Prosper.

a. Cōqueritur de illa hora insperata, vnde in tantum lapsus est miseriam. Nam cognouerat, nasci, maiorū omnium esse principium: & ideo diē qua natus est, perire optauit, vt tolleretur origo incommodorum: & optauit perire diem generationis suæ vt diem resurrectionis acciperet. Ambr. de resurrectione.

b. Sed & Iob non sine spiritu sancto loquens maledicebat diem natiuitatis suæ, dicens, Pereat dies, & c. Quod si non tibi videtur hæc Iob diuino & prophetico spiritu loqui, ex iis cōsidera quæ sequuntur. Addit enim, Maledicant ei, & c. Vide ergo quomodo in spiritu sancto prædixit de magno ceto, vel Leuiathan, quē interfectorus esset dominus, cuius typus erat cæcus ille Iona. Cyrillus in Leuiticum, lib. 8.

c. Amaro sunt animo.

d. In hac deploratione Iob tria precipue consideranda: primo quod vitam suam sibi odiosam ostendit: secundò magnitudinem suæ miserie: tertio suam in his omnibus innocentiam. S. Theod. ibidem.

Eliphaz odium vitæ Iob, desperationi: magnitudinem amaritudinis, impatientia: ac innocentia confessionem, præsumptioni deputat.

IIII.

a. Themanites à Themā ciuitate Arabia, quæ est in montibus Seir, regia principum Edom Gebalene regionis, procul à Petra vrbe Arabia 1000. passuum, cuius hic Eliphaz olim fuisse dicitur princeps, illic aliquid positum fuerat præsidium militum Romanorum.
* Caput disputationis inter Iob, & amicos est, an Iob sit: flicus propter imbecitatem & scelera, an aliam ob causam.

Nititur Eliphaz probare Iob esse impiū ex afflictione communi omnium carnalium argumento.

b. Aut hæc audisse se dicit, aut dicit se ideo horruisse, quia nemo mundus coram domino vt deum vt est videat. August. in Annot. in Iob.

Respondens autem Eliphaz^a Themanites dixit: ² Si cœperimus loqui tibi, forsitan molestè accipies. Sed conceptum sermonem tenere quis poterit? ³ Ecce docuisti multos, & manus lassas roborasti: ⁴ vacillantes cōfirmauerunt sermones tui, & gēua tremētia confortasti. ⁵ * Nunc autē venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es. ⁶ Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum? ⁷ Recordare obsecro te, quis vnquam innocens periit? aut quando recti deleti sunt? ⁸ Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos, ⁹ flante deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos. ¹⁰ Rugitus leonis, & vox leonæ, & dentes catulorum leonū contriti sunt. ¹¹ Tigris periit, eo quod non haberet prædam: & catuli leonis dissipati sunt. ¹² Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrij eius. ¹³ In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, ¹⁴ pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. ¹⁵ Et cū spiritus me præsentē transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. ¹⁶ Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui. ¹⁷ Nunquid homo dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? ¹⁸ Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles: † & in angelis suis reperit prauitatem: ¹⁹ Quanto magis ij qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tineæ? ²⁰ De mane vsque ad vespēram succidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. ²¹ Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis, morientur, & non in sapientia.

† Infr. 25. b
2. Pet. 2. a
Isai. 38. e
De pæn. di.
2. c. Si enim,
circa finē.

Aduersitates nullum nisi peccati consciū ledere, Eliphaz probare ex diuina in rebus prouidentia nititur.

V.

a. Superbum.

b. Dignum duxi maledictione.

c. Hoc est. Terra sterilitas illi non adscribitur, sed hominibus desidia, vt dei agnoscat prouidentiam.

* Argumenta Iustitiæ dei.

Voca ergo si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. ² Virum^a stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia. ³ Ego vidi stultum firma radice, & ^b maledixi pulchritudini eius statim. ⁴ Longe fient filij eius à salute, & conterentur in porta, & non erit qui eruat. ⁵ Cuius messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus, & bibent sitiētes diuitias eius. ⁶ Nihil in terra sine causa fit, & de humo non egredietur dolor. ⁷ Homo ad laborem nascitur, & auis ad volatum, ⁸ Quamobrem ego deprecabor dominum, & ad deum ponam eloquium meum. ⁹ Qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia absque numero. ¹⁰ * Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa. ¹¹ Qui ponit humiles in sublime, & mœrētes erigit sospitate. ¹² Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. ¹³ Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. ¹⁴ Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie. ¹⁵ Porro saluum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem. ¹⁶ Et erit egeno spes: iniquitas autem cōtrahet os suum. ¹⁷ * Beatus homo qui corripitur à deo. Increpationem ergo domini ne reprobēs: ¹⁸ quia ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. ¹⁹ In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. ²⁰ In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladij. ²¹ A flagello linguæ abscondēris, & non timebis calamitatem cum venerit. ²² In vastitate & fame ridebis, & bestias terræ nō formidabis. ²³ Sed cum lapidibus regionum pactum tuum: & bestiae terræ pacificæ erunt tibi. ²⁴ Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum: & visitans speciem tuam, non peccabis. ²⁵ Scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua quasi herba terræ. ²⁶ Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo. ²⁷ Ecce hoc vt inuestigauimus, ita est: quod auditum, mente pertracta.

† 1. Cor. 3. b

† Iaco. 1. b

* Cōmendatio crucis quæ h. minem erudit & mortificat. Iac. 1.

d. Patienter ferens missas à deo tribulationes, ab omnibus tandem liberabitur.

e. Nihil electis nocere potest, neque fames, neque bestia, neque lapis, neque terra, & huiusmodi.
f. Hoc est, cum diratus fuerit actiua vitæ redditus, tunc nō defecturus quiescere poteris intra cōtemporacionis latibulū. Rupert. super cap. 29. Genes.

Iob suis sceleribus grauiora passus, extremam illam miseriam suis peccatis non commernisse defendit.

VI.

Respondens

A Espondens autem Iob, dixit: ² *Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera: ³ quasi arenā maris hęc grauior appareret: vnde & verba mea dolore sunt plena: ⁴ quia sagittę domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me. ⁵ Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam, aut mugiet bos cū ante pręsepe plenum steterit? ⁶ Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale cōditum? ⁷ Aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem? ⁸ *Animę enim esurienti etiam amara dulcia esse videntur. ⁹ Quę prius nolebat tangere anima mea, nunc prę angustia cibi mei sunt. ¹⁰ Quis det vt veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi deus: ¹¹ & qui cępit, ipse me conterat? Soluat manum suam, & succidat me: ¹² & hęc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non parcat: nec contradicam sermonibus sancti. ¹³ Quę est enim fortitudo mea, vt sustineam? aut quis finis meus, vt patienter agam? ¹⁴ Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est. ¹⁵ Ecce nō est auxilium mihi in me, & ¹⁶ necessarij quoque mei recesserunt à me. ¹⁷ Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem domini derelinquit. ¹⁸ Fratres mei pręterierunt me sicut torrens qui raptim transit in conuallibus. ¹⁹ Qui timent pruinam, irruet super eos nix. ²⁰ Tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & vt incaluerint, soluentur de loco suo. ²¹ Inuolutę sunt semitę gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt. ²² Considerate semitas Theman, itinera Saba, & expectate paulisper. ²³ Cōfusi sunt, quia speraui. Venerūt quoque vsque ad me, & pudore cooperti sunt. ²⁴ Nūc venistis, & modò vidētes plagam meam timetis. ²⁵ Nunquid dixi: Afferte mihi, & de substantia vestra donate mihi? ²⁶ vel, Liberate me de manu hostis, & de manu robustorū eruite me? ²⁷ Docete me, & ego tacebo: & si quid forte ignorauī, instruite me. ²⁸ Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum ē vobis nullus sit qui possit arguere me? ²⁹ Ad increpandum tantū eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis. ³⁰ Super pupillum irruitis, & subuertere nitimini amicum vestrum. ³¹ Veruntamen quod cępistis, explete. Prębete aurem, & videte an mentiar. ³² Respondete obsecro absque contentione, & loquentes id quod iustum est iudicate: ³³ & non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.

Viuerē, non nisi laborem esse, & mortem cito gradu festinare, ideo pœnitendum esse de peccatis Iob manifestat.

VII.

A Illitia ¹ est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij, dies eius. ² Sicut ceruus desiderat vmbra, & sicut mercenarius pręstolatur finē operis sui: ³ sic & ego habui menses vacuos, & noctes laboriosas enumeravi mihi. ⁴ Si dormiero, dicam, Quando cōsurgam? & rursus expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras. ⁵ Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris: cutis mea aruit, & contracta est. ⁶ Dies mei velocius transierunt, quā à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe. ⁷ Memento quia ventus est vita mea, & non reuertetur oculus meus vt videat bona: ⁸ nec aspiciet me visus hominis. ⁹ Oculi tui in me, & nō subsistam. ¹⁰ Sicut cōsumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos, non ascendet, ¹¹ nec reuertetur vltra in domum suam, neque cognoscet eum amplius ¹² locus eius. ¹³ Quapropter & ego nō parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei: cōfabulabor cum amaritudine animę meę. ¹⁴ Nunquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdediti me carcere? Si dixerō, Consolabitur me lectulus meus, & releuabor loquēs mecum in stratu meo, ¹⁵ terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties. ¹⁶ Quamobrem elegit suspēdium anima mea, & mortem ossa mea. ¹⁷ Desperaui, nequaquam vltra iam viuā. Parce mihi, nihil enim sunt dies mei. ¹⁸ Quid est homo, quia magnificas eū? aut quid apponis erga eum cor tuum? ¹⁹ Visitas eū diluculo, & subito probas illū. ²⁰ Vsquequo nō parcis mihi, nec dimittis me vt glutiam saliuam meam? ²¹ Peccaui. Quid faciam tibi o custos hominum? ²² Quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihi met ipsi grauis? ²³ Cur non tollis peccatum meum? & quare non aufers iniquitatem meā?

* Penā esse sua culpa grauiorem, dicit Iob.

* Iob humana patitur optando sibi mortem.

a. Hoc est: Si affligeret me vsque ad mortem, nō cessarem à laudibus eius.

b. Conqueritur se derelinqui ab amicis cum pręter meritum affligatur.

a. Omnis igitur vita nostra lucrū est. Chry. hom. 13. in. 6. c. Marth. Nonne statutum est homini tēpus sup̄ terrā? Heb. 11. g. Omnis vita nostra tēratio est. Græc. Quia enim tēratio est vita hominis super terrā, merito in terra homini nō gloria sed pax est querenda: pax cum deo, pax cum proximo, pax cum seipso. Bernard. in festo omnium sancto. Ser. 5.

b. Loc⁹ enim hominis deus est extra quem nusquā bene est. Non dixit, Nequē cognoscer amplius locum suum, sed, neq; cognoscer eū amplius locus eius, quia profecto postquā dixerit semel, Nescio vos, neminē dānatorum cognoscit deus neminē perditorū cognoscer amplius. Rupertus super Genesim, cap. 3.

c. Nō me finis respirare, nec etiam ad horam. d. Posuisti enim, cum non prohibuisti: alioquin ipse me posui, & factus sum mihi met ipsi grauis. Bernard. super cantu. Ser. 81.

† Amos. 3. a

† Prou. 27. a

† 35. q. 1. cap. Cū igitur.

† Infra 11. a.

† Dep̄. di. 2. c. Si enim.
 † Infra 14. b

† Infra 9. c

† Infra 15. b

Ecce nunc in puluere dormiam: & si mane me quaesieris, non subsistam.

Renocat Iob Baldad Suhites ad peccatorum confessionem & resipiscentiam, ex benedictione resipiscentium, & maledictione hypocritarum.

VIII.

a. Suhites à Suhi: quam & Suetam vocant ciuitas est Bathanea regionis. 20000. distans à Corozaim contra aquilonem. Apud quam aetate nostra stato anni tempore aguntur celeberrime nundinae ex tota Syria Mesopotamia, Arabia, & Aegypto. Sepulchralis apud eam pyramis est, quam plerique putant esse ipsius Iob, ceteri illius Baldad Suhite, qui his locis imperat. Nā Hiero. refert domum Iob fuisse in Astarothe regione Huius Zieg'erus.

* Hoc est, in sepulchrum, vel gehennam iniquitatorum debitam.

b. Grandis reuera vecordia est & amentia, fidei & similitudine agere ante deum, quod eis in prosperum non procedat, cum ille scrutator sit cordis & renis. Tales in euangelis arguuntur qui sunt ornati de foris quasi specie sanctitatis, & intus peccati putredine pleni sunt, ut sepulchra mortuorum. Hier. ibid.

Respondens autem Baldad^a Suhites, dixit: Viquequo loqueris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui? Nunquid deus supplantat iudicium, aut omnipotens subuertit quod iustum est? Etiam si filij tui peccauerunt ei, & dimisit eos^{*} in manu iniquitatis suae, tu tamen si diluculo confurrexeris ad deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus inceseris, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum iustitiae tuae: in tantum ut si priora tua fuerint parua, & nouissima tua multiplicentur nimis. Interroga enim generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam: (hesterni quippe sumus, & ignoramus quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram:) & ipsi docebunt te. Loquetur tibi, & de corde suo proferet eloquia. Nunquid virere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua? Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arefcit: sic viae omnium qui obliuiscuntur deum, & spes hypocritae peribit. Non ei placebit vecordia sua, & sicut tela aranearum fiducia eius. Innitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget. Humectus videtur antequam veniat Sol, & in ortu suo germine eius egredietur. Super aceruum^d petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides commorabitur. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non noui te. Hae est enim latitiae viae eius, ut rursus de terra alij germinentur. Deus non proiciet simplicem, nec porriget manum malignis, donec impleatur risu os tuum, & labia tua iubilo. Qui oderunt te, induentur confusione: & tabernaculum impiorum non subsistet.

Deut. 32. a

† Psal. 143. d

Iustitiae dei comparata hominis iustitia, nulla est, utpote cui nemo resistere potest. IX.

* id est homo deo comparatus, nihil est.

a. Non dicit simpliciter, non iustificabitur, sed in conspectu dei, vel deo comparatus, hoc est, si ad summam dei iustitiam comparetur peccator, & iuxta illam exquiratur, vel si considerentur beneficia eius aut mandata eius omnia. Euthymius Psal. 142.

b. Quod vero & de filio aperte intelligendum sit, quod solus appellatur, et si nunquam in filio patre aliquid fecisse credatur, etiam hic habes: Qui extendit caelos solus, &c. Namque euangelium domini docuit nos quod in mari non pater, sed filius ambulauit, quando Petrus rogauit eum dicens: Domine, iube me venire ad te. Am. lib. 5. cap. 2. Officio.

c. vide lingua, potentibus ira sua grauis est, improbis nequitia, iustis conditionis infirmitas: Ita nihil periculo vacat. Fortitudo & magnitudo viri sua potestate decipitur, improbis affligitur, virtus ridentur. Am. de interPELLA. lib. 1. c. 6.

Respondens Iob, ait: Verè scio quod ita sit, & quod non iustificetur homo compositus deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei vnum pro mille. Sapiens corde est, & fortis robore. Quis restitit ei, & pacem habuit? Qui transtulit montes, & nescierunt ij quos subuertit in furore suo. Qui commouet terram de loco suo, & columnae eius concutiuntur. Qui praecipit Soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo. Qui extendit caelos^b solus, & graditur super fluctus maris. Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas, & interiora austru. Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus. Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit, non intelligam. Si repente interroget, quis respondebit ei? Vel quis dicere ei potest: Cur ita facis? Deus, cuius irae nemo resistere potest: & sub quo curuantur qui portant orbem. Quātus ergo sum ego, ut respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Qui etiā si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Et cum inuocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam. In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Non cōcedit requiescere spiritum meum, & implet me amaritudinibus. Si fortitudo queritur, robustissimus est. Si aequitas iudicij, nemo audet pro me testimoniū dicere. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiā si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, & tēdebit me vitae meae. Vnum est quod locutus sum, & innocentē & impium ipse consumit. Si flagellat, occidat semel, & non de poenis innocentum rideat. Terra data est in manus impij, vultum iudicij eius operit. Quod si non ille est, quis ergo est? Dies mei velociores fuerunt cursore: fugerunt, & non viderunt bonū. Pertransierunt quasi naues poma portantes, sicut aquila volans ad escam. Cum dixero, Nequaquam ita loquar: cōmuto faciem meam, & dolore torqueor. Verebar omnia opera mea, sciēs quod non parceres delinquenti. Si autē & sic impius sum, quare frustra laboraui? Si loquutus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimae manus meae: tamen sordibus

† De poen. di.
3. c. Quauis.
Eccle. 8. a
Prou. 17. d.

† De poen. di.
2. c. Si enim.
† Infra 29. d
De purg. ca.
no. c. fina.
Sup. 7. b
Infra 10.

bus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.³² Neque enim viro qui similis mei est, respondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.³³ Non est qui vtrunque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus.³⁴ Auferat à me virgam suam, & pauor eius nō me terreat.³⁵ Loquar, & non timebo eum. Neq; enim possum metuens respondere.

Iob præ nimia aduersitate deum fatetur suæ pœnæ authorem, sed an propter peccatum, an propter innocentiam, id vero se ignorare: unde præoptat fuisse abortum. X.

A Edet animam meam vitæ meæ, dimittam aduersum me eloquiū meum. Loquar in amaritudine animæ meæ: dicam deo, Noli me condemnare.^a Indica mihi cur me ita iudices:^b Nūquid bonum tibi videtur si calumniaris me, & opprimas me, opus manuum tuarum, & consilium impiorū adiues?^c Nūquid oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo, & tu videbis? Nūquid sicut dies hominis, dies tui, & anni tui sicut humana sunt tempora, vt quæras iniquitatem meam, & peccatum meum scruteris?^d Et scias quia nihil impium fecerim, † cū sit nemo qui de manu tua possit eruere.^e Manus tuæ domine fecerūt me, & plasmauerunt me totum in circuitu: & sic repente præcipitas me?^f Memento quæso quod sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.^g Nōne sicut lac mulisti me, & sicut caseum me coagulasti?^h Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis cōpegisti me.ⁱ Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum.^j Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia vniuersorum memineris.^k Si peccaui, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse nō pateris?^l Et si impius fuero, vñ mihi est: & si iustus, nō leuabo caput, saturatus afflictione & miseria.^m Et propter superbiam quasi leænam capies me: reuersusque mirabiliter me crucias.ⁿ Instauras testes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduersum me, & pœnæ militant in me.^o Quare de vulua eduxisti me? Qui vtinam cōsumptus essem, ne oculus me videret.^p Fuissem quasi non essem, de vtero translatus ad tumulum.^q Nūquid non paucitas dierum meorum finietur breui? † Dimitte ergo me, vt plāgam paululum dolorem meum^r antequam vadam & non reuertar, ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine,^s terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitans.

Zophar iniuste asserit ob peccata Iob fuisse percussum, deum incomprehensibilem ostendens, & tamen pœnitenti misericordem. XI.

A Respondens autem Zophar Naamathites, dixit: Nūquid qui multa loquitur, non & audiet, aut vir verbosus iustificabitur?^a Tibi soli tacebūt homines, & cum ceteros irriferis, à nullo confutaberis?^b Dixisti enim: † Purus est sermo meus, & mundus sum in conspectu tuo.^c Atque vtinā deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi, vt ostenderet tibi secreta sapientiæ, & quod multiplex esset lex eius: & intelligeres quod multo minora exigaris ab eo, quā meretur iniquitas tua.^d Forsitan vestigia dei comprehendēs, & vsque ad perfectum omnipotentem reperies?^e Excelsior cœlo est, & quid facies? Profundior inferno, & vnde cognosces?^f Longior terra mensura eius, & latior mari.^g Si subuerterit omnia, vel in vnum coartauerit, quis contradicet ei? vel quis dicere ei potest, Cur ita facis?^h Ipse enim nouit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nōne considerat?ⁱ Vir vanus in superbiam erigitur, & tāquam pullum onagri se liberum natū putat.^j Tu autem firmasti cor tuum: & expandisti ad eum manus tuas.^k Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris à te, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia: tūc leuare poteris faciem tuam absq; macula, & eris stabilis, & non timebis.^l Miseriæ quoque obliuiscēris, & quasi aquarum quæ præterierunt, non recordaberis: † & quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesp̄eram. Et cum te consumptum putaueris, orieris vt lucifer,^m & habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormies.ⁿ Requiesces, & non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi.^o Oculi autem impiorum deficient, & effugiū peribit ab eis, &

a. Magna fides, magna auctoritas conscientia, deū testē mentis suæ accersiri. Quod cōditionis est, non negat: quod impietatis est, repellit: quod infirmitatis est, fatetur. Peccasse cōditionis est, quia nemo immunis lapsus est. Impie agere nō cōditionis est, sed perfidia, & nequissima mentis venenum. Amb. De interpellat. lib. 1. cap. 6.

b. Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate, quanta conuentionis auctoritas, quod deus hominem manibus suis fecerit? Amb. ibid.

c. Donec veniret desideratus ille qui sanguine suo deleteret chirographum dānationis nostræ, & flāmeū attingens gladiū, aperiret credentibus regna cœlorū, nullus omnino cuiquam sanctorū ad ea patebat accessus, sed prouiderat eis dominus in inferno ipso locū quietis & refrigerij, chaos magnū firmans inter sanctas illas animas & animas impiorum. Quāuis enim vtræque in tenebris essent, non vtræque erant in pœnis, sed cruciabantur impij, iusti vero consolabantur. Quod autem in tenebris essent, beati Iob testimonio didicimus, qui se quoque in locum tenebrosū & opertum mortis caligine perhibebat iturum. Hunc ergo locum obscurū quidē, sed quietum, sinum Abrahæ dominus vocat. Bernardus in festo omnium sanctorum, Ser. 4. Deum incomprehensibilem ostendit.

Pœnitenti deum fore misericordem promittit.

spes illorum abominatio animæ.

Iob neminem dei potentiam ignorare, ex creaturarum gubernatione narrat, quarum status variat pro arbitrio.

XII.

*Hoc est soli estis intelligentes & sapientes.

Respondens autem Iob, dixit: * Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapiētia? Et mihi est cor sicut & vobis, nec inferior vestri sum.

Quis enim hæc quæ nostis ignorat? † Qui deridetur ab amico suo sicut ego, inuocabit deum, & exaudiet eum. Deridetur enim iusti simplicitas,

lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus statutum. Abundant tabernacula prædonum, & audacter prouocant deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, &

indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus domini fecerit? In cuius manu anima omnis ui-

uentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem? In antiquis est sapiētia, & in multo tempore prudentia. Apud

ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam, Si destruxerit, nemo est qui ædificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si con-

tinuerit aquas, omnia siccabuntur: & si emisit eas, subuertit terram. Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur. Adducit

consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum. Ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Comutans labium veracium, & doctrinam senum auferens. Effundit despectionem super principes: & eos qui oppressi fuerant, releuat. Qui reuelat profunda de tene-

bris, & producit in lucem umbram mortis. Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit. Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos ut frustra incedant per inuium. Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, &

errare eos faciet quasi ebrios.

Iob amicos suos ex eorum verbis arguit, & hypocritas, pœnitentibus salutem promittens, damnat.

XIII.

Cce omnia hæc vidit oculus meus, & audiuit auris mea, & intellexi singula. Secundum scientiam vestram & ego noui, nec inferior vestri sum.

Sed tamen ad omnipotentem loquar, & disputare cum deo cupio: prius vos ostendens fabricatores mendacii, & cultores peruersorum dogma-

tum. Atque utinam taceretis, ut putaremini sapientes esse. Audite ergo correptiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite. Nunquid deus indiget vestro

mendacio, ut pro illo loquamini dolos? Nunquid faciem eius accipitis, & pro deo iudicare nitimini? Aut placebit ei quem celari nihil potest, aut decipietur ut homo

vestris fraudulentis? Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem eius accipitis. Statim ut se commouerit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos. Memoria ve-

stra comparabitur cineri, & redigentur in lutum ceruices vestrae. Tacete paulisper, ut loquar quodcumque mihi mens suggesserit. Quare lacero carnes meas dentibus

meis, & animam meam porto in manibus meis? Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Veruntamen vias meas in conspectu eius arguam, & ipse erit saluator meus.

Non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris. Si fuero iudicatus, scio quod iustus inueniar. Quis

est qui iudicetur mecum? Veniat. Quare tacēs consumor? Duo tantum ne facias mihi, & tunc a facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac a me, & formido tua non

me terreat. Voca me, & respondebo tibi: aut certe loquar, & tu responde mihi. Quantas habeo iniquitates & peccata: scelera mea & delicta ostende mihi. Cur fa-

dis potentiam tuam, & arbitraris me inimicum tuum? Contra folium quod vento rapitur, ostendes, & consumere me vis peccatis adolescentie mee. Posuisti in neruo pedem meum, &

observasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti. Qui quasi

putredo

a. Cum igitur iusta & omnipotens providentia dei incessabiliter vniuersa diiudicat, & nemo in hunc mundum veniat, neque ab hoc mundo exeat, nisi eo ortu atque decessu quem rerum arbiter secundum altissimam scientiam suam sapiētiāq; decernit, sicut scriptum est in libro Iob, Quis ignorat quod omnia hæc, &c. Amb. De vocatione Gentium li. 2. ca. 8.

b. Ut fecit contra Aegyptiorum magos, qui dicebant Pharaoni regem Chaldeorum non esse venturum ad vastandam Aegyptum: siue ipsum Nabuchodonosor in amentiam vertens, vel Balchazar timore concutiens. Hier. ibidem.

c. Reconciliat corda principum terræ, qui primo persequebatur ecclesiam: & educit eos in viam quam non nouerant. Aug. in Annotatione, in Iob.

a. Stultus quippe domino non loquitur, sapiens putatur. Nam quod non loquitur non sensus inopia, sed humilitatis esse custodia creditur Bernard, Epist. 87. Ex propriis ipsorum verbis Iob amicos redarguit.

b. Animam in manibus portant, qui bonorum operum exemplum proximis ostendunt. Greg. ibid.

c. Manum tuam aufer a me, ut nihil in me sit castigandum, & sit in me charitas. Augusti. in annotatione, in Iob.

d. Agnoscentibus peccata sua salus promittitur hypocritis vero condemnatio.

e. Pulchre id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse confuevit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentie iuuentus bona estimationis intuitu, & verecundia delinquendi. Adolescentia sola est inuoluta virgibus, infirma consiliis, vitio calens fastidiosa monitoribus, illecebrosa delictis. Am. de interpellatione, lib. 1. cap. 7.

† Prou. 14. 8

† Ios. 24. 6

† Isa. 42. f. Apoc. 3. b

† Prou. 17. d

† Isa. 14. c

† Isa. 33. b

putredo consumendus sum, & quasi vestimentum quod comeditur à tineâ.

Considerata fragilitate humana admiratur dei in hominem providentiam, quod post hanc vitam aliam expectet, & resurrectionem.

XIIII.

† De conse.
di. s. c. Ne
tales.

† Psal. 90. a
† 11. q. 3. c.
Quid ergo.
23. q. 4. c. a
Nabuchod-
onobor.

† Sup. 7. a

† Infra 34. c
Prouer. 5. d

A Omo^a natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. ² Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nūquam in eodem statu permanet. ³ Et dignum ducis super huiusmodi aperire oculos tuos: & adducere eum tecum in iudicium? [†] ⁴ Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? [†] Nonne tu qui solus es? Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt. ⁶ Recede paululū ab eo vt quiescat, donec optata veniat sicut mercenarij dies eius. ⁷ Lignum habet spē: ^b si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami eius pullulant. ⁸ Si senuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ⁹ ad odorem aquæ germinabit: & faciet comam, quasi cum primū plantatum est. [†] ¹⁰ Homo verò cū mortuus fuerit, & nudatus atq; cōsumptus, vbi quæso est? ¹¹ Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus areseat: ¹² sic homo cum dormierit, non resurget. Donec atteratur cælum, non euigilabit nec consurget de somno suo. ¹³ Quis mihi hoc tribuat, vt in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus, & constituas mihi tempus in quo recorderis mei? ¹⁴ Putasne mortuus homo rursum viuet? Cunctis diebus quibus nūc milito, expecto donec veniat ^d immutatio mea. ¹⁵ Vocabis me, & ego respōdebo tibi. Operi manū tuarū porriges dexteram. [†] ¹⁶ Tu quidē gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. ¹⁷ Signasti quasi in sacculo delicta mea, sed curasti iniquitatem meam. ¹⁸ Mons cadēs defluit, & saxum transfertur de loco suo. ¹⁹ Lapidēs excauant aquæ, & alluione paulatim terra consumitur: & homines ergo similiter perdes? ²⁰ Roborasti cum paululum, vt in perpetuum trāsiret. Immutabis faciem eius, & emittes eum. ²¹ Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget: ²² attamen caro eius dum viuet, dolebit, & anima illius super semetipso lugebit.

Eliphaz Iob ignorantie arguit, quo ad sapientiam & munditiam damnans superbos, iniustos, & hypocritas.

XV.

Sup. 4. d
Eccle. 18. d
De pœ. di.
2. c. fina.

† Infra 25. a

† Depœ. di.
2. c. fina.

A Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: ² Nunquid sapiens respondebit^a quasi in ventum loquēs, & implebit ardore stomachum suum? ³ Arguis verbis eum qui nō est æqualis tui: & loqueris quod tibi nō expedit. ⁴ Quantum in te est, euacuasti timorem, & tulisti preces coram deo. ⁵ Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blasphemantium. ⁶ Condemnabit te os tuum, & nō ego, & labia tua respondebunt tibi. ⁷ Nunquid primus homo tu natus es? & ante colles formatus? ⁸ Nunquid consilium dei audisti? & inferior te erit eius sapiētia? ⁹ Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? ¹⁰ Et senes & antiqui sunt in nobis multo vetustiores quā patres tui. ¹¹ Nunquid grāde est vt consoletur te deus? Sed verba tua praua hoc prohibent. ¹² Quid te eleuat cor tuum: & quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? ¹³ Quid timet contra deum spiritus tuus, vt proferas de ore tuo huiusmodi sermones? [†] ¹⁴ Quid est homo, vt immaculatus sit, & vt iustus appareat natus de muliere? [†] ¹⁵ Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis: & cœli nō sunt mundi in cōspectu eius: ¹⁶ quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? ¹⁷ Ostēdam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi. ¹⁸ Sapientes cōfitentur, & nō abscondunt^b patres suos, ¹⁹ Quibus solis data est terra, & nō transiuit alienus per eos. ²⁰ Cunctis diebus suis impius superbit: & numerus annorū incertus est tyrānidis eius. ²¹ Sonitus terroris semper in auribus illius: & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. ²² Nō credit quod reuerti possit de tenebris ad lucem, circumspiciens vndique gladium. ²³ Cum se mouerit ad quærendum panem, nouit quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies. ²⁴ Terrebit eū tribulatio, & angustia vallabit eum, sicut Regem qui præparatur ad præliū. ²⁵ Tetēdit enim aduersus deum manum suam: & cōtra omnipotētem roboratus est. ²⁶ Cucurrit aduersus eum erecto

a. Quam verū verbum hoc sit, non nos verba docuere, sed verbera. & sequitur: Multis & multiplicibus (inquā) miseriis corporis, miseriis cordis, miseriis cum dormit, miseriis cum vigilat, miseriis quaquauerum se vertat. Bernardus Serm. ferix. 4. hebdomadæ pœno fa.
Prophetia de resurrectione corporum.

b. Hoc est, Melior est arboris conditio, quæ truncata reuiviscit, quā hominis qui in puluere manebit donec à deo suscitetur.

c. Iob docet nec timendam mortē, & potius optandam piis, dicēs: Vinā in inferno me custodires, &c. Ambr. de obitu Valentiniæ. Impe. Expectatio sustinet pios donec obtineant quod sperant.

d. Resurrectio ad immortalitatem, vltra quam nulla amplius erit expectatio, vel mutatio.

Aeternæ mortis pœnas.

a. Arguit Iob de sapientiæ & munditiæ arrogantia. Hoc est, Sapiens non talē profert scientiā, quæ mentem non reficiat auditoris

Describitur Impiorū maledictio Iobo falso attributam.

b. Qui acceperunt à patribus suis.

collo, & p̄gūi ceruice armatus est. ²⁷ Operuit faciē eius crassitudo, & de laterib⁹ eius aruina dependet. ²⁸ Habitauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis, quā in tumultos sunt redacta. ²⁹ Nō ditabitur nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terram radicem suam. ³⁰ Non recedet de tenebris: Ramos eius arefaciet flāma, & auferetur spirituōris eius. ³¹ Nō recedet frustra errore deceptus, quōd aliquo pretio redimendus sit. ³² Antequam dies eius impleantur, peribit: & manus eius arefcēt. ³³ Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius, & quasi oliua proiciēs florē suū. ³⁴ Cōgregatio enim hypocritā sterilis, & ignis deuorabit tabernacula eorū qui munera libēter accipiūt. † ³⁵ Cōcepit dolorē, & peperit iniquitatē, & vter⁹ eius pręparat dolos.

Iob amicorum austeritate commotus, dolorem plangit & calamitatem, & se pati queritur citra iniquitatem.

XVI.

a. Malos potestis cōsolari, quia ipsi vos imitantur, nō bonos. A nullo enī vestrum audiui aliquid boni. Aug. in Annotationibus in Iob.

Respondens autem Iob, dixit: ² Audiui frequenter talia. ^a Consolatores o-
nerosi omnes vos estis. ³ Nunquid habebunt finem verba ventosa? Aut
aliquid tibi molestū est, si loquaris? ⁴ Poterā & ego similia vestri loqui.
Atque vtinam esset anima vestra pro anima mea, cōsolarer & ego vos
sermonibus, & mouerem caput meum super vos. ⁶ Roborarem vos ore meo: & mo-
uerem labia mea, quasi parcens vobis. ⁷ Sed quid agam? Si locutus fuero, nō quiescet
dolor meus: & si tacuerō, non recedet à me. ⁸ Nunc autem oppressit me dolor meus,
& in nihilum redacti sunt omnes artus mei. ⁹ Ruga mea testimonium dicunt cōtra
me, & suscitatur falsiloquus aduersus faciem meam, cōtradicens mihi. ¹⁰ Collegit fu-
rorem suum in me, & cōminans mihi, infremuit cōtra me dentibus suis. Hostis meus
terribilibus oculis me intuitus est. ¹¹ Aperuerūt super me ora sua, & exprobrātes per-
cusserunt maxillam meam: satiati sunt pœnis meis. ¹² Cōclusit me deus apud iniquū,
& manibus impiorum me tradidit. ¹³ Ego ille quondam opulentus, repentē contritus
sum, tenuit ceruicem meam. Confregit me, & posuit sibi quasi in signum. ¹⁴ Circun-
dedit me lanceis suis: cōuulnerauit lumbos meos. Nō pepercit, & effudit in terra vi-
scera mea. ¹⁵ Conscidit me vulnere super vulnus: irruit in me quasi gigas. ¹⁶ Saccū cō-
sui super cutem meam, & operui cinere carnē meam. ¹⁷ Facies mea intumuit à fletu,
& palpebræ meę caligauerūt. ¹⁸ Hæc passus sum absq; iniquitate manus meę, cū habe-
rem mundas ad deum preces. ¹⁹ Terra ne operias sanguinem meum, neque inueniat
in te locum latendi clamor meus. † ²⁰ Ecce enim in cælo testis meus, & cōscius meus
in excelsis. ²¹ Verbosi amici mei, ad deum stillat oculus meus. ²² Atque vtinam sic iu-
dicaretur vir cum deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo. ²³ Ecce
enim breues anni transeunt: & semitam per quam non reuertar, ambulo.

† Psal. 7. d
Ila. 59. a

† 11. q. 3. c.
inter verba.

*Præter peccata sua Iob se flagellatum asserens, diuinum patienter præstolatur auxi-
lium.*

XVII.

Spiritus meus attenuabitur: dies mei breuiabuntur, & solum mihi super-
est sepulchrū. ² Nō peccaui, & in amaritudinibus moratur oculus meus.
³ Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me.
⁴ Cor eorum longe fecisti à disciplina: propterea nō exaltabuntur. Prædā
pollicetur sociis, & oculi filiorum eius deficient. ⁶ Posuit me quasi in prouerbiū vul-
gi, & exemplum sum coram eis. ⁷ Caligauit ad indignationem oculus meus, & mem-
bra mea quasi in nihilum redacta sunt. ⁸ Stupebunt iusti super hoc, & innocens cōtra
hypocritam suscitabitur. ⁹ Et tenebit iustus viam suam: & mūdīs manibus addet for-
titudinem. ¹⁰ Igitur omnes vos conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vl-
lum sapientem. ¹¹ Dies mei transierunt, cogitationes meę dissipatæ sunt, torquentes
cor meum. ¹² Noctem verterunt in diem, & rursus post tenebras spero lucem. ¹³ Si
sustinuero, infernus domus mea est, & in tenebris strauī lectulum meum. ¹⁴ Putredi-
lio mea? & patientiam meam quis considerat? ¹⁶ In profundissimum infernum de-
scendent omnia mea: Putasne saltem ibi erit requies mihi?

Baldad Iobum arguens cur non audiat recta monentes, ostendit quæ & quanta
impiis mala imminant.

XVIII.

A Espondens autem Baldad Suhites, dixit: ² Vsq̃ue ad quẽ finem verba iactabis? Intellige prius, & sic loquamur. ³ Quare reputati sumus vt iumenta, & sorduimus coram te? ⁴ Quid perdis animam tuam in furore tuo? Nunquid propter te derelinquetur terra, & transferetur rupes de loco suo? ⁵ Nonne lux impij extinguetur, nec splendet flamma ignis eius? ⁶ Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, & lucerna quæ super eũ est, extinguetur. ⁷ Artabuntur gressus virtutis eius, & præcipitabit eũ consiliũ suũ. ⁸ Immisit enim in rete pedes suos: & in maculis eius ambulat. ⁹ Tenebitur planta illius laqueo, & exardescet cõtra eũ sitis. ¹⁰ Abscondita est in terra pedica eius, & decipula illius super semitam. ¹¹ Vndique terrebunt eum formidines, & inuoluent pedes eius. ¹² Attenuetur fame robur eius, & inedia inuadat costas illius. ¹³ Deuoret pulchritudinem cutis eius, & cõsumat brachia illius primogenita mors. ¹⁴ Auellatur de tabernaculo suo fiducia eius, & calcet super eum quasi rex interitus. ¹⁵ Habitẽt in tabernaculo illius socij eius qui non est: aspergatur in tabernaculo eius sulphur. ¹⁶ Deorsum radices eius siccantur, sursum autem atteratur messis eius. ¹⁷ Memoria illius pereat de terra, & nõ celebretur nomẽ eius in plateis. ¹⁸ Expellet eum de luce in tenebras, & de orbe transferet eum. ¹⁹ Non erit semen eius neque progenies in populo suo, nec vllæ reliquiae in regionibus eius. ²⁰ In die eius stupebũt nouissimi, & primos inuadet horror. ²¹ Hec sunt ergo tabernacula iniqui, & iste locus eius qui ignorat deum.

Iob ab omnibus se conquerens destitutum, super futura consolatur resurre-
ctione.

XIX.

A Espondens autem Iob, dixit: ² Vsq̃uequo affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus? ³ Ena decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me. ⁴ Nempe & si ignorauim, mecum erit ignorantia mea. ⁵ At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis. ⁶ Saltem nũc intelligite, quia deus nõ æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis me cinxerit. ⁷ Ecce clamabo vim patiens, & nemo exaudiet: vociferabor, & non est qui iudicet. ⁸ Semitam meam circunsepsit, & transiit non possum, & in calle meo tenebras posuit. ⁹ Spoliauit me gloria mea, & abstulit coronam de capite meo. ¹⁰ Destruxit me vndiq̃, & pereõ, & quasi euulsæ arbori abstulit spem meam. ¹¹ Iratus est contra me furor eius, & sic me habuit quasi hostẽ suũ. ¹² Simul venerunt latrones eius, & fecerunt sibi viam per me, & obsederunt in gyro tabernaculum meum. ¹³ Fratres meos longe fecit à me, & noti mei quasi alieni recesserunt à me. ¹⁴ Dereliquerunt me propinqui mei: & qui me nouerant, obliti sunt mei. ¹⁵ Inquilini domus meæ, & ancillæ meæ, sicut alienum habuerunt me, & quasi peregrinus fui in oculis eorum. ¹⁶ Seruum meum vocaui, & non respondit: ore proprio deprecabar illum. ¹⁷ Halitum meum exhorruit vxor mea, & orabam filios vteri mei. ¹⁸ Stulti quoque despiciebant me: & cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. ¹⁹ Abominati sunt me quondam cõsiliarij mei: & quem maxime diligebam, auersatus est me. ²⁰ Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, & derelicta sunt tatummodo labia circa dẽtes meos. ²¹ Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus domini tetigit me. ²² Quare persequimini me sicut deus, & carnibus meis saturamini? ²³ Quis mihi tribuat vt scribantur sermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro? ²⁴ stylo ferreo, & plũbi lamina, vel celte sculpantur in silice? ²⁵ Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terrâ surrecturus sum. ²⁶ Et rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo deum: ²⁷ quem visurus sum ego ipse, & oculi mei cõspecturi sunt: & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. ²⁸ Quare ergo nunc dicitis, Persequamur eum, & radicem verbi inueniamus contra eum? ²⁹ Fugite ergo à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est: & scitote esse iudicium.

Impiorum felicitas est instar puncti, eorũque iniquitates breui sunt terminandæ. XX.

a. Quod nõ ideo dixerim, quia illi amici à deo repro-
bati, & ab ipso sancto dei seruo meritò culpaci,
nihil veri loqui potuerũt:
sed quia nõ omnia quæ lo-
cuti sunt, vera sunt putada
August. ad Orosium cõtra
Priscillia. & Origenẽ, c. 9.

b. Luce felicitatẽ presentẽ
quã sanctus Iob gloriosus
agebat, significauit, sicut &
Salomon ait Proverbio. 22.
cap. Lumen vero impiorũ
extinguetur. Hanc igitur
extinctam dixit quãdo Iob
destitutus est omni felici-
tate presentẽ. Hieron. ibid.
Nõ igitur felicitas in sola
fiducia in deũ cõsistit, sed
in cognitione luminis in-
tellectus. Vtique in cogni-
tione diuinorũ felicitas
ita est. Nihil enim est splẽ-
didius cognitione dei verẽ
sapientiæ amatoribus. Cy-
rillus contra Iulianũ hære-
ticum. lib. 5.

c. Id est, itinera eius plenã
sunt laqueis & pedicis.

a. Dies decem pro toto tẽ-
pore nominauit. Sed quo-
modo in breui numero in
Apocalypsi maior nume-
rus temporis intelligitur,
ita & in hac eadem summa
numeri minus significatur
vt hoc solido numero &
perfecto manente, pro di-
uersitate locorum in diui-
nis scripturis nunc maiore
numerũ nũc minore signi-
ficari nouerimus. Hier. ibi.
b. Pessimæ matris ignoran-
tiæ, pessimæ itidem dux fi-
lia sunt, falsitas & dubie-
tas. Illa miserior, ista mise-
rabilior. Perniciosior illa,
ista molestior. Bernard. su-
per Cantic. Ser. 17.

c. Ad grauẽ pertinet in-
iuriam, vt cũ domini seruis
suis blanda loquitur, ser-
ui eos despiciant: quod di-
xit Iob sibi contigisse. Be-
da ibid.

d. Nõ quasi abiecta vox ista
est, sed quasi censoria. Nam
cum iniuste argueretur ab
amicis, respondit: Miseri-
mini mei, hoc est, Miseri-
cordiam debetis facere,
opprimitis autem vos &
impugnatis hominẽ, cuius
arumhis compati pro ami-
cia vobis oportebat. Ambr.
Offic. 3. cap. 16.
e. Resurrectionem quidem
carnis sine dubio prophe-
tauit: non tamen dixit, per
carnem meam: quod quidẽ
si dixisset, posset deus Chri-
stus intelligi, qui per carnẽ
in carne videbatur. Aug.
de ciuit. dei lib. 22. cap. 27.

Espondens autē Sophar Naamathites, dixit: ² Idcirco cogitationes meae^A varia succedunt sibi, & mens in diuersa rapitur. ³ Doctrinam qua me arguis audiam: & spiritus intelligentiae meae respōdebit mihi. ⁴ Hoc scio, à principio ex quo est positus homo super terrā, quod laus impiorū breuis sit, & gaudium hypocritae ad instar puncti. ⁵ Si ascenderit vsque ad cœlum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit: ⁷ quasi sterquilinium in fine perdetur: & qui eū^B viderant, dicent: Vbi est? ⁸ Velut somniū auolans non inuenietur: transiet sicut visio nocturna. ⁹ Oculus qui eum viderat, non videbit: neque vltra intuebitur eum locus suus. ¹⁰ Filij eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum. ¹¹ Ossa eius implebuntur vitis adolescentiae eius, & cū eo in puluere dormient. ¹² Cū enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua. ¹³ Parcet illi, & nō derelinquet illud, & celabit in gutture suo. ¹⁴ Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidū intrinsecus. ¹⁵ Diuitias quas deuorauit, euomet: & de ventre illius extrahet eas deus. ¹⁶ Caput aspidum suget, & occidet eū lingua viperæ. ¹⁷ Non videat riuulos fluminis torrentis, mellis & butyri. ¹⁸ Luet quæ fecit omnia, nec tamen cōsumetur. Iuxta multitudinem adinventionum suarum, sic & sustinebit: ¹⁹ quoniam confringens nudauit pauperis domum: rapuit & nō edificauit eam: ²⁰ nec est satiatus vter eius. Et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. ²¹ Nō remāsit de cibo eius, & propterea nihil permanebit de bonis eius. ²² Cum satiatus fuerit, arctabitur, aestuabit, & omnis dolor irruet super eum. ²³ Vtinam impleatur venter eius, vt emittat in eum iram furoris sui, & pluat super illū bellum suum. ²⁴ Fugiet arma ferrea, & irruet^D in arcum æreum. ²⁵ Gladius eductus & egrediens de vagina sua, & fulgurans in amaritudine sua: vadent & venient super eū horribiles. ²⁶ omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis eius. Deuorabit eū ignis qui non succenditur, affligetur relictus in tabernaculo suo. ²⁷ Reuelabunt cœli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum. ²⁸ Apertum erit germē domus illius, detrahetur in die furoris dei. ²⁹ Hæc est pars hominis impij à deo, & hæreditas verborum eius à domino.

a. Dulcia mala sunt blasphemie impio, & cetera oris peccata: sicut iusti faucibus dulcia sunt eloquia dei, &c. ibidem.

† Eccl. 5. 9

Impij in suis deliciis deum non agnoscunt, sed repentinus eos manet interitus.

XXI.

a. Hoc erit pro consolationibus vestris, quas scilicet expectabam à vobis.

Espondens autem Iob, dixit: ² Audite quæso sermones meos, & ³ agite poenitentiam. ⁴ Sustinete me, vt & ego loquar: & post mea, si videbitur, verba ridete. ⁵ Nunquid contra hominē disputatio mea est, vt meritō nō debeam cōtristari? ⁶ Attendite me, & obstupescite, & superponite digitum ori vestro. ⁷ Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, & concutit carnem meam tremor. ⁸ Quare ergo impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis? ⁹ Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & nepotum in conspectu eorum. ¹⁰ Domus eorum securæ sunt, & pacatæ: & non est virga dei super illos. ¹¹ Bos eorum concepit, & non abortiuit: vacca peperit, & non est priuata fœtu suo. ¹² Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus. ¹³ Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi. ¹⁴ Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. ¹⁵ Qui dixerunt deo: Recede à nobis: & scientiam viarum tuarū nolumus. ¹⁶ Quis est omnipotens, vt seruiamus ei? Et quid nobis prodest si orauerimus illum? ¹⁷ Veruntamen quia nō sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorū longè sit à me. ¹⁸ Quotiens lucerna impiorū extinguetur, & superueniet eis inūdatio, & dolores diuidet furoris sui? ¹⁹ Erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla quam turbo dispergit. ²⁰ Deus seruabit filiis illius dolorē patris, & cū reddiderit, tūc sciet. ²¹ Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipotentis bibet. ²² Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se, & si numerus mensiū eius dimidietur? ²³ Nunquid deum docebit quispiā sciētiam, qui excelsos iudicat? ²⁴ Iste moritur robustus, & sanus, diues, & fœlix: ²⁵ viscera eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur. ²⁶ Alius verò moritur in amaritudine animæ suæ absque vllis opibus, & tamē simul

† Matt. 3. 2 & 4. 6

† Iere. 12. 2 Abac. 1. 2

† Infra. 22. 6 Malach. 3. 3 Prou. 24. 6

b. Sed plerique reuocantur ab officio dispensatricismi sericordiae, dum putant hominis actus nō curare dominum, aut nescire eum quid in occultis geramus, quid teneat nostra cōscientia, aut iudiciū eius nequa quā iustum videri, quando peccatores diuitiis abundare vident, gaudere honoribus, sanitate, liberis: contra autē iustos inopes degere, inhonoros, sine liberis, infirmos corpore, luctu frequenti. Amb. lib. 1. Offi. cap. 12.

Sic Iob argumentatur: si iustitiam Dei postulat vt neminem affligat nisi aliquo scelere meritis sit, postulat etiam vt nullum sceleratū impunem dimittat. Sed nulli impij feliciter viuūt, quomodo ergo cōcluditis me impiū esse, eo quod affligar?

ulue-

in puluere dormiēt, & vermes operiēt eos.²⁷ Certè noui cogitationes vestras, & sententias contra me iniquas.²⁸ Dicitis enim: Vbi est domus principis, & vbi tabernacula impiorum?²⁹ Interrogate quemlibet de viatoribus, & hęc eadē illum intelligere cognoscetis:³⁰ quia in diem perditionis seruatur malus, & ad diem furoris ducetur.³¹ Quis arguet corā eo vias eius, & quæ fecit, quis reddet illi?³² Ipse ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit.³³ Dulcis fuit glareis cocyti, & post se omnem hominem trahet, & ante se innumerabiles.³⁴ Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

Eliphaz Iob arguit immisericordiæ, pauperum oppressiōis, & iudicis contemptus, pœnitenti bona promittens.

XXII.

Respondens autē Eliphaz Themanites, dixit:² Nunquid deo potest * comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit sciētia?³ Quid prodest deo si iustus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit vita tua?⁴ Nunquid timens arguet te, & veniet tecum in iudicium,⁵ & non propter malitiam tuā plurimam, & infinitas iniquitates tuas?⁶ Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, & nudos spoliasti vestibus.⁷ Aquam lasso non dedisti, & esurienti subtraxisti panem.⁸ In fortitudine brachij tui possidebas terram, & potentissimus obtines eam.⁹ Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti.¹⁰ Propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.¹¹ Et putabas te tenebras non visurū, & impetu aquarum inundantium non oppressum iri.¹² An cogitas quòd deus excelsior cœlo sit, * & super stellarum verticem sublimetur?¹³ Et dicis: Quid enim nouit deus? Et quasi per caliginem iudicat.¹⁴ Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cœli perambulat.¹⁵ Nunquid semitam seculorum custodire cupis, quam calcauerunt viri iniqui,¹⁶ qui sublati sunt ante tempus suū, & fluuius subuertit fundamentum eorum?¹⁷ Qui dicebant deo, Recede à nobis, & quasi nihil possit facere omnipotens, æstimabant eum,¹⁸ cum ille impleisset domos eorum bonis. Quorum sententia procul sit à me.¹⁹ Videbunt iusti, & latabuntur, & innocens subsanabit eos.²⁰ Nōne succisa est erectio eorum, & reliquias eorum deuorauit ignis?²¹ Acquiesce igitur ei, & habeto pacē, & per hęc habebis fructus optimos.²² Suscipe ex ore illius legem, & pone sermones eius in corde tuo.²³ Si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, & * longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.²⁴ Dabit pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos.²⁵ Erítque omnipotens cōtra hostes tuos, & argentum coaceruabitur tibi.²⁶ Tunc super omnipotentem deliciis afflues, & eleuabis ad deum faciem tuā.²⁷ Rogabis eum, & exaudiet te, & vota tua reddes.²⁸ Decernes rem, & veniet tibi: & in viis tuis splendet lumen.²⁹ Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur.³⁰ Saluabitur innocens, saluabitur autem munditia manuum suarum.

* Pergit probare Iob ob scelera multari.

a. Nemo iustitia sua & sanctitate deum efficit meliorem: quoniam fons omnis bonitatis atque origo, nullius boni eges, secundum prophetā. Psal. 115. Dixi domino, deus meus es tu quoniam bonorum meorum nō eges. Beda ibidem.

* Verba infidelium Iobo rationem minime competētia.

* Pœnitenti bona promittuntur.

Iudicis potentiam & sententiam Iob semper se vereri respondet, & in iustitia semper ambulasse.

XXIII.

Respondens autem Iob ait:² Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, & manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.³ Quis mihi tribuat manus plagæ meæ aggrauata est super gemitum meum.⁴ Ponam vt cognoscam & inueniam illum, & a veniam vsque ad solium eius.⁵ Ponam coram eo iudicium, & os meum replebo increpationibus, vt sciam verba quæ mihi respondeat, & intelligam quid loquatur mihi.⁶ Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat.⁷ Proponat equitatem contra me, & perueniet ad victoriam iudicium meum.⁸ Si ad orientem iero, non apparet: si ad occidentem, non intelligam eum.⁹ Si ad sinistram, quid agam? Non apprehendam eum. Si me vertam ad dextram, non videbo illum.¹⁰ Ipse verò scit viam meam, & probabit me quasi aurum quod per ignem transit.¹¹ Vestigia eius secutus est pes meus: viam eius custodiui, & non declinaui ex ea.¹² A mandatis labiorum eius non recessi, & in sinu meo abscondi verba oris eius.¹³ Ipse enim solus est, nemo auertere potest cogi-

a. Vt agam causam meā coram eo, quod iniqui reformat.

est, nemo auertere potest cogitationem eius, & anima eius quodcunq; voluit, hoc fecit.¹⁴ Cumque expleuerit in me voluntatē suam, & alia multa similia præsto sunt ei.^D
¹⁵ Et idcirco à facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor.¹⁶ Deus molliuit cor meum, & omnipotens conturbauit me.¹⁷ Non enim perij propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

Violentia impiorum in pauperes, & maledictio & damnatio eorum.

XXIII.

Deus res humanas curat.
 Iob hominum iniquitates describit.

A omnipotente non sunt abscondita tempora: qui autē nouerunt eū, ignorant dies illius.² Alij terminos transtulerunt, diripuerunt greges, & pauperunt eos.³ Asinum pupillorum abegerunt, & abstulerunt pro pignore bouem viduæ.⁴ Subuerterunt pauperum viam, & opprefferunt pariter manufectos terræ.⁵ Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantēsq; ad prædam præparant panem liberis.⁶ Agrum non suū demetunt, & vineam eius quem vi opprefferint, vindemiant.⁷ Nudos dimittunt homines, indumenta tollētes, quibus^B non est operimentū in frigore,⁸ quos imbres montium rigant: & non habentes velamen, amplexantur lapides.⁹ Vim fecerunt deprædantes pupillos, & vulgum pauperē spoliauerunt.¹⁰ Nudis & incedentibus absq; vestitu, & esurientibus tulerunt spicas.¹¹ Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt.¹² De ciuitatibus fecerūt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, † & deus inultum abire non patitur.¹³ Ipsi fuerunt rebelles lumini. Nescierunt vias^a eius, nec reuersi sunt per semitas eius.¹⁴ Mane primo confurget homicida, interficit egenum & pauperem,^C per noctem verò erit quasi fur.¹⁵ Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens: Nō me videbit oculus, & operiet vultum suum.¹⁶ Perfodiunt in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi: & ignorauerunt lucem.¹⁷ Si subito apparuerit aurora arbitrantur umbrā mortis: & sic in tenebris quasi in luce ambulant.¹⁸ Leuis est super faciē aquæ.
 * Maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum.¹⁹ Ad nimium calorem trāsiet ab aquis niuium, & vsq; ad inferos peccatum illius.²⁰ Obluiscatur eius misericordia, dulcedo illius vermes. Non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum.²¹ Paut enim sterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit.²² Detrahit fortes in fortitudine sua, & cum steterit, non credet vitæ suæ. †²³ Dedit ei deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam. Oculi autem eius sunt in viis illius.²⁴ Eleuati sunt ad modicum, & non subsistent, & humiliabuntur sicut omnia, & auferentur, & sicut summitates spicarum conterentur.²⁵ Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, & ponere ante deum verba mea?

a. Luminis, quod execrantur.

* Impiorum maledictio.

† Deut. 10. d.
 2. Para. 19. b.
 Sup. 6. b.
 Ephef. 6. b.
 Colof. 3. d.

† Apoc. 2. f.

Nemo deo comparatus mundus inuenitur.

XXV.

a. At nihil immundum, sed omnia munda sunt. Nihil enim deus fecit immundū, sed peccatū solū est quod inquinat omnia, & facit immunda Chrysi. ca. ad Tit. homil. 3. Non igitur hominū vicia sua immundus est. Nemo si quis natura malus, non potest profecto bonus effici potest: nec immundus, mundus. Idem de virtutibus & vitiis, Serm. 9.

Respondēs autem Baldad Suhites, dixit: ² Potestas & terror apud eū est, † qui^A facit concordia in sublimibus suis. ³ Nunquid est numerus militum eius, & super quem non surget lumen illius? † Nunquid iustificari potest homo comparatus deo, aut apparere^a mundus natus de muliere? ⁵ Ecce luna etiam non splēdet, & stellæ non sunt munda in conspectu eius: ⁶ quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis.

† Sup. 4. d.

† Depon. dist. 1. ca. 52. enim. circa fi. & c. su.

Magnificencia & potentia dei à nobis explicari nequit.

XXVI.

Respondens autem Iob, dixit: ² * Cuius adiutor es? Nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius qui non est fortis? ³ Cui dedisti consilium? Forsitan illi qui non habet sapientiam: & prudentiam tuam ostendisti plurimam. ⁴ * Quem docere voluisti? Nōne eum qui fecit spiramentum? ⁵ Ecce gigantes gemunt sub aquis: & qui habitant cum eis. ⁶ Nudus est infernus coram illo: & nullum est operimentum perditioni. ⁷ Qui extendit aquilonem super vacuum: & appendit terram super nihilum. ⁸ Qui ligat aquas in nubibus suis: vt non erumpant pariter deorsum

* Iob ridet Baldad.

* Hoc est, Cuius spiritus a doctrinā tuam reuixit, & iterum spirare coepit?

a. Qui tenet axem polarem aquilonis, nequādo sub terra lateat.

Nulla vis potuit Iob à sua constantia, iustitia & innocentia diuellere, veluti impios, quos
maledictio manet. XXVII.

d. Quod autem ait, fugiens
fugiet, pereuntem in per-
petuum peccatorem signi-
ficat, quia nunquam sit re-
uocandus ad vitam, & il-
lic pœnitentiæ locus non
erit. Hierony. ibid.

*Ferrum, aurum, & lapides preciosi ex terra trahuntur, non autem
sapientia.* XXVIII.

a. Scilicet in alium locum,
vt appareat arida.
b. Ergo nec in tēpore nec
in loco est sapientia: vnde
& tēpus esse significat: sed
quomodo in tēpore, que in
principio erat? Quomodo
in loco, que apud deū erat?
Vnigenitus filius si queritur,
in sinu patris euange-
lico spiritu reperitur. Nū-
quid sinum patris locū pu-
tatis? Ambr. de incarna. dō
cap. 5.

commemorabuntur comparatione eius:trahitur autem sapientia de occultis.¹⁹ Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia,nec tincturæ mundissimæ cōponetur.²⁰ Vnde ergo sapientia venit? & quis est locus intelligētiae?²¹ Abscondita est ab oculis omniū viuientium:^c volucres quoq; cœli latet.²² Perditio & mors dixerunt:Auribus nostris audiuiamus famam eius.^{d 23} Deus intelligit viā eius, & ipse nouit locū illius.²⁴ Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia quæ sub cœlo sunt, respicit.²⁵ Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in mensura.²⁶ Quando ponebat pluuiis legē,& viam procellis sonantibus:²⁷ tunc vidit illā,& enarrauit,& præparauit,& inuestigauit,& dixit homini:†²⁸ Ecce, timor domini ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia.

† Psal. 12. b. 110. d

Iob præteritam plangens prosperitatem, & pia gesta, amicos arguit calumnia, quòd dicant eum meritò talia pati.

XXIX.

c. Hoc est, angelos, vel etiā homines contemplatiuos.
d. Si quævis viā sapiētiae & disciplina, colere deū atq; ei sub iūctū esse, sapiētia est: abstinere autē à peccatis, disciplina est. Ambr. lib. 1. Epist. 6.
e. Theosebia porro si ad verbi originem Latine expressum interpretatur, dei cultus dici potest: qui in hoc maxime constitutus est, vt anima ei non sit ingrata. Aug. de spiritu & litera. c. 11.

a. Optat sanctus Iob atque desiderat, vt iam de illo squallore & cruciatibus liberetur, reuertaturque ad illam gloriam pristina felicitatis, in qua aliquando, domino prosperante, degēbat. Hieron. ibid.

b. Hoc est, cum mihi tanta pecorum esset copia, vt etiā via lacte & butyro exundare potuissent.

c. Ponere digitum vel manū super os, est non audere loqui: vt Mich. 7. d. Ponent manū super os, & aures eorum surdæ erunt. Officij boni principis.

d. Non mediocris ista gratia. Corporalia feminas, & metis cœlestia spiritalia. Miraris iudiciū domini de sancto Iob? Mirare virtutē eius qui poterat dicere: Oculus erā cæco, & pes claudō. Ego eram infirmorum pater, velleribus agnorum meorum calefacti sunt humerorum. Foris non habitabat peregrinus, ostium autem meum omni veniēte patebat. Amb. Officio. lib. 1. cap. 11.

* Hoc est, Gloria mea in me renouabitur in resurrectione mortuorum.

e. Dignationē suā & sanctā humilitatē his sermonibus manifestat, quia ad inferiores suos quasi ad amicos sibi quæcūque abierit, & se in regni potētia miseris & mercentibus consolatorē præbuerit. Hieron. ibidem.

Ddidit quoque Iob, assumens parabolam suam, & dixit: ^{a 2} Quis mihi tribuat vt sim iuxta menses pristinos, secūdm dies quibus deus custodiebat me? ³ Quando splendebat lucerna eius super caput meum, & ad lumē eius ambulabam in tenebris:† Sicut fui in diebus adolescētiae meæ, quādo deus secretò erat in tabernaculo meo. ⁵ Quando erat omnipotens mecum, & in circuitu meo pueri mei. ⁶ Quando ^b lauabam pedes meos butyro., & petra fundebat mihi riuos olei. ⁷ Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi. ⁸ Videbant me iuuenes, & abscondebantur, & senes assurgentes stabant. ⁹ Principes cessabant loqui, ^c & digitum superponebant ori suo. ¹⁰ Vocem suam cohibebāt duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat. ¹¹ Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, ¹² eo quòd liberafsem pauperem vociferātem, & pupillum cui non esset adiutor. ¹³ Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum.† ¹⁴ Iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo, ¹⁵ Oculus fui cæco, & pes claudō. ¹⁶ Pater eram pauperum: & causam quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. ¹⁷ Conterebam molas iniqui, & de dētibus illius auferebam prædam. ¹⁸ Dicebāmq;: In nidulo meo moriar, & sicut palma multiplicabo dies. ¹⁹ Radix mea aperta est secus aquas, & ros morabitur in messione mea. ²⁰ Gloria mea* semper innouabitur, & arcus meus in manu mea instaurabitur. ²¹ Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebāt ad consiliū meum. ²² Verbis meis addere nihil audebāt, & super illos stillabat eloquium meum. ²³ Expectabant me sicut pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem ferotinum. ²⁴ Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram. ²⁵ Si voluissem ire ad eos, sedebam primus.† Cūmq; sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

Psal. 71. b. † De pen. dist. 2. c. Sapientis.

† 45. dist. c. Disciplina.

Triplicem innuit sibi illatam iniuriam & molestiam: vnā à seipso, alterā ab aduersariis, & tertiam à deo.

XXX.

Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. ² Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, & vita ipsa putabantur indigni. ³ Egestate & fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalles calamitate & miseria. ⁴ Et mandebāt herbas, & arborum cortices, & radix iuniperorum erat cibus eorum. ⁵ Qui de conuallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant. ⁶ In desertis habitabant torrentium, & in cauernis terræ, vel super glaream. ⁷ Qui inter huiuscemodii lætabantur, & esse sub sentibus delicias computabant. ⁸ Filij stultorum & ignobilis sum eis in prouerbium. ⁹ Nunc in eorum canticum versus sum, & faciem meam conspuere non verentur. ¹⁰ Abominantur me, & longe fugiunt à me, & frenum posuit in os meum. ¹¹ Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me, & pedes meos subuerterunt, oppresserunt quasi fluctibus semitis suis. ¹² Dissipauerunt

uerunt itinera mea, insidiati sunt mihi, & prauulerunt, & non fuit qui ferret auxiliū.

¹⁴ Quasi rupto muro, & aperta ianua irruerunt super me, & ad meas miseras deuoluti sunt. ¹⁵ Redactus sum in nihilum: abstulisti quasi ventus desiderium meum, &

*Hoc est, non solum externa me terrent afflictiones.

velut nubes pertransiit salus mea. ¹⁶ Nunc autē in memetipso marcescit anima mea, & possident me dies afflictionis. ¹⁷ Nocte os meum perforatur doloribus, & qui me comedunt, non dormiunt. ¹⁸ In multitudine eorum consumitur vestimētum meum,

† Sup. 19. a

& quasi capitio tunicæ succinxerunt me. ¹⁹ Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri. ²⁰ Clamo ad te, & non exaudis me: isto, & non respicis me. ²¹ Mutatus es mihi in crudelē, & in duritia manus tuę aduersaris mihi. ²² Eleuasti me, & quasi su-

per ventum ponens elisisti me validē. ²³ Scio quia morti trades me, vbi constituta est

Mors domus omnium,

²⁴ domus omni viuenti. ²⁵ Veruntamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuā: & si corruerint, ipse saluabis. ²⁶ Flebam quōdam super eo qui afflictus erat,

& compatiēbatur anima mea pauperi. ²⁷ Expectabam bona, & venerunt mihi mala: præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. ²⁸ Interiora mea efferbuerunt absque vlla

requie, præuenerunt me dies afflictionis. ²⁹ Mœrens incedebam, sine furore consurgens, in turba clamabam. ³⁰ Frater fui draconum, & socius struthionū. ³¹ Cutis mea

denigrata est super me, & ossa mea aruerunt præ caumate. ³² Versa est in luctum ci-

a. Aestu nimio;

thara mea, & organum meum in vocem flentium.

Iob testem suę innocentie summum iudicem inuocat, aliarum item & virtutum suarum.

X X X I.

A Epigi^a fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.

a. Hic incipit merita ecclesie commemorare in his qui perseverant in fine in tentationibus magnis, abundante iniquitate, & refrigerante charitate multorum. Aug. ex lib. Annot. 2. in Iob. Tomo. 6.

P ² Quam enim partem haberet in me deus desuper, & hæreditatem omnipotēs de excelsis? ³ Nūquid non perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiā? ⁴ Nōne ipse considerat vias meas, & cunctos gressus meos dinumerat? ⁵ Si ambulauit in vanitate, & festinauit in dolo

† Sup. 24. c. Prou. 5. d

pes meus, ⁶ appēdat me in statera iusta, & sciat deus simplicitatē meā. ⁷ Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est ocul⁹ meus cor meū, & si in manibus meis adhē-

sit macula: ⁸ serā & alius comedat, & progenies mea eradicetur. ⁹ Si deceptum est cor meū super muliere, & si ad ostiū amici mei insidiatus sum: ¹⁰ scortū alterius sit vxor

mea, & super illā incuruētur alij. ¹¹ Hoc enim nephas est, & iniquitas maxima: ¹² ignis vsq; ad perditionē deuorans, & omnia eradicans genimina. ¹³ Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea, cum disceptarēt aduersum me. ¹⁴ Quid enim

faciam cum surrexerit ad iudicandum deus? & cum quæsierit, quid respondebo illi?

b. Magna humilitas huius sancti viri, & magna futuri iudicii cogitatio. Hieron. ibidem.

¹⁵ Nunquid non in vtero fecit me, qui & illū operatus est: & formauit^{*} me in vulua-

* Hoc est pari dispositione.

tionē. ¹⁶ Si negaui quod volebāt, pauperibus, & oculos viduę expectare feci. ¹⁷ Si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea. ¹⁸ (Quia ab infantia mea

creuit mecum miseratio, & de vtero matris meę egressa est mecum.) ¹⁹ Si despexi prætereuntē, eo quod non habuerit indumentum, & absque operimento pauperem. ²⁰ Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefa-

rem. ²¹ Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefa-

ctus est. ²² Si leuaui super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiore: ²³ humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum cum suis

oslibus confringatur. ²⁴ Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, Fiducia pondus eius ferre non potui. ²⁵ Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, Fiducia

mea. ²⁶ Si lætatus sum super multis diuitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.

²⁷ Si vidi solē cum fulgeret, & lunā incedentem clare, ²⁸ & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manū meam ore meo, ²⁹ quæ est iniquitas maxima, &

negatio cōtra deum altissimum. ³⁰ Si gauisus sum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quod inuenisset eum malum. ³¹ Non enim dedi ad peccādum guttur meū,

vt expeterem maledicens animam eius. ³² Si non dixerunt viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus eius vt saturemur? ³³ Foris non mansit peregrinus, ostiū meum vi-

tori patuit. ³⁴ Si abscondi quasi homo peccatum meū, & celauit in sinu meo iniqui-

c. Si in te, & non magis in domino gloriaris, propriam profecto & non domini munus osculari conuinceris, quod iuxta beati Iob sententiam iniquitas est maxima, & negatio in deum, Bernar. sup. Cantica. Ser. 4. d. Nō mediocri virrus, de qua sibi plau debet Iob, dicēs: Foris nō māsit peregrinus, &c. Beneuolētia quippe est in iis omnibus tanquam fons aquæ reficiens sitientem, tāquam lumen quod etiam in aliis luceat, nec illis desit qui de suo lumine aliis lumen accenderint. Ambro. Offic. cap. 22.

Prouer. 17. a

† Dep. di. 2. c. Agite.

tatem meā. ³⁴ Si expaui ad multitudinē nimīā, & despectio propinquorū terruit me; & non magis tacui, nec egressus sum ostium. ³⁵ Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, ³⁶ vt in humero meo portem illum, & circundem illum quasi coronam mihi? ³⁷ Per singulos gradus meos pronūtiabo illum, & quasi principi offeram eum. ³⁸ Si aduersum me terra mea clamat, & cū ipsa sulci eius deflent: ³⁹ Si fructus eius comedi absq; pecunia, & animā agricolarum eius affluxi, ⁴⁰ pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.

Finita sunt verba Iob.

Silentio amicis suis imposito, Iob cum illis ab Elihu arguitur insipientia, cum suam iactet sapientiam.

XXXII.

a. Secundus filius Nachor ex Mescha fuit Buz: & ex huius genere est Balaā ille diuinus, vt Hebraei tradūt, qui in libro Iob dicitur Elihu filius Barachel Buzites, de huius Buzi radice descendens. Hieron.

Miserunt autem tres viri isti respondere Iob, eo quod iustus sibi videretur. ^A

² Et iratus indignatusque est Elihu filius Barachel ^a Buzites, de cognatione Ram. Iratus est autem aduersum Iob, eo quod iustum se esse diceret corā deo. ³ Porro aduersum amicos eius indignatus est, eo quod nō inuenissent

responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Iob. ⁴ Igitur Elihu expectauit Iob loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur. ⁵ Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. ⁶ Respondensque ^B

Elihu filius Barachel Buzites, dixit: Iunior sum tēpore, vos autē antiquiores: † idcirco demisso capite veritus sum vobis indicare meam sententiam. ⁷ Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doceret sapientiam. ⁸ Sed vt video, spiritus est in hominibus, & inspiratio omnipotentis dat intelligētiam. ⁹ Non

† Sup. 12. B

b. Hæc ironice ab eo dici non dubiū est: & ideo quia superius irrisorie prudētiam amicorū Iob dixerat, ideo aperte dicit: Donec putabam vos aliquid dicere, cōsiderabam. Hieron. ibid.

sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudiciū. ¹⁰ Ideo dicam, audite me ostēdam vobis etiam ego meam scientiam. ¹¹ Expectaui enim sermones vestros, audiui c

prudentiam vestram. ¹² Donec disceptaremini sermonibus vestris, & donec putabam vos aliquid dicere, considerabā: sed vt video, non est qui possit arguere Iob, & respōdere ex vobis sermonibus eius. ¹³ Ne forte dicatis, Inuenimus sapientiam: deus proiecit eum, non homo. ¹⁴ Nihil locutus est mihi, & ego non secundum sermones vestros respondebo illi. ¹⁵ Extimuerunt, nec responderunt vltā, abstuleruntq; a se eloquia.

¹⁶ Quoniam igitur expectaui, & non sunt locuti, steterunt, nec responderunt vltā: ^D ¹⁷ respondebo & ego partem meam, & ostendam scientiam meā. ¹⁸ Plenus sum enim sermonibus, & coartat me spiritus vteri mei. ¹⁹ En venter meus quasi mustum absq;

spiraculo, quod lagunculas nouas dirumpit. ²⁰ Loquar & respirabo paululum, aperiā labia mea, & respondebo. ²¹ Non accipiam personam viri, & deum homini nō æquabo. ²² Nescio enim quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus.

Arguit Elihu Iob vt temerarium, qui contra deum contenderet, & eius opera curiosius scrutaretur.

XXXIII.

c. Talis est omnis iactabundus, aut loquetur ergo, aut rumpetur. Plenus est enim sermonibus, & coartat eum spiritus vteri sui. Esurit & sicut auditores, quibus suas iactaret vanitates: quibus omne quod sentit effundat, quibus qualis & quātus sit innotescat Bernar. de Gradib⁹ homil. 4. gradu iactantia.

a. Cum hic Elihu nō reprehendatur a domino, quia sanctum Iob increpare videretur: tamen ab eodē domo nō iuste despicitur, cum de eo ita ait infra. 38. a. Quis est iste, & c. Beda ibi d. m.

b. Quasi vocationē omnium iustorū semel fecit dominus: & temporaliter circa singulos hoc ait diuina providentia. Augu. in Annor. in Iob.

c. Vbi frequenter loqui dicitur deus, vel lex ei⁹ multiplex, vel prophetarū & mandatorum eius diuersitas indicatur. Vbi vero semel loqui significatur, stabilita & definita eius sententia demonstratur. Hieron. ibid.

d. Tres ergo has vices non irrationabili sermone distinxit, per quas nūc visionibus terribilibus somniorū animā hominis erudit de⁹ nūc agrotationibus acerbissimarū infirmitatū carnem afficit: nunc mentem etiam visitatione consolationis illuminat. Beda. ibi.

Vdi ^a igitur Iob eloquia mea, & omnes sermones meos ausculta. ² Ecce a- ^A

perui os meū, loquatur lingua mea in faucibus meis. ³ Simplici corde meo sermones mei, & scientiam labia mea puram loquentur. ⁴ Spiritus dei fecit

me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me. ⁵ Si potes, responde mihi, & aduersus faciem meam consiste. ⁶ Ecce & me sicut & te fecit deus: & de eodem luto ego quoque formatus sum. ⁷ Veruntamen miraculum meum non te terreat, & eloquentia mea non sit tibi grauis. ⁸ Dixisti ergo in auribus meis, & vocem verborum tuorum audiui: ⁹ Mundus sum ego, & absque delicto, immaculatus, & non est ini-

quitas in me. ¹⁰ Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. ¹¹ Posuit in neruo pedes meos, custodiuit omnes semitas meas. ¹² Hoc est ergo in quo contendis, quod nō ad omnia verba respōderit tibi. ¹³ Aduersus eum dō idipsum ^c non repetit. ¹⁴ Semel loquitur deus, & secundum super homines, & dormiunt in lectulo: ^d ¹⁵ tunc aperit aures virorum, & erudiēs eos instruit disciplina: ¹⁶ vt auertat hominem ab iis quæ fecit, & liberet eum de superbia,

Sup. 13. d

eruens

^c ¹⁸ eruens animam eius à corruptione, & vitam illius vt non transeat in gladium. ¹⁹ Increpat quoq; per dolorem in lectulo, & omnia ossa eius marcescere facit. ²⁰ Abominabilis ei fit in vita sua panis, & animæ illius cibus antè desiderabilis. ²¹ Tabescet caro eius, & ossa quæ tecta fuerāt, nudabūtur. ²² Appropinquabit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis. ²³ Si fuerit pro eo angelus loquens vnum de similibus, vt annuntiet hominis æquitatem, ²⁴ miserebitur eius, & dicet: Libera eum, vt non descēdat in corruptionem. Inueni in quo ei propitius. ²⁵ Consumpta est caro eius à suppliciis, & reuertatur ad dies adolescentiæ suæ. ²⁶ Deprecabitur deum, & placabilis ei erit: & videbit faciem eius in iubilo, & reddet homini iustitiam suam. ²⁷ Respiciet homines, & dicet: Peccaui, & verè deliqui: & vt eram dignus, nō recepi. ²⁸ Liberauit animam suā, ne pergeret in interitum, sed viuens lucem videret. ²⁹ Ecce hæc omnia operatur deus tribus vicibus per singulos, ³⁰ vt reuocet animas eorum à corruptione, & illuminet luce viuentium. ³¹ Attēde Iob, & audi me, & tace dum ego loquar. ³² Si autem habes quod loquaris, respōde mihi. Loquere. Volo enim te apparere iustum. ³³ Quod si nō habes, audi me, tace, & docebo te sapientiam.

e. Hoc est, conuersationis, probationis, & mortis. August. in Annot. in Iob.
f. Hoc est, docenti te obedias, & præbe doctrinæ cōsensum. Beda ibid.

Elihu recto dei iudicio, & non immeritò Iob afflictum contendit, cum dei sit regna pro libito mutare.
XXXIIII.

† Supr. 12. b

^a Ronuntians itaque Elihu etiā hæc locutus est: ² Audite sapiētes verba mea, & eruditi auscultate me. ³ Auris enim verba probat, & guttur efficit gustu diiudicat. ⁴ Iudicium eligamus nobis, & inter nos videamus quid sit melius: ⁵ Quia dixit Iob: Iustus sum, & deus subuertit iudicium meum. ⁶ In iudicando enim me, mendacium est. violenta sagitta mea absq; vlllo peccato. ⁷ Quis est vir vt est Iob, qui bibit subsannationē quasi aquam, ⁸ qui graditur cū operantibus iniquitatem, & ambulat cum viris impiis? ⁹ Dixit enim: ^b Non placebit vir deo, etiā si cucurrerit cū eo. ¹⁰ Ideo viri cordati audite me: Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas. ¹¹ Opus enim hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet eis. ¹² Verè enim deus non cōdemnabit frustra, nec omnipotēs subuertet iudicium. ¹³ Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? ¹⁴ Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius & statum ad se trahet. ¹⁵ Deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. ¹⁶ Si habes ergo intellectū, audi quod dicitur, & auscultā vocē eloquij mei. ¹⁷ Nūquid qui nō amat iudiciū, sanari potest? Et quomodo tu eum qui iustus est, intantū cōdemnas? ¹⁸ Qui dicit Regi, Apostata, qui vocat Duces impios. ¹⁹ Qui nō accipit personas principū, nec cognouit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem. Opus enim manuum eius sunt vniuersi. ²⁰ Subitò morientur, & in mediā nocte turbabūtur populi, & pertransibūt, & auferent violentū absque manu. ²¹ Oculi enim eius super vias hominū, & omnes gressus eorum cōsiderat. ²² Nō sunt tenebræ, & non est vmbra mortis, vt abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. ²³ Neq; enim vltā in hominis potestate est vt veniat ad deū in iudiciū. ²⁴ Conteret multos innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. ²⁵ Nouit enim opera eorum, & idcirco inducet noctem, & conterentur. ²⁶ Quasi impios percussit eos in loco videntium. ²⁷ Qui quasi de industria recesserunt ab eo, & omnes vias eius intelligere noluerunt, ²⁸ vt peruenire facerent ad eum clamorem egei, & audiret vocem pauperum. ²⁹ Ipso enim concedente pacem, quis est qui cōdemnet? Ex quo absconderit vultum, quis est qui cōtempletur eū? Et super gētes, & super omnes homines. ³⁰ Qui regnare facit hominem hypocritā propter peccatā populi. ³¹ Quia ergo ego locutus sum ad deum, te quoq; nō prohibebo. ³² Si errauī, tu doce me. Si iniquitatem locutus sum, vltā nō addam. ³³ Nūquid à te deus expetit eā, quia displicuit tibi? Tu enim cœpisti loqui, & non ego. Quod si quid nosti melius, loquere. ³⁴ Viri intelligentes loquantur mihi, & vir sapiēs audiat me. ³⁵ Iob autē stultē locutus est, & verba illius nō sonāt disciplinā. ³⁶ Pater mi, pbetur Iob vsq; ad finē. Ne desinas ab homine iniquitatis. ³⁷ Qui addit sup peccatā sua blasphemiam, inter nos in-

a. Nec enim in eo malo scilicet mendacio debemus Priscillianistarū esse participes, in quo ceteris hereticis cōiunguntur esse peiores. Ipsi enim soli reperiuntur ad occultandam suam quam putant veritatem, dogmatizare mendacium: atque hoc tam magnum malum ideo iustum existimare, quia dicunt in corde retinendū esse quod verū est, ore autem ad alienos proferre falsum, nullū esse peccatum. Aug. de mendacio. Nemo itaque quantum ius pro se habeat, mentiri debet.

b. Hic illū putat decēptū, quia hoc sperans omnia illa fecerit, aut certe quod in bonum nō putat visitari eum qui ambulauerit cum domino. Aug. lib. Anno. in Iob. Tomo. 6.

c. Hoc est, Quis visitat per iudiciū terrā, & omnes populos nisi deus? Qui si male vellet nobis, posset vno statu oēs redigere in puluerem. Ipse ergo quā potēs conditor, tam pius est moderator: quia opus suū agnoscit & diligit. Hieron. ibid.

d. Infopitum enim & perpetuo vigilem illū oculū, nihil eorum quæ sunt, latere potest. Chrys. in 1. c. Genes. homi. 8. Mutatio regnorum dei est opus.

e. Sicut de populo Israël dicit deus. Osee 13. In iustū enim non est, vt improbis accipientibus nocēdi potestatem, & bonorū patientia probetur, & malorū iniquitas puniatur. Aug. de natura boni, aduer. Manich. cap. 3. Malus principatus malo populo datur à deo.

† Deu. 10. d
2. Para. 19. b
Sapient. 6. b
Eccle. 35. b
Roman. 2. b
Galat. 2. b
Ephef. 6. b
Coloss. 3. d
Acto. 10. c
1. Pet. 1. c

† 8. q. 1. cap.
Audacter.

terim constringatur, & tunc ad iudicium prouocet sermonibus suis deum.

Non deo, sed homini prodest aut obest pietas aut impietas, quoniam recto dei iudicio interdum vindicta differtur.

XXXV.

a. Hoc est, iustus sum ante cōspectū domini. Verūque enim reprehensibile est in homine. August. in Anno. in Iob.

b. Hoc est. Cui te aquare praelumis? Poteris enim agnoscere maiestatem dei ex cōlo, quod est sedes ei⁹ & ex nubibus, quę sunt vehicula eius: quā cū sint altissima, nec illis prodesse nec obesse possum⁹, & multo minus deo qui illis præsider. Beda ibid.

c. Nox ipsa tribulatio intelligitur, secundum illud Psal. Probasti cor meū, & visitasti nocte: sicut & prosperitas aliquando dies dicitur. Vnde Psal. Per diē sol nō vret te. Hiero. ibi.

NGitur Elihu hæc rursum locutus est: ² Nūquid æqua videtur tibi tua cogitatio, vt diceret: ^a Iustior deo sum? ³ Dixisti enim: Non tibi placet quod rectum est: vel quid tibi proderit, si ego peccauero? ⁴ Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tecum. ^b Suspice cœlum, & intueri: ^B & contemplare æthera quod altior te sit. ⁶ Si peccaueris, quid ei nocebis? Et si multiplicata fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? ⁷ Porro si iustè egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet? [†] ⁸ Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iustitia tua. Propter multitudinem calūniantorum clamabunt, & eiulabunt propter vim brachij tyrannorum. ¹⁰ Et nō dixit: Vbi est deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte? ¹¹ Qui docet nos super iumēta terræ, & super volucres cœli erudit nos. ¹² Ibi clamabunt, & nō exaudiet, propter superbiam malorum. ¹³ Non ergo frustra audiet deus, & omnipotens causas singulorū induebitur. ¹⁴ Etiam cum dixeris, Non considerat: iudicare coram illo, & expecta eum. ¹⁵ Nunc enim nō infert furorem suum, nec vlciscitur scelus valde. ¹⁶ Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque scientia verba multiplicat.

† 1. q. 4. c. Homini.

Deus flagellat vt erudiat, tribulat vt saluet, humiliat vt timeatur, vnde æquus index ostenditur.

XXXVI.

a. Quia vero nonnunquā doctores sancti crebro reperit si qua obscuri dicunt vt quę occulta prædicant, auditorū cordibus voce hæc iterationis infundant: plerunq; hoc etiā appetit arrogātes imitari, & insolenter ea quę dixerint, replicāt nō quod auditorū cordi b⁹ insinuare appetant, sed quod eorū iudicio videri volunt eloquētes. Greg. ibid.

b. Hæc est iustitiæ eius immēsitās, & naturæ bonæ voluntas, vt nulli inuideat: quia nemo ei quanuis potens sit, potest cōæquari. Hiero. ibid.

Quare de⁹ corripit & flagellet.

Adens quoque Elihu, hæc locutus est: ² Sustine me paululū, & indicabo tibi. ^a Adhuc enim habeo quod pro deo loquar. ³ Repetam sciētiam meā à principio, & operatorem meum probabo iustum. ⁴ Verè enim absque mendacio sermones mei, & perfecta scientia probabitur tibi. ^b Deus potentes non abiicit, cum & ipse sit potens: ⁶ sed non saluat impios: & iudicium pauperibus tribuet. ⁷ Non auferet à iusto oculos suos, & Reges in solio collocat in perpetuum, & illic eriguntur. ⁸ Et si fuerunt in catenis, & vinciantur funibus paupertatis, indicabit eis opera eorum, & scelera eorum, quia violenti fuerunt. ¹⁰ Reuelabit quoque aurem eorum, vt corripiat: & loquetur vt reuertatur ab iniquitate. ¹¹ Si audierint & obseruauerint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria. ¹² Si autē nō audierint, transibunt per gladium, & consumentur in stultitia. ¹³ Simulatores & callidi prouocant iram dei, neque clamabunt cum vincti fuerint. ¹⁴ Morietur in tēpestate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos. ¹⁵ Eripiet de angustia sua pauperem, & reuelabit in tribulatione aurē eius. ¹⁶ Igitur saluabit te de ore angusto latissimè, & non habente fundamentum subter se. Requies autē mensæ tuæ erit plena pinguedine. ¹⁷ Causa tua quasi impij iudicata est, causam iudiciūque recipies. ¹⁸ Nō te ergo superet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorū inclinet te. ¹⁹ Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, & omnes robustos fortitudine. ²⁰ Ne protrahas noctem, vt ascendant populi pro eis. ²¹ Caue ne declines ad iniquitatem. Hanc enim cœpisti sequi post miseriam. ²² Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. ²³ Quis poterit scrutari vias eius? aut quis potest ei dicere: Operatus es iniquitatē? ²⁴ Memēto quod ignores opus eius, de quo cecinerūt viri. ²⁵ Omnes homines vidēt eum, vnusquisque intuetur procul. ²⁶ Ecce deus magnus vincēs scientiam nostram. Numerus annorū eius inestimabilis. ²⁷ Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum. ²⁸ Qui de nubibus fluūt, quæ prætexunt cun suo desuper. ²⁹ Si voluerit extendere nubes quasi tētorium suū, & fulgurare lumine eīscas multis mortalibus. ³⁰ In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat. ³¹ Annuntiat de ea amico suo quod possessio eius sit, & ad eam possit ascendere.

Ex dini-

Fideli homini cognita Dei opera.

Ex diuinis operibus Elihu dei sapientiam declarat, & inuestigabile iudicium.

XXXVII.

A Vper hoc expauit cor meum, & emotum est de loco suo.² Audiet auditionem in terrore vocis eius, & sonum de ore illius procedentem.³ Subter omnes cœlos ipse cōsiderat, & lumē illius super terminos terrę.⁴ Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suę, & non inuestigabitur cū audita fuerit vox eius.⁵ Tonabit deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia.⁶ Qui præcipit niui vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suę.⁷ Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.⁸ Ingredietur bestia latibulū suum, & in antro suo morabitur.⁹ Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus.¹⁰ Flante deo concrefcit gelu, & rursum latissimē funduntur aquę.¹¹ Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum.¹² Quę lustrant cuncta per circuitum, quocunque eas voluntas gubernātis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terrarum,¹³ siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocunque loco misericordię suę eas iusserit inueniri.
C ²⁴ Ausculta hæc Iob, sta, & considera mirabilia dei.¹⁵ Nunquid scis quando præcepit deus pluuiis vt ostenderent lucem nubium eius? ¹⁶ Nunquid nosti semitas nubium magnas, & perfectas scientias? ¹⁷ Nōne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra austro? ¹⁸ Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.¹⁹ Ostēdenobis quid dicamus illi. Nos quippe inuoluimur tenebris.²⁰ Quis narrabit ei quę loquor? Etiam si locutus fuerit homo, deuorabitur,²¹ at nūc nō vidēt lucem. Subito aer cogetur in nubes, & ventus transiens fugabit eas.²² Ab aquilone aurum venit, & à deo formidolosa laudatio.²³ Digne eum inuenire non possumus. Magnus fortitudine & iudicio & iustitia, & enarrari non potest.²⁴ Ideo timebunt eū viri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

Deus ex creatis ab initio ostendit Iob inordinatē loquutum, & Elihu inconuenienter deterruisse.

XXXVIII.

A **R** Espondens autē dominus Iob de turbine, dixit: ² Quis est iste inuoluens sententias sermonibus imperitis? ³ Accinge sicut vir lumbos tuos, interroga bo te, & responde mihi. ⁴ Vbi eras quando ponebam fundamēta terrę? Indica mihi, si habes intelligentiam.⁵ Quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineā? ⁶ Super quo bases illius solidatę sunt? Aut quis demisit lapidem angularem eius, ⁷ cum me laudarent simul ^b astra matutina, & iubilarent omnes filij dei? ⁸ Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens: ⁹ cū ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantie obuoluerem? ¹⁰ Circundedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, ¹¹ & dixi: Vsq̃ue huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. ¹² Nūquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti aurorę locum suum? ¹³ Nunquid tenuisti concutiens extrema terrę, & excussisti ^c impios ex ea? ¹⁴ Restituetur vt lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum. ¹⁵ Auferetur ab impiis lux sua, & brachium excelsum confringetur. ¹⁶ Nunquid ingressus es profundum maris, & in nouissimis abyssi deambulasti? ¹⁷ Nūquid apertę sunt tibi portę mortis, & ostia tenebrosa videristi? ¹⁸ Nunquid considerasti latitudinē terrę? Indica mihi, si nosti, omnia, ¹⁹ in qua via lux habitat, & tenebrarum quis locus sit? ²⁰ vt ducas vnumquodq; ad terminos suos, & intelligas semitas domus eius. ²¹ Sciebas tunc quod nasciturus esses, & numerum dierum tuorum noueras? ²² Nūquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti, ²³ quę preparauī in tempus hostis, & in diem pugnę & belli? ²⁴ Per quam viam spargitur lux, diuiditur æstus super terram? ²⁵ Quis dedit vehemētissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitruī, ²⁶ vt plueret super terram absque hominē

† Infr. 40.3

† Gen. 1. a
Eccle. 18. a

a. Omnis igitur qui cū deo est locutus, liberos prius castitate iubetur accingere. Hiero. ibid.

b. Angeli cœlestes, quos & filios dei nūcupant, ad distinctionem nimirum hominum sanctorū, qui post modum creandi, ac velut astra vespertina post confessionem diuinę laudationis per mortem erant carnis occasuri. Iunilius super cap. i. Genesis.

c. Quia adueniente luce aurorę latrones delitefcunt.

d. Hęc itaque interrogatiue oportet legere, vt res quascunque Christus vbi cūque gesserit, ipsa demōstrat oratio. Ob id enim ipsum mortuus viuusq; fuit, vt mortuorum viuorumq; dominetur. Cyril. in Gen. lib. 5.

in deserto, vbi nullus mortaliū cōmoratur, ²⁷ vt impleret inuiam & desolatā, & produceret herbas virētes? ²⁸ Quis est pluuiæ pater, vel quis genuit stillas roris? ²⁹ De cuius vtero egressa est glacies, & gelu de cœlo quis genuit? ³⁰ In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. ³¹ Nunquid cōiungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? ³² Nunquid producis luciferum in tempore suo, & Vesperum super fines terræ confurgere facis? ³³ Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra? ³⁴ Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? ³⁵ Nunquid mittes fulgura, & ibunt: & reuertentia dicent tibi, Adsumus? ³⁶ Quis posuit in visceribus hominis sapiētiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? ³⁷ Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? ³⁸ Quando fundabatur puluis in terram, & glebæ compingebantur? ¹ Nūquid capies leonæ prædam, & animam catulorū eius implebis, quando cubant in antris, & in specubus insidiantur? [†] Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad deum, vacantes, eò quòd non habeant cibos?

Mirabilia à deo facta in auibus & animalibus, nos docent quantum deo fidere debeamus.

XXXIX.

a. Caprearum syluestrium genus, quas 70. interpr. vocarunt tragelaphos, id est, hircoceruos. Tragos enim hircus, elaphos autem ceruus. Aug. in annot. in Iob.

b. Onager agrestis est asinus, & sylvestris vt plurimum, qui nusquam domari potest. Grego in 24. cap. Iob. lib. 16.

c. Rhinoceros indomita omnino natura est: ita vt siquādo captus fuerit, teneri nullatenus possit. Impatiens quippe, vt fertur, illico moritur. Greg. in lib. 31. Iob. cap. 1. super ca. 39. Iob.

Nunquid ⁴ nosti tempus partus ^a ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? ⁵ Dinumerasti menses cōceptus earum, & scisti tēpus partus earū? ⁶ Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. ⁷ Separantur filij earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & nō reuertuntur ad eas. ⁸ Quis dimisit onagram ^b liberum, & vincula eius quis soluit? ⁹ Cui dedi in solitudine domū, & tabernacula eius in terra falsuginis. ¹⁰ Contemnit multitudinem ciuitatis, clamorē exactoris non audit. ¹¹ Circumspicit montes pascuæ suæ, & virētia quæque perquirat. ¹² Nunquid volet ^c rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? ¹³ Nūquid alligabis rhinocerotā ad arandum loro tuo, aut confringet glebas vallium post te? ¹⁴ Nūquid fiduciā habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? ¹⁵ Nunquid credes illi quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam congreget? ¹⁶ Penna struthionis similis est pennis herodij & accipitris. ¹⁷ Quādo derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? ¹⁸ Obliuiscitur quòd pes cōculcet ea, aut bestia agri conterat. ¹⁹ Duratur ad filios suos quasi non sint sui: frustra laborauit nullo timore cogente. ²⁰ Priuauit enim eam deus sapiētia, nec dedit illi intelligentiā. ²¹ Cum tempus fuerit, in altum alas erigit: deridet equum, & ascēsores eius. ²² Nunquid ^c præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? ²³ Nunquid suscitabis eum quasi locustas? Gloria narium eius terror, ²⁴ terrā vngula fodit. Exultat audacter, in occursum pergat armatis. ²⁵ Contemnit pauorem, nec cedit gladio. ²⁶ Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. ²⁷ Feruens & fremens forbet terram, nec reputat tubæ sonare clāgorem. ²⁸ Vbi audierit buccinam, dicit: Vah. Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. ²⁹ Nunquid per sapiētiā tuā plumescit ^d accipiter, expandens alas suas ad austrum. ³⁰ Nūquid ^d ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidū suum? ³¹ In petris manet, in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. ³² Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. ³³ Pulli eius lambūt sanguinem: & vbi cunq; cadauer fuerit, statim adest. ³⁴ Et adiecit dominus, & locutus est ad Iob: ³⁵ Nūquid qui contendit cum deo, tam facilē conquiescit? Vtique qui arguit deum, debet respondere ei. ³⁶ Respōdens autem Iob domino, dixit: ³⁷ Qui leuiter locutus sum, respondere quid possum? [†] Manum meam ponam super os meum. ³⁸ Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem: & alterum: quibus vltrā non addam.

d. Accipiter auis rapax, ab accipiendis auibus dictus.

Deus ex humana imbecillitate suam potentiam in malitiam Behemoth & Leviathan ostendit.

XL.

Respon-

† Psal. 14. 6. b.

Sup. 9. c

†Sup. 28. a

Respondens autem dominus Iob de turbine, dixit: ^a†² Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, & indica mihi. ³ Nūquid irritum facies iudicium meum, & condemnabis me, vt tu iustificeris? ⁴ Et si habes brachium sicut deus, & si voce simili tonas, ⁵ circunda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriofus, & speciosis induere vestibus. ⁶ Disperge superbos in furore tuo, & confunde eos: & respiciens omnem arrogantem humilia. ⁷ Respice cunctos superbos, & confunde eos: & contere impios in loco suo. ⁸ Absconde eos in puluere simul, & facies eorum demerge in foueam: ⁹ & ego confitebor quod saluare te possit dextera tua. ¹⁰ Ecce ^bBehemoth quem feci tecum, †fœnum quasi bos comedit. ¹¹ Fortitudo eius in lumbis eius, & virtus illius in vmbilico ventris eius. ¹² Strigit caudam suam quasi cedrum: nerui testiculorū eius perplexi sunt. ¹³ Ossa eius velut fistulæ æris: cartilago illius quasi laminæ ferreæ. ^{†14} Ipse est principium viarum dei, qui fecit eum, applicabit gladium eius. ¹⁵ Huic montes herbas ferunt. Omnes bestię agri ludēt ibi. ¹⁶ Sub vmbra dormit in secreto calami in locis humētibus. ¹⁷ Protegūt vmbre vmbra eius, circundabunt eum salices torrentis. ¹⁸ Ecce absorbebit fluuiū, & non mirabitur, & habet fiduciam quod influat Iordanis in os eius. ¹⁹ In oculis eius quasi hamo capiet eum, & in sudibus perforabit nares eius. ²⁰ An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? ²¹ Nūquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? ^{†22} Nūquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? ²³ Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum? ²⁴ Nunquid illudes ei quasi aui, aut ligabis eum ancillis tuis? ²⁵ Concident eum amici, diuident illum negotiatores? ²⁶ Nunquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius? ²⁷ Pones super eum manum tuam. Memento belli, nec vltra addas loqui. ²⁸ Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis precipitabitur.

†Danic. 4. c

†Dep. di. 2. c. Si enim. & c. Principium.

†13. di. cap. Nerui.

Behemoth malitia arguitur iuxta eius membra, duritiam, & superbiam.

XLI.

†Iere. 50. g

Non quasi crudelis suscitabo eum. † Quis enim resistere potest vultui meo, ² & quis antē dedit mihi vt reddā ei? Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt. ³ Nō parcā ei verbis potentibus, & ad deprecandū cōpositis. ⁴ Quis reuelabit faciē indumēti eius? Et in mediū oris eius quis intrabit? ⁵ Portas vultus eius quis aperiet? Per gyrum dētium eius formido, ⁶ corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squāmis se premētibus. ^{a 7} Vna vni cōiungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas. ⁸ Vna alteri adhærebit, & tenentes se nequaquam separabūtur. ⁹ Sternutatio eius splendor ignis, & oculi eius vt palpebræ diluculi. ¹⁰ De ore eius lampades procedunt sicut tēdæ ignis accēsæ: ¹¹ de naribus eius procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque feruentis. ¹² Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur. ¹³ In collo eius morabitur fortitudo, & faciē eius præcedit egestas. ¹⁴ Membra carniū eius cohærentia sibi. Mittet contra eū flumina, & ad locum alium non ferentur. ¹⁵ Cor eius indurabitur tanquam lapis, & stringetur quasi malleatoris incus. ¹⁶ Cum sublatus fuerit, timebūt angeli, & territi purgabūtur. ¹⁷ Cum apprehenderit eum gladius, subsistere nō poterit neque hasta, neque thorax. ¹⁸ Reputabit enim quasi paleas ferrum, & quasi lignum putridum æs. ¹⁹ Non fugabit eum vir sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. ²⁰ Quasi stipulam estimabit malleum, & deridebit vibrantem hastam. ²¹ Sub ipso erunt radij solis, & sternet sibi aurum quasi lutum. ²² Feruescere faciet quasi ollam profundum maris, ponet quasi cum vnguenta bulliunt. ²³ Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi fenescentem. ²⁴ Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret. ²⁵ Omne sublime videt, ipse est Rex super vniuersos filios superbix.

Quod est, nolo vt taceas sicut ipse disponis, sed potius loquere, & quod interrogo te, responde mihi. Beda.

b. Nunc animal sylvestre, vt dicunt Hebræi, sicut Leviathan marinum animal. c. In lūbis viri semina sunt, in vtero autem forminx illudit ergo diabolus in his vt faciat adulterium, incestum, fornicationem. Et ideo qui fornicatur, in corpus suum peccat, nō extra corpus. Ambros. in Psal. 37. d. Cui cōsonare etiā videtur illud Psal. vbi legitur: Draco iste quem formasti ad illudendum ei, sic intelligendum est, vt existimemus talē ab initio creatū, cui ab angelis illuderetur, sed in hac pœna post peccatum ordinatum. Aug. de ciuit. dei. lib. 11. 15.

a. Talis vnitas, imō vero pueritas solet esse aliquorū fratrum tepidē ac remisse cōuersantiū, quib⁹ si quid honestatis aut insigne cuiusquā bonæ cōsuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiori dispendio ac difficultate grauiori resistere, quā facili cōpēdio assequi velle quod rectum esse constiterit. Peruersa & execranda talis vnitas. Bernard. de assumpt. beatę Marię virg. ser. 5.

Iob amissis cum fœnore recuperatis, amicis præfertur à domino, atque ab eo benedictus tandem cum pace quieuit.

XLII.

a. Vnde apparet sanctum Iob ex his sermonibus quos deo poenitens confitetur. acculare cogitationes suas quibus se meminit de iustitia sui meritis sibi plus imputasse. Hiero. ibid.

b. Sententia domini super hoc praedictis controuersis. quia beatus Iob victorem asserit. quoniam peccasse, & ob hoc flagellatum accusare eum amici Greg. ibid. c. Peccatum enim, sed non adeo magnum admiserit. Chry. homil. ad Thessal. i. Hoc est, ut non afficiam vos poena stultitiae vestrae debita.

d. Itaque operarius ille victoriam de rebus omnibus faculis tetricationum, lorica clypeoque patiens & integritatem mox corporis a deo recuperavit, & quae miserat conduplicata poscedit. Tertul. de patientia in fine.

e. Dupla praemia Iob victor accepit. Pugnantibus vero suis, & sua gratia iuuante vincentibus, centupla hic se daturum dominus pollicetur, & vitam aeternam in futuro seculo largiturum. Prosper. * hoc est pulchra velut dies, nobilis ut casia, id est elegans ut cornu stibij, quo mulieres facies suas phalerant.

Respondens autem Iob domino, dixit: * Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. ³ Quis est iste qui celat consilium absque scientia? Ideo insipienter locutus sum, & quae ultra modum excederent scientiam meam. ⁴ Audi, & ego loquar: interrogabo te, & responde mihi. ⁵ Auditum auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te. ⁶ Idcirco ipse me reprehendo, & ago poenitentiam in fauilla & cinere. ⁷ Postquam autem locutus est deus verba haec ad Iob, dixit ad Eliphaz Themaniten: ^b Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. ⁸ Sumite ergo vobis septem tauros, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro vobis: Iob autem seruus meus ^c orabit pro vobis. Faciem eius suscipiam, ut non imputetur vobis stultitia. Neque enim locuti estis ad me recta, sicut seruus meus Iob. ⁹ Abierunt ergo Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sicut locutus fuerat dominus ad eos: & suscepit deus faciem Iob. ¹⁰ Dominus quoque conuersus est ad poenitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. ^d Et addidit dominus omnia quaecunque fuerant Iob, duplicia. ¹¹ Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersae sorores suae, & cuncti qui nouerant eum prius, & comederunt cum eo panem in domo eius. Et mouerunt super eum caput, & consolati sunt eum super omni malo quod intulerat dominus super eum: & dederunt ei vnusquisque ouem vnā, & in aurem auream vnā. ¹² Dominus autem ^e benedixit nouissimis Iob magis quam principio eius. Et facta sunt ei quatuordecim milia ouium, & sex milia camelorum, & mille iuga bouum, & mille asinae: [†] ¹³ & fuerunt ei septem filij, & tres filiae. ¹⁴ Et vocauit nomen vnus Diem, & nomen secundae Casiam, & nomen tertiae ^{*} Cornu stibij. ¹⁵ Non sunt autem inuenta mulieres speciosae sicut filiae Iob in vniuersa terra. Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum. ¹⁶ Vixit autem Iob post haec flagella centum quadraginta annis, & vidit filios suos, & filios filiorum suorum, usque ad quartam generationem: & mortuus est senex, & plenus dierum.

F I N I S.

PROLOGVS BEATI HIERONYMI PRESBYTERI
in Psalterium, quod secundum Septuaginta
editionem correxit.

Psalterium Romae dudum positus emendaram, & iuxta Septuaginta interpretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram. Quod quia rursus videtis, o Paula & Eustochium, scriptorum vitio deprauatum, plusque antiquum errorem, quam nouam emendationem valere, me cogitis, ut veluti quodam nouali scissum iam aruum exerceam, & obliquis sulcis renascentes spinas eradicem: aequum esse dicentes, ut quod crebro male pullulat, crebrius succidatur. Vnde consueta praefatione commoneo tam vos, quibus forte labor iste desudat, quam eos qui exemplaria istiusmodi habere voluerint, ut quae diligenter emendaui, cum cura & diligentia transcribantur. Notet sibi unusquisque vel iacentem lineam, vel radiantia signa, id est obelos vel asteriscos: & ubicunque viderit virgulam praecedentem, ab ea usque ad duo puncta quae impressimus, sciat in Septuaginta translatoribus plus haberi: ubi autem perspexerit stellae similitudinem, de Hebraeis voluminibus additum nouerit, aequum usque ad duo puncta, iuxta Theodotionis duntaxat editionem: quia simplicitate sermonis a Septuaginta interpretibus non discordat. Haec ergo & vobis, & studioso cuique fecisse me sciens, non ambigo multos fore, qui vel inuidia vel supercilio malint contemnere videri praecleara, quam discere: & de turbulento magis riuo, quam de purissimo fonte potare.

Incipit

Incipit Liber Hymnorum, VEL SOLILOQUIORVM.

Psalms.

I.

a. A premio cepit, ut pondus futuri certaminis eleuaret. Mercedem pramittit ut unusquisque presentium rerum sollicitudines ac labores corde transiens ad emerendam beatitudinem futurorum audia festinatione cōtēderet. Impios dicit qui in dei excogitant iniuriā, ut heretici sub quibus continentur peccatores. Amb. ibid.

b. Hanc dicimus cathedrā pestilentie, quē extra dei ordinationē est, ad hoc uti que inuenta, ut iniqua inde exeāt iudicia. Propterea pestilentie cathedra dicta est, quia est corruptio quā parit mortem, sicut & iniquitas dānationem. August. de quaest. vere. & noui test. q. 110.

c. Tradidit sacra lectio munda animalia esse quę ruminant. Quid autem sit ruminare, aperte docet sermo diuinus, dicens In lege domini meditabitur die ac nocte. Euseb. Emisad mon. ho. 1.

d. Lignū hoc viuens est, nec solū viuens, sed rationale, in tantū ut fructū det. Det vero non cōfule sed tēporis, tū cū ipse in gloria dei domino suo conformis adstiterit. Hila. ibid.

a. Vsq; hodie gētes fremūt aduersus Christū, quia idolis sine impossuit & populi. i. Iudei meditantur inania. Arnob. ibid.

b. Cōueniunt enim in veritate in ciuitate ista aduersus puerū sanctū tuū Iesum, quē vnixisti, Herodes & Pilatus, & populus Israel, facere quanta manus tua & cōsiliū pdestinauit fieri. Prosp. Responsio. ad excerpta Genensium, dubio 2.

c. Et licet iā penē occupauerit omnes gentes, superest tamen ut plenitudo gētiū cū intrauerit, totus prædestinatus Israel salu' fiat, ut per eū omnis mūdus reconcilietur deo. Prosper de promiss. para. 2. c. 26.

d. Hoc est, Erudimini, in quā, non in superficie, sed summo studio cōtendere ut perfectam virtutem cōsequamini. Euth. ibidem.

a. David cū fugeret à facie Absalom, ex occasione sue tribulationis incipiens, dixit: Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me?

Et introducens prophetiā dominicæ passionis addidit: Ego dormiui, &c. Chr. solet. in Matth. homil. 49.

b. Non ea salus intelligitur qua dominus saluus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluos fecit. Aug. Psal. 21.

a. Totus itaque psalmus ad Christum, & per Christū ad iustos referendus est. Hiero. ibid.

b. Quod vero ait, deus iustitiæ mee, si ad David referas, circūlocut' est pro eo, De' mei David, mei in quā qui Absalonis iniquitatem iustus videri possum, dum iustiorum causam foueo. Euth. ibid.

c. Ergo & si irascimur, quia affectus natura est, nō potestatis, malū sermonē non proferamus de ore nostro, ne in culpā ruamus. Sed iustitiam.

Beatus^a vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit,^b & in cathedra pestilentie non sedit.^c Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius^c meditabitur die ac nocte.^d Et erit tanquam lignum quod plantatū est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et foliū eius non defluet, & omnia quęcunque faciet prosperabuntur.^e Non sic impij, non sic, sed tanquam pulvis quem proicit ventus à facie terræ.^f Ideo non resurgunt impij in iudicio, neq; peccatores in consilio iustorum.^g Quoniam nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Psalms David.

II.

Quare^a fremuerunt gētes, & populi meditati sunt inania?^b Astiterunt reges terræ, & principes^b conuenerunt in vnum, aduersus dominum, & aduersus Christum eius.^c Dirumpamus vincula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum.^d Qui habitat in cœlis iridebit eos, & dominus subsannabit eos.^e Tūc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.^f Ego autē cōstitutus sum Rex ab eo super Sion montē sanctum eius prædicans præceptum eius.^g Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te.^h Postula à me, & dabo tibi gētes hæreditatem tuam,ⁱ & possessionem tuam terminos terræ.^j Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli cōfringes eos.^k Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.^l Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore.^m Apprehēdite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.ⁿ Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Psalms David, cum fugeret à facie Absalom.

III.

Momine^a quid multiplicati sunt qui tribulāt me? multi insurgūt aduersum me.^b Multi dicūt animæ meæ: nō est salus ipsi in deo eius.^c Tu autē domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meū.^d Voce mea ad dominū clamaui, & exaudiuit me de mōte sancto suo.^e Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: quia domin' suscepit me.^f Nō timebo milia populi circūdātis me: exurge domine, saluū me fac deus meus.^g Quoniā tu percussisti oēs aduersantes mihi sine causa: dentes peccatorū cōtriuiisti.^h Domini est salus: & super populū tuū benedictio tua.

In finem in carminibus Psalms David.

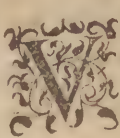
IIII.

Vm^a inuocarē, exaudiuit me deus^b iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.^c Miserere mei, & exaudi orationē meam.^d Filij hominū vsquequo graui corde, ut quid diligitis vanitatē, & queritis mēdacium?^e Et scitote quoniam mirificauit dominus sanctū suū: dominus exaudiet me, cū clamauero ad eū.^f Irascimini & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris:^g & in cubilibus vestris cōpungimini.^h Sacrificate sacrificiū iustitię, & sperate in domino: multi dicūt, quis ostēdit nobis bona?ⁱ Signatū est super nos lumen vultus tui domine: dedisti lætitiā in corde meo.^j A fructu frumētī, vini & olei sui, multiplicati sunt. In pace in idipsum, dormiam & requiescam.^k Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psalms David.

V.

Verba mea auribus percipe domine,^a intellige clamorē meum.^b Intende vocem orationis meæ: Rex meus & deus meus.^c Quoniā ad te orabo domine,^d mane exaudies vocem meam.^e Mane astabo tibi & videbo, quoniam non deus

gij sit verbis tuis & staterahoc, est, humilitas atq; mēfura, ut lingua tua mēti subdita sit. Ambr. Offi. 1. cap. 3.

d. In nocte semper recordari possumus dei, cū intranquillitate est animus & requie, cū in portu, cū in serenitate. Chrys. ad populum Antioch. homil. 41.

e. Quod est ergo lumē signatū, nisi illius signaculi spiritualis, in quo creates signati sunt? Ambr. de spiritu sancto, lib. 1. cap. 17.

f. Ab illo tēpore quo accepimus frumentū in corpore, vinū in sanguine, oleū in chrismate, offerentes pacem ista percepiamus. Arnob. ibid.

a. Bene ostendit quis iste sit clamor, qui interior de cordis cubili sine strepitu corporis perueniat ad deum. Quandoquidem vox corporalis auditur, spiritualis autem intelligitur. Aug. ibid.

b. Hoc ait, quoniā matutinum tempus & vespertinum lex attribuebat precationibus & sacris faciendis, matutinum vero imprimis, quando vacui sumus à curis. Klaminius.

A

c. David idē esse templum
dei quod domum, in pal-
mis ostendit, dicens: Intro-
bo in domum tuam, adora-
bo ad templum, &c. Fulgē.
ad Tralimundum. lib. 3.
d. Propter visibiles atq; in-
visibiles inimicos meos, qui
in semitis meis scādalā se-
minant, & laqueos rēdunt,
explana quæso domine viā
meam ad te, & dirige viam
meam, vt declinem ad dex-
teram vel sinistrā propter
inimicos meos, qui laten-
ter in insidiis me obseruāt.
Euthy. ibidem.

a. Furor incipiens ira est, & feruescens in animo indignatio. Ira autem est, cuius amaritudo & furor species

volens iniquitatē tu es. ⁵ Neq; habitabit iuxta te malignus, neq; permanebunt iniusti ante oculos tuos. ^{† 6} Odisti omnes qui operātur iniquitatē, perdes omnes qui loquūtur mendaciū. Virū sanguinū & dolosum abominabitur dominus, ⁷ ego autē in multitudine misericordiæ tuæ. ^c Introibo in domū tuā, adorabo ad templū sanctū tuum in timore tuo. ⁸ Domine deduc me in iustitia tua, ^d propter inimicos meos dirige in cōspectu tuo viā meā. ⁹ Quoniā non est in ore eorū veritas: cor eorū vanū est. ^{† 10} Sepulchrū patēs est guttur eorū, linguis suis dolosē agebāt: iudica illos deus. Decidāt à cogitationibus suis: secundū multitudinē impietatū eorū expelle eos, quoniā irritauerunt te domine. ¹¹ Et latentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt, & habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomē tuum, ¹² quoniam tu benedices iusto. Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

In finem in carminibus pro octava Psalmus David.

VI.

Domine ne in ^a furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me. † ² Misere mei domine, quoniā infirmus sum: sana me domine, quoniā conturbata sunt ossa mea. † ³ Et aīa mea turbata est valde, sed tu dñe vsquequo. ⁴ Conuertere domine, & eripe animā meā: saluū me fac propter misericordiā tuā. ^b ⁵ Quoniā non est in morte qui memor sit tui, in inferno autē quis cōfitebitur tibi? ⁶ Laborauī in genu meo, † ^c lauabo per singulas noctes lectū meū, lachrymis meis stratū meū rigabo. ⁷ Turbatus est à furore ocul⁹ meus, inueterauī inter oēs inimicos meos. † ⁸ Discedite à me oēs qui operamini iniquitatē, quoniā exaudiuit dominus vocē fletus mei. ⁹ Exaudiuit dñs deprecationē meā, dominus orationē meā suscepit. ¹⁰ Erubescant & conturbētur vehemēter omnes inimici mei, cōuertātur & erubescāt valde velociter.

In finem Psalmus David, quem cantavit domino pro verbis Chusi filij Iemini. II.

Domine deus meus in te speraui: saluū me fac ex oībus persequētibus me, & libera me.² Nequādo rapiat vt leo animā meā, dū nō est qui redimat: neq; qui saluū faciat.³ Domine deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis.⁴ Si reddidi retribuētibus mihi mala, decidā meritō ab inimicis meis inanis.⁵ Persequatur inimicus animā meam, & cōprehendat, & conculcet in terra vitā meam, & gloriā meā in puluerē deducat.⁶ Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorū. Et exurge domine deus meus in praecepto quod mandasti,⁷ & synagoga populorū circundabit te. Et propter hanc in altū regredere,⁸ dominus iudicat populos.⁹ Iudica me domine secundū iustitiam meā: & secundū innocentiam meā super me.¹⁰ Cōsumetur nequitia peccatorū, & diriges iustū, † scrutans corda & renes deus. Iustum¹⁰ adiutoriū meum à domino, qui saluos facit rectos corde.¹¹ Deus iuxta iustus, fortis & patiens, nunquid irascetur per singulos dies?¹² Nisi cōuersi fueritis, gladium suū vibrauit, arcū suū tetendit, & parauit illū.¹³ Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. †¹⁴ Ecce parturit iniustitiam, cōcepit dolorē, & peperit iniquitatem.¹⁵ Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueā quā fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticē ipsius iniquitas eius descendet.¹⁷ Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallā nomini domini altissimi.

Psalmus David in finem pro Torcularibus.

VIII.

Domine^a dominus noster, quā admirabile est nomē tuū in vniuersa terra.² Quo-
niā eleuata est magnificētia tua super cœlos. †^b Ex ore infantium & lactantium
perfecisti laudē, propter inimicos tuos, vt destruas inimicū & ultorē.³ Quoniā
idebo cœlos tuos opera digitorū tuorū, lunā & stellas quæ tu fundasti. ⁴ Quid est
homo, quā memor es eius aut filius hominis quoniā visitas eū? †^c Minuisti eum paulo
minus ab angelis gloria & honore coronasti eum, & constituisti eū super opera ma-
nuum tuarum. †^d Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas infu-
er & pecora campi.⁷ Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.
Domine dominus noster, quā admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.

a. Prius nomen domini-
 pu d Hebræos quatuor liti-
 rum est α β γ δ He ϵ ζ η θ ι κ λ μ ν ξ \omicron π ρ σ τ υ ϕ χ ψ ω
 He quod proprie lona
 Tehouat. Secundum vero
 אדוני Adonai, omnium cō
 mune est, quod sepe in he-
 minibus ponitur. Hier. ibi.
 α β γ δ ϵ ζ η θ ι κ λ μ ν ξ \omicron π ρ σ τ υ ϕ χ ψ ω
 rum cū te à Magis de-
 lusu nensissis Herodes, vo
 liti omnes infantes terræ
 illius perdere, vñ vnum quē
 quarebas, posses extingue-
 re. Sed ille sponsus noster,
 qui proceffit de thalamo suo,
 fiteri, testimonio mortis sua c
 ganos, & Arianos. cap. 10.

B 120.9.2.C.2.

C † Infr. 11. b
Rom. 3. b

A † Inf. 37.8

† Infr. 9. b
Matt. 7. d. &
25. d
Luc. 13. f

C † 50. di. ca.
Si quis dia-
conus.
† Matt. 7. d
& 25. d
Luc. 13. f

† Depend.
di. 2. 9. Op-
ponitur.

† Ne sede
vacante, ca. 8
Depor. di.
i. c. Nun-
quid.
Iob. 15. d
1. Par. 28. b.
Iere. 11. d. 17
b. & 17. c
† Isa. 59. a
Iob. 15. d.
20. c

† Infr. ix. b

† Matt. 21. 6

† Hcbr. 2. d.

†1. Cor. 15. d

In finem

In finem pro occultis filij, Psalmus David.

I X.

A **C**onfitebor^a tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.
² Lætabor & exultabo in te, psallā nomini tuo altissime.³ In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua.⁴ Quoniam fecisti iudicium meum & causam meam, sedisti super thronum^b qui iudicas iustitiā.
⁵ Increpasti gētes & periit impius, nomen eorū delesti in eternū, & in seculum seculi.
⁶ Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti. Periit memoria eorum cum sonitu,⁷ & dominus in æternum permanet. Parauit in iudicio thronum suū,⁸ & ipse iudicabit orbē terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.⁹ Et factus est dñs refugiū pauperi,^c adiutor in opportunitatibus in tribulatione.¹⁰ Et sperent in te qui nouerunt nomē tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te domine.¹¹ Psallite domino qui habitat in Sion, annunciate inter gētes studia eius.^{d 12} Quoniam requirens sanguinē eorū recordatus est, nō est oblitus clamorē pauperū. †¹³ Miserere mei dñe, vide humilitatē meā de inimicis meis.¹⁴ Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiē omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. Exultabo in salutarī tuo,¹⁵ infixæ sunt gētes in interitu quē fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.^{e 16} Cognoscetur dominus iudicia faciens, in operibus manuū suarum comprehensus est peccator.¹⁷ Cōuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur deū.^{f 18} Quoniā non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperū non peribit in finē.¹⁹ Exurge domine, nō cōfortetur homo, iudicetur gentes in conspectu tuo.²⁰ Cōstitue domine legislatorē super eos, vt sciant gētes quoniā homines sunt.¹ Vt quid domine recessisti longe, despicias in opportunitatibus in tribulatione?
² Dum superbit impius, incēditur pauper, cōprehenduntur in cōsiliis quibus cogitat.
³ Qm̄ † laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicatur.⁴ Exacerbauit dñm peccator, secundū multitudinē iræ suæ nō quæret.⁵ Non est deus in conspectu eius,⁶ inquinatæ sunt viæ illius in omni tēpore. Auferuntur iudicia tua à facie eius omniū inimicorū suorū dominabitur.⁶ Dixit enim in corde suo, nō mouebo à generatione in generationē sine malo. †⁷ Cuius maledictione os plenū est, & amaritudine & dolo: sub lingua eius labor & dolor. †⁸ Sedet in insidiis cū diuitibus in occultis, vt interficiat innocentē. Oculi eius in pauperē respiciunt,⁹ insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperē, rapere pauperē, dum attrahit eum. In laqueo suo humiliabit eū,¹⁰ inclinabit se & cadet, cum dominatus fuerit pauperum.¹¹ Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciē suam ne videat in finē.¹² Exurge domine deus, & exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperū.¹³ Propter quid irritauit impius deū? dixit enim in corde suo, nō requiret.¹⁴ Vides quoniā tu laborem & dolorem consideras, vt tradas eos in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.¹⁵ Contere brachium peccatoris & maligni, quæretur peccatum illius, & non inuenietur.¹⁶ Dominus regnabit in æternum, & in seculū seculi, peribitis gentes de terra illius.¹⁷ Desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.¹⁸ Iudicare pupillo & humili, vt non apponat vltrā magnificare se homo super terram.

In finem Psalmus David.

X.

A **I**n domino confido, quomodo dicitis animæ meæ,^a transmigra in montem sicut passer?² Quoniam^b ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in pharetra: vt sagittent in obscuro rectos corde.³ Quoniam quem perfecisti destruxerunt, iustus autem quid fecit? †⁴ Dominus in templo sancto suo, dominus in cælo sedes eius. † Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebrę eius interrogant filios hominum.⁵ Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.^{c 6} Pluet super peccatores laqueos: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum.⁷ Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.

c. Volēs autē David magnitudinē peccatū sceleratis impēdentiū exaggerare, eis supplicia minatus est Sodomitarū, qui sulphure & igne cœlesti deflagrauerunt. Famin. ib.

A ij

a. Cōfessionis nomē duo significat, peccatorū reuelationē, iē & gratiarū actionē, vt hic agā, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis, nō simpliciter, sed ex toto corde. Euth. ibidem.
b. Quid enim de censura præsentis examinis dicit ad dominum? Sedisti super thronum qui iudicas iustitiā. Quid autem de futuro æternōq; iudicio? Ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, ipse scilicet verbis præsentis & futuri, tempus iudicii veriusque distinguit. Vt enim præsens iudicium ostenderet, iudicas poluit, vt autem futurum distingueret à præsentibus, subiecit postea iudicabit. Salua. lib. 2.
c. Tribulationem quippe dictū, opportunitatem premittit, quia sepe & tribulatione terimur, & tamen opportunum nondum est vt desiderio erēptionis adiuuemur. Grego lib. 26. cap. 15.
d. Id est, vltus est iniurias quas nobis finijmā gentes intulerāt. Requiere enim sanguinē, in literis sanctis est cedē alicuius vltici, vt apud Ezech. Sanguinē eius de manu tua requirā. Flam. ibid.
e. Cognoscetur pfecto dñs iudicia faciens qui nunc in iuriā patiens ignoratur. Cū enī coeperit facere iudiciū omnibus iniuriā patientibus, & arguere in æquitate pro manibus terræ, putas auertere poterit aurem à charissimā spōsā suā, cū clamauerit itās aduersus eos qui se angustiauerunt. Ber. epist. 126.
f. Magna est patientia, eo q totum patit anima Christiana. Impugnationes diaboli patitur, sed non superatur. Delēctationes, immisiones, cupiditates, &c. Chryso. ibid. to. 1.
g. Habet enim hoc infelix consuetudo peccati, vt quā tum amplius quisq; peccauerit, tanto minus peccata ipsa intelligat, & tanto plus eum peccare delectet: vt eueniat illud quod propheta peccatorib; clamat: Nō est deus in conspectu eius, &c. Etenim quando subrept peccati delectatio, statim futuri iudicii diē abscondit obliuio. Euse. Emi. ad mona. hom. 5.
h. Actus Antichristi latro- num cōsuetudini cōparantur: qui occultas vias insident, vt interficiat innocentē. Hiero. Threno. 3.
i. Ille autem requirit & cōsiderat omnia, sed patienter agens expectat, vt tradat eos in manus suas, & tollat eos de manibus demonum. Ipse enī derelictus est pauper, quem omnes despiciūt. Arnob. ibi.
a. Habet igitur alas animas suas, quibus se possit libera- leuare de terris, alarum autē remigium non materia- lis cōpago pennarū, sed cōtinuus ordo bonorū factorum est. Ambr. de virgi. lib. 3.
b. Per intentum arcum, & per sagittas preparatas quę erant in pharetra, totū belli apparatus significauit, vel, quia his telis cōtra fugientes utebantur. Euth. ibid.

† Sup. 6. a De por. di. 1. c. Sunt qui arbitrantur.

† Dist. 86. c. Donare.

† Infr. 13. b Rom. 3. b † De por. di. 2. c. Si enim. Infr. 10. a

† Abac. 2. d † Dist. 45. c & qui emen- dat. 16. q. 1. c Reuertimi- ni.

In finem Psalmus David pro octaua.

XI.

† Infr. 68.

a. Sicut multe ecclesie & una ecclesia, sic multe veritates, quia multorum iustorum opera, & multi iusti faciunt bonum. Sed quare diminuta? Quia ante aduentum Christi siue prophetae, siue patriarchae, in multis modis diminuti erant, quia veritas summa, qui est Christus nondum venerat. Hieron. ibid.

b. Ita sunt vera & casta eloquia dei, sicut argentum igne purgatum, & probatum pro seipso. Arnobius ibidem. Septuplum autem probatur per timorem dei, per pietatem, per scientiam, per fortitudinem per consilium, per intellectum, per sapientiam, septem dona spiritus sancti. August. ibid.

a. Oblivio est memorie perditio, deo vero omnia praesentia sunt, nec tantum actiones nostrae, sed ipsius etiam cogitationes & motus mentis. Oblivisci vero dicimus deum alicuius, quando ob illius delicta eum deus derelinquit, tenariq; permittit, atq; affligi, ut flagello erudiat. Euthy. ibid.

b. Id est, ope tua tanquam splendidissimo candore solis dissipat noctem calamitatum mearum, ne crescent tibus malorum tenebris durissimo mortis somno conforiar. Flamin. ibid.

a. Non quia dubitet deus, sed quia ica rara erat in hominibus fides, ut secundum opinionem hominum videretur esse dubitandum.

Ambr. Luc. 21. cap. lib. 10.

b. Sine aliqua nebula, sine aliqua dubitatione expressit interpret ipse verissimum genus tale esse hominum quod non faciat bonum, illud praedestinatum itaque ad interitum. Fulg. ad Monimum, lib. 1.

c. Haec sunt viae quae videntur hominibus bonae, sed finem non habent, nisi cum demergunt in profundum inferni. Si inuenisti vias hominum, illud quoque considera ne forte de his dictum sit: Contritio & infelicitas in viis eorum: ut sit contritio in necessitate, & infelicitas in cupiditate. Bern. in Psal. Qui habitat, vers. 11.

d. Non enim ex synagoga Salutaris salus nata est, sed ex Sion quae est Ecclesia domini, per quam conuertit dominus captiuitatem populi sui. Arn. ibid.

a. Hic ergo & in monte domini ascendet, & in tabernaculo habitabit dei, quia ingressus sine macula operatus est iustitiam, locutus est veritatem, non decipit proximum, nec pecunia fuerat ut esset suam, qui semper voluit recuperare hereditatem. Ambr. de obitu fratris.

b. In communi conuictu & mutua conuersatione ad subleuandam alienam inopiam opus est in alios liberaliterum largitione. Basil. ibid.

a. Quo enim indiget qui abundat omnibus, & nobis laigitur vniuersa, omnia sine defectu ministrat: a quo accepimus omnia: ipsi autem nihil conferimus, quia nullo indiget. Ambr. de Isaac. lib. 2. cap. 4.

b. Sanctus ille est, qui deum sincere amat, & in eo confidit: & sanctos de quibus nunc loquitur, omnes intellige quicunque ante Christi aduentum deo placuerunt. Euthy. ibid.

c. Id est, qui in sanguine perseverant, donec multiplicatis infirmitatibus deferantur a peccatis, antequam deferant ea, non magna talium conuenticula, congregabo. Bernardus sermo. 38. in paruis.

Saluum + me fac domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminuta sunt veritates a filiis hominum. Vana locuti sunt vnusquisque; ad proximum suum, labia dolosa in corde & corde locuti sunt. Disperdat dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam. Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est? Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgat dicit dominus. Pona in salutari, fiducialiter agam in eo. Eloquia domini casta, argentum igne examinatum probatum terrae, purgatum septuplum. Tu domine seruabis nos, & custodies nos a generatione hac in eternum. In circuitu impij ambulat, secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

In finem Psalmus David. XII.

Vsquequo domine obliuisceris me in fine? vsquequo auertis faciem tuam a me? Quando ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem? Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, & exaudi me domine deus meus. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in morte nequando dicat inimicus meus, praeualui aduersus eum. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speraui. Exultabit cor meum in salutari tuo, + cantabo domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini domini altissimi.

In finem Psalmus David.

XIII.

Dixit + insipiens in corde suo: non est deus. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Dominus de caelo prospexit super filios hominum, + ut videat si est intelligens aut requireres deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, + venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & via pacis non cognouerunt, non est timor dei ante oculos eorum. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Quoniam dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudit, quoniam dominus spes eius est. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum auerterit dominus captiuitatem plebis suae, exultabit Iacob, & latabitur Israel.

Titulus Psalmus David.

XIIII.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua. Nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximos suos. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timetes autem dominum glorificat. Qui iurat proximo suo, & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit. Qui facit haec, non mouebitur in aeternum.

Tituli inscriptio ipsi David.

XV.

Conserva me domine, quoniam speraui in te, dixi domino deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes voluntates meas in eis. Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. Dominus pars hereditatis meae, & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in praeclearum, etenim hereditas mea praecleara est mihi. Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum, insuper & vsque ad noctem increpauerunt me renes mei. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commouear. Propter hoc latatum est cor meum, & exaltauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet

Infr. 23. a

† 47. dist. ca. Quoniam. 14. q. 4. c. Si quis obliuiscitur, &c. Quoniam. † De vsur. c. 3. & 4.

† 12. q. 1. c. Clericus. 27. q. 2. c. Si morte. De seg. c. Cum terra. De elec. c. Cum terra. † Ad. 2. d. 11. c. 16. q. 7. c. Et hoc diximus. De off. dist. 2. Reuera. † Ad. 2. c. 17. c.

quiescet

† A. 2. c.
13. c.

De appel. c.
Venoftrū.
Vt ecclesia.
beneficia. c.
nico.

quiescet in spe. †^{d 10} Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctū tuū videre corruptionem. ¹¹ Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsq; in finem. *Oratio David. XVI.*

A Xaudi dñe iustitiā meā, intēde deprecationē meā. ² Auribus percipe orationē meā, nō in labiis dolosis. ³ De vultu tuo iudiciū meū pdeat, oculi tui videāt æquitates. ⁴ Probasti cor meū, & visitasti nocte: ^b igne me examinasti, & non est inuēta in me īiquitas. ⁵ Vt nō loquatur os meū opera hominū, ppter verba labiorum tuorū ego custodiui vias duras. ⁶ Perfice gressus meos in semitis tuis, vt nō moueantur vestigia mea. ⁷ Ego clamaui, quoniā exaudisti me deus: inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea. ⁸ Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te. ⁹ A resistētib; dexterae tuæ custodi me, vt pupillam oculi. ¹⁰ Sub vmbra alarum tuarum protege me, a facie ^c impiorum qui me affligerunt. ¹¹ Inimici mei animā meā circūdederūt: adipē suū concluderunt: os eorū locutū est superbiā. ¹² Proicientes me nunc circūdederunt me: oculos suos statuerūt declinare in terram. ¹³ Susceperunt me sicut leo paratus ad prēdā, & sicut catulus leonis habitans in abditis. ¹⁴ Exurge domine, prēueni eā, & supplāta ^d eū: eripe animā meā ab impio, frameā tuā ab inimicis manus tuæ. ¹⁵ Domine a paucis de terra diuide eos in vita eorū: & de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. ¹⁶ Saturati sunt filii, & dimiserunt reliquias suas paruulis suis. ¹⁷ Ego autē in iustitia apparebo cōspectui tuo: satiabor cū apparuerit gloria tua.

In finem puero domini David, quæ locutus est domino verba cantici huius in die qua eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul, & dixit. XVII.

† Infr. 114. a

& 146.

2. Reg. 22. c

† Hebr. 2. c

† Infr. 114. a

A Illigam ^a † te domine fortitudo mea, dominus firmamentū meum & refugium meū, & liberator meus. † ² Deus meus adiutor meus, & sperabo in eū. ³ Protector meus & cornu salutis meæ, & susceptor meus. ⁴ Laudās inuocabo dominū, & ab īimicis meis saluus ero. † ⁵ Circūdederūt me dolores mortis, & torrētes iniquitatis cōturbauerūt me. ⁶ Dolores inferni circūdederūt me, ^b prēoccupauerūt me laquei mortis. ⁷ In tribulatione mea inuocaui dñm, & ad deū meū clamaui. ⁸ Et exaudiuit de tēplo sacto suo vocē meā, & clamor meus in cōspectu eius introiuit in aures eius. ⁹ Cōmota est & cōtremuit terra, fūdamēta mōtiū cōturbata sunt, & cōmota sunt, qm̄ iratus est eis. ¹⁰ Ascēdit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit, carbones succēsi sūt ab eo. ^{d 11} Inclinauit cœlos & descēdit: & caligo sub pedibus eius. ¹² Et ascēdit sup̄ Cherubim, & volauit: volauit super pēnas vētorū. ¹³ Et posuit tenebras latibulū suū, in circuitu eius tabernaculū eius, tenebrosa aqua in nubib; aëris. ¹⁴ Prē fulgore in cōspectu eius nubes trāsierūt, grādo & carbones ignis. ¹⁵ Et intonuit de cœlo dñs, & altissimus dedit vocē suū, grādo & carbones ignis. ¹⁶ Et misit sagittas suas, & dissipauit eos: fulgura multiplicauit, & cōturbauit eos. ¹⁷ Et apparuerūt fōtes aquarū, & reuelata sūt fūdamēta orbis terrarū. ¹⁸ Ab increpatione tua dñe, ab īspiratione spiritus irē tuę. ¹⁹ Misit de sūmo & accepit me, & assūpsit me de aquis multis. ²⁰ Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab iis qui oderūt me, qm̄ cōfortati sunt super me. ²¹ Prēuenerunt me in die afflictionis meæ, & factus est dñs protector meus. ²² Et eduxit me in latitudinē: saluum me fecit, quoniā voluit me. ²³ Et retribuet mihi dominus secūdum iustitiam meā, & secundum puritatē manū mearū retribuet mihi. ²⁴ Quia custodiui vias domini, nec impiē gessi a deo meo. ²⁵ Quoniam omnia iudicia eius in cōspectu meo, & iustitias eius nō repuli a me. ²⁶ Et ero immaculatus cū eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. ²⁷ Et retribuet mihi dominus secūdum iustitiā meā, & secundum puritatem manū mearū in cōspectu oculorū eius. ^g † ²⁸ Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocēs eris. ²⁹ Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruertēris. ³⁰ Quoniā tu populū humilem saluū facies, & oculos superborū humiliabis. ³¹ Quoniam tu illuminas lucernā meā domine, deus meus illumina tenebras meas. ³² Quo-

Infr. 141. b

† 2. Reg. 22. c

teros accendat ad studium religionis & honestatis, vt videant tanta pramia proposita esse virtuti. Flaminius. g. Quod autem memorat, Cum sancto sanctus eris, non ad illud respicit quod vsitata vulgi sententia dicimus: Cum quo aliquis iungitur, talis erit. Hæc quidem sententia vera est, sed non pertinet ad interpretationem præsentium versuum. Hoc enim in loco si vis planum facere sensum canentis, illud ad memoriam reuocabis, quod per prophetam dominus dicit ad populum: Si ambulaueritis in conspectu meo recti, & ego vobiscum rectus incedam: si vero ambulaueritis peruersi, & ego vobiscum peruersus ero. Arnob. ibid. & ibidem Hiero.

d. Abyssus dicit, Christus nō est in me. Nō enī abyssus sed patri dixit: In manus tuas cōmendo spiritū meū. Ipsa anima etsi fuit in abyssu, iā nō est, quia scriptum est: Quoniā nō dereliques animam meam in inferno. Amb. de incarna. do. sacra. cap. 5.

a. De vultu enī dñi venia nō poena pcedit. Rogandū est ergo vt nos aspiciat, auertat autē faciē suā a peccatis nostris, vt deleat ea. Am. apolo. David. ca. 13.

b. Quæadmodū aurū igne explorant, sic mentem meā facibus ærumnarum incendisti; neque tamen me vnam vidisti a recta via declinare, aut iniquum aliqd facinus admittere vel salutis tuendæ causā, vel vt grauissimas iniurias vlsceretur tamen non semel acerbissimū hostis opprimeadi facultas mihi oblata est. Flā. ibid.

c. Impiorum. i. Phariseorū. Impios igitur dixit omnes iustitię profanatores, pietatis legūque contēptores, nullam spem de rebus cœlestib; habentes, animā vnā cū corpore interire facientes. Eugubini in primū Psal.

d. Verū Hieronymus singulariter rectius legendū putat cū diabolū ibi significet.

a. Hoc enim inter mandata oīa primū ac præcipuū est, Diliges dñm deum tuū ex toto corde tuo, & ex totis viribus tuis. Fortitudinem vero deū appellauit, veluti eū qui ipsius beati David infirmitatē aduersus tot & tales inimicos fortē ac validam reddebat. Euthy.

b. Ita vocat insidias inimicorum, quibus tam subitō opprimebatur, vt spatium deliberadi & euadendi nō haberet. Flam.

c. Ex hoc loco futuri iudicii qualitas panditur: cuius nos terror, si credimus, purgat. Arnob.

d. Arbitror ex his planissimē dei de cœlo descensum ostendi. Porro dñi dicit inclinauissē cœlos, & sic descendisse, contractionē diuinę glorię significat, quā Paulus ait: Qui cum in forma dei esset, exinanioit semetipsum, formam serui accipiens. Quod autem dicitur ascendisse super Cherubim, & volasse, significare mihi videtur quod glorię dei esset restituendus: atq; inter diuinis angelicisq; copiis cōstipadus. Euseb. de demonstr. lib. 6. c. 1.

e. Obiurgationes figuratę, quibus velut grādinē corda dura tunduntur. Si autē terra culta & mitis, id est, pius animus, exceperit duritiam grandinis, in aquam eadem terra fulguratę & quasi congelatę obiurgationis, id est in doctrinam facientem resoluatur. August. ibidem.

f. Ita vocat innocentia vi-tæ: manus enī in literis sanctis pro actionibus sępe appellatur. Quod vero in prædicandis benefactis suis nihil cōmoratur, nō id pfecto vir sanctus facit cupiditate glorię clat, sed vt ca-

h. Deinceps simul & reiectionem prioris populi, & vocationem gentium prædicitur. Euseb. Casariensis. de demonstra. lib. 6. cap. 1. i. Quod recto itinere ex illo populo viam Christum sequi non voluit, claudicans per errores, variis semitis aberravit: quem vidēs deū (quod Israel appellatur) per gratiam Christianus populus apprehendit. Prosper de promissio parte. 1. cap. 26. k. Semen David fortis, id est Christi, sunt omnes sancti eius. Facit igitur misericordiam dominus semper cum sanctis suis sine fine. Hieronymus. ibid.

a. Vocem non habent, os non possident, ipsis non est lingua, quomodo igitur narrarent? Per ipsum aspectum. Cum enim videris pulchritudinem, magnitudinem, celsitudinem, utrum, formam per tantum temporis permanere, tanquam vocem audiens, & ad aspectum discens, adoras eum qui tam pulchrum & admirabile corpus creavit. Chrysostomus ad populum Antiochenum. homil. 9.

b. Describitur eundi ac redeundi velocitas, sed discursus nescit immensitas: quia deus ubique totus est. Accedere ad nos misericordia potuit, recedere a se plenitudo non potuit. Euseb. Emisenus de nativitate domini. 1. c. Oculos dicit tam corporis quam animæ non solum in hoc loco, sed & Ecclesiastice. 2. Oculi sapientis in capite eius, id est, providentia circumspiciōque oculi sapientis. Basil. Psal. 33.

d. Hic si potuisset a peccato recte factū perfecte discerni, nunquam ab occultis suis oraret ille mūdari. Quibus verbis satis ostendit, quod illi qui sancte secundum deum sancti spiritus viuunt, tamen propter aliquas infirmitates humanas, quas trahūt siue sciētes siue nescientes, aliquoties aut suo peccato cedunt, aut alieno consentiunt. Prosper de vita contempti. lib. 3. cap. 3.

a. Holocaustum quippe sacrificium, est bonum opus quod orationis lachrymæ non infundūt: holocaustum vero pingue est, quando hoc quod bene agitur, corde humili etiam per lachrymas irrigatur. Gregorius. Homil. 20.

b. Hostes nostri curribus & equorum vi ac multitudinem confidunt, nos autem salutem nostram sanctissimi numinis imploratione munimus. Flaminius. ibid.

a. Regem hoc in loco hominem perfectum appellat, non in virtute sua, sed in virtute eius lætante qui eum assumpsit. Arnobius. ibid.

b. Id est gratia dei, qua sit in nobis ut nos deleat & curiamus, id est amemus quod præcepit in nobis: in qua si nos non prævenit deus, non solum non perficitur, sed nec inchoatur ex nobis. Si enim sine illo nihil possumus facere, profecto nec incipere, nec perficere. Augustinus. contra. 2. epistolam. Pelagia. lib. 2. cap. 9.

niā in te eripiar à tentatione, & in deo meo transgrediar murum.³³ Deus meus impoluta via eius, eloquia domini igne examinata: protector est omnium sperantium in se.³⁴ Quis quis deus præter dominum, aut quis deus præter deum nostrum?³⁵ Deus qui præcinxit me virtute, & posuit immaculatā viā meā.³⁶ Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuēs me.†³⁷ Qui docet manus meas ad præliū, & posuisti ut arcum æreum brachia mea.³⁸ Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me.³⁹ Et disciplina tua correxit me in finē: & disciplina tua ipsa me docebit.⁴⁰ Dilatasti gressus meos subtus me, & non sunt infirmata vestigia mea.⁴¹ Persequar inimicos meos, & comprehēdā illos: & non cōuertar donec deficiāt.⁴² Cōfringā illos, nec poterūt stare: cadēt subtus pedes meos.⁴³ Et præcinxisti me virtute ad bellū, & supplatasti insurgētes in me subtus me.⁴⁴ Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odiētes me disperdidisti.⁴⁵ Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret: ad dominum, nec exaudiuit eos.⁴⁶ Et cōminuā eos ut puluerē ante faciē venti, ut lutum platearum delebo eos.⁴⁷ Eripies me de cōtractionibus populi, cōstitues me in caput gētium.

⁴⁸ Populus quē non cognoui, seruiuit mihi: auditu auris obediuit mihi.†⁴⁹ Filij alieni mēriti sunt mihi: filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.⁵⁰ Viuit dominus & benedictus deus meus & exaltetur deus salutis meæ.⁵¹ Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.⁵² Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.†⁵³ Propterea cōfitebor tibi in nationibus domine, & nomini tuo psalmum dicam.⁵⁴ Magnificans salutes regis eius, & faciens misericordiam Christo suo David, & semini eius vsque in seculum.

In finem Psalmus David.

XVIIII.

Oeli^a enarrāt gloriā dei, & opera manuum eius annunciat firmamētum.² Dies A diei eructat verbū, & nox nocti indicat scientiā.³ Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiātur voces eorum.†⁴ In omnē terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.†⁵ In sole posuit tabernaculū suum, & ipse tanquam spūs procedens de thalamo suo.†⁶ Exultauit ut gigas ad currendā viā: ^b à summo cœlo egressio eius.⁷ Et occursum eius vsq; ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius.⁸ Lex domini immaculata cōuertēs animas: testimoniū domini fidele sapientiā præstās paruulis.⁹ Iustitiæ domini rectæ latificātes corda, c præceptū domini lucidū illuminās oculos.¹⁰ Timor domini sanctus permanet in seculū seculi: iudicia domini vera, iustificata in semetipsa.†¹¹ Desiderabilia super aurū & lapidē pretiosum multū, & dulciora super mel & fauū.¹² Etenim seruus tuus custodit ea: in custodiēdis illis retributio multa.¹³ Delicta quis intelligit? ^d Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo.¹⁴ Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.¹⁵ Et erunt ut complacent eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.¹⁶ Domine adiutor meus, & redemptor meus.

In finem Psalmus David.

XIX.

Exaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen dei Iacob.² Mittat A tibi auxiliū de sancto, & de Sion tueatur te.³ Memor sit omnis sacrificij tui, ^a & holocaustum tuum pingue fiat.⁴ Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consiliū tuum cōfirmet.⁵ Lætābimur in salutari tuo, & in nomine dei nostri magnificābimur.⁶ Impleat dominus omnes petitiones tuas: nunc cognoui quoniam saluum fecit do-

minus Christum suum.⁷ Exaudiet illū de cœlo sancto suo: in potentatibus salus dextre eius.†⁸ Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus.⁹ Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus & erecti sumus.¹⁰ Domine saluum fac Regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

In finem Psalmus David.

XX.

Domine in virtute tua lætabitur ^a Rex, & super salutare tuum exultabit vehementer.² Desiderium cordis eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum.³ Quoniā præuenisti eum in benedictionibus ^b dulcedinis: posuisti in capite eius coronā de lapide pretioso.⁴ Vitā petiit à te, & tribuisti ei longitudinem

† 23. q. 4. c. Si ecclesia. Infr. 143. a

† 2. Re. 22. b

† Rom. 15. d

† Rom. 10. d De consec. dist. 2. c. Quia corpus. † Luc. 24. g † 19. di. c. Ita dominus. De elect. c. Fundamentum. lib. 6.

† De pen. dist. 8. c. Si enim.

† 23. q. 3. cap. Sex differētia.

tudinem dierum in seculum & in seculum seculi. ⁵ Magna est gloria eius in salutari tuo: gloriam & magnum decorem impones super eum. ⁶ Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi: letificabis eum in gaudio cum vultu tuo. ⁷ Quoniam Rex sperat in domino: & in misericordia altissimi non commouebitur. ⁸ Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. ⁹ Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui: ¹⁰ dominus in ira sua cōturbabit eos, & deuorabit eos ignis. ¹¹ Fructum eorum de terra perdes, & semen eorum à filiis hominum. ¹² Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia quę non potuerunt stabilire. ¹³ Quoniam ^d pones eos dorsum, in reliquiis tuis preparabis vultum eorum. ¹⁴ Exaltare domine in virtute tua, cantabimus & psallemus virtutes tuas.

In finem Psalmus David pro susceptione matutina.

X X I.

† Matr. 27. e

Deus ^a deus meus respice in me, quare me dereliquisti? ^b lōge à salute mea verba delictorū meorū. ² Deus meus clamabo per diē, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiā mihi. ³ Tu autē in sancto habitas, laus Israel. ⁴ In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & liberaisti eos. ⁵ Ad te clamauerunt, & salui facti sunt: in te sperauerunt, & non sunt confusi. ⁶ Ego autē sum vermis & non homo op-probriū hominū & abiectio plebis. ⁷ Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput. ⁸ Sperauit in domino, eripiat eū: saluū faciat eū, quoniam vult eum. ⁹ Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meę: in te proiectus sum ex vtero. ¹⁰ De vtre matris meę deus meus es tu, ne disce-feris à me. ¹¹ Quoniā tribulatio proxima est, quoniā nō est qui adiuuet. ¹² Circūdede-rūt me vituli mei, tauri pingues obsederūt me. ¹³ Aperuerūt super me os suū, sicut leo rapiēs & rugiēs. ¹⁴ Sicut ^c aqua effusus sum, & ^d dispersa sunt omnia ossa mea. ¹⁵ Factū est cor meum tanquam cera liquefscens, in medio ventris mei. ¹⁶ Aruit tanquā testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in puluere mortis deduxisti me.

† Matr. 27. e
Marc. 15. c

† Matr. 27. d

† 16. q. 7. c.
Sicut domi-
ni,
Matr. 27. d
Marc. 15. b
Lūc. 23. e
Ioan. 19. d
Hebr. 2. e
† Hebr. 2. e

¹⁷ Quoniā circūdederūt me canes multi, conciliū malignantiū obsedit me. [†] ^c ¹⁸ Fo-derunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. ¹⁹ Ipsi vero cō-siderauerunt & inspexerūt me: [†] diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortem. ²⁰ Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum ad me, ad de-fensionem meā conspice. ²¹ Erue à framea deus animā meam, & de manu canis vnicā meam. ²² Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatē meā. [†] ²³ Nar-rabo nomen tuum ^f fratribus meis: in medio ecclesię laudabo te. ²⁴ Qui timetis do-minum, laudate eum, vniuersum semen Iacob glorificate eum. ²⁵ Timeat eum omne semen Israel, quoniā non spreuit neq; despexit deprecationē ^g pauperis. ²⁶ Nec auer-tit faciem suam à me: & cum clamarem ad eum exaudiuit me. ²⁷ Apud te laus mea in Ecclesia magna, vota mea reddā in conspectu timentium eum. ²⁸ Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum: viuent corda eorum in se-culum seculi. ^h ²⁹ Reminiscuntur & conuertentur ad dominum, vniuersi fines terrę. ³⁰ Et adorabunt in conspectu eius, vniuersę familię gētium. ³¹ Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. ³² Manducauerunt & adorauerūt omnes pin-gues terrę, in cōspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram. ³³ Et anima mea illi viuet, & semen meum seruiet ipsi. ³⁴ Annuntiabitur domino generatio ventura, & annuntiabunt cœli iustitiam eius populo ⁱ qui nascetur, quem fecit dominus.

Psalmus David.

X X I I.

† De conf.
dist. 2. c. In
calice.

Dominus ^a regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuę ibi me collocauit. ² Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. ³ Deduxit me super semitas iustitię, propter nomen suum. ⁴ Nam & si ambulauero in medio vmbre mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. ^b ⁵ Virga tua & ba-culus tuus, ipsa me consolata sunt. ⁶ Paraisti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. ⁷ Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quā pręclarus est. ⁸ Et misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vitę meę. ⁹ Et vt inhabitem in domo domini, in longitudinem dierum.

† 45. dist. c.
Disciplina.
De conf. di.
2. c. In cali-
ce.

A iiij

c. Manus dei diuina est po-
tentia: in quā incidere oēs
eos optat qui deo maledi-
cunt. Inueniatur, inquit,
ab illis ad supplicia, & ad
pœnas. Euthymius ibid.
d. Iustus autē nō se auertit
à dño, sed occurrit dicens:
Oculi mei semper ad do-
minū. Prosper de praeliti.
& pro.

a. Clamor ad deū corporis
vox est recedētis à se verbi
dei cōstata disidū. De-
nique cur relinquatur ex-
clamat, dicens. Quare dere-
liquisti me? Sed relinquit,
quia erat homo etiā morte
pagē. Hilar. i. Mat. can. 33.
b. Hoc est, nō capiat qui
audiret quare me dereliquisti
sed intelligat quod secūdū
carnē ista dicantur: quā lō-
ge à plenitudine diuinita-
tis aliena sunt. Aliena sunt
à deo verba delictorū, quia
aliena sunt & delicta ver-
borum. Sed quoniā delicta
aliena suscepit, etiā delicto-
rū alienorum verba suscep-
it: vt derelictū me à patre
deo esse dicā, qui apud deū
semper sum. Amb. de in-
carnatio. do. sacramento.
cap. 5.

c. Bene posuit aquam, quia
nihil nouit corpus Christi
nisi peccata lauare. Arnob.
d. Quid sunt ossa nisi corpo-
ris armamenta? corpus au-
tē Christi ecclesiā. Firma-
menta ergo ecclesię qui
nisi Apostoli? qui etiā colū-
næ alibi nūcupantur. Hi vti-
que dispersi sunt cū ad pas-
sionē duceretur. Aug. Epi.
120.

e. Quæ utiq; ppheta nō de
se locut⁹ est, fuit enim rex,
& nunquā tali appellus est.
Spiritus dei per illū loque-
batur, qui fuerat illa passus
post annos mille & quī-
quaginta, lib. 4. cap. 18.
f. Fratres autē geris & gene-
ris, populi quōq; cōsortio
nūcupari docet dominus
ipse qui dicit: Narrabo no-
mē tuū fratrib⁹ meis. Am.
institutio virginis cap. 6.
g. Meā, qui pro vobis factus
sū paup, vel populos Chri-
stianos nō spreuit deus, sed
exaudiuit. Hieron. ibid.

h. Quæ pmissiones quia ve-
rissimę sunt, nec possunt
ex illa parte nutare, in his
implentur qui salui sunt
per vniuersos fines terrę:
quoniam quod promisit
deus, potēs est facere. Pro-
spe. Responsio. ad capitula
Gallorum, cap. 8.

i. Hi qui per fidem genera-
ti sunt, annuntiabunt eam
iusticiam posteris, & hi suc-
cessiue aliis. Euthy. ibid.

a. Ecclesiā fiducialiter lo-
quitur per fidem, quia antē
aduētum Christi diabolus
regebat mundum, sed mo-
do Christus regit ecclesiā
suam. Quod nos dicimus:
Dominus regit me, Hebręi
dicūt: Dominus pascit me.
Hieron. ibid.

b. Ecclesiā habet virgā, vn-
de minatur delinquenti: ha-
bet baculū, vnde subueniat
penitenti, &c. Arnob. ibid.

c. Et hoc est oleū lætitię,
quo vnctus est Christus à
deo patre, vtrę omnibus
suis eminere consortibus.
Amb. de Elia & ieiunio.
cap. 10.

Psalmus David in prima Sabbati.

XXIII.

a. Quod si terra dei est, & terra fructus & bruta dei sunt. Si igitur oia dei sunt, nihil est inuidum. Chryl. 1. Corinth. 10. homil. 15.

b. Quod autem ait: super maria fundauit eam, scilicet terram, ostendit vndique terrae circumfusam naturam aquae. Damasc. lib. 2. ca. 10. c. Id est, non quicunque de vulgo, nec plebei vilitatis aliquis, sed vite egregie singulari; meriti, ideo subiecti, innocēs manibus, &c. Ambro. de peni. lib. 1. cap. 8. d. 1. x hoc loco propheta saluatoris in celum assumptionem praedicit, & angelos qui ei in terra ministrabant, introducit cum eo ascendere. Euthymius.

e. Ideo honorabilem ad celos hominem triumphali agmine comitantes, quasi cum exclamacione admirationis interrogant, Quis est iste rex gloriae? Praeantes archangeli modulata exultatione respondēt: Dominus virtutum ipse est rex gloriae. Eusebius Emise. de ascensio. do. homil. 1.

a. His verbis designat eos qui neque errore labuntur, neque ob animi infirmitatem atque inconstantiam, sed turpitudine ac maleficiis delectantur: atque iis qui nihil meruerunt, infestis sunt. Flami. ibid.

b. In hac directione iste rogabat non tortuosam, sed rectam. Directio enim non curua est, sed recta, quae legibus lineis tenet, mentem dirigat in viam immaculatam. Chryso. in psal. 24.

c. Duae sunt retributiones iustitiae: cum aut bona pro bonis, aut mala redduntur pro malis. Tertia est retributio gratiae, cum per regenerationem remittuntur mala, & retribuantur bona.

Atque ita manifestatur, quia vniuersae viae domini misericordiae & veritatis. Prosper Sententia. 16. ex Aug. 1. d. Totum quod a via vitae & discipline deterret filios huius seculi, totum quod exercet inter filios dei, in his duobus est, quae sub isto versu propheta commendat: Vide, inquit, humilitatem meam, & laborem meum. Bernard. declamacione prima.

e. Iam qui innocentibus & rectis adheret, & sustinet dominum, Israel efficitur, id est videns deum. Arno. ibid.

a. Iudicare hoc loco probare significat, vnde subdit: Proba me domine. alio loco cōdemnare. Si nos ipsos iudicemus, non vti que iudicemur. Basilius in psalmo. 7.

b. Duplici se vti que postulat igne cōburi. Nam si de vno & solo mundi igneliqueretur, sufficeret renes tantum exurendos incendit obtrulisse, cor autē nisi Christi flamma non vrit. Ambro. Serm. 71.

c. Per impios hic Philisteos intelligi, apud quos exal fuit, quorum conuersatione tamen abstinebat. Vel non sedebat, hoc est non diu commorabor. Euthymius. ibid.

d. Theodoretus existimat Dauidem fecisse hunc psalmum cum versaretur apud Palestinos, ad quos perfugerat expulsus a Saule. Optat igitur in patriam redire, ne cum hominibus impiis & humano sanguine cruentis pereat: quibus certa perniciēs impendit. Flami. a. Fa. pena culpa est, videre bonum quod agere debeat, & tamen implere non posse: & rursum ex grauiore pena culpa est quod agere debeat, nec videre. Vnde contra hanc vtraque, psalmiste voce dicitur: Dominus illuminatio mea, & salus mea. Contra enim ignorantiae tenebras illuminatio, contra infirmitatem vero salus est dominus, quando & ostendit quid debeat ad agendum appeti, & vires praebet, ut quod ostenderat, possit implere. Hierony. Threno. 3.

Domini ^a est terra & plenitudo eius orbis terrarū & vniuersi qui habitāt in eo. ^b Quia ipse sup maria fundauit eū, & sup flumina preparauit eū. ^c Quis ascēdet in mōtē domini, aut quis stabit in loco sancto eius? ^d Innocēs manibus, & mūdo corde qui nō accepit in vano animā suā, nec iurauit in dolo pximo suo. ^e Hic accipiet benedictionē a domino, & misericordiā a deo saluari suo. ^f Hec est generatio quērentiū eū: quērentiū faciē dei Iacob. ^g Attollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae. ^h Quis est iste Rex gloriae? Dñs fortis & potēs, dñs potens in praelio. ⁱ Attollite portas principes vestras, & eleuamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae. ^j Quis est iste Rex gloriae? Dominus virtutum ipse est Rex gloriae.

In finem Psalmus David.

XXIII.

Ad te domine leuavi animā meā, deus meus in te cōfido, nō erubescā. ^a Neque irrideāt me inimici mei: etenim vniuersi qui sustinēt te, nō confundētur. ^b Cōfundantur omnes ^a iniqua agētes superuacue. ^c Vias tuas domine demonstrā mihi, & semitas tuas edoce me. ^d Dirige me in veritate tua, & doce me, quia tu es deus saluator meus, & te sustinui tota die. ^e Reminiscere miserationū tuarū domine, & miserationum tuarū quae a seculo sunt. ^f Delicta iuuetutis meae & ignorācias meas ne memineris. ^g Secūdū misericordiā tuā memēto mei tu, ppter bonitatē tuā dñe. ^h Dulcis & rectus dominus, ppter hoc legē dabit delinquentib⁹ in via. ⁱ Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas. ^j Vniuersae viae dñi misericordia & veritas, requirētibus testamētū eius, & testimonia eius. ^k Propter nomē tuū domine propitius beris peccato meo, multū est enim. ^l Quis est homo qui timet dominū? legē statuit ei in via quā elegit. ^m Anima eius in bonis demorabitur, & semē eius haereditabit terrā. ⁿ Firmamentū est dñs timētibus eū, & testamētū ipsius, ut manifestetur illis. ^o Oculi mei semp ad dominū, quoniā ipse euellet de laqueo pedes meos. ^p Respice in me, & miserere mei, quia vnus & pauper sum ego. ^q Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatib⁹ meis erue me. ^r Vide humilitatē meā, & laborē meū, & dimitte vniuersa delicta mea. ^s Respice inimicos meos, qm multiplicati sunt, & odio in quo oderūt me. ^t Custodi animā meā, & erue me: nō erubescā, quoniā speraui in te. ^u Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te. ^v Libera deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

Psalmus David.

XXV.

Vdica ^a me domine, quoniā ego in innocentia mea ingressus sum, & in domino sperans non infirmabor. ^b Proba me domine & tenta me: ^c virenes meos & cor meū. ^d Quoniā misericordia tua ante oculos meos est, & cōplacui in veritate tua. ^e Non sedi cū concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo. ^f Odiui ecclesiam malignantiū, & cum impiis non sedebat. ^g Lauabo inter innocentēs manus meas, & circundabo altare tuum domine. ^h Vt audiam vocē laudis tuae: & enarrem mirabilia tua. ⁱ Domine dilexi decorem domus tuae, & locum habitationis gloriae tuae. ^j Ne perdas cum impiis deus animam meam: & cum viris sanguinū vitam meam. ^k In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus. ^l Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me & miserere mei. ^m Pes enim meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te domine.

In finem Psalmus David, priusquam liniretur.

XXVI.

Dominus ^a illuminatio mea & salus mea, quē timebo? Dominus ptektor vitae meae, a quo trepidabo? Dū appropriāt super me nocentes, ut edāt carnes meas. ^b Qui tribulāt me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderūt. ^c Si cōsistāt aduersum me castra nō timebit cor meū. ^d Si exurgat aduersū me preliū, in hoc ego sperabo. ^e Vnā petij a dño, hāc requirā, ut inhabitē in domo domini omnibus diebus vitae meae. ^f Vt videā volūtātē domini, & visitē templū eius. ^g Quoniā abscondit me in

A † 3. dist. c. 2. 13. quest. 2. c. In ecclesiastico. & cap. Vbiūque. De deci. c. Tua nobis. † Sup. 14. a

B † 30. q. 1. ca. De his. De p. di. r. c. Si peccatum. † 16. q. 1. ca. Vos autem. 22. q. 2. c. Sane. 23. q. 2. cap. Admonere. De rescript. c. Sedes.

D † Ioan. 15. d.

A † De p. di. 2. ca. Vt cognouerunt. & c. Si enī.

† 24. q. 3. ca. In quibus. † Infr. 72. b. † 24. q. 1. ca. Omnibus. 1. q. 1. c. Sunt nonnulli. &c. 11. q. 3. cap. Qui rectē.

B

tabernaculo suo in die malorū: p̄texit me in abscondito tabernaculi sui.¹⁰ In petra exaltavit me, & nūc exaltabit caput meū sup inimicos meos.¹¹ Circuiui, & immolaui in tabernaculo ei.⁹ b hostiā vociferatiōis: cātabo, & psalmū dicā dño.¹² Exaudi domine vocē meā qua clamaui ad te: miserere mei, & exaudi me.¹³ Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciē tuā dñe requirā.¹⁴ Ne auertas faciē tuā à me: ne declines in ira à seruo tuo.¹⁵ Adiutor meus esto, ne derelinquas me: neq; despicias me deus salutaris meus.¹⁶ Quoniā pater meus & mater mea dereliquerunt me, dñs autē assumpsit me.¹⁷ Legē pone mihi dñe in via tua, & dirige me in semita recta p̄pter inimicos meos.¹⁸ Ne tradideris me in animas tribulatiū me: quoniā insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.¹⁹ Credo videre bona domini, in terra viuentium.²⁰ Expecta dominum, viriliter age: & cōfortetur cor tuum, & sustine dominū.

Psalmus ipsi David.

XXVII.

A D te domine clamabo, deus meus^a ne fileas à me, nequando taceas à me, & assimilabor descendētib; in lacum.² Exaudi domine vocem orationis meae dum oro ad te, dum extollo manus meas ad tēplum sanctū tuum.³ Ne tradas me cum peccatoribus, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.†⁴ Qui loquuntur pacē cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.⁵ Da illis secundum opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum.⁶ Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.⁷ Quoniā nō intellexerunt opera dñi, & in opera manuum eius destrues illos, & non edificabit eos.⁸ Benedictus dominus, quoniā exaudiuit vocem deprecationis meae.⁹ Dominus adiutor meus & protector meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.¹⁰ Et refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor ei.¹¹ Dominus fortitudo plebis sue, & protector saluationum Christi sui est.¹² Saluum fac populum tuum domine & benedic hereditati tuae, & regi eos, & extolle illos vsque in æternum.

Psalmus David in consummatione tabernaculi.

XXVIII.

A Ferte domino filij dei, afferte dño filios arietum.†^a Afferte dño gloriam & honorē, afferte domino gloriā nomini eius, adorate dominū in atrio sancto eius.³ Vox dñi sup aquas, deus maiestatis in tonitruo, dominus super aquas multas.⁴ Vox domini in virtute, vox dñi in magnificentia.⁵ Vox domini cōfringēt cedros, & cōfringet dominus cedros Libani,⁶ & cōminuet eas tanquā vitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius vnicornium.⁷ Vox domini intercidētis flammā ignis, vox domini cōcutiētis desertum, & cōmouebit dominus desertum Cades.⁸ Vox domini pręparantis ceruos, & reuelabit cōdensā, & in templo eius omnes dicent gloriam.⁹ Dominus diluuium inhabitare facit, & sedebit dominus rex in æternum.¹⁰ Dominus virtutē populo suo dabit, dominus benedicet populo suo in pace.

Psalmus cantici in dedicatione domus David.

XXIX

A Exaltabo^a te domine, quoniā suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.² Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti.³ Domine eduxisti ab inferno animā meā, saluasti me à descendētib; in lacum.⁴ Psallite domino sancti eius,^b & confitemini memorię sanctitatis eius.⁵ Quoniam ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.⁶ Ad vesp̄um demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia.†⁷ Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.⁸ Domine in voluntate tua pręstitisti decori meo virtutem.⁹ Auertisti faciē tuā à me, & factus sum conturbatus.¹⁰ Ad te domine clamabo, & ad deum meum deprecabor.†¹¹ Quare utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?¹² Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam?¹³ Audiuit dominus, & misertus est mei: dominus factus est adiutor meus.¹⁴ Conuertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.¹⁵ Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar: domine deus meus in æternum confitebor tibi.

b. Sic appellat genus illud sacrificij, quod fiebat pro adepta victoria. In eo enim tubarum clāgor adhibebatur, v̄scriptum est in numeris. Flaminius ibid.

c. Quoniam omni parentū solatio prius careo, v̄ vel amicos meos omnes taceam, qui salis potentia verentur. Licet autem omnes me dereliquerint, dominus assumpsit me. Euthymius.

d. Vbi ergo bonus deus, ibi bona sunt, quae desiderauit videre David, & visurū se credidit, sicut & ipse ait. Credo videre bona domini, &c. Illa enim bona sunt quae manent semper, quae non queant tēporis vel ætatis mutatione corrūpi. Ambr. de fuga seculi, ca. 6.

a. Hoc est, ne quāto repudies preces meas, neve deserās me in tantis malis. Si enim mihi nō subuenis, similis ero descendētib; in foueam: id est mortuis, qui sepultura afficiuntur. Flaminius ibid.

b. Da illis iuxta opera sua, quia opera domini non intellexerunt, & quē videbant mortuos suscitare, dicebant: Hic homo non est à deo. At lesus dicebat illis: Si verbis non creditis, vel operibus credite. Arnob. ibid.

c. Videte quō verbo vsus est. Non ait floruit, sed refloruit. Non enim reflorescit, nisi quod ante floruit. Ambr. Sermo. 54.

d. Quasi iam regnum suscepurus esset, & huic rei propior quā antea, rogat propheta pro populo dei: & quod hereditati suae dicit, simile est quod legim⁹ in Exod. 16. b. & Numeri. 13. c. Euthymius ibidem.

a. Quomodo autē nos qui terra & cinis sumus, magno domino gloriam & honorem afferimus? Gloriam quidem per bona opera, cum opera nostra splendere prohibitis irradiant hominū oculis, sic v̄ per spectis operibus gloriā cētē patrem nostrum qui in coelis est. Basilus. ibid.

b. In Libano sacrificantes vsque hodie turpissimē Veneri, vitulorum virilia amputant, & sacrificant. Arnobius ibid.

c. Gratiam baptisnatis. Hieron.

a. Quanto enim quis ad dominum intēdit, tanto amplius dominum cleuat, & ipse eleuatur. Vnde & ille ait: Exaltabo te domine. Sanctus enim exaltat dominū, peccator humiliat. Amb. de Isaac. c. 7.

b. Nō dixit: cōfitemini sanctitati ei⁹, sed memorię sanctitatis eius. Cōfessio nāq; in hoc loco pro gratiarum actione accipitur. Gratias itaque agite, quia in memoria sanctitatis eius estis: qui cum prius fuissetis in profundo malitię, venerationis tamen in obliuionē sanctitatis eius qui vos creauit. In propitiationē ergo remissionēque eorum quae admissis, cōfitemini de his quae à vobis nō recte prius nec sobrie facta sunt. Basilus. ibid.

c. Ad David & Ezechiam possunt haec verba pertinere. Ergo virtutē aut meīs meritis

nere. Illam, inquit, potentiam quam pulchritudo seu decor meus antea habebat, illam nimirum claritatem atque excellentiam regni, non meam, sed te sic volente habebam. Euthy. d. His verbis demonstrat vir sanctus vitam sibi iucundam atque optatam fuisse, quod posse maiestatis dñi efferre, atque homines ad eius cultum & venerationem cohortari. Flaminius ibid.

† Iere. 9. c.

† infra 95. b.

† 6. q. 1. c.
Imitare.
Ibidem.

† 16. q. 7. c.
Et hoc diximus.
Infra 70. a.

In finem Psalmus David pro extasi.

XXX.

a Videtis quia & pauet & sperat. videtis quia pauor iste non est sine spe, etiam si est aliqua in humano corde cōturbatio, non recedit diuina consolatio. August. ibidem.

b. Odisti illos, & stultos iudicasti, qui spes suas collocauerunt in superstitione, ac rebus vanis & facilibus, quæ illis neq; decori, neq; vili emolumento erunt. Flaminii ibidem.

c. In spatio quippe loco pedes stabiliti sunt, quoniam & ad cōgruentia bona tendimus, & nulla difficultate prepedimur. Quasi enim plati loci quod volumus pergitur, quia nullis obiectis difficultatibus angustamur. Grego. Mora. lib. 26. cap. 31.

d. Totus Psalmus & super David iuxta historiā & super dñm iuxta prophetiā intelligi potest, nimirum & timor notis meis. i. Apostolis, qui timuerunt in passione. Hieron. ibid.

e. Per faciē autem dei, illius visitationem atq; custodiā seu etiā beneuolentiā intelligit. Euthymius ibi.

f. Quia beatitudo cōlestiū pmissorum sicut illic in rei possessione donatur, ita iā nūc in spei spectatione perficitur: tantōq; beneuolentia ditor erit in remuneratione vel gratia, quanto amplius fuerit in supplicite fiducia. Euseb. Emis. h. 10. de pasc.

g. Nolite ergo terrore pati sancti domini, si vos superbia hominū opprimit: erit enim iudiciū in quo requireret dñs veritatē. Arnob. 9. a. Virūq; enim beatū dicit, & cuius iniquitas remittitur per lauachrū, & cuius peccatum tegitur operibus bonis. Qui enim agit penitentia, nō solum diluere lachrymis debet peccatū suū, sed etiā emendationibus factis operire & tegere delicta superiora, ut non ei imputetur peccatum. Ambros. de pœni. lib. 2. ca. 5.

b. Vult tui misereri iudex, teq; miserationibus suis cōplecti, si modo post admittā humilem te factum & cōtritum inueniat. Insuper si quæ clā ceteris & in arcano designasti, prodideris & euulgaueris fratri citra pudorē vllum. Basil. 9. Psal. 32.

c. Per spiritum sanctum dono sapientiā spiritalis illuminamur, edificamur, erudimur, instrumur, confusamur, ut illam sancti spiritus vocem audire possimus: intellectum tibi dabo, & instrua te in via hac qua gradieris. Euseb. 1. missen. de pentecost. Homil.

a. Alij exultant in rebus huius seculi: alij in circo, alij in theatro. Sed tu, dicit propheta vniciq; sancto, in domino exulta & non in prosperitatibus mundi. Hieron. ibi.

b. Neq; enim misericordia sine iudicio neq; iudicium sine misericordia, ante iudicium misericordiam diligit, & post eā prerogatiā ad iudiciū venit. Basil. ibi.

c. Cælum dicitur fecisse deus, sed operate patre simul & filius inuenitur cooperatur, & spiritus sanctus. Quid patre vel filio minus habere creditur, a quo virtus omnis cælorum firmata monstratur? Fulgen. ad Traismund. lib. 3.

In finem Psalmus David pro extasi.

N¹ te domine speravi, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me.

² Inclina ad me aurem tuā, accelera ut eruas me. ³ Esto mihi in deū protectore, & in domū refugij, ut saluū me facias. ⁴ Quoniam fortitudo mea & refugium

meū es tu, & propter nomen tuū deduces me, & enutries me. ⁵ Educes me de laqueo quē absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. ⁶ In manus tuas commēdo

spiritum meū, redemisti me domine deus veritatis. ⁷ Odisti obseruātes vanitates, superuacue. ⁸ Ego autem in domino speravi, exultabo & lætabor in misericordia tua. ⁹

Quoniam respexisti humilitatē meā, saluasti de necessitatibus animā meam. ¹⁰ Nec cō-

clusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatio pedes meos. ¹¹ Miserere mei domine, quoniam tribulor: cōturbatus est in ira ocul⁹ meus, anima mea & venter meus.

¹² Quoniam defecit in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus. ¹³ Infirmata est in paup⁹ tate virtus mea, & ossa mea cōturbata sunt. ¹⁴ Super oēs inimicos meos fact⁹ sum opprobriū vicinis meis valde, & timor notis meis. ¹⁵ Qui videbant me, foras fugerunt a me: obliuioni datus sum tanquā mortuus a corde. ¹⁶ Factus sum tanquā vas perditū,

quoniam audiui vituperationē multorum cōmorantium in circuitu. ¹⁷ In eo dū con-

uenirent simul aduersum me, accipere animam meā cōsiliati sunt. ¹⁸ Ego autem in te speravi domine, dixi: deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ. ¹⁹ Eripe me de manu

inimicorū meorum, & a persequētibus me. ²⁰ Illustra^c faciē tuam super seruum tuū, saluū me fac in misericordia tua domine: ²¹ non confundar, quoniam inuocaui te. ²² Erubescant impij, & deducantur in infernū, muta fiant labia dolosa. ²³ Quæ loquuntur ad-

uersus iustū iniquitatē, in superbia & in abusione. ²⁴ Quam magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quā abscondisti timentibus te! ²⁵ Perfecisti eis qui sperant in te, in

cōspectu filiorum hominum. ²⁶ Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a cōturbatione hominū. ²⁷ Proteges eos in tabernaculo tuo, a cōtradictiōe linguarū. ²⁸ Benedict⁹

dominus, quoniam mirificauit misericordiā suā mihi, in ciuitate munita. ²⁹ Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum a facie oculorum tuorum. ³⁰ Ideo exaudi-

sti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. ³¹ Diligite dominū omnes sancti eius, quoniam veritatē requirit dominus, & retribuet abundanter facientibus superbiā. ³²

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.

Intellectus David.

XXXI.

Eati¹ quorum remissæ sunt iniquitates: & quorū tecta sunt peccata. ² Beatus

vir cui nō imputauit domin⁹ peccatum, nec est in spiritu eius dolus. ³ Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die. ⁴ Quoniam die ac

nocte grauata est super me manus tua, cōuersus sum in ærumna mea dum configitur spina. ⁵ Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitiā meam nō abscondi. ⁶ Dixi

confitebor aduersum me iniustitiā meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. ⁷ Pro hac orabit ad te oīs sanctus, in tempore opportuno. ⁸ Veruntamen in diluio aquarum multarum, ad eum nō approximabūt. ⁹ Tu es refugium meum a tribu-

latione quæ circumdedit me, exultatio mea erue me a circumdātibus me. ¹⁰ Intellectū

tibi dabo, & instrua te in via hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos. ¹¹ Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus. ¹² In campo & fræno maxillas eorū

constringe, qui non approximāt ad te. ¹³ Multa flagella peccatoris, sperantem autem in domino misericordia circumdabit. ¹⁴ Lætamini in domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

In finem Psalmus David.

XXXII.

Exultate^a iusti in dño, rectos decet collaudatio. ² Confitemini dño in cithara, in psalterio decē chordarū psallite illi. ³ Cātate ei cāticum nouū, bene psallite

ei in vociferatione. ⁴ Quia rectū est verbū dñi, & oīa opera eius in fide. ⁵ Dimati sunt, & spiritu oris eius oīs virtus eorum. ⁶ Verbo dñi cæli fir-

ponens in thesauris abyssos. ⁷ Timeat dñm oīs terra: ab eo autem cōmoueantur oēs inhabitantes orbem. ⁸ Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

Dominus

A †Infra 70. a

†Luc. 23. f

†7. q. 1. cap. Aduersitas. 9. Hinc idē in psalmo. 30. †Iere. 21. c

†Sup. 26. d

†De pœ. di. 1. c. voluissent. & q. 3. c. Ille Rex. & c. illud. & c. fi. †De pœ. di. 1. c. Quis ali quando. 5. Hinc illud prophetæ. 1. q. 1. c. Nō sonat. †Isa. 65. d

†Iudith. 16. c. Infra 148. a

¹⁰ Dominus dissipat cōsilia gentiū, reprobāt autem cogitationes populorū, & reprobat cōsilia principū. ¹¹ Consilium autem domini in æternum manet, cogitationes cordis eius in generationē & generationē. ¹² Beata gens, cuius est dominus de⁹ eius, populus quē elegit in hæreditatē sibi. ¹³ De cēlo respexit dominus: vidit omnes filios hominū. ¹⁴ De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram. ¹⁵ Qui finxit sigillatim corda eorū, qui intelligit omnia opera eorū. ¹⁶ Non saluatur Rex per multam virtutē, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. ¹⁷ Fallax equus ad salutē, in abundantia autem virtutis suæ nō saluabitur. ¹⁸ Ecce oculi domini super metuētes eū, & in eis qui sperant super misericordia eius. ¹⁹ Vt eruat a morte animas eorū, & alat eos in fame. ²⁰ Anima nostra sustinet dominū: quoniā adiutor & protector noster est. ²¹ Quia in eo lætabitur cornu nostrū, & in nomine sancto eius sperauimus. ²² Fiat misericordia tua domine super nos, quēadmodū sperauimus in te.

Psalmus David cum mutauit vultū suū corā Abimelech, & dimisit eū & abiit. XXXIII.

Benedicam^a dominum in omni tēpore, semper laus eius in ore meo. ² In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætentur. ³ Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. ⁴ Exquisiui dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. ⁵ Accedite ad eum & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. ⁶ Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eum. ⁷ Immit- tit angelus domini in circuitu timentium eū, & eripiet eos. ⁸ Gustate & videte quoniam suavis est dominus, beatus vir qui sperat in eo. ⁹ Timete dominū omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum. ¹⁰ Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem dominum nō minuentur omni bono. ¹¹ Venite filij audite me, timorem domini docebo vos. ¹² Quis est homo qui vult vitā, diligit dies videre bonos? ¹³ Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquātur dolum. ¹⁴ Diuerte a malo, & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. ¹⁵ Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorū. ¹⁶ Vultus autem domini super faciētes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. ¹⁷ Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos, & tex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. ¹⁸ Iuxta est dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit. ¹⁹ Multæ tribulationes iustorum, & de his omnibus liberabit eos dominus. ²⁰ Custodit dominus omnia ossa eorū: vnum ex his non conteretur. ²¹ Mors peccatorum pessima: & qui oderunt iustum, delinquent. ²² Redimet dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

In finem Psalmus ipsi David.

XXXIII.

Iudica^a domine nocētes me, expugna impugnantes me. ² Apprehende arma & scutū, & exurge in adiutoriū mihi. ³ Effunde frameā, & cōclude aduersus eos qui persequūtur me: dic animæ meæ, salus tua ego sum. ⁴ Confundantur & reuereantur, quærentes animā meā. ⁵ Auertantur retrorsum & confundantur, cogitantes mihi mala. ⁶ Fiant tanquā puluis ante faciē venti, & angelus domini coartans eos. ⁷ Fiat uia illorū tenebræ & lubricū, & angelus domini persequens eos, quoniā gratia abscondit mihi interitū laquei sui, superuacue exprobrauerūt animā meā. ⁸ Veniat illi laqueus quē ignorat, & captio quam abscondit, apprehendat eum, & in laqueū cadat in idipsum. ⁹ Anima autē mea exultabit in domino, & delectabitur super salutari suo. ¹⁰ Omnia ossa mea dicent: domine quis similis tibi? ¹¹ Eripiēs inopē de manu fortiorum eius, egenū & pauperē a diripiētibus eum. ¹² Surgētes testes iniqui, quæ ignorabā interrogabant me. ¹³ Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatē animæ meæ. ¹⁴ Ego autem cū mihi molesti essent induebar cilicio. ¹⁵ Humiliabam in ieiunio animam meā, & oratio mea in sinu meo conuertetur. ¹⁶ Quasi primum, quasi fratrē nostrum sic complacebam, quasi lugens & contristatus sic humiliabar. ¹⁷ Et aduersum me lætati sunt & conuenerunt, & congregata sunt super me flagella, & ignoraui. ¹⁸ Dissipati sunt nec compūcti: tentauerunt me, subsannauerunt me subsannatione, frenduerūt super me dētibus suis. ¹⁹ Domine quādo respicies, restitue animā meā

d. Nemo dicit beatū Iudeo rū populū, sed eum populū qui ex omnibus melior est electus. Nos autē sumus gēs cuius est dominus deus noster: nos item populus quē elegit in hæreditatē sibi. Basil. ibi.

e. Ecce cur aspicere iustos homines deus dicitur, vtique vt conferuet, vt protegat. Aspectus enim diuinitatis propitiæ, munus est conseruationis humanæ. Salua lib. 2.

f. Adiuuat in pugna, protegit in æstu, non te deserit: tolera, dura. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Et quid cū perduraueris, cum paties fueris, cum vltq; ad finem peruenieris, quid tibi erit? Quia in eo lætabitur cor nostrum. August. ibi.

a. Ereptus ex morte sibi veluri terminos præscribit, suāque ipsius animam instruit ac format ad exactiorem viuendi formulā, vt nullū ei tempus prætereant, quin deum laudet, ac magnarum iuxta ac minimarū rerum causas in eū referat. Basil. ibi.

b. Ideo autem dixit Gustate, quia amor dei quālibet fide: quālibet ardore quæritus, reficere animum nō potest: sed magis ac magis sitim velut summis labijs prægustatus inflāmat. Et ideo de seipso dixit: Qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibunt me, adhuc sitient. Euseb. Emise. de Epip. hom. 3.

c. In hoc siquidē quod ait oculos domini super iustos esse, affectus aspicientis ostēditur: in hoc autē quod aures in precibus paratas, semper exaudiētis largita demonstratur. Salua lib. 2.

a. Vides etiā hoc loco non futurū examinis seueritatē, sed censuram præsentis iudicii postulat. Hoc est enī quod ait: Apprehēde arma & scutū, & corripe gladiū, scutū scilicet ad protectiōnē, gladiū ad vltionē. Non quia hoc iudicēs de⁹ egeat apparatus: sed quia in hoc seculo hæc terribiliū rerum nomina, terribiliū iudiciorum sunt instrumenta. Saluandus lib. 2.

b. Quid ergo faciēmus? Si maledicamus inimicos nostros, euangelica præcepta contēnimus, quibus nō solum nō maledicere, verū etiam pro his orare iubemur. Si custodire volumus euāgelij iussiones, psalmos relinquimus, quib⁹ frequēter inimici maledicuntur, vt in isto psalmi loco, Iudica inquit, nocētes me, & in his quæ sequuntur. Vnde cauetur hanc orationē psalmi præsentis non contra carnem & sanguinē, sed cōtra spiritus aērishui⁹, qui quotidie bella committūt, cōpetere putēs. Arnob. ibi.

c. Sed & ad Saulē & socios referre nō incongruū est, qui, inquit, aduersum me congregati sunt: me inquam ignorātem eorum cōsilia ac quæ insidias quas aduersum me disponebāt, Euthym. ibi.

3. q. 9. cap. Teites.

† 1. Pet. 3. b.

† Infra 36. c.

† De pe. di. 4. c. Hæret. † Hebr. 4. d.

† Infra 39. c. Infra 69. a.

† 23. q. 4. ca. Nabucho donosor. 9. Ite angelus.

† 23. q. 4. ca. Sicut nō est

a Vidisti certè quàm acer-
be quàm late & insolenter
exultent in fortunas meas:
ne quæto dissimula hæc cru-
delitate tibi displicere ne-
ve me deseras in tantis ma-
lis. l. laminius.

e. Id est dæmones, Iudei, he-
retici, & persecutores, qui
gratulatur malis meis: hoc
est, non solum qui faciunt,
sed etiã qui consentiunt fa-
ciētibus. Hieronymus ibid.
a. Non vnū hominē, sed ge-
nus hominū iniquorū dicit
qui sibi aduersantur, nō in-
telligēdo vt bene viuāt nō
quia non possunt, sed quia
nolunt. Aug. ibi.

b. Non dixit: nō potuit, sed
noluit intelligere: vt nihil
aliud intelligere dicit, quā
nolle credere acquiri. 2. ac
per hoc vt bene agat quis
intelligere studeat: & vt in-
telligat, cre. lat. Prosper de
vita contempla. ca. 19. lib. 1.

c. Lumē filius est, lumen &
pater, qui videtur in filio,
quoniā filius splendor glo-
rie patris, & imago substan-
tie eius est. Amb. ad virgi-
nes exhortatio.

d. Malignitas plus nocet
quàm malitia: quia maligni-
tas nec purā simplicitatem
habet, nec apertā maliciā
sed absconditā maleuolen-
tiā. Difficilius autem cauē-
tur occulta quàm cognita.
Ambr. lib. 10. Epist. epi. 32.

b. Hoc cibo delectemur, de
quo ait ppheta: Delectare
in domino. Hoc cibo dele-
ctantur qui superiores dele-
ctationes mirabili inge-
nio cōprehendunt, qui
possunt scire qualis illa
munda & intelligibilis men-
tis delectatio. Amb. offic. 1.
ca. 31.

c. Q. d. Si ei subditus nō fue-
ris, vt facias voluntatē eius
sine causa obsecras eū. Ar-
nobius ibidem.

d. Quia prauos aliquando,
& aliquando bonos æmula-
mur, primam æmulationis
speciē auertit. Nā æmulari
ad bonū, rectū est. Et consi-
dera quomodo in princi-
pio psalmi obscuri huius-
modi admonitiōe tradit,
& quomodo deinceps pro-
cedēdo aliquando eā aper-
tius declarauit: ac nūc tan-
dē plenē manifestam facit.
Eadē autē sapius repetit
propheta, & supra atq; in-
fra ea reuoluit. Deinde po-
nit causam quare malignā-
dum non sit. Euthymius.

e. Pulcherrima collatio,
qua vir sanctus demonstrat
etiam in iis quæ populari-
ter bona fortunæ nominā-
tur, virū iustū & probū lō-
ge meliori cōditione esse,
quàm improbum & iniu-
stum. Hic enim quamuis
copiosus & diues, ob in-
temperantiam ferē semper
are alieno obstrictus est,
neque eo se liberare potest
aut vult. Flaminius ibidē.
* Sed additū putat Hiero.
f. Nec enī loquitur de pa-
nibus sensibilibus, qui no-
uerat filios patriarchæ la-
cob panū inopia coactos
descendisse in Aegyptum,
sed de spiritali loquitur
alimonia, qua interior no-
ster homo perficitur. Basi-
lius de ieiunio, oratione. 2.

à malignitate eorū à leonibus vnica meā. †²¹ Cōfitebor tibi in ecclesia magna, in po-
pulo graui laudabo te. ²² Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè, † qui
oderunt me gratis, & annuūt oculis. ²³ Quoniā mihi quidē pacificè loquebātur, & in
iracūdia terræ loquētes, dolos cogitabāt. ²⁴ Et dilatauerūt super me os suū, dixerunt:
euge, euge, viderunt oculi nostri. ²⁵ Vidisti domine, ne sileas, dñe ne discedas à me.
²⁶ Exurge & intende iudicio meo deus meus, & dominus meus in causam meam. ²⁷ D
Iudica me secundum iustitiā meā domine deus meus, & non supergaudeant mihi.
Non dicant in cordibus suis: euge, euge animæ nostræ: nec dicant, deuorabimus eū.
²⁹ Erubescant & reuereantur simul, qui gratulantur malis meis. ³⁰ Induātur cōfusio-
ne & reuerentia, qui maligna loquuntur super me. ³¹ Exultent & letentur qui volunt
iustitiā meam, & dicant semper, magnificetur dominus, qui volunt pacem serui
eius. ³² Et lingua mea meditabitur iustitiā totam, tota die laudem tuā.

In finem seruo domini David.

XXXV.

Dixit^a iniustus vt delinquat in semetipso, non est timor dei ante oculos eius. ² A
Quoniā dolosè egit in conspectu eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odiū.
† Verba oris eius iniquitas & dolus, ^b noluit intelligere vt bene ageret. ⁴ Ini-
quitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ nō bonæ: malitiā autē nō odi-
uit. ⁵ Domine in cœlo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. ⁶ Iustitia tua si-
cut montes dei, iudicia tua abyssus multa. † ⁷ Homines & iumenta saluabis domine,
quemadmodum multiplicasti misericordiam tuā deus. ⁸ Filij autē hominum, in teg-
mine alarum tuarum sperabunt. ⁹ Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente
voluptatis tuæ potabis eos. ¹⁰ Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo vide-
bimus lumen. ¹¹ Pratende misericordiā tuam scientibus te, & iustitiā tuam iis qui
recto sunt corde. ¹² Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat
me. ¹³ Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.

Psalmus ipsi David.

XXXVI.

Noli æmulari in^a malignantibus, neque zelaueris faciētes iniquitatē. ² Quoniā A
tanquā scœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito
decident. ³ Spera in domino & fac bonitatem, & inhabita terram, & pascēris
in diuitiis eius. ⁴ Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. † ⁵ Reuela
domino viā tuā, & spera in eo, & ipse faciet. ⁶ Et educet quasi lumē iustitiā tuā, & iu-
diciū tuū tanquā meridiē. ⁷ Subditus esto domino, & ora eū. Noli æmulari in eo qui B
prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias. ⁸ Desine ab ira & derelinq; furo-
rem, ^d noli æmulari vt maligneris. ⁹ Quoniam qui malignātur, exterminabūtur: susti-
nētes autē dominum, ipsi hæreditabunt terrā. ¹⁰ Et adhuc pusillum, & nō erit pecca-
tor, & quæres locum eius & nō inuenies. † ¹¹ Mansueti autē hæreditabunt terrā, & de-
lectabuntur in multitudine pacis. ¹² Obseruabit peccator iustū, & stridebit sup eū dē-
tibus suis. Dominus autē irridebit eū, quoniā prospicit q̄ veniet dies eius. ¹⁴ Gladiū C
euaginauerunt peccatores, intēderunt arcū suum. ¹⁵ Vt decipiāt pauperē & inopē, vt
trucident rectos corde. ¹⁶ Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum cō-
fringatur. ¹⁷ Melius est modicū iusto, super diuitias peccatorū multas. ¹⁸ Quoniā bra-
chia peccatorū cōterētur, cōfirmat autē iustos dñs. ¹⁹ Nouit dñs dies immaculorū,
& hæreditas eorum in æternū erit. ²⁰ Nō cōfundentur in tēpore malo, & in dieb⁹ fa- D
mis saturabūtur, q̄a peccatores peribunt. ²¹ Inimici verò domini mox vt honorificati
fuerint & exaltati, deficiētes quēadmodū fumus deficiēt. ²² Mutuabitur peccator &
nō soluet, iustus autē miseretur & tribuet. ²³ Quia benedicentes ei hæreditabūt terrā,
maledicētes autē ei disperibūt. ²⁴ Apud dominū gress⁹ hominis dirigetur, & viā eius
volet. ²⁵ Cū ceciderit, nō collidetur, quia domin⁹ supponit manū suā. † ²⁶ Iunior fui, E
etenim senui: & nō vidi iustū derelictū, nec semen eius quæres⁹ panē. ²⁷ Tota die mi-
sererē & cōmodat, & semē illius in benedictiōe erit. ²⁸ Declina à malo, & fac bonū, &
inhabita in seculū seculi. ²⁹ Quia domin⁹ amat iudiciū, & nō dereliquet sanctos suos:
in æternum conseruabuntur. ³⁰ Iniusti puniētur, & semē impiorum pibit. ³¹ Iusti autē F
hæreditabunt

† De con-
secr. dist. 4.
Baptismi.
† Moh. 15. d

† 37. dist. ca.
penulti.
11. q. 3. c. Ex-
cellētissim⁹
32. quæ. 4. c.
Quis igno-
ret.
† 15. q. 1. c.
Firmissi-
mæ. §. Ex
co.

† De pœ. di.
1. c. Quis ali-
quando. §.
Nō tibi di-
co.

† Mat. 5. a

† Sup. 33. c.
Eccle. 2. a
De pœ. di.
2. c. Quis
aliquando.
§. His au-
thoritatib⁹.
22. q. 5. c. De
forma & 28.
q. 1. c. Si
Si enim.
De panis,
c. fin. in cle.
24. q. 3. cap.
Nō in per-
petuum.
De re iudi.
c. 3. lib. 6.

hæreditabunt terram, & inhabitabunt in seculum seculi super eam.³² Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.³³ Lex dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.³⁴ Considerat peccator iustum, & quærit mortificare eum.³⁵ Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius, nec damnabit eum cum iudicabitur illi.³⁶ Expecta dominum, & custodi viam eius: & exaltabit te, vt hæreditate capias terram, cum perierint peccatores videbis.³⁷ Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani.³⁸ Et transiui, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.³⁹ Custodi innocentiam, & vide equitatem, quoniam sunt reliquiae homini pacifico.⁴⁰ Iniusti autem disperibunt, simul reliquiae impiorum interibunt: ⁴¹ Salus autem iustorum à domino, & protector eorum in tempore tribulationis.⁴² Et adiuuabit eos dominus & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus, & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.

Psalmus David in rememoratione sabbati.

XX XVII.

Sup. 6. a

Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripas me.² Quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.³ Non est sanitas in carne mea à facie irae tuae, non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.⁴ Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut onus graue grauatae sunt super me.⁵ Putruerunt & corruptae sunt cicatrices meae, à facie insipientiae meae.⁶ Miser factus sum & curuatus sum vsq; in finem, tota die contristatus ingrediebar.⁷ Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea.⁸ Afflictus sum & humiliatus sum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.⁹ Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus.¹⁰ Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.¹¹ Amici mei & proximi mei, aduersum me appropinquauerunt & steterunt.¹² Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebant qui querebant animam meam.¹³ Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.¹⁴ Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.¹⁵ Et factus sum sicut homo non audies, & non habes in ore suo redargutiones.¹⁶ Quoniam in te domine speraui, tu exaudies me domine deus meus.¹⁷ Quia dixi nequando supgaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei, super me magna locuti sunt.¹⁸ Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.¹⁹ Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.²⁰ Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me, & multiplicati sunt qui oderunt me inique.²¹ Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.²² Ne derelinquas me domine deus meus, ne discesseris à me.²³ Intende in adiutorium meum, domine deus salutis meae.

In finem canticum David pro Idithun.

XX XVIII.

Dixi, custodi vias meas, vt non delinquam in lingua mea.² Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me.³ Obmutui & humiliatus sum, & filui à bonis, & dolor meus renouatus est.⁴ Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.⁵ Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi domine finem meum.⁶ Et numerum dierum meorum quis est, vt sciam quid desit mihi.⁷ Ecce menturabiles posuisti dies meos, & substantia mea tanquam nihilum ante te.⁸ Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.⁹ Veruntamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur.¹⁰ Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.¹¹ Et nunc quare est expectatio mea? nonne dominus? & substantia mea apud te est.¹² Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me.¹³ Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti: amoue à me plagas tuas.¹⁴ A fortitudine manus tuae ego defeci, in increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem.¹⁵ Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: veruntamen vanum conturbatur omnis homo.¹⁶ Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam, auribus percipe lachrymas meas.¹⁷ Ne fileas, quoniam advena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.¹⁸ Remitte mihi vt refrigerer priusquam abeam, & amplius non ero.

g. Ne forte putares eum in ore habere quod in corde non habet, ne forte computares eum cum illis, de quibus dictum est: populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Augu. ibid. h. Non referatur eorum reliquiae ex supbia, vt in eternum uiuat, sed vt in poena gehennae ignis intereat. Hiero. ibid. i. Sed quare, & quibus meritis? Audi quid sequitur: quia sperauerunt in eo. Dulcis causa, atque efficax, atque me irrefragabilis. Nimirum haec est iustitia, sed quare ex fide est, non ex lege. Bernar. in Psal. Qui habitat. ver. 9. a. Orat ne cum animi indignatione quae peccata commouissent, castiget. Validiores ira plagas facit. Mitius castigat cui tranquillus placidusq; est animus. Eugubinus. ibid.

b. Sagittae enim abs te venientes, cum praeuenerint iram & furem tuum, fac torquent me ac puniunt, & sufficienter castigant. quare, supplex petit, vt ne altera experiat iram aut indignationem. Basilii. ibid.

c. Aduertim igitur labore anime maiore esse quam carnis. Magni periculum si cor agitet, quo credimus ad iustitiam. Sed tamen vt in magnis periculis agendum si dolor sentitur, & sensus eius exprimitur, remedium salutis ostenditur. Amb. ib.

d. Quid est quod querebant mala mea? Multa querebant & non inueniebant, forte hoc dixerit, querebant crimina mea. Quæsierit enim quæ in illum dicerent, & non inueniebant. Querebant enim mala de bono, querebant scelera de innocente. Quædo inuenirent in eo qui nullum peccatum habebat? August. ibid.

e. Sacrilegia iudeorum quæ multo ante dominum pronuntiauerat per prophetas, & psalmi versiculo declarauerat quæ passurus esset in corpore recitatur, dices, Retribue bonis malis, in euangelio docet esse completa. Nam cū ipse per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabant. Nec mirum si perdidit salutem, qui ceciderit de suis finibus saluator. Amb. Lucæ. 4. c. lib. 4.

a. Hoc est, tacito cogitationis precepto indixi mihi vt custodire vias meas. Aliæ sunt vias quas debemus sequi, alia quas custodire. Sequi vias domini, custodire nostras, ne in culpam dirigamur. Ambr. officio. 1. c. 2.

b. Ideo patienter fero, quia te scio ad probationem mentationibus reliquisse. Hierony. ibid.

c. Finem illi quærit promissionem celestium, vel illi quando vnusquisq; surget in suo ordine, primitus Christus, deinde illi qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt, deinde finis. Ambros. officio. 1. c. 48.

d. Propter praedicationem primum hominem corripuisti: & qui factus fuerat vt efficeretur per obedientiam immortalis, per inobedientiam mortalis factus est. Et cum mortalis est, tabescat velut aranea anima eius, vt sicut scissa tela eius repente fiat, ita scisso corpore eius à morte anima tabescat, non habens florem corporum. Ambros. ibid.

† Dept. dist. 3. cap. Toram. & dist. 4. §. 5. h. † 49. di. c. 1. De pot. di. 1. c. Inactione.

† 37. di. cap. Nonne.

In finem Psalmus David.

XXXIX.

a. Hoc est, valde expectavi adiutorem meum Christum, ipse est enim expectatio gentium, ut a prophetis praenuntiatum est. Euthymius.

b. Pulchre igitur David qui periculosos homines etiam ipso aspectu fuerat expertus beatum illum dicit cui spes omnis in dei nomine est, sic enim non respicit in vanitates & in insanias falsas, si semper Christum intendant, si semper Christum interioribus oculis aspiciant. Ambr. de fuga seculi cap. 4.

c. In principio Gene. Hier. d. Promiserat deus multis antecessoribus se dimissurum unigenitum a seculo filium suum, qui a tenebris & potestate diaboli mortales miseros ad beatissimam regni sui lucem traderet. Flaminius.

e. Non potui ut viderem, eo quod fumo iniquitatis oculi animae cecarent, ne videat quae sunt lucida. Amb. de fuga seculi cap. 5.

f. Quid mirum est, si cor tuum desertum est a deo tuo, quando seipsum deseruit? Quid est cor meum dereliquit me? Non est idoneum cor meum ad cognoscendum te. Aug. ibi.

a. Quis est qui intelligit?

Qui compatitur ei, qui aduerit confortem esse naturae, qui cognoscit quod & diuites & pauperem fecit dominus, qui seipsum sanctificet fructus suos, si de his delibet aliquam pauperibus portionem. Ambr. de Nabulise lezrael. cap. 8.

b. Possumus ipsa membra nostra lectulos proprios nuncupare, in quibus animae nostrae veluti in quodam strato suauissime demorantur.

Quod quidem sanctum prophetam sensisse arbitror, cum dicit Vniuersum stratum eius versasti, &c. Beatus enim est ille cuius stratum dominus in ipsius infirmitate conuertit: ut qui fuerit paulo ante adulter, iracundus & petulans, & cunctorum scelerum infirmitatibus plenus, fiat castus, humilis, & modestus. Amb. Sermo. 28.

c. Inimicus, hoc est diabolus, cuius instinctu haec Iudei sunt operati, non est gaudius eum retinens in inferis, quoniam resuscitatus est. Hiero. ibid.

a. Sicut ceruus serpentinis carnibus pastus, veneno exarsuans festinat ad fontes, ita serpentis antiqui pastus cessante, festinat anima mea ad te deus. Arnob. ibidem.

b. Vidisti animam in continua concupitione. Alimonia mea inquit, panis meus, cibus meus, conuiuium meum, non erant alia quam lachrymae, tam die quam nocte. Chrysostomus in II. cap. Genes. hom. 30.

c. Si male hic vixerint homines, abyssus abyssum inuocat: quia de pena in penam transferunt, & de tenebris ad tenebras, de profunditate ad profunditatem, de supplicio ad supplicium, & de ardore cupiditatis in flammam gehennarum. Aug. ibi.

d. Oblitus esse videbatur deus Iudeorum, quia iam diu in inimicorum potestate ab eo relictus fuerant, ubi affligebantur: quodammodo verum simile est eos affligi, qui in captiuitate constituti sunt. Euthymius ibi.

Expectas^a expectaui dominum, & intendit mihi. ² Et exaudiuit preces meas, ^A & eduxit me de lacu miseriae, & de luto fecis. ³ Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. ⁴ Et immisit in os meum canticum nouum, canticum deo nostro. ⁵ Videbunt multi & timebunt, & sperabunt in domino. ⁶ Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius, ^b & non respexit in vanitates, & insanias falsas. ⁷ Multa fecisti tu domine deus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. ⁸ Annuntiaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. ⁹ Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. ^{†10} Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce venio. ^{†11} In capite libri scriptum est de me ut facere voluntatem tuam deus meus, volui, & lege tuam in medio cordis mei. ¹² Annuntiaui iustitiam tuam in Ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo domine, tu scisti. ¹³ Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, ^d veritatem tuam & salutare tuum dixi. ¹⁴ Non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam, a consilio multo. ¹⁵ Tu autem domine ne longe facias miserationes tuas a me, misericordia tua & veritas tua semper susceperunt me. ¹⁶ Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus, comprehenderunt me iniquitates meae, & non potui ut viderem. ¹⁷ Multiplicatae sunt super capillos capitis mei, ^f & cor meum dereliquit me. ^{†18} Conplaceat tibi domine ut eruas me, domine ad adiuvandum me respice. ¹⁹ Confundatur & reuerentur simul qui quaerunt animam meam, ut auferant eam. ²⁰ Auertatur retrorsum & reuerentur, qui volunt mihi mala. ^{†21} Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge. ²² Exultet & letetur super te omnes querentes te, & dicant semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum. ²³ Ego autem mendicus sum & pauper, dominus sollicitus est mei. ²⁴ Adiutor meus & protector meus tu es, deus meus ne tardaueris.

In finem Psalmus David.

XL.

Beatus^a qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum ^A dominus. ² Dominus conseruet eum & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius. ³ Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius, ^b vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius. ⁴ Ego dixi, domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi. ⁵ Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius? ⁶ Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur cor eius, congregauit iniquitatem sibi. ⁷ Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. ^{†8} Aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi. ⁹ Verbum iniquum constituerunt aduersum me: nunquid qui dormit, non adiiciet ut resurgat? ^{†10} Etenim homo pacis meae in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. ¹¹ Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. ¹² In hoc cognoui quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. ¹³ Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmaisti me in conspectu tuo in aeternum. ¹⁴ Benedictus dominus deus Israel a seculo & in seculum, fiat, fiat.

Titulus in finem, Psalmus David.

XLI.

Vemadmodum^a desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ^A ad te deus. ² Sitiuit in te anima mea ad deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem dei? ^b Fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: vbi est deus tuus? ⁴ Haec recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum dei. ⁵ In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. ^{†6} Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? ⁷ Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & deus meus. ⁸ Ad me ipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordaniae & hermonium a morte modico. ⁹ Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum misericordiam suam, & nocte canticum eius. ¹² Apud me oratio deo vitae meae, dicam deo susceptor meus es. ^d Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

† Heb. 10. 6

† Dereliquit. Vnica. Infr. 68. a

† Infr. 69. a

† dist. c. Pöderet. & c. Sacerdotes.

Infr. 42. b

inimicus? ¹⁴ Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulāt me inimici mei. ¹⁵ Dum dicunt mihi per singulos dies: vbi est deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? ¹⁶ Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & deus meus.

In finem Psalmus David.

XLII.

De cōsec.
di. 2. c. Cre-
dere.

A **V**dica^a me deus, & discerne causam meam de gente nō sancta: ab homine iniquo & dolofo erue me. ² Quia tu es deus fortitudo mea, quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? ^b Emitte lucem tuā & veritatē tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. ⁴ Et introibo ad altare dei, ad deum qui latificat iuuentutem meam. ^c Confitebor tibi in cithara deus deus meus: quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? ⁶ Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & deus meus.

In finem Psalmus filiis Core.

XLIII.

Sup. 41. b

A **D**eus^a auribus nostris audiuius, patres nostri annunciauerunt nobis. ² Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis. ³ Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos: afflixisti populos, & expulisti eos. ⁴ Nec enim in gladio suo possederunt terrā, & brachium eorū non saluauit eos. ⁵ Sed dextera tua & brachium tuū, & illuminatio vultus tui, quoniam cōplacuiisti in eis. ⁶ Tu es ipse Rex meus & deus meus, qui mādās salutes Iacob. ⁷ In te inimicos nostros vētilabim⁹ cornu, & in nomine tuo spernemus insurgētes in nobis. ⁸ Nō enim in arcu meo sperabo, & gladius meus nō saluabit me. ⁹ Saluasti enim nos de affligētibus nos, & odiētes nos confudisti. ¹⁰ In deo laudabimur tota die, & in nomine tuo confitebimur in seculum. ¹¹ Nunc autem repulisti & confudisti nos, & non egredieris deus in virtutibus nostris. ¹² Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros: & qui oderunt nos, diripiebant sibi. ¹³ Dedisti nos tanquā oues escarū, & in gentibus dispersisti nos. ¹⁴ Vendidisti populum tuū sine pretio, & nō fuit multitudo in commutationibus eorum. ^c ¹⁵ Posuisti nos opprobriū vicinis nostris, subannationē & derisum iis qui sunt in circuitu nostro. ¹⁶ Posuisti nos in similitudinē gētib⁹, commotionē capitis in populis. ¹⁷ Tota die verecundia mea contra me est, & confusio faciei meae cooperuit me. ¹⁸ A voce exprobrātis & obloquētis, à facie inimici & persequētis. ¹⁹ Hæc omnia venerūt super nos, nec obliti sumus te, & iniquē nō egimus in testamēto tuo. ²⁰ Et nō recessit retro cor nostrū, & declinasti semitas nostras à via tua. ²¹ Quoniā humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. ²² Si obliti sumus nomē dei nostri, & si expandimus manus nostras ad deū alienū: ²³ Nōne deus requirit ista? ipse enim nouit abscondita cordis. ²⁴ Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. ²⁵ Exurge, quare obdormis domine? exurge, & ne repellas in finem. ²⁶ Quare faciem tuā auertis? obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ? ²⁷ Quoniam humiliata est in puluere anima nostra, conglutinator est in terra venter noster. ²⁸ Exurge domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

1. Reg. 17. g

1. Re. 3. c. d

1. Rom. 8. g

In finem pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum canticum pro dilecto.

XIIII.

A **R**uctauit^a cor meum verbum bonū, dico ego opera mea regi. ² Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. ³ Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, ppter ea benedixit te deus in æternū. ⁴ Accingere gladio tuo sup femur tuū, potētissime. ⁵ Specie tua & pulchritudine tua, intēde prospere, procede & regna. ⁶ Propter veritatē & māsuetudinē & iustitiā, & deducet te mirabiliter dextera tua. ⁷ Sagittę tuę acutę, populi sub te cadēt in corda inimicorū Regis. ⁸ Sedes tua deus in seculū seculi, virga directionis, virga regni tui. ⁹ Dilexisti iustitiā & odisti iniquitatē, ppter ea^b vnxit te deus deus tuus oleo lētitie præ cōforti-
^b ⁹ tuis. ¹⁰ Myrrha & gutta & casia à vestimētis tuis, à domib⁹ eburneis, ex quib⁹ dele-

1. Heb. 2. e
De fac.
vnc. c. vni-
co.

fecto vnctus est oleo lētitie, id est spiritu sancto à deo patre: & hac quoque causa Christus nominatur. Damasc. lib. 4. cap. 6. c. Oleum igitur lētitie spiritus sanctus est. Et pulchrè oleum lētitie dixit, ne creaturarum putares. Olei enim huiusmodi natura est, vt nequaquam natura alterius humidæ miscetur. Lētitia quoque non corporis vnxit, sed intima cordis illuminat, sicut dixit propheta: Dedisti lētitiam in corde meo. Ambros. de spiritu sancto lib. 1. c. 2.

a. Omnes admodum sancti in libris sacris inter discriminum imminentium motus, & persecutorū gladios cōstituti, præsens dei iudicium postulant. Sic enim iustus dicit in Psal. Iudica me deus, &c. Præsens enim iudicium dei postulat, qui liberari se de manu persecutoris implorat. Saluati lib. 2.

b. Si lucem hic filiū putas, ergo spiritus veritas est. Aut si filiū putas veritatē, ergo spiritus lux est. Ambros. de spiritu sancto, lib. 3. c. 19. c. Quem & nos cōfitemur poscimus, vt mereamur ei luce illuminari, via dirigi, veritate corrigi, vita locupletari. Hieron. ibid.

a. Tria genera hostiū Christiano insurgunt. Vnum genus diaboli & demonum eius, aliud persecutorum, tertium quod cōmune est omnibus barbaricæ feritatis. Sed tota tria genera nō arcu nostro, nec brachio nostro superantur, sed dextera dei & brachio dei, & illuminatione vultus eius, de quo patres nostri narrauerunt nobis, quomodo manus eius eiecit gētes, & plātauit eas. Ambrosius ibi. b. Tamen, inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quam in vno hoc, quod deum cōgnoscimus. Euthymius ibi.

c. Quare vediti sine pretio, & nō potius donati dicuntur? An forte scripturā locutio est, vt veditus etiā qui donatur dici possit? Hic autem sensus optimus est, in eo quod Isaiā 52. dictum est, Gratis venundati estis, & sine argēto redimini. & hic: Vediti populum tuum sine pretio: quia illi quibus tradidisti populum tuum, impij fuerunt, nō deum colēdo tradi sibi illum populum meruerūt, vt ipse cultus tanquā pretium videretur. Aug. 1. 17. super Iudic.

d. Hoc est, adueniens via tua, vt ipsa esset iter proficiscientium, quæ singulares portat, duplices non fert, quia arcta est via quæ ducit ad vitam æternam, &c. Chrysost. in psal. 118.

e. Dixerat se nullam calamitatem potuisse cogi vt deficerent ad deos falsos & cōmenticios, ad id cōfirmā dum hæc subiungit: Si, inquit, abalienati fuisset mus à deo nostro, nōne ipse, qui nouit sensus nostros intimos animorum, hoc nostrum scelus animaduertisset? Flaminii ibidem.

a. Vnigenitus dei filiū à patre missus est, non amissus. Et ideo dixit propheta: Eructauit cor meum verbum bonum. Sicut enim ex vsu prolaturum hominis verbum ita ad audientē à loquente transferatur, vt nihilominus in eo de quo progreditur, corde teneatur: sic sermo quem loqueris, & à te exiit, & tecum est: nouo & stupendo genere & transiit, & remanet. Euseb. Emisen. de natiuita. dō. homi. 1.

b. Quando verbum caro factum est, tunc & ipsum nominatum esse dicimus Christum Iesum: quia pro-

Etauerunt te filia Regum in honore tuo. [†] ¹¹ Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. ¹² Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui. ¹³ Et concupiscet Rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabunt eum. ¹⁴ Et filia Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. ¹⁵ Omnis gloria eius filia Regis abintus, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus. ¹⁶ Adducentur Regi virgines post eam: proximæ eius afferentur tibi. ¹⁷ Afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis. [†] ¹⁸ Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. ¹⁹ Memores erunt nominis tui domine, in omni generatione & generationem. ²⁰ Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.

In finem filiis Core pro arcanis.

XLV.

Deus ^a noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. ² Propterea ^b non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. ³ Sonuerunt & turbatae sunt aquae eorum, conturbati sunt montes in fortitudine eius. ⁴ Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei, sanctificauit tabernaculum suum altissimus. ⁵ Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam deus mane diluculo. ⁶ Conturbatae sunt gentes, & inclinata sunt regna: dedit vocem suam, mota est terra. ⁷ Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob. ⁸ Venite & videte opera domini, quæ posuit prodigia super terram, ^c auferens bella vsque ad finem terræ. ⁹ Arcum conteret & confringet arma, & scuta comburet igni. ¹⁰ Vacate & videte, quoniam ego sum Deus, exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. ¹¹ Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster deus Iacob.

In finem pro filiis Core Psalmus David.

XLVI.

Mnes [†] ^a gentes plaudite manibus, iubilare deo in voce exultationis. ² Quoniam dominus excelsus terribilis, Rex magnus super omnem terram. ³ Subiecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris. ⁴ Elegit nobis hereditatē suam, speciem Iacob quem dilexit. [†] ^b Ascendit deus in iubilo, & dominus in voce tubæ. ⁵ Psallite deo nostro, psallite, psallite Regi nostro, psallite. ⁶ Quoniam Rex omnium terrarum deus, psallite sapienter. ⁷ Regnabit deus super gentes, deus sedet super sedem sanctam suam. ^c ⁸ Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.

Psalmus cantici filiis Core secunda sabbati.

XLVII.

Agnus [†] dominus & laudabilis nimis, in ciuitate dei nostri, in monte sancto eius. ² Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mons Sion latera aquilonis, ciuitas Regis magni. ³ Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam. ⁴ Quoniam ecce Reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vñ. ⁵ Ipsi videtes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt: tremor apprehedit eos. ⁶ Ibi dolores vt parturiētis: in spiritu vehemēti cōteres naues Tharsis. ⁷ Sicut audiuiimus, sic vidim⁹ in ciuitate domini virtutū, in ciuitate dei nostri: deus fundauit eā in æternū. ⁸ Suscepimus deus misericordiā tuā, in medio templi tui. ⁹ Secundū nomē tuū deus, sic & laus tua in fines terræ, iustitia plena est dextera tua. ¹⁰ Latetur mōs Sion, & exultet filia Iudæ, propter iudicia tua domine. ^b ¹¹ Circūdate Siō & cōplectimini eā, narrate in turrib⁹ eius. ¹² Ponite corda vestra in virtute ei⁹, & distribuite domos ei⁹ vt enarretis in pgenie altera. ¹³ Quoniam hic est de⁹, de⁹ noster in æternū, & in seculū seculi, ipse reget nos in secula.

In finem pro filiis Core Psalmus David.

XLVIII.

Videte ^a hæc omnes gētes, auribus percipite omnes qui habitatis orbē. ² Quæque terrigenæ & filij hominū, simul in vñum diues & pauper. ³ Os meū loquetur sapientiā, & meditatio cordis mei prudentiā. [†] ⁴ Inclinabo in parabola aurem meam, aperiam in psalterio propositionē meā. ⁵ Cur timebo in die mala, iniquitas calcanei mei circūdabit me. ⁶ Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarū suarū gloriantur. [†] ⁷ Frater non redimit, redimet homo, non dabit deo plaudationem

† 32. q. 5. c. Si Paulus.

32. q. 5. Si Paulus.

† 68. di. cap. Quorum viges.

† 92. di. cap. In glo.

† 2. Reg. 6. c.

† Infr. 144. a De cōsecr. di. 2. Accēserunt. De. p. di. 2. cap. Dum sanctam.

† Psal. 77. a Mart. 13. c

† 13. q. 2. cap. In presentia

a. Plenus est enim mundus armis atq; pressuris: ideoq; quia sunt alia adiutoria regum, virtutes potentū, refugia ciuitatum, nostra municio Christus est, qui nos ab his potenter eripere potest Hierony. ibidem b. Hoc est dum tyranni & subditi eorum populi terrena sapientes turbabuntur. tur bati autem sunt antiqua ac patria eorum cōuersatione immutata. quinimo neque etiā timebimus dum mōtes, hoc est, superbi elatitque animo, ac tumentes demones in marefcentium ac maris instar infructuosorum hominū corda transferentur, hoc est, dum irruere eos videbimus in huiusmodi homines.

c. De hac celesti & dulcissima pace quā terris attulit Christus, Itaq; quoq; similia vaticinatur: sed qualis ea pax sit, p. soli ex omnibus intelligūt, eaque fruuntur etiā tū, cū omni scelere ac crudelitate vexantur ab impiis. Eā significabat magna illa tranquillitas pacis & ocij quæ omnibus ferē gentibus data est dum Christus versabatur in terris. Flaminius ibidem.

a. Spiritus sanctus per prophetā vocat ad fidē omnes gentes venire: Omnes gentes inquit, id est, totus mundus, simul plaudite manibus Hieron. ibidem.

b. Quid aliud præ se ferre vult is domini ascēsus, quā antea descendisse eum qui nūc ascēdat? post quē sancti ascensum protinus gētiū cūctum vocatio canitur. Eusebius de demonstratio. lib. 6. cap. 2.

c. Euāgelicæ predicationis vires magis etiam demonstrat, quod non idioras tantū & priuatos homines, sed principes etiā & reges ipsos attraxerit Siquidē & eorū multi cū Christo cōgregati sunt & partū eius effecti. Euthy. ibid.

a. Mētē Siō & vrbē Ierusalem appellat vaticinādo gau diū & exultationē vniuersę terrę: qm̄ vera cognitio dei veraq; religio ex iis locis manarūt in omnes terrarū oras: quæ quidē res & salutē & lætitiā mortalibus attulit immortalē. Siōnē vero appellat latera aquilonis, ppter ea q̄ is mōs situs est in aquilonari vrbis parte, vt etiā me minit Isaias. Flaminius ibi.

b. Nūc vos, o animæ libera te & iterū genit, circūdate matrē vestrā Siō, & duorū testamētōrū plena lactibus vbera fugite, narrate in turrib⁹ eius misericordiā quā confecti estis. Arnobius.

a. Adiutoriū habet max: nū qui oēs gētes conuocat ad audiēdū psalmū, & oēs eos qui suo cōplent orbē incolatū. Qui enī cōcionatur, & ad exaudiēdā cōcionem in vñ aduocat oēs, paracletus est nimirum spirit⁹ ille veritatis Basilii ibidem.

b. Calcaneus sine corporis notat, ad ipsum serpēs artēdit, ibi insidiatur. Hoc solū timēdū est omnib⁹ ne in sine suo iniquitate sua capiātur. In quo enī opere quis inuentus fuerit, in eo erit vsque in sempiternum: Arnobius ibidem.

† Ibidem.

cationem suam. †⁸ Et pretium redēptoris animæ suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. ^c⁹ Non videbit interitum, cum viderit sapientes moriētes: simul insipiens & stultus peribunt. ¹⁰ Et relinquet alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorum in æternum. ¹¹ Tabernacula eorum in progenie & progenie: vocauerunt nomina sua in terris suis. ¹² Et homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. ¹³ Hæc via illorum scandalū ipsis, & postea in ore suo complacebunt. ^d¹⁴ Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos. ¹⁵ Et dominabuntur eorū iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum. ¹⁶ Veruntamen deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me. ¹⁷ Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius. ^e[†]¹⁸ Quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius. ¹⁹ Quia anima eius in vita ipsius benedictur, confitebitur tibi cum benefeceris ei. ²⁰ Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen. ^f²¹ Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

† Iob. 27. d

Psalmus Asaph.

XLIX.

A **D**eus^a deorum dominus locutus est, & vocauit terrā. ² A solis ortu vsq; ad occasum, ex Sio species decoris eius. ^b Deus manifestè veniet, deus noster, & nō filebit. ⁴ Ignis in cōspectu eius exardescet, & in circuitu eius tēpestas valida. ⁵ Aduocauit cœlū desursum, & terram discernere populū suum. ⁶ Cōgregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentū eius super sacrificia. ⁷ Et annūtiabunt cœli iustitiā eius, quoniā deus iudex est. ⁸ Audi populus meus, & loquar: Israel, & testificabor tibi, deus deus tuus ego sum. ⁹ Nō in sacrificiis tuis arguā te, holocausta autē tua in conspectu meo sunt semper. ^c¹⁰ Non accipiā de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. ¹¹ Quoniā meæ sunt omnes feræ sylvarū, iumenta in montibus & boues. ¹² Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecū est. ¹³ Si esuriero, non dicā tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. ¹⁴ Nunquid māducabo carnes taurorū, aut sanguinē hircorū potabo? ¹⁵ Immola deo sacrificiū laudis, & redde altissimo vota tua. ^d¹⁶ Et inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. ^e[†]¹⁷ Peccatori autē dixit deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuū? ¹⁸ Tu vero odisti disciplinā, & proiecisti sermones meos retrorsum. ¹⁹ Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuā ponebas. ²⁰ Os tuū abundauit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. [†]²¹ Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti, & tacui. ²² Existimasti iniquè quòd ero tui similis: arguam te & statuam contra faciem tuam. ²³ Intelligite hæc qui obliuiscimini deum, nequando rapiat, & non sit qui eripiat. ²⁴ Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare dei.

De voto. c. c. penult.

† 3. q. 7. 5. Idem testatur. 11. q. 3. c. existimant. 6. q. 1. ca. Ex merito.

† 6. q. 1. cap. ex merito.

† Infr. 5. a. 56. a. De pœn. di. 3. c. Totam. & c. Illud. † De pœn. di. 3. c. Totā. & dist. 1. ca. & venit. Ifa. 5. a. † De pœn. di. 2. c. Si enim. Dist. 4. c. si. 33. q. 4. c. Vir cū propria. 5. di. ca. Cū exaudiero. † De pœn. di. 2. c. Ut cognouerunt. † 50. dist. c. Ponderet. c. Cum exaudiero. c. Si enim. † De pœn. di. 3. c. Totam. De pœn. di. 1. c. In actione.

Psalmus David cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Bersabee.

L.

Miserere^a mei deus, secundū magnam misericordiam tuam. ² Et secundū multitudinem miserationū tuarū dele iniquitatem meam. ³ Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. [†]⁴ Quoniā iniquitatē meā ego cognosco, & peccatum meū contra me est semper. [†]⁵ Tibi soli peccaui, & malū coram te feci, ^c vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. ⁶ Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis cōcepit me mater mea. ⁷ Ecce enim veritatem dilexisti, incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. [†]⁸ Asperges me domine hyssopo, & mūdabor: lauabis me, & super niuē dealbabor. ⁹ Auditui meo dabis gaudiū & lætitiā, & exultabunt ossa humiliata. [†]¹⁰ Auerte faciē tuā à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. ¹¹ Cor mundū crea in me deus, & spiritū rectum innoua in visceribus meis. ¹² Ne proiciās me à facie tua, & spiritū sanctū tuum ne auferas à me. [†]¹³ Redde mihi lætitiā salutaris tui, & spiritu principali cōfirma me. [†]¹⁴ Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertētur. ¹⁵ Libera me de sanguinibus deus,

c. Si viderit hominem sapientem in deo ab hoc mundo migrare, dicit: Quid huic ieiunia, quid castitas, quid elemosynæ profuerunt? nonne & ipse mortuus est? Hierony. ibi. d. Ceterum deus illos vt oues in infernum intravit, cum irrationales facti sint, & sibi ipsis auxilio esse nō possint. Et cum oues dixerit, addidit quisnam futurus esset eorū pastor, quia mors, per quā supplicium intelligit, quia pascet eos, id est castigabit. Euthy. ibi. e. Nihil enim fecit de his quæ propria habere se credidit portaturus est, quia vt dicit propheta: Cū interierit nō sumet oīa. Euseb. Emise. ad monach. homil. 10. f. Cōcluditur carmen saluberrima sententia, hominē scilicet cui contingit amplæ fortunæ sine prudentia & pietate, perinde atq; bestias omnib; bonis spoliari. Flami. ibidem. a. Hoc loco diuina prædictio planè deum manifestè venturū canit: quæ quidē nō alium q̄ ipsum dei verbum significat. Illius vero aduētus causam manifestè simè indicat, ac gētiū rursus quæ in tota terra cōtinentur, vocationē futuram denūciat. Itaq; vocauit inquit, terrā ab ortu solis vsque ad occasum. Euseb. de demonstr. lib. 6. cap. 3. b. Distinctionē quippe tāti iudicis, tēpestas ignisq; comitabūtur: quia tempestas examināt, quos ignis exurit. Grego. homil. 1. c. Ista enim spreui, quia sanguis veri agni effusus est, peccatis populi mei. vel nō accipiā vitulos. i. super eos nec hircos luxuriosos. Hie. d. Vult hominē idem cōditor alto quidem salubriq; consilio tribulationib; exerceri: vt cū defecerit hamo, & subuenerit deus, dū homo liberatur à deo, deo ab homine vt dignū est honoretur. Bernard. de diligendo deo. e. Quoniam dixerat supra: nō in sacrificiis tuis arguā te: itaque dānat simulationē virtutis ac pietatis, eos scilicet qui verbis deū cōfitentur, factis negāt, vt ait Apostolus, & q̄ præcepta dei semper in ore habent, ea minime obseruāt. Flam. a. Iuxta immensam, inquit, tuā misericordiā miserere mei. immensum enim est peccatum meum quo deliqui. Euthy. ibid. b. Vnusquisq; respiciens se arguat intra se gesta improba, & ante se cōstituat peccata sua, pronūtiās cū propheta: Et delictū meū contra me est sēper. Ante vos sit, vt contra vos esse non possit. Euseb. Emisen. de penitent. Niniutarum. c. Christus autē cū cōdēnatur, & superat: cū iudicatur, & vincit: sicut ait Propheta: Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cū iudicaris. Quid ergo opus erat ei loqui iudicium cui ipsum iudiciū erat plena victoria? Vincit enim cum iudicatur Christus, quia sic innocens approbatur. Ambr. Ser. 49. d. Vt declinantes à viis prauis penitentiam agētes misericordiam cōsequantur. Hierony. ibid.

B

deus salutis meae: & exaltabit lingua mea iustitiam tuam. ¹⁶ Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. ¹⁷ Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. ¹⁸ Sacrificium deo spiritus contribulatus, ¹⁹ cor contritum & humiliatum deus non despicies. ²⁰ Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion: ut ædificentur muri Ierusalem. ²¹ Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

In finem intellectus David, cum venit ad eum Doeg Idumæus, & nuntiasset Sauli, Venit David in domum Abimelech.

L I.

Quid^a gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? ² Tota die iniustitiam cogitavit lingua tua. ^b sicut nouacula acuta fecisti dolum. ³ Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem. ⁴ Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. ⁵ Propterea deus destruet te in fine, euellet te & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viventium. ⁶ Videbunt iusti & timebunt, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo qui non posuit deum adiutorem suum: ⁷ Sed speravit in multitudine diuitiarum suarum, & prævaluit in vanitate sua. ⁸ Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei, speravi in misericordia dei in æternum, & in seculum seculi. ⁹ Confitebor tibi in seculum quia fecisti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

In finem intellectus David pro Amalec.

L II.

Dixit ^a insipiens in corde suo, non est deus. ^b Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est qui faciat bonum. ³ Deus in cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens deum. ⁴ Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum. ⁵ Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam ut cibum panis? ⁶ Deum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore, ubi non fuit timor. ⁷ Quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placet, confusi sunt, quoniam deus spreuit eos. ⁸ Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conuerterit deus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob, & lætabitur Israel.

In finem in carminibus intellectus David, cum venissent Ziphæi, & nuntiassent Sauli: nonne David absconditus est apud nos?

L III.

Deus ^a in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. ² Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei. ³ Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me: & fortes quæsierunt animam meam, & non proposuerunt deum ante conspectum suum. ⁴ Ecce enim deus adiuuat me: & dominus suscepit animam meam. ⁵ Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua disperse illos. ⁶ Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. ⁷ Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

In finem in carminibus intellectus David.

L IIII.

Exaudi ^a deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. ² Contristatus sum in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris. ³ Quoniam declinauerunt in me iniquitates, in ira molesti erant mihi. ⁴ Cor meum conturbatum est in me, & forme tenebræ. ⁵ Et dixi, quis dabit mihi pennas sicut colubæ, & volabo & requiescā? ⁶ Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. ⁷ Expectabam eum qui saluum me fecit, à pusillanimitate spiritus & tempestate. ⁸ Præcipita domine, diuide linguas eorum, quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. ⁹ Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius & iniustitia. ¹⁰ Et non defecit de plateis

e. In tantum prodest tribulatio Christianis, ut per hanc spiritus noster deo sacrificium fiat. Fulgen. Epist. 7.

f. Quia corieuniis contritum & humiliatum deus non spernit, magnum abstinentiæ sacrificium, præsertim si misericordiæ largitate pinguescat, si per elemosinas odorem iuauitatis accipiat. Eusebius Emisenus de initio quadragesimæ. Homil. 1.

a. Sermo est ad Doeg, quæ oportuerat potius malitiæ suam obtegere, quam de ea gloriari. Euthymius. ibid.

b. In hoc nequitia arguens proditoris, eo quod instrumentum huiusmodi ad hominis adhibetur ornatu, & plerumque vicerat. Ambr. offic. 3. cap. 11.

c. Quia ergo has damnationes eorum & præsentis & eterne calamitatis, sancti quique metu contuebantur, quia punitorum contemplatio sit terribilis exemplo. Sed quia iusti sunt, licet timeant de exemplo, tamen de fructu propriæ iustitiæ gaudebunt. Ibidem. Hilarius.

a. Nā qui nihil à deo aspicere possunt, prope est ut cui aspectum adimunt, & substantiam tollant, ut quem dicant omnino nihil esse. Salu. lib. 4.

b. Legē dei excedentes, primum corruptioni subditi sunt dehinc abominationi, quia iniquitas corruptionis adest, corruptio autem abominationem meretur. Cum enim quis transgreditur deilegem, tum deū negabit, & eū negare corruptio est. Dominus enim nolterad debellandā corruptionem, verbum caro factum est. Hila. ibid.

a. Vide amice, ne te credas inimicis in toto: vide ne in necessitate positus furtum facias, & eo te putes posse reici: ne dicas de bono, quia malus est, dum vis hominibus complacere, ne à virtutibus pergas ad vitia, faciente aliqua necessitate nolite eis credere. Arnob. ibid.

b. Adiuuit itaque quam suscepit, quam proculdubio non susceperat, non iuuiisset. Fulgen. ad Trasimund. lib. 1. c. Quia orationem mundam fudit in principio psalmi, ideo vnde deus omnia præuidens Christi adiutorio nos eripiat à mundanis tribulationibus, cōstemur nomini eius. Hieron. ibid.

a. Inimicam Saulē appellat tanquam insidiatorem: item & peccatorem, eo quod ledendo innocentem de linqueret tanto autem etiam grauius peccabat, quanto non tantum innocens erat beatus David, sed de Saul etiam bene meritis. Euthymius. ibid.

b. Fac subito existat inter eos linguarum varietas, ne possit alter alterius verba intelligere, dū de me prodendo consultant. Hoc modo deus fregit conatus eorum qui turrim Babel ædificabant. Flami. ibid.

D. † Depo. di. 2. Ut cognouerunt. † 50. di. Pōderet. De po. di. 1. Sacrificiū. Sup. 51.

Rom. 3. b

Sup. 13. b

† Sup. 13. a

† Rom. 3. 5

† Sup. 13. b

† 20. q. 3. ca. Præsens. 15. dist. c. q. 1. dist. c. Sancta Romana. 7. quæst. 1. c. Aduersitas. 5. Cū vero. † Dist. 1. c. Sancta Romana.

† 7. q. 1. cap. Aduersitas. † Ibidem.

de plateis eius vsura & dolus. ¹² Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq; ¹³ Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. ¹⁴ Tu vero homo ^c vnanimis, dux meus & notus meus. ¹⁵ Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo dei ambulauimus cum consensu. ¹⁶ Veniat mors super illos, ^d & descendant in infernum viuentes. ¹⁷ Quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum. ^e ¹⁸ Ego autem ad deum clamaui, & dominus saluauit me. ¹⁹ Vespere & mane & meridie narrabo & annuntiabo, & exaudiet vocem meam. ²⁰ Redimet in pace animam meam ab iis qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum. [†] ²¹ Exaudiet deus & humiliabit illos, qui est ante secula. ²² Non enim est illis commutatio, & non timuerunt deum: extendit manum suam in retribuendo. ²³ Constatinauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus eius, & appropinquauit cor illius. ²⁴ Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. [†] ²⁵ Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in aeternum fluctuationem iusto. ²⁶ Tu vero deus deduces eos in puteum interitus. ²⁷ Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos, ego autem sperabo in te domine.

In finem pro populo qui a sanctis longe factus est, in tituli inscriptione ipsi David cum tenerent eum. Allophyli in Geth.

L V.

Miserere ^a mei deus, quoniam conculcauit me homo: tota die impugnans tribulauit me. ² Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me. ³ Ab altitudine diei timebo, ego vero in te sperabo. ⁴ In deo laudabo sermones meos, in deo speraui: non timebo quid faciat mihi caro. ⁵ Tota die verba mea execrabantur, aduersum me omnes cogitationes eorum in malum. ⁶ Inhabitabunt & abscondent: ^b ipsi calcaneum meum obseruabunt. ⁷ Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos: in ira populos confringes. ⁸ Deus vitam meam annuntiavi tibi: posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. ⁹ Sicut & in promissione tua, tunc conuertentur inimici mei retrorsum. ¹⁰ In quacunque die inuocauero te, ecce cognoui quoniam deus meus es. ¹¹ In deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem: in deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo. ^c ¹² In me sunt deus vota tua, quae reddam laudationes tibi. [†] ¹³ Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram deo in lumine viuentium.

In finem ne disperdas, David in tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul Regis Israel in speluncam.

L V I.

Miserere ^a mei deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. ² Et in vmbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. ³ Clamabo ad deum altissimum, deum qui benefecit mihi. ⁴ Misit de caelo & liberauit me: dedit in opprobrium conculcantes me. ⁵ Misit deus misericordiam suam & veritatem suam, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus. [†] ⁶ Filij hominum ^b dentes eorum arma & sagittae, & lingua eorum gladius acutus. ⁷ Exaltare super caelos deus, & in omni terra gloria tua. ⁸ Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. ⁹ Foderunt ante faciem meam foueam, & inciderunt in eam. [†] ¹⁰ Paratum cor meum deus, paratum cor meum, cantabo & psalmum dicam domino. [†] ¹¹ Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo. ¹² Confitebor tibi in populis domine, & psalmum dicam tibi in gentibus. ¹³ Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, & usque ad nubes veritas tua. ¹⁴ Exaltare super caelos deus: & super omnem terram gloria tua.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptione.

L V I I.

Iniquitates operamini, in terra iniustitias manus vestrae concinnant. ² Alienati sunt peccatores a vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. ³ Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae, & obturant aures suas. ⁴ Quae non exau-

gem agitis, iuste iudicate filij hominum, dicite culpam, & ita date sententiam. Vt quid iniustitiam manus vestrae concinnant? Alienamini ab vtero matris Sarae, erratis a ventre patris vestri Abraham, hoc Abraham non fecit: Si filij Abraham essetis, utique opera Abraham faceretis. Nunc vero abalienati estis ab vtero, & non estis filij eius. Arno. bius. ibidem.

c. Qui est vnanimis, ipse amicus est: q. vntas animorum in amicis fit, neq; quicquam deestabilius, q. qui amicitia laeserit. Vnde in p. ditore dñs hoc grauissimu inuenit, quo eius condemnaret perfidia, q. gratia vicem non representauerit, & cōiuiis amicitia venenū malicia immiscuerit. Itaq; sic ait: Tu vero homo vnanimis, &c. Hoc est, non potest sustineri illud, quia vnanimis appetisti eum qui tibi donauerat gratiam.

d. Si mortuus delecteretur, quid ageres, ignorares. Cū vero scis malū esse quod facis, & tamē facis, nōne vius descendis ad inferos? Hoc dicit propter duces Dathan Core & Abiron, quos terre hiatus viuos absorbuir. Num. 16. Aug. ibid. e. Clamorem fidelem mox deus exaudit, & hāc ipsam exauditi clamoris sui gratulationē vespere & mane & meridie narrabit: dñe omne in his diei partibus per quas dies cōtinuetur, ostendens. Hilar. ibidem.

f. Tu vero Christiane iacta in deū cogitationē tuā, & ipse te enutriet. Noli dicere: Quid manducabo, quid bibā, aut quo operiar? Per istas enim cogitationes demones ipsū sūt iacula: quos deducet dñs in puteū interitus, si tu in deū iactaueris cogitationē tuam. Arno. ibid.

a. Qui misericordiā dei postulat, seseque cōculcatum esse cōspicitur, habet securitatis & virtutis suae arma, quibus non solū terrena odia, sed & spiritaliū nequiarū bella sustinet: aduersus quas potius q. aduersum carnē & sanguinem pugna nobis apostolus docet esse. Ministeris enim impiorū vniuersi ad vexationes tribulationēque sanctorum. Hilar. ibid.

b. Hoc est, iter vitę meę inuestigant, ut suis melaqueis cōprehendant. Quibus verbis varias illorū iudicat insidias. Euthym.

c. In mea, inquit, memoria sunt vota quae tibi nuncupauim, eaq; religiose persoluam: quae vero sint ea vota, ipsemet declarat subiungens: Reddam laudationes tibi. Flami. ibidem.

a. Misericordiā rogat, quia confidit in deo, docens ab his misericordiā dei sperandam esse qui crederent. Et misericordiā dei quod momentum quive sit effectus, ostendit dicens: Et in vmbra alarum tuarum, &c. Aibus natura est, infirmitas pulorū alis innumbrare, eōq; a preteruolantiū viatq; improbitate defendere. Hilar. ibidem.

b. Per dentes autem & per linguā, eorum sermones significauit, qui calumniis & dolosis quibusdā detractioibus vulnerāt, & quantū in se est, interimunt. Arm autē ea hic nō dicit, quae feruādi, sed quae lēdēdi causa deferuntur. Euthy. ibid.

c. Non expectabo dum aurora me excitet ē lecto, quia potius illam cunctantem excitabo antelucanis horis surgens ad hymnos canendos. Flami. ibid.

a. Id est si vere secundum legem agitis, iuste iudicate filij hominum, dicite culpam, & ita date sententiam. Vt quid iniustitiam manus vestrae concinnant? Alienamini ab vtero matris Sarae, erratis a ventre patris vestri Abraham, hoc Abraham non fecit: Si filij Abraham essetis, utique opera Abraham faceretis. Nunc vero abalienati estis ab vtero, & non estis filij eius. Arno. bius. ibidem.

diet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. ⁶ Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet dominus. ⁷ Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, intendit arcum suum, donec infirmetur. ⁸ Sicut cera quæ fluit, auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem. ⁹ Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos. ¹⁰ Lætabitur iustus cum viderit vindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris. ¹¹ Et dicet homo, si vtiq; est fructus iusto, vtiq; est deus iudicans eos in terra.

In finem ne disperdas David, in tituli inscriptione, quando misit Saul & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. LVIII.

Ripe^a me de inimicis meis deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. ^A Eripe me de operatibus iniquitatem, & de viris sanguinum salua me. ³ Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes. ⁴ Neque iniquitas mea, neque peccatum meum domine: sine iniquitate cucurri & direxi. ⁵ Exurge in occursum meum & vide, & tu domine deus virtutum, deus Israel. ⁶ Intende ad visitandas omnes gentes: non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem. ⁷ Cōuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. ⁸ Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit? ⁹ Et tu domine deridebis eos, ad nihilum deduces omnes gentes. ¹⁰ Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu es deusceptor meus, deus meus misericordia eius præueniet me. ¹¹ Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. ¹² Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus domine. ¹³ Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum, & comprehendantur in superbia sua. ¹⁴ Et de execratione & mendacio annuntiabuntur in consummatione, in ira consummationis, & non erunt. ¹⁵ Et scient quia deus dominabitur Iacob, & finium terræ. ¹⁶ Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem. ¹⁷ Ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, & murmurabunt. ¹⁸ Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam. ¹⁹ Quia factus esceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. ²⁰ Adiutor meus tibi psallam, quia deusceptor meus es, deus meus, misericordia mea.

In finem pro iis qui commutabuntur, in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syria & Sobal, & conuenit Iobab, & percussit Edom in valle Salinarum duodecim milia. LX.

Deus^a repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis. ² Commouisti terram, & conturbasti eam: sana cōtritiones eius, quia commota est. ³ Ostendisti populo tuo dura, ^b potasti nos vino compunctionis. ⁴ Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus. ⁵ Et liberentur dilecti tui, saluum fac dextera tua, & exaudi me. ⁶ Deus locutus est in sancto suo, lätabor & partabor Sichimā, & conuallem tabernaculorum metibor. ⁷ Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim fortitudo capitis mei. ⁸ Iuda Rex meus, Moab olla spei meæ. ⁹ In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt. ¹⁰ Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam? ¹¹ Nōne tu deus qui repulisti nos? & non egredieris deus in virtutibus nostris? ¹² Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. ¹³ In deo faciemus virtutē, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

In finem in hymnis Psalmus David.

LX.

Exaudi^a deus deprecationem meā, intende orationi meæ. ² A finibus terræ ad te clamaui, dum anxietur cor meū: in petra exaltasti me. ³ Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici. ⁴ Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula, protegar in velamento alarū tuarum. ⁵ Quoniam tu deus meus exaudisti orationē meā, dedisti hereditatem timentibus nomen tuum. ⁶ Dies super dies Regis adicies, annos

b. Iustus quando videt peccatorem peccatoris, proficit ipse, & mors alterius valet ad vitam alterius. Si enim spiritaliter sanguis currit de his qui intrinsecus moriuntur, tu videntem talem vindictam, laua illic manus tuas, de cetero mundius viue.

Auzust. ibid.
a. Vitiis humanorum causas profectusq; complexus est, vt vnde orta est, & quod euaderet impietas, nosceremus. Et idcirco iras & similitates & inimicitias euangelium compressit, cuius scilicet sine causa fratri, reatus gehennæ sit: & oblatio muneris nisi post reconciliatorem non cōcessa sit similitatis, & inimicos nō solum diligendos, sed & pro his orandum decernit. Hilari. ibid.

b. Figura est quā rhetores appellant reuocantiam: hac exprimit atrocitatem verborum quæ instabant iis qui obidebant domum suam. En inquit, loquuntur ore suo, nihil scilicet nisi eadem, & sanguinem, & immanitatem. Itaque subiungit: gladii in labiis eorum, tanquam nemo audiat. Flaminius.

c. Execrabantur enim dominum, cum eum filium Ioseph fabri dicebant: innecebant mendacium, cum eum demoniū habere aiebant. Hier. ibid.

d. Hoc est, deus Iacob dominabitur finium terræ. Hier. & ita coniunctio, & superfluit.

e. Mane enim exultamus in misericordia eius, cum tenebras a nobis peccatorum abstulerit, & dederit lucem suam in cordibus nostris. Exultamus in misericordia eius, quia factus estceptor noster, & refugium nostrum in die tribulationis. Arnob. ibid.

a. Repulisti, quia te irritauimus, & destruxisti, tradēs nos in captiuitatem Babylois. Spoliati enim sunt Iudæi tunc regno, & viribus. Euth.

b. Sicut homines exercitatoria bibendū vinum, istud solent ebrii plus sentire, ita anima fidelis & casta, animasapiens atque compuncta, quæ potest dicere, potasti nos vino compunctionis, cum coeperit de spe futuri seculi cogitare, & ipsam bonorum celestium sitim bibere, impleri scit, nescit expleri. Euseb. Emisen. de Eupha. hom. 3.

c. Id est plebi gentiliū manifestabo incarnationem meam. Gressus domini, aduentus filij dei in mundum est, & regressus eius ad patrem. Aug. de essentia diuinitatis.

a. Non enim hic extrema solitudinem, aut contigua oceanum colebat, qui a terræ finibus anxio corde clamabat. Sed sciens se in carne quidem, quæ terra est, degentem, iam in fine carnis habitare, dum secundū Apostolum in corpore habitans, peregrinatur a domino, dum viuens iam non sibi viuit, neque ipse viuit, sed viuit in eo Christus. Hier. arius. ibid.

† 27. quæ. i. Viduas.

Sup. cod. d.

† Infr. 107. b.

† 23. q. 1. ca. Sex differētia.

annos eius vsq; in diem generationis & generationis.⁷ Permanet in æternum in conspectu dei, misericordiam & veritatem eius quis requirit? ⁸ Sic psalmum dicam nomini tuo in seculum seculi, ^b vt reddam vota mea de die in diem.

In finem pro Idithun Psalmus David.

L X I.

- A** **N**onne ^a deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. ² Nam & ipse deus meus & salutaris meus, susceptor meus: non mouebor amplius. ³ Quousque irruitis in hominem? interficitis vniuersi vos, tãquam parieti inclinato & macerix depulsæ? ⁴ Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere: cucurri in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebãt. ⁵ Veruntamen deo subiecta esto anima mea, ^b quoniam ab ipso patientia mea. ⁶ Quia ipse deus meus & saluator meus, adiutor meus, nõ emigrabo. ⁷ In deo salutare meum & gloria mea, deus auxilij mei, & spes mea in deo est. ⁸ Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra, deus adiutor noster in æternum. ⁹ Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. ^{† 10} Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: ^c diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. ¹¹ Semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, & tibi domine misericordia, [†] quia tu reddis vnique iuxta opera sua.

Psalmus David cum esset in deserto Idumææ.

L X I I.

- A** **D**eus deus meus ad te de luce vigilo. ^{a 2} Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. ³ In terra deserta, in uia & in aquosa, sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam. ^{b 4} Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te. ⁵ Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. ⁶ Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labiis exultationis laudabit os meum. ⁷ Si memor fui tui super stratũ meum, ^c in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus. ⁸ Et in velamento alarum tuarũ exultabo, adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. ⁹ Ipsi vero in vanum querierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradẽtur in manus gladij, ^d partes vulpium erunt. ¹⁰ Rex verò lætabitur in deo, laudabuntur omnes qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

In finem Psalmus David.

L X I I I.

- A** **E**xaudi deus orationem meã cum deprecor, ^a à timore inimici eripe animam meam. ² Protexisti me à conuentu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem. ³ Quia exacuerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. ⁴ Subitò sagittabunt eum, & nõ timebunt: ^b firmauerunt sibi sermonem nequam. ⁵ Narrauerunt vt absconderent laqueos, dixerunt, quis videbit eos? ⁶ Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. ⁷ Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur deus. ⁸ Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos lingue eorũ. ⁹ Conturbati sunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo. ¹⁰ Annuntiarunt opera dei, & facta eius intellexerunt. ¹¹ Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabũtur omnes recti corde.

In finem Psalmus David, canticum Aggai, Ieremiæ, & Ezechielis de verbo peregrinationis, populo transmigrationis cum inciperent proficisci.

L X I I I I.

† De col. d. A
7. c. Hi duo.

- A** **E**† decet ^a hymnus deus in Sion, & tibi reddetur votum in Ierusalẽ. ² Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet. ³ Verba iniquorum præualuerunt super nos, ^b & impietatibus nostris tu propitiaberis. ⁴ Beatus quem elegisti & assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis. ⁵ Replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. ⁶ Exaudi nos deus salutaris noster, spes omniũ finium terræ, & in mari longe. ⁷ Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. ⁸ Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos, à signis tuis: ^c exitus matutini & vespere delectabis.

B iij

b. Id est hymnos, & gratiarum actionem: quæ quidẽ vota pij perpetuo reddere debẽt, quando etiam bona quorũ heredes instituti sũt a deo, perpetua sunt. Fla.

a. Causam dicit cur subigi dño contendat, quoniã ex deo salutare est. Proprium autẽ conditoris est, eorum quæ fecit, curã gerere vt seruentur. Basil. ibid.

b. Ab ipso est patientia: quia inter calamitates mihi constantiam præstat. Hæc autẽ mutuo inter se cõsilia agitabãt, ad maiore se magnanimitatem alter alterũ excitantes. Euthym. ibid.

c. Quid em̃ mihi profuit, si me a morte liberare nõ possunt? Quid mihi profuit, si mecũ post mortem esse nõ possunt? hic acquiruntur hic relinquuntur. Am. ros. de Nabathe Iesraël. c. 6.

a. Ex hoc intelligi potest, res incõmodæ atq; asperæ sũt hominib⁹ pus cõmodæ ac salutare. Flam. ibi.

b. Quia quibus probabilis per iustitiæ operationẽ vita iustorũ sit, tamen per misericordiã dei plus meriti consequuntur. Ex hac enim in vitam proficit æternam, & operationem iustitiæ. Hilar. Psal. 51.

c. Opus quidẽ fuerat & per diẽ hanc habere memoriã: quoniã vero semper solliciti estis, & in secularibus distrahimini, saltem tunc dei memores sitis sup stratũ, in matutinis meditamini in eo. Chrys. ad pop. Antioche. homil. 41.

d. Vbi occisi fuerit, vulpes sibi in cibũ eorum diuidẽs cadauera. Euthy. ibid.

a. Deus enim nõ tantũm rũ orandus est, cum quæ timeantur ingruerint, sed timenda ea sunt quæ cũ contempnit adesse, dominantur & semper atque indefessis precibus orãdus est, vt nos à timore eorum quorũ dominatũm timemus, eripiat. Hilar. ibid.

b. Cum se in hac malitia firmat, vt hos deceptionis laqueos huic rudi intendant, non putant hoc deũ posse cognoscere, cui nihil occultum latet: qui & nostras animas potẽs est à sagittis eorũ largis pietatis suæ armis defendere. Hiero. ibi.

a. Nullo em̃ loco præter quã Ierosolymis fas erat tẽplũ edificare, aut sacrificiũ facere: sed hic locus ecclesiæ Christi significabat, extra quam nec rite deũ coli, nequẽ vllum votũ reddi potest, quod ipsi gratũ acceptũque sit, extra quam non est salus. Flam. ibid.

b. Vsq; in finem nos fuisse in errore, nisi tu propiti⁹ fuisses nostris qui nos sanguine proprio mercat⁹ es. Sic & Paulus Apostolus ait. 2. Cor. 5. Qui nos reconciliauit deo patri per crucem. Hierony. ibid.

c. In exitu matutini & vespere delectabitur deus. i. in oriente & in occidente in edificationibus ecclesiarum delectaberis, ex quo visitasti terram aduentu tuo, & inebriasti eã sanguine tuos. Arnob. ibid.

² Visitasti terram, & inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam. ¹⁰ Flumen dei repletum est aquis, parasti cibum illorum, quoniam ita est preparatio eius. ¹¹ Riui eius inebria, multiplica genimina eius: in stillicidiis eius lætabitur germinās. ¹² Benedices coronæ anni benignitatis tuæ: & campi tui replebuntur vbertate. ¹³ Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingentur. ¹⁴ Induti sunt arietes ouium: & ^d valles abundabunt frumento: clamabunt etenim, hymnum dicent.

In finem canticum psalmi resurrectionis.

L X V.

Vbilate [†] deo ^a omnis terra, psalmū dicite nomini eius, date gloriā laudi eius. ^A [†] Infr. 99. b] ² Dicite deo, quā terribilia sunt opera tua domine, ^b in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. ³ Omnis terra adoret te & psallat tibi: psalmū dicat nomini tuo. ⁴ Venite & videte opera dei: terribilis in consiliis super filios hominum. ⁵ Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur in ipso. ⁶ Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi eius super gentes respiciunt: qui exasperant, non exaltentur in semetipsis. ⁷ Benedicite gentes deum nostrum, & ^B auditam facite vocem laudis eius. ⁸ Qui posuit animam meam ad vitam, & nō dedit ^C in commotionem pedes meos. ⁹ Quoniam probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. ¹⁰ Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra. ¹¹ Transiuimus per ignem & aquā, & eduxisti nos in refrigerium. ¹² Introibo in domum tuam in holocaustis, [†] reddam tibi vota mea quæ distinxerūt labia mea. ¹³ Et locutū est os meū, in tribulatione mea. ¹⁴ Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis. ¹⁵ Venite audite, & narrabo omnes qui timetis deum, quanta fecit animæ meæ. ^D ¹⁶ Ad ipsum ore meo clamaui, & exultaui sub lingua mea. ^c ¹⁷ Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. ¹⁸ Propterea exaudiuit deus, & attēdit voci deprecationis meæ. ¹⁹ Benedictus deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me.

In finem in hymnis Psalmus cantici David.

L X V I.

Deus ^a misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, ^A & misereatur nostri. ² Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. ³ Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes. ⁴ Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. ⁵ Confiteantur tibi populi deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum. ⁶ Benedicat nos deus, deus noster, & benedicat nos deus, & metuant eum omnes fines terræ.

In finem Psalmus cantici David.

L X V I I.

Exurgat ^a [†] deus, & dissipentur inimici eius: & fugiant qui oderunt eū, à facie ^A [†] Num. 10. d] eius. ² Sicut deficit fumus deficiat: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereat peccatores à facie dei. ³ Et iusti epuletur & exultent in conspectu dei, & delectentur in lætitia. ⁴ Cantate deo, psalmum dicite nomini eius, iter facite ei qui ascendit super occasum, dominus nomen illi. ⁵ Exultate in conspectu eius, turbabuntur à facie eius patris orphanorū, & iudicis viduarū. ⁶ Deus in loco sancto suo, ^b deus [†] qui inhabitare facit vnus mortis in domo. ⁷ Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. ⁸ Deus cū egredereris in conspectu populi tui, cū pertrāsires in deserto: ⁹ Terra mota est, etenim cœli distillauerunt à facie dei Sinai, à facie dei Israel. ^c ¹⁰ Pluuiam voluntariā segregabis deus hereditati tuæ, & infirmata est: tu vero perfecisti eam. [†] ¹¹ Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi deus. ¹² Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute tua. ¹³ Rex virtutum dilecti, & speciei domus diuidere spolia. ¹⁴ Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ de argentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. ¹⁵ Dum discernit cœlestis Reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon, mons dei, mons pinguis. ¹⁶ Mōs coagulatus, mons pinguis: vt quid suspicamini mōtes coagulatos? ¹⁷ Mons in quo beneplacitū est deo habitare in eo: etenim dominus habitabit in finē. ¹⁸ Currus dei decem

d. Sed quia de vno grano tritici aceruus est factus, cōpletum est illud propheti- cum: Et conualles abunda- bunt frumento: quia granū illud mortuum plurimum fructum attulit. Hoc itaq; granū omnes homines per- petua cœlestium munerum etica saturauit. Ambr. insti- tu. virg. cap. 14.

a. Deo itaque iubilandum est, quia debitum ei à nobis est exultantis vocis officiū. Plallendum autem nomini eius est, quia vterque organū psalmus est, ita & corporis nostri (quod animæ & affec- tionis & negotiorum om- nium organū est) artificio- sis operibus est placēdum. Hilar. ibid.
b. Ergo iste crucifixus est, sepultus, tertia die resurre- xit à mortuis. Ecce quanta virtus & potentia. Et in ista virtute eius mentiri sunt ei inimici eius vt dicerēt. No- bis dormientibus venerūt discipuli, & furati sunt eū. Matth. 28. c. Impletum est quod dictum est: In multi- tudine virtutis tuæ men- tietur tibi inimici tui. Chr. in symbo. Apost. homil. 1. c. Si dum deū rogarem, ali- cuius rei iniuste aut iniq; fui mihi conscius, nūquam me in posterum exaudiat quando eum inuocabo. Eu- ly. in symbo. ibid.

a. Prima deprecatio est, vt misericordiā prebeat deus, deinde benedictionem. Be- nedictio ergo quæ succedit misericordiæ, talis sit, vt cō- pressa dominatione carna- li spiritum faciat triūpha- re. Non nostri iudex sit, sed misericors. Maledictionem primā in homine sua bene- dictione dissoluit. Hier. ibi.

a. Cum daemones in huma- num genus tyrānidem ex- ercent, nec homo aliquis nec angelus captiuis homi- nibus opem ferret, vocat propheta in auxilium ipsum omnium creatorem, rogās eum vt celeriter exurgat. Resurrectionem autē in deo facit & dignē deo, intelli- ges mortuū quendam esse ad delinquentium vindi- ctam. Ezech. ibid.
b. Nec alia vlla credētib; preter vnam ecclesiam do- trina est. Hanc domum, hoc vnanimitatis hospitium de- signat & denūciat spiritus sanctus in Psalmis dicens: Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo. In do- mo dei, in ecclesia Christi vnanimes habitant, cōcor- des perseverant. Cypria. de simplicitate. prælato. tract. 3. c. Pluuiam quippe volun- tariam non nisi gratiā vult intelligi, non meritis red- ditam, sed gratis datā, vñle & gratia nominatur. Dedit enim eam, non quia digni eram, sed quia voluit. Hoc cognoscentes, nō fidentes in nobis erimus, & hoc est infirmari. August. de trinit. lib. 4. cap. 1.

† 17. q. 4. c.
Sunt qui
opes.
De voto. c.
Per tuas.

† 24. q. 1. c. a.
Omnibus. 2

† 23. q. 6. c. a.
Iam vero. 5.
Ex his.

† Ephe. 4. b

dei decem milibus multiplex, milia lætantium, dominus in eis in Sinai in sancto. ^d [†] 19 Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. 20 Etenim non credētes, inhabitare dominum deum. 21 Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis deus salutarium nostrorū. 22 Deus noster, deus saluos facienti, & domini domini exitus mortis. ^c 23 Veruntamen deus cōfringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis. 24 Dixit dominus ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris. 25 Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. ^f 26 Viderūt ingressus tuos deus, ingressus dei mei, Regis mei qui est in sancto. ^g 27 Præuenerūt principes cōiuncti psallentibus, in medio iuuenularum tympanistriarum. 28 In ecclesiis benedicite deo, domino de fontibus Israel. 29 Ibi Benjamin adolescentulus, in mentis excessu. 30 Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Nephtholim. 31 Manda deus virtuti tuæ, confirma hoc deus quod operatus es in nobis. 32 A templo tuo in Ierusalem, tibi offerent Reges munera. 33 Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento. 34 Dissipa gentes quæ bella volunt, ^h venient legati ex Ægypto, Æthiopia præueniet manus eius deo. 35 Regna terræ cantate deo, psallite domino. 36 Psallite deo qui ascendit super cælum cœli, ad orientem. 37 Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam deo super Israel: magnificētia eius & virtus eius in nubibus. 38 Mirabilis deus in sanctis suis, deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plebis suæ, benedictus deus.

In finem pro iis qui commutabuntur, Psalmus ipsi David.

LXVIII.

† De conf. dist. 2. c. Cui omne. Supr. 11. a

S Aluum† me fac deus, quoniam^a intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. ² Infixus sum in limo profundi, & nō est substantia. ³ Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. ⁴ Laboraui clamans, rauca facta sunt fauces meę: defecerunt oculi mei, dum spero in deum meum. [†] ⁵ Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderūt me gratis. ⁶ Cōfortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei iniuste: quæ non rapui, tunc exolvebam. ⁷ Deus tu scis insipientiā meā, & delicta mea à te nō sunt abscondita. ⁸ Non erubescāt in me qui expectant te dñe, domine virtutū. ⁹ Non cōfundantur super me, qui quærūt te deus Israel. ¹⁰ Quoniā propter te sustinui opprobriū, operuit cōfusio faciē meā. ¹¹ Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. ¹² Quoniā† zelus domus tuę comedit me, &† opprobria exprobratium tibi ceciderunt super me. ^b ¹³ Et operui in ieiunio animam meam, & factū est in opprobriū mihi. ¹⁴ Et posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabola. [†] ¹⁵ Aduersum me loquebātur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebāt vinū. ¹⁶ Ego verò orationē meā ad te domine, tempus beneplaciti deus. ¹⁷ In multitudine misericordię tuę exaudi me, in veritate salutis tuę. ¹⁸ Eripe me de luto vt non infigar: libera me ab iis qui oderunt me, & de profundis aquarū. [†] ¹⁹ Non me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundū, ^d neq; vrgeat super me puteus os suū. ²⁰ Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundū multitudinē miserationū tuarū respice me. ²¹ Et ne auferas faciem tuā à puero tuo: quoniā tribulor, velociter exaudi me. ²² Intende animæ meæ & libera eam, propter inimicos meos eripe me. ^c ²³ Tu scis impropriū meum, & confusionē meā, & reuerentiā meā. ²⁴ In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me: impropriū expectauit cor meū & miseriā. ²⁵ Et sustinui qui simul cōtristaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni. ²⁶ Et dederunt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. [†] ²⁷ Fiat mensa eorū coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalū. ²⁸ Obscurentur oculi eorū ne videant, & dorsum eorū semper incurua. ²⁹ Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ cōprehēdat eos. [†] ³⁰ Fiat habitatio eorū deserta, & in tabernaculis eorū nō sit qui inhabitet. ³¹ Quoniā quem tu percussisti persecuti sunt, & super

† Ioh. 2. c. † Rom. 15. a

† 11. quest. 3. Quando.

† De po. d. 2. c. Voluissent. 5. denique.

† Matt. 27. f. † Rom. 11. b. † Act. 1. d. 38. dist. 5. fi. 23. dist. ca. 1. in fine. De po. d. 4. c. In domo. 5. Hinc propheta.

cum, demoniacum, ac deo contrarium: tu etiam nosti quomodo me confundant, hoc est, quanta, vt eis videtur, ignominia me ac pudore afficiat. Euthymius ibid. f. Hæc mensa vnde cibus vitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributionem & scandalum facta est: cum vel præscripta legis, vel propheta- rum voces ab ecclesia viris ad reuelationem diuini consilij tractentur. Hilarius. ibid.

d. Que sententia vtique sic intelligitur, eo q captiuitate hominis, quæ sibi diabolus captiuauerat, illi eruo- do sibi dñs captiuat: & ip- sam, sicut ait, captiuitatem captā ad colorū alta sustu- lerit. Vtraq; igitur captiui- tas vno vocabulo nūcupa- tur, sed nō æqualis veraque est. Diaboli enim captiui- tas seruituti subiicit, Chri- sti autē captiuitas restituit libertati. Ambr. ser. 68. e. Nō mihi videtur aliud di- ctū q, deus cōquassabit ca- pita inimicorū suorum ni- miū superbientū, nimirū se extollentū in delictis suis. Per hyperbolem quippe si- gnificauit superbiam tantum se extollentē, & tāta elatio- ne incedentē, quasi verticē capilli perambulando cal- caret. Aug. Epist. 59. f. Ingressum Christi ad ho- mines, aduentumq; verbi dei cū corpore esse cōse- dū canit scriptura, sicut ait: Videbunt ingressus tuos, &c. Euseb. de demon. li. 99. g. Dei quidem itinera sunt visa, cum cōactis in glaciē aquis præeunte eo in colū- na ignis & nubis, iter popu- lo siccatum est, cum in me- dio tympanistriarum iuue- nes psallētes gloriose glori- ficatū dominum cantauē- runt. Hilar. ibid. h. Deniq; de Magis David significare mōstratur, cum dicit: Veniāt legati ex Æ- gypto: Æthiopia præue- niat manus eius deo. Nam quia mundū istū sepe scri- ptura quædam Ægyptū nū- cupat, testē Magos illos in- telligim⁹ Ægypti lega- tos: qui quasi totius mundi legati electi, in muneribus quæ obtulerūt, credulitatē omniū gentiū ac fidei in- itia dedicauerūt. Chrys. ex variis in Matt. locis ho. 1. a. Christi hoīs vocē in isto psalmo ab initio vsq; ad fi- nē prophetatā aduertim⁹. Hoc ordine aquas vsq; ad animā suā peruenisse signi- ficat. Dicendo autē se in li- mo profundi infixū, fabri- cā primi hominis sonat, in qua fixū cruci tēpestas se- ditiosi populi misit eū in mortē. Rogat nunc pro di- scipulis, vt non erubescant in eo qui expectat resurre- ctionē eius: neque confun- datur qui salutem eius ex- pectant. Arnob. ibid. b. Bonū operimentū, quod animā tegit ne à tentatore deprehēdat, ne à tēptatore nudetur. Bonum velamen, quod tegit culpā, tegit ab- stinentia, tegit gratia. Am- bro. de Elia & ieiū. cap. 4. c. Hoc est, maledicebant mihi in locis publicis & ce- lebris, cuiusmodi erant apud veteres vrbiū portæ, ad quas conueniebant ci- ues, & iudicia agitabātur. Flaminus. d. Ideo autem dixit, neque vrgeat super me os suum: quia cum susceperis reos, claudetur sursum, & aperie- tur deorsum, dilatabitur in profundum: nullum spira- men, nullus liber anhelitus, claustris desuper, vrgenti- bus relinquetur. Eusebius Emif. de Epipha. hom. 3. e. Nosti quāta mihi expro- bant, voratorē ac vini po- tatore appellātes, publi- canis ac peccatorib⁹ ami-

dolorem vulnerum meorum addiderunt.³² Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam.³³ Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.³⁴ Ego sum pauper & dolens, salus tua deus suscepit me.³⁵ Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.³⁶ Et placebit deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas.³⁷ Videant pauperes & lætetur, quærite deum, & viuet anima vestra.³⁸ Quoniā exaudiuit pauperes dominus, & viuetos suos non despexit.³⁹ Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia reptilia in eis.⁴⁰ Quoniam deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ.⁴¹ Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirant eam.⁴² Et semen seruatorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius, habitabunt in ea.

In finem Psalmus David, in rememoratione quod saluum fecit eum dominus.

L X I X.

Deus¹ in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina.² Confundantur & reuerantur, qui quærunt animam meam.³ Auertantur retrorsum & erubescant, qui volunt mihi mala.⁴ Auertantur statim erubescantes qui, dicunt mihi, euge, euge.⁵ Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te, & dicant, semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.⁶ Ego vero⁷ egenus & pauper sum, deus adiuua me.⁷ Adiutor meus & liberator meus es tu, domine ne moreris.

Psalmus David filiorum Ionadab & piorum captiuorum.

L X X.

Domine¹ te speravi, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me & eripe me.² Inclina ad me aurem tuam, & salua me.³ Esto mihi in deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias.⁴ Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu.⁵ Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis & iniqui.⁶ Quoniam tu es patientia mea domine, domine spes mea à iuuentute mea.⁷ In te confirmatus sum ex vtero, de ventre matris meæ tu es protector meus.⁸ In te cantatio mea semper, tanquam prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis.⁹ Repleatur os meum laude, vt cantem gloriā tuam, tota die magnitudinem tuam.¹⁰ Ne proicias me in tempore senectutis: cū defecerit virtus mea, ne derelinquas me.¹¹ Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum, dicentes, deus dereliquit eum: persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.¹² Deus ne elongeris à me, deus meus in auxilium meum respice.¹³ Confundantur & deficiant detrahentes animam meam, operiantur confusione & pudore, qui quærunt mala mihi.¹⁴ Ego autem semper sperabo, & adiiciam super omnem laudem tuam.¹⁵ Os meum annuntiabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum.¹⁶ Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentiam domini, domine memorabor iustitiæ tuæ solius.¹⁷ Deus docuisti me à iuuentute mea, & vsq; nunc pronuntiabo mirabilia tua.¹⁸ Et vsq; in senectā & senium, deus ne derelinquas me.¹⁹ Donec annuntiem brachium tuum generationi omni quæ vêtura est.²⁰ Potentiam tuam & iustitiam tuam deus vsq; in altissima quæ fecisti magnalia, deus quis similis sit tibi?²¹ Quātas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & cōuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.²² Multiplicasti magnificentiam tuam, & cōuersus cōsolatus es me.²³ Nam & ego cōfitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel.²⁴ Exultabunt labia mea cum cātauerō tibi, & anima mea quam redemisti.²⁵ Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam, cum confusi & reueriti fuerint qui quærunt mala mihi.

Psalmus David in Salomonem.

L X X I.

Deus¹ iudicium tuum Regi da, & iustitiā tuam filio Regis.² Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.³ Suscipiāt mōtes pacem populo, & colles iustitiā.⁴ Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calūniatorem.⁵ Et permanebit cum sole & ante lunam, in generationē & generationē.⁶ Descēdet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillātia super terrā.

Orietur

g. Cū enim esset diues, pro nobis pauper factus est, & compeditos suos nō despicit. Possimus hoc versiculum, si quando in laudes martyrum peroramus. Quidā & de animabus hoc intelligi putant, quod laus corporibus nō despecta sint à deo. Hieron. ibid.

a. Pia confessio hęc vox est adiutorium à domino & deo sperare, sed plus hic quā in deprecationibus sperandi auxiliij solet esse, fermo significat. Hilar. ibi.

b. Duo sunt genera persecutorum, vituperantium & adulantium. Plus persequitur iua adulatoris, quā manus interfectoris. Nam & ipsam caminū dicit scriptura. August. ibid.

a. Id est, ne quæso permittere vt ea spes vquā fallat me, sed pro iustitia & bonitate tualibera me. Et esto mihi loco arcis munitissimæ, ad quam mihi pateat semper aditus: tibi certè semper cura fuit salus mea. Flami. ibi.

b. Nos dicimus in deo confirmatum Christū, qui tanquam prodigium factus est multis incredulis, credentibus autem extitit adiutor & fortis. Arnob. ibid.

c. Ego, inquit, squallidus atque afflictus & deformis effectus sum præ ieiunio facis: & tristitia atque ideo à multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi re vera nō ita essem, sed sic viderer, impudentibus nimirum ac viliori multitudini. Euthym. ibid.

d. Quid est tota die? Sine intermissione. In prosperis, quia consolatoris, in aduersis, quia corrigis. Antequam essem, quia fecisti: cū essem, quia salutem dedisti: cum peccassem, quia ignouisti: cum conuersus essem, quia adiuuisti: cum persequeremur, quia coronasti.

Ita planè repleatur os meum laude, vt in hymno dicam gloriam tuam tota die, &c. August. ibid.

e. Sciebat profecto cum introiret in spirituales potentias domini, exurum se iri vniuersis infirmitatibus carnis, vt iam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu memoraretur iustitiæ dei solius. Bern. Epi. 11.

f. Quod factum est tempore Christi, quando qui dixerunt fuerunt ex eis credere in Christum, brachium domini annuntiauerunt omni generationi gentium postmodum credenti in Christo. Chrys. in Matth. ca. 10. hom. 33.

g. Est primus versiculus ad Salomonem referri possit, quæ postea sequuntur, nec ad Salomonem, nec ad eius filium Roboam referri possunt, sed solum à David ortum saluatorem nostrum Iesum Christum. Euseb. de demonstr. lib. 7. cap. 11.

h. Hęc est causa cur percat beatus David Christo tribui iudicandi facultatem vt scilicet iudicet populum & pauperes. Per populum autem, fidelem populum intelligit, qui licet Christi, hoc est filij populi appellatur, dicitur etiā & patris. Quem populum etiam alio nomine vocat pauperes. Euthymius. ibi.

† 7. q. 1. c. cū vero. 11. h. † Sup. 34. d. 39. d.

† Sup. 30. a.

† 82. di. cap. Quoniam. Eadē. di. c. 2. & ca. c. c. Quoniam.

† Isa. 60. b.
Matth. 2. b.

⁷ Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. ⁸ Et dominabitur à matris vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarū. ⁹ Corā illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingēt. ¹⁰ Reges Tharsis & insulę muñera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent. ¹¹ Et adorabunt eum omnes Reges, omnes gentes seruient ei. ¹² Quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adiutor. ¹³ Parcet pauperi & inopi, & animas pauperū saluas faciet. ¹⁴ Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo. ¹⁵ Et viuet & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper: tota die benedicent ei. ¹⁶ Erit firmamentum in terra in summismontiū, superextolletur super Libanum fluctus eius, & florebut de ciuitate sicut fœnum terræ. ¹⁷ Sit nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. ¹⁸ Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabūt eum. ¹⁹ Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus. ²⁰ Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat.

† Luc. 1. g.

Defecerunt hymni David filij Iesse. Psalmus Asaph. LXXII.

† Dep. di.
1. c. Serpēs.

† 21. di. c. In
tantum.

† Sup. 25. b.

A Vam^a bonus Israel deus, iis qui recto sunt corde. ² Mei autē penē moti sunt pedes, penē effusi sunt gressus mei. ³ Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorū videns. ⁴ Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorū. ⁵ In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. ⁶ Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua. ⁷ Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectū cordis. ⁸ Cogitauerūt & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelsis locuti sunt. ⁹ Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorū transiuit in terra. ¹⁰ Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inueniētur in eis. ¹¹ Et dixerunt: quomodo scit deus, & si est scientia in excelsis? ¹² Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias. ¹³ Et dixi, ergo sine causa iustificauī cor meū, & laui inter innocentes manus meas. ¹⁴ Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. ¹⁵ Si dicebā, narrabo sic, ecce nationē filiorū tuorū reprobauī. ¹⁶ Existima bā vt cognoscerem: hoc labor est ante me. ¹⁷ Donec intrē in sanctuariū dei, & intelligam in nouissimis eorum. ¹⁸ Veruntamen propter dolos posuisti eis: ¹⁹ deiecisti eos dum alleuarentur. ²⁰ Quomodo facti sunt in desolationem? subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam. ²¹ Velut somnium surgentium, domine in ciuitate tua imaginē ipsorum ad nihilum rediges. ²² Quia inflammatū est cor meum, & renes mei cōmutati sunt, & ad nihilum redactus sum, & nesciui. ²³ Vt iumentū factus sum apud te, & ego semper tecum. ²⁴ Tenuisti manum dexteram meam, & in volūate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. ²⁵ Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? ²⁶ Defecit caro mea & cor meū, deus cordis mei & pars mea deus in æternum. ²⁷ Quia ecce qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. ²⁸ Mihi autem adhærere deo bonum est, ponere in domino deo spem meam. ²⁹ Vt annuntiem omnes prædicationes tuas, in portis filiæ Sion.

In finem intellectus Asaph. LXXIII.

† 23. q. 4. c. 5.

† 4. Re. 25. c.

A T^a quid deus repulisti in finē, iratus est furor tu⁹ sup oues pascuę tuę? ² Memor esto cōgregationis tuę, quam possedisti ab initio. ³ Redemisti virgā hereditatis tuę: mons Siō in quo habitasti in eo. ⁴ Leua manus tuas in superbias eorū: ⁵ Et gloriati sunt qui oderūt in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto? ⁶ Posuerūt signa sua signa, & nō cognouerūt, sicut in exitu super summū. ⁷ Quasi in sylua lignorū securibus exciderūt ianuas eius in idipsum, in securi & ascia deiecerūt eā. ⁸ Incenderunt igni sanctuarium tuum: in terra polluerunt tabernaculum nominis tui. ⁹ Dixerūt in corde suo cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos dei à terra. ¹⁰ Signa nostra nō vidimus: iam non est propheta, & nos nō cognoscer ampli⁹. ¹¹ Vsquequo deus improperebit inimic⁹, irritat aduersarius nomen tuum in finē? ¹² Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam

c. Quomodo & ab hominibus & ab angelis adoratur. Christ⁹, si ab vniū dei substantia separatur: Quomodo illi seruitutem, quę deo tantū debetur, audemus exhibere, si vna nō est illi natura cū patre? fulgen. Responsio. 10. cōtra Arrianos. d. Nā quod inde aurū etiā ille Salomō accepit, in hūc psalmū figurate traiecitū est in aliu verum Salomōnē. i. verū pacificū. Non enim ille dominatus est à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Aug. ibid. * Deus: vt triplex domini dei deiq; nūcupatio, mysterium sic trinitatis. Hier.

a. Certē deus in Israel benedictus est, & maxime benignus. Est inq; talis in eos præcipue, qui puro sunt animo. i. qui neq; rebus piorum aduersis, neq; prosperis impiorū adducuntur vt de bonitate & prouidentia dei minus præsentiant. Flamin. ibid. b. Nō sufficiunt multis cōsuetudinarij reatus, nō sufficiunt lites, non rapinæ, nō calumniæ, nō suffiunt violentiæ, non comestationes, nō falsitates, non suffiunt perſuria, non adulteria, non homicidia, nisi blasphemia furiosarū mētium manus etiam iniiciant in deum. Posuerūt enim, sicut de impijs scriptum est, in cœlū os suum, &c. Sal. lib. 4. c. Tumore nanque afeēdere, est descendere, quā videlicet vbi mens eleuatur, ipsa eleuatione deiicitur, vt hic: deiecisti eos, &c. Rupertus in Genesim. 3. d. Et ecce magis de ciuitate animæ tuę imaginem diaboli, & extolle imaginem Christi. Hac in te fulgeat, in tua ciuitate, id est in anima tua resplendeat, quæ obliterat viciorū imagines: de quibus ait David, Domine in ciuitate tua, &c. Amb. officio. 1. cap. 49. e. Quod si à deo qui longē sunt, peribunt: vique qui deo proximi sunt, saluabuntur. Quanto enim deo viciniiores fuerimus, tanto aduersarij nostri à nobis longius repellentur. Oportet igitur nos proximos fieri deo, quoniam dicit propheta: Ecce qui elongāt se à te peribunt. Ambr. Serm. 403.

a. Possumus intelligere hec verba vt ex prudentiorum Iudæorum persona dicta sint. Nec tantum repulisti, inquit, sed in finem repulisti, quod omnimodā protinus destructionē significat. Nam etsi prius eos sepe repulerat, non tamen in finē, id est in perpetuū. Vnicuique enim captiuitati certū tempus per prophetas statuerat. Illa autem verba, Vt quid deus repulisti, interrogatio quidē esse videtur, & rationem indagare, sed iuxta vsū Hebræi diuinitatis diuinam misericordiam cōciliant. Euth.

b. Sive in Iudæa quæ me-
dium terræ dicitur, sive in
vtero virginali. Hiero. ibi.
c. Draconū capita, demo-
niorū superbas, à quib⁹ ge-
tes possidebatur, cōtriuisti
supraquā: quia eos quos pos-
sidebat, tu per baptismum
liberasti. Aug. ibid.
d. Hoc intelligit, eos qui
littora maris rubri accolūt
potitos fuisse spoliis Aegy-
ptiorū quos dominus cum
rege in mare rubrū depref-
serat. Sed alij vertūre He-
bræo, Dedisti eum escā ha-
bitantibus in deserto, quib⁹
verbis significare videt⁹ ca-
dauera Aegyptiorū ad lit-
tus eiecta prædā & pastū fu-
isse bestiarū. Flami. ibi.
e. Id est, Dum tu differis pæ-
nas, illi proficiunt in bla-
phemas. Hiero.

de medio sinu tuo in finē?†¹³ Deus autem rex noster ante secula,^b operatus est salutē
in medio terræ.¹⁴ Tu cōfirmasti in virtute tua mare,^c contribulasti capita draconū in
aquis.¹⁵ Tu confregisti capita draconis,^d dedisti eum escam populis Æthiopum.¹⁶ Tu
dirupisti fontes & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan.¹⁷ Tuus est dies, & tua est nox:
tu fabricatus es aurorā & solē.¹⁸ Tu fecisti omnes terminos terræ: æstatem & ver tu
plasmasti ea.¹⁹ Memor esto huius, inimicus improperauit dño, & populus insipies in-
citauit nomen tuum.²⁰ Ne tradas bestiis animas confitentium tibi, & animas paupe-
rum tuorū ne obliuiscaris in finem.²¹ Respice in testamentū tuū, quia repleti sunt qui
obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.²² Ne auertatur humilis factus confusus,
pauper & inops laudabunt nomen tuū.²³ Exurge deus, iudica causam tuam: memor
esto improperiorū tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.²⁴ Ne obliuiscaris
voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

In finem, ne corrumpas. Psalmus canticum Asaph.

LXXIII.

a. Cōfiteri ergo & inuoca.
cōfiteri enim mundas tē-
plum quod veniat inuocat⁹.
Aug. ibid. Si peccata cōfi-
temur, nō vt sciat quæ igno-
rat, ideo cōfitemur, sed vt
ea quæ optimē nouit, indul-
geat. Confessio enim pœni-
tentis ad indulgentiā non
attendit, si recte fidei inuo-
catio nominis dei non fue-
rit subsecuta. Arnob. ibi.
b. Et de mensura meri sup-
plicij, estudit in mensuram
miseri cordia, vt mixturam
faceret: vtq; cā in potū illis
præberet qui & leuius deli-
quisset, & adhuc essent me-
dicabiles. Euthym.

Confitebimur tibi deus, confitebimur, & inuocabimus nomē tuū.² Narrabi-
mus mirabilia tua: cum accepero tēpus, ego iustitias iudicabo.³ Liquefacta
est terra, & omnes qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius.⁴ Dixi
iniquis, nolite iniquē agere: & delinquentibus, nolite exaltare cornu.⁵ Noli-
te extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus deum iniquitatē.⁶ Quia
neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, quoniam deus iu-
dex est.⁷ Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu domini vini meri plenus
mixto.⁸ Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamen fæx eius non est exinanita, bibent
omnes peccatores terræ.⁹ Ego autem annuntiabo in seculū, cantabo deo Iacob.¹⁰ Et
omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabunt cornua iusti.

In finem in carminibus canticum Assyriorum. Psalmus Asaph.

LXXV.

a. Hoc vtq; nomē quod va-
sa Iudæorum angustis suis
coercitū continebant. Ma-
gnū quidē & tunc nomē,
cū infirmorum atq; pauco-
rum hereret angustis, sed
magnitudinē sui nondum
per corda gentium, & in fi-
nes totius orbis effuderat.
Ambr. de spir. san. li. i. c. 7.
b. Hoc est dicere, Nihil in-
uenerunt in operib⁹ suis di-
uites, qui nihil pauperibus
contulerunt. Nullius iu-
uerunt inopiam, nihil ad-
uilitatē suā proficiētes re-
perire potuerunt. Ambr.
de Nabuthæ lezraelit. c. 6.
c. Et bene viros diuitiarum
appellauit, non diuitias vi-
rorum, vt ostēderet eos nō
possessores diuitiarū esse,
sed à suis diuitiis possideri.
Ambr. de Nab. lezr. c. 15.

Notus† in Iudæa deus, in Israel^a magnū nomē eius.² Et factus est in pace lo-
cus eius, & habitatio eius in Sion.³ Ibi confregit potentias, arcum, scutum,
gladium & bellum.⁴ Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: turbati
sunt omnes insipientes corde.⁵ Dormierunt somnum suum, & nihil inue-
nerūt omnes viri diuitiarum in manibus suis.⁶ Ab increpatione tua deus Iacob, dor-
mitauerunt qui ascenderunt equos.⁷ Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira
tua.⁸ De cælo auditum fecisti iudicium, terra tremuit, & quieuit.⁹ Cum exurgeret in
iudicium deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.¹⁰ Quoniam cogitatio ho-
minis confitebitur tibi, & reliquæ cogitationis diem festum agent tibi.¹¹ Vouete &
reddite domino deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera.¹² Terribili &
ei qui aufert spiritum Principum, terribili apud Reges terræ.

In finem pro Idithun, Psalmus Asaph.

LXXVI.

a. Videte ergo q; & opera
nostra nobis tacētib⁹ cla-
māda dñm. Hiero. ibid.
b. Cū enim animus meus
in me cōsolationem re-
pudiaret, ad memoriā dei
cōfugebam, & illius mise-
ricordiā vociferans implo-
rabam. Flami. ibid.
c. Per antiquos dies tēpora
Moysi intelligit, & Iesu Na-
ue. Cogitauit inquit quod pa-
tē illi de Aegyptiaca ser-
uitute fuerint liberati, quo-
modo siccis pedib⁹ pertrā-
serunt mare rubrū, quomo-
do innumeris affecti bene-
ficiis à deo, tandē in terrā
promissionis cū gloria in-
gressi sunt. Euthy. ibid.
d. Abyssus dātes viam sicca
pedibus filiorum Israel &
Ioseph. Post hæc vocē de-
derunt nubes. In columna
enim nubes vox erat, quādo
de lagitta dei in ægyptios
transierunt. Vox tonitru
eius in roca. Moyses rotæ
comparatur. Arnob. ibid.

Voce† mea ad dñm clamaui, voce mea ad deum, & intendit mihi.² In die tri-
bulationis meæ deum exquisiui, manibus meis nocte contra eum, & non sum
deceptus.³ Renuit consolari anima mea: memor fui dei, & delectatus sum, &
exercitatus sum, & defecit spiritus meus.⁴ Anticipauerūt vigilias oculi mei, turbatus
sum, & nō sum locutus.⁵ Cogitauit dies antiquos, & annos æternos in mēte habui.⁶ Et
meditatus sum nocte cū corde meo, & exercitabar, & scōpebā spiritū meū.⁷ Nūquid
in æternū proiciet deus, aut nō apponet vt cōplacitior sit adhuc? Aut in finē miseri-
cordiam suam abscindet à generatione in generationem? Aut obliuiscetur misereri
deus, aut cōtinebit in ira sua misericordias suas? Et dixi, nūc cœpi: hæc mutatio dex-
træ excelsi.¹¹ Memor fui operū dñi, quia memor ero ab initio mirabilium tuorū.¹² Et
meditabor in omnib⁹ opibus tuis, & in adinuetionib⁹ tuis exercebor.¹³ De⁹ in sancto
populis virtutē tuā: redemisti in brachio tuo populū tuū, filios Iacob & Ioseph.¹⁴ Vi-
derunt te aquæ deus, viderunt te aquæ, & timuerūt: & turbatę sunt abyssi.¹⁵ Multitu-
do sonitus

† Luc. i. g.

† De immu-
ni ecclesiæ.
2. lib. 6.

† 17. q. i. c. i.
Si quis sacr.
De voto, c.
Magnæ.

† Infr. 141. a.

do sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. ¹⁷ Etenim sagittæ tuæ transeunt, vox tonitruui tui in rota. ¹⁸ Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est & contremuit terra. ¹⁹ In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis, & vestigiâ tua non cognoscuntur. ²⁰ Deduxisti sicut oues populum tuum, in manu Moyfi & Aaron.

Intellectus Asaph.

LXXXVII.

Attendite popule meis ^alegem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. ² Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. ³ Quia-
Bsta audiuiimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis, ⁴ Nō sunt occultata à filiis eorum, in generatione altera. ⁵ Narrâtes laudes dñi & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit. ⁶ Et suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel. ⁷ Quanta mandauit patribus nostris nota facere filiis suis, vt cognoscat generatio altera. ⁸ Filij qui nascentur & exurgent: & narrabunt filiis suis. ⁹ Vt ponant in deo spem suam, & non obliuiscantur operum dei, & mandata eius exquirant. ¹⁰ Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. ¹¹ Generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum deo spiritus eius. ¹² Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum, cōuersi sunt in die belli. ¹³ Nō custodierunt testamentum dei, & in lege eius noluerunt ambulare. ¹⁴ Et obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius quæ ostendit eis. ¹⁵ Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos. ¹⁶ Interrupit mare & perduxit eos, & statuit aquas quasi in vtre. ¹⁷ Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. ¹⁸ Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyssio multa. ¹⁹ Et eduxit aquam de petra, & deduxit tanquam flumina aquas. ²⁰ Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitauerunt excelsum in inaquoso. ²¹ Et tentauerunt deum in cordibus suis, vt peteret escas animabus suis. ²² Et male locuti sunt de deo, dixerunt: nūquid poterit deus parare mensam in deserto? ²³ Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: ²⁴ Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo? ²⁵ Ideo audiuit dñs & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel. ²⁶ Quia non crediderunt in deo nec sperauerunt in salutare eius. ²⁷ Et mādauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit. ²⁸ Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. ²⁹ Panem angelorum mādauit homo, cibaria misit eis in abundantia. ³⁰ Trāstulit austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Aphricum. ³¹ Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia penatā. ³² Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernaculum eorum. ³³ Et mādauerunt & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis: nō sunt fraudati à desiderio suo. ³⁴ Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira dei ascendit super eos. ³⁵ Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit. ³⁶ In omnibus his peccauerunt adhuc, & nō crediderunt in mirabilibus eius. ³⁷ Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione. ³⁸ Cū occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum. ³⁹ Et rememorati sunt quia deus adiutor est eorum, & deus excelsus redemptor eorum est. ⁴⁰ Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mētiti sunt ei. ⁴¹ Cor autem eorum nō erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento ei. ⁴² Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & nō disperdet eos. ⁴³ Et abundauit vt auerteret iram suam, & nō accendit omnem iram suam. ⁴⁴ Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & non rediens. ⁴⁵ Quotiens exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in inaquoso. ⁴⁶ Et conuersi sunt & tentauerunt deum, & sanctum Israel exacerbauerunt. ⁴⁷ Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis. ⁴⁸ Sicut posuit in Ægypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos. ⁴⁹ Et conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent. ⁵⁰ Misit in eos cynomyiam & comedit eos: & ranam, & dispendit eos. ⁵¹ Et dedit arugini fructus eorum, & labores eorum locustæ. ⁵² Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina. ⁵³ Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni. ⁵⁴ Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immis-

a. Sic appellat doctrinā saluberrimā, quæ continetur hoc carmine. Eandē vocat parabolas, quod sententiæ inferatur vtilissime ac sapientissime. Itē enigmata, quod hoc gen⁹ doctrinā recoditum maximeque obscurū sitis quorum mens nullo alio lumine nisi naturali prædita est. Flam. ibidem.
b. Ad hunc igitur populum ex gētib⁹ congregatū Christus loquitur, & legē eos nō Mosaicā audire iubet, sed euangelicā; de qua loquens Iſaias dicebat: De Sio exibit lex, & verbum domini de Ierusalem, & iudicabit in medio gentium. Euthy.
c. Vides ergo quia genus vituperando quæstionē fecerat, eructis hūc sermonem à creatoris iniuria, exposuit non esse generis vitium, sed voluntatis. Prosecutus enim genus ait: quod nō direxit cor suum, quia noluerunt in lege eius ambulare. Arn. ib.
d. Vides quod non dicitur de decē tribubus, sed de hereticis prophetatur. Obliti sunt ergo hæretici patris sui, qui fecit mirabilia in terra Ægypti, id est in tenebris istius seculi, quomodo illos liberauit. In ecclesiā enim renati sunt: & postea ubi nati sunt, displicet eis ecclesiā. Hieron. ibid.
e. Qui peccatū semper, excepta nocte sabbati, cum rore descendens circa castrorum locū candore niuis ostenderet. Aug. de mirab. sacre scriptu. lib. i. c. 23.
f. Nam contra Moysen rebelles extinguuntur, Core conuiciatur, obtrahitur. Dathan & Abiron marmuratur, deuorantur. Saluian. lib. i.
g. Quoniam in Græco habetur *ἀδελφότης* fecus si haberetur, *ἀδελφότης*.
h. Neq; suppliciorū grauitate, neq; miraculorum magnitudine adduci vñquant potuerit, vt verbis dei fidē haberet, seq; illius bonitatis præsidioque committeret. Ex quo perspicuū esse potest tantam esse labem & corruptionem animorum, vt sine spiritu semper à veritate abhorream. Flam. ibi.
i. Quemadmodum ergo caro non redit ad homines, ex quibus creata est, sed ad terram vnde primo homini formata est: ita & spiritus non redit ad homines, à quibus transfusus est, sed ad deum, à quo primū illi carni datus est. August. Epist. 7. Vel cum spiritus sanctus à peccatoribus recedit, & quandiu in volubris peccatorum sunt, non reuertitur ad eos. Hieron. ibidem.
k. Tanis Taneos, Ægypti ciuitas vetustissima. Et hæc duplex creditur, siue quod altera ex alterius ruina cōdita sit, siue occasione ignota idem nomen sit fortit. Prior in ostio Nili Tanitico, de qua Strabo li. 17. quæ ostio nomen dedit. Altera Memphi vicinior, & in alia fluminis rixa sita. Hæc post Hebron. 7. annis cōdita est, de qua nunc in proposito. Nempe filij Israel iuxta illam ante exitum habitabant.

† Exod. 14. a

† Matth. 13. a

† Exo. 14. f.

& 17. b.

† Exod. 14. c

† Exod. 17. b

† Num. 11. a.

† Num. 20. b

† Num. 11. a.

† Exod. 16. d

Sap. 16. c.

De cōse. di.

2. c. Reuera.

c. omnia. &

Dereliq. c.

vnico i cle-

mē. Ioā. 6. d

Nehe. 9. d.

† Nu. 11. b. g.

† Num. 11. g

De po. di. 1

5. Hoc idē.

Infr. 104. d.

† Exod. 7. d.

† Exo. 8. a. f.

† Exo. 10. c.

† Exo. 9. a.

siones per angelos malos.⁵⁵ Viā fecit semitæ irę suę, nō pepercit à morte animarū eorū: & iumēta eorū in morte cōclufit.†⁵⁶ Et percussit omne primogenitū in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorū in tabernaculis Chā.†⁵⁷ Et abstulit sicut oues populū suum, & perduxit eos tanquā gregem in deserto.⁵⁸ Et deduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorū operuit mare.⁵⁹ Et induxit eos in montem sanctificationis suę: montem quem acquisiuit dextera eius.†⁶⁰ Et eiecit à facie eorum gentes, & forte diuisit eis terram in funiculo distributionis.†⁶¹ Et habitare fecit in tabernaculis eorum, tribus Israel.†⁶² Et tentauerunt & exacerbauerunt deum excelsū, & testimonia eius non custodierunt.†⁶³ Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum: quēadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum.†⁶⁴ In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad emulatiōē eū prouocauerunt.†⁶⁵ Audiuit deus & spreuit, & ad nihilū redegit valde Israel.†⁶⁶ Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.†⁶⁷ Et tradidit in captiuitatē virtutē eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.†⁶⁸ Et conclusit in gladio populū suum, & hēreditatem suā spreuit.†⁶⁹ Iuuenes eorum comedit ignis, & virgines eorum non sunt lamentatę.†⁷⁰ Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduę eorum nō plorabantur.†⁷¹ Et excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino.†⁷² Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.†⁷³ Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit.†⁷⁴ Sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit.†⁷⁵ Et ædificauit sicut vnicorniū sanctificiū suum in terra quam fundauit in secula.†⁷⁶ Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum.†⁷⁷ Pascere Iacob seruum suū, & Israel hēreditatem suam.†⁷⁸ Et paut eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Psalmus Asaph.

LXXVIII.

a. In hoc Psal. sciticia prædicatur Antiochi, qui aduersus Iudæorum gentem inimicissimus fuit. Euthy. Vel de præterita cæde Philisthinorū, aut de vastatione Nabuchodonosor. Arnobius. Vel de excidio Ierosolymitano sub Tito Romano. Imperatore, aut de perfectione ecclesię post Christi passionē. Aug. ibi. b. Vt de amplissima vrbe paruum tuguriolum vix remanserit.

c. Hęc quidē in Ierusalem antea dūctū facta sunt saluatoris, sed passione infanctū figurauerūt, vbi carnes eorū bestiis atq; volucribus, id est persecutoribus expositę sunt. Hiero. ibid. d. Agnoscent se in has ærinas propter peccata incidisse: itaq; ad misericordiā dei suppliciter confugunt, seq; adiuuari deprecantur: non q; fauore & auxilio digni sint, sed ne sanctissimi nomen dei, de cuius tutela gloriantur, ludibrio & despectui sit nationibus. Eiam. ibid.

a. Per Israelē, vel ipsum Iacob patriarchā intelligit, cui deus pollicitus est se ei semper adfuturū, & seruaturum se eum in periculis: vel ipsum populum qui ab eo originem traxit. Euthy. ibidem.

b. Ipse ergo excitet potentiam suam, veniat & saluos nos faciat. Verū quia inuisibilis est, & a nullo penitus videri potest, sumat materiam per quam dignetur faciem suam ostēdere: quam si ostenderit ille, salui erimus, videlicet si facies. seu imago eius per carnis assumptionē fiat visibilis. Arnob. ibidem.

Eus†^a venerunt gentes in hēreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt†^b Ierusalem in pomorum custodiam.†^c Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorū bestiis terrę.†^d Effuderunt sanguinem ipsorum tāquam aquam in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret.†^e Facti sumus opprobriū vicinis nostris, subfānatio & illusio iis qui in circuitu nostro sunt.†^f Vsq; quo domine irasceris in finē, accēdetur velut ignis Zelus tuus?†^g Effunde iram tuā in gētes quę te non nouerunt, & in regna quę nomen tuum non inuocauerunt.†^h Quia comederunt Iacob, & locū eius desolauerūt.†ⁱ Ne memineris iniquitatū nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordię tuę, quia pauperes facti sumus nimis.†^j Adiuua nos deus salutaris noster, & propter gloriā nominis tui domine libera nos. Et propitius esto peccatis nostris propter nomē tuū,†^k ne forte dicant in gentibus: vbi est deus eorum? Et innotescat in nationibus coram oculis nostris†^l ultio sanguinis seruorū tuorū, qui effusus est: introeat in cōspectu tuo gemitus cōpeditorū.†^m Secundū magnitudinē brachij tui posside filios mortificationum.†ⁿ Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperiū ipsorū quod exprobrauerunt tibi domine.†^o Nos autem populus tuus & oues pascuę tuę, confitebimur tibi in seculum.†^p In generationē & generationem, annuntiabimus laudē tuam.

In finem pro iis qui commutabuntur, Psalmus pro Assyriis, testimonium Asaph.

LXXIX.

Vi†^a regis Israel intende, qui deducis velut ouē Ioseph.†^b Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin & Manasse.†^c Excita potentiā tuā & veni, vt saluos facias nos.†^d Deus cōuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.†^e Domine deus virtutum quousque irascēris super orationē serui tui?†^f Cibabis nos pane lachrymarum, & potū dabis nobis in lachrymis in mensura.†^g Posuisti nos in cōtradictionē vicinis nostris, & inimici nostri subsannauerūt nos.†^h Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciē tuam, & salui erimus.†ⁱ Vineā de Aegypto transtulisti,

† Exod. 12. d
Infra. 134. &
135. b
† Exod. 14. c

† Ios. 13. b

† Reg. 5. b

† Reg. 16. e

† Mat. 7. c

† 23. q. 1. c. f.
Iere. 10. d

† Iai. 64. d

transulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. ¹⁰ Dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terrā. ¹¹ Operuit montes vmbra eius, & arbuta eius cedros dei. ¹² Extendit palmities suos vsq; ad mare, & vsq; ad flumen propagine eius. ¹³ Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam? ¹⁴ Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. ¹⁵ Deus virtutum conuertere, respice de cælo & vide, & visita vineam istam. ¹⁶ Et perface eam quam plantauit dextera tua, & super filium quem confirmasti tibi. ¹⁷ Incensa igni & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. ¹⁸ Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ: & super filium hominis quem confirmasti tibi. ¹⁹ Et non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. ²⁰ Domine deus virtutum conuertere nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph quinta Sabbati. LXXX.

c. Aper & fera sylvestris diabolus est, atq; omnis illius virtus. Agrestis ferocitas est impura ei audacia. Chr. in 2. ca. Philip. hom. 6 d. Ipsum filium virginis, qui est imago tua, qui est facies tua, qui est illuminatio vultus tui, in quo manes, & qui manet in te. Qui purificationis mentibus nostris digne tur illabi, seque nobis mudi saluatorem ostendere, nosque inspectione sancta saluare. Hierony. ibid.

† 95. di. c. Ec
ce. 13. q. 1. S.
His ita.

† Gen. 41. b.

† Num. 20. d

† Exo. 20. a.

† Aq. 14. c.

† Baruc. 3. b.

Exultate deo adiutori nostro, iubilare deo Iacob. ²² Sumite psalmum, & date tympanum, ²³ psalterium iucundum cum cithara. ²⁴ Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ. ²⁵ Quia præceptum in Israel est, & iudicium deo Iacob. ²⁶ Testimoniū in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Egypti: linguam quam non nouerat, audiuit. ²⁷ Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruiuerunt. ²⁸ In tribulatione inuocasti me & liberaui te, exaudiui te in abscondito tēpestatis, ²⁹ probaui te apud aquam contradictionis. ³⁰ Audi populus meus, & cōtestabor te: Israel si audieris me, ³¹ non erit in te deus recens, neq; adorabis deum alienum. ³² Ego enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti: ³³ dilata os tuum, & implebo illud. ³⁴ Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel nō intēdit mihi. ³⁵ Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuationibus suis. ³⁶ Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset: ³⁷ Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam. ³⁸ Inimici domini mentiti sunt, & erit tempus eorum in secula. ³⁹ Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos?

Psalmus Asaph.

LXXXI.

† Pro. 24. b.

† Di. 17. c. 1.
Ioh. 10. d.

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. ² Vsquequo iudicatis iniquitatē, & facies peccatorum sumitis? ³ Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperē iustificate. ⁴ Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. ⁵ Nescierunt neque intellexerunt: in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ. ⁶ Ego dixi, dii estis, & filij excelsi omnes. ⁷ Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. ⁸ Surge deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Canticum Psalmi Asaph.

LXXXII.

† Depor. di.
1. c. Si facer
dos. S. Hinc
etiam.

† Iudic. 7. f.
† Iudic. 4. d
† Iudic. 7. g.

Deus quis similis erit tibi? ne taceas, neq; compescaris deus. ² Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te extulerunt caput. ³ Super populum tuum malignauerunt consilium, cogitauerunt aduersus sanctos tuos. ⁴ Dixerunt venite, & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra. ⁵ Quoniam cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ. ⁶ Moab & Haggareni, Gebal & Ammon & Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. ⁷ Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adiutoriū filiis Loth. ⁸ Fac illis sicut Madian & Sisara, ⁹ sicut Iabin in torrente Cison. ¹⁰ Disperierunt in Endor, facti sunt vt stercus terræ. ¹¹ Pone principes eorum sicut Oreb & Zeb, & Zebec & Salmana. ¹² Omnes principes eorum, qui dixerunt: hæreditate possideamus sanctuarium dei. ¹³ Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. ¹⁴ Sicut ignis qui comburit syluam, & sicut flamma cōburens montes. ¹⁵ Ita persequeris illos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos. ¹⁶ Imple facies

a. Quoniam in diis suis cōfidentes aduersum nos excitatur, qui te habemus deum, qui similem non habes. Tu enim altissimus super omnem terram, ne sileas neque cōpelcaris oramus. Arnob. b. Inimici tui, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt, sonuerunt autem, hoc est, inauditus dedere clamorem. Euthymius. c. Legisti in Iudicij libro. Iste est Madian quem expugnauit Gedeon. Iudic. 7. & d. Iabin & Sisara isti sunt quos expugnauit Delbora & Barac. Hierony. ibidem. d. Endor is loc' erat ea regione quæ assignata fuerat tribui Manasse, villa quæ dicitur Scythopolim in quarto miliario motis Thabor, procul à Naïm oppido totidem. Flaminius.

eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine. ¹⁶ Erubescant & conturbentur in seculum seculi, & confundantur & pereant. ¹⁷ Et cognoscant quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus super omnem terram.

In finem pro torcularibus filiis Core P salmus.

LXXXIII.

a. Pertabernacula ecclesias intelligit, quæ variis in locis constructæ sunt, & in quibus diuina habitant charismata. Has etenim ecclesias mentis oculo præuidens propheta noster dilexit eas. Euthymius ibidem.
b. Beatus planè quem delectatio non reuocat, quæ voluptas non inclinat, qui ad inferiora non respicit. Sed hoc sine diuino auxilio quomodo fieri potest? Ambrosii de fuga seculi cap. 1.
c. Atria illa sunt in quæ inspirabat, in quæ deficiebat: Desiderat & deficit anima mea in atria domini. Milia dierum desiderant homines, & multum volunt hic viuere cõtènant milia dierum, desideret vnum diem, qui non habet ortum & occasum August. ibidem.

Quam dilecta^a tabernacula tua domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria dñi. ² Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum. ³ Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum vbi ponat pullos suos. ⁴ Atria tua domine virtutum, Rex meus & deus meus. [†] Beati qui habitant in domo tua dñe, in secula seculorum laudabunt te. ^b Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensionem in corde suo disposuit in valle lachrymarum, in loco quem posuit. ⁷ Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, [†] videbitur deus deorum in Sion. ⁸ Dñe deus virtutum exaudi orationem meam, auribus percipe deus Iacob. ⁹ Protector noster aspice deus, & respice in faciẽ Christi tui. ^c ¹⁰ Quia melior est dies vna in atriis tuis, super milia. ¹¹ Elegi abiectus esse in domo dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. ¹² Quia misericordiam & veritatem diligit deus, gratiam & gloriam dabit dominus. ¹³ Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia, domine virtutum beatus homo qui sperat in te.

[†] 24. q. 1. c. Omnibus.

[†] Dep. di. 2. c. Dñi sancti. De electis cum monasterium.

In finem filiis Core.

LXXXIII.

a. Hoc est, benedices populum tuum, & diuinis ac celestibus donis afficies, cum è cœlo miseris vnigenam filium tuum. Flami. ibid.
b. Tu auersus ab ira, non es auersus à peccatis. Cõuer-te igitur nos deus salutaris noster. Hierony. ibid.

Benedixisti^a domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. ² Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorũ. ^b Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. ⁴ Conuerte nos deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. ⁵ Nunquid in æternum irascēris nobis, aut extēdes iram tuam à generatione in generationem? ⁶ Deus tu cõuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. ⁷ Ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. ⁸ Audiam quid loquatur in me dñs deus, quoniam loquetur pacem in plebẽ suã. ⁹ Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. ¹⁰ Veruntamen prope timētes eũ salutare ipsius, vt inhabitet gloria in terra nostra. ¹¹ Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculate sunt. [†] ¹² Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. ¹³ Etenim dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. ¹⁴ Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos.

c. Christũ autẽ quis audeat negare veritatẽ? cum ipse se hoc nomine nũcuparit, dicens: Ego sum via, veritas & vita. Si veritas igitur de terra orta est, quomodo secũdus homo de cœlo celestis, nisi quia à dei filio suscepta materies terreni corporis in cœleste nomẽ trãsit per consortiũ diuinitatis? Fulg. ad Trasimũd. li. 3.

[†] Dep. di. 5. 1. Eccl. 35. q. 10. ca. 1.

Oratio David.

LXXXV.

a. Tunc enim sanctificatus sum, quãdo tibi oblatum seu dedicatus fui. Illa quippe sancta efficiuntur, quæ in dei ministeriũ dedicantur. Vel sanctum seipsum appellat, quasi piũ ac religiosum erga deum, inimicorum scilicet comparatione, qui impij erant. Euthym.

Incлина domine aurem tuam & exaudi me, quoniã inops & pauper sum ego. ^a ² Custodi animam meã, quoniam [†] sanctus sum, saluum fac seruũ tuum deus meus sperantẽ in te. [†] Miserere mei dñe, quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animam serui tui, quoniam ad te dñe animam meam leuaui. ⁴ Quoniam tu domine suavis & mitis, & multæ misericordiẽ omnibus inuocantibus te. ⁵ Auribus percipe dñe orationem meam, & intende voci deprecationis meæ. ⁶ In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me. ⁷ Non est similis tui in diis domine, & non est secundum opera tua. ^b ⁸ Omnes gẽtes quascunque fecisti, veniẽt & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum. ⁹ Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia: tu es deus solus. ¹⁰ Deduc me dñe in via tua, & ingrediar in veritate tua: latetur cor meum, vt timeat nomen tuũ. [†] ¹¹ Cõfitebor tibi domine deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum. ¹² Quia misericordia tua magna est super me, & eruiisti animam meã ex inferno inferiori. ¹³ Deus iniqui insurrexerunt super me, & synagoga potentium quæsierunt animam meã, & non proposuerunt te in conspectu suo. [†] ¹⁴ Et tu domine deus miserator & misericors, patiens & multẽ misericordiæ & verax. [†] ¹⁵ Respice in me, & miserere mei: da imperiũ tuũ puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ. ¹⁶ Fac mecum signũ in bonum, vt videant qui oderunt me & confundantur, quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me.

[†] 31. dist. ca. Tenere. Leuit. 11. g. Luc. 1. a. [†] Ioel. 2. c.

[†] Sup. 9. a. Infr. 110. a. & 137. a.

[†] Infr. 144. b. [†] Sup. 24. c.

b. Nulla est autẽ gens quã nõ fecerit deus, quia fontẽ omnium gentiũ fecit deus Adam & Heuã. Aug. ibid.

c. Ideo dicitur deo: Eruiisti animã meam, & c. quia idcirco animẽ ab inferno gratia dei eripiuntur, vt in cœlis conuerterentur. Fulgent. ad Monymum lib. 3.

d. Verũ quia misericors & miserator es, & cõtèptores tuos nõ occidis, sicut in illis misericors es, in me verax esto. Arnob. ibid.

Psalms

Psalmus cantici filius Core.

LXXXVI.

† De elect. c.
Fundamēta
lib. 6.

A **F**undamenta [†] eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. ² Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. ³ Memor ero Raab & Babylonis, sciētium me. ⁴ Ecce alienigenæ & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic. ⁵ Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? ⁶ Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. ⁷ Sicut lætantium omnium, habitatio est in te.

a. Posita fuisse Ierosolym. a in collibus constat ex historia sacra, & descriptione Iosephi in 6. lib. de bello Iudaico, sed etiam ecclesia Christi, quam ciuitas hæc significabat, fundata est in eisdem montibus, quatenus scilicet ibi ortum habuit. Flam. ibidem.

Canticum Psalmi filius Core, in finem pro Maheleth ad respondendum, intellectus Heman Ezraite.

LXXXVII.

† De p. di.
1. c. Porro. 9
Hoc idem.

A **D**omine deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te. ² Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam. ³ Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. ⁴ Æstimatus sum cum descendētibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. ⁵ Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum nō es memor amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. ⁶ Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis & in umbra mortis. ⁷ Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me. ⁸ Longe fecisti notos meos à me: posuerunt me abominationem sibi. ⁹ Traditus sum & non egrediebar, oculi mei languerūt præ inopia. ¹⁰ Clamaui ad te domine, tota die expandi ad te manus meas. [†] ¹¹ Nūquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt & confitebuntur tibi? ¹² Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? ¹³ Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis? ¹⁴ Et ego ad te domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te. ¹⁵ Vt quid domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me? ¹⁶ Pauper sum ego, & in laboribus à iuuetute mea, exaltatus autē humiliatus sum & conturbatus. ¹⁷ In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbauerunt me. ¹⁸ Circundederunt me sicut aqua tota die, circundederunt me simul. ¹⁹ Elōgasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.

a. Orauit dominus, non secundum formam dei, sed secundum formam serui. Secundum hanc enim & passus est. Orauit autē & cū in rebus lætis ageret, quod diei nomine: & cum in aduersis, quod noctis nomine significari arbitror. Aug. ibid. b. Per lacum inferiorem sepulchram intelligit, cuius profunditatem Christus in euangelio cor terre appellauit, dicens: Sic erit filius hominis in corde terre tribus diebus & tribus noctibus. Illi autē in ea me posuerunt qui sepulturam meam curauerunt. Euthy. ibid. c. Significat homines corde ita mortuos, ut eos ad vitam fidei tanta Christi mirabilia nō mouerēt. Au. ibi. d. Id est tanquam tenebris obductos, quod oculis meis remouisti. Hic psalmus valde notabilis est, quoniam solus ex omnibus à principio usque ad finē nulla interposita spiritus consolatione, plenus est querelarum, & mororis, & luctus. Flam. ib.

Intellectus Ethan Ezraite.

LXXXVIII.

† Reg. 7. c

A **M**isericordias domini in æternum cantabo. In generatione & generationem, annuntiabo veritatem tuam in ore meo. ³ Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis. ⁴ Disposui testamentum electis meis, [†] ⁵ iuravi Dauid seruo meo, usque in æternum præparabo semen tuum. ⁶ Et ædificabo in generatione & generationem, sedem tuam. ⁷ Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum. ⁸ Quoniam quis in nubibus æquabitur dño, similis erit deo in filiis dei? ⁹ Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt. ¹⁰ Dñe deus virtutum, quis similis tibi? potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo. ¹¹ Tu dominaris potestati maris motum autem fluctuum eius tu mitigas. ¹² Tu humiliasti sicut vulneratum superbū, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. ¹³ Tui sunt cœli, & tua est terra: orbē terræ & plenitudinem eius tu fundasti: aquilonē & mare tu creasti. ¹⁴ Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt, tuum brachiū cum potētia. ¹⁵ Firmetur manus tua, & exaltet dextera tua, iustitia & iudiciū præparatio sedis tuæ. ¹⁶ Misericordia & veritas præcedent faciem tuam, beatus populus qui scit iubilationē. ¹⁷ Dñe in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exultabunt. ¹⁸ Quoniam gloria virtutis corū tu es, & in beneplacito tuo exaltabit cornu nostrū. ¹⁹ Quia dñi est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. ²⁰ Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti: [†] ²¹ posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea. ²² Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum. ²³ Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. ²⁴ Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis

a. Misericordias, inquit, quas operatus es in me, & pro quibus latius gratias egi & agā, in æternum, id est semper cantabo, in canticū nimium atque in hymnos redigens eas. Euthy. b. Quando disposuit testamentū electis, tunc intrasse dicit Dauid seruo suo. Quid autē iurasset, inferi pandit. Arnob. ibi. c. Nam quid facit mare sequendo, nisi dñe quem hodie celebramus? Martyres occidit, semina sanguinis sparsit, seges ecclesiæ pullulauit. Secure ergo pergāt nubes, diffundant veritatem tuam in circuitu tuo, non timeant rabidos fluctus. Aug. ibidem. d. Considerandum sane est in hac sententia tua, quātū adiuues eos qui dicunt gratiam dei secundū merita nostra dari, quos ut catholice fidei defendaris vmbaculo, profanę opinionis esse falso asseris. Prosper contra Collatorem. e. Gratia ergo de gratia nascitur, & profectus profectibus seruiunt, lucra lucris & merita meritis lucrum faciunt: ut quanto quis plus acquirere cœperit, tanto plus conetur & delectetur acquirere, ut acquisitionis lucrum acquirendi nūtriat appetitū. Euseb. Emise. monachos hemil. 7.

† Reg. 16. c
Act. 13. d.

f. Sapius eum inuocasse patre deū in Euangelio legimus, sicut illud est: Pater, clarifica me apud te metipsum. Hiero. ibid.

g. Qui autem est celi dies nisi Christus dominus? de quo dicitur per prophetā: Dies dei eruat verbum. Euseb. Emise. de pascha h. 4.

h. Viles enim sunt correptiones parentis, qui non parcat, ut obediens præceptis salutaribus præter animā filij sui. Virga enim visitat, sicut legimus. Visitabo in virga, &c. Nemo enim desperare debet quicquid corripitur atque arguitur. Ambr. lib. 5. episto. 18.

i. In quo utique seruum dixit, nisi in carne? quod exinanivit semetipsum, formam serui accipiens. Am. de fidelib. 3. cap. 7.

k. Queritur regnū Davidis familie, quod perpetuum fore promiserat deus, dum adolefceret, extinctū esse. Flamin. ibi.

l. Sed quis est homo qui non moriatur, cum resurrectione nisi mortui esse non possit? Amb. Luc. 9. lib. 7.

m. Per misericordias promissiones intelligit à deo factas de semine & de regno David. Antiquas autē eas dicit, quod olim supplicatū populo facta fuerat. Euthymius ibid.

non apponet nocere ei. ²³ Et concidam à facie ipsius inimicos eius, & odientes eū in fugam conuertā. ²⁴ Et veritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. ²⁵ Et ponā in mari manum eius, & in fluminibus dexterā eius.

²⁶ Ipse inuocabit me, pater meus es tu: deus meus, & susceptor salutis meæ. ²⁷ Et ego primogenitum ponā illum, excelsum præ Regibus terræ. ²⁸ In æternū seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. ²⁹ Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. ³⁰ Si autem dereliquerint filij eius legem meā, & in iudiciis meis non ambulauerint: ³¹ Si iustitias meas prophanauerint, & mādāta mea non custodierint: ³² Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. ³³ Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. ³⁴ Neque prophanabo testamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis, nō faciā irrita. ³⁵ Semel iuraui in sancto meo si David mentiar: semen eius in æternū manebit. ³⁶ Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternū: & testis in cœlo fidelis. ³⁷ Tu verò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum. ³⁸ Auertisti testamētum serui tui, prophanasti in terra sanctuarium eius. ³⁹ Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius fortitudinem. ⁴⁰ Diripuerunt eum omnes transeūtes viam: factus est opprobrium vicinis suis. ⁴¹ Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius. ⁴² Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. ⁴³ Destruxisti eum ab emūdatione, & sedē eius in terra collisisti. ⁴⁴ Minorasti dies temporis eius, perfudisti eum confusione. ⁴⁵ Vsq̃ue quo dñe auertis in finē, exardescit sicut ignis ira tua? ⁴⁶ Memorare quæ mea substantia: nunquid enim vane constituisti omnes filios hominum? ⁴⁷ Quis est homo qui viuet & non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi? ⁴⁸ Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, sicut iurasti David in veritate tua? ⁴⁹ Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. ⁵⁰ Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. ⁵¹ Benedictus dominus in æternum, fiat fiat.

† 2. Reg. 7. d
Ioh. 12. c.

Oratio Moysi hominis dei.

LXXXIX.

Domine^a refugium factus es nobis, à generatione in generationem. ² Priusquā^a montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à seculo & vsque in seculum tu es deus. ³ Ne auertas hominem in humilitatem, & dixisti, conuertimini filij hominum. ⁴ Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ quæ præterit. ⁵ Et custodia in nocte: quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. ⁶ Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat, vespere decidat, induret & areseat. ⁷ Quia de fecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. ⁸ Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione vultus tui. ⁹ Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. ¹⁰ Anni nostri sicut^a aranea meditabūtur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. ¹¹ Si autem in potentatibus, octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor. ¹² Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur. ¹³ Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? ¹⁴ Dexteram tuam sic notā fac, & eruditos corde in sapientia. ¹⁵ Conuertere domine vsquequo, & deprecabilis esto super seruos tuos. ¹⁶ Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris. ¹⁷ Lætati sum⁹ pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. ¹⁸ Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum: ¹⁹ Et sit splendor dñi dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.

† Gen. 6. 2.
Eccle. 18. 8.

Laus cantici ipsi David.

XC.

Qui^a habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commorabitur. ² Dicet domino, susceptor meus es tu, & refugium meū: deus meus sperabo in eum. ³ Quoniam ipse liberabit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scapulis

a. Refugium locus est quod confugimus, in quē nostra suspiria & lachrymæ tendunt: ad quē derelicti, grauibusq; malis oppressi deuiolamur. Ille sinus placidos plandit venientibus. Nihil diuinius & ad consolationem medelamq; dolorum nostrorum præsentius dicere poterat. Eugeb. ibid.

b. Nongentis triginta annis ante uiuebamur, vsque ad mille fere veneramus: ecce in breuem vitam vita nostra contracta. Hier. ibi.

c. Araneam ponit pro aranea tela, verū autem meditabantur, in pascua hic significatione positum est pro existimabatur, seu reputabantur: & sensus est quod anni nostri à nobis existimabantur quasi araneæ tela, quæ summo sit cū labore, & modico durat tempore. Euthy. ibid.

a. Saluator & dominus noster Iesus qui Christus dei est, dum quatenus homo factus est consideratur, habitas dicitur in adiutorio altissimi, vespere cū in protectione dei patris commoretur. Euseb. de demonstr. lib. 9. cap. 7.

b. Multi putant libertatem arbitrij eouque sibi posse sufficere, ut scire per ipsam libertatem ab hostibus inuisibilibus erui posse cōfidat: libertatem autem arbitrij negare, periculū est, & nudare peccatū. Ambr.

† Dep. d. 4. c. Peccatum.

† Matt. 4. a Luc. 4. b

4 Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. 5 Scuto circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno. 6 A sagitta volâte in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano. 7 Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. 8 Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis. 9 Quoniã tu es domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. 10 Non accedet ad te malum, & flagellum nō appropinquabit tabernaculo tuo. 11 Quoniam † angelis suis mādauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. 12 In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. 13 Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. 14 Quoniam in me sperauit, liberabo eum, protegam eum quoniã cognouit nomen meum. 15 Clamauit ad me & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum. 16 Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

c. Nā etsi nefarij homines conabuntur te hominē factum flagellis cadere, & si morti tradere: nequiquā tamen flagellum quod à deo est, tuo appropinquabit tabernaculo, hoc est tuo corpori, quo videlicet propter nos homo factus, indutus es. Euseb. Cæsar. de demonstr. lib. 5. cap. 21. d. Affirmat neque venenatas & immanes bestias, neque diabolum & satellites eius, quos vocabulis harum belluarū significat, vllā vim habituros aduersus hominem pium, & præsidio dei cōfidentem. Flam. ibid.

Psalmus cantici in die Sabbati.

X C I.

† Infr. 103. c

Bonum^a est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. 2 Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. 3 In decachordo psalterio, cum cantico in cithara. 4 Quia delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. 5 Quam magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. 6 Vir insipiens non cognoscet, & stultus nō intelliget hæc. 7 Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem. 8 Vt intereant in seculum seculi, tu autem altissimus in æternum domine. 9 Quoniam ecce inimici tui domine, quoniã ecce inimici tui peribunt, & dispergētur omnes qui operantur iniquitatem. 10 Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meū, & senectus mea in misericordia vberi. 11 Et despexit oculus meus inimicos meos, & ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea. 12 Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. 13 Plātati in domo domini, in atriis domus dei nostri florebut. 14 Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patiētes erunt vt annuntient. 15 Quoniam rectus dominus deus noster, & non est iniquitas in eo.

a. Nō dixit, bonū est psallere, & postea confiteri, sed vide ordinem: Bonum est cōfiteri, & bonum est psallere. Primum age pœnitentiā, & lachrymis dele peccata, & postea canta domino Hierony. ibid. b. Per facturā quidam vniuersam hanc totius mundi machinā intelligunt, & per manū opera, particulares huius creaturæ species: quarum magnitudinē, inquit, & pulchritudinē, varietatē, concinnitatē, vtilitatemq; & cetera huiusmodi tam in vniuersum, quam particulariter prospiciēs, lator: & amplius etiā semp exultabo. Euehy. ibid.

Laus cantici David in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.

X C II.

† De immuni. eccle. ca. 2. lib. 6.

Dominus^a regnavit, decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit se. 2 Etenim firmavit orbem terræ, qui nō commouebitur. 3 Parata sedes tua ex tūc, à seculo tu es. 4 Eleuauerūt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam. 5 Eleuauerūt flumina fluctus suos, à vobis aquarum multarum. 6 Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. 7 Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, † domum tuam decet sanctitudo domine in longitudinem dierum.

a. Induit enim dominus decorem ecclesiæ gratiā, quæ in illo lauacro deponens fœditatē omnium delictorum, splendore gratiæ celestis enituit. Ambr. de benedict. patriar. cap. 10. b. Parata ergo à seculo sedes est, in qua sessurus erat is in cuius nomine omne genus stetit, celestium, terrestrium, & inferiorū. Cypria. in Symbo. Apost. a. Sic deum appellat, & ad eum pertineat vltio. Ipse enim ait in Deuteronomio. Mea est vltio, & ego retribuam. Flam. ibid. b. Illa autem repetitio, vique quo peccatores domine, loquentis zelum demōstrat. Et quamquam hoc patet dubitater loquatur nūc propheta, non ignorat tamen momentaneā esse omnium eorum felicitatē qui iniuste agunt: sed tam diuturnam dei patientiam ægre fert. Euth. ibi. c. Hoc dicebat quasi quærens & cōquirens peragratē in tota creatura, & iam nullum ex hominibus adiutorium inueniret, repetiuit dicens: aut quis stabit mecum? & c. Redit ad fontē misericordiæ, vnde semper hauriebat beneficia, addūm rerum omnium, & conditorem creaturarū. Chrysost. in Psal. 93. tom. 1.

Psalmus David quarta Sabbati.

X C III.

† 1. Cor. 3. d

Deus^a vltionum dominus, deus vltionū liberè egit. 2 Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis. 3 Vique quo peccatores domine, vique quo peccatores gloriabūtur. 4 Effabūtur & loquētur iniquitatem, loquentur omnes qui operātur iniustitiam. 5 Populum tuum domine humiliauerūt, & hæreditatem tuam vexarūt. 6 Viduam & aduenam interfecerūt, & pupillos occiderunt. 7 Et dixerunt, nō videbit dominus, nec intelliget deus Iacob. 8 Intelligite insipiētes in populo, & stulti aliquando sapite. 9 Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? 10 Qui corripit gentes, nō arguet, qui docet hominem scientiam? 11 Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. 12 Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. 13 Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiat peccatori fouea. 14 Quia non repellet dominus plebem suam, & hæreditatē suam non derelinquet. 15 Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illā, omnes qui recto sunt corde. 16 Quis consurget mihi aduersus mali-

C

gnantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? ¹⁷ Nisi quia dominus adiuuit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea. ¹⁸ Si dicebā, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me. ¹⁹ Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. ²⁰ Nūquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? ²¹ Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt. ²² Et factus est mihi dominus in refugium, & deus meus in adiutorium spei meæ. ²³ Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos dominus deus noster.

d Dum captauerint peccatores animam iusti, & sanguinem eius innocentem condemnauerint, tunc efficitur ei dominus in refugium, & deus eius in auxilium spei eius. Arnob.

Laus cantici ipsi David.

XCIII.

Venite ^a exultemus domino, iubilemus deo salutaris nostro. ² Præoccupemus ^A faciem eius in cōfessione, & in psalmis iubilemus ei. ³ Quoniā deus magnus dominus, & Rex magnus super omnes deos. ^b ⁴ Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt. ⁵ Quoniam ipse est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus eius formauerunt. ⁶ Venite adoremus, & procidamus & ploremus ante dominum qui fecit nos, quia ipse est deus noster. ⁷ Et nos populus pauper eius, & oues manus eius. ^c ⁸ Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. ⁹ Sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto. ¹⁰ Vbi tauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. [†] ¹¹ Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi: semper hi errant corde. ¹² Et isti nō cognouerunt vias meas, ut iuravi in ira mea, ^d si introibunt in requiem meam.

a Admonet ad cultum & venerationem dei requiri lætiam & hilaritatem. Causa vero in proprium est: Deus enim colitur fide, spe, charitate, quarum comites sunt iustitia, pax, & gaudium. Flamin. ibid.

b. Non quod manus habeat deus, sed ut discas quod ipse potest omnia produci, ipsa est quæ terræ corpus continet & portat. Chrysostomus populum. Ambr. ibid.

c Aliquando enim audis vocem eius per Moysen, & obduratis corda vestra. Per præconem locutus est quādo obduratis corda vestra: p tunc loquitur, mollescat nunc corda vestra. Aug. ibid.

d. Hæc est requies quæ iustis debetur, negatur indignis, de qua ait dominus: Si ut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Qui enim nō cognouerunt vias domini, non ingredietur in requiem domini.

Ambr. de obitu Theodosij. a. Verus canticum adeo angustis finibus circūscribitur, intra populum vni, vnamque regionem: sed non vni per omnem terram incedit, quæ sub cælo est, & ab vniuerso decantatur orbem: quæ propheta cū dixisset, Cantate domino canticum nouum, protinus addidit: cantate domino omnis terra. Chrysostomus ibid.

b. Peccatores ut non remaneant peccatores confitentur peccata sua: vomit mala quæ auidē vorauerunt, non redeunt ad vomitum sicut canis immundus, & erit confessio & pulchritudo, amamus pulchritudinem, prius eligamus confessionem, ut sequatur pulchritudo. Aug. ibid.

c. His verbis non tam significat tempus illud nouissimi iudicii, quam id tempus quo deus Christum ab inferis excitauit, illumque terris præposuit, ut is regeret & gubernaret omnes nationes. Ilam.

a. Hæc genus diabolus & peccatum regnauerunt, regnauerunt autem dominus destruxit diabolus & peccato. Euthym. ibid.

b. Ignis ante ipsum præcedit, duo officia peragitur. Vno enim eodemque aspectu amicos dei illuminat, & inflammat inimicos eius. Arnob.

c. Sion inquit, & reliquæ ecclesie ab ista Ierosolymitana prognata, audierunt quæ prædicta sunt ab Apostolis de iustitia dei. Itemque viderunt ad ea res humanas per Christum rectissime ac iustissime gubernari, quæ res illas incretibili læticia assecerunt. Flamin. ibid.

Psalmus David, quando domus edificabatur post captiuitatem.

XCIV.

Cantate ^a domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. ² Cantate domino & benedicite nomini eius, annuntiate de die in diem salutare eius. ³ Annuntiate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius. ⁴ Quoniam magnus dominus & laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. [†] ⁵ Quoniam omnes dii gentium dæmonia: dominus autem cælos fecit. ^b ⁶ Confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius. [†] ⁷ Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius. ⁸ Tollite hostias & introite in atria eius, adorate dominum in atrio sancto eius. ⁹ Commoueatur à facie eius vniuersa terra, dicite in gentibus quia dominus regnauit. ¹⁰ Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur, iudicabit populos in æquitate. ¹¹ Latentur cæli & exaltet terra, commoueatur mare & plenitudo eius: gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt. ¹² Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum à facie domini quia venit, ^c quoniam venit iudicare terram. [†] ¹³ Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.

Psalmus David, quando terra eius restituta est ei.

XCVI.

Dominus ^a regnauit, exaltet terra, latentur insulæ multæ. ² Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius. ^b ³ Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. ⁴ Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra. ⁵ Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. ⁶ Annuntiauerunt cæli iustitiam eius, & viderunt omnes populi gloriam eius. [†] ⁷ Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. [†] ⁸ Adorate eum omnes angeli eius, ^c audiuit & lætata est Sion. ⁹ Et exultauerunt filia Iudæ, propter iudicia tua domine. ¹⁰ Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos. [†] ¹¹ Qui diligitis dominum, odite malum: custodit dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos. ¹² Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. ¹³ Latamini iusti in domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

Psalmus David.

XCVII.

Cantate

† Heb. 3. b. & 4. b.

† Heb. 4. d.

† 1. Par. 16.

† Sup. 7. a. Eccle. 43. d.

† 26. q. 2. c. Qui sine. Sup. 28. d.

† Infr. 97. b.

† Exo. 20. d. Leui. 20. a. Deut. 5. a. † Heb. 1. b.

† Amos. 5. d. Rom. 12. b.

† Isa. 52. &
63. b

- A** Antate domino canticum nouum,^a quia mirabilia fecit,^b Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.†³ Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suā. ⁴ Recordatus est misericordiae suae, & veritatis suae domui Israel. ⁵ Viderūt omnes termini terrae salutare dei nostri. **B** ⁶ Iubilare domino omnis terra, cantate & exultate & psallite. ⁷ Psallite domino in cithara, in cithara & voce psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubae corneae: ⁸ Iubilare in conspectu Regis domini, moueatur mare & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. ⁹ Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu domini, quoniam venit iudicare terram.†¹⁰ Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in aequitate.

† Sup. 95. d

Psalmus David.

XCVIII.

a. Signa fecit in Iudaeis, paralyticos sanauit, leprosos purgauit, mortuos suscitauit. Hiero. ibid.
b. Illius dextera atq; illius brachium, hoc est diuinum illud auxilium, quod & dextrum ac commodum omnibus esse solet, & potes saluauit, hoc est recuperauit eum populum suae eos omnes, qui ab inimico olim captiui ac serui tenebatur. dexteram enim & brachium ita exponi alibi diximus, in Psal. 33. Euthym. ibidem.

† 22. die. 2.

- A** Dominus^a regnauit, irascantur populi: qui sedet super Cherubim, moueatur terra.² Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. ³ Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est, & honor regis iudicium diligit. ⁴ Tu parasti directiones, iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. ⁵ Exaltate dominum deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.†^b ⁶ Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. ⁷ Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos. ⁸ Custodiebant testimonia eius, & praeceptum quod dedit illis. ⁹ Domine deus noster tu exaudiebas eos: deus tu propitius fuisti eis, & vlsciscens in omnes adinuersiones eorum.†¹⁰ Exultate dominum deum nostrum, & adorate in monte sancto eius, quoniam sanctus dominus deus noster.

Psalmus in confessione.

XCIX.

Sup. 65. a

- A** Iubilare^a deo omnis terra, seruite domino in letitia. ² Introite in conspectu eius, in exultatione. Scitote quoniam dominus ipse est deus,^b ipse fecit nos, & non ipsi nos. ³ Populus eius & oues pascuae eius,† introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis confitemini illi. ⁴ Laudate nomen eius, quoniam suauis est dominus,^c in aeternum misericordia eius, & vsque in generationem & generationem veritas eius.

† De per. d.
2. c. Voluit
sent. in fi.

Psalmus ipsi David.

C.

a. Est autem iubilatio, quaedam militum vociferatio, quae fieri solet in victoria. Euthym. ibid.
b. Sicut ipse fecit nos, & non ipsi nosita reficit nos, & non ipsi nos. Prosper delibe. arbitr.
c. Non enim cum te liberauerit, deinet esse misericors. Et ut protegat semper in aeternum vitam, misericors dicitur eius est. Aug. ibid.

† 23. q. 4. c.
Nimium. 9.
item si semper.
& ca.
Qui peccat.

- A** Misericordiam^a & iudicium cantabo tibi domine, ² psallam & intelligam in via immaculata: quando venies ad me? ³ Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meae. ⁴ Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes prauaricationes odiui. ⁵ Non adhæsit mihi cor prauum, declinatem à me malignum non cognoscebam.†^b ⁶ Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequabar. ⁷ Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. ⁸ Oculi mei ad fideles terrae ut sedeant mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit. ⁹ Non habitabit in medio domus meae qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.†¹⁰ In matutino interficiebam omnes peccatores terrae, ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Oratio pauperis cum anxietate, & coram domino effundit precem suam.

CI.

† Infr. 137. b.
7. q. 1. c. Aduersitas. 5.
Cum vero.

- A** Domine^a† exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. ² Non auertas faciem tuam à me: in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.†^b ³ In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. ⁴ Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut cremum aruerunt. ⁵ Percussus sum ut fœnū, & aruit cor meum: quia oblitus sum comedere panem meum. ⁶ A voce gemitus mei adhesit os meum carni meae. ⁷ Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in domicilio. Vigilavi, & factus sum sicut passer, solitarius in tecto. ⁸ Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.†

† 10. dist. c.
Si quis diaconus.

a. Primò quippe misericordiam, ac deinde iudicium se cantare perhibet: quia nimis dñs quod primo suo aduentu depositum nobis benignè contulit, hoc in secundo districtius exigit. Sed peruersus quisq; qui misericordiam largientis contemnit, iure iudicii discutientis dñi pertimescit. Bed. in festo transfigura. do.
b. Tanquam malis prædictum moribus, atque illiberalem ac veluti canē latenter mordente. Ideo appositum secretò, quia is qui præfenti detrahit, min⁹ peccat. Euthy.
c. Hoc est, oriente in nobis sole iustitiæ, qui habitaculum dei sumus, omnis cogitatio iniqua subuertit. Ambrosius Sermo. 3.

a. Quod est, exaudi orationem meam, hoc idem est, & clamor meus ad te perueniat: sed geminata petitio ostendit petentis affectum. Prosper. ibid.
b. Id est, in die tribulationis meae. Dies tribulationis & tenerationis hæc vita præsens est, in qua velociter se iste penitens exaudiri deprecatur, ne morte præueniente indign⁹ sit exaudiri: quia in hac vita tempus est misericordiae, in futura verò iudicii dum reddet deus unicuique secundum opera sua. Alcuinus sup. 7. psalm. 101.

C ij

c. Cinis tanquam panis comeditur, quando authori suo peccator per penitentiam sicut innocens reuocatur. Grego. hom. 19. super Ezech.

d. Significat septuaginta illos annos per quos duratura erat seruitus Hebræorum, iam exactos esse, idque eo etiam argumento probat, quod iam Cyro & Dario placuisset Ierusalem in-staurari. Eos autem seruos dei appellabat, propterea quod deus opera eorum ad res magnas administrandas usus sit. Sic etiam dominus apud Isaiam Cyrum vocat seruum suum. Flamin. ibid.

e. Sin de patre prophetam id locuti dixeris quod de illo dictum est, Paulus filio attribuit, & ita idem efficitur. Neque enim filio id Paulus tam constanter attribuisse, nisi patri & filio pares esse intelligeret dignitates. Chryso. in 1. cap. Ioan. hom. 4.

a. Nisi enim ablata fuerit crassitudo illa quæ tegit interiora tua, non possunt subtilem & spiritalem capere sensum, nec possunt intellectum capere sapientie: & ideo dominum laudare non possunt. Cyrillus in Leuit. lib. 5.

b. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, supra nubes volat, renouatis splendet exuiis, cælo volatus suos iherat, ubi laqueos incidere non possit. Ambr. de bono mortis, cap. 5.

c. Per legem quam ei mandauit. Per vias autem diuinam voluntatē ac mandata eius intelligit. Euthym. ibid.

d. Regenerationis hæc virtus est, quæ homines exuit peccatis, & gratia induit donis, ut vetustas occidat, & veritas oriatur. Facta enim mutatione status innocentia cōsi uir in oriente, peccata remanent in occidentali. Prosper. ibid.

e. Hæc est maxima piorum consolatio in hac vita fragili & caduca, plenaque laborum & calamitatum, quod certo sciunt deum in cælo sempiternum domicilium habere, eiusque potestate ac numine omnia regi gubernarique, ut minime dubitandum sit quin ille piorum impiorumque rationē habeat. Flamin. ibid.

a. Aque, inquit, in ipsis montibus congregantur, & fontes illic scaturiunt: quæ quæ alioqui ab alto suapte natura soleant ab inferiora descendere. Euthym.

b. Montes elationes aquæ sunt, id est fluitus persequuntur populorum: qui cum fauissent, montes erant, sed increpati qui ceciderunt, & capi facti sunt, fundato ipsis loco in quo colliberentur. Prosper.

¹⁰ Quia^c cinerem tanquā panem māducabam, & potum meum cum fletu miscebā.
¹¹ A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.¹² Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut fenum arui.¹³ Tu autem domine in æternū permanes, & memoriale tuum in generatione & generationē.¹⁴ Tu exurgēs domine misereberis Siō,
^d quia tempus miserēdi eius, quia venit tempus.¹⁵ Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.¹⁶ Et timebunt gentes nomē tuum domine, & omnes reges terræ gloriam tuam.¹⁷ Quia edificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.¹⁸ Respexit in orationem humilium, & nō spreuit precem eorum.¹⁹ Scribatur hæc in generatione altera: & populus qui creabitur laudabit dominū.²⁰ Quia prospexit de excelsō sancto suo dominus, de cælo in terram aspexit.²¹ Ut audiret gemitus compeditorum, ut solueret filios interemptorum.²² Ut annuncient in Siō nomen domini, & laudem eius in Ierusalem.²³ In conueniendo populos in vnum, & reges ut seruiant domino.²⁴ Respondit ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuntia mihi.²⁵ Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.^{†c}²⁶ Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.²⁷ Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent.²⁸ Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.²⁹ Filij seruorum tuorum habitabunt, & semē eorum in seculum dirigetur.

Psalmus ipsi David.

CII.

Benedic[†] anima mea domino, ^a & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius.² Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius.
³ Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.⁴ Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus.⁵ Qui replet in bonis desiderium tuū, ^b renouabitur ut aquilæ iuuetus tuā.
⁶ Faciens misericordias dominus, & iudicium omnibus iniuriam patientibus.⁷ Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.^{†8} Misericors & misericors dominus, longanimis & multum misericors.⁹ Non imperpetuū irascetur, neque in æternum comminabitur.¹⁰ Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.¹¹ Quoniam secundum altitudinem cæli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.^{d12} Quātum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.¹³ Quomodo misereretur pater filiorū, ^c misertus est dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.
¹⁴ Recordatus est quoniam pulvis sumus, homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri sic effloreat.¹⁵ Quoniam spiritus pertransibit in illo & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum.¹⁶ Misericordia autem domini ab æterno & usque in æternum: super timentes eum.¹⁷ Et iustitia illius in filios filiorum, iis qui seruant testamentum eius.¹⁸ Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.^{c19} Dominus in cælo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur.²⁰ Benedicite domino omnes angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius.²¹ Benedicite domino omnes virtutes eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius.²² Benedicite domino omnia opera eius: in omni loco dominationis eius benedic anima mea domino.

Psalmus ipsi David.

CIII.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es vehementer.
² Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.³ Extendēs cælum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius.⁴ Qui ponis nubem ascēsum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.^{†5} Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.^{†6} Qui fundasti terrā super stabilitatē suā, non inclinabitur in seculū seculi.⁷ Abyssus sicut vestimētū amictus eius, ^a super mōtes stabunt aquæ.⁸ Ab increpatione tua fugiēt, à voce tonitruī tui formidabūt.^{b9} Ascēdunt montes & descēdunt campi, in locū quē fundasti eis.¹⁰ Terminū posuisti, quem non transgre-

† Heb. i. c. d

† De conf. dist. a. c. iteratur.

† Num. 14. e

† Heb. i. d

† Heb. i. c

B trāsgredientur, neq; cōuertentur operire terrā.¹¹ Qui emittis fontes in cōuallibus, inter medium montiū pertransibunt aquæ.¹² Potabunt omnes bestię agri, expectabūt onagri in siti sua.¹³ Super ea volucres cœli habitabunt: de medio petrarū dabunt voces.¹⁴ Rigans mōtes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra.
†¹⁵ Producēs scēnū iumētis, & herbā seruituti hominū.¹⁶ Vt educas panē de terra, & vinū lātificet cor hominis.¹⁷ Vt exhilaret faciē in oleo, & panis cor hominis cōfirmet.¹⁸ Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas plātauit: illic passerēs nidificabunt.¹⁹ Herodij domus dux est eorū, mōtes excelsi ceruis, petra refugiū herinaciis.
C ²⁰ Fecit lunā in tēpora: sol cognouit occasum suum.²¹ Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertrāsibunt omnes bestię syluæ.²² Catuli leonum rugientes vt rapiāt, & quærāt a deo escam sibi.²³ Ortus est sol & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.²⁴ Exhibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsq; ad vesperum.
†²⁵ Quām magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapiētia fecisti, impleta est terra possessione tua.²⁶ Hoc mare magnū & spatiofum manibus, illic reptilia quorū non est numerus.²⁷ Animalia pusilla cum magnis, illic naues pertrāsibunt.²⁸ Draco iste quem formasti ad illudendum ei: omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.²⁹ Dante te illis colligent, aperiente te manū tuā omnia implebuntur bonitate.³⁰ Auertente autem te faciem turbabūtur, auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur.³¹ Emitte spiritum tuum & creabūtur, & renouabis faciē terræ.³² Sit gloria domini in seculū, lātabitur dominus in operibus suis.³³ Qui respicit terram & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.†³⁴ Cātabo domino in vita mea, psallam deo meo quandiu sum.³⁵ Iucūdum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in domino.³⁶ Deficient peccatores à terra, & iniqui ita vt non sint: benedic anima mea domino.

Alleluia.

CIIII.

On fitemini^a † domino & inuocate nomē eius: annūtiāte inter gentes opera eius.² Cātate ei & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius:³ laudamini in nomine sancto eius.⁴ Latetur cor quærentiū dominū, quærite dominū & confortamini:^b quærite faciē eius semper.⁵ Memētote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius.⁶ Semē Abrahā serui eius, filij Iacob electi eius.⁷ Ipse dominus deus noster, in vniuersa terra iudicia eius.⁸ Memor fuit in seculū testamēti sui, verbi quod mādauit in mille generationes.†⁹ Quod disposuit ad Abrahā, & iuramēti sui ad Isaac.¹⁰ Et statuit illud Iacob in præceptū, & Israel in testamentum æternum.¹¹ Dicēs: tibi dabo terrā Chanaan, funiculū hæreditatis vestræ.¹² Cū essent numero breui, paucissimi & incolę eius.¹³ Et pertrāsierunt de gente in gentem, & de regno ad populū alterum.¹⁴ Nō reliquit hominē nocere eis, & corripuit pro eis Reges.
†¹⁵ Nolite tāgere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.†¹⁶ Et vocauit famē super terrā, & omne firmamētū panis cōtriuit.¹⁷ Misit ante eos virū, †^d in seruū venūdatus est Ioseph.¹⁸ Humiliauerūt in compedibus pedes eius, ferrum pertrāsīit animam eius, donec veniret verbum eius.¹⁹ Eloquium domini inflammauit eum, † misit Rex & soluit eum, princeps populorū & dimisit eum.²⁰ Cōstituit eū dominū domus suæ, & principē omnis possessionis suæ.²¹ Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudētiā doceret.†²² Et intrauit Israel in Ægyptū, & Iacob accola fuit in terra Chā.²³ Et auxit populū suū vehemēter, & firmavit eū super inimicos eius.†²⁴ Cōuertit cor eorū vt audirēt populum eius, & dolū facerēt in seruos eius.²⁵ Misit Moysen seruū suū, Aarō quē elegit ipsum.†²⁶ Posuit in eis verba signorū suorū, & prodigiorū in terra Cham.†²⁷ Misit tenebras & obscurauit, & nō exacerbauit sermones suos.†²⁸ Cōuertit aquas eorū in sanguinem, & occidit pisces eorū.†²⁹ Et dedit terra eorū ranas, in penetralib⁹ Regū ipsorū.†³⁰ Dixit & venit cynomyia & scyniphes, in omnibus finibus eorū.³¹ Posuit pluuias eorum grādinem, ignē comburentem in terra ipsorū.³² Et percussit vineas eorum & ficulneas eorū, & cōtriuit lignū finiū eorum.†³³ Dixit & venit locusta & bruchus, cuius nō erat nume-

d. Habet enim dñs suū panē, imò panis ipse saluator est, sicut docuit dicēs: Ego sum panis qui de cœlo descēdi. de quo pane dicit propheta: Et panis cor hominis cōfirmet. Ambr. Ser. 35. e. Quando iustus omnis in altissimis sibi deligit conuersationē destinatum suū scopū persequens, ad brauiū supernæ vocationis recurrit. Basil. in psal. 28. f. Nihil enim deus verbum sine patre fecit: non operat sine patre: non sine patria volūtatē sacrosanctā illi se obtulit salutaris mundi totius hostia passioni. Ambr. de fide. lib. 4. cap. 3. g. Per bonitatem enim dñi nobis vniuersa tribuuntur merito bona, quibus nihil admixtū est mali. Ambr. de fuga seculi. cap. 6. h. Iam quod renouatur, sic renouatur quemadmodum & ab initio factū est. Et eiusdem virtutis opus fuerit & initio creaturarū opus producere, & corrūptā ad primæuam integritatem reducere. Cyril. de spiritu san.

a. Laudate, inquit dominū, & inuocate, semper enim inuocationem debet præire laudatio, quæ hic dicta confessio est: & vniuerso mundo Christus annūciatur & verbo & opere. Prosp. ibi. b. Et quia Christus ascendit in cœlos, & parat vobis gaudium sempiternū, quādiu ad eū pertingat, quærit faciē eius semper. Arnob. ibidem. c. Quinimo paucissimi cū essent, & derelicto paulo ante patrio solo, in Chanaanorum terra veluti hospites atque extranei morarentur. Euthy. d. In seruū venūdatus est, non seruus factus. humiliauerunt pedes eius, nō animā eius. Ambr. li. 2. Epi. 7. e. Interpretatio quidem illa somniorum squalorē & sordes carceris illi eluit, & innocentia & sanctitatem eius talem esse declarat, quale est aurum igne purgatum. Flami. ibid. f. Nunquid nam intelligendum est vel credendum, quod deus cor hominis ad faciēda peccata cōuertat? In eo ergo quod populum suum multiplicauit, hoc beneficio suo malos ad inuidendum conuertit. Inuidia est enim odiū felicitatis alienæ. Si ergo conuertit cor eorum, vt per inuidiam odissent populū eius, & dolū facerēt in seruos eius. Aug. ibi. g. Atqui ante tenebras alias Ægyptiis plagas intulit: sed beatus Dauid indifferenter hanc plagā primo loco commemorat, vel vt grauissimam omnium præposuit, cum lux quæ per tenebras aufertur, rerum omnium sit pulcherrima, & hominibus maxime oportuna. Euthym. ibidem.

rus.³⁴ Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructũ terræ eorum.³⁵ Et percussit omne primogenitũ in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.³⁶ Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorũ infirmus.³⁷ Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos.³⁸ Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctẽ.³⁹ Perierunt & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos.⁴⁰ Dirupit petram, & fluxerunt aquæ abierunt in sicco flumina.⁴¹ Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.⁴² Et eduxit populum suũ in exultatione, & electos suos in lætitia.⁴³ Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederũt.⁴⁴ Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius exquirant.

Alleluia.

Alleluia.

CV.

h. Dolus quidẽ quo Ægyptij decepti sunt, vt aurum & argentũ Hebræis descenderent, lentibus darẽt, nõ ad præceptum nec ad inspirationem dei referendus est, sed ad promissionem tantum, qua carnales quoq; hac de causa cupiditate paterẽtur. Vnde cum habeat aliquid fraus ista iustitiæ, quæ ab iniquis hoc quodammodo abstulit, quod pro multorum opẽrum mercede debebatur. Prosp. ibi.

a. Cõfitemini domino peccata vestra, quoniam bonus est, iniuriarũque ac delictorum immemor, si qui ea perpetrarũt, scelus illi suũ fateantur. Euthym. ibid.

b. Hæc est illa animi summissio, quæ siuini numẽ vel maximis sceleribus violatum placare potest, cõtra nihil odiosius superbia Pharisæorum, quæ lætat illas voces; Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine prophetarum. Flam. ibid.

c. Cum patribus enim suis tunc peccauerunt, quando irritauerunt ascendentes in rubrum mare: quando operuit aqua tribulantes eos. A. nob.

d. Festinauerunt beati fieri temporalibus rebus, & magis concupierunt presentia, quam futura, cum debuerint de tantis erga se bene meritis intelligere quod ad aliquam sine fine beatitudinem vocarentur. Prosp. ibid.

e. Sed potius hic infidelitas eorũ merito redarguitur: quia in eo quod pro nihilo terram desiderabilem habuerunt, verbis dei nõ crediderunt per quædam parua ducẽtis ad magna: & festinantes beati temporalibus rebus quas secundum carnem sapiebant, non sustinuerunt consilium eius. Aug. ibid.

f. Sicut enim sacerdoti exoranti pro populo ad iustitiam repuratur, ita his qui in desideriis planaticis cõuercebantur, in scandalum. Hierony. ibid.

g. Tropica locutio, qua significatur per id quod continet, id quod continetur, sicut dicimus malã domũ, in qua mali habitant: & bonam, in qua boni. Interfecta est ergo terra in sanguinibus, cum ipsi qui eam habitant interfecti sunt. Prosp. ibid.

Onfitemini^a domino quoniã bonus, quoniã in seculum misericordiã eius.¹ Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius?² Beati qui custodiunt iudiciũ, & faciunt iustitiam in omni tempore.⁴ Memẽto nostri domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo.⁵ Ad vidẽdum in bonitate electorum tuorum, ad lætadum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cũ hæreditate tua.⁶ Peccauimus cũ patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatẽ fecimus.⁷ Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.⁸ Et irritauerunt ascendentes in mare, mare Rubrũ:⁹ & saluauit eos propter nomẽ suum, vt notam faceret potentiam suam.¹⁰ Et increpuit mare Rubrum, & exiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto.¹¹ Et saluauit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.¹² Et operuit aqua tribulantes eos vnus ex eis non remansit.¹³ Et crediderunt verbis eius, & laudauerunt laudẽ eius.¹⁴ Cito fecerunt, obliuiscuntur operum eius, & nõ sustinuerunt consilium eius.¹⁵ Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt deum in iniquo. ¹⁶ Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorũ.¹⁷ Et irritauerunt Moysen in castris, Aarõ sanctum domini.¹⁸ Aperta est terra & deglutiuit Dathan, & operuit super cõgregationem Abiron.¹⁹ Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores.²⁰ Et fecerunt vitulũ in Horeb, & adorauerunt sculptile.²¹ Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedẽtis fœnum.²² Obliti sunt deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.²³ Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetit in confractione in cõspectu eius.²⁴ Vt auerteret irã eius ne disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.²⁵ Nõ crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem domini.²⁶ Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.²⁷ Et vt deiiceret semen eorum in nationibus, & dispergeret eos in regionibus.²⁸ Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.²⁹ Et irritauerunt eũ in adinventionibus suis, & multiplicata est in eis ruina.³⁰ Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio.³¹ Et reputatum est ei in iustitiam, in generationẽ & generationẽ vsque in sempiternum.³² Et irritauerunt eum ad aquas cõtradictionis, & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritũ eius.³³ Et distinxit in labiis suis, nõ disperdiderunt gẽtes quas dixit dominus deus illis.³⁴ Et cõmixti sunt inter gẽtes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorũ, & factũ est illis in scandalũ.³⁵ Et immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis.³⁶ Et effuderunt sanguinẽ innocentẽ, sanguinẽ filiorum suorum & filiarum suarũ, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.³⁷ Et interfecta est terra in sanguinibus, & cõtaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinventionibus suis.³⁸ Et iratus est furore dominus in populum suũ, & abominatus est hæreditatem suã.³⁹ Et tradidit eos in manus gentiũ, & dominati sunt eorũ qui oderunt eos.⁴⁰ Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum, sepe liberauit eos.⁴¹ Ipsi autẽ exacerbauerunt eum in consilio suo, & humiliati sunt in iniquitatibus suis.⁴² Et vidit cum tribularẽtur, & audiuit orationẽ eorũ.⁴³ Et mem-

† Exod. 12. d

† Exod. 13. d
& 16. c. &
17. b

† Gen. 12. c

† Ios. 3. d

† Iudic. 13. c.
Infr. 106. a
† Eccl. 43. d

† Iudic. 7. d

† Exo. 14. d

† Exo. 14. g

† Exod. 18. a

† Num. 11. g

† Num. 16. d

† Exod. 32. d

† Exod. 32. e

† Num. 14. a

† 2. q. 7. cap.
Nos si in cõ-
perenter.
Num. 25. c.
23. ques. 4. c.
Quod Chri-
stus.
2. q. 5. cap.
Reos. & q. 8.
c.
Occidit.
† Num. 20. e

G

mor fui testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiae suae. ⁴⁴ Et dedit eos in misericordias ^h in conspectu omnium qui ceperant eos. ⁴⁵ Saluos fac nos domine deus noster, & congrega nos de nationibus. ⁴⁶ Vt confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua. ⁴⁷ Benedictus dominus deus Israel à seculo & vsque in seculum: & dicet omnis populus, fiat fiat.

Alleluia.

Alleluia.

CVI.

† Iudic. 13. c.
Sup. 105. a &
Infr. 114. a

Confitemini ^a † domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius, ^b ² Dicant qui redēpti sunt à domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus cōgregauit eos. ³ A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari, ⁴ Errauerūt in solitudine in inaquoso, viā ciuitatis habitaculi nō inuenerūt. ⁵ Esurientes & sitientes, anima eorū in ipsis defecit. ⁶ Et clamauerunt ad dominū cum tribularētur, & de necessitatibus eorū eripuit eos. ⁷ Et deduxit eos in viam rectam, vt irēt in ciuitatem habitationis. ⁸ Confiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominum. ⁹ Quia satiauit animā inanem, & animam esuriētem satiauit bonis. [†] ¹⁰ Sedētes in tenebris & vmbra mortis, vinctos in mēdicitate & ferro. ¹¹ Quia exacerbauerunt eloquia dei, & cōsiliū altissimi irritauerunt. ¹² Et humiliatū est in laboribus cor eorū: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret. ¹³ Et clamauerūt ad dominū cū tribularētur, & de necessitatibus eorū liberauit eos. ¹⁴ Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorū dirupit. ^c ¹⁵ Cōfiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominū. ¹⁶ Quia contriuit portas areas, & vectes ferreos confregit. ¹⁷ Suscepit eos de via iniquitatis eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt. ¹⁸ Omnē escā abominata est anima eorū, & appropinquauerunt vsq; ad portas mortis. ¹⁹ Et clamauerūt ad dominū cum tribularētur, & de necessitatibus eorū liberauit eos. ^d ²⁰ Misit verbū suū & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorū. ²¹ Cōfiteantur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominū. ²² Et sacrificēt sacrificium laudis, & annuncient opera eius in exultatione. ²³ Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationē in aquis multis. ²⁴ Ipsi viderunt opera domini, & mirabilia eius in profundo. ²⁵ Dixit & stetit spiritus procellae, & exaltati sunt fluctus eius. ^c ²⁶ Ascendunt vsq; ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat. ²⁷ Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est. ²⁸ Et clamauerūt ad dominū cum tribularētur, & de necessitatibus eorū eduxit eos. ²⁹ Et statuit procellā eius in aurā, & siluerūt fluctus eius. ³⁰ Et lætati sunt quia siluerunt, & deduxit eos in portū voluntatis eorū. ^f ³¹ Cōfiteatur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filiis hominū. ³² Et exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudēt eum. ^{† g} ³³ Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim. ³⁴ Terram fructiferam in falsuginem, à malitia inhabitantiū in ea. ³⁵ Posuit desertum in stagna aquarum, & terrā sine aqua in exitus aquarum. ³⁶ Et collocauit illic esurientes, & cōstituerunt ciuitatem habitationis. ³⁷ Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructū natiuitatis. ³⁸ Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non minorauit. ^h ³⁹ Et pauci facti sunt, & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore. ⁴⁰ Effusa est contentio super principes, & errare fecit eos in inuio, & nō in via. ⁴¹ Et adiuuit pauperem de inopia, & posuit sicut oues familias. ^{† 42} Videbunt recti & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum. ⁴³ Quis sapiens & custodiet hæc: & intelliget misericordias domini?

Canticum Psalmus ipsi David.

CVII.

Sup. 56. b

Paratū ^a cor meū deus, paratū cor meū, cantabo & psallā in gloria mea. ^b ² Exurge psalteriū & cithara, exurgā diluculo. ³ Confitebor tibi in populis domine, psallā tibi in nationibus. ⁴ Quia magna est super cœlos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua. ⁵ Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua, vt liberentur dilecti tui. ⁶ Saluū fac dextera tua, & exaudi me: deus locutus est in sancto suo. ^{† 7} Exultabo & diuidā Sichimā, & conuallem tabernaculorum dime-tiar. ⁸ Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei. ⁹ Iuda

† Sup. 59. b

h. Adeo palam atque adeo manifeste eorum miseris est, vt omnes qui fecerant eos captiuos, perspicue id cognouerint. Variæ enim gentes variis temporibus eos in seruitutem rede-gunt. Euthy. ibid.

a. Confessio enim pœnitentiæ monstrat, satisfactio vtiā sibi diuina pietate cō-ciliat. Nec enī poterit indulgentia tribui, nisi ira dei possit confessione placari. Chrysost. in psal. 106.

b. Redemptus quidē vide-tur Israel de terra Aegypti: de domo seruitutis: sed hic hi vocantur redempti, qui in toto orbe terrarū dema-gna & lata Aegypto quasi per mare Rubrum baptis-mum factum Christi san-guine liberantur. Dicat er-go Christiani, qui vocati sunt de vniuerso mundo, quoniam suauis dominus, & in seculum misericordia eius. Prosper. ibid.

c. Annuncient misericordias dei erga se, & narrent eas filiis hominum nescien-tibus mirabilia dei operā in eos, seu propter eos fa-cta. Euthym. ibid.

d. Verbum autē dei planē hoc dicimus quod salutis causa ad omnes homines missum est, quodque ex sa-cris euāgelis celebrare vt deū edocui sumus. Euseb. de demonstr. lib. 6. cap. 7.

e. Vsque ad cœlos quippe ascēdimus, cum summa pe-netramus: sed ad abyssos vsque descendimus, cū repē-te à cōtemplationis culmi-ne per turpia tentamentā deicimur. Greg. Moral. li. 9. cap. 11.

f. Hæc verba vt sermonem de gratiarum actionib; in-teriorē redderet, quater à propheta repetuntur. Euthymius.

g. Merito exaltandus, me-rito laudandus, qui in eccle-sia quæ prius fuerat deser-ta & odio habita, posuit apostolos: qui eam & conso-larētur alloquio, & alluui-foecidarent. Dedit & in a-nimas sitientium tuum ver-bum exitus predicatorum, & terrā corporis quæ pri-9 spinas amaritudinis protu-lerat, fructibus repleuit æ-ternis. Hiero. ibid.

h. Rursus inquit, cum eos qui multitudinē hominum & potentia florebat, puni-re voluerit ob admissa ma-lesicia, immittit in eos ste-rilitatem, morbos & an-gores animi, & optimates ip-sos adeo contemptos red-didit & irrisos, vt relictus vr-bib; sese in solitudines ab-dauit. Eiam.

a. Hoc est, veni dñe in pa-ratū cor meum, & in rem ti-bi praparatū ingredi, vt cātem & psallam in gloria mea. Arnob.

b. Loquitur dñs suo corpo-ri. Psalteriū & cithara quæ descendunt in infernū & iac-uisti, exurge & lauda do-minū. Et vides quid dicat, non ille qui mouet citharā & psalteriū, laudat, sed ip-sa cithara & psalteriū lau-dat patrē. Ille enim de 9 est, & ab illis laudatur & bene-dicit, scilicet anima & cor-pore in unitatem à nro as-sumptis. Hiero. ibid.

rex meus, Moab lebes spei meae.¹⁰ In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi c alienigenæ amici facti sunt.¹¹ Quis deducet me in ciuitatem munitam, quis deducet me usque in Idumæam?¹² Nonne tu deus qui repulisti nos, & non exhibis deus in virtutibus nostris?¹³ Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.¹⁴ In deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

In finem Psalmus David.

CVIII.

Deus^a laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.² Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me, & expugnauerunt me gratis.³ Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.⁴ Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.⁵ Constitue super eum peccatorem,^b & diabolus stet à dextris eius.⁶ Cum iudicatur exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.⁷ Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.⁸ Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.⁹ Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, eiiciantur de habitacionibus suis.¹⁰ Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius, & diripiant alieni labores eius.¹¹ Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius.¹² Fiant nati eius in interitum: in generatione vna deleatur nomen eius.¹³ In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur.¹⁴ Fiant contra dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.¹⁵ Et persecutus est hominem inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare.¹⁶ Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & non luit benedictionem, & elongabitur ab eo.¹⁷ Et induit maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.¹⁸ Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, & sicut zona qua semper præcingitur.¹⁹ Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam.²⁰ Et tu domine, domine fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est mihi misericordia tua.²¹ Libera me quia egenus & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me.²² Sicut umbra cum declinat ablatus sum, & excussus sum sicut locustæ.^{d 23} Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum.²⁴ Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, & mouerunt capita sua.²⁵ Adiua me domine deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam.²⁶ Et sciant quia manus tua hæc: & tu domine fecisti eam.²⁷ Maledicent illi, & tu benedices: qui insurgunt in me, confundantur, seruus autem tuus lætabitur.²⁸ Induatur qui detrahunt mihi, pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua.²⁹ Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.³⁰ Quia assistit à dextris pauperis, ut saluam faceret à persequentibus animam meam.

Psalmus David.

CIX.

Ixit^a & dominus domino meo, sede à dextris meis.² Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.³ Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.⁴ Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genui te.⁵ Iurauit dominus, & non pœnitebit eum:^b & tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.⁷ Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges.⁸ Iudicabit in nationibus, implebit ruinas: conquassabit capita in terra multorum.⁹ De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput.

Alleluia.

CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregacione.^{a 2} Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius.³ Confessio & magnificentia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi.⁴ Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus, escam dedit timetibus se,⁵ Memor erit in seculum testamenti sui, virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.⁶ Ut det illis hereditatem gentium, opera manuum eius veritas & iudicium.^{b 7} Fidelia omnia mandata

a. Nō aliam personam quæ loquitur in hoc psalmo, q̄ saluatoris esse arbitremur, qui quod sibi vsu venturū erat cecinit, dicens: Deus laudem meam, &c. Vbi doctrinam quam ipse discipulis suis tradidit, & laudem noui testamenti non esse premendam silentio exhortatur, sed in omne futurum æuum ad vitæ humanæ utilitatem permanere. Os autem peccatoris & os dolosi, os ipsius iude proprie nō minauerit quispian. Euseb. de demonstr. lib. 10. c. 3.

b. Diabolus, quia detrahebatur & deo apud homines, & apud deum hominibus, appellatur: quasi deum contra homines hominēsq; contra deum dominū aduersus seruum & seruum aduersus dominum irritans. Tertul. lib. 2. aduers. Marcionem.

c. Peccata matris suæ & maiorum suorum semper ante oculos dei versentur, ne illa in hoc sceleratissimo atque impio homine vindicare obliuiscatur. Hoc ait memor illius sententiæ: Ego sum dominus deus tuus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me, & facies misericordiam in milia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Flamin. ibid.

d. Duram quippe & asperam vitam agebat dominus: & testimonium reddunt quadraginta dies ieiunij, & panes illi hordeacei, & spica quæ vellebantur à discipulis: tametsi benigna quadam dispensatione lautiore aliquādomenfa vteretur. Euth. e. Diploidis palli duplex est: per quod inimicis Christi duplex denunciatur confusio, hoc est, intus & foris, coram deo & hominibus. Prosper. ibidem.

a. Saluatorem ac dominum nostrum, ipsum primogenitum omnis creaturæ dei verbum, præfens psalmus dominum vocat, docetq; eum esse cōfessorem simul & filium supremi dei, rerumq; omnium domini, æternūq; patris sacerdotem. Euseb. Cæsar. de demonstra. euangel. lib. 5. cap. 3.

b. Nā & beatus Moyses de eo mysterio loquens, vinū & sanguinem sub vix appellatione significat, in benedictione patriarchæ dominicam passionem multo ante demonstrantis, & ita inquitur: Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vix pallium suum. Euseb. Emisenus de Pascha homil. 5.

a. Sic quippe eius opera magna sunt, ut per omne q̄ ab omnibus agitur, eius voluntas exquiratur. Nā sæpe inde perficitur, vnde repellitur abatur. Grego. Moral. lib. 6. cap. 14.

b. Hoc est, fide digna: & quia dixit omnia mandata, primo ea intellige, quæ ad creationem spectant, quæq; natura duce omnia obseruant elementa, & quæ natura humana obseruabat ante legem scriptam: deinde ea quæ per legem Moysi tradita sunt: postremo vero ipsa præcepta euangelica, quæ mandata omnia fidelia sunt, hoc est firma & inconcussa. Euth. ibid.

† 23. q. 1. ca. Sex differentia.

† De poe. d. 3. Nihil. Act. 1. d. Ioh. 1. c. † 23. di. c. In nomine domini S. Scrutetur.

† De poe. d. 4. c. quia vero & c. Si Iudas.

† Matt. 22. d. Heb. 10. d. 1. Cor. 15. De ver. sig. c. Quod dicitur. Act. 2. f. † Ioh. 12. c. Heb. 5. b. 7. c. Heb. 7. c. † De iure iur. c. Sacerdos. & qui si. sint legit c. Per venerabile.

† Sup. 9. a. & Infr. 137. a. 43. dist. c. Quando.

mandata eius, confirmata in seculum seculi: facta in veritate & æquitate. ⁸ Redemptio-
nem misit dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum. ⁹ Sanctū
& terribile nomen eius, initium sapientiæ timor domini. ¹⁰ Intellectus bonus omni-
bus facientibus eum: laudatio eius manet in seculum seculi.

Alleluia, Reuersionis Aggai, & Zacharie.

CXI.

A Eatus vir ^a qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. ² Potēs in terra
erit semen eius, generatio rectorum benedicetur. ³ Gloria & diuitiæ in domo
eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. ⁴ Exortum est in tenebris lumen
rectis, misericors & miserator & iustus. ⁵ Iucundus homo qui miseretur & commo-
dat, disponit sermones suos in iudicio, quia in æternum non commouebitur. ⁶ In me-
moriam æterna erit iustus ^b ab auditione mala nō timebit. ⁷ Paratum cor eius sperare in
domino, confirmatum est cor eius, non cōmouebitur donec despiciat inimicos suos.
[†] ⁸ Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exal-
tabitur in gloria. ⁹ Peccator videbit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, de-
siderium peccatorum peribit.

Alleluia.

CXII.

A Audate ^a pueri dominum, laudate nomen domini. [†] ^b Sit nomen domini be-
nedictum, ex hoc nunc & vsq; in seculum. ³ A solis ortu vsque ad occasum,
laudabile nomen domini. [†] ⁴ Excelsus super omnes gentes dominus, & super
celos gloria eius. ⁵ Quis sicut dominus deus noster, qui in altis habitat, & humilia re-
spicit in cœlo & in terra? ⁶ Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem:
⁷ Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. ⁸ Qui habitare facit
sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Alleluia.

CXIII.

A N exitu Israel de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro, ^a Facta est Iudæa
sanctificatio eius, Israel potestas eius. [†] ³ Mare vidit & fugit, Iordanis conuer-
sus est retrorsum. ⁴ Montes exultauerūt vt arietes, & colles sicut agni ouium.
⁵ Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis quia cōuersus es retrorsum? ⁶ Mōtes
exultastis vt arietes, & colles sicut agni ouium? ⁷ A facie domini mota est terra, à fa-
cie dei Iacob. ⁸ Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarū.
^b [†] ⁹ Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. ² Super misericordia
tua & veritate tua, nequando dicant gentes: vbi est deus eorum? ³ Deus autem noster
in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit. [†] ⁴ Simulachra gentium argentum & aurū,
opera manuum hominum. [†] ⁵ Os habent & non loquentur, oculos habent & non vi-
debunt. ⁶ Aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. ⁷ Manus ha-
bent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture
suo. ⁸ Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui cōfidunt in eis. [†] ⁹ Domus Israel
sperauit in domino, adiutor eorum & protector eorū est. ¹⁰ Domus Aaron sperauit
in domino, adiutor eorum & protector eorū est. ¹¹ Qui timent dominum, sperauerūt
in domino, adiutor eorum & protector eorum est. ¹² Dominus memor fuit nostri, &
benedixit nobis. ¹³ Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron. ¹⁴ Benedixit om-
nibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus. ¹⁵ Adiiciat ^d dominus super vos,
super vos, & super filios vestros. ¹⁶ Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terrā.
¹⁷ Cœlum cœli domino, terram autem dedit filiis hominum. [†] ¹⁸ Non mortui lauda-
bunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. ¹⁹ Sed nos qui viuimus
benedicimus domino, ex hoc nunc & vsque in seculum.

Alleluia.

CXIII.

A Dilexi, ^a quoniā exaudiet dominus vocem orationis meæ. ² Quia inclinauit au-
rem suam mihi, & in diebus meis inuocabo. [†] ³ Circumdede runt me dolores

a. Timor domini, quædam
dū aliis locis admonuimus
appellatur in literis sanctis
pura & sincera religio &
pietas in deū: in quibus re-
bus vir sanctus vitam bea-
tam constituit, quiquis au-
tem verè pius & religiosus
est: in mandatis eius volet
valde. Flami. ibi.

b. Auditio mala est, ite ma-
ledicti in ignem æternum:
quam auertat dñs ab auri-
bus sanctis; auertat à cul-
tribus suis, illa cōdonet que
promisit. Chr. to. i. in illud
Ita: Cantemus domino.

c. Ergo dispensatores nos,
non heredes reliquit. nam
hereditas successoris queri-
tur, dispensatio pauperibus
obligatur. Ambro. de obitu
fratris.

a. Venite pueri, nolite expe-
tare, nolite dicere, nondū
senes sumus. Ordo nascēdi
est, ordo vero moriendi
non est. Venite ergo pueri,
non ad laborem aliquē, sed
ad laudem. Ambr. ibidem.

b. Nōne semper fuit be-
nedictum nomen domini,
cui omnis creatura bene-
dicit? fuit semper, sed tamē
antea in vna gente Iudæo-
rum tantummodo illi bene
dicebant & credebant: sed
modo in omnibus gētibus
& creditur, & benedicitur.
Hierony. ibid.

a. Id est, Tūc præcipue de
Iudæos & Hebræos sibi ad-
scriuit, quos præ ceteris gē-
tibus charissimos haberet,
& suo sancto numine guber-
naret, de qua re illud est in
Exodo: Vos eritis mihi in
regnum sacerdotale, & in
gentem sanctam. Flami. ibi.

b. Non per merita nostra,
sed pro misericordia tua
concede vt non dicant, in-
creduli: Vbi est deus eorū?
Arnob. ibid.

c. Hæc enim verba quo ma-
gis aperta & populariter
vera sunt eo magis scutiūt
salubrem pudorē illis, qui
cum talibus simulachris di-
uinum cum timore cultum
exhibent, eaque viuētibus
similia venerantes adorā-
tēque contuentur, eisque
velut præsentitis preces
allegant, victimas immo-
lant, vota persoluunt, sic af-
ficiuntur omnino, vt ea sen-
su carentia putare non au-
deant. Aug. Epist. 49.

d. Preces fundit pro Chri-
stianis, qui postea magis au-
sti sunt, & quibus ea adie-
cta sunt bona, cœlestia ni-
mirū, quæ vera ac propria
bona dici possunt. Euth. ib.

a. Non cuiusuis est dicere,
dilexi, sed perfecti tantum,
& eius qui seruaturis timo-
rem prætergrediens, in a-
doptionis spiritu constitui-
tur. Non quem diligebat
apponit, quod iis vel indi-
ctus facile intelligatur, deū
vniuersorū se in sinu dice-
re. Basil. ibidem.

† Iob. 28. d.
Prouerb. 1. a
& 9. b.
Eccl. 1. b.

† 86. dist. ca.
Fratre. 9. in
ipsa.

† Iob. 1. d.
Infr. 134. a.
36. quæst. 6. c.
Ministrate.
1. Reg. 2. b.

Malac. 1. c

† Exod. 13. a.
De consec.
dist. 2. cap.
Reuera.

† Infr. 137. a
Infr. 134. c.
† Sup. 15. d

† Infr. 134. d

† Baruc. 2. d

† Sup. 17. a

b. Pulchrè dicit anima, Cō-
uertere, quasi diuturno cu-
iusque operis sudore exer-
cit: ut à labore conuertat-
ur ad requiem. Ambro. de
obitu Theodosij.

mortis, & pericula inferni inuenerunt me. ⁴Tribulationem & dolorem inueni, & no-
men domini inuocaui. ⁵O domine libera animam meam, misericors dominus & iu-
stus, & deus noster miseretur. ⁶Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum, & li-
berauit me. ⁷Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi. ⁸
† Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à la-
psu. ⁹Placebo domino in regione uiuorum.

† Sup. ss. c.

Alleluia.

CXV.

a. Excedit enim mens pro-
phetæ velut fines quosdam
humana prudentia quādo
repletur deo. Ambrosij. de
Abraham lib. 2. cap. 9.
b. Prima ergo hæc retribu-
tio est, ut mortem morte red-
damus: ac pro eo quod pro
nobis mortuus est, pro no-
bis nos moriamur omnes,
tametsi minoris multo pre-
tij mors nostra est quā sua.
Salui. lib. 4.
c. Ex ancilla Christus natus
est seruus, qui ex patre ge-
neratus est dominus. Fulg.
Respon. 3. cōtra Arianos.

Redidi, † propter quod locutus sum: ego autē humiliatus sum nimis. ²Ego
dixi in^a excessu meo, omnis homo mendax. ³Quid retribuam domino, pro
omnibus quæ retribuit mihi? ⁴Calicem salutaris accipiam, & nomen domi-
ni inuocabo. ⁵Vota mea domino reddam coram omni populo eius, pretio-
sa in conspectu dñi mors sanctorum eius. ⁶O dñe quia ego seruus tuus: † ego seruus
tuus, & filius ancillæ tuæ. ⁷Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, &
nomen domini inuocabo. ⁸Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi
eius, in atriis domus domini in medio tui Ierusalem.

† Dep. dñi.
2. c. f. na.
2. Cor. 4. c.
Roma. 3. a.
De consec.
dist. 2. cap.
Si enim.
† Sap. 9. a.

Alleluia.

CXVI.

a. Exclusi sunt Iudæi, qui tu-
lerunt clauem regni celo-
rum, nec ipsi ingrediebant-
ur, ne eos ingredi permit-
tebant. Arnob. ibid.

Audate^a † dñm omnes gentes, laudate eum omnes populi. ²Quoniam confir-
mata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in æternum.

† Roma. 15. e.
Ioh. 2. c.

Alleluia.

CXVII.

a. Cōfessio hæc non ad re-
missionem peccatorū, sed
ad laudem pertinet deita-
tis. Hiero. ibidem.
b. Apostolus dicit, non ad-
uersus carnem & sanguinē
nobis, quod est homo ini-
quus, sed aduersus princi-
pes & rectores tenebrarū,
esse certamen, quarum au-
tem tenebrarum, nisi homi-
num diabolo subditorum?
Non metuit ergo quid faci-
at ei homo, qui ipsius in-
centorem dei vincit auxi-
lio. Prosper.
c. Apes enim in ore mel ha-
bent, in aculeo caudæ vul-
nus. Et omnes qui lingua
blandiuntur, sed latenter ex
malitia feriunt, apes sunt,
quia loquendo dulcedinē
mellis proponunt, sed oc-
culte feriēdo vuln⁹ inferūt
Grego. super Ezech. hom. 9.
d. Significat se à deo nō ho-
stile in modū sed paternū
castigatū esse. Castigat enī
dominus quē diligit, ver-
beribus cedit quoscunque
ibi adopat. Flaminij ibi.

Confitemini^a † domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia
eius. ²Dicat nūc, Israel quoniam bonus, quoniam in seculū misericordia eius.
³Dicat nunc domus Aaron, quoniam in seculum misericordia eius. ⁴Dicant
nunc qui timent dñm, quoniam in seculum misericordia eius. † De tribulatione in-
uocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine domini. † ⁶Dominus mihi adiu-
tor, non timebo quid faciat mihi homo. ⁷Dominus mihi adiutor, & ego despiciam
inimicos meos. ⁸Bonum est cōfidere in domino, quā confidere in homine. ⁹Bonū
est sperare in dño, quā sperare in principibus. ¹⁰Omnes gentes circūierūt me, & in
nomine domini quia vltus sum in eos. ¹¹Circūdantes circūdederunt me, & in no-
mine domini quia vltus sum in eos. ¹²Circūdederunt me sicut apes, & exarserunt
sicut ignis in spinis, & in nomine domini quia vltus sum in eos. ¹³Impulsus euerfus
sum vt caderem, & dñs suscepit me. † ¹⁴Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus
est mihi in salutem. ¹⁵Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum. ¹⁶Dextera
domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me: dextera domini fecit virtutem.
¹⁷Non moriar, sed viuam, & narrabo opera domini. ¹⁸Castigans castigauit me dñs,
& morti non tradidit me. ¹⁹Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor
domino: hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. ²⁰Confitebor tibi quoniam exau-
disti me, & factus es mihi in salutem. † ²¹Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,
hic factus est in caput anguli. ²²A domino factum est istud, & est mirabile in oculis
nostris. ²³Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus & latemur in ea. ²⁴O domi-
ne saluum me fac, ô domine bene prosperare: † benedictus qui venit in nomine do-
mini. ²⁵Benediximus vobis de domo domini: deus dominus, & illuxit nobis. ²⁶Cō-
stituite diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris. ²⁷Deus meus es tu, & cō-
fitebor tibi: deus meus es tu, & exaltabo te. ²⁸Confitebor tibi quoniam exaudisti me,
& factus es mihi in salutem. ²⁹Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in se-
culum misericordia eius.

† Iudic. 13. e.
Sup. 104.
105. 106.
Infr. 135.† Psal. 119. a.
† Heb. 13. d† Exod. 15. d
Isa. 12. a

† Matt. 21. d

† Matt. 21. e.

e. Ego autem dico: Hic est
dies in quo dñs factus est
seruus, vt persona serui trā-
siret in dñm. Euse. Emif. de
nati. do. homil. 2.

f. Hoc est, Constituite diē
festum nō tepidē ac segni-
ter, sed in cōfrequentatio-
nib⁹. Iple enim est vox ex-
ultationis soni festiuitatē
celebrantis. August. ibi.

a. Tanquam diceret, Scio
quid velis: beatitudinem
queris. Si ergo vis esse bea-
tus, esto immaculatus. Au-
gust. ibidem.

b. Vt intelligant cum pec-
cauerint, se coram testibus
deliquisse. ait autē: qui in
toto corde exquirunt eum,
& nō leuiter neque iegui-
ter. Alcuinus ibid.

Beati^a immaculati in via, qui ambulant in lege domini. ²Beati qui scrutantur
testimonia eius, in toto corde exquirunt eū. ³Non enim qui operantur iniqui-
tatem, in viis eius ambulauerunt. ⁴Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

Alleluia.

ALEPH.

CXVIII.

Vtinam

⁵ Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas. ⁶ Tunc non confundar, cū perspexero in omnibus mandatis tuis. ⁷ Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ. ⁸ Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque.

c. Nisi enim attenti in eius mādatis fuerimus, fuerintque alia præterita, alia pro voluntate obseruata, iustificationis ordinem nō tenebimus. Hilarius ibid.

BETH.

B ⁹ N^a quo corrigit adolescentior viam suam, in custodiēdo sermones tuos. ¹⁰ In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mādatis tuis. ¹¹ In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. ¹² Benedictus es dñe, doce me iustificationes tuas. ¹³ In labiis meis pronūtiaui omnia iudicia oris tui. ¹⁴ In via testimoniorū tuorū delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. ¹⁵ In mādatis tuis exercebor, & cōsiderabo vias tuas. ¹⁶ In iustificationib⁹ tuis meditabor, nō obliuiscar sermones tuos.

a. Deus in Genesi testatur hominem ab ineunte ætate ad vitia procliuiem: at qualis est adolescentia, talis est senectus, vt Salomō inquit. Itaq; vir sanctus moner, dū adhuc ætas tenera est & flexibilis, mores deprauatos emendandos esse atque ad normam legum diuinarum dirigendos. Flam. ibid.

GIMEL.

R ¹⁷ Etribue^a seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos. ¹⁸ Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. ¹⁹ Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua. ²⁰ Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas, in omni tempore. ²¹ Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mādatis tuis. ²² Aufer à me opprobrium & contemptum, quia testimonia tua exquisiui. ²³ Etenim federunt principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. ²⁴ Nam & testimonia tua meditatio mea est, & cōsiliū meum iustificationes tuæ.

a. Non habet in retributione quod desperet, quia dominus Iesus venit mūdum saluare, nō perdere. Ideoq; immemor est iniuriæ, memor gratiæ: sicut in propheta libro testatur dicens: Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorū tuorum non recordabor. Isa. 43. Amb. ibid.

b. Illud dico opprobrium quod prior negligētia mea mihi prestitit, multis nimirum ob eam exprobrantibus & contemnētibus me. Euthy. ibid.

DALETH.

A ²⁵ Dhæsit^a pauimento anima mea, viuifica me secundū verbum tuum. ²⁶ Vias meas enuntiaui & exaudisti me, doce me iustificationes tuas. ²⁷ Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis. ²⁸ Dormitauit anima mea præ tædio, cōfirma me in verbis tuis. ²⁹ Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei. ³⁰ Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. ³¹ Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere. ³² Viam mandatorum tuorum curri, cum dilatasti cor meum.

a. Hoc est, iacui in pauimento te domine deprecās, te exorans, viuifica me secundū verbum tuum, quid enim promissit deus? Promissit: Quia speraui in me, libera bo eū. Ecce ego ipse in te, iam pauimento adhaesi tu qui suscitās de terra inopem, viuifica me secundū verbum tuum. Arnob.

a. Quia viam mandatorum dei te dilato corde cucurrisse iā dixerat, quomodo nunc legē sibi postulat poni? nisi quia proficiens loquitur, & donum dei nouit esse quod proficit. Prof. ib.

b. Hoc est, illam quæstionem nundinas aucupantem vitilitatem, illam vñ hominū ad pecuniæ studia inflexā ac deriuatam. Amb. officio 2. cap. 6.

c. Vanitas circ⁹ est, quia nihil prodest, vanitas est eorum velocitas, quia mēdax ad salutem est, vanitas theatrū est, vanitas est omnis ludus. Ambro. de fuga seculi, cap. 1.

a. Ad sextam literam cōuersatio sancta peruenit: i qua si postulat salutarem dominum debere concedi, qui est misericordia peccatorum, & vita fidelū, per quē salus gentibus venit: secundū eloquium dicit, id est promissionem tuam quam per prophetas promissisti. Alcuin. ibid.

HE.

E ³³ Egem^a pone mihi domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. ³⁴ Da mihi intellectum & scrutabor legem tuam, & custodiā illam in toto corde meo. ³⁵ Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui. ³⁶ Inclina cor meum in testimonia tua, & nō in auaritiam. ³⁷ Auerte oculos meos ne videant^c vanitatem, in via tua viuifica me. ³⁸ Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. ³⁹ Amputa opprobriū meū quod suspicatus sum, quia iudicia tua iucunda. ⁴⁰ Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua viuifica me.

VAV.

T ⁴¹ Veniat super me misericordia tua domine, salutare tuum secundū eloquiū tuum. ⁴² Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in sermonibus tuis. ⁴³ Et ne auferas de ore meo verbū veritatis vsquequaque, quia in iudiciis tuis supersperaui. ⁴⁴ Et custodiam legem tuam semper, in seculum & in seculum seculi. ⁴⁵ Et ambulabam in latitudine, quia mādata tua exquisiui. ⁴⁶ Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum: & non confundebar. ⁴⁷ Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. ⁴⁸ Et leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

ZAIN.

M ⁴⁹ Emor^a esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spē dedisti. ⁵⁰ Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum viuificauit me. ⁵¹ Superbi inique agebant vsquequaque, à lege autē tua nō declinaui. ⁵² Memor fui iudiciorū

ss. d. c. Omnes.

ss. quest. 5. c. Nec solo.

b. Non est periculoſo no-
cturnarum vigiliarum ocio
animus relaxandus, ſed in
orationibus, in deprecati-
onibus, in confeſſionibus
peccatorū occupādus eſt:
vt cum maximē corporis
opportunitas vitiis datur,
tum præcipuē eadem vicia
diuinæ legis recordatione
frangantur. Hilar. ibid.

a. Tu portio mea es, tu hæ-
reditas mea, & diuitiæ meæ.
Alia enim omnia deſpicio,
atque ideo dixi, id eſt pol-
licitus ſum custodire legē
tuam. Euthy. ibid.

b. De tēpore autem dimi-
dię noctis, q̄ id ad orationē
neceſſarium ſit, traditū eſt
nobis à Paulo & Sila in A-
ctis Apoſt. Scriptum eſt e-
nim ſic: Circiter autē me-
diam noctem Paulus & Si-
las laudabāt deum. Baſilius
Regul. fuius diſputa. inter-
roga. 37.

a. Feciſti, inquit, domine
vt me delectaret bonum,
quod vtiq̄e magnum eſt
tuum donum. Secundū ver-
bum tuum, hoc eſt, ſecun-
dum promiſſum tuum, vt
ſit firma, p̄miſſio omni ſe-
mini. Proſper ibid.

a. Regius: Pſaltes hoc eſſe
diſcerniculi inter facturā
& formationē edocuit ſuo
hoc verſiculo: fecit vtiq̄e
interiorem & arcanum ho-
minem, plamauit ſiue ſin-
xit hunc exteriū. Caro igit̃
tur formata eſt, anima ve-
ro facta. Baſil. in Hexame-
ron homil. 11.

b. Cui lex domini medita-
tio eſt, huic præſto ſunt mi-
ſericordiæ, vt viuatur in æter-
num. Quomodo enim bea-
tus quis poteſt eſſe ſi p̄ mi-
ſeratione diuinā? Beatus
autē qui in dñi lege die ac
nocte meditat̃. Ambr. ibi.

tuorum à ſeculo dñe, & conſolatus ſum.⁵³ Deſectio tenuit me, pro peccatoribus de-
relinquentibus legem tuam.⁵⁴ Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuę, in loco pere-
grinationis meę.⁵⁵ Memor fui nocte nominis tui domine, & cuſtodiui legem tuam.
⁵⁶ Hęc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui.

¶ H E T H.

Portio^a mea domine, dixi cuſtodire legem tuam.⁵⁸ Deprecatus ſum faciē tuā^H
in toto corde meo, miſerere mei ſecundum eloquium tuum.⁵⁹ Cogitauī vias
meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua.⁶⁰ Paratus ſum & nō ſum tur-
batus, vt cuſtodiam mandata tua.⁶¹ Funes peccatorū circumplexi ſunt me, & legem
tuam non ſum oblitus.⁶² Media nocteurgebam ad conſitendū tibi, ſuper iudicia
iuſtificationis tuę.⁶³ Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientiū man-
data tua.⁶⁴ Miſericordia tua domine plena eſt terra, iuſtificationes tuas doce me.

¶ T E T H.

Bonitatem^a feciſti cum ſeruo tuo dñe, ſecundum verbum tuum.⁶⁶ Bonitatem^I
& diſciplinam & ſcientiā doce me, quia mandatis tuis credidi.⁶⁷ Priuſquam
humiliarer ego deliqui, propterea eloquiū tuum cuſtodiui.⁶⁸ Bonus es tu, &
in bonitate tua doce me iuſtificationes tuas.⁶⁹ Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſu-
perborū, ego autem in toto corde meo ſcrutabor mandata tua.⁷⁰ Coagulatū eſt ſicut
lac cor eorum, ego verò legem tuam meditatus ſum.⁷¹ Bonum mihi quia humiliſti
me, vt diſcā iuſtificationes tuas.⁷² Bonū mihi lex oris tui, ſuper milia auri & argenti.

¶ I O D.

Manus^a tuę fecerunt me, & plamauerunt me: da mihi intellectum vt diſcā^K
mandata tua.⁷⁴ Qui timent te, videbunt me & lætabūtur, quia in verba tua
ſuſpſeraui.⁷⁵ Cognoui dñe quia æquitas iudicia tua, & in veritate tua hu-
miliaſti me.⁷⁷ Fiat miſericordia tua vt conſoletur me, ſecundum eloquium
tuū ſeruo tuo.^b Veniant mihi miſerationes tuę, & viuam: quia lex tua meditatio mea
eſt.⁷⁸ Confundantur ſuperbi quia iniuſtē iniquitatem fecerūt in me, ego autem exer-
cebor in mandatis tuis.⁷⁹ Conuertantur mihi timētes te, & qui nouerunt teſtimonia
tua.⁸⁰ Fiat cor meum immaculatum in iuſtificationibus tuis, vt non confundar.

¶ C A P H.

a. Deſicit penē iā animus
meus præ ſollicita expecta-
tione auxiliij tui, quo niti-
tur ſalus mea: ipſi etiā o-
culi mei iam deſecerūt, in cœ-
lum dies noctēq̄ ſuſpiciē-
tes, ſi qua forte viderent ſa-
lutem venientē, quam ſer-
uo tuo promiſiſti. Flami.
b. Hoc eſt, præparauerunt
vt vitam meam conſumma-
rent, ego tamen à medita-
tione ſeu ab obſervatione
mandatorum tuorum non
receſſi. Euthym.

Defecit^a in ſalutare tuum anima mea, & in verbū tuū ſuſpſeraui.⁸² Deſece-^L
runt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, quando conſolaberis me.⁸³ Quia
factus ſum ſicut vter in pruina, iuſtificationes tuas non ſum oblitus.⁸⁴ Quot
ſunt dies ſerui tui? quando facies de perſequentibus me iudicium?⁸⁵ Narrauerūt mi-
hi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua.⁸⁶ Omnia mandata tua veritas, iniqui perſe-
cuti ſunt me, adiuua me.⁸⁷ Paulo minus^b conſummauerunt me in terra, ego autē non
dereliqui mandata tua.⁸⁸ Secundum miſericordiam tuam viuifica me, & cuſtodiam
teſtimonia oris tui.

¶ L A M E D.

a. Certus ſum enim quod
in æternū permanebit ver-
bum tuum in cœlo. Quod
licet cum hominib⁹ videat̃,
vt promiſiſti, de cœlo
tamen nunquā abſcedit.
Arnob. ibi.

In æternum dñe, verbum tuum permanet in cœlo.⁹⁰ In generatione & gene-^M
rationem veritas tua, fundatiſti terrā & permanet.⁹¹ Ordinatione tua perſeue-
rat dies, quoniam omnia ſeruiunt tibi.⁹² Niſi quod lex tua meditatio mea eſt,
tunc forte periſſem in humilitate mea.⁹³ In æternum non obliuiſcar iuſtificationes
tuas, quia in ipſis viuificaſti me.⁹⁴ Tuus ſum ego, ſaluum me fac, quoniā iuſtificatio-
nes tuas exquiſiui.⁹⁵ Me expectauerunt peccatores vt perderent me, teſtimonia tua
intellexi.⁹⁶ Omnis conſummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.

¶ M E M.

a. Tātus ipſe in dilectā ſibi
legis meditatione eſt, quā-
tus dies vniuerſus intem-
pore ſit. Et quia legis &
prophetarum atque euan-
geliorum hominē in ſe pro-
pheta demonſtrat, ait in cō-
ſequenti, Super inimicos,
& c. Hilar.

b. Quid enim aliud deſide-
ret anima quę ſemel ſuauiter
verbi guſtauerit, quę
ſemel claritatem eius viderit?
Ambr. lib. 3. Epiſt. 11.

Quomodo^a dilexi legē tuam dñe, tota die meditatio mea eſt.⁹⁸ Super inimicos^N
meos prudentem me feciſti mandato tuo, quia in æternum mihi eſt.⁹⁹ Super
omnes docētes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.¹⁰⁰ Super
ſenes intellexi, quia mādata tua quęſiui.¹⁰¹ Ab omni via mala ꝑhibui pedes meos, vt
cuſtodiā verba tua.¹⁰² Aiudiciis tuis nō declinaui, q̄a tu legē poſuiſti mihi.¹⁰³ Quā
dulcia

† 91. diſt. ca.
Presbyter.
de cele. miſ.
ſa. cap. 1.
Sup. 32. a.

46. diſt. c.
Omnes.

† Iob. 10. d.

dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. ¹⁰⁴ A mādatiſ tuiſ intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.

105

N V N.

Vcerna pedibus meis^a verbum tuum, & lumen ſemitis meis. ¹⁰⁶ Iuravi & ſta-
tui cuſtodire iudicia iuſtitiaē tuā. ¹⁰⁷ Humiliatus ſum vſquequaque domine,
viuifica me ſecundum verbum tuum. ¹⁰⁸ Voluntaria oris mei beneplacita fac
domine, & iudicia tua doce me. ¹⁰⁹ Anima mea in manibus meis ſemper, & legē tuā
non ſum oblituſ. ¹¹⁰ Poſuerunt peccatores laqueū mihi, & de mādatiſ tuiſ nō erravi.
¹¹¹ Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternū, quia exultatio cordiſ mei ſūt. ¹¹² In-
clinaui cor meū ad faciendas iuſtificationeſ tuas in æternum, propter retributionē.

113

SAMECH.

Iniquoſ^a odio habui, & legem tuam dilexi. ¹¹⁴ Adiutor & ſuſceptor meiſ eſ
tu, & in verbum tuum ſuperſperaui. ¹¹⁵ Declinate à me maligni, & ſcrutabor
mandata dei mei. ¹¹⁶ Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam, & non
cōfundas me ab expectatione mea. ¹¹⁷ Adiuua me & ſalu⁹ ero, & meditabor in iuſtifi-
cationibuſ tuiſ ſemper. ¹¹⁸ Spreuiſti omneſ diſcedenteſ à iudiciis tuiſ, quia iniuſta co-
gitatio eorum. ¹¹⁹ Præuaticanteſ reputaui omneſ peccatores terræ, ideo dilexi teſti-
monia tua. ¹²⁰ Conſige timore tuo carneſ meā, à iudiciis enim tuiſ timui.

121

AIN.

Eci^a iudiciū & iuſtitiam, nō tradaſ te calumnianteſ mihi. ¹²² Suſcipe ſeruū
tuum in bonū, non calumnientur me ſuperbi. ¹²³ Oculi mei defecerunt in ſa-
lutare tuum, & in eloquium iuſtitiaē tuā. ¹²⁴ Fac cum ſeruo tuo ſecūdum mi-
ſericordiam tuā, & iuſtificationeſ tuāſ doce me. ¹²⁵ Seruus tuuſ ſum ego, da mihi in-
tellectum vt ſciani teſtimonia tua. ¹²⁶ Tempuſ faciendi domine: diſſipauerunt legem
tuam. ¹²⁷ Ideo dilexi mandata tua, ſuper aurum & topazion. ¹²⁸ Propterea ad omnia
mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui.

129

P E.

Mirabilia^a teſtimonia tua, ideo ſcrutata eſt ea anima mea. ¹³⁰ Declaratio ſermo-
num tuorum illuminat, & intellectum dat paruuliſ. ¹³¹ Oſ meū aperui, & at-
traxi ſpiritum: quia mandata tua deſiderabā. ¹³² Aſpice in me & miſerere mei;
^b ſecundum iudiciū diligentium nomen tuum. ¹³³ Greſſuſ meoſ dirige ſecundum
eloquium tuum: nō dominetur mei omniſ iniuſtitia. ¹³⁴ Redime me à calūnniis ho-
minum, vt cuſtodiam mandata tua. ¹³⁵ Faciem tuam illumina ſuper ſeruū tuū, &
doce me iuſtificationeſ tuāſ. ¹³⁶ Exituſ aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cu-
ſtodierunt legem tuam.

137

SADIC.

Vſtuſ^a eſ domine, & rectum iudiciū tuū. ¹³⁸ Mandatiſ iuſtitiam teſtimo-
nia tua, & veritatē tuam nimis. ¹³⁹ Tabescere me fecit zeluſ meuſ, quia obli-
ti ſunt verba tua inimici mei. ¹⁴⁰ Ignitum eloquium tuum vehemēter, & ſeruſ
tuuſ dilexit illud. ¹⁴¹ Adoleſcentuluſ ſum ego & contemptuſ, iuſtificationeſ tuāſ nō
ſum oblituſ. ¹⁴² Iuſtitia tua, iuſtitia in æternum, & lex tua veritaſ. ¹⁴³ Tribulatio & an-
guſtia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea eſt. ¹⁴⁴ Aequitaſ teſtimonia tua in
æternum, intellectum da mihi & viuam.

145

COPH.

Lamaui^a in toto corde, exaudi me dñe: iuſtificationeſ tuāſ requirā. ¹⁴⁶ Clama-
ui ad te ſaluū me fac, vt cuſtodiam mandata tua. ¹⁴⁷ Præueni in maturitate &
clamaui, & in verba tua ſuperſperaui. ¹⁴⁸ Præuenerūt oculi mei ad te dilucu-
lo, vt meditarer eloquia tua. ¹⁴⁹ Vocē meam audi ſecūdum miſericordiam tuā dñe,
& ſecundum iudiciū tuū viuifica me. ¹⁵⁰ Appropinquauerunt perſequenteſ me
iniquitati, à lege autem tua longe facti ſunt. ¹⁵¹ Prope eſ tu domine, & omneſ viæ tuæ
veritaſ. ¹⁵² Initio cognoui de teſtimoniis tuiſ, quia in æternum fundatiſ eāſ.

a. Verbum hic intelligēdū eſt, nō illud quod eſt æqua-
le gignenti, & quod eſt ve-
rum lumen illuminans om-
nem hominem, ſed verbum
quod factuſ eſt ad prophe-
taſ, vel quod prædicatū eſt
per Apoſtoloſ, verbū ſcilicet
Chriſti, de quo ſcriptū eſt,
Fideſ ex auditu, audit⁹
autem per verbum dei.
Proſper. ibi.

a. Vox propheta in perſo-
na eccleſia. Quomodo di-
cit. Iniquoſ odio habui, dū
dominuſ dicit. Diligite ini-
micoſ veſtroſ. &c. Sed in-
telligēdū eſt, Odio habui
vitia & peccata, non crea-
turam. Hierony. ibidem.
b. Conſige non ferreſ clau-
iſ, ſed timoriſ & fidei. Ve-
hementior eſt enim virtu-
tiſ ſtrictura quā poenæ.
Ambr. de ſpiritu ſancto lib.
1. cap. 8.

a. Facit antē iudiciū quiſ-
quiſ cōtra ſe iudicat, & pra-
uitateſ tuāſ ante examē
domini iuſta execrationeſ
cōdēnaſ: & iuſtitiaſ facim⁹
quando per iuſtitiam noſ
condēnamuſ, quando de
lictorum noſtrorū iudiceſ
ſum⁹. Alcuin⁹ ibi.

a. Natura humani ſenſuſ ea
eſt, vt ea mirabilia habeat,
quæ ante compererit. Ex
compertiſ enim iudiciuſ
admirationiſ exiſtit. Cete-
rō nemo poterit ignorata
mirari. Nam cum priuſ ſe-
cundum humanā conſuetu-
dinē oporteat perſcrutari
& reperire, & reperta mira-
ri: teſtimonia dei antē mi-
rabilia ſūt, & ob id perſcru-
tatione ſunt digna. Hiſa. ib.
b. Id eſt ſecundum iudiciū
quod in eoſ feciſti qui dili-
gunt nomen tuū: quoniā
vt diligere te, priuſ dile-
xiſti eoſ. Aug. ibid.

a. Qui nihil poteſt velle ni-
ſi quod iuſtuſ, rectuſ, &
ſanctuſ eſt: ex quo fit, vt non
poſſint eſſe non iuſta & ſa-
lutaria cūcta quæ nobiſ in-
uiolate ſeruanda præcepi-
ſti. Itaq; incredibili dolore
cōſcior, quod inimici mei
verba tua deſpiciāt, ac pro
nihilō putent. Verba enim
tua puriora ſūt auro, quod
artifex ſape ac ſæpiuſ igne
purgauit, & lami.

a. Hūc clamorem nō cor-
poraliſ vocis, ſed mētis ſpiri-
tualiſ eſſe memorauim⁹, per
quē iuſti à deo exaudiū-
tur, qui præ ſipue eorū piū
affectuſ pandit. Iuſtifica-
tioneſ autem dicit non ſe-
culi diuitiaſ ſe exquirere,
ſed ad noſcendāſ tantū
ſed ad explendāſ eaſ.
Alcuin⁹ ibidem.

a. Vide, inquit, afflictionē meam, & ex huiusmodi me eripe calamitatibus: quia licet propter legem tuam affligerer, eius tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquum aliquid agere, aut odisse insidiatores meos. Euthymius ibid.

b. Tuā autē miserationes multę sunt domine, cū non exquirentes te requiris, cū contēptores tuos exaudis. quia ergo illis misericordiam exhibes qui testimonia tua non exquisierunt, quanto magis & mihi misere, qui a testimoniis tuis nō declinaui. Arno. ibi.

a. Terreni reges ecclesiam Christi gratis persecuti sūt, quia nullam causam persecutionis habuerunt, cū eos Christiani in nullo laderēt & ipsi Christianis negationē veritatis extorquere nō possent. Prosper ibid.

Vide^a humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam nō sum oblitus.¹⁵⁴ Iudica iudiciū meum & redime me, propter eloquium tuū viuifica me.¹⁵⁵ Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.¹⁵⁶ Misericordiā tuā multā domine, secundum iudicium tuum viuifica me.¹⁵⁷ Multi qui persequuntur me & tribulant me, a testimoniis tuis non declinaui.¹⁵⁸ Vidi prauaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.¹⁵⁹ Vide quoniam mādāta tua dilexi domine, in misericordia tua viuifica me.¹⁶⁰ Principium verborum tuorū veritas, in æternum omnia iudicia iustitię tuę.

161

SIN.

Princes^a persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meū.¹⁶² Labor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.¹⁶³ Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.¹⁶⁴ Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitię tuę.¹⁶⁵ Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.¹⁶⁶ Expectabam salutare tuum domine, & mādāta tua dilexi.¹⁶⁷ Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.¹⁶⁸ Seruaui mādāta tua & testimonia tua, quia omnes vię meę in conspectu tuo.

169

THAV.

a. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus spiritales, quibus sanctorum ad deum euehatur oratio. Sed & spiritus quo oramus, subleuat precē iusti, maxime si corde cōtorto compatiens eam cōmendet affectus. Consummati autem viri ista est confidētia. Ambro. ibid.

b. Quasi vero aliud anima nostra sit q̃ spiritus vadēs, & non rediens, si sibi fuerit derelicta audi profugam & deuīā, quid doleat, & quid perat: Errauit, inquit, sicut ouis quę periit. Bern. super Cantica. Sermon. 84.

Propropinquet^a deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquium tuū da mihi intellectum.¹⁷⁰ Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundū eloquium tuum eripe me.¹⁷¹ Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.¹⁷² Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mādāta tua æquitas.¹⁷³ Fiat manus tua vt saluet me, quoniam mādāta tua elegi.¹⁷⁴ Cōcupiui salutare tuum domine, & lex tua meditatio mea est.¹⁷⁵ Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabūt me.¹⁷⁶ Erraui sicut ouis quę periit, quære seruum tuum, quia mādāta tua non sum oblitus.

Alleluia.

Canticum graduum.

CXIX.

a. Tres res in vno versiculo velociter explicantur: angustia, preces, exauditiō, quia nemo tribulatur, nisi qui in Christo piē viuere desiderat. Oportet ergo vt nō vocem elatione, sed cordis humilitate proclamemus ad dominum, si cupimus exaudiri. Hier. ibi.

Ad^a dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.² Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.³ Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?⁴ Sagittę potentis acutę, cum carbonibus desolatoriis.⁵ Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitauī cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea.⁶ Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Canticum graduum.

CXX.

a. Montes possunt intelligi homines magni, homines clari. In illos itaq; nisi leuaueris oculos, per scripturas nō admoneberis vt ab illo illumineris. Si vis audire, vt firmissimē ponas pedes in gradibus, ne in illa ascēssione aut fatigaris, aut lapsus cadas. Augu. ibidem.

Euaui^a oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.² Auxilium meū à domino, qui fecit cælum & terram.³ Non det in commotionem pedem tuū, neque dormitet qui custodit te.⁴ Ecce non dormitabit neq; dormiet, qui custodit Israel.⁵ Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.⁶ Per diem sol non vret te, neque luna per noctē.⁷ Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus.⁸ Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in seculum.

Canticum graduum.

CXXI.

a. Isti sunt pedes quos deus lauit in spiritu, qui te docet, quemadmodū eos inquinare nō possis, dicentes: Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Ierusalem. Vtiq; hic nō corporis, sed animi intellige pedes. Quomodo enim terrenus homo in cælo haberet pedes? Ierusalem enim in cælo est. Ambro. de virgi. lib. 3.

Etatus^a sum in iis quę dicta sunt mihi, in domum domini ibimus.² Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Ierusalem.³ Ierusalem quę ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.⁴ Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini testimonium Israel, ad confitendum nomini domini.⁵ Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid.⁶ Rogate quę ad pacem sunt Ierusalem, & abundantia diligentibus te.⁷ Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.⁸ Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.⁹ Propter domum domini dei nostri, quę sibi bona tibi.

Canticum

† 26. q. 7. ca. Affectum. † 91. dist. ca. Presbyter.

A † 10. q. 2. ca. Sup. 117. a.

A † 1. Par. 20. c.

† 11. q. 5. g.

A † 24. q. 1. ca. Omnibus.

Canticum graduum.

CXXII.

A **A** ¹De te leuavi oculos meos, qui habitas in cœlis. ²Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum. ³Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita **B** ⁴oculi nostri ad dñm deum nostrum, donec misereatur nostri. ⁵Miserere nostri domine, miserere nostri, quia ⁶multum repleti sumus despectione. ⁷Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Canticum graduum.

CXXIII.

A **B** ¹Isi^a quia dñs erat in nobis, dicat nũc Israel, nisi quia dñs erat in nobis: ²Cum exurgerent homines in nos, forte viuos deglutissent nos. ³Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. ⁴Torrente pertransiuit anima nostra, forsitan pertrāsisset anima nostra aquam intolerabilem. ⁵Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. ⁶Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. ⁷Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. ⁸Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlum & terram.

Canticum graduum.

CXXIII.

A **B** ¹Vi^a confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem. ²Mōtes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsque in seculum. ³Quia non relinquet dominus virginem peccatorum super sortem iustorum, vt non exundant iusti ad iniquitatem manus suas. ⁴Benefac domine bonis, & rectis corde. ⁵Declinātes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel.

Canticum graduum.

CXXV.

A **B** ¹N^a conuertendo dominus captiuitatē Sion, facti sumus sicut consolati. ²Tūc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. ³Tunc dicent inter gentes: magnificauit dñs facere cum eis. ⁴Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. ⁵Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. ⁶Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. ⁷Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. ⁸Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Canticum graduum.

CXXVI.

A **B** ¹Isi^a dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificāt eam. ²Nisi dñs custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. ³Vanum est vobis ante lucē surgere: surgite postquā sederitis, qui manducatis panem doloris. ⁴Cum dederit dilectis suis somnum. ⁵ecce hereditas dñi filij merces fructus vëtris. ⁶Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. ⁷Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

Canticum graduum.

CXXVII.

A **B** ¹Eati^a omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius. ²Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. ³Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. ⁴Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. ⁵Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. ⁶Benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Ierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. ⁷Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.

Canticum graduum.

CXXVIII.

A **B** ¹Ap^e expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel. ²Sepe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim nō potuerunt mihi. ³Supra dorsum meū fabricauerunt peccatores, prolongauerūt iniquitatē suam. ⁴Dominus iustus

a. Paulatim à mōtibz pertingamus cœlos. Nā si iā leuauimus oculos ad mōtes, & lætati sumus in oibus quæ dicta sunt nobis, leuemus nũc oculos nostros ad cœlos, imò ad eū qui habitat in cœlis. Ideo enim ascensionū cantica decantamus, vt paulatim à peccatorum foueis ascēdamus. Arno. ibi. b. Non tantū in diuitiis dicit, sed eos qui abundant in malicia, illi despiciūt pauperes Christi. Diuites despiciunt pauperes, superbi despiciūt humiles, & multa dicunt opprobria contra sanctam ecclēsiā. Hie. ibi. a. Vox ista sanctorum siue martyriū, siue tribulationes in hoc seculo patientium existit: quasi dicat. Nisi dominus esset nobis adiutor, nequaquā hās tribulationes sustinuissemus. Alc. ib. b. Hoc dicitur ex persona sanctorum, quos de huius seculi laqueo liberatos, ad æternā dignatus est dominus securitatē lætitiāque transferre. Fulgē. Epist. 4. a. Ille purē ac sincērē deo cōfidit, qui pērispecta rerū ceterarū imbecillitate, se ac omnia sua in deo ponit: quod nemo sine instinctu diuino facere potest, qui vero se tā alte extulit, eum omnibus casibus humanis superiorē esse necessē est, atque animū ipsius vel ruētē cœlo immobilē persisterē. Flam. ibid.

a. Propheticus psalmus ad ascensionē pertinet, graduū quibus bene currentiū crescit profectus. Sub appellatione vnius vrbis & populi, ea quæ de vniuersa ecclēsia sunt, intelligenda significat. Prosper. ibi. b. Quorū tristitia cōuertetur in gaudiū, cū finito agone vitæ huius, brauium vitæ perennis accipiet: de quibus dicitur in psalms: Qui seminant in lachrymis. Beda. Dom. Iubilare. a. Vides quia vbique dominus virtutis studiis, cooperatur humanis, vt nemo possit edificare sine domino, nemo custodire sine domino, nemo quicquam incipere sine domino. Amb. Lu. 3. li. 2. b. Hoc est, hereditas domini filij sunt, qui merces sue fructus illi qui de Mariæ vëtre proce. sit. Ambr. Luc. 1. lib. 2. c. Excussos, expeditos & ac cinctos ad prælum vocat. Ergo qui de filiis excussorum fixus in Christo est, nō confundetur in die iudicij. Hierony. ibi. a. Nihil valet si timeas & nō diligas dominum, quia & demones eum timent: sed beatus eris si sic timeas dominum, vt ambules viā eius. Si enim ambulaueris in viā eius, id est in sēdē cartholicam, ibi laborem fructuū tuorum manducabis, carnē filij hominis, vt habens fidem manentē in te, beatus sis, & bene tibi sit. Arn. ibi. a. Vox est ecclēsiæ sustinentis falsos fratres, & in exemplo priora respiciens, & super ipsa exhortans exēpla patrum inuincibiliter sustinere: quia olim expugnata ecclēsia, & non nouiter, sed ab initio quo cœpit esse. Alcinus ibi.

b. Herbae quae nascuntur in rectis, propter sterilitatem soli, antequam ad iustam magnitudinem perueniant, & fructum aliquem ferant, aridore solis exarescunt. Sic igitur impius de medio tolli, & immatura morte precatur extingui. Flam. ibi.

concidet ceruices peccatorum, confundantur & couertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.^{5b} Fiant sicut fœnum tectorum: quod priusquam euellatur exaruit.⁶ De quo nō impleuit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.⁷ Et non dixerunt qui prateribant, benedictio domini super vos: benediximus vobis in nomine domini.

Canticum graduum.

CXXIX.

a. Cogitemus quod multis obnoxij lum⁹ peccatis, & terribilibus & incertis. Sed quid de occultis dico? Si manifestorum penas à nobis exiges, quā habebimus veniam? Si in orationibus torpore discutias, vel in ieiuniis negligentiam? & quod ante ipsum constituti, non tantū ipsi impendimus honorem, quantū magistratibus milites, nec quantū amicis amici? Chryl. ad po. Antioche. homil. 22.

D Et profundis clamaui ad te domine, domine exaudi vocem meam.² Fiant aures tuae intendentes, in vocem deprecationis meae.³ Si iniquitates obseruaues, ris domine, domine quis sustinebit?⁴ Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.⁵ Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino.⁶ Ac custodia matutina vsq; ad noctē, speret Israel in domino.⁷ Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eū redemptio.⁸ Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus eius.

Canticum graduum.

CXXX.

a. Optimū enim sacrificiū deo cor contribulātū. Non ergo cor secundis rebus ef ferendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendū. Hilarius ibidem.

D Omne^a non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.² Neque ambulauit in magnis, neq; in mirabilibus super me.³ Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.⁴ Sicut ablactatus est super matre sua: ita retributio in anima mea.⁵ Speret Israel in domino, ex hoc nunc & vsque in seculum.

Canticum graduum.

CXXXI.

a. Erat quidem ipse Dauid mansuetus, sicut cum indicat atq; commendat scriptura diuina, & ita mansuetus, vt nec persecutori suo Saul malū pro malo reddiderit. Seruauit autē erga eū tantam humilitatem, vt illum regem fateretur, se autem canem. Aug. ibid.
b. Ephratha ipsa est Bethlehem, vbi primū ecclesia est audita. i. in qua Christus natus est. & primo visus. In hac & Rachel Iacob dilecta quiescit, quae typum gessit ecclesiae. Hier. ibid.
c. Hoc deo patri dictū est ab ecclesia supplicante vt meminerit promissionum suarum in domum Dauid, ne omne Israeliticum genus pereat propter facinus impiorū, qui licet receperint & recipiant quod merentur multa tamen ex ipsis milia iustificata sunt per fidem. Prosper. ibidem.
d. Significat se nō amplius mutaturum locum, sed vates sanctus cum hęc scriberet, oculis mētis caelestem Sionē intuebatur. i. ecclesiam Christi, in qua deus ubi perpetuum collocauit domiciliū. Flam. ibi.

M Emento^a domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.² Sicut iurauit dñs, votum vouit deo Iacob.³ Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascēdero in lectum strati mei.⁴ Si dederō somnū oculis meis, & palpebris meis dormitationem.⁵ Et requies temporibus meis, donec inueniā locum dñs, tabernaculū deo Iacob.⁶ Ecce audiuiamus eam in Ephratha, inuenimus eam in cāpis sylue.⁷ Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterūt pedes eius.⁸ Surge dñe in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuae.⁹ Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent.¹⁰ Propter Dauid seruum tuum, nō auertas faciem Christi tui.¹¹ Iurauit dñs Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuā.¹² Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hęc quae docebo eos.¹³ Et filij eorum vsq; in seculum, sedebūt super sedem tuā.¹⁴ Quoniam elegit dñs Sion, elegit eam in habitationem sibi.¹⁵ Hęc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.¹⁶ Viduam eius benedicens benedicam, pauperes eius saturabo panibus.¹⁷ Sacerdotes eius induā salutari, & sancti eius exultatione exultabūt.¹⁸ Illuc producā cornu Dauid, paraui lucernā Christo meo.¹⁹ Inimicos eius induam confusione, super ipsum autē effloreat sanctificatio mea.

Canticum graduum.

CXXXII.

a. Id est in diuino timore vno eodemque cōsensu, vt sub eadē fide ac religione viuentes vnū ecclesiae corpus per cōsentanea eadem cōfessione mēbra faciam⁹, &c. Euseb. Emif. de eodem Psal. 122. exhortatio.
a. Modo dicite mihi, quid cōuenistis oēs in vnum vos qui fratres nominamini, aut ostendite vnde omnes fratres estis. De vno, iquit, patre Christo, & de vna matre ecclesia. Nūc ergo quia in vnum cōuenistis omnes bñdicite dñm. Arno. ibi.

E Cce^a quā bonum & quā iucundum, habitare fratres^a in vnum.² Sicut vnguentū in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.³ Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon qui descēdit in montem Siō:⁴ Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum.

Canticum graduum.

CXXXIII.

a. Non incongruū aliquid facitis laudando serui dominum. Et si semper serui tātummodo essetis, deberetis laudare dominū, quāto magis debetis laudare dominū serui, vt esse mereamini & filij? Aug. ibi.

B Cce^a nunc benedicite domino, omnes serui domini.² Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.³ In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.⁴ Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit coelum & terram.

Alleluia.

CXXXIII.

A Audate^a nomen domini, laudate serui domini.² Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri.³ Laudate dominum quia bonus dominus, psallite

A † Deprec. di. i. c. Voluit sens.

A † 2. Reg. 7. 4.

† 2. Reg. 6. 6.

† Acto. 2. c. De iure iur. c. Eū Christi. † Luc. 1. c. Act. 2. c.

† 40. di. c. 1. † Luc. 11. g. Malac. c. 3. † Luc. 1. b.

A † 3. q. 1. cap. Nulli. 12. q. 1. c. 2. De f. vnc. c. vnc.

A † Sup. 127. 2.

† Sup. 133. 4. Sup. 112. 2. de conf. di. 2. c. Omnia. Iere. 10. c. Sup. 77. f. Sup. 104. c. Exod. 12. d.

lite nomini eius quoniam suaue. ⁴ Quoniā Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionem sibi. ⁵ Quia ego cognoui q̄ magnus est dominus, & deus noster prę omnibus diis. ⁶ Omnia quęcunq; voluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. ⁷ Educēs nubes ab extremo terrę, fulgura in pluuiā fecit. ⁸ Qui pducit vētos de thesauris suis, & qui percussit primogenita Ægypti ab homine vsq; ad pecus. ⁹ Et misit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonē & in omnes seruos eius. ¹⁰ Qui pcussit gētes multas, & occidit Reges fortes. ¹¹ Sehō Regē Amorrhæorū, & Og Regē Basan, & omnia regna Chanaan. ¹² Et dedit terram eorū hereditatem, hæreditatem Israel populo suo. ¹³ Domine nomen tuū in æternum, domine memoriale tuū in generatione & generationem. ¹⁴ Quia iudicabit dominus populū suū, & in seruis suis deprecabitur. ¹⁵ Simulachra gentiū argentū & aurū, opera manuum hominū. ¹⁶ Os habent & nō loquentur, oculos habent & nō videbūt. ¹⁷ Aures habent & nō audient: neq; enim est spiritus in ore ipsorū. ¹⁸ Similes illis fiāt qui faciunt ea, & omnes qui cōfidunt in eis. ¹⁹ Domus Israel benedicite domino, domus Aarō benedicite domino. ²⁰ Domus Leui benedicite domino: qui timetis dominū, benedicite domino. ²¹ Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Ierusalem.

Alleluia.

Alleluia.

CXXXV.

Confitemini ^a domino quoniā bonus, quoniam in æternū misericordia eius. ² Confitemini deo deorū, quoniam in æternum misericordia eius. ³ Confitemini domino dominorum, quoniam in æternū misericordia eius. ⁴ Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia eius. ⁵ Qui fecit cœlos in intellectu, quoniam in æternū misericordia eius. ⁶ Qui firmavit terram super aquas, quoniam in. ⁷ Qui fecit luminaria magna, quoniam in. ⁸ Solem in in potestatem diei, quoniam in. ⁹ Lunam & stellas in potestatem noctis, quoniam in æt. ¹⁰ Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum, quoniam in æter. ¹¹ Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam in æter. ¹² In manu potenti & brachio excelso, quoniam in æter. ¹³ Qui diuisit mare Rubrū in diuisiones, quoniam in æter. ¹⁴ Et eduxit Israel per medium eius, quoniam in æter. ¹⁵ Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari Rubro, quoniam in æter. ¹⁶ Qui transduxit populum suum per desertum, quoniam in æter. ¹⁷ Qui percussit Reges magnos: quoniam in æter. ¹⁸ Et occidit Reges fortes, quoniam in æter. ¹⁹ Sehō Regem Amorrhæorum, quoniam in æter. ²⁰ Et Og Regem Basan, quoniam in æter. ²¹ Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniā in. ²² Hæreditatem Israel seruo suo, quoniam in æter. ²³ Quia in humilitate nostra memōr fui nostri, quoniam in æternum. ²⁴ Et redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in æter. ²⁵ Qui dat escam omni carni, quoniam in æter. ²⁶ Confitemini deo cœli, quoniam in æter. ²⁷ Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.

Alleluia.

CXXXVI.

Vper ^a flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. ² In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra. ³ Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. ⁴ Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. ⁵ Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? ⁶ Si oblitus fuero tui Hierusalē, obliuioni detur dextera mea. ⁷ Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. ⁸ Si non propo fuero Ierusalem, in principio lætitie meæ. ⁹ Memor esto domine filiorum Ædom, in die Ierusalem. ¹⁰ Qui dicunt, exinanite exinanite, vsque ad fundamentum in ea. ¹¹ Filia Babylonis misera: beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. ¹² Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram.

Psalms David.

CXXXVII.

Confitebor ^a tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei. ² In conspectu angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor homini tuo. ³ Super misericordia tua & veritate tua, quoniam magnifica-

b. Soli deo cōuenit omnia facere quę velit. Sola enim perfecta virtus in nullo impeditur quo minus quod velit & faciat, & ei ex quo omnia sunt nihil difficultatis occurrit. Hilarius ibid. c. Nihil habent bonæ significationis eorū nomina, in quos ira suā domin⁹ effundit. Nam & Phare dissipationem, & Ægyptus afflictionē sonat. A. Hic regē habet dissipationē: q̄ illi qui affligūt ecclesiā, dissipati affligunt, & regi suo sua primum euersione famulantur. Prosper. ibidem.

d. Reddit rationē ppheta & docet quomodo idola omnia sensibus careant. Et delectatur dum in eorū accusatione atque reprehensione sermonē suū magis extendit. Euthymius ibid.

a. Nō potest perire cōfessio eius qui in isto seculo sua delicta accusat. Inueniet sine dubio pietatē dei, qui suā ei cōfessionē obtulerit. si quotidie accipiat cōfessionē nostram, quotidie suā nobis bonitatē impartit. Et si nos in cōfessio nō deficiamus, quomodo ille in miserando cessabit? Peccauimus, negare non possumus. habemus multa peccata aliter illis non carebimus, nisi quotidie ut nobis dimittantur, dominum exoremus Arnob.

b. Vniuersam igitur creaturam nō vtiq; deus per aliquā creaturā, sed sol⁹ fecit. Cuius creatura quasdam partes excellentiores cōmemorauit, ex quibus vniuersa cogitarem, intelligibiles cœlos & visibilem terram. August. ibi.

c. Tot regna euerſa sunt, tot reges extincti sunt & horum tantū sit memoria? Fit quidem secundum gestorum fidem paucorū memoria ex plurib⁹, sed hi tantū memorantur, in quib⁹ quauis res gesta cognoscitur, tamen per conditiones virtutēq; nominū spiritualis in his esset conditio subtexta. Hilari⁹ ibi.

a. Captiui enim cum essent Iudæi in Babylone, extra ciuitatis mœnia commorabatur, atque ideo secus fluminum ripas sæpe numero incedentes, priuatim inter se cū silētio lamentabatur. Consilio autem diuino factū est, ut postquā bona illa despexissent Iudæi quę habebant in manibus, inuiti deciderint ab eis, ut rursus ad eorū desiderii commouerentur, Euthy. ibidem.

a. Verbum vel filium tuum sanctum.
b. Omnes finitimi reges ex-
citabuntur ad celebrandum
augustissimum nomen tuum
cum audierint quam beni-
gne quamque prolixè mihi
perfolueris quæ pro tua mi-
sericordia mihi promissi-
ras. Flami. ibid.

a. Dicat hoc ipse dominus
Iesus Christus, dicat & do-
minus patri. Non enim do-
minus eius pater eius, nisi
quia dignatus est nasci: se-
cundum carnem pater est
dei, dominus hominis. Au-
gust. ibid.
b. Diuina maiestas aliter e-
lectis suis, aliter adest re-
probris. Adest enim repro-
bis potentia naturæ incom-
prehensibilis, quæ omnia co-
gnoscat nouissima & anti-
qua, intelligit cogitationes
à longe. Beda. feria 2. Pasche.
c. Hoc est, ex constitutione
mea vel nostra. Damasc.
lib. 2. cap. 10.
d. Quoniam fugis homo? In
terram. Sed domini est ter-
ra, & plenitudo eius. Si ad
infernum, ades. Si in cœlum,
tu illic es. Si in mare, & il-
lic, inquit, tenebit me dex-
tera tua. Sed tale est pecca-
tum, quod ad ignorantiam
multam nostram redigit a-
nimam. Chrysost. de pœni-
tentia. homil. 1.
e. In scriptura sacra nonnun-
quā lucis appellatione p-
speritas, noctis autem no-
mine aduersitas huius mû-
di designatur. Vnde bene
dicit propheta: Sicut tene-
bræ eius, ita & lumen eius:
ac si aperte dicat. Sicut in-
tentionis nostræ fortitudi-
nē eius tristitia nō premunt,
ita hanc nec blanda corrū-
punt. Gregor. Moral. lib. 5.
cap. 1.
f. Perfecta in dominum di-
lectio est, non amare quod
non amat: & ipsos inimicos
dei sic odio habere, ut pra-
uitas eorum odiosa sit po-
tius q̃ natura: quia aliud est
in illis quod ipsi faciunt, a-
liud quod creator instituit.
Prosper ibi.

a. Quamuis hic psalmus de
Christo & proditore ac ce-
teris persecutoribus eius
intelligatur, tamen ad com-
munem quoque omnium cre-
dentium precem pertinet.
Omnes enim insidias qual-
cunque nobis spirituales ne-
quitiæ præcedunt, maxi-
mè per homines aptantur:
& occasiones vitiis nostris
alienæ naturæ peruersi as
subministrat. In lices nos
iniquus exagitat, in anxie-
tates aduersantur & infi-
dientium nobis terror im-
pellit: in libidinem facultas
se in id præbentis loci inui-
tat. Hilarius. ibid.
b. Hoc est, incōtinens, gar-
rulus, nugax, inmodestus,
aut etiam contentiosus vir
nō prosperabitur: quinimo
euerteretur, atq; in præceps
deferetur. Euthymius. ibi.
c. Quoniam vir sanctus in
exilium pulsus à Saule non
poterat interesse sacrificiis
quæ fiebant in templo, loco
thuris & hostiarum dedi-
cat deo sanctas preces. Fla-
minius.

b. Hoc ergo postulat pro-
pheta, ut omne quod loqu-
tur, non sit orisum, sed fan-
ctum, & dignum deo. Hier.
ibid.

sti super omne nomen^a sanctum tuum. †⁴ In quacunque die inuocauero te, exau-
di me: multiplicabis in anima mea mea virtutem.^b Confiteatur tibi domine omnes
reges terræ, quia audierunt verba oris tui.⁶ Et cantent in viis domini, quoniam ma-
gna est gloria domini.⁷ Quoniam excelsus dominus & humiliā respicit, & alta à lon-
ge cognoscit.⁸ Si ambulauero in medio tribulationis viuificabis me, & super iram
inimicorum meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.⁹ Do-
minus retribuet pro me, domine misericordia tua in seculum: opera manuum tuarū
ne despicias.

In finem Psalmus David.

C X X V I I I.

Domine^a probasti me & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam, & A
resurrectionem meam.² Intellexisti cogitationes meas de longe, semitā meā
& funiculum meum inuestigasti.³ Et omnes vias meas præuidisti, quia non
est sermo in lingua mea.⁴ Ecce domine tu cognouisti^b omnia nouissima & antiqua:
tu formasti me, & posuisti super me manū tuam.⁵ Mirabilis facta est scientia tua^c ex
me, confortata est & non potero ad eam.^d Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua^e
fugiam: †⁷ Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernū, ades.⁸ Si sum-
psero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris:⁹ Etenim illuc manus
tua deducet me, & tenebit me dextera tua.¹⁰ Et dixi forsitan tenebræ conculcabunt
me, & nox illuminatio mea in deliciis meis.¹¹ Quia tenebræ non obscurabuntur à te,
& nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.¹² Quia tu pos-
sedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ.¹³ Confitebor tibi quia terribi-
liter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.¹⁴ Non est
occultatum os meum à te quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus
terræ. †¹⁵ Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur:
dies formabuntur, & nemo in eis.¹⁶ Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui,
deus, nimis confortatus est principatus eorum.¹⁷ Dinumerabo eos, & super arenam
multiplicabuntur: exurrexi & adhuc sum tecum.¹⁸ Si occideris deus peccatores, viri
sanguinum declinate à me.¹⁹ Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciui-
tates suas. †²⁰ Nōne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabe-
scebam: †²¹ Perfecto odio oderā illos, inimici facti sunt mihi.²² Proba me deus & sci-
to cor meum, interroga me & cognosce semitas meas.²³ Et vide si via iniquitatis in
me est, & deduc me in via æterna.

In finem Psalmus David.

C X X X I X.

Ripe † me domine^a ab homine malo, à viro iniquo eripe me.² Qui cogita-
uerunt iniquitates in corde, tota die constituebant prælia.³ Acuerunt linguas
suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum.⁴ Custodi me domi-
ne de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.⁵ Qui cogitauerunt sup-
plantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum mihi.⁶ Et funes extenderunt
in laqueū, iuxta iter scandalum posuerūt mihi.⁷ Dixi domino, deus meus es tu: exau-
di domine vocem deprecationis meæ.⁸ Domine domine virtus salutis meæ, obum-
brasti super caput meum in die belli.⁹ Non tradas me domine à desiderio meo pec-
catori, cogitauerunt contra me: ne derelinquas me, ne forte exaltentur.¹⁰ Caput cir-
cuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.¹¹ Cadent super eos carbones, in
ignem deiicies eos: in miseriis non subsistent.^b Vir linguosus non dirigetur in ter-
ra, virum iniustum mala capiēt in interitu.¹³ Cognoui quia faciet dominus iudicium
inopis, & vindictam pauperum.¹⁴ Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, &
habitabunt recti cum vultu tuo.

Psalmus David.

C X L.

Domine clamaui ad te, exaudi me, intende voci meæ, cum clamauero ad te. A
Dirigatur oratio mea sicut incensum in cōspectu tuo, eleuatio manuum mea-
rum sacrificium vespertinum.^b Pone domine custodiam ori meo, & ostium
circumstantiæ labiis meis. †⁴ Nō declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas
excusationes

† Supr. 101.

Depo. di. r.
c. Et venic.
† Amos. 9.

† De conf.
dist. 4. c. Si-
cut in sa-
cramentis.

† Sup. 25. b

† Rom. 3. b
Sup. 13. b

† Eccl. 22. d
16. q. 1. cap.
Predicator.
De cōfuet.
c. Quanto.
De vi. ca.
Cum tu.
De excesi.
pra. c.
Inter.

B excusationes in peccatis. ⁵ Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non cōmunicabo cum electis eorum. ⁶ Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris nō impinguet caput meū. ⁷ Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt iuncti petrae iudices eorū. ⁸ Audient verba mea, ⁹ quoniam potuerūt: sicut crassitudo terrae erupta est super terram. ¹⁰ Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te domine, domine oculi mei: in te speravi, non auferas animam meam. ¹¹ Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. ¹² Cadent in retiaculo eius peccatores, singulariter sum ego donec transeam.

Intellectus David, cum esset in spelunca orans.

C X L I.

A **V**oce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominū deprecatus sum. ² Effundo in conspectu eius orationē meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuntio. ³ In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas. ⁴ In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueū mihi. ⁵ Considerabam ad dexteram & videbam, & non erat qui cognosceret me. ⁶ Perii fuga à me, & non est qui requirat animam meam. ⁷ Clamaui ad te domine, dixi, tu es spes mea: portio mea in terra uiuentium. ⁸ Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. ⁹ Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. ¹⁰ Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Psalms David, quando persequabatur eum filius suus.

C X L II.

A **D**omine ¹ exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia. ² Et nō intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuēs. ³ Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meā. ⁴ Collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi, & anxius est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. ⁵ Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar. ⁶ Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi. ⁷ Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus. ⁸ Non auertas faciem tuam à me, ⁹ & similis ero descendentibus in lacum. ¹⁰ Audiam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi. ¹¹ Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam. ¹² Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia deus meus es tu. ¹³ Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum domine uiuificabis me in aequitate tua. ¹⁴ Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos. ¹⁵ Et perdes omnes qui tribulāt animam meam quoniam ego seruus tuus sum.

Psalms David aduersus Goliath.

C X L III.

A **B**enedictus ¹ dominus deus meus, qui docet manus meas ad praeliū, & digitos meos ad bellū. ² Misericordia mea & refugiū meū, susceptor meus & liberator meus. ³ Protector meus, & in ipso speravi: qui subdit populū meū sub me. ⁴ Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis quia reputas eum? ⁵ Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra praterit. ⁶ Domine inclina cœlos tuos & descende: ⁷ tange mōtes, & fumigabūt. ⁸ Fulgura coruscationē & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & cōturbabis eos. ⁹ Emitte manū tuā de alto, eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorū alienorum. ¹⁰ Quorum os locutū est vanitatē, & dextera eorū dextera iniquitatis. ¹¹ Deus canticū nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi. ¹² Qui das salutem regibus, qui redemisti David seruum tuum, de gladio maligno eripe me. ¹³ Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutū est vanitatē, & dextera eorum dextera iniquitatis. ¹⁴ Quorum filij sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua. ¹⁵ Filia eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi. ¹⁶ Promptuaria eorū plena, eructantia ex hoc in illud. ¹⁷ Oues eorum fœtosæ, abundantes in gressibus suis: boues eorum crassæ. ¹⁸ Non

c. Præsta mihi corruptionē tuam, ut sit iustus mihi imperans, cuius meus error corrigatur exemplo. Incōparabile donū dei est, quādo nobis quicunque super faciem terræ, iustus ostenditur. Arnob.

a. Id est, secreto cordis, quod solus deus audit & videt, in quo cubiculo clauso iubemur orare, ne penetralia nostra pateant tentatori. Duo quippe sunt quibus maxime hominis interiora pulsantur, amor scilicet, & timor: quibus geminis motibus animus aut aperitur, aut clauditur sed cū terrenū est quod cupit aut timet, diabololo præbet introitū: cū autē quæ sursum sunt sapit, nō quæ super terrā, de recipitur, & tentator excluditur. Prosper ibidem.

b. Tenent me peccata mea, & iugum suū posuerunt super me peccata mea principes viciorum & criminū. Tu libera me à persequentibus me, quoniam cōfortati sunt super me: & educ de carcere animā meam. Arnob. ibi.

a. Polliciter est exauditu- rō eos qui nomē tuū rectē inuocauerint: & mihi rursus priuatim etiā pmisisti. Euthym.

b. Sciebat enim cunctos pari retinēdos punitionis vinculo, nisi deus in quibus veller misericordiā cecidisse, superexaltaret iudicio. Fulg. ad Monimum lib. i.

c. Ita vocat speluncas & latebras, in quas se abdebat metu Saulis. Mortuos vero seculi appellat eos, qui iam pridem mortem obierunt. Flami. ibi.

d. Lacum pœnalē inferorū locum scriptura cōmemorat, ut in his psalmis ait: Tu domine abstraxisti ab inferno animā meā, seruasti me à descēdētibz in lacū. Ergo nisi facies dei qui vtrique Christus est, qui imago dei inuisibilis est, vnicuique, sancto affuerit, erit illis similis qui pœne inferne deputati & vita sine spe quietis ex- cesserint. Hilarius ibi.

a. Laudandus deus est, qui manus & digitos meos in acie prosperat & in bello, & qui mihi tribuit ut hostes superem, & præclara humilicemodi erigā trophæa. Euthy. ibi.

b. Illud autē arbitror significare quod omnium simulachrorū cultus sit incēdendus ac delendus: qui apud antiquos maxime in montibus frequentabatur, maxime etiā apud ludæos, qui in omni monte excelso ad imitationē ceterarū gentium simulachra colebant. Euseb. de demonstra. lib. 6. cap. 9.

c. Nō sufficit ut de gladio diceret, nisi adderet & malignos quia est sine dubio & benignus, de quo dominus dicit: Non veni pacem mittere in terram, sed gladiū. Malignus ergo est, qui separat à Christo: benignus, qui abscindit à mūdo Prosper. ibid.

est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.¹⁸ Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus eius.

Laudatio ipsi David.

CXLIII.

a. Multi deum per ea quæ in operibus mundi ab eo in-
fieri, cognitioni nostræ
sunt subiecti, magnificant:
sed pauci sunt, qui regē sibi
futurum velin credere: dū
aut curam negāt humano-
rum operū deo esse, aut ad
consolandam eorū qui im-
piē egerunt conscientiam,
presumpta animi & corpo-
ris abolitione, nolunt diui-
num in bonos & malos con-
stitutum esse iudicium. Hi-
larius, ibid.

Laudabo^a te deus meus Rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in se-
culum seculi.² Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in
seculum, & in seculum seculi.³ Magnus dominus & laudabilis nimis, & ma-
gnitudinis eius non est finis.⁴ Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiā
tuam pronuntiabunt.⁵ Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabi-
lia tua narrabunt.⁶ Et virtutem terribilium tuorum dicent: & magnitudinem tuam
narrabunt.⁷ Memoriam abundantiae suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exulta-
bunt.⁸ Misericors dominus, patiens & multum misericors.⁹ Suavis do-
minus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.¹⁰ Confiteantur tibi do-
mine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.¹¹ Gloriam regni tui dicent, & po-
tentiam tuam loquentur.¹² Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & glo-
riam magnificentie regni tui.¹³ Regnum tuum, regnum omnium seculorum: & do-
minatio tua in omni generatione & generationem.¹⁴ Fidelis dominus in omnibus
verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.¹⁵ Alleuat dominus omnes qui cor-
ruunt, & erigit omnes elisos.¹⁶ Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam
illorum in tempore opportuno.¹⁷ Aperis tu manum tuā, & imples omne animal be-
nedictione.¹⁸ Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus
suis.¹⁹ Prope est dominus omnibus inuocantibus eum,^d omnibus inuocantibus eum
in veritate.²⁰ Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: &
saluos faciet eos.²¹ Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores di-
spendet.²² Laudationem domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomi-
ni sancto eius in seculum, & in seculum seculi.

Alleluia.

CLXV.

Lauda^a anima mea dominum, laudabo dominum in vita mea, psallam deo
meo quandiu fuero.² Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in
quibus non est salus.³ Exhibet spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa
die peribunt omnes cogitationes eorum.⁴ Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, spes
eius in domino deo ipsius, qui fecit cælum & terrā, mare & omnia quæ in eis sunt.
† Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriis patientibus, dat escā
esurientibus.⁶ Dominus soluit compeditos, dominus illuminat cæcos.⁷ Dominus
erigit elisos, dominus diligit iustos.⁸ Dominus custodit aduenas pupillum & viduā
suscipiet: & vias peccatorum disperdet.⁹ Regnabit dominus in secula, deus tuus Sion
in generatione & generationem.

Alleluia.

CLXVI.

a. Iucunda ac suavis reputetur
laudatio nostra, atque
ab eo benigne suscipiatur,
hoc autem fit, quando qui
deum laudat, vitam viuū
virtute prædicat. Euthy-
mius, ibid.

Laudate dominum quoniā bonus est psalmus,^a deo nostro sit iucunda deco-
raque laudatio.² Edificans Ierusalem dominus, dispersiones Israelis congre-
gabit.³ Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorū.⁴ Qui nume-
rat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat.^b Magnus dominus no-
ster, & magna virtus eius: & sapientie eius non est numerus.⁶ Suscipiens mansuetos
dominus, humilians autem peccatores vsque ad terrā.⁷ Præcinite domino in confes-
sione, psallite deo nostro in cithara.⁸ Qui operit cælū nubibus, & parat terræ pluuiā.
† Qui producit in montibus scænum, & herbam seruituti hominum.¹⁰ Qui dat iu-
mentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.¹¹ Non in fortitudine
equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.¹² Beneplacitum est
domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Alleluia Aggai & Zacharia.

CLXVII.

a. Ierusalem visio pacis, Sio
specula interpretatur. Vbi-
cunque visio pacis est, ibi
contemplatio dei, ibi laus
dei fit. Laudat ergo eccle-
sia dominum, quando cœ-
perit in illum credere, &
habere pacem. Hieronimus, ibid.

Lauda^a Ierusalem dominū, lauda deū tuum Sion.² Quoniam confortauit se-
ras portarum tuarū, benedixit filiis tuis in te.³ Qui posuit fines tuos pacem,
& adipe frumenti satiat te.⁴ Qui emittit eloquiū suum terræ, velociter currit
sermo

† Sup. 47.3

† Sup. 103.4

† Act. 14. c
Apoc. 14. b
† 23. q. 4. In-
fideles.

† Sup. 103.5

B sermo eius.⁵ Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.⁶ Mittit crystallum suum sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? ⁷ Emitteret verbum suum & liquefaciet ea, flabit spiritus eius & fluent aquæ.⁸ Qui annuntiat verbū suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. ⁹ Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Alleluia.

Alleluia.

CXLVIII.

A **B** Audate^a dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. ² Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius. ³ Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen. ⁴ Laudate eum cœli cœlorum: & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. ⁵ Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. ⁶ Statuit ea in æternum & in seculum seculi: præceptum posuit & non præteribit. ⁷ Laudate dominū de terra dracones, & omnes abyssi. ⁸ Ignis grandis, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbū eius. ⁹ Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri. ¹⁰ Bestiæ & vniuersa pecora, serpētes & volucres pennatæ. ¹¹ Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ. ¹² Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius. ¹³ Confessio eius super cœlum & terram, & exaltauit cornu populi sui. ¹⁴ Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israel populo appropinquanti sibi.

Alleluia.

CXLIX.

A **B** Antate^a domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum. ² Lætetur Israel in eo qui fecit eū, & filiæ Sion exultent in Rege suo. ³ Laudent nomē eius in choro, in tympano & psalterio psallāt ei. ⁴ Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit māsuetos in salutē. ⁵ Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. ⁶ Exultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum. ⁷ Ad faciendam vindictam in nationibus increpationes in populis. ⁸ Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorū in manicis ferreis. ⁹ Ut faciant in eis iudicium conscriptum, gloria hæc est omnibus sanctis eius. Alleluia.

Alleluia.

CL.

A **B** Audate^a ¹ dominum in sanctis eius, laudate eū in firmamento virtutis eius. ² Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum secundū multitudinē magnitudinis eius. ³ Laudate eū in sono tubæ, laudate eum in psalterio & cithara. ⁴ Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo. ⁵ Laudate eū in cymbalis benesonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet dominum. Alleluia.

Finis Psalterij.

EPISTOLA SANCTI HIERONYMI PRESBY- teri ad Chromatium & Heliodorum Episcopos de libris Salomonis.

Iungat Epistola, quos iungit sacerdotium: imò charta non diuidat, quos Christi necit amor. Commentarijs in Hosee, Amos, & Zachariam, Malachiam quoque poscitis, Scripsissem, si licuisset præ valetudine. Mittitis solatia sumptuū: notarios nostros & librarios sustentatis, ut vobis potissimum nostrum desudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diuersa poscentiū, quasi aut æquum sit me vobis esurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati & accepti cuiquā præter vos obnoxius sim. Itaque longa agrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus essem, tridui opus nomini vestro consecraui, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum: Miste, quod Hebrai Parabolas, vulgata autem editio Proverbia vocat. Coheleth, quæ Græcè Ecclesiasten, Latine concionatorē possumus dicere. Sir hasirim, quod in linguā nostrā vertitur Canticū canticorum. Fertur & panaretos Iesu filij Sirach liber, & alius Pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quorum priorem Hebraicum reperi, non Ecclesiasticum ut apud Latinos, sed Parabolas prænotatū. Cui iuncti erant

Ecclesiastes, & Canticum canticorū: ut similitudinem Salomonis nō solum numero librorum, sed etiam materiā genere coequaret. Secundus apud Hebræos nusquā est: quin & ipse stylus Græcam eloquentiā redolet: & nonnulli scriptorum veterum, hunc esse Iudæi Philonis affirmant. Sicut ergo Iudith, & Tobia, & Machabæorum libros legit quidē Ecclesia, sed eos inter canonicas scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legit ad edificationem plebis: non ad authoritatē Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. Si cui sanē Septuaginta interpretū magis editio placet, habet eam à nobis olim emendatam. Neque enim noua sic cudimus, ut vetera destruamus. Et tamen cum diligētissimè legerit, sciat magis nostra scripta intelligi, quæ non in tertium vas trās-fusa coacuerint, sed statim de prælo purissimæ commendata testæ, suum saporem seruauerint.

Incipit liber Prouerbiorum,

Qui Hebraicè dicitur **משלי** misle, plurale, cuius singulare **משל** masal, prouërbium, similitudo: Græcè **παραβολή**, paræmiæ, vel parabola, παραβολαί.

Sapientia patris in sui affectum filium inuitat, vias peccatorum sequi prohibet, ad suum hortatur amplexum, & contemptoribus suis comminatur exitium.

Caput I.

Arabolæ^a Salomonis, filij Dauid regis Israel: ² ad sciendam sapientiam & disciplinam, ad intelligenda^b verba prudentiæ, & suscipiendam eruditionem doctrinæ, iustitiæ, & iudicium, & equitatem: ⁴ Ut detur^c paruulis astutia, & adolescenti scientia, & intellectus. ⁵ Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens, gubernacula possidebit. ⁶ Animaduertet parabolam & interpretationem, verba sapientū, & ænigmata eorum. ⁷ Timor domini, principium sapiētiae. Sapientiam atque doctrinam stulti despiciunt. ⁸ Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, ⁹ ut adda-

tur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. ¹⁰ Fili mi, si te^c lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. ¹¹ Si dixerint: veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculam contra insontem frustra, ¹² deglutiamus eum sicut infernus viuentem, & integrū quasi descendentem in lacum: ¹³ omnem pretiosam substantiam reperiemus, implebimus domos nostras spoliis: ¹⁴ sortem mitte nobiscum, marsupium sit vnum omnium nostrum: ¹⁵ fili mi ne ambules cum eis. Prohibe pedem tuum à semitis eorum. ¹⁶ Pedes enim illorū ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem. ¹⁷ Frustra autem iacitur rete ante oculos^f pennatorum. ¹⁸ Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes cōtra animas suas. ¹⁹ Sic semitæ omnis auari, animas possidentium rapiunt. ²⁰ Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suā. ²¹ In capite turbarum clamat, in foribus portarum vrbis profert verba, sua dicens: ²² Vsq̃uequo paruuli diligitis^g infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt sciētiam? ²³ Conuertimini ad correptionem meam. En proferā vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. ²⁴ Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. ²⁵ Despexistis omne consilium meū, & increpationes meas neglexistis: ²⁶ Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis id quod timebatis aduenerit. ²⁷ Cum irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio & angustia. ²⁸ Tunc inuocabunt me, & non exaudia: mane consurgent, & nō inuenient me: ²⁹ eo quod exosam habuerint disciplinā, & timorē domini non susceperint, ³⁰ nec acquieverint cōsilio meo, & detraxerint vniuersæ correptioni meæ. ³¹ Comedet igitur fructus viæ

a. Sicut proueria quasi rudis institutio ad duodecim tribus Israel pertinent, & quomodo contēptus mundi non nisi metropolitico uenit, hoc est habitatorib⁹ Ierusalem. Hieron. in i. ca. Ecclesiast.

b. Abstrusiores sacræ scripturę sententias, quibus ad perfectiora proficiat, quas solerter intelligere curent. Idem in primum. cap. Prouerb.

c. Simplicibus, & qui sunt facilius deceptibiles, & in malum propensiores: quibus astutia necessaria est, ne fraudibus falsorū argumentorum abducantur à veritate. Beda. ibid.

d. Fun dāmetū, veræ & præcipuę sciētię est timor domini. Vbi enim est timor, illic & mādatorum observatio, vbi autem observatio mandatorum, ibi & mūditiā, ibi & splendor. Euthy. in psal. 110.

e. Ad malū blandientes incitauerint. Habent ergo & lac & oleū peccatores, suauē quidē, sed venenosum, sed mortiferum. Bernardus Episto. 78.

f. Cuiuscunque quod habet alas. Facile enim laqueos qui in terra tēdūt cauet, qui pēnis virtutum subuectus, cōuersationem habet in cælis. Hiero. ibidem.

g. Simpliciter sensu tardiores, qui infantiam & simplicitatem & ignorantiam comolēctēdo diligitis. Idē ibid.

† Psal. 18. b
Psal. 110. d
Eccl. 1. b
Infr. 9. c

† Infr. 6. c
Isa. 59. b

† Infr. 6. c
Isa. 26. b

† Infr. 8. a
Isa. 65. b

† Isa. 16. b
Iere. 7.

ctus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.³² Auerſio paruulorum interficiet eos, & prosperitas ſtultorū perdet illos.³³ Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.

Sapientie acquisitio quanta bona conferat, & quanta mala fugiat cum qua dei dona veniunt, & sine qua ubique erratur.

II.

A Illi mi, si susceperis sermones meos, & ^a madata mea absconderis penes te, ² vt audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam. ³ Si enim sapientiam inuocaueris, & ^b inclinaueris cor tuum prudentiæ, ⁴ si quaſieris eam quaſi pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam: ⁵ tunc ^c intelliges timorem domini, & ſcientiam dei inuenies: ⁶ quia dominus dat ſapientiam, & ex ore eius prudentia & ſcientia. ⁷ Custodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter, ⁸ ſeruans ſemitas iuſtitiae, & vias ſanctorum custodiens. ⁹ Tunc intelliges iuſtitiam & iudicium, & aq̄uitatem, & omnem ſemitam bonam. ¹⁰ Si intrauerit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit, ¹¹ conſilium custodiet te, & prudentia ſeruabit te, ¹² vt eruaris à via mala, & ab homine qui peruerſa loquitur. ¹³ Qui relinquunt iter rectum: & ^d ambulāt per vias tenebroſas: ¹⁴ Qui lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis. ¹⁵ Quorum viæ peruerſæ ſunt, & infames grefſus eorum. ¹⁶ Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea quæ molit ſermones ſuos, ¹⁷ & relinquit ^e ducem pubertatis ſuæ, & pacti dei ſui oblita eſt. ¹⁸ Inclinata eſt enim ad mortem domus eius, & ad inferos ſemitæ ipſius. ¹⁹ Omnes qui ingrediuntur ^f ad eam, non reuertentur, nec apprehendent ſemitas vitæ. ²⁰ Vt ambules in via bona, & calles iuſtorum custodias. ²¹ Qui enim recti ſunt, & habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea. ²² Impij verò de terra perdentur, & qui iniquè agunt, auferentur ex ea.

Suſcepta ſapientia moribus pietatis in deum & proximum impletur, quos imitetur quis, & quos vitet perſuadens.

III.

A Illi [†] mi ne obliuiſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuū custodiat. ^{a 2} Longitudinem enim dierum, & annos vitæ & pacem apponent tibi. ³ Miſericordia & veritas te non deſerant. Circunda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui, ⁴ & inuenies gratiam & diſciplinam bonam coram deo & hominibus. ⁵ Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. ^{† 6} In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget grefſus tuos. ^{† 7} Ne ſis ſapiens apud te metipſum. Time deum, & recede à malo. Sanitas quippe erit ^b vmbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum. ^{† 8} Honora dominum de tua ſubſtantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus: ¹⁰ & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt. ^{† 11} Diſciplinam domini fili mi, ne abiicias, nec ^d deficias cum ab eo corripis. ^{† 12} Quem enim diligit dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. ¹³ Beatus homo, qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudētia. ¹⁴ Melior eſt acquisitio eius negotiatione auri & argenti, primi & puriſſimi fructus eius. ¹⁵ Pretioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. ¹⁶ Longitudo dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius diuitiæ & gloria. ¹⁷ Viæ eius, viæ pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacifiæ. ¹⁸ Lignum vitæ eſt iis qui apprehenderint eam: & qui timuerit eam, beatus. ¹⁹ Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabilauit cœlos prudentia. ²⁰ Sapientia illius eruperūt abyſſi, & nubes rore concreſcūt. ²¹ Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis. Custodi legem meam atq; conſilium meum, ²² & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis, ²³ Tūc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget. ²⁴ Si dormieris, nō timebis: quieſces, & ſuauiſ erit ſomnus tuus. ²⁵ Ne paueas repentino terrore, & irruentes tibi potentias impiorū. ²⁶ Dominus enim erit in latere tuo, & custodiet pedē tuum, ne capiaris. ²⁷ Noli prohibere benefacere eū qui poteſt: ſi vales, & ipſe benefac. ²⁸ Ne dicas amico tuo: Vade & reuertere, & cras dabo tibi: cū ſtatim poſſis dare. ²⁹ Ne moliaris amico tuo malū, cū ille in te habeat fiduciam. ³⁰ Nō contēdas aduerſus hominem fruſtra, cum ipſe tibi nihil

a. Abſcondit mandata dei penes ſe qui hæc audiens ſollicito in corde recōdit, iuxta illum qui ait: In corde meo abſcondi eloquia tua, vt nō peccem tibi. Be-da ibid.

b. Hoc eſt. Si clamaueris pro ea, & poſtulaueris à deo.

c. Noſſe timorem domini eſt noſſe voluntatem eius erga peccatores.

d. Omni luce deſtituuntur.

e. Maritum ſuum primum.

f. Poteſt per hanc mulierē hæreticorū congregatio intelligi, quæ molit verba eloquentiæ ſuæ, & vana atque carnalia pollicetur: ad quam qui introierit vix redibit, cum dicat Apoſtolus Hæreticum hominem poſt vnā & ſecūdā correptionem deuita, ſciēs quia ſubuerſus eſt. ad Titū. 3. Dion. ibi.

a. Longitudinem dierum non per longos dies intelligimus, ſed per multos: ſic & breuiati dies, non breues dies, ſed pauci intelligendū ſunt. Chryſo. in Matt. 24. c. ho. 49.

b. Quoniam prima fomēta recipit homo per vmbilicū: principio igitur ſano cætera ſana erunt.

c. In omnibus bonis noſtræ dei beneficia agnoſcamus.

d. In omnibus afflictionibus deum recordemur nos vocare ad pœnitentiam.

e. Quoniam verbo domini cœli firmati ſunt.

f. Iſt hæc enim omnia ad hominem interiorē referuntur. Baſilius in pſal. 33.

g. Caue imiteris vias hominis qui ex rapinis & vluris ditatur.
h. Iuxta exemplū purpurati diuitis, qui & in hac vita spiritalibus egebat bonis, & in futura ad tantam peruenit inopiam, vt de digito Lazari quondam pauperis vnā aquā guttam requireret, nec mereretur accipere. Hierony. ibid.

mali fecerit. [†] ^g ³¹ Ne æmuleris hominem iniustum, nec imiteris vias eius: ³² quia abominatio est domini omnis illufor, & cum simplicibus fermocinatio eius. ^h ³³ Egestas à domino in domo impij, habitacula autem iustorum benedicuntur. ³⁴ Ipse deludet illufores, & mansuetis dabit gratiam. ³⁵ Gloriam sapientes possidebūt: stultorum exultatio, ignominia.

Sapientia hominum corda, ora, & gressum ornans, fructum & viam suam suadens, impiorum semitam dissuadet.

IIII.

a. Doctrinam bonam in lege Moisaica.
b. Salomon potest dici in persona Christi loqui, vt pote qui fuit vnicus naturalisque patris filius, & vnigenitus virginis, quem secundū naturam assumptam pater intruxit plenissime in momento: quique tenellus corpore, & optima complexionis, ex purissimis virginis sanguinibus genitus. Dionysius. ibid.
c. Hoc est, omnia quæ possides terrena cōtemne, dum modo sapientiā percipias: quod ipse fecit Salomon, dum data sibi optione amorem sapientiæ cunctis præposuit rebus. Hieron. ibid.
d. Nihil erit quod tibi scandalum pariat, quodve delictum asserat.

Avdite filij disciplinam patris, & attendite, vt sciatis prudentiam. ^a ² Donū bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis. [†] ^b ³ Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & vnigenitus coram matre meā: ⁴ & docebat me, atq; dicebat: Suscipiat verba mea cor tuū, custodi præcepta mea, & viues. ⁵ Posside prudentiam. Ne obliuiscaris, neq; declines à verbis oris mei. ⁶ Ne dimittas eam, & custodiet te: dilige eam, & conseruabit te. ⁷ Principium sapientiæ, posside sapientiā, & in omni possessione tua acquire prudentiam. ⁸ Arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus. ⁹ Dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclyta proteget te. ¹⁰ Audi fili mi, & suscipe verba mea, vt multiplicentur tibi anni vitæ. ¹¹ Viam sapientiæ monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis: ¹² quas cum ingressus fueris, ^d non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum. ¹³ Tene disciplinam, ne dimittas eam. Custodi illam, quia illa est vita tua. ¹⁴ Ne delesteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorū via. ¹⁵ Fuge ab ea, nec transeas per illam: declina & desere eam. ¹⁶ Non enim dormiunt, nisi cum malefecerint: & non rapitur somnus ab eis, nisi supplantauerint. ¹⁷ Comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt. [†] ¹⁸ Iustorum autem semita quasi lux splēdens procedit, & crescit vsq; ^c ad perfectam diem. ¹⁹ Via impiorū tenebrosa, nesciunt vbi corruant. ²⁰ Fili mi, ausculta sermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam. ²¹ Ne recedant ab oculis tuis, custodi ea in medio cordis tuis. ²² Vita enim sunt inuenientibus ea, & vniuersæ carni sanitas: ^f ²³ Omni custodia serua cor tuū: quia ex ipso vita procedit. ²⁴ Remoue à te os prauum, & detrahentia labia sint procul à te. ²⁵ Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ ^g præcedāt gressus tuos. ²⁶ Dirige semitas pedibus tuis, & omnes vię tuæ stabiliētur. ²⁷ Ne declines ^h ad dexteram, neq; ad sinistram. Auerte pedem tuum à malo. ²⁸ Vias enim quæ à dextris sunt, nouit dominus: peruersæ verò sunt, quę sunt à sinistris. ²⁹ Ipse enim rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet.

† Psal. 36. b

† De verbo signi. Nam & ego.

† q. 1. Nul. li. De pæn. di. 2. c. Non reuertebatur.

e. Meridiem.

f. Est autē vigilia super cor, cui sane omnem iam custodiam exhibere sapiens monet, nimirum quia ex ipso vita procedit. Quam custodiam constare arbitror specialiter in duobus: vt videlicet super affectionum patris & cogitationum suarum greges mens sollicita vigilanter intendat. Bern. de triplici custodia, man. lingua & cordis.
g. Dirigant.
h. Ad prosperitatē vel aduersitatem impiorum, vt à via dei declinemus.

Cauendo sibi à meretrice, fugienda est prodiga: & proprio viuendo labore, propriæ est uxori adharendum.

V.

a. Hactenus castigauerat auditorem generaliter, hinc sub specie meretricis ab hereticorum nequitia prohibet. Beda. ibid.

Eli ^a mi, attende sapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam: ² vt custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conseruent. ^b Ne intenderis fallaciæ mulieris. ³ Fauus enim distillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius: ⁴ nouissima autem illius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps. ⁵ Pedes eius descēdunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrāt. ⁶ Per semitam vitæ non ambulant: vagi sunt gressus eius, & inuestigabiles. Nunc ergo fili mi audi me, & ne recedas à verbis oris mei. ^c ⁸ Lōge fac ab ea viam tuam, & ne appropinques forib⁹ domus eius. [†] ⁹ Ne des alienis honorē tuū, & ānos tuos crudeli. ¹⁰ Ne forte impleatur extranei virib⁹ tuis, & labores tui sint in domo aliena, ¹¹ & gemas in nouissimis, quādo cōsumpseris carnes tuas, & corpus tuū, ¹² & dicas: Cur detestatus sum disciplinā, & increpationibus nō acquieuit cor meū? ¹³ Nec audiui vocem Ecclesiæ & Synagogæ. ¹⁴ Penē fui in omni malo in medio ciuitatis. ¹⁵ Bibere aquā de cisterna tua, & fluente putei tui. ¹⁶ Deriuētur fotes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. ¹⁷ Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui. ¹⁸ Sit vena tua bñdicta, & letare cū muliere adolescētię tuę. ¹⁹ Cerua charissima, & gratissimus hinnulus. Vbera eius inebrient te omni tēpore, & in amore eius delectare iugiter. ²⁰ Quare seduceris fili mi ab aliena, & fouēris in sinu alterius? [†] ^c ^d

Respicit

† 17. dist. ca. Nonne.

† Iob. 34. c

a. Hactenus castigauerat auditorem generaliter, hinc sub specie meretricis ab hereticorum nequitia prohibet. Beda. ibid.
b. Cum in ore hereticorū dulcedo eloquentiæ, nō ad sufficientiam solummodo, verumetiam ad superfluitatem resonat: & ob id fallitas quia apte proferri certatur, veritas à stultis existimatur. Hierony. ibid. vel Beda.
c. Et apostolus. 1. Cor. 6. ait: Fugite fornicationē: quia nimirum primum huius vitij remedium est longe ab eis fieri quorū præfētia vel allicit vel cooperetur ad vitium. Sed & ab hereticorum auditu prorsus segregari infirmis auditoribus prodest. Hieron. ibi.
d. Parū absuit quin omnem abstergeim pudorem, & in omne lapsus fuerim vitium.
e. Non te putent adulteri tenebris nōtis ac parietū obregi: nō heretici sua molimina posse celari, quia te nebræ non obscurabūt à domino, sed nox sicut dies illuminabitur. Beda post Hieron. ibi.

²¹ Respicit dominus viā hominis, & omnes gressus eius considerat. ²² Iniquitates suae capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. ²³ Ipse morietur, quia non habuit disciplinam, & in multitudine stultitiæ suae decipietur.

Pigrum excitando ad laborem schismaticum, adulterum & hæreticum arguit, eorumque fraudes eludit.
VI.

† Derentia. cap. Nisi cū. s. Verū. Infr. 17. c.

† Infr. 30. d.

† Infr. 24. d. Sup. 1. b.

A Illi ^a mi, † si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum animam tuā: ² illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. ³ Fac ergo quod dico, fili mi, & temetipsum libera, quia incidisti in manū proximi tui. Discurrere, festina, suscita amicum tuū. ⁴ Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitēt palpebræ tuæ. ⁵ Eruiere quasi damula de manu, & quasi auis de insidiis aucupis. ⁶ Vade ad formicā ō piger, & considera vias eius, & discite sapientiam: ⁷ quæ cū non habeat ducem, nec præceptorem, nec principem, ⁸ parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat, ⁹ Vsq̃ue quo piger dormies? Quando consurges è somno tuo? ¹⁰ Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum ^c conferes manus tuas vt dormias: ¹¹ & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si vero impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas lōge fugiet à te. ¹² Homo apostata, vir inutilis, graditur ore puerfo, ¹³ annuit oculis, terit pede, digito loquitur, ¹⁴ prauo corde machinatur malum, & omni tēpore iurgia seminat. ¹⁵ Huic extēplo veni & perditio sua, & subito conteretur, nec habebit vltra medicinam. ¹⁶ Sex sunt quæ odit domin⁹, & septimum detestatur anima eius: ¹⁷ Oculos sublimes, linguam mendacē, manus effundentes innoxium sanguinē, ¹⁸ cor machinās cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malū, ¹⁹ proferentem mēdacia testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. ²⁰ Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. ²¹ Liga eam in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo. ²² Cum ambulaueris, gradientur tecum cum dormieris, custodiant te, & euigilans loquere cum eis. ²³ Quia mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ, ²⁴ vt custodiant te à muliere mala, & à blanda lingua extraneæ. ²⁵ Nō cōcupiscat pulchritudinē eius cor tuū, ne capiaris nutibus illius. ²⁶ Pretiū enim scorti vix est vnus panis: mulier autem viri pretiosam animam capit. ²⁷ Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant? ²⁸ aut ambulare super prunas, vt non cōburantur plantæ eius? ²⁹ Sic qui ingreditur ad mulierem proximi sui, non erit mūdus cum tetigerit eam. ³⁰ Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit: furatur enim vt esurientem impleat animam: ³¹ deprehensus quoq; reddet septuplum, & omnem substantiam domus suæ tradet, & liberabit se: ³² qui autem adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam, ³³ turpitudinem & ignominia congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur: ³⁴ quia zelus & furor viri nō parcat in die vindictæ, ³⁵ nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptore dona plurima.

Absque sapientiæ verbis & præceptis adolescentes facile muliercularum blandimentis irretiuntur.
VII.

† Sup. 2. d. De pcc. dif. 2. c. Charitas est.

A Illi mi, custodi sermones meos, & præcepta mea ^a recode tibi. Fili honora domum, & valebis: præter eum verò ne timueris alienū. ² Serua mandata mea, & viues: & legem meam quasi pupillam oculi tui. ³ Liga eam in digitis tuis, & scribe illam in tabulis cordis tui. ⁴ Dic sapientiæ, Soror mea es, & prudentiam voca micā tuā, ⁵ vt custodiat te à muliere extranea, & ab aliena quæ verba sua dulcia facit. ⁶ De fenestra enim domus meæ per cancellos prospexi iuuenem: ⁷ & video paruulos. ⁸ Considero vecordem iuuenē, qui transit per plateas iuxta angulum: & prope viam domus illius graditur in obscuro, aduersperascente die, in noctis tenebris, & caligine. ⁹ Et ecce occurrit illi mulier in ornatu meretricio, ¹⁰ præparata ad decipiēdas animas. ¹¹ Garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis: ¹² nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians. ¹³ Apprehensumque deo-

a. Nō dehortatur quēpiā à sponsione, cum sit op⁹ misericordiae, sed suadet ei qui spondit pro amico, vt ipsum amicum sollicit⁹ admoveat, quatenus reddita pecunia quā debet creditori, & se & ipsum liberet. Hiero. ibid.

b. Hoc spiritualiter intelligēdū est, vt quemadmodū illa æstate colligit vnde in hyeme pascatur: sic vnusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quā significat etas, colligat verbum dei, vt in aduersitate & tribulationibus, quæ hyemis nomine significantur, habeat vnde spiritualiter viuat. Augu. contra Adimantum Manich. c. 24.

c. Complicabis man⁹ more pigritantium in lecto.

d. Nūc sub adulterē mulieris specie prohibet ab auditione hæreseos. Hier. ibid.

e. Hoc est, Scortator in tantam redigitur inopiam, vt pane priuetur, nec solo, verum etiam animam suā venalem exponat.

a. Recode ad vtilitatē tuā, vt impleas ea. Sciēt enim bonum & non facienti, peccatum est illi. Diony. ibid.

b. Vtpote extrinsecus manifesta, intrinsecus verò fallax.

c. Tam laute te tractabo ac si pacificorum sacrificia exhiberemus.

d. Doctrina sancte poculis se inuicem satiandos iactant heretici, & virtutum gratia coniungendos, donec eorum geita lux sequatur æterna Hierony. ibid.

e. Flexitque illum multo sermone suo.

f. Nec cessat miser donec maritus illius sagitta transfigat iecur eius.

g. Nec iuuenis considerat quod in omnibus his inuisibilis hostis non aliud machinetur, nisi ut eum trahat ad tanta enormia scelera, deinde ad inferni tormenta. Dionys. ibidem.

a. Sapientia septem conditiones ex textu eliciuntur: insignis est, recta est, vera, clementia, pacifica, ordinata, & delectabilis.

b. Impietatem.

c. Os lingue in illis qui in bonis quæ sequuntur, stabile quippiam non habet, sed iuxta auditorum libitum sua verba commutat. Beda ibidem.

d. Iusti sunt iudices terræ.

e. In creatione mundi.

f. Ante omnes altitudines creaturarum, quod secundum formam dei dictum est. Aug. de trinit. lib. 1. cap. 12. g. Centrū terre, circa quod veluti circino collocantur elementa.

h. Cœlestes sphaeras.

i. Quia desiderat in nostro amore quæ elscere, nosque bonorum gratia meritorum ad se videndum perducere. Hierony. ibid.

k. Id est, sacra loca diuini cultus ac prædicationis assidue visitat cum vigilanti mentis deuotæ. Bed. ibid.

a. Nulla sapientia carnis aut mundi edificat sibi domum, sed potius destruit quantumque domum inhabitat. At illa sapientia quæ de sursum est descendens à patre luminum, edificat sibi domum: ipsam scilicet virginam Mariam, in qua septem columnas excideret, omnes inquam virtutes, & omnia dona spiritus sancti. Bern. paruis ser. sermo. 9.

b. Prædicationem verbi ex qua elurientes & sitientes reficiantur.

sculatur iuuenē, & procaci vultu blanditur, dicēs: ^{c14} Victimās pro salute deuoui, hodie reddidi vota mea. ¹⁵ Idcirco egressa sum in occursum tuū, desiderans te videre, & reperi. ¹⁶ Intexui funibus lectulum meum, strauī tapetibus pictis ex Ægypto: ¹⁷ aspersi cubile meū myrrha & aloë, & cinnamomo. ¹⁸ Veni, ^d inebriemur vberib⁹, & fruamur cupitis amplexibus, donec illucescat dies. ¹⁹ Nō est enī vir in domo sua, abiit via longissima. ²⁰ Sacculū pecuniæ secū tulit, in die plenæ lunæ reuersurus est in domū suā. ^{c21} Irretrixit eum multis sermonibus, & blanditiis labiorū protraxit illū. ²² Statim eam ^D sequitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuiens, & ignorans quod ad vincula stultus trahatur, ²³ donec ^f transfigat sagitta iecur eius: velut si auis festinet ad laqueum, & nescit quod de periculo animæ illius agitur. ²⁴ Nunc ergo fili mi audi me, & attende verbis oris mei. ²⁵ Ne abstrahatur in viis illius mens tua, neque decipiaris semitis eius. ²⁶ Multos enim vulneratos deiecit, & fortissimi quique interfecti sunt ab ea. ²⁷ Viæ inferi domus eius, penetrantes interiora mortis.

Sapientia nihil coequandum est, cum qua deus cuncta creauit: unde quærentes eam beati, spernentes verò miseri tandem euadunt.

VIII.

Nunquid non ^a sapientia clamat, & prudentia dat vocem suam? ² In summis ^A excelisq; verticibus supra viam in mediis semitis stās, ³ iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens. ⁴ O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. ⁵ Intelligite paruuli astutiā, & insipientes animaduertite. ⁶ Audite quoniā de rebus magnis locutura sum: & aperiētur labia mea, vt recta prædicet. ⁷ Veritatem meditabitur guttur meū, & labia mea detestabūtur ^b impiū. ⁸ Iusti sunt omnes sermones mei, non est in eis prauū quid, neq; peruersum. ⁹ Recti sunt intelligētibus, & æqui inuenientibus scientiā. ¹⁰ Accipite disciplinam meam, & non pecuniam: doctrinā magis quā aurum eligit. ¹¹ Melior est enim sapiētia cunctis opibus pretiosissimis: ^B & omne desiderabile ei non potest comparari. ¹² Ego sapientia habito in consilio, & eruditus inter sum cogitationibus. ¹³ Timor dñi odit malū, arrogantiam, & superbiam, & viam prauam: ^c & os lingue detestor. ¹⁴ Meum est consilium & æquitas, mea est prudentia, mea est fortitudo. ¹⁵ Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. ¹⁶ Per me Principes imperant, & potentes ^d decernūt iustitiam. ¹⁷ Ego diligētes me diligo: & qui mane vigilauerint ad me, inuenient me. ¹⁸ Mecū sunt diuitiæ & gloria, opes superbiæ & iustitia. ¹⁹ Melior est fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo. ²⁰ In viis iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij, ^C vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. [†] ²² Dñs possedit me ^e in initio viarum suarum antequam quicquam faceret à principio. ²³ Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. ²⁴ Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. ²⁵ Necdū fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole constiterant. ^f Ante omnes colles ego parturiebar. ²⁶ Adhuc terram nō fecerat, & flumina, & cardines orbis terre. ²⁷ Quando præparabat cœlos, aderā, quando certa lege & gyro valla- ^D bat abyssos. ²⁸ Quando ^h æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarū. ²⁹ Quādo ^D circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Quando appendebat fundamenta terræ, ³⁰ cū eo erā cuncta componēs. Et delectabar per singulos dies, ³¹ ludens coram eo omni tempore, & ludens in orbe terrarū: ⁱ & deliciae meæ, esse cum filiis hominum. ³² Nūc ergo filij audite me. Beati qui custodiunt vias meas. ³³ Audite disciplinā, & estote sapiētes, & nolite abiicere eā. ³⁴ Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ^k ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. ³⁵ Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à domino. ³⁶ Qui autem in me peccauerit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.

Sapientia incarnata ad sui amorem donorum præparatione suos cultores allicit, vitam prorogat, atque heresim vitare pro posse contendit.

IX.

Sapientia ^a edificauit sibi domum, excidit columnas septē. ² Immolauit victimas suas, miscuit vinū, & proposuit ^b mēsam suam. ³ Misit ancillas suas vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis. ⁴ Si quis est paruulus, veniat ad me. Et insipientibus

insipientibus locuta est.⁵ Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod mi-
 B scui vobis.⁶ Relinquitte infantiam, & viuite, & ambulate per vias prudentiæ.⁷ Qui e-
 ruduit derisorem, ipse iniuriam sibi facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat.
⁸ Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te. †⁹ Da sapienti
 C occasionem, & addetur ei sapientia. Doce iustum, & festinabit accipere. †¹⁰ Princi-
 pium sapientiæ, timor domini: & scientia sanctorum, prudentia.¹¹ Per me enim multi-
 plicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.¹² Si sapiens fueris, tibi metipsi eris: si
 autem illusor, solus portabis malum.¹³ Mulier stulta & clamosa, plenâq; illecebris, &
 nihil omnino sciens,¹⁴ sedet in foribus domus suæ super sellâ, in excelsu vrbis loco:¹⁵ vt
 D vocaret transeuntes per viam, & pergentes itinere suo.¹⁶ Quis est paruulus? declinet
 ad me. Et vecordi locuta est:¹⁷ Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus sua-
 uior.¹⁸ Et ignorauit quod ibi sint Gigâtes, & in profundis inferni cõuiuæ eius.¹⁹ Qui
 enim applicabitur illi, descendet ad inferos: nam qui abscesserit ab ea, saluabitur.

c. Et bene principiu sapi-
 tiæ timor domini: quia tunc
 primum dominus animæ
 sapit, cū eam afficit ad ti-
 mendum, non cum instruit
 ad sciendum. Bernard. in
 cantica cantico. Serm. 23.
 d. Mulier hæc hæresis est,
 contraria nimirum sapien-
 tiæ, quæ sua superius sacra-
 menta cecinit. Sedet autē
 in foribus domus sue, id est
 in doctoribus falsitatis, qui
 in penetralia perfidiæ mi-
 seros fallendos introdu-
 cunt. Beda ibidem.

^a Parabolæ Salomonis filij David Regis

I E R V S A L E M.

*Quantum profit iustitia & exercitium, obsitque adulatio & mendacium, variisq;
 eorum fructus & fines aperit.*

a. Nouum ponit titulum;
 quia nouum genus locutio-
 nis incipit: vt nō sicut pri-
 de singulis bonorum malo-
 rumve partibus diu-
 putet, sed alternis versibus
 actus vtrorumque descri-
 bat. Beda ibidem.

X.

A Illius^a sapiens lætificat patrem, filius verò stultus mœstitia est matris suæ.
² Nil proderunt^b thesauri impietatis, iustitia vero liberabit à morte. †³ Non
 affliget dominus fame animam iusti, & insidias impiorum subuertet. †⁴ E-
 gestatem operata est manus remissa: manus autem fortium, diuitias parat. Qui niti-
 tur mendaciis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aues volantes.⁵ Qui con-
 B gregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius confusionis.⁶ Benedi-
 ctio domini super caput iusti: os autem impiorum operit iniquitas.⁷ Memoria iusti
 cum laudibus: & nomen impiorum putrescet.⁸ Sapiens corde præcepta suscipiet: stul-
 tus cæditur labiis. †⁹ Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter: qui autem depra-
 uat vias suas, manifestus erit. †¹⁰ Qui annuit oculo, dabit dolorē: & stultus labiis ver-
 berabitur.¹¹ Vena vitæ, os iusti: & os impiorum operit iniquitatem.¹² Odium suscitât
 rixas: † & vniuersa delicta operit charitas.¹³ In labiis sapientis inuenitur sapientia: &
 virga in dorso eius qui indiget corde.¹⁴ Sapientes abscondunt scientiam, os autē stul-
 ti confusioni proximum est. †¹⁵ Substantia diuitis, vrbis fortitudinis eius: pauor pau-
 C perum, egestas eorum.¹⁶ Opus iusti ad vitam, fructus autem impij ad peccatū.¹⁷ Via
 vitæ custodienti disciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.¹⁸ Abscondit
 odium labia mendacia: qui profert contumeliam, insipiens est.¹⁹ In multiloquio nō
 deerit peccatum: qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est.²⁰ Argētum ele-
 ctum lingua iusti: cor autem impiorū pro nihilo.²¹ Labia iusti erudiunt plurimos: qui
 autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur.²² Benedictio domini diuites facit,
 F nec sociabitur eis afflictio.²³ Quasi per risum stultus operatur scelus: sapiētia autem
 D est viro prudentia.²⁴ Quod timet impius, veniet super eum: desiderium suum iustis
 dabitur.²⁵ Quasi tempestas transiens non erit impius: iustus autem quasi fundamen-
 tum sempiternum.²⁶ Sicut acetum dentibus, & fumus oculis: sic piger iis qui miserūt
 eum in via. †²⁷ Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur.²⁸ Ex-
 pectatio iustorum, lætitia: spes autem impiorum peribit.²⁹ Fortitudo simplicis, via
 domini: & pauor iis qui operantur malum.³⁰ Iustus in æternum nō commouebitur:
 impij autem non habitabunt super terram.³¹ Os iusti parturiet sapientiā, & lingua
 prauorum peribit.³² Labia iusti considerant^h placita: & os impiorum peruersa.

a. Qui parentum iussibus
 iuxta dei mandata obedit.
 b. Per fraudes & rapinâs
 congregati.

c. Charitas operit multita-
 dinem peccatorum.

d. Laborat iustus vt viuât,
 impius vero bonis suis vti-
 tur ad peccatum.

e. Absit enim vt multilo-
 quiū deputetur, quâdo ne-
 cessariâ dicuntur, quanta-
 libet sermonū multitudi-
 ne ac prolixitate dicantur.
 Augu. in prologo retracta-
 tionum.

f. Hoc est, tribulationis tē-
 pore non egebit quisquis
 benedictionem accepit
 domino.

g. Frequenter sperat impij
 in hac vita subistere, pro-
 sperari, & suis concupiscen-
 tiis deservire, ac tādē ante
 vitæ finem penitentiam
 agere, veruntamen subito
 sapius auferuntur. Dion. b.

*Iustitiæ in vita & morte effectus, iniustitiæ verò post mortem miseria, atque vtrius-
 que discrimen.*

XI.

† 23. q. 6. ca.
 Vides.
 † Psal. 110. b.
 Sup. 1. a.
 Eccle. 1. b.

† 95. dist. c.
 Esto.
 Infra. 11. a.
 Infr. 15. c.
 † Infr. 12. d.

† Infr. 28. c.

† Eccl. 27. c.

† 1. Pet. 4. b.
 2. Cor. 13. b.

† Infr. 13. b.

a. Statera dolosa non tantum in mensuratione pecunie, sed in iudicaria discreione tenetur. Beda ibidem.
b. Humilitas naque ad illuminationem diuinam specialiter prepat mentem: quia testimonium domini fidele sapientiam prestant paruulis. Dio. ibi.

c. Hæreticus simulans doctrinam catholicam, decipit auditorem suum. Qui autem iuste sequuntur veritatem euangelij, liberabuntur scientia catholica, ne decipula decipiantur ac rapiantur heretica Beda ibid.

d. Qui non pro gratia & virtute, sed pro diuitiis ducunt uxores.
e. Abducit eam a consuetudine vt rectius viuat.

f. Hoc est, Quantumuis iungat quis dexteram dextera, nisi cor adit, non ob id eris a fraude censendus alienus.

g. Stultus ergo dominando feruit sapienti, quæ ad meliorem statum premendo peruenit. Grego. Moral. lib. 20. cap. 21.

Tatera^a dolosa, abominatio est apud deum, & pondus æquum voluntas eius. ^A Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia: vbi autem est^b humilitas, ibi & sapientia. ³ Simplicitas iustorum dirigit eos, & supplantatio peruerforum vastabit illos. ⁴ Non proderunt diuitiæ in die ultionis, iustitia autem liberabit à morte. ⁵ Iustitia simplicis dirigit viam eius: & in impietate sua corruet impius. ⁶ Iustitia rectorum liberabit eos: & in insidiis suis capiètur iniqui. ⁷ Mortuo homine impio nulla erit ultra spes, & expectatio sollicitorum peribit. ⁸ Iustus de angustia liberatus est: & tradetur impius pro eo. ⁹ Simulator ore decipit amicum suum: iusti autem liberabuntur scientia. ¹⁰ In bonis iustorum exaltabitur ciuitas: & in perditione impiorum erit laudatio. ¹¹ Benedictione iustorum exaltabitur ciuitas: & ore impiorum subuertetur. ¹² Qui despicit amicum suum, indigens corde est: vir autem prudens tacebit. ¹³ Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. ¹⁴ Vbi non est gubernator, populus corruet: salus autem vbi multa consilia. ¹⁵ Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet^d laqueos, securus erit. ¹⁶ Mulier gratiosa inueniet gloriam, & robusti habebunt diuitias. ¹⁷ Benefacit animæ suæ vir^c misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abiicit. ¹⁸ Impius facit opus instabile: seminanti autem iustitiam, merces fidelis. ¹⁹ Clementia prepat vitam: & sectatio malorum mortem. ²⁰ Abominabile domino cor prauum, & voluntas eius in iis qui simpliciter ambulant. ²¹ Manus in manu non erit innocens malus: semen autem iustorum saluabitur. ²² Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. ²³ Desiderium iustorum omne bonum est: prelatio impiorum furor. ²⁴ Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: alij rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. ²⁵ Anima quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. ²⁶ Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictio autem super caput venditum. ²⁷ Bene confurgit diluculo, qui quærit bona: qui autem inuestigator malorum est, opprimetur ab eis. ²⁸ Qui confidit in diuitiis suis, corruet: iusti autem quasi virens folium germinabunt. ²⁹ Qui conturbat domum suam, possidebit ventos: & qui stultus est, seruiet sapienti. ³⁰ Fructus iusti lignum vitæ: & qui suscipit animas, sapiens est. ³¹ Si iustus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?

† 4r. dist. ca. Omnis. De pœ. di. 1. c. Quis aliquid. Sapien. s. c. † Sup. 10. a. Eccle. s. c.

† s. q. s. c. qui ambulat. Infra. 14. a.

† Eccl. 9. c.

† 1. Pet. 4. d

Pralati conditiones septem, & doctoris quatuor in subditos, & subditorum in pralatos, reproborumque falsitas, & electorum veritas.

XII.

a. Hæc autem disciplina ipsa dei lex est, quæ apud ipsum fixa & inconcussa semper manens, in sapientes animas quasi transcribitur: vt tanto se sciant viuere melius, tantoque sublimius, quanto & perfectius eam contemplantur intelligendo, & viuendo custodiunt diligentius.

Aug. de ordine lib. 2. cap. 8. b. Sedula & sollicita, & quæ muliebri molli non dissoluitur.

c. Innocentium fundendo. d. Non solum in homines, sed & in bruta pius est. e. Irritatus enim statim vlciscitur.

Vi diligit^a disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est. ² Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à dño, qui autem confidit in cogitationibus suis, impiè agit. ³ Non roborabitur homo ex impietate: & radix iustorum non commouebitur. ⁴ Mulier^b diligens, corona est viro suo: & putredo in ossibus eius, quæ confusione res dignas gerit. ⁵ Cogitationes iustorum, iudicia: & consilia impiorum fraudulenta. ⁶ Verba impiorum insidiantur sanguini, os iustorum liberabit eos. ⁷ Verte impios, & non erunt: domus autem iustorum permanebit. ⁸ Doctrina sua noscitur vir: qui autem vanus & excors est, patebit contemptui. ⁹ Melior^B est pauper & sufficiens sibi, quàm gloriosus & indigens pane. ¹⁰ Nouit iustus iumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia. ¹¹ Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est. Qui suauis est in vini moderationibus, in suis monitionibus relinquit contumeliam. ¹² Desiderium impij monumentum est pessimorum: radix autem iustorum proficiet. ¹³ Propter peccata labiorum ruina proximat malo: effugiet autem iustus de angustia. ¹⁴ De fructu oris^C sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta opera manuum suarum retribuetur ei. ¹⁵ Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est, audit consilia. ¹⁶ Fatuus statim^c indicat iram suam: qui autem dissimulat iniuriam, callidus est. ¹⁷ Qui quod nouit loquitur, gladio iustitiæ est: qui autem mentitur, testis est fraudulētus. ¹⁸ Est qui promittit, & quasi testis firmum erit in perpetuum: qui autem testis est repentinus, concinnat linguam mendacij.

† s. q. s. c. Qui ambulat.

† Eccl. 10. d. & 26. d. Infra. 18. c.

† Infr. 13. a. s. q. s. c. Qui ambulat. ca. si. 22. q. s. ca. Iuramenti.

† s. q. s. c. si.

f. Hoc est, detractorum lingua vulnerat, sed sapientium lingua sanat.

dacij. ²⁰ Dolus in corde cogitantium mala: qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium. ²¹ Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit: impij autē replebuntur malo. ²² Abominatio est domino labia mendacia: qui autē fideliter agunt, placent ei. ²³ Homo versutus celat sciētiam, & cor insipientiū prouocat stultitiam. ²⁴ Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est, tributis seruiet. ²⁵ Mœror in corde viri humiliabit illum, & sermone bono lætificabitur. ²⁶ Qui negligit damnum propter amicum, iustus est: iter autem impiorum decipiet eos. ²⁷ Non inueniet fraudulētus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium. ²⁸ In semita iustitię, vita: iter autem deuuium ducit ad mortem.

Prudentia moderantia in loquendo, & regula in possidendo, refrenatio in appetendo, & acquirendo, & operatio in exequendo, prudenti necessariae sunt. XIII.

† or. di. esto.
Sup. 12. b.
† infra 21. d.
5. dist. c. fi.
5. q. 5. c. fi.

A Illius ¹ sapiens, doctrina patris: qui autem illusor est, non audit cum arguitur. ² De fructu oris sui homo satiabitur bonis, anima autem impiorum iniqua. ³ Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autē inconsideratus est ad loquendū, sentiet mala. ⁴ Vult & non vult piger: anima autē operantiū impinguitur. ⁵ Verbū mendax iustus detestabitur: impius autem confundit, & confundetur. ⁶ Iustitia custodit innocentis viā: impietas autem peccatorem supplantat. ⁷ Est quasi diues, cum nihil habeat. Et est quasi pauper, cum in multis diuitiis sit. ⁸ Redemptio animæ viri diuitiæ suæ: qui autem pauper est, increpationem nō sustinet. ⁹ Lux iustorū lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur. ¹⁰ Inter superbos semper iurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia. ¹¹ Substantia ^{*} festinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur. ¹² Spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ desiderium veniens. ¹³ Qui detrahit alicui rei, ipse se in futurum obligat: ^b qui autem timet præceptū, in pace versabitur. Animæ dolosæ errant in peccatis, iusti autem misericordes sunt & miserantur. ¹⁴ Lex sapientis fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. ¹⁵ Doctrina bona dabit gratiam: in itinere cōtemptorum vorago. ¹⁶ Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperiet stultitiam. ¹⁷ Nuntius impij cadet in malū: legatus fidelis, sanitas. ¹⁸ Egestas & ignominia ^c ei qui qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur. ¹⁹ Desiderium si compleatur, delectat animā: detestantur stulti eos qui fugiunt mala. ²⁰ Qui cū sapientibus graditur, sapiēs erit: amicus stultorum similis efficietur. ²¹ Peccatores persequitur malum: & iustis retribuentur bona. ²² Bonus relinquit hæredes, filios & nepotes: & custoditur iusto substantia peccatoris. ²³ Multi cibi in noualibus patrū, & aliis cōgregantur absque iudicio. ²⁴ Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit. ²⁵ Iustus comedit, & replet animam suam: ^d vter autem impiorum insaturabilis.

a. Filius sapiēs dicitur esse doctrina sui patris siue doctoris: primo qui paulatim proficiendo ad hoc potest pertingere vt sapiētior fiat patre, & sic doceat eū. Secundo, quia in filio sapiente relucet sui doctrina patris, Diony. ibid.

* vt pote quæ rapina, fraudē vel vlura queritur.

b. Melius est ergo quæquæ de sua fragilitate metueret, ne forte diuina prætoricetur imperia, quā aliorum errata stulto ore lacerare. Beda ibid.

c. Nam paupertas & ignobilitas aufert disciplinam. Eadē enim ratione paupertas & diuitiæ a deo sunt. At li qui timorem dei nō habent, solutius viuētes, & egenū despicientes, in inopia erunt. Aug. in quæ. vtr. & noui testam. quæ 8. 34.

d. Hoc est, capacitas sensus hereticorum insaturabilis quia sicut Apostolus ait, sepe discētes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Hier. ibid.

Prudentia conditiones quatenus in potentiis sita est, & quatenus per ipsas operatur, & per eam cuius status regulatur, ad misericordiam mouetur, & passiones moderatur. XIII.

† Job. 12. 4.

† 22. q. 5. ca. Iuramenti.

A Sapiens mulier ædificat domum suam, insipiens extructam quoque manibus destruet. ² Ambulans recto itinere, & timens deum, despicitur ab eo qui in fami graditur via. ³ In ore stulti virga superbiæ, labia sapientum custodiunt eos. ⁴ Vbi non sunt boues, præsepe vacuū est: vbi autem apparent plurimę segetes, ibi manifesta est fortitudo bouis. ⁵ Testis fidelis non mentietur: profert autē mendaciū dolosus testis. ⁶ Quærit derisor sapientiā, & non inuenit: doctrina prudentium facilis. ⁷ Vade contra virum stultum, & nescit labia prudentiæ. ⁸ Sapientia callidi est intelligere viam suam: & prudentia stultorum errans. ⁹ Stultus illudet peccatum, & inter iustos morabitur gratia. ¹⁰ Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius nō miscebitur extraneus. ¹¹ Domus impiorum delebitur, tabernacula iustorum geminabunt. ¹² Est via quæ videtur homini iusta: nouissima autem eius deducunt ad

a. Stultus omnia interpretatur in peius.

b. Quia dominus deus zelotes est, vindicans iniquitatem patrum in filios in terram & quartam generationem, eorum qui oderunt eum, Exod. 10.

mortē.¹³ Rīsus dolore miscebitur & extrema gaudij luctus occupat.¹⁴ Viis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus.†¹⁵ Innocens credit omni verbo: astutus cōsiderat gressus suos. Filio doloſo nihil erit boni: seruo autem sapienti prosperi erūt actus, & dirigetur via eius.¹⁶ Sapiens timet, & declinat à malo: stultus transilit & confidit.¹⁷ Impatiens operabitur stultitiā: & vir versutus odiosus est.¹⁸ Possidebunt^c paruuli stultitiam: & expectabunt astuti scientiam.^{d 19} Iacebūt mali ante bonos: & impij ante portas iustorum.²⁰ Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici verò diuitum multi.²¹ Qui despicit proximum suū, peccat: qui autē miseretur pauperi, beatus erit. Qui credit in domino, misericordiam diligit:²² errant qui operantur malum. Misericordia & veritas præparant bona.²³ In omni opere bono erit abundantia: vbi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas^e ²⁴ Corona sapientium, diuitiæ eorum: fatuitas stultorū, imprudentia.²⁵ Liberat animas testis fidelis: & profert mendacia versipellis.²⁶ In timore dñi fiducia fortitudinis, & filiis eius erit spes.²⁷ Timor dñi fons vitæ: vt declinet à ruina mortis.†²⁸ In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia principis.²⁹ Qui patiens est, multa gubernatur sapiētia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.³⁰ Vita carnum, sanitas cordis: putredo offusum, inuidia.†³¹ Qui calumniatur egentē, exprobrat factori eius: honorat autem eū, qui miseretur pauperis.³² In malitia sua repellitur impius: sperat autē iustus in morte sua.³³ In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet.³⁴ Iustitia eleuat gentem, miseros autem facit populos peccatum.³⁵ Acceptus est Regi minister intelligens: iracundiam eius inutilis sustinebit.

Prudentiæ conditiones quò ad errantium directionem, patientium gratiam, & obedientium mercedem.

XV.

a. Lingua catholicorum patrum ornat scientiā diuinorū eloquiorū, latius exponendo quæ scriptura canonica aut obscurius posuit, aut historica ratiōne scripta reliquit: & os hæreticorū ebullit stultitiā, dicta sacre scripturæ peruersè intelligendo & prædicādo, suūq; sensus eius authoritati præponendo. Hiero. ibid.

b. Impij segetes spinis suffocantur.
c. Quæq; abditissima deo summè patet, ideo & cogitatus nostri.

d. Miseri hominis.

e. Ad conuiuiū olerū, vbi est dilectio.
f. Pigri ad viam dei mādatorū incitati, torpent, ac si spinis obita esset, nullibi non impingentibus: quæ iustis latissima est & tutissima.

g. Humiliū & pauperū specialem curā dominus habet.

h. Propter quæ cogatur pertere iudicium.

Responsio† mollis frangit iram: sermo durus suscitatur furorem.^{a 22} Lingua sapientum ornat scientiam: os fatuorum ebullit stultitiam.³ In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos.⁴ Lingua placabilis, lignū vitæ: quæ autem immoderata est, conteret spiritum.⁵ Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. In abundanti iustitia virtus maxima est, cogitationes autem impiorum eradicabuntur.⁶ Domus iusti plurima fortitudo, & in fructibus impij conturbatio.⁷ Labia sapientum disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.†⁸ Victimæ impiorum abominabiles domino: vota iustorum placabilia.⁹ Abominatio est domino via impij: qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo.^{B 10} Doctrina mala deferētium viam vitæ: qui increpationes odit, morietur.^{c 11} Infernus & perditio coram domino: quanto magis corda filiorum hominū? ¹² Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes graditur.†¹³ Cor gaudens exhilarat faciē: in mœrore animi deiicitur spiritus.¹⁴ Cor sapientis quæret doctrinam, & os stultorū pascitur imperitiā.¹⁵ Omnes dies^d pauperis, mali: secunda mens quasi iuge cōuiuium.†¹⁶ Melius est parū cum timore domini, quàm thesauri magni & insatiabiles.¹⁷ Melius est vocari^e ad olera cum charitate: quàm ad vitulum saginatum cū odio.¹⁸ Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas.¹⁹ Iter^f impiorū quasi sepes spinarum: via iustorum absq; offendiculo.²⁰ Filius sapiens lætificat patrē: & stultus homo despicit matrē suam.²¹ Stultitia gaudiū stulto: & vir prudens dirigit gressus suos.²² Dissipantur cogitationes vbi non est consiliū: vbi vero sunt plures consiliarij, confirmatur.²³ Latatur homo in sentētia oris sui: & sermo opportunus est optimus.²⁴ Semita vitæ super eruditum, vt declinet de inferno nouissimo.²⁵ Domum superborū demolietur dñs, & firmos faciet terminos^g viduæ.²⁶ Abominatio domini cogitationes malæ, & purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo.²⁷ Conturbat domum suā, qui sectatur auaritiā: qui autem odit^h munera, viuet.† Per misericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem domini declinat omnis à malo.²⁸ Mens iusti meditabitur obedientiam, os impiorum redundat malis.²⁹ Longe est dominus ab impiis: & orationes iustorum exaudiet.³⁰ Lux oculorum lætificat animam, fama bona

Infra 16. d
86. dif. cap.
Cum multa
† 22. q. 4. c
Innocens.

† 1. q. 4. c.
Eccle. 5. His
ita.
3. quæ. 1. ca.
Nulli.

† Infra 17. a

† Infra 25. b

Eccle. 34. c.
1. q. 1. Nō est
putāda. 3. q.
7. ca. In gra-
uib⁹. 14. q. 5.
Scriptum.
Eccle. 34. c

† Infra 17. a

† Sup. 10. c

† Infra 16. a
14. quæst. 5.
Scriptum.

bona impinguat ossa.¹¹ Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur.¹² Quæ abiicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis.¹³ Timor domini disciplina sapientiæ: & gloriâ præcedit humilitas.

Prudentia pœnitentibus confessionem iniungit & satisfactionem; regibus subiungit regimen, hypocritæ eludit errorem, & studiosis virtutum radices imprimit. XVI.

A Omnis^a est animum præparare, & domini gubernare linguam.² Omnes viæ hominum patent oculis eius: spirituum pöderator est dominus.³ Reuela domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.⁴ Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, impium quoque ad diem malum.⁵ Abominatio domini est omnis arrogans: etiam si^b manus ad manum fuerit, non est innocens. Initium viæ bonæ, facere iustitiam: accepta est apud deum magis, quàm immolare hostias.[†] Misericordia & veritate redimitur iniquitas: & in timore domini declinatur à malo.⁷ Cum placuerint domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.⁸ Melius est parum cū iustitiâ, quàm multi fructus cum iniquitate.[†] Cor hominis disponit viam suam, sed domini est dirigere gressus eius.^{d 10} Diuinitio in labiis Regis, in iudicio non errabit os eius.¹¹ Pondus & statera iudicia domini sunt: & opera eius omnes lapides seculi.¹² Abominabiles Regi qui agunt impiè: quoniam iustitia firmatur soliū.¹³ Volūtas Regū labia iusta: qui recta loquitur, dirigitur.¹⁴ Indignatio Regis, nuntij mortis: & vir sapiēs placabit eā.¹⁵ In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia eius quasi imber serotinus.¹⁶ Posside sapientiā, quia auro melior est: & acquire prudentiam, quia pretiosior est argento.¹⁷ Semita iustorū declinat mala: custos animæ suæ seruat vitam suā.¹⁸ Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus.¹⁹ Melius est humiliari cum mitibus, quàm diuidere spolia cū superbis.²⁰ Eruditus in verbo reperiet bona: & qui sperat in domino, beatus est.²¹ Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: & qui dulcis eloquio, maiora reperiet.²² Fons vitæ eruditio possidentis: doctrina stultorum, fatuitas.²³ Cor sapiētis erudiet os eius, & labiis eius addet gratiam.²⁴ Fauus mellis composita verba, dulcedo animæ sanitas ossium.[†] Est via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem.²⁶ Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum.²⁷ Vir⁸ insipiens fodit malum, & in labiis eius ignis ardescit.²⁸ Homo peruersus suscitât lites, & verbosus separat principes.²⁹ Vir iniquus lætat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam.³⁰ Qui attonitis oculis cogitat praua, mordens labia sua perficiet malū.³¹ Corona dignitatis senectus: quæ in viis iustitiæ reperietur.³² Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.^{h 33} Sortes mittuntur in sinum, sed à domino temperantur.

Prudentiæ regula circa electionem in regendo, & modum in loquendo & iudicando, & correctionem exercendo. XVII.

A Elior[†] est bucella sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.² Seruus sapiens dominiabitur stultis filiis, & inter fratres hereditatem diuidet.³ Sicut igne probatur argentum, & aurū camino, ita corda probat dominus.⁴ Malus obedit linguæ iniquæ: & fallax obtemperat labiis mendacibus.[†] Qui despicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus.⁶ Corona senum, filij filiorum: & gloria filiorum, patres eorū.⁷ Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens.⁸ Gemma gratissima expectatio præstolantis: quocūque se vertit, prudenter intelligit.⁹ Qui celat delictum, quærit amicitias. Qui altero sermone repetit, separat fœderatos.¹⁰ Plus proficit correctio apud prudentē, quàm centum plagæ apud stultū.¹¹ Semper^a iurgia querit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.¹² Expedit magis vrsū occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo cōfidenti sibi in stultitia sua.[†] Qui reddit mala pro bonis,

i. Discipulus qui increpationibus docentium obediens annuit, plerūque proficiendo ad cathedrā vsque doctoris ascendit. Beda ibi.

a. Quia homo præparat cor, non tam sine adiutorio dei, qui agit cor: sed a domino est responsio linguæ, id est in eo quod præparato cordi lingua diuina respondet, nihil operis habet homo, sed totū est a domino. Aug. contra 2. epist. Pelag. lib. 2. cap. 8.

b. Eripit iustos de manu fortiorum, sicut dictum est supra ca. 11. c.

c. Melius est in simplici conuersatione deuote deo seruire, quàm multis abundante virtutibus, verbi gratia elemosynis, orationibus, ieiuniis, doctrina, castitate, proximorum facta despiciere: & de sua quasi singularitate gaudere. Beda ibidē.

d. Rex tā verax in iudicio esse debet, ac si oracula proferat.

e. Lapidēs seculi iustos & fide fortes appellat, quales desiderabat esse Petrus Apostolus, eos admonens: Et vos tanquam lapides viui superedificamini in domo spiritali. Hiero. ibid.

f. Qui suauibus verbis alios erudit, maiorem recipiet sapientiam.

g. Peruersus ex cordis profundo malum producit.

h. Deus rationē tenet cor, quæ etiam casu accidunt.

† Eccl. 10. d. Infr. 24. c.

† Sup. 14. d.

† Rom. 12. d. 1. Pet. 3. d. 1. Theſ. 5. d.

a. Hoc est, non emendatur correptione malus, quin magis rebellis fiat, donec angelus malum eum perdat.

non recedet malum de domo eius.¹⁴ Qui dimittit aquam, caput est iurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, iudicium deserit.¹⁵ Et qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est vterque apud deum.¹⁶ Quid prodest stulto habere diuitias, cum sapientiam emere non possit? Qui altam facit domum suam, quærit ruinam: & qui euitat discere, incidit in mala.¹⁷ Omni tempore diligit qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur.¹⁸ Stultus homo plaudet manibus, cum sponderit pro amico suo.¹⁹ Qui meditatur discordias, diligit rixas: & qui exaltat os suum, quærit ruinam.²⁰ Qui peruersi cordis est, non inueniet bonum: & qui vertit linguam, incidet in malum.²¹ Natus est stultus in ignominiam suam, sed nec pater in fatuo labitur.²² Aninus gaudens ætatem floridam facit: spiritus tristis exiccat ossa.²³ Munera de sinu impius accipit, ut peruertat semitas iudicij.²⁴ In facie prudentis lucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ.²⁵ Ira patris filius stultus, & dolor matris quæ genuit eum.²⁶ Non est bonum, damnum inferre iusto, nec percutere principem qui recta iudicat.²⁷ Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est: & pretiosi spiritus, vir eruditus.²⁸ Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: & si compresserit labia sua, intelligens.

Accusantium erga Iudices moderatio, & accusatorum coram illis excusatio, falsorum testimonium execratio, iudicis item diligentia, & aduocatorum discretio. XVIII.

Casiones quærit, qui vult recedere ab amico: omni tempore erit exprobrabilis.² Non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ versantur in corde eius.³ Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit: sed sequitur eum ignominia & opprobrium.⁴ Aqua profunda, verba ex ore viri: & torrens redundans fons sapientiæ.⁵ Accipere personam impij in iudicio non est bonum, ut declines à veritate iudicij.⁶ Labia stulti miscent se rixis, & os eius iurgia prouocat.⁷ Os stulti contritio eius, & labia ipsius ruina animæ eius.⁸ Verba bilinguis quasi simplicia, & ipsa perueniunt usque ad interiora ventris. Pigrum deiicit timor: animæ autem effœminatorum esurient.⁹ Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.¹⁰ Turris fortissima nomen domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur.¹¹ Substantia diuitis vrbs roboris eius, & quasi murus validus circundans eum.¹² Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.¹³ Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.¹⁴ Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam: spiritum verò ad irascendum facilem quis poterit sustinere?¹⁵ Cor prudentis possidebit scientiam, & auris sapientium quærit doctrinam.¹⁶ Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spatium ei facit.¹⁷ Iustus prior est accusator sui: venit amicus eius, & inuestigabit eum.¹⁸ Contradictiones comprimit sors, & inter potentes quoque diiudicat.¹⁹ Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vrbum.²⁰ De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipsius saturabunt eum.²¹ Mors & vita in manibus linguæ: qui diligunt eam, comedet fructus eius.²² Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, & hauriet iucunditatem à domino. Qui expellit mulierem bonam, expellit bonum: qui autem tenet adulteram, stultus est & insipiens.²³ Cum obsecrationibus loquitur pauper, & diues effabitur rigide.²⁴ Vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit quam frater.

Quo sit utendum consilio in testimonium malitia exploranda, in sententia promulganda, & sententia decidenda. XIX.

Melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, quam diues torquens labia sua, & insipiens.² Vbi non est scientia animæ, non est bonum: & qui festinus est pedibus, offendet.³ Stultitia hominis supplantat gressus eius, & contra deum feruet animo suo.⁴ Diuitiæ addunt amicos plurimos: à paupere autem & ij quos habuit separantur.⁵ Testis falsus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.

b. Hoc est, persecutionem, mortem, defractionem, rapinam, aut furtum, imò hoc pessimum & peius quam si inferatur iniusto. Dionys. ibid.

a. Bilingues sunt orbis pestes, paucissimi turbantes pacem & amicitiam.

b. Hoc est, Hac spe ducitur diues, quod sola diuitie sint munitio eius.

c. Morbi animæ morbis corporis longe sunt grauiores.

d. Hoc est, Qui iustitiam habet causam, cōfidenter eam iudicibus proponit. 12. Palatij. c. Cū populus vterque iudeorum scilicet & Gentilium fraternam sibi in Christo charitatem consentit, vnam iam catholicam ecclesiam ciuitatem construit. Et sicut vestes vrbum portas muniunt, ita dogmata vtriusque testamenti ecclesiam per orbem quæ vnâ catholicam faciunt, ab infidelium incurusione defendunt. Beda ibid.

a. Hoc est, Idiota & modice eruditus viuens secundum carnem, qui nouit esse agendum ac vitanda, quam diues, id est ingeniosus, & plurimum eruditus contorquens labia sua ad loquenda quadam presumptuosa & heretica. Dionys. ibid.

† 11. as. c.

Sup. 4. a

† Sup. 15. b

† Eccle. 2. c. Eccle. 8. a

† Iaco. 1. c. Iob. 13. c

† 16. di. cap. Nec licuit.

† Infra 24. c

† Sup. 10. b. Eccle. 11.

† 29. dist. c. 1

† 32. q. 1. c. 1

† Inf. 29. a

† Dan. 13. c

fugiet.⁶ Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.⁷ Fratres hominis pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eo.⁸ Qui tantum verba sectatur, nihil habebit: qui autem possessor est mentis, diligit animam suam, & custos prudentiæ inueniet bona.⁹ Falsus testis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia peribit.¹⁰ Non decent stultum diuitiæ, nec seruum dominari principibus.¹¹ Doctrina viri per patientiam noscitur, & gloria eius est iniqua prætergredi.¹² Sicut frenatus leonis, ita & regis ira: & sicut ros super herbam, ita & hilaritas eius.¹³ Dolor patris, fili⁹ stultus: & tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier.¹⁴ Domus & diuitiæ dantur à parētib⁹, & à domino autē propriè vxor prudens.¹⁵ Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet.¹⁶ Qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autē negligit viam suam, mortificabitur.¹⁷ Fœneratur domino, qui miseretur pauperis, & vicissitudinem suam reddet ei.¹⁸ Erudi filium tuum, ne desperes: ad interfectionem autem eius ne ponas animam tuam.¹⁹ Qui enim impatiens est, sustinebit damnum: & cum rapuerit, aliud apponet.²⁰ Audi consilium, & suscipe disciplinam, ut sis sapiens in nouissimis tuis.²¹ Multæ cogitationes in corde viri: voluntas autem domini in æternum permanebit.²² Homo indigens misericors est: & melior est pauper iustus, quàm vir mendax.²³ Timor domini ad vitam: & in plenitudine commorabitur absq^{ue} visitatione pessimi.²⁴ Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam.²⁵ Pestilente flagellato stultus sapientior erit: si autem corripueris sapientem, intelliget sapientiam.²⁶ Qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominiosus erit, & infœlix.²⁷ Non cesses audire fili doctrinam, nec ignores sermones scientiæ.²⁸ Testis iniquus deridet iudicium, & os impiorum deuorat iniquitatem.²⁹ Parata sunt derisoribus iudicia, & mallei percutientes stultorum corporibus.

Iuxta regimen politicum & æconomicum index dupplicem iunioribus ordinatè pœnam infligit: maiores vero destituit, ineptosq^{ue} repellit. X X.

Luxuriosa & res vinum, & tumultuosa ebrietas. Quicumque his delectatur, non erit sapiens.² Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui prouocat eum, peccat in animam suam.³ Honor est homini qui separat se à contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumeliis.⁴ Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo estate, & non dabitur illi.⁵ Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud.⁶ Multi homines misericordes vocantur, virum autem fidelem quis inueniet?⁷ Iustus qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios relinquit.⁸ Rex qui sedet in folio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.⁹ Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? ¹⁰ Pondus & pondus, mensura & mensura, vtrūque abominabile est apud deū.¹¹ Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera eius.¹² Aurē audientem, & oculum videntem, dominus fecit vtrumque.¹³ Noli diligere somnum: ne te egestas opprimat. Aperi oculos tuos, & saturare panibus.¹⁴ Malum est, malum est, dicit omnis emptor: & cum recesserit, tunc gloriabitur.¹⁵ Est aurum, & multitudo gemmarum: vas autem pretiosum, labia scientiæ.¹⁶ Tolle vestimentum eius qui fideiussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pign⁹ ab eo.¹⁷ Suavis est hominis panis & mēdaci⁹, & postea implebitur os eius calculo.¹⁸ Cogitationes consiliis roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella.¹⁹ Ei qui reuelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.²⁰ Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumē eius in mediis tenebris.²¹ Hereditas ad quā festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.²² Ne dicas, Reddā malū pro malo, expecta dominū, & liberabit te.²³ Abominatio est apud dominū pōdus & pōdus: statera dolosa non est bona.²⁴ A domino diriguntur gressus viri. Quis autem hominū intelligere potest viā suam?²⁵ Ruina est homini deuorare sanctos, & post vota retractare.²⁶ Dissipat impios rex sapiēs, & incuruat super eos fornicem.²⁷ Lucerna domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta vētris.²⁸ Misericordia & veritas custodiunt regem, & roboratur

b. Non decent hæreticum delicia scripturarum, quia his bene uti non nouit: neque illū, qui seruius adhuc peccati esse comprobatur, præferre iustis in regimine ecclesiæ. Hiero. ibidem.
c. Deus dicitur dolere vidēs hominem quem ad suā imaginem & laudē & amorem creauit, hosti tamen fauere, & poti⁹ quàm sibi seruire. Beda ibid.
d. Hoc est, quādo puer est,

a. Qui nunc propter desidiam in dei seruitio laborare neglexit, venturo die regni mendicabit: & non dabitur ei, quia quæcūq^{ue} seminauerit homo, hæc & metet. Beda ibidem.
b. A sapiente semper discite sapiens.
c. Hoc est, multi cupiunt vocari benefici, rarus tamē exercet misericordiam.
d. Hoc est, qualis sit futurus senex, facili deprehenditur puer, nisi corripiatur.
e. Dominus fecit aurem ad audiendum, & oculum ad videndum.

f. Eructantia scientiam.
g. Quæsitus mendacio,

h. Morietur absque gratia dei in mediis tenebris tribulationum.
i. Quæ sine labore nostro nobis obueniunt, in deterriorem sepius vergunt exitum.
k. Hoc est, Malū est deuorare res deo dicatas, & post votum deo promissum penitentia duci, & conuētere in cōmodum suū. Alias legitur deuorare: quæ voce & Cicero vitur.

clementia thronus eius. †²⁹ Exultatio iuuenum fortitudo eorum, & dignitas senum canities.³⁰ Liur vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus ventris.

27. dist. ca.
porro. Su-
pra. 16. b

Inferiores à superioribus per corporum macerationem, & superfluum reiectionem puniendi, non tamen à superioribus iniuste molestandi. X X I.

a. Specialiter exprimit regem tanquam ceteris potentior, ad innuendum quod & inferiorum corda non minus sint in manu omnipotentis, in cuius ditione cuncta sunt posita. Nec est qui eius queat resistere volutati. Diony. ibid.

b. Qui peruerse viuit, alienam profecto à natura humana viam incedit. Peruerfa ergo actio aliena est, & contra naturam. Beda. ibid.

c. In abscondito datum.

d. Hoc est, omnibus destituitur viribus.

e. Qui carnis concupiscentias sectatur, & delicate viuit, non ditescet.

f. Potest sanè & hic versus de quolibet martyrum accipi: in cuius habitaculo, id est corpore, anima sancta, dei videlicet thesaurus, seruetur, abundat & vntio gratia spiritualis. At persecutor imprudens huiusmodi habitaculum disrumpere potest, thesaurum vero qui habitatulo tenebatur, & oleum gratia nequaquam tangere potest. Hiero. ibidem.

Sicut^a diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini: quocunq; voluerit, A inclinabit illud.² Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda domini.³ Facere misericordiam & iudicium magis placet domino, quam victimæ.⁴ Exaltatio oculorum est dilatatio cordis: lucerna impiorum, peccatum.⁵ Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger in egestate est.⁶ Qui congregat thesauros lingua mēdaci, vanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.⁷ Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere iudicium.⁸ Peruerfa via viri, aliena est: qui autem mūdus est, rectum opus eius. †⁹ Melius est sedere in angulo domatis, quam cū muliere litigiosa, & in domo communi.¹⁰ Anima impij desiderat malum, non miserebitur proximo suo. †¹¹ Multato pestilente sapientior erit paruulus: & si sectetur sapientem, sumet sciētiam.¹² Excogitat iustus de domo impij, vt detrahat impios à malo.¹³ Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & nō exaudietur.¹⁴ Munus^c absconditū extinguit iras: & donū in sinu indignationē maximā.¹⁵ Gaudiū iusto est facere iudiciū: & pauor operatibus iniquitatē.¹⁶ Vir qui errauerit à via doctrine, in cœtu^d Gigantiū cōmorabitur.¹⁷ Qui diligit C epulas, in egestate erit: qui amat vinū & pingua, nō ditabitur.¹⁸ Pro iusto dabitur impius: & pro recto iniquus. †¹⁹ Melius est habitare in terra deserta, quam cū muliere rixosa & iracūda.²⁰ Thesaurus desiderabilis, & oleū in habitaculo iusti: & imprudens homo dissipabit illud.²¹ Qui sequitur iustitiā & misericordiā, inueniet vitā iustitiam & gloriā.²² Ciuitatē fortium ascendit sapiens, destruxitq; robur fiducia eius.²³ Qui custodit os suū, & linguā suam, custodit ab angustiis animā suam.²⁴ Superbus D & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiam.²⁵ Desideria occidunt pigrum: noluerunt enim quicquā manus eius operari.²⁶ Tota die concupiscit & desiderat: qui autem iustus est, tribuet, & nō cessabit. †²⁷ Hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere.²⁸ Testis mendax peribit, vir obediens loquetur victoriam.²⁹ Vir impius procaciter obfirmat vultum suum: qui autem reectus est, corrigit viam suam.³⁰ Non est sapientia, nō est prudentia, non est cōsiliū contra dominum.³¹ Equus paratur ad diem belli: dominus autem salutem tribuit.

† Infr. 25. d

† Sup. 15. d

† Eccle. 25. c
Infr. 25. d.

† Isa. 1. d

Fama quadrifariam à viris sanctis cum sex tamen personarum abiectū conditionum, est conseruanda, non tamen egenos opprimendo, nec rixosis fauendo, operibus eorum adhaerendum est. X X I I.

a. Grata conuersatio deo & hominibus placens, melior est argento & auro.

* Simples prauaricati sunt, & pœnis afficiuntur. Propter modestiam & timorem domini, diui.

b. Tyrānis eius in subditos tandem in malum suum cecidit.

c. Negligens suæ negligentia semper quatit occasiōnem.

Melius † est nomen bonum, quam diuitiæ multæ: super argētum enim^a & aurum gratia bona.² Diues & pauper obuiauerūt sibi: vtriusq; operator est domini.³ Callidus videt malum, & abscondit se: * innocens pertransiit, & afflictus est damno. †⁴ Finis modestiæ timor domini, diuitiæ & gloria, & vita.⁵ Arma & gladij in via superbi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.⁶ Prouerbiū est, adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.⁷ Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuū, seruus est fœnerātis.⁸ Qui seminat iniquitatē, metet mala, & virga iræ suæ consummabitur. †⁹ Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur: de panibus enim suis dedit pauperi. Victoriam & honorem acquireret qui dat munera: animā autem aufert accipientium. †¹⁰ Eiice derisorem, & exhibet cum eo iurgium, cessabuntque causæ & contumeliæ.¹¹ Qui diligit cordis munditiā, propter gratiā labiorum suorum habebit amicum Regem.¹² Oculi domini custodiūt scientiam, & supplantantur verba iniqui.¹³ Dicit piger: Leo est foris, in medio platearum occidendus sum. †¹⁴ Fovea profunda os alienæ: cui iratus est dominus, incidet in eā.¹⁵ Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinae fugabit eam. †¹⁶ Qui calūniatur pauperem vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori, & egebit. Fili mi, †¹⁷ inclina aurem

† Eccle. 7. a
Eccle. 41. c.

† 8. di. ca. 1. 7

† Eccle. 31. c

† 5. q. 4. cap.
In loco.

† Infr. 25. c

† 5. q. 4. c. in
loco.

aurem tuam, & audi verba sapientium. Appone autem cor ad doctrinam meam,¹⁸ quæ pulchra erit tibi cum seruaueris eam in ventre tuo. Et redundabit in labiis tuis:¹⁹ vt sit in domino fiducia tua. Vnde & ostendā eam tibi hodie.^{d 20} Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus & sciētia,²¹ vt ostenderem tibi firmitatem, & eloquia veritatis respondere ex eis illis qui miserūt te.†²² Non facias violentiā pauperi, quia pauper est: neq; cōteras egenum in porta:²³ quia iudicabit dominus causam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius.^{e 24} Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso:²⁵ ne forte discas semitas eius, & sumas scandalum animæ tuæ.²⁶ Noli esse cum iis qui^f defigunt manus suas, & qui vades se offerūt pro debitis.²⁷ Si enim non habes vnde restituas, quid causæ est vt tollat operimentum de cubili tuo?†^{28g} Ne trāsgrediaris terminos antiquos, quos posuerūt patres tui.²⁹ Vidisti virum^h velocem in opere suo: coram Regibus stabit, nec erit ante ignobiles.

Temperantia quid fugiat & quid sequatur innuit, sed peruersa fugiendo consortia, & sanis scientiis exercendo, ebrietatem plura mala facientem facile vitabit. X X I I I.

A Vando^a federis vt comedas cum principe, diligenter attende quæ sunt apposta ante faciem tuam,² & ^b statue cultrum in gutture tuo: si tamē habes in potestate animam tuam.³ Ne desideres de cibis eius, in quo est panis.^c mendacij.⁴ Noli laborare vt diteris, sed prudētiæ tuæ pone modum.⁵ Ne erigas oculos tuos ad opes quas nō potes habere: quia facient sibi pēnas quasi aquilæ, & volabunt in cœlū.⁶ Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius:⁷ quoniam in simitudinem arioli & coniectoris estimat quod ignorat. Comede & bibe, dicet tibi: & mēs eius non est tecum.⁸ Cibos quos comederas, euomes, & perdes pulchros sermones tuos.⁹ In auribus insipientiū ne loquaris: quia despiciēt doctrinam eloquij tui.¹⁰ Ne attingas paruulorū terminos, & agrum pupillorum ne introēas.¹¹ Propinquus enim illorum fortis est, & ipse iudicabit contra te causam illorum.¹² Ingrediatur ad doctrinam cor tuum, & aures tuæ ad verba sciētiæ.†^{d 13} Noli subtrahere a puero disciplinā: si enim percusseris eū virga, non morietur.†¹⁴ Tu virga percuties eū, & animā eius de inferno liberabis.¹⁵ Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecū cor meum:¹⁶ & exultabūt renes mei, cū locuta fuerint recta labia tua.†¹⁷ Non emuletur cor tuū peccatores, sed in timore domini esto^e tota die:¹⁸ quia habebis spē in nouissimo, & præstolatio tua nō auferetur.¹⁹ Audi fili mi, & esto sapiēs, & dirige in via animū tuū.²⁰ Noli esse in cōuiujs potatorum, nec in comestationibus eorum qui carnes ad vescendum conferūt:²¹ quia vacantes potibus, & dantes symbola, consumentur, & vestietur pannis dormitatio.²² Audi patrem tuū qui genuit te: & ne cōtemnas cum fenuerit mater tua.²³ Veritatē eme, & noli vēdere sapientiam, & doctrinam, & intelligentiā.²⁴ Exultat gaudio pater iusti: qui sapientē genuit, lætabitur in eo.²⁵ Gaudeat pater tu⁹, & mater tua, & exultet qui genuit te.^{f 26} Præbe fili mi cor tuū mihi, & oculi tui vias meas custodiāt.²⁷ Fouea enim profunda est meretrix, & puteus angust⁹ alieni vias meas custodiāt.²⁸ Insidiatur in via quasi latro, & quos incautos inuenerit, interficiet.²⁹ Cui vā? cuius patri vē? cui rixē? cui foueē? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorū?³⁰ Nōne his qui cōmorantur in vino, & studēt calicibus epotādīs?³¹ Ne intuearis vnū quādo flauescit, cū splenduerit in vitro color eius. Ingreditur blande.³² sed in nouissimo mordebit vt coluber, & sicut regulus venenā diffundet.³³ Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa.³⁴ Et eris sicut dormiens in medio mari & quasi sopitus gubernator amisso clauo,³⁵ & dices, Verberauerunt me, sed non dolui: traxerunt me, & ego non sensi: quando euigilabo, & rursus vina reperiam.

Fortitudo circa quinque versatur: scientiam in acquisitione, clementiam in exercitatione, veritatem in detectione, veritatis exercitatione, & insidiarum contemptione. X X I I I I.

A Emuleris†^a viros malos, nec desideres esse cū eis:² quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.³ Sapientia edificabitur domus, & prudētia roborabitur.⁴ In doctrina replebūtur cellaria, vniuersa sub-

d. Tripliciter auditori doctrinam descripsit: quia cogitare, loqui, & operibus hanc exercere precepit. Qua descriptione triplici totus hic libellus, si quis bene considerat, totus refulget. Beda ibid.

e. Sunt vitia quædam quibus si quis fuerit inuolucus nō diu leges & amicitie iurafuerit. Non enim ad amicitia sunt idonei. nimis iracundi, instabiles, suspiciosi, & verbosi: quæ quatuor in electione amici consideranda sunt. Aug. de amicitia cap. 12.

f. Stipulantur manibus suis spondentes se ratione promalorū animabus domino re idere. Beda ibid.

g. Ne trāsgrediaris terminos fidei: quos catholici ab initio statuere doctores.

Hierony.

h. Sedulū in rebus agendis a. Potest & item intelligi. de ea temperantia sacre scripture, quæ adeo sobrie gustanda est cum superioribus, vt in locutione videamur plus sapere, quam oportet, sed sapere ad sobrietatem. Diony. ibi.

b. Restringe gulā tuā veluti culro gutturi immisso.

c. Mendatio quasitus, vel appositus conuiuii ad probandum eum.

d. Si pueri castigatio finem sequatur intentum, per viā bonorum morum puerū dirigit: & sic in hac vita multos euadit periculorum casus, atque in futura inferni pœnam æternam.

e. Hoc est, si toto tēpore vitæ tuæ peccatorum exempla vitaueris, & dominū timere sategeris, habebis spē beatæ retributionis in nouissimo, iuxta illud Apoc. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Hiero. ibid.

f. Quod Abraham illi dictū est. Da mihi vnicum dilectum filium tuum tibi dicat sapiētia, da mihi, fili, cor tuum. ipse est dilectus vnicus. Quid meuis offerre cor tuum? Offer sacrificiū contritionem cordis domi no deo tuo, & dicei cum propheta: Holocaustis non delectaberis. Sacrificiū deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despiciet. Aug. de 4. virtuti. charitatis.

a. Ne desideres eos imitari, quos vitis illis de quibus cōmemorari, videris implicari: sed potius sapiētiæ opē dare curato. Beda ibid.

b. Hoc est, Stultus & igna-
nus desperat de sapientia,
quod sit supra caput suum.

c. Septenarius numerus se-
pius pro vniuerso ponitur,
vt hic, cuius sensus est, Quo-
tiscunque ceciderit, non
peribit. Quod non de tribula-
tionibus ad humilitatem per-
ducentibus intelligitur.
Augu. de ciuit. de lib. 11. ca.
31.

d. Hoc idem est cum Psal.
Noli emulari in malignan-
tibus, &c.

e. Qui malam causam nitun-
tur facere bonam, his om-
nes maledicunt.

f. Au lis sapientem irriden-
tem stultum, quod bona na-
tura, & dona gratie, quæ
forte per lauachrum regene-
rationis acceperat, tan-
quam illam quam platurit
deus, & non homo, primam
suam vineam, in non vineam
negligendo redegit. Bern.
super cantica. Sermo. 63.
g. Viquequo dormis in vi-
tiis ad bene operandum, qui
noxio torpore depressus,
semper dicis. Paululum ad-
huc iacebo, & sic postea pe-
nitendo resurgam. Hieron.
sup. 6. c. sup.

a. Has parabolæ viri docti
tempore regis Ezechie, qui
reformauit synagogam, re-
dederunt in vnum, & in hu-
ius libelli opus inseruerunt,
quæ ad eius tempora fue-
rant dispersæ. Beba. ibid.

stantia pretiosa & pulcherrima.† Vir sapiens fortis est: & vir doctus, robustus & va-
lidus: quia cum dispositione initur bellum, & erit salus ubi multa consilia sunt.† Ex-
cella stulto sapientia, in porta non aperiet os suum.† Qui cogitat mala facere, stultus
vocabitur.† Cogitatio stulti peccatum est: & abominatio hominum detractor.† Si
desperaueris lapsus in die angustie: imminuetur fortitudo tua.† Erue eos qui ducun-
tur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses.† Si dixeris, vires non
suppetunt: qui inspector est cordis, ipse intelligit, & seruatore animæ tuæ nihil fal-
lit: reddetque homini iuxta opera sua.† Comede fili mei mel, quia bonum est: & fauum
dulcissimum gutturi tuo.† Sic & doctrina sapientiæ animæ tuæ: quæ cum inuenerit, ha-
bebis in nouissimis spe, & spes tua non peribit.† Ne insidieris, & quæras impietatem
in domo iusti, neque vastes requiem eius.† Septies enim in die cadet iustus, & re-
surgit: impij autem corruent in malum.† Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, c
† & in ruina eius ne exultet cor tuum:† ne forte videat dominus, & displiceat ei, &
auferat ab eo iram suam.† Ne contendas cum pessimis, nec æmuleris impios,† quo-
niam non habent futurorum spem mali, & lucerna impiorum extinguetur.† Time
dominum fili mi, & regem: & cum detractoribus non commiscearis.† Quoniam re-
pente consurgit perditio eorum: & ruinam vtriusque quis nouit?† Hæc quoque sapien-
tibus.† Cognoscere personam in iudicio non est bonum.† Qui dicunt impio iu-
stus es: maledicent eis populi: & detestabuntur eos tribus.† Qui arguunt eum, lauda-
buntur, & super ipsos veniet benedictio.† Labia deosculabitur, qui recta verba respon-
det.† Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum, & postea ædifices
domum tuam.† Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec lactes quenquam labiis
tuis.† Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei: & reddam unicuique secundum
opus suum.† Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti:† & ecce
totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ, & maceria lapidum
destructa erat.† Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici discipli-
nam.† Viquequo piger dormies? viquequo de somno consurges?† Parum, inquam,
dormies, modicum dormitabis, paucillum manus conseres, vt quiescas:† & veniet
tibi quasi cursor egestas tua, & mendicitas quasi vir armatus.

† Sup. 1. b.

† Psal. 81. 2.
24 q. 3. c. N. 5.
in ferenda.
Eccles. 4.

† De pæ. d.
3. c. Septies.

† Sup. 17. a.
Iob. 21. b.
Psal. 36. a

† Sup. 13. a.
Iob. 21. a.
3. q. 4. c. De-
tractores.
† Leui. 19. c.
Eccles. 42. a
Sup. 18. a

† Sup. 10. d

† Sup. 6. b.

Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas

TRANSTVLERVNT VIRI EZE-
chia Regis Iuda.

*Sapientia quatuor cardinalibus comitata virtutibus, hominem perfectum reddit, &
in finem suum perfecte dirigit.*

XXV:

b. Hoc est, ad gloriam dei
pertinet aliqua tradere in
scripturis per verba obscu-
ra, velata, & mystica, ne di-
uina secreta pandantur in-
dignis, & detur studiosis oc-
casio honestæ exercitatio-
nis, iuxta quod Dionysius
ait de mystica theologia. c.
1. & Matth. 13. Nolite sanctu-
dare canibus. Dionys. libid.

Loria dei est celare verbum, & gloria regum inuestigare sermonem.†
† Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.† Aufer ru-
biginem de argento, & egredietur vas purissimum.† Aufer impietatem
de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius.† Ne gloriosus appa-
reas coram rege, & in loco magnorum ne steteris.† Melius est enim
vt dicatur tibi, Ascende huc:† quàm vt humiliaris coram principe.† Quæ vi-
derunt oculi tui,† ne proferas in iurgio citò: ne postea emendare non possis, cum
dehonestaueris amicum tuum.† Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum
extraneo ne reueles:† ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non ces-
set.† Gratia & amicitia liberant, quas tibi serua, ne exprobrabilis fias.† Mala au-
garitum fulgens, qui loquitur verbum in tempore suo.† In auris aurea, & mar-
die messis, ita legatus fidelis ei qui miserit eum, animam ipsius requiescere facit.†
† Nubes & ventus, & pluuie non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens.†
Patientia

† Luc. 14. b

† 1. q. 2. s.
Qui ambu-
lat.

† Sup. 15. a

¹⁵ Patiētia lenietur princeps: & lingua mollis cōfringet^c duritiam. ^{d 16} Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus euomas illud. ¹⁷ Subtrahe pedē tuū de domo proximi tui, nequando satiatus oderit te. ¹⁸ Iaculum, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximū suū falsum testimoniū. ¹⁹ Dens putridus, & pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiae, ²⁰ & amittit pallium in die frigoris. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo. Sicut tineā vestimento, & vermīs ligno, ita tristitia viri nocet cordi. ^{† 21} Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei aquam bibere. ^{c 22} Prunas enim congregabis super caput eius, & dominus reddet tibi. ^{† 23} Ventus Aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. ^{† 24} Melius est sedere in angulo domatis, quā cum muliere litigiosa, & in domo communi. ²⁵ Aqua frigida animae sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. ²⁶ Fons turbatus pede, & vena corrupta, iustus^f cadens coram impio. ²⁷ Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonū: [†] sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. ²⁸ Sicut vrbs patēs & absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.

c. Quod est, indurata iram lingua mollis lenire potest d. Non plus sapias quā oportet, sed sapias ad sobrietatem.

e. Congregare prunas super caput inimici, quid est aliud nisi magis reum facere ante deū: si ergo qui bene facit inimico, magis reū facit illum ante deum, cōsequenter & qui rogat pri⁹ inimicum suū, reum illum facit ante deū. Chrysostomus, ca. Mat. homi. 11. f. Oppressus ab impio.

Sicut verborum impotens non est ad praelaturam assumendus, ita incorrigibilis deponendus, nec ad praelaturam assumendus. X X V I.

^{† 11. q. 3. c. Illud.} **A** Vomodo^a nix in aestate, & pluuiæ in messe, sic indecēs est stulto gloria. ^{† 2} Nā sicut auis ad alta transuolans, & passer quolibet vadens: sic^b maledictum frustra prolutum in quempiam superueniet. ³ Flagellum equo, & camus asino, & virga in dorso imprudentium. ⁴ Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis. ⁵ Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur. ⁶ Claudus pedibus, & iniquitatē bibens, qui mittit verba per nuntium stultū. ⁷ Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias: sic indecens est in ore stultorum parabola. ⁸ Sicut qui mittit lapidem^c in aceruū Mercurij: ita qui tribuit insipienti honorem. ⁹ Quomodo si spina nascatur in manu temulenti: sic parabola in ore stultorum. ¹⁰ Iudicium determinat causas: & qui imponit stulto silētium, iras mitigat. ^{† 11} Sicut canis qui reuertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suā. ¹² Vidisti hominē sapientē sibi videri: ^d magis illo spem habebit insipiens. ^{† 13} Dicit piger, Leo est in via, & leæna in itineribus. ^{† 14} Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo. ^{† 15} Abscondit piger manus sub acsella sua, & laborat si ad os suum eas conuerterit. ^{† 16} Sapientior sibi stultus videtur septē viris loquētibus sentētiis. ¹⁷ Sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit & impatiens commiscetur rixæ alterius. ^{† 18} Sicut noxius est qui mittit sagittas & lanceas in mortē: ita vir qui fraudulēter nocet amico suo, & cum fuerit deprehensus, dicet: ludens feci. ^{† 20} Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. ^{† 21} Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitāt rixas. ²² Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perueniunt ad intima cordis. ²³ Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia^f tumentia cum pessimo corde sociata. ²⁴ Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractauerit dolos. ²⁵ Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiae sunt in corde illius. ^{† 26} Qui operit odium fraudulenter, reuelabitur malitia eius in consilio. ^{† 27} Qui foudit foueam, incidet in eam: & qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. ²⁸ Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinas.

a. Iste versus ne indoctis hominibus docendi committatur, praemonet, quia non minus is honor illis indecens est, quā nix in aestate, & pluuiā in messe. Beda ibid. b. Sicut auis volat à nido, & reuolat in nidū, sic maledictio in maledicentes.

c. Hoc est, Sicut lapis in funda parū quiescit, sic & stultus in honore.

d. Spes de stulto maior est quā de illo qui sapiens sibi videtur.

e. Septem viros loquentes sententias, illos dicit qui se p̄iformis spiritus gratia pleni, sacra scriptura nobis scientiam ministraverunt, quibus se sapientiores stultus arbitratur. Hieron. ibid.

f. Labia furētia produūt quāle virus intus lateat.

g. Deus manifestē punit eū qui clam fraudes struxerit proximo suo.

Prudentia praesentibus non satiata, quae sunt futura tanquam durabiliora curat: secularis autem prudentia neminem unquam saturat. X X V I I.

^{† Eccle. 22. b} **A** E glories in crastinū, ignorans quid superuentura pariat dies. ^{† 2} Laudet te alienus, & non os tuū: extraneus, & nō labia tua. ^{† 3} Graue est saxum, & onerosa arena: sed irastulti utroq; grauior. ^{b 4} Ira non habet misericordiam, nec erūpens furor: [†] Et impetū concitati spiritus ferre quis poterit? Melior est manifesta

a. Periculosum est enim sibi placere, cui cauendum est superbi: sed hoc homini dictum est infirmi enim sumus, & apud infirmos loquimur: verū dicere & mētiri possumus. August. sup. loā. Tract. 36. & 58.

b. Hoc est: Furor apertus declinari potest: non autē latens inuidia.

correctio, quàm amor absconditus. †⁶ Meliora sunt vulnera diligētis, quàm fraudulē-
ta oscula odientis. †⁷ Anima saturata calcabit fauū: & anima esuriens etiam amarū
pro dulci sumet. †⁸ Sicut auis transmigrans de nido suo, sic vir qui derelinquit locum
suum. †⁹ Unguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima
dulcoratur. †¹⁰ Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiseris: & domū fratris tui
ne ingrediaris in die afflictionis tuæ. †¹¹ Melior est vicinus iuxta, quàm frater procul.
†¹² Stude sapientiæ fili mi, & lætifica cor meū, vt possim exprobranti respondere ser-
monem. †¹³ Astutus videns malum, absconditus est: paruuli transeuntes sustinuerunt
dispendia. †¹⁴ Tolle vestimentum eius qui spondit pro extraneo, & pro alienis au-
fer ei pignus. †¹⁵ Qui benedicit proximo suo^d voce grandi, de nocte confurgens, ma-
ledicenti similis erit. †¹⁶ Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier compa-
rantur. †¹⁷ Qui retinet eam: quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suæ^e euacuat.
†¹⁸ Ferrum ferro exacuitur, & homo exacuit faciem amici sui. †¹⁹ Qui seruat ficum, co-
medet fructū eius: & qui custos est domini sui, glorificabitur. †²⁰ Quomodo in aquis
resplendent vultus prospicientium: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.
†²¹ Infernus & perditio nunquā replentur, similiter & oculi hominum insatiabiles. †
†²² Quomodo probatur in cōflatorio argentū, & in fornace aurū: sic probatur homo
ore laudantis. Cor iniqui inquit mala, cor autem rectum inquit scientiam. †²³ Si
contuderis stultum in pila quasi pisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo
stultitia eius. †²⁴ Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosq; greges cōsidera. †²⁵ Nō
enim habebis iugiter potestatem, sed corona tribuetur tibi in generatione & genera-
tionem. †²⁶ Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de
montibus. †²⁷ Agni sunt ad vestimentum tuum: & hœdi ad agri pretiū. †²⁸ Sufficiat
tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.

*Praelati socordes ob seculi sapientiam gregis curam parui pendunt, at prouidi mundanas
voluptates nec sibi nec subditis sinunt dominari.* X X V I I I.

Vgit^a impius nemine persequente: iustus autem quasi leo confidens, absque^A
terrore erit. †² Propter peccata terræ, multi principes eius: & propter hominis
sapientiam, & horum scientiam quæ dicuntur, vita Ducis longior erit. †³ Vir
pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehemēti, in quo paratur fames. †⁴ Qui
derelinquunt legem, laudant impium: qui custodiunt, succenduntur contra eū. †⁵ Viri
mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt dominum, animaduertunt^b om-
nia. †⁶ Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quàm diues in prauis itineri-
bus. †⁷ Qui custodit legem, filius sapiens est: qui autem comessatores pascit, confundit
patrem suū. †⁸ Qui coaceruat diuitias vsuris & fœnore liberali, in pauperes congre-
gat eas. †⁹ Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. †¹⁰ Qui
decipit iustos in via mala, †¹¹ in interitu suo corrueat, & simplices possidebunt bona
eius. †¹² Sapiens sibi videtur vir diues: pauper autē prudens scrutabitur eum. †¹³ In ex-
ultatione iustorum multa gloria est: †¹⁴ regnātibus impiis ruinæ hominum. †¹⁵ Qui ab-
scondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, miseri-
cordiam consequetur. †¹⁶ Beatus enim homo qui semper est pauidus: qui vero mentis
est duræ, corrueat in malum. †¹⁷ Leo rugiēs, & vsus esuriens, princeps impius super po-
pulum pauperem. †¹⁸ Dux indigens prudentia multos opprimet per calumniam: qui
autem odit auaritiam, longi fient dies eius. †¹⁹ Hominem qui calumniatur animæ san-
guinem, si vsque ad lacum fugerit, nemo sustinet. †²⁰ Qui ambulat simpliciter, saluus
erit: qui peruersis graditur viis, concidet semel. †²¹ Qui operatur terram suam, satia-
bitur panibus: qui autem sectatur otium, replebitur egestate. †²² Vir fidelis multū lau-
dabitur: qui autem festinat ditari, non erit innocēs. †²³ Qui cognoscit in iudicio faciē,
& †²⁴ aliis inuidet, ignorat quod egestas superueniet ei. †²⁵ Qui corripit hominem, gra-
tiam postea inueniet apud eum magis, quàm ille qui per linguę blandimenta decipit.
Qui

† 23. q. 4. Ni-
mium.
† Iob. 6. b.

† Sup. 20. c

† Sup. 19. b

† Eccle. 1. b.
Infr. 30. c
Eccle. 14. c.
† Eccl. 14. b

† 1. Tim. 6. b

c. Melior est tibi vicinus a-
liquis qui tibi animam fra-
terna locietate connectit,
quàm germanus frater, qui
iura fidei & pietatis cōmu-
nia tecum habere neglexe-
rit. ibid.

d. Et non corde.

e. Hoc est, Sicut oleum odo-
riferum in manu se prodit,
sic mulier rixosa compesci
non potest quin clamet.

f. Tanta instātia tibi pecus
commisum pascē, ne tibi
lac æstate nouum, nec fri-
gore desit. Hieron. ibid.

a. Quia intus habet agentē
conscientiæ accusatorem,
& hunc vndique circūfert:
& sicut vndique non potest
fugere, sic nec intrinsecus
ipsum agentē, sed quocun-
que abeat flagellatur, & vul-
nus habet immedicabile.
Chrysost. ad populum An-
tiochenum. homil. 8.

b. Omnia animaduertunt
electi, hoc est, & futurū esse
discrimen vniuersalis iudi-
cij, & quibus operibus re-
ques: & quibus pœna retri-
buatur æterna. Hieron. ibid.

c. Hoc est, in vltimum sup-
piciū.

d. Hoc est, quando impij
presunt populo, nil habet
populus in tuto: quādo ve-
ro iusti, omnia sunt tuta cū
lætitia.

e. Hoc est, Diuitiæ quæ cito
acquiruntur, etiam cito de-
perduntur.

† Sup. 19. d

† 23. q. 7. ca.
Quemad-
modum.

† Sup. 10. b
& 12. b.
Eccle. 20. d

²⁴ Qui subtrahit aliquid à patre suo, vel à matre, & dicit hoc nō esse peccatum, particeps homicide est. ²⁵ Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat: qui verò sperat in domino saluabitur. ²⁶ Qui confidit in corde suo, stultus est: qui autem graditur sapienter, ipse laudabitur. ²⁷ Qui dat dauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. ²⁸ Cum surrexerint impij, abscondentur homines: cum illi perierint, multiplicabuntur iusti.

f. Feruente impiorum persecutione, absconduntur iusti & fideles. perditorum vero persecutione cessante, auguitior post pressuras fidelium gloria clarescit. Beda ibid.

Subditus insolens superiorum correctionem facile contemnit, in eo quod correctorem non audit, correctori arroganter resistit, presentia vero inconsideratè disponit. X X I X.

A **V**iro qui corripientem dura ceruice contemnit repentinus ei superueniet interitus, & eum sanitas non sequetur. ² In multiplicatione iustorum latabitur vulgus: cum impij sumpserint principatū, gemit populus. ³ Vir qui amat sapientiam, lætificat patrem suum: † qui autem nutrit scortum, perdet substantiam. ⁴ Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam. ⁵ Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus eius. ⁶ Peccantem virum iniquum inuoluet laqueus, & iustus laudabitur atque gaudebit. ⁷ Nouit iustus causam pauperum, impius ignorat scientiam. ⁸ Homines pestilentes dissipant ciuitatem, sapientes verò auertunt furorem. ⁹ Vir sapiens si cū stulto contenderit, siue irascatur, siue rideat, nō inueniet requiem. ¹⁰ Viri sanguinum oderunt simplicem: iusti autem quærunt animam eius. ¹¹ Totum spiritum suū profert stultus: sapiens differt & reseruat in posterū. ¹² Princeps qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habet **C** ¹³ impios. ¹⁴ Pauper & creditor obuiauerunt sibi: vtriusque illuminator est dominus. ¹⁵ Rex qui iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur. ¹⁶ Virga atque correctio tribuit sapiētiam: puer autem qui dimittitur voluntati suæ, cōfundit matrem suam. ¹⁷ In multiplicatione impiorū multiplicabuntur scelera, & iusti ruinas eorum videbūt. ¹⁸ Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ. ¹⁹ Cū prophetia defecerit, dissipabitur populus: qui vero custodit legem, beatus est. ²⁰ Seruus verbis non potest erudiri: quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit. ²¹ Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quàm **D** ²² illius correctio. ²³ Qui delicatè à pueritia sua nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. ²⁴ Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuior. † ²⁵ Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria. ²⁶ Qui cum fure participat, odit animam suam: adiurantem audit, & nō indicat. ²⁷ Qui timet hominem, citò corruet: qui sperat in domino, subleuabitur. ²⁸ Multi requirunt faciem principis, & iudicium à domino egreditur singulorum. ²⁹ Abominantur iusti virum impium: & abominantur impij eos qui in recta sunt via. Verbum custodiens filius, extra perditionem erit.

a. Quia peccatum eius est irremissibile. Et enim quædā species peccati in spiritu sancto, quod dicitur irremissibile, id est de difficili remissibile. Lyra ibidem.

b. Hoc est, omnia replent dissidiis & cōtentionibus. c. Doctor sapiens si cū infideli & contumace contenderit, siue tormenta reproborum, siue gaudia narret bonorū, frustra erga infensum laborat, siue lamenta penitentiae suadeat, seu bonæ operationis quæ sunt præmia dicat, non auditus à stulto & hæretico. Beda post Hierony. ibidem.

d. Nulla maior fames populo cōtingere potest, quàm si verbum dei deficiat.

e. Hoc est, Qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur.

Quæ sint à deo postulanda, quæ fugienda sint, & quæ imitanda. X X X.

A **V**erba congregantis filij vomentis. Visio quam locutus est vir cum quo est deus, & qui deo secum morante confortatus, ait: ² Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. ³ Non didici sapientiam, & noui scientiam sanctorum. ⁴ Quis ascendit in cælum, atque descendit? Quis continuit spiritum in manibus suis? Quis colligauit aquas quasi in vestimento? Quis suscitauit omnes terminos terræ? Quod nomen est eius, & quod nomen filij eius, si nosti? † ⁵ Omnis sermo dei ignitus, clypeus est omnibus sperantibus in se. † ⁶ Ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisq; mendax. ⁷ Duo rogauit te, ne deneges mihi antequam moriar. ⁸ Vanitatem, & verba mendacia longe fac à me. Medicitatem, & diuitias ne dederis mihi. Tribue tantum victui meo necessaria, ⁹ ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam, quis est dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen dei mei. ¹⁰ Ne accuses seruum ad dominum suum, ne forte maledicat tibi, &

a. Hoc euidenter ad filium refertur, propter cetera quæ de filio magis intelliguntur, hoc est, quis ascendit in cælū & descendit? Quod Paulus ita commemorat. Ephes. 4. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Quis colligit spiritum in sinum suum, id est animas credentium in occultum atq; secretum. Quibus dicitur, mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Quis colligauit aquas in vestimento, vt dici possit: Quot quot in Christo baptizati estis Christum induistis. Quis tenuit fines terræ? Qui dixit discipulis suis. Eritis mihi testes in Ierusalem, &c. August. Epist. 49.

b. Quatuor sunt hominum genera iram dei incurrentia: Parentibus non obediētes, hypocritæ, superbi, & pauperum calumniatores.

c. Hec autem omnia similia atq; dissimilia ex vna radice pullularunt, propriæ scilicet volūtatis. Huius enim sanguisugæ duæ sunt infatigabiles filiae, clamantes, affer, affer. Si quidem nec animus vanitate, nec voluptate corpus aliquando satiat, ut scriptum est. Non satiatur oculus visu, nec auris impletur auditu. Bernard. in declamatio.

d. Itaque via adulterarum similis est viæ adolescenti, quoniam in desideriis, phantasiis, cogitationibus, verbis, & factis suis prorsus instabiles sunt. Dionys. libid. e. Leo, Christus: gallus, prædicator: aries, sacerdos: & stultus, Antichristus. Quotum tria dicit bene scedere, & quantum feliciter. Non enim quod feliciter, bene: neque in hac vita omne quod bene, feliciter. Nam leo, gallus, & aries bene incedunt, sed non hic feliciter: quia persecutionum bella patiuntur. Quartum vero feliciter, & non bene incedit: quia fallacia sua Antichristus graditur, sed iuxta breue tempus vitæ præsentis ipsa illi fallacia prosperatur. Beda. ibid.

corruas. ^b ¹¹ Generatio quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit. ¹² Generatio quæ sibi munda videtur, & tamē non est lota à sordibus suis. ¹³ Generatio cuius excelsi sunt oculi, & palpebræ eius in alta subreptæ. ¹⁴ Generatio quæ pro dētibz gladios habet, & cōmādit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus. ^c ¹⁵ Sanguisugæ duæ sunt filiae, dicentes, affer, affer. Tria sunt insaturabilia, & quartum quod nunquā dicit sufficit. [†] ¹⁶ Infernis, & os vuluæ, & terra quæ non satiatur aqua, ignis vero nunquā dicit, sufficit. ¹⁷ Oculum qui subsannat patrem, & qui despici- ^c cit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij aquilæ. ¹⁸ Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro. ¹⁹ Viam aquilæ in cælo, viam colubri super petram, viam nauis in medio mari, [†] & viam viri in adolescentia. ²⁰ Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum, dicit: Non sum operata malū. ²¹ Per tria mouetur terra, & quartum quod non potest sustinere. ²² Per feruum cum regnauerit, per stultum cum saturatus fuerit cibo, ²³ & per odiosam mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta, & per ancillam cum fuerit hæres dominæ suæ. ²⁴ Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapiētiora sapiētibus: [†] ²⁵ Formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: ²⁶ Lepusculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suū. ²⁷ Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. ²⁸ Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis. ^c ²⁹ Tria sunt quæ bene gradiuntur, & quartum quod incedit feliciter: ³⁰ Leo fortissimus bestiarū ad nullius pauebit occursum: ³¹ Gallus succinctus lumbos suos, & aries, nec est Rex qui resistat ei: ³² & qui stultus apparuerit, postquam eleuatus est in sublime. Si enim intellexisset: ori suo imposuisset manum. [†] ³³ Qui autem fortiter premit vbera ad eliciendū lac, exprimit butyrum: & qui vehemēter emungit, elicit sanguinem: & qui prouocat iras, producit discordias.

† Sup. 27. c.

† 12. q. 1. c. 1.
De præsum.
c. Ex istudus
in gloss.
De cōf. dist.
4. c. Queris.

D † Sup. 6. a
Psal. 103.

† Dist. 4. c.
Denique.
De pæ. d. r.
Serpens.
Derenū.
c. Nili.

A quibus reges abstineant ut iuste iudicent, mulieres quid imitentur & quid fugiant, ut probæ euadant.

XXXI.

a. Lamuel interpresatur in quo est deus, & ideo eadem est locutio quæ in principio præcedētis capitis. Visio quam locutus est vir cui quo est deus.

b. Quinque sunt hic documenta. Primum circa vsum venereorum. 2. circa belli causas vitandas. 3. circa fugiendam ebrietatē. 4. circa rectum iudicium. 5. circa uxorem eligendam.

c. Mōstrat quod nullum est tam præsens tristitiæ remedium atque vini vsum, tantū vtilitatem eius ne perdat intemperantia. Chryf. super Genesim. hom. 29. d. O quam felix qui ecclesie meruerit incorporari, quis inueniet eam per obedientiam veram, per fidē, & charitatem: ut sit vnum membrum & electa proles ipsius: tanquam dicat magnū & arduum est hoc: imo & rarū, quia multi sunt vocati, & pauci electi. Dion. ibi. e. Pro vitili animo omnia agit.

f. Non solum sibi, sed & ceteris operatur & prodest. g. Semitas domus suæ considerat, quia cunctas suæ cōscientiæ cogitationes subtiliter inuestigat. Panem otiosa non comedit: quia hoc quod de sacro eloquio intelligendo percepit, æterni iudicis oculos exhibendo operibus ostendit. Beda. ibidem.

Erba ^a Lamuelis Regis. Visio qua erudiuit eum mater sua. ² Quid dilecte mi, ^A quid dilecte vteri mei, quid dilecte vtorū meorum. ^b ³ Ne dederis mulieribus substantiā tuam, & diuitias tuas ad delendos Reges. ⁴ Noli regibus o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretū est, vbi regnat ebrietas. ⁵ Ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutet causam filiorum pauperis. ⁶ Date siceram mœrentibus, & ^c vinum his qui amaro sunt animo. ⁷ Bibant, & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius. ⁸ Aperi os tuum muto, & causis omnium filiorum qui pertranseunt. ⁹ Aperi os tuum, decerne quod iustum est, & ^B vindica inopem, & pauperē. Aleph. ^d ¹⁰ Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus pretium eius. Beth. ¹¹ Confidit in ea cor viri sui: & spoliis non indigebit. Gimel. [†] ¹² Reddet ei bonum, & non malum, omnibus diebus vitæ suæ. Daleth. ¹³ Quæsiuit lanam, & linum, & operata est consilio manuum suarum. He. ¹⁴ Facta est quasi nauis institoris, de longe portans panem suū. Vau. ¹⁵ De nocte surrexit, deditq; prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Zain. ¹⁶ Considerauit agrum, & emit eum: de fructu manuum suarū plantauit vineam. Heth. ^c ¹⁷ Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachiū suū. Teth. ¹⁸ Gustauit & vidit quia bona est negotiatio eius, non exstinguetur in nocte lucerna eius. Iod. ¹⁹ Manū suam misit ad fortia, & digiti eius apprehenderunt fusum. Caph. ²⁰ Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Lamed. ²¹ Non timebit domui suæ à frigoribus niuis, omnes enim domestici eius vestiti sunt duplicibus. Mem. ²² Stragulatam vestem fecit sibi, byssus & purpura vestimentum eius. Nun. ²³ Nobilis in portis vir eius, quando sedet cum senatoribus terræ. Samech. ²⁴ Sindonem ^f fecit & vedit, & cingulum tradidit Chananeo. Ain. ²⁵ Fortitudo & decor indumentum eius, & ridebit in die nouis- ^D simo. Pe. ²⁶ Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Sadi. ^g ²⁷ Cōsiderauit semitas domus suæ, & panē otiosa non comedit. Coph. ²⁸ Surrexerūt filij eius, & beatissimam

† 1. Tim. 2. b

& beatissimam prædicauerunt: vir eius & laudauit eam. Res.²⁹ Multæ filiæ congregauerunt diuitias: tu supergressa es vniuersas. Sin.³⁰ Fallax gratia, & vana est pulchritudo: mulier timens dominum ipsa laudabitur. Tau.³¹ Date ei de fructu manuum suarum, & laudent eam in portis opera eius.

INCIPIT PROLOGVS BEATI HIERONYMI in Ecclesiasten.

MEmini me ante hoc ferme quinquennium, cū adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blesillæ legerem, ut eam ad contemptum mundi huius prouocarem, & omne quod in mundo cernebat, putaret esse pro nihilo, rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quæque differerem, ut absque me posset intelligere quæ legebat. Itaque quoniā in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, & non meruimus, o Paula & Eustochium, talem vitæ nostræ habere consortem, tanto vulnere tunc percussus obmutui, & nunc in Bethlehē positus, angustiore videlicet ciuitate, & illius memoriæ & vobis reddo quod debeo. Hoc breuiter admonens, quod nullius auctoritatem secutus sum, sed de Hebræo transferens, maxime Septuaginta interpretum consuetudini me coaptavi, in iis duntaxat quæ non multum ab Hebraicis discrepabant. Interdum Aquila quoque & Symmachi & Theodotionis recordatus sum, ut nec nouitate nimia lectoris studium deterrerem, nec rursus contra conscientiam meam fonte veritatis omissio, opinionum riuulos consecrarem.

INCIPIT ECCLESIASTES,

qui Hebraice חֵכֶם Coheleth, id est Concionator, appellatur.^a

Quicquid est in mundo, vanitati, curiositati, cupidini & anxietati subiectum est. Cap. I.

a. Græcis ἐκκλησιαστής, Ecclesiastes, qui coetum, id est ecclesiam congregat, quæ nos nuncupare possumus concionatorē, eo quod loquatur ad populum: & sermo eius nō specialiter ad vñū, sed ad vniuersos generaliter dirigatur. Hieron. ibi.

† Depor. di.
2. c. fi.
Infra 12. c.
† Infra 3. b

Erba Ecclesiastæ filij Dauid Regis Ierusalem. †² Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas. †³ Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo quo laborat sub sole? †⁴ Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat. †⁵ Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascēs gyrat per meridiem: & flectitur ad aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. †⁷ Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant. †⁸ Cunctæ

b. Ex omnibus quæ in seculo fuerunt vel futura sunt generationibus, vna illa & diuina generatio perficitur, quæ in æternū claritatis dei consortio perfruetur. Greg. i. 7. psal. 101. psal. c. Sol ipse qui in lucē mortalibus datus est, interitum mūdi ortu suo quotidie indicat & occidit. Hieron. ibi.

† Prou. 27. c.
Eccle. 14. c.
† Depor. di.
4. c. In domo.

res difficiles: non potest eas homo explicare sermone. † Non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur. †⁹ Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est. †¹⁰ Nihil sub sole nouum, nec valet quicquam dicere: Ecce, hoc recens est. Iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos. †¹¹ Non est priorū memoria, sed nec eorum quidem quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in nouissimo. †¹² Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Ierusalē, †¹³ & proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. † Hanc occupationem pessimam dedit deus filiis hominū, ut occuparetur in ea. †¹⁴ Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce vniuersa vanitas, & afflictio spiritus. †¹⁵ Peruersi difficilè corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. †¹⁶ Locutus sum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapiētia, qui fuerunt ante me in Ierusalem: & mens mea contemplata est multa sapienter, & didici: †¹⁷ dedi q; cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresq; & stultitiā. Et agnoui quod in iis quoque esset labor, & afflictio spiritus, †¹⁸ eo quod in multa sapientia, multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & dolorem.

d. Potest hoc de rerum speciebus intelligi, quarū indiuidua successib; perpetuantur. Vel de his quæ supra enumerauit generatione & generatione, mole terrarum, ortu solis & occidit, cursu fluminū, & huiusmodi. Hieron. ibi.

e. Si alii & curiosi nitantur sapere, & nō ad vtilitatem.

f. Quanto plus proficimus in cognitione, tanto nobis indignamur ampli⁹ de peruerso opere. Grego.

† 17. di. c. Legimus in fi.

In affluentia deliciarum, diuitiarum, ædificiorum, & illarum labore vanitas
est & afflictio spiritus.

II.

Dixi [†] ergo in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruor bonis. Et vidi ^A quòd hoc quoque esset vanitas. ² Risum reputavi errorem, & gaudio dixi: Quid frustra deciperis? ³ Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapiētiam, deuitarēque stultitiam, donec viderem quid esset vtile filiis hominum, quo facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ. ⁴ Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, & plantaui vineas. ⁵ Feci hortos & pomaria, & conseui ea cuncti generis arboribus: ⁶ & extruxi mihi piscinas aquarum, vt irrigarem syluam lignorum germinantium. ⁷ Possedi seruos & ancillas, multāque familiam habui: armenta quoq; & magnos ouium greges ^b vltra omnes qui fuerunt ante me in Ierusalē. ⁸ Coaceruaui mihi argentum & aurum, & substantias regum & prouinciarum. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominū, scyphos, & vrceolos in ministerio ad vina fundenda: ⁹ & supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Ierusalem. ^c Sapiētia quoque perseuerauit mecum: ¹⁰ & omnia quæ desiderauerunt oculi mei, nō negaui eis: nec prohibui cor meū quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in iis quæ præparauerā. Et hāc ratus sum partem meam, si vterer labore meo. ¹¹ Cūque me conuertissem ad vniuersa opera quæ fecerant manus meæ, & ad labores in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatē & afflictionem animi, & nihil permanere sub sole. ¹² Transiui ad contemplandam sapiētiā, ^d errorēque & stultitiam. Quid est, inquam, homo, vt sequi possit regem factorem suum? ¹³ Et vidi quòd tantum præcederet sapiētia stultitiā, quantū differt lux à tenebris. [†] ¹⁴ Sapiētis oculi in capite eius: stultus in tenebris ambulat. Et didici quòd vnus vtriusque esset interitus. ¹⁵ Et dixi in corde meo: Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quòd maiorem sapiētiæ dedi operā? Locutusque cum mente mea, animaduerti quòd hoc quoq; esset vanitas. ¹⁶ Nō enim erit memoria sapiētis similiter vt stulti in perpetuum: & futura tempora obliuione cuncta pariter operiēt. Moritur doctus similiter vt indoctus: ¹⁷ & idcirco tēduit me vitæ meę videntē mala vniuersa esse sub sole, & cuncta vanitatem & afflictionē spiritus. ¹⁸ Rursus detestatus sum omnem industriam meā, qua sub sole studiosissimē laboraui, ^f habiturus haredē post me, ¹⁹ quem ignoro vtrum sapiēs an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis quibus desudaui & sollicitus fui. Et est quicquā tam vanū? ²⁰ Vnde cessauī, renuntiauiq; cor meum vltra laborare sub sole. ²¹ Nam cum alius laboret in sapiētia & doctrina & solitudine, homini otioso quæ sita dimittit. Et hoc quoq; vanitas, & magnum malum. ²² Quid enim proderit homini de vniuerso labore suo, & afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est? ²³ Cuncti dies eius doloribus & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Et hoc nōne vanitas est? [†] ²⁴ Nonne melius est comedere, & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? Et hoc de manu dei est. ²⁵ Quis ita vorabit, & deliciis affluet vt ego? ²⁶ Homini bono in conspectu suo dedit deus sapiētiā & sciētiam, & latitiā: ^h peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluam, vt addat & congreget, & tradat ei qui placuit deo. Sed & hoc vanitas est, & cassa sollicitudo mentis.

In omnibus his fluxis nulla est mentis quies, sed cuncta pro temporis opportunitate agenda sunt & varianda.

III.

Mnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cœlo. ² Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus plantandi, & tempus euellēdi quod plantatum est. ³ Tempus occidendi, & tempus sanandi. Tempus destruēdi, & tempus ædificandi. ⁴ Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi, & tempus saltandi. ⁵ Tempus spargendi lapides & tempus colligendi. ^{*} Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. ⁶ Tempus acquirendi, & tempus perdendi. Tempus custodiendi,

a. Per manum & industriā artificum iussi mihi fieri diuersa opera magnæ excellentiæ. Dionysius ibi.

b. Altius transiitū est quæ sit Ierusalē, & quomodo Ecclesiastes ante omnes qui eum præcesserunt, reges Ierusalē, ditior fuerit. Hiero.

c. Hæc enim portio nostra est, præmiūq; perpetuū, si hic pro viribus laborem? Hierony.

d. Hoc est, comestationes & ebrietates.

e. Cum fidē redēptoris contemplatur, ne si vias lucis aspicere neglexerit, in tenebras cadat erroris Greg.

f. Ex quo intelligimus ne filium quidē dignū patris hereditate esse, si stultus sit: quod & Salomoni de Roboam accidit.

g. Cūcti dies eius malis poenæ & culpæ pleni sunt, id est ipsemet in diebus suis his calamitatibus adimpletur. Tempori enim adscribuntur ea quæ sunt in tempore: sicut ait saluator: Sufficit diei malitia sua, sic crastinus dies sollicitus erit tibi. Dionys. ibi.

h. Nec mirandum quòd dixerit: peccatori autem dedit afflictionem. Ad illum enim sensum de quo tractaui hoc referēdū est, propterea datā esse ei sollicitudinē qui peccator fuerit, & non esse causam distinctionis in deo, sed in illo qui sponte sua antē peccauit. Hieron. ibi.

*.Lapides.

† De pe. di. 3. c. Iurantū. in fi.

Infra. 8. a
Prou. 17. d
† De cō. di.
4. c. Accepi
sti.
De sa. ynq.
c. vnico.

† Infra. 5. d

^B custodiendi, & tempus abiiciendi. ⁷ Tempus scindendi, & tempus consuendi. ^a Tempus tacēdi, & tempus loquendi. ⁸ Tempus dilectionis, & tempus odij. Tēpus belli, & tēpus pacis. ^{†^b} Quid habet ampli⁹ homo de labore suo? ¹⁰ Vidi afflictionē quam dedit deus filiis hominū, vt distendantur in ea. ¹¹ Cuncta fecit bona in tempore suo; & mundum tradidit disputationi eorum, vt nō inueniat homo opus quod operatus est deus ab initio vsq; ad finem. ^{†¹²} Et cognoui quod nō esset melius, nisi lētari, & facere bene in vita sua. ¹³ Omnis enim homo qui comedit & bibit, & videt bonum de labore suo, hoc donū dei est. ¹⁴ Didici quod omnia opera quæ fecit deus, perseverēt in perpetuum. Nō possumus eis quicquam addere, nec auferre, quæ fecit deus vt timeatur. ¹⁵ Quod factū est, ipsum permanet. Quæ futura sunt, iā fuerūt: & deus instaurat quod abiit. ¹⁶ Vidi sub sole in loco iudicij impietate, & in loco iustitiæ iniquitate: ¹⁷ & dixi in corde meo: Iustum & impium iudicabit dñs, & tempus omnis rei tunc erit. ¹⁸ Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos deus, & ostenderet similes esse bestis. ¹⁹ Idcirco vnus interitus est hominis & iumentorum, & aqua vtriusque conditio. ^c Sicut moritur homo, sic & illa moriūtur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacēt vanitati, ²⁰ & omnia pergunt ad vnum locum. [†] De terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. ²¹ Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? ²² Et deprehēdi nihil esse melius, quā lētari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim cum adducet, vt post se futura cognoscat?

Multa impiorum in pauperes & iustos calumnia & vexationes mirabilem huius vite arguunt vanitatem & instabilitatem. IIII.

^A **V**erti me ad alia, & vidi calumnias quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem, nec posse resistere eorum violentiæ cūctorum auxilio destitutos. ² Et laudaui^a magis mortuos, quā viuētes: ³ & feliciorem vtroque iudicaui qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. ⁴ Rursum contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animaduerti patere^b inuidiæ proximi. Et in hoc ergo vanitas, & cura superflua est. ⁵ Stultus complacat manus suas, & comedit carnes suas, dicens: ⁶ Melior est^c pugillus cū requie, quā plena vtraq; manus cum labore, & afflictione animi. ⁷ Cōsiderans reperi & aliam vanitatem sub sole: ^{†⁸} Vnus est, & secundū non habet, non filium, non fratrem; & tamē laborare non cessat, nec satiantur oculi eius diuitiis: nec recogitat dicens: Cui laboro, & fraudo animam meam bonis? In hoc quoq; vanitas est, & afflictio pessima. ⁹ Melius est ergo duos esse simul, quā vnum: habent enim emolumentum societatis suæ. ¹⁰ Si vnus ceciderit, ab altero fulciatur. [†] Væ soli: quia cum ceciderit, non habet subleuantem se. ¹¹ Et si dormierint duo, fouebuntur mutuo, vnus quomodo calefiet? ¹² Et si quispiam preualuerit contra vnum, duo resistunt ei: ^d Funiculus triplex difficilē rūpitur. ¹³ Melior est puer pauper & sapiens rege sene & stulto, qui nescit præuidere in posterum, ¹⁴ quod de carcere catenisq; interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia consumatur. ¹⁵ Vidi cunctos viuentes, qui ambulāt sub sole cum adolescente secundo, qui consurget pro eo. ¹⁶ Infinitus numerus est populi omnium qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt, non latabuntur in eo. Sed & hoc vanitas & afflictio spiritus. ¹⁷ Custodi pedem tuum ingrediens domū dei, & appropinqua vt audias. [†] Multo enim melior est obedientia, quā stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

Nil incaute in deum & eius prouidentiam loquendum, sed verbis & cupiditatibus est cauendum, & virtutum honestati & moribus studendum. V.

^A **N**e temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram deo. Deus enim in cælo, & tu super terrā: idcirco sint pauci sermones tui. ² Multas curas sequūtur somnia, & in multis sermonibus inuenie-

a. Prius tacendi tēpus præmittit, quia non loquendo tacere, sed tacēdo debem⁹ loqui discere. Grego.

b. Homo in fine nihil videtur fuisse lucratus, cum nudus discedat.

c. Perpetuitatis affectū dedit in cor eorū: vbi qui cum mulandis inhiant diuitiis longo pro tempore, quod sibi suo studio promittunt.

d. Videri in scripturis frequētē pro gustare seu experiri accipitur, vt in Psal. Nec dabis sanctum tuū videre corruptionē. Psal. 15. & in actibus Apo. Dauid ap- pōsit⁹ est ad patres suos, & vidit corruptionē. Dio. ibi.

e. Inter pecudes & homines secundū corporis qualitatē nihil differre videtur, & est eadem nascendi conditio, & fors vna moriendi. Hier. ibi.

a. Hoc est, tanto tēdio afflatus sum, quod defunctos qui talia mala non agunt, nec sustinent, reputaui feliciores, quā viuentes talia facientes; atq; patietes. Dion. ibi.

b. Quia bonū vnus est alterius malum, dum alter alterius felicitate torquetur.

c. Quia singularis numerus in bono semper accipitur, duplex in malo: propterea vnus pugill⁹ habet requiē, & duæ manus laborē sunt plenæ. Hierony.

d. Scilicet fides de cognitione trinitatis. Greg.

a. Quoniam multa ex personarum carnalium imperitorumq; loqui videtur ne ex animo ea proferre videatur, dicit: Ne temere quid, &c. hoc est, nullum verbū proferas veritati seiprūque aut honestati virtutum contrarium: & præsertim incautē aut præsumptuosē nihil loquaris de deo, de natura, & eius attributis. Dion. ibi.

† Sup. i. a.

† Inf. cod. d.

† 7. q. 2. c. In ecclesiastico.

† 7. q. 1. c. Fa-
cus, in fi.

† 8. di. c. In omnibus.
7. q. 1. ca. 11. lud. De sta.
mona. c. 2. De treuga. c. 1.

† 8. q. 2. c. Sciendum:
1. Reg. 15. c. Osee. 6. c. Matth. 9. b.

tur stultitia. [†] ³ Si quid vouisti deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcunque uoueris, redde. ⁴ Multoq; melius est non uouere, quam post votum promissa non reddere. ⁵ Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram angelo, Non est prouidentia: ne forte iratus dominus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum. ^b ⁶ Vbi multa sunt somnia, plurimae sunt vanitates, & sermones innumeri. Tu uero deum time. ⁷ Si videris calumnias egenorum, & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super hoc negotio: quia excelsio excelsior est alius, ⁸ & super hos quoq; eminentiores sunt alij: & insuper vniuersae terrae Rex imperat seruienti. [†] ⁹ Auarus non implebitur pecunia: & qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis. Et hoc ergo vanitas. ^c ¹⁰ Vbi multae sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod cernit diuitias oculis suis? [†] ¹¹ Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multum comedat: saturitas autem diuitis non sinit eum dormire. [†] ¹² Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: diuitiae conseruatae in malum domini sui. [†] ¹³ Pereunt enim in afflictione pessima. Generauit filium qui in summa egestate erit. [†] ¹⁴ Sicut egressus est nudus de utero matris suae, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. [†] ¹⁵ Miserabilis prorsus infirmitas. [†] Quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum? [†] ¹⁶ Cunctis diebus vitae suae comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna atque tristitia. [†] ¹⁷ Hoc itaq; visum est mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore suo quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitae suae quos dedit ei deus: & hæc est pars illius. [†] ¹⁸ Et omni homini cui dedit deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lætetur de labore suo: hoc est donum dei. [†] ¹⁹ Non enim satis recordabitur dierum vitae suae, eo quod deus occupet deliciis cor eius.

† Deut. 23. d
Psal. 75.

b. Ex prædictis infert, quod in somnio vite istius, & in imagine vmbrae nubis qua viuimus, multa possumus inuenire quae nobis verisimilia videantur, & nostra exulare peccata. Hieron. ibid.

c. Quanto maior fuerit substantia, tanto plures ministros habebit qui opes deuorent congregatas. Hie.

† 47. dist. c.
Sicut hi.
14. quest. 4.
Quid dicā.

† Iob. 20. c

† Iob. 1. d.
2. Tim. 6. b

† Supr. 2. a

d. His autem qui in deliciis viuunt, tempus videtur breue, quantum sit longum: sicut e contrario his qui desolatam, triste, amarum ducunt vitam, tempus quousque breue, videtur longum ut in damnatis maxime patet. Dion. ibi.

Auari tanta est tenacitas, ut partis ad necessitatem uti nesciat, unde deterioris est, quam abortiuus, conditionis.

V I.

a. Describit avarum diuites, & hoc malum frequens esse in hominibus asserit, quod nihil eorum quae in mundo putantur bona, ei desit, & nihilominus stultissima paritate se cruciet, aliis deuoranda conseruans. Hieron. ibi.

b. Ut qui suspenduntur, demerguntur, aut, a feris deuorantur.

c. Quia qui solum laborat ut sciat quid loqui debeat, ab ipsa refectione suae scientiae mente vacua ieiunat. Grego.

Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines. ^a ¹ Vir cui dedit deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animae suae ex omnibus quae desiderat, nec tribuit ei potestatem deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas, & magna miseria est. [†] ² Si genuerit quisquam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & anima illius non utatur bonis substantiae suae, ^b sepulturaque careat: de hoc ego pronuntio quod melior illo sit abortiuus. [†] ³ Frustra enim venit & pergit ad tenebras, & obliuione delebitur nomen eius. [†] ⁴ Non vidit solem, neque cognouit distantiam boni & mali, [†] ⁵ etiam si duobus milibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis. Nonne ad vnum locum properant omnia? [†] ⁶ Omnis labor hominis in ore eius: sed anima eius non implebitur bonis. [†] ⁷ Quid habet amplius sapiens a stulto? & quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita? [†] ⁸ Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias. Sed [†] ⁹ & hoc vanitas est, & praesumptio spiritus. [†] ¹⁰ Qui futurus est, iam vocatum est nomen eius: & scitur quod homo sit, & non possit contra fortiorem se in iudicio contendere. [†] ¹¹ Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

Humana curiositati frenum est imponendum, lætitiæ tristitia est anteponenda, & opulentiæ iungenda est sapientia.

V II.

a. Nam bonum nomen est ad gloriam dei, ad iustitiamque proximi, & ei qui bonae fame est, ad multa accommodum. Deo iaque debemus conscientiam puram, proximo autem bonam famam. Dion. ibi.

Vid necesse est homini maiora se querere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua numero dierum peregrinationis suae, & tempore quod velut vmbra præterit? Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub sole sit? [†] ¹ Melius est nomen bonum, quam vnguenta pretiosa: & dies mortis, quam natiuitatis. [†] ² Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit. [†] ³ Melior est ira risu: quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis. [†] ⁴ Cor sapientium ubi tristitia

† Prou. 22. a

tristitia est, & tot stultorum vbi lætitia. ⁶ Melius est à sapiēte corripī, quàm stultorum
^B adulatione decipi: ⁷ quia sicut sonitus spinarū ardētium sub olla, sic risus stulti. Sed &
hoc vanitas. ⁸ Calumnia conturbat sapiētem, & ^b perdet robur cordis eius. ⁹ Melior est
finis orationis, quàm principium. Melior est patiens arrogāte. ¹⁰ Ne sis velox ad irā-
scēdum: quia ira in sinu stulti requiescit. ¹¹ Ne dicas, Quid putas causæ est, quòd prio-
ra tēpora meliora fuere, quàm nunc sunt? Stulta est enim huiuscemodi interrogatio.
¹² Vtilior est sapientia cum diuitiis, & magis prodest videntibus solem. ¹³ Sicut enim
protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autem plus habet eruditio & sapientia,
quòd vitam tribuunt possessori suo. ¹⁴ Considera opera dei, quòd nemo possit corri-
gere quem ille despexerit. ¹⁵ In die bona frui bonis, & malam diem præcaue. Sicut
^C enim hanc, sic & illam fecit deus, vt non inueniat homo contra eum iustas querimo-
nias. ¹⁶ Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ. Iustus perit in iustitia sua, & impi-
multo viuit tempore in malitia sua. ¹⁷ Noli esse ^d iustus multū: neq; plus sapias, quàm
necesse est, ne obstupescas. ¹⁸ Ne impiè agas multū: & noli esse stultus, ne moriaris in
tempore non tuo. ¹⁹ Bonū est te sustentare iustum: sed & ab illo ne subtrahas manum
tuam: quia qui timet deum, nihil negligit. ²⁰ Sapientia confortabit sapientem super
decem principes ciuitatis. ²¹ Non est enim homo iustus in terra, qui faciat bonū, &
nō peccet. ²² Sed & cunctis sermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne
forte audias seruum maledicentem tibi. ²³ Scit enim cōscientia tua quia & tu crebrò
maledixisti aliis. ²⁴ Cuncta tentavi in sapientia. Dixi, ^f sapiens efficiar: & ipsa longius
^D recessit à me multo magis quàm erat. Et alta profunditas, quis inueniet eā? ²⁶ Lustra-
ui vniuersa animo meo, vt scirem & considerare, & quærerem sapientiam & ratio-
nem, & vt cognoscerem impietatem stulti, & errorem imprudentium. ²⁷ Et inueni a-
mariorem morte mulierem, quæ ^g laqueus venatorum est, & sagena cor eius. Vincu-
la sunt manus illius. Qui placet deo, effugiet illam: qui autem peccator est, capietur
ab illa. ²⁸ Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alterum, vt inuenirem ratio-
nem, ²⁹ quam adhuc quærit anima mea, & non inueni. Virum de mille vnum reperi:
^h mulierem ex omnibus non inueni. ³⁰ Solummodo hoc inueni, quòd fecerit deus
hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Quis talis vt sapiēs est?
Et quis cognouit solutionem verbi?

*Deus homini sapientiam dedit & providentiam ad occulta dei mysteria cognoscenda, &
arcana scrutanda, in quibus occupati homines multum temporis conterunt. VIII.*

[†]Pro. 17. d ^A **S**apientia [†] hominis lucet in vultu eius, & potētissimus faciem illius commu-
tabit. ³² Ego os Regis obseruo, & præcepta iuramenti dei. ³ Ne festines recede-
re à facie eius, neque permaneas in opere malo: quia omne quod voluerit fa-
ciet, ⁴ & sermo illius potestate plenus est. [†] Nec dicere ei quisquā potest, quare ita fa-
cis? ⁵ Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali. Tempus & respōsi-
ōne cor sapientis intelligit. ⁶ Omni negotio tempus est & opportunitas, & multa hō-
minis afflictio: ⁷ quia ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuntio. ⁸ Nō est in
^B hominis potestate prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec fini-
tur quiescere ingruente bello, neq; saluabit impietas impium. ⁹ Omnia hæc confide-
raui, & dedi cor meum in cunctis operibus quæ fiunt sub sole. Interdum dominatur
homo homini in malum suum. ¹⁰ Vidi impios sepultos: qui etiam cum adhuc viue-
rent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Sed &
hoc vanitas est. ¹¹ Etenim quia [†] non profertur citò contra malos sententia, absque ti-
more vllō filij hominum perpetrant mala. ¹² Attamē peccator ex eo quòd centies fa-
cit malum, & per patientiam sustentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus
deum, qui verentur faciem eius. ¹³ Non sit bonū impio, ^b nec prolongentur dies eius:
sed quasi vmbra transeant, qui non timent faciem dñi. ¹⁴ Est & alia vanitas quæ fit su-
per terram. Sunt iusti quibus mala proueniunt, quasi opera egerint impiorū: & sunt
impij qui ita securi sunt, quasi iustorū facta habeant. Sed & hoc vanissimum iudico.
¹⁵ Laudauī igitur lætitiā, quòd nō esset homini bonum sub sole, nisi quòd comederet

† 2. q. 7. Ple-
runq; 9. Itē
obicitur.
23. quæ. 4. c.
Præcepta.
Dep. di. 1.
c. Serpens.

† 3. Reg. 8. c.
2. Para. 6. g.

b. Hoc est, muneribus sapiē-
tes etiam corrumpuntur.
c. Hoc est, sine consilio ni-
hil est inchoandum.

d. Vt Saul, qui volens esse
pius, inobedies fuit. 1. Reg.
15. b.

e. Propterea sapientia con-
fortat iustū, & omniū prin-
cipum ciuitatis super eum
excedit auxiliū: quia quan-
uis aliquis iustus sit, tamen
dum est in hac carne cōti-
tutus, subiectus est vitis
atque peccatis, & maiore
præsidio indiget. Hier. ibi.
f. Quæstia sapientia longe
rececere dicitur, quia ap-
propinquanti altior vide-
tur. Grego.

g. Hoc est, Nihil aliud præ-
cax agit mulier, quàm vt ir-
retiat & illaqueet homi-
nes, veluti si in carcerem
trahat.

h. Nō putemus temere hæc
Salomonem de omni gene-
re mulierum protulisse sen-
tentiam: quod enim expe-
tus est, loquitur, idē ob-
fendit deum, quā caput
est à mulieribus. Hier.

a. Ego puto de illo rege
nūc dici de quo Dauid ait:
Domine in virtute tua læ-
tabitur rex, & in alio loco,
vt patris & filij vnū regnū
significet, scriptura cōme-
morat: Deus iudicium tuū
regi da, & iustitiam tuā
filio regis Hiero. ibi.

b. Nō enim hi qui malis
tēporē viuunt, prolongant
dies suos, sed qui grandes
eos faciunt bonorum ope-
rum magnitudine. Hier. 31.

c. Noster Ecclesiastes acutissimo suæ mentis oculo contemplatus, intellexit ac vidit nullum hominum vacuū esse occupatione atq; sollicitudine, nullūque deum esse qui somnū hoc est quietem videat: sed ipso alij quidem officiose circa res diuinas occupati versantur, alij vero inutiliter ac reprehensione dignissimi circa res perituras student. Olympiodorus ibi.

& biberet, atque gauderet: & hoc solum secum auferret de labore suo omnibus diebus vitæ suæ quos dedit ei deus sub sole.^{c16} Et apposui cor meum vt scirem sapientiā, & intelligerem distentionem quæ versatur in terra. Est homo qui diebus & noctibus somnum non capit oculis.¹⁷ Et intellexi quòd omnium operū dei nullam possit homo inuenire rationem eorum quæ fiunt sub sole: & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniet. Etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.

Hominis sapientia inter amicitias & inimicitias, iustos & iniustos, sapientes & insipientes non nouit discrimen, quòd omnia iusto & iniusto similia eueniant, & dei maneant arbitrio.

IX.

Mnia hæc tractaui in corde meo, vt curiosè intelligerem. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu dei.^{†1} Et tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit:² sed omnia in futurum seruantur incerta, eo quòd vniuersa æquè eueniant iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. Sicut bonus, sic & peccator, vt periurus, sic ille qui verum deierat.³ Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Vnde & corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu in vita sua, & post hæc ad inferos deducuntur.⁴ Nemo est qui semper viuatur, & qui huius rei habeat fiduciam. Melior est canis viuus leone mortuo.⁵ Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius: nec habet vltra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum.⁶ Amor quoq; & odium, & inuidiæ simul perierunt, nec habet partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur.⁷ Vade ergo, & comedere in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia deo placeant opera tua.^{b8} Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.⁹ Perfruiere vita cum vxore quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole, omni tempore vanitatis tuæ. Hæc est enim pars in vita, & in labore tuo quo laboras sub sole.¹⁰ Quodcunq; facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia, erunt apud inferos, quòd tu properas.¹¹ Verti me ad aliud, & vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum diuitias, nec artificū gratiam: sed tēpus casūq; in omnibus.¹² Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo comprehenduntur: sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extēplo superuenerit.¹³ Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, & probaui maximā.¹⁴ Ciuitas parua, & pauci in ea viri. Venit cōtra eam rex magnus, & valauit eam, extruxitq; munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio.¹⁵ Inuētusque est in ea^d vir pauper & sapiēs, & liberauit urbē per sapientiam suā, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.¹⁶ Et dicebam ego meliorem esse sapientiā fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, & verba eius non sunt audita?¹⁷ Verba sapientiū audiuntur in silentio, plus quàm clamor principis inter stultos.^{†c18} Melior est sapientia, quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet.

Malus mixtus bonis, plurimos contaminat: in eligenda igitur prælatura, summa cura adhibenda est, ne stultus, piger, aut puer præficiatur.

X.

Vscē moriētes perdunt suauitatē vnguenti. Pretiosior est sapientia, paruaq; gloria, ad tēpus stultitia.² Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illi.³ Sed & in via stultus ambulans, cū ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.⁴ Si spiritus potestatis habētis ascēderit super te, locū tuū ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima.⁵ Est malū quod vidi sub sole, quasi per errorē egrediens à facie principis.⁶ Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum.⁷ Vidi seruos in equis: & principes ambulantes super terram, quasi seruos.^{†8} Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eū co-luber.⁹ Qui trāsfert lapides, affligetur in eis: & qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.

Si retusum

a. Quia didicisti quòd morte omnia finiuntur, & in inferno nō sit pœnitētia, nec aliquis ad virtutes recur-sus, dū in isto seculo es, festina, cōtende agere pœnitentiam. Hiero. ibi.
b. Id est, membra corporis a sordidis actibus munda, iuxta illud Isa. 9. Vestimentū mixtū sanguine erit in cō-bustionē. Greg. Moral. lib. 9. c. 29.
c. Ex ordinatione diuina sepe contingit debiliorem vincere fortē, stultū pane abundare, & prudentem e-gere.

d. Alij quidē sapiētē illum inopē non cognoscunt. Verū ego sapientiæ virtutem longe præfero potētiae vul-gari. Sapientia enim illius inde contemptibilis est, quia paupertati cohabitatur, sed non multo post audietur potētes & tyrannos desit-deriorum seruos alloquēs, ferro ipso potētior futura. Greg. Neocæsariensis ibi.
e. Sapientiā præfert forti-tudini, quæ etiā plus valeat in præliis quàm arma belli-ca. Hiero.
a. Si tentatoris spiritū cō-tra te in aliquo prauelere cōsideras, humilitatem pœ-nitētiæ, quæ locus tuus est, non derelinquas. Gregor. Moral. lib. 3. cap. 17.
b. Sepes animæ lex est di-una, & merus verāque le-galiū sensum cognitio.
c. Qui ergo legem dei con-temnis, & diuina prauari-catur mādara, qui falsa co-gnitione decidit in pecca-tum, cuius opifex est ille callidus serpens, iste incau-tus ac diuina callus gratia in oris serpentis perpetie-tur. Olympio dorus ibi.

†11. q. 1. Sa-cerdotibus. in fi.

† Sap. 6. 2.

† Psal. 7. d. Prou. 26. 2. Eccle. 26. d.

¹⁰ Si retusum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, sed hebetatū fuerit, multo labore excuetur, & post industriā sequetur sapientia. ¹¹ Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultē detrahit. ¹² Verba oris sapiētis grata: & labia insipiētis precipitabunt eū. ¹³ Initium verborum eius stultitia, & nouissimum oris illius error pessimus. ¹⁴ Stultus verba multiplicat. Ignorat homo quid ante se fuerit: & quod post futurum sit, quis ei poterit indicare? ¹⁵ Labor stultorum affliget eos qui nesciunt in vrbe pergere. ¹⁶ Væ tibi terra, cuius Rex est puer, & cuius principes mane comedunt. ¹⁷ Beata terra, cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendū, & non ad luxuriam. ¹⁸ In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manū perstillabit domus. ¹⁹ In risu faciunt panem & vinum, ut epulentur viuentes. Et pecuniæ obediūt omnia. ²⁰ In cogitatione tua regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti. Quia & aues cœli portabunt vocem tuam: & qui habet pēnas, annuntiabit sententiam.

Petenti egeno danda est eleemosyna, ut premium in futuro iudicio expectetur securum, sub fœnore recipiendum.

X I.

Mitte panem tuum super^a transeuntes aquas: quia post temporā multā inuenies illum. ^{b2} Da partes septem, nec non & octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram. ³ Si repletæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent. Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. ⁴ Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet. ⁵ Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis: sic nescis opera dei, qui fabricator est omniū. ⁶ Mane semina semen tuum, & vespere, ne cesset manus tua: quia nescis quid magis oriatur, hoc, aut illud: & si vtrunque simul, melius erit. ⁷ Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem. ⁸ Si annis multis vixerit homo, & in iis omnibus lætus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguetur præterita. ⁹ Letare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuū in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in ¹⁰ intuitu oculorum tuorū, & scito quod pro omnibus iis adducet te deus in iudicium.

Studiose viuat adolescens brevis vitæ corruptioni assidue subiectæ, atque imminentis mortis habita ratione, omnium gestorum rationem redditurus.

X II.

Vfer iram à corde tuo, & amoue malitiā à carne tua. Adolescentia enim & voluptas vana sunt. ¹ Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam veniat tēpus afflictionis tuæ, & appropinquent anni de quibus dicas, non mihi placent. ² Antequam tenebrescant sol & lumen, & stellæ & luna, & reuertantur nubes post pluuiam. ³ Quando cōmouebuntur custodes domus, & mutabunt viri fortissimi, & ociosæ erunt molentes in minuto numero, & tenebrescant vidētes per foramina, ⁴ & claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis, & consurgēt ad vocem volucris, & obsurdescēt omnes filiæ carminis. ⁵ Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via. ⁶ Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparitis. Quoniā ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes. ^{b6} Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurat vitta aurea, & conteratur hydria super fontem, & confringatur rota super cisternam, ⁷ & reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad deum qui dedit illum. ^{† 8} Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas. ⁹ Cūq; esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarrauit quæ fecerat: & inuestigans composuit parabolas multas. ¹⁰ Quæsiuit verba utilia, & conscripsit sermones rectissimos, ac veritate plenos. ¹¹ Verba sapiētium sicut stimuli, & quasi clauis in altum defixi, quæ per magistrorum consiliū data sunt à pastore vno. ¹² His amplius fili mi ne requiras. Faciēdi plures libros nullus est finis: frequēsq; meditatio, carnis afflictio est. ^{† 13} Finem loquēdi pariter omnes audiamus. ^c Deum time, & mandata eius observa: Hoc est omnis homo. ¹⁴ Cūcta quæ fiunt, adducet deus in iudiciū pro omni errato, siue bonū, siue malū sit.

c. Mane comedunt, qui de huius mundi prosperitatibus extolluntur, & dū præsentia vehementer curant, futura negligunt. Grego. Moral. 16. cap. 27.

a. Hoc est, miserere pauperum fletum.
b. Præcipitur ut in vtrūque instrumentū pari veneratione credamus. Iudæi enī dederunt partes septē, credentes sabbatū: sed nō dederūt octo, resurrectionem negātes. Hier. aduersus Luciferianos. Vel sic dispensa tēporalia, ut appetere non obliuiscaris æternā. Greg. Moral. 35. cap. 7.

c. Hoc est, Fortis quisq; letitiam suam non in veteris vitæ voluptate, sed in conversationis nouæ virtute constituat. Grego. Mora. 24. ca. 5.

a. Potest hoc etiam de vniuersali orbis consummatione, quam de particulari cuiusvis hominis intelligi. Hieron. ibi.

b. Magnus enim fons comprehendit omnia quousque apud puteum stēt hydria & vehiculū rotæ, quā contingit quādoque elabi. Cum igitur cessabit cursus temporū per rotam, & vitæ per aquam signatus, & præterierit seculū vniū gēris, & iacuerint homines super terrā, tū erit vna salus, si agnouerint animā cōditore suū, & ad eum euolauerint. Greg. Neocæsariensis ibid.

c. Sed intellige timorē domini sanctū & sanctificatē, quæ debemus ex charitate pioq; affectu circa illū qui leges tulit, mandatq; seruari sua instituit. Si enī carnē à fornicatione cōpescamus supplicij metu, nō charitate iubētis, quis dubitet quin sub iudicio iudicij penarūq; terrore, in feras libidines prolapsuri simus, cū supri desiderij in pectore habeamus? Quod & de ceteris flagitiis quæ lege nobis prohibentur, intelligendum est. Olym. ibid.

† Sup. 1. a.

† 12. dist. ca. Omnia.

INCIPIT CAN-

ticum Canticorum.

Sponsa sponsi amore flagrans & auxilio, latam se offert progredi paratam. Attamen quia in multis turbata, & à Gentibus & Iudæis impugnata, patriam suam relinquit, locum à tyrannis & Iudæis tutum inquiri: ad quem sponsus eam dirigens, illi confert charitatem, fidem & spem, quibus sponsi incarnationem, passionem, resurrectionem, & spiritus sancti missionem confitetur, ab eodem commendanda.

a. Nisi prius reliquerimus vicia, & pompis seculi renūtiaverimus, non possumus dicere: Osculetur me osculo oris sui. Hiero. ibid.

Osculetur^a me osculo oris sui: ² Quia meliora sunt vbera tua ^A vino, ³ fragrantia vnguentis optimis. Oleum effusum nomē tuum: ideo adolescentulæ dilexerunt te. ⁴ Trahe me post te: Curremus in odorem vnguētorum tuorū. † Introduxit me rex in cellaria sua. Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. ⁵ Nigra ^B sum, sed formosa, filiæ Ierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. ⁶ Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineā meam

† Infra 2. a

b. In perfecta sciētia, in bonis operibus, in claro lumine Hieron. in psal. 90.

c. Seipsum ignorat, qui se ad creatoris sui imaginem nō meminit esse creatum. Inde egreditur post vestigia gregū in latam viā, nec iam agnos pascit, sed hœdos. Grego. Moral. 30. cap. 25.

d. Collum sponsæ monilibus circumdatur, dum fides sanctæ animæ operibus decoratur. Grego. in 7. Psalmos 101.

e. Dum sanctorum virtus in ecclesia magnā nobis gratiā suavitatis administrat, nardus dat odorem suum. Grego. Moral. 35. cap. 22.

non custodiui. ⁷ Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes ^b in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. ⁸ Si ignoras te o pulcherrima ^C inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pascce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorū. ⁹ Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea. ¹⁰ Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis: ^d collum tuū sicut monilia. ¹¹ Murænu- las aureas faciemus tibi, vermiculatas argēto. ¹² Cum esset rex in accubitu suo, ^e nard⁹ mea dedit odorem suum. ¹³ Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea ^D commorabitur. ¹⁴ Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. ¹⁵ Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. ¹⁶ Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus. Lectulus noster floridus, ¹⁷ tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Sponsus exemplo sui ad filiorum curam sponsam inuitat, quæ illos doceat vitam actiuam & contemplatiuam, atque charitatem prius sibi quàm aliis debere curandam, pollicitus se omnibus auxilio ad charitatem informandam, & pellendos hereticos paratissimum, quæ exequitur sponsa sponsi freta auxilio.

II.

u. Quia suillum quem desiderat, adhuc videre nō permittitur, magna est consolatio si aliorum profectib⁹ lætetur. Greg. super Ezech. lib. 2. homil. 15.

Ego flos campi, & lilium cōualliū. ² Sicut lilium inter spinas, sic amica mea ^A inter filias. ³ Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub vmbra illius quē desiderauerā, sedi: & fructus eius dulcis gutturi meo. † Introduxit me rex in cellā vinariā: ordinauit in me charitatē. ^a Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo. † ⁶ Leua eius sub capite meo, & dexte ^B ra illi⁹ amplexabitur me. † ⁷ Adiuro vos filiæ Ierusalē per capreas, ceruósq; camporū, ne fusciteris neq; euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. ⁸ Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in mōtibus, transiliens colles. ⁹ Similis est dilectus meus capræ, hinnulōq; ceruorū. En ipse stat post parietem nostrū respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. ¹⁰ En dilectus meus loquitur mihi: Surge, propera amica mea, co- ^C lumba mea, formosa mea, & veni. ¹¹ Iam enim hyems transiit, imber abiit, & recessit. ¹² Flores apparuerūt in terra nostra, tēpus putationis aduenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ^{b12} ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederūt odorem suum. Surge, propera amica mea, speciosa mea. ¹⁴ & veni colūba mea in foraminibus petrae, in cauerna maceriae. Ostende mihi faciē tuā, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim ^D tua dulcis, & facies tua decora. ¹⁵ Capite nobis^c vulpes paruulas, quæ demoliūtur vineas. Nam vinea nostra floruit. ¹⁶ Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascitur^d inter lilia, donec

† Infra 2. a

† Infra 3. b

b. Veteris legis præcepta ceciderunt, & de euāgelio vires florentes dederūt odorem. Hieron. aduersus Iovinian. lib. 1.

c. Vulpeculae sunt hereticorum discipuli. Chrysost. in psal. 96.

d. Inter candidissimos virginum choros. Hieron. ad Demetriadem de virginitate seruanda.

lia,¹⁷ donec aspiret dies, & inclinentur vmbra. Reuertere, similis esto dilecte mi caprea, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.

Sponsa circa filiorum curam occupata, & curis distracta, quæsitum non reperit sponsum: quibus omisis illum inuenit: qui omnes ab illa pellens tribulationes, sibi eam iungit quo ad omnes illius status: quos eadem ad sponsi sibi iuncti per incarnationem, & glorificati per passionem, inuitat considerationem. I I I.

A **N**^a lectulo meo per noctes quæsiui quem diligit anima mea. Quæsiui illū: & non inueni. ² Surgam, & circuibo ciuitatem: per vicos & plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsiui illum, & non inueni. ³ Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea, vidistis? ⁴ Paululū cū pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea. Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. [†] ⁵ Adiuro vos filia Ierusalem per capreas, ceruósque camporum, ne suscitetis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. ^b ⁶ Quæ est ista quæ ascendit per desertū sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij? ⁷ En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, ⁸ omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi. Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos. ^c ^d ⁹ Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. ¹⁰ Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum media charitate constitrauit propter filias Ierusalem. ¹¹ Egredimini filia Sion, & videte regem Salomonē in diademate quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.

Sponsa ex Zelo ad contemplandum conuersa, omnes mundi sordes fugit, & munditias curat omni potentia, verbo & actu, premium sortitura supremum, ut mundum penitus relinquat, & triplicem superet hostem, in quorum nimirum manus nos venire, & vexari permittit, ut amplius mereamur. I I I I.

A **V**ā pulchra es amica mea, quā pulchra es oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet. [†] Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. ^a ² Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauachro. Omnes gemellis foetibus, & sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. ³ Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ: absque eo quod intrinsecus latet. ⁴ Sicut turris Dauid collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. ⁵ Duo vbera tua sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascuntur in liliis, ⁶ donec aspiret dies, & inclinentur vmbra. Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris. ⁷ Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. ⁸ Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni. Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonū, de montibus pardorum. ⁹ Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meū in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui. ¹⁰ Quā pulchræ sunt mammæ tuæ soror mea sponsa! Pulchriora sunt vbera tua vino: ^b & odor vnguentorū tuorum super omnia aromata. ¹¹ Fauus distillans labia tua sponsa: mel & lac sub lingua tua, & odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. [†] ¹² Hortus conclusus: soror mea sponsa: hortus conclusus, [†] fons signatus: ¹³ Emissiones tuæ paradisus malorum punitorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, ¹⁴ nardus & crocus, fistula, & cinnamomū cū vniuersis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis. ¹⁵ Fons hortorum, puteus aquarum viuetium, quæ fluunt impetu de Libano. ¹⁶ Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluent aromata illius.

Sponsus sponsæ auxilium spondet, & in contemplatione securitatem: surgat tamen oportet ad filiorum errores in fide & moribus corripiendos verbo & exēplo, in quibus occupata contemplationis viam sine filiarum precibus non inueniens, diuinam illas & humanam sponsi naturam docet, ut ad sponsi mysteria & praconia ferent promptiores. V.

a. Non est reuersus sponsus ad vocem & votum reuocantis. Quare? Vt desiderium crescat, ut probetur affectus, ut exerceatur amoris negotium. Sanè ergo dissimulatio est, non indigentio. Sed superest ut quærat, si forte reperiat quæsitum, qui vocatus non venit, dicite domino: omnis qui quærit, inuenit. Bern. super Cantica. Sermo. 73.

b. Fumus ergo cui assimilatur ecclesia, surgit ex aromatibus myrrhæ: quia deo placere nititur cum carnis mortificatione. Gal. 5. Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentiis. S. Thom. ibidem.

c. Hoc est tabernaculum testimonij cum suo propitiatorio.

d. Quod est illud ferculum siue palatium nisi nostri corporis species? Nanque in gemis aer specie fulgoris ostenditur, in auro ignis, aqua in argento, terra per lignum, ex quibus corpus humanum quatuor conitamentis: in quo nostra recubatur anima, si non aspero montium, non humi arido expers quietis existat, sed sublimis à vitis ligno sulcata requiescat. Ambros. de de virg. lib. 3.

a. Dentes ecclesie sunt sancti, qui non cessant prædicare homines ab erroribus, similes ouibus de nouo baptisimi lauachro renatis, quæ statim geminos producant foetus, id est, duo præcepta charitatis, dei & proximi. August. de doctrina Christiana. lib. 2. cap. 6.

b. Vide quem tribuas nobis virgo processum. Primus enim odor tuus super omnia aromata quæ in saluatoris missa sunt sepulturam: & mortuos corporis motus, membrorumque; redolet obitu se delicias. Secundus odor tuus sicut odor Libani, dominici corporis integritatem, virginem florem castitatis exhalat. Ambr. de virginibus. lib. 1.

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. ^A
 Veni in hortum meum, soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aroma-
 tibus meis. Comedi fauum meum cum melle meo, & bibi vinum meum cum la-
 cte meo. ^a Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi. ^b Ego dormio, &
 cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis, Aperi mihi soror mea, amica mea, colubam
 mea, immaculata mea, quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis no-
 ctium. ³ Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo
 inquinabo illos? ⁴ Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus in-
 tremuit ad tactum eius. ⁵ Surrexi, ut aperirem dilecto meo. ⁶ Manus meae stillauerunt
 myrrham: & digiti mei pleni myrrha probatissima. ⁷ Pessulum ostij mei aperui dile-
 cto meo: at ille declinauerat, atque transierat. Anima mea liquefacta est ut dilectus lo-
 cutus est. ⁸ Quasiui, & non inueni illum: vocavi, & non respondit mihi. ⁹ Inuenerunt
 me custodes qui circumueunt ciuitatem. Percusserunt me, & vulnerauerunt me, ^c tulerunt
 mihi pallium meum custodes murorum. ¹⁰ Adiuro vos filiae Ierusalem, si inueneritis di-
 lectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo. ¹¹ Qualis est dilectus tuus ex dile-
 cto, o pulcherrima mulier? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?
¹² Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus. ¹³ Caput eius aurum
 optimum: comae eius sicut elatae palmarum: nigrae quasi coruus. ¹⁴ Oculi eius sicut
 columbae super riuulos aquarum quae lacte sunt lotae, & resident iuxta fluentia plenif-
 sima. ¹⁵ Genae illius sicut areolae aromatum, confitae a pigmentariis. Labia eius lilia di-
 stillantia myrrham primam. ¹⁶ Manus illius tornatiles aureae, plenae hyacinthis. Ven-
 ter eius eburneus, distinctus sapphiris. ¹⁷ Crura illius columnae marmoreae, quae fun-
 datae sunt super bases aureas. Species eius ut Libani, electus ut cedri. ¹⁸ Guttur illius
 suauissimum: & totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus,
 filiae Ierusalem. ¹⁹ Quod abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quod declinauit
 dilectus tuus? Et quaeremus eum tecum.

*Sponsa filij se libentes ad sponsum quaerendum offerunt: quos docet sponsi secum foedus
 humanitate & dilectione iunctissimum, unde tota eius oritur quo ad substantiam
 virtutem & operationem pulchritudo: a quo diuersitas ad multa non tollit unita-
 tem quo ad omnes status, pro quibus synagoga tandem euocanda reuersura est ad
 sponsae gremium.*

V I.

^a Querebant supra quique
 pii fideles ex matre eccle-
 sia, quod declinasset sponsus
 suus Christus: ut simul in-
 quireretur eius participatio-
 nem secum haberent. Quae
 respondit: Dilectus meus a
 regalibus sedibus venit in
 hortum suum, id est, in ec-
 clesiam, quae est hortus eius.
 S. Thom. ibi dem.

^b Sicut Thirza, vel Therfa
 quae regia fuit regum Israel,
 sicut Ierusalem regum Iu-
 dae, usque ad destructionem
 Samariae.

^c Ista sunt genae in quibus
 solent niteri verecundia, pul-
 chritudo fulgere: in quibus
 autem flos iuuentutis, aut perfe-
 ctas aetatis insigne est. Am-
 bro. de obitu Valentini.

Dilectus ^a meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pasca-
 tur in hortis, & lilia colligat. ² Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui pa-
 scitur inter lilia. ³ Pulchra es amica mea, ^b suavis & decora sicut Ierusalem, ter-
 ribilis ut castrorum acies ordinata. ⁴ Auerte oculos tuos a me: quia ipsi me auolare fe-
 cerunt. ⁵ Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad. ⁶ Dentes tui si-
 cut greges ouium, quae ascenderunt de lauachro. Omnes gemellis foetibus, & sterilis
 non est in eis. ⁷ Sicut cortex mali punici, sic ^c genae tuae: absque occultis tuis. ⁸ Sexagin-
 ta sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum non est numerus. ⁹ Vna
 est columba mea, perfecta mea, una est matri suae, electa genitrici suae. Viderunt eam
 filiae Sion, & beatissimam praedicauerunt, reginae & concubinae, & laudauerunt eam.
¹⁰ Quae est ista quae progreditur quasi aurora confurgens, pulchra ut luna, electa ut
 sol, terribilis ut castrorum acies ordinata. ¹¹ Descendi in hortum meum, ut viderem po-
 ma conuallium, ut inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica. ¹² Ne-
 sciui. Anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab. ¹³ Reuertere, reuer-
 tere Sunamitis: reuertere, reuertere, ut intueamur te.

*Synagoga pulchritudinem suam praeuissam a sponso tandem consecutura iuxta
 omnes potentias suas interiores & exteriores & actus earum, sponsi in cru-
 cem ascensum agnoscens, dispositam se exhibet in omnibus fideliter obsequi
 mandatis.*

V II.

Quid

† Iere. 25. c

† Defac.
 vnti. c. vni-
 co.

† Sup. 3. b

† Sup. 2. b.
 & 3. b. & in-
 fra. 8. a

† 36. dist. ca.
 Qui eccle-
 siasticis. in
 fi.

† Sup. 4. a
 3. Reg. 11. a

† 24. q. 1. ca.
 Loquitur.
 c. Pudenda.
 De cos. di.
 4. c. illud.
 † Infr. 8. a

- A** **Q**uid^a videbis in Sunamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Iuncturae foeminarum tuorum, sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. ² Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis. Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus liliis. ³ Duo vbera tua, sicut duo hinnuli gemelli capreae. ⁴ Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filiae multitudinis. [†] Nasus tuus sicut ^b turris Libani, quae respicit contra Damascum. ⁵ Caput tuum ut Carmelus, & comae capitis tui sicut purpura regis iuncta canalibus. ⁶ Quam pulchra es, & quam decora charissima in deliciis! ⁷ Statura tua assimilata est palmae, & vbera tua botris. ⁸ Dixi ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius. Et erunt vbera tua sicut botri vineae: & odor oris tui, sicut odor malorum: ⁹ guttur tuum sicut vinum optimum. Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque & dentibus illius ad ruminandum. ¹⁰ Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. ¹¹ Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, comoremur in villis. ^{c 12} Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Ibi dabo tibi vbera mea. ¹³ Mandragorae dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.

† 49 di. c.
Huic oroni.

Synagoga sponsi agnoscens incarnationem, ipsum cupit omnibus regnare nationibus ad sponsam conuersis, cum qua versentur, & delectentur doctrina euangelica, & operibus eius. Ipsaque par pari reddens, sponsam a sponso ortam & hactenus seruata fatetur, sponso vero hortante sponsa omnem illi pollicetur fauorem.

VIII.

- A** **Q**uid vis mihi det te fratrem meum, ^a fugentem vbera matris meae, ut inueniam te solum foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? ² Apprehendam te, & ducam in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae. Ibi me docabis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum. ^{b 3} Laxa eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. ^{† 4} Adiuro vos filiae Ierusalem: ne suscitatis neque euigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. ⁵ Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitaui te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua. ⁶ Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: ^{† 7} quia fortis est ut mors dilectio: dura sicut infernus aemulatio: lampades eius, ut lampades ignis atque flammarum. ⁷ Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. ⁸ Soror nostra paruula est, & vbera non habet. Quid faciemus sorori nostrae in die quando alloquenda est? ⁹ Si murus est, aedificemus super eum propugnacula argentea. Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. ^{d 10} Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex qua facta sum coram eo quasi pacem reperiens. ¹¹ Vineae fuit pacifico, in ea quae habet populos. Tradidit eam custodibus: vir affert pro fructu eius mille argenteos. ¹² Vineae mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti iis qui custodiunt fructus eius. ¹³ Quae habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam. ¹⁴ Fuge dilecte mi, & assimilare capreae hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

† Sup. 3. b.
2. a

† Sup. 3. &
4. a
Depor. di.
2. c. Valida.

a. Narrae pulchritudo synagoga praeiusta a deo, inde ostenditur quod hac pulchritudine synagoga consequi debet a Christo. Pulchritudine autem eius ostendit in comparatione ad animam. Sicut enim anima pulchritudo in perfectione virtutum consistit & donorum, quae ornant concupiscibile & irascibile, intellectum practicum, speculativum, & voluntatem: sic Synagoga talis pulchritudo praeiusta erat quam debebat consequi per Christum. S. Th. ibidem.

b. Quam Salomon in monte Libano construxit, unde poterat numerare domos Damasci.

c. Florent quippe vineae, cum mentes fidelium bona opera proponunt: sed fructus non pariunt, si ab eo quod proposuerunt, aliquibus vitiis erroribus infirmantur. Grego. Moral. libro 12. cap. 26.

a. Volebat Herodes Christum paruulum lactentem occidere, cuius nequitiam olim prauis spiritus sanctus per Salomonem ex persona ecclesiae arguit dicendo: Quis mihi det te fratre meum, & ostendebat potentiam illum non habiturum aduersus eum, qui dominus & princeps est omnium potestatum. Chryso. ex variis in Matth. locis, ho. 2.

b. Haec loquitur sponsa de Christo, anima de verbo dei. Christus autem idem est verbum dei atque sapientia. Beata ergo anima quam complectitur sapientia. Magna est sapientiae manus, magna dextera, tota complectitur animam. Ambr. in psal. 118. Ser. 14.

c. Quia sicut mors separat animam violenter a corpore ita dilectio dei separat animam violenter a mundano & carnali amore. Clemens Episto. 1. ad Iacobum.

d. Murus est ecclesia, turres eius sunt sacerdotes, quibus abundat, & de naturalibus verbis, & de moralibus disciplina. Cognosce ergo te decora anima, quia imago dei es. Cognosce te homo, quia gloria es dei. Ambr. Hexameron lib. 6. cap. 3.

PROLOGVS IN LIBRVM SAPIENTIAE.

Iber Sapietiae apud Hebraeos nusquam est: unde & ipse stylus Graecam magis eloquentiam redolet. Hunc Iudaei Philonis esse affirmant: qui proinde Sapietia nominatur, quia in eo Christi aduentus (qui est sapientia patris) & passio euidenter exprimitur.

Incipit liber Sapientiae.

*Ad acquirendam sapientiam necessaria est iustitia, quæ hominis affectus in deum dirigat
& verba: murmurationem in deum, detractiōem in proximum, & mendacium in se
vitando, & dei beneficia iugiter meditando.*

Cap. I.

a. Simplicitas cordis dies est, quam fraus nō obnubilat, non obtenebrat mendacium, nō obcurat inuidia: quem lux veritatis illuminat, præsentia diuinæ claritas illustrat. Gregor in 7. psal. Psal. 101.
b. Id est quæ mala fide in re quacunque versatur. In maleuolam enim animam non introibit sapientia, quo ad contemplatiuam: nec habitabit in corpore subdito peccatis, quo ad actiuam. Landulph. i. parte, cap. 40.

Illigite iustitiam, qui iudicatis terram. ^a Sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illū: ² quoniā inuenitur ab iis qui non tentant illū: apparet autem eis qui fidem habent in illum. [†] ³ Peruersæ enim cogitationes separant à deo: probata autem virtus corripit insipientes. ⁴ Quoniam in ^b maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. [†] ⁵ Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. ⁶ Benignus est enim spiritus sapientiae, & non liberabit maledictum à labiis suis: quoniam renum illius testis est deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ eius auditor. ⁷ Quoniā spiritus domini repleuit orbem terrarum: & hoc ^c quod continet omnia, scientiam habet vocis. ⁸ Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens iudicium. ⁹ In cogitationibus enim impij interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad deum veniet, & ad correctionem iniquitatum illius. ¹⁰ Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur. ¹¹ Custodite ergo vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractiōe parcite linguæ. Quia sermo obscurus in vacuum non ibat: [†] os autem quod mentitur, occidit animam. ¹² Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neq; acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum. ¹³ Quoniam deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. ¹⁴ Creauit enim vt essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminij, nec inferorū regnum in terra. ¹⁵ Iustitia enim perpetua est, & immortalis: iniustitia autem, mortis acquisitio. ¹⁶ Impij autem manibus & verbis accersierunt illam: & æstimantes illam amicam, defluerunt: & sponfiones posuerunt ad illam, quoniam morte digni sunt, qui sunt ex parte illius.

Dep. d. r.
c. Super tribus.
† Iere. 4. d

† Infr. 2. a
1. quæst. 1. c.
Per istam.
q. 3. c. Saluator.
23. quæst. 2. c.
De illis.
Dep. d. 3.
c. Inter hæc hircum.
De cōf. dist.
4. c. Oñen-
ditur. cap.
Quomodo.
in fi.
Iere. 4. c.

† 22. q. 2. ca.
Nec artificioso. ca. Si
quis ad te
confugerit.
& q. 5. c. Iu-
ramenti.

Infr. 15. b

Impiorum voluptates, atque errores ad suum finem: & Iudeorum consilium & conspirationes aduersus Christum.

I I.

a. Triplicem remouet errorem. Scien iam impediendum. Primum dicentium animam hominis esse mortalem, capite precedenti, ibi. Nolite zelare mortem. Secundum, qui nullam penam vel premiū humanorū actū dicebant, in hoc cap. Tertium eorum qui dicebant mala quæ nobis in hac vita contingunt, ex peccatis præteritis nobis contingere, infr. c. p. 3. Lyra ibid.

Ixerunt ^a enim impij cogitantes apud se non recte: Exiguum & cum tadio est ^A est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis. ² Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erim⁹ tanquam non fuerimus. Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad cōmouendum cor nostrum. ³ Quia extinctus cinis erit corpus nostrū: & spiritus diffundetur tanquam mollis aër. Et transibit vita nostra tanquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est à radiis solis, & à calore illi⁹ aggrauata. ⁴ Et nomen nostrum obliuionem accipiet per tempus, & nemo habebit memoriam operum nostrorum. [†] ⁵ Vmbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. [†] ⁶ Venite ergo & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquā in iuuentute celeriter. ⁷ Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non præterea nos flos temporis. ⁸ Coronemus nos rosis antequam marcescant: nullum pratum sit quod non pertranscat luxuria nostra. ⁹ Nemo vestrum exors sit luxuriæ nostræ. Vbique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. ¹⁰ Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterano: nec reuereamur canos multi temporis. Sit autem

† 1. Par. 29. d
† Isa 56. d
Dep. d. 3.
c. Incārum,

c ¹¹ Sit autem fortitudo nostra, lex iniustitiae. Quod enim infirmum est, inutile inuenitur. ¹² Circumueniamus ergo iustum, quoniam ^b inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris: & impropere nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ. ¹³ Promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat. ¹⁴ Factus est nobis in translationem cogitationum nostrarum. ¹⁵ Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatae sunt viæ eius. ¹⁶ Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris tanquam ab immunditiis, & præfert nouissima iustorum, & gloriatur patrem se habere deum. ^c ¹⁷ Videamus ergo si sermones illius veri sint, & tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. [†] ¹⁸ Si enim est verus filius dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. ¹⁹ Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. ²⁰ Morte turpissima cōdemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius. [†] ²¹ Hæc cogitauerunt, & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum. ²² Et nescierunt sacramenta dei, neque mercedem sperauerunt iustitiæ, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. [†] ²³ Quoniam deus creauit hominem inextermabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. [†] ^d ²⁴ Inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. ²⁵ Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius.

† Iere. 12. c
Matt. 27. c

† Matt. 27. c

† Iere. 11. d

† Gene. 1. d.
2. b. s. a
Eccle. 17. a
† Gene. 3. a

b Hoc est, iniustus, qui nos arguit, cōdemnat, corripit. Licet hoc possit etiam ad auaritiā hominū impiorum deriuari, quæ perfidia vicini est: sicut in Iuda proditore legimus, qui auaritiæ studio, & pecuniæ cupiditate, laqueū proditoris incurrat atque incidit. Amb. offic. lib. 2. ca. 9.

c Viderunt etenim Iesum multa & præclarissima miracula facientem, & copiosum post se populum deducentem, ac omnium terrenorum prædicantem contemptum: sicque videbant ab ipso principatū ad quē maxime anhelabāt, auferri. Ideo collegerunt cōciliū pōtiffices & Pharisei. Dion. ibi. ex. Au. d. Ita per occasionē delicti in vniuersis peccatoribus diabolus mortis sortitus est imperiū, atque omnes à deo deuīantes, peccati vinculo obstrictos, līquētis tactari clausos ergastulo possidebat. Amb. de mysterio paschæ cap. 3.

Iustorum & martyrum per tribulationes vita probatur, ac impiorum pro delictis retributio donatur: virginum merces, & adulterorum supplicium expectatur. III.

† Deut. 32. a

A ¹ Vstorum ^a [†] autem animæ in manu dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. ² Visi sunt oculis insipientium mori, & aestimata est afflictio exitus illorum. ³ Et ab itinere iusto abierunt in exterminium, & quod à nobis est iter exterminij: illi autem sunt in pace. ⁴ Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. ⁵ In paucis vexari, in multis bene disponentur: quoniam deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se. ⁶ Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum. [†] ⁷ Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundinetis discurrent. ⁸ Iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit dominus illorum in perpetuū. ⁹ Qui confidunt in illo, intelligent veritatem, & fideles in dilectione acquiescēt illi: quoniam donum & pax est electis eius. ¹⁰ Impij autem secundū quæ cogitauerunt, correptionem habebunt: quia neglexerunt iustum, & à domino recesserūt. ¹¹ Sapientiam enim & disciplinam qui abiicit, infelix est, & vacua est spes illorum, & labores sine fructu, & inhabitabilia & inutilia opera eorum. ¹² Mulieres eorum insensate sunt, & nequissimi filij illorum. [†] ¹³ Maledicta creatura eorum, quoniam fœlix est sterilis, & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto. Habebit fructum in respectione animarum sanctarum. ¹⁴ Et spado qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitauit aduersus deum nequissima. [†] Dabitur enim illi fidei donum electum, & fors in templo dei acceptissima. ¹⁵ Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, & quæ nō concidat radix sapientiæ. [†] ^b ¹⁶ Filij autem adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur. ¹⁷ Et si quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & sine honore erit nouissima senectus illorum. ¹⁸ Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocutionem. ¹⁹ Nationes enim iniquæ, diræ sunt consummationis.

† Matt. 13. f

† Isa. 45.
Luc. 23. d
Galat. 4. d

† Isa. 56. b

† 16. di. c. fi.
32. q. 4. ca. 1.
& c. Dicat.

a Qui sanctorum meritare ligiosa charitate miratur, quique iustorum glorias frequenti laude colloquitur: eorum mores, actus, atque iusticiam imitetur. Chrys. super illud: Iustorum animæ. Ser. to. 1.

b Cur enim queritur tale coniugium de quo susceptus filius? nec successionis possit hæres esse, nec sanguinis? Nec enim habere potest hereditatis cōsortium, qui nō habet originis priuilegiū. Cur inquam queritur tale contubernium, de quo nati non filij sunt matrimonij, sed testes sint adulterij? Cur huiusmodi suscipiuntur adulteri, qui patri pudori sint, non honori? Vnde dicit scriptura: Adulterorum filij in consummatione erunt. Ambr. Ser. 65.

a Scilicet in religiosis, qui castitatem voverunt, & se castrauerunt propter regnū dei: quia castitas sola non sufficit ad cordis integritatem, sine ipsa nulli cōiungit videre dominū. Chrys. in 2. cap. Epip. hom. 4.

Casti generatio in multis ab adulterina dissidet: iusti etiam plerumque à deo tolluntur, ne ab impiis seducantur: & in quo vtriusque finis differat. IIII.

A ¹ Quam pulchra est casta generatio cum claritate? Immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud deum nota est, & apud homines. ² Cū præsens est, imitantur illam: & desiderāt eam cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum præmium vincens. ³ Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria vitulina non dabunt radices

altas, nec stabile firmamentum collocabunt.⁴ Et si in ramis in tempore germinauerint infirmiter posita, à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur.⁵ Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.⁶ Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiae aduersus parētes in interrogatione sua.⁷ Iustus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.⁸ Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata.⁹ Cani autē sunt sensus hominis, & etas senectutis vita immaculata.¹⁰ Placens deo factus dilectus, & viuens inter peccatores, translatus est.

^a Nam si pacato seculo bel-
lisque cessantibus raptum
Enoch nemo fleuit, edma-
gis propheta laudauit, si-
cus: de illo scriptura dixit:
Raptus est, ne malitia mu-
taret cor eius: quanto ma-
gis nunc iure dicendum est,
cum ad seculi lubricum vi-
ta accedat amicum: Rap-
tus est ne manus incide-
ret barbarorum: Raptus est,
ne totius orbis excidia, mū-
di finem, propinquorum fu-
nera, ciuium mortes: ne po-
stremo sanctarum virginū
atque viduarū, quod omni
morte acerbius est, collu-
uionem videret? Ambros.
de obitu fratris.
c. Hoc est. Deus auellet ani-
mas eorum à suis corporibus
omnino disrumpat, & in-
tus corruptis. Sic quippe p
Hosea loquitur de iniquis.
13. Occurram eis ut vltra ra-
pis catulis, dirumpam in-
teriora eorum, & cōsumam
eos ut leo, qui erant inflati
superbia. Dionys. ibid.

^b ¹¹ Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius.¹² Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentiae transuertit sensum sine malitia.¹³ Consummatus in breui, expleuit tempora multa.¹⁴ Placita enim erat deo anima illius: propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum. Populi autem videntes, & nō intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia,¹⁵ quoniam gratia dei, & misericordia est in sanctos eius, & respectus super electos illius.¹⁶ Condemnat autem iustus mortuus viuos impios, & iuuentus celerius consummata longam vitam iniusti.¹⁷ Videbunt enim finem sapientis, & non intelli-
^c gēt quid cogitauerit de illo deus, & quare minuerit illum dominus.¹⁸ Videbūt enim & contemnent eum, illos autē deus irridebit.¹⁹ Et erunt post hæc decidentes sine honore, & in cōtumelia inter mortuos in perpetuum.^c Quoniam dirumpet illos inflatos sine voce, & commouebit illos à fundamentis, & vsque ad supremum desolabuntur. Et erunt gementes, & memoria illorum periet.²⁰ Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducunt illos ex aduerso iniquitates ipsorum.

[†] Gene. 1. c.
De pœ. di. 3.
ca. Si ex o-
no. & ca. se-
quen.
Iere. 11. b

*Iusti constanter ab impiis tolerant persecutiones, iniusti autem incassum sperant,
qui in futuro seculo vitam suam deplorabunt.*

V.

Inc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt: & qui abstulerunt labores eorum,² videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in subitatione insperatae salutis, gementes præ angustia spiritus,^a dicentes intra se, pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquādo in derisum, & in similitudinem improperij.⁴ Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore:⁵ Ecce quomodo computati sunt inter filios dei, & inter sanctos fors illorum est.^b Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiae lumen non luxit nobis, & sol intelligentiae non est ortus nobis.⁷ Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias difficiles: viam autem domini ignorauimus.⁸ Quid nobis profuit superbia? aut diuitiarum iactantia quid cōtulit nobis?⁹ Transierunt omnia illa tāquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens:¹⁰ & tāquam nauis quæ pertransit fluctuantē aquā, cuius, cum præterierit, nō est vestigium inuenire, neq; semitā carinæ illius in fluctibus:¹¹ aut auis quæ transuolat in aëre, cuius nullū inuenitur argumētū itineris illius: sed tantum sonitus alarum verberans leuem ventū, & scindēs per vim itineris aërem, commotis alis trāsuolauit, & post hoc nullū signum inuenitur itineris illius:¹² aut tanquā sagitta emissa in locum destinatum: diuisus aër cōtinuò in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius:^c ¹³ sic & nos nati cōtinuò desiuimus esse:¹⁴ & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. [†] Talia dixerūt in inferno ij qui peccauerūt:⁵ quoniā spes impij tanquam lanugo est quæ à vëto tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquam fumus qui à vento diffusus est: & tanquā memoria hospitis vnus diei prætereūtis.¹⁶ Iusti autē in perpetuū viuēt, & apud dominū est merces eorum, & cogitatio illorū apud altissimum.¹⁷ Ideo accipiet regnum decoris, & diadema speciei de manu domini, quoniā dextera sua teget eos, & in brachio sancto suo defendet illos.¹⁸ Et accipiet armaturā zelus illius, & armabit creaturā ad vltionem inimicorū.¹⁹ Induet pro thorace iustitiam, & accipiet pro galea iudiciū certum.²⁰ Sumet scutum inexpugnabile equitatē, acuet

^a Vindicta nostra describitur, & persequentium nos atque insedantium pœnitentia prædicatur. Cypria. de exhortatione martyrij.

^b Est & hæc dispensatio domini, ut quando impios puniat, & iustos remunerat, multo se videat & cognoscant. Etenim tūc martyres suos quique tyrannos agnoscent, & tyranni suos quos afflixerunt martyres. Ceterum nos quauis hic non cōuenimus mutuum, attamen a libi nullus est qui prohibeat ne simul versetur. Videbimus sane eos qui in exiliū nos miserunt, sicut Lazarus diuitem, & martyres tyrannos. Chrysost. Epist. 3.

^c Cum sit homo cōpositus ex contrariis, quæ in se cōtinuò agunt in sui corruptionem, necesse est hominem quā cito natum tendere ad corruptionem. Caelidum enim non cessat agere actione quidem corruptiva in humidum radicale: quo consumpto totum corrumpi corpus oportet. Lyra cum Dionys. ibid.

[†] Prov. 11. 6

²¹ acuet autē diram iram in lanceam, & ^d pugnabit cum illo orbis terrarum contra in-
sensatos. ²² Ibunt directæ emissiones fulgurū, & tanquam à bene curuato arcu nubiū
exterminabuntur, & ad certū locū insilient. ²³ Et à petrosa ira plenæ mittentur gran-
dines: excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter. ²⁴ Contra illos
stabit spiritus virtutis, & tanquam turbo venti diuidet illos: Et ad eremum perducet
omnem terram iniquitatis illorum, & malignitas euertet sedes potentium.

d. Orbis terrarū cū domi-
no cōtra insensatos pugnat,
quando in pœna delinquē-
tū etiā elemētōrū aduer-
sitas militat. Grego. Morā.
lib. 6. cap. 5.

*Iniustos rectores graue manet à deo supplicium, nisi sapientia adhæreant, quæ se ultro
querentibus offert, & totum regit orbem terrarum.* VI.

† Eccle. 9. d

† De sen.
excom. c. A
nobis. 2.
Eccle. 9. b
Roma. 13. a

Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens quàm fortis. ^a ² Audite ergo
reges, & intelligite, discite iudices finium terræ. ³ Præbete aures vos qui con-
tinetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: [†] ⁴ quoniam data
est à domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, &
cogitationes scrutabitur: ⁵ quoniam cum essetis ministri regni illius, non rectè iudi-
castis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem dei ambulastis.
⁶ Horredè & cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in iis qui præfunt
fiet. ⁷ Exiguo enim conceditur misericordia, ^b potentes autem potenter tormenta pa-
tientur. ⁹ Non enim subtrahet personam cuiusquam deus, qui est omnium do-
minator, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum & magnum
ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. ^c ¹⁰ Fortioribus autem fortior instat
cruciatio. ¹¹ Ad vos ergo reges sunt hi sermones mei, vt discatis sapientiam, & nō ex-
cidatis. Qui enim custodierint iustitiam, iustè iudicabuntur: & qui didicerint iusta,
inuenient quid respondeant. ¹² Concupiscite ergo sermones meos, & diligite illos, &
habebitis disciplinam. ¹³ Clara est, & quæ nunquam marcescit sapiētia, & facile vide-
tur ab iis qui diligunt eam, & inuenitur ab iis qui quærunt illam. ¹⁴ Præoccupat qui
se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. ¹⁵ Qui de luce vigilauerit ad illam, non la-
borabit: assidentem enim illam foribus suis inueniet. ¹⁶ Cogitare ergo de illa, sensus
est consummatus: & qui vigilauerit propter illam, citò erit securus. ¹⁷ Quoniam di-
gnos se, circuit ipsa quærens, ^d & in viis suis ostendet se illis hilariter, & in omni pro-
uidencia occurret illis. ¹⁸ Initium enim illius verissima est disciplinæ concupiscentia.
¹⁹ Cura ergo disciplinæ, dilectio est: & dilectio custodia legum illius est. Custoditio
autem legum, consummatio incorruptionis est: ²⁰ incorruptio autem facit esse pro-
ximum deo. ²¹ Concupiscentia itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. ²² Si
ergo delectamini sedibus & sceptris o reges populi, diligite sapientiam, vt in perpe-
tuum regnetis. ²³ Diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis: ²⁴ Quid est
autem sapientia, & quemadmodum facta sit, referam: & non abscondam à vobis sa-
cramenta dei, sed ab initio natiuitatis inuestigabo, & ponam in lucem scientiam il-
lius, & non præteribo veritatem, ²⁵ neq; cum inuidia tabescente iter habebō: quoniā
talis homo non erit particeps sapientiæ. ^c ²⁶ Multitudo autem sapientium, sanitas est
orbis terrarum, & rex sapiens, populi stabilimentum est. ²⁷ Ergo accipite disciplinam
per sermones meos, & proderit vobis.

a. Vnusquisque enim scire
tenetur, & diligētissime dis-
cere debet ea quæ ad suum
pertinēt statū ac gradum,
quatenus iuxta suæ exigen-
tiæ vocationis ambulet di-
gnè deo: & qui in aliquo
est constitutus officio, illud
idoneè exequatur. Diony.
ibid.

b. Eiusdē ne tibi videbitur
sceleris reus Annas & Cai-
phas & Iudas proditor, cu-
ius & Pilatus, qui nolēs cō-
pulsus est cōtra dominum
terre sententiā? Idem ibi.
c. Quanto maioris meriti
fuit Iudas, cōtra maioris cri-
minis est: & quāto maioris
criminis, tanto maioris &
pœnæ. Hieron. contra Ios-
ui. lib. 2.

d. Viæ quippe ad creatōrē
sunt opera cōsiderata crea-
toris: quæ dū facta cernim⁹
potētiā factoris miramur.
In istis viis ostendit se illis
hilariter, & omni prouidē-
tia occurrat, quia factoris
nobis virtus in quærenda p-
ponitur in omne quod mi-
rabiliter factū videtur.
Greg. Morā. lib. 26. cap. 8.

e. Hunc ergo qui sapienter
debet dicere etiā quod nō
potest eloquenter, verba
scripturarū tenere maxime
necessariū est. Qui enim e-
loquenter dicunt, suauiter
qui sapienter, salubriter au-
diuntur. Propter quod nō
ait scriptura: Multitudo e-
loquentiū, sed multitudo
sapientiū sanitas est orbis
terrarum. August. de doct.
Christia. lib. 4. cap. 5.

a. Adam in iustitia origina-
li est creatus immortalis;
id est potens non mori. In
qua si steteret, filios sibi si-
miles generasset, immor-
tales: sed propter lapsum
factus est mortalis: & talis
in perpetuum generauit fi-
lios mortales. Lyra ibi.

b. Vt enim acciperet sapiē-
tiā à deo, non diuitias, non
nobilitatem, non potestatem
sed sapientiā postulauit: &
in illa omnia etiā quæ
postulauit, inuenit. Ambro-
in Psalmum 43. in fi.

*Quoniam omnium idem est finis & conditio, sapientia omnibus præferenda, &
quinque modis acquirenda, quibus sunt mala vitanda.* VII.

Svm quidē & ego ^a mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno il-
lius qui prior factus est, & in vêtre matris figuratus sum caro, ² decem mēsiū
tēpore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, & delectamēto som-
ni conueniente. ³ Et ego natus accepi communē aërem, & similiter in factam decidi
terrā: & primā vocē similē omnibus emisi plorans. ⁴ In inuolumentis nutritus sum, &
magnis curis. ⁵ Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initiū. ⁶ Vnus ergo in-
troitus est omnib⁹ ad vitā, & similis exitus. ⁷ Propter hoc optauī, & datus est mihi sen-
sus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapiētia. ⁸ & præposui illā regnis & sedibus, &
diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. [†] ⁹ Nec cōparauī illi lapidē pretiosum:

† 2. Par. 1. c
Iob. 28. c

quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquā lutum esti-
mabitur argentū in conspectu illius.¹⁰ Super salutem & speciem dilexi illam, & pro-
posui pro luce habere illā: quoniam inextinguibile est lumē illius. †¹¹ Venerunt autē
mihi omnia bona pariter cū illa, & innumerabilis honestas per manus illius.¹² Et læ-
tatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam quoniā
horum omniū mater est.¹³ Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico, &
honestatē illius nō abscondo.¹⁴ Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui vfi
sunt, participes facti sunt amicitiae dei, propter disciplinā dona commēdati.¹⁵ Mihi
autem dedit deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum, quæ mihi dantur:
quoniā ipse sapiētiae dux est, & sapientium emendator.¹⁶ In manu enim illius & nos
& sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientiæ disciplina.¹⁷ Ipse enim de-
dit mihi horum scientiam veram quæ sunt, vt sciam dispositionem orbis terrarum, &
virtutes elementorū,¹⁸ initium & cōsummationem & medietatem temporum, & vi-
cissitudinum permutationes, & cōsummationes tēporum,¹⁹ & morum mutationes:
diuisiones tēporum, anni cursus, & stellarū dispositiones,²⁰ naturas animalīū, & iras
bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominū, differentias virgultorum, & vir-
tutes radicū,²¹ & quæcunq; sunt absconsa & improuisa didici. Omnium enim artifex
docuit me sapiētia.²² Est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, vnicus multiplex,
subtilis, modestus, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum, a-
cutus, qui nihil vetat benefacere,²³ humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnē
habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mun-
dus, subtilis.²⁴ Omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia. Attingit autem vbi-
que propter suam mūditiā.²⁵ Vapor est enim virtutis dei, & emanatio quædam est
claritatis omnipotentis dei sincera: & ideo nihil inquinatū in eam incurrit. †²⁶ Cā-
dor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula dei maiestatis, & imago bonita-
tis illius:²⁷ & cum sit vna, omnia potest: & permanens in se, omnia innouat, & per na-
tiones in animas sanctas se transfert. Amicos dei & prophetas cōstituit.²⁸ Neminem
enim diligit deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat.²⁹ Est enim hæc speciosior
sole, & super omnem dispositionem stellarum. Luci cōparata inuenitur prior.³⁰ Illi
enim succedit nox: sapientiam autem non vincit malitia.

*Sapientia quanto affectu sit desideranda: quæ non ab homine, nec ab angelo, nec à demone, vel
studio, sed per deuotam precationem est à deo impetranda.*

V I I I.

a. Ea potentia, qua fortiter
a fine vsque ad finem attingit,
numerus fortasse dicitur. Ea vero
qua disponit omnia suauiter, sapientia
propriè iam vocatur, cum
ut vtrumque vnus eiusdem;
sapientie. Aug. de libero
arbitrio lib. 2. ca. 11. in prin-
cipio.

Attingit^a ergo à fine vsq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.² Hæc
amaui, & exquisiui eam à iuuentute mea, & quæsiui in sponsam mihi eam as-
sumere, & amator factus sum formę illius.³ Generositatem illius glorificat cō-
tubernium habens dei, sed & omnium dominus dilexit illam: ⁴ Doctrinx enim est di-
sciplinæ dei, & electrix operum illius.⁵ Et si diuitiæ appetuntur in vita: quid sapientia
locupletius, quæ operatur omnia? ⁶ Si autem sensus operatur: quis horum quæ sunt,
magis quàm illa est artifex? ⁷ Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habet
virtutes. Sobrietatem enim & prudentiā docet, & iustitiam, & virtutem, quibus vti-
lius nihil est in vita hominibus.⁸ Et si multitudinem scientiæ desiderat quis, scit præ-
terita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum, & dissolutiones argumētorum,
signa & monstra scit antequam fiant, & euentus temporum & seculorum.⁹ Proposui
ergo hanc adducere mihi ad conuiuēdum, ^b sciens quoniam mecum communicabit
de bonis, & erit allocutio cogitationis & tādij mei.¹⁰ Habebo propter hanc clarita-
tem ad turbas, & honorē apud seniores. Iuuenis¹¹ & acutus inueniar in iudicio, & in
conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me.¹² Tacen-
tem me sustinebunt, & loquentē me respicient, & sermocinante me plura, manus ori-
is qui post me futuri sunt relinquant.¹³ Præterea habebo per hanc immortalitatem, & memoriam æternam
ditā.¹⁴ Timebunt me audientes reges horrendi: & in multitudine bonus videbor, &
in bello

b. Hoc est, dona gratiæ suæ
mihi distribuet, & me spūi-
tualiter dirabit: quia quāto
quis frequentius ipsam cō-
templatur, & ei se applicat,
tanto plus crescit in donis
eius. Diony. ibid.

c. Sed alia immortalitas sue
naturæ, alia nostrā est. Non
sunt fragilia cōparanda di-
uinis. Vnī sola substantia di-
uinitatis, quæ mori nescit.
Amb. de fide lib. 3. cap. 2.

c. Veluti iubet Petr. 1. Pet.
4. Vnusquisque sicut accepit
gratiam, in alterutrum
illam administrantes.
d. Ex sententiā dicere appetit,
quæ non modò sciendo
dicere, sed sentiendo desi-
derat experiri quod dicit.
Grego. Moral. lib. 23. cap. 17.

e. Hic cōprehenderat qua-
liter sibi annorū mutua vi-
cissitudo redeūte orbe suc-
cederet cursus, præcedēdo
se nonnunquam, aut subito
subsequendo, vnde eorum
esset ortus aut obitus: & alia
multā quæ sapientia do-
cente cognouerat. Amb.
de Salomone. cap. 1.

f. Vide quāta dicatur. Splē-
dor, & claritas paternæ lu-
cis in filio sit. Speculum si-
ne macula, quod pater vi-
deatur in filio. Imago bo-
nitatis, quod nō corpus in
corpore, sed virtus in filio
tota cernatur. Imago do-
cet non esse dissimile, cha-
racter expressum est. signi-
ficat, splendor signat æter-
num. Amb. de fide. li. 1. c. 4.

† 3. Reg. 3. b

† Heb. 1. a
De cele.
miss. c. Sane
Depen. di.
1. ca. Quod
autem.

in bello fortis.¹⁶ Intrans in domū meam, conuiſcam cum illa.^d Non enim habet a-
maritudinem conuerſatio illius, nec tedium conuiſtus illius, ſed lætitiā & gaudiū.

¹⁷ Hæc cogitans apud me, & cōmemorans in corde meo, quoniam immortalis eſt in
cogitatione ſapientia,¹⁸ & in amicitia illius delectatio bona, & in operibus manuū il-
lius honeſtas ſine defectione, & in certamine loquelæ illius ſapientia, & præclaritas
in communicatione ſermonum ipſius: circuibam quærens vt mihi illam aſſumerem.
¹⁹ Puer autem eram ingenioſus, & fortitus ſum animam bonam.²⁰ Et cum eſſem ma-
gis bonus, veni ad corpus coinquinatum.²¹ Et vt ſciui quoniam aliter non poſſem eſ-
ſe continens, niſi deus det, & hoc ipſum erat ſumma ſapiētia, ſcire cuius eſſet hoc do-
num, adiū dominum, & deprecatus ſum illum, & dixi ex totis præcordiis meis:

*Sapientiam à deo petens, ineffabilem illius fatetur ſapientiam, & humanam ad illam
indigentiam, & abſque illo difficultatem.*

I X.

DEus^a patrum meorum, & domine miſericordiæ, qui feciſti omnia verbo tuo,
& ſapiētia tua cōſtituiſti hominem, vt dominaretur creaturæ quæ à te facta
eſt, vt diſponat orbē terrarum in æquitate & iuſtitia, & in directione cordis
iudicium iudicet:^b da mihi ſedium tuarum aſtitricem ſapientiam, & noli me repro-
bare à pueris tuis, quoniam ſeruus tuus ſum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infir-
mus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legū.^c Et ſi quis erit con-
ſuminatus inter filios hominū, ſi abſuerit ab illo ſapientia tua, in nihilum computa-
bitur.^d Tu autē elegiſti me regem populo tuo, & iudicem filiorum tuorum, & filia-
rū.^e Et dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, & in ciuitate habitationis
tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio,^f & tecū
ſapiētia tua, quæ nouit opera tua, quæ affuit tunc cū orbem terrarum faceres, & ſcie-
bas quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.^g Mitte illā de
cœlis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret, vt ſciā
quid acceptū ſit apud te.^h Scit enim illa omnia & intelligit, & deducet me in operi-
bus meis ſobriè, & cuſtodiet me in ſua potētia.ⁱ Et erūt accepta opera mea, & diſpo-
nam populum tuum iuſtè, & ero dignus ſedium patris mei.^j Quis enim hominum
poterit ſcire conſiliū dei? Aut quis poterit cogitare quid velit deus?^k Cogitationes
enim mortaliū timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ.^l Corpus enim quod corrup-
pitur, aggrauat animā: & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantē.^m Et
difficile æſtimamus quæ in terra ſunt: & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cū labore.
Quæ in cœlis ſunt autem, quis inueſtigabit?ⁿ Senſum autem tuum quis ſciat, niſi tu
dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctum tuū de altiffimis:^o & ſi correctæ ſint
ſemitæ eorum, qui ſunt in terris, & quæ tibi placent didicerint homines:^p Nam per
ſapientiam ſanati ſunt, quicunque placuerunt tibi domine à principio.

*Sapientia à præcipuorum conſeruatione in bono, ab initio ſeculi, & iuſtorum liberatione
à malo in ſuis perſecutionibus, commendatur.*

X.

Ecce^a illum qui primus formatus eſt à deo pater orbis terrarum, cum ſolus
eſſet creatus, cuſtodiuit: & eduxit illum à delicto ſuo.^b Et eduxit illum de
limbo terræ, & dedit illi virtutem continēdi omnia,^c ab hac vt reſeſſit iniuſtus
in ira ſua, & per iram homicidij fraternitas depēriit.^d Propter quod cum aqua dele-
ret terram, ſanauit iterum ſapientia, per contemptibile lignum iuſtū gubernās.^e Hæc
& in conſenſu ſuperbiæ, cum ſe nationes extuliſſent, & ſciuit iuſtum, & conſeruauit ſi-
ne querela deo, & in filiis miſericordiam fortem cuſtodiuit.^f Hæc iuſtum à pereun-
tibus impiis liberauit fugientem, ſcendente igne in Pentapolim:^g quibus in testi-
moniū nequitia ſumigabūda conſtat deſerta terra, & in certo tēpore fructus habē-
tes arbores, & incredibilis animæ memoria ſtans figmentum ſalis.^h Sapientiam enim
prætereuntes non tantum in hoc lapſi ſunt, vt ignorarent bona: ſed & inſipientia
ſua reliquerunt hominibus memoriam, vt in iis quæ peccauerunt, nec latere potuiſ-

d. Nempe cū delectatio o-
riatur ex vnione potentia
cū obiecto cōuenienti, ſitq;
diſſuſio animi in conceptu
adeptione; boni, dū mēs
ſincere cōiungitur ſumo
& incomparabili bono illi
habet copioſe delectatio-
nis incitamentum. Dio. ib.
10: Diuitiæ.
e. Neque enim negligendi
ſunt, ſeu errent, ſeu verum
ſapient, qui hoc ſpecialiter
& ſingulariter de anima il-
la dictū putat mediatoris
dei & hominū Ieſu Chriſti
hominis. Au de Gen. ad lit.
li. 10. ca. 7. & amplius ca. 17.

a. Quis ſit deus vnuerſo-
rum iure creationis, cōſer-
uationis, & gubernationis,
ſpecialiter tamē per gratiā
præcipuæ electionis voluit
deus illorū triū patriarcha-
rum vocari, Abrahā, Iſaac
& Iacob. Dion. ibid.
b. Poſſeſt intelligi de ſapiē-
tia requiſita ad regimē ſe-
dium regiarum, quam ideo
videtur petere, vt digne
poſſit regnum Iſraelicū
gubernare. Lyra ibid.

c. Chriſtus verus populi pri-
nceps animā iuſti velut cur-
rū agitator aſcendēs, verbi
habentis gubernat, ne vio-
lentorū equorū furore in
abrupta rapiatur. Sūt enim
eius velut quatuor equi,
quatuor affectiones, ira, cū
piditas, voluptas, timor:
quibus furentibus cū corpe
rit agi, nequaquā ſe ipſa cō-
gnoſcit. Corpus enī quod
corrūpitur, animā grauat,
& tanquā irrationabilem
animalium curſus inuitam
rapit, voluētibus curris ve-
lut quodā impetu prorūc-
tē, donec memoratē corpo-
ris paſſiones verbi virtute
miceſcat. Amb. de virg. li. 7.

a. Prius ſapientia opera in
generali deduxit, nunc in
particulari eorū qui bene,
& eorū qui male ſapientia
vſi ſunt, exempla adducit:
& primo ipſius Adæ, & cōſe-
quenter filiorum eius.
Lyra ibid.

b. Est iustus, qui in principio sermonis accusator, est iustus: & est iustus, qui ex fide uiuit, & est iustus, qui ab ipso terrore est. Primus quidem bonus, quia accedit ad viam: secundus melior, quia currit per viam: tertius optimus, quia iam approximat ad finem viam. Hic tamen accipiamus primum, quæ velociter inuenimus. Hic deduxit dominus, & non alius, quia ipse est de via iniquitatis ad viam veritatis reducere, & deducere per eam. Per vias, inquit, rectas. Via domini, via recta, via pulchra, via plene, via plane, recte sine errore, quia ducunt ad vitam: pulchre sine torde, quia docent munditiam, &c. Bernard. de verbis Sap. 10. Iustum deduxit dominus, &c.

scient. Sapiencia autem his qui se obseruant, à doloribus liberabit, ^{†10} Hæc autem profugum ira fratris iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum dei, & dedit illi scientiam sanctorum. Honestauit illum in laboribus: & compleuit labores illius. ^{†11} In fraude circumuenientium illum affuit illi, & honestum fecit illum. ^{†12} Custodiu it illum ab inimicis, & à seductoribus tutauit illum. Et certamen forte dedit illi, ut vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia. ^{†13} Hæc veditum iustum non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descenditque cum illo in foueam, ^{†14} & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni & potentiam aduersus eos qui eum deprimebant: & mendaces ostendit qui maculauerunt illum, & dedit illi claritatem æternam. ^{†15} Hæc populum iustum, & semen sine quærela liberauit à nationibus quæ illum opprimebant. ^{†16} Intrauit in animam serui dei, & stetit contra reges horrendos in potentis & signis. ^{†17} Et reddidit iustis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili. Et fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem. ^{†18} Et transtulit illos per mare Rubrum, & transuexit illos per aquam nimiam. ^{†19} Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. ^{†20} Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantauerunt Domine nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudauerunt pariter. ^{†21} Quoniã sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

Sapientia multa Israeli peregrinanti in deserto beneficia (Aegyptiis hostibus mirabiliter vexatis) contulit, aquas præbendo, & vltices sine modo pœnas infligendo.

XI.

Irexit [†] opera eorum in manibus prophetae sancti. ^{†2} Iter fecerunt per desertum quæ non habitantur: & in locis desertis fecerunt casas. ^{†3} Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicauerunt. ^{†4} Sitierunt, & inuocauerunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro. ^{†5} Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum à defectione potus sui, in eis cum abundarent filij Israel, lætati sunt. ^{†6} Per hæc cum illis deessent, bene cum illis actum est. ^{†7} Nam pro fonte quidam sempiterni fluminis, humanum sanguinem dedisti iniustis. ^{†8} Qui cum minuerentur in translatione infantium occisorum, dedisti illis abundantem aquam inspectionem: ostendens per sitim quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios illorum necares. ^{†9} Cum enim tentati sunt, & quidem cum misericordia disciplinam accipientes, scierunt quemadmodum cum ira iudicati impij tormenta paterentur. ^{†10} Hos quidẽ tanquam pater monens probasti, illos autem tanquam durus Rex interrogans condemnasti. ^{†11} Absentes enim & præsentis similiter torquebantur. ^{†12} Duplex enim illos acceperat tædiũ, & gemitus cum memoria præteritorum. ^{†13} Cũ enim audirent per sua tormenta bene secum agi, commemorati sunt dominum admirantes in finem exitus. ^{†14} Quem enim in expositione praua proiectum deriserunt, in fine euentus mirati sunt. Non similiter iustis faciens: ^{†15} pro cogitationibus autem insensatis iniquitates illorum. Quod quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas: immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, ^{†16} ut scirent quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. ^{†17} Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creauit orbem terrarum, ex materia inuisa immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, ^{†18} aut noui generis ira plenas & ignotas bestias, aut vaporem igneum spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: ^{†19} quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere. ^{†20} Nam & sine his vno spiritu poterat occidere, [†] persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura & numero & pœdere disposuisti. ^{†21} Multum enim valere tibi soli superat semper: & virtuti brachij tui quis resistet? ^{†22} Quoniam tanquam momētum statera, sic est ante te orbis terrarum: & tanquam gutta roris antelucani, qui descendit in terram. ^{†23} Et misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum

a. Sempiternũ flumẽ Nilũ vocat, cuius aqua tanquam fontis potabilis est, qui dicitur flumen sempiternũ, quia est vnus de quatuor fluminibus paradisi in Genesi vocatur Gihon, circũcis, terrã Aethiopiæ: & ibi dicitur Gihon. Inde autẽ in Aegyptũ descendens, vbi Nilus vocatur: & per diuersa loca ibidem diuiditur. Dio. ibi. 6. Cruento sanguine turbati in correptionẽ infantium occisores præcepti.

b. Ad differentiã ipsius diuine essentie dictum est. Creaturẽ enim in pondere & mensura & numero creaturẽ sunt, solus creator his omnibus caret. Pondus in dignitate rei cõsideratur: in pœdere igitur facta est quæ rei sui generis est cõparanda aut secundũ maius, aut secundũ minus, aut secundũ æquale. Pœdus habet, quæ quanti valeat estimari potest. Mensura vero in loco & tempore cõsideratur. In numero facta sunt omnia, vel secundũ partium cõpositionẽ, vel sunt corpora: vel secundũ varietatem & mutabilitatẽ, vel sunt incorporea. Bernard. par. serm. 51.

† Gen. 28. 6

† Gen. 37. 6. 41. a.

† Exod. 1. b.

† Exod. 3. b. De renun. ca. nisi. 9. Quippe. 23. q. 7. ca. 1. & 2. & ca. Quædammodum. Qui clerici. vel vo. c. Re latum. † Exod. 14. f. Psal. 77. b. † Exo. 12. c. & 15. a.

† Exod. 16. a. Exod. 17. c. Eccl. 14. a. † Exod. 17. b. † Num. 20. b.

† 13. q. 4. Qui peccat

† 24. q. 3. c. fi. De cõte. di. 2. c. Et dixit & c. iteratur. in fi.

num propter poenitentiam. ²⁵ Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil eorū odisti, quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti aut fecisti. ²⁶ Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur? ²⁷ Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt domine, qui amas animas.

Dei correptio quanta dulcedine in iustis, & mansuetudine in malis utatur, cum Chanaanos à terra promissa iuste, sed misericorditer deleat, iustos verò introduceret, impænitentes seuerè puniendo.

XII.

A Quàm bonus & suavis est domine spiritus tuus in omnibus. ¹ Ideoq; eos qui exerrant partibus corripis, & de quibus peccant admones, & alloqueris, ut relictæ malitia credant in te dñe. ² Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, ⁴ quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina & sacrificia iniusta, ⁵ & filiorum suorum necatores sine misericordia, ^a & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis, & authores parentes animarum in auxiliatarum perdere voluisti à medio sacramento tuo per manus parentum nostrorū, ⁷ ut dignam perciperent peregrinationem puerorum dei, quæ tibi omnium carior est terra. ⁸ Sed & his tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent. ⁹ Non quia impotens eras in bello subiicere impios iustis, aut bestiis seuis, aut verbo duro simul exterminare, ¹⁰ sed partibus iudicans, dabas locum poenitentiae, non ignorans quoniam nequam est natio eorū, & naturalis malitia ipsorum: & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. ^{b11} Semen enim erat maledictum ab initio. Nec timens aliquem, veniā dabas peccatis illorum. ¹² Quis enim dicet tibi, quid fecisti? Aut quis stabit contra iudicium tuum? Aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? Aut quis tibi imputabit si perierint nationes quas tu fecisti? ¹³ Non est enim alius deus quam tu, [†] cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non iniuste iudicas iudicium. ¹⁴ Neq; rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de iis quos perdidisti. ¹⁵ Cum ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoq; qui non debet puniri, condemnas, & exterum aestimas à tua virtute. ¹⁶ Virtus enim tua, iustitiæ initiū est: & ob hoc quod omnium dominus es, omnibus te parcere facis. ¹⁷ Virtutem enim ostendis tu, qui nō crederis esse in virtute cōsummatus, & horum qui te nesciunt, audaciam traducis. ¹⁸ Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas: & cum magna reuerentia disponis nos. Subest enim tibi cū volueris, posse. ¹⁹ Docuisti enim populū tuū per talia opera, quoniam oportet iustum esse, & humanum, & bonæ spei fecisti filios tuos: quoniam iudicās das locum in peccatis poenitentiae. ^{c20} Si enim inimicos seruorū tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, & liberaisti, dans tempus & locū per quæ possent mutari à malitia: ²¹ cū quanta diligentia iudicasti filios tuos, quorum parentibus iuramenta & conuēctiones dedisti bonarum promissionum? ²² Cum ergo das nobis disciplinā, inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuā cogitemus iudicātes: & cum de nobis iudicatur, speremus misericordiam tuā. ²³ Unde & illis qui in vita sua insensatē & iniuste vixerunt, per hæc quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. ²⁴ Etenim in erroris via diutius errauerunt, deos aestimantes hæc quæ in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more viuentes. ²⁵ Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti. ²⁶ Qui autem ludibriis & increpationibus nō sunt correcti, dignum dei iudicium experti sunt. ²⁷ In iis enim quæ patiebantur, molestē ferebant: in quibus patientes indignabantur. Per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur, videntes illum quem olim negabant se nosse, ^d verum deum agnouerunt. Propter quod & finis condemnationis eorum veniet super illos.

Quàm vanè student qui in creaturis quæruunt ex errore inexcusabili, & negligentia, & amplius in artificiiis mineralibus, ligneis & lapideis diuinitatem, & fatuè adorant, preces porrigentes.

XIII.

a. Hic sermo metaphoricus dicitur, quemadmodū de oppressore & cupido dicitur quod hominum sit comestor, secundum quod loquitur dominus per prophetā Mich. 3. Qui comedunt carnem populi mei. Et in Psal. 26. Dum appropiāt super me nocētes, ut edant carnes meas. Et Job. 19. Quare persequimini me, & carnibus meis saturamini? Dion. ibid.

b. Quid est ergo malitia naturalis hominis, & semen maledictū ab initio, & procreari naturaliter in interitū & captiuitatem, & natura filij iræ? Nūquid in Adā natura ista sic condita est? Absit. Sed quia in illo vitia ta est, sic per omnes naturaliter cūcurrat & currit, ut ab hac perditione nō liberet nisi gratia dei per Iesū Christum dominum nostrum. Aug. de nuptiis & concupis. lib. 2. ca. 8. & 9.

c. Quia Aegyptios & Chanaanos aduersarios filiorū Israel morti & temporali & aeternæ obnoxios, & aquis & gladio dedit: at cum tanto moderamine & attentione fragilitatis humanæ paulatim eos puniendo, sed cum interpellatione, ut interim poeniteret. Dion. ib.

d. Non est de deo humanis iudiciis sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in celestē cognitionem suis viribus offerat. A deo discendū est quid à deo intelligendū sit: quia nō nisi se auctore cognoscitur. Hilarius de trinita. lib. 3.

a. Vanum nāque vocatur, quod ad finē ppter quē institutum est, non pertingit: quēadmodū vana medicina, quæ ad sanitatē non cōfert. Cum ergo salus hominum sit dei cognitio, sicut asserit Io. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, &c. homines qui ad dei notitiam non pertingunt, rectē vani cēsentur, &c. Dionysius ibidem.
b. Ante omnīū oculos creaturam in medio proposuit vt ex operibus creatorem conficiat, iuxta illud Ro. 1. Vidisti magnitudinem? cōsidera potentiam conditoris cū admiratione. Vidisti pulchritudinem? sapientiā obstitue: qd & propheta demonstrans dicebat: Celi enarrāt gloriā dei. Chryl. ad popu. Antioch. hom. 9.

c. Ridet merito idololatrias, tū ex parte materiæ idolorū, q̄ ex parte figuræ eorū, necnō ex ipsis artificibus. Quomodo enim alios iuuare vel defendere possent, quæ nec se iuuare nec defendere possunt? Eadem fere habentur Baruch. 6. Quomodo ergo sciri debet quoniam dii sunt, qui nec de bello se liberāt, neque de malis se eripiūt: Nā cum sint lignea, & inaurata & inargentata, scieris postea quia falsa sunt, ab vniuersis gentibus & regibus, quæ manifesta sunt quia non sunt dii, sed opera manūū hominum, & nullum opus dei cū illis est. Dionys. ibid.

a. Vanitatē & impietatē idololatriarum in: marinis negotiis ac periculis idola inuocantibus hic multipliciter ostendit. Dionys. ibi.
b. Iustitiæ adscribit scriptura diuina veniā peccatorū, secundum illud, Benedictū lignū, &c. Superius ad crucem domini retulit, posterius ad errorem gentilium qui ligna venerātur. Iustitia autem quæ est crucis, nisi quod ascendens illud patibulum dominus Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographū crucifixit, & totius orbis peccatū suo cruore mūdauit? Ambr. in Psal. 118. Ser. 8.
c. Hanc historiam inuenti idoli narrat Fulgentius in Mythologia ex Diophane Lacedæmoniēsi, quid dicit apud Aegyptios fuisse quēdam virum familiā subitanāq; locupletem, nomine Sirophanē. Hic vnicū filium ineffabili vlrā quam paternitas exigerat affectu prosequatur: quē mors præueniens ensē viuis abstulit. Vnde ad sedandā tristitiā, imaginem filij sibi fingi curauit, vt saltem filij similitudo tristitiā leniret. Cui vniuersa familia in adulationē domini aut coronas plectere aut flores inferre, imō thura incendere consuevit simulachro, & tandem ad illum tanquam ad alyū fontes confugere, quasi veniā petētes mererent. Et hos honores simulachro potius timore q̄ amore offerre cœperunt: de quibz Petronius: Primus in orbe deos fecit inesse timor. Hæc Fulgē. vbi supra.

Ani^a sunt autem omnes homines, in quibus non subest scientia dei, & de iis^a quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est: neque operibus attendētes agnouerūt quis esset artifex,² sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunā rectores orbis terrarum deos putauerunt.³ Quorum si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto iis dominator eorum speciosior est. Speciei enim generator hæc omnia constituit.⁴ Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt: intelligāt ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior est illis.⁵ A magnitudine enim speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.⁶ Sed tamen adhuc in his minor est querela. Et hi enim fortasse errant, deum quærentes, & volentes inuenire.⁷ Etenim cum in operibus illius conuersentur: inquirunt, & persuasum habent quoniam bona sunt quæ vidētur.⁸ Iterum autem nec his debet ignosci.⁹ Si enim tantum potuissent scire, vt possent æstimare seculum: quomodo huius dominum non facilius inuenerūt?¹⁰ Infelices autem sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerūt deos opera manūū hominum, aurum & argentum, artis inuentionem, & similitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.¹¹ Aut si quis artifex faber de sylua lignum re-^cctum secuerit, & huius doctē eradat omnem corticem, & arte sua vsus diligenter fabricet vas vtile in conuersationē vitæ,¹² reliquiis autem eius operis ad præparationē escæ abutatur:¹³ & reliquum horum quod ad nullos est vsus, facit lignum curuum, & verticibus plenum sculpat diligenter per vacuitatem suam, & per scientiam suæ artis figuret illud, & assimilet illud imagini hominis,¹⁴ aut^c alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem^d maculam quæ in illo est perliniens,¹⁵ & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro,¹⁶ ne forte cadat prospiciens illi, sciens quoniā non potest adiuuare se. Imago enim est, & opus est illi adiutoriū.¹⁷ Et de substantia sua, & de filiis suis, & de nuptiis votum faciens, inquit. Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est:¹⁸ & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inutile inuocat:¹⁹ & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest: & de adquirendo, & de operando, & de omnium rerum euētū petit ab eo qui in omnibus est inutilis.

Idololatriæ origo, & idolorum inutilitas magnam infert idololatriis iniuriam, & pœnam irremissibilem ex cultu idoli, ex vano in amicos amore, & ambitiosa dominatione.

XIIII.

Iterum^a alius nauigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno^a portante se fragilius lignū inuocat.² Illud enim cupiditas acquirendi excogitauit, & artifex sapientia fabricauit sua.³ Tua autem pater prouidentia ab initio cuncta gubernat: quoniam† dedisti in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam:⁴ ostendens quoniam potens es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare.⁵ Sed vt non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credūt homines animas suas, & transeuntes mare per ratē liberati sunt.⁶ Sed & ab initio cum perirēt superbi Gigantes,† spes orbis terrarum ad ratem cōfugiens, remisit seculo semē natiuitatis, quæ manu tua erat gubernata.⁷ Benedictū est enim lignum, per quod fit iustitia.⁸ Per manus autē quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est, illud autē cum esset fragile, deus cognominatus est.⁹ Similiter autem odio sunt deo impius, & impietas eius.¹⁰ Et^b enim quod factū est, cum illo qui fecit, tormenta patietur.¹¹ Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipiētium.¹² Initiū enim fornicationis, est exquisitio idolorum: & adinuentio illorū, corruptio vitæ est.^c Neq; enim erāt ab initio, neq; erunt in perpetuum.¹⁴ Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum: & ideo brevis illorū finis est inuentus.¹⁵ Acerbo enim

† Rom. 1. c.

† Isa. 44. b.

† Exo. 14. d.

† Gen. 7. b.

luctu

luctu dolens pater, rapti citò sibi filij fecit imaginē: & illū qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia.¹⁶ Deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.¹⁷ Et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quòd lōge essent, è longinquo figuram eorum allatam, euidentem imaginem regis, quē honorare volebant, fecerunt: vt illum qui aberat, tanquam præsente colerēt sua sollicitudine.¹⁸ Pro- uexit autē ad horum culturam & hos qui ignorabant, artificis eximia diligētia.¹⁹ Ille enim volēs plus placere illi qui se assumpsit, elaborauit arte sua, vt similitudinem in melius figuraret.²⁰ Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eū qui ante tēpus tanquam homo honoratus fuerat, nūc deum æstimauerunt.²¹ Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniā aut affectui, aut regibus deseruientes homines, incō- municabile nomē lapidibus & lignis imposuerūt.²² Et non suffecerat errasse eos cir- ca dei scientiam, sed & in magno viuētes inscitia bello, tot & tam magna mala pacē appellant.²³ Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut in- sania plenas vigilias habentes,²⁴ neq; vitam, neque nuptias mūdas iam custodiūt, sed & alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contristat:²⁵ & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtū & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & periuriū, tumultus bonorum,²⁶ dei immemoratio, animarū inquinatio, natiuitatis immu- tatio, nuptiarū inconstantia, inordinatio mœchiæ, & impudicitia.²⁷ Infandorū enim idolorū cultura, omnis causa mali est, & initiū & finis.²⁸ Aut enim dum lætantur, in- faniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut viuunt iniuste, aut peierant cito.²⁹ Dū enim confidunt in idolis quæ sunt sine anima, male iurantes noceri se non sperant.³⁰ Vtra- que ergo illis euenient dignè, quoniam male senserunt de deo, attendentes idolis, & iurauerunt iniuste in idolo contemnentes iustitiam.³¹ Non enim iurantiū est virtus, sed peccantium pœna perambulat semper in iustorum præuaricationem.

Cum tam bonus sit deus, & idolum tam vile, & vitæ moribus indignum, non mirum si idololatræ tantam culpam & pœnam incurrant æternam. XV.

A V autē deus noster, suauis & verus es, patiens, & in misericordia disponens omnia.¹ Et si enim peccauerimus, tui sumus, sciētes magnitudinem tuam: & si nō peccauerimus, scimus quoniā apud te sumus cōputati.² Nosse em̃ te, cōsummata iustitia est: & scire iustitiā, & virtutē tuam, radix est immor- talitatis.³ Nō enim in errorē induxit nos hominū malæ artis excogitatio, nec vmbra picturæ, labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores, cuius aspect⁹ dat insen- sato concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.⁴ Malorum a- matores digni sunt morte, qui spem habent in talibus, & qui faciūt illos, & qui dili- gunt, & colunt.⁵ Sed & figulus mollem terram premens laboriosè fingit ad vsus nostros vnumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ mūda sunt in vsum vasa, & similiter quæ his sunt contraria. Horum autem vasorum quis sit vsus, iudex est figu- lus.⁶ Et cum labore vario deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra fa- ctus fuerat, & post pusillum reducit se vnde acceptus est, repetitus animæ debitum quam habebat.⁷ Sed est cura illi, non quia laboraturus est nec quoniā brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argētariis: sed & ærarios imitatur, & gloriam præ- fert, quoniā res superuacuas fingit.⁸ Cinis est enim cor eius, & terra superuacua spes illius, & luto vilior vita eius:⁹ quoniā ignorauit qui se finxit, & qui inspirauit illi ani- mam, & amat quæ operatur, & qui insufflauit ei spiritum vitalem.¹⁰ Sed & æstimaue- runt lusum esse vitam nostram, & cōuersationem vitæ compositam ad lucrum, & o- portare vndecunq; etiā ex malo acquirere.¹¹ Hic enim scit se super omnes delinque- re, qui ex terræ materia fragilia vasa & sculptilia fingit.¹² Omnes enim insipientes, & infœlices supra modum animæ suæ superbi sunt, inimici populi tui, & imperantes illi: †¹³ quoniam omnia idola nationum deos æstimauerunt, † quibus neque ocu-

d. Non quòd idololatriæ sit primum peccatū origine, & à quo in alia facili labitur peccator. Inde dicitur principiū & finis aliorū peccatorum secundum di- uersas considerationes di- citur causa, initium & finis omnium peccatorum. Dionys. ibid.

a. Quoniam scilicet bonū & magnum deum habem⁹, qui velit & possit pœnitē- tiū peccata sanare, non qui minime audeat permanē- tes in malignitate disper- dere. Aug. de fide & operi. ca. 21.

b. Pauperes nō valentes ha- bere deos aureos vel argē- teos, curabant habere li- gneos vel lapideos aut lu- teos: artifex autem nō ma- iorem habet virtutē sup̃ terrā suā ad faciendā va- sà quā imagines: faciens autem vasa nō inducit illis diuinitatem, nec igitur fa- ciens imagines inducit il- lis diuinitatē, quin possint in idem lutū reuerti. Dio. ibidem.

c. Si idola ex parte causę ef- ficientis, materialis, & for- malis sint reprobāda, mul- to magis ex parte finalis. Fi- nis enim colendi idoli est vt ab eo petatur auxilium, vel suffragiū, quod cōferre nequit. Vnde Aug. de Mi- nerua Troianorum. Neque enim, inquit, homines à si- mulachro, sed simulachrū ab hominibus seruabatur. Quomodo ergo colebatur, vt patriam custodiret & ci- ues, quæ nec se nec suos va- luit custodire custodes? Aug. de ciui. dei. li. 1. c. 2.

*Rom. 9. c

†Psalm. 113. c
114. b.

lorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, sed & pedes eorum pigri ad ambulandum.¹⁶ Homo enim fecit illos, & qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem homo poterit deum fingere.¹⁷ Cum enim sit mortalis, mortuum fingit manibus inquis. Melior enim est ipse iis quos colit: quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem nunquam.¹⁸ Sed & animalia miserrimi colunt. Insensata enim comparata his, illis sunt deteriora.¹⁹ Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspiciere. Effugerunt autem dei fraudem, & benedictionem eius.

Aegyptij ob idololatriam à bestiis exterminati, Hebræi vero propter fidem esca satiati, licet aliquando à serpentibus in correptionem & satisfactionem afflicti, Aegyptij autem aere, aqua & igne passi sunt, Hebræi manna ab aere satiati, & confortati. XVI.

Propter hæc & his similia passi sunt dignè tormenta, & per multitudinem be-
stiarum exterminati sunt.² Pro quibus tormentis bene disposuisti populum
tuum: † quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem,
escam parans eis ortygometram.³ ut illi quidē concupiscentes escam, propter ea quæ
illis ostensa & missa sunt, etiam à necessaria concupiscentia auerterentur. Hi autem
in breui inopes facti nouam gustauerunt escam.⁴ Oportebat enim illis sine excusa-
tione quidem superuenire interitum exercentibus tyrannidem, his autem tantum o-
stendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur. †⁵ Etenim cum illis su-
peruenit sæua bestiarum ira: morsibus peruerforum colubrorum exterminabantur.
Sed non in perpetuum tua ira permanit: sed ad correptionem in breui turbati sunt:
signū habentes salutis, ad commemorationem mandati legis tuæ.⁷ Qui enim cōuer-
sus est: non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem.⁸ In hoc
autē ostendisti inimicis tuis, quia tu es qui liberas ab omni malo. †⁹ Illos enim locu-
starum & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animæ illorum:
quia digni erant ab huiusmodi exterminari.¹⁰ Filios autē tuos nec draconū nec ve-
nenatorum vicerunt dentes. Misericordia enim tua adueniens sanabat illos.¹¹ In me-
moriam enim sermonum tuorum exterminabantur, & velociter sanabantur: ne in altā
incidentes obliuionem, non possent tuo vti adiutorio.¹² Etenim neque herba, neque
malagma sanauit eos, sed tuus dñe sermo, qui sanat omnia. †¹³ Tu es domine qui vi-
tæ & mortis habes potestatem: & deducis vsq; ad portas mortis, & reducis.¹⁴ Homo
autem occidit quidem per malitiam animam suam: & cum exierit spiritus, nō reuer-
tetur, nec reuocabit animam quæ recepta est:¹⁵ sed tuam manum effugere impossi-
bile est. †¹⁶ Negantes enim nosse te impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt,
† nouis aquis & grandinibus & pluuiis persecutionem passi, & per ignem cōsumma-
ti.¹⁷ Quod enim mirabile erat, in aqua quæ omnia extinguit, plus ignis valebat. Vin-
dex est enim orbis iustorū.¹⁸ Quodam enim tempore mansuetabatur ignis, ne com-
burerentur quæ ad impios missa erant animalia: sed ut ipsi videntes scirent quoniam
dei iudicio patiuntur persecutionē:¹⁹ & quodam tempore in aqua supra virtutē ignis
exardebat vndiq; ut iniquam terræ nationem exterminaret. †²⁰ Pro quibus angelo-
rum esca nutriuisti populum tuum: & paratum panē de cœlo præstitisti illis sine la-
bore,^d omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.²¹ Substā-
tiam enim tuam & dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas, & deferuiens
vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur. †²² Nix autem &
glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant, ut scirent quoniā fructus inimico-
rum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuiā coruscans.²³ Hoc iterū ut nutri-
rentur iusti, ignis etiam suæ virtutis oblitus est.²⁴ Creatura enim tibi factori deser-
uiens, exardescit in tormentum aduersus iniustos, & lenior fit ad benefaciendum pro-
pria tuæ deferuiebant ad voluntatem eorum qui à te desiderati sunt,²⁶ ut scirent filij
tui quos dilexisti domine, quoniā nō natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo
tuus

a. Oportebat enim illis Aegyptiis superuenire interitum, his potissimum qui in mari rubro demergebatur, quia induratisimi erant: nec tot & tātis prodigiis fuerunt conuersi, quare fuerant inexcusabiles: quodq; ferociter crudelitatem in Israelitas exercuerat. Dio. ibidem.

b. Vbiq; fuerant ciniphes in regno Pharaonis, non autē fuerat in terra Gessen. Ibi conati sunt Magi similiter facere, & minime potuerunt. Quousque ergo deficerent, nihil de eius terræ segregatione dictum est, sed ex quo cōperunt ea fieri, vbi iā illi similia facere nec conari auderēt. August. q. 26. super Exod.

c. Hoc est, vniuersitas creaturarum deo iubente iustorum vlciscitur iniurias, & contra iniustos confurgit, ac creatori suo obediens, variis modis affligit Aegyptios. Lyrar. ibid.

d. Iuxta morum diuersitatem vim sui sermonis format deus in singulis. Nam manna omne delectamentum atque omnis saporis suauitatem in se habuit quod videlicet in ore spirituum iuxta voluntatem edentium saporem dedit: quia diuinus sermo & omnibus cōgruens, & à semetipso non discrepans, qualitati audientium condescendit: quē dum electus quisq; vtiliter iuxta modum suū intelligit, quasi acceptum manna in voluntarium saporem vertit. Grego. Moral. lib. 4. cap. 7.

† Num. 11. g.
Exod. 16. c.
Num. 21. b

† Num. 21. b

† Exod. 8. f.
& 10. a.
Apoc. 9. f.

† 1. Reg. 2. a.
Tob. 13. a.

† Exod. 9. d.

† Deut. 32. f.

† De cō. di.
2. c. Quoti-
die. c. Reue-
ra. Nu. 21. d.
Exod. 16. d.
Ioan. 6. d.
Psal. 77. c.
† Exod. 9. e.

† 11. d. c. Ec-
clesiastica.
Deu. 8. a.
Matth. 4. a

tuus hos qui in te crediderant conseruat. †²⁷ Quod enim ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, ²⁸ vt notum omnibus esset, quoniam oportet praeuenire solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare. ²⁹ Ingrati enim spes tanquam hybernalis glacies tabescet, & disperiet tanquam aqua superuacua.

Aegyptij ob idololatriam luce à cælo priuati triduo, nec cælo, nec igne, aut magica arte tenebras vincibiles passi, Iudæis luce donatis.
XVII.

† Exod. 10. f A

Magna^a sunt enim iudicia tua domine, & inenarrabilia verba tua: propter hoc indisciplinata animæ errauerunt. †² Dū enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sancte, vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitiui perpetuæ prouidentia iacuerunt: & dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati. ⁴ Neque enim quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos: & personæ tristes illis apparentes, pauorem illis præstabant. ⁵ Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec siderum lympidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. †⁶ Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus: & timore percussi illius quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse quæ videbantur: & magicæ artis apppositi erant derisus, & sapientia & gloriæ correptio cum cōtumelia. ⁸ Illi enim qui promittebant timores & perturbationes se expellere ab anima languente, ij cum derisu pleni timore languebant. ⁹ Nam & si nihil eos ex monstris perturbabat, transitu animalium & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant, & aërem quem nulla ratione quis effugere posset, negantes se videre. ¹⁰ Frequenter enim præoccupant pessima, redarguente conscientia. ¹¹ Cum sit enim timida nequitia, data est in omnium condemnationem. Semper enim præsumit sæua, perturbata conscientia. ¹² Nihil enim est timor nisi præsumptionis adiutorium, proditio cogitationis auxiliorum. ¹³ Et dum abintus minor est expectatio, maiorem putat scientiam eius causæ de qua tormentum præstat. ¹⁴ Illi autem qui in potentem venere noctem, & ab infimis & altissimis inferis superuenientem eundem somnum dormientes, ¹⁵ aliquando monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione. Subitaneus enim illis & insperatus timor superuenerat. ¹⁶ Deinde si quisquam ex illis decidisset, custodiebatur in carcere sine ferro reclusus. ¹⁷ Si enim rusticus qui erat aut pastor, aut agri laborum operarius, præoccupatus esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem. ¹⁸ Vna enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auuium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, ¹⁹ aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarū vox, aut resonans de altissimis montibus ²⁰ Echo, deficientes faciebat illos præ timore. ²¹ Omnis enim orbis terrarū lympido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur. ²² Solis autē illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum quæ superuentura illis erat. Ipsi ergo sibi erant grauiiores tenebris.

Hebræi ob dei cultum luce noua (Aegyptiis tenebrarum caligine pressis) illustrati, in desertum ducuntur, Aegyptiorum autem primogenitæ ob idololatriam morti traduntur.
XVIII.

† Exod. 10. f A

Sancis^a autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem inimici audiebant, sed figuram non videbant. ² Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te: & qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant tibi, & vt esset differentia, te deum petebant. †³ Propter quod ignis ardentem colūnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solem sine læsura boni hospitij præstitisti. ⁴ Digni quidem illi carere luce, & pati carcerem tenebrarum, qui inclusos custodiebant fi-

† Exo. 1. 6. &
2. b. & 14. f.
Psal. 77. b. &
104. d.

a. Iudicia dei, abyssus multa. Altitudinem & profunditatem & latitudinem in dei cogitatione quicūque attingere voluerit, ante deficiet quāni proficit. Ergo abscondita sunt à nobis pro nobis. Ideo abscondantur, vt desiderentur. Chrysostomus in psal. 14. a. tomo. 1.

b. Cū magi in Aegypto superati essent virtute signorum, dixerunt, digitus dei est hic: & qui paulo ante iudeos se iactabant, serpentes & cetera animalia mordebant. Glos. ordinā.

c. Quia dū de facto suis conscientia pulsans timor arguit, ipsa testimoniū perhibet sibi esse dānabile quod agit. Gre. Moral. li. 27. c. 29.

d. Si quis ex timore in terram decidisset, in loco in quo cecidisset, maneret absque vinculis ita detentus, ac si fuisset in carceribus. Nam tribus diebus nullus se mouit de loco suo, nec vidit proximum suum. Dion. ib. e. Est iteratio soni conseruando formā suam: & sic ex aëre repercusso & sonante cum reflexione ad aliquod obstaculū obiectū maxime concitauit. Arist. 2. de anima. a. Quoniam inter filios israel multi erant sancti, & nulli idololatra, & ideo intrinsece illuminati. Vnde Aegyptiis in tenebris manentibus israelitæ vbicūque essent, illuminabantur. Dion. ib. b. Interest autē inter lucē & tenebras, sicut interest inter vestimentū & nuditatē, aut plenum & inane, & similia. Iā quot modis potest intelligi lux tot modis tenebre, & priuationes luci contraria. Alia est enī lux quæ videtur his oculis corporeis, etiā ipsa corporea, vt solis & lunæ & stellarū, & si quid huiusmodi est: cui contraria sunt tenebre, cū aliquis locus ea luce caret. Alia autē lux est vita sentiens, & valens discernere quæ per corpus ad animā iudicium referuntur, id est alba & nigra, canora & rauca, suauis olēria & putētia, dulcia & amara, calida & frigida, & cetera huiusmodi. Huic contraria sunt tenebre intensibilis quædam, vel si intellectus insensualitatis dicitur, id est, non sentiens, quāuis inferatur quæ sentiri possent si esset in illa vita lux ista vnde sentitur. Aug. de Gen. ad lit. li. 11. cap. 1. c. 3.

lios tuos: per quos incipiebat incorruptū legis lumen seculo dari:†⁵ dum cogitarent iustorum occidere infantes, & vno exposito filio, sed liberato, in translationem illorū multitudinē filiorum abstulisti, & pariter illos perdidisti in aqua valida.†⁶ Illa enim nox antē cognita est à patribus nostris, vt vere scientes quibus iuramētis crediderūt, animæ quiores essent.⁷ Suscepta est autem à populo tuo sanitas quidem iustorum, in iustorum autē exterminatio.†⁸ Sicut enim læsisti aduersarios nostros: sic & nos pro-uocans magnificasti.⁹ Absconsē enim sacrificabant iusti pueri bonorum: & iustitiæ legem in concordiam disposuerunt, similiter bona & mala recepturos iustos, patri omnium decantantes laudes.¹⁰ Resonabat autem inconueniens inimicorum vox & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.†¹¹ Simili autem pœna seruus cū dño afflictus est, & popularis homo regi similia passus.¹² Similiter ergo omnes vno nomine mortis mortuos habebāt innumerabiles. Nec enim ad sepeliendū viui suffi-

†Exo.1.c.2.
b.†Exo.14.f.
g.

†Exo.12.e.

†Exo.12.d.
c.

* tenerent.

†Num.16.g

†Exod.18.b

c. Ex quo arguunt quidam primogenitorum cede per angelos bonos fuisse factā: quod non est efficax argumentū: quia sepius scriptura refert diuinę iustitię damones executores, vt psal. 77. Misit in eos irā indignationis suę, indignationem & iram, & tribulationē, immisiones per angelos malos: in quo certū est loqui de persecutione Aegyptiorum. Liranus ibidem.

d. Hoc diuinę bonitatis est quæ peccantes castigat vt abstineant, & pœnitentiam agant. Si autem patientia dei abutuntur, sine excusatione in æternum puniuntur. Glos. ordina.

e. Aaron piē viuēs erga domini, & iustē ad proximū. Vt enī oratio sua esset exaudibilis, in ea fecit mentionem de iuramento dei Abrahę factō, & testamento in monte Sinai iam dato. Liranus ibid.

g. Propugnauit, proprii ministerij arma orationem & incensū placationē ferens.

†¹³ De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc cum primū fuit exterminū primogenitorum, sponponderunt populum dei se esse.¹⁴ Cum enim quietū silentium contineret omnia, & nox in suo cursu mediū iter haberet:¹⁵ omnipotens sermo tuus dñe exiliens de cœlo à regalibus sedibus venit, durus debellator in mediam exterminij terram profiliuit,¹⁶ gladius acutū in simulatum imperium tuū portans: & stans repleuit omnia morte, & vsq; ad cœlum attingebat stans in terra.¹⁷ Tunc continuō visus somniorum malorum turbauerunt illos, & timores superuenerūt insperati.¹⁸ Et alius alibi proiectus semiuius, propter quā moriebatur causam demonstrabat mortis.¹⁹ Visiones enim quæ illos turbauerunt, hæc præmonebant, ne inscij quare mala patiebantur perirent.²⁰ Tetigit autē tunc & iustos tentatio mortis, & cōmotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua.²¹ Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suę scutum orationē, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus.²² Vicit autem turbas nō in virtute corporis, nec armatura potentia, sed verbo illum qui se vexabat subiecit, iuramenta parentum, & testamentum commemorans.²³ Cum enim iam aceruatim cecidissent super alterutrū mortui, interstitit, & amputauit impetū, & diuisit illam quæ ad viuos ducebat viā.†²⁴ In veste enim podēris quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentū magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius scripta erat.²⁵ his autē cessit qui exterminabat, & hæc extimuit. Erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

Aegyptiis in mari Rubro extinctis, deus in deserto mirabiliter patrocinator, quibus omnis creatura ad necessitatem famulatur: Aegyptij verò digna sunt passi ob immensas in Iudeos crudelitates. X I X.

a. Ira dei, diuina ultio eis aduenit sine misericordia, quia de pena temporalis æternā prolapsi sunt. Quāvis autē in omni opere ac iudicio dei misericordia sit admixta, in aliquibus tamen dicitur non admixta, quia in eis euideret ac specialiter prædominatur rigor iustitię, præsertim in vindictis crudelitātū, quæ directē contrariantur misericordie. Vnde Iacobus Apostolus: Iudicium sine misericordia fiet ei qui non fecerit misericordiam. Dionysius ibidem.

b. Hæc inter vos contigerunt. Nebula super vestitudinis vice porrecta, columna tedæ loco vos præcedente, hostibus vobis vltro cedentibus, ciuitatibus sola propemodum voce capitis, non armis vobis opus erat, non acie, non pugna, tantum insonuistis tuba, & vltro, mœnia corruerunt. Chrysostomus, aduers. Iudeos Oratio. 3.

Impiis autem vsque in nouissimū sine misericordia^a ira superuenit. Præsciebat enim & futura illorum:² quoniam ipsi cum reuerſi essent vt seducerent, & cū magna solitudine præmisissent illos, conſequebantur illos pœnitentię actus.³ Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem insciētia: & quos rogantes proiecerant, hos tanquam fugitiuos perſequebantur.⁴ Ducebat enim illos ad hunc finē digna necessitas, & horū quæ acciderant, cōmemorationem amittebant: vt quæ deerant tormentis, repletet punitio:⁵ & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autē nouā mortē inuenirēt.⁶ Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deſeruiens tuis præceptis, vt pueri tui custodirentur illæſi.^b ⁷ Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua quæ antē erat, terra arida apparuit, & in mari Rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio,⁸ per quem omnis natio transiuit quę tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra.⁹ Tāquam equi enim depauerunt escam, & tanquam agni exultauerunt magnificātes te domine, qui liberaſti

liberasti illos.¹⁰ Memores enim erant adhuc eorum quæ in collatu illorum facta fuerant: quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muscas, & pro piscibus eructauit fluuius multitudinem ranarum.¹¹ Nouissimè autem viderunt nouam creaturam auium, cum abducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis.†¹² In allocutione enim desiderij ascendit illis de mari ortygometra: & vexationes peccatoribus superuenerunt, non sine illis quæ antè facta erant argumentis per vim fluminū, iuste enim patiebantur secundum suas nequitias.¹³ Etenim detestabiliorem inhospitalitatem instituerunt. Alij quidem ignotos non recipiebant aduenas: alij autem bonos hospites in seruitutem redigebant.¹⁴ Et non solum hæc, sed & alius quidè respectus illorum erat: quoniam inuiti recipiebant extraneos.¹⁵ Qui autem cum lætitia receperunt hos qui eisdè vsi erant institutis, sæuissimis afflixerunt doloribus.†¹⁶ Percussi sunt autem cæcitate, sicut illi in foribus iusti cum subitaneis cooperti essent tenebris, vnusquisque transitum ostij sui quærebat.¹⁷ In se enim elementa dum cōuertuntur, sicut in organo qualitatē sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt. Vnde æstimari ex ipso visu certò potest.¹⁸ Agrestia enim in aquatica cōuertebantur: & quæcunque erant natantia, in terram transibant.†¹⁹ Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscatur.²⁰ Flammæ è contrario corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebāt illam quæ facilè dissoluebatur sicut glacies bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum domine, & honorasti, & non despexisti, in omni tempore & in omni loco assistens eis.

c. Percussique sunt Aegyptij cæcitate interiori incredibilis incorrigibilitatis ac vitiorū: cæcitate quoque exteriori, id est luminis intuitionē in triduo palpabilium tenebrarum, & hoc propter præacta corū facinora. Dionys. ibi.

INCIPIT PROLOGVS IESV FILII SIRACH in Ecclesiasticum.

Multorum nobis & magnorum per legem & Prophetas, aliōsque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est, in quibus oportet laudare Israel doctrinæ & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, sed etiam extraneos posse & discipulos & scribentes doctissimos fieri. Auus meus Iesus postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis & Prophetarum, & aliorum librorum qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, voluit & ipse scribere aliquid horum quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, & illorum periti fieri, magis magisque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. Hortor itaque venire vos cum beneuolentia, & attentiore studio lectionem facere, & veniam habere in illis in quibus videmur sequentes imaginem sapientiæ, & deficere in verborum compositione. Nam deficiunt verba Hebraica quando fuerint translata ad aliam linguam. Non autem solum hæc, sed & ipsa lex & Propheta, ceteraque aliorum librorum non paruum habent differentiam quando inter se dicuntur. Nam in octauo & tricesimo anno temporibus Ptolemæi Evergetæ Regis, postquam perueni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuisset, inueni ibi libros relictos non parua neque contemnenda doctrinæ. Itaque bonum & necessarium putavi & ipse aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum istum, & multa vigilia attulit doctrinam in spatio temporis ad illa quæ ad finem ducunt librum istum dare: & illis qui volunt animimum intendere, & discere quemadmodum oporteat instituere mores, qui secundum legem domini proposuerunt vitam agere.

Incipit Ecclesiasticus.

Sapientia ab æterno originem à deo traxit, quam dat diligentibus ac timen-
tibus eum. Timoris autem radix & finis omnem sibi vindicat virtutem &
profectum.

Cap. I.

G

a. Incipit ab aeterna dei sapientia, quæ Christus est, qui ante secula est cum patre. Propter tamen signum distributionis omnis, potest dici quod loquitur de sapientia increata & creata, infusa & acquisita, imò generali, ut omnem complectatur virtutem. Raba. ibid. b. Non ante mundi constitutionem, sicut quidam Greci existimauerunt: cui sententia alludens. Hiero. dicit: quis nouit quor annis aut lustris ante mundum angeli laudauerunt creatorem suum? quod non ponit pro sententia. Hugo de S. Vict. in prænot. in Gene. cap. s. c. Hoc est, verbum æternum æternaliter manens in præstantioribus creaturis. Hoc inquam verbum est fons vniuersæ sapientie creatæ angelicæ & humanæ. Dion. ibid. d. Sex sunt species timoris. Naturalis, humanus, mundanus, seruilis, initialis, & filialis. Et hic de duobus potestis loqui incedit: quorum alter est initialis sapientie, alter est filialis, qui sanctus permanet in seculum seculi. Augu. in Epist. Ioan. tra. 9. e. Quoniam qui timet dominum, declinat errorem, & ad virtutis semitam vias suas dirigit. Nisi enim quis timuerit deum, non potest renunciare peccato. Amb. Hexameron. lib. 1. cap. 4.

Mnis [†] a sapientia à domino deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. ² Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies seculi, quis dinumerauit? Altitudinē cœli, & latitudinem terræ, & profundum abyssi quis dimensus est? ³ Sapientiam dei præcedentem omnia, quis inuestigauit? ^b ⁴ Prior omnium creata est sapientia: & intellectus prudentiæ ab æuo. [†] ⁵ Fons sapientiæ ^c verbum dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. ⁶ Radix sapientiæ cui reuelata est, & astutias illius quis agnouit? ⁷ Disciplina sapientiæ cui reuelata est & manifestata, & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? ⁸ Vnus est altissimus ^D creator omnium, omnipotens, & Rex potens, & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominās deus. ⁹ Ipse creauit illam in spiritu sancto: & vidit, & dinumerauit, & mēsus est. ¹⁰ Et effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum: & præbuit illam diligentibus se. ^d ¹¹ Timor domini, gloria & gloriatio, & lætitia & corona exultationis. ¹² Timor domini delectabit cor, & dabit lætitiā & gaudiū in longitudinē dierum. ¹³ Timenti deum, bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur. ¹⁴ Dilectio dei, honorabilis sapientia: ¹⁵ quibus autem apparuerit in visu, diligūt eam in visione & in agnitione magnalium suorum. ^e [†] ¹⁶ Initium sapientiæ timor domini, & cum fidelibus in vulua concreatus est: Et cū electis fœminis graditur, & cum iustis & fidelibus agnoscitur. ¹⁷ Timor enim domini, scientiæ religiositas. ¹⁸ Religiositas custodiet & iustificabit cor, iucunditatem atq; gaudium dabit. ¹⁹ Timenti deum, bene erit in extremis: & in diebus consolationis illius benedicetur. ²⁰ Plenitudo sapientiæ, timere deum: & plenitudo à fructibus illius. ²¹ Omnem domum illius implebit à generationibus, & receptacula à thesauris illius. ²² Corona sapientiæ timor domini, replens pacem & salutis fructum, ²³ & vidit & dinumerauit eam. Vtraque autem sunt dona dei. ²⁴ Scientiam & intellectum prudentiæ sapientia compartietur: & gloriam tenentium se exaltat. ²⁵ Radix sapientiæ est timere deum, rami illius longæui. ²⁶ In thesauris sapientiæ intellectus, & scientiæ religiositas, [†] execratio autem peccatoribus sapientia. ²⁷ Timor domini expellit peccatum. ²⁸ Nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Iracundia enim animositatis illius, subuersio illius est. ²⁹ Vsq; in tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. ³⁰ Bonus sensus vsque in tempus abscondet verba illius, & labia multorū ^D enarrabunt sensum illius. ³¹ In thesauris sapientiæ significatio disciplinæ: ³² execratio autem peccatori cultura dei. ³³ Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & deus præbebit illam tibi. ³⁴ Sapientia enim & disciplina timor domini: ³⁵ & quod bene placitum est illi, fides & mansuetudo & adimplebit thesauros illius. Contumax ³⁶ non sis, & incredibilis timori dei, & ne accesseris ad illum duplici corde. ³⁷ Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labiis tuis. ³⁸ Attende in illis ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonationem, ³⁹ & reuelet deus absconsa tua, & in medio Synagogæ elidat te: ⁴⁰ quoniam accessisti malignè ad dominum & cor tuum plenum est dolo & fallacia..

† 11. q. 1. c. Reuertimini. Anno ante Christum. 216. Anno mēdi. 3746.

† Infr. 24. a

† Psal. 116. Prouer. 1. a. & 9. b

† 21. q. 4. Omnis.

Ad patientiam & timorem dei necessarius in primis est dei cultus, & quæ ipsum comitantur, atque in proximum pietas & iustitia.

II.

a. Cum totis viribus diaboli pugnam aggredere, ne vitam securam & deliciis plenam sequaris. Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 1.

Elli [†] accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & in timore, & ^a præpara animam tuam ad tērationem. ² Deprime cor tuum, & sustine: & inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus: & ne festines in tempore obductionis. ³ Sustine sustentationes dei: coniungere deo, & sustine, ut crescat in nouissimo vita tua. ⁴ Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe: ⁵ quoniam in igne probatur aurum & argentum: homines verò receptibiles in camino humiliationis. ⁶ Crede deo, & recuperabit te: & dirige viam tuā, & spera in illum. Serua timorem illius, in illo veterasce. ⁷ Metuentes dominum

† 27. q. 1. c. Nuptiarū. De pœ. di. 2. c. Si enim.

num, sustinete misericordiam eius, & non deflectatis ab illo, ne cadatis. ⁸ Qui timetis dominum, credite illi, & nō euacuabitur merces vestra. ⁹ Qui timetis dominum, sperate in illum, & in oblectationem veniet vobis misericordia. ¹⁰ Qui timetis dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. ¹¹ Respicite filij nationes hominum, & scitote quia nullus sperauit in domino & confusus est. ^{† 12} Quis enim permanfit in mandatis eius, & derelictus est? Aut quis inuocauit eum, & despexit illum? ¹³ Quoniā pius & misericors est deus, & remittet in die tribulationis peccata, & protector est omnibus exquirentibus se in veritate. ¹⁴ Væ duplici corde, & labiis scelestis, & manibus malefacientibus, [†] & peccatori terram ingredienti ^b duabus viis. ¹⁵ Væ dissolutis corde, qui non credunt deo: & ideo non protegentur ab eo. ¹⁶ Væ iis qui perdiderunt ^c sustinentiā: ¹⁷ & qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facient cum inspicere cœperit dominus? ¹⁸ Qui timent dominum, non erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conseruabunt verbum illius. ^{d 19} Qui timet dominum, inquirent quæ beneplacita sunt ei: & qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius. ²⁰ Qui timent dominum, præparabunt corda sua: & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. ²¹ Qui timent dominum, custodient mandata illius, & patientiam habebunt vsque ad inspectionem illius, ²² dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum. ²³ Secundū enim magnitudinem ipsius, sic & misericordia illius cum ipso est.

Parentum honor, dei benedictionem meretur, inhonoratioque maledictionem: humilitas autem parit gratiam, ac eleemosyna profectum.

III.

Ilij ^a sapientiæ, ecclesia iustorum, & natio illorum obedientia & dilectio. ² Iudicium patris audite filij dilecti, & sic facite vt salui sitis. ³ Deus enim honorauit patrem in filiis, & iudicium matris exquirens firmavit in filios. ⁴ Qui diligit deum, exorabit pro peccatis: & continebit se ab illis, ^b & in oratione dierum exaudietur: ⁵ & sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam. ⁶ Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. ⁷ Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem. ⁸ Qui timet dominum, honorat parentes: & quasi dominis seruiet iis qui se genuerunt. ⁹ In opere & sermone & omni patientia [†] honora patrem tuum, ¹⁰ vt superueniat tibi benedictio à deo: & benedictio illius in nouissimo maneat. ¹¹ Benedictio patris firmat domos filiorum, maledictio autē matris eradicat fundamenta. ¹² Ne glories in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria, sed confusio. ¹³ Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filij pater sine honore. ¹⁴ Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius: ¹⁵ & si defecerit sensu, veniā da, & ne spernas eum in tua virtute. Eleemosyna enim patris nō erit in obliuione. ¹⁶ Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum, & in iustitia ædificabitur tibi, ¹⁷ & in die tribulationis commorabitur tui, & sicut in sereno glacies, soluentur peccata tua. ¹⁸ Quam malæ famæ est qui derelinquit patrem! & est maledictus à deo, qui exasperat matrem. ¹⁹ Fili, in mansuetudine opera tua perface, & super hominum gloriam diligēris. ^{c 20} Quanto maiores, humilia te in omnibus: & coram deo inuenies gratiam: ²¹ quoniam magna potentia dei solius, & ab humilibus honoratur. ^{† d 22} Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi deus, illa cogita semper: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. ²³ Non est enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis. ²⁴ In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus eius operibus non eris curiosus. ²⁵ Plurima enim super sensum hominum ostensa sunt tibi. ²⁶ Multos enim supplantauit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. ^{† 27} Cor durum habebit malè in nouissimo: & qui amat periculum, in illo peribit. ²⁸ Cor ingrediens duas vias, non habebit successus: & prauicors in illis scandalizabitur. ²⁹ Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adiiciet ad peccandum. ³⁰ Synagogæ superborum non erit sanitas: frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur. ³¹ Cor sapientis intelligitur in sapientia, & au-

b. Duab⁹ viis peccator terrā ingreditur, quādo & dei est quod opere exhibet, & mūdi quod per cogitationem quærit. Greg. Moral. lib. 1. ca. 26.

c. Sustinentiā perdunt, qui dum diu se immorari visibilibus æstimaunt, spem inuisibiliū derelinquunt. Greg. Mora. 7. cap. 20.

d. Ille ergo qui timet dominum & qui diligit illū credit scripturis sacris & feruat operando præcepta domini, & semper meditando quærit quæ beneplacita sunt illi, sicque replebitur sapientia & charitate dei. Finis enim præcepti est charitas de corde puro, &c. Rab ibi.

a. Filios sapientiæ merito dicit esse ecclesiam iustorum quia qui vere sapiens est, verus est iustitiæ cultor: quoniam vera sapientiā veraciter iustitiā dicit normam. Natio, inquit, illorū est obedientia & dilectio. Quomodo autē nationem vocat iustorum obedientiā & dilectionem, cū obedientia & dilectio virtutes sint quæ habentur iustis? nisi quia tropica locutione per ipsas virtutes exprimit virtutum possessores. Rabanus ibid.

b. Hoc trifariam intelligitur. Primo in oratione per dies multos continuata. Secundū in oratione dierum gratiæ, quando scilicet homo saltem coniectura scit se esse in gratia. Tertiū in oratione dierum vitæ eternæ, de qua in psal. 90. Longitudine dierū implebo eū. Dionys. ibid.

c. Mensura humilitatis cuiusque ex mensura ipsius magnitudinis data est: cui est periculosa superbia, quæ amplius amplioribus insidiatur. Aug. de Sancta virginit. cap. 31.

d. Ne præcipiti suspitione in fabulas sacrilegas irruamus, clamat scriptura diuina. Altiora te ne quæsieris, &c. vt magis in istis temeraria præsumptio quam cauta ignoratio culpanda videatur. Aug. contra Pri. scil. & Orige. c. 11.

† Psal. 36. d

† De apostatis. cap. Quidā. 12. quæst. 2. c. Quisquis. De regula. c. antepen.

† Deut. 5. b Exod. 20. b Matth. 15. a Marc. 7. b Ephes. 6. a Infr. 7. c.

† Prou. 25. d

† De pec. di. 3. c. Sunt plures. in fi.

e. Magna ergo est eleemosyna: quæ ardentium criminum globos beneuolentia suæ fonte refrigerat, & quodam irriguo largitatis obruit incendia delictorum: ut quauis offensus deus, quauis criminibus prouocatus, cogatur liberare eleemosynis, quem disposuerat punire peccatis. Ambr. Sermo. 15.

ris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. ³² Sapiens cor & intelligibile abstinebit se à peccatis, & in operibus iustitiæ successus habebit. ^{† c 33} Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. ³⁴ & deus prospector est eius qui reddit gratiam. Meminit in posterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum.

Ad misericordiae opera & modum eorum conducunt timor dei, sapientia, veritas, & iustitia.

IIII.

Elli [†] eleemosynā pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transfertas à paupere. ² Animam esurientem ne despexeris, & non exasperes pauperem in inopia sua. ³ Cor inopis ne afflixeris, & non protrahas datum angustianti. ⁴ Rogationem contribulati ne abiicias, & non auertas faciem tuam ab egeno. ⁵ Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram: & non relinquant quærentibus tibi retro maledicere. ⁶ Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ, exaudietur deprecatio illius: exaudiet autem eum qui fecit illum. ⁷ Congregationi pauperum affabilem te facito: & presbytero humilia animam tuam, & magnati humilia caput tuum. ⁸ Declina pauperi sine tristitia aurem tuam, & redde debitum tuum, & responde illi pacifice in mansuetudine. ^{† b 9} Libera eum qui iniuriam patitur, de manu superbi, & non acide feras in anima tua. ¹⁰ In iudicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matris illorum, ¹¹ & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater. ¹² Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & præbit in via iustitiæ. ¹³ Et qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. ¹⁴ Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt: & quod introibit, benedictet deus. ¹⁵ Qui seruiunt ei, obsequentes erunt deo: & eos qui diligunt illam, diligit deus. ¹⁶ Qui audit illam, iudicabit gentes: & qui intuetur illam, permanebit cōfidens. ¹⁷ Si crediderit ei, hæreditabit illā, & erunt in cōfirmatione creaturæ illorum: ¹⁸ quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis elegit eum. ^{d 19} Timorem & metum & probationem inducet super illum: & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet eum in cogitationibus suis, & credat animæ illius. ²⁰ Et firmabit illum, & iter adducet directum ad illum, & lætificabit illum, ²¹ & denudabit abscondita sua illi, & thesaurizabit super illum scientiam & intellectum iustitiæ. ²² Si autem oberrauerit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici sui. ²³ Fili conserua tempus, & deuota à malo. ²⁴ Pro anima tua ne confundaris dicere verum. ^{c 25} Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam. ²⁶ Ne accipias faciem aduersus faciem tuam, nec aduersus animam tuam mendacium. ²⁷ Ne reuereris proximum tuum in casu suo: ²⁸ nec retineas verbum in tempore salutis. Non abscondas sapientiam tuā in decore suo. ²⁹ In lingua enim sapientia dignoscitur, & sensus & scientia & doctrina in verbo sensati, & firmamentum in operibus iustitiæ. ³⁰ Nō contradicas verbo veritatis vllō modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere. ³¹ Non confundaris confiteri peccata tua, & ne subiicias te homini pro peccato. ³² Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris cōtra ictum fluuij. ³³ Pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. ³⁴ Noli citatus esse in lingua tua, & inutilis & remissus in operibus tuis. ³⁵ Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi. ³⁶ Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

Misericordiae obsunt auaritia, cupiditas, concupiscentia, & inconstantia: ad quam penitentia & mansuetudo & prudentia conducunt.

V.

Noli attendere ^a ad possessiones iniquas, & ne dixeris: Est mihi sufficiens vita. Nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis. ² Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui, ³ & ne dixeris: Quomodo potui? aut quis me subiiciet propter facta mea? Deus autem vindicans vindicabit. ⁴ Ne dixeris: Peccaui, & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor. ^{† 5} De propitiato peccatorum

a. Dicuntur autē possessiones iniquæ, non quia in se mala aut vitiosa sint, quoniam omnis creatura dei bona: sed quia vel iniuste vel cupide acquiruntur & referuntur, vel quia sunt plurimorum occasio vitiorum, idcirco à Christo vocantur mammona iniquitatis. Dionys. ibid.

† Dan. 4. f.
De pœ. d. i.
c. medicina.

† Tob. 4. b. i.

† Prou. 24. 5
23. q. 3. c. Nō
in ferenda.

† Infr. 11. a

† Infr. 16. b.
Deut. 23. d.
Prouer. 10. a.
11. a.

peccatorum noli esse sine metu, neq; adicias peccatum super peccatum, ⁶ & ne dicas: Misericordia domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur. ⁷ Misericordia enim & ira ab illo citò proximant, & in peccatores respicit ira illius. ⁸ Ne tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. ⁹ Subitò enim veniet ira dñi, & in tempore vindictæ disperdet te. ¹⁰ Noli anxius esse in diuitiis iniustis, non enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ. ¹¹ Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnē viam. Sic enim omnis peccator probatur in duplici lingua. ¹² Esto firmus in via domini, & in veritate sensus tui & scientia, & prosequatur te verbum pacis & iustitiæ. ¹³ Esto mansuetus ad audiendum verbum dei, vt intelligas, & cum sapientia proferes responsum verum. ¹⁴ Si est tibi intellectus, responde proximo: sin autem, manus tua sit super os tuū, ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris. ¹⁵ Honor & gloria in sermone sensati, lingua verò imprudentis subuersio est ipsius. ¹⁶ Non appelleris susurro in vita tua, & lingua tua ne capiaris, & confundaris. ¹⁷ Super furem enim est confusio & pœnitentia, & denotatio pessima super bilinguē: susurratori autem odium & inimicitia & cōtumelia. ¹⁸ Iustifica pusillum & magnum similiter.

b. Periculū enim & metus est in differēdo, salus verò certa ac secura, si nulla sit delatio Chry. in 2. Corin. 10. hom. 22.

Charitati & veræ amicitiae obsunt improprium, contumelia, inuidia, & impietas: quam iuuant dulcis loquela, pax, discretio, humilitas, fides, dei timor, & sapientia. VI.

A Oli fieri pro amico inimicus proximo. Improprium enim & contumeliā multus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. ² Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, & folia tua comedat, ³ & fructus tuos perdat, & relinquare velut lignum aridum in eremo. ⁴ Anima enim nequam disperdet qui se habet, & in gaudium inimicis dat illum, & deducet in sortem impiorum. ⁵ Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos, & lingua ^b eucharis in bono homine abundat. ⁶ Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi vnus de mille. ⁷ Si possides amicum, in tentatione posside eum, & ne facile credas ei teipsum. ⁸ Est enim amicus secundum tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. ⁹ Et est amicus qui conuertitur ad inimicitiam, & est amicus qui odium & rixam & conuicia denudabit. ¹⁰ Est autem amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis. ¹¹ Amicus si permanferit fixus, erit tibi quasi coequalis, & in domesticis tuis fiducialiter ager. ¹² Si humiliauerit se contra te, & à facie absconderit se, vnanimen habebis, amicitiam bonam. ¹³ Ab inimicis tuis separare, & ab amicis tuis attende. ¹⁴ Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. ¹⁵ Amico fideli nulla est comparatio, & non est digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. ¹⁶ Amicus fidelis medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuunt dñm, inueniunt illum. ¹⁷ Qui timet deū, æquē habebit amicitiam bonam, quoniam secundum illum erit amicus illius. ¹⁸ Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapientiam. ¹⁹ Quasi is qui arat & qui seminat accede ad eā, & sustine bonos fructus illius. ²⁰ In opere enim ipsi ⁹ exiguū laborabis, & citò edes de generationibus illius. ²¹ Quam aspera est nimis sapientia in doctis hominibus, & non permanebit in illa excors. ²² Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, & nō demorabūtur proiicere illā. ²³ Sapientia enim doctrinæ secundum nomen est eius, & non est multis manifesta. Quibus autē cognita est, permanet vsq; ad conspectum dei. ²⁴ Audi fili & accipe consiliū intellectus, & ne abiicias consiliū meū. ²⁵ Iniice pedē tuū in cōpedes illius, & in torques illius collū tuū. ²⁶ Subiice humerum tuum & porta illā, & ne acedieris vinculis eius. ²⁷ In omni animo tuo accede ad illā, & in omni virtute tua conserua vias eius. ²⁸ Inuestiga illā, & manifestabitur tibi, & cōtinēs factus ne derelinquas eam. ²⁹ In nouissimis enim inuenies requiē in ea, & conuertetur tibi in oblectationem: ³⁰ Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriæ. ³¹ Decor enim vitæ est in illā, & vincula illius alligatura salutis. ³² Stola gloriæ indues eam, &

a. Verat iactantiam, ac detestatur superbiam: quia initium omnis peccati superbia est, & omnis arrogantia abominatio est apud deum. Ene sufficere nobis credamus si extolleriam. vitæ in actu, dicit, ne te extollas in cogitatione animæ velut taurus Deus enim inspector est cordis, & non secūdū faciem, sed secūdū veritatē vnumquemque diiudicat. Raba ibid. b. Id est bene loquēs, & gratiosa.

c. Nulla diuitia, nulla delicia, nulli honores per equalitatem cōparabiles sunt fideli amico. Diony. ibid. d. Nō enim validior est vel efficacior vulneribus nostris medicina, quā habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni incommodo occurrat cōgratulus, vt iunctis suis humeris onera sua inuicem tolerant: & quod vnusquisque propriā leuius quā amici portet iniuriam. Aug. de Amici. c. 5.

e. Quicumque ergo in iuuentute studet sanæ doctrinæ aurem adhibere obedientiæ, in senectute dulcissimos fructus meret sapientie. Vomere quippe euangelij de corde suo genimina vitiōrū debet extirpare qui semē diuini verbi edere, & fructus dulcissimos sacrarum virtutum desiderat merere. Raba ibi. f. Iusti pedes suos in Dei cōpedes iniiciunt, dum à conditoris desiderio nunquā discedunt. Cōlum autem torques dei ornat dū fidelis quisque deo iungitur, quasi per collum capiti suo Christo vnitus. Grego. in 7. pla. 101.

† Infr. 35. a

g. Ecce quā frequēter hortatur nos autor hūc ad sapientia per metaphoricās locutiones, atque frequētes eiusdem sententiā repetitiones, quatenus exhortatio sua nostris imprimatur cordibus, vt Prou. 7. h. Liga eā in digitis tuis, & scribe eam in tabulis cordis tui, &c. Diony. ibid. h. Merito illi dabitur cordis purus intellectus, & sapientia diuina amor saluberrimus, qui cogitationes tuas tēperat secundū praecepta altissimi, & ea meditatur assidue, quae legis dei cōcordant doctrinā, ipsiq; studet opere implere, quae nouit suo conditori omni modo placere. Raba. ibid. o. Virtutes in excellēti gradu in principibus ecclesiasticis & in temporalibus quā in subditis esse debēt. Sunt enim virique vicarij dei, à quo est omnis potestas i regimine populi. Vnde vitiosum est ita apertē ambire principatū, suscipere tamen in casu necessitatis est licitum. Lyra. ibid.

b. Ex isto scripturae testimonio vsque ad deo omne mendacium videtur generaliter esse detestandū, vt etiā si quis mentiri velit, etiam si non mentiat, iā voluntas ipsa damnanda sit, atq; ad hoc interpretetur, quod nō dictum est: Noli mentiri omne mendacium, sed Noli velle mentiri omne mendacium: vt non solū mentiri, sed nec velle mentiri quicquid audeat vilo mendacio. Aug. de menda. ca. 16. lib. 1. c. Verbum in oratione iterare, est post fletū cōmittere quod rursum necesse sit fletu. Greg. Pasto. admo. 31. d. Non defraudes mercenariū vitam suā corporalem pro te exponētē, ideo ait Apostolus Col. 4. Domini quod iustum est & aequū seruus prestare. Et Leu. 29. Nō morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Dion. ibid.

e. Primitiarum & decimarū atque oblationū diuersarū obligationes, quas in lege dominus iussit offerri, ad sacerdotū & Levitarū vsum pertinebant, dicente domino ad Aarō & ad filios eius, Num. 18. Omnes primitias sanctuarij quas offerūt filij Israel domino, dedi tibi & filiis & filiabus tuis iure perpetuo. Raba. ibid.

coronam gratulationis superpones tibi.³³ Fili si attenderis mihi, discas eam: & si accommodaueris animum tuū, sapiens eris.³⁴ Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris.³⁵ In multitudine presbyterorum prudentiū sta, & sapientiae illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem dei possis audire, & proueria laudis non effugiant à te.³⁶ Et si videris sensatum, euigila ad eū: & gradus ostiorum illius exterat pes tuus.³⁷ Cogitatum tuum habe in praeceptis dei, & in mandatis illius maxime assiduus esto, & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiae dabitur tibi.

Quae vitia congressionibus obsunt, & quae illi virtutes conferunt, vt peccatum & confusio vitetur.

VII.

Oli facere mala, & non te apprehēdent:² discede ab iniquo, & deficiēt mala abs te.³ Fili, non semines mala in sulcis iniustitiae, & non metes ea in septuplum.⁴ Noli quærere ab homine ducatum, neq; à rege cathedrā honoris.⁵ Non te iustifices ante deū, quoniam agnitor cordis est ipse: & penes regē noli velle videri sapiens.⁶ Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalū in agilitate tua.⁷ Nō pecces in multitudine ciuitatis, nec te immittas in populum,⁸ neque alliges duplicia peccata.⁹ Nec enim in vno eris immunis.¹⁰ Noli esse pusillanimis in animo tuo:¹¹ exorare & facere eleemosynam ne despicias.¹² Ne dicas, In multitudine munerum meorum respiciet deus: & offerente me deo altissimo, munera mea suscipiet.¹³ Non irrides hominē in amaritudine animae, est enim qui humiliat & exaltat circumspēctor deus.¹⁴ Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, neq; in amicum similiter facias.¹⁵ Noli velle mentiri omne mendacium, assiduitas enim illius non est bona.¹⁶ Noli verbosus esse in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua.¹⁷ Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo.¹⁸ Nō te reputes in multitudine indisciplinatorum.¹⁹ Memento irae, quoniam non tardabit.²⁰ Humilia valde spiritum tuum, quoniā vindicta carnis impij, ignis & vermis.²¹ Noli prauaricari in amicum pecuniam differentem, neq; fratrem tuum charissimū auro spreueris.²² Noli discedere à muliere sensata & bona, quam sortitus es in timore domini, gratia enim verecundiae illius super aurum.²³ Non ladas seruum in veritate operantem, neq; mercenarium dantem animam suam.²⁴ Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neq; inopem derelinquas illum.²⁵ Pecora tibi sunt: attende illis: & si sunt vtilia, perseuerent apud te.²⁶ Filij sunt: erudi illos, & curua illos à pueritia illorum.²⁷ Filiae tibi sunt: serua corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.²⁸ Trade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam.²⁹ Mulier si est tibi secundum animam tuam, non proicias illā: & odibili non credas te in toto corde tuo.³⁰ Honora patrem tuum, & gemitus matris tuae ne obliuiscaris.³¹ Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, & retribue illis quomodo & illi tibi.³² In tota anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica.³³ In omni virtute dilige eum qui te fecit, & ministros eius ne derelinquas.³⁴ Honora deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachiis.³⁵ Da illis partem sicut mandatum est tibi, primitiarum & purgationis, & de negligentia tua purga te cum paucis.³⁶ Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres domino, & initia sanctorum: & pauperi porrige manū tuā, vt perficiatur propitiatio & benedictio tua.³⁷ Gratia datus in conspectu omnis viuētis: & mortuo non prohibeas gratiam.³⁸ Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.³⁹ Non te pigeat visitare infirmum, ex iis enim in dilectione firmaberis.⁴⁰ In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis.

Conuersationi inferiorum cum superioribus conducentia & repugnantia.

VIII.

Non

† In fra. 3. d.

† In fra. 30. b.

† Sup. 3. b.

† Tob. 4. a.

† Leuit. 2. d.

† 13. q. 2. c. In
Ecclesiasti.
† Toh. 3. c.
Matth. 25. d.

† Infr. 31. a
11. q. 3. c. Pau
per.

† 13. quaf. 2.
ca. In eccle-
ſtaſtico.

- A** **N**on litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. ² Non cōten-
das cum viro locuplete, ne forte contra te constituat litem tibi. ^{† 3} Multos e-
nim perdidit aurum & argentum, & vsque ad cor regum extendit & conuer-
tit. ⁴ Non litiges cum homine linguato, & non struas in ignem illius ligna. ⁵ Non cō-
municas homini indocto, ne male de progenie tua loquatur. ⁶ Ne despicias hominē
auertentem se à peccato, neq; improperes ei. Memēto quoniam omnes in corruptio-
ne sumus. ⁷ Ne spernas hominem in sua senectute, etenim ex nobis senescunt. ^{a 8} No-
li de mortuo inimico tuo gaudere, [†] sciēs quoniam omnes morimur, & in gaudium
volumus venire. ⁹ Ne despicias narrationem presbyterorum sapiētum, & in prouer-
biis eorum conuersare. ¹⁰ Ab ipsis enim discēs sapientiam, & doctrinam intellectus,
& seruire magnatibus sine querela. ¹¹ Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim
didicerunt à patribus suis. ¹² Quoniam ab ipsis discēs intellectum, & in tempore ne-
cessitatis dabis responsum. ^{b 13} Non incendas carbones peccatorum arguens eos, &
ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. ¹⁴ Ne contra faciem stes contume-
liosi, ne sedeas quasi infidiator ori tuo. ¹⁵ Noli scenerari homini fortiori te, quod si
sceneraueris, quasi perditū habe. ^{c 16} Non spondeas super virtutem tuam, quod si spo-
ponderis, quasi restituens cogita. ¹⁷ Non iudices cōtra iudicem, quoniam secundum
quod iustum est iudicat. ¹⁸ Cum audace non eas in via, ne forte grauet mala sua in te.
D Ipse enim secundum volūtatem suam vadit, & simul cum stultitia illius peries. ¹⁹ Cū
iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum, quoniam quasi nihil
est ante illum sanguis: & vbi non est adiutorium, elidet te. ²⁰ Cum fatuis consiliū non
habeas: non enim poterunt diligere nisi quæ eis placent. ²¹ Coram extraneo ne fa-
cias consilium: nescis enim quid pariet. ²² Nō omni homini cor tuum manifestes, ne
forte inferat tibi gratiam falsam, & conuitietur tibi.

*Concupiscentia periculum est omnium mulierum consortium & colloquium, periculum autem
amicitiæ est in amicis nouis, potentibus, iniustis, linguosis, & temerariis.* I X.

† Prou. 11. c

- A** **N**on zeles mulierem sinus tui, ne ostēdat super te malitiam doctrine nequam. ² Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua, & cō-
fundaris. ³ Ne respicias mulierem multiuolam, ne forte incidas in laqueos il-
lius. ⁴ Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illā, ne forte pereas in efficacia illius.
⁵ Virginē ne conspicias, ne forte scandalizeris in decore illius. ⁶ Ne des fornicariis ani-
mam tuam in vlllo, ne perdas te, & hæreditatem tuam. ⁷ Noli circumspicere in vicis
ciuitatis, nec oberraueris in plateis illius. ^{† a 8} Auerte faciem tuam à muliere compta:
& ne circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt, & ex
hoc concupiscentia quasi ignis exardescit. ¹⁰ Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi
stercus in via ab omnibus prætereuntibus cōculcabitur. ^{b 11} Speciem mulieris alienæ
multi admirati, reprobi facti sūt, colloquiū em illi ⁹ quasi ignis exardescit. ¹² Cū aliena
muliere ne sedeas omnino, nec accūbas cū ea super cubitū, ¹³ & nō alterceris cū illa in
C vino, ne forte declinet cor tuū in illam, & sanguine tuo labaris in perditionem. ¹⁴ Ne
derelinquas amicū antiquū: nouus enim nō erit similis illi. ¹⁵ Vinum nouum, amicus
nouus: veterascet, & cū suauitate bibes illud. ¹⁶ Non zeles gloriam & opes peccatoris:
non enim scis quæ futura sit illius subuersio. ¹⁷ Non placeat tibi iniuria iniustorum,
sciens quoniam vsq; ad inferos non placebit impius. ¹⁸ Longe abesto ab homine po-
testatem habente occidēdi, & non suspicaberis timorē mortis. ¹⁹ Et si accesseris ad il-
D lum, noli aliquid committere, ne forte auferat vitam tuam. ²⁰ Cōmunionem mortis
scito, quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambula-
bis. ²¹ Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo, & cum sapientibus & pru-
dentibus tracta. ^{c 22} Viri iusti sint tibi conuiuæ, & in timore dei sit tibi gloria-
tio, ²³ & in sensu sit tibi cogitatus dei, & omnis enarratio tua in præceptis altissimi.
²⁴ In manu artificū opera laudabuntur, & principes populi in sapientia sermonis sui:
in sensu verō seniorum verbum. ²⁵ Terribilis est in ciuitate sua homo linguosus, &

a. Nisi forsan sit hostis boni
communis, aut fidei impu-
gnator, publicūve tyrannus:
quo casu quis zelo ius-
titie, aut cōmunis, boni a-
more gaudere potest. Dio.
ibid.

b. Propterea ergo sanctus
tacet: & si seruus proteruit,
& si pauper cōuitiatur, ta-
cet iustus: & si peccator op-
probria iacit, iustus ridet, &
infirmus maledicit iustū be-
nedicit. Am. de interpellat-
io lib. 2. cap. 2.

c. Bonum est vt quisque cō-
sideret mensurā viriū sua-
rum, & sic votū temperet,
ne in mendacij reatum in-
currat. Vnde dominus per
Moysen præcepit dicens
Deut. 23. e. Cū voveris vo-
tū domino deo tuo nō tar-
dabis reddere: quia requi-
ret illud dominus de⁹ tu⁹.
Et si moratus fueris, repu-
tabit tibi in peccatum. Si
nolueris polliceri, absque
peccato eris. Rabanus ibi.

a. Vir aut mulier suo orna-
tu oculos hominū in se tra-
hens, quamuis nullum ma-
lum inde sequatur, tamen
atēnū meretur patri sup-
plicium: quia venenū præ-
buit, si fuisset qui biberet.
Hieron. ad Demetria.

b. Hoc est, eloquentiā here-
ticorum. Multi enim admi-
rātes eloquentiā hæretico-
rū, in errore ab illis sedu-
ti sunt: quia colloquiū ip-
sorum flāmā nequitie in
auditorū suorum cordibus
excitat, nisi citius ab eorū
consortio recesserint. Rab.
ibid.

c. Societas enim iniustorū
in mensa, trahit ad multa
peccata, ad leuitates, iocos
cachinnos, verboritates, re-
meraria iudicia, detractio-
nes, atque ad gulā, & ad vi-
tia eā sequētia. Vnde Psal.
100. Superbo oculo & insa-
tiabili corde, cū hoc non
edebam. Dionys. ibid.

temerarius in verbo suo odibilis erit.

Ad idoneum rectorem spectant sapientia, potentia, iustitia, humilitas, timor dei, & mansuetudo: contraria vero illarum ipsum rectorem subuertunt.

X.

a. Quemadmodum cū videris arborem pallentibus foliis marcidam, intelligis quia aliquā culpā habet circa radicem: ita cum videris populum indisciplinatū, & irreligiosum, sine dubio cognosce quia sacerdotium eius non est sanum. Chrys. in 21. cap. Matth. homil. 37.

Index sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit. ^a ² Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. ³ Rex insipiens perdet populum suum, & ciuitates inhabitabuntur per sensum prudentium. ⁴ In manu dei potestas terre, & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem suscitabit in tempore super illam. ⁵ In manu dei potestas hominis, & super faciē scribē imponet honorem suū. [†] ⁶ Omnis iniuriā proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuriā. ⁷ Odibilis corā deo est & hominibus superbia, & execrabilis omnis iniquitas gentium. [†] ⁸ Regnum à gente in gentē transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos. ^b ⁹ Auaro autem nihil est scelestius. [†] Quid superbis terra & cinis? ¹⁰ Nihil est iniquius quā amare pecuniā. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua. ¹¹ Omnis potētatus brevis vita, languor prolixior grauat medicum. ¹² Breuem languorem præcidit medicus: sicut & rex hodie est, & cras morietur. ¹³ Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. ¹⁴ Initium superbiæ hominis apostatare à deo: ¹⁵ quoniam ab eo qui fecit illū recessit cor eius, quoniam ^c initiū omnis peccati est superbia. Qui tenuerit illā, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem. ¹⁶ Propterea exhonoraui dominus conuentus malorum, & destruxit eos vsq; in finem. ¹⁷ Sedes ducum superbiorum destruxit deus, & federe fecit mites pro eis. ^d ¹⁸ Radices gentium superbarum arefecit deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. ¹⁹ Terras gentiū euertit dominus: & perdidit eas vsq; ad fundamentum. ²⁰ Arefecit ex ipsis & disperdidit eos, & cessare fecit memoriā eorum à terra. ²¹ Memoriam superbiorum perdidit deus, & reliquit memoriam humiliū sensu. ²² Non est creata hominibus superbia, neq; iracundia nationi mulierum. ²³ Semen hominum honorabitur hoc quod timet deum: semē autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata domini. ²⁴ In medio fratrum rector illorū in honore: & qui timet dominum, erunt in oculis illius. ²⁵ Gloria diuitum honoratorum & pauperum timor dei est. ²⁶ non despicere hominem iustum pauperem, & non magnificare virū peccatorem diuitē. ²⁷ Magnus est iudex, & potens est in honore, & non est maior illo qui timet deum. [†] ²⁸ Seruo sensato liberi seruiant, & vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus, & inscius non honorabitur. ²⁹ Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustiae. [†] ³⁰ Melior est qui operatur & abundat in omnibus, quā qui gloriatur & eget pane. ³¹ Fili in mansuetudine serua animā tuam: & da illi honorem secundū meritum suum. ³² Peccantem in animam suam quis iustificabit? Et quis honorificabit exhonorantē animam suā? ³³ Pauper gloriatur per disciplinam & timorem suum: & est homo qui honorificatur propter substantiam suam. ³⁴ Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in substantia? Et qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur.

† Leuit. 19. b

† 23. q. 7. ca. Si deribus.

† 13. q. 2. c. In Ecclesiastico. 6. q. 3. ca. Præcipue.

† Prou. 17. a

† Prou. 12. b

Quæ sapientem decent, & quæ dedecent: sequenda quæ sint, & quæ fugienda.

X I.

a. Sapiens se ipsum humiliat, vel afflicto & humiliatus ab aliis, per sapientiā suam dignus est exaltari etiam in presenti, ut sepe accidit, iuxta illud Sapientie. 8. Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores. Primo modo Daniel propter sapientiā suam fuit sublimatus primò à regibus Babylonis, secundo à Dario & Cyro regibus Persarum. Secundo modo Ioseph eductus est de carcere à rege Aegypti, & primus post Pharaonem constitutus. Dionys. ibidem.

Sapientia ^a humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum confedere illum faciet. [†] ² Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo. ³ Brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius. ⁴ Ne glorieris in vestitu vnquā, nec in die honoris tui extollaris: quoniam mirabilia opera altissimi solius, & gloriosa & absconsa & inuisa opera illius. ⁵ Multi tyranni sederūt in throno, & insuspicabilis portauit diadema: ⁶ multi potentes oppressi sunt validè, & gloriosi traditi sunt in manus alterorum. [†] ⁷ Priusquam interroges, ne vituperes quenquam: & cum interrogaueris, corripe iustè. ⁸ Priusquam audias, ne respondeas

† Ioh. 7. c.

† 11. q. 2. c. Eorum. Prou. 18. c. 15. q. 8. c. Sci sciatis.

respondeas verbū: & in medio seniorum ne adicias loqui.⁹ De ea re quæ te nō molestat, ne certeris, & in iudicio peccantium ne consistas.¹⁰ Fili, ne in multis sint actus

^B tui: & si diues fueris, non eris immunis à delicto. Si enim secutus fueris, nō apprehēdes: & nō effugies si præcucurreris.¹¹ Est homo laborās & festinans & dolēs impius, & tāto magis nō abundabit.¹² Est homo marcidus, egēs recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate,¹³ & oculus dei respexit illū in bono, & erexit eū ab humilitate ipsius, & exaltauit caput eius, & mirati sunt in illo multi, & honorauerūt deū.¹⁴ Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, à deo sunt.¹⁵ Sapiētia, disciplina & scientia legis apud dominū, dilectio & viæ bonorum apud ipsum.¹⁶ Error & tenebræ peccatoribus concreta sunt: qui autem exultant in malis, consenesunt in malo.¹⁷ Datio dei iustis permanet, & profectus illius successus habebunt in æternum.

† Luc. 12. c

^C ¹⁸ Est qui locupletatur parçè agēdo, & hæc pars mercedis illius¹⁹ in eo quod dicit, † Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus,²⁰ & nescit quod tēpus prætereat illum, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & moriatur.²¹ Sta in testamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mādatorum tuorum veterasce.²² Ne manseris in operibus peccatorū. Confide autem in deo, & mane in loco tuo.²³ Facile est enim in oculis dei subitō honestare pauperem.²⁴ Benedictio dei in mercedē iusti festinat, & in honore veloci processus illius fructificat.²⁵ Ne dicas: Quid est mihi opus, & quæ erunt mihi ex hoc bona?²⁶ Ne dicas, Sufficiens mihi sum, & quid ex hoc pessimabor? †²⁷ In die bonorum ne immemor sis malorum, & in die malorū ne immemor sis bonorū:²⁸ quoniā facile est coram deo in die obitus retribuere vnicuique secundū vias suas.²⁹ Malitia horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ: & in fine hominis denudatio operum illius. †³⁰ Ante mortē ne laudes hominem quenquā, quoniā in filiis suis agnoscitur vir.³¹ Non omnem hominem inducas in domum tuam, multæ enim sunt insidiæ dolosi.³² Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueū, sic & cor superborum, & sicut prospector videns casum proximi sui.³³ Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. †³⁴ Ab scintilla enim vna augetur ignis, & ab vno doloso augetur sanguis, homo enim peccator sanguini insidiatur.³⁵ Attende tibi à pestifero, fabricat enim mala, ne forte inducat super te subfannationem in perpetuum.³⁶ Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à viis propriis.

† Infra. 10. c
§ 8. d

† 8. q. 7. c. 1.

† 11. q. 3. cap.
In cunctis.

Quibus eleemosyna danda sit, & in quibus sit agnoscendus inimicus, & item vitandus.

XII.

† 42. dist. c.
Quiesca-
mus.

^A **I**† benefeceris, ^a scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa.² Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: & si non ab ipso, certe à dño.³ Nō est enim ei bene qui assiduus est in malis, & eleemosynas nō danti: quoniam & altissimus odio habet peccatores, & misertus est pœnitentibus.⁴ Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem. Et impiis peccatoribus reddet vindictam, custodiens eos in diem vindictæ.⁵ Da bono, & non receperis peccatorem: ⁶ benefac humili, & non dederis impio. Prohibe panes illi dare, ne in ipsis potentior te sit.⁷ Nam dupliciā mala inuenies in omnibus bonis quæcunque feceris illi, quoniam & altissimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam.⁸ Non agnosceretur in bonis amicus, & non abscondetur in malis inimicus.⁹ In bonis viri inimici illius, in tristitia & in malitia illius amicus agnitus est.¹⁰ Non credas inimico tuo in æternum. Sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius:¹¹ & si humiliatus vadat curuus, adice animum tuū, & custodit te ab illo.¹² Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuā, nec conuersus stet in loco tuo: ne forte conuersus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in nouissimo cognoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris.¹³ Quis miserebitur incantatori à serpēte percusso, & omnibus qui appropriāt bestiis? Sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius.¹⁴ Vna hora tecum permanebit: si autem declinaueris, non supportabit.¹⁵ In labiis suis indulcat inimicus,

b. Impar quisque inuenitur ad singula, dum cōfusa mente diuiditur ad multa. Grego. Pasto. 1. par cap. 4.

c. Nalli dubium est omnia bona à deo esse, mala autē quæ dixit, nobis mala sunt dum vindicatur de nobis. Pœnia enim quāuis iuste inferatur, patientiam eam mala videtur. Vita autem & mors sic à deo est, quia legē dedit, quæ seruātibz se vitā promittit, contēptoribus vero mortē, sed illam quæ secūda dicitur. Aug. in quæst. vete. & no. test. q. 34.

d. Accepta bona mente nō eleuāt, cum malorū reminiscimur quæ aut iam passi sumus, aut adhuc pati possumus: nec malorū præsentium pondus nos ad desperationem premit, dum bonorum reminiscimur quæ aut iam accepimus, aut adhuc nos posse habere speramus. Gre. in Ezecl. li. 2. ho. 16.

a. Aduertendū est quibus benefaciendum sit, vt iuxta eleemosynam recipiatur merces. Diony. ibi.

b. Posterior pars huius sententiæ videtur vetare beneficentiā. Ait enim: ne suscipias peccatorem. Intellegas enim figuratē positū pro peccato peccatorem, vt peccatū ei⁹ nō suscipias: Aug. de doctri. Christ. lib. 3. c. 16.

c. Deus qui nouit quid vni cuiq; tribuat, vindicat occidendo in quos voluerit, siue per homines, siue occulto rerū ordine, nō quia eos odit inquantū homines sunt. Idem contra Adimantum Manich. c. 17.

d. Panem suū & vinū peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia pro eo quod iniqui sunt impedit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cū fame cruciuntur Christi pauperes, effusis largitibus nutriūt histriones. Grego. Pasto. 3. parte admo. 21.

e. In omnibus his ergo sententiis bene peruersorum fictionem insinuat, qui vana loquūtur ad proximū suū, labia dolosa in corde loquūtur mala: qui insidiatur vt rapiat pauperē, insidiatur in occultis, vt interficiant innocentem. Rab. ibi.

& in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam.¹⁶ In oculis suis lachrymatur inimicus: & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine.¹⁷ & si incurrerint tibi mala, inuenies eum illic priorē.¹⁸ In oculis suis lachrymatur inimicus: & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas.¹⁹ Caput suum mouebit, & plaudet manu, & multa susurrans commutabit vultum suum.

Consortia periculosa quæ sint, & quæ sequenda.

XIII.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam.² Pondus super se tollit, qui honestiori se communicat: & deteriori te ne socius fueris.³ Quid communicabit cacabus ad ollā? quando enim se colliserint, confringetur.⁴ Diues iniuste egit & fremet, pauper autem lesus tacebit.⁵ Si largitus ei fueris, absumet te: & si non habueris, derelinquet te.⁶ Si habes, cōuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te.⁷ Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridēs spem dabit, narrans tibi omnia bona, & dicet: Quid opus est tibi?⁸ & confundet te in cibis suis, donec te exinaniat bis & ter, & in nouissimo deridebit te. Et postea videns derelinquet te, & caput suum mouebit ad te.⁹ Humiliare deo, & expecta manus eius.¹⁰ Attēde ne seductus in stultitia humiliaris.¹¹ Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitiā seducaris.¹² Aduocatus à potentiore, discende: ex hoc enim magis te aduocabit.¹³ Ne improbus sis, ne impingar: & ne longē sis ab eo, ne eas in obliuionē.¹⁴ Ne retineas ex æquo loqui cū illo, nec credas multis verbis illius. Ex multa enim loquela tētabit te, & subridēs interrogabit te de absconditis tuis.¹⁵ Immitis animus illius cōseruabit verba tua, & non parcat de malitia & de vinculis.¹⁶ Caue tibi, & attende diligenter auditui tuo, quoniā cū subuersione tua ambulas.¹⁷ Audiēs verò verba illa quasi in somnis vide, & euigilabis.¹⁸ Omni vita tua dilige deū, & inuoca illū in salute tua.¹⁹ Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximū sibi.²⁰ Omnis caro ad simile sibi coniūgetur, & omnis homo simili sui sociabitur.²¹ Sicut cōmunicabit lupus agno aliquādo, sic peccator iusto.²² Quæ cōmunicatio sancto homini ad canē, aut quæ pars bona diuiti ad pauperem?²³ Venatio leonis onager in eremo, sic & pascua sunt diuitū pauperes.²⁴ Et sicut abominatio est superbo humilitas, sic & execratio diuitis pauper.²⁵ Diues commotus cōfirmatur ab amicis suis: humilis autē cū ceciderit, expelletur & à notis.²⁶ Diuiti decepto multi recuperatores: locutus est superba, & iustificauerūt illū.²⁷ Humilis deceptus est, in super & arguitur. Locutus est sensatē, & non est ei datus locus.²⁸ Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum illius vsq; ad nubes perducēt.²⁹ Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? Et si offenderit, subuertent illum.³⁰ Bona est substantia cui nō est peccatum in conscientia, & nequissima est paupertas in ore impij.³¹ Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona siue in mala.³² Vestigium cordis boni & faciem bonam difficilē inuenies, & cum labore.

Quid ad acquirendam sapientiam maximè conducat, & quid noceat. XIII.

Etatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti.² Fœlix, qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit ab spe sua.³ Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia, & homini liuido ad quid aurum?⁴ Qui aceruat ex animo suo iniuste, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur.⁵ Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? Et non iucundabitur in bonis suis.⁶ Qui sibi inuidet, nihil est illo nequius, & hæc est redditio malitiæ illius: & si benefecerit, ignoranter & non volens facit, & in nouissimo manifestat malitiā suam.⁷ Nequam est oculus liuidi, & auertēs faciem suam, & despiciens animam suā.⁸ Infatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis, non satiabitur donec consumat arefāciens animā suā.⁹ Oculus malus ad mala, & non satiabitur pane indigens, & in tristitia erit super mensam suā.¹⁰ Fili, si habes, benefac tecum, & deo dignas oblationes offer.¹¹ Memor esto quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum, quia demonstratum

a. Hoc est, pusillanimitas corde in sapientia tua, ita vt cā tam modicam arbitreris, quod non audeas peccantē corripere, ignorantem instruire, ac disciplinā iurā auctoritatemq; exercere, si aliquibus prædes. Dion. ibi.

b. Cum multa sint genera amicitiarum quæ carnales & minus intelligibiles estimant ad veram pertinere dilectionē: solummodo hoc vnum genus est inolubile charitatis, quod nec comēdationis gratia, nec officij vel munerum magnitudo, contractusve cuiusque ratio, vel naturæ necessitas iungit, sed sola similitudo virtutum. Hæc est quæ nullis vnquam casibus scinditur, quam non solum difficiare vel delere locorū vel temporum interualla praualent, sed ne mors quidē ipsam diuellit. Raba.

c. Quis autem est homo diues, cum multis egeat, nisi ille cui non est graue peccatum in conscientia. Bone enim diuitiæ sunt innocentia ac simplicitatis quibus peccatū nō imputatur, quia nulla in iis doli fraudisque versutia est. Ambro. ad vir.

A †1. quæ. i. c. Arrianos.

† Isa. 27. b.

† 2. Cor. 6. a.

A † De pecc. di. i. c. His auctoritatibus.

a. Quia omnis qui sine illa legitima potestatis auctoritate nomine occidit, homicida est. quisquis seipsum occidit, non sit homicida, & non homo est. August. Epistol. i.

† Prou. 27. c. Eccle. i. b.

† Sup. 4. a
Tob. 4. b

monstratum est tibi. Testamentum enim huius mundi morte morietur. †¹³ Ante mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas exporrigens da pauperi. †¹⁴ Non defrauderis à die bono, & particula diei boni non te prætereat. †¹⁵ Nonne aliis relinques

c dolores & labores tuos? In diuisione fortis¹⁶ da & accipe, ^b & iustifica animam tuam.

†¹⁷ Ante obitum tuum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibum.

† Isa. 40. b
Iacob. 1. b
m. Petr. 1. d

†¹⁸ Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi.

†¹⁹ Alia generantur, & alia deiiciuntur: sic generatio carnis & sanguinis: alia finitur, &

alia nascitur. †²⁰ Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur, ibit cum

illo. †²¹ Et omne opus electum iustificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in il-

lo. †²² Beatus vir qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia meditabitur, & in sensu

D cogitabit circumspectionem dei. †²³ Qui excogitat vias illius in corde suo, & in abscon-

ditis suis intelligens, vadens post illam quasi inuestigator, & in viis illius consistens.

†²⁴ Qui respicit per fenestras illius, & in ianuis illius audiens. †²⁵ Qui requiescit iuxta

domum illius, & in parietibus illius figens palum. Statuet casulam suam ad mantus il-

lius, & requiescet in casula illius bona per eum. †²⁶ Statuet filios suos sub tegmine il-

lius, & sub ramis illius morabitur. †²⁷ Protegetur sub tegmine illius à feruore, & in glo-

ria eius requiescet.

Qui sint ad scientiam acquirendam aptiores, & quis potior fructus eius. X V.

A **Q**ui timet deum, faciet bona: & qui continens est iustitiæ, apprehendet illam:

†² & obuiabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate susci-

piet illum. †³ Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris

potabit illum. †⁴ Et firmabitur in illo, & non flectetur: & continebit illum, & non con-

fundetur: & exaltabit illum apud proximos suos. †⁵ Et in medio ecclesiæ aperiet os eius,

† Sup. 6. d

B & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus, † & stola gloriæ vestiet eum. †⁶ Iu-

cunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine æterno hæredita-

bit illum. †⁷ Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obuiabunt

illi. Homines stulti non videbunt eam, longe enim abest à superbia & dolo. †⁸ Viri mē-

daces non erunt illius memores, & viri veraces inuenientur in illa, & successum ha-

bebunt usque ad inspectionem dei. †⁹ Non est speciosa laus in ore peccatoris: †¹⁰ quo-

C niam à deo profecta est sapientia. Sapientiæ enim dei astabit laus, & in ore fideli abun-

dabit, & dominator dabit eam illi. †¹¹ Non dixeris, Per deum abest, quæ enim odit, ne

feceris. †¹² Non dicas, ille me implanauit, non enim necessarij sunt ei homines impij.

†¹³ Omne execrumentum erroris odit dominus, & non erit amabile timentibus eum.

d †¹⁴ Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. †¹⁵ Ad-

† Matt. 19. c

iecit mandata & præcepta sua. †¹⁶ Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te,

& in perpetuum fidem placitam seruare. †¹⁷ Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod

† Iere. 21. c

D volueris porrigere manum tuam. †¹⁸ Ante hominem vita & mors, bonum & malum.

Quod placuerit ei, dabitur illi, †¹⁹ quoniam multa sapientia dei, & fortis in potentia,

† Psal. 33. c

Heb. 4. d

videns omnes sine intermissione. †²⁰ Oculi domini ad timētes eum, & ipse agnoscit

omnem operam hominis. †²¹ Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatium

peccandi. †²² Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilem.

*Non latandum est in filiis impiis, nec propria est virtuti fidendum: sed dei ultio est timenda,
qui multitudinem infidelium & inutilem filiorum respuit. X V I.*

A **N**e iucunderis in filiis impiis si multiplicentur, nec oblecteris super ipsos si non

est timor dei in illis. †² Non credas vitæ illorum, nec respexeris in labores eo-

rum. †³ Melior est enim vnus timēs deum, quàm mille filij impij. †⁴ Et vtile est

mori sine filiis, quàm relinquere filios impios. †⁵ Ab vno sensato inhabitabitur patria,

& à tribus impiis deferetur. †⁶ Multa talia vidit oculus meus, & fortiora his audiuit

† Infr. 21. b

auris mea. †⁷ In synagoga peccantium exardebit ignis, & in gēte incredibili exardescet

† Sup. 5. b

ira. †⁸ Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui Gigantes, † qui destructi sunt cōfide-

tes suæ virtuti, † & non pepercit peregrinationi illorum, sed percussit eos, & execratus

b. Hic iustificat animam suam ante mortem, qui ipse vitam futuram consequitur fidem, ne moriatur impius. Sed Salomon de eo dicit, qui sub lege viuere, & non conuersatur iustē. Huiusmodi ergo si corripiat animam ut iustitiam vias ambulet, iustificat animam suam ante mortem. Aug. de q. veteris & noui test. q. 22.

c. Moratur siquidem in sapientia, & sapiens est qui seipsum diiudicat, ut æternum dei iudicium euadat. Si enim, ait Apostolus, nos ipsos diiudicemus, non utique iudicemur. Berni. Sententiæ. 7. c.

a. Vnde quo ad præsentem aduerte hic non intelligere timorem seruilem qui peccandi facultatem differre potest, voluntatem non potest: sed filialem ex charitate procedentem, quo deum timeamus ne separemur ab eo. Dionys. ibid.

b. Firmabitur in sanctis viris vigor celestis sapientiæ, qui nescit hæreticis & impugnatoribus catholici fidei & veræ religionis villo modo cedere, sed fortiter resistere. Rabanus. ibi.

c. Etiam quæ est in ore peccatoris poenitentis, non videtur speciosa: quia adhuc de peccati recordatione & memoria confusionem patitur, & frequenter inde concupiscitur. Sed tamen in eo est utilis & fructuosa confessio, etsi non speciosa decoraque laudatio. Berna. par. sermone. 41.

d. Neque enim nudum ac sine præsidio reliquit, nec diuersis periculis velut exposuit infirmum: sed quem inermem extrinsecus fecerat, melius intus armavit, ratione scilicet atque prudentia, ut per intellectum vigoremque mentis, quo careris præstabat animalibus, factorem omnium solus agnosceret, & inde seruaret deo, vnde aliis dominabatur. Quem tamē iustitiæ dominus voluntarium esse voluit, non coactum, & ideo reliquit eum in manu consilij sui, posuitque ante eum vitam & mortem, bonum & malum: & quod placuerit ei dabitur illi. Hier. ad Demetria.

est eos præ superbia verbi illorum.¹⁰ Non misertus est illis, totam gentem perdens, & extollentem se in peccatis suis.¹¹ Et sicut sexcēta milia peditum qui congregati sunt^B in duritia cordis sui, & si vnus fuisset ceruicatus, mirum si fuisset immunis.¹² Misericordia enim & ira est cum illo, potens exoratio, & effundens iram.¹³ Secundum misericordiam suam, sic correctio illius: hominem secundum opera sua iudicat.¹⁴ Non effugiet in rapina peccator, & nō retardabit sufferentia misericordiā facientis.¹⁵ Omnis misericordia faciet locum vnicuiq; secundum^a meritum operū suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius.¹⁶ Nō dicas: A deo abscondar, & ex summo quis operis mei memorabitur?¹⁷ In populo magno non agnoscar. Quæ est enim anima mea in tam immensa creatura?¹⁸ Ecce cœlū, & cœli cœlorū, abyssus, & vniuersa^C terra, & quæ in eis sunt, in cōspectu illius cōmouebuntur,¹⁹ montes simul & colles, & fundamenta terræ: & cū conspexerit illa deus, tremore concutientur.²⁰ Et in omnibus his insensatū est cor, & omne cor intelligitur ab illo:²¹ & vias illius quis intelligit, & procellā quam nec oculus videbit hominis?^{b 22} Nam plurima illius opera sunt in absconsis, sed opera iustitiæ eius quis enuntiabit, aut quis sustinebit? Longe enim est testamentum à quibusdā, & interrogatio hominum in cōsummatione est.²³ Qui minoratur corde, cogitat inania, & vir imprudens & errans cogitat stulta.²⁴ Audi me fili, & disce disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo,²⁵ & dicam in^D æquitate disciplinam, & scrutabor enarrare sapientiam: & in verbis meis attende in corde tuo: & dico in æquitate spiritus, virtutes quas posuit deus in opera sua ab initio, & in veritate enuntio scientiam eius.²⁶ In iudicio dei opera ipsius ab initio, & ab institutione hominum ipsorum distinxit partes illorum, & initia eorū in gentibus suis.²⁷ Ornauit in æternum opera illorum, nec esurierunt, nec laborauerunt, & non destiterunt ab operibus suis.²⁸ Vnusquisque proximum sibi non angustiat vsque in æternum.²⁹ Non sis incredibilis verbo illius. Post hæc in terram deus respexit, & impleuit illam bonis suis.³⁰ Anima autem omnis vitalis denūtiabit ante faciem ipsius, & in ipsa iterum reuersio illorum.

Deus primis parentibus formatis dona contulit & præcepta, atque posteris suis, sicut & peccatorum notitiam, quibus agnitis ipsi agerent pœnitentiam. XVI I.

a. Inuenietur autē perceptrix & capax caro virtutis dei, quæ ab initio perceptit arcē dei. Et aliud quidē factum est oculus videns, aliud auris audiens, aliud manus palpians, & operans, aliud nervi vndique cōdēti & continentēs mēbra, &c. Irena, lib. 5.

Deus^a † creauit de terra hominem, & secundum imaginem suā fecit illum,² & iterum conuertit illum in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute.³ Numerum dierum & tempus dedit illi, & dedit illi potestatem eorum quæ sunt super terram.⁴ Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatiliū.†⁵ Creauit ex ipso adiutorium simile sibi, consilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi: & disciplina intellectus repleuit illos.⁶ Creauit & illis scientiam spiritus: sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis.⁷ Posuit oculum ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum,⁸ vt nomen sanctificationis collaudēt, & gloriari in mirabilibus illius, & magnalia enarrent operum eius.⁹ Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos.¹⁰ Testamentū æternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostendit illis.¹¹ Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorū, & dixit illis: Attendite ab omni iniquo.¹² Et^b mādaui illis vnicuiq; de proximo suo.¹³ Viæ illorum coram illo sunt semper: non sunt absconſæ ab oculis ipsius.¹⁴ In vnamquāq; gentē præposuit rectorē,¹⁵ & pars dei Israel facta est manifesta.¹⁶ Et omnia opera illorū velut sol in conspectu dei, & oculi eius sine intermissione insipientes in viis eorum.¹⁷ Non sunt absconſa testamenta per iniquitatem^C illorum, & omnis iniquitas eorū in cōspectu dei.†¹⁸ Eleemosyna viri quasi sacculus cum ipso, & gratiā hominis quasi pupillam cōseruabit,¹⁹ & postea resurget & retribuet illis retributionem, vnicuique in caput ipsorum, & conuertet in inferiores partes terræ.†²⁰ Pœnitentibus autē dedit viam iustitiæ, & confirmauit deficientes sustinere, & destinauit illis sortē veritatis.²¹ Conuertere ad dominū, & relinque peccata tua: precare

† Gene. 1. d. 2. b. 5. a.

† Gene. 2. 9. 20. dist. c. Deinde. 1. Ephes. 4. f.

† Infr. 29. e.

† Act. 3. d.

b. Sicut quilibet tenetur proximū ex charitate diligere: ita tenetur defectus eius charitatiue ad emendationem eius corrigere: plus tamen prælati ad hoc adstruunt quam ceteri. Landulph. 2. par. ca. 8.

tua: ²² precare ante faciem dñi, & minue offendicula. ²³ Reuertere ad dominum, & auertere ab iniustitia tua, & nimis odito execrationē, ²⁴ & cognosce iustitias & iudicia dei, & sta in sorte propositionis & orationis altissimi dei. ²⁵ In partes vade seculi sancti cum viuis, & dantibus confessionem deo. ²⁶ Non demoreris in errore impiorum: Ante mortem confitere. A mortuo, quasi nihil perit confessio. ²⁷ Confiteberis viuēs viuus & sanus confiteberis, & laudabis deum: & gloriaberis in miserationibus eius. ²⁸ Quam magna misericordia domini, & propitiatio illius cōuertentibus ad se! ²⁹ Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt. ³⁰ Quid lucidius sole? Et hic deficiet. Aut quid nequius quam quod excogitauit caro & sanguis? Et hoc arguetur. ³¹ Virtutem altitudinis cœli ipse conspicit, & omnes homines terra & cinis.

Inestimabilis dei virtus & pietas in homines, & illorum miseria, atque in proximum defectus; ut homini sit prouidentia, & iudicij memoria, atque oratio assidua.

XVIII.

† Gen. 1. a
De sum. tri
ni. cap. i.

Vi[†] viuit in æternum, creauit omnia simul. Deus solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum. ² Quis sufficiet enarrare opera illius? ³ Quis enim inuestigabit magnalia eius? ⁴ Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntiabit? Aut quis adiiciet enarrare misericordiam eius? ⁵ Non est minuere neque addere, nec est inuenire magnalia dei. ⁶ Cū cōsummauerit homo, tunc incipiet: & cū quieuerit, operabitur. ⁷ Quid est homo, & quæ est gratia illius? Et quid est bonum, aut quid nequam illius? ⁸ Numerus dierū hominum vt multū cētum anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt: & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. ⁹ Propter hoc

† Gen. 6. a
Psal. 39. c.

patens est deus in illis, & effundet super illos misericordiam suam. ¹⁰ Vidit præsumptionem cordis eorum, quoniam mala est: & cognouit subuersionem illorū, quoniam nequam est. ¹¹ Ideo adimpleuit propitiationem suam in illis, & ostendit illis viam æquitatis. ¹² Misericordia hominis circa proximum suum, misericordia autem dei super omnem carnem. ¹³ Qui misericordiam habet, docet & erudit quasi pastor gregem suū. ¹⁴ Misereatur excipiens doctrinam miserationis, & qui festinat in iudiciis eius. ¹⁵ Fili in bonis non des querelā, & in omni dato non des tristitiā verbi mali. ¹⁶ Nōne ardorem refrigerabit ros? Sic & verbum melius quā datum. ¹⁷ Nōne ecce verbum

a. Quid suffert fragilitate nostram nisi bonitas cōditoris nostri? qui indignos fouet, ingratos pascit, contemtores tolerat, auersos reuocat, & cōuersos ad penitentiam misericorditer suscipit, & omnium peccatorum largissimam veniā tribuit. Raba. ibi.

b. Rectè docet vt bonis operibus nō intermisciamus verba improprij, neque maculemus bonum datum sermonibus peruersis: quia corrumpunt mores bonos colloquia praua, & ingrati faciunt bonum donū verba iniuriōsa. Raba. ibid.

† 16. q. i. Sic
viue. cap. Si
clericus.

† Luc. 18. a
1. The. 5. d

super datum bonū? Sed vtrunque cum homine iustificato. ¹⁸ Stultus acriter improperabit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. ¹⁹ Ante iudiciū para iustitiam tibi: & antequam loquaris, disce. ²⁰ Ante lāguorem adhibe medicinam, & ante iudiciū interroga teipsum, & in conspectu dei inuenies propitiationē. ²¹ Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende cōuersationem tuam. ²² Non impediaris orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces dei manet in æternum. ²³ Ante orationem prepara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat deum. ²⁴ Memento iræ in die cōsummationis, & tempus retributionis in cōuersatione facies. ²⁵ Memento paupertatis in tēpore abundantia: & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. ²⁶ A mane vsque ad vespēram immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis dei. ²⁷ Homo sapiens in omnibus metuit, & in diebus delictorum attendit ab inertia. ²⁸ Omnis astutus agnoscit sapientiam, & inueniēti eam dabit confessionem. ²⁹ Sensati in verbis, & ipsi sapienter egerunt, & intellexerunt veritatem & iustitiam: & implorauerunt proueria & iudicia. ³⁰ Post concupiscētiās tuas nō eas, & à voluntate tua auertere. ³¹ Si præstes animæ tuæ concupiscētiās eius, faciet te in gaudiū inimicis tuis. ³² Ne oblecteris in turbis, nec in modicis. Assidua enim est commissio eorum. ³³ Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore: & nō est tibi nihil in seculo. Eris enim inuidus vitæ tuæ.

c. Ille preparat animā suā ante orationem, qui faciēs elemosynā venit ad orationē. Chr. i. Mat. c. 6. ho. 13.

† 47. dist. c.
Virum.
Rom. 13. d

Secreta non temerè ebriis & fornicariis aperienda: correctio non negligenda, & scientia est discernenda.

XIX.

a. Si leuia sic occidunt, quæ admodum graua interficiunt: Chryso. Ser. 25. ex 25. sermonibus aggregatis. 10. 5. Et si parua curare negligimus, audenter maiora petramus. Greg. Moral. 10. cap. 14.

 Perarius ebriosus non locupletabitur: & ^a qui spernit modica, paulatim decidet. ² Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos: ³ & qui se iungit fornicariis, erit nequam. Putredo & vermes hæreditabunt illū, & extolletur in exemplum maius, & tolletur de numero anima eius. ⁴ Qui credit citò, leuis corde est, & minorabitur: & qui delinquit in animam suam, insuper habebitur. ⁵ Qui gaudet iniquitate, denotabitur: & qui odit correptionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. ⁶ Qui peccat in animam suam, poenitebit: & qui iucundatur in malitia, denotabitur. ⁷ Ne iteres verbum durum & nequam, & non minoraberis. ^{† 8} Amico & inimico noli narrare sensum tuum: & si est tibi delictū, noli denudare. ⁹ Audiet enim te, & custodiet te, & quasi defendens peccatū odiet te, & sic aderit tibi semper. ¹⁰ Audisti verbum aduersus proximum tuū & commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. ¹¹ A facie verbi parturit fatuus, tanquā gemitus partus infantis. ¹² Sagitta infixæ femori canis, sic verbū in corde stulti. ^{† 13} Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: Non feci, aut si fecerit, ne iterum addat facere. ¹⁴ Corripe proximum, ne forte non dixerit: & si dixerit, ne forte iteret. ¹⁵ Corripe amicum, sæpe enim fit commissio: ¹⁶ & nō omni verbo credas. Est qui labitur lingua sua, sed non ex animo. [†] Quis est enim qui non deliquerit in lingua sua? ¹⁷ Corripe amicum antequam commineris, ¹⁸ & da locum timori altissimi: quia omnis sapientia timor dei. Et in illa timere deum, & in omni sapientia dispositio legis. ¹⁹ Et nō est sapientia nequitia disciplina, & non est cogitatus bonus peccatorū prudentia. ²⁰ Est prudentia nequitia, & in ipsa execratio: & est insipiens qui minuitur sapientia. ²¹ Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore dei, quā qui abūdat sensu, & transgreditur legem altissimi. ²² Est solertia certa, & ipsa iniqua. Et est qui emittit verbum certum enarrans veritatem. ²³ Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo: ²⁴ & est iustus qui se nimium submittit à multa humilitate: & est iustus qui inclinat faciem suam, & fingit non videre se quod ignoratum est. ²⁵ Et si ab imbecillitate virium vetetur peccare, si inuenerit tempus male faciendi, malefaciet. ^{† 26} Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus. ²⁷ Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis, enuntiant de illo. ²⁸ Est correptio mendax in ira contumeliosi: & est iudicium quod non probatur esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens.

† Sup. 10. d

† Leuit. 19. b
Matt. 18. b
Luc. 17. a.

† Iacob. 3. a

† 41. di. c. ff.

Modus corripiendi proximum, vitandi stultum, & conuersandi cum magnatibus.

X X.

a. Sicut pri⁹ prohibuit iracundiam præualere in iudicio & nunc laudat ut correptionem magistrī sequatur poenitentia discipuli. Rab. ibid.
b. Prius nanque discere oportet quā docere, & ideo sapiēs intelligit melius esse silere quā loqui incautē. Greg. in 7. Psal. Psal. 129.

c. Hi sunt qui non merentur alicuius miserie ventris flagitationibus agitari, quibus æterna ægrotudo nutritur, nec verberari cū sanctis domino castigante, cum quo post flagella regnetur. Hiero. ad amicum ægrotum.

 Vām bonum est arguere quā irasci, & confitentē in oratione nō prohibere. ³ Concupiscentia spadonis deuirginauit iuuenulam, sic qui facit per vim iudicium iniquum. ⁴² Quā bonum est correptum manifestare poenitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum. ⁴ Est tacens qui inuenitur sapiens, & est odibilis qui procax est ad loquendum. ⁵ Est autem tacens & non habēs sensum loquela, & est tacens sciens tempus apti temporis. ⁶ Homo sapiens tacebit vsque ad tempus, lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus. ⁷ Qui multis vtitur verbis, ledit animam suā: & qui potestatem sibi assumit iniuste, odietur. ⁸ Est processio in malis viro indisciplinato, & est inuentio in detrimentum. ⁹ Est datum quod non est utile, & est datū cuius retributio duplex. ¹⁰ Est propter gloriam minoratio, & est qui ab humilitate leuabit caput. ¹¹ Est qui multa redimat modico pretio, & restituēs ea in septuplū. ¹² Sapiens in verbis seipsum amabilem facit, gratia autem fatuorū effundendabit, & multa improperebit, & apertio oris illius inflamatio est. ¹³ Exigua quis, & cras expetit, & odibilis est homo huiusmodi. ¹⁴ Fatuo nō erit amic⁹, & nō erit gratia in bonis illius. ¹⁵ Qui enim edunt panē illius, falsæ linguæ sunt. ¹⁶ Quotiens & quanti irridebunt eū? ¹⁷ Neq; enim quod habendum erat, directo sensu distribuit, similiter & quod non erat habendū. ¹⁸ Lapsus falsæ linguæ quasi qui in pauimēto cadens, sic

A

B

C

dens, sic casus malorum festinanter veniēt. ²¹ Homo ^dacharis quasi fabula vana, & in ore in disciplinatorum assidua erit. ²² Ex ore fatui reprobabitur parabola, non enim dicit illam in tempore suo. ²³ Est qui vetatur prae inopia peccare, & in requie sua stimulabitur. ²⁴ Est qui perdet animam suam prae confusione, & ab imprudenti persona perdet eam, personae autem acceptione perdet se. ²⁵ Est qui prae confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. ²⁶ Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. ²⁷ Potior fur quam assiduitas viti mendacis: perditionem autem ambo hereditabunt. ²⁸ Mores hominum mendacium sine honore & confusio illorum cum ipsis sine intermissione. ²⁹ Sapiens in verbis producet seipsum, & homo prudens placebit magnatis. ³⁰ Qui operatur terram suam, inaltabit aceruum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui vero placet magnatibus effugiet iniquitatem. ³¹ Xenia & dona excācant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit correctiones eorum. ³² Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quae utilitas in vtrisque? ³³ Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

A quibus peccatis sit in primis cauendum, & quem fructum in fine pariant.

X X I.

[†]Sup. 12. b. & 28. c. 11. q. 3. c. Pau per. [†]Exo. 23. a Deut. 16. d Infr. 41. c.

A **E**lli [†]peccasti: ^a nō adicias iterum, ^b sed de pristinis deprecare vt tibi dimittantur. ² Quasi à facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipiet te. ³ Dentes leonis dētes eius, interficientes animas hominum. ⁴ Quasi rōphāa bis acuta, omnis iniquitas: plagē illius nō est sanitas. ⁵ Obiurgatio & iniuriā annullabunt substantiā: & domus quē nimis locuples est, annullabitur superbia, sic substantia superbi eradicabitur. ⁶ Deprecatio pauperis ex ore vsq; ad aures ei perueniet, & iudiciū festinatō adueniet illi. ⁷ Qui odit correptionem, vestigiū est peccatoris: & qui timet deum, conuertetur ad cor suū. ⁸ Notus à longe potens lingua audaci, & sensatus scit labi se ab ipso. ⁹ Qui aedificat domū suam impendiis alienis, quasi qui colligit lapides suos in hyeme. ¹⁰ Stupa collecta synagoga peccantiū, & consummatio illorum flamma ignis. ¹¹ Via peccantiū complanata lapidibus, & in finē illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ. ¹² Qui custodierit iustitiā, continebit sensum eius. ¹³ Consummatio timoris dei, sapientia & sensus. ¹⁴ Non erudietur qui non est sapiens in bono. ¹⁵ Est autem insipientia quae abundat in malo: & non est sensus vbi est amaritudo. ¹⁶ Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consiliū illius sicut fons vitæ permanet. ¹⁷ Cor fatui quasi vas confraetum, & omnem sapientiam non tenebit. ¹⁸ Verbum sapiens quodcunq; audierit, sciens laudabit, & ad se adiiciet: audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proiciet illud post dorsum suū. ¹⁹ Narratio fatui quasi sarcina in via, nam in labiis sensati inuenietur gratia. ²⁰ Os prudentis quæritur in Ecclesia, & verba illius cogitabūt in cordib; suis. ²¹ Tāquam domus exterminata, sic fatuo sapientia: & sciētia insensati, inenarrabilia verba. ²² Compedes in pedibus, doctrina stulto: & quasi vincula manuum super manum dextram. ²³ Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. ²⁴ Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi brachiale in brachio dextro. ²⁵ Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus confundetur à persona potentis. ²⁶ Stultus à fenestra respiciet in domum, vir autem eruditus foris stabit. ²⁷ Stultitia hominis auscultare per ostium, & prudens grauabitur contumelia. ²⁸ Labia imprudentium stulta narrabunt, verba autē prudentium statera ponderabuntur. ²⁹ In ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientium os illorum. ³⁰ Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animā suā. ³¹ Susurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur: & qui permanferit, odiosus erit: tacitus & sensatus honorabitur.

a. Peccatū peccato adiecit, qui male gesta etiā defendit: & noctē illam solitariā nō relinquit, qui culpa suē in tenebris etiā patrocinia defensionis adiūgit. Greg. Moral. 4. cap. 23.

b. Si de peccando desistere hoc esset non habere peccatū, sufficeret vt hoc nos moneret scriptura: Fili peccasti, nō adicias iterū, non autem sufficit, sed addidit: sed de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Manet ergo, nisi dimittantur. Sed quomodo manet si praterita sunt, nisi quia praterierint actū, manent reatu? Aug. de nup. & concup. li. i. cap. 26.

c. Hic nō accipitur fatuitas ex defectu naturalis vsus rationis & industriæ, sed morū & bonæ vitæ. Vnde Prou. 23. In auribus insipientium ne loquaris, quia despiciet doctrinam eloquij tui. Lyranus ibid.

d. Nō est ergo nostrū assequē ridere, resolui cachinnis, molliri deliciis: sed eorum potius & earū quæ spectantur in theatris, quæ i luxuriosis iniquantur, eorū qui ad hoc sunt facti parastorum & adulatorum. Chrys. in cap. 2. Matth. hom. 6.

Vitium omissionis vitandum, correptio fatui inanis, & amicitia quanta sit dissolutio.

X X I I.

a. Hoc est. Qui de terrenarum rerū percussione atteritur, quas iusti stercore reputant, de boum stercore lapidatur. Grego. Mora. 15. cap. 3.

IN lapide luteo lapidatur piger, & omnes loquentur super illius aspernationem.^{a2} De stercore boum lapidatus est piger, & omnis qui tetigerit eū, excutiet manus.³ Confusio patris est de filio indisciplinato, filia autem fatua in deminorationem fiet.⁴ Filia prudens hæreditas viro suo. nam quæ confundit, in contumelia fit genitoris.⁵ Et patrem & virum confundit audax, & ab impiis non minorabitur: ab vtriusque autem inhonorabitur.⁶ Musica in luctu, importuna narratio: flagella & doctrina in omni tempore sapientia.⁷ Qui docet fatuum, quasi qui cōglutinat testam.⁸ Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno.⁹ Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, & in fines narrationis dicit: Quis est hic?†¹⁰ Supra mortuum plora, defecit enim lux eius: & supra fatuū plora: defecit enim sensus eius.¹¹ Modicum plora supra mortuū, quoniam requieuit.¹² Nequissimi enim nequissima vita, super mortem fatui.¹³ Luctus mortui septem dies, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorū.†¹⁴ Cum stulto ne multum loquaris, & cū insensato ne abieris.¹⁵ Serua te ab illo, vt non molestiam habeas, & non coinquinaberis in peccato illius.¹⁶ Deflece ab illo, & inuenies requiem, & nō acedaberis in stultitia illius.¹⁷ Super plumbum quid grauabitur? Et quod illi aliud nomen quàm fatuus?†¹⁸ Arenam & salem & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum, & impium.¹⁹ Sicut loramentum ligneum colligatum fundamento ædificij non dissoluetur, sic & cor confirmatum in cogitatione consilij.²⁰ Cogitatus sensati in omni tempore vel metu non deprauabitur.²¹ Sicut ornatus arenosus in pariete lymphido, & sicut palea in excelsis, & cementa sine impensa posita contra faciē venti non permanebunt,²² sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetū timoris non resistet.²³ Sicut cor trepidū in cogitatione fatui omni tempore non metuet, sic & qui in præceptis dei permanet sēper.²⁴ Pungēs oculū deducit lachrymas, & qui pūgit cor, profert sensum.^{b25} Mittens lapides in volatilia deiiciet illa: sic & qui conuiciatur amico, dissoluit amicitiam.²⁶ Ad amicum & si produxeris gladium, non desperes: est enim regressus ad amicū.²⁷ Si aperuerit os triste, ne metuas: est enim cōcordatio excepto conuicio & improprio & superbia, & mysterij reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus.²⁸ Fidem posside cū amico in paupertate illius, vt & in bonis illius lateris.²⁹ In tēpore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hæreditate illius cohæres sis.³⁰ Ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur: sic & ante sanguinem maledicta & contumeliæ & minæ.^{c31} Amicum salutare non confundaris. A facie illius non me abscondam: & si mala mihi euenerint per illū, sustinebo.³² Omnis qui audiet, cauebit se ab eo.†³³ Quis dabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum, vt non cadam ab ipsis, & lingua mea perdat me?

b. Docet sapiētia vt amici inter se iurgantes, verba cōuiciorum in alterutrum nō proferāt, nec secreta diu velata per furorem in inuicem denudent: quia sicut lapidis ictu volat⁹ auis deiicitur, ita & conuicij verbo via amicitie dissoluetur Rabanus ibi.

c. Siquidem vitæ & immortalitatis medicamentum in amico esse ecclesiastic⁹ sermo testatur. Et summum in charitate præsidium nemo dubitauerit: cum Apostolus dicat: Omnia suffert, omnia credit, &c. Amb. Off. lib. 2. cap. 7.

A vitiis linguae oratione reuocamur: & à luxuria, blasphemia, & in peccatum perseverantia, dei timore deterremur.

X XIII.

a. Sicut hætenus peccata in aliis detestatus est, sic orat deū vt ipsemet ab illis reddatur immunis, quatenus suo exēplo ceteri hoc à domino sua oratione impetrent. Lyra ibi.

IN nomine^a pater & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu & cōfilio eorum, nec sinas me cadere in illa exprobratione.² Quis superponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, vt in ignorantibus eorū non parcant mihi, & non appareant delicta eorū,³ & ne adincrescāt ignorantia meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundant, & incidam in conspectu aduersariorum meorum, & gaudeat inimicus meus? ⁴ Dñe pater & deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum.⁵ Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & omne desiderium prauum auerte à me.⁶ Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me. Et animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me.⁷ Doctrinam oris audite filij: & qui custodierit illam, non periet labijs suis, nec scandalizabitur in operibus nequissimis.⁸ In vanitate sua apprehenditur peccator, & superbus & maledictus scandalizabitur in illis.⁹ Iuratio ni non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.¹⁰ Nominatio verò dei non fit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum ne admiscearis: quoniam non eris immunis

†Supr. 3. d
Infr. 31. a &
38. b

†Sup. 12. c

†Prou. 17. a

D

†Psal. 140. c

† Infr. 27. b
De iureiu. c
Et si Chri-
stus.

† Reg. 17. b c

† Isa. 20. c

immunis ab eis. ¹¹ Sicut enim seruus interrogatus assidue à liuore nō minuitur, sic omnis iurans & nominans in toto à peccato nō purgabitur. ¹² Vir multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. ¹³ Et si frustraerit fratrē delictum illius supra ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquit dupliciter: ¹⁴ & si in vacuum iurauerit, non iustificabitur. Replebitur enim retributione domus illius. ¹⁵ Est & alia loquela contraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob. ¹⁶ Etenim à misericordibus omnia hæc auferentur, & in delictis non volutabunt. ¹⁷ Indisciplinosa loquelæ non assuescat os tuum: est enim in illa verbum peccati. ¹⁸ Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum consistis, ¹⁹ ne forte obliuiscatur te deus in conspectu illorum, & assiduitate tua infatuatus improperiū patiaris, & maluisses non nasci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. ²⁰ Homo assuetus in verbis improperij, in omnibus diebus suis non erudietur. ²¹ Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem. ²² Anima calida quasi ignis ardens nō extinguetur donec aliquid glutiat: ²³ & homo nequam in ore carnis suæ, non desinet donec incendat ignem. ²⁴ Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens vsq; ad finem. ²⁵ Omnis homo qui transgreditur lectum suum contemnens in animam suam, & dicens: ^b Quis me videt? ²⁶ tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspectit me, quem vereor? delictorum meorum non memorabitur altissimus. ²⁷ & non intellexit quoniam omnia videt oculus illius. Quoniam expellit à se timorem dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum, ²⁸ & non cognouit quoniam oculi domini multo plus lucidiores super solem sunt, circumspectantes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda: intuentes in absconditis partes. ²⁹ Domino enim deo antequam crearentur omnia sunt agnita: sic & post perfectum respicit omnia. ³⁰ Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quasi pulus equinus fugabitur, & vbi non sperauit, apprehēdetur. ³¹ Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem domini. ³² Sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. ³³ Primò enim in lege altissimi incredibilis fuit, & secundò virum suum dereliquit, tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. ³⁴ Hæc in ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. ^c ³⁵ Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. ³⁶ derelinquet in maledictum memoriam illius, & dedecus illius non delebitur. ³⁷ Et agnoscet qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est quàm timor dei, & nihil dulcius quàm respicere in mandatis domini. ³⁸ Gloria magna est sequi dominum. Longitudo enim dierum assumetur ab eo.

*Diuina sapientia cuncta ordine creando requiem inuenit, in qua certis legibus
cuncta regit & disponit.*

XXIIII.

Sapientia ^a laudabit animam suam, & in domino honorabitur. Et in medio populi sui gloriabitur, ² & in ecclesiis altissimi aperiet os suum. Et in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur. Et in plenitudine sancta admirabitur, ⁴ & in multitudine electorū habebit laudē, & inter benedictos benedicetur, ⁵ dicens: ^b Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. ⁶ Ego feci in cœlis vt oriretur lumē indeficiens, & sicut nebula texi omnē carnē. ⁷ Ego in altissimis habitauī: & thronus meus in columba nubis. ^c ⁸ Gyrum cœli circuiui sola, & profundū abyssi penetraui, & in fluctib; maris ambulauī, ⁹ & in omni terra steti. ¹⁰ Et in omni populo & in omni gente primatum habui, ¹¹ & omnium excellentium & humilium corda virtute calcaui. Et in his omnibus requiem quæsiui. Et in hæreditate domini morabor. ¹² Tunc præcepit & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, ¹³ & dixit mihi: In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, & in electis meis mitte radices. ¹⁴ Ab initio & ante secula creatum, & vsque ad futurum seculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministraui. ¹⁵ Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui: & in Ierusalem potestas mea. ¹⁶ Et radicaui in populo honorificato, & in partes

b. Hæc vtique vsu exēplōq; cognoscimus Nemo enim potest esse expertis tērationis Sed cū inimicus impulerit aliquem ad erroris ascensum, si viderit eum iam non amore virtutis à culpa, sed poenæ cōtēplatione reuocari, inserit varias disceptationes, vt dicat sibi: Quis me videt? tenebræ circundant me, & parietes. quem vereor? Amb. in Psal. 118. Sermo. 3.

c. Peccatum matris adulteræ sequitur filios suos & filias, nepotes & neptes, quoad hæreditatis successiōnem, & infamiam diuturnam, quoniam pactum dei violauit. Dio. ibi.

a. Sapientia hæc nō est alia nisi de qua dixit Apostolus Christum dico dei virtutē & dei sapientiam Ipse laudauit animam suam, quia omnibus ostendit laudabilem vitam suam, & in deo laudabitur. Raba.

b. Nec videatur cœpisse ex tēpore, q ex patre nascēdo prodiit. vt dixit ipse qui natus est: Ex ore altissimi prodij. Sed si naturam non agnoscunt, si non credunt scripturis, vel operibus credant. Ambr. de fide lib. 1. c. 7.

c. Neque enim quia ipse filius alibi loquens voce sapientis, (ipse est enim dei sapientia) ait: Gyrum cœli circuiui sola, separauit se à patre, quanto magis ergo nō est necesse vt tantūmodo de patre præter filiū intelligatur quod dicit. Tim. 6. Qui solus habet immortalitatem: cum ita dictum sit vt serues mandatum sine macula. August. de trini. lib. 1. cap. 6.

dei mei hæreditas illius: & in plenitudine sanctorum detentio mea.¹⁷ Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion.¹⁸ Quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plátatio rosæ in Iericho.¹⁹ Quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquã in plateis.²⁰ Sicut cinnamomum & balsamum aromatizans odorem dedi, & quasi myrrha electa dedi suauitatẽ odoris,²¹ & quasi storax & galbanus & vngula & gutta, & quasi Libanus non incisus vaporauì habitationem meã, & quasi balsamũ non mixtum odor meus.²² Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.²³ Ego quasi vitis fructificaui suauitatẽ odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis.²⁴ Ego mater pulchræ dilectionis & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei.²⁵ In me gratia omnis viæ & veritatis: in me omnis spes vitæ & virtutis.²⁶ Trãsìte ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini.²⁷ Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauũ:²⁸ memoria mea in generationes seculorũ.²⁹ Qui edunt me, adhuc^f esurient: & qui bibunt me, adhuc sitiẽt.³⁰ Qui audit me, nõ confundetur: & qui operatur in me, nõ peccabunt:³¹ qui elucidant me, vitã æternã habebunt.³² Hæc omnia liber vitæ, & testamentũ altissimi, & agnitio veritatis.³³ Legẽ mandauit Moyses in præceptis iustitiarum, & hæreditatẽ domui Iacob, & Israel promissiones.³⁴ Posuit David puero suo excitare Regem ex ipso fortissimum, & in throno honoris sedentẽ in sempiternum.³⁵ Qui implet quasi Phison sapiẽtiam, & sicut Tigris in diebus no- uorũ.³⁶ Qui adimplet quasi Euphrates sensum, qui multiplicat quasi Iordanis in tẽ- pore messis.³⁷ Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gion in die vin- demiæ.³⁸ Qui perficit primus scire ipsam, & infirmior non inuestigabit eã.³⁹ A mari enim abundabit cogitatio eius, & consiliũ illius in abyssu magnã.⁴⁰ Ego sapiẽtia ef- fudi flumina, ego quasi trames aquæ immẽsæ de fluuio.⁴¹ Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aqueductus exiui de paradiso.⁴² Dixi, Rigabo hortũ plátationũ, & inebria- bo partus mei fructũ.⁴³ Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus ap- propinquauit ad mare.⁴⁴ Quoniã doctrinã quasi antelucanũ illuminò omnibus, & enarrabo illam vsq; ad longinquum.⁴⁵ Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino.⁴⁶ Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus sapiẽtiam, & non desinam in progenies illorum vsque in æuum sanctum.⁴⁷ Videte quoniam non soli mihi laborauì, sed omnibus exquirentibus veritatem.

Diuina sapientiæ tria placent, sed tria displicent: nouem verò insuspicabilia, decimum vero amplius: mulieris autem nequitia omnia superat.

X XV.

a. Concordia ergo fratrum volũtas dei est, iucunditas Christi, perfectio sanctita- tis, iustitiæ regula, materia doctrinæ, morum custodia, atque in rebus omnibus u- uilis disciplina. August. Serm. 169. de tempore. b. Ergo sapientiã quæ cun- cta odit uicia, tres species hominum dicit sibi esse o- dibiles, & aggrauatam se af- ferit animis peruersorum, eo quod contraria sibi sen- tiant, &c. Raban. ibid.

N^a tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram deo & homi- nibus.² Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes.³ Tres species odiuit anima meã, & aggrauor valde animæ il- lorum.⁴ Pauperem superbum, & diuitem mendacem, & senem fatuum & insensa- tum.⁵ Quæ in iuuentute tua non cõgregasti, quomodo in senectute tua inuenies ea? Quàm speciosum canitiei iudicium: & presbyteris cognoscere consilium.⁷ Quàm speciosa veteranis sapientiã, & gloriosus intellectus & consilium.⁸ Corona senum in multa peritiã, & gloria illorum timor dei.⁹ Nouem insuspicabilia cordis magnifica- ui, & decimum dicam in lingua hominibus.¹⁰ Homo qui iucundatur in filiis uiuens, & videns subuersionem inimicorum suorum.¹¹ Beatus qui habitat cum muliere sen- sata, & qui lingua sua non est lapsus, & qui non seruiuit indignis se.¹² Beatus qui inuenit amicum verum, & qui enarrat iustitiã auri audienti.¹³ Quàm magnus qui inuenit sapientiã & scientiã, sed non est super timentem deum.¹⁴ Timor dei su- per omnia se superposuit.¹⁵ Beatus homo cui donatum est habere timorem dei. Qui tenet illum, cui assimilabitur?¹⁶ Timor dei initium dilectionis eius, fidei autem initium agglutinandum est dei.¹⁷ Omnis plaga, tristitia cordis est: & omnis mali- tia, nequitia mulieris.¹⁸ Et omnem plagam & non plagam videbit cordis, & omnem nequitiam & non nequitiam mulieris,²⁰ & omnem obductum & non obductum

c. Quid enim tam beatificũ quàm hic timor qui gen- tor eruditõrque sapientiæ est? In cuius utique deu- otione deuota est & volun- tas, quæ autore gratiæ eo- dem proficit timore, quo cepit. Ambr. de voca. gẽr. lib. 2. cap. 9.

De sac. vñc. c. vnico.

† Ioã. 4. b

† Gene. 2. b

† Ioã. 3. a

† Infr. 33. e

† Sup. 14. a

c obductum odientium,²¹ & omnem vindictam & non vindictā inimicorum.²² Non est caput nequius super caput colubri,²³ & non est ira super iram mulieris. † Cōmorari leoni & draconi placebit, quā habitarē cum muliere nequam.²⁴ Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obcæcabit vultum suum tanquam vrsus, & quasi saccū ostendet in medio proximorum.²⁵ Ingemuit vir eius, & audiēs suspirauit modicum.²⁶ Breuis omnis malitia super malitiam mulieris: fors peccatorum cadat super illam.²⁷ Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto.²⁸ Ne respicias in mulieris speciem, & non concupiscas mulierem in specie.²⁹ Mulieris ira, & irreuerentia & confusio magna.³⁰ Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo.³¹ Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis, mulier nequam.³² Manus debiles & genua dissoluta, mulier quæ non beatificat virum suum. †³³ A muliere initiū factum est peccati, & † per illam omnes morimur.³⁴ Non des aquæ tuæ exitum nec modicum, nec mulieri nequam veniam prodeundi.³⁵ Si non ambulauerit ad manū tuam: confundet te in conspectu inimicorum.³⁶ A carnibus tuis abscinde illam, ne semper te abutatur.

Mulier bona donum optimum, mala vero intolerabile incommodum, & tanquam pestis timenda est conuersatio eius.

X X V I.

A **M**ulieris^a bonæ beatus vir, numerus enim annorum illorum duplex.² Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ illius in pace implebit.³ Pars bona mulier bona: in parte bona timētium deū dabitur viro pro factis bonis.⁴ Diuitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.⁵ A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit:⁶ Delaturam ciuitatis, & collectionem populi,⁷ & calumniam mendacem, super mortē omnia grauiā.⁸ Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa.⁹ In muliere zelotypa flagellum linguæ omnibus comunicās.¹⁰ Sicut boum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam: qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem.¹¹ Mulier ebriosa ira magna, & contumelia & turpitudine illius non tegetur.¹² Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur. †¹³ In filia non auertente se firma custodiam, ne inuenta occasione abutatur se.^b †¹⁴ Ab omni irreuerentia oculorum eius caue, & ne mireris si te neglexerit.¹⁵ Sicut viator sitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat.¹⁶ Gratia mulieris sedulæ delectabit virum suum, & ossa illius impinguabit.¹⁷ Disciplina illius, datum dei est.¹⁸ Mulier sensata & tacita, non est immutatio eruditæ animæ.¹⁹ Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata.²⁰ Omnis autē ponderatio non est digna continentis animæ.²¹ Sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.²² Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super ætatem stabilem.²³ Columnæ aureæ super bases argenteas: & pedes firmi super plantas stabilis mulieris.²⁴ Fundamenta æterna supra petram solidant, & mandata dei in corde mulieris sanctæ.²⁵ In duobus contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit.²⁶ Vir bellator deficiens per inopiam, & vir sensatus cōtemptus,²⁷ & qui transgreditur à iustitia ad peccatum, deus parauit eum ad romphæam.^c †²⁸ Duæ species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt. Difficile exiit negotians à negligētia sua, & non iustificabitur caupo à peccatis labiorum.

Quantum sit cauenda auaritia, & quis finis & fructus eius, & quā nocuus.

X X V I I.

A **P**ropter inopiam multi deliquerūt: & qui quærit locupletari, auertit oculum suū.² Sicut in medio cōpaginis lapidum palus figitur, sic & inter mediū venditionis & emptionis angustabitur peccatis.³ Cōteretur cū delinquente delictū.⁴ Si nō in timore domini tenueris te instanter, citō subuertetur domus tua.⁵ Sicut in percussura cribri remanebit puluis, sic aporia hominis in cogitatu illius. †^a Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis. †⁷ Sicut rusticatio

a. Nihil enim potētius muliere bona ad instituendū & informandum virū quodcunque voluerit. Multos enim possem afferre viros asperos & immites per uxores mites redditos & mansuetos. Chryf. hom. 16. super Ioan.

b. Cum omnibus vitiis resistēdum esse prædixerat Apostolus, contra libidinem non dixit resistite, sed ait: Fugite fornicationem. Ac si diceret: Reliquis vitiis deo adiuuante debemus in præfenti resistere, libidinē vero fugiēdo superare. August. de honestate mulierū cap. 1.

c. Duæ species hominum difficile salutem assequuntur, negotiator, & caupo. Primus enim vix curat suā salutem, secūsus vix temperat à mendacio. Lyra ibi.

a. Hoc inter nos & ceteros interest qui deum nesciūt, quōd illi in aduersis quærentur & murmurant: nos aduersa non auocāt à fidei & virtutis veritate. Cypri. de mortu. Ser. 4.

b. Per verba sua tentatur & probatur qualis sit ipse qui loquitur: quia ex abundantia cordis os loquitur, vel hæc tentatio est leuitatis signum. Diony. ibi.

c. Mutaris enim sicut luna, dum stultus & insipiens ad motum eius qui Christianus fueras, incipis esse sacrilegus. Sacrilegium enim creatori committitur, dum imbecillitas ascribitur creatura. Mutaris ergo sicut luna, ut qui paulo ante fidei deuotione fulgebas, postea perfidia infirmitate deficias. Mutaris sicut luna, dum cerebrum tuum ita exinanitur sapientia, sicut luna obscuritas: te vero tenebræ mentis inuadunt, atque utinam ô stulte sicut luna muteris. Illa enim cito ad plenitudinem suam redit, tu ad sapientiam nec sero conuerteris. Illa velociter colligit quod amiserat lumen, tu ne tardè fide recipis, quam negasti. Ambr. Serm. 82.

d. Quid enim infœlicius illo qui perdit fidem, & desperatione languescit? Vnde denudare amici arcana, desperatio est anime infœlicis. Aug. de amic. cap. 13.

e. Qui offendit amicū per reuelationē secreti, vix aut nunquam familiarem amicitia illius recuperabit pristinam. Diony. ibid.

f. In alium mittit lapidem, qui blasphemando diuinæ maiestati calumniam facit, & contra suum authorem blasphema verba loquitur, illumque quem laudare digne nemo sufficit, ad iram iniuriosa loquacitate prouocauerit: sed super eū duritia eius vindicta veniet, & mentem eius perpetuo dolore excruciet. Raban. ibi.

b. Quæsum malum sit litis, & quam inhonestum sit homini Christiano contentionibus ac rixæ deferre, Paulus ostendit dicens: Non sit inter vos zelus & contentio. Et iterum: Videte, inquit, ne inuicem mordentes ab inuicem consumamini. Rabanus. ibid.

c. Hoc est, qui vitia linguæ non incidit: quod nec sua lingua nequæ est, nec aliarum linguarum prauitate delectus est: sed per dei gratiam & discretionem hæc mala euasit. Diony. ibidem.

de ligno ostendit fructū illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis. ⁸ Ante sermonem non laudes virum: ^b hæc enim tentatio est hominum. ⁹ Si sequare iustitiam, apprehendes illam, & indues quasi podêre honoris, & inhabitabis cum ea, & proteget te in sempiternum, & in die agnitionis inuenies firmamentum. ¹⁰ Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illā reuertetur. ¹¹ Leo venationi insidiatur semper: sic peccata operantibus iniquitates. ¹² Homo sensatus in sapiētia manet sicut sol, ^c nam stultus sicut luna mutatur. ¹³ In medio insensatorum serua verbum tempori. In medio autē cogitantium assiduus esto: [†] ¹⁴ Narratio peccantiū odiosa, & risus illorū in delictis peccati. [†] ¹⁵ Loquela multum iurans horripilationem capiti statuet, & irreuerētia ipsius obturatio auriū. ¹⁶ Effusio sanguinis in rixa superbiorum, & maledictio illorū auditus grauis. ^d ¹⁷ Qui denudat arcana amici, fidē perdit, & nō inueniet amicum ad animum suum. ¹⁸ Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. ^c ¹⁹ Quod si denudaueris abscondita illius, non persequeris post eū. ^e ²⁰ Sicut enim homo qui perdit amicū suum, sic & qui perdit amicitia proximi sui. ²¹ Et sicut qui dimittit aum de manu sua, sic qui reliquisti proximū tuum, & non eum capies. ²² Non illum sequare, quoniā longe abest. Effugit enim quasi caprea de laqueo, quoniā vulnerata est anima eius. ²³ Ultra eū nō poteris colligare, & maledicti est cōcordatio. ²⁴ Denudare autē amici mysteria desperatio est anime infœlicis. [†] ²⁵ Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet. ²⁶ In conspectu oculorū tuorum conculcabit os suum, & super sermones tuos admirabitur. Nouissime autem peruertet os suum, & in verbis tuis dabit scādalum. ²⁷ Multa audiui & non coæquaui ei, & dominus odiet illum. ^D ²⁸ Qui in altum mittit lapidē, super caput eius cadet, & plaga dolosa dolosi diuidet vulnera. [†] ²⁹ Et qui foueam fodit, incidet in eam: & qui statuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. ³⁰ Faciēti nequissimū consiliū, super ipsum deuoluetur, & nō agnoscet vnde adueniat illi. ³¹ Illusio & improprium superbiorū, & vindicta sicut leo insidiabitur illi. ³² Laqueo peribunt, qui oblectantur casu iustorum: dolor autem consumet illos antequam moriātur. ³³ Ira & furor vtraque execrabilia sunt, & vir peccator continens erit illorum.

Vindicta à nullo expetenda est, nec maledica lingua ferenda.

XXVIII.

Vi vindicari vult, à domino inueniet vindictā, & peccata illius seruans seruabit. [†] ^a ² Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecāti tibi peccata soluentur. [†] ³ Homo homini reseruat iram, & à deo quærit medelā? ⁴ In hominem similem sibi nō habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? ⁵ Ipse dum caro sit, reseruat iram, & propitiationē petit à deo? ⁶ Quis exorabit pro delictis illius? Memento nouissimorū, & desine inimicari. ⁷ Tabitudo enim & mors imminent in mandatis eius. ⁸ Memorare timorem domini, & non irascaris proximo. ⁹ Memorare testamētum altissimi, & despice ignorātiā proximi. ^b ¹⁰ Abstine te à lite, & minues peccata. ¹¹ Homo enim iracundus incendit litem, & vir peccator conturbabit amicos, ^B & in medio pacem habentium immittit inimicitiam. [†] ¹² Secundum enim ligna sylue, sic ignis exardescit: & secundum virtutem hominis, sic iracundia illius erit, & secundum substantiā suam exaltabit iram suam. ¹³ Certamē festinatum incēdit ignem, & lis festinans effundit sanguinem, & lingua testificans adducit mortem. ¹⁴ Si sufflaueris, quasi ignis exardebit: & si expueris super illam, extinguetur. Vtraque ex ore profisciscuntur. ¹⁵ Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacem habētes. ¹⁶ Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem. ¹⁷ Ciuitates ^c muratas diuitum destruxit, & domos magnatorū effodit. ¹⁸ Virtutes populorū concidit, & gentes fortes dissoluit. ¹⁹ Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus suis. ²⁰ Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. ²¹ Flagelli plaga liuorem facit, plaga autem linguæ comminuet os. ²² Multi ceciderunt in ore gladij, sed nō sic quasi qui interierunt per linguam suā. ²³ Beatus est qui tectus est à lingua nequam, qui in iracundiam illius non transiuit, & qui

† Prov. 21.6

† Sup. 23. d

† Prov. 10. b

† Prov. 26. d
Eccle. 10. b
Psalm. 7. d

† Deut. 32. e
Rom. 12. d
† Mat. 6. b
Mat. 11. c

† Prov. 26. c

& qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non est ligatus.²⁴ Iugū enim illius iugum ferreum est, & vinculū illius vinculum æreum est.²⁵ Mors illius mors nequissima, & vtilis potius inferus quàm illa.²⁶ Perseuerantia illius non permanebit, sed obtinebit vias iniustorum. In flamma sua non comburet iustos.²⁷ Qui relinquunt deum, incident in illam. Et exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus lædet illos. †^{d 28} Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis.²⁹ Aurum tuum & argētum tuum conflagra, & verbis tuis facito stateram, & frēnos ori tuo rectos,³⁰ & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, & sit casus tuus insanabilis in mortem.

† Psal. 140.

d. Vtinam & linguam obsequias, ne loquaris, quæ seculi sunt, ne audias quæ seculi sunt. Sed quod peius est, circumdata est lingua tua spinis, quæ pungunt & vulnerant loquentem quæ multi sunt. Ambr. in Psal. 118. Ser. 22.

Misericordiae operibus vacans, gratis proximo fœneretur, pauperem eleemosyna iuuat, ac fideiussorem reddat indemnem.

X X I X.

A **Q**ui^a facit misericordiam, fœneratur proximo suo: & qui praualeat manu, madata seruat.² Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius, & iterum redde proximo in tempore suo.³ Confirma verbum, & fideliter age cum illo, & in omni tempore inuenies quod tibi necessarium est.^{b 4} Multi quasi inuentionem aestimauerunt fœnus: & præstiterunt molestiam his qui se adiuuerunt.⁵ Donec accipiant, osculatur manus dentis, & in promissionibus humiliat vocem suam: & in tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tædij & murmurationum, & tempus causabitur.⁷ Si autem potuerit reddere, aduersabitur: solidi vix reddet dimidium, & computabit illud quasi inuentionem.⁸ Sin autem, fraudabit illum pecunia sua, & possidebit illum inimicum gratis,⁹ & conuicia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam.¹⁰ Multi non causa nequitiae non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt.¹¹ Veruntamen super humilem animo fortior esto, & pro eleemosyna nō trahas illum.¹² Propter madata assume pauperem, & propter inopiam eius ne dimittas eum vacuum.^{c 13} Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem.¹⁴ Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quàm aurum.^{† 15} Conclude eleemosynā in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.^{† 16} Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit:¹⁷ & postea resurget, & retribuet illis retributionem vnicuique in caput ipsorum.¹⁸ Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicū tuum pugnabit:¹⁹ Vir bonus fidem facit proximo suo: & qui perdiderit confusionem, derelinquet sibi.²⁰ Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam suā.²¹ Repromissorem fugit peccator, & immundus.²² Bona repromissoris sibi adscribit peccator, & ingratus sensu derelinquit liberantem se.²³ Vir repromittit de proximo suo: & cum perdiderit reuerentiam, derelinquetur ab eo.²⁴ Repromissio nequissima multos perdidit diligentes, & commouit illos quasi fluctus maris.²⁵ Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis.²⁶ Peccator transgrediens mandatum domini, incidet in promissionem nequam:^d & qui conatur multa agere, incidet in iudiciū.²⁷ Recupera proximum secundum virtutem tuam, & attende tibi ne incidas.^{† 28} Initium vite hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.²⁹ Melior est victus pauperis sub tegmine asserum, quàm epulæ splendide in peregre sine domicilio.³⁰ Minimum pro magno placeat tibi, & improprium peregrinationis non audies.^{† 31} Vita nequam hospitandi de domo in domum: & vbi hospitabitur, non ficialiter aget, nec aperiet os.³² Hospitabitur, & pascet & potabit ingratos, & adhuc amara audiet.³³ Transi hospes, & orna mensam, & quæ in manu habes ciba cæteros.³⁴ Exi à facie honoris amicorum meorum, necessitudine domus meæ hospitio mihi factus es frater.³⁵ Grauius hæc homini habenti sensum, correptio domus, & improprium fœneratoris.

a. Quare non dixit: Qui miseratur pauperis, dat deo: sed fœneratur? Scriptura nostram auaritiam intuetur. Attende diligenter ad auaritiā. Nō ut infatigabile cupiditate nostram respicere, & additamentū querere. quare simpliciter non dixit: Qui miseratur pauperis, dat deo: quod non simplex datum, mercedemque simpliciter putes, sed qui miseratur pauperis, fœneratur deo. Chrys. de penitentia. homil. 5.

b. Non accipiunt quod eis accommodatur ac si eis gratis præstetur, non existentes solliciti ut persoluant, sed velut re inuentiā reputant illud. Dion. ibi.

c. Si enim pecunia perdeda est propter amicum, multo magis amici vtilitatis vel necessitatibus cōferenda. Si igitur des amico ut nō impropere, non mercedem expectes, nō frontem obducas, nō vultum auertas, non deponas oculos: sed serena facie, hilari vultu, sermone iucundo intercide verba petitis, occurre beneuolentia, ut nō rogatus videaris patrare quod petitur. Aug. de amicitia ca. 25.

d. Multa conatur agere, qui vnitatem rectæ fidei & sinceritatem legis dei non curat custodire: sed erroribus variis & sceleribus diuersis mauult se implicare. Iste incidet in iudiciū reprobatorum, hoc est damnationem perpetuam, quando ei in extremo iudicio dicetur cū his qui ad sinistram iudicis stabunt: Ite maledicti in ignem æternum. Raba ibi.

† Tob. 4. b

† Sup. 17. c

† Infr. 37. c.

† 24. q. 1. c. Quæ dignior.

Iuuenes sollicitè sunt gubernandi, & animo & corpore erudiendi, & à passionibus arcendi.

X X X.

Hoc illud quondam admirabilem perdidit Heli sacerdotem, cuius cum vita esset irreprehensibilis, tamē quia filios calcantes dei legem non cū seueritate corripuit, cum illis etiam iure punitus est. Chryso. in. 5. ca. Matth. homil. 17. Quod de carnalibus patre & filio dictum est, de spiritali quoque & eius subditis est intelligendum. Prælati enim, & omnis qui præest, quicquid in suis subditis reprehensibile est, assidue debet corrumpere. Dion. ibid.
b. Rogo vos fratres charissimi, sit ad filios vestros vox nostra, memoria vestra, corrigite arguendo, consolamini alloquendo, exemplū præbere viuendo. August. hom. 21.

c. Sicut salus corporis consistit in proportionem humorum, sic salus animæ in proportionem morum, & illorum adæquationem: quod maxime fit per iustitiam legalem, quæ omnem includit virtutem, ut Aristot. 5. Ethico rum. cap. 1.

d. Dilige animam tuam, & consolare cor tuum. Nullū enim opus hominis deo placere potest, nisi ipse per deo placeat. Landulph. par. 1. ca. 76.

Vi^a † diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lætetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum ostia.² Qui docet filium suum laudabitur in illo, & in medio domesticorum in illo gloriabitur.³ Qui docet filium suū, in zelum mittit inimicum, & in medio amicorū gloriabitur in illo.⁴ Mortuus est pater illius, & quasi non est mortuus: Similem enim reliquit sibi post se.⁵ In vita sua vidit, & lætatus est in illo in obitu suo non est contristatus, nec confusus est corā inimicis.⁶ Reliquit enim defensorem domus cōtra inimicos, & amicis reddentē gratiam.⁷ Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius.⁸ Equus indomitus euadet durus, & filius remissus euadet præceps.⁹ Lacta filiū tuum, & pauentem te faciet. Lude cum eo, & contristabit te.¹⁰ Non corrideas illi, ne condoleas, & in nouissimo obstupescant dentes tui.¹¹ Nō des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius. †¹² Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans est: ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.¹³ Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius offendas.¹⁴ Melior est pauper sanus & fortis viribus, quā diues imbecillis, & flagellatus malitia.¹⁵ Salus animæ in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argēto, & corpus validū quā census immēsus.¹⁶ Non est census super censum salutis corporis, & non est oblectamentum super cordis gaudium. †¹⁷ Melior est mors quā vita amara, & requies æterna quā languor perseuerans.¹⁸ Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulchro. †¹⁹ Quid proderit libatio idolo? Nec enim manducabit nec odorabitur.²⁰ Sic qui effugatur à domino, & portās mercedes iniquitatis.²¹ Videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem & suspirans.²² Tristitiam non des animæ tuæ: & non affligas temetipsum in consilio tuo.²³ Luciditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis, & exultatio viri est longæuitas. †²⁴ Misere animæ tuæ placens deo, & contine & cōgrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitiam longe expelle à te.²⁵ Multos enim occidit tristitia, & non est utilitas in illa.²⁶ Zelus & iracundia minuet dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus.²⁷ Splendidum cor bonum in epulis est. Epulæ enim illius diligenter sunt.

Sobrietati studendum est, & modestiæ in mensa, ac cupiditas est summè vitanda.

X X X I.

Igilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnū.² Cogitatus præsciētiae auertit sensum, & infirmitas grauis sobriā facit animā.³ Laborauit diues in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis suis.⁴ Laborauit pauper in diminutione victus, & in fine inops fit. †⁵ Qui aurū diligit, nō iustificabitur: & qui insequitur cōsumptionē, replebitur ex ea.⁶ Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie illius perditio illorum.⁷ Lignum offensionis est aurū sacrificantiū. Væ illis qui sectantur illud, & omnis imprudēs deperiet illo. †⁸ Beatus est diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum nō abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris.⁹ Quis est hic, & laudabimus eum? † Fecit enim mirabilia in vita sua.¹⁰ Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi in gloria æterna.¹¹ Qui potuit transgredi & non est transgressus, & facere mala, & non fecit.¹² Ideo stabilita sunt bona illius in domino, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum.¹³ Supra mensam magnam sedisti: non aperias super illam faucem tuam prior.¹⁴ Nō dicas si multa sunt quæ super illam sunt. †¹⁵ Memento quoniā malus est oculus nequā.¹⁶ Nequius oculo quid creatū est? Ideo ab omni facie sua lachrymabiscas.¹⁷ Ne comprimaris in conuiuio vino.¹⁸ Intellige quæ sunt proximi tui ex teipso.¹⁹ Vtere quasi homo frugibus quæ tibi apponuntur: & non cum manducas multū, odio

a. Quomodo enim non admirandus qui diuitias spernit, quas plerique salutis propriæ prætulerunt? Ambr. Offic. lib. 2. ca. 14.
b. Quādiu ergo apud deū manet, & voluntate manet quam deus inspirauit, & rexit. Preparatur enim voluntas à domino: sed huius preparationis nō semper vnus prouetus, nec vna mentura est, quoniam multis modis & innumerabilibus discretiis gratiæ operibus & dona variantur: inque singulis illis generibus munerū dissimiles sunt gradus, & imparēs quantitate. Ambr. de voc. gent. lib. 2. cap. 3.
c. Quæ est magna mensa, nisi vnde accipim⁹ corpus Christi & sanguinē? Aug. Ser. 1. de pluri. martyribus.

† Prou. 13. d & 23. b

† Sup. 7. e

† Sup. 20. d Infr. 41. a.

† Dan. 14. 6

† De per. di. 3. c. Qui vult.

† Sup. 8. a

† Luc. 6. d

† Sup. 13. d 22. a

† Sup. 8. d

† Matt. 20. b

c odio habearis. ²⁰ Cessa prior causa disciplinae, & noli nimius esse, ne forte offendas. ²¹ Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. ²² Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum! & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem. ²³ Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito, ²⁴ somnus sanitatis in homine parco. Dormiet usque mane, & anima illius cum ipso delectabitur. ²⁵ Et si coactus fueris in edendo multum, surge e medio, & vomme, & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. ²⁶ Audi me fili, & non spernas me, & in nouissimo inuenies verba mea. ²⁷ In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. ²⁸ Splendidum in panibus benedicient labia multorum, & testimonium veritatis illius fidele. ²⁹ in nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequitiae illius verum est. ³⁰ Diligentes in vino noli prouocare: multos enim exterminauit vinum. ³¹ Ignis probat ferrum durum, sic vinum corda superbiorum arguet in ebrietate potatum. ³² Aequa vita hominibus vinum in sobrietate, si bibas illud moderatè, eris sobrius. ³³ Quae est vita quae minuitur vino. ³⁴ Quid defraudat vitam? Mors. ³⁵ Vinum in iucunditatem creatum est, non in ebrietatem ab initio. ³⁶ Exultatio animae & corporis, vinum moderatè potatum. ³⁷ Sanitas est animae & corpori sobrius potus. ³⁸ Vinum multum potatum irritationem & iram & ruinas multas facit. ³⁹ Amaritudo animae, vinum multum potatum. ⁴⁰ Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera. ⁴¹ In conuiuio vini non arguas proximum, & non despicias eum in iucunditate illius. ⁴² Verba improprij non dicas illi, & non premas illum in repetendo.

† Pron. 22. b

d. Plurimos itaq; gula sua occidit, nullum frugalitas. Innumeris vina nocuerunt nulli parsimonia. Plerique inter epulas fudere animas, & mensas proprio repleuere sanguine. Aliis cruditas vocè simul rapuit & sensum & si aliquibus cruditas noxia non fuit, his ruinam fecit ebrietas: alios in crimen egit ebrietas: & si ipsa crimen non sit, alios ad egestatem redegit. Amb. de Cain & Abel li. i. c. 5. e. Nullus se inebriet, nullus in conuiuio cogat alius plus bibere quam oportet. Aug. de conuersa. cathol. re. titu.

Rectorum & subditorum discrimina quantum ad politicae regimen & politicam conuersationem.

X X X I I.

A **R**ectorem a te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. ² Curam illorum habe, & sic considera, & omni cura tua explicita recumbe, ³ vt latearis propter illos, & ornamentum gratiae accipias coronam, & dignationem consequaris congregationis. ⁴ Loquere maior natu: decet enim. ⁵ Primum verbum diligentis scientiae, & non impediās musicam. ⁶ Vbi auditus non est, non offundas sermonem: & importunè noli extolli in sapientia tua. ⁷ Gemula carbunculi in ornamento auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. ⁸ Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in iucundo & moderato vino. ⁹ Audi tacēs, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. ¹⁰ Adolescens loquere in tua causa, vix cum necesse fuerit. ¹¹ Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. ¹² In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens. ¹³ In medio magnatum loqui non præsumas: & vbi sunt senes, non multum loquaris. ¹⁴ Ante grandinem præbit coruscatio, & ante verecundiam præbit gratia, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, ¹⁵ & hora surgendi non te tristet. Præcurre autem prior in domum tuam, ¹⁶ & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. ¹⁷ Et super his omnibus benedicito dominum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis suis. ¹⁸ Qui timet deum, excipiet doctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inueniēt benedictionem illius. ¹⁹ Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui infidiosè agit, scandalizabitur ab ea. ²⁰ Qui timent deum, inuenient iudicium iustum, & iustitias quasi lumen accendent. ²¹ Peccator homo vitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inueniet comparisonem. ²² Vir consilij non disperdet intelligentiam: alienus & superbus non pertimescet timorem. ²³ Etiam postquam fecit cum eo sine consilio, & suis insectationibus arguetur. ²⁴ Fili, sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. ²⁵ In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te via laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum. ²⁶ Et à filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. ²⁷ In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ: hoc est enim conseruatio mandatorum. ²⁸ Qui credit deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

† 6. q. 1. c. Ex msrico.

a. Summa viuendi ars est culmen tenere, & gloriam fuggere. Magnū est enim dum in corde sublimiū, regnat humilitas morum. Greg. in 36. cap. iob. cap. 24.

b. Hoc est, de actibus istis tanquam de beneficiis suis deo gratias age: quoniam virtutes nostrae & opera nostra studiosa, seu merita, dei sunt munera, iuxta illud Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Dion. ibi. c. Nunquam de nobis ipsis sublime sentiamus, etiam si omnibus superiores simus: neque patrum consilia cōtēnamus, etiā si viliores habeamur. Non enim qualitas personarum cōsulētū, sed natura consilij in omnibus obseruanda est Chry. de f. rendis reprehensionibus & conuersione Pauli. homi. d. Vt caueamus etiā à prauis actibus catholicorum, & pueris exemplis quæ falsi fratres & carnales quique in ecclesia ostendunt, ad peccandū seducamur. Raba.

*Sapientis & fatui, iusti & iniusti discrimina, ac patris familias in suos domesticos
œconomia.*

XXXIII.

Imenti dominum non occurrent mala, sed in tentatione deus illum conserua-
bit, & liberabit à malis.² Sapiens non odit mandata & iustitias, & nō illidetur
quasi in procella navis.³ Homo sensatus credit legi dei, & lex illi fidelis.⁴ Qui
interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exaudietur, & conser-
uabit disciplinam, & tunc respondebit. †⁵ Præcordia fatui quasi rota carri, & quasi
axis versatilis cogitatus illius.⁶ Equus emissarius sic & amicus subfannator, sub omni
supra sedente hinnit.⁷ Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annū,
à sole? ⁸ A domini scientia separati sunt ^a facto sole, & præceptum custodiente per
dei sapientiam diuiduntur.⁹ Et immutauit tempora, & dies festos ipsorum, & in illis
dies festos celebrauerunt ad horam,¹⁰ ex ipsis exaltauit & magnificauit deus, & ex
ipsis posuit in numerum dierum, & omnes homines de solo & ex terra vnde creatus
est Adam.¹¹ In ^b multitudine disciplinæ domini separauit eos, & immutauit vias ^B
eorum.¹² Ex ipsis benedixit & exaltauit, & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit.
Et ex ipsis maledixit & humiliavit, & conuertit illos ad separationē ipsorū:¹³ quasi
lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud & disponere.¹⁴ Omnes viæ eius secundum
dispositionem eius. Sic homo in manu illius qui se fecit, & reddet illi secundum iudi-
cium suum.¹⁵ Contra malum bonum stat, & contra mortem vita, sic & contra virum
iustum peccator: & sic intueri in omnia opera altissimi. Duo contra duo, & vnum
contra vnum.¹⁶ Et ego nouissimus euigilaui, & quasi qui colligit acinos post vinde-
miatores.¹⁷ In benedictione dei & ipse speraui, & quasi qui vindemiatur, repleui torcu-
lar. †¹⁸ Respicite quoniā non mihi soli laboraui, sed & omnibus exquirētibus disci-
plinam.¹⁹ Audite me magnati, & omnes populi, & rectores Ecclesiæ auribus perci-
pите:²⁰ Filio, & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua, & non
dederis alij possessionē tuam, ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis.²¹ Dum ad-
huc superes & aspiras, non immutabit te omnis caro.²² Melius est enim vt filij tui te
rogent, quā te respicere in manus filiorū tuorum.²³ In omnibus operibus tuis præ-
cellens esto.²⁴ Ne dederis maculam in gloriam tuam. In die cōsummationis dierum
vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam.²⁵ Cibaria & virga, &
onus asino:^d panis & disciplina & opus seruo. †²⁶ Operatur in disciplina, & quærit ^D
requiescere: laxa manus illi, & quærit libertatē.²⁷ Iugum & lorū curuant collum du-
rum, & seruum inclinant operationes assiduæ.²⁸ Seruo maleuolo tortura & compe-
des: mitte illum in operationem, ne vacet.²⁹ Multam enim malitiā docuit otiositas.
³⁰ In opera constitue eum: sic enim condecet illum. Quod si non obaudierit curua il-
lum compedibus, & non amplifies super omnem carnem. Verum sine iudicio nihil
facias graue. †³¹ Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua. Quasi fratrem, sic eū
tracta, quoniam in sanguine animæ eum comparasti.³² Si læseris illum iniuste, in fu-
gam conuertetur.³³ & si extollens discesserit, quem quæras, & in qua via quæras il-
lum, nescis.

*Diuinis est reuelationibus ad scripturarum intelligentiam insistendum, ac vanis in-
somnia resistendum.*

XXXIII.

Vana ^a spes & mendacium insensato viro, & somnia extollunt imprudentes. ^A
Quasi qui apprehendit vmbra, & persequitur ventum, sic & qui attendit
ad visa mēdacia.³ secundū hæc visio somniorum. Ante faciem hominis simi-
litudo alterius hominis.⁴ Ab immundo quid mundabitur? Et à mēdace quid verum
dicetur?⁵ Diuinatio erroris, & auguria mēdacia, & somnia male facientium, vanitas
est.⁶ Et sicut parturientis cor tuū phantasias patitur, nisi ab altissimo fuerit emissa vi-
ritatio. Ne dederis in illis cor tuum.⁷ Multos enim errare fecerūt somnia: & excide-
runt sperantes in illis.⁸ Sine mendacio consummabitur verbum legis, & sapientia in
ore fidelis

a. Præcepit deus i lege die-
rum, mensium & annorum
obseruantiam secundum so-
lis & lunæ cursum. Vnde
sabbatum & neomenia, pha-
se, pentecoste, mēsis septi-
mus, & annus septimus, &
quinquagesimus ritu tuo
celebratur, vt intelligamus
omnia à deo esse ordinata.
Glos. ordinar.

b. Immutauit vias eorum,
vt iam tanquam mortales
viuerēt. Tunc facta est vna
massa omnium veniens de
traduce peccati, & pœna
mortalitatis, quauis deo
formate & creante quæ bo-
na sunt omnibus. Augu. ad
Simpli. lib. i. cap. 2.

c. In potestate ergo sua ha-
bens conditor omnipotēs
massam humanæ naturæ, v-
num quodque vas secundū
suam voluntatem finit ac
format: nec est qui possit
resistere voluntati eius. Nec
tamen hunc quisquam in-
iustum dicere debet: quia
omnia iuste & secundū or-
dinem facit. Raban. ibid.

d. Quam raros difficile est
invenire seruos fideles &
prudentes, dominus testa-
tur in euāgelio dicens: Quis
enim seruus fidelis & pru-
dens, quem constituit do-
minus, &c. Chryso. in 24. c.
Matth.

a. Quoniam in contempla-
tione sacre scripturæ mul-
ta possunt phantasia oc-
currere apprehensiones,
ideo docet à talibus cau-
re, scripturæ inhærendo rē-
uam reuelare. Ideo inqui-
rendi sunt in illa prudē-
tes. Diony. ibid.

† Sup. 21. B

† Sup. 24. d

† Dep. d. i.
2. c. Chari-
tas est.

† Sup. 7. d

B ore fidelis complanabitur.⁹ Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectū.¹⁰ Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicauit malitiam.¹¹ Qui tētatus non est, qualia scit? Qui implanatus est, abundabit nequitia.¹² Multa vidi enarrando, & plurimas verborum consuetudines.¹³ Aliquotiens vsque ad mortem periclitatus sum horum causa, & liberatus sum gratia dei.¹⁴ Spiritus timentium deum quæritur: & in respectu illius benedicetur.¹⁵ Spes enim illorum in saluantem illos, & oculi dei in diligentes se.¹⁶ Qui timet dominum, nihil trepidabit, & non pauebit, quoniā ipse est spes eius.¹⁷ Timētis dominum beata est anima eius,¹⁸ ad quem respicit, & quis est fortitudo eius.¹⁹ Oculi domini super timentes eum, protector potentia, firmamentum virtutis, tegimē ardoris, & vmbraculum meridiani,²⁰ deprecatio offensionis, & adiutorium casus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem.²¹ Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, & non sunt beneplacitæ subsannationes iniustorum.²² Dominus solus sustinentibus se in via veritatis & iustitiæ.²³ Dona iniquorum nō probat altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum, nec in multitudinem sacrificiorū eorum propitiabitur peccatis.²⁴ Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in cōspectu patris sui.²⁵ Panis egentium, vitā pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est.²⁶ Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.²⁷ Qui effundit sanguinē, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.²⁸ Vnus ædificans, & vnus destruens, quid prodest illis nisi labor?²⁹ Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet deus?³⁰ Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio illius?³¹ Sic homo qui ieiunat in peccatis suis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se? Orationem illius quis exaudiet?

Nihil à sacrificio domini minuendum, & quibus præcipue sacrificiis est domino seruiendum.
XXXV.

A Vi conseruat legem, multiplicat orationem.^a Sacrificium salutare est, attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate,³ & propitiationem litare sacrificiis super iniustitias: & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniustitia.⁴ Retribuet gratiā qui offert similaginē: & qui facit misericordiā, offert sacrificiū.⁵ Beneplacitum est dño recedere ab iniquitate, & deprecatio pro peccatis recedere ab iniustitia.⁶ Non apparebis ante conspectum domini vacuus.⁷ Hæc enim omnia propter mandata dei sunt.⁸ Oblatio iusti impingat altare, & odor suauitatis est in conspectu altissimi.⁹ Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius nō obliuiscetur dñs.¹⁰ Bono animo gloriam redde deo, & non minuas primitias manuum tuarū.¹¹ In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas.¹² Da altissimo secundum datū eius, & in bono oculo adinventionem facito manū tuarum,¹³ quoniam dñs retribuens est, & septies tantum reddet tibi.¹⁴ Noli offerre munera praua: non enim suscipiet illa.¹⁵ Et noli inspicere sacrificium iniustum, quoniam dñs est iudex: & non est apud illum gloria personæ.¹⁶ Non accipiet dominus personam in pauperem, & deprecationem læsi exaudiet.¹⁷ Non despicias preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus.¹⁸ Nōne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas?¹⁹ A maxilla enim ascendant vsque ad cælum, & dominus exauditor delectabitur in illis.²⁰ Qui adorat deū, in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit.²¹ Orationis humiliantis se, nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur, & non discedet donec altissimus aspiciat.²² Et dominus non elongabit, sed iudicabit iustos, & faciet iudicium, & fortissimus non habebit in illis patientiam, vt contribulet dorsum ipsorum,²³ & gentibus reddet vindictam, donec tollat plenitudinem superbiorum, & sceptrā iniquorum contribulet,²⁴ donec reddat hominibus secundum actus suos, & secundum opera Adæ, & secundum præsumptionem illius;²⁵ donec

b. Qui deum filiali timore timet, nulla aduersa munda no timore vel humano timebit. Vnde Christus Mat. 10. Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere. Dionys. ibid.

c. Sacrificia impiorum eis ipsis oberunt qui offerunt impie. August. cōtra epist. Parmenia lib. 2. cap. 6. d. Quanta ira hoc aspiciatur sacrificiū, ostenditur, quod orbi patris dolori comparatur. Greg. Pastoral. 3. parte Admoni. 10. 22.

e. Baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, qui praua opera quæ se meminit egisse deplorat, sed in eisdem se iterum post lachrymas implorat. Greg. in registro. li. 12. Epist. 38.

a. Non nobis blādiri debemus in factis iustorum, si in prohibitorum transgressionem peccemus. Hic. de scientia diuinæ legi.

b. Ideo oblatio iusti in dei impingat altare, quia ex vera charitatis offertur deuotione: & ideo in conspectu dei suauis est odor, quia misericordie & veritatis in ea refragat ardor. Sacrificiū iusti est deo acceptū, quoniam bonorū operum eius munus est deo gratissimū. Vnde & memoriā eius non obliuiscetur dominus: quoniam in memoria æterna erit iusti, ab auditione mala non timebit. Raba. ibid.

c. Deus enim vniuersi; subuenit secundū conditionē necessitatis suæ. Natura enim non deficit in necessariis, multo minus autē auctor natura. Lyra. ibid.

† Psal. 33. c.
Hebr. 4. d.

† 14. 7. r. ca.
Immolans.
c. scriptum
Prou. 15. d.
Prou. 21. d.
Illa. 6. c.

† Depe. di.
3. c. Baptizatur.

† Exod. 23. b.
& 34. c.
Deut. 6. d.

† 2. Cor. 9. b.

† Tob. 4. b.

† Rom. 2. b.
Act. 10. f.
Leuit. 22. c.
Deut. 17. d.
2. Para. 19. c.
Iob. 34. b.
Sap. 6. b.
Gal. 3. b.
Ephe. 6. b.
Colo. 3. d.
Dan. 10. c.
1. Pet. 1. c.

iudicet iudicium plebis suæ, & oblectabit iustos misericordia sua.

Deus est orandus contra impietatem alienorum, atque ab eo petenda est misericordia filiorum.

XXXVI.

a. Hic fides gentium futura prædicitur isto modo: Misere nostri, &c. Hanc sub optandi & precandi specie prophetiam per Iesum Christum videmus impleri: sed aduersus contradictores non tanta autoritate proferuntur quæ scripta non sunt in canonicis claustris. Aug. de ciuit. lib. 17. ca. 20.

b. Innoua domine signa, immuta mirabilia. Nam priora quidem ipsa consuetudine viluerunt. Planè enim solis ortus & occasus, terre fœcunditas, temporum vicissitudo, miracula sunt, & magna miracula, sed tunc hæc vidimus, ut non sit qui attēdat. Innoua ergo signa, & immuta mirabilia. Ecce, ait, ecce noua facio omnia. O noua miracula. Conceptus fuit sine pudore, partus sine dolore. Mutata est in virgine nostra maledictio Heuæ Bernard. in virgil. natalis, hom. 4.

c. Quæ est enim benedictio Aaron, nisi ordo & ritus sacerdotis, quæ dominus dedit populo suo, quæ aduocauit eum Christo vnigenito filio suo? Ipse enim est sacerdos verus, qui semetipsum obtulit hostiæ patri pro nobis, & corporis & sanguinis sacramenta nobis tradidit, de quo scriptum est: Tu es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedech. Qui nos fecit regnum & sacerdotes. Raba. ibid.

Speciosa misericordia dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluuiæ in tempore siccitatis. ^a Misere nostri deus omnium, & respice nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum, ² & immitte timorem tuum super gentes quæ non exquisierunt te, ut cognoscant quia non est deus nisi tu, ut enarrent magnalia tua. ³ Alleua manum tuam super gentes alienas, ut videant potetiam tuam. ⁴ Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis, ⁵ ut cognoscant te, sicut & nos cognouimus: quia non est deus præter te dñe. ⁶ Innoua signa, & immuta mirabilia. ⁷ Glorifica manum, & brachium dextrum. ⁸ Excita furorem, & effunde iram. ⁹ Extolle aduersariū, & afflige inimicum. ¹⁰ Festina tempus, & memento finis: ut enarrent mirabilia tua. ¹¹ In ira flammæ deuoretur qui saluatur: & qui pessimant plebem tuam, inueniant perditionem. ¹² Contere caput principum & inimicorum dicentium: Non est alius præter nos. ¹³ Congrega omnes tribus Iacob, & cognoscant quia non est deus nisi tu, ut enarrent magnalia tua: & hæredita bis eos sicut ab initio. ¹⁴ Misere plebi tuæ super quam inuocatum est nomen tuum, & Israel quem coæquasti primogenito tuo. ¹⁵ Misere ciuitati sanctificationis tuæ Ierusalē, ciuitati requieui tuæ. ¹⁶ Reple Sion inenarrabilibus virtutibus tuis, & gloria tua populum tuum. ¹⁷ Da testimonium, quia ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita preces quas locuti sunt in nomine tuo prophætæ priores. ¹⁸ Da mercedem sustinentibus te, ut prophætæ tui fideles inueniantur, & exaudi orationes seruorum tuorum. ¹⁹ Secundum benedictionem Aaron da populo tuo, & dirige nos in viam iustitiæ: ut sciant omnes qui habitant terram, quia tu es deus conspector seculorum. ²⁰ Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior. ²¹ Fauces contingunt cibum, & cor insensatum verba mendacia. ²² Cor prauum dabit tristitiam, & homo peritus resistet illi. ²³ Omnem masculum excipiet mulier, & est filia melior filia. ²⁴ Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam hominis superducit desiderium. ²⁵ Si est lingua curationis, & mitigationis, & misericordiæ, & non est vir illius secundum filios hominum. ²⁶ Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secundum illum est, & columna ut requies. ²⁷ Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens. ²⁸ Cui credit qui non habet nidum? Et deflectens vbicunq; obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.

Amicus & consiliarius discretè sunt eligendi, verbosus autem & sophista vitandi.

XXXVII.

a. Omnis amicus tam verus quam fictus amicitia initium sibi attribuit: sed verus in facto, fictus in verbo cognoscitur. Vera enim amicitia durat usque ad mortem, ficta vero ad tempus: quia nulla leuior pestis, quam familiaris inimicus. Lyanus ibid.

Mnis ^a amicus dicit: Et ego amicitiam copulaui, sed est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia inest usque ad mortem? ² Sodalis autem & amicus ad inimicitiam conuertentur. ³ O præsumptio nequissima, unde creata es cooperire aridam malitia & dolositate illius? ⁴ Sodalis amico coniucundabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationi aduersarius erit. ⁵ Sodalis amico condolet causa vëtris, & contra hostem accipiet scutum. ⁶ Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis. ⁷ Noli consiliari cum socero tuo, & a zelantibus te absconde consilium. ⁸ Omnis consiliarius prodit consilium, sed est confisarius in semetipso. ⁹ A consiliario serua animam tuam. Prius scito quæ sit illius, necessitas, & ipse in animo suo cogitabit. Ne forte mittat sudem in terram, ¹⁰ & dicat tibi, Bona est via tua, & stet è contrario videre quid tibi eueniat. ¹¹ Cum viro irreligioso tracta de sanctitate: & cum iniusto de iustitia: & cum muliere de iis quæ æmulatur: cum timido de bello: ¹² cum negotiatore de traiectione: cum emptore de venditione: cum viro liuido de gratiis agendis: cum impio de pietate: cum inhonesto de honestate:

† Num. 6. d.
Nehem. 6. g

nestate: cum operario agrario de omni opere: ¹³ cum operario annuali de consummatione anni: cum seruo pigro de multa operatione. ¹⁴ Non attendas his in omni consilio. ^{b 15} Sed cum viro sancto assiduus esto, quemcunque cognoueris obseruantē timorē dei, ¹⁶ cuius anima est secundum animam tuam. Quicumq; titubauerit in tenebris, non condolebit tibi: ¹⁷ & cor boni consilij statue tecum. Non est enim tibi aliud plus illo. ¹⁸ Anima viri sancti enuntiat aliquando vera quā septem circumspectores sedentes in excelsis ad speculandum. ¹⁹ Et in his omnibus deprecare altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam. ²⁰ Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile. ²¹ Verbum nequam immutabit cor, ex quo partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum est assidua lingua. ²² Vir peritus multos erudiuit, & animæ suæ suavis est. ^{c 23} Qui sophisticè loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur. ²⁴ Non est enim illi data à domino gratia, omni enim sapientia defraudatus est. ²⁵ Est sapiens animæ suæ sapiens, & fructus sensus illius laudabilis. ²⁶ Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt. ²⁷ Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabūt. ²⁸ Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles sunt. ²⁹ Sapiens in populo hæreditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. ³⁰ Fili, in vita tua tenta animam tuam: & si fuerit nequam, non des illi potestatem. ^{† 31} Non enim omnia omnibus expediunt, & non omni animæ omne genus placet. ³² Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnē escam. ³³ In multis enim escis erit infirmitas, & auditas appropinquabit usque ad choleram. ³⁴ Propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinens est, adiiciet vitam.

b. Hoc est, frequenter illi te adiunge, & eius consiliis atque exemplis innicere: quia cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruereris. Dionys. ibi.

c. Genus capciosarū conclusionū scriptura hic derelicta. Quamquā etiā sermo non capciosus, sed tamē abudantius quā decet verborū ornāmēta cōsecrās, sophisticus dicitur. Augu. de doctri. Christi. lib. 2. ca. 31.

† 1. Cor. 6. a. & 10. f.

Tam spirituales quā corporales medici sunt honorandi, sed sanitas à domino per orationem & confessionem est expectanda. XXXVIII.

A Onora medicum: propter necessitatem etenim illum creauit altissimus. ² A deo est enim omnis medela, & à rege accipiet donationem. ³ Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. ⁴ Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. ^{† 5} Nonne à ligno indulcata est aqua amara? ⁶ Ad agnitionem hominum virtus illorū, & dedit hominibus scientiam altissimus, honorari in mirabilibus suis. ⁷ In his curans mitigabit dolorem, ⁸ & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vñctiones conficiet sanitatis, & non consummabūt opera eius. Pax enim dei super faciem terræ. ⁹ Fili, in tua infirmitate ne despicias teipsum, sed ora dominum, & ipse curabit te. ¹⁰ Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. ¹¹ Da suauitatem & memoriam similaginis, & impingua oblationem, & da locum medico. ¹² Etenim illum dñs creauit, & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. ¹³ Est enim tempus quando in manus illorum incurras: ¹⁴ Ipsi verò dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum, & sanitatem propter conuersationem illorum. ^{† 15} Qui delinquit in conspectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. ¹⁶ Fili, in mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare, & secundū iudicium contege corpus illius, & non despicias sepulturam illius. ¹⁷ Propter delaturam autem amarè fer luctum illius vno die, ¹⁸ & consolare propter tristitiā, & fac luctum secundum meritum eius vno die vel duobus, propter detractionē. ^{† 19} A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit ceruicem. ²⁰ In abductione permanet tristitia, & substantia inopis secundum cor eius. ²¹ Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, ²² & noli obliuisci. Neque enim est conuersio: & huic nihil proderis, & teipsum pessimabis. ²³ Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuum. Mihi heri, & tibi hodie. ²⁴ In requie mortui requiescere fac memoriam eius, & consolare illum in exitu spiritus sui. ^{b 25} Sapientiam scribe in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, sapientiam percipiet, quia sapientia replebitur. ²⁶ Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, stimulo boues agitat, & conuersatur in operibus

† Exod. 15. d

† Sup. 12. b

† Prou. 17. b. & 17. d.

a. Febricitantibus medicos cū vocamus, cubiculū certum tribuimus, & medicinā legibus parere impellimus: quas si negligunt, & irascimur, & custodes apponimus qui eos medicorū præceptis viuere cogāt. Quod si magni pretij opus medicina fuerit, libet impellam subimus, & medicis ipsis nō paruum mercedē deponimus. Quando verò nos ipsi egrotamus, semper enī saltem anima egrotat, ne medicū quidē accurrere volumus, nullas pecunias impendere, nihil penitus prouidere, sed quasi publico quodā inimico & hoste nostro iacētē sic anima laboratē afficimur. Chrysost. in 13. cap. Matth. homil. 75.

b. Ergo sapientiæ otia, negotia sunt: & quo otiosior sapientiā, eo exercitior in genere suo. E regione virtutis exercitata clarior est, eoque probator, quo officiosior. Et si quis sapientiā virtutis amorem definiat, nō à vero deuiare videbitur. Vbi autē amor est, labor nō est, sed sapor. Et forte à sapore sapientiā denominatur: quod virtuti accedens quoddā veluti condimentum sapida reddat, quæ per se insulsa & aspera quodammodo videbatur. Bernard. super Cantic. Ser. 85.

eorum, & narratio eius in filiis taurorū.²⁷ Cor suum dabit ad versandos sulcos, & vigilia eius in sagina vaccarū.²⁸ Sic omnis faber & architectus qui noctē tanquā diem tranfigit, qui sculpsit signaculo sculptilia, & assiduitas eius variat picturam. Cor suū dabit in similitudinē picturæ, & vigilia sua perficiet opus.²⁹ Sic faber ferrarius sedens iuxta incudē, & considerans opus ferri. Vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis concertatur.³⁰ Vox mallei innouat aurem eius, & cōtra similitudinem vasis oculi eius.³¹ Cor suum dabit in cōsummationem operum, & vigilia sua ornabit imperfectionem.³² Sic figulus sedens ad opus suum, cōuertens pedibus suis rotam, quia in sollicitudine positus est semper propter opus suum, & innumera est omnis operatio eius.³³ In brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curuabit virtutem suā.³⁴ Cor suum dabit vt consummet linitionem, & vigilia sua mundabit fornacē.³⁵ Omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisq; in arte sua sapiēs est.³⁶ Sine his omnibus non ædificatur ciuitas, & non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient.³⁷ Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neq; palām facient iudicium & disciplinam,³⁸ & in parabolis non inueniētur, sed creaturam æui confirmabunt.³⁹ & deprecatio illorum in operatione artis: accommodantes animas suas, & conquirentes in lege altissimi.

Sapiens in bonis proficere non cessat, malis autem omnia in malum cooperantur.

XXXIX.

a. Philosophia est rerū diuinarum pariter & humanarum sciētia. Nouit igitur & quæ sunt humana, & quæ sunt diuina. Habet oracula dei. Nemo te docebit, quæ admodū illa: Audite oblectro se, viles omnes. Com parare vobis biblia, animæ pharmaca. Si nihil aliud vultis, vel nouum testamētum acquirere, Apostolorū Acta, Euangelia, cōtinuos ac sedulos doctores. Si acciderit mēstitia, huc veluti ad apothecam pharmacorum accumbite. Chry. in. 3. ca. epist. ad Coloss. hom. 9. b. Dat dominus fidei. suo oratori & diligēti cœlestis sapiētiæ exquisitori spiritū intelligētiæ, vt sciat quādo & vbi, & quomodo diuina eloquia proferre debeat. Ipseque dirigit propositū bonæ volūtatis & disciplinam rectæ conuersationis eius, & interna inspiratione illum consolatur ac roborat: vt diuinorum testamētorum præcepta inter aduersa mundi fiducialiter prædicare valeat. Rabanus ibid.

Sapientiam^a omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis vacabit.^A Narrationem virorum nominatorum conseruabit, & in versutias parabolarum simul introibit.³ Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarū conuersabitur.⁴ In medio magnatorum ministrabit, & in conspectu præsidis apparebit,⁵ & in terram alienigenarum gentiū pertransiet. Bona enim & mala in omnibus tentabit.⁶ Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad dominum qui fecit illū, & in conspectu altissimi deprecabitur.⁷ Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur.⁸ Si enim dñs magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illū, & ipse tanquam imbres mittet eloquia sapiētiæ suæ: & in oratione cōfitebitur domino.¹⁰ Et ipse diriget consilium eius & disciplinam, & in absconditis suis consiliabitur.¹¹ Ipse palām faciet disciplinam doctrinæ suæ: & in lege testamenti domini gloriabitur.¹² Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsq; in seculū non delebitur.¹³ Nō recedet memoria eius, & nomen eius requiretur à generatione in generationē.¹⁴ Sapientiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius enuntiabit ecclesia.¹⁵ Si permanserit nomen eius, derelinquet plus quā mille: & si requieuerit, proderit illi.¹⁶ Adhuc cōsiliabor vt enarrē: vt furore enim repletus sum.¹⁷ In voce dicit: Obaudite me diuini fructus, quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate.¹⁸ Quasi Libanus odorem suauitatis habete.¹⁹ Florete flores quasi lilium, & date odorē, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite dominū in operibus suis.²⁰ Date nomini eius magnificentiam, & confitemini illi in voce labiorum vestrorum, & in canticis labiorum & citharis, & sic dicētis in confessione: †²¹ Opera domini vniuersa bona valde.²² In verbo enim eius stetit aqua sicut congeries, & in sermone oris illius sicut exceptor aquarum:²³ quoniam in præcepto ipsius^c placor fit, & non est minoratio in salute ipsius.²⁴ Opera omnis carnis coram illo, & non est quicquam absconditum ab oculis eius.²⁵ A seculo vsq; in seculum respicit, & nihil est mirabile in cōspectu eius.²⁶ Non est dicere: Quid est hoc, aut quid est illud? omnia enim in tempore suo quarentur.²⁷ Benedictio illius quasi fluuius inundabit: † & quomodo cataclysmus arimodo inebriauit, sic ira ipsius gentes quæ non exquisierūt eum, hæreditabit: †²⁸ Quomodo conuertit aquas in siccitatem,²⁹ & siccata est terra, & viæ illius viis illorum directæ sunt, sic peccatoribus offensiones in ira eius.³⁰ Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. †³¹ Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus vux, & oleum, & vestimen-

† Infr. 44. c.

† Gen. 1. d.
Mat. 7. d.

† Gen. 7. d.

† Eno. 14. d.

† Sup. 29. d.

c. Cōplacētia, sive placatio

& vestimentū. ³² Hæc omnia sanctis in bona, sic & impiis & peccatoribus in mala cō-
 uertetur. ⁴³³ Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo confirmaue-
 runt tormenta sua. Et in tempore consummationis effundent virtutem: & furorem
 eius qui fecit illos, confundent. ^{†34} Ignis grando, fames, & mors: omnia hæc ad vindi-
 ctam creata sunt, ³⁵ bestiarum dentes, & scorpij, & serpentes, ³⁶ & romphæa vindicans
 in exterminium impios. ³⁷ In mandatis eius epulabuntur, & super terrā in necessitate
 præparabuntur, & in temporibus suis non præterient verbum. ³⁸ Propterea ab initio
 confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitavi, & scripta dimisi. ^{†39} Omnia opera
 domini bona, & omne opus hora sua subministrabit. ⁴⁰ Non est dicere: Hoc illo ne-
 quius est. Omnia enim in tempore suo comprobabuntur. ⁴¹ Et nūc in omni corde &
 ore collaudate & benedicite nomen domini.

† Inf. 40. b.

† Sup. eo c.

*Miseria hominis ex peccato originali sequentes, & iustorum à dei timore bene-
 dictiones.*

X L.

A Ccupatio magna creata est omnibus hominibus, ^a & iugum graue super filios
 Adam à die exitus de ventre matris eorum, vsq; in diem sepulturæ in matrem
 omnium. ² Cogitationes eorum & timores cordis, ad inuentiones expectatio-
 nis, & dies finitionis ³ residentes super sedem gloriosam, vsque ad humiliatum in ter-
 ram & cinerem: ⁴ ab eo qui vtitur hyacintho, & portat coronam, vsq; ad eū qui ope-
 ritur lino crudo. ⁵ Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perse-
 uerans, & contentio, ^b & in tēpore refectionis in cubili somnus noctis immutat sciē-
 tiam eius. ⁶ Modicum autem tanquam nihil in requie, & ab eo in somnis quasi in die
 respectus. ⁷ Conturbatus est in visu cordis sui, tanquam qui euaserit in die belli. In tē-
 pore salutis suæ exurrexit, & admirans ad nullum timorem ⁸ cum omni carne ab ho-
 mine vsq; ad pecus, & super peccatores septuplum. ^{†9} Ad hæc mors, sanguis, conten-
 tio, & romphæa, oppressiones, fames, & contritio, & flagella, ¹⁰ super iniquos creata
 sunt hæc omnia, & [†] propter illos factus est catalysmus. ^{†10} Omnia enim quæ de terra
 sunt, in terram conuertentur: & [†] aquæ omnes in mare conuertentur. ¹² Omne munus
 & iniquitas delebitur, & fides in seculum stabit. ¹³ Substatiæ iniustorum sicut fluius
 siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluuia personabunt. ¹⁴ In aperiendo ma-
 nus suas lætabitur, sic præuaricatores in consummatione tabescent. ^c ¹⁵ Nepotes im-
 piorū non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petra sonant.
¹⁶ Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum euelletur.
¹⁷ Gratia sicut paradysus in benedictionib; & misericordia in seculo permanet. ¹⁸ Vi-
 ta sibi sufficientis operarij condulcabitur, & in ea inuenies thesaurū. ¹⁹ Filij ædifica-
 tio ciuitatis confirmabit nomen, & super hanc mulier immaculata computabitur.
²⁰ Vinum & musica lætificant cor, & super vtraque dilectio sapiētia. ⁴¹ Tibiæ & psal-
 terium suauem faciunt melodiam, & super vtraque lingua suavis. ²² Gratiam & spe-
 ciem desiderabit oculus tuus, & super hoc virides sationes. ²³ Amicus & sodalis in
 tempore conuenientes, & super vtrosque mulier cum viro. ²⁴ Fratres in adiutoriū in
 tempore tribulationis, & super eos misericordia liberabit. ²⁵ Aurum & argentum est
 constitutio pedum, & super vtrūque cōsiliū beneplacitum. ²⁶ Facultates & virtu-
 tes exaltant cor, & super hæc timor dñi. ²⁷ Nō est in timore domini minoratio, & nō
 est in eo inquirere adiutorium. ²⁸ Timor domini sicut paradysus benedictionis, & su-
 per omnem gloriam operuerunt illum: ^d ²⁹ Fili in tēpore viæ tuæ ne indigeas. Melius
 est enim mori, quam indigere. ³⁰ Vir respiciens in mensam alienam, non est vita eius
 in cogitatione victus. Alit enim animam suam cibus alienis. ³¹ Vir autem disciplina-
 tus & eruditus custodiet se. ³² In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre
 eius ignis ardebit.

† Sup. 32. d.

† Gen. 7. b.
 † Inf. 41. b.
 33. q. 2. ca. in
 ecclesia.
 † Eccl. 1. b.

d. Scilicet demones quos
 deus prima & directa intē-
 tione creauit ad gloriam &
 salutem, & bonos condidit
 eos. Sed quia eorū ruina &
 improba voluntate præsci-
 uit, sic quasi cōcomitanter
 & secundaria intētione crea-
 uit eos ad vindictam, & ad
 hoc quod sua iustitia i eo-
 rum iusta dānatione & pœ-
 na reluceat, & vt vindictam
 dei pro suis excessibus pa-
 tiantur. Et item vt per eo-
 rum obsequium impij homi-
 nes torquantur, qui sepius
 spōte per peccata subiece-
 runt demonibus. Dion. ibi.

a. Quod est hoc graue iugū
 nisi peccatū? & quare dictū
 est iugum, nisi quia ex duo-
 bus Adam & Heua veniat?
 vel duorum premat & cō-
 terat colla? id est masculi
 & femina, malorū videli-
 cet atque impiorū: quia id
 vtroq; iugu iugū est. Aug.
 contra Pelagia. Hypog. li. 5.

b. Temp⁹ refectionis dicit
 tēp⁹ remunerationis, quā
 do corpore cōdito in cubi-
 culo sepulchri, animā locis
 pœnalib; pro peccatis suis
 deputatur. Tunc tēp⁹ mortis
 immutat scientiam
 eius: quia longe aliter tunc
 sentit de actibus suis, quā
 ante in hac vita sentiebat:
 quia tunc omnia manifesta
 buntur quæ prius fuerunt
 occulta, & quæ a malignis
 spiritibus ei in memoriam
 reducuntur, quæ hic negli-
 gebantur, aut obliuioni tra-
 debantur. Raban. ibi.

c. Quid est igitur quod vi-
 demus ipsos quotidie pro-
 sperari, senescere, & sobole
 abundare per generationū
 successiones quā pluri-
 mas? iuxta illud Psal. 143.
 Quorum filij sicut nouellæ
 plantationes. Filia eorum
 compositæ, prōptuaria eo-
 rum plena &c. Respondendū
 est, quod sicut omnipotēs
 iustus pius & sapiētis deus
 peccata regnorum sustinet
 ad tempus, quousque mē-
 suram iniquitatis suæ imple-
 uerint. Vnde in Genesi ait
 ad Abraham: Nōdum cō-
 pletæ sunt iniquitates Amor-
 rhorū, quia iniquitatis mē-
 sura completa mox puniū-
 tur. Dion. ibid.

d. Admonere nos sapientiā
 ne per otiositatem perda-
 mus temp⁹ nobis indultū;
 sed magis laboremus recte
 credendo, intente legē dei
 meditando, atque bene o-
 perando, vt hic habeamus
 opes virtutum, & in futuro
 vitam æternam. Melius est
 enim à præsentī vita citō
 decedere, quā hic diu in-
 fructuiter viuere: quia otiosi-
 tas diuturni temporis ma-
 iorem in tormentis habē-
 bit vindictam. Raba. ibid.

*Mortis memoria quo pacto sit animo reuocanda, & ad illam digne suscipiendam
 quæ sint sequenda, & quæ fugienda.*

X L I.

a. Cum tantam diuitiarum copiam preparatam in senectute habearis, plurimeque vobis et deliciarum & gloriarum occasiones superest, irascimini, & indigni fertis quod ætas non iufficiat ut eis frui valeatis idcirco quoque mortem perhorrescitis, vosque miserabiliores cõtemini Chryf. aduersus vituperatores monast. vitæ.

b. Itaque luctus hominum in corpore ipsorum, id est, homines boni & rationabiles in hac carne mortali a chymarumque valle deplungunt, & sua se proximorum peccata de quibus asserit veritas: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Nomen autem impiorum delebitur, iuxta illud Prouerb. 10. Nomen impiorum putrescet. Et in Psal. 9. Perit memoria eorum cum sonitu. Et ite: Delecti de libro viuentium, & cum iustis non scribuntur. Et rursus: Nomen eorum delecti in æternum, & in seculum seculi. Dion. ibi.

Mors, ^a quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis, ² viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus: & adhuc valenti accipere cibum. ³ O mors, bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate, ⁴ & cui de omnibus cura est, & incredibili, qui perdit sapientiam. ⁵ Noli metuere iudicium mortis. Memento quæ ante te fuerunt, & quæ superuentura sunt tibi, hoc iudicium à domino omni carni, ⁶ & quæ superuenient tibi in beneplacito altissimi, siue decem, siue centum, siue mille anni. ⁷ Non est enim in inferno accusatio vitæ. ⁸ Filij abominationum filij peccatorum, & qui cõuersantur secus domos impiorum. ⁹ Filiorum peccatorum periet hæreditas, & cum semine illorum assiduitas opprobrij. ¹⁰ De patre impio queruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrio. ¹¹ Ve vobis viri impij, qui dereliquistis legem dñi altissimi. ¹² Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: & si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra. ¹³ Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur: sic impij à maledicto in perditionem. ¹⁴ Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. ¹⁵ Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri magni & pretiosi. ¹⁶ Bonæ vitæ numerus dierum, bonum autem nomen permanebit in æuum. ¹⁷ Disciplinam in pace conseruate filij. ¹⁸ Sapientia enim abscondita, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in vtrisque? ¹⁹ Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quàm homo qui abscondit sapientiam suam. ²⁰ Veruntamen reuertimini in iis quæ procedunt de ore meo. Non est enim bonum omnem irreuerentiam obseruare, & non omnia omnibus bene placent in fide. ²¹ Erubescite à patre & à matre de fornicatione, & à præfidente & à potente de mēdacio: ²² à principe & à iudice de delicto, à synagoga & plebe de iniquitate, ²³ à socio & amico de iniustitia: & de loco in quo habitas, ²⁴ de furto, de veritate dei, & testamento, de discubitu in panibus, & ab obfuscatione dati & accepti, ²⁵ à salutantibus de silentio, à respectu mulieris fornicariæ, & ab auersione vultus cognati. ²⁶ Ne auertas faciem à proximo tuo, & ab auferendo partem, & non restituendo. ²⁷ Ne respicias mulierem alieni viri, & ne scruteris ancillam eius, neque steteris ad lectum eius. ²⁸ Caue ab amicis de sermonibus improperij, & cum dederis, ne impropere.

Secreta celanda, personarum acceptio vitanda, filia custodienda, & mulierum consortia aspernanda.

XLII.

a. Duplicat sermonem auditus ex reuelatione sermonis absconditi, qui mystica verba diuina legis autem maculare sermone peruersi dogmatis: & simpliciter fidei catholice veritate in variis corrumpendo vertere errorem. Hoc quàm noxiū sit scriptura manifestat, dicens. Abominatio domini cogitationes malæ, & furus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo. Rabanus. ibid.

b. Morbos aspidēs sibilant, & mulier fundit cõcupiscentia pestilentiam. Cyprian. de singulari clericali. c. Quia nonnunquam etiam culpa fortium occasio virtutis fit, & virtus infirmorum occasio peccati, vnde vir fortis quisque & asserens dicitur, mulier vero mens infirma & indiscreta vocatur. Græc. Moral. li. ii. c. 26.

Non ^a duplices sermonem auditus de reuelatione sermonis absconditi, & eris verè sine cõfusione, & inuenies gratiā in cõspectu omnium hominum. Ne pro his omnibus cõfundaris, & ne accipias personā ut delinquas: ² De lege altissimi, & testamento, & de iudicio iustificare impiū, ³ de verbo sociorum & viatorum, & de datione hæreditatis amicorum, ⁴ de equalitate stateræ & ponderum, de acquisitione multorum & paucorum, ⁵ de corruptione emptionis & negotiatorum, & de multa disciplina filiorum, & seruo pessimo latus sanguinare. ⁶ Super mulierem nequam, bonum est signum. ⁷ Vbi manus multæ sunt, claudere: & quodcūque trades, numera & appende: datum vero & acceptum omne describe. ⁸ De disciplina insensati & fatui, & de senioribus qui iudicantur ab adolescentibus, & eris eruditus in omnibus, & probabilis in conspectu omnium virorum. ⁹ Filia patris abscondita est, vigilia & sollicitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat: ¹⁰ nequando polluat in virginitate sua, & in paternis suis grauida inueniatur, ne forte cum viro commorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur. ¹¹ Super filiam luxuriosam confirma custodiam, nequando faciat te in opprobrium venire inimicis, à detractio in ciuitate, & obiectione plebis, & confundat te in multitudine populi. ¹² Omni homini noli intēdere in specie, & in medio mulierum noli commemorari. ¹³ De vestimentis enim procedit tineæ, & à muliere iniquitas viri. ¹⁴ Melior est enim iniquitas viri, quā beneficiens mulier, & mulier confundens in opprobrium. ¹⁵ Memor ero igitur operum domini, & quæ vidi annuntiabo.

56. di. c. 5a.

1. q. 7. c. Queritur.

† Sup. 40. b. 11. q. 2. ca. In ecclesiasti.

† Sup. 40. b.

† Sup. 20. d.

† Leuit. 19. c. Deut. 1. c. & 16. d. Prou. 24. c. Iaco. 2. a.

† Sup. 26. b.

tiabo. In sermonibus domini opera eius.¹⁶ Sol illuminans per omnia respexit, & gloria domini plenum est opus eius.¹⁷ Nonne dñs fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmavit dominus omnipotens stabiliri in gloria sua?¹⁸ Abyssum & cor hominum inuestigauit, & in astutia eorum excogitauit.¹⁹ Cognouit enim dominus omnem scientiam, & inspexit in signum æui, annuntians quæ præterierunt, & quæ superuentura sunt, reuelans vestigia occultorū.²⁰ Non præterit illum omnis cogitatus, & non abscondit se ab eo ullus sermo.²¹ Magnalia sapientiæ suæ decorauit, quæ est ante seculū & vsq; in seculum,²² neq; adiectum est neq; minuentur, & nō eget aliquis consilio.²³ Quam desiderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla quæ est considerare.²⁴ Omnia hæc viuunt & manent in seculum, & in omni necessitate omnia obaudiunt ei.²⁵ Omnia duplicia, vnum contra vnū, & non fecit quicquam deesse. Vniuscuiusque confirmabit bona.²⁶ Et quis satiabitur videns gloriam eius?

In cælorum ornatu & pulchritudine eminentia creatoris & gloria relucet, in cuius laude nemo sufficit.

X L I I I.

A Altitudinis firmamentū pulchritudo eius, species cœli in visione gloriæ.²² Sol in aspectu annuntiās in exitu, vas admirabile opus excelsi,³ in meridiano exurit terram, & in cōspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Fornacē custodiens in operibus ardoris.⁴ Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radiis suis obcæcat oculos.⁵ Magnus dñs qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter,⁶ & Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum æui.⁷ A Luna signum diei festi, luminare quod minuitur in consummatione.⁸ Mensis secundū nomen eius est crescens mirabiliter in cōsumptione.⁹ Vas castrorum in excelsis, in firmamento cœli resplēdens gloriōse.¹⁰ Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis dñs.¹¹ In verbis sancti stabunt ad iudicium, & non deficient in vigiliis suis. †¹² Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum. Valde speciosus est in splēdore suo.¹³ Gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ,^b manus excelsi aperuerunt illum.¹⁴ Imperio suo accelerauit niuē, & accelerat coruscationes emitte-
B re iudicij sui.¹⁵ Propterea aperti sunt thesauri, & euolauerūt nebulæ sicut aues.¹⁶ In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis.¹⁷ In cōspectu eius commouebuntur montes, & in voluntate eius aspirauit notus.¹⁸ Vox tonitruī eius verberauit terram, tempestas aquilonis & congregatio spiritus,¹⁹ & sicut auis deprensus ad sedendum aspergit niuem, & sicut locusta demergens descensus eius.²⁰ Pulchritudinem candoris eius admirabitur oculus, & super imbrem eius expauescit cor.
C †²¹ Gelu sicut salē effundet super terram, & dum gelauerit, fiet tanquam cacumina tribuli.²² Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit crySTALLUS ab aqua. Super omnem cōgregationē aquarum requiescet, & sicut lorica induet se aquis.²³ Et deuorabit mōtes, & exuret desertum, & extinguet viride sicut ignem.²⁴ Medicina omnium in festinatione nebulæ: & ros obuians ab ardore veniēti, humilem efficiet eum.²⁶ In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placauit abyssum, & planauit illum dominus Iesus.²⁶ Qui nauigant mare, enarrant pericula eius, & audiētes auribus nostris admirabimur.²⁷ Illic præclara opera & mirabilia varia bestiarum genera, & omnium pecorū, & creatura beluarum.²⁸ Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone
D eius composita sunt omnia.²⁹ Multa dicimus, & deficiemus in verbis: cōsummatio autē sermonum ipse est in omnibus.³⁰ Gloriātes ad quid valebimus? Ipse enim omnipotēs super omnia opera sua. †³¹ Terribilis dñs & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius.³² Glorificantes dñm quantūcunque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. †³³ Benedicentes dominum exaltate illum quantū potestis: maior est enim omni laude.³⁴ Exaltantes eum replemini virtute.³⁵ Ne laboratis: non enim comprehendetis. Quis videbit eum & enarrabit? & quis magnificabit eum sicut est ab initio? ³⁶ Multa abscondita sunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius.³⁷ Omnia autem dominus fecit, & piē agentibus dedit sapientiam.

d. Quam magnalia & desiderabilia opera dei cōueniunt cōsiderare tanquā scintilla, id est modicum quid respectu incircūscriptibilis creatoris: vel tanquā scintillam, quia nec multū clarē ea cognoscimus, nec omnia. Diony. ibid.

a. Sol iste qui oritur timētibz deū, in aspectu, hoc est in præsentia incarnationis suæ euangelizauit regnum dei. Cuius natiuitas singularis admirabilis est, quod non ex viri semine, sed ex omnipotentis virtute verbi caro factū est, & habitauit in nobis. In cōspectu ardoris eius quis poterit sustinere? quia nullus corporālibz oculis diuinitatis eius splēdore potest sustinere. Ideo humana natura indutus, vt fragilitas hominū splēdore aliquo modo potuisset sufferre diuinitatis. Rabanus ibid.

b. Hoc est, virtus dei & sapientia sublimis repræsentauerunt & apparere fecerunt arcum aspectui hominum, non solū vt esset purē naturalis, sed etiam secundū quod ex institutione & ordinatione diuina est signū fœderis inter deū & homines, quod vltra nō delebitur genus humanū aquis vniuersalis diluuij, sicut factum est tempore Noë. Diony. ibid.

c. Omnis locutio parua est in cōparatione gloriæ eius, & omnis lingua egenā verbis, nec sufficit ad enūciandum virtutē eius: quia inestimabilis & ineffabilis est mari & effari a quoquā nō potest. Ipse consummatio sermonum nostrorum est, sicut & cōditor naturæ stræ. Raba. ibid.

† Psal. 95. a.

† Psal. 105. a.

*Ad virtutum opera per virtutes hortamur, in quorum ministeriis deus ante legem
maximè commendatus est.*

X L I I I I.

a. Cum gloria sit clara cum laude notitia, maius est ali- quem cum gloria laudare, quam laude & honore tan- tum afficere. Itaq; author intēdit hic laudare præci- pue patriarchas & prophe- tas. Dio. ibid.

Audemus^a viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua.² Multam^A gloriam fecit dominus magnificentia sua à seculo.³ Dominantes in potesta- tibus suis, homines magni virtute & prudentia sua præditi, nūntiantes in pro- phetis dignitatem prophetarum,⁴ & imperantes in præsentī populo, & virtute pru- dentiae populis sanctissima verba.⁵ In pueritia sua requirentes modos musicos, & nar- rantes carmina scripturarum.⁶ Homines diuites in virtute, pulchritudinis studiū ha- bētes, pacificantes in domibus suis.⁷ Omnes isti in generationibus gētis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus.⁸ Qui de illis nati sunt, reliquerunt^B nomē narrandi laudes eorum.⁹ Et sunt quorum nō est memoria. Perierunt quasi qui nō fuerint, & nati sunt quasi nō nati, & filij ipsorum cum ipsis.^{b 10} Sed illi viri mise- ricordiae sunt, quorum pietates non defecerunt.¹¹ Cum semine eorum permanēt bo- na, hæreditas sancta nepotes eorum.¹² Et in testamentis stetit semen eorum, & filij eo- rum propter illos vsque in æternum manent.¹³ Semen eorum & gloria eorum non derelinquetur.¹⁴ Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum viuet in ge- nerationem & generationem.^{†15} Sapientiam ipsorum narrent populi, & laudem eo- rum nuntiet ecclesia.^{†16} Enoch placuit deo, & translatus est in paradysum, vt det gē- tibus sapientiam.^{†17} Noë inuentus est perfectus, iustus, & in tēpore iracundiae factus est reconciliatio.^{†18} Ideo dimissum est reliquum terre, cum factum est diluuiū.^{†19} Te- stamēta seculi posita sunt apud illum, ne deleri possit diluuiō omnis caro.^{†20} Abra- hā magnus pater multitudinis gentium, & non est inuentus similis illi in gloria. Qui conseruauit legē excelsi, & fuit in testamento cum illo.^{†21} In carne eius stare fecit te- stamentum, & in tentatione inuētus est fidelis.^{†22} Ideo iureiurando dedit illi gloriā^D in gente sua, crescere illum quasi terræ cumulum,²³ & vt stellas exaltare semē eius, & hæreditare illos à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos terræ.²⁴ Et Isaac fecit eodē modo propter Abraham patrem eius.^{†25} Benedictionem omnium gentiū dedit illi dñs, & testamentum suum confirmauit super caput Iacob.²⁶ Agnouit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hæreditatem, & diuisit illi partē in tribubus duo- decim.²⁷ Et conseruauit illi homines misericordiae, inuenientes gratiam in oculis omnis carnis.

Sup. 39. b.

b. Sunt enim hi planè viri misericordia, siue quia mi- sericordiam cōsecuti sunt, siue quia misericordia ple- ni, seu quia misericorditer à deo nobis donati sunt. Bern. Serm. 3. de Apostolis.

c. Enoch sine morte per to- tius pēdē seculi tēp⁹ remo- tus ab hominum cōuersa- tione custoditur, vt in eo qualiter si homines non peccarent, generata prole cōmunicarentur in vitam spi- ritalem sine morte osten- deretur. Sed licet lōgo ser- uatus tēpore adhuc viuat, mortis tamē debitū, quod omnes in Adā sumpsimus vitare non poterit. Aug. de mirabilibus fac. scrip. lib. 1. c. 3.

†Sup. 39. b.

†Gen. 5. c.
Hebr. 11. a.
†Ge. 6. b. 7. a.
Hebr. 12. b.
†Gen. 17. a.

†Gen. 17. a.

†Gen. 22. d.

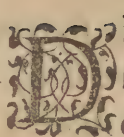
†Gen. 22. a.
Gala. 3. b.

†Gen. 22. c.

Laudes patrum sub lege scripta Moyse, Aaronis, & Phinees.

X L V.

a. Sicut in Numeris legi- tur: Erat Moyses vir mitis- simus super omnes homi- nes qui morabatur in terra. Māfuerudo iraque reddit hominem cunctis amabilem, prout dictum est supra: Fili in mansuetudine opera tua perface, & super gloriā ho- minum diligēris. Dio. ibid. b. Neque enim hominibus sine lenitate, non plus quā deo sine fide placere possi- bile est. Merito sane in his his monemur esse parati, quibus & deo cōueniamus, cuius maiestatem visuri su- mus: & nobis inuicem, vt in nobis eam pariter videamus. Bernar. in vigilia Na- talis do. Ser. 5.

Dilectus^a deo & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est.^{†2} Si- milem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimi- corū, & in verbis suis monstra placauit.^{†3} Glorificauit illū in conspectu Re- gum, & iussit illi coram populo suo, & ostēdit illi gloriam suam.^{†4} In fide & lenita- te ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne.⁵ Audiuit enim eū & vocē ipsius, & induxit illum in nubem.^{†6} Et dedit illi cor ad præcepta & legem vitæ & di- sciplinæ, docere Iacob testamētū suum, & iudicia sua Israel.^{†7} Excelsū fecit Aarō fratrē suum, & similem sibi de tribu Leui.⁸ Statuit illi testamētum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria.⁹ Et circumcinxit eum zona iu- stitiæ, & induit eum stolam gloriæ, & coronauit eum in vasis virtutis.^{†10} Circumpe- des & femoralia & humerale¹¹ posuit ei, & cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo in memoriā filiis gentis suæ.¹² Stolam sanctam auro & hyacintho & purpura, opus textile viri sa- pientis iudicio & veritate præditi.¹³ Torto cōcco opus artificis, gemmis pretiosis fi- guratis in ligatura auri, & opere lapidarij sculptis in memoriam, secundum numerū tribuum Israel.^{†14} Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis, gloria honoris, & opus virtutis, desiderio oculorum ornata.¹⁵ Sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia vsq; ad originem.¹⁶ Non est indutus illa alienigena aliquis, sed tantum filij

A †Exod. 11. a.

†Exo. 6. 7. b.

†Exod. 16. c.

†Exod. 19. a.

†Exod. 4. d.

B †Exod. 28. f.

c. Per hanc auream sacer- dotis semini coronā intel- ligitur lāmin illa aurea in qua nomē domini tetragra- maton sanctissimum fuit expressum & sculptū, qua lamina posita fuit supra mitram pontificis: sic tamē, quod pars ei⁹ inferior de- pendendo descēdebat vs- que ad Pontificis frantem. Dion. ibidem.

† Leui. 8. b

filij ipsius soli, & nepotes eius per omne tempus. ¹⁷ Sacrificia ipsius consummata sunt igni quotidie. ¹⁸ Cōpleuit Moyſes manus eius, & vnxit illum oleo ſancto. ¹⁹ Factū eſt illi in teſtamentū æternum, & ſemini eius ſicut dies cœli, fungi ſacerdotio, & habere laudē, & glorificare populū ſuum in nomine ſuo. ²⁰ Ipſum elegit ab omni viuēte offerre ſacrificium deo, incenſum & bonum odorem, in memoria placere pro populo ſuo. ²¹ Et dedit illi in præceptis ſuis poteſtatem, in teſtamentis iudiciorum docere Iacob teſtimonia, & in lege ſua lucē dare Iſrael. ²² Quia cōtra illum ſteterunt alieni, & propter inuidiā circūdederunt illum homines in deſerto, qui erant cū Daſthan & Abirō, & cōgregatio Core in iracūdia. ²³ Vidit dominus deus, & non placuit illi, & cōſumpti ſunt in impetu iracundiæ. ²⁴ Fecit illis mōſtra, & conſumpſit illos in flāma ignis. ²⁵ Et addidit Aaron gloriā, & dedit illi hæreditatem, & primitias frugum terræ dimiſit illi. ²⁶ Panem ipſis in primis parauit in ſatietatem, nam & ſacrificia domini edēt, quæ dedit illi & ſemini eius. ²⁷ Cæterū inter gētes non hæreditabit: & pars nō eſt illi in gēte. Ipſe eſt enim pars eius & hæreditas. ²⁸ Phinees filius Eleazari tertius in gloria, & imitādo eū in timore domini, ²⁹ & ſtare in reuerētia gētis, in bonitate & alacritate animæ ſuæ placuit deo Iſrael. ³⁰ Ideo ſtatuit illi teſtamentum pacis, & principem ſanctorū, & gētis ſuæ, vt ſit illi & ſemini eius ſacerdotij dignitas in æternū. ³¹ Et teſtamentū Dauid Regi filio Ieſſe de tribu Iuda, hæreditas ipſi & ſemini eius, vt daret ſapientiam in cor noſtrum iudicare gentem ſuam in iuſtitia, ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem eorum æternam fecit.

† Num. 16. a

† Num. 25. c
2. Macc. 2. f

Iofue, Caleb, Iudices, & Samuel à magnificis geſtis poſt legem magnificantur. XLVI.

Iortis ^a in bello Ieſus Naue ſucceſſor Moyſi in Prophetis, qui fuit magnus ſecundum nomē ſuum, ² maximus in ſalutem electorum dei, expugnare inſurgentes hoſtes, vt conſequeretur hæreditatem Iſrael. ³ Quam gloriam adeptus eſt in tollendo manus ſuas, & iactando cōtra ciuitates romphæas. ⁴ Quis ante illū ſic reſtitit? Nam hoſtes ipſe dominus percuffit. ⁵ Aut non in iracundia eius impeditus eſt ſol, & vna dies facta eſt quaſi duo? ⁶ Inuocauit altiffimū potentem in oppugnādo inimicos vndiq; & audiuit illum magnus & ſanctus deus, in ſaxis grandinis virtutis valde fortis. ⁷ Impetum fecit contra gentem hoſilem, & in deſcenſu perdidit cōtrarios, ⁸ vt cognoscant gentes potentiam eius, quia contra deum pugnare non eſt facile, & ſecutus eſt à tergo potentes. ⁹ Et in diebus Moyſi miſericordiam fecit ipſe & Caleph filius Iephone, ſtare contra hoſtem, & prohibere gentē à peccatis, & perfringere murmur malitiæ. ¹⁰ Et ipſi duo conſtituti, à periculo liberati ſunt à numero ſexcentorum milium peditum, inducere illos in hæreditatem in terram quæ manat lac & mel. ¹¹ Et dedit dominus ipſi Caleph fortitudinem, & vſq; in ſenectutē permanſit illi virtus, vt aſcenderet in excelſum terræ locum, & ſemen ipſius obtinuit hæreditatem. ¹² Et viderunt omnes filij Iſrael, quia bonū eſt obſequi ſancto deo. ¹³ Et iudices ſinguli ſuo nomine quorum non eſt corruptum cor, qui non auerſi ſunt à domino, ¹⁴ vt ſit memoria illorū in benedictione, ¹⁵ Et oſſa eorū pullulent de loco ſuo, & nomen eorum permaneat in æternum, permanente ad filios illorum ^b ſanctorum virorum gloria. ¹⁶ Dilectus à deo ſuo Samuel propheta domini renouauit imperium, & vnxit principes in gente ſua. ¹⁷ In lege domini congregationē iudicauit, & vidit deū Iacob, & in fide ſua probatus eſt propheta. ¹⁸ Et cognitus eſt in verbis ſuis fidelis, quia vidit deum lucis. ¹⁹ Et inuocauit dominum omnipotentem in oppugnādo hoſtes circūſtātes vndiq; in oblatione viri inuiolati. ²⁰ Et intonuit de cœlo dominus, & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam, ²¹ & contriuit principes Tyrriorum & omnes duces Philiſthiim. ²² Et ante tempus finis vitæ ſuæ, & ſeculi teſtimonium præbuit in conſpectu domini & Chriſti, pecunias & vſque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſauit illum homo. ²³ Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia delere impietatem gentis.

† Iof. 19. e

† Num. 14. c

† Iof. 14. e

1. Para. 2. b
10. a. 16. c.
26. qua. 5. c.
Nec mirū.

† 1. Reg. 17. c

† 1. Reg. 12. a

† 2. Re. 27. e

d. Seditionem verò Daſthā Core & Abiron, quā cōtra Moyſen & Aaron excitauerunt, & ob hoc vidiſta in eos à domino prolata eſt, liber Numerorum, cap. 16. maniſeſtiſſime declarat. In quib; myſticè demōſtratur qd hi qui hæreſes & ſchiſmata facere conantur, & multos ſecum trahendo decipiunt, contēnētes ſacerdotes Chriſti, & ſe à clero eius plebiſq; ſocietate ſegregātes conſtituere audent eccleſias, & aliud altare præcemq; alterā illicitis vocibus faciunt, dominicæ hoſtiæ veritatem per falſa ſacrificia pſanātes: ipſi quoque, contra ordinationem dei nituntur: & ob temeritatis audaciam terre cōpagibus ruptis pſundo hiatus mergūtur. Nec tantum qui duces eorū ſunt, ſed & illi qui cōſentiēdo participes eorū dē effecti ſunt, in ignē æterni iudicii præparata vltione peribunt Raba. ibi.

a. Iofue vir non tā corpore quā animo fortis, ſuo miſterio nō ſine laude ſanctificat: fide inſignis, ſtudio impiger, bonitate, ſapiētia & potentia præſtās. Breuiter talis, vt iure exēplar ſic Chriſtianorum principū. Vnicuique. Quicque typum ac figurā gerebat veri ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Quemadmodum enim ille eſt deſerto per Iordanem in terrā repromiſſam perduxit, & ſaluator populum ſic & ſaluator noſter ex ignorantia & idolatriæ deſerto per ſanctū & ſaluiferum baptiſmum in cœleſtem Ieroſolymam nos traduxit, ad marē primogenitorum, in qua veræ quietis paratæ manſiones, vbi vita ſeditionis neſcia, pacificaq; Chryſ. de verbis Iſa. Vidi dominum. hom. 1. b. In 17. libro. de ciuita. dei cap. 1. quod dictū eſt de Samuele: Non erat de filiis Aaron, dicendum potius fuit: non erat filius ſacerdotis. Filios quippe ſacerdotum deſunctis ſacerdotibus ſuccedere, magis legitimi moris fuit. Nam in filiis Aaron reperitur pater. Samuelis, ſed ſacerdos non fuit: nec ita in filiis vt eum ipſe genuerit Aaron, ſed ſicut omnes illius populi dicuntur filij Iſrael. Aug. Rerraſt. lib. 2. cap. 43. Quicque ſummo ſacerdoti Heli ſucceſſit, cum ipſe ſacerdotis filius nō eſſet, ſed tamen ex filiis, id eſt ex poſteris Aaron. ibid. cap. 55.

Nathan, David, Salomonis, & quorundam suo tempore celebratorum
præconia.

XLVII.

a. In David regia tribus accipitur, hoc est Iuda, in Nathan prophetalis ordo describitur. Leui refertur ad sacerdotes, ex quo ortus est sacerdotium: in Semei doctores accipiuntur. Ex hac enim tribu magistrorum agmina pullularunt. Hiero. in Zacha. cap. 12.

b. Neq; enim vulgari more David proiecit lapides, sed prius dixerat: Tu venis ad me in diis tuis, ego autem venio ad te in nomine domini Sabaoth, cui exprobrasti hodie. Atque ex hoc locutus est lapidem: atq; hæc vox lapidem veluti manu direxit in Goliath: hæc paucior incussit barbaro, hæc hostis confidentiam fregit. Chrys. de Davide & Saule. hom. 3.

c. Laudat ex toto corde, qui laudat quæ diligit, quia ad hoc factus est homo, ut eum laudet & diligit. Landolph. d. Sanæ nō ignota est historia quæ narrat de Salomone filio David, quomodo ei deus per visionem apparens cōcessit ut peteret ab eo quod vellet: qui cum cor docibile sibi dari postulasset, ut discernere posset inter bonum & malum, ac iusto iudicio populum dei iudicare, placuit sermo coram domino, & dedit illi cor sapiens & intelligens, intantum ut nullus ante se ei similis fuerit, nec postea surrecturus sit. Insuper dedit illi diuitias & gloriā, ut nemo fuerit similis ei in regibus sanctis retro diebus: deditque illi pacem vndique ab hostibus suis. Vnde diuulgatum est nomen eius ad insulas longe, & dilectus est in pace sua, quia ædificauit templum domino mirifico opere: & cantores cōstituit, cantilenasque disposuit, ita ut prouerbia sapientis ederet, & comparationes, & interpretationes, &c. Ra. banus. ibidem.

e. Hoc est filium stultum, & populi Iuda Regem insipientem: qui propter suā insipientiam regnum diuisit: vnde innumera & nondum finita deriuata sunt mala. Dionys. ibid.

Post hæc surrexit^a Nathā propheta in diebus Dauid. ^a Et quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filiis Israel. [†] Cum leonibus lusit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit sicut in agnis ouium. [†] In iuuentute sua nunquid non occidit Gigantem, & abstulit opprobriū de gente? [†] In tollendo manum in saxo fundæ deiecit exultationē Golīæ, [†] vbi inuocauit dominum omnipotentem. Et dedit in dextera eius tollere hominē fortem in bello, & exaltare cornu gentis sue. [†] Sic in decem milibus glorificauit eum, & laudauit illum in benedictionibus domini, in offerendo illi coronam gloriæ. [†] Cōtriuuit enim inimicos vndique, & extirpauit Philisthiim contrarios vsq; in hodiernum diem. Contriuuit cornu ipsorum vsq; in eternū. [†] In omni opere dedit confessionem sancto, & excelsio in verbo gloriæ. [†] De omni corde suo laudauit dominum, & dilexit deum qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam. [†] Et stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum duces fecit modos. [†] Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsq; ad consumptionem vitæ, ut laudarent nomē sanctum domini, & amplificarent mane dei sanctitatem. [†] Christus purgauit peccata illius, & exaltauit in æternum cornu eius, & dedit illi testamentum regnum, & sedem gloriæ in Israel. [†] Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum. [†] Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit deus omnes hostes, ut conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternum, quemadmodum eruditus est in iuuentute sua. [†] Et impletus est quasi flumen sapientia, & terram retexit anima sua. [†] Et replesti in comparationibus ænigmata: ad insulas longe diuulgatum est nomen tuū, & dilectus es in pace tua. [†] In cantilenis, & in prouerbiis, & comparationibus, & interpretationibus, miratæ sunt terræ: [†] & in nomine domini dei cui est cognomē deus Israel. [†] Collegisti quasi aurichalcum aurum, & ut plumbum complesti argentum, [†] & inclinasti femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in corpore tuo. [†] Dediti maculam in gloria tua, & profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cæteris stultitiam tuam, [†] ut faceres imperium bipertitū, & ex Ephraim imperare imperium durum. [†] Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet neq; delebit opera sua, neq; perdet à stirpe nepotes electi sui: & semē eius qui diligit dominum, non corrumpet. [†] Dedit autem reliquum Iacob, & Dauid de ipsa stirpe, [†] & finem habuit Salomon cum patribus suis. [†] Et dereliquit post se de semine suo gentis stultitiam, [†] & imminutum à prudentia Roboam, qui auertit gentem consilio suo, [†] & Ieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim, & plurima redundauerunt peccata ipsorum. [†] Valde enim auerterunt illos à terra sua. [†] Et quæsiuit omnes nequitias vsq; dum perueniret ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberauit eos.

† 2. Reg. 12. a

† 1. Re. 17. d.

† 1. Reg. 17. f.

† 1. Reg. 18. b

† 2. Par. 25. a

† 2. Re. 12. d

& 7. b

† 3. Reg. 4. c.

† 3. Reg. 11. a

† 3. Re. 11. g

† 3. Reg. 12. c

Elias, Eliseus, & Ezechias ob singulares virtutum actus magnificantur. XLVIII.

a. Eliam sanctum famis tempore per eorum dominus pascebat: & quæ persequerentur homines, ei seruiebant. Afferbat seruo dei corpus mane panes, ad vesperam carnes, non indigebat ergo ille quem deus ministris auibus pascebat: & tamen quantus Elias indigeret, mittitur ad viduam Sareptanam, & dicitur ei: Vade, illa vidua pasce te. Augu. Serm. 146. de tempore.

b. Iam cursu bene peracto homo sanctissimus in cœlū sustollitur, prophetis aliis id futurum non nescientibus, & reliquit Eliseo suo operante deo spiritum suū, zelum suum, & loquendi licentiam. Vnicuique de viris illustribus.

Et surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbū ipsius quasi facula ardebat. [†] Qui induxit in illos famem, & imitantes illum inuidia sua pauci facti sunt. Non enim poterant sustinere præcepta domini. [†] Verbo domini cōtinuit cœlum, & deiecit à se ignem terræ. [†] Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. Et quis potest similiter sic gloriari tibi? [†] Qui sustulisti mortuū ab inferis de sorte mortis in verbo domini dei: [†] qui deiecisti Reges ad perniciem, & confregisti facile potentiam ipsorum, & gloriosos delecto suo. [†] Qui audis in Sina iudicium, & in Horeb iudicia te. [†] Qui vngis reges ad pœnitentiam, & prophetas facis successores post te. [†] Qui receptus es in turbine ignis in curru equorū igneorū, [†] qui inscriptus es in iudiciis temporum lenire iracundiam domini, cōciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob. [†] Beati sunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt.

† 3. Re. 17. a & 19. c.

† 3. Re. 19. e.

† 4. Reg. 2. b

† Matt. 10. b

Luc. 10. d.

Nam

¹² Nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum.

¹³ Elias qui in turbine tectus est, & in Eliseo completus est spiritus eius. In diebus suis non pertimuit principē, & potentia nemo vicit illum. ¹⁴ Nec superauit illum verbum aliquod, † & mortuū prophetauit corpus eius. ¹⁵ In vita sua fecit mōstra, & in morte

¹⁶ operatus est mirabilia. ¹⁷ In omnibus istis non pēnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis vsque dum abiecti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram,

¹⁸ & relicta est gens perpauca, & princeps in domo Dauid. ¹⁹ Quidam ipsorum fecerunt quod placeret deo, alij autem multa commiserunt peccata. ²⁰ Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium eius aquam, & fodit ferro rupem, & edificauit

ad aquam puteum. † ²¹ In diebus ipsius ascendit Sennacherib, & misit Rapsacen, & sustulit manū suam contra illos, & extulit manū suam in Sion, & superbus factus est

potentia sua. ²² Tunc mota sunt corda & manus ipsorum, & doluerunt quasi parturientes mulieres. ²³ Et inuocauerunt dominū misericordē, & expandētes manus suas

extulerūt ad cælū, & sanctus dominus deus audiuit citò vocem ipsorum. ²⁴ Non est commemoratus peccatorum ipsorum, neq; dedit illos inimicis suis, sed purgauit illos in manu Isaiaē sancti Prophetæ. †

²⁵ Deiecit castra Assyriorū, & cōtriiuit illos angelus domini. ²⁶ Nam fecit Ezechias quod placuit deo, & fortiter iuit in via Dauid patris sui, quā mandauit illi Isaia propheta magnus & fidelis in conspectu dei. †

²⁷ In diebus ipsius retro rediit sol, & addidit Regi vitam. ²⁸ Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes Sion, vsque in sempiternum. ²⁹ Ostendit futura, & abscondita antequam euenirent.

Iosia, Zorobabel, Nehemia, Enoch, & Ioseph acta celebrantur.

XLIX.

¹ Emoria † Iosia in cōpositione odoris facta opus pigmentarij. ² In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & vt musica in cōuiuio vini. ³ Ipse est directus diuinitus in pēnitentia gentis, & tulit abominationes impietatis,

⁴ & ad dominum gubernauit cor ipsius, & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. ⁵ Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt: ⁶ nam

⁷ reliquerunt legem altissimi reges Iuda, & contempserunt timorem dei. ⁸ Dederunt enim regnum suum aliis, & gloriam suam alienigenæ genti. ⁹ Incenderunt electam ciuitatem sanctitatis, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ. †

¹⁰ Nam male tractauerunt illum, † qui à ventre matris consecratus est propheta, euertere & eruere, & perdere, & iterū ædificare, & renouare. †

¹¹ Ezechiel qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim. ¹² Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis qui ostēderūt rectas vias. ¹³ Et duodecim Prophetarum ossa

pullulant de loco suo. Nam corroborauerunt Iacob, & redemerūt se in fide virtutis. ¹⁴ Quomodo amplificemus Zorobabel? Nam & ipse quasi signum in dextra manu

Israel. ¹⁵ Et Iesum filium Iosedech? Qui in diebus suis edificauerunt domum, & exaltauerunt templum sanctum domino, paratum in gloriam sempiternam. †

¹⁶ Et ¹⁷ Nehemias in memoria multi tēporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. †

¹⁸ Nemo natus est in terra qualis Enoch. Nam & ipse receptus est à terra. †

¹⁹ Et Ioseph, qui natus est homo princeps fratrum, firmitas gentis, rector fratrum, stabilimentum populi, † & ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt. ²⁰ Seth & Sem apud homines gloriam adepti sunt, & super omnem animam in origine Adam.

Simonis Onia filij magni sacerdotis praconia narrantur celeberrima.

L.

¹ Imon ² Onia filius sacerdos magnus, qui in vita sua suffulsi domū, & in diebus suis corroborauit templum. ³ Templi etiam altitudo ab ipso fundata est

duplex ædificatio, & excelsi parietes templi. ⁴ In diebus ipsius emanauerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum. ⁵ Qui curauit gentem suam, & liberauit eam à perditione. ⁶ Qui prauauit amplificare ciuitatem, qui

I ij

† 4. Re. 13. d. & 20. b.

† 4. Re. 12. d. Isa. 36. a.

† 4. Re. 19. g. 20. b. Tob. 1. d. Isa. 37. g. 1. Mach. 7. f. 2. Mach. 8. c. † 4. Re. 20. a. Isa. 38. a.

† 4. Re. 23. b.

† Iere. 38. c. Iere. 1. b.

Ezech. 10. b.

† 1. Esdr. 5. Haggai. 2. d. Nehem. 3. e. † Gene. 5. c.

† Et. 45. b.

† Gen. 50. d.

Anno ante Christum. 133. Anno mundi. 3779.

c. Cum magni prophetae Elias & Eliseus populū decem tribuum per verba, exempla atque miracula hortarentur & increparet, non tamen pēnituit populus ille induratus de idololatria sua, aliisque peccatis, pro maiori parte. Aliqui tamen fuerunt per sanctos illos conuersi, & multa milia erant in populo illo quae idola non colebant. Dion. ibi.

d. Verè completa est in Ezechia confortatio domini cui animus extitit sanctus super omnes reges qui fuerunt ante eum. Nam inter cetera bona quae merito praestitit ei deus, cū misisset ad eū Sennacherib rex Assyriorū Rapsacē principē militiæ suae, & libellū plenū improprietis & blasphemiarum contra deū, sicut exponit Isaia propheta, Ezechias accepit libellum illum & ingressus templum aperuit ante dominum, & orauit, & confestim missus est ad eū Isaia propheta, annuntiās ei protectionem dei, & confortans eum. Ad preces Ezechie exiit angelus à facie domini, & percussit in castris Assyriorum 185000. virorum. Chryso. in. 1. cap. Matth. ho. 1.

a. Insinuat hos tres Reges maxime deo placuisse ob deuotionem cordis, & cultum pietatis quē habuerunt in obsequio dei. Qui licet in aliquo crimine capti sint, & reprehensibiles inuenti, tamen per condignā pēnitentiā deleuerunt quā iniquē gesserunt: vnde & perfecta indulgentiam meruerunt. Fuerunt etiā & alij reges in Iuda, quorū pietatis opera cōmemorantur, sed non ita perfecta, sicut horum trium. Maxima autē pars regum Iuda sicut & Reges Israel, declinauerat ad opera impietatis, & scelera peccatorum. Rabanus. ibi. b. Esdras, & Nehemias coadiutor instaurant templū muros extruūt ciuitatis, omnisque illa turba populū redeūtis in patriā, & desertū ptio sacerdotum, Leuitarū, Israelis, profelytorū, ac per singulas familias murorum & turrium opera diuisa, aliud in cortice praferunt, aliud retinent in medulla. Hieron. Paulino.

a. Onia pontifice defuncto filius eius Simon successit, iust cognominatus, quod & deū pie coleret, & ciues summa prosequeretur beneuolentia. Ioseph. li. 12. c. 2.

b. Huius virtutes per similitudines rerum more Herodoti declarant. Doctrinam, inquam, famam & claritatem, per stellam matutinam, lunam & solem. Virtutes varias eius per iridem diuersi coloris, & flores varios: castitatem per lilia: orationem & deuotionem per thus: charitatem per ignem effulgentem: sapientiam per vis auri: opera misericordie per oliuam: contemplationem per cypressum: potestatem per stolam, & cetera quae facile intuenti patent ex Dionysio. ibidem.

adeptus est gloriam in conuersatione gentis, & ingressum domus & atrij amplificauit. ^b ⁶ Quasi stella matutina in medio nebulae, & quasi luna plena in diebus suis luceat. ⁷ Et quasi sol refulgens, sic ille effulset in templo dei. ⁸ Quasi arcus refulgens inter nebulas glorie, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia quae sunt in transitu aquae, & quasi thus redolens in diebus aestatis. ⁹ Quasi ignis effulgens, & thus ardens in igne, ¹⁰ quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso. ¹¹ Quasi oliua pululans, & cypressus in altitudinem se extollens. In accipiendo ipsum stolam glorie, & vestiri eum in consummatione virtutis, ¹² in ascensu altaris sancti gloriam dedit, sanctitatis amictum. ¹³ In accipiendo autem partes de manu sacerdotum, & ipse stans iuxta aram. ¹⁴ Circa illum corona fratrum, & quasi plantatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmarum, & omnes filij Aaron in gloria sua. ¹⁵ Oblatio autem domini in manibus ipsorum coram omni synagoga Israel: & consummatione fungens in aram, amplificare oblationem excelsi Regis, ¹⁶ porrexit manum suam in libatione, & libauit de sanguine vultus. ¹⁷ Effudit in fundamenta altaris odorem diuinum excelsi Principi. ¹⁸ Tunc exclamauerunt filij Aaron, & in tubis ductilibus sonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram deo. ¹⁹ Tunc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram adorare dominum deum suum, & dare preces omnipotenti deo excelsi. ²⁰ Et amplificauerunt, psallentes in vocibus suis. Et in magna domo factus est sonus suauitatis plenus. ²¹ Et rogauit populus dominum excelsum in prece, vsque, dum perfectus est honor domini, & munus suum perfecerunt. ²² Tunc descendens, manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel, dare gloriam deo a labiis suis, & in nomine ipsius gloriari, ²³ & iterauit orationem suam, volens ostendere virtutem dei. ²⁴ Et plus orauit deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies nostros a ventre matris nostrae, & fecit nobiscum secundum suam misericordiam, ²⁵ det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos, ²⁶ credere Israel misericordiam dei esse nobiscum, ut liberet nos in diebus suis. ²⁷ Duas gentes odit anima mea, tertia autem non est gens quam oderim. ²⁸ Qui sedent in monte Seir, & Philisthim, & stultus populus qui habitat in Sichimis. ²⁹ Doctrinam sapientiae & disciplinae scripsit in codice isto Iesus filius Sirach Ierosolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. ³⁰ Beatus qui in istis versatur bonis. Qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. ³¹ Si enim haec fecerit, ad omnia valebit: quia lux dei, vestigium eius est.

Oratio Iesu filij Sirach in dei laudem, exultationem, & gratiarum actionem. LI.

 Onfitebor ^a tibi domine Rex, & collaudabo te deum saluatorem meum. ² Confitebor nomini tuo, quoniam adiutor & protector factus es mihi, ³ & liberaisti corpus meum a perditione, a laqueo linguae iniquae, & a labiis operantium mendacium, & in conspectu astantium factus es mihi adiutor. ⁴ Et liberaisti me secundum multitudinem misericordiae nominis tui a rugientibus preparatis ad escam, ⁵ de manibus quarentium animam meam, & de portis tribulationis quae circundederunt me: ⁶ a pressura flammae quae circundedit me: & in medio ignis non sum aestuatus. ⁷ De altitudine ventris inferi, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacij, a rege iniquo, & a lingua iniusta. ⁸ Laudabit vsque ad mortem anima mea dominum, ⁹ & vita mea appropinquas erat in inferno deorsum. ¹⁰ Circundederunt me vndique, & non erat qui adiuuaret. ^b Respiiciens eram ad adiutorium hominum, & non erat. ¹¹ Memoratus sum misericordiae tuae domine, & cooperationis tuae, quae a seculo sunt, ¹² quoniam eruis sustinentes te dominum, & libera eos de manibus gentium. ¹³ Exaltasti super terram habitationem meam, & pro morte deflenti deprecatus sum. ¹⁴ Inuocaui dominum patrem domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meae, & in tempore superborum sine adiutorio. ¹⁵ Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea. ¹⁶ Et liberaisti me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo. ¹⁷ Propterea confitebor

a. Oratio Iesu Sirach, quam melius generaliter ad totam ecclesiam transferimus, quam specialiter ad cuiuslibet viri personam: quia cum multa describantur in ea species tribulationum, & diuersa solatia iuuaminum, melius ad totum corpus referuntur, quam ad quolibet partem corporis. Orat enim ecclesia dominum suum regem Christum, & gratias illi refert de beneficiis sibi copiosissime ab eo collatis. Raban ibidem.

b. Hoc est: Consideraui misericordiam tuam immensam, quae nullum in se sperantem relinquit, & praeparat subuentionis super electos tuos, qui longanimiter praestolantur auxilium tuum. Ideo ait psalmista, Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine. Sed & libera eos de manu persecutorum: quia in hac vita dantes patientiam, & post hanc vitam beatitudinem aeternam, iuxta illud beati Iacobi Apostoli. Beatus vir qui sustinet tentationem: quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitae. Dionysius ibidem.

confitebor & laudem dicam tibi, & benedicam nomini domini ¹⁸ cum adhuc iunior sum. Priusquam oberrarem, quæsiui sapientiam palam in oratione mea. ¹⁹ Ante tempus postulabam pro illa, & usque in nouissimis inquiram eam, & florebit tanquam præcox vua. ²⁰ Lætatum est cor meum in ea, ambulauit pes meus iter rectum, à iuuetute mea inuestigabam eam. ²¹ Inclinaui modicè aurem meam, & excepi illam. ²² Multam inueni in memetipso sapientiam, & multum profeci in ea. ²³ Danti mihi sapientiã, dabo gloriam. ²⁴ Consiliatus sum enim ut facerem illam: zelatus sum bonum, & non confundar. ²⁵ Colluctata est anima mea in illa, & in faciendo eam confirmatus sum. ²⁶ Ma-

c. Manu extendit in altum qui precibus pijs supernum querit auxilium. In sapientia illius eluxit animus, qui ad illam meditantem beneuola dirigit præcordia: unde in agnitione ipsius inueniet eam. Hoc est enim sapientiam inuenire, illuminata mente plenè eam accipere: & quoniam hoc non alijs conceditur donum nisi illis qui in eius perceptione præparant cornu dum, &c. Raban. ibid.

¶ Isa. 33. a

Manus meas extendi in altum, & in sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. ²⁷ Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam. ²⁸ Possedi cum ipsa cor ab initio, propter hoc non derelinquar. ²⁹ Venter meus conturbatus est querendo illam, propterea bonam possidebo possessionem. ³⁰ Dedit enim mihi dominus linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum. ³¹ Appropiate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. ³² Quid adhuc retardatis, & quid dicitis in his? Animæ vestræ sitiunt vehementer. ³³ Aperui os meum, & locutus sum. † Cõparate vobis sine argento sapientiam, ³⁴ & collum vestrum subiicite iugo eius, & suscipiat anima vestra disciplinam. In proximo est enim inuenire eam. ³⁵ Videte oculis vestris, quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. ³⁶ Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. ³⁷ Latetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude eius. ³⁸ Operamini opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.

AD PAVLAM ET EVSTOCHIVM IN TRANSLATIONEM Isaia ex Hebraica veritate, B. Hieronymi præfatio.

Nemo cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de psalmis vel operibus Salomonis, sed quod in Demosthene & Tullio solet fieri, ut per cola scribantur & commata: qui utique prosa & non versibus conscripserunt. Nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem nouam nouo scribendi genere distinximus. Ac primum de Isaia sciendum quod in sermone suo disertus sit: quippe ut vir nobilis, & urbana elegantia, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis admixtum. Vnde accidit ut præ ceteris florem sermonis eius translatio non potuerit conseruare. Deinde etiam hoc adiiciendum, quod non tam Propheta dicendus sit, quam Euangelista. Ita enim vniuersa Christi ecclesiæque mysteria ad liquidum prosecutus est, ut non eum putes de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Vnde coniicio noluisse tunc temporis Septuaginta interpretes fidei sacramenta perspicue Ethnicis prodere, ne sanctum canibus, & margaritas porcis darent: quæ cum hanc editionem legeritis, ab illis animaduertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit Prophetas intelligere, nec facile quempiam posse iudicare de interpretatione, nisi intellexerit antè quæ legerit. Nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante inuidia, quod consequi non valent despicunt. Sciens ergo & prudens in flammam mitto manum: & nihilo minus hoc à fastidiosis lectoribus precor, ut quomodo Græci post Septuaginta translatores, Aquilam & Symmachum & Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinæ suæ, vel ut Septuaginta magis ex collatione eorum intelligant: sic & isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius, & postea despiciant, ne videantur non ex iudicio, sed ex odij præsumptione ignorata damnare. Prophetavit autem Isaia in Ierusalem & in Iudæa, necdum decem tribubus in captiuitatē ductis: ac de utroque regno nunc commixtim, nunc separatim textit oraculum. Et cum interdum ad præsentem respiciat historiam, & post Babyloniam captiuitatem reditum populi significet in Iudæam: tamen omnis eius cura de vocatione gentium, & de aduentu Christi est. Quem quanto plus amatis o Paula & Eustochium, tanto magis ab eo petite, ut pro obrectatione præsentis, qua me indefinenter amulianiant, ipse mihi mercedem restituat in futuro, qui scit me ob hoc in peregrinæ linguæ eruditione sudasse, ne Iudæi de falsitate scripturarum Ecclesiis eius diutius insultarent.

Argumentum in prophetiam Isaia.

Isaías in Ierusalem nobili genere ortus est, ibique prophetauit. Sub Manasse Rege sectus in duas partes occubuit. Sepultusque est sub quercu Rogel iuxta transitum aquarum, quas olim Ezechias Rex iacto obstruxerat puluere.

Prophetia Isaia.

Cœlestia & terrena prouocat Isaías in testes super Iudææ scelera, pro quibus deus illius ex-
cratur sacrificia, & ad pœnitentiam illam reuocans iniungit baptisma. Cap. I.

a. Hic propheta cum esset diuinus, & vsque ad miraculum veridicus, certus se nihil à vero alienum dixisse, omnia sua vaticinia scripto tradita reliquit posteris, vt ex euentu certitudo eorū posset intelligi. Nec hic solus id fecit, sed alij præterea 12. Et quicquid vel boni vel mali nobis euenit, totū illorum respondet oraculis. Iosephus Antiquit. Iudaic. lib. 10. c. 3.
b. Quia homines irrationabiles facti sunt irrationabilibus per peccata, ideo irrationalia propheta alloquitur. Chrys. de pœn. h. 3.
c. Scilicet quod natiuitate Christi in carne & Iudæi ex parte, & gentes agnouerūt. Hieron. in 1. cap. Job.

Isio^a Isaia filij Amos, quā vidit super Iudā & Ierusalem in diebus Ozie, Ioatham, Achaz, & Ezechie Regū Iudæ. ^b ² Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniā dominus locutus est: Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autē spreuerūt me. ^c ³ Cognouit bos possessorem suū, & asinus præsepe domini sui: Israel autē me non cognouit, & populus meus non intellexit. ^d ⁴ Vx gēti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequā, filiis sceleratis. Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctū Israel, ab alienati sunt retrorsum. ^e Super quo percutiā vos vltra addentes præuaricationē? Omne caput languidū,

& omne cor mœrens. ^f ⁶ A plāta pedis vsq; ad verticē non est in eo sanitas. Vulnus & liuor & plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neq; fota oleo.

⁷ ⁷ Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ sunt igni. Regionem vestram corā vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. ⁸ ⁸ Et derelinquetur filia Sion vt vmbraculū in vinea, & sicut tuguriū in cucumerario: sicut ciuitas quæ vastatur. ⁹ ⁹ Nisi dominus exercitū reliquisset nobis semē, † quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorrha similes essemus. ¹⁰ ¹⁰ Audite verbū domini principes Sodomorum, percipite auribus legē dei vestri populus Gomorrhæ. ¹¹ ¹¹ Quō mihi multitudinē victimarū vestrarū? dicit dominus: Plenus sum. Holocausta arietum, & adipe pinguium, & sanguinē vitulorum & agnorum & hircorum nolui. ¹² ¹² Cum veneritis ante conspectum meū, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atriis meis?

¹³ ¹³ Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. † Neomeniam, & sabbatū, † & festiuitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. ¹⁴ ¹⁴ Calēdas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta. † Labo-
raui sustinens. ¹⁵ ¹⁵ Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis.

Et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. † Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. ¹⁶ ¹⁶ Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, ¹⁷ ¹⁷ discite benefacere. † Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam, ¹⁸ ¹⁸ & venite & arguite me, dicit dominus. Si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fue-
rint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. ¹⁹ ¹⁹ Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. ²⁰ ²⁰ Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos, quia ²¹ ²¹ os domini locutum est. † ²² ²² Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicii? Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ.

²³ ²³ Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua. † ²⁴ ²⁴ Principes tui infideles, socij furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos. ²⁵ ²⁵ Propter hoc ait dominus deus exercituum fortis Israel: Heu ego consolabor super hostibus meis, & vin-
scoriam tuā, & auferam omne stannum tuum: ²⁶ ²⁶ & restituam iudices tuos vt fuerunt prius, & consiliarios tuos sicut antiquitus. Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fi-
delis. ²⁷ ²⁷ Sion in iudicio redimetur, & reducet eam in iustitia. ²⁸ ²⁸ Et conteret scelestos & peccatores simul: & qui dereliquerunt dominum, confumentur. ²⁹ ²⁹ Confundentur enim

f. Deus accepta non habet sacrificia quæ manibus impuris offeruntur. Chrysost. aduersus Iudæos oratio. 4.
g. Lauantur, nec mundi sūt, qui cōmissa sūt non desinunt, sed rursus stenda committunt. Grego. Pastoral. 3. p. r. admonitio. 31.
h. Quare omnibus manifestum est quod liberam arbitriū exhibuit nobis deus, per seipsum locutus: Si volueritis, & si n. lueritis, &c.
i. Quare circa hominem est bona operari, aut malas res appetere. Epiph. contra tertiam Phariseorum sectam.
j. Cuius sententia permanentibus hominum peccatis non potest immutari. Hieron. ibid.
k. Quod in Isaia temporibus intelligi potest, sed plenius refertur ad passionem Christi: quando omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Hieron. ibid.

Anno ante Christum. 796. Anno mundi. 3166.

† Infr. 5. d

† Rom. 9. f
† Gene. 19. a
† Iere. 6. c
Amos. 5. f

† Malac. 2. d
Iere. 6. c.
† Amos. 5. f
† Iere. 6. c.
† Infr. 59. a

† 1. Petr. 3. b
† 87. di. c. 1. & sequen.
† De pœn. di. 3. c. Lauamini.
Iob. 5. c.
† 87. dist. Defensio-
nis.

† 88. dist. ca. 1.
Eiiciens.
Iere. 5. g

† Iere. 5. g
Exod. 21. c.

enim ab idolis quibus sacrificauerunt. Et erubescetis super hortis quos elegeratis, ³⁰ cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, & velut hortus absque aqua. ³¹ Et erit fortitudo vestra vt fauilla stupæ: & opus vestrum quasi scintilla, & succendetur vtrumque simul, & non erit qui extinguat.

Christi aduentus & passio in remedium peccati Iudæorum illis promittuntur, quibus nisi aduertant, reprobantur, & gentiles aduocantur. I I.

† Mich. 4. a

A Erbum quod vidit Isaia filius Amos super Iudam & Ierusalem. † ² Et erit in nouissimis diebus ^a præparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur super colles. Et fluēt ad eum omnes gētes, ³ & ibunt populi multi, & dicent: Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius, quia de Sion exhibit lex, & verbū domini de Ierusalem. ⁴ Et iudicabit ^b gentes, & arguet populos multos. Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentē gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium. ⁵ Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine dei nostri. ⁶ Proiecisti enim populum tuū domum Iacob, quia repleti sunt vt olim, & augures habuerunt vt Philisthiim, & pueris alienis adhæserunt. ⁷ Repleta est terra argento & auro, & non est finis thesaurorū eius. ⁸ Et repleta est terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. Et repleta est terra eius idolis. Opus manuum suarū adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. ⁹ Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Ne ergo dimittas eis. ^c ¹⁰ Ingredere in petram, & abscondere in fossa humo à facie timoris domini, & à gloria maiestatis eius. ^d ¹¹ Oculi sublimis hominis humiliati sunt, & incuruabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem dominus solus in die illa, ¹² quia dies domini exercituum super omnem superbum & excelsū, & super omnē arrogantem, & humiliabitur, ¹³ & super omnes cedros Libani sublimes & erectas, & super omnes quercus Basan, ¹⁴ & super omnes mōtes excelsos, & super omnes colles eleuatos, ¹⁵ & super omnem turrem excelsam, & super omnē murum munitum, ¹⁶ & super omnes naues Tharsis, & super omne quod visu pulchrum est. ¹⁷ & incuruabitur omnis sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum. Et leuabitur dominus solus in die illa, ¹⁸ & idola penitus conterentur. † ¹⁹ Et introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis domini, & à gloria maiestatis eius, cum surrexerit percutere terram. ²⁰ In die illa proiciet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui quæ fecerat sibi, vt adoraret talpas & vespertiliones. † ²¹ Et ingreditur scissuras petrarum, & in cauernas saxorum à facie formidinis domini, & à gloria maiestatis eius, † cum surrexerit percutere terram. ²² Quiescite ergo ab homine cuius spiritus in naribus eius est, quia ^e excelsus reputatus est ipse.

Psal. 28. b

† Luc. 23. d
Osee. 10. b
Apoc. 9. b

† Infr. 31. d

† Luc. 23. c

Quoniam Iudæi vocationem suam neglexerunt, dominus illis minatur excidium omnis potestatis, & imperij ablationem, ac omnem corporis ornatum. I I I.

A Cce ^a enim dominator dominus exercituum auferet ab Ierusalem & ab Iuda ^b validum & fortem: omne robur panis, & omne robur aquæ, ² & fortem, & virum bellatorē, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem, ³ principem super quinquaginta, & honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici. ⁴ Et dabo ^c puero principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. ⁵ Et corruet populus, vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum. Tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem. ⁶ Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui, & dicet: Vestimentum tibi est, princeps esto noster: ruina autem hæc sub manu tua. ⁷ Respondebitque in die illa, dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum. Nolite constituere me principem populi. ⁸ Ruit enim Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum & inuentiones eorum contra dominum, vt prouocarent oculos maiestatis eius. ⁹ Agnitio vultus eorum respondebit eis, & ^d peccatum suum quasi Sodoma

a. Mons est in vertice montium incarnatus dominus, transcendens celsitudinem prophetarum. Greg. Mora. lib. 33. c. 1.

b. Non vnā gentē Iudæorum, sed nationes quæ per legem euangelij, & nouum sermonem apostolorum iudicantur. Et conflabūt gladios suos, &c. hoc est, ferros quondam & ferros animos conuertēt in sensus probos & bonæ frugis operarios. Tertullian. aduers. Marcion. lib. 4.

c. Petram ingredimur cum cordis nostri duritiam penetramus. Greg. Moral. lib. 31. c. 22.

d. Multi hæc de die iudicij intelligunt, & omnis creatura comparatione diuinæ gloriæ humilietur & incuruetur, & nihil esse se sentiat. Hiero. ibid.

e. Ratione huius dictionis bama, variè interpretatur hæc propositio. Bama enim excelsus, vnde locus penitentia Magdalene apud Massilienses creditur appellatus. Interdum dictio composita est, & significat cum eo, vel in eo. Sates enim dicit, Quid enim reputationis est ipse? Munsterus autē ait: Quid enim ille reputatur? Aquila vero, in quo reputatus est ipse? Sepuaginta interpretes omnino subiucuerunt. Hebræi autē intelligentes prophetiam esse de Christo, verbum ambiguum in deteriore parte interpretati sunt, vt viderentur non laudare Christum, sed nihili pendere.

a. Quidam cū Lyrano hoc caput exponūt de tribulatione Iudæorum pro tēpore Babylonicæ captiuitatis, ceteri cū Hierony. de captiuitate Iudæorū à Romanis, quia Christum occiderāt. Dion. ibi.

b. Potestas ad dirigēda bella in duce populi in tribus cōsistit: in fortitudine corporis, quæ præcipue in cōplexione vigore & sanitate, vnde dicit: Auferet validum. In membrorū complexione & robore, quod in neruis & olisibus præcipue cōsistit, ideo dicit: & fortē. Et tandem in victu & ciborum copia, quæ neruis bellidicitur, vnde dicit: Omne robur panis, & omne robur aquæ. S. Tho. ibid.

c. Per pueros vel adolefcēculos, præfenti loco nō est intelligendus eā aratulam subicere vlli calumniæ simpliciter, sed ex redundantia ostendit principum amentiam. Chry. ibid.

d. Peccatum suum abscondet Sodoma, si adhuc sub timore peccaret: sed fundit timoris frenā amiserat, quæ ad culpā nec tenebras requirebat. Gre. Pastora part. 3. admonitio. 31.

prædicauerunt, nec absconderunt. Væ animæ eorum; quoniam reddita sunt eis mala.
¹⁰ Dicite iusto quoniam bene, quoniam fructū adinventionum suarū comedit. ¹¹ Væ
 impio in malum. Retributio enim manuum eius fiet ei. ¹² Populum meum exactores
 sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis, Popule meus, qui te beatum dicunt,
 ipsi te decipiunt, & viā gressuum tuorū dissipant. ¹³ Stat ad iudicandum dominus,
 & stat ad iudicandos populos. ¹⁴ Dominus ad iudiciū veniet cum senibus populi sui,
 & principibus eius. Vos enim depasti estis vineam meā, & rapina pauperis in domo
 vestra. ¹⁵ Quare atteritis populū meum, & facies pauperum commolitis? dicit domi-
 nus exercituum. ¹⁶ Et dixit dominus deus: Pro eo quod eleuatæ sunt filia Sion, & am-
 bulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & plaudebāt, & ambulabant,
 & pedibus suis cōposito gradu incedebant. ¹⁷ decaluaabit dominus verticem filiarum
 Sion, & dominus crinem earum nudabit. ¹⁸ In die illa auferet dominus ornamentum
 calceamentorum, & lunulas, ¹⁹ & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & disci-
 minalia, & periscelidas, & murænulas, & olfactoriola, & inaures, ²⁰ & annulos, & gē-
 mas ²¹ in fronte pendentes, ²² & mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, ²³ & spe-
 cula, & sindones, & vittas, & theristra. ²⁴ Et erit pro suauī odore fœtor, & pro zonā
 funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali ciliciū. ²⁵ Pulcher-
 rimi quoque viri tui gladio cadent, & fortes tui in prælio. ²⁶ Et mœrebunt atque lu-
 gebunt portæ eius, & desolata in terra sedebit.

e. Iudicia humana cur se-
 queris, qui stare super te
 celestē iudicē scis? Grego.
 in Ezech. hom. 9.

† Apoc. 1. 6.
 Luc. 21. f.

f. Quia hi prauī operis fœ-
 torem emittunt, qui abie-
 cto cingulo castitatis funi-
 culum intexunt lasciuia.
 Greg. in 7. Psal. 50.

*Tanta cades virorum in Iudæa fiet, ut præ virorum raritate septem vel etiam plures mulieres
 uni viro nubere desiderent, unde magnificentia domini veniet, & ecclesiæ securitas. IIII.*

a. Cum ipsa Ierusalem fue-
 rit desolata ob nimiam ho-
 minum raritatem, interfe-
 ctis bellatoribus, septē mu-
 lieres apprehendunt vnum
 virum cupientes habere se-
 men in Sion. Hiero. ibid.
 b. Germē domini Iesū Chri-
 stus solus de mādissimo cō-
 ceptus semine: quia etsi in
 similitudine carnis pecca-
 ti, etsi filius carnis Adæ, nō
 tamen filius præuāricatio-
 nis Adæ: quia non fuit na-
 tura filius iræ, sicut reliqui
 omnes qui in iniquitatibus
 sunt concepti. Bern. in die
 Penteco. Serm. 2.

ET^a apprehendent septem mulieres virum vnum in die illa, dicentes: Panem
 nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur, tantummodo inuo-
 cetur nomē tuum super nos: aufer opprobrium nostrū. ^{b 2} In die illa erit ger-
 men domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio iis qui
 saluati fuerint de Israel. ³ Et erit: omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ieru-
 salem: sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Ierusalem, ⁴ Si abluerit do-
 minus sordem filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius in spiri-
 tu iudicij, & spiritu ardoris. ⁵ Et creabit dominus super omnem locum montis Sion,
 & vbi inuocatus est, nubem per diem, & fenum & splendorem ignis flammantis in
 nocte. Super omnem enim gloriam potectio, ⁶ & tabernaculum erit in vmbraculum
 diei ab æstu, & in securitatem & absconsionem à turbine & à pluuia.

*Iudæis sub nomine vineæ reprobatis ob varias eorum iniquitates, gentiles succedent
 ad fidem & salutem vocandi.*

V.

a. Est quadam, vinea in pe-
 ñoribus fideliū, de qua di-
 citur Isaias: Vineā facta est di-
 lectio mea. Hanc vineā plā-
 tavit dominus in cordibus
 nostris, & ideo legimus deū
 dicentem: Ego replantavi
 vineam fructiferam. Ambr.
 psal. 26.
 b. Quam dura conditio, ut
 possessio quæ domino luo-
 tuauitatis fructū afferre de-
 buit, spinarum illum aspe-
 ritate cōpunerit. Hoc est,
 cum Iudæi saluatorem de-
 buerint tota fidei deuotio-
 ne suscipere, spinarum enim
 coronauerunt passionem.
 Ambr. Serm. 73.
 c. Quia Iudæi erant peritu-
 ri, extremūq; supplicio de-
 pñandi: ne quis de illorum
 malignitate prouidentiam
 dei culparet, ait: Quid est
 quod vlt. a facere debui,
 &c. Chrys. Matt. hom. 12.

Antabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. ^a Vineā facta est di-
 lecto meo in cornu filio olei. ² Et sepiuit eam, & lapides elegit ex illa, & plāta-
 uit vineā electā. Et edificauit turrem in medio eius, & torcular extruxit in ea.
^b Et expectauit ut faceret vuas, & fecit labruscas. ³ Nunc ergo habitatores Ierusalē &
 viri Iudæ, iudicate inter me & inter vineam meam. ^{c 4} Quid est quod vlt. a facere de-
 bui vineæ meæ, & nō feci ei? An quod expectauit ut faceret vuas, & fecit labruscas? ⁵ Et
 nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in di-
 reptionem. Diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, ⁶ & ponam eam de-
 sertam. Non putabitur, & non fodietur, & ascendent super eam vepres & spinæ; & nu-
 mus Israel est: & viri Iudæ, germen eius delectabile. Et expectauit ut faceret iudicium,
 & ecce iniquitas: & iustitiam, & ecce clamor. ⁸ Væ qui coniungitis domum ad do-
 li in medio terræ? ⁹ In auribus meis sunt hæc, dicit dominus exercituum. Nisi domus
 multa desertæ fuerint grandes & pulchræ, & absq; habitatore. ¹⁰ Decem enim iuge-
 ra vinearum facient lagunculam vnam, & triginta modij sementis facient modios
 tres.

† Iere. 2. d.
 Match. 21. d.

tres.¹¹ Væ qui consurgitis mane ad ebrietatē sectandam, & potandum vsq; ad vesperam, vt vino æstuetis.¹² Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuīis vestris, & opus domini nō respicitis, nec opera manuum eius consideratis.†¹³ Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit.¹⁴ Propterea dilatauit infernus animā suam, & aperuit os suum absque vllō termino. Et descendunt fortes eius, & populus eius, & sublimes gloriosiq; eius ad eū.¹⁵ Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, & oculi sublimiū deprimuntur.¹⁶ Et exaltabitur dominus exercituum in iudicio, & deus sanctus sanctificabitur in iustitia.¹⁷ Et pascetur agni iuxta ordinem suū, & deserta in vbertatem versa aduenæ comedent.¹⁸ Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculū plaustrī peccatū.¹⁹ Qui dicitis, Festinet & cito veniat opus eius, vt videamus, & appropiet & veniat consiliū sancti Israel, & sciemus illud.†²⁰ Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucē tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.†²¹ Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.†²² Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.²³ Qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo.²⁴ Propter hoc sicut deuorat stipulā lingua ignis, & calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi fauilla erit, & germen eorum vt puluis ascendet. Abiecerunt enim legem domini exercituum, & eloquium sancti Israel blasphemauerunt.²⁵ Ideo iratus est furor dñi in populum suum, & extēdit manū suam super eum, & percussit eum. Et conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorū quasi stercus in medio platearum.† In his omnibus nō est auersus furor eius sed adhuc manus eius extenta.²⁶ Et eleuabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eū de finibus terræ, & ecce festinus velociter veniet.²⁷ Non est deficiens neq; laborans in eo: non dormitabit neq; dormiet, neq; soluetur cingulum renū eius, nec rumpetur corrigia calceamenti eius.²⁸ Sagittæ eius acutæ: & omnes arcus eius extenti. Vngulæ equorum eius vt filex, & rotæ eius quasi impetus tempestatis.²⁹ Rugitus eius vt leonis, rugiet vt catuli leonum: & frendet & tenebit prædam, & amplexabitur, & nō erit qui eruat.³⁰ & sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris. Aspiciemus in terrā, & ecce tenebræ tribulationis: & lux obtenebrata est in caligine eius.

Vidit Isaia domini maiestatem, à quo per Seraphim purgatus, mittitur ad predicandum Iudæa desolationem, & populi decimationem. VI.

Anno ante Christum, 787. Anno mundi 3175. 124. q. 3. ca. Qui negligunt. 3. Reg. 22. c. 2. Para. 12. d. 1. Apoc. 4. c. 1. 124. q. 3. Qui negligunt. 128. q. 1. c. Iu scripturis. 1. Matt. 13. b. Marc. 4. b. Luc. 8. b. Ioan. 12. e. Acto. 13. f. Rom. 11. b.

N anno quo mortuus est rex Ozias,† vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: & plena erat domus à maiestate eius: & ea quæ sub ipso erant, replebant templum.² Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri. Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus velabant.³ Et clamabant alter ad alterum, & dicebant:† Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus exercituum: plena est omnis terra gloria eius.⁴ Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta est fumo.⁵ Et dixi:† Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & Regem dñm exercituum vidi oculis meis.⁶ Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius^d calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meū, & dixit: Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.⁸ Et audiui vocem dñi dicentis:† Quem mirtam? & quis ibit nobis? Et dixi: Ecce ego, mitte me.⁹ Et dixit: Vade, & dices populo huic:† Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionē, & nolite cognoscere.¹⁰ Excaeca cor populi huius, & aures ei⁹ aggraua, & oculos eius claude: ne forte videat oculis suis, & aurib⁹ suis audiat, & corde suo intelligat, & cōuertatur, & sanem eum.¹¹ Et dixi: Vsq; quo dñe? Et dixit: Donec desolētur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine. Et terra relinquetur deserta,¹² & longe faciet dominus homines, et multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ:¹³ & adhuc in ea decimatio. Et cōuertetur, & erit in ostēsiō-

d. Ne ergo in eadem pona, cū his veniamus, finē eorū ostendit dominus, simul significans quod obediētes Moyſi & prophetis crederēt in eū, quē ipsi prædicassent dei filium, qui resurrexisset à mortuis, & vitā nobis donat, & demōstrat ex vna substantia esse omnia. Irenæus lib. 4. ca. 4.

e. Hæc prophetarum dicta deserta apud Iudæos fuerunt, quia per intellectum mysticū ea excolere intelligēdo noluerunt, & nos aduenā hæc deo largiēte comedimus, quæ ciues legis manducare noluerunt. Gregorin Ezech. ho. 3.

f. Qui peccanti & iniquis operibus attenti pro mittit impunitatis securitatem, prophetice maledictioni subiacebit. Similiter & ille qui bonū actū detrahit per inuidiam, & beneficienti contradicēdo aduersatur, vā sempiternū habebit. Hieron. in Thren. ca. 7.

g. Hoc est, in hoc exercitu nemo est à proposito cessans, aut qui exitinere fatigetur: quoniam ex nimio desiderio occidendi Iudæos, laborem pro nihilo reputauit. Trahit enim sua quemque voluptas, & amor omnia etiā dura & aspera efficit propē nulla. Dion. ibi.

a. Operæ pretiū est inquirere primum quā gratia propheta nobis tēpus designarit. Neque enim hoc fortuitu temerē facit. Nā prophetarum ora, dei sunt os. Tale vero os nihil dixerit obiter & extra rem. Ne igitur nos obiter & aliud agētes audiam⁹. Chr. de verb. Isaia. Vidi dominum ho. 2. Hic igitur Ozias ē stirpe Dauid duxit genus. Rex autē erat Iudæorū. Regnavit annis 52. Cūq; initio cū lau de gessisset principatum, post i scelera prolapsus est. Cū enim altiores spiritus sustulisset quā pro sua dignitate, principatū inuasit sacerdotij. ibi. ho. 3.

b. Ne vnitatē diuinæ substantiæ scindere videretur, adiunxit: Dominus de⁹ sabaoth, quia ergo non domini dii, sed dominus de⁹ addidit, vnum existere quod tertio sanctum vocauerat, indicauit. Greg. Moral. lib. 29. ca. 38.

c. Hanc laborū pollutionē cōtraxisse dolet, rationem subiūgēs, quia in medio populi polluta labia habentis habiter. Gre. Dialo. li. 3. c. 15.

d. Carbo. Seraphim incēdium interpretatur: qui vt peccata locutionis incendat, de altari carbonē portat. Grego. ho. 34. Carbo autem simplex nō est, sed vnit⁹ igni, sic panis vniōnis nō panis simplex est, sed vnit⁹ diuinitati. Damasc. li. 4. c. 14.

nem sicut terebinthus, & sicut quercus quæ expandit ramos suos. Semen sanctū erit id quod steterit in ea.

Obsessa à Syriis & ab Israel Ierusalem, Isaias Christum ex virgine concipiendum regi Achaz prænuntiat, & inde Ierusalem liberationem. VII.

a. Præmissio bello priore de quo 4. Reg. 16. & 2. Para. 28. in quo legimus Rasin regē Damasci victo Achaz multos de Iudæa Damascū trāstulisse, Phacee autem filiū Romeliæ Regē Israel vna die 120000. percussisse de Iuda hominū bellatorū, & 20000. mulierū puerorūq; & cū infinita prædā in Samariā duxisse captiuā: secū dum aggreditur propheta, in quo hostes suam fortitudinē experti, & inuitati prædæ magnitudine, rursum Iudæam debellare volunt, & non possunt Hiero. ibi.

ET factū est in diebus Achaz filij Ioatham filij Ozia regis Iuda, ascendit Rasin rex Syriæ, & Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Ierusalē ad præliandum contra eam, & non potuerunt debellare eā. ² Et nuntiauerunt domui Dauid, dicētes: Requieuit Syria super Ephraim, & commotū est cor eius, & cor populi eius, sicut mouentur ligna sylvarum à facie venti. ³ Et dixit dñs ad Isaiā: Egredere in occursum Achaz, tu, & qui derelict⁹ est Isasub filius tu⁹, ad extremū aque ductus piscinæ superioris in via agri fullonis, ⁴ & dices ad eum: Vide vt fileas. Noli timere: & cor tuum ne formidet à duabus caudis titionum fumigantiū istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, & filij Romeliæ, eo quòd consilium inierit cōtra te Syria in malum, Ephraim, & filius Romeliæ, dicentes: ⁶ Ascendamus ad Iudam, & suscitemus eum, & euellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel. ⁷ Hæc dicit dñs deus: Non stabit, & non erit istud, ⁸ sed caput Syriæ Damascus, & caput Damasci Rasin. Et adhuc sexaginta & quinq; anni, & desinet Ephraim esse populus, & caput Ephraim Samaria, ⁹ & caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis, non permanebitis. ¹⁰ Et adiecit dñs loqui ad Achaz, dicens: ¹¹ Pete tibi signum à dño deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. ¹² Et dixit Achaz: Nō petam, & nō tentabo dñm. ¹³ Et dixit: Audite ergo domus Dauid: Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & deo meo? ¹⁴ Propter hoc dabit dñs ipse vobis signum: † Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. ¹⁵ Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum. ¹⁶ Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris, à facie duorum regum suorum. ¹⁷ Adducet dñs super te, & super populum tuum, & super domum patris tui dies qui nō venerunt à diebus separationis Ephraim à Iuda cum rege Assyriorum. ¹⁸ Et erit in die illa, sibilabit dominus muscæ quæ est in extremo fluminum Ægypti, & api quæ est in terra Assur, ¹⁹ & venient, & requiescent omnes in torrentibus vallium, & in cauernis petrarum, & in omnibus frutetis, & in vniuersis foraminibus. ²⁰ In die illa radet dñs in nouacula cōducta † in iis qui transflumen sunt in rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbā vniuersā. ²¹ Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oues, & prævbertate lactis comedet butyrum. Butyrum enim & mel manducabit omnis homo qui relictus fuerit in medio terræ. ²³ Et erit in die illa, omnis locus vbi fuerint mille vites, mille argenteis, & in spinas & in vepres erunt. ²⁴ Cum sagittis & arcu ingreditur illuc. Vepres enim & spinæ erunt in vniuersa terra. ²⁵ Et omnes mōtes qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum & veprium, & erit in pascua bouis, & conculcationem pecoris.

Promisso Christi aduentu prædicit decem tribuum captiuitatem ab Assyriis, & duarum tribuum liberationem, sibi cauendo à gentium superstitionibus. VIII.

ET dixit dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominibus, velociter spolia detrahe, cito prædare. ² Et adhibui mihi testes fideles, & concepit & peperit filiū. Et dixit dominus ad me. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina prædari: ⁴ quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrē suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. ⁵ Et adiecit dominus loqui ad me adhuc, dicens: ⁶ Pro eo quòd abiicit populus iste aquas Siloe quæ vadūt cum silentio, & assumpsit magis Rasin & filium Romeliæ: ⁷ propter hoc ecce

Anno ante Christum, 767. Anno mundi 3195. † 4. Re. 16. b.

† Matth. 1. d. Marc. 2. d. Luc. 2. e.

† 4. Re. 19. e. 2. Para. 32. e.

b. Hic si illā diem quam propheta significat quæsieris, tempus aduentus saluatoris nostri inuenies. Vacca enim vna, ecclesiasticum vtique eorum qui præsidet principatum diuinis ac rationalibus cibis nutriendes designat. Oves autem duobus ordines instar ouium ad gregem Christi conuenientes, alterum in primis adhuc elementis versantē, alterum vero qui iam per lauachrum sit illustratus figurant. Eusebius demonstr. lib. 2. cap. 39.

c. Quia sancti apostoli ad feriendā gentilis vitæ duritiā cum districtis verborū spiculis venerunt. Gregor. Moral. 19. ca. 22.

a. Magi adorantes Christū dicti sunt virtus Damasci: quia virtus vniuersiusque provincie sunt sapientes illius. Chry. in Matth. ho. 2.

hoc ecce adducet dominus super eos aquas fluminis fortes & multas, regē Assyriorum, & omnē gloriam eius. Et ascendet super omnes riuos eius, & fluēt super vniuersas ripas eius, & ibit per Iudam inundans, & transiens vsq; ad collum veniet. Et erit extensio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ ô Emmanuel. ^b Congregamini populi, & vincemini, & audite vniuersæ procul terræ. Confortamini, & vincimini: accingite vos, & vincimini: ¹⁰ inite consilium, & dissipabitur: loquimini verbum, & non fiet, quia nobiscum deus. ¹¹ Hæc enim ait dñs ad me: Sicut in forti manu erudit me, ne irem in via populi huius, dicens: ¹² Non dicatis, Coniuratio. Omnia enim quæ loquitur populus iste, coniuratio est. Et timorem eius ne timeatis, neq; paueatis. ¹⁴ Dñm exercituum ipsum sanctificate, & ipse pauor vester, & ipse terror vester, ¹⁴ & erit vobis in sanctificationem, † in lapidem autem offensionis, & in petram scandali: ¹⁵ duabus domibus Israel: in laqueum & in ruinam habitantibus Ierusalem. ¹⁶ Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur. ¹⁷ Liga testimoniū, signa legem in discipulis meis, & expectabo dñm qui abscondit faciem suam à domo Iacob, & præstolabor eum. ¹⁸ Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus in signum & in portentum Israel à domino exercituum qui habitat in monte Siō. ¹⁹ Et cum dixerint ad vos: Quærite à pythonibus, & à diuinis qui strident in incantationibus suis, nunquid non populus à deo suo requireret visionē pro viuis ac mortuis? ²⁰ Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. ²¹ Et transibit per eam, & corruet, & esuriet: & cum esurierit, irascetur, & maledicet regi suo, & deo suo. Et suspiciet sursum, ²² & ad terrā intuebitur, & ecce tribulatio, & tenebræ, & dissolutio, & angustia, & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua.

Captis primò duabus tribubus, & dimidia, & inde septem aliis, & obfessa Ierosolyma, promittitur liberator nasciturus, negligentes afflicturus.
I X.

Primo tēpore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilææ gentium. ² Populus qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbre mortis, lux orta est eis. ³ Multiplicasti gentem, non magnificasti læticiam. Latrabuntur coram te sicut qui lætantur in messe: sicut exultant victores capta præda quando diuidunt spolia. ⁴ Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, † sicut in die Madian. ⁵ Quia omnis violēta prædatio cum tumultu, & vestimētum mixtum sanguine erit in cōbustionem, & cibus ignis. ⁶ Paruulus enim natus est nobis, † & filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerū eius: & † vocabitur nomē eius admirabilis, cōsiliarius, deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. ⁷ Multiplicabitur eius imperium, & ^d pacis nō erit finis. Super solū David, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia amodo & vsq; in sempiternum Zelus domini exercituum faciet hoc. ⁸ Verbum misit Dñs in Iacob, & cecidit in Israel. ⁹ Et sciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in superbia & magnitudine cordis, dicentes: ¹⁰ Lateres ceciderūt, sed quadris lapidibus ædificabimus. Sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. ¹¹ Et eleuabit dñs hostes Rasin super eum, & inimicos eius in tumultum vertet. ¹² Syriā ab oriente, & Philisthiim ab occidente, & deuorabunt Israel toto ore. † In omnibus his non est auersus furor eius: sed adhuc manus eius extenta. ¹³ Et populus non est reuersus ad percutientē se: & dominum exercituum non inquisierunt. ¹⁴ Et disperdet dominus ab Israel caput & caudam: incuruantem & deprauantē in die vna. ¹⁵ Longeuus & honorabilis, ipse est caput: & Propheta docens mendaciū, ipse est cauda. ¹⁶ Et erunt qui beatificant populū istum, seducētes: & qui beatificantur, præcipitati. ¹⁷ Propter hoc super adolescentulis eius nō lætabitur dominus: & pupillorum eius & viduarum non miserebitur: Quia omnis hypocrita est, & nequam, & vniuersum os locutum est stultitiam. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.

b. Irridet autē propheta pugnatiū exercitū, lapidētum cōsiliū, & dominorū præceptū. His enim tribus bella prosperantur, exercitus autē tribus inualefcit, primo scilicet multitudine, secūdo pugnatiū animis & corporis fortitudine, tertio armorū munitione. Quo ad primū dicit: Congregamini populi & vincimini quot quot fueritis, domino pugnate per quoscūque tuos ministros. Quo ad secundū dicit: Confortamini: quia iuxta dictū Ioeles, Erupite, & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini: ibi occubere faciet dominus robustos tuos. Quo ad tertium dicit: Accingite vos gladiis, inite consiliū, &c. hæc enim cuncta dissipabuntur, vt Iob. s. c. Quasi iusto iudicio fecit ruere: & ista dñs domus Phacee filij Romelia, quā fecit ruere per Osee filij Ela. 4. Reg. 15. & domus Osee filij Ela, quā cum toto regno Israel fecit ruere per Salmanasar regē Assyriorum. 4. Reg. 18.

† Luc. 2. c.
† Ioan. 9. g.
2. Pet. 2. b.

† Hebr. 2. d

† Matt. 4. c.
15. dist. ca. fi.

† Indic. 7. f.
35. dist. Ab
exordio.

† 2. quæst. 7. B
cap. Nos.
† De sa. vn.
c. vnico.
Infr. 59. d.
† Ioan. 3. b

† Sup. s. f.
Infr. 10. a.

a. Superasti dominus gentium iugum, cum illas à dominatione tyrannidis seruitute liberauit: virgā humerū, cum percussione pro opere malo perpeffam cōpescuit. Sceptrū autē exactoris, cū regnum diaboli peccatorū tributa exigentis à fidelīū corde destruxit. Greg. Moral. li. 30. c. 31. b. Sanguine vestimentum miscere, est desiderijs carnalibus corpus inquinare. Greg. Moral. lib. 9. cap. 29. c. In puero enim nomē erat, in filio plenitudo diuinitatis est, factus ex matre, natus ex patre, idē tamē & natus & datus: nō diuersū, sed vnum pates. Vn⁹ enim dei filius, & natus ex patre, & ortus ex virgine, distant ordine, sed in vnum occurrente nomine. Ambro. de obitu fratris. d. Pacis inter deū & hominē, inter corpus & spiritū, ac inter Iudæos & gentiles. Chrysost. in illud Isaie: Potestatis & pacis non erit finis tō. i. e. Iacob Iudaicus populus, Israel gentilis est. Ad Iacob missum verbū, in Israel cecidit, quia eum quem ad se venientem respuit Iudæus, hunc gentilis recepit. Greg. Moral. lib. 2. cap. 39. f. Hoc caput quod tenebat Iudæa amittit, quæ Iesum dominum non recepit. Vbi fides est, & initium & finem habemus: vbi perfidia, nec initium nec finis est. Ecclesie principū est primogenitus ex mortuis. Habet & finē, quia ipse est primus & nouissimus. Amb. in ps. 118.

Et populus non est reuersus ad percutientem se.¹⁸ Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem & spinam vorabit. Et succendetur in densitate saltus, & couoluetur in superbia fumi.¹⁹ In ira domini exercituum cōturbata est terra, & erit populus quasi esca ignis. Vir fratri suo non parcat,²⁰ & declinabit ad dexteram: & esuriet, & comedet ad sinistram, & non saturabitur. Vnusquisq; carnem brachij sui vorabit:²¹ Manasses Ephraim, & Ephraim Manassen: simul ipsi contra Iudam. † In omnibus his nō est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.

† Sup. s. f.
Infr. 10. a.

Principibus duarum tribuum pœnam pro culpis comminatur, & Assyriorum principibus pro iniustis oppressiōibus ampliorem, oppressos per liberatoris aduentum consolatus.

X.

a. Quidam hæc exponunt de iniustitia decem tribuum Israel, quos sequitur Lyra. Cateri de iudiciis Iudæ & Ierusalem, vt placet Hieronymo: de scribis inquam & Phariseis, qui vt habetur Matt. 15, irritū fecerunt dei mandatum propter traditiones suas. Verū tamē littera de cūctis iniustis legislatoribus dici potest, atque peruersis iudicibus. Dion. ibid.

b. O Assur, hoc est, Sēnacherib: quia ipse est virga & baculus furoris mei. In manu enim eius indignatio mea, & per illum percutiā gēte fallacissimā, quæ inter me semper & idola claudicauit. Hier. ibi.

c. Minatur illis dominus obfidionem, de qua infra. 37 & 4. Reg. 19. Quod videlicet Ierolymitanis obfessis dicturi sint Assyrii: Quomodo cepim⁹ Charchamis sic & cepimus Calcāne, &c. Vnde suam declarauit aduersus Ierusalem potentia. S. Tho.

d. Contra Nabuchodonosor victoriam in Hebræos prudentia suā tribuētem, ac si securis vel ferra gloriaretur contra eū qui eam tener. Hic. ibi.

e. Isaias significat non solū lucē, sed etiā ignē esse spiritū sanctū. Itaq; prophetat ipsum ignē ardentem, quia in tribus istis generibus apertus maiestatē diuinitatis aduertimus: quoniam & sanctificare, diuinitatis esse aduertimus: & illuminare, lucis & ignis est propriū: & specie ignis exprimi vel videri, diuinæ est consuetudinis. Ambro. de spiritu sancto. lib. 1. ca. 16.

f. Compendiatum est enim nouū testamentum, & à legaliciniōis oneribus expeditum. Te. tullianus aduersus Marcionem lib. 4.

g. Quia gratia libertatis nos vixit, demoniacæ dominationis iugum putruit. Grego. homil. 26.

Verū qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humiliū populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperēt.³ Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientis? † Ad cuius cōfugietis auxilium, & vbi derelinquetis gloriam vestram,⁴ ne incurruemini sub vinculo, & cū interfectis cadatis? † Super omnibus his non est auersus furor eius: sed adhuc manus eius extenta.^b † **V**e Assur: Virga furoris mei & baculus ipse est: in manu eius indignatio mea.⁶ Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum.⁷ Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterēdum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum.⁸ Dicit enim: Nunquid nō principes mei simul reges sunt?⁹ Nunquid non vt Charchamis, sic Calano: & vt Arphad, sic Hemath? Nunquid non vt Damascus, sic Samaria?¹⁰ Quomodo inuenit manus mea regna idoli, sic & simulachra eorū de Ierusalem & de Samaria.¹¹ Nunquid non sicut feci Samariæ & idolis eius, sic faciā Ierusalem & simulachris eius?¹² Et erit: cum impleuerit dominus cuncta opera sua in mōte Sion & in Ierusalē, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius.¹³ Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapiētia mea intellexi. Et abstuli terminos populorum, & principes eorū deprædatus sum, & detraxi quasi potens in sublimi residentes.¹⁴ Et inuenit quasi nidū manus mea fortitudinem populorum: & sicut colliguntur oua quæ derelicta sunt, sic vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennā, & aperiret os, & ganniret. † ¹⁵ Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, aut exaltabitur ferra contra eum à quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuātem se, & exaltetur baculus qui vtiq; lignū est.¹⁶ Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriā eius succensa ardebit quasi combustio ignis.¹⁷ & erit lumen Israel in igne, & sanctus eius in flamma, & succendetur & deuorabitur spina eius & vepres in die vna,¹⁸ & gloria saltus eius, & Carmeli eius ab anima vsq; ad carnem consumetur. Et erit terrore profugus,¹⁹ & reliquiæ ligni saltus eius præ paucitate numerabuntur, & puer scribet eos.²⁰ Et erit in die illa, non adiiciet residuū Israel, & ij qui fugerint de domo Iacob inniti super eo qui percutit eos, sed innitetur super dñm sanctum Israel.²¹ In veritate reliquiæ conuertentur, reliquiæ inquam Iacob ad deum fortē. † ²² Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo.²³ Consummatio abbreviata inundabit iustitiam. † Consummationem enim & abbreviationē dominus deus exercituum faciet in medio omnis terræ.²⁴ Propter hoc hæc dicit dominus deus exercituum: Noli timere populus meus habitator Sion ab Assur. In virga enim percutiet te, & baculū suum leuabit super te in via Ægypti.²⁵ Adhuc enim paululū modicūq;, & cōsummabitur indignatio mea, & furor meus super scelus eorū. † ²⁶ Et suscitabit super eum dominus exercituū flagellum † iuxta plagam Madian in illa, auferetur onus eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, & computrescet iugum

† 4. dist. ca.
Erit. 9. q. 3. 6
Aliorum.

† Sup. s. f. &
9. d.
† 23. quæst. 5.
cap. 6.

† 4. Re. 19. 8
Infr. 37. 8.

† 21. di. c. In
ferior.
23. q. 5. c. Re-
mittuntur
peccata.

† Rom. 9. f

† Infr. 28. f

† Iudic. 7. 6

iugum à facie olei.²⁸ Veniet in Aioth, transibit in Magron, apud Machmas cōmēda-
bit vasa sua.²⁹ Transierūt cursim, Gabaa sedes nostros. Obstupuit Rama, Gabaa Sau-
lis fugit.³⁰ Hinni voce tua filia Gallim, attēde Laifa paupercula Anathoth.³¹ Migravit
Medemena. Habitatores Gabim cōfortamini.³² Adhuc dies est vt in Nobe stetur. A-
gitabit manum suam super montem filiae Sion, & collem Ierusalem.³³ Ecce enim do-
minator dominus exercituū confringet lagunculam in terrore, & excelsi statura suc-
cidentur, & sublimes humiliabuntur.³⁴ Et subuertentur condensa saltus eius ferro, &
Libanus cum excelsis cadet.

*Pollicetur dominus Israeli liberationem per Messia natiuitatem, sanctitatem, & digni-
tatem, atque reliquiarum Israelis conuersionem, & gentium vocationem. XI.*

† 30. q. 11. c. 1
Act. 13. d

A

ET^a egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet,² & re-
quiescet super eum spiritus dñi, spiritus sapiētiae & intellectus, spiritus cō-
silij & fortitudinis, spiritus scientiae & pietatis: & replebit eū spiritus ti-
moris dñi. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum
auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in equitate pro
mansuetis terrē. † Et percutiet terrā virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfi-
ciet impiū. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renū eius.

† 1. The. 2. c.

† Infr. 65. d

B

†^b Habitabit lupo cum agno, & pardus cū hœdo accubabit. Vitulus & leo & ouis
simul morabūtur: & puer paruulus minabit eos.⁷ Vitulus & vrsus pascētur: simul re-
quiescent catuli eorum. Leo quasi bos comedet paleas,⁸ & delectabitur^c infans in v-
bere super foramina aspidis, & in cauerna Reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam
mittet.⁹ Nō nocebunt & non occidēt in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est
terra scientia dñi, sicut aquae maris operientis.¹⁰ In die illa radix Iesse, † qui stat in si-
gnum populorum, ipsum gentes deprecabuntur: & erit sepulchrum eius gloriosum.

† Rom. 15. c.

C

†¹¹ Et erit in die illa, adiiciet dñs^d secundo manum suam ad possidendum residuū po-
puli sui, quod relinquetur ab Assyriis, & ab Ægypto & à Phetros, & ab Æthiopia &
ab Elam, & à Sennar, & ab Emath, & ab insulis maris.¹² Et leuabit signū in nationes,
& congregabit profugos Israel. Et dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terrae,¹³ &
auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribunt. Ephraim non æmulabitur Iudam,
& Iudas non pugnabit cōtra Ephraim.¹⁴ Et volabunt in humeros Philisthiim per ma-
re: simul prædabuntur filios orientis: Idumaea & Moab præceptum manus eorum, &
filij Ammon obediētes erunt.¹⁵ Et desolabit dñs^e linguam maris Ægypti, & eleuabit
manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum in septem ri-
uis, ita vt transeant per eū calceati.¹⁶ Et erit via residuo populo meo qui relinquetur
ab Assyriis, sicut fuit Israeli † in die illa qua ascendit de terra Ægypti.

† Exo. 14. g.

*Redempti populi gratiarum actio pro suscepto beneficio, à propheta
præuiso. XII.*

† Exo. 15. a
Psa. 117. c. &
104. b

A

ET^a dices in die illa: ^a Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi, cōuer-
sus est furor tuus, & consolatus es me.² Ecce deus saluator meus, fiducialiter
agam, & non timebo. † Quia fortitudo mea & laus mea dominus, & factus
est mihi in salutem.³ Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris,⁴ & dicetis in
illa die: Confitemini domino, & inuocate nomen eius. Notas facite in populis adin-
uentiones eius, mementote quoniā excelsum est nomen eius.⁵ Cantate domino quo-
niam magnificè fecit, annuntiate hoc in vniuersa terra.⁶ Exulta & lauda habitatio
Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.

*Babylon & vniuersum eius regnum propter Iudeorum oppressiōem vastabitur, sed
tandem Iudaei ab eorum captiuitate liberabuntur. XIII.*

† 1. Par. 16. b
Psal. 104. b.

A

Nus^a Babylonis quod † vidit Isaías filius Amos.² Super montem caliginosum
leuate signum, exaltate vocem, leuate manum, & ingrediantur portas duces.
Ego mandauī sanctificatis meis, & vocauī fortes meos in ira mea, exultantes

a. Radix Iesse patriarchae,
familia Iudeorum, virgo Ma-
ria, flos Mariae Christi, qui
bonū odorē fidei toto spar-
surus orbe, virginali ex vte-
ro genuit, sicut ipse di-
xit: Ego flos campi, & lilium
conuallium. Cantic. 2. Ambrosius
de spiritali. c. 5.

b. Gentium vocatio per Chris-
tū ex Iesse ortū facta infi-
nuatur, qui varios hominum
mores tā vniuersi moris habi-
tare fecit in ecclesia. Gregorius
in Ezech. 40. 16.

c. Infans Iesus est Christus,
qui intrepidus impiorum
corda aggredi non formi-
dauit. Gregorius ubi supra.

d. Hoc est, secunda libera-
tione per Christū & mortē
eius: quoniā in prima libe-
ratione liberauerat eos ab
Assyriis, in secunda ab idō-
lis. Hieronymus ibidem.

e. Lingua maris Ægyptij,
scientia est doctrina seculi-
laris, quae peccati obscuri-
tate fuscatur. Gregorius Moral.
lib. 33. cap. 13.

a. Tribus malis premeban-
tur Iudaei, pro præteritis in-
quam culpis diuino furore
pro futuris penis hostium
timore, pro praesentibus
malis cordis dolore. S. Thoma.
b. Nā vt promissionē hanc
vitae praesentis noueris, nō
futura, illud attende quod
sequitur: dicetis in illa die:
Confitemini domino, & in-
uocate nomen eius. Inuoca-
tio quippe praesentis tēpo-
ris est, sicut scriptū est: In-
uoca me in die tribulatio-
nis. Bernardus in Natali. do. Scripturae.

a. Onus prophetiae est mi-
narū pena, quae deus mise-
riā imminētē per prophē-
tā denūciat futuram, nisi
conuersi fuerint quibus pre-
dicatur. Hieronymus ibidem.

b. Per vasa furoris domini
quidam angelos malos in-
telligit, vt Plal. 77. Immis-
siones per angelos malos:
quorum opera destructa est
Babylon, vel potius graues
vindictas: de quibus Iere.
50. Aperuit dominus the-
saurum suum, & protulit vasa
ira sua. Dion. ibi.
c. Crudelem diem vocat,
non merito sui, sed populi
crudelia merito patientis
a domino. Hiero. ibi.

d. Capta Babylone a Medis
& Persis, auxiliares eius ad
propria reuertentur.
Hiero. ibi.

e. Cyrus Babylone obli-
dis Euphratis aqua in fos-
sas ad hoc aptatas deriuauit:
vnde urbem pede sic-
co ingressus nocte Baltha-
sarem regem occidit, sed &
tam ciues quam aduenas
urbem defendentes, senes
cum iunioribus, virgines &
uxores occidit. Ex Hiero.
& Dioy.

f. In tantu Babylon vastata
erit & deserta, vt ne ad pas-
cua quide armentorum &
pecorum utilis sit. Hiero. ibi.

a. Significat tempus quo Cy-
rus rex Persarum euerfa Ba-
bylone, & rege eius Baltha-
sar Chaldaeorum Regnum
transiit ad Persas & Iudeos
ad Ierosolymam instaura-
dam remisit. Hieron. ibid.

b. Magis hoc intelligendu
de tempore Machabaeorum,
quando Iudas & fratres eius
debellerunt Idumaeos,
Philistaeos, multosque Gre-
corum, quorum, ante tribu-
tarij erant. Ideo subiecerunt
exactores suos. Dion. ibi.

c. Infernus, id est diabolus,
qui inferis prepositus est.
Subter te, q. infernus deor-
sum est. conturbatus est, id
est in tumultu versus. q. d.

d. Monte Sion, sed o impu-
dens, Cherubim ante cum
stant, & non sedent. Quid
laborasti vt iam sedas? O-
mnes administratorij sunt
spiritus, & tu sedebis? Ber-
de. S. Benedicto.
e. Apostate angelo similis
efficitur homo, dum homi-
nibus esse similis dedigna-
tur. Greg.

in gloria mea.⁴ Vox multitudinis in montibus quasi populorum frequentium, vox so-
nitus regum gentium congregatarum. Dominus exercituum praecepit militiae belli, ⁵ ve-
nientibus de terra procul.⁶ A summitate caeli dominus, & vasa furoris eius, vt disperdat
omnem terram.⁷ Ululatae, quia prope est dies domini, quia vastitas a domino veniet.
⁸ Propter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis tabescet, ⁹ & conte-
retur. Torisiones & dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt. Vnusquisque ad pro-
ximum suum stupebit: facies combustae vultus eorum.¹⁰ Ecce dies domini venit cru-
delis, & indignationis plenus & irae, furorisque; ad ponendam terram in solitudinem, &
peccatores eius conterendos de ea: ¹¹ quoniam stellae caeli & splendor earum non ex-
pandent lumen suum. ¹² Obtenebratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lu-
mine suo. ¹³ Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum. Et quiesce-
re faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. ¹⁴ Pretiosior erit vir
auro, & homo mundo obrizo. ¹⁵ Super hoc caelum turbabo, & mouebitur terra de lo-
co suo propter indignationem domini exercituum, & propter diem irae furoris eius.
¹⁶ Et erit quasi damula fugiens, & quasi ovis, & non erit qui congreget. ¹⁷ Vnusquisque
ad populum suum conuertetur, & singuli ad terram suam fugient. ¹⁸ Omnis qui in-
uentus fuerit, occidetur: & omnis qui superuenerit, cadet in gladio. ¹⁹ Infantes eorum
allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & uxores eorum violabuntur.
²⁰ Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quaerant, nec aurum velint,
²¹ sed sagittis paruulos interficiant, & lactentibus vteris non misereantur, & super fi-
lios non parcat oculus eorum. ²² Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in su-
perbia Chaldaeorum, sicut subuertit dominus Sodomam & Gomorrhiam. ²³ Non
habitabitur vsque in finem, & non fundabitur vsque ad generationem & generatio-
nem. ²⁴ Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi, ²⁵ sed requiescent
ibi bestiae, & replebuntur domus eorum draconibus. Et habitabunt ibi struthiones,
& pilosi saltabunt ibi, ²⁶ & respondebunt ibi vlulae in aedibus eius, & Sirenes in delu-
bris voluptatis.

*Iudaeis promittit liberationem per Babylonis excidium prius illi comminatum per
Philistaeorum comminationem.*

XIIII.

Rope est vt veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. ¹ Miserebitur
enim dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos faciet super
humum suam. Adiungetur aduena ad eos, & adhærebit domui Iacob. ² Et te-
nebunt eos populi, & adducent eos in locum suum. Et possidebit eos domus Israel su-
per terram domini in seruos & ancillas, & erunt ³ capientes eos qui se ceperant, & subiicient
exactores suos. ⁴ Et erit in die illa cum requiem dederit tibi deus a labore tuo, & a co-
cussione tua, & a seruitute dura qua ante seruiuisti: ⁵ sumes parabolam istam contra
regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum? ⁶ Contriuit
dominus baculum impiorum, virgam dominantium ⁷ cadentem populos in indigna-
tione, plaga insanabili, subiicientem in furore gentes, persequentem crudeliter. ⁸ Co-
quieuit & siluit omnis terra, gauisa est & exultauit. ⁹ Abietes quoque latatae sunt super
te, & cedri Libani. Ex quo dormisti, non ascendit qui succidat nos. ¹⁰ Infernus subter
te conturbatus est: in occursum aduentus tui suscitauit tibi Gigantes. Omnes princi-
pes terrae surrexerunt de solis suis, omnes principes nationum: ¹¹ vniuersi responde-
bunt, & dicent tibi, Et tu vulneratus es sicut & nos, nostri similis effectus es. ¹² Detra-
cta est ad inferos superbia tua, cecidit cadauer tuum. Subter te sternetur tineae, & operi-
mentum tuum erunt vermes. ¹³ Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane orieba-
ris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, ¹⁴ qui dicebas in corde tuo: In caelum
conscendam, super astra dei exaltabo solium meum, sedebam in monte testamenti in
lateribus Aquilonis, ¹⁵ ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. ¹⁶ Ve-
runtamen ad infernum detrahentis, in profundum laci. ¹⁷ Qui te viderint, ad te inclina-
bunt, teque prospicient: Nunquid iste est vir qui conturbauit terram? qui concussit
regna?

Nume. 12. c

† Ezech. 32. b.
Ioel. 3. c
Matth. 24. c
Marc. 13. c
Luc. 21. c.

† Plal. 136. b

† Gene. 19. b
Iere. 50. f
Ezech. 16. f
Hosee. 11. c
Amos 4. d

De pe. di. 1.
c. Principiu

24. quest. 7.
c. Quidam.

regna? ¹⁷ qui posuit orbē desertū, & vrbes eius destruxit? Vincētis eius nō aperuit carcerē. ¹⁸ Omnes reges gentium vniuersi dormierunt in gloria, vir in domo sua: ¹⁹ tu autem proiectus es de sepulchro tuo quasi stirps inutilis, pollutus & obuolutus cū iis qui interfecti sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta laci. Quasi cadauer putridum ²⁰ non habebis consortium neque cum eis in sepulturā. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum occidisti. ²¹ Non vocabitur in eternum semen pessimorum. ²² Et consurgam super eos, dicit dominus exercituum: & perdam Babylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem, dicit dñs. ²³ Et ponam eos in possessionē hericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in scopa terens, dicit dominus exercituum. ²⁴ Iurauit dominus exercituum, dicens: Si non vt putauī, ita erit, & quomodo mente tractauī, ²⁵ sic eueniet, vt conterā Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum, & auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. ²⁶ Hoc consilium quod cogitauī super omnem terram, & hæc est manus extenta super vniuersas gentes. ²⁷ Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? Et manus eius extenta, & quis auertet eam? ²⁸ In anno quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud. ²⁹ Ne lateris Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui. ³⁰ De radice enim colubri egredietur Regulus, & semen eius absorbens volucrem. ³¹ Et pascentur primogeniti pauperum, & pauperes fiducialiter requiescent, & intērire faciā in fame radicem tuam, reliquias tuas interficiā. ³² Vlula porta, clama ciuitas, prostrata est Philisthæa omnis. Ab Aquilone enim fumus veniet, & non est qui effugiat agmē eius. ³³ Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia dominus fundauit Sion, & in ipsa sperabunt pauperes populi eius.

f. Omnes historię consentiunt quod occiso Balthasar nepote Nabuchodonosor, & succedente Dario Medo in regnū Chaldeorum, nullus de Nabuchodonosor deinceps stirpe regnauit. Hoc ergo scriptura predicat, quod in tantam Babylon veniet vastitas, vt etiam de semine regio nullus remaneat, sed propter impietate patris omnis soboles eius deleatur, iuxta illud Psal. In generatione vna deleatur nomen eius. Hier. ibi.

g. Leuiathā non solum cohibet, sed etiā regulus dicitur, pro eo quod immundis spiritibus vel reprobis hominibus principatur. Regulū namque serpentum rex dicitur. Greg. Morā. li. 3. c. 38.

Moabitas præuidet ruinæ miseria afficiendos.

XV.

† Hier. 48. f.
Ezech. 7. e

MNus Moab. Quia nocte vastata est Ar, Moab conticuit: quia nocte vastatus est murus, Moab conticuit. ² Ascendit domus Dibon ad excelsa in planctū super Nabo, & super Medaba Moab vlulabit. ³ In cūctis capitibus eius caluitium, omnis barba radetur. ⁴ In triuiis eius accincti sunt sacco, super tecta eius & in plateis eius omnis vlulatus descendet in fletum. ⁵ Clamauit Hesebon & Eleale, vsq; Iasa audita est vox eorum. Super hoc expediti Moab vlulabunt: anima eius vlulabit sibi. ⁶ Cor meum ad Moab clamabit, vectes eius vsq; ad Segor vitulam consternantem. Per ascensum enim Ludith flens ascēdet, & in via Horonaim clamorem contritionis leuabunt. ⁷ Aquæ enim Nemrim desertæ erunt: quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. ⁸ Secundum magnitudinem operis, & visitatio eorum. Ad torrentem salicum ducent eos: ⁹ quoniam circuibit clamor terminū Moab. Vsq; ad Gallim vlulatus eius, & vsq; ad puteum Elim clamor eius: quia aquæ ¹⁰ Dibon repletæ sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamēta iis qui fugerint de Moab leonem, & reliquiis terræ.

a. Modus plangendi prius rui erat, quod tempore prosperitatis & lætitiæ barbā & comam nutriētes, tempore tristitiæ deponēbat, vt habetur Iob 1. Et tonso capite corruens in terrā adorauit. S. Tho. ibi.

b. Dibon ciuitas Moabitica, quam Sehon rex Amorrhæorum possedit iure belli quo pulso à filiis Israel capta, & in partem Gad data est, vt ait Hiero. diuersa tamen à Dibon Gad, quæ est 39. mansio Israelitarū circa solitudinem Moab, vt patuit Numerorum 33.

Moab ob nimiam arrogantiam & perfidiam humiliabitur, & ex Ruth Moabitide linea Christi texetur.

XVI.

Mitte agnum domine dominatorem terræ ¹ de petra deserti ad montem filiarum Siō: ² & erit sicut auis fugiens, & pulli de nido auolātes. Sic erunt filiarum Moab in transcensu Arnion. ³ In consilium coge concilium, pone quasi noctem vmbra tuam in meridie. Absconde fugientes, & vagos ne prodas. ⁴ Habitabūt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum à facie vastatoris. Finitus est enim puluis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. ⁵ Et præparabitur in misericordia solium: & sedebit super eum in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans & quærens iudiciū, & velociter reddens quod iustū est. ⁶ Audiuiimus superbiā Moab, superbus est valde. Superbia eius & arrogantia eius, & indignatio eius, plusquam for-

a. Hæc ex mēte Hieronymi expōsitā reperies Ruth. c. 1.

b. Hoc de Christi primo aduentu in carnem, vt obseruat ecclesia, intelligēdum est, & de secundo, cū finito Antichristi puluere, & vastatore sublato, qui conculcabat vniuersam terrā, rex Christi adueniet, qui sedebit in tabernaculo Dauid, & in die iudicii reddet cūctis pro operibus suis. Hiero. ibi.

† Hier. 48. c.

titudo eius.⁷ Idcirco vlulabit Moab, ad Moab vniuersus vlulabit. Iis qui lætantur super muro: cocti lateris, loquimini plagas suas,⁸ quoniã suburbana Hesebon deserta sunt. Et vineam Sabama domini gentium exciderunt. Flagella eius vsque ad Iazer^c perueniunt, errauerunt in deserto, propagines eius relictæ sunt, transierunt mare.⁹ Super hoc plorabo in fletu Iazer, & vineã Sabama. Inebriabo te lachryma mea Hesebon & Eleale, & quoniam super vindemiam tuam & super messem tuam vox calcantiũ irruit.^{†10} Et auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit neque iubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueuerat, vocẽ calcantiũ abstuli.^{†11} Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, & viscera mea ad murum cocti lateris.¹² Et erit cum apparuerit quod laborauit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua, vt obsecret, & non valebit.¹³ Hoc verbum quod locutus est dominus ad Moab extunc,¹⁴ & nunc locutus est, dicens: In tribus annis quasi anni mercenarij, auferetur gloria Moab super omni populo multo, & relinquetur in eo sicut racemus paruus & modicus, nequaquam multus.

c. Per hoc quod ait propheta gaudium de Carmelo auferẽdũ, quod homines habere solebant à fertilitate Carmeli, insinuat quod de cunctis finibus Moab quodã fertilibus, exultatio auferet tota terra remanente ad tepus inculta, Diony. ibi d.

†Iere. 48. 2.

†Ibidem.

Comminatur dominus pœnam Damasco cum decem tribubus confœderata & item Israeli, quia oblitus est saluatoris sui, & Assyrijs propter suam crudelitatem.

XVII.

a. Post Babylonem & Philistinos ad Damascum, i. A. ramfermo cõueritur, quæ & ipsa regalis quondã ciuitas fuit, & in omni Syria te nunt principatum. Necdũ florebat Antiochia, Laodicia, & Apamia. Hiero. ibid. b. Comminatur propheta Damasco, quod decem tribubus auxiliũ promitteret & primo quo ad destructionẽ regie sedis. Secundo quo ad depopulationẽ hominũ & bonorum, & tertio quo ad destructionem murorum, & tandem quo ad iacentẽ regionem Syria. S. Tho. ibi.

Nus^a Damasci. Ecce^b Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut aceruus lapidum in ruina.² Derelictæ ciuitates Aroer gregibus erunt, & requiescent ibi, & non erit qui exterreat.³ Et cessabit adiutorium ab Ephraim, & regnũ à Damasco, & reliquæ Syriae sicut gloria filiorum Israel erũt, dicit dominus exercituum.⁴ Et erit in die illa, attenuabitur gloria Iacob, & pingues carnes eius emarcescent: & erit sicut congregans in messe quod restiterit, & brachium eius spicas leget.⁵ Et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim,⁶ & relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor aut quinque. In cacuminibus eius fructus eius: dicit dñs deus Israel.⁷ In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi eius ad sanctum Israel respicient,⁸ & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus eius, & quæ operati sunt digiti eius: non respicient lucos & delubra.⁹ In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ, sicut aratra & segetes quæ derelictæ sunt à facie filiorum Israel, & eris deserta,¹⁰ quia oblita es dei saluatoris tui, & fortis adiutoris tui non es recordata. Propterea plantabis plantationem¹⁰ infideles, & germen alienum seminabis.¹¹ In die plantationis tuæ labrusca, & mane semen tuum florebit. Ablata est messis in die hæreditatis, & dolebit grauiter.^{c 12} Væ multitudini populorũ multorum, vt multitudo maris sonantis, & tumultus turbarũ^d sicut sonitus aquarum multarum.¹³ Sonabunt populi sicut sonitus aquarũ inundantium, & increpabit eum, & fugiet procul: & rapietur sicut puluis montium à facie venti, & sicut turbo coram tempestate.¹⁴ In tempore vespere, & ecce turbatio in matutino, & non subsistet. Hæc est pars eorum qui vastauerunt nos, & fors diripientium nos.

c. Hoc de vniuersis tyrannis, paganis, hæreticis, & Iudaicis sancta ecclesiam persequentibus intelligi congruit, de quorum exercitio subditur: Et increpabit eũ. Christus eos condemnabit & fugient procul, sed non effugient. Diony. ibid.

Aegyptijs comminatur exitium, at Aethiopibus ob susceptum euangelium promittit salutem.

XVIII.

a. Vmbra. Hoc est, nauium confidens auxilio.

Væ terræ^a cymbalo alarum quæ est trans flumina Aethiopiæ:² quæ mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas. Ite angeli veloces ad gentem cõuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, ad gentem expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terrã eius. Ad moramini in terra, cum eleuatum fuerit signum in montibus, videbitis: & clangorem tubæ audietis: quia hæc dicit dominus ad me: Quiescam & cõsiderabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, & sicut nubes roris in die messis,⁵ Ante messem enim totus effloruit, & immatura perfectio germinauit, & præcidentur ramusculi eius

eius falcibus, & quæ derelicta fuerint, abscinduntur. Et excutientur: ⁶ & relinquentur simul auibus montium & bestiis terræ, & æstate perpetua erunt super eum volucres: ⁷ & omnes bestię terræ super illam hyemabunt. ⁷ In tempore illo deferetur ^a munus domino exercituum à populo diuulso & dilacerato, à populo terribili, post quē non fuit alius, à gente expectante, expectante & conculcata, cuius diripuerūt flumina terram eius ad locum nominis domini exercituum montem Sion.

a. Munus multiplex dicitur. Feruētis dilectionis, deuotæ orationis, perfectæ operationis, & debitæ oblationis. S. Thom. ibid.

Aegyptus prædicitur ab Assyriis ob infidelitatem vastanda: sed tandem ad dominum in iuramento, sacrificio, & inuocatione domini conuertenda. X I X.

A Nus Ægypti. Ecce dominus ascendet ^a super nubem leuem, & ingreditur Ægyptum, & commouebuntur simulachra Ægypti à facie eius, & cor Ægypti tabescet in medio eius. ² Et concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios, & pugnabit vir cōtra fratrem suum, & vir contra amicum suum, ciuitas aduersus ciuitatem, regnum aduersus regnum, ³ & dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus eius, & consilium eius præcipitabo, & interrogabunt simulachra sua, & diuinos suos & Pythones, & ariolos, ⁴ & tradam Ægyptum in manu dominorū crudeliū, & rex fortis dominabitur eorum, ait dominus deus exercituum. ⁵ Et arescet aqua de mari, & fluuius desolabitur atq; siccabitur, ⁶ & deficient flumina. Attenuabuntur & siccabuntur riui aggerum. Calamus & iuncus marcescet, ⁷ nudabitur alueus riui à fonte suo. Et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, & non erit. ⁸ Et mœrebunt piscatores, & lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, & expandentes rete super faciē aquæ emarcescent. ⁹ Confundentur qui operabantur linū, plectentes & texentes subtilia. ¹⁰ Et erunt irrigua eius flaccientia, omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. ¹¹ Stulti principes Thaneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius Regum antiquorum? ¹² Vbi nunc sunt sapientes tui? Annuntient tibi & indicent quid cogitauerit dominus exercituum super Ægyptum. ¹³ Stulti facti sunt principes Thaneos. Emarcuerunt principes Memphæos, deceperunt Ægyptum, angulum populorū eius. ¹⁴ Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptū in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomēs. ¹⁵ Et non erit Ægypto opus quod faciat caput & caudam incuruantem & refrēnantē. ¹⁶ In die illa erit ^b Ægyptus quasi mulieres: & stupebunt & timebunt à facie commotionis manus domini exercituum, quam ipse mouebit super eam, ¹⁷ & erit terra Iuda Ægypto in festiuitatē. Omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit à facie consilij domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam. ¹⁸ In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaā, & iurantes per dominum exercituum. Ciuitas Solis vocabitur vna. ^c ¹⁹ In die illa erit altare domini in medio terræ Ægypti: & titulus domini iuxta terminum eius: ²⁰ & erit in signum & testimonium domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem qui liberet eos. ²¹ Et cognoscetur dominus ab Ægypto, ^d & cognoscent Ægyptij dominum in die illa: & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vouebunt domino, & soluent. ²² Et percutiet dominus Ægyptum plaga & sanabit eam, & reuertentur ad dominum, & placabitur eis, & sanabit eos. ²³ In die illa erit via de Ægypto in Assyrios, & intrabit Assyrius Ægyptum, & Ægyptius in Assyrios, & seruiēt Ægyptij Assyrii. ²⁴ In die illa erit Israel ^e tertius Ægyptio, & Assyrio benedictio in medio terræ, ²⁵ cui benedixit dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti, & opus manuum mearum Assyrio, hæreditas autem mea Israel.

a. Hoc est, in sanctum corpus, quo mediante fugiens Herodem fugit in Ægyptum. Chrysost. in 2. cap. Matth. Hæc ergo propheta ad saluatoris tēpora refertur, quando ascendit super nubem leuē, id est corpus humanū, quod ex virgine assumpserat, nullo humane cōmixtionis semine prægrauatum, siue quod à nube leui portat^r sit, id est corpore virginali, & ad ingressum eius omnes demones contremuere. Raba. in cap. 24. Ecclesiastici.

b. In memoria erit Ægyptus terræ Iudæ, ob mala quæ toties intulit ei, præcipue eos auerēdo à dei cultu, propter quæ scient se dei iram incurrisse. S. Thom. ibidem.

c. Etenim Moyses altare & sacrificia nusquam terrarū nisi in sola Iudæa, & in huius sola ciuitate constituit lege à se posita iubet, mutato autem altari legem mutari oportet. Euseb.

d. Respondeant Iudæi, lege præceptum est, ut altare non fiat nisi in vno loco quē elegerit dominus deus, & ostia tantum à sacerdotibus Leuitici generis immolentur. Ecce Isaia aperit docet quod Ægyptij cognoscant dominum, & c. Si ergo Ægypti: sacerdotiū habent, impletur & in illis Pauli testimonium dicentis: Translato sacerdotio necesse est ut & legis trālatio fiat. Hierony. ibid.

e. Quasi nō vicissim ab Assyriis Ægyptiisq; medius, sed erat tertius cum ipsis, seruient scilicet Romanis. Glof. ordi. ibid.

Ægyptiorum & Æthiopum ab Assyriis prædicitur captiuitas. X X.

Anno ante Christum. 773. Anno mundi. 3189.

A Nno quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum ^a Sargon Rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam, ² in tempore illo locutus est dominus in manu Isaia filij Amos, dicens: Vade & solue

a. Sennacherib, Sargō, Sennac, Phua, Salmanasar, Teglatphalasar, & Aſrael, sex sunt nomina eiusdē regis Assyriorum. Hiero. ibid.

b. Tres dies quibus Isaias nudus & discalceatus ambulauit, tres annos significane tribulationis & persecutionis Aegyptiorum & Aethiopum. S. Tho.

c. Hoc est, cognita hac Aegyptiorum captiuitate atque Aethiopum, populus Iudaeorum timebit, & erubescet propter deiectionem Aethiopum in quibus sperabant, & Aegyptiorum, de quorum amicitia & auxilio exultabant. Diony. ibid.

saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus & discalceatus. ³ Et dixit dominus: ^b Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus & discalceatus trium annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam: ⁴ sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiae, iuuenem & senem, nudam & discalceatam discoopertis natibus ignominiam Aegypti. ⁵ Et timebunt & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. ⁶ Et dicet habitator insulae huius in die illa: Haecine erat spes nostra? Ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum? Et quomodo effugere poterimus nos.

Babylonis à Medis & Persis ruina, Idumae autem & Arabia ab Assyriis & Chaldaeis.

X X I.

Nus deserti maris. Sicut turbines ab Aphrico veniunt, de deserto venit, de terra horribili, ² visio dura nuntiata est mihi: [†] Qui incredulus est, infideliter aggit: & qui depopulator est, vastat. Ascende Elam, obside Mede, omnem gemitum eius cessare feci. ³ Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me, sicut angustia parturientis. Corruui cum audirem, conturbatus sum cum viderem. ⁴ Emarcuit cor meum, tenebrae stupefecerunt me. Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. ⁵ Pone mensam, contemplantur in specula. Comedentes & bibentes surgite principes, arripite clypeum. ⁶ Haec enim dixit mihi dominus: Vade, & pone speculatorem, & quodcumque viderit, annuntiet. ⁷ Et vidit currum ^a duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli: & contemplatus est diligenter multo intuitu. [†] ⁸ Et clamauit, ut Leo. Super speculam domini ego sum, stans iugiter per diem: & super custodiam meam ego sum stans totis noctibus. ⁹ Ecce iste venit ascensor vir bigae equitum. Et respondit & dixit: [†] Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius contrita sunt in terram. ¹⁰ Tritura mea & filia areae meae: quae audiui a domino exercituum deo Israel, annuntiaui vobis. ¹¹ Onus ^b Duma. Ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte, custos quid de nocte? ¹² Dixit custos: Venit mane & nox. Si quaeritis, quaerite: conuertimini, & venite. ¹³ Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. ¹⁴ Occurrentes sitiienti ferte aquam, ^c qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrere fugienti. ¹⁵ A facie enim gladiatorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie grauis praelij, ¹⁶ quoniam haec dicit dominus ad me: Adhuc in vno anno quasi in anno mercenarij, & auferetur omnis gloria Cedar, ¹⁷ & reliquiae numeri sagittariorum fortium de filiis Cedar imminuentur. Dominus enim deus Israel locutus est.

Ierosolyma ob infidelitatem principum & sacerdotum prophetatur captiuitas: Sobna autem reiecto Eliacim illi sufficitur.

X X I I.

a. Hoc est, Ierusalem, non propter situm loci, cum in monte sita sit, sed propter vilitatem: quia ad ipsam sicut ad vallem confluebant undique fordes: dum vicinarum gentium actus sequeretur. Vnde Ezech. 9. Haec est Ierusalem, in medio gentium posita est. Vel dicitur vallis, propter infimam partem ciuitatis, quae a Sobna tradita fuit Sennacherib. S. Tho. ibid.

b. Sion mons quondam visionis, nunc vallis fletuum. Hierony.

c. Hoc est, Elamita cum rege Babylonis contra Ierusalem venientes, secum derulerunt pharetras, quia ipsi sunt fortes sagittarij, & quadrigae equestrum, in quibus arma & victualia portabatur. Ex quo patet hoc caput non intelligi de punitione Iudaeorum facta per Romanos. Hi enim Elamitae Assyrij erant, qui in Romano exercitu non erant. Diony. ibid.

Nus ^a vallis visionis. Quidnam tibi quoque est, quia ascendisti: & tu omnis in terra: ² Clamoris plena, vrbs frequens, ciuitas exultans? Interfecti tui, non interfecti gladio: nec mortui tui, mortui in bello. ³ Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt. Omnes qui inuenti sunt, vincti sunt pariter, procul fugerunt. ⁴ Propterea dixi: Recedite a me, amarem fletum. Nolite incubere ut consolamini me super vastitate filiae populi mei. ⁵ Dies enim interfectionis & concalcationis, & ^b fletum domini deo exercituum in valle visionis. Scrutans murum, & magnificus super montem. ⁶ Et Elam sumpsit pharetram, & currum hominis equitis, & parietem nudabit clypeus. ⁷ Et reuelabitur operimentum Iudae. Et videbitis in die illa armamentarium domus saltus, ⁹ & scissuras ciuitatis Dauid videbitis, quia multiplicatae sunt. Et congregastis aquas piscinae inferioris, ¹⁰ & domus Ierusalem numerastis, & destruxistis domus ad muniendum ad eum qui fecerat eam, & operatorem eius de longe non vidistis. ¹² Et vocabit dominus deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum, ad caluitium, & ad cingulum sacci, & ecce

† Sap. 2. b.
2. Cor. 15.
Infr. 26. d.
De p. 1. di. 2.
Si enim.
ver.
Petrus quo-
que.

¹³ & ecce gaudium & letitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum. [†] ^d Comedamus & bibamus, cras enim moriemur: ¹⁴ & reuelata est in auribus meis vox domini exercituum: Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit dominus deus exercituum. ¹⁵ Hæc dicit dominus deus exercituum: Vade ingredi ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, & dices ad eum: ¹⁶ Quid tu hic, aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulchrum, excidisti in excelsio memoriam diligenter, in petra tabernaculum tibi. ¹⁷ Ecce dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus: & quasi amictum sic subleuabit te. ¹⁸ Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam & spatiosam. Ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ, & ignominia domus domini tui. ¹⁹ Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. ²⁰ Et erit in die illa, vocabo seruum meum Eliacim filium Helcia, ²¹ & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manum eius, & erit quasi pater habitantibus Ierusalem & domui Iuda. [†] ²² Et dabo clauem domus David super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat: & claudet, & non erit qui aperiat. ²³ Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris sui, ²⁴ & suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius, vasorum diuersa genera, omne vas paruulum, à vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. ²⁵ In die illa, dicit dominus exercituum, auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur & cadet, & peribit quod pependerit in eo, quia dominus locutus est.

d. Rectè arguitur stultitia qui in mandacado & bibendo locat spem suam. Et ideo ei tempus mortis vrgetur: secundum quod dictum est ab ipsis qui gulæ seruiunt: Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat, quia recedit quæ cui seruet ignorat. Amb. de Nabuch. ca. 8.

e. Longe distantem.

f. Quod enim ille sua passione referauit, claudi non poterit: & quod clauferit in carceris Iudaorum, à nullo alio aperietur. Hic. ibi.

† Iob. 12. c.
Apoc. 3. b.

Minatur dominus Tyro à Nabuchodonosor exitium, at post septuaginta annos liberationem promittit.

XXIII.

A Nus Tyri. Vlulate naues a maris, quia vastata est domus unde venire consueuerant: de terra Cethim reuelatum est eis. ² Tacete qui habitatis in insula, negotiatio Sidonis. Transfretantes mare repleuerunt te ³ in aquis multis, semen Nili, messis fluminis fruges eius, & facta est negotiatio gentium. ⁴ Erubescere Sidon. Ait enim mare, & fortitudo maris, dicens: Non parturiui, & non peperii, & non enutriui iuuenes: nec ad incrementum perduxii virgines. ⁵ Cum auditum fuerit in Ægypto, dolebunt cum audierint de Tyro. ⁶ Transite maria, vlulate qui habitatis in insula. ⁷ Nunquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur à diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. ⁸ Quis cogitauit hoc super ^b Tyrum quoddam coronatam, cuius negotiatores principes, institores eius inclyti terræ? Dominus exercituum cogitauit hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ: & ad ignominiam deduceret vniuersos inclytos terræ. ¹⁰ Transi terram tuam quasi flumen filia maris: non est cingulum vltra tibi. ¹¹ Manum suam extendit super mare, conturbauit regna. Dominus madauit aduersus Chanaan, vt contereret fortes eius. ¹² Et dixit: Non adicies vltra vt glorieris, calumniā sustinens virgo filia Sidonis. In Cethim cōsurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi. ¹³ Ecce, terra Chaldaeorum talis populus non fuit; Assur fundauit eam. In captiuitate traduxerunt robustos eius, suffoderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam. ¹⁴ Vlulate naues c maris, quia deuastata est fortitudo vestra. ¹⁵ Et erit in die illa, in obliuione eris o Tyre septuaginta annis, sicut dies regis vnus. **D** Post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis. ¹⁶ Sume tibi citharam, circui ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. ¹⁷ Et erit, post ^d septuaginta annos visitabit dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas, & rursus fornicabitur cum vniuersis regnis terræ super faciem terræ, ¹⁸ & erunt negotiatores eius & merces eius sanctificatæ domino. Non cōdentur neque reponentur, quia iis qui habitauerint coram domino, erit negotiatio eius, vt manducent in saturitatem, & vestiantur usque ad vetustatem.

a. Tharsis, p quo 70. interpretes habent Carthaginis & Hebraei Tharsis: quando quidem Carthago Tyriorum colonia est in præfenti aut loco Tharsis, non mare generaliter, sed & Carthaginem possumus accipere. Hiero. ibi.

b. Tyrus à variis vario modo condita fertur. Berosus enim ait eam à Tyro quodam nomine, anno post diluuiū 189. condita: Iosephus anno 240. ante templū Salomonis. Alij à Tigra filio Iaphet. Alij ab Agenore patre Beli filio. Iustinus lib. 18. à Sidoniis conditam refert. ab Alexandro autē capta à Mauris exusta: à Domitico Veneto capta, à Soldano tandem incensa, anno domini 1290.

c. Tharsis Hebraice, Carthaginis Græce: quia nequaquam de Africa naues Tyrum veniunt, nec de terra Cethim, quam quidā Cyprum interpretantur. Hieron. y. ibid.

d. Septenarius & septuagesimus numerus poenitentiam significat consummatam. Per hoc igitur quod Tyrus 70. annis in obliuione erit, innuitur quod peccatores tribulationibus dignis exponantur donec eorum peccata purgentur: quo tempore quasi à deo derelicti videntur, qui, tempore correctionis exacto ad gratiarum redeunt actiones. Dion. ibi.

Minatur dominus singulis terræ habitatoribus vastationem, & totius orbis in die iudicii confusionem.

XXIII.

K ij

a. Post singulorum correptionem regnorum, Iudææ, Babylonis, Philistini, Moab, Damasci, Israel, Aegypti, &c. nunc quid totus orbis in consummatione passurus sit, propheticus sermo describit: & hoc iuxta euangelium & apostolos. Hiero.
b. Quis sacerdotum rapuit ab ore Apostolorum huius verbū gratiæ, fiduciæ verbum, ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Ecce enim sicut populus, sic sacerdos. Similiter voluit in hoc seculo fieri diuites similiter, imò abundantius suā hic præcipiunt consolationem. Bernard. Declamatio. 1.
c. Ob scelera mittet dominus vindictam & sterilitatem in panem, vinum, oleū, & ex consequenti in latitiam. S. Tho.

d. Relictis hominibus paucis, quando maledictio vorauerit terram, & in vrbe fuerit solitudo, & hæc vniuersa contigerint in medio terre, in medio populorum & gentium, tanta erit sanctorum paucitas, de quibus loquitur dominus in euangelio: Multi sunt vocati, pauci vero electi: & tam vehementer pressura sanctorum, ut moueantur, si fieri potest, etiam electi dei. Hier. ibid.
e. Id est, mysteriū quod mihi de mundi consummatione & Christi aduentu reuelatum est, intra me semper reuoluam: diligenter pensabo, nec pandam indignis: imò ne valeam omnia narrare quæ cerno, hæret lingua mea faucibus meis. Diony. ibi.

Ecce^a dominus dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperdet habitatores eius.² Et erit sicut populus,^b sic sacerdos: & sicut seruus sic dominus eius: & sicut ancilla, sic domina eius: sicut emens, sic ille qui vendit: sicut fœnerator, sic is qui mutuū accipit: sicut qui repetit, sic qui debet.³ Dissipatione dissipabitur terra, & direptione prædabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc.⁴ Luxit & defluxit terra, & infirmata est: defluxit orbis, & infirmata est altitudo populi terræ,⁵ & terra infecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternū.⁶ Propter hoc maledictio vorabit terram, & peccabunt habitatores eius, ideóq; insanient cultores eius, & relinquetur homines pauci.⁷ Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde.⁸ Cessauit gaudiū tympanorum, quieuit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ.⁹ Cū cantico non bibent vinū, amara erit potio bibentibus illam.¹⁰ Attrita est ciuitas vanitatis, clausa est omnis domus, nullo introeunte.¹¹ Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis lætitia, translātū est gaudium terræ.¹² Relicta est in vrbe solitudo, & calamitas opprimit portas:¹³ quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorū,^d quomodo si pauca oliuæ quæ remanserūt, excutiātur ex olea: & racemi, cū fuerit finita vindemia.¹⁴ Hi leuabunt vocē suam atq; laudabūt: cum glorificatus fuerit dominus, hinnient de mari.¹⁵ Propter hoc in doctrinis glorificate dominū, in insulis maris nomen domini dei Israel.¹⁶ A finibus terræ laudes audiuius, gloriā iusti. Et dixi:^c Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Væ mihi. Præuaricantes præuaricati sunt, & præuaricatione transgressorum præuaricati sunt.^{† 17} Formido & fouea & laqueus super te, qui habitator es terræ.¹⁸ Et erit: † qui fugerit à voce formidinis, cadet in foueā: & qui se explicauerit de fouea, tenebitur laqueo: quia cataraetæ de excelsis apertæ sunt, & concutientur fundamenta terræ.¹⁹ Confractioe confringetur terra, contritione conteretur terra. Commotione commouebitur terra,²⁰ agitatione agitabitur terra sicut ebrius. Et auferetur quasi tabernaculum vnius noctis. Et grauabit eam iniquitas sua, & corruet, & non adiiciet vt resurgat.²¹ Et erit: in die illa visitabit dominus super militiam cœli in excelsis, & super reges terræ qui sunt super terram.²² Et congregabuntur in congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur ibi in carcere, & post multos dies visitabuntur.²³ Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit dominus exercituum in monte Sion & in Ierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

Gratiarum actio super mortis præcipitatione in Ierusalem, ac societate cœlesti, & confractioe potestatis diaboli.

X X V.

a. Gratiarum actio est, Iudei enim dicunt mirabilia hæc futura in finem, cum dominus Romam subuerterit, & Iudæam liberauerit. Alij dicunt prophetam gratias agere, quod dominus ob passionem suam mirabilia fecerit, & vrbe fortē propter infidelitatem subuerterit, scilicet Ierusalem. S. Tho. ibid.

Domine^a deus meus es tu, & exaltabo te, & confitebor nomini tuo, quoniam A fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen.² Quia posuisti ciuitatē in tumultum, vrbe fortē in ruinam, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur.³ Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te.⁴ Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, vmbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorū, quasi turbo impellens parietem:⁵ sicut estus in siti, tumultū alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente propaginem fortium marcescere facies.⁶ Et faciet dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defecata.⁷ Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes.^{b 8} Præcipitabit mortē in sempiternum. † Et auferet dominus deus lachrymā ab omni facie, & opprobriū populi sui auferet de vniuersa terra, & saluabit nos. Iste dominus, locutus est.⁹ Et dicet in die illa: Ecce de⁹ noster iste, expectauimus eū, eius,¹⁰ quia requiescet manus domini in monte isto, & triturbabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleæ in plaustro.¹¹ Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum

b. Omnes enim fideles non solum immortales, sed & impassibiles erunt in perpetuum. Diony. ibid.
c. Igitur sermo prophetice suscitator de consummatione mudi generaliter rextat vaticinium, tamen ne præsentia videatur omnino negligere, nominat Moab, qui fuit inimicus Israel, vt faceret eos idololatrare. Hier. ibid.

Osee. 4. b
14. q. 4. cap.
Ministri. q.
3. c. Pleriq;
c. Putant.

† Iere. 48. c.

† Iere. 48. g

† Apoc. 7. d
& 21. a

natandum, & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius.¹² Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram usque ad puluerem.

Gratiarum actio pro exaltatione iusti, & humilatione impij, ac mortuorum resurrectione.

X X V I

A **I**N die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda: Vrbs fortitudinis nostrae Sion Saluator, ponetur in ea murus, & antemurale.² Aperite portas, & ingreditur gens iusta, custodiens veritatem.³ Vetus terror abiit, seruabis pacem: pacem, quia in te sperauimus.⁴ Speraſtis in domino in seculis æternis, in domino deo forti in perpetuum.⁵ Quia incuruabit habitantes in excelsu, ciuitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad puluerem.⁶ Conculcabit eam pes, pes pauperis, gressus egenorum.⁷ Semita iusti recta est, rectus callis iusti ad ambulandum.⁸ Et in semita iudiciorum tuorum domine sustinuimus te, nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animæ.⁹ Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo in prae cordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discant habitatores orbis.¹⁰ Misereamur impio, & non discet iustitiam facere. In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam domini.¹¹ Domine exaltetur manus tua ut non videant, videant, & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret.¹² Domine dabis pacem nobis. Omnia enim opera nostra operatus es nobis.¹³ Domine deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui.¹⁴ Morientes non uiuant, Gigantes non resurgant. Propterea visitasti & contriuiſti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.¹⁵ Indulſisti genti domine, indulſisti genti. Nunquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terræ.¹⁶ Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.¹⁷ Sicut quæ concepit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus, a facie tua domine.¹⁸ Concepimus, & quasi parturiuimus & peperimus spiritum salutis. Iustitiam non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ.¹⁹ Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini, & laudate qui habitatis in puluere, quia ros lucis, ros tuus, & terram Gigantum detrahes in ruinam.²⁰ Vade populus meus, intra in cubacula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum donec pertranseat indignatio.†²¹ Ecce enim dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, & reuelabit terra sanguinem suum, & non operiet ultra interfectos suos.

a. De iustis ergo dicitur, quæ spiritum salutis generauerunt, quæ acceperunt de timore dei, non de malitia huius seculi, de qua legimus: Ecce parurit iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Melior ergo abortiuus quam partus seculorum. Ambro. de interpellat. lib. 2. cap. 4.
b. Cubacula hæc sepulchra sunt, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus seculi sub vltima ira per Antichristi vim excelsent. Tertul. de resur. car.

Paterna correctione consolatur dominus filios suos propter flagella Assyriorum: & tandem promittit saluatoris liberationem.

X X V I I.

A **I**N die illa visitabit dominus in gladio suo duro & gradi & forti super Leuiathan^a serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est.² In die illa, vinea meri cantabit ei.³ Ego dominus qui seruo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam. Nocte & die seruo eam,⁴ indignatio non est mihi. Quis dabit me spinam & veprem in praelio? gradiar super eam,⁵ indignatio non est mihi. An potius tenebo fortitudinem meam? Faciet pacem mihi, pacem faciet mihi.⁶ Qui ingrediuntur impetu ad Iacob, florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine.⁷ Nunquid iuxta plagam percutietis se percussit eum? Aut sicut occidit interfectos eius, sic occisus est?⁸ In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabis eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus.⁹ Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum eius. Cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra.¹⁰ Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur & dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit & consumet summitates eius.¹¹ In siccitate messis illius coterentur mulieres, venientes & docentes eam. Non est enim populus sapiens, propterea non miserebitur eius qui fecit eum: &

a. Draco, ut fertur, in terra serpit, natus in aquis, & volat in aere, inde diabolus & serpens, & cetus & Leuiathan dicitur. Greg. in Mora.

b. Alueus est cuius non magnus, qui diuidit terram promissionis & Aegyptum: super quem ciuitas Rhinocora sita est, unde nomen accepit. Glos. ordin.

qui formauit eum, non parcat ei. ¹² Et erit: in die illa percussiet dominus ab alueo fluminis usque ad torrentem Aegypti, & vos congregabimini unus & unus filij Israel. ¹³ Et erit: in die illa clangetur in tuba magna, & veniet qui perdit fuerant de terra Assyriorum, & qui eiectione erant de terra Aegypti, & adorabunt dominum in monte sancto in Ierusalem.

Comminatur dominus superbis & ebriis indignationem suam, quod prophetarum contemnant vaticinia: sed finalem pollicetur liberationem.

XXVIII.

a. A 24. cap. mundi consumptionem vaticinatus est propheta: nunc reuertitur ad decem tribus Israel, quas Ephraim appellat, propter Ieroboam qui erat de tribu Ephraim. Eos autem vocat coronam: quia in comparatione ad duas tribus Iuda & Benjamin, superabant multitudinem. Vocat etiam superbos, quia fortiores. Ebrios etiam dicit, quia non cognoscebant suum creatorem, sed pro eo vultus adorabant. Hieron. ibid.

V ^a coronam superbiae, ebriis Ephraim, & flori decidenti gloriae exultationis eius: qui erant in vertice vallis pinguiusculae errantes a vino. ² Ecce validus & fortis dominus, sicut impetus grandinis, turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, & emissarum super terram spatiosam. ³ Pedibus conculcabitur corona superbiae ebriorum Ephraim. ⁴ Et erit flos decidens gloriae exultationis eius, qui est super verticem vallis pinguiusculae, quasi temporaneum ante maturitatem autumnii, quod cum aspexerit videns, statim ut manu tenuerit, deuorabit illud. ⁵ In die illa erit dominus exercituum corona gloriae, & sertum exultationis residuo populi sui. ⁶ & spiritus iudicii sedenti super iudicium, & fortitudo reuertentibus de bello ad portam. ⁷ Verum hi quoque praeter vino nescierunt, & praeter ebrietate errauerunt. Sacerdos & propheta nescierunt praeter ebrietate, absorpti sunt a vino, errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignorauerunt iudicium. ⁸ Omnes enim mensae repletae sunt vomitu, sordiumque, ita ut non esset ultra locus. ⁹ Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, auulsos ab vberibus, ¹⁰ quia manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta; expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. ¹¹ In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istum, ¹² cui dixit: Haec est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium, & noluerunt audire. ¹³ Et erit eis verbum domini, manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, ut vadant & cadant retrorsum, & conterantur & illaqueentur, & capiantur. ¹⁴ Propter hoc audite verbum domini viri illudores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalem. ¹⁵ Dixistis enim: Percussimus foedus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. ¹⁶ Idcirco haec dicit dominus deus: ^b Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. ^c Qui crediderit, non festinet. ¹⁷ Et ponam iudicium in pondere, & iustitiam in mensura. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem. Aquae inundabunt, ¹⁸ & delebitur foedus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem, ¹⁹ quoadcunque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo pertransiit in die & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. ²⁰ Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, & pallium breue utrunque operire non potest. ²¹ Sicut enim in monte diuisionum stabit dominus, sic in valle quae est in Gabaon irascetur, ut faciat opus suum. ^c Alienum est opus eius, ut operetur opus suum. Peregrinum est opus eius ab eo. ²² Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra. ^d Consummationem enim & abbreviationem audiui a domino deo exercituum super universam terram. ²³ Auribus percipite & audite vocem meam, attendite & audite eloquium meum. ²⁴ Nunquid tota die arabit arans ut serat, proscindet & sarriet humum suam? ²⁵ Nonne cum adaequauerit faciem eius, ^d seret gith, & cyminum sparget, & ponet triticum per ordinem, & hordeum & milium & viciam in finibus suis. ²⁶ Et erudiet illum in iudicio, deus suus, docebit illum. ²⁷ Non enim in ferris triturbabitur gith, nec rota plaustrum super cyminum circuibit, sed in virga excutietur gith, & cyminum in baculo, panis autem comminuetur. Verum non in perpetuum triturbans triturbabit illum, neque vexabit eum rota plaustrum, nec ungulis suis comminuet eum. ²⁹ Et hoc a domino deo exercituum exiit, ut mirabile faceret consilium, & magnificaret iustitiam.

† 1. Co. 14. d

† Rom. 9. g
1. Pet. 2. a
Rom. 10. b
Psalm. 117. d
Matt. 21. d
Act. 4. b
† Rom. 10. b

† 2. Reg. 5. d
1. Para. 14. a
Ios. 10. c

† Sup. 10. f

b. Hic enim lapis a terra, & ex virtute & arte constat dei: ut non ex voluntate viri, sed ex voluntate dei, aduerum eius qui secundum hominem est, intelligamus. Irenaeus. lib. 3. ca. 28. Hunc autem lapidem, id est Christum mittit in fundamentum ecclesiae. Fides enim omnium Christi, ecclesia autem forma iustitiae, commune ius omnium. Ambr. lib. 1. offic. c. 29.

c. Hoc est. Haec impiorum perditio non proprie competit deo, cui proprium est misereri, parcere, & saluare. Damna vero & punire alienum est ab eo, & proprium malitiae nostrae. Dion. ibid.

d. Quidam exponunt de populo & sacerdotibus, quod vulgus indoctum in die iudicii, quasi gith & cyminum corripitur virga & baculo sacerdotes autem qui habuerunt clauem scientiae, grauioribus afficiuntur suppliciis. Hieron. ibid.

Pœnam

Pœnam temporalem Ierosolymæ destructionis, & spirituales excacationis minatur dominus propter peccata populi: sed eorum cum gentibus promittit conuersionem. XXI X.

A **V** ^a Ariel Ariel, ciuitas quam expugnauit David. Additus est annus ad annū, solennitates euolutæ sunt, ² & circunuallabo Ariel, & erit tristis & mœrens, & erit mihi quasi Ariel. ³ Et circundabo quasi sphæram in circuitu tuo, & iaciam contra te aggerem, & munimēta ponam in obsidionem tuam. ⁴ Humiliaberis, de terra loquēris, & de humo audietur eloquiū tuum. Et erit quasi Pythonis de terra vox tua, & de humo eloquiū tuum mussitabit. ⁵ Et erit sicut puluis tenuis multitudo ventilantium te, & sicut fauilla pertransiens multitudo eorum qui contra te præualuerunt. ⁶ Erītq;, repente confestim à domino exercituum ^b visitabitur in tonitruo & commotione terræ, & voce magna turbinis & tempestatis, & flamma ignis deuorantis. ⁷ Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gētium quæ dimicauerunt contra Ariel, & omnes qui militauerunt & obsederunt & præualuerūt aduersus eam. ⁸ Et sicut somniat esuriens & comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens & bibit, & postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, & anima eius vacua est: sic erit multitudo omnium gentium quæ dimicauerūt contra montē Sion. ⁹ Obstupescite & admiramini, fluctuate, & vacillate: [†] inebriamini & nō à vino: mouemini, & nō ab ebrietate, ¹⁰ quoniā miscuit vobis dominus spiritū soporis. Claudet oculos vestros: prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet. ¹¹ Et erit vobis visio omnium sicut verba ^c libri signati, quæ cum dederint scienti literas, dicent, Lege istum, & respōdebit, Non possum, signatus est enim. ¹² Et dabitur liber nesciēti literas, dicetūque ei, Lege, & respōdebit, Nescio literas. ¹³ Et dixit dominus: [†] Eo quod appropinquat populus ^d iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autē eius longe est à me, & timuerunt me mandato hominū & doctrinis: ¹⁴ Ideo ecce ego addam vt admirationē faciam populo huic miraculo grādi & stupendo. [†] Peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur. ¹⁵ Væ qui profundi estis corde, vt à domino abscondatis cōsiliū, quorū sunt in tenebris opera, & dicūt: [†] Quis videt nos, & quis nouit nos? ¹⁶ Peruersa est hæc vestra cogitatio, quasi si lutum cōtra figulum cogitet, & dicat opus factori suo: Non fecisti me, & figmentū dicat fictori suo: Nō intelligis. [†] ¹⁷ Nōne adhuc in modico & in breui cōuertetur Libanus in Charmel, & Charmel in saltū reputabitur? ¹⁸ Et audiēt in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cecorum videbunt. ¹⁹ Et addent mites in domino letitiā, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt, ²⁰ quoniā defecit qui præualebat: cōsummatu est illuſor, & succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, ²¹ qui peccare faciebāt homines in verbo, & argue ntem in porta supplantabant, & declinauerunt frustra à iusto. ²² Propter hoc hæc dicit dominus ad domum Iacob, qui redemit Abraham: Non modo cōfundetur Iacob, nec modo vultus eius erubescet, ²³ sed cū viderit filios suos opera manūū mearū in medio sui sanctificantes nomen meū, & sanctificabunt sanctū Iacob, & deū Israel prædicabunt, ²⁴ & scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discent legem.

Comminatur dominus vindictam reliquiis populi, quæ destructa ciuitate fugerunt in Egyptum.

XX X.

A **V** ^a filij desertores, dicit dominus, vt faceretis consiliū, & non ex me: & ordiremini telam, & non per spiritum meum: vt adderetis peccatum super peccatum, ² qui ambulatis vt descendatis in Egyptum, & os meum non interrogastis, sperātes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciā in vmbra Egypti, ³ & erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbra Egypti in ignominiam. ^b ⁴ Ierant enim in Thani principes tui, & nuntij tui vsq; ad Hanes peruenerunt. ⁵ Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non potuit. Non fuerunt in auxilium, & in aliquam vtilitatem: sed in confusionem & in opprobrium. ⁶ Onus iumentorum austri. In terra tribulationis & angustia, leana & leo ex eis, vipera & regulus volans, portantes super humeros iumentorum diuitias suas, & super

a. Ariel, leo dei. Ipsa est Ierosolyma. Hiero. ibi.

b. Metaphoricus sermo ad tonitruum & terremotum, tempestatem & turbinem, instar quorum eruperunt Romani contra Ierosolymam, & incenderunt eā, veluti. Iere. 4. Quasi nubes ascendent, & quasi repētas curus ei, velociores aquila. S. Tho. ibi.

c. Signatus est liber, quādo & dignitate & sacerdotiū amiserunt, & ciuitas destructa est & templum à principibus Roma. Gloſa. Ord. d. Ergo fratres sicut senatorem chlamys ornat, sicut agriculturam rusticum, sicut barbarum arma, sicut nauis navigationis peritia, & singulos quosque opifices operis sui qualitas ipsos demonstrat auctores: sic episcopalis opera designat vt ex bono opere magis q̄ professione noscatur plus meritis esse episcopus, quā quod nomine vocetur: quia sicut nihil esse dicim⁹ episcopo excellentius, sic nihil est miserabilius si de sancta vita episcopus periclitetur, si sacerdos in crimine teneatur. Ambr. de dignitat. sacerdo. ca. 3.

a. Qui sunt isti? nōne desertores fidei, & transgressores ecclesiæ dei, qui contra ordinē dei nituntur? Quos merito spiritus sanctus per prophetā increpat, dicens: Fecistis consiliū non per me, &c. Cypria de disciplina & bono pudicitia ad Nouat.

b. Huius pphetia Ieremias describit effectum 41. 42. & 43. ca. in quibus prohibet descensum reliquiarū populi sub Godolia filio Ahicā relictarū: quo abſimacle occiso fugerunt omnes cōtra dei cōsiliū per Ieremiā in Egyptum. S. Tho.

c. Ut admoneat te ipsa materia quæ semper viret, nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet spes salutis. Ambr.

d. Hoc est, in pacifica seruitute regis Nabuchodonosor, & in spe liberationis diuinæ & subuentionis, non Aegyptiæ protectionis, erit vestra securitas, iuxta Ieremie consilium. 42. c. Diony. ibid.

e. Quasi terga in præcepto ris faciem vertimus, cum verba despiciamus, cui præcepta calcamus, & tamen nos vocare non cessat. Greg. homil. 34. in euangelia.

f. Hordeum cum palea mixtum.

g. Frenum erroris maxillas populorum constringebat, quando idolorum errore obligata gentilitas, deo vero laudæ confessionis dare nesciebat. Grego. in Ezech. h. c. 18.

h. Hoc est, perditis tyrānis, & ad nihilum deductis, tunc vobis sanctis qui meis iussionibus obeditis, erit canticum sicut vox sanctificationis solennitatis, quādo egressi estis de Aegypto, & in solennitate paschæ iugum seruitutis Aegyptiæ proiectis, dicentes Pharaone in mari rubro submerso. Cantemus domino, & c. Hiero. ibid.

a. Non vtiq; transire in Aegyptum criminis est, sed transire in mores Aegyptiorum, transire in eorum perfidiam, escæ cupiditatē, luxuriæ deformitatem, qui eo transiit, descendit qui descendit, cadit. Declinemus itaque Aegyptium hominem, & non deum. Ambr. Epist. 6. lib. 1.

gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit. ⁷ Aegyptus enim frustra & vanè auxiliabitur. Ideo clamaui super hoc, Superbia tantum est, quiesce. ⁸ Nunc ingressus scribe eis super ^c buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die nouissimo in testimonium vsq; in æternum. ⁹ Populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolētes audire legem dei. ¹⁰ Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores: ¹¹ auferte à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostra sanctus Israel. ¹² Propterea hæc dicit dominus noster sanctus Israel: Pro eo quod reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumnia & tumultu, & innixi estis super eo, ¹³ propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso, quoniā subito dum non speratur, veniet contritio eius, ¹⁴ & comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione perualida, & non inuenietur de fragmentis eius testa in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fouea, ¹⁵ quia hæc dicit dominus deus Israel: Si reuertamini & quiescatis, salui eritis. ^d In silentio & in spe erit fortitudo vestra. Et noluitis, ¹⁶ & dixistis: Nequaquam, sed ad equos fugiemus, ideo fugietis. Et super veloces ascēdemus, ideo velociores erunt qui persequentur vos. ¹⁷ Mille homines à facie terroris vnus, & à facie terroris quinque, fugietis, donec relinquamini quasi malus nauis in vertice montis, & quasi signum super collem. ¹⁸ Propterea expectat dominus vt misereatur vestri, & ideo exaltabitur parcens vobis, quia deus iudicij dominus: beati omnes qui expectant eum. ¹⁹ Populus enim Sion habitabit in Ierusalem. Plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur tui. Ad vocem clamoris tui statim vt audierit, respondebit tibi. ²⁰ Et dabit vobis dominus panem arctum, & aquam breuem, & non faciet auolare à te vltra doctorem tuum, & ^e erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, ²¹ & aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dextram neque ad sinistram. ²² Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruata. Egredere, dices ei: ²³ & dabitur pluuia semini tuo vbicunque seminaueris in terra, & panis frugum terræ erit vberimus & pinguis. Pascetur in possessione tua in die illo agnus spatioso, ²⁴ & tauri tui & pulli asinorum qui operantur terram, commixtum ^f migma comedent, sicut in area ventilatum est. ²⁵ Et erunt super omnem montem excelsum, & super omnem collem eleuatum riui currētium aquarum, in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. ²⁶ Et erit lux lunæ sicut lux solis: & lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit. ²⁷ Ecce nomen domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandum. Labia eius repleta sunt indignatione, & lingua eius quasi ignis deuorās. ²⁸ Spiritus eius velut torrens inundans vsq; ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, & ^g frenum erroris quod erat in maxillis populorum. ^h ²⁹ Canticum erit vobis sicut vox sanctificationis solennitatis, & lætitia cordis, sicut qui pergit cum tibia, vt intret in montem domini ad fortem Israel. ³⁰ Et auditam faciet dominus gloriam vocis suæ, & terrorem ^g brachij sui ostendet in comminationem furoris, & flammæ ignis deuorantis. Allidet in turbine, & in lapide grandinis. ³¹ A voce enim domini pauebit Assur virga percussus, ³² & erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet dominus super eum in tympanis & citharis: & in bellis præcipuis expugnabit eos. ³³ Præparata est enim ab heri Tophet, à rege præparata, profunda & dilatata. Nutrimenta eius ignis, & ligna multa, flatus domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

Confugientibus ad huius seculi potius quàm ad diuinum auxilium, dominus misericordiam promittit si pœnituerint, & in fine salutem.

XXXI.

Vtes fiduciam super quadrigis quia multæ sunt, & super equitibus quia præualidi nimis, & non sunt confisi super sanctum Israel, & dominum non requisierunt

requisierunt. ² Ipse autem sapiens adduxit malum, & verba sua non abstulit. ^b Et cō-
^B surget contra domum pessimorum, & contra auxilium operantium iniquitatē. ³ Æ-
 gyptus homo & non deus, & equi eorum caro, & non spiritus. Et dominus inclina-
 bit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium, simulq; om-
 nes confumentur, ⁴ quia hæc dicit dñs ad me: ^c Quomodo si rugiat leo, & catulus leo
 nis super prædam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non
^C formidabit, & à multitudine eorum non pauebit: sic descendet dominus exercituum
 vt prælietur super montem Sion, & super collem eius. ⁵ Sicut aues volantes, sic prote-
 get dñs exercituum Ierusalem, protegens & liberans, transiens & saluans. ^d Conuer-
 timini sicut in profundum recesseratis filij Israel. ⁷ In die enim illa abiiciet vir idola
 argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum, ⁸ & cadet
^{† Sup. 2. d.} ^D Assur in gladio, non viri, & gladius non hominis vorabit eum, † & fugiet non à facie
 gladij, & iuuenes eius vectigales erunt, & fortitudo eius à terrore transibit, & paue-
 bunt fugientes principes eius. Dixit dominus, cuius est ignis in Sion, & caminus eius
 in Ierusalem.

*Liberatio populi à malis proximè imminentibus ab Assyriis, quorum pretextu Mes-
 sia aduentum & miracula designat.*

XXXII.

^A **E**cce in iustitia regnabit Rex, & principes in iudicio præerunt: ² & erit vir sicut
 qui absconditur à vento, & celat se à tempestate, sicut riui aquarum in siti, &
 vmbra petra promittentis in terra deserta. ³ Non caligabunt oculi videntiū,
 & aures audientiū diligenter auscultabunt, ⁴ & cor stultorū intelliget scientiam, &
 lingua balborum velociter loquetur, & planē. ⁵ Non vocabitur vltrà is qui insipiens
^{† 93. dist. ca. Legimus.} ^B est, princeps, neque fraudulentus appellabitur maior. ^{† 6} Stultus enim fatua loquetur,
 & cor eius faciet iniquitatem, vt perficiat simulationē, & loquatur ad dñm fraudu-
 lenter, & vacuam faciat animam esurientis, & potum sitienti auferat. ⁷ Fraudulenti
 vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermo-
 ne mēdaci, cum loqueretur pauper iudiciū. ⁸ Princeps verò ea quæ digna sunt prin-
 cipe cogitabit, & ipse super duces stabit. ⁹ Mulieres opulentæ surgite, & audite vocē
 meam, filia confidentes percipite auribus eloquium meum. ¹⁰ Post dies enim & an-
^C nos & vos conturbabimini confidentes. Consummata est enim vindemia, collectio
 vltrà non veniet. ¹¹ Obstupescite opulentæ, conturbamini confidentes, exuite vos &
 confundemini, accingite lumbos vestros super vbera. Plangite super regione deside-
^{† 23. q. 5. c. h.} rabili, super vinea fertili. ^{† 12} Super humū populi mei spinæ & vepres ascendēt, quan-
 to magis super omnes domos gaudij ciuitatis exultantis: ¹⁴ Domus enim dimissa est,
 multitudo vrbis relicta est, tenebræ & palpatio factæ sunt super speluncas vsque in
 æternum. Gaudium onagrorum pascua gregum, ¹⁵ donec effundatur super nos spiri-
^{† Sup. 29. e. 15. q. 4. c. In loco.} ^D tus de excelso. Et erit desertum in Charnel, & Charnel in saltum reputabitur: ^{† 16} &
 habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in Charnel sedebit. ^{† 17} Et erit opus iusti-
 tiæ pax, & cultus iustitiæ silentium, & securitas vsque in sempiternum. ¹⁸ Et sedebit
 populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiducia, & in requie opulen-
 ta. ¹⁹ Grando autem in descensione saltus, & humilitate humiliabitur ciuitas. ^{† 20} Bea-
 ti qui ^b seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bouis & asini.

*Cum destruxerit dominus Assyrios in Iudeorum vindictam, & ab his liberauerit, sal-
 uatorem suum non cognouerunt.*

XXXIII.

^A **E**t qui prædaris: nōne & ipse prædaberis? Et qui spernis, nōne & ipse sper-
 nēris? Cum cōsummaueris deprædationem, deprædaberis: cum fatigatus de-
 fieris cōtemnere, contemnēris. ² Domine miserere nostri, te enim expectaui-
 mus: esto brachium nostrum in mane, & salus nostra in tēpore tribulationis. ³ A vo-

b. Hoc est, aduersus familiā
 Iudeorū idololatrarū, dan-
 do eos ī manū aduersariorū,
 sicut ab Amos predictū est.
 Et cōtra auxiliū operantiū
 iniquitatem, id est contra
 eorum iniquos auxiliato-
 res Aegyptios. Dio. ibid.
 c. Consolatus Iudæos do-
 minus promittit consolā-
 tionē, & tādē liberationem
 de manu Assyriorum, quā
 præstare non potuerunt
 Aegyptij. S. Tho.

d. Hoc est, agite poeniten-
 tiam, qui profundo cōsilio
 atque peccato à domino
 recessistis. Quod si fecerit-
 is, abiicientes idola aurea
 & argentea, quæ vobis fue-
 runt in peccatum, propter
 quæ vrbis vestra capta est,
 cadet Assur, cui⁹ metu nūc
 fugitis, nō gladio hominū,
 nec exercitus rubore, sed
 dei potētia, significat autē
 angelum, qui 185000. vna
 nocte deleuit. Hier. ibid.

a. Terra promissionis scul-
 ta erit atq; vastata, & multo
 magis domus vrbium nūc
 suam consolationē habent-
 tium, & ipsi habitatores ea-
 rū vastabuntur, ac destru-
 tur: quibus dicetur, Vā vo-
 bis qui ridetis, quia lugebi-
 tis & flebitis vos. Dion. ib.

b. Super omnes aquas semi-
 nare, est cūctis populis frui
 quosa vitæ verba prædica-
 re. Greg. Morā. li. 35. cap. 18.

† De cele.
 mis. Cuth
 Marchæ.

ce angeli fugerunt populi, & ab exaltatione tua dispersæ sunt gētes. ⁴ Et congregabūtur spolia vestra, sicut colligitur bruchus, velut cū fossæ plenæ fuerint de eo. ⁵ Magnificatus est dominus, quoniam habitauit in excelsis, impleuit Sion iudicio & iustitia, & erit fides in temporibus suis. ⁶ Diuitiæ salutis, sapientia & scientia: timor domini ipse est thesaurus eius. ⁷ Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amarè flebunt.

⁸ Dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, proiecit ciuitates, non reputauit homines. ⁹ Luxit & elanguit terra, ^b confusus est Libanus & obsorduit. Et factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan & Carmelus.

¹⁰ Nunc confurgam, dicit dominus, nunc exaltabor, & nunc sublimabor. ¹¹ Cōcipietis ardorem & parietis stipulam, spiritus vester vt ignis vorabit vos, ¹² & erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregatæ igni comburentur. ¹³ Audite qui longe estis, quæ fecerim, & cognoscite vicini fortitudinem meā. ¹⁴ Conterriti sunt in Sion

peccatores, possedit tremor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cū igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? [†] ¹⁵ Qui ambulat in iustitiis, & loquitur veritatem, qui proicit auaritiam ex calūnia, [†] & excutit manus suas ab omni munere. ^d Qui obturat aures suas ne audiat sanguinē, & claudit oculos suos ne videat malum. ¹⁶ Ille in excelsis habitabit, munimēta saxorum sublimitas eius: panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. ¹⁷ Regem in decore suo videbunt oculi ei, cernent terram de longe. ¹⁸ Cor tuum meditabitur timorem, [†] Vbi est literatus? vbi legis verba ponderans? vbi doctor paruulorum? ¹⁹ Populum imprudentem nō videbis, populum alti sermonis, ita vt non possis intelligere disertitudinem linguæ eius: in quo nulla est sapientia. ²⁰ Respice Sion ciuitatem solennitatis nostræ. Oculi tui videbunt

Ierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, nec auferentur clauis eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rūpentur, ²¹ quia solummodo ibi magnificus est dominus noster. ^e Locus fluuiorum riui latissimi & patentes: non transibit per eum nauis remigum, neque trieris magna transgreditur eum. ²² Dominus enim iudex noster, dominus legifer noster, dominus Rex noster. Ipse saluabit nos. ^f ²³ Laxati sunt funiculi tui, sed non praualebunt. Sic erit malus tuus, vt dilatare signū non quæas. Tunc diuidētur spolia prædarum multarum, claudi diripient rapinam, ²⁴ nec dicet vicinus: Elangui. Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

Diuina peccatores ultio intolerabilis, in Idumæos præcipuè Assyriorum fautores, & in Iudæos infideles.

XXXIII.

Accedite ^a gentes & audite, & populi attendite: audiat terra, & plenitudo eius: ^A orbis, & omne germen eius, ² quia indignatio dñi super omnes gentes, & furor super vniuersam malitiam eorum. ³ Interfecit eos, & dedit eos in occisionē. Interfecti eorum proicientur, & de cadaueribus eorum ascendet fœtor. [†] ⁴ Tabescent montes à sanguine eorū, & tabescet omnis militia cœlorum, & complicabūtur sicut liber, cœli: & omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea, & deficiu: ⁵ quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus. Ecce super Idumæam descendet, ^B & super populum interfectionis meæ ad iudiciū. ⁶ Gladius domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorū & hircorum, & de sanguine medullarum arietum. Victima enim dñi in Bosra, & interfectio magna in terra Ædom. ⁷ Et descendēt ^b vnicornes cum eis, & tauri cum potentibus. Inebriabitur terra eorū sanguine, & humus eorum adipe pinguiū, [†] ⁸ quia dies ultionis domini, annus retributionis iudicij Sion. ⁹ Et conuertentur torrētes eius in picem: & humus eius in sulfurem. Et erit terra eius in picem ardentem, ¹⁰ nocte & die non extinguetur in sempiternum. Ascendet fumus eius à generatione in generationem, desolabitur in secula & ibis & coruus habitabunt in ea. Et extendetur super eam mensura, vt redigatur ad nihilū: & perpendicularum in desolationem. ¹² Nobiles eius non erunt ibi. Regem potius

a. Veras autem diuitias vel ipsa vite eterne gaudia, vel virtutum spiritaliū, quibus ad vitam peruenitur, copiam significat, de quibus dicit Isa. Diuitiæ salutis sapientia & scientia, &c. Beda. do. 9. post Trinitatem.

b. Haud dubium est quin templum significet, de quo Zacha. 11. legim⁹: Aperi Libanæ portas tuas, vt deuoret ignis cedros tuas. Siue Ierusalem, quæ Ezech. 17. Libanus appellatur, dicente propheta: Aquila magnarum alarum, quæ habet ductum intradi in Libanū. Hic. ibi.

c. Dei magnalia narrat, & deū ignē. vocat, secundū illud Hebræ. 12. g. Deus noster ignis consumens est. & ipse dixit Lucæ. 12. f. Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Glof. ordi.

d. Hoc est, peccatis que de sanguine & carne nascuntur, non præbet consentium. Greg. Mora. li. 23. cap. 25.

e. Doctrina sanctæ ecclesiæ riui sunt lati & patentes, & querentibus plani: veteris vero testamēti erāt angusti & clausi. Greg. Moral. li. 18. c. 23.

f. Naueū vero hanc, ecclesiā in qua hereticorum, maris esse dixit, quia huiusmodi ecclesiā non dei est sed seculi, quæ licet habere in se prædicationem dominicæ crucis videatur, inualidam tamen hanc arborem, scilicet malū naue eius ostēdit quia vbi non est veritas fidei, infirma crucis assertio est. Chrysost. in 8. ca. Mat. homil. 23.

a. Minatur dominus vniuerso mundo exitiū, &c. omni natione seculi, & vniuersarū gentiū vastitatem. Et hoc differenter: vel quo ad plebeios minatur indignationē, vel quo ad principes furorē, qui grauior est quā indignatio: quoniam magis irascitur de principib⁹ malis, grauiorāq; eis infligit supplicia, quā subditis: vt Sap. 6. Iudiciū durissimū his qui præsumunt, sicut Dion. ibidem.

b. In quo significat potentes monarchas, vt supra. Descendent fortes eius, & sublimēs eius gloriosi; ei⁹ ad eū. Vnde omnia sequētia exponit de destructione faciā per Roma. 5. Tho.

† 1. q. 1. c. Si cut nonnulli. † De simo. c. Et si quæst. Psal. 14. c.

† 1. Cor. 1. d.

† Mat. 24. c.

† Isai. 63. a.

dius inuocabunt,] & omnes principes eius erunt in nihilum.¹³ Et orientur in domibus eius spinæ & vrticæ, & paliurus in munitionibus eius, & erit cubile^c draconū, & pascua struthionum¹⁴ & occurrent daemona, onocentaurus & pilosus: clamabit alter ad alterum.¹⁵ Ibi cubauit lamia, & inuenit sibi requiem. Ibi habuit foueam hericius, & enutriuit catulos, & circumfodit, & fouit in vmbra eius. Illuc congregati sunt milui, alter ad alterum.¹⁶ Requirit diligenter in libro domini & legite, vnum ex eis non defuit, alter alterum non quæsiuit: quia quod ex ore meo procedit, ille mandauit: & spiritus eius ipse congregauit ea.¹⁷ Et ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eam illis in mensuram. Vsq̃ue in æternum possidebunt eam, in generatione & generationem habitabunt in ea.

c. Draco malitiæ, struthio hypocrisis, onocentauri luxuriam designant. Greg. Moral. lib. 7. c. 15.

*Consolatio Israelis super liberatione sua, & gentium vocatio ad fidem per
Messia aduentum.* XXV.

A Etabitur^a deserta & inuia, exultabit solitudo, & florebit quasi liliū.² Germi-
nans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans. † Gloria Libani data est
† Infr. 16. c. ei, decor Carmeli & Saron. Ipsi videbunt gloriam domini, & decorem dei
† 49. dist. c. 1 nostri.³ Cōfortate manus dissolutas, & genua debilia roborate.⁴ Dicite pusillanimis:
† Matt. 15. d. Confortamini, & nolite timere. † Ecce deus vester vltionem adducet retributionis:
deus ipse veniet, & saluabit vos. †^b Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdo-
rum patebunt.⁶ Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorū, quia
scissæ sunt in deserto aquæ, & torrétes in solitudine:⁷ & quæ erat arida, erit in stagnū,
c & sitiens in fontes aquarum. In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orie-
tur viror^c calami, & iunci,⁸ & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur. Nō transi-
bit per eam pollutus: & hæc erit vobis directa via, ita vt stulti non errent per eam.
D² Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec inuenietur ibi.^d Et ambu-
labunt qui liberati fuerint,¹⁰ & redempti à domino conuertentur & venient in Sion
cū laude, & lætitia sempiterna super caput eorū. Gaudium & lætitiam obtinebunt,
& fugiet dolor & gemitus.

a. Synagoga propter infidelitatem suam repulsa successit gentilitas, ad quam omnis gratia synagoga copiose translata est: vt beatissimus Paulus ad Rom. 11. vbi de oliua & oleastro metaphorice loquitur. Hæc oliua deserta & inuia, sed tempore Christi vocata & illustrata, valde lætata est, & quotidie lætatur de beneficiis Christi Dion. ibidem.

b. Aperuit cæcorum oculos virtus celestis, & lucē non vidētibz reddidit. Et hoc factō significauit fore, vt conuerterentur ad gentes quæ deum nesciebant, insipientium pectora illuminaret luce sapientiæ, & ad veritatem contemplandā cordis oculos aperiret. Vere enim cæci sunt, qui celestia nō vidētes, & tenebris ignorantie circumfusi, terrena fragilia venerantur. Lacta. li. 4. c. 26.

c. Per calami predicatorēs per iūctum auditores designatur. Greg. in Eze. ho. 15. d. Quidā hæc de primo saluatoris nostri aduentu interpretantur: Iudei vero & alij Iudaizantes de secūdo. Hier. ibid.

a. Historia manifesta est ex. 4. Reg. 18. c. 2. Par. 32. vnde nō amphore indiget explanatione.

b. Sennacheribus vero auditis legatis decreuit omni bello postulari regis admittere, & pollicitus est si argenti talenta trecenta, aurum triginta accepisset, pacem se abiturum, iuramentum interposito, quod ab omni iniuria temperaretur esset. Accepit Assyrius pecuniam, sed pacta non præstitit. Iosep. lib. 10. c. 1.

c. In verbis Rapsacis arrogantia consideranda est, quæ velut contraria imitatur. Consideremus igitur quod dicit: Confidis super baculum arundineū, confractū, & c. falsum est. Nulla enim narrat historia quod Ezechias ad Aegyptios miserrit, & Pharaonis auxiliū postulauerit. Quod autē subiungit Ezechiam excelsa & altaria abstulisse, mendaciū iungit veritati. Hoc enim non contra deum, sed pro deo fecerat: vt idololatriam & veteri errore destructam, iuberet deum adorari in Ierusalem, vbi erat templum eius: quod quam legem perfissimā consuetudine in moribus collibusq; exstructo iā altari populum deo victimas immolare. Hier. ibid.

*Obsessa Ierosolyma ab Assyriorum exercitu, mittitur Rapsaces ad Ezechiam, sanctum
Israel blasphematurus.* XXVI.

A T^a factū est: in quartodecimo anno Regis Ezechie ascendit Sennacherib
† 4. Re. 18. c. 2 Rex Assyriorū super omnes ciuitates Iuda munitas, & cepit eas.^b Et misit
† Para. 32. a. Rex Assyriorū Rapsacen de Lachis in Ierusalē, ad Regē Ezechiam in ma-
† Anno ante Christum, 741. Anno mundi 3221. nu graui, & stetit in aquæductu piscinæ superioris, in via agri fullonis.³ Et
egressus est ad eū Eliacim filius Helciæ, qui erat super domū, & Sobna scriba, & Ioah
filius Asaph à cōmentariis.⁴ Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechia: Hæc dicit Rex
magnus, Rex Assyriorū: Quæ est ista fiducia qua confidis? aut quo consilio vel fortitudine
rebelle disponis? Super quem habes fiduciam, quia recessisti à me? ⁶ Ecce
confidis^c super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum, cui si in-
nexus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam: sic Pharaos Rex Ægy-
pti omnibus qui confidūt in eo.⁷ Quod si responderis mihi, In dño deo nostro confi-
dimus, nōne ipse est cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & dixit Iudæ & Ieru-
salem, Coram altari isto adorabitis?⁸ Et nūc trade te domino meo Regi Assyriorum,
& dabo tibi duo milia equorum: nec poteris ex te præbere ascensores eorum.⁹ Et
quomodo sustinebis faciem iudicis vnus loci ex seruis dñi mei minoribus? Quod si
confidis in Ægypto, in quadrigis, & in equitibus,¹⁰ & nunc nunquid sine domino
ascendi ad terram istam, vt disperderem eam? Dominus dixit ad me: Ascende super
per terram istam, & disperse eam.¹¹ Et dixit Eliacim, & Sobna & Ioah ad Ra-
psacen: Lōquere ad seruos tuos Syra lingua, intelligimus enim: ne loquaris ad nos

Iudaicè in auribus populi qui est super murū.¹² Et dixit ad eos Rapsaces: Nunquid ad dominum tuum & ad te misit me dominus meus, vt loquerer omnia verba ista, & nō potius ad viros qui sedent in muro vt comedant stercora sua, & bibant vrinam pedū suorum vobiscum?¹¹ Et stetit Rapsaces, & clamauit voce magna Iudaicè: & dixit: Audite verba Regis magni, Regis Assyriorum.¹⁴ Hæc dicit Rex: Non seducat vos Ezechias, quia nō poterit eruere vos:¹⁵ & non vobis tribuat fiduciā Ezechias super dño, dicens: Eruens liberabit nos dñs, non dabitur ciuitas ista in manu Regis Assyriorum.¹⁶ Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit Rex Assyriorum:¹⁷ Facite mecum benedictionem, & egredimini ad me, & comedite vnusquisque vineam suam, & vnusquisque ficum suam, & bibite vnusquisque aquam cisternæ suæ,¹⁷ donec veniā & tollam vos ad terram quæ est vt terra vestra, terram frumēti & vini, terram panum & vinearum.¹⁸ Nec conturbet vos Ezechias, dicens: Dominus liberabit nos. Nunquid liberauerunt dij gentium vnusquisque terram suam de manu Regis Assyriorum? Vbi est deus Hemath & Arphad?¹⁹ Vbi est deus Sepharuaim? Nunquid liberauerunt Samariam de manu mea?²⁰ Quis est ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruerit terram suam de manu mea, vt eruat dominus Ierusalem de manu mea?²¹ Et siluerunt, & non responderunt ei verbū. Mandauerat enim Rex, dicens: Ne respondeatis ei. †²² Et ingressus est Eliacim filius Helci: qui erat super domū, & Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à cōmentariis ad Ezechia^f scissis vestibus, & nuntiauerunt ei verba Rapsacis.

Spe diuini subsidij dominus per Isaiam obsectorum Iudeorum animos firmat, ac obidentes per angelum cadit, & Sennacherib per filios.
XXXVII.

d. Hoc est, facite quod i ve
strā bñdictionē, pñciat: be
nedicite regi Assyrio, & eū
dominum cōfitemini, vt
præmia consequamini, do
nec reuertar de Aegypto,
vel capta Lobna redeā. Ha
bitate in vrbe vestra, & re
bus vestris fruamini, & post
ea ducam vos in simlē ve
strā terram, quā tamen nō
nominauit: quia simlem ei
inuenire nō potuit. Ange
loms 4. Reg. 18.
e. Hic est modus regū Assy
riorū, scilicet trāsferre gē
tem sibi subiectam de terra
sua natiua ad aliā, vt de ei⁹
obedientia sint magis secu
ri. Iā enim hoc fecerat rex
Assyriorum de Ofee Rege
Israel ex eius populo, vt pa
ter 4. Reg. 18. Lira ibid.
f. Pro audita blasphemia, q
erat mos Iudeorum, vt pa
ter Matt 26. Princeps sacer
dotū scidit vestimēta sua,
& c. S. Tho.

a. Scidit vestimēta sua rex,
quia peccatorū suorū & po
puli esse credebat, q Rapsa
ces vsq; ad portas Ierusa
lē venerit, & cōtra dominū
talia sit locutus. Pro regio
ergo cultu obuolutus est
sacco, & de palatio ad tēpū
gradiēs, Eliacim & ceteros
misit ad Isaiam: i quo regis
consideranda est humilitas
atque prudentia. Euch. 4.
Reg. 27.

b. Hoc est, Noli timere ver
ba, quib⁹ nō tu, sed ego sum
blasphemiam passus: quia
dandus est ei spiritus non
dei, sed aduersarij: & audi
to nuntio reuertens in ter
rā suam corruebat gladio, vt
duo pariter qe optabat E
zechias audiret, se ab hoste
liberandū & inimicū in sua
terra moriturum Angelo
mus 4. Reg. 19.
c. Discedens Sennacherib
cum exercitu suo missis li
teris ad Ezechia obsedit Pe
lusium vrbe Aegypti, cui
occurrit Tharacha rex Ae
thiopie, cū quo noluit pu
gnare, dices eum esse sacer
dotē Plutonis, derisorie,
propter nigredinē. S. Tho.

d. Prius Ezechias domini ti
more perterritus orare in
templo non audebat, vel li
beras fundere preces: nunc
autem quia audit Isaiam di
centem: Ne timeas à facie
verborum quæ audisti & c.
dominū audacter depreca
tur. Angeloms vbi supra.

Et factum est, cum audisset Rex Ezechias, a scidit vestimenta sua, & obuolu-
tus est sacco, & intrauit in domum dñi: & misit Eliacim qui erat super do-
mū, & Sobnam scribam, & seniores de sacerdotibus opertos saccis, ad Isaiam
filiū Amos prophetam, & dixerūt ad eum: Hæc dicit Rex Ezechias: Dies tribulatio-
nis & correptionis & blasphemie, dies hæc, quia venerūt filij vsq; ad partum, & virtus
non est pariendi.⁴ Si quomodo audiat dñs deus tuus verba Rapsacis, quem misit Rex
Assyriorum dominus suus ad blasphemandum domum deum viuentem, & expro-
brandum sermonibus, quos audiuit dñs deus tuus. Leua ergo orationē pro reliquiis
quæ repertæ sunt.⁵ Et venerunt serui Regis Ezechia ad Isaiam: & dixit ad eos Isaias:
Hæc dicetis domino vestro:⁶ Hæc dicit dominus:^b Ne timeas à facie verborum quæ
audisti, quibus blasphemauerūt pueri Regis Assyriorum me.⁷ Ecce ego dabo ei spi-
ritum, & audiet nuntium, & reuertetur ad terram suam, & corruiere eum faciā gladio
in terra sua.⁸ Reuersus est autē Rapsaces, & inuenit regem Assyriorum præliantē ad-
uersus Lobna. Audierat enim quia profectus esset de Lachis,⁹ & audiuit de Thara-
cha rege Æthiopie, dicentes: Egressus est vt pugnet contra te. Quod cū audisset, mi-
sit nuntios ad Ezechiam, dicens:¹⁰ Hæc dicetis Ezechia regi Iudæ, loquentes: ^c Non
te decipiat deus tuus in quo tu confidis, dicens: Non dabitur Ierusalē in manum re-
gis Assyriorum.¹¹ Ecce tu audisti omnia quæ fecerunt reges Assyriorū omnibus ter-
ris quas subuerterunt, & tu poteris liberari?¹² Nunquid eruerunt eos dij gētiū quos
subuerterunt patres mei, Gozan & Haran, & Reseph, & filios Eden qui erāt in Tha-
lassar?¹³ Vbi est rex Hemath, & rex Arphad, & rex vrbs Sepharuaim, Hana & Aua? ^d
¹⁴ Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, & legit eos, & ascendit in domū do-
mini, & expandit eos coram domino.¹⁵ Et orauit Ezechias ad dominū, dicens:^d ¹⁶ Do-
mine exercituum deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es deus solus omnium re-
gnorum terræ, tu fecisti cælum & terram.¹⁷ Inclina domine aurem tuam & audi, ape-
rum deum viuentem.¹⁸ Vere enim domine desertas fecerunt reges Assyriorū terras,
& regiones earum,¹⁹ & dederūt deos earum igni, non enim erant dij, sed opera ma-
nuū hominum, lignum & lapis, & comminuerūt eos.²⁰ Et nunc domine deus noster
salua

† 4. Re. 18. g.

A 14. Re. 19. a

salua nos de manu eius, vt cognoscant omnia regna terræ, quia tu es dominus deus solus.²¹ Et misit Isaia filius Amos ad Ezechiam, dicēs: Hæc dicit dñs deus Israel: Pro quibus rogasti me de Sennacherib rege Assyriorum,²² hoc est verbum quod locutus est dominus super eum: Despexit te, & subsannauit te^c virgo filia Sion, post te caput mouit filia Ierusalem.²³ Cui reprobrasti, & quem blasphemasti, & super quē exaltasti vocem tuam, & leuasti altitudinem oculorum tuorum? Ad sanctum Israel.²⁴ In manu seruorum tuorum exprobrasti domino, & dixisti: In multitudine quadrigarū meorum ego ascendi altitudinem montium, iuga Libani, & succidam excelsa cedrorum eius, & electas abietes illius, & introibo altitudinem summitatis eius: saltum Carmeli eius²⁵ ego fodi, & bibi aquam, & exiccaui vestigio pedis mei omnes riuos aggerū.²⁶ Nunquid non audisti quæ olim fecerim ei? Ex diebus antiquis ego plasmaui illud, & nunc adduxi, & factum est in eradicationem collium compugnantium, & ciuitatum munitarum.²⁷ Habitatores earū breuiata manu contremuerunt, & confusi sunt, facti sicut fœnum agri, & gramen pascuæ, & herba tectorum quæ exaruit antequam maturesceret.²⁸ Habitationem tuam, & egressum tuum & introitum tuū cognoui, & insaniam tuam contra me.²⁹ Cū fureres aduersum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis, & reducam te in via per quem venisti.³⁰ Tibi autem hoc erit signum: Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere. In anno autem tertio seminare, & metite, & plantate vineas, & comedite fructum earum.³¹ Et mittet id quod saluatū fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est,^g radicem deorsum, & faciet fructū sursum, quia de Ierusalem exhibunt reliquias, & saluatio de monte Sion. Zelus domini exercituū faciet istud.³² Propterea hæc dicit dominus de rege Assyriorum: Non introibit ciuitatem hanc, & non iaciet ibi sagittam, & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu eius aggerem.³³ In via qua venit, per eam reuertetur, & ciuitatem hanc non ingredietur, dicit dñs.^h ³⁴ Et protegam ciuitatem istam vt saluem eam propter me, & propter Dauid seruum meum. ³⁵ Egressus est autem angelus domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque milia. Et surrexerūt mane, & ecce omnes cadauera mortuorum.³⁶ Et egressus est, & abiit. Et reuersus est Sennacherib rex Assyriorum, & habitauit in Ninie. ³⁷ Et factum est cum adoraret in templo Nefrach deum suum Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Ararat, & regnauit Asarhaddon filius eius pro eo.

e. Virgo filia Sion, & filia Ierusalem: que ideo virgo appellatur & filia, quia cunctis gentibus simulachra adorantibus hæc sola conseruabat castitatem religionis dei, atque vnius diuinitatis cultum, &c. Eucher. 4. Reg. 19.

f. Hæc ex persona dei contra verba Assyrij sentienda sunt, quod ad blasphemiam eius sic responderit dominus. Hic. ib.

g. Cum cogitationem nostram ad compatiendū proximo indigenti tendimus, radicē deorsum mittimus, vt retributionis fructū sursum faciamus. Greg. Morā. lib. 12. c. 24.

h. Hic enim sanctus Dauid non solum cū in corpore esset, placuit deo: sed & post mortem suam viuus inuenitur præstitisse grande solatiū. Contigit namque Ezechia regi inimicas in temporibus Iudæorum gentes circumuallasse Ierosolimā. Et cū esset Ezechias iustus vir, rogauit deū, & sequitur. Venit ad eū Isaia propheta, & dixit ei: Protegam hanc ciuitatem propter me, & propter Dauid seruum meū. Dauid mortuus est, & eius merita vigent. Homo mortuus viuo patrocinatur. Chry. hom. 2. super Psal. 50.

Liberatus Ezechias cælesti miraculo à comminata sibi morte, additisque ad vitam suam quindecim annis, in gratiarum exit actiones. XXXV III.

† 4. Re. 19. g.
Iob. 1. d.
Eccl. 48. d.
1. Mach. 7. f.
& 2. Ma. 8. c.

† 4. Re. 20. a.
2. Para. 32. f.
† Depe. d. 1.
c. Quiaobre

† 1. Reg. 2. g.
Luc. 2. c.

IN diebus illis ægrotauit Ezechias vsque ad mortem, & intrauit ad eū Isaia filius Amos propheta, & dixit ei: Hæc dicit dominus: † Dispone domui tuæ, quia^a morieris tu, & non viues.² Et conuertit Ezechias faciem suam ad parietem, & orauit ad dominum,³ & dixit: Obsecro domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et fleuit Ezechias fletu magno.⁴ Et factum est verbū domini ad Isaia, dicēs: Vade, & dic Ezechia: Hæc dicit dominus deus Dauid patris tui: † Audiui orationem tuam, & vidi lachrymas tuas. Ecce ego adiciam super dies tuos^b quindecim annos,⁵ & de manu regis Assyriorum eruam te, & ciuitatem istam, & protegam eam.⁶ Hoc autem tibi erit signum à domino, quia faciet dominus verbū hoc quod locutus est:⁷ Ecce ego reuertere faciam vmbra linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. Et reuersus est sol decem lineis per gradus quos descenderat.⁸ Scriptura Ezechia Regis Iuda cum ægrotasset, & conualuisset de infirmitate sua:⁹ Ego dixi in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi: quæsiui residuū annorum meorum.¹⁰ Dixi: non videbo dominum deum in terra viuentium. Non aspi-

a. Ezechias Rex iuxta quædam humanæ naturæ modū erat mortuus, cū veracis propheta verbis audiuit. Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues: sed occulto diuinæ providentiæ iudicio, quæ omnia mensurā & numero & pondere disposuit, quindecim adhuc annorum vitam lachrymis precibusque nactus. Beda do. 3. post Epiphaniā. b. Ista fuit prophetia prædestinationis, quæ est quando fit reuelatio prophetæ alicui futuri prout est in dispositione diuina & eius præscientia, & hæc infallibiliter impletur, quia diuina præscientia est immutabilis. Lyra ibid.

ciam hominem vltra, & habitatorem quietis.¹² Generatio mea ablata est & cōuoluta^C est à me quasi tabernaculum pastorum. Præcisa est velut à texente vita mea: dum adhuc ordire, succidit me. † De mane vsq; ad vesperam finies me,¹³ sperabam vsque ad mane. Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea, de mane vsque ad vesperam finies me.¹⁴ Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor vt columba. Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum. Dñe vim patior, responde pro me.¹⁵ Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cū ipse fecerim? Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.¹⁶ Domine si sic viuitur, & in talibus vita spiritus mei: Corripies me, & viuificabis me:¹⁷ ecce in pace amaritudo mea amarissima. Tu autem erui-^D sti animam meam vt non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea.¹⁸ Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt in lacum, veritatem tuam.¹⁹ Viuens viuens ipse confitebitur tibi sicut & ego hodie: pater filiis notam faciet veritatem tuam.²⁰ Domine saluū me fac, & psalmos nostros cantabimus cūctis diebus vitæ nostræ in domo domini.²¹ Et iussit Isaias vt tollerent massam de ficis, & cataplasma rent super vulnus eius, & sanaretur.²² Et dixit Ezechias: Quod erit signum, quia ascendam in domum domini?

† Iob. 4. b.
11. q. 3. cap.
quod ergo.

Anno ante
Christum,
735. Anno
mūd¹ 327.

Misus à Rege Babylonis ad Ezechiam nuntiis, ostendit thesauros suos Ezechias, unde ab Isaiā grauissimè taxatus, & super eorum expoliatione præmonitus. XXXIX.

a. Post exercitū Sennacherib ab angelo percussū, & ipsius fugam in Ninuen, & eius necem in phano dei sui, regnavit Asarhaddō filius eius, cuius mortē subit cet scriptura, nunc Merodach Baladā filius Baladan rex Babylonis consolatur Ezechiam post tām agrotationem suam congratulans ei muneribus & literis super sanitate sua. Hieron. ibid

b. Prosper de promissio. ca. 32. admonet in bonis operibus, quæ dei dona sunt, non esse in homine, sed in domino gloriandum, ne quod humilis accipit, superbus amittat, iuxta illud Apoc. 3. Tene quod habes.

c. Bonus est sermo domini postquam pax & veritas futura est in diebus meis.

IN^a † tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan Rex Babylonis li-^A bros & munera ad Ezechiam. Audierat enim quod ægrotasset, & cōualuisset. Latatus est autem super eis Ezechias, & ostendit eis cellam aromatum, & argenti, & auri, & odoramentorum, & vnguētū optimi, & omnes apothecas supellecti-^B lis suæ, & vniuersa quæ inuenta in sunt thesauris eius. Non fuit verbū quod non ostē-^B deret eis Ezechias in domo sua, & in omni potestate sua.³ Introiuit autem Isaias Propheta ad Ezechiam Regem, & dixit ei: Quid dixerunt viri isti, & vnde venerunt ad te? Et dixit Ezechias: De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone.⁴ Et dixit Isaias: Quid viderunt in domo tua? Et dixit Ezechias: Omnia quæ in domo mea sunt,^C viderunt. Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis.⁵ Et dixit Isaias ad Ezechiam: Audi verbum domini exercituum:⁶ Ecce dies venient, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui vsque ad diem hanc, in Babylonem. Non relinquetur quicquam, dicit dominus.⁷ Et de filiis tuis qui exhibent^D de te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis.⁸ Et dixit Ezechias ad Isaiam: † Bonum verbum domini quod locutus est. Et dixit: Fiat tātūm pax^B & veritas in diebus meis.

† Is. q. 10. c. 1

Iudeos ex tot tribulationibus eruendos consolatur dominus, promittens illis consolatorem, & consolatoris præconem, & diuinam in idola virtutem, & fidei prædicationem. XL.

a. Quomodo deleatur peccata, audi dicentem: Solutum est peccatum ei, quia recepit de manu domini duplicia peccata sua. Non ergo penitus sibi peccatū remitti postulat, sed moderata solutione deleri, hoc est, vt in futurum eius memoria deleatur. Ambro. in Psalm. 37.

b. Cum per virtutem prædicationis, malorum corda per iniustitiam detorta, ad iusticiæ regulam diriguntur. Grego. hom. 20. in euangelia.

c. Cum immittes per gratiæ infusionem ad malitiam lenitatem reducantur. Greg. Mora 17. cap. 5. d. Iniquorum potentia fœnifloribus comparatur. Greg. ibi.

Consolamini cōsolamini popule meus, dicit deus vester.² Loquimini ad cor^A Ierusalem, & aduocate eam, quoniam completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius. †³ Suscepit de manu domini duplicia pro omnibus peccatis suis. †⁴ Vox clamantis in deserto: Parate viam dñi, rectas facite in solitudine semitas dei nostri.⁵ Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas.⁶ Et reuelabitur gloria domini, & videbit^B omnis caro pariter quod os domini locutum est. †⁷ Vox dicentis: Clama. Et dixi: Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri.⁸ Exiccatur^B fœnum, & cecidit flos, quia spiritus domini sufflauit in eo. Vere fœnum est populus.⁹ Exiccatur fœnum, & cecidit flos, † verbum autem domini stabit in æternū.¹⁰ Super montem excelsū ascende tu qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Ierusalem. Exalta, noli timere. Dic ciuitatibus Iudæ: Ecce deus

† 49. di. ca. 1

† Matt. 3. a
Mar. 2. a.
Luc. 3. a.
Ioan. 1. c.

† Eccl. 14. c.
Iacob. 1. b
1. Pet. 1. d.
Ioan. 12. c.

† Is. q. 1. ca. 1.
Infr. 62. d.

† Eze. 34. f.
& 37. f. 11. di.
c. Ecclesia.

† Rom. 11. d.
1. Cor. 1. d.
Sap. 9. c.

† Aq. 17. d

† Psal. 103. a.

† Matt. 17. b.

† Infr. 46. b.

c deus vester. ¹⁰ Ecce dñs deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. ¹¹ Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit. ¹² Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera? ¹³ Quis adiuuit spiritum dñi, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? ¹⁴ Cum quo iniit consilium? & quis instruxit eum, & docuit eum semitam iustitiæ, & erudiuit eum scientia, & viâ prudentiæ ostendit illi? ¹⁵ Ecce gentes quasi stilla situlæ: & quasi momentum stateræ reputatæ sunt. Ecce insulæ quasi puluis exiguus, ¹⁶ & Libanus non sufficiet ad succedendum, & animalia eius non sufficient ad holocaustum. ¹⁷ Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei. ¹⁸ Cui igitur simile fecistis deum, aut quam imaginem ponetis ei? ¹⁹ Nunquid sculptile conflauit faber, aut aurifex auro figurauit illud, & laminis argenteis argentarius? ²⁰ Forte lignum & imputribile elegit artifex sapiens, quærit quomodo statuatur simulachrum quod non moueatur. ²¹ Nunquid non scietis? Nunquid non audistis? Nunquid non annuntiatur est vobis ab initio? Nunquid non intellexistis fundamenta terræ? ²² Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi locustæ. ²³ Qui extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. ²⁴ Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terræ velut inanes fecit. ²⁵ Et quidem neque plantatus, neque satus, neque radicatus in terra truncus eorum. ²⁶ Repente flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos. ²⁷ Et cui assimilastis me, & adæquastis, me dicit sanctus? ²⁸ Leuate in excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat. Præ multitudine fortitudinis & roboris virtutisq; eius, neque vnum reliquum fuit. ²⁹ Quare dicis Iacob, & loqueris Israel, Abscondita est via mea à dño, & à deo meo iudicium meum transiuit? ³⁰ Nunquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus dominus, qui creauit terminos terræ, & non deficiet, neq; laborabit, nec est inuestigatio sapientiæ eius. ³¹ Qui dat lasso virtutem, & iis qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. ³² Deficiet pueri & laborabunt, & iuuenes in infirmitate cadent. ³³ Qui autem sperant in domino, mutabunt fortitudinem: assument pennas sicut aquila: current, & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.

e. Ostendit diuinam potestatem contra desperationem Iudeorum, qui diuinæ potentie diffidebant in celestium creatione dubitantes. S. Tho 15. Deficiet.

Confirmatio Iudeorum ex beneficiis patribus eorum prestitis, idololatrarum confutatio, quia à suis idolis nil tale perceperunt.

XLI.

† Infr. 44. a.
48. b.
Apo. 1. d.
22. c.

A **A**ccedant^a ad me insulæ, & gentes mutent fortitudinem. Accedant, & tunc loquantur: simul ad iudiciū propinquemus. ² Quis suscitauit ab oriēte iustum, vocauit eum vt sequeretur se? Dabit in conspectu eius gentes, & reges obtinebit. Dabit quasi puluerem gladio eius, sicut stipulam vëro raptam arcui eius. ³ Persequetur eos, transibit in pace, semita in pedibus eius nō apparebit. ⁴ Quis hæc operatus est & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego dñs, ⁵ primus & nouissimus ego sum. ⁶ Viderunt insulæ & timuerunt, extrema terræ obstupuerunt, appropinquare runt & accesserunt. ⁷ Vnusquisq; proximo suo auxiliabitur, & fratri suo dicet: Cōfortare. ⁸ Confortabit faber ærarius percutiens malleo eum qui cudebat tunc temporis, dicens^b glutino, Bonum est, & confortauit eū clauis vt non moueatur. ⁹ Et tu Israel serue meus, Iacob quem elegi, semen Abraham amici mei, ¹⁰ in quo apprehēdi te. Ab extremis terræ & à longinquis eius vocaui te, & dixi tibi: Seruus meus es tu: elegi te, & nō abieci te. ¹¹ Ne timeas, quia tecū ego sum: ne declines, quia ego deus tuus. Cōfortaui te, & auxiliatus sum tibi, & suscepit te dextera iusti mei. ¹² Ecce confundentur & erubescunt omnes qui pugnant aduersum te. Erūt quasi nō sint, & peribūt viri qui contradicunt tibi. ¹³ Quæres eos, & non inuenies viros rebelles tuos, & erunt quasi non sint, & veluti consumptio hominis bellatis aduersum te: ¹⁴ quia ego domi-

a. Ex beneficiis patribus Iudeorum multipliciter prestitis arguit dominus Iudeorum confirmationem, & idololatriæ confutationem quæ talia suis cultoribus non contulerunt, sed omnino opposita promissis. S. Tho.

b. Tanto siquidē maiori ad se inuicē dilectione copulatur, quanto ipsi charitati quæ deus est, viciniores assunt: sed nec vlla separare eos ab inuicem suspicio potest. Quoniam enim qui adheret deo, vnus est spiritus cū eo, nihil dubium est quin perfecte adherētes ei beati spiritus, cū eo pariter & in eo penetrent vniuersa. Bernar. in dedicatio.

Serm. 2.
c. Omnes ergo qui suis praelatis contraueniunt, ita damnatos & infames vsque ad satisfactionem monstrant, & nisi conuerterentur, à liminibus ecclesiæ alienos esse præcipiebat. Clemens Epist. 1. ad Iacobum fratrem domini.

d. Hoc significat q̄ prædicatione anigmatica cōterat aduersarias potestates, & spirituales nequitias eleuantem se cōtra scientiam dei. Hiero. ibid.

e. Quid per abietem, quæ valde crescendo ad æris alta sustollitur, nisi hi designati sunt, qui intra sancta ecclesiam adhuc in terrenis corporibus positam celestia contemplantur? Greg. hom. 20. super euan.

f. Hoc enim vero deo est proprium. Sed nonne idola Gentium sepe de præteritis atque de futuris annuntiaverunt etiam vera? Dicendum quod idola sensu & ratione carētia nihil annuntiaverūt, sed dæmones quibusdā coniecturis excitati. Dionys. ibidem.

nus deus tuus apprehēdes manū tuam, dicēsq; tibi: Ne timeas: ego adiuui te. ¹⁴ Noli timere vermis Iacob, qui mortui estis ex Israel. Ego auxiliatus sum tui, dicit dominus, & redemptor tuus sanctus Israel. ¹⁵ Ego posui te quasi^d plaustrum triturās nouū, habens rostra ferrantia. Et triturabis montes & comminues, & colles quasi puluere pones. ¹⁶ Ventilabis eos, & ventus tollet eos, & turbo disperget eos, & tu exultabis in domino, in sancto Israel lætaberis. ¹⁷ Egeni & pauperes quærunt aquas, & non sunt: lingua eorum siti aruit. Ego dominus exaudiam eos, deus Israel non derelinquā eos. ¹⁸ Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio camporum fontes. Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in riuos aquarum. ¹⁹ Dabo in solitudinem cedrum, & spinam & myrtum & lignum oliuæ. Ponam in deserto abietem, vlmum & buxum simul, ²⁰ vt videant & sciant & recogitent & intelligant pariter, quia manus domini fecit hoc, & sanctus Israel creauit illud. ²¹ Prope facite iudicium vestrum, dicit dominus, afferte siquid forte habetis, dicit Rex Iacob. ²² Accedant, & nuntient nobis quæcunq; ventura sunt. † Priora quæ fuerūt nuntiate, & ponemus cor nostrū, & sciemus nouissima eorum, & quæ ventura sunt indicate nobis. ²³ Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos. Bene quoque aut male si potestis, facite: & loquamur & videamus simul. ²⁴ Ecce vos estis ex nihilo, & opus vestrū ex eo quod non est. Abominatio est qui elegit vos. ²⁵ Suscitaui ab aquilone, & veniet ab ortu solis. Vocauit nomen meum, & adducet magistratus quasi lutū, & velut plastes conculcans humum. ²⁶ Quis annūtiavit ab exordio vt sciamus, & à principio vt dicamus, Iustus es? Non est neq; annuntians, neq; prædicens, neq; audiens sermones vestros. ²⁷ Primus ad Sion dicit: Ecce adsum, & Ierusalē Euāgelistam dabo. ²⁸ Et vidi, & non erat neq; ex istis quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbū. ²⁹ Ecce omnes iniusti, & vana opera eorū, ventus & inane, simulachra eorum.

Psalm. 106. d.

† 26. q. 5. c. 1.

Mittitur Christus à patre in ruinam & resurrectionem multorum in Israel, licet multum mansuetus & munificus.

XLII.

Ecce † seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. ^a Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. ² Nō clamabit neq; accipiet personam, nec audietur vox eius foris. ³ Calamū quassatum nō conteret, & linum fumigans non exstinguet. In veritate educet iudiciū: ⁴ nō erit tristis neq; turbulentus, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt. ⁵ Hæc dicit dñs deus, creans cælos & extendens eos, firmans terram, & quæ germinant ex ea: dans^b flatum populo qui est super eam, & spiritum calcantibus eam. ⁶ Ego dominus vocaui te in iustitia, & apprehendi manum tuā, & seruaui te. Et † dedi te in fœdus populi, in lucem gentiū, ⁷ vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. ⁸ Ego dñs, hoc est nomen meum. † Gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. ⁹ Quæ prima fuerunt, ecce venerunt, noua quoq; ego annuntio: antequam oriantur audita vobis faciam. ^{† 10} Cantate domino canticum nouum, laus eius ab extremis terræ. Qui descenditis in mare, & plenitudo eius, insulæ & habitatores earum. ¹¹ Subleuetur desertum & ciuitates eius, in domibus habitabit Cedar. Laudate habitatores petrae, de vertice montium clamabunt: ¹² ponent domino gloriam, & laudē eius in insulis nuntiabunt. ¹³ Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum. Vociferabitur & clamabit, super inimicos suos confortabitur. ¹⁴ Tacui semper, silui, ^c patiens fui, sicut parturiens loquar. Dissipabo & absorbebo simul, ¹⁵ desertos faciam montes & colles: & omne gramen eorum exiccabo. Et ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam. ¹⁶ Et educam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignorauerunt, ambulare eos faciam. Ponā tenebras coram eis in lucem, & praua in recta. Hæc verba feci eis, & non dereliqui eos. ¹⁷ Conuersi sunt retrorsum. Confundantur confusione qui confidunt in sculptili, qui dicunt cōflatili: Vos dii nostri. ¹⁸ Surdi audite,

† Matt. 12. b. 2. quæst. 7. c. Nos 6. in 6.

a. Hoc testimonium iste in eam sententiam vult accipere quam defendit, vt quod ait: Dedi spiritum meum, &c. non ex propagine facere animas populo, sed nouas insufflare credatur. August. de anima. lib. 1. ca. 14.

b. Flatum communiter omni qui super terram est populo dicitur datum: spiritum autem propriè his qui conculcant terrenas concupiscentias. Irenæ. lib. 5.

c. Cum igitur nos antea tanquam cæci, & tanquam carere stultitiæ inclusi sederemus in tenebris, ignorantes deum & veritatem, illum inati sumus: qui nos testimonio suo adoptauit, & liberatos vinculis malis, atque in lucē sapientiæ productos in hereditatem regni celestis adsciuuit. Lactā. lib. 4. cap. 20.

d. Cum immutatus homo in melius fuerit, cātat canticum nouum: cum vero in vetustate permanferit, canticum nouum in lingua habet, in corde non habet. Chrysost. super illud Iſa. Cantate domino, com. 1. e. Post longum silentiū dominus quasi parturiens loquitur: quia quod nunc tacitus tolerat, in iudicio vificetur Grego. Moral. lib. 9. cap. 17.

† Infr. 49. b.

† Infr. 49. b. 93. dist. cap. Nullus. † Psalm. 149. b.

dite, & cæci intuemini ad videndum.¹⁹ Quis cæcus nisi seruus meus, & surdus nisi ad
 D quē nuntios meos misi? Quis cæcus nisi qui venundatus est? Et quis cæcus nisi seruus
 domini? ²⁰ Qui vides multa, nōne custodies? Qui apertas habes aures, nōne au-
 dies? ²¹ Et dominus voluit vt sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret,
 † 2. quæst. 7. c. Paulus. ²² ipse autem populus direptus & vastatus. † Laqueus iuuenum omnes, & in domi-
 bus carcerum absconditi sunt. Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat: in direptionē,
 nec est qui dicat, Redde. ²³ Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat & auscultet fu-
 tura? ²⁴ Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel vastantibus? Nōne dominus ipse
 est cui peccauimus? Et noluerunt in viis eius ambulare, & non audierunt legem eius.
²⁵ Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum
 in circuitu, & non cognouit: & succendit eum, & non intellexit.

*Fideles Iudæos dispersos congregat, gentes ad fidem vocat, contemptores increpat, &
 Iudæorum subsannat sacrificia.* XLIII.

A **E**T nunc hæc dicit dominus creans te Iacob, & formans te Israel: Noli timere,
 quia redemi te, & vocaui te nomine tuo. Meus es tu. ^{a 2} Cum transieris per a-
 quas, tecum ero, & flumina non operient te. ^b Cum ambulaueris in igne, non
 comburēris, & flamma nō ardebit in te, ³ quia ego dominus deus tuus sanctus Israel,
 saluator tuus. Dedi propitiationem tuam. Ægyptum, & Æthiopiam & Saba pro te.
 † Sup. 14. c. ⁴ Ex quo honorabilis factus es in oculis meis & gloriosus, ego dilexi te. Et dabo ho-
 mines pro te, & populos pro anima tua. † ⁵ Noli timere, quia ego tecum sum. Ab o-
 riente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. ⁶ Dicam aquiloni, Da:
 & austro, Noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis
 B terre. ⁷ Et omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauī eum, formaui
 eum, & feci eum. ⁸ Educ foras populum cæcum, & oculos habentem: surdum, & au-
 res ei sunt. ⁹ Omnes gentes congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus. Quis in vo-
 bis annuntiet istud, & quæ prima sunt audire vos faciet? Dent testes eorum & iustifi-
 centur, & audiāt, & dicant: ¹⁰ Verè vos testes mei, dicit dominus, & seruus meus quē
 † Hofæ. 13. b. elegi, vt ^c sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum. Ante me non est
 formatus deus, & post me non erit. † ¹¹ Ego sum, ego sum dominus, & non est absque
 me saluator. ¹² Ego annuntiaui & saluaui & auditum feci, & nō fuit in vobis alienus.
 Vos testes mei, dicit dominus, & ego deus. ¹³ Et ab initio ego ipse, & non est qui de
 C manu mea eruat. Operabor, & quis auertat illud? ¹⁴ Hæc dicit dominus redemptor
 vester sanctus Israel: Propter vos emisi Babylonem, & detraxi vestes vniuersos, &
 Chaldæos in nauibus suis gloriātes. ¹⁵ Ego dominus sanctus vester, creans Israel, Rex
 vester. ^{d 16} Hæc dicit dominus qui dedit in mari viam, & in aquis torrentibus semi-
 tam. ¹⁷ Qui eduxit quadrigam & equum, agmen & robustum. Simul obdormierūt,
 nec resurgent: cōtriti sunt quasi linum, & extincti sunt. ^{e 18} Ne memineritis priorū, &
 antiqua ne intueamini. † ¹⁹ Ecce ego facio noua, & nunc orientur: vtiq; cognoscetis
 † 2. Cor. 5. d Apoc. 21. b ea. Ponā in deserto viā, & in inuio flumina. ²⁰ Et glorificabit me bestia agri, dracones
 & struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, vt darem potum populo
 D meo, electo meo. ²¹ Populū istum formaui mihi, laudem meā narrabit. ²² Nō me in-
 uocaſti Iacob, nec laboraſti in me Israel. ²³ Nō obtulisti mihi arietem holocausti tui,
 & victimis tuis non gloriaſti me. Non te seruire feci in oblatione, nec laborē tibi
 præbui in thure. ²⁴ Non emisti mihi argento calamum, & adipe victimarum tuarum
 non inebriaſti me. Veruntamen seruire me fecisti in peccatis tuis, præbuiſti mihi la-
 bore in iniquitatibus tuis. ^{f 25} Ego sum ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas pro-
 pter me, & peccatorum tuorum non recordabor. ^{g 26} Reduc me in memoriam, & iu-
 dicemur simul: † narra si quid habes, vt iustificeris. ²⁷ Pater tuus primus peccauit, &
 interpretes tui præuaricati sunt in me. ²⁸ Et contaminaui principes sanctos, dedi ad
 internecionem Iacob, & Israel in blasphemiam.

f. Ostendit eos incorrigi-
 biles, quia etiā causam fla-
 gellorū non recognoscunt
 neque quo ad culpam, ne-
 que quo ad pœnam, neque
 quo ad modum. S. Thom. ibi.

a. Multi ambulāt, sed opus
 est vt quis bene tranſeat
 cum illo enim est dominus
 Iesus, qui bene trāſit. Ideo
 que legis: Cū tranſieris per
 aquam, tecum ero, &c. Qui
 autem ignē aīgat in cor-
 pore ſuo, ignem libidinis,
 ignem immodicæ cupidit-
 atis, non tranſit, ſed exurit
 inuolucrū illud animæ ſuæ.
 Ambroſ. Epiſt. 44.

b. Dominus ſanctos ſuos li-
 berat, Primò ab igne carna-
 lis tentationis, vt 1. Cor. 7.
 Melius eſt nubere q̃ vri.
 Secundò ab igne tēporalis
 tribulationis. Pſal. 14. Igne
 me examinaſti. Tertiò ab i-
 gne diuinæ indignationis.
 Deut. 32. Ignis ſuccēſus eſt
 in furore meo, & ardebit
 vſq; ad inferni nouiſſima.
 Quartò ab igne æternæ dā-
 nationis. Matth. 21. Item a-
 lediſti in ignem æternum.
 S. Thom. ibid.

c. Neque enim variè, neq;
 elatè, neque glorians hæc
 hæc dicit: ſed quoniam im-
 poſſibile erat ſine deo diſ-
 cernere deum, per verbū ſuū
 docet homines ſcire deū.
 His iſtitur qui neſciūt hæc,
 & propter hoc alterū ad-
 ueniſſe putant patrem, iu-
 ſtè quis dicit: Erratis ne-
 ſcientes ſcripturas, neque
 virtutem dei. Irenæ. libr. 4.
 cap. 10.

d. Hæc iuxta Hebraicum
 adhuc ad Iſrael dirigūt,
 quòd redemptor eorū do-
 minus & ſanctus Iſrael hæc
 ad eos locutus ſit. Hieron.
 ibidem

e. Hoc eſt, Hæc nō ſunt di-
 gna memoria in cōparati-
 one futurorum. S. Thom.

f. Peccatum autē aut dona-
 tur, aut delet, aut regitur.
 Donatur per gratiā, dele-
 tur per ſanguinem crucis,
 regitur per charitatē. Am-
 broſius Apologia David.
 cap. 13.

g. Caue nequando peccata
 tua aliqua obliuione obli-
 teres, ne carnalibus captus
 iniquitatum tuarum imme-
 mor fueris. Gre. in Regest.
 li. 9. cap. 25.

*Dominus nouum insinuat baptisma, idola subsannat, peccatores ad penitentiam vocat,
at virtutem suam magnificat in omnes.* X L I I I I.

a. Hoc sonat nomen Israel, quod vir videns deum, is enim, virum sonat, ra, videre, el, deus, quod interpretatur nomen Israel. S. Tho. b. Nulla enim potest esse plena benedictio, nisi per infusionem spiritus sancti. Vnde & apostolus nihil melius hoc nobis quod optaret, inuenit, sicut ipse dixit: Non deficiamus pro vobis orantes & obsecrantes, &c. Colof. 1. Ambro. de spiritu sancto lib. 1. c. 7. c. Si quia primus totius creaturae filius dicitur, creatura ipsam quoque creditis: quid dicitis, quando pater de se dixit: Ego primus, & ego nouissimus, &c. An & ipsum primum creaturarum, & creaturam audebitis predicare? Non arbitror. Sicut igitur pater non est creatura, quauis primus dicatur, sic & filius. Et sicut pater principium seipsum esse omnium ostendens dicit: Ego sum primus: sic & filius totius creaturae primus dicitur, quia per ipsum omnia facta sunt, & ipse principium omnium atque creator est. Cyrillus contra haereticos lib. 10. ca. 4. d. Formatores idolorum. e. Cum creta. Alij exponunt cum filo colore tincto, ut appareat quid refecandum, & quid relinquendum.

f. Hoc est, ex empto ligno unam partem vendidit: ex qua emit carnes, easque ex altera coxit. Reliquum autem ligni fecit deum: quod carnibus satiat, & lignis calefactus adorauit. Dion. ibid.

g. Praemissa deorum gentium vilitate tam ex materia, quam ex artifice, atque effectu, ex illorum abominatione reuocat populum Iudaicum ad verum dei cultum, & veri dei notitiam. Et hoc quantum ad praestitum beneficium creationis, liberationis, directionis, & promissionis. S. Tho. ibid.

h. Sub Cyro enim iussu est ut aedificaretur Ierusalem & templum: sed tantum vivere illo iacta sunt fundamenta. Ceterum sub Dario anno eius secundo prophetae Haggeo & Zacharia templum aedificari coepit. Hier. ibid.

ET [†]nunc audi Iacob serue meus, & ^aIsrael quem elegi. ² Hæc dicit dominus ^A [†]faciens & formans te, ab utero auxiliator tuus: Noli timere serue meus Iacob, & rectissime, quæ elegi. ³ Effundam enim aquas super sitientem, & fluenta super aridam. ^b Effundam spiritum meum super semine tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam, ⁴ & germinabunt inter herbas quasi salices iuxta præterfluentes aquas. ⁵ Ille dicet, Domini ego sum: & ille vocabit in nomine Iacob: & hic scribet manu sua domino, & in nomine Israel assimilabitur. ⁶ Hæc dicit dominus rex Israel, & redemptor eius dominus exercituum: [†] ^c Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est deus. ⁷ Quis similis mei? Vocet & annuntiet, & ordinem exponat mihi. Ex quo constitui mihi populum antiquum, ventura & quæ futura sunt, annuntiet eis. ⁸ Nolite timere, neque conturbemini. Extunc audire te feci, & annuntiaui. Vos estis testes mei. Nunquid est deus absque me, & formator quem ego non nouerim? [†] ^d ⁹ Plaster ^B [†]idoli omnes nihil sunt, & amantissima eorum non proderunt eis. Ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt ut confundantur. ¹⁰ Quis formauit deum, & sculptile conflauit ad nihil vtile? ¹¹ Ecce omnes participes eius confundentur. Fabri enim sunt ex hominibus. Cōuenient enim omnes, stabunt & pauebunt, & confundentur simul. [†] ¹² Faber ferrarius lima operatus est, in prunis & in malleis formauit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ. Esuriet & deficiet, non bibet aquam, & lassescet. [†] ¹³ Artifex lignarius extendit normam, formauit illud in runcina. Fecit illud in angularibus, & in circino tornauit illud, & fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo. ¹⁴ Succidit cedros, tulit ilicem & quercum, quæ steterat inter ligna saltus. Plantauit pinum quam pluuia nutriuit, ¹⁵ & facta est hominibus in focum. Sumpsit ex eis & calefactus est, & succedit, & coxit panes: de reliquo autem operatus est deum, & adorauit: fecit sculptile, & curuatus est ante illud. ¹⁶ Medium eius combussit igni, de medio eius carnes coxit, & comedit. Comedit pulmentum, & saturatus est, & calefactus est, & dixit: Vah, calefactus sum, vidi focum. [†] ¹⁷ Reliquum autem eius deum fecit, & sculptile sibi. Curuatur ante illud, & adorat illud & obsecrat, dicens: Libera me, quia deus meus es tu. ¹⁸ Nescierunt, neque intellexerunt. Obliti enim sunt ne videant oculi eorum, & ne intelligant corde suo. ¹⁹ Non cogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt & dicant: Medietatem eius combussi igni, & coxi super carbones eius panes: coxi carnes, & comedi, & de reliquo eius idolum faciam? Ante truncum ligni procidam? ²⁰ pars eius cinis est. Cor insipiens adorabit illud, & non liberabit animam suam, neque dicet: Fortè mendacium est in dextera mea. [†] ²¹ Memeto horum Iacob & Israel, quoniā seruus meus es tu. Formaui te, seruus meus es tu Israel, non obliuiscaris mei. ²² Deleui ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua. Reuertere ad me, quoniam redemi te. ²³ Laudate cœli, quoniam misericordiā fecit dominus, iubilare extrema terræ. Resonate montes laudationem, saltus & omne lignum eius, quoniā redemit dominus Iacob, & Israel gloriabitur. ²⁴ Hæc dicit dominus redemptor tuus, & formator tuus ex utero. Ego sum dominus faciens omnia, extendens cœlos solus. Stabiliens terram, & nullus mecum, ²⁵ irrita faciens signa diuinorum, & ariolos in furorem vertens. Conuertens sapientes retrorsum, & scientiā eorum stultā faciens. ^h ²⁶ Suscitans verbum serui sui, & cōsiliū nuntiorum suorum complens. Qui dico Ierusalē, Habitaberis: & ciuitatibus Iudæ, Aedificabimini: & deserta eius suscitabo. ²⁷ Qui dico profundo, Desolare: & flumina tua arefaciam. ²⁸ Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem volūtatē meā complebis. Qui dico Ierusalem, Aedificaberis: & templo, Fundaberis.

Liberaturus Israel dominus à Babylonis captiuitate, liberatoris annuntiat natiuitatem: cui licet quidam contradicant, omnes tamen ad illius fidem conuertentur. X L V.

Hæc

^A [†] Iere. 30. 2 & 40. 8

[†] Sup. 41. 5
Infr. 48. 5
Apoc. 1. d. 22. c.

^B [†] Baruc. 6. b

[†] Sap. 13. c

[†] Ibidem.

A **N**Ec^a dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram vt subiciam ante faciem eius gentes, & dorſa Regum vertam. Et aperiam coram eoiuanas, & portæ non claudentur. ² Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam. ³ Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, vt ſcias quia ego dominus, qui voco nomē tuum Deus Israel, ⁴ propter ſeruum meum Iacob, & Israel electum meum. Et vocaui te nomine tuo: aſſimilaui te: & non cognouiſti me. ⁵ Ego dominus, & non eſt alius. Extra me non eſt deus. Accinxi te, & non cognouiſti me, ⁶ vt ſciant ij qui ab ortu ſolis, & qui ab occidente, quoniam abſque me non eſt deus. Ego dominus, & non eſt alter. ⁷ formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & ^b creans malum. Ego dominus faciens omnia hæc. ⁸ Rorate cœli deſuper, & ^c nubes pluant iuſtum: aperiatur terra, & germinet ſaluatorem, & iuſtitia oriatur ſimul. Ego dominus creauit eum. ^d ⁹ Væ qui contradicit fictori ſuo, teſta de ſamiis terræ. [†] Nunquid dicet lutum figulo ſuo: Quid facis? & opus tuū abſq; manibus eſt. ¹⁰ Væ qui dicit patri: Quid generas? & mulieri: Quid parturis? ¹¹ Hæc dicit dominus ſanctus Israel, plaſtes eius: Ventura interrogate me, ſuper filios meos, & ſuper opus manuum mearum mandate mihi. ¹² Ego feci terrā, & hominē ſuper eam creauit. Ego & manus meę tetēderunt cœlos: & omni militiæ eorū mandaui. ¹³ Ego ſuſcitaui eum ad iuſtitiam, & omnes vias eius dirigam. Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, nō in pretio neq; in muneribus, dicit dominus deus exercitū. ¹⁴ Hæc dicit dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopix & Sabaim viri ſublimēs ad te tranſibūt, & tui erunt, & poſt te ambulabunt. Vincti manicis pergent, & te adorabunt: tēque deprecabuntur. Tātum in te eſt deus, & non eſt deus abſq; te. ¹⁵ Vere tu eſ deus abſconditus, deus Israel ſaluator. ¹⁶ Confuſi ſunt & erubuerunt omnes ſimul, abierunt in confuſione fabricatores errorum. ¹⁷ Israel ſaluatus eſt in domino ſalute æterna. ^e Non confundemini & non erubeſcetis vſq; in ſeculum ſeculi, ¹⁸ quia hæc dicit dominus creans cœlos. Ipſe deus formans terrā & faciens eam ipſe plaſtes eius. Non in vanum creauit eam, vt habitaretur, formauit eam. Ego dominus, & non eſt alius. ¹⁹ Non in abſcōdito locutus ſum, in loco terræ tenebroſo. Non dixi ſemini Iacob fruſtra, *Quærite me.* Ego dominus loquens iuſtitia, annuntians recta. ^f ²⁰ Congregamini & venite, & accedite ſimul qui ſaluati eſtis ex gentibus. Neſcierunt qui leuant ſignum ſculpturæ ſuæ, & rogant dominum non ſaluantem. ²¹ Annuntiate & venite, & conſiliamini ſimul. Quis auditum fecit hoc ab initio? extunc prædixi illud. Nunquid non ego dominus, & non eſt vltra deus abſq; me? Deus iuſtus & ſaluans non eſt præter me. ²² Conuertimini ad me, & ſalui eritis omnes fines terrę, quia ego deus, & non eſt alius. ^g ²³ In memetipſo iuraui, egredietur de ore meo iuſtitia verbum, & non reuertetur, [†] quia mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua. ²⁴ Ergo in domino, dicet, mea ſunt iuſtitia, & imperium. Ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei. ²⁵ In domino iuſtificabitur & laudabitur omne ſemen Israel.

Idololatriam execratus dominus, Iudeos ab illa reuocat ad penitentiam, ſalutem pollicitus in Chriſto ſuo.

X L V I.

A **C**onfractus^a eſt Bel, contritus eſt Nabo: facta ſunt ſimulachra eorū beſtiis & iumentis. Onera veſtra graui pondere vſq; ad laſſitudinem² cōtabuerunt, & contrita ſunt ſimul. Non potuerunt ſaluare portantem, & anima eorum in captiuitatem ibit. ³ Audite me domus Iacob, & omne reſiduū domus Israel. Qui portamini à meo vtero, qui geſtamini à mea vulua. ⁴ Vſque ad ſenectam ego ipſe, & vſque ad canos ego portabo. Ego feci & ego ferā, ego portabo, & ſaluabo. [†] ⁵ Cui aſſimulaſtis me & adæquaſtis, & comparaſtis me, & feciſtis ſimilem? ⁶ Qui confertis aurū de ſacculo, & argentū ſtatera ponderatis, conducentes aurificem vt faciat deū: & procidunt & adorant. [†] ⁷ Portant illum in humeris geſtantes, & ponentes in loco ſuo. Et ſtabit, ac de loco ſuo nō mouebitur. Sed & cum clamauerint ad eū, nō audiet:

L ij

a. Hanc hiſtoriā prædixit Iſaias pluſquam ducētis annis antequā eueniret, ſed & ante Cyri natiuitatē: cuius nomen ante natiuitatē illud inditum eſt.

b. Cū res bonas nobis male agētib; in flagellum format: vt virus quod eſt vita ſerpēti, homini autē mors. Greg. Mora. 3. ca. 6.

c. Non nubes iſtæ corporeę, in quas aer denſior cogitur, ſed propheta & apoloſoli.

d. Hoc ad eos pertinet qui dicūt: quare talis conditus ſum, qui nō poſſum in perpetuum carere peccato? Quare tale vas fictum, vt non adamantinum permanerem, ſed ad omnem tantum fictile atque fragile? Hiero. aduerſ. Pelagianor lib. 2.

e. Qui autē filio dei aduerſantur, niſi qui patrem in ipſo, & ipſum in patre per unitatem naturalem denegant eſſe? Atque patrem & filium per naturā diuerſitatem audēt perſidē infidelitatis vicio ſeparare? Sic enim eſt pater in filio, ſicut filius in patre. Fulgē. ad Thraſimundum regem lib. 2.

f. Iniungit Iudeis gentium vocationem, commemorans eorum ſalutem: quaſi congregandas prædicet ad ſuum præceptum audiendum. S. Tho. ibi.

g. Si ergo impoſſibile eſt iſta nō fieri, quia nec ſcēta præſcētia dei eſt, nec mutabile conſilium, nec inefficax voluntas, nec falſa promiſſio: omnes iſti de quib; hæc prædicta ſunt, ſine cuiuſquam exceptione ſaluantur. Dat enim leges ſuas in ſenſum ipſorum, eaſque in cordibus eorum digito ſuo ſcribit, vt agnitionem dei nō doctrinæ humanæ opere, ſed magiſterio ſummi creatoris accipiant. Amb. de vocatione gentium lib. 1. ca. 3.

a. Cecidit Bel, quem Græci Belum, id eſt Saturnum vocant, cuius fuit tanta apud veteres religio, vt non ſolum humanas hoſtias captiuorumque & ignobilium mortalium, ſed & ſuos liberos immolarent. Hiero. ibid.

† 24. quaſt. 3. c. Quid i. Amos. 3. b

† Rom. 9. d Iere. 18. a Luc. 23. c

† Rom. 14. b Philip. 2. b.

† Sup. 40. f

† Baruc. 6. c

b. Primo redi ad cor tuum: & a te vagaris foris, te ipsum non nosti, & quæris a quo factus es: redi, redi ad cor, tolle te à corpore. August. super Ioan. Tracta. 18.

c. Hoc est gloriosam Christi manifestationem quo ad opera eius miraculosa, & præclarissima eius documenta: de quibus Haggai. 7. Implebo domum istam gloria, magna erit gloria domus huius nouissimæ magis quam primæ. Dio. ibid.

de tribulatione non saluabit eos. ⁸ Mementote istud, & confundamini, ^b redite præuaricatores ad cor. ⁹ Recordamini prioris seculi, quoniam ego sum deus, & non est vltra deus, nec est similis mei, ¹⁰ annuntians ab exordio nouissimum, & ab initio quæ necdum facta sunt, dicens: Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. ¹¹ Vocans ab oriente iustum, & de terra longinqua virum voluntatis meæ. Et locutus sum & adducam illud, creauit ut faciam illud. ¹² Audite me duro corde, qui longe estis à iustitia. ¹³ Propè feci iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea non morabitur. ^c Dabo in Sion salutem, & in Israel gloriam meam.

Superbia Babylonis per Astronomiam seducta comminatur dominus humiliationem & ruinam.

XLVII.

DEscende, & sede in puluere virgo filia Babylon, sede in terra. Non est solum filia Chaldæorum, quia vltra non vocaberis mollis & tenera. ² Tolle molam, & mole farinam, denuda turpitudinem tuam. Discooperi humerum, reuela crura, trāsi flumina. ³ Reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Vltionem capiam, & non resistet mihi homo. ⁴ Redemptor noster dominus exercituum, nomen illius, Sanctus Israel. ⁵ Sede tacens, & intra in tenebras filia Chaldæorū, quia non vocaberis vltra domina regnorum. ^a ⁶ Iratus sum super populum meū, contaminaui hæreditatem meam. Et dedi eos in manu tua: non posuisti eis misericordias. Super senem aggrauasti iugum tuum valde, ⁷ & dixisti: In sempiternum ero domina. Non posuisti hæc super cor tuū, neq; recordata es nouissimi tui. ⁸ Et nunc audi hæc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: [†] Ego sum, & non est præter me amplius. Non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. ^b ⁹ Venient tibi hæc duo subito in die vna, sterilitas, & viduitas. Vniuersa venerunt super te propter multitudinem maleficiorum tuorum, & propter duritiam incantatorum tuorū vehementem. ¹⁰ Et fiduciam habuisti in malitia tua, & dixisti: Non est qui videat me. [†] Sapientia tua & scientia tua hæc decepit te. Et dixisti in corde tuo: Ego sum, & præter me nō est altera. ¹¹ Veniet super te malum, & nescies ortum eius, & irruet super te calamitas quam non poteris expiare. Veniet super te repente miseria quam nescies. ^c ¹² Sta cum incantatoribus tuis, & cum multitudine maleficorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si fortè quid prosit tibi, aut si possis fieri fortior. ¹³ Defecisti in multitudine consiliorum tuorum. Stent & saluent te augures cœli qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. ¹⁴ Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos. Non liberabunt animam suam de manu flammæ: non sunt prunæ quibus calefiant, nec focus ut sedeant ad eum. ¹⁵ Sic facta sunt tibi, in quibuscunque laboraueras. Negotiatores tui ab adolescentia tua vnusquisque in via sua errauerunt, non est qui saluet te.

[†] 32. quest. 5. c. Paulus.

[†] Nahū. 3. b.

[†] Apoc. 18. b. Infr. 51. f.

[†] Iere. 49. c.

a. Occulta quæstio nascetur cur irascitur deus aduersus Chaldæos, quos ipse misit ad capiendū Israel. Respondit iratum se cōtra populum suum, corripere eos voluisse, non perdere: verberare, non occidere. Hiero. ibid.

b. Hoc cōtingit dum Cyrus & Darius cum exercitibus suis Babylonem improuise ingressi sunt per aluē Euphratis fluminis per mediā urbem fluentis: interfeceruntque Balthasar regem, atque Chaldæos, eorumq; filios. Dionys. ibid.

c. Fertur enim magis Chaldæis prius inueni. a: & ideo ex quo condita est, artibus magicis semper plena fuisse. Et ita à suis astrologis & eorum consilio eos irridet, qui per suas cōstellationes tanta mala præuidere non potuerunt, ut sibi ab illis cauerent. S. Tho. ibid.

Iudeorum duritiam dominus increpat per ea quibus nouerant prius dominum creasse cœlum & terram, quæ prædixerat per prophetas, & eorum malum propter idolorum cultum.

XLVIII.

Vidite ^a hæc ^b domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis, qui iuratis in nomine domini, & dei Israel recordamini non in veritate neq; in iustitia. ² De ciuitate enim sancta vocati sunt, & super deum Israel cōstabiliti sunt. Dominus exercituum nomen eius. ³ Priora extunc annuntiaui, & ex ore meo exierūt, & audita feci ea: repente operatus sum, & venerūt. ⁴ Sciui enim quia durus es tu, & neruus ^c ferreus ceruix tua: & frons tua ærea. ⁵ Prædixi tibi ex tunc: antequā venirēt, indicaui tibi, ^d ne fortè diceres: Idola mea fecerunt hæc: & sculptilia mea annuntiastis. Audita feci tibi noua ex tunc, & conseruata sunt quæ nescis. ⁷ Modò creata sunt, & nō ex tunc & ante diem: & non audisti ea, ne forte dicas: Ecce cognoui ea. Neque

a. Quia in præcedenti cap. denuntiata est Babyloniorum destructio, congruus ordo est, ut in isto tractatu prædicetur Iudeorum de Babylonica captiuitate saluatio. Dionys. ibid.

b. Notandum quod non appeller eos Iacob, sed domū Iacob: nec Israel, qui hoc falso appellatur nomine, cum opus non habeant nominis. Hiero. ibid.

c. Hoc est inflexibilis: & frons ærea, hoc est impudēs, nec sciens erubescere. Chrys. d. Q. d. Ideo non reuelauit, ut sentiret defectum tuum, & deordinationem, in hoc quod de futuris non potes scire vel præscire, nisi quæ tibi reuelabo. S. Tho. ibid.

⁸ Neq; audisti neq; cognouisti, neq; ex tunc aperta est auris tua. Scio enim quia prauaricans prauaricaberis, & transgressorem ex vtero vocaui te. ⁹ Propter nomen meum longe faciam furorem meum, & laude mea infranabo te, ne intereas. ¹⁰ Ecce excōxi te, sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. ¹¹ Propter me propter me faciam, vt non blasphemet, & gloriam meam alteri non dabo. ¹² Audi me Iacob, & Israel quem ego voco: & ego ipse, ego primus, & ego nouissimus. ¹³ Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos. Ego vocabo eos, & stabunt simul. ¹⁴ Congregamini omnes vos, & audite: Quis de eis annuntiavit hæc? Dominus dilexit eum, faciet voluntatem suam in Babylone, & brachiū suum in Chaldaïs. ¹⁵ Ego, ego locutus sum, & vocaui eum, adduxi eum, & directa est via eius. ¹⁶ Accedite ad me, & audite hoc. Non à principio in abscondito locutus sum. Ex tempore antequam fieret, ibi erā, & nunc dominus deus misit me, & spiritus eius. ¹⁷ Hæc dicit dominus deus, redemptor tuus sanctus Israel: Ego dominus deus tuus docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas. ¹⁸ Vtinam attendisses mādāta mea. Facta fuisset sicut flumen pax tua, & iustitia tua sicut gurgites maris. ¹⁹ Et fuisset quasi arena semen tuum, & stirps vteri tui vt lapilli eius. Non interisset & non fuisset attritum nomen eius à facie mea. ²⁰ Egredimini de Babylone, fugite à Chaldaïs. In voce exultationis annuntiate, auditum facite hoc, & ferte illud vsq; ad extrema terræ. ²¹ Dicite: & Redemit dominus seruum suū Iacob. ²² Non sitierunt in deserto cum educeret eos. Aquā de petra produxit eis, & scidit petram, & fluxerunt aquæ. ²³ Non est pax, impiis, dicit dominus.

Super præterita beneficia promittit dominus futuram liberationem & libertatem, non obstante diuina indignatione, & hostium potestate.

X L I X.

A Vdite ^a insulæ, & attendite populi de longe. Dominus ab vtero vocauit me, de vtre matris meæ recordatus est nominis mei. ² Et posuit os meum quasi gladium acutū: in vmbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut ^b sagittā electā. In pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: & Seruus meus es tu Israel, quia in te gloriabor. ⁴ Et ego dixi: In vacuum laboraui, sine causa & vanè fortitudinem meā cōsumpsi. Ergo iudicium meum cum domino, & opus meum cum deo meo. ⁵ Hæc dicit dominus formans me ex vtero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur. Et glorificatus sum in oculis domini, & deus meus factus est fortitudo mea. ⁶ Et dixit: Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feres Israel conuertendas. & Ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. ⁷ Hæc dicit dominus redemptor Israel, sanctus eius, ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad seruum dominorum. Reges videbunt, & confurgent principes, & adorabunt propter dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te. ⁸ Hæc dicit dominus: & In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui. Et seruauit te, & dedi te in fœdus populi, vt suscitares terrā, & possideres hæreditates dissipatas: vt diceret iis qui vincti sunt, Exite: & iis qui in tenebris, Reuelamini. Super vias pascuntur, & in omnibus planis pascua eorum, & Non erurient neque sitient, & non percutiet eos æstus & sol, quia miserator eorū reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. ¹¹ Et ponam omnes montes meos in viam, & semitæ meæ exaltabuntur. & Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi. & Laudate cœli, & exultet terra, iubilare montes laudem, quia consolatus est dominus populū suū, & pauperū suorum miserebitur. ¹⁴ Et dixit Sio: Dereliquit me dominus, & dominus oblitus est mei. & Nūquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. ¹⁶ Ecce, in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. ¹⁷ Venerūt structores tui: destruētes te & dissipantes, à te exhibūt. & Leua in circuitu oculos tuos & vide, omnes isti congregati sunt, & venerunt tibi. Viuo ego, dicit dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circundabis

e. Nos enim & scimus, & legimus, & credimus, & tenemus vnum esse deū, qui fecit cœlum pariter & terrā: quoniam nec alterum nouimus, aut nosse (cum nullus sit) aliquando poterimus. Tertullia, de trinitate. Contra Babylonē, & potentiam suam contra Chaldaeos. f. Si spiritus sanctus minor creditur, quomodo se filius sicut à patre ita à spiritu sancto missum esse testat? August. De natali do. Sermo 2. g. Non utique vt regione Babylonis Hebræus fugiat, sed vt mores, prophetico admonetur alloquio, si quidem sint qui in Babylone sunt, Hebræi, & de Babylone exisse moribus doceant Ambr. de Isaac ca. 6. h. Quod in euangelio adimpletur, quando Christus, qui est petra, finditur ictu lanceæ in passione. Cypri. Episto. lib. 2. Episto. 3.

a. Transiit ad ecclesias à gentibus congregatas, & eis sub insularū nomine loquitur, quæ ita persecutorum insidiis, quasi maris fluctibus patent. Hiero. ibid. b. Sagitta electa verbum dei est, ante secula ex patre natum. Nā abscondit in pharetra corporis dignitatem deitatis à dracone. Chry. aduersus hæreticos. c. Aduertimus ergo quod propter congregationem populi formam suscepit seruitutis. Audis Iudæ, & pro gratia cōtumeliam refert: & hoc ad perfidiā deriuas, propter quod magis credere debuisti. Ad te vocandum venit & tu conuicias. Ambros. in Psal. 35.

d. Misericordia dei tunc acceptabilis est, quādo necessitatis & angustia tepus est. Chry. in Matth. 24. cap. homil. 5. e. Ergo saturabitur. quod utique nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Tertullia. aduers. Marcio. lib. 4. f. Excludit eorum dubitationem, quæ ex diuina indignatione, ex eorum deiectione, & ex hostium potestate oriebatur. S. Tho. ibi. g. Quis nesciat quia dei memoria nec obliuione rūpitur, nec recordatione farsitur? Sed dum aliqua deferēs prætermittit, more mentium obliuisci dicitur. Greg. Moral. lib. 32. cap. 5. h. Hoc est, ad consolationem tuam, multiplicationem, & gloriam. De gentium enim conuersione aucta est sanctis apostolis & eorū cooperatoribus gratia in præsentia, & gloria in futuro. Dion. ibi.

tibi eos quasi sponsa.¹⁹ Quia deserta tua & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ nunc angusta erunt præ habitatoribus, & longe fugabuntur qui absorbebant te.²⁰ Adhuc dicent in auribus tuis filij sterilitatis tuæ: Angustus est mihi locus, fac spatium mihi vt habitē.²¹ Et dices in corde tuo: Quis mihi genuit istos? Ego sterilis & nō pariens,^F trāsmigrata & captiua, & istos quis enutriuit? Ego destituta & desolata, & isti vbi hic erant:²² Hæc dicit dominus deus: Ecce leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum.¹ Et afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabūt.²³ Et erunt reges nutricij tui, & reginæ nutrices tuæ. Vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Et scies quia ego dominus,^G super quo non confundentur qui expectant eum.²⁴ Nunquid tolletur à forti præda, aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit?²⁵ Quia hæc dicit dominus: Equidem & captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto, saluabitur.^k Eos vero qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & filios tuos ego saluabo.²⁶ Et cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi musto sanguine suo inebriabuntur. Et sciet omnis caro, quia ego dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

i. Quia ecclesia Christi ab omnibus gentibus honoratur, & digna laude propter culturam veri dei vniuerso mundo prædicatur. Cui etiam per Isaiam ipse dominus ait: Ecce leuabo ad gentes manum meam & ad populos, &c. Rabanus in 44. cap. Ecclē.

k. Id est, Demones qui te ad mortis iudicium traxerunt, vel Iudeos qui te iniuste damnauerunt, iudicabo iudicio reprobationis, quod ipsi meruerunt. Dion.

Iudei suam liberationem, negligentiam in legem, crudelitatem in Christum agnouerunt: per quem quidam liberandi sunt, quidam reprobandi. L.

Ecce dicit dominus: Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? **A** Aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? † Ecce enim in^a iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram:² quia veni, & non erat vir: vocaui, & non erat qui audiret. † Nunquid abbreviata & paruula facta est manus mea, vt non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum? † Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum. Computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti.³ Induam cœlos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum.⁴ Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum qui lassus est, verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum.⁵ Dominus deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. †^b Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.⁷ Dominus deus auxiliator meus, ideo non sum confusus. Ideo posui faciem meam vt petram durissimam, & scio quoniam non confundar.⁸ Iuxta est qui iustificat me: quis cōtradictet mihi? Stemus simul: quis est aduersarius meus? accedat ad me? Ecce dominus deus auxiliator meus: quis est qui condemnet me? † Ecce omnes quasi vestimentum^D conterentur, & tinea comedet eos.¹⁰ Quis ex vobis timens dominum, audiens vocē serui sui? Quis ambulauit in tenebris, & non est lumen ei? Speret in nomine domini, & innitatur super deum suum.¹¹ Ecce vos omnes accēdentes ignem, accincti flammis. Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis. In doloribus dormietis.

† Depor. di.
1. Ecclesia.
35. q. 1. §.
Itaque
† Infr. 59. a

† Osee. 4. b.

† Matt. 26. g

† Psal. 102. d

Confortat fideles salutem Abrahæ promissam desiderantes, eos ad pœnitentiam reuocans, qui Christum in passione sua negauerunt. L I.

Vdite^a me qui sequimini quod iustum est, & quæritis dominum. Attendite^A ad petram vnde excisi estis, & ad cauernā laci de qua præcisi estis.² Attendite ad Abrahā patrem vestrū, & ad Saram quæ peperit vos. Quia vnum vocaui eū, & benedixi ei, & multiplicauī eum.³ Consolabitur ergo dominus Sion, & cōsolabitur omnes ruinas eius. Et ponet desertū eius quasi delicias, & solitudinē eius quasi hortum domini. Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarū actio, & vox laudis.^b Attēdite ad me popule meus, & tribus mea me audite, quia lex à me exiit, & iudiciū meum in lucem populorum requiescet.⁵ Prope est iustus meus, egressus est saluator meus,

a. Reprobatis in superiori. ca. incredulis rebellibus. Christo Iudeis, nunc ad electos Iudeos, ad primiciū ecclesiā, ad Apostolorū atque per ipsos credentium conuentum sermo dei dirigitur. Dion. ibid.

b. Quo iudicauerat atque decreuerat nationes quoque illuminandas per euangelij legem atque sermonē. Tertul. aduers. Marcio. lib. 4.

meus, & brachia mea populos iudicabunt. Me insule expectabunt, & brachium meum sustinebunt. ⁶ Leuate in celum oculos vestros: & videte sub terra deorsum, quia coeli sicut fumus liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut haec interibunt. [†] Salus autem mea in sempiternum erit & iustitia mea non deficiet.

† Psal. 36. c.

^c ⁷ Audite me qui scitis iustum, populus meus, lex mea in corde eorum. Nolite time-
re opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis. ⁸ Sicut enim vestimen-
tum, sic comedet eos vermis: & sicut lanam, sic deuorabit eos tinea. Salus autem mea
[†] Infr. 52. a in sempiternum erit, & iustitia mea in generationes generationum. [†] ⁹ Consurge, co-
surge, induere fortitudinem brachium domini. Consurge sicut in diebus antiquis, in

† Infr. 52. a

† Exod. 14. c

† Sup. 35. b

^D generationibus seculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draco-
nem? [†] ¹⁰ Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehemens? ^d Qui posuisti pro-
fundum maris viam, vt transirent liberati. [†] ¹¹ Et nunc qui redempti sunt a domino,
reuertentur, & venient in Sion laudantes, & laetitia sempiterna super capita eorum.
Gaudiū & laetitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus. ¹² Ego ego ipse consolabor vos.
Quis tu vt timeas ab homine mortali, & a filio hominis, qui quasi fenum ita arescet?

^c ¹³ Et oblitus es domini factoris tui, qui tetendit caelos, & fundauit terram, & formi-
dasti iugiter tota die a facie furoris eius qui te tribulabat, & parauerat ad perdendum.

^E Vbi nunc est furor tribulantis? ¹⁴ Citò veniet gradens ad aperiendum, & non interfi-
ciet vsq; ad internecionem, nec deficiet panis eius. ¹⁵ Ego autem sum dominus tuus,
qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius, dominus exercituum nomē meum.

† Sup. 49. a

[†] ¹⁶ Posui verba mea in ore meo, & in vmbra manus meae protexi te, vt plātes caelos,
& fundes terram, & dicas ad Sion: Populus meus es tu. ¹⁷ Eleuare, eleuare, consurge

^F Ierusalem, ^f quae bibisti de manu domini calicem irae eius. Vsq; ad fundum calicis so-
poris bibisti, & epotasti vsq; ad feces. ¹⁸ Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis
quos genuit, & non est qui apprehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutri-

† Sup. 47. b

uit. [†] ¹⁹ Duo sunt quae occurrerunt tibi: quis contristabitur super te? Vastitas & con-
tritio, & fames & gladius, quis consolabitur te? ²⁰ Filij tui proiecti sunt, domierunt in
capite omnium viarū sicut Oryx illaqueatus, pleni indignatione domini, increpatio-

^G ne dei tui. ²¹ Idcirco audi haec paupercula, & ebria nō a vino. ²² Haec dicit dominator
tuus dominus, & deus tuus qui pugnauit p̄ populo suo: ⁸ Ecce tuli de manu tua ca-
licem soporis, fundum calicis indignationis meae. Non adicies vt bibas illum vltrā.

²³ Et ponam illum in manu eorū qui te humiliauerunt, & dixerunt animae tuae: Incur-
uare vt transeamus, & posuisti vt terram corpus tuum, & quasi viam transeuntibus.

c. Non dicit: Audite gētes
nō dicit, audite Iudaei. Iam
enim non populus dei qui
fuerat, populus erroris est
factus: & qui populus erro-
ris erat, populus dei esse
cepit, quia Christi cre-
didit. Iste ergo populus iu-
dicat cuius in corde lex di-
uina est, nō humana: lex nō
a tramento scripta, sed spi-
ritu dei viui, non in charta
exarata, sed in corde signa-
ta: lex gratiae, non cruoris.
Amb. Epist. 32.
d. Quia illuc veniēs electos
suos a claustris inferni ad
coelestia transire concessit.
Greg. Moral. lib. 29. cap. 5.

e. Ierusalem & Sion pro ea-
dem quam dominus hor-
tatur sibi attendere, & sur-
gere, vt quae prius negatio-
ne corruerat, dicēs in do-
mini passione: Crucifige,
crucifige eum, nūc sentiat
cur suum offenderit crea-
torem. Hiero. ibid.

f. Vt scias autem quia ca-
lix poena vel gladius est, au-
di dicentem: Ierusalem quae
bibisti de manu domini ca-
licem irae eius. Ierusalem
mensuram bibit, quae supra
mensuram peccauit. Eccle-
sia Christianorum calicem
irae exinanire nō nouit, sed
exinanitū vnguentū, pro-
pter quam se Christus exina-
nuauit, vt vbiq; fragra-
ret. De manu domini hoc
munus accepit, poculū au-
tem mortis ignorat. Amb.
psalm. 37.

g. Ac si dicat: O Ierusalem
scito te esse ebriam, nō vi-
no, sed furore domini: id-
circo si egeris penitentiam,
& eleuata surrexeris, scies
calicem soporis & ruinā.
Hiero. ibid.

*Consolatur Iudaeos super redemptione sua ab hostium oppressione, à miseria &
infirmirate, & Gentes super liberatione sua ab infidelitate
& peccatis.*

L I I.

† Sup. 51. c.
15. dist. c. fi.

^A ²⁴ Consurge [†] consurge, induere fortitudine tua Sion. Induere vestimentis glo-
riae tuae Ierusalem ^a ciuitas sancti quia non adicies vltrā vt pertranseat per te
incircuncisus & immundus. ² Excute de puluere, cōsurge, sede Ierusalem.

† Gen. 46. a

^B Solue vincula colli tui captiua filia Sion, ³ quia haec dicit dominus: ^b Gratis venūdati
estis, & sine argēto redimemini. ⁴ Quia haec dicit dominus deus: [†] In Aegyptum de-

† Rom. 10. c.
93. di. c. dia-
coni sunt.
Ezec. 36. c.
Roma. 2. d.
† Rom. 10. c.
Nahum. 1. d.

scendit populus meus in principio, vt colonus esset ibi, & Assur absque vlla causa ca-
lumniatus est eum. ⁵ Et nunc quid mihi est hic, dicit dominus? Quoniam ablati sunt

populus meus gratis. Dominatores eius iniquē agunt, dicit dominus, [†] & iugiter to-
ta die ^c nomen meum blasphematur. ⁶ Propter hoc sciet populus meus nomē meum

in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. [†] ⁷ Quam pulchri super mōtes pe-
des annuntiantis & praedicantis pacem, annuntiantis bonum, praedicantis salutem, di-

^C centis Sion: Regnabit deus tuus. ⁸ Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, si-
mul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt cum conuerterit dominus Sion.

⁹ Gaudete & laudate simul deserta Ierusalem: quia consolatus est dominus populum

a. Appellatur autē ciuitas
sanctuarij. hoc enim sonat
propter templū quod in ea
cōditū fuit: siue sancti pro-
pter noticiam dei: vel san-
cti, quia sola in orbe terra-
rum legem acceperat. Hie-
ron. ibid.

b. Ideo pauper factus est
dominus cum diues esset,
vt eū omnes emant, & ege-
nos praepue sua pauper-
tate locupleter. Amb. Infr.
virginis. cap. 13.

c. Sicut hos qui per suam
negligentiam causam aliis
praebent blasphemiae, tāta
poena manet: ac cōfusio: ita
ediuerso virtutum studio
fit multarū merita cor-
onarum. Chryso. in. 1. cap.
Genes. homi. 7.

L iij

suum, redemit Ierusalem.¹⁰ Parauit dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare dei nostri. [†] ¹¹ Recedite, recedite, exite inde, & pollutum nolite tangere. Exite de medio eius, mundamini qui fertis vasa domini.¹² Quoniam non in tumultu exhibitis, nec in fuga properabitis. Prædet enim vos dominus, & cōgregabit vos deus Israel.¹³ Ecce intelliget seruius meus, & exaltabitur & eleuabitur, & sublimis erit valde.¹⁴ Sicut obstupuerūt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominū.¹⁵ Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum. [†] Quia quibus non est narratum de eo, videbunt: & qui non audierunt, contemplati sunt.

d. Vasa domini ferunt qui animas ad cōlum ducēdas suscipiunt. Grego. Pastoral. 2. par. cap. 1.

† Psal. 97. a
† 2. Cor. 6. d
† 45. d. c. Recedite. 32. q.
4. c. Recedite. 1. q. 1. Necesse.

† Rom. 15. c.

Christus ob delicta nostra moriturus, post mortem Gentibus promittit libertatem & securitatem.

LIII.

Vis [†] credidit auditui nostro? & ^a brachium domini cui reuelatum est? Et ascendet sicut virgultū coram eo, & sicut radix de terra sitienti.² Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus: & desiderauimus eum: [†] ³ despectum & nouissimum virorum, virum dolorū, & scientem infirmitatē. Et quasi absconditus vultus eius & despectus; vnde nec reputauimus eū. [†] ^b ⁴ Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos putauimus eum quasi leprosum, & percussū à deo, & humiliatū.⁵ Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.⁶ Disciplina pacis nostræ super eū, & liuore eius sanati sumus.⁷ Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viā suam declinauit, & dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrū. [†] ⁷ Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum. [†] Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, [†] nō aperiet os suum.⁸ De angustia & de iudicio sublatus est. Generationē eius quis enarrabit? Quia abscissus est de terra viuentium, propter scelus populi mei percussus eum.⁹ Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua, [†] eo quod iniquitatem nō fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius; ¹⁰ & dominus voluit contere eum in infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas domini in manu eius dirigetur.¹¹ Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur. In sciētia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorū ipse portabit.¹² Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortē animam suam, [†] & cum sceleratis reputatus est. Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.

a. Brachiū dicitur, quia dei virtus: quia paternæ operationis effectus est: quia sicut de corpore brachium sine sui separatione porrigitur, sicut per compaginis vnitatem extenditur & tenetur, ita saluator noster inseparabilis cum patre substantia, & ad terrēna descendit, & celestia nō reliquit: & hic affuit, & inde non defuit. Euseb. Emise. de nati. do. homil. 1.

b. Corporis est igitur, hoc est, nostrum est quod esuriit, nostrū est quod fleuit, quod tristis fuit vsque ad mortem. Cur ad diuinitatē quæ sunt nostra referunt? Corporis est etiam quod factus asseritur. Ambro. de fide. lib. 3. cap. 2.

c. Plus ergo in cruce positus liuorem eius cernēs latro diligit deum. Mira res, plus in cruce latro diligit deum, quā Iudas dilexit in cœna, ille per cibum supplantat magistrum, hic credidit dominum per dolorem: sicut ait propheta: Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Ambro. Ser. 44.

† Ioan. 12. f.
Rom. 10. d
De cel. mis.
Cum Marthæ.

† Mar. 9. b
† Marth. 8. c
1. Petr. 2. d
1. Cor. 15. a
A. 8. f.

† Mat. 26. f.
Iere. 11. d
† A. 8. f.
1. Petr. 2. d
† De po. di.
1. c. Si enim.
24. q. 1. Non turbatur.

† 1. Petr. 2. d
1. Ioan. 3. a
De po. di. 3.
c. Talis.
Marc. 15. c
Luc. 22. d

† Luc. 22. d
Marc. 15. c.

Renocat Iudeos & Gentes ab infidelitate, promittens in temporalibus abundantiam, honorem & prosperitatem.

LIIII.

Auda ^a [†] sterilis, quæ non paris: decanta laudem & hinni quæ non pariebas: ^a quoniam multi filij desertę magis quā eius quę habebat virum, dicit dominus. ^b ² Dilata locum tētorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extēde, ne parcas. Longos fac funiculos tuos, & clauos tuos cōsolida.³ Ad dexteram enim & ad læuam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit.⁴ Noli timere, quia non confundēris neque erubescēs. Non enim te pudebit, quia cōfusionis adolescētia tuæ obliuiscēris, & opprobrij viduitatis tuæ nō recordaberis amplius.⁵ Quia dominabitur tui qui fecit te, [†] dominus exercitum nomē eius, & redemptor tuus sanctus Israel, ^c deus omnis terræ vocabitur.⁶ Quia vt mulierē derelictam & mœrentem spiritu vocauit te dominus, & vxorem ab adolescētia abiectam. Dixit deus tuus:⁷ Ad punctū in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis cōgregabo te.⁸ In momento indignationis abscondi faciē meam parūper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Dixit redemptor tuus dominus. [†] ⁹ Sicut in diebus Noë istud mihi est, cui iuravi ne inducerem diluuij aquas vltra super terram, sic

a. Synagoga nūq; legis vinculis quasi viri iugo subdita per sensum male fecunda carnalem, in domini passionē filios suos perdidit: ecclesia totum mundū fructu sacrae generationis impleuit. Euseb. Emise. de S. Io. Bap. homil. 2.

b. Ac ne putemus hoc iuxta friuolam Hebræorū contentionem dici de Sio, quæ in antiquo statu restitueda sit, ponit manifestius quod latebat: Et semē tuū gentes hæreditabunt, quod semen etiā ciuitates desertas faciat inhabitari, vt ecclesiæ gentium id toto orbe cōfurgant. Hier. ibid.

c. Ex quo innotescit ista nō dici de terrēna illa Ierusalem, seu populo Iudæorū. Quādiu enim sola Iudæa gratiam dei consecuta est, nō nisi in Iudæa notus erat deus, & in Israel magnū nomen eius: cum vero gentilitati impartita sunt beneficia Christi, de quibus nūc agitur, Christus saluator Iudæorū, sed omnis terrę vocatus est deus ab omnibus gentibus. Diony. ibid.

† Luc. 23. d
Galat. 4. d
Sap. 3. c.

† Luc. 1. c.

† Gen. 9. b

sic iuraui vt non irascar tibi, & non increpem te.¹⁰ Montes enim commouebuntur, & colles contremiscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non mouebitur. Dixit miserator tuus dñs:¹¹ Paupercula tempestate conuulsa absque vlla consolatione, ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris.^{12d} Et ponam iaspide propugnacula tua, & portas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.¹³ Vniuersos filios tuos† doctos à dño, & multitudinē pacis filiis tuis,¹⁴ & in iustitia fundaberis. Recede procul à calumnia, quia nō timebis: & à pauore, quia non appropinquabit tibi.¹⁵ Ecce accola veniet qui non erat mecum, aduena quondam tuis adiungetur tibi.¹⁶ Ecce ego creauī fabrum sufflantē in igne prunas, & proferentem vas in opus suum, & ego creauī interfectorem ad disperdendum.¹⁷ Omne vas quod fictum est contra te, non dirigetur: & omnem linguā resistentem tibi in iudicio iudicabis. Hæc est hæreditas seruorum domini, & iustitia eorum apud me, dicit dominus.

d. Colloco super carbunculum, quia in ea animas sanctorum, meritorum diuersitate distinguit. Greg. Moral. lib. 18. c. 20.

e. Hoc est, diabolū omnium malorum artificem, non necessitate naturæ, sed mētis arbitrio: a quo omnes fabricati sunt qui ecclesiam impugnant: & propterea non diriguntur, sed & præles poenas sentient & futuras. Hieron. ibi.

Gentibus ad fidem vocandis promittit dominus gratuitam donorum abundantiam, & Iudeis contra penuriam saturitatem.

LV.

†Eccle. 51. d A Mnes† sitientes venite ad aquas: & a qui non habetis argētum, properate: emite & comedite, venite emite absq; argēto & absque vlla commutatione vinū & lac.^{b2} Quare appenditis argentum nō in panibus? & laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra.³ Inclinate aurem vestram, & venite ad me, audite, & viuet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternū, misericordias Dauid fideles.†⁴ Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.⁵ Ecce gētem quam nesciebas, vocabis: & gentes quæ non cognouerunt te, ad te current propter dñm deū tuū, & sanctum Israel, quia glorificaui te.⁶ Quærite dñm dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.†^{c7} Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad dominum, & miserebitur eius, & ad deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum.^{d8} Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ, neque viæ vestræ viæ meæ, dicit dominus.⁹ Quia sicut exaltantur cœli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris.¹⁰ Et quomodo descendit imber & nix de cœlo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti.¹¹ sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo.^c Non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcūque volui, & prosperabitur in iis ad quæ misi illud.¹² Quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini. Montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.¹³ Pro saluicula ascendet abies, & pro vrtica crescet myrtus. Et erit dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur.

a. Argenti nomine sacra eloquia designantur, quæ gētes tanto nunc auidius potant quanto diutius sitierunt. Greg. Moral. lib. 6. c. 3.

b. Dum literæ speciem attenditis, spiritalis intelligentie saturitatē amittitis. Greg. Moral. li. 13. c. 25.

c. Relinquat ergo impius viam suam qua peccat: reliquat iniquus cogitationem suā, qua de peccatorum remissione desperat: & secundum prophetā dictū, conuertatur ad dominū, quia multus est ad ignoscendū. In hoc multo nihil deest, in quo est omnipotēs misericordia, & omnipotētia misericors est. Fulgen. epist. 7 d. Diuina trinitas sic excedit omne quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne quod sumus. Hoc nobis diuinorum series voluminū veridica protestatur, Isaia dicente: Nō enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, &c. Fulgen. ad Trasimundū lib. 2. e. Verbi dei efficacia ex hoc patet, quia fructū faciū vbiq; ceciderit, modō non ponatur obex, vt Hosee 6. Veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terra. S. Tho.

Hortatur dominus ad obseruationem sabbati & fœderis sui, & prælatos ad vigiliam & custodiam gregis sui.

LVI.

†Sup. 1. a A Ec dicit dominus:†^a Custodite iudicium, & facite iustitiā, quia iuxta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur.² Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendet istud, custodiēs sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum.³ Et non dicat filius aduena qui adhæret domino, dicens: Separatione diuidet me dominus à populo suo. Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignū aridum.⁴ Quia hæc dicit dominus^b eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meū, dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus.† Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.⁶ Et filios aduena qui adhærent dño vt colant eum, & diligant nomen eius, vt sint ei in seruos, omnem custodientem sabbatum ne polluat illud, & tenentē fœdus meum,⁷ adducam eos in montem sanctum meum, & læti-

a. Hoc est, custodire debemus & obseruare discretiōnis iudicium, expectantes domini aduētum: quod est actus rationis & prudētiæ, iudicādo, discutiēdo, discernēdo, & reprobando nos ipsos: vt. 1. Co. 11. Si nos ipsos diiudicemus, non vtiq; iudicemur.

b. Eunuchi sunt qui compressis motibus carnis, affectum in se prauū operis abscondunt Grego. Pastōr. part. 3. admo. 29.

c. Cunctis, inquit, populis, non vni genti Iudaica, nec in vno Ierosolyma vrbis loco sed in toto orbe terrarum, & nequaquam taurorum, & hircorum, & arietum, sed orationis. Beda feria 3. post Inuocauit. ho. 2.
d. Non videbant opere, & professione cernebant. Greg. Mora. lib. 25. c. 14.

ficabo eos in domo orationis meae. Holocausta eorum & victimae eorum placebunt mihi super altari meo: [†] quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis, ⁸ ait dñs deus qui congregat dispersos Israel. Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. ⁹ Omnes bestiae agri venite ad deuorandum, vniuersae bestiae saltus. ^{d10} Speculatores eius caeci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti, non valentes latrare: videtes vana, dormientes, & amantes somnia, ^{†11} & canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam, omnes in viam suam declinauerunt, [†] vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. ^{†12} Venite sumamus vinum, & impleamur ebrietate, & erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius.

†88. di. ca. 2.
1. q. 3. c. Saluator.
Marth. 21. b.
Marc. 11. c.
Luc. 19. g.
16. q. 7. c. Et diximus.
4. dist. c. 1.
† Iere. 6. c.
Sup. 2. b.
43. dist. c. 1.
† Iere. 6. c.
† Sap. 2. b.

Iustis ab iniustis iniuste afflictis promittit dominus quietem, ab iniustis autem euasione aufert spem, & illis ob scelera comminatur reprobationem.

LVII.

a. Hac autem in Abel praedicabantur, in prophetis vero praconabantur, in domino autem perficiebantur, & in nobis id ipsum est, consequente corpore sui caput. Renatus lib. 4. ca. 67.

b. Habes hic quoque & praedicationem & remunerationem martyriorum. A primordio enim iustitia vim patitur: statim ut coli deus coepit, inuidia religio sortita est. Qui deoplacuerat, occiditur, & quidem a fratre, & c. Tertul. Scorpiani aduersus Gnosticos.

c. Increpatis vndique idololatriis sub nomine fornicationis, venit ad eos qui confidunt in domino, & quibus terram motemque promiserat possidendum & quorum reuersioni iter iusserat preparari. Haud dubium quin apostolis, ad quorum praedicatione de vtroque populo crediderunt. Hiero. ibi.

d. Quid enim dicit statum nisi animam quae propter peccatum percussa & contristata est: Quid igitur est omnem statum ego feci nisi omnem animam ego feci? Aug. de Gene. ad literam. lib. 7. cap. 7.

a. Praeconiis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium ascendit. Gre. ex Reli. 1. epi. sto. 24.

b. Et cum peccata eis sua exprari precepisset, cumque eorum facinora pleno indignationis impetu tulisset, dixissetque eos nec si orationibus & precibus & ieiuniis viderentur satisfacere pro delictis posse. Cy. pria. de Eleemosy.

c. Pecunias vestras exigitis in diebus enim ieiuniorum simul conueniebant, & quicumque inuenisset debitorem, debitum ab eo etiam cum duritia exigebat.

Vstus^a perit, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiae colliguntur, quia non est qui intelligat. A facie enim malitiae collectus est iustus. ² Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulauit in directione sua. ³ Vos autem accedite huc filij auguratricis, semine adulterae & fornicariae. ⁴ Super quem lusistis? super quem dilatastis os, & iecistis linguam? Nunquid non vos filij scelesti, semen mendax? ⁵ qui consolamini in diis subter omne lignum frondosum, immolantes paruulos in torrentibus subter eminentes petras? ⁶ In partibus torrentis pars tua, haec est fors tua. ⁷ Et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium. Nunquid super his non indignabor? ⁸ Super montem excelsum & sublimem posuisti cubile tuum, & illuc ascendisti ut immolares hostias. ⁹ Et post ostium & retro postem posuisti memoriale tuum, quia iuxta me discooperuisti te, & suscepisti adulterum. Dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis foedus. Dilexisti stratum eorum manu aperta, ⁹ & ornaisti te regio vnguento, & multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, & humiliata es vsque ad inferos. ¹⁰ In multitudine viae tuae laborasti, non dixisti, Quiescam. Vitam manus tuae inuenisti, propterea non rogasti. ¹¹ Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es, & mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo: quia ego tacens, & quasi non vident, & mei oblita es. ¹² Ego annuntiabo iustitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi. ¹³ Cum clamaueris, liberent te congregati tui. Et omnes eos auferet ventus, tollet aura. Qui autem fiduciam habet mei, haereditabit terram, & possidebit montem sanctum meum, ¹⁴ & dicam: Viam facite, praebete iter, declinate de semita, auferte offendiculum de via populi mei. ¹⁵ Quia haec dicit excelsus & sublimis habitans aeternitate, & sanctum est nomen eius in excelsis, & in sancto habitans, & cum contrito & humili spiritu, ut viuificet spiritum humilium, & viuificet cor contritorum. ¹⁶ Non enim in semipiternum litigabo, neque vsque ad finem irascar, quia spiritus a facie mea egredietur, ¹⁷ & flatus ego faciam. ^{†17} Propter iniquitatem auaritiae eius iratus sum & percussi eum. Abscondi a te faciem meam, & indignatus sum. Et abiit moerens in via cordis sui, ¹⁸ Vias eius vidi, & sanauit eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius. ¹⁹ Creauit fructum labiorum pacem, pacem ei qui longe est, & qui prope, dixit dominus: & sanauit eum. ²⁰ Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculationem & lutum. ^{†21} Non est pax impiis, dicit dominus deus.

† De pe. di. 3. ca. Talis.

† Sup. 48. d

Elidit dominus inanem Iudaorum praesumptionem, qua confidebant legis scientiae, orationi, ieiunio, sabbato, & diuino cultui.

LVIII.

Lama, ^a ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, ^b & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. ² Me etenim de die in diem quacumque iudicium dei sui non dereliquerit. Rogant me iudicia iustitiae, & appropinquare deo volunt: Quare ieiunauimus, & non aspexisti? Humiliauimus animas nostras, & nescisti? ⁴ Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis.

† 43. dist. c. Sic rector.

†Zach. 7. b

†Dan. 9. f

†15. q. 6. ca.
Authorita.
†Ezec. 12. b.
Matth. 25. c.
†13. q. 2. ca.
Nō aſtime-
mus.

pētītis. ⁴ Ecce ad lites & cōtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiē. Nolite ieiunare sicut vſq; ad hanc diem, vt audiatur in excello clamor veſter. † Nunquid tale eſt ieiunium quod elegi, per diē affligere hominē animam ſuam? Nunquid contorquere quaſi circulum caput ſuum? & ſaccum & cinerem ſternere? Nunquid iſtud vocaui ieiunium, & diem acceptabilem domino? † Nōne hoc eſt magis ieiunium quod elegi? † Diſſolue colligationes impietatis, ſolue ſcicculos deprimentes. Dimitte eos qui conſracti ſunt, liberos, & omne onus dirumpe. † ⁷ Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagōſq; induc in domum tuam. Cum videris nudum, operi eum: & † carnem tuam ne deſpexeris. ⁸ Tunc erumpet quaſi mane lumen tuū, & ſanitas tua citius orietur. Et anteibit faciem tuam iuſtitia tua, & gloria domini colliget te. ⁹ Tūc inuocabis, & dñs exaudiet te: clamabis, & dicet: Ecce adſum. Quia miſericors ſum dominus deus tuus, ſi abſtuleris de medio tui catenam, & deſieris extēdere digitum, & loqui quod non prodeſt. ¹⁰ Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflicta repleueris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies. ¹¹ Et requiē dabit tibi dominus deus tuus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam, & oſa tua liberabit. ¹² Et eris quaſi hortus irriguus, & ſicut fons aquarum, cuius non deſicient aquæ. ¹³ Et ædificabuntur in te deſerta ſeculorum, fundamenta generationis & generationis ſuſcitabis. Et vocaberis ædificator ſepiū, auertens ſemitas in quietem. ¹⁴ Si^c auerteris à ſabbato pedem tuum facere voluntatem tuam in die ſancto meo, & vocaueris ſabbatum delicatum, & ſanctum domini glorioſum, & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, vt loquaris ſermonem, ¹⁵ tūc delectaberis ſuper domino, & ſuſtollam te ſuper altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. Os enim domini locutum eſt.

Potens eſt deus ad ſaluandum, benignus ad audiendum ſed veritas, iuſtitia, iudicium,
& pax apud Iudeos hæc impediabant.

LIX.

†Sup. 50. a
Sup. 1. e
Nume. 9. c
Iob. 15. d
Pſalm. 7. c

†Supr. 1. d

†Iob. 15. d
Pſalm. 7. d

†Prou. 1. d
Roma. 3. c

Ecce^a † non eſt abbreviata manus domini vt ſaluare nequeat, neque aggrauata eſt auris eius vt non exaudiat, ² ſed iniquitates veſtræ diuiferunt inter vos & deum veſtrum: & peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis, ne exaudiret. † ³ Manus enim veſtræ pollutæ ſunt ſanguine, & digiti veſtri iniquitate. Labia veſtra locuta ſunt mendacium, & lingua veſtra iniquitatē ſatur. ⁴ Non eſt qui inuocet iuſtitiam, neq; eſt qui iudicet vere, ſed conſidunt in nihili, & loquuntur vanitates. † Conceperunt laborem, & peperunt iniquitatem. ⁵ Quaſi aſpidem ruperunt, & telas aranearum texuerunt. Qui comederit de ouis eorum, morietur: & quod conſotum eſt erumpet in regulum. ⁶ Telæ eorum non erunt in veſtimentum, neque operientur operibus ſuis. Opera eorum, opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. † ⁷ Pedes eorum ad malum currunt, & feſſinant vt effundant ſanguinem innocentem. Cogitationes eorum, cogitationes inutiles. Vanitas & contritio in viis eorum: ⁸ viā pacis nescierunt, & non eſt iudicium in greſſibus eorum. Semitæ eorum incuruatae ſunt eis: omnis qui calcatur in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum eſt iudiciū à nobis, & nō apprehendet nos iuſtitia. Expectauimus lucē, & ecce tenebræ: ſplendorē, & in tenebris ambulauimus. ¹⁰ Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſq; oculis attrectauimus. Impegimus in meridie quaſi in tenebris, in caliginosis quaſi mortui. ¹¹ Rugiemus quaſi vni omnes, & quaſi colūbæ meditates gementes. Expectauimus iudiciū, & non eſt ſalutem, & elongata eſt à nobis. ¹² Multiplicatae ſunt enim iniquitates noſtræ coram te, & peccata noſtra reſponderunt nobis. Quia ſcelera noſtra nobiſcū, & iniquitates noſtras cognouimus, ¹³ peccare & mentiri contra dominum, & auerſi ſumus, ne iremus poſt tergum dei noſtri, vt loqueremur calumniam & transgreſſionem. Concepimus, & locuti ſumus de corde verba mēdaci, ¹⁴ & cōuerſum eſt retrorſum iudicium, & iuſtitia longe ſtetit. Quia corruit in platea veritas, & æquitas nō potuit ingredi. ¹⁵ Et facta eſt veritas in obliuione: & qui reſceſſit à malo prædę parauit. Et vidit dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non eſt iudicium. ¹⁶ Et

d. Pingueſcet igitur anima tua virtutēq; ei⁹ ad ſpiritalis ieiunij, & fruct⁹ tui multiplicabuntur vbertate mentis tua, vt ſit in te ſobria ebrietas. Amb. Epi. 82. e. Quæ beneficia ſeruanti- bus dei cultū ſequuntur in die ſabbati ceſſando ab opere ſeruili, & abſtinendo à prauis cogitationibus & locutionibus, & ſequitur læticia, reſtitutio patriæ, & abudantia ciborū. S. Theſ. ib.

a. Idcirco per prophetam diuino ſpiritu & inſtinctu rei veritas promittitur, certa & manifeſta ratio moſtratur, dominum poſſe aduerſa prohibere, ſed ne ille ſub ueniat, merita peccantium facere. Nunquid, inquit, nō valet manus dñi vt ſaluos vos faciat, aut grauauit aures, &c. Peccata itaque & delicta reputentur, cōſciētiæ vulnera cogitentur, & deſinet vnusquisq; de dño & de nobis cōqueri, ſi quod patitur, intelligat ſe mereri. Cypr. contra Demetria num. Tracta. 1. b. Quia aſpidū rumpere, eſt malignorum ſpirituū conſilia quæ in cordibus latent, peruerſis operibus aperire. Greg. Moral. 15. c. 8. c. Quoniam pacē Chriſti abiecerunt ſpernētes doctrinam eius & gratiā, vt Paul. Act. 13. Vobis oportebat, inquit, primum loqui regnū dei: ſed quoniam repuliſtis illud, & indignos vos iudicariſtis vitæ æternæ, &c. Diony. ibi.

d. Quæ ſunt enim iniquitates: Peccare & mentiri cōtra deum, ſiue vt iuxta Hebraicum à quila tranſiit, negare deum, quod ad ſaluatorem reſertur. Et reliquimus, inquit, deū noſtrū, dicentes: Scim⁹ quod Moyſi locutus ſit deus, hūc autem nescimus vnde ſe. Hieron. ibid.

vidit deus, quia nō est vir: & aporiatus est, quia non est qui occurrat. Et saluauit sibi ^D brachium suum, † & iustitia eius ipsa cōfirmavit eum. † Indutus est iustitia vt lorica, & galea salutis in capite eius. ¹⁷ Indutus est vestimentis vltionis, & opertus est quasi pallio zeli. ¹⁸ sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis, insulis vicem reddet. ¹⁹ Et timebunt qui ab occidēte, nomen dñi: & qui ab ortu solis, gloriā eius. Cum venerit quasi fluuius violentus quē spiritus domini cogit, † ²⁰ & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit dominus. ²¹ Hoc fœdus meum cum eis, dicit dominus. † Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, dicit dominus, amodo & vsque in sempiternum.

† Ephe. 6. c.
† 1. Thi. 5. b.

† Rom. 11. d.

† Sup. 9. b.

Instauratio nouæ Ierusalem promittitur, ad quam Iudæorum & gentium concursus futurus est, ad prosperitatem & iustitiæ obseruantiam.

L X.

a. Iudæi de terrena illa Ierusalem interpretantur quęcunque hic dicuntur, in aduentu Messie adimplenda. Quod quoniam tenent Christiani, quod nec Christiana beatitudo, siue hominis perfectio sit in hac vita scilicet voluptatibus carnalibus frui, diuitias possidere, ceteris dominari, quorum oppositum Christus docuit. Dionys. ibi.

S Virge, ^a illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria domini super te orta est. ² Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur dñs, & gloria eius in te videbitur. ³ Et ambulabunt gētes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. ⁴ Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. † Filij tui de longe venient, & filia tuę de latere surgent. ⁵ Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuū, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. ⁶ Inundatio camellorum operiet te, dromedarij Madian & Ephra. Omnes de Saba veniēt, aurum & thus deferentes, & laudem domino annuntiantes. ⁷ Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Offerentur super placabili altari meo, & domum maiestatis meę glorificabo. ⁸ Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi colūbæ ad fenestras suas? ⁹ Me enim insulæ expectant, & naues maris in principio, vt adducam filios tuos de longe. Argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini domini dei tui, & sancto Israel, quia glorificauit te. ¹⁰ Et ædificabunt filij peregrinorū muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. In indignatione enim mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui. † ¹¹ Et aperientur portæ tuę iugiter, die ac nocte non cludentur, vt afferatur ad te fortitudo gentium, & Reges earū adducantur. ¹² Gens enim & regnū quod non seruiert tibi peribit: & gentes solitudine vastabuntur. ¹³ Gloria Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meę, & locum pedum meorum glorificabo. ¹⁴ Et venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te ciuitatē domini, Siō sancti Israel. ¹⁵ Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & nō erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationē. ¹⁶ Et suges lac gentium, & mamilia regum lactaberis. Et scies quia ego dñs saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. ¹⁷ Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferam argentum, & pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum. Et ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos iustitiam. ¹⁸ Non audietur vltiā iniquitas in terra tua, vastitas & cōtritio in terminis tuis: & occupabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. † ¹⁹ Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & deus tuus in gloriam tuam. ²⁰ Non occidet vltiā sol tuus, & luna tuā nō minuetur, quia dominus erit tibi in lucem sempiternam, & complebūtur dies latus tui. ²¹ Populus autem tuus omnes iusti in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meę, opus manus meę ad glorificandum. ²² Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam. Ego dñs in tempore eius subitō faciam istud.

A 16. dist. c. fin.
Marc. 8. a.

† Sup. 49. c.

b. Hoc Iudæi referunt ad ciuitatem suam ab exilio reuerentes: nos verō ad gētes, quę ad fidem velociter cōuerse sunt: ponendo etiam auxilium quod a domino habuerunt, S. Tho.

c. Spiritualiter accipere debemus quod abies, cyparissus, pinus & cedrus excelsę quondam Libani arbores, glorificauerint dei templum, & locum pedum illius, & inclytum fecerint. Nā ne longo sermone sensum traham, vir sanctus & eloquētissimus martyr Cyprianus, & nostri temporis cōfessor Hilarius, nōne tibi videntur excelsę quondam in seculo arbores ædificasse ecclesiam dei: Hier. ibi.

d. Hoc etiam mystice pertinet ad statum futurę beatitudinis, quando sol licet multo clarior sit quā modo, & luna, tamen non sanctis, quia eorū splendore nō eget. Apocalyp. 21. Et ciuitas nō eget sole neque luna, vt luceat in ea, &c. Sanctus Tho. ibi.

† Apoc. 21. g.

Sup. 36. a

† Apoc. 21. g
22. a.

Promittitur Messias mittendus in miserorum solamen, gaudium per prædicatores annuntians, & illis prædicationem iniungens.

L XI.

Spiritus

†De sa. vn.
c. vnico.
Luc. 4. c.

A Piritus†domini super me, eo quòd vnixerit me. Ad annuntiandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiã, & clausis apertionem: vt prædicarem^a annum placabilem domino, & diem ultionis deo nostro: vt consolarer omnes lugentes, vt ponerem consolatione lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. Et vocabuntur in ea fortes iustitiæ, plantatio domini ad glorificandum. ⁴ Et ædificabunt deserta à seculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ciuitates desertas & dissipatas in generationem & generationem. ⁵ Et stabunt alieni, & pascunt pecora vestra: & filij peregrinorum, agricolæ & vinitores vestri erunt. ⁶ Vos autem sacerdotes domini vocabimini, ministri dei nostri dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria eorum superbietis. ⁷ Pro confusione vestra duplici & rubore, laudabunt partem eorum. Propter hoc in terra sua duplicia possidebunt: lætitia sempiterna erit eis. ⁸ Quia ego dominus diligens iudicium, & odio habens rapinam in holocaustum. Et dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis. ⁹ Et sciatur in gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum. Omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit dominus. ¹⁰ Gaudens gaudebo in domino, & exultabit anima mea in deo meo. Quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. ¹¹ Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic dominus deus germinabit iustitiam & laudem coram vniuersis gentibus.

†De c. di.
s. c. No me-
diocriter.
15. dist. c. fi.

a. Reuera prædicauit annu placabile, cui non contradicebatur. Primu enim annu post trigemum aduersus sui carnalis prædicauit, & omnes ipsum susceperant, in quo anno ascendit Iero solymam. Epiphanius contra si. hæresin.
b. Nu igitur si quis magnu esse dominu diceret, quia iudiciu diligit, & odit iniquitate, quasi merces deo patri magnitudo daretur, & virtutis retributio, quia bona diligit, & mala odit?
Cyril contra hæres. li. 2. c. 1.
c. Cuius mysterij, incarnationis scilicet, Ihas quoq; testis fidelis est: qui ex persona Christi loquentis hæc dicit: Gaudens gaudebo in domino, & exultauit anima mea in deo, & c. Ecce vnus est sponsus, est & sponsa, qui se etiam animã habere testatur. Quam vt ostenderet non sine intellectu suscipit, cor quod propriu est animæ humanæ simul cū carne in deo exultasse ex persona hominis suscepti monstrauit, dicens: Cor meū & caro mea exultauerunt in deum viuū. Iulgen. ad Tractumundum lib. 1.

Dominus ex prædicatione Ierosolymis salutem promittit, gloriam & honorem propter saluatoris aduentum, & hostium deiectionem.

LXII.

A Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediat^r vt splendor iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. ² Et videbunt gentes iustum tuum, & cuncti reges inclytum tuum. Et vocabitur tibi nomen nouu, quod os domini nominauit. ³ Et eris corona gloriæ in manu domini, & diadema regni in manu dei tui. ⁴ Non vocaberis vltra derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata: sed vocaberis Voluntas mea in ea: & terra tua inhabitabitur. Quia complacuit domino in te: & terra tua inhabitabitur. ⁵ Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui. Et gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te deus tuus. ⁶ Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini domini, ne taceatis, ⁷ & ne detis silentium ei, donec stabiliat & donec ponat Ierusalem laudem in terra. ⁸ Iurauit dñs in dextera sua, & in brachio fortitudinis suæ: Si dedero triticum tuum vltra cibum inimicis tuis, & si biberint filij alieni vinum tuu in quo tu laborasti. ⁹ Quia qui congregabunt illud, comedent, & laudabunt dominum: & qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis. ¹⁰ Transite, transite per portas, præparate viam populo. Planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad populos. ¹¹ Ecce dominus auditum fecit in extremis terræ: †Dicite filiæ Sion: †Ecce saluator tu⁹ venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. ¹² Et vocabunt eos Populus sanctus, redempti à domino. Tu autem vocaberis, Quæsitã ciuitas, & non derelicta.

†Sup. 40. c.

†Mat. 21. a
Zach. 9. b.
†Sup. 40. c.

a. Introducitur persona dei loquentis ad Ierusalem. ecclesia primitiuoru, & cam quæ in apostolis & per apostolos ædificata est. Super muros itaque tuos constitui custodes, quos vel angelos vel apostolos, & omnes principes eius atq; doctores accipere possumus, qui custodiunt muros ecclesiæ, ne aduersarius noster diabolus, qui quasi leo rugiens circuit quærens quomodo possit intrare ad gregem domini deuastandū, eo intret. Hic. ib.
b. Iurauit dominus in dextera, id est in filio. Vnde pla. 103. Omnia in sapientia fecisti, qui & brachiu seu fortitudo patris. Vnde Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Gloss. ordi.
c. Filiæ Sion, ecclesia est fidelium, pertinet ad superna Ierusalem, quæ est mater omnium nostrum: cui⁹ portio tunc non minima erat in populo Israel, regem habens mansuetum. Beda. In domo in Ramis palmarum.

Dominus gentium sanguine conspersus, suam repetens patriam futurum comminatur iudicium.

LXIII.

A Vis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. ² Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? ³ Torcular, calcaui solus & de gentibus non est vir mecum. Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea

†Apo. 19. c.

a. Nunquid rubicunda vestimenta aqua potest facere, aut in torculari aqua est quæ pedibus calcatur, & prælo exprimitur? Vini utique mentio est, & ideo ponitur, vt domini sanguis intelligatur, & quod in calice dominico postea manifestatum est, prophetis annuntiantibus prædicatur. Cyp. Epist. li. 2. Epist. 3. b. De gentibus adhuc incredulis queritur, quorum vita in ipsa passione qua rebatur. Greg. super Ezech. homil. 17.

inquinaui. ^{†4} Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meae venit. ⁵ Circumspexi, & non erat auxiliator: quasiui, & non fuit qui adiuuaret. Et saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. ⁶ Et conculcaui populos in furore meo, & inebriaui eos in indignatione mea, & detraxi in terram virtutem eorum. ⁷ Miserationum domini recordabor, laudem domini super omnibus quae reddidit nobis dominus, & super multitudinem bonorum domui Israel, quae largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem miserationum suarum.

c Quia saltem patres eorum Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, &c. meam fidem tenuerunt, & pactum meum seruauerunt, quous multi filij eorum conuersi sunt in arcum prauum. S. Thom.

⁸ Et dixit: Veruntamen populus meus est, filij non negantes. Et factus est eis saluator: in omni tribulatione eorum non est tribulatus, & angelus faciei eius saluauit eos. In dilectione sua & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos & eleuauit eos cunctis diebus seculi. ¹⁰ Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt & afflixerunt spiritum sancti eius. Et conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. ¹¹ Et recordatus est dierum seculi Moyse & populi sui. [†] Vbi est qui eduxit eos de mari cum pastorebus gregi suis? Vbi est qui posuit in medio eius spiritum sancti sui? ¹² Qui eduxit ad desertum Moysen brachio maiestatis suae, qui scidit aquas ante eos ut faceret sibi nomen sempiternum. ¹³ Qui eduxit eos per abyssos quasi equum in deserto non impingentem, ¹⁴ quasi animal in campo descendens. Spiritus domini ductor eius fuit. Sic adduxisti populum tuum ut faceres tibi nomen gloriae. ^{†15} Attende de caelo, & vide de habitaculo sancto tuo, & solio gloriae tuae. [†] Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua? Multitudo viscerum tuorum & miserationum tuarum super me continuerunt se. ^{†16} Tu enim pater noster: & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos. Tu domine pater noster & redemptor noster, a seculo nomen tuum. ¹⁷ Quare errare nos fecisti domine de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te? Conuertere propter seruos tuos, tribus hereditatis tuae. ¹⁸ Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum hostes nostri, conculcauerunt sanctificationem tuam. ¹⁹ Facti sumus quasi in principio cum non dominareris nostri, neque inuocaretur nomen tuum super nos.

d. Caelum dicitur habitaculum sanctum, & domus gloriae eius iuxta illud. Isa. 66. Caelum mihi sedes est. Non quod omnipotens deus, qui tenet caelum palmo, & terram pugillo, villo claudatur loco, sed quod quae sanctiora sunt, illius locus, & habitaculum sanctum esse dicitur. Hiero. ibid. Sed & basilicas sanctorum nominibus appellatas, velut loca sancta diuino cultui mancipata, affectu pio & deuotione ad eundem credimus. Aug. de dogm. eccle. cap. 77.

†24. q. 3. ca. Quidam.

†Exod. 14. e Deut. 26. d Baruch. 2. d.

†Psalm. 79. e

†Baruch. 2. d

†13. q. 2. c. qui diu. 9. Qui de mortuis.

Messias aduentu suo ad iustitiam coget & ad misericordiam, expectantibus eum multa pollicitus.

LXIII.

Vtinam dirumperes caelos, & descenderes! A facie tua montes defluerent: ² sicut exustio ignis tabescerent, aquae arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: a facie tua gentes turbarentur. ³ Cum feceris mirabilia, non sustinebimus. Descendisti, & a facie tua montes defluerunt. ^{†4} A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt. Oculus non vidit deus absque te, quae praeparasti expectantibus te. ⁵ Occurristi laetanti, & facienti iustitiam, in viis tuis recordabuntur tui. Ecce, tu iratus es & peccaui, in ipsis fuimus semper, & saluabimur. ⁶ Et facti sumus ut immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae. ^a Et cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. ⁷ Non est qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Abscondisti faciem tuam a nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostrae. ⁸ Et nunc domine pater noster es tu, nos vero lutum: & fictor noster tu, & opera manuum tuarum omnes nos. ^{†9} Ne irasceris domine satis, & ne ultra memineris iniquitatis nostrae. Ecce respice, populus tuus omnes nos. ¹⁰ Ciuitas sancti tui facta est deserta: Sion deserta facta est: Ierusalem desolata: ¹¹ domus sanctificationis nostrae & gloriae nostrae, ubi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinam. ¹² Nunquid super his continebis te domine, tacebis & afflige nos vehementer? [†] Quaesierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quaesierunt me.

a. Homo in creatione factus est ut arbor, in tentatione ut folium, in deiectione ut stipula. Greg. Moral. lib. 11. cap. 24.

a. Iudaei namque ex initio a fore aliquando hunc virum per quem cuncta repararentur, verissima traditione susceperunt, & quotidie meditantes ac prospicientes quando eius fieret aduentus, ubi adesse eum viderunt, & signa ac prodigia, sicut de eo scriptum fuerat, adimplentem, inuidia excitati agnoscere nequiter praesentem, in cuius speletabatur absentis. Intellexerunt tantum sancti Apostoli, & qui a deo electi sunt, & nos qui post ab eis electi sumus. Hoc autem dei prouidentia factum est, ut agnitio boni huius etiam gentibus traderetur, & hi qui nunquam audierant de eo, nec a prophetis didicerant, agnoscerent eum: illi vero qui quotidianis meditationibus euauerunt, ignorarent. Clemens Episto. ad Iacobum fratrem do.

†1. Cor. 2. b.

†Psalm. 78. b

†Rom. 10. d Infr. 66. c.

Reddet dominus iustis & iniustis secundum opera eorum, discernens malos a bonis in praecepto promissae salutis.

LXV.

Dixi: ^a Ecce ego, ecce ego, ad gentem quae nesciebat me, & quae non inuocabat nomen meum. ² Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui

qui graditur in via non bona post cogitationes suas.³ Populus qui ad iracundiā pro-
 uocat me ante faciem meā semper: qui immolant in hortis, & sacrificāt super lateres:
⁴ qui habitant in sepulchris, & in delubris idolorum dormiunt: qui comedunt carnē
 suillam, & ius profanum in vasis eorum,⁵ qui dicunt: Recede à me, nō appropinques
 mihi quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.⁶ Ecce
 scriptū est coram me: Non tacebo, sed reddam & retribuam in sinu eorum⁷ iniquita-
 tes vestras, & iniquitates patrum vestrorum simul, dicit dominus, qui sacrificauerūt
 super montes, & super colles exprobrauerunt mihi, & remetiar opus eorum primum
 in sinu eorum.⁸ Hæc dicit dominus: Quomodo si inueniatur granum in botro, & di-
 catur, Ne dissipēs illud, quoniam benedictio est, sic faciam propter seruos meos vt
 non disperdam totum.⁹ Et educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes
 sanctos meos. Et hæreditabūt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi.¹⁰ Et erunt
 cāpestria in caulas gregum, & vallis Achor in cubile armētorum populo meo qui re-
 quisierunt me.¹¹ Et vos qui dereliquistis dñm, qui oblitī estis montem sanctum meū,
 qui ponitis Fortunæ mensam, & libatis super eam,¹² numerabo vos in gladio, & om-
 nes in cæde corruetis, † pro eo quòd vocaui & non respondistis mihi: locutus sum, &
 non audistis: & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui, elegistis.¹³ Propter hoc
 hæc dicit dñs deus:^b Ecce serui mei comedent, & vos esuriētis. Ecce serui mei bibēt,
 & vos sitiētis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini.¹⁴ Ecce serui mei lau-
 dabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritio-
 ne spiritus vlulabitis,¹⁵ & dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis. Et
 interficiet te dñs deus, & seruos suos vocabit nomine alio.¹⁶ In quo qui benedictus
 est super terram, benedicetur in domino, amen. Et qui iurat in terra, iurabit in deo, a-
 men.^c Quia obliuioni traditæ sunt angustia priores, & quia absconditæ sunt ab ocu-
 lis nostris. †¹⁷ Ecce enim ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erūt in me-
 moria priora, & non ascendent super cor,¹⁸ sed gaudebitis & exultabitis vsq; in sem-
 piternum in iis quæ ego creo. Quia ecce ego creo Ierusalem exultationem, & popu-
 lum eius gaudium:¹⁹ & exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo, & nō au-
 dietur in ea vltrà vox fletus, & vox clamoris.²⁰ Non erit tibi amplius infans dierum,
 & senex qui non impleat dies suos, † quoniam puer centum annorum morietur; &
 peccator centum annorum maledictus erit:²¹ & ædificabunt domos & inhabitabunt
 & plantabunt vineas, & comedent fructus earum.²² Non ædificabūt, & alius habita-
 bit: non plantabunt, & alius comedet. Secundum enim dies ligni erunt dies populi
 mei, & opera manuum eorum inueterabunt.²³ Electi mei non laborabunt frustra,
 neque generabunt in conturbatione, quia semen benedictorum domini est, & nepo-
 tes eorum cum eis. †²⁴ Erūtque, antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquē-
 tibus ego exaudiam.^{d25} Lupus & agnus pascentur simul, & leo & bos comedent pa-
 leas, & serpenti puluis panis eius. Non nocebunt neque occident in omni monte
 sancto meo, dicit dominus.

*Abiecto Iudæorum errore, synagoga, templis, & sacrificiis, nouam fundat ecclesiam per-
 petua pacis & sacrificij apud Christianos, consolans eos in persecutionibus & tribu-
 lationibus suis.*
 LXVI.

Ecce dicit dominus:^a † Cælum sedes mea est, & terra scabellum pedum meo-
 rum. Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi, & quis iste locus requie-
 tionis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit do-
 minus.^b Ad quem autem respiciā, nisi ad pauperculum & contritū spiritu, & tremē-
 tem sermones meos?^d †³ Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum. Qui ma-
 ctat pecus, quasi qui excerebret canem. Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem
 suillum offerat. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Hæc omnia elege-
 runt in viis suis, & in abominationibus suis anima eorū delectata est.⁴ Vnde & ego
 eligam illusiones eorum, & quæ timebant, adducam eis: † quia vocaui, & nō erat qui

b. Hic est enim cibus i quo
 vita definitur æterna, quo
 quisquis fuerit defraudat,
 morte morietur: quando
 quidē panis viuus atq; cœ-
 lestis ipse dominus est, qui
 vitā dat huic mundo: vnde
 & ipse ait: Nisi manducaue-
 ritis carnem meā, & biberi-
 tis sanguinem meum, non
 habebitis vitam æternam.
 Ambr. de paradiso. cap. 9.
 c. Hoc est, sic erūt quasi nū-
 quam fuissent, quia nullum
 detrimentū inducēt: & eo-
 rum recordatio potius erit
 causa hilaritatis quā mæro-
 ris. Nō enim beati omnino
 obliuiscuntur mala peccatō &
 culpa quæ passi sūt, vel de-
 perati: sed peccatorū memo-
 ria instābāt eos ad i-
 tensiorem diuinā pietatis
 amorē: memoria quoque
 prætorum suppliciorū
 erit eis materia gloriandi
 de triūpho, & gratias age-
 di deo. Dion. ibid.
 d. Per irrationaliū differe-
 tiam, ostendit vitā hominū
 cultibus moribsq; diuer-
 sam, in eandē religionis
 coitutam esse cōcordiam.
 Chryl. in 3. c. Matth. ho. 10.
 a. Deus dicitur in loco esse,
 & dicitur locus dei, vbi
 eius manifesta sit operatio
 & qui plus participat ope-
 rationis eius & gratiæ. Quia
 propter cælū eius thronus
 est, in ipso enim angeli sūt
 facientes eius volūtatē,
 & semper glorificantes ip-
 sum. Et terra scabellū pe-
 dū eius: nā in ea per carnē
 cū hominibus conuersatus
 est, pes autē eius sancta ca-
 ro eius. Dicitur & ecclesiæ
 locus dei, in qua ad ipsū
 intercessionē fundimus.
 Damasc. lib. 1. ca. 16.
 b. Isto ergo humilis & quie-
 tus, vt in tuo deus requie-
 scat affectu, qui nō requie-
 uit in bestiis, multo magis
 nō requiescit in pectore be-
 stiali. Ambr. Hexæmeron
 lib. 6. cap. 8.
 c. Obedientiam operibus
 impletem. Chr. ad popu.
 Antioche. homil. 34.
 d. Immolare bouē, mactare
 arietē, offerre sacrificiū,
 thura succendere, scilicet
 idolis, quæ ita habet deus
 quasi homicidiū, & oblati-
 nē canis, & suillū sanguinē
 atque blasphemiam ipsi e-
 legērūt. Hier. ibi.

† Prou. 1. c.
 Iere. 7. c.
 Ihsr. 66. b.

† Apoc. 21. a

† 2. quæ. 7. c.
 Paulus, & c. c.
 Qui nec.

† Psal. 31. b
 Sup. 11. b.

† Aq. 7. f.

† 1. q. 1. c. Per
 Isaiam.
 Iob. 41. f.

† Prou. 1. c.
 Iere. 17. c.
 Sup. 59. b.

responderet: locutus sum, & nō audierunt. Feceruntq; malum in oculis meis, & quā nolui elegerunt.⁵ Audite verbum dñi qui tremitis ad verbum eius. Dixerunt fratres vestri odientes vos, & abiicientes propter nomē meum: Glorificetur dominus, & videbimus in latitia vestra, ipsi autem cōfundētur.⁶ Vox populi de ciuitate, vox de tēplo, vox domini reddentis retributionem inimicis suis.⁷ Antequam parturiret, peperit: antequam veniret partus eius, peperit masculum.⁸ Quis audiuit vnquam tale? & quis vidit huic simile? Nunquid parturiet terra in die vna, aut parietur gēs simul, quia parturiuit & peperit Sion filios suos?⁹ Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit dñs. Si ego qui generationem ceteris tribuo, sterilis ero? ait dñs deus tuus.¹⁰ Latamini cum Ierusalem, & exultate in ea, omnes qui diligitis eā. Gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugetis super eam,¹¹ vt fugatis, & repleamini ab vberē consolationis eius, vt mulgeatis, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.¹² Quia hæc dicit dñs: Ecce ego declinabo super eam quasi fluuiū pacis, & quasi torrentē inundantem gloriam gentium quā lugetis. Ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis.¹³ Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Ierusalem consolabimini.¹⁴ Videbitis, & gaudebit cor vestrum,^f & ossa vestra quasi herba germinabunt. Et cognoscetur manus domini seruis eius, & indignabitur inimicis suis.¹⁵ Quia ecce dominus in igne veniet, & quasi turbo quadriga eius, redde in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis.¹⁶ Quia in igne dominus diiudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à domino.¹⁷ Qui sanctificabantur, & mundos se putabāt in hortis post ianuam intrinsecus, qui comedebant carnem suillam & abominationem, & murem, simul consumentur, dicit dominus.¹⁸ Ego autem opera eorum & cogitationes eorū venio vt congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient & videbunt gloriam meam.¹⁹ Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam & Lydiam, tenentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus,²⁰ & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum domino, in equis & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem, dicit dominus: quomodo si inferant filij Israel munus in vase mundo in domum domini.²¹ Et assumā ex eis in sacerdotes & Leuitas, dicit dominus:²² quia sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit dominus deus: sic stabit semen vestrū, & nomen vestrum.²³ Et erit mēsis ex mense, & sabbatum ex sabbato. Veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea, dicit dominus.²⁴ Et egredientur & videbunt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur, & erunt vsq; ad satietatem visionis omni carni.

E S A I Æ F I N I S .

D. HIERONYMI IN IEREMIAM
prophetam præfatio.

Ieremias propheta, cui hic prologus scribitur, sermone quidem apud Hebræos Isaia & Hosea & quibusdam aliis prophetis videtur esse rusticior, sed sensibus par est: quippe qui eodem spiritu prophetauerit. Porro simplicitas eloquij à loco ei in quo natus est, accidit. Fuit enim Anathothites, qui est vsque hodie viculus tribus ab Ierōsolymis distans milibus: sacerdos ex facie dedicans. Hic vaticinari exorsus est puer, & captiuitatem vr̄bis atque Iudææ non solū spiritu, sed & oculis carnis intuitus est. Iam decem tribus Israel Assyrii in Medos transtulerant: iam ciuitatis suæ ruinas quadruplici planxit alphabeto: quod nos mensuræ metri, versibusque reddidimus,

e. Quod de virgine Maria intelligendum est. Cuius enim neque voluptas precessit, neque pariendi dolor subsecutus est, secundū prophetam dicentē: Priusquam dolorem partus sentiret, peperit, & priusquam a Iueneret tempus dolorū partus, effugit, & peperit masculum. Damascē. lib. 4. cap. 15.

f. Resurgent sanctorū corpora sine vilo vitio, sine vlla defecatione, sicut sine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tāta erit facilitas resurgendi, quāta fecilitas propter quod & spiritalia dicta sunt, cū pculdubio corpora futura sint, nō spiritū. Curabit artificis prouidentia ne quid indecens fiat, &c. Augu. in Enchiridio cap. 91.

g. Si terra renouatur & cœlū, cur dubitemus hominē posse renouari, ppter quē terra facta & cœlū est? Si præuaricator seruatur ad pœnam, cur iustus nō perueniat ad gloriā? Si vermis non moritur peccatorum, quemadmodum interibit caro iustorum? Hæc est enim resurrectio, sicut verbi ipsius sono exprimitur, vt quod cecidit, hoc resurgat: quod mortuum fuerit, reuiuiscat. Et hæc est series & causa iustitiæ, vt quoniam corporis animique communis est actus, quæ animus cogitauit, corp⁹ efficiat: vtrūque in iudicium veniat, vtrūque aut pœnæ dedatur, aut gloriæ referatur. Ambr. de fide resurrectionis. 16. De mense in mensem, & de sabbato in sabbatum.

† Iere. 18. c.

† Apo. 21. a

† Mar. 9. g.
19. q. 3. c.
Quoniam.

mus. Præterea ordinem visionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus. Librum autē Baruch notarij eius, qui apud Hebræos nec legitur, nec habetur, prætermisimus: pro his omnibus maledicta ab æmulis præstolantes, quibus me necesse est per singula opuscula respondere. Et hoc patior, quia vos me cogitis. Ceterum ad compendium mali rectius fuerat modum furori eorum silentio meo ponere, quàm quotidie novi aliquid scriptitantem, inuidorum insaniam prouocare.

ALIUS PROLOGVS IN EVNDEM.

Ioachim filius Iosia, cuius tertio decimo anno prophetare orsus est Ieremias, sub quo & Oлда mulier prophetauit, ipse est qui alio nomine appellatur Eliacim, & regnavit super tributum Iudæ & Ierusalem annis undecim, cui successit in regnum filius Ioachim, cognomēto Iechonias, qui tertio mense regni eius die decima captus à ducibus Nabuchodonosor, ductus est in Babylonem, & in loco eius constitutus est Sedechias filius Iosia patruus eius, cuius anno undecimo Ierusalem capta atque subuersa est. Nemo igitur putet eundem in Danielis principio Ioachim, qui in Ezechielis exordio Ioachim scribitur. Iste extremam syllabam cim habet, ille chin, & ob hanc causam in Evangelio secundum Matthæum una videtur deesse generatio, quia secunda tessaradecus in Ioachim desinit filium Iosia, & tertia incipit à Ioachim filio Ioachim. Quod ignorans Porphyrius, calumniam struit ecclesiæ, suam ostendens imperitiam, dum euāgelistam Matthæum arguere nititur falsitatis. Quodque traditum scribitur Ioachim, mōstrat non aduersariorum fortitudinis fuisse victoriam, sed domini voluntatis.

VITA IEREMIÆ PROPHETÆ.

Ieremias Anathothites, qui est viculus tribus à Ierosolymis distans milibus, apud Thamnās in Ægypto à populo lapidibus obrutus occubuit. Iacet verò in eo loco sepultus, quodudum Pharaon rex habitauerat. Et quoniam postulatione sua defugatis ab eodem loco serpentibus, Ægyptios à tactu aspidum facit esse securos, magna eum ibi religione Ægyptij venerantur.

IN VETVSTIS EDITIONIBVS HOC præterea hic adiectum reperias.

Hæc interpretatio Hieronymi est, si quid in ea noui erit, secundum Hebræos codices exploratur. Alia est Septuaginta interpretum, ecclesiis usurpata: quæ quamuis nonnulla aliter habeat, quàm in Hebræis codicibus inuenitur, tamen utraque, id est secundum Septuaginta, & secundum Hebraicam, apostolica auctoritate firmata est, non errore, neque reprehensione superioris: sed certo consilio Septuaginta nonnulla aliter dixisse vel contexuisse intelliguntur. Quod ideo præmonemus, ne quisquam alteram ex altera velit emendare: quod singulorum in suo genere veritas obseruanda est.

PROPHETIA

Ieremiæ.

Ieremias adhuc puer spiritu sancto repletus mittitur ad prædicandum Ierusalem destructionem sub nomine virgæ & ollæ succensæ.

Cap. I.

M

a. Jeremias propheta instā-
tem vrbi Ierusalē capti-
uitatem Babylonicā, & no-
striciam seculi clades pra-
dictas mādauit literis. Ne-
solus ille hāc vaticinatu-
est multitudini, sed prophē-
ta Iezechiel, qui primus
duos libros hoc argumen-
to scriptos reliquit. Ioseph.
lib. 10. cap. 61.

b. Jeremias cū adhuc esse-
puer, prophetare cepit a
no. 1. Iosif. filij Amon regis
Iudaeae prophetauit; in im-
perio eius annis decem &
nouē, & postea sub Ioachim,
filio eius annis vndecim, &
sub Sedecia vltimo rege
Iuda annis vndecim: qui
fuit, 41. praeceps id qd pro-
phetauit in Aegypto. Hiero-
ny. ibid.

c. Nisi prius ab auditorum
suorum cordibus spinas va-
ni amoris euelleret, frustra
in eis verba praedicationis
plantaret. Grego. Pastoral.
part. 3. admo. 35.

d. Hae est feruens olla quā
vidit Jeremias: in qua de-
coquantur omnes princi-
pes & pastores tenebrarū,
lectatores bonorum tēpo-
ralium, venatores diuitia-
rum, qui primas cathedras
appetunt in synagogis, &
saluari in foro, & vocari
Rabbi. Hanc ollā succendit
diabolus, dum corda patrū
instat ad altiora. August. ad
fratres in Eremo. Serm. 12.

e. Quae est rāre fortitudinis
causa, vt nec reges, nec pri-
ncipes nec sacerdotes, nec
populi aduersum vnū pra-
ualeat? Sequitur: Quia te-
cum ego sum, dicit domi-
nus, vt liberem te. Raba.

Verba^a Jeremiae Prophetae filij Helciae de sacerdotibus qui^A
fuerunt in Anathoth in terra Benjamin.² Quod factum est
verbum domini ad eum in diebus Iosiae filij Amon regis Iu-
da,^b in tertio decimo anno regni eius.³ Et factum est in diebus
Ioachim filij Iosiae regis Iuda, vsq; ad cōsummationem vnde-
cimi anni Sedeciae filij Iosiae regis Iuda, vsq; ad transmigra-
tionem Ierusalem, in mense quinto.⁴ Et factum est verbum
domini ad me dicēs:⁵ Priusquam te formarem in vtero, noui
te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te: & prophetam
in gentibus dedi te.⁶ Et dixi: † Aa, aa, aa, domine deus ecce
nescio loqui, quia puer ego sum.⁷ Et dixit dominus ad me: Noli dicere, quia puer
sum, quoniam ad omnia quae mittam te, ibis: & vniuersa quaecunq; mandauero tibi,
loquēris.⁸ Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum, vt eruam te: dicit dominus.
⁹ Et misit dominus manū suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: † Ecce dedi verba
mea in ore tuo:¹⁰ ecce cōstitui te hodie super gētes & super regna, vt^c euellas & de-
struas, & disperdas & dissipēs, & aedificēs & plates.¹¹ Et factum est verbum domini ad
me dicens: † Quid tu vides Jeremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video.¹² Et di-
xit dominus ad me: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbū meum, vt faciā illud.
¹³ Et factum est verbum domini secundò ad me dicens: Quid tu vides? Et dixi:^d Ollam
succensam ego video, & faciē eius à facie aquilonis.¹⁴ Et dixit dominus ad me: † Ab
aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terrae.¹⁵ Quia ecce ego cō-
uocabo omnes cognationes regnorum aquilonis, dicit dominus, & venient, & ponent
vnusquisq; solium suum in introitu portarum Ierusalem, & super omnes muros eius
in circuitu, & super vniuersas vrbes Iuda.¹⁶ Et loquar iudicia mea cum eis super om-
nem malitiam eorum qui dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis, & adorauerūt
opus manuum suarum.¹⁷ Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, & loquere ad eos
omnia quae ego praecipio tibi. Ne formides à facie eorum, nec enim timere te faciam
vultum eorum.^e †¹⁸ Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in colum-
nam ferream, & in murum aereum super omnem terram regibus Iuda, & principibus
eius, & sacerdotibus, & omni populo terrae:¹⁹ & bellabunt aduersum te, & non pra-
ualebunt, quia ego tecum sum, ait dominus, vt liberem te.

*Increpat sacerdotes & pastores super idolis suis, & Ierusalem super inobedientia sua, quod
sit meretrix & obstinata, & crudelis in pauperes.* I I.

Et factum est verbū domini ad me dicens: †² Vade, & clama in auribus Ieru-^A
salem, dicens: Hae dicit dominus: Recordatus sum tui, miserans adolescen-
tiam tuam & charitatem desponsationis tuae, quādo secuta es me in deserto,
in terra quae non seminatur.^a ³ Sanctus Israel domino, primitiae frugum eius. Omnes
qui deuorāt eū, delinquent: mala veniēt super eos, dicit dominus.⁴ Audite verbū do-
mini domus Iacob, & omnes cognationes domus Israel.⁵ Hae dicit dominus:^b Quid
inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt
post vanitatē, & vani facti sunt, & non dixerunt: Vbi est dominus qui ascendere nos
fecit de terra Aegypti, qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem & in-
uiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram in qua non ambulauit vir, neq;
habitauit homo? Et induxi vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, &
optima illius. Et ingressi contaminastis terram meam, & hæreditatem meam posui-
stis in abominationem.⁸ Sacerdotes non dixerunt, Vbi est dominus? & tenentes le-
gem nescierunt me, & pastores prauaricati sunt in me. Et prophetae prophetauerunt
in Baal, & idola secuti sunt.⁹ Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait do-
minus, & cum filiis vestris disceptabo.^c ¹⁰ Trāsate ad insulas Cethim, & videte, & in-
cedat Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factū est huiuscemodi,¹¹ si mu-
tauit gens deos suos: & certe ipsi non sunt dii. Populus verò meus mutauit gloriam
suam

a. Israel quia prior credi-
dit, domini primitiae dicitur:
gētes vero postea cre-
deret, fruges domini factae
sunt. Greg. super Ezech. ho-
mil. 11.

b. Dereliquerunt autem pa-
tres populi peccatis deum,
& non breuiter, sed longo
tempore, & pro deo securi
sunt vanitatem, idola viden-
tibus suis, & ipsis similes
facti sunt, secundum illud
quod scriptum est: Similes
illis sunt: qui faciunt ea, &
omnes qui cōfidunt in eis.
Raba. ibid.

c. Impij constantiores sunt
in malo quā fideles in bo-
no. Chrysostomus. aduersus Iudaeos
ora. 1.

Anno ante
Christum.
655.
Anno mū-
di. 3307.

† Infr. 14. b.
De renūc.
c. Nisi.
8. q. 1. ca. In
scripturis.

† Infr. 18. a. 7.
10. dist. c.
Certum.

† 36. d. c. Ec-
ce. De ma-
iori. c. Soli-
ta.
De his quae
sūt à praela.
c. Quanta.
† Infr. 24. b.
86. di. ca. Si
imperator.
2. quae. 7. ca.
In sancta.
6. quae. 1. c.
Beatus.
De off. leg.
c. 2.
† Infr. 4. b.

† Infr. 25. d

† Infr. 3. d

suam in idolū.¹² Obstupescite cœli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer, dicit dominus.¹³ Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt^d fontē aquę viuę, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quę cōtinere non valent aquas.¹⁴ Nunquid seruus est Israel aut vernaculus? Quare ergo factus est in prædam?¹⁵ Super eū rugierunt leones, & dederunt vocē suam, posuerunt terram eius in solitudinem. Ciuitates eius exustę sunt, & non est qui habitet in eis.¹⁶ Filij quoq; Mempheos & Taphneos constuprauerunt te vsq; ad verticem.¹⁷ Nunquid non istud factum est tibi, quia dereliquisti dominum deum tuū eo tempore quo ducebat te per viam?¹⁸ Et nunc quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum via Assyriorum, vt bibas aquam fluminis?¹⁹ Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Scito & vide quia malum & amarum est reliquisse te dominum deum tuum, & nō esse timorem eius apud te, dicit dominus deus exercituum.²⁰ A seculo cōfregisti iugum meū, rupisti vincula mea, & dixisti: Non seruiam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.[†]²¹ Ego autem plantaui te vineam electā, omne semen verum. Quomodo ergo conuersa es mihi in prauum vinea aliena?²² Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbā borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit dominus deus.²³ Quomodo dicis: Non sum polluta, post Baalim non ambulaui? Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris. Cursor leuis explicans vias suas,²⁴ onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suę attraxit ventum amoris sui. Nullus auertat eam. Omnes qui quærunt eam, non deficient,^e in mēstruis eius inuenient eam.²⁵ Prohibe pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à siti. Et dixisti: Desperaui, nequaquā faciam. Adamaui quippe alienos, & post eos ambulabo.²⁶ Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel, ipsi & reges eorum, principes & sacerdotes & prophetae eorum,²⁷ dicētes ligno, Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuisti.[†] Verterunt ad me tergum, & non faciem: & in tempore afflictionis suę dicēt: Surge, & libera nos.[†]²⁸ Vbi sunt dij tui, quos fecisti tibi? Surgant, & liberent te in tempore afflictionis tuę.^f Secundum numerum quippe ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda.[†]²⁹ Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit dominus.³⁰ Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Deuorabit gladius vester prophetas vestros: quasi leo vastator³¹ generatio vestra. Videte verbū domini: Nunquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina. Quare ergo dixit populus meus, Recessimus, non veniemus vltrā ad te?³² Nunquid obliuiscetur virgo ornamentis suis, aut sponsa fasciæ pectoralis suę? Populus verò meus oblitus est mei diebus innumeris.³³ Quid niteris bonam ostendere viam tuam, ad quærendam dilectionē, quę insuper & malitias tuas docuisti vias tuas,³⁴ & in alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum & innocentium? Non in fossis inueni eos, sed in omnibus quę suprā memorauī.³⁵ Et dixisti: Absque peccato & innocens ego sum: & propterea auertatur furor tuus à me. Ecce ego iudicio cōtendam tecum, eo quòd dixeris, Non peccaui.³⁶ Quām vilis facta es nimis, iterans vias tuas! Et ab Ægypto confundēris, sicut confusa es ab Assur.³⁷ Nam & ab ista egredieris, & manus tuę erunt super caput tuum, quoniam obtriuit dominus confidentiam tuam, & nihil habebis prosperum.

Dominus Iudæis comminatur excidium, quia vocationem suam neglexerunt, atque omnem potestatem & imperium ad pœnitentiam reuocat, & à pœna captiuitatis promittit eos liberandos.

III.

 Vlgo dicitur:^a Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virū alterum, nunquid reuertetur ad eam vltrā? Nunquid nō polluta erit & contaminata mulier illa? Tu autē fornicata es cum amatoribus multis:^b tamen reuertere ad me, dicit dominus.² Leua oculos tuos in directū, & vide vbi nō prostrata sis. In viis sedebas expectās eos, quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis.³ Quāobré prohibita sunt stellę pluuiarū, & serotinus imber

M ij

d. Pater dicit se fontem, ex quo spiritus sanctus aqua viuaprocedit. Chrysost. de san. spi.

† Infr. 3. b
Isa. 5. a
Matt. 21. d

† Infr. 32. f

† Deut. 32. c

† Infr. 11. a

e. In mense suo. Maligni spiritus animam in menstruis suis inueniunt, quando in pollutis cogitationibus positam facili ad peruersam operationē trahūt. Greg. supe. Ezech. ho. in. 20.

f. Vel eosdē vel singulos atque diuersos singulæ ciuitates colebant deos, vt nec in impietate videretur habere consensum, sed pugnans contra se superstitio diuersum sequeretur errorem. Rabanus ibi.

g. Per quod innuit dominus quòd synagoga quam sibi per legis donationem desponsauit, non debuit eū relinquere, atque cum idolis fornicari, cuius tamen oppositum fecit, vnde subditur: Popule meus, quid feci tibi, &c. Dionys. ibi.

a. Dominus etiam post fornicationem suscipit pœnitentem: & hortatur vt reuertatur ad se. In septuaginta vero nō prouocat ad pœnitentiam, sed arguit impudēciam meretricis, quòd post adulterium redeat ad maritum. Rabanus ibidem. b. Cū igitur in vehementē dei charitatē reuerterim, non meminit priorū nō est sicut deus, homo: nec cum exprobraret pręterita, neque dicit: Quare tantum temporis distulisti, si pœnitentiam agamus: sed cum accesserimus, diligit, & cum ipsius timore carnes nostras crucifiximus. Chrys. ad popul. Antioch. ho. 40.

nō fuit. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluiſti erubescere. ⁴ Ergo saltē amo-
do voca me, Pater meus, dux virginitatis meæ tu es. ⁵ Nūquid irascēris in perpetuum,
aut perseuerabis in finē? Ecce locuta es, & fecisti mala, & potuisti. ⁶ Et dixit dominus
ad me in diebus Iosīæ regis: † Nūquid vidisti quæ fecerit † auersatrix Israel? † Abiit
sibimet super omnē montē excelsū, & sub omni ligno frōdoso, & fornicata est ibi.

† 4. Reg. 18.
† Sup. 1. a
† Sup. 2. d

c. Videtur hic deus dimittē peccatorem. Verū dicentem quod deus non dimittit longe aliquem quāta ad se pertinet, sed homo peccatū ipsum dimittit. Vnde Iſa. 50. In iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris d. miſi matrem vestram. S. Thom. d. Promittit per mediatorē & donum, si obtemperent vt secum pacem habeant. Chryl. de Adam, Sodomitis, Achab, & penitencia.

c. Hoc de ecclesia intelligendum, quando congregantur omnes gentes in nomine domini in Ierusalem, in qua est viſio pacis, & nequaquā ambulant post prauitatem cordis sui peſsimi: vt faciant quæ desiderant, nec suos sequuntur errores, sed dicunt cum prophetis: Adhæsit anima mea post te. Hiero. ibid.

† Id est, blasphemias vestras. Etenim, peccata in Christum, per gratiæ infusionem delebo. Vnde Petrus dixit Iudeis: Penitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum. Act. 2. f. Dion. ibid. a. Si reuerteris ad me Israel, & semel salutem desideras, & peccasse te dicis, & vocem domini dei tui nō audisti, plene conuertere. Raba. ibid.

b. Ita & nos qui dei agricul-
tura cōſecti sumus, qui spem
fidei nostrorum nō ter-
re creamus, sed celo repo-
ſitam: nō nobis ſufficere pu-
ter us terram corporis no-
ſtri vigiliis exercitiis e-
de mare, vel ieiuniorum la-
bore conſecrare: sed in pri-
mis mentem extirpatione
vitiū mundare cone-
mur, circūcidere mores,
excidere paſſiones, eradi-
care super-iam, placare hu-
militatem, effodere iram,
ſcindere patientiam, ampu-
tare inuidiam, inferere be-
nevolentiam. Euseb. Emif.
ad monach. homil. 3.

c. Hoc audit Iuſa, hoc Ie-
ruſalem, in qua cōſeſſio ſi-
det est, & in qua pax Chri-
ſti habitat, & cui per Iſaiam
dictum est: In monte ex-
celſum aſcendet qui euā-
gelizans Sion, &c. Iſa. 40.
Hiero. ibid.
d. Leo iſte est de quo Petrus
ait: A Iuſariis veſter dia-
bolus tanquam leo rugiens,
&c. Hier. ibid.

Et dixi cum feciſſet hæc omnia: Ad me reuerrere, & non est reuerſa. Et vidit præua-
ricatrix ſoror eius Iuda, ⁸ quia pro eo quod mæchata eſſet auersatrix Israel, ^c dimiſiſ-
ſem eam, & dediſſem ei libellum repudij: & nō timuit præuaricatrix Iuda ſoror eius,
ſed abiit & fornicata eſt etiam ipſa, ⁹ & facilitate fornicationis ſuæ contaminauit ter-
ram: & mæchata eſt cum lapide & ligno. ¹⁰ Et in omnibus his non eſt reuerſa ad me
præuaricatrix ſoror eius Iuda in toto corde ſuo, ſed in mēdacio, ait dominus. ¹¹ Et di-
xit dominus ad me: Iuſtificauit animā ſuā auersatrix Israel cōparatione præuaricati-
cis Iudæ. ¹² Vade & clama ſermones iſtos cōtra aquilonē, & dices: ^d Reuerrere auer-
ſatrix Israel, ait dominus, & non auertam faciem meā à vobis, quia ſanctus ego ſum,
dicit dominus, & non irascar in perpetuū. ¹³ Veruntamen ſcito iniquitatē tuam, quia
in dominum deum tuū præuaricata es. Et diſperſiſti vias tuas alienis ſub omni ligno
frondoso, & vocē meam non audiſti, ait dominus. ¹⁴ Conuertimini filij reuertentes,
dicit dominus: quia ego vir veſter. Et aſſumam vos, vnum de ciuitate, & duos de co-
gnatione, & introducā vos in Sion. ¹⁵ Et dabo vobis paſtores iuxta cor meū, & paſcēt
vos ſciētia & doctrina. ^e ¹⁶ Cūq; multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus
illis, ait dominus: non dicent vltrā, Arca teſtamenti domini: neq; aſcendet ſuper cor,
neq; recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet vltrā. ¹⁷ In tempore illo vocabunt
Ieruſalem ſolium domini: & cōgregabuntur ad eam omnes gētes in nomine domini
in Ieruſalem: & non ambulabunt poſt prauitatem cordis ſui peſſimi. ¹⁸ In diebus illis
ibit domus Iuda ad domum Iſrael, & venient ſimul de terra aquilonis ad terram quā
dedi patribus veſtris. ¹⁹ Ego autem dixi: Quomodo ponam te in filios, & tribuam ti-
bi terram deſiderabilem hæreditatem præclarā exercituum gentium? Et dixi: Patrē
vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. ²⁰ Sed quomodo ſi contemnat mulier
amatorem ſuum, ſic contempſit me domus Iſrael, dicit dominus. † ²¹ Vox in viis au-
dita eſt, ploratus & vlulatus filiorū Iſrael, quoniā iniquam fecerunt viam ſuam, obliti
ſunt domini dei ſui. ²² Conuertimini filij reuertentes, & ſanabo ^f auerſiones veſtras.
Ecce nos venimus ad te. Tu enim es dominus deus noſter. ²³ Vere mēdaces erant col-
les, & multitudo mōtium. Vere in domino deo noſtro ſalus Iſrael. ²⁴ Cōfuſio come-
dit laborem patrum noſtrorum ab adoleſcētia noſtra, greges eorum, & armenta eo-
rum, filios eorum & filias eorum. ²⁵ Dormiemus in confuſione noſtra, & operiet nos
ignominia noſtra, quoniam domino deo noſtro peccauiſmus nos & patres noſtri ab
adoleſcentia noſtra vſq; ad diem hanc, & non audiuiſmus vocem domini dei noſtri.

*Niſi Iſrael conuertatur ad dominum, & circūcidatur corde, grauiā illi imminent ab
Aquilone incommoda, de cuius excidio propheta gemit.*

IIII.

S ^a reuerreris ad me Iſrael, ait dominus, ad me conuertere. Si abſtuleris of-
fendicula tua à facie mea, non commoueberis. † ² Et iurabis, viuit domi-
nus, in veritate, & in iudicio, & in iuſtitia: & benedicent eū gentes, ipſum-
que laudabunt. ³ Hæc enim dicit dominus viro Iuda, & habitatori Ieruſa-
lem: † ^b Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. ⁴ Circūcidimini domi-
no, & auſerte præputia cordium veſtrorum viri Iuda, & habitatores Ieruſalē, ne for-
te egrediatur vt ignis indignatio mea, & ſuccendatur, & non ſit qui extinguat, pro-
pter malitiā cogitationum veſtrarum. † ^c Annuntiate in Iuda, & in Ieruſalem au-
ditū facite: loquimini & canite tuba in terra, clamate fortiter, & dicite: Congregami-
te ſtare, quia malum ego adducam ab aquilone, & contritionem magnā. ^d ⁷ Aſcēdit
leo de cubili ſuo, & prædo gentium ſe leuabit. Egreſſus eſt de loco ſuo, vt ponat terrā
tuam

† 22. q. 1. c.
Etiurabū.
De iureiu.
c. et ſi Chriſ-
tus.
Oſee. 10. d.
† De verb.
ſgni. cap. 1.

† Sup. 1. c

c tuam in solitudinem. Ciuitates tuæ vastabuntur, remanentes absq; habitatore. ^e Super hoc accingite vos ciliciis: plangite & vlulate, quia non est auersa ira furoris domini à vobis. ² Et erit in die illa dicit dominus: peribit cor Regis, & cor principum, & obstupescunt sacerdotes, & prophetae cōsternabūtur. ¹⁰ Et dixi: Heu, heu, heu, domine deus, ergone decepisti populum istum, & Ierusalem, dicēs, Pax erit vobis? Et ecce peruenit gladius vsq; ad animam. ¹¹ In tempore illo dicitur populo huic & Ierusalē:

e. Aduenientibus hostibus pradicat omnium futurum stuporem, & inde terra & vrbis eorum vastatiohē: & tūc caput aspergant cinere & puluere. S. Tho. ibid.

^f Ventus vrens in viis quę sunt in deserto vię filię populi mei, nō ad ventilandum & ad purgandum. ¹² Spiritus plenus ex his veniet mihi. Et nunc ego, sed loquar iudicia mea cū eis. ¹³ Ecce quasi nubes ascēdet, & quasi tēpestas currus eius. Velociores aq̃uili equi illius. Væ nobis, quoniā vastati sumus. ¹⁴ Laua à malitia cor tuum Ierusalē, vt salua fias. Vsquequo morabuntur in te cogitationes noxię? ¹⁵ Vox enim annuntiātis à Dan, & notū facientis idolū de monte Ephraim. ¹⁶ Dicite gentibus: Ecce auditum est in Ierusalē, custodes venire de terra lōginqua, & dare super ciuitates Iuda vocem suam. ¹⁷ Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in gyro, quia me ad iracundiā prouocauit, dicit dominus. ¹⁸ Vię tuę & cogitationes tuę fecerūt hęc tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuū. ¹⁹ Ventrem meū, ventrem meū doleo: sensus cordis mei turbati sunt in me. Nō tacebo, quoniā vocem buccinę audiuit anima mea, clamorem pręlij. ²⁰ Contritio super contritionē vocata est, & vastata est omnis terra. Repētē vastata sunt tabernacula mea subitō pelles meę. ²¹ Vsquequo videbo fugientem, audiam vocē buccinę? ²² Quia stultus populus meus me nō cognouit: filij insipientes sunt, & vecordes. ^h Sapientes sunt vt faciant mala, bene autē facere nesciunt. ²³ Aspexi terrā, & ecce vacua erat, & nihil: & cōelos, & nō erat lux in eis. ²⁴ Vidi montes, & ecce mouebantur: & omnes colles conturbati sunt. ²⁵ Intuitus sum, & nō erat homo, & omne volatile cōeli recessit. ²⁶ Aspexi, & ecce Carmelus desertus, & omnes vrbes eius destructę sunt à facie domini, & à facie irę furoris eius. ²⁷ Hęc enim dicit dominus: Deserta erit omnis terra, sed tamē consummationē non faciā. ²⁸ Lugebit terra, & incēbūt cōeli desuper, eo quōd locutus sum. Cogitavi, & non pœnituit me, nec auersus sum ab eo. ²⁹ A voce equitis & mittētis sagittam fugit omnis ciuitas. Ingressi sunt ardua, & ascenderunt rupes. Vniuersę vrbes derelictę sunt: & nō habitat in eis homo. ³⁰ Tu autem vastata quid facies? Cum vestieris te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris stibio oculos tuos, frustra componēris. Contēpserunt te amatores tui, animam tuam quærent. ³¹ Vocem enim quasi parturientis audiui, & angustias vt puerperę. Vox filię Sion inter morientes expandentēque manus suas. Væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos.

f. Ventum autem vrentem iuxta historiā accipe Nabuchodonosor, qui vniuersam cōsumat, iuxta tropologią, aduersariā potestatem: quę veniens de deserto & de solitudine, vbi nullum hospitium dei est, ecclesiā dei conetur euertere. Rab. ibi.

g. Ventrem dolet qui mētis afflictionem sentit. Super. Ezech. hom. 10. Quid nō doleā ventrem memorie, vbi cōgesta est tanta putredo? Berna. de cōuer. ad clerici. Serm 3.

h. Sapientes porrō dicit veneratoria versutie & impostura insignes: de quibustēremias ait: Sapientes sunt vt faciant mala, &c. Vel certe sapientes dicit discipulos principum huius seculi, qui dolentur: qui dicētes se esse sapientes, stulti facti sunt: quoniam sapientia huius mudi stulticia est apud deum. Basilii in 2. sal. 48. i. Mixta irę misericordia dei, omnis terra deseritur, sed nō fit consummatio, vt sint qui intelligant clemētiā eius. Hieron. ibidem.

Querens dominus in magistratu & plebe fidem & non inueniens, minatur illis exitium ob scelerum frequentiam.

V.

A **I**rcuite ^a vias Ierusalem, & aspiciate & considerate, & querite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, quærentem fidem, & propitius ero ei. ² Quōd si etiā viuunt dominus, dixerint: & hoc falso iurabūt. ³ Domine, oculi tui respiciunt fidem. ^b Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisisti eos, & renuerūt accipere disciplinam. Indurauerunt facies suas supra petrā, & noluerunt reuerti. ⁴ Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt & stulti, ignorantes viam domini, & iudicium dei sui. ⁵ Ibo ergo ad optimates, & loquar eis. Ipsi enim cognouerunt viam domini iudicium dei sui. Et ecce magis hi simul confregerunt iugum, ruperunt vincula. ⁶ Idcirco percussit eos leo de sylua, lupus ad vesp̃eram vastauit eos, pardus vigilans super ciuitates eorū. Omnis qui egressus fuerit ex eis, capietur, quia multe sunt pręuaricationes eorum: cōfortatę sunt auersiones eorū. ^d ⁷ Super quo propitius tibi esse potero? Filij tui dereliquerūt me, & iurant in iis qui nō sunt dii. Saturavi eos, & mœchati sunt, & in domo meretricis luxuriabātur. ⁸ Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt, & vnusquisq; ad vxorē proximi sui hinniebat. ⁹ Nūquid super his nō visitabo, dicit dominus, & in gente tali nō vlciscetur anima mea? ¹⁰ Ascēdite muros eius, & dissipate:

a. Vnus quidē homo rectē viuens populum integrum eripere potest ab ira dei: ciuitas autem integra peruersaq; in suam pœnam & supplicium bene etiā viuētem deiicere non potest. Chryso. de pœni. & confes. b. Hic flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant. Greg. Mora. lib. 18. ca. 12. c. De huiusmodi Iudæorū duritia supra iam dictū est, & de eius incurabilitate legimus Isai. 1. Vlnus & liuor & plaga, tu mens nō est circūligata, nec curata medicamine. Dion. ibi. d. Nunquid super hac re propitiabor tibi? Cathalogus peccatorum Ierusalē.

M iij

† Sap. 1. b

† 16. q. 7. ca. Et hoc diximus.

† Ezech. 22. c. Infr. 9. c

consummationē autem nolite facere. Auferte propagines eius, quia nō sunt domini.

¹¹ Præuaricatione enim præuaricata est in me domus Israel & domus Iuda, ait dominus. ¹² Negauerūt dominum, & dixerunt: Non est ipse, neq; veniet super nos malū: gladium & famē non videbimus. ¹³ Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & responsum nō fuit in eis. Hæc ergo eueniēt illis. ¹⁴ Hæc dicit dominus deus exercituum. Quia locuti estis verbū istud, ecce ego addo verba mea in ore tuo in ignem, & populū istū in ligna, & vorabit eos. ¹⁵ Ecce ego adducam super vos gētem de longinquo domus Israel, ait dominus, gentem robustam, gentem antiquam, gētem cuius ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. ¹⁶ Pharetra eius quasi sepulchrum patēs, vniuersi fortes. ¹⁷ Et comedet segetes tuas, & panē tuū: deuorabit filios tuos & filias tuas: comedet gregem tuū & armenta tua, & comedet vineā tuam & ficum tuam, & cōteret vrbes munitas tuas in quibus tu habes fiduciā, gladio. ¹⁸ Veruntamen in diebus illis, ait dominus, non faciam vos in consummationē. ¹⁹ Quod si dixeritis: Quare fecit dominus deus noster nobis hæc omnia? dices ad eos: sicut dereliquistis me, & seruistis deo alieno in terra vestra, sic seruietis diis alienis in terra nō vestra. ²⁰ Annūtiatē hæc domui Iacob, & auditum facite in Iuda, dicētes: ²¹ Audi popule stulte, qui non habes cor: qui habētes oculos, nō videtis: & aures, & nō auditis. ²² Me ergo nō timebitis, ait dominus, & à facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminū mari, præceptum sempiternum quod non præteribit: & cōmouebuntur, & non poterunt, & intumescent fluctus eius, & non trāsibunt illud. ²³ Populo autem huic factū est cor incredulum & exasperās. Recefferūt & abierunt, ²⁴ & non dixerunt in corde suo: Metuamus dominum deū nostrum, qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam in tempore suo, plenitudinē annuæ messis custodientem nobis. ²⁵ Iniquitates nostræ declinauerunt hæc, & peccata nostra prohibuerunt bonum à nobis: ²⁶ quia inuenti sunt in populo meo impij, insidiātes quasi aucupes, laqueos ponētes & pedicas ad capiēdos viros. ²⁷ Sicut decipula plena auibus, sic domus eorum plenā dolo. Ideo magnificati sunt & ditati, ²⁸ incrassati sunt, & impinguati, & præterierūt sermones meos pessimē. ²⁹ Causam viduę nō iudicauerūt, causam pupilli non direxerunt, & iudicium pauperū non iudicauerunt. ³⁰ Nunquid super his non visitabo, dicit dominus: aut super gentem huiusmodi non vlscetur anima mea? ³¹ Stupor & mirabilia facta sunt in terra. ³² Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in nouissimo eius?

Assyriorum in Iudæam aduentus, & populi in Assyriam transmigratio, atque sacrificiorum reiectio propter populi fraudes & auaritiam, dei contemptum, & verbi eius negligentia, à propheta prænuntiantur.
VI.

Confortamini filij Benjamin in medio ^a Ierusalem, & in Thecua clangite bucina: super Beth-acharē leuate vexillum: quia malum visum est ab aquilone, & contritio magna. ² Speciosę & delicatę assimilauī filiam Sion: ³ ad eam venient pastores, & greges eorū. Fixerunt in ea tentoria in circuitu, pascet vnusquisque eos qui sub manu sua sunt. ⁴ Sanctificate super eam bellū, consurgite, & ascendamus in meridie. Væ nobis quia declinauit dies, quia longiores factę sunt vmbre vesperi. ⁵ Surgite & ascēdamus in nocte: & dissipemus domus eius, ⁶ quia hæc dicit dominus exercituum: Cædite lignum eius, & fodite circa Ierusalem aggerem. Hæc est ciuitas visitationis, omnis calūnia in medio eius. ⁷ Sicut frigidam facit cisterna aquā suam, sic frigidam fecit malitiā suam. Iniquitas & vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas & plaga. ⁸ Erudire Ierusalē, ne fortē recedat anima mea à te, ne fortē ponā te desertam terram inhabitabilem. ⁹ Hæc dicit dominus exercituum: Vsq; ad racemū colligent quasi in vinea reliquias Israel. Conuerte manū tuam quasi vindemiator ad cartallū. ¹⁰ Cui loquar, & quē contestabor, vt audiat? Ecce incircuncisę aures eorū, & audire non possunt. Ecce verbū domini factum est eis in opprobrium, & nō suscipient illud. ¹¹ Idcirco furore domini plenus sum, ^d laborauī sustinens. Effunde super paruulum

e. Negauerunt esse ventura quæ dominus per prophetas minatus est. Hiero. ibi. f. Dixistis, prophetæ in ventum locuti, nec ventura sunt quæ minatur, propterea, o propheta de verba mea i ore tuo, quæ ignis habeant potestatem, & populum istum in ligna conuertam, vt sermone tuo & prophetia increduli cōcrementur. Sic deus ignis consumens dicitur, vt cōsumat in nobis si super fundamētū Christi edificauerimus fœnum, ligna, stipulam. Raba. ibid.

g. Grandis stultitia nescire cur passi sint, cum tāta peccauerint, breuēque ad ambigentes responsio: Sicut seruistis deo alieno, id est Baal, vel diis alienis cūctarum gentiū in terra Iudæa, sic seruient diis alienis in terra nō vestra. Hiero. ibi.

h. Pluuiam temporaneā dedit dominus, quia electis suis priori tēpore legis intellectum contulit: serotina vero, quia vltimis diebus incarnationis suæ mysteria predicari fecit. Quod quia sancta ecclesia quotidie annuntiare nō desinit, ora cordis audientium velut ex imbre serotino infundit. Gregor. Moral. lib. 20. cap. 2.

a. Ierusalem in tribu Bēiamin sitam nullus ignorat: Thecua quoque viculum esse in mōte situm, & duodecim milibus ab Ierosolymis separatum, quotidie oculis cernimus. Inter hos alius vicus est, qui lingua Syra & Hebraica Beth-acharē nominatur, & ipse in mōte positus. Quod ergo dicit, hoc est, quia ab aquilone iamq; vērurus est Nabuchodonosor, & imminet vicina captiuitas. Raban. ex Hiero. ibid.

b. Iniquitas frigori cōparatur: quia torpore mentem cōstringit peccātis: sicut cōtrā charitas calor est, quia mentē accendit quā replet. Vnde Matth. 24. 2. Quoniā abundabit iniquitas, refrigeret charitas multorum. Greg. Moral. lib. 16. ca. 30.

c. In hoc docet dati consilij contemptum, quia rarū inter eos reperit, qui fructuose verba domini recipiunt. S. Thom. ibi.

d. Dominus suam erga nos patiēciam, laborem vocat. Non enim sustinendo laborat, cuius diuinitatis potentiam nulla fatigatio cōtingit. Greg. super Ezech. homil. 13.

† Infr. 16. b.

† Isa. 1. f.
Zach. 7. c.
† Infr. 9. c.

parulum foris: & super conciliū iuuenum simul. Vir enim cū muliere capietur, senex cum pleno dierum.¹² Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & vxores pariter, quia extendā manū meā super habitantes terrā, dicit dominus. †¹³ A minore quippe vsque ad maiorem omnes auaritiæ student, & à propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.¹⁴ Et curabant contritionē filiæ populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax: & non erat pax.¹⁵ Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione nō sunt cōfusi, & erubescere nescierunt. Quāobrem cadent inter ruētes, in tempore visitationis suæ corruēt, dicit dominus.¹⁶ Hæc dicit dominus: ^e State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, ^f quæ sit via bona, & ambulate in ea: † & inuenietis refrigeriū animabus vestris. Et dixerūt: Non ambulabimus.¹⁷ Et constitui super vos speculatores, & dixi: Audite vocē tubæ. Et dixerunt: Non audiemus.¹⁸ Ideo audite gentes, & cognosce cōgregatio, quanta ego faciā eis.¹⁹ Audi terra: † Ecce ego adducā ^g mala super populū istum fructū cogitationū eius, quia verba mea non audierunt, & legem meā proiecerūt. †²⁰ Vt quid mihi thus de Saba affertis, & calamū suaue olentem de terra longinqua? Holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ nō placuerūt mihi.²¹ Propterea hæc dicit dominus: Ecce ego dabo in populū istum ruinas, & ruent in eis patres & filij simul, vicinus & proximus peribūt.²² Hæc dicit dominus: ^h Ecce veniet populus de terra aquilonis, & gens magna cōsurget à finib⁹ terræ.²³ Sagittā & scutū arripiet: crudelis est, & nō miserebitur. Vox eius quasi mare sonabit, & super equos ascendent, præparati quasi vir ad præliū aduersum te filia Siō.²⁴ Audiuius famā eius, dissolutæ sunt manus nostræ. Tribulatio apprehendit nos, dolores vt parturientē.²⁵ Nolite exire ad agros, & in vineam ne ambuletis, quoniam gladius inimici pavor in circuitu.²⁶ Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere: luctū vnigeniti fac tibi planctū amarum, quia repente veniet vastator super vos.²⁷ Probatorē dedi te in populo meo robustum, & scies & probabis vias eorum.²⁸ Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter. Æs & ferrum vniuersi: corrupti sunt.²⁹ Defecit sufflatorum in igne, consumptum est plumbum, frustra conflauit conflator, malitiæ enim eorum non sunt consumptæ.³⁰ Argentum reprobum vocate eos, quia dominus proiecit illos.

Propheta ad palām predicandum mittitur, quod populus quasi insanos haberet dei prophetas: pro quo orare prohibet, illius reprobans sacrificia.
VII.

V Erbum quod factū est ad Ieremiam à domino, dicens: ^a Sta in porta domus domini, & prædica ibi verbū istud, & dic: Audite verbū domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis dominum.³ Hæc dicit dominus exercituū, deus Israel: † Bonas facite vias vestras, & studia vestra, & habitabo vobiscū in loco isto.⁴ Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: ^b Templū domini, tēplū domini, tēplū domini est: ^c quoniā si benedixeritis vias vestras & studia vestra, si feceritis iudiciū inter virū & proximū eius, †⁶ aduenæ & pupillo & viduæ nō feceritis calumniā, nec sanguinē innocentē effuderitis in loco hoc, & post deos alienos nō ambulaueritis in malū vobismetipsis,⁷ habitabo vobiscū in loco isto, in terra quā dedi patribus vestris, à seculo & vsq; in seculū.⁸ Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis; ⁹ furari, occidere, adulterari, iurare mēdaciter, libare Baalim, & ire post deos alienos quos ignoratis.¹⁰ Et venistis & stetistis corā me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meū, & dixistis: Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas. †¹¹ Nunquid spelunca latronū facta est domus ista, in qua inuocatum est nomē meum in oculis vestris? Ego ego sum, ego vidi, dicit dominus.¹² Ite ad locum meū in Silo, vbi habitauit nomē meum à principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiā populi mei Israel.¹³ Et nūc quia fecistis omnia opera hæc, dicit dominus, & locutus sum ad vos mane cōsurgens & loquens, & non audistis: † & vocaui vos, & non respondistis: †¹⁴ faciam domui huic in qua inuocatū est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciā, & loco quem dedi vobis & patribus

e. Vias autem sanctos viros appellauit: quia possunt monendo ad deum ducere vt illud Ieremie. State super vias, & c. Nā si quis sanctis prophetis mētem infingat, non cursim legens, sed sensum ipsorum diligenter inquirens, is certe viam inueniet optimam. Cyril. cōtra hæretic. lib. 5. cap. 4. f. Quæ sit bona via, in euāgelio, & ambuladū in ea, quæ sit priscorum trita patrum vestigijs. Hiero. ibid. g. Mala vocat supplicia peccatorū patientium, & iustorum, sed eorum qui audierunt: non audiemus. qui nec priscorum semitas tenere volunt Hierony. ibid. h. Propriè hoc de Babyloniis prophetatur, qui venturi sunt contra populū lerusalē, & omnis armaturæ ordo describitur, & impetus præliantū vt vocis terrore cōcussi agāt penitentiam, & clementissimū placeant deū. Deniq; dat occasionem rogādi, dum dicit: aduersum te filia Siō. Raban. ibi.

a. Per quod intelligimus duritiā populi Iudæorū, quod quasi mendaces atq; vesanos habuerint prophetas, dū per occasionem & celebritatem loci audire coguntur verba domini, & nō propter hoc quod verba sint domini. Raba. ibi. b. Quo vtiq; ostenditur, qd si ista nō facimus, superflua nobis catholici nominis præsumptione plaudamus, vbi dei iuge iudicium est. Illi crescunt quotidie, nos decrescimus: illi proficiūt, nos deprauamur: illi florescūt, nos arefcimus: vt vere in nos veniat dictum illud quod de Saul & Dauide sermo diuinus ait: Quia Dauid erat proficiens, & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. Saluia. li. 7. c. Qd. Si nō purgati domū meam intratis, speluncam latronū eam facitis. Vnde Matt. 22. Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autē fecistis eā speluncam latronum. S. Tho. ibi.

d. Quia peccato ad mortē peccauit: de quo beatus Ioannes: Est peccatū ad mortē, nō dico ut pro illo quis roget. Hiero. ibid.

e. Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicandos putas. Ambr. Epist. 29.

f. Non utique dominus iræ vel furoris capax, nec ceterarum passionum: fecus de hominibus. Ira enim & ceteræ passiones cum sint affectus & motus animi, & præcipue partis sensitivæ, in super simplici deo locum non habent, nec ei proprie adscribuntur, sed metaphorice per effectus similitudinem. Vnde. Sap. 12. Tu autē dominator domine cū tranquillitate iudicas. Dionys. ibid.

g. Vide domini misericordiam. Prædicit propheta, ut ne cum post orationem nō exaudiat, tribuat hoc suis de meritis: & ideo iam prædicit ei populi malitiā, & prohibet ne precetur, ut & ipse scire queat immodicam ludæorum peruersitatem: & illi sciāt quod nihil eis prodest propheta, nisi ipsi quæ sua sunt, proferre velint. Chrysost. 1h. 19. cap. Gene. hom. 44.

h. Illum locū significat, qui Siloe fontibus irrigatur, & est amœnus a quo nemorosus, hodieque præbet horum delicias. Hic autem gentilitatis error omnes provincias occupauit, ut ad capita fontium, lucosque amœnissimos victimas immolarent: & omnis prauæ superstitionis religio feruaretur. Ra. an. post. Hier. ibid.

a. Olim cōsuetudo erat aurum cum corporibus sepelire: auaritia autem temporis successu tanta effebuit, ut ossa propter aurum & tumulis effoderent, & soli & lunæ & stellis patefacerent, ut qui solē & alia pro diis coluerāt derelicto deo, eorum patērent aspectui. Hiero. ibid.

b. Credēdo pseudopropheta, nec ad vocem verorum prophetarū à viis suis reuertī voluerunt. Dionys. ibi.

c. Creator quippe omnium per incarnationis mysteriū Ierusalē visitare dignatus est, sed ipsa timoris & amoris illius recordata non est. Vnde etiam per prophetā increpatione cordis humani aues celi ad testimoniū deducuntur dum dicitur: Miluus in cœlo cognouit, &c. Beda do. 10. post trinitatem.

d. Turturē vocat omnem castam ecclesiam, ceteras autem aues præcones eius, quæ aduentum sponsi nuntiauerunt. Chrysost. de turture. homi. 8.

vestris, sicut feci Silo,¹⁵ & proiciā vos à facie mea, sicut proieci omnes fratres vestros vniuersum semē Ephraim.†¹⁶ Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem & orationem, & non obsistas mihi, quia nō exaudiam te.¹⁷ Nōne vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalē? ¹⁸ Filij colligūt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem,† ut facient placentas regionæ cœli, & libent diis alienis, & me ad iracundiam prouocent.¹⁹ Nūquid me ad iracundiā prouocāt? dicit dominus. Nōne semetipsos in cōfusiōe vultus sui? ²⁰ Ideo hæc dicit dominus deus: ²¹ Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, & super iumēta, & super lignum regionis, & super fruges terræ, & succendetur, & nō extinguetur. ²² Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nō sum locutus cū patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatū & victimarū, ²³ sed hoc verbū præcepi eis, dicēs: Audite vocē meā, & ero vobis deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via quam mādaui vobis, ut bene sit vobis. ²⁴ Et nō audierunt, nec inclinauerunt aurem suā, sed abierunt in voluptatibus & in prauitate cordis sui mali, factique sunt retrorsum & non in ante, ²⁵ à die qua egressi sunt patres eorū de terra Ægypti, vsq; ad diem hanc. ²⁶ Et misi ad vos omnes seruos meos Prophetas per diē, confurgēs diluculo, & mittēs, & nō audierunt me, nec inclinauerūt aurem suam,† sed indurauerunt ceruicē suam, & peius operati sunt quā patres eorū. ²⁷ Et loquēris ad eos omnia verba hæc, & nō audient te: & vocabis eos, & nō respōdebunt tibi. ²⁸ Et dices ad eos: Hæc est gēs quæ nō audiuit vocē domini dei sui, nec recepit disciplinā. Perit fides, & ablata est de ore eorū. ²⁹ Tōde capillum tuū & proiice, & fume in directum plāctū, quia proiecit dominus & reliquit generationē furoris sui, ³⁰ quia fecerūt filij Iuda malum in oculis meis, dicit dominus. Posuerunt offendicula sua in domo in qua inuocatū est nomen meum, ut polluerēt eam,† & ædificauerūt excelsa Topheth, quæ est in valle filij Hinnom, ut incēderent filios suos & filias suas igni: quæ non præcepi, nec cogitaui in corde meo. ³¹ Ideo ecce dies veniēt, dicit dominus, & nō dicetur amplius ³² Topheth, & vallis filij Hinnom, sed vallis interfectionis, & sepeliēt in Topheth, eo quod non sit locus. ³³ Et erit morticinū populi eius in cibos volucris cœli & bestiis terræ, & nō erit qui abigat.† ³⁴ Et quiescere faciam de vrbibus Iuda & de plateis Ierusalem vocem gaudij, & vocem lætitiæ: vocem sponsi, & vocem sponsæ. In desolatione enim erit terra.

Quoniam populus ad prophetarum vocem resipiscere noluit, comminatur dominus residuis captiuitatem, & ciuitatis afflictionem.

V I I I.

IN tempore illo, ait dominus, eiiciēt^a ossa Regum Iuda, & ossa principū eius, & ossa sacerdotum, & ossa Prophetarum, & ossa eorum qui habitauerunt Ierusalem, de sepulchris suis, & expandent ea ad solem & lunam, & omnē militiam cœli, quæ dilexerunt, & quibus seruiuerunt, & post quæ ambulauerunt, & quæ quæsierūt & adorauerunt. Non colligentur, & non sepelientur: in sterquilinum super faciem terræ erunt. ³ Et eligent magis mortem quā vitā, omnes qui residui fuerint de cognatione hac pessima, in vniuersis locis quæ derelicta sunt, ad quæ eieci eos, dicit dominus exercituum. ⁴ Et dices ad eos. Hæc dicit dominus: Nunquid qui cadit, non resurget? & qui auersus est, non reuertetur? ⁵ Quare ergo auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa? ⁶ Apprehenderunt mēdacium, & noluerunt reuertī. ⁷ Attendi, & auscultauī: nemo quod bonū est loquitur. Nullus est qui agat penitentia super peccato suo, dicens: Quid feci? Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. ⁸ Miluus in cœlo cognouit tempus suum, turtur & hirundo & eiconia custodierunt tempus aduētus sui: populus autē meus non cognouit iudiciū domini. ⁹ Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex domini nobiscum est? Vere mēdacium operatus est stylus mendax scribarum. ¹⁰ Confusi sunt sapientes, perterriti & capti sunt. Verbum enim domini proiecerunt, & sapientia nulla

† 2. Reg. 4. Infr. 14. b

† Infr. 44. c.

† Infr. 16. c.

† Exec. 26. c.

nulla est in eis. ¹⁰ Propterea dabo mulieres eorum exteris, agros eorum hæredibus. Quia [†] à minimo vsq; ad maximum omnes auaritiam sequuntur, à Propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. ¹¹ Et sanabant cōtritiones filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes: Pax, pax: cum non esset pax. ¹² Confusi sunt, quia abominatio- nem fecerunt: quinimo confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt. Idcir- co cadent inter corruentes: in tempore visitationis suæ corruet, dicit dñs. ¹³ Cōgre- gans congregabo eos, ait dominus. Nō est vua in vitibus, & nō sunt ficus in ficulnea: folium defluxit, & dedi eis quæ prætergressa sunt. ¹⁴ Quare sedemus? Conuenite, & ingrediamur ciuitatem munitā, & sileamus ibi, quia dominus deus noster silere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis. Peccauimus enim domino. ¹⁵ Expectauimus pacem, & non erat bonum: tempus medelæ, & ecce formido. [†] ¹⁶ A Dan auditus est fremitus equorum eius: à voce hinnituum pugnatorum ei⁹ commota est omnis ter- ra. Et venerunt, & deuorauerunt terram & plenitudinem eius, urbem & habitatores eius. ¹⁷ Quia ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos, ait dominus. ¹⁸ Dolor meus super dolorem, in me cor meū mœrens. ¹⁹ Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua: Nunquid dominus non est in Sion, aut rex eius non est in ea? Quare ergo me ad iracundiam concitauerunt in sculptilibus suis, & in vanitatibus alienis? ²⁰ Transiit messis, finita est æstas: & nos sal- uati non sumus. ²¹ Super contritione filiæ populi mei contritus sum & contristatus, stupor obtinuit me. ²² Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Quare ergo non est obducta cicatrix filiæ populi mei?

Planctus super populi excidio propter eius flagitia: in solo igitur deo gloriandum, & cor à superfluis circuncidendum.
I X.

A Vis⁹ dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarū, & plorabo die & nocte interfectos filiæ populi mei? ² Quis dabit me in solitudine diuer- forum viatorum, & derelinquam populum meum, & recedam ab eis? quoniā omnes adulteri sunt, & cœtus præuaricatorum, ³ & extenderunt linguam suam quasi arcum mendacij, & non veritatis. Confortati sunt in terra, quia de malo ad malum e- gressi sunt, & me non cognouerunt, dicit dominus. ⁴ Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam, quia omnis frater supplantans supplantabit, & omnis amicus frudulenter incedet, ⁵ & vir fratrem suum deridebit, & veritatem non loquentur. ⁶ Docuerunt enim linguam suam loqui mendacium: vt iniquè agerent laborauerunt. ⁷ Habitatio tua in medio doli: in dolo renuerunt scire me, dicit dominus. ⁸ Propterea hæc dicit dominus exercituum: Ecce ego conflabo & probabo eos. Quid enim aliud faciam à facie filiæ populi mei? ⁹ Sagitta vulneras lin- gua eorum, dolum locuta est. [†] In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occul- tē ponit ei insidias. [†] ¹⁰ Nunquid super his non visitabo, dicit dñs, aut in gente huiusce modi non vlsciscetur anima mea? ¹¹ Super montes assumam fletum ac lamentum, & super speciosa deserti planctum, quoniam incensa sunt, eo quòd non sit vir pertran- siens, & non audierunt vocem possidētis. A volucre cœli vsq; ad pecora transmigra- uerunt, & recesserunt. ¹² Et dabo Ierusalem in acervos arenæ & cubilia draconum, & ciuitates Iuda dabo in desolationem, eo quòd non sit habitator. [†] ¹³ Quis est vir sa- piens, qui intelligat hoc, & ad quem verbū oris domini fiat, vt annuntiet istud, quare perierit terra, & exusta sit quasi desertum, eo quòd non sit qui pertranseat? ¹⁴ Et dixit dominus: Quia dereliquerunt legem meam quam dedi eis, & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea, ¹⁵ & abierunt post prauitatem cordis sui, & post Baalim, quod didicerunt à patribus suis. ¹⁶ Idcirco hæc dicit dominus exercituum deus Israel: [†] Ecce ego cibabo populum istum absinthio, & potum dabo eis aquam fellis, ¹⁷ & dispergam eos in gentibus quas non nouerunt ipsi, & patres eorum: & mittam post eos gladium, donec consumantur. ¹⁸ Hæc dicit dominus exercituum: Contēpla-

e. Hæc vtique dicta pœnitē- tiā capiūt, hæc sententia dei vocant ad pœnitentiā pec- catores. Pœnitudo enī ne- cessaria est, sicut vulneratis necessaria sunt medicami- na. Sed quāta putas & qua- lis necessaria pœnitentia, quæ aut equet crimina, aut certe excedat? Ambro. ad virginem lapsam, cap. 8.

a. Sciebat quòd deus pœni- tentiam querit, & fletibus flebat: sciebat quòd de- luges latificat, & pœni- tentibus præsto est. Chr. de pœnit. sermo. i. Mihi. b. Hortatur nos ne sim⁹ in- cauti in amicorum & consi- liariorū electione; ne vltra modū petulanter agam⁹ in suscipiendis amicis, & adhi- bendis consiliariis: quia mul- ti sunt qui facie tenus se as- simulant fidelitatem serua- re in amicitia, sed doli ex- cogitant animo, & insidias meditantur corde. Vnde hic Ieremias de huiusmodi malo cauēdo nos instruit, dicens. Vnusquisq; à proximo suo. & c. Raba. in 37. c. Ecclē. c. Qui amici esse veritatis poterunt sine labore, labo- rant vt peccent. Grego. in Pastor. 3. par. admon. 21.

d. Querit de populo suo in- telligētem auditorem, qui loquatur instruendo quid cauere debeant, ne contra se domini excitent furorē. Ad hoc enim scriptura sa- cra manifestat hominibus præuaricationum species, panditq; virtutū seriem, vt sciāt cauere mala, & facere bona, quatenus irā domini effugere, & gratiam eius in- uenire mereantur. Rab. ibi. e. Comminatur illis domi- nus speciales pœnas. Primò quantū ad angustias à Chal- dæis infligendas: secundò Aegyptiorum auxiliū im- pediēdo, in quod tantum confidebant. S. Tho. ibid.

† Isa. 56. d. Sup. 6. c.

† Infr. 14. d.

† Infr. 14.

† Psal. 27. b.

† Sup. 5. g.

† Hosee. 14. c.

† Infr. 23. c.

mini, & vocate lamentatrices, vt veniat: & ad eas quæ sapientes sunt mittite, & prope-
rent, ¹⁸ festinent, & assumant super nos lamentum. Deducant oculi nostri lachrymas, &
palpebræ nostræ defluant aquis, ¹⁹ quia vox lamentationis audita est de Sió. Quomo-
do vastati sumus, & confusi vehementer? Quia dereliquimus terram, quoniam deser-
ta sunt tabernacula nostra. ²⁰ Audite ergo mulieres verbum domini, & assumat auris
vestra sermonem oris eius, & docete filias vestras lamentum, & vnaquæque proximam
suam planctum, ²¹ quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras,
disperdere paruulos de foris, iuuenes de plateis. ²² Loquere: Hæc dicit dñs: Et cadet
morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis, & quasi scenum post ter-
gum metentis, & non est qui colligat. ²³ Hæc dicit dominus: † ²⁴ Non gloriatur sapiens
in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in
diuitiis suis, ²⁵ sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me, quia ego sum dñs, &
qui facio misericordiam & iudicium & iustitiam in terra. Hæc enim placent mihi, ait
dominus. ²⁶ Ecce dies venient, dicit dominus: & visitabo super omnem qui incircun-
cisum habet præputium, ²⁷ super Ægyptum, & super Iudam, & super Edom, & super
filios Ammon, & super Moab, & super eos omnes qui attonsi sunt in comam, habi-
tantes in deserto: quia omnes gentes habent præputium: omnis autem domus Israel
incircuncisi sunt corde.

*Inanis est metus constellationum, & aliorum idolorum, cum sint imbecilla, & deus
cæli solus & verus deus, hominum vias semper dirigens.* X.

f. Qui vidit mulierem ad
concupiscendam eam, morte
per oculorum fenestras ad-
misit eam scilicet per sensus
corporis concupiscentia ve-
niens tenet habitaculum me-
tis. Greg. Mora. 21. cap. 2.
g. Nullus Iudeorum presu-
mat aut superbiat, putans se
imminentem vastitatem vel
per legis doctrinam, seu qua-
cunque scientiam, vel per for-
titudinem corporalem, vel
per rerum opulentiā eua-
dere, iuxta illud Amos. 1.
Peribit fuga a veloce, &
fortis non saluabit animam
suam. Dion. ibid. Nec tamen
ex his tollitur gloriatio in
bonis nostris bonis. Nā
qui ob opera gloriatur
labores proprios habet quos
obtendat: at qui ob hoc ef-
ferur, ac sibi placet, quod
deo fidem addiderit suam, mul-
to maiorem gloriandi oc-
casionem ostendat, vt qui
dominū glorificet ac ma-
gnificet. Chry. Ro. 4. ho. 8.

† 1. Cor. 1. b.
2. Cor. 10. d.

a. Vt iustam & dignam osten-
dat pœnam Iudeorum ex
graviore culpa, ostendit eo-
rum dignitatem ex diuina ma-
iestate, quæ præ ceteris po-
pulis Iudeos elegit, vt ei-
us verbum colerent quia ve-
ro illud pro idolis abiece-
runt, illis grauisimam pœ-
nam comminatur. S. Tho. ibid.
b. Quicquid de idolis di-
ximus, ad omnia dogmata
quæ sunt contraria verita-
ti, referri potest. Et ipsi eni-
ingentia pollicentur, & si-
mulachrum vani cultus de
suo corde cōfingunt: iactant
gratia, & ad decipiendos
simplices quosque, quasi sen-
sibus aureis, & eloquiis ar-
gēti splendore fulgentibus
imperatorum obstringit a-
cie, & a suis inuentoribus
sublimatur, in quibus nulla
est utilitas, & quorum cultu-
ra gētiū propriè est, & eo-
rum qui ignorant deum.
Raba. ibi.
c. Deus autem dominus est
per plenam authoritatem
omnium solus dominus: ce-
teri autem non sunt domi-
ni, ideo dominus nomen est
appropriatum deo omni-
bus presidenti, iuxta illud
Amos. 8. Dominus nomen il-
li. Dio. ibi.

Audite ^a verbum quod locutus est dñs super vos, domus Israel. ² Hæc dicit
dñs: iuxta vias gentium nolite discere, & a signis cæli nolite metuere, quæ
timent gentes, ³ quia leges populorum vanæ sunt. ^b Quia lignum de saltu præ-
cidit opus manus artificis in ascia. ⁴ Argēto & auro decorauit illud, clauis
& malleis compegit, vt non dissoluatur. ⁵ In similitudinē palmæ fabricata sunt, & nō
loquentur, portata tollentur, quia incedere nō valent. Nolite ergo timere ea, quia nec
male possunt facere, nec bene. ⁶ Non est similis tui dñe: magnus es tu, & magnū no-
men tuum in fortitudine. ⁷ Quis non timebit te, ô Rex gētiū? Tuum est enim de-
cus. Inter cunctos sapientes gentium, & in vniuersis regnis eorum nullus est similis
tui: ⁸ pariter insipientes & fatui probabuntur. Doctrina vanitatis eorum lignum est. ^B
⁹ Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophir, opus artificis, & manus
ararij: hyacinthus & purpura indumentum eorum. Opus artificum vniuersa hæc:
¹⁰ dñs autem, deus verus est. Ipse est deus viuens, & Rex sempiternus. Ab indignatio-
ne eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius. ¹¹ Sic
ergo dicetis eis: Dij qui cælos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de iis quæ
sub cælo sunt. ¹² Qui facit terram in fortitudine sua præparat orbem in sapiētia sua,
& prudentia sua extēdit cælos: ¹³ ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cœ-
lo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ. Fulgura in pluuiam facit, & educit vē-
tū de thesauris suis. ¹⁴ Stultus factus est omnis homo a scientia sua, cōfusus est artifex
omnis in sculptili, quoniam falsum est quod conflauit, & non est spiritus in eis. ¹⁵ Va-
na sunt, & opus eorum risu dignum. In tēpore visitationis suæ peribunt. ¹⁶ Nō est his
similis pars Iacob. Qui enim formauit omnia, ipse est: & Israel virga hereditatis eius.
Dñs exercituum nomen illi. ¹⁷ Congrega de terra confusionem tuam, quæ habitas in
obsidione: ¹⁸ quia hæc dicit dominus: Ecce ego longe proiciam habitatores terræ in
hac vice, & tribulabo eos ita vt non inueniantur. ¹⁹ Væ mihi super contritione mea,
pessima plaga mea. Ego autem dixi: Planè hæc infirmitas mea est, & portabo illam.
²⁰ Tabernaculum meum vastatū est, omnes funiculi mei disrupti sunt. Filij mei exie-
runt a me, & non subsistunt. Non est qui extendat vltra tentorium meum, & erigat
pelles meas, ²¹ quia stultè egerunt pastores, & dominum non quæsierunt: propterea
non intellexerunt, & omnis grex eorum dispersus est. ²² Vox auditionis ecce venit, &
commotio

† Sup. 14. b

† Apo. 15. b.

† Gene. 1. a
Infr. 51. b.

† Psal. 134. b.

commotio magna de terra aquilonis, vt ponat ciuitates Iuda in solitudinem, & habitacula draconum.^{d23} Scio domine, quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet, & dirigat gressus suos.†²⁴ Corripe me domine, veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me.†²⁵ Effunde indignationem tuam super gentes quæ non cognouerunt te, & super prouincias quæ nomen tuum non inuocauerunt, quia comederunt Iacob, & deuorauerunt eum, & consumpserunt illum, decus eius dissipauerunt.

Dei fœdus cum populo in exitu ab Aegypto percussum ob oculos ipse renocat, prauidentis eorum conspirationem in Christum, & propter hoc illorum excidium. X I.

A Erbum^a quod factum est à dño ad Ieremiam, dicens:² Audite verba pacti huius, & loquimini ad viros Iuda, & ad habitatores Ierusalem,³ & dicetis ad eos: Hæc dicit dñs deus Israel: Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius,⁴ quod præcepi patribus vestris in die qua eduxi eos de terra Aegypti,^b de fornace ferrea, dicens. Audite vocem meam, & facite omnia quæ præcepi vobis, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in deum,⁵ vt suscitem iuramentum quod iuravi patribus vestris daturum me eis terram fluentem lacte & melle, sicut est dies hæc. Et respondi, & dixi: Amē domine.⁶ Et dixit dñs ad me: Vociferare omnia verba hæc in ciuitatibus Iuda, & foris Ierusalem, dicēs: Audite verba pacti huius, & facite illa,⁷ quia contestans contestatus sum patres vestros in die qua eduxi vos de terra Aegypti vsq; ad diem hanc.^c Mane confurgens contestatus sum, & dixi: Audite vocem meam:⁸ & non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, sed abierunt vnusquisque in prauitate cordis sui mali. Et induxi super eos omnia verba pacti huius, quod præcepi vt facerent, & non fecerunt.⁹ Et dixit dominus ad me: Inuenta est coniuratio in viris Iuda, & in habitatoribus Ierusalem.¹⁰ Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, vt seruirent eis. Irritum fecerunt domus Israel & domus Iuda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum.¹¹ Quamobrem hæc dicit dominus: Ecce ego inducā super eos^d mala, de quibus exire non poterunt, & clamabunt ad me, & non exaudiam eos.¹² Et ibūt ciuitates Iuda & habitatores Ierusalem, & clamabunt ad deos quibus libant, & non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum.†¹³ Secundum enim numerū ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda, & secundum numerum viarum tuarum Ierusalem posuisti aras confusionis: aras ad libādum Baalim.†¹⁴ Tu ergo noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem & orationem, quia nō exaudiam in tempore clamoris eorum ad me, in tempore afflictionis eorum.†¹⁵ Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa: Nunquid carnes sanctæ auferēt à te malitias tuas, in quibus gloriata es?¹⁶ Oliuam vberem pulchram, fructiferam, speciosam vocauit dominus nomen tuum. Ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, & cōbusta sunt fruteta eius.¹⁷ Et dominus exercituum qui plantauit te, locutus est super te malum, propterea domus Israel & domus Iuda, quæ fecerunt sibi ad irritandum me, libantes Baalim.¹⁸ Tu autem dñe demonstraisti mihi, & cognoui: tu ostendisti mihi studia eorum,¹⁹ & ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam: & non cognoui quia cogitauerunt super me consilia, dicentes:†²⁰ Mittamus lignum in panē eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius nō memoreretur amplius.²¹ Tu autem domine sabaoth qui iudicas iustē, & probas renes & corda, videam vltionem tuam ex eis.†²² Tibi enim reuelauī causam meam. Propterea hæc dicit dominus ad viros Anathoth, qui quærunt animam tuam, & dicunt: Non prophetabis in nomine domini, & non morieris in manibus nostris.²³ Propterea hæc dicit dominus exercituum: Ecce ego visitabo super eos. Iuuenes morientur in gladio, filij eorum morientur in fame, & reliquæ non erunt ex eis. Inducam enim malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

d. Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper dei indigere auxilio. Homo enim libere cooperatur diuino auxilio proueniente. Hiero. ad Damasum. Tāquam diceret: Scio ad correptionem meā pertinere, quod minus abs te adiutor, vt perfectè dirigantur gressus mei. Verūtamen hoc ipsum noli sic mecum agere tanquā in furore, quo iniquos damnare statui, sed tāquam in iudicio quodoces tuos non superbire. Fulgē ad Monimum. libr. 1. Homo libertati suæ relicto, & in arbitrio proprio constitutus, libimetipsum vel mortē comparat vel salutem. Cypr. Epi. lib. 1. epi. 3.

a. Mos quoq; scriptura est diuinas leges & præcepta & prophetas verbū appellare. Chr. in. 1. c. 10. a. hom. 3. b. Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Aegypto opera virtutum plena lucebant: nullius aurū illi fuerat cōprobatum, nō autē plumbum iniquitatis existit. Dura fornax, fornax mortis perpetuæ. Quam fornacē nullus poterat euadere, quæ omnes consumeret, in qua solus dolor inesse & lucet. Ambr. in Psal. 118. Ser. 20. c. Quid sit autē mane cōsurgere, & dei verba per prophetas eis frequenter ingerere, & educere eos de Aegypto, & sepius admonere, supra dictum est. Raba. ibi.

d. Hoc est, tribulationes multiplices p Chaldaeos, vt dicit famem, pestem, gladium & captiuitatem: sicut scriptum est Mich. 2. Hæc dicit dominus: Ecce ego cogito malū super familiam istam, vnde non auf. reris colla vestra, & nō ambula. biteris super, quoniam tempus pessimum est. Dio. ibi. e. Habet vim pro nobis, & quidē maximam, orationes supplicationēsq; sanctorū, sed tunc profecto cum nos ipsum quoque per pōnitiam postulamus, & ad studia meliora confagimus. Chry. in. 1. c. Math. hom. 5.

f. Lignū in panem mittere, est crucē dominico corpori affigere. Gre. Moral. li. 12. ca. 1. Vtiq; in corpus lignū missum est, sic enim Christus reuelauit, panem corpus suum appellas: cuius retro corpus in panē prophetes nuntiavit. Tertul. aduersus Iudæos.

†Psal. 6. a
†Psal. 78. b

†Sup. 2. f
Sup. 7. e

†Infr. 14.

†De cōf. di.
2. Qui scele
rate.

Ira. 51. e.
Sap. 2. d.
Infr. 20. c

†Infr. 17. b

†Infr. 60. c

*Malorum miratur in hoc mundo prosperitatem, at ob illorum scelera minatur vastationem,
& Synagogæ reprobationem, misericordiam ad se reuerti volentibus
promittens.*

XII.

Vltus quidem tu es domine, si disputem tecum, veruntamen iusta loquar ad te.^a Quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus qui prauaricantur, & iniquè agunt? Plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt, & faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe à renibus eorū, Et tu domine nosti me, & probasti cor meum tecum. Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis.⁴ Vsq̃uequo lugebit terra, & herba omnis regionis siccabitur propter malitiam habitantium in ea? Consumptum est animal & volucre, quoniā dixerunt: Non videbit nouissima nostra.⁵ Si cum peditibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equis? Cum autem in terra pacis securus fueris, quid facies in superbia Iordanis? Nam & fratres tui & domus patris tui etiam ipsi pugnaverunt aduersum te, & clamauerunt post te plena voce, ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius,⁸ facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylua. Dedit contra me vocem, ideo odiui eam.⁹ Nunquid auis discolor hæreditas mea mihi? Nūquid auis tincta per totum? Venite congregamini omnes bestię terræ,perate ad deuorandum.¹⁰ Pastores multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam. Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudinis,¹¹ posuerunt eam in dissipationem, luxitque super me. Desolatione desolata est omnis terra, quia nullus est qui recogitet corde.¹² Super omnes vias deserti venerunt omnes vastatores terræ, quia gladius domini deuorabit ab extremo terræ vsq; ad extremum eius. Non est pax vniuersæ carni.¹³ Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt: hæreditatem acceperunt, & non eis proderit.^c Confundemini à fructibus vestris, propter iram furoris dñi.¹² Hæc dicit dominus aduersum omnes viciniōs meos pessimos, qui tangunt hæreditatem quam distribui populo meo Israël. Ecce ego euellam eos de terra eorum, & domum Iuda euellam de medio eorum.¹⁵ Et cū euulsero eos, conuertar & miserebor eorum, & reducam eos, virum ad hæreditatem suam, & virum in terram suam.¹⁶ Et erit, si eruditi didicerint vias populi mei, vt iurent in nomine meo, Viuit dominus, sicut docuerunt populum meum iurare in Baal: ædificantur in medio populi mei.¹⁷ Quod si non audierint, euellam gētem illam euulsionē & perditione, ait dominus.

A 1 Iob. 21. 3
Haba. 1. 2

a. Propriè hæc sententia est contra hæreticos, qui cum impij sint, via eorum prosperatur: generantq; filios, eos quos in hæresi decepterunt & prauaricantur, & iniquè agunt, ita vt ecclesiam spoliarent. Hiero. ibi.
b. In die occisionis sanctificantur reprobi, quia tunc sancta quæ debuerunt agere consentiunt, cū digna prauitatis suæ supplicia iā declinare non possunt. Greg. mora. 27. cap. 18.
c. Non vtique ipsam hereditatē se odisset, sed heredes, qui aduersus eū ingrati & impij extiterunt. Laet. lib. 4. ca. 20.
d. Hæreses Iudeos dominus negare noluit, sed sunt heredes sine re, sunt & cum re. Et dicuntur heredes testatore viuente qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam heredes paruuli, qui nihil differunt à seruulo, quoniam sub curatoribus sunt & actoribus. Ergo Iudeis dedit speciem hæreditatis, possessionem negauit. Habent nomen hæredis, vsum non habent. Ambro. Epist. 73.

e. Quod si vis, qui sint reuera cōfusione & exprobratione dignissimi, perspicere, paucos & multis tibi conabor ostendere. Eos ergo inspicere qui mulierum forma omni studio additi sunt, qui pecuniis vsque ad insaniam inhiāt, qui potestis & gloriæ sunt cupidissimi, qui liuore & inuidia tabescunt, qui in fontibus infidiātur, qui semper atram bilem patiuntur, qui vitæ præsentis comoda summa rabie festinant. Chryl. de prouiden. dei lib. 2.

*Iudeorum interitus & dispersio, quanuis in populum dei fuerint assumpti: ad pœnitentiam
tamen illi prouocantur.*

XIII.

Ec dicit dñs ad me: Vade, & posside tibi^a lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos: & in aquam non inferes illud.² Et possedi lumbare iuxta verbum domini, & posui circa lumbos meos.³ Et factus est sermo domini ad me secundo, dicens:⁴ Tolle lumbare quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Euphratem, & absconde ibi illud in foramine petreæ.⁵ Et abij & abscondi illud in Euphrate, sicut præceperat mihi dominus.⁶ Et factum est post dies plurimos, dixit dñs ad me: Surge & vade ad Euphratem, & tolle inde lūbare quod præcepi tibi vt absconderes illud ibi.⁷ Et abij ad Euphratē, & fodi & tuli lumbare de loco ubi absconderam illud. Et ecce computruerat lumbare, ita vt nulli vsui aptum esset.⁸ Et factum est verbum domini ad me, dicens.⁹ Hæc dicit dominus: Sic putrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Ierusalem multam,¹⁰ populum istum pessimū, qui nolūt audire verba mea, & ambulāt in prauitate cordis sui, abieruntq; post deos alienos vt seruiret eis, & adorarent eos. Et erunt sicut lumbare istud, quod nulli vsui aptū est.¹¹ Sicut enim adhæret lūbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnē domum

a. Falthcum, & infra. Lūbare siue cinctoriū quod dei renibus adhæsit, populus Israël est, in lini similitudinem de terra assumptus, & pro peccato ad Assyrios iter plurimos hostes quasi absorptus & absconditus: fedus in ex dei misericordialiberatus. Hierony. ibid.

b. Sic post multos annos reducturus erat dominus populum: vt Ezech. 16. Tolia quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram. S. Tho. ibi.

c. Neque enim purandum est cinctorium abiciente manuisse incinctum dominum. statim vt illos proiecit, alios sibi cōtexuit. Hoc cinctorium ecclesia est de gentibus congregata: quæ scire debet, quia si prioribus nō perperit deus nec sibi parceret si dereliquerit, si nō fuerit digna lūbo eius si nō adhæret domino vnus spiritus fuerit in Christo. Iesu. Raba ibi.

mum Israel, & omnem domum Iuda, dicit dñs, vt essent mihi in populum, & in no-
 men, & in laudem, & in gloriam, & non audierunt. ¹² Dices ergo ad eos sermonē istū:
 Hæc dicit dominus deus Israel: Omnis laguncula implebitur vino. Et dicent ad te:
 Nunquid ignoramus quia omnis laguncula implebitur vino? ¹³ Et dices ad eos: Hæc
 dicit dñs: Ecce ego implebo omnes habitatores terræ huius, & Reges qui sedent de
 stirpe Dauid super thronum eius, & sacerdotes & prophetas, & omnes habitatores
 Ierusalem ebrietate, ¹⁴ & dispergam eos, virum à fratre suo, & patres & filios pariter,
 ait dñs. ¹⁵ Non parcam, & non concedam neq; miserebor vt non disperdam eos. ¹⁶ Au-
 dite, & auribus percipite, nolite eleuari, quia dominus locut⁹ est. ¹⁷ Date domino deo
 vestro gloriā, antequam contenebrescat, & antequam offendant pedes vestri ad mō-
 tes caliginosos. Expectabitis lucem, & ponet eam in vmbra mortis, & in caliginem.
¹⁷ Quòd si hoc non audieritis, in abscondito plorabit anima mea à faciæ superbiæ. ¹⁸
 Plorans plorabit, & deducet oculus meus lachrymam, quia captus est grex domini.
¹⁸ Dic Regi & dominatrici: Humiliamini, sedete in terra, quoniam descendet de ca-
 pite vestro corona gloriæ vestræ. ¹⁹ Ciuitates austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.
 Translata est omnis Iuda transmigratione perfecta. ²⁰ Leuate oculos vestros, & vide-
 te qui venitis ab aquilone. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytū tuum? ²¹ Quid
 dices cum visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum te, & erudisti in caput tuū.
 Nunquid non dolores apprehendent te quasi mulierem parturiētem? ²² Quòd si di-
 xeris in corde tuo, Quare venerunt mihi hæc? propter multitudinem iniquitatis tuæ
 reuelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plātæ tuæ. ²³ Si mutare potest Æthiops
 pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis
 malum. ²⁴ Et disseminabo eos quasi stipulam, quæ vento raptatur in deserto. ²⁵ Hæc
 fors tua, parsque mensuræ tuæ à me, dicit dominus: quia oblita es mei, & confisa es
 in mendacio. ²⁶ Vnde & ego nudaui femora tua contra faciē tuam, & apparuit igno-
 minia tua, ²⁷ adulteria tua, & hinnitus tuus, & scelus fornicationis tuæ. Super colles
 in agro vidi abominationes tuas. Væ tibi Ierusalem. Non mundaberis^c post me, vs-
 quequo adhuc?

d. Eundem sensum frequē-
 ter propheta sub aliis repe-
 tit verbis, vt moris est hor-
 tantibus in dolore grandi
 locatis: quatenus hi quibus
 sic sermo, terreatur magis
 que aduertant atque profi-
 ciant. Dion. ibid.

† Thee. 1. a
 Infr. 31. c

† Infr. 30. c

e. Hoc est, Non mundabe-
 ris postquam es inquinata,
 & priusquam in captiuita-
 tem ducta fueris. Hebr.

*Terræ siccitas Iudæorum malitiæ imputanda, contra quam populus infidelis orans
 non exauditur, quòd pseudoprophetis & non veris credat. X IIII.*

A **V**erbum dñi quod factum est ad Ieremiam de sermonibus siccitatis. ² Luxit
 Iudæa, & portæ eius corruerūt, & obscuratæ sunt in terra, & clamor Ierusa-
 lem ascendit. ³ Maiores miserunt minores suos ad aquam: venerunt ad hau-
 riendū: ⁴ non inuenerunt aquam: reportauerūt vasa sua vacua. Confusi sunt
 & afflicti, & operuerunt capita sua, ⁵ propter terræ vastitatem, quia non venit pluuia
 in terram. Confusi sunt agricolæ, operuerūt capita sua. ⁶ Nam & cerua in agro peperit
 & reliquit, quia non erat herba: ⁷ & onagri steterunt in rupibus. Traxerunt ventum
 quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba. ⁸ Si iniquitates nostræ
 responderint nobis, domine, fac propter nomen tuum, quoniam multe sunt auersio-
 nes nostræ. Tibi peccauimus, ⁹ expectatio Israel, saluator eius in tēpore tribulationis.
 Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum?
¹⁰ Quare futurus es velut vir vagus & fortis, qui non potest saluare? Tu autem in no-
 bis es domine, & nomen tuum inuocatum est super nos: ne derelinquas nos. ¹¹ Hæc
 B dicit dñs populo huic, qui dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & domino nō
 placuit. Nunc recordabitur iniquitatum eorum, & visitabit peccata eorū. ¹² Et dixit
 dñs ad me: † Noli orare pro populo isto in bonum. ¹³ Cum ieiunauerūt, non exaudia
 preces eorum: & si obtulerint holocaustomata & victimas, non suscipiam ea: quoniā
 gladio & fame & peste ego consumam eos. ¹⁴ Et dixi: † A, a, domine deus. Prophe-
 tæ dicunt eis: Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, sed pacem veram
 dabit vobis in loco isto. ¹⁵ Et dixit dominus ad me: Falsò prophetæ vaticinantur

† Sup. 7. c. 11
 c. De po.
 di. 1. c. Præ-
 dixerat.
 † Sup. 2. d

a. Putandumq; est obsidio-
 nis tempore pluuiam non
 fuisse, vt sterilitatē obleis
 sustineret aqua. Vno quip-
 pe fonte Siloe & hoc non
 perpetuo vitur ciuitas.
 Hiero. ibid.

b. Superba Iudæorū perse-
 cutio designatur, ipsi quip-
 pe onagri præ mentis elati-
 tione, ipsi dracones pro vi-
 rulenta cogitatione vocati
 sunt. Greg. Mor. li. 29. c. 18.

c. Huc textum Iudæi expo-
 nūt pro seipis tempore Ie-
 remiæ: quod non quadrat
 textui, cū iam dominus suū
 ab eis subtraxisset auxiliū.
 Sed hoc intelligendum est
 de Christianis post Christi
 aduentū: ac si diceret: Quo-
 niā tu Christe in terris vi-
 sus es, & cū Christianis per
 fidem & sacramenta inhabi-
 tas: qui te quotidie oramus
 & invocamus: nō nos cade-
 re sinas à fide, nec gratiam
 tuam amittere, ne promissio-
 nibus tuis efficiamur in-
 digni. Dion. ibid.

d. Hoc potest dici de Chri-
 sto, qui habitauit inter ho-
 mines quasi alienus: vnde
 Ioan. 1. In propria venit, &
 sui eum non receperunt, &
 quasi viator declinans, qui
 non habuit propriū domi-
 cilium, vt Matth. 8. Filius
 hominis non habet vbi ca-
 put suum reclinet. Et ideo
 declinabat ad domum Mar-
 thæ, & aliorum deuotiorū.
 Lyr. ibid.

in nomine meo. † Non misi eos, & non præcepi eis, neq; locutus sum ad eos. Visionē mendacem & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. ¹⁵ Idcirco hæc dicit dñs de prophetis qui prophetant in nomine meo, quos ego non misi, dicentes: Gladius & fames non erit in terra hac. In gladio & fame consumetur propheta illi: ¹⁶ & populi quibus prophetant, erunt proiecti in viis Ierusalem præ fame & gladio, & non erit qui sepeliat eos, ipsi & vxores eorum, filij & filia eorum, & effundam super eos malum suum. ¹⁷ Et dices ad eos verbum istud: † Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & non taceant, quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer. ¹⁸ Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio: & si introiero in ciuitatem, ecce attenuati fame. Prophetæ quoque & sacerdos abierunt in terram quam ignorabant. ¹⁹ Nunquid proiciens abiecisti Iudam, aut Sion abominata est anima tua? Quare ergo percussisti nos, ita vt nulla sit sanitas? † Expectauimus^f pacem, & non est bonum: & tempus curationis, & ecce turbatio. ²⁰ Cognouimus domine impietates nostras, iniquitates patrum nostrorum, quia peccauimus tibi. ²¹ Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum, neq; facias nobis contumeliam. Solij gloriæ tuæ recordare, ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. ²² Nunquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant, aut cœli possunt dare imbres nisi tu volueris? Nōne tu es dominus deus noster quem expectauimus? Tu enim fecisti omnia hæc.

Precibus priscorum patrum inflexibilis dominus, quatuor plagis populum afficit: ueruntamen reuertenti promittit misericordiam.
XV.

e. Caueant pseudoprophete qui prospera promittendo supplicat populo dei, ne & ipsi pereant, & deceptus populus simili delectatur interitu, iaceantque in viis Ierusalem, & domini præcepta calcantes fame & gladio pereant & non sit qui sepeliat eos, nec ignominiam eorum operiat pulue: e penitentia. Rab. post Hiero. ibi.

f. Quædā est pax falsa. Sap. 14. c. In magno viuētes inficit bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Quædā fraudulenta. Psal. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in consiliis eorum. Quædam transitoria. i. Thessal. vi. Cum enim dixerint pax & securitas tunc repētius eis superueniet interitus. Quædam est pax vera Psal. Fiat pax in virtute tua. S. Tho. ibi.

a. Aduerte quo pacto illud duobus prophetis Ieremie & Ezechiel fuerit renuntiatum, qui pro Iudeis ambo comprecati, nihil sunt pro voto consecuti.

b. Quatuor genera ultionum.

c. Causa abiectionis Iudæorum sunt, qui reddiderunt se indignos vt quia eorum misereatur, compatiatur, aut mediator pro eis roget. S. Tho. ibidem.

d. Si igitur sancti viri vitia fugiunt, quorum vita est nobis utilis, sibi tamē inutilis estimatur, quid nos facere oportet, qui nec alius pdesse possumus, & nobis vitam hanc quasi fœderis pecuniā vsurario quodam cumulo grauescentē onerari in dies peccatorū cupimus? Ambro. de fide rekur.

e. Hoc est, ne differas exaudire preces meas, & illis prebere effectum, vt ab his tot malis me liberes, quæ pro tuo amore patior, Dio nyl. ibi.

f. Facies manus domini est illa percussio iusti iudicij, qua superbientem hominē a paradiso repulit: comminatio autem eius est terror suppl. cij sequentis. Greg. Mora. li. 4. c. 35.

ET dixit dominus ad me: ^a Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eice illos a facie mea, & egrediatur. ¹ Quod si dixerint ad te, Quod egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit dominus: † Qui ad mortem, ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. ² Et visitabo super eos^b quatuor species, dicit dominus. Gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cœli & bestias terræ ad deuorandum & dissipandum, ⁴ & dabo eos in feruorem vniuersis regnis terræ † propter Manassen filium Ezechia Regis Iuda, super omnibus quæ fecit in Ierusalem. ⁵ Quis enim miserebitur tui Ierusalem? Aut quis contristabitur pro te? Aut quis ibit ad rogandum pro pace tua? ⁶ Tu reliquisti me, dicit dominus: retrorsum abiisti. Et extendam manum meam super te, & interficiam te. Laborauit rogans. ⁷ Et dispergā eos, ventilabo in portis terræ. Interfeci & disperdidi populum meum, & tamen a viis suis non sunt reuersi. ⁸ Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Induxi eis super matrem adolescentis vastatorem meridie, misi super ciuitates repētē terrorem. ⁹ Infirmata est quæ peperit septem, defecit anima eius. Occidit ei sol cū adhuc esset dies: confusa est, & erubuit. Et residuos eius in gladium dabo in conspectu inimicorum eorum, ait dominus deus. ¹⁰ Væ mihi, mater mea. Quare genuisti me virum rixæ, virum discordiæ in vniuersa terra? Non fœneraui, nec fœnerauit mihi quisquam. Omnes maledicunt mihi, ¹¹ dicit dominus. Si non reliquiæ tuæ in bonum, c si non occurri tibi in tempore afflictionis, & in tempore tribulationis aduersus inimicum. ¹² Nunquid fœderabitur ferrum ferro ab aquilone, & æs? ¹³ Diuitias tuas & thesauros tuos in direptionem dabo gratis in omnibus peccatis tuis, & in omnibus terminis tuis. ¹⁴ Et adducam inimicos tuos de terra quam nescis: quia ignis succensus est in furore meo, & super vos ardebit. ¹⁵ Tu scis domine, recordare mei, & visita me, & tuere me ab iis qui persequuntur me. Noli in patientia tua suscipere me. Scito quoniam sustinui propter te opprobrium. ¹⁶ Inuenti sunt sermones tui, & conueniam inuocatum est mihi verbum tuum in gladium, & in lætitiā cordis mei, quoniam concilio ludentium, & gloriatus sum a^f facie manus tuæ. † Solus sedebam, quoniam commina-

† Infr. 23. d. 27. c. & 29. b

† Thre. 1. f. 2. f.

† Sup. 8. c.

† Zac. 11. b

† 4. Re. 21. a

† Sup. 6. c

† Amos, 8. c

† Deut. 32. c
Rom. 10. d
† Deut. 32. c

† Infr. 30. c.
13. quæst. 3. c
Quando er
80.

cōminatione replesti me.¹⁸ Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis: Renuit curari. Facta est mihi quasi mendaciū aquarum infidelium.¹⁹ Propter hoc hæc dicit dñs: Si conuertēris, conuertam te, & ante faciem meam stabis: & si separaueris preciosum à vili, quasi os meū eris. Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuertēris ad eos.²⁰ Et dabo te populo huic in murum æreum fortem, & bellabunt aduersum te, & non præualebunt: quia ego tecum sum vt saluem te, & eruam te, dicit dominus.²¹ Et liberabo te de manu pessimorum, & redimam te de manu fortium.

g. Post tot preces promittit dominus auxilium cum consolatione, & tandem liberationem ab eorum manibus. S. Tho. ibi.

Iudæi ob idolorum cultum in graui sunt morituri calamitate, & Babylonica captiuitate, à qua tandem liberandi sunt, & gentes ad fidem vocandi. XVI.

AT factum est verbum dñi ad me, dicens:^{a 2} Non accipies vxorem, & non erunt tibi filij & filia in loco isto:³ quia hæc dicit dñs super filios & filias qui generantur in loco isto, & super matres eorum quæ genuerunt eos, & super patres eorū de quorū stirpe sunt nati in terra hac:^{b 4} Mortibus egrotationū morientur. Non plangentur, & non sepelientur: in sterquilinum super faciē terræ erunt. Et gladio & fame cōsumuntur, & erit cadauer eorum in escam volatilibus cœli, & bestiis terræ.⁵ Hæc enim dicit dominus: Ne ingrediaris domum conuiuij, neque vadas ad plangendum, neque consoleris eos: quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit dominus, misericordiā, & miserationes.⁶ Et morientur grandes & parui in terra ista: non sepelientur neque plangentur, & non se incident, neque caluitium fiet pro eis.⁷ Et non frangēt inter eos lugenti panem ad consolandū super mortuo, & non dabunt eis potum calicis ad consolandum super patre suo & matre.^{c 8} Et domum conuiuij non ingrediaris, vt sedeas cum eis, & comedas & bibas:⁹ quia hæc dicit dominus exercituum, deus Israel: Ecce ego auferam de loco isto in oculis vestris & in diebus vestris vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ.¹⁰ Et cū annunciaueris populo huic omnia verba hæc, & dixerint tibi, † Quare locutus est dñs super nos omne malum grande istud? quæ iniquitas nostra, & quod peccatū nostrum quod peccauimus domino deo nostro? † dices ad eos: Quia dereliquerunt me patres vestri, ait dominus, & abierunt post deos alienos, & † seruiuerunt eis, & adorauerūt eos, & me dereliquerunt, & legem meā non custodierūt. †¹² Sed & vos peius operati estis quā patres vestri. Ecce enim ambulat vnusquisq; post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat. †¹³ Et eiiciam vos de terra hac in terram quam ignoratis vos, & patres vestri, & seruietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.¹⁴ Propterea ecce dies venient, dicit dominus, & non dicetur vltra, Viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra Ægypti:¹⁵ sed viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra aquilonis, & vniuersis terris ad quas eieci illos, & reducam eos in terram suam quam dedi patribus eorum.¹⁶ Ecce ego mittam^f piscatores multos, dicit dominus, & piscabuntur eos. Et post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum.¹⁷ Quia oculi mei super omnes vias eorum: non sunt absconditæ à facie mea, & nō fuit occulta iniquitas eorum ab oculis meis.¹⁸ Et reddam primū duplices iniquitates & peccata eorum, qui contaminauerunt terram meam in morticinis idolorum suorum, & abominationibus suis impleuerūt hæreditatem meam.¹⁹ Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis. Ad te gentes veniēt ab extremis terræ, & dicent: Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem quæ eis non profuit.²⁰ Nunquid faciet sibi homo deos? Et ipsi non sunt dij.²¹ Idcirco ecce ego ostendam eis per vicem hanc, ostendam eis manum meam, & virtutem meā, & scient quia nomen mihi dominus.

Homini & non deo fidentes pertinaciter Iudæi obstinati sunt, in quo propheta imprecatur maledictionem, qui nec deum querunt, nec eius sabbatum sanctificant. XVII.

a. Cur autem propheta arceatur vxorem ducere, causa perspicua est, quod obsidione vicina, pestilentia, & gladio, & fame vniuersi intererant, & tantus sit numerus morientium, vt sepultura vincatur officiu. Rab. ibi. b. Egrotationibus & lōga infirmitate tabescente dei ira est. Hiero. ibi.

c. Prohibuit societatē conuiuiorum in consolationem pro mortuis: nūc prohibet eandem ad lætiam, & ad comestione: de qua 1. Co. 5. Si is qui frater nominatur iter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruient, aut maledic⁹, aut ebriofus, aut rapax, cum huiusmodi nec cibū sumere. S. Th. ibi.

d. A quo enim quis vincitur, eius & seru⁹ est. Hiero. ibi.

e. Poena condigna sequitur delictū. Ex hoc patet quoddā Iudæorū adorasse deos Chaldeorum in Babylone, illis seruuisse, sicut coeperant in Iudæa. Dionys. ibi.

f. De quibus dixit Christus, Matt. 4. Venite post me, & faciam vos piscatores hominū. Ibi ergo populus dei quærat, & inueniatur in Petri & Pauli doctrina gratia discipline: vt non in cōualle sint, vbi flent: sed in montibus, à quibus Christus vnumquemque illuminat. Et cū Petrū legimus, Christus illuminat: & cum Paulū legimus, Christus illuminat. Amb. in Psal. 118. Ser. 6.

† Sup. 5. c.

† Sup. 7. f. 23. quest. 4. c. Recedite. & c. Nimium. † Infr. 23. b

a. Potest hoc tam de Iuda proditore, & peccato eius quod nunquam deleatur, quam de vniuersa genteludica, & peccato indebilit intelligi. Euse.

b. Vides quod talis nō solū insipiens, sed etiam maledictus sit, qui relicto domino omnium, ad conseruum carrit, qui semetipsum iurare nequit. Chry. in 30. c. Gene. hō. 50.

c. Id est quia fouit quæ non peperit, & clamauit quasi ouans suæ fraudis effectū. Sed ludit operam, quia impenso labore alij educat, quos ipsa diuturne fotu sedulitatis animauerit. Am. Hexameron lib. 6. ca. 3. d. Qui enim veraciter metuit dominum, patienter sustinet & expectat miserationes eius. qui autem per pusillanimitatem & impatientiam ab illo declinauerit, ruina proxima erit. Ra. in ca. 2. Ecclē.

e. Quinque sunt differentiæ causarū ob quas molestiis corporalibus in hac vita affligimur. Aut enim ad merita augēda per patiētiā vt Iob, Tobias. Aut ad intelligēdā & corrigēdā peccata nostra, vt Maria soror Moysi, & Magdalena. Aut ad gloriā dei saluantis, vt Paulus. Aut ad custodiā virtutū perceptarum per deinoritiā ad gloriā eius, vt cæcus natus, & Lazarus suscitatus. Aut ad incohabitationem damnationis æternæ, vt Pharaon, Antiochus Herodes. Beda do. 16. post Trinitatem. Verlus, Vt probet (Iob) emendet (Mariam) cōseruet (Paulum) & vt videatur (cæcum) Vt cruciet (Pharaonem, Herodem) miseros virtus diuina flagellat.

Hoc autem postremū, reprobū est propriū, sicut Antiochus & Herodes, qui vtrique, suo tēpore aduersus deū repugnantes, quod tormentorum in gehenna perpetuo passuri essent, presentī afflictionū miserā cunctis ostendebant: quibus congruit illud propheta: Et duplici contritione conterere eos domine. Idem ibi.

a. Placuit autē deo vt corpus Christi, quod mortale & corruptibile suscepit, de sepulchri petra leuati, & immortale atque incorruptibile effectum, iam nō in terrenis, sed in cœlestib⁹ & in patris dextera collocaret. Cypria. in Symbolū Aposto.

Eccecatum^a Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamātino, exaratum super A latitudinem cordis eorum, & in cornibus ararum eorum.² Cum recordati fuerint filij eorum ararum suarum & lucorum suorum, lignorumq; frondentium in montibus excelsis,³ sacrificantes in agro: fortitudinem tuam & omnes thesauros tuos in direptionem dabo, excelsa tua propter peccata tua in vniuersis finibus tuis.⁴ Et relinquēris sola ab hæreditate tua quam dedi tibi, & seruire te faciam inimicis tuis in terra quam ignoras. Quoniam ignem succendisti in furore meo: vsq; in æternum ardebit.⁵ Hæc dicit dominus:†^b Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à domino recedit cor eius.†⁶ Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed habitabit in siccitate in deserto in terra falsuginis, & inhabitabili.⁷ Benedictus vir qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius.†⁸ Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod B ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et erit foliū eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.⁹ Prauum est cor hominis, & inscrutabile: quis cognoscet illud?†¹⁰ Ego dominus scrutans cor, & probans renes, qui do vnicuiq; iuxta viam suam, & iuxta fructū adinventionum suarum.¹¹ Perdix fouit quæ non peperit: fecit diuitias, & non in iudicio: & in dimidio dierum suorū derelinquet eas, & in nouissimo suo, erit insipiens.¹² Solium gloriæ altitudinis à principio: locus sanctificationis nostrę.¹³ Expectatio Israel domine,^d omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viuientium, dominum.¹⁴ Sana me domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero, quoniam laus mea tu es.¹⁵ Ecce ipsi dicunt ad me: Vbi est verbum domini? Veniat.¹⁶ Et ego non sum turbatus te pastore c sequens, & diem hominis non desideravi: tu scis. Quod egressum est de labiis meis, reatum in conspectu tuo fuit.¹⁷ Non sis mihi tu formidini, spes mea tu in die afflictionis.¹⁸ Confundantur qui me persequuntur, & non confundar ego: paueant illi, & nō paueam ego. Induc super eos diem afflictionis, & c duplici contritione conterere eos.¹⁹ Hæc dicit dñs ad me: Vade, & sta in porta filiorum populi tui, per quam ingrediuntur Reges Iuda & egrediuntur, & in cunctis portis Ierusalem,²⁰ & dices ad eos:† Audite verbum domini Reges Iuda, & omnis Iudæa, cunctique habitatores Ierusalem, qui ingredimini per portas istas.²¹ Hæc dicit dominus: Custodite animas vestras, & nolite portare pōdera in die sabbati, nec inferatis per portas Ierusalē,²² & nolite eicere onera de domibus vestris in die sabbati: & omne opus non facietis. Sanctificate diem sabbati, sicut præcepi patribus vestris.²³ Et non audierunt, nec inclinauerūt aurem suam: sed indurauerunt ceruicem suam, ne audirent me, & ne acciperent disciplinam.²⁴ Et erit, si audieritis me, dicit dñs, vt non inferatis onera per portas ciuitatis huius in die sabbati, & si sanctificaueritis diem sabbati, ne faciatis in ea omne opus:²⁵ ingredientur per portas ciuitatis huius reges & principes sedentes super soliū Dauid, & ascendentes in curribus & equis, ipsi & Principes eorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem, & habitabitur ciuitas hæc in sempiternum.²⁶ Et venient de ciuitatibus Iuda in circuitu Ierusalē, & de terra Benjamin, & de cāpestribus, & de montuosis, & ab austro, portantes holocaustum, & victimam, & sacrificiū, & thus, & inferent oblationem in domum domini.²⁷ Si autem non audieritis me, vt sanctificetis diem sabbati, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Ierusalem in die sabbati, succendam ignem in portis eius, & deuorabit domos Ierusalem, & non extinguetur.

† 23. quasi. 3. cap. 1. † Infr. 48. a

† Psal. 1. a.

† Psal. 70. o. Apoc. 2. f. 1. Reg. 16. b

† Habac. 3. a.

Vt lutum in manu figuli, sic homo in manu dei, quem reuertentem deus recipit, obstinatum perdit, atque in ludæos utitur ultione quod prophetam persequantur. XVIII.

Verbum quod factum est ad Ieremiam à domino, dicens: Surge, & descēde in domum figuli, & ibi audies verba mea.³ Et descendi in domū figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam,⁴ & a dissipatū est vas quod ipse faciebat è luto manibus

† Rom. 9. c.

† 22. q. 4. c.
Incommu-
tabilis.
† Isa. 45. b
Sup. 5. b.† De pœ. d.
1. c. Si aga-
mus, & c.
Quāobrē.
† Ionæ. 3. d.
† Infr. 25. b
& 35. c

† Isa. 46. c.

† Infr. 19. c.
49. & 50. c† 93. dist. c.
Diaconi.

manibus suis: conuersusq; fecit illud vas alterum sicut placuerat in oculis eius vt faceret.⁵ Et factum est verbum domini ad me dicens: †^{b 6} Nunquid sicut figulus iste, non potero vobis facere, domus Israel, ait dominus? Ecce sicut lutum in manibus figuli, sic vos, domus Israel, in^c manu tua. †⁷ Repentē loquar aduersum gētem, & aduersus regnum: vt eradicem & destruam & disperdam illud. †⁸ Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersum eam, agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi vt facerem ei,⁹ & subito loquar de gente & regno, vt ædificem, & plantem illud. †¹⁰ Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocē meā, pœnitentiā agam super bono quod locutus sum vt facerem ei.¹¹ Nunc ergo dic viro Iudæ, & habitatori Ierusalē, dicens: Hæc dicit dominus: † Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. † Reuertatur vnusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra,¹² qui dixerunt: Desperauimus, post cogitationes enim nostras ibimus, & vnusquisq; prauitatē cordis sui mali faciemus,¹³ Ideo hæc dicit dominus: Interrogate gētes. † Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel:¹⁴ Nūquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquæ erupentes frigida & defluentes?¹⁵ Quia oblitus est mei populus meus, frustra libentes & impingētes in viis suis, & in semitis seculi, vt ambularent per eas in itinere non trito,¹⁶ vt fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. † Omnis qui præterierit per eam, obstupescet, & mouebit caput suum.¹⁷ Sicut vêtus vrens dispergam eos coram inimicis: dorsum & non faciem ostendam eis in^d die perditionis eorum.¹⁸ Et dixerunt: Venite, & cogitemus cōtra Ieremiam cogitationes. † Non enim peribit lex à sacerdote, neque consilium à sapiente, nec sermo à propheta. Venite, & percutiamus eum lingua, & non attendamus ad vniuersos sermones eius.¹⁹ Attende domine ad me, & audi vocem aduersariorū meorum.²⁰ Nunquid redditur pro bono malum,^e quia foderunt foueam animæ meæ? Recordare quòd steterim in conspectu tuo vt loquerer pro eis bonū, & auerterem indignationem tuam ab eis.²¹ Propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladij. Fiant vxores eorum absque liberis & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Iuuenes eorū confodiantur gladio in prælio,²² audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim super eos latronem repente, quia^f foderunt foueam vt caperent me, & laqueos absconderunt pedibus meis.²³ Tu autem domine scis omne consilium eorum aduersum me in mortem. Ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua non deleatur. Fiant corruentes in conspectu tuo, in tempore furoris tui abutere eis.

b. Possibile quidē deo est non solum de argilla factos per lauachrū regenerationis corrigere, sed & spiritus accepta virtute, & lapsos post pœnitentiā veram ad statum pristinum reuocare Chrysost. ad baptizandos homil. 4.

c. Manus dei interdum potestas ei⁹ intelligitur, sicut hic. Iterum flagellum dicitur, vt Soph. 1. Extende manum tuam super Iudam & Ierusalem. Et Job 19. Manus domini tetigit me. Interdū vero manus patris dicitur filius, vt Isa. 66. Omnia hæc manus mea fecit. Augu. de essent. diui.

d. Dies perditionis Iudeorum omne tempus est post passionem saluatoris vsque ad consummationē seculi: vt postquam subintrauit plenitudo gentiū, tunc omnis Israel salu⁹ fiat. Raba. cum Hiero. ibi.

e. Planē foderunt impietate foueam, occasiones indignationis plurimas & permaximas ministrantes. Sed quid horum fouea ad abyssum magnitudinis? Betnar. ser. 4. heb. pœnoia.

f. Iustum est vt qui decipere pro virili laborant, & ipsi decipiantur. Psal. Laqueum parauerūt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam. S. Tho. ibid.

Ierosolymorum excidium propter idololatriam in Hinnon, ac verbi dei & cultus eius contemptum.

X I X.

† Sup. 6. c.

† 1. Reg. 3. c.

† Sup. 18. c.
† Infr. 49. c.
& 50. c.

HÆc dicit dominus: Vade, & accipe lagunculam figuli testeam, & de senioribus populi, & de senioribus sacerdotum,² & egredere ad vallem filiorū Hinnon, quæ est iuxta introitū^a portæ fictilis: & prædicabis ibi verba quæ ego loquor ad te.³ & dices: Audite verbū domini Reges Iuda, & habitatores Ierusalē: Hæc dicit dominus exercitū deus Israel: † Ecce ego inducā afflictionem super locū istū, ita vt † omnis qui audierit illā, tinniat aures eius,⁴ eo quòd dereliquerint me, & alienum fecerint locum istum,^b & libauerint in eo diis alienis, quos nescierūt ipsi & patres eorum, & reges Iuda, & repleuerunt locum istum sanguine innocentum,⁵ & ædificauerunt excelsa Baalim ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim: quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in cor meū.⁶ Propterea ecce dies venient, dicit dominus, & non vocabitur amplius locus iste Thopheth, & vallis filij Hinnō, sed vallis occisionis.⁷ Et dissipabo cōsilium Iuda & Ierusalem in loco isto, & subuertam eos gladio in conspectu inimicorū suorum, & in manu quærentium animas eorum, & dabo cadauera eorum escam volatilibus cœli, & bestiis terræ, †⁸ & ponam ciuitatem hanc in stuporem & in sibilum. † Omnis qui præterierit per eam,

a. Vbi figuli operabantur, quæ & porta Sur, porta orientalis, & porta stercorearia dicitur.

b. Nulli autem dubiū quin in templo dei Baal idolum posuerint, siue in delubro quod erat in valle filij Hinnō, vbi & vallis Baal & ara eius fuit, super quam immolauerunt & incenderūt filios suos, quæ dominus nec cogitauit, nec locutus est, nec ascenderunt in cor eius: non quòd deus futura nescierit, sed quæ indigna sunt, sua notitia ignorare se dicat, iuxta illud, recedite à me operarij iniquitatis nescio vos. Hierony. ibid.

N

c. Hoc est, Chaldei vitam eorum quæretes exstinguere. Ex quo patet durissima fames quæ fuit tempore obsidionis Ierusalem à Chalæis. Dionys. ibid.

d. Dei & primæ causæ desiderio languens rationalis creatura, ad ea quæ oculis cerni possunt, se conuertit, & horum aliquid pessimo errore deum facit. Vnde deum faciunt alij solem, alij Lunam, alij stellarum cœtum, alij cœlum ipsum vñ cum stellis: vt à motu quantum pro diuersarum quantitate tui qualitate alio atq; alio, omne genus rerū dependeat. Greg. Nazian. lib. 2. Theolog.

obstupescet, & sibilabit super vniuersa plaga eius. ⁹ Et cibabo eos carnibus filiorum suorum, & carnibus filiarum suarum, & vnusquisque carnem amici sui comedet in obsidione & in angustia in qua concludent eos ^c inimici eorum, & qui quærent animas eorum. ¹⁰ Et conteres lagunculam in oculis virorum qui ibunt tecum, ¹¹ & dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum: Sic conteram populum istum & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest vltra instaurari. Et in Thopheth sepelientur, eo quod non sit alius locus ad sepeliendum. ¹² Sic faciam loco huic, ait dominus, & habitatoribus eius, & ponam ciuitatem istam sicut Thopheth. ¹³ Et erunt domus Ierusalem & domus Regum Iuda, sicut locus Thopheth, immundæ: ^d omnes domus in quarum domatibus sacrificauerunt omni militiæ cœli, & libauerunt libamina diis alienis. ¹⁴ Venit autem Ieremias de Thopheth quod miserat eum dominus ad prophetandum, & stetit in atrio domus domini, & dixit ad omnem populum: ¹⁵ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Ecce ego inducam super ciuitatem hanc, & super omnes vrbes eius vniuersa mala quæ locutus sum aduersum eam, quoniam indurauerunt ceruicem suam, vt non audirent sermones meos.

Ieremias ob dei verbum percussus & in carcerem coniectus atque derisus, Iudeis Babylonicam gemebundus minatur captiuitatem.

X X.

a. Ille autem erat pontifex templi: data sibi sacerdotij dignitate in peruersum abiit, non vt doceat & sermone corripiat, sed vt cruciatibus terreat: vnde Paulus, & Saluator noster iussu pontificis verberantur. Hieron. ibid.

b. Hoc est, cū nomen à proprietate imponatur, pristinum nomen amittes, quod oris nigredo interpretatur. Per os autem iubendi auctoritas, per nigredinem vero potestatis abusus designatur: quam quoniam statim erat amitturus, nō amplius Phassur, sed pauper erat vocandus, Dion. ibid.

c. Quod si propheta sic discruciat, eo quod statuerat flere, quæ tandem nos venia digni censebimur, qui ab exhibenda doctrina celsitemus? Chrys. ex Luca. cap. 10. Concio. I.

d. Solus deus est qui probat iustitiam, sicut solus est qui cordis videt constantiam. Glo. ordin.

e. Tantum de sua conditione securus est, & sic cōfide in fortitudine, vt mortem præferat vitæ. Hieron. ibid.

f. Denique exponit causas cur mortem præferat vitæ, & omnino non esse quam male est, subiungens: Quare de vulua egressus sum, &c. Raba. ibid.

ET audiuit ^a Phassur filius Emmer sacerdos, qui cōstitutus erat princeps in domo domini, Ieremiam prophetantē sermones istos, & percussit Phassur Ieremiam prophetam, & misit eum in neruum, quod erat in porta Benjamin superiori in domo domini. ³ Cūque illuxisset in crastinum, eduxit Phassur Ieremiam de neruo: & dixit ad eum Ieremias: ^b Non Phassur vocauit dominus nomen tuum, sed pauorem vndique: ⁴ quia hæc dicit dominus: Ecce ego dabo te in pauore, & omnes amicos tuos, & corruent gladio inimicorum suorum, & oculi tui videbunt. Et omnem Iudam dabo in manu Regis Babylonis, & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. ⁵ Et dabo vniuersam substantiam ciuitatis huius, & omnem laborem eius, omneq; pretium, & cunctos thesauros Regum Iuda dabo in manu inimicorum eorum: & diripient eos, & tollent, & ducent in Babylonem. ⁶ Tu autem Phassur & omnes habitatores domus tuæ ibitis in captiuitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris, ibiq; sepelieris, tu & omnes amici tui, quibus prophetaisti mendacium. ⁷ Seduxisti me domine, & seductus sum, fortior me fuisti, & inualuisti. ^c Factus sum in derisum tota die. Omnes subsannant me, ⁸ quia iam olim loquor vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito. Et factus est mihi sermo domini in opprobrium & in derisum tota die. ⁹ Et dixi: Non recordabor eius, neque loquar vltra in nomine illius. Et factus est ^c in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. ¹⁰ Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu, Persequimini, & persequamur eum ab omnibus viris qui erant pacifici mei, & custodientes latus meum, si quomodo decipiatur, & præualeamus aduersus eum, & consequamur ultionem ex eo. ¹¹ Dominus autem mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt, & confundentur vehemēter, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur. ^{d 12} Et tu domine ^d exercituum, [†] probator iusti, qui vides renes & cor, videam quæso ultionem tuam ex eis. [†] Tibi enim reuelaui causam meam. ¹³ Cantate domino, laudate dominum, quia liberauit animam pauperis de manu malorum. [†] ¹⁴ Maledicta dies in qua natus sum: dies in qua peperit me mater mea, nō sit benedicta. ^{e 15} Maledictus vir qui annuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi puer masculus, & quasi gaudio lætificauit eum. ¹⁶ Sit homo ille vt sunt ciuitates quas subuertit dominus, & non pœnituit eum. Audiatur clamorem mane, & vlulatum in tempore meridiano, ¹⁷ quia non me interfecit à vulua, vt fieret mihi mater mea sepulchrum, & vulua eius conceptus æternus. ^{† f 18} Quare de vulua egressus sum, vt viderem laborem & dolorem, & consumerentur in confusione dies mei?

† Psal. 30. d

† Infr. 23. g

† Sup. 11. d

† Iob. 3. a

† Iob. 3. b. & 10. d.

Propheta capiendam urbem ac exurendam vaticinatur, ac Sedeciam cum populo suo captiuandum.

X X I.

A **V**erbum quod factum est ad Ieremiam à domino, quando misit ad eum Rex Sedecias^a Phassur filium Melciæ, & Sophoniam filium Maasiæ sacerdotem, dicens:² Interroga pro nobis dominum, quia Nabuchodonosor Rex Babylonis præliatur aduersum nos, si forte faciat dominus nobiscum secundum omnia mirabilia sua, & recedat à nobis.^b ³ Et dixit Ieremias ad eos: Sic dicetis Sedeciæ:⁴ Hec dicit dominus deus Israel: Ecce ego conuertā vasa belli quæ in manibus vestris sunt, & quibus vos pugnatis aduersum Regem Babylonis & Chaldæos, qui obsident vos in circuitu murorum, & congregabo ea in medio ciuitatis huius, & debellabo ego vos in manu extēta, & in brachio forti, & in furore & in indignatione, & in ira grādi, & percutiam habitatores ciuitatis huius. Homines & bestię pestilentia magna morientur.⁷ Et post hæc, ait dominus, dabo Sedeciam regem Iuda & seruo eius, & populum eius, & qui derelicti sunt in hac ciuitate à peste & gladio & fame, in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, & in manu inimicorū eorum, & manu quærētium animam eorum, & percutiet eos in ore gladij, & non flectetur neq; parceret, nec miserebitur.⁸ Et ad populum hunc dices: Hec dicit dominus:† Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis.†⁹ Qui habitauerit in vrbe hac, morietur gladio, & fame, & peste: qui autem egressus fuerit, & transfugerit ad Chaldæos qui obsident vos, viuet, & erit ei anima sua quasi spoliū.¹⁰ posui enim faciem meam super ciuitatē hanc in malum, & non in bonum, ait dominus.^d in manu Regis Babylonis dabitur, & exuret eam igni.¹¹ Et domui Regis Iuda: Audite verbum domini ¹² domus David, Hec dicit dominus:† Iudicate mane iudiciū, & eruite vi oppressum de manu calūniantis, ne forte egrediatur vt ignis indignatio mea, & succendatur, & nō sit qui extinguat propter malitiam studiorum vestrorum.¹³ Ecce ego ad te habitatricem vallis solidæ atque campestris, ait dominus: qui dicitis, Quis percutiet nos, & quis ingreditur domus nostras?¹⁴ Et visitabo super vos iuxta fructum studiorum vestrorum, dicit dominus: & succendam ignem in saltu eius, & deuorabit omnia in circuitu eius.

a. Hic Phassur alius est dī superioris, vt pote quia ex alio patre natus. Dion. ibi.

b. Cominatur tēpus pœnæ & vrbs excidium contra tria, quibus maximè confidebant: scilicet in armorū munitione, in murorū fortitudine, & in dei ptectione: qua semet dominus quātū ad maiores, & mediocres, minatur vindicturum. S. Tho. ibi.

c. Primū de vniuersa vrbe prophetatum est, nūc propriè Sedeciæ prædicitur & populo ei, qui residui fuerint post pestē gladium & famē, quod à Nabuchodonosor Babylonio rege capiendus sit, interficiendus, & que cū amicis suis gladio nec vllā eius spēs mifericordiam, cuius fœdus & celsitudinē perituro deservit. Raba. ibi.

d. In quibus patet Ieremiæ cōstantia, quod non solū regi suam comminatur deiectionē, sed & populo cōsulit ad aliū regē transmigrationem contra propriū regis decretū. Dion. ibi.

Mittitur propheta nunciaturus Regi iudiciū, iustitiam, oppressorum liberationem, & Regis Ioacim confusionem.

X X I I.

A **H**ec dicit Dominus: Descende in domum Regis Iuda, & loquēris ibi verbum hoc,² & dices: Audi verbū Domini Rex Iuda, qui sedes super solium David, tu & serui tui, & populus tuus qui ingredimini per portas istas.³ Hec dicit dominus:†^a Facite iudiciū & iustitiam, & liberare vi oppressum de manu calūniatoris: & aduenam & pupillum & viduam nolite contristare, neq; opprimatis iniquē: & sanguinem innocentem ne effundatis in loco isto.⁴ Si enim facientes feceritis verbum istud, ingredientur per portas domus huius Reges sedentes de genere David super thronum eius, & ascēdentes currus & equos, ipsi, & serui & populus eorū.†⁵ Quod si non audieritis verba hæc,^b in memetipso iuravi, dicit dominus, quia in solitudinem erit domus hæc.⁶ Quia hæc dicit dominus super domum Regis Iuda: Galaad tu mihi caput Libani, si non posuero te solitudinem, vrbes inhabitabiles.⁷ Et sanctificabo super te interficientem virum, & arma eius, & succidēt electas cedros tuas, & præcipitabunt in ignem,⁸ & pertransibunt gentes multæ per ciuitatē hanc, & dicet vnusquisque proximo suo:† Quare sic fecit dominus ciuitati huic grādi?⁹ Et respōdebūt: Eo quod reliquerint pactū domini dei sui, & adorauerint deos alienos, & seruierint illis.¹⁰ Nolite flere mortuū, neq; lugeatis super eum fletu. Plangite eū qui egreditur, quia nō reuertetur vltra, nec videbit terrā natiuitatis suæ.¹¹ Quia hæc dicit dominus^c ad Sellum filium Iosia Regem Iuda, qui regnavit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto: Nō reuertetur huc amplius,¹² sed in loco ad quē transtuli eū, ibi morietur,

a. Monet quid facere Rex debeat vt vitet impēdētē dei sententiam Regum autem pprium est facere iudiciū & iustitiam, & liberare populum de manu calūniatorū vt oppressum, & peregrino pupillōque & viduæ, qui facilius opprimuntur à potētibus, præbere auxilium Hiero. ibi.

b. Iure ergo deus qui iuratur securus, quem nihil fallit, quē nihil latet, qui omnino fallere ignorat, quia nec falli potest. Cū enim iurat, se adhibet testem. Quomodo tu cū iuras, deum adhibes testem, sic ipse cum iurat, se testē adhibet. Tu quando illum adhibes testē, forte supra mēdaciū tuū accipis in vanum nomen domini dei tui. Ne mendaciū iures ergo, noli iurare. Au. de verbis Aposto. Ser. 30.

c. Id est, ad Ioacim, quia omnes filij Iosia dicti sunt. Sellum, id est consummatio: quia in ipsis regnum Israel consummatum est.

& terram istam non videbit amplius.¹³ Væ qui edificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio. Amicum suum opprimit frustra, & mercedem eius nō reddet ei.¹⁴ Qui dicit: Edificabo mihi domū latam, & cœnacula spaciofa: qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cœdrina, pingitque sinopide.¹⁵ Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro? Pater tuus nunquid non comedit & bibit, & fecit iudiciū & iustitiam, tunc cum bene erat ei? ¹⁶ Iudicauit causam pauperis & egeni in bonum suum. Nunquid non ideo quia cognouit me, dicit dominus? ¹⁷ Tui verò oculi & cor ad auaritiam, & ad sanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad cursum mali operis. ¹⁸ Propterea hæc dicit dominus ad Ioacim filium Iosia Regem Iuda: Non plangent eum: Væ frater, & væ soror: nō concrepabunt ei, Væ domine, & væ inclyte.¹⁹ Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalē. ²⁰ Ascende Libanum, & clama, & in Basan da vocem tuam, & clama ad transeuntes, quia contriti sunt omnes amatores tui. ²¹ Locutus sum ad te in abundantia tua, dixisti: Non audiam. Hæc est via tua ab adolescentia tua, quia non audisti vocem meam. ²² Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captiuitatem ibunt. Et tunc confundēris & erubescas ab omni malitia tua, ²³ quæ sedes in Libano, & nidificas in cedris. Quomodo congemuisti cum venissent tibi dolores quasi dolores parturiētis? ²⁴ Viuo ego, dicit dominus: quia si fuerit Iechonias filius Ioacim Regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum. ²⁵ Et dabo te in manu quærentium animam tuam, & in manu quorum tu formidas faciē, & in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis, & in manu Chaldæorum. ²⁶ Et mittam te & matrem tuam quæ genuit te, in terram alienam in qua nati nō estis, ibiq; moriemini. ²⁷ Et in terram ad quā ipsi leuant animam suam, vt reuertantur illuc, nō reuertentur. ²⁸ Nunquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? Nunquid vas absque omni voluptate? Quasi abiecti sunt ipse & semen eius, & proiecti in terram quam ignorauerunt? ²⁹ Terra, terra, audi sermonem domini: ³⁰ Hæc dicit dominus: Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur. Nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.

d. Scriptura sacra hanc habet consuetudinem, vt omnes reges veteris testamēti morbos referat & sepultos, præter Ioacim filiū Iosia. Hieron. ibid.

e. Arguit Ierusalem superbiam, & quod diuitiarum magnitudine abusa sit in contemptu dei: & narrat quod nō solum hoc tempore, sed & ab initio quando educta est in Aegyptum, non audierit vocem dei: vnde omnes pastores eius & principes huc illucque dispersi sunt, & captiuitati Babylonie colla submiserint. Raba. ibid.

f. Iechonias quamuis Zorobabel in Babylone genuerit, tamen in Iudæa nullum filium genuit, nec habuit quempiā sibi in regno succedentem. Dion. ibid.

Comminatio domini in prelatos & prophetas ob scelera sua dispergendos, quod populum ad malum induxerint per ficta verba, per somnia, & per scripturæ deprauationem. XXXIII.

a. Quia superi⁹ omnis spes regni Iudaici fuerat amputata, trāsīt ad principes ecclesiæ: & synagoga cū suis pastorebus derelicta atque damnata, ad apostolos sermo fit, de quibus dicitur: Et suscitabo super eos pastores, & pascunt eos, & nō formidabunt vltra. Hieron. ibid.

b. Simile habes. Isa. 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud & corroboret iudicio & iustitia. Non dixit in acquisitione gloriæ gazariūque terrestrium, nō in victoria gentiū plurimum, vrbiumque; debellatio- ne superbarum, sed iudicio & iustitia. Beda super Euāgelium Missus.

c. Hæc & sequentia referri possit ad Iudæos, qui Christum requirere noluerunt, sed ipsum blasphemauerunt, tandem occiderunt, nec eū agnouerunt, quos figurabant qui tempore Ieremiæ fuerunt, & eum persecuti sunt. Dion. ibid.

Væ ^a pastoribus qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit dominus. ² Ideo hæc dicit dominus deus Israel ad pastores qui pascunt populum meum: Vos dispersistis gregem meum, & eiecistis eos, & non visitastis eos. Ecce ego visitabo super vos malitiā studiorum vestrorū, ait dominus. ³ Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris ad quas eiecero eos illuc, & conuertā eos ad rura sua, & crescent & multiplicabūtur, ⁴ & suscitabo super eos pastores, & pascunt eos: nō formidabūt vltra, & nō pauebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit dominus. ⁵ Ecce dies veniūt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustū, & regnabit rex, & sapiens erit, & ^b faciet iudicium & iustitiam in terra. ⁶ In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen quod vocabunt eū, Dominus iustus noster. ⁷ Propter hoc ecce dies veniunt, dicit dominus: & nō dicēt vltra: Viuit dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti: ⁸ sed, Viuit domin⁹, qui eduxit & adduxit semen domus Israel de terra aquilonis, & de cunctis terris ad quas eiecero eos illuc, & habitabunt in terra sua. ⁹ Ad Prophetas contritum est cor meū in medio mei, cōtremuerūt omnia ossa mea. Factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus à vinō, à facie domini, & à facie verborū sanctorum eius, ¹⁰ quia adulteris repleta est terra, quia à facie maledictionis luxit terra, arefacta facta sunt arua deserti. Factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis. ¹¹ Propheta ^c nanque & sacerdos polluti sunt, & in domo mea inueni malum eorum, ait dominus: ¹² Idcirco via eorū erit quasi lubricum in tenebris, impellentur enim, & corruent in ea.

† 24. q. 2. c. d. Trāsferunt. Ezech. 34. a

† Infr. 33. c. Isa. 4. b. 45. c. 45. b. Ezech. 34. c. Dan. 9. g. Ioan. 1. g. † Deut. 33. d. † Sup. 16. c.

in ea. Afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait dominus. ¹³ Et in Prophetis Samariæ vidi fatuitatem, & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel. ¹⁴ Et in Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortauerunt manus pessimorum, vt non conuerteretur vnusquisque à malitia sua. Facti sunt mihi omnes vt Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha. ¹⁵ Propterea hæc dicit dominus exercituum ad Prophetas: † Ecce ego cibabo eos absinthio, & potabo eos felle. A prophetis enim Ierusalem egressa est pollutio super omnem terram. ¹⁶ Hæc dicit dominus exercituum: ^d Nolite audire verba Prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini. ¹⁷ Dicunt iis qui blasphemant me, Locutus est dominus, Pax erit vobis, & omnibus qui ambulant in prauitate cordis sui, dixerunt: Non veniet super vos malum. ¹⁸ Quis enim adfuit in consilio domini, & vidit & audiuit sermonem eius? Quis considerauit verbum illius, & audiuit? ¹⁹ Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur, & tempestas erumpens super caput impiorum veniet. ²⁰ Non reuertetur furor domini vsque dum faciat & vsque dum compleat cogitationem cordis sui. In nouissimis diebus intelligetis consilium eius. † ^{c 21} Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. ²² Si steterissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo, auertissem vtique eos à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. ²³ Putasne deus è vicino ego sum, dicit dominus: & non deus de longe? ²⁴ Si occultabitur vir in absconditis & ego non videbo eum? dicit dominus. ^f Nunquid non cælum & terram ego impleo? ait dominus. ²⁵ Audiui quæ dixerunt prophetae prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniaui: somniaui. ²⁶ Vsquequo istud est in corde prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui? ²⁷ Qui volunt facere vt obliuiscatur populus meus nominis mei, propter somnia eorum quæ narrant vnusquisque ad proximum suum, sicut obliti sunt patres eorum nominis mei propter Baal. ²⁸ Propheta qui habet somnium, narret somnium: & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum vere. ^g Quid paleis ad triticum? dicit dominus. ²⁹ Nunquid non verba mea sunt quasi ignis? ait dominus: & quasi malleus conterens petram? ³⁰ Propterea ecce ego ad prophetas, ait dominus, ^h qui furantur verba mea vnusquisque à proximo suo. ³¹ Ecce ego ad prophetas, ait dominus, qui assumunt linguas suas: & aiunt, Dicit dominus. ³² Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, dicit dominus: qui narrauerunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo, & in miraculis suis, cum ego non misissem eos, nec mandassem eis: qui nihil profuerunt populo huic, dicit dominus. ³³ Si igitur interrogauerit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens: Quod est onus domini? dices ad eos: Vt quid vobis onus? Proiciam quippe vos, dicit dominus: ^{i 34} & propheta & sacerdos, & populus qui dicit, Onus domini: visitabo super virum illum, & super domum eius. ³⁵ Hæc dicetis vnusquisque ad proximum & ad fratrem suum: Quid respondit dominus? Et quid locutus est dominus? ³⁶ Et onus domini vltra non memorabitur, quia onus erit vnicuique sermo suus. Et peruertistis verba dei viuentis, domini exercituum, dei nostri. ³⁷ Hæc dices ad Prophetam: ^k Quid respondit tibi dominus, & quid locutus est dominus? ³⁸ Si autem onus domini dixeritis propter hoc hæc dicit dominus: Quia dixistis sermonem istum, Onus domini, & misi ad vos, dicens: Nolite dicere, Onus domini: ³⁹ propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos & ciuitatem quam dedi vobis & patribus vestris à facie mea: † ⁴⁰ & dabo vos in opprobrium sempiternum, & ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione delebitur.

† Sup. 9. c.

† Sup. 14. c.
Infra. 27. c.
& 29. c.

d. Monet cauere à falsis prophetis, qui incautos decipiunt auditores. Primo per ficta verba: quia cum nihil vidissent, dicebant se visionem à domino accepisse. Secundo per somnia vana, dū somniis phantasticis quasi diuinis reuelationibus adhaerebant, & inde alios illudebant. S. Tho. ibi.

e. Cōtemplemur hereticos, quomodo semel deperantes salutē suā se praeferant deliciis, vescantur carnibus, frequenter adeant balnea, musco fragrent, vnguentis variis delibuti. Hiero. ibid. f. Si ergo dominus est qui cælū cōplet & terram, quis potest spiritum sanctum iudicare dominationis & diuinæ potestatis exortē, qui repleuit orbem, & quod vltra totum orbē est, repleuit Iesum totius orbis redemptorem? Ambr. de spiritu sancto. lib. 1. ca. 7. Qui implet omnia, videt omnia, in quo monstrat quid sit, Videbo eū. Neq; enim morte corporali videre credendus est deus, tanquam alibi sit ipse cum videt, & alibi quod videt. Fulgen. ad Trasim. regem lib. 2. g. Paleæ in consummatione seculi à tritico separantur Ex quo approbatur, dum sumus in corpore isto mortali, mixtos esse cum tritico. Hiero. aduer. Pela. lib. 1. h. Exponere enim iustificationes & testamentum domini, & hoc idem facere quod fecit dominus, quid aliud est quam sermones eius abicere, & disciplinā dominicam contemnere? nec terrena, sed spiritualia furta & adulteria committere, dum quis de euangelica veritate furatur domini nostri verba & facta, & corrumpit atque adulterat præcepta diuina, sicut apud Ieremiā scriptum est: Qui furantur verba mea, & c. Cyp. Epist. li. 2. Epist. 3. i. Quia igitur prophetae solebant peccantibus tristitia nūciare, & sic ad penitentiā prouocare, dominus autē sententiā differebat, ideo putabat populus pseudo prophetarū fraude deceptus, non ventura quæ dominus minabatur. Glo. ordi. ibid. k. Increpat irridetē populum comminans illi pernam quantum ad interrogantes, & quantum ad colloquētes. Eū itē prohibet irrisiones verborū, vnde Ezechie. 31. Audiūt sermones tuos, & nō faciunt eos: quia in canticū oris sui verūt illos: ex quibus penā merentur captiuitatis. S. Tho. ibid.

Visio ficuum bonarum & malarum, partem populi reducendam, & partem cum rege perdendam designat.

XXIII.

N iij

a. Oſtenſio iſta quæ ſubdi-
tur, facta eſt Ieremie per i-
maginariam viſionē: cuius
ſignificationē dominus re-
uelauit propheta. Dionyſ.
ibid.

b. Ambos referamus cala-
thos ad eos præcipue qui in
aduentu domini ſaluatoris
crediderunt & non credi-
derunt. Simplices autem
ſequentes hiftoriam, bona-
rum ſcicorum calathum di-
cunt Iechoniam, qui ſe Ie-
remia conſilio & imperio
dei tradiderat regi Baby-
lonio cui & proſpera domi-
nus pollicetur. Malarū au-
tem Sedeciam, qui contra-
dicens ſententiæ dei capus
ſit: cæcatusq; oculis, ductus
eſt in Babylonem, ibique
mortuus eſt. Hieron. ibid.

c. Intelligit præcipue Sede-
ciam cum principibus ſuis,
ſimiliter illi afflictio-
nem in terra ſua, & conſu-
ſionem in terra aliena, qui-
tum ad opprobrium, maledi-
ctionem, & imprecationem.
S. Thom. ibid.

Stendit^a mihi dominus, & ecce duo calathi pleni ficis poſiti ante templum^a
domini, poſtquam tranſtulit Nabuchodonofor rex Babylonis Iechoniam fi-
lium Ioacim regem Iuda, & principes eius, & fabrum & incluſorem de Ieru-
ſalem, & adduxit eos in Babylonem.² Calathus vnus ficus bonas habebat nimis, vt
ſolent ficus eſſe primi temporis. Et calathus vnus ficus habebat malas nimis: quæ co-
medi non poterant, eo quod eſſent malæ.³ Et dixit dominus ad me: † Quid tu vides^b †
Ieremia? Et dixit: † Ficus bonas, bonas valde: & malas, malas valde, quæ comedi non
poſſunt, eo quod ſint malæ.⁴ Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: † Hæc di-
cit dominus deus Iſrael: Sicut ficus hæ bonæ, ſic cognoscam tranſmigrationem Iuda
quam emiſi de loco iſto in terram Chaldæorum in bonum,⁶ & ponam oculos meos
ſuper eos ad placandum: Et reducam eos in terram hanc, & ædificabo eos, & non de-
ſtruam, & plantabo eos, & non euellam: †⁷ & dabo eis cor vt ſciant me quia ego ſum
dominus. † Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum: quia reuertetur ad me
in toto corde ſuo. †⁸ Et ſicut ficus peſſimæ quæ comedi nō poſſunt, eo quod ſint ma-
læ, hæc dicit dominus: ſic dabo Sedeciā regem Iuda, & principes eius, & reliquos de
Ieruſalem qui remanſerunt in vrbe hac, & qui habitant in terra Ægypti. †⁹ Et da-
bo eos in vexationem afflictionemque omnibus regnis terræ: in opprobrium, & in
parabolam, & in prouerbium, & in maledictionem, in vniuerſis locis ad quæ eieci
eos: †¹⁰ & mittam in eis gladium, & famem, & peſtem, donec conſumantur de terra
quam dedi eis & patribus eorum.

† Sup. 1.2

† Infr. 31. f. 1

† Infr. 29. d.

D † Infr. 29. d.

Septuaginta annorum captiuitas prænuntiata paſtores & magnates ad planctum
vocat.

X X V.

Verbum quod factum eſt ad Ieremiam de omni populo Iudæ in anno quar-
to^a Ioacim filij Iofix regis Iuda, ipſe eſt annus primus Nabuchodonofor
regis Babylonis.² Et locutus eſt Ieremias Propheta ad omnem populum Iu-
da, & ad vniuerſos habitatores Ieruſalem, dicens: †³ A terriodecimo anno Iofix fi-
lij Amon regis Iuda, vſque ad diem hanc, iſte eſt tertius & viciſimus annus: factum
eſt verbum domini ad me, & locutus ſum ad vos de nocte conſurgens, & loquens, &
non audiftis.⁴ Et miſit dominus ad vos omnes ſeruos ſuos Prophetas, conſurgens
diluculo mittensque, & non audiftis, neque inclinasti aures veſtras vt audiretis, cū
diceret: † Reuertimini vnusquiſque à via ſua mala, & à peſſimis cogitationibus ve-
ſtris, & habitabitis in terra quam dedi dominus vobis & patribus veſtris à ſeculo
& vſque in ſeculum.⁶ Et nolite ire poſt deos alienos, vt ſeruiatis eis, adoretisque eos:
neque me ad iracundiam prouocetis in operibus manuum veſtrarum, & non affli-
gam vos: †⁷ & non audiftis me, dicit dominus, vt me ad iracundiam prouocaretis in
operibus manuum veſtrarum in malum veſtrum.⁸ Propterea hæc dicit dominus ex-
ercituum: † Pro eo quod non audiftis verba mea,⁹ ecce ego mittam & aſſumam vni-
uerſas cognationes aquilonis, ait dominus, & Nabuchodonofor regem Babylonis
ſeruum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam, & ſuper habitatores eius, & ſuper
omnes nationes quæ in circuitu eius ſunt, & interficiam eos, & ponam eos in ſtupo-
rem & in ſibillum, & in ſolitudoſes ſempiternas.¹⁰ Perdámq; ex eis vocem gaudij &
vocem lætitiæ, vocem ſponſi & vocem ſponſæ, vocem molæ, & lumen lucernæ.¹¹ Et
erit vniuerſa terra eius in ſolitudoſes & in ſtuporem, & †^d ſeruiant omnes gētes iſtæ
regi Babylonis ſeptuaginta annis. †¹² Cūq; impleti fuerint anni ſeptuaginta, viſitabo
ſuper regem Babylonis, & ſuper gentem illam, dicit dominus, iniquitatem eorum, &
ſuper terram Chaldæorum, & ponā illam in ſolitudoſes ſempiternas.¹³ Et adducā ſu-
per terram illā omnia verba mea quæ locutus ſum cōtra eam: omne quod ſcriptū eſt
in libro iſto, quæcunq; prophetauit Ieremias aduerſum omnes gentes,¹⁴ quia ſerui-
erunt eis cum eſſent gentes multæ, & reges magni. Et reddam eis ſecundū opera eorū
& ſecundū facta manuum ſuarum.¹⁵ Quia ſic dicit dominus exercituum deus Iſrael,

A Anno ante
Chriſtum.
643.
Anno mun-
di. 3329.

† Sup. 18. b
Infr. 35. c.
4. Reg. 17. b

† 2. Par. 36. d
1. Eſdr. 1. a
Daniel. 9. d
Infr. 29. c.

c Sume.

c. Vnde agnoſcere poſſum?
cui ſta quidem quæ affli-
guntur iudicio dei percu-
ti, ſed tamen vt ſepe memo-
raui, propter peccata ſub-
uerſi. Ac per hoc quicquid
actum eſt, peccatis nō deo
adſcribendum, quia recte illi
rei factum adſcribitur, qui
victa fuerit, exegit. Salua-
nus. lib. 7.

d. Sicut Ieruſalem poſt ſe-
ptuaginta annos recepit
priſtinos habitatores, & ex-
pleti ſupplicijs, quia obe-
diunt ſententiæ dei, ſolici-
tate priſtina fruiſe: ſic &
Babylonis qui elatus eſt in
ſuperbiam, & ſuarum arbi-
tratus eſt virium quod re-
gnauit in gentibus, & non
domini voluntatis, Medis
Perſique venientibus de-
ſtruetur. Deniq; vſque ho-
die Babylonis reliquæ tan-
tum manent. Hieron. ibid.

^c Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gentibus ad quas ego mittam te, ¹⁶ & bibent, & turbabuntur, & insanient à facie gladij quē ego mittam inter eos. ¹⁷ Et accepi calicē de manu domini, & propinaui cunctis gentibus ad quas misit me dominus, ¹⁸ Ierusalem, & ciuitatibus Iudæ, & Regibus eius, & principibus eius, vt darem eos in solitudinē, & in stuporem, & in sibilum, & in maledictionē, sicut est dies ista: ¹⁹ & Pharaoni regi Ægypti, & seruis eius, & principibus eius, & omni populo eius, ²⁰ & vniuersis generaliter cunctis regibus terræ Ausitidis, & cunctis regibus terræ Philisthiim, & Ascalonis, & Gazæ & Accaron, Azoti, ²¹ & reliquiis Idumææ & Moab, & filiis Ammon, ²² & cunctis regibus Tyri, & vniuersis regibus Sidonis, & regibus terræ insularum qui sunt trans mare, ²³ & Dedan, & The man, & Buz, & vniuersis qui attonsi sunt in comam, ²⁴ & cunctis regibus Arabiæ, & cunctis regibus occidentis qui habitant in deserto, ²⁵ & cunctis regibus Zambri, & cunctis regibus Elam, & cunctis regibus Medorum, ²⁶ cunctis quoq; regibus Aquilonis de prope & de longe, vnicuique contra fratrem suum, & omnibus regnis terræ quæ super faciem eius sunt. ^f Et rex Sesach bibet post eos. ²⁷ Et dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: † Bibite, & inebriamini, & vomite, & cadite, neque surgatis à facie gladij quem ego mittam inter vos. ²⁸ Cūq; noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum: † Bibētes bibetis. ²⁹ Quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis? ^g Non eritis immunes. Gladium enim ego voco super omnes habitatores terræ, dicit dominus exercituū. ³⁰ Et tu prophetaabis ad eos omnia verba hæc, & dices ad illos: † Dominus de excelsō rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam. Rugiens rugiet super decorem suum. ^h Celestina quasi calcantium concinetur aduersus omnes habitatores terræ. ³¹ Peruenit sonitus vsq; ad extrema terræ, quia iudicium domino cum gentibus. Iudicatur ipse cum omni carne. Impios tradidi gladio, dicit dominus. ³² Hæc dicit dominus exercituum: Ecce afflictio egredietur de gente in gentem, & turbo magnus egredietur de summitatibus terræ, ³³ & erunt interfecti domini in die illa à summo terræ vsque ad summum eius. Non plangentur, & non colligentur neque sepelientur: in sterquilinum super faciem terræ iacebunt. ³⁴ Vlulate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere optimates gregis, quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini, & dissipationes vestræ, & cadetis quasi vasa pretiosa. ³⁵ Et peribit fuga à pastoribus, & saluatio ab optimatibus gregis. ³⁶ Vox clamoris pastorum, & vlulatus optimatū gregis, quia vastauit dominus pascua eorum, ³⁷ & conticuerunt arua pacis à facie iræ furoris domini. ³⁸ Dereliquit quasi leo vmbraculum suum, facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris domini.

Jeremias propter dei verbum à sacerdotibus comprehensus, per principes liberatur.
X X V I

A ^a N^a principio regni Ioacim filij Iosia Regis Iuda, factum est verbum istud à domino dicens: ² Hæc dicit dominus: Sta in atrio domus domini, & loquēris ad omnes ciuitates Iuda, de quibus veniunt vt adorent in domo domini vniuersos sermones quos ego mādauī tibi vt loquaris ad eos: ^b noli subtrahere verbum: ³ si forte audiant, & conuertantur vnusquisque à via sua mala, & pœniteat me mali quod cogito facere eis propter malitiam studiorum eorum. ⁴ Et dices ad eos: Hæc dicit dominus: Si non audieritis me, vt ambuletis in lege mea quam dedi vobis, ⁵ vt audiat sermones seruorum meorum prophetarum, quos ego misi ad vos de nocte confurgens & dirigens, & non audistis, † ⁶ dabo domum istam sicut Silo, & urbem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ. ⁷ Et audierunt sacerdotes & prophetae, & omnis populus Ieremiam loquentem verba hæc in domo domini.

N iij

e. Vt scias autem quia calix pena vel gladius est, audi dicentem, Sume calicem vini furoris, &c. Ambr. Psa. 37. Sed & in sacra scriptura multipliciter dicitur vt psal. 115. Calicē salutaris accipia. Hoc loco calix passionē Christi nobis declarat, qui orauit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Et est qdā aure⁹ calix Babylonis, è quo biberunt gentes, & inebriatæ sunt. Habet & Babylon suū calicem aureū, sed bonam portionē in calice non habet. Aureus calix Babylonis erat nitor & elegantia verborum gentilis sapientiæ, quoniam intra se habebat letiferum poculū, id est idolatriæ dogma. Chrys. in psal. 116. tomo. i.

f. Allegorici interpretes istū omnem locū ad cūctas referunt nationes, quas inebriauerit diabolus calice peccatorum meracissimorum: nouissimū etiā ipsum bibiturum supplicia atque cruciatu. Hieron. ibi.

g. Hoc est, nequaquam eritis immunes, nec peccata vestra manebunt multa, cū sitis idololatriæ, & idolorū fana habentes. Dion. ibid.

h. Clamor veluti nautarū, qui vno clamante respondent omnes.

a. Hæc prophetia priorē superior est, licet sub eodē rege sit facta. Illa autem in anno quarto regis facta est, hæc vero in principio regni eiusdem regis. Non igitur in prophetis historiæ ordo texendus est. Hiero. ibid.

b. Verbum ambiguum forsitan maiestati domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, vt liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius quasi ex necessitate vel facere quid vel non facere cogamur. Nō enim ex eo quod deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est: sed quia futurum est, deus nouit, quia præsciens futurorum. Raba. ibi.

† Cant. s. a

† 1. Petr. 4. d

† Iohel. 3. c
Amos. 1. a

† 1. Reg. 4. b

c. Arbitrabantur autem Ieremiam hæc loqui non ex inspiratione diuina, sed diabolica aut conficta: sed error eorum inexcusabilis fuit, & ignorantia affectata, grauius potius quam excusans peccatum, quoniam in istis renebant. Dion. ibid.

d. Penitere deus dicitur, non quod more hominum pro transactis operibus suis poeniteat: (qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis factis suis poenitere non potest) sed poenitentia dei est statuta mutare, & quod prius inchoatum fuerit, in aliud mutare, id est de bono exigentibus culpis in malum: sicut de Saul legitur poenituisse dominum quod constituit eum regem. De malo vero in bonum, sicut accidit in populo gentium: qui ante non populus dei, nunc autem per gratiam Christi populus dei effectus est. Aug. de Essentia diuinitatis.

e. Queritur cur cum Vrias filius Semei de oppido Cariath-iarim, eadem quæ Ieremias prophetauit, timore perterritus fugerit in Ægyptum, & inde retractus occisus sit, Ieremias potuerit euadere, qui certe non fugerat, sed audacter in sententia perseverans priore, liberatus sit? Respondendum quod Vrias in condemnationem accusatorum & populi, trucidatus sit, Ieremias autem reseruatus iudicio dei, ut reliquis infelicis populi prædicaret, & eos recederet ad poenitentiam. Hieron. ibid.

⁸ Cùmque compleisset Ieremias loquens omnia quæ præceperat ei dominus ut loqueretur ad vniuersum populum apprehenderunt eum sacerdotes & prophetae & omnis populus, dicens: Morte moriatur. ⁹ Quare prophetauit in nomine domini dicens. ^c Sicut Silo erit domus hæc, & vrbs ista desolabitur, eo quod non sit habitator? Et congregatus est omnis populus aduersus Ieremiam in domo domini. ¹⁰ Et audierunt principes Iuda verba hæc, & ascenderunt de domo Regis in domum domini, & sederunt in introitu portæ domus domini nouæ. ¹¹ Et locuti sunt sacerdotes & prophetae ad principes, & ad omnem populum, dicentes: Iudicium mortis est viro huic, quia prophetauit aduersus ciuitatem istam, sicut audistis auribus vestris. ¹² Et ait Ieremias ad omnes principes, & ad vniuersum populum, dicens: Dominus misit me ut prophetarem ad domum istam & ad ciuitatem hæc, omnia verba quæ audistis. ^{† 13} Nunc ergo bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem domini dei vestri, ^d & poenitebit dominum mali quod locutus est aduersus vos. ¹⁴ Ego autem ecce in manibus vestris sum, facite mihi quod bonum & rectum est in oculis vestris. ¹⁵ Veruntamen scitote & cognoscite, quod si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmetipsos, & contra ciuitatem istam, & habitatores eius. In veritate enim misit me dominus ad vos, ut loquerer in auribus vestris omnia hæc. ¹⁶ Et dixerunt principes & omnis populus ad sacerdotes & ad prophetas: Non est viro huic iudicium mortis, quia in nomine domini dei nostri locutus est ad nos. ¹⁷ Surrexerunt ergo viri de senioribus terræ, & dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes: ^{† 18} Michæas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiae regis Iuda, & ait ad omnem populum Iudæ, dicens: Hæc dicit dominus exercituum, Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in acervum lapidum erit, & mons domus domini in excelsa sylvarum. ¹⁹ Nunquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? Nunquid non timuerunt dominum, & deprecati sunt faciem domini, & poenituit dominum mali quod locutus fuerat aduersus eos? Itaque nos facimus malum grande contra animas nostras. ^{c 20} Fuit quoque vir prophetans in nomine domini, Vrias filius Semei de Cariath-iarim, & prophetauit aduersus ciuitatem istam, aduersus terram hanc iuxta omnia verba Ieremias: ²¹ & audiuit rex Ioachim, & omnes potentes & principes eius verba hæc, & quesiiuit rex interficere eum. Et audiuit Vrias, & timuit, fugitque & ingressus est Ægyptum. ²² Et misit rex Ioachim viros in Ægyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in Ægyptum. ²³ Et eduxerunt Vriam de Ægypto, & adduxerunt eum ad regem Ioachim, & percussit eum gladio, & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis. ²⁴ Igitur manus Ahicam filij Saphan fuit cum Ieremia, ut non traderetur in manus populi, & interficerent eum.

† Sup. 7. d

† Mich. 3. d

Rex Iuda & vicini eius cum populis suis iubentur subiici Assyriis, & non credere pseudoprophetis.

XXVII.

a Iuga, vel lora quibus iugantur, ut hi reges sub rege Babel subiugentur.
b. Hi enim quinq; reges de quibus in textu memini, miserunt legatos suos in Ierusalem ad Sedeciam ut tractarent cum eo de modo rebellandi contra Nabuchodonosor regem Babylonis. Præcepit itaque dominus Ieremias facere cernas ligneas quas per dictos legatos ad illos, seu etiam ad Sedeciam: ut illi reges aduertentes se per Sedeciam iuari non posse. Dion. ibid.
c. Non solum peccantes subiicit dominus Nabuchodonosor, sed & Paulus, qui ait. 1. Timo. 1. Quos tradidi satanae (nempe in infernum carnis) ut discant non blasphemare. Glo. ordi.

IN principio regni Ioachim filij Iosiae regis Iuda factum est verbum istud ad Ieremiam a domino, dicens: ² Hæc dicit dominus ad me: Fac tibi vincula & ^a catenas, & pones eas in collo tuo, ³ & mittes eas ^b ad regem Edom, & ad regem Moab, & ad regem filiorum Ammon, & ad regem Tyri, & ad regem Sidonis, in manu nunciorum qui venerunt Ierusalem ad Sedeciam regem Iuda: ⁴ & præcipies eis ut ad dominos suos loquantur, Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Hæc dicetis ad dominos vestros. ⁵ Ego feci terram, & homines & iumenta quæ sunt super faciem terræ, in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento, & dedi eam ei qui placuit in oculis meis. ⁶ Et nunc itaq; ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei, insuper & bestias agri dedi ei ut seruiant illi: ⁷ & ipsius. Et seruiet ei gentes multæ, & reges magni: ^{c 8} gens autem & regnum quod non seruiet Nabuchodonosor regi Babylonis, & quicumq; non curuauerit collum suum

suum sub iugo regis Babylonis, in gladio & in fame & in peste visitabo super gentem illam, ait dñs, donec consumam eos in manu eius.⁹ Vos ergo nolite audire prophetas vestros, & diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos qui dicunt vobis, Nō seruietis regi Babylonis: ¹⁰ quia mendacium prophetant vobis, vt longe faciant vos de terra vestra, & eiiciant vos, & pereatis.^{d 11} Porro gens quæ subiecerit ceruicem suam sub iugo regis Babylonis, & seruiet ei, dimittam eam in terra sua, dicit dominus, & colet eā, & habitabit in ea.¹² Et ad Sedeciam regē Iudæ locutus sum secundū omnia

^c verba hæc, dicens: Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei & populo eius: & viuetis.¹³ Quare moriemini tu & populus tuus gladio, fame, & peste sicut locutus est dominus ad gentem quæ seruire noluerit regi Babylonis:¹⁴ Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis, Non seruietis regi Babylonis: quia mendacium ipsi loquuntur vobis.^{† 15} Quia non misi eos, ait dominus, & ipsi prophetant in nomine meo mendaciter, vt eiiciant vos, & pereatis tñ vos quàm propheta qui vaticinantur vobis.^{c 16} Et ad sacerdotes & ad populum istum locutus sum dicēs: Hæc dicit dominus, Nolite audire verba prophetarum vestrorum, qui prophetant vobis dicentes: Ecce vasa domini reuertentur de Babylone nunc cito. Mendacium enim prophetant

^d vobis.¹⁷ Nolite ergo audire eos, sed seruite regi Babylonis, vt viuat. Quare datur hæc ciuitas in solitudinem?^{f 18} Et si prophetae sunt, & est verbū domini in eis, occurrant domino exercituum, vt non veniant vasa quæ derelicta fuerāt in domo domini,

& in domo regis Iudæ, & in Ierusalem, in Babylonem.^{† 19} Quia hæc dicit dñs exercituum ad columnas, & ad mare, & ad bases, & ad reliqua vasorum quæ manserunt in ciuitate hac,

²⁰ quæ nō tulit Nabuchodonosor rex Babylonis cum transferret Iechoniam filium Ioachim regem Iudæ de Ierusalem in Babylonem, & omnes optimates Iudæ & Ierusalem.²¹ Quia hæc dicit dominus exercituum deus Israel ad vasa quæ derelicta sunt in domo domini, & in domo regis Iudæ & Ierusalem:²² In Babylone transferentur, & ibi erunt vsque ad diem visitationis suæ, dicit dominus, & afferri faciam ea & restitui in loco isto.

Hananias pseudopropheta captiuum populum post duos annos reducendum cum vasis templi predicens, a domino percutitur. X XVIII.

Anno ante Christum, 622. Anno mudi 3340.

^A **E**T factum est ^a in anno illo in principio regni Sedeciae regis Iudæ, in anno quarto, in mense quinto, dixit ad me Hananias filius Azzur propheta de Gabaon in domo dñi coram sacerdotibus & omni populo, dicens: ² Hæc dicit dñs exercituum deus Israel: Contriui iugum regis Babylonis.^{b 3} Adhuc duo anni dierū, & ego referri faciā ad locum istum omnia vasa domini, quæ tulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & trāstulit ea in Babylone.⁴ Et Iechonia filium Ioachim regem Iudæ, & omnem transmigrationē Iudæ qui ingressi sunt in

^B Babylonem, ego conuertam ad locum istum, ait dominus. Cōteram enim iugum regis Babylonis.⁵ Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam prophetā in oculis sacerdotū, & in oculis omnis populi qui stabat in domo dñi, ⁶ & ait Ieremias propheta: ^c Amen, Sic faciat dominus. Suscitet dominus verba tua quæ prophetaisti, vt referantur vasa in domū domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istū.⁷ Verūtamē audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus vniuersi populi:

⁸ Prophetae qui fuerunt ante me & te ab initio, & prophetauerunt super terras multas & super regna magna de prælio, & de afflictione, & de fame:⁹ propheta qui vaticinatus est pacem, cum venerit verbum eius, scietur propheta quem misit dñs in veritate.

¹⁰ Et tulit Hananias propheta catenam de collo Ieremiae prophetae: & confregit eā:¹¹ & ait Hananias in conspectu omnis populi dicens: Hæc dicit dominus: Sic cōfringam iugum Nabuchodonosor regis Babylonis post duos annos dierū de collo omnium gentium.^{d 12} Et abiit Ieremias propheta in viam suam. Et factum est verbū domini ad Ieremiam postquam cōfregit Hananias propheta catenam de collo Ieremiae

^c prophetae, dicens: ¹³ Vade, & dices Hananiae: Hæc dicit dominus, Catenas ligneas

d. Inducit eos in obediētiā Chaldeorū ex mandato domini si viuere velint, vt infra 40. Nolite timere seruire Chaldeis: habitate in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis. S. Tho. ibi.

e. Post gentes autē & regem sacerdotibus loquitur, & populo: qui iam prophetis supra interitum annuntiauerat, dicēs. Vt eiiciā vos, & pereatis tam vos, quàm prophetae qui vaticinantur vobis. Hier. ibi.
f. Propheta non solū dicitur qui de Christo annuntiauerunt, nec qui omnino futura loquuntur: sed doctores dicuntur prophetae. Ergo pseudoprophetae pseudodoctores appellat h. e. seon diuersarum, aut illos quos modo videmus diuersis argumentis religionis specie prætendentes. Chr. Matt. cap. 24. hom. 48.

a. Hoc est. Eo anno de quo in præcedenti capite dictū est, scilicet quarto anno Sedeciae, quo nunciū regū aduenerūt, & tamen in principio regni eius, quia licet prius regnasset, hoc tamen anno dicitur confirmatus regis Babylonicū auctoritate. Diony. ibi.
b. Ne credantur anni anni rñ, sicut illud Eze. 4. Diem pro anno, diem inquam pro anno dedi tibi. Et primo quantū ad reportationē vasorū de quorū captiōne Threnorū i. Manum suā misit hostis ad omnia desiderabilia eius. S. Tho. ibi.
c. Oportet enim Ieremias fieri quod ille pseudopropheta mentitur. Hoc enim significat. Amen: quo verbo vtitur dominus in euangelio. Et cupit pro rerum prosperitate magis illū quàm se vera dicere. At ne videretur pseudoprophetae præbare vaticinium, sub alienorum exemplo absque iniuria mentientis asserit veritatem. Hiero. ibi.

d. In quo patet Ieremiae patientia & humilitas: quia quantauis illi facta sit iniuria, sine murmure abiit, iuxta doctrinā Psal. Factus sum sicut homo nō audiēs, & non habes in ore tuo re-dargutiones. S. Tho.

contriuisti, & facies pro eis catenas ferreas,¹⁴ quia hæc dicit dominus exercituum deus Israel, Iugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut seruiant Nabuchodonosor regi Babylonis: & seruiant ei: insuper & bestias terræ dedi ei.¹⁵ Et dixit Ieremias propheta ad Hananiam Prophetam, Audi Hanania, Non misit te dominus, & tu confidere fecisti populum istum in mendacio.¹⁶ Idcirco hæc dicit dominus: Ecce ego mittam te à facie terræ. Hoc anno morieris. Aduersum enim dominum locutus es.¹⁷ Et mortuus est Hananias propheta in anno illo mense septimo.

*Ieremias captiuos Babylonis post septuaginta annos reducendos consolatur scripturis,
& ut pseudopphetas deuient hortatur.* X X I X.

e. Quodque in mense septimo mortuus est, qui semper interpretari solet requie sub hoc numero demonstrari, forsitan eum idcirco mense septimo mortuum mentientur, ut de malis corporis liberaretur, iuxta illud Ecclesiastici, 22. Mors viro requies. Raba. ibi.

a. Egressus Ieremias à facie Hanania & Sedecia & in domum suam regressus, scripsit literas consolatorias ad seniores & ceteros qui cum Iechonia transmigrationem in Babylonem promittens eis liberationem post 70. annorum tempus à domino constituta. Dion. ibi.

b. Orate dominum pro Babylone, ut det illi temporalem tranquillitatem, internam enim veram spiritualisque pacis non erant capaces, cum essent idololatrarum. Dion. ibi.

c. Non latuit sanctos & ante aduentum saluatoris deum super mortalium genus cogitare cogitationes pacis. Ber. super. Cant. Ser. 2. d. Sicut Iudeis per Ieremiam Prophetam ante dirutam urbem deus prædixit, quod postquam seruiert Nabuchodonosor & eius posteris per annos 70. rursum eos restitutus esset in patriam, & edificato templo redituri essent ad sollicitudinem pristinam, ita eis omnia præstitit. Iosep. Antiq. Iudaica lib. 11. cap. 1.

e. Comminatur illis poenā suis peccatis debitam, sed & primo quā in obsidione patientur famem, pestem, & gladium, & secundo his qui effugere poterunt, maledictionem, stuporem, sibilum & opprobrium apud omnes nationes ad quas aufugerint. S. Tho. ibi.

f. Afferunt Hebræi hos duos senes accusasse Susannam, & cum aliis pluribus mulieribus fuisse fornicatos, dicentes his mulieribus: Nos sumus de tribu Iuda, ideo Christus de semine nostro nascetur, sique mulierculæ consentiebant, quasi matres Christi futuræ. Dion. ibi.

ET hæc sunt verba libri quem misit Ieremias Propheta de Ierusalem ad reliquias seniorum transmigrationis, & ad sacerdotes & prophetas, & ad omne populum quem traduxerat Nabuchodonosor de Ierusalem in Babylonem, postquam egressus est Iechonias rex, & domina, & eunuchi, & principes Iuda, & Ierusalem, & faber & inclusor de Ierusalem in manu Elasa filij Saphan, & Gamaliel filij Helcia, quos misit Sedecias rex Iuda ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Babylonem, dicens: ⁴ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel omni transmigrationi quam transtuli de Ierusalem in Babylonem: ⁵ Edificate domos, & habitate, & plantate hortos, & comedite fructum eorum. ⁶ Accipite uxores, & generate filios & filias, & date filiis vestris uxores, & filias vestras viris date, & pariant filios & filias, & multiplicabimini ibi, & nolite esse pauci numero, ⁷ & querite pacem ciuitatis ad quam transmigrare vos feci, ⁸ & orate pro ea ad dominum, quia in pace illius erit pax vobis. ⁹ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Non vos seducant prophetae vestri, qui sunt in medio vestrum, & diuini vestri: [†] & ne attendatis ad somnia vestra quæ vos somniatis, ⁹ quia falsò ipsi prophetant vobis in nomine meo, & non misi eos, dicit dominus: ¹⁰ quia hæc dicit dominus: [†] Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum. ¹¹ Ego enim scio cogitationes quas cogito super vos, ait dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis, ^d ut dem vobis finem & patientiam: ¹² & inuocabitis me, & viuetis: & orabit me, & ego exaudiam vos: [†] ¹² quæretis me, & inuenietis. Cum quæsieritis me in toto corde vestro, ¹⁴ inueniar à vobis, ait dominus. Et reducam captiuitatem vestram, & congregabo vos de vniuersis gentibus, & de cunctis locis ad quæ expuli vos, dicit dominus. Et reuertere vos faciam de loco ad quem transmigrare vos feci, ¹⁵ quia dixistis: Suscitauit nobis dominus prophetas in Babylone. ¹⁶ Quia hæc dicit dominus ad regem qui sedet super solium David, & ad omnem populum habitatorum urbis huius, ad fratres vestros qui non sunt egressi vobiscum in transmigrationem: ¹⁷ hæc dicit dominus exercituum: [†] Ecce mittam in eos gladium, & famem, & pestem, & ponam eos quasi ficus malas quæ comedi non possunt, eo quod pessime sint: ¹⁸ & persequar eos in gladio, & in fame, & in pestilentia. Et dabo eos in vexationem vniuersis regnis terre in maledictionem, & in stuporem, & in sibilum, & in opprobrium cunctis gentibus, ad quas ego eieci eos, ¹⁹ eo quod non audierint verba mea, dicit dominus, quæ misi ad eos per seruos meos prophetas de nocte consurgens & mittens, & non audistis, dicit dominus. ²⁰ Vos ergo audite verbum domini omnis transmigrationis quam emisi de Ierusalem in Babylonem: ²¹ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel ad Achab filium Colia, & ad Sedeciam filium Maasia, qui prophetant vobis in nomine meo mendaciter: Ecce ego tradam eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & percutiet eos in oculis vestris. ²² Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iudæ quæ est in Babylone, dicentium: ²³ Ponat te dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frinxit rex Babylonis in igne, ²³ pro eo quod fecerunt stultitiam in Israel, & mœchati sunt in uxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandauimus eis. Ego sum iudex & testis, dicit dominus. ²⁴ Et ad Semeiam Nehelamiten dices: ²⁵ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Pro eo quod misisti in nomine meo libros

Infra eodē.

† Sup. 14. e.
De p. di. 1.
ca. Prædixit
rat. c. Denique.
† Sup. 14. e.
& 25. e.
2. Para. 36. d.
1. Esdr. 1. a.
Dan. 9. a

† Luc. 3. b

† Sup. 24. d

libros ad omnem populum qui est in Ierusalem, & ad Sophoniam filium Maasie sacerdotem, & ad vniuersos sacerdotes dicens: ²⁶ Dominus dedit te sacerdotē pro Ioia-
da sacerdote, vt sis dux in domo domini super omnem virum arreptitiū, & prophe-
tanteū, vt mittas eum in neruum, & in carcerem. ²⁷ Et nunc quare non increpasti Ie-
remiam Anathothiten, qui prophetat vobis? ²⁸ Quia super hoc misit in Babylonem
ad nos, dicens: Longum est, ædificate domos, & habitate, & plantate hortos, & come-
dite fructus eorum. ²⁹ Legit ergo Sophonias sacerdos librum istum in auribus Iere-
miæ prophetae. ³⁰ Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicens: ³¹ Mitte ad om-
nem transmigrationem, dicens: Hæc dicit dominus ad Semeiam Nehelamiten: Pro
eo quod prophetauit vobis Semeias, & ego non misi eum, & facit vos confidere in
mendacio, ³² idcirco hæc dicit dominus: Ecce ego visitabo super Semeiam Nehela-
miten, & super semen eius. Non erit ei vir sedens in medio populi huius, & nō vide-
bit bonum quod ego faciam populo meo, ait dominus: quia prauaricationem locu-
tus est aduersus dominum.

g. Sophonias propheta id-
eter accusat, dum legit epi-
stolā mentientis, & accusa-
tionē eius habere se iactat:
quanto magis rei sceleris
sunt qui defendūt pseudo-
prophetas, & mentientes
seuēt, & aliorum male in-
uenta, sua faciunt esse pec-
cata? Hierony. ibi.

*Dominus Israelis liberationem non solum à captiuitate seruitutis, sed & à vastatione
populo consueta prædicit.*

XXX.

A **M**oc^a verbum quod factum est ad Ieremiam à domino, dicens: ¹ Hæc dicit do-
minus deus Israel: Scribe tibi omnia verba quæ locutus sum ad te, in libro.
Ecce enim dies veniunt, dicit dominus, & conuertam conuersionem populi
mei Israel & Iuda, ait dñs, & conuertam eos ad terram quam dedi patribus eorum, &
possidebunt eam. ⁴ Et hæc verba quæ locutus est dominus ad Israel & Iudam, ⁵ quo-
niam hæc dicit dominus: Vocem terroris audiuius: formido, & non est pax. ⁶ Inter-
rogate, & videte, si generat masculus. Quare ergo vidi omnis viri manum supra lum-
bum suum quasi parturientis? Et conuersæ sunt vniuersæ facies in auruginem? ⁷ Væ
quia magna dies illa, nec est similis eius, tempusq; tribulationis est Iacob, & ex ipso
saluabitur. ⁸ Et erit in die illa, ait dñs exercituum, conteram iugum eius de collo tuo,
& vincula eius dirumpam. Et non dominabuntur ei amplius alieni, ⁹ sed seruient dño
deo suo, & Daud regi suo, quem suscitabo eis. ¹⁰ Tu ergo ne timeas serue meus Ia-
cob, ait dñs, neq; paueas Israel, quia ecce ego saluabo te de terra longinqua, & semen
tuum de terra captiuitatis eorum. Et reuertetur Iacob & quiescet, & cunctis affluet
bonis, & non erit quem formidet, ¹¹ quoniam tecum ego sum, ait dominus, vt saluem
te. Faciam enim cōsummationem in cunctis gentibus in quibus dispersi te: te autem
non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, vt non tibi videaris in-
noxius, ¹² quia hæc dicit dominus: Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. ¹³ Nō est
qui iudicet iudicium tuum, ad alligandam curationem tuā vtilitas nō est tibi. ¹⁴ Om-
nes amatores tui obliti sunt tui, tēq; nō quærent. ¹⁵ Plaga enim inimici percussi te, ca-
stigatione crudeli. Propter multitudinē iniquitatis tuæ dura facta sunt peccata tua.
¹⁶ Quid clamas super cōtritione tua? Insanabilis est dolor tuus. ¹⁷ Propter multitudi-
nem iniquitatis tuæ, & dura peccata tua, feci hæc tibi. ¹⁸ Propterea omnes qui come-
dunt te, deuorabuntur: & vniuersi hostes tui in captiuitatē ducentur. Et omnes qui te
vastant, vastabuntur: cunctosq; prædatores tuos dabo in prædam. ¹⁹ Obducam enim
cicatricem tibi, & à vulneribus tuis sanabo te, dicit dominus. Quia eiectam vocaue-
runt te Sion, hæc est quæ nō habebat requirentem. ²⁰ Hæc dicit dominus: Ecce ego
conuertam conuersionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miserebor. Et ædifi-
cabitur ciuitas in excelso suo, & templum iuxta ordinē suum fundabitur. ²¹ Et egre-
dictur de eis laus, vōxq; ludentium: & multiplicabo eos, & non minuentur: & glori-
ficabo eos, & non attenuabuntur, ²² & erunt filij eius sicut à principio, & cœtus eius
coram me permanebit. Et visitabo aduersum omnes qui tribulāt eum, ²³ & erit dux
eius ex eo, & princeps de medio eius producet. Et applicabo eū, & accedet ad me.
Quis enim iste est, qui applicet cor suū vt appropinquet mihi, ait dominus? ²⁴ Et eri-

a. Mos est sacra scriptura
diuinas leges & præcepta
& prophetias verbū appel-
lare Chry. in. i. c. Ioan. ho. 3.

b. Annunciat Ieremias ve-
ram Iudæorū per Christū
liberationem, cuius fuerūt
figuraeductio Israelis ab
Aegypto, & à Babylone re-
ductio. Omnium enim pro-
phetarum opus, finis & cō-
summatio Christus est. Vn-
de dicit Apostolus, Finis
legis est Christus in salutē
omnis credenti. Dion. ibi.

c. Mos est sacri eloquij, &
quando tristitia lætāq; com-
memorat, tristitia lætis i or-
dine præponere Fruicio e-
nim boni efficiunt iucun-
dior tristibus iam exactis.
Beneficium pœna est poste-
rius. Quæ nos afflicta præ-
currunt, quò maiore cū cō-
stantia multiplicem gratiā
nobis collatā cōseruemus,
quòd inflata nobis mala
pressius tueantur consecut
tam gratiam. Basil. in ps. 29.

d. Vnde oportuit magnā
fuisse plagam quæ omnia
cōprehenderet apostemā-
ta, & peccata adeo dura,
quò obstinationem indu-
xissent. Vnde constat eam
fuisse profundā, quæ vsque
ad itima penetraret. Thre.
2. Factus est dominus velut
inimicus, præcipitavit Is-
rael, præcipitavit omnia
mentia eius. Dissipauit mu-
nitiones eius, & repleuit in
filia Iuda humilitatem & hu-
militatem. S. Tho. ibi.

† Iohe. 2. c
Amos. 5. e
Soph. 1. d

† Isa. 44. g
Infr. 46. 3
Luc. 1. g

† Sup. 14. d

† Sup. 15. d

e. Quomodo artifex non potest intelligi nisi opere completo, nec medicina industria nisi postquam fuerit sanitas consecuta: ita cum euerio facie Ierusalem, & prioris populi abiectio, tunc intelligent credentes quod repulso Iudeorum nostrae salutis occasio sit. Hieron. ibidem.

tis mihi in populum, & ego ero vobis in deū. ²³ Ecce turbo domini furor egrediens, procella ruens in capite impiorum conquiescet. ²⁴ Non auertet iram indignationis dominus, donec faciat & compleat cogitationem cordis sui. In nouissimo dierū intelligetis ea.

Iudeorum reuocatio in Ierusalem, gentium vocationem ad Christianismum figurat: qui autem venire contempserit, in peccato suo morietur, & Ierusalem readificabitur. XXXI.

a. Quid hoc bono meli? Quid hac felicitate felicius? vivere deo, apud quē est fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumen. August. de spiritu & littera. ca. 22.

b. Hoc est, post longum tempus implebuntur quæ mihi dominus ostendit, videlicet saluatio Iudeorum per Christum quæ in primo Christo aduentu fieri cepit, atque in fine seculi plenius fiet. Diony. ibi.

c. Q. d. Nullus erit inter eos qui etiā aliqua corporis impediatur debilitate vel infirmitate à reditu: & hoc quia securi venient. Vnde Is. 35. Erat saliens sicut ceruus claudus. Quorum quidam in fletu deplo rabūt terræ vastitatem, alij lætabuntur propter reuer sionē, vt i. Eldr. 3. Nec poterat quisquā cognoscere vocem clamoris lætantium & vocem fletus populi. S. Tho. ibi.

d. Hic manifestè denunciat luctū sanctæ ecclesiæ, quæ de iniusta mēbrorum suorum nece gemit, nō vt hostes garrunt in vacuū cedere, sed vsque ad solū ascendere superni iudicis: & sicut p. martyris Abel, ita etiam sanguine cæterorum martyrum de terra clamare ad dominum, iuxta illud viri sapientis: Non despicias preces pupilli, nec viduam si effundat loquelā gemitus. Bed in Natali San. Innocentium.

e. Postquā incipit quis superius vivere, tato inchoat inferius interire. Gre. Moral. lib. 24. cap. 26.

f. Vere nouum, & omnium nouitatu supereminens nouitas virtutū, quando deus hic ingressus est hoīpirium: ventris, sicque gestatus, vt totus deus in eo esset, & sic exiit inde, vt esset porta omnino clausa. Hieron. de Assumptione beate Mariæ.

IN tempore illo, dicit dominus, ^a ero deus vniuersis cognationibus Israel, & ^A ipsi erunt mihi in populum. ¹ Hæc dicit dominus. Inuenit gratiam in deserto populus qui remanserat gladio. Vadet ad requiem suam Israel. ^b Longe dominus apparuit mihi. [†] Et in charitate pepertua dilexi te, ideo attraxi te miserās. ⁴ Rur sumque ædificabo te, & ædificaberis virgo Israel. Adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. ⁵ Adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ. Plantabunt plantantes: & donec tempus veniat, non vindemiabunt, ⁶ quia erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim. Surgite, & ascendamus in Sion ad dñm deū nostrum: ⁷ quia hæc dicit dominus: Exultate in lætitia Iacob, & hinnite contra caput gentium, personate, & canite, & dicite: [†] Salua domine populum tuū reliquias Israel. ⁸ Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & cōgregabo eos ab extremis terræ: ^c in ^B ter quos erunt cæcus & claudus, & prægnans & pariens simul, cœtus magnus reuertentium huc. ⁹ In fletu venient, & in misericordia reducam eos. Et adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impingent in ea, quia factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est. ¹⁰ Audite verbum dñi gentes, & annūciate in insulis quæ procul sunt, & dicite: Qui dispersit Israel, cōgregabit eum, & custodiet eū sicut pastor gregē suum. ¹¹ Redimet enim dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentiores. ¹² Et venient & laudabunt in monte Sion, & confluent ad bona domini super frumento, & vino, & oleo, & fœtu pecorum & armentorum: eritq; anima eorū quasi hortus irrigans, & vltrā nō esurient. ¹³ Tunc lætabitur virgo in choro, iuuenes ^c & senes simul. Et conuertam luctum eorum in gaudium, & cōsolabor eos, & lætificabo à dolore suo. ¹⁴ Et inebriabo animam sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis meis adimplebitur, ait dominus. ¹⁵ Hæc dicit dominus: [†] ^d Vox in excelso audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis cōsolari super eis, quia nō sunt. ¹⁶ Hæc dicit dominus: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait dominus: Et reuertetur de terra inimici, ¹⁷ & est spes nouissimis tuis, ait dominus: & reuertetur filij tui ad terminos suos. ¹⁸ Audiēs audiui Ephraim transmigrationem: Castigasti me domine, & eruditus sum quasi iu uenculus indomitus. Cōuerte me, & cōuertar, quia tu dominus deus meus. ^c ¹⁹ Post ^D quam enim cōuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussi femur meū. Confusus sum, & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescētiæ meæ. ²⁰ Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus? quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eū, miserās miserebor eius, ait dominus. ²¹ Statue tibi speculum, pone tibi amaritudines. Dirige cor tuū in viam rectā, in qua ambulasti. Reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. ²² Vsquequo deliciis dissoluēris filia vaga? Quia creauit dominus nouum super terram: Fœmina circūdabit virū. ²³ Hæc dicit dominus exercituū deus Israel: Adhuc dicet verbum istud in terra Iuda, & in vrbibus eius, cum cōuertero captiuitatem eorum: Benedicat tibi dominus pulchritudo iustitiæ, mons sanctus. ²⁴ Et habitabunt in ^E eo Iudas & omnes ciuitates eius simul, agricolæ & minantes greges, ²⁵ quia inebriauī animam lassam, & omnem animam esurientem saturauī. ²⁶ Ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus dulcis mihi. ²⁷ Ecce dies veniet, dicit dominus: & seminabo domum Iuda & domum Israel semine hominum, & semine iumentorum. ²⁸ Et sicut vigilaui super eos vt euellerem & demolirer, & dissiparem & dispergerem, &

† 2. Cor. 6. 8.

† 28. quæst. 2. c. Iudeorū.

† Matth. 2. 8 Sup. 3. 8

† 37. dist. c. 1.
Ezec. 18. a

rem, & affligerem: sic vigilabo super eos ut ædificem & plantem, ait dñs. †²⁹ In diebus illis non dicent ultra: ³⁰ Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: ³¹ sed vnusquisque in iniquitate sua morietur. Omnis homo qui comederit vnam acerbam, obstupescant dentes eius, ³² Ecce dies venient, dicit dñs, & feriam domui Israel & domui Iuda ^h fœdus nouum. ³³ Non secundum pactum quod pepigi cū patribus vestris in die qua apprehendi manū eorum ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit dñs: ³⁴ sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit dñs: †¹ Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, † & ero eis in deū, & ipsi erunt mihi in populum. ³⁵ Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suū, dicens: Cognosce dominum. Omnes enim cognoscent me à minimo eorum vsq; ad maximum, ait dñs: † quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorū non ero memor amplius. ³⁶ Hæc dicit dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinē lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus eius, dominus exercituum nomen illi. ³⁷ Si defecerint leges istæ corā me, dicit dominus, tunc & semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus. ³⁸ Hæc dicit dominus: Si mensurari potuerint cœli sursum, & inuestigari fundamenta terræ deorsum: & ego abiiciā vniuersum semen Israel propter omnia quæ fecerunt, dicit dominus. ³⁹ Ecce dies veniēt, dicit dominus, ^k & ædificabitur ciuitas domino à turre Hananeel vsque ad portā anguli. ⁴⁰ Et exhibit ultra normam mensuræ in conspectu eius super collem Gareb, & circuibit Goatha, ⁴¹ & omnem vallem cadauerum & cineres, & vniuersam regionem mortis vsque ad torrentem Cedron, & vsque ad angulum portæ equorum orientalis. Sanctum domini non euellatur, & non destruetur ultra in perpetuum.

† Sup. 24. a
Luc. 1. g
† Heb. 8. d

† Act. 10. g

g. Carnalis generatio etiā populi dei pertinet ad testamentum vetus, quod in seruitutem generat, parētū peccatis obligat filios: spiritalis autem generatio sicut hereditatem, ita pœnarum atq; pramiorū comminationes promissionēq; mutauit, ut hic apertius Ieremias, Aug. contra Iulian. Pelagia. lib. 6. c. 12.

h. Ecce super duos populos testamentū nouū, non sicut testamentum vetus quod statuit cū patribus eorū cū educerēt eos de terra Ægypti Chry. in Pentec. Ser. 1. O verē testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, & scribit in sensibus, ut nihil aliud cogitare nisi diuina præcepta possumus, nihil aliud sentire nisi dei oraculū dehemus. Dedit gratiam, reformauit naturā, sibi quæ cōmunicens, qui obliuisci nihil solet, memoriam eorū abstulit peccatorum, mihiq; dedit præceptorum suorum. Ambros. in Psal. 118. Sermo 14.

k. Ciuitas dei ecclesia est: Hananeel vero dei gratia: Porta anguli, coniunctio vtriusque populi gentilis & Iudaici dicitur Greg. Moral. 25. ca. 11.

*Jeremias in vincula & carceres coniectus prophetat Sedeciam captiuandum, à quo eiectus
populum ad agros suos reducendum designat.*

X X X I I.

Anno ante
Christum,
616. Anno
mildi 3346.

Verbum^a quod factum est ad Ieremiam à domino in anno decimo Sedecie regis Iuda, ipse est annus octauusdecimus Nabuchodonosor. ² Tunc exercitus regis Babylonis obsidebat Ierusalem, & Ieremias Propheta erat clausus in atrio carceris qui erat in domo regis Iuda. ³ Clauserat enim eū Sedecias rex Iuda, dicēs: Quare vaticinaris dicens, Hæc dicit dñs, Ecce ego dabo ciuitatem istam in manū regis Babylonis, & capiet eam, ⁴ & Sedecias rex Iuda nō effugiet de manu Chaldæorū, sed tradetur in manus regis Babylonis, & loquetur os eius cum ore illius, & oculi ei⁹ oculos illius videbunt, & in Babylonem ducet Sedeciam, & ibi erit donec visitem eū ait dñs: si autem dimicaueritis aduersum Chaldæos, nihil prosperū habebitis: ⁶ Et dixit Ieremias: Factum est verbum dñi ad me, dicens: ⁷ Ecce Hananeel filius Sellum patruelis tuus veniet ad te dicens: ^b Eme tibi agrum meum, qui est in^c Anathoth, tibi enim competit ex propinquitate ut emas. ⁸ Et venit ad me Hananeel filius patru mei secundum verbum dñi ad vestibulum carceris, & ait ad me: Posside agrum meū qui est in Anathoth in terra Benjamin: tibi cōmpetit hæreditas, & tu propinquus es, ut possideas. Intellexi autem quod verbum domini esset: ⁹ & emi agrum ab Hananeel filio patru mei, qui est in Anathoth, & appendi ei argentum septem stateres, & decē argenteos, ¹⁰ & scripsi in libro, & signaui, & adhibui testes. Et appendi argentum in statéra, ¹¹ & accepi librum possessionis signatum, & stipulationes, & rata, & signa forinsecus. ¹² Et dedi librum possessionis Baruch filio Neri, filij Maasæ in oculis Hananeel patruelis mei, & in oculis testium qui scripti erant in libro emptionis, & in oculis omnium Iudæorum ^d qui sedebāt in atrio carceris. ¹³ Et præcepi Baruch corā eis, dicens: ¹⁴ Hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Sume libros istos, librum emptionis hunc signatum, & librum hunc qui apertus est, & pones illos in vase fictili, ut permanere possint diebus multis. ¹⁵ Hæc enim dicit dominus exercituum deus Israel: Adhuc possidebuntur domus & agri & vineæ in terra ista. ¹⁶ Et orauī ad dominū

a. Non solū verba, sed & opera prophetarū nobis exēpla sunt ad virtutem. Poterat Ieremias prospera regi nunciare, & regis Sedecie frui amicicia: sed malebat deo obedire quā hominibus: & ei qui potest & corpus & animam occidere in gehennam, quā illi qui tantum in corpus habere poterat potestatem. Hiero. ibi.

b. Ne tribus commisceretur, præceperat dominus ut possessiones venderentur illis qui essent de eadē tribu & cognatione, ut Num. 11. Quod præcipue in possessionibus Leuitarū obseruabatur. S. Tho. ibi.

c. Anathoth viculus est in terra Benjamin distans ab Ierusalem 3. miliaribus: unde natus erat Ieremias propheta: & ideo coactus est emere à nepote suo agrum eius, secundum dei præceptum. Dionys. ibi.

d. Expositio venditionis in conspectu eorum qui veniant ad consolandum Ieremiam & consultandum, quia res ad omnes pertinebat: ut Ezech. 12. Egredieris verspere coram eis, sicut egreditur migrans. S. Tho. ibi.

e. Ideo filius dei patris brachium esse dicitur, quia omnis creatura electa ab ipso continetur. Hieron. ibi.
f. Grādis clemētia creatoris, misericordiā suā in mille generationes suas extendere, & iustitiam suā statim in altera generatione monstrare, quę tamen & ipsa est mixta misericordię. Raba. ibid.

g. Brachia dei patris, filius eius & spiritus sanctus intelligitur. Sic in Isaias 54. Et brachia mea populos iudicabunt. Brachium dei patris singulariter filius eius accipitur, de quo Ieremias hic. I. Ieremias autē filius dei patris brachium eius dicitur, quia omnis creatura electa ab ipso continetur. Aug. de essentia diuinitatis.

h. Quia curę mee est omnia regere vniuersa disponere, & reddere singulis iuxta vias suas: idcirco ego tradā ciuitatē istā, &c. Primum enī vallatur exercitu, & absente capite: Nabucho bonofor, Sedeciasq; ducitur in Babiloniam, & ibi regi Babilonis traditur. Hieron. i. Adoleſcētia populi Israel dicitur in exitu de Aegypto: & extunc fuerunt idololatrę, vt patet in vituli adoratione. Exod. 32. Lyra. ibi.

k. Quid aliud est idolorū cultor? An non & ipse auarū viciōsam mētis affectiōne se penumero adorat dū illā nō cohibet? vt exempli gratia cū illi dicimus quōd simulachra adoret: Nō, inquit, simulachra sed Venere, sed Martem. Et cū rogamus, quē est ista Venus? qui grauiore inter eos sunt, respondent: Voluptas est. Et quis est Mars? animus masculus & vehemens ad eum modum & tu mammonam adoras qui dicitur auaritia, quam tu adoras. Chryſo. in cas. Ephe. hom. 18.

l. Hęc tanta promissio videtur excedere tempus & beneficia post reditum a Babilone, nisi ad Christi tempus referatur: quando electis Iudeis data sunt beneficia ampliora quā antea vnquam: partim tamen pro tunc fuit impletum. Dionys. ibi.

postquam tradidi librum possessionis Baruch filio Neri, dicens: ¹⁷ Heu heu heu dñe deus: Ecce tu fecisti cælum & terram in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento. Nō erit tibi difficile omne verbum, ¹⁸ qui facis misericordiā in milibus, & reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos, fortissime; magne, & potens, & dominus exercituum nomen tibi, ¹⁹ magnus in consilio, & incomprehensibilis incogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorū Adam, vt reddas vnicuiq; secundum vias suas, secundum fructum adinventionum eius, ²⁰ qui posuisti signa & portenta in terra Ægypti vsq; ad diem hanc, & in Israel & in hominibus, & tibi fecisti nomen sicut est dies hęc. ²¹ Et eduxisti populum tuum Israel de terra Ægypti in signis & portentis, & in manu robusta, & in brachio extento, & in terrore magno, ²² & dedisti eis terram hanc quam iurasti patribus eorum vt dares eis, terrā, fluentem lacte & melle, ²³ & ingressi sunt & possederunt eam. Et non obedierunt voci tuę: & in lege tua non ambulauerunt: omnia quę mandasti eis vt facerent, non fecerunt, & euenerunt eis omnia mala hęc. ²⁴ Ecce munitiones extructę sunt aduersum ciuitatem vt capiatur, & vrbs data est in manus Chaldæorum, & in manus regis Babylonis, qui pręliantur aduersus eam à facie gladij, & famis, & pestilentię: & quęcunque locutus es, acciderunt, vt tu ipse cernis. ²⁵ Et tu dicis mihi domine deus, Eme agrum argento, & adhibe testes, cum vrbs data sit in manus Chaldæorum? ²⁶ Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicens: ²⁷ Ecce ego dominus deus vniuersę carnis: nūquid mihi difficile erit omne verbum? ²⁸ Propterea hęc dicit dominus: ^h Ecce ego tradam ciuitatem istam in manus Chaldæorum, & in manus regis Babylonis, & capiet eam, ²⁹ & venient Chaldæi pręliantes aduersum urbem hanc, & succedent eam igni, & comburent eam, & domos in quarum domatibus sacrificabant Baal, & libabant diis alienis libamina ad irritādum me. ³⁰ Erant enim filij Israel & filij Iuda iugiter facientes malum in oculis meis ab adolescentia sua, filij Israel qui vsq; nunc exacerbāt me in opere manuum suarum, dicit dominus: ³¹ quia in furore & in indignatione mea facta est mihi ciuitas hęc à die qua ædificauerunt eam vsq; ad diem istam qua aufertur de conspectu meo ³² propter malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda quam fecerunt, ad iracundiam me prouocantes, ipsi & reges eorum, & principes eorum, & sacerdotes, & prophetę eorum viri Iuda, & habitatores Ierusalem. ³³ Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos & erudirem diluculo, & nolent audire vt acciperent disciplinam. ³⁴ Et posuerūt^k idola sua in domo in qua inuocatum est nomen meum, vt polluerent eam, ³⁵ & ædificauerunt excelsa Baal quę sunt in valle filij Hennom, vt initiarent filios suos & filias suas Moloch, quod non mandauī eis, nec ascendit in cor meum vt facerent abominationem hanc, & in peccatum deducerent Iudam. ³⁶ Et nunc propter ista hęc dicit dominus deus Israel ad ciuitatem hanc, de qua vos dicitis quōd tradatur in manus regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peste. ³⁷ Ecce ego congregabo eos de vniuersis terris ad quas eieci eos in furore meo, & in ira mea, & in indignatione grandi, & reducam eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter, ³⁸ & erunt mihi in populum, & ego ero eis in deus. ³⁹ Et dabo eis cor vnum & viam vnā, vt timeant me vniuersis diebus, & bene sit eis & filiis eorum post eos. ⁴⁰ Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me: ⁴¹ & letabor super eis, cum bene eis fecero: & plantabo eos in terra ista in veritate in toto corde meo, & in tota anima mea: ⁴² quia hęc dicit dominus: Sicut adduxi super populum istū omne malum hoc grāde, sic adducam super eos omne bonum quod ego loquor ad eos. ⁴³ Et possidebuntur agri in terra ista de qua vos dicitis quōd deserta sit, eo quōd non remanserit homo & iumentum, & data sit in manus Chaldæorum. ⁴⁴ Agri ementur pecunia, & scribentur in libro, & imprimetur signum, & testis adhibebitur in terra Benjamin, & in circuitu Ierusalem in ciuitatibus Iuda, & in ciuitatibus montanis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuitatibus quę ad austrum sunt, quia conuertam captiuitatem eorum, ait dominus.

† Exo. 34. 6

† Luc. 1. 8

† Sup. 1. f. & 7. b
† 4. Re. 21. 8

† 2. Reg. 11. 6

Adora-

Ad orationem Ieremiæ pro populo remittit dominus peccata, qui se postea nasciturum promittit, cuius regni non erit finis.

XXXIII.

A **T**^a factum est verbum domini ad Ieremiam secundò, cum adhuc clausus esset in atrio carceris, dicens: ² Hæc dicit dñs, qui facturus est & formaturus illud, & paraturus: dominus nomen eius. ³ Clama ad me, & exaudiam te, & annuntiabo tibi grandia, & firma quæ nescis. ⁴ Quia hæc dicit dominus deus Israel ad domos vrbs huius, & ad domos Regis Iuda quæ destructæ sunt, & ad munitiones, & ad gladium venientium, vt dimicent cum Chaldæis, & impleant eas cadaueribus hominum quos percussi in furore meo, & in indignatione mea, abscondens faciem meam à ciuitate hac propter omnem malitiam eorum. ⁶ Ecce ego obducam eis cicatricem & sanitatem, & curabo eos, & reuelabo eis deprecationem pacis & veritatis. ⁷ Et conuertam conuersionem Iuda, & conuersionem Ierusalem, & ædificabo eos sicut à principio, ⁸ & emundabo eos ab omni iniquitate sua in qua peccauerunt mihi, & propiti⁹ ero cunctis iniquitatibus eorum in quibus deliquerunt mihi, & spreuerunt me. ⁹ Et erunt mihi in nomen & in gaudium & in laudem, & in exultationem cunctis gētibz terræ, quæ audierint omnia bona quæ ego facturus sum eis, & pauebunt & turbabuntur in vniuersis bonis & in omni pace quam ego faciam eis. ¹⁰ Hæc dicit dñs: ^c Adhuc audietur in loco isto, quem vos dicitis esse desertum, eo quòd non sit homo & iumentum in ciuitatibus Iuda, & foris Ierusalem, quæ desolata sunt absq; homine, & absq; habitatore, & absq; pecore, ¹¹ vox gaudij, & vox lætitiæ, vox sponsi & vox spōsæ, vox dicentium: Confitemini domino exercituum, quoniam bonus dominus, quoniam in æternum misericordia eius, & portantium vota in domo domini. ^d Deducam enim conuersionem terræ sicut à principio, dicit dominus. ¹¹ Hæc dicit dominus exercituum: Adhuc erit in loco isto deserto absque homine & absque iumento, & in cunctis ciuitatibus eius, habitaculū pastorū accubantiū gregū: ¹³ & in ciuitatibus mōtosis, & in ciuitatibus cāpestribz, & in ciuitatibus quæ ad austrum sunt, & in terra Benjamin, & in circuitu Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda, adhuc transibunt greges ad manū numerantis, ait dominus. ^{†14} Ecce dies venient, dicit dominus, & suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Israel, & ad domum Iuda. ¹⁵ In dieb⁹ illis & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iustitiæ, & faciet iudicium & iustitiam in terra. ¹⁶ In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. [†] Et hoc est nomen quod vocabunt eū, Dominus iustus noster. ¹⁷ Quia hæc dicit dñs: Nō interibit de Dauid vir qui sedeat^e super thronum domus Israel, ¹⁸ & de sacerdotibus & de Leuitis non interibit vir à facie mea qui offerat holocaustomata, & incendat sacrificiū, & cadat victimas omnibus diebus. ¹⁹ Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicens: ²⁰ Hæc dicit dominus. Si ^{††} irritum potest fieri^f pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo, ²¹ & pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius qui regnet in throno eius, & Leuitæ & sacerdotes ministri mei. ²² Sicut enumerari nō possunt stellæ cœli, & metiri arenæ maris, sic multiplicabo semen Dauid serui mei, & Leuitas ministros meos. ²³ Et factum est verbū domini ad Ieremiam, dicens: ²⁴ Nunquid non vidisti quid populus hic locutus sit, dicens: Duæ cognationes quas elegerat dominus, abiectæ sunt: & populum meum despexerunt, eo quòd non sit vltra gens coram eis? ²⁵ Hæc dicit dominus: Si pactum meum inter diem & noctem, & leges cœlo & terræ non posui, ²⁶ equidem & semen Iacob & Dauid serui mei proiciam, vt non assumam de semine eius principes feminis Abraham, & Isaac, & Iacob. Reducam enim conuersionem eorum, & miserebor eis.

In obsidione Ierusalem Ieremias ad Sedeciam mittitur exitium eius prædicaturus.

XXXIII.

Anno ante
Christum,
616. Anno
mūdi 346.

Verbum^a quod factum est ad Ieremiam à domino, quando Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius vniuersaq; regna terræ quæ erant sub

a. Specialis ad duas tribus Iuda & Benjamin cōsolatio: & præcipue quantū ad Ierusalem, vbi erat sedes regni & sacerdotij S. Th. ibi.
b. Ostendit quòd per orationem prophetarum & sanctorū qui fuerunt in plebe dominus placatus sit pro delictis populi, & reuelauerit eis reditū illius ad terrā suam. Quæ tamen reuersionis gratia adhuc occulta latebat, quia nondum prolata fuerat, Raba. ibi.

c. Tota erit securitas habitantibus in Iudæa, quòd oves suas liberè numerare poterunt præ tranquillitate pacis. Eze. 34. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earū. S. Th. ibi.

d. Hoc est, Statum synagoga reparabo in his qui crediderunt in Christū, quorū maior fuit excellētia in donis spiritus sancti, quā omnium præcedētium Iudeorū. Vnde aduerbium sicut, non æ qualitatē, sed similitudinē quandam designat. Dionys. ibi.

e. Thronum dei scriptura dicit regiū dignitatē. Psal. 44. Thronus tuus deus in seculum seculi. Et Ista. 6. Vidit dominum sedentē super thronum sublimem. Chry. in Serm. cōtra hære.

f. Superius dixerat de solis creatione, lunæ & stellarū, & cursu earum, vt leges illæ siue statuta minui non possint: nūc simili modo pactū diei & noctis irritum fieri non posse, & neque pactum domini cum Dauid seruo suo irritum fieri posse testatur: vt non sit ex eo fili⁹ qui regnet in throno eius, & Leuitæ & sacerdotes ministri domini, quod luce clari⁹ extat: quia finito sacerdotio legali, Christi regnum & sacerdotium perpetuo sit mansurum. Raba. ibi.

a. Iudæi adeo obstinati erant, vt nec tristibus terreretur, ne lætis flecterentur, omnēq; comminationem negligerēt: & ideo indigni essent cōsolatione. Primo quia transgressores ostendit, quòd initum cum deo pactum non seruauerāt. Secundo quia cōminationē pacti violati nō curabāt. Vnde Thren. 2. Nō fuit in die furoris domini qui effugeret aut reliqueretur. Et Ps. 118. Vidi prauaricātes & tæbescēbā, quia eloquia tua nō custodierūt S. Th. ibi.

potestate manus eius, & omnes populi bellabant contra Ierusalem, & contra omnes vrbes eius, dicens: ² Hæc dicit dñs deus Israel: Vade & loquere ad Sedeciam regē Iuda, & dices ad eum: Hæc dicit dominus: [†] Ecce ego tradam ciuitatem hanc in manus regis Babylonis, & succendet eam igni. ³ Et tu nō effugies de manu eius, sed comprehensione capieris, & in manu eius tradēris, & oculi tui oculos regis Babylonis videbunt, & os eius cum ore tuo loquetur, & Babylonem introibis. ⁴ Attamen audi verbū dñi, Sedecia rex Iuda: Hæc dicit dñs ad te: Non morieris in gladio, ⁵ sed in pace morieris, & secundum combustiones patrum tuorum regum priorum qui fuerunt ante te, sic cōburent te: &, Væ domine, plangent te: quia verbum hoc ego locutus sum, dicit dominus. ⁶ Et locutus est Ieremias Propheta ad Sedeciam regem Iuda vniuersa verba ^B hæc in Ierusalem, ⁷ & exercitus regis Babylonis pugnabat contra Ierusalem, & cōtra omnes ciuitates Iuda quæ reliquæ erant, contra Lachis, & contra Azecham. Hæ enim supererāt de ciuitatibus Iuda, vrbes munitæ. ⁸ Verbum quod factū est ad Ieremiam à domino, postquam percussit rex Sedecias fœdus cum omni populo in Ierusalē, prædicans ⁹ vt dimitteret vnusquisque seruum suum & vnusquisq; ancillam suā Hebræū & Hebræam liberos, & nequaquam dominarētur eis, id est, in Iudæo & in fratre suo.

† Sup. 32. a

¹⁰ Audierunt ergo omnes principes & vniuersus populus qui inierunt pactum, vt dimitteret vnusquisq; seruum suum & vnusquisq; ancillam suam liberos, & vltra non dominarētur eis. Audierunt igitur, & dimiserunt. ¹¹ Et cōuersi sunt deinceps, & retraxerūt seruos suos & ancillas suas quos dimiserunt liberos, & subiugauerunt in famulos & famulas. ¹² Et factum est verbum ad Ieremiā à domino, dicens: ¹³ Hæc dicit dominus deus Israel: Ego percussi fœdus cū patribus vestris in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de domo seruitutis, dicens: [†] ¹⁴ Cum completi fuerint septem anni, dimittat vnusquisq; fratrem suū Hebræum qui venditus est ei, & seruiet tibi sex annis, & dimittes eum à te liberum. Et non audierūt patres vestri me, nec inclinauerunt aurem suam. ¹⁵ Et conuersi estis vos hodie, & fecistis quod rectum est in oculis meis, vt prædicaretis libertatem vnusquisq; ad amicum suum, & iniistis pactum in cōspectu meo in domo in qua inuocatum est nomen meū super eam. ¹⁶ Et reuersi estis, & commulastis nomen meum, & reduxistis vnusquisque seruum suum, & vnusquisq; ancillam suam, quos dimiseratis vt essent liberi & suæ potestatis, & subiugastis eos vt sint vobis serui & ancillæ. ¹⁷ Propterea hæc dicit dominus: ^d Vos non audistis me, vt prædicaretis libertatem vnusquisque fratri suo, & vnusquisque amico suo. Ecce ego prædico vobis libertatē, ait dñs, ad gladiū, ad pestē, & ad famem: & dabo vos in commotionem cunctis regnis terræ. ¹⁸ Et dabo viros qui præuaricantur fœdus meum, & nō ^D obseruauerunt verba fœderis quibus assensi sunt in conspectu meo: vitulum quem considerunt in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius, ¹⁹ principes Iuda, & principes Ierusalem, eunuchi & sacerdotes, & omnis populus terræ qui transierūt inter diuisiones vituli: ²⁰ & dabo eos in manus inimicorum suorum, & in manus quærentiū animam eorum, & erit morticinum eorum in escam volatilibus cœli, & bestiis terræ. ²¹ Et Sedeciam Regem Iuda, & principes eius dabo in manus inimicorum suorum, & in manus quærentium animas eorum, & in manus exercituum regis Babylonis, qui recesserunt à vobis. ²² Ecce ego præcipio, dicit dominus, & reducam eos in ciuitatem hanc, & præliabuntur aduersum eam, & capient eam, & incendent igni. Et ciuitates Iudæ dabo in solitudinem, eo quod non sit habitator.

† Exod. 21. 6
Deut. 15.

*Rechabitis paternum obseruantibus mandatum, filij Israel diuinum præceptum
neglexerunt.*

XXV

Verbum quod factū est ad Ieremiam à domino in diebus Ioacim filij Iosia ^A regi Iuda, dicens: ² Vade ad domū Rechabitarū, & loquere eis, & introduces eos in domū domini in vnā exedram thesaurorū, & dabis eis bibere vinū. Et assumpsi Iechoniam filium Ieremiæ filij Habsanix, & fratres eius, & omnes filios eius, & vniuersam domum Rechabitarum, ⁴ & introduxi eos in domum domini

^b Considerandum est quod scribitur ^{Exod. 21. 6} Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, in anno autem septimo egredietur liber gratis. Hoc autem præceptum tempore Sedecie Iudæi transgressi fuerāt, obfessi vero à Chaldeis implere cœperunt: discendentibus vero Chaldeis contra Aegyptios, cœperunt rursus transgredi præceptū & seruos dimissos in libertatē, præ nimia auaritia reperere: quod illis in hoc capitulo impropertur. Dio. ibid.

^c Patet hoc loco quod nihil proficiat cuilibet bonū inchoare, si nō studuerit illud ad bonū finē perducere: quoniam qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Præceptū ergo fuerat legis, vt filij Israel fratres suos nō inuenirent conditione seruorum, nec affligerent per potentiam sed tēpore constituto reuerterentur ad cognationem & possessionē patrum suorum, haberentq; seruos & ancillas de nationibus quæ in circuitu eorū essent. Raba. ibi.

^d Iuxta tropologiam vero nos hic locus docet, vt cū suscepimus fratres nostros sub cura nostra, & propter deum subiecti fuerint nobis, nō opprimamus eos per potentia, nec iniuste seruitutis violentiā eis imponamus, sed magis fraterno affectu eos prætemus, & adiuenimus verbo atq; exemplo: quatenus vero domino qui eos sanguine suo redemit, possint dignum seruitiū exhibere, donec verus iubilus veniat, & vnusquisque proprie restituatur dignitati, atque possessioni. De quibus. 1. Pet. 5. Seniores qui in vobis sunt obsecro conueniunt & ipse, &c. pauciores qui in vobis estis gem dei, &c. Raba. ibidem.

domini ad gazophylaciū filiorum Hanan filij Iegedelię hominis dei, quod erat iuxta gazophylacium principū super thesaurum Maasie filij Sellum, qui erat custos vestibuli.⁵ Et posui corā filiis domus Rechabitarū scyphos plenos vino & calices, & dixi ad eos: Bibite vinū.⁶ Qui responderūt: ^a Non bibemus vinum, quia ^b Ionadab filius

^B Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum vos & filij vestri vsq; in sempiternum,⁷ & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas nō plantabitis nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, vt uiuatis diebus multis super faciem terrę in qua vos peregrinamini.⁸ Obediuimus ergo voci Ionadab filij Rechab patris nostri in omnibus quę præcepit nobis, ita vt non biberemus vinum cūctis diebus nostris, nos & mulieres nostrę, filij & filię nostrę:⁹ & non edificaremus domus ad habitandum: & vineam & agrum & sementem non habuimus:¹⁰ sed habitauimus in tabernaculis, & obedientes fuimus iuxta omnia quę præcepit nobis Ionadab pater noster.¹¹ Cum autem ascendisset Nabuchodonosor

^C rex Babylonis ad terram nostram, diximus: Venite, & ingrediamur Ierusalem à facie exercitus Chaldæorum, & à facie exercitus Syrię, & mansimus in Ierusalem.¹² Et factum est verbum domini ad Ieremiam, dicēs:¹³ Hęc dicit dominus exercituum deus Israel: Vade, & dic viris Iuda, & habitatoribus Ierusalem: † Nunquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis, dicit dominus?¹⁴ Præualuerunt ^c sermones Ionadab filij Rechab quos præcepit filiis suis, vt non biberent vinum, & non biberunt vsq; ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui: ego autē locutus sum ad vos de mane consurgens & loquens, & non obedistis mihi.¹⁵ Misīq; ad vos omnes seruos meos prophetas, consurgens diluculo, mittēsq;, & dicens: † Conuertimini vnusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra, & nolite sequi deos alienos, neque colatis eos, & habitabitis in terra quam dedi vobis & patribus vestris. Et nō inclina-

^D stis aurem vestram, neq; audistis me.¹⁶ Firmauerunt igitur filij Ionadab filij Rechab præceptum patris sui quod præceperat eis: populus autē iste non obediuit mihi.¹⁷ Idcirco hęc dicit dominus exercituum, deus Israel: Ecce ego adducam super Iudam & super omnes habitatores Ierusalem, vniuersam afflictionē quam locutus sum aduersum illos, eo quod locutus sum ad illos, & non audierunt: vocaui illos, & non responderunt mihi.¹⁸ Domui autem Rechabitarum dixit Ieremias: Hęc dicit dominus exercituum deus Israel:^d Pro eo quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa quę præcepit vobis,¹⁹ propterea hęc dicit dominus exercituum deus Israel: Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab stans in conspectu meo cunctis diebus.

Ieremias carceri mancipatus, librum mittit ad Regem, quem rex statim combussit: alterum verò Ieremias mox illi conscripsit.

XXXVI.

Anno ante A.
Christum.
643.
Anno mundi.
3339.

^T ^a factū est in anno quarto Ioacim filij Iosie Regis Iuda, factū est verbū hoc ad Ieremiam à domino, dicens: ² Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quę locutus sum tibi aduersus Israel & Iudā, & aduersum omnes gentes à die qua locutus sum ad te ex diebus Iosie vsq; ad diē hanc,³ si forte audiente domo Iuda, vniuersa mala quę ego cogito facere eis, reuertatur vnusquisque à via sua pessima, & propitius ero iniquitati & peccato eorū.⁴ Vocauit ergo Ieremias Baruch filiū Nerie, & scripsit Baruch ex ore Ieremię omnes sermones domini quos locutus est ad eū, in volumine libri.⁵ Et præcepit Ieremias Baruch, dicēs: Ego clausus sum, nec valeo ingredi in domū dñi.⁶ Ingredere ergo tu, & lege de volumine in quo scripsisti ex ore meo verba dñi, audiēte populo in domo domini in die ieiunij, ^B insuper & audiente vniuerso Iuda qui veniunt de ciuitatibus suis. Leges eis,⁷ si forte cadat oratio eorum in conspectu domini, & reuertatur vnusquisque à via sua pessima, quoniam magnus furor & indignatio est quam locutus est dominus aduersus populum hūc.⁸ Et fecit Baruch filius Nerie iuxta omnia quę præceperat ei Ieremias Propheta, legens ex volumine sermones domini in domo domini.⁹ Factum est autē in anno quinto Ioacim filij Iosie regis Iuda, in mense nono, prædicauerunt ieiunium

a. Quatuor præcepta filijs suis Ionadab in iuxta, quibus obedierunt magis quam Ieremias patri suo celesti.
b. Ionadab filius Rechab præcepit filiis suis vt non biberent vinum vsque in æternum. Quibus cum offerret Ieremias vinum vt biberent, & illi bibere noluerunt, loquitur dominus per prophetam: Quia obedistis præcepto Ionadab patris vestri, non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab stans in conspectu meo cunctis diebus Hieron. aduersus Iouinianum lib. 2.

c. Maiorem efficaciam habuerunt sermones patris carnalis quam patris spiritualis, quia carnales patri obedierunt, spirituales nō obedierunt. vnde Hebr. 12. Patres quidem carnis nostra eruditores habuimus & reuerbamur eos. Num multo magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus? S. Tho. ibidem.

d. Quod in prædestinatis atque saluatis ex illa familia constat impletum, qui in ecclesia triumphanti in æternum stant laudantes deū & obsequentes, sicut & Christiani diuinis præceptis obedientes impij vero inobedientes confunduntur & reprobantur. Dion. ibid.

a. Hęc eadem verba supra scribuntur ca. 26. Ultra quę narrat ppheta quanta fuerit propter iustitiam passus Et item quanta dei longanimitas, & eius benignitas contra Iudeorum obstinationem & incorrigibilitatē Dion. ibid.

b. Prompta obediētia propheta cōcordat diuinę clementię: quoniam scit, ille cōsulit humanę infirmitati per admonitionem conuersionis, ita iste obediēdo ad salutem proximorum exercet officium prædicationis qui est clausus carcere per semetipsum id perficere non valuit, per interpretē tamē omnia iuxta id quod sibi iussu fuerat, explere curauit. Raba. ibi.

c. Ex indictione ieiunij ad omnem plebem nactus est Baruch prædicādi opportunitatē verba quę ex Ieremię iniunctione habebat vt pote cum dies esset penitentię, abstinentię & deuotionis. Vnde quia audiuit populus legem ex ore Baruch, ex eodē principes audire voluerūt, vt principi nunciaret: quem audientes præ timore obstupuerunt, & regi insinauerunt, ne Rex legis præcederet ignorantiam. S. Tho. ibi.

in conspectu domini omni populo in Ierusalem, & vniuersæ multitudini quæ cōflu-
xerat de ciuitatibus Iuda in Ierusalē. ¹⁰ Legitq; Baruch ex volumine sermones Iere-
miæ in domo domini in gazophylacio Gamariæ filij Saphan scribæ, in vestibulo su-
periori in introitu portæ nouæ domus domini, audiēte omni populo. ¹¹ Cūmq; audis-
set Michæas filius Gamariæ filij Saphan omnes sermones domini ex libro, ¹² descen-
dit in domū Regis ad gazophylaciū scribæ. Et ecce ibi omnes principes sedebāt, Eli-
sarna scriba, & Dalaias filius Semeiæ, & Elnathan filius Achobor, & Gamarias filius
Saphan, & Sedecias filius Hananiæ, & vniuersi principes. ¹³ Et nunciavit eis Michæas ^C
omnia verba quæ audiuit legentē Baruch ex volumine in auribus populi. ¹⁴ Miserūt
itaq; omnes principes ad Baruch Iudi filiū Nathaniæ filij Selemiæ filij Chusi, dicen-
tes: Volumē ex quo legisti audiēte populo, sume in manu tua, & veni. Tulit ergo Ba-
ruch filius Neriæ volumen in manu sua, & venit ad eos. ¹⁵ Et dixerūt ad eum: Sede, &
lege hæc in auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum. ¹⁶ Igitur cum audissent
omnia verba, obstupuerunt vnusquisque ad proximum suum, & dixerūt ad Baruch:
Nunciare debemus Regi omnes sermones istos. ¹⁷ Et interrogauerunt eum, dicētes:
Indica nobis quomodo scripsisti omnes sermones istos ex ore eius. ¹⁸ Dixit autē eis
Baruch: ^d Ex ore suo loquebatur quasi legēs ad me omnes sermones istos, & ego scri-
bebam in volumine atramento. ¹⁹ Et dixerunt principes ad Baruch: Vade & abscon-
dere tu & Ieremias, & nemo sciat vbi sitis. ²⁰ Et ingressi sunt ad Regem in atriū. Por-
rò volumen commendauerunt in gazophylacio Elisamæ scribæ, & nunciauerūt au-
diente Rege omnes sermones. ²¹ Misitq; rex Iudi, vtsumeret volumen: qui tollens il-
lud de gazophylacio Elisamæ scribæ, legit audiēte Rege, & vniuersis principibus qui
stabant circa regem. ²² Rex autem sedebat in domo hyemali in mense nono, & posita
erat ^e arula coram eo plena prunis. ²³ Cūque legisset Iudi tres pagellas vel quatuor,
scidit illud scalpello scribæ, & proiecit in ignem qui erat super arulam, donec consu-
meretur omne volumen igni qui erat in arula. ²⁴ Et non timuerunt neque sciderunt
vestimēta sua Rex & omnes serui eius, qui audierunt vniuersos sermones istos. ²⁵ Ve-
runtamen Elnathan & Dalaias & Gamarias contradixerunt Regi, ne combureret li-
brum: & non audiuit eos. ²⁶ Et præcepit Rex Ierameel filio Hammalech, & Saraia fi-
lio Ezriel, & Selemiæ filio Abdeel, vt comprehenderent Baruch scribam, & Ieremiā
prophetam. Abscōdit autem eos dominus. ²⁷ Et factum est verbum domini ad Iere-
miam prophetam postquam combusserat Rex volumen, & sermones quos scripserat
Baruch ex ore Ieremiæ, dicens: ²⁸ Rursum tolle volumen aliud, & scribe in eo omnes
sermones priores qui erant in primo volumine quod cōbussit Ioacim rex Iuda. ²⁹ Et
ad Ioacim Regem Iuda dices: Hæc dicit dominus: Tu combussisti volumen illud, di-
cens: Quare scripsisti in eo annūcians, Festinus veniet Rex Babylonis, & vastabit ter-
ram hanc, & cessare faciet ex illa hominē & iumentū? ³⁰ Propterea hæc dicit dominus
deus cōtra ^g Ioacim Regem Iuda: Nō erit ex eo qui sedeat super soliū Dauid: & cada-
uer eius proicietur ad æstum per diē, & ad gelu per noctē. ³¹ Et visitabo contra eū &
contra semē eius, & contra seruos eius iniquitates suas, & adducā super eos, & super
habitatores Ierusalē, & super viros Iuda omne malū quod locutus sum ad eos: & nō
audierunt. ³² Ieremias autē tulit volumē aliud, & dedit illud Baruch filio Neriæ scri-
bæ: qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones libri quem cōbussierat Ioacim
Rex Iuda igni: & insuper additi sunt sermones multo plures quàm antea fuerunt.

*Recedentibus à Ierosolymorum obsidione Chaldaei Ieremias ad diuidendam hereditatem
egressurus, à custode portæ reducit in carcerem: sed à Rege extractus, quotidiano pane
à Rege in vestibulo donatur.*

XXXVII.

T^a regnavit Rex Sedecias filius Iosia pro Iechonia filio Ioacim, quē consti-
tuit regē Nabuchodonosor Rex Babylonis in terra Iuda: ² & nō obediuit ipse
& serui eius & popul⁹ terræ verbis domini quæ locutus est in manu Ieremiæ
prophetæ

^d Nulli quippe in addiscē-
do est difficultas aut mora,
quando mentem illuminat
spiritus sanctus: cuius nescit
gratia, tarda molimina, seu
diuturnos moræ conatus.

Vade & plurimi in distan-
do & scribendo seu expo-
nendo ita iuuantur à spiritu
sancto, vt promptius quàm
legendō ex quadam pleni-
tudine mentis omnia pro-
mant. Dion. ibid.

^e Vas est quoddam ferreū
mobile in quo accenduntur
carbones.

^f Omiranda cæcitas huma-
nae mentis, & stupenda ne-
qui-ia indurati cordis. Qui
debuerant monitis saluca-
ribus compungi ad peccatō-
rum suorum penitentiā,
verba domini in libro scrip-
ta, in ignis studebant con-
sumere flamma: insuper &
prophetam, quem per gra-
tiam doctrinæ atque corre-
ptionis meritō honorare
debuerant contumelia affi-
cere contendebant. Raban.
ibid.

^g In libro dierū legimus. 2.
Paral. 36. a. hunc Ioacim vin-
ctum catenis, & ductum in
Babylonem: nec vltra quid
refertur de eo. Pulchrèque
sepultura asini dicit eum se-
peliendum, vt aliis verbis
significet insepultum, hoc
est, à bestis, auiibusque lace-
randum. Hæc est enim asini
sepultura. Hiero. in Ierem.
22. cap.

^a Huic itaque Ioacim filio
Iosia successit Iechonias fi-
lius eius: qui tamē post tres
menses in voluntariū pro-
fectus est exilium: post quē
Nabuchodonosor constituit
Marthaniam filiū Iosia, quē
vocauit Sedeciam. 4. Reg.
24. Qui videns Ieremiā va-
ticinia in fratre suo Ioacim
eiūque filio implera, Iere-
miam pro vero dei famulo,
propheta & amico habuit:
idecirco orationum eius po-
stulat suffragium. Dicunt
alii, & facis ex sequentibus
pater, quod Sedecias iste
ex se satis pius fuit & mitis,
ad Ieremiam flexus & satis
benignus, veritatem prauis
aliorum cōsiliis subuersus.
Dion. ibid.

24. q. 1. c. Nō
asseramus.

A Anno ante
Christum.
625.
Anno mun-
di. 337.

† Infr. 42. a

prophetæ. ³ Et misit Rex Sedecias Iuchal filium Selemiæ, & Sophoniã filium Maasie sacerdotē ad Ieremiam prophetam, dicens: † Ora pro nobis dominū deum nostrum.

⁴ Ieremias autē liberē ambulabat in medio populi. Nō enim miserant eum in custodiam carceris. Igitur exercitus Pharaonis egressus est de Ægypto, & audientes Chaldæi qui obsidebant Ierusalē, huiusmodi nuncium, recesserunt ab Ierusalem. ⁵ Et factum est verbum domini ad Ieremiam prophetā, dicens: ⁶ Hæc dicit dominus deus Israel: Sic dicetis Regi Iuda qui misit vos ad me interrogandum: Ecce exercitus Pharaonis qui egressus est vobis in auxiliū, reuertetur in terram suam in Ægyptum, ⁷ & redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc, & capient eam, & succendent igni. ⁸ Hæc dicit dominus: Nolite decipere animas vestras, dicētes: Euntes abibunt & recedent à nobis Chaldæi: quia non abibunt. ⁹ Sed & si percusseritis omnem exercitū Chaldæorū qui præliantur aduersum vos, & derelicti fuerint ex eis aliqui vulnerati, singuli de tentorio suo consurgent, & incendunt ciuitatē hanc igni. ¹⁰ Ergo cū recessisset exercitus Chaldæorum ab Ierusalem propter exercitum Pharaonis, ¹¹ egressus est Ieremias de Ierusalem, vt iret in terram Benjamin, & diuideret ibi possessionem in conspectu ciuium. ¹² Cūq; peruenisset ad portā Benjamin, erat ibi custos portæ per vices nomine Ierias filius Selemiæ filij Hananiæ: & apprehendit Ieremiam prophetā, dicēs: Ad Chaldæos profugis. ¹³ Et respōdit Ieremias: Falsum est, non fugio ad Chaldæos. Et non audiuit eum, sed cōprehendit Ierias Ieremiam, & adduxit eum ad principes. † ¹⁴ Quāobrem irati principes cōtra Ieremiam, cēsūm eum miserunt in carcerē qui erat in domo Ionathan scribæ. Ipse enim præpositus erat super carcerem. ¹⁵ Itaq; ingressus est Ieremias in domum laci, & in ^c ergastulum, & sedit ibi Ieremias diebus multis. ¹⁶ Mittens autem Sedecias Rex tulit eū, & interrogauit eum in domo sua absconditē, & dixit: Putāsne est sermo à domino? Et dixit Ieremias: Est, & ait: In manus Regis Babylonis tradēris. ¹⁷ Et dixit Ieremias ad Regem Sedeciam: Quid peccaui tibi & seruis tuis, & populo tuo, quia misisti me in domū carceris? ¹⁷ Vbi sunt propheta vestri, qui prophetabant vobis & dicebant: Non veniet Rex Babylonis super vos & super terram hanc? ¹⁸ Nūc ergo audi obsecro domine mi Rex: Valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domū Ionathæ scribæ, ne moriar ibi. ²⁰ Præcepit ergo Rex Sedecias vt traderetur Ieremias in vestibulum carceris, & daretur ei torta panis, quotidie excepto pulmento, donec consumerentur omnes panes de ciuitate. Et mansit Ieremias in vestibulo carceris.

† Sup. 20. a

b. Igitur cum Ieremiæ placuisset ad patriā properare quæ dicitur Anathoth, inueniēs eū in itinere quidā principum, cōprehensum detinuit, calumniā illi faciens quasi ad Babylonios iret. Ille vero mētiri quidē illum & calumniā sibi crimen fallaciter inferre, se vero ad patriam properare dicebat. Raba. ibi.

c. Carcerem, vbi dicitur Hebræi fuisse lacū in quo detentus fuit Ieremias donec veniret ad Sedeciam.

d. Ieremias sanctificatus in vtero antequam natus, virgo propheta veteris testamenti, perimefcit, Sedeciam flebiliter obsecrat dicens: Nūc ergo audi obsecro domine mi Rex, &c. Hier. aduers. Pelagia. lib. 2.

Hieremias ex carcere clam à Rege vocatus ad colloquium, aperuit Regi sub iuramento periculæius.
XX XVIII.

† Sup. 22. a

A Vdiuit ^a autem Saphatias filius Mathan, & Gedelias filius Phassur, & Iuchal filius Selemiæ, & Phassur filius Melciæ sermones quos Ieremias loquebatur ad omnē populū, dicens: ² Hæc dicit dominus: † Quicumq; manserit in ciuitate hac, morietur gladio, & fame, & peste: qui autē profugerit ad Chaldæos, viuet, & erit anima eius sospes & viuens. ³ Hæc dicit dominus: Tradendo tradetur ciuitas hæc in manū exercitus Regis Babylonis, & capiet eam. ⁴ Et dixerunt principes regi: Rogamus vt occidatur homo iste. De industria enim dissoluit manus virorum bellantium qui remāserunt in ciuitate hac, & manus vniuersi populi, loquēs ad eos vniuersa verba hæc. Siquidē homo iste non querit pacem populo huic, sed malum. ^b Et dixit Rex Sedecias: Ecce ipse in manibus vestris est. Nec enim fas est Regē vobis quicquam negare. ⁶ Tulerūt ergo Ieremiā, & proiecerūt eum in lacum Helciæ filij Hammalech, qui erat in vestibulo carceris, & summisserunt Ieremiam in funibus in lacum in quo non erat aqua, sed lutū. Descēdit itaq; Ieremias in cœnum. ⁷ Audiuit autē Abdemelech Æthiops vir eunuchus qui erat in domo regis, quòd misissent Ieremiam in lacum. Porrò Rex sedebat in porta Bēiamin: ⁸ & egressus est Abdemelech de domo Regis, & locutus est ad Regem, dicens: ⁹ Domine mi Rex, male fecerunt viri isti omnia quæcunque perpetrarunt contra Ieremiam prophetam, mittentes eum in lacum,

a. Poterant enim Iudæi & cūcti incolæ Ierusalem vestibulo carceris vbi erat Ieremias, appropinquare, & imminetia vrbi mala quæ predicabat Ieremias. audire Vnde scandalū passi principes, regis facultatē impetrant, vt eum occidat saltem in lacū demittat, vbi cito moriatur, iuxta illud Sap. 2. Circumueniamus iustum iniustē, quoniā contrarius est operibus nostris Dio. ibi.

b. Rex vero suo pte quidem ingenio non exacerbatur. sed ne in principū inuidiā tali tempore incurreret voluntati corū resistēs, permittit eis vt de propheta quicquid liberet facerent: quo impetrato confestim carcerē petentes, exemptū inde in quēdam cœnitiū puteum per funē demiserunt, vt ibi prefocatus moreretur. Ille vero vsque ad collūmersus ibi manebat, quē extractum à cœno Æthiops quidā regis famulus permittit abire liberum. Ioseph. Antiqui. Iudaic. li. 10. ca. 10.

ut moriatur ibi fame. Non sunt enim panes ultra in ciuitate. ¹⁰ Præcepit itaque Rex Abdemelech Æthiopi, dicens: Tolle tecum hinc triginta viros, & leua Ieremiam prophetam de lacu antequam moriatur. ¹¹ Assumptis ergo Abdemelech fecum viris, ingressus est domum Regis quæ erat sub cellario, & tulit inde veteres pannos, & antiqua vestimenta quæ computruerant, & summisit ea ad Ieremiam in lacum per funiculos.

¹² Dixitq; Abdemelech Æthiops ad Ieremiam prophetam: Pone veteres pannos, & hæc scissa & putrida sub cubito manuum tuarum, & super funes. Fecit ergo Ieremias sic: ¹³ & extraxerunt Ieremiam funibus, & eduxerunt eum de lacu. Mansit autem Ieremias in vestibulo carceris. ¹⁴ Et misit Rex Sedecias, & tulit ad se Ieremiam prophetam ad ostium tertium in domo domini: & dixit Rex ad Ieremiam: Interrogo ego te sermonem, ne abscondas à me aliquid. ¹⁵ Dixit autem ad Ieremias Sedecias: Si annunciauero tibi, nunquid non interficies me? Et si consilium dederò tibi, non me audies.

¹⁶ Iurauit ergo rex Sedecias Ieremiæ clam, dicens: Viuit dominus qui fecit nobis animam hanc, si occidero te, & si tradidero te in manus virorum istorum qui quærunt animam tuam. ¹⁷ Et dixit Ieremias ad Sedeciam: Hæc dicit dominus exercituum deus

Israel: ^d Si profectus exieris ad principes Regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igni, & saluus eris tu & populus tuus, & domus tua. ¹⁸ Si autem non exieris ad principes Regis Babylonis, tradetur ciuitas hæc in manus Chaldeorum, & succendent eam igni, & tu non effugies de manu eorum. ¹⁹ Et dixit Rex Sedecias ad Ieremiam: Sollicitus sum propter Iudæos qui transfugerunt ad Chaldæos, ne forte tradar in manus eorum, & illudant mihi. ²⁰ Respondit autem Ieremias: Non te tradet. Audi quæso vocem domini quam ego loquor ad te, & bene tibi erit, & viuet anima tua. ²¹ Quod si nolueris egredi, iste est sermo quem ostendit mihi dominus: ²² Ecce omnes mulieres quæ remanserunt in domo Regis Iuda, educetur ad principes Regis Babylonis, & ipsi dicent: Seduxerunt te & prauauerunt aduersum te viri pacifici tui, demerserunt in cænum & in lubricum pedes tuos, & recesserunt à te. ²³ Et omnes uxores tuæ, & filij tui educentur ad Chaldæos, & non effugies manus eorum, sed in manu Regis Babylonis capieris, & ciuitatem hanc comburet igni. ²⁴ Dixit ergo Sedecias ad Ieremiam: ^e Nullus sciat verba hæc, & non morieris. ²⁵ Si autem audierint principes quia locutus sum tecum, & venerint ad te, & dixerint tibi: Indica nobis quid locutus sis cum Rege, ne celes, & non te interficiemus: & quid locutus est tecum Rex: ²⁶ dices ad eos: Prostravi ego preces meas coram Rege, ne me reduci iuberet in domum

Jonathan, & ibi morerer. ²⁷ Venerunt ergo omnes principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum. Et locutus est eis iuxta omnia verba quæ præceperat ei Rex. Et cessauerunt ab eo. Nihil enim fuerat auditum. ²⁸ Mansit vero Ieremias in vestibulo carceris usque ad diem quo capta est Ierusalem. Et factum est ut caperetur Ierusalem.

Ierolyma capta & incensa Rex fugiens capitur, in cuius conspectu filij trucidantur, ipse exoculatur, atque in captiuitatem ducitur.
X X X I X.

Anno ^a† nono Sedecie Regis Iuda mense decimo venit Nabuchodonosor Rex Babylonis, & omnis exercitus eius ad Ierusalē, & obsidebat eam. Undecimo autem anno Sedecie mense quarto, quinta mensis aperta est ciuitas, & ingressi sunt omnes principes Regis Babylonis, & federunt in porta media Neregel, Serefer, Semegarnabu, Sarfachim, Rabfares, Neregel, Serefer, Rebmag, & omnes reliqui principes Regis Babylonis. ^b Cūq; vidisset eos Sedecias Rex Iuda, & omnes viri bellatores, fugerunt, & egressi sunt nocte de ciuitate per viam horti Regis, & per portam quæ erat inter duos muros, & egressi sunt ad viam deserti. ^c Persecutus est autem eos exercitus Chaldeorum, & comprehenderunt Sedeciam in campo solitudinis Ierichon: quæ est in terra Hemath: & locutus est ad eum iudicia. ^d Et occidit Rex Babylonis filios Sedecie in Reblatha in oculis eius, & omnes nobiles Iuda occidit Rex Babylonis. ^e Oculos quoq; Sedecie eruit, & vinxit eum compedibus, ut duceretur in Babylonē. Domum

c. Ille Æthiops eunuchus, qui timore & amore dei cōpūctus studuit prophetam eripere, significat sanctos predicatorum de gentibus, quos euangelium dicit semetipsum castrasse propter regnum cælorum, qui vere charitatis instinctu, iniquè oppressos student verbo & exemplo de fouea perditionis eruere, quod & nomen ipsius eunuchi testatur. Raba. ibid.

d. Constat ex responsione prophete vera sua verba esse, veram prophetiam, qui nec formidine pœnæ, vel etiam mortis, in prioribus suis dictis constanter persistit, dicens: Si exieris ad principes Babylonis, saluus eris tu & domus tua, & ciuitas hæc non succendetur. Si non exieris, ciuitas succedetur, & tu & domus tua non effugies manus eorum. Comestor.

e. Rex iubet Ieremiæ occultare consilium: opera autem dei reuelare & confiteri, honorificum est. Verum si debito modo celetur, veritatem tacendo & falsum non dicendo, non improbat: vt Proverb. 10. Qui moderatur labia sua, prudētissimus est. S. Thom. ibi.

a. Interea à Babylonio rege obfessa est ciuitas anno. 9. mense. 10. Regis Sedecie: idque certamen durauit per menses. 18. donec tandem succubere, partim inedia v. sti, partim supernè è turribus telorum multitudine oppressi. Capta est autem v. b. 11. anno Sedecie, quartis mensis die quinta. Ioseph. Antiquita. Iudaic. lib. 10. cap. 11.

b. Cūq; vidisset eos Sedecias inter duos muros, qui coniungebantur muro ciuitatis iuxta domum regis, & cingebant hortum regis, inter quos erat & via & porta secundum quidistantiam ab viroque, fugere cepit. Vnde Thren. 1. Facti sunt principes eius velut arietes non inuenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequen- tis. S. Tho. ibi.

c. Captus Sedecias à Chaldeis ducitur vinctus ad Nabuchodonosor in Reblatha, quæ putant Antiochia Syriæ, vbi post multas oburgationes & impropria ad Iudic Nabuchodonosor: Magnus deus tuus, qui te habet odio, & iniquitatem tuam, te tradidit in manus meas. Comest.

Infra codē.

Sup. codē.

† 4. Re. 25. a.
Infr. 52. c.
Anno ante
Christum.
617.
Anno mun-
di 3345.
Infr. 52. a.
Anno ante
Christum.
615.
Anno mun-
di 3346.

⁸ Domum quoq; Regis & domum vulgi succēderunt Chaldæi igni, & murum Ierusalem subuerterūt. ⁹ Et reliquias populi quæ remanserant in ciuitate, & perfugas qui transfugerāt ad eum, & superfluos vulgi qui remāserant, transtulit Nabuzardā magister militū in Babylonem, ¹⁰ & de plebe pauperum qui nihil penitus habebāt, dimisit Nabuzardā magister militū in terra Iuda, & dedit eis vineas & cisternas in die illa. ¹¹ Præceperat autē Nabuchodonosor Rex Babylonis de Ieremia Nabuzardan magistro militū, dicens: ¹² Tolle illū, & pone super eum oculos tuos, nihilq; ei mali facias, sed vt voluerit sic facies ei. ¹³ Misit ergo Nabuzardan princeps militiæ, & Nabusezbā, & Rapsares, & Neregel, & Serefer, & Rebmag, & omnes optimates regis Babylonis, ¹⁴ miserunt ^d & tulerunt Ieremiā de vestibulo carceris, & tradiderunt eum Godoliā filio Ahicam filij Saphan, vt intraret in domū, & habitaret in populo. ¹⁵ Ad Ieremiam autem factus fuerat sermo domini cum clausus fuisset in vestibulo carceris, dicens: ¹⁶ Vade, & dic Abdemelech Æthiopi, dicens: Hæc dicit dominus exercitū deus Israel: Ecce ego inducā sermones meos super ciuitatē hanc in malū, & non in bonū, & erunt in conspectu tuo in die illa, ¹⁷ & liberabo te in die illa, ait dominus: Et non tradēris in manus virorum quos tu formidas, sed eruens liberabo te, & gladio nō cades. sed erit tibi anima tua in salutem, quia in me habuisti fiduciam, ait dominus.

d. Iustus est dominus & rectum iudiciū eius, qui reddit singulis secundū opera eorum. Denique sicut per ministros flagelli superbis & contemptoribus dignas irrogat pœnas, sic manuetis & obediētibus per eosdē miserationis & solatiis debitas impedit curas. Quod & nunc patefactū est in Sedecia rege, & Ieremia propheta, per Nabuchodonosor regis sententiā Raba ibi.

Ieremiās mittitur liber ad Godoliam præfectum reliquiarum Israel, qui Iohanan super cade sua præmonitus audire noluit.

X L.

Infr 43. d A
Anno ante
Christum.
615.
Anno mundi.
3347.

Sermo qui factus est ad Ieremiam à domino ^a postquam dimissus est à Nabuzardan magistro militiæ de Rama, quando tulit eum vinctum catenis in medio omnium qui migrabant de Ierusalem & Iuda, & ducebātur in Babylonē.

² Tollēs ergo princeps militiæ Ieremiā, dixit ad eum: Dominus deus tuus locutus est malum hoc super locū istum, ³ & adduxit & fecit dominus sicut locutus est, quia peccastis domino, & nō audistis vocē eius, & factus est vobis sermo hic. ⁴ Nūc ergo ecce solui te hodie de catenis quæ sunt in manibus tuis. Si placet tibi vt venias mecū in Babylonem, veni, & ponam oculos meos super te. Si autem displicet tibi venire mecum in Babylonem, reside. [†] Ecce omnis terra in conspectu tuo est. Quod elegeris, & quod placuerit tibi vt vadas, illuc perge: ⁵ & mecum noli venire, sed habita apud Godoliam filium Ahicam filij Saphā, quem præposuit Rex Babylonis ciuitatibus Iudæ. Habita ergo cum eo in medio populi: vel quocunq; placuerit tibi vt vadas, vade. Dedit quoque ei magister militiæ cibaria & munuscula, & dimisit eū. ⁶ Venit autē Ieremias ad Godoliā filiū Ahicam in Masphat, & habitauit cum eo in medio populi qui relictus fuerat in terra. ⁷ Cūq; audissent ^b omnes principes exercitus qui dispersi fuerāt per regiones, ipsi & socij eorū, quod præfecisset Rex Babylonis Godoliā filium Ahicam terræ, & quod cōmendasset ei viros & mulieres, & paruulos, & de pauperibus terræ qui non fuerāt translati in Babylonē, ⁸ venerunt ad Godoliam in Masphat, & Ismael filius Nathaniæ & Iohanā filius Careæ, & Ionathā, & Sareas filius Thanchumeth, & filij Ophi qui erāt de Nethophati, & Iechonias filius Maachati, ipsi & viri eorū. ⁹ Et iurauit eis Godolias filius Ahicam filij Saphan, & comitibus eorū, dicens: [†] Nolite timere seruire Chaldæis. Habitare in terra, & seruite regi Babylonis, & bene erit vobis. ¹⁰ Ecce ego habito in Masphat, vt respondeā præcepto Chaldæorū qui mittūtur ad nos. Vos autem colligite vindemiam, & messē, & oleum, & condite in vasis vestris, & manete in vrbibus vestris quas tenetis. ^{c 11} Sed & omnes Iudæi qui erant in Moab, & in finibus Ammon, & in Idumæa, & in vniuersis regionibus, audito quod dedisset rex Babylonis reliquias in Iudæa, & quod præposuisset super eos Godoliam filiū Ahicā filij Saphan, ¹² reuersi sunt inquā omnes Iudæi de vniuersis locis ad quæ profugerant, & venerūt ad terrā Iuda ad Godoliā in Masphat, & collegerūt vinū & messē multam nimis. ¹³ Iohanan autem filius Careæ, & omnes principes exercitus qui dispersi fuerant in regionibus, venerunt ad Godoliam in Masphat, ¹⁴ & dixerunt ei: Scito quod Bahalis Rex filiorum Ammō misit Ismael filium Nathaniæ percutere

a. Prophetæ quoq; Ieremiæ ē carcere exempto suavit Nabuzardan vt iret secum Babylonē. iussu enim se à rege, vt ei omnia necessaria præbeat. Quod si sequi nolit, diceret vbinā habitare cuperet, vt de hoc regem per literas certiore polsit red ire. Propheta vero neque ducem sequi voluit, neque aliō ad habitandum ire, contentus habitare in ruinis patriæ, & eius miseras reliquias colere. At dux voluntate eius cognita Godoliæ quæ ibi relinquebat, commēdauit hominē, mādās ne quid ei deesse pateretur: donacōque vate magni precij munibus, ipse quoq; domū profectus est. Ieremias autem domicilium elegit apud oppidū Masphat, impetrata prius à Nabuzardane gratia, vt secum ē carere dimitteretur etiā Baruch Neri filius filius insigni familia natus, & in patria lingua egregiē doctus. Ioseph. Antiq. Iudæi. li. 10. cap. 11.

b. Qui dispersi fuerant in prouincijs Iudææ vicinis, ad quas timore Chaldæorū aufugerāt, Godoliam reliquias Iudæorū præfectum venerunt ad eum: quibus iurauit quod securē habitarent in Iudæa, dummodo seruirent Chaldæis Dion. ibi.

c. Miserationes domini multæ sunt nimis, & iudicia eius abyssus multa, qui sicut peccatores & præuarcatores legis suæ iuste corripuit, ita humilibus & obediētibus sibi misericorditer solatiū suū opē contulit. Per ipsos enim hostes, per quos perfidum regē & rebelles eius ministros puniuit, per hos etiā & reliquias populi sui prouitorem Godoliam constituit: vt eius prudētia terræ cultus vtiliter exerceretur, & qui dispersi fuerāt recolligerentur: habitarentque, si mandatis domini obedire velent, in terra sua absque timore hostium & calumniæ. Raba. ibi.

† Genē. 13. b

† 4. Reg. 25. f

animam tuā. Et non credidit eis Godolias filius Ahicam.¹⁵ Iohanan autē filius Carex dixit ad Godoliam seorsum in Masphat loquens: Ibo & percutiā Ismael filiū Nathaniae nullo sciente, ne interficiat animam tuam, & dissipentur omnes Iudaei qui cōgregati sunt ad te, & peribunt reliquiae Iuda.¹⁶ Et ait Godolias filius Ahicam ad Iohanā filium Carex: Noli facere verbum hoc. Falsum enim tu loqueris de Ismael.

Ismael occidit Godoliam reliquiis Israel à Chaldaeorum Rege praefectum: & inde fugit ad Ammonitas.

XLI.

a. In mense septimo qui apud nos October appellatur, occisus est Godolias, & Iuda tribus ac Ierusalē reliquiae dispersae sunt Hierony. in Zacha. cap. 3.

b. Ismael sub simulatione pacis dolum in pectore gerens, cum de regio sanguine esset, invidia erga Godoliam mouetur, quem videt Iudaeis praepositum, & se à regno exclusum. Hunc itaque cum suis nihil mali suspicantem Godoliā Ismael occidit. Tho. ibid.

c. Barbā quipperadunt, qui sibi de propriis viribus fiduciam subtrahunt. Vestes scindūt, qui sibi metipsis in exterioris decoris laceratione non parant. Oblati in domo domini thus & munera veniunt, qui exhibere se in dei sacrificio orationem cum operationibus pollicentur. Gregor. Moral. lib. 1. cap. 38.

d. Narrat liber Regum. 3. Reg. 15. quod Baasa rex Israel ascenderit in Iudaeam, & aedificauerit Rama, ut nō posset quispiā ingredi vel egredi de parte Asa Regis Iudae. Quod audiens Asa rex Iudae, misit ad Benadab Regem Syriae, offerens illi munera multa in auro & argento, ut disrumpere foras quod habuit cum Baasarege Israel, & ferret sibi auxilium contra eum. Qui misit principes exercitus sui in ciuitates Israel: & percussit Abion & Dā & Abel, &c. Hoc est quod nūc dicit lacum fecisse Asa propter Baasa regem Israel, quē Ismael repleuit occisis. Potuit enim fieri ut inter caetera aedificia quae Asa rex costruxit in Masphat, fecerit hunc lacum quem scriptura cōmemorat, propter opus aliquod necessarium. Raban. ibid.

a. Relicti à cede Ismaelis prius cōsulendū Ieremiam rati, quā fugā arripere, accedentes eū rogauerunt, ut hesitantibus oraculum expediret, qui dñā faciendū sit: iurati se facturos quicquid ille iusserit. Cūque propheta operam suā esset pollicitus, decima demum die deus apparet, iussit ut Iohanni & ceteris ducibus diceret, si manserint in ea regione, auxilio futurū, & prouidendum ne quid incommodi à Babyloniis quos timebant accipiant. Sin in Aegyptum mallent iter facere, curam eorū relicturū, insensumq; tali calamitate affecturum eos, quali paulo ante fratres eorum castigatos esse viderint. Ioseph. Antiq. Iudaic. lib. 10. ca. 11.

ET factū est in mense septimo venit Ismael filius Nathaniae filij Elisama de semine regali, & optimates Regis, & decem viri cum eo ad Godoliam filium Ahicam in Masphat, & comederunt ibi panes simul in Masphat.² Surrexit autem Ismael filius Nathaniae, & decem viri qui cum eo erant, & percusserunt Godoliam filiū Ahicam filij Saphan gladio, & interfecerunt eum, quem praefecerat Rex Babylonis terrae.³ Omnes quoq; Iudaeos qui erāt cum Godolia in Masphat, & Chaldaeos qui reperti sunt ibi, & viros bellatores percussit Ismael.⁴ Secūdo autē die postquam occiderat Godoliam, nullo adhuc sciente, venerūt viri de Sichem, & de Silo, & de Samaria, octoginta viri rasi barba, & scissis vestibus, & squalētes, & munera & thus habebāt in manu, ut offerrent in domo domini.⁶ Egressus ergo Ismael filius Nathaniae in occursum eorū de Masphat, incedens & plorans ibat. Cum autē occurrisset eis, dixit ad eos: Venite ad Godoliam filium Ahicam.⁷ Qui cum venissent ad mediū ciuitatis, interfecit eos Ismael filius Nathaniae circa medium laci, ipse & viri qui erāt cum eo.⁸ Decem autē viri reperti sunt inter eos qui dixerūt ad Ismael: Noli occidere nos, quia habemus thesauros in agro, frumētī, & hordei, & olei, & mellis. Et cessauit, & nō interfecit eos cum fratribus suis.⁹ Lacus autē in quem proiecerat Ismael omnia cadauera virorum quos percussit propter Godoliam, ipse est quem fecit Rex Asa propter Baasa Regem Israel. Ipsum repleuit Ismael filius Nathaniae occisis.¹⁰ Et captiuas duxit Ismael omnes reliquias populi quae erant in Masphat, filias Regis, & vniuersum populum qui remanserant in Masphat, quos commendauerat Nabuzardan princeps militiae Godoliae filio Ahicam, & cepit eos Ismael filius Nathaniae: & abiit, ut transiret ad filios Ammon.¹¹ Audiuit autem Iohanan filius Carex, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, omne malum quod fecerat Ismael filius Nathaniae:¹² & assumptis vniuersis viris profecti sunt ut bellarent aduersum Ismaelem filiū Nathaniae, & inuenerūt eum ad aquas multas quae sunt in Gabaon.¹³ Cūmq; vidisset omnis populus qui erat cum Ismael, Iohanan filiū Carex, & vniuersos principes bellatorum qui erant cum eo, latati sunt.¹⁴ Et reuersus est omnis populus quem ceperat Ismael in Masphat, reuersusq; abiit ad Iohanan filium Carex.¹⁵ Ismael autē filius Nathaniae fugit cum octo viris à facie Iohanan, & abiit ad filios Ammō.¹⁶ Tulit ergo Iohanan filius Carex, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, vniuersas reliquias vulgi quas reduxerant ab Ismael filio Nathaniae de Masphat postquam percussit Godoliam filium Ahicam, fortes viros ad praelium, & mulieres, & pueros, & eunuchos quos reduxerat de Gabaon,¹⁷ & abierunt & sederunt peregrinantes in Chama-ham, quae est iuxta Bethlehem, ut pergerent & introirent Aegyptum,¹⁸ à facie Chaldaeorum. Timebant enim eos, quia percusserat Ismael filius Nathaniae Godoliam filium Ahicam quem praeposuerat Rex Babylonis in terra Iuda.

Reliquiae Iudaeorum per Ieremiam dominum consulunt quò fugere debeant, quas prohibuit dominus fugere in Aegyptum.

XLII.

ET accesserūt omnes principes bellatorū, & Iohanā filius Carex, & Iezonias filius Hofaiā, & reliquum vulgus à paruo vsq; ad magnum,² dixeruntq; ad Ieremiā Prophetā: Cadat oratio nostra in conspectu tuo, & ora pro nobis ad dominū deū tuū pro vniuersis reliquiis istis, quia derelicti sumus pauci de pluribus, sicut oculi tui nos intuentur,³ & annūtiat nobis dominus deus tuus viā per quā pergamus,

A Anno ante Christum. 614. Anno mundi. 3348. 76. dist. cap. Ieiunium. 2.

† Sup. 21. a. 27. a. Infr. cod.

pergamus, & verbū quod faciamus.⁴ Dixit autem ad eos Ieremias propheta: Audiui. Ecce ego oro ad dominū deum vestrum secundum verba vestra: omne verbū quodcunq; responderit mihi, indicabo vobis, nec celabo vos quicquā.⁵ Et illi dixerunt ad Ieremiā: Sit dominus inter nos testis veritatis & fidei, si non iuxta omne verbum in quo miserit te dominus deus tuus ad nos, sic faciemus,⁶ siue bonū est, siue malū. Vo-
B ci domini dei nostri ad quē mittimus te, obediemus, vt bene sit nobis cum audiuerimus vocē domini dei nostri.⁷ Cum autē completi essent decem dies, factum est verbum domini ad Ieremiā.⁸ Vocauitq; Iohanan filium Careæ, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, & vniuersum populū à minimo vsq; ad magnū,⁹ & dixit ad eos: Hæc dixit dominus deus Israel, ad quem misistis me, vt prosternerē preces vestras in cōspectu eius:¹⁰ Si quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, & non destruā: plantabo, & nō euellam. Iam enim placatus sum super malo quod feci vobis. Nolite timere à facie Regis Babylonis, quē vos pauidi formidatis.¹¹ Nolite metuere cum, dicit dominus,^b quia vobiscū sum ego, vt saluos vos faciam, & eruam de manu eius,¹² & dabo vobis misericordias, & miserebor vestri, & habitare vos faciā in terra
C vestra.¹³ Si autē dixeritis vos, Nō habitabimus in terra ista, nec audiemus vocem domini dei nostri,¹⁴ dicentes, Nequaquā, sed ad terram Ægypti pergemus, vbi nō videbimus bellū, & clangorem tubæ non audiemus, & famē non sustinebimus, & ibi habitabimus:¹⁵ propter hoc nūc audite verbū domini reliquiæ Iuda: Hæc dicit dominus deus exercituū, deus Israel: Si posueritis faciē vestrā^c vt ingrediamini Ægyptū, & intraueritis vt ibi habitetis:¹⁶ gladius quē vos formidatis, ibi comprehēdet vos in terra Ægypti: & fames pro qua estis solliciti, adhærebit vobis in Ægypto, & ibi moriemini:¹⁷ omnesq; viri qui posuerint faciem suam vt ingrediantur Ægyptum vt habitent ibi, morientur gladio, & fame, & peste. Nullus de eis remanebit, nec effugiet à facie mali quod ego afferā super eos:¹⁸ quia hæc dicit dominus exercituum, deus Israel: Sicut cōflatus est furor meus & indignatio mea super Ierusalē: sic cōflabitur indignatio mea super vos cum ingressi fueritis Ægyptum, & eritis in iusiurandum, & in stuporem, & in maledictū, & in opprobrium, & nequaquam vltra videbitis locum istum.¹⁹ Verbū domini super vos reliquiæ Iuda:^d Nolite intrare Ægyptum. Scientes scietis quia obtestatus sum vos hodie,²⁰ quia decepistis animas vestras. Vos enim misistis me ad dominum deum nostrum, dicētes: Ora pro nobis ad dominum deum nostrum, & iuxta omnia quæcunq; dixerit tibi deus noster, sic annuncia nobis: & faciemus.²¹ Et annunciaui vobis hodie, & non audistis vocē domini dei vestri super vniuersis pro quibus misit me ad vos.²² Nunc ergo scientes scietis, quia gladio & fame & peste moriemini in loco ad quem voluistis intrare vt habitaretis ibi.

b. Sup. 23. ca. Nunquid non celum, inquit dominus, & terram ego impleo? Cur autem cūcta impleat, ipse declarat dicens: Quia vobiscum sum, vt saluos vos faciam. Ecce enim nō modo regimen suum dominus & impletionem, sed etiam vim & beneficium ipsius adimplerionis ostendit. Hūc enim modū in se habet diuinitatis impletio, vt saluet ea quæ implentur. Saluianus lib. 2.

c. Ecce propheta habito à domino responso super futura reliquiarum Iudæ dispositione, quasi mediator inter illos & deum, refert quam à domino audiuit responsonem: sicut Moyses Deut. 5. Ego sequester & medius fui inter deum & vos, vt annuncierem vobis verba eius. 5. Tho. ibidem.

d. Cū talia Ieremias retulisset, responderit viri superbi, dicētes ad Ieremiā, Mendacium loqueris. Non misit te dominus deus noster dicēs: Ne ingrediamini Ægyptum vt habitetis ibi: sed Baruch filius Neriæ incitauit te aduersum nos, vt tradat nos in manib⁹ Chaldeorum, vt interficiat nos, & trāsluci faciāt in Babylonē Raba. ibi.

Reliquiæ Iudaorum contra præceptum domini fugerunt in Ægyptum: unde minatur illis dominus ruinam.
 XLIII.

A Actum^a est autē cum cōpleisset Ieremias loquēs ad populū vniuersos sermones domini dei eorū pro quibus miserat eū dominus deus eorū ad illos, omnia verba hæc:² dixit Azarias filius Osæ, & Iohanā filius Careæ, & omnes viri superbi, dicentes ad Ieremiā: Mendaciū tu loqueris: Nō misit te dominus deus noster dicēs: Ne ingrediamini Ægyptū vt habitetis illic,^b sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos, vt tradat nos in manus Chaldeorū, & interficiat nos, & traduci
B faciat in Babylonē.⁴ Et non audiuit Iohanan filius Careæ & omnes principes bellatorū, & vniuersus populus vocē domini, vt manerēt in terrā Iuda:⁵ sed tollens Iohanan filius Careæ & vniuersi principes bellatorū vniuersos reliquiarū Iuda, qui reuersi fuerant de cunctis gentibus ad quas fuerant antē dispersi, vt habitarent in terra Iuda,
 †⁶ viros & mulieres, & paruulos & filias Regis, & omnē animā quam reliquerat Nabuzardan princeps militiæ cū Godolia filio Ahicam filio Saphan, & Ieremiam Prophetam, & Baruch filiū Neriæ,⁷ ingressi sunt in terrā Ægypti, quia non obedierunt
C voci domini, & venerunt vsq; ad Taphnis.⁸ Et factus est sermo domini ad Ieremiam

a. Contempto igitur dei cōsilio quod per prophetam dederat, Iohānes & reliqua multitudo in Ægyptum abiit, abducto simul Baruch & Ieremia. Quod postquam peruenit, deus significauit prophætæ fore vt Babylonius exercitū ducat in Ægyptū: nisi quæ prædicere populo quod capietur Ægyptus: & ibi partim interficerentur, partim captiui Babylonem abducerent. Id quod etiam factum est, quinto scilicet post excidiū Ierosolymitanū anno, qui fuit regni ipsius Nabuchodonosor vicesimus tertius. Ioseph. anti. Iudai. lib. 10. cap. 11.

b. Ieremias enim erat magna fama & auctoritatis, & ideo dictum Ieremiam quod dicebant falsum, retorquebāt in in maliciam Baruch, qui tamen innocens erat. Lyra ibi.

† Sup. 40. a

in Taphnis, dicens:⁹ Sume tibi lapides grandes in manu tua, & abscōde eos in crypta quæ est sub muro lateritio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Iudæis,¹⁰ & dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum, deus Israel:^c Ecce ego mittā & assumam Nabuchodonosor Regem Babylonis seruum meum, & ponam thronū eius super lapides istos quos abscōdi, & statuet solium suum super eos:¹¹ veniensque percutiet terram Ægypti, quos in mortem, in mortem: & quos in captiuitatē, in captiuitatem: & quos in gladiū, in gladium.¹² Et succendet ignem in delubris deorum Ægypti, & cōburet ea, & captiuos ducet illos. Et amicietur terra Ægypti sicut amicitur pastor pallio suo: & egredietur inde in pace.¹³ Et conteret statuas domus Solis quæ sunt in terra Ægypti, & delubra deorum Ægypti comburet igni.

Iudæi à Ieremia super idololatria in Ægypto reprehensi, malunt idolis quàm deo sacrificare: quamobrem minatur illis dominus famem pestem, & gladium. XLIIII.

Verbum quod factum est ad Ieremiā, ad omnes Iudæos, qui habitabant in terra Ægypti, habitantes in^a Magdalo, & in Taphnis, & in Mēphis, & in terra Phatures, dicens:² Hæc dicit dominus exercituum, deus Israel: Vos vidistis omne malū istud quod adduxi super Ierusalem, & super omnes vrbes Iuda, & ecce desertæ sunt hodie, & non est in eis habitator,³ propter malitiam quā fecerunt, vt me ad iracundiā prouocarēt, & irent & sacrificarent & colerent deos alienos, quos nesciebant & illi, & vos & patres vestri.⁴ Et misi ad vos omnes seruos meos prophetas de nocte consurgens, mittēsq;, & dicens:^b Nolite facere verbū abominationis huiusmodi. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurē suā, vt conuerterentur à malis suis, & non sacrificarent diis alienis.⁶ Et cōflata est indignatio mea & furor meus, & succensa est in ciuitatibus Iuda & in plateis Ierusalē, & versa sunt in solitudinē & vastitatem secundum diē hanc.⁷ Et nunc hæc dicit dominus exercituum, deus Israel: Quare vos facitis malū grande contra animas vestras, vt intereat ex vobis vir & mulier, paruulus & lactens de medio Iudæ, nec relinquatur vobis quicquā residuum,⁸ prouocātes me in operibus manuū vestrarum, sacrificando diis alienis in terra Ægypti, in quam ingressi estis vt habitetis ibi, & dispereatis, & sitis in maledictionē, & in opprobriū cunctis gentibus terræ?⁹ Nunquid obliti estis mala patrū vestrorum, & mala Regum Iuda, & mala vxorum eius, & mala vestra, & mala vxorū vestrarū, quæ fecerunt in terra Iuda, & in regionibus Ierusalē?¹⁰ Non sunt mundati vsq; ad diē hanc, & non timuerunt, & nō ambulauerunt in lege mea, & in præceptis meis, quæ dedi corā vobis & corā patribus vestris.¹¹ Ideo hæc dicit dominus exercituum, deus Israel: † Ecce ego ponam faciē meam in vobis in malū, & disperdā omnem Iudā.¹² Et assumā reliquias Iudæ, qui posuerunt facies suas vt ingrederentur^c in terrā Ægypti vt habitarent ibi, & cōsumentur omnes in terra Ægypti, & cadent in gladio & in fame, & cōsumentur à minimo vsq; ad maximum: in gladio & in fame morientur, & erunt in iusiurandū, & in miraculū, & in maledictionem, & in opprobriū.¹³ Et visitabo habitatores terræ Ægypti, sicut visitaui super Ierusalē in gladio, & in fame, & in peste,¹⁴ & nō erit qui effugiat & sit residuus de reliquiis Iudæorum qui vadunt vt peregrinentur in terra Ægypti, & reuertantur in terrā Iuda, ad quam ipsi eleuant animas suas vt reuertātur & habitent ibi. Non reuertentur illuc nisi qui fugerint.^{d 15} Responderunt autē Ieremiæ omnes viri scientes quòd sacrificarent vxores eorū diis alienis, & vniuersæ mulieres quarum stabat multitudo grandis, & omnis populus habitantium in terra Ægypti in Phatures, dicētes:¹⁶ Sermonem quē locutus es ad nos in nomine domini, non audiemus ex te,¹⁷ sed facientes faciemus omne verbum † quod egredietur de ore nostro, vt sacrificemus^e reginæ cœli, & libemus ei libamina, sicut fecimus nos & patres nostri, Reges nostri, & principes nostri, in vrbibus Iuda & in plateis Ierusalē, & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malūmq; non vidimus.¹⁸ Ex eo autē tempore quo cessauimus sacrificare^f Reginæ cœli, & libare ei libamina, indiguimus omnibus, & gladio & fame cōsumpti sumus. †¹⁹ Quòd si nos sacrificamus reginæ cœli, & libamus

^e Misi quidē dominus ad eum, quia diuina prouidentia factum est quòd venerit contra Ægyptum, in quantum diuina iustitia voluit per eum Ægyptiorum punire peccata. Dion. ibid.

^a Magdalū ciuitas est Ægypti, in quam Iudæi post Godoliā necem abierunt. Cæsi ibidem sunt à Nabuchodonosor plurimi, ceteri autem capti, & Babylonē abducti secundum Ieremię vaticinium. Distat autē à Pelusio, 12000 milibus passuum. Est etiā eiusdem nominis castrum iuxta mare Galilææ, vnde Magdalena cognomen accepit. Alius etiam Magdali meminit Moyses. Exod. 14. iuxta Phihahiroth in monte siti, iuxta quod castrametati sunt Iudæi fugiētes Ægyptios ad mare Rubrum.

^b Ostendit immensam clementiam domini, & vigilantiā ac strenuitatem prophetarū eius, qui nō ignauē sed studiose verbum dei, ad quos missi sunt, predicabant, arguētes tepidos doctores, qui nunc in ecclesia dormitant, ocio & voluptatibus deseruiunt seculi, nec curant populo dei voluntatem eius annunciare, & conuerrere à peccatis ad exercitium boni operis. Raba ibid.

^c Sed neque silendum arbor, quòd Iſaías eisdem Iudæis 30. ca. iumenta auri appellauerit, propter stultitiam sensus, qua deserto dei consilio, ad Ægypti simulachra confugerunt, spē habentes in Pharaone, cui qui innixus fuerit, quasi si incumbat arundini, quæ fracta manum vulneret innitentis. Terram autem per quam transferunt, tribulationis & angustie terrā vocat, per quam reliquie Ierusalē cum Iohanna filio Careæ, & filiabus regis Sedecie subleuatis omnibus quæ habere poterant, ad Ægyptum transfugerunt Hier. in 30. ca. Iſaías.

^d O generatio praua & peruersa, filij in quibus non fides sed malitia dominatur, gens fatua & non sapiens, quæ semper contraria beneficiis domini repēdens, irritauit eum per mala opera sua. Raba ibid.

^e Dicunt Hebræi quādam esse stellā infensē sic vulgo vocatam, quòd quasi regina sit inter alia sidera: quæ creditur fidus Veneris, interdum sero lucidum, & dicitur besperus: interdū mane, & dicitur stella matutina.

^f Ecce quanta fuit istorum cecitas atque peruersitas. Istorum quoq; erroris similis fuit Romanorum olim peruersitas, qui vrbem suā cernentes vastari, contra Christianos clamare ceperunt, & dicere: Ex quo lacra deorum omissa sunt in vrbe Roma celebrari, & Christi sacrum inualuit, ciuitas ipsa perierit. Et hoc dedit Augustino libri de ciuitate dei scribendi occasionem, vt ipse in eodem libro testatur. Dion. ibid.

† Amos. 9. b

† Sup. 7. d

† Apoc. 7. d

& libamus ei libamina, nunquid sine viris nostris faciemus ei placētās ad colendam eam, & liba ad libandum? ²⁰ Et dixit Ieremias ad omnem populum, aduersum viros & aduersum mulieres, & aduersum vniuersam plebem qui responderant ei verbum, dicens: ²¹ Nunquid non sacrificium quod sacrificastis in ciuitatibus Iuda & in plateis Ierusalem, vos & patres vestri, Reges vestri, & principes vestri, & populus terræ, horum recordatus est dominus, & ascendit super cor eius? ²² Et non poterat dñs vltra portare propter malitiam studiorum vestrorū, & propter abominationes quas fecistis: & facta est terra vestra in desolationem, & in stuporem, & in maledictionem, eo quod non sit habitator, sicut est dies hæc. ²³ Propterea quod sacrificaueritis idolis, & peccaueritis dño, & non audieritis vocem domini, & in lege & in præceptis & in testimoniis eius non ambulaueritis, idcirco euenerunt vobis mala hæc, sicut est dies hæc. ²⁴ Dixit autem Ieremias ad omnem populum, & ad vniuersas mulieres: ²⁵ Audite verbum domini omnis Iuda qui estis in terra Aegypti: ²⁶ Hæc inquit dñs exercituum deus Israel, dicēs: Vos & vxores vestræ locuti estis ore vestro, & manibus vestris implestis, dicentes: Faciamus vota nostra quæ vouimus, vt sacrificemus reginæ cœli, & libemus ei libamina. Implestis vota vestra, & opere perpetrastis ea. ²⁷ Ideo audite verbum dñi omnis Iuda qui habitatis in terra Aegypti: ²⁸ Ecce ego iuraui in nomine meo magno, ait dominus, ²⁹ quia nequaquam vltra vocabitur nomen meum ex ore omnis viri Iudæi, dicentis: Viuit dominus deus in omni terra Aegypti. ³⁰ Ecce ego vigilabo super eos in malum, & non in bonum, & confumentur omnes viri Iuda qui sunt in terra Aegypti, gladio & fame, donec penitus consumantur. ³¹ Et qui fugerint gladium, reuertentur de terra Aegypti in terram Iuda, viri pauci, & scient omnes reliquæ Iuda ingredientium terram Aegypti vt habitent ibi, cuius sermo compleatur, meus, an illorum. ³² Et hoc vobis signum, ait dominus, quod visitem ego super vos in loco isto, vt sciatis qua vere complebuntur sermones mei contra vos in malū: ³³ Hæc dicit dominus: Ecce ego tradam Pharaonem Hephree Regē Aegypti in manu inimicorum eius, & in manu quærentium animam illius, sicut tradidi Sedeciam Regem Iuda in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis inimici sui, & quærentis animam eius.

Deus per Ieremiam arguit Baruch pusillanimitatis, cui tamen promittit salutem super ceteros.
XLV.

Verbum ^a quod locutus est Ieremias propheta ad Baruch filium Nerix cum scripsisset verba hæc in libro ex ore Ieremiæ, anno quarto Ioacim filij Iosix Regis Iuda, dicens: ² Hæc dicit dominus deus Israel ad te Baruch: ³ Dixisti ^b Vē misero mihi, quoniam addidit dominus dolorem dolori meo. Laborauī cum gemitu meo, & requiem non inueni. ⁴ Hæc dicit dominus: Sic dices ad eum: Ecce quos ædificaui, ego destruo: & quos plantaui, ego euello, & vniuersam terram hanc. ⁵ Et tu quæris tibi grādīa? Noli quærere: quia ecce ego adducam malum super omnem carnem, ait dominus, & dabo tibi animam tuam in salutē in omnibus locis ad quęcunq; perrexeris.

Desolationem dominus Pharaoni & Aegypto promittit, Israeli verò & amicis eius consolationem, miserationem, & liberationem.
XLVI.

Quod factum est verbum domini ad Ieremiam Prophetam ^a contra gentes, ² ad Aegyptum, aduersum exercitum Pharaonis Nechao Regis Aegypti, qui erat iuxta fluuium Euphraten in Charcamis, quē percussit Nabuchodonosor Rex Babylonis in quarto anno Ioacim filij Iosix Regis Iuda. ³ Præparate scutū & clypeū, & procedite ad bellum. ⁴ Iungite equos, & ascendite equites, state in galeis, polite lanceas, induite vos loriceis. ⁵ Quid igitur? Vidi ipsos pauidos & terga vertentes, ⁶ fortes eorum cæsos. Fugerunt conciti, nec respexerunt. Terror vndique, ait dominus. ⁷ Non fugiet velox, nec saluari se putet fortis. Ad aquilonem iuxta flumen

g. Audire pro obtemperare, obedire & intelligere sepe sumitur. Deut. Vos vidistis tentationes magnas, quas viderunt oculi tui: & nō dedit vobis dominus intelligens, & oculis videtes, & aures que possint audire, vsque in presentē diē. Aug. super Deut. quæst. 50.

h. Quoniam qui contra diuinū præceptum illuc perrexerant, protectionem domini ibidē habere nō meruerunt, sed cōsumptis aduersariis gladio & fame, pauci qui effugere poterant gladiū, reuerſi sunt de terra Aegypti in terrā Iuda, vt posteritas stirpis antiquæ seruaretur. Raba. ibid.

a. Neque hic historix ordo seruatur, neq; in hoc libro Ieremias ordinem temporis in descriptionibus rerū seruare cōsuevit. Vnde que hic narratur, 18. annis facta fuisse constat ante vrbs excidium. Dion. ibid.
b. Ex quo mihi videtur in illo typum fieri eorum qui in pressura persecutionem quibus in præsentī tempore ecclesia grauatur, pusillanimitate titubant, habere volentes in præsentī quæ in futura vita bene certantib; repromittitur. Rab. ibi.

a. Mos erat prophetis, earū gentiū quæ Iudæorū populo moleſtiā intulissent, vastitatem prænunciare, postquam ea quæ ipsos Iudæos cōcernebat, descripsissent: quod nunc Ieremias profequitur, vel potius spiritus sanctus per Ieremiam. Et primò contra Aegyptios quī Iosiam interfecerūt: dein de filiū eius (quem Regem post patrem designauerāt) in Aegyptum captiū duxerūt, & Iudæos graui affligerunt tributo. Dion. ibid.

Euphraten victi sunt, & ruerunt.⁷ Quis est iste qui quasi flumen ascendit, & velut fluminum intumescunt gurgites eius?⁸ Aegyptus fluminis instar ascendit, & velut flumina mouebuntur fluctus eius, & dicet: Ascendens operiam terram, perdam ciuitatem, & habitatores eius.⁹ Ascendite equos, & exultate in curribus, & procedat fortis Aethiopiae & Libyae tenentes scutum, & Lydi arripientes & iacentes sagittas.¹⁰ Dies autem ille domini dei exercituum, dies ultionis, ut sumat vindictam de inimicis suis. Deuorabit gladius & saturabitur & inebriabitur sanguine eorum. Victima enim domini exercituum in terra aquilonis, iuxta flumen Euphraten.¹¹ Ascende in Galaad, & tolle resinam virgo filia Aegypti. Frustra multiplicas medicamina, sanitas non erit tibi.¹² Audierunt gentes ignominiam tuam, & ululatus tuus repleuit terram: quia fortis impiegit in fortem, & ambo pariter conciderunt.¹³ Verbum quod locutus est dominus ad Ieremiam Prophetam super eo quod venturus esset Nabuchodonosor Rex Babylonis, & percussurus terram Aegypti: ¹⁴ Annuntiate Aegypto, & auditum facite in Magdalo, & resonet in Memphis, & in Taphnis dicite: Sta, & prepara te, quia deuorabit gladius ea quae per circuitum tuum sunt.¹⁵ Quare computruit fortis tuus? Non stetit, quoniam dominus subuertit eum.¹⁶ Multiplicauit ruentes, ceciditque vir ad proximum suum. Et dicent: Surge, & reuertamur ad populum nostrum, & ad terram natiuitatis nostrae a facie gladii columbae.¹⁷ Vocate nomen Pharaonis Regis Aegypti, tumultum adduxit tempus.¹⁸ Viuo ego, inquit Rex, dominus exercituum nomen eius, quoniam sicut Thabor in montibus, & sicut Carmelus in mari veniet.¹⁹ Vasa transmigrationis fac tibi habitatrix filia Aegypti, quia Memphis in solitudine erit, & deseretur, & inhabitabilis erit.²⁰ Vitula elegans atque formosa Aegyptus, stimulator ab aquilone veniet ei.²¹ Mercenarii quoque eius, qui versabantur in medio eius, quasi vituli saginati versi sunt, & fugerunt simul, nec stare potuerunt, quia dies interfectionis eorum venit super eos, tempus visitationis eorum.²² Vox eius quasi aeris sonabit: quoniam cum exercitu properabunt, & cum securibus venient ei. Quasi caedentes ligna succiderunt saltum eius, ait dominus, qui supputari non potest. Multiplicati sunt super locustas, & non est eis numerus.²⁴ Confusa est filia Aegypti, & tradita in manus populi aquilonis,²⁵ dicit dominus exercituum deus Israel. † Ecce ego visitabo super tumultum Alexandriae, & super Aegyptum, & super deos eius, & super Reges eius, & super Pharaonem, & super omnes qui confidunt in eo,²⁶ & dabo eos in manus quarentium animam eorum, & in manus Nabuchodonosor Regis Babylonis, & in manus seruatorum eius. Et post haec habitabitur sicut diebus pristinis, ait dominus.²⁷ Et tu ne timeas serue meus Iacob, & ne paueas Israel: quia ecce ego saluum te faciam de longinquo, & semen tuum de terra captiuitatis tuae. Et reuertetur Iacob & requiescet, & prosperabitur, & non erit qui exterreat eum.²⁸ Et tu noli timere serue meus Iacob, ait dominus, quia tecum ego sum, quia ego consumam cunctas gentes ad quas eieci te. Te vero non consumam, sed castigabo te in iudicio, nec quasi innocenti parcam tibi.

Vastatio Palaestinarum & confinium eius cum incolis suis praedicitur. XLVII

a. Ieremias sicut Isaias & Ezechiel singulis nationibus quae confines fuerant terre Iudaeae, praedicit plagas debere venturas eo quod fuerint hostes populi dei, & in illius aduersitate gaudeant. Vnde nunc Palaestinis sicut ante Aegyptiis praenunciat calamitatem vicinam, & quodammodo denotat tempus, hoc est antequam Pharaon percuteret Gazam. Hanc igitur historiam ferunt Hebraei factam 10. anno Sedeciae, cum Chaldaei urbem Ierusalem obsiderent ante Gazam vastationem. Raba, ibi.

Quod factum est verbum domini ad Ieremiam prophetam contra Palaestinos, antequam percuteret Pharaon Gazam.² Haec dicit dominus: Ecce aquae ascendent ab aquilone, & erunt quasi torrens inundans, & operient terram & plenitudinem eius, urbem & habitatorem eius. Clamabunt homines, & ululabunt omnes habitatores terrae a strepitu pompae armorum & bellatorum eius a commotionibus dissolutis, pro aduentu diei in quo vastabuntur omnes Philisthim, & dissipabitur Tyrus & Sidon cum omnibus reliquis auxiliis suis. Depopulatus est enim dominus Palaestinos, reliquias insulae Cappadociae.³ Venit caluitium super Gazam continuo non quiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & file.⁷ Quomodo quiescet,

† Sup. 30. b.
Isa. 44. a.

quiescet, cum dominus præceperit ei aduersus Ascalonem, & aduersum maritimas eius regiones, ibiq; condixerit illi:

Vastatio Moab & urbium eius prænuntiatur.

XLVIII.

A **D**^a Moab hæc dicit dominus exercituum deus Israel: Væ super Nabo, quoniam vastata est & confusa. Capta est Cariathaim, confusa est fortis, & tremuit. ² Non est ultra exultatio in Moab, contra Hesebon cogitauerunt malum. Venite, & disperdamus eam de gente. Ergo silens conticesces, sequeturq; te gladius. ³ Vox clamoris de Horonaim, vastitas & contritio magna. ⁴ Contrita est Moab, annuntiate clamorem paruulis eius. ⁵ Per ascensum enim Ludith plorans ascendet in fletu, quoniã in descensu Horonaim hostes vlulatũ contritionis audierunt. ⁶ Fugite, saluate animas vestras, & eritis quasi myricæ in deserto. ⁷ Pro eo enim quod habuisti fiduciã in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris. Et ibit Chamos in transmigrationem, sacerdotes eius & principes eius simul. ⁸ Et veniet prædo ad omnem urbem, & vrbs nulla saluabitur. Et peribunt valles, & dissipabuntur campestria, quoniam dixit dominus: ⁹ Date florem Moab, quia florens egredietur, & ciuitates eius desertæ erunt, & inhabitabiles. ¹⁰ Maledictus qui facit opus domini fraudulenter, & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine. ¹¹ Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fecibus suis, nec transfusus est de vase in vas, & in transmigrationem non abiit. Idcirco permansit gustus eius in eo, & odor eius non est immutatus. ¹² Propterea ecce dies veniunt, dicit dominus, & mittam ei ordinatores & stratores laguncularum, & sternerent eum, & vasa eius exhaurient, & lagunculas eorum collident. ¹³ Et confundetur Moab à Chamos, sicut confusa est domus Israel à Bethel in qua habebat fiduciam. ¹⁴ Quomodo dicitis, Fortes sumus, & viri robusti ad præliandum? ¹⁵ Vastata est Moab, & ciuitates illius succenderunt, & electi iuvenes eius descenderunt in occisionem, ait Rex, dominus exercituum nomen eius. ¹⁶ Prope est interitus Moab vt veniat, & malum eius velociter accurret nimis. ¹⁷ Consolamini cum omnes qui estis in circuitu eius: & vniuersi qui scitis nomen eius, dicite: Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus? ¹⁸ Descende de gloria, & sede in siti habitatio filia Dibon, quoniam vastator Moab ascendet ad te, dissipabit munitiones tuas. ¹⁹ In via sta, & prospice habitatio Aroer. Interroga fugientem: & ei qui euasit, dic: Quid accidit? ²⁰ Confusus est Moab, quoniam victus est. Vlulate & clamate, annuntiate in Arnon, quoniam vastata est Moab, ²¹ & iudicium venit ad terrã campestrem, super Helon, ²² & super Iaza, & super Mephaath, & super Dibon, & super Nabo, & super domũ Deblathaim, ²³ & super Cariathaim, & sup Bethgamul, & super Bethmaon, ²⁴ & super Carioth, & super Bozra, & super omnes ciuitates terræ Moab, quæ longè & prope sunt. ²⁵ Abscissum est cornu Moab, & brachium eius contritum est, ait dominus. ²⁶ Inebriate eum, quoniam contra dominum erectus est. Et allidet manum Moab in vomitu suo, & erit in derisum etiam ipse. ²⁷ Fuit enim in derisum tibi Israel, quasi inter fures reperisses eum. Propter verba ergo tua quæ aduersum illum locutus es, captiuus ducèris. ²⁸ Relinquire ciuitates, & habitate in terra habitatores Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ²⁹ Audiuius super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ³⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁴⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁵⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁶⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁷⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁸⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹¹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹² Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹³ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁴ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁵ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁶ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁷ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁸ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ⁹⁹ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis. ¹⁰⁰ Audiuimus super Moab, & estote quasi colũba nidificans in summo ore foraminis.

a. Moab tã vrbis quàm prouincia nomen est, à Moab filio Loth dicta: quã illi dominus dedit possidendam, expulsis inde populis Emi. Sita est in finibus Arabiæ Petreæ: ad orientẽ terræ Edom, atq; idẽ super Asphal tidem lacum vsque protẽsa, & vsq; ad flumen Arnò.

b. Nemo ergo differat, nemo cunctetur. Quæ enim causa cunctandi est ad bene agendũ? Animus sibi male conscius, dum videtur sibi nullam penam pati, credit quia non iudicet dominus, cum abuti patientia dei, & nõ intelligere parcentis benignitatem, iam sit magna damnatio: vnde scriptũ est Maledictus omnis qui facit opus dei negligenter. Clemens Episto. 2. ad Iacobum fratrem do.

c. Hoc est, sapor mētis ei⁹, quo ab antiquo carnalia & non spiritalia sapiebat, in ipso perseverauit. Hic autẽ sapor est delectatio in carnalibus & caducis, sicut nec odor quo in peccatis fordui, nõ est in virtutes commutatus. Ex quibus constat quod temporalium opulentiã atq; prosperitas, paxq; carnalis causẽ sunt perseuerandi in vitiis. Loquitur enim propheta de populo isto sub metaphora vini, quod dum in fecibus suis perdurat, neque de vase priore in aliud funditur, saporem pristinum & odorem retinet. Dio. ibid.

d. Quo verò tẽpore vastatus sit Moab, non describit Ieremias: describit autem Iosephus: Quinto, inquit, post excidium Ierosolymitanum anno, qui fuit regni ipsius Nabuchodonosor. 23. cum magnis copiis inuasit Celen Syriam: qua subacta bellum gessit contra Ammonitas & Moabitas: & his quoque perdomitis, Aegyptũ hostiliter est ingressus, occisq; qui tũ regnabat, & alio rege constituto, repositos ibi Iudæos rursum captiuos Babylonẽ abduxit. Hæc fuit fortuna Hebræorũ, vt accepimus, bis vltra Euphratẽ traductorũ. Ioseph. antiq. Iud. li. 10. c. 11.

e. Celeusma cantus est in la cu calcatiũ, vel melius, clamor est nautarum seu aliorũ, cum plures se mutuo ad aliquã rem strenuè agendã adhortantur, quasi sibi inuitẽ iubentes, a græco verbo κελύω, quod est iubeo.

†Sup. 17. a
†De coele.
misc. i. in
Cle.

†Reg. 12. g
Ila. 16. b

†Ila. 16. b.

†Ila. 16. c.

rò Nemrim pessimæ erunt.³⁵ Et auferam de Moab, ait dominus, offerentem in excelsis, & sacrificantem diis eius.³⁶ Propterea cor meum ad Moab quasi tibia eris resonabit, & cor meum ad viros muri fictilis dabit sonitum tiliarum, quia plus fecit quam potuit, idcirco perierunt. [†]³⁷ Omne enim caput caluitium, & omnis barba rasa erit. In cunctis manibus colligatio, & super omne dorsum cilicium.³⁸ Et super omnia tecta Moab, & in plateis eius omnis planctus, quoniam contriui Moab sicut vas inutile, ait dominus. ³⁹ Quomodo victa est, & ululauerunt? Quomodo deiecit ceruicem Moab, & confusus est? Erítque Moab in derisum, & in exemplum omnibus in circuitu suo.⁴⁰ Hæc dicit dñs: Ecce quasi aquila volabit, & extendet alas suas ad Moab.⁴¹ Capta est Carioth, & munitiones cōprehensæ sunt. [†] Et erit cor fortium Moab in die illa sicut cor mulieris parturientis.⁴² Et cessabit Moab esse populus, quoniam cōtra dñm gloriatus est.⁴³ Pauor & laqueus super te ô habitator Moab, ait dominus.⁴⁴ Qui fugerit à facie pauoris, cadet in foueam: & qui cōscenderit de fouea, capietur laqueo. Adducam enim super Moab annum visitationis eorum, dicit dñs.⁴⁵ In vmbra Hesebon steterunt de laqueo fugientes, quia ignis egressus est de Hesebon, & flamma de medio Sehō, & deuorauit partem Moab, & verticem filiorum tumultus.⁴⁶ Væ tibi Moab. Peristi popule Chamos, quia cōprehensi sunt filij tui & filia tuæ in captiuitatē.⁴⁷ Et cōuertā captiuitatē Moab in nouissimis diebus, ait dominus. Huc vsq; iudicia Moab.

Desolatio Ammon, Idumææ & Damasci prædicitur.

X L I X.

Ad filios^a Ammon hæc dicit dominus: Nūquid nō filij sunt Israel, aut hæres^a non est ei? Cur ergo hæreditate possedit Melchon Gad, & populus eius in urbibus eius habitauit? Ideo ecce dies venient in te dicit dominus, & auditum faciam super Rabbath filiorum Ammon fremitum prælij. Et erit in tumultum dissipata, filiaq; eius igni succendentur, & possidebit Israel possessores suos, ait dominus.³ Vlula Hesebon, quoniam vastata est Hai. Clamate filia Rabba: accingite vos ciliciis. Plangite & circuite per sepes, quoniam Melcom in transmigrationē ducetur, sacerdotes eius & principes eius simul.⁴ Quid gloriaris in vallibus? Defluxit vallis tua filia delicata, quæ confidebas in thesauris tuis, & dicebas: Quis veniet ad me? Ecce ego inducam super te terrorem, ait dominus deus exercituum, ab omnibus qui sunt in circuitu tuo, & dispergemini singuli à conspectu vestro, nec erit qui congreget fugientes.⁶ Et post hæc reuerti faciam fugientes & captiuos filiorum Ammon, ait dominus.⁷ Ad Idumæam hæc dicit dominus exercituum: Nunquid non vltra est sapientia in^b Theman? Periit consilium à filiis. Inutilis facta est sapientia eorum.⁸ Fugite, & terga vertite, descendite in voraginem habitatores Dedan, quoniam perditionem Esau adduxi super eum, tempus visitationis eius.⁹ Si vindemiatores eius venissent super te, nō reliquissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret tibi.¹⁰ Ego vero discooperui Esau, reuelauī abscondita eius, & celari non poterit. Vastatum est semen eius, & fratres eius, & vicini eius, & nō erit.¹¹ Relinque pupillos tuos, & ego faciam illos viuere, & viduæ tuæ in me sperabunt,¹² quia hæc dicit dominus: Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem: bibentes bibent, & tu quasi innocens relinquēris? Non eris innocens, sed bibens bibes.¹³ Quia per memetipsum iurauī, dicit dominus, quod in solitudinem, & in opprobrium, & in desertum, & in maledictionem erit Bozra, & omnes ciuitates eius erunt in solitudines sempiternas.[†]¹⁴ Auditum audiui à domino, & legatus ad gentes missus sum. Cōgregamini, & venite contra eam, & consurgamus in prælium.¹⁵ Ecce enim paruulum dedi te in gentibus, contemptibilem inter homines.¹⁶ Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cauernis petra, & apprehendere niteris altitudinem collis. Cum exaltaueris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit dominus.¹⁷ Et erit Idumæa deserta. [†] Omnis qui transibit per eam, stupebit, & sibilabit super omnes plagas eius, [†]¹⁸ sicut subuersa est Sodoma & Gomortha, & vicina eius, ait dominus. Non habitabit ibi vir, & non inolet eam filius hominis.¹⁹ Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam, quia subito currere faciam eum ad

^a Recte cor Moab cordi cōparat mulieris parturientis: quia de magna luxuria ad magnam peruenit tristitiā: etiā cessauit esse populus: quia superbe in sua potētia contra dominum est gloriatus. Vnde pauor metus & fouea deceptionis, & laqueus captiuitatis eum cōprehendit. Raba. ibi.

^a Ammon filius Loth ex filia iuniore, de quo Gene 19. A quo Ammonitæ gens Arabiæ Petrea. Moabitibus enim septentrionalior, ab ortu habet Idumæos super Asphaltitē vsque protēsa. Amorrhæos quodā habebat ad occasum, deinceps duas tribus Gad & Ruben, & dimidiam tribū Manasse habuit. Successu autē temporis à Ptolemæo Philadelpho subiugata, & ab illo Philadelphia nuncupata hæcenus nomē retinet.

^b Theman ciuitas montium Seir regia principum Edō Gebalene regionis, procul à Petra vrbe. 1005. pass.

^c Hoc est, si fures & latrones qui nocte domos suffodere cōsueuerūt, & rapere quæ in domibus sunt, introissent ad te, & absconditi tenebris circuissent domus tue angulos, utiq; hoc tulissent, quod tibi putabāt posse sufficere, & aliquid in adibus vel per fatietatem vel per ignorantiam reliquissent. Si vindemiatores introissent vineam tuā, & eam vel hostiliter vastare, vel à te cōducti demetere cuperent: quis diligens eorū tulisset videmiam, amē racemos vitib; foliisq; celatos inter palmites reliquissent. Hostes vero tui, Chaldæi inquam, omnia lufrabunt, nihilque tibi penitus relinquunt. Hiero. in Abdiam.

[†] Isa. 5. a
Amos. 8. c

Infra. 24. c

[†] Abdia. 1. a
Isa. 47. c.
Abdia. 1. b.

[†] Sup. 18. c.
19. c.
Infra. 50. c.
[†] Gene. 19. e

†Iob. 41. a

ad illam.^d Et quis erit electus quem præponam ei? Quis est similis mei? Et quis sustinebit me? † Et quis est iste pastor, qui resistat vultui meo?²⁰ Propterea audite consiliū domini quod iniit de Edom, & cogitationes eius quas cogitauit de habitatoribus Theman, Si nō deiecerint eos paruuli gregis, nisi dissipauerint cum eis habitaculum eorū.²¹ A voce ruinæ eorum commota est terra, clamor in mari rubro auditus est vocis eius.²² Ecce quasi aquila ascendet, & euolabit, & expādet alas suas super Bozram. Et erit cor fortiū Idumææ in die illa quasi cor mulieris parturientis.²³ Ad Damascū: Confusa est Hemath & Arphad, quia auditū pessimū audierūt. Turbati sunt in mari: præ solitudine quiescere non potuit.²⁴ Dissoluta est Damascus, versa est in fugam, tremor apprehendit eam. Angustia & dolores tenuerunt eam quasi parturientem.²⁵ Quomodo dereliquerunt ciuitatem laudabilem, urbem lætitiæ?²⁶ Ideo cadent iuvenes eius in plateis eius, & omnes viri prælij conticescent in die illa, ait dñs exercitū.²⁷ Et succendam ignem in muro Damasci, & deuorabit mœnia Benhadad.²⁸ Ad Cedar & ad regna Hazor, quæ percussit Nabuchodonosor Rex Babylonis, hæc dicit dominus: Surgite, & ascendite ad Cedar, & vastate filios orientis.²⁹ Tabernacula eorum & greges eorū capient: pelles eorum & omnia vasa eorum, & camelos eorū tolent sibi, & vocabunt super eos formidinem in circuitu eius.³⁰ Fugite, abite vehementer in voraginibus sedete qui habitatis Hazor, ait dominus. Iniit enim cōtra vos Nabuchodonosor Rex Babylonis consiliū, & cogitauit aduersus vos cogitationes.³¹ Confurgite & ascendite ad gentem quietam, & habitantem confidenter, ait dominus. Non ostia nec vectes eis: soli habitant.³² Et erunt cameli eorum in direptionem, & multitudo iumentorum in prædam. Et dispergam eos in omnem vêtum, qui sunt attonsi in comam, & ex omni confinio eorum adducam interitum super eos, ait dñs.³³ Et erit Hazor in habitaculum draconum, deserta vsq; in æternum. Non manebit ibi vir, nec incolet eam filius hominis.³⁴ Quod factum est verbum domini ad Ieremiam Prophetam aduersus Elam in principio regni Sedeciæ regis Iuda, dicens.³⁵ Hæc dicit dominus exercituum: Ecce ego confringam arcum Elam: & sumā fortitudinem eorum,³⁶ & inducam super Elam^g quatuor ventos à quatuor plagis cœli, & ventilabo eos in omnes ventos istos, & non erit gens ad quam non perueniant profugi Elam.³⁷ Et pauere faciam Elam coram inimicis suis, & in conspectu quærentium animam eorum. Et adducam super eos malum, iram furoris mei, dicit dominus. Et mittam post eos gladium, donec consumam eos,³⁸ & ponam solum meum in Elam, & perdam inde Reges & principes, ait dominus.³⁹ In nouissimis autem diebus reuerti faciam captiuos Elam, dicit dominus.

d. Igitur sicut dominus castigauit superbiam Iudæorū, quos Iordanis nomine notat, ita etiā & Idumæorum perfidiam atque inuidiam quam exercuerāt inter fratres suos, per ministros iræ suæ plena vindicta corripit: nec est vllus qui eius consilio ac voluntati resistere possit. Raba. ibid.

e. Damascus vrbs insignis est, atque omnium quæ in ea sunt regione nobilissima, i forte Nephtholim: itinere dierum circiter duodecim ab Ierosolyma distans, sita in agro fertili, aquis lymphidissimis illustrata, fluuiio Farfar præterlabere ditata: vnde Syrorū sedes regalis sæper fuit, atque adeo principatū tenuit, vt post eā Syriæ pars non modica Damascena cognominetur. Procul vrbe ad primū lapidem locus ostenditur vbi Paulus consternatus minas spirare desit, indeq; ad Ananiam domum ductus intra muros, ex psecutore Christianæ fidei propugnator egregius repente factus est.

f. Elam teste Hieronymo, est regio Persidis, vnde & Elamica nuncupantur, qui despicientes siue tēantes interpretantur. Raba. ibid. g. Id est, aduersarios à quatuor ventis & sinibus terræ Lyra. Mittet enim filius hominis angelos suos à quatuor ventis cœli, vt colligant omnia scandala de regno eius. Glosa ordin. ex Matt. 24. cap.

Dominatrix omnium nationum Babylon, post ceteras à se subactas à Persis & Medis destruetur.

†6. q. 4. cap. Sciendum.

Verbum^a quod locutus est dominus de Babylone & de terra Chaldæorum in manu Ieremiæ Prophetæ: †² Annuntiate in gentibus, & auditum facite. Leuate signum, prædicate, & nolite celare, dicite: Captā est Babylon, cōfusus est Bel, victus est^b Merodach. Cōfusa sunt omnia sculptilia eorū, superata sunt idola eorum:³ quoniam ascendet contra eam gens ab aquilone, quæ ponet terram eius in solitudinem, & non erit qui habitet in ea, ab homine vsq; ad pecus. Et moti sunt, & abierunt.⁴ In diebus illis & in tempore illo, ait dominus, venient filij Israel, ipsi & filij Iuda simul. Ambulantes & flentes properabunt, & dominum deum suum quærent: In Sion interrogabunt viam: huc facies eorum venient: & apponentur ad dñm fœdere sempiterno, quod nulla obliuione delebitur.⁶ Grex perditus factus est populus me⁹, pastores eorum seduxerunt eos, feceruntq; vagari in montibus. De monte in collem transferunt, obliti sunt cubilis sui.⁷ Omnes qui inuenerunt, comederunt eos, & hostes eorum dixerunt: Non peccauimus, pro eo quod peccauerunt domino decori iustitiæ, & expectationi patrum eorum domino.⁸ Recedite de medio Babylonis,

a. Quomodo a Medis & Persis vrbs Babylō subuersa sit, historia produnt, & libri prophetarum non tacent, vt infra patebit, ex Xenophonte. Rab. ibid. b. Merodach cum. 12. annos in Babylone regnasset, omnem Assyriorum potentiam ad Chaldæos transtulit: & ibidem postea regnavit annis. 46. Inde regnū Babylōnis hic Propheta vocat Merodach, quod primū in ipso excelluisset, & illud in imperiū erexisset, donec Cyrus occiso rege Balthasar regnum illud destruxisset, & transtulisset ad Persas & Medos.

& de terra Chaldaeorū egredimini, & estote quasi hœdi ante gregem: ⁹ Quoniam ecce ego suscitabo & adducam in Babylonem congregationem gentium magnarū de terra aquilonis, & pręparabuntur aduersus eam, & inde capietur. Sagitta eius quasi viri fortis interfectoris, non reuertetur vacua. ¹⁰ Et erit Chaldęa in prędam: omnes vastantes eam replebuntur, ait dominus. ¹¹ Quoniam exultatis & magna loquimini, diripientes hęreditatem meam, quoniam effusi estis sicut vituli super herbam, & mugitis sicut tauri. ¹² Confusa est mater vestra nimis, & adęquata pulueri, quę genuit vos. Ecce nouissima erit in gentibus, deserta, inuia, & arens. ¹³ Ab ira domini non inhabitabitur, sed redigetur tota in solitudinem. † Omnis qui trāsibit per Babylonem, stupebit, & sibilabit super vniuersis plagis eius. ¹⁴ Pręparamini contra Babylonē per circuitum. Omnes qui intenditis arcum, debellate eam: non parcatis iaculis, quia dño peccauit. ¹⁵ Clamate aduersus eam. Vbiq; dedit manum. Ceciderunt fundamenta ei⁹, destructi sunt muri eius, quoniam ultio dñi est. Ultionē accipite de ea. Sicut facit, facite ei. ¹⁶ Dispergite satorem de Babylone, & tenentem falcem in tempore messis: ^d a facie gladij columbę vnusquisq; ad populum suum conuertetur, & singuli ad terrā suam fugient. ¹⁷ Grex dispersus Israel: leones eiecerunt eum. Primus comedit eū Rex Assur, iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor Rex Babylonis. ¹⁸ Propterea hęc dicit dñs exercituum deus Israel: Ecce ego visitabo Regem Babylonis & terram eius, sicut visitaui Regem Assur, ¹⁹ & reducam Israel ad habitaculū suum. Et pascetur Carmelus & Basan, & in monte Ephraim & Galaad saturabitur anima eius. ²⁰ In diebus illis & in tempore illo, ait dominus, quęretur iniquitas Israel, & non erit: & peccatum Iuda, & nō inuenietur: quoniam propitius ero eis quos reliquero. ²¹ Super terram dominantium ascende, & super habitatores eius visita. Dissipa & interfice quę post eos sunt, ait dñs: & fac iuxta omnia quę pręcepi tibi. ²² Vox belli in terra, & cōtritio magna. ^e ²³ Quomodo confractus est & cōtritus malleus vniuersę terrę? Quomodo versa est in desertum Babylon in gētib;? ²⁴ Illaqueaui te, & capta es Babylō, & nesciebas: inuenta es & apprehēsa, quoniam dominum prouocasti. ²⁵ Aperuit dñs thesaurum suum, & protulit vasa irę suę: quoniam opus est domino deo exercituum in terra Chaldaeorū. ²⁶ Venite ad eā ab extremis terrę finibus, aperite vt exeant qui cōculcent eam. Tollite de via lapides, & redigite in acervos, & interficite eam, nec sit quicquam reliquum. ²⁷ Dissipate vniuersos fortes eius, descendant in occisionē. Vā eis, quia venit dies eorum, tempus visitationis eorum. ²⁸ Vox fugientium, & eorū qui euaserunt de terra Babylonis, vt annuntient in Siō ultionem dñi dei nostri, ultionem templi eius. ²⁹ Annuntiate in Babylonem plurimis, omnibus qui tendunt arcū. Consistite aduersus eam per gyrum, & nullus euadat. ^f Reddite ei secūdam opus suū: iuxta omnia quę fecit, facite illi, quia contra dñm erecta est, aduersum sanctum Israel. ³⁰ Idcirco cadent iuuenes eius in plateis eius, & omnes viri bellatores eius conticescēt in die illa, ait dominus. ³¹ Ecce ego ad te superbe, dicit dominus deus exercitū, quia veniet dies tuus, tempus visitationis tuę. ³² Et cadet superbus & corruet, & non erit qui suscitet eum. Et succendam ignem in vrbibus eius, & deuorabit omnia in circuitu eius. ³³ Hęc dicit dñs exercitū: Calumniam sustinent filij Israel & filij Iuda simul. Omnes qui ceperunt eos, tenent: nolunt dimittere eos. ³⁴ Redemptor eorum fortis, dominus exercituum nomen eius. Iudicio defendet causam eorum, vt exterreat terram, & commoueat habitatores Babylonis. ³⁵ Gladius ad Chaldaeos, ait dominus, & ad habitatores Babylonis, & ad principes & ad sapiētes eius. ³⁶ Gladius ad diuinos ei⁹, qui stulti erunt. Gladius ad fortes illius, qui timebunt. ³⁷ Gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad omne vulgus eius quod est in medio eius, & erunt quasi mulieres. ^g Gladius ad thesauros eius, qui diripientur. ³⁸ Siccitas super aquas eius erit, & are-scent, quia terra sculptilium est, & in portentis gloriantur. ³⁹ Propterea habitabunt dracones cum fatuis ficariis, & habitabunt in ea struthiones. Et non inhabitabitur vltrā vsque in sempiternum, nec extruetur vsque ad generationem & generationem. † ⁴⁰ Sicut subuertit dominus Sodomam & Gomorram & vicinas eius, ait dominus.

c. Cyrus Babylonem ossidens fossas fecit, in quas Euphratem deriuaret. At quoniam audisset festum esse Babylonem, in quo Babylonij omnes vniuersam noctem bibunt, & lasciuia carminibus saltationibusque indulgent: cū primum hac nocte tenebrę factę sunt, acceptis multis hominibus aperuit fossas quę tendebant ad flumen. Quod vbi factum est, aqua in fossas nocte concessit, alueus autem fluminis qui tendebat per urbem, redditus est hominibus permeabilis, & ita per siccum urbem ingressi illam ceperunt. Balchazar regē occiderunt, iuxta Danielis pręsagium. Dan. 5. Xenophō in pedia Cyri. li. 7. d. Hoc est, ob nimiam ferocitatē ac cecidit Babylonij regis qui colūba fortē nūcupatur ob soliditatē, seu verę sapientię defectum, pręsertim in idololatria ap parentem Dio ibi.

e. Nam quia appellatione mallei antiquus hostis exprimitur, propheta testatur, cū super eū vim extremi iudicij cōtemplatur, dicens: Quomodo confractus est & cōtritus malleus vniuersę terrę? Ac si diceret: Eum per quem vascula sua dominus in ministerij vsum formanda percussit, quis perpendat quo turbine veniente extremo iudicio in aeterna damnatione confringit? Gre. Mora. lib. 34. cap. 7.

f. Retribuite illi secundum opera eius secundum omnia quę fecit, facite ei, qui domino resistit, & aduersum sanctum deum Israel. Quādiu habes in te cogitationes nequam resistentes pietati, & verę fidei, habes in te Babylonios: sed fac vindictam, & interfice omnes peccatores terrę, qui in te sunt Babylonios: vt possis mundatus ierusalem transgredi ciuitatem dei in Christo Iesu. Origene ibi.

g. Quia virtute belli obtruerunt Persę & Medij omnes Babylonis diuinos: nec obstat quod dominus per Iliam ait: Ecce ego suscitabo super eos Medos qui argentum non querunt, nec aurum velint. Nempe hoc dicitur quod principaliter querebant Chaldaeorum interitum, & Babylonis ruinam Dionysii.

† Su. 18. c. 19
c. & 48. c.

Infr. eodem

52. 10

† Gene. 19. c
I. 2. 13. d.
Sap. 19. d.

^c minus. Non habitabit ibi vir, & non incolet eam filius hominis. ⁴¹ Ecce populus veniet ab aquilone, & gens magna & Reges magni consurgent à finibus terræ. ⁴² Arcū & scutum apprehendent: crudeles sunt & immisericordes. Vox eorū quasi mare sonabit, & super equos ascendent, sicut vir paratus ad prælium cōtra te filia Babylonis. ⁴³ Audiuit Rex Babylonis famam eorum, & dissolutæ sunt manus eius. Angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientem. ⁴⁴ Ecce quasi leo ascendet de superbia Iordanis ad pulchritudinem robustam, quia subito currere faciam eum ad illam. Et quis erit electus quem præponā ei? [†] Quis enim similis mei, & quis sustinebit me? Et quis est iste pastor qui resistat vultui meo. ⁴⁵ Propterea audite consilium dñi quod mente concepit aduersum Babylonem, ^h & cogitationes eius quas cogitauit super terra Chaldæorum, nisi detraxerint eos paruuli gregum, nisi dissipatum fuerit cū ipsis habitaculum eorum. ⁴⁶ A voce captiuitatis Babylonis commota est terra, & clamor inter gentes auditus est.

†Iob. 41. a

h. Cogitationes dei dicuntur etiam in scripturis sanctis, sed eo locutionis modo, quo ibi obliuio dei dicitur, quæ utiq; ad proprietatem in deo nulla est. August. de Trinit. lib. 15.

Mala imminētia Babyloni & incolis eius super idola sua. L I.

^A **E**cce dicit dominus: Ecce ego suscitabo super Babylonem & super habitatores eius, qui cor suum leuauerunt contra me, quasi ventum pestilentem, ² & mittam in Babylonem ventilatores, & ventilabunt eam. Et demolientur terram eius quoniam venerunt super eam vndique in die afflictionis eius. ³ Non tendat qui tendit arcum suum, & non ascendant loricatus, Nolite parcere iuuenibus eius, interficite omnem militiam eius. ⁴ Et cadent interfecti in terra Chaldæorum vulnerati in regionibus eius: ⁵ quoniam non fuit viduatus Israel, & Iuda à domino deo suo dño exercituum. Terra autem eorum repleta est delicto à sancto Israel. ⁶ Fugite de medio Babylonis, ut saluet vnusquisque animam suam. Nolite tacere super iniquitatem ei, quoniam tempus ultionis eius est à domino: vicissitudinem ipse retribuet ei. ⁷ Calix aureus Babylō in manu domini, inebrians omnem terram. De vino eius biberūt gentes, & ideo commotæ sunt. ^{†8} Subitò cecidit Babylon, & contrita est. [†] Vlulate super eam, tollite resinam ad dolorem eius, si forte sanetur. ⁹ Curauimus Babylonem, & non est sanata. Derelinquamus eam, & eamus vnusquisq; in terram suam. Quoniam peruenit vsque ad cœlos iudicium eius, & eleuatum est vsq; ad nubes. ¹⁰ Protulit dominus iustitias nostras, venite & narremus in Sion opus domini dei nostri. ¹¹ Acuite sagittas, & implete pharetras. Suscitauit dominus spiritum Regum Medorum, & cōtra Babylonem mens eius est, ut perdat eam: quoniam ultio domini est, ultio templi sui. ¹² Super muros Babylonis leuate signum, augete custodiam. Leuate custodes, preparate insidias, quia cogitauit dñs, & fecit quacunque locutus est contra habitatores Babylonis. ¹³ Quæ habitas super aquas multas, locuples in thesauris, venit finis tuus, predalis præcisionis tuæ. ^{†14} Iurauit dominus exercituum per animam suam, quoniā replebo te hominibus quasi bruchō, & super te celestia cantabitur. ^{†15} Qui fecit terram in fortitudine sua, præparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cœlos. ¹⁶ Dante eo voces, multiplicantur aquæ in cœlo. [†] Qui leuat nubes ab extremo terræ fulgura in pluuiā fecit, & produxit ventos de thesauris suis. ¹⁷ Stultus factus est omnis homo à scientia: confusus est omnis conflator in sculptili, quia inēdax est cōflatio eius, nec est spiritus in eis. ¹⁸ Vana sunt opera, & risu digna: in tēpo re visitationis suæ peribunt. ¹⁹ Nō sicut hæc, pars Iacob: quia qui fecit omnia, ipse est: ^c & Israel sceptrum hereditatis eius: dñs exercituum nomē eius. ²⁰ Collidis tu mihi vasa belli, & ego collidam in te gentes, & disperdam in te regna. ²¹ Collidam in te equū & equitem eius, & collidam in te currum & ascensorem eius, & collidam in te virum & mulierem. ²² Et collidam in te senem & puerum, & collidam in te iuuenem & virginē. ²³ Et collidam in te pastorem & gregem eius, & collidam in te agricolam & iugales eius. Et collidam in te duces & magistratus, ²⁴ & reddā Babyloni & cūctis habitatoribus Chaldæorū omne malum suū quod fecerunt in Sion, in oculis vestris, ait dominus. ²⁵ Ecce ego ad te, mons pestifer, ait dominus, qui corrumpis vniuersam ter-

†Isa. 21. c
Apoc. 14. a
†Ibidem.

†Amos. 6. e.

†Sup. 10. b
†Psal. 134.

a. Hoc est, Sagittarij & armati, seu loricati Babylonis contra Medos & Persas resistere non valebunt, nec iacula mittere arq; consurgere. Dion. ibi.

b. Calix ergo aureus contritus est, quia Babylon contrita est, quæ est calix aureus. Sed quauis auro se iactet & precio, in domini & ipsa est potestate. Denique diuinæ indignatione conteritur. Ambr. de Elia. c. 11.

c. Mens vitis dedita, correptionis verba audit, flagella percipit, & tamen ad recta salutis itinera redire cōtemnit. Greg. Pastora. part. 3. Admō. 14.

d. Et nos igitur in nostrā terra necessariam habemus fortitudinē dei: quia absq; ea impossibile est exequi nobis id quod carni repugnat. Hier. de trib. virtut.

e. Nubes enim propheta accipi debere scripturā testatur, dicens: Mādau nubib; meis ne pluant super eam pluuiam. Sequitur: Fulgura in pluuiam fecit. Prædicationes itaq; prophetarum fulgura sunt, cū percutiunt inimicos: pluuiæ, cum deuotos à peccatis diluūt, & imbrem eis salutis infundunt, vnde spirituales germinant fructus, & in maturam messem domino præstantē cōlescant. Raba. ibid.

ram. Et extendam manum meam super te, & euoluam te de petris, & dabo te in montem combustionis.²⁶ Et non tollam de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta, sed perditus in eternum eris, ait dominus.²⁷ Leuate signum in terra, clangite buccina in montibus.²⁸ Sanctificate super eam gentes, annuntiate contra illam Regibus Ararat, Menni & Ascenez, numerate contra eam Taphsar. Adducite equum quasi bruchum aculeatum.²⁹ Sanctificate contra eam gentes, Reges Media, duces eius, & vniuersos magistratus eius, cunctamque terram potestatis eius.³⁰ Et commouebitur terra & conturbabitur, quia euigilauit contra Babylonem cogitatio domini, ut ponat terram Babylonis desertam & inhabitabilem.³¹ Cessauerunt fortes Babylonis a praelio, habitauerunt in praesidiis. Deuoratum est robur eorum, & facti sunt quasi mulieres. Incensa sunt tabernacula eius, contriti sunt vectes eius.³² Currrens obuiam currenti veniet, & nuntius obuio nuntianti, ut annuntiet Regi Babylonis quia capta est ciuitas eius a summo usque ad summum,³³ & vada preoccupata sunt. Et paludes incensa sunt igni, & viri bellatores conturbati sunt:³⁴ quia haec dicit dominus exercituum deus Israel: Filia Babylonis quasi area, tempus triturae eius. Adhuc modicum, & veniet tempus messionis eius.³⁵ Comedit me, deuorauit me Nabuchodonosor Rex Babylonis. Reddidit me quasi vas inane. Absorbuit me quasi draco, repleuit ventrem suum teneritudine mea, & eiecit me.³⁶ Iniquitas aduersum me, & caro mea super Babylonem, dicit habitatio Sion: & sanguis meus super habitatores Chaldaee, dicit Ierusalem.³⁷ Propterea haec dicit dominus: Ecce ego iudicabo causam tuam, & ultionem tuam.³⁸ Et desertum faciam mare eius, & siccabo venam eius.³⁹ Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, stupor, & sibilus, eo quod non sit habitator.⁴⁰ Simul ut leones rugiet, & excutient comas veluti catuli leonum.⁴¹ In calore eorum ponam potus eorum, & inebriabo eos, ut sopiantur & dormiant somnum sempiternum, & non consurgant, dicit dominus.⁴² Deducam eos quasi agnos ad victimam, & quasi arietes cum haedis.⁴³ Quomodo capta est Sefach, & comprehensa est incluta vniuersae terrae? Quomodo facta est in stuporem Babylon inter gentes?⁴⁴ Et ascendit super Babylonem mare, multitudo fluctuum eius operta est.⁴⁵ Factae sunt ciuitates eius in stuporem, terra inhabitabilis & deserta, terra in qua nullus habitet, nec transeat per eam filius hominis.⁴⁶ Et visitabo super Bel in Babylone, & eiiciam quod absorbuerat de ore eius, & non confluent ad eam ultra gentes. Siquidem & murus Babylonis corruet.⁴⁷ Egredimini de medio eius populus meus, ut saluet unusquisque animam suam ab ira furoris domini.⁴⁸ Et ne forte mollescat cor vestrum, & timeatis auditum qui audietur in terra. Et veniet in anno auditio, & post hunc annum auditio & iniquitas in terra, & dominator super dominatorem.⁴⁹ Propterea ecce dies veniunt, & visitabo super sculptilia Babylonis, & omnis terra eius confundetur, & vniuersi interfecti eius cadent in medio eius.⁵⁰ Et laudabunt super Babylonem caeli & terra, & omnia quae in eis sunt, quia ab aquilone veniet ei praedones, ait dominus.⁵¹ Et quomodo fecit Babylon ut caderent occisi in Israel, sic de Babylonem cadent occisi in vniuersa terra.⁵² Qui fugistis gladium, venite, nolite stare. Recordamini procul domini, & Ierusalem ascendat super cor vestrum.⁵³ Confusi sumus, quoniam audiuius opprobrium. Operuit ignominia facies nostras, quoniam venerunt alieni super sanctificationem domus domini.⁵⁴ Propterea ecce dies veniunt, ait dominus, & visitabo super sculptilia eius, & in omni terra eius mugiet vulneratus.⁵⁵ Si ascenderit Babylon in caelum, & firmauerit in excelsis robur suum, a me venient vastatores eius, ait dominus.⁵⁶ Vox clamoris de Babylone, & contritio magna de terra Chaldaeorum, quoniam vastauit dominus Babylonem, & perdidit ex ea vocem magnam, & sonabunt fluctus eorum quasi aquae multae. Dedit sonitum vox eorum,⁵⁷ quia venit super eam, id est super Babylonem, minus reddens retribuet.⁵⁸ Et inebriabo principes eius, & sapientes eius, duces eius, & magistratus eius, & fortes eius. Et dormient somnum sempiternum, & non expergiscentur, ait Rex, dominus exercituum nomen eius.⁵⁹ Haec dicit dominus exercituum:

Murus

f. Ita apud Iudeos haec erat sanctitas, ut idolorum leges abicerent, apud nos autem, ut sancti sint, inquit, & corpore & spiritu Pacem prosequimini & sanctificationem, sine qua nemo videbit deum, & perfectiores sanctificationem in timore dei. Vides hanc esse sanctificationem quando intrinsecus radicem habet & fontem? Non enim hoc nomen sanctus in omnibus eandem habet significationem. Nam & deus sanctus dicitur, sed non quod admodum nos. Chrysostomus in 1. cor. Ioan. homil. 13.

g. Hoc est, populum Ierusalem variis modis consumpsit, ac spoliavit, & ciuitatem reddidit inane & inhabitabilem. Dio. ibi.

h. Perspicuum est quod desertum mare Babylon appellatur. Mare autem propter multitudinem inhabitantium dicitur, quam dominus per exercitus Medorum & Persarum, quos hic leonibus comparat & catulis leonum, destruxit, & redegit in tumulos arenarum, ut postmodum fieret habitatio draconum, & stupor & sibilus videntium. Raba. ibid.

i. Quidni periclitetur castitas in deliciis, humilitas in diuitiis, pietas in negociis, veritas in multiloquio, charitas in hoc seculo nequa? Fugite de medio Babylonis, fugite & saluate animas vestras. Conuolate ad vrbes refugij, ubi possitis & de praeteritis agere poenitentiam, & in praesenti obtinere gratiam & futuram gloriam. Iudicialiter praestolari Ber. de conuers. ad clericos. c. 30.

k. Sermo ad Iudeos dirigitur, qui Chaldaeorum gladium euadere potuerint: quoniam destructa Babylone reuersuri sunt in terram suam, quoniam dominus Ierusalem sibi in habitationem elegit, in qua suos elegit, cultores Iudeos. Dio. ibi. Haec omnia ruinam praedicant praenunciant ciuitatis, quam diabolus ab initio construxit, & per quam cetera ciuitate de seculo pugnavit, quod eritis de morte sanctis & electis dei impia ciuitas in eternum supplicium demergatur. Raba. ibid.

Murus Babylonis ille latissimus suffossione suffodietur, & portæ eius excelsæ igne comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium in ignem erunt, & disperibunt.^{m 59} Verbū quod præcepit Ieremias propheta Saraia filio Neria filij Maasie, cum pergeret cum Sedecia Rege in Babylonē, in anno quarto regni eius. Saraia autem erat princeps prophetiæ.⁶⁰ Et scripsit Ieremias omne malum quod venturum erat super Babylonem, in libro vno, omnia verba hæc quæ scripta sunt contra Babylonem.⁶¹ Et dixit Ieremias ad Saraiam: Cum veneris in Babylonem, & videris & legeris omnia verba hæc,⁶² dices: Domine, tu locutus es cōtra locum istum vt disperderes eū, ne sit qui in eo habitet, ab homine vsq; ad pecus, & vt sit perpetua solitudo.⁶³ Cūmq; compleueris legere librum istum, ligabis ad eum lapidē, & proiicies illum in medium Euphraten,⁶⁴ & dices: Sic submergetur Babylon, & non confurget à facie afflictionis quam ego adduco super eam, & dissoluetur. Hucusq; verba Ieremiæ.

m. Sedecias ad Nabuchodonosor Regem profectus est in Babylonē pacificè. 4. anno regni eius, vt ei ferret eucernia, & de quibusdam secum traxerat ac responderet. Saraia autem erat princeps prophetiæ, quod quidam exponendo affirmant quod fuit inter Leuitas, diuina præconia psalmodi; & vaticinia prophetarū in tēplo canētes, principalis vel princeps prophetiæ vocatur, tūquam præcipuus executor prophetalis sermonis in sibi commissis. Dio. libi.

Ierusalem capitur, templum spoliatur, Sedecias excacatur, & Ioachim à carcere liberato cibaria à Rege constituuntur.
LII.

Anno ante
Christū 625.
Anno mudi

14. Re. 24. d.
2. Par. 30.
b. & 36. d.
† Sup. 30. a.
4. Reg. 25. a.

Ilius [†] viginti & vnus anni erat Sedecias cū regnare cœpisset, & vndecim annis regnavit in Ierusalem. Et nomen matris eius Hamital, filia Ieremiæ de Lobna.² Et fecit malum in oculis domini iuxta omnia quæ fecerat Ioachim,³ quoniam furor domini erat in Ierusalem & in Iuda, vsquequo proiiceret eos à facie sua. Et recessit Sedecias à rege Babylonis. [†] Factum est autem in anno nono regni eius in mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor Rex Babylonis, ipse & omnis exercitus eius aduersus Ierusalem, & obsederunt eam, & ædificauerunt cōtra eam munitiones in circuitu: ⁵ & fuit ciuitas obsessa vsque ad vndecimū annum regni Sedeciæ.⁶ Mense autem quarto, nona die mensis obtinuit fames ciuitatem, & non erant alimēta populo terræ.⁷ Et dirupta est ciuitas, & omnes viri bellatores eius fugerūt: exieruntq; de ciuitate nocte per viā portæ quæ est inter duos muros, & ducit ad hortum Regis, Chaldæis obsidēribus urbem in gyro: & abierunt per viā quæ ducit in cremū.⁸ Persecutus est autē Chaldæorum exercitus Regem, & apprehenderunt Sedeciam in deserto quod est iuxta Iericho, & omnis comitatus eius diffugit ab eo.⁹ Cūmq; cōprehendissent Regem, adduxerunt eum ad Regē Babylonis in Reblatha, quæ est in terra Emath, & locutus est ad eum iudicia.¹⁰ Et iugulauit Rex Babylonis filios Sedeciæ in oculis eius, sed & omnes principes Iuda occidit in Reblatha.¹¹ Et oculos Sedeciæ eruit, & vinxit eum cōpedibus. Et adduxit eum Rex Babylonis in Babylonē, & posuit eum in domo carceris vsq; ad diem mortis eius.^{b 12} In mense autē quinto, decima mensis, ipse est annus decimus nonus Nabuchodonosor Regis Babylonis, venit Nabuzardan princeps militiæ qui stabat corā Rege Babylonis in Ierusalem,^{c 13} & incendit domū domini, & domum regis, & omnes domos Ierusalem, & omnem domū magnam ignē combussit,¹⁴ & totum murum Ierusalem per circuitum destruxit exercitus Chaldæorū qui erat cum magistro militiæ.¹⁵ De pauperibus autem populi, & de reliquo vulgo quod remanserat in ciuitate, & de profugis qui transfugerant ad Regē Babylonis, & cæteros de multitudine transtulit Nabuzardan princeps militiæ:¹⁶ de pauperibus vero terræ reliquit Nabuzardan princeps militiæ vinitores, & agricolas.¹⁷ Columnas quoq; areas quæ erant in domo domini, & bases, & mare æneum quod erat in domo domini, cōfregerunt Chaldæi, & tulerunt omne æs eorum in Babylonē.¹⁸ Et lebetes & creagras & psalteria & phialas & mortariola & omnia vasa ærea quæ in ministerio fuerāt, tulerūt:¹⁹ & hydrias & thymiamateria & vrceos & pelues & candelabra & mortaria & cyathos, Quotquot aurea, aurea: & quotquot argentea, argentea, tulit magister militiæ:²⁰ columnas duas, & mare vnū, & vitulos duodecim æreos, qui erāt sub basibus quas fecerat Rex Salomon in domo domini. Non erat pondus æris omnium vasorum horum.²¹ De columnis autem, decē & octo cubiti altitudinis erant in columna vna, & funiculus duodecim cubitorū

a Pro Ioachimo autem Sedeciam eius patrū regem constituit Rex Babylonis, iureiurando adstrictū, quod nihil in ea regione esset innotaturus, nec Aegyptios adiuturus. Is erat annorum viginti & vnus cum principatū acciperet: natus eadē matre quā frater Ioachim⁹ sed iusti ac decori negligēs vt qui æquales quoq; circa se haberet impios, quin & totus populus in eadē solutus est licentiam. Quomobrem sapenūmero Ieremias propheta illum adiit, obtestans vt omnis impietatis, iustitiæ curam gereret, neue aut ducibus mētē adhiberet, quod essent mali pleriq; aut falsis prophetis crederet cum decipientibus, & pollicentibus non oppugnaturum ampli⁹ urbē Babylonīā, vincendūque bello petiit ab Aegyptiis. Ioseph. antiq. Iuda. lib. 10. ca. 10.

b. Congruit ergo temporis ordo cum ratione vindictæ. mense quinto legitur vastata ciuitas, quæ pentateuchū legis despectu: & decima die mensis: quoniam decalogum legis violando, omnia cōtraria diuinis præceptis egit: frustra sibi blādiens de securitate p̄sanctorum locorum habitatione. Vnde in superioribus per eundem Ieremiā dominus dicit: Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum domini, templum domini, tēplum domini &c. Raba ibi. c. Nabuzardan igitur princeps militiæ Regis Babylonij mense quinto, & 10. die mensis lunaris, solaris vero quinq; calēdas Augusti lunam 10. quam Hebræi decimum diem quinti mensis vocant, destructi sunt muri ciuitatis, & tēplum pariter incensum atque vastatū est, anno ex quo fundari cœpit. 430. Euc. 4. Reg. vii.

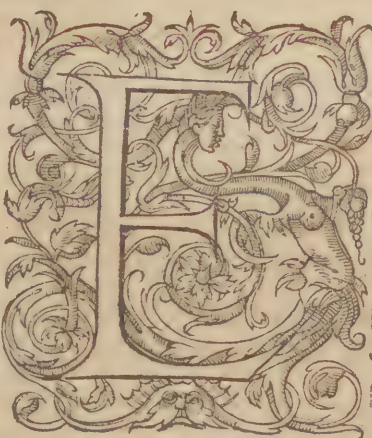
Anno ante
Christū 615.
Anno mudi
347.
44. dist. c. 1.
36. dist. c. 1e
iunium.

circuibat eam. Porro grossitudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat, ²² & capitella super vtranque aëa. Altitudo capitelli vnus quinque cubitorum, & retiacula & malogranata supra coronā in circuitu, omnia aëa, similiter & columnæ altius. ²³ Et fuerunt malogranata nonaginta sex dependentia, & omnia malogranata centum retiaculis circundabantur. ²⁴ Et tulit magister militiæ Saraiam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres custodes vestibuli. ²⁵ Et de ciuitate tulit eunuchum vnum, qui erat præpositus super viros bellatores, & septem viros de iis qui videbant faciem Regis, qui inuēti sunt in ciuitate, & scribam principem militum qui probabat tyrones, & sexaginta viros de populo terræ qui inuenti sunt in medio ciuitatis. ²⁶ Tulit autē eos Nabuzardan magister militiæ, & duxit eos ad Regem Babylonis in Reblatha. ²⁷ Et percussit eos Rex Babylonis, & interfecit eos in Reblatha in terra Emath. Et translatus est Iuda de terra sua. ²⁸ Iste est populus quem transtulit Nabuchodonosor: In anno septimo Iudæos tria milia & vigintitres. ²⁹ In anno octauodecimo Nabuchodonosor transtulit de Ierusalē animas octingentas trigintaduas. ³⁰ In anno vicesimotertio Nabuchodonosor transtulit Nabuzardan magister militiæ animas Iudæorum septingentas quadragintaquinque. Omnes ergo animæ quatuor milia sexcentæ. ³¹ Et factum est in tricesimoseptimo anno transmigrationis Ioachin Regis Iuda duodecimo mense, vicesima quinta mensis eleuauit Euilmerodach Rex Babylonis ipso anno regni sui caput Ioachin Regis Iudæ, & eduxit eum de domo carceris, ³² & locutus est cū eo bona. Et posuit thronum eius super thronos Regum, qui erant post se in Babylone, ³³ & mutauit vestimenta carceris eius, & comedebat panem coram eo semper cunctis diebus vitæ suæ. ³⁴ Et cibaria eius, cibaria perpetua dabantur ei à Rege Babylonis statuta per singulos dies, vsque ad diem mortis suæ, cunctis diebus vitæ eius.

Anno ante
Christū 615.
Anno mūdi
3347.
Anno ante
Christū 589.
Anno mūdi
3773.

Incipiunt Threni, id est lamentationes Ieremiæ,

quæ קינות Cinoth Hebraicè inscribuntur.

L ^a factum est postquam in captiuitatem reductus est Israel, & Ierusalem deserta est, sedit Ieremias propheta fletus, & planxit lamentatione hac super Ierusalē, & amaro animo suspirans & eiulans, dixit. **A L E P H.** ^b Quomodo sedet sola ciuitas plena populo! ^c Facta est quasi vidua, domina gentium: princeps prouinciarum facta est sub tributo. **B E T H.** ^c Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. Non est qui cōsoletur eā, ex omnibus charis eius. Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt ei inimici. **G I M E L.** ^d Migrauit Iudas propter afflictionem & multitudinem seruitutis.

† 15. di. c. fi.

† De immu.
eccle. c. Nō
minus.
† Iere. 17. c.

Habitauit inter gentes, nec inuenit requiem. Omnes persecutores eius apprehenderunt eam inter angustias. **D A L E T H.** ^e Viæ Sion lugent, eò quòd non sint qui veniant ad solennitatem. Omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gementes. Virgines eius squallidæ, & ipsa oppressa amaritudine. **H E.** ^f Facti sunt hostes eius in capite, inimici eius locupletati sunt, quia dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius. Paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis. **V A V.** ^g Et egressus est à filia Sion omnis decor eius. Facti sunt principes eius velut arietes non inueniētes pascua, & abierunt absque fortitudine ante faciem subtionis, omnium desiderabilium suorū, quæ habuerat à diebus antiquis, cum caderet populus eius in manu hostili, & non esset auxiliator. Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. **H E T H.** ^h Peccatum peccauit Ierusalē, propterea instabilis facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt illam, quia viderunt ignominiam eius. Ipsa autem gemens, & cōuersa est retrorsum. **T E T H.** ⁱ Sordes eius in pedibus eius, nec

^d David nanque constituit viginti quatuor ordines sacerdotum in ministerio templi, vt legitur. 2. Paralip. 36. & tres custodes vestibuli templi, & de ciuitate Ierusalem eunuchum vnum, & septem viros qui familiares iugiter sedecie regi astabant, licet. 4. Reg. ult. lega. ut solum quinque fuisse, sed numerus minor non excludit maiore, nisi cum signo adiuncto. Dio. ibidem.

^e Tribus vicibus, vt scriptura Regum & Paralipomenon testatur, Nabuchodonosor vastauit terrā Iudæ, hoc est, primo cum Ioachim qui & Eliacim nominatus est, filii Iosia regis Iudæ superatum, & vincum captenis duxit in Babylonem, cum vasis domus domini, quæ posuit in templo suo. Secundò cum Ioachin cognomento Iechoniam filii eius simul cum matre & eunuchis, principibus atque seruis eius transtulit in Babylonem, asportatis simul pretiosis vasibus domus domini. Tertiò, cum Sedeciam cepit, oculisque priuauit, filios eius interfecit, ac meliores quosque occidit, nec est miseris adolescentis & virginis, senis & decrepiti, & incendit domum domini, murosque Ierusalem destruxit, & quicquid pretiosum fuerat, demolitus est. Si quis autem euaserat gladium, ductus est in Babylonem, & seruitur Regi & filiis eius. Raba. ibidem.

^a Hanc præfatiunculam Hebræi non habent. Septuaginta autē legunt pro proemio libri: in quo notant tempus, auctore, materiā, & affectum. S. Tho.

^b Verbum est admirantis atque dolentis, non ignorantis aut sciscitantis. Dio. ibidem.

^c Maxillæ ecclesiæ sancti sunt prædicatores, qui infirmitati eius cōpatiuntur, & in aduersitate ecclesiæ amplius plangunt, qui vitæ carnalium cōstringere prædicando nouerunt. Per ipsos quippe sancta ecclesia iniquos a vitis conerit, & quasi glutens in membra sua conuertit. Gre. Moral. lib. 13. cap. 7.

^d Iuda ideo de terra sua migrauit, quia perdendo dominum irricauit, & iniquitatis suis eum ad vindictā prouocauit. De quo ipse per Isaiam beatus ait. 43. Seruire me fecisti in peccatis tuis, præbui tibi laborem in iniquitatibus tuis, &c. Raba. ibid.

^e Ob magnitudinem enim scelerū Ierusalem præcurreuit transmigratiōem & excidium, ipsique eam deridebant, nec condolentes illi gemitui eius cōsolatiōem vllam præbebant. Hiero. ibidem.

D nec recordata est finis sui. Deposita est vehementer, non habens cōsolatorem. ^f Vide domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus. IOD. ¹⁰ Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia vidit gentes ingressas sanctuariū suum, de quibus præceperas ne intrarent Ecclesiam tuam. CAPH. ¹¹ Omnis populus eius gemens, & quærens panem. Dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam. Vide domine & considera, ^g quoniam facta sum vilis. LAMED. ¹² O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte si est dolor sicut dolor meus: Quoniam vindemiauit me, vt locutus est dominus, in die iræ furoris sui. MEM. ¹³ De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum. Posuit me desolatam, tota die mœrore cōfectam. NVN. ¹⁴ Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius, conuolutæ sunt & impositæ collo meo. Infirmata est virtus mea, dedit me dominus in manum de qua non potero surgere. SAMECH. ^h ¹⁵ Abstulit omnes magnificos meos dominus de medio mei: vocauit aduersum me tempus, vt contereret electos meos. Torcular calcavit dominus virgini filiæ Iuda. AIN. [†] ¹⁶ Idcirco ego plorans, & ⁱ oculus meus deducens aquas, quia longe factus est à me consolator, conuertens animam meam. Facti sunt filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus. PHE. ^k ¹⁷ Expandit Sion manus suas, non est qui consoletur eam. Mandauit dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius. **F** Facta est Ierusalem quasi polluta menstruis inter eos. SADE. ¹⁸ Iustus est dominus, quia ^l os eius ad iracundiā prouocauit. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum. Virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem. CAPH. ¹⁹ Vocauit amicos meos, & ipsi deceperunt me. Sacerdotes mei & senes mei in vrbe consumpti sunt, quia quæsierunt cibum sibi vt refocillarent animas suas. RES. ²⁰ Vide domine quoniam tribulor, conturbatus est venter meus. Subuersum est cor meum in memetipsa, quoniā amaritudine plena sum. Foris interficit gladius, & domi mors **G** similis est. SIN. ²¹ Audierunt quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me. Omnes inimici mei audierunt malum meum, latati sunt, quoniam tu fecisti, Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei. TAV. ²² Ingrediatur omne malum eorum coram te, & vindemia eos sicut vindemiaſti me propter omnes iniquitates meas. Multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.

A L E P H.

II.

A Vomodo ^a obtexit caligine in furore suo dominus filiam Sion! Proiecit de cœlo in terram inclytam Israel, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui. BETH. ² Præcipitauit dominus, nec pepercit, omnia speciosa Iacob: destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, & deiecit in terram: polluit regnum, & principes eius. GIMEL. ³ Confregit in ira furoris sui omne cornu Israel, auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici, & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro. DALETH. ⁴ Tetendit arcum suum quasi inimicus: firmavit ^b dexteram suam quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion: effudit quasi ignem indignationem suam. He. ⁵ Factus est dominus velut inimicus, præcipitauit Israel. Præcipitauit omnia mœnia eius, dissipauit munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatā. VAV. ⁶ Et dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum. Obluioni tradidit dominus in Sion festiuitatem & sabbatum, & in opprobriū & in indignationem furoris sui Regem & Sacerdotē. ZAIN. ⁷ Repulit dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius. Vocem dederunt in domo domini, sicut in die solenni. HETH. ^c ⁸ Cogitauit dominus dissipare murū filiæ Sion, tetendit funiculū suum, & non auertit manum suā à perditione. Luxitq; antemurale, & murus pariter dissipatus est. TETH. ⁹ Defixæ sunt in terra portæ eius, perdidit & cōtriuuit vectes eius, Regē eius & principes eius in gētibus. Nō est lex, & Prophetæ eius non inuenerūt visionē à domino. IOD. ¹⁰ Sederunt in terra,

^f. Quod est apertè dicere: Quoniā inimicus insequens ceruicem superbiæ contra tuos humiles attollit, tuos auxilio conditor omnipotēs subleua, te victis: repulsi: hostibus nostros semper agones vidisse, tibi hos placuisse cōproba. Beda in domi. Iubilare homi. g. Vilis plebs dei efficitur, quando non cœlestia, sed terrestria sectatur. Grego. Moral. lib. 23. cap. 26.

^h. Non abstulit omnes Iudææ fortes dominus quando in Babyloniam regionem captiuus ductus est populus Iudæarū, sed quando Christus aduenit, & libertatē animæ suæ captiuā nō vidit, nesciēs grauius incuruata peccatis, mœnis sue erigere ceruicem, & quædam fidei colla ad lucem cognitionis attollere. Ambro. in Psal. 118. ser. 15.

ⁱ. Oculi mei non solū corporis, sed etiam mentis habetati sunt, & quadam cecitate omnis sensus obductus est, quoniam ereptus est mihi qui conuertit animā meā, & ad spē maximā de summa rerū desperatione reuocauit. Amb. de obitu Valentin. imperat.

^k. Dignam remunerationē recepit, vt quæ expandentem manus audire neglexit & sub alas eius succedere, ipsa postea expāderet manus, & cōsolatē inuenire nō posset. Ambro. in Psal. 118. Ser. 17.

^l. Os dei, filiū dei patris, est, id est Christus dominus, de quo Ieremias ex persona ex persona Iudæarum effatus ait: Quia os eius ad iracundiā prouocauit. Aug. de essentia diuinitatis.

^a. Miratur propheta super excidio vrbis tam celebris quo ad diuinā dignationē, quæ præter ceteras vrbes eā elegerat. Quo ad regiā dignitatem supra cetera regna sublimem: & quo ad diuinū cultum, ob quē scabellum pedum suorum Ierusalem statuit. S. Tho. ibi.

^b. Dexterā enim significat præcipuā partē prosperam, brachium, fortitudinem, illuminatio cōsiliū, quæ domino prælaciis cōfert quādo victoriā donare dignatur. Hiero. ibi.

^c. Cogitatio dei & cogitatio eius est mutandarum rerū immutabilis ratio Neque enim sicut hominem, ita & deum cuiusquā facti sui pœnit, cuius est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quā certa præscientia. Aug. de ciui. dei. lib. 15. ca. 25.

d. Quid enim magis dolum fuit, quam quod natio antiqua, & semper patriarcharum atque amicorum dei diuinis legibus erudita, & prophetarum oraculis sapientius confortata, in tantam apostasiam venerit, ut dei sui oblita, propter immanitatem scelerum traderetur in manus hostium, dei nomen blasphemantium? Raba. ibi.

e. Prophetæ quippe in sacro eloquio nonnunquam doctores vocantur, qui dum fugitiua esse præsentia indicant, quæ sunt ventura manifestant. Greg. Pastoral par. 2. cap. 4.

f. Pasionem domini Saluatoris prophetari liquet, & deseri ab Ieremia, non excidium Iudæorum: quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi potest, quia in posterioribus habet infra 4. Spiritus ante faciem nostram Christus dominus comprehensus est in interitum nostro, sub cuius umbra diximus, viuemus inter gentes. Amb. in Psal. 118. Ser. 15.

g. Oculi igitur qui torrentes deducit lachrymis suis, ipsi ductus aquarum descendunt, hoc est, cumulat ut faciant eos suis augentes fleatibus impetu exundare torrentium. Amb. in Psal. 118. Ser. 17.

h. Nonne & aperta conclusionis ostendit angustias, & montes ut intentione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare provideas? Ambr. in Psal. 118. Ser. 19.

conticuerunt senes filia Sion, consperferunt canere capita sua. Accincti sunt ciliciis, abiecerunt in terram capita sua virgines Ierusalem. CAPH. ^d 11 Defecerunt prælachrymis oculi mei, conturbata sunt viscera mea. Effusum est in terra iecur meum super contritione filia populi mei, cum deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi. LAMED. ¹² Matribus suis dixerunt: Vbi est triticum & vinum? cum deficeret quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarēt animas suas in sinu matrum suarum. MEM. ¹³ Cui comparabo te? vel cui assimilabo te filia Ierusalem? Cui exæquabo te, & consolabor te virgo filia Sion? Magna est enim velut mare contritio tua. Quis medebitur tui? NVN. ^{† c} 14 Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad poenitentiam prouocarent. Viderunt autem tibi assumptiones falsas & eiectiones. SAMECH. ^f 15 Plausuerunt super te manibus omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt capita sua super filiam Ierusalem, Hæcine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium vniuersæ terræ? PHE. ¹⁶ Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui, sibilauerunt, & fremuerunt dentibus suis, & dixerunt: Deuorabimus. En ista est dies quæ expectabamus: inuenimus, vidimus. AIN. ^{† 17} Fecit deus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum [†] quem præceperat à diebus antiquis. Destruxit & non pepercit: latificauit super te inimicum, & exaltauit cornu hostium tuorum. SADE. ¹⁸ Clamauit cor eorum ad dominum super muros filia Sion. [†] Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui. CAPH. ¹⁹ Consurge, lauda in nocte in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum domini. ^h Leua ad eum manus pro anima paruulorum tuorum, qui fame pereunt in capite omnium compitorum. RES. ²⁰ Vide domine & considera quem vindemiaueris ita. Ergone comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? Sic occiditur in sanctuario domini sacerdos & Propheta? SIN. ²¹ Iacuerunt in terra foris puer & senex: virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio. Interfecisti in die furoris tui, percussisti, nec misertus es. TAV. ²² Vocasti quasi diem solennem qui terrerent me de circuitu, & non fuit in die furoris domini qui effugeret & relinqueretur. Quos educaui & enutriui, inimicus meus consumpsit eos.

ALEPH.

III.

Ego vir videns paupertatem meam, in virga indignationis eius. ALEPH. ^a ² Me minauit & adduxit in tenebras: & non in lucem. ALEPH. ³ Tantum in me vertit: & conuertit manum suam tota die. BETH. ⁴ Vetustam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit ossa mea. BETH. ⁵ Aedificauit in gyro meo, & circundedit me felle & labore. BETH. ^a ⁶ In tenebrosis collocauit me, quasi mortuos sempiternos. GIMEL. ⁷ Circumædificauit aduersum me ut non egrediar, aggrauauit compedem meum. GIMEL. ^b ⁸ Sed & cum clamauero, & cum rogaui, exclusit orationem meam. GIMEL. ⁹ Conclussit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit. DALETH. ¹⁰ Versus insidians factus est mihi, leo in abscondito. DALETH. ¹¹ Semitas meas subuertit, & confregit me, posuit me desolatam. DALETH. ¹² Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam. HE. ¹³ Misit in renibus meis filias pharetræ suæ. HE. ¹⁴ Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. HE. ¹⁵ Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absinthio. VAV. ¹⁶ Confregit ad numerum dentes meos, cibauit me cinere. VAV. ¹⁷ Et repulsa est à pace anima mea, oblitus sum bonorum. VAV. ¹⁸ Et dixi: Perii finis meus, spes mea à domino. ZAIN. ¹⁹ Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthij & fellis. ZAIN. ²⁰ Memoria memor ero, & tabescet in me anima domini quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes eius. HETH. ²¹ Noui diluculo, multa est fides tua. HETH. ²² Pars mea dominus, dixit anima mea: propterea expectabo eum. TETH. ^c ²³ Bonus est dominus sperantibus in eum, animæ

a. In tenebrosis collocat quasi mortuos sempiternos, quando omni studio destitutos nullam finem de presenti vita consolationem ferare afflicti Raba ibi. b. Omnipotens deus quid nobis profuturum esse valeat scies, dissimulat exaudire dolentium vocem, ut augeat utilitatem: ut paratur vita per penam: & quietis tranquillitas, quia hic inueniri non valet, alibi queratur. Hier. ibi.

c. Hæc utique, quid aliud adstruunt, nisi bonæ exclusionis hanc interpretationem videri? Quis enim sustinet dominum, nisi studio charitatis? Quis est qui sperat, nisi qui quod sperat, optat & diligit? Amb. in Psal. 118. Ser. 9.

† 43. dis. c. xi.

† Leuit. 26. 5.

† Deut. 28. 5.

† 1. 14. c. & sup. 1. a. c.

animæ quærenti illum. TETH. ²⁶ Bonum est præstolari cū silentio salutare domini. TETH. ²⁷ Bonū est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. IOD. ²⁸ Sedebit solitarius & tacebit, quia leuauit se super se. IOD. ²⁹ Ponet in puluere os suū, si fortè sit spes. IOD. ³⁰ Dabit percutiēti se, maxillā: saturabitur opprobriis. CAPH. ³¹ Quia non repellet in sempiternum dominus. CAPH. ³² Quia si abiicit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. CAPH. ³³ Nō enim humiliavit ex corde suo & abiicit filios hominum. LAMED. ³⁴ Vt contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ. LAMED. ³⁵ Vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus altissimi. LAMED. ³⁶ Vt peruerteret hominem in iudicio suo, dominus ignorauit. MEM. ³⁷ Quis est iste qui dixit vt fieret, domino nō iubente? MEM. ³⁸ Ex ore altissimi non egrediētur nec mala, nec bona. MEM. ³⁹ Quid murmurauit homo viuēs, vir pro peccatis suis? NVN. ⁴⁰ Scrutemur vias nostras & quæramus, & reuertamur ad dominū. NVN. ⁴¹ Leuemus corda nostra cū manibus ad dominum in cœlos. NVN. ⁴² Nos iniquē egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco tu inexorabilis es. SAMECH. ⁴³ Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti. SAMECH. ⁴⁴ Opposuisti nubē tibi, ne transeat oratio. SAMECH. ⁴⁵ Eradicationem & abiectionem posuisti me in medio populorum. PHE. ⁴⁶ Aperuerūt super nos os suū omnes inimici. PHE. ⁴⁷ Formido & laqueus facta est nobis vaticinatio & contritio. PHE. ⁴⁸ Diuisiones aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei. AIN. ⁴⁹ Oculus meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies. AIN. ⁵⁰ Donec respiceret & videret deus de cœlis. AIN. ⁵¹ Oculus meus deprædatus est animam meā in cunctis filiabus vrbs meæ. SADE. ⁵² Venatione ceperunt me quasi auem inimici mei gratis. SADE. ⁵³ Lapſa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. SADE. ⁵⁴ Inundauerūt aquę super caput meum, dixi: Perij. CAPH. ⁵⁵ Inuocaui nomen tuum domine de lacu nouissimo. CAPH. ⁵⁶ Vocem meam audisti, ne auertas aurem tuā à singultu meo & clamoribus. CAPH. ⁵⁷ Appropinquaſti in die quando inuocaui te, dixisti: Ne timeas. RES. ⁵⁸ Iudicaſti domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ. RES. ⁵⁹ Vidisti domine iniquitatem illorum aduersum me: iudica iudicium meum. RES. ⁶⁰ Vidisti omnem furorem, vniuersas cogitationes eorum aduersum me. SIN. ⁶¹ Audisti opprobrium eorū domine, omnes cogitationes eorum aduersum me. SIN. ⁶² Labia insurgentium mihi, & meditationes eorū aduersum me tota die. SIN. ⁶³ Sessionem eorum & resurrectionem eorum vide, ego sum psalmus eorum. TAV. ⁶⁴ Reddes eis vicem domine iuxta opera manuum suarū. TAV. ⁶⁵ Dabis eis scutum cordis, laborem tuum. TAV. ⁶⁶ Persequēris in furore tuo, & conteres eos sub cœlis domine.

ALEPH.

IIII.

Quomodo ^a obscuratum est aurū, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum. BETH. ^b Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli. GIMEL. ^c Sed & lamæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos. Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto. DALETH. ^d Adhæsit lingua lactentis ad palatum eius in siti: ^e paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. HE ^f Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora. VAV. ^g Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento, & non ceperunt in ea manus. ZAIN. ^h Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. HETH. ⁱ Denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis. Adhæsit cutis eorum ossibus, aruit & facta est quasi lignum. TETH. ^j Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt, consumpti à sterilitate terræ. IOD. ^k Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum in contritione filiæ populi mei. CAPH.

d. Ex his, vel cæteris quæ sequuntur, aduertimus quia ideo humiliat sub pedes suos omnes vinctos terræ, vt iudicium eius declinemus. Amb. de penit. li. i. cap. 4.

e. In regno senis & stultæ diaboli natus est Christus puer & sapiens, & idcirco dicit: Regnum meū non est de hoc mundo. De quibus dicit Ieremias in lamentationibus: Vt contereret sub pedibus eius omnes vinctos terræ. Vnde processit ad regnum, vt sub sua potestate haberet cœlestia simul & terrestria: vt post resurrectionem suam ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Rabanus in 25. cap. Eccle.

f. Euidētissima hæc sepultura eius indicia prophetice vocibus designata sunt. Cypria. in Symb. Apost. g. Quid enim lacū nouissimum, nisi infernum inferiorem, scilicet limbum patrū intelligere debemus? De quo in Pia. scriptū est: Eruiſti animā meā ex inferno inferiori. Inuocauit ergo redemptor noster nomen domini de lacu nouissimo, cum in virtute diuinitatis descendit ad inferos, & suos reuexit ad superos. Hiero. ibid.

a. Aurū nanque obscuratū est, quia in eis ille antiquus fidei atq; innocentie splendor irruente perfidia malitiæ fenestris fulcavit. Greg. Morali. lib. 18. cap. 20.

b. Filij illius speculationis, filij supernæ Ierusalem, inclyti per dignitatem cōditionis, amicti auro primo per diuinitatis imaginem. Quomodo ergo ex his reputati sumus, inter vasa testea, lutea, & fragilia? Ber. de. ver. apo. ser. 2.

c. Hoc est, Indocti quæſierunt pabulū verbi dei, quo ad virtutē bonæ operationis conualescerent, reficere erat, magistris deficientibus, qui eis arcana scripturarum patefaceret, eosque ad viam veritatis institueret. Beda homil. do. 7. post Trinit.

d. Propter peccata enim scribarum & Phariseorum, necnon & pontificum Iudeorum, qui sanguine redemptoris & prophetarum atque Apostolorum eius effuderunt, captiuitas Ierusalem atque deuastatio maxime euenit. Raba. ibid.
e. Per inertiam ergo doctorum tenebris ignorantie ex cecitate errauerunt in plateis turme plebium: quia dum se ad illecebras tradunt voluptatum, rectum callem non tenent diuinorum præceptorum. Hiero. ibidem.

f. Audis quomodo propheta dicit Christum dominum comprehensum esse, & pro nobis id est peccatis nostris corruptioni traditum Cypr. in Symbolum Apostolorum.
g. Umbra alarum, umbra crucis; umbra est passionis. ipse mors vita est, ipse vulnus vita est, ipse sanguis vita est, ipse sepultura vita est, ipse resurrectio vita est, vniuersorum. Ambr. in Psal. 36.

¹¹ Compleuit dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius. LAMED. ^{d 12} Non crediderunt Reges terræ, & vniuersi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis & inimicus per portas Ierusalem. MEM. ¹³ Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum. NVN. ^{c 14} Errauerunt cæci in plateis: polluti sunt sanguine. Cumque non possent intrare, tenuerunt lacrimas suas. SAMECH. ¹⁵ Recedite polluti, clamauerunt eis, recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe sunt, & commoti: dixerunt inter gentes, Non addet ultra ut habitet in eis. PHE. ¹⁶ Facies domini diuisit eos, non addet ut respiciat eos. Facies sacerdotum non erubuerunt, neque senum miseri sunt. AIN. ¹⁷ Cum adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem quæ saluare nos non poterat. SADE. ¹⁸ Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum appropinquauit finis noster, completi sunt dies nostri, quia venit finis noster. COPH. ¹⁹ Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos: in deserto insidiati sunt nobis. RES. ^{f 20} Spiritus oris nostri Christus dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus. SIN. ²¹ Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque perueniet calix, inebriaberis atque nudaberis. TAV. ²² Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet ultra ut transmigret te. Visitabit iniquitatem tuam, filia Edom: discooperiet peccata tua.

ORATIO IEREMIE.

V.

a. Recordare quid acciderit nobis in calumnia vastationis, intueri & respice opprobrium nostrum quod passi sumus ab his qui duxerunt nos quasi seruos capti uos in terram alienam, & abusi sunt nostri ad seruitium suum Hierony. ibid.
b. Ideo iniquitates eorum portauerunt, quia imitatores eorum in nequitia extiterunt, iuxta illud quod scriptum est Ierem. 31. Patres nostri comederunt vnam a cerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Raba. ibid.

c. Concluditur miseria in qua ciuitas desolata tandem capta & destructa est: & hoc quantum ad defectum personarum, lætitiæ, regni, & templi. S. Tho. ibid.

Recordare domine quid acciderit nobis, intueri & respice opprobrium nostrum. ² Hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. ³ Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. ⁴ Aquam nostram pecunia bibimus: ligna nostra pretio comparauimus. ⁵ Ceruicibus nostris minabamur: lassus non dabatur requies. ⁶ Aegypto dedimus manum & Assyriis, ut saturaremur pane. ^{b 7} Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus. ⁸ Serui dominati sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum. ⁹ In animabus nostris afferebamus panem nobis, à facie gladii in deserto. ¹⁰ Pellis nostra quasi clibanus exusta est, à facie tempestatum famis. ¹¹ Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iuda. ¹² Principes manu suspensi sunt: facies senum non erubuerunt. ¹³ Adolescētibz impudicè abusi sunt, & pueri in ligno corruerunt, ^{c 14} Senes defecerunt de portis, iuuenes de choro psallentium. ^{c 15} Defecit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. ¹⁶ Cecidit corona capitis nostri. Væ nobis, quia peccaui. ¹⁷ Propterea mæstum factum est in dolore cor nostrum, ideo contenebrati sunt oculi nostri. ¹⁸ Propter montem Sion quia disperiit, vulpes ambulauerunt in eo. ¹⁹ Tu autem domine in æternum permanebis, solium tuum in generationem & generationem. ²⁰ Quare in perpetuum obliuisceris nostri: derelinques nos in longitudinem dierum? ²¹ Conuerte nos domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros sicut à principio. ²² Sed proiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer.

PRÆFATIO IN LIBRUM BARUCH.

Liber iste qui Baruch nomine prænotatur, in Hebræo canone non habetur, sed tantum in vulgata editione: similiter & epistola Ieremiæ. Propter notitiam autem legentium hic scripta sunt, quia multa de Christo, nouissimisque temporibus indicant.

Iudei à Babylone in Ierusalem mittunt librum Baruch ad reliquos fratres
ut pro ipsis rogent

Cap. I.

Et hæc

Anno ante
Christum.
Anno mun-
di 3337.

T^a hæc verba libri quæ scripsit Baruch^b filius Neria^c filij Maasie filij Sedecie, filij Sedei, filij Helcie, in Babylonia² in anno quinto, in septima die mensis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Ierusalem, & succenderunt eam igni.^c Et legit Baruch verba libri huius ad aures Iechonia^e filij Ioacim regis Iuda, & ad aures vniuersi populi venientis ad librum, & ad aures potetium filiorum regum,⁴ & ad aures presbyterorum, & ad aures populi, à minimo vsque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia ad flumē Sodi.

Qui audientes plorabant & ieiunabant, & orabant in conspectu domini.⁶ Et collegerunt pecuniam in conspectu domini secundum quod potuit vniuscuiusque manus.⁷ Et miserunt in Ierusalem ad Ioacim filium Helcia^e filij Salom sacerdotem, & ad sacerdotes, & ad omnem populum qui inuenti sunt cum eo in Ierusalem,⁸ cum acciperent vasa templi domini quæ ablata fuerant de templo, reuocare in terram Iuda, decima die mensis^d Sibani, vasa argentea quæ fecit Sedecias filius Iosia^e rex Iuda,⁹ posteaquam accepisset Nabuchodonosor rex Babyloniæ Iechoniam & principes, & vinctos & potentes, & populum terræ à Ierusalem, & duxit eos vinctos in Babyloniem.¹⁰ Et dixerunt: Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocaustomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad arā domini dei nostri.¹¹ Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babyloniæ, & pro vita^e Balthasar filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cœli super terram,¹² & vt det dominus virtutē nobis, & illuminet oculos nostros, vt viuamus sub vmbra Nabuchodonosor regis Babyloniæ, & sub vmbra Balthasar filij eius, & seruiamus eis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eorum.¹³ Et pro nobis ipsis orate ad dominū deum nostrum, quia peccauimus domino deo nostro, & non est auersus furor eius à nobis vsque in hunc diem.¹⁴ Et legite librum istum quem misimus ad vos recitari in templo domini in die solenni, & in die opportuno.¹⁵ Et dicetis: † Domino deo nostro iustitia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, omni Iuda & habitantibus in Ierusalem,¹⁶ regibus nostris, & principibus nostris, sacerdotibus & prophetis nostris, & patribus nostris. †¹⁷ Peccauimus ante dominum deum nostrum, & non credidimus, diffidentes in eum,¹⁸ & non fuimus subiectibiles illi, & non obaudiuimus vocem domini dei nostri vt ambularemus in mandatis eius quæ dedit nobis,¹⁹ A die qua eduxit patres nostros de terra Ægypti, vsque ad diem hanc, eramus incredibiles ad dominum deum nostrum, & dissipati recessimus ne audiremus vocem ipsius.²⁰ Et adhæserunt nobis multa mala, & maledictiones, † quæ constituit dominus Moyse seruo suo, qui eduxit patres nostros de terra Ægypti, dare nobis terram fluentem lac & mel, sicut hodierna die.²¹ Et non audiuius vocem domini dei nostri, secundum omnia verba prophetarum quos misit ad nos, & ad iudices nostros, & abiuius vnusquisq; in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis facientes mala ante oculos domini dei nostri.

Iudæi peccata sua captiui agnoscetes, deo gratias agunt, quod viui & non mortui dant gloriam deo: propterea deus illis æternum pollicetur testamentum.

I I.

Propter quod^a statuit dominus deus noster verbum suum quod locutus est ad nos, & ad iudices nostros, qui iudicauerunt Ierusalem, & ad reges nostros, & ad principes nostros, & ad omnem Israel & Iuda,² vt adduceret dominus super nos mala magna quæ non sunt facta sub cœlo, quemadmodum facta sunt in Ierusalem † secundum quæ scripta sunt in lege Moyse,³ vt manducaret homo carnes filij sui, & carnes filia^e suæ.⁴ Et dedit eos in manu regum omnium qui sunt in circuitu nostro, in improprium & in desolationem, & in omnibus populis in quibus nos disperisit dominus.⁵ Et facti sumus subti, & non supra, quia peccauimus domino

a. A berech benedicere v rbo Hebræo sic Baruch, benedictus: & beracha, benedictio. Baruch propheta insigni familia natus est, & in patria lingua egregie doctus, & Ieremia^e propheta scriba diligentissimus fuit. Is magister semper secutus, & tribulationū eius participes effectus, cū illo in carcerem à Sedecia coniectus, sed à Nabuzardan liberatus, dominum suum in Ægyptum est comitatus: vbi cum post paucos dies magister eius oculus esset, Babyloniem petiit ibiq; hunc librum scripsit.

b. Vbiunque propheta pater in principio prophetæ & tū alo ponitur, ipse etiam propheta fuit, & de genere sacerdotali: eadem videtur ratio de auo, abauo, tritauo, & Hieronymus ibi. & in princ. iere.

c. An in Palestina occulta sunt salutis negotia? An in modico orbis angulo? Non audisti prophetam dicentē: Quoniam omnes cognoscunt me à paruo vsque ad magnum? Quomodo ergo veniam habebunt isti, cum veritatis doctrinam expositam videant & manifestā, & tamen nec laugunt nec curant quod illam discant? Chrysostomus in 14. ca. Roma. homil. 26.

d. Sibani vel suani secundū prisceos Hebræos incipientes a nūm à Martio, tertius mensis erat. Secundū vero nouos Hebræos a nūm incipientes à Septembri, nonus erat. At secundū Latinos à Ianuario annū incipientes, quintus est, nostro Maio respondens: & in eo semper erat festum Pentecostes.

e. Balthasar rex Babyloniæ regere cepit. 65. anno captiuitatis Iudeorū, sub cuius anno quinto & vltimo est capta Babyloni, septuagesimo quidē anno captiuitatis à Cyro rege persarū. Vnde nō sicilicet conicio quo pacto orēt pro eo, nisi fuerit alter Balthasar filius Nabuchodonosor, quæ regnaturū sperarent post patrem suū, quo morte præueto regnauit frater ei⁹ Euilmerodach. 31. annis: post quē Regassar 3. annis, Labassardach. 6. annis, & Balthasar. 5. annis.

f. Maledictiones pro diuinorū transgressionē mādatorū, sicut & benedictiones pro eorum obseruatione, Deut. 28. legimus: quæ post ea dictæ sunt populo in monte Garizim & Helbasi per iustos & peccatores. Hiero. Danic. 9. & Gala. 3.

a. Statuit dominus & quod decernit obseruandum, & quod minatur puniendum, nisi statim seruetur. Nec enim homo peccato suo domini potuit perturbare consilium, quasi deū quod statuerat mutare compulerit. Deus enim etiam dicitur statuta mutare: vnde tropica locutione in scripturis sanctis etiam poenituisse legitur deum: iuxta id dicitur quod homo sperauerat, vel naturalium causarum ordo gestabat, non iuxta id quod se omnipotens facturum esse præsciuerat. Augu. de ciuit. dei lib. 14. ca. 11.

deo nostro, non obaudiendo voci ipsius. †⁶ Domino deo nostro iustitia, nobis autem & patribus nostris confusio faciei, sicut est dies hæc.⁷ Quia locutus est deus super nos omnia mala hæc quæ venerunt super nos,⁸ & non sumus deprecati faciem domini dei nostri, ut reuerteremur unusquisque nostrum à viis nostris pessimis.⁹ Et vigilauit dominus in malis, & adduxit ea super nos,¹⁰ quia iustus est dominus in omnibus operibus suis quæ mandauit nobis,¹¹ & non audiuius vocem ipsius ut iremus in præceptis domini quæ dedit ante faciem nostram. †¹² Et nunc domine deus Israel, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, & in signis & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi nomen sicut est dies iste:¹³ peccauimus, impie gessimus, inique egimus, domine deus noster in omnibus iustitiis tuis.¹⁴ Auertatur ira tua à nobis, quia derelicti sumus pauci inter gentes, ubi dispersisti nos.¹⁵ Exaudi domine preces nostras, & orationes nostras,¹⁶ & educ nos propter te, & da nobis inuenire gratiam ante faciem eorum qui nos abduxerunt,¹⁷ ut sciat omnis terra quia tu es dominus deus noster, & quia nomen tuum inuocatum est super Israel, & super genus ipsius. †¹⁸ Respice domine de domo sancta tua in nos, & inclina aurem tuam, & exaudi nos. †¹⁹ Aperi oculos tuos, & vide, quia non mortui qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est visceribus suis, dabunt honorem & iustificationem domino,²⁰ sed anima quæ tristis est super magnitudinem mali, & incedit curua & in infimis, & cuius oculi deficientes, & anima esuriens, dat tibi gloriam & iustitiam domino,²¹ quia non secundum iustitias patrum nostrorum nos fundimus preces, & petimus misericordiam ante conspectum tuum domine deus noster,²² sed quia misisti iram tuam & furorem tuum super nos, sicut locutus es in manu puerorum tuorum prophetarum,²³ dicens: Sic dicit dominus: Inclinate humerum vestrum & ceruicem vestram, & operam facite regi Babylonis, & sedebitis in terra quam dedi patribus vestris. †²⁴ Quod si non feceritis, nec audieritis vocem domini dei vestri operari regi Babylonis, defectionem vestram faciam de ciuitatibus Iuda, & à foris Ierusalem,²⁵ & auferam à vobis vocem iucunditatis, & vocem gaudij, & vocem sponsi, & vocem sponsæ: & erit omnis terra sine vestigio ab inhabitantibus eam.²⁶ Et non audierunt vocem tuam, ut operarentur regi Babylonis, & statuisti verba tua quæ locutus es in manibus puerorum tuorum prophetarum, ut transferrentur ossa regum nostrorum, & ossa patrum nostrorum de loco suo.²⁷ Et ecce sunt proiecta in calore solis, & in gelu noctis, & mortui sunt in doloribus pessimis, in fame & in gladio, & in emissionem.²⁸ Et posuisti templum in quo inuocatum est nomen tuum in ipso, sicut hæc dies,²⁹ propter iniquitatem domus Israel, & domus Iuda.³⁰ Et fecisti in nobis domine deus noster secundum omnem bonitatem tuam, & secundum omnem miserationem tuam illam magnam, †³¹ sicut locutus es in manu pueri tui Moyse in die qua præcepisti ei scribere legem tuam coram filiis Israel,³² dicens: Si non obaudieritis vocem meam, multitudo hæc magna conuertetur in minimam gentem, quoniam eos dispergam,³³ quia scio quod me non audiet populus. Populus est enim dura ceruice,³⁴ & conuertetur ad cor suum in terra captiuitatis suæ:³⁵ & scient quia ego sum dominus deus eorum. Et dabo eis cor, & intelligent: & aures, & audient.³⁶ Et laudabunt me in terra captiuitatis suæ, & memores erunt nominis mei.³⁷ Et auertēt se à dorso suo duro, & à malignitatibus suis, quia reminiscuntur viam patrum suorum, qui peccauerunt in me.³⁸ Et reuocabo illos in terram quam iuraui patribus illorum, Abraham, Isaac & Iacob, & dominabuntur eius. Et multiplicabo eos, & non minorabuntur.³⁹ Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, ut sim illis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non mouebo amplius populum meum filios Israel à terra quam dedi eis.

Quoniam Iudæi viam sapientiæ & prudentiæ deseruerunt, angustia pressi sunt: deus enim humiles elegit, quibus omnem viam disciplinæ tribuit.

III.

Et nunc

b. Iustus est dominus & in viis suis, & iustus & sanctus in operibus suis. Iustus quidem in viis est, cum infirmitatem nostram in æternum regnum suum confirmat: donorum spiritualium communione deducit. Sanctus autem in operibus suis, cum vniuersis fructus in temporum opportunitate suppeditat: sanctitatem suam in omnium alimonia docens, iustitiam verò in replendis beneplacito animis cõseruans. Hilarius in Psal. 144.

c. Educ nos de inuisibili & visibili captiuitate propter tuam propriam bonitatem & pietatem, & ad tui ipsius honorem: & da nobis inuenire gratiam inter Chaldaeos, ne nos valde grauet, ut soliti sunt. Dionysius ibid.

d. Mortuos autem si paulo altius cõsideres, intelligas eos esse qui ante naturalem corporis mortem virtutum operationibus mortui sũt, occisi scilicet à peccatis: uiuentes vero eos, qui comite viuunt virtute, & ab hac vita ad altiore etiam atque diuinioris transcendunt. Neque enim peccatores in presenti vita deũ laudant, cum scriptum sit. Eccle. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Neque etiam in futura, ubi perperuis affligendi sunt cruciatibus. Euthymius in Psal. 113. in fi.

e. Non propter generis privilegia, non propter circumsionis iniuriam, vel oculi sabbati: sed propter obedientiam, & deus efficitur populi Israel, & Israel populus eius. Hiero. in. 11. cap. Ieremias.

f. Vultis ut ad vos pertineat ipsa pax quæ loquitur deus? Conuertite cor ad ipsum, non ad me aut ad illum, aut ad quenquam hominem. Quisquis enim homo voluerit conuerti ad se cor da hominum, cadit cum ipso. Quid est melius, ut cadas cum illo ad quem conuerteris, an ut stes cum illo cum quo conuerteris? Gaudium nostrum, pax nostra, requies nostra, finis omnium molestiarum, non est nisi deus. Beati qui conuertunt cor ad ipsum. Aug. in Psal. 184.

† Sup. 1. c.

† Dan. 9. d

† Deut. 26. d

† Isa. 63. d

† Psal. 113. d

† Iere. 9. b

† Leuit. 26. b.
Deut. 28. b

A Tunc domine omnipotēs deus Israel, anima in angustiis & spiritus anxius ^aclamat ad te. ²Audi domine & miserere, quia deus es misericors, & miserere nostri, quia peccauimus ante te. ³Quia tu sedes in sempiternum, & nos peribimus in æuum. ⁴Domine deus omnipotēs deus Israel, audi nūc orationē mortuorū Israel, & filiorum ipsorum, quia peccauerunt ante te, & nō audierunt vocem domini dei sui, & agglutinata sunt nobis mala. ^bNoli meminisse iniquitatis patrū nostrorū, sed memeto manus tuæ & nominis tui in tēpore isto, ⁶quia tu es dominus deus noster, & laudabimus te domine, ⁷quia propter hoc dedisti timorem tuum in cordibus nostris, & ut inuocemus nomē tuū, & laudemus te in captiuitate nostra, quia cōuertimur ab iniquitate patrum nostrorum, qui peccauerūt ante te. ⁸Et ecce nos in captiuitate nostra sumus hodie; quōd nos dispersisti in improperium & in maledictionem & in peccatum, secundum omnes iniquitates patrum nostrorum, qui discesserunt a te domine deus noster. ⁹Audi Israel mandata vitæ; auribus percipe ut scias prudentiam. ¹⁰Quid est Israel quōd in terra inimicorū es? ¹¹Inueterasti in terra aliena; coinquinatus es cum mortuis. Deputatus es cū descendētib; in infernum: ¹²dereliquisti fontem sapientiæ. ¹³Nā si in via dei ambulasses, habitasses utiq; in pace super terram. ¹⁴Disce vbi sit prudētia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus, ut scias simul vbi sit lōgiturnitas vitæ & victus, vbi sit lumē oculorū, & pax. ¹⁵Quis inuenit locum eius? Et quis intrauit in thesauros eius? ¹⁶Vbi sunt principes gētiū, & qui dominātur super bestias quæ sunt super terrā? ¹⁷Qui in aulis cœli ludūt, qui argentū thesaurizāt & aurū, in quo cōfidunt homines, & nō est finis acquisitionis eorum. ¹⁸Qui argentum fabricāt & solliciti sunt, nec est inuentio operum suorum. ¹⁹Exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij loco eorū exierunt. ²⁰Iuuenes viderunt lumē, & habitauerunt super terram: viam autem disciplinæ ignorauerunt, ²¹neq; intellexerunt semitas eius, neq; filij eorum susceperunt eam. A facie ipsorum longe facta est. ²²Non est audita in terra Chanaan, neq; visa est in Theman. ²³Filij quoq; Haggar qui exquisierūt prudentiam quæ de terra est, negociatores terræ & Theman, & fabulatores & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ, viam autē sapientiæ nescierunt; neq; commemorati sunt semitas eius. ²⁴O Israel quā magna est domus dei, & ingens locus possessionis eius! ²⁵Magnus & non habens finem, excelsus & immensus. ²⁶Ibi fuerunt Gigantes nominati, illi qui ab initio fuerunt, statura magna, sciētes bellū. ²⁷Nō hos elegit dñs, neq; viam disciplinæ inuenerunt: propterea perierunt. ²⁸Et quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. ²⁹Quis ascendit in cœlum & accepit eam, & eduxit eam de nubibus? ³⁰Quis transfretauit mare & inuenit illā, & attulit illam super aurum electum? ³¹Non est qui possit scire vias eius, neque qui exquisirat semitas eius. ³²Sed qui scit vniuersa, nouit eam, & inuenit eam prudentia sua. Qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus & quadrupedibus. ³³Qui emittit lumē, & vadit: & vocauit illud, & obedit illi in tremore. ³⁴Stellæ autem dederunt lumē in custodiis suis, & letatæ sunt. ³⁵Vocatæ sunt, & dixerunt: Adsumus. Et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas. ³⁶Hic est deus noster, & nō æstimabitur alius aduersus eum. ³⁷Hic adinuenit omnē viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. ³⁸Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.

Discrimen tenentium legem æternam, & derelinquentium eam.

IIII.

A Iacob liber mandatorum dei, & lex quæ est in æternum. Omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem. ²Conuertere Iacob, & apprehende eam: ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius. ³Ne tradas alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. ⁴Beati sumus Israel, quoniā quæ deo placēt, manifesta sunt nobis. ⁵Anima quior esto populus dei, memorabilis Israel. ⁶Venundari estis gentibus, non in perditionem, sed propter quōd in ira ^bad iracundiam prouocastis dominum: traditiq; estis aduersariis. ⁷Exacerbastis enim eum qui fecit vos, deum æternum immolantes dæmoniis, & nō deo;

a. Clamare ad deū non est tantum voce, sed corde. Multi enim silentes labijs, corde clamauerunt. Verbum enim est quicquid corde concipitur, clamor autem cum procedit in factum. Aug. super Exod. lib. 2. c. 4.

b. Ne memineris iniquitatum in obedientia, transgressionis mandatorū, idolatriæ, & omnium iniquitatum quas eousque commiserant. Euthy. in Psal. 78.

c. Quorum præsertim obsequantia vitam dirigit ad gloriam, & ex vita gratiæ procedit, & gratiæ incrementum meretur. Vnde saluator. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dionys. libid.

d. Cum itaque sic appellatur deus, consequens est ut eum fonte sapientiæ simul sint quæ ex ipso profluunt. Non enim erit fons, nisi aquas emittat. Cyrillus contra hæretic. lib. 1. cap. 5. e. Est itaq; in ratione quiddam ad superna & cœlestia intendens, & id dicitur sapientia: & est quiddam ad transitoria & caduca respiciens, & id prudentia vocatur. Hæc duo ex ratione sunt, & in ratione cōsistūt, & diuidit se ratio in duo, scilicet i. sursum, & deorsū, sursum in sapientiā, & deorsum in prudentiā. Aug. de Spiritu & anima. c. 11.

f. Maiorem domū tu habes pauper, i. quā tu exaudiris. Domus dei cōmunis est diuiti & pauperi. Difficile tamen est diuitem intrare in regnum dei. Ambr. Hexameron lib. 6. ca. 8.

g. Est enim dei filius sempiternus, quia sempiterna dei virtus est, atq; diuinitas. Est immensus, quia de ipso Ieremias dicit: Magnus est, & nō habet finem, excelsus & immensus. Et paulo post, ut hæc de filio se dixisse demōstraret, adiecit: Hic de noster, & non æstimabitur alius ad eum, &c. Fulgen. ad Transmendum lib. 2.

h. Quid discutiūmus eū dē quo dicit tantus propheta? Sanctus spiritus dicit quōd ad eum non possit alius æstimari. Quæ enim potest esse alia æstimatio vbi diuinitatis vnitas est? Ambr. de s. lib. 1. ca. 2.

i. Si ipse legem dedit Iacob puero suo, & Israel dilecto suo, ipse est qui dedit legē Moysi, & idē postea in terris visus est Chry. de Trinitate.

a. Præcepta dei hoc i. libro tangūt ut seruētur, & lex dei per Moysen datā quō ad moralia & figuratæ præ-nunciata est, & manet in euangelica lege. Dionys. ibi.

b. Quia peccauimus, iratus nobis es domine, propterea errauimus & reliquimus viam, qui semper fuimus in peccatis, tua tantū saluabimur misericordiā: qui per nos immundi sumus, & quicquid videmur habere iusticiā, panis sedentis siue mulieris mēstruatæ cōparatur. Hier. in 64. c. 11a.

78. di. c. Nō autem, i. quæst. 1. c. Exemplū De cōf. diff. s. c. Ieiuniū.

⁸ Obliti enim estis eum qui nutriuit vos, & cōtristastis nutricem vestram Ierusalem.
⁹ Vidit enim iracundiam à deo venientem vobis, & dixit: Audite ciuitates Sion. Adduxit enim mihi deus luctū magnum. ¹⁰ Vidi enim captiuitatem populi mei, filiorū meorū & filiarum, quam superduxit illis æternus. ¹¹ Nutriui enim illos cum iucūditate, dimisi autē illos cum fletu & luctu. ¹² Nemo gaudeat super me viduam & desolatā. A multis derelicta sum propter peccata filiorum meorum, quia declinauerūt à lege dei. ¹³ Iustitias autem ipsius nescierunt, nec ambulauerunt per vias mandatorū dei, neq; per semitas veritatis eius cū iustitia ingressi sunt. ¹⁴ Veniant confines Siō, & memorentur captiuitatem filiorum & filiarum mearum, quam superduxit illis æternus. ¹⁵ Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ, ¹⁶ qui non sunt reueriti senem, neq; puerorum miserti. Et abduxerunt dilectos viduæ, & à filiis vnicam desolauerūt. ¹⁷ Ego autem quid possum adiuuare vos? ¹⁸ Qui enim adduxit super vos mala, ipse vos eripiet de manibus inimicorū vestrorū. ¹⁹ Ambulate filij, ambulate, ego enim derelicta sum sola. ²⁰ Exui me stola pacis, indui autē me sacco obsecrationis, & clamabo ad altissimum in diebus meis. ²¹ Animæquiores estote filij, clamate ad dominum, & eripiet vos de manu principū inimicorū. ²² Ego enim speraui in æternum salutem vestram, & venit mihi gaudiū à sancto super misericordia quæ veniet vobis ab æterno saluatore vestro. ²³ Emisi enim vos cum luctu & ploratu: reducet autem vos mihi deus cū gaudio & iucunditate in æternū. ²⁴ Sicut enim viderunt vicinæ Sion captiuitatem vestram à deo, sic videbunt & in celeritate salutē vestram in deo, quæ superueniet vobis cum honore magno, & splendore eterno. ²⁵ Filij patiēter sustinete iram quæ superuenit vobis. Persecutus est enim te inimicus tuus, sed citò videbis perditionem ipsius, & super ceruices ipsius ascendes. ²⁶ Delicati mei ambulauerunt vias asperas, ducti sunt enim vt grex direptus ab inimicis. ²⁷ Animæquiores estote filij, & proclamate ad dominum. Erit enim memoria vestra ab eo qui ducit vos. ²⁸ Sicut enim fuit sensus vester vt erraretis à deo, decies tantū iterum conuertentes requiretis eum. ²⁹ Qui enim induxit vobis mala, ipse rursus adducet vobis sempiternam iucunditatē cum salute vestra. ³⁰ Animæquior esto Ierusalē. Exhortatur enim te, qui te nominauit. ³¹ Nocentes peribūt qui te vexauerunt: & qui gratulati sunt in tua ruina, punientur. ³² Ciuitates quibus seruiuerunt filij tui, punientur, & quæ accepit filios tuos. ³³ Sicut enim gauisa est in tua ruina, & lætata est in casu tuo, sic contristabitur in sua desolatione. ³⁴ Et amputabitur exultatio multitudinis eius, & gaudimonium eius erit in luctum. ³⁵ Ignis enim superueniet ei ab æterno in longiturnis diebus, & habitabitur à dæmoniis in multitudine temporis.

Ierusalem desolata bono esse animo iubetur, qua Christus & ecclesia designatur.

V.

a. Quid nobis videtur de instauratione Sion & Ierusalem, & cunctis quæ ei propheta variis promittuntur, hic paucis perstrin-gā. Veniet enim redēptor Sion, & eorum qui redeunt ab impietate Iacob: hoc est, veniet Christus, qui redimet Siō sanguine suo. Hic. in ca. 69. Iſaie.

Circumspice † Ierusalem ad oriētem, & vide iucunditatem à deo tibi venientem. ² Ecce enim veniunt filij tui: quos dimisisti dispersos, veniūt collecti ab oriente vsq; ad occidētem, in verbo sancti gaudentes in honorem dei. Exue te Ierusalem stola luctus & vexationis tuæ, & indue te decore & honore eius quæ à deo tibi est gloria sempiterna. ³ Circundabit te deus diploide iustitiæ, & imponent mitram capiti tuo honoris æterni. ⁴ Deus enim ostendet splendorem suum in te, qui sub cælo est. ⁵ Nominabitur enim tibi nomen tuum à deo in sempiternū, Pax iustitiæ, & honor pietatis. ⁶ Exurge Ierusalem, & sta in excelsis, & circumspice ad orientē, & vide collectos filios tuos ab oriente sole vsq; ad occidentem, in verbo sancti gaudentes dei memoria. ⁷ Exierunt enim abs te pedibus ducti ab inimicis, adducet autem illos dñs ad te portatos in honorē sicut filios regni. ⁸ Cōstituit enim deus humiliare omnem montem excelsū, & rupes perennes, & conualles replere in æqualitatem terræ, vt ambulet Israel diligenter in honorem dei. ⁹ Obumbraverunt autem syluæ, & omne lignum suauitatis Israel mandato dei. ¹⁰ Adducet enim deus Israel cum iucunditate in lumine maiestatis suæ, cum misericordia & iustitia quæ est ex ipso.

Exemplar

b. Hoc est, cū erit pax tua, tūa pietatis & deuotionis tuæ honorificentia, quæ d' deo ordinante ac præcipiente vocaberis pax iustitiæ, & honor pietatis. Dion. ibid.

c. Ostēdit & humiles sublimandos, & d' diuerso sublimēs humiliandos, ac diffcultatem legis fidei facilitate mutandam. Chry. in c. j. Matt. homil. 10.

Infra codē.

† Infra. j. b.

† Supr. 4. 8.

Exemplum Epistolæ quam misit Ieremias ad abducendos captiuos in Babyloniā à Rege Babyloniorum, vt annūciaret illis secundum quod præceptum est illi à deo.

Hortatur Ieremias Iudeos vt sibi à deorum mortuorum & insensibilium cultū caueant, sub nomine epistolæ.

VI.

† Sap. 13. 14.

B Propter^a peccata quæ peccastis ante deum, abducemini in Babyloniā captiui à Nabuchodonosor Rege Babyloniorū. ² Ingressi itaque in Babyloniā, eritis ibi annis plurimis, & tempus lōgum vsque ad generationes septem: post hoc autem educam vos inde cū pace. ³ Nunc autem videbitis in Babylonia deos aureos & argenteos & lapideos & ligneos in humeris portari, ostentantes metū gētibus. ⁴ Videte ergo ne & vos similes efficiamini factis alienis, vt metuatis, & metus vos capiat in ipsis. ⁵ Visa itaq; turba de retro & ab ante, adorātes, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari domine. ⁶ Angelus autē meus vobiscū est. Ipse autē exquiram animas vestras. ⁷ Nam ligna ipsorum polita à fabro, ipsa etiam inaurata & inargentata falsa sunt, & nō possunt loqui. ⁸ Et sicut virgini amāti ornamenta, ita accepto auro fabricata sunt. ⁹ Coronas certe aureas habent super capita sua dij illorū, vnde subtrahunt sacerdotes ab eis aurum & argētum, & erogant illud in semetipsos. ¹⁰ Dant autē & ex ipso prostitutis, & meretrices ornant, & iterū cum receperint illud à meretricibus, ornant deos suos. ¹¹ Hi autem non liberantur ab ærugine & tineā. ¹² Opertis autē illis veste purpurea, extergent faciem ipsorum propter puluerem domus, qui est plurimus inter eos. ¹³ Sceptrū autē habet vt homo, sicut iudex regionis, qui in se peccantē nō interficit. ¹⁴ Habet etiā in manu gladiū & securim: se autem de bello & à latronibus nō liberat. ¹⁵ Vnde vobis notum sit, quia nō sunt dij. ¹⁶ Non ergo reueremini eos. Sicut enim vas hominis cōfractū inutile efficitur, tales sunt & dij illorum. ¹⁷ Cōstitutis illis in domo, oculi eorū pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. ¹⁸ Et sicut alicui qui Regē offēdit, circūseptæ sunt ianuæ, aut sicut ad sepulchrū adductum mortuum, ita tutantur sacerdotes ostia clausuris & seris, ne à latronibus exspolientur. ¹⁹ Lucernas accēdunt illis, & quidē multas, ex quibus nullā videre possunt. Sunt autē sicut trabes in domo. ²⁰ Corda verò eorum dicunt elingere serpentes qui de terra sunt, dum comedunt eos, & vestimentū ipsorum: & non sentiunt. ²¹ Nigræ fiunt facies eorum à fumo qui in domo fit. ²² Supra corpus eorum & supra caput eorū volant noctuæ & hirundines & aues, etiā similiter & cattæ. ²³ Vnde sciatis quia nō sunt dij. Ne ergo timueritis eos. ²⁴ Aurum etiā quod habent, ad speciem est: nisi aliquis exterferit æruginem, nō fulgebunt. Neque enim dum conflarentur, sentiebant. ²⁵ Ex omni pretio emptæ sunt, in quibus spiritus nō est in ipsis. ²⁶ Sine pedib; in humeris portātur, ostentātes ignobilitatem suam hominibus. ²⁷ Confundantur etiam qui colunt ea. ²⁸ Propterea si ceciderint in terrā, à semetipsis nō consurgunt: neque si quis eum statuerit rectum, per semetipsum stabit: sed sicut mortuis humeri illis apponētur. ²⁹ Hostias illorum vēdunt sacerdotes ipsorum & abutuntur, similiter & mulieres eorum decerpentes, neque infirmo neque mendicanti aliquid imperiunt. ³⁰ de sacrificiis eorum fœtæ & mēstruata cōtingunt. Sciētes itaque ex his quia nō sunt dij, ne timeatis eos. ³¹ Vnde enim vocātur dij? Quia mulieres apponunt diis argenteis & aureis & ligneis, ³² & in domibus eorū sacerdotes sedent habētes tunicas scissas, & capita & barbā rasā, quorum capita nuda sunt. ³³ Rugiunt autē clamantes contra deos suos, sicut in cœna mortui. ³⁴ Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & vestiunt vxores suas, & filios suos. ³⁵ Neque si quid mali patiūtur ab aliquo, neq; si quid boni, poterunt retribuere: neq; regem constituere possunt, neq; auferre. ³⁶ Similiter neq; dare diuitias possunt, neq; malum retribuere. Si quis illis votū voverit, & non reddiderit, neque hoc requirunt. ³⁷ Hominē à morte non liberāt, neque infirmum à potentiore eripiunt. ³⁸ Hominem cæcum ad visum nō restitunt, de necessitate hominē nō liberabūt. ³⁹ Viduæ nō miserebuntur, neq; orphānis benefaciēt.

† Isa. 44. b

a. Quomodo p̄p̄quos vel liberos tuos non fortuita nec irrationabili coarces ira, sed per verbera reduce re cupis ab errore in quem incubuerant: sic deus eos qui non potuerunt sermone conuerti, doloribus, tormentis, ad id retrahit quod fuerūt. Raba. in 13. c. Ierem.

b. Idola ex auro formantur ac decorantur, ac si optaret sic fieri aut ornari, quemadmodū puellæ cupientes ornamenta sibi adhiberi, acquirunt ea. Diony. ibid.

c. Nanque plures eorum numerosas incertorū deorū familias introducebāt, & virilem ac muliebrem sexum in diuinis naturis agere existimantes, ortus ac successiones ex diis deorum asserbant. Alij minores ac maiores, & differentes p̄ potestate deos prædicabant. Hila. de Trin. lib. 1. d. Serpentes nāque corrodebant interiora luteorum deorum. Serpentum quippe est terrā rodere & comedere, iuxta illud Gen. 3. Terram comedēs cunctis diebus vitæ tuæ. Dion. ibi.

† Isa. 46. b
† Isa. 44. b

e. Erubescant cum tanta ac talia opera à deo sint facta. Vel, Erubescant, dum de idololatriæ errore redarguuntur. Euthymius in Psal. 96.

f. Quantum igitur de diis vestris, nomina solummodo video, quorum veterū mortuorum & fabulas audio, & sacra de fabulis recognosco. Quantum autem de simulachris ipsis, nil aliud reprehēdo, quā matres, sorores esse vasculorū instrumentorūque communium, vel ex eisdem vasculis & instrumentis quasi sacrum consecratione mutantes, licentia artis transfigurante, & quidem contrā meliōssimē, & in ipso opere sacrilegē: vt reuera nobis, maxime qui propter deos ipsos plectimur, solatium penarū esse possit, & eadē & ipsi patiuntur vident. Tertullian. Apologēti, aduersus gentes cap. 12.

³⁸ Lapidibus de monte similes sunt dii illorū, lignei, & lapidei, & aurei, & argētei: qui autē colunt ea, confundentur. ³⁹ Quomodo ergo æstimandū est aut dicendum illos esse deos? ⁴⁰ Adhuc enim ipsis Chaldaeis non honorātibz ea, qui cum audierint mutū non posse loqui, offerunt illum ad Bel, postulātes ab eo loqui, ⁴¹ quāsi possint sentire qui non habent motū. Et ipsi cum intellexerint, relinquunt ea. Sensum enim non habent ipsi dii illorū. ⁴² Mulieres autem circumdatæ funibus in viis sedēt, succendētes ossa oliuarū. ⁴³ Cum autem aliqua ex ipsis abstracta ab aliquo transeunte dormierit cum eo, proximæ suæ exprobrat quod ea nō sit digna habita sicut ipsa, neq; funis eius diruptus sit. ⁴⁴ Omnia autem quæ illis fiūt, falsa sunt. Quomodo æstimandū aut dicendum est illos esse deos? ⁴⁵ A fabris autem & aurificibus facta sunt. Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes. ⁴⁶ Aurifices etiā ipsi qui ea faciunt, non sunt multi tēporis. Nūquid ergo possunt ea quæ fabricata sunt ab ipsis, esse dii? ⁴⁷ Reliquæ rūt autē falsa & opprobriū postea futuris. ⁴⁸ Nam cū superuenerit illis præliū & mala, cogitant sacerdotes vbi se abscondant cum illis. ⁴⁹ Quomodo ergo sentiri debeant quoniam dii sunt, qui nec de bello se liberāt, neq; de malis se eripiunt? ⁵⁰ Nam cū sint lignea, & inaurata, & inargentata, sciatur postea quia falsa sunt, ab vniuersis gētibus & regibus, quæ manifesta sunt quia non sunt dii, sed opera manuum hominū, & nullum opus dei cum illis. ⁵¹ Vnde ergo notum est quia non sunt dii, sed opera manuum hominū: & nullum dei opus in ipsis est? ⁵² Regē regioni non suscitant, neq; pluuiam hominibus dabunt. ⁵³ Iudicium quoq; non discernent, neque regiones liberabunt ab iniuria, quia nihil possunt, sicut corniculæ inter medium cœli & terræ. ⁵⁴ Etenim cū inciderit ignis in domum deorum ligneorum, & argenteorum, & aureorum, sacerdotes quidem ipsorum fugient & liberabuntur, ipsi vero sicut trabes in medio comburentur: ⁵⁵ Regi autem & bello non resistent. Quomodo ergo æstimandum est aut recipiendū quia dii sunt? ⁵⁶ Non à furibus neq; à latronibus se liberabunt dii lignei, & lapidei, & inaurati, & inargentati, quibus iniqui fortiores sunt. ⁵⁷ Aurum & argētum & vestimentū quo operti sunt, auferent illis, & abibunt, nec sibi auxiliū ferēt. ⁵⁸ Itaq; melius est esse Regem ostentantem virtutem suam, aut vas in domo vtile in quo gloriabitur qui possidet illud, vel ostiū in domo quod custodit quæ in pace sunt, quā falsi dii. ⁵⁹ Siquidem & Luna ac sidera cum sint splendida & emissa ad vtilitates, obaudiunt: ⁶⁰ Similiter & fulgur cum apparuerit, perspicuum est. Id ipsum autem & spiritus in omni regione spirat, ⁶¹ & nubes, quibus cū imperatum fuerit à deo perambulare in vniuersum orbem, perficiunt quod imperatum est eis. ⁶² Ignis etiam missus desuper vt consumat montes & sylvas, facit quod præceptum est ei. Hæc autē neque speciebus neq; virtutibus vni eorum similia sunt. ⁶³ Vnde neq; æstimandum est neq; dicendum illos esse deos, quandō non possunt neque iudicium iudicare, neque quicquā facere hominibus. ⁶⁴ Sciētes itaq; quia nō sunt dii, ne ergo timueritis eos. ⁶⁵ Neque enim regibus maledicent, neque benedicent. ⁶⁶ Signa etiam in cœlo gentibus nō ostendunt: neque vt sol lucebunt, neque illuminabūt vt luna. ⁶⁷ Bestiæ meliores sunt illis, quæ possunt fugere sub tectum, ac prodesse sibi. ⁶⁸ Nullo itaque modo nobis est manifestū quia sunt dii: propter quod ne timeatis eos. ⁶⁹ Nam sicut in cucumerario formido nihil custodit, ita sunt dii illorum lignei, & argentei, & inaurati. ⁷⁰ Eodem modo & in horto spina alba, supra quam omnis avis sedet. Similiter & mortuo proiecto in tenebris, similes sunt dii illorum lignei, & inaurati, & inargentati. ⁷¹ A purpura quoque & murice quæ supra illos teneant, sciētis vtique quia nō sunt dii. Ipsi etiam postremō comeduntur, & erit opprobrium in regione. ⁷² Melior est homo iustus qui non habet simulachra, nam erit longe ab opprobriis.

g. Solēbant enim fœminæ quædam idololatræ se cingere fune quasi magni criminis reæ, & in viis sedere per quas erat iter ad idola donēc cū transeunte quodā dormirent à via abstractæ. Nam qui cognouisset illam seorsum abstractam, dirūpebat & præscindebat funem illius: & per hoc figurabat se à criminis vinculo liberatam. Eum enim à quo cognita fuit, credebatur vel deum suum, vel sibi directum à deo, suo. Idcirco improperabat vicinæ suæ, quod ipsa non fuerit similiter visitata, nec eius funis dirumpitur. Dion. ibi.

h. Hoc est, quia dæmonum simulachra nō possunt pluerē, nec cœli per se dare imbrem suum. Dicamus & hoc contra hæreticos, qui pluuiā doctrinarū tribuere nō possunt: & cum cœlos se esse promittant, & de se scriptum glorientur, Cœli enarrant gloriam dei: tamē nō possunt imbres dare doctrinæ. Solus est enim deus qui suum instruat populū, & diuersitates gratiæ tribuat expectantibus se. Rabanus post Hieron. in 14. ca. Ieremias.

i. At si ignis à cœlo cadit, non est tribuendū virtuti eius, aut virtuti dæmonis, sed quicunque prius ceciderit virtute diuina, vel Sodomam & Gomorrhā, & vicinas vrbes consumpsit: aut oratione Eliæ holocaustū absumpsit: & item illo orāte descendit ignis de cœlo, & cōbussit quinquagenarios viros à principe missos. Inde Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima: deuorabitq; terrā cū germine suo, &c. Vnde quātūvis ignem mittant cœlo in terras, hoc nisi deo permittente facere nō possunt. Dion. ibi.

B. HIERONYMI IN EZECHIELEM

Prophetam præfatio.

Ezechiel propheta cum Ioachim rege Iuda captiuus ductus est in Babylonē, ibique iis qui cum eo capti fuerant, prophetauit, pœnitētibus quod ad Ieremiæ vaticinium se ultro aduersariis

uersariis tradidissent, & viderent adhuc urbem Ierosolymam stare, quam ille casuram esse prædixerat. Tricesimo autē etatis suæ anno, & captiuitatis quinto, exorsus est ad captiuos loqui. Et eodem tempore, licet posterior, hic in Chaldaea, Ieremias in Iudæa prophetauerunt. Sermo eius nec satis disertus, nec admodum rusticus est, sed ex utroque mediè temperatus. Sacerdos & ipse fuit, sicut Ieremias, principia voluminis & finem magnis habens obscuritatibus inuoluta. Sed & vulgata eius editio nō multū distat ab Hebraico. Vnde satis miror, quid causæ extiterit, ut si eosdē in vniuersis libris habemus interpretes, in aliis eadē, in aliis diuersa trāstulerint. Legite igitur & hūc iuxta translationem nostram: quoniam per cola scriptus & commata, manifestiorem legentibus sensum tribuit. Si autē amici mei & hunc subsannauerint, dicite eis, quod nemo eos compellat ut scribant. Sed vereor ne illud eis eueniat, quod Gracē significātius dicitur, ut vocetur philolædori.

Incipit prophetia Ezechielis.

Ezechieli in captiuitate apparent visiones throni dei, rotarum, animalium,
& imaginis dei. Cap. I.

Anno ante
Anno mun
di. 3341.

T^a factum est in^b tricesimo anno, in quarto, in quinta mensis, cum essem in medio captiuorum iuxta fluuium Chobar, aperti sunt cœli, & vidi visiones dei.² In quinta mensis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Ioachim: factum est verbum domini ad Ezechielem filium Buzi^c sacerdotem in terra Chaldaeorum secus flumen Chobar. Et facta est super eum ibi manus domini.⁴ Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens. Et splendor in circuitu eius, & de medio eius quasi species electri, id est de medio ignis.⁵ Et in medio eius similitudo quatuor animalium, & hic aspectus eorum: Similitudo hominis in eis.⁶ Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni.⁷ Et pedes eorum pedes recti, & planta pedis eorum quasi planta pedis vituli, & scintillæ quasi aspectus aris candentis.⁸ Et manus hominis sub pennis eorum in quatuor partibus: & facies & pennas per quatuor partes habebant,⁹ iunctæque erāt pennæ eorū alterius ad alterum. † Non reuertebantur cum incederent, sed vnumquodque ante faciem suā gradiebatur.¹⁰ Similitudo autem vultus eorū, facies hominis & facies leonis à dextris ipsorum quatuor, facies autem bouis à sinistris ipsorum quatuor,¹¹ & facies aquilæ desuper ipsorum quatuor, & facies eorum & pennæ eorum extentæ desuper. Duæ pennæ singulorum iungebantur, & duæ tegebāt corpora eorum.¹² Et vnumquodque eorum coram facie sua ambulabat. Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebatur: nec reuertebantur cū ambularent.¹³ Et similitudo animalium & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardētium, & quasi aspectus lampadarum. Hæc erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens.¹⁴ Et animalia ibāt & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.¹⁵ Cūque aspicerem animalia, apparuit rota vna super terram iuxta animalia habens quatuor facies.¹⁶ Et aspectus rotarum & opus earum quasi visio maris, & vna similitudo ipsarum quatuor: & aspectus earū & opera, quasi sit rota in medio rotæ.¹⁷ Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur cum ambularent.¹⁸ Statura quoque erat rotis & altitudo, & horribilis aspectus: & totū corpus oculis plenū in circuitu ipsarū quatuor.¹⁹ Cūque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotæ.²⁰ Quocumque ibat spiritus, illuc eunte spiritu & rotæ pariter eleuabatur sequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis.²¹ Cum euntibus ibant, & cum stantibus stabant, & cum eleuatis à terra pariter eleuabantur & rotæ sequentes ea, quia spiritus vitæ erat in rotis.^{h 22} Et similitudo super capita animalium firmamenti

a. Ezechiel sacerdos filius Buzi genitus in terra Sara-ra, in typo Christi filius hominis nuncupatus. Hic captiuus cum Ioachim in Babyloniam ductus ad captiuos prophetauit, corripiens eorum offensiones, & zelo dei motus, cuncta eorum crimina turpitudinesque arguens: quem dux populi Israel interfecit, pro eo quod seueritate pontificali corripere eum ab eo ob impietatem sacrilegij. Sepultus est à populo in agro Mahurim in sepulchro Semeraphaxat. Isidorus de vita & morte quorundā sanctorum cap. 39.
b. A duodeuicesimo anno Iosia regis Iuda, quādo inuentus est liber Deuteronomij in templo, vsque ad quintum annum captiuitatis Ioachim cognomento Iechonia, qui cum matre ductus est in Babylonem, & cū Daniele, tribus pueris & Ezechiele, quæ est tribus Iuda secunda captiuitas. Hiero. ibid.
c. Et quoniam Ezechiel fuit de tribu sacerdotali, elicitur quidā quod fuerit de tribu regali: quia hæc duæ tribus tanquam carceris principales matrimoniales iunctæ fuerunt. Dion. ibid.
d. Manus operatio, & pēna contemplatio. Manus igitur sub pennis sunt, quādo actiones contemplationi innuntiant, & actionis suæ opera virtute contemplationis vincunt. Grego. Moral. lib. 7. cap. 28.
e. Iuncta sibi sunt euāgelia, hærentque mutuo, & in toto orbe volitantia huc illucque discurrent, nec habent finem volatus, nec aliquando superantur, & recedunt, sed semper ad vltiora procedunt. Hiero. ibi.
f. In quolibet siquidem animalium erant quatuor alæ, quarum duæ fuerunt ad corpus tegendum deorsum pressæ, aliæ vero duæ ad volandum extentæ: & illæ alterius animalis pennas extentas tangebant. Dion. ibid.
g. Corpora quippe animalium idcirco plena oculis describuntur, quia sanctorum actio ab omni parte circumspicienda est, bona desiderabiliter prouidens, mala toleranter cauens. Beda do. ii. post Trinita.
h. Similem visionem vidit Ioannes Apocalyp. 4. cap. in qua throni, animalia, seniores, & agnus qui occisus est, ecclesia est cum capite suo, quæ pro Christo moritur, ut cum Christo viuatur. Aug. in 4. c. Apoca.

quasi

† De por.
d. z. c. Pen-
nata. & cap.
Non reuer-
tebantur. c.
Potest dis-
cursus.

A Ventus turbinis ab Aquilone veniens.
 B Nubes magna.
 C Ignis inuolvens.

D Splendor in circuitu.
 E Species electri.

F Similitudo quatuor animalium.
 G Planta pedis eorum quasi plāta pedis vituli.

H Manus hominis sub pennis eorum in qua-

tuor partibus.

I K L M Quatuor fa-ies.

N Ala inuicem coniunctæ.

O Ala dux regentes corpora animalium.

P Ignis discurrens in medio animalium.

Q Rotæ habentes singule quatuor facies.

R Circuitus quatuor rotarum plenus oculis.

S Similitudo super caput animalium firmamēti, quasi a-

pectus crystalli.

T Similitudo throni sicut aspectus Sapphiri.

V Similitudo super thronum, quasi aspectus hominis.

X Species electri, sicut species ignis.

Y Species ignis a lumbis vsque deorsum splendentis in circuitu.

Z Splendor in circuitu sicut splendor arcus cum fuerit in nube in die pluuia.

quasi

quasi aspectus crystalli horribilis, & extenti super capita eorū desuper. ²³ Sub firmamento autem pennarū eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodq; duabus alis velabat corpus suum, & alterū similiter velabatur. ²⁴ Et audiebā sonum alarū quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis dei. Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, vt sonus castrorum. Cūque starēt, demittebantur penne eorum. Nam cum fieret vox super firmamentum quod erat super caput eorum, stabant, & submittebant alas suas. ²⁶ Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri, similitudo throni: & super similitudinē throni similitudo quasi aspectus hominis desuper. ²⁷ Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus per circuitum eius, à lumbis eius, & desuper, & à lumbis eius vsque deorsum, vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, ²⁸ velut aspectum arcus cū fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aspectus splendoris per gyrum: hæc visio similitudinis gloriæ domini.

i. Hoc est, machinarū bellicarum, tentoriū ac similitum, quæ cū bellatoribus deferuntur, & in scripturis castra vocantur. Quorum omnium maximus est sonus ex armorum collisione, in cellu turbarum, fremitu beatarum: vt i. Machab. 6. cōscribitur de sono exercitus regis Antiochi, Dion. ibi.

Mittitur propheta impiam domum Israel reuocaturus ab erroribus suis.

II.

ET vidi, & cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis, & dixit ad me: ^a Fili hominis, sta super pedes tuos, & loquar tecum. ² Et ingressus est in me spiritus postquā locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos. Et audiui loquentē ad me, ³ & dicentē: Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices quæ recesserunt à me. Patres eorum præuaricati sunt pactum meum vsque ad diē hanc, ⁴ & filij dura facie & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te. Et dices ad eos: Hæc dicit dominus deus, ⁵ si forte vel ipsi audiant, & si forte quiescant, quoniam domus exasperans est, & scient quia propheta fuerit in medio eorum. ⁶ Tu ergo fili hominis ^b ne timeas eos, neque sermones eorum metuas, quoniam increduli & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est. ⁷ Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiāt, & quiescant, quoniam irritatores sunt. ⁸ Tu autem fili hominis audi quæcunque loquor ad te, & noli esse exasperans, sicut domus exasperatrix est. ⁹ Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. ¹⁰ Et vidi, & ecce manus missa ad me in qua erat inuolutus liber: ¹¹ & expandit illū corā me, & qui erat scriptus intus & foris, & scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & vā.

a. Est & aliud quod de Propheta facto consideremus in nobis. Propheta enim mox vt gloriæ domini similitudinem vidit, in faciem suam cecidit. Cuius similitudinem gloriæ quia nos per spiritum prophetiæ videre non possumus, hæc casidue cognoscere, & solite contemplari in sacro eloquio, in celestibus monitis, in præceptis spiritualibus debemus. Greg. in Ezechiel. homil. 8.

b. Ne timeas tormenta que tibi inferre minantur, iuxta illud, Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem nō possunt occidere. Dionys. ibid.

Ne sanguis impiorum requiratur de manibus propheta, iubetur eos ad pœnitentiam vocare, peccata eorum annuntiando, ne in ipsis moriantur.

III.

ET dixit ad me: Fili hominis, quodcunque inueneris comede. ^a Comede volumen istud, & vadens loquere ad filios Israel. ^b Et aperui os meum, & cibus me volumine illo. ³ Et dixit ad me: Fili hominis, venter tuus comedet, & viscera tua cōplebuntur volumine isto, quod ego do tibi. ⁴ Et comedi illud, & factū est in ore meo sicut mel dulce. ⁵ Et dixit ad me: Fili hominis, vade ad domū Israel, & loqueris verba mea ad eos. ⁶ Non enim ad populum profundi sermonis & ignotæ linguæ tu mitteris, ad domū Israel, ⁷ neque ad populos multos profundi sermonis & ignotæ linguæ, quorum nō possis audire sermones. Et si ad illos mittereris, ipsi audirent te. ⁸ Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolūt audire me. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde. ⁹ Ecce dedi faciem tuā valentiorē faciebus eorum, ¹⁰ & frontem tuam duriorē frōtibus eorum: ¹¹ vt adamantem & vt silex dedi faciem tuam. Ne timeas eos, neque metuas à facie eorū, quia domus exasperans est. ¹² Et dixit ad me: ^d Fili hominis, omnes sermones meos quos ego loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi, ¹³ & vade ingredi ad trāsmigrationē, ad filios populi mei, & loqueris ad eos, & dices eis: Hæc dicit dominus deus, si forte audiant, & quiescant. ¹⁴ Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem cōmotionis magnæ, Benedicta gloria domini de loco suo, & vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, ¹⁵ & vocē rotarum sequentium animalia, & vocem commo-

a. Verba sacræ scripturæ & cibis & potus sunt. In rebus enim obscurioribus quæ non capiuntur nisi exponantur, sacra scriptura cibus est: in rebus vero apertioribus potus est. Gregor. in Ezechiel. ho. 10.

b. Vnde comedit librū scriptum intus & foris lamentationibus, carmine, & vā. Lamentationibus, super pœnitentibus: carmine, super laude iustorum: & vā, super his de quibus scriptum est: Cū venerit impius in profundum malorum, contemnit. Hiero. ad Rusticum.

c. Si dura fronte sunt, dura to & tu e contra tuam. Nil tam durum, quod duriori non cedat. Bernar. de Considera. lib. 4.

d. Iste est cibus voluminis, & hæc sunt verba quibus pro diuersitate audientium, vel lamenta, vel carmen, vel vā, hominibus loquimur. Et tamen notandum, quod ante sermones dei in nostro corde cōdendi sunt. audiendique & intelligendi diligentius, & sic ad populum proferendi. Hiero. ibid.

† Infr. 3. f. tro. dist. c. Quid est hoc.

† 13. quæ. 4. c. Nabucho donosot. 40. dist. c. a. Qualiber.

† Apoc. 5. a

† Apo. 10. a

† 13. quæ. 4. §. His ita.

tionis magna. [†] ¹⁴ Spiritus quoq; leuauit me & assumpsit me, & abij amarus in indignatione spiritus mei. Manus enim domini erat mecum, confortans me. ¹⁵ Et veni ad transmigrationem ad aceruum nouarum frugum, ad eos qui habitabāt iuxta flumen Chobar, & sedi vbi illi sedebāt: & mansi ibi septem diebus mœres in medio eorum. ¹⁶ Cum autē pertrāsissent septem dies, factum est verbū domini ad me, dicens: [†] ¹⁷ Fili hominis, ^e speculatorem dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbū, & annunciaris eis ex me. ¹⁸ Si dicēte me ad impiū, Morte morieris, non annunciaueris ei, neq; locutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. ¹⁹ Si autem tu annūciaueris impio, & ille nō fuerit conuersus ab impietate sua & à via sua impia, ipse quidem in impietate sua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. ²⁰ Sed & si conuersus iustus à iustitia sua fuerit, ^f & fecerit iniquitatem, ponam offendiculum corā eo. Ipse morietur, quia non annunciaſti ei. In peccato suo morietur, & non erunt in memoria iustitiæ eius quas fecit: sanguinem verò eius de manu tua requiram. ²¹ Si autem tu annūciaueris iusto vt non peccet iustus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annūciaſti ei, & tu animā tuā liberaſti. ²² Et facta est super me manus domini, & dixit ad me: Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. ²³ Et surgens egressus sum in campum, & ecce ibi gloria domini stabat quasi gloria [†] quam vidi iuxta fluuiū Chobar, & cecidi in faciem meam. ²⁴ Et ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos, & locutus est mihi, & dixit ad me: Ingredere, & includere in medio domus tuæ. ²⁵ Et tu fili hominis, ecce data sunt super te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, [†] ²⁶ & ^h linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. ²⁷ Cum autem locutus fuero tibi, aperiā os tuum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus: Qui audit, audiat: & qui quiescit, quiescat: quia domus exasperans est.

Ierusalem obsidio vrgens paratur, & decem tribuum captiuitas diuturna in angustia & fame designatur.
IIII.

Tu fili hominis, ^a sume tibi laterem, & pones eum coram te, & describes in eo ciuitatem Ierusalem. ² Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & edificabis ^b munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro. ³ Et tu sume tibi sartaginem ferreā, & pones eā in murum ferreum inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam, & erit in obsidionem, & circundabis eam. Signum est domui Israel. ⁴ Et tu dormies super latus tuū sinistrū, & pones iniquitates domus Israel super eo numero dierum quibus dormies super illud, & assumes iniquitates eorum. ⁵ Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum numero dierum trecentos & nonaginta dies, & portabis iniquitatem domus Israel. ⁶ Et cum compleueris hæc, dormies super latus tuum dextrum secundò, & assumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. [†] Diē pro anno, diē inquā pro anno dedi tibi. ⁷ Et ad obsidionem Ierusalē conuerſes faciem tuā, & brachiū tuū erit extentum, & prophetabis aduersus eam: ⁸ Ecce circundedi te vinculis, & non te conuerſes à latere tuo in latus aliud, donec cōpleas dies obsidionis tuæ. ⁹ Et tu sume tibi frumentum, & hordeum, & fabā, & lentem, & milium, & viciā, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum quibus dormies super latus tuum. Trecentis & nonaginta diebus comedes illud. ¹⁰ Cibus autē tuus quo vescēris, erit in pōdere viginti stateres in die. A tempore vsque ad tempus comedes illud. ¹¹ Et aquā in mēſura bibes sextā partem hin. A tempore vsq; ad tempus bibes illud. ¹² Et quasi subcinericiū horis eorū. ¹³ Hæc dicit dominus: Sic comedent filij Israel panem suum pollutum inter ta, & morticinum & laceratū à bestiis nō comedi ab infantia mea vsq; nūc: & nō est ingressa os meum omnis caro immunda. ¹⁴ Et dixit ad me: Ecce dedi tibi finem boū, pro ster

e. Quē dominus ad prædicandū mittit, speculatorem esse denūciat. Cui enim aliena curā cōmittitur, speculator vocat: vt in mētis altitudine sedeat atque vocabulū nominis, ex virtute actionis trahat. Nō est enim speculator, qui in imo est. Speculator quippe semper in altitudine stat, vt quicquid venturum est, longe prospiciat. Greg. in Ezech. ho. 11.

f. Fecerit iniquitatem, quia non distinxisti ei hoc est non dixisti quid sit cauendū non retinebitur memoria eius, & sanguinē eius de manu tua requiram. Tu autē si distinxeris iusto vt nō peccet & ipse non peccauerit, iustus vita viuet, quia dixisti ei, & tu animam tuā liberaſti. Amb. Epi. 19.

g. Quādo autem egreditur in campū, sit quidem super eum manus domini: quia abique illius adiutorio exire non poterat. Hiero. ibi.

h. Idcirco prædicationis sermo tibi tollitur, quia dū me in suis actibus plebs exasperat nō est digna cui veritatis exhortatio fiat. Gre. go. 17. super Euangelia

† Infra 33. b

† Sup. 1. a

† De renūtia. c. Nisi. § propter malitiam.

† Num. 14. f

a. Propheta nunc verbis, nūc reb⁹ aut factis prophetat. Vnde in huius iam exponendi capituli principio dominus quædam facta iubet prophetā per quæ vastitas Ierusalē prophetatur. Dio. ibi.

b. Munitiones dicuntur quibus vrbs laudatur, ne quis obſessorū possit auferre. Cōportati aggeres, quibus vallū fossæque cōplentur, Castra, militum custodia per circuitum. Arietes, quibus murorum fundamenta quatuntur, & lapidum iunctura soluitur. Hoc autem dicitur, vt significetur vrbi Ierusalem sub Sedecia rege vicina captiuitas: cuius anno vndecimo & rex & ciuitas capta est. Hiero. ibi.

c. Hæc terra nascencia simul miscet, non ex quolibet seorsum speciale panem vel etcam formando, sed eiusdē generis panes tibi parando ex illo cōmixto quem dmodū tempore famis & obſidionis. Dio. ibi.

d. Est ergo cælum sancta anima, habens solem intellectū, lunam fidem astræ virtutes. Vel certe sol iustitiæ zelus aut seruēſcharitas, & luna cōtinentia. S. Ber. super. Cant. Ser. 27.

† Infr. 5. d. &
14. d

pro stercore humanis, & facies panem tuum in eo.¹⁶ Et dixit ad me: Fili hominis, † ecce conteram baculum panis in Ierusalem, & comedent panem suum in pondere & in solitudine, & aquam in mensura & in angustia bibent:¹⁷ vt deficientibus pane & aqua corruat vnusquisque ad fratrem suum, & contabescat in iniquitatibus suis.

In caesarie & barba detonsis varia populi iudicia designantur.

V.

A T tu fili hominis, sume tibi gladium acutum radentem pilos, & assumes eum & duces per^a caput tuum & per barbam tuam, & assumes tibi statêram ponderis, & diuides eos.² Terciam partem igni cōbures in medio ciuitatis iuxta completionem dierum obsidionis, & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius, tertiam verò aliam disperges in ventum, & gladium nudabis post eos.³ Et sumes inde paruum numerum, & ligabis eos in summitate pallij tui. Et ex eis rursum tolles & proicies eos in mediū ignis, & combures eos igni,⁴ & ex eis egredietur ignis in omnē domum Israel.⁵ Hæc dicit dominus deus Ista est Ierusalem.^b In medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras.⁶ Et cōtempnit iudicia mea vt plus esset impia quàm gētes, & præcepta mea vltà quàm terræ quæ in circuitu eius sunt. Iudicia enim mea proiecerūt, & in præceptis meis non ambulauerunt.⁷ Idcirco hæc dicit dominus deus: Quia superastis gētes quæ in circuitu vestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea nō fecistis, & iuxta iudicia gentiū quæ in circuitu vestro sunt, non estis operati:⁸ ideo hæc dicit dominus deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium,⁹ & faciam in te quæ nō feci, & quibus similia vltà non faciam, propter omnes abominationes tuas.¹⁰ Ideo patres comedēt filios in medio tui, & filij comedent patres suos. Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuersas reliquias tuas in omnē vētum.¹¹ Idcirco viuo ego, dicit dominus deus, Nisi pro eo quod sanctum meū violaſti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, ego quoq; confringam, & non parcet oculus meus, & non miserebor.¹² Tertia pars tui peste morietur, & fame cōsumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiā verò partem tuam in omnē ventum dispergam, & gladiū euaginabo post eos.¹³ Et cōplebo furorem meum, & requiescere faciā indignationem meam in eis, & consolabor. Et scient quia ego dominus locutus sum in zelo meo, cum impleuero omnē indignationem meam in eis.¹⁴ Et dabo te in desertum & in opprobrium gētibus quæ in circuitu tuo sunt, in conspectu omnis prætereuntis.¹⁵ Et eris opprobrium & blasphemia, exemplū & stupor in gentibus quæ in circuitu tuo sunt, cum fecero in te iudicia in furore & in indignatione, & in increpationibus iræ, quæ ego dominus locutus sum,¹⁶ quando † misero sagittas famis pessimas in eos, quæ erunt mortiferæ, & quas mittam vt disperdam vos. Et famem cōgregabo super vos, & cōteram in vobis baculum panis, †¹⁷ & immittam in vos famem, & bestias pessimas vsq; ad internecionem. Et pestilentia & sanguis transibunt per te, & gladium inducam super te. Ego dominus locutus sum.

a. Dominus caput prophetæ rasiſit quando iudaico sacerdotio præceptorū suorum sacramenta abstulit: barbā rasiſit, quia regnum amputauit. Greg. Moralib. 2. ca. 29.

b. Ierusalem in medio mundi sita hic idem propheta testatur, vmbilicum terræ eam esse demonstrat. Et plamīsta passiōe Christi exprimitur, Et operatus est, inquit, salutē in medio terræ. A partibus enim orientis cingitur plaga quæ appellatur Asia. A partibus occidentis, eius quæ vocatur Europa. A meridie & austro, Libya & Africa. A Septentrione Scythia, Armenia, atque Perſide, & cunctis Pōtinationibus. In medio igitur gentium posita est, vt quia in Iudæa notus erat deus, & in Israel magnum nomē eius: omnes in circuitu nationes illius sequerentur exempla: quæ gentium circa se positarum impietate secuta, vicit etiā ipsas in scelere suo Hieron. ibid. c. Consequenter dominus pādic quid dicta in huius capitis principio designet de triplicitate pilorum diuisione, signauit enim quod Iudæi triplici vastatione perirēt, fame, peste, & gladio. Fame inquam ob grauem & diurnam obsidionē, de quibus Threnorum. 4. Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame. Gladio, cā intra quā extra Ierusalem à Chaldeis. Et peste, quæ superius per ignem designata est: quoniam in scripturis sanctis omnis grauis afflictio nomine ignis signatur. Dion. ibid.

Propter peccatum idololatriæ populus plagis grauiter percussus est.

VI.

† Infr. 36. a

A T factus est sermo domini ad me, dicens:² Fili hominis, † pone faciē tuam ad^a montes Israel, & prophetabis ad eos,³ & dices: Mōtes Israel, audite verbum domini dei. Hæc dicit dominus deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus: Ecce ego inducam super vos gladiū, & disperdā excelsa vestra,⁴ & demoliar aras vestras, & cōfringentur simulachra vestra, & deiiciam interfectos vestros ante idola vestra.⁵ Et dabo cadauera filiorum Israel ante faciem simulachrorum vestrorū, & dispergam ossa vestra circum aras vestras.⁶ In omnibus habitationibus vestris^b vrbes desertæ erunt, & excelsa demolientur & dissipabuntur, & interibunt aræ vestræ, & confringentur, & cessabunt idola vestra, & conterentur delubra vestra, & delebuntur opera vestra,⁷ & cadet interfectus in medio vestri, & scietis quia ego sum dominus.⁸ Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus, cū disperſero vos

a. Montes autem Israel qui simulachris dæmonum fuerant occupati: non auribus, sed imperio ac potētia cōditoris suum audiunt & intelligunt conditorem: ad quos propheta loquitur, inducens idola destruēda, & aras vniuersasque cæremas quibus prius idolis seruebāt, conterendas. Hieron. ibi.

b. Chaldei nanque non ipsam Ierusalem tantum, sed etiam cæteras vrbes Iudæe destruxerunt: sed & contriuerunt loca voluptatis in quibus idola cōlebantur, imò & idola & omnia eorū gesta iniqua rediguntur in nihilum. Dio. ibi.

Q

c. Interius fornicari est exterius vetitis delectari. Gregor. Moral. lib. 25. cap. 10.

d. Qui aduersariorum manus euaserit, in manus dei incidet, ut qui longe distat ab hostibus, peste & fame moriatur: nec propterea se credat tutum, qui hostes longe fugerit. Dionys. ibid.

a. Nos autem explanandum putamus, quod post comminationem montium Israel, ad omnem terram Israel siue decem siue duodecim tribuum terminus propheticus dirigatur, & nequaquam propheta ventura prenuunciet, sed iam ingruentem videat captiuitatem. Quinto enim anno Sedeciae cepit Ezechiel in Babylone prophetare captiuus, & anno nono venit Nabuchodonosor, & obsedit Ierusalem, & cepit eam anno undecimo Sedeciae. Hieron. ibid.

b. Hoc est, sapientia qua cum etia intueor, vel clementia qua electos praesertim contemplor, non habebit te a castigationibus supportatum. Dionys. ibid.

c. Quinquagesimus annus qui dicitur iubilaeus, quo omnia vendita hereditaria ad priorem dominum reuertebantur, non proderit illis. Per quod designatur eorum captiuitas ante iubilaei aduentum, nec ante iubilaeum liberationem illorum. Dionys. ibid.

d. Praecipitur nunc ut omnes ad signum clangoris & buccinae praeparantur ad bella. Hieron. ibid.

e. Fuga & captiuitate cogente, diuitias, & argenti & auripodera proiciunt in plateas, suas tantum animas seruare cupientes, ne sint ponderi fugientibus, quae fuerunt luxurie ociosis. Hieron. ibid.

f. Arcanum dei Iudei dicebant sanctuarium vel sanctum sanctorum, in quod nullus ingredi debuit nisi solus summus pontifex, & hoc semel in anno. In quod tamen ingressi sunt Chaldaei, ipsum inhonorauerunt, & polluerunt illud intrando, & ibi vitiosa & inhonesta agendo, ipsumque tandem edificium funditus euerendo, de quo plorabat Ieremias, Thren. 1. Quia vidit gentes ingressas sanctuarium Dei, de quibus praecipitur ne intrarent in illud. Dionys. ibid.

in terras,⁹ & recordabuntur mei liberati vestri in gentibus ad quas captiui ducti sunt, quia contriui cor eorum^c fornicans & recedens a me, & oculos eorum fornicantes^c post idola sua, & displicebunt sibi met super malis quae fecerant in vniuersis abominationibus suis,¹⁰ & sciet quia ego dominus non frustra locutus sum ut facerem eis malum hoc.¹¹ Haec dicit dominus deus: Percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic: Heu ad omnes abominationes malorum domus Israel, quia gladio, fame, & peste ruituri sunt.^{d 12} Qui longe est, peste morietur: qui autem prope, gladio corruet: & qui relictus fuerit & obsessus, fame morietur. Et conplebo indignationem meam in eis,¹³ & scietis quia ego dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, in circuitu ararum vestrarum, in omni colle excelsio, & in cunctis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus vniuersam quercum frondosam, locum ubi accenderunt thura redolentia vniuersis idolis suis.¹⁴ Et extendam manum meam super eos, & faciam terram eorum desolatam & destitutam a deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, & scient quia ego dominus.

Israelis excidium propter peccata sua instare, ac omni ipsam auxilio destitui, hostibus late peruagantibus, manifestatur.

VII.

ET factus est sermo domini ad me, dicens: ² Et tu fili hominis, haec dicit dominus^A deus: Terrae Israel^a finis venit, venit finis super quatuor plagas terrae.³ Nunc finis super te: & immittam furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas: & ponam contra te omnes abominationes tuas: ⁴ & non parcat oculus meus super te, & non miserebor, sed vias tuas ponam super te, & abominationes tuae in medio tui erunt, & scietis quia ego dominus.⁵ Haec dicit dominus deus. Afflictio vna, afflictio ecce^B venit.⁶ Finis venit, venit finis. Euigilauit aduersum te, ecce venit. Venit contritio super te, qui habitas in terra.⁷ Venit tempus, prope est dies occisionis, & non gloriae montium.⁸ Nunc de propinquo effundam iram meam super te, & conplebo furorem meum in te. Et iudicabo te secundum vias tuas, & imponam ibi omnia scelera tua.⁹ Et non parcat oculus meus, nec miserebor, sed vias tuas imponam tibi, & abominationes tuae in medio tui erunt, & scietis quia ego sum dominus percutiens.¹⁰ Ecce dies, ecce venit.^C Egressa est contritio, floruit virga, germinauit superbia,¹¹ iniquitas surrexit in virga impietatis: non ex eis, & non ex populo, neque ex sonitu eorum: & non erit requies in eis.¹² Venit tempus, appropinquauit dies: qui emit, non latetur: & qui vendit, non luceat: quia ira super omnem populum eius,¹³ quia qui vendit, ad id quod vendidit non reuertetur, & adhuc in viuentibus vita eorum. Visio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur, & vir in iniquitate vitae suae non confortabitur.^{d 14} Canite tuba, praeparantur omnes, & non est qui vadat ad praelium. Ira enim mea super omnem multitudinem eius.¹⁵ Gladius foris, pestis & fames intrinsecus. Qui in agro est, gladio morietur: & qui in ciuitate, pestilentia & fame deuorabuntur.¹⁶ & saluabuntur qui fugerint ex eis. Et erunt in montibus quasi columbae conuallium omnes trepidi, vnusquisque in iniquitate sua.¹⁷ Omnes manus dissoluentur, & omnia genua fluent aquis.¹⁸ Et accingent se ciliciis, & operiet eos formido, & in omni facie confusio, & in vniuersis capitibus eorum caluitium.¹⁹ Argenteum eorum foras proicietur, & aurum eorum in sterquilinum erit. Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris domini. Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia scandalum iniquitatis eorum factum est,²⁰ & ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum & simulachrorum alienorum ad diripiendum, & impiis terrae in praedam: & contaminabunt illud.²¹ Et auertam faciem meam ab eis, & violabunt^f arcanum meum, & introibunt in illud emisarii, & contaminabunt illud.²² Fac conclusionem, quoniam terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate.²³ Et adducam pessimos de gentibus, & possidebunt domos eorum. Et quiescere faciam superbiam potentium, & possidebunt^g sanctuaria

A Infr. eod. c.

† Infr. 9. b

C

D

† Isa. 17. a
Iere. 48. f
Prou. 11. a
† Sopho. 1. d
Eccle. 5. c

sanctuaria eorū.²⁵ Angustia superueniente requirent pacem, & non erit.²⁶ Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum. Et quærent visionem de propheta, & lex peribit à sacerdote, & cōsiliū à senioribus.²⁷ Rex lugebit, & princeps induetur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viā eorū faciam eis, & secundum iudicia eorum iudicabo eos, & scient quia ego dominus.

Raptus propheta in Ierusalem pessimas videt Iudæorum abominationes in figura parietis, idoli, thuribuli, & ramorum.
VIII.

Anno ante A
Christum.
620.
Anno mū-
di, 3342.

† Dan. 11. c. B

ET factum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis, ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sedebant coram me. Et cecidit ibi super me manus domini dei.² Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis. Ab aspectu lumborum eius & deorsum ignis, & à lumbis eius & sursum quasi aspectus splendoris & visio electri.³ Et emissa similitudo manus apprehēdit me in cinctu capitis mei, & eleuauit me spiritus inter cœlum & terram, & adduxit me in Ierusalē in visione dei iuxta ostium interius, quod respiciebat ad aquilonem, vbi erat statutum idolum zeli ad prouocandum emulationem.⁴ Et ecce ibi gloria dei Israel secundum visionem quā videram in campo,⁵ & dixit ad me: Fili hominis, leua oculos tuos ad viam aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam aquilonis, & ecce ab aquilone portē altaris idolū zeli in ipso introitu.⁶ Et dixit ad me: Fili hominis, putāsne vides tu quid isti faciūt, abominationes magnas quas domus Israel facit hic, vt procul recedam à sanctuario meo? Et adhuc conuersus videbis abominationes maiores.⁷ Et introduxit me ad ostium atrij. Et vidi, & ecce foramen vnum in pariete.⁸ Et dixit ad me: Fili hominis, fode parietem. Et cum perfodissem parietem, apparuit ostium vnum.⁹ Et dixit ad me: Ingredere, & vide abominationes pessimas quas isti faciunt hic.¹⁰ Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum.¹¹ Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, & Iezanias filius Saphan stabat in medio eorum stātiū ante picturas, & vnusquisq: habebat thuribulum in manu sua, & vapor nebule de thure consurgebat.¹² Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis quæ seniores domus Israel faciunt in tenebris, vnusquisq: in abscondito cubilis sui. Dicunt enim: Non videt dominus nos: dereliquit dominus terrā.¹³ Et dixit ad me: Adhuc conuersus videbis abominationes maiores, quas isti faciunt.¹⁴ Et introduxit me per ostium portē domus domini quod respiciebat ad aquilonem: & ecce ibi mulieres sedebant plangentes. Adonidem.¹⁵ Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis. Adhuc cōuersus videbis abominationes maiores his.¹⁶ Et introduxit me in atriū domus domini interitus. Et ecce in ostio tēpli domini inter vestibulum & altare quasi vigintiquinq: viri dorsa habentes contra templum domini, & facie ad orientē, & adorabant ad ortum solis.¹⁷ Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis. Nunquid leue est hoc domui Iuda, vt facerent abominationes istas quas fecerunt hic? Quia replentes terram iniquitate, cōuersi sunt ad irritandum me. Et ecce applicant ramum ad nares suas.¹⁸ Ergo & ego faciam in furore, nō parces oculus meus, nec miserebor: & cum clamauerint ad aures meas voce magna, nō exaudiam eos.

Apparent sex viri missi ad vastandum Ierusalem: in qua saluantur soli signo Tau signati.
IX.

SE sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad aquilonem, & vnus cuiusque vas interitus in manu eius.² Vir quoque vnus in medio eorum vestitus erat lineis, & atramentariū scriptoris ad renes eius. Et ingressi sunt, & steterunt iuxta altare æneū.³ Et gloria domini Israel assumpta est de Cherub, quæ erat super eum ad limen domus. Et vocauit virum qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris

a. Significanter dicitur senes Iuda, vt nihil ad Israël hoc est ad decē tribus quæ prius captæ fuerāt, sed ad eos qui de tribu Iuda cum Iechonia ducti erant in captiuitatem, dici intelligamus. Hiero. ibi.

b. Atque vtiā vel quāturam inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Si sanctus est, & minime sibi conscius, cōgratulamur ei: doleat & ipse nobiscum in pluribus hac inueniri. Nec enim reuelamus nunc occulta de decoris, nec parietem fodimus, vt abominatio maior appareat. Berna. Declamatio. Ecce nos reliquimus omnia.

c. Hoc est, cordis duriciam crebris persequutionum ictibus rumpe. Parietem enim fodere, est asperis correptionibus duriciam cordis aperire. Et tunc apparet ostium: quia cū cordis duritia asperis correptionibus aperitur, quasi quadam ianua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corrumpitur, cogitationum interiora videantur. Gregorius Moral. lib. 26. cap. 4.

d. Nam & pro istis meritis vestris cladem vestram futuram Ezechiel nunciat, & non solū in isto seculo quæ iam euenit, sed in die tribulationis quæ subsequetur. Quæ clade nemo liberabitur, nisi qui passione Christi, quam respicitis, fuerit obsignatus. Sic enim scriptum est: Et dixit dominus ad me: Certe vidisti fili hominis, quæ seniores Israel faciunt in tenebris. &c. Tertul. aduersus Iudæos. e. Qui nō intelligunt quid sibi prosit, & orant frequenter contraria, expedit eis vt non exaudiantur à domino. Vnde & in oratione dominica dicimus: Fiat voluntas tua, non voluntas nostra, quæ errare consuevit, sed voluntas tua, quæ futura cognoscit. Hiero. ibi.

a. Sex mūdi ætates, per sex dei ministros & angelos in forma virorum. Diony. ibi. b. Christus humana carne opertus septimus inter illos. Hiero. ibi.

c. Quod ad passionē & sanguinem Christi pertineat hoc signū, & ille saluus atq; incolumis reseruetur qui quis in hoc signo inuenit, item dei testimonio comprobatur, dicētis, Exod. 12. Et erit sanguis in signum vobis super domos in quibus eritis, & videbo sanguinem, & protegam vos, & nō erit in vobis plaga diminutionis cum percutiam & cōteram terram Aegypti. Cyprianus contra Demetrianum. Tracta. 1. d. Occiduntur autem viri seniores de quibus supra legitur quod haberent thuribula, & adolerent idolis incensum. Nec erat vlla tēpli religio, quia offensa religionis deo, contaminata sunt omnia: vt vnde peccatum, inde iudicium sit. Omnis enim qui peccato mortuus est, contaminat atria templi, & vias vrbs domini, in quibus viuit qui cum Christo resurgēs mortuus esse desistit. Hiero. ibid.

habebat in lumbis suis:⁴ & dixit dominus ad eū: ⁵ Trāsi per mediam ciuitatē in medio Ierusalē, † & signa Tau super frōtes virorum gementium & dolentiū super ciuitatis abominationibus quę fiunt in medio eius.⁶ Et illis dixit audiēte me: Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite. † Non parcat oculus vester, neq; misereamini.⁷ Senem, adolescentulū, & virginem, paruulum, & mulieres interficite vsq; ad interuentionem. Omnem autem super quem videritis Tau, ne occidatis: † & à sanctuario meo incipite. †⁸ Cōperūt ergo à viris senioribus qui erant ante faciē domus.⁹ Et dixit ad eos: Contaminate domum, & implete atria interfectis. Egredimini. Et egressi sunt, & percutiebāt eos qui erant in ciuitate.⁸ Et cāde cōpleta, remansi ego, ruiq; super faciem meam, & clamans aio: Heu, heu, heu, domine deus: Ergōne disperdes omnes reliquias Israel, effundens furorem tuum super Ierusalē?⁹ Et dixit ad me: Iniquitas domus Israel & Iuda magna est nimis valde, & repleta est terra sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione. Dixerunt enim: Dereliquit dominus terrā, & dominus nō videt.¹⁰ Igitur & meus non parcat oculus: neq; miserebor. Viam eorum super caput eorum reddam. Et ecce vir qui erat indutus lineis, qui habebat atramentariū in dorso suo, respondit verbum, dicens: Feci sicut pręcepisti mihi.

Videns propheta Cherubim & quatuor rotas, videt pariter virum carbones de medio rotarum accipientem.

X.

a. Omnia autem hæc fiebat in visione imaginaria per similitudines rerum interioribus sensibus prophetę representatas, quarum significationem, deo intus illuminante, veraciter intellexit: vt pote quod ad Ierusalem incendendam essent hæc omnia preparata. Diony. ibi b. Cherubim in lingua nostra, scientię multitudo est, notitia sacramentorū dei, & thronus eius ac requies. Vnde & in psalm dicitur. Qui sedes sup Cherubim, manifestare. Semper enim gloria domini sedet in scientię multitudi: ne & tunc manifestatur, quando cuncta dei prouidentia demonstrantur. Hiero. ibi. in fin. cap.

ETⁱ vidi, & ecce in firmamēto quod erat super caput^b Cherubim, quasi lapis^a sapphirus, & quasi species similitudinis solij apparuit super ea.² Et dixit ad virū qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarū quę sunt subtus Cherubim, & imple manum tuā prunis ignis quę sunt inter Cherubim, & effunde super ciuitatem. Ingressusq; est in conspectu meo.³ Cherubim autē stabant à dextris domus cū ingrederetur vir, & nubes impleuit atriū interius.⁴ Et eleuata est gloria domini de super Cherubim ad limen domus, & repleta est domus nube. Et atrium repletū est splendore glorię domini:⁵ & sonitus alarū Cherubim audiebatur vsq; ad atrium exterius, quasi vox loquētis dei omnipotētis.⁶ Cūmq; pręcepisset viro qui indutus erat lineis, dicēs: Sume ignē de medio rotarū quę sunt inter Cherubim: ingressus ille stetit iuxta rotā.⁷ Et extendit Cherub manū de medio Cherubim, ad ignē qui erat inter Cherubim, & sumpsit, & dedit in manus eius qui indutus erat lineis: qui accipiens egressus est.⁸ Et apparuit in Cherubī similitudo manus hominis subtus pēnas eorū.⁹ Et vidi, & ecce quatuor rotę iuxta Cherubim. Rota vna iuxta Cherub vnū, & rota alia iuxta Cherub vnū. Species autē rotarum erat quasi visio lapidis chrysolithi,¹⁰ & aspectus earū similitudo vna quatuor,ⁱ quasi si sit rota in medio rotę.¹¹ Cūmq; ambularēt, in quatuor partes gradiebātur, & nō reuertebātur ambulātes: sed ad locū ad quē ire declinabat quę prima erat, sequebātur & cęterę, nec reuertebātur. †¹² Et omne corpus earū, & colla, & manus, & pēnę, & circuli, plena erant oculis in circuitu quatuor rotarū:¹³ & rotas istas vocauit volubiles, audiēte me.¹⁴ Quatuor autē facies habebat vnū. Facies vna, facies Cherub: & facies secunda, facies hominis: & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilę.¹⁵ Et eleuata sunt Cherubī, ipsum est animal quod videram iuxta fluuiū Chobar.¹⁶ Cūmq; ambularēt Cherubim, ibant pariter & rotę iuxta ea: & cum eleuarent Cherubim alas suas vt exaltarentur de terra, non residebant rotę, sed & ipsę iuxta erant.¹⁷ Stantibus illis stabant, & cū eleuatis eleuabantur. Spiritus enim vitę erat in eis.¹⁸ Et egressa est gloria domini à limine templi, & stetit super Cherubim.¹⁹ Et eleuantia Cherubim alas suas, exaltata sunt à terra coram me: & illis egredientibus, rotę quoq; subsecutę sunt. Et stetit in introitu portę domus domini orientalis: & gloria Israel erat super ea.²⁰ Ipsum est animal † quod vidi subter deum Israel iuxta fluuiū Chobar. Et intellexit quia Cherubim essent.²¹ Quatuor vultus vni, & quatuor alę vni, & similitudo manus hominis sub alis eorū.²² Et similitudo vultuum eorum, ipsi vultus quos videram iuxta fluuiū Chobar, & intuitus eorum, & impetus singulorum ante faciem suam ingredi.

c. Quid est quod cum vna rota diceretur, paulopost adiungitur, quasi si sit rota in medio rotę, nisi quod in testamēti veteris litera testamentū nouum latuit per allegoriam? Vnde & rota eadem quę iuxta animalia apparuit, quatuor facies habet & describitur: quia scriptura sacra per vtrāq; testamentū in quatuor partes est distincta, vt scilicet testamentum in legem, & prophetas: nouū vero in Euangelia atq; Apostolorum acta & d. ita. Gregor. in Ezech. hom. 6.

† 23. q. 4. c. Nō potest. Exod. 12. c. Apoc. 7. a. 1 Sup. 8. a. Iudith. 2. b.

C † sc. di. c. Et purgabit. † Sup. 8. f.

† Sup. 1. c.

† Sup. 1. c.

Fulgura lebetis & carniū signant Israelis interfectionem & dispersionem, sed & congregationem transmigrationis, & eiusdem consolationem.

X I.

A T^a eleuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus domini oriētalem, que respicit ad solis ortū. Et ecce in introitu portæ vigintiquinq; viri, & vidi in medio eorum Iezoniā filium Azzur, & Pheltiā filium Banaia, principes populi.² Dixitq; ad me Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatē, & tractāt cōsiliū pessimum in vrbe ista,³ dicentes: Nōne dudum edificatæ sunt domus? Hæc est lebes, nos autem carnes.⁴ Idcirco vaticinare de eis, vaticinare fili hominis.⁵ Et irruit in me spiritus domini, & dixit ad me: Loquere: Hæc dicit dominus: Sic locuti estis dom⁹ Israel, & cogitationes cordis vestri ego noui.⁶ Plurimos occidistis in vrbe hac, & implestis vias eius interfectis.⁷ Propterea hæc dicit dominus deus Israel: Interfecti vestri quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & hæc est lebes: & educā vos de medio eius.⁸ Gladiū metuistis, & gladium inducā super vos, dicit dominus deus.⁹ Et eiiciā vos de medio eius, dabōque vos in manū hostiū, & faciā in vobis iudicia.¹⁰ Gladio caderis. In finibus Israel iudicabo vos, & scietis quia ego dominus.¹¹ Hęc nō erit vobis in lebetē, & vos nō eritis in medio eius in carnes. In finibus Israel iudicabo vos¹² & scietis quia ego dominus: quia in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea nō fecistis, sed iuxta iudicia gentiū quæ in circuitu vestro sunt, estis operati.¹³ Et factū est cum prophetarē, Pheltias filius Banaia mortuus est. Et cecidi in faciē meā, clamās voce magna: & dixi: Heu, heu, heu, domine deus, consummationē tu facis reliquiarum Israel.¹⁴ Et factum est verbū domini ad me, dicens:¹⁵ Fili hominis, fratres tui, viri propinqui tui, & omnis domus Israel, vniuersi quibus dixerunt habitatores Ierusalē, Longe recedite à domino, nobis data est terra in possessionē:¹⁶ propterea hæc dicit dominus deus: Quia longe feci eos in gentibus, & quia dispersi eos in terris, ero eis in sanctificationem modicā in terris ad quas venerunt.¹⁷ Propterea loquere: Hæc dicit dominus deus: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus dispersi estis, dabōque vobis humum Israel.¹⁸ Et ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones cunctasq; abominationes eius de illa. [†]¹⁹ Et dabo eis cor vnum, & spiritum nouum tribuam in visceribus eorū. Et auferam cor lapideum de carne eorū, & dabo eis cor carneum,²⁰ vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciāntque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in deum.²¹ Quorum autem cor post offendicula & abominationes suas ambulat, horum viam in capite suo ponam, dicit dominus deus.²² Et eleuauerunt Cherubim alas suas, & rotæ cū eis: & gloria dei Israel erat super eos.²³ Et ascendit gloria domini de medio ciuitatis, stetitque super mentem qui est ad orientem vrbis:²⁴ & spiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam ad transmigrationem in visionē in spiritu dei. Et sublata est à me visio quam viderā. Et locutus sum ad transmigrationem omnia verba domini quæ ostenderat mihi.

Videt propheta instantem obsidionem Ierusalem & direptionem, regisque captiuitatem.

X II.

A T factus est sermo domini ad me, dicens:² Fili hominis, in medio domus exasperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident: & aures ad audiendum, & non audiunt: quia domus exasperas est.³ Tu ergo fili hominis fac tibi^b vasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis. Transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conspectu eorū, si forte aspiciant, quia domus exasperans est.⁴ Et efferes foras vasa tua quasi vasa transmigrantis per diem in conspectu eorum. Tu autem egredieris vespere coram eis sicut egreditur migrans.⁵ Ante oculos eorum perfode tibi parietē, & egredieris per eum.⁶ In conspectu eorū in humeris portaberis, in caligine effereris. Faciem tuam velabis, & non videbis terrā, quia portentū dedi te domui Israel.⁷ Feci ergo sicut præceperat mihi dominus. Vasa mea protuli quasi vasa transmigrantis per diem, & vespere perfodi mihi parietem manu,

Q iij

a. Quia egressa est gloria domini à limine tēpli, & stetit super Cherubim: postea que auolantibus Cherubim stetit ipsa gloria in introitu portæ domus domini orientalis: & propheta quia per se ad eam ire non poterat, eleuatus est à spiritu, & ductus ad eandem portam domus domini orientalis: quæ respicit solem iustitiæ, de quo scriptū est Zac. 6. Ecce vir, Oriens nomen eius. Vt nequaquam remaneret in templo, quod erat ignorantiæ nube cōfusus: sed stās in porta domus domini orientalis, quæ sequuntur sacramenta cognosceret.

Hier. ibi.

b. Gladium Chaldæorum metuistis, quādo pro auxilio ad regem Aegypti misistis, & inducam super vos gladiū quæ formidastis: vt quæ metuistis timor super vos veniat. Dio. ibi.

c. Tota equidem vita hæc, via est & ambulatio quæ dā ad aliā vitam, seculūque futurū. Dio. ibi.

d. Ex his discimus non esse insultandum his qui dei iudicio pœnis traditi sunt: nec exprobandum homini cōuerso à peccatis suis: nec penitentibus & egressis de ecclesia dicendū Lōge recessistis à domino nobis data est terra in possessionem: quia hæc dicit dominus: Licet eos parumper à mea ecclesia separauerim & inter gentes disperferim: tamen eis ero in sanctificationem modicam dum meminerint peccatorum suorum: vt qui propter vitia recesserunt de loco suo propter penitentiam ad sedes pristinas redire festinent. Hiero. ibi.

a. Hoc est inter rebelles Iudæos qui iniquitatū suarū excessibus iustitiam dei ita offendunt, & deum naturaliter dulcem atq; clementem, ad tam districtam ultionem & castigationem inducūt, vt quasi indignas, exasperatus, iratus, & crudelis appareat. Dion. ibi.

b. Sed & Ezechiel apud Babylonem eodem tempore quo Ieremias apud Ierosolymam vastationē templi prædicebat, eāque prædictionem etiam Ierosolymā transmisiit. Quibus vaticiniis Sedecias hac potissimum de causa noluit credere. In ceteris enim omnibus inter se concinebant, quod & vrbs vi caperetur, & Sedecias ipse captiuus abduceretur: in hoc vero videbatur discrepare Ezechiel, quod negaret Sedeciam visurum Babylonem, cum Ieremias asseueraret omnino futurum vt captiuum cum Babylonius rex secum abduceret. Quare cum hic diuersa dicere eos videret, ne illa quidem vera putabat, in quibus consentiret. Ioseph. lib. 10. ca. 10.

† Iere. 23. f.
Infra 36. f.

& in caligine egressus sum, & in humeris portatus in cōspectu eorū.⁸ Et factus est sermo domini mane ad me, dicens: ⁹ Fili hominis, nunquid non dixerunt ad te domus Israel, domus exasperas, Quid tu facis? ¹⁰ Dic ad eos: Hæc dicit dominus deus: Super ducē onus istud qui est in Ierusalē, & super omnē domū Israel quæ est in medio eorum.¹¹ Dic: Ego portentū vestrum. Quomodo feci, sic fiet illis. In trāsmigrationē & in captiuitatē ibunt,¹² & dux qui est in medio eorū, in humeris portabitur, in caligine egredietur. Parietē perfodient, vt educant eum, facies eius operietur, vt non videat oculis terrā.¹³ Et [†] extendā rete meum super eum, & capietur in sagena mea, & adducam eum in Babylonē in terram Chaldæorum: & ipsam non videbit, ibiq; morietur.¹⁴ & omnes qui circa eum sunt. Præsidium eius & agmina eius dispergam in omnem ventū,^c & gladium euaginabo post eos,¹⁵ & sciēt quia ego dominus, quando disperfero illos in gētibus, & disseminauero eos in terris.¹⁶ Et relinqūa ex eis viros paucos à gladio, & fame, & pestilētia, vt enarrent omnia scelera eorū in gentibus ad quas ingredientur: & scient quia ego dominus.¹⁷ Et factus est sermo domini ad me, dicens: ¹⁸ Fili hominis,^d panē tuū in conturbatione comede, sed & aquā tuā in festinatione & mœrore bibe,¹⁹ & dices ad populū terrę: Hæc dicit dominus deus ad eos qui habitant in Ierusalē in terra Israel: Panē suum in solitudine comedent, & aquā suam in desolatione bibent, vt desoletur terra à multitudine sua propter iniquitates omnium qui habitant in ea:²⁰ & ciuitates quæ nunc habitātur, desolatæ erunt, terrāq; deserta: & sciētis quia ego dominus.²¹ Et factus est sermo domini ad me, dicens:²² Fili hominis, quod est prouerbiū istud vobis in terra Israel dicentium, In longum differētur dies, & peribit omnis visio:²³ Ideo dic ad eos: Hæc dicit dominus deus: Quiescere faciam prouerbiū istud, neq; vulgo dicetur vltrā in Israel. Et loquere ad eos quod^e appropinquauerint dies, & sermo omnis visionis.²⁴ Nō enim erit vltrā omnis visio cassā, neque diuinatio ambigua in medio filiorum Israel,²⁵ quia ego dominus loquar, & quodcunq; locutus fuero verbum, fiet. Non prolongabitur amplius, sed in diebus vestris, domus exasperans, loquar verbum, & faciam illud, dicit dominus deus.²⁶ Et factus est sermo domini ad me, dicens:²⁷ Fili hominis, ecce domus Israel dicentium: Visio quam hic videt, in dies multos: & in tempora longa iste prophetat.²⁸ Propterea dic ad eos: Hæc dicit dominus deus: Nō prolongabitur vltrā omnis sermo meus. Verbum quod locutus fuero, complebitur, dicit dominus deus.

Prophetia domini in pseudopphetas populi seductores.

XIII.

Et factus est sermo domini ad me, dicēs: [†] Fili hominis, vaticinare ad pphetas Israel qui prophetāt, & dices prophetantibus de corde suo: Audite verbū domini:³ Hæc dicit dominus deus: ^a Ræ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritū suū, & nihil vidēt.⁴ Quasi vulpes in desertis prophetæ tui Israel erāt.^{† b} Nō ascendistis ex aduerso, neq; opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die domini.⁶ Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes, Ait dominus: cū dominus non miserit eos, & perseuerauerunt cōfirmare sermonē.⁷ Nunquid nō visionem cassā vidistis, & diuinationē mendacē locuti estis? Et dicitis, Ait dominus: cū ego non sim locutus.⁸ Propterea hæc dicit dominus deus: Quia locuti estis vana, & vidistis mendaciū, ideo ecce ego ad vos, ait dominus deus,⁹ & erit manus mea super prophetas qui vidēt vana, & diuinant mendaciū. In cōsilio populi mei nō erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terrā Israel ingredientur: & sciētis, quia ego dominus deus:¹⁰ eo q; deceperint populū meū, dicētes, Pax: & nō est pax, & ipse [†] edificabat^d parietē, illi autē liniebāt eum luto absq; paleis.¹¹ Dic ad eos qui liniunt absq; tēperatura, q; casurus sit. Erit enim imber inundās, & dabo lapides prægrandes desuper irruentes, & ventū procellæ dissipantē.¹² Siquidē ecce cecidit paries, nūquid non dicetur vobis: Vbi est litura quam liuistis? ¹³ Propterea hæc dicit dominus deus: Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides prægrandes in ira in consummationem.¹⁴ Et destruiam^e parietem

c. Hoc dicitur propter Iohannan filiū Caree, & alios qui fugerūt in Aegyptum contra consilium Ieremiæ, vt patet Ierem. 43. 44. & ibi fuerunt occisi per Chaldæos, qui cēperunt Aegyptum Lyra.

d. Post principis & sociorū eius prophetiam, quæ sub corporali imagine mōstrabatur, venit ad populū: & quicquid prophetiæ dicitur ad prophetam, refertur ad habitatores Ierusalem, quod in obdionis malo panem suum comedant in angustia & egestate: & aquā suam nequaquam in abundantia, sed cum tormento bibāt, & tribulatione. Hieron. ibid.

e. Hoc est, quia breuiati sūt dies non mensura, sed numero. Sicut enim longitudinem dierum quam dicit propheta, Domum tuam de: et sanctitas in longitudinem dierum, non per longos dies intelligimus, sed multos: sic & breuiati dies, non breues dies sunt intelligendi, sed pauci. Chryso. in 24. cap. Matt. hom. 49.

a. Nihil enim præter illa patrem velle cōcedimus, quæ gloriam eius conseruant, & rectitudinem domini stābiliunt. Cyril. in Ioh. lib. 9. cap. 37.

b. Ex aduerso quippe ascendere, est pro desentione gregis voce libera huiusmodi potestatibus cōtrahere: & in die domini in prælio stare, est prauis decertantibus ex iusticiæ amore resistere. Pa-

florem enim recta timuisse dicere, quid est aliud quam tacendo terga præbuisse? Greg. Pastora. 2. part. ca. 4.

c. Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet. Quæ ex dilectione est, nō habet offendiculum: quæ ex simulatione, habet. Refugiamus ergo pacē peccatorum: conspirant enim aduersus innocētes, coeunt vt iustos opprimant. Amb. de interpell. li. 3. c. 3.

d. Parietis nomine peccati duritia designatur. Aedificare ergo parietem, est cōtra se quempiam obſtacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulāt, vt quod illi peruerſe agentētes ædificant, ipsi adulātes quasi nicidū reddāt. Greg. Moral. lib. 18. cap. 3. Vel qui ad gratiam loquuntur, & arguunt peccata populi tantum in superficie, peccata populi liniunt veluti quēdam parietem. Theophyl. in Luc. 3. ca.

† Infr. 17. f. & 32. a

† Infr. 14. e

† 43. di. c. 1. quæst. 3. c. Saluator. 7. quæst. 1. c. Scilicet caris.

† 46. d. c. Sunc non nulli.

parietem quem liuistis absque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & cōsumetur in medio eius: & scietis quia ego sum dominus. ¹⁵ Et complebo indignationem meam in pariete, & in iis qui liniunt eum absque temperamento, dicāque vobis: Non est paries, & non sunt qui liniunt eum. ¹⁶ Prophetæ Israel prophetant ad Ierusalem, & vident ei visionē pacis, & non est pax: ait dominus deus. ¹⁷ Et tu fili hominis, pone faciē tuam contra ^e filias populi tui quæ prophetant de corde suo, & vaticinare super eas, ¹⁸ & dic: Hæc dicit dominus deus: ^f Væ his qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas. Et cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, ¹⁹ & violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, [†] vt interficerent animas quæ non moriuntur, ^g & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes, populo meo credenti mēdaciis. ²⁰ Propter hoc dicit dominus deus: Ecce ego ad puluillos vestros quibus vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachiis vestris, & dimittam animas quas vos capitis, animas ad volādum. ²¹ Et dirumpam ceruicalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt vltra in manibus vestris ad prædandum: & scietis quia ego dominus. ²² Pro eo quod mœrere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non cōtristui, & cōfortastis manus impij, vt non reuerteretur à via sua mala, & viueret: ²³ propterea vana non videbitis, & diuinationes nō diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu vestra, & scietis quia ego dominus.

† 46. d. c.
Sūt nonnulli.

† 11. q. 3. Ple-
runque.

e. Sicut contra veros & sanctos prophetas pseudopropheta diabolico spiritu inspirantur, sic contra sanctas ac diuinas prophetas femina quædam diabolico spiritu agebantur. Diony, ibi. post Hiero.

f. Hoc est, qui malè agentibus adulatur, quos corripere debet. Greg. Moral. li. 18. ca. 3.

g. Hoc est, animas impiorum, quæ vita gratiæ carent, & morte peccati prostratæ sunt. Iustus enim, quia nihil eis præstabant, comminabantur aduersa, peruersis autē prospera propter eorum dona. Vnde in Michæa scriptum est: Si quis non dederit in ore eorū quidpiam, sanctificabit super eū prælium. Dio. ibi.

Vltio domini per Daniele, Iob & Noe non potuit ab Israelitis auerti propter illorum immunditias, nec à plagis per prophetas liberari.

XIIII.

A T venerunt ad me viri seniorum Israel, & sederunt coram me. ² Et factus est sermo domini ad me, dicens: ³ Fili hominis, ^a viri isti posuerunt immunditias suas in cordibus suis, & scandalum iniquitatis suæ statuerunt contra faciem suam. Nunquid interrogatus respondebo eis? ⁴ Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus: Homo homo de domo Israel qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalū iniquitatis suæ statuerit cōtra faciem suā, & venerit ad prophetam interrogans per eum me, ego dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum, ⁵ vt capiatur domus Israel in corde suo quæ recesserūt à me in cunctis idolis suis. ⁶ Propterea dic ad domum Israel: Hæc dicit dominus deus: Cōuertimini, & recedite ab idolis vestris, & ab vniuersis cōtaminationibus vestris auertite facies vestras. ⁷ Quia homo homo de domo Israel, & de profelytis quicūque aduenā fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & posuerit idola sua in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam, vt interroget per eum me: ego dominus respondebo ei per me, ⁸ & ponā faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum & in prouerbiū, & disperdā eum de medio populi mei, & scietis quia ego dominus. [†] ⁹ Et propheta cū errauerit, & locutus fuerit verbum, ego dominus ^b decepi prophetam illum. Et extendam manum meam super illū, & delebo eum de medio populi mei Israel, ¹⁰ & portabunt iniquitatem suam. Iuxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas prophetæ erit, ¹¹ vt non erret vltra domus Israel à me, neque polluat in vniuersis præuicationibus suis, sed sit mihi in populū, & ego sim eis in deum, ait dominus exercitū. ¹² Et factus est sermo domini ad me, dicēs: ¹³ Fili hominis, terra cum peccauerit mihi vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam super eam, & [†] conterā virgam panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominē & iumentū. ^c ¹⁴ Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabūt animas suas, ait dominus exercitū. ¹⁵ Quod si & bestias pessimas induxero super terram, vt vastem eam, & fuerit inuia, eo quod non sit pertrāsiens propter bestias, ¹⁶ tres viri isti si fuerint in ea, viuo ego, dicit dominus deus, quia nec filios nec filias liberabunt, sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur. ¹⁷ Vel si gladium induxero super terrā illā, & dixero

a. Quod est, isti viri veniūt ad sciscitandum domini sermonē, sed cū cogitationibus pristinis, ne hoc quidem tēpore impietatis suæ scelera relinquēt, sed credentes idolis, & diuinationibus fraudulentis, habēt ruinam iniquitatis cōtra faciem suam atque tormētū, dum meliora desperant, & parati sunt ad supplicium, & sic mea per te cupiunt verba percipere. Quia igitur peruerso ad te corde venerunt, responde eis nō ex persona tua, ne leuis sit autoritas respondētis, sed ex meo imperio. Hiero. ibi.

b. Longe enim à veritate aberrant qui non erubescunt deū seductorem appellare, qui merito audiunt: Vt qui dicitis bonum malū, & malum bonū: qui putatis tenebras lucē & lucem tenebras. Cyrill. super. Ioh. c. 7. Sed hoc permissiue, nō effectiue intelligitur: nec pseudoprophetarū fortitudini ad scribatur quod populus fallitur, sed quod ira dei sit, quia populus peruersus mauult audire falsos prophetas quam veros.

Dion. post Hiero. ibi. c. Neque iusti quibus apud deum tanta fiducia est, poterant nobis tūc aliquid prodesse, si nūc desides fuerimus. Vide minarum grauitatem, & quales iustos intermediū adduxerit: quoniam & illi suis temporibus eū aliis salutis causa fuerunt. Chryl. in. Genes. ho. 43.

† Supr. 13. a.

† Supr. 4. d.
& 5. d.

d. Quis prohibet igitur nos orare sanctos, ipsosque pro nobis orare? Paratu est hic Christianis auxilium, Ecclesia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium deum. Vbi enim sunt duo vel tres in nomine domini congregati, ibi deus est. Qui aliqua premitur angustia, ad sanctos confugiat, qui rursus letat in, hos orat. Hic vtriusque malis liberetur, ille ut daretur in rebus laetis. Hic mulier oras pro filiis auditur: peregrinanti viro reditum incolumem, aegrotanti vero salutem implorat. Cum his ergo martyribus nostras effundamus preces. Basilius in sermone quadraginta martyrum.

gladio, Transi per terram, & interfecero de ea hominem & iumentum,¹⁸ & tres viri isti fuerint in medio eius, viuo ego, dicit dominus deus, non liberabunt filios neque filias, sed ipsi soli liberabuntur.¹⁹ Si autem & pestilentiam immiserero super terram illam, & effudero indignationem meam super eam in sanguine, ut auferam ex ea hominem & iumentum,²⁰ & Noe, Daniel & Iob fuerint in medio eius, viuo ego, dicit dominus deus: quia filium & filiam non liberabunt, sed ipsi iustitia sua liberabunt animas suas:²¹ quoniam haec dicit dominus: Quod & si quatuor iudicia mea pessima, gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immiserero in Ierusalem, ut interficiam de ea hominem & pecus,²² tamen relinquetur in ea saluatio educantium filios & filias. Ecce ipsi egredientur ad vos, & videbitis viam eorum, & adinventiones eorum, & consolabimini super malo quod induxi in Ierusalem in omnibus quae importauimus super eam,²³ & consolabuntur vos cum videritis viam eorum, & adinventiones eorum, & cognoscetis quod non frustra fecerim omnia quae feci in ea, ait dominus deus.

Sermo domini contra Ierusalem tanquam vitem infructuosam comburendam.

XV.

a. Hoc enim modo de infructuosis arboribus solet fieri. Excident enim ne terram frustra occupent, ut de ficu infructuosa Luc. 13. Vult ergo hac similitudine quantum sit detrimenti eius animae ostendere quae ab eo decisa est. Inutilis enim cum sit, cumque nullum edat fructum probitatis, aeternae punitioni tradita perpetuo cruciabitur igni. Cyril. in Ioh. lib. 10. cap. 14.

b. Caetera ligna sylvarum succisa plurimam praebent utilitatem: & in omnem agriculturam & in vnum arborum proficiunt, dum attenuantur in scuta, raduntur in hastilia, claudunt foribus, continent armariis,ISCO, oculis, omnemque domus tribuunt suppellectilem. Vitis autem si semel uvas afferre cessauerit, intantum inutilis est, ut ne paxillus ex ea possit fieri, de quo aliquid pendeat. Hiero. ibi.

ET factus est sermo domini ad me, dicens,² Fili hominis,^a quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum quae sunt inter ligna sylvarum? Nunquid tolletur de ea lignum ut fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus ut depedeat in eo quodcunque vas?⁴ Ecce igni datum est in escam: utranque partem eius consumpsit ignis, & medietas eius redacta est in fauillam. Nunquid vtile erit ad opus?⁵ Etiam cum esset integrum, non erat aptum ad opus, quanto magis cum illud ignis deuorauerit & combusserit, nihil ex eo fiet operis?⁶ Propterea haec dicit dominus deus: Quomodo^b lignum vitis inter ligna sylvarum quod dedi igni ad deuorandum, sic tradam habitatores Ierusalem,⁷ & ponam faciem meam in eos. De igne egredientur, & ignis consummet eos. Et scietis quia ego dominus, cum posuero faciem meam in eos,⁸ & dederam terram inuiam & desolatam, eo quod prauaricatores extiterint, dicit dominus deus:

Ingratitudo Ierusalem exprobratur, quae comparata Sodoma & Samariae peior inuenitur.

XVI.

a. Consuetudinis est sacrae scripturae ex imitatione vel similitudine filios appellare, ut hic. Quia enim Iudei imitari fuerant impiecatas Amorraeorum & Cethaorum, inde parentes eos habuisse dicuntur, de quibus per scelus propaginem nascerentur, & cum quibus pro simili scelere danarentur. Cyrilus super Ioh. li. 6. cap. 6.

b. Hoc est, in conuersionis tuae tempore non refecisti carnis luxuriam. Greg. Moral. li. 32. c. 11.

c. Loquitur namque propheta de deo quasi de homine per viam pergentem, & puerum a matre relictum cernente ac miserante, suscipiente ac confovente: & ecce ad tempus nuptiarum venisti, quo vir & uxor matrimonio iunguntur, ita quod eras disposita suscipere legem a deo, & ei in sponsam vniri. Dionys. ibidem.

ET factus est sermo domini ad me, dicens:² Fili hominis, notas fac Ierusalem abominaciones suas,³ & dices: Haec dicit dominus deus Ierusalem: Radix tua & generatio tua de terra Chanaan,^a pater tuus Amorraeus, & mater tua Cethaea.⁴ Et quando nata es,^b in die ortus tui non est praecisus umbilicus tuus, & in aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis.⁵ Non pepercit super te oculus ut faceret tibi vnum de his misertus tui, sed proiecta es super faciem terrae in abiectioe animae tuae, in die qua nata es.⁶ Transiens autem per te vidi te conculcari in sanguine tuo. Et dixi tibi, cum esses in sanguine tuo: Viue. Dixi, inquam, tibi, in sanguine tuo viue.⁷ Multiplicatam quasi germen agri dedi te, & multiplicata es, & gradis effecta, & ingressa es & peruenisti ad mundum muliebrem. Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confusionis plena.⁸ Et transiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum tempus amantium. Et expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam. Et iuraui tibi, ingressus sum pactum tecum, ait dominus deus. Et facta es mihi,⁹ & laui te aqua, & emundaui sanguinem tuum ex te. Et vixi te oleo,¹⁰ & vestiui te discoloribus, & calceauit te hyacintho. Et cinxi te bysso, & indui te subtilibus,¹¹ & ornaui te ornamento.¹² Et dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi in aurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo.¹³ Et ornata es auro & argento, & vestita es bysso & polymito, & multis coloribus. Similam & mel & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis. Et profecisti in regnum,¹⁴ & egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo quem posueram super te, dicit dominus deus.¹⁵ Et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transeunti,

d. Fiduciam pulchritudinis suae anima habet, cum in se ipsa de iusta actione praesumit. Grego. Epist. 126.

† De iure iurando. Et si Christus.

trāseunti, vt eius fieres.¹⁶ Et sumens de vestimentis tuis, ° fecisti tibi excelsa hincinde confuta, & fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est.¹⁷ Et tulisti vasa decoris tui de auro meo & argento meo quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis.¹⁸ Et sumpisti vestimenta tua multicoloria, & operuisti illas. Et oleū meū & thymiama meū posuisti corā eis,¹⁹ & panē meū quem dedi tibi, similam & oleum & mel quibus enutriui te, posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis. Et factū est, ait dominus deus,²⁰ & tulisti filios tuos & filias tuas quas generaſti mihi, & immolaſti eis ad deuorandum. Nunquid parua est fornicatio tua?²¹ Immolaſti filios meos, & dedisti illos consecrās eis.²² Et post omnes abominationes tuas & fornicationes non es recordata dierum adolescentiæ tuæ, quando eras nuda, & confusione plena, conculcata in sanguine tuo.²³ Et accidit post omnem malitiā tuā, vā vā tibi, ait dominus deus,²⁴ & edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cūctis plateis.²⁵ Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum. † Et diuisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti omnes fornicationes tuas.²⁶ Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnum, & multiplicasti fornicationem tuā ad irritādum me.²⁷ Ecce ego extendam manum meam super te, & auferem iustificationem tuam. Et dabo te in animas odientium te filiarum Palæstinarum, quæ erubescunt in via tua scelera ta.²⁸ Et fornicata es in filiis Assyriorum, eo quòd necdum fueris expleta.²⁹ Et postquā fornicata es, nec sic es satiata,²⁹ & multiplicasti fornicationem tuā in terra Chanaan cum Chaldæis: & nec sic satiata es.³⁰ In quo mundabo cor tuum, ait dominus deus, cū facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis.³¹ Quia fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelsum tuum fecisti in omni platea. Nec facta es quasi meretrix fastidio augens precium,³² sed quasi mulier adultera quæ super virum suū inducit alienos.³³ Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autē dedisti mercedes cūctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndiq; ad fornicādū tecum.³⁴ Factūque est in te cōtra consuetudinē mulierum in fornicationibus tuis:^h & post te non erit fornicatio. In eo enim quòd dedisti mercedes, & mercedes non accepisti, factum est in te contrariū.³⁵ Propterea meretrix audi verbū domini.³⁶ Hæc dicit dominus deus: Quia effusum est æs tuum, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis super amatores tuos, & super idola abominationum tuarū in sanguine filiorum tuorū quos dedisti eis,³⁷ ecce ego congregabo omnes amatores tuos quibus commixta es, & omnes quos dilexisti, cum vniuersis quos oderas. Et cōgregabo eos super te vndique, & nudabo ignominiam tuam coram eis. Et videbunt omnem turpitudinem tuā,³⁸ & † iudicabo te iudiciis adulterarum, & effudentiū sanguinem.³⁹ Et dabo te in sanguinē furoris & zeli, & dabo te in manus eorum.ⁱ Et destruent lupanar tuum, & demolientur prostibulū tuum. Et denudabunt te vestimētis tuis, & auferent vasa decoris tui. Et derelinquent te nudam, plenāque ignominia,⁴⁰ & adducēt super te multitudinem. Et lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladiis suis. †⁴¹ Et cōburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarū. Et defines fornicari, & mercedes vltra non dabis.⁴² Et requiescet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te. Et quiescam, nec irascar amplius.⁴³ eo quòd non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ, & prouocaſti me in omnibus his. Quapropter & ego vias tuas in capite tuo dedi, ait dominus deus, & nō¹⁹ feci iuxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis.⁴⁴ Ecce omnis qui dicit vulgo prouerbiū, in te assumet illud, dicēs: Sicut mater, ita & filia eius.⁴⁵ Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suū, & filios suos: & soror sororū tuarum es tu, quæ proiecerunt viros suos, & filios suos. Mater vestra Cethæa, & pater vester Amorraeus.^k ⁴⁶ Et soror tua maior Samaria, ipsa & filia eius, quæ habitāt ad sinistram tuā. Soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma, & filia eius.⁴⁷ Sed nec in viis earum ambulasti, neq; secundum scelera earum fecisti. Pauxillum minus penē sceleratiora fecisti illis in omnibus viis tuis.⁴⁸ Viuo ego, dicit domin⁹ deus, quā nō fecit Sodoma

† De con.
dis. c. Nun-
quam.

e. Propheta nefandas idolatriæ supstitutiones quib⁹ contaminata erat Ierusalē, cōmemorat, dicens: Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni trāseunti, vt eius fieres, &c. Cyrillus in Ioh. lib. 6. cap. 5.

f. Egregiè satis adulteram vocat generationē Iudeorum, quia legitimum virū dimiserat, & iuxta Ezechielis vaticiniū multis se amatoribus cōpulauerat. Bedæ FERIA. 4. post Inuocauit.

g. Secundum tropologiam de aliis peccatis ad alia peccata saepe transimus. Cūque nō egerimus priorum scelerum penitentia augeamus delicta delictis, & nullo errore satiamur, sed quasi fune longo, & corrigia iugī vituli trahim⁹ peccata, & testamentum nostrum siue fornicationem multiplicamus in terra Chanaan: hæreticorum quoque prauitatem subicimur, qui habent similitudinem demonum. Hierony. ibid.

h. Hoc est, tanta est idololatriæ tuæ impietas, vt eius respectu, futurarum idololatriarum puerilitas minor, aut quasi indigna nomine fornicationis videbitur. Simili modo quantum ad malū pœnæ de populo isto scriptum est in Isa. 12. cap. Ad gentem horribile & diuulsam, post quam nō est altera. Dio. ibid.

i. Est autē & alia fornicatio spiritalis, quādo derelinquentes ecclesiam hæreticis iungimur, & edificamus lupanar nostrum in capite omnis viæ, quibus præcipi fermo diuinus Iere. 6. State in viis, & querite semitas domini sempiternas, & videte quæ sit via bona, & ambulate in ea. In omnib⁹ viarum principis fabricat lupanar suum, qui ad peruersitatem doctrinæ testimoniis male abutitur scripturarum. Hierony. ibid.

k. Sorores Ierusalē Samariā & Sodomā vocat: quarum altera à dextris, altera à sinistris etiam secundum corporalem intelligentiā, si de templo Ierusalem ad orientem aspicias, cōprobabis. Glo. ordi.

† Infr. 23. b

† 4. Reg. 23. a

Sup. eod.

1. Ne enim homo fame moreretur, omnia ad esum de- creauit: sed ne mensuram edendi excederet: & abstinentiam imperauit. Nam inter cetera sua mala saturitate panis maxime Sodoma pe- ruit, domino attestante, qui ad Ierusalem per prophe- tam loquitur, dicens: Hæc est iniquitas. &c. Augu. de conflict. vitiis ca. 20. m. Fornicatio Ierusalem comparata fornicationi Sa- marie sceleratior inuenitur sed tamē ambæ dignæ sunt morte: sicut in euangelio peccatum Iudæ compara- tum peccato Sodomorum propensius esse ipsius do- mini ore pronuntiatur. Raba. in 20. ca. Eccle.

a. Est confusio adducens peccatū, de qua ipsa veri- tas ait, Luc. 9. c. Nam qui me erubuerit & sermones meos &c. Est quidē & alia confu- sio quæ adducit gratiam & gloriam, cum quis pro pec- catis suis compungitur, & poenitentiam agit: de qua dominus per Ezechielem prophetam ad Ierusalē ait: Suscitabo tibi pactum sem- piternum, & recordaberis viarum tuarum &c. Raba. in 4. ca. Eccle.

a. Rex est Babyloniorū, per quem terrena potestas de- signatur. Greg. Moral. li. 31. cap. 33.

b. Rex est Aegypti, grādis, & magnis alis, multiq; plu- mis, &c. Mox addit: Ergōne prosperabitur, scilicet Rex Aegypti: hoc est, iuramentū seruabit vineæ, & fœdera, & hæc poterit manere & salua- ri, & non cadere? Mox de- monstrans quod hoc non e- rit, sed omnino propter iu- ramētum peribit: de pœna ipsa differit, & causam eius eius ponit, Nōne radices euellēt? &c. Chry. ad pop. Antioch. hom. 19.

c. Enarratio parabole præ- cedētis: quod sub duabus aquilis & vinea, duos reges Babylonis & Aegypti scri- ptura monstraret, & regem Sedeciam, qui cōtra iusu- rādum deserta amicitia Na- buchodonosor, se ad regē Aegyptium transtulit: Fe- riet, inquit, cū eo fœdus, & accipiet ab eo iusurādū vt custodiat pactū eius, & ser- uet illud. Qui dissoluit, ait, pactum, nunquid effugiet? Hiero. ibid.

foror tua ipsa & filia eius, sicut fecisti tu & filia tua. ^{† 491} Ecce hæc fuit iniquitas So- domæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundātia, & ocium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebāt, ⁵⁰ & eleuata sunt, & fecerunt abo- minationes coram me, & abstuli eas sicut vidisti. Et ^{m. 51} Samaria dimidium peccatorū tuorum non peccauit, sed vicisti eas sceleribus tuis, [†] & iustificasti sorores tuas in om- nibus abominationibus tuis quas operata es. ⁵² Ergo & tu porta confusionem tuā, quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens ab eis. Iustificata sunt enim à te. Ergo & tu confundere, & porta ignominia tuā, quæ iustificasti sorores tuas. ⁵⁵ Et conuertā restituens eas cōuersione Sodomorum cū filiabus suis, & conuersione Sa- maria & filiarum eius. Et conuertam reuersionem tuam in medio earum, ⁵⁴ vt portes ignominiam tuam, & cōfundaris in omnibus quæ fecisti consolās eas. ⁵⁵ Et foror tua Sodoma & filia eius reuertentur ad antiquitatem suam, & Samaria & filia eius re- uertentur ad antiquitatem suā, & tu & filia tua [†] reuertemini ad antiquitatē vestrā. ⁵⁶ Nō fuit autē Sodoma foror tua audita in ore tuo in die superbiæ tuæ, ⁵⁷ antequam reuelaretur malitia tua, sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syria, & cuncta- rum in circuitu tuo filiarum Palæstinarum quæ ambiūt te per gyrum. ⁵⁸ Scelus tuum & ignominia tuā tu portasti, ait dominus deus. ⁵⁹ Quia hæc dicit dominus deus: Et facia tibi sicut despexisti iuramentum, vt irritū faceres pactum: ⁶⁰ & recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiæ tuæ, ⁿ & suscitabo tibi pactum sempiternum. ⁶¹ Et recordaberis viarum tuarum, & confundēris cum receperis sorores tuas te ma- iores cum minoribus tuis. Et dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo: ⁶² & suscita- bo ego pactum meum tecum. Et scies quia ego dominus, ⁶³ vt recorderis & confun- daris, & non sit tibi vltra aperire os præ confusionem tuam, cum placatus tibi fuero in omnibus quæ fecisti, ait dominus deus.

Ioacim in Babylone captiuo Sedecias Rex Ierusalem cum vrbe sua capitur, & sub figuris aduentus Christi prædicatur.

XVII.

BT factum est verbū domini ad me, dicēs: ² Fili hominis, propone ænigma, & narra parabolā ad domum Israel, ³ & dices: Hæc dicit dominus deus: ⁴ Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorū ductu, plena plumis & va- rietate, venit ad Libanum, & tulit medullā cedri. ⁵ Summitatem frondium eius auul- sit, & transportauit eam in terram Chanaan, in vrbe negociatorum posuit illam. ⁶ Et tulit de semine terræ, & posuit illud in terra pro semine, vt firmaret radicem super a- quas multas. In superficie posuit illud. ⁷ Cūque germinasset, creuit in vineam latio- rem humili statura, respicientibus ramis eius ad eam, & radices eius sub illa erant. ⁸ Facta est ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emisit propagines. ⁹ Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis. Et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illā, vt irrigaret eam de areolis germi- nis sui, ¹⁰ quæ in terra bona super aquas multas plātata est, vt faciat frondes, & portet fructum, vt sit in vineam grādem. ¹¹ Dic: Hæc dicit dominus deus: Ergōne prospera- bitur? Nōne radices eius euellet, & fructus eius destringet? Et siccabit omnes pal- mites germinis eius, & arescet, & nō in brachio grādi neq; in populo multo, vt euell- leret eā radicitus? ¹² Ecce plantata est: ergōne prosperabitur? Nōne cum tetigerit eā ventus vrens, siccabitur, & in areis germinis sui arescet? ¹³ Et factū est verbum domi- ni ad me, dicens: Dic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significant? ¹⁴ Dic: Ecce venit Rex Babylonis in Ierusalem, & assumet Regem, & principes eius, & ad- ducet eos ad semetipsum in Babylonem. ¹⁵ Et tollet de semine regni, ferietque cū eo fœdus, & ab eo accipiet iusurādum. Sed & fortes terræ tollet ¹⁶ vt sit regnū humile, & non eleuetur, sed custodiat pactum eius, & seruet illud. ¹⁷ Qui recedēs ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, vt daret sibi equos & populum multum. Nunquid prospera- bitur, vel consequetur salutē qui fecit hæc? Et qui dissoluit pactum, nūquid effugiet? ¹⁸ Viuo ego, dicit dominus deus, quoniam in loco Regis qui constituit eum Regem, cuius

† Gen. 19. f

† r. q. i. c. d. d. Nōne.

† r. o. dist. c. d. Domino.

cuius fecit irritum iuramentum, & soluit pactum quod habebat cū eo, in medio Babylonis morietur.¹⁷ Et non in exercitu grandi neq; in populo multo faciet contra eū Pharaon praelium in iactu aggeris, & in extructione vallorum,^d vt interficiat animas multas.¹⁸ Spreuerat enim iuramentū vt solueret fœdus, & ecce dedit manum suā, & cum omnia hæc fecerit, non effugiet.¹⁹ Propterea hæc dicit dñs deus: Viuo ego, quoniam iuramentum quod spreuit, & fœdus quod prauaricatus est, ponā in caput eius.²⁰ Et expandit super eum rete meum, & comprehendetur in sagena mea, & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in prauaricatione qua despexit me:²¹ & omnes profugi eius cum vniuerso agmine suo, gladio cadent: residui autem in omnem ventum dispergentur, & scietis quia ego dominus locutus sum.²² Hæc dicit dominus deus: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, & ponam: de vertice ramorum eius tenerum destingam, & plantabo super montem excelsum & eminentem.²³ In monte sublimi Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam. Et habitabunt sub eā omnes volucres, & vniuersum volatile sub vmbra frondium eius nidificabit.²⁴ Et scient omnia ligna regionis, quia ego dominus humiliavi lignum sublime, & exaltaui lignum humile: & siccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego dominus locutus sum, & feci.

Vnusquisque onus suum portabit: neque enim filius pro patre, neque pater pro filio in peccatis respondebit: sed ubi quis inuenietur, ibi iudicabitur. XVIII.

37. dist. c.
Viuo.

Here, 31. c.

† De cō. di.
4. c. Quaris
24. q. 3. c.
Si habes. i.
q. 3. c. Iudæi.
Depoen. di.
4. ca. Quid
est hoc.
† Isa. 58. b.
Matt. 25. c.
† 14. q. 3. ca.
Purant.

† 14. q. 3. c.
Pleriq; & c.
Purant.
De vsu. c.
Cōsult.

† Deut. 14. c.
4. Reg. 14. b.
2. Para. 25. b.
1. q. 7. c. Cō-
uenientibus.

A T factus est sermo domini ad me, dicens: ² Quid est quod inter vos parabola vertitis in prouerbiū istud in terra Israel, dicentes: ^a † Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt? [†] ³ Viuo ego, dicit dominus deus, si erit vltra vobis parabola hæc in prouerbiū in Israel. ⁴ Ecce omnes animæ, meæ sunt. Vt anima patris, ita & anima filij mea est. ^b † Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. ⁵ Et vir si fuerit iustus, & fecerit iudiciū & iustitiam, ⁶ in montibus non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruātam non accesserit, ⁷ & hominem non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, [†] panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento, [†] ⁸ ad vsuram non commodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manum suam, & iudiciū verum fecerit inter virum & virum, ⁹ & in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit vt faciat veritatem, hic iustus est: ^d Vita viuet, ait dominus deus. ¹⁰ Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem, & fecerit vnum de istis, ¹¹ & hæc quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, & vxorem proximi sui polluentem, ¹² egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos suos, abominationem facientem, ¹³ ad vsuram dantem, & amplius accipientem, nunquid viuet? Non viuet. Cum vniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur. Sanguis eius in ipso erit. ¹⁴ Quod si genuerit filium qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis, ¹⁵ super montes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & vxorem proximi sui non violauerit, ¹⁶ & virum non contristauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento, ¹⁷ a pauperis iniuria auerterit manum suam, [†] vsuram & superabundantiam non acceperit, & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. ¹⁸ Pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. ¹⁹ Et dicitis: Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iudiciū & iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, vita viuet. [†] ²⁰ Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. ²¹ Si aut-

d. Per malam enim voluntatē, hoc est p peccatū mortale, quis nesciat animam mori? Ful. ad Monimū. li. 7.

e. Sumā de semine nobilitate regia tribus Iuda, atque educā Christum, qui secundam carnē natus est de semine Dauid. Quem plantabo super montē excelsum, scilicet ecclesiam, cui illum præficiam, secundum quod Isa. 9. habetur: Super solium Dauid, & super regnū eius sedebit. Diony. ibid.

a. Qui præsentis mudi delectatione pascitur, spiritalia manducare ligatis sensibus exterioribus nequit. Greg. Moral. 11. cap. 18.
b. Non quidem talis qualis est corporis, sed multo grauior est mors anime. Chry. ad Ephe. 5. homil. 18.

c. Dominus dicit Isa. 58. Frange esurienti panem tuū & hic: Si vir iustus esurienti panem suū dederit, & c. vita viuet. Tu dicis: Tollā pauperi domū suā. Dominus autem dicit vt egenos non habētes tectum, inducas in domum tuā. Quomodo vis vt deus te audiat, cum tu deum nō pures audiendū? Amb. de Nabuthe. c. 10.
d. A desse se promittit deus, & audire & protegere se eos dicit qui iniustitia nodos de corde soluentes, & elemosynas circa domesticos dei secundū ei⁹ præcepta faciētes, dum audiūt quod de⁹ præcepit fieri, ipsi quoque a deo merētur audiri. Cyp. de orat. do. Ser. 6
e. Pecunia, si quam crediderit, non accipiat vsuram, vt & beneficium incolume sit, quod succurrit necessitati, & abstineat se prorsus alieno. In hoc enim genere officij debet suo esse contentus, quem oporteat alijs ne proprio quidē parcere, vt bonum faciat: plus autem accipere quā dederit, iniustum est, quod qui facit, insidiatur quodammodo, vt ex alterius necessitate prædetur. Lactan. de verō cultu lib. 6. cap. 18.

f Cumque dominus habeat in potestate vindictam, mauult diu tenere patientiam sustinens scilicet clementer & differens, vt si fieri potest, multū malitia protrahat aliquando mutetur, & homo in errorum & scelerum contagione volutatus, vel sero ad dominū conuertatur, ipso monente & dicente, Si impius egerit pœnitentiam, &c. omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor. Nolo enim mortem morientis, &c. Cypria. de bono patientia.

g Non equidem voluntas dei antecedens mors est peccatoris: secus de consequente. Nō enim ad puniendos nos plasmat, sed vt efficiat nos bonitatis suæ participes, vt bonus: peccātes autem puniri vult, vt iustus. Dicitur igitur prima, præcedens voluntas, & acceptatio ex ipso existens: secunda vero, voluntas sequens & permissio, ex nostra causa existens. Eorum autem quæ in nobis sunt, si bona quidem, præsertim, antecedentēque vult & acceptat: si mala, & re vera mala neque præsertim vult, neque consequenter vult. Damascē. lib. 2. c. 2. 9. h. Nō vult in mortem deduci hominem, quem in vitam constituit. Chry. ex variis in Mat. locis, ho. 7.

a. Perspicuum est sub metaphora leonæ, leunculorum & leonis, rursumque alteri leonis, illa describi quæ eo tēpore iam facta erant quo hæc propheta dicebat. Postquam enim Ierusalem quam per leonam designat eduxit de stirpe regia loachaz filiū Iosia, & constituit in regē, tā crudelis in breui extitit tēpore, vt tropologicē cepisse prædas, & homines deuorasse memoratur. Ad quem cum venisset Aegyptius, cepit eum non absque vulneribus, siue in fouea, vt propriè in Hebraico continetur, vt cōseruet tropologicam captionem leonum, qui semper in foueis capi solent: & adduxit eū in camo seu in catenis in terram Aegypti, ibique mortuus est. Hierony. ibid.

a. Septimo anno trāsmigrationis Iechoniz in quinto mense & decima die mensis, seniores Iudæorum pro more quo per prophetas a deo querebant quæ scire optabant, venerunt ad Ezechielem, vt per eum dominū interrogarent: quibus nec ad votū, nec directē respondit, quia nec intentio ne sincera, nec fidei ac humili mente ad interrogandum venerant: quoniam sanctis congrue querentibus dominus responderet, peccatoribus non responso, sed increpatione datur. Dio. ibi.

tem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudiciū & iustitiam, vita viuet, & non morietur. ^{f. 22} Omniū iniquitatū eius quas operatus est, nō recordabor. In iustitia sua quā operatus est, viuet. ^{g. 23} Nunquid volūtatis meæ est mors impij, dicit dominus deus: & non vt conuertatur à viis suis, & viuat? ^{† 24} Si autē auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundū omnes abominationes quas operari solet impius, nūquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur. In præuicatione qua præuicatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. ²⁵ Et dixistis: [†] Nō est æqua via domini. Audite ergo domus Israel: Nūquid via mea nō est æqua, & nō magis viæ vestre prauæ sunt? ²⁶ Cū enim auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatē, morietur in eis. In iniustitia quā operatus est, morietur. ²⁷ Et cū auerterit se impius ab impietate sua quā operatus est, & fecerit iudiciū & iustitiam, ipse animā suā viuificabit. ²⁸ Considerans enim & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita viuet, & nō morietur. ²⁹ Et dicunt filij Israel: Nō est æqua via domini. Nunquid viæ meæ nō sunt æquæ, domus Israel, & non magis viæ vestre prauæ? ³⁰ Idcirco vnūquemque iuxta vias suas iudicabo, domus Israel, ait dominus deus. [†] Conuertimini & agite pœnitentiā ab omnib⁹ iniquitatibus vestris, & nō erit vobis in ruinā iniquitas. ^{† 31} Proiicite à vobis omnes iniquitates vestras in quib⁹ præuicati estis, & facite vobis cor nouū, & spiritū nouū. Et quare moriemini domus Israel? ^{† 32} Quia nolo mortem morientis, dicit dominus deus: reuertimini, & viuite.

Ioachim, Ioachaz & Iechonias captiui leonibus comparantur, ceteri vero rege carentes vagantur undique.

XIX.

Et tu fili hominis assume planctum super principes Israel, & dices: Quare mater tua leona inter leones cubauit? In medio leunculorū enutriuit catulos suos. ³ Et eduxit vnū de leunculis suis: leo factus est, & didicit capere prædā, hominēque comedere. ⁴ Et audierūt de eo gētes, & nō absq; vulneribus suis ceperūt eū, & adduxerūt eū in catenis in terrā Aegypti. ⁵ Quæ cum vidisset quoniam infirmata est, & periit expectatio eius, tulit vnū de leunculis suis, leonem constituit eum. ⁶ Qui incedebat inter leones, & factus est leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare: ⁷ didicit viduas facere, & ciuitates eorum in desertū adducere: & desolata est terra & plenitudo eius à voce rugitus illius. ⁸ Et cōuenerūt aduersus eum gentes vndique de prouinciis, & expanderunt super eum rete suam. In vulneribus earum captus est, ⁹ & miserunt eum in caueam. In catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miseruntque eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltra super mōtes Israel. ¹⁰ Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquā plātata est. Fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, ¹¹ & factæ sunt ei virgæ solidæ in sceptrā dominantium, & exaltata est statura eius inter frondes. Et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum, ¹² & euulsa est in ira, in terrāque proiecta, & ventus vrens siccauit fructum eius: marcuerunt & arefactæ sunt virgæ roboris eius. Ignis comedit eam. ^{† 13} Et nūc trāsplantata est in desertum in terra inuia & sitienti, ¹⁴ & egressus est ignis de virga ramorum eius qui fructum eius comedit, & nō fuit in ea virga fortis, sceptrum dominantium. Planctus est, & erit in planctum.

Beneficia educationis Aegyptiacæ ingratis Iudæis impropertantur propter eorum blasphemias & scelera: unde illorum sacrificia & legem reprobant.

XX.

Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis, venerunt viri de senioribus Israel vt interrogarent dominum, & sederunt coram me. ² Et factus est sermo domini ad me, dicens: ³ Fili hominis, loquere senioribus Israel, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus: Num ad interrogandum me vos venistis? Viuo ego, quia non respōdebo vobis, ait dominus deus. ⁴ Si iudicas eos, si iudicas fili hominis? Abominationes patrum eorū ostende eis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus

Depo. dist. 4. c. Intermittentes. 50. di. c. Pöderet. † Psal. 29. a. Infra 33. c. † Depo. dist. 4. c. Hanc societatem. c. Si auerterit. Infra eo. † Infra 33. d.

† Infra 33. c. Ma. † Infra 33. c.

† 3. q. 4. c. Hi qui. 23. q. 8. cap. His aquib⁹. De hac. c. Ad abolendum.

† Osee 13. d.

Anno ante Christum. 619. Anno mūd. di 343.

dominus deus: In die quā elegi Israel, & eleuauī manum meam pro stirpe domus Iacob, & apparui eis in terra Ægypti, & leuauī manum meam pro eis dicens: Ego dñs deus vester: ⁶ in die illa leuauī manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Ægypti, in terram quam prouiderā eis, fluentem lacte & melle, quæ est egregia inter omnes terras. ⁷ Et dixi ad eos: Vnusquisque offensiones oculorum suorum abiiciat, & in idolis Ægypti nolite pollui. Ego dñs deus vester. ⁸ Et irritauerunt me, nolueruntque me audire. Vnusquisque abominationes oculorū suorum nō proiecit, nec idola Ægypti reliquerunt. Et dixi vt effunderem indignationē meam super eos, & implerem irā meam in eis in medio terræ Ægypti. ⁹ Et feci propter nomen meum, vt non violaretur coram gentibus in quarum medio erant, & inter quas apparui eis, vt educerē eos de terra Ægypti. ¹⁰ Eieci ergo eos de terra Ægypti, & eduxi eos in desertū, ¹¹ & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo viuet in eis. ¹² Insuper & sabbata mea dedi eis, ^b vt esset signum inter me & eos, & scirēt quia ego dñs sanctificans eos. ¹³ Et irritauerunt me domus Israel in deserto: in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, & sabbata mea violauerunt vehementer. Dixi ergo vt effunderem furorem meum super eos in deserto, & consumerem eos. ¹⁴ Et feci propter nomen meum, ne violaretur corā gentibus de quibus eieci eos in cōspectu earum. ¹⁵ Ego igitur leuauī manū meam super eos in deserto, ne inducerem eos in terram quam dedi eis, fluentē lacte & melle, præcipuam terrarum omnium, ¹⁶ quia iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerūt, ^c & sabbata mea violauerūt. Post idola enim cor eorū gradiebatur. ¹⁷ Et pepercit oculus meus super eos, vt non interficerem eos: nec consumpsi eos in deserto. ¹⁸ Dixi autē ad filios eorum in solitudine: In præceptis patrum vestrorū nolite intedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec in idolis eorū polluamini. ¹⁹ Ego dñs deus vester. In præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite, & facite ea. ²⁰ & sabbata mea ^d sanctificate, vt sit signū inter me & vos, & sciatis quia ego dominus deus vester. ²¹ Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea non custodierūt vt facerent ea, quæ cū fecerit homo, viuet in eis: & sabbata mea violauerūt. Et comminatus sum vt effunderem furorem meum super eos, & implerē irā meā in eis in deserto. ²² Auerti autem manum meam, & feci propter nomē meum, vt non violaretur coram gentibus de quibus eieci eos in oculis earum. ²³ Iterum leuauī manum meam in eos in solitudine vt dispergerem illos in nationes, & ventilarem in ^d terras; ²⁴ eo quod iudicia mea nō fecissent, & præcepta mea reprobassent, & sabbata mea violassent, & post idola patrū suorū fuissent oculi eorū. ²⁵ Ergo & ego dedi eis ^e præcepta nō bona, & iudicia in quibus nō viuent: ²⁶ & pollui eos in muneribus suis, ^f cum offerrent omne quod aperit vuluam, propter delicta sua, & sciēt quia ego dñs. ²⁷ Quamobrē loquere ad domū Israel fili hominis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus deus: Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres vestri, cū spreuissent me contemnentes, ²⁸ & induxissem eos in terram super quam leuauī manum meā vt darem eis. ²⁹ Viderunt omnē collem excelsum, & omnē lignum nemorosum, & immolauerunt ibi victimas suas, & dederunt ibi irritationem oblationis suæ, & posuerunt ibi odorē suauitatis suæ, & libauerunt libationes suas. ²⁹ Et dixi ad eos: Quid est excelsum ad quod vos ingredimini? Et vocatum est nomen eius excelsum vsq; ad hanc diē. ³⁰ Propterea dic ad domū Israel: Hæc dicit dominus deus: Certe in via patrum vestrorum vos polluimini, & post offendicula eorum vos fornicamini. ³¹ Et in oblatione donorum vestrorum, cum traducitis filios vestros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis vestris vsq; hodie: & ego respondebo vobis, domus Israel: Viuo ego, dicit dominus deus, quia non respondebo vobis, ^h ³² neq; cogitatio mentis vestræ fiet, dicentium: Erimus sicut gentes, & sicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. ³³ Viuo ego, dicit dominus deus, quoniam in manu forti & in brachio extento & in furore effuso regnabo super vos. ³⁴ Et educam vos de populis, & congregabo vos de terris in quibus dispersi estis. In manu valida & in brachio extento & in furo-

†Leuit. 18. a.
Rom. 10. a.
†Exod. 20.
b. 31. a. Deu.
5. b.

†16. f

b. In signum ergo data sunt hæc, nō autem sine argumēto, nec ociosa, tanquā quæ a sapiente artifice darentur. Sabbata enim perseverantiā totius diei erga deū desertionis edocebāt. Agelli matī enim sumus, ait P'sal. sicut oues occisionis: scilicet cōsecrati & ministrātes omni tēpore fidei nostræ, & in ea perseverantes, & abstinētes ab omni auaritia. Irenæus libr. 4. cap. 30. c. Sabbati nōmīne requies est designata: interdū tamē crapulā & ebrietatē significatur: quia hæc erat, sicut & nūc est, Iudæorum pessima cōsuetudo, illō die deliciis affluere, dū spiritale sabbatū ignorant. Aug. de cōfess. fu. Euang. lib. 2. cap. 77. d. Nam & dominus sanctificauit diem sabbati, hoc est; segregauit ab aliis. Iam hic ab initio doctrinā hanc nobis innotuat deus, erudiens in circulo hebdomadis diē vnum integrū segregandū & reponendū in spiritualem operationem. Chr. in. 2. cap. Gene. homi. 10. e. Mala, quasi mala non sint comparatione peiorum, & bona quasi bona non sint comparatione meliorum. Greg. Mora. lib. 28. cap. 17. f. Non ait, cui obtulerit nūc deo quiddā exponunt, quod intelligendum sit eos hæc idolis obtulisse: quod fuit euidenter nefarium. Alij quod deo obtulerint ea, & tamē polluti monstrabātur: quia per talia sacrificia peccata virtutē sacrificij nō auferbantur, sed ex deuotione fideq; offerretū. D. i. ib. g. Loca sublimia & arboribus confita ad excercendam idololatriā apta elegerunt. Porro distributio ista collum & lignorū accommodata est pro generibus singulorum, quemadmodū moris est in prophetis Dion. ibi. h. Hunc habet sensum: Ne putetis cogitationes vestras, quibus cōtra me blasphematis, posse compleri. Dicitis enim: Nolumus esse sub domino, nec populus eius appellari: sed sicut cūcūta in toto orbe sunt nationes, & vnaquæque gens suo viuit arbitrio, vt colat ligna & lapides, & idolis seruiat: etiam nos vna gens erimus & pluribus. Ad quæ respōdet deus, iuratq; per semetipsum, & dicit: Non vos relinquam neq; contēnam, vt fugaces seruos domini negligentes solēt cōtemnere: sed ad meū retraham imperium, & brachio extento ac percutiente ac furore effuso in pristinam vos redigam seruitutem, & regnabo super vos: vt velitis nolitis me habeatis regem, & sentiat regem iratum, cuius clementiam neglexistis. Hiero. ibid.

re effuso regnabo super vos,³⁵ & adducam vos in desertum populorū, & iudicabor vobiscum ibi facie ad faciem.³⁶ Sicut iudicio contēdi aduersum patres vestros in deserto terræ Ægypti, sic iudicabo vos, dicit dñs.³⁷ Et subiiciā vos scepro meo, & inducam vos in vinculis fœderis.³⁸ Et eligam de vobis transgressores & impios, & de terra incolatus eorum educam eos, & terram Israel non ingredientur: & scietis quia ego dñs.³⁹ Et vos domus Israel, hæc dicit dominus deus: Singuli post idola vestra ambulate, & seruite eis. Quod si & in hoc non audieritis me, & nomē meum sanctum pollueritis vltra in muneribus vestris & in idolis vestris,⁴⁰ in monte sancto meo, in mōte excelsō Israel, ait dominus deus, ibi seruiet mihi omnis domus Israel, omnes, inquā, in terra in qua placebunt mihi. Et ibi quæram primitias vestras, & initiū decimarum vestrarum in omnibus sanctificationibus vestris.⁴¹ In odorem suauitatis suscipiam vos, cum eduxero vos de populis, & cōgregauero vos de terris in quas dispersi estis, & sanctificabor in vobis in oculis nationum.⁴² Et scietis quia ego dominus, cum induxero vos ad terram Israel, in terram pro qua leuavi manum meam vt darem eā patribus vestris.⁴³ Et recordabimini ibi viarum vestrarum, & omnium scelerū vestrorum quibus polluti estis in eis, & displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitiis vestris quas fecistis,⁴⁴ & scietis quia ego dominus, cū benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas, neq; secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait dominus deus.⁴⁵ Et factus est sermo domini ad me, dicens:⁴⁶ Fili hominis, pone faciem tuam contra viam austri, & stilla ad aphricum, & propheta ad saltum agri meridiani,⁴⁷ & dices saltui meridiano: Audi verbum domini: Hæc dicit dñs deus: Ecce ego succendam in te ignem, & comburā in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma succensionis. Et cōburetur in ea omnis facies ab austro vsque ad aquilonem,⁴⁸ & videbit vniuersa caro quia ego dominus succendi eam, nec extinguetur:⁴⁹ & dixi: † A, A, A, domine deus, ipsi dicunt de me: Nunquid non per parabolas loquitur iste?

Minatur dominus Israeli & Ammonitis gladium duplicatum, sed & triplicatum. XXI.

a. Querebatur seniores cur propheta per parabolas ita obscure illis loqueretur, cū manifestam quærent rationem: idcirco clarēnt exponit quod prius metaphorice prædixit Dio. ibi.

T factus est sermo domini ad me, dicens:² Fili hominis, pone faciem tuam ad Ierusalem, & stilla ad sanctuaria, & propheta contra humum Israel:³ & dices terræ Israel: Hæc dicit dominus deus: Ecce ego ad te, & eiciam gladiū meum de vagina sua, & occidam in te iustum & impium.

⁴ Pro eo autem quod occidi in te iustum & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab austro vsque ad aquilonem, vt sciat omnis caro quia ego dñs eduxi gladium meum de vagina sua irreuocabilem.⁶ Et tu fili hominis

⁷ ingemisce in cōtritione lumborū, & in amaritudinibus ingemisce corā eis.⁷ Cūq; dixerint ad te, Quare tu gemis? dices: Pro auditu, quia venit, & tabescet omne cor,

& dissoluentur vniuersæ manus, & infirmabitur omnis spiritus, & per cuncta genua fluent aquæ. Ecce venit, & fiet, ait dñs deus.⁸ Et factus est sermo domini ad me, dicēs:

⁹ Fili hominis, propheta, & dices: Hæc dicit dñs deus, Loquere: Gladius, gladius exacutus est, & limatus.¹⁰ Vt cædat victimas, exacutus est: vt splendeat, limatus est. Qui

moues sceptrum filij mei, succidisti omne lignum.¹¹ Et dedi eum ad leuigandum, vt teneatur manu. Iste exacutus est gladius, & iste limatus est vt sit in manu interficientis.

¹² Clama & vlula fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis du

cibus Israel qui fugerant. Gladio traditi sunt cum populo meo: idcirco plaude super femur,¹³ quia probatus est, & hoc cum sceptrum subuerterit, & non erit, dicit dominus deus.¹⁴ Tu ergo fili hominis propheta, & percutite manu ad manum, & duplicetur gladius ac triplicetur gladius interfectorum. Hic est gladius occisionis magnæ,

qui obstupefcere eos facit,¹⁵ & corde tabescere, & multiplicat ruinas. In omnib; portis eorum dedi conturbationem gladij acuti & limati ad fulgendum, amicti ad cætitus.¹⁶ Exacuere, vade ad dexteram siue ad sinistram, quocunque faciei tuæ est appe-

ditus.¹⁷ Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam.

b. Iubetur propheta vt tacet? illis nec interrogantibus cur ista vaticinatus sit, faciat quæ interrogetur, & respondeat quæ dominus locutus est. Ingemisce, inquit, iulare, nō leui voce nec dolore moderato: sed in contritione lumborum, vt gemitus tuus ex imis visceribus & amaritudine animi proferatur. Hierony. ibid.

c. Nam regia dignitas & vñctio in Sedecia finē habuit, quāuis quidā Machabeorum imposuerint sibi diademata: hoc autē non fuit per sacram vñctionem, nec per fixam & permanentem successionem. Dio. ibi.

Ego dñs locutus sum.¹⁸ Et factus est sermo domini ad me, dicēs.¹⁹ Et tu fili hominis, pone tibi duas vias, vt veniat gladius Regis Babylonis. De terra vna egredientur ambo. Et manu capiet coniecturam, in capite viæ ciuitatis coniciet.²⁰ Viā pones, vt veniat gladius ad^d Rabbath filiorum Ammon, & ad Iudam in Ierusalem munitissimam.

²¹ Stetit enim Rex Babylonis in biuio in capite duarum viarum, diuinationem quærens, commiscens sagittas. Interrogauit idola, exta consuluit.²² Ad dexteram eius facta est diuinatione super Ierusalē, vt ponat arietes, vt aperiat os in cæde, vt eleuet vocem in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt comportet aggerem, vt ædificet munitio-
E nes.²³ Erūtq; quasi consulēs frustra oraculum in oculis eorum, & sabbatorum ocium imitans. Ipse autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.²⁴ Idcirco hæc dicit dominus deus: Pro eo quod recordati estis iniquitatis vestræ, & reuelastis præuaricationes vestras, & apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris: pro eo
E inquam quod recordati estis, manu capiemiini.^c ²⁵ Tu autem profane impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita: ²⁶ hæc dicit dominus deus: Aufer cidarim tolle coronam. Nonne hæc est quæ humilem subleuauit, & & sublimem humiliavit? ²⁷ Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem, ponam eam. Et hoc nõ factum est donec veniret cuius est iudicium, & tradam ei.²⁸ Et tu fili hominis propheta, & dic: Hæc dicit dominus deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum. Et dices:
G Mucro, mucro, euagina te ad occidendum: lima te, vt interficias, & fulgeas: ²⁹ cū tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia; vt daretis super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita. ³⁰ Reuertere ad vaginā tuam in locum in quo creatus es. In terra natiuitatis tuæ iudicabo te, ³¹ & effundā super te indignationem meam. In igne furoris mei sufflabo in te, daboque te in manus hominum insipientium, & fabricatium interitum. ³² Igni eris cibus. Sanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni tradēris, quia ego dominus locutus sum.

d. Rabbath ciuitas metropolis est filiorū Ammon, & hodie Philadelphia nominatur: quæ sinistra via per quam Babylonius exercit⁹ venturus erat in Iudam; formidās declinare ad dexteram, scilicet Ierusalē memor illi⁹ interuentionis, quæ 185000. de exercitu Assyriorum vna nocte cæsa sunt. Hiero. ibi.

e. Tu inquam Sedecia propheta in deum fuit, cultum eius relinquens, & in Regem Babylonis impius per pacti eius transgressiōnem. Dion. ibid.

f. Cidarim insigne pontificis est, corona autem regis indicium. Nonne hæc est cidaris, & hæc est corona quæ nihil fecit iudicij, sed ad imitationē regis Babylonij quos volebat exaltabat, & quos volebat humiliabat? propterea non semel, nec bis tantū, sed tertio iniquitatem tibi ponā in perpetuū: quæ nõ statim tibi reputata est, sed donec veniat Christus, cuius est iudiciū, & tradat ei pater regnum & sacerdotium, vel ecclesiam de gentibus congregatam. Hier. ibi.

*Abominationes & scelera Ierosolymis perpetrata in sanguinis effusione, parentum in-
 honoratione, & sanctuarij à sacerdotibus pollutione.* XXII.

A T factum est verbum domini ad me, dicēs: ² Et tu fili hominis, nonne iudicas ciuitatē^a sanguinū, & ostendis ei omnes abominationes suas. ³ Et dices: Hæc dicit dominus deus: Ciuitas effundēs sanguinem in medio sui, vt veniat tēpus eius, & quæ fecit idola contra semetipsam vt pollueretur.
⁴ In sanguine tuo qui à te effusus est, deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti, polluta es. Et appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorū tuorū. Propterea dedisti te opprobriū gentibus, & irrisiōnem vniuersis terris^q quæ iuxta sunt, & quæ procul
B à te. Triūphabunt de te, sordida, nobilis, grandis interitu. ⁶ Ecce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendū sanguinem: ⁷ patrem & matrem cōtumeliis affecerunt in te. Aduenam calumniati sunt in medio tui: pupillū & viduā contristauerunt apud te: ⁸ sanctuaria mea spreuisti, & sabbata mea polluisti. ⁹ Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinē, & super montes comederūt in te: scelus operati sunt in medio tui. ¹⁰ Verēcundiōra patris discooperuerunt in te: immunditiā menstruata humiliauerunt in te. ¹¹ Et vnusquisq; in vxorem proximi sui operatus est abominationē, & socer nurum suam polluit nefariē, frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. ¹² Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem: vsuram & superabundantiam accepisti, ¹³ & auarē proximos tuos calumniabaris: mei q; oblita es, dicit dominus deus. ¹⁴ Ecce complosi manus meas super auaritiā tuam quam fecisti, & super sanguinem qui effusus est in medio tui. ¹⁵ Nunquid sustinebit cor tuū, aut præualebunt manus tuæ in diebus quos ego faciā tibi? Ego dominus locutus sum, & faciam. ¹⁶ Et dispergam te in nationes, & vētilabo te in terras. Et deficere faciam immunditiam tuam à te, ¹⁷ & possidebo te in conspectu gentium: & scies quia ego dominus. ¹⁸ Et factū est verbū domini ad me, dicens. ¹⁹ Fili hominis,

a. Quoniam sanguis propter vitalem quandā corpulentiam animam significat, in sacramētis animā di⁹ est. Scriptum est etiā: Effundit sanguinē, qui fraudat mercedē mercenarij. Mercedē sanguinem dicit, quoniam in ea sustentatur vita, quæ nomine sanguinis appellatur. Aug. q. 57. super Leuit. Pluraliter verò, licet min⁹ Latine, peccata intelligi volunt, quæ ex corruptione carnis & sanguinis veniūt, vt hic, Viri sanguinū & dolosi. & Libera me de sanguinibus. Idem in Psal. 20.

Here, s. e.

f. 14. q. 3. ca.
 Putant. cap.
 plerique.
 De vsur. ca.
 3. & 4. & ca.
 Consuluit.

b. Hoc est purgare eos per ignem tribulationis volui, & argentum vel aurum illos fieri quasi in fornace in imperfecta metalla versi sunt, hoc est, ad vitia etiam in tribulatione proruperunt. Gre. Psal. 3. par Admo. 14.

c. Dies autem furoris, est, quæ sibi unusquisque conciliat multitudine peccatorum. Hiero. ibi.
d. Fuerunt enim in urbe hac falsi prophetae aduersus sanctos prophetas & iustos aliquando coniurantes, sicut & contra Ieremiam dixerunt Iere. 26. Iudicium mortis viro huic. Diony. ibid.
e. Principes autem quos inferioris gradus homines intelligimus, luporum imitantur rapinam, ut effundant sanguinem non corporum, sed animarum: & auarè sectantur lucra, nequam illo contenti. Hiero. ibid.

a. Duæ istæ mulieres Samaria & Ierusalem, filiae fuerunt matris vnius, de Israel stirpe generatae: & fornicatae sunt in Aegypto in adolescentia sua. Neque enim acceperunt legem eductæ de Aegypto in monte Sina prohibentem eos venerari idola, nisi in Aegypto fuissent Aegyptia portenta venerata. Potest autem mater ambarum fuisse Cethea, de qua legimus supra 16. Pater vester Amorrhæus, & mater vestra Cethea. Hiero. ibid.
b. Dicitur autem Samaria Oholla soror maior propter pluralitatem plebis ac tribuum, & quoniam primus dux populi Israel fuit Iosue de tribu Ephraim pertinetem ad decem tribus: Regnum vero Iudæ est Oholiba, & dicitur soror minor, quia duntaxat duas habuit tribus Dio. ibi.

c. Iudæi cum Christo super generis nobilitate contendebant, dicentes: Nos ex fornicatione non sumus nati: nos patrem unum habemus deum, Legerant vique in scripturis fornicationem spirituales appellari idolatriam, per quam misera anima demonibus quasi prostituta subiicitur. Nepe Ezechiel nefandas idolatriæ superstitiones, quibus comminata erat Ierusalem commemorans, inquit. 16. cap. Et habes fiduciam in pulcritudine tua, fornicata es: in nomine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transenti, ut eius feres, &c. Et rursum cap. 23. Duæ mulieres filiae matris vnius fuerunt, & fornicatae sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt. Cyril. in Ioan. lib. 6. ca. 5.

versa est mihi domus Israel in scoriam. Omnes isti æs & stannum & ferrum & plumbum in medio fornacis, ^bscoria argenti facti sunt. ¹⁹ Propterea hæc dicit dominus deus: Eo quod versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ierusalem, ²⁰ congregatione argenti & aris & stanni & ferri & plumbi in medio fornacis, ut succendam in ea ignem ad conflandum. Sic congregabo in furore meo & in ira mea, & requiescam. Et conflabo vos, ²¹ & congregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius, ²² ut conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio eius. Et scietis quia ego dominus, cum effuderim indignationem meam super vos. ²³ Et factum est verbum domini ad me, dicens: ²⁴ Fili hominis, dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. ^{d 25} Coniuratio prophetarum in medio eius. Sicut leo rugiens rapiensque prædam, animas deuorauerunt: opes & pretium acceperunt: viduas eius multiplicauerunt in medio illius. ²⁶ Sacerdotes eius contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea. Inter sanctum & profanum non habuere distantiam, inter pollutum & mundum non intellexerunt, & a sabbatis meis auerterunt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum. ^{e 27} Principes eius in medio illius quasi lupi rapientes prædam, ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auarè sectanda lucra. ²⁸ Prophetæ autem eius lineabant eos absque temperamento, videntes vana, & diuinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit dominus deus: cum dominus non sit locutus. ²⁹ Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. ³⁰ Et quasiui de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam: & non inueni. ³¹ Et effudi super eos indignationem meam, & in igne iræ meæ consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait dominus deus.

Domus Israel duabus meretricibus comparatur, propter quarum immunditias ultio diuina paratur.

XXII.

I factus est sermo domini ad me, dicens: ² Fili hominis, ^a duæ mulieres filiae matris vnius fuerunt, ³ & fornicatae sunt in Aegypto. In adolescentia sua fornicatae sunt. Ibi subacta sunt vbera earum, & fracta sunt mammae pubertatis earum. ^{b 4} Nomina autem earum Oholla maior, & Oholiba soror eius minor. Et habui eas, & pepererunt filios & filias. Porro earum nomina, Samaria Oholla, & Ierusalém Oholiba. Fornicata est igitur super me Oholla, & infaniuit in amatores suos, in Assyrios propinquantibus, ⁶ vestitos hyacintho, principes & magistratus, iuuenes cupidinis vniuersos equites, ascensores equorum: ⁷ & dedit fornicationes suas super eos, electos filios Assyriorum vniuersos: & in omnibus in quos infaniuit, in immunditiis eorum polluta est. ⁸ Insuper & fornicationes suas quas habuerat in Aegypto, non reliquit. Nam & illi dormierunt cum ea in adolescentia sua, & illi confregerunt vbera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem suam super eam. ⁹ Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, & in manus filiorum Assur, super quorum infaniuit libidine. ^{† 10} Ipsi discooperuerunt ignominiam eius: filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gladio. Et facta sunt famosae mulieres, & iudicia perpetrarunt in ea. ¹¹ Quod cum vidisset soror eius Oholiba, plusquam illa infaniuit libidine, & fornicationem suam super fornicationem sororis suae ¹² ad filios Assyriorum praeiuit impudenter, ducibus & magistratibus ad se venientibus indutis veste varia, equitibus qui vectabantur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia. ¹³ Et vidi quod polluta esset via vna ambarum, ¹⁴ & auxit fornicationes suas. Cumque vidisset viros depictos in pariete, imagines Chaldaeorum expressas coloribus, ¹⁵ & accinctos balteis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, similitudinem filiorum Babylonis terrarumque Chaldaeorum in qua orti sunt, ¹⁶ infaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum, & misit nuntios ad eos in Chaldaeam. ¹⁷ Cumque venissent ad eam filii Babylonis ad cubile matrum, polluerunt eam in stupris suis, & polluta est ab eis, & saturata est anima eius ab illis

† Mich. 3. d.
Sopho. 3. d.

† Sup. 16. 6

† Isa. 47. a
Nabū. 3. b

ab illis. †¹⁸ Denudauit quoque fornicationes suas, & discooperuit ignominiā suam. Et recessit anima mea ab ea, sicut recesserat anima mea à sorore eius. ¹⁹ Multiplicauit enim fornicationes suas, recordans dies adolescētiæ suæ, quibus fornicata est in terra Ægypti: ²⁰ & insaniuit libidine super concubitū eorum, quorū carnes sunt vt carnes asinorum: & sicut fluxus equorū, fluxus eorum. ²¹ Et visitasti scelus adolescētiæ tuæ, quando subacta sunt in Ægypto vbera tua, & confractæ sunt māmæ pubertatis tuæ.

²² Propterea Oholiba, hæc dicit dominus deus: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus saturata est anima tua, & cōgregabo eos aduersum te in circuitu, ²³ filios Babylonis, & vniuersos Chaldæos, nobiles, tyrannosque, & principes, omnes filios Assyriorū, iuuenes forma egregia, duces & magistratus, vniuersos principes principum, & nominatos ascensores equorum. ²⁴ Et venient super te instructi curru & rota, multitudo populorum. Lorica & clypeo & galea armabūtur contra te vndiq;. Et dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudiciis suis. ²⁵ Et ponam zelum meum in te, quem tecum exercent in furore. ^d Nasum tuum & aures tuas præcident, & quæ remanserunt, gladio concident. Ipsi filios tuos & filias tuas capient, & nouissimum tuum deuorabitur igni. ²⁶ Et denudabunt te vestimētis tuis, & tollent vasa gloriæ tuæ. ²⁷ Et requiescere faciam scelus tuum de te, & fornicationē tuam de terra Ægypti. Nec leuabis oculos tuos ad eos, & Ægypti non recordaberis amplius: ²⁸ quia hæc dicit dominus deus: Ecce ego tradam te in manus eorum quos odisti, in manus de quibus satiata est anima tua: ²⁹ & agent tecum in odio. Et tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam, & ignominia plenam, & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum. Scelus tuum, & fornicationes tuæ, ³⁰ fecerunt hæc tibi, quia fornicata es post gentes inter quas polluta es in idolis earum. ³¹ In via sororis tuæ ambulasti, & dabo calicem eius in manu tua. ³² Hæc dicit dominus deus: ^e Calicem sororis tuæ bibes, profundum & latum. Eris in derisum & in subsannationem, quæ es capacissima: ³³ ebrietate & dolore repleberis, calice mœroris & tristitiæ, calice sororis tuæ Samariæ. ³⁴ Et bibes illum, & epotabis vsque ad feces, & fragmenta eius deuorabis, & vbera tua lacerabis, quia ego locutus sum, ait dominus deus. ³⁵ Propterea hæc dicit dominus deus: Quia oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuum, tu quoq; porta scelus tuum, & fornicationes tuas. ³⁶ Et ait dominus ad me, dicens: Fili hominis, nunquid iudicas Ohollam & Oholibam, & annuntias eis scelera earum: ³⁷ quia adulteratæ sunt, & sanguis in manibus earum, & cum idolis suis fornicatæ sunt. Insuper & filios suos quos genuerunt mihi, obtulerūt eis ad deuorandum. ³⁸ Sed & hoc fecerūt mihi: Polluerunt sanctuariū meū in die illa, & sabbata mea prophanauerūt. ³⁹ Cūque immolarent filios suos idolis suis, & ingrederētur sanctuarium meum in die illa vt polluerent illud, etiam hæc fecerunt in medio domus meæ: ⁴⁰ Miserunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntium miserant. ^f Itaque ecce venerunt quibus te lauiisti, & circumliuisti stibio oculos tuos, & ornata es mūdo muliebri. ⁴¹ Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te. Thymiana meum & vnguentum meū posuisti super eam, ⁴² & vox multitudinis exultantis erat in ea. Et in viris qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebāt de deserto, posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosas in capitibus eorum. ⁴³ Et dixi ei quæ attrita est in adulteriis: Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiā hæc. ⁴⁴ Et ingressi sunt ad eam: ^g quasi ad mulierem meretricem, sic ingrediebantur ad Ohollam & ad Oholibam mulieres nefarias. ⁴⁵ Viri ergo iusti sunt. Hi iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium sanguinem, quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum: & cum Italis suis fornicatæ sunt. ⁴⁶ Hæc enim dicit dominus deus: Adduc ad eas multitudinem, & trade eas in tumultum & in rapinam, ⁴⁷ & lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladiis eorum. Filios & filias earum interficient, & domos earum igne succendent. ⁴⁸ Et auferam scelus de terra, & discent omnes mulieres ne faciant secundum scelus earum. ⁴⁹ Et dabunt scelus vestrum super vos, & peccata idolorum vestrorum portabitis, & scietis quia ego dominus deus.

d. Vnde & nasus ei præcidi-
tur, & aures amputantur,
quia odorem bonæ fragran-
tiæ verterat in foetorem, &
audierat iudiciū sanguinis:
quod non solum de odore
& auditu, sed de visu quoq;
intelligimus: quo quia ma-
le fuerant abuli Sampson &
Sedecias, priuantur. Sordū
quoq; & mutum deus fecit,
ne lingua eorū pertranseat
vsque ad terram: & tactus
omnis auferetur in his
qui vitam penitus perdide-
runt. Et hæc fient vt igni
cuncta purgentur, & pereat
Ægypti fornicatio, nec
vltra oculos suos ad mala
possit attollere. Hiero. ibi.
e. Hoc est, punitionem Sa-
marie extentam, acutam, &
vehementem gustabis. Quæ-
admodum enim à medico
quædam amara dantur po-
cula, vt noxius humor cor-
porum egeratur: sic deus
dat calicem tormentorum
meracissimū, vt quicquid
fellis & amaritudinis est vi-
torum à peccatoribus au-
feratur, & pristina eos resti-
tuat sanitati. Diony. ibid.

f Itaque nunc se iactant Iu-
dæi quod ex his qui idolo-
latriæ dediti fuerint, non
descenderunt. Sed vana &
friuola est eorum iactantia:
nam & patres eorum ado-
rauerunt vitulum conflati-
lem: & cum à iudicibus re-
gerentur, sæpius abierunt
post deos alienos, & tradi-
ti sunt in manus persecu-
tium. Denique cū princi-
patu regum gubernaretur,
frequenter admodum pro-
lapsi sunt in cultum idolo-
rum, vt tandem Babyloni-
cam perpessi sint captiui-
tatem in scelerum suorum
pœnam, Cyril. in Ioan. li. 6.
cap. 5.

Ex parabola olla ossibus plena, & igni admota, Ierusalem incendium, & populi exitium designatur.

X XIII.

a. Nono anno captiuitatis Iochin siue Iechonij: quito enim anno captiuitatis eius id exorsus est propheta, & decimo mense, decima die eius mensis factum est verbum domini ad Ezechielem prophetam in Babylonis regione constitutum. Hieron. ibid.

b. Ierusalem enim per ollam nunc exprimitur, vel quia populus in ea se collegit ad resistendum Chaldeis, vel quia deo disponente in ea congregati fuerunt, ut igne tribulationis torquerentur in ea, sicut coquantur carnes in olla. Dionys. ibid.

c. Mortuorum itaque vocabulo non est nisi quod amittit animam, de cuius facultate vivebat. Corpus est quod amittit animam, & amittendo fit mortuum, ita mortui vocabulum corpori coepit. Tertul. aduersus Marcion. lib. 5.

d. Hoc est, iam nunc pollui sanctuarium meum, ut incendatur templum, & cunctis alienigenis pateat ac profanis: & in quo habebatis superbiam, id est confidentiam & spem ac desiderium salutis vestrae, & ad cuius obsidionem vestrae animae formidabatur: filios quoque & filias quos vobis famulas ac pestilentia reliquos fecerant, cōsumam gladio. Hieron. ibid.

e. Cōsuendo est prophetis primo vaticinari de populo Iudeorum, eius vicia arguendo, & supplicia praedicendo, & vicissim prospera promittendo: deinde de ceteris gentibus quae Iudeis mala intulerunt, vel de eorum aduersitate gaudere. Ita & nunc postquam S. Ezechiel 2. cap. huius vsq; ad hunc locum de Iudeis locutus est, de aliis nationibus non nisi pauca interdum admiscens, nunc cōtra persecutores & hostes Iudeorum propheta in hoc ca. orditur, praesertim contra quatuor gentes, Ammonitas, Moabitas, Idumaeas & Philistaeos. Dionys. ibi.

ET factum est verbum domini ad me^a in anno nono, in mense decimo, decima die mensis, dicens:² Fili hominis, scribe tibi nomen diei huius in qua confirmatus est rex Babylonis aduersum Ierusalem hodie,³ & dices per prouerbiū ad domum irritatricem parabolam, & loquēris ad eos: Hæc dicit dominus deus: Pone ollam, pone inquam, & mitte in eam aquam.⁴ Cōgere frusta eius in eam, omnem partem bonam, & femur, & armum, electa, & ossibus plena.⁵ Pinguissimum pecus assume, cōpone quoq; strues ossium sub ea. Efferbuit coctio eius, & discocta sunt ossa illius in medio eius.⁶ Propterea hæc dicit dominus deus: † Væ ciuitati sanguinū,^b olla cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea. Per partes & per partes suas eiice eam. Non cecidit super eam fors.⁷ Sanguis enim eius in medio eius est: super lympidissimam petram effudit illum. Non effudit illum super terram ut possit operiri puluere,⁸ ut superinducerem indignationem meam, & vindicta vlciscerer. Dedi sanguinem eius super petram lympidissimam, ne operiretur.⁹ Propterea hæc dicit dominus deus: Væ ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram.¹⁰ Congere ossa quæ igne succendam. Consumuntur carnes, & concoquetur vniuersa compositio, & ossa tabescent.¹¹ Pone quoq; eam super prunas vacuum, ut incalescat, & liquefiat æs eius, & confletur in medio eius inquinamentum eius, & consumatur rubigo eius.¹² Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem.¹³ Immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, & nō es mundata à sordibus tuis. Sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te.¹⁴ Ego dominus locutus sum. Venit, & faciam, non transeam, neq; parcā, nec placabor. Iuxta vias tuas, & iuxta adinventiones tuas iudicabo te, dicit dominus.¹⁵ Et factum est verbum domini ad me, dicens:¹⁶ Fili hominis, ecce ego tollo à te desiderabile oculorum tuorum in plaga, & non planges neque plorabis, neq; fluent lachrymæ tuæ.¹⁷ Ingemisce tacens,^c mortuorum luctum non facies. Corona tua circumligata sit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis: nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes.¹⁸ Locutus sum ergo ad populum mane, & mortua est vxor mea vespere. Fecique mane sicut præceperat mihi.¹⁹ Et dixit ad me populus: Quare non indicas nobis quid ista significant quæ tu facis?²⁰ Et dixi ad eos: Sermo domini factus est ad me, dicens:²¹ Loquere domui Israel: Hæc dicit dominus deus: Ecce ego polluiam^d sanctuarium meum, superbiam imperij vestri, & desiderabile oculorum vestrorum, & super quo pauet anima vestra: & filij vestri & filiae vestrae quas reliquistis, gladio cadent.²² & facietis sicut feci. Ora amictu non velabitis, & cibos lugentiū non comedetis.²³ Coronas habebitis in capitibus vestris, & calceamenta in pedibus. Non plangetis neque flebitis, sed tabescetis in iniquitatibus vestris, & vnusquisque gemet ad fratrem suum.²⁴ Erūtq; Ezechiel vobis in portentum. Iuxta omnia quæ fecit, facietis cum venerit istud: & scietis quia ego dominus deus.²⁵ Et tu fili hominis, ecce in die qua tollam ab eis fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & desiderium oculorum eorum, super quo requiescunt animæ eorum, filios & filias eorum,²⁶ in die illa cum venerit fugiens ad te ut annuntiet tibi,²⁷ in die, inquam, illa aperietur os tuum cum eo qui fugit, & loquēris, & non silebis vltrā, erisque eis in portentum, & scietis quia ego dominus.

Ammoni, Moab, Seir, & Palestinis minatur dominus ultionem, quia afflictos Ierusalem affligebant, & de eorum afflictione gaudebant.

X XV.

ET factus est sermo domini ad me, dicens:² Fili hominis, pone faciē tuam cōtra filios Ammon, & prophetabis de eis,³ & dices filiis Ammon: Audite verbum domini dei. Hæc dicit dominus deus: † Pro eo quod dixisti, Euge euge super sanctuarium meum, quia pollutum est, & super terram Israel quoniā desolata est,

Anno ante Christum. 617. Anno mundi. 3345.

† Nahū. 3. d. Habac. 2. c.

B Sup. eo.

Anno ante Christū 615. Anno mundi. 3345. † 23. q. 4. c. Nabuchodonosor. 5. De Tyrus.

est, & super domū Iuda, quoniam ducti sunt in captiuitatē: ⁴ idcirco ecce ego tradam te filiis orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua. Ipsi comedent fruges tuas, & ipsi bibent lac tuum. ⁵ Dabóq; Rabba in habitaculum camelorum, & filios Ammon in cubile pecorum: & scietis quia ego dominus: ⁶ quia hæc dicit dominus deus: ^b Pro eo q̄ plausisti manu, & percussisti pede, & gauisa es ex toto affectu super terrā Israel: ⁷ idcirco ecce ego extendā manum meā super te, & tradam te in direptionē gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris & conteram, & scietis quia ego dominus. ⁸ Hæc dicit dominus deus: Pro eo quòd dixerūt Moab & Seir, Ecce sicut omnes gētes domus Iuda: ⁹ idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquā eius, & de finibus eius inclytas terræ. Beth Iesimoth & ^c Beelmeon & Cariathaim, ¹⁰ filiis orientis cum filiis Ammon. Et dabo eam in hæreditatem, vt non sit vltrā memoria filiorum Ammō in gentibus. ¹¹ Et in Moab faciā iudicia, & scient quia ego dominus. ¹² Hæc dicit dominus deus: Pro eo quòd fecit Idumæa vltionem, vt se vindicaret de filiis Iuda, peccauitque delinquēs, & vindiçtā expetiuit de eis: ¹³ idcirco hæc dicit dominus deus: Extendam manū meam super Idumæam: & auferam de ea hominem & iumentū, & faciam eam desertā ab austro. Qui sunt in Dedan, gladio cadent, ¹⁴ & dabo vltionem meam super Idumæam per manum populi mei Israel. Et facient in Edom iuxta iram meam & furorē meum, & sciēt vindiçtā meam, dicit dominus deus. ¹⁵ Hæc dicit dominus deus: Pro eo quòd fecerunt Palæstini vindiçtā, & vlti se sunt toto animo, interficientes & implentes inimicitias veteres, ¹⁶ Propterea hæc dicit dominus deus: Ecce ego extendam manum meam super Palæstinos, & interficiam interfectores, & perdam reliquias maritimæ regionis, ¹⁷ faciāque in eis vltiones magnas, arguens in furore: & scient quia ego dominus, cum dederò vindiçtā meam super eos.

Tyri inclytæ vrbis predicatur interitus, quia super Ierusalem contritione exultauit.

XXVI.

^A **E**T factum est in vndecimo anno prima mēsis, factus est sermo domini ad me, dicens: Fili hominis, pro eo quòd dixit ^a Tyrus de Ierusalem, Euge confractæ sunt portæ populorū, cōuersa est ad me, implebor, deserta est: ³ propterea hæc dicit dominus deus: Ecce ego super te Tyre, & ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascendit mare fluctuās: ⁴ & dissipabunt muros Tyri, & destruēt turres eius. Et radam puluerem eius de ea, & dabo eam in lympidissimam petram. ⁵ Siccatio sagenarū erit in medio maris, quia ego locutus sum, ait dominus deus, & erit in direptionem gentibus. ⁶ Filiæ quoque eius quæ sunt in agro, gladio interficientur, & scient quia ego dominus: ⁷ quoniam hæc dicit dominus deus: Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor Regem Babylonis ab aquilone, regem regum, cum equis & curribus, & equitibus, & cœtu populóq; magno. ⁸ Filias tuas quæ sunt in agro, gladio interficiet, & circumdabit te munitionibus, & comportabit aggerem in gyro. Et eleuabit contra te clypeum, ⁹ & ^b vineas & arietes temperabit in muros tuos, & turres tuas destruet in armatura sua. ¹⁰ Inundatione equorum eius operiet te puluis eorum: a sonitu equitum & rotarum & curruū mouebūtur muri tui. Cum ingressus fuerit portas tuas quasi per introitum vrbis dissipatæ, ¹¹ ungulis equorum suorum cōculcabit omnes plateas tuas: populum tuū gladio cadet: & statuæ tuæ nobiles in terram corruēt. ¹² Vastabūt opes tuas, diripiēt negotiationes tuas, & destruēt muros tuos, & domos tuas præclaras subuertent, & lapides tuos & ligna tua & puluerem tuum in medio aquarū ponent. ¹³ Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, & sonitus cithararum tuarum non audietur amplius. ¹⁴ Et dabo te in lympidissimam petram: siccatio sagenarū eris, nec ædificaberis vltrā, quia ego dominus locutus sum, dicit dominus deus. ¹⁵ Hæc dicit dominus deus de Tyro: Nūquid nō a sonitu ruine tue, & gemitu interfectorū tuorum, cū occisi fuerint in medio tui, cōmouebūtur insulæ, ¹⁶ & descendent de sedibus suis omnes principes maris, & auferent exuuias suas, &

b. Nec est latandum super malo alterius aut tribulatione. Hæc enim ecclesia cul: oribus suis lætitiā nō promittit, nisi ex magna tribulatione: neque in presenti seculo securitatem: quia reuera omnis lætitiā periculosa est, omnis securitas casibus plena, omnis iucūditas laqueis impeditur. Chryso. de Iephthe homil.

c. Beelmeon vsque hodie in Moab vicus maximus est, traditus est autem cū Beth Iesimoth & Cariathaim, & filiis Ammon, filiis orientis, scilicet Babylonis. Hiero. ibi.

a. Nunc ciuitas omnium quas habet Phœnicia, maxima & celeberrima, domina maris, & totius navigationis propter negotiationes quas cum insulis maris omnibus exercuerat, (orbis enim legitur quasi emporiū veluti ex prophetis liquet.) Fuit olim insula septingentis passibus præalto mari diuisa a continenti, quam obrem in corde maris sitam dicit Ezech. ca. 36. Postea per Alexandrū magnū agere ducentorum pedum, quem ex lapidibus Tyri veteris multis hominum millibus comportauerat, continenti iuncta est ab ortu. Diodor. in vita Alexandri, anno. 4.

b. Vineæ hoc loco accipiuntur pro bellico instrumento, quo muri vrbium destruuntur: quod dicitur vinea, quoniam iungitur muro & homines murum perforantes subitus latent, secūdu quod vinea muro adhæret & homines sub ea vmbra accipiunt. Dio. ibi.

c. Aliorum enim ruinæ, exēpla iustorum sunt, dum omnes infirmo & imbecillo statu, fluctuantque vestigio in isto seculo cōmoramur: & nunquam est nostra cerra securaque victoria, qui do egredientur ex te qui prius steterant: vel in exitu tuo, in fine & consummatione tua. Hiero. ibi.

a. Qualiter deuicta es a Chaldeis, o Tyre vrbs nobilis, & quæ adeo fortis fuit, vt te formidarent vniuersi fines terræ: sed & nauæ & negotiatores vndeque ad te venientes. Diony. ibid.

vestimenta sua varia abiicient, & induentur stupore? In terra sedebunt, & attoniti super repentino casu tuo admirabuntur, ¹⁷ & assumentes super te lamentum, dicent tibi: ^d Quomodo peristi, quæ habitas in mari vrbs inclyta, quæ fuisti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant vniuersi? ¹⁸ Nunc stupebunt naues in die paucis tui, & turbabuntur insulæ in mari, eo quod nullus egrediatur ex te, ¹⁹ quia hæc dicit dominus deus: Cum dederò te vrbem desolatam sicut ciuitates quæ non habitantur, & adduxero super te abyssum, & operuerint te aquæ multæ, ²⁰ & detraxero te cum iis qui descendunt in lacum, ad populum sempiternum, & collocauero in terra nouissima sicut solitudines veteres cum iis qui deducuntur in lacum, vt non habiteris: porro cum dederò gloriam in terra viuentium, ²¹ in nihilum redigam te, & non eris, & requisita non inuenieris vltra in sempiternum, dicit dominus deus.

Tyri vrbs opulentissimæ ruina defletur, cuius negotiationes plurimæ describuntur.

XXVII.

a. Habitat ergo iuxta littorā Tyrus siue Sor in introitu maris, vel quod prius insula fuit, vel quod portu tutissimo de alto venientes recipit naues, & est negotiatio populorum ad insulas multas, siue de insulis multis. Quod quidem vsq; hodie perseuerat, vt omnium propè gentium in illa exerceatur commercia. Hieron. ibid.

T factum est verbum domini ad me, dicens: ² Tu ergo fili hominis, assume super ^a Tyrum lamentum, ³ & dices Tyro, ^a quæ habitat in introitu maris, negotiatorum populorum ad insulas multas. Hæc dicit dominus deus: O Tyre, tu dixisti: Perfecti decoris ego sum, ⁴ & in corde maris sita. Finitimi tui qui te ædificauerunt, impleuerunt decorem tuum: ⁵ abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cedrum de Libano tulerunt vt facerent tibi malum: ⁶ quercus de Basan dolauerunt in remos tuos: trāstra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & prætoriola de insulis Italiæ. ⁷ Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velū, vt poneretur in malo: hyacinthus & ^b purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum. ⁸ Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui: sapientes tui Tyre facti sunt gubernatores tui: ⁹ senes Biblij & prudentes eius præbuerunt nautas ad ministerium variæ supellectilis tuæ. Omnes naues maris & nauē earū fuerunt in populo negotiationis tuæ. ¹⁰ Persæ & Lydi & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores, clypeū & galeam suspēderunt in te pro ornatu tuo. ¹¹ Filij Aradij cum exercitu suo super muros tuos in circuitu. Sed & Pigmei qui erant in turribus tuis, pharetras suas suspenderunt in muris tuis per gyrum. Ipsi ^c compleuerunt pulchritudinē suam. ¹² Carthaginenses negotiatores tui. A multitudinē cunctarum diuitiarū, argento, ferro, stanno, plumbūq;, repleuerunt nundinas tuas. ¹³ Græcia & Thubal, & Mosoch ipsi institores tui. Mācipia & vasa ærea adduxerunt populo tuo, ¹⁴ de domo Thogorma, equos & equites & mulos adduxerunt ad forum tuum. ¹⁵ Filij Dedā negotiatores tui. Insulæ multæ negotiatio manus tuæ. Dentes eburneos & hebeninos comutauerunt in pretio tuo. ¹⁶ Syrus negotiator tuus. Propter multitudinē operū tuorū guttā, & purpurā, & scutulata, & byssum, & sericū, & chodchod proposuerunt in mercatu tuo. ¹⁷ Iuda & terra Israel ipsi institores tui in frumento primo: balsamū & mel & oleum & resinā proposuerunt in nundinis tuis. ¹⁸ Damascenus negotiator tuus in multitudine operum tuorū, in multitudine diuersarum opū, in vino pingui, in lanis coloris optimi. ¹⁹ Dan & Græcia & Mozel in nundinis tuis proposuerunt ferrum fabrefactum, stacten & calamum in negotiatione tua. ²⁰ Dedā institores tui in tapetibus ad sedendum. ²¹ Arabia & vniuersi principes Cedar ipsi negotiatores manus tuæ, cum agnis & arietibus & hœdis venerunt ad te negotiatores tui. ²² Venditores Saba & Rema ipsi negotiatores tui, cum vniuersis primis aromatibus & lapide pretioso & auro quod proposuerunt in mercatu tuo. ²³ Haran & Chané & Eden negotiatores tui. Saba, Assur & Chelmad venditores tui, ²⁴ ipsi negotiatores tui multiphariam in inuolucris hyacinthi & polymitorum gazarūque pretiosarum, quæ obuolutæ & adstrictæ erant funibus, cedros quoque habebant in negotiationibus tuis. ²⁵ Naues maris principes tui in negotiatione tua, & repleta es, & glorificata nimis in corde maris. ²⁶ In aquis multis adduxerunt te remiges tui, & ventus auster contriuit te. In corde maris, ²⁷ diuitiæ tuæ, & thesauri tui & multiplex instrumentum tuum. Nautæ tui & gubernatores tui qui tenebant supellectilem ^f tuam,

tuam, & populo tuo præerant, viri quoque bellatores tui qui erant in te cum vniuersa multitudine tua, quæ est in medio tui, cadent in corde maris in die ruinæ tuæ. ²⁸ A sonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur classes, ²⁹ & descendent de nauibus suis omnes qui tenebant remū. Nautæ & vniuersi gubernatores maris in terra stabunt, ³⁰ & eiulabunt super te voce magna, & clamabunt amarè. Et superiaciet puluerem capitibus suis, & cinere conspergentur, ³¹ & radent super te caluitiū, & accingentur ciliciis. Et plorabunt te in amaritudine animæ ploratu amarissimo, ³² & assument super te carmen lugubre, & plangent te. ^b Quæ est vt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris? ³³ Quæ in exitu negotiationum tuarum de mari implesti populos multos, in multitudine diuitiarum tuarum & populorū tuorum ditasti reges terræ: ³⁴ nūc contrita es à mari, in profundis aquarum opes tuæ, & omnis multitudo tua quæ erat in medio tui, ceciderunt. ³⁵ Vniuersi habitatores insularum obstupuerunt super te, & Reges earum omnes tempestate percussi mutauerunt vultus. ³⁶ Negotiatores populorum sibilauerunt super te. Ad nihilum deducta es, & non eris vsq; in perpetuum.

b. Sicut antea non fuit gloriosior ea i diuitiis, potestate, hominumque frequentia, sic modo non est miserabilior ea. Diony. ibidem.

Contra superbum principem Tyri, & contra Sidonem inuehitur, quia filios Israel in sua ruina afflixit.
XXVIII.

A T factus est sermo domini ad me, dicens: ² Fili hominis, dic principi Tyri: Hæc dicit dominus deus: ^a Eo quod eleuatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum, & in cathedra dei sedi in corde maris: cum sis homo, & non deus: & dedisti cor tuum quasi cor dei. ³ Ecce sapientior es tu Daniele, omne secretum nō est absconditum à te. ⁴ In sapientia & prudentia tua fecisti tibi fortitudinem, & acquisisti aurum & argentum in thesauris tuis: ⁵ in multitudine sapientiæ tuæ, & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem, & eleuatum est cor tuum in robore tuo. ⁶ Propterea hæc dicit dominus deus: ^b Eo quod eleuatum est cor tuum quasi cor dei, ⁷ idcirco ecce ego adducam super te alienos robustissimos gētium: Et nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum. ⁸ Interficient & detrahent te, & morieris in interitu occisorum in corde maris. ⁹ Nunquid dicens loquēris, Deus ego sum, coram interficientibus te, cum sis homo, & non deus, in manu occidentium te? ¹⁰ Morte incircuncisorum morieris, in manu alienorum, quia ego locutus sum, ait dominus deus. ¹¹ Et factus est sermo domini ad me, dicens: Fili hominis, leua planctum super Regem Tyri, & dices ei: Hæc dicit dominus deus: [†] ^c Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, ¹² in deliciis paradisi dei fuisti. Omnis lapis preciosus operimentum tuum, sardius, topazius, & iaspis, chrysolithus, & onyx, & beryllus, sapphyrus, & carbunculus, & smaragdus. Aurum opus decoris tui, & foramina tua in die qua conditus es, præparata sunt. ¹⁴ Tu Cherub extentus & protegens, & posuit te in monte sancto dei. In medio lapidum ignitorum ambulasti, ¹⁵ perfectus in viis tuis à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. ¹⁶ In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora tua iniquitate, & peccasti, ^d & eieci te de monte sancto dei, & perdidit te, ô Cherub protegens, de medio lapidum ignitorum. ¹⁷ Et eleuatum est cor tuum in decore tuo. Perdidisti sapientiam tuam in decore tuo. In terram proieci te, ante faciem regum dedi te, vt cernerent te. ¹⁸ In multitudine iniquitatum tuarum, & iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam. Producam ergo ignem de medio tui qui comedat te, & dabo te in cinerem super terram in conspectu omnium videntium te. ¹⁹ Omnes qui viderint te in gentibus, obstupescunt super te. Nihil factus es, & non eris in perpetuum. ²⁰ Et factus est sermo domini ad me, dicens: ²¹ Fili hominis, pone faciem tuam contra Sidonem, & prophetabis de ea, ²² & dices: Hæc dicit dominus deus: ^d Ecce ego ad te Sidon, & glorificabor in medio tui. Et scient quia ego dominus, cum fecero in ea iudicia, & sanctificatus fuero in ea. ²³ Et immittam ei pestilentiam, & sanguinem in plateis eius, & corruent interfecti in medio eius gladio per circuitum: &

a. Propheta sapius loquitur quasi permixtum de diabolo & reprobis hominibus, quæ sunt membra eius. Scriptura enim interdum transit à diabolo ad membra eius, & è conuerso. Itaq; quædam in hoc capite scripta sunt, quæ verè, propriè & literaliter de rege Tyri dicuntur: quædam vtrò quæ verè, propriè ac literaliter de diabolo sunt sumenda, sicut patet: quanuis illa & de diabolo & de rege Tyri accipi aliquo modo possint. Dionys. ibi.

b. His verbis debemus hyperbolen accipere, quod in tantum intumuerit, & nescierint principes mensuram suam, vt elati felicitate seculi, & regni potentia, dum præsentia bona putant esse perpetua, homines se esse nescierint, & æternum sibi imperiū vindicarent. Hieronym. ibi.

c. Quid boni non habuit, si signaculū dei similitudinis fuit? Propheta sub typo & nomine regis Tyri, qui membrum erat diaboli, dicit de eo: Tu signaculum. Cyri. in Ioh. li. 6. c. 6.

d. Hic angelus qui decidit, magnam prius habuisse naturæ & donorum dei excellentiam in principio suæ creationis liquido demonstratur. Postquam vero inuenta est in eo iniquitas, omnia hæc diuinæ largitatis munera ei subtracta fuisse, & grauem exinde eius secutum ruinam. Bonus igitur fuit diabolus cum à deo crearetur, sed illam bonitatem non seruauit neque custodiuit in demutaram. Cyri. in Ioh. lib. 6. ca. 6.

† De p. di.
2. c. Principium. cap.
Si enim.
De cōf. di.
1. c. Hi duo.

scient quia ego dominus.²⁴ Et non erit vltra domui Israel offendiculū amaritudinis, & spina dolorem inferens vndiq; per circuitum eorum qui aduersantur eis, & scient quia ego dominus deus.²⁵ Hæc dicit dominus deus:^c Quando congregauero domū Israel de populis in quibus dispersi sunt, sanctificabor in eis corā gentibus, & habitabunt in terra sua quam dedi seruo meo Iacob,²⁶ & habitabunt in ea securi. Et ædificabunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt cōfidenter cum fecero iudicia in omnibus qui aduersantur eis per circuitum, & scient quia ego dominus deus eorum.

Contra Ægyptum & regem eius instatur, quia tandem in solitudinem redigetur.

XXIX.

a. In duodecima, vel vtraliq; volunt, vna, vel vndecima die mensis decimi, decimi anni transmigrationis Iechonias, reuelatur Ezechiel post Tyrum Ægypti ex-cidium: iubeturq; propheta versus Ægyptum faciē suam dirigere, vt ex modo intueđi insinuetur quāta calamitas prænuntianda sit de Ægypto. Dion. ibid.
b. Ponit autem dominus in maxillis draconis istius frenum, & perforat labia eius, atque constringit armille circulo, quando per ecclesiasticos viros, qui in scripturis sanctis eruditū sunt, imponit demoni & sequacibus suis hæreticis silentium, & vniuersa peruersitatis dogmata dissoluuntur. Agglutināque pisces fluminum eius pennas ipsius vel squāmmis, quibus hæretici per superbiam ad alta festinant: vt & ipsi iuncti cū dracone, vñ cum eo corpus efficiant, & copulentur ei vel in erroris consortio, vel in pœnæ similitudine: quomodo qui adhæret domino, vnus spiritus est. Hieron. ibid.

IN^a anno decimo, decimo mense, duodecima die mensis, factum est verbū domini ad me, dicens:² Fili hominis, pone faciē tuā contra Pharaonem regē Ægypti, & prophetabis de eo, & de Ægypto vniuersa³ loquere, & dices: Hæc dicit dominus deus: Ecce ego ad te Pharaon rex Ægypti draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius, & ego feci memetipsum.^{b 4} Et ponam frenum in maxillis tuis, & agglutinabo pisces fluminum tuorum squāmmis tuis. Et extraham te de medio fluminum tuorum, & vniuersi pisces tui squāmmis tuis adherēbunt.⁵ Et proiciam te in desertum, & omnes pisces fluminis tui. † Super faciē terræ cades. Non colligēris neq; congregaberis. Bestiis terræ & volatilibus cœli dedi te ad deuorandum,⁶ & scient omnes habitatores Ægypti, quia ego dominus. Pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel,⁷ quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & lacerasti omnem humerum eorum, & innitētibz eis super te comminutus es, & dissoluisti omnes renes eorum:⁸ propterea hæc dicit dominus deus: Ecce ego adducam super te gladium meum, & interficiam de te hominem & iumentum.⁹ Et erit terra Ægypti in desertum, & in solitudinem, & scient quia ego dominus. Pro eo quod dixeris, Fluuius meus est, & ego feci eum:¹⁰ idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua. Dabōque terram Ægypti in solitudinem gladio dissipatam, à turre Syenes vsq; ad terminos Æthiopiæ.¹¹ Non pertransibit eam pes hominis, neq; pes iumenti gradietur in ea, & non habitabitur quadraginta annis.¹² Dabōque terram Ægypti desertam in medio^c terrarum desertarum, & ciuitates eius in medio vrbiū subuerfarum, & erunt desolatæ quadraginta annis. Et dispergam Ægyptios in nationes, & vētilabo eos in terras:¹³ quia hæc dicit dominus deus: Post finem quadraginta annorum congregabo Ægyptum de populis in quibus dispersi fuerant,¹⁴ & reducam captiuitatem Ægypti, & collocabo eos in terra Phathures, in terra natiuitatis suæ in terra de qua sumpti sunt. Et erunt ibi in regnum humile,¹⁵ & inter cætera regna erit humillima. Et non eleuabitur vltra super nationes, & imminuam eos ne imperent gentibus,¹⁶ neque erunt vltra domui Israel in confidentia, docentes iniquitatem, vt fugiant, & sequantur eos, & scient quia ego sum dominus deus.^{d 17} Et factum est in vigesimo & septimo anno in primo in vna mēsis, factum est verbum domini ad me, dicens.¹⁸ Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitū suum seruitute magna aduersus Tyrum. Omne caput decaluatū, & omnis humerus depilatus est. Et merces nō est reddita ei, neq; exercitui eius de Tyro pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam,¹⁹ Propterea hæc dicit dominus deus: † Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Ægypti, & accipiet multitudinem eius: & depredabitur manubias eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius,²⁰ & operi pro quo seruiuit aduersus eam. Dedi ei terram Ægypti, pro eo quod laborauerit mihi, ait dominus deus.²¹ In die illa pullulabit cornu domui Israel, & tibi dabo apertum os in medio eorum, & scient quia ego dominus.

A Anno ante Christum. 616.
Anno mūdi. 3446.

† 23. 9. 3. c. 1.

c. Terræ ante Ægyptū deserta, Idumæa, Palæstina, regiones Moab & Ammō, de quarū desertione superius tactum est, & hoc per. 40. annos. Nō enim occisi fuerunt, sed aliqui effugio euaferunt, & quidam per captiuitatem vel venundationē ad alienas perducti sunt regiones, post. 40. annos ad propria reuersuri. Dion. ibid.

d. Causa autem iræ domini contra Ægyptum illa est, quod populum dei suo decepit auxilio, ne speraret in deum, & illum ad iracundiam prouocaret: In illo, inquit, die quo Ægyptus capta fuit, pullulabit cornu domus Israel: haud dubium quin regū genus significet. Quod quidā referunt ad Zorobabel filiū Salathiel, qui per Iechoniam de stirpe David generatus est. Hieron. ibid.

Anno ante Christum. 509.
Anno mūdi. 3303.

† 23. 9. 3. c. 1.

Ægypti & vrbiū eius destructio plangitur, ac Æthiopiæ & vrbiū illi fœderatarum.

XXX.

Et factum

A T factū est verbū domini ad me, dicens: ² Fili hominis, propheta, & dic: Hæc dicit dominus deus: Vlulate, vë vë ^a diei, ³ quia iuxta est dies, & appropinquat dies domini, dies nubis, tempus gentiū erit. ⁴ Et veniet gladius in Ægyptum, & erit pavor in Æthiopia, cū ceciderint vulnerati in Ægypto, & ablata fuerit multitudo illius, & destructa fundamenta eius. ⁵ Æthiopia & Libya & Lydi & omne reliquum vulgus, & Chub & filij terræ fœderis cum eis gladio cadēt. ⁶ Hæc dicit dominus deus: Et corruent fulcientes Ægyptū, & destruetur superbia imperij eius. A turre Syenes gladio cadent in ea, ait dominus exercituū. ⁷ Et dissipabūtur in medio terrarum desolataram, & vrbes eius in medio ciuitatum desertarum erunt, ⁸ & scient quia ego dominus deus, cū dederō ignem in Ægypto, & attriti fuerint omnes auxiliares eius. ⁹ In die illa egredientur nuntij à facie mea in trieribus ad conterendam Æthiopiæ confidentiam, & erit pavor in eis in die Ægypti, quia absq; dubio veniet. ¹⁰ Hæc dicit dominus deus: ^b Et cessare faciam multitudinem Ægypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis. ¹¹ Ipse & populus eius cum eo, fortissimi gentiū adducētur ad disperdendā terram. Euaginabunt gladios suos super Ægyptum, & implebunt terrā interfectis, ¹² & faciam alueos fluminum aridos, & tradam terram in manus pessimorum, & dissipabo terram & plenitudinem eius in manus alienorū. Ego dominus locutus sum. [†] ¹³ Hæc dicit dominus deus: Et disperdā simulachra, & cessare faciā idola de Memphis, & dux de terra Ægypti non erit amplius. Et dabo terrorem in terram Ægypti, ¹⁴ & disperdā terram Phathures, & dabo ignem in Taphnis, & faciam iudicia mea in Alexādia, ¹⁵ & effundam indignationē meam super Pelusium robur Ægypti, & interficiam multitudinem Alexandriæ, ¹⁶ & dabo ignem in Ægypto. Quasi parturiens dolebit ^c Pelusium, & Alexandria erit dissipata, & in Memphis angustia quotidiana. ¹⁷ Iuuenes Heliopoleos & Bubasti gladio cadent, & ipse captiuæ ducentur. ¹⁸ Et in Taphnis nigrescet dies cum contriuero ibi sceptrā Ægypti, & defecerit in ea superbia potentia eius. Ipsam nubes operiet, filia autē eius in captiuitatem ducetur. ¹⁹ Et iudicia faciam in Ægypto, & scient quia ego dominus. ²⁰ Et factū est in vndecimo anno, in primō mense, in septima mensis, factū est verbum domini ad me, dicens: ²¹ Fili hominis, brachium Pharaonis regis Ægypti confregi, & ecce non est obuolutum, vt restitueretur ei sanitas, vt ligaretur pannis, & fasciaretur linteolis, & recepto robore posset tenere gladium. ²² Propterea hæc dicit dominus deus: Ecce ego ad Pharaonem regem Ægypti, ^d & comminuam eius brachium forte, sed confractū, & deiiciam gladium de manu eius. ²³ Et dispergam Ægyptum in gentibus & ventila bo eos in terris. ²⁴ Et cōfortabo brachia regis Babylonis, dabóque gladium meum in manu eius. Et cōfringam brachium Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius, ²⁵ & confortabo brachia regis Babylonis, & brachia Pharaonis concident. Et scient quia ego dominus, cum dederō gladium meum in manu regis Babylonis, & extenderit eum super terram Ægypti. ²⁶ Et dispergam Ægyptum in nationes, & ventila bo eos in terras, & scient quia ego dominus.

Vt Assur sublimis deiectus est, ita Pharao Ægyptius rex humiliandus est.
XX XI.

Anno ante
Christum.
615.
Anno mū-
di, 347.

A T factum est in anno vndecimo, tertio mēse, vna mensis, factum est verbum domini ad me, dicens: ² Fili hominis, dic Pharaoni regi Ægypti, & populo eius: Cui similis factus es in magnitudine tua? ^a Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis, & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter cōdenfas frondes eleuatum est cacumen eius. ⁴ Aquę nutrierunt illum, abyssus exaltauit illum. ^b Flumina eius manabant in circuitu radicū eius, & riuos suos emisit ad vniuersa ligna regionis. ⁵ Propterea eleuata est altitudo eius super omnia ligna regionis, & multiplicata sunt arbuta eius, & eleuati sunt rami eius præ aquis multis. ⁶ Cūque extendisset vmbra suam, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & sub frondibus eius genuerunt omnes bestię saltuum, & sub vmbaculo illius habitabat

a. Quoniam magna Ægypto imminet afflictio, quæ die diuinitus præstituta intelligenda est ipsis non diei imminere. Frequenter enim in scripturis adscribitur tempori, quod contingit in tempore, atque hominibus temporaliter accidit. Sic nāq; ait Saluator Mat. 6 Sufficit diei malicia sua. Et Paulus Ephes. 5. Quoniam dies mali sunt. Dies enim vltionis domini imminet Ægypto: & dies nubis id est Babylonica persecutionis ac tempestatis. Dio. ibid.

b. Vt autem sciremus quis esset iste gladius qui vastaret Ægyptū, & terreret Æthiopiam, sequitur manifestius: Et cessare faciā multitudinem Ægypti in manu Nabuchodonosor regis Babylonis: qui non solum veniet sed veniet multis comitatus nationibus: ita vt omnis Ægyptus interfectorum sanguine compleatur: tantaque erit ira domini, vt siccentur aluei fluminum vsque ad solū: & in manu pestilentium sue hominum pessimorum plenitudo Ægypti desoleatur. Hiero. ibi.

c. Pelusium ciuitas magna Ægypti, ambitu 20. stadio rum. Hoc tēpore dici videtur Damia, à qua ostium primum Nili versus Palestinam dicitur Pelusiacum. Iuxta autem Pelusium & mare vorago est, & vlt; & Casii montem per stadia amplius 20. habetque Ægyptus ab ea parte difficilē aditum.

d. Per hoc quod dominus brachium Pharaonis confregit, & cōtra eū brachia regis Babylonis corroborauit, datur intelligi quod deus frequenter vnum iniquū per alterū punit, atque vicissim malos per peiores ac pessimos tribulat & affligit, vt minus mali corrigantur, & deum agnoscant, pessimi autē penitus pereant. Dio. ibi.

a. Nec de rege Babylonis in presenti sermone vlla sit mētio, ne videatur contra captiuum populum positū in Chaldaea dominorū atq; regnantū, sed dicitur de rege Assyriorum, qui eo iam tēpore captus fuerat à ludæis, & omne robur Assyriorum Babylonio subiacebat imperio. Hiero. ibi.

b. Hoc est, opulentia eius vndique circūdedit eum, ita quod germinauit & floruit instar arboris, quæ copiosissimè irrigatur: atque de sua opulentia multos vici cinosditauit. Dionys. ibid.

c. Qui namq; accipi in cedris, abietibus, & platanis possunt, nisi illa virtut. im celestium, proceræ altitudinis agmina in æternæ lætitiæ viriditate plantata? Quæ quâvis excelsa sint cōdita, huic tamen primo angelo, nec prælata sunt, nec æquata. Qui speciosus factus in multis condensisq; frōdibus esse dicitur, quia prælatum cæteris legionibus, tanta illum species pulchriorem reddidit, quantæ & suppositæ angelorum multitudo decorauit. Gregor. Moral. lib. 32. ca. 24.

d. Cumque viderint cætera ligna tyloarū siue paradisi Assur cyparissum sententia dei corruisse, non eleuabuntur in superbiā: nec se esse aliquid æstimabunt, nec irrigationem aquarum suarū proprias arbitrabuntur diuitias, eo quod omnes rami eius & volatilia cœli & bestia terra quæ erant sub imperio Assur, deducantur in mortem ad terram ultimā. Hiero. ibid.

cœtus gentium plurimarū.⁷ Eratq; pulcherrimus in magnitudine sua, & in dilatatione arbuſtorum suorum. Erat enim radix illius iuxta aquas multas.⁸ Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei. Abietes non adæquauerunt summitatem eius, & platanus non fuerunt aquæ frondibus illius. † Omne lignum paradisi dei non est assimilatum illi, & pulchritudini eius,⁹ quoniam speciosum feci eum, & multis cōdensisq; frondibus. Et æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiso dei.¹⁰ Propterea hæc dicit dominus deus: Pro eo q; sublimatus est in altitudine, & dedit summitatem suam virentem atque condensam, & eleuatum est cor eius in altitudine sua,¹¹ tradidi eum in manus fortissimi gentiū. Faciens faciet ei iuxta impietatem eius: & eieci eum:¹² & succident eū alieni, & crudelissimi nationum. Et proiciet eum super montes, & in cunctis conuallibus corruent rami eius. Et confringentur arbuſta eius in vniuersis rupibus terræ: & recedent de vmbraculo eius omnes populi terre, & relinquent eū.¹³ In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli: & in ramis eius fuerunt vniuersæ bestia regionis.¹⁴ Quamobrem non eleuabuntur in altitudine sua omnia ligna aquarum, nec ponent sublimitatem suam inter nemorosa atque frondosa, nec stabunt in sublimitate sua omnia quæ irrigantur aquis, quia omnes traditi sunt in mortem ad terram ultimam in medio filiorum hominum, ad eos qui descendunt in lacum.¹⁵ Hæc dicit dominus deus: In die quando descendit ad inferos, induxi luctum, operui eum abyſſo, & prohibui flumina eius, & coërcui aquas multas. Contristatus est super eum Libanus, & omnia ligna agri concussa sunt.¹⁶ A sonitu ruinæ eius commoui gentes, cum deducerem eum ad infernum cum iis qui descendebāt in lacum. Et cōsolata sunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia atque præclara in Libano, vniuersa quæ irrigabantur aquis.¹⁷ Nam & ipsi cum eo descendunt ad infernum, ad interfectos gladio: & brachium vniuersiusque sedebit sub vmbraculo eius in medio nationum eius.¹⁸ Cui assimilatus es o inclyte atque sublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram ultimam. In medio incircuncisorum dormies, cum eis qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharaon & omnis multitudo eius, dicit dominus deus.

† De poe. di. 2. c. Principium.

Pharaonis ruinam multi obstupuerunt, & eius ad inferos descensum. XXXII.

a. Prima die. 12. mensis anni duodecimi transmigratoris Ioachim siue Iechonia regis Iudæ, iubetur propheta assumere lamentū ex cōpulsione, nō ex irrisione super Pharaonem regem Egypti, & dicere ad eum: Tu assimilatus es cuius regi in superbia, potestate, fama & gloria, leonis cōparatione & draconis, propter tuam calliditatem, crudelitatem, & v. recitatem, vnde multos afflixisti. Diony. ibid.

b. Soli iniquitatis qui contrarius est soli iustitiæ, cum obicurus fuerit luna, quæ hereticorum sententia ecclesiam, & quæ a sole iniquitatis lumen putabatur accipere, non dabit lumen suū, nec decipiet credentes falsi nominis scientia. Omnia quoque luminaria, & quicquid videtur in hereticis esse doctrinæ, extincto draconis cecabitur, siue moriebuntur principe perditio: ita ut ipse dominus terram hereticorū operiat tenebris, ignorantia scilicet veritatis. Hiero. ibid.

ET factum est^a duodecimo anno in mense duodecimo, in vna mensis, factum est verbū domini ad me, dicens:² Fili hominis, assume lamentum super Pharaonem regem Egypti, & dices ad eum: Leoni gentiū assimilatus es, & draconis qui est in mari. Et ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina earū.³ Propterea hæc dicit dominus deus: Expandam super te rete meū in multitudine populorum multorum, & extrahā te in sagena mea: †⁴ & proiciā te in terram. Super faciem agri abiiciam te, & habitare faciā super te omnia volatilia cœli, & saturabo de te bestias vniuersę terre.⁵ Et dabo carnes tuas super montes, & implebo colles tuos sanie tua.⁶ Et irrigabo terram fœtore sanguinis tui super montes, & valles implebuntur ex te. †⁷ Et operiam cum extinctus fueris cœlos, & nigrescere faciam stellas eius.^b Solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum.⁸ Omnia luminaria cœli mœrere faciam super te, & dabo tenebras super terrā tuam, dicit dominus deus, Cum ceciderint vulnerati in medio terræ, ait dominus deus.⁹ Et irritabo cor populorū multorum, cum induxero cōtritionem tuā in gentibus super terras quas nescis,¹⁰ & stupeſcere faciam super te populos multos. Et reges eorum horrore nimio formidabunt super te propter vniuersas iniquitates quas operatus es, cum volare cœperit gladius meus super facies eorum, & obstupeſcent repente singuli pro anima sua in diæ ruinæ tuę,¹¹ quia hæc dicit dominus deus: Gladius regis Babylonis veniet tibi:¹² in gladiis fortiū deiiciā multitudinē tuam. Inexpugnabiles omnes gentes hæ. Et vastabunt superbiā Egypti, & dissipabitur multitudo eius.¹³ Et perdā omnia iumenta eius, quæ erant super aquas plurimas, & non conturbabit eas

Anno ante Christum. 614. Anno mūd. di. 349.

† Sup. 12. d. & 17. f.

† Isa. 13. d. Matt. 24. c. Ioel. 3. c.

eas pes hominis vltra, neq; vngula iumentorum turbabit eas.⁴¹ Tunc purissimas red-
dam aquas eorum & flumina eorū quasi oleum adducam, ait dñs deus,¹⁵ cum dederō
terram Ægypti desolatam. Deseretur autem terra à plenitudine sua, quando percus-
fero omnes habitatores eius: & scient quia ego dñs.¹⁶ Planctus est, & plangent cū fi-
lia gentium super Ægyptum: & super multitudinem eius plangēt eum, ait dominus
deus.¹⁷ Et factum est in duodecimo anno, in quintadecima mensis, factum est verbū
dñi ad me, dicens:¹⁸ Fili hominis, cane carmen lugubre super multitudinem Ægypti.
Et detrahe eam ipsam & filias gētium combustarum, ad terram vltimam, cum iis qui
descendunt in lacum.¹⁹ Quo pulchrior es, descende, & dormi cum incircūcisis.²⁰ In
medio interfectorum gladio cadent. Gladius datus est. Et attraxerunt eum & omnes
populos eius.²¹ Loquentur ei potentissimi robustorum de medio inferni, qui cū au-
xiliatoribus eius descenderunt, & dormierunt incircūcisi interfectiq; gladio.²² Ibi
Assur & omnis multitudo eius: in circuitu illius sepulchra eorum, omnes interfecti,
& qui ceciderunt gladio,²³ quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci. Et facta est
multitudo eius per gyrum sepulchri eius, vniuersi interfecti cadentēsq; gladio, qui
dederant quondam formidinem suam in terra viuentium.²⁴ Ibi Elam, & omnis mul-
tudo eius per gyrum sepulchri sui. Omnes hi interfecti ruentēsq; gladio, qui descē-
derunt incircūcisi in terram vltimam. Qui posuerunt terrorem suum in terra viuē-
tium, & portauerunt ignominiam suā cum iis qui descenderunt in lacū.²⁵ In medio
interfectorum posuerunt cubile eius in vniuersis populis eius, in circuitu eius sepul-
chrum illius. Omnes hi incircūcisi interfectiq; gladio. Dederunt enim terrorē suum
in terra viuentium, & portauerunt ignominiam suam cum iis qui descendunt in la-
cum. In medio interfectorum positi sunt.²⁶ Ibi Mosoch & Thubal & omnis multitu-
do eius: in circuitu eius sepulchra illius. Omnes hi incircūcisi interfectiq;, & cadē-
tes gladio, quia dederunt formidinem suam in terra viuentium,²⁷ & non dormient
cum fortibus cadentibūsq; & incircūcisis qui descenderunt ad infernum^f cū armis
suis. Et posuerunt gladios suos sub capitibus suis, & fuerunt iniquitates eorum in of-
fibus eorum, quia terror fortium facti sunt in terra viuentium.²⁸ Et tu ergo in medio
incircūcisorum contēreris, & dormies cum interfectis gladio.²⁹ Ibi Idumæa & re-
ges eius, & omnes duces eius, qui dati sunt cum exercitu suo cum interfectis gladio,
& qui cum incircūcisis dormierunt, & cū iis qui descenderunt in lacum.³⁰ Ibi prin-
cipes Aquilonis omnes, & vniuersi venatores, qui deducti sunt cum interfectis, pa-
uētes & in sua fortitudine confusi, quia dormierunt incircūcisi cū interfectis gla-
dio, & portauerunt confusionem suam cum iis qui descenderunt in lacū.³¹ Vidit eos
Pharao, & consolatus est super vniuersa multitudo sua quæ interfecta est gladio,
Pharao & omnis exercitus eius, ait dominus deus,³² quia dedit terrorem suum in ter-
ra viuentium, & dormiuit in medio incircūcisorum cum interfectis gladio, Pharao
& omnis multitudo eius, ait dominus deus.

*Pastoris officium est plagis domini occurrere, & misericordiam populo reuertenti promittere,
& impunitatem: si autem perseueret in peccatis, pœnam.* XXXIII.

¶ Hec. s. c.

ET factum est verbum dñi ad me, dicens:†¹ Fili hominis, loquere ad filios po-
puli tui, & dices ad eos:² Terra cum induxero super eam gladiū, & tulerit po-
pulus terræ virum vnum de nouissimis suis, & constituerit eum super se spe-
culatorem,³ & ille viderit gladium venientem super terram, & cecinerit buccina, &
annuntiauerit populo:⁴ audiens autē quisquis ille est, sonitum buccinæ, & non se ob-
seruauerit, veneritq; gladius & tulerit eum, sanguis ipsius super caput eius erit.⁵ Sonū
buccinæ audiuit, & nō se obseruauit: sanguis eius in ipso erit. Si autem se custodierit,
animam suam saluabit.⁶ Quod si speculator viderit gladium venientem, & non inso-
nuerit buccina, & populus se non custodierit, veneritque gladius & tulerit de eis a-
nimam,⁷ ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu spe-

e. Omnis enim qui fœdita-
tem suæ infirmitatis cōfide-
rare negligit, sed per elatio-
nis factū virtutis suę gloriā
attendit: vnde pulchrior
est, inde defecit: quia ex-
tollendo se de suis meritis,
inde in ima deterius cor-
ruit, vnde gloriosum se iu-
dicauit. Qui descendens
cum incircūcisis dormit,
quia in æterna morte cū
ceteris peccatoribus defi-
cit. Greg. Moral. lib. 24. c. 4.
d. Quauis angelorū atque
hominum longe sit natura
dissimilis, vna tamen pœna
implicat quos vnus in cri-
mine reatus ligat. Quod be-
ne ac breuiter insinuat pro-
pheta cum ait: Ibi Assur &
omnis multitudo eius, & in
circuitu eius sepulchra il-
lius. Quis nāque Assur su-
perbi regis nomine, nisi il-
le per elationem cadēs an-
tiquus hostis exprimitur,
qui pro eo quod multos ad
culpam pertrahit, cum vni-
uersa multitudo sua ad in-
ferni claustra descendit?
Greg. Moral. lib. 9. cap. 50.
e. Hi qui hereticorū princi-
pes extiterūt, ad tantū ma-
litiæ peruenire culmen at-
que cruciatum, vt nec cum
fortib⁹ qui à principio cor-
ruerunt, similia mereantur
ferre supplicia. Hiero. ibid.
f. Arma peccatū sunt mem-
bra eorum, quib⁹ peruersa
quæ concipiunt desideria
exequuntur. Greg. Moral.
lib. 9. cap. 46.
g. Consequenter præcepit
dominus viro perfecto vt
Pharaonis & Ægypti de-
plangat ruinam i. principū
mūdi & suorū subditorum,
qui omnes pariter in infer-
num descendunt, dum secu-
lariter conuersantes, terre-
na magis quā celestia ex-
petunt. Diony. ibi.
a. Si speculator constitutus
fuerit in populis vt annun-
tiet gladiū domini iramq;
venientē, & annuntiāte eo
popul⁹ audire noluerit, spe-
culator liber erit: & ille qui
oppressus est gladio, ipse
sanguinis sui sustinebit rea-
tū. Quod si audierit, salua-
bit animā suā. Si autē spe-
culator non sonuerit bucci-
na, & populus ignorans vē-
turū gladiū, nequaquam se
obseruauerit, populus mo-
rietur in sua iniquitate, &
sanguinem de manu specu-
latoris requiram. Hie. ibid.
b. Ad hoc enim speculato-
res, hoc est populorū præ-
positi constituti sūnt in ec-
clesiis, vt non parcāt obui-
gādo peccata. Nec ideo ta-
men ab huiusmodi culpa
penitus alienus est, qui li-
cet præpositus nō sit, in eis
tamen vitæ huius necessitā-
te coniungitur: multa mo-
nenda vel arguenda nouit,
& negligit, deuotans eorum
offensiones propter illa qui
bus in hac vita nō in debi-
tis vtitur, sed plusquam de-
buit delectatur. Aug. de ci-
uit. dei lib. 1. cap. 9.

c Non enim quia nouit occultata ut deus, propterea illico punit, sed clementer ferēs multis reuocat modis Cyril. in Ioan. li. 9. ca. 7.
 d. Admonet ne quis impatientes in operatione deficiat, ne quis tērationibus aut auocat aut victus, in medio laudis & gloria icinere deficiat, & pereant pręterita, dum quę cōperant definit esse perfecta, sicut scriptū ē: iustitia iusti non liberabit eū, &c. Cyp. de lapsis.
 e. Aspicit ipsā creaturā paulatim ad fructū promoueri. Sic & iustitia primō fuit in rudimētis, natura deū metuens dehinc per legem & prophetas promouit in infantiam: dehinc per euangelium in iuuentutem, nūc per paraclētū in maturitatē. Tertul. de virg. velādīs.
 f. Quę fuerint vię dei & pręcepta eius, nec ambiguum, nec obscurū est. De enim cum videret malitiā & falsorum cultus deorum per terram inualuisse, ut iā nomē eius ex hominū memoria fuisset penē sublatū, siquidem iudei quibus solis arcanū dei creditū fuerat, relicto deo ad colenda signēta irretiti dæmonum fraudibus aberrassent, nec increpati per prophetas reueri ad deum vellent: filiū suū principem angelorū legauit ad homines, ut eos cōuerteret ab impiis & vanis cultibus ad cognoscendum & colendum verum deum. Lactan. li. 4. ca. 14.
 g. Capta Ierusalē, tēplōque subuerso, pauperes terrę de quibus scribit Iere. cap. 39. soli relicti fuerant in Ierusalē, qui vineas & agros colerent, & in ruinis incēse vrbs habitaret: & cum deberēt agere pœnitētiā super his propter quę captiuitas venerat, seipsos cassa spe decipiētes loquebantur: Cum multo plures simus quā pater noster Abrahā qui hanc terram possedit, quare non possidebimus eā? Quibus respondit dominus, Abrahā vnū fide possedisse terrā repromissionis, istos autē incredulitate & sceleribus occupatos, etiā si plures sint possidere nō posse. Similique enumerat quid faciētes offendāt deum: sex videlicet peccatorum genera. Qui in sanguine comeditis, & oculos vestros leuatis ad immunditias, hoc est, ad idola vestra, & sanguinē funditis, hoc est, homicidium perpetratis, &c. Hiero. ibi.

a. Nōne nobis vel negligentia segnis, vel duritia crudelis adscribetur in die iudicii, quod pastores creditas & commissas nobis oues, nec curare in pace, nec in acie voluerimus armare? Nōne nobis ingeretur à domino, quod per prophetā suū clamat: Lac comedebatis, &c. Cyp. lib. 1. Epi. epist. 2.

culatoris requiram. ⁷ Et tu fili hominis, speculatorē dedi te domui Israel. Audiēs ergo ex ore meo sermonē, annuntiabis eis ex me. ⁸ Si me dicente ad impiū, Impie morie morieris, non fueris locutus ut se custodiat impius à via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinē autē eius de manu tua requirā. ⁹ Sin autē annuntiante te ad impium, ut à viis suis conuertatur, nō fuerit conuersus à via sua, ipse in iniquitate sua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. ¹⁰ Tu verò fili hominis, dic ad domum Israel: Sic locuti estis, dicentes: Iniquitates nostrę & peccata nostrā super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? ¹¹ Dic ad eos: Viuo ego, dicit dñs deus: ¹² nolo mortē impij, sed ut conuertatur impius à via sua, & viuat. Conuertimini à viis vestris pessimis. Et quare moriemini domus Israel? ¹³ Tu itaq; fili hominis dic ad filios populi tui: ¹⁴ Iustitia iusti non liberabit eum in quacunq; die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei in quacunq; die conuersus fuerit ab impietate sua. ¹⁵ Et iustus non poterit viuere in iustitia sua in quacunq; die peccauerit. ¹⁶ Etiam si dixerō iusto quòd vita viuat, & confusus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitię eius obliuioni tradentur: & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. ¹⁷ Si autem dixerō impio, Morte morieris, & egerit pœnitētiā à peccato suo, feceritq; iudiciū & iustitiā, ¹⁸ & pignus restituerit ille impius, rapināmq; reddiderit, in mandatis vitę ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum, vita viuet, & non morietur. ¹⁹ Omnia peccata eius quę peccauit, non imputabuntur ei. Iudiciū & iustitiā fecit, vita viuet. ²⁰ Et dixerunt filij populi tui: Non est æqui ponderis via domini. Et ipsorū via iniusta est. ²¹ Cū enim recesserit iustus à iustitia sua, feceritq; iniquitates, morietur in eis. ²² Et cum recesserit impius ab impietate sua, feceritq; iudiciū & iustitiā, viuet in eis. ²³ Et dicitis: ²⁴ Nō est recta via domini. Vnumquenq; iuxta vias suas iudicabo de vobis, domus Israel. ²⁵ Et factum est in duodecimo anno, in decimo mense, in quinta mensis transmigrationis nostrę, venit ad me qui fugerat de Ierusalē, dicens: Vastata est ciuitas. ²⁶ Manus autē domini facta fuerat ad me vespere antequam veniret qui fugerat, aperuitq; os meum donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non silui amplius. ²⁷ Et factum est verbum dñi ad me, dicēs: ²⁸ Fili hominis, qui habitant in ruinosis his, super humū Israel loquentes aiunt: Vnus erat Abrahā, & hæreditate possedit terram. Nos autem multi sumus, nobis data est terra in possessionem. ²⁹ Idcirco dices ad eos: Hęc dieit dñs deus: ³⁰ Qui in sanguine comeditis, & oculos vestros leuatis ad immunditias vestras, & sanguinem funditis, nunquid terrā hæreditate possidebitis? ³¹ Stetistis in gladiis vestris, fecistis abominationes, & vnusquisque vxorem proximi sui polluit, & terram hæreditate possidebitis? ³² Hęc dices ad eos: Sic dicit dominus deus: Viuo ego, quia qui in ruinosis habitant, gladio cadent: & qui in agro est, bestiis tradetur ad deuorandum: qui autem in pręsidiis & in spelūcis sunt, peste morientur. ³³ Et dabo terrā in solitudinem & in desertum, & deficiet superba fortitudo eius, & desolabūtur mōtes Israel, eo quòd nullus sit qui per eos trāseat. ³⁴ Et scient quia ego dñs, cum dederō terram eorum desolatam & desertam, propter vniuersas abominationes suas quas operati sunt. ³⁵ Et tu fili hominis, filij populi tui qui loquuntur de te iuxta muros, & in ostiis domorum, & dicūt vnus ad alterum, vir ad proximum suum loquentes: Venite & audiamus quis sit sermo egrediēs à domino: ³⁶ & veniunt ad te quasi si ingrediatur populus, & sedent corā te populus meus, & audiunt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt illos, & auaritiā suā sequitur cor eorum: ³⁷ & es eis quasi carmen musicū quod suauis dulcisq; sono canitur: & audiunt verba tua, & non faciunt ea: ³⁸ & cum venerit quod prędictum est, (ecce enim venit) tunc scient quia propheta fuerit inter eos.

Va pastoribus seipsos neglecto grege domini pascentibus, in quos dominus gregem visitans durē animaduertet, & gregi pacem afferet.

XXXIII.

Factum est verbum domini ad me, dicens: ¹ Fili hominis, propheta de^a pastoribus Israel, propheta, & dices pastoribus: Hęc dicit dominus deus: *Va* pastoribus

† 23. quęst. 4. ca. His à quibus. 16. q. 6. ca. Agnouimus. 1. Sup. 18. g. Sup. 18. f.

† 27. q. 1. c. 5.

† Sup. 18. g.

Anno ante Christū 614. Anno mūdā 348.

† Iere. 23. e.

pastoribus Israel, qui pascebāt semetipsos. Nōne greges à pastoribus pascūtur? ^b Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat occidebatis, gregem autē meum non pascebatis. ⁴ Quod infirmū fuit, non cōsolidastis: & quod agrotum, non sanastis. [†] Quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, nō reduxistis: & quod perierat, non quæstistis, sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia.

⁵ Et dispersæ sunt oues meæ, eo quod nō esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri, & dispersæ sunt. ⁶ Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerso colle excelsō, & super omnem faciem terræ dispersi sunt greges mei, & non erat qui requireret. Nō erat, inquam, qui requireret. ⁷ Propterea pastores audite verbum domini: ^d Viuo ego, dicit dominus deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinā, & oues meæ in deuorationem omnium bestiarum agri, eo quod non esset pastor (neq; enim quæsierunt pastores gregem meum, sed pascebant pasto-

^c res semetipsos, & greges meos non pascebant) ⁹ propterea pastores audite verbū dñi: ¹⁰ Hæc dicit dominus de⁹: Ecce ego ipse super pastores ^e requiram gregem meum de manu eorū, & cessare eos faciam, vt vltà non pascant gregem meū, nec pascant amplius pastores semetipsos. Et liberabo gregem meum de ore eorū, & non erit vltà eis in escam: ¹¹ quia hæc dicit dominus deus: Ecce ego ipse requirā oues meas, & visitabo eas. ¹² sicut visitat pastor gregem suum in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarū, sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus disper-

^d sæ fuerant in die nubis & caliginis. ¹³ Et educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israel, in riuis, & in cunctis sedibus terræ. ¹⁴ In pascuis vberrimis pascam eas: & in mōtibus excelsis Israel erunt pascua earum. Ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascuntur super montes Israel. ¹⁵ Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciā, dicit dominus deus. ¹⁶ Quod perierat, requiram: & quod abiectum erat, reducam: & quod cōfractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo: & quod pingue & forte, custodiam, & pascam illas in iudicio. ¹⁷ Vos autem greges mei, hæc dicit domi-

^e nus deus: ^f Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. ¹⁸ Nōne satis vobis erat pascua bona depasci? Insuper & reliquias pascuarum vestrarū conculcastis pedibus vestris: & cū purissimā aquam biberetis, reliquam pedib⁹ vestris turbabatis. ¹⁹ Et oues meæ iis quæ conculcata pedibus vestris fuerāt, pascebantur: & quæ pedes vestri turbauerant, hæc bibebant. ²⁰ Propterea hæc dicit dominus deus ad eos: Ecce

^f ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum. ²¹ Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris vtilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerētur foras, ²² saluabo gregem meum, & nō erit vltà in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus. [†] ²³ Et suscitabo super ea pastorem vnum qui pascat ea, seruum meum Dauid: ipse pascet ea, & ipse erit eis in pastorem. ²⁴ Ego autē dominus ero eis in deū, & seruus meus Dauid princeps in medio eorum. Ego dominus locutus sum. ²⁵ Et faciā cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra. Qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus: ²⁶ & ponā eos in circuitu collis mei benedictionem: ²⁷ Et dabit

^g nem: & deducam imbrem in tempore suo, & pluuiæ benedictionis erunt. ²⁸ Et dabit lignum agri fructum suum, & terra dabit germen suum, & erunt in terra sua absque timore. Et sciēt quia ego dominus, cum contriuero catenas iugi eorū, & eruerō eos de manu imperantium sibi. ²⁹ Et non erunt vltà in rapinam in gentibus, neq; bestia terræ deuorabunt eos, sed habitabunt confidenter absque vllo terrore. ³⁰ Et suscitabo eis germen nominatum, & non erunt vltà imminuti fame in terra, neque portabunt vltà opprobrium gentium. ³¹ Et sciēt quia ego dominus deus eorum cum eis, & ipsi populus meus, domus Israel, ait dominus deus. [†] ³² Vos autē greges mei, greges pascuæ meæ, homines estis, & ego dominus deus vester, dicit dominus deus.

^b Pinguedinem, vtpote ca-
seum, butyrum, quæ exla-
ste trahuntur.

^c Audi quid sequitur de
sta negligentia malorum, i-
mō falsorum pastorum: Et
disperse sūt oues meæ, & c.
Furantur lupi insidiātes, ra-
piunt leones frementes cū
oues non hærent pastori.
Aug. de pastorib. ca. 8.

^d Cū ergo pastoribus tali-
bus per quos dominica o-
ues negliguntur & pereūt,
sic comminetur: quid nos
aliud facere oportet, quā
colligendis & refouendis
Christi ouibus exhibere di-
ligentiam plenā? & c. Cypr.
Epist. 13. lib. 1.

^e Magnum quiddā dilecti-
simi, magnum, inquit, est ec-
clesiæ prælatio, & quæ mul-
ta indiget sapientia & forti-
tudine, qualē Christus pro-
posuit, vt nunquā oues de-
seramus, vt lupo generosē
resistamus. Hæc enim inter
pastorem est & mercenariū
differentia. Alter propriā,
contemptis ouibus, alter sua
contempra, ouium semper
saluti inuigilat. Chr. 10. ca.
Ioan. ho. 59.

^f Oues rationabiles, & di-
uersitatē inter pecus & pe-
cus suā propheta autoritā-
te demonstrat. Hier. aduer-
sus Iouinianum lib. 2.

^g Hoc est, quod vobis su-
perfuit, non pauperib⁹ ero-
gastis, neque vtiliter expē-
distis, sed impiē dilapida-
stis. Vtinam id ipsum pen-
saret ministri ecclesiæ. Quic-
quid enim de bonis eccle-
siæ simplici viuiatq; vesti-
tui superest, debetur egenis.
Sed pro dolor patri-
monium Christi in deliciis
deuoratur. Diony. ibi.

^h Non illud lignū in para-
diso, quod mortem dedit
protoplastis, sed lignū pas-
cionis Christi, vnde vita pā-
des à vobis Iudeis creditā
non est. Terrul. aduersus
Iudeos.

ⁱ Postem⁹ quod omnia iā
inducta sub nomine ouū,
gregū, seu pecorū, de homi-
nibus intelligantur, pandit
dominus adiciens: Vos autē
greges mei. Diony. ibid.

† 23. q. 4. c.
Displicet.
& q. 6. cap.
Quod erra-
uerat.
† 46. dist. c. 1

† Ioh. 10. b. g.
Isa. 40. c. 45.
b.
Danic. 9. g

† Ioh. 10. b

Idumæa vastabitur, quoniam populum domini hæcenus
afflixerit.

XXXV.

a. Si semper in prophetis esset sermo dei, & iuge in pectore eorum haberet hospitium, nunquam tam crebro Ezechiel poneret: Et factus est sermo domini ad me dicens. Sed quia ob humanā fragilitatem, & vitæ huius necessitates interdū recedebat ab eis, propterea Iohānes Baptista loquitur: Qui misit me baptizare, ipse dixit mihi: Super quem videris spiritum sanctum in specie columbæ descendentem, & manentem in eo ipse est. Nunquam enim propriū esset in Christo quod additur, & manēt in eo: nisi ab aliis nonnunquam recederet. Alioquin & ad Moysen loquitur deus: Aufferam de spiritu qui est in te: quem utique non habebat, nisi ad eum a domino descēdisset. Hiero. ibi. b. Docemur autem ex hoc capite, quod super terrenos, cupidos, & carnales, qui per mōtē Seir, Edom & Idumæā signantur, diuina venit vltio, eo quod filiis Israel religiosi & spiritualibus insidientur, aduersentur & noceant, eorumque opes diripere cupiāt. Ideo sicut facere iustis moliantur, ita fieri eis a deo. Dion. ibi.

ET factus est sermo domini ad me, dicens: ¹ Fili hominis, pone faciem tuā aduersum montem Seir, & prophetabis de eo, ² & dices illi: Hæc dicit dñs. deus: Ecce ego ad te mons Seir, & extendam manum super te, & dabo te desolatū atq; desertum. ³ Vrbes tuas demoliar, & tu desertus eris, & scies quia ego dominus, ⁴ eo quod fueris inimicus sempiternus, & concluseris filios Israel in manus gladii in tempore afflictionis eorum, in tēpore iniquitatis extreme. ⁵ Propterea viuo ego, dicit dominus deus, quoniam sanguini tradam te, & sanguis te persequetur. Et cū sanguinem oderis, sanguis persequetur te. ⁶ Et dabo montem Seir desolatū & desertum, & auferam de eo euntem & redeuntem, ⁷ & implebo mōtes eius occisorum suorū. In collibus tuis & in vallibus tuis atq; in torrentibus interfecti gladio cadent. ⁸ In solitudines sempiternas tradam te, & ciuitates tuæ non habitabūtur. Et scietis quia ego dñs deus, ⁹ eo quod dixeris: Duæ gentes & duæ terræ meæ erunt, & hæreditate possidebo eas, cum dominus esset ibi. ¹⁰ Propterea viuo ego, dicit dominus deus: ¹¹ quia faciā iuxta iram tuam, & secundum zelum tuum quem fecisti odio habēs eos, & notus efficiar per eos cū te iudicaui. ¹² & scies quia ego dominus. Audiui vniuersa opprobria tua quæ locutus es de montibus Israel, dicens: Deserti nobis ad deuorandū dati sunt. ¹³ Et insurrexistis super me ore vestro, & derogastis aduersum me. Verba vestra ego audiui. ¹⁴ Hæc dicit dominus deus: Latante vniuersa terra, in solitudinem te redigam: ¹⁵ sicut gauisus es super hæreditatem domus Israel eo quod fuerit dissipata, sic faciam tibi. Dissipatus eris mons Seir, & Idumæa omnis: & scient quia ego dominus.

Iudæa à gentibus usurpata, tandem non suis meritis, sed dei misericordia restituetur, ut in præceptis eius ambulet.

XXXVI.

a. Mōtes Israel nota maiore digni præter colles & monticulos, sunt quindecim insigniores, Iaphia, Libanus, Bahalgad, Hermon maior, Hermon minor, Thraconi montes, Galaad, Habarim, Ferreus mōs Seir, Ephraim montana, Samaria siue Saron, Gelboe montes, Acrabitenæ montes, Thabor. Quinq; montes in circuitu Ierusalē. De quibus Hiero. in locis Hebraicis, & post eum Zieglerus in sua Palestina.

b. Propterea loquitur dominus conculcatis montibus, & desolatis, & non solū montibus, sed & inferiorib; ac per singulos gradus in terra Iudæa, hoc est in mōte ecclesiæ conlitis, de qua scriptum est: Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, & collibus atque terrenis: quorum hyeme persecutionū & tēpore pressuræ augetur fides. Vallibus quoque his q̄ humilitate depresti sunt, & desertis ecclesiis & parietinis, atq; in toto orbe ecclesiarū cōciliabulis derelictis: qualis sub Diocletiano & Maximiano in toto orbe terrarum persecutio fuit: per quam proscriptæ sunt ecclesiæ atque vastatæ, quando sub Iannauerunt ecclesiā omnes gentiliū & hæreticorum gētes per circuitum: quod in igne zeli furoris sui locutus sit. Hieron. ibi.

Autem fili hominis, propheta super montes Israel, & dices: ¹ Montes Israel audite verbum dñi. ² Hæc dicit dominus deus: Eo quod dixerit inimicus de vobis, Euge altitudines sempiternæ in hæreditatem datæ sunt nobis: ³ propterea vaticinare, & dicit dñs deus: Pro eo quod desolati estis, & conculcati per circuitum, & facti in hæreditatem reliquis gentibus, & ascendistis super labium lingue & opprobrium populi, ⁴ propterea montes Israel audite verbum domini dei. Hæc dicit dominus deus montibus & collibus, torrentibus vallibusq; & desertis parietinis, & vrbibus derelictis, quæ depopulatæ sunt, & subsannatæ à reliquis gentibus per circuitum. ⁵ Propterea hæc dicit dominus deus: Quoniam in igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuersa, quæ dederunt terram meam sibi in hæreditatem cum gaudio & toto corde & ex animo, & eiecerunt eam vt vastaret, ⁶ idcirco vaticinare super humum Israel, & dices montibus & collibus, iugis & vallibus: Hæc dicit dominus deus: Ecce ego in zelo meo & in furore meo locutus sum, eo quod confusionem gentium sustinueritis, ⁷ Idcirco hæc dicit dominus deus: Ego leuauī manum meam, vt gentes quæ in circuitu vestro sunt, ipsæ confusionē suam portent: ⁸ vos autem montes Israel ramos vestros germinetis, & fructum vestrū afferatis populo meo Israel. Prope enim est vt veniat. ⁹ Quia ecce ego ad vos, & conuertar ad vos, & arabimini, & accipietis sementem, ¹⁰ & multiplicabo in vobis homines, omnemq; domum Israel. Et habitabuntur ciuitates, & ruinosæ instaurabuntur, ¹¹ & replebo vos hominibus & iumentis, & multiplicabuntur & crescent. Et habitare vos faciā sicut à principio, bonisq; donabo maioribus quàm habuistis ab initio: & scietis quia ego dominus. ¹² Et adducam super vos homines populum meum Israel, & hæreditate possidebunt te. Et eris eis in hæreditatem, & non addes vltra vt absq; eis sis. ¹³ Hæc dicit dominus deus: Pro eo quod dicunt de vobis, Deuoratrix hominum es, & suffocans gentem tuam: ¹⁴ propterea homines non comedes amplius, & gentem tuam necabis vltra, ait dominus deus. ¹⁵ Nec auditam faciam in te amplius confusionē gentium, & opprobrium populorum nequaquam portabis, & gētem tuam non amittes amplius, ait dominus deus. ¹⁶ Et factum est verbū domini ad me, dicens: ¹⁷ Fili hominis, do-

nis, domus Israel habitauerunt in domo sua, & c. polluerunt eam in viis suis & in studiis suis. Iuxta immunditiā menstruatae facta est via eorum coram me,¹⁸ & effudi indignationem meam super eos pro sanguine quem fuderunt super terram. Et in idolis suis polluerunt eam,¹⁹ & dispersi eos in gentes, & ventilati sunt in terras: iuxta vias eorum & ad inuentiones eorum iudicaui eos.†²⁰ Et ingressi sunt ad gētes ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis, Populus dñi iste est, & de terra eius egressi sunt.²¹ Et peperci nomini sancto meo, quod polluerat domus Israel in gentibus ad quas ingressi sunt.²² Idcirco dices domui Israel: Hec dicit dñs deus: Non propter vos ego faciam, domus Israel, sed propter nomen sanctum meum quod polluistis in gentibus ad quas intraistis.²³ Et sanctificabo nomen meum magnum quod pollutum est inter gentes, quod polluistis in medio earum: vt sciant gentes quia ego dñs, dicit dominus exercituum, cum sanctificatus fuero in vobis coram eis.²⁴ Tollam quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram.†²⁵ Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos.²⁶ Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri.† Et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum,²⁷ & spiritum meum ponam in medio vestri. Et faciam vt in praeceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & operiemini.²⁸ Et habitabitis in terra quam dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in deum.²⁹ Et saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris, & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, & non imponam vobis famem.³⁰ Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri, vt non portetis vltra opprobrium famis in gentibus.³¹ Et recordabimini viarum vestrarum pessimarum, studiorumq; non bonorum, & displicebunt vobis iniquitates vestrae & scelera vestra.³² Non propter vos ego faciam, ait dominus deus, notum sit vobis:† confundimini & erubescite super viis vestris domus Israel.³³ Hec dicit dñs deus: In die qua mundaui ero vos ex omnibus iniquitatibus vestris, & inhabitari fecero vrbes, & instaurauero ruinosa,³⁴ & terra deserta fuerit exulta, quae quondam erat desolata in oculis omnis viatoris,³⁵ dicent: Terra illa inculta, facta est vt horrus voluptatis: & ciuitates deserta & destitutae atq; suffossae, munitae federunt.³⁶ Et scient gentes quaecunque derelictae fuerint in circuitu vestro, quia ego dominus aedificaui dissipata, plantauique inculta: ego dominus locutus sum & fecerim.³⁷ Hec dicit dominus deus: Adhuc in hoc inuenient me domus Israel, vt faciam eis. Multiplicabo eos sicut gregem hominum,³⁸ vt gregem sanctum, vt gregem Ierusalem in solennitatibus eius. Sic erunt ciuitates defertae plenae gregibus hominum, & scient quia ego dominus.

Reducenda tandem duodecim tribus Israel aridis ossibus praedicantur: quarum vnicus erit pastor Christus, finale iudicium excurus.

XXXVII.

Acta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu dñi, & dimisit me in medio campi qui erat^a plenus ossibus,² & circumduxit me per ea in gyro: Erant autem multa valde super faciem campi, siccaeque vehementer.³ Et dixit ad me: Fili hominis, putasne viuent ossa ista? Et dixi: Domine deus, tu nosti.⁴ Et dixit ad me: Vaticinare de ossibus istis, & dices eis: Ossa arida, audite verbum dñi.⁵ Hec dicit dñs deus ossibus his: Ecce ego intromittam in vos spiritum, & viuetis,⁶ & dabo super vos neruos, & succrescere faciam super vos carnes, & superextendam in vobis cutem, & dabo vobis spiritum, & viuetis: & scietis quia ego dominus.⁷ Et prophetaui sicut praeceperat mihi. Factus est autem sonitus prophetante me, & ecce commotio. Et accesserunt ossa ad ossa, vnumquodque ad iuncturam suam.⁸ Et vidi, & ecce super ea nerui & carnes ascenderunt, & extenta est in eis cutis desuper, & spiritum non habebant.⁹ Et dixit ad me: Vaticinare ad spiritum, vaticinare fili hominis, & dices ad spiritum: Hec dicit dominus deus: A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super

c. Consequenter ostenditur quod filij Israel suis demeritis propriam terram perdididerunt, & ex sola dei misericordia eandem receperunt. Habitanes enim in terra sua, nomen dei inhonorauerunt, nec illud sanctum crediderunt. Sicque deum Israel blasphemauerunt, quia gentes haec cernentes reputabant deum Israel iniustum, qui tam malum haberet populum. Diony. ibid.

d. Recta de deo doctrina animam sanctificat, nomen autem domini apud homines pollui dicitur, cum per falsam doctrinam, haesim vel idololatriam, sacrificia vana offeruntur domino, qui autem vera sacrificia offert sancta, nomen suum sanctificare dicitur. Sacrificia enim sancta sunt, quae deo dedicata sunt. Chr. in Ioan. ho. 81.

e. Oportet vero aquam mundari prius & sanctificari a sacerdote: vt possit baptismo suo peccata hominis qui baptizatur, abluere, quia per Ezechielē prophetam dominus dicit: Et aspergam super vos aquam mundam, &c. Cypria. Epist. 12. f. Cor. lapideum tollit, cum a nobis superbiae duritiam subtrahit: & cor carneum tribuit, cum eadem duritiam ad sensum reducit. Grego. Moral. lib. 10. ca. 15.

g. Non carnaliter sicut carnalis Israel, sed spiritualiter sicut spiritualis Israel, debemus accipere. Ecclesia quippe sine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, atq; in aeternum regnatura cum Christo, ipsa est terra beatorum, terra viuendum. Ipsa est intelligenda patribus data, quando eis certa & immutabili dei voluntate promissa est: quoniam ipsa promissionis vel praedestinationis firmitatem iam data est, quae danda suo tempore a patribus credita est. August. de doctrina Christiana. lib. 3. cap. 34.

a. Resurrectio mortuorum futura propheta sub figura ostenditur.

b. Vtique cum spiritu suum dixerit, nunquid alium praeter spiritum sanctum nuncupauit? Neque enim statim spiritum suum diceret, ne hic spiritus a quatuor mundi posset venire cardinibus: quia veterum status hic quē videmus, partis, non vniuersitatis est. Et hic spiritus quo viuimus, singulorum non vniuersorum est. Spiritus autem sanctus est, & super omnes, & in omnibus sit. Amb. de spiritu sancto lib. 3. c. 20.

c. Vide nunc quē admodum & auditu in ossibus & motum prius ostēdat esse, quā vitae spiritus resudatur. Nā & super ossa arida iubetur audire, quasi sensum habeat audiendi: & hic accessisse vni quodque eorum ad suam copaginem propheticum sermone signatur. Magna domini gratia, quod futurae resurrectionis propheta testis adhibetur: vt nos quoque ea oculis viderem. Amb. de si. resur.

† Isa. 42. c. Roma. 2. d

† Sup. 11.

† Dec. 6. di. 4. cap. Nec quenquam. † Sup. 11. d

† Rom. 6. d

interfectos istos, & reuiuiscant. ¹⁰ Et prophetaui sicut praeceperat mihi. Et ingressus est in ea spiritus, & reuixerunt: steteruntque super pedes suos, exercitus grandis nimis valde. ¹¹ Et dixit ad me: Fili hominis, ossa haec vniuersa, domus Israel est. Ipsi dicunt: Aruerunt ossa nostra, & periit spes nostra, & abscissi sumus. ¹² Propterea vaticinare, & dices ad eos: Haec dicit dominus deus: Ecce ego aperiā tumulos vestros, & educā vos de sepulchris vestris populus meus, & inducā vos in terrā Israel. ¹³ Et scietis quia ego dominus, ^d cū aperuero sepulchra vestra, & eduxero vos de tumulis vestris popule meus, & dederō spiritū meum in vobis, & vixeritis. Et requiescere vos faciā super humum vestram, & scietis quia ego dominus locutus sum & feci, ait dominus deus. ¹⁵ Et factus est sermo domini ad me, dicens. ¹⁶ Et tu fili hominis sume tibi lignū vnū, & scribe super illud, Iudā & filiorū Israel, & sociorū eius. Et tolle lignum alterū, & scribe super illud, Ioseph lignum Ephraim, & cunctae domus Israel, sociorumq; eius. ¹⁷ Et adiunge illa vnum ad alterū tibi in lignū vnum, & erunt in vnionē in manu tua. ¹⁸ Cum autē dixerint ad te filij populi tui loquētes: Nonne indicas nobis quid in his tibi velis? loquēris ad eos: Haec dicit dominus deus: Ecce ego assumā lignum Ioseph quod est in manu Ephraim, & tribus Israel quae sunt ei adiunctae: & dabo eas pariter cum ligno Iudā, & faciam eas in lignū vnū, & erunt vnum in manu eius. ²⁰ Erunt autem ligna super quae scripseris, in manu tua in oculis eorū, ²¹ & dices ad eos: Haec dicit dominus deus: Ecce ego assumā filios Israel de medio nationū ad quas abierūt, & cōgregabo eos vndique, & adducā eos ad humum suā. ²² Et faciā eos in gentem vnā in terra in montibus Israel, & rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltra duae gentes, nec diuidentur amplius in duo regna. ²³ Neque polluentur vltra in idolis suis & abominationibus, & cunctis iniquitatibus suis, & saluos eos faciā de vniuersis sedibus suis in quibus peccauerūt: & emundabo eos, & erūt mihi populus, & ego ero eis deus: & ²⁴ & seruus meus Dauid, rex super eos & pastor vnus erit omnium eorū. In iudiciis meis ambulabunt, & mādata mea custodiēt, & facient ea. ²⁵ Et habitabunt super terram quā dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres vestri, & habitabunt super eā ipsi & filij eorum, & filij filiorū eorum vsq; in sempiternum, & Dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum. & ²⁶ Et percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. Et fundabo eos & multiplicabo, & dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuū. ²⁷ Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis deus, & ipsi erunt mihi populus. ²⁸ Et scient gentes quia ego dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Gog & Magog in gregem domini seuiantes, ab ouili repellentur, & occidentur. XXXVIII.

ET factus est sermo domini ad me, dicēs: & ² Fili hominis, pone faciem tuā cōtra ^a Gog, & terram Magog, principem capitis Mosoch & Thubal, & vaticinare de eo, & dices ad eū: Haec dicit dominus deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis Mosoch & Thubal ⁴ Et circumagā te, & ponā frenum in maxillis tuis, & educā te & omnem exercitum tuum, equos & equites vestitos loriceis vniuersos, multitudinem magnā hastam & clypeum arripientium & gladium. ⁵ Persā, Aethiopes, & Libyes cum eis, omnes scutati & galeati. ⁶ Gomer & vniuersa agmina eius, domus Thogorna latera aquilonis, & totū robur eius, populiq; multi tecum. ⁷ Præpara & instrue te, & omnem multitudinem tuam, quae coaceruata est ad te, & esto eis in præceptū. ⁸ Post dies multos visitaberis ^b In nouissimo annorum venies ad terrā quae reuerſa est à gladio, & congregata est de populis multis ad montes Israel qui fuerunt deserti iugiter. Haec de populis educta est, & habitabunt in ea confidenter vniuersi. Ascendens autē quasi tempeſtas venies & quasi nubes, vt operias terrā tu, & omnia agmina tua, & populi multi tecum. ¹⁰ Haec dicit dominus deus: In die illa ascendent sermones super cor tuū, & cogitabis cogitationē pessimā, ¹¹ & dices: Ascendā ad terrā absq; muro. Veniā ad quiescentes habitantēsq; securē. hi omnes habitant sine muro, vectes & portae nō sunt eis. ¹² Vt diripias spolia, & inuadas prædā, vt inferas manū tuam

d. Hanc quoq; prædicationem scio qualiter concutiant in allegoriae argumentatione: quia dicendo, Ossa ista omnis domus est Israel, in imaginē ea fecerit Israel, & à propria conditione transfulerit: atque ita figuratam esse, nō veram resurrectionis prædicationem. Statum enim Iudeorū deformari quodammodo emortuum & exaridum & disperſum in campo orbis. Itaque & imaginē resurrectionis in illum allegorizari: quia recolligi habeat & recompingi os ad os, id est tribus ad tribum, & populus ad populum, reconstitui carnis facultate, & neruis regni: atque ita de sepulchris, id est de habitaculis captiuitatis tristissimis atque deterrimis educi, & refrigerij nominis respirari & vivere exinde in terra sua Iudaea. Et quid post haec? morientur sine dubio. Et quid post mortem? Nulla, opinor, resurrectionis, si non haec erit ipse aqua Ezechielis reuelatur. Terr. de resurrectione carnis.

Quomodo autē in typo resurrectionis superioris sermo propheticus restitutum Iudaici populi demonstrauit, non carnalem, sed spiritalem: sic & ista prophetia nequaquam ad carnis, sed ad animae pertinet sollicitatem, & ad Christi fidem qua mudamur in baptismo, cuius regnum in perpetuum est, vt non expectemus vltura quae transacta sunt, & quotidie transigi nouimus. Hiero. ibi.

a. Gentes quippe istas quas appellat Gog & Magog, nō sic sunt accipiendae tanquā sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, siue quos suspiciantur Getas & Massagetas propter literas horum nominū primas, siue aliquos alios alienigenas, & à Romano iure seuitos. Toto nanque orbe terrarum significati sunt isti esse, cum dictum est Apoc. 20. c. Et seducet gentes quae sunt super quatuor angulos terrae Gog & Magog. August. in de ciuita. dei, li. 20. cap. 11.

b. Cū venisset Alexander Macedo ad mōtes Caspios, miserunt ad eū filij captiuitatis decem tribuum, petentes ab eo egrediēdi facultatē. Cūque quassisset causam captiuitatis, accepit eos recessisse apertē à deo Israel vitulis aureis immolando: & per prophetas dei prædictū esse eos à captiuitate non redituros. Tunc respondit quoddam arctius eos includeret. Cūq; obstaret viā, videns laborem hominum nō sufficere, orauit deū Israel vt opus illud cōpleret. Et accesserunt ad se inuicem prærupta montiū, & factus est locus immeabilis. A quo tamen in fine mundi cum Gog & Magog egredientur. Comest. 2. libro. lib. Esther. c. 5.

D † Iob. 10. 8.

Infr. eodem

† Sup. 34. f.
Ioh. 1. g. 10. b
Iſa. 40. c.
Ierc. 23. a
Daniel. 9. g

† Ioh. 12. c
Psal. 16. a.
109. b.
Sup. eod.

A † Apo. 20. 6

B

C

tuam super eos qui deserti fuerant, & postea restituti, & super populū qui est congregatus ex gētibus, qui possidere cœpit, & esse habitator vmbilici terræ.¹³ Saba & Dedan, & negotiatores Tharsis, & omnes leones eius dicent tibi: Nunquid ad sumēda spolia tu venis? Ecce ad diripiendam prædam congregasti multitudinem tuā, vt tollis argentum & aurum, & auferas supellectilem atque substantiam, & diripias manubias infinitas.¹⁴ Propterea vaticinare fili hominis, & dices ad Gog: Hęc dicit dominus deus: Nunquid non in die illo cum habitauerit populus meus Israel cōfidenter, scies?¹⁵ & venies^d de loco tuo à lateribus aquilonis tu, & populi multi tecū, ascensores equorū vniuersi, cœtus magnus & exercitus vehemens.¹⁶ Et ascēdes super populum meum Israel quasi nubes, vt operias terrā. In nouissimis diebus eris, & adducam te super terram meam, vt sciant gentes meæ cū sanctificatus fuero in te in oculis eorum o Gog.¹⁷ Hęc dicit dominus deus: Tu ergo ille es de quo locutus sum in diebus antiquis in manu seruorum meorum prophetarū Israel, qui prophetauerūt in diebus illorum temporum vt adducerē te super eos?¹⁸ Et erit in die illa: in die aduētus Gog super terrā Israel, ait dominus deus, ascēdet indignatio mea in furore meo¹⁹ & in zelo meo. In igne irę meæ locutus sum, quia in die illa erit cōmotio magna super terrā Israel, †²⁰ & cōmouebuntur à facie meā pisces maris, & volucres cœli, & bestię agri, & omne reptile quod mouetur super humū, cunctiq; homines qui sunt super faciē terræ. Et subuertētur montes, & cadēt sepes, & omnis murus corruet in terram.²¹ Et conuocabo aduersus eum in cunctis montibus meis gladiū, ait dominus deus.^c Gladius vniuscuiusq; in fratrem suū dirigitur.²² Et iudicabo eū peste & sanguine & imbre vehementi, & lapidibus immensis. Ignem & sulphur pluam super eum, & super exercitum eius, & super populos multos qui sunt cum eo.²³ Et magnificabor & sanctificabor & notus ero in oculis multarū gentium, & scient quia ego sum dominus.

Gog & Magog destruendi feris & auibus præda fient: populum autem captiuum dominus rursum libertate donabit. XXXIX.

A **V** autem fili hominis vaticinare aduersum Gog, & dices: Hęc dicit dominus deus:^a Ecce ego super te Gog principē capitis Mosoch & Thubal.² Et circūagam te, † & seducam te, & ascendere te faciam de lateribus aquilonis, & adducam te super mōtes Israel.³ Et percutiam arcū tuum in manu sinistra tua, & sagittas tuas de manu dextera tua eiiciam.⁴ Super mōtes Israel cades tu, & omnia agmina tua, & populi tui qui sunt tecum. Feris auibus, omniq; volatili cœli & bestiis terræ dedi te ad deuorandū.⁵ Super faciem agri cades, quia ego locutus sum, ait dominus deus.⁶ Et immittā ignē in Magog, & in iis qui habitāt in insulis confidēter, & scient quia ego dominus.⁷ Et nomē sanctū meum notū faciā in medio populi mei Israel, & non polluā nomen sanctum meum amplius, & scient gētes quia ego dominus sanctus Israel.⁸ Ecce venit, & factum est, ait dominus deus: Hęc est dies de qua locutus sum.⁹ Et egrediētur habitatores de ciuitatibus Israel, & succedēt & cōburent arma, clypeū & hastas, arcū & sagittas, & baculos manuum, & contos, & succendēt ea igni septē annis.¹⁰ Et non portabūt ligna de regionibus, neque succidēt de saltibus, quoniam arma succendent igni, & deprædabūt eos quibus prædæ fuerant, & diripient niam arma succendent igni, & deprædabūt eos quibus prædæ fuerant, & diripient vastatores suos, ait dominus deus.¹¹ Et erit in die illa: dabo Gog locum nominatum sepulchrum in Israel, vallem viatorū ad orientem maris, quę obstupescere faciet prætereūtes.^b Et sepelient ibi Gog, & omnem multitudinē eius, & vocabitur vallis multitudinis Gog,¹² & sepeliēt eos domus Israel, vt mudent terram septē mensibus.¹³ Sepeliet autē eum omnis populus terræ, & erit eis nominata dies in qua glorificatus sum ait dominus deus.¹⁴ Et viros iugiter cōstituent lustrātes terrā, qui sepeliāt & requirant eos qui remāserant super faciem terræ, vt emūdent eam. Post menses autē septem quærere incipient, & circuibunt peragrantes terram. Cūque viderint os hominis, statuent iuxta illud titulū, donec sepeliāt illud pollinctores in valle multitudinis Gog.¹⁶ Nomen autem ciuitatis Hamona, & mundabūt terrā. Tu ergo fili homi-

c. Gog iste Gothus est, quē iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria dicēte domino: Et deprædabuntur eos qui deprædati eos fuerant: & despoliabūt eos qui sibi spolia detraxerūt, dicit dominus, &c. Amb. de fide lib. 2. cap. 4.

d. Qui sit autē locus Gog & Magog, hoc est heretica prauitatis, sequens sermō demonstrat: A lateribus aquilonis, qui omnem calorem credentium refrigerare conatur. Veniēte quē cū eo populi multi, omnes ascensores equorū, de quibus scriptum est: Equum & ascēsores proiecit in mare, Cœtus magnus & exercitus vehemens, cum quibus ascendes super populū meū Israel, quasi nubes & caligo, vt operias terram meam. Hiero. ibid.

e. Hoc quidā exponit quod Antichristo occiso inter residuos sui exercitus erit dissensio atque inuasio, vnde se mutuo occident. Vel dici potest quod Antichristo adharētes impugnabūt quoscūque proximis suis in Christi fide constantes. Diony. ibid.

a. Et hęc Iudaica traditiōnis heredes & discipuli in terminabilium fabularum post mille annorum regnū futura contendunt, interficiendūque Gog principē Ros Mosoch & Thubal in montibus & sinibus Israel, & ab omnib; volatilibus & bestiis deuorandum, & habitatores vrbium Israel septē annis lignorum vsum nequaquā habituros de succisione sylvarum, sed de armis Gog, scutis scilicet, & hastis, baculis siue contis & sagittis, ipsum autem Gog sepeliendum in valle, quæ Hebraicē dicitur *Hamona*.

& nomē sepulchri illius appellādum polyandron, vbi scilicet multitudo hominū sit sepulta, &c. Hieron. ibi. b. Alij doctores per habitatores ciuitatū Israel, intelligunt ciues cœlestes, in diuersis mōtionibus patriæ consistentes. De quibus ciuitatibus etiam ad literam exponunt illud psalm. 68. Aedificabuntur ciuitates Iudæ. Ciues isti egrediētur de cœlo cū Christo, vt per approbationē iudicent secū, & præinducta arma succendāt igni, id est armatos Antichristi & eius ministros cū Antichristo suo ad ignem gehennæ condēnent, succendātque ea septem annis, id est duratione cōpleta atque perpēna, quæ per septē significatur. Nam vniuersitas temporis septenario significatur, quoniam septem diebus orne tempus hoc voluitur.

† Mat. 24. c
Luc. 21. c

† Apo. 20. c

nis, hæc dicit dñs deus: Dic omni volucris, & vniuersis auibus, cunctisq; bestiis agri: Cō^D uenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam quam ego immolo vobis, victimam grandē super mōtes Israel, vt comedatis carnes, & bibatis sanguinē.¹⁸ Carnes fortium comedetis, & sanguinem principum terræ bibetis, arietum, & agnorū, & hircorum, taurorūq; & altilium, & pinguium omnium.¹⁹ Et comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinem in ebrietatem, de victima quam ego immolaui vobis:²⁰ & saturabimini super mensam meā de equo & de equite forti, & de vniuersis viris bellatoribus, ait dñs deus.²¹ Et ponam gloriā meam in gentibus, & videbunt^E omnes gentes iudicium meum quod fecerim, & manum meā quam posuerim super eos,²² & scient domus Israel quia ego dominus deus eorū à die illa & deinceps.†²³ Et scient gentes quoniam in iniquitate sua capta sit domus Israel, eo quòd dereliquerint me, & absconderim faciē meam ab eis, & tradiderim eos in manus hostium, & ceciderint in gladio vniuersi.²⁴ Iuxta immunditiam eorum & scelus feci eis, & abscondi faciem meam ab illis.²⁵ Propterea hæc dicit dominus deus: Nunc reducā captiuitatē^F Iacob, & miserebor omnis domus Israel. Et assumā zelum pro nōmine sancto meo,²⁶ & portabunt cōfusionem suam, & omnem prauaricationem qua prauaricati sunt in me, cum habitauerint in terra sua confidenter, neminem formidantes,²⁷ & reduxe ro eos de populis, & cōgregaui de terris inimicorum suorum, & sanctificatus fue ro in eis in oculis gentium plurimarum.²⁸ Et† scient quia ego dominus deus eorum,^G eo quòd transtulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quenquam ex eis ibi. ²⁹ Et non abscondam vltra faciem meam ab eis, eo quòd effuderim spiritum meum super omnem domum Israel, ait dñs deus.

Ædificabitur templum, vestibulum, & altare, & quæ illis necessaria sunt, ac ciuitas cum muris suis, cum certa omnium mensura.

X L.

IN^a vigesimoquinto anno transmigrationis nostræ in exordio anni decima^A mensis, quartodecimo anno postquam percussa est ciuitas, in ipsa hac die^b facta est super me manus domini, & adduxit me illuc² in visionibus dei: Adduxit me in terram Israel, & dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium ciuitatis vergētis ad austrum,³ & introduxit me illuc. Et ecce vir cuius erat species quasi species æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus mēsuræ in manu eius. Stabat autē in porta,⁴ & locutus est ad me idē vir: Fili hominis, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuū in omnia quæ ego ostēdam tibi, quia vt ostēdantur tibi adductus es huc. Annuntia omnia quæ tu vides, domui Israel.†⁵ Et ecce murus forinsecus in circuitu domus vndique, & in manu viri calamus mensuræ: sex cubitorum & palmo. Et mensus est latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoq; calamo vno.⁶ Et venit ad portam quæ respiciebat viam orientalem, & ascendit^B per gradus eius. Et mēsus est limen portæ calamo vno latitudinem, id est limē vnum calamo vno in latitudine:⁷ & thalamū vno calamo in longum, & vno calamo in latū, & inter thalamos quinq; cubitos,⁸ & limē portæ iuxta vestibulum portæ intrinsecus calamo vno.⁹ Et mensus est vestibulū portæ octo cubitorum, & frontē eius duobus cubitis. Vestibulū autem portæ erat intrinsecus.¹⁰ Porro thalami portæ ad viā orientālē, tres hinc, & tres inde: mensura vna trium, & mēsurā vna frontium ex vtraq; parte.¹¹ Et mensus est latitudinem liminis portæ decem cubitorum, & longitudinē portæ tredecim cubitorum:¹² & marginem ante thalamos cubiti vnus, & cubitus vnus finis vtrinq;. Thalami autē sex cubitorum erant hinc & inde.¹³ Et mensus est portā à tecto thalami vsq; ad tectum eius, latitudinem vigintiquinque cubitorum, ostium contra ostium.¹⁴ Et fecit frontes per sexaginta cubitos, & ad frōtem atrium portæ vndique^C per circuitum,¹⁵ & ante faciem portæ quæ pertingebat vsq; ad faciem vestibuli portæ interioris, quinquaginta cubitos,¹⁶ & fenestras obliquas in thalamis & in frontibus eorum, quæ erant intra portam vndique per circuitum. Similiter autem erant & in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus, & ante frontes pictura palmarū cælata. Et edu-

c. Hæc autem victimā deus immolat per ecclesiasticos viros, vt multitudine deceptorum saturentur conuiuia pelsimi, & bibant vsq; ad vomitum & ebrietatem. Quando videris sanctos viros, & scripturis diuinis eruditos truncare equos hereticorum, & ascensores eorum, &c. tunc scito mēsam domini preparatam vt ponat gloriā suā in cunctis gentibus quæ illius credunt nomini: & intelligant ecclesiæ sanctorum illius iudicium quod fecerit super aduersarios, & manum fortem qua eos percussit: & sciant domus Israel atque cognoscant, quod ipse sit dominus deus eorū, qui locutus est. Hiero. ibid.

a. In vigesimoquinto anno transmigrationis lechonię, ipse est annus 33 regni Nabuchodonosor, primo mense decima diē mēsis quarto anno postquam percussa est ciuitas. In hac ipsa diē facta est manus domini super Ezechielem, & adduxit eum in spiritu in terram Israel, & ostendit ei descriptionē ciuitatis & templi. Comest. in Ezech. c. 6.
b. Notandum sanē in primis quis, à quo, vel quomodo, vnde vel vbi ductus sit qui hac vidit, & scripsit, nobis quę legenda reliquit. Facta est, inquit, super me manus domini, & adduxit me illuc. In visionibus dei adduxit me in terrā Israel. Propheeta sanē domini erat qui ista videbat. A quo tamen ductus est, nisi per manum domini, vel quomodo quāso nisi quomodo scriptum est, in visionibus dei? Adductus autem est in terrā promissionis, haud dubium quòd de terra Babylonis: de terra ad terram tot terrarum spatii interiectam. Quem quāso non moueat, quem iure mouere non debeat, quod talis à tali taliter, tamen longe adductus est, vt videret & audiret quæ post ea scriberet, posteriusque legenda relinqueret? Quis nisi insensatus negligenter audiat, vel negligere audeat quod scriptura sacra tot circumstantiis cōmēdat sed nec ipsum tēpus quidē in quo hæc vidit propheta tacitè prætereire voluit. Richardus de S. Victor. Exploratio. templi. Ezech. cap. 3.

† 76. dist. ca. Ieiunium.

† Sup. 36. e.

Anno ante Christum. 60. Anno mundi 3361.

† Dep. di. 2. ca. dū sancta. in prin. & in fi.

¹⁷ Et eduxit me ad atriū exterius, & ecce gazophylacia, ¹⁸ & pauimentū stratū lapide in atrio per circuitum. Triginta gazophylacia in circuitu pauimenti, & pauimentum in fronte portarum secundū longitudinem portam erat inferius. ¹⁹ Et mensus est latitudinem à facie portæ inferioris vsq; ad frontem atrij interioris extrinsecus, centum cubitos ad orientem & ad aquilonem. ²⁰ Portam quoq; quæ respiciebat viam aquilonis atrij exterioris, mēsus est tam in longitudine quā in latitudine, ²¹ & thamos eius tres hinc & tres inde, & frontem eius & vestibulum eius secundum mensuram portæ prioris quinquaginta cubitorum lōgitudinem eius, & latitudinē vigintiquinque cubitorum. ²² Fenestræ autē eius & vestibulum & sculpturę secundum mensurā portæ quæ respiciebat ad oriētem, & septem graduum erat ascensus eius. Et vestibulum ante eam, ²³ & porta atrij interioris cōtra portā aquilonis & orientalem. Et mēsus est à porta vsq; ad portam centum cubitos. ²⁴ Et eduxit me ad viam australem, & ecce porta quæ respiciebat ad austrum. Et mensus est frōtem eius & vestibulum eius iuxta mēsuras superiores, ²⁵ & fenestras eius & vestibula in circuitu sicut fenestris cēteris, quinquaginta cubitorū longitudine, & latitudine vigintiquinq; cubitorū: ²⁶ & in gradibus septem ascendebatur ad eam. Et vestibulum ante fores eius, & cēlata palmarum erant, vna hinc & altera inde in fronte eius, ²⁷ & porta atrij interioris in via australi. Et mensus est à porta vsq; ad portam in via australi, centum cubitos. ²⁸ Et introduxit me in atrium interius ad portam australem, & mensus est portam iuxta mensuras superiores, ²⁹ thalamū eius, & frontem eius, & vestibulum eius iisdem mēsuris, & fenestras eius & vestibulū eius in circuitu quinquaginta cubitos lōgitudinis, & latitudinis vigintiquinq; cubitos, ³⁰ & vestibulum per gyrum lōgitudine vigintiquinque cubitorum, & latitudine quinq; cubitorum. ³¹ Et vestibulum eius ad atrium exterius, & palmas eius in frōte, & octo gradus erant quibus ascendebatur per eā. ³² Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem, & mēsus est portam secundum mensuras superiores, ³³ thalamū eius & frōtem eius & vestibulum eius sicut supra, & fenestras eius & vestibula in circuitu lōgitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinq; cubitorum, ³⁴ & vestibulum eius, id est atrij exterioris, & palmarum cēlata in frōte eius hinc & inde, & in octo gradibus ascēsus eius. ³⁵ Et introduxit me ad portam quæ respiciebat ad aquilonem. Et mensus est secundum mensuras superiores, ³⁶ thalamum eius, & frontem eius, & vestibulum eius, & fenestras eius per circuitum, longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum, ³⁷ & vestibulū eius respiciebat ad atrium exterius, & cēlatura palmarum in frōte eius hinc & inde, & in octo gradibus ascensus eius: ³⁸ & per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum. Ibi lauabant holocaustum. ³⁹ Et in vestibulo portæ duæ mensæ hinc, & duæ mensæ inde, vt imoletur super eas holocaustū & pro peccato & pro delicto. ⁴⁰ Et ad latus exterius quod ascendit ad ostium portæ quæ pergit ad aquilonem, duę mensę, & ad latus alterum ante vestibulum portæ, duę mensę. ⁴¹ Quatuor mensæ hinc, & quatuor mensæ inde: per latera portæ octo mensæ erant super quas immolabant. ⁴² Quatuor autem mensæ ad holocaustū de lapidibus quadris extructæ longitudine cubiti vnus & dimidij, & latitudine cubiti vnus & dimidij, & altitudine cubiti vnus: super quas ponent vasa in quibus immolatur holocaustum & victima. ⁴³ Et labia earum palmi vnus reflexa intrinsecus per circuitum. Super mensas autem carnes oblationis. ⁴⁴ Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad aquilonem, & facies eorum contra viam australem, vna ex latere portæ orientalis, quæ respiciebat ad viam aquilonis. ⁴⁵ Et dixit ad me: Hoc gazophylacium quod respicit viam meridianam, erit sacerdotum qui excubant in custodiis templi: ⁴⁶ porrò gazophylacium quod respicit ad viam aquilonis, sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris. Isti sunt filij Sadoc, qui accedunt de filiis Leui ad dominum, vt ministrent ei. ⁴⁷ Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum, & altare ante faciē templi. ⁴⁸ Et introduxit me in vestibulum templi,

c. Mensus est autem vir cuius funiculus in manu erat, portam quoque Aquilonis atrij exterioris, sive introduxit prophetam per portam Aquilonis ad atrium exterius. In quo considerandum quod primum inducatur per portam Aquilonis, secundò per portam Austris, tertio per portam Orientalem. Ab Aquilone enim exardescit mala super habitatores terra. Pulchręque qui habitant terra est, & non advena atque peregrinus, patet iaculis ei? qui venit ab Aquilone: cui? ignita sunt iacula, quæ iuxta Apostolū scuto fidei restinguuntur. Et ad Aquilonem exterius atrium nominatur: ad meridiē vero, hoc est ad Austrum, non exterius, sed interius. Hierony. ibi.

d. Vnūquodque igitur horum vestibulorum seu porticum multipliciter diuisum erat. Vnde & scriptura sæpe vnam eandemq; porticū modo singulariter pro toto vestibulo, modo pluraliter pro partibus vestibula vocat. Principaliter tamē vnaqueque porticus in tria diuidebatur: vnde & in sequentibus vna illarum triplex nominatur Richardus de S. Victo. vbi pridem ca. 4.

e. Hoc est, in frōtib? portæ quæ habuit duas frontes, ad quodlibet latus vnam, & in qualibet fuit vna palma cēlata, ornata acpiēta. Diony. ibi.

f. In quibus verbis magna caligo dubietatis oritur, vtrū de vna porta qualibet, an de duabus, an de singulis portis dicatur. Sed dum quaternæ mensæ per latera describuntur, ac postmodū in conclusione dicitur, Octo mensæ erant super quas immolabāt: patet quia hoc spiritus nō de singulis portis, quas superius descripserrat, dicat. Greg. in Ezech. hom. 21.

g. Mirum est quod dicitur, in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad Aquilonem. Atrium nanque interius non erat in latere huius portæ, sed potius ante ipsam sitū fuit: quia inter tres portas interiores mediū iacuit. Sed cū dicitur atrium interius vel atrii exterius, nō vniformiter hoc semper accipere debemus. Dictū est atrium interius quod centum cubitorum quauersum in medio loquatur, & atrium exterius quo interius atrii ex omni parte cingebatur. Richard. de S. Victo. cap. 11.

& mensus est vestibulum quinq; cubitis hinc, & quinq; cubitis inde: & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, & trium cubitorum inde: ⁴⁹ lōgitudinem autem vestibuli viginti cubitorum, & latitudinem vndecim cubitorum. Et octo gradibus ascendebatur ad eum, & columnæ erant in frontibus, vna hinc, & altera inde.

Mensura templi iuxta partes suas, & quæ eisdem pertinent.

XL I.

a. Sācī patres ac orthodoxi doctores cōcorditer adstruūt quōd per ædificiū templi propheta ostēdū, significata est spiritalis ædificatio ecclesiæ in sacramētis, fide & moribus: per ciuitatem vero ac terrę diuisionem, de quibus infra dicitur, status ac regimē eius in temporalibus ac terrenis. Dion. ibid.

T^a introduxit me in templum, & mensus est frontes, sex cubitos latitudinis ^A hinc, & sex cubitos latitudinis inde, latitudinē tabernaculi. ² Et latitudo portę decem cubitorum erat, & latera portæ quinq; cubitis hinc, & quinque inde. Et mensus est longitudinem eius quādraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorū. ³ Et introgressus intrinsecus mensus est in fronte portę duos cubitos, & portā sex cubitorum, & latitudinē portæ septem cubitorum. ⁴ Et mēsus est longitudinem eius viginti cubitorū, & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc est sanctū sanctorum. ⁵ Et mēsus est parietem domus sex cubitorū, & latitudinem lateris quatuor cubitorum, vndiq; per circuitum domus. ⁶ Latera autē latūs ad latus bis trigintatria. Et erant eminentia quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, vt continerent, & non attingerent parietem templi. ⁷ Et platea erat in rotundum, ascendens sursum per cochleam, & in cōnaculum templi deferebat per gyrum. Idcirco latius erat tēplum in superioribus: & sic de inferioribus ascēdebatur ad superiora, & in medium. ⁸ Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera ad mēsuram calāmi sex cubitorum spatio, ⁹ & latitudinem per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum. Et erat interior domus in lateribus domus. ¹⁰ Et inter gazophylacia latitudinē viginti cubitorū in circuitu domus vndique. ¹¹ Et ostium lateris ad orationē, ostium vnum ad viam aquilonis, & ostium vnū ad viam australem, & latitudinem loci ad orationem quinque cubitorum in circuitu. ¹² Et ædificiū quod erat separatum, versūmque ad viam respicientem ad mare; latitudinis septuaginta cubitorum: paries autem ædificij quinq; cubitorum latitudinis per circuitū, & longitudo eius nonaginta cubitorum. ¹³ Et mensus est domus longitudinem centum cubitorum, & quod separatum erat ædificiū & parietes eius longitudinis centū cubitorū. ¹⁴ Latitudo autem ante faciem domus, & eius quod erat separatum cōtra orientem, centum cubitorum. ¹⁵ Et mensus est longitudinem ædificij contra faciem eius quod erat separatū ad dorsum ethecas ex vtraq; parte centum cubitorum, & templū interius, & vestibula atrij, ¹⁶ limina & fenestras obliquas: ethecas in circuitu per tres partes contra vniuscuiusq; limen, stratumque ligno per gyrum in circuitu. Terra autem vsque ad fenestras, & fenestræ clausæ, ¹⁷ super ostia, & vsque ad domum interiorem & forinsecus, per omnem parietem in circuitu intrinsecus & forinsecus ad mensurā, ¹⁸ & fabrefacti Cherubim & palmæ. Et palma inter Cherub & Cherub. Duasq; facies habebat Cherub, ¹⁹ faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmā ex alia parte expressam. Per omnem domum in circuitu, ²⁰ de terra vsq; ad superiora portę Cherubim, & palmæ cælatae erant in pariete templi. ²¹ Limē quadrāgulum, & facies sanctuarij aspectus contra aspectum. ²² Altaris lignei trium cubitorum altitudo, & longitudo eius duorum cubitorū, & anguli eius & longitudo eius & parietes eius lignei. Et locutus est ad me: Hæc est mensa coram domino. ²³ Et duo ostia erant in tēplo & in sanctuario, ²⁴ & in duobus ostiis ex vtraque parte bina erant ostiola, quæ in se inuicem plicabantur. Bina enim ostia erant ex vtraque parte ostiorum. ²⁵ Et cælata erant in ipsis ostiis templi Cherubim, & sculptura palmarum, sicut in parietibus quoque expressa erant. Quamobrem & grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus, ²⁶ super quæ fenestræ obliquæ, & similitudo palmarum hinc atque inde in humerulis vestibuli, secundum latera domus latitudinēque parietum.

Gazophylaciorum dimensio, caterorūque vsui sacrorum utilium reparatio.

XL II.

Et eduxit

b. Vt post labores & pericula & seculi istius fluctus atque naufragia, & annos septuaginta de quibus Ieremias scribit, & Daniel, & Zacharias, verum & legitimum decadarum sabbatum consequamur, vt sit nobis æterna requies, & per quinque cubitorum latitudinē veniamus ad lōgitudinem nonaginta cubitorum: quæ ætate de repromissione filiū Sāræ generauit: quæ nonaginta annorum, id est novem decadarum peperit Isaac, iuncta Abrahæ centenario, id est, decem decadarum habenti mysterium. Hiero. ibid.

c. Dicunt quidam quōd in quolibet horum locorum fuit tantū vnū ostium, sicut & vna apertura, sed dicitur in eis duo ostia, quia vtrumque ostium duas habuit portiones, de quibus exponunt quod subditur: Et in duobus ostiis. Dion. ibid.

A T eduxit me in atrium exterius per viam ducētem ad aquilonem. ^a Et intro-
duxit me in gazophylacium quod erat contra separatum edificium, & con-
tra ædem vergentem ad aquilonē, ² in facie longitudinis centū cubitos ostij
aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos, ³ cōtra viginti cubitos atrij interioris:
& contra pauimentum stratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta porti-
cui triplici. ⁴ Et ante gazophylacia deambulatio decē cubitorum latitudinis, ad inte-
riora respiciens viæ cubiti vnus. Et ostia earum ad aquilonē, ⁵ vbi erāt gazophylacia
in superioribus humiliora, quia supportabant porticus quę ex illis eminebāt de infe-
rioribus & de mediis ædificij. ⁶ Tristega enim erant, & non habebāt columnas sicut
erant columnæ atriorum. Propterea eminebant de inferioribus & de mediis à terra
cubitis quinquaginta. ⁷ Et peribolus exterior secundum gazophylacia quę erant in
via atrij exterioris ante gazophylacia. Longitudo eius quinquaginta cubitorū, ⁸ quia
longitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum, & longi-
tudo ante faciem templi cētum cubitorum. ⁹ Et erat subter gazophylacia hæc introi-
tus ab oriēte ingredientium in ea de atrio exteriori, ¹⁰ in latitudine periboli atrij, quod
erat contra viam orientālē in faciem ædificij separati. Et erant ante ædificium gazo-
phylacia, ¹¹ & via ante faciem eorum iuxta similitudinē gazophylaciorum quę erant
in via aquilonis. ¹² Secundum longitudinem eorum sic & latitudo eorum, & omnis
introitus eorum & similitudines & ostia eorum secundum ostia gazophylaciorum
quę erant in via respiciente ad notum. Ostium in capite viæ, quæ via erat ante vesti-
bulum separatum per viam orientālē ingredientibus. ^b ¹³ Et dixit ad me: Gazophyla-
cia aquilonis, & gazophylacia austri, quę sunt ante ædificium separatū, hæc sunt ga-
zophylacia sancta, in quibus vescuntur sacerdotes qui appropinquant ad dominum
in sancta sanctorū. Ibi ponent sancta sanctorū, & oblationem pro peccato, & pro de-
licto. Locus enim sanctus est. ¹⁴ Cum autē ingressi fuerint sacerdotes, non egrediētur
de sanctis in atrium exterius. Et ibi reponent vestimenta sua in quibus ministrant, quia
sancta sunt: vestienturq; vestimentis aliis, & sic procedent ad populum. ¹⁵ Cūque
compleisset mensuras domus interioris, eduxit me per viam portæ quę respiciebat ad
viam orientalem, & mensus est eam vndiq; per circuitum. ¹⁶ Mensus est autem cōtra
ventum orientalem calamo mensuræ, quingentos calamos in calamo mensuræ per
circuitum. ¹⁷ Et mensus est contra ventum aquilonis quingentos calamos in calamo
mensuræ per gyrum. ¹⁸ Et ad ventum australem mensus est quingentos calamos, in
calamo mensuræ per circuitum. ¹⁹ Et ad ventum occidentalem mensus est quingen-
tos calamos in calamo mensuræ. ²⁰ Per quatuor ventos mensus est murum eius vndi-
que per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinē quingen-
torum cubitorum, diuidentem inter sanctuarium & vulgi locum.

*Maestas domini prophetae apparens, docet eum sacrificia eligenda, & portam sanctuarii
perpetuò claudendam, & nulli aperiendam.* XLIII.

A T ^a duxit me ad portā quę respiciebat ad viam oriētalem. ² Et ecce gloria dei
Israel ingrediebatur per viam orientalem, & vox erat ei quasi vox aquarum
multarum: & terra splendebat à maiestate eius. ³ Et vidi visionem [†] secundū
speciem quam videram quando venit vt disperderet ciuitatem, & species secundum
aspectum [†] quę videram iuxta fluuiū Chobar. Et cecidi super faciem meam. ⁴ Et ma-
iestas domini ingressa est templum per viam portæ quę respiciebat ad orientem. ⁵ Et
eleuauit me spiritus, & introduxit me in atrium interius. Et ecce repleta erat gloria do-
mini domus. ⁶ Et audiui loquentem ad me de domo: ^b & vir stabat iuxta me, dixit
ad me: Fili hominis, locus solij mei, & locus vestigiorum pedū meorum, vbi habito
in medio filiorum Israel in æternum. Et non polluent vltra domus Israel nomen san-
ctum meum, ipsi & reges eorū in fornicationibus suis, & in ruinis Regum suorum,

cētibz. Adoremus in loco vbi steterunt pedes eius. Et pulchrē dixit, steterunt. In ecclesia enim stāt pedes domini, in synagoga ambulāt & praterant. Vt autē sciamus hoc
dici de ecclesia, iungitur: Et nō polluet vltra domus Israel nomen sanctum meum: quod propriē ad eos pertinet, qui sanctæ conuersationis in ecclesia cōmorantur. Hier, ibi,

a. Palā esse puto quomodo
hoc gazophylacium cōtra
ædificium separatum erat,
vel quomodo in facie iter-
stij centum cubitorum,
longitudinis, & quinquaginta
cubitorum latitudi-
nis erat. Quod templum &
Aquilonare ædificium in-
teriacet, si hoc gazophy-
lacium vsque ad vicefimū
cubitum atrij interioris se
extendebat. Palam nihilo-
minus quomodo cōtra ædē
vergentem ad aquilonem
erat, si à decimo cubito
post illius ædis porticum
incipiebat. Sed illud modo
oportet considerare quod
cōtra pauimentum atrij ex-
terioris dicitur esse: & ne
aliud quā Aquilonare pa-
uimentum atrij exterioris
intelligere possimus, litere
illius adiectione constrin-
gimur, in eo quod legimus
Vbi erat porticus iuncta
porticui triplici. Nā apud
orientalem regionem nuf-
quam inuenimus porticū
iunctam porticui. Sed A-
quilonaris portic⁹ atrij in-
terioris ab oriente habebat
gazophylacia cātorum:
ab austro interioris atrij: ab
aquilone hoc de quomodo
loquimur pauimentum. Ri-
char. de S. Visto. ca. 13.

b. Vir ille qui ductor pro-
pheta fuit, postquam eum
duxit in atrium exterius, &
mōstrauit omnia quę pre-
teritus sermo narrauit, ga-
zophylacia quoq; siue ex-
dras in quibus diuissimē
cōmoratus est, dixit ad eū:
Hęc sunt gazophylacia & c.
Ex quibus discimus multas
ciborum esse diuersitates,
quibus vesci sacerdotibus
licet, vel nō licet: & de his
ipsis quos licet in cibis su-
mere, nō in omnibus sumū-
tur locis, nec ab omnibus,
nec omni tempore. Gazo-
phylacia aquilonis & austri
puto esse, quæ vel historiæ
cōtineant simplicitatē, vel
spiritualis intelligētiæ sa-
cramenta, vt per aquilonē
veniamus ad meridiē. Hier-
rony. ibi.

a. Nunc post ædificiorum
tēpli descriptā mēsuratio-
nem, describitur reuelatio
atque commissio diuinitus
facta propheta. Ad orien-
talem enim portam atrij
interioris ductus est pro-
pheta à porta oriētaali atrij
exterioris. Et hic præclara
dei species illi apparuit,
non in re, sed imaginaria
visione siue ostensione: de
qua scriptum est in primo
capite huius libri, vt pote
similitudo super caput ani-
malium firmamenti, & c.
Diony. ibi.

b. Vir autem qui stabat iux-
ta prophetam, dixit ad eū,
quem perspicuē dominum
intelligimus. Cui enim alij
poterit cōuenire quod lo-
quitur: Fili hominis, locus
solij mei, & locus vestigio-
rum pedum meorum, vbi
habito in medio filiorum
Israel in æternum: nisi illi
qui habitat in ecclesia in
medio filiorum Israel
cernetium deum: & habitat
in perpetuum, non secun-
dum templum Salomonis
ad tempus? Et locus eius
est ille de quo scriptum est:
Et factus est in pace locus
eius, quæ exuperat omnem
sentum: & locus vestigiorū
pedum illius, Apostolis di-

& in excelsis:⁸ qui fabricati sunt limen suum iuxta limen meum, & postes suos iuxta postes meos, & murus erat inter me & eos. Et polluerunt nomen sanctū meū in abominationibus quas fecerūt, propter quod cōsumpsi eos in ira mea.⁹ Nunc ergo repellant procul fornicationem suam & ruinas regum suorum à me, & habitabo in medio eorū semper.¹⁰ Tu autē fili hominis ostende domui Israel templum, & confundātur ab iniquitatibus suis, & metiantur fabricā,¹¹ & erubescant ex omnibus quę fecerunt. Figuram domus & fabricę eius, exitus & introitus, & omnē descriptionem eius, & vniuersa pręcepta eius, cunctūq; ordinem eius, & omnes leges eius ostende eis, & scribes in oculis eorum, vt custodiant omnes descriptiones eius, & pręcepta illius, & faciāt ea.¹² Ista est lex dom⁹ in summitate mōtis. Omnes fines eius in circuitu, sanctū sanctorū est. Hęc est ergo lex domus.¹³ Istę autem mensurę altaris in cubito verissimo, qui habebat cubitū & palmum. In sinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine, & definitio eius vsq; ad labium eius, & in circuitu palmus vnus. Hęc quoq; erat fossa altaris.¹⁴ Et de sinu terrę vsq; ad crepidinē nouissimā duo cubiti, & latitudo cubiti vnus, & à crepidine minore vsq; ad crepidinem maiorem quatuor cubiti, & latitudo cubiti vnus.¹⁵ Ipse autem Ariel quatuor cubitorū, & ab Ariel vsq; sursum cornua quatuor.¹⁶ Et Ariel duodecim cubitorū in lōgitudine per duodecim cubitos latitudinis, quadrangulatū æquis lateribus.¹⁷ Et crepido quatuordecim cubitorū longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius, & corona in circuitu eius dimidij cubiti, & sinus eius vnus cubiti per circuitum. Gradus autē eius versū ad orientē.¹⁸ Et dixit ad me: Fili hominis, hęc dicit dominus deus: Hi sunt ritus altaris, in quacunq; die fuerit fabricatum, vt offeratur super illud holocaustum, & effundatur sanguis.¹⁹ Et dabis sacerdotibus & Leuitis qui sunt de semine Sadoc, qui accedunt ad me, ait dominus deus: vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato.²⁰ Et assumens de sanguine eius pones super quatuor cornua eius, & super quatuor angulos crepidinis, & super coronā in circuitu, & mūdabis illud, & expiabis.²¹ Et tolles vitulū qui oblati fuerit pro peccato, & cōbures eū in separato loco domus extra sanctuariū.²² Et in die secūda offeres hircum caprarum immaculatū pro peccato, & expiabunt altare sicut expiauerunt in vitulo.²³ Cūq; cōpleueris expians illud, offeres vitulū de armento immaculatū, & arietem de grege immaculatū, & offeres eos in conspectu domini. Et mittent sacerdotes super eos sal, & offerent eos in holocaustum domino.²⁴ Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: & vitulum de armento & arietem de pecoribus immaculatos offerent.²⁵ Septem diebus expiabūt altare, & mundabunt illud, & implebunt manū eius.²⁶ Expletis autem septē diebus, in die octaua & vltra faciēt sacerdotes super altare holocausta vestra, & quę pro pace offerunt: & placatus ero vobis, ait dominus deus.

Quibus templi aditus ingressusque sit concessus, & altaris ministerium.
XLIIII.

ET conuertit me ad viā portę sanctuarij exterioris, quę respiciebat ad orientē, & erat clausa.² Et dixit dominus ad me: ^a Porta hęc clausa erit & non aperietur, & vir nō trāsiēt per eam, quoniā dominus deus Israel ingressus est per eam, eritq; clausa principi.³ Princeps ipse sedebit in eā, vt comedat panē corā domino. Per viam portę vestibuli ingreditur, & per viā eius egredietur.⁴ Et adduxit me per viam portę aquilonis in cōspectu domus, & vidi, & ecce impleuit gloriā domini domū domini. Et cecidi in faciē meam: ⁵ & dixit ad me dominus: Fili hominis pone cor tuū, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia quę ego loquor ad te de vniuersis cæremoniis domus domini, & de cunctis legibus eius. Et pones cor tuū in viis ^b templi per omnes exitus sanctuarij, & dices ad exasperantē me domū Israel: Hęc dicit dominus deus: Sufficiāt vobis omnia scelera vestra, domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircuncisos corde & incircuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & polluant domū meā, & offertis panes meos, adipē & sanguinem, & dissoluitis pactū meum

^c Ariel dicit ipsum corpus altaris, quod quatuor cubitorum altitudinis erat, cui dicta illa superius eiectione imminet. Quod ideo for sitan Ariel (quod est leo fortis) nominauit: quia leonis more populi victimas per illud in dictum foramen deuorauit & absorbit. Et ab Ariel sursum cornua per quatuor videlicet angulos altaris. Et Ariel duodecim cubitorum in longitudine per duodecim cubitos latitudinis quadrangulū æquis lateribus. Hoc dictū est de corpore altaris. Et crepido quatuordecim cubitorum longitudinis, per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius. Et corona in circuitu eius dimidij cubiti, scilicet altitudinis. Et sinus eius vnus cubiti per circuitum. Richardus de S. Victo. Explicatio templi Ezechie, ca. 19.

^a Eadē nunc potētia mūdi illius ianuam per partū inuolare matris intravit, quā postmodum ad discipulos clausis foribus penetrauit. Eusebius Emisenus de nativitate domini.

^b Da potentia dei, quia de virgine natus sic, & tamen ipsa virgo fuerit post partum, vt legimus in Ezechie 40, Porta hęc, &c. Chrysost. de Ioan. baptista. ho. Quę est eadem illa porta sanctorum, illa exterior ad orientem quę manet clausa? & nemo inquit, pertransibit per eam nisi solus deus Israel. Nonne est hęc porta Maria, per quā in hunc mundum intrauit? Ambr. Epist. 21. Quid tam euidentis dici de consecratione virginis potuit? Clausa fuit i ea virginis porta. Per ipsam introiuit dominus deus Israel, & per ipsam processit, & in æternum porta virginis clausa seruata virginitate permanet. Cyprian. de Symbolo Apost. Nō enim illi impossibile erat per clausam portam transire, & illius non ledere signacula. Mater igitur & post partū virgo manet, & semper virgo. Damascenus, lib. 4. cap. 15.

meum in omnibus sceleribus vestris, & non seruastis præcepta sanctuarij mei, & posuistis custodes obseruationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis. ⁹ Hæc dicit dominus deus: ^c Omnis alienigena incircūcisus corde & incircūcisus carne non ingreditur sanctuariū meū: omnis filius alienus qui est in medio filiorum Israel. ¹⁰ Sed & Leuitæ qui longe recesserunt à me in errore filiorum Israel, & errauerunt à me post idola sua, & portauerunt iniquitatē suā, ¹¹ erunt in sanctuario meo editui & ianitores portarum domus, & ministri domus. Ipsi mactabūt holocausta & victimas populi, & ipsi stabunt in conspectu eorum, vt ministrent eis. ¹² Pro eo quod ministrauerūt illis in conspectu idolorum suorum, & facti sunt domui Israel in offendiculū iniquitatis, idcirco leuauī manū meam super eos, ait dominus deus, & portauerunt iniquitatem suam. ¹³ Et nō appropinquabunt ad me vt sacerdotio fungantur mihi, neq; accedent ad omne sanctuarium meum iuxta sancta sanctorum, sed portabunt confusione suā, & scelera sua quæ fecerūt. ¹⁴ Et dabo eos ianitores domus in omni ministerio eius, & in vniuersis quæ fiēt in ea. ¹⁵ Sacerdotes autē & Leuitæ filij Sadoc qui custodierūt cæremonias sanctuarij mei, cū errarent filij Israel à me, ipsi accedēt ad me vt ministrent mihi, & stabunt in conspectu meo vt offerant mihi adipem & sanguinē, ait dominus deus. ¹⁶ Ipsi ingredientur sanctuariū meum, & ipsi accedēt ad mensam meam, vt ministrent mihi, & custodiant cæremonias meas. ¹⁷ Cūq; ingredientur portas atrij interioris, vestibis lineis induentur, nec ascendet super eos quicquam laneum quando ministrant in portis atrij interioris & intrinsecus. ¹⁸ Vittæ lineæ erūt in capitibus eorum, & scæminalia linea erunt in lumbis eorū, & nō accingentur in sudore. ¹⁹ Cūq; egredientur atrium exterius ad populum, exuent se vestimentis suis in quibus ministrauerant, & reponent ea in gazophylacio sanctuarij, & vestient se vestimentis aliis, & nō sanctificabunt populum in vestibis suis. ²⁰ Caput autem suum nō radent, neq; comam nutriant, sed tondentes attendent capita sua. ²¹ Et vinū non bibet omnis sacerdos quādo ingressurus est atriū interius. ²² Et viduā & repudiatam non accipiet vxores, sed virgines de semine domus Israel. Sed & viduam quæ fuerit vidua à sacerdote, accipiet: ²³ & populū meum docebūt quid sit inter sanctū & pollutum, & inter mundū & immundū ostendent eis. ²⁴ Et cum fuerit controuersia, stabunt in iudiciis meis, & iudicabūt. Leges meas & præcepta mea in omnibus solennitatibus meis custodient, & sabbata mea sanctificabunt. ²⁵ Et ad mortuū hominem nō ingredientur, ne polluātur, nisi ad patrem & matrem, & filiū & filiam, & fratrem, & sororem quæ alterum virum non habuerit: in quibus cōtaminabuntur. ²⁶ Et postquā fuerit emundatus, septem dies numerabuntur ei, ²⁷ & in die introitus sui in sanctuarium ad atriū interius, vt ministret mihi in sanctuario, offeret pro peccato suo, ait dominus deus. ²⁸ Non erit autē eis hæreditas. Ego hæreditas eorū: & possessionē non dabitis eis in Israel. Ego enim possessio eorum. ²⁹ Victimā & pro peccato & pro delicto ipsi comedent, & omne votum in Israel ipsorum erit. ³⁰ Et primitiua omnium primogenitorū, & omnia libamēta ex omnibus quæ offerūtur, sacerdotum erunt. Et primitiua ciborum vestrorū dabitis sacerdoti, vt reponat benedictionē domui suæ. ³¹ Omne morticinum & captum à bestia de auibus & de pecoribus, non comedent sacerdotes.

Terra sorte sacerdotibus, Leuitis, ciuitati, & principibus certa mensura diuisa, iubet dominus æquitatem in mensuris, ponderibus, & primitiis seruari, & tria præcipua festa celebrari.
X L V.

A Vmque ^a cœperitis terram diuidere sortitō, separate primitias domino, sanctificatum de terra longitudine vigintiquinq; milia: & latitudine decem milia. Sanctificatū erit in omni termino eius per circuitū. ² Et erit ex omni parte sanctificatū quingentos per quingētos, quadrifariā per circuitū, & quinquaginta cubitis in suburbana eius per gyrū. ³ Et à mensura ista mensurabis longitudinē vigintiquinq; milium, & latitudinem decem milium. Et in ipso erit templum, sanctūmq; sanctorū: ⁴ sanctificatū de terra erit sacerdotibus ministris sanctuarij, qui accedūt ad

c. Omnis alienigena incircūcisus corde & carne, nō ingreditur sanctuariū meū, licet cū populo Israel esse videatur. Leuitæ autē, hoc est sacerdotalis gradus, qui longe recesserunt à me in errore filiorum Israel, & secuti sunt idola, portabunt iniquitatem suam eo quod fuerint in sanctuario meo ministrantes in officio portarū domus, & ministri ei. Ipsi enī offerebāt holocausta & victimas populi, & ipsi stabant in conspectu eorū vt ministrarent p̄ eis. Quia ergo ministrauerunt pro illis in conspectu idolorum suorum, & fuerunt domui Israel offendiculum iniquitatis: propterea leuauī manū meam super eos, dicit dominus deus, & portauerunt iniquitatem suam, & non appropinquabunt ad me, vt sacerdotio fungantur mihi, neque accedent ad omne sanctuarium meū iuxta sancta sanctorū, sed portabunt confusione suam, & scelera sua quæ fecerūt. Hiero. ibi.

d. Quod si sobrietas ad sacerdotes legales eatenus pertinebat, nōne grauissima damnatio imminet sacerdotibus euāgelicæ legis qui vino & cæteris potibus vacant: cum tanto moderatius ac spiritalius conuersari deberēt sacerdotes nouæ legis quā veteris, quāto sacerdotium Christi præstantius est & spiritalius sacerdotio legali? Dio. ibi.

e. In quibus obseruandum est quod non dixerit absolute, Et sabbata sanctificabunt, vel iuxta Isaiam, Ne omnia & sabbata vestra odit anima mea: sed cū distinctione, sabbata mea. Vnde in euangelio scriptum est: Sacerdotes in templo sabbatum violant, & absque culpa sunt: non sabbatum dei, sed sabbatum literæ, sabbatum Iudæorum: quod recte violant qui sunt genus electum, regale, sacerdotale. Hiero. ibi.

a. Cum enim deus sit hæreditas eorū atque possessio, hoc quod eis deputat deo specialiter immolatur. Has autē primitias vocat sanctificatū de terra, id est, portionē de terra sanctificatā, quia ad dei honorem singulariter ordinatam, cuius mensura subiungitur, longitudo dinem 25000. & latitudo. 1000. Dion. ibi.

b. Quod dicit à mensura ista mensurabit, non est referendū ad proximum tantum, sed ad totū quod superioribus verbis est cōprehensum. Quod modō mensurari iubetur, est illud quod post paululū dicitur debere esse Leuitarum. Richardus de S. Visto. vbi supra. 2.

c. Vnde ad præfens tēpus, & ad ecclesiam que laborat in mundo, & ad celestia ire festinat, referenda sunt omnia, vt de vniuerso munio eligantur alij in possessionem dei qui sanctum possideant: alij qui ad maiora profecerint, eueant sancta sanctorum. In ministris quoque ordo diuersus est sacerdotum & Leuitarum, quorum alij orationibus suis atque virtutibus quotidie sacrificia offerunt deo, alij in secundo & minori gradu sunt, vt eis ministrent, & per eos qui ad virtutū culmina conscenderūt: & ad extremum sit dux sue princeps, qui tūtum possit vt contra vnam tribum possessionem accipiat: vniūque meritum cōpense merita plurimorum. Hieron. ibid.

d. Hoc est, Ad hoc vt facerem de his quæ offerat deo sacrificium, cuius vna pars ad dei honorem comburitur, alia autem a sacerdotibus manducatur. Et holocaustum quod totū ad dei reuerentiam consumitur igne, & in pacifica hostia aitem pacifico pars vna ad honorem dei comburebatur, alia a sacerdotibus edebatur: etiam ab offerentibus. Quæ omnia offeruntur pro expiatione populi Israel, vt deo reconcilietur. Dionys. ibid.

e. Scito igitur quare pascha perficias. Ne fermentes azyma, ne heretica malitia permiscueris, habe pura azyma, in azymis enim sinceritatis & veritatis festa celebramus. Festa autem non intellige relaxationem solam. Sic & ieiunium bene sentiat anima festum, sint & affectiones & castigationes festa Chryso. De Job & Abraham Serm. tom. 1.

a. Hec est porta operiens in se, vel ex se proferens sancta sanctorum, per quā sol iustitiae & pontifex noster fecit dum ordinē Melchisedech ingrediatur & egreditur. Respondent mihi quomodo deus ingressus est clauis ostiis, cum palpas manus, & lacus ostiū iterandum, & ossa carnemque, mō trauerit, & ne veritas corporis patet, & anima putaretur Hieron. Apologia aduersus Iovinianum. b. Obiatio que fieri debeat in principio mensis, siue in die calendarum, differt ab ea que de sabbato fiebat: quia hic inietur offerri vitulus, illic non: hic quoque arietes, ibi aries. Dionys. ibid. c. Princeps ille de quo supra, & intrabit princeps per viam vestibuli portæ deforis, per eandem portam ingreditur, & per eandem egreditur. Liberi enim arbitrij est, & potestatem habet ponendi animā suā, & rursum resumendi eam: tamque ad nos veniens, quam ad celestia conscendens, eadē maiestatis sue vitur libertate. Hieron. ibid.

ministeriū domini. Et erit eis locus in domos, & in sanctuariū sanctitatis. ^c Viginti-quinque autem milia longitudinis & decem milia latitudinis erunt Leuitis qui ministrant domui. Ipsi possidebūt viginti gazophylacia. ^e Et possessionem ciuitatis dabitis quinq; milia latitudinis, & longitudinis vigintiquinq; milia, secundum separationem sanctuarij omni domui Israel. ^f Principi quoque hinc & inde in separationē sanctuarij & in possessionem ciuitatis contra faciē separationis sanctuarij, & cōtra faciē possessionis vrbis, à latere maris vsq; ad mare, & à latere orientis vsque ad orientem. Longitudinis autem iuxta vnamquāq; partem à termino occidentali vsq; ad terminum orientālē, ^g de terra erit ei possessio in Israel. Et non depopulabuntur vltra principes populum meum, sed terram dabunt domui Israel secundum tribus eorū. ^h Hæc dicit dominus deus: Sufficiat vobis, principes Israel: iniquitatē & rapinas intermittere, & iudicium & iustitiam facite. Separate cōfinia vestra à populo meo, ait dominus deus. ⁱ Statera iusta & ephi iustum & batus iustus erit vobis. ^k Ephi & batus æqualia & vnius mensuræ erunt, vt capiat decimam partem cori batus, & decimā partem cori ephi. Iuxta mensurā cori erit æqua libratio eorum. ^l Siclus autē viginti obolos habet. Porro viginti sicli & vigintiquinq; sicli & quindecim sicli mnam faciunt. ^m Et hæ sunt primitiæ quas tolletis, sextā partem ephi de coro frumenti, & sextā partem ephi de coro hordei. ⁿ Mēsurā quoque olei, batus olei, decima pars cori est, quia decem bati implent eorum. ^o Et arietem vnum de grege ducetorum, de iis quæ nutritiuit Israel in sacrificium, & in holocaustum, & in pacifica, ad expiandum pro eis, ait dominus deus. ^p Omnis populus terræ tenebitur primitiis his principi in Israel. ^q Et super principē erunt holocausta & sacrificium & libamina in solennitatibus & in calendis & in sabbatis, & in vniuersis solēnitatibus domus Israel. Ipse faciet pro peccato sacrificium & holocaustū & pacifica, ad expiandum pro domo Israel. ^r Hæc dicit dominus deus: In primo mense vna mensis sumes vitulum de armēto immaculatum, & expiabis sanctuariū. ^s Et tollet sacerdos de sanguine quod erit pro peccato, & ponet in postibus domus, & in quatuor angulis crepidinis altaris, & in postibus portæ atrij interioris. ^t Et sic facies in septima mēsis pro vnoquoque qui ignorauit & errore deceptus est, & expiabis pro domo. ^u In primo mense quartadecima die mensis erit vobis paschæ solennitas. Septem diebus azyma comedentur. ^v Et faciet princeps in die illa pro se & pro vniuerso populo terræ vitulum pro peccato. ^w Et in septem dierum solennitate faciet holocaustum domino, septem vitulos & septem arietes immaculatos septem diebus, & pro peccato hircum caprarum, ^x & sacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem faciet: & olei hin per singula ephi. ^y Septimo mense quintadecima die mensis in solennitate faciet sicut supra dicta sunt per septem dies, tam pro peccato quā pro holocausto, & in sacrificio & in oleo.

Sacrificia sabbati & neomenia, ingressus populi & principum in templum, & quid ab eis offerendum, & tandem eorum egressus. XLVI.

Hæc dicit dominus deus: ^a Porta atrij interioris quæ respicit ad orientem, erit clausa sex diebus, in quibus opus fit: die autem sabbati aperietur. Sed in die calendarum aperietur, ^b & intrabit princeps per viam vestibuli portæ deforis, & stabit in limine portæ. Et facient sacerdotes holocaustum eius, & pacifica eius, & adorabit super limen portæ, & egredietur. Porta autem non claudetur vsq; ad vesperam. ^c Et adorabit populus terræ ad ostium portæ illius in sabbatis & in calendis coram domino. ^d Holocaustum autem hoc offeret princeps domino in die sabbati, sex agnis immaculatos, & arietem immaculatum, ^e & sacrificium ephi per arietem. In autem sacrificiū quod dederit manus eius, & olei hin per singula ephi. ^f In die autem calendarum vitulum de armēto immaculatum, & sex agni & arietes immaculati erunt: ^g & ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet sacrificium. De agnis autē sicut inuenerit manus eius, & olei hin per singula ephi. ^h Cūmq; ingressurus est princeps, per viam vestibuli portæ ingreditur, & per eandem viam exeat. ⁱ Et cum intrabit

† Exo. 30.6

† Leuit. 28.6
Num. 3.8
De decimis
c.1.

intrabit populus terræ in cōspectu domini in solēnitatibus, qui ingreditur per portā aquilonis vt adoret, egrediatur per viam portæ meridianæ. Porro qui ingreditur per viam portæ meridianæ, egrediatur per viam portæ aquilonis. Non reuertetur per viā portæ per quā ingressus est, sed è regione illius egredietur.¹⁰ Princeps autē in medio eorū erit, cū ingredientibus ingredietur, & cum egredientibus egredietur.¹¹ Et in nūdinis & solennitatibus erit sacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem: in agnis autē erit sacrificium sicut inuenerit manus eius, & olei hin per singula ephi.¹² Cum autem fecerit princeps spontaneum holocaustum, aut pacifica voluntaria domino, aperietur ei porta quæ respicit ad orientem, & faciet holocaustum suum & pacifica sua sicut fieri solet in die sabbati, & egredietur, claudeturq; porta postquam exierit.¹³ Et agnum eiusdē anni immaculatum faciet holocaustū quotidie domino. Semper mane faciet illud.¹⁴ Et faciet sacrificiū super eo kata mane, mane sextam partem ephi, & de oleo tertiam partem hin, vt misceatur similæ: ^d sacrificium domino legitimum iuge atque perpetuum.¹⁵ Faciet agnum & sacrificium oleum kata mane, mane holocaustum sempiternum.¹⁶ Hæc dicit dominus deus: Si dederit princeps donum alicui de filiis suis, hæreditas eius filiorum suorum erit: possidebunt eam hæreditariè.¹⁷ Si autem dederit legatum de hæreditate sua vni seruorū suorum, erit illius vsq; ad annū remissionis, & reuertetur ad principem: hæreditas autem eius filiis eius erit.¹⁸ Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de possessione eorū, sed de possessione sua hæreditatem dabit filiis suis: vt non dispergatur populus meus vnusquisq; à possessione sua.¹⁹ Et introduxit me per ingressum qui erat ex latere portæ in gazophylacia sanctuarij ad sacerdotes, quæ respiciebāt ad aquilonem: & ^e erat ibi locus vergens ad occidentē, ²⁰ & dixit ad me: Iste est locus vbi coquent sacerdotes pro peccato & pro delicto, vbi coquent sacrificiū, vt nō offerant in atrio exteriori & sanctificetur populus.²¹ Et eduxit me in atriū exterius, & circūduxit me per quatuor angulos atrij. Et ecce atriolū erat in angulo atrij, atriola singula per angulos atrij.²² In quatuor angulis atrij atriola disposita quadraginta cubitorum per lōgum: & triginta per latum. Mensurę vnus quatuor erant.²³ Et paries per circuitum ambiens quatuor atriola, & culinæ fabricatæ erant subter portycus per gyrum.²⁴ Et dixit ad me: Hæc est domus culinarum in qua coquent ministri domus domini victimas populi.

Aqua multa è templo manantes, gratiam baptismi præfagiunt: terra verò sancta iuxta tribus suas mensuratur, & partibus diuiditur.

XLVII.

A T conuertit me ad portam domus, & ecce ^a aquæ egrediebantur subter limē domus ad orientem. Facies enim domus respiciebat ad orientem. Aquę autē descendebant in latus templi dextrum, ad meridiem altaris.² Et eduxit me per viam portæ aquilonis, & conuertit me ad viam foras portam exteriores, viam quæ respiciebat ad orientem. Et ecce aquæ redundantes à latere dextro, ³ cum egredieretur vir ad orientem, qui habebat funiculum in manu sua, & mensus est mille cubitos: & traduxit me per aquam vsque ad talos.⁴ Rursūmq; mensus est mille, & traduxit me per aquam vsque ad genua.⁵ Et mensus est mille, & traduxit me per aquam vsque ad renes. Et mensus est mille, torrētem quem non potui pertransire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non potest transuadari.⁶ Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cūque me conuertissem, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte.⁷ Et ait ad me: Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos fabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare & exhibunt, & sanabuntur aquæ.⁸ Et omnis anima viuens quæ serpit quocunque venerit torrens, viuet: & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ. Et sanabuntur & viuent omnia ad quæ venerit torrens, & stabunt super illa piscatores.¹⁰ Ab Engaddi vsque ad Engallim siccatio fagenarum erit.^b Plurimæ species erunt piscium eius, sicut pisces maris magni multitudinis nimæ.¹¹ In littoribus autem eius & in palustribus non sanabuntur, quia in salinas da-

d. His verbis resumit quod dixit, vt diligētius instruat. Istud autem de quo nunc agit sacrificium, nō nisi semel in die, videlicet mane offerendum conscribitur: iuge autem sacrificium mane & vespere. Non ergo est hic mentio de iugi sacrificio legis, nec literaliter nec principaliter nūc tractatur de oblatione legali, sed spiritali quæ fit in ecclesia Christi, vt innotescit ex præinductis. Dion. ibi. e. Ille vir quem sæpe commemorat, eduxit eum de loco sacerdotum, qui vergebat ad Aquilonem, siue qui erat separatus, vbi coquant sacerdotes pro delicto, & pro peccato, vel ignorantia: eduxit autem in atriū exterius. Ex quo intelligimus illud atrium de quo egressus est, fuisse interius: & multa esse atria in scripturis sanctis, de quib; legimus: Qui stas in domo domini, in atrijs domus dei nostri. Hiero. ibi.

a. Quidam per has aquas sacra fluente scriptura intelligit, & riuos salutaris scientiæ, hoc est saluatoris doctrinam, quæ de ecclesia copiose profluit, & subter limen domus effluit, puta de fundamento ecclesiæ, quod est Christus De quibus aquis, earumque origine loquitur Isaias: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Aqua istæ descendunt: quia ad corda humilium veniunt. Descendunt quoque in latus templi dextrū: scilicet ad electos, & eos qui in die iudicij ponentur ad dexteram. Ad meridiem vero altaris, quod est mēs debora, cuius meridiem feruor amoris. Alij vero per aquas has baptismi fontem intelligunt, qui in Christi ecclesia ortū habuit: & ab ipso domino saluatore institutū est baptismatis sacramentum. Dion. ibi.

b. Plurimæ species, imò genera piscium erant in mari quodā mortuo. Quidā pisces ad dextram partem iu-bente domino extraxit Petrus, & erant cētū quinquaginta, tres ita vt præ multitudine eorum retia rumpe-re-tur. Dicit quidam poeta doctissimus, Oppianus Cilix, centum quinquaginta tria esse genera piscium, quæ omnia capta sunt ab Apostolis, & nihil remansit incaptum, dum & nobiles & ignobiles, diuites & pauperes, & omne genus hominū de mari huius seculi extrahitur ad salutē. Hiero. ibi.

buntur.†¹² Et super torrentem orietur in ripis eius ex vtraq; parte omne lignum pomiferum. Non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius. Per singulos mēses afferet primitiua, quia aquæ eius de sanctuario egredientur. Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam.¹³ Hæc dicit dominus deus: ^c Hic est terminus in quo possidebitis terram in duodecim tribus Israel, quia Ioseph duplicem funiculum habet.¹⁴ Possidebitis autem eam singuli equè vt frater suus,† super quam leuauimus manum meam, vt darem patribus vestris. Et cadet terra hæc vobis in possessionē.¹⁵ Hic est autē terminus terræ ad plagā septentrionalē, à mari magno via Hethalon venientibus Sedada.¹⁶ Hemath, Berotha, Sabarim, quæ est inter mediam Damasci & confinium Hemath, domus Tichon, quæ est iuxta terminum Hauran:¹⁷ & erit terminus à mari vsque ad atrium Enon terminus Damasci, & ab aquilone ad aquilonem terminus Hemath, plaga septentrionalis.¹⁸ Porro plaga orientalis de medio Hauran, & de medio Damasci, & de medio Galaad, & de medio terræ Israel, Iordanis determinans: ad mare orientale metiemini plagam orientalem.¹⁹ Plaga autem australis meridiana à Thamar vsq; ad aquas contradictionis Cades, & torrens vsque ad mare magnum, & hæc est plaga ad meridiem australis.²⁰ Et plaga maris, mare magnum à confinio per directum donec venias Hemath, hæc est plaga maris.²¹ Et diuidetis terrā istam vobis per tribus Israel,²² & mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis qui accesserint ad vos, qui genuerint filios in medio vestrum, & erunt vobis sicut indigenæ inter filios Israel. Vobiscum diuident possessionem in medio tribuum Israel.²³ In tribu autē quacunque fuerit aduena, ibi dabitis possessionem illi, ait dominus deus.

† Psal. 1. b.

† Gen. 48. b.

Diuisio terræ in duodecim tribus, & duodecim portæ ciuitatis iuxta tribus suas.

XLVIII.

a. Descripta terræ sanctæ possessione tam iuxta præsentem Ezechielis prophetiam, quam iuxta Numerorum librum, nunc singulari tribuum à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, id est maris, possessiones describitur. Et primum fines accipiunt ab Aquilone iuxta viam Hethalon pergentibus Hemath atrium sue Hazer Enon terminum Damasci ad aquilonem iuxta Hemath. Incipit autē primum tribus Dan, secunda Azer, tertia Nephthalim, quarta Manasse, quinta Ephraim, sexta Ruben, septima Iudæ. Hiero. ibid.

b. Descriptio ista prophetica intricata est plurimè, & dū breuitati studuit, obfcuritatem induxit, & non vtiq; sine rationabilissima causa: siquidem quem constaret directum ac motum à spiritu sancto, itaque quantum ad superficiem literæ, his verbis prædictæ plagæ nec plenè nec vniformiter describuntur, sed plaga Aquilonaris ac meridiana quantum ad longitudinem describitur per 15000. calamorum. Plaga autem orientalis & occidentalis quantum ad latitudinem describitur per 10000. calamorum. Ita quod de latitudine primarum duarum plagarū, & de longitudine aliarum duarum nihil hic dicitur. Dionys. ibid.

c. Mensurat enim longitudinem huius portionis, & idem est de latere meridionali, quod ex opposito similiter mensurat secundum longitudinem. Latet autem occidentale, quod est versus mare, est tantum decem milium calamorum, & similiter orientale quod mensurat ex opposito latitudinē huius portionis. Tyrannus ibidem.

ET hæc nomina tribuum. A finibus aquilonis iuxta viam Hethalon pergentibus Hemath, atrium Enan, terminus Damasci ab aquilone iuxta viam Hemath. Et erit ei plaga orientalis mare, Dan vna,² & à termino Dan à plaga orientali vsque ad plagam maris, Aser vna.³ Et super terminum Aser, à plaga orientali vsque ad plagam maris, Nephthali vna.⁴ Et super terminum Nephthali à plaga orientali vsque ad plagam maris, Manasse vna.⁵ Et super terminum Manasse à plaga orientali vsque ad plagam maris, Ephraim vna.⁶ Et super terminum Ephraim à plaga orientali vsque ad plagam maris, Ruben vna.⁷ Et super terminum Ruben à plaga orientali vsque ad plagam maris, Iudæ vna.⁸ Et super terminum Iudæ à plaga orientali vsque ad plagam maris, erunt primitiæ quas separabitis viginti quinque milibus calamis latitudinis & longitudinis, sicuti singulæ partes à plaga orientali vsque ad plagam maris. Et erit sanctuarium in medio eius.⁹ Primitiæ quas separabitis domino, longitudo viginti quinque milibus, & latitudo decem milibus.¹⁰ Hæc autem erunt primitiæ sanctuarij sacerdotum ad aquilonem, longitudinis viginti quinque milia, & ad mare latitudinis decem milia. Sed & ad orientem latitudinis decem milia, & ad meridiem viginti quinque milia. Et erit sanctuarium domini in medio eius.¹¹ Sacerdotibus sanctuarium erit de filiis Sadoc, qui custodierunt caeremonias meas, & non errauerunt cum errarent filij Israel, sicut errauerunt & Leuitæ.¹² Et erunt eis primitiæ de primitiis terræ sanctum sanctorum, iuxta terminum Leuitarum.¹³ Sed & Leuitis similiter iuxta fines sacerdotum viginti quinque milia longitudinis, & latitudinis decem milia. Omnis longitudo viginti & quinque milium, & latitudo decem milium.¹⁴ Et non venundabunt ex eo neque mutabunt, neque transferentur primitiæ terræ, quia sanctificatæ sunt domino.¹⁵ Quinq; milia autem quæ supersunt in latitudine per viginti quinque milia, profana erunt vrbis in habitaculum & in suburbana. Et erit ciuitas in medio eius,¹⁶ & hæc mensuræ eius ad plagā septentrionalem quingenta & quatuor milia, & ad plagam meridianam quingenta & quatuor milia, & ad plagam occidentalem quingenta & quatuor milia.¹⁷ Erunt autē suburbana ciuitatis ad aquilonis duceta quinquaginta, & ad

& ad meridiem ducenta quinquaginta, & ad orientem ducenta quinquaginta, & ad mare ducenta quinquaginta.^{di8} Quod autem reliquum fuerit in longitudine secundum primitias sanctuarij, decem milia in orientem, & decem milia in occidentem, erunt sicut primitiæ sanctuarij. Et erunt fruges eius in panes iis qui seruiunt ciuitati.¹² Seruientes autem ciuitati operabuntur ex omnibus tribubus Israel.²⁰ Omnes primitiæ vigintiquinque milium per vigintiquinque milia in quadrum, separabuntur in primitias sanctuarij, & in possessione ciuitatis.²¹ Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omni parte primitiarum sanctuarij & possessionis ciuitatis, è regione vigintiquinq; milium primitiarum vsq; ad terminum orientalem, sed & à mari è regione vigintiquinque milium vsque ad terminum maris similiter in partibus principis erit. Et erunt primitiæ sanctuarij, & sanctuarium templi in medio eius.²² De possessione autem Leuitarum & de possessione ciuitatis in medio partium principis, erit in terminum Iuda & in terminum Benjamin, & ad principem pertinebit.²³ Et reliquis tribubus à plaga orientali vsq; ad plagam occidentalem, Benjamin vna.¹⁴ Et contra terminum Benjamin à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Simeon vna.²⁵ Et super terminum Simeonis à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Isachar vna.²⁶ Et super terminum Isachar à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem, Zabulon vna.²⁷ Et super terminum Zabulon à plaga orientali vsque ad plagam maris, Gad vna.²⁸ Et super terminum Gad ad plagam austri in meridiem, & erit finis de Thamar vsque ad aquas contradictionis Cades, hereditas contra mare magnū.²⁹ Hec est terra quam mittetis in sorte tribubus Israel, & he partitiones earum, ait dominus deus.³⁰ Et hi egressus ciuitatis: A plaga septentrionali quingentos & quatuor milia mēsurabis:³¹ & portæ ciuitatis omnibus tribubus Israel. Portæ tres à septentrione: Porta Ruben, vna: porta Iuda, vna: porta Leui, vna.³² Et ad plagā orientalem quingētos & quatuor milia, & portæ tres. Porta Ioseph, vna: porta Benjamin, vna: porta Dan, vna.³³ Et ad plagam meridianam quingentos quatuor milia metieris. Porta Simeonis, vna: porta Isachar, vna: porta Zabulon, vna.³⁴ Et ad plagam occidentalem quingētos & quatuor milia: & portæ eorū tres: Porta Gad, vna: porta Aser, vna: porta Nephthali, vna.³⁵ Per circuitum decem & octo milia: & nomen ciuitatis ex illa die, dñs ibidem.

d. Post vrbis sanctæ descriptionem & suburbanorum eius, reliquā partem primitiarū sanctuarij decē milia calamorū in orientem, & alia decem milia ad occidentem tendentium delegari his qui opera ciuitatis exercent, ad varios vsus, & quibuscunque vrbis indiget: ut scilicet ferantur, & frugibus in hoc terra nascuntur spatio, vescantur operarij: qui vel mœnia vrbis extruunt, v. interrupta & ruinosa restitunt: ut habeat ciuitas cultū suum: & sacra testā, cum popolcerit necessitas, istaurēt. Hic. ib. e. Cōsequēter describitur distributio sortū reliquarum quinque tribuū. A parte terræ huius australi partiendo versus austrum, vna seu prima fors siue possessio vel hereditas erit tribu Benjamin, cui⁹ fortis lōgitudō est iuxta portionē principis & ciuitatis. Iuxta illā autem lateraliter progrediendo ad austrum à plaga orientali vsque ad plagam occidentalem erit fors secunda Simeonis, & sic consequenter de alijs. Dio. ibi. f. De ambitu ciuitatis quod per latera singula in quadrum quatuor milia quingētos calamos habuerit prateritus sermo narrauit, qui faciunt 18000. calamorū, id est, quadraginta quatuor milia passuum, & trecentos quadraginta passus: nunc scribitur per singula latera, hoc est, per vndecim milia passuum, & octoginta quinque passus, ternas fuisse portas. Hiero. ibid.

B. HIERONYMI PROLOGVS IN DANIELEM Prophetam.

Danielem Prophetam iuxta septuaginta interpretes, domini saluatoris ecclesie non legunt, vtentes Theodotionis editione. & hoc cur acciderit, nescio. Siue enim quia sermo Chaldaicus est, & quibusdam proprietatibus à nostro eloquio discrepat, noluerūt septuaginta interpretes easdem linguae lineas in translatione seruare: siue sub nomine eorum ab alio nescio quo, non satis Chaldaeam linguam sciente, editus est liber: siue aliud quid causæ extiterit, ignorans, hoc unum affirmare possum, quod multum à veritate discordet, & recto iudicio repudiatus sit. Sciendum quippe est, Daniele maxime, & Esdrā, Hebraicis quidem literis, sed Chaldaeo sermone conscriptos, & vnā Ieremiæ pericopē: Iob quoque cum Arabica lingua plurimā habere societatem. Denique & ego adolescentulus post Quintiliani & Tullij lectionē, ac flores rhetoricos, cum me in linguae huius pistrinum reclusissem, & multo sudore, multoque tempore vix cœpissē anhelantia stridentiaque verba resonare, & quasi per cryptam ambulans, rarum de super lumen aspicerem, impegi nouissimē in Daniele: & tanto tædio affectus sum, vt desperatione subita omnem laborem veterem voluerim contemnere. Verū adhortante me quodam Hebræo, & illud mihi crebrius in sua lingua ingerente, labor improbus omnia vincit: qui mihi videbar sciulus inter Hebræos, cœpi rursus discipulus esse Chaldaicus. Et vt verum fatear, vsque ad præsentem diem magis possum sermonē Chaldaicum legere & intelligere, quā sonare. Hac idcirco refero, vt difficultatē vobis Danielis ostenderem: qui apud Hebræos nec Susannæ habet historiam, nec hymnū triū puerorum, ne Belis draconisque fabulas: quas nos, quia in toto orbe dispersæ sunt, verū anteposito easque ingulante subiecimus, ne videremur apud imperitos magnā partem voluminis de-

truncasse. Audiui ego quendam de praeceptoribus Iudaeorum, cum Susannae derideret historiam, & à Græco nescio quo diceret esse cōfictam, illud opponere, quod Origeni quoque Africanus opposuit, etymologias has, ἀπὸ τῆς σκίουσ ὀχλοῖ, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τῶν πρὸς αὐτῶν, de Græco sermone descēdere. Cuius rei nos intelligentiam nostris hanc possumus dare, ut verbi gratia dicamus de arbore ilice dixisse eū, ilico pereas: & à lentisco, in lentem te comminuat angelus: vel non lentè pereas: aut lentus, id est flexibilis ducaris ad mortem: siue aliud quid ad arboris nomen conueniens. Deinde tantum fuisse otij tribus pueris cauillabatur, ut in camino aestuantis incendiij metro luderent, & per ordinem ad laudem dei omnia elementa prouocarēt. Aut quod miraculum diuinæque aspirationis indicium, vel draconem interfectum offa picis, vel sacerdotum Belis machinas deprehensas: quæ magis prudentia solertis viri, quàm prophetali essent spiritu perpetrata? Cum verò ad Habacuc veniret, & de Iudæa in Chaldaeam raptum discophorum lectitaret, quærebat exemplū, ubi legissemus in toto veteri testamento quenquam sanctorum graui volasse corpore, & in puncto horæ tanta terrarū spatia transisse. Cui cum quidam è nostris satis ad loquendum promptulus, Ezechielem adduxisset in medium, & diceret eum de Chaldaea in Iudæam fuisse translatum, derisit hominem: & ex ipso volumine demonstrauit, Ezechielem in spiritu se vidisse transpositum. Denique & Apostolū nostrum, videlicet ut eruditum virum, & qui legem ab Hebræis didicisset, non fuisse ausum affirmare se raptum in corpore, sed dixisse, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit. His & talibus argumentis apocryphas in libro Ecclesiæ fabulas arguebat. Super qua re lectoris arbitrio iudicium derelinquens, illud admoneo, non haberi Daniele apud Hebræos inter prophetas, sed inter eos qui hagiographa conscripserunt. In tres siquidem partes omnis ab eis scriptura diuiditur: in legē, in prophetas, & in hagiographa, id est, in quinque, & octo, & undecim libros: de quo non est huius temporis differere. Quæ autem ex hoc propheta, imò contra hūc librum Porphyrius obii-
ciat, testes sunt Methodius, Eusebius, Apollinaris, qui multis versuum milibus eius vesaniæ respondent, nescio an curioso lectori satisfecerint. Vnde obsecro vos, o Paula & Eustochium, fundatis pro me ad dominum preces, ut quandiu in hoc corpusculo sum, scribam aliquid gratum vobis, utile Ecclesiæ, dignum posteris. Presentium quippe iudiciis oblatrantium nō satis moueor, qui in utranque partem aut amore labuntur, aut odio.

VITA DANIELIS, ET PROPHETIÆ IPSIVS argumentum.

Daniel de tribu Iuda, genere nobilis, princeps omnium Chaldaeorum sacerdotum, regū-
que profapia, & florens patriæ nobilitate: hic sub Ioachim rege Iuda filio Iosæ, post primū
excidium Ierusalem, cum tribus pueris admodum puer in Babylonem translatus est. Vir
gloriosus, & aspectu decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere,
in virtute summus, in prodigiis clarus, insignis cognitor secretorum cælestium, præscius futu-
rorum, visionum interpret. Qui continuatis ieiuniis, & orationis instantia, futura prænoscere me-
ruit sacramenta. His virtutum portentis atque signis effulsit principium, sceleratorum senum iu-
dicia reprehendens, castitatem fœminæ reuelauit. Tribus hebdomadibus dierum exorans pro popu-
lo ieiunauit. Simulachrum Bel diuinæ aspirationis argumentis elisit: draconem Babylonie numē
eiusdem gentis offa, pice, adipe capillorum confecta, diuinæ mētis instinctu incredibili admiratio-
ne dirupit. Et in lacum missus, rabiem mitigauit ferarum, atque virtute animæ fortis, inter fre-
mentes securus epulatur leones. Hunc Darius Medus postquam cum Cyro Babylonium subuer-
tit imperium, honore maximo habitum secum tulit, & in Mediam abduxit. Isido. de vita & mor-
te quondam sanctorum cap. 40. Vixit autem vsque ad tempus Darij regis Persarum, annis 110.
Sepultusque est iam senex in spelunca regia solus in captiuitate cum gloria. Idem ibidem. Incum-
bit autem Daniel totus in hoc, ut Christi gloriosum & æternum regnum magnificè efferat ac præ-
dicet, & præ illo omnia regna mundi vana & caduca ostendat. Habet & hanc inter prophetas
palمام, ut predicat quasi momentum ipsum quo Iehudæorum cerimonia cessatura erant, & re-
gnum Christi inchoaturum. Hic, inquam iuuenis abductus est anno tertio Iehoiakim regis Iehu-
da in Babyloniam, mansisseque putatur ibi per septuaginta annos, hoc est vsque ad destructio-
nem Ierusalem: id quod ex fine primi huius capituli discitur. Putatur autem Iehoiakim bis captus,
eo quod

eo quod ex. 2. Reg. 24. colligitur illum undecim regnasse annis, & cum hic scribatur tertio anno, scilicet completo, migrasse in Babylonem, qui secundum Ieremiam primus fuit annus Nabuchodonosor, iterum rediit in regnum, seruies regi Babel tribus annis. Et postea rebellis effectus, denuo est captus, & in itinere mortuus. Sebast. Munst. hic.

Incipit Danielis Prophetia.

Quatuor pueri Hebraeorum Chaldaeos sapientia & forma precellentes eliguntur à Nabuchodonosor, ut Chaldaeis literis erudiantur. Cap. I.

Anno ante
Christum,
634. Anno
mundi 3328.
Ios. 10. 18.

Anno^a tertio regni Ioacim regis Iuda venit Nabuchodonosor Rex Babylonis Ierusalem, & obsedit eam, ² & tradidit dominus in manu eius Ioacim Regem Iudæ, & partem vavorum domus dei, & asportauit ea in terram Sennar in domum dei sui, & vasa intulit in domum thesauri dei sui. ³ Et ait rex Asphenez preposito eunuchorum, ut introduceret de filiis Israel, & de semine regio & tyrannorum⁴ pueros in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos omni sapientia, cautos sciētia, & doctos disciplina, & qui possent stare in palatio regis, ut doceret eos literas & linguam Chaldaeorum. ⁵ Et constituit eis Rex annonam per singulos dies de cibis suis, & vino unde bibebat ipse, ut enutriti tribus annis, postea starent in conspectu Regis. ⁶ Fuerunt ergo inter eos de filiis Iudæ, Daniel, Ananias, Misael, & Azarias. ⁷ Et imposuit eis prepositus eunuchorum nomina, Danieli, Balthasar: Anania, Sidrach: Misaeli, Misach: & Azaria, Abdenago. ⁸ Proposuit autem Daniel in corde suo, ^b ne pollueretur de mensa Regis, neq; de vino potus eius, & rogauit eunuchorum prepositum ne cōtaminaretur. ⁹ Dedit autem deus Danieli gratiam & misericordiam in conspectu principis eunuchorum. ¹⁰ Et ait princeps eunuchorum ad Danielelem: Timeo ego dñm meum regē, qui constituit vobis cibum & potum: qui si viderit vultus vestros macilentiores præ cæteris adolescentibus coæuis vestris, cōdemnabit caput meum regi. ¹¹ Et dixit Daniel ad Malazar quem cōstituerat princeps eunuchorū super Danielelem, Ananiā, Misaelem, & Azariam: ¹² Tenta nos obsecro seruos tuos diebus decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum, ¹³ & contemplare vultus nostros, & vultus puerorum qui vescuntur cibo regio: & sicut videris, facies cum seruis tuis. ¹⁴ Qui audito sermone huiusmodi, tentauit eos diebus decem. ¹⁵ Post dies autē decem apparuerunt vultus eorum meliores & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescebatur cibo regio. ¹⁶ Porro Malazar tollebat cibaria & vinum potus eorū: dabatque eis legumina. ¹⁷ Pueris autē his dedit deus sciētiā & disciplinā in omni libro & sapientia. Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. ¹⁸ Cōpletis itaq; diebus post quos dixerat Rex ut introducerentur, introduxit eos prepositus eunuchorum in conspectu Nabuchodonosor. ¹⁹ Cūq; eis locutus fuisset Rex, non sunt inuenti tales de vniuersis ut Daniel, Ananias, Misael, & Azarias. Et steterunt in conspectu Regis, & omne verbum sapientiæ & intellectus quod sciscitatus est ab eis Rex, inuenit in eis decuplum super cunctos hariolos & magos qui erant in vniuerso regno eius. ²⁰ Fuit autem Daniel vsque ad annum primum Cyri Regis.

a. Ioacim enim Nabuchodonosor tributariū fecit octa uo anno vsq; ad vndecimū annū regni eius, quādo vñ cū catenis ductus est in Babylonē, vt 2. Paralip. vlt. & Daniel ac socij eius cum eo. Hiero. ibid. Nechao rex Aegypti cum exercitu copioso post tres menses ex quo Iosias occisus est, Ierusalē reuertitur: vnde incōsultō ordinat rex Ioachaz Iosia filius inuēctus, Ioacim fratre suo in loco eius cōstituto, catenis vinctus in Aegyptū secū trahebatur. Sed mortuo Nechaone, tertio anno Ioacim regis Iudæ, qui hucusque Nechaoni adhaeserat, Nabuchodonosor rex Babylonis per exercitū Ierusalē veluti Aegypti coloniam obsidebat. Cui se Ioacim iponte tradens, datis obsidibus, Daniele videlicet, Anania, Azaria, & Misaele, & parte vavorum cēli domini, adhuc in regno suo relinquens, donec grauissima seruitutis onere depressus, ad Aegyptiorum regē diuertens, misso rursum de Babylonē exercitu, cōprehensus & tractus, priusquā ad urbē veniret, in capō Babylonis vndecimo anno regni suū interficitur. Et interim dū hac aguntur, in eius locum Ioacim (qui & dicitur Iechonias) filius eius pro patre suo à populo in Ierusalē rex constituitur. Cuius regni tertio mense Chaldaeorum reuerso exercitu, & ciuitatem Ierusalē obsidēte, monēte Ieremia propheta ne ciuitas cōbureretur, rex Ioachin cū Noescha matre eius, Chaldaeorū populo se tradidit, qui illum cū omni generatione sua in Babylonē deduxit. Post quē cōstitutus est à Chaldaeis Sedecias patruus suus Iosia filius. Aug. de mirab. sacre scrip. lib. 2. cap. 29.

b. Qui de mensa regis & de vino potus eius non vult comedere ne polluat, sciētiā Babyloniorū nō spernit discere. Hier. ibid.

c. Quod alij videbant in phantasmate, hoc Daniel oculis cordis aspiciēbat. Hiero.

† infra. 6. g

Somnium Nabuchodonosor non Chaldaei sapientes, sed Daniel solus potuit interpretari. II.

Anno ante
Christum.
616. Anno
mundi 3350.
Ios. 10. 12.

Nanno^a secūdo regni Nabuchodonosor vidit Nabuchodonosor somnium, & conterritus est spiritus eius, & somnium eius fugit ab eo. ² Præcepit ergo rex, ut conuocarentur arioli & magi & malefici & Chaldaei, ut indicarent

a. Post victoriam Aegyptiorum & ceterarum gentiū, & partem monarchiam, anno tamen 25. regni eius: Hiero. ibi. Ioseph.

regi somnia sua. Qui cum venissent, steterunt coram rege, & dixit ad eos Rex: Vidi somnium, & mente confusus ignoro quid viderim.⁴ Responderuntq; Chaldæi regi Syriacè: † Rex in sempiternum viue. Dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus.⁵ Et respondens rex, ait Chaldæis: Sermo recessit à me. Nisi indicaueritis mihi somniū, & coniecturam eius, peribitis vos, & domus vestræ publicabūtur.⁶ Si autem somnium & coniecturam eius narraueritis, præmia & dona & honorem multum accipietis à me. Somnium igitur & interpretationem eius indicate mihi.⁷ Responderunt secundò, atq; dixerunt: Rex somniū dicat seruis suis, & interpretationem eius indicabimus.⁸ Responditq; rex, & ait: Certè noui quòd tempus redimitis, scientes quòd recesserit à me sermo.⁹ Si ergo somnium nō indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quòd interpretationem quoq; fallacē & deceptione plenam composueritis, vt loquamini mihi donec tempus pertranseat. Somnium itaque dicite mihi, vt sciam quòd interpretationem quoque eius veram loquamini.¹⁰ Respondentes ergo Chaldæi coram rege, dixerunt: Non est homo super terrā, qui sermonem tuum, Rex, possit implere: sed neq; Regum quisquam magnus & potēs verbū huiuscemodi sciscitatur ab omni ariolo & Mago & Chaldæo.¹¹ Sermo enim quē tu quæris, Rex, grauis est, nec reperietur quisquam qui indicet illum in cōspectu regis, exceptis diis, quorum nō est conuersatio cum hominibus.¹² Quo audito, Rex in furore & in ira magna præcepit vt perirent omnes sapientes Babylonis.¹³ Et egressa sententia sapientes interficiebantur, quærebanturq; Daniel & socij eius vt perirent.¹⁴ Tunc Daniel requisit de lege atq; sentētia ab Arioch principe militiæ regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis.¹⁵ Et interrogauit eū, qui à rege potestatem acceperat, quam ob causam tā crudelis sententia à facie regis esset egressa. Cum ergo rem indicasset Arioch Danieli,¹⁶ Daniel ingressus rogauit regem vt tēpus daret sibi ad solutionem indicandam Regi.¹⁷ Et ingressus est domum suam, Ananiasq; & Misaeli & Azariæ sociis suis indicauit negotiū,¹⁸ vt quærerent misericordiā à facie dei cœli super sacramento isto, & non perirent Daniel & socij eius cum ceteris sapientibus Babylonis.¹⁹ Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatū est. Et Daniel benedixit deo cœli,²⁰ & locutus ait: † Sit nomen domini benedictum à seculo & vsq; in seculum: quia sapientia & fortitudo eius sunt,²¹ & ipse mutat tempora & ætates. Transfert regna atq; constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiā intelligentibus disciplinam.²² Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.²³ Tibi deus patrum nostrorum confiteor, tēq; laudo, quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi, & nunc ostendisti mihi quæ rogaui²⁴ te, quia sermonē Regis aperuisti nobis.²⁵ Post hæc Daniel ingressus ad Arioch, quem constituerat Rex vt perderet sapientes Babylonis, sic ei locutus est: Sapientes Babylonis ne perdas. Introduc me in conspectu Regis, & solutionem Regi narrabo.²⁶ Tunc Arioch festinus introduxit Daniele ad Regem, & dixit ei: Inueni hominē de filiis transmigrationis Iudæ, qui solutionem Regi annuntiet.²⁷ Respondit Rex, & dixit Danieli, cuius nomen erat Baltazar: Putasne vere potes mihi indicare somniū quod vidi, & interpretationem eius?²⁸ Et respondens Daniel coram Rege, ait: ^h Mysterium quod Rex interrogat, sapientes, magi & arioli & aruspices nequeunt indicare Regi,²⁹ sed est deus in cœlo reuelans mysteria, qui indicabit tibi Rex Nabuchodonosor quæ ventura sunt in nouissimis temporibus. Somnium tuum & visiones capitis tui in cubili tuo huiuscemodi sunt:¹²² Tu Rex cogitare cœpisti in stratu tuo quid esset futurum post hæc: & qui reuelat mysteria, ostendit tibi quæ ventura sunt.³⁰ Mitemus hoc reuelatum est, sed vt interpretatio Regi manifesta fieret, & cogitationes mētis tuæ scires.³¹ Tu Rex videbas, & ecce quasi statua vna grādis. Statua illa magna, & statura sublimis stabat contra te, & intuitus eius erat terribilis.³² Huius statuæ caput ex auro optimo erat, pectus autem & brachia de argento, porrò venter & femora ex ære,³³ tibiæ autem ferreæ: pedum quædam pars erat ferrea, quædam autē fictilis

b. Ab hoc loco vsque ad visionē annū tertij regis Baltazar, quam Daniel vidit in Susis, Hebraicis quidem licet, sed lingua scribitur Chaldaica, quam vocat hic Syriacā. Hiero. ibid.
c. In hoc quòd petierunt somnium sibi notificari, rationabiliter sunt locuti præsumptuosè vero in eo quòd addunt: Interpretationem indicabimus eius. Non enim omnia somnia poterāt interpretari. Dionysio.

d. Confitentur magi confitentur harioli, confitentur & omnis sciētia secularis literature præscientiam futurorum non esse hominū, sed dei. Ex quo probatur prophetas dei spiritu locutos, qui futura cecinerunt. Hiero. ibi.

e. Cum Nabuchodonosor rex somniū vidisset, euigilantique etiam ex parte aliqua somnij memoria in illo reueneret, Deus Danieli non solum somnium ipsum, sed etiā somnij ipsam occasionem quæ esset antequā rex dormiret, indicauerat. Hoc vero factū est, vt regi Daniel summi creatoris notitiam insinuarer, & plebs in seruitute & in captiuitate posita, aliqd (quāuis paruum) auxilium & solatium haberet. Aug. de mirabilib. sacre scriptu. lib. 2. ca. 30.

f. Solus Daniel deo fidens quid ad demerendam dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cū sua fraternitate ieiunaret, atque ita orationibus cōmendaret, & ordinem & significationē somnij per omnia instruitur, tyranni fophtis parit, Deus glorificatur, Daniel honoratur, nō minorē dei gratiam ei postea quoque relaturus. Tertul. contra Pſychicos.

g. Nota quòd de filiis Iudæ sit Daniel, non sacerdos, sicut in fine Belis fabula cōtinet. Hiero. ibi.

h. Mysterium vocans ordinem somnij reuelati, ostendit quicquid occultum est, & ab hominibus ignoratur, posse mysterium nūcupari. Hiero. ibid.

i. Nisi aliquando somnia à cogitatione simul & reuelatione procederent, nequaquam Daniel propheta Nabuchodonosor visionē edisserens, à radice cogitationis inchoasset, dicens: Tu rex cogitare cœpisti, &c. Daniel itaq; dū somniū & implendum reuerteret, & ex qua ortū sit, cogitatione manifestat, patenter ostendit quia hoc plerumque ex cogitatione simul & reuelatione generetur. Sed nimis cū somnia tot rerū qualitatibus alternent, tāto eis difficilius credi debet, quanto & ex quo impulsu veniant, facilius non elucet. Raba. in 34. Ecclī.

† Infra. 3. 6. 8

† Psal. 112. 2. & 113. d.

lis.³⁴ Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuā in pedibus eius ferreis & fictilibus, & cōminuit eos.³⁵ Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum, & aurum, & redacta quasi in fauillā æstiuæ areæ, quæ rapta sunt vento, nullusq; locus inuentus est eis. Lapis autem qui percusserat statuam, fact⁹ est^k mons magnus, & impleuit vniuersam terram.³⁶ Hoc est somnium, interpretatio-
 nem quoq; eius dicemus coram te, Rex.³⁷ Tu Rex regum es, & deus cœli regnum & fortitudinem & imperiū & gloriam dedit tibi.³⁸ & omnia in quibus habitant filij hominum, & bestia agri, volucres quoq; cœli dedit in manu tua, & sub ditione tua vniuersa constituit. Tu es ergo^l caput aureum.³⁹ Et post te consurget^m regnum illud minus te argenteum, & regnum tertium aliud æreum, quod imperabit vniuersæ terræ,⁴⁰ & regnum quartum erit velut ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc.⁴¹ Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit, quod tamen de plantario ferri oriatur. Secundū quod vidisti ferrum mixtum testæ ex luto, & digitos pedū ex parte ferreos, & ex parte fictiles, ex^p parte regnum erit solidū, & ex parte contritum.⁴³ Quod autem vidisti ferrum mixtum testæ ex luto, commiscebuntur quidē humano semine, sed non adhibebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testæ.⁴⁴ In diebus autem regnorum illorum suscitabit deus cœli regnū quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autē & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.⁴⁵ Secundū quod vidisti quod de monte abscissus est^l lapis sine manibus, & comminuit testam & ferrū & æs & argentum & aurum, deus magnus ostendit. Regi quæ ventura sunt postea, & verū est somnium, & fidelis interpretatio eius.⁴⁶ Tunc rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, & Daniele adorauit, & hostias & incensum præcepit vt sacrificarent ei.⁴⁷ Loquens ergo Rex, ait Danieli: Verē deus vester, deus deorum est, & dñs regum, reuelans mysteria, quoniam tu potuisti aperire hoc sacramentum.⁴⁸ Tunc rex Danielē in sublime extulit, & munera multa & magna dedit ei. † Et constituit eū principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magistrum super cūctos sapientes Babylonis.⁴⁹ Daniel autem postulauit à Rege, & cōstituit super opera prouinciæ Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago. Ipse autē Daniel erat in forib⁹ regis.

Tres pueri Hebraorum statuam auream ceteris adorantibus adorare negantes, in fornacem missi sunt, à qua exire meruerunt illæsi. III.

Anno ante^l A.
Christum.
594. Anno
mundi 3368.

Abuchodonosor^a Rex fecit statuā auream altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorū sex: & statuit eam in campo Dura prouinciæ Babylonis.
 Itaq; Nabuchodonosor rex misit ad congregandos Satrapas, Magistratus, & Iudices, Duces, & Tyrannos, & præfectos omnesq; principes regionū, vt conuenirēt ad dedicationem statuæ quam erexerat Nabuchodonosor rex.³ Tunc cōgregati sunt Satrapæ, Magistratus, & Iudices, Duces, & Tyrāni, & optimates qui erāt in potestatibus constituti, & vniuersi principes regionum, vt conuenirent ad dedicationē statuæ quam erexerat Nabuchodonosor rex. Stabant autem in conspectu statuæ quam posuerat Nabuchodonosor rex,⁴ & præco clamabat valenter: Vobis dicitur populis, tribus & linguis, in hora qua audieritis sonitū tubæ & fistulæ & citharæ, sambucæ & psalterij & symphonie, & vniuersi generis musicorum,^b cadentes adorate statuā auream quam constituit Nabuchodonosor rex.⁶ Siquis autem non prostratus adoraue- rit, eadē hora mittetur in fornacem ignis ardentis.⁷ Post hæc igitur statim vt audierūt omnes populi sonitum tubæ, fistulæ & citharæ, sambucæ & psalterij, symphonie, & omnis generis musicorū, cadentes omnes populi, tribus & linguis, adorauerūt statuam auream quam cōstituerat Nabuchodonosor rex.⁸ Statimq; in ipso tempore accedentes viri Chaldei accusauerunt Iudæos:⁹ dixeruntque Nabuchodonosor Regi: † Rex in æternū viue.¹⁰ Tu Rex posuisti decretū, vt omnis homo qui audierit soni-

k. Vacuatis enim omnibus regnis, regnum Christi domini exurget, quod nulli alteri populo relinquatur, quoniam permanebit in æternum. Prosp.

l. Regnum Babylonicū Orientis.

m. Macedonicum Septentrionis.

n. Regnum Punicum meridiei.

o. Regnum quartum Romanum occidentis, hæc Orosius.

p. Hoc significatum est per prædicta, quod imperium illud pro parte erit robustum, præsertim in suo processu, nō lōge a principio, & postea debile: ita quod vna pars populi vincatur ab alia. Dio. ibi.

q. Hic lapis est Christus, virgo de virgine sine humano opere natus, & contritis omnibus regnis fact⁹ est mons magnus, & impleuit vniuersam terram. Hierony. ibi.

r. In hoc calumniator ecclesiæ, inimicusque Christi Porphyrius reprehendit huius libri auctore, cur propheta munera ista accepit, Cui repondendum est, qd Daniel munera non ex cupiditate accepit, sed ad cōsolationem populi sui captiui. Dio. ibi.

a. Rex ille Nabuchodonosor ita in dei obliuionem animo euectus incidit, vt statuam auream nimie magnitudinis in capō Duran prouinciæ Babylonis erigens, proprio nomine consecrari diuino cultu præcepit. In cuius statuæ dedicationem omnes vndique prouinciarum populorumq; præpositi conuocati, cōmuni decreto ipsam imaginem vellent nolleq; coacti sunt adorare, proposita præsentē pœna reculantibus, quod nō parua fornacis flamma vrendum quisque agere nolens semetipsum præsciret. August. de mira. fac. scrip. lib. 2. cap. 31. b. Omnem scripturā sanctā mente percurrens, nequamquam reperio quod sanctorum quisquam deū cadens adorauerit, sed quicunque idola & demones & res illicitas adorauerit, cadens dicitur adorare, vt hic. Hiero. ibi.

c. O Rex, quidam sunt viri Iudæi quos de tua licentia Daniel præfecit publicis operibus prouinciarum Babylonis, qui tibi sunt ingrati, reddentes mala pro bonis, iniuriam & contemptū pro honore à te illis impeso. Captiuos populi tui principes fecisti, & tamē rebelles tibi sunt. Nouerūt enim Chaldæi quod viri isti non nisi deum Israel coluerunt, ideo illos læte maiestatis acculant. Dion. ibi.

† Sup. 2. a.
Ios. 6. b.

tum tubæ, fistulæ & citharæ, sambucæ & psalterij, & symphoniæ, & vniuersi generis musicorū, prosternat se & adoret statuam auream: ¹¹ si quis autem non procidēs adorauerit, mittatur in fornacem ignis ardentis. ¹² Sunt ergo viri Iudæi quos constituisti super opera regionis Babylonix, Sidrach, Misach, & Abdenago: viri isti contempserunt, rex, decretū tuū. Deos tuos non colunt, & statuam aureā quam erexisti, nō adorant. ¹³ Tūc Nabuchodonosor in furore & ira præcepit vt adducerentur Sidrach, Misach, & Abdenago. Qui confestim adducti sunt in cōspectu Regis: ¹⁴ pronuntiansq; Nabuchodonosor Rex, ait eis: Verēne Sidrach, Misach, & Abdenago, deos meos nō colitis, & statuā auream quam constitui, non adoratis? ¹⁵ Nūc ergo si estis parati, quacūq; hora audieritis sonitū tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ, & psalterij, & symphoniæ, omnisq; generis musicorū, prosternite vos & adorate statuam quam feci: quod si non adoraueritis, eadem hora mittemini in fornacē ignis ardentis. Et quis est deus qui eripiet vos de manu mea? ¹⁶ Respondētes Sidrach, Misach, & Abdenago, dixerunt Regi: Nabuchodonosor rex, ^d nō oportet nos de hac re respondere tibi. ¹⁷ Ecce enim deus noster quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardētis, & de manibus tuis o Rex liberare. ¹⁸ Quod si noluerit, notū sit tibi Rex, quia deos tuos nō colimus, & statuam aureā quam erexisti, nō adoramus. ¹⁹ Tunc Nabuchodonosor repletus est furore, & aspectus faciei illius immutatus est super Sidrach, Misach, & Abdenago: & præcepit vt succenderetur fornax septuplū quā succēdi consueuerat, ²⁰ & viris fortissimis de exercitu suo iussit, vt ligatis pedibus Sidrach, Misach, & Abdenago, mitterent eos in fornacem ignis ardentis. ²¹ Et confestim viri illi vincti cum braccis suis & tiaris & calceamentis & vestibis missi sunt in medium fornacis ignis ardentis. ²² Nā iussio regis vrgebat. Fornax autem succensa erat nimis. Porrō viros illos qui miserāt Sidrach, Misach, & Abdenago, interfecit flamma ignis. ²³ Viri autem hi tres, id est, Sidrach, Misach, & Abdenago, ceciderunt in medio camino ignis ardentis colligati. ²⁴ *Quæ sequuntur, in Hebræis voluminibus non reperi.* Et ambulabant in medio flammæ laudantes deum, & benedicentes dño. ²⁵ Stans autem Azarias orauit sic, aperiēsq; os suum in medio ignis, ait: ²⁶ Benedictus es dñe deus patrum nostrorum, & laudabile & gloriosum nomē tuum in secula, ²⁷ quia iustus es in omnibus quæ fecisti nobis, & vniuersa opera tua vera, & viæ tuæ rectæ, & omnia iudicia tua vera. ²⁸ Iudicia enim vera fecisti iuxta omnia quæ induxisti super nos, & super ciuitatem sanctā patrū nostrorum Ierusalem: quia in veritate & in iudicio induxisti omnia hæc propter peccata nostra. ²⁹ Peccauimus enim, & iniquē egimus recedentes à te, & deliquim⁹ in omnibus, ³⁰ & præcepta tua non audiui⁹, nec obseruauimus, nec fecimus sicut præceperas nobis, vt bene nobis esset. ³¹ Omnia ergo quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, vero iudicio fecisti, ³² & tradidisti nos in manibus inimicorū nostrorum iniquorum, & pessimorum præuaricatorūq; & Regi iniusto & pessimo vltra omnem terram. ³³ Et nunc nō possumus aperire os. Cōfusio & opprobriū facti sumus seruis tuis, & his qui colebant te. ³⁴ Ne quæsumus tradas nos in perpetuū propter nomen tuū, & ne dissipēs testamentum tuum, ³⁵ neq; auferas misericordiam tuā à nobis, propter Abraham dilectum tuū, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctū tuū, ³⁶ quibus locutus es pollicens quod multiplicares semen eorū sicut stellas cœli, & sicut arenā quæ est in littore maris, ³⁷ quia dñe imminuti sumus plus quā omnes gētes, sum⁹q; humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. ³⁸ Et non est in tempore hoc princeps & dux & propheta, neq; holocaustum, neq; sacrificium, neq; oblatio, neq; incensum, ³⁹ neq; locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam: sed in anima contrita & spiritu humilitatis suscipiamur. ⁴⁰ Sicut in holocausto arietum & taurorum, & sicut in milibus agnorum pinguium, ^m sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi, quoniam non est confusio confidentibus in te. ⁴¹ Et nūc sequimur te in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem tuam. ⁴² Ne confundas nos, sed fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuam, & secundum multitudinē misericordiæ tuæ: ⁴³ & erue nos in mirabilibus tuis, & da gloriam

d. Cum se crederent & pro fide sua scirent posse etiam de presenti supplicio liberari, iactare hoc tamen & vindicare sibi noluerunt, docentes quod non eis minor esset cōfessionis virtus sine testimonio passionis. Addiderunt posse omnia deum facere, se tamen non in hoc fidere vt liberari in presenti vellent, sed illam libertatis & securitatis æternæ gloriam cogitarent. Cypr. Epist. li. 4. epist. 1.

e. Nō verbis despiciere regem atque inhonorare voluerunt: sed suam tantummodo erga deū monstrare pietatē. Chry. in 1. c. Matt. hom. 4.

f. Tiara verbum Græcū est, & vsu vsū in Latinum: & est genus pileoli Persarū & Chalæorum. Hiero. ibi. g. Hucusque Hebræi legunt media quæ sequuntur vsq; ad finem cantici triū puerorū, in Hebræico nō habentur. Hieron. ibi.

h. Dicitur autem deus benedictus, tanquam fons omnīs benedictionis, & omni dicto bono dicendus, seu appellandus, vt pote omni præclara nominatione prædignus, cui omne bonum est adscribendum. Dionys. ibid.

i. Quoniam cū iusti essent, se ipsos humiliabant, acceperunt spiritum humilitatis, donum humilitatis. Chrys. de spiritu sancto. homil. 6.

k. Vis orationis vim ignis extinxit, leones cohibuit, bella cōposuit, prælia remouit, tēpestates sustulit, daemonia expulit, cœli fores aperuit, vincula mortis dirupit, lāguores eiecit, offensas repressit, vrbes terræ motu nutantes firmavit, plagas cœlitus irruentes, insidias hominum, mala denique omnia deleuit oratio. Chrys. de incomprehens. dei nat. hom. 1.

l. Quia omnia quæ à lege statuta, erāt impedita, ideo dixit, nō est locus. Chrysost. aduer. Gent. quod Christus sit deus.

m. Cessat enim vinū legis, in qua non Leuita, non tēplum videtur, in qua nullū iam sacrificium celebratur. Euseb. Emis. De Epipha. hom. 2.

n. Facies dei in scripturis accipitur interdū pro gratiosa presentia, seu pro eius aspectu, quandoque pro eius sapiētia seu notitia: interdum pro eius beatifico intuitu. Dio. ibi.

riam nomini tuo dñe, ⁴⁴ & confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala. Cōfundantur in omnipotentia, & robur eorum conteratur, ⁴⁵ & sciant quia tu es dñs de⁹ solus, & gloriosus super orbē terrarum. ⁴⁶ Et non cessabant qui miserant eos ministri Regis succedere fornacem^o naphtha & stuppa & pice & malleolis: ⁴⁷ & effundebatur flamma super fornacem cubitis quadragintanouem, ⁴⁸ & erupit & incēdit quos reperit iuxta fornacem de Chaldæis. ⁴⁹ Angelus autem dñi descendit^p cum Azaria & sociis eius in fornacem: & excussit flammam ignis de fornace, ⁵⁰ & fecit mediū fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit, neque quicquam molestiæ intulit. ⁵¹ Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant & glorificabant & benedicebant deum in fornace, dicentes: ⁵² Benedictus es dñe deus patrū nostrorum, & laudabilis & gloriosus & superexaltatus in secula. Et benedictum nomē gloriæ tuę sanctum, & laudabile, & superexaltatum in omnibus seculis. ⁵³ Benedictus es in tēplo sancto glorię tuę, & superlaudabilis & sup̄gloriosus in secula. ⁵⁴ Benedictus es in throno regni tui, & super laudabilis & superexaltatus in secula. ⁵⁵ Benedictus es qui intueris abyssos, & sedes super Cherubim, & laudabilis & super exaltat⁹ in secula. ⁵⁶ Benedictus es in firmamento cœli, & laudabilis & gloriosus in secula. ⁵⁷ Benedicite omnia opera domini domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁵⁸ Benedicite angeli domini domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁵⁹ Benedicite cœli domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁰ Benedicite aquę omnes quę super cœlos sunt domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶¹ Benedicite oēs virtutes domini domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶² Benedicite sol & luna domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶³ Benedicite stellę cœli dño, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁴ Benedicite imber & ros domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁶⁵ Benedicite omnis spirit⁹ dei domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁶ Benedicite ignis & æst⁹ domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁷ Benedicite frigus & æstas domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁸ Benedicite rores & pruina dño, laudate & superexaltate eū in secula. ⁶⁹ Benedicite gelu & frigus domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷⁰ Benedicite glacies & niues dño, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷¹ Benedicite noctes & dies dño, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷² Benedicite lux & tenebrę dño, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷³ Benedicite fulgura & nubes domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁷⁴ Benedicat terra dñm, laudet & superexaltet eum in secula. ⁷⁵ Benedicite montes & colles domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷⁶ Benedicite vniuersa germinantia in terra domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷⁷ Benedicite fontes dño, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷⁸ Benedicite maria & flumina domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁷⁹ Benedicite cete & omnia quę mouētur in aquis dño, laudate & superexaltate eum in secula. ⁸⁰ Benedicite omnes volucres^u cœli domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁸¹ Benedicite omnes bestię & pecora domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁸² Benedicite filij hominum domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁸³ Benedicat Israel dominū, laudet & superexaltet eū in secula. ⁸⁴ Benedicite sacerdotes domini domino, laudate & superexaltate eum in secula. ⁸⁵ Benedicite serui domini domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁸⁶ Benedicite spiritus & animę iustorū dño, laudate & superexaltate eū in secula. ⁸⁷ Benedicite sancti & humiles corde domino, laudate & superexaltate eū in secula. ⁸⁸ Benedicite Anania, Azaria, Misael domino: laudate & superexaltate eum in secula. Quia eruit nos de inferno, & saluos fecit de manu mortis, & liberauit de medio ardentis flammę, & de medio ignis eruit nos. ⁸⁹ Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. ⁹⁰ Benedicite omnes religiosi domino deo deorum, laudate & confitemini ei, quia in omnia secula misericordia eius.

Hucusque in Hebræo non habetur, & quę posuimus, de Theodotionis editione translata sunt.

⁹¹ Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit properē, & ait optimatib⁹ suis: Nonne tres viros misimus in mediū ignis compeditos? Qui respondentes Regi, di-

o. Naphtha genus fontenti apud Persas, quo maxime nutriuntur incendia. Hieron. ibi.

p. Nāque dei angelus cum in fornacem missis eadem hora pariter in ignem cōdescendit, qui foras ignis ardores & flammās de fornace excussit. Aug. de mira. fac. scri. li. 2. c. 31.

q. Loquebatur quasi ex vno ore, & nondum illos Christus orare docuerat: & idcirco orantibus fuit impenetrabilis & efficax sermo, quā promerebatur dominū pacificā & simplex & spiritalis oratio. Sic & Apostolos cū discipulis post ascensionem domini inuenimus orasse: Erant, inquit, perseverantes omnes vnanimis in oratione cū mulieribus, & Maria, &c. Cypr. ser. 6.

r. Omne creaturā laudare dominū oportere per partes singulas cohortatur, & si non vocē, saltē opere. Hieron. ibi.

s. Hoc loco apertissime dicitur aquę cōsistere super cœlos, & cōsonat illud Genes. 1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Quā licet prima facie videantur forsitan naturali rationi, & dictis philosophorum contraria, tamē ut scribit August. super Gene. maior est scripturæ illius Genes. auctoritas, quā omnis humani intellectus perspicacitas siue capacitas. Diony. ibid.

t. Omnis igitur creatura irrationalis, etsi non voce opere tamen laudat dominum: quia ex creaturis cōsequenter creator intelligitur, & in singulis operib⁹ atque effectibus dei magnificentiā demonstratur. Hieron. ibi.

u. Consuetudo etiā diuine scripturæ est, aerem cœlum vocare, ab eo quod est sursum videri: Benedicite eū, inquit, omnes volucres cœli, aerē intelligens. nam aer volatiliū iter est, & non cœlum. Damasc. li. 2. cap. 6.

x. Humiles corde sunt, de quibus dicitur, Beati pauperes spiritu, & illud: Dicitur a me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: ut non erigamur superbia, nec sista gloriam humilitate quaramus, sed toto corde inclinemur. Hier. ibid. y. Vnde Nabuchodonosor rex caminum introspectis, ait: Ecce ego quatuor viros video expeditos in medio flammę, sed quartus ceteris excellit eminētia formę. Aug. de mirab. sagrę script. lib. 2. cap. 31.

xerunt: Vere, Rex.²² Respondit Rex, & ait: Ecce ego video viros quatuor solutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est: & species quarti similis filio dei.²³ Tunc accessit Nabuchodonosor ad ostium fornacis ignis ardentis, & ait: Sidrach, Misach, & Abdenago²⁴ serui dei excelsi viui, egredimini & venite.^a Statimque egressi sunt Sidrach, Misach & Abdenago de medio ignis.²⁴ Et congregati Satrapæ & Magistratus & Iudices & potentes regis contemplabantur viros illos, quoniam nihil potestatis habuisset ignis in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non esset adustus, &^b saraballa eorū non fuissent immutata, & odor ignis non transisset per eos.²⁵ Et erumpēs Nabuchodonosor, ait: Benedictus deus eorum, Sidrach videlicet, Misach, & Abdenago, qui misit angelum suum & eruit seruos suos qui crediderunt in eum, & verbum Regis immutauerunt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent, & ne adorarent omnem deum excepto deo suo.²⁶ A me ergo positum est hoc decretum, vt omnis populus, tribus & lingua quæcunque locuta fuerit blasphemiam contra deum Sidrach, Misach, & Abdenago, dispereat, & domus eius vastetur. Neque enim est alius deus, qui possit ita saluare.²⁷ Tunc rex promouit Sidrach, Misach, & Abdenago in prouincia Babylonis:²⁸ Nabuchodonosor rex omnibus populis, gentibus & linguis qui habitant in vniuersa terra, pax vobis multiplicetur.²⁹ Signa & mirabilia fecit apud me deus excelsus. Placuit ergo mihi prædicare¹⁰⁰ signa eius, quia magna sunt: & mirabilia eius, quia fortia: & regnum eius, regnum sempiternum: † & potestas eius in generatione & generationem.

Somnium Nabuchodonosor super magna arbore præcisa, Daniel interpretatur, unde Rex pellitur regno, cum bestiis comedit, donec ad se reuersus peccata sua deo confiteretur. IIII.

EGo^a Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo. ^a Somnium vidi quod perterritum me, & cogitationes meæ in stratu meo, ^b & visiones capitis mei conturbauerunt me.³ Et per me propositum est decretum, vt introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & vt solutionem somnii indicaret mihi.⁴ Tunc ingrediebatur harioli, magi, Chaldæi, & aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum, & solutionem eius non indicauerunt mihi, donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cuius nomen Balthazar secundum nomen dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso, & somnium coram ipso locutus sum.⁶ Balthazar princeps hariolorum, quoniam ego scio quod spiritum deorum sanctorum habeas in te, & omne sacramentum non est impossibile tibi, visiones somniorum meorum quas vidi, & solutionem earum narra.⁷ Visio capitis mei in cubili meo: Videbam, & ecce arbor in medio terre, & altitudo eius nimia.⁸ Magna arbor & fortis, & proceritas eius contingens cælum. Aspectus illius erat vsq; ad terminos vniuersæ terræ: folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius, & esca vniuersorum in ea. Subter eam habitabant animalia & bestiae: & in ramis eius conuersabantur volucres cæli: & ex ea vescebatur omnis caro.¹⁰ Videbam in visione capitis mei super stratum meum, & ecce vigil & sanctus de cælo descendit: clamauit fortiter, & sic ait: Succidite arborem, & præcidite ramos eius: excutite folia eius, & dispergite fructus eius: fugiant bestiae quæ subter eam sunt, & volucres cæli de ramis eius.¹² Veruntamen germen radicem eius in terra sinite, & alligetur vinculo ferreo & æreo in herbis quæ foris sunt, & rore cæli tingatur, & cum feris pars eius in herba terræ.¹³ Cor eius ab humano commutetur, & cor feræ detur ei, & septem tempora mutantur super eum.¹⁴ In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum & petitio, donec cognoscant viuētes quoniam dominatur excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud, & humillimum hominem constituet super eum.¹⁵ Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor Rex. Tu ergo Balthazar interpretationem narra festinus, quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi. Tu autem potes, quia spiritus deorum sanctorum in te est.¹⁶ Tunc Daniel cuius nomen Balthazar, cepit, intra semetipsum tacitus cogitare quasi vna hora, & cogitationes eius conturbabant eum. Respondens autem Rex

z. Seruis dei omnia sunt possibilia. Chry. in Gene. ho. 51.

A. Nonnetres pueri virginitatem colentes, igne superiores euatere, per virginitatem corporibus ab igni inexpugnabilibus factis? Damasc. li. 4. ca. 25.

B. Saraballa lingua Chaldaeorum crura hominum vocatur & tibia, & braccæ eorum quibus crura teguntur & tibia. Hiero. ibidem.

C. Sic Nabuchodonosor postquam pueros in fornacem iecerat, & re ipsa comprobauerat captiuorum adulescentium virtutem, tunc prædicare eos cepit, & vbi que lingua sua fecit eos illustres. Chry. in Gene. ca. 26. ho. 51.

D. Si ergo Nabuchodonosor rex laudauit & prædicauit, & gloriā dedit deo, quia liberauit de igne tres pueros, & tantam gloriam dedit, vt decretum mitteret per regnum suum: Quicumque dixerint blasphemiam in deū Sidrach Misach, & Abdenago, in interitum erunt, & domus eorum in perditionem. &c. Augu. in Euan. Ioan. tract. 11.

† dist. c. 1. 11. q. 3. c. Imperatores. 23. q. 4. cap. Quando vul. & c. Nabuchodonosor, & c. Nō inuenitur.

† Infr. 7. d.

a. Sequitur tertia visio Danielis, quā non scripsit Daniel, sed est epistola regis quā scripsit vniuerso regno suo postquam de bestia restitutus est in hominem, & in regnum. In qua prædicauit mirabilia quæ fecerat apud eū deus excelsus. For magis epistola hæc est, quā interseruit Daniel operi suo: Ego Nabuchodonosor florēs & elatus in superbiā, &c. Comest. histo. Daniel. ca. 4.

b. Cur autem pluraliter dicitur visiones capitis mei, cū non nisi vna visio, & vnum somnium fuerit? Fuit quippe vna visio integralis, quæ ob suas partes pluraliter visiones vocatur. Et cur visiones dicit capitis sui? Si quidem visio ista imaginaria fuit, & in vi imaginatiua, quæ in capite situatur, in quo etiam spiritus animales & naturales, qui vehunt formas seu similitudines reuelationis, puriores & lucidiores sunt secundum Albertum, secundum quem somnium istud insinuat partim prouenisse ex prauis cogitationibus regis, qui cepit vigilando in lecto cogitare de sibi ac regno suo futuris: quāuis præcipua liter hoc somnium fuerit diuinitus inditum. Dion. ibi.

A Anno ante Christum, 593. Anno mundi 3369. Io. 10. 12.

D Rex ait: Baltasar, somnium & interpretatio eius non conturbent te. Respondit Baltasar, & dixit: ^c Domine mi, somnium iis qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit. ¹⁷ Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cœlum, & aspectus illius in omnem terram, ¹⁸ & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius, & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiae agri, & in ramis eius commorantes aues cœli: ¹⁹ tu es Rex, qui magnificatus es & inualuisti, & magnitudo tua creuit & peruenit vsque ad cœlum, & potestas tua in terminos vniuersæ terræ. ²⁰ Quod autem vidit Rex vigilem & sanctum descēdere de cœlo, & dicere: Succidite arborem & dissipate illam, attamē germen radicū eius in terra dimittite, & vinciatur ferro & ære in herbis foris, & rore cœli conspergatur, & cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora commutentur super eum: ²¹ hæc est interpretatio sententiæ altissimi, quæ peruenit super dominum meum Regem: ²² Eiiciet te ab hominibus, & cum bestiis ferisq; erit habitatio tua, † & fœnū vt bos comedes, & rore cœli infundē ris. Septem quoq; tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus super regnū hominum, & cuiusq; voluerit det illud. ²³ Quod autem præcepit vt relinqueretur germen radicū eius, id est arboris, regnum tuum tibi manebit postquā cognoueris potestatem esse cœlestem. † ²⁴ Quamobrem Rex consilium meū placeat tibi, & † peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperū: forsitan ignoscet deus delictis tuis. ²⁵ Omnia hæc venerunt super Nabuchodonosor Regem. ²⁶ Post finem mensium duodecim in aula Babylonis deambulabat: ²⁷ respōditq; Rex, & ait: ^c Nōne hæc est Babylon ciuitas magna quā ego ædificauī in domū regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei? ²⁸ Cūmq; sermo adhuc esset in ore regis, vox de cœlo ruit: Tibi dicitur, Nabuchodonosor Rex: Regnum tuū transibit à te, ²⁹ & ab hominibus eiiciet te, & cum bestiis & feris erit habitatio tua: fœnum quasi bos comedes, & septem tēpora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuiusq; voluerit det illud. ³⁰ Eadem hora sermo cōpletus est super Nabuchodonosor, † & ex hominibus abiectus est, & fœnū vt bos comedit, & rore cœli corpus eius infectum est, donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent, & ungues eius quasi ungues auium. ³¹ Igitur post finem dierū ego Nabuchodonosor oculos meos ad cœlum leuauī, & sensus meus redditus est mihi, & altissimo benedixi, & viuētē in sempiternū laudauī & glorificaui, † quia potestas eius, potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generationē: ³² & omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt. Iuxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus cœli quā in habitatoribus terræ, & non est qui resistat manui eius, & dicat ei: † Quare fecisti? ³³ In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ^h ad honorem regni mei decorēmq; perueni, & figura mea reuersa est ad me, & optimates mei & magistratus mei requisierūt me, & in regnō meo restitutus sum, & magnificentia mea amplior addita est mihi. ³⁴ Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo & magnifico & glorifico regē cœli, quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius iudicia, & gradientes in superbia potest humiliare.

Explicat Daniel Regi visionem manus in pariete scribentis, quæ Regem pellendum & eadem nocte occidendum, & Darium Medum sufficiens dum signabat. V.

BAltasar Rex ^a fecit grande conuiuium optimatibus suis mille, & vnusquisque secundum suam bibebat ætatem. ² Præcepit ergo iam temulentus vt afferrentur vasa aurea & argentea quæ asportauerat Nabuchodonosor pater eius de templo quod fuit in Ierusalem, vt biberent in eis Rex & optimates eius, vxorēsq; eius & concubinā. ³ Tunc allata sunt vasa aurea quæ asportauerat de templo quod fuerat in Ierusalem, & biberunt in eis Rex & optimates eius, vxores, & concubinæ illius. ⁴ Bibebant vinum, & laudabant deos suos aureos & argenteos & æreos, ferreos ligneosque & lapideos. ⁵ In eadem hora apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulae

c. Videns ergo Nabuchodonosor eum metuere, ne sinistrum quid atque contrarium contra regē dicere videretur, cohortatur eum vt simpliciter & verè loquatur qđ intelligit nec quicquam metuat. Vnde absq; regis iniuria explicat veritatem: vt non eū superbia, sed potentia videatur agere. Hiero. ibi.

d. Si ergo ille Rex idolorū cultor poterat eleemosynis peccata redimere, cui non profuit eleemosyna? Chrysost. in 10. cap. Matth. homi. 26.

e. Quia elatione cogitationis se super homines extulit, ipsum quem cum hominibus cōmunem habuit, sensum amisit. Greg. Mora. li. 5. c. 6.

f. Danieli rex nō obtemperans, aduersa quæ viderat & infesta perpeſsus est, quæ euadere & vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. Cypri. de eleemosyna, Ser. 1.

g. Sic ille rex Babylonius offenso domino, cum squalore & pudore septenni ab humana forma exulasset, immolata patientia corporis sui, & regnum recuperauit, & quod optabilis homini est, satis deo fecit. Tertul. de patient.

h. Sic praesumptores cadunt, sic castigantur superbi ab eo qui potat in lachrymis in mensura. Prosp.

a. Imminente obsidione, fides viribus, & vrbis.

b. Nō quidem genitor, sed proauus eius, post Nabuchodonosor enim regnavit filius ei⁹ Euilmerodach: post quem Regassar filius eius, & post eum labasardach filius eius post quē Baltasar eiusdem filius. Hierony. ibid.

c. Vidit rex Baltasar articulos manus scribentis in pariete, cōtinuōque per corporis sensum imago rei corporaliter factę spiritui eius impressa est, atq; ipso viso factō ac præterito illa in cogitationē permansit: videbatur in spiritu, & nondum intelligebatur: nec tūc intellectum erat hoc signum, cum corporaliter fieret atque oculis corporalibus appareret, iam tamen signum esse intelligebatur, id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid significaret, etiam ipsam inquisitionem vtique mens agebat. Quo nō comperto Daniel accessit, & spiritu prophetico mente illustrata, perturbato regi quid illo signo portendebatur, aperuit, ipse potius propheta per hoc genus visionis, quod mentis est proprium, quā ille qui & signū corporaliter factum viderat, & transacti eius imaginem in spiritu cogitādo cernebat, nec aliquid intellectu poterat nosse signum esse, & quid significaret inquirere. Aug. de Gen. ad literam, li. 12. c. 11.

† Infr. 5. f. Infra eodē. Job. 40. h.

† Eccl. 3. d.

† De pœ. di. 1. c. Quamobrem.

Sup. eod.

† 17. q. 4. c. Minor.

† Infr. 7. d.

† 17. q. 4. c. Miror. 23. q. 5. c. fi. 26. q. 5. ca. 1. De pœ. di. 1. c. Denique & ca. Quāobrem. 23. q. 4. c. Nabuchodonosor.

Anno ante Christum. 545. Anno mūdi. 3417. Is. 10. 33.

regia. Et rex aspiciebat articulos manus scribentis. ⁶ Tūc facies regis commutata est, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renū eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur. ⁷ Exclamauit itaq; Rex fortiter, vt introducerent ^d Magos, Chaldaeos, & aruspices. ^e Et proloquens Rex, ait sapiētibus Babylonis: Quicumq; legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem auream habebit in collo, & tertius in regno meo erit. ⁸ Tunc ingressi omnes sapientes regis non potuerunt nec scripturā legere, nec interpretationē eius indicare regi. ⁹ Vnde rex Balsasar satis conturbatus est, & vultus illius immutatus est. Sed & optimates eius turbabantur. ¹⁰ Regina autem pro re quæ acciderat Regi & optimatibus eius, domum conuiuij ingressa est, & proloquens ait: Rex in æternum viue, non te conturbent cogitationes tuæ, neq; facies tua immutetur. ¹¹ Est vir in regno tuo, qui spiritum deorum sanctorū habet in se, & in diebus patris tui scientia & sapientia inuentæ sunt in eo. Nam & rex Nabuchodonosor pater tuus principem Magorum, incantatorū, Chaldaeorum, & aruspicum constituit eum: pater, inquam, tuus o Rex, ¹² quia spiritus amplior & prudentia intelligentiāq; & interpretatio somniorum, & ostensio secretorum, ac solutio ligatorum, inuētæ sunt in eo, hoc est in Daniele, cui rex posuit nomen Balsasar. Nunc itaque Daniel vocetur, & interpretationem narrabit. ¹³ Igitur introductus est Daniel coram rege. Ad quē præfatus rex ait: Tu es Daniel de filiis captiuitatis Iudæ, quam adduxerat pater meus rex de Iudæa? ¹⁴ Audiui de te quoniam spiritum deorū habeas, & scientia intelligentiāq; ac sapientia ampliores inuentæ sunt in te. ¹⁵ Et nunc introgressi sunt in cōspectu meo sapientes Magi vt scripturam hanc legerent, & interpretationem eius indicaret mihi, & nequiuerunt sensum huius sermonis edicere. ¹⁶ Porro ego audiui de te quod possis obscura interpretari, & ligata dissoluere. Si ergo vales scripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura vestieris, & torquem auream circa collum tuū habebis, & tertius in regno meo princeps eris. ¹⁷ Ad quæ respondens Daniel, ait corā rege: ^f Munera tua sint tibi, & dona domus tuæ alteri da: scripturam autem legam tibi Rex, & interpretationem eius ostendam tibi. ¹⁸ O Rex, ^g deus altissimus regnum & magnificentiā, gloriam & honorē dedit Nabuchodonosor patri tuo, ¹⁹ & propter magnificentiā quā dederat ei, vniuersi populi, tribus & linguæ tremebant & metuebant eum: quos volebat, interficiebat: quos volebat, percutiebat: quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. ²⁰ Quando autem eleuatū est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est, ²¹ & à filiis hominum eiectus est. Sed & cor eius cum bestiis positum est, & cum onagris erat habitatio eius. [†] Fœnum quoque vt bos comedebat, & rore cœli corpus eius infectum est, donec cognosceret quod potestatem haberet altissimus in regno hominum, & quemcunque voluerit, suscitabit super illud. ²² Tu quoque filius eius Balsasar non humiliasti cor tuum cum scires hæc omnia, ²³ sed aduersum dominatorem cœli eleuatus es. ^h Et vasa domus eius allata sunt coram te, & tu & optimates tui, & vxores tuæ, & concubinae tuæ vinum bibistis in eis. Deos quoque argenteos & aureos & æreos, ferreos ligneosque & lapideos, qui non vident neque audiunt neque sentiunt, laudasti: porro deum qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas, nō glorificasti. [†] ²⁴ Idcirco ab eo missus est articulus manus, quæ scripsit hoc quod exaratū est. ²⁵ Hæc est autem scriptura quæ digesta est: Mane, Thecel, Phares. ²⁶ Et hæc interpretatio sermonis: ⁱ Mane: numerauit deus regnum tuum, & compleuit illud. ²⁷ Thecel, appensus es in statera, & inuentus es minus habens. ²⁸ Phares, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & persis. ²⁹ Tunc iubente Rege indutus est Daniel purpura, & circumdata est torquis aurea collo eius, & prædicatum est de eo quod haberet potestatem tertius in regno. ³⁰ Eadem nocte ^k interfectus est Baltasar rex Chaldaus, & Darius Medus successit in regnum, annos natus sexaginta duos.

Daniel

d. Oblitus eorum quæ Nabuchodonosor acciderant, antiquum & inolitum suæ gentis sequitur errorem, vt non dei prophetā, sed Magos & Chaldaeos & aruspices vocet. Hier. ibid.
e. Hac visione territus Baltasar, conuoca it Magos & Chaldaeos & totum hoc genus quod apud barbaros prodigiorum & somniorū interpretationem profitebatur: postulans vt sibi enarraret id quod erat scriptū. Magis autem negantibus se eius intellectum inuenire, Rex ob rei nouitatem mōstus ac sollicitus, præconis voce per totā suam ditionem publicauit: quicumque mentem earum literarum interpretari posset, daturū se ei torquem aureū & purpureæ vestis vsum, quali Chaldaeorū reges vtuntur, atq; insuper tertiam regni sui partem. Post hoc præconium maior etiam sit magorum cōcursus, certatim sensum literarum scrutātibz, nihil tamē proficientibus. Videns autem tristitem hac de causa regem eius auia, solari eū cœpit, dicens quendam esse captiuum Iudeum per Nabuchodonosorū vāstatis Ierosolymis adductum, virum sapientem, qui possit obscura & soli deo nota perquirere. Ios. lib. 10. cap. 12. Antiq.

f. Absque pretio profert veritatem, idē illo tempore præceptum secutus Evangelicum, Grātis accepistis, grātis date. Hieron. ibid.
g. Omnis enī potestas à deo est, & omne bonum natura ac fortunæ datur atq; dispensatur ab ipso qui bonis & malis, grātis & ingrātis ista communicat occulto quidem iudicio diuersisq; modis. Dion. ibid.

h. Baltasar ille rex qui in vasis domini, quæ de templo Ierosolymis fuerāt à patre eius ablata, bibere cū suis amicis & concubinis vsurpauit, ipsa nocte angeli manu percussus, cru teli morte punitus est. Amb. ad virginem lapsum, cap. 11.
i. Hæc interpretatio accepta rex non potuit nō vehementer tristari: attamen Danieli suam munificentiam non subtraxit tanquam malorum prænuntio, sed dona que pollicitus est, exhibuit, sic cogitans, quod non bona audierit, sui fati culpam esse, non propheta. Ios. lib. 10. cap. 13.
k. A Dario & Cyro vrbe Babilone capta & destructa, regnōque ad Persas & Medos traducto. Euseb.

† Sup. 2. 6
& 3.
Infr. 6. 5

† Sup. 4. 6
& f.

† 11. q. 1. 22
Aurum.
De verbo.
significa. 6.
2.
De cōf. di.
i. c. Vesti.
menta.

Iere. 40. 6

Daniel læsa maiestatis accusatus, in lacum leonum mittitur: à quo extractus, & eius accusatores immisi sunt subito dilaniandi: unde Darius deum Danielis prædicat solum adorandum.
VI.

Anno ante
Christum.
545.
Anno mū-
di. 3417.
Ios. 10. 14.

D Lacuit ^a Dario, & constituit super regnum Satrapas centum viginti, ut essent in toto regno suo, ² & super eos principes tres, ex quibus Daniel vnus erat, ut Satrapæ illis redderent rationem, & Rex non sustineret molestiam. Igitur Daniel ^b superabat omnes principes & Satrapas, quia spiritus dei amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat cōstituere eum super omne regnum. ⁴ Vnde principes & Satrapæ quærebant occasionem ut inuenirēt Danieli ex latere Regni nullamq; causam & suspicionem reperire potuerunt, eo quod fidelis esset, & omnis culpa & suspicio nō inueniretur in eo. ⁵ Dixerunt ergo viri illi: Non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi fortē in lege dei sui. ⁶ Tunc principes & Satrapæ furripuerunt Regi, & sic locuti sunt ei: Dari [†] Rex in æternum viue. ⁷ Cōsiliū iniierunt cuncti principes regni tui, Magistratus & Satrapæ, Senatores & Iudices, ut decretum imperatorium exeat, & edictum, ut omnis qui petierit aliquam petitionem à quocunq; deo & homine vsq; ad triginta dies, nisi à te Rex, mittatur in lacum leonū. ⁸ Nunc itaq; Rex confirma sententiam, & scribe decretum ut non immutetur quod statutum est ^d à Medis & Persis, nec præuaricari cuiquam liceat. ⁹ Porro Rex Darius proposuit edictum, & statuit. ¹⁰ Quod cum Daniel comperisset, id est cōstitutam legem, ingressus est domum suam, & fenestris apertis in cœnaculo suo contra Ierusalē ^e tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat confitebatūq; coram deo suo, sicut & antē facere consueuerat. ¹¹ Viri ergo illi curiosius inquirentes, inuenerūt Daniele orantem & obsecrantem deum suum, ¹² & accedentes locuti sunt regi super edicto: Rex, nunquid non constituisti ut omnis homo qui rogaret quenquam de diis & hominibus vsque ad dies triginta nisi te Rex, mitteretur in lacum leonum? Ad quod respōdens Rex, ait: Verus est sermo iuxta decretum Medorum atq; Persarum, ^f quod præuaricari non licet. ¹³ Tunc respondentes dixerunt coram rege: Daniel de filiis captiuitatis Iudæ non curauit de lege tua, & de edicto quod cōstituiisti, sed tribus temporibus per diem orat obsecratione sua. ¹⁴ Quod verbum cum audisset rex, satis contristatus est, & pro Daniele posuit cor ut liberaret eum, & vsque ad occasum solis laborabat ut erueret illum. ¹⁵ Viri autem illi intelligentes Regem, dixerunt ei: Scito Rex, quia lex Medorum est atque Persarum, ut omne decretum quod constituerit Rex, non liceat immutari. ¹⁶ Tunc Rex præcepit, & adduxerunt Daniele, & miserunt eum in lacum leonum. Dixitq; rex Danieli: Deus tuus quem colis semper, ipse liberabit te. ¹⁷ Allatusque est lapis vnus, & positus est super os laci, quem obsignauit rex annulo suo, & annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Daniele, ¹⁸ & abiit rex in domum suam, & dormiuit incœnatus: cibiq; non sunt allati coram eo: in super & somnus recessit ab eo. ¹⁹ Tunc Rex ^g primo diluculo consurgens, festinus ad lacum leonum perrexit: ²⁰ appropinquasq; lacui, Daniele voce lachrymabili inclamauit, & affatus est eum: Daniel serue dei viuentis, deus tuus cui tu seruis semper, putasne valuit te liberare à leonibus? ²¹ Et Daniel regi respondens, ait: Rex in æternum viue. [†] ²² Deus meus misit angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerūt mihi: ^h quia coram eo iustitia inuenta est in me, sed & coram te Rex delictum non feci. ²³ Tunc vehementer rex gauisus est super eo, & Daniele præcepit educi de lacu. Eductusq; est Daniel de lacu, & nulla læsio inuenta est in eo, quia credidit deo suo. ²⁴ Iubente autem rege adducti sunt viri illi qui accusauerant Daniele, ⁱ & in lacum leonum missi sunt ipsi, & filij & vxores eorum: & non peruenerunt vsque ad paui- mentum laci, donec arriperent eos leones, & omnia ossa eorum comminuerunt. ^k ²⁵ Tūc Darius [†] rex scripsit vniuersis populis, tribubus & linguis habitantibus in vni- uersa terra: Pax vobis multiplicetur. ²⁶ A me ergo constitutū est decretum, ut in vni- uerso imperio & regno meo tremiscāt & paueant deum Danielis. Ipse enim est deus

a. Darius iste cū extingue-
ret Babyloniorū imperiū,
adiutus à Cyro suo cogna-
to, annum agebat sexagesi-
mum secundum, qui fuit A-
stiagis filius apud Græcos
vocatus alio nomine. Hic
erant Danieli prophetā
assumptum secum duxit in
Mediam, eumque in maxi-
mo honore apud se habuit.
Erat enim vnus ex tribus Sa-
trapas summis, qui sub se a-
lios habebat 360. Satrapas.
tot enim à Dario cōstituti
sunt. Ioseph. antiq. Iudaic.
lib. 10. ca. 13.
b. Darius destructo regno
Babyloniorum tulit secum
ad Medos Daniele in eod-
em honore, quo Balthasar
prouentū acceperat. Hie-
ron. ibi.
c. Non immerito simulato-
res & callidi prouocant irā
dei, dū mala sub specie bo-
ni imō & pessima sub opti-
morum proponunt colore.
Dio. ibi.
d. Perspicuum est vnum re-
gnū fuisse sub Dario & Cy-
ro, Medorum atque Persa-
rum. Hiero. ibi.
e. Tria sunt tēpora quibus
deo flectenda sunt genua:
terciam horam, sextam, &
nonā Ecclesiastica intelli-
git traditio. Hiero. ibidem.
f. Quod utique falsum est,
quia obedire oportet deo
magis quā hominibus. Sed
tanta estimationis fuerūt
Medi & Persæ apud seipsos,
quod verba sua putabant
omnimodē obseruanda.
Qua occasione accepta Da-
nielē præuaricationis ac-
cusant: qui tanquam vnus
de numero captiuitatis Iu-
dæorum in contemptū re-
gis & legis suæ fecisset
Dion. ibi.
g. Festinus primo diluculo
pergit ad lacum, credens
eum viuere. Hiero. ibid.
h. Nonne Danielis corpo-
ri virginitate solidato fera-
rum dentes insigi non po-
tuerunt? Damasc. lib. 4.
cap. 25.
i. Quoniam qui fodit foueā
proximo, incidet in eam.
Eccl. 27. d.
k. Sex vocati nomine Da-
rij fuerūt apud Persas. Pri-
mus Darius Cyaxares, fili-
us Astiagis, cuius filiā Cyrus
duxit in vxorem: ideo illū
apud Medos regnare per-
misse. Secundus Darius Hy-
staspis filius Persarum rex,
& pater Xerxis. Tertius Da-
rius Artaxerxes Longima-
nus, Xerxis filius. Quartus
Darius nothus. Quintus
Darius Artaxerxes Ochus.
Sextus Darius Codomanus,
quē Alexander Magnus oc-
cidit. Ab initio primi ad fi-
nē sexti sunt. 228. anni du-
rationis regni Persarum.
l. Cum igitur ad hunc mo-
dū insidiatores perissent,
Darius rex per totum suū
imperium nuncios dimisit
qui Danielis deum prædi-
carent, hunc esse solum ve-
rū deum omnipotentē asse-
rendo ipsum deinde deitatem
in maiore etiam quam antē
honore habuit, primum in-
ter amicos locū ei tribuēs:
qui quā ab omnibus deo
charus existimaretur, &
propter hanc de se opinio-
nem esset illustrissimus a-
dificauit apud Ecbatana
Medie curri, opus pulcher-
rimū, & singulari admira-
tione dignum quod in ho-
diernum vsque diē durat.
Ios. lib. 10. c. 14. Antiq.

uiuens & æternus in secula, & regnum eius non dissipabitur, † & potestas eius vsq; in æternum.²⁷ Ipse liberator atq; Saluator, faciens signa & mirabilia in cælo & in terra, qui liberauit Daniele de lacu leonum. †²⁸ Porro Daniel perseuerauit vsque ad regnum Darij, regnūque Cyri Persæ.

† Sup. 1. d

† Sup. 1. d

Visio quatuor bestiarum Danieli ostensarum partim explicatur de antiquo dierum, de auditu filij hominis, de Antichristo, & iudicio futuro. VII.

a. Duo posteriora capitula ultimo regis Baltharis an no factū continent, imò die ultimo eius eorū prius, pos- sleri⁹ vero post mortē eius: dicunturque per præoccu- pationem, & ordinem præ- posterum, quod statim hi- storiam historiarum copulauit. Hieron. ibid.
b. Per visionem intelligitur hic res in somno apparens, cuius significationem Da- niel, ut infra habetur, intel- lexit. In hac visione Daniel vidit formaliter, quia visio est ratio formalis ob quam & per quam vidit. Dionys. ibid.

c. Si ergo Danieli & pater- d. Hi administrant deo, qui ad nos nuntiando exeunt: assuntur verò qui sic con- templatione intima per- fruuntur, ut ad explenda fo- ras opera minimè mittan- tur Greg. hom. 34. in Euāg.
e. Quomodo igitur Iudæi & cōtinentur & sperant Chri- stum dei, qui hunc idcirco reprobauerunt, quia ex ho- mine natus est? Nam cū ita sit a deo cōstitutum, ut idē Christus bis veniat in ter- ram, semel vt vnum deum gentibus nuntiet, deinde rursum vt regnet, quomodo in secundum eius aduētum credunt, qui in primum nō crediderunt? Lactan. lib. 4. cap. 12.

f. Scilicet Antichristus, qui ceteros reges adeo depri- met, vt se supra omnes ho- mines, imò supra deū extol- lat: vt putet se cursum ac tē- poris ordinē seu festā Chri- sti & sanctorū in solennita- tes suas conuētere posse: leges quoque seu cæremo- nias ac præcepta religionis præsertim Christianæ pro- vitili demolietur, & in suas leges commutare nitetur. Dionys. ibid.

Anno^a primo Balsasar regis Babylonis Daniel somnium vidit. Visio autem A capitis eius in cubili suo. Et somnium scribens, breui sermone comprehen- dit, summatimque perstringens, ait:^b Videbam in visione mea nocte, & ec- ce quatuor venti cœli pugnabant in mari magno,³ & quatuor bestię grandes ascen- debant de mari, diuersæ inter se.⁴ Prima quasi læna, & alas habebat aquilæ. Aspicie- bam donec euulsæ sunt alę eius, & sublata est de terra, & super pedes quasi homo ste- tit, & cor hominis datum est ei.⁵ Et ecce bestia alia similis vrsō in parte stetit, & tres ordines erant in ore eius, & in dentibus eius, & sic dicebant ei: Surge, comedē carnes plurimas.⁶ Post hæc aspiciebam, & ecce alia quasi pardus, & alas habebat quasi auis B quatuor super se. Et quatuor capita erant in bestia, & potestas data est ei.⁷ Post hæc aspiciebam in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis atque mirabilis, & fortis nimis. Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pe- dibus suis conculcans. Dissimilis autem erat ceteris bestiis quas videram ante eam, & habebat cornua decem.⁸ Considerabam cornua, & ecce cornu aliud paruulum ortū est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsæ sunt a facie eius. Et ecce oculi quasi oculi hominis in cornu isto, & os loquens ingentia.^c Aspiciēbā donec throni C positi sunt, & antiquus dierum sedit. Vestimētum eius candidum quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accensus,¹⁰ & fluuius ignis rapidusq; egrediebatur a facie eius.^d Milia miliū ministrabant ei, & decies milies cētena milia assisteabant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. †¹¹ A- spiciebam propter vocem sermonum grandium quos cornu illud loquebatur. Et vi- di quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & traditum esset ad combu- rendum igni:¹² aliarum quoque bestiarum ablata esset potestas, & tempora vitæ con- D stituta essent eis vsque ad tempus & tempus.^e Aspiciēbam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum die- rum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum.¹⁴ Et dedit ei potestatem & ho- norem & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ ipsi seruiant. † Potestas eius † Luc. 1. c Mich. 4. c Sup. 3. g. 4. g potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.¹⁵ Hor- ruit spiritus meus. Ego Daniel territus sum in his, & visiones capitis mei conturba- uerunt me.¹⁶ Accessi ad vnum de assistentibus, & veritatem quærebam ab eo de E omnibus his. Qui dixit mihi interpretationem sermonum, & docuit me:¹⁷ Hæ quatuor bestię magnæ, quatuor sunt regna quæ consurgent de terra.¹⁸ Suscipient autem regnum sancti dei altissimi, & obtinebunt regnum vsque in seculum & in se- culum seculorum.¹⁹ Post hoc volui diligenter discere de bestia quarta, quæ erat dissimilis valde ab omnibus, & terribilis nimis. Dentes & ungues eius ferrei: come- debat & comminuebat, & reliqua pedibus suis conculcabat.²⁰ Et de cornibus de- cem quæ habebat in capite, & de alio quod ortum fuerat ante quod ceciderant tria cornua, & de cornu illo quod habebat oculos, & os loquens grandia, & maius F erat cæteris.²¹ Aspiciēbam, & ecce cornu illud faciebat bellum aduersus sanctos, & præualebat eis,²² donec venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis ex- celsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti.²³ & sic ait: Bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis, & deuorabit vni- uersam terram, & conculcabit & comminuet eam.²⁴ Porro decem cornua ipsius re- gni, decem reges erunt:^f & alius consurget post eos, & ipse potentior erit prioribus, & tres reges humiliabit.²⁵ Et sermones contra Excelsum loquetur, & sanctos Altis- G simi

Anno ante Christum. 549. Anno mū- di. 3413.

† Apoc. 5. d † Matt. 24. b

† Luc. 1. c.

simi conteret. Et putabit quod possit mutare tempora & leges; & tradentur in manu eius usque ad tempus & tempora, & dimidium temporis.²⁶ Et iudicium sedebit, ut auferatur potentia, & conteratur & dispereat usque in finem: † regnum autem & potestas & magnitudo regni quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum altissimi, cuius regnum,²⁷ regnum sempiternum est, & omnes reges seruiant ei & obediant. Hucusque finis verbi.²⁸ Ego Daniel multum cogitationibus meis conturbabar, & facies mea mutata est in me: verba autem in corde meo conseruaui.

Visionis arietis & hirci interpretatio & figura, & regnum Antichristi.

VIII.

Anno ante A
Christum.
547.
Anno mil-
li. 3415.
Ios. 10. 12.

Anno^a tertio regni Balsasar regis, visio apparuit mihi: Ego Daniel post id quod videram in principio,² vidi in visione mea cum essem in Susa castro, quod est in Elam ciuitate: vidi autem in visione esse me super portam Vlai,³ & leuaui oculos meos, & vidi. Et ecce aries vnus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, & vnum excelsius altero, atque succrescens.⁴ Postea vidi^b arietem cornibus ventilantem contra occidentem, & contra aquilonem, & contra meridiem: & omnes bestiae non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius: fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est.⁵ Et ego intelligebam. Ecce autem hircus caprarum veniebat ab occidente super faciem totius terræ, & non tangebatur terram. Porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos,^c & venit usque ad arietem illum cornutum quem videram stantem ante portam, & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ.⁷ Cumque appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum, & percussit arietem, & comminuit duo cornua eius, & non poterat aries resistere ei. Cumque eum misisset in terram, conculcauit, & nemo quibat liberare arietem de manu eius.⁸ Hircus autem caprarum magnus factus est nimis. Cumque creuisset, fractum est cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud per quatuor ventos cæli.⁹ De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem.¹⁰ Et magnificatum est usque ad fortitudinem cæli,^d & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas,¹¹ & usque ad principem fortitudinis magnificatum est. Et ab eo tulit iuge sacrificium, & deiecit locum sanctificationis eius.¹² Robur autem datum est ei contra iuge sacrificium propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & prosperabitur & faciet.¹³ Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti: Usquequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis quæ facta est, & sanctuarium & fortitudo conculcabitur? ¹⁴ Et dixit ei: Usque ad vesperam & mane dies duo milia trecenti, & mundabitur sanctuarium.¹⁵ Factum est autem cum videram ego Daniel visionem, & quarentem intelligentiam, ecce stetit in conspectu meo quasi species viri.¹⁶ Et audiui vocem viri inter Vlai, & clamauit, & ait: † Gabriel fac intelligere istam visionem.¹⁷ Et venit, & stetit iuxta vbi ego stabam. Cumque venisset, pauens corruui in faciem meam. Et ait ad me: Intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio.¹⁸ Cumque loqueretur ad me, collapsus sum pronus in terram. Et tetigit me, & statuit me in gradu meo,¹⁹ dixitque mihi: Ego ostendam tibi quæ futura sint in nouissimo maledictionis, quoniam habet tempus finem suum.²⁰ Aries quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum.²¹ Porro hircus caprarum, rex Græcorum est: & cornu grande quod erat inter oculos eius, ipse est rex primus,²² quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente eius consurgent, sed non in fortitudine eius.²³ Et post regnum eorum cum creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones,²⁴ & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis, & supra quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & faciet. Et interficiet robustos, & populū sanctorum,²⁵ secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus^f in manu eius: & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos. Et contra principem principum consurget, & sine manu conteretur.²⁶ Et visio vespere

a. Hæc est quinta visio in ordine Hebraice scripta in Danielis libro, cætera vero præcedente Chaldaice. Comestor in Daniel. ca. 7.

b. Arietis vocabulo Dariū regem Persarum designat, hirci vero Græcorum regem, videlicet Alexandrū Macedonē. Chrysost. aduer. Iud. ora. 2.

c. Per hunc hircū Alexander Macedo primus monarcha Græcorum signatur, qui ab occidentali plaga respicitur Mediæ & Persidis, venit vique Susas, vbi Darius sextus regiā tenebat, cum quo Alexander cōgressus superauit: & sic regnum Medorum & Persarum finem fecit regnandi. Dionys. lib.

d. Hinc Daniel sub Antiochis specie contra hanc draconis caudam loquitur, dicens: Deiecit de fortitudine, & de stellis deiecit, cum nonnullis & luce iustitiæ resplendentes, & virtute operis robustos fregit. Qui usque ad principem fortitudinis magnificatur, quia contra ipsum autorem virtutis extollitur. Iuge vero sacrificium tollit, quia studium conuersationis ecclesiæ in eis quos cœperit, interrumpit. Greg. Moral. lib. 32. cap. 14.

e. Cornu autem græde, ipse est rex primus Alexander, qui trigesimo secundo ætatis suæ anno mortuus est in Babylone: pro quo surrexerunt quatuor duces eius qui sibi imperium diuiserunt. Aegyptum enim Ptolemæus Lagi filius tenuit: Macedonas Philippus, qui & Ardeus, Alexandri frater: Syriam, Babylonem, & omnia regna orientis Seleucus Nicator: Asia Antigonus. Hierony. f. In manu quippe Antichristi dolus dirigitur: quia quæ contra bonos proposuerit, implere temporaliter nulla aduersitate præpeditur. Greg. Moral. lib. 26. ca. 15.

& mane quæ dicta est, vera est. Tu ergo visionē signa, quia post multos dies erit.²⁷ Et ego Daniel languui & agrotavi per dies. Cūque surrexissem, faciebam opera Regis, & stupebam ad visionem, & non erat qui interpretaretur.

Oranti Danieli ostenduntur ab angelo septuaginta hebdomades usque ad unctionem sancti sanctorum, ad mortem eius, & Iudaorum eiectionem. I X.

a. Hic est Darius Medus, qui cum Cyro Chaldaeos Babylonis superavit: neputemur illum Dariū sub quo ædificatum est templum, vel vnum de sequentibus. Hic primus de semine Medorum subvertit regnū Chaldaeorum, filius Assueri, qui alio nomine dicebatur Astyages. Hiero. ibid.

b. Daniel post fidei atque innocentie lux multiplicem gratiam, post dignationem domini circa virtutes ac laudes suas saepe repetitā, ieiuniis adhuc deū promereri nititur, in sacco & cinere volucatur, exomologans faciens dolēter, & dicens: Domine deus magnus & fortis, & metuendus Cypr. de lapsis, Sermo. 5.

c. Cur Daniel sciens tempus liberationis diuinitus promissum iam imminere, & quasi in proximo adesse, oravit pro populi sui liberatione? Respondet Hieronymus, quod hæc res magis Danielem prouocauit ad rogandum, ut quod deus promissum per suam clementiam, per horū impleat preces, ne negligentia & superbia pariant offensam. In cinere igitur & sacco postulat impleri quod promiserat deus: non quod esset incredulus futurorum, sed ne securitas negligentiam, & negligentia pareret offensam. Hiero. ibid.

d. Filij sepe propter delicta parietum corporalibus poenis affligi dicuntur: quia secundum corpus sunt aliquid parentum, & descenderunt ab eis, & sepius patrem sequitur sua proles. Ideo orat Daniel has punitiones à Iudæis cessare, urbemque & templū reedificari precatur. Dion. ibid.

e. Cum Iudaica gentis septuagenaria apud Babylonios seruatus iam ad finem tenderet, Danieli orati vni ex sanctis dei ministris visus Gabriel archangelus, renouationem vrbis Ierusalem primo quoque tempore & sine mora futuram canit: & tempus usque ad eam renouationem numero annorum determinat, prædicatque, quod post definitum illud temporis spatium rursus euerteretur. Euseb. de demōstr. Euāg. lib. 8. cap. 2.

IN^a anno primo† Darij filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldaeorum,² anno vno regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum de quo factus est sermo domini ad Ieremiam Prophetā, vt complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni.³ Et posui faciem meam ad dominum deum meum rogare & deprecari in ieiuniis, sacco & cinere,⁴ & oravi dominum deum meum, & confessus sum, & dixi:^b † Obsecro domine deus magne & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te, & custodiētib; man data tua.†^c Peccauimus, iniquitatem fecimus, impiē egimus, & recessimus & declinauimus à mandatis tuis ac iudiciis.⁶ Non obediuimus seruis tuis prophetis qui locuti sunt in nomine tuo, regibus nostris, principibus nostris, patribus nostris, omniq; populo terræ.⁷ Tibi domine iustitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie viro Iuda & habitatoribus Ierusalem & omni Israel, iis qui prope sunt, & iis qui procul in vniuersis terris, ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum in quibus peccauerunt in te,⁸ domine. Nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccauerunt:⁹ Tibi autem domino deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te,¹⁰ & non audiuius vocem domini dei nostri, vt ambularemus in lege eius quam posuit nobis per seruos suos prophetas:¹¹ & omnis Israel præuaricati sunt legem tuam, & declinauerunt ne audirent vocem tuam, & stilaui super nos maledictio & detestatio † quæ scripta est in libro Moyfi serui dei, quia peccauimus ei.¹² Et statuit sermones suos quos locutus est super nos, & super principes nostros qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni cælo, secundum quod factum est in Ierusalem,¹³ sicut scriptum est in lege Moyfi. Omne hoc malum venit super nos, & non rogauimus faciem tuam domine deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitarem; veritatem tuam.¹⁴ Et vigilauit dominus super malitiam, & adduxit eam super nos. Iustus dominus deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit. Non enim audiuius vocem eius. †¹⁵ Et nunc domine deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus,¹⁶ domine in omnem iustitiam tuam. Auertatur obsecro ira tua & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & à monte sancto tuo, propter peccata enim nostra & iniquitates patrum nostrum,^d Ierusalem & populus tuum in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum.¹⁷ Nunc ergo exaudi deus noster orationem serui tui, & preces eius, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum quod desertum est. Propter temetipsum,¹⁸ inclina deus meus aurem tuam & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatem super quam inuocatum est nomen tuum. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.¹⁹ Exaudi domine, placare domine, attende, & fac, ne moreris propter temetipsum deus meus, quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem & super populum tuum.^e ²⁰ Cūque adhuc loquerer & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, vt prosternerem preces meas in conspectu dei mei pro monte sancto dei mei,²¹ adhuc loquente me in oratione mea, ecce vir Gabriel † quem videram in visione à principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini,²² & docuit me, & locutus est mihi, dixitque: Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres.²³ Ab exordio precum tuarum egressus est sermo. Ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animaduerte sermonē, & intellige visionem. †²⁴ Septuaginta hebdomades

† Iere. 25. c. 29. c. Anno ante Christum. 550. Anno mundi. 3403. De p. di. r. c. Dixerat.

† 2. Esd. 1. b. Infr. eod. † Baruc. 1. c.

† Deut. 27. c.

D † Baruc. 2. 6 Exod. 15. c.

† Sap. 8. c.

† Infr. 10. b. Matt. 24. 8. Ioh. 1. 8.

des abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ^f vt consummetur preuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum.

^G ²⁵ Scito ergo & animaduerte: ab exitu sermonis ^g vt iterum edificetur Ierusalem vsque ad Christum ducem hebdomades septem & hebdomades sexagintaduæ erunt, & rursum edificabitur platea, & muri in angustia temporum. ²⁶ Et post hebdomades sexagintaduas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. ²⁷ Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & [†] erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.

Apparet Danieli vir lineis indutus vestibus, Principis Persarum & Græcorum nuntians discrimina.

X.

Anno ante
Christum.
337.
Anno mū-
di, 3405.

^A Anno ^a tertio regni Cyri regis Persarum, verbum reuelatum est Danieli cognomento Balthasar, & verbum verum, & fortitudo magna, intellexitque sermonem. Intelligentia enim, est opus in visione. ^b ² In diebus illis ego Daniel lugebam: trium hebdomadarum diebus, ³ panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Sed neque vngueto vinctus sum, donec complerentur trium hebdomadarum dies. ⁴ Die autem vicesima & quarta mensis primæram iuxta fluuium magnum qui est Tigris, ⁵ & leuaui oculos meos, & vidi: Et ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obryzo, ⁶ & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius vt lampas ardens, & brachia eius & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species æris candentis: & vox sermonum eius vt vox multitudinis. ⁷ Vidi autem ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimius irruit super eos, & fugerunt in absconditum. ⁸ Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo: sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium. ⁹ Et audiui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terræ. ¹⁰ Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. ¹¹ Et dixit ad me:

[†] Daniel vir desideriorum, intellige verba quæ ego loquor ad te, & sta in gradu tuo. Nunc enim sum missus ad te. Cùmque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens, ^c ¹² & ait ad me: Noli metuere Daniel, quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. ^c ¹³ Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. ¹⁴ Veni autem vt docerem te quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus, quoniam adhuc visio in dies. ¹⁵ Cùmque loqueretur mihi huiusmodi verbis, deieci vultum meum ad terram, & tacui. ¹⁶ Et ecce quasi similitudo filij hominis tetigit labia mea: & aperiens os meum locutus sum, & dixi ad eum qui stabat contra me: Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages

meæ, & nihil in me remansit virium: ¹⁷ Et quomodo poterit seruus domini mei loqui cum domino meo? Nihil enim in me remansit virium, sed & halitus meus intercluditur. ¹⁸ Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me, ¹⁹ & dixit: Noli timere vir desideriorum: pax tibi: confortare, & esto robustus. Cùmque loqueretur mecum, conualui, & dixi: Loquere domine mi, quia confortasti me. ²⁰ Et ait: ^d Nūquid scis quare venerim ad te? Et nunc reuertar vt præliar aduersum principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. ²¹ Veruntamen annuntiabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.

^f. Vide quomodo concordent sententia. Propheta dixit: Vt consummetur peccatum, & finem habeat. Christus dixit: Implete mensuram patrum vestrorum. Chry. aduer. Iudæos. Ora. 2.

^g. De reparanda & reedificanda, scilicet a Nehemia misso ab Artaxerxe, anno vigesimo regni eius ad reedificandam ciuitatem constructo iam dudum templo. Quod si illum Artaxerxe, Darium Hystaspis filium dicas, tunc ab anno trigesimo secundo imperij eius, quo anno consummata est ciuitas, ad Christi natalem supputatur. 490. anni ex septuaginta hebdomadibus constituti. At si Artaxerxe Longimanum credas, tunc ad Christi passionem ab anno eius undecimo quo creditur Nehemias facultatem edificandæ urbis impetrasse, & suum discessum nouem annis distulisse, vt Philoni & Chrysost placeat, numerabis 487. annos ex sexaginta nouem hebdomadis cum dimidia constitutos, vt in medio vltimæ Christus moriatur.

^a. In fine primæ visionis legimus, quia fuit Daniel vsque ad annum primum Cyri regis: quod sic accipiendum est, quod fuerit apud Chaldaeos in pristina dignitate vsque ad annum primum Cyri regis, & post in Medos translatus: vbi anno primo Cyri regis septuaginta hebdomadarum sacramenta arguunt. Nunc autem tertio Cyri anno hæc vidisse narratur. Glos. ord.

^b. Luctus iste præcessit visionem istam, & dispositus fuit ad eam. Nam vt ex litera trahitur, per tria, luctum, orationem, ieiunium dispositus fuit & aptatus vt ad obtinendam hanc visionem. Dion. ibid.

^c. Certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque generibus prelatæ, cū subiectorum mores inter se aduersari conspiciunt, sibi inuicem aduersari dicuntur. Greg. Mor. lib. 17. cap. 7.

^d. Re vera magna sacramenta dei. Laxato enim populo de captiuitate Iudæorum, Persarum regum atque Medorum interfecto Dario subuerit Alexander rex Macedonum, & princeps Græcorum vicit principem Persarum. Hiero. ibi.

a. Imò. 14. sequentur à Cyro ad Alexandrum magnū. At non fuit curā spiritui prophetali historię ordine sequi, sed pręclara quęque perstringere. Quatuor autem quos Daniel post Cyrum vidit futuros super Persis regnare, sunt Cābyses, Smerdes, Darius, & Xerxes magnus. Hiero. ibid.

EGo autem à primo anno Darij Medi stabam vt confortaretur, & roboraretur. ² Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce adhuc ^a tres reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimis super omnes, & cum inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersum regnum Gręcię. ³ Surget verò rex fortis, & dominabitur potestate multa, & faciet quod placuerit ei. ⁴ Et cum steterit, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cęli, sed non in posteros eius, neque secundum potentiam illius qua dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex austri, & de principibus eius pręualebit super eum. Et dominabitur ditione, multa enim dominatio eius. ⁶ Et post finem annorum fęderabuntur. Filięq; regis austri veniet ad regem aquilonis facere amicitiam, & non obtinebit fortitudinem brachij, nec stabit semen eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerunt eam adolescentes eius, & qui confortabant eam in temporibus. ⁷ Et stabit de germine radicum eius plantatio. Et veniet cum exercitu, & ingreditur prouinciam regis aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. ⁸ Insuper & deos eorum & sculptilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti captiua ducet in Ægyptum. Ipse pręualebit aduersus regem aquilonis. ⁹ Et intrabit in regnum rex austri, & reuertetur ad terram suam. ¹⁰ Filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum. Et veniet properans & inundans, & reuertetur & cōcitabitur, & congregietur cum robore eius. ¹¹ Et prouocatus rex austri egredietur & pugnabit aduersus regem aquilonis, & pręparabit multitudinem nimiam, & dabitur multitudo in manus eius, ¹² & capiet multitudinem: & exaltabitur cor eius, & deiiciet multa milia, sed non pręualebit. ¹³ Conuertetur enim rex aquilonis, & pręparabit multitudinem multo maiorem quàm prius. Et in fine temporum annorūque veniet properans cum exercitu magno & opibus nimis. ¹⁴ In temporibus illis multi consurgent aduersus regem austri. ^b Filij quoq; pręuaricatorum populi tui extollentur, vt impleant visionem, & corruēt. ¹⁵ Et veniet ^c rex Aquilonis, & comportabit aggerem, & capiet vrbes munitissimas, & brachia austri non sustinebunt. Et consurgent electi eius ad resistendum, & non erit fortitudo. ¹⁶ Et faciet veniens super eum iuxta placitum suum, & non erit qui stet contra faciem eius. Et stabit in terra inclyta, & consumetur in manu eius, ¹⁷ & ponet faciem suam vt veniat ad tenendum vniuersum regnum eius, & recta faciet cum eo. Et filiam fęminarū dabit ei vt euertat illud, & non stabit, nec illius erit. ¹⁸ Et conuertet faciem suam ad insulas, & capiet multas, & cessare faciet principem opprobrij sui. Et opprobrium eius cōuertetur in eum. ¹⁹ Et conuertet faciem suam ad imperium terrę suę, & impinget & corruet, & nō inuenietur. ²⁰ Et stabit in loco eius vilissimus & indignus decore regio, & in paucis diebus conteretur, non in furore nec in pręlio. ²¹ Et stabit in loco eius despectus, & non tribuetur ei honor regius: Et veniet clam & obtinebit regnum in fraudulentia, ²² & brachia pugnantis expugnabuntur à facie eius, & conterentur: ^d Insuper & dux fęderis. ²³ Et post amicitias cum eo faciet dolum, & ascēdet & superabit in modico populo, ²⁴ & abundātes & vberes vrbes ingreditur. Et faciet quę nō fecerunt patres eius, & patres patrū eius. Rapinas & prędā & diuitias eorū dissipabit, & contra firmissimas cogitationes inibit, & hoc vsque ad tempus. ²⁵ Et concitabitur fortitudo eius, & cor eius aduersum regem austri in exercitu magno. Et rex austri prouocabitur ad bellum multis auxiliis & fortibus nimis, & non stabunt, quia inibunt aduersus eum consilia. ²⁶ Et comedentes panē cum eo conterent illum, exercitūsq; eius opprimetur, & cadent interfecti plurimi. ²⁷ Duorum quoq; regum cor erit vt male faciant, & ad mentem vnā loquentur mendaciū: & non proficient, quia adhuc finis in aliud tempus. ²⁸ Et reuertetur in terram suam cū opibus multis, & cor eius aduersus testamētū sanctum, & faciet, & reuertetur in terram suam. ²⁹ Statuto tempore reuertetur, & veniet ad austrum, & non erit priori simile nouissimum. ³⁰ Et venient super eum trieres & Romani

A Anno ante Christum. 559. Anno mūdi. 3403.

† Isa. 19. 6

b. Recte pręuaricator dicitur, qui discedit à domino: denique Gręcè à discedendo apostata nominatur: vnde & illud Ecclē. 19. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes. Ambro. in Psal. 118. Serm. 15.

c. Rex aquilonis Antiochus rex Syrię, repetet vrbes munitissimas quas rex Aegypti abstulerat recuperabit, & regno suo rursus adiciet. Dion. ibid.

d. Habuit enim Daniel cōplures visiones, & propheticas protulit denūciationes, quas primò non intellexit, sed earum in eā ligentiam postea ab angelo edotus est: & tamen prophetici nominis rationem simul & denominationem proinde non depōndit. Cyril. in Ioh. li. 8. c. 3.

e. Antiochus enim Epiphanes dedit sororem suam vxorem Epiphanio regi Aegypti in dolum: qui suscepit ex ea duos filios. Tunc Antiochus ingressus est Aegyptum tanquā visurus sororem & nepotes: sed in re epulas fecit occidi virum sororis, & voluit obtinere Aegyptum, sed Aegyptij viriliter resistentes eiecerunt eum. Post biennij autem reuersus obsedit Alexandriam, & ecce legati Romanorū misi sunt ad Aegyptios liberando, quibus fęderati erant: & recessit ab Aegypto. Comel. hist. Danic. cap. 11.

Anno ante Christum. 547. Anno mūdi. 3415. Ioh. 10. 12.

Romani, & percutietur, & reuertetur. Et indignabitur contra testamentum sanctuarij, & faciet, reuerteturq; & cogitabit aduersum eos qui dereliquerunt testamentum sanctuarij.³¹ Et brachia ex eo stabunt, & polluent sanctuarium fortitudinis, & auferet iuge sacrificiū, & dabunt abominationem in desolationem.³² Et impij in testamentū simulabunt fraudulenter: populus autem sciens deum suum, obtinebit & faciet.³³ Et docti in populo docebunt plurimos, & ruent in gladio & in flamma & in captiuitate & in rapina dierum.³⁴ Cūq; corruerint, subleuabuntur auxilio paruulo, & applicabuntur eis plurimi fraudulenter.³⁵ Et de eruditīs ruent vt conflētur & elegantur, & dealbentur vsq; ad tempus præfinitum, quia adhuc aliud tēpus erit.³⁶ Et faciet iuxta voluntatem suam Rex, & eleuabitur & magnificabitur aduersus omnem deū: & aduersus deum deorum loquetur magnifica, & dirigetur, donec compleatur iracūdia. Perpetrata quippe est definitio.³⁷ Et deum patrum suorum non reputabit, & erit in concupiscentiis scēminarum, nec quenquam deorum curabit, quia aduersum vniuersa consurget.³⁸ Deum autem Maozim in loco suo venerabitur: & deum quem ignorauerunt patres eius, colet auro & argento, & lapide pretioso, rebūsq; pretiosis.³⁹ Et faciet vt muniat Maozim cum deo alieno quem cognouit: & multiplicabit gloriam, & dabit eis potestatem in multis, & terram diuidet gratuito.⁴⁰ Et in tempore præfinito præliabitur aduersus eum rex austri, & quasi tempestas veniet cōtra illum rex Aquilonis in curribus & in equitibus & in classe magna, & ingreditur terras, & conteret & pertransiet.⁴¹ Et introibit in terram gloriosam, & multi corruent. Hæ autem solæ saluabuntur de manu eius, Edom & Moab, & principes filiorum Ammon. Et mittet manum suam in terras, & terra Ægypti non effugiet.⁴² Et dominabitur thesaurorum auri & argenti, & in omnibus pretiosis Ægypti. Per Libyam quoque & Æthiopiam transibit,⁴³ & fama turbabit eum ab oriente & ab aquilone: & veniet in multitudine magna vt cōterat & interficiat plurimos.⁴⁴ Et figet tabernaculum suum Apadno inter duo maria super montē inclytum & sanctum, & veniet vsq; ad summitatem eius: & nemo auxiliabitur ei.

Bonorum & malorum varia resurrectio, occultūque dei iudicium cum libro clauso, occultisq; sermonibus.

XII.

IN tempore autem illo consurget Michael princeps magnus qui stat pro filiis populi tui, & veniet tempus quale non fuit ab eo ex quo gentes esse cœperunt, vsq; ad tempus illud. Et in tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro.² Et multi de iis qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium vt videant semper.³ Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiā erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.⁴ Tu autem Daniel claudes sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum. Plurimi pertransibunt, & multiplex erit sciētia.⁵ Et vidi ego Daniel, & ecce quasi duo alij stabant, vnus hinc super ripam fluminis, & alius inde ex altera ripa fluminis.⁶ Et dixi viro qui erat indutus lineis, qui stabat super aquas fluminis: Vsquequo finis horum mirabilium? Et audiui virum qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum eleuasset dexteram & sinistram suam in cœlum, & iurasset per viuētem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur vniuersa hæc.⁸ Et ego audiui, & non intellexi. Et dixi: Domine mi, quid erit post hæc? Et ait: Vade Daniel, quia clausi sunt signatiq; sermones vsq; ad præfinitum tempus.⁹ Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi. Et impij agent impij, neque intelligent omnes impij, porrò docti intelligent.¹⁰ & a tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.¹¹ Beatus qui expectat, & peruenit vsq; ad dies mille trecentos triginta quinque.¹² Tu autem Daniel vade ad præfinitum, & requiesces, & stabis in sorte tua in fine dierum:

f. Quod de eodē Antiocho Epiphania creditur dictū, licet Iudæi de Antichristo conuincant. Et hæc mala illi accidisse dicuntur, quia in sanctos dei multā exercuerit crudelitatem, & polluerit templum eius. Nō enim pro eo q̄ conatus est facere, & acta pœnitentia desinit adimplere, sed pro eo quod fecit, punitus esse credendus est. Hier. ibid.

g. Hoc est, in Iudæam siue in ecclesiā introibit Antichristus: vbi deus mirabilia operando gloriā suam declarabit, Antichristus autē ingreditur Ierusalē, & in Iudæa solū figet, cuius typus olim in Antiocho præcessit. Dion. ibid.

†Matt. 24. c. Dema. c. f.

†Apo. 10. d.

Sup. 11. f.

a. Huic sententiæ euangelicus locus est similis de resurrectione mortuorum corporum. Ioh. 5. Quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionē vitæ: qui vero mala, in resurrectionē iudicij. Aug. de ciui. dei li. 20. c. 23. b. Fene itaq; dormientium dixit quierem, vt intelligas mortē non esse perpetuā, quæ somni vice mittit ad tēpus, & ad tēpus excluditur: meliorēq; profectū vitæ eius ostēdit quæ futura post mortem est, quā ei quæ ante mortem mororē atque dolore transigitur. Si quidem illa stellis comparatur, hæc ærumna addicitur. Amb. de fide resurre. c. Doctor ergo ecclesiasticus verba dei scribendo & docendo, non solum sibi laborat, sed & alijs, quia sibi laborat pro æterna mercede & quieret: alijs autē pro vera salute & perpetua requie. Vnde in Daniele scriptum est: Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti, &c. Raba. in 24. c. Ecclesiastici. d. Vnde patet hos tres & semis annos de Antichristi dici temporibus, qui tribus & semis annis. i. mille ducentis nonaginta diebus sanctos periclitaturus est: & postea corruent in monte inclyto & sancto. Hiero. ibid.

Hucusque Daniele in Hebraico volumine legimus: cetera quæ sequuntur usque ad finem libri, de Theodotionis editione translata sunt.

Castissimam Susannam veteres presbyteri adulterij accusantes, & mortis ream, lege talionis à Daniele iudicati sunt.

XIII.

a. Apparet autem hoc factum esse adhuc recenti captivitate: quia Daniel adhuc iuuenis erat. Porro Susanna vxor Ioachim pulchra erat nimis, ideo exarserunt in eam duo senes iudices illius anni. Comest. histo. Danie. cap. 13.

b. Hoc utendū est testimonio ad exhortationem parentum, vt doceant iuxta legem dei, sermonemque diuinum, non solum filios, sed & filias suas. Hiero. ibid. ex Origene.

c. Pulchrè ait: qui videbantur regere populum, nō qui regerent. Bene etenim præsidentes populo, verè hunc regunt, qui autem tantum nomen habent iudicum seu pastorum aut præsidentium, atque iniuste populo præsunt, videntur populum regere magis quam regant: quibus illud Zach. 11. cōpetit: O pastor & idolum, derelinquens gregem. Dion. ibid.

d. Sed vt in animis eorum iaceret fundamentū, & cogitarent desiderata complere, ipsi euerterunt sensum suum: quo subuerso oculi eorum inclinati sunt, vt cœlestia nō viderēt, nec recordarentur iudiciorum iustorum, siue dei, siue hominū, siue naturæ quæ omnibus ad bonū insita est. Hiero. ibi.

e. Nec atas vos eorum, nec autoritas fallat, qui ad duo rum presbyterorum veterē nequitia respondentes, sicut illi Susannā pudicam corrumpere & violare conati sunt, sic & hi adulterij doctrinis ecclesię pudicitiam corrumpere, & veritatem euangelicā violare conantur Cypri. Epist. li. i. epist. 8.

f. Continebat quod audiebat, quia timebat eum quem nihil latebat. Chryf.

g. Ideo erubuerunt, quia hucusque temper bonū de domina sua testimonium præstiterunt, & eam magnifice laudauerunt. Dion. ibi. h. Adificetur pudicitia coniugalit, & firmo fundamento innitatur, muroque valletur, vt & insidiates repellat, & falsos testes conuincat. Remanserat casta mulier moritura, nisi adesset qui videbat, quod iudicantes latebat. Continebat Susanna quod audiebat, quia timebat eum quem nihil latebat. Sed expectabat eum, qui saluā faceret à puillanimi tempestate falsorum testium, tanquam ventum malorum. Chryf. de Susanna hom. to. i.

Erat vir habitans in Babylone, & nomen eius Ioachim,² & accepit vxorem nomine Susannam filiam Helciæ, pulchram nimis, & timentē deum.³ Parentes enim illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam secundum legem Moyfi.⁴ Erat autem Ioachim diues valde, & erat ei pomarium vicinum domui suæ, & ad ipsum confluebant Iudæi, eo quod esset honorabilior omnium.⁵ Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, de quibus locutus est dominus, quia egressa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum.⁶ Isti frequentabant domum Ioachim, & veniebant ad eos omnes qui habebant iudicia.⁷ Cum autem populus reuertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna & deambulabat in pomario viri sui.⁸ Et videbant eam senes quotidie ingredientem & deambulantem, & exarserunt in concupiscentiam eius.⁹ Et euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos suos vt non viderent cœlum, neque recordarētur iudiciorum iustorum.¹⁰ Erant ergo ambo vulnerati amore eius, nec indicauerunt sibi vicissim dolorem suum.¹¹ Erubescabant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concumbere cum ea.¹² Et obseruabant quotidie sollicitius videre eam. Dixitque alter ad alterum.¹³ Eamus domum, quia hora prandij est. Et egressi recesserunt à se.¹⁴ Cūque reuertissent, venerunt in vnum, & sciscitantes ab inuicē causam, confessi sunt concupiscentiam suam. Et tunc in commune statuerunt tempus quando eam possent inuenire solam.¹⁵ Factum est autem cum obseruarent diem aptum, ingressa est aliquando sicut heri & nudius tertius cum duabus solis puellis, voluitque lauāri in pomario. Æstus quippe erat,¹⁶ & non erat ibi quisquam præter duos senes absconditos, & contemplantes eam.¹⁷ Dixit ergo puellis: Afferte mihi oleum & smigmata, & ostia pomarij claudite, vt lauer.¹⁸ Et fecerunt sicut præceperat, clausēruntque ostia pomarij, & egressę sunt per posticum, vt afferrent quæ iusserat. Nesciebātque senes intus esse absconditos.¹⁹ Cum autem egressę essent puellę, surrexerunt duo senes, & accurrerunt ad eam, & dixerunt:²⁰ Ecce ostia pomarij clausa sunt, & nemo nos videt, & nos in concupiscentia tui sumus: quamobrem assentire nobis, & commiscere nobiscum.²¹ Quod si nolueris, dicemus contra te testimonium, quod fuerit tecum iuuenis, & ob hanc causam emiseris puellas à te.²² Ingemuit Susanna, & ait:²³ Angustię sunt mihi vndique. Si enim hoc egero, mors mihi est: si autem non egero, non effugiam manus vestras.²⁴ Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu dñi.²⁵ Et exclamauit voce magna Susanna: exclamauerunt autem & senes aduersus eam.²⁶ Et cucurrit vnus ad ostia pomarij, & aperuit.²⁷ Cum ergo audissent clamorem famuli domus in pomario, irruerunt per posticum, vt viderent quidnam esset.²⁸ Postquam autem senes locuti sunt, erubuerunt serui vehementer, quia nunquam dictus fuerat sermo huiuscemodi de Susanna. Et facta est dies crastina.²⁹ Cūque venisset populus ad Ioachim virum eius, venerunt & duo presbyteri pleni iniqua cogitatione aduersus Susannam, vt interficerent eam.³⁰ Et dixerunt coram populo: Mittite ad Susannam filiam Helciæ vxorem Ioachim. Et statim miserunt.³¹ Et venit cum parentibus & filiis & vniuersis cognatis suis.³² Porro Susanna erat delicata nimis, & pulchra specie. At iniqui illi iusserunt vt discooperiretur, erat enim cooperta, vt vel sic satiarentur³³ decore eius.³⁴ Flebant igitur sui, & omnes qui nouerant eam.³⁵ Confurgentes autem duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput eius.³⁶ Quæ flens suspexit ad cœlum: Erat enim cor eius fiduciam habens in domino.³⁷ Et dixerunt presbyteri: Cum deambularem in pomario soli, ingressa est hæc cū duabus puellis, & clausit ostia pomarij, & dimisit à se puellas.³⁸ venitque ad eam

A 13. q. 5. ca. Quod ded.

† 4. Re. 24.

ad eam adolescens qui erat absconditus, & concubuit cū ea.³⁸ Porro nos cū essemus in angulo pomarij, videntes iniquitatē, cucurrimus ad eos, & vidimus eos pariter cōmisceri.³⁴ Et illum quidem non quiuimus cōprehendere, quia fortior nobis erat, & aperto ostio exiliuit.⁴⁰ Hanc autem cum apprehendissemus, interrogauimus quisnā esset adolescens, & noluit indicare nobis. Huius rei testes sumus.⁴¹ Credidit eis multitudo quasi senibus, & iudicibus populi, & condēnauerunt eam ad mortē.⁴² Exclamauit autem in voce magna Susanna, & dixit: †Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant, ⁴³ tu scis quoniā falsum testimoniū tulerunt contra me: & ecce morior, cum nihil horum fecerim, quæ isti malitiosē composuerunt aduersum me.⁴⁴ Exaudiuit autem dñs vocem eius.⁴⁵ Cūq; duceretur ad mortem, suscitauit dñs spiritum pueri iunioris, cuius nomen Daniel,⁴⁶ & exclamauit voce magna: ^kMundus ego sum à sanguine huius⁴⁷ & conuersus omnis populus ad eū, dixit: Quis est iste sermo quem tu locutus es? ⁴⁸ qui cum staret in medio horum, ait: ^lSic fatui filij Israel, non iudicantes, neq; quod verum est cognoscētes, condemnastis filiam Israel?⁴⁹ Reuertimini ad iudicium, quia falsum testimoniū locuti sunt aduersus eam.⁵⁰ Reuersus est ergo populus cum festinatione: & dixerunt ei senes: Veni & sede in medio nostrū, & iudica nobis, quia tibi deus dedit honorē senectutis.⁵¹ Et dixit ad eos Daniel: Separate illos abinuicē procul, & diiudicabo eos.⁵² Cū ergo diuisi essent alter ab altero, vocauit vnū de eis, & dixit ad eum: ^mInueterate dierū malorū, nunc venerunt peccata tua quæ operabarīs prius,⁵³ iudicans iudicia iniusta, innocentēs opprimens, & dimittens noxios, †dicente dño: Innocentem & iustum non interficies.⁵⁴ Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi. Qui ait: Sub schino.⁵⁵ Dixit autem Daniel: Rectē mentitus es in caput tuū. Ecce enim angelus dei accepta sententia ab eo scindet te medium.⁵⁶ Et amoto eo iussit venire aliū, & dixit ei: Semen Chanaan, & nō Iuda, species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum.⁵⁷ Sic faciebatis filiabus Israel, & illæ timentes loquebantur vobis, sed filia Iuda non sustinuit iniquitatem vestram.⁵⁸ Nunc ergo dic mihi sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi. Qui ait: Sub prino.⁵⁹ Dixit autē ei Daniel: Rectē mentitus es & tu in caput tuum. Manet enim angelus dei gladium habens vt secet te medium, & interficiat vos.⁶⁰ Exclamauit itaq; omnis cœtus voce magna, & benedixerunt deum, qui saluat sperantes in se.⁶¹ Et consurrexerūt aduersus duos presbyteros. Cōuicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum dixisse testimoniū. Feceruntq; eis sicut male egerant aduersus proximam,⁶² vt facerent secundum legem Moyſi, & interfecerunt eos. Et saluatus est sanguis innoxius in die illa.⁶³ Helcias autē & vxor eius laudauerunt deum pro filia sua Susanna cum Ioachim marito eius, & cognatis omnib; quia non est inuenta in ea res turpis.⁶⁴ Daniel autem factus est magnus in conspectu populi à die illa, & deinceps.⁶⁵ Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perſes regnum eius.

Daniel sacerdotibus Belis cum familia sua interfectis, Bel destruxit, & draconem eius interfecit: in lacum leonum missus ab Habacuc pastus est, & inde extractus, amulis suis in lacum missis subito deuorandis:
XIIII.

Anno ante Christum.
579. Anno mundi 3403

ERat^a autem Daniel conuiuia regis, & honoratus super omnes amicos eius.
^b Erat quoque idolum apud Babylonios nomine Bel, & impendebantur in eo per dies singulos similæ artabæ duodecim, & oues quadraginta, viniq; amphoræ sex. ³ Rex quoque colebat eum, & ibat per singulos dies adorare eum. Porro Daniel adorabat deum suum. Dixitque ei rex: Quare non adoras Bel? ⁴ Qui respondens, ait ei: Quia non colo idola manu facta, sed viuentem deum, qui creauit cœlum & terram, & habet potestatem omnis carnis. ⁵ Et dixit rex ad eum: Non videtur tibi esse Bel viuens deus? An non vides quanta comedat & bibat quotidie? ⁶ Et ait Daniel arridens: Ne erres rex. †Iste est enim intrinsecus luteus, forinsecus æreus, neque comedit aliquando. ⁷ Et iratus rex vocauit sacerdotes

†Eccle. 30. c

i. Sancta itaq; Susanna denuntiatio falsi terrore, cum hincse videret vrgeri periculo, inde opprobrio, maluit honesta morte vitare opprobrium, quā studio salutis turpem vitā suscipere ac sustinere. Itaque dū honestati intendit, etiā vitam referuauit: quæ si id quod sibi videbatur ad vitam vitale, præoptauisset, nō tantū reportasset gloriā, imō etiā id quod non solum inuitabile, sed etiam periculosum foret, penam criminis forsitan nō euasisset. Amb. Offici. li. 3. c. 14.
k. Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellent plebs imperita dānare, ait idem: Mundus ego sum à sanguine huius. Quo dicto peccatis populi reuocauit errorem. Hac ergo voce circa Susannā Daniel vitatur, qua circa dominū vsus est & Pilatus: sed Daniel melius quā Pilatus. Ambros. Ser. 49.

l. Id est, vera sapientia in hoc processu carētes, & inconsultē agētes: vnde non ex contemptu, sed zelo veritatis ex charitate per amatoriā reprehensionem nominat eos stultos: sicut Galatis dicit Aposto. O infelices Galatæ! Ideo nec peccauerūt in hoc, sed bene egerunt propheta atque Aposto. Dio. ibid.

m. Ex hoc patet quod testes falsi sunt increpandi & terrendi: vt eorum magis appareat fraudulentia, sed etiam de circumstantiis interrogandi, quia per hoc apprehenditur eorū falsitas & contradictio. Lyra. ibid. n. Apparuit falsitas. Susanna ergo religiosa mulier & pudica coniunxerat utiq; quandoque moritura. Et si tunc mortua esset, pudicitia quid obesset, dum caro cōderetur sepulchro & castitas redderetur deo? Putastis enim fratres tanquā ad magnum meritum pertinere, si falsi testes nō praualeant super innocentem. Nō est magnum meritum si non praualeat falsum testimonium aduersus innocentem, si aduersus dominum non praualeret. Chryso. de Susanna, hom. to. 1.

a. Dubiū est cuius regis Babylonij Daniel conuiuia esset. Certum est enim quod nec Cyri nec Darij Medij eum duxit in Mediam post Babylonis excidium, qui nec Babylonis rex fuit sicut nec Cyrus Ergo vel Balthasar, vel potius patris eius qui propter ei⁹ sapientiam illum in præcipuo habuit honore, vt eum cōmēsalet secum faceret. Dion. ibid.

b. Primi enim Babylonij deum vocauerunt signētū Beli cuiusdam, quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur primus egisse. Cohærent & serpentem in eolantem, quē Daniel occidit. Amb. in. 1. c. epist. Rom.

c. Quia intrinsecus luteus, per consequens non habet vitam nec viscera, nec huiusmodi membra cibum recipientia. Et sic patet erroris accusatio per Danielē facta. Lyra. ibid.

eius, & ait eis: Nisi dixeritis mihi quis est qui comedat impensas has, moriemini. ⁸ Si autem ostenderitis quod Bel comedat hæc, morietur Daniel, quia blasphemauit in Bel. Et dixit Daniel regi: Fiat iuxta verbum tuum. ⁹ Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, exceptis vxoribus & paruulis & filiis. Et venit rex cum Daniele in templum Belis. ¹⁰ Et dixerunt sacerdotes Belis: Ecce nos egrediemur foras, & tu rex pone escas, & vinum misce, & claude ostium, & signa annulo tuo. ¹¹ Et cum ingressus fueris mane, nisi inueneris omnia comesta à Bel, morte moriemur, vel Daniel qui mentitus est aduersum nos. ¹² Confidebant autem, quia fecerant sub mensa absconditum introitum & per illum ingrediebantur semper, & deuorabant ea. ¹³ Factum est igitur postquam egressi sunt illi, & rex posuit cibos ante Bel, præcepit Daniel pueris suis, & attulerunt cinerem. Et cribrauit per totum templum coram rege, & egressi clauferunt ostium, & signantes annulo regis, abierunt. ¹⁴ Sacerdotes autem ingressi sunt nocte iuxta consuetudinem suam, & vxores & filij eorum, & comederunt omnia, & biberunt. ¹⁵ Surrexit autem Rex primo diluculo, & Daniel cum eo. ¹⁶ Et ait rex: Salua ne sunt signacula, Daniel? qui respondit: Salua, Rex. ¹⁷ Statimque cum aperuisset ostium: intuitus rex mensam, exclamauit voce magna: Magnus es Bel, & non est apud te dolus quisquam. ¹⁸ Et risit Daniel, & tenuit regem ne ingrederetur intro, & dixit: Ecce pauimentum, animaduerte cuius vestigia sunt hæc. ¹⁹ Et dixit rex: Video vestigia virorum & mulierum, & infantium. Et iratus est rex. ²⁰ Tunc apprehendit rex sacerdotes, & vxores & filios eorum, & ostenderunt ei abscondita ostiola per quæ ingrediebantur, & consumeabant quæ erant super mensam. ²¹ Occidit ergo illos rex, & Bel tradidit in potestatem Danielis, qui subuertit eum, & templum eius. ²² Et erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babylonij. ²³ Et dixit rex Danieli: Ecce nunc non potes dicere quia iste non sit deus viuens. Adora ergo eum. ²⁴ Dixitque Daniel Regi: Dominum deum meum adoro, quia ipse est deus viuens: iste autem non est deus viuens. ²⁵ Tu autem rex da mihi potestatem, & interficiam draconem absque gladio & fuste. Et ait rex: Do tibi. ²⁶ Tulit ergo Daniel picem & adipem & pilos, & coxit pariter, fecitque massas, & dedit in os draconis, & diruptus est draco. Et dixit Daniel: Ecce quem colebatis. ²⁷ Quod cum audissent Babylonij, indignati sunt vehementer, & congregati aduersum regem, dixerunt: Iudæus factus est rex: † Bel destruxit, draconem interfecit, & sacerdotes occidit. ²⁸ Et dixerunt cum venissent ad regem: Trade nobis Danielem, alioquin interficiemus te, & domum tuam. ²⁹ Vidit ergo rex quod irruerent in eum vehementer, & necessitate compulsus tradidit eis Danielem. ³⁰ Qui miserunt eum in lacum leonum, & erat ibi diebus sex. ³¹ Porro in lacu erant leones septem, & dabatur eis duo corpora quotidie, & duæ oues: & tunc non data sunt eis, ut deuorarent Danielem. ³² Erat autem Habacuc propheta in Iudæa, & ipse coxerat pulmentum, & intriuerat panes in alueolo, & ibat in campum ut ferret messoribus. ³³ Dixitque angelus domini ad Habacuc: Fer prandium quod habes, in Babylonem Danieli, qui est in lacu leonum. ³⁴ Et dixit Habacuc: Domine, Babylonem non vidi, & locum nescio. ³⁵ Et apprehendit eum angelus domini in vertice eius, & portauit eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylonem super lacum in impetu spiritus sui. ³⁶ Et clamauit Habacuc dicens: Daniel serue dei, tolle prandium quod misit tibi deus. ³⁷ Et ait Daniel: Recordatus es mei deus, & non dereliquisti diligentes te. ³⁸ Surgensque Daniel comedit. † Porro angelus domini restituit Habacuc confestim in loco suo. ³⁹ Venit ergo Rex die septimo ut lugeret Danielem, & venit ad lacum, & introspexit, & ecce Daniel sedens in medio leonum. ⁴⁰ Et exclamauit voce magna Rex, dicens: Magnus es domine deus Danielis. ⁴¹ Et extraxit eum de lacu leonum. ⁴² Porro illos qui perditionis eius causa fuerant, intromisit in lacum, & deuorati sunt in momento coram eo.

d Sacerdotes isti de illorum fuerunt numero impiorum, de quibus Sapiens scribit: Aestimauerunt lufum esse vitam nostram, & conuersationem vitam ad lucra compositam, & oportere vndique acquirere. Diony. ibi.

e Daniel horrendum draconem id est, qui spiritum diaboli præ se ferebat, solidioris cibi virtute conficit, faciens de pice & adipem, id est de duabus substantiis vnâ ofsam: qua assumpta, quod putabatur cibus, ingeritus fuit. In pice homo intelligitur de adipem demonstratur: qui totius puritatis cador, & pinguedo est bonitatis. Euseb. Emis. de Pascha: hom. 11.

f Cum ieiunio Daniel in lacum leonum ingressus est, & eorum tantam mansuetudinem sensit, ut simplicitate ouium arbitraretur. Nam bestie in illa feralis ardoris rabie, furoris sui natura lenita, oblato sibi cibo parcebant. Et aliquanto tempore fame defecit, præparatam satietatis copiam respiciunt. Chrys. de Iona. homil.

g Nam cum sint dei omnia, habenti dominum nihil deerit, si deo ipse non desit. Sic Danieli in leonum lacu iussu regis in clauso, prandium diuinitus procuratur, & interferas esurientes & parcentes homo dei pascitur. Cyrenia. Ser. 6. h. Daniel quoque cultor dei, amator iustitiae, veritatis defensor, dum in asserendo deo regis edicta contemnit, de inimicis triumphauit. Chrysost. de marty. Ser. 7. tom. 5.

† Sup. 6. 6.

† Ezech. 8. 6.

† 23. q. 5. c. Si propterea.

† 23. q. 2. cap. Vilem.

In sequen-

IN SEQUENTES LIBROS DVODECIM
prophetarum minorum, scholion.

Vocant Hebrei prophetas minores Chaldaico vocabulo à numero ipso תרי עשר Tre asar, id est duodecim, complectunturque eos vno volumine, non quòd vno & eodem tempore prophetauerint: sed cum in omnibus vnum serè sit argumentum, ideo eos simul coniunxerunt, ne aliquis ex eis perderetur, cum libri sint per breues (vnde & minores dicti) si quilibet eorum per se seorsum haberetur. Argumentum autem vnum illud ac praeipuum in eis illud est, quòd cupiant Christi regnum propagare & ampliare: etiamsi alij alijs id agant rationibus. Hosea, Ioel, Amos & Micheas prophetarum contra decem tribus, hoc est contra regnum Israel: Sophonias vaticinatus est contra Ierusalem: & quatuor contra gentes, nempe Ionas & Nahum contra Ninivitas, Habacuc contra Babylonem, & Abdias contra Edom. Tres postremi urgere saeuerunt populum, ad reaedificandam ciuitatem, nempe Haggaeus, Zacharias & Malachias. Sebast. Munst. hic.

B. HIERONYMI IN XII. PROPHETAS
Praefatio.

Non idem ordo est duodecim Prophetarum apud Hebraeos, qui est apud nos. Vnde secundum id quod ibi legitur, hic quoque dispositi sunt. Hosee commaticus est, & quasi per sententias loquens. Ioel planus in principiis, in fine obscurior: & vsque ad Malachiam habent singuli proprietates suas, quem Esdras scribam, legisque doctorem Hebraei autumant. Et quia longum est nunc de omnibus dicere, hoc tantum vos o Paula & Eustochium admonitas volo, vnum librum esse duodecim Prophetarum, & Hosee synchronum Isaia, Malachiam vero Haggai & Zachariae fuisse temporibus. In quibus autem tempus non praefertur in titulo, sub illis eos regibus prophetasse, sub quibus & ij qui ante eos habent titulos prophetauerunt.

IN HOSEE PROPHETAM PROLOGVS.

In temporibus Oziae & Ioatham, Achaz & Ezechiae regum Iuda, & Ieroboam filij Ioas regis Israel, Hosee filius Beeri ad prophetiam dicendam spiritu sancto repletus est. De memorato itaque numero regum, Achaz rex Iuda, & Ieroboam rex Israel dominum derelinquentes, ut historiae regum & Paralipomenon indicant, etiam Israel idololatriae crimen imperio ac potestate sua admittere coegerunt. Propter quod deus ad Hosee hac locutus est, dicens: Accipe tibi uxorem fornicariam suae fornicationum, & fac tibi filios fornicationis. Fornicariam itaque non elocati corporis meretricem, sed gentilem, deum ignorantem appellat, quae dei creatoris sui amore contempto, simulachrorum se subiecit desideriis. Sed cum dei praecepto Propheta in hac re paruisset, contemptum ex ea filium Iezrael praecepit nominari, deo pollicente post breue tempus sanguinem Iezrael in domo Iehu vindicare. Cuius promissionis hac causa est: Iehu per Eliseum in regem inuncto, ad defendendum sanguinem Naboth cuius Iezrael (quae tunc temporis metropolis erat) quem Iezabel Achab regis Israel uxor interemerat, sicut regum historia exponit: is cum grauiter iuxta diuinum praeceptum vindicandi sanguinis causa in omnem memorati domum desauisset, hoc perpetrato dominum dereliquisse inuenitur: cuius pronepote Ieroboam (qui lectione comprehensus est) originis suae facta imitante, ac contra dei praecepta & religionem cum populo Israel agente, sanguis Naboth qui in loco certe Iezrael fuerat profusus, in domo Iehu patris memorati Ieroboam pro peccato redundaturus significatur. Hinc factum est, ut ira dei in populo Israel per denuntiationem Prophetae processura diceretur: domus autem Iuda misericordia lectione comprehensa ob hoc promissa est, quia Ezechias rex Iuda filius Achaz sublati idolis, quae tam pater eius quam ceteri reges consecrauerant, templum dei purgasse & purificasse monstratur.

VITA HOSEE.

Hoseas de tribu Isachar ortus in bethleth, hic praeuultiauit, signumque dedit: Veniet dominus, cum quercus quae est in Silo, ex semetipsa in duodecim fuerit diuisa partes, totidemque quercus effecerit, & accidit ita. Hic in terra sua sepultus placida pace quieuit. Isidorus de vita & morte quorundam sanctorum.

Incipit liber Hosee Prophetæ.

Propheta fornicariam ducere uxorem iussus, duos filios & unam filiam ex ea generans, currit in Ierusalem, & fit unum ouile, & unus pastor. Cap. I.

a. Ex quibus constat, Hosee, Isaia, Joel, Amos, Abdiam, Ionam, & Michæam contemporaneos fuisse, & regnum Israel finitum. Hiero. ibid.

b. Hosee non libidinis causa hoc fecit, sed ut dei pareat imperio: ut quod in isto carnaliter legimus, in deo factum spiritualiter probemus: qui suscepit synagogam Iudeorum fornicationi idolorum seruicem. Hiero. ibi.

c. In hoc dei indignatio consideranda, quod nequaquam domui Israel se dicat ultra misereri, sed eos de memoria sua æterna delere, quia usque hodie Persarum regibus seruiunt. Hiero. ibid. d. Domui Iuda misertus est dominus post septuaginta annos captiuitatis. Hiero. ibid.

Verbum domini quod factum est ad Hosee filium Beer^a in diebus Ozia, Ioatham, Achaz, Ezechia regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regi Israel. ²Principium loquendi domino in Hosee. Et dixit dominus ad Hosee: † Vade, sume tibi ^b uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationis, quia fornicans fornicabitur terra à domino. ³ Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaïm, & concepit & peperit ei filium. ⁴ Et dixit dominus ad eum: Voca nomen eius Iezrael: quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrael super domum Iehu, & quiescere faciam regnum domus Israel. ⁵ Et in illa die conteram arcum Israel in valle Iezrael. ⁶ Et cōcepit adhuc, & peperit filiam. ^c Et dixit ei: Voca nomen eius, Absq; misericordia: quia non addam ultra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorum. ⁷ Et ^d domui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio & in bello, & in equis & in equitibus. ⁸ Et ab lactauit eam quæ erat absque misericordia: & concepit & peperit filium. ⁹ & dixit ei: Voca nomen eius, Non populus meus: quia vos non populus meus, ^d & ego non ero vester deus. ¹⁰ Et erit numerus filiorum Israel quasi arena maris quæ sine mensura est, & non numerabitur. † Et erit, in loco ubi dicetur eis, Non populus meus vos: dicetur eis, Filij dei viuētis. ¹¹ Et congregabuntur filij Iuda & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies Iezrael.

^A Anno, ante Christum. 796. Anno mundi 3166.

† 32. q. 1. c. p. e. nul. & ult. 11a. 3. a.

† Ioan. 10. c. Roma. 9. c.

Respuit deus populum impium ut maritus uxorem adulteram, quam nec laudare dignatur. II.

a. Hic propheta alloquitur predicatorum primitiæ ecclesiæ natione Iudeos, putata Apostolos, aliosque discipulos, ut gentibus gratia dei annunciet. Dion. ibi. b. Cor autem designat sub verberibus situm, ex quo proficiscuntur cogitata mala, inuidia, homicidia, adulteria, & his similia. Theodo. ibid.

c. Vias nostras spinis sepimus, quando in hoc quod male cupimus, dolorum punctiones inuenimus Grego. homil. 36. d. His ipsis creaturis quæ extraneos sunt, quæ à foris adiacent, quæ bonæ factæ sunt, malus malevitur. Argentum & auro appetitur veritas, expugnatur integritas, iustitia vincitur, innocentia proditor, pietas fidesque violatur: ac de rebus ad præsentia subsidia concessis detrimenta vitæ æternæ nequitia mortalis operatur. Fulseb. Emis. de E. piph. homi. 4. e. Facit deus cessare lætitiā iniquorum vel inducēdo aduersa, vel auferendo eos celesiter de præsentia hac vita, vel proiciendo eos in tormenta tartarea, ut in Iob scriptum est: Laus impiorum brevis est, & gaudium hypocrityæ ad instar puncti. Dio. ibi.

Dicite^a fratribus vestris, Populus meus: & sorori vestræ, Misericordiam consecuta. ² Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipsa non vxor mea, & ego non vir eius. Auferat fornicationes suas à facie sua, ^b & adulteria sua de medio verberum suorum, ³ ne forte expoliam eam nudam, & statuam eam secundum diem natiuitatis suæ: & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam siti: ⁴ & filiorum illius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt, ⁵ quia fornicata est mater eorum. Confusa est quæ concepit eos, quia dixit: Vadā post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum. oleum meum, & potum meum. ⁶ Propter hoc ecce ego ^c sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria. † Et semitas suas non inueniet, ⁷ & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet. Et dicet: Vadā & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc. ⁸ Et hæc nesciuit ^d quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei & aurum, quæ fecerunt Baal. ⁹ Idcirco conuertar & sumam frumentum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & liberabo lanam meam & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius. ¹⁰ Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea. ¹¹ Et ^e cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. ¹² Et corrumpam vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit: Mercedem hæc mea sunt, quas dederunt mihi amatores mei. Et ponam eam in saltum, & comedet eam bestia agri. ¹³ Et visitabo super eam dies Baalim quibus accendebat inuiscebatur, dicit dominus. ¹⁴ Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem.

† 23. q. 4. 6. De Tyriis.

litudinem. Et loquar ad cor eius, ¹⁵ & dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta dies iuventutis suae, & iuxta dies ascensionis suae de terra Aegypti. ¹⁶ Et erit in die illa, ait dñs, vocabit me Vir meus, & non vocabit me vltrà Baalim. ¹⁷ Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltrà nominis eorum. ¹⁸ Et percutiam cum eis foedus in die illa cum bestia agri, & cum volucre coeli, & cum reptili terrae. Et arcum & gladium & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. ¹⁹ Et sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia & miserationibus. ²⁰ Et responsabo te mihi in fide: & scies quia ego dominus. ²¹ Et erit, in die illa exaudiam, dicat dominus, exaudiam coelos, & illi exaudient terram, ²² & terra exaudiet triticum & vinum & oleum, & haec exaudient Iezrael. ²³ Et seminabo eam mihi in terrā, & mifererbor eius, quæ fuit absque misericordia. ²⁴ Et dicam non populo meo, Populus meus es tu, & ipse dicet, Deus meus es tu.

Synagoga à deo dilecta non reddidit deo vicem; ideo abiecta est, Messiam diutius expectatura.

III.

ET dixit dominus ad me: ^a Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram, sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respectant ad deos alienos, & diligunt vinacia vuarum. ^b ² Et fodi eam mihi quindecim ar- genteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei, & dixi ad eam: Dies multos expectabis me: non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te: ⁴ Quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Teraphim. ⁵ Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum deum suum, & David regem suum, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum.

Ob multa Israelis scelera terra eius desolatur, Israel abiicitur, sacerdotes increpantur, & admonetur Iudas ne Israelis vitia sequatur.

IIII.

Avdite verbum domini filij Israel, quia iudicium dño cum habitatoribus terræ. Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia dei in terra. ² Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. ³ Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, & in volucre coeli: sed & pisces maris congregabuntur. ⁴ Veruntamen vnusquisque non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus sicut ij qui contradicunt sacerdoti. ⁵ Et corruet ho- die, & corruet etiam propheta tecum. Nocte tacere feci matrem tuam. ⁶ Conticuit populus meus, eo quod ^a non habuerit scientiam. ⁷ Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. Et oblita es legis dei tui: obliuiscar filiorum tuorum & ego. ⁸ Secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. ⁹ Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animas eorum. ¹⁰ Et erit sicut populus, sic sacerdos. Et visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei. ¹¹ Et comedet, & non saturabuntur. Fornicati sunt, & non cessauerunt, quoniam dominum reliquerunt in nō custodiendo. ¹² Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor. ¹³ Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annuntiavit ei. Spiritus enim fornicationum decipit eos, & fornicati sunt à deo suo. ¹⁴ Super capita montium sacrificabant, & super colles accendebant thymiana, subtus quercum & populum & terebinthū, quia bona erat umbra eius. ¹⁵ Ideo fornicabuntur filiae vestrae, & sponsae vestrae adulteræ erūt. ¹⁶ Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatae, & super sponsas vestras cum adulterauerint, quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effœminatis sacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit. ¹⁷ Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Iuda. Et nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Beth-

f. Vineā intelligit Israel, omnis & veteris instrumenti & noui scriptura testatur. Vineā domini sabaoth, domus Israel est, & Vineam de Aegyptio transtulisti, &c. Hieron. ibid.

g. Hoc enim deus in nobis saluauit, quod pro nobis accepit. Et illa deus dei filius naturam fecit participem salutis æternæ, quam sibi coniunxit in vnitate personæ. Illam in coeleste palatium introduxit, cum qua sponsus de thalamo vteri virginis exiuit. Quis autem molitur dicere, verbi dei sponsam carnem fuisse, non animam? cui animam iam pridē dictum est ab ipso domino per prophetam: Et desponsabo te mihi in sempiternum &c. Fulgen. ad Trasimundū lib. i.

a. Prædicatur verbis & factis ludæorum, vltima ac longissima derelictio: atque eorum circa finem mundi finalis conuersio Dion. ibi. b. Conducenda ei meretrix dominus præceperat. In superioribus itaque manifestum est quod conduxit eam, qui etiam mercedis quantitate expressit. Quindecim autem argentei ex septem & octo constant, hebdomadam itaque & octauā significant. Quorū igitur testamentorum. i. plena fidei pretio propheta consummationē accepit fidei, ecclesia plenitudo. Primo enim testamento Israel acquisitus est populus, secundo nationum & gentium. Fide ergo plena conducitur meretrix, vel ex gentibus copulam sui querens, vel ex adultero ludæorum populo qui dominum suum & autorem virginalem fidei dereliquerat, conuersus suos totius orbis spatio diffundens. Amb. Epi. 39.

a. Indignari se dicit deus & israeli, eo quod agnitio dei non sit in terris, & deus non agnoscitur nec timetur. Delicta mendaciorum & libidinum, fraudum, crudelitatis & blasphemiarum, impietatis & furoris deus increpat & incusat, & ad innocentiam nemo conuertitur. Cypr. contra Demetrianum tracta. i. b. Oblationes populi pro peccato. c. Fornicatio tam corporalis quam spiritalis actū rationis impediunt, iudiciumque pervertunt, & hominē bestiis assimilant. Dio. ibi. d. Hoc est quod legimus de singulis regibus: Veruntamen excelsa nō abstulit: adhuc populus immolabat & sacrificabat in excelsis. Hieron. ibid.

† Roma. 9. c.
† Pet. 2. b
† 1. cor. 1. 5
Hæc itaque
32. quest. 4. c
Recurrat.

† Ioh. 9. e
† Pet. 2. b

† 1. cor. 1. c
† Pet. 2. b

23. quest. 2. c
Admonere.
5. quest. 1. c.
5. Hæc itaque;

38. dist. ca.
Omnes
Derelicti.
e. Nisi. c.
Pro defectu

† 1. cor. 1. c. Ipsi
† 2. cor. 1. c. Pastor
2. cor. 7. 9. Itē
cum Balaā.
3. quest. 1. c.
Nulli.

Isaia 24. e.

† 27. quest. 2. c
Quapropter.

auen, neque iuraueritis, Viuit dominus: ¹⁶ quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel. Nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine. ¹⁷ Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. ¹⁸ Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. ¹⁹ Ligauit eum spiritus in alis suis, & confundentur à sacrificiis suis.

Israelem increpans, carnalium sacrificia subsannat: & cui dominus aduersatur, humanum frustra querit auxilium.

a Speculationem, prophetarum collegium & conciliū vocat. Ezechiel dicit: Speculatorem dedi te domui Israel. Eam ob rem dicit, Ephraim & Israel, id est omni populo correctionem afferam. Theodoretus ibi. b. Hoc est, noui cogitationes, intentiones, verba & opera regis, & populi eius. Vnde Eccle. 33. Oculi domini lucidiores sunt super solem, circumspectantes omnes vias hominum. & Hebr. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, ad quod nobis sermo. Albertus ibi. c. Gabaa & Rama duæ sunt in tribu Benjamin ciuitates sibi mutuo vicinæ, id est, Gabaa in qua natus est Saul, & Rama quæ est iuxta Gabaa, in septimo lapide ab Ierosolymis sita, & quæ Baasa rex Israel occupare conatus est, ut exitum & introitum clauderet tribui Iudæ. 3. Regum 17. c. Hiero. ibi. d. Non enim potuerunt Aegyptij liberare regnum Iudæ de manu Chaldaeorum. Dion. ibi.

A Vdite hoc sacerdotes, & attendite domus Israel, & domus regis auscultate, quia vobis iudiciū est. Quoniam laqueus facti estis^a speculationi, & sicut re-
te expansum super Thabor,² & victimas declinastis in profundū. Et ego eruditor omnium eorum.^b Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel.⁴ Non dabūt cogitationes suas ut reuertatur ad deum suū, quia spiritus fornicationū in medio eorum, & dñm non cognouerunt.⁵ Et respondebit arrogantia Israel in facie eius, & Israel & Ephraim ruent in iniquitate sua. Ruet etiam Iudas cum eis.⁶ In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendum dñm, & non inuenient. Ablatus est ab eis.⁷ In dominum præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt. Nunc deuorabit eos mensis cum partibus suis.⁸ Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: vlulate in Bethauen, post tergum tuum Benjamin.⁹ Ephraim in desolatione erit. In die correptionis in tribubus Israel ostēdi fidē.¹⁰ Facti sunt principes Iuda quasi assumptes terminum: super eos effundā quasi aquam iram meam.¹¹ Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes.¹² Et ego quasi tineam Ephraim: & quasi putredo domui Iuda.¹³ Et vidit Ephraim languorem suum, & Iudas vinculum suū. Et abiit Ephraim ad Assur, & misit ad regem vltorem.¹⁴ Et ipse non poterit sanare vos, nec soluere poterit à vobis vinculum,¹⁵ quoniam ego quasi leona Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda. Ego capiam & vadam, tollam, & non est qui eruat.¹⁶ Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam.

Dominus percutiens & sanans queritur quod Israel plagis non emendetur, verum à maioribus ad minores oritur iniquitas.

VI.

a. Non enim ambitu temporis indiget, sed multiplicem sanitatem afferet. Per hanc deliquit post tres dies facta cōseruatoris resurrectionem: quæ publicam resurrectionem conciliauit: omnibusque nobis spem immortalitatis dedit ingeneratā ex dei cognitione. In tertio, inquit, die resurreximus, & viuemus corā eo, & cognoscemus. Theodoretus ibi. b. Ut cognoscamus igitur deum misericordiam magis indulgentem esse quam seueritatis tenacem, ipse ait: Quia misericordiam malo quam sacrificiū. Quomodo igitur vestrum potest acceptum esse sacrificium deo, qui negatis misericordiam, cui ipse dicat nolle se mortem peccatoris sed correctionem? Amb. de penitentia lib. 1. ca. 2. c. Hoc est, idolum, quod teste Apostolo nihil est. Recte enim idolum appellatur mendacium: quoniam sicut verum opponitur falso, ita idolum deo, qui est veritas. Denique idolum dicitur nihil vel non ens, non ex parte materie aut forme artificialis superinductæ, sed quantum ad id quod esse aut significare putatur. Dion. ibi.

IN tribulatione sua mane consurgent ad me. Venite & reuertamur ad dominum, ² quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet & curabit nos. ³ Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius, sciemus sequemurque, ut cognoscamus dominum. Quasi diluculum præparatus est ingressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & ferotinus terræ. ⁴ Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. ⁵ Propter hoc dolui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei, & iudicia tua quasi lux matutina egrediētur: ⁶ quia ^b misericordiam volui, & non sacrificium, & ^c scientiam dei plus quam holocausta. ⁷ Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. ⁸ Galaad ciuitas operantium idolum supplantata sanguine, ⁹ & quasi fauces virorum latronum. Particeps sacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem, quia scelus operati sunt. ¹⁰ In domo Israel vidi horrendum: ibi fornicationes Ephraim: contaminatus est Israel. ¹¹ Sed & Iuda pone messum tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.

Israel ob plurima scelera non ex toto corde ad deum conuersus, à creaturis querit auxilium.

VII.

Vm sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim & malitia Samarie, qui operati sunt^a mendacium. Et fur ingressus est, spolians latrunculus foris. ² Et ne fortē dicant in cordibus suis omnem malitiam eorum me recordatum: nunc circumdederunt eos adinuationes suæ, corā facie mea factæ sunt.

A ¹² quæ. 7. c. Paulus dicit.

A ¹¹ Cor. 15. a

† 1. Cor. 15. a
† 1. Cor. 15. a
† 1. Cor. 15. a
† 1. Cor. 15. a
† 1. Cor. 15. a

† Depor. 2. 4. c. Ne forte.

sunt.³ In malitia sua lætificauerunt regem, & in mendaciis suis principes.⁴ Omnes adulterantes quasi clibanus succellus à coquente. Qui euit paululū ciuitas à commixtione fermenti,† donec fermentaretur totum.⁵ Dies regis nostri, cœperunt principes furere à vino. Extendit manum suam cum illuforibus:⁶ quia applicauerunt quasi clibanum cor suum cum infidiaretur eis. Tota nocte dormiuit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ.^{b 7} Omnes calefacti sunt quasi clibanus, & deuorauerunt iudices suos. Omnes reges eorum ceciderunt: non est qui clamet in eis ad me. Ephraim in populis ipse commiscebatur.⁸ Ephraim factus est subcinericius panis, qui non reuersatur.^{c 9} Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit. Sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit.¹⁰ Et humiliabitur superbia Israel in facie eius. Nec reuersi sunt ad dominum deum suum, & non quæsierunt eum in omnibus his.¹¹ Et factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor. Ægyptum inuocabant, ad Assyrios abierunt.¹² Et cum profecti fuerint, expadam super eos rete meum, & quasi volucrem cœli detraham eos. Cœdam eos secundum auditionem cœtus eorum.¹³ Vē eis, quoniam recesserunt à me.†^d Vastabuntur, quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia.¹⁴ Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. Super triticum & vinum ruminabāt, & recesserunt à me.¹⁵ Et ego erudiui eos, & confortauī brachia eorum, & in me cogitauerunt malitiam.¹⁶ Reuersi sunt vt essent absque iugo: facti sunt quasi arcus dolosus, Cadent in gladio principes eorum, à furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.

*Israelita vitulum in Samaria in malum suum erigentes, destruendi sunt per Assyrios
& Iudæ urbes concremandæ.* VIII.

IN gutture tuo sit tuba quasi^a aquila super domum domini, pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, & legem meam præuaricati sunt.² Me inuocabunt, Deus meus, & cognouimus te Israel.³ Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum.†^{b 4} Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Aurum suum & argentum suum fecerunt sibi idola, vt interirent.⁵ Proiectus est vitulus tuus Samaria. Iratus est furor meus in eis. Vsq̃uequo non poterunt emundari:⁶ Quia ex Israel & ipse est. Artifex fecit illum, & nō est deus. Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ:⁷ quia ventum seminabunt, & turbinem metent. Culmus stans non est in eo: germen non faciet farinam. Quod & si fecerit, alieni comedent eam.⁸ Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus quasi vas immundum,⁹ quia ipsi ascenderunt ad Assur. Onager solitarius sibi Ephraim. Munera dederunt amatoribus suis,¹⁰ sed & cum mercede cōduxerunt nationes. Nunc congregabo eos, & quiescent paulisper ab onere regis & principum.¹¹ Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum, factæ sunt ei aræ in delictum.†¹² Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt.¹³ Hostias offerent, immolabunt carnes, & comedent, & dominus non suscipiet eas. Nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum. Ipsi in Ægyptum conuertentur:¹⁴ & oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra, & Iudas multiplicauit vrbes munitas. Et mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.

Samariæ fames, sterilitas & captiuitas annuntiantur, quia filij à parentibus suis degenerant. IX.

NOli^a latari Israel, noli exultare sicut populi, quia fornicatus es à deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici.² Area & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis.³ Non habitabunt in terra domini. Reuersus est Ephraim in Ægyptum, & in Assyriis pollutum comedit.⁴ Non libabunt domino vinum, & non placebunt ei.†^b Sacrificia eorum, quasi panis lugentium. Omnes qui comedent eum, contaminabuntur, quia panis eorum animæ ipforum, non intrabit in

b. Omnes, inquit, perdit & dissoluti animi incēdio flagrantes, similes sunt ignito ac incenso clibano, proprio ad excipiendum fermentū paratum ad panis confessionem. Theodoretus ibi. c. Exteriorē quippe superficiem intuens, salua sibi omnia suspicabitur, non sentiens vermē occultum, qui interiora corrodit. Manet confusa, vestis necdū mutata est, ieiuniorum regula custoditur, statutus psallitur horis, sed cor longe est à me, dicit dominus. Ber. in cap. ieiunij. Ser. 2. d. Vastabuntur igitur & miser erunt, & semper timētes ac formidantes, quia præuaricati sunt in deū, adorantes vitulos aureos, & relinquentes eum qui redemit eos de Ægyptia seruitute, & eduxit eos in excelso brachio: ipsi vero locuti sunt contra dominum mendacia. Hiero. ibi.

a. Quod autem hostiū regē vocauerit aquilā, Ezechielis propheta idem attestatur. Aquila, inquit, grandis magnarum alarum. Theodoretus ibid. b. Vā vobis qui clauē tollitis, non scientia solum, sed autoritatis: nec ipsi introitis, & multipliciter impeditis quos introducere debuisistis. Tollitis enim, & non accipitis clauēs. De quibus propheta: Ipsi regnauerunt, & nō ex me, &c. Vnde tātus prælationis ardor, vnde ambitionis impudentia tāta, vnde vesania tanta præsumptionis humana? Audēat ne aliquis vestrum terreni cuiuslibet reguli, non præcipiente aut etiā prohibēte deo occupare ministeria, præcipere beneficia negotia dispensare? Berna. de conuersio. ad clericos, Ser. 27. c. Vitulus Ieroboam.

a. Dicitur & ad hæreticos ne exultent atque lætētur, & putent se similes cæterarū nationū. Illa enim non crediderūt in deū, isti vero sub nomine dei idola colūt & fornicantur à deo suo, & plures sibi areas & torcularia multiplicāt. Hiero. ibi. b. Plena diligentia & exploratione sincera oportet eos ad sacerdotium dei deligi, quos à deo constet audiri. Nec sibi plebs blandiatur quasi immunis à contagione esse delicti possit, cū sacerdos peccatore communicat, & ad iniustum atque illicitum præpositi sui episcopatu consensum suū cōmodans, cum per Hoseā prophetam comminetur & dicat celsura diuina: Sacrificia eorum, &c. Cyprill. l. Epist. epist. 4.

domum domini.⁵ Quid facietis in die solenni, in die festiuitatis domini?⁶ Ecce enim **B**
 profecti sunt à vastitate. Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos: Deside-
 rabile argentum eorum vrtica hæreditabit: lappa in tabernaculis eorum.⁷ Venerunt
 dies visitationis, venerunt dies retributionis. Scitote Israel stultum prophetam, insa-
 num, virum^c spiritualem. Propter multitudinem iniquitatis tue, & multitudo amen-
 tiæ.⁸ Speculator Ephraim cum deo meo: Propheta laqueus ruinæ factus est super o-
 mnes vias eius. Insania in domo dei eius.⁹ Profundè peccauerunt, † sicut^d in diebus **C** † 1. Reg. 3. a.
 Gabaa: recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum.¹⁰ Quasi vias in
 deserto inueni Israel, quasi prima poma ficulneæ: in cacumine eius vidi patres eo-
 rum. Ipsi autem intrauerunt ad Beelphegor, & abalienati sunt in confusionem, & fa-
 cti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.¹¹ Ephraim quasi avis auolauit. Gloria
 eorum à partu, & ab vtero & à conceptu.¹² Quod & si enutrierint filios suos, absque
 liberis eos faciam in hominibus. Sed & væ eis cum recessero ab eis.¹³ Ephraim, vt vi- **D**
 di, Tyrus erat fundata in pulchritudine. Et Ephraim educet ad interfectorem filios
 suos.¹⁴ Da eis domine, quid dabis eis? Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia.
¹⁵ Omnes nequitiae eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos. Propter malitiam ad-
 inuentionum eorum de domo mea eiiciam eos. Non addam vt diligam eos. Omnes
 principes eorum recedentes.¹⁶ Percussus est Ephraim, radix eorum exiccata est, fru-
 ctum nequaquam facient, quod & si genuerint, interficiam amatissima vteri eorum.
 Abiiciet eos dominus deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.

*Ingratitudo Israelis propter idola interitum populo & terræ vastationem afferet,
 cui maior promittitur afflictio, nisi redeat ad cor.*

X.

a. Hoc loco vitem frondo-
 sam vocat Israel, & fructum
 abundantem, non propter
 eius pietatem, aliãve virtu-
 tes, sed propter procreato-
 rum multitudinẽ: id quod
 facit cum ait: Secundũ mul-
 titudinem fructus, multitu-
 dine cumulatus aucti, pas-
 sim idolis altaria locau-
 erunt. Theodoret. ibid.

Vitis^a frondo sa Israel, fructus adæquatus est ei. Secundum multitudinem **A**
 fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberavit si-
 mulachris:² diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Ipse confringet simu-
 lachra eorum, depopulabitur aras eorum,³ quia nunc dicent: Non est rex
 nobis. Non enim timemus dominum. Et rex quid faciet nobis? ⁴ Loquimini verba
 visionis inutilis, & ferietis fœdus cum mendacio, & germinabit quasi amaritudo iu-
 dicium super sulcos agri.⁵ Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Quia **B**
 luxit super eum populus eius, & æditui eius super eum exultauerunt in gloria eius,
 quia migravit ab eo.⁶ Siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi vltori. Con-
 fusio Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua.⁷ Trāsire fecit Samaria
 regem suum quasi spumam super faciem aquæ.⁸ Et disperdentur excelsa idoli pecca-
 tum Israel: Lappa & tribulus ascendent super aras eorum. † Et dicent montibus, O-
 perite nos, & collibus, Cadite super nos. † ⁹ Ex diebus Gabaa peccauit Israel, ibi stete-
 runt. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis.¹⁰ Iuxta desi- **C**
 derium meum corripiam eos. Congregabuntur super eos populi, cum corripientur
 propter duas iniquitates suas.¹¹ Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego tran-
 siui super pulchritudinem colli eius. Ascendam super Ephraim. Arabit Iudas, cōfrin-
 get sibi sulcos Iacob. † ¹² Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiæ,
 innouate vobis nouale. Tempus autem requirendi dominum, cum venerit qui do-
 cebit vos iustitiam.¹³ Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem **D**
 mendacij: quia confusus es in viis tuis, & in multitudine fortium tuorum.¹⁴ Consur-
 get tumultus in populo tuo, & omnes muntiones tuæ vastabuntur, sicut vastatus est
 Salmana à domo eius † qui iudicauit Baal in die prælij, matre super filios allisa.¹⁵ Sic
 fecit vobis Bethel à facie malitiæ nequitiarum vestrarum.

† Isa. 2. d.
 Iudic. 10. d.
 Luc. 23. d.
 Apoc. 9. b.
 † 1. Reg. 3. a.

† Iere. 4. a.

† Iudic. 8. a.

*Deus ingratis etiam Iudæis benefaciens beneficia improperat: sed quia ingrati sunt, captiuan-
 tur, tandem liberandi.*

XI.

Sicut

a. Pulchrè puerum domini
appellat Israel, qui ab eo
fit ad saluandum susceptus,
obediētē videlicet & humi-
lem, iuxta quod Hefee di-
cit: Quia puer Israel, & di-
lexi eum Nā qui cōtemnit
humiliari, non potest viciq;
saluari, nec dicere cū pro-
pheta: Ecce enim deus ad-
iuuat me, &c. Beda in festo
annuntia.

b. Sed cōtinuo qui dixerat:
Sicut Adamaponam te, vñ
Seboim: quæ duæ vrbes ex
vicinia Sodomorū parilis
excidiij traxerē confortiū
Amb. de pñic. lib. i. cap. 4.
c. Hæc & alia his similia de

verbum homo factus ad eos
dicitur qui virum quidem
ipsum sanctum, non autem
deum esse cōfiteatur. Deus
ego sum, inquit, et nō homo
in te sanctus. deinde vbi
deū seipsum dicit, dominū
ac deū et patrem suum in-
dicat, adiungens. Post do-
minum ambulant, &c.
Euseb. de demonstra. lib. 8.
ca. 22.

XII.

a. Triā dei beneficiā, ā quibus ille populus sequēs vōtum semelper auerit. Primum confortationis Iacob cōtra fratrē, contra auunculum, contra angelum. secundum eductionis de Aegypto, cōmunicationis iēgis & prophetarum. tertium constructionis domus per vxores & diuitias. Albert
ibid.

b. Quando autem dignatus est dominus humanam formam suscipere, & primitias nostras recipere, neque putatiuum neque apparentem tantum carnem, sed veram induit. Et ea propter per omnia nostra transire, & ex muliere nasci, & infans fieri, & panniculis inuolui, & lacte pasci, aliaque omnia ferre, vt dispensationis veritas credibilior esset, & hereticorum ora disfluere. Propterea & dormit in nauis: & ita facit, & fatigatur, & omnia humana sustinet, vt per res ipsas certiusque argumentis persuadeat. Propter hoc etiam tribunali assistit, & crucifigitur, & mortem sustinet in gnomini ossifimam, & in sepulchro ponitur, vt sua incarnatio per omnia fiat manifesta. Chrys. in Gene. ho. 38.

XIII.

v ij

⁷ Et ego ero eis quasi leana, sicut pardus in via Assyriorum. ⁸ Occurram eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora iecoris eorum. Et consumam eos ibi quasi leo. ^c Bestia agri scindet eos. ⁹ Perditio, tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum. ¹⁰ Vbi est rex tuus? maximè nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis, ^a & iudices tui, de quibus dixisti: Da mihi regem, & principes. ¹¹ Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. ¹² Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum eius. ¹³ Dolores parturientis venient ei. Ipse filius non sapiens. Nunc enim non stabit ^d in contritione filiorum. ¹⁴ De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. ^b Ero mors tua, o mors: morsus tuus ero, inferne. Cōsolatio abscondita est ab oculis meis, ¹⁵ quia ipse inter fratres diuidet. Adducet vřtem ventum dominus de deserto ascendentem, & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.

Samaria interitus adesse monstratur: plurima autem bona conuersis promittuntur, modò non redeant ad peccatum.

XIIII.

Ereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit deum suum. In gladio ^a pereant. Paruuli eorum elidantur, & foetæ eius scindantur. ^a ² Conuertere Israel ad dominum deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua. ³ Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum. ⁴ Assur non saluabit nos. Super equum non ascendemus, nec dicemus vltra: Dij nostri opera manuum ^b nostrarum, quia eius qui in te est misereberis pupilli. ⁵ Sanabo cōtritiones eorum: diligam eos spontaneè, quia auersus est furor meus ab eis. ⁶ Ero quasi ros Israeli: germinabit sicut lilium, & erumpet radix eius vt Libani. ⁷ Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius, & odor eius vt Libani. ⁸ Conuertentur sedentes in vmbra eius, uiuent tritico. Et germinabūt quasi vinea: memoriale eius sicut vinū Libani. ⁹ Ephraim quid mihi vltra idola? Ego exaudiam, & dirigam eum ego vt abietem virētem, ex me fructus tuus inuentus est. ¹⁰ Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & sciet hæc? Quia rectæ vię domini, & iusti ambulabūt in eis: ^b preuaricatores verò corruēt in eis.

PROLOGVS IN IOEL PROPHETAM.

Sanctus Ioel apud Hebræos post Hosee ponitur, & sicut ibi sub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria vel Israel sæpe memorantur: sic in hoc Propheta omne quod dicitur, ad tribum Iuda & ad Ierusalem pertinere credendum est: & nullam omnino Israelis, id est decem tribuum, in hoc fieri mentionem. Tempora quoque quibus prophetauit, eadem debemus accipere, quæ in Hosee legimus, In diebus Ozia, Ioatham, & Achaz, & Ezechia Regum Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Israel. Porro factum esse sermonem domini, ad meritum eius refertur cui sit, non ad conditionem illius qui fieri dicitur, vt alibi legimus: Dominus factus est mihi in salutem. Auditus autem in scripturis sanctis non est iste qui in aure sonat, sed qui in corde percipitur, iuxta illud quod dominus loquitur in euangelio: Qui habet aures audiendi, audiat. Quod autem dicitur Hebraicè אָזְנוֹתַי, Græcè ὠτίς, Latine sonat, auribus percipite: proprie non aure, sed corde percipitur. Qui senes sunt & cælestes, audiunt spiritualiter: qui autem habitant in terra, appellāturque terreni, auribus percipiunt. Vbi-
cunque autem hæc duo verba coniuncta ponuntur, non ad simplicem tantum verborum sonum, sed ad reconditam quoque dictorum intelligentiam pertinere intelligendum est. In Genesi Lamech loquitur ad uxores suas Ada & Sella: Audite verba mea uxores Lamech, auribus percipite sermones meos, quia virum occidi in vulnus meum, & iuuenem in liuorem meum. Et Isaias: Audite cæli, & auribus percipe terra.

ITEM ALIVS PROLOGVS.

Ioel

a. Huius populi rex & iudices fuerunt principes peruersorum dogmatum, qui eos tempore necessitatis & angustia liberare non poterunt: qui dati sunt in furore, & auferentur in indignatione. Non quod dominus tales eos voluerit habere reges, sed quod dimiserit eos voluntatibus suis, vt comedentes & intractati carnibus, nausearent & euomerent per nares suas, & odissent inciperent eos quos tanto studio sequebantur. Hiero. ibid.

b. Ac sic mortis iniquitas, quæ se tanquam hominem vicisse gaudebat, expauit subito prædam suam, & in suo regno a suo (vt putabat) debitore cōstricta est, a suo condemnata reo, a suo subiugata est captiuo. Ideo suis laqueis illigata, & irretita perditio, dū deciperet, superplantata est: dum interficeret, extincta est: dum deuoraret, absorpta est. Euseb. Emise. De pasch. hom. 6.

a. Deus enim finis est nostris summus & vltimus, idcirco ad eum debet esse tota nostra mentis cōuersio: atq; ad ipsum tanquam ad finem ordinanda sunt omnia, vt nihil ametur aut fiat, nisi in ipso & propter ipsum. Dionys. ibid.

b. Præuaricator autem Latine & transgressor vocatur, eo quod a lege domini transseat ad errorem, & transgrediatur madata cælestia, cui dictum est vt adhareat domino deo suo. Ambrō. in psal. 118. Sermon. 15.

† 1. Reg. 3. 2.

† 1. Cor. 15. 5.
Hebr. 2. d.
† Ezec. 19. d.

† Dep. d.
2. ca. Si agamus. c. Ne forsitan. i.
† Titum. 3. b.

† Iere. 9. d.

Ioel filius Phatuel describit terram duodecim tribuum eruca, bruchus, locusta, rubigine va-
stante consumptam, & post euerisionem prioris populi effusum iri spiritum sanctum super
seruos dei & ancillas, id est super centum viginti credentium nomina, & effusum iri in
cœnaculo Sion, qui centum viginti ab uno vsque ad quindecim paulatim & per incrementa sur-
gentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in psalterio mystice cōtinētur. Ex tribus igitur
generibus rhetorum hæc sumuntur principia, & tres sunt argumentorum partes, ex quibus incipe-
re solet omnis orator. Aut enim dociles, aut beneuolos, aut attentos auditores debet efficere. Hic
ergo propheta recte à magnitudine cladis sumens principium, eosque qui audituri erant, volens ad
pœnitentiam prouocare, reddit attentos, admirans futurorum malorum, vt considerantes futura
cladis asperitatem, ocyus pœnitentiam arriperent. In hoc propheta idcirco nec reges nec tempora
sunt prænотата, quia iisdem temporibus ac regibus, quibus Hosee prophetauerat, & ipse prophe-
tauit. Ioel interpretatur incipiens, aut domini descensus. Phatuel vero aut latitudo aut ostium dei
tropologicè, hoc est, qui ostium dei & scientiam dei habuerit apertam, recte incipit prophetare. Na-
tus est autem de tribu Ruben in agro Bethoron, ubi in pace mortuus est, & sepultus.

VITA IOELIS PROPHETÆ.

Ioel filius Phatuel de tribu Ruben, natus in agro Bethoron, permulta super Ierusalem prophe-
tauit, & de consummatione gentium. Estque cum honore & gloria mortuus & humatus in dicto
agro Bethoron. Isidorus de vita & morte quorundam sanctorum, post Epiphanium.

Prophetia Ioelis.

Imminentibus quatuor plagis excitantur populi & precipue sacerdotes ad orationem,
ieiunium, & planctum.

Cap. I.

Anno ante
Christum.
707.
Anno mū-
di. 3255.

Verbum domini quod factum ad Ioel filiū Phatuel, ^a ² Au-
dite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores ter-
ræ. Si factū est istud in diebus vestris, aut in diebus patrū
vestrorū. ³ Super hoc filiis vestris narrate, & filij vestri fi-
liis suis, & filij eorū generationi alteræ. ^b ⁴ Residuū erucæ
comedit locusta, & residuū locustæ comedit bruchus, &
residuū bruchi comedit rubigo. ^c ⁵ Expergiscimini ebrij,
flete & vlulate omnes qui bibitis vinū in dulcedine, quo-
niam periit ab ore vestro. ⁶ Gens enim ascendet super ter-
ram meam fortis & innumerabilis. Dentes eius vt dentes leonis, molares eius vt ca-
tuli leonis. ⁷ Posuit vineam meam in desertum, & ficum meam decorticauit. Nudans
spoliauit eam, & proiecit: albi facti sunt rami eius. ⁸ Plange quasi virgo accincta sac-
co, super virum pubertatis suæ. ⁹ Periit sacrificium & libatio de domo domini, & lu-
xerūt sacerdotes ministri domini. ¹⁰ Depopulata est regio, luxit humus, quoniā ^d de-
uastatum est triticum. Confusum est vinum, elanguit oleum. ¹¹ Cōfusi sunt agricolæ,
vlulauerunt vinitores super frumento, vino & hordeo, quia periit messis agri. ¹² Vi-
nea confusa est, & ficus elanguit. Malo granatum & palma & malum, & omnia ligna
agri aruerunt, quia confusum est gaudium à filiis hominum. ¹³ Accingite vos & plan-
gite sacerdotes, vlulate ministri altaris. Ingredimini, cubate in sacco ministri dei mei,
quoniam interiit de domo dei vestri sacrificium & libatio. ^e ¹⁴ Sanctificate ieiuniū,
vocate cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum dei vestri: &
clamate ad dominum, ¹⁵ Ah ah ah diei: quia prope est dies domini: & quasi vastitas
à potente veniet. ¹⁶ Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt de domo
dei nostri, lætitia & exultatio? ^f ¹⁷ Computruerunt iumenta in stercore suo, demoli-
ta sunt horrea, dissipata sunt apotheca, quoniam confusum est triticum. ¹⁸ Quid in-

a. Auditus enim in scriptu-
ris sanctis nō est iste qui in
aure resonat, sed qui cor-
de percipitur: iuxta illud
quod dominus loquitur in
euāgelio: Qui habet aures
audire, audiat. Hiero. ibi.
b. Eruca luxuriam, locusta
inanem gloriam, bruchus
ingluuiem, & rubigo iram
designant, quæ sibi inuicem
succedunt. Gre. Moral. lib.
34. c. 39.

c. Somno depressos vocat,
qui delectatione peccati in
obsequiis dei immobiles
facti sunt. Iona. 1. Quid tu
sopore deprimeris? Ephes.
5. Surge qui dormis, & exur-
ge à mortuis. Hos etiam vo-
cat ebrios: quia per pecca-
tum rationē ligatā habent.
Albi. ibi.

d. Huius infecūditatis mā-
xima causa est iniquitas ho-
minū propter quā gaudia
cessarunt, mores animi
importati sunt & inducti.
Quamobrem, inquit, vos
sacerdotes vestem lugubrem
recipite. Theodo. ibi.

e. Ieiunium sanctificat, est
adiunctis aliis bonis dignū
deo abstinentiam carnalis
stendere. Greg. Past. 3. part.
admonitio. 20.

f. Computrescere, est car-
nales homines in fœtore lu-
xuriæ vitam finire, de quib.
Isa. 3. Et erit pro suaui odo-
re fœtor, pro zona funicu-
lus. Quia nimirum hi prauū
operis fœtorem emittunt,
qui abiecto cingulo casti-
tatis, funiculum intexunt
lasciuiæ. Gre. in 7. psa. pœni,
psal. 50.

4 Infr. 2. d

gemit animal, mugierunt greges armenti? Quia non est pascua eis. Sed & greges pecorum disperierunt, ¹⁹ Ad te clamabo domine, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. ²⁰ Sed & bestię agri quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum, & ignis deuorauit speciosa deserti.

Terribilis propter hostium crudelitatem dies domini populum excitat ad cessandum à peccatis, quandoquidem dominus orbem renouans, spiritum suum mittet in terram. II.

 Anite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo. Conturbentur omnes habitatores terræ, quia venit ^a dies domini, quia prope est, ² dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi mane expansum super montes, populus multus & fortis. Similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsq; in annos generationis & generationis. ³ Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma. Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, neque est qui fugiat eum. ⁴ Quasi aspectus equorū aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exilient, ⁵ sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. ⁶ A facie eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollam. ⁷ Sicut fortes current, quasi viri bellatores ascendent murum. Viri in viis suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis. ⁸ Vnusquisq; fratrem suum non coartabit, singuli in calle suo ambulabunt. Sed & per fenestras cadent, & non demolientur. ⁹ Urbem ingredientur in muro current: domos conscendent: per fenestras intrabunt quasi fur. ¹⁰ A facie eius contremuit terra, moti sunt cæli. ^b Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. ¹¹ Et dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia, & facientia verbum eius. Magnus enim dies domini, & terribilis valde. Et quis sustinebit eum? ¹² Nunc ergo, dicit dominus, ^c conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu, & in planctu, ¹³ & ^d scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Et conuertimini ad dominum deum vestrum, ^e quia benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitiā. ¹⁴ Quis scit si conuertatur & ignoscat, deus & relinquat post se benedictionem? Sacrificium & libamen domino deo nostro. ¹⁵ Canite tuba in Sion, ^e sanctificate ieiunium, vocate cœtum, ¹⁶ congregare populū, sanctificate Ecclesiā, coadunate senes, cōgregate paruulos, & sugentes vbera. Egrediatur spōsus de cubili suo, & spōsa de thalamo suo. ¹⁷ Inter vestibulum & altare plorabūt sacerdotes ministri domini, & dicent: Parce domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatē tuam in opprobriū, vt dominetur eis nationes. Quare dicunt in populis: Vbi est deus eorū? ^f ¹⁸ Zelatus est dominus terrā suam, & pepercit populo suo. ¹⁹ Et respōdit dominus, & dixit populo suo: ^g Ecce ego mittam vobis frumentum & vinum & oleum, & replebimini in eis, & non dabo vos vltra opprobrium in gētibus. ²⁰ Et cum qui ab aquilone est, procul faciam à vobis, & expellam eum in terram inuiam & desertam: faciē eius contra mare orientale, & extremum eius vsque ad mare nouissimum: & ascendet fœtor eius. Et ascendet putredo eius, quia superbē egit. ²¹ Noli timere terra: exulta & latare, quoniam magnificauit dominus vt faceret. ²² Nolite timere animalia regionis, quia germinauerunt speciosa deserti. Quia lignum attulit fructum suum: ficus & vinea dederunt virtutem suam. ^h ²³ Et filię Sion exultate & letamini in domino deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet dominus ad vos imbrem matutinum & serotinum sicut in principio. ²⁴ Et implebuntur aræ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. ²⁵ Et reddā vobis annos quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, & eruca, fortitudo mea magna quā misi in vos. ²⁶ Et comedetis vescētes, & saturabimini, & laudabitis nomē domini dei vestri qui fecit mirabilia vobiscū. Et nō confunderetur populus meus in sempiternū, ²⁷ & scietis quia in medio Israel ego sum.

Et ego

a. Hæc dies plena miseriis dicitur, propterea terribilium rerum nominibus exprimitur. In hac enim die intensiores erant tenebræ in cordibus Iudæorū, & caligo tribulationis seu aduersitatis exterius. Dionys. ibid.

b. Sol & luna tegitur, quando nulla claritas gaudij in maioribus vel minoribus inuenitur. Albertus. ibid.

c. Sicut scriptum est. Sap. 1. Deus non fecit mortē, nec delectatur in perditione viuorum. Vtique qui neminē vult perire, cupit peccatores poenitentiam agere, & per poenitentiam denuo ad vitam redire, ideo & per Ioel propheta clamat: Cōuertimini ad me in toto corde vestro. Cypr. Episto. libr. 4. epist. 2.

d. Corda scindamus, vt si qua dolosa herba, & improba cogitatio nobis inest, radicius eam vellamus, & puras pictatis seminibus terras exhibeamus. Chrysost. ad pop. Antioch. hom. 4.

e. Nam & Ioel exclamauit: Sanctificate ieiunium & orationem, prospiciens iam tunc & alios apostolos & prophetas sancituros ieiunium, & prædicaturos officia curantia deū. Tertul. de ieiunio aduersus Pſychicos.

f. Iudicē sapientem neminē melius quā dominū Christum possumus intelligere: qui cœtra videntes hostes populi sui tuetur: de quo per prophetam dicitur: Zelatus est dominus terrā suā, & c. Raba. in 10. cap. Psal. 137.

g. Cōuenienter eorū precibus respōdit: Nō permittā vos in miseriis, constitutos ludibrio & voluptati finitimi vestris, sed vos curabo & tuebor, vt illi cogniti sint ex me in vos benefactis dei vestri robur & potentiam. Theodo. ibid.

h. Ad filios quoq; Siō specialiter loquitur, vt exultet & gaudeant, nō in quacunque re leui, sed in domino suo, qui dedit eis alimentum & serotinum, vt comedant atque latentur, & laudent nomen domini dei sui, qui fecit cum eis mirabilia: & nequaquam confundantur. Hiero. ibid.

A. Infr. cod.

† Matt. 13. ci

† Marc. 13. 6.
Luc. 21. c.
Ezech. 32. b
Isa. 13. b.
Iere. 30. b.
Amos, 5. c.
Soph. 1. d.
Dep. d. 1.
c. Hoc idē.
† Ionæ. 4. a.
Psal 81. a.
† Ionæ. 3. d.
Sup. codē.
Sup. 1. c.

E

† Aet. 2. g
Iſa. 44. a

† Mat. 24. e
Luc. 21. e

† Rom. 20. c

Et ego dominus deus vester, & non est amplius, & non confundetur populus meus in æternum.²⁸ Et erit post hæc, † effundamⁱ spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filia vestra. Senes vestri somnia somniabunt, & iuvenes vestri visiones videbunt.²⁹ Sed & super seruos meos & ancillas in diebus illis effundam spiritum meum,³⁰ & dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinē, & ignem, & vaporem fumi. †³¹ Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. †^{k 32} Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: quia in monte Sion & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.

*Iudicaturus orbem terræ dominus in valle Iosaphat, viuos & mortuos vocat ad iudicium:
verbum dei annuntiatur: baptismo dei ecclesia continuatur.* III.

i. Et vt sciamus plenius virtutem esse spiritū, scire debemus ipsum esse promissum, quādo dixit dominus: Effundam de spiritu meo, &c. Ille enim qui promissus est nobis, ipse est virtus, sicut etiam in euangelio idē dei filius declarauit, dicēs: Et ego mittam promissā patris mei in vos, &c. Luc. 24. Ambros. de spiritu sancto. li. 2. c. 2.
k Non vtiq; salute corporis quā multi habent & qui non inuocant nomen domini, sed illa salute de qua ipse dicit: Non est opus illis medicus, sed ægotantibus. August. Epist. 29.

Via^a ecce in diebus illis & in tempore illo, cū conuertero captiuitatem Iuda & Ierusalem,² congregabo omnes gētes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hæreditate mea Israel,^b quos disperferunt in nationibus, & terram meam diuiserunt,³ & super populum meum miserunt sortem. Et posuerunt puerum in prostibulum, & puellam vendiderunt pro vino, vt biberent.⁴ Verūm quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis terminus Palæstinorum? Nunquid vltionem vos reddetis mihi? Et si vlciscemini vos cōtra me, cito velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum.⁵ Argentum enim meum & aurum tulistis, & desiderabilia mea & pulcherrima intulistis in delubra vestra.⁶ Et filios Iuda & filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorum, vt longe faceretis eos de finibus suis.⁷ Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos, & cōuertam retributionem vestram in caput vestrum.⁸ Et vendam filios vestros & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis, genti lōginquæ, quia dominus locutus est:^{c 9} Clamate hæc in gētibus, sanctificate bellum, suscite robustos. Ascendant, accedant omnes viri bellatores.¹⁰ Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, Quia ego fortis sum.¹¹ Erumpite, venite omnes gentes de circuitu, & congregamini. Ibi occumbere faciet dominus robustos tuos.¹² Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo vt iudicē omnes gentes in circuitu. †¹³ Mittite falces, quoniam maturauit messis. Venite & descendite, quia plenum est torcular. Exuberant torcularia, quia multiplicata est malitia eorum.¹⁴ Populi populi in valle concisionis, quia iuxta est dies domini in valle cōcisionis. †¹⁵ Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suū. †¹⁶ Et dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam. Et mouebuntur cœli & terra, & dominus spes populi sui, & fortitudo filiorum Israel.¹⁷ Et scietis, quia ego dominus deus vester, habitans in Sion in monte sancto meo.¹⁸ Et erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam amplius. †^d Et erit: in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte. Et per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, & fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum.¹⁹ Ægyptus in desolatione erit, & Idumæa in desertum perditionis, pro eo quòd iniquè egerint in filios Iuda, & effuderint sanguinem innocentem in terra sua.²⁰ Et Iudæa in æternum habitabitur, & Ierusalem in generationem & generationem.²¹ Et mundabo sanguinem eorum quos non mundaueram, & dominus commorabitur in Sion.

† Amos. 9. d
Apoc. 14. d

† Iſa. 33. b
Sup. 2. g
† Iere. 25. f
Amos. 1. a

† Amos. 1. a
& 9. d.

a. Totum tempus à Christi aduentu ad finē mundi est vltima ætas, de qua 1. Ioh. 2. Nouissima hora est. Sic qđ dominus ait: In diebus illis & in tēpore illo, referendū est ad tempus gratiæ, vltimamq; mundi ætatem. Dion. ibi.
b. Congregat dominus mælos, & postea disceptat cum eis primo quo ad omisionem, de qua Mat. 25. Efuriui, & non dedistis mihi māducare, &c. quantū vero ad iniuriam illarum proximo, Iſa. 3. Stat ad iudicandum dominus, & stat ad iudicandos populos: vos depasti estis vineā meā, & rapina pauperis in domo vestra. Albert. ibi.

c. Promittunt ergo sibi Iudæi, imò somniant, quòd in vltimo tempore congregēt à domino, & reducātur in Ierusalem. Nec hac sollicitate contenti, ipsum deū suis manibus Romano rō filios & filias afferūt traditūm, vt vendant eos Iudæi Persis & Aethiopibus, & cæteris nationibus quæ vicinæ sunt, sed & Sabæis genti longissimæ: quia dominus locutus sit, & populi sui vlciscatur iniuriā. Nos autem dicamus quòd & suscitauit dominus post aduentum suum, & quotidie suscitāt & suscitaturus est eos quos varius error eduxerat de finibus suis. Hieronym.

d. Alia species erit quæ pleuraq; figuratè portenditur per enigmata & allegorias & parabolas, aliter intelligenda quā scripta sunt. Nā & mōtes legimus distillaturos dulcorē: non tamē vt sapam de petris, aut de fructum de rupibus speres. Tertul. aduer. Marci. lib. 2.

PROLOGVS IN AMOS PROPHETAM.

Zias Rex cum dei religionem sollicitè amularetur, nimio religionis amore prouocatus, contra præceptum legis Moysi arrepto thuribulo, vt in historia libri secundi Paralipomenon ostenditur, sacerdotale officium præsumere conatus est. Ob eam rem terræmotum in templo dei exortum constat, cuius etiam Zacharias Propheta meminit. Ante hūc itaque terræmotum Amos Propheta tēporibus prædicti Regis & temporibus Ieroboā filij Ioas regis Israel in eas gentes quæ electione comprehensæ sunt, iram dei ob eas causas, quas memorauit, affuturam denuntiat. Et

quia idem propheta in sequentibus ait: Super tribus impietatibus, & super quatuor non cōuertam eum: tertio peccatorum indulgentiam dare deum posse significat: quem quarto eadem peccata admittentibus, nec pœnitentiam, nec indulgētiā daturum enuntiat. Nam per ignis similitudinem, quem in prædictas gentes immittendum prædixit, grauem atque irreuocabilem dei iram ad euer-sionem earundem ciuitatum processuram voluit demonstrare.

ITEM ALIVS PROLOGVS.

AMos Propheta pastor & rusticus, & ruborum moros destringens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne exprimat tria & quatuor scelera Damasci, Gaza, Tyri, & Idumæ, filiorum Ammon & Moab, septimo, octauoque gradibus Iudæ & Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues quæ sunt in monte Samaria, & ruituram domum maiorem minorem-que testatur. Ipse cernit fictorem locustæ, & stantem dominum super murum litum, vel adamantinum, & uncinum pomorum attrahentem, supplicium peccatoribus & famem in terra, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Non dixit verba, sed verbum. Amos verò interpretatur onustus. Hic Amos spiritualis gratiæ plenus, prophetauit inter ceteros Prophetas. Non enim ipse solus erat propheta, sed etiam & alij. Esse quippe non poterat propheta, nisi pastor antè fuisset. Qui etiam tuba sua clangit per singulos dies, erudiens & docens in Ecclesia. In veritate enim omnium vox prophetarum tanquam tuba spiritualis est, prædicans in Ecclesia, secundum quod scriptum est: Ascende in montem excelsum tu qui euangelizas Sion, & exalta vocem tuam qui prædicas Ierusalem.

TERTIVS PROLOGVS.

a. Ille enim Amos scribitur per primam & ultimam nominis sui litteram Aleph & zadic, & interpretatur fortis & robustus: hic vero Amos per Ain & Samec, & interpretatur populus auulsus: eundem tamen sonum & prolationem habere videntur. Hieron.

Ille Amos Propheta & pastor qui sequitur Ioelē & est tertius duodecim prophetarum non fuit pater Isaia Propheta, quanquam & ille propheta extiterit. ^a Nam aliis literis ille, aliis iste apud Hebræos scribitur: quæ differentia litterarum apud Latinos non habetur. Et ille fortis vel robustus, hic vero auulsus interpretatur, quia locutus est contra decem tribus, quæ per idololatriam à cultu dei vel etiam à regno David erant auulsæ. Fuit autem cognatio eius ex oppido Thecæ, quod sex miliaribus distat à Bethlehem, curam gerens pecorum in latitudine camporum qui sunt proximi oppido Thecæ, in quibus humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, sed uberrimis pascuis abundant: & ideo cuncta sunt pastoribus plena, & sterilitas frugum compensatur pecorum multitudine. Ex hoc numero pastorum fuit Amos, imperitus sermone, sed non scientia. Prophetauit autem eisdem temporibus quibus Ioel, Nahum, Ionas, Hosee, Isaïas. Sed aliquantulum exorsus est prophetare antequam Isaïas: maxime autem cōtra decem tribus locutus est, pauca de duabus interserens. Hunc ablatum de numero pastorum misit dominus ut in Samaria prophetaret, quem Amasias sacerdos frequenter plagis afflixit: tandem filius eius Ozias recte per tempora transfixit. Post hæc seminiuus in terram suam euectus, post aliquos dies dolore vulneris expirauit, sepultusque est cum patribus suis.

VITA AMOS.

AMos pastor & rusticus ex oppido Thecæ in terra Zabulon, quod distat ad Australem plagam sex milibus contra Bethlehem, non, ut credit Epiphanius, parens fuit Isaia propheta. Hunc dominus ablatum inde misit ad populum Israel, præcipiens ei ut Samariam pergeret, & ibi quæ ventura erant, prophetaret. Quem Amasias rex sæpe plagis affecit: nouissimè Ozias filius eius recte per tempora transfixo crudeli morte necauit. Tamen seminiuus in terram suam euectus, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam cunctantem efflauit: sepultusque est cum patribus suis. Isidorus de vita & morte quorundam sanctorum.

ARGVMENTVM PROPHETIÆ, EIVSDEM.

Abet Amos propheta argumentum cōmune cum reliquis prophetis, nempe quòd taxat peccata, hortatur ad pœnitentiam, & postremò prædicat regnum Christi cum promissionibus. Seruatque hunc ordinem, ut primum prophetet contra gentes vicinas terræ Israel, deinde contra decem tribus, & tertio contra tribum & regnum Iehuda, atque contra templum ipsum. Non tamen sunt hoc ordine pœnæ inflictæ, sed primò sumpta est vindicta de Israelitis, & tribu Iehuda, & deinde pessundata sunt gentes. Sebast. Munst. hic.

Prophetia

Prophetia Amos.

Vltio domini in decem tribus Israel, in Damascum, Philistæos, Tyrum, Idumæam, & filios Ammon, ac regem eorum.

Caput. I.

Anno. ante
Christum.
21. Anno
mūdi 3141.
† Ioel. 3. c
Zach. 14. f
Jerem. 24. f
† Dep. di.
1. ca. Super
tribus.
† Infr. 2. a

Erba^a Amos qui fuit in pastoralibus Thecue, quæ vidit super Israel in diebus Ozia Regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas Regis Israel, † ante duos annos terræmotus. ² Et dixit: † Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suā. Et luxerunt speciosa pastorum, & exiccatus est vertex Carmeli. ³ Hæc dicit dominus deus: † Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor non conuertam eum, eo quod tritauerint in plaustris ferreis Galaad. ⁴ Et mittam ignem in domum Hazael, & deuorabit domos Benadab. ⁵ Et conteram vectem Damasci, & disperdam habitatorem de campo idoli, & tenentem sceptrum de domo voluptatis, & transferetur populus Syriæ Cyrenen, dicit dominus. ⁶ Hæc dicit dominus: Super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor non conuertam eum, eo quod transfulerit^b captiuitatem perfectam, vt concluderent eam in Idumæa. ⁷ Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius: & disperdam habitatorem de Azoto, & tenentem sceptrum de Ascalone, & conuertam manū meam super Accaron, & peribunt reliquæ Philisthinorum, dicit dominus. ⁸ Hæc dicit dominus: ^c Super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum, eo quod concluderint captiuitatem perfectam in Idumæa, & non sunt recordati fœderis fratrum. ¹⁰ Et mittam ignem in murum Tyri, & deuorabit ædes eius. ¹¹ Hæc dicit dominus: Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non conuertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam ei⁹, & tenuerit vlt^a trā furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsque in finem. ¹² Mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Bosræ. ¹³ Hæc dicit dominus: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, eo quod dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. ¹⁴ Et succendā ignem in muro Rabba, & deuorabit ædes eius in vlulatu in die belli, & in turbine in die commotionis. ¹⁵ Et ibit Melchom in captiuitatem ipse & principes eius simul, dicit dominus deus.

Vltio domini in Moab pro crudelitate in mortuos, in Iudam & Israelem, qui pro singulis beneficiis semper fuere rebelles & ingrati, ideo merito delendi.

I I.

Sup. 1. b
Num. 13. d

^a Hæc dicit dominus: ^a Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam eum, eo quod incenderit ossa Regis Idumææ vsque ad cinerem. ² Et mittā ignem in Moab, & deuorabit ædes Carioth, & morietur in sonitu Moab in clangore tubæ: & disperdam iudicē de medio eius, & omnes principes eius interficiam cum eo, dicit dñs. ⁴ Hæc dicit dominus: Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum, eo quod abiecerit legem domini, & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abierant patres eorum. ⁵ Et mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Ierusalē. ⁶ Hæc dicit dominus: ^b Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, pro eo quod vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceamentis. ⁷ Qui conterunt super puluerem terræ capita pauperum, & viam humiliū declinant: & filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen sanctum meum: ⁸ & super vestimentis pigneratis accubuerunt iuxta omne altare, & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui. ⁹ Ego autem exterminavi Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus. Et cōtriui fructum eius desuper, & radices eius subter. ¹⁰ Ego sum qui ascendere vos feci de terra Ægypti, & eduxi vos in desertum

† Num. 21. c
Deut. 1. f

† Exod. 14.

a. Quidā non diligenter rationē temporum attēdētes hūc terræmotū opinati sūt factū fuisse cū Iſaias magn⁹ post Ozīe interitū vidit dominū sedēte in folio excelso & elato, cū cōmota sunt superliminaria cardinum, à voce clamātis. Ego vero cū tēpora disquisissem, hoc falsum esse deprehēdi. Si quidē post Ozīe interitū terre motus exiit: nam duobus antē annis quā propheciā mirificus Amos incēpisset, quinquagesimus annus agebatur regni Ozīe, duos enim & quinquaginta annos regnauit. At Ieroboā hoc tempore superstes non erat: nam huius viceſimo septimo regi anno Ozias gubernacula regni sui suscepit. Theodo. ibi.

b. Hoc est, transmigrationē vniuersalē populi Iudaici post Iſraelem.

c. Grauiſſimum crimen & impietati deputādū, quod quis post peccatū cōmissū non vult pœnitere, nec peccata elemosynis redimere: sed addit peccata peccatis, & mala multiplicat in scelerib⁹ plurimis: & desperans semetipsum nullo modo sibi subuenire per pœnitentiā lamentū. Hinc & per prophetā dominus ait: Super tribus sceleribus Tyri, &c. Raba. in 12. ca. Ecclē.

d. Quidam per Themā intelligunt metropolin Idumææ, & per Bosram aliam Idumææ ciuitatem: verū Hiero. asserit vtrāq; significare Idumææ prouinciā. Propriē tamē Theman ciuitas est montium Seir, regia principum Edom Gebalena regionis, procul à Petra vrbe 1005. pass. Illic positū fuerat olim præsidium Romanorū. Bosra vero nō longe distat ab ea. Diony. cum Zieglero in Palestina.

a. Moabita frequenter infestī fuerunt filiis Iſrael. Nam pergentibus ad destinatā terram promissionis, proteruē nimis obstitērunt, ne liceret illis per terminos eorum transire. Quod quia armata manu perficere nō præsumebant, exemplo territi Chananeorū, ac Amoræorū, quos superauerāt filij Iſrael, vt Num. 21. pretio conduxit Balac filius Sephor rex Moab, Balaam filium Beor hariolum, qui populo Iſrael malediceret. &c. Albert. ibi.

b. Hi ad solum quæſtum inuolentes vendiderunt iustum, sordidōque lucro asseruientes, ne calceos quidem pauperem lucrifacere recusarunt, qui extremum hominibus vsum præbent: iniuria affectos deruerunt, pauperes verberationibus vexarunt, contumeliose acceptorum iustā causam non admiserunt, ac bestiarum more inuicem alij cum aliorum vxoribus coitu sese commiscuerunt, vt ne filius quidem pellice patri deuota abstineret, neque pater vxorem filij integram esse permiserit. Itaq; inde naturæ iura cōfusa sunt, ac denique obscura cognationis nomina. Theodoretus ibi.

c. Hoc est, ad tantam vos per terram calamitatem ac tormenta, vt velut currus feno vel manipulis grauatus altos miserabilisq; clamores emittatis, cū in manus Assyriorum incideritis. Dion. ibi.

a. Ex omnibus tribubus terrae dominus Iudaeos cognouit, dicente Apostolo: Nunc autem cognoscentes deū, magis autem cogniti a deo. Gala. 4. & 1. Corinth. 14. g. Qui ignorat, ignorabitur. Nō ergo omnes cognoscit deus, sed eos qui eius cognitione sunt digni, loquens in euāgelio. Luc. 13. f. Recedite a me operarij iniquitatis, nescio vos. In eo enim quod operarij iniquitatis sunt, ignorantur a deo. Idcirco inquit, quia solos vos cognoui, & meos habui, visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Hiero. ibi. b. Non auaritiā significat aut rapinas, nec eorū quicquid aliud omnino, sed eas profecto plagas, quae diuinitus inferuntur: de quibus rursus loquitur per Isaiam prophetam, cap. 45. b. Qui facio pacem, & creo mala. Neque enim hic malitiam voluit intelligi, sed pestilentias profecto, & famem ceteraq; huiusmodi, quae mala esse putantur a plurimis. Chrysost. in 6. ca. Mat. homi. 23. De his ergo proficitur malis creator, quae cōgruunt iudici. Quae quidem illis mala sunt quibus rependuntur, ceterum suo nomine bona quā iusta, & bonorum defensoria, & delictorum inimica, atque in hoc ordine deo digna. Tertu. aduer. Mar. li. 2.

a. Arguit peccata lasciuiae, calumniae, tyrannidis, oppressionis suae rapinae, ac ebrietatis suae ingluui. ei: unde vocat eos vaccas pingues, vaccas propter lasciuiam, pingues propter ingluuiem: vt Holce 10. Vacca Bethaen coluerūt habitatores Samariae, hoc est, laetitia inutiles: quia Bethaen domus inutilis interpretatur. Albert. ibi. b. De fermento laudem immolat, qui deo sacrificium derapina parat. Gre. ho. 22. c. Cum mens sanctae exhortationis verba alia suscipit, alia suscipere recusat. Gre. super Ezech. ho. 10. d. Indignatur dominus & irascitur, & quod ad deum non conuertimini committatur, & su miraris aut queris in hac obstinatione & contemptu vestro, si rara desuper pluuia descendat, si terra situ pulueris squalleat, si vix ieiunas & pallidas herbas sterilis gleba producat, si vinea grando debilitet cadens, si oleum decrescet turbo subuertens, si fontem siccitas statuat, aerem pestilens aura corrumpat, homines morbida valitudine consumat, cū omnia ista peccatis prouocantibus veniant, & plus exacerbetur deus, quando nihil talia & tanta proficiant? Cypr. contra Demetrianum, tracta. 1.

quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrhæi, ¹¹ & suscitaui de filiis vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nunquid nō ita est filij Israel, dicit dominus? ¹² Et propinabatis Nazaræis vinum, & prophetis mandabatis, dicētes: Ne prophetetis. ¹³ Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno. ¹⁴ Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus nō saluabit animam suam. ¹⁵ Et tenens arcum non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam, ¹⁶ & robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus.

Soli Iudaei olim populus dei electus, sed ingratus, ideo pro idolis & voluptatibus vastandus.

III.

Vdite verbum quod locutus est dominus super vos filij Israel, super omnem ^A cognationem quam eduxi de terra Aegypti, dicens: ¹ Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terrae, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. ² Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi cōuenerit eis? ³ Nūquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prēdam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? ⁴ Nunquid cadet auis in laqueum terrae absq; aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam quid ceperit? ⁵ Si clāget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? ⁶ Si erit malum in ciuitate quod dñs non fecerit. ⁷ Quia non faciet dominus deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos prophetas. ⁸ Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? ⁹ Auditum facite in aedibus Azoti, & in aedibus terrae Aegypti, & dicite: Congregamini super montes Samariae, & videte insanias in medio eius multas, & calumniam patientes in penetralibus eius. ¹⁰ Et nescierunt facere rectū, dicit dominus, thesaurizantes iniquitatem & rapinas in aedibus suis. ¹¹ Propterea hæc dicit dñs deus: Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripiētur aedes tuæ. ¹² Hæc dicit dominus: Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremū auriculæ, sic eruentur filij Israel qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato. ¹³ Audite & cōtestamini in domo Iacob, dicit dominus deus exercituum: ¹⁴ quia in die cum visitare cœpero prauaricationes Israel, super eū visitabo, & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram. ¹⁵ Et percuriam domum hyemalem cum domo æstiuæ, & peribunt domus eburneæ: & dissipabuntur aedes multæ: dicit dominus.

Sub typo vaccarum pinguium inuehitur deus in primates Samariae, quorum duritiam & scelera multis modis ulciscitur, reuocans ad pœnitentiam.

IIII.

Vdite² verbum hoc vacce pingues quæ estis in monte Samariae, quæ calum- ^A niam facitis egenis, & confringitis pauperes. Quæ dicitis dominis vestris, Afferte, & bibemus. ² Iurauit dominus deus in sancto suo, quia ecce dies veniēt super vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus. ³ Et per aperturas exhibitis altera cōtra alteram, & proiciemini in Armon, dicit dominus. ⁴ Venite ad Bethel, & impiè agite: ad Galgalam, & multiplicare prauaricationē. Et offerte mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras. ⁵ Et sacrificare de fermentato laudē, & vocare voluntarias oblationes, & annūtiare. Sic enim voluistis filij Israel, dicit dominus deus. ⁶ Vnde & ego dedi vobis stuporem dentiū in cunctis vrbib⁹ vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me, dicit dominus. ⁷ Ego quoq; prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent vsque ad messem: & plui super vnam ciuitatem, & super alteram ciuitatem non plui. Pars vna compluta est, & pars super quam non plui, aruit. ⁸ Et venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem vt biberent aquam, & non sunt satiatae: & nō redistis ad me, dicit dominus. ⁹ Percussi vos in vento vrente, & in aurugine multitudinē hortorum vestrorum & vinearū vestrarum: oliueta vestra & ficeta vestra comedit eruca, & non

† De pe. di. 1. c. Si ag. mus.

† Iob. 6. a

† Isa. 45. b
6. q. 1. c. Sūe plurimi.
24. quæ. 3. c
Quidam.
26. quæ. 5. c
Nec mirū.

De pe. di. 1. c. Pluit.

16. q. 1. c. Reuertimini.

& non redistis ad me, dicit dominus. ¹⁰ Misi in vos mortem in via Ægypti, percussi in gladio iuuenes vestros vsque ad captiuitatem equorum vestrorum, & ascendere feci putredinem castrorum vestrorum in nares vestras, & non redistis ad me, dicit dñs.

[†]Gene. 19. c. ^D ¹¹ Subuertere vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorram, & facti estis quasi torris raptus ab incendio, & non redistis ad me, dicit dominus. ¹² Quapropter hæc faciã tibi Israel. Postquam autem hæc fecero tibi, præparare in occursum dei tui Israel: ¹³ Quia ecce formans montes, & creans ventum, & annuntians homini eloquiũ suum, faciens matutinam nebulam, & gradiens super excelsa terræ, dominus deus exercituum nomen eius.

Perpetua Israelis captiuitas ob idola, ob odium in prophetas, ob pauperum oppressionem plangitur, & eius festa & sacrificia abiiciuntur. V.

^{32. quæ. 5. c.}
^{Si Paulus.}

^A **A**udite verbum istud, quod ego leuo super vos plactum. ^a Domus Israel cecidit, & non adiiciet vt resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam: & nō est qui suscitet eam: ³ quia hæc dicit dñs deus: Vrbs de qua egrediebatur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquetur in ea decem in domo Israel, ⁴ quia hæc dicit dñs deus domui Israel: ^b Quærite me, & viuetis,

^B ⁵ & nolite quærere Bethel. In Galgalam nolite intrare, & in Bersabee non transibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. ⁶ Quærite dominum, & viuite, ne forte comburatur vt ignis domus Ioseph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel. ⁷ Qui conueritis in absinthium iudicium, & iustitiam in terra relinquitis, facientem Arcturum & Orionem, & conuertentem in mane tenebras, & ^c diem nocte

^C [†]Infra. 9. b. ⁸ mutantem. [†] Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, dominus nomen est eius. ⁹ Qui subridet vastitatem super robustum, & depopulationem super potentem affert. ¹⁰ Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt. ¹¹ Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis

[†]Soph. 1. c. ^D ¹² ab eo: [†] domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis. Vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum, ¹³ quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra. Hostes iusti, accipientes munus, & pauperes deprimetes in porta. ¹⁴ Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est. ¹⁵ Quærite bonum & non malum, vt viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiscum, sicut dixistis.

^{31. quæst. 3. c.}
^{Pauper. & c.}
^{Quando.}

[†]Rom. 12. b.

[†]Psal. 96. d. ^E ¹⁶ Odite malum, & diligite bonum, & cōstituite in porta iudicium, si forte misereatur dñs deus exercituum reliquiis Ioseph. ¹⁷ Propterea hæc dicit dominus deus exercituum dominator: In omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris sunt, dicetur væ væ. Et vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere. ¹⁸ Et in omnibus viis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit dñs. ¹⁹ Væ desiderantibus diem domini. Ad quid eã vobis? Dies domini ista tenebræ, & nō lux. ²⁰ Quo modo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus, & ingreditur domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum coluber. ²¹ Nunquid non tenebræ dies domini, & non lux: & caligo, & non splendor in ea? ²² Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem coetuum vestrorum. ²³ Quod si obtuleritis mihi holocausta & munera vestra, non suscipiam, & vota pinguium vestrorum non respiciã.

[†]Here. 30. b.

[†]Ioel 2. c.

[†]Soph. 1. d.

[†]Malac. 1. d.

^{24. q. 6. c.}

^{Odi.}

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

[†]Ag. 7. c.

a. Ad Iudeos extremam ap-
portat denuntiationem, dum
lamentationem Iudaicam ge-
tis adiungit, quæ ad ipsos
statim peruenit post nefa-
riũ aduersus saluatorem no-
strũ Iesum Christũ scelus.
Ex illo enim vel ad hunc
vsq; diem domus Israel ce-
cidit, & visionẽ semel deus
ac denuntiationem protulit
de casura illorum domo in
Ierusalem, aduersus omnẽ
illorũ multitudinem, velu-
ti corũ qui non amplius e-
rigendi sunt, eo quod non
adit qui illos erigat. Euse-
bius de demonib. 4. ca. 22.
b. Deum vel sero cognosci
te, quia Christus adueniens
hoc admonet docetq; di-
cens: Hæc est vita æterna;
vt cognoscant te solum ve-
rum deum, & quem misisti
Iesum Christum. Cypria.
contra Demetria. tracta. 1.
c. Diem nocte obscuratũ.

d. In manu ergo dei sumus;
vt quæramus bonum, illud
bonũ incorruptibile atque
incommutabile, de quo hic
dicit Amos. Vbi ergo bonũ
deus, ibi bona sunt quæ de-
siderauit videre Dauid, &
visurũ se credidit, sicut ip-
se ait: Credo videre bona
domini in terra viuẽtium.
Amb. de fuga seculi, ca. 6.
e. Mos apud veteres fuit, vt
ad portam senes federent,
qui certantiũ iurgia discer-
nerent, ne discordes vrbe
(in qua pax debet esse per-
petua) vsquam intrarent.
Greg. Moral. 11. 14.
f. Ex hoc enim ipso quod
diem domini desiderant, &
nō pertimescunt, digni sup-
plicio iudicantur: quia nul-
lus hominũ absque pecca-
to est, vt Iob. 25. b. Astra im-
munda sunt corã eo. Et Ga-
lat. 3. d. Cõcluit omnia sub
peccato, vt omnium mise-
reretur. Cum igitur nemo
possit de dei iudicare iudi-
cio, & de otioso quocq; ver-
bo reddituri sim? rationẽ;
& Iob pro filiis suis quoti-
die offerebat hostias, ne
quid forte peruersum con-
tra dominum cogitarent,
quæ temeritas est audire
cum Corinthiis? Sine no-
bis regnatis, atque vtiham̃
regnaretis, vt & nos vobi-
scum regnaremus. Hic. ibi.

Quam horrenda voluptuosos pœna manet, in quos dominus se impleturum iurat quod proposuit. VI.

Et vobis qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariae, optima-
 tes capita populorum, ingredientiés pompaticè domum Israel. ² Transite in
 Chalanne & videte, & ite inde in Hemath magnam, & descendite in Geth
 Palaestinarum, & ad optima quoque regna horum, si latior terminus eorum termino
 vestro est. ³ Qui separati estis in diem malū, & appropinquatis folio iniquitatis. ⁴ Qui
 dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnū de gre-
 ge, & vitulos de medio armenti: ⁵ qui canitis ad vocem psalterij. Sicut David putaue-
 runt se habere vasa cantici, ⁶ bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti,
 & ^a nihil patiebantur super contritione Ioseph. ⁷ Quapropter nunc migrabunt in ca-
 pite transmigrantium, & auferetur factio lasciuiuentium. [†] ⁸ Iurauit dominus deus in
 anima sua, dicit dominus deus exercituum: Detestor ego superbiam Iacob, & do-
 mos eius odi, & tradam ciuitatem cū habitatoribus suis. ⁹ Quod si reliqui fuerint de-
 cem viri in domo vna, & ipsi morientur. ¹⁶ Et tollet eum propinquus suus, & combu-
 ret eum, vt efferat ossa de domo, & dicet ei qui in penetralibus domus est: Nunquid
 adhuc est penes te? ¹¹ Et respondebit: Finis est. Et dicet ei: Tace, & non recorderis no-
 minis domini, ¹² quia ecce dominus mandauit, ^b & percutiet domum maiorem ruinis, ^D
 & domum minorem scissionibus. ¹³ Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari
 potest in bubalis? Quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iu-
 stitiæ in absinthium, ¹⁴ qui lætaminī in nihili, qui dicitis: Nunquid non in fortitudine
 nostra assumpsimus nobis cornua? ¹⁵ Ecce enim suscitabo super vos, domus Israel, di-
 cit dominus deus exercituum, gentem, & conteret vos ab introitu Hemath vsque ad
 torrentem deserti.

a. Neq; mireris si oporteat
 nos simul dolere cū his qui
 puniūt, quāuis deus pu-
 niat. Quod regulares for-
 mine viris cohabitēt Chry.
 Sermo.

b. Equi in petris currere nō
 possunt, neque hostes con-
 tra vos proficiscētur, prio-
 re vestram celsitudinem ob
 flagitia vestra aspernati.
 quāmodū equi ad equas
 quas prospexerūt, hinniūt,
 sic hostes expeditissimo im-
 petu in vos ventur: quo-
 niā iudicis iracundiam in
 vos concitastis, acerbāmq;
 & iustam sententiam ferre
 coegistis. Theodo. ibi.

† Iere. 51. b
 Infra 8. b

*Placaret propheta iram domini, nisi populus contradiceret: populi captiuitas prænun-
 tiatur, aduersante Amasia sacerdote.*

VII.

a. Triam manifestauit illi do-
 minus, pœnā cōminationē
 sanctorum intercessionē, &
 pœnā suspensionem, qui
 solus nouit futurorum di-
 spositionem. Psal. 90. Incer-
 ta & occulta sapientiæ tuæ
 manifestasti mihi Albe. ibi.
 b. Cum iustitiæ sentētia ad
 pœnam iam æternā cōcre-
 mationis ostenditur. Greg.
 Mora. 33. 9.

Et ^a ostendit mihi dñs deus. Et ecce fictor locustæ in principio germinan-
 tium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem gregis. ² Et factum est
 cum consummasset comedere herbam terræ, dixit: Domine deus propitius
 esto obsecro. Quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? ³ Misertus est dominus super
 hoc: Non erit, dicit dñs deus. ⁴ Hæc ostendit mihi dñs deus. Et ecce ^b vocabat iudiciū
 ad ignem dñs deus, & deuorauit abyssum multam, & comedit simul partem. ⁵ Et di-
 xi: Dñe deus quiesce obsecro, quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? ⁶ Misertus est
 dominus super hoc. Sed & istud nō erit, dicit dñs deus. ⁷ Et ecce dominus stans super
 murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit dominus ad me: Quid tu vi-
 des Amos? Et dixi: Trullam cæmentarij. ⁸ Et dixit dñs: Ecce ego ponam trullā in me-
 dio populi mei Israel. Non adiciam vltrā superinducere eum, ⁹ & demolientur excel-
 sa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur, & consurgam super domum Ieroboā
 in gladio. ¹⁰ Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Ieroboam Regem Israel, dicens: c
 Rebblauit contra te Amos in medio domus Israel. Non poterit terra sustinere vni-
 uersos sermones eius. ¹¹ Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Ieroboam, & Israel
 captiuus migrabit de terra sua. ¹² Et dixit Amasias ad Amos: Qui vides, gradere, fuge
 in terram Iuda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi, ¹³ & in Bethel non adicies
 vltrā vt prophetes, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. ¹⁴ Responditque
 Amos, & dixit ad Amasiam: ^d Non sum propheta, & non sum filius prophetae, sed ar-
 mentarius ego sum, vellicans sycomoros. ¹⁵ Et tulit me dominus deus cum sequer
 gregem, & dixit dominus ad me: Vade propheta ad populum meum Israel. ¹⁶ Et nūc
 audi verbū domini. Tu dicis: Non prophetabis super Israel, & non stillabis super do-
 mum idoli. ¹⁷ Propter hoc hæc dicit dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & fi-
 lij tui & filia tua in gladio cadēt, & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra pol-
 luta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.

*Per furorem domini in Iudæos & eorum calamitatem ob pauperum oppressionem, &
 populi auaritiā, domini passio & verbi eius penuria figuratur.*

VIII.

Hæc ostendit

c. Hic Amasias sacerdos i-
 doli quod exerat Iero-
 boam in Bethel, cupidus
 lucri & oblationum quæ vi-
 tulis immolabantur, suā ma-
 litiā dissimulabat, de in-
 iuria regi oblata principa-
 liter dolere se fingens, & re-
 gem ad perseque dum, pro-
 phetam prouocare delide-
 rans, quoniam nō audebat
 per se manus iniicere in eū
 propter populum ad eū
 confugientem. Diony. ibi.
 d. Quia qua hora requisit
 est, prophetia spiritum sibi
 deesse sensit, & ait: Nō sum
 propheta. Vel non solum,
 inquit, non sum propheta,
 siue non eram, quorum al-
 terū humilitatis, alterū ve-
 ritatis est: nec fili⁹ prophe-
 tæ, nec de prophetali stirpe
 descendens: sed cum essem
 armentarius, & ruborum
 mora destitutus, tulit me
 dominus sequentē greges.
 Hiero. ibi.

† Sup. 7. b

A

Nec ostendit mihi dñs deus: Et ecce vncinus pomorū. ² Et dixit. † Quid tu vi-
des Amos? Et dixi: Vncinum pomorum. Et dixit dominus ad me: Venit finis
super populum meum Israel. Nō adiciam vltra vt pertranseam eum. ³ Et stri-
debunt cardines tēpli in die illa, dicit dñs deus. Multi morientur, in omni loco proii-
cietur silentium. ⁴ Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos ter-
ræ, ⁵ dicentes: Quando transibit messis, & venundabimus merces? & sabbatum, & apē-
riemus frumentum? vt imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus
stateras dolosas, ⁶ vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calceamentis, &
quisquilias frumenti vēdamus. ⁷ Iurauit dominus in superbiam Iacob, si oblitus fue-
ro vsq; ad finem omnia opera eorum. ⁸ Nunquid super isto non commouebitur ter-
ra, & lugebit omnis habitator eius? Et ascendet quasi fluuius vniuersus, & eiicietur:
& defluet quasi riuus Aegypti. ⁹ Et erit, in die illa, dicit dominus, ^a occidet sol in me-
ridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. † ¹⁰ Et conuertam festiuitates ve-
stras in luctum, & omnia cantica vestra in plāctum. Et inducam super omne dorsum
vestrum saccum, & super omne caput caluitium. Et ponam eam quasi luctum vnige-
niti, & nouissima eius quasi diem amarum. † ¹¹ Et ecce dies veniūt, dicit dñs, & ^b emit-
tam famem in terram, non famem panis, neq; sitim aquæ, sed audiēdi verbū domini.
¹² Et commouebuntur à mari vsque ad mare, & ab aquilone vsq; ad orientem circui-
bunt quærentes verbū domini: & non inuenient. † ¹³ In die illa deficient virgines pul-
chræ & adolescentes in siti, ¹⁴ qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit deus
tuus Dan, & viuit via Bersabee. Et cadent, & non resurgent vltra.

Sup. 6. e

† Iere. 15. b
Iob. 2. b
1. Mach. 1. c† 8. quæst. 1.
c. Audacter† 32. q. 5. cap.
Si Paulus.

a. Cōtūmeliā & superbiam
& insolentiam aduersus sal-
uatorem nostrum, quam in
illum excitant iudei, &
in illorum testimoniū ecli-
psim diurnam hæc prophe-
tia prædicit, & quæ digna
luctu mala perpessa sit eo-
rum terra cum habitatori-
bus suis. Euseb.

b. Fames audiendi verbum
dei omnes illos propterea
inuasit, quod à seipis dei
verbū exegerint, quū illud
vno animo negauerunt, &
ab eo negati sunt. Euseb.

*Impij non poterunt ab oculis dei euadere: sed dominus propter principum auaritiam euer-
tet templum & urbem: tandem verò per predicatorum edificabitur ecclesia. IX.*

† Psal. 138. a

A

Vidi dominum stantem super altare. Et dixit: Percute cardinem: & cōmoueā-
tur superliminaria. Auaritia enim in capite omnium, & nouissimum eorum
in gladio interficiam. Non erit fuga eis. Fugient, & non saluabitur ex eis qui
fugerit. † ² Si descenderint vsque ad infernū, inde manus mea educet eos: & si ascen-
derint vsque in cœlum, inde detraham eos. ³ Et si absconditi fuerint in vertice Car-
meli, inde scrutans auferam eos: & si ^a celauerint se ab oculis meis in profundum
maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. ⁴ Et si abierint in captiuitatem coram
inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos: † & ponam oculos meos super
eos in malum, & non in bonum. ⁵ Et dominus deus exercituum, qui tangit terram,
& tabescet, & lugebunt omnes habitantes in ea. Et ascendet sicut riuus omnis, &
defluet sicut fluuius Aegypti. ⁶ Qui ædificat in cœlo ascensionem suam, & fa-
sciculum suum super terram fundauit. Qui vocat aquas maris, & effundit eas su-
per faciem terræ. Dominus nomen eius. ⁷ Nunquid non vt filij Aethiopum vos e-
stis mihi, filij Israel? ait dominus. Nunquid non Israel ascendere feci de terra Ae-
gypti? & Palæstinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? ⁸ Ecce oculi domini dei su-
per regnum peccans, & conteram illud à facie terræ. Veruntamen conterens non
conteram domum Iacob, dicit dominus. ⁹ Ecce enim mandabo ego, & concutiam
in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, & non ca-
det lapillus super terram. ¹⁰ In gladio morientur omnes peccatores populi mei qui
dicunt, Non appropinquabit, & non veniet super nos malum. † ¹¹ In die illa suscita-
bo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius: & ea
quæ corruerant, instaurabo. Et reædificabo eum sicut in diebus antiquis, ¹² vt pos-
sident reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod inuocatum sit nomen meum
super eos, dicit dominus faciens hæc. ¹³ Ecce dies veniunt, dicit dominus, & com-
prehendet arator messorum, & calcator vuar mittentem semen. † Et stillabunt mon-
tes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. † ¹⁴ Et conuertam captiuitatem popu-
li mei Israel, & ædificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt, & plantabunt vineas,
& bibent vinum earum, & facient hortos, & comedent fructus eorum. ¹⁵ Et planta-

† Iere. 44. c
Sup. 5. c

† Ado. 15. c

† Ioel 3. d
† Depoc. di.
2. c. Si aga-
mus.

a. Celari in profundo ma-
ris, est in profundo delite-
scere desperationis. Greg.
in 7. psal. 141.

b. Sed est & porta quæ reci-
pit, & quæ perducit, strata
iā à Christo, de quo Amos:
Qui ædificat in cœlū ascen-
sum suum: vtique non sibi
soli, sed & suis qui cum illo
erunt. Tertul. aduers. Mar-
cionem lib. 2. in fi.

c. His & alijs testimonijs
scripturarum nō dubie de-
monstratur istam ditissimā
potentissimā, benignissi-
mam gratiā, qua in nouissi-
mo mundi tempore omnes
gentes in regnum Christi
vocantur, prioribus seculis
in occulto dei absconditā
fuisse consilio. Amb. de ec-
clasio. gent. lib. 2. cap. 7.

bo eos super humum suam, & non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis, dicit dominus deus tuus.

PROLOGVS IN PROPHETIAM ABDIÆ.

Iacob patriarcha fratrem habuit Esau, qui ob coctionem ruffam propter quam vendidit primogenita Edō, &c. Hebræa lingua appellatus est, quod Latine ruffus dicitur. Is memoratū fratrem suum, qui Israel nomen acceperat, graui odio cōmotus interimere conatus est: qua de causa omnes qui populū Israel, hoc est filios Patriarchæ Iacob, prædicti Esau odiū imitati, persecuti sunt, Esau & Edom appellati sunt. Et quia populus Israel de captiuitate Chaldaeorū per Cyrum Regem Persarū nutu dei reuocatus in Ierusalem, ab alio regno grauitè affliclus atque oppressus est, ideo hoc regnum quod more Esau prædictū populum persecutum est, per denuntiationē Abdiæ propheta increpatur, quod non dei indignatione, sed sua virtute populū superatū gloriabatur: de quo regno olim per Dauid in psalmo centesimotricefimosexto dictū est: Memorare domine filiorum Edom in die Ierusalem. Nam reliqua lectione comprehensa, futurum in gentes iudicium, ob causas lectione cōprehensas, regnūque dei in populo Israel significat. Hebræi hunc dicunt esse, qui sub rege Samariæ Achab, & impiissima Iezabel pavit centum prophetas in speculcis vel specubus, qui non curuauerunt genua sua ante Baal, & de septem milibus erant, quos Elias arguitur ignorasse. Sepulchrum quoque eius vsque hodie cum mausoleo Elisæi prophetae & Baptiste Ioannis in Sebaste venerationi habetur, quæ olim Samaria dicebatur. Hæc Herodes rex Iudææ Antipatri filius in honorem Augusti Cæsaris Græco nomine vocauit Augustam. Hic igitur quia centum prophetas pauerat, accepit gratiam prophetalem, & de duce exercitus fit dux ecclesiæ. Tunc in Samaria paruum gregem pauerat: nunc in toto orbe Christi pascit ecclesias: & sicut In actis apostolorum Stephanus martyrio coronatus, ita & hic appellatus est domini seruus.

VITA ABDIÆ.

Abdias de terra Sichem ortus in agro Bethaccaron, is est qui sub Achab rege Samariæ cētum pavit prophetas, iste est tertius ille dux cui pepercit Elias, qui postmodū relicto Ozia regis ministerio, Eliæ factus discipulus prophetauit, quique morte naturali obiit. sepultus in Sebaste, quæ prius Samaria dicebatur. Isido. de vita sanctorum.

Abdiæ Prophetia.

Ob tyrannidem Edom in fratrem suum Israel, vaticinatur Abdias exitium eius, & captiuitatem ab Assyriis, Iudæorum verò resurrectionem, & populorū subiectionem.

Caput I.

a. Dominus deus auditum audiuit à domino. Is vero auditus fuit de gentiū vocatione. Euseb. de demonstrati. l. 5. c. 24.

b. Altissimis mōtium fastigiis Idumæa vndiquaque munita erat. Hæc conciscentes, cum ab hostibus impetebatur, sepe hoc modo ex multis insidiis euaserunt. quoniam ergo his confidens insolefcis, & elato es animo, quod sis inexpugnabilis: expugnabile te, & hostibus facile capu eliciā, nec ex manibus hostium effugies Theodoretus ibid. c. Quod dicit, hoc est. Si fures & latrones qui de nocte domos suffodere consueuerunt, & rapere quæ in domibus sunt, introissent ad te, & absconditi tenebris circumfissent domus tuæ angulos, vtiq; hoc tulissent, quod sibi putassent posse sufficere, & aliquid in ædibus tuis vel per satietatem vel per ignorantia reliquissent, sic de vindemiatoribus non sic tamen de hostibus Babyloniis. Hierony. ibid.

Isio Abdiæ. Hæc dicit dominus deus ad Edom: ^a† Auditum audiui à domino, & legatum ad gentes misit. Surgite, & consurgamus aduersus eum in prælium. ^bEcce paruulū dedi te in gentibus. Contemptibilis tu es valde. ^cSuperbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum. Qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram? ^d† Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sidera potueris nidum tuum, inde detraham te, dicit dominus. ^e† Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo cōuicuiesses? Nōne furati essent sufficiētia sibi? Si vindemiatori sunt Esau? Inuestigauerunt abscondita eius. ^f† Vsque ad terminum emiserunt te omnes viri fœderis tui: illuserunt tibi. Inualuerunt aduersum te viri pacis tuæ, qui comedunt tecum, ponent insidias subter te. Non est prudētia in eo. ^g† Nunquid non in die

Anno ante Christum. 931. Anno mundi 3031. † Iere. 49. c.

† Iere. 49. d.

† Ilsa. 29. c. 1. Cor. 1. c.

in die illa, dicit dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau?
⁹ Et timebunt fortes tui à meridie, ut intereat vir de monte Esau?^{d10} Propter interfectionem & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum.¹¹ In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Ierusalem mittebant sortem, tu quoque;
^D eras quasi vnus ex eis.¹² Et non despicias in die fratris tui, in die peregrinationis eius. Et non lætaberis super filios Iuda in die perditionis eorum, & non magnificabis os tuum in die angustia.¹³ Neque ingredieris portam populi mei in die ruinae eorum, neque despicias & tu in malis eius in die vastitatis illius.^c Et non emittæris aduersus exercitum eius in die vastitatis illius,¹⁴ neque stabis in exitibus, ut interficias eos qui fuerint. Et non concludes reliquos eius in die tribulationis,¹⁵ quoniam iuxta est dies dñi super omnes gentes. Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertam in caput tuum.¹⁶ Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint.¹⁷ Et in monte Sion erit saluatio, & erit sanctus. Et possidebit domus Iacob eos qui se possederant.¹⁸ Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula. Et succendetur in eis, & deuorabunt eos, & non erunt reliquiae domus Esau, quia dominus locutus est.
^G ¹⁹ Et hæreditabunt ij qui ad austrum sunt, montem Esau, & qui in campestribus Philistiim: & possidebunt regionem Ephraim, & regionem Samariae. Et Benjamin possidebit Galaad:²⁰ & transinigratio exercitus huius filiorum Israel, omnia loca Chanæorum vsque^f ad Sareptam: & transmigratio Ierusalem quæ in Bosphoro est possidebit ciuitates austri.²¹ Et ascendent saluatores in montem Sion iudicare montem Esau, & erit domino regnum.

d. Contra æquitatē naturæ est persequi fratrem, psal. 72. Sup omnes inimicos meos factus sum opprobriū vicinis meis valde, & timor notis meis. Vnde inter ea in quibus beneplacitum est deo, & sunt probata coram deo & hominibus, est concordia fratrum, & amor proximorum. Eccl. 25. Alber. ibi.

e. Ex quo sequitur quod Idumæi inter fuerunt destructioni Ierusalem tempore Nabuchodonosor, licet postea puniti sint. Quod vtrique canonicis scripturis satis consonat, in Isaia, Ieremia & Ezechiele. Vnde inquit, Quomodo bibisti: & hoc est, de Ierusalem & templi in monte Sion facti destructione gaudius & epulatus es, atque de spoliis Iudæorum potasti. Diony. ibid.

f. Ad Zaphat, quod iisdem scribantur characteribus. Est autem Zaphat Gallia. Christi autem salus à Chanæis per Galliam vsque ad Hispanos promulgata est, & Germanos.

PROLOGVS IONÆ PROPHETÆ.

Sanctum Ionam Hebræi affirmant filium fuisse mulieris viduæ Sareptanae, quem Elias propheta mortuum suscitauit, matre postea dicente ad eum: Nunc cognoui quia vir dei es tu, & verbum dei in ore tuo est veritas. Ob hanc causam etiā ipsum puerum sic vocauit Amathi. Amathi enim in nostra lingua veritatē sonat. Et ex eo quod verū Elias locutus est, ille qui suscitatus est, filius dicitur esse veritatis. Ideo de veritate colūba nascitur, quia Ionas colūba sonat. In condemnationē autē Israel Ionas ad gentē mittitur, quod Ninive agente penitentiā, illi in malitia perseuerant. Temporibus quippe Ieroboam filij Ioas, Regis Israel, qui deo derelicto cum populo suo in Samaria idolis sacrificabat, Ionam prophetam fuisse quartus liber Regum indicat. Is cum prophetia illuminante peccatores ciuitatis Ninive misericordiam dei consecuturos videret, ne falsa videretur prædicare, ad denuntiandum interitum eiusdem ciuitatis ire nolebat. Nam sicut deus ad Abraham de impietate Sodomorum & Gomorrhæorum locutus est, clamor Sodomorum & Gomorrhæorum peruenit ad me: ita & de Ninive dicitur, eo quod ascenderit clamor malitiæ eius ad deum. Et quia sententiā dei de Sodomis facta minime reuocata est, ita & Ionas aduersum Niniuem prolatam sententiam reuocari nolebat, diuinæ dispensationis ignarus, qui salutē hominū ad se conuertentium magis vult quàm interitum. Hoc illi acciderat, quod & sancto Eliseo, qui filium Sunamitidis mulieris mortuum ignorauit. Ideo à conspectu dei Ionas fugere se Ionas putabat, humanum aliquid passus, dicente Dauid: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?

ITEM ALIVS PROLOGVS.

Ionas colūba & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Ophir, ad gentiū præconiū mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiēs dormit: propter quem periclitatur naus, sed fors latentem reperit, cetus abiectum deuorauit, & orantē euomuit: reiectus prædicauit subuersionem, sed contristatur in penitentiā de his, & salutē gentium inuidet, gaudet etiam hedere virentis umbraculo, & dolet subito arcescentis. Cuius sepulchrum in quadā urbium Geth in viculo demonstratur qui est in secundo miliario Scphorum, itinere quo pergitur Tyberiadem.

Prophetia Ionæ.

Ionas missus in Niniven ad prædicandum, fugit in Tharsis: orta autem tempestate mittitur in mare, & tempestas cessavit.

Cap. I.

a. Ionas mirificus propheta
zilas dedit prophetias, quæ
in hoc libro non continen-
tur: eas autem ex quarto Re-
gum cognouimus. Scriptu-
ra enim de Ieroboam pro-
nepote Iehu, qui decem tri-
bus regnavit, istiusmodi
docet: Ipse restituit termi-
nos Israel ab Emath usque
ad mare quod pergit ad oc-
cidentem, iuxta sermonem
domini dei Israel quem lo-
cutus est per servum suum
Ionam filium Amathi pro-
pheta. Theodoretus. ibid.
b. Fugitium dei tempestas
invenit, fors ligat, mare sus-
cipit, belua includit: &
quia auctori suo obedire
recusat, ad locum quo mis-
sus fuerat, suo reus carcere
portatur. Greg. Mora. 6. 13.

In factum est verbum domini ad Ionam filium Amathi, A
dicens: Surge & vade in Niniven civitatem grandem, &
prædica in ea, quia ascendit malitia eius coram me. Et sur-
rexit Ionas ut fugeret in Tharsis à facie domini. Et descendit
in Ioppè, & invenit navem euntem in Tharsis. Et dedit nau-
lum eius, & descendit in eam, ut iret cum eis in Tharsis à
facie domini. Dominus autem misit ventum magnum
in mare, & facta est tempestas magna in mari, & navis peri-
clitabatur conteri. Et timuerunt nautæ, & clamaverunt
viri ad deum suum, & miserunt vasa quæ erant in navi, in mare, ut alleuiaretur ab eis.
Et Ionas descendit ad interiora navis, & dormiebat sopore graui. Et accessit ad eum
gubernator, & dixit ei: Quid tu sopore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, si for-
te recogitet deus de nobis, & non pereamus. Et dixit vir ad collegam suum: Venite,
& mittamus sortes, & sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes, & ce-
cidit fors super Ionam. Et dixerunt ad eum: Indica nobis cuius causa malum istud
sit nobis. Quod est opus tuum, quæ terra tua, & quò vadis, vel ex quo populo es tu?
Et dixit ad eos: Hebræus ego sum, & dominum deum cæli ego timeo, qui fecit ma-
re & aridam. Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum: Quid hoc feci-
sti? Cognouerunt enim viri quòd à facie domini fugeret, quia indicauerat eis Ionas.
Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi, & cessabit mare à nobis? quia mare ibat &
intumescere super eos. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite in mare, & cessabit
mare à vobis. Scio enim ego quoniam propter me tempestas hæc gradis venit super
vos. Et remigabant viri ut reuerterentur ad aridam, & non valebant, quia mare ibat &
intumescere super eos. Et clamauerunt ad dominum, & dixerunt: Quæsumus do-
mine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem, quia
tu domine sicut voluisti, fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare, & stetit ma-
re à feruore suo. Et timuerunt viri timore magno dominum, & immolauerunt ho-
stias domino, & vouerunt vota.

Absorptus Ionas à ceto, inuocando dominum exauditur: & in aridam euomitur.

II.

In præparauit dominus piscem grandem, ut deglutiret Ionam. Et erat Ionas
in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Et orauit Ionas ad dominum
deum suum de ventre piscis, & dixit: Clamaui de tribulatione mea ad do-
minum, & exaudiuit me. De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam. Et
proiecisti me in profundum in corde maris, & flumen circumdedit me. Omnes gur-
gites tui & fluctus tui super me transierunt. Et ego dixi: Abiectus sum à conspectu
oculorum tuorum. Veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum. Circun-
dederunt me aquæ usque ad animam, abyssus vallauit me, pelagus operuit caput meum.
Ad extrema montium descendi: terræ vectes concluderunt me in æternum, & suble-
uabis de corruptione vitam meam, domine deus meus. Cum angustiaretur in me a-
nima mea, domini recordatus sum, ut veniat ad te oratio mea ad templum sanctum
tuum. Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt. Ego
autem voce laudis immolabo tibi: quæcunque voui, reddam pro salute mea domino.
Et dixit dominus pisci, & euomit Ionam in aridam.

Nininitas

Anno. ante
Christum.
836.
Anno mudi
3126.

† 1. q. 4. c. Ec-
clesia.
26. q. 2. c. 1. &
c. Non ex-
plo. & c. N. 8
statim.

† Deu. 11. b.

† Matt. 12. c.
& 16. a
Luc. 11. d.
1. Cori. 15. a
† Psal. 119. a

† Psal. 68. a.

c. In Ionæ propheta labo-
ribus & ærumnis Christi pas-
sio & resurrectio præfigura-
tur. Hic Ionas, quod. fidei
vestra non arbitramur in-
cognitum, typum domini
gessisse præcibitur. Ipse
enim dominus dicit Mat. 12.
Sicut fuit Ionas in ventre
ceti tribus diebus & tribus
noctibus, ita erit filius ho-
minis in ventre terræ tribus
diebus & tribus noctibus.
Euseb. Emis. hom. 2. de Pascha.
d. Quem fors indicauerat,
cogit voce propria confi-
teri cur tanta tempestas sit,
vel quare contra eos dei
ira defluat. Indica nobis,
inquiunt, cuius causa malum
istud sit super nos: quid o-
peris agas, de qua terra, de
quo populo proficiscaris,
quò abire festines? Et nota-
da breuitas quæ admirari in
Virgilio solebamus. Iuue-
nes, quæ causa subegit I-
gnoras tentare vias, quò te
diris, inquit, Qui gen? vn-
de domo, pacè ne huc fer-
tis, an arma? Interrogatur
persona, regio, iter, ciuitas,
ut ex his cognoscatur &
causâ discriminis. Hier. ibi.
a. Nautis itaque exorta tẽ-
pestate turbatis, Ionas for-
te fluctibus datur, & fauci-
bus ceti piscis demersus ex-
cipitur: sed pisce illa sum
cructate depositum, tertia
die terris refuditur. Videte
dominum etiâ in veteri tes-
tamento in serui persona
mirabiliter apparuisse. Euseb.
Emis. hom. 2. de Pascha.
b. Ventrem inferi, alium
ceti vocauit. cum fera hæc
morsifera sit lege viuentiũ
Ionas mortuus erat: at sola
gratia vivebat. Alioqui, ut
repræsentaret dominum Ie-
sum Christum, qui tribus diebus
& tribus noctibus in cor-
de terræ fuit accommodatè
seipsum in ventre fuisse di-
cit. Hoc vero multo maxi-
me omnium mirabile est,
quòd hic qui re ipsa & ve-
ritate mortem gustauit, in
corde terræ dixit se fore
tribus diebus & tribus no-
ctibus. Theodoretus ibid.

c. Nisi Ionas perditum de-
tur, naufragæ navis pericu-
lum non ledatur: sic & non
liberatur ecclesia, nisi Chri-
sti morte saluetur. Euseb.
Emis. hom. 2. de Pascha.

Niniuitas hortatur Ionas ad pœnitentiam: ad cuius prædicationem populus conuertitur, & dominus illius miseretur, ac sententiam reuocauit.

III.

- A** T factum est verbum domini ad Ionam secundò, dicens: ^a Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnā: & prædica in ea prædicationē quam ego loquor ad te. ^b Et surrexit Ionas, & abiit in Niniuen iuxta verbum domini: & Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. ^c Et cœpit Ionas introire ciuitatem itinere diei vnus: & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. ^d Et crediderunt viri Niniuitæ in dominum: & prædicauerūt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsq; ad minorem. ^e Et peruenit verbū ad regem Niniue: & surrexit de folio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. ^f Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis & principum eius, dicens: Homines & iumenta, & boues & pecora non gustent quicquam: nec pascantur, & aquam non bibant. ^g Et operiantur saccis homines & iumenta, & clament ad dominum in fortitudine: & conuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate quæ est in manibus eorum. ^h Quis scit si conuertatur, & ignoscat deus: & reuertatur à furore iræ suæ, & nō peribimus? ⁱ Et vidit deus opera eorum, quia conuersi sunt de via mala: & misertus est deus super malitia quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.

Ionas humanum quid passus, dolet super arefacta hedera, quo probat ei dominus quia debuit amplius pro Niniue condolere.

IIII.

- A** T afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est: ^a & orauit ad dominum, & dixit: Obsecro domine, nunquid nō hoc est verbum meum cum adhuc essem in terra mea? propter hoc præoccupauī vt fugerē in Tharsis, ^b & scio enim quia tu deus ^c clemens & misericors es, patiens & multæ miserationis, & ignoscens super malitia: ^d Et nunc domine tolle quæso animam meam à me: quia melior est mihi mors quàm vita. ^e Et dixit dominus: Putāsne bene irasceris tu? ^f Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis: & fecit sibi met vmbra, & sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. ^g Et præparauit dominus deus hedera, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eū, laborauerat enim, & lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. ^h Et parauit deus vermem ascensu diluculi in crastinum: & percussit hedera, & exaruit. ⁱ Et cū ortus fuisset sol, præcepit dominus vento calido & vrenti: & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat: & petiuit animæ suæ vt moreretur, & dixit: Melius est mihi mori, quàm viuere. ^j Et dixit deus ad Ionam: Putāsne bene irasceris tu super hedera? Et dixit: Bene irascor ego vsque ad mortem. ^k Et dixit dominus: Tu doles super hedera, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte periit: ^l & ego non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centum viginti milia hominum, qui nesciūt quid sit inter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa?

PROLOGVS IN MICHÆAM PROPHETAM.

I Emporibus Ioatham, & Achaz, & Ezechia Regum Iuda, Michæam prophetam ad hanc prophetiam spiritu sancto repletum fuisse, lectio ipsa demonstrat. Sed de supradictò numero Regum, Ioatham & Ezechiam deo ob religionem placuisse, historia quarti libri Regum & secundi Paralipomenon indicat. Achaz vero relicto deo, idola Samaria, quibus etiā filios suos in sacrificium igni concremandos obtulerat, coluisse constat. Quamobrem deus Samariam, quæ Reges Israel & Iuda memoratorum simulachrorum superstitione sefellera, increpans, indignationem suam in eam processuram comminatus est. Populo etiam Israel præuaricatori & principibus eius, qui eundem populum fallaci suasionē ad colenda idola Impulerant, verbis insequentibus captiuitatem & interitum affuturum denuntiat.

X

a. Statim prophetam de vocabulo ciuitatis hortatur: & urbem laudando, prædicit futuram veniam. Nā ipse prædicationis hoc verba significat. Cur enim futura prædicit atq; denuntiat nisi vt prædicti non faciat? Chrys. de Iona. ho. rom. r. b. Sed & Niniuitæ per abstinētiā iræ desuper imminētis suspenderunt tuam, & paruuli ac pecora pariter abstinētes egressi à domino plagam, atq; sententiā iam cadentē, (vt sic dixerim) reuocauerūt: tā manifestū iudicātes affectio- nis remediū, vt sibi & animalū crederent prodesse ieiunium. Emis de quadr. c. Sapiens ergo rex, qui sciret quemadmodū aduersa sibi superare deberet: hostes enim virtute superabat deum autē humilitate vincebat. Sapiēs planē rex, qui intelligeret quibus armis vteretur pro tēporis qualitate, Cum enim insidiantur illi homines, apprehendit arma bellica: cum irascitur ei deus, corripit arma iustitiæ. Sapiens in quā rex, qui pro salute ciuiū peccatorē se magis confitetur esse, q̄ regem. Ambr. Ser. 40.

a. Bene igitur quod præmisi optimi dei titulum, patientissimi super malos, abundantissimi misericordiae & miserationis super agnoscentes & deplāgentes delicta sua. Tertu aduer. Marcio. lib. 2. b. Dicat hoc rebus domin⁹ noster Iesus Christus, quia melior est mihi mors quàm vita, id est, viuens vnā ludæorū gentem vrpote incredulam, saluare nō potuit: moriar, vt vniuersus mūd⁹ vna morte saluetur. Euseb. Emis. homi. 2. de Pascha.

c. Quauis viris sanctis ali- quo modo melius sit mori in Christo, quàm viuere in carne, quēadmodum Paul⁹ optauit dissolui & esse cum Christo. Nec mirū si Ionas iam postulet mori, quando aucta est afflictio eius ad arefactionem hedere, & solis æstuationē, qui paulo antē quærebat mortem præ dolore, quod verbū suū videbat cassatum & irritum. Dion. ibi.

† Matt. 12. d. B. Luc. 11. c.

† Iere. 18. b. Joel. 2. c. 22 q. 4. c. Vnusquisq; c. Incōmutabiles. cap. Nō semper. De pœ di. 1. c. Importuna c. De- nique 8 q. 1. c. Vereor.

† Psal. 81. a. Joel. 2. c.

† Reg. 19. a.

Prophetia Michææ.

Comminatio domini in Samariam, Ierusalem, & Philistæos propter idola. Cap. I.

^a Nunc quoque aperte dominus deus de celo descendens, de quo loco suo egrediens, in his quæ propolita sunt nuntiatur. Erit autem hoc dei verbū quod in his quæ prius dicta sunt, cū genitū sit eum esse deū ac dominum, & omnia sub se habentem demonstrauimus. Locū autem eius non aberres si celeste regnum esse dicas, gloriosūque diuinitatis eius sedē: quā theologicē extollens propheta dicebat: Sedes tua deus in seculum seculi, super quam ipsum sedere tanquā vnicū filium iussit pater illis verbis: Sede a dextris meis. Euseb. de demōst. lib. 6. c. 17. lib. 8. cap. 3.

^b Facta sunt, inquit, abste contraria quā solent mulieres tibi similes facere: quoniam meretrix mercedem accipit, tu vero mercedem dedisti tuis amatoribus. Accommodatē autem per hæc mulieres in scortatione versantes designantur, quæ libidinis mercedē accipientes, inde decimas dæmoni salacissimo attulerūt Theodoret. ibid.

Erbum domini quod factū est ad Michæam Morasthiten in diebus Ioathā, Achaz & Ezechia Regum Iuda, quod vidit super Samariam & Ierusalē. ^a [†] ² Audite populi omnes, & attēdat terra & plenitudo eius, & sit dominus deus vobis in testem, dominus de tēplo sancto suo. ³ Quia ecce dominus egreditur de loco suo, & descendet & calcabit super excelsa terrē. ⁴ Et consumentur mōtes subtus eū, & valles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aquæ quæ decurrunt in præceps. ⁵ In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. Quod scelus Iacob? Nōne Samaria? Et quæ excelsa Iuda? Nōne Ierusalem? ⁶ Et ponam Samariam quasi aceruum lapidum in agro cum plantatur vinea, & detraham in vallem lapides eius. Et fundamenta eius reuelabo, ⁷ & omnia sculptilia eius concidentur. Et omnes mercedes eius igne cōburentur, & omnia idola eius ponam in perditionē, ^b quia de mercedibus meretricis cōgregata sunt, & vsq; ad mercedem meretricis reuertentur. ⁸ Super hoc plāgam & vlulabo, vadam spoliatus & nudus. Faciam plāctum velut draconum, & luctum quasi struthionum, ⁹ quia desperata est plaga eius, quia venit vsq; ad Iudam, tetigit portā populi mei vsq; ad Ierusalem. ¹⁰ In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne ploretis. In domo pulueris puluere vos conspergite, ¹¹ & transite vobis habitatio pulchra, cōfusa ignominia. Nō est egressa quæ habitat in exitu. Planctum domus vicinæ accipiet ex vobis quæ stetit sibi met, ¹² quia infirmata est in bonum quæ habitat in amaritudinibus. Quia descendit malum à domino in portam Ierusalem: ¹³ tumultus quadrigæ stuporis habitanti Lachis. Principium peccati est filia Sion, quia in te inuenta sunt scelera Israel. ¹⁴ Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth, domos mendacij in deceptionē regibus Israel. ¹⁵ Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Marefa, vsq; ad Odollā veniet gloria Israel. ¹⁶ Decaluare & tondere super filios deliciarum tuarum, dilata caluitium tuum sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.

Peccata populi quæ dominum ad ultionem prouocant, reuertentibus tamen promittit saluatorem, qui cernentibus illis in cælum ascendet.

II.

^a Inutile vocat nocium, hoc est peccatum. Roma. 6. Quem fructū habuistis tūc in illis in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Et Psal. 4. Vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Isa. 1. Auferre malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Albertus ibi.

^b In quo pater auaritia eorum, cum dominus iusserit. Leuit. 26. Non concupisces rem proximi tui, non agrū, non seruum, &c. imò etiam violentes auferunt, tanquā raptos, & inferiorum oppressores. Dionys. ibi.

Væ qui cogitatis ^a inutile, & operamini malū in cubilibus vestris. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra dominum est manus eorum. ^b ² Et concupierunt agros, & violenter tulerunt & rapuerunt domos, & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæreditatem eius: ³ idcirco hæc dicit dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum, vnde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quoniam tempus pessimū est. ⁴ In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur cāticum cum suauitate, dicentiū: Depopulatione vastati sumus. Pars populi mei cōmutata est. Quomodo recedet à me, cum reuertatur qui regiones nostras diuidat? ⁵ Propter hoc nō erit tibi mittens funiculum sortis in cœtu domini, o Israel. ⁶ Ne loquamini loquētes: Non stillabit super istos, non comprehendet confusio, ⁷ dicit domus Iacob. Nūquid abbreviatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? Nōne verba mea bona sunt cum eo qui rectē graditur? ⁸ Et econtrario populus meus in aduersarium cōsurrexit. Desuper tunicam pallium sustulistis, & eos qui transibant simpliciter, cōuertistis in bellum. ⁹ Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum, à paruulis earum tulistis laudem meā in perpetuū. ¹⁰ Surgite & ite, quia non habetis hic requiem, propter immunditiam eius corrumpetur putredine pessima. ¹¹ Vtinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer. Stillabo tibi in vinum & in ebrietatem, & erit super quem stillatur populus iste. Congregatione

^A Anno ante Christum. 729. Anno mudi. 3040. † Isa. 26. d

^B Infr. 3. d

^C

^D

^B

^C

^D

¹² Congregatione congregabo Iacob totum te, in vnum conducam reliquias Israel. Pariter ponam illum quasi gregem in ouili quasi pecus in medio caularum. Tumultuabuntur à multitudine hominum. ¹³ Ascendet enim pandens iter ante eos. Diuidēt & transibunt portam, & egredientur per eam. Et transibit Rex eorum corā eis, & dominus in capite eorum.

*Propter principum tyrannidem, pseudoprophetarum fallaciam, & iudicum crudelitatem
comminatur dominus Ierosolymæ deletionem.* III.

A **E** T dixit: ^a Audite principes Iacob, & duces domus Israel: Nūquid non vestrū est scire iudicium, ² qui odio habetis bonum, & diligitis malum, qui violēter tollitis pelles eorum desuper eis, & carnem eorum desuper ossibus eorum? ³ Qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorū desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt sicut in lebetes, & quasi carnem in medio ollæ. ⁴ Tunc † clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinventionibus suis. ⁵ Hęc dicit dominus, ^b super Prophetas qui seducunt populū meum, qui mordent dētibus suis, & prædicant pacem. Et si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. ⁶ Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et ^c occumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. ⁷ Et confundentur qui vident visiones, & cōfundentur diuini. Et operient vultus suos omnes, quia non est responsum dei. † ⁸ Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini iudicio & virtute, vt annuntiem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum. ^c ⁹ Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. ¹⁰ Qui edificatis Sion in sanguinibus, & Ierusalem in iniquitate. † ¹¹ Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant. Et prophetæ eius in pecunia diuinabant, & super dominū requiescebant, dicentes: Nunquid non dominus in medio nostrum? Non veniēt super nos mala. † ¹² Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem † quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa sylvarum.

*Tempore Messia exhibit verbum domini & pax magna ab Ierusalem, quibus vocabuntur
& ecclesia confirmabitur.* IIIL.

A **E** T ^a † erit in nouissimo dierum mons domus domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles. Et fluent ad eum populi, ² & properabunt gentes multe, & dicent: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domū dei Iacob. Et docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis eius. ^b Quia de Sion egredietur lex, & verbum domini de Ierusalem. ³ Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vsq; in longinquum. Et concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersum gentem gladium, & non discent vltra belligerare. ⁴ Et sedebit vir subtus vineam suam, & subtus ficū suum: non erit qui deterreat, quia os domini exercituum locutum est. ⁵ Quia omnes populi ambulabūt vnusquisq; in nomine dei sui, nos autem ambulabimus in nomine domini dei nostri in æternū & vltra. † ⁶ In die illa, dicit dominus, congregabo claudicātem, & eam quā eieceram, colligam: & quam afflexeram, cōsolabor. ⁷ Et ponam claudicantem in reliquias, & eam quæ laborauerat, in gentem robustam. † Et regnabit dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & vsque in æternum. ^c ⁸ Et tu turris gregis nebulosa filia Sion, vsque ad te veniet, & veniet potestas prima, regnum filia Ierusalem. ⁹ Nunc quare mœrore contraheris? Nunquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit? quia comprehendit te dolor sicut parturientem? ¹⁰ Dole & satage filia Sion quasi parturiens, quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & ^d venies vsque ad Babylonem. Ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicorū tuorum. ¹¹ Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, quæ dicunt, Lapidetur, & aspiciat

a. Sub methaphora leonum siue latronū crudelitas principatum Israel describitur: quod spoliauerint pauperes, & interfecerint eos, & carnes eorum ossaque contriuerint, & quasi in medio ollæ, sic in vrbe Ierusalem miserabilem plebem affixerint: & propter hęc inferatur eis postea supplicium in die captiuitatis, vel à Nabuchodonosor vel à Vespasiano & Tito. Hierony. ibi. b. Videtur tangere eos qui nostris temporibus se fingunt visiones videre, & diuinant seducendo populū. Hierc. 14. Visionem mēdācem & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Albert. ibi.

c. Quibus iudicādi munus mandatum fuit, ne iuris libra vlla inclinatione lancis in alterutram partem propenderet, non accurauit ac potius iuris rationā nullam duxit: iniuria vt ius videretur elaborauit, atque istiusmodi animi sententia prædicta, sanguine innocentium Ierusalem cōpleuistis. Theodo. ibi.

a. Nam qui ore praua loqui parcit, & mysteria cœlestia verbo ritē auditoribus suis exponit, per dei adiutorii pium laborem explens, ad montē fortitudinis, de quo per prophetam scriptū est: Erigēt mōs domus domini in vertice montium, & eleuabitur super omnes colles, bonis actibus ascēdens, feliciter perueniet. Raban. in 45. ca. Eccle. b. Michæas nouam legē daturum deum denuntiavit, hoc modo: De Sion egredietur lex, &c. Illa enī prior lex, quæ per Moysen data est, non in monte Horeb data est, quæ per nouam soluta est. Laſtan. lib. 4. ca. 17. de vera Sapientia. c. Audiebat angelicas virtutes, quæ sunt filia supernæ ciuitatis, apparuisse pastoribus in loco qui à corruptu pecorum antiquitus turris gregis vocabatur: & est vno miliario ad orientem Bethlehem: vbi etiam nunc tria pastorum illorū monumenta iu ecclesia mōstrantur. Beda in aurora. Natalis domini. d. Peccator ob scelera confusus diuina virtute liberatur. Grego.

in Sion oculus noster.¹² Ipsi autem non cognouerunt cogitationes domini, & nō intellexerunt consilium eius, † quia congregauit eos quasi fœnum aræ.¹³ Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam ferreum, & vngulas tuas ponam aræas.^c Et comminues populos multos, & interficies domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum domino vniuersæ terræ.

† Apoc. 1. b

e. Quid autem significet in eo quod ait: Et comminues populos multos, &c. legamus Numeros & Iesum Naue, & primū regnorū librū, & videbimus quomodo de subiectis gentibus cum vniuersa perierint in ore gladii, aurum & argentum, & tam de hominibus quam de iumentis certus præde numerus domino cōsecratus sit. Hiero. ibi.

Bethlehem ortu Mesia insignita, ac Ierusalem eius morte vastata fuit, Israelis autem reliquæ exaltatæ, & verbum domini prædicatum est.

V.

Nunc vastaberis filia latronis. Obsidionem posuerunt super nos, in virga percussient maxillam iudicis Israel. †² Et tu Bethlehem Ephratha^a paruulus es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis.³ Propter hoc dabit eos vsq; ad tempus, in quo parturiēs pariet. Reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Israel.⁴ Et stabit & pascet in fortitudine domini: in sublimitate nominis domini dei sui. Et conuertentur, quia nunc magnificabitur vsque ad terminos terræ.⁵ Et erit iste pax, cum Assyrius venerit in terram nostram, & quando calcauerit domibus nostris.^b Et suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines.⁶ Et pascet terram Assur in gladio, & terram Nemrod in lanceis eius. Et liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram, & cum calcauerit in finibus nostris.⁷ Et erunt reliquæ Iacob in medio populorum multorum quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam quæ nō expectat virum, & non prestolatur filios hominum.⁸ Et erunt reliquæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum quasi leo in iumentis sylvarum, & quasi catulus leonis in gregibus pecorū. Qui cum transierit & cōculcauerit & ceperit, non est qui eruat.⁹ Et exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt.^{c 10} Et erit, in die illa, dicit dominus, auferam equos tuos de medio tui, & disperdam quadrigas tuas.¹¹ Et perdam ciuitates terræ tuæ: & destruam omnes munitiones tuas.¹² Et auferam maleficia de manu tua, & diuinationes non erunt in te.¹³ Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui. Et non adorabis vltrā opera manuum tuarum,¹⁴ & euellam lucos tuos de medio tui. Et conteram ciuitates tuas,¹⁵ & faciam in furore & indignatione ultionem in omnibus gentibus quæ non audierunt.

† Matt. 2. a
Ioh. 7. f

Disceptat dominus cum ingratis, sua illis exprobrans beneficia: quæ expetat sacrificia insinuat, & ob impietates populum grauitè affligit.

VI.

a. Quasi diceret: Hæc enim debetis audire, quia dominus audiendus est. Psal. 24. Audiam quid loquatur in me dominus deus. Albert. ibid.

b. Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, vt tantum de his iudices, quæ seruare debueras, quo magis reus sis, qui diuinis nō potueris stare beneficiis. Quid feci, inquit, tibi? tantum reum se constituit, & te iudicem. Aut quid contulisti tibi? Offensu vultus non abnuat crimē, si tu deo es cōstitutus autore. Amb. Apolog. David. cap. 10.

c. Et hoc totum patitur vt intelligant errorem suum, quod omnium gētiū multorumque populorum opprobria & peccata portauerint. Scio quosdam ad ecclesiā retulisse, quæ nos super hæresibus interpretati sumus. Hieron. ibid.

Vidite^a quæ dominus loquitur: Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam.² Audiāt montes iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur.^{b 3} Popule meus quid feci tibi? aut quid molestus fui tibi? Responde mihi: quia † eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruentiū liberaui te, & misi ante faciē tuam Moysen & Aaron, & Mariā. †⁴ Popule meus memeto quæso † quid cogitauerit cōtra te Balac rex Moab, & quid respōderit ei Balaam filius Beor de Settīm vsque ad Galgalam, vt cognosceres iustitias domini.⁵ Quid dignū offeram domino, curabo genu deo excelso? Nunquid offerā ei holocaustomata & vitulos anniculos? Nūquid placari potest dominus in milibus arietum, aut in multis milibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?⁸ Indicabo tibi o homo quid sit bonū, & quid dominus requirat à te: Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum deo tuo.⁹ Vox domini ad ciuitatem clamat, & salus erit timentibus nomen eius. Audite tribus. Et quis approbabit illud?¹⁰ Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena.¹¹ Nunquid iustificabo stateram impiam, & saccelli pondera dolosa? ¹² In quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum.¹³ Et ego ergo cœpi percutere te perditione, sup peccatis tuis. †¹⁴ Tu comedes, & nō faturaberis,

† Exod. 15. c

† Num. 22. a
† Et 23. b† Deut. 28. d
Haggæ. 1. b

saturaberis, & humiliatio tua in medio tui. Et apprehendes, & non saluabis: & quos saluaueris, in gladium dabo.¹⁵ Tu seminabis, & non metes: tu calcabis oliuam, & non vngêris oleo: & mustum, & nō bibes vinum.^{d 16} Et custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulasti in voluptatibus eorum, vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in sibilum: & opprobrium populi mei portabitis.

d. Amri pater fuit Achab, & impiissimus: & præcepta eius dicuntur opera eius, quæ populus sicut præcepta custodiebat. malorum enim magisterium facile discitur: sicut & Achab & Iezabel, quos facile populus est imitatus Albertus ibid.

Impiorum luget multitudinem, & piorum paucitatem, quoniam non in homine quamuis proximo, sed in solo deo confidendum, quibus firmitatem ecclesiæ promittit æternam.

VII.

† 16. q. fin. c. A
Ehæc diximus.

Næ † mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumnno racemos vindemiæ. Non est botrus ad comedendū: præcoces ficus desiderauit anima mea.² Perit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Omnes in sanguine insidiantur: vir fratrem suum ad mortem venatur.³ Malum manuum suarum dicunt bonum. Princeps postulat, & iudex in reddendo est. Et magnus locutus est desiderium animæ suæ, & conturbauerunt eam.⁴ Qui optimus in eis est, quasi paliurus: & qui reclusus, quasi spina de sepe. Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit. Nunc erit vastitas eorum.⁵ Nolite credere amico, & nolite confidere in duce. Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui,⁶ quia filius contumeliæ facit patri, & † filia cōsurget aduersus matrem suā, nurus aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius.⁷ Ego autem ad dominum aspiciam, expectabo deū saluatorem meū. Audiet me deus meus.^{a 8} Ne læteris inimica mea super me quia cecidi: cōsurgā. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea est.^{b 9} Iram domini portabo, quoniā peccaui ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudiciū meū. Et educet me in lucē, videbo iustitiam eius.¹⁰ Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est dominus deus tuus? Oculi mei videbunt eam. Nunc erit in cōculcatione vt lutū platearū.¹¹ Dies est vt ædificentur maceriæ tuæ. In die illa longe fiet lex.¹² In die illa & vsq; ad te veniet Assur, & vsq; ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis vsq; ad flumen, & ad mare de mari, & ad mōtem de monte.¹³ Et terra erit in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationum eorum.¹⁴ Pasce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes solos in saltu. In medio Carmeli pascetur Basan & Galaad, iuxta dies antiquos:¹⁵ secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti.^D Ostendam ei mirabilia.¹⁶ Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua. Ponēt manum super os: aures eorū surdæ erunt.¹⁷ Lingent puluerē sicut serpentes, velut reptilia terræ proturbabuntur de ædibus suis. Dominum deū nostrum desiderabunt, & timebunt te. †¹⁸ Quis deus similis tui, qui aufers iniquitatē, & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? Non immittet vltra furorem suum, quoniam volens misericordiam est.^{c 19} Reuertetur, & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.²⁰ Dabis veritatē Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis.

a. Nec immerito, quoniam lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet victoria. Et ideo dolemus magis cū audimus perisse hominē pro quo Christus mortuus est, qui nec in messe stipulam negligit. Ambro. de pœnit. lib. 2. c. 8.

b. Quicunque se peccasse animaduertit, illum imitari debent qui dixit: Iram domini portabo, quoniam peccaui ei. nec non viri suę praua studia emendare, & dignos poenitentia fructus edere, & verborum domini meminisse: Ecce sanus factus es iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Basil. Regul. fufius disputat. interro. 55.

c. Hoc certè admirabile, quod non solum ignoscit, sed etiam memoria sua pellit peccata, & tanquam in profundum in obliuionem tradit. Quemadmodum enim id quod in profundum maris abiicitur, penitus non extat: sic peccata nostra funditus obliuio obruet, præter factas cū patribus nostris pactiones. Theod. ibi.

PROLOGVS B. HIERONYMI IN Nahum Prophetam.

Nahum prophetam ante aduentum regis Assyriorum, qui populum Israël captiuum in suam regionē transtulerat, fuisse, Hebræorum traditio confirmat. Siquidem in fine huius electionis, prædicti regis aduentum idem propheta annuntiare monstratur. Sed cum inhabitatores Ninive, Iona interitum ciuitatis prædicante, ne diuina ira denuntiaturum interitum sustinerent, peccatorum & impietatis pœnitentiam egissent, accepta dei misericordia, grauioribus se criminibus implicuerunt. Qua de causa memoratus propheta spiritu sancto plenus, iudicium dei annuntians, ita locutus est: Deus zelans, & vlciscens dominus est, &c. Iam enim decem tribus ab Assyriis deductæ fuerant in captiuitatem sub Ezechia rege Iuda, sub quo etiam nunc in cōsolationē populi transmigrati, aduersus Ninuen visio cernitur, nec erat parua cōsolatio tam iis qui iā

Assyriis seruibant, quàm reliquis qui sub Ezechia de tribu Iuda & Benjamin ab eisdem hostibus obsidebantur, ut audirent Assyrios quoque in Chaldaeis esse capiendos, sicut in sequentibus libri huius demonstrabitur. Sciendum autem est quod Ninive in nostra lingua de Hebraeo speciosam sonat. Speciosus autem, hic mundus dicitur, unde & apud Græcos κέσμος ab ornatu nomē accepit: ut quod nunc aduersum Niniven dicitur, de mūdo figuraliter prædicari sentiamus. Quam ob causam & assumptio quam septuaginta interpretantur λήμμα, & Aquila ἀρμα interpretatus est, apud Hebræos Massa ponitur, id est graue onus: eo quod eam aduersus quam videtur, premat, nec sinat eleuare ceruicem. Simulque hoc attendendū, quod hæc ipsa vel assumptio, vel onus, vel pondus propheta, visio sit. Non enim loquitur Propheta in ἐκείνῃ, ut Montanus & Prisca Maximillaque delirant, sed quod prophetat, liber est visionis intelligentis vniuersa quæ loquitur: & pondus hostium facientis suo populo visionem. De consummatione itaque mundi secundum ἀναγνώσκω, o Paula & Eustochium, in consolationem sanctorum prophetia textitur: ut quæcunque in mundo vident, quasi prætereuntia & caduca contemnunt, & præparent se ad iudicii diem, ubi ultor aduersum veros Assyrios affuturus est dominus.

INCIPIT ARGUMENTVM.

Nahum consolator orbis interpretatur. Increpat ciuitatem sanguinum, & post euersionem illius loquitur: Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem.

VITA NAHVN.

Nahum propheta natus in Elcesi trans Iordanem fluium, versus Begabar, de tribu Simeon, hic est propheta ille qui post Ionam ostentum dedit super Niniven, quod ab aquis dulcibus igneque terreno olim vastaretur: id quod tandem factum est. Quippe eam terre motu, igne undique ambiente, mox etiam aqua de eremo superueniens sublimiores etiam omnes orbis locos seu partes occupauit. Expirauit vero Nahum in pace, & in Begabar sepultus est. Epiphanius de vita prophetarum.

Prophetia Nahum.

Vltio domini in Niniven & Assyrios, & miseratio super Iudeorum captiuitatem, & confusio super Sennacherib captiuantem. Cap. I.

a. Cū enim ad prædicationem Ionæ Niniuæ ad tempus penitusissent, post aliquantulum temporis ad vocem redierunt, idcirco per Nahum prædicit eos spiritus sanctus perituros. Dionys. ibid.

b. Cum quidam eum solum Iudeorum deum esse opinaretur, non abs re prophetia docet mores & colles, & omnem terram vnam cum ipsis incolentibus solo nutu dei concuti posse. Theodo. ibi. c. Diluuium vocat generalem tribulationem, qua rex Assyriorum afflixit omnes gentes. Albertus ibi. d. Hebr. non vindicabit bis in idipsum in tribulatione, Græc. i. quod tu in te seuerus agnoscis, ego propitius ignoscā: quod tu tristis accusas, ego lætus absoluiam, quod tu recordaris in publicum, ego obliuiscar in æternum: & quia per penitentiam tuā preuenisti sententiam meam, recondam gladium meum, ac me tibi ad remunerationem temporis referuabo. Euseb. Emis. de peni. Niniu. Hom.

Nus^a Ninive: Liber visionis Nahū Elcesai:†² Deus æmulator & vlciscens dominus, vlciscēs dominus & habens furorem, vlciscens dominus in hostes suos, & irascēs ipse inimicis suis.³ Dominus patiens & magnus fortitudine, & mūdans nō faciet innocentē. Dominus in tempestate & turbine viæ eius, & nebulae puluis pedū eius.⁴ Increpans mare, & exiccans illud, & omnia flumina ad desertum deducēs. Infirmitus est Basan & Carmelus, & flos Libani elanguit.^b Montes cōmoti sunt ab eo, & colles desolati sunt. Et contremuit terra à facie eius, & orbis & omnes habitātes in eo.

⁶ Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est ut ignis, & petre dissolutæ sunt ab eo.⁷ Bonus dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se.⁸ Et in diluuiio prætereunte consummationem faciet loci eius: & inimicos eius persequetur tenebræ.⁹ Quid cogitatis contra dominum? Consummationē ipse faciet.†^d Non consurget duplex tribulatio, quia sicut spinæ se inuicem cōplectuntur, sic conuiuium eorum pariter potantiniū malitiā, mente pertractans præuaricationem.¹² Hæc dicit dominus: Si perfecti fuerint, & ita plures, sic quoque attondentur, & pertransibit. Affixi te, & non affligā te vltiā.¹³ Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula tua dirumpam. Et præ-

A Anno ante Christum. 773. Anno mūdi. 3184. † Dep. di. i. c. Nahum.

B Isa. 51. b. Rom. 10. c.

† 24. q. 5. c. 2. Quid ergo. De po. d. 3. c. Sunt plures. & c. Quarar hic aliquis. 81. distin. c. Presbyter. 13. q. 2. cap. Questu est De po. n. c. Felicitas. in. 6.

¹⁴ Et præcipiet super te dominus: Nō seminabitur ex nomine tuo amplius. De domo dei tui interficiam. Sculptile & conflatile ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. [†] ¹⁵ Ecce super montes pedes euangelizantis, & annuntiantis pacem. Celebra Iuda festiuitates tuas, & ^c redde vota tua, quia non adiiciet vltra vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit.

† Isa. 37. a. &
52. b
Rom. 10. c

e. Votum cum à deo acceptum est, lege in posterū facit per auctoritatem acceptoris. Exinde enim faciendum mandauit, qui factum comprobauit. Tertu. contra Psychicos.

Obsidio Ninive, & eius à Chaldeis depopulatio, atque superbia eius deiectio.

II.

A Scendit qui dispergat coram te, qui custodiat obsidionem. ^a Contemplare viam, conforta lumbos, roborata virtutem valde: ² Quia reddidit dominus superbiam Iacob, sicut superbiam Israel. Quia vastatores dissipauerunt eos, & propagines eorum corruperunt. ³ Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in cocineis. Igneæ habenæ currus in die præparationis eius, & agitadores eius consopiti sunt. ⁴ In itineribus conturbati sunt, quadrigæ collisæ sunt in plateis. Aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia. ⁵ Recordabitur fortium suorum, ruent in itineribus suis. Velociter ascendēt muros eius, & præparabitur vmbraculū. ⁶ Portæ fluiuiorum apertæ sunt, & templū ad solum dirutum. ⁷ Et miles captiuus abductus est, & ancillæ eius minabantur gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis. ⁸ Et Ninive quasi piscina aquarum aquæ eius, ipsi vero fugerunt. State, state, & nō est qui reuertatur. ⁹ Diripite argentum, diripite aurum, & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus. ¹⁰ Dissipata est & scissa & dilacerata, & cor tabescēs, & dissolutio geniculorum, & defectio in cunctis renibus, & facies omnium eorū sicut nigredo ollæ. [†] ¹¹ Vbi est habitaculū leonum, & pascua catulorum leonum? Ad quam diuit leo vt ingrederetur illuc, catulus leonis, & non est qui exterreat. ¹² Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leonem suis. Et impleuit præda spelūcas suas, & cubile suum rapina. ¹³ Ecce ego ad te, ^b dicit dominus exercituum, & succendam vsq; ad fumum quadrigas tuas, & leunculos tuos comedet gladius. Et exterminabo de terra prædam tuam, & non audietur vltra vox nuntiorum tuorum.

† Isa. 13. b

a. Hoc non, vt quidam dicunt, ad Assyrium loquitur, sed adhuc ad Iudæa verba facit, & iubet eum contemplari vias, & nuntios expectare, & ab illis allatos bonos nuntios suscipere, & proprii seruituti robur recipere. Theod. ibi.

b. Cuius infinita est potentia, & immutabilia sunt verba, qui determinat quid faciendum sit per exercitum bonorum angelorum & malorum. Albert. ibi.

Ninive vrbs sanguinum vastabitur sub nomine adulteræ, & populus eius occidetur.

III.

† Ezech. 24. b A
Habac. 2. c

V ^a [†] ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena. Non recedet à te rapina. ² Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ feruentis, & equitis ascendentis, ³ & micantis gladij, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruine, nec est finis cadauerum. Et corruent in corporibus suis. ⁴ Propter multitudinem fornicationū meretricis speciosa & grata, & habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, & familias in maleficiis suis: [†] ⁵ Ecce ego ad te, dicit dominus exercituum, & reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam in gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. ⁶ Et proiiciam super te abominationes, & contumeliis te afficiam, & ponam te in exemplum. ⁷ Et erit: omnis qui viderit te, resiliet à te, & dicet: Vastata est Ninive. Quis commouebit super te caput? Vnde quæram consolatorem tibi? ⁸ Nunquid melior es ^b Alexandria populorum, quæ habitat in fluminibus? Aquæ in circuitu eius, cuius diuitiæ mare, aquæ muri eius. ⁹ Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus, & nō est finis. Aphrica & Libyes fuerunt in auxilio tuo: ¹⁰ sed & ipsa in trāsmigratione ducta est in captiuitatem. Paruuli eius elisi sunt in capite omnium viarum, & super inclytos eius miserunt sortem, & omnes optimates eius confixi sunt in cōpedibus. ¹¹ Et tu ergo inebriaberis, & eris despecta, & quæres tu auxiliū ab inimico. ¹² Omnes munitiones tuæ sicut ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint, cadent in os comedentis. ¹³ Ecce populus tuus, mulieres in medio tui. Inimicis tuis ad apertionem pandentur portæ terræ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos. ¹⁴ Aquam propter obsidionē hauri tibi, extrue munitiones tuas. Intra in lutum & calca, subigens tene laterem. ¹⁵ Ibi comedet te ignis: peribis gladio: deuorabit te vt bruchus. Congregare ergo vt bruchus, multiplicare vt

† Isa. 47. c

a. Describitur potētia Ninive, & sub lamentatione crudelitatis arguitur: Vt ciuitas sanguinum, in qua nulla veritas, sed omne mendacium, plena rapina, & laceratione prædarum. Vox flagelli crudelis semper & sauietis imperij, & vox impetus rotæ. Hiero. ibi.

b. Alexandria ciuitas magna Aegypti sic dicta, plurimum populosa, quæ olim vocabatur No, sed cum à Chaldeis destructam diu postmodum reedificasset Alexander magnus, nominauit eā Alexandriam: quæ sita est inter flumina. Est enim inter Nilū ex vna parte, & mare ex altera, & lacum Mareoticum. Dionys. libid.

locusta.¹⁶ Plures fecisti negotiationes tuas, quàm stellæ sint cœli. Bruchus expansus est, & auolauit.¹⁷ Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarū, quæ cōsidunt in sepibus in die frigoris. Sol ortus est, & auolauerūt, & non est cognitus locus earum vbi fuerint.¹⁸ Dormitauerunt pastores tui rex Assur, sepeliētur principes tui. Latitauit populus tuus in montibus, & non est qui congreget. Non est obscura contritio tua: pessima est plaga tua.¹⁹ Omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te: quia super quem non transiit malitia tua semper?

Depo. d. 4.
c. Nahum.

PROLOGVS IN HABACVC PROPHE TAM.

atuor propheta in duodecim Prophetarum volumine cōtinentur è quibus tres in principio *ἡμῶν*, id est pondus, titulum habent, Nahum, Habacuc, & Malachias. Porro Zacharias in medio & circa finem duos huiusmodi ponit titulos: ex quibus unus est, Onus verbi domini in terra Adrach, & Damasci requiei eius, alter in fine, Onus verbi domini super Israel. De Nahum, orationibus tuis iam liber editus est: de Zacharia & Malachia, si vita comes fuerit, differetur. Nunc Habacuc habemus in manibus, qui vel ex eo quod amabilis domini est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen & luctam, & (ut ita dicā) amplexum cū deo cōgreditur, amplexantis, id est luctātis, sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est deum ad disceptationem iustitiæ prouocare, & dicere ei: Cur in rebus humanis, & mundi istius pōpa, tanta rerū versatur iniquitas? Vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem videre? Lacerata est lex, & non peruenit vsque ad finem iudicium. Quia impius praeualeat aduersus iustū, ideo egreditur iudicium peruersum. Vides quod temeraria vox sit, & quodammodo blasphemantis, creatorem suum ad iudicium prouocare, & vas fragile aduersus figulum, cur tale vel tale factum sit, disputare. Necnon & hoc animaduertendum, quod assumptio vel pondus, quæ grauiam tam esse diximus, propheta visio est, & aduersum Montani dogma peruersum, intelligit quod videt, nec ut amens loquitur, nec more insanientium fœminarum dat sine mente sonum. Vnde & Apostolus iubet, ut si prophetantibus aliis aliq̃ fuerit reuelatum, taceant qui prius loquebantur. Et statim: Non est, inquit, dissensionis deus, sed pacis. Ex quo intelligitur, cum quis voluntate reticet, & aliq̃ locum dat ad loquendum, posse & loqui & tacere cū velit: qui autem in ecstasi, id est inuitus loquitur, nec tacere nec loqui in sua potestate habet. Illud quoque disce, quia semel à me violenter exigo, ut quasi gradus quosdam & scalas ad altiora nitenti, historiam tibi interpreter, prophetiā esse cōtra Babylonem & Nabuchodonosor regē Chaldaeorum: ut quomodo prior propheta Nahum quem Habacuc sequitur, vaticinium habuit contra Niniuem & Assyrios, qui vastauerunt decem tribus quæ vocantur Israel, ita Habacuc prophetiam habeat aduersus Babylonem & Nabuchodonosor, à quibus Iudas & Ierusalem templumque subuersa sunt. Et ut scias eo tempore fuisse Habacuc, quo iam duæ tribus quæ vocabantur Iuda, ductæ erant in captiuitatem, Daniel docere te potuit: ad quem in lacum leonum Habacuc cum prandio mittitur, quanquam apud Hebræos hæc ipsa nō legatur historia. Igitur siue quis recipiat scripturam illam, siue non recipiat, utrunque pro nobis est. Aut enim recipit, & iam post factam rem liber Habacuc textitur: aut nō recipit, et quasi propheta scribit quæ ventura cognoscit. Interim secundum literam causatur aduersus deum propheta, cur Nabuchodonosor templum dei vastet et Iudam, cur Ierusalem quondam vrbs domini destruat: quare clamet populus, & non audiatur: vociferetur ad dominum oppressus à Chaldaeis, et non saluetur, quare etiā ipse propheta vel populus ex cuius persona loquitur, ad hoc vixerit, et hucusque perductus sit, ut iniquitatē hostium et suū videat laborem, cur iniustitia praeualeat aduersus se, & hoc dicit præ mentis angustia, sciens aurum in igne conflare, et tres pueros de camino puriores exisse quàm intrauerant. Sed & hoc generaliter accipere possumus, quod ex persona humana impatientie loquatur, ut in querulā vocem et plenam doloris erumpat, dicens: Quare respicis contemptores, & taces conculcante impio iustiorē se? Hæc autem loquuntur nescientes iudicia dei inuestigabilia, & profundū diuinitarū sapientiæ et scientiæ eius, quod non ita videat deus ut videt homo. homo tātum præsentia respicit, deus futura & aeterna cognoscit. Et quomodo si egrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, et dicat ad medicum: Vim patior, crucior, vror, exanimor, usquequo medice clamabo &

non

non exaudies? & respondeat ei sapientissimus & clementissimus medicus: Scio quo tempore debeam quod postulas dare: non misereor modo, quia misericordia ista, crudelitas est, & voluntas tua contra te petit. Ita & deus noster sciens clementie sue pondera atque mensuras, interdum non exaudiat clamantem, ut eum comprobet, & magis cum prouocet ad rogandum, & quasi igne excoctum iustiorē & puriorem faciat, quod intelligens Apostolus, secundum id quod misericordiam est consecutus à domino, ait: Sed non deficimus, & benedicimus deum in omni tempore, & scit quia qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit: & gloriatur in labore & dolore, & cum Ieremia dicit: Tribulationem & miseriam inuocabo: ut quomodo alius inuocat deum, sic sanctus vir & bellator inuictus ad exercendum se & probandum, tribulationem & miseriam inuenire desiderat.

VITA HABACVC.

Habacuc de tribu Simeonis, in agro Bethacat ortus est. Cum ante expugnationem prospicere captiuitatem Ierosolymæ, tam super ciuitatem quam super populum maxime luerentur ad propria, & reliquie Iudæorum fugerent in Ægyptum. Vnde reuersus parans messoribus translatus in Babylonem prandium tulit Danieli in lacum leonum. Hic de aduentu domini non pauca vaticinatus est: atque ante biennium quam populus à Babylone rediisset, in agro suo Sabarta vita decessit. Ex Epiphanio & Isidoro de vita & morte sanctorum.

Prophetia Habacuc.

Conqueruntur sancti, cur iustos mali persequantur, unde Assyrios in Iudæos armat dominus, sed eos tandem affligit. Cap. I.

Anno ante
Christum.
707. Anno
mudi 3255.

† Hier. 12. 2

† Acto. 13. 6

Nus quod vidit Habacuc Propheta. ² Vsq̃ue quo domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? ³ Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem, videre prædam & iniustitiam contra me? [†] Quare respicis contemptores & taces, conculcante impio iustiorē se? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia nō habentia ducem. Et factum est iudicium: & contradictio potentior. ⁴ Propter hoc ^a lacerata est lex, & nō peruenit vsque ad finem iudicium. Quia impius præualeat aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. [†] ⁵ Aspice in gentibus, & videte & admiramini, & obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cum narrabitur: ⁶ Quia ecce ego suscitabo Chaldæos gentem amaram & velocem, ambulantem super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua. ⁷ Horribilis & terribilis est: ex semetipsa iudicium & onus eius egredietur. ⁸ Leuiiores pardis equi eius, & velociore lupis vespertinis, & diffundentur equites eius. Equites nanque eius de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum. ⁹ Omnes ad prædam venient, facies eorum ventus vrens. Et congregabit quasi atre-
nam captiuitatem, ¹⁰ & ipse de regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. Ipse super omnem munitionem ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eam. ¹¹ Tunc mutabitur spiritus, & pertransibit & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. ¹² Nunquid non tu à principio domine deus meus, sancte meus, & non moriemur? Domine in iudicium posuisti eum, & fortem ut corripere, fundasti eum. ^b ¹³ Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris. Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorē se? ¹⁴ Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. ¹⁵ Totū in hamo subleuauit, traxit illud in sagena sua, & congregauit in rete suam. Super hoc læ-

a. Communis ad deum quæ rela sanctorū est, quare cōtra eos iudiciū fiat, & innoxii in persecutionibus sanguinem fundant: ac si quando ante tribunal steterint iudicium seculariū, iudex acceptis muneribus condēnet infontem & reum liberet. Quod quidem non solum de iudiciis seculi, sed interdum de ecclesiariū quoq; principibus dici potest, quod propter munera lacerent legem, & non perducāt vsq; ad finē iudiciū, & impius præualeat aduersus iustum, & magis in iudicio peccatū diuitis, quam pauperis veritas defendatur. Hiero. ibi.
b. Vbi dicit Psal. Vultus autem domini super facientes mala, non prætereunda loci nascitur quæstionis, sicut in eo quod Salomō dicit. Prou. 15. a. In omni loco oculi domini contemplantur bonos & malos, & propheta dicit ad dominum: Mundi sunt oculi tui ne videas malum? Quodammodo videt omnia deus, & quodammodo quidam nō videt deus, sicut quodammodo vbique totus est, & quodammodo alicubi non est, non quia substantialiter alicubi deest. Per potentiam enī quæ cuncta deus implet & continet, per ipsam videt omnia. Per gratiam vero illud videre dicitur, quod ipse largitur, & quod in suis fidelibus operatur. Fulgen. ad Trasimundū regem. lib. 3.

tabitur & exultabit,¹⁶ propterea immolabit fagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus.¹⁷ Propter hoc ergo expandit fagenam suam, & semper interficere gentes non cessat.

Superbia impios vertit, auaritia confundit auaros, ebrietas adducit ignominiam, & idololatria exilium.

II.

a. Etiam hoc loco palam est qui venit de quo propheta loquuntur, veterum canit. Sed quis tade is sit, nisi qui supra innouit in illis verbis Benedictus qui venit in nomine domini. Euseb. de demonstra. li. 6. ca. 14.
b. Ille à via veritatis aberrauerit, qui fidem, spem & charitatem perdidit, quæ sapientia derelinquit quoniam indignus sua in habitatione indicabitur: sicut per prophetam dominus ait: Iustus autem meus ex fide mea viuit, &c. Raba. in 4. ca. Eccl. Eius ergo dei erit fides in qua viuet iustus, cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide vero benedictio, utrumque habes propositum apud creatorem Deut. 11. d. Ecce posui ante te maledictionem & benedictionem. Tertu. aduer. Marcio. li. 5.

c. Lamentis certe & luctibus dignus es, qui ex iniustis cædibus regnum tuum auxeris, & non intellexeris quod deus omnipotens abs te receperat rationes vite inique transactæ. Theod. ibi.

d. Idola quidem muta & surda existunt, & vniuersis viribus destituta noster vero dominus tanquam templum quoddam cælum habet, atque in terris etiam sibi consecratum locum habet Ierusalem: quare equum & iumentum est, ut ab omnibus creaturis summa religione obseruetur. Theo. ibi.

SVper custodiam meam stabo, & figam gradum super munitione.² Et contēplabor ut videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentem me. Et respondit mihi dominus, & dixit:^a Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum.³ Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.⁴ Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem in fide sua viuet.⁵ Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, & non decorabitur. Qui dilatauit quasi infernus animam suam, & ipse quasi mors, & non adimpletur. Et congregauit ad se omnes gentes, & coaceruauit ad se omnes populos.⁶ Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam ænigmatum eius? Et dicetur: Vex ei qui multiplicat non sua. Viquequo & aggrauat contra se deum lutum?⁷ Nunquid non repente consurgent qui mordeant te? Et suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis.⁸ Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter sanguinem hominis, & iniquitatem terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea.⁹ Vex qui congregat auaritiam malam domui suæ, ut sit in excelsis nidus eius, & liberari se putat de manu mali.¹⁰ Cogitasti confusionem domui tuæ, cōscidisti populos multos, & peccauit anima tua.¹¹ Quia lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est, respondebit.¹² Vex qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat urbem in iniquitate.¹³ Nunquid non hæc sunt à dño exercituum? Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuum, & deficient.¹⁴ Quia replebitur terra, ut cognoscant gloriam domini, quasi aquæ operientes mare.¹⁵ Vex qui potum dat amico suo mittens fel suum, & inebriās, ut aspiciat nuditatem eius.¹⁶ Repletus est ignominia pro gloria. Bibe tu quoque, & consopire. Circundabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominie super gloriam tuam.¹⁷ Quia iniquitas Libani operiet te, & vastitas animalium deterrebit eos de sanguinibus hominis, & iniquitate terræ & ciuitatis, & omnium habitantium in ea.⁸ Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus, conflatile & imaginem falsam, quia sperauit in figmento fictor eius, ut faceret simulachra muta.¹⁹ Vex qui dicit ligno: Expergiscere, Surge, lapidi tacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in visceribus eius.²⁰ Dominus autem in templo sancto suo: sileat à facie eius omnis terra.

† Isa. 21. c.
† Isa. 21. a.
Ioh. 3. d.
Rom. 1. b.
Heb. 10. g.
Galat. 3. b.
24. q. 1. c.
Quæ dignior.
De p. di. 4.
c. In domo.
De fac. va.
c. ynico.

† Ezech. 24.
b. Nah. 3. a.

† Ps. 106.

Oratio Habacuc Prophete pro ignorantibus.

III.

a. Terruit me cum appropinquaret traditor Iudas, & immineret passionis hora, quod dixisti ad patrem: Pater si fieri potest, transcat à me calix iste. Et tristite te vique ad mortem præ nimia anxietate sanguineo sudore perfusus coram Apostolis es professus. Cypria. de passio. Christi.
b. Theman venit, ut patet. Deut. 33.
c. Sela, hoc est, Amen, vel in perpetuum. Per quæ verbum loci ipsius Bethleem, amoenitatemque designat. Chrysost.
d. Hoc est, Si volueris fulgurare contra Babylonios, sicut in preterito fecisti cum Moyse & Iosue, tunc proficientes ibunt Cyrus & Darius, sic concalcabis regnum Babyloniorum, & ipsos Babylonios conterēs. Albert. ibid.

Domine^a audiui auditionem tuam, & timui.² Domine, opus tuum in medio annorum viuifica illud. In medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordie recordaberis.³ Deus^b ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan^c Operuit cælos gloria eius, & laudis eius plena est terra.⁴ Splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius. Ibi abscondita est fortitudo eius:⁵ ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius:⁶ stetit & mensus est terram: Aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi. Incuruati sunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius.⁷ Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopie, turbabuntur pelles terræ Madian.⁸ Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio.⁹ Suscitans suscitabis arcum tuum, iuramenta tribubus quæ locutus es. Fluvios scindes terræ.¹⁰ Viderunt te, & doluerunt montes: gurges aquarum transiit. Dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas leuauit.¹¹ Sol & luna steterunt in habitaculo suo,

^C suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ. ¹² In fremitu conculcabis terram, & in furore obstupescies gentes. ¹³ Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impij, denudasti fundamentum eius usque ad collum semper. ¹⁴ Maledixisti sceptris eius, capiti bellatorum eius, venientibus ut turbo ad dispergendum me. Exultatio eorum sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito. ¹⁵ Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. ^D ¹⁶ Audiui & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea. Ingredietur putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Ut requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum accinctum nostrum. ¹⁷ Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis. Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum. Abscindetur de ouili pecus, & non erit armentum in præsepibus. ¹⁸ Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. ¹⁹ Deus dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum. Et super excelsa mea deducet me victor, in psalmis canentem.

PROLOGVS IN SOPHONIAM

Prophetam.

Radunt Hebræi, cuiuscunque propheta pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse. Vnde & Amos unus de duodecim prophetis, qui dixerat, Non sum propheta, nec filius propheta, sed pastor caprarum, vellicans Sycomoros, patris nomen in titulo non habet. Hoc si verum est, Sophonias propheta, nomine (ut ita dicam) prophetico, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, auum Godoliam, proauum Amariam, at auum Ezechiam. & talē quadrigam ipse velut extremus auriga compleuit. Nomen Sophoniæ alij speculam, alij arcanum domini translulerunt. Siue igitur specula, siue absconditum domini interpretetur, utrunque propheta conuenit. Dicitur enim ad Ezechielem: Fili hominis speculatore domui Israel te posui. Iste ergo propheta qui erat in specula & in sublimibus constitutus, & nouerat mysteria domini, filius erat Chusi, qui interpretatur humilitas. Habebat quoque auum Godoliam, qui dicitur magnitudo domini: & proauum Amariam, qui & ipse vertitur in sermonem domini: & at auum Ezechiam, qui sonat fortitudo domini. De fortitudine itaque domini natus est sermo domini, & de sermone domini nata est magnitudo domini, & de magnitudine domini nata est humilitas, ut cum peruenerit aliquis ad perfectum, dicat: Quia non sum dignus vocari Apostolus, & illud in Psalmis, Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Iosiam regem Iudæ, cuius temporibus Sophonias propheta fuisse inuenitur, deo præ omnibus regibus Iudæ placuisse, historia quarti libri Regum, & secundi Paralipomenon demonstrat. Iosias simulachra quæ pater suus Amôn, vel auus Manasses in templo dei collocauerat, deiecta comminuisse monstratur. In quibus etiam serpentem æneum à Moyse factum, quem errore inductus populus superstitione idolorum detentus admiserat. Idem custodisse pascha, & intermissis temporibus multis solus celebraſſe monstratur. Ideo deus per prophetam temporibus memorati regis quæ prouentura erant ostendens, gentibus quidem lectione comprehensis affuturum iudicium, populo verò Israel salutem, & ciuitati Ierusalem restorationem tunc temporis tribuendam, textu lectionis denunciavit.

VITA SOPHONIÆ.

Sophonias propheta de tribu Simeonis in agro Saraba ortus, & gloriosa maiorum suorum stirpe progenitus, de Ierosolyma prophetauit. Nempe quod multo foret satius si in longum latumque edificaretur. Super consummatione etiam gentium, necnon & super confusione impiorum, deque aduentu domini. Mortuus tandem in agro suo solitarius sepultus est. Ex Isidoro & Epiphanio de vita & morte sanctorum.

Prophetia Sophoniæ.

Seuerum domini in impios iudicium: unde Ierusalem propter idola, & mundus propter scelera venit iudicandus.

Cap. I.

a. Virtutem verbi reuelati notat. Verbum enim domini in facto plus est quam in dicto: & ad factum plus refertur, quam ad auditum. Aliter ibi.

b. Quia igitur populus poterat se excusare in regibus malis & dicere: Nos volumus deo seruire, sed prohibemur à regibus datur rex iustus, quo zelante zelum domini, & populo nihilominus in idolorum cultu perseuerante, iusta ira causa profertur à domino, & prophetat de euersione Ierusalem, de captiuitate Iude, & victoria Nabuchodonosor. Dixitq; dominus per prophetam: Nequaquam vltra tribuam poenitentiam, sed à facie terræ vniuersa consuma. Non homo, non iumentum, non volatile, non pisces maris remanebunt. Hiero. ibi.

c. Cum in diebus Iosie regis pij, punitionis iudicium constitueretur & exerceretur, & rex nulli obnoxius esset crimini, & illius filij qui in sceleribus versati fuissent, poenas dedissent eorum quæ admiserant, propterea non dixit: Vltiscar in regē, sed in principes. Theodo. ibid.

d. Sed neminem in ea vel qui mūdaretur, vel qui accēderetur, vel qui illuminaretur inuenit, ideo eam in tenebris dereliquit. Ambr. in pa. 118. Ser. 18.

e. Quid ergo facturi erunt qui vias deseruerunt rectas, & se implicauerunt iniquis operibus, quando iam iudicij aderit tempus, & nullus datur locus poenitentiae, quādo iuxta Sophoniam dies domini magnus veniet, dies iræ, dies tribulationis, &c. Raba. in 3. c. Eccle.

f. Quid enim per ciuitates munitas exprimitur nisi suspēctæ mētēs, & fallaci tempore defensione circumdatæ: quæ quoties earum culpa corripitur, veritatis ad se iacula non admittunt. Gre. 3. par. admonitio. 13.

Verbum domini quod^a factum est ad Sophoniam filium Chusi, filij Godolia, filij Amarie, filij Ezechia, in diebus Iosia filij Amon regis Iudas. ^b ² Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit dominus. ³ Congregans hominem & pecus, congregans volatilia cœli, & pisces maris. Et ruinæ impiorum erunt, & disperdam homines à facie terræ, dicit dñs. ⁴ Et extendam manum meam super Iudam, & super omnes habitates Ierusalem: & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina adituorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & iurant in domino, & iurant in Melchom⁶ & qui auertuntur de post tergum domini, & qui non quæsiunt dominum, nec inuestigauerunt eum. ⁷ Silete à facie domini dei, quia iuxta est dies domini, quia preparauit dominus hostiam, sanctificauit vocatos suos. ⁸ Et erit in die hostiæ domini, visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt ueste peregrina. ⁹ Et visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum domini dei sui iniquitate & dolo. ¹⁰ Et erit in die illa, dicit dominus, vox clamoris à porta piscium, & ululatus à secunda, & contritio magna à collibus. ¹¹ Ululate habitatores pilæ. Conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt omnes inuoluti argento. ¹² Et erit, in tempore illo^d scrutabor Ierusalem in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis, qui dicunt in cordibus suis: Non faciet bene dñs, & non faciet male. ¹³ Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum. [†] Et edificabunt domos, & non habitabunt: & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum. ¹⁴ Iuxta est dies domini magnus, iuxta est, & velox nimis. Vox diei domini amara: tribulabitur ibi fortis. ^{†15} Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustie, dies calamitatis & miserie, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, ¹⁶ dies tubæ & clangoris super ciuitates^f munitas, & super angulos excelsos. ¹⁷ Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. ¹⁸ Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ domini. [†] In igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.

A Anno. ante Christum. 645. Anno mundi 3117.

† Amos. 5. e.

D † Iere. 30. b
Ioel. 2. c
Amos. 5. c.

† Ezech. 7. f
† Infr. 3. b

Omnes gentes terræ sanctæ ad resipiscentiam vocat, inuehitur tamen in Philisteos, Moabitas, Ammonitas, Ethiopes, & Assyrios. II.

Veni, congregamini gens non amabilis, ² priusquam pariat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris domini, antequam veniat super vos ira indignationis domini. ³ Quærite dominum omnes mansueti terræ, qui iudicium eius estis operati. Quærite iustum, quærite mansuetum, si quo modo abscondamini in die furoris domini: ⁴ Quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertum. Azotum in meridie eiicient, & Accaron eradicabitur. ⁵ Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. Verbum domini super vos Chanaan terra Philistinorum, & disperdam te, ita vt non sit inhabitator. ⁶ Et erit funiculus maris requies pastorum, & caulæ pecorum. ⁷ Et erit funiculus eius, qui remanserit de domo Iuda. Ibi pascentur, in domibus Ascalonis ad vesperam requiescēt. ⁸ Quia visitabit eos dñs deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. ⁹ Audiui opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum: ⁹ propterea viuo ego, dicit dñs exercituum deus Israel: Quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorra, siccitas spinarum, & acerui salis, & desertum vsque in æternum. Reliquiæ populi mei diripient illos residui gentis meæ possidebunt illos. ¹⁰ Hoc enim eis eueniet pro superbia sua, qua blasphemauerunt & magnificati sunt super populum domini exercituum. ¹¹ Horribilis dominus super eos, & attenuabit omnes deos terræ. Et adorabunt eum viri de loco suo, omnes

a. Interrogemus ergo Iudeos quare has potissimum gentes Moab, filios Ammon, & Aegyptum, & Philistinum, & Idumeam, deus puniat, & nō totum orbem, in quo Iudei longē latēq; dispersi sunt? Si enim Moab meret corripit Iudeis insultans, & filij Ammon, & reliquæ gentes in circuitu, quare Gallia non corripitur? quare Britannia in cōminatione non ponit Hispania à penna aliena sunt: quā ob causam de Italia nihil dicitur de Africa cur tacetur? Et vt semel dicam, cum totus orbis Iudeos captiuos teneat, quid solē gentes tantū cōmiserit flagitij, quæ in circuitu eius sunt, vt solē potissimum nominatur? Hæc cōtra Iudeos, & generale in omnibus prophetis vbi cūque aduersum gentes aliqua prophetia dicitur, explanatio. Hiero. ibi.

†Hag. 2. 4. c.

D omnes insulae gentium. ¹² Sed & vos Æthiopes interfecti gladio meo eritis. ¹³ Et extendet manum suam super aquilonem, & perdet Assur. Et ponet speciosam in solitudine & in inuium, & quasi desertum. ^{†14} Et accubabunt in medio eius greges, omnes bestiae gentium: & onocrotalus & hericius in liminibus eius morabuntur. Vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius. ^{b 15} Hæc est ciuitas gloriosa habitans in confidentia, quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius. Quomodo facta est in desertum, cubile bestiae? Omnis qui transit per eam sibilabit, & mouebit manum suam.

b. Propheta diuinæ iustitiæ se conformans, & zelo iustitiæ percuncti ciuitati Ninive insultans, subiūgit: Hæc est ciuitas cuius populus de sua fortitudine & urbis firmitate nimis præsumpsit, quare deserta manebit patula ruinam. Dio. ibid.

Increpat dominus Ierusalem, duces eius, principes, iudices & sacerdotes, quod ad prophetarum vocem non pœnituerint.

III.

†Ezec. 22. f
Mich. 3. d.
†81. dist. ca.
Oportet. &
1. q. 1. c. Sa-
cerdotes.

A ¹⁶ **V**æa prouocatrix & redempta ciuitas, columba. ² Non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam. In domino non est confisa, ad deum suum non appropinquauit. ^{†3} Principes eius in medio eius quasi leones rugientes. Iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane. ⁴ Prophetæ eius vesani, viri infideles. [†] Sacerdotes eius polluerunt sanctum, iniuste egerunt contra legem. ⁵ Dominus iustus in medio eius, non faciet iniquitatem. Mane mane iudicium suum dabit in lucem, & non abscondetur. Nesciuit autem iniquus confusionem. ⁶ Disperdidi gentes, & dissipati sunt anguli earum. Desertas feci vias eorum, dum non est qui transeat. Desolatae sunt ciuitates eorum, non remanente viro neque villo habitatore. ⁷ Dixi: Attamen timebis me, suscipies disciplinam. Et non peribit habitaculum eius, propter omnia in quibus visitaui eam. Veruntamen diluculo surgentes, corruerunt omnes cogitationes suas. ^{b 8} Quapropter expecta me, dicit dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia iudicium meum ut congregem gentes, & colligam regna. Et effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei. [†] In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. ⁹ Quia tunc reddam populis labium electum, ut inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno. ¹⁰ Ultra flumina Æthiopiæ inde supplices mei filij disperforum meorum deferent munus mihi. ^{†11} In die illa non confunderis super cunctis adinventionibus tuis, quibus prauaricata es in me: quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbie tue, & non adicies exaltari amplius in monte sancto meo. ¹² Et derelinqua in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine domini. ¹³ Reliquie Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa. ¹⁴ Quoniam ipsi pascentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat. ¹⁵ Lauda filia Sion, iubila Israel. Latere & exulta in omni corde filia Ierusalem. ¹⁶ Abstulit dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos. Rex Israel dominus in medio tui, non timebis malum ultra. ¹⁷ In die illa dicetur Ierusalem: Noli timere Sion, non dissoluantur manus tue. ¹⁸ Dominus deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit. Gaudebit super te in latitia, filebit in dilectione tua, & exultabit super te in laude. ¹⁹ Nugas qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas super eis opprobrium. ²⁰ Ecce ego interficiam omnes qui affixerunt te in tempore illo, & saluabo claudicantem: & eam quæ eiecta fuerat congregabo. Et ponam eos in laudem & in nomen in omni terra confusionis eorum, ²¹ in tempore illo quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos. Dabo enim vos in nomen & in laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem vestram coram oculis vestris, dicit dominus.

a. Lamentis certe & lachrymis digna urbs, quæ cū diuitiis redundaret, præclara & percelebris fuit, quæ sepe à deo omnipotente salutem consecuta fuit, & spiritalibus donis distulxit. Aut enim hoc per columbanum prophetam designare arbitror, aut urbis ornatum & pulchritudinem. Etenim animal hoc formosum est. Theo. ibi.

b. Expectare nos iubet dominus, & futuræ ultionis diem forti patientia sustinere, qui & in Apocalypsi loquitur dicēs: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius, quia iam tempus in proximo est, ut & hi qui perseuerant nocere, noceant. Cyprya. de lapsis.

c. In his item relicturū sibi populum mansuetū & humilem dominus pollicetur est, non alium utique significans, quam eum qui de circumcisione in Christum ipsi sit crediturus. Et rursum eos qui reliqui fuerint ex Israel, solos saluos futuros, cū reliquarū gentiū vocacione, quam initio prophetiæ significauit. Euseb. de demonstrat. Euang. li. 2. artic. 52.

d. Hæc de primo aduentu intelligitur: sed Iudei fingunt se in fine habituros Ierusalem, & more pecorū herbis virentibus pascentes, & cunctis gentibus delictis, & sibi subiectis, non posse esse qui eos exterreat. Glo. ordi.

e. Et hoc synagoga quæ non claudicat, sed utroque truncata est pede, pollicetur sibi in aduentu Christi sui, quem sperat esse veturum, & putat omnes gentes interficiendas à domino, quæ affixerunt Israel, & saluandam synagogam. Hæc & multa alia sibi re promittit, & propterea non agitur penitentiam: & dum sperat incerta, perdit certam salutem. Hiero. ibid.

PROLOGVS IN HAGGÆVM Prophetam.

I Eremias propheta ob causam periurij Sedeciae regis (ut historia libri secundi Paralipomenon indicat) qui fidem promissam Nabuchodonosor regi Chaldaeorum non seruauerat, populum Israel refert cum memorato rege Ierusalem (expugnata Ierusalem) captiuum in Babylonem fuisse perductum. Sed cum memoratus populus multis temporibus idolis seruiendo, & effusione sanguinis innocentum se grauiter impiasset, volens deus generationem

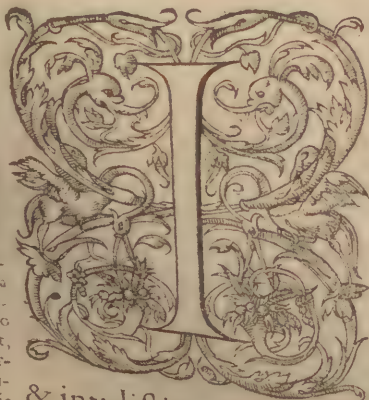
uniuersam eiusdem populi ob causas memoratas penitus deperire, septuaginta annorum captiuitate eundem populum in regno Chaldaeorum statuit sustinere, hac ratione, ut cōpleto numero annorum, nouus populus immunis à memoratis peccatis ad renouationē Ierusalem perueniret. Sexagesimo itaque secundo anno, regno Chaldaeorum subuerso, cui adhuc octo anni ad regnandum restabant (quod etiā sexta visio Danielis ostendit) cum propter causam sacrilegij quod in eadē visione continetur, fuisset extinctum: Darius qui Medis imperabat, ut septima visio Danielis ostendit, memoratorum regno successit. Cuius primo anno regni, ut decima visio Danielis manifestat, Daniel supputatis annis videns appropinquare tempus reuersionis quae per Ieremiam fuerat promissa, orans tam pro se quā pro populo, eandem promissionem à deo postulabat impleri. Cui per Gabrielem archangelum in eadem visione iuxta preces eiusdem, uniuersa esse completa deus dixit. Nam moriente supradictō Dario rege Medorum, & succedente in regno Cyro rege Persarū, promissione dei completa, per eundem Regem populum Israel in Ierusalem reductum historia libri secundi Paralipomenon, & initium Esdrae prophetae confirmant. Cūque à populo Israel & senioribus templum dei edificari cōpisset, mortuo Cyro rege, ac regnante Dario rege Persarum, qui memorato Cyro successerat, vicinae gentes ciuitatis Ierusalem (ut idem Esdras refert) restorationē templi & ciuitatis resistendo impedire cōperunt: qua ratione deterritus populus Israel, restorationem supradicti templi domini necdum iuxta promissionem concessam esse credebat: propter quod in secundo anno regni memorati Darij regis Persarum Haggæus propheta à deo missus ad Zorobabel, qui de tribu Iuda erat, qui potestatem regni suscepturus erat, & Iesum filiū Iosedech summum sacerdotem admonet, ut credant cōpleto numero annorum, tempus restorationis Ierusalem aduenisse, hoc etiam addito, ne incredulitatem populi uellent imitari, de quo deus dixit per eum: Populus hic dicit: Nondum uenit tempus ut reaedificetur domus dei. Omnia autem quae textu huius prophetiae continentur, reuersionem populi, reaedificationem templi, renouationem ciuitatis, obseruantiam sacerdotalem, & interitum regnorum gentium exterarum significant.

VITA HAGGÆI.

Haggæus natus in Babylonia, iuuenis admodum ex Babylone profectus est Ierosolymā, & ingenuē de reditu populi uaticinatus est: structuram templi ex bona parte conspexit. Hic primus omnium cecinit Alleluia. Ibidem igitur prope sacerdotes cum honore & gloria sepultus quiescit. Proinde etiam hodie psallimus Alleluia, qui hymnus Haggæi & Zachariae perhibetur. Ex Isidoro & Epiphanio de uita & morte sanctorum.

Prophetia Haggæi.

Incitantur principes & populus ad templi reaedificationem, quod illo neglecto propria curabant: unde Zorobabel & Iesus opus aggrediuntur. Cap. I.

N + a anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna a mensis, factum est verbum domini in manu Haggæi prophetae ad Zorobabel filium Salathiel, ducem Iuda, & ad Iesum filiū Iosedech sacerdotem magnum, dicens: ² Hæc ait dominus exercituum, dicens: Populus iste dicit: Nondum venit tempus domus domini ædificandæ. ³ Et factū est verbum domini in manu Haggæi prophetae, dicens: ⁴ Nunquid tempus vobis est^b ut habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? ⁵ Et nunc hæc dicit dominus exercituum: ⁶ Ponite corda uestra super vias uestras: ⁷ ^c Seminastis multū, comedistis, & non estis satiati. Bibistis, & non estis inebriati. O-lum pertusum. ⁸ Hæc dicit dominus exercituum: Ponite corda uestra super vias uestras. Ascendite

a. Ante captiuitatem tempora Regū atque Israel adscribebant propheta: post verò captiuitatem, q. Iudei sine regibus suis remanēse Perfarum regis mirabilis Haggæus tempus adscribit: ac verò non anni modò, sed mensis diei quoque meminit: volens non solum compendium demōstrare ædificationis, sed etiam benedictionis ab omnipotenti deo concessæ. Theod. ibi.

b. Quod si illius templi neglectus excitauit irā numinis, multo magis huius templi neglectus ad iracundiam prouocabit dominū. Chry. de Ianna & Samuel educ. c. Semināt multum, & parū colligit, qui de diuinis mādatis vel audiendo vel legendo multa cognoscit, sed pauca negligenter operando fructificare facit. Greg. super Ezech. homil. 10. d. In sacculo quippe pertuso vi se: ut quando pecunia mittitur, sed quando amittitur non videtur. Qui ergo quanta largiuntur aspiciunt, sed quanta rapiunt: non perpendunt, in pertuso sacculo mercedes mittunt, quia profecto has in spē suā fiducia inuientes cogerunt, sed non inuientes perdūt. Raba. in 34. Ecclesiastici.

Anno ante Christum. 520. Anno mudi 3442. 1. Esdr. 6. a

† Deut. 28. d. Mich. 6. d. De per. di. 3. c. De pertuso.

⁸ Ascendite in montē, portate ligna, & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorificabor, dicit dñs. ⁹ Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus. Et intulistis in domum, & exufflaui illud. Quam ob causam dicit dominus exercituum, quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisq; in domum suam, ¹⁰ propter hoc super vos prohibiti sunt cœli ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suū. ¹¹ Et vocaui siccitatem super terram & super montes, & super triticū & super vinum & super oleū, & quæcunq; profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnē laborem manuū. ¹² Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech sacerdos magnus, & omnes reliquæ populi vocē dei sui, & verba Haggæi propheta, sicut misit eum dñs deus eorum ad eos, & timuit^c populus à facie dñi. ¹³ Et dixit Haggæus nuncius domini de nunciis domini populo, dicens: Ego vobiscum sum, dicit dominus. ¹⁴ Et suscitauit deus spiritum Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo, & ingressi sunt, & faciebant opus in domo domini exercituum dei sui.

e. Hoc est, sola multitudo, quæ necdum in vnū & perfectum virum venerat, nec spiritui copulatus id esse meruit quod spiritus. Timuit autem populus à facie domini, sciēs quod facies domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Hier. ibid.

Maior gloria nouissima domus quàm prioris speratur propter Christi aduentum, qui sua presentia illam glorificabit actis & miraculis. II.

A ¹ N^a die vicesima & quarta mensis, in sexto mense, in anno secundo Darij regis ² in septimo mense, vicesima & prima mensis, factum est verbum domini in manu Haggæi propheta, dicens: Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedech sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens: ³ Quis in vobis est derelictus qui vidit domū istā in gloria sua prima? ⁴ Et quid vos videtis hanc nūc? Nunquid nō ita est, quasi nō sit in oculis vestris? ⁵ Et nūc confortare Zorobabel, dicit dominus, & confortare Iesu fili Iosedech sacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, dicit dñs exercituum, & facite (quoniam ego vobiscum sum, dicit dominus exercituum) ⁶ verbum quod pepigi vobiscum cū egredere mini de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum. Nolite timere, ⁷ quia hæc dicit dominus exercituum: ⁸ Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo cœlum & terram, & mare & aridam: ⁹ & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. Et implebo domum istā gloria, dicit dominus exercituum. ¹⁰ Meum est argentum, & meum est aurum, dicit dñs exercituum. ¹¹ Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus quàm primæ, dicit dñs exercituum. Et in loco isto dabo pacem, dicit dominus exercituum. ¹² In vicesima & quarta noni mensis in anno secundo Darij regis, factum est verbum domini ad Haggæum prophetam, dicens: ¹³ Hæc dicit dominus exercituum: Interroga sacerdotes legem, dicens: ¹⁴ Si tulerit homo carnem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? ¹⁵ Respondentes autem sacerdotes dixerunt: Non. ¹⁶ Et dixit Haggæus: Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. ¹⁷ Et respondit Haggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, dicit dominus, & sic omne opus manuum eorum: & omnia quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt. ¹⁸ Et nunc ponite corda vestra à die hac, & suprà antequam poneretur lapis super lapidem in templo domini, ¹⁹ cum accederetis ad aceruum viginti modiorum, & fierent decem, & intraretis ad torcular vt exprimeretis quinquaginta lagenas, & fiebant viginti: ²⁰ Percussi vos vento vrentis, & aurugine & grandine omnia opera manuum vestrarum, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit dominus. ²¹ Ponite corda vestra ex die ista, & in futurum, à die vicesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi domini, ²² ponite super cor vestrum, ²³ Nunquid iam semen in germine est? Et adhuc vinea & ficus & malogtanatum & lignum oliuæ non floruit. Ex die ista benedicam. ²⁴ Et factum est verbum domini secundò ad Haggæum in vicesima & quarta men-

r. Et nota quòd licet biblia cōmuniter hic incipiat capitulum, tamen secundum Hieronymū & glos. legendum est istud. cū sine præcedentis capituli, & sic pūstandū est: Et ingressi sunt, & faciebant opus in domo domini exercituum dei sui in die vicesima quarta mensis, in septimo mense, & postea incipit capitulum. In anno secundo Darij regis in septimo mense, &c. Albertus ibidem.

b. Quidam enim illorū qui primum templum viderāt, istis adhuc diebus vixerūt. Siquidem primo lib. Esdræ habetur quòd plures de sacerdotibus ac Levitis, & principes patrum, qui viderant templum primum, reuerunt visis fundamentis secundi Dionys. ibid.

c. In Christi aduentu cōmoti sunt celi & terra, propter varia & inaudita eius miracula: quæ cum virtute diuina & cœlesti fierent, ab hominibus terræ exaltabatur. Chrys. in 12. ca. Heb. ho. 32.

d. Cum plerique Iudæorū prophetis non crederēt templum posse instar prioris instaurari, Haggæus ex persona dei in hæc verba prorupit: Quid timetis? quid dubitatis? meum est argentum, meū aurum: nō habeo necesse aliud de mutatis ornare templum. Chrys. in 1. Cor. 13. ho. 34.

e. Ex hac die qua fundamenta iecistis, cum in præteritū vos sterilitate & fame & grandine & siccitate punierint, & nō fuerit qui ad me per has plagas reuerteretur è vobis: ponite ergo corda vestra in futurum & deinceps, & videte quia omnia vobis prospero cursu fluant. Hoc autem vobis eueniet: quia templū meū ædificare cœpistis. Iuxta quē sensum breuiter possumus dicere frustra aliquos munera offerre deo, & elemosynas atque oblationibus putare deum posse placari, cum ipsi in se non extruxerint templum spiritui sancto. Hiero. ibi.

† Hebr. 12. g

† 1. q. 1. c. Sic populus.

† Exod. 9. c. to. c.

sis, dicens: ²² Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens: Ego mouebo cœlum pariter & terram, ²³ & subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinē regni gentium: & subuertam quadrigam & ascensorem eius, & descendent equi & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui. ^{†24} In die illo, dicit dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, dicit dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit dominus exercituum.

† Eccl. 49. 6

PROLOGVS IN ZACHARIAM
Prophetam.

Anno secundo Darij regis Medorum, Haggæus & Zachariam prophetaſſe, lectiones eorum declarant. Sed hac de causa Haggæus Zachariæ in ordine prophetarum prælatuſ videtur, quòd eum duobus mensibus (vt prædictorum lectiones ostendunt) in prophetia præceſſiſſe inuenitur. Et ad reſtaurationem etiã templi præcepto domini populum animaffe, vt Eſdras refert, dicens: In ſecundo anno Darij regis Perſarũ prophetauerunt Haggæus & Zacharias filius. Adde propheta, ſuper Iudæos qui erant in Iudæa & in Ieruſalem, ſuper Iſrael in nomine dei ſuper eos. Tunc ſurrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ieſus filius Joſedech, & principes eius: inchoauerũtque ædificare domum dei, quæ eſt in Ieruſalem. Quibus cum adeſſent propheta, exhortatione ſua adiunxerunt eos, nam & populum Iſrael ab imitatione paternorum delictorum per ſuam admonitionem idem propheta cupiens reuocare, verbis lectione comprehenſiſ uſus eſt: Vidi nocte, & ecce vir aſcenderat ſuper equum rubeum, &c. Vidit propheta virum equo rubeo ſedentem, & ſtantem in medio myrteti umbroſi. Cuius viſionis hæc ſolutio eſt: Vir aſcendens equum rubeũ, licet angelus intelligatur, tamen quia prædicti coloris equũ cõſcendere viſus eſt, vindictã ſanguinis in eam gentem ſignificat aſſerendã, quæ populum Iſrael in captiuitatē redegerat. Nam & Iſaias Propheta per ruborem veſtimentorum, inter gentes vindictam cum ſanguine à deo proferendam demonſtrans, hiſ verbis uſus eſt, dicens: Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctiſ veſtibꝯ de Boſra? Stantẽ vero in medio myrteti umbroſi quòd dixit, letitiam populo aſſuturam per myrteti ſignificationẽ voluit designari. Eius ligni Moſeſ in Leuitico cũ faceret mentionẽ, ait: Accipietis die primo fructuſ ligni ſpecioſi, vt letitiam populi per bene olentis ligni & ſpecioſi umbraculum demonſtraret. Sed hanc viſionem quæ liberationem populi, & vindictam de aduerſariis futuram demonſtrat, ob hoc noctu propheta ſe vidiffe memorauit, quia populum Iſrael in prima liberatione de terra Ægypti noctu diſceſſiſſe conſtabat. Cuius exempli quia præſens populus aliquam partem in ſe retinere videbatur, liberatio eiꝯdem, ac redituſ captiuitatiſ de terra Chaldaeorum per noctem propheta eſt reuelata.

VITA EIVSDEM.

Zacharias propheta natus eſt Barachia à terra Chaldaeorum ſoluit, & inter proficiſcendum permulta populo vaticinatuſ eſt demonſtrationiſ cauſa, ſive ad oſtentationem. Plurima quoque designauit miracula. Hic eſt qui in os annuntiauit Joſedech: Nacetur ex te filiuſ, qui ſacriſ initiatuſ Ieroſolymis ſacrificabit domino. Hic etiam benedixit Salathiel in filio, dicens: Procreabit filiuſ, & indet illi nomen Zorobabel, &c. Deceſſit in vltima ſenectute in Iudæa, proximẽ cum Haggæo propheta inhumatuſ eſt. Epiphaniuſ de vita Prophetarum.

Prophetia Zachariæ.

Hortatur propheta populum ad reſipiſcentiam, ne patreſ ſuoſ prophetas perſequentes imitentur, pro quibꝯ promittitur Saluator, & in populoſ animaduerſio. Cap. I.

In menſe

Anno ante
Christum.
520.
Anno mū-
di, 3442.

† Malac. 3. a

† Isa. 21. c. 31.
c. 45. d
Iere. 3. e.
Ezech. 18. g
20. a. 33. c
† Hof. 14. a
Ioc. 2. d

N mense octauo, in anno secundo Darij regis, factum est
verbum domini ad Zachariam filiū Barachia filij^a Addo
Prophetam, dicēs:² Iratus est dominus super patres vestros
iracūdia.³ Et dices ad eos: Hæc dicit dominus exercituum:
†^b Conuertimini ad me, ait dominus exercituum: & con-
uertar ad vos, dicit dominus exercituum:⁴ ne sitis sicut patres
vestri, † ad quos clamabāt prophetæ priores, dicentes: Hæc
dicit dominus exercituum, † Conuertimini de viis vestris
malis, & de cogitationibus vestris pessimis: & non audie-
runt neque attenderunt ad me, dicit dominus:^c Patres ue-

a. Qui missus est ad Iero-
boā in Bethel, sub quo alta-
re diruptum est, & manus
regis aruit, rursusque ad
preces illius restituta est.
Hiero. ibi. qd difficile mihi
videtur, cū a tempore Iero-
boam ad hunc Zachariam
sint plus minus. 444. anni.
b. Sed quia conuerti ad eū
sine ipso nō possumus, ideo
quotidie cū propheta cla-
mamus: Conuerte nos de
salutaris noster. Greg. in. 7.
Psal. penit. Psal. 142.
c. Patres vestri idololatæ &
pseudopropheta quib⁹ cre-
diderunt, cū eos conforta-
rēt in malo, vbi sunt nunc?
q. d. in quanta miseria sunt?
Iere. 1. Propheta prophe-
tabant mendacium, & facer-
dotes applaudebant mani-
bus suis, & populus me⁹ di-
lexit talia. Nunquid viuunt
vita æterna? q. d. non, quin-
imo in æternum moriētur,
ita quod nunquam permo-
rientur. Alber. ibi.

†^b stri vbi sunt, & prophetæ? Nunquid in sempiternum viuent?⁶ Verū tamen verba mea
& legitima mea quæ mandauī seruis meis prophetis, nunquid non comprehenderūt
patres vestros? Et conuersi sunt, & dixerunt: Sicut cogitauit dominus exercituum fa-
cere nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras fecit nobis.
⁷ In die vicesima & quarta vndecimi mēsis Sabat, in anno secundo Darij, factum est
verbum domini ad Zachariam filium Barachia filij Addo prophetam, dicens:⁸ Vidi
per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta
quæ erant in profundo, & post eum equi rufi, varij, & albi. Et dixi: Qui sunt isti, do-
mine mi?^d Et dixit ad me angelus domini qui loquebatur in me: Ego ostendam ti-
bi quid sint hæc.¹⁰ Et respondit vir qui stabat inter myrteta, & dixit: Isti sunt quos
misit dominus vt perambulent terram.¹¹ Et responderunt angelo domini qui stabat
inter myrteta, & dixerunt: Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur, &
quiescit.¹² Et respondit angelus domini, & dixit: Domine exercituum, vsquequo tu
non misereberis Ierusalem, & vrbium Iuda, quibus iratus es? Iste iam septuagesimus
annus est.¹³ Et respondit dominus angelo qui loquebatur in me, verba bona, verba
consolatoria.¹⁴ Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: † Clama dicēs: Hæc di-
cit dominus exercituum: Zelatus sum Ierusalem & Sion zelo magno:¹⁵ & ira magna
ego irascor super gentes opulentas, quia ego iratus sum parum, ipsi vero adiuraue-
runt in malum.^f ¹⁶ Propterea hæc dicit dominus: Reuertar ad Ierusalem in miseri-
cordiis, & domus mea ædificabitur in ea, ait dominus exercituum, & perpendicularum
extendetur super Ierusalem.¹⁷ Adhuc clama dicens: Hæc dicit dominus exercituum,
Adhuc affluent ciuitates meæ bonis, & consolabitur adhuc dominus Sion, & eliget
adhuc Ierusalem. †¹⁸ Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua.¹⁹ Et di-
xi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc? Et dixit ad me: Hæc sunt cornua
quæ ventilauerunt Iudam & Israel & Ierusalem.²⁰ Et ostendit mihi dominus^g qua-
tuor fabros.²¹ Et dixi: Quid isti veniunt facere? qui ait dicens: Hæc sunt cornua quæ
ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo illorum leuaui caput suum. Et ve-
nerunt isti deterrere ea vt deiiciant cornua gētium quæ leuaauerunt cornu super ter-
ram Iuda, vt dispergerent eam.

† Infr. 8. a

† Infr. 2. a. 5.
4. 6. a

d. Ostendit quod angelus
qui ad ipsum verba facere
per corpoream speciē ex-
tra non esset. Gre. Moral. li.
28. c. 6.
e. Angelus etiam apud Za-
chariam a deo quærebat, di-
cens: domine exercituum
vsquequo non misereberis
Ierusalem? Et expectabat
quousq; verba consolato-
ria audiret. Hi omnes sicut
serui & creature medita-
tione indigentes verbi, ro-
gabant consilium patris ad
eo discere: filius vero cum
ipse sit verbum patris & vo-
luntas subsistens, doceri nō
quærit. Cyril. contra hære.
li. 5. ca. 3.
f. His bonis post sauisimæ
persecutionis incēdia, quæ
& a gētib⁹ & ab hæreticis
Arrianis ecclesiæ domini
pertulerunt, pace reddita
videmus domini ecclesias
affluere, & consolatam Sion,
& electam Ierusalē, quas du-
dū abiecerat. Hoc ipsum &
de templo domini, & de v-
noquoque credentium in-
telligere possumus. Hiero.
ibid.
g. Cum autem quatuor di-
cit, non gentium quarundā
numerum explicat, sed qua-
tuor orbis partes designat:
orientem, occidentem, me-
ridiē, & septentrionē quo-
niam hinc Assyrij & Baby-
lonij, illinc Allophyli &
Aegyptij, aliudē idumæi &
Moabitæ & Ammonitæ in-
uasissent. Theodo. ibi.

*Instauratio Ierusalem, & inhabitatio eius promittitur dispersis propter Saluatoris
aduentum, & gentium in ecclesiam ingressum.*

II.

† Infr. 5. a

A T † leuaui oculos meos & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus^a men-
sorium.² Et dixi: Quod tu vadis? Et dixit ad me: Vt metiar Ierusalem, & videā
quanta sit latitudo eius, & quāta longitudo eius.³ Et ecce angelus qui loque-
batur in me, egrediebatur, & ^b alius angelus egrediebatur in occursum eius, ⁴ & di-
xit ad eum: Curre, loquere ad puerum istum dicens: Absque muro habitabitur Ie-
rusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius.⁵ Et ego ero ei, ait
dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.⁶ O, o, fugite de terra
aquilonis, dicit dominus, quoniam in quatuor ventos cœli dispersi vos, dicit domi-
nus.⁷ O Sion fuge quæ habitas apud filiā Babylonis:⁸ quia hæc dicit dominus exerci-

a. Mensura primū formale
est ad quod refertur totum
ædificium, & significat cha-
ritatem ex tribus cōplexā,
vt diligamus ex toto corde
dulciter, ex tota mente sa-
pienter, & ex totis viribus
fortiter. Alber. ibi.
b. Dum angelus ad angelū
dicit, curre & loquere: non
dubū est quin angelus an-
gelum mittat. Minora vero
sunt quæ mittuntur, maiora
vero quæ mittunt. Greg. in
Euang. ho. 34.

c. Ad exprimendam tene-
ritudinem pietatis suae, te-
nerimam partem humani
corporis nominavit, ut a-
perius intelligeremus
eum tam parua sanctorum
suorum cōmēlia ledi, quam
parui verberis tactu huma-
ni visus acies laederetur.
Salua. lib. 8.

d. In Christi aduentu mul-
te gētes ad eum cōfugiunt,
ex quibus dominus populi
constituit.

e. In medio enim ecclesie
deum habitare credimus,
quemadmodum ipse polli-
citus est cum dixit. Matth.
viii. Ecce ego vobiscū sum
omnibus diebus vsque ad
consummationem sculi, &
Vbi sunt duo aut tres cōgre-
gati in nomine meo, in me-
dio eorum sum, &c. Euseb.
de demonstra. lib. 5. cap. 26.
lib. 6. 17.

a. Locutus est de Iesu filio
dei, ut ostenderet cum pri-
mo in humanitate & carne
esse venturū. Hæc est enim
vestis sordida, ut pararet tē-
plum deo, & sicut titio igni
combureretur, id est, ab ho-
minibus cruciamenta per-
ferret, & ad vltimum extin-
gueretur. Lactantius lib. 4.
cap. 14.

b. Sordidis vestibus Iesus
indutus erat, quia quanuis
alienus ab omni peccato ef-
fet, tamen in similitudine
carnis peccati venit. Greg.
Moral. lib. 20. cap. 20.

c. Corpus ex genere pecca-
torum accepit Chrysostomus
in Matth. locis. hom. 5.

d. Hoc est, super Christum
vniuersas scientie spirita-
lis inhabitat: cuius Apосто-
lus Petrus meminit, dicens:
Ad quem accedentes lapi-
dem viuum, & ipsi tāquam
lapides viui superedifica-
mini. Bed. Dominica 2.
post Epipha.

tuum. Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos. [†] Qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. ² Quia ecce ego leuo manum meam super eos, & erūt præde iis qui seruiebāt sibi, & cognoscetis quia dominus exercituum misit me. ^{d 10} Lau da & latere filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo ^c in medio tui, ait dominus. ¹¹ Et applicabuntur gentes multæ ad dominum in die illa, & erunt mihi in populum. ^D Et habitabo in medio tui, & scies quia dominus exercituum misit me ad te. ¹² Et pos- sidebit dominus Iudam & partem suam in terra sanctificata, & eliget Ierusalem. ¹³ Si- leat omnis caro à facie domini, quia consurrexit de habitaculo sancto suo.

Ignominia in Christum, & gloria sub typo Iesu sacerdotis super uxore alienigena accusati, & vestium mutatione.

III.

T ^a [†] ostendit mihi dominus Iesum sacerdotem magnum stātem coram an- gelo domini, & Satan stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei. ² Et dixit domi nus ad Satan: Increpet dominus in te Satan, & increpet dominus in te, qui e- legit Ierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne? ³ Et ^b Iesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem angeli. ⁴ Qui respondit, & ait ad eos qui sta- bant coram se, dicens: ^c Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce ab- stuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatoriis, ⁵ Et dixit: Ponite cidarim mūdā super caput eius. Et posuerunt cidarim super caput eius mundam, & induerunt eum vestibus. Et angelus domini stabat, ^b & cōtestabatur angelus domini Iesum, dicens: ⁷ Hæc dicit dominus exercituum: Si in viis meis ambulaueris, & custodiam meam ^c custodieris, tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de iis qui nunc hic assistunt. ⁸ Audi Iesu sacerdos magne, tu, & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendētēs sunt. Ecce enim [†] ego adducam seruum meum Orientem, ⁹ quia ecce lapis quem dedi coram Iesu, ^d super lapidem vnum se- ptem oculi sunt. Et ecce ego cælabo sculpturam eius, ait dominus exercituum: & au- feram iniquitatem terræ illius in die vna. ¹⁰ In die illa, dicit dominus exercituum, vo- cabit vir amicum suum subter vineam & subter ficum.

Candelabrum aureum & duæ oliuæ Christum & ecclesiam præfagiunt.

IIII.

a. Quotiescūque humana
fragilitas relinquitur imbe-
cillitati, dei à nobis & ange-
lorum eius auxilium abire
credendum est. Ergo & pro-
pheta stupore magne visio-
nis attonitus, tota mente
torpebat, & clarum verita-
tis lumen videre non pote-
rat. Vnde à visione præteri-
ta suscitatur ad aliam visio-
nem, quasi de somno enigi-
lans, ut videat quod clausis
oculis non videbat. Hiero.
ibid.

b. Non incongruè candelā-
brum ad doctorem vel pre-
latum refertur: de quibus
dicitur. Luc. 12. Et lucernæ
ardētes in manibus vestris.
Et tunc septem infusoria se-
ptem sunt sacra scriptura
studia. 1. Literale, scilicet ad
veritatem. 2. Allegoricum
ad fidem. 3. Tropologicum,
ad mores. 4. Anagogicū ad
spem, quæ est de æternis. 5.
Disputatiuum, ad exteriorē
res conuincendos. Tit. 1.
Amplēctētem cum qui se-
cundum doctrinā est fide-
lem sermonem, ut potēs sit
in doctrina sana exhortari,
& contradicentes reuince-
re. 6. Exhortatiuum, ad bo-
nos ut proficiant. 7. Incre-
patiuium, ad duos & obsti-
natos, ne noceāt. 2. Tim. 4.
Argue, increpa, obsecra in
omni patientia & doctrina.
Alberus. ibid.

T ^a reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit me quasi virum ^A qui suscitatur de somno suo. ² Et dixit ad me: [†] Quid tu vides? Et dixi: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, ^b & septem lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis quæ erant super caput eius, ³ & duæ oliuæ super illud, vna à dextris lapadis, & vna à sinistris eius. ⁴ Et respō- di, & aio ad angelum qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc domine mi? ⁵ Et ^B respōdit angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Nunquid nescis qui sunt hæc? Et dixi: Non, domine mi. ⁶ Et respondit, & ait ad me dicens: Hoc est verbum domini ad Zorobabel, dicens: Non in exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo, dicit domi- nus exercituum. ⁷ Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum? Et educet la- ^C pidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ eius. ⁸ Et factum est verbum domini ad me, dicens: ⁹ Manus Zorobabel fundauerunt domū istam, & manus eius perficiēt eam, & scietis quia dominus exercituum misit me ad vos. ¹⁰ Quis enim despexit dies paruos? Et latrabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem sunt isti oculi domini, qui discurrunt in vniuersam terram. ¹¹ Et respondi, & dixi ad ^D eum: Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri, & ad sinistram eius? ¹² Et re- spondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt duæ spicæ oliuarum quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? ¹³ Et ait ad me dicens: Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi: Non, domine mi. ¹⁴ Et dixit: Isti sunt duo filij olei, splendoris qui assistunt dominatori vniuersæ terræ.

† 2. quæ. 7. c.
Accusatio.
8. q. 1. c. Qui
vos spernit.
96. dist. c. Si
imperator.
6. quæst. 1. c.
Oues.

A † 50. dist. ca.
Iesus.
De pœ. d. 2.
c. Si enim.

† Luc. 1. g.

† Infr. 5.

Sup. codē.

Liber volans & mulier amphoræ insidens populum in captiuitatem ducendum.

significant.

V.

† Sup. 2. d.
& 2. a
Infr. 6. a

Sup. eodē.

A T conuersus sum, † & leuauī oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. ² Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: ^a Ecce ego video volumen volans, longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cubitorum. ³ Et dixit ad me: ^b Hęc est maledictio quę egredietur super faciem omnis terrę: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. ⁴ Educam illud, dicit dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius. ⁵ Et egressus est angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me: Leua oculos tuos, & vide. Quid est hoc quod egreditur? ⁶ Et dixi: Quidnam est? Et ait: Hęc est amphora egrediens. Et dixit: Hęc est oculus eorum in vniuersa terra. ⁷ Et ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphorę. ⁸ Et dixit: Hęc est impietas. Et proiecit eam in medio amphorę, & misit massam plumbeam in os eius. ⁹ Et leuauī oculos meos, & vidi, & ecce duę mulieres egredientes, & spiritus in alis earum. Et habebant alas quasi alas milui, & leuauerunt amphoram inter terram & cælum. ¹⁰ Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quomodo istę deferunt amphoram? ¹¹ Et dixit ad me: Vt ædificetur ei domus in terra Sēnaar, & stabiliatur & ponatur ibi super basem suam.

Quatuor quadrigę, quatuor regnorum successionēs indicant sub typo regni Christi & sacerdotij eius.

VI.

† Sup. 1. d. & 2. a

A T conuersus sum, † & leuauī oculos meos, & vidi: & ecce ^a quatuor quadrigę egredientes de medio duorū montiū, & mōtes, montes ærei. ² In quadriga prima equi rufi, in quadriga secūda equi nigri, ³ in quadriga tertia equi albi, & in quadriga quarta equi varij & fortes. ⁴ Et respondi, & dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hęc, domine mi? ⁵ Et respondit angelus, & ait ad me: Isti sunt quatuor venti cœli, qui egrediuntur vt stent coram dominatore omnis terrę. ⁶ In qua erant equi nigri, egrediebantur in terram aquilonis, & albi egressi sunt post eos, & varij egressi sunt ad terram austri. ⁷ Qui autem erant robustissimi, exierunt & quærebant ire & discurrere per omnem terram. Et dixit: Ite, & perambulate terram. & perambulauerūt terrā. ⁸ Et vocauit me, & locutus est ad me, dicēs: Ecce qui egrediuntur in terram aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra aquilonis. ⁹ Et factum est verbum domini ad me, dicens: ¹⁰ Sume à transmigratione ab Holdai & à Tobia & ab Idaia, & venies tu in die illa, & intrabis domū Iosif filij Sophonię, qui venerunt de Babylone, ¹¹ & fumes aurū, & argentum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, ¹² & loquēris ad eum, dicēs: Hęc ait dominus exercituum, dicens: † ^c Ecce vir, oriens nomen eius. Et subter eum orietur & ædificabit templum domino, ¹³ & ipse extruet templum domino. Et ipse portabit gloriam, & sedebit & dominabitur super folio suo. Et erit sacerdos super folio suo, & consilium pacis erit inter illos duos. ¹⁴ Et coronę erunt Helem & Tobia & Idaia & Hen filio Sophonię: memoriale in templo domini. ¹⁵ Et qui procul sunt, venient & ædificabūt in templo domini. ^d Et scietis quia dominus exercituum misit me ad vos, erit autem hoc, si auditu audieritis vocem domini dei vestri.

† Luc. 1. g
11. di. c. Ec-
clesiastica-
rum.

Ieiunia absque operibus misericordię, parum aut nihil utilia sunt: dispergentur autem Iudei propter contemptum diuinorum mandatorum: quorum dominus miseretur si resipuerint.

VII.

Anno ante
Christum.
518.
Anno mū-
di. 3444.

A T factum est in ^a anno quarto Darij Regis, factum est verbum domini ad Zachariam in quarta mensis noni qui est Chasseu. ² Et miserunt ad domum dei Sarazar & Rogommelech, & viri qui erant cum eis, ad deprecandam faciem domini, vt dicerent sacerdotibus domus domini exercituum & prophetis, loquen-

Y ij

a. Volumē volās, sacra scriptura est, quę dicit de cœlestibus loquitur, ad superiora leuat intentionem. Greg. Mora. li. 15. ca. 6.

b. Hęc maledictio propter peccata Iudeorum simul cū Iudeis expelletur de terra promissionis ad diuersas mundi prouincias, in quib⁹ captiui abducti sunt Iudei. Dio. ibi.

c. Parua est omnis iniquitas & malitia in comparatione idololatrię, & heretice prauitatis quia in his non per fragilitatem carnis peccatur, sed per superbiam mētis. Omne enim quod in eis agitur, in contemptum dei fit, & ideo impietas dicitur, quā alio nomine negationē dei possum⁹ appellare: quę incorrecta non habet veniam, sed poenam sempiternam. Ideo in Zacharia propheta mulieri sedenti in medio amphorę massa plumbea projicitur in os eius, & deferretur in Babylone: quia impietas quę sedebat super peccata Israel, & in suo scelere gloriabatur, postea mittitur in medium Babylonis, & captiuitatis malo premittitur, vt obduratum ore habeat, & vltra se iactare nō possit. Raba. in 25. ca. Eccl. 1.

a. Quatuor mundi regna significantes, & de quatuor mundi partibus egredientes. Ab aquilone enī egressum est regnum Chaldeorum, à meridie regnū Græcorum, ab oriente regnum Medorum, ab occidente regnū Romanorū. Alber. ibi.

b. Vidit quatuor quadrigas. In quarum prima equi rufi erant, cruci & sanguinarij, & Babylonia crudelitate terribiles in quadriga secunda erāt equi nigri regnū Medorum atque Persarum. In quadriga tertia, equi albi, Macedones, sub quorū Rege Antiocho Machabeorum historiam legimus. In quadriga quarta equi varij fortes, regnum Romanorum. Hieron. ibid.

c. Sancta ecclesia ipsa veritas suo dogmate semper irrigat & inebriat, vt fructū partus spiritualis quotidie proferat, in doctrina videlicet catholica, & sacris virtutibus: & merito, quia illuminata à vera luce, quę illuminauit omne hominem venientem in hunc mūdū, à sole iustitię ipso quę oriente, de quo scriptum est: Visitauit nos oriens ex alto. & alibi. Ecce vir, oriens nomen eius. Raba. in 24. ca. Eccl. 1.

d. Quod si is dominus qui mittit, est omnipotens dominus, & si qui dicit se missum, est itidem, duo igitur sunt. Euseb. de demonstr. li. 5. ca. 25.

a. In anno 4. ex quo cepit regnare Darius filius Hyastapis, qui satis fuit clemens Iudeis, & quarta die mensis noni, qui est Chasseu, apud nos autē nouēber, si à Martio annū incipiat: sin verò ab Aprili, nostro respondet decēber. Alber. ibi.

tes: Nunquid flendum est mihi in quinto mense, vel sanctificare me debeo sicut feci iam multis annis? ⁴ Et factum est verbum domini exercituum ad me, dicens: ⁵ Loquere ad omnem populum terræ, & ad sacerdotes, dicens: ⁶ Cum ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nunquid ieiunium ieiunastis mihi? ⁷ Et cum comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedistis, & vobismetipsis bibistis? ⁸ Nunquid non hæc sunt verba quæ locutus est dominus in manu prophetarum priorum cum adhuc Ierusalem habitaretur, & esset opulenta ipsa, & vrbes in circuitu eius, & ad austrum & in campesribus habitaretur? ⁹ Et factum est verbum domini ad Zachariam, dicens: ¹⁰ Hæc ait dominus exercituum, dicens: ¹¹ Iudicium verum iudicate, & misericordiam & miserationes facite unusquisque cum fratre suo. ¹² Et viduam & pupillum & aduenam & pauperem nolite calumniari, & malum vir fratri suo non cogitet in corde suo: ¹³ & noluerunt attendere, & auerterunt scapulam recedentes, & aures suas aggrauauerunt ne audirent, ¹⁴ & cor suum posuerunt ut adamentem ne audirent legem, & verba quæ misit dominus exercituum in spiritu suo sancto per manum prophetarum priorum. Et facta est indignatio magna à domino exercituum. ¹⁵ Et factum est: sicut locutus sum, & sicut non audierunt, sic clamabunt, & non exaudiam, dicit dominus exercituum. ¹⁶ Et dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt, & terra desolata est ab eis, eo quod non esset transiens & reuertens: & posuerunt terram desiderabilem in desertum.

Exilij Iudaici misertus dominus populum reuocat in Ierusalem, multa promittens si præcepta sua illæsa seruauerint, cum quibus gentes ad Christum tandem conuenient. VIII.

ET factum est verbum domini exercituum, dicens: ¹ Hæc dicit dominus exercituum: ² Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam. ³ Hæc dicit dominus exercituum: Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Ierusalem. Et vocabitur Ierusalem, Ciuitas veritatis: & mons domini exercituum, Mons sanctificatus. ⁴ Hæc dicit dominus exercituum: ⁵ Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Ierusalem, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum. ⁶ Hæc dicit dominus exercituum: Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit, dicit dominus exercituum? ⁷ Hæc dicit dominus exercituum: ⁸ Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis, & de terra occasus solis, ⁹ & adducam eos, & habitabunt in medio Ierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in deum in veritate & in iustitia. ¹⁰ Hæc dicit dominus exercituum. Confortetur manus vestra qui auditis in his diebus sermones istos per os prophetarum, in die qua fundata est domus domini exercituum ut templum edificaretur. ¹¹ Si quidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neque introeunti & exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi omnes homines unumquemque contra proximum suum. ¹² Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquiis populi huius, dicit dominus exercituum, ¹³ sed semen pacis erit. Vineam dabit fructum suum, & terra dabit germen suum. Et cæli dabunt rorem suum, & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. ¹⁴ Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos, & eritis benedictio. Nolite timere. Confortentur manus vestra, ¹⁵ quia hæc dicit dominus exercituum: Sicut cogitavi ut affligerem vos cum ad iracundiam prouocassent patres vestri me, dicit dominus, & non misertus: ¹⁶ sic conuersus cogitavi in diebus istis ut benefaciam domui Iuda & Ierusalem. Nolite timere. ¹⁷ Hæc sunt ergo verba quæ facietis. ¹⁸ Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: Veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris, & unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, ¹⁹ & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc sunt quæ odi, dicit dominus. ²⁰ Et factum est verbum domini exercituum ad me, dicens: ²¹ Hæc dicit dominus exercituum:

b. Non deo sed sibi quisque ieiunat, si ea quæ ventri ad tempus subtrahit, nec egenis tribuit, sed ventri offerenda custodit. Grego. Pa. itoral. 3. part. admonitione. 20.

c. Vestris, inquit, patribus dixi, in iudicando æquam & iustam sententiam ferrent: proximi misericordia commouerentur: sustinētes graue viduitatis pondus, & parentibus orbatos ne potentia opprimerent, ne ex inimitate pauperum opportunitates rei augendæ ducerent. Præterea iniuriarum memoriam delerent, & ne viscisceretur laceffentes iniuria. Equidem ego dixi, illi vero nihil audire voluerunt, sed ad plagas quas accipiunt, induruerunt. Theo. do. ibid.

a. Populū Israel qui hic nomine Sion designatur, desponsauit sibi deus, & quasi in conjugem sibi assumpsit, dū ei in deserto legem tradidit, ne decetero mente fornicaretur cum idolis gentium. Vnde Ierem. 2. Recordatus sum tui, miserēs ad celsitudinem tuā, & charitatem desponsationis, quando secuta es me in deserto. Dio. ib. b. Hoc autē fieri solet, quando securitas & profunda pax urbium est, ut gaudium ciuitatū lusu & choreis ætas lasciuia conſcelebret. Quod si referimus ad ecclesiam, de qua dicitur, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei: quis poterit ambigere plateas ecclesiæ esse virtutes, in quibus sapientia agit fiducialiter, & in murorum ciuitatibus prædicatur? Vnde & ad dominum psalmista clamat. psal. 118. Latū mārū tuum nimis. Hiero. ibidem.

c. Hoc est, duarum tribuum populo à Chaldaea reuerso. Loquitur enim deus affectu & more humano, ut melius capiatur: quanquam imperturbabili atque inuariabili deo nulla prouocatio sit ad iram, neque conuersio mutationem ponens in ipso. Qualiter vero ista illi conueniant, dicit Ieremias. ca. 29. c. Ego enim scio cogitationes quas cogito super vos, ait dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis: ut dem vobis finem & patientiam. Dionys. ibid.

† Isa. 58. a

† Leuit. 19. c

† Exod. 12. d
Isa. 1. f.
Iere. 6. g

† Sup. i. e

B

c

† Eph. 4. f.

† 22. q. 4. ca.
Actiones.

† 76. dist. c.
ieiunium.

tuum:† Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiuniū decimi, erit domui Iudæ in gaudium & lætitiā, & in solennitates præclaras. Veritatem tantum & pacem diligite.²⁰ Hæc dicit dominus exercituum: Vsq̃ue quo veniant populi & habitent in ciuitatibus multis,²¹ & vadant habitatores vnus ad alterum dicentes: Eamus & deprecemur faciem domini, & quæramus dominum exercituum? Vadam etiam ego.²² Et venient populi multi & gentes robustæ ad quæredum dominum exercituum in Ierusalem, & deprecandam faciem domini.²³ Hæc dicit dominus exercituum: In diebus illis in quibus apprehendent^d decem homines ex omnibus linguis gentium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes: Ibimus vobiscum. Audiui- mus enim quoniam deus vobiscum est.

Hominis Christi aduentus super asinam, gentes ad se conuertet, & in ecclesiam introducet: multa patietur, ac inferno spoliato resurget.

IX.

- A** **N**us^a verbi domini in terra Hadrach & Damasci requiei eius, quia dominus est oculus hominis & omnium tribuum Israel.² Hemath quoque in terminis eius, & Tyrus & Sidon. Assumpserunt quippe sibi sapientiam valde.³ Et ædificauit Tyrus munitionem suam, & coaceruauit argentum quasi humum, & aurum vt lutum platearum.⁴ Et ecce dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur.⁵ Videbit Ascalon & timebit, & Gaza, & dolabit nimis, & Accaron, quoniam cōfusa est spes eius. Et peribit Rex de Gaza, & Ascalon non habitabitur.⁶ Et sedebit separator in Azoto, & disperdam superbiam Philistinorum.⁷ Et auferam sanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius. Et relinquetur etiam ipse deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron quasi Iebusæus.⁸ Et circundabo domum meam ex iis qui militant mihi eūtes & reuertentes: & non transibit super eos vltrā exactor, quia nunc vidi in oculis meis.⁹ Exulta satis filia Siō, iubilā filia Ierusalem.† Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.¹⁰ Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ierusalem, & dissipabitur arcus belli. Et loquetur pacem gentibus, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsq; ad fines terræ.^{b 11} Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua.¹² Conuertimini ad munitionem vincti spei. Hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi,¹³ quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui terram Ephraim. Et suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia, & ponā te quasi gladium fortium.¹⁴ Et dominus deus super eos videbitur, & exhibet vt fulgur iaculum eius. Et dominus deus in tuba canet, & vadet in turbine austri.¹⁵ Dominus exercituum proteget eos, & deuorabunt,^c & subiicient lapidibus fundæ. Et bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris.¹⁶ Et saluabit eos dominus deus eorum in die illa vt gregem populi sui, quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius.¹⁷ Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?

† Matt. 21. a.
Isa. 6. d.

Incitatur populus veritatis doctrinam à domino petere, huic dominus se promittit domum Iudæ & domum Israel visitaturum.

X.

- A** **P**etite^a pluuiam domino in tempore serotino, & dominus faciet niues, & pluuiā imbris, & dabit eis singulis herbam in agro,² quia simulachra locuta sunt inutile, & diuini viderunt mendacium, & somniatores locuti sunt frustra, & vanè consolabantur. Idcirco abducti sunt quasi grex: affligentur, quia non est pastor eis.³ Super pastores iratus est furor meus & super hircos visitabo. Quia visitauit dominus exercituum gregem suum domum Iudæ, & posuit eos quasi equum gloriæ sue in bello.⁴ Ex ipso angulus, & ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælij, & ex ipso egredie-

d. Qui bene vtitur quinq; geminatis sensibus: Quinque enim sunt sensus exteriores, visus, auditus olfactus, gustus, & tactus: & quinque interiores: sensus, cōmunis, imaginatio, phantasia, & estimatiua, & memoria. Qui ergo sensibus exterioribus nihil illicitum haurit, & sensibus interioribus nihil illicitum cordi repræsentat, bene vtitur sensibus, & est decem homines Alb. ibid.

a. Predicit has vrbes quondam impiè viuentes, Hadrach, Damascum & Hemath ex priore errore expiatis, sacra deo facturas esse. Omnes enim respiciēs homines, non solas tribus Israel procurabit. Hadrach autē vrbs est Arabia, Hemath nunc Epiphaniā appellatā sacra scriptura vocat magnam Emisam, alias Antiochiam: est & Syriæ pars. Theod. ibid.

b. Sedebat angel⁹ in resurrectione domini super reuolutū lapidem quo ostiū monumēti claudebatur, vt claustra inferorū sua Christi virtute deiecit ac superasse doceret: quatenus omnes quos ibi suos inuenisset, ad paradisi lucē requiemque subleuaret, iuxta illud prophete: Tu quoque in sanguine testamēti, &c. Beda h. o. i. de temp. estuali. c. Persecutiones eis prædicat, & pāsiones venturas, in martyrium vtique & in salutem: vt Zacha. 9. d. Dominus omnipotens proteget eos, &c. Tertull. aduers. Marcio. lib. 4.

a. Quia iam extremum tēpus est prophetarum, & mūdus declinat ad finem, & omnia quæ prædicta sunt sui terminū præstollantur: petite à domino vt det vobis pluuiam serotinā: vt Christus qui promissus est, veniat & tribuat vobis rores & niues. Domin⁹ ergo qui facturus est niues, & siccitatem omnis terræ, euangelicæ prædicationis irrigaturus est pluuiis: ipse dabit imbres credentibus, & vbertate omnia complebitur: vt postquam in Christo crediderit nationes, intellegant vana esse quæ coluerunt. Hiero. ibi.

Y iij

b. Nōne sancti in primiti-
ua ecclesia fortissimē con-
tra hoc seculū nequam, cō-
tra diabolum, & propriū
corpus pugnaverunt, cum
dicat Apostolus: Non coro-
nabitur nisi qui legitimē
certauerit? Et item: Si secu-
dum hominē ad bestias pu-
gnauit Ephesi. Fuit autem
Christus cum eis per gra-
tiam singularem, qui dixit:
Sine me nihil potestis fa-
cere. Dion. ibid.

tur omnis exactor simul.⁵ Et erunt quasi fortes conculcantes lutum viarū in prælio.
^b Et bellabunt, quia dominus cum eis, & confundentur ascensores equorum.⁶ Et cō-
fortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo. Et conuertam eos, quia miserebor
eorū, & erunt sicut fuerunt quando nō proieceram eos. Ego enim dominus deus eo-
rum, & exaudiam eos.⁷ Et erunt quasi fortes Ephraim, & latabitur cor eorum quasi
à vino, & filij eorum videbunt & latabuntur, & exultabit cor eorum in domino.⁸ Si-
bilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos. Et multiplicabo eos sicut ante fuerāt
multiplicati,⁹ & seminabo eos in populis. Et de longe recordabuntur mei, & uiuent
cum filiis suis, & reuertentur.¹⁰ Et reducam eos de terra Ægypti, & de Assyriis con-
gregabo eos. Et ad terram Galaad & Libani adducam eos, & nō inuenietur eis locus.
¹¹ Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & cōfundentur omnia pro-
funda fluminis, & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Ægypti recedet.¹² Con-
fortabo eos in domino, & in nomine eius ambulabunt, dicit dominus.

*Planctus magnus super templi destructione per Romanos, nec parceretur gregi cui pastores
non parcebant. Christus autem gregem pascet, Antichristus dissipabit. XI.*

a. O Libanē, hoc est, templū
Ierosolymitanum, exaltatū
ut Libanus, & ex lignis Li-
bani edificatum, aperies ve-
lis nolis portas tuas adue-
nientibus Romanis, ut ipsi
libere ingrediantur. Vincta
enim ciuitate in templum
ingressi sunt, & templū suc-
cenderunt. Albert. ibid.

A Peri^a Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas.² Vlula abies, quia ce-
cidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt. Vlulate quercus Basan, quoniā
succisus est saltus munitus.³ Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magni-
ficentia eorum. Vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis.⁴ Hæc
dicit dominus deus meus: Pasce pecora occisionis,⁵ quæ qui possederant, occidebāt,
& non dolebant & vendebant ea, dicentes: Benedictus dominus: diuites facti sumus.
Et pastores eorum nō parcebant eis,⁶ & ego non parcam vltra super habitantes ter-
ram, dicit dominus. Ecce ego tradam homines, vnumquemq; in manu proximi sui, &
in manu Regis sui, & concident terram, & non eruam de manu eorum,⁷ & pascam
pecus occisionis propter hoc o pauperes gregis. Et assumpsi mihi duas virgas: vnam
vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum, & paui gregem.⁸ Et succidi tres pa-
stores in mense vno, & contracta est anima mea in eis. Siquidem & anima eorum va-
riauit in me.⁹ Et dixi: Non pascam vos. Quod moritur, moriatur: & quod succidi-
tur, succidatur: & reliqui deuorēt vnusquisq; carnem proximi sui.¹⁰ Et tuli^c virgam
meam quæ vocabatur decus, & abscondi eam, ut irritum facerem fœdus meum quod
percussi cum omnibus populis.¹¹ & in irritum deductum est in die illa. Et cognoue-
runt sic pauperes gregis qui custodiūt mihi, quia verbū domini est.¹² Et dixi ad eos:
Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meā: & si non, quiescite.† Et appen-
derunt mercedem meam triginta argenteos.¹³ Et dixit dominus ad me: Proiice illud
ad statuarium.^d Decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argē-
teos, & proieci illos in domo domini ad statuarium.¹⁴ Et præcidi virgam meam se-
cundam, quæ appellabatur funiculum, ^c ut dissoluerem germanitatem inter Iudam & d
Israel.¹⁵ Et dixit dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti.¹⁶ Quia ecce
ego suscitabo pastorem in terra qui derelicta non visitabit, dispersum non quæret, &
contritum non sanabit, & id quod stat non enutriet, & carnes pinguium comedet, &
ungulas eorum dissoluet.¹⁷ O pastor & idolum, derelinquens gregem: gladius super
brachium eius, & super oculum dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur, &
oculus dexter eius tenebescens obscurabitur.

*Vastato templo Ierusalem exaltabitur: in cuius filios spiritus sanctus effundetur, &
eos ad Christum conuertet. XII.*

a. Nō ego, inquit propheta,
vobis hæc enarro, sed om-
nium factor & opifex, qui
corpora adhuc in aluis con-
clusa fingit, & vnā cū his a-
nimas creat, ille per me lo-
quitur, dicens, Vt Ierusalem
ab omnibus gentibus facile
expugnari & capi possit, ef-
ficiam. Theod. ibid.

Nus^a verbi domini super Israel. Dixit dominus extēdens cœlum, & fundans
terrā, & fingens spiritū hominis in eo:² Ecce ego ponā Ierusalē superliminare
crapulę omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erit in obsidione cōtra Ieru-
salē.³ Et erit, in die illa ponā Ierusalē lapidē oneris cunctis populis. Oēs qui eleuabūt
eū, cōcisione lacerabūt, & colligētur aduersus eā oīa regna terræ.⁴ In die illa, dicit
dominus

† Iere. 25. a

† Matt. 27.

^b dominus, ^b percutiam omnem equum in stupore, & ascensorem eius in amentia. Et super domum Iuda aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam cæcitate. ⁵ Et dicent Duces Iuda in corde suo, Confortentur mihi habitatores Ierusalem in domino exercitu deo eorum. ⁶ In die illa ponam Duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, & sicut facem ignis in sceno: & deuorabunt ad dextram & ad sinistram omnes populos in circuitu. Et habitabitur Ierusalem rursus in loco suo in Ierusalem: ⁷ & saluabit dominus tabernacula Iuda sicut in principio, vt nō magnificè gloriatur domus Dauid, & gloria habitantium Ierusalem cōtra Iudam. ⁸ In die illa proteget dominus habitatores Ierusalem. Et erit, qui offenderit ex eis in die illa, quasi Dauid, & domus Dauid quasi dei, sicut angelus domini in conspectu eius. ⁹ Et erit, in die illa quæram contere omnes gētes quæ veniunt contra Ierusalem, ¹⁰ & effundam super domum Dauid, & super habitatores Ierusalem spiritū gratiæ & precum. [†] ^d Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti. ¹¹ In die illa magnus erit planctus in Ierusalem, sicut planctus Adadrēmon in campo Mageddon. [†] ¹² Et planget terra, familiæ, & familiæ seorsum. ^c Familiæ domus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum. ¹³ Familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum. ¹⁴ Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum.

*Adueniente Christo baptisma instituetur, idololatria & pseudopropheta auferetur,
Christus autem patiens probabit electos.*

XIII.

[†] ^a **I**N illa die erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruata. [†] ² Et erit, in die illa, dicit dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltrā. Et pseudoprophetas & spiritum imundum auferam de terra. ³ Et erit cum prophetauerit quispiam vltrā, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum: Nō viues, quia mendacium locutus es in nomine domini. Et configent eum pater eius, & mater eius, genitores eius, cum prophetauerit. ⁴ Et erit, in die illa confundentur propheta vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, nec cooperientur pallio saccino vt mentiantur. ⁵ Sed dicet, Nō sum propheta: homo agricola ego sum, quoniā Adam exemplum meum ab adolescentia mea. ⁶ Et dicetur ei: ^b Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. ⁷ Framea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi, dicit dominus exercituum: [†] ^c Percute pastorem, & dispergentur oues. Et conuertam manū meam ad paruulos, ⁸ & erunt in omni terra, dicit dominus, partes duæ in ea, & dispergentur & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. ⁹ Et ducā tertiam partem per ignē, & vram eos sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum. [†] Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Et dicam: Populus meus es, & ipse dicet: Dominus deus meus.

Pugnabit Christus pro Ierusalem, & ibi mirabilia faciet: ecclesiam dilatabit, hostes affliget, impiōsque ab ecclesia expellet.

XIII.

[†] ^a **E**cce ² dies domini veniunt, dicit dominus, & diuidentur spolia tua in medio tui. ² Et congregabo omnes gentes ad Ierusalem in prælum, & capietur ciuitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur. ³ Et egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem, & reliquum populi non auferetur ex vrbe. Et egredietur dominus, & præliabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis. ⁴ Et stabunt pedes eius in die illa super montem oliuarum, qui est contra Ierusalem ad orientem. Et scindetur mons oliuarum ex media parte sui ad orientem & ad occidentem prærupto grandi valde. Et separabitur medium montis ad aquilonem, &

Y iiii

^b Vt enim in historiis habetur, Pompeius Ierusalem cepit, & templum irreuerenter ingressus est: ex quo tēpore ipse cum suis deficere & perire incepit, nec amplius vt ante prosperauit. Dio. ibi.

^c Hæc dies misericordiæ, quæ nobis de aduētu redemptoris nostri promissa est. Greg. in Ezech. ho. 21.

^d Et tunc cognoscant in quem pupugerunt, & cadēt pectora sua tribus ad tribū, vtique quod retro nō cognouerint eum in humilitate conditionis humanæ constitutum. Tertul. aduer. Iudeos. in fi.

^e In Dauid tribus regia accipitur, hoc est tribus Iudæ in Nathā prophetalis ordo describitur. Leui refertur ad sacerdotes, ex quo ortū est sacerdotium. In Semei doctores accipiuntur Reliquas tribus tacuit quæ non habent aliquod priuilegiū dignitatis. Hier. ibi.

^a Fōs quippe occultus est vnigenit⁹ patris inuisibilis deus fons verò patens est idem deus incarnatus. Qui fons patens recte domus Dauid dicitur: quia ex Dauid genere noster ad nos redemptor processit. Ierusalem autem visio pacis interpretatur. Hi ergo Ierusalem habitāt, qui in visione pacis intimā mentē figūt. Greg. in Ezech. hom. 20.

^b Figuræ deinde clauorū monstrante Christo, angeli rursus rogant: Quid sunt istæ plagæ &c. Dilecta enim domus Israel erat, quæ dominum suum clauis & lācea petiit. Cyril. in Ioan. lib. 12. ca. 58.

^c Dominus secundum fidē & meritū tribuit, & remunerationis obsequium. Omnes enim, sicut legimus, in passionē Christi discipuli trepidarūt. Omnes eū penē cum traderetur reliquerunt: factū est sicut scriptum est: Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Ambr. Ser. 45.

^a Cōsentanea sunt hæc his quæ proposita sunt de interitu vniuersæ nationis Iudæorum, qui ad illas post Christi aduentum peruenit. Hæc enim Zacharias post reditum de Babylone vaticinatur, canens extremā illā populi vastationē, quæ à Romanis inferenda erat in qua cum tota gens Iudaica in hostiū potestate ventura esset, solos eos dicit, qui de populo reliqui fuerint, saluos fore, sic sanē apostolos saluatoris nostri apertissimē significās. Euf. de demonst. Euan. li. 2. Artic. 33. lib. 6. c. 18.

† Ioh. 19. g

† 2. Par. 35. d

† Ezech. 30. d

† Matt. 26. c
Marc. 14. c
12. di. c. 1. &
c. 2. 6. q. 1. c.
Verum. & c.
Ex merito.
De consec.
dist. 3. c. Celebrantem.
† Psal. 90. d

b. Hæc in aduentu saluatoris nostri cōpleta sunt quādo cum angelis venit in terram, & cum apostolis conuersatus est.

c. Nam saluatore nostro altius sublato, in ipsa diei luce nox ab hora sexta id quod circum terram est, obtinuit vsque ad horam nonā, post quam rursus desinentibus tenebris dies & lux reuerla est. Euseb.

d. Hæc vocationem omnium gentium continent, si sensum dētaxat spectemus eorum quæ de Ierusalem & celebritate tabernaculorū dicta sunt, quæ quidem suo tempore aptam interpretationem habitura sunt. Euseb. de demonstr. Euang. libr. 2. ca. 2. Nam quāuis multi vocati sint, pauci tamē admodum in supernam Ierusalem accesserunt. Pauci enim electi sunt, ut ait saluator. Cyzili in Ioan. lib. 4. cap. 35.

e. Mercator dicitur vel hyprocrita, qui pro laude vendit, vel simoniacus, vel ad litera negotiator: De quibus omnibus Ioā. 2. Auer-te ista hinc & nolite facere dēum patris mei, domum negotiationis. Alber. ibid.

medium eius ad meridiem, & fugietis ad vallem montium eorum: quoniam coniungetur vallis montium vsq; ad proximum, Et fugietis sicut fugistis à facie terre motus in diebus Ozia Regis Iudæ. Et veniet dominus deus meus, omnesque sancti cum eo. Et erit, in die illa nō erit lux, sed frigus & gelu. Et erit dies vna quæ nota est domino, non dies neq; nox, & in tempore vesperi erit lux. Et erit in die illa exhibunt aqua viua de Ierusalem. Medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouissimum. In estate & in hyeme erunt, & erit dominus Rex super omnem terram. In die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Et reuertetur omnis terra vsq; ad desertum, de colle Remmon ad austrum Ierusalem, Et exaltabitur & habitabitur in loco suo à porta Bēiamin vsq; ad locum portæ prioris, & vsq; ad portam angulorum, & à turre Hananeel vsq; ad torcularia Regis, & habitabunt in ea, & anathema non erit amplius. Sed sedebit Ierusalem secura, & hæc erit plaga qua percutiet dominus omnes gentes quæ pugnaverunt aduersus Ierusalem: Tabescet caro vniuscuiusq; stantis super pedes suos, & oculi eius contabescunt in foraminibus suis, & lingua eorum contabescet in ore suo. In die illa erit tumultus domini magnus in eis, & apprehendet vir manum proximi sui, & conferetur manus eius super manum proximi sui. Sed & Iudas pugnabit aduersus Ierusalem. Et congregabuntur diuitie omnium gentium in circuitu, aurum & argentum, & vestes multæ satis. Et sic erit ruina equi & muli & cameli & asini, & omnium iumentorum quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc. Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus quæ venerunt contra Ierusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent Regem dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. Et erit, qui nō ascenderit de familiis terræ ad Ierusalem ut adoret Regem dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod & si familia Ægypti non ascenderit, & nō venerit: nec super eos erit, sed erit ruina, qua percutiet dominus omnes gentes quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc erit peccatum Ægypti, & hoc peccatum omnium gentium quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. In die illa erit quod super frenum est equi, sanctum domino: & erunt lebetes in domo domini quasi phialæ coram altari. Et erit omnis lebes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus domino exercituum. Et venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis. Et non erit mercator ultra in domo domini exercituum in die illo.

PROLOGVS IN MALACHIAM Prophetam.

Deus per Moysen populo Israeli præceperat, sacerdotes tabernaculi sui omni corporali vitio liberos, hostias omni vitio vacuas sibi offerre: quibus legem suam ad regendum populum ob hoc dederat, ut per sacrificiorum oblationem internuncij dei & hominum facti, populum præceptis cœlestibus facerent obedire. Vnde sacerdotes angelos dei esse, hoc in loco scriptura testatur. Sed quia tanti muneris gratiam cōtemnentes supradictus populus ac sacerdotes, sacrificia vitio deturpata, ipsi criminibus atque impietatibus maculati, deo offerre cœperunt: ideo per Malachiam prophetam deus populum suum Israel increpans, ait: Dilexi vos, dicit dominus, & dixistis: In quo dilexisti nos? Nōne frater erat Esau Iacob, dicit dominus? & dilexi Iacob, Esau autem odio habui. Esau autem fratrem Iacob non iniqua aut spontanea voluntate odio habitum à deo, vel sine meriti gratia Iacob dilectum, manifestum est, cum secundum præscientiam suā Esau quidem effusionem sanguinis fraterni concupiscere, Iacob autem in sui cognitione obseruandam legem desiderare cognosceret. Cuius rei gratia supradicto vsus est exemplo, dicens: Dilexi Iacob, Esau autem odio habui, quauis ex operibus memoratorum, quorum liber Geneseos meminit, in quo unusquisque eorum futurus erat proposito, manifestè constet, ut scriptum est: Creuerunt pueri, & erat Esau homo agrestis, sciens venari: Iacob autem homo simplex, manens in tabernaculo. Nam reliqua quæ lectione comprehensa sunt, præuaricationem populi Israel in obseruandis sacrificiis dei, increpationemque in eundem quod deos alienos coluerit, significant.

VITA MALACHIAE.

Malachias propheta è tribu Zabulon emicuit. Hic post reditum populi de Babylone natus perhibetur in Sopha, in terra nempe Zabulon. Is ab ineunte atate uitam inculpatam egisse fertur. Super aduentu domini, deque vita factorum iudicio nonnulla ab eo vaticinata sunt, quodque ritus cum legibus Moysi terminabuntur, seu emendabuntur. Ceterum cum populus illum non minus sanctimonia quam mansuetudine predictum coleret, indiderunt illi nomen Malachi: quod angelum sonat. Quaecunque enim in prophetia dixit, visus est angelus. Is tandem adhuc iuuenis fato concessit, iuxta maiores suos in proprio agello sepultus. Epiphanius de vita prophet.

Prophetia Malachia.

Approbato Iacob, & reprobato Esau, conqueritur dominus super suo honore & timore suo, & super sacrificio indebito & dolo. Cap. I.

Anno ante
Christum.
516. Anno
mudi 3446.
† Rom. 9. c
† 47. dist. c
Quantum li
ber.

† 1. quæ. 4. c
Ecclesia.

Nus verbi domini ad Israel^a in manu Malachia^a propheta: ² Dilexi vos, dicit dominus. Et dixistis: In quo dilexisti nos? Nonne frater erat Esau Iacob, dicit dominus? [†] Et dilexi Iacob: ^b Esau autem odio habui. [†] Et posui Seir montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. [†] Quod si dixerit Idumæa: Destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ destructa sunt: hæc dicit dñs exercituum: Isti ædificabunt, & ego destruam. Et vocabuntur termini iniquitatis, & populus cui iratus est dñs vsq; in æternum. [†] Et oculi vestri videbunt, & vos dicetis:

a. Quod autem dicit in manu Malachia, manu pro operibus accipite, ut in manu Haggai, in manu Ieremia, & in manu Moysi factus est sermo dei. Hiero. ibidem.

b. Est autem creatura deus & corporis & animi: neutrum malum, & neutrum odit deus, nec odit hominem nisi peccatorem. Est autem peccatum hominis inordinatio atque peruersitas. Non igitur deus odit Esau hominem, sed Esau peccatorem August. ad Simpli lib. 1. quæst. 2.

c. Hoc est, si filius es, exhibe patri pietatis affectum, si seruus es, redde domino timoris obsequium. Tu autem gratias non agis, deum nec vereris nec diligis. Unde autem cõmmax seruus, aut superbus es filius. Ingrati ergo, qui deum nec quasi filij honorificant ut parentem, nec quasi serui metuntur ut dominum. Amb. Sermo 43.

d. Manifestissime significat per hæc quoniam prior populus cessabit offerre deo: omni autem loco sacrificium offertur ei altaris, & hoc purum, ex quo nomen eius glorificatur in gentibus. Irenæ lib. 4. c. 32.

e. Recusatio gentis Iudaicæ, & corporalis ex lege Moysi adorationis reiectio, adiecta gentium vera per Christum adoratio. Euseb.

f. Nam si Iesus Christus dominus & deus noster ipse est sacerdos dei patris, & sacrificium deo patri primum obtulit, & hoc fieri in sui cõmemorationem præcepit, utique ille sacerdos vice Christi verè figitur, qui id quod Christus fecit imitatur. Et sacrificium verum & plenum tunc offert in ecclesia deo patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum videat obtulisse. Cypria. Episto. libr. 3. epist. 3.

^B Magnificetur dominus super terminum Israel. ⁶ Filius honorat patrem, & seruus dominum suum. ^c Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? & si dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit dñs exercituum. [†] Ad vos o sacerdotes, qui despicitis nomen meum. Et dixistis: In quo despeximus nomen tuum? ^d ⁷ Offeritis super altare meum panem pollutum. Et dicitis: In quo polluimus te? In eo quod dicitis: Mensa domini despecta est. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? [†] ⁸ Et si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Offer illud duci tuo si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit dñs exercituum. ⁹ Et nunc deprecamini vultum dei ut misereatur vestri, (de manu enim vestra factum est hoc) si quo modo suscipiat facies vestras, dicit dñs exercituum. [†] ¹⁰ Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? ^e Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. [†] ¹¹ Ab ortu enim Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit dominus exercituum. ^D ¹² Et vos polluistis illud in eo quod dicitis: Mensa domini contaminata est, & quod superponitur, contemptibile est cum igne qui illud deuorat. [†] ¹³ Et dixistis: Ecce de labore, & exufflastis illud, dicit dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum & languidum, & intulistis munus. [†] Nunquid suscipiam illud de manu vestra, dicit dominus? [†] ¹⁴ Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile domino: quia Rex magnus ego, dicit dominus exercituum, & nomen meum horribile in gentibus.

† 61. dist. ca.
Oportet.

† 49. di. cap.
Sacerdotes

† 1. quæ. 3. c.
Infr. 2. c

† Psal. 49. a
23. a

† Amos 5. f

Sacerdotes legis dei contemptores, & proximos affligentes increpat dominus, & eorum reprobat sacrificia, & violatum ab eis fructum. II.

ET nunc ad vos mandatū hoc ō sacerdotes:†² Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait dñs exercituum, mit- tam in vos egestatem,† & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniam non posuistis super cor.³ Ecce ego proiciam vobis brachiū, & dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum, & assumere vos secum.⁴ Et scietis quia misi ad vos mandatum istud, vt esset pactum meum cum Leui, dicit dominus exercituum.⁵ Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat.⁶ Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labiis eius, In pace & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.†⁷ Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam: & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est.⁸ Vos autem recessistis de via, & scandalizastis plurimos in lege. Irritum fecistis pactum Leui, dicit dominus exercituum.⁹ Propter quod & ego dedi vos cōtempribiles & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege.† Nunquid non pater vnus omnium nostrum?†¹⁰ Nunquid nō deus vnus^b creauit nos? Quare ergo despicit unusquisque nostrum fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum?†¹¹ Transgressus est Iuda, & abominatio facta est in Israel, & in Ierusalē, quia contaminauit Iudas sanctificationem domini quam dilexit, & habuit filiam dei alieni.†¹² Disperdat dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculo Iacob, & offerentem munus domino exercituum.¹³ Et hoc rursus fecistis. Operiebatis lachrymis altare domini, fletu & mugitu, ita vt nō respiciam vltra ad sacrificium, nec accipiam placabile quid de manu vestra.¹⁴ Et dixistis: Quam ob causam? quia dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti. Et hæc particeps tua, & vxor fœderis tui.¹⁵ Nōne vnus fecit, & residuum spiritus eius est? Et quid vnus quærit, nisi semen dei? Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despiciere.¹⁶ Cum odio habueris eam, dimitte, dicit dominus deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, dicit dñs exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despiciere.¹⁷ Laborare fecistis dominum in sermonibus vestris. Et dixistis: In quo eum fecimus laborare? In eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu domini, & tales ei placent: aut certe, vbi est deus iudicij?

Adueniente domini præcursores Christus in impios animaduertet, blasphemantes in eum suppliciis afficiet, & iustos mercede donabit.

III.

ECce^a† ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.† Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis.^b Ecce venit, dicit dominus exercituum. Et quis poterit cogitare diē aduentus eius?†² Et quis stabit ad videndū eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum.³ Et sedebit conflans & emundans argentum,† & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt domino offerentes sacrificia in iustitia.⁴ Et placebit domino sacrificium Iuda & Ierusalem sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.⁵ Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit dominus exercituum.⁶ Ego enim dominus, & non mutor: & vos filij Iacob non estis consumpti.⁷ A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis.† Reuertimini ad me, & ego reuertar ad vos, dicit dominus exercituum. Et dixistis: In quo reuertemur?†⁸ Si affliget & in primitiis.⁹ Et in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota.¹⁰ Inferte omnem decimam in horreum meum, & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc, dicit dominus, si non aperuero vobis cataractas celi, & effudero vobis bene-

a. Ea de causa vitæ & pacis hoc testamentum appellauit, quod obtemperantibus vitam & pacem conciliat. Theo. ibi.

b. Neque propterea creati sumus vt ederemus & biberemus, vestiq; regeremur, sed vt placeremus deo, & bonis potiremur futuris. Chryl. De bello repudij.

c. Populus Iudæ à Babylone reuersus legē dei nō custodiuit in templi ædificatione, sacrificiorū oblatione, sabbati obseruatione, & alienigenarum vxorum acceptatione in quibus nimis negligētes fuerunt. Et hæc patet in li. Eldæ & Nehemæ. Dion. ibi.

d. Et legē dū est dicis mihi, Scripsum est. Cum odio habueris eam, dimitte, dicit dominus deus Israel. Statim respondit, Hoc in lege permissum est, sed propter duriciam cordis vestri. Hiero. ibid.

a. Ipse enim deus omnipotens dominum ait venturū in templū suum, interim de alio loquēs. significat porro deū verbum, quem postea angelū testamenti vocat: quēque etiam ipse dominus omnipotens docet se mittere ante faciem suā, dicens. Ecce ego mittā angelū meum. Euse. de demōst. li. c. 28.

b. Ex his non solum edocemur de aduentu & iudicio, sed & de potestate eius & regno, quia potestas eius æterna sit & sine corruptione sine fine sit regnū, vt in euāgelio dicitur, Et regni eius nō erit finis. Cypr. in Symbo. Apostolorum.

c. Nā licet in eo verbo illud dictum sit apostoli, quia factus est homo, non tamen mutatus est, sed sicut dixit Apostolus Hebr. 13. b. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula. Tripart. hist. li. 1. ca. 13.

d. Vt sit sensus: si fraudat homo deum, quia vos fraudastis me. Et reuera secū dū historie ordinem, quia decimas & primitias Leuitis populus non reddebat, se ipsum fraudem dicit dominus sustinere: cuius ministri fame coacti & penuria, templum deseruerunt. Si enim deus per alios visitatur in carcere, & agrotus suscipitur, & elurios sitiens, que cibū accipit atque potatur, cur non in ministris suis ipse decimas accipiat? Hiero. ibi.

† Leui. 26. c. Deut. 18. b. Isa. 1. d.

† 21. dist. ca. Si qui sunt presbyteri. 1. q. 1. c. Maledicā, &c. Multi. Hosce. 8. d.

† 43. dist. c. 1. 11. q. 1. c. Sacerdotibus. De heret. c. Cum exin iuncto.

† Matt. 23. c. Ephē. 4. b.

† Sup. 1. c. Amos. 5. b.

† Matt. 23. b. Marc. 1. a. Lu. 1. b. & 7. c. Psal. 131. d.

† 50. dist. ca. Purgabit.

† Zach. 1. a. 16. q. 1. c. Reuertimini. 7. quæst. 1. c. Omnes. De deci. ca. tua. 2.

†Iob 11,5

†Iob 21,5

bis benedictionem vsque ad abundantiam.¹¹ Et increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ, nec erit sterilis vinea in agro, dicit dñs exercituum.¹² Et beatos vos dicent omnes gentes. Eritis enim vos terra desiderabilis, dicit dñs exercituum. †¹³ Inualuerunt super me verba vestra, dicit dñs.¹⁴ Et dixistis: Quid locuti sumus contra te? Dixistis: † Vanus est qui seruit deo. Et quod emolumentum, quia custodiuius præcepta eius? & quia ambulauimus tristes coram domino exercituum?¹⁵ Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Siquidē ædificati sunt facientes impietates, & tentauerunt deum, & salui facti sunt.¹⁶ Tunc locuti sunt timentes deum, vnusquisq; cum proximo suo. Et attēdit dominus & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus dominum, & cogitantibus nomen eius.¹⁷ Et erūt mihi, ait dñs exercituum, in die qua ego faciam, in peculiū, & parcam eis sicut parcat vir filio suo seruienti sibi.¹⁸ Et conuertimini & videbitis quid sit inter iustum & impiū, & inter seruientem deo & non seruientem ei.

In aduentum Christi veniet Ioannes baptista in spiritu Eliæ venturi. IIII.

†Luci. g.
24. q. 1. cap.
Quoniam
vetus.
De cōsecra.
di. 4. c. Nec
quenquam.
†Exod. 10. a

†Matt. 17. b
Marc 9. c
Luc. 1. b.

A Cce^a enim dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula. Et inflammabit eos dies venies, dicit dñs exercituum: quæ non derelinquet eis radicem & germen. †^{b 2} Et orientur vobis timentibus nomen meum, sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Et egrediemini & salietis sicut vituli de armēto,³ & calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit dñs exercituum. †⁴ Mementote legis Moyſi serui mei, quam mandauī ei in Horeb ad omnem Israel, præcepta & iudicia. †⁵ Ecce ego^c mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini magnus & horribilis.^{d 6} Et conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorū ad patres eorum, ne forte veniam & percutiam terram anathemate.

PRÆFATIO IN LIBROS MACHABÆORVM.

Machabæorum libri licet non habeantur in canone Hebræorum, tamē ab ecclesia inter diuinorum voluminum annotantur historias. Notant autem prælia inter Hebræorum Duces, gentēſque Persarum, pugnam quoque sabbatorum, & nobiles Machabæi triumphos: fædus quoque amicitiarū cum Romanorum ducibus, atque legationū. Describuntur & Machabæi septem fratres ab vna matre Machabæa nomina geniti, custodientes legem patris & traditionem non manducantes carnem porcinam, & ob hoc ab Antiocho Rege sæuissimo in Antiochia martyriū gloria coronati sunt & cum matre sua atque sepulti, magna cum veneratione ibi quiescunt. De his itaque libris D. Augustinus lib. 18. de ciuitate dei cap. 63. ita commemorat: Ab hoc tempore, inquit (nempe post Esdræ historiam) apud Iudæos reſtituto templo, non reges sed principes fuerunt, vsque ad Aristobulum: quorum supputatio temporum non in scripturis sanctis, quæ canonice appellantur, sed in aliis inuenitur, in quibus sunt Machabæorum libri, quos non Iudæi, sed Ecclesia pro Canonicis habet, propter quorundam martyrum passionēs vehementes atque mirabiles: qui antequam Christus venisset in carnem, vsque ad mortem pro lege dei certauerunt, & mala grauissima atque horribilia pertulerunt. Hæc Augustinus. Diuus autem Hieronymus in prologo suo Galeato, qui nobis ante libros Regum præfigitur, ait se primum Machabæorum librum hebraicum reperiſſe, secundum Græcum esse, idque ex ipsa quoque phraſi probari poſſe. Idem aduersus Pelagianos Iosephum nominat Machabæorum historiae scriptorem, nescio, inquit Ludo. Viues in comment. ad eum locum, an authorem significet horum duorum voluminum Machabæa historia, quam inter sacra habemus, an libelli cuiusdam qui separatim Græcis circumfertur ἱστορίων εἰς τὸ μαχαβιαῖον. Est & tertius Machabæorum liber græcus itidem, nondum, quod ſciam, verſus in linguam latinam. Hunc non videtur Ecclesia recepisse in canonem.

a. Succēdi & cremari alienigenas præcinit dominus, id est alienos a diuino genere & profanos, spiritualiter nō renatos, nec dei filios factos. Euadere enim eos solos poſſe, qui renati de signo Christi signati fuerint; alio in loco dominus loquitur. Cypria, contra Demetrianum.

b. Qui sæpe nominatus est & dominus, & deus, & angelus, & princeps imperatorū, & Christus, & sacerdos, & verbum, & sapientia dei, & imago: nunc idem Sol iustitiæ dicitur, &c. Euse. de demonstr. lib. 5. ca. 29.

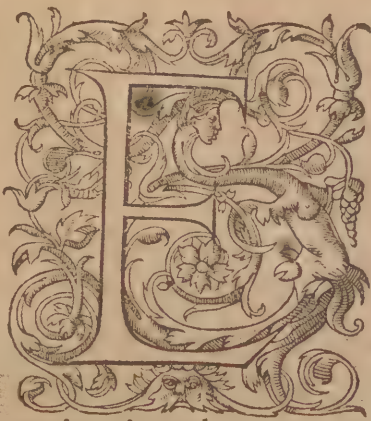
c. Quoniam propter ministerij similitudinē Ioannes quoque poterat Elias nominari, ne confusio fiat, patriam adſcripſit, Eliā Theſbitem appellans. Chryſo.

d. Vnum igitur atque idem vtriusque opus est, Ioannis ſcilicet & Eliæ, ſidem ſcilicet atque intellectum, quæ habuere patres, filiorū mētibus prædicando infundere. Bed. in vigilia Ioan. bapt.

MACHABAEORVM LIBER PRIMUS.

Mortuo Alexandro succedens Antiochus post spoliata Aegyptum profanauit Ierusalem, & inde percussit, leges idololatriæ Iudæos sequi præcepit, ac renitentes miserè trucidauit.

Cap. I.

D factum est postquam percussit Alexander Philippi rex Macedo qui primus regnauit in Græcia, egressus de terra Cethim, ^a Darium Regem Persarum, & Medorum, ² constituit prælia multa, & obtinuit omnium munitiones, & interfecit Reges terre. ³ Et pertransiit usque ad fines terræ, & accepit spolia multitudinis gentium, & siluit terra in conspectu eius. ⁴ Et congregauit virtutem & exercitum fortem nimis, & exaltatum est & eleuatum cor eius, ⁵ & obtinuit regiones gentium, & tyrannos, & facti sunt illi in tributum. ⁶ Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. ⁷ Et vocauit pueros suos nobiles qui secum erant nutriti à iuuetute sua, & diuisit illis regnum suum cum adhuc viueret. ⁸ Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus est: ⁹ & obtinuerunt pueri eius regnum, unusquisque in loco suo, ¹⁰ & imposuerunt omnes sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & multiplicata sunt mala in terra. ¹¹ Et ex eis radix peccati Antiochus Illustris, filius Antiochi Regis, qui fuerat Romæ obeses, & regnauit in anno centesimo tricesimo & septimo regni Græcorum. ¹² In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes: Eamus & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. ¹³ Et bonus visus est sermo in oculis eorum. ¹⁴ Et destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad Regem, & dedit illis potestatem ut facerent iustitiam gentium. ¹⁵ Et edificauerunt gymnasium in Ierosolymis secundum leges nationum, ¹⁶ & fecerunt sibi præputia, & recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus, & venundati sunt ut facerent malum. ¹⁷ Et paratum est regnum in conspectu Antiochi, & cepit regnare in terra Aegypti, ut regnaret super duo regna. ¹⁸ Et intrauit in Aegyptum in multitudine graui, in curribus & elephatis & equitibus, & copiosa nauium multitudine. ¹⁹ Et constituit bellum aduersus Ptolemæum Regem Aegypti: & c¹ veritus est Ptolemæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi. ²⁰ Et cōprehendit ciuitates munitas in terra Aegypti, & accepit spolia terre Aegypti. ²¹ Et cōuertit Antiochus postquam percussit Aegyptum in centesimo & quadragesimo & tertio anno, ²² & ascendit ad Israel, & ascendit Ierosolymam in multitudine graui. ²³ Et intrauit in sanctificationem cum superbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum quod in facie templi erat, & cōminuit omnia. ²⁴ Et accepit aurum & argentum, & vasa concupiscibilia, & accepit thesauros occultos quos inuenit, & sublati omnibus abiit in terram suam. ²⁵ Et fecit cedere hominum, & locutus est in superbia magna. ²⁶ Et factus est plactus magnus in Israel, & in omni loco eorum. ²⁷ Et ingemuerunt Principes & Seniores, & iuuenes & virgines infirmati sunt, & speciositas mulierum immutata est. ²⁸ Omnis maritus sumpsit lamentum: & quæ sedebat in thoro maritali, lugebat: ²⁹ & cōmota est terra super habitantes in ea, & vniuersa domus Iacob induit confusionem. ³⁰ Et post duos annos dierum misit rex principem pacificum in dolo, & crediderunt ei. ³¹ Et locutus est ad eos verba magna, & perdidit populum multum ex Israel. ³² Et irruit super ciuitatem repente, & percussit eam dit eam igni. Et destruxit domos eius, & muros eius in circuitu. ³³ Et captiuas duxerunt mulieres

Anno ante Christum. 323. Anno mundi 3699.

Ios. 12. 6. 7. Reg. 21. 8.

Anno ante Christum. 174. Anno mundi 3788.

Anno ante Christum. 168. Anno mundi 3794. Ios. 12. 7.

Anno ante Christum. 166. Anno mundi 3796.

a. Darius sextus & ultimus Persarum & Medorum rex spe pacis cum Alexandro amissa, cum 400000 pedum 100000 equitum Alexandro ab Aegypto reuerenti apud Tharum bello se opponit. Nec pugna mora: omnes in ferrum ruunt, Macedones toties à se victis hostibus animosi, Persæ nisi vincant, mori præoptantes. Raro in illo prælio tantum sanguinis fusus est. Sed Darius cum vinci suos videret, mori in bello paratus, per suam suorum fugere compulsum est, qui tamē fugiens multis vulneribus confossus animam exhalauit. Orofius li. 3. ca. 16.

b. Reuerfus Alexander Babyloniam multis diebus ocio deditis, intermissum olim conuiuium solenniter instituit, totusque in lætitiâ fusus, cum diei noctem conuixeret peruiuilem, iā ē conuiuium medicus Thessalus instaurata comestatione, & ipsum & sodales eius inuitat. Accepto poculo, media portione repente veluti telo Alexander confusus ingemuit Elatusque ē conuiuium semianimis tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret, tactusque hominum velut vulnera indolesceret. Sexra tandem die decessit mense vno, annos tres & triginta natus, imperij vero sui duodecimo anno. Iustinus lib. 12. in fine.

c. Numerando scilicet à principio regni Syriæ, duodecim annos postquam Alexander occidit. Hic enim Syrorum Regum sola gesta narrantur in Iudæos.

d. Profectus Antiochus cum magno exercitu Pelusium, astu circumuento Philometore Aegyptum occupat, & redacta prius in potestatem Memphi, locique circumuicinis ad Alexandriam ducis urbem & regem subiugaturus. Iose. Antiq. li. 12. c. 6.

e. Post annos fere trecentos quadraginta ab instaurata Ierusalem per Esdram & Nehemiam rex Græcorum nefandissimus Antiochus fraude capta Ierusalem templi fordibus idolorum profanauit, auferens inde & cōfringens altare domini aureum, mensam propositionis, candelabrum luminis, & cetera templi vasa aurea, quæ inuenire potuit. Beda in dedicatione ecclesie h. 1.

f. Quæ à 73. psalmo accipimus, complera sunt in Antiochi temporibus, qui vocatus est illustris: qui cum in Syria regnaret, irrumpit quidem in urbem Ierosolymam, sed dedit verò templum, & sanctuarium euerit. Euseb. de demon. Euangel. lib. 10. c. 1.

g. Daniel has Iudæorum prouidens calamitates, ca. 8. repetit hanc eandem quæ sub Antiocho illustri facta est captiuitatem, excidiumque atque desolationem templi, etiam ipsum tempus addidit Exinde inferet in ipsum abominacionem, & eos qui violant testamentum, hoc est, prauaricantes Iudæos, abducent in ruinas, secum habebit ac transferet, & populus cognoscens deum suum praualebit. Machabæorum res significas quæ acciderunt sub Iuda & Simone, & Ioanne. Chr. adue. Iudæos oratione. 2.

mulieres & natos, & pecora possederunt. ³⁵ Et ædificauerunt ciuitatem David muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcē. ³⁶ Et posuerunt illic gentē peccatricem, viros iniquos, & conualuerunt in ea. ³⁷ Et posuerunt arma & escas, & congregauerunt spolia Ierusalem, & reposuerunt illic, & facti sunt in laqueū magnū. ³⁸ Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, & indiabolium malum in Israel. ³⁹ Et effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem: ⁴⁰ & fugerunt habitatores Ierusalē propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est externa semini suo, & nati eius reliquerūt eam. ⁴¹ Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo: & dies festi eius conuersi sunt in luctum: sabbata eius in opprobrium: honores eius in nihilum. ⁴² Secundum gloriam eius multiplicata eius in opprobrium: honores eius in nihilum. ⁴³ Et scripsit Rex Antiochus omni regno suo, ut esset omnis populus vnus. Et reliquerunt vnusquisq; legem suam, ⁴⁴ & consenserunt omnes gentes secundū verbum Regis Antiochi. ⁴⁵ Et multi ex Israel & cōsenserunt ei, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt sabbatū. ⁴⁶ Et misit Rex Antiochus libros per manus nuntiorum in Ierusalem, & in omnes ciuitates Iudæ, ut sequerentur leges gentium terræ, ⁴⁷ & prohiberēt holocausta & sacrificia & placationes fieri in tēplo dei, ⁴⁸ & prohiberent celebrari sabbatū, & dies solennes. ⁴⁹ Et iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel. ⁵⁰ Et iussit ædificari aras & templa & idola, & immolari carnes suillas, & pecora communia, ⁵¹ & relinquere filios suos incircuncisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immunditiis & abominationibus, ita ut obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes dei: ⁵² & quicunq; non fecissent secundum verbum Regis Antiochi, morerentur. ⁵³ Secundum omnia verba hæc scripsit omni regno suo, & præposuit Principes populo qui hæc fieri cogerent. ⁵⁴ Et iusserunt ciuitatibus Iudæ sacrificare. ⁵⁵ Et cōgregati sunt multi de populo ad eos qui dereliquerant legem dñi, & fecerūt mala super terram, ⁵⁶ & effugauerunt populum Israel in abditis & in absconditis fugitiuorū locis. ⁵⁷ Die quintadecima mensis Chasseu, quinto & quadragesimo & centesimo anno, ædificauit Rex Antiochus ¹ abominandum idolum desolationis super altare dei: & per vniuersas ciuitates Iudæ in circuitu ædificauerunt aras, ⁵⁸ & ante ianuas domorū & in plateis incendebant thura, & sacrificabant. ⁵⁹ Et libros legis dei combusserunt igni, scindentes eos, ⁶⁰ & apud quemcunq; inueniebantur libri testamenti domini, & quicunq; obseruabat legem domini, secundum edictum Regis trucidabāt eum. ⁶¹ In virtute sua secundum faciebant populo Israel, qui inueniebatur in omni mēse in ciuitatibus. ⁶² Et quinta & vicesima die mensis sacrificabant super aram quæ erat cōtrā altare: ⁶³ & mulieres quæ circuncidebant filios suos, trucidabantur secundum iussum Regis Antiochi. ⁶⁴ Et suspendebāt pueros à ceruicibus per vniuersas domos eorum: & eos qui circunciderant illos, trucidabant. ⁶⁵ Et multi de populo Israel definierūt apud se, ut non manducarent immūda, & elegerunt magis mori quàm cibus coinquinari immundis, ⁶⁶ & noluerunt infringere legem dei sanctam, & trucidati sunt. ⁶⁷ Et facta est ira magna super populum Israel valde.

*Mathathias legis dei Zelator Antiochi leges contemnens fugit in montem cum filiis
& amicis suis: ubi tandem moriens iubet filios suos exemplo patrum
suorum legem dei tueri.*

N^a diebus illis surrexit Mathathias filius Ioānis filij Simeonis sacerdos ex filiis Ioarim ab Ierusalem, & confedit in mōte Modin. ² Et habebat filios quinque, Ioannē qui cognominabatur Gaddis, ³ & Simonē qui cognominabatur Thasi, ⁴ & Iudā qui vocabatur Machabæ, ⁵ & Eleazarū qui cognominabatur Abarō, & Jonathan qui cognominabatur Apphus. ⁶ Hi viderūt mala quæ fiebant in populo Iuda & in Ierusalē, ⁷ & dixit Mathathias: Vē mihi. Ut quid natus sum videre cōtritionē populi mei, & contritionē ciuitatis sanctæ, & sedere illic cū datur in manibus ini-

h. In tēplo quoq; ara postea porcos mactauit, sacrificium à religione Iudæorū alienissimū, & cogebat omnes abrogato veri dei cultu, ipsius venerari numina, & oppidatim extructis tēplis atque altaribus, porcinas in eis quotidie iugulare victimas. Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 6.

i. Sed & in tēplo dei, simulachrum Iouis statues, populūque tormentis ad sacrificandū idolis cogens. Beda in dedica. eccle. ho. 1. k. Et dū Antiochus Iudæos Græcorum moribus viuere cogit, quamplurimos eorū tam mares quàm feminas, qui neq; proprias leges neque patriam pietatē defendere volebant, variis prius vexatos suppliciis interfecit. Euseb. de demonstra. Euangelica li. 10. cap. 1.

a. Tunc multi Iudæorū spere quidē timore regis iussa secuti sunt, probati verò patriis legibus adhaerērūt. Erratautē vir de Modin modico Iudæ vico sacerdos nomine Mathathias filius Ioannis, filij Simonis, filij Asmonai, de viceloachim, id est vnus illorū 24, quos David elegit, & in eundem modū dictus est Zacharias pater Ioannis baptiste de vice Abia. Erantque ei filij quinque, Ioannes, Simō, Iudas, Eleazarus, & Jonathan: quorū quisque suū cognomine cōsebatur. Comest. histo. Machab. c. 1.

† Tob. 2. b
Amos 8. c

Anno ante
Christum.
166. Anno
mūdi 5796.

Is. 12. 7.

A

micorū? ⁸ Sancta in manu extraneorū facta sunt, tēplum eius sicut homo ignobilis. ⁹ Vasa gloriæ eius captiua abducta sunt trucidati sunt senes eius in plateis, & iuue-
nes eius ceciderūt in gladio inimicorū. ¹⁰ Quæ gēs nō hāreditauit regnū eius, & nō
obtinuit spolia ei? ¹¹ Omnis cōpositio ei⁹ ablata est. Quæ erat libera, facta est ancilla.
¹² Et ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra desolata est: & coin-
quinauerūt eā gētes. ¹³ Quō ergo nobis adhuc viuere? ¹⁴ Et scidit vestimēta sua Matha-
thias, & filij eius, & operuerunt se ciliciis, & planxerunt valde. ¹⁵ Et venerunt illuc qui
missi erant à Rege Antiocho, vt cogerent eos qui confugerant in ciuitatem^b Modin,
immolare & accēdere thura, & à lege dei discedere. ¹⁶ Et multi de populo Israel con-
sentientes accesserunt ad eos, sed Mathathias & filij eius constanter steterūt: ¹⁷ & re-
spōdentes qui missi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathia: Princeps & clarissimus
& magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis & fratribus. ¹⁸ Ergo accede prior, & fac
iussu Regis sicut fecerunt omnes gētes & viri Iuda, & qui remanserūt in Ierusalē,
& eris tu & filij tui inter amicos Regis, & amplificatus auro & argēto & muneribus
multis. ¹⁹ Et respōdit Mathathias, & dixit magna voce: Et si omnes gētes Regi Antio-
cho obediunt, vt discedant vnusquisq; à seruitute legis patrū suorum, & consentiant
mandatis eius, ²⁰ ego & filij mei & fratres mei obediemus legi patrū nostrorū. ²¹ Pro-
pitius sit nobis deus, non est nobis vtile relinquere legē & iustitias dei. ²² Non audie-
mus verba Regis Antiochi, nec sacrificabimus transgredientes legis nostræ mādata,
vt eamus altera via. ²³ Et vt cessauit loqui verba hæc, accessit quidam Iudæus in om-
nium oculis sacrificare idolis super aram in ciuitate Modin secundum iussu Regis.
²⁴ Et vidit Mathathias, & doluit, & cōtremuerūt renes eius. † Et accēsus est furor eius
secundum iudicium legis, & insiliēs trucidauit eum super aram. ²⁵ Sed & virū quem
Rex Antiochus miserat, qui cogeat immolare, occidit in ipso tempore, & aram de-
struxit, ²⁶ & zelatus est legem, † sicut fecit Phinees Zambri filio Salomi. ²⁷ Et exclama-
uit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens: Omnis qui zelum habet legis, statuēs
testamentum, exeat post me, ²⁸ & fugit ipse & filij eius in montes, & reliquerunt quę-
cunque habebant in ciuitate. ²⁹ Tunc descenderunt multi quærentes iudicium & iu-
stitiam in desertum, ³⁰ & sederūt ibi ipsi & filij eius, & mulieres eorum & pecora eo-
rum, quoniam inundauerunt super eos mala. ³¹ Et renunciatū est viris Regis, & exer-
citui qui erant in Ierusalē ciuitate Dauid, quoniam discessissent viri quidam qui dis-
sipauerunt mandatum Regis, in loca occulta in deserto, & abissent post illos multi.
³² Et statim perrexerunt ad eos, & constituerunt aduersus eos prælium in die sabbato
rum. ³³ Et dixerunt ad eos: Resistitis & nunc adhuc? Exite, & facite secundum verbum
Regis Antiochi, & viuetis. ³⁴ Et dixerunt: ^d Non exhibimus, neque faciemus verbū Re-
gis vt polluamus diem sabbatorum. ³⁵ Et concitauerunt aduersus eos prælium: ³⁶ &
non responderunt illis, nec lapidem miserunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta,
³⁷ dicentes: †^e Moriamur omnes in simplicitate nostra, & testes erunt super nos celū
& terra, quōd iniuste perditis nos. ³⁸ Et intulerūt illis bellum sabbatis, & mortui sunt
ipsi & vxores eorum, & filij eorum, & pecora eorum, vsq; ad mille animas hominū.
³⁹ Et cognouit Mathathias & amici eius, & luctum habuerunt super eos valde. ⁴⁰ Et
dixit vir proximo suo. Si omnes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, & non pugna-
uerimus aduersus gentes pro animabus nostris, & iustificationibus nostris, citius di-
sperdent nos à terra. ⁴¹ Et cogitauerunt in die illa, dicentes: Omnis homo quicunque
venerit ad nos in bello die sabbatorū, pugnemus aduersus eū, & non moriemur om-
nes, sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. ⁴² Tūc congregata est ad eos synago-
ga Iudæorū fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in lege: ⁴³ & omnes qui fugie-
bant à malis, additi sunt ad eos, & facti sunt illis ad firmamentum. ⁴⁴ Et collegerunt
exercitum, & percusserunt peccatores in ira sua, & viros iniquos in indignatione sua,
& cæteri fugerūt ad nationes, vt euaderēt. ⁴⁵ Et circuiuit Mathathias & amici eius, &
destruxerunt aras, ⁴⁶ & circumciderunt pueros incircuncisos quotquot inuenerūt in
finibus Israel in fortitudine. ⁴⁷ Et persecuti sunt filios superbię, & prosperatū est opus
in

b. Modin ciuitas propter
Machabæos celebris in tri-
bus Bēiamin finibus, super
montem Bahala sita: super
torrente qui apud Sechro-
nā effunditur, patria Ma-
chabæorum, vbi est eorum
memorabilis sepultura, se-
ptem pyramides ex quadra-
ta mole surgentes.

c. Cuius præcepti diuini &
vigoris memor Mathathias
interfecit eum qui ad aram
sacrificaturus accesserat.
Quod si ante aduētū Chri-
sti circa deum colendum &
idola spernenda hæc præ-
cepta seruata sunt, quanto
magis post aduētū Christi
seruanda sunt: cū ille veniēs
non verbis tantū nos hor-
tatus sit, sed & factis, post
omnes iniurias & cōtume-
lias passus quoq; & crucifi-
xus, vt nos pati & mori suo
exemplo doceret, vt nulla
sit homini excusatio pro se
non patienti, cum passus sit
pro nobis: & cū ille pas-
sus sit pro alienis peccatis,
pati vnūquemque debere.
multo magis pro suis pec-
catis. Cyp. Exhor. mart. c. r.
d. Quid de Machabæis? Sed
pri⁹ de populo dicā patrū,
qui cū parati essent ad re-
pugnandū pro templo dei,
& pro legitimis suis, dolo
hostiū dielacefuiti sabbati,
maluerunt vulneribus of-
ferre nuda corpora, quā
repugnare, ne violaret sabb-
atum. Itaq; omnes se ob-
tulerunt morti. Sed Macha-
bæi considerātes quōd hoc
exemplo gens omnis pos-
set perire, sabbato etiā cū
ipsi in bellum prouocaren-
tur, vlti sunt innocentium
necem fratrum suorum.

Amb. offi. li. i. c. 40.

e. Sine dubio istud proces-
sit ex quadā simplici deuo-
tione: quia licitum erat eis
in die sabbati se defendere.
Vnde & Iosue. 6. dicitur qd
cuncti bellatores de volun-
tate domini circuiērūt vr-
bem Iericho semel in die, &
hoc septem diebus, in qui-
bus dies sabbati erat inclu-
sus. Lira.

f. Septem dies vnde cūque
initium acceperint, sabbati
diem secum concludāt ne-
cesse est, quo die non tantū
acerdotes sunt operati, sed
in ore gladij prædā facta sit
ciuitas ab omni populo Is-
rael. Nec dubium est opus
seruile eos esse operatos cū
prædā belli agerent ex dei
præcepto. Nam & tēpori-
bus Machabæorū sabbatis
pugnādo fortiter fecerūt,
& hostes Allophylos expu-
gnauerunt, & legem pater-
nam ad pristinum vitæ sta-
tum pugnādo sabbatis re-
uocauerūt. Nec putē aliam
legē eos defendisse, nisi in
qua de die sabbatorū me-
minerāt esse præscriptum.
Tertullia. aduersus Iudæos.

† 13. q. 5. c.
Si audieris.

† Num. 25. 6.

† 13. q. 8. c.
Si nulla.

in manibus eorū.⁴⁸ Et obtinuerūt legem de manibus gentium, & de manibus Regū, & non dederunt cornu peccatori.⁴⁹ Et appropinquauerunt dies Mathathia moriēdi, & dixit filiis suis: Nunc confortata est superbia, & castigatio, & tempus euerfionis, & ira indignationis.⁵⁰ Nunc ergo o filij amulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrū.⁵¹ Et mementote operū patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen aternū.⁵² Abraham nōne in tentatione inuentus est fidelis, & reputatū est ei ad iustitiam?⁵³ Ioseph in tempore angustia suæ custodiuit mandatum, & factus est dñs Ægypti.⁵⁴ Phinees pater noster zelando zelum dei, accepit testamentum sacerdotij æterni.⁵⁵ Iesus dum impleuit verbum, factus est dux in Israel.⁵⁶ Caleb dum testificatur, in Ecclesia accepit hereditatem.⁵⁷ Dauid in sua misericordia consecutus est sedē regni in secula.⁵⁸ Elias dum zelat zelum legis, receptus est in cœlum.⁵⁹ Hananias, Azarias, & Misael credentes, liberati sunt de flamma.⁶⁰ Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonū.⁶¹ Et ita cogitate per generationē & generationē, quia omnes qui sperant in eum, non infirmantur.⁶² Et a verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est.⁶³ Hodie extollitur, & cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suā, & cogitatio eius periit.⁶⁴ Vos ergo filij cōfortamini, & viriliter agite in lege, quia cū feceritis quæ vobis præcepta sunt in lege à domino deo vestro, in ipsa gloriosi eritis.⁶⁵ Et ecce Simon frater vester scio quod vir consilij est. Ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater.⁶⁶ Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentute sua, sit vobis princeps militia, & ipse aget bellum populi.⁶⁷ Et adducetis ad vos omnes factores legis, & vindicate vindictam populi vestri.⁶⁸ Retribuite retributionem gentibus, & intendite in præceptū legis.⁶⁹ Et benedixit eos, & appositus est ad patres suos.⁷⁰ Et defunctus est cētesimo & quadragesimosexto anno, & sepultus est à filiis suis in sepulchris patrum suorum in Modin, & planxerunt eum omnis Israel planctu magno.

Iudas Machabæus Iudæis præfectus Apollonium & Seron principes occidit. Lysia præfecto Syria misso ad delendam Iudæam occurrit, viriliter ordines instituens. III.

T surrexit Iudas qui vocabatur Machabæus, filius eius pro eo, & adiuuabant eum omnes fratres eius, & vniuersi qui se coniunxerant patri eius, & præliabantur præliū Israel cum lætitia.³ Et dilatauit gloriam populo suo, & induit se lorica sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in præliis: & protegebatur castra gladio suo.⁴ similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione.⁵ Et persecutus est iniquos, perscrutans eos: & qui cōturbabant populū suum, eos succendit flammis,⁶ & repulsi sunt inimici eius præ timore eius. Et omnes operarij iniquitatis conturbati sunt, & directa est salus in manu eius.⁷ Et exacerbabat reges multos, & lætificabat Iacob in operibus suis, & in seculū memoria eius in benedictione.⁸ Et perambulabat ciuitates Iudæ, & perdidit impios ex eis, & auertit irā ab Israel.⁹ Et nominatus est vsq; ad nouissimum terræ, & congregauit pereuntes.¹⁰ Et congregauit Apollonius gentes, & à Samaria virtutem multā & magnam ad bellandum contra Israel.¹¹ Et cognouit Iudas, & exiit obuiam illi, & percussit & occidit illū, & ceciderunt vulnerati multi, & reliqui fugerunt,¹² & accepit spolia eorum. Et gladiū Apollonij abstulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus.¹³ Et audiuit Seron princeps exercitus Syria, quod congregauit Iudas congregationem fidelium & Ecclesiam secum.¹⁴ Et ait: Faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum Regis.¹⁵ Et preparauit se, & ascenderunt cum eo castra impiorum fortes auxiliarij, vt facerent vindictam in filios Israel.¹⁶ Et appropinquauerunt vsque Bethoron, & exiuit Iudas obuiam illis cum paucis.¹⁷ Vt autem viderunt exercitum venientem sibi obuiam, dixerunt Iudæ: Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinē tantam & tam fortē: & nos^d fatigati sumus ieiunio hodie?¹⁸ Et ait Iudas: Facile est concludi multos in manu paucorum, & non est differentia in conspectu dei cœli libera-

g. Exaſto autem anno poſt principatū morbo correptus Mathathias cōuocatis ad ſe liberis: Equidem, inquit, filij, iam ſacralē viā ingredior, interim cōmendō vobis meum propolūtū, & rogo ne per ignauā ceſſetis id exequi: ſed poti⁹ memores paternæ voluntatis ſeruate ritus patrios, & re-publicam tantū non collapſam reſtituite: neq; illis accedite, qui aut ſpōte aut vi eam prodiderunt hoſtib⁹. Prima autem cura ſit cōcordia: & quibus quique præcellit artibus, his vtatur reliquis cōcedentibus: Simonēq; fratrem eximia prudentia virum parētis loco habere, obtemperātes eius conſilijs: Machabæū autem propter fortitudinē exercitui præſcite. Hic enī viciſſetur ſuæ gentis iniurias repulſis hoſtibus. Ad hoc autem negotium adhibete quotquot vſquam ſunt iuſti & pii, & hoc pacto vires veſtras augebitis. Hæc locutus filiis, præcaſque deū ad eſſe illorum conatibus, & populo priſtinū viuendi morem reſtituere, non multo poſt moritur, & in Modin ſepelitur. Ioseph. lib. 12. cap. 8.

a. Et ſurrexit pro patre Iudas Machabæus, & fact⁹ eſt quaſi leo defendens Iſrael clypeo ſuo. Comeſtor hiſtorie Machabæo. li. 1. ca. 2.

b. Iudam Machabæū præceſſerunt 11. duces de domo.

Dauid, per annos 163. Ioseph primus annis 7. Abner Semci an. 11. Flyh Machathias an. 12. Aſar Maat. 9. Nagid Atraxat. 10. Agai Hely. 8. Maſor Nahū 7. Amos Syrach 14. Mathathias Siſloa 10. Iosephus Iunior Arſes 60. Iannæus vel Ianna ſecūduſ Hircanus, vltimus princeps Iudæorum de tribu Dauid an. 16. Hunc ſequitur Iudas Machabæus Aſmonæorū primus an. 6. Philo Iudæus libr. 2. Breuiarij.

c. Hiſ auditis Apollonius præfectus Samariæ raptim contra Iudam duxit exercitū. Nec in Iudæa mora fuit, ſed obuiam ei factus prælio victum cū alijs multis interfecit, gladio etiam eius poſitus velut opimo ſpolio, plurimis etiam hoſtibus vulneratis, & caſtris eorum direptis ditatis præda re-didit. Ioseph. lib. 12. cap. 10.

d. Quāntum apud priſcos celebratū fuerit ieiuniū, oſtēdit Hieron⁹. aduerſus Iouinianum: Patres veteris teſtamētī in aſtictione cōſtituti, ſemper per ieiuniū miſericordiam & conſolationem inuenerūt. In Exodo aduerſus Amalec oratione Moysi & totius populi vſque ad veſperam. dimicātū eſt. Ieſus filius. Naue ſtationem impetrauit ſolis & Lunæ, & in ediam pluſquam vnius diei victoris exercitus protēlauit. Saul maledixit qui ante victoriā ſumeret cibum. Eliaſ 40. dierum ieiunio vidit deū in Horeb Congregarum Samuel populū in Maſphat indiſco ieiunio reborauit, & fecit hoſtibus fortiorē. Daniel, Machabæi, Iudith & Eſther ieiunio de hoſtibus triumpharunt. Et itē Achab impiſſimus vt ſententiā dei ſubterfugeret, & euerſio domus eius diſſeretur.

† Gene. 22. c. & 25. f.
† Gene. 42. e.
† Eccl. 45. d.
Iof. 1. d.
† Num. 14. d.
† Iof. 14. d.
† 1. Re. 24. d.
3. Reg. 2. f.
† 14. Re. 2. d.
† Danie. 3. g.
† Et 6. f.

Iof. 12. 2.
Anno ante
Chriſtum,
275. Anno
mūdi 3797.

Iof. 12. 9.

in poſteros, ieiunio impleuit & ſacco, &c. Hieron⁹. aduerſus Iouinia. libr. 2.

re in multis & in paucis,¹⁹ quoniã non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.²⁰ Ipsi veniunt ad nos in multitudine cõtumaci & superbia, vt disperdant nos, & vxores nostras, & filios nostros, & vt spolient nos:²¹ nos verò pugnabimus pro animabus nostris & legibus nostris,²² & ipse dñs conteret eos ante faciẽ nostrã. Vos autem ne timueritis eos.²³ Vt cessauit autem loqui, insiluit in eos subito, & contritus est Seron & exercitus eius in conspectu ipsius,²⁴ & persecutus est eũ in descensu Bethoron vsq; in campum. Et ceciderunt ex eis octingenti viri: reliqui autem fugerunt in terrã Philistiim.²⁵ Et cecidit timor Iudæ ac fratrum eius & formido super omnes gentes in circuitu eorũ,²⁶ & peruenit ad regem nomen eius, & de præliis Iudæ narrabant omnes gẽtes.²⁷ Vt audiuit autem Rex Antiochus sermones istos, iratus est animo, & misit & congregauit exercitum vniuersi regni sui, castra fortia valde.²⁸ Et aperuit ærarium suũ, & dedit stipendia exercitui in annum, & mandauit illis vt essent parati ad omnia.²⁹ Et vidit quòd defecit pecunia de thesauris suis, & tributa regionis modica, propter dissensionem & plagam quam fecit in terra, vt tolleret legitima quæ erant à primis diebus.³⁰ Et timuit ne non haberet & semel bis in sumptus, & donaria quæ dederat antè larga manu, & abundauerat super Reges qui ante eum fuerant.³¹ Et consternatus erat animo valde, & cogitauit ire in Persidẽ, & accipere tributa regionum, & congregare argentum multum.³² Et reliquit Lysiam hominem nobilem de genere regali super negotia regia, à flumine Euphrate vsq; ad flumen Ægypti,³³ & vt nutriret Antiochum filium suum donec rediret.³⁴ Et tradidit ei medium exercitũ & elephantos, & mandauit ei de omnibus quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam & Ierusalem,³⁵ & vt mitteret ad eos exercitum ad conterendam & extirpandam virtutẽ Israel, & reliquias Ierusalem, & auferendam memoriam eorum de loco,³⁶ & vt cõstitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, & sorte distribueret terram eorum.³⁷ Et rex assumpsit partẽ exercitus residui, & exiuit ab Antiochia ciuitate regni sui anno centesimo & quadragesimoseptimo, & transfretauit Euphraten flumen, & perambulabat superiores regiones.³⁸ Et elegit Lysias Ptolemæum filium Dorymini, & Nicanorẽ, & Gorgiam viros potentes ex amicis regis,³⁹ & misit cũ eis quadraginta milia virorũ, & septem milia equitum, vt venirent in terram Iuda, & disperderent eam secundũ verbum Regis.⁴⁰ Et processerunt vt irent cum vniuersa virtute sua, & venerunt & applicuerunt Emmam in terra campestri.⁴¹ Et audierũt mercatores regionum nomen eorum, & acceperunt argentum & aurum multum valde, & pueros, & venerunt in castra vt acciperent filios Israel in seruos. Et additi sunt ad eos exercitus Syriæ, & terrẽ alienigenarũ.⁴² Et vidit Iudas & fratres eius quia multiplicata sunt mala, & exercitus applicabat ad fines eorum, & cognouerunt verba Regis quæ mandauit populo facere in interitum & consummationem,⁴³ & dixerunt vnusquisque ad proximum suum: Erigamus deiectionem populi nostri, & pugnemus pro populo nostro, & sanctis nostris.⁴⁴ Et congregatus est conuentus vt essent parati in prælium, & vt orarent & peterent misericordiã & miserationes.⁴⁵ Et Ierusalẽ non habitabatur, sed erat sicut desertum. Non erat qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & sanctum conculcabatur. Et filij alienigenarũ erant in arce: ibi erat habitatio gentiũ. Et ablata est voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia & cithara.⁴⁶ Et congregati sunt & venerunt in Masphat cõtra Ierusalẽ, quia locus orationis erat in Masphat antè in Israel.⁴⁶ Et ieiunauerunt illa die, & induerunt se ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti suo, & dissuerunt vestimenta sua.⁴⁸ Et expanderunt libros legis, de quibus scrutabantur gentes similitudinẽ simulachrorum suorum,⁴⁹ & attulerunt ornamenta sacerdotalia, & primitias, & decimas, & suscitauerunt Nazaræos qui impleuerant dies.⁵⁰ Et clamauerunt voce magna in cœlũ, dicentes: Quid faciem⁹ istis, & quò eos duceluctũ & in humilitatẽ.⁵² Et ecce nationes cõuenerunt aduersum nos, vt nos disperdant. Tu scis quæ cogitat in nos.⁵³ Quomodo poterimus subsistere ante faciẽ eorũ, nisi tu deus adiuues nos?⁵⁴ Et tubis exclamauerunt voce magna. Et post hæc cõstituit Iudas duces

C Ios. 12. 9.

e. Iudas animaduersa hostium multitudine, hortatur est suos milites, vt forti essent animo & in deo collocarent omnẽ fiduciam, decrevis supplicationib⁹, quibus more patrio in magnis periculis induti facies solent orare veniã: vt deus ad miserationem flexus, vires contra hostẽ eis adderet. Ioseph. Antiq. Iudaic. li. 12. cap. 11.

f. Videlicet vt more diuine legis exhiberetur simulachris suis ritum vel ordinem sacrificiorũ. Rupertus in 20. ca. Gene. h. Nihil enim fortius homine legitime orante. Nam si se quum principẽ quẽdam qui neque deũ timebat, nec hominem reuerbatur, placare potuit mulier, multo magis deũ alliciet qui ei iugiter assistit, vincit ventrem, & delicias eliminat. Si verò corpus tuum infirmum est ad ieiunandum, non tamen est infirmũ ad oradũ, nec ad vtriusque despectum imbecille. Chry. ad pop. Antio. ho. 71.

Anno. ante Christum. 164. Anno mudi 3798. Ios. 12. 9. 10.

† Deu. 20. b
Iudith. 7. a

duces populi, tribunos & ceteruriones, & pentacontarchos, & decuriones. †⁵⁶ Et dixit his qui edificabant domos, & sponsabant vxores, & plantabant vineas, & formidolosis, vt redirent vnusquisq; in domum suam secundum legem. ⁵⁷ Et mouerunt castra, & collocauerunt ad austrum Emmaum. ⁵⁸ Et ait Iudas: Accingimini, & estote filij potentes, & estote parati in mane, vt pugnetis aduersus nationes has quæ conuenerunt disperdere nos, & sancta nostra, ⁵⁹ quoniam melius est nos mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ & sanctorum, ⁶⁰ Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat.

Iudas Gorgiam insidiantem & Lysiam inuadentem fugat, templum altari erecto purificat, & eius dedicationem celebrat.

IIII.

† Exo. 14. g

† Isr. 9. b

A **T**^a assumpsit Gorgias quinque milia virorum, & mille equites electos. Et mouerunt castra nocte, ² vt applicarent ad castra Iudæorum, & percuterent eos subito. Et filij qui erant ex arce, erant illis duces. ³ Et audiuit Iudas, & surrexit ipse & potentes percutere virtutem exercituum Regis, quæ erat in Emmaum. ⁴ Adhuc enim dispersus erat exercitus à castris. ⁵ Et venit Gorgias in castra Iudæ noctu, & neminem inuenit. Et querebat eos in montibus, quoniã dixit: Fugiant hi à nobis. ⁶ Et cum dies factus esset, apparuit Iudas in campo cū tribus milibus virorum tantum, qui tegumēta & gladios non habebant. ⁷ Et viderunt castra gentiū valida, & loricatos, & equitatus in circuitu eorū, & hi docti ad prælium. ⁸ Et ait Iudas viris qui secū erant: Ne timueritis multitudinem eorū, & impetum eorum ne formidetis. †⁹ Mementote qualiter salui facti sunt patres nostri in mari Rubro, cum sequeretur eos Pharaon cum exercitu multo. ¹⁰ Et nunc clamemus in cælū, & miserebitur nostri dominus, & memor erit testamenti patrum nostrorum, & conteret exercitum istum ante faciem nostram hodie, ¹¹ & scient omnes gentes quia est deus qui redimat & liberet Israel. †¹² Et leuauerunt alienigenæ oculos suos, & viderunt eos venientes ex aduerso. ¹³ Et exierunt de castris in prælium, & tuba cecinerunt ij qui erant cum Iuda. ¹⁴ Et cōgressi sunt, & cōtritæ sunt gentes, & fugerunt in campum. ¹⁵ Nouissimi autem ceciderunt in gladio, & persecuti sunt eos vsq; Gezeron, & vsq; in campos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ, & ceciderunt ex illis vsq; ad tria milia virorum. ¹⁶ Et reuersus est Iudas, & exercitus eius sequens eum. ¹⁷ Dixitq; ad populum: Non cōcupiscatis spolia, quia bellum cōtra nos est, ¹⁸ & Gorgias & exercitus eius prope nos in mōte: sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnat eos, & sumetis postea spolia securi. ¹⁹ Et adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædā prospiciens de monte. ²⁰ Et vidit quod in fugam conuersi sunt, & succenderunt castra. Fumus enim qui videbatur, declarabat quod factū est. ²¹ Quibus illi conspectis timuerunt valde, aspicientes simul & Iudam, & exercitū in campo paratum ad prælium. ²² Et fugerunt omnes in campum alienigenarum, ²³ & Iudas reuersus est ad spolia castrorum, & acceperunt aurum multum & argentum, & hyacinthum, & purpuram marinā, & opes magnas, ²⁴ & conuersi hymnum canebāt, & benedicebant deum in cælum quoniam bonus est, quoniã in seculū misericordia eius. ²⁵ Et facta est salus magna in Israel in die illa. ²⁶ Quicumque autem alienigenarū euaserunt, venerunt & nuntiauerunt Lysia vniuersa quæ acciderant. ²⁷ Quibus ille auditis, consternatus animo deficiebat, quod non qualia voluit, talia contigerunt in Israel, & qualia mandauit Rex. ²⁸ Et sequenti anno congregauit Lysias virorum electorum sexaginta milia, & equitum quinque milia, vt debellaret eos. ²⁹ Et venerunt in Iudæam, & castra posuerunt in Bethoron, & occurrit illis Iudas cum decem milibus viris. ³⁰ Et viderunt exercitum fortem, & orauit, & dixit: Benedictus es Saluator Israel, † qui contriuisisti impetum potentis in manu serui tui Dauid, † & tradidisti castra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius. ³¹ Conclude exercitum istum in manu populi tui Israel, & confundantur in exercitu suo, & equitibus. ³² Da illis formidinem, & tabefac audaciam virtutis eorum, & commoucantur contritione sua. ³³ Deice illos gladio diligentium te, & collaudent te omnes qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. ³⁴ Et commiserunt prælium, & ceciderunt de exercitu Ly-

† 2. Reg. 14. f
† 1. Reg. 7. f
& 14. b

a. Inde stimulatus rex Antiochus cum bellum accēderet per duces suos, Lysia, Nicanorem, Gorgiam, ita cum orientibus suis & Assyriis attritus est copiis, vt quadraginta & octo milia in medio cāpi à tribus milibus prosterneretur. Ambro. offi. li. i. c. 40.
b. Sed Iudas Machabeus cū de genere esset sacerdotali collecto exercitu iustorum aduersus Antiochi duces, arma arripens, eosque de Iudæa expellens, persecutioni grauissimæ finem imposuit, ac tēplū ab imaginibus emundans, noua rursus altaria, & cetera vasa vel ornāmēta faciens, atque in tēplum imponens, dedicauit ea simul cū tēplo. Beda in dedicatio. eccle. hom. i.
c. Clamemus in cælū, quia sub cælo omnia labor & dolor, vanitas & afflictio spiritus, Bernar. in psal. Qui habitat. Ser. 16.
d. His Iudas suos hortatus, haud ignarus quærum mōtū in celeritate esset notū ad hostiū castra occultis itinerib; ducit. Ita sanē accidit, vt eodem tempore Gorgias vir impiger cum cohorte vna & mille equitib; spectaculum missis ad Machabæi castra & Iudas cū suis, diuersis itineribus ad hostem perueniret. Ceterū Gorgias vbi omnia deserua vidit, ratus hostes metu in deuios montes abiisse, aliquādiu deliberabūsus stetit, pergeretne illos sequi, an retro ad suos rediret Iudas interea hostium munitiones ex improviso adortus, tantū terroris ad primū clamorem hostibus iniecit, vt sine prælio aliōve maiore conatu castra irruerit, ignēque tabernaculis iniecerit. Tum verò ferro & flamma latē grassantibus fuga facta est: multī mortales intra extrāque munitiones cæsi, cædēque Gazarā vsque distracta, ad tria milia hominū cæsa dicuntur. Superuenit Gorgias suorum cladi, qui procul ardētia intuitus castra substitit: inde vbi res perditas vidit, ne tentato quidem prælio fugam capessit. Sabellicus Ennead. 5. li. 2.

fiæ quinq; milia virorum.³⁵ Videns autem Lysias suorum fugam, & Iudæorum audaciam, & quod parati sunt aut viuere aut mori fortiter, abiit Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rursus venirent in Iudæā.³⁶ Dixit autem Iudas, & fratres eius: Ecce cōtriti sunt inimici nostri, ascēdamus nunc mūdare sancta & renouare.³⁷ Et cōgregatus est omnis exercitus, & ascēderunt in montē Sion.³⁸ Et viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum, & portas exustas, & in atriis virgulta nata sicut in saltu vel in mōtibus, & ^e pastophoria diruta, ³⁹ Et sciderunt vestimenta sua, & planxerunt planctu magno, & imposuerunt cinerē super caput suum,⁴⁰ & ceciderūt in faciem super terram, & exclamauerunt tubis signorum, & clamauerunt in cœlum.⁴¹ Tunc ordinauit Iudas viros vt pugnaret aduersus eos qui erāt in arce, donec emūdarent sancta.⁴² Et elegit sacerdotes sine macula, voluntatē habentes in lege dei,⁴³ & mundauerunt sancta, & tulerunt lapides cōtaminationis in locū immundum.⁴⁴ Et cogitauit de altari holocaustorum quod profanatū erat, quid de eo faceret.⁴⁵ Et incidit illi consiliū bonum, vt destrueret illud, ne forte illis esset in opprobriū, quia cōtaminauerunt illud gentes, & demoliti sunt illud.⁴⁶ Et reposuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusq; veniret propheta, & responderet de eis.⁴⁷ Et acceperunt lapides integros secūdam legem, & ædificauerunt altare nouum secūdam illud quod fuit prius,⁴⁸ & ædificauerunt sancta, & quæ intra domum erant intrinsecus, & ædem: & atria sanctificauerūt.⁴⁹ Et fecerunt vasa sancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incēsorū & mensam in templū.⁵⁰ Et incensum posuerunt super altare, & accenderunt lucernas quæ super candelabrū erant, & lucebant in templo.⁵¹ Et posuerunt super mensam panes, & appēderunt vela, & cōsummauerunt omnia opera quæ fecerant.⁵² Et ante matutinū surrexerunt quinta & vicesima die mensis noni hic est mēsis Chasseu centesimi quadragesimi octauī anni,⁵³ & obtulerūt sacrificium secundum legem super altare holocaustorū nouum quod fecerunt.⁵⁴ Secundū tempus & secundū diem in qua cōtaminauerunt illud gentes, in qua renouatū est in canticis, & citharis, & cinaris, & cymbalis.⁵⁵ Et cecidit omnis populus in faciē, & adorauerunt & benedixerunt in cœlum eum qui prosperauit eis,⁵⁶ & fecerunt dedicationē altaris diebus octo, & obtulerunt holocausta cum lætitia, & sacrificium salutaris & laudis.⁵⁷ Et ornauerunt faciē templi coronis aureis & scutulis, & dedicauerūt portas & pastophoria, & imposuerūt eis ianuas.⁵⁸ Et facta est lætitia in populo magna valde, & auersum est opprobrium gētiū.⁵⁹ Et statuit Iudas & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel; vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo, à quinta & vicesima die mensis Chasseu cum lætitia & gaudio.⁶⁰ Et ædificauerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, nequando venirent gentes, & conculcarent eum sicut antea fecerunt.⁶¹ Et collocauit illic exercitum, vt seruarent eum, & muniuit eum ad custodiendam Bethsuram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

Iudas auxiliantibus fratribus gentes inimicas percutit, Timotheum & filios Esau expugnat, & gentium idola succendit.

V.

ET factum est, vt audierunt gentes in circuitu, quia ædificatum est altare & sanctuarium sicut prius, iratæ sunt valde,² & cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo & persequi.³ Et debellabat Iudas filios Esau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathene, quia circumsedebat Israelitas, & percussit eos plaga magna.⁴ Et recordatus est malitiam filiorū Bean, qui erant populo in laqueum,⁵ & in scandalum, insidiantes ei in via.⁶ Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorū igni cū omnibus qui in eis erant.⁷ Et trāsīuit ad filios Ammō, & inuenit manum fortē & populum copiosum, & Timotheū ducem ipsorum.⁸ Et cōmisit cum eis prælia multas, & contriti sunt in conspectu eorum, & percussit eos,⁹ & cepit Iazer ciuitatem & filias eius, & reuersus est in Iudæam.¹⁰ Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad, aduersus

e. Pastophorium thalamus est vbi pallia seruari solebant: in de pastophori dicebantur qui pallia ferebant, vt sepe fit in precationibus publicis. Et propriè pastophori appellati sunt sacerdotes custodes palliorum.

f. Non est igitur res noua templa habere ornata, & altaria deo consecrare. Dic enim oro, si recti præcepissent domum extruere vt illic habiteret, nonne omnia fecisses? Nunc igitur regia est Christi ecclesiæ cōstructio: ne sumptū spectes, sed fructum computa. Chry. in A. & Apost. ca. 8. hom. 18.

g. Vicesima quinta die mensis Nouembris facta fuit tertia dedicatio templi Ierolymitani, de qua Iob. 10. Facta sunt encema Ierolymis: & hyems erat. Prima enim de qua. 2. Paral. 7. fuit tempore autumnī. Secūda de qua. 1. E. 6. tempore veris. Hec autem tempore hyemis. Prima à Salomōne, secūda à Zorobabel, tertia à Iuda Machabæo. Prima, decima Septembris. Secūda, tertia die Februarij, hæc autē vicesima quinta die Nouembris. Cyril. in Ioh. lib. 7. cap. 9.

h. Iudas Machabæus multis & ipse in l. y. victoriis. & frequenter exultanti populo pacem fortiter pugnat. do tribuisset, nunquid gloriam quandoq; partitus est alicui? Deniq; & facta est, inquit, non gloria, sed lætitia magna in populo. Quid minus ab his omnibus fecit conditor omnium, quo minus & ipse debeat gloriari singulariter? Bernar. super cant. Ser. 17.

a. Porro gentes finitime reparationem Ierusalē & robur Iudæorū agere ferebāt, & persequēbant eos. Quos Iudas viriliter debellabat, & percussit Idumæos plaga magna: & pugnavit contra Timotheum ducem filiorū Ammon. Comest. lib. 1. Machab. cap. 4.

b. Scandalum (ni fallor) non bonæ rei, sed malæ exemplū est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Tertul. de virginib. velan-

Anno ante Christum. 163. Anno mūdi. 3799. Ios. 12. 10.

† De cōf. di. i. c. Solennitates.

† Ioan. 10. 6

Ios. 12. 11.

aduersus Israelitas, qui erāt in finibus eorū, vt tollerēt eos, & fugerūt in ^c Datheman munitiōē,¹⁰ & miserunt literas ad Iudā & fratres eius, dicētes: Congregatæ sunt aduersum nos gētes per circuitū, vt nos auferant,¹¹ & parant venire & occupare munitiōem in quā cōfugimus, & Timotheus est dux exercitus eorū.¹² Nunc ergo veni & eripe nos de manibus eorū, quia cecidit multitudo de nobis.¹³ Et omnes fratres nostri qui erāt in locis Tubin, interfecti sunt, & captiuas duxerūt vxores eorū, & natos, & spolia, & perimerunt illic ferē mille viros.¹⁴ Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt de Galilæa cōscissis tunicis, nunciantes secundū verba hæc,¹⁵ dicentes conuenisse aduersum se à Ptolemaide, & Tyro, & Sidone, & repleta est omnis Galilæa alienigenis, vt nos cōsumant.¹⁶ Vt audiuit autem Iudas & populus sermones istos, cōuenit Ecclesia magna, cogitare quid facerēt fratribus suis qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis.¹⁷ Dixitq; Iudas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, & vade & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim.¹⁸ Et reliquit Iosephū filium Zachariæ, & Azariam duces populi cū residuo exercitu in Iudæa ad custodiā,¹⁹ & præcepit illis, dicēs: Præstote populo huic, & nolite bellū committere aduersum gētes donec reuertamur.²⁰ Et partiti sunt Simoni viri tria milia, vt iret in Galilæam, Iudæ autem octo milia in Galaaditim.²¹ Et abiit Simon in Galilæam, & commisit prælia multa cum gentibus. Et contritæ sunt gētes à facie eius, & persecutus est eos vsq; ad portam ^c Ptolemaidis.²² Et ceciderūt de gentibus ferē tria milia virorū, & accepit spolia eorū.²³ Et assumpsit eos qui erant in Galilæa & in Arbatis cū vxoribus & natis, & omnibus quæ erant illis, & adduxit in Iudæā cū lætitia magna.²⁴ Et Iudas Machabæus & Ionathas & fratres eius trāsierūt Iordanē, & abierunt viam triū dierum per desertum.²⁵ Et occurrerunt eis Nabuthæi, & susceperunt eos pacificè, & narrauerūt eis omnia quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide,²⁶ & quia multi ex eis cōprehēsi sunt in Barasa, & Bosor, & in Alimis, & in Casphor, & Mageth, & Carnaim. Hæc oēs ciuitates munitæ & magnæ.²⁷ Sed & in ceteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi. Et in crastinum constituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehēdere & tollere eos in vna die.²⁸ Et conuenit Iudas & exercitus eius viā in desertum Bosor repente, & occupauit ciuitatem, & occidit omnē masculum in ore gladij, & accepit omnia spolia eorum, & succendit eā igni.²⁹ Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsq; ad munitiōē.³⁰ Et factum est diluculo, cum eleuassent oculos suos, ecce populus multus cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas, vt comprehenderent munitiōem, & expugnarent eos.³¹ Et vidit Iudas quia cœpit bellū, & clamor belli ascēdit ad cœlum sicut tuba, & clamor magnus de ciuitate.³² Et dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris.³³ Et venit tribus ordinib; post eos, & exclamauerūt tubis, & clamauerūt in oratione.³⁴ Et cognouerunt castra Timothei quia Machabæus est, & refugerunt à facie eius. Et percusserūt eos plaga magna, & ceciderūt ex eis in die illa ferē octo milia virorū.³⁵ Et diuertit Iudas in Maspha, & expugnauit & cœpit eā, & occidit omnē masculū eius, & sumpsit spolia eius, & succēdit eā igni.³⁶ Inde perrexit & cepit Casbō, & Mageth, & Bosor, & reliquas ciuitates Galaaditidis.³⁷ Post hæc autē verba cōgregauit Timotheus exercitū alium, & castra posuit contra Raphon trans torrentem.³⁸ Et misit Iudas speculari exercitum, & renūtiauerunt ei, dicentes: quia cōuenerunt ad eū omnes gētes quæ in circuitu nostro sunt, & exercitus multus nimis.³⁹ Et Arabas cōduxerunt in auxiliū sibi, & castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abiit Iudas obuiā illis,⁴⁰ & ait: Timotheus principibus exercitus sui: Cum appropinquauerit Iudas & exercitus eius ad torrentē aquæ, si trāsierit ad nos prior, non poterimus sustinere eū, quia potens poterit aduersum nos.⁴¹ Si verò timuerit trāsire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum.⁴² Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentē aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis, sed veniant omnes in prælium.⁴³ Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum. Et contritæ

c. Dathemā munitio est in monte Galaad Iudæorū. Et videtur vicina Masphath, vt infra hoc ipso capite legitur. Et diuertit Iudas (nōpe à munitiōe Dathemā) in Masphat.

d. Sed quum primum finitimæ gentes sensere eius abitum, contractis copiis in Galaaditica regione finitimos Iudæos adorti sunt: at illi refugientes in castrum Datheman, significabāt ludæ per nuncios & literas, quod oppugnandi essent à Timotheo, rogantes vt se hoc periculo eriperet. Et iterum dū legit has literas, superuenerunt Galilæorum nuntij querentes se infestari à Ptolemaide, Tyro, Sidone, & aliis finitimis populis. Ioseph. Antiq. Iudai. li. 12. c. 12.

e. Ptolemais ciuitas est maritima Phœnicie ad Belum fluiū post carmelum montem, quem à meridie habet in finib; Aser. Distat à Tyro miliaria Italica 32. nunc Accon dicta.

f. contra eos qui captiuos Iudæos in Galaaditide tenuerunt, Iudas Machabæus & fratres eius & Ionathas cum comitibus suis directi trāsierūt Iordanē, & abierunt viam triū dierum per desertum. Glo. Iord.

g. Aliquāto post Timotheo contractis numerosis copiis, & inter ceteros auxiliares conductā manu Arabum, trans torrentem castra posuit contra oppidū Rafan. Ibi hortatus est suos milites vt strenuè pugnaret, arceretq; Iudæos à torrentis trāsitu: in hoc enim sicā viatoriā, Iudæis futuris superioribus si trāsire potuerint. Iudas autem audito quod Timotheus paratus esset ad præliū, prope eū cōtra eū duxit exercitū, traiecitq; torrente adortus hostes, partim resistētes prostrauit, partim in fugā cōpulit, armis etiam passim abiectis. Horum nonnulli celeritate pedū saluati cōsecuti sunt: quidam verò in sanū quod Carnaim dicunt refugientes, tutos se ibi fore sperauerunt. At Iudas & oppidum id occupauit, & incēso templo, hostiū alios flammis, alios ferro perdidit. Ioseph. antiq. Iud. li. 12. cap. 12.

sunt omnes gentes à facie eorū, & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad fanum quod erat in Carnaim,⁴⁴ & occupauit ipsam ciuitatē, & fanū succendit igni cum omnibus quæ erant in ipso. Et oppressa est Carnaim, & nō potuit sustinere contra faciē Iudæ.⁴⁵ E cōgregauit Iudas vniuersos Israelitas qui erant in Galaaditide à minimo vsq; ad maximū, & vxores eorū, & natos, & vasa & exercitum magnum valde, vt venirent in terrā Iudæ.⁴⁶ Et venerunt vsq; ^h Ephron, & hæc ciuitas magna in ingressu posita munita valde, & non erat declinare ab ea dextra vel sinistra, sed per mediā iter erat.⁴⁷ Et incluserūt se qui erant in ciuitate, & obstruxerūt portas lapidibus. Et misit ad eos Iudas verbis pacificis,⁴⁸ dicens:† Trāseamus per terrā vestram, vt eamus in terram nostram, & nemo vobis nocebit, tantū pedibus trāsibimus. Et nolebant eis aperire:⁴⁹ & præcepit Iudas prædicari in castris, vt applicarēt vnusquisq; in quo erat loco.⁵⁰ Et applicuerunt se viri virtutis, & oppugnauit ciuitatē illam tota die & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius:⁵¹ & peremerūt omnē masculum in ore gladij, & eradicauit eā, & accepit spolia eius, & trāsiuit per totam ciuitatem super interfectos.⁵² Et transgressi sunt Iordanē in campo magno contra faciē Bethsan.⁵³ Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populū per totam viā, donec venirent in terram Iuda.⁵⁴ Et ascenderūt in montē Sion cum lætitia & gaudio: & obtulerūt holocausta, quod nemo ex eis cecidisset, donec reuerterētur in pace.⁵⁵ Et in diebus quib⁹ erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simō frater eius in ⁱ Galilæa contra faciem Ptolemaidis,⁵⁶ audiuit Iosephus Zachariæ fili⁹, & Azarias princeps virtutis res bene gestas, & prælia quæ facta sunt,⁵⁷ & dixit: Faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gētes quæ in circuitu nostro sunt.⁵⁸ Et præcepit his qui erāt in exercitu suo, & abierūt Iamniā.⁵⁹ Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiā illis in pugnam.⁶⁰ Et fugati sunt Iosephus & Azarias vsq; in fines Iudæ, & ceciderūt illo die de populo Israel ad duo milia viri. Et facta est plaga magna in populo,⁶¹ quia nō audierunt Iudā & fratres eius, existimantes fortiter se facturos.⁶² Ipsi autē non erant de semine virorum illorū per quos salus facta est in Israel.⁶³ Et viri Iuda magnificati sunt valde in cōspectu omnis Israel & gentiū omnium vbi audiebantur nomen eorum.⁶⁴ Et cōuenerunt ad eas fausta acclamātes.⁶⁵ Et exiuit Iudas & fratres eius, & expugnabāt filios Esau in terra quæ ad austrū est, & percussit Chebrō & filias ei⁹, & muros eius, & turres eius succendit igni in circuitu.⁶⁶ Et mouit castra, vt iret in terrā alienigenarū, & perambulabat Samariam.⁶⁷ In die illa ceciderunt sacerdotes in bello dum volunt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium.⁶⁸ Et declinauit Iudas in Azotū in terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit igni, & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.

Antiochus patri in obsidione Elimaidis mortuo succedens, venit Ierusalem: & cum pacem iurasset, fregit iuramentum, & reuersus Antiochiam inuenit Philippum ciuitati dominantem. VI.

ET^a rex Antiochus perambulabat superiores regiones. Et audiuit esse ciuitatem Elimaidē in Perside nobilissimam, & copiosam in argēto & auro,² templūq; in ea locuples valde. Et illic velamina aurea, & lorice, & scuta quæ reliquit Alexāder Philippi rex Macedo, qui regnauit prim⁹ in Græcia.³ Et venit, & querebat capere ciuitatem, & depradari eam, & nō potuit, quoniam innotuit sermo his qui erant in ciuitate.⁴ Et insurrexerūt in præliū, & fugit inde, & abiit cū tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam.⁵ Et venit qui nuntiaret ei in Perside, quia fugata sunt castra quæ erant in terra Iuda,⁶ & quia abiit Lysias cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorū, & inualuerunt armis & viribus, & spoliis multis quæ ceperunt de castris quæ exciderūt.⁷ Et quia diruerunt abominationē quam adificauerunt super altare quod erat in Ierusalem, & sanctificationem, sicut prius circumdederunt muris excelsis, sed & ^b Bethsuram ciuitatē.⁸ Et factum est, vt audiuit Rex sermones istos, expauit, & cōmotus est valde, & decidit in lectum, & incidit in languorem præ

^h Ephron ciuitas valida sit per Iordanem ad orientales partes, quasi contra Scythopolim, ultra tamen Iordanem.

† Num. 10. 3

Ios. 12. 17.

ⁱ Dux sunt Galilæa, quæ superior & inferior appellantur: eamque Phœnice & Syria cingit. Discernit verò ab occidentē Ptolemais territorij suis finibus, & quodā Galilæorum, nunc autē Tyriorum mōs Carmelus, cui cōiuncta est Gabaa equitū ciuitas, quæ sic appellat eo quod equites ab Herode dimissi coloni eō deducebantur. A meridie autē Samaritis & Scythopolis vsque ad flumen Iordanē, ab oriente verò Hippene & Gadaris, sed & Gaulanitis definit: qui etiam regni Agrippæ fines sunt. Septentrionalis eius tractus Tyro, itēque Tyriorum finibus terminatur. Inferioris quidem Galilæa longitudo à Tiberiade vsque ad Zabulon, cui vicina est in locis maritimis Ptolemais, protenditur. Latitudine autem patet à vico Xaloth, qui in magno cāpo situs est, vsque ad Bersabem: vnde etiam superioris Galilæa latitudo incipit vsque ad Paca vicū, qui terram dirimit Tyriorum. Longitudo verò eius à Thella vico Iordani proximo vsq; ad Meroth extenditur. Ioseph de bel. Iud. l. 3. cap. 2.

^a Per id tempus Antiochus quem in Perside professum diximus, cum aliquādiu ad Elimaidem urbem confedisset, expugnāda studio: vt Dianæ templū quod ibi fuit multarum gentium donariis opulentum diriperet, demū ignominiosē inde repulsus, cum Babylonē venisset, accepto nuncio de his quæ in Galilæa facta erant, nimia animi egritudine in morbum incidit: paucisq; diebus vita decessit. Priusquam expiraret, eandem inter suos testatus, se immatura morte extingui, quod Ierosolymitanum templum impiè profanasset. Sabellic. Ennead. s. lib. 8. b. Bethsura prædictū vrbis Ierusalē impositū claustris montiū ad Raphaim vallē super publica via quæ à Ierusalem Gazam ducit procul. s. radiis.

Anno ante Christum. 163. Anno mudi. 1799. Ios. 12. 10.

a pre tristitia, quia nō est factū ei sicut cogitabat. ⁹ Et erat illic per dies multos, quia renouata est ī eo tristitia magna, & arbitrat⁹ est se mori. ¹⁰ Et vocauit oēs amicos suos, & dixit illis: Recessit somnus ab oculis meis, & cōcidi & mortui corde prae solitudine. ¹¹ Et dixi in corde meo: In quantā tribulationē deueni, & in quos fluctus tristitię in qua nūc sum, qui iucūduſ eram, & dilectus in potestate mea! ¹² Nunc verò remiscor malorū quę feci in Ierusalem: vnde & abstuli omnia spolia aurea & argentea quę erāt in ea, & misi auferre habitātes Iudę sine causa. ¹³ Cognoui ergo quia propterea inuenerūt me mala ista, & ecce pereō tristitia magna in terra aliena. ¹⁴ Et vocauit Philippū vnū de amicis suis, & pręposuit eū super vniuersum regnū suū. ¹⁵ Et dedit ei diadema, & stolā suā & annulū, vt adduceret Antiochū filiū suū, & nutrirer eum vt regnaret. ¹⁶ & ^d mortuus est illic Antiochus rex anno centesimo quadragesimo nono. ¹⁷ Et cognouit Lysias quoniā mortuus est Rex, & cōstituit regnare Antiochum filiū eius quem nutriuit adolescentē, & vocauit nomē eius Eupatorem. ¹⁸ Et ij qui erant in arce, concluderant Israel in circuitu sanctorū, & quęrebāt eis mala semper & firmamentū gentiū. ¹⁹ Et cogitauit Iudas disperdere eos, & cōuocauit vniuersum populū, vt obsiderent eos. ²⁰ Et conuenerunt simul, & obsederūt eos anno centesimo quinquagesimo: & fecerunt ballistas & machinas. ²¹ Et exierunt quidā ex eis qui obsidebātur, & adiunxerunt se illis aliqui impij ex Israel, ²² & abierūt ad regē, & dixerunt: Quousq; non facis iudiciū, & vindicas fratres nostros? ²³ Nos decreuimus seruire patri tuo, & ambulare in pręceptis eius, & obsequi edictis eius, ²⁴ & filij populi nostri propter hoc alienabant se à nobis. Et quicunq; inueniebantur ex nobis, interficiebātur, & hereditates nostrę diripiebātur. ²⁵ Et nō ad nos tantū extenderunt manū, sed & in omnes fines nostros. ²⁶ Et ecce applicuerunt hodie ad arcē in Ierusalē occupare eam, & munitionē in Bethsura munierunt. ²⁷ Et nisi pręueneris eos velocius, maiora quā hęc faciēt, & nō poteris obtinere eos. ²⁸ Et iratus est rex vt hęc audiuit, & cōuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui, & eos qui super equites erant. ²⁹ Sed & de regnis alijs, & de insulis maritimis venerūt ad eum exercitus cōductitij. ³⁰ Et erat numerus exercitus eius cētū milia peditū, & viginti milia equitum, & elephanti triginta duo, docti ad pręliū. ³¹ Et venerunt per Idumęam, & applicauerunt ad Bethsuram, & pugnaverūt dies multos, & fecerunt machinas, & exierūt & succenderūt eas igni, & pugnaverunt viriliter. ³² Et recessit Iudas ab arce, & mouit castra ad ^e Bethzacharan cōtra castra regis. ³³ Et surrexit rex ante lucem, & concitauit exercitus in impetū contra viam Bethzacharan. Et cōparauerunt se exercitus in pręlium, & tubis cecinerūt. ³⁴ Et elephantis ostēderunt sanguinē vūæ & mori, ad acuedos eos in pręliū: ³⁵ & diuiserūt bestias per legiones, & astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis cōcatenatis, & galeę areę in capitibus eorū, & quingenti equites ordinati vnicuiq; bestię electi erant. ³⁶ Hi ante tempus vbicunq; erat bestia, ibi erāt: & quocunq; ibat, ibant: & non discedebāt ab ea. ³⁷ Sed & turres ligneę super eos firmę protegentes, super singulas bestias, & super eas machinę. Et super singulas viri virtutis trigintaduo qui pugnant desuper, & intus magister bestię. ³⁸ Et residuū equitatum hinc & inde statuit in duas partes, tubis exercitum cōmouere, & perurgere cōstipatos in legionib⁹ ei⁹. ³⁹ Et vt refulsit sol in clypeos aureos & ereos, resplēduerūt mōtes ab eis, & resplēduerūt sicut lāpades ignis. ⁴⁰ Et distincta est pars exercitus regis per mōtes excelsos, & alij per loca humilia, & ibant cautē & ordinatē. ⁴¹ Et commouebantur omnes inhabitantes terrā à voce multitudinis eorū, & incessu turbę, & collisione armorū. Erat enim exercitus magnus valde & fortis. ⁴² Et appropiauit Iudas & exercitus eius in pręlium, & ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. ⁴³ Et vidit Eleazar filius Saura vnam de bestiis loricatā loricis regis, & erat eminens super ceteras bestias. Et visum est ei quod in ea esset rex, ⁴⁴ & dedit se vt liberaret populum suū, & acquireret sibi nomen aternū. ⁴⁵ Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis interficiēs à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo huc atq; illuc. ⁴⁶ Et iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum, & cecidit in terram super ipsum: &

c. Huius penitentię similis Iudę penitentia est, qui postquā peccauit, ait: Peccauit tradēs sanguinē iustū, cū vero peccaret, ait: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eū tradā? Ex hac re dilectissimi fratres edocemur, quod negligētibus ac desidiosis facillē admonitio prodesse non poterit: studiosis autem etiā admonitione cessante multum cōmoditatis accedit. Nam & Iudas quādo magister admonebatur, nō fletebatur: & quando nullus admonuit, excitata conscientia scelus cognouit admissum, sic & iste Antiochus. Chryso. de prodi. Iudę, homil. d. Mors Antiochi Epiphanis siue illustris, qui tot Ierusalem mala intulerat, vt supra: & mortuus est primo anno Eupatoris, postquam vadeim annos perfectos regnauerat.

e. Bethzachara siue iuxta Iosephū Bethzacharia, locus quidam angustus pręsidium Iudę Machabęi cōtra Antiochum: distans ab hostibus 10. milibus stadiorum, siue 70. stadiis. Ioseph. antiq. Iud. lib. 12. c. 14.

f. Virtutem ducis Iudę Machabęi de vno eius milite considerate. Nanque Eleazar cū supereminens ceteris elephanti loricę vestitum regia aduerteret, arbitratu quod in eo esset rex, cursu cōcito in mediū legionis se proripuit, & abiecto clypeo vtrāque manu interficiebat bestiam, atq; intrauit sub eam, & subiecto gladio interemit eam. Itaq; cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est. Amb. Ofic. li. 1. cap. 40.

Anno ante Christum. 162. Anno mudi. 3890.

Anno ante Christum. 161. Anno mudi. 3890.

Anno ante Christum. 161. Anno mudi. 3890. 1of. 12. 14.

g. Quasi sub hoste quæ prostermit moritur, qui de culpa quam superat eleuatur. Greg. Moral. 19. 17.

h. Septimus quisque annus, terræ sabbatū erat. Ab initio enim ingressio in terram sanctam sabbata terræ cœperūt. Vnde anno septimo primum sabbatum terræ ac remissionis celebratū est: quo neq; ferere neque merere licebat, sed anno sexto terra protulit duplos fructus, imò trium annorū qui sufficeret vsque ad annum novū: vt Leuit. 25. a nō quod prohiberentur vesci fructibus quos terra sponte sua ferebat. Tenebantur etiam septimo quoque anno remittere seruos Hebræos, sed & pauperibus remittere debitū prestitum: vt Deut. 15. Sed nec sabbatum terræ incipit prima die primi mensis Nisan, qui nō itro respondet Martio vel Aprili, sed decimo die septimi mensis quo primo terram promissionis sunt ingressi. Propterea hic annus creditur esse 187. sabbatum terræ ab ingressu terræ promissionis.

i. Tantū laborabatur victus penuria, quod fruges veteres absumperant, & annus sciderat septimus, per quē fructus non colliguntur, & cum cessare ab agricultura lex nostra iubeat, nec permittat tū arare terrā, vel ferere: quo factum est vt multi se clam subducerent propter inopiam, vt penes paucos templi tutela remāserit. Ceterum rex & Lysias Imperator cognito quod Philippus vīrpatō sibi regno aduentaret ex Perside, decreuerunt soluta obsidione illi occurrere, celātes tamen, quantū fieri poterat, id consilium, tam militē quam duces reliquos. Ios. lib. 12. cap. 14. Antiq.

a. Eodem tempore Demetrius Seleuci filius à Roma profugus Tripolim occupat in Syria: assumptōque diademate, & contractis quorūque potuit militibus mercenariis regnū iūdit. Cūque certatim ad eum populi deficerent excipientes eū obuiis manibus, etiā Antiochum regem & Lysiam comprehensos viuos ad eū perduxerunt: qui mox iussu Demetrii necati sunt, post exactū regni An. ochi annum alterū. Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 15.

b. Nō multo post Alcimus quidam per ambitionem, eum à genere sacerdotali esset alienus, quod nefas erat, pōtēx est factus. Aug. de ciuit. dei. lib. 18. cap. 45.

c. Conuenerunt igitur ad Alcimum sue Alcimum & Bacchidē congregatio scribarum requirerent quæ iusta sunt. Et deinceps adiūgit, & iurauit illis, dicēs: Non inferemus vobis malum, neq; amicis vestris: & crediderunt ei: & comprehendit ex his sexaginta viros, & occidit eos in vno die, secundum verbum Asaph quod scripsit: Dederunt morticina seruorum tuorum elcas volatilibus celi, carnes sanctorum tuorum bestis terræ: sanguinemq; eorū effuderunt in circuitu Ierusalem, & nō erat qui sepeliret. Euseb. de demonstr. Euangel. lib. 10. cap. 1.

8. mortuus est illic. 47 Et videntes virtutē regis & impetum exercitus eius, diuerterūt se ab eis. 48 Castra regis autē ascenderunt contra eos in Ierusalem, & applicuerunt castra regis ad Iudæam & mōtem Sion. 49 Et fecit pacem cū his qui erant in Bethsura, & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia^h sabbata erant terræ. 50 Et comprehendit rex Bethsuram, & constituit ibi custodiā seruare eam, 51 & cōuertit castra ad locū sanctificationis dies multos. Et statuit illic ballistas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & spicula, & scorpiones ad mittēdas sagittas, & fundibula. 52 Fecerunt autem & ipsi machinas aduersus machinas eorum, & pugnaverunt dies multos. 53 Esca autē non erant in ciuitate eo quod septimus annus esset, & qui remanserant in Iudæa de gētibus, cōsumpserant reliquias eorum quæ repositæ fuerant. 54 Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniā obtinuerat eos fames, & dispersi sunt vnusquisq; in locum suum. 55 Et audiuit Lysias quod Philippus, quem constituerat rex Antiochus cum adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suū, & regnaret, 56 reuersus est à Perside & Media; & exercitus qui abierat cū ipso, & quia quærebat suscipere regni negotia. 57 Et festinauit ire & dicere ad regē & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58 Nunc itaq; demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacē, & cum omni gente eorum, 59 & constitua-
mus illis vt ambulent in legitimis suis sicut prius. Propter legitima enim ipsorū quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. 60 Et placuit sermo in conspectu regis & principum, & misit ad eos pacem facere, & receperūt illam, 61 & iurauit illis rex & principes, & exierunt de munitione. 62 Et intrauit rex mōtem Sion, & vidit munitionem loci, & rupit citius iuramentum quod iurauit, & mandauit destruere murum in gyro. 63 Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati, & pugnavit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

Demetrius occisis Antiocho & Lysia regnat: per Bacchidem verò & Alcimum filios Israel affligit, quibus Nicanor superueniens à Iuda interfectus est. VII.

ANno^a centesimo quinquagesimo & primo exiuit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatem maritimā, & regna-
uit illic. 2 Et factū est vt ingressus est domum regni patrum suorum, comprehendit exercitus Antiochū & Lysiam, vt adducerēt eos ad eū: 3 & res ei innotuit, & ait: Nolite mihi ostēdere faciē eorū. 4 Et occidit eos exercitus. Et sedit Demetrius super sedē regni sui, 5 & venerunt ad eū viri iniqui & impij ex Israel, & Alcimus dux eorū, qui volebat fieri sacerdos. 6 Et accusauerunt populū apud regem, dicētes: Perdidit Iudas & fratres eius omnes amicos tuos, & nos disperdidit de terra nostra. 7 Nunc ergo mitte virum cui credis, vt eat & videat exterminium omne quod fecit nobis in regionibus regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8 Et elegit rex ex amicis suis Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, & fidelem regi, & misit eum vt videret exterminium quod fecit Iudas. 9 Sed 9 & Alcimum impiū constituit in sacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Israel. 10 Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda, & miserunt nuntios, & locuti sunt ad Iudā & ad fratres eius verbis pacificis in dolo, 11 & non intenderunt sermonibus eorū. Viderunt enim quia venerūt cum exercitu magno, 12 & conuenerūt ad Alcimū & Bacchidem cōgregatio scribarum requirere quæ iusta sunt. 13 Et primi Affidai, qui erant in filiis Israel, & exquirebant ab eis pacē. 14 Dixerunt enim: Homo sacra, & iurauit illis, dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis vestris. 16 Et
crediderunt ei, & cōprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die secundum verbum Asaph quod scripsit: Dederunt morticina seruorum tuorum elcas volatilibus celi, carnes sanctorum tuorum bestis terræ: sanguinemq; eorū effuderunt in circuitu Ierusalem, & nō erat qui sepeliret. Euseb. de demonstr. Euangel. lib. 10. cap. 1.

Anno ante Christum. 161. Anno mudi. 3802. Ios. 12. 15.

† Psal. 78. a

in omnem

in omnem populum, quia dixerunt: Non est veritas & iudiciū in eis. Transgressi sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt.¹⁹ Et mouit Bacchides castra ab Ierusalem, & applicuit in^d Bethzecha, & misit & comprehēdit multos ex eis qui à se refugerāt, & quosdā de populo mactauit, & in puteū magnum proiecit.²⁰ Et cōmisit regionē Alcimo, & reliquit cum eo auxiliū in adiutorium ipsi. Et abiit Bacchides ad regem,²¹ & satifagebat Alcimus pro principatu sacerdotij sui.²² Et conuenerunt ad eum omnes qui perturbabant populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerūt

d. Bethzecha ciuitas est Gaulonis, propinqua Thebbab & Abelmeula, in tribu Manasse.

plagam magnam in Israel.²³ Et vidit Iudas omnia mala quę fecit Alcimus, & qui cū eo erant, filiis Israel, multo plus quā gentes,²⁴ & exiit in omnes fines Iudæ in circuitu, & fecit vindictam in viros desertores: & cessauerunt vltra exire in regionem.

e. Quid est quod Iudas vitionem in prauaricatorib⁹ facit, nisi quod redemptor noster videt electos suos nec quęquam suorū in vacuum perire permittit: sed duobus modis vindictam in his qui merentur expēdes & c. Glo. Ord.

† 1. Mach.
14. b

²⁵ Vidit autē Alcimus quod prauauit Iudas & qui cum eo erāt, & cognouit quia nō potest sustinere eos, & regressus est ad regē, & accusauit eos multis criminib⁹.^{† 26} Et misit rex Nicanorem vnum ex principibus suis nobilioribus, qui erat inimicitias exercens contra Israel, & mandauit ei euertere populū.²⁷ Et venit Nicanor in Ierusalē cum exercitu magno, & misit ad Iudam & ad fratres eius cum dolo verbis pacificis,

²⁸ dicens: Non sit pugna inter me & vos. Veniam cum viris paucis, vt videam facies

vestras cū pace.²⁹ Et venit ad Iudam, & salutauerunt se inuicem pacificē, & hostes parati erant rapere Iudam.³⁰ Et innotuit sermo Iudę quoniā cum dolo venerat ad eum, & conterritus est ab eo, & amplius noluit videre faciem eius.³¹ Et cognouit Nicanor quoniam denudatum est cōsiliū eius, & exiit obuiam Iudæ in pugnam iuxta^f Ca-

f. Capharsalama ipsa est Antipatrida, in optimo Iudæ campo & diuite arboribus & fluminib⁹ sita, inter Diospolim & Cesaream, procul ab Ioppe. 150. stadiis cōtra orientalem plagam.

pharsalama.³² Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferē quinq; milia viri, & fugerūt in ciuitatē Dauid.³³ Et post hæc verba ascendit Nicanor in mōtem Sion, & exierūt de sacerdotibus populi salutare eum in pace, & demonstrare ei holocaustomata quę

g. Iudas & ipse celeri fuga agmen repetēs, hosti intērior factus, prælium ferociter iniit. Pugnatum est ad vicū Capharsalama, ibique Iudas Machabeus victus, in proximā arcem cōpellitur. Nec ita multo post cū mille duntaxat circa Adassivicum, qui minus quatuor milibus passuum à Bethorro procul aberat, iterum cū hoste est congressus. Nicanore cadēte ita Demetrianos afflixit, vt ex nouē milibus hominum nemo ferē superfuert: cum mille interim nec ampl⁹ Iudæ adessent. Dies in qua Iudas tā feliciter in Nicanorem dimicauit, solennis mansit apud Iudeos. Quieuerūtque exinde res eius gentis non nihil ab externis armis. Sabellic. Ennea. s. lib. 8.

offerebantur pro rege.³⁴ Et irridēs spreuit eos, & polluit, & locutus est superbē,³⁵ & iurauit cum ira, dicēs: Nisi traditus fuerit Iudas & exercitus eius in manus meas, con-

tinuō cum regressus fuero in pace, succēdam domum istam. Et exiit cum ira magna,³⁶ & intrauerūt sacerdotes, & steterūt ante faciē altaris & templi, & flentes dixerunt:

³⁷ Tu domine elegisti domū istam ad inuocandū nomen tuum in ea, vt esset domus orationis & obsecrationis populo tuo.³⁸ Fac vindictā in homine isto & exercitu ei⁹,

& cadent in gladio. Memento blasphemias eorum, & ne dederis eis vt permaneant.³⁹ Et exiit Nicanor ab Ierusalē, & castra applicuit ad Bethorō, & occurrit illi exercitus Syrię.⁴⁰ Et Iudas applicuit in Adarsa cū tribus milibus viris. Et orauit Iudas, & di-

† 4. Re. 19. g
Tob. 1. d
Eccle. 48. d.
Isa. 37. g
Ios. 12. 16.

xit:†⁴¹ Qui missi erant à rege Sēnacherib, domine, quia blasphemauerūt te, exiit angelus & percussit ex eis centum octoginta quinq; milia,⁴² sic contere exercitū istum in cōspectu nostro hodie, & scient ceteri quia malē locutus est super sancta tua, & iu-

dica illum secundū malitiam illius.⁴³ Et commiserunt exercitus prælium tertia decima die mēsis Adar, & contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in prælio.

⁴⁴ Vt autē vidit exercitus eius quia cecidisset Nicanor, proiecerūt arma sua, & fugerunt,⁴⁵ & persecuti sunt eos viā vnius diei, ab Adarsa vsquequo veniatur in Gazara, & tubis cecinerunt post eos cū significationibus.⁴⁶ Et exierunt de omnibus castellis Iudæ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & conuertebantur iterum ad eos. Et ceciderunt omnes gladio, & non est relictus ex eis nec vnus.⁴⁷ Et acceperunt spolia eorum in prædam, & caput Nicanoris amputauerunt, & dexteram eius quam exten-

derat superbē, & attulerunt & suspenderunt contra Ierusalem.⁴⁸ Et lætatus est populus valde, & egerunt diem illam in lætitia magna.⁴⁹ Et constituit agi omnibus annis diem istam tertia decima die mēsis Adar:⁵⁰ & siluit terra Iuda dies paucos.

Iudas audita Romanorum fama, cum illis fædus percutit: ad quem Romani suum fæderis rescriptum mittunt. VIII.

a Iudas cū multa audisset de Romana potētia, quod deuictis Gallis & Hispanis ac Carthaginensibus, Græciam quoque subegerint, & reges Persæ, Philippum, magnumque Antiochum perdomuerint, decreuit cōciliare sibi eorum amicitia. Missis igitur in hoc Romā duobus ex amicorū numero, Eupolemo Iohannis, & Iasone Eleazari filio rogauit vt in societate & amicitiam reciperētur: & vt Demetrio scriberent ne post hæc Iudæos bello lacefferet Ioseph. Anti. li. 12. c. 17.

Anno ante A
Christum.
179. Anno
mūdi. 3803.
Ios. 12. 17.

ET^a audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & acquiescunt ad omnia quę postulantur ab eis, & quicunq; accesserut ad eos, statuerunt cum eis amicitias, & quia sunt potentes viribus.² Et audierunt prælia

b. Tolerando patienter laborem qui est in exercitio armorum. Lyra. ibid.

c. Romani sua bellica prudentia vicerunt plura quam fortitudine. Vnde Vegetius in libro suo de re militari ait quod in nullo leguntur Romani orbem terrarum sibi subiecisse, nisi prudentia bellica, & armorum exercitio. Græci etenim erant illis astutiores, Hispani ferociores, Theutonici corpore maiores & fortiores, Galli autem plures. Hac ille.

d. A principio enim urbis conditæ fuerunt reges Romæ usque ad Tarquinium superbū: quo deiecto propter eius superbiam & tyrannidem, populus consules prefecit regimini reipublicæ, deinde tribunos plebis, & dictatores, rursus consules rempublicam gubernauerunt usque ad Iulium Cæsarem, qui primus arripuit imperium singulare. Patet igitur quod tempore Machabæorum consules præerant reipublicæ: vnde nullus videbatur insignis regalibus. Lyranus. ibid.

e. Placuit sermo Romanis, & scripserunt fœderis formam in hunc modum: Bene sit Romanis, & genti Iudæorum in mari & in terra: & pax in æternū. Quod si institerit bellum Romanis, auxilium feret gens Iudæorū, nulla accipiens stipendia a Romanis. Idipsum facient Romani Iudæis. Tunc etiam scripserunt Romani ad Demetriū: Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros & socios Iudæos? Si ergo iterum adierint nos aduersum te, faciemus illis iudicium, pugnabimus tecum terra marique. Comest. libi. cap. 7.

eorum, & virtutes bonas quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxerunt sub tributum, ³ & quanta fecerunt in regione Hispaniæ, & quod in potestate redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt, & possederunt omnem locum ^b consilio suo & patientia, ⁴ locaque quæ longe erant valde ab eis: & reges qui superuenerant eis ab extremis terræ, cōtrierunt, & percusserunt eos plaga magna. Cateri autem dant eis tributum omnibus annis. ⁵ Et Philippum Persen Cethæorū regem, & ceteros qui aduersus eos arma tulerant, cōtrierunt in bello, & obtinuerunt eos. ⁶ Et Antiochum magnum regem Asiæ, qui eis pugnam intulerat, habens centum viginti elephantes, & equitatum, & currus, & exercitum magnum valde contritum ab eis: ⁷ & quia ceperunt eum viuum, & statuerunt ei ut daret ipse & qui regnarent post ipsum, tributum magnum, & daret obsides & cōstitutum. ^c ⁸ Et regionem Indorum, & Medos, & Lydos de optimis regionibus eorū, & acceptas eas ab eis dederunt Eumeni regi. ⁹ Et quia qui erant apud Helladā, voluerunt ire & tollere eos, & innotuit sermo his, ¹⁰ & miserunt ad eos ducem vnum, & pugnaverunt contra illos, & ceciderunt ex eis multi, & captiuas duxerunt vxores eorum & filios, & diripuerunt eos, & terram eorum possederunt, & destruxerunt muros eorū, & in seruitutem illos redegerunt usque in hunc diem. ¹¹ Et residua regna & insulas quæ aliquando restiterant illis, exterminauerunt, & in potestatem redegerunt. ¹² Cum amicis autem suis, & qui in ipsis requiem habebant, cōseruaauerunt amicitiam, & obtinuerunt regna quæ erant proxima, & quæ erant longe: quia quicumque audiebant nomen eorū, timebant eos. ¹³ Quibus verò vellent auxilio esse, ut regnarent, regnabāt: quos autem vellent regno deturbabant: & exaltati sunt valde. ^d ¹⁴ Et in omnibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, ut magnificaretur in ea. ¹⁵ Et quia Curiam fecerunt sibi, & quotidie cōsulebant trecentos viginti, consilium agētes semper de multitudine, ut quæ digna sunt, gerant. ^e ¹⁶ Et committunt vni homini magistratū suum per singulos annos dominari vniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia neque zelus inter eos. ¹⁷ Et elegit Iudas Eupōlemum filium Iohannis, filij Iacob, & Iasonem filium Eleazari, & misit eos Romam cōstituerē cū illis amicitiam & societatem, ¹⁸ & ut auferret ab eis iugum Græcorū, quia viderunt quod in seruitutē premerent regnum Israel. ¹⁹ Et abierunt Romam viam multā valde, & introierunt Curiam, & dixerunt: ²⁰ Iudas Machabæus & fratres eius, & populus Iudæorū miserunt nos ad vos statuere vobiscum societatem & pacem, & cōscribere nos socios & amicos vestros. ²¹ Et placuit sermo in conspectu eorum. [†] ²² Et hoc rescriptum quod rescripserunt in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, ut esset apud eos ibi memoriale pacis & societatis: ²³ Bene sit Romanis & genti Iudæorū in mari & in terra in æternum, gladiūque & hostis procul sit ab eis. ^c ²⁴ Quod si institerit bellum ^d Romanis prius, aut omnibus sociis eorū in omni dominatione eorum, ²⁵ auxiliū ferret gens Iudæorum prout tempus dictauerit, corde pleno. ²⁶ Et præliantibus non dabunt neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam naues, sicut placuit Romanis, & custodient mandata eorum nihil ab eis accipientes. ²⁷ Similiter autem & si genti Iudæorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo prout eis tempus permiserit, ²⁸ & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis, & custodient mandata eorum absque dolo. ²⁹ Secundum hæc verba constituerunt Romani populo Iudæorum. ³⁰ Quod si post hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo: & quæcumque addiderint vel dempserint, rata erunt. ³¹ Sed & de malis quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei, dicētes: Quare grauasti iugum tuum super amicos nostros & socios Iudæos? ³² Si ergo iterum adierint nos aduersum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari terraque.

† 22. q. 1. ca. Mouet.

Iuda à Bacchide & Alcimo missis à Demetrio in bello occiso, Ionathas frater sufficitur. Alcimo autem paralyti dissoluto reuersus Bacchides contra Ionatham vincitur, & fœdus cum Ionatha inire cogitur.

IX.

Interea

Ios. 12. 18.

Anno ante
Christum.
159. Anno
mūdi 3893.

†Sup. 4. 5
Ios. 12. 18.

Ios. 12. 13.

A Nterea^a vt audiuit Demetrius quia cecidit Nicanor & exercitus eius in praelio, apposuit & Bacchidem & Alcimum rursus mittere in Iudæam, & dextrum cornu cū illis. ² Et abierūt viā quæ ducit in Galgalā, & castra posuerunt in Masaloth, quæ est in Arbelis, & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominū multas. ³ In mense primo anni centesimi & quinquagesimi & secundi applicuerūt exercitum ad Ierusalē, ⁴ & surrexerunt & abierūt in Berean viginti milia virorum, & duo milia equitum. ⁵ Et Iudas posuerat castra in Laifa, & tria milia viri electi cum eo. ⁶ Et viderunt multitudinē exercitus quia multi sunt, & timuerunt valde, & multi subtraxerunt se de castris, & non remanserunt ex eis nisi octingenti viri. ⁷ Et vidit Iudas quod defluxit exercitus suus, & bellum perurgebat eum, & cōfractus est corde, quia non habebat tempus cōgregandi eos, & dissolutus est. ⁸ Et dixit his qui residui erant: Surgamus & eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos. ⁹ Et auerrebant eū, dicentes: Non poterimus, sed liberemus animas nostras modo, & reuertamur ad fratres nostros, & tūc pugnabim⁹ aduersus eos. Nos autē pauci sumus. ¹⁰ Et ait Iudas: Absit istam rem facere, vt fugiamus ab eis. Et si appropiauit tēpus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, & nō inferamus crimen gloriæ nostræ. ¹¹ Et mouit exercitus de castris, & steterūt illis obuiam. Et diuisi sunt equites in duas partes, & fundibularij & sagittarij præibant exercitū, & primi certaminis omnes potentes. ¹² Bacchides autē erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partib⁹, & clamabant tubis. ¹³ Exclamauerunt autem & ij qui erant ex parte Iudæ etiam ipsi, & commota est terra à voce exercituum, & commissum est prælium à mane vsq; ad vespērā. ¹⁴ Et vidit Iudas quod firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris, & cōueniunt cū ipso omnes constantes corde, ¹⁵ & cōtrita est dextrā pars ab eis, & persecutus est eos vsq; ad montē Azoti. ¹⁶ Et qui in sinistro cornu erant, viderunt quod contritum est dextrū cornu, & secuti sunt post Iudam, & eos qui cum ipso erant, à tergo. ¹⁷ Et ingrauatū est prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis. ¹⁸ Et Iudas cecidit, & cæteri fugerunt. ¹⁹ Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem suum, & sepelierunt eum in sepulchro patrum suorum in ciuitate Modin. ²⁰ Et fleuerunt cum omnis populus Israel planctu magno, & lugebāt dies multos, ²¹ & dixerūt: Quomodo cecidit potēs, qui saluū faciebat populum Israel? ²² Et cætera verba bellorū Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, nō sunt descripta. Multa enim erāt valde. ²³ Et factum est post obitum Iudæ emerferunt iniqui in omnibus finibus Israel, & exorti sunt omnes qui operabantur iniquitatē. ²⁴ In diebus illis facta est fames magna valde, & tradidit se Bacchidi omnis regio eorū cum ipsis. ²⁵ Et elegit Bacchides viros impios, & cōstituit eos dominos regionis, ²⁶ & exquirebāt & perscrutabātur amicos Iudæ, & adducebāt eos ad Bacchidē, & vindicabat in illos, & illudebat. ²⁷ Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die qua non est visus propheta in Israel. ²⁸ Et cōgregati sunt omnes amici Iudæ, & dixerūt Ionathæ. ²⁹ Ex quo frater tu⁹ Iudas defunctus est, vir similis ei nō est, qui exeat contra inimicos, Bacchidē, & eos qui inimici sunt gētis nostræ. ³⁰ Nunc itaq; te hodie eligimus esse pro eo nobis in principē & ducē, ad bellandum bellum nostrum. ³¹ Et suscepit Ionathas tēpore illo principatū, & surrexit loco Iudæ fratris sui. ³² Et cognouit Bacchides, & quærebat eū occidere. ³³ Et cognouit Ionathas & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erāt, & fugerunt in desertum Thecue, & cōfederunt ad aquā lacus Asphar. ³⁴ Et cognouit Bacchides, & die sabbatorū venit ipse & omnis exercitus eius trans Iordanē. ³⁵ Et Ionathas misit fratrem suum ducē populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt cōmodarēt illis apparatum suum, qui erat copiosus. ³⁶ Et exierunt filij Iambri ex Madaba, & cōprehenderunt Iohannem, & omnia quæ habebat, & abierunt habētes ea. ³⁷ Post hæc verba renunciatum est Ionathæ & Simoni fratri eius, quia filij Iābri faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba filiā vnus de magnis principibus Chanaan cū ambitione magna. ³⁸ Et recordati sunt sanguinis Iohannis fratris sui, & ascenderunt & absconderunt se sub tegumento montis. ³⁹ Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt, &

a. Iudas hoc fecere imperato, multo audacior factus noui Demetrii exercitū, Bacchidis ductu Iudæā ingressum, fortiter excepit. Erantque Iudæ duo milia armatorum. His ille suāq; felicitate fretus ad Barzithō castra fecit. Audito deinceps hostiū accessu, ceteris metu dilapsis, cū octingentis relictis, nullis suorum precibus flecti potuit. Sabel. vbi sup.

b. Verū quia fortitudo non solum secundis rebus, sed etiam aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim post victū Nicanorē regis Demetrii ducem, securior aduersus viginti milia exercitus regis cū nongentis viris bellum aduersus, volētib⁹, his cedere, ne multitudine opprimeretur, gloriosam magis mortem, quā turpem fugam suavit. Ne crimē, inquit, nostræ relinquamus gloriæ. Itaq; cōmisso praelio, cum à primo ortu diei in vespēram dimicaretur, dextrum cornu in quo validissimam manum aduertit hostium, aggressus facile auertit. Sed dum fugientes sequitur, à tergo vulneri locū præbuit. Ita gloriosorem mortem triumphis inuenit. Amb. Offic. 1. c. 41.

c. Simon autem & Ionathas fratres induciis factis, recepto (alias redempto) Iudæ caduere, delatum in Modin vi, cum magnifico funere intulerunt monumento patrio: & publico luctu per aliquā multos dies honorauerunt eius memoriam. Iose. vbi prius, ca. 18.

d. Nec est igitur noua hæc lex exequiarum nostri tēporis, quam ita exhorrent hæretici, quā à veteribus habet ecclesia. Defuncti vero propinqui sancta propiuitate morūq; similitudine, ipsū qui talis est prædicant, quod ad optatum peruenit victoriæ finem: auctoriq; victoriæ laudes cū gratiarū actione persoluit: seipsos quoque orantes ad similem requiem admitti. Sumentes autem ipsum ad pontificem ducunt, quati coronis donandum sacris. Hunc ille libenter suscipit, eaque peragit, quæ diuino instituto super sanctis quiescentibus sunt. S. Dionys. Ecclesia hierar. c. 7.

e. Madaba, vel Medaba ciuitas est Rubenitica tribus trans Iordanem, quondam Moabitā, & postea Amoræorum, à quo illi & gladio tulerant, & muris cinxerant. Sira est in planitie, cui & nomē dedit, nō procul ad Hesebon, vt ait Hieron. in cuius ætatem vsq; hoc nomē retinuit.

ecce tumultus & apparatus multus, & sponsus processit & amici eius, & fratres eius obuiâ illis cū tympanis, & musicis, & armis multis.⁴⁰ Et surrexerūt ad eos ex insidiis, & occiderunt eos, & ceciderunt vulnerati multi, & residui fugerūt in montes. Et acceperūt omnia spolia eorum,⁴¹ & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorū ipsorum in lamentum.⁴² Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui, & reuersi sunt ad ripam Iordanis.⁴³ Et audiuit Bacchides, & venit die sabbatorum vsque ad orā Iordanis in virtute magna.⁴⁴ Et dixit ad suos Ionathas: † Surgamus, & pugnemus contra inimicos nostros. Non est enim hodie sicut heri & nudiustertius.⁴⁵ Ecce enim bellum ex aduerso: aqua verò Iordanis hinc & inde, & ripæ, & paludes, & saltus, & non est locus diuertendi.⁴⁶ Nūc ergo clamate in cœlum, vt liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum,⁴⁷ & extēdit Ionathas manum suā percutere Bacchidem, & diuertit ab eo retro.⁴⁸ Et dissiliit Ionathas, & qui cum eo erant, in Iordanem. & transnatauerunt ad eos Iordanem.⁴⁹ Et ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri, & reuersi sunt in Ierusalem,⁵⁰ & ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa, munitiōem quæ erat in Iericho, & in Ammaum, & in Bethoron, & Bethel, & Thamnatha, & Phara, & Topo, muris excelsis, & portis, & seris.⁵¹ Et posuit custodiā in eis, vt inimicitias exercerent in Israel.⁵² Et muniuit ciuitatem Bethsuram, & Gazaram, & arcem, & posuit in eis auxilia, & apparatus escarum,⁵³ & accepit filios principum regionis obsides, & posuit eos in arce in Ierusalem in custodiam.⁵⁴ Et anno cētesimo quinquagesimo tertio, mēse secūdo præcepit Alcimus destrui^f muros domus sanctæ interioris, & destrui opera prophetarum. Et cœpit destruere.⁵⁵ In tēpore illo percussus est Alcimus, & impedita sunt opera illius, & occlusum est os eius, & dissolutus est paralyti, nec vltra potuit loqui verbum, & mandare de domo sua.⁵⁶ Et mortuus est Alcimus in tempore illo cum tormento magno.⁵⁷ Et vidit Bacchides quoniam mortuus est Alcimus, & reuersus est ad regē, & siluit terra Iuda annis duobus.⁵⁸ Et cogitauerunt omnes iniqui, dicentes: Ecce Ionathas & qui cū eo sunt, in silentio habitant confidenter: Nunc ergo adducamus Bacchidē, & cōprehender eos omnes vna nocte.⁵⁹ Et abierunt, & cōsiliū ei dederunt.⁶⁰ Et surrexit vt veniret cū exercitu multo. Et misit occultē epistolas fociis suis qui erant in Iudæa, vt comprehenderent Ionathan, & eos qui cum eo erant: sed non potuerunt, quia innotuit eis consiliū eorum.⁶¹ Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant militiæ, quinquaginta viros, & occidit eos.⁶² Et secessit Ionathas & Simon, & qui cū eo erant, in Bethbessen, quæ est in deserto, & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam.⁶³ Et cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem suam, & his qui de Iudæa erant, denuntiavit.⁶⁴ Et venit, & castra posuit desuper Bethbessen, & oppugnauit eā dies multos, & fecit machinas.⁶⁵ Et reliquit Ionathas Simonem fratrem suum in ciuitate, & exiuit in regionem, & venit cū numero,⁶⁶ & percussit Odaren & fratres eius, & filios Pharon in tabernaculis ipsorum; & cœpit cadere, & crescere in virtutibus.⁶⁷ Simō vero, & qui cum ipso erant, exierunt de ciuitate, & succenderunt machinas,⁶⁸ & pugnauerunt contra Bacchidem, & contritus est ab eis. Et afflixerunt eum valde, quoniam consiliū eius & congressus eius erat inanis.⁶⁹ Et iratus contra viros iniquos, qui ei consiliū dederant vt veniret in regionem ipsorum, multos ex eis occidit. Ipse autē cogitauit cum reliquis abire in regionem suam:⁷⁰ & cognouit Ionathas, & misit ad eum legatos componere pacem cum ipso, & reddere ei captiuitatem.⁷¹ Et libēter accepit, & fecit secundum verba eius, & iurauit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius.⁷² Et reddidit ei captiuitatem quam prius erat prædatus de terra Iuda. Et conuersus abiit in terram suam, & non apposuit amplius venire in fines eius.⁷³ Et cessauit gladius ex Israel. Et habitauit Ionathas in Machmas: & cœpit Ionathas ibi iudicare populum, & exterminauit impios ex Israel.

Demetrius cum Alexandro super fœdere Iudæorum contendens, ab Alexandro occiditur: Apollonius autem cum Ionatha congressus vincitur, Ionathas verò ab Alexandro multis muneribus donatur.

X.

Et anno

f. Hi muri circundabāt sancta sanctorum in interiori parte domus tēpli. Opera vero prophetarum erant secūdu tēplum de quo loquitur, quod ædificatū fuit per exhortationem & adiutorium Haggei & Zacharie prophetarum, vt pater. i. Esdr. 6. Lyra. ibi.

g. Ionathas autem cū fratre & suorū manu, meru secessit in vicū Bethbessen, quæ Iosephus vocat Berlagam, qui in deserto situs est, eūq, muniuit mœnibus & turribus, vt tutum haberet receptaculum. Quo audito Bacchides cū totis suis copiis, adiunctisque Iudæorū suæ factionis auxiliis contra eum profectus est & aggreffus oppugnare munitiōes, per aliquot dies in eo conatu perstitit. At ille nihil territus, acriter resistit: relictoque ad oppidū tutelam Simone fratre, clā egressus, & collectis in vicina regione suæ factionis hominibus, noctuā Bacchidis castra irrui: & multis trucidatis effecit vt frater aduentum suum cognosceret. Ioseph. lib. 13. cap. 1.

† Supr. 4. b.

Anno antē
Christū. 188.
Anno mūdi
3804.

Anno ante
Christum,
351. Anno
mūdi 3811.
Ios. 13. c.

ET anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus est^a Nobilis, & occupauit Ptolemaida, & receperunt eum, & regnauit illic.² Et audiuit Demetrius rex, & congregauit exercitum copiosum valde, & exiuit obuiam illi in praelium.³ Et misit Demetrius epistolam ad Ionatham verbis pacificis, ut magnificaret eum.⁴ Dixit enim: Anticipemus facere pacem cum eo, priusquam faciat cum Alexandro aduersum nos.⁵ Recordabitur enim omnium malorum quae fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius.⁶ Et dedit ei potestatem congregandi exercitum, & fabricare arma: & esse ipsum socium eius, & obsides qui erant in arce iussit tradi ei.⁷ Et venit Ionathas in Ierusalem, & legit epistolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant.⁸ Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quod dedit ei rex potestatem congregandi exercitum.⁹ Et traditi sunt Ionathae obsides, & reddidit eos parentibus suis.¹⁰ Et habitauit Ionathas in Ierusalem: & coepit aedificare & innovare ciuitatem.¹¹ Et dixit facientibus opera, ut extruerent muros & montem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem, & ita fecerunt.¹² Et fugerunt alienigenae qui erant in munitionibus quas Bacchides aedificauerat,¹³ & reliquit unusquisque locum suum, & abiit in terram suam:¹⁴ tantum in Bethsura remanserunt aliqui ex iis qui reliquerant legem & praecepta dei. Erat enim haec eis ad refugium.¹⁵ Et audiuit Alexander rex promissa quae promissit Demetrius Ionathae, & narrauerunt ei praelia & virtutes quas ipse fecit & fratres eius, & labores quos laborauerunt.¹⁶ Et ait: Nunquid inuenimus aliquem virum talem? Et nunc faciemus eum amicum & socium nostrum.¹⁷ Et scripsit epistolam, & misit ei secundum haec verba, dicens:¹⁸ Rex Alexander fratri Ionathae salutem:¹⁹ Audiuius de te, quod vir potes sis viribus, & aptus es ut sis amicus noster.²⁰ Et nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuae, & ut amicus voceris regis. (Et misit ei purpuram & coronam auream) ut quae nostra sunt sentias nobiscum, & conserues amicitias ad nos.²¹ Et induit se Ionathas stola sancta septimo mense, anno centesimo sexagesimo, & in die solenni Scenopegiae. Et congregauit exercitum, & fecit arma copiosa.²² Et audiuit Demetrius verba ista, & contristatus est nimis. Et ait:²³ Quid hoc fecimus, quod praecipuamur nos Alexander apprehendere amicitiam Iudaeorum ad munimen sui?²⁴ Scribam & ego illi verba deprecatoria, & dignitates & dona, ut sit mecum in adiutorium.²⁵ Et scripsit ei in haec verba: Rex Demetrius genti Iudaeorum salutem.²⁶ Quoniam seruastis ad nos pactum, & mansistis in amicitia nostra, & non accessistis ad inimicos nostros, audiui, & gauisi sumus.²⁷ Et nunc perseuerate adhuc conseruare ad nos fidem, & retribuemus vobis bona pro iis quae fecistis nobiscum,²⁸ & remitemus vobis praestationes multas, & dabimus vobis donationes.²⁹ Et nunc absoluo vos & omnes Iudaeos a tributis, & pretia salis indulgeo, & coronas remitto, & tertias seminis,³⁰ & dimidiam partem fructus ligni, quod est portionis meae, relinquo vobis ex hodierno die & deinceps, ne accipiatur a terra Iuda, & a tribus ciuitatibus quae additae sunt illi ex Samaria & Galilea, ex hodierna die, & in totum tempus.³¹ Et Ierusalem sit sancta & libera cum finibus suis, & decimae & tributa ipsius sint.³² Remitto etiam potestatem arcis quae est in Ierusalem, & do eam summo sacerdoti, ut constituat in ea viros quoscunque ipse elegerit, qui custodiant eam.³³ Et omnem animam Iudaeorum, quae captiua est a terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, ut omnes a tributis soluantur etiam pecorum suorum.³⁴ Et omnes dies solenes, & sabbata, & neomeniae, & dies decreti, tres dies ante diem solennem, & tres dies post diem solennem sint omnes immunitatis & remissionis omnibus Iudaeis qui sunt in regno meo.³⁵ Et nemo habebit potestatem agere aliquid, & mouere negotia aduersus aliquem illorum in omni causa.³⁶ Et ut adscribantur ex Iudaeis in exercitu regis ad triginta milia virorum. Et dabuntur illis copiae ut oportet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni.³⁷ Et ex his constituetur super negotia regni quae aguntur ex fide, & principes sint ex eis, & ambulent in legibus suis, sicut praecipit rex in terra Iuda.³⁸ Et tres ciuitates quae additae sunt Iudaeae ex regione Samariae, cum Iudaea reputentur ut sint sub vno, & non obediunt alienae potestati, nisi summo

a. Nobilitas quadruplex. Prima est quam ex supernis hausimus, quae omnes equaliter nobiles sumus: quoniam secundum dei imaginem omnes facti sumus. Secunda a carne exordium sumit, quauis haud sciam, nisi quis ea nobilis esse possit, cum sit corruptioni subiectus. Tertia, quae a prauitate vel virtute initium sumit, de qua plus aut minus participamus, secundum quod ut arbitror, plus imaginem puram custodimus aut corrumpimus. Hanc nobilitatem unusquisque vere sapiens & philosophus amabit. Quarta, quae per literas fit & edicta, tum pretio dignum censebo, cum & pulchritudinem, quae in coloribus est, suscipiam: simiamque venerabor, cum leo esse iubebitur. Grego. Nazian. Ora. 26.

b. Ionathas acceptis literis a Demetrio venit Ierusalem: & coepit innovare ciuitatem, & munivit montem Sion in circuitu: & fugerunt custodes quos posuerat Bacchides in Iudaea: in Bethsura tamen aliqui remanserunt quae erat illis in refugium. Comestor ibi.

c. Alexander tot regum auxiliis fretus, ferociter bellum Demetrio inferre. Ille tantae belli molem aspernatus, ut Iudaeam pacatorem haberet, Ierosolymam misit, qui obsidibus Ionathae restitutis (custodiebantur hi in arce quae templo imminet) ipsum horrenter, ut ex tota gente auxilia ad bellum contraheret: quo contigit, ut summa totius rei Demetrii fauore ad vnum Ionatham velut principem gentis sit ex insperato deuoluta. Alexander quoque ad Ionatham scribit, ut iniuriarum quas a Demetrio accepisset, memor in partibus esse mallet. Summum ad haec sacerdotum ei tradidit, misit & dignitatis insignem purpuream stolam, & cum ea auream coronam. Sabel. ubi prius.

d. His literis acceptis Ionathas pontificia stola induit in ipso Scenopegiae festo post quadriennium exactum a Iudaeae fratris obitu, cum vacasset interim sacerdotium, moxque contraxit exercitum, fabricauit magnum armorum numerum. Demetrius vero hoc cognito multum doluit, damnas suam cunctationem, quod non praeueniens amulum eblanditus sit Ionathae foedera, sed alibi sibi hanc occasionem & ab Alexandro corripit passus sit. Scripsit tamen & ipse populo in haec sententiam: Rex Demetrius Ionathae & genti Iudaeorum salutem: Quoniam seruastis nostra foedera, & sollicitantibus vos inimicis nostris non accessistis, equidem laudando vestram fidem: hortorque ut constantes sitis iis, & dignam percepturi a nobis gratiam. Remittam enim vobis maximam tributorum partem, &c. Ios. Antiq. Iudaic. lib. 13. c. 3.

Ios. 13. c.
Anno ante
Christum,
351. Anno
mūdi 3811.

sacerdoti: ³⁹ Ptolemaida & confines eius, quas dedi domū sanctis qui sunt in Ierusalē ad necessarios sumptos sanctorum. ⁴⁰ Et ego dabo singulis annis quindecim milia siclorū argenti de rationibus regis, quę me contingunt, ⁴¹ & omne quod reliquū fuerit, quod non reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabūt in opera domus. ⁴² Et super hęc quinque milia siclorum argenti quę accipiebant de sanctorū ratione per singulos annos, & hęc ad sacerdotes pertineāt qui ministerio fungūtur. ⁴³ Et quicunq; confugerint in templum quod est Ierosolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio, dimittantur, & vniuersa quę sunt eis in regno meo libera habeant. ⁴⁴ Et ad ædificanda vel restaurāda opera sanctorum sumptus dabuntur de ratione regis, & ad extruendos muros in Ierusalem, & communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, & ad construendos muros in Iudæa. ⁴⁵ Et audiuit autem Ionathas & populus sermones istos, non crediderunt eis, nec receperunt eos, quia recordati sunt malitię magnę quam fecerat in Israel, & tribulauerat eos valde. ⁴⁶ Et complacuit eis in Alexādrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonū pacis, & ipsi auxilium ferebant omnibus diebus. ⁴⁷ Et congregauit rex Alexander exercitū magnum, & admouit castra contra Demetrium. ⁴⁸ Et cōmiserunt prælium duo reges, & fugit exercitus Demetrii, & insecutus est eū Alexander, & incubuit super eos. ⁴⁹ Et inualuit præliū nimis donec occidit sol, & cecidit Demetrius in die illa. ⁵⁰ Et misit Alexander ad Ptolemæū regē Ægypti legatos secundum hęc verba, dicēs: ⁵¹ Quoniam regressus sum in regnum meum, & sedi in sede patrum meorū, & obtinui principatum, & contriui Demetrium, & possedi regionem nostram, ⁵² & cōmisi pugnam cum eo, & contritus est ipse & castra eius a nobis, & sedemus in sede regni eius, ⁵³ & nunc statuamus adinuicē amicitiam, & da mihi filiam tuam vxorem, & ero gener tuus, & dabo tibi dona, & ipsi dignitatē. ⁵⁴ Et respondit rex Ptolemæus, dicens: ⁵⁵ Felix dies in qua reuersus es ad terram patrum tuorum, & sedisti in sede regni eorū. ⁵⁶ Et nūc faciā tibi quod scripsisti, sed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus inuicem nos, & spondeam tibi, sicut dixisti. ⁵⁷ Et exiuit Ptolemæus de Ægypto ipse & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam anno centesimo sexagesimo secundo. ⁵⁸ Et occurrit ei Alexander rex. ⁵⁹ Et dedit ei Cleopatram filiam suam, & fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges, in magna gloria. ⁶⁰ Et scripsit Alexāder rex Ionathæ, vt veniret obuiā sibi. ⁶¹ Et abiit cum gloria Ptolemaidam, & occurrit ibi duobus regibus, & dedit illis argentum multum & aurum & dona, & inuenit gratiam in cōspectu eorū. ⁶² Et conuenerunt aduersus eum viri pestilentes ex Israel, viri iniqui interpellātes aduersus eum, & non intendit ad eos Rex. ⁶³ Et iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura. Et ita fecerunt. Et collocauit eū rex sedere secum, ⁶⁴ dixitq; principibus suis: Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate vt nemo aduersus eū interpellat de vllō negotio, nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. ⁶⁵ Et factū est vt viderunt qui interpellabant, gloriam eius quę prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerūt omnes. ⁶⁶ Et magnificauit eum Rex, & scripsit eū inter primos amicos, & posuit eū ducem & participē principatus. ⁶⁷ Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cū pace & læticia. ⁶⁸ In anno centesimo sexagesimo quinto venit Demetrius fili⁹ Demetrii a Creta in terram patrum suorum. ⁶⁹ Et audiuit Alexander rex, & cōtristatus est valde, & reuersus est Antiochiā. ⁷⁰ Et cōstituit Demetrius rex Apolloniū ducem qui præerat Cœlesyriæ: & congregauit exercitum magnum, & accessit ad Iamnam, & misit ad Ionathan summum sacerdotē, ⁷¹ dicens: Tu solus resistis nobis? Ego autē factus sum in derisum & in opprobrium, propterea quia tu potestātē aduersum nos exerces in montibus. ⁷² Nunc ergo si cōfidis in virtutibus tuis, descende ad nos in cādisce quis sum ego, & ceteri qui auxilio sunt mihi, qui & dicunt: quia nō potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conuersi sunt patres tui in terram suam. ⁷³ Et nunc quomodo poteris sustinere equitatū & exercitum tātum in campo vbi non est lapis neq; saxum, neq; locus fugiendi? ⁷⁴ Vt audiuit autem Ionathas sermones

e. Si templum tanta tunc gauderet imunitate, quāta nunc gaudent ecclesiæ in honore Christi consecrate. Nō opus est vt vnusquisq; ædificet ecclesiā: Forā quidem ac balnea faciūt multi ecclesiās vero non item, & omnia magis quā has. Ideo oro ac supplico, & gratiam peto, imō & legem pono, vt null⁹ qui habet villā, appareat carere ecclesiā. Nemihi dixeris, prope est, in vicinia est, magnus est sumptus, nō magnum est commodum. Si quid habes infumendū in pauperes, illuc in fume, melius illuc quā ibi, educa magistrū, educa diaconum, & sacerdotalem ordinem. Venerabilis erit & presbyter, postea & ad securitatem agri cōducet. Preces illic perpetuę propter te, laudes & synaxes propter te, oblatio per singulos dies dominicos. Quid magis mirandum, q alij extruunt clara sepulchra, vt posteri audiant q ille extruxit, an quod tu ecclesiās excitas? Cogita q vsque ad Christi aduentum mercedē habiturus sis, qui altare dei excitaturus es. Chryso. in Act. Apo. cap. 8. hom. 19. f. Alexander Demetrio sublat⁹, Ptolemæi filiam sibi vxorē poposcit: nuptięque regio apparatu sunt Ptolemaida celebrata: vbi magno mortalium conuentu Ionathas est purpurea veste ab Alexandro donatus, & amicorum princeps est appellatus. Sabe. vbi supra. g. Mandauitque Alexāder ducibus suis vt in medium vrbs eo producto, præconis voce edicerent, nemini licere accusationem cōtra hominē instituere, aut vlla in re exhibere ei negotium. Quo facto cū manifestum esset quanti rex eū faceret, aduarij qui ad accusandum parati venerant, subdixerunt se, veriti ne ipsis poti⁹ mali aliquid accideret. Iose. Anti. lu. lib. 13. c. 5. h. In tio belli Alexandri in Demetrium hic Demetri⁹ duos filios apud hospitem suum Gnidium cū magno auri pōdere demādauerat, vt belli periculis eximeretur: & si ita fors tulisset, vltioni paternę seruarentur. Ex his maior Demetrius annos pubertatis egressus, audita Alexandri luxuria, quem insperat⁹ opes, & aliena sollicitatis ornāmēta velut captiuum inter scoriorum greges desiderem in regiarēnebat, auxiliantib⁹ Cretensibus securū, ac nihil hostile meruentem aggreditur. Antiochienses quoque veterē patris offensam nouis meritis corredduri, se ei tradunt. Sed & milites paterni fauore iuuenis accēsi prioris sacramenti religionem noui regis superbię præferentes, signa ad Demetriū trāserunt. Atque ita Alexander non minori impetu fortunā desertus, quā elatus, primo prēlio victus interficitur. Deditq; pœnas & Demetrio quem occiderat & Antiocho cuius mentitus originem fuerat. Iustinus lib. 33.

Anno. ante
Christum.
149. Anno
mūdi 3814.

Anno ante
Christum,
146. Anno
mūdi 3816.

mones Apollonij, motus est animo. Et elegit decē milia virorum, & exiit ab Ierusalē, & occurrit ei Simon frater eius in adiutorium.⁷⁵ Et applicuerunt castra in Ioppē. Et exclusit eum à ciuitate, quia custodia Apollonij Ioppe erat, & oppugnauit eā.⁷⁶ Et exterriti qui erāt in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen.⁷⁷ Et audiuit Apollonius, & admouit tria milia equitum, & exercitum multū.⁷⁸ Et abiit in Azotū tanquam irer faciens, & statim exiit in campū, eo quòd haberet multitudinem equitum, & confideret in eis. Et insecutus est eum Ionathas in Azatum, & commiserunt praelium.⁷⁹ Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occulte.⁸⁰ Et cognouit Ionathas quoniā insidiæ sunt post se, & circuierunt castra eius, & eiecerūt iacula in populū à mane vsq; ad vesperam.⁸¹ Populus autē stabat sicut præceperat Ionathas, & laborauerunt equi eorum.⁸² Et eiecit Simon exercitum suum, & commisit contra legionem. Equites enim fatigati erant. Et contriti sunt ab eo, & fugerunt.⁸³ Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, & intrauerunt in Bethdagō idolum suum, vt ibi se liberarent.⁸⁴ Et succendit Ionathas Azotum, & ciuitates quæ erāt in circuitu eius, & accepit spolia eorum, & templum Dagon, & omnes qui fugerunt in illud, succedit igni.⁸⁵ Et fuerunt qui ceciderunt gladio, cum iis qui succensi sunt, ferè octo milia virorū.⁸⁶ Et mouit inde Ionathas castra, & applicuit ea¹ Aſcalonē, & exierunt de ciuitate obuiā illi in magna gloria.⁸⁷ Et reuersus est Ionathas in Ierusalē cum suis habētibus spolia multa.⁸⁸ Et factum est vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan.⁸⁹ Et misit ei fibulā auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum. Et dedit ei Accaron, & omnes fines eius in possessionem.

Ptolemæo mortuo succedens gener eius Alexander cum Ionatha fœdus iniit, & Iudæam liberam reddidit: Demetrius autem à Ionatha liberatur, iſtū fœdus violat, quo depulso regnat Antiochus.

XI.

Alexander rex Egypti congregauit exercitū sicut arenam quæ est circa orā maris, & naues multas, & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud regno suo.² Et exiit in Syriam verbis pacificis, & aperiebāt ei ciuitates, & occurrebant ei, quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiā, eo quòd focer suus esset.³ Cum autē introiret ciuitatem Ptolemæus, ponebat custodias militum in singulis ciuitatibus.⁴ Et vt appropiauit Azoto, ostenderunt ei templū Dagon succēsum igni, & Azoton & cætera eius demolita, & corpora proiecta, & eorū qui cæsi erant in bello, tumulos, quos fecerant secus viā.⁵ Et narrauerunt regi quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei. Et tacuit rex.⁶ Et occurrit Ionathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicem se salutauerunt, & dormierunt illic.⁷ Et abiit Ionathas cum rege vsq; ad fluuium qui vocabatur Eleutherus, & reuersus est in Ierusalem.⁸ Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum vsq; Seleuciam maritimam, & cogitabat in Alexandrum cōsilia mala.⁹ Et misit legatos ad Demetrium, dicēs: Veni componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam quam habet Alexandr, & regnabis in regno patris tui.¹⁰ Pœnitet enim me quòd dederim illi filiā meam. Quæsiuit enim me occidere.¹¹ Et vituperauit eum propterea quòd concupierat regnū eius.¹² Et abstulit filiam suam, & dedit eam Demetrio, & alienauit se ab Alexandro, & manifestatæ sunt inimicitie eius.¹³ Et intrauit Ptolemæus Antiochiā, & imposuit duo diademata capiti suo, Egypti, & Asiæ.¹⁴ Alexandr autē rex erat in Cilicia illis temporibus, quia rebellabant qui erant in locis illis.¹⁵ Et^b audiuit Alexander, & venit ad eū in bellum. Et produxit Ptolemæus rex exercitum, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eū.¹⁶ Et fugit Alexander in Arabiā, vt ibi protegeretur. Rex autem Ptolemæus exaltatus est,¹⁷ & abstulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo.¹⁸ Et rex Ptolemæus mortuus est in die tertia, & qui erant in munitionibus, perierūt ab iis qui erant intra castra.¹⁹ Et regnauit Demetrius anno cētesimo sexagesimo septimo.²⁰ In diebus illis cōgregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarēt arcē quæ est in Ierusalem, & fecerunt contra eam machinas multas.²¹ Et abierunt quidam qui oderant

i. Aſcalon seu Aſcalona, ciuitas maritima Azoto ad austrū: & tertia ex quinque principibus Philistæorum, distat à Ierolyma secundum Iosephum stadiis. 720 antiqui & potēs, magna nō admodum, sed muris cicta validissimis, quos & hodie retinet: ob id Saracenorū robur existit. Mirū autē toties destructam, exultam, & tantum nō funditus eradicatam, id quod prophete omnes ferè prædixerūt, veterum ruinarū potuisse seruare reliquias.

a. Interea egressus est rex Egypti focer Alexandri in virtute magna, quærēs obtinere regnum Alexandri in dolo, & aperiebantur ei ciuitates & occurrebant ei sic enim mandauit Alexander. Et transiens in singulis ciuitatibus relinquebat custodias. Vt autē appropinquabat Azoto, ostenderūt ei templum Dagon succēsum, & cætera demolita, & eorum tumulos qui occisi fuerant, & dicebant: Sic fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei: & tacuit rex. Sic occurrit Ionathas Ptolemæo in Ioppen, & salutauerunt se. Et abiit Ionathas cū rege vsq; ad fluuium Eleutherum, & rediit in Ierusalem. Comest. ibi. c. 11.

b. Cæterum cū Alexandr ducens validum exercitum à Cilicia inuasisset Syriam, & Antiochenū agrū vasta & rapinis atque incendiis, occurrit ei Ptolemæus vnā cum genero suo Demetrio, cui dederat filiā ab Alexandro ablatam, iam enim cōfesta erant nuptiæ, & vidus Alexander cōpulsus est fugere in Arabiam, sed secundū Iustinū interficitur. Fortè accidit in eo pralio, vt equus Ptolemæi in eo pralio consternatus barricu elephantū, cū excuteret, prostratūq; aggressi hostes, vulneribus in caput infligis, in periculum extremum adducerent, ni ereptus esset interuentu satellitum. Attamen per intergrum quadriduum sopitis sensibus nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri vero caput Zabdiel, qui & hic Zabdiel dicitur, Arabum Dynasta, recisum misit ad Ptolemæum qui die quinta demū respirans à vulneribus, & ad se reuersus iucundissimo sibi rumore simul & spectaculo capitis ac mortis Alexandri, pauit animum ac occlus. Nec ita multo post exsatiatus gaudio percepto ex inimici interitu, & ipse vitam finiuit. Ioseph. Antiq. Iudæic. lib. 13. c. 7.

† Sup. 10. c.

† Sup. 10. g.

Anno ante
Christum.
144. Anno
mudi 3818.

gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntiauerunt ei quòd Ionathas obsideret arcē. ²² Et ut audiuit iratus est, & statim venit Ptolemaidē, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad colloquium festinato. ²³ Ut audiuit autē Ionathas, iussit obsideri. Et elegit de senioribus Israel, & de sacerdotibus, & dedit se periculo. ²⁴ Et accepit aurum & argentum & vestem, & alia encēnia multa, & abiit ad regem Ptolemaidem, & inuenit gratiā in conspectu eius. ²⁵ Et interpellabāt aduersus eū quidam iniqui ex gente sua. ²⁶ Et fecit ei rex sicut fecerant ei qui ante eum fuerāt. Et exaltauit eum in conspectu omniū amicorum suorum, ²⁷ & statuit ei principatum sacerdotij, & quæcunq; alia habuit prius pretiosa, & fecit eum principem amicorum. ²⁸ Et postulauit Ionathas à rege ut immunē faceret Iudæam, & tres Toparchias, id est Samariam & cōfines eius, & promisit ei talenta trecenta. ²⁹ Et cōsensit rex, & scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modū continentēs: ³⁰ Rex Demetrius fratri Ionathæ salutem, & genti Iudæorum. ³¹ Exemplum epistolę quam scripsimus Lastheni parēti nostro de vobis, misimus ad vos, ut sciretis. ³² Rex Demetrius Lastheni parēti salutem. ³³ Genti Iudæorum amicis nostris, & conseruantibus quæ ista sunt apud nos, decreuimus benefacere propter benignitatē ipsorū quam erga nos habēt. ³⁴ Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ, & tres ciuitates Lyddan & Ramathen, quæ aditæ sunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earū sequestrari omnibus sacrificantibus in Ierosolymis, pro iis quæ ab eis prius rex accipiebat per singulos annos, & pro fructibus terræ, & pomorum. ³⁵ Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore remittimus eis, & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferiebantur, ³⁶ omnia ipsis concedimus, & nihil horum irritum erit ex hoc & in omne tempus. ³⁷ Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in monte sancto, & in loco celebri. ³⁸ Et videns Demetrius rex quòd siluit terra in cōspectu suo, & nihil ei restitit, dimisit totum exercitum suum, vnumquenq; in locum suum, excepto peregrino exercitu quem traxit ab insulis gētium, & inimici erant ei omnes exercitus patrū eius. ³⁹ Tryphon autem erat quidam partium Alexātri prius, & vidit quoniam omnis exercitus murmurauit contra Demetrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochū filium Alexātri, ⁴⁰ & assidebat ei, ut traderet eum ipsi, ut regnaret in loco patris sui. Et enuntiauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercitū eius aduersus illū. Et māsit ibi diebus multis. ⁴¹ Et misit Ionathas ad Demetriū regem, ut eiiceret eos qui in arce erant in Ierusalem, & qui in præfidiis erant, quia impugnabant Israel. ⁴² Et misit Demetrius ad Ionathan, dicēs: Nō hoc tantū faciā tibi & genti tuæ, sed gloria illustrabo te & gentem tuam, cum fuerit opportunū. ⁴³ Nūc ergo rectē feceris, si miseris in auxilium mihi viros, quia discessit omnis exercitus meus. ⁴⁴ Et misit ei Ionathas tria milia virorum fortium Antiochiam. Et venerunt ad regem: & delectatus est rex in aduentu eorū. ⁴⁵ Et conuenerunt qui erāt in ciuitate, centum viginti milia virorum, & volebant interficere regē. ⁴⁶ Et fugit rex in aulam, & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & ceperunt pugnare. ⁴⁷ Et vocauit rex Iudæos in auxiliū, & conuenerunt omnes simul ad eū. Et dispersi sunt omnes per ciuitatē, ⁴⁸ & occiderunt in illa die centum milia hominū. Et succenderunt ciuitatem, & ceperunt spolia multa in illa die, & liberauerunt regem. ⁴⁹ Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuissent Iudæi ciuitatem sicut volebant, & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad regem cum precibus, ⁵⁰ dicentes: Da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare nos, & ciuitatē. ⁵¹ Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem. Et glorificati sunt Iudæi in cōspectu regis, & in conspectu omniū qui erant in regno eius, & nominati sunt in regno. Et regressi sunt in Ierusalem, habētes spolia multa. ⁵² Et sedit Demetrius rex in sede regni sui, & siluit terra in conspectu eius. ⁵³ Et mentitus est omnia quæcunq; dixit, & abalienauit se à Ionathæ, & non reuertē reuersus est Tryphon & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit & imposuit sibi diadema. ⁵⁴ Et congregati sunt ad eum omnes exercitus quos disperferat Demetrius,

e. Inimici erāt ei qui erant de regno Syrię. Nā à regnis præcedentibus cōsueuerāt annonam accipere nō solū tempore belli, sed etiā pacis: ut sic essent parati pugnare pro rege tēpore necessitatis. Lyranus ibi.

d. Interea Ionathas pōtifex volens tollere Ierosolymitanā arcis præsidium, & impios transfugas, reliquosq; qui arces tenebāt in e regione, legationem cū muneribus misit ad Demetriū. Iose. lib. 13. cap. 9. Antiq.

e. Id nihil grauatē Ionathas præstitit: tria que Iudæorū milia ad regem misit, quibus ille vltus, Antiochenos quorum defectione fuerat in arcem cōpulsus, igni ex ipsa regia in priuatas domos iniecto factq; à præfidiis in ciue: i. cōdio cōternatos impetu, regiam ciuitatem ad officiū retraxit. Sed tātum abfuit ut cō nomine sit Demetrius Ionathæ & Iudæis, gratificat quòd multo minati quā ante tributum exigere sit adortus: exegissetque, ut si quando alias, acerbissimē, nisi Diodorus, & Tryphon, interea regē ipsum maiore negotio o. c. passeret quippe quadema e puero in medium prolato, concitissime ad arma militibus, cum valido exercitu ad Demetriū expugnandū est profectus: victumq; prælo in Seleuciam cōpulit. Vnde ille postea est Parthici bellū molitus. Sabel. Enneas. lib. 9.

metrius, & pugnaverunt contra eū, & fugit & terga vertit.⁵⁶ Et accepit Tryphon bestias, & obtinuit Antiochiā.⁵⁷ Et scripsit Antiochus adolescens Ionathæ, dicens: Cōstituo tibi sacerdotium, & cōstituo te super quatuor ciuitates, vt sis de amicis regis.⁵⁸ Et misit illi vasa aurea in ministeriū, & dedit ei potestatem bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulā auream.⁵⁹ Et Simonem fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri vsq; ad fines Ægypti.⁶⁰ Et exiit Ionathas, & perambulabat trans flumē ciuitates, & congregatus est ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium. Et venit Ascalonem, & occurrerunt ei honorificē de ciuitate.⁶¹ Et abiit inde Gazan, & concluderunt se qui erant Gaza, & obsedit eam, & succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, & prædatus est eam.⁶² Et rogauerunt Gazeñses Ionathan, & dedit illis dextram, & accepit filios eorum obsides, & misit illos in Ierusalem, & perambulauit regionē vsq; Damascum.⁶³ Et audiuit Ionathas quod prauaricati sunt principes Demetrii in Cades quæ est in Galilæa, cum exercitu multo volentes eum remouere à negotio regni,⁶⁴ & occurrit illis: fratrem autem suum Simonem reliquit intra prouinciā.⁶⁵ Et applicuit Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos.⁶⁶ Et postulauerūt ab eo dextras accipere, & dedit illis. Et eiecit eos inde, & cepit ciuitatē, & posuit in ea præsidium.⁶⁷ Et Ionathas & castra eius applicuerūt ad aquam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor.⁶⁸ Et ecce castra alienigenarū occurrebāt in campo, & tendebant ei insidias in montibus, ipse autem occurrit ex aduerso.⁶⁹ Insidiae verò exurrexerunt de locis suis, & commiserunt prælium.⁷⁰ Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus est ex eis, nisi Mathathias filius Absoloni, & Iudas filius Calphi, princeps militiae exercitus.⁷¹ Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terrā in capite suo, & orauit.⁷² Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnaverunt.⁷³ Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuersi sunt ad eum, & insequiebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua, & peruenerunt vsque illuc.⁷⁴ Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria milia virorum, & reuersus est Ionathas in Ierusalem.

Ionathas cum Romanis fœdus renouans, & cum Spartiatis, sed tandem apud Ptolemaidem à Tryphone dolo captus est: & omnes qui cum eo erant, interfecti sunt.

XII.

Ios. 13. 8.

A T^a vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & misit eos Romā, statuere & renouare cum eis amicitiam.² Et ad Spartiatis, & ad alia loca misit epistolas secundū eandem formam.³ Et abierunt Romam, & intrauerunt Curiam, & dixerunt: Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos vt renouemus amicitia & societatem secundum pristinum.⁴ Et dederunt illis epistolas ad ipsos per loca, vt deducerēt eos in terram Iuda cum pace.⁵ Et hoc est exemplum epistolarum quas scripsit Ionathas^b Spartiatis: Ionathas summus sacerdos, & seniores gentis & sacerdotes, & reliquus populus Iudæorum Spartiatis fratribus salutem.⁷ Iā pridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum sacerdotem à Dario, qui regnabat apud vos, quoniam estis fratres nostri, sicut scriptum continet quod subiectū est.⁸ Et suscepit Onias virū qui missus fuerat, cū honore, & accepit epistolas in quibus significabatur de societate & de amicitia.⁹ Nos enim cū nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros qui sunt manibus nostris,¹⁰ maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem & amicitiam, ne forte alieni efficiamur à vobis. Multa enim tēpora transierunt ex quo misistis ad nos.¹¹ Nos ergo in omni tēpore sine intermissione in diebus solennibus & cæteris quibus oportet, memores sumus vestri in sacrificiis quæ offerimus, & in obseruationibus, sicut fas est & decet meminisse fratrum.¹² Lata mur itaq; de gloria vestra.¹³ Nos autē circundederunt multa tribulationes & multa prælia, & impugnaverūt nos reges qui sunt in circuitu nostro.¹⁴ Noluimus ergo vobis molesti esse, neq; cæteris sociis & amicis nostris in his præliis.¹⁵ Habuimus enim de cœlo auxiliū, liberati sumus nos, & humiliati sunt inimici nostri.¹⁶ Elegimus ita-

f. Erat enim rex nouus, & ad huc vnam bonam partē regni tenebat Demetrius, propterea indigebat Ionathæ confederatione. Lyra. ibi.

g. Tū Gazari videntes præsentem calamitatē ab hoste, nec vllū interim auxiliū à Demetrio, & spem quæque incertam propter locorum distantiam, satis existimauerūt illo omisso necessitati suæ cōsuleret & misisset ad Ionathā nuntius, recepti sunt in societatem atque amicitiam. Aliquādo enim homines non nisi suo malo docti intelligūt quid sit vtilē: tū debent sapere ante acceptū incommodum, & vltro potius quā coacti imperata facere. Ionathas vero acceptis obsidibus, & missis Ierosolymā digressus inde totam regionem vsq; Damascum obibat. Ioseph. Antiq. Iudaic. li. 13. c. 8.

a. Et misit Ionathas Romam renouare cū eis amicitiam. Spartiatis quoque scripsit, quos supra Lacedæmonios diximus, dicens: Pridē scripsit nobis Darius rex vester sub Onia summo sacerdote Iudæorum: Quia de genere Abrahæ estis, & fratres nostri, & fecimus vobiscum fraternitatem. Ex tūc memores sumus vestri in sacrificiis & obsecrationibus nostris, sicut decet nos meminisse fratrum: & nunc misimus ad vos, vt in nouemus fraternitatem. Et rescripserūt Spartiatis: Pecora nostra & possessio nostra vestra sint, & vestra nostra. Et innouata est fraternitas. Comest. lib. c. 11.

b. Spartiatis à Sparta regione, quæ postea Lacedæmon dicta est, à Lacedæmonē quodam heroe nūcupata. Pausanias quo nemo aliū de ea re diligētius scripsit, Legē in Laconia regione regnasse prodidit: ab eoque primū Leleges doctos fuisse Lacedæmones. Huic quātus in ordine Lacedæmonē in imperio successit, qui ducta in vxorē Spartā Eurotae fluminis filia, regionē à se Lacedæmona, urbem quā in ea condiderat, ab vxore Spartam nominauit.

que Numenium Antiochi filium, & Antipatrum Iasonis filiū, & misimus ad Romanos renouare cum eis amicitiam & societatem pristinam.¹⁷ Mandauimus itaq; eis, vt veniant etiam ad vos saluent vos, & reddant vobis epistolas nostras de innouatione fraternitatis nostræ.¹⁸ Et nunc benefacietis respondentes nobis ad hæc.¹⁷ Et hoc rescriptū epistolarum quod misit Onias:²⁰ Rex Spartiatarum Onias, Ionathæ sacerdoti magno salutē.²¹ Inuentum est in scriptura de Spartiatis & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quia sunt de genere Abraham.²² Et nūc ex quo hæc cognouimus, bene facitis scribentes nobis de pace vestra.²³ Sed & nos rescripsimus vobis. Pecora nostra & possessiones nostræ vestræ sunt, & vestræ nostræ. Mandauimus itaq; hæc nuntiari vobis.²⁴ Et audiuit Ionathas quoniam regressi sunt principes Demetrij cū exercitu multo suprà quàm prius pugnare aduersus eum,²⁵ & exiit ab Ierusalem, & occurrit eis in Amathite regione. Non enim dederat eis spatium vt ingrederetur regionem ei.²⁶ Et misit speculatores in castra eorum, & reuersi renuntiauerunt quòd constituerūt superuenire illuc nocte.²⁷ Cum occidisset autem sol, præcepit Ionathas suis vigilare, & esse in armis paratos ad pugnam tota nocte. Et posuit custodes per circuitum castrorum.²⁸ Et audierunt aduersarij quòd paratus est Ionathas cum suis in bello, & timuerunt & formidauerunt in corde suo, & accenderunt focos in castris suis.²⁹ Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque mane. Videbant autem lumina ardentia,³⁰ & secutus est eos Ionathas, & non cōprehendit eos. Transierunt enim flumen Eleutherū.³¹ Et diuertit Ionathas ad Arabes, qui vocabantur Zabadaï, & percussit eos, & accepit spolia eorū.³² Et iunxit, & venit Damascum, & perambulabat omnē regionem illam.³³ Simon autem exiit, & venit vsq; Ascalonem, & ad proxima præsidia, & declinauit in Ioppen, & occupauit eā.³⁴ Audiuit enim quòd vellent præsidium tradere partibus Demetrij, & posuit ibi custodes, vt custodirēt eam.³⁵ Et reuersus est Ionathas, & conuocauit Seniores populi, & cogitauit cū eis ædificare præsidia in Iudæa, & ædificare muros in Ierusalem,³⁶ & exaltare altitudine magna inter mediū arcis & ciuitatis vt separaret eā à ciuitate, ut esset ipsa singulariter, & neq; vendat, neq; emant.³⁷ Et conuenerunt vt ædificarent ciuitatē, & cecidit murus qui erat super torrentē ab ortu solis, & reparauit eum, qui vocatur Caphenatha.³⁸ Et Simon ædificauit Adiada in d^o Sephela, & muniuit eam, & imposuit portas & seras.³⁹ Et cum cogitasset Tryphon regnare Asia, & assumere diadema, & extēdere manum in Antiochum regem,⁴⁰ timens ne forte non permetteret eum Ionathas, sed pugnaret aduersus eum, quarebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgēs abiit in Bethsan:⁴¹ & exiit Ionathas obuiam cum quadraginta milibus virorū electorū in prælium, & venit Bethsan.⁴² Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cū exercitu multo, vt extēderet in eum manus, & timuit.⁴³ Et excepit eum cum honore, & commēdauit eū omnibus amicis suis, & dedit ei munera. Et præcepit exercitibus suis, vt obedirent ei sicut sibi.⁴⁴ Et dixit Ionathas: Vt quid vexasti vniuersum populū, cum bellū nobis nō sit?⁴⁵ Et nūc remitte eos in domos suas. Elige autē tibi viros paucos qui tecū sint, & veni mecū Ptolemaidā, & tradam eam tibi, & reliqua præsidia, & exercitum, & vniuersos præpositos negocij, & cōuersus abibo. Propterea enim veni.⁴⁶ Et credidit ei, & fecit sicut dixit, & dimisit exercitū, & abierūt in terram Iuda.⁴⁷ Retinuit autē secum tria milia virorum, ex quibus remisit in Galilæā duo milia, mille autē venerunt cum eo.⁴⁸ Vt autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clausērūt portas ciuitatis Ptolemæses, & cōprehenderunt eū: & omnes qui cū eo intrauerunt, gladio interfecerūt.⁴⁹ Et misit Thryphon exercitū & equites in Galilæam & in campum magnum, vt perderent omnes socios Ionathæ.⁵⁰ At illi cū cognouissent quia comprehensus est Ionathas, & periit, & omnes qui cū eo erant, hortati sunt semetipsos, & exierunt parati in prælium.⁵¹ Et videntes ij qui insecuti fuerant, quia pro anima res est illis, reuersi sunt.⁵² Illi autē valde. Et luxit Israel luctu magno.⁵³ Et quæsierūt omnes gentes quæ erant in circuitu eorum, conterere eos,⁵⁴ dixerunt enim: Non habent principem & adiuuātem: nunc ergo

c. Demetriani duces qui ad Cedeſſam ab Ionatha victi fuerant, vt aliquando ignominiam ibi acceptam ſibi demerēt, citato agmine Iudæā inuadere cōſtituerunt: & iam domo profeſſi curſum in hoſtem intenderāt, cum Ionathas ſubitis nunciis excitus ad Amathidem illis occurrit: & iam caſtra ad quinquaginta ſtadia inter ſe propinquauerant, cū hoſtes ſuis virib⁹ diſſiſi (nā & miles paucis antē diebus victus ad fugā potius quàm ad pugnā ſpectabat) noctu vaſa colligit, inſenſaque & vaſtata quacunq; irent regione, in pacatum cōceſſere. Ionathas ad hoſtium caſtra progreſſus, vbi ea deſerta vidit, conuerſo in Nabathæos curſu quos hic vocat Zabadaeos, omnē gentē in deditionem recepit Sabel. vbi prius.

d. Sephela quæ & Rephaim. vallis eſt iuxta Eleutheropolim inter ſeptentrionem & occidentē, latius patens ad aſtrum, in tribu Iuda, vbi Simeon Ionathæ frater Adiadam urbem condidit.

e. Tryphon autem cognita calamitate Demetrij, non amplius fidus erat Antiocho, ſed cogitabat quoniam pacto eo ſublato regnum poſſet ipſe inuadere & occupare. Nec aliud videbatur magis obſtare eius cupiditati, quàm Ionathas amicus Antiocho. Itaq; decreuit eum prius de medio tollere, atque ita demum adoleſcentē aggredi. Quā obrem ad Bethſan profectus quæ Grecis nominatur Scythopolis, inuenit ibi Ionatham cum quadraginta milibus electiſſimorum militū, paratū obſistere ſi quis vim inferre conaretur. Ioseph. antiqui. li. iij. cap. 9.

f. Hic patet Ionathæ nimia credulitas, quia hic Tryphon principalior erat in domo Antiochi regis, cui Ionathas magis erat ſederatus & amicus, ſed ignorabat machinationes ipſius Tryphonis in mortem Antiochi. Lyra. ibi.

D 101. 17. 9.

ergo expugnemus illos, & tollamus de hominibus memoriam eorum.

Simon ad fratris Ionathæ redemptionem multam pecuniam, & filios eius misit Tryphoni, qui accepta pecunia patrem cum filiis occidit, & inde Antiochum regem. Simon autem Demetrio fœderatus Gazan & Sion occupat, & Ioannem belli ducem constituit.

XIII.

Ios. 13. 9.

A T audiuit Simon quod congregauit Tryphon exercitum copiosum ut veniret in terram Iudæ, & attereret eam, videns quia in tremore populus est & in timore, ascendit Ierusalem, & congregauit populum, & adhortans dixit: Vos scitis quanta ego & fratres mei & domus patris mei fecimus pro legibus & pro sanctis prælia, & angustias quales vidimas: Horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Israel, & relictus sum ego solus. Et nunc non mihi contingat parcere animæ meæ in omni tempore tribulationis. Non enim melior sum fratribus meis. Vindicare itaque gentem meam & sancta, natos quoque nostros & uxores, quia congregatae sunt vniuersæ gentes conterere nos inimicitia gratia. Et accensus est spiritus populi simul ut audiuit sermones istos, & responderunt voce magna, dicentes: Tu es dux noster loco Iudæ, & Ionathæ fratris tui: Pugna prælium nostrum, & omnia quæcunque dixeris nobis, faciemus. Et congregans omnes viros bellatores, acceleravit consummare vniuersos muros Ierusalæ, & muniuit eam in gyro. Et misit Ionathan filiū Absalomi, & cum eo exercitum nouum in Ioppen: & eiecit iis qui erant in arce, remansit illic ipse. Et mouit Tryphon à Ptolemaida cum exercitu multo ut veniret in terrā Iudæ, & Ionathas cum eo in custodia. Simon autē applicuit in Adudus contra faciē campi. Et ut cognouit Tryphon quia surrexit Simon loco fratris sui Ionathæ, & quia commissurus esset cum eo prælium, misit ad eum legatos, dicens: Pro argento quod debebat frater tuus. Ionathas in ratione regis propter negocia quæ habuit, detinuimus eum. Et nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obsides, ut non dimissus fugiat à nobis, & remitemus eum. Et cognouit Simo quia cum dolo loqueretur secum. Iussit tamen dari argentum & pueros, ne inimicitiam magnam sumeret ad populum Israel, dicens: Quia non misit ei argētum & pueros, propterea periit. Et misit pueros, & centum talenta. Et mentitus est, & non dimisit Ionathan. Et post hæc venit Tryphon intra regionem ut contereret eam, & gyrauerunt per viam quæ ducit Ador. Et Simo & castra eius ambulabant in omnem locum quocunq; ibant. Qui autem in arce erant, miserunt ad Tryphonem legatos, ut festinaret venire per desertum, & mitteret illis alimonias. Et parauit Tryphon omnem equitatum, ut veniret illa nocte. Erat autem nix multa valde, & non venit in Galaaditim. Et cum appropinquasset Bescaman, occidit Ionathan & filios eius illic. Et cōuertit Tryphon, & abiit in terrā suam. Et misit Simon, & accepit ossa Ionathæ fratris sui, & sepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius. Et planxerunt eū omnis Israel planctu magno, & luxerūt eum dies multos. Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum edificium altum visu, lapide polito retro & antè, & statuit septem pyramidas vnā cōtra, vnā patri & matri, & quatuor fratribus. Et iis circūposuit colūnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Hoc est sepulchrū quod fecit in Modin vsq; in hunc diem. Tryphon autem cum iter faceret cum Antiocho rege adolescēte, dolo occidit eum, & regnauit in loco eius. Et imposuit sibi diademā Asiæ, & fecit plagam magnā in terra. Et ædificauit Simon præsidia Iudææ muniens ea turribus excelsis, & muris magnis & portis & seris, & posuit alimenta in munitionibus. Et elegit Simon viros, & misit ad Demetrium regem, ut faceret remissionē regioni, quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant gesti. Et Demetrius rex ad verba ista respōdit ei, & scripsit epistolam talem: Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti & amico regū,

a. Mistuntur qui & Ioppen ex improviso occuparent, ne oppidani audito Ionathæ casu, Diodorū, hoc est Tryphonem in urbem acciperent. Ille paucis diebus quibus hæc acta sunt, cum valido exercitu & Ionatha victo Iudæam ingressus, Ierusalem iterum edictis cui venisset Simon cum exercitu intrepidè occursum noua fraude et si prius animaduersa, petitus est Sabe. vbi sup.

b. Tryphon igitur cognito quod Simon Iudæorū princeps sit cōstitutus, misit ad eū nuncios, hominem dolo circumuenire cupiens: mādabatq; ut si vellet dimitti fratrem Ionathan, cētū argenti talenta persolueret: & cum eis duos Ionathæ filios mitteret ad se obsides futuros. Iose. lib. 13. c. 11. Antiq. c. Simon contraveniebat Tryphoni & castris eius, ut obuiaret illi in prælium antequam Iudæam vastarent. Lyra. ibid.

d. Nec igitur nouū sepeliendi sanus, nec recens inuentum, ut etiam Hiero. de funere Paulæ. Trāslata, inquit. Paula episcoporum manibus, & ceruicē feretro subiiciētib; cum alij pontifices lāpadas cereosq; præferrent, alij choros psallentiū ducerent, in media ecclesia spelūcæ saluatoris est posita. Tota ad funus eius Palæstinarū vrbū turba conuenit. Hiero. de Epitaphio Paulæ, in fi.

e. Diodorus seu Tryphon Antiochum decem annos natū sustulit corruptis medicis, qui ad populum mēriti dicerent eū calculi dolore cōsumi, secūdoq; puero adhibiti, dum curare videri volūt, in Diodori gratiā necauerunt. Quo sublato Diodorus homo nequā ab exercitu pecunia corrupto, rex Syriæ cōstituitur. Sabellic. vbi pridem.

f. Recuperato regno Demetrius & ipse rerū successu corruptus, vitii adolefcētis in segnitie labitur, tātūq; cōtemptū apud omnes inertia, quātū odiū ex superbia pater habuerat contraxit. Itaque cū ab imperio eius passim ciuitates deficerent, ad abolendam segnitiei maculam bellum Parthis inferre statuit. Ad postremū tū pacis simulatione deceptus capitur, traductusq; per oras ciuitatū populis qui descuerant, in ludibrium favoris ostenditur. Missus deinde in Hircaniam, benignē & iuxta cultū pristinæ fortunæ habetur. Iustinus lib. 36. Verū Antiocho in Parthia cum exercitu delero, frater eius Demetrius obsidione Parthorū liberatus, ac restitutus Antiocho in Parthia cum tutus in regnum, cū omnis Syria in luctu ppter amissum exercitum esset: quasi Parthici ipsius & fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prospere gessissent, ita Aegypto bellum inferre statuit. Idē lib. 39. Interea Simo ad Demetriū p libertatis restitutione nuncios mittit. Lyra. ibi.

& senioribus & genti Iudæorum, salutem.³⁷ Coronam auream, & Bahem quam misistis suscepimus, & parati sumus facere vobiscum pacem magnam, & scribere præpositis regis remittere vobis quæ indulgimus.³⁸ Quæcunque enim constituimus, vobis constant. Munitiones quas ædificastis, vobis sint.³⁹ Remittimus quoque ignorantias & peccata usque in hodiernum diem, & coronam quam debebatis. Et si quid aliud erat tributarium in Ierusalem, iam non sit tributarium.⁴⁰ Et si qui ex vobis apti sunt conscribi inter nostros conscribantur, & sit inter nos pax.⁴¹ Anno centesimo septuagesimo ablatum est iugum gentium ab Israel.⁴² Et cœpit populus Israel scribere in tabulis & gestis publicis: Anno primo sub Simone summo sacerdote, magno duce & principe Iudæorum,⁴³ in diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circumdedit eam castris, & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percussit turrem vnam, & comprehendit eam.⁴⁴ Et eruperant, qui erant intra machinam & ciuitatem, & factus est motus magnus in ciuitate.⁴⁵ Et ascēderunt qui erant in ciuitate, cum vxoribus & filiis supra murum scissis tunicis suis, & clamauerunt voce magna postulantes à Simone dextras sibi dari,⁴⁶ & dixerunt: Non nobis reddas secundum malitias nostras, sed secundum misericordias tuas, & seruiemus tibi.⁴⁷ Et flexus Simon non debellauit eos, eiecit tamen eos de ciuitate, & emundauit eades in quibus fuerant simulachra, & tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens dominum.⁴⁸ Et eiecta ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerēt: & muniuit eam, & fecit sibi habitationem.⁴⁹ Qui autem erant in arce Ierusalem, prohibebantur egredi & ingredi regionē, & emere ac vendere, & esurierunt valde, & multi ex eis fame perierunt.⁵⁰ Et clamauerunt ad Simonem vt dextras acciperent, & dedit illis. Et eiecit eos inde, & mundaui arcem à contaminationibus.⁵¹ Et intrauerunt in eam tertia & vicesima die secūdi mensis, anno centesimo septuagesimo primo, cum laude & ramis palmarum, & citharis & camyris & cymbalis & nablīs & hymnis & canticis: quia contritus est inimicus magnus ex Israel.⁵² Et constituit vt omnibus annis agerentur dies hi cum lætitia.⁵³ Et muniuit montem templi qui erat secus arcem, & habitauit ibi ipse, & qui cum eo erant.⁵⁴ Et vidit Simon Iohannem filium suum quod fortis prælij vir esset, & posuit eum ducem virtutum vniuersarum, & habitauit in Gazaris.

Anno ante
Christum.
141. Anno
mūdi, 3821.

Anno ante
Christum.
140. Anno
mūdi, 3822.

Demetrio ab Arsace deuicto, Simon in Israel magna pace fruitur: cum Romanis & Spartiatis fœdus renouat, in scriptum areis tabulis affigit. XIII.

Anno centesimo septuagesimo secundo congregauit Rex Demetrius exercitum suum, & abiit in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem.² Et audiuit Arsaces Rex Persidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius confines suos, & misit vnum de principibus suis vt comprehenderet eum viuum, & adduceret eum ad se.³ Et abiit & percussit castra Demetrii, & comprehendit eum, & duxit eum ad Arsacem, & posuit eum in custodiam.⁴ Et siluit omnis terra Iuda omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ, & placuit illis potestas eius, & gloria eius omnibus diebus.⁵ Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in portum, & fecit introitum in insulis maris.⁶ Et dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit regionem.⁷ Et congregauit captiuitatē multam, & dominatus est^a Gazara, & Bethsuræ, & arci, & abstulit immunditias ex ea, & non erat qui resisteret ei.⁸ Et vnusquisque colebat terram suam cum pace, & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna camporum fructum suū.⁹ Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terræ tractabant, & iuuenes induebant se gloriā, & stolas belli.¹⁰ Et ciuitatibus tribuebat alimonias, & cōstituebat eas vt essent vasa munitiois, quoadusque nominatum est nomen gloriæ eius usque ad extremum terræ.¹¹ Fecit pacem super terram, & lætatus est Israel lætitia magna.¹² Et sedit vnusquisque sub vitæ suæ, & sub ficulnea suæ, & non erat qui eos terreret.¹³ Defecit impugnās eos super terrā. Reges cōtritri sunt in diebus illis.¹⁴ Et cōfirmavit omnes humiles populi sui, & legē exquisiuit, & abstulit omnē iniquum & malū.

Anno ante
Christum.
139. Anno
mūdi, 3823.

^a Gazara siue Gazera aliter dicitur Gazi, apud Philistæos olim celebris, de qua Iudic. 1. d. Eiusdē nominis est Gazera in sorte tribus Ephraim: vbi separata Leuitis, quæ & ipsam expugnauit Iosue, rege eius interfecto. Aedificata est autem postea à Salomone: nunc Gazara villa dicitur, in quarto miliario Nicopoleos contra septentrionem. Veruntamen sciendum quod alienigenas ex Ephraim nō potuit expellere. Hiero. de locis. Hebr.

¹⁵ Sancta glorificauit, & multiplicauit vasa sanctorum. ¹⁶ Et auditum est Romae quia defunctus esset Ionathas, & usque in Spartiatis, & contristati sunt valde. ¹⁷ Vt audierunt autem quod Simo frater eius factus esset summus sacerdos loco eius, & ipse obtineret omnem regionem, & ciuitates in ea, ¹⁸ scripserunt ad eum tabulis aereis, ut renouerent amicitias & societatem quam fecerant cum Iuda & cum Ionatha fratribus eius.

¹⁹ Et lectae sunt in conspectu Ecclesiae in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum quas Spartiate miserunt: ²⁰ Spartianorum principes & ciuitates, Simoni sacerdoti magno, & senioribus & sacerdotibus & reliquo populo Iudaeorum fratribus salutem. ²¹ Legati qui missi sunt ad populum nostrum, nuntiauerunt nobis de vestra gloria, & honore, & letitia: & gauisi sumus in introitu eorum. ²² Et scripsimus quae ab eis erant dicta in consiliis populi, sic: Numenius Antiochi & Antipater Iasonis filiis, legati Iudaeorum venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pristinam. ²³ Et placuit populo excipere viros gloriosos, & ponere exemplum sermonum eorum in segregatis populi libris, ut sit ad memoriam populo Spartiatarum. Exemplum autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti. ²⁴ Post hoc autem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum magnum aureum pondo minarum mille, ad statuendam cum eis societatem. ²⁵ Cum autem audisset populus Romanus sermones istos, dixerunt: ^d Quam gratiarum actionem reddemus Simoni & filiis eius? ²⁶ Restituit enim ipse fratres suos, & expugnauit inimicos Israel ab eis. Et statuerunt ei libertatem, & descripserunt in tabulis aereis, & posuerunt in titulis in montem Sion. ²⁷ Et hoc est exemplum scripturae: ^e Octaua decima die mensis Elul, anno centesimo septuagesimo secundo, anno tertio sub Simone sacerdote magno in Assaramel, ²⁸ in conuentu magno sacerdotum & populi & principum & gentis & seniorum regionis, nota facta sunt haec: Quoniam frequenter facta sunt praelia in regione nostra. ²⁹ Simon autem Mathathiae filius ex filiis Iarib, & fratres eius dederunt se periculo, & restiterunt aduersariis gentis suae, ut starent sancta ipsorum & lex, & gloria magna glorificauerunt gentem suam. ³⁰ Et congregauit Ionathas gentem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum. ³¹ Et voluerunt inimici eorum calcare sancta, & atterere regionem ipsorum, & extendere manus in sancta sanctorum. ³² Tunc restitit Simon, & pugnavit pro gente sua, & erogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis suae, & dedit illis stipendia. ³³ Et muniuit ciuitates Iudaeae, & Bethsuram quae erat in finibus Iudaeae, ubi erant arma hostium antea, & posuit illic praesidium viros Iudaeos. ³⁴ Et Ioppen muniuit quae erat ad mare, & Gazaram quae est in finibus Azoti, in qua hostes antea habitabant. Et collocauit illic Iudeos: & quaecumque apta erant ad correptionem eorum, posuit in eis. ³⁵ Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat facere genti suae, & posuerunt eum ducem suum, & principem sacerdotum, eo quod ipse fecerit haec omnia, & iustitiam & fidem quam conseruauit genti suae: & exquisiuit omni modo exaltare populum suum. ³⁶ Et in diebus eius prosperatum est in manibus eius, ut tollerentur gentes de regione ipsorum, & quae in ciuitate Dauid erant in Ierusalem in arce, de qua procedebant & contaminabant omnia quae in circuitu sanctorum sunt, & inferebant plagam magnam castitati. ³⁷ Et collocauit in ea viros Iudaeos ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exaltauit muros in Ierusalem. ³⁸ Et rex Demetrius statui illi summum sacerdotium. ³⁹ Secundum haec fecit eum amicum suum, & glorificauit eum gloria magna. ⁴⁰ Audiuit enim quod appellati sunt Iudaei a Romanis amici & socii & fratres, ⁴¹ & quia susceperunt legatos Simonis gloriosos, & quia Iudaei & sacerdotes eorum consenserunt eum ducem suum & summum sacerdotem in eternum, donec surgat propheta fidelis, ⁴² & ut sit super eos dux, & ut cura esset illi pro sanctis, & ut constitueret praepositos super opera eorum, & super regionem, & super arma, & super praesidia, ⁴³ & cura sit illi de sanctis, & ut audiatur ab omnibus, & scribantur in nomine eius omnes conscriptiones in regione, & ut operiatur purpura & auro, ⁴⁴ & ne liceat ulli ex populo & ex sacerdotibus irritum facere aliquid horum, & contradicere iis quae ab eo dicuntur, aut conuocare conuentum in regione sine ipso,

b. Et misit Simon ad Spartiatis ad innovandam fraternitatem. Romanis quoque misit clypeum aureum minarum mille, & statuerunt ei Romani libertatem, & scripserunt in tabulis aereis foedus: quae posita sunt in titulis in monte Sion. Comest. ibid. ca. 13.

c. Romani benigne Iudaeorum legatos excipientes super amicitiae renouatione cum Iudeis quam primo fecerant Iudae supra ca. 7. & cum Ionatha ca. 12. decretis firmant singulas literis permanentibus. Lyra. ibi.

d. Quid non sibi sunt reddenda gratia & honores pro amicitia quam a nobis requisit, & propter xenium notabile quod ad nos misit, sed etiam propter eius probitates quibus aduersarios populi sui viriliter expugnauit. Idem ibi.

e. Sic patet quod huiusmodi institutionis vel decreti descriptio facta est solenniter, scilicet per tempora regum & pontificum: sicut describitur beati Iohannis baptistae praedicatio, ut patet. Luc. 3. Lyra. ibi.

f. Ioppe, Iepho, seu Iapha, oppidum Palaestinae tribus Manasse, (quaquam Hieronymus. Dauidica coniungat: videtur tamen terminus eius ab eo qui Ioppe respicit, connumerari) toto orbe est antiquissimum. Inde nonnulli a Iaphet Noe filio conditum & appellatum contendunt: vel ab Ioppe Aeoli filia vxore Cephei. Sicum est autem ad mare non procul a Lydda, in littore saxoso atque arduo, adeoque vix inde Ierosolyma videri possit. Hoc portu vsi sunt Iudaei frequentissimè, quo ligna, ceteraque ad templi structuram necessaria saepe missa sunt. Inque eum hodie nautae nostri primum applicant, Iaphum seu Iappham appellant, licet importunosissimum: & ob id ad excursus piraticos commodiorem in quem usum Machabeorum aetate frequenter occupatum est. Olim potens, nunc viculus exiguus, non nisi casulis quibusdam habitatus, nihilque nisi ruinas veteris nobilitatis ostendens.

Anno ante Christum. 139. Anno mundi. 3823.

& vestiri purpura, & vti fibula aurea. ⁴⁵ Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit. ⁴⁶ Et complacuit omni populo statuere Simonem, & facere secundum verba ista. ⁴⁷ Et suscepit Simon, & placuit ei vt summo sacerdotio fungeretur, & esset Dux & princeps gentis Iudæorum & sacerdotum, & præfesset omnibus. ⁴⁸ Et scripturam istam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in ⁵ peribolo sanctorum in loco celebri. ⁴⁹ Exemplū autem eorum ponere in arario, vt habeat Simon & filij eius.

g. Peribolus dicitur murus atriij domus domini, qui totum templum per quadrum ambiebat in circuitu, græcè περιβόλος à περιβόλλω amantio, circundo, cingo, amplector, Glol. ordi.

Antiochus Simoni fœderatus, Tryphonem persequitur: Romani Iudæos ceteris nationibus commendant: Antiochus missum à Simone auxilium recusans, in eum mittit Cendebeum dum persequitur Tryphonem. XV.

a. Hic Antiochus secundus Demetrii frater minor natus, per Asiæ vrbes incertis erroribus vagabatur: quem Cleopatra Demetrii vxor exercitu subnixâ ad suas nuptias & regnum capessendum inuocat: quam insperatam occasionem ille cõplectus, Seleuciam venit. Huic Diodorus, quæ sepius Tryphonem diximus, cum valido exercitu occurrit. Sabel. ubi prius.

Et misit Rex ^a Antiochus filius Demetrii epistolas ab insulis maris Simoni sacerdoti & principi gentis Iudæorum, & vniuersæ genti, ² & erant cõtinentes hunc modum: Rex Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum salutem. ³ Quoniam quidam pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum, volo autem vendicare regnum, & restituere illud sicut erat antea, & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas. ⁴ Volo autem procedere per regionem, vt vlciscar in eos qui corruerunt regionem nostram, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo. ⁵ Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes Reges, & quæcunque alia dona remiserunt tibi, ⁶ & permitto tibi facere percussuram proprii numismatis in regione tua: ⁷ Ierusalem autem sanctam esse & liberam, & omnia arma quæ fabricata sunt, & præsidia quæ construxisti quæ tenes, maneat tibi. ⁸ Et omne debitum regis, & quæ futura sunt regi, ex hoc & in totum tempus remittuntur tibi. ⁹ Cum autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te & gentem tuam & templum gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra. ¹⁰ Anno centesimo septuagesimo quarto exiit Antiochus in terram patrum suorum, & ^c conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relictis essent cum Tryphone. ¹¹ Et insecutus est eum Antiochus Rex, & venit Doram fugiens per maritimam. ¹² Sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, & reliquit eum exercitus. ¹³ Et applicuit Antiochus super ^d Doram cum centum viginti milibus virorum belligeratorum, & octo milibus equitum. ¹⁴ Et circuiuit ciuitatē, & naues à mari accesserunt, & vexabant ciuitatem à terra & mari, & neminem sinebant ingredi vel egredi. ¹⁵ Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus & regionibus scriptas, in quibus continebantur hæc: ¹⁶ Lucius cõsul Romanorum, Ptolemæo Regi salutem. ¹⁷ Legati Iudæorum venerunt ad nos amici nostri renouantes pristinam amicitiam & societatem, missi à Simone principe sacerdotum, & populo Iudæorum. ¹⁸ Attulerunt autem clypeum aureū minarum mille. ¹⁹ Placuit itaque nobis scribere regibus & regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum, & regiones eorum, & vt non ferant auxiliū pugnantibus aduersus eos. ²⁰ Visum autē est nobis accipere ab eis clypeum. ²¹ Si qui ergo pestilentes fugerint de regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos secundū legem suā. ²² Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, & Attalo, & Aratæ, & Arsac, ²³ & in omnes regiones: Sampsamæ, & Spartiatis, & Delo, & Mydo, & Sicyoni, & Cariæ, & Samum, & Pamphyliam, & Lyciam, & Halicarnassum, & Rhodum, & Phaselida, & Co, & Siden, & Arado, & Cortynam, & Cnidum, & Cyprum, & Cyrenen. ²⁴ Exemplum autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, & populo Iudæorum. ²⁵ Antiochus autem Rex applicuit castra in Doram secundo, ad mouens ei semper manus, & machinas faciens: & conclusit Tryphonem ne procederet. ²⁶ Et misit ad eum Simon duo milia virorum electorum in auxilium, & argētum & aurū & vasa copiosa: ²⁷ & noluit ea accipere, sed rupit omnia quæ pactus est cum eo antea, & alienauit se ab eo. ²⁸ Et misit ad eum Athenobium vnū de amicis suis, vt tractaret cum ipso, dicens: Vos tenetis Ioppen, & Gazaram, & arcem quæ est in Ierusalē ciuitate regni mei: ²⁹ fines earum desolastis, & fecistis plagam magnam in terra

106. 11. 11.

Anno ante Christum. 137. Anno mudi 325.

b. Hic fit promissio de futuro, quæ tamen non fuit impleta, vt infra patebit. Nam obtento regno alienauit se à Simone. Et ideo tales promissiones videbantur simulatoriæ, quousque esset in regni possessio ne. Lyra. ibid.
c. Ceterum à veterano exercitu qui Tryphonis molestias egreterens ad Cleopatram subita defectione se contulerat, victus ex superiore Syria in Phœnicem fugam intendit. Antiochus fugientem secutus, aliquādiu in Dorâ Phœnicis obsedit: vnde Diodorus Apameam fugere conatus, in hostiū manus incidit: captusque interficitur tertio sui regni anno. Sabellicus. ibi.
d. Dorâ in. 11. miliario Cæsareæ Strationis, i. Hebræo dicta Naphath Dor, ciuitas regia, de qualoquens Hieronymus de Paula matrona, scribit: Mirata ruinas Dor vrbis quondā potentissimæ. Fuit enim illustris adeo, quod ætate Machabæorum Antiochus rex eam obsedit. 120000. pedum. 8000. equitum exercitu. Idem de locis Hebræicis, Dor naphet, quod Symmachus transtulit Dor maritima. Hæc est Dorâ in nono miliario Cæsareæ Palastinae pergentibus Tyrum, nunc deserta. Quæ cum cecidisset in fortē tribus Manasse, eam possidere nō potuit, quia in ea pristini habitatores remanserunt.

e. Hæc est ruptio fœderis Antiochi, quod tantū desiderabat, quia remissis muneribus solennē misit nuntium ad repetendum ciuitates plures, & tributa per suos antecessores imposita. Lyra. ibid.

F in terra, & dominati estis per loca multa in regno meo. ³⁰ Nūc ergo tradite ciuitates quas occupastis, & tributa locorū in quibus dominati estis extra fines Iudæe. ³¹ Sinau. tem, date pro illis quingenta talenta argenti, & exterminij quos exterminastis, & tributorum ciuitatum alia talenta quingenta. Sinau. tem, veniemus & expugnabimus vos. ³² Et venit Athenobius amicus Regis in Ierusalē, & vidit gloriā Simonis & claritatem in auro & argento, & apparatus copiosum, & obstupuit, & retulit ei verba Regis. ³³ Et respondit ei Simon, & dixit ei: Neque alienam terram sumpsimus, neque alienam detinemus, sed hereditatem patrum nostrorum, quæ iniuste ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. ³⁴ Nos verò tempus habentes vendicamus hereditatem patrum nostrorum. ³⁵ Nam de Ioppe & Gazara quæ expostulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam in regione nostra, horum damus talenta centum. ³⁶ Et non respondit ei Athenobius verbum. ³⁷ Reuersus autem cum ira ad Regem, renuntiavit ei verba ista, & gloriam Simonis, & vniuersa quæ vidit: & iratus est Rex ira magna. ³⁸ Tryphon autem fugit naui in Orthosiada. ³⁹ Et cōstituit Rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum dedit illi. ⁴⁰ Et mandauit illi mouere castra contra faciem Iudææ, & mandauit ei ædificare Cedronem, & obstruere portas ciuitatis, & debellare populum. Rex autem persequebatur Tryphonem. ⁴¹ Et peruenit Cendebæus Iamnam, & cœpit irritare plebem, & conculcare Iudæam, & captiuare populum, & interficere, & ædificare Cedronem. ⁴² Et collocauit illic equites & exercitum, vt egressi perambularent viam Iudææ, sicut constituit ei Rex.

f. Simon autem regendis fortiter rebus intētus, Zara quidem & Iopem & Iamnam ceperat. Euertit autem & Accaron subactis prædiis: aduersusque Tryphonem Antiocho auxilium præbuit, qui Dorā ante expeditionem quā in Medos fecit, obsidebat: sed regis audacitatem satiare non potuit, quanuis neci Tryphonis suam quoque operam adhibuisset. Iosep. de bello Iudaico. li. i. c. 2.

Cendebæo à filiis Simonis percusso, Ptolemæus Simonem socerum suum cum duobus filiis suis in conuiuio dolose percussit, cui Ioannes filius in sacerdotio successit.
XVI.

Ios. 13. 12. 13.

A T ascendit Ioannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri suo quæ fecit Cendebæus in populo ipforum. ² Et vocauit Simon duos filios suos seniores Iudam & Ioannem, & ait illis: Ego & fratres mei & domus patris mei expugnauimus hostes Israel ab adolescentia vsque in hunc diem, & prosperatum est in manibus nostris liberare Israel aliquotiens. ³ Nunc autem senui: sed estote loco meo & fratris mei, & egressi pugnate pro gente nostra. Auxilium verò de cœlo vobiscum sit. ⁴ Et elegit de regione viginti milia virorum belligeratorum, & equites, & profecti sunt ad Cendebæum, & dormierunt in Modin. ⁵ Et surrexerunt mane, & abierunt in campum. Et ecce exercitus copiosus in obuiam illis peditum & equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipforum. ⁶ Et admouit castra contra faciem eorum ipse & populus eius, & vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem: & transfretauit primus. Et viderunt eum viri, & transierunt post eum. ⁷ Et diuisit populum, & equites in medio peditum. Erat autem equitatus aduersariorum copiosus nimis. ⁸ Et exclamauerunt sacris tubis, & in fugam conuersus est Cendebæus, & castra eius, & ceciderunt ex eis multi vulnerati, residui autem in munitionem fugerunt. ⁹ Tunc vulneratus est Iudas frater Ioannis: Ioannes autem insecutus est eos donec venit ^a Cedronem quam ædificauit, ¹⁰ & fugerunt vsque ad turres quæ erant in agris Azoti, & succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo milia virorum, & reuersus est in Iudæam in pace. ¹¹ Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Iericho, & habebat argentum & aurum multum. ¹² Erat enim gener summi sacerdotis. ¹³ Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduersum Simonem & filios eius, vt tolleret eos. ^b ¹⁴ Simon autē perambulans ciuitates quæ erant in regione Iudææ, & sollicitudinē gerens earū, descendit in Iericho, ipse & Mathathias filius eius, & Iudas anno centesimo septuagesimo septimo, mense vndecimo. Hic est mensis Sabath. ¹⁵ Et suscepit eos filius Abobi in munitiunculā quæ vocatur Doch, cum dolo, quā ædificauit: & fecit eis cōuiuium magnum, & abscondit illic viros. ¹⁶ Et cum inebriatus esset Simō & filij eius, surrexit Ptolemæus cū suis, & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in cōuiuium, & occiderunt eū, & duos filios eius, & quosdam

a. Cedron seu Gedor, vicus præ grandis in 10. miliario Diolpolis ad Eleutherop. b. Simon autē penes quem erat rerum omniū summa, etsi iam grauis annis, filiorum tamen præsidio fultus, exercitum aduersus hostē haud contēptibilē instruxit: Tū arte viribus adhibita, præfectum regij exercitus in montium angustiis adortus, cum multa strage fugauit: eratque per hæc pacē adeptus, satisque sibi ab omni externa vitæ videri batur, cum domestica est fraude oppressus. fuitque Ptolemæus gener eius huius necis author, cuius Simon venenum in conuiuio imprudens haurit. Eius vxorē & liberos in vincula cōiecit, præter vnum Ioannem, quē Hyrcanum vocabant, quem Ptolemæus capere non potuit. Sabelli. Ennea. 6. li. i.

Anno ante Christum. 132. Anno mudi. 3830.

pueros eius.¹⁷ Et fecit deceptionē magnam in Israel, & reddidit mala pro bonis.¹⁸ Et scripsit hæc Ptolemæus, & misit Regi, vt mitteret ei exercitum in auxiliū, & traderet ei regionem & ciuitates eorum & tributa.¹⁹ Et misit alios in Gazaram tollere Ioannem, & tribunis misit epistolas vt venirent ad se, & daret eis argentum & aurum & dona.²⁰ Et alios misit occupare Ierusalem, & montē templi.²¹ Et præcurrēs quidam nuntiavit Ioāni in Gazara, quia periit pater eius, & frater eius, & quia misit te quoq; interfici.²² Vt audiuit autem vehementer expauit, & comprehendit viros qui venerant perdere eū, & occidit eos. Cognouit enim quia quærebāt eum perdere.²³ Et cætera sermonum Ioānis, & bellorum eius, & bonarum virtutum quibus fortiter gessit, & ædificij murorum quos extruxit, & rerum gestarū eius, ²⁴ ecce hæc scripta sunt in libro dierū sacerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

^a Ptolemæus occisa socero & socro cum duobus filiis conclusis, certos misit vt Ioannem tertium, cui Hyrcanus nomē fuit, interficerent. Cognito autē imperu qui parabatur, adolescens ad ciuitatem properabat multo populo secus, & propter memoriā paternę virtutis, & quod iniquitas Ptolemæi cunctis esset inuisa. Voluit autem Ptolemæus alia porta ingredi ciuitatē, sed à populo reiectus est, qui macurius Hyrcanū suscepit: & is quidē statim recessit in quoddam iuxta Ierichōtā castellum, quod Dagō vocatur. Ioseph. de bello Iudæi. lib. 1. c. 2.

Mortuus. est autē Simon anno ante Christum 132. anno mundi. 3830. Et ita Machabæorū historia. 42. solum cōplectitur annos. Et hic bibliorum tēpora terminantur. Cætera ad Christum vsq; ab Iosepho & aliis chronographis accipiuntur.

Machabæorum Liber secundus.

Iudæi ab Ierosolymis Iudæis in Ægypto scribunt mortem Antiochi & exercitus eius apud Persas: ignem sacrificij in puteo absconditum, & tandem repertum. Cap. I.

^a Huius secūdi libri historia sub prioris gestis cūcūporibus comprehenditur. ^b Liber ille secundus Machabæorum quædā abbreviatio est cuiusdam magni voluminis à Iasone Cyrenæo conscripti, cōtinentis quinque libros partiales, in quibus gesta Iudæ Machabæi & sociorum eius continentur, diffusus, in hoc autem libro succinctē & quasi sub compendio, vt patet in fine. cap. 2. Lyranus, ibid.

L Ratribus ^a qui sunt per Ægyptum Iudæis, salutem dicunt ^a fratres qui sunt in Ierosolymis Iudæi, & qui in regione Iudæa, & pacē bonā. ^b Benefaciat vobis deus, & meminerit testamēti sui quod locutus est ad Abraham & Isaac & Iacob seruorū suorū fidelium, ^c & det vobis cor omnibus vt colatis eum, & faciatis eius volūtatē corde magno, & animo volenti. ^d Adaperiat cor vestrū in lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. ^e Exaudiat orationes vestras, & reconcilietur vobis, nec vos deferat in tempore malo. ^f Et

^a Verū cum esset in Hyrcania captiuus, loco eius Antiochus Sederes regnū administravit per nouem annos, post quos iterum regno restitutus, quatuor annos regnavit.

^d Hebræorum sicut Latinorum duodecim sunt menses sibi correspondentes, 1. ceteris temporibus annū incipiant: Latinorum enim Ianuario correspondet Schebat, Februario Adar, Martio Nisan, Aprili Iar, Maio Sivan, Iunio Tamuz, Iulio Ab, Augusto Lul, Septembri Tisri, Octobri Marefuen, Nouēbri Chasleu, Decēbri Thebet. Egressus ex Ægypto fuit in mense Nisan: ideo primum dicebāt: Ingressus autem in terram sanctam fuit in mense Tisri, vnde ab eodem nunc annū noui Hebræi incipiunt.

^e Cōcludunt Iudæi scribentes iis qui exules erant in Ægypto tempore Demetrii, vt eos inducant ad celebrationem purificationis & dedicationis templi Lyranus vbi supra.

nunc hic sumus orantes pro vobis. ^c ⁷ Regnante Demetrio anno centesimo sexagesimo nono, nos Iudæi scripsimus vobis in tribulatione, & in impetu qui superuenit nobis in istis annis, ex quo recessit Iason à sancta terra, & à regno. ⁸ Portā succenderunt, & effuderunt sanguinem innocentem. Et orauimus ad dominum, & exauditi sumus, & obtulimus sacrificium & similaginē, & accendimus lucernas, & proposuimus panes. ⁹ Et nunc frequentate dies Scenopegia mensis ^d Chasleu. ¹⁰ Anno centesimo octogesimo octauo, populus qui est Ierosolymis & in Iudæa, Senatūsque & Iudas, Aristobulo magistro Ptolemæi Regis qui est de genere Christorum sacerdotum, & iis qui in Ægypto sunt Iudæis, salutem & sanitatem. ¹¹ De magnis periculis à deo liberati, magnificē gratias agimus ipsi, vt pote qui aduersus talem Regem dimicauimus. ¹² Ipse enim ebullire fecit de Perside eos qui pugnaverunt contra nos, & sanctam ciuitatem. ¹³ Nam cum in Perside esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus, cecidit in templo Nanæ, consilio deceptus sacerdotum Nanæ. ¹⁴ Etenim cum ea habitaturus venit ad locū Antiochus & amici eius, & vt acciperet pecunias multas dotis nomine. ¹⁵ Cūmq; proposuissent eas sacerdotes Nanæ, & ipse cum paucis ingressus esset intra ambitum phani, clausērunt templum. ¹⁶ Cum autem intrasset Antiochus, apertōque occulto aditu templi, mittentes lapides percusserunt ducem, & eos qui cum eo erant, & diuiserunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. ¹⁷ Per omnia benedictus deus, qui tradidit impios. ¹⁸ Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Chasleu purificationem templi, necessariū duximus significare vobis, vt & vos quoque agatis diem Scenopegia, & diem ignis qui datus est quando Nerentur patres nostri, sacerdotes qui tunc cultores dei erant, acceptum ignem de altari occultē absconderunt in valle vbi erat puteus altus & siccus, & in eo contutati sunt eum, ita vt omnibus ignotus esset locus. ²⁰ Cum autē præterissent anni multi, & placuit

Anno ante Christum. 142. Anno mundi. 3810.

Anno ante Christum. 123. Anno mundi. 3879.

† i. q. i. Sicut eunuchus. De celebratione, missa. c. fin.

Ecuit deo ut mitteretur Nehemias à Rege Persidis, nepotes sacerdotum illorum qui absconderant, misit ad requirendum ignem: & sicut narrauerunt nobis, non inueniunt ignem, sed aquam crassam.²¹ Et iussit eos haurire, & afferre sibi, & sacrificia quæ imposita erant iussit sacerdos Nehemias aspergi ipsa aqua, & ligna & quæ erant superposita.²² Utque hoc factum est, & tempus affuit quo sol refulsit qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur.²³ Orationem autem faciebant omnes sacerdotes dum consummaretur sacrificium, Ionatha inchoante, cæteris autem respondentibus.²⁴ Et Nehemias erat oratio hunc habens modum: Dñe deus omnium creator, terribilis & fortis, iustus & misericors, qui solus es bonus Rex,²⁵ solus præstas, solus iustus, & omnipotens & æternus, qui liberas Israel de omni malo, qui fecisti patres electos, & sanctificasti eos,²⁶ accipe sacrificium pro vniuerso populo tuo Israel, & custodi partem tuam, & sanctifica.²⁷ Congrega dispersionem nostram, libera eos qui seruiunt gentibus, & contemptos & abominatos respice, ut sciant gentes quia tu es deus noster.²⁸ Afflige opprimentes nos, & contumeliam facientes in superbia. **†**²⁹ Constituere populum tuum in loco sancto tuo, sicut dixit Moyses.³⁰ Sacerdotes autem psallebant hymnos usquequo consumptum esset sacrificium.³¹ Cum autem consumptum fuisset sacrificium, ex residua aqua Nehemias iussit lapides maiores perfundi.³² Quod ut factum est, ex eis flamma accensa est: sed ex lumine quod refulsit ab altari, consumpta est.³³ Ut verò manifestata est res, renuntiaturum est Regi Persarum quod in loco in quo ignem absconderant ij qui translati fuerant sacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias & qui cum eo erant, purificauerunt sacrificia.³⁴ Considerans autem Rex, & rem diligenter examinans, fecit ei templum: ut probaret quod factum erat.³⁵ Et cum probasset sacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera: & accipiens manu sua tribuebat eis. **†**³⁶ Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

Compendium eorum quæ à Babylonica captiuitate gesta sunt, quo pacto Ieremias tabernaculum, arcam & altare abscondit, & quinque libri Iasonis in unum redacti sunt. II.

A Nuenitur autem in descriptionibus Ieremias Prophetæ, quod iussit eos ignem accipere qui transmigrabatur, ut significatum est, & ut mandauit transmigrantibus videntes simulachra aurea & argentea, & ornamenta eorum: & alia huiusmodi dicens, hortabatur ne legem amouerent à corde suo.⁴ Erat autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum & arcam iussit propheta diuino responso ad se facto comitari secum usquequo exiuit in montem, **†** in quo Moyses ascendit, & vidit dei hereditatem.⁵ Et veniens ibi Ieremias inuenit locum speluncae, & tabernaculum & arcam & altare incensi intulit illuc, & ostium obstruxit.⁶ Et accesserunt quidam simul qui sequebantur, ut notarent sibi locum, & non potuerunt inuenire.⁷ Ut autem cognouit Ieremias, culpans illos dixit quod ignotus erit locus donec congreget deus congregationem populi, & propitius fiat.⁸ Et tunc dominus ostendet hæc, & apparebit maiestas domini, & nubes erit, **†** sicut & Moyse manifestabatur, **†** & sicut cum Salomon petiit ut locus sanctificaretur magno deo, manifestabat hæc.⁹ Magnificè etenim sapientiam tractabat, & ut sapientiam habens obtulit sacrificium dedicationis & consummationis templi: **†**¹⁰ Sicut & Moyses orabat ad dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum, **†** & dixit Moyses eo quod non sit comestum quod erat pro peccato, & consumptum est. **†**¹² Similiter & Salomon octo diebus celebravit dedicationem.¹³ Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemias hæc eadem, & qualiter construens bibliothecam congregauit de regibus libros & Prophetarum & David, & epistolas Regum, & de donariis.¹⁴ Similiter autem & Iudas ea quæ didicerat per bellum quod nobis acciderat, congregauit omnia, & sunt apud nos.¹⁵ Si ergo desideratis hæc, mittite qui perferant vobis. **D**¹⁶ Acturi itaque purificationem scripsimus vobis. Bene ergo facietis si egeritis hos dies.

f. Erat illic velut patens parte aqua recessu infrequens, nec populari viui patens, ignoto & ab arbitris remotoloco, ibi obsignauerat indicio sacro pariter ac silentio ignem reconditum. Nō illis fuit studio aurū defodere, argentum abscondere, quod seruaret posteris suis: sed inter extrema sua honestatis curam habentes, sacrū ignem seruandū putarunt, ne cum vel impuri contaminarent, vel defectorum sanguis exstingueret, vel deformium ruinā aeris aboleret. Amb. off. li. 3. c. 14. g. Hic attēdas orationis vires & conditiones. Nā illa potissima est deprecatio, quum ab intimis voces feruntur, hoc præcipue mentis est exercitatio, nō intentione vocis, sed animi feruore precatorem absolue re. Sic orauit & Moyses: quum nihil voce resonaret, deus tamen, quid, inquit, clamas ad me? Chrys super oratione Annæ homil. h. Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat ad Timotheum scribens, quæ complectitur hæc oratio. Exoro primū omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ dei est orari: fidei est postulare, cōfessionis & laudis est gratulari. Hilarius in psal. 140.

a. In hoc autē loco huius epistolæ legitur Ieremias abscondisse nō tantū ignem, sed & arcam & altare incensum in speluncam montis in quē Moyses ascendit, & vidit dei hereditatem, ut videre est Deute. 34. a. Et accesserunt quidam & hoc ipso cap. b. Comest. in præf. ad 2. Machab.

b. Hanc autem cōgregationem & propitiationem expectant Iudæi futurā in aduentu Messie: & nos intelligimus esse factā in aduentu Christi, secundum quod dicitur Ioh. 11. Capphas cū esset pōtifex anni illi, prophetauit quia Iesū erat morturus pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios dei qui erant dispersi, congregaret in unum. Iyra. ibid.

c. Insinuauerunt eis duas à se solennitates nouiter institutas, hortantes ut eas susciperent, & quotānis solennizarent. Vnam de purificatione templi, quam fecerant 25. die mensis Chisleu post tres annos pollutionis ab Antiocho. Alteram quam instituerant 13. die mensis Adar pro incredibili victoria quam habuerūt interfecto Nicanore, cuius caput & manum contra templum suspenderunt. Nihilominus hortantur ut solennē agerent diem Scenopegiæ, & diem ignis qui datus est de crassa aqua, quando Nehemias obtulit sacrificia. Comestor ibid.

a. Præmissa inuitatione ad obseruatiâ duplicis festi, hic compendiosè ponitur processus huius libri secundi: ubi satis breuiter tangitur materia libri abreuandi causa, & scribendi forma. Quod autè ponitur de inuitatione ad duorum festorum obseruatiâ, nō propriè pertinet ad huius libri præfationem, sed magis est ali-quid adiunctum ut præambulum. Lyra. ibi.

a. Vbiq; pacem petimus. Nihil enim illi adequari potest. In ecclesiis pacè, in præcationibus, in supplicationibus, in præfationibus & semel atque iterum, & tertio & sepe eandem qui ecclesiæ præest, ipertit dicès: Pax vobis. Quamobrem? Quoniâ ipsa mater est bonorum omnium, ipsa causa est & materia gaudij. Tantum bonum est pax, ut filij dei vocentur, qui ipsam efficiunt. Chrys. ad Colossen. homi. 4.

b. Nam cū indicium factū esset pecuniarum quas in templo Ierosolymis maximas reperiri posse Simon nefarius Antiocho regi perdidit, missus in Ierusalem Heliodorus ad templū venit, & summo sacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduentus sui causam. Tunc sacerdos dixit deposita esse viduarū victualia & pupillorum: quædam autè Hircani Tobie viri sancti eaque demonstrauit. Argenti talcra quadringenta erant, auri vero ducenta. Quæ cū Heliodorus ereptū ire velleret, & regis vindicare commodis, sacerdotes ante altare iactauerunt se, induti sacerdotalis stolas, & deum viuū, qui depositis legem dederat, sientes inuocabant custodem se præceptorum præstare suorum. Vultus vero & color summi sacerdotis immutatus declarabat dolorem animi, & mentis intense solitudinem. Flebant omnes quod in cōtempnū locum venturus foret, si nec in dei templo tuta fidei seruaretur custodia: accinctæque mulieres pectus, & clausæ virgines pulsabant ianuas, ad muros alij currebant, per fenestras alij prospectabant: omnes ad cælum tendebat manus, orantes ut suis dominus adesset legibus. Heliodorus autem nec his territus, quod intendebat, vrgebat, & satellitibus suis ararium sepeferat, &c. Ambr. offi. lib. 2. c. 29.

c. Ne igitur cōtempus inferretur dei templo, non immerito adest populi maxima trepidatio. Ad quod euitandum subditur Cōmunis ad deum præcatio & primo sacerdotum, deinde plebis Lyra. ibi.

17 Deus autē qui liberauit populum suum, & reddidit hæreditatē omnibus, & regnū & sacerdotiū & sanctificationē, 18 sicut promisit in lege, speramus quod citò nostri miserebitur, & cōgregabit de sub cælo in locū sanctū. 19 Eripuit enim nos de magnis periculis, & locum purgauit. 20 De Iuda verò Machabæo & de fratribus eius, & de templi magni purificatione, & de aræ dedicatione, 21 sed & de præliis quæ pertinent ad Antiochū nobilem, & filiū eius Eupatorē, 22 & de illuminationibus quæ de cælo factæ sunt ad eos qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita ut vniuersam regionē cum pauci essent vindicarent, & barbarā multitudinem fugarent, 23 & famosissimū toto in orbe templum recuperarent, & ciuitatem liberarēt, ut leges quæ abolendæ erant, restituerentur dño cum omni trāquillitate propitio facto illis, 24 itemq; ab Iasone Cyrenæo quinq; libris cōprehensa tētauimus nos vno volumine breuiare. 25 Cōsiderātes enim multitudinem librorū, & difficultatem volentibus aggredi narrationes historiarum, propter multitudinem rerū, 26 curauimus volētibus quidē legere, ut esset animi oblectatio, studiosis verò ut facile possint memoriæ cōmendare, omnibus autem legentibus vtilitas cōferatur. 27 Et nobis quidē ipsis qui hoc opus breuiadi causa suscepim⁹, nō facilem laborem, imò verò negocium plenū vigiliarum & sudoris assumpsimus. 28 Sicut ij qui præparāt cōuiuiū, & quærunt aliorū voluntati parēre, propter multorū gratiā libenter laborē sustinemus, 29 veritatē quidē de singulis autoribus cōcedentes, ipsi autem secundū datā formā breuitati studentes. 30 Sicut enim nouæ domus architecto de vniuersa structura curandū est, ei verò qui pingere curat, quæ apta sunt ad ornatū exquirenda sunt, ita estimandum est in nobis. 31 Etenim intellectū colligere, & ordinare sermonem, & curiosius partes singulas quasq; disquirere, historiæ cōgruit autori: 32 breuitatem verò dictionis sectari, executiones rerum vitare breuianti cōcedendum est. 33 Hinc ergo narrationem incipiemus, de præfatione tantum dixisse sufficiat. Stultum etenim est ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.

Simon templi thesauros prodit, ad quos rapiendos missus Heliodorus à deo percussus,

Oniæ sacerdotis precibus liberatur.

III.

NGitur a cum sancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiā adhuc optimè custodirētur propter Oniæ Pōtificis dispositionē & pietatē, & animos odio habentes mala, 2 fiebat ut & ipsi reges & principes locum summo honore dignū ducerēt, & templum maximis muneribus illustrarent, 3 ita ut Seleucus Asiæ Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministeriū sacrificiorū pertinentes. 4 Simon autē de tribu Benjamin præpositus templi cōstitutus, contendebat obistente sibi principe sacerdotū iniquū aliquid in ciuitate moliri. 5 Sed cū vincere Oniam nō posset, venit ad Apolloniū Thraseę filiū, qui illo tēpore erat Dux Cœlesyriæ & Phœnicæ, 6 & b nūtiavit ei pecuniis innumerabilibus plenū esse ærarium Ierosolymis, & cōmunes copias immensas esse, quæ non pertinent ad rationē sacrificiorū, esse autē possibile sub potestate regis cadere vniuersa. 7 Cūq; retulisset ad Regē Apollonius de pecuniis quæ delatæ erāt, ille accitum Heliodorū, qui erat super negocia eius, misit cū mādatis ut prædictā pecuniā transportaret. 8 Statimq; Heliodorus iter est aggressus, specie quidē quasi per Cœlesyriā & Phœnicen ciuitates esset peragraturus, re autē vera Regis propositū perfecturus. 9 Sed cū venisset Ierosolymā, & benignè à summo sacerdote in ciuitate esset exceptus, narrauit de dato indicio pecuniarū, & cuius rei gratia adesset aperuit. Interrogabat autē, si verè hæc ita essent. 10 Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc & victualia viduarū & pupillorum, 11 quædā verò esse Hyrcani Tobie viri valde eminētis, in iis quæ detulerat impius Simon: vniuersa autē argenti talcra esse quadringenta, & auri ducenta: 12 decipi verò eos qui credidissent loco & templo, quod per vniuersum mundū honoratur pro sui veneratione & sanctitate, omnino impossibile esse. 13 At ille pro iis quæ hababat in mādatis à rege, dicebat omni genere regi ea esse deferenda. 14 Cōstituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. 15 Non modica verò per vniuersam ciuitatē erat trepidatio. 16 Sacerdotes autem ante altare cum stolis sacerdotalibus iactauerunt se, & inuocabāt de cælo

Anno ante Christum, 187. Anno mundi 3777.

cœlo eū qui de depositis legē posuit, vt iis qui deposuerāt, ea salua custodiret.¹⁶ Iam verò qui videbat summi sacerdotis vultum, mente vulnerabatur. Facies enim & color immutatus, declarabat internū animi dolorem.¹⁷ Circūfusa enim erat mœstitia quædā viro, & horror corporis, per quē manifestus aspiciētibus dolor cordis eius efficiebatur.¹⁸ Alij etiā gregatim de domibus cōfluebant publica supplicatione obsecrātes, pro eo quòd in contemptū locus esset venturus.¹⁹ Accinctæq; mulieres ciliciis pect⁹ per plateas cōfluebant: sed & ^dvirgines quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autē ad muros, quædam verò per fenestras aspiciebant,²⁰ vniuersæ autē protendentes manus in cœlum deprecabantur.²¹ Erat enim misera cōmixtæ multitudinis & magni sacerdotis in agone constituti expectatio.²² Et hi quidē inuocabant omnipotentē deum, vt credita sibi, iis qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur.²³ Heliodorus autē quod decreuerat, perficiebat eodē loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens.²⁴ Sed spiritus omnipotentis dei magnā fecit suę ostensionis euidētiā, ita vt omnes qui ausi fuerant parēre ei, ruentes dei virtute in dissolutionē & formidinē cōuerterentur.²⁵ Apparuit enim illis quidā equus terribilem habens fessorē, optimis operimētis adornatus. Isq; cum impetu Heliodoro priores calces elisit. Qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea.²⁶ Alij etiam apparuerūt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, speciosi q; amictu, qui circumsteterunt eum, & ex vtraq; parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes.²⁷ Subitò autē Heliodorus concidit in terram, eumq; multa caligine circumfusus rapuerunt, atq; in sella gestatoria positum eiecerunt.²⁸ Et iis qui cū multis cursoribus & satellitibus prædictū ingressus est ærariū, portabatur nullo sibi auxilium ferēte, manifesta dei cognita virtute.²⁹ Et ille quidē per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni spe & salute priuatus:³⁰ hi autem dominum benedicebant, quia magnificabat locum suum: & tēplum quod paulò antè timore ac tumultu erat plenū, apparente omnipotente dño, gaudio & lætitia impletū est.³¹ Tunc verò ex amicis Heliodori quidā rogabant confestim Oniam, vt inuocaret altissimū, vt vitam donaret ei qui in supremo spiritu erat constitutus.³² Considerans autem summus sacerdos ne forte Rex suspicaretur malitiā aliquam ex Iudæis circa Heliodorum consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem.³³ Cūmq; summus sacerdos exoraret, iidem iuuenes eisdem vestibus amicti, adstantes Heliodoro, dixerūt: Oniæ sacerdoti gratias age. Nam propter eum dñs tibi vitam donauit.³⁴ Tu autem à deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia dei & potestatem. Et his dictis non comparuerunt.³⁵ Heliodorus autem hostia deo oblata, & votis magnis promissis ei qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu repedabat ad Regem.³⁶ Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni dei.³⁷ Cum autem Rex interrogasset Heliodorū, quis esset aptus adhuc semel Ierosolymā mitti, ait:³⁸ Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit, eo quòd in loco verè sit quædam dei virtus:³⁹ nam ipse qui habet in cœlis habitationem, visitator & adiutor est loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit.⁴⁰ Igitur de Heliodoro & ærarij custodia ita res se habet.

Iason sacerdotium ambiens, omnem dei cultum peruertit: quo pulso Menelaus sacerdotium occupat, à quo deturbatur succedente Lysimacho. Menelai suāsu Andronicus Oniam dolo occidit, qui iussu Antiochi occiditur, Lysimacho à populo oppresso. Menelaus verò apud Regem accusatus, multa pecunia mediante absoluitur.

IIII.

Stanquā ipse ^a Heliodorū instigasset ad hæc, & ipse fuisset incentor malorum: prouisorēmq; ciuitatis, ac defensorē gentis suæ, & æmulatorem legis dei, audebat insidiatorem regni dicere.³ Sed cum inimicitia intantum procederēt, vt etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent,⁴ considerans Onias periculum contentionis, & Apollonium insanire, vtpote Ducem Cœlesyriæ & Phœnicis, ad augendā malitiam Simonis, ad Regem se contulit, non vt ciuium accusator, sed cōmu-

^d Aliqui exponūt hoc, dicentes quòd aliquæ virgines nobiles prope tēplum custodiebantur inclusæ vñquequo nuptui traderētur Lyra. ibi.

^e Hic itaque equus (Christus scilicet) in figura & ante est demonstratus tempore Machabæorum, quæ sedebat dux ille militiæ cœlestis aureis armis refulgēs, qui Heliodorum de peculatore illum depositi vidualis, caterorūque quæ sacræ fuerant commendata custodię, & strauit & perculit, & prostratū Oniæ sacerdotis precib⁹ vitali vsui reformauit. Vnde vere in eo arma aurea refulserunt, quia solus hunc equū sedit, & vicit, in quo nullus culpe immunis euasit. Ambr. in psā. 40.

^f Seleucus de re ditib⁹ suis mittere solebat sumptus ad ministerium sacrificiorum: sed ad suggestionem Simonis de tribu Bēiamin, qui erat prepositus templi, & inuidebat Oniæ summo sacerdoti, misit Heliodorū ad spoliandum commune ærariū: quod dixit non pertinere ad rationem sacrificiorum. Erant quidem hæc cōgregata ad vidualia vidualium & pupillorum: & pleraque erāt deposita diuitum. Frustra autē Heliodorus contra dei prouidentiam innoxius, iram dei persequens. Comestor. ibi.

^g Ironice à Rege interrogatus, ironice respondet: Si quem hostē habes de quo cautē te velis expedire, mitte eum illuc, & experietur quæ ego ipse sum expertus, si tan. en mortem euaserit. Hoc autem addidit, quia firmiter tenebat se mortē non euasisse nisi per preces Oniæ, Lyranus ibi.

^a Hunc Heliodorū putat Iosephus dictū Apolloniū in libro de Machabeis, quī tāta passus statim regi cuncta festinans nunciare festinauit. At Seleuco iam mortuo, in eius loco Anthiochum reperit imperatē, qui sauis moribus & veterano quodam natura odio Oniam prosequens sacerdotem, Iasonem fratrem eius, promissis ab eo tribus milibus sexcentis sexaginta argenti talentis per singulos annos dandis, pontificē creauit. Ioseph. de Mach.

b. Iesus & Onias filij Simonis pontificis, quos mortuo patre Antiochus successiue donauit sacerdotio: & Iesum appellauit Iasonem, Oniam vero Menelaum nominibus gentium Ioseph. 12. 6. Antiq.
† Ita vocatur pars palestæ, in qua ephebi exercebatur.
c. Iason breui postea in domesticâ seditione incidit. Menelaus eius frater inuidia motus, cum Tobia filiis, qui Iasonem insensè oderant, secessionem ad Antiochum facta, patrias se leges abnegare testati sunt, iam inde Græcorum ritu & lege omnia facturi: locôq; arege ad edificandū imperato, sibi gymnasium construxerunt: in quo cū postea exercebatur, ne quid à Græcis viderentur differre, verèda summo studio texere. Sabellic. Ennead. 5. lib. 8.

d. Ptolemæus enim Philometor cū adhuc esset puer, successit patri in regno Aegypti: & quia erat nepos Antiochi Epiphanis, utpote sue sororis filius, ideo Antiochus accepit aliquas ciuitates de regno Aegypti, quasi curam gerens de regno nepotis sui. sed cum postea nollet eas reddere, principes Aegypti mouerunt contra eū bellum, zelantes pro rege suo: & sic alienatur à negotiis nepotis sui: quāobrem misit Apollonium in Aegyptū ad principes Aegypti, cur nollet Antiochum se intromittere de negotiis nepotis sui. De hoc enim audierat Antiochus rumores, ideo voluit per hūc Apolloniū scire veritatem, Lyranus ibid.

nem vtilitatē apud semetipsum vniuersæ multitudinis considerās. ⁶ Videbat enim si ne regali prouidentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonē posse cessare à stultitia sua. ⁷ Sed post Seleuci vitæ excessum, cū suscepisset regnū Antiochus, qui nobilis appellabatur, & ambiebat^b Iason frater Oniæ summū sacerdotiū, ⁸ adito rege, p-mittens ei argenti talenta trecēta sexaginta, & ex redditibus aliis talēta octoginta. ⁹ Super hoc promittebat & alia centū quinquaginta, si potestati eius concederetur gymnasiū & tēphebiam sibi cōstituere, & eos qui in Ierosolymis erant Antiochenos scribere. ¹⁰ Quod cū rex annuisset, & obtinuisset principatū, statim ad gentilē ritum cōtribules suos transferre cœpit, ¹¹ & amotis iis quæ humanitatis causā Iudæis à regib⁹ fuerāt constituta per Iohannē patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia & societate funct⁹ est legatione, legitima ciuiū iura destituēs, praua instituta sanciebat. ¹² Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasiū cōstituere, & optimos quosq; epheborum in lupanaribus ponere. ¹³ Erat autē hoc non initiū, sed incrementū quoddā & profectus gētilis & alienigenæ cōuersationis, propter impij & non sacerdotis Iasonis nefariū & inauditū scelus, ¹⁴ ita vt sacerdotes iam nō circa altaris officia dediti essent, sed contēpto tēplo, & sacrificiis neglectis, festinarēt participes fieri palæstre, & prēbitio- nis eius iniuitæ, & in exercitiis disci: ¹⁵ & patrios quidē honores nihil habētes, Græcas glorias optimas arbitrabātur. ¹⁶ Quarū gratia periculosa eos cōtentio habebat, & eorū instituta emulabātur, ac per omnia iis cōsimiles esse cupiebāt, quos hostes & perēptores habuerāt. ¹⁷ In leges enim diuinas impiè agere, impune nō cedit, sed hoc tēpus sequens declarabit. ¹⁸ Cū autē quinquennalis agon Tyri celebraretur, & Rex præsens esset, ¹⁹ misit Iason facinorosus ab Ierosolymis viros peccatores, portātes argenti didrachmas trecētas in sacrificiū Herculis, quas postulauerunt ij qui asportauerāt, ne in sacrificiis erogaretur, quia nō oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. ²⁰ Sed hæc oblata sunt quidē ab eo qui miserat in sacrificiū Herculis, propter præsentes autē datæ sunt in fabricā nauīū triremium. ²¹ Misso autē in Ægyptum Apollonio Mne- sthei filio propter primates Ptolemæi Philometoris Regis: cū cognouisset Antioch⁹ alienū se à negotiis regni effectū, propriis vtilitatibus cōsulens, profectus inde venit Ioppē, & inde Ierosolymā. ²² Et magnificē ab Iasone & ciuitate suscept⁹, cū facularū luminibus & laudibus ingressus est, & inde in Phœnicen exercitū conuertit. ²³ Et post triēnij tēp⁹ misit Iason Menelaū supradicti Simonis fratrem portantem pecunias Regi, & de negotiis necessariis respōsa perlaturū. ²⁴ At ille cōmendatus Regi, cū magnificasset faciē potestatis eius, in semetipsum retorsit summū sacerdotium, supponēs Iasoni talēta argenti trecenta. ²⁵ Acceptisq; à Rege mādatis venit, nihil quidē habēs dignū sacerdotio: animos verò crudelis tyranni, & feræ beluæ iram gerens. ²⁶ Et Iason quidē qui propriū fratrem captiuauerat, ipse deceptus, profugus in Ammanitin expul- sus est regione: ²⁷ Menelaus autē principatum quidem obtinuit, de pecuniis verò regi promissis nihil agebat, cū exactionē faceret Solstrat⁹, qui arci erat præpositus. ²⁸ Nā ad hunc exactio vectigaliū pertinebat, quam ob causam vtriq; ad Regē sunt euocati. ²⁹ Et Menelaus amotus est à sacerdotio, succedēte Lyfimacho fratre suo, Solstratus autē prælatus est Cypriis. ³⁰ Et cum hæc agerentur, contigit Tarsenses & Mallotas seditionē mouere, eo quòd Antiochi Regis concubinae dono essent dati. ³¹ Festinanter itaq; Rex venit sedare illos, relicto suffecto vno ex comitibus suis Andronico. ³² Ratus Menelaus accepisse se tēpus opportunū, aurea quædā vasa è tēplo furatus, donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates. ³³ Quod cū certissimè cognouisset Onias, arguebat eum, ipse in loco tuto se cōtinēs Antiochiæ secus Daphnen. ³⁴ Vnde Menelaus accedens ad Andronicū, rogabat vt Oniā interficeret. Qui cū venisset ad Oniā, & datis dextris cū iureiurando, quāuis esset ei suspectus, & suasset de asylo procedere, statim eū peremit, nō veritus iustitiam. ³⁵ Ob quam causam non solum Iudæi, sed etiam aliæ quoq; nationes indignabantur & molestè ferebant de nece tanti viri iniusta. ³⁶ Sed regressum Regē de Ciliciæ locis adierunt Iudæi apud Antiochiam, simul & Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ. ³⁷ Contritus

† 1. 4. 1. Sicus eunuchus.

Anno ante Christū. 173. Anno mūdi 3789.

Anno ante Christū. 161. Anno mūdi 3715.

status itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad misericordiā, lachrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatē & modestiā.^{e38} Accensisq; animis Andronicū purpura exutū per totam ciuitatē iubet circumduci, & in eodē loco in quo in Oniam impietatem cōmiserat, sacrilegum vita priuari, domino illi condignā retribuēte pœnam.^{f39} Multis autē sacrilegiis in tēplo à Lyfimacho cōmissis Menelai cōsilio, diulgata fama, cōgregata est multitudo aduersum Lyfimachū, multo iam auro exportato.⁴⁰ Turbis autē insurgētibus & animis ira repletis, Lyfimachus armatis ferē tribus milibus iniquis manibus vti cœpit, duce quodā tyrāno ætate pariter & demētia prouecto.⁴¹ Sed ut intellexerūt conatū Lyfimachi, alij lapides, alij fustes validos arripuerunt.⁴² Quidā vero cinerē in Lyfimachū iecere.⁴³ Et multi quidē vulnerati, quidē autē & prostrati, omnes vero in fugā conuersi sunt. Ipsum etiā sacrilegum secus ærarium interfecerunt.⁴⁴ De his ergo cœpit iudiciū aduersus Menelaū agitari.⁴⁵ Et cū venisset Rex Tyrū, ad ipsum negotiū detulerunt missi tres viri à senioribus.⁴⁶ Et cum superaretur Menelaus, promisit Ptolæmeo multas pecunias dare ad suadendū Regi.⁴⁷ Itaq; Ptolæmus in quodā atrio positū quasi refrigerēdi gratia Regē adiit, & deduxit à sententia.⁴⁸ & Menelaū quidē vniuersæ malitię reum criminibus absoluit, miseros autē qui etiā si apud Scythas causam dixissent, innocētes iudicarentur, hos morte damnauit.⁴⁹ Cito ergo iniustā pœnā dederūt, qui pro ciuitate & populo & sacris vasis causam persecuti sunt.⁵⁰ Quamobrē Tyrij quoque indignati, erga sepulturā eorū liberalissimi extiterūt.⁵¹ Menelaus autem propter eorum qui in potentia erant auaritiā, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias ciuium.

Signa cœlestia visa Ierosolymis Antiochum templum dei spoliantem mortuo Iasone portentunt: Antiochus discedens tyrannos reliquit Ierosolymis Iudeos persequentes, Iuda Machabæo more ferarum in deserto agente. V.

Anno ante
Christum.
178
Anno mun-
di. 3794.

A Odem^a tempore Antiochus secundam profectionem parauit in Ægyptum.¹ Cōtiguit autem per vniuersam Ierosolymorū ciuitatem videri dieb⁹ quadraginta per aera equites discurrentes, auratas stolas habētes & hastas quasi cohortes armatas,² & cursus equorū per ordines digestos, & cōgressiones fieri cōmin⁹; & scutorū motus, & galeatorū multitudinem gladiis districtis, & telorum iactus, & aureorum armorū splendorem, omnisq; generis loricarū.³ Quapropter omnes rogabant in bonum mōstra cōueri.⁴ Sed cum falsus rumor exisset tanquā vita excessisset Anthioch⁹, assumptis Iason nō minus mille viris aggressus est ciuitatē repente: & ciuib⁹ ad murum cōuolātibus, ad vltimum apprehensa ciuitate, Menelaus fugit in arcem.⁵ Iason verò nō parcebat in cæde ciuib⁹ suis, nec cogitabat prosperitatem aduersum cognatos, malū esse maximum, arbitrās hostiū & nō ciuium se trophæa capturum.⁶ Et principatū quidem nō obtinuit, finem verò insidiarum suarum cōfusionem accepit: & profugus iterū abiit in Ammanitin.⁷ Ad vltimum in exitium sui cōclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem omnib⁹ odiosus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hostis, in Ægyptum extrusus est:⁸ & qui multos de patria sua expulerat, peregre periit Lacedæmonas profectus quasi, pro cōgnatione ibi refugiū habitur⁹.¹⁰ Et qui in sepultos multos abiecerat, ipse & illamētatur & in sepultus obicitur, sepultura neq; peregrina vsus, neq; patrio sepulchro participans.¹¹ His itaq; gestis suspicat⁹ est Rex societate deserturos Iudeos: & ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit,¹² iussit autē militib⁹ interficere, nec parcere occurrentibus, & per domos ascendentes trucidare.¹³ Fiebāt ergo cædes iuuenum ac seniorum, mulierum & natorum exterminia, virginumq; & paruulorū neces.¹⁴ Erant autē toto triduo octoginta milia interfecti, quadraginta milia vincti, nō minus autem venundati.¹⁵ Sed nec ista sufficiunt. Ausus est etiā intrare templū vniuersa terra sanctius Menelao ductore, qui legū & patrię fuit proditor.¹⁶ Et scelestis manib⁹ sumens sancta vasa quæ ab aliis Regibus & ciuitatibus erāt posita ad ornatum loci & gloriā, cōtrectabat indignè & cōtaminabat.¹⁷ Ita alienatus mente

e. Iratus rex pro morte iusti, Andronicū exiit purpura, & flagellatum per ciuitatem in eodem loco fecit eū interfici, vbi ille occiderat Oniā, par pari reddens. Comestor hysto, Esther cap. ii. & vltimo.

f. Lyfimachus multa precio sa à templo abstulit, & præcipue aurea vasa, Menelai tamen consilio, vt de his præcipue partem haberet, & vt populum contra Lyfimachum concitaret, & ab ipso tandem sacerdotium sibi ab Antiocho ablatum recuperaret, sicut & factū inferi⁹ fuisse patet. Nam Ptolæmo pro Menelao apud Antiochū agente, Lyfimachus iuxta ærarium interfectus est, Menelaus autem in pristinum officium restitutus. Lyra. ibi.

a. Iason in exilio agens audiuit Antiochum vita excessisse: vnde bellum in Iudæos mouet, eorum leges abrogans, plurimos esse iniquos compulsi, & à religione seduxit, ita vt pro constructione thermarum ipsam tuicionem templi fabricamque turbaret, & doctores omnes in perfidia parte congruerent. Quæ res indignationē diuinam protinus cōcitauit, nec irato deo hostis quasi alienus est. Iosephus de Machabæis.

b. Porro cum Anthiochus percussisset Ægyptum in dolo ascendit in Ierusalem, & pro dissensione ciuiū ad libitum fecit in ea, & percussit multos in Ierusalem; & lugebat ois terra Cumq; redisset in Ægyptum, & esset repulsus per nuncios Romanorū, post biennium rediit in Ierusalem in furore Et aperuerūt ei portas, fauētes illi, & interemit contraria sentientes: & expoliavit templū Menelao ductore: tollens vasa & lucernas mēsam & sacrarium & vñā aureā: à vellis quæque nō abstulit. Et posuit in templum idolum Iouis Olympici. Oblatioes Moisaicas fieri prohibuit, altare æreum amouens, & carnem suillam edere, & idolo immolare coegit Iudeos. Comestor hi. Esther. c. vi.

179. q. s. c. f.

c. Verisimile est Heliodori flagellationē ad aures peruenisse Antiochi: sed dominus propter peccata populi permittebat locum cōtemni, quem tamē propter populi pri⁹ elegerat. Lyra d. Nec meliore condicione esse qui in vrbe relictī sunt, multa indigna & nefaria pati ab his qui ad Ierosolymorum præsidiū relictī fuerāt. In minore erāt luctu & mœrore constituti, quo longius ab ea malorum facie aberant, procūq; ab omni sensu eorum quæ Ierosolymis in cōtemptrum religionis, contraque leges & patrum morem fiebant. Sabellic. Ennead. s. lib. 8.
e. Iudas decimus fuit summus sacerdos à tēpore regni Seleuci primi regis Syrie, vt pater ex Philone, & ex Rabano post eum.

a. Garizim mons est altus valde iuxta Iericho. Sunt enim iuxta se icho duo montes inter se vicini, contra se inuicem respicientes, Gebal & Garizim, supra quos erant hi qui maledicta tempore Moyū refoverāt iuxta montem Galgal. Hierony. de locis Hebraicis: de quibus Deutero. 27. b. per amplius dictum est.

b. Manasses sacerdos frater Iaddi summi pontificis diligebat filiam Sannaballat gentilis, propterea repellabatur ab altari, ad quem Sannaballat respondit se non sacerdotium tantum, sed & summum pontificatum paraturum, & totius sue provincie principem eum facturum, modò Nicafo filiā suam uxorem retineat: & edificaturūque templum Ierosolymitano simile in monte Garizim. Iosephus Antiq. Iudaic. li. 12. cap. 7.
c. Nec Eleazarus tacendus est: qui cum sibi à ministris regis offerretur facultas vt accepta carne qua liceret sibi vesci, ad circumueniendū regē simularet se edere quæ de sacrificiis & illicitis cibis ingerebātur: consentire ad hanc fallaciā, noluit, dicens, Nec etati suæ nec nobilitati cōuenire, id fingere, quo ceteri scandalizarentur, existimantes & Eleazarum nonaginta annos natum ad morem alienigenarum relictū & proditiā dei lege trāsisse: nec tāti esset lucrari breuia vitæ momenta, vt offenso deo incurreret æterna supplicia. Atque ille ex cruciatu diu, & in extremo iam cōstitutus, cum inter verbera & tormentā moreretur, ingemiscens ait: Domine, qui sanctam habes scientiam, manifeste tu scis quia cū possum à morte liberari, durissimos dolores corporis tolero, flagellis vapulās, animo autem propter tui ipsius metū libenter hoc patior. Sincera propterea fides & virtus integra, ac satis pura non regem Antiochū cogitasse, sed deū iudicem, & scire proficere sibi ad salutem nō posse si hominem derideret ac falleret: cum deus qui conscientie nostræ iudex est, & sol⁹ timendus est, nec derideri possit omnino, nec falli. Cyprianus de exhortatio. martyrij cap. 11.

Antiochus, non considerabat quòd propter peccata habitantium ciuitatē modicum deus fuerat iratus, propter quod & accidit circa locū despectio.¹⁸ Alioquin nisi cōtigisset eos multis peccatis esse inuolutos, † sicut Heliodorus qui missus est à Seleuco Rege ad expoliandum ararium, etiā hic statim adueniēs flagellatus & repulsus utiq; fuisset ab audacia.¹⁹ Verūm non propter locū gētem, sed propter gentē locum deus elegit.²⁰ Ideoq; & ipse locus particeps fact⁹ est populi malorū, postea autē fiet socius bonorum: & qui derelictus in ira dei omnipotentis est, iterū in magni domini recōciliatione cū summa gloria exaltabitur.²¹ Igitur Anthiochus mille octingētis ablatis de tēplo talētis, velociter Antiochiā regressus est, existimans se præ superbia terrā ad nauigādū, pelagus verò ad iter agendū deducturū, propter mētis elationem.²² Reliquit autē & prapósitos ad affligendam gentem, Ierosolymis quidē Philippū genere Phrygem, moribus crudeliore eo ipso à quo cōstitutus est:²³ in Garizim autē Andronicum & Menelaū, qui grauius quàm ceteri imminerebāt ciuibus.²⁴ Cūmq; adpositus esset cōtra Iudæos, misit odiosum principē Appolloniū cum exercitu viginti & duobus milibus, præcipiēs ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere.²⁵ Qui cum venisset Ierosolymā, pacem simulans quieuit vsq; ad diē sanctū sabbati, & tūc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit.²⁶ Omnesq; simul qui ad spectaculum processerant trucidauit, & per ciuitatem cum armatis discurrens ingentem multitudinē peremit.²⁷ Iudas autem Machabæus qui^c decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat, & fœni cibo vefcentes, demorabantur ne participes essent coinquinationis.

Iudæi à lege dei arcentur: templum violatur & profanatur, monentur Iudæi custodire legem, ob quam plures mortem intrepidi subierunt. VI.

Sed non post multū temporis misit Rex senem quendā Anthiochenum, qui compelleret Iudæos vt se transferrent à patriis & dei legibus,² contaminaret etiam quod in Ierosolymis erat tēplum, & cognominaret Iouis Olympij:³ & in Garizim, prout erāt ij qui locum inhabitabāt, Iouis Hospitalis.⁴ Pessima autem & vniuersis grauis erat malorū iucursio.⁵ Nam templum luxuria & comestationibus gentiū erat plenū, & scortantiū cum meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebāt, introferētes ea quæ non licebat.⁶ Altare etiā plenū erat illicitis, quæ legibus prohibebātur.⁷ Neq; autē sabbata custodiebantur, neque dies solēnes patrij seruabantur, nec simpliciter se quisquam Iudæum cōfitebatur.⁸ Ducebantur autē cum amara necessitate in die natalis Regis ad sacrificia: & cum Liberi sacra celebraretur, cogeabantur hedera coronati Libero circuire.⁹ Decretum autē exiit in proximas ciuitates gentilium, suggerentibus Ptolemæis, vt pari modo & ipsi aduersus Iudæos agerent, vt sacrificarent:¹⁰ eos autem qui nollent transire ad instituta gentilium, interficerēt. Erat ergo videre miseriam.¹¹ Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse, quas ad vbera infantibus suspēsis cum publicè per ciuitatem circūduxissent, per muros præcipitauerūt.¹² Alij verò ad proximas cocuntes spelūcas, & latēter sabbati diem celebrātes, cum indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eo qd verebantur propter religionem & obseruatiam manu sibi met auxilium ferre.¹³ Obsecro autem eos qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus, sed reputent ea quæ acciderunt, non ad interitū, sed ad correptionē esse generis nostri.¹⁴ Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltionem adhibere, magni beneficij est indicium.¹⁵ Non enim sicut in aliis nationibus dominus patienter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat.¹⁶ Ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis, ita demū in nos vindicet.¹⁷ propter quod nunquā quidē à nobis misericordiā suam amouet, corripuens verò in aduersis populū suū non derelinquit.¹⁸ Sed hæc nobis ad cōmonitionem legentium dicta sint paucis. Iam autem veniendum est ad narrationē.¹⁹ Igitur Eleazarus vnus de primorib⁹ scribarū, vir ætate prouectus, & vultu decorus, apertore hians

ore hians compellebatur carnē porcinam māducare.¹⁹ At ille gloriosissimam mortē magis quā odibilem vitā complectens, voluntariē præibat ad suppliciū.²⁰ Intuens autem quomodo oporteret accedere, patienter sustinens destinauit non admittere illicita propter vitæ amorem.²¹ Ii autem qui adstabāt, iniqua miseratione cōmoti propter antiquā viri amicitia, tollentes eū secretò rogabant afferri carnes quibus vesci ei licebat, vt simularetur manducasse, sicut Rex imperauerat, de sacrificij carnibus,²² vt hoc facto à morte liberaretur: & propter veterē viri amicitia, hanc in eo faciebāt humanitatem.²³ At ille cogitare cœpit etatis ac senectutis suæ eminentiā dignam, & ingentis nobilitatis caniciem, atque à puero optimæ cōuersationis actus: & secundum sanctæ & à deo conditæ legis constituta, respondit cito, dicens, pæmitti se velle in infernum.²⁴ Nō enim ætati nostræ dignū est, inquit, fingere, vt multi adolescētes arbitantes Eleazarum nonaginta annorū transisse ad vitam alienigenarum,²⁵ & ipsi propter meam simulationem, & propter modicū corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atq; execrationem meā senectuti cōquiram.²⁶ Nam & si in præsentī tempore suppliciis hominū eripiar, sed manum omnipotentis nec viuus nec defunctus effugiā.²⁷ Quamobrem fortiter vitam excedēdo senectute quidē dignus apparebo,²⁸ adolescentibus autem exemplū forte relinquam, si prompto animo ac fortiter pro grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. His dictis confestim ad suppliciū trahebatur.²⁹ Ii autem qui eum ducebāt, & paulo ante fuerant mitiores, in iram conuersi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur.³⁰ Sed cū plagis perimeretur, ingemuit, & dixit: Domine qui habes sanctā scientiā, manifestē tu scis quia cū à morte possem liberari, duos corporis sustineo dolores, secundū animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior.³¹ Et iste quidem hoc modo vita decessit, non solū iuuenibus, sed & vniuersæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis & fortitudinis derelinquens.

Septem fratrum matrīsq; eorum ob legem dei tuendam indigna supplicia.
VII.

Anno ante
Christum.
167. Anno
mundi. 3795.

Eontigit^a autem septem fratres vnā cū matre apprehensos compelli à Rege sedere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatis.² Vnus autem ex illis qui erat primus, sic ait: Quid quæris? & quid vis discere à nobis? Paratissimus mori magis, quā patrias & dei leges præuaricari.³ Iratus itaq; Rex iussit sartagines & ollas æneas succēdi: quibus statim succēsis,⁴ iussit ei qui prior fuerat locutus, amputari linguā, & cute capitis abstracta, summas quoq; manus & pedes ei præcidi, cæteris eius fratribus & matre inspicientibus.⁵ Et cum iam per omnia inutilis factus esset, iussit ignē admoueri, & adhuc spirantē torreri in sartagine: in qua cum diu cruciaretur,^b cæteri vnā cū matre inuicē se hortabātur mori fortiter,⁶ dicentes: Dominus deus aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declarauit Moyses:† Et in seruis suis consolabitur.⁷ Mortuo itaque illo primo hoc modo, sequentem deducebāt ad illudendū: & cute capitis eius cum capillis abstracta, interrogabāt si manducaret priusquam toto corpore per singula membra puniretur.⁸ At ille respondens patria voce, dixit: Non faciā. Propter quod & iste sequenti loco primi tormēta suscepit:⁹ & in vltimo spiritu cōstitutus, sic ait: Tu quidem scelestissime in præsentī vita nos perdis, sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus, æternæ vitæ resurrectione suscitabit.¹⁰ Post hūc tertius illuditur, & linguā postulatus cito protulit, & manus cōstanter extendit,¹¹ & cū fiducia ait: E cœlo ista possideo, sed propter dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniā ab ipso me ea recepturum spero.¹² Ita vt Rex & qui cū ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quod tantam nihilum duceret cruciatus.¹³ Et hoc ita defuncto, quartum vexabant, similiter torquentes.¹⁴ Et cum iam esset ad mortem, sic ait: Potius est ab hominibus morti datos spem expectare à deo, iterum ab ipso resuscitandos. Tibi enim resurrectio ad vitam non erit.¹⁵ Et cum admouissent quintū, vexabant eum: at ille respiciens in eum,

a. Et ne longius euagemur, non minorem de superbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triūphū, quā parentes proprii. Si quidem illi armati, scilicet Iudas cū sociis, isti sine armis vicerunt. Stetit inuicta septem puerorum cohors regis cincta legionib; defecerunt supplicia cesserunt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, specie mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere, respondit: Nō solos dominus audit loquentes, qui audiebat Moysen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes suorum, quā voces omnium. Lingue flagellum times flagellum sanguinis vocem non times? Habet & sanguis vocem suam, qua clamat ad deū, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar? quæ spectabat læta filiorū quot funera, tot trophea: & morientium vocibus tantum psallētium cantibus delectabatur, pulcherrimā ventris sui citharā in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyra numero dulciorem. Amb. offic. cap. 4. lib. 1.

b. Quid in Machabæis beatorum martyrum grauius tormenta, & multiformes septem fratrum pœnæ, & confortans suos l. veros mater in pœnis, & moriens ipsa quoq; cum liberis? Nōne magnæ virtutis & fidei documenta testantur, & nos ad martyrij triūphum suis passionibus adhortantur? Cypr. Epist. lib. 4. Epist. 6.

c. Antiochus statuens Iouis simulachrum in templū do-
mini tormētis populum ad
sacrificandum idolis cogebat.
Qua persecutione mul-
ti de populo pro diuine le-
gis custodia trucidati sunt:
inter quos & mater illa se-
ptem filiorū merito famo-
sa nobilissimam pro domi-
no cū sobole martyrij me-
ruit coronam. Beda in de-
dicatio. ecclesia. ho. i.

d. Mater ibi erat animosa &
generosa, puerorum simul
ac dei amatrix: cuius ma-
terna viscera ultra naturā
dilatabantur rationem, nō
quia ea filiorum miseræ
cruciatu, sed quod timore
angeretur ne paterentur.
Neque magis desiderabat
abentes, quā optabat vt
residui alii adiceretur, &
horum quidem rationē ha-
bebat maiorem quā eorū
qui iam decesserant. Nam
horum certamen anceps e-
rat, at illorum dissolutio se-
cura: & hos quidem iā deo
conciliauerat, illos autē vt
deus acciperet curabat. O
anima virilis i corpore mu-
liebri. O specimē admira-
dum & magnanimum. O fa-
crificij illi? Abrahamici ci-
mula: nisi forte maius quid
audendū sit. Greg. Nazian-
ze oratione. 20.

e. Ne ergo hoc consideres,
quod illa sibi tormenta to-
lerabant, sed illud magis cō-
templare, q. mater per sin-
gulos eorum duriores susti-
nebat dolores. Si vnus filij
cupiam matri nuntiata est
exiguitas, auditu solo visce-
ra mater atque turbantur. Hic
autem non vnum filiorum
tantum, sed eorum vno tē-
pore pariter interfici vidēs
mater, nec absens per audi-
tū suscipiens passionē eorū,
sed presens oculis hau-
riens vulnera omnium quos
pepererat, quid non patien-
tibus? Quomodo nō exci-
dit mente vnumquemq; ho-
rum spectās horribilibus &
diuersis poenarum ingeniis
excuciari? Chry. de Mach.
10. in fine.

f. Itaque Machabæi septem
fratres i fide stabiles, in spe
fortes, diuinæ legis cōstan-
tissimi obseruatores, inter
tormenta acerbissima pa-
tientes, ab Antiocho rege
pro lege dei cū matre eorū
arociter interempti, coro-
nas martyrij meruerūt. Ili-
dorus. De vita & morte
quorundam sancto. cap. 65.
g. Horum autem septē Ma-
chabæorū mater Salomona
dicebat. Primus eius filius
Machabæus. 2. Aber. 3. Ma-
chir. 4. Iudas. 5. Achaz. 6.
Areth. 7. Iacob. Ex Iosepho
de Machab.

a. Multis Iudas suos horta-
tus, dum cogitat de futuro
perilio, certo indice com-
perit Gorgiam missum cū
mille equitibus, peditum
quinque milibus, vt du-
stū persugarum noctū se ino-
pinum invaderet: decre-
uitque isle eadem nocte in
hostium castra impetum fa-
cere maxime quod ab futu-
ra esset bona pars illorum
exercitus. Itaque cōstitutū
sumpta cœna, relictisque in
castris multis ignibus, tota
nocte iter fecit ad Emaun-
ti propinqua castra hostiū.
Itaque Gorgias nemine in
castris Iudæorum inuen-
to, ratus eos metu celsisse, &
occultari alicubi in montibus,
statuit vbinam essent quærere.
Iudas autem, sub diluculum peruenit ad castra hostium
ducent vel nudis si ira opus esset corporibus in pugnam ruere, quandoquidem deus delectetur tali fortitudine, eamque suo presidio contra armatos fulciat, iubet signa canere.
Ioseph. Antiquita. lib. 12. cap. 11.

¹⁶ dixit: Potestatem inter homines habens, cū sis corruptibilis, facis quod vis. Noli autē
putare genus nostrū à deo esse derelictū. ¹⁷ Tu autem patienter sustine, & videbis ma-
gnam potestatem ipsius, qualiter te & semen tuū torquebit. ¹⁸ Post hūc ducebāt sex-
tū: & is mori incipiens sic ait: Noli frustra errare. Nos enim propter nosmetipsos hoc
patimur, peccantes in deum nostrum, & digna admiratione facta sunt in nobis. ¹⁹ Tu
autem ne existimes tibi impunē futurū, quod contra deū pugnare tentaueris. ²⁰ Su-
pra modū autē mater mirabilis, & bonorū memoria digna, quæ pereuntes septem fi-
lios sub vnus diei tempore cōspiciens, ²¹ bono animo ferebat propter spem quam in
deo habebat: ²² singulos autem illorū hortabatur voce patria fortiter, repleta sapien-
tia, & fœminæ cogitationi masculinū animū inferens, ²³ dixit ad eos: Nescio quali-
ter in vtero meo apparuistis. Neq; enim ego spiritū & animam donavi vobis & vitā,
& singulorum membra nō ego ipsa cōpegi, ²⁴ sed enim mundi creator qui formauit
hominis natiuitatem, quīq; omnium inuenit originem, & spiritum vobis iterū cum mi-
sericordia reddet & vitā, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges eius. ²⁵ An-
tiochus autem cōtemni se arbitratus, simul & exprobrantis voce despecta, cū adhuc
adolescentior superesset, nō solum verbis hortabatur, sed & cū iuramento affirmabat
diuitem se & beatum facturum, & trāslatum à patriis legibus amicū habiturum, &
res necessarias ei præbiturum. ²⁶ Sed ad hæc cum adolescens nequaquā inclinaretur,
vocauit Rex matrem, & suadebat ei vt adolescētī fieret in salutem. ²⁷ Cū autem mul-
tis eam verbis esset hortatus, promisit suāsuram se filio suo. ²⁸ Itaq; inclinata ad illum
irridens crudelē tyrannū, ait patria voce: Fili mi, miserere mei, quæ te in vtero nouem
mensibus portauī, & lac triennio dedi & alui, & in ætatē istā perduxī. ²⁹ Peto nate, vt
aspicias ad cœlū & terrā, & ad omnia quæ in eis sunt, & intelligas quia ex nihilo fecit
illa deus, & hominū genus: ³⁰ ita fiet vt nō timeas carnificem istum, sed dignus fratri-
bus tuis effectus particeps, suscipe mortem, vt in illa miseratione cum fratribus tuis
te recipiā. ³¹ Cū hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis? Nō obedio
præcepto Regis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysen. ³² Tu vero qui in-
uentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manū dei. ³³ Nos enim pro
peccatis nostris hæc patimur. ³⁴ Et si nobis propter increpationē & correptionē do-
minus deus noster modicū iratus est, sed iterū recōciliabitur seruis suis. ³⁵ Tu autem
ô sceleste & omnium hominum flagitiosissime, noli frustra extolli vanis spebus, in ser-
uos eius inflāmat. ³⁶ Nondum enim omnipotentis dei & omnia inspiciētis iudiciū
effugisti. ³⁷ Nam fratres mei modico nunc dolore sustentato, sub testamento æternæ
vitæ effecti sunt: tu verò iudicio dei iustas superbię tuæ poenas exolues. ³⁸ Ego autem
sicut & fratres mei animā & corpus meū trado pro patriis legibus, inuocans deū ma-
turius genti nostræ propitiū fieri, tēque cum tormentis & verberibus cōfiteri quod
ipse est deus solus. ³⁹ In me verò & in fratribus meis desinet omnipotentis ira, quæ
super omne genus nostrum iustè superducta est. ⁴⁰ Tunc Rex accensus ira, in hunc su-
per omnes crudelius defæuit, indignè ferens se derisum. ⁴¹ Et hic itaq; mūdus obiit,
per omnia in domino confidens. ⁴² Nouissimè autem post filios & mater cōsumpta
est. ⁴³ Igitur de sacrificiis & de nimis crudelitatibus satis dictum est.

*Iudas in Nicanorem armat exercitum, quem cum copiis suis prosternit: cūque fugeret ad
Antiochum, Iudæi deo gratias agunt.*

VIII.

Iudas vero Machabæus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castel-
la, & conuocantes cognatos & amicos, & eos qui permanserunt in Iudaisino
assumentes, eduxerunt ad se sex milia virorum. ² Et inuocabant dominum vt
respiceret in populum qui ab omnibus calcabatur, & misereretur templo quod con-
taminabatur ab impiis. ³ Misereretur etiā exterminio ciuitatis, quæ esset illico com-
planāda, & vocem sanguinis ad se clamantis audiret, ⁴ memoraretur quoq; iniquissi-

Depen. di.
3. c. Audi-
ritas.

Anno ante
Christum.
164. Anno
mūdi. 3798

mas mortes paruulorum innocentium, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his.⁵ At Machabæus cōgregata multitudine, intolerabilis gētibz efficiebatur. Ira enim domini in misericordiā cōuersa est.⁶ Et superueniēs castellis & ciuitatibus improuisus, succēdebat eas: & opportuna loca occupās, nō paucas hostiū strages dabat.⁷ Maxime autem noctibus ad huiusmodi excursus ferebatur, & fama virtutis eius ubiq; diffundebatur.^b ⁸ Videns autem Philippus paulatim virū ad profectū venire, ac frequentius res ei cedere prosperē, ad Ptolemæū ducē Cœlesyriæ & Phœnices scripsit, vt auxiliū ferret Regis negotiis.⁹ At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicū, datis ei de permixtis gentibus, armatis nō minus viginti milibus, vt vniuersum Iudæorū genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientissimo.¹⁰ Constituit autem Nicanor vt Regi tributū quod Romanis erat dandū, duo milia talentorū, de captiuitate Iudæorum suppleret.¹¹ Statimq; ad maritimas ciuitates misit conuocans ad coemptionem Iudaicorum mancipiorū, promittens se nonaginta mancipia talento distracturū, non respiciens ad vindictam quæ cum ab omnipotente esset cōsecutura.¹² Iudas autem vbi comperit, indicauit iis qui secū erant Iudæis Nicanoris aduentum.¹³ Ex quibus quidam formidantes, & non credentes dei iustitiæ, in fugam vertebantur:¹⁴ alij vero si quid eis supererat^c veniebant, simulq; dominum deprecabantur vt eriperet eos de impio Nicanore, qui eos priusquam cōminus veniret vendiderat:¹⁵ & si nō propter eos, propter testamentū quod erat ad patres eorū, & propter inuocationem sancti & magnifici nominis eius super ipsos.^d ¹⁶ Cōuocatis autē Machabæus septem milibus qui cum ipso erant rogabat ne hostibus recōciliarentur, neq; metuerent iniquē venientium aduersum se hostium multitudinem, sed fortiter cōtenderent,¹⁷ ante oculos habētes cōtumeliam quæ loco sancto ab his iniuste esset illata, itēq; & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum instituta conuulsa.¹⁸ Nam illi quidem armis confidunt, ait, simul & audacia: nos autem in omnipotente domino, qui potest & veniētes aduersum nos, & vniuersum mundū vno nutu delere, cōfidimus.¹⁹ Admonuit autē eos & de auxiliis dei quæ facta sunt erga parentes, † & quod sub Sennacherib cētum octoginta quinque milia perierūt,²⁰ & de prelio qd̄ eis aduersus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes vbi ad rem ventum est, Macedonibus sociis hæsitatibus ipsi sex milia soli peremerunt centum viginti milia propter auxilium illis datū de cælo, & beneficia pro his plurima cōsecuti sunt.²¹ His verbis constantes effecti sunt, & pro legibus & patria mori parati.^e ²² Constituit itaq; fratres suos duces vtriq; ordini, Simonē & Iosephum & Ionathan, subiectis vnicuiq; millenis & quingētenis:²³ ad hoc etiam ab Ezdra lecto illis sancto libro, & dato signo adiutorij dei, in prima acie ipse dux cōmisit cum Nicanore.²⁴ Et facto sibi adiutore omnipotente, interfecerūt super^f nouem milia hominum, maiorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere computerūt.²⁵ Pecuniis vero eorum qui ad emptionem ipsorum venierant, sublatis, ipsos vsquequaq; persecuti sunt,²⁶ sed reuersi sunt hora cōclusi. Nā erat ante sabbatū, quam ob causam nō perseuerauerūt insequentes.²⁷ Arma autem ipsorum & spolia cōgregantes, sabbatum agebāt, benedicentes dominū, qui liberauit eos in isto die, misericordiæ initiū stillās in eos.²⁸ Post sabbatū verò debilibus & orphanis & viduis diuiserunt spolia, & residua ipsi cum suis habuere.²⁹ His itaq; gestis, & cōmuniter ab omnibus facta obsecratione, misericordem dominū postulabant, vt in finem seruis suis recōciliaretur.³⁰ Et ex iis qui cum Timotheo & Bacchide erant cōtra se cōtendentes, super viginti milia interfecerunt, & munitiones excelsas obtinuerunt, & plures prædas diuiserunt, æquā portionem debilibus, pupillis & viduis, sed & senioribus facientes.³¹ Et cū arma eorum diligenter collegissent, omnia cōposuerunt in locis opportunis.^g Residua verò spolia Ierosolymā detulerūt,³² & Phylarchen qui cum Timotheo erat, interfecerūt uirū scelestum, qui in multis Iudæos afflixerat.³³ Et cum^h epinicia agerēt in Ierosolymis, eos qui sacras ianuas incenderunt, id est, Callisthenē, cum in quoddā domicilium refugissent, incenderunt, digna eis mercede pro-

b. Quem scilicet rex Antiochus reliquerat Ierosolymis ad affligendum populum Iudæorum vt supra ca. s. d. Lyra. ibi.

c. Id est vendebant.

d. Diluculo apparuit in castris Iudas cum tribus milibus sufficienter armatis, ceteris autem mediocriter vt refert Lyranus ex 1. Mach. 4. plus vel minus vt cūque propter paucitatem. Cūq; hostes inopinatos inuaderet, multos occidit, reliquos persecutus est vsque Gezeron & cāpos Idumææ & Azoti, & ceciderūt ex eis tria milia. Iudæos vero dicebat suis prædam cōtemnere, dū adhuc pugna circa Gorgiā esset. Comest. 1. Mach. 2.

e. Distributis deinde more antiquo gentis in tribunos & centuriones ordinibus, & ablegatis nouis maritis, quive agros recens sibi cōparauerant ne distracti talibus cupiditatibus pugnarent segnius, verbis etiam aggressus est hortari suos ad rem gerendam strenuē Ioseph. Antiq. lib. 12. ca. 11. f. In 1. lib. ca. 4. dicuntur tātum tria milia. Dicendum quod illa 3000. ceciderunt in primo congressu belli: in persecutione autem fugientium reliqui ceciderūt: ita quod in vniuersum 9000. & amplius interfecti sunt. Lyra. ibi.

g. Iysias bello infelicitate reparato secundum eā cladem Antiochiam cōcessit: post cuius discessum Iudas hostium metu liberatus, cū sociorum manu Ierosolymam ingressus, primò templū inuēit, vbi omnia desolata & horrore plena intuitus, nō potuit lachrymis tepere. Sabellic. vbi prius. h. Epiniciū celebritas pro habita victoria deo gratias agens.

† Infr. 15. c.
1 Mach. 4. a
4. Reg. 19. g
Tob. 1. d
Eccli. 18. d
Isa. 37. g.

i. Nicanor sua spe falsus, pre nimia cōfusione dilectus is enim mille & amplius mercatores adduxerat qui emerent cap iuvs, quibus potius opus fuit seiplos redimere. Lyra. ibid.

impietatibus suis reddita.¹³⁴ Facinorosissimus autem Nicanor qui mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat,³⁵ humiliatus auxilio domini ab iis quos nullos existimauerat, deposita veste gloriæ, per mediterraneam fugiens solus venit Antiochiam, summam infelicitatem de interitu sui exercitus consecutus.³⁶ Et qui promiserat Romanis se tributum restituere de captiuitate Ierosolymorum, prædicabat nunc protectorem deum habere Iudeos, & ob ipsum inuulnerabiles esse, eo quod sequerentur leges ab ipso constitutas.

Antiochus Persopolin spoliare cupiens, victus & fugatus est: cum verò Iudeos persequeretur, à deo misere percussus merita morte occubuit.

I X.

Eodem^a tempore Antiochus inhonestè reuertebatur de Perside.² Intrauerat enim in eam quæ dicitur Persopolis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem opprimere: sed multitudine ad arma cōcurrente, in fugam versi sunt: & ita contigit vt Antiochus post fugam turpiter rediret.³ Et cum venisset circa Ecbatam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt.⁴ Elatus autem in ira, arbitrabatur se iniuriam illorum qui se fugauerant, posse in Iudæos retorquere, ideoque iussit agitari currum suum sine intermissione agens iter,^b cœlesti eum iudicio perurgente, eo quod ita superbè locutus est se venturum Ierosolymam, & congeriem sepulchri Iudæorum eam facturū.†⁵ Sed qui vniuersa conspicit dominus deus Israel, percussit eum insanabili & inuisibili plaga. Vt enim finiuit hunc ipsum sermonem,^c apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tormenta.⁶ Et quidem satis iustè, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret.⁷ Super hoc autem superbia repletus, ignem^B spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetum de curru cadere, & graui corporis collisione membra vexari.⁸ Isq; qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modū superbia repletus, & montium altitudines in statera appendere, nunc humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestā dei virtutem in semetipso contestans,⁹ ita vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentes in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur.¹⁰ Et qui paulo ante sidera cœli cōtingere se arbitrabatur, eū nemo poterat propter intolerantiā fœtoris portare.¹¹ Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus, ad agnitionē sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus.¹² Et cū nec ipse iam fœtorē suū ferre posset, ita ait: Iustū est subditum esse deo, & mortalem nō paria deo sentire.¹³ Orabat autē hic scelestus dominū,^d à quo nō esset misericordiā consecuturus:¹⁴ ciuitatē ad quam festinans veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepulchrum congestorum faceret, nunc optat liberā reddere,¹⁵ & Iudæos quos nec sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurū, & cum paruulis exterminaturū dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturū pollicetur:¹⁶ templum etiam sanctum, quod prius expoliauerat, optimis donis ornaturū, & sancta vasa multiplicaturum, & pertinētes ad sacrificia sumptus de redditibus suis præstaturū.¹⁷ Super hæc & Iudæum se futurum, & omnem locum terræ perambulaturū, & prædicaturū dei potestatem.¹⁸ Sed non cessantibus doloribus (superuenerat enim in eum iustū dei iudiciū) desperās scripsit ad Iudæos in hunc modū deprecationis epistolā, hæc continentē:¹⁹ Optimis ciuibus Iudæis plurimā salutē, & bene valere, & esse fœlices, Rex & princeps Antiochus.²⁰ Si bene valetis, & filij vestri, & ex sentētia vobis cūcta sunt, maximas agimus gratias.²¹ Et ego in infirmitate constitutus, vestri autē memor benigne, reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehesus, necessariū duxi pro cōmuni vtilitate curā habere,²² nō desperās memetipsum, sed spem multā habens effugiendi infirmitatem.²³ Respiciens autem quod & pater meus quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitū, ostendit qui post se susciperet principatū,²⁴ vt siquid cōtrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, scientes hi qui in regionibus erāt, cui esset rerum

A Anno ante Christum. 163. Anno mudi. 3799.

† 2. Par. 35. G.

a. Per id tēpus Antiochus, quem in Persidem profectum diximus, audiuit Elymaidem ciuitatem opulentissimā, quæ hic vocatur Persopolis, quasi Persarum polis, id est ciuitas ditissima, & totius Persidis metropolis: in eāque esse templum locuples admodum, in quo erant velamina aurea, & lorica, & scuta, quæ reliquerat Alexander, & quærebat prædari eam, sed non potuit. Nam Elymaite fugauerunt eū ignominiosè & nuntiātū est ei in via, quomodo fracti erant principes eius iudæi. Sed versus in furorem iussit agitari currum suum sine intermissione, superbè intonans se venturum Ierosolymā, & facturum eam polyandriū Iudæorum. Comest. 1. Machab. cap. 5.

b. An cœlesti iudicio Antiochus ad vindictam vgeretur, cum deus ad malū nunquam cooperetur? Ad cuius intelligentiam sciendum q̄ in hac festinatione duo erant, scilicet intentio Antiochi peruersa ad populi Iudæorum delezione, & ciuitatis subuersionem: & hoc nō erat à deo impellente, qui nunquam est auctor mali culpæ, sed erat ab Antiochi malitia. Aliud erat velocitas motionis, ad quā secutus fuit casus Antiochi, & eius cassatio grauis: & hæc fuit à deo impellente, qui est auctor mali pœnæ, de quo dicitur Amos. 3. Non est malum in ciuitate quod nō fecerit dominus. Lyra ibid.

c. Accedente igitur alia super aliam cura, imparem solitudini morbum sibi cōtraxit: quo magis ac magis inualecente, intelligēs ad esse fatale tempus, amicos cōuocat, eisq; & vim morbi & causam indicat: nimirum q̄ pœnas ob afflictam Iudæorum gentem lueret, atque ob spoliatum sacrilegio templum, & contemptū cœlestis numinis. Atq; his dictis exhalauit animā. Ioseph. Antiq. Iudai. lib. 12. cap. 13.

d. Cur autem non sit misericordiam consecutus, qui desit admittit, & satisfacere promittit? Respondeo. August. Nemo dignè pœnitere potest, quem non sustineat vnitas ecclesiæ, id est quæ nō perat sacerdotēs per aliquam culpam ab vnitate ecclesiæ diuisos. Iudas enim pœnitens iuit ad Phariseos reliquit Apostolos: nihil inuenit auxilij, sed augmentum desperationis. Dixerunt enim: Quid ad nos? tu videris. Si peccasti, tibi sit, non tibi succurimus. Augu. De vera & falsa pœnitentia. c. 12. & de pœn. di. 6. c. Qui vult.

rerum summa derelicta, non turbarentur: ²⁵ ad hæc considerans de proximo potentes quosq; & vicinos temporibus insidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum Regem, quem sæpe recurrens in superiora regna multis vestrum commendabam, & scripsi ad eum quæ subiecta sunt. ²⁶ Oro itaq; vos & peto memores beneficiorum publicè & priuatim, vt vnusquisq; conseruet fidem ad me, & ad filium meum. ²⁷ Confido enim eum modestè & humanè acturum, & sequentem propositum meum & communem vobis fore. ²⁸ Igitur homicida & blasphemus pessimè percussus, & vt ipse alios tractauerat, peregre in montibus miserabili obitu c vita functus est. ²⁹ Transferebat autem corpus Philippus collectaneus eius, qui metuens filiū Antiochi ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abiit.

Iudas recepta ciuitate, templum purgat cum solennitate. Eupator Antiocho patri succedens, Ptolemæum veneno interemit, Gorgiam in Iudeos misit: Timotheus verò nouas ducens copias à Iudæis victus est, quinque viris cœlitus auxiliantibus. X.

A **M**achabæus autem, & qui cum eo erāt, domino se protegente, templum quidē & ciuitatē recepit: ² aras autem quas alienigenæ per plateas extruxerāt, itēque delubra demolitus est. ³ Et purgato templo aliud altare fecerunt, & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt ^a post biennium, & incensum & lucernas & panes propositionis posuerūt. ⁴ Quibus gestis rogabāt dominū prostrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent. Sed & si quando peccassent, vt ab ipso mitius corripērēt, & nō Barbaris ac blasphemis hominibus traderēt. ^b ⁵ Qua die autem templum ab alienigenis pollutū fuerat, cōtiguit eadem die purificationem fieri vicesima & quinta mēsis qui fuit Chasleu. ⁶ Et cū lætitia diebus octo egerūt in modum tabernaculorū, recordantes quòd ante modicum temporis diem solennē tabernaculorum in montibus & in speluncis more bestiarū egerāt: ⁷ propter quod thyrsos & ramos virides & palmas præferebant ei qui prosperauit mundare locū suum. ⁸ Et decreuerunt cōmuni præcepto & decreto, vniuersæ genti Iudæorum omāibus annis agere dies istos. ⁹ Et Antiochi quidē (qui appellatus est nobilis) vitæ excessus ita se habuit. ¹⁰ Nūc autē de Eupatore Antiochi impij filio quæ gesta sunt narrabim⁹, breuiātes mala quæ in bellis gesta sunt. ¹¹ Hic enim suscepto regno cōstituit sup negotia regni Lysiam quendā Phœnicis & Syriæ militiæ principem. ¹² Nam ^c Ptolemæus qui dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos esse cōstituit, & præcipuè propter iniquitatē quæ facta erat in eos, & pacificè agere cū eis. ¹³ Sed ob hoc accusatus ab amicis apud Eupatorem, cum frequenter proditor audiret, eo quòd Cyprum creditā sibi à Philometore deseruisset, & ad Antiochū Nobilem translatus etiā ab eo recessisset veneno vitā finiuit. ¹⁴ Gorgias autē cum esset dux locorū, assumptis aduenis frequēter Iudæos debellabat. ¹⁵ Iudæi vero qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ierosolymis suscipiebāt, & bellare tentabant. ¹⁶ Hi vero qui erāt cū Machabæo, per orationes dominū rogantes vt esset sibi adiutor, impetum fecerūt in munitiones Idumæorum, ^d ¹⁷ multāq; vi insistentes loca obtinuerūt, occurrētes interemerūt, & omnes simul nō minus viginti-quinq; milibus trucidauerūt. ¹⁸ Quidā autem cū confugissent in duas turres valde munitas, omnē apparatū ad repugnandū habētes, ¹⁹ Machabæus ad eorū expugnationē relicto Simone & Iosepho, itēmq; Zaccheo, eisq; qui cū ipsis erāt satis multis, ipse ad eas quæ amplius perurgebāt pugnas cōuersus est. ²⁰ Hi verò qui cum Simone erāt, cupiditate ducti, à quibusdā qui in turribus erant, suasi sunt pecunia, & septuaginta milibus didrachmis acceptis dimiserūt quosdā effugere. ²¹ Cū autē Machabæo nuntiātū esset quod factū est, principibus populi cōgregatis, accusauit q; pecunia fratres vēdidissent, aduersariis eorū dimissis. ²² Hos igitur proditores factos interfecit, & cōfestim duas turres occupauit. ²³ Armis autē ac manibus omnia prospere agendo, in duabus munitionibus plusquam viginti milia peremit. ^d ²⁴ Et Timotheus qui prius à Iudæis fuerat superatus, cōuocato exercitu peregrinæ multitudinis, & cōgregato equitatu Asiano aduenit, quasi armis Iudæā capturus. ²⁵ Machabæus autē &

e. Hoc multo verius est, q̄ quod Polybius prodidit id illi accidisse, quia Dianæ templum violasset quum ū verus est Iosephus, ne violaret quidem, non quia noluerit, sed quia non potuerit. Sabellic vbi supra.

a. Hoc est, tertio anno à pollutione eius, eadē die qua fuerat ante pollutū, vt supra. i. Macha. 4. Et sic hoc fuit in completionē tertij anni, sed non post tricenū, vel incipiēdo à bellis Iudæ Machabæi post regis discessum Lyra. ibi.

b. Celebrauit autem Iudæi recepti templi festiuitatē per dies octo sacrificans, in quibus nullum honeste voluptatis gen⁹ omisum est: sed populo quidem sumptuosum ac splendidum epulum est exhibitum, in dei vero laudem hymnis & canticis personabāt omnia tāta vero læticia ob reductos ritus patrios & priscam religionem occupauit gēris eius animos maxime quòd ea felicitas ex insperato obrigerat, vt lex lata sit ad posterorū, quæ iuberet quorū annis hoc festum reparari cum ceremoniis tēpli per octo dies celebrari: & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit: vocamusque hanc festiuitatem luminū: opinor ideo, quia ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas. Ioseph. Anti. Iudæic. li. 12. cap. 11.

c. Iste enim videtur fuisse in eodē officio, sed depositus fuit duplici ratione. Prima est, quia erga Iudæos se habebat modeste cōtra intentionem Antiochi Epiphanis. Secunda est, quia notabatur apud regem de prodicione, quòd cum primo esset cū rege Ægypti, relinquendo Cyprum sibi datam ad custodiā, & postea transiens ad Antiochum regem, non fideliter se habuisset, & sic dato sibi veneno periit: & loco eius Lysanias institutus fuit. Lyra. ibid.

d. Nec longo interiecto tempore Timotheus cum aliquanto maiore exercitu in aperto castra fecit. Ceterū pari euentu ad Rophū vrbem praelio victus est, ac castris exutus, Rophus simul expugnata, quò multi ex fuga se receperant, magnaque hic hostium cedes edita. Iudas post rē in Ammonicas præclare gestam copias Ierosolymam reducit, Iudæos qui in Galadite erant, ne præda essent finitimis, cum liberis & vxoribus omnique supellectile in Iudæam traduxit. Sabel. Ennead. 5. lib. 2.

Anno ante Christum. 162. Anno mūdi. 3799.

Anno ante Christum. 162. Anno mūdi. 3800.

qui cum ipso erant appropinquante illo deprecabantur dominum, caput terra aspergentes, lumbosq; ciliciis præcincti, ²⁶ ad altaris crepidinē prouoluti, ut sibi propitius, inimicis autem eorum esset inimicus, & aduersariis aduersaretur, sicut lex dicit. ²⁷ Et ita post orationē sumptis armis, longius de ciuitate procedentes, & proximi hostibus effecti resederunt. ²⁸ Primo autem solis ortu utriq; cōmiserunt, isti quidem victoriæ & prosperitatis spōsorem cum virtute dominū habentes, illi autem ducem belli animum habebant. ²⁹ Sed cum vehemens pugna esset, apparuerunt aduersariis de cœlo viri quinque in equis, frenis aureis decori, ducatū Iudæis præstantes: ³⁰ ex quibus duo Machabæum mediū habentes, armis suis circumseptum incolumem conseruabāt, in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæcitate cōfusi, & repleti perturbatione, cadebant. ³¹ Interfecti sunt autem viginti milia quingenti, & equites sexcenti. ³² Timotheus verò confugit in Gazaram præsidium munitū, cui præerat Chæreas. ³³ Machabæus autem & qui cum eo erant lætātes obsederunt præsidium diebus quatuor. ³⁴ At hi qui intus erant, loci firmitate confisi, supra modum maledicebāt, & sermones nefandos iactabant: ³⁵ sed cum dies quinta illucesceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accensi animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo incedentes turres ascendebant, ³⁶ sed & alij similiter ascendentes, turres portasq; succendere aggressi sunt, atq; ipsos maledicos viuos concremare. ³⁷ Per continuum autem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se in quodam repertum loco peremerunt, & fratrem illius Chæream & Apollonem occiderunt. ³⁸ Quibus gestis in hymnis & confessionibus benedicebant dominum, qui magna fecit in Israel, & victoriam dedit illis.

Lysias in Iudæos armatus superno victus auxilio, eorum amicitiam querit. Lysias, Antiochi, & Romanorum epistola ad Iudæos, & item Antiochi ad Lysiam. XI.

Ed^a paruo post tempore Lysias procurator regis & propinquus ac negotiorū præpositus grauer ferens de his quæ acciderāt, ¹ congregatis octoginta milibus, & equitatu vniuerso, veniebat aduersum Iudæos, existimans se ciuitatem quidem captam gentibus habitaculum facturum, ² templū verò in pecuniā quæstū, sicut cætera delubra gentiū habiturū, & per singulos annos venale sacerdotiū, ³ nusquam cogitans dei potestatem, sed mente effrenatus in multitudine peditum & in milibus equitū & in octoginta elephantis confidebat. ⁴ Ingressus autem Iudæā, & appropiās Bethsuræ, quæ erat in angusto loco ab Ierosolyma interuallo quinque stadio- rum, illud præsidium expugnabat. ⁵ Vt autem Machabæus & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & lachrymis rogabāt dominum, & omnis turba simul, ut bonum angelū mitteret ad salutem Israel. ⁶ Et ipse primus Machabæus sumptis armis cæteros adhortatus est simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. ⁷ Cūq; pariter prompto animo procederent, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis, hastam vibrans. ⁸ Tunc omnes simul benedixerunt misericordem dominum, & conualuerunt animis, nō solum homines, sed & bestias ferocissimas & c⁹ muros ferreos parati penetrare. ¹⁰ Ibant igitur prompti, de cœlo habentes adiutorem, & miseratē super eos dominum. ¹¹ Leonum autem more impetu irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim milia peditum, & equitum mille sexcentos, ¹² vniuersos autem in fugam verterunt: plures autem ex eis vulnerati nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. ¹³ Et quia non insensatus erat, secum ipse reputans factam erga se deminutionem, & intelligens inuictos esse Hebræos omnipotentis dei auxilio innitentes, misit ad eos, ¹⁴ promisitq; se consensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem compulsu- rum amicum fieri. ¹⁵ Annuit autē Machabæus precibus Lysie, in omnibus utilitati cōsulens. Et quæcūq; Machabæus scripsit Lysie de Iudæis, ea rex concessit. ¹⁶ Nam erāt scriptæ Iudæis epistolæ, à Lysia siquidem hunc modum cōtinentes: Lysias populo Iudæorum salutem. ¹⁷ Ioannes & Abessalom qui missi fuerant à vobis tradentes scripta postulabant

a. His auditis Antiochus pueritatus est, accersitisq; amicis & ducibus iussit eos mercenarium parare militem, & per totam suam ditionem delectus habere, ita ut breui confectus sit exercitus peditum circiter cētum milium, equitum vero viginti milium: atque insuper duo & triginta elephanti. Cum his copiis egressus est Antiochiam cōm ssa Ly siæ administratiōe vniuersi exercitus: & progressus vsque Idumæam, inde ascendit vsque ad oppidum Bethsuram bene munitum, & expugnatum nō facile. Ioseph. Antiq. libr. 12. cap. 14. b. Cum egredere Iudas à Ierosolymis ut dimicaret aduersum Lysiam, apparuit præcedens eos eques in veste candida, armis aureis, hastam vibrans, designans eis victoriam ætuturam. Comest. 2. Macha. cap. 1.

c. Hiperbole est ad exprimendam magnitudinem cōstantiæ quam conceperunt ex dicta apparitione, quasi nihil videretur illis impossibile. Lysia. ibid.

d. Cæterum rex & Lysias imperator cognito quod Philippus usurpatore sibi regno aduocaretur à Perside, decreuerunt soluta obsidione illi occurrere, celantes tamen quantum id poterat fieri, consiliū tam militem quam duces reliquos. Quapropter dissimulato aduentu Philippi iussit rex Lysiam ut alloqueretur duces & milites, dicens oppugnationem eam non esse modici temporis, quod locus esset munitissimus, & cōmeatus eos non deficerent, & auocaret multa regni negotia quæ opus esset regem componere. Itaq; prestare foras & amicitiam cum hac gente facere, & sinere eos patriis vti legibus, quibus se priuari non sustinentes, rebellauerunt, atque ita redituros esse in suam quemq; patriā. Que sententia apud exercitū exposita per Lysiam cōmuni omnium suffragio comprobata est. Tum rex misso caduceatore pacem Iudæ & ceteris obseis denuntiavit, libertatēque viuendi propriis legibus. Ioseph. Antiquita. lib. 12. cap. 14. & 15.

postulabant, ut ea quæ per illos significabantur, implerent.¹⁸ Quæcunq; igitur regi potuerunt perferri, exposui: & quæ res permittebat concessi.¹⁹ Si igitur in negotiis fidem conseruaueritis, & deinceps bonorum vobis causa esse tentabo.²⁰ De cæteris autem per singula verba mandauit & istis & his qui à me missi sunt, colloqui vobiscum.²¹ Bene valete. Anno centesimo quadragesimooctauo mensis Dioscori, die vicesima & quarta.²² Regis autem epistola ista continebat: Rex Antiochus Lysia fratri salutem.²³ Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos qui sunt in regno nostro sine tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam,²⁴ audiuius Iudæos non consensisse patri meo ut transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum institutum, ac propterea postulare à nobis cõcedi sibi legitima sua.²⁵ Volentes igitur hanc quoq; gentem quietam esse, statuentes iudicauimus templum restitui illis, ut agerent secundum suorum maiorum consuetudinem.²⁶ Bene igitur feceris, si miseris ad eos, & dexteram dederis, ut cognita nostra voluntate, bono animo sint, & vtilitatibus propriis deseruiant.²⁷ Ad Iudæos vero regis epistola talis erat: Rex Antiochus Senatui Iudæorum, & cæteris Iudæis salutem.²⁸ Si valetis, sic estis ut volumus, sed & ipsi bene valemus.²⁹ Adiit nos Menelaus dicens velle vos descendere ad vestros qui sunt apud nos.³⁰ His igitur qui cõmeant usq; ad diem tricesimum mensis Xanthici, damus dextras securitatis,³¹ ut Iudæis vtantur cibis, & legibus suis, sicut & prius, & nemo eorum villo modo molestiam patiatur de his quæ per ignoratiam gesta sunt.³² Misimus autem & Menelaum, qui vos alloquatur.³³ Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, Xanthici mensis quintadecima die.³⁴ Miserunt autem etiam Romani epistolam ita se habentem: Quintus Mæmius & Titus Manlius Legati Romanorum, populo Iudæorum salutem.³⁵ De his quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, & nos consentimus.³⁶ De quibus autem ad regem iudicauit referendum, confestim aliquem mittite diligentius inter vos conferentes, ut decernamus sicut congruit vobis. Nos enim Antiochia accedimus.³⁷ Ideoque festinate rescribere, ut nos quoque sciamus cuius estis voluntatis.³⁸ Bene valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, quintadecima die mensis Xanthici.

Iudas armatus in Ioppitas, Arabes, Timotheum & Gorgiam, pro Iudæis ibidem occisis oblationem obtulit, spem resurrectionis protestatus. XII.

Ils factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem. Iudæi autem agriculturæ operam dabant.² Sed hi qui resederat Timotheus & Apollonius Gennei filius, sed & Hieronymus & Demophon, superbus & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere & quiete.³ Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt: Rogauerunt Iudæos cum quibus habitabant, ascendere scaphas quas paraauerant, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimiciis inter eos subiacentibus.⁴ Secundum commune itaq; decretum ciuitatis & ipsis acquiescentibus, pacisq; causa nihil suspectum habentibus, cum in altum processissent, submerserunt non minus ducentos.⁵ Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam ut cognouit, præcepit viris qui erant cum ipso, & inuocato iusto iudice deo,⁶ venit aduersus interfectores fratrum, & portum quidem nocte succendit, & scaphas exussit: eos autem qui ab igne refugerant, gladio peremit.⁷ Et cum hæc ita egisset, discessit quasi iterum reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicatorus.⁸ Sed cum cognouisset & eos qui erant Iamnia, velle pari modo facere habitantibus secum Iudæis, Iamnitis quoq; nocte superuenit, & portum cum nauibus succendit, ita ut lumen ignis appareret Ierosolymis ab stadiis ducentis quadraginta.⁹ Inde cum iam abiissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes quinq; milia viri, & equites quingenti.¹⁰ Cumq; pugna valida fieret, & auxilio dei prospere cessisset, residui victi Arabes petebant à Iuda dextras sibi dari, promittentes se pascua daturus, & in cæteris profuturos.¹¹ Iudas autem arbitratus vere in multis eos vtilis, promisit pacem, dextrisque acceptis discessere ad tabernacula sua.¹² Aggressus est autem & ciuitatem quandam firmam, pontibus murisque circumseptam, quæ à turbis habitabatur gentium promiscuarum, cui nomen ^b Caspin.

e. Xanthicus vel Xandicus mensis est quintus Macedonicus. Menses autem Macedonici sic correspondent Latinis. Primus Apuleus Decembri, 2. Sydamæus Ianuario, 3. Pyritius Februario 4. Diostus Martio, 5. Xandicus Aprili, 6. Artemisius Maio, 7. Dioscorus Iunio, 8. Panemus Iulio, 9. Dorus Augusto, 10. Gorgeus Septembri, 11. Hyperboreus Octobri, 12. Dios Nouembri.

a. Frequenter enim insulsi faciebant populo in extremitatibus Iudææ agenti in absentia Lysia, propter quod Iudas decreuit debellare ipsos: utpote qui frangerent inducias. Lyra, ibid.

b. Caspin ciuitas pontibus & muris munita, habet adiacens stagnum duorum stadiorum latitudinis. Videtur plus minus stadiis distare à Iamnia seu Iamnia, contra orientalem plagam. Et est sita in forte tribus Iudæ.

¹⁴ Hi verò qui intus erant, confidentes in stabilitate murorū, & apparatu alimoniarū, remissius agebant, maledictis laceffentes Iudam ac blasphemantes, & loquentes quæ fas non est. ¹⁵ Machabæus autem inuocato magno mundi principe, qui sine arietibus & machinis tēporibus Iesu præcipitavit Iericho, irrui ferociter muris: ¹⁶ & capta ciuitate per dñi voluntatem, innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacens stagnū stadiorū duorum latitudinis sanguine interfectorum fluere videretur. ¹⁷ Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos qui dicuntur Tubianæi Iudæos: ¹⁸ & Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nullōq; negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. ¹⁹ Dositheus autem & Sosipater qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio decem milia viros. ²⁰ At Machabæus ordinatis circum se sex milibus, & constitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit, habentem secum centum viginti milia peditum, equitūq; duo milia quingentos. ²¹ Cognito autē Iudæ aduentu Timotheus præmisit mulieres & filios & reliquum apparatū in præsidium quod Carnion dicitur. Erat enim inexpugnabile, & accessu difficile propter locorum angustias. ²² Cūque cohors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est ex præsentia dei qui vniuersa conspiciat: & in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deiicerentur, & gladium suorum ictibus debilitarentur. ²³ Iudas autem vehementer instabat puniens profanos, & prostravit ex eis triginta milia virorum. ²⁴ Ipse vero Timotheus incidit in partes Dosithei & Sosipatri, & multis precibus postulabat vt viuus dimitteretur, eo quòd multorum ex Iudæis parentes haberet ac fratres, quos morte eius decipi eueniret. ²⁵ Et cum fidem dedisset restitutum se eos secundum constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. ²⁶ Iudas autem regressus est à Carnion interfectis viginti quinque milibus. ²⁷ Post horū fugam & necem mouit exercitum ad Ephron ciuitatem munitam, in qua multitudo diuersarum gentium habitabat, & robusti iuuenes pro muris consistentes fortiter repugnabant. In hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. ²⁸ Sed cū omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, viginti quinque milia prostrauerunt. ²⁹ Inde ad ciuitatem Scytharum abiierunt, quæ ab Ierosolymis sexcentis stadiis aberat. ³⁰ Contestantibus autē his qui apud Scythopolitas erant Iudæis, quòd benignè ab eis haberentur etiam temporibus infelicitatis, quòd modestè secum egerint, ³¹ gratias agentes eis, & exhortati etiam de cætero erga genus suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die solenni septimanarū instante. ³² Et post Pentecosten abiierunt contra Gorgiam præpositū Idumææ. ³³ Exiuit autem cū peditibus tribus milibus, & equitibus quadringentis. ³⁴ Quibus congressis contigit paucos ruere Iudæorum. ³⁵ Dositheus verò quidam de Bacenoris eques vir fortis Gorgiam tenebat: & cū vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irrui in eum, humerūq; eius amputauit, atq; ita Gorgias effugit in Maresa. ³⁶ At illis qui cū Hesdrin erant, diutius pugnantibus & fatigatis, inuocauit dñm Iudas adiutorem & ducem belli fieri, ³⁷ incipiens voce patria: & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. ³⁸ Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam. Et cum septima dies superueniret, secundum consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. ³⁹ Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cū parentibus poneret in sepulchris paternis. ⁴⁰ Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donariis idolorum quæ apud Iamnam fuerunt, tã quibus lex prohibet Iudæos. ⁴¹ Omnibus ergo manifestum factum est ob hanc causam eos corruisse. ⁴² Omnes itaq; benedixerunt iustum iudicium domini, qui occulta fecerat manifesta. ⁴³ Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt vt id quod factum erat delictum, obliuioni traderetur. At vero fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. ⁴⁴ Et facta collatione, duodecim milia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium: bene & religiosè de resurrectione

† Ios. 6. c.

c. Characha aliàs Tharacha seu Tarach, locus qui memoratur in Tubianæis Arabibus, qui etiam dicitur Nabathæi, qui supra. i. Mac. 5. vocantur Nabuthæi: Et Iudas, inquit, & fratres eius transierunt Iordanem, & abierunt viam triū dierum in desertum, & occurrerunt ei Nabuthæi: & susceperunt eos pacifice, & narrauerunt eis omnia quæ acciderant fratribus eorum in Galaadide.

d. Timotheus non ille qui sup. ca. 10. legitur occisus. Multi enim duces & milites eiusdem nominis erant. Hic autem multis precibus suā liberationē postulabat, quòd multos Iudæos liberasset. Lyra. ibid.

e. His reb. feliciter gestis, & contractis è tota regione Galaaditica Iudæis, vna cū vxoribus & liberis ac facultatibus in Iudæam eos traducebat. In eo itinere cum venisset ad Ephron oppidum, per quod necessario transiendum erat, nisi reuersum reuertere mallet, misit ad oppidanos rogans vt patefacerent sibi transitum: nam obstructis portis viā interruperat. Quod cū ab Ephronitis impetrare nō posset, cohortatus suos, corona oppugnauit mœnia & diē ac noctē ibi remoratus, vi cepit oppidum: occisique omnibus maribus per ingressu cineres traduxit exercitū. Tantus autē erat occisorum numerus, vt in transeundo calcada essent cadauera. Ioseph. Anti. lib. 12. c. 12.

f. Sed dum in Galaadide Iudas bellaret, & Simon in Galilæa, Iosippus Zachariæ filius ad Iudæam præsidium relictus, etiam ab initio iussus fuerat nihil extra prouinciā mouere, gloriæ tamen cupidus nō parua manu ad Iamniā cum Gorgia regis præfecto confluit, amissisque duobus milibus hominum, trepide in pacatum refugit. Sabel. vbi. sup. g. In Machabæorum libris legimus oblatum pro mortuis sacrificiū. Sed & si nullam in scripturis veteribus omnino legeretur nō parua est vniuersæ ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, autoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ domino deo ad eius altare funduntur locum suum habet etiam cōmēdatio mortuorum. Aug. de cura pro mortuis gerend. ca. 4.

† Deut. 7. d.

surrectione cogitans:⁴⁴ (nisi enim eos qui ceciderāt, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis)⁴⁵ & quia considerabat quod hi qui cū pietate dormitionem acceperant optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.

Iudas in Antiochum Iudæam inuadentem irruens, Menelaum transfugam occidit. Antiochi exercitum profligat, cum quo Antiochus inire fœdus cogitur, reddens illi Ptolemaidem. XIII.

Anno ante A
Christum.
162.
Anno muti-
di, 3800.

A Nno^a centesimo quadagesimonono cognouit Iudas Antiochum Eupatorē venire cum multitudine aduersus Iudæam,² & cū eo Lysiam procuratorem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum cētum decem milia, & equitum quinque milia, & elephantos vigintiduos, currus cum falcibus trecetos.³ Commiscuit autē se illis & Menelaus, & cū multa fallacia deprecabatur Antiochū, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum.⁴ Sed rex Regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem, & suggerente Lysia hūc esse causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari.⁵ Erat autē in eodem loco turris quinquaginta cubitorum aggestū vndique habens cineris. Hęc prospectum habebat in præcep.⁶ Inde in cinerem deiici iussit sacrilegum, omnibus cum propellentibus ad interitum.⁷ Et tali lege præuaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum.⁸ Et quidem satis iustē. Nam quia multa erga aram dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est.⁹ Sed rex mente effrenatus veniebat nequiores se patre suo Iudæis ostēsurus.¹⁰ Quibus Iudas cognitis præcepit populo, vt die ac nocte dñm inuocarent, quò sicut semper, & nunc adiuuaret eos:¹¹ quippe qui lege & patria sanctoq; templo priuari vereretur: ac populum qui nuper paululum respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi.¹² Omnibus itaq; simul id faciētibz, & petentibus à domino misericordiam cum fletu & ieiuniis, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararent.¹³ Ipse verò cum senioribus cogitauit priusquam rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & domini iudicio committere exitum rei.¹⁴ Dans itaq; potestatem omnium deo mundi creatori, & hortatus suos vt fortiter dimicarent, & vsq; ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibz starent, circa Modin exercitum cōstituit.¹⁵ Et dato signo suis dei victoriæ, iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam in castris interfecit viros quatuordecim milia, & maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant.¹⁶ Sūmòque metu ac perturbatione hostium castra repleuerunt, rebzsq; prosperè gestis abierunt.¹⁷ Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum dñi protectione.¹⁸ Sed rex accepto gustu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum tentabat, & Bethsuræ quod erat Iudæorum præsidium munitū, castra admouebat, sed fugabatur, impingebat, minorabatur.²⁰ His autem qui intus erant, Iudas necessaria mittebat.²¹ Enuntiauit autem mysteria hostibus Rodochus quidam de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & cōclusus.²² Iterum rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris, dextram dedit, accepit, abiit,²³ commisit cū Iuda, superatus est.^c Vt autem cognouit rebellasse Philippū Antiochiæ qui relictus erat super negotia, mēte consternatus Iudæos deprecans, subditusq; eis iurat de omnibus quibus iustū visum est, & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templū, & munera posuit:²⁴ Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaidē vsque ad Gerrhenos ducem & principem.²⁵ Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebāt Ptolemaenses amicitiaē conuentionem, indignantes ne forte fœdus irrumperent.²⁶ Tunc ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit: reuersusq; est Antiochiam, & hoc modo regis profectio & reditus processit.

Nicanor à Demetrio in Iudæos missus, Alcimo suggerente cum Iudæis inuit amicitiam, quam rege cogente soluens, Rasiā magnanimum insit comprehendit. XIII.

a. Sciendum quod iste belli apparatus & conflictus diffusius ponitur. i. li. ca. 6. tamen hic aliqua ponuntur quæ videtur dictis ibidem dissonare. Primò quod dicitur hic. 110000 peditum, & equitum. 5000. & elephantos 22. Ibi vero. 100000. peditum tantum. 20000. equitum, & 32. elephantos. Potest dici quod erant tantum. 100000. peditum, quibus fuerunt additi decem milia, sed erant. 5000. equitum, quibus accesserunt. 15000. quorum electi numerantur, ceteri tacentur, de elephantis pariter dici potest quod erant. 22. ceteris fortiores, qui soli hic numerantur. Lyra. ibid.

b. Igitur ieiunium mirare, pronisq; mentibus suscipere quoniam quidē & in camino fert opem, atq; in leonū custodit lacu, damonēsq; fugat, & dei reuocat sententiam, viriorūq; furorē superimit, & ad ipsam reducit libertatem, plurimamq; in nostris cogitationibz quietem insinuat, &c. Chrys. de pœnitent. ho. i.

c. Ex his patet hoc idē esse bellum de quo i. Machab. 6. Quædam tamen hic tacentur, quæ illic scribuntur & contra, vt conferēdo patebit. Lyra. ibi.

Ed post triennij tempus cognouit Iudas & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida & nauibus per portum ^a Tripolis ascendisse ad loca opportuna, ² & tenuisse regiones aduersus Antiochum & eius ducem Lyfiam. ³ Alcimus autem quidam qui ^b summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coinquinatus est temporibus commixtionis, cōsiderās nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare, ^c ⁴ venit ad regem Demetrium cētesimo quinquagesimo anno, offerēs ei coronam auream & palmam, super hæc & thallos qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit: ⁵ tempus autem opportunum demētiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & cōsiliis Iudæi niterentur, ⁶ respondit: Ipsi qui dicuntur Asidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditioes mouent, nec patiuntur regnum esse quietum. ⁷ Nam & ego defraudatus parentum gloria, dico autem summo sacerdotio, huc veni, ⁸ primò quidē vtilitatibus regis fidem seruās, secundò autem etiam ciuibus cōsulens. Nam illorum prauitate vniuersum genus nostrū non minime vexatur. ⁹ Sed oro his singulis ô Rex cognitis, & regioni & generi secundum humanitatem tuam promulgatā omnibus, prospice. ¹⁰ Nam quamdiu superest Iudas, impossibile est pacē esse negotiis. ¹¹ Talibus autē ab hoc dictis, & ceteri amici hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetriū. ¹² Qui statim Nicanorē præpositum elephātorum ducem misit in Iudæam, ¹³ datis mandatis vt ipsum quidem Iudam caperet viuū, eos verò qui cū illo erant, dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. ¹⁴ Tunc gētes quæ de Iudæa fugerant Iudam, congregatim se Nicanori miscebant, miseras & clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. ¹⁵ Audito itaque Iudæi Nicanoris aduētū, & conuentū nationum, cōspersi terra rogabant eum qui ^d populum suum constituit, in æternum custodiret, quiq; suam portionem signis euidētibus protegit. ¹⁶ Imperatē autem duce, statim inde mouerunt, cōueneruntq; ad castellum Dessafau. ¹⁷ Simon vero frater Iudæ cōmiserat cum Nicanore, sed conterritus est repentino aduentu aduersariorū. ¹⁸ Nicanor tamen audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinē quam pro patriæ certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. ^c ¹⁹ Quamobrem præmisit Posidonium & Theodotum, & Mathathiam, vt darēt dextras atq; acciperēt. ²⁰ Cum diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinē retulisset, omnium vna fuit sententia amicitias annuere. ²¹ Itaque diem constituerūt qua secretò inter se agerent, & singulis sellæ prolatae sunt & posita. ²² Præcepit autē Iudas armatos esse locis opportunis ne forte ab hostibus repēte mali aliquid oriretur. Et cōgruum colloquium fecerunt. ²³ Morabatur autē Nicanor Ierosolymis, nihilq; iniquē agebat, gregesq; turbarum quæ congregatae fuerāt, dimisit. ²⁴ Habebat autē Iudam semper charū ex animo, & erat viro inclinatus. ²⁵ Rogatūq; eum ducere vxorē, filiōsque procreare. Nuptias fecit, quietē egit, cōmunitérque viuebant. ²⁶ Alcimus autem videns charitatem illorum ad inuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat Nicanorē rebus alienis essentire, Iudamque regni insidiatorē successorem sibi destinasse. ²⁷ Itaq; rex exasperatus & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Nicanori, dicēs. grauitē quidem se ferre de amicitia conuentione, iubere tamen Machabæum citius vinctum mittere Antiochiā. ²⁸ Quibus cognitis Nicanor cōsternabatur, & grauitē ferebat, si ea quæ cōuenerāt, irrita faceret, nihil læsus à viro: ²⁹ sed quia Regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua præceptū perficeret. ³⁰ At Machabæus videns secum austerius agere Nicanorē, & consuetum occursum ferocius exhibentem, intelligens non ex bono esse austeritatem istam, paucis suorum congregatis ^f occulauit se à Nicanore. ³¹ Quod cum ille cognouit fortiter se à viro præuentū, venit ad maximum & sanctissimum templum, & sacerdotibus solitas hostias offerētibus, ^g iussit sibi tradi virum. ³² Quibus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens manum ad tēplum, ³³ iurauit dicēs: Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud dei fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, & templum hoc

A Anno ante
Christum,
162. Anno
mūdi 3800

a. Tripolis sita in Cherro-
neso, frequēque habitata:
habet enim atate hac opif-
ices supra 4000. qui sericū
cum texunt. Ager adiacet
vbi longitudine duorū mi-
liū passuum latitudine mil-
le, incomparabilis fecūdi-
tatis. Fōs oritur ad radices
Libani, pcul ab vrbe 6000.
passuum, qui breui spatio
auctus totam planitiē Tri-
politānam rigat.

b. Summus fuerat sacerdos
nō iure, sed de facto intru-
sus: primò per Antiochum
Epiphānem: qui licet esset
de genere Aaron, tamen
non descenderat ab eo per
lineam sacerdotalem: vt z.
Macha. 7. patuit. Lyra. ibid.

c. Ad nouum regem con-
fluxerunt multi Iudæorum
ob impietatem profugi, &
cum eis Alcimus pontifex,
accusabāque totam gen-
tem, præcipuē Iudam cum
fratribus, quòd post inter-
fectos omnes amicos & fau-
tores regis, se quoque cie-
cissent à patria, metu co-
actos solū vertere: postula-
bāque vt ex amicis quē-
piam eò mitteret, qui co-
gnosceret quanta per Iudā
patrata fuerint. At ille ira-
tus mittit eò Bacchidē ami-
cum regis Antiochi Epi-
phanis, virum strenuū, cui
tum Mesopotamiæ præfe-
ctura cōdita fuerat: & cō-
mēdato illi Alcimo, tradi-
toque exercitū, iubet vlu-
dam & eum sequentes in-
terfectione delat. Ioseph.
Antiq. Iud. lib. 12. ca. 16.

d. Populum enim suum cō-
stituit in æternum duratu-
rum. Nā lex vetus non est
amota per Christum, sed
magis perfecta. Mar. 5. Non
veni solvere legem, sed ad-
implere, nec per consequēs
popul⁹ est amotus, sed per-
fectior factus. Lyra.

e. Iudas decessu hostis fe-
rocior factus, multos præ-
uicatorum inuidiis exce-
ptos interfecit: latēque per
Iudæam euagatus, immeri-
tam suorum cladem imp-
iorum cade vlciscitur.
Caius rei fama ad Deme-
triū delata, Nicanorem cū
numero exercitū misit in
Iudæā. Estque illi in primis
mādātū, vt Iudam & qui cū
eo in patria lege tuēdā pse-
uerarent, ad vnū ferro ex-
tingueret. Nicanor prou-
ciam pacatē ingressus, vbi
Ierosolymam adequauit,
paciis dubium præ se ferēs,
regia fide suaque iureiurā-
do interposita, cōponende
paciis prætextu Iudam, ad
colloquiū traxit: quē dato
militibus signo frustra ca-
pere conatus, vbi irritum
id consilium celsit, vt sui
arma expediant, edicit Iu-
das: & ipse celeri fuga agmē
repetēs, hosti infensior fa-
ctus preliū ferociter iniit.
Sabell. Enne. 5. lib. 8.

f. Iudas Nicanoris insidias
cognoscens, occultauit se
parumper ab eo, ne subito
caperetur ab ipso, & ad De-
metriū duceretur. Lyra. ibi.
g. At Macedo ne à vitiis
quidem in deum tēperans,
minatus est nisi populus Iu-
dam sibi traderet, breui se
reuerfurum, & in templum
ipsum seuiurum, ita vt ad
solum vsque id diruat, atq;
cum his minis reliquit Ie-
rosolyma. Ioseph. lib. 12. ca. 17
Antiquit.

F hoc Libero patri cōsecrabo.³⁴ Et his dictis abiit. Sacerdotes autem protēdentes manus in cœlum, inuocabāt deum qui semper propugnator esset gētis ipsorum, hæc dicentes.³⁵ Tu domine vniuersorum qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis.³⁶ Et nūc sancte sanctorum omnium dñe, conserua in æternum impollutam domum istam quæ nuper mundata est.³⁷ Razias autē quidam de senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori vir amator ciuitatis, & bene audiens, qui pro affectu pater Iudæorū appellabatur.³⁸ Hic multis tēporibus continentia propositum tenuit in Iudaismo, corpūsq; & animā tradere contētus ꝑ perseuerantia.³⁹ Volens autem Nicanor manifestare odium quod habebat in Iudæos, misit milites quingentos vt eum cōprehenderent.⁴⁰ Putabat enim si illum cepisset, sese cladem Iudæis maximam illaturum.⁴¹ Turbis* autem irruere in domū eius, & ianuam disrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum iam comprehenderetur, gladio se petiit,⁴² eligens nobiliter mori potius quàm subditus fieri peccatoribus, & cōtra natales suos iniuriis indignis agi.⁴³ Sed cum per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ in ostia irrumperent, recurrens audacter ad murum, præcipitavit semetipsum viriliter in turbas:⁴⁴ quibus velociter locum dātibus casus eius venit per mediā ceruicem.⁴⁵ Et cum adhuc spiraret, accēsus animo surrexit: & cum sanguis eius magno fluxu deflueret, & grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertrāsiit,⁴⁶ & stans supra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus intestina sua vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illi iterum redderet: atque ita vita defunctus est.

Iudas contra Nicanoris seuitiam cum suis nocturno visu roboratur, quem cum vicisset, caput eius iussit abscindi, & linguam eius propter blasphemias in deum auibus exponi. XV.

A Icanor autem vt comperit Iudam esse in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die sabbati cōmittere bellum.² Iudæis verò qui illum per necessitatē sequebantur, dicētibus, Ne ita ferociter & barbarè feceris, sed honorē tribue diei sanctificationis, & honora eum qui vniuersa conspicit:³ at ille infelix interrogauit, si est potens in cœlo qui imperauit agi diem sabbatorum?⁴ & respondētibus illis, Est dñs viuus ipse in cœlo potens qui iussit agi septimam diē.⁵ At ille ait: Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma, & negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt consilium perficeret.⁶ Et Nicanor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat cōmune trophæum statuere de Iuda.⁷ Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium sibi à dño affuturum,⁸ & hortabatur suos ne formidarent ad aduentum nationū, sed in mente haberēt adiutoria sibi facta de cœlo, & nunc sperarent ab omnipotēte sibi affuturam victoriam.⁹ Et allocutus eos de lege & Prophetis, admonens etiam certamina quæ fecerant prius, promptiores constituit eos.¹⁰ Et ita animis eorum erectis, simul ostendebat gentium fallaciam & iuramentorum præuaricationē.¹¹ Singulos autem illorum armavit non clypei & hastæ munitione, sed sermonibus optimis & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod vniuersos lætificauit.¹² Erat autem huiusmodi visus: Oniam qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorū, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem orare pro omni populo Iudæorū.¹³ Post hoc apparuisse & alium virum ætate & gloria mirabilē, & magni decoris habitudinem circa illum.¹⁴ Respondentem vero Oniam dixisse: Hic est fratrum amator & populi Israel:¹⁵ hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias Prophetia dei.¹⁶ Extēdisse autem Ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureū, dicentem: Accipe sanctum gladiū munus à deo, in quo deiicies aduersarios populi mei Israel.¹⁷ Exhortati itaq; Iudæ sermonibus bonis valde, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortari, statuerunt dimicare & configere fortiter, vt virtus de negotiis iudicaret: eo quod ciuitas sancta

h. Non fuit iste vir eligēda mortis sapiens, sed ferendæ humilitatis impatiens. Scriptum est quod voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapiēter? Nobiliter scilicet, ne libertatē sui generis captiuus amitteret. Viriliter autē, quod tātas animi vires haberet, quibus idoneus esset vt se ipse perimeret. Magna sunt hæc, nec tamen bona. Non enim bonū est omne quod magnum est: quoniam magna sunt etiam mala. Deus dixit. Innocētem & iustum nō occides. Si ergo iste innocens & iustus fuit, cur proponitur imitandus? Si autē innocēs & iustus fuit, quare interfectus innocētis & iusti putatur esse laudandus? Aug. epi. 61.

* Sicut in aliis scripturis veteris test. plurima cōmemoratur gesta à Iudæa gēte & hominibus quæ ad omnium sanctorū exēpla trāsferrī nō possunt nec etiam illo tempore rectē facta putantur: non tamē ideo improbātur scripturis in quibus illa narrantur facta, similiter iudicandum est de hoc Razia facto, quod narratum est, non laudatum & iudicandum potius quam imitandum quasi ante oculos constitutū. Aug. epi. 61.

a. Sancti itaq; in cœlis pro viuis orant vnde Nazianz. de Basilio: Et nunc in cœlis degit, ibique pro nobis, vt credo, sacrificia offert, ac ꝑ populo orat. Licet enī nos reliquerit, non tamē omnino reliquit. Grego. Nazianz. ora. 8. in funere Basilii. in fine. b. Videbatur enim Iudæ quod Ieremias traderet sibi gladium, promittens quod aduersarios deuinceret per ipsum. Et per istā visionem intellexit Iudas affuturam sibi victoriam. Et sic expositio bellatoribus suis. Exposito digna fide somnio. i. reuelatione diuina in somnis facta securus arma sumit: quod taceatur. 1. Macha. 7. vbi describitur hoc bellum. Tyra. ibid.

& templum periclitarentur.¹⁸ Erat enim pro vxoribus & filiis, itemque pro fratribus & cognatis minor sollicitudo, maximus vero & primus pro sanctitate timor erat templi.¹⁹ sed & eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his qui congressuri erant.²⁰ Et cum iam omnes speraret iudicium futurum, hostesque adessent, atque exercitus esset ordinatus, bestiarum equitesque opportuno in loco compositi,²¹ considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatus varium armorum, ac ferocitatem bestiarum, extendens manus in cælum, prodigia facientem dominum inuocauit, qui non secundum armorum potetiam, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriam.²² Dixit autem inuocans hoc modo: † Tu domine qui misisti angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib cætum octogintaquinque milia,²³ & nunc dominator cælorum mitte angelum tuum bonum ante nos in timore & tremore magnitudinis brachij tui:²⁴ vt metuant qui cum blasphemias veniunt aduersus sanctum populum tuum.²⁵ Et hic quidem ita perorauit.²⁶ Nicanor autem, & qui cum ipso erant, cum tubis & canticis admovebant.²⁷ Iudas vero & qui cum eo erant, inuocato deo per orationes congressi sunt:²⁸ & manu quidem pugnantes, sed dominum cordibus orantes, prostrauerunt non minus triginta quinque milia, præsentia dei magnificè delectati.²⁹ Cumque cessassent, & cum gaudio rediret, cognouerunt. Nicanorem ruisse cum armis suis.³⁰ Facto itaque clamore & perturbatione suscitata, patriæ voce omnipotentem dominum benedicebant.³¹ Præcepit autem Iudas qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, & manum cum humero abscissam Ierosolymam perferri.³² Quod cum peruenisset, conuocatis contri- bulibus & sacerdotibus ad altare, accersit & eos qui in arce erant.³³ Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria quam extenderat contra domum sanctam omnipotentis dei, magnificè gloriatus est.³⁴ Linguam etiam impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibis dari, manum autem dementis contra templum suspendi.³⁵ Omnes igitur cæli benedixerunt dominum, dicentes: Benedictus qui locum suum incontaminatum seruauit.³⁶ Suspedit autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidentem esset & manifestum signum auxilij dei.³⁷ Itaque omnes comuni consilio decreuerunt mullo modo diem istum absque celebritate præterire,³⁸ habere autem celebritatem tertie & decime die mensis Adar, quæ dicitur voce Syriaca, pridie Mardochei die.³⁹ Igitur his erga Nicanorem gestis, & ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quoque in his faciam finem sermonis.⁴⁰ Et si quidem bene, & vt historiæ cõpetit, hoc & ipse velim: si autem minus dignè concedendum est mihi.⁴¹ Sicut enim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est, alternis autem vti delectabile: ita legentibus si semper exactus sit sermo, non erit gratus: hic ergo erit consummatus.

† 4. reg. 19. 35.
Tob. 1. d.
Eccl. 48. d.
Isa. 37. f. g.
Anno ante
Christum, 160.
Anno mudi
3802.

c Nicanor egressus Ierosolymam castris locum aptauit apud vicum Bethoron: ubi se cum eo coniunxit alia manus recens tum e Syria veniens. Iudas quoque castra posuit ad alium vicum nomine Adaso, triginta modo stadiis distantem ab hostibus, habens circa se non plus mille militem. Hos cohortans ne terreantur hostium multitudinem, neque cogitent cum quam multis decernerent: sed quales ipsi & pro quolibet præmiis cõtenderent, iussit forti animo hostem aggredi, & pugnam capessere. Itaque edito certamine multi ceciderunt ex hostibus, & inter ceteros. Nicanor & ducis & militis perfunctus officio: quo iactante ne cetera quidem acies substitit amplius: sed amisso duce verterunt terga, arma iactantes, quo expedius fugerent. Ioseph. Iudai. an. li. 12. ca. 17.

Colliges itaque

ex Bibliis Hebræis & Latinis veteris testamenti annos, ex Pentateucho scilicet. 2492. & inde ad templi cõstructionem 440. ad eius vero destructionem. 415. & hinc ad vrbis reparationem. 125. & totidem biblia nostra tenent, vnde ad Christum. 490. ex aliis chronographis & Machabæorum historia iuxta. 70. Danielis hebdomades restant qui in summam. 3963. ascendunt.

VETERIS TESTAMENTI FINIS.

Iuxta canonem Ecclesiæ Catholice.

LECTORI

Quamuis hunc librorum canonicorum Cathalogum & numerum proponere cõsueuerit Ecclesia Catholica quæ doctore apostolo est columna & firmamentum veritatis, utpote quæ à spiritu sancto semper edoceatur, & perpetuo dirigatur: tamen quia tractatus sequens quem nonnulli tertium librum Machabæorum nuncupant, continet multa quæ hestoriæ precedenti videntur consequentia recens de Græcorum fontibus exhausta, & lingua nostræ Latine vel restituta vel concessa sunt: Idcirco studioforum Theologorum ergo, hic adscribendum illum curauimus. Et si quidem bene, & vt historiæ cõpetit hoc & ipse velim: sin autem minus dignè nonnihil proponenti cõcedet lector beneuolus quinetiam equi boniue consulet: præsertim cum ciuitatem Hierusalem edificare cum Neemia non destruere quod absit, contendamus.

LIBER TER.

Liber tertius Machabæorum.

Caput primum.

Dan. 11. b

A

VM Philopator è reuersis intellexisset erepta sibi esse ab Antiocho loca quæ tenebat, excitis omnibus copiis tã pedestribus suis quàm eque-
 stribus, assumptaq; secum Arsione sorore,¹ excurrit ad vicinas vsq; Ra-
 phię regiones, vbi castra habebant copię Antiochi. Theodotus autem
 quidam rem insidiis peragere cogitans, cum assumpsisset è commissis
 sibi à Ptolemæo armatis validissimos, contulit se ad tabernaculum Ptolemæi noctu,
 vt eum interficeret incautum, eóq; pacto finem bello imponeret. At Dositheus filius
 Drymili dictus, natione Iudæus, postea verò facta à lege transitione, à patriis sanctio-
 nibus abalienatus, cum hunc subduxisset, ignobilem quendam supposuit in taberna-
 culo, quem pro illo multari contigit. Porro cõmisso acri prælio, cum fortius pugna-
 retur ab Antiocho, Arsinoe sedulo copias obambulās, capillis solutis cum lachrymis
 orabat miserabiliter, ferrent opem audacter sibi, liberis & vxoribus, binas victoribus
 auri minas daturam singulis pollicens. Ita hostes pugna confici, multosq; capi conti-
 git. Tum superatis insidiis vicinas obeūdo² ciuitates, sermone putauit confirmādas:
 quod vbi fecit, delubraq; impertiuuit donariis, animos subiectorum erexit. Cum autē
 Iudæi misissent è senatu senes ad Philopatorem, qui salutarent eum, ferentes munera,
 deq; rebus gestis ei³ gratularentur, accidit vt eum cupiditas maior caperet se quam
 primū ad eos cõferendi.⁴ Venit itaq; Hierosolymam, maximóq; Deo sacrificauit:
 & gratulatione facta,⁵ quæ fas erat loco præstitit. Deinde in locum ingressus præ el-
 borato industria ornatu obstupuit,⁶ & cõcinnam templi structurā miratus in⁷ ady-
 tum quoq; intrare cupidè cogitabat. Illis autem negantibus hoc esse fas, quòd ne in-
 digenis quidem liceret⁸ ingredi, adeóq; nec sacerdotibus, præterquā vni primo om-
 nium pontifici, † idque semel in anno tantum: nihil tamen permoueri se patiebatur.
 Cúm; lex⁹ recitaretur, non cessabat porrò inferre se, ingredi oportere se dictitans.
 Quod si negatus esset illis hic honos, at sibi non item esse oportere: recogitabátque
 quare tandem se in quæcunq; delubra ingredientem nemo presentium prohibuisset.
 Cúm; improuidè quidam respondisset, malè hoc ipsum¹⁰ fuisse factum: at facto, aie-
 bat, hoc, quānam de causa tandem minus velint nolint esset ingressurus. † Itaq; sacer-
 dotibus cum omni vestitu se prosternentibus, & maximum Deum orantibus, vt sub-
 ueniret vrgenti necessitati, & vim mala molientis auerteret, templūque clamore &
 cõploratione replentibus, qui reliqui in vrbe erāt perturbati, & quid accidisset ignari
 exilierunt. Conclusæ quoque thalamis virgines cum puerperis procurrere, capitibus
 puluere, cineréq; conspersis, & vicos implere luctu lamentisq;. Quæ verò vexilla mo-
 do ad obuiam itionem adornata concinnarant, condecens se pudoris oblitæ pertur-
 bato cursu ferebantur per urbem, infantibúsq; liberis relictis, matres simul & nutri-
 ces¹¹ alio atq; hæ per domos, per vicos aliæ licenter concurrebant in summum tem-
 plū: variæque erat collectorū in hoc comprecatio, aduersus ea quæ ille nefariè molie-
 batur. Ad hæc cõmoti audacia ciues non patiebantur eum prorsus irrumpere, propo-
 situm suū exequi conantē: sed ad arma capeffenda, & ad mortē audacter pro lege pa-
 tria oppetendā conclamantes magnā excitarunt eo loci exasperationē: sed tamen de-
 moti à¹² sacerdotibus ac senioribus, ad pristinū orationis locū rediere. Atque vulgus
 quidē interim, vt cœperat, intentū precibus erat: senes verò regē circunståtes, multi-
 fariam tentabant superbum eius animū à concepto cõsilio dimouere. At ille peruica-
 citer contēptis omnibus, nihilominus ingressum moliebatur, quod semel dixisset se
 putans perfecturū. Quod etiā ij qui ab eo stabant cernentes, cõuersi ad eū, penes quē
 omnis potestas est, vnā cū nostris inuocabant eū, vt opē ferret rebus præsentibus, nec
 facinus nefariū ac superbum dissimularet: adeóq; præ crebris & anxia turba collectis
 vocibus clamor quidā erat incõparabilis. Videbantur enim non solum homines, sed

¶ 1. vel contendit.

¶ 2. πόλεις. vel, κῆμαι.

¶ 3. συγχαρομένης.

¶ 4. παραγενός τις

¶ 5. ὅν ἔχει τὸ πᾶν.

¶ 6. ἐν τῷ παραγενέσθαι.
nō est in emedacioribus.

¶ 7. ἵδμεν.

¶ 8. ἰστέναι.

† Exod. 10. b
Leuit. 16. g
Heb. 9. a

1. Mach. 3. c

¶ 9. ἀκούειν. C. emen-
diores τερατεύειν.

¶ 10. ἄλλας δὲ θῆρας.

¶ 11. ἱερόων. vel. γηραιών.

parietes quoque cum toto pauimento personare, vtpote omnibus mortem tum præoptantibus potius, quàm illius loci profanationem.

Cap. II.

¶ 1. Pro hac tota periodo usque ad precatōnem, quædam exemplaria tantum habent, & ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ὁμοθυμαδόν.

Imon quidē certe summus pontifex genibus ex aduersum adyto flexis, apte-
que protentis manibus huiusmodi precatōnem fecit, Domine domine rex cœ-

lorum, & dominator rerū creatarū omniū, in sanctis sanctissime, monarcha omnipotens, respice nos, qui ab impio & impuro, audacia & potētia superbo opprimimur. Tu enim es qui creasti omnia, iustus princeps, qui cuncta obtines, tu iudex es violēter & superbē agentiu, † tu priscos iniustitiæ operatos, inter quos & robore audaciāq; freti gigātes erant, inducto immenso diluuiο deleuisti: tu superbię deditos Sodomitas, flagitiūsq; nobilitatos exemplū posteris statuens igni & sulphure concremauisti, tu cōtumaci Pharaoni, qui seruitute premebat sanctū populū tuū Israeliticū, ostendisti potentiā tuam variis multīsq; (quibus potentia ingens tua inclaruit,) suppliciis exercito: & cū curribus multāq; turba tuos persequentē profundo mari demersisti: te verò rerū omniū principe fretos traduxisti saluos, qui hęc omnia manu tua gesta agnoscentes, te omnipotentē laudauerunt. Tu rex cōditor infinite & im-

Gen. 7. d

Gen. 19. c

Exod. 7. 8. 9.

10. 11.

Exod. 1. a.

5. a. b. c. d.

Exod. 14.

Exod. 15. a

¶ 4. ἀντὶ τοῦ, non iustit.

mensæ terræ, elegisti urbem hanc, & locum hunc ad celebritatem tibi, quāuis nullius omniū indigo, consecrasti, visōq; illustrasti magnifico, cōmendatione † ipsi ad gloriā magni & augusti nominis tui cōciliata. Amore quoq; domus Israelitię pollicitus es, vbi quid à nobis deliratū esset, quāobrem nos circūuenissent angustię, quas locū hūc ingressi deprecaremur, te preces nostras exauditurū. Fidelis autem es utiq; & verax. Quoniam verò oppressis maioribus nostris sepe opē tulisti in afflictione, magnīsq; eos liberaisti periculis, & nūc etiā ecce rex sancte, nos propter multa magnāq; peccata nostra premimur, hostibūsq; nostris subiecti viriū inopia deficimus in calamitate nostra: iste autē contumax & impurus meditatur temerare sanctum, nominīq; glorioso tuo dedicatū in terra locū, (alioqui enim domiciliū tuum cœlū cœlorū est, locus hominibus inaccessus,) quoniā inquā gloriā tuā populo tuo, cōsecrando locū, hunc beneuolē impertiuiisti: ne imputes nobis impuritātē istorū, aut castiges nos ob profanationē, vt ne † gloriētur animis nefarij, neq; iactantia linguæ suæ elati dicant, se ædem religiosam pessundedisse, sicut inuisa tibi delubra conculcatur. Dele peccata nostra,

Iudic. paf. sim.

¶ 2. καὶ οὐκ ἔστιν.

¶ 3. ἐν τούτῳ ὁ ἀντίτινος ἐπὶ τοῦ πλινθίου, ὅς, & ἀπὸ ἀντίτινου.

Supra. 2. a.

pacē nobis cōficiendo. Ibi tum ille inspector omniū, & inter oīa sancta sanctissimus Deus, legitima cōprecatōne exaudita, illum violētia magnāq; cōtumacia elatū hinc atq; illinc percellēs, vt arundinē ventus, ita flagellauit, vt iā humi iaceret inutilis, mēbrisq; solutus, & iusto supplicio implicatus, vocē mittere nō posset. Quocirca amici eius & stipatores corporis subitā & repentinā, qua oppressus esset, castigationē conspicati, metuentes ne eū vita quoq; deficeret, ingenti protinus pauore perculsi eū extraxere. Postea verò cū se recollegisset, quamuis castigatus, nulla tamen pœnitētia ductus est, sed discessit minitās atrocia. Vt igitur peruenit in Ægyptū, tā suis flagitiorū incremētis, quā opera supradictorū adiutorūq; sociorū, qui ab omni iustitia recesserāt, nō solū se innumeris effudit libidinibus, sed eò quoq; euasit temeritatis, vt maledicta passim sereret, multīq; amicorū, spectata regis sentētia, ipsi quoq; volūtātē eius sequerētur. Cūmq; decreuisset rex gentē Iudaicā notare publica ignominia, in colūna, quā imposita ad regiā turri crexerat, literis curauit insculpendū: Ne quis sacrificare nolens, ingrederetur in tēpla Ægyptiorū, vtq; Iudæi omnes censu habito, ad seruilem sortem redigerentur: cui rei si qui cōtradixissent, vi abrepti tollerentur è vita: sin qui nomina in censu fuissent professi, eorum corporibus pro stigmate insigne Bacchi foliū hederaceū inureretur. Atq; hos quidem † in iam dictā sanctionem segregauit. Cæterum ne omnibus infensus esse videretur, subscripsit, quod si qui inter eos qui solennibus sacris initiarentur, versari maluissent, vt pari cum Alexandrinis ciuibus iure vterētur. Quidam igitur † in ciuitatibus gradus vrbane religionis exosi facilē seipso dedere, quasi magnam cōsecuturi essent ex futura † cum rege cōmunicatione gloriā: plarīque

¶ 4. i. voluit nomina professos, iam dicta sanctione vti, vt serui essent, & non interficerentur.

ὅς, & κατεχρησεν εἰς τὴν ἀπονομισαμένην ἀντιβίαν.

Al. ὅς, & κατεχρησεν εἰς τὴν ἀπονομισαμένην ἀντιβίαν.

¶ 5. ἐπὶ πόλεων. al. ἐπὶ πόλεως.

¶ 6. religione regis.

plærique verò fortitudinem animi obtinentes à pietate nō recessoerunt, sed vitam pecunia redimentes intrepidè seipsos, ne nomina profiterentur, conabantur liberare, bona spe freti, fore vt auxilium adipiscerentur: eos autem qui deficiebant à se, execrabantur, & pro hostibus gentis suæ habebant, communique excludebant commercio & vsu.

Cap. III.

A Is intellectis impius ille tantopere iratus est, vt non solum Alexandriæ exerceret iram suam, sed etiam reliquā regionem incolentibus grauiorem se exhiberet inimicum, omnēsq; eodem quamprimum congregatos pessimo supplicio è vita toli iuberet. Dum hæc gerebātur, inimica gēti Iudaicæ fama percrebuit, occasione hominibus ad lædendum consentientibus data, vt ita se gererent, quasi illa quominus leges apud se seruarentur, impediret. Cæterum Iudæi suam erga reges beneuolentiam & fidem immotam cōseruabant: verū quia Deum colebant, eiūsq; viuebant legibus, excludebant quosdā, & à se¹ relegabant: quam ob causam quibuscūq; inimici videbantur, cum iustè recteq; factis cōmunem vitam ornantes, omnibus hominibus essent cōmendabiles. Benefactorum itaq; sparsam vbiq; de gente famam² alienigenæ³ se nullo loco numerabant: in adorationibus autem & moribus dissensionem exagitant sermonibus, dicentes, neq; regi, neq; potestatibus amicos esse homines, sed hostes, publicisq; commodis admodum aduersos. Atq; illi quidem non vulgaria criminabantur: at qui in vrbe erant Græci, nulla affecti iniuria, videntes tumultum aduersus homines inopinatum, concursūsq; improuisos fieri, cum opem ferre non valerēt, quòd tyrannicus rerum esset status, indignabundi consolabantur eos, & cōmutationem horum sperabant: non enim ita stare posse talem⁴ factionem vllam temerariam. **B** Iam verò & vicini quidam & amici, commerciūsq; consociari, clam quibusdam adscitis, fidem dabant se coniuncturos auxilia, & omnem contentionem ad succurrendum allaturos. Porro ille præsentī prosperitate⁵ elatus, nec potentiā maximi Dei cōsiderans, sed existimans eodem se perpetuo perfruiturū consilio, hanc contra Iudæos scripsit epistolam, Rex Ptolemæus Philopator ducibus ac militibus qui sunt in Ægypto, singulisque locis, salutem & sanitatem: nam ego quidem saluus sum, simul & res nostræ. Nos postquam suscepimus expeditionem in Asiam, vt ipsimet⁶ scitis, eaque dato nobis à diis inoffenso auxilio, nostrisq; viribus ex sententia nostra quā optimè confecta est, putauimus nō armorum violentia, sed comitate multaque humanitate lactandas, quæ Cœlesyriam & Phœniciam habitant gentes, beneficiisq; vltro afficiendas: cūque templis vrbium reditus quamplurimos contulissimus, adducti sumus, vt Hierosolymam quoque ascēderemus ad templum pestiferorum, qui insanire nunquam desinunt, honorandum. At illi verbis aduentui nostro gratulati, re ipsa in syncerè affecti, cum cuperemus adytum eorum ingredi, idque eximiis ac pulcherrimis condecorare donariis, antiquo fastu permoti, nos ingressu prohibuerunt, ignari potētiae nostræ, propter eam quam omnibus hominibus exhibemus⁷ humanitatem. **C** Atque inimico suo in nos animo palàm declarato, quasi soli sint gentium, nihil legitimum ferre voluerunt, præ superba in reges & de se bene meritos contumacia. Nos tamē horum acti insania, postquam reportata victoria peruenimus in Ægyptum comitate vtendo erga omnes gentes, quòd decuit fecimus: atque in tali re congeneribus eorum omnibus iniuriarum obliuione promulgata, tam ob societatem, quā ob cōcredita⁸ ipsis ab initio per simplicitatem infinita negotia, ausi sortem eorum mutare, & eos ciuitate Alexandrinorum dignari voluimus, atque in consortium perpetui sacerdotij recipere. At illi rem contra interpretantes, & bono congenita sibi prauitate repudiato, in malum assiduè procliues, non solum recusarunt contemptam ignominiosè ciuitatem, sed etiam verbis & re paucos ex ipsis synceriter erga nos animatos abominantur, semper sperātes nos breui per ignominiosissimam vitam successuum finem consecuturos. Quapropter coniecturis persuasum optimè habentes, hos omnibus modis erga nos male esse animatos, & prospicientes ne quando repentino posthac exhorto tumultu, in tergo nobis habeam⁹ impios istos peditores & atroces

¹ vel, fortunis euertere. *χαριμσόν εσπορον εσπε*
πνών λη κη τα σπο φας.

² i. alieno à iudaica religionē animo.

³ vel, nusquam commorabant. *τρίπων* lego.

⁴ vel, cōcursum aut seditionē. *μη γάρ ε τω παρασπ*
σείσαι τηλικύτο σύστημα μηδέν
ηγγονκόι. al. ταροραβη σείσαι, &
ηγγονκόις vt videatur hæc
 esse sententia, Non enim neglecturum talem seditionem vllam eum qui videt omnia: quamuis hoc pacto solæcisimus sit in Græco.

⁵ γαυρωμένος, & ε καθε

⁶ scitis.

⁷ φιανθρωπία al. φιλικία

⁸ αὐτοῖς ἀρχὴν μὴ αὐτῶν

γμματα.

Supra 2. d.

¶ 9. αὐτὸν μὲν τοὺς ἐν σφαί-
ρῳ μένους, αὐτὸν δὲ τὸς ἐν-
μωμένους.
¶ 10. σκυλῶν.
¶ 11. τῶν γὰρ ὀμῶν.

hostes, mandandum putauimus, vt simul atque primum hæc reddita fuerit epistola, eodem illo die qui indicati fuerint, vnà cū vxoribus & liberis, cū violentis, ¹⁰ vexa-
tionibus ferreis vndiq; vinculis cōstricti mittantur ad nos, ad ineuitabilem calamita-
tem, & ad infamem cædem, hostibúsq; congruentem. ¹¹ Nam simul atq; in hos fue-
rit animaduersum, putamus fore vt in posterum res nostræ stabili & optimo loco, ac
statu constituentur. Quod si quis Iudæum quempiam à natu maximo ad minimum,
etiam ad lactentes vsque, tutatus fuerit, is cum omni familia foedissimis tormentis ex-
cruciabitur: qui verò nomen cuiuspiã deferre voluerit, is præterquàm quòd cōseque-
tur bona damnati, & de regia pecunia dragmarum argenti duo millia, libertatis quo-
que corona donabitur. Omnis autem locus in quo deprehensus omnino fuerit Iu-
dæus receptatus, is desolatus igni tradatur, omniq; mortalium generi per omnia red-
datur, ad perpetuum tempus inutilis. Atque eius quidem epistolæ ita scriptum erat
exemplar.

Cap. IIII.

Vocunque autem edictū hoc perlatū fuisset publicū agitabatur à gentibus cū ^A
iubilis & gaudio conuiuī: vt pote indurato iam olim in animis eorū odio per
licentiā tum se proferente. Iudæi autem in ¹ acerbissimo luctu erant, perquam
lamentabiles cōploratione voces edentes, gemitibus vndique æstuante corde eorum
inexpectatum, repentināq; sententia irrogatū sibi interitum deflentium. Quæ præfe-
ctura, aut vrbs, aut quis omnino locus habitatus, quæ viæ planctu eorum, luctibúsq;
non fuerunt impletæ? Adeo enim vna omniū ² acerba & immiti vrbanoꝝ præfe-
ctorum sententia ablegabantur, vt propter ³ inusitata supplicia, quidā etiam hostiū,
communem miseriā ponentes sibi oculos, & animo suo incertam vitæ cōmutationē
repræsentantes, deflerent miserrimā eorum ablegationem. ⁴ Ducebatur enim senum
multitudo canis operorum, & præ senectute curuorum pedū tarditate, propter con-
citam cum violentis sine pudore ⁵ minis increpitationē, ad celeritatem itineris abu-
tentium. Quæ autem nuper ad coniugalem vitæ societatem thalamum intrauerant ^B
puellæ, luctus percipiebant pro iucunditate: & delibuta vnguentis coma, iam cōsper-
sa puluere, reiectæ ducebantur, lamentationem pro hymenæis vnà ordientes: vt quæ
vexationibus alienigenarū laceræ, vinctæq; publicè vsq; ad naus ingressum vi trahe-
rentur. Harum quoq; coniuges, ceruicibus laqueis coronarum loco reuinctis, in vi-
gente ac iuuenuli ætate, pro conuiuio atq; otio iuuentutis, reliquos nuptiarum dies
in luctibus trahebant, ante pedes iam excubantē Orcum videntes. Auehebātur autē
ferarum instar, ferreorū vinculorum vi tracti, alij iugis nauium affixi ceruicibus, alij
pedibus cōstricti pedicis indissolubilibus, densa quoq; supernè tabula incumbente,
quæ oculis vndiq; obtenebratis, insidiatorum more tractarētur, per omnem nauiga-
tionem. Hos ita ad dictum nauigium perductos, rex nauigatione iuxta mādātum ip-
sius confecta, iussit eos collocari in tentoriis, in eo quod est ante vrbē patens ^C
in im-
mensum hippodromi spatio ad exemplū supplicij omnibus in vrbem se conferenti-
bus, eadēq; se in agros peregre efferentibus, quàm opportunissimo, neq; copiarum
suarum ⁷ cōmunicatione eos, neq; omnino murorum ambitu dignatus. Hoc vbi fa-
ctum est, cū audisset ex vrbe clam congenere quosdam egressos, crebrius ignomi-
niosam fratrum miseriam deplorare, iratus iussit eos quoq;, eodem quo illos modo,
cautè tractari, supplicio illorum nulla ex parte diminuto, atq; adeo totū genus descri-
bi nominatim. Non enim iam se illos ⁸ promulgata paulo ante laboriosa operum ser-
uitute, sed ⁹ exquisitis tormentis excruciatos, ad extremum vna die confecturum.
Celebrata est itaq; descriptio horum acerbo cum studio, assensionēq; ab ortu solis ad
occasum vsque continenti, quadragesimo die nundum ad finem perducta. Interim
rex magno ac continuo gaudio plenus, conuiuia ad omnia simulachra celebrabat,
deuia procul à veritate mente, orēque nefario laudans muta, & sermonis opisque va-
temporis spatium, cū scribæ ad regem renuntiassent, se descriptioni Iudæorum non
sufficere amplius, propter immensam eorū multitudinem, vt quorum plurimi adhuc
essent

¶ 1. ἰουδαῖοι, αὐτὸν δὲ τὸς ἐν-
μωμένους.

¶ 2. μαρτυρία τῶν ἀποστόλων.

¶ 3. ἰουδαῖοι.

¶ 4. ἰουδαῖοι, αὐτὸν δὲ τὸς ἐν-
μωμένους.

¶ 5. ἀποστόλων, αὐτὸν δὲ τὸς ἐν-
μωμένους.

¶ 6. ἀποστόλων.

¶ 7. Vel, consortio.

¶ 8. ἀποστόλων, αὐτὸν δὲ τὸς ἐν-
μωμένους.

¶ 9. Vel certis.

essent per regionem, alij domesticatim adhuc, alij certis locis congregati, adeo ut res esset omnibus per Ægyptum præfectis impossibilis: rex eis durius minatus est, quasi donis ad effugium illis moliendum corruptis. Accidit tamen, ut res ei planè persuaderetur, cum argumentis euidentibus confirmarent, & chartâ iam sibi, & calamos, quibus vterentur, defecisse, hoc autem erat efficax opus inuictæ eius, qui opem de cælo ferebat Iudæis, prouidentia.

Cap. v.

IN M accersito Hermone præfecto curæ elephantorum, ita graui & indignatione per omnia implacabili plenus, † iussit ut proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo, potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, ut potu affatim præbito efferati, ad mortem Iudæis offerendam introducerentur. Atq; ille quidem cum hæc iussisset, conuocatis amicorū & exercitus sui præcipuis, hostiliter in Iudeos animatis, conuertit se ad conuiuium. Magister autem elephantorum Hermon iussa scitè exquebantur: horūmq; ministri sub vesperam egressi manus obligabant miserorum, reliquaq; circa ipsos cauēda accurabant, putantes sub crepusculum gentem vno esse exitio interituram. At qui omni defensione destituti videbantur esse gentibus Iudæi, propter vndiq; constringentem eos vinculorum necessitatem, Dominum omnipotentem, & omni potestate superiorem misericordem Deum suum & patrem, continenti voce omnes inuocabant cum lachrymis, orantes ut impium contra se cōsiliū auerteret, & magnifico interuentu ex instanti ante pedes fatō eriperet. Atq; horum quidem assidua in cælum ferebatur supplicatio. Hermon autem, qui sæuos elephantos iam replebat potu vini largè præbito, thurēq; saturauerat, mane aderat ad regiam, ut rem regi nūtiaret. At illud ab æuo condito pulchrū nocte ac die opificium, quæ immittitur ab eo, qui largitur omnibus quibuscūq; voluerit ipse, pars somni ad regem missa est, quo ni Domini petquam suauis ac profundo detineretur, nefariōque proposito multum deceptus, † implacabili sententia magnopere frustraretur. Iudæi ergo cū præfinitum tempus superauissent, laudabant sanctum Deum suum, & placabilem orabant denuo, ut potentiam validissimæ manus suæ gentibus superbis ostenderet. Media velò iam fermè hora decima, vocator frequentes adesse inuitatos videns accedit, regem excitat, vixque expergefacto, conuiuij tempus iam cedere nuntiat, † de his verba faciens: quibus rex admonitus, cum se in locum illum contulisset, iussit eos, qui ad conuiuium venerant, ex aduerso sibi discumbere: quod cum illi fecissent, hortatus est ut epulis indulgentes † præsens conuiuij tempus impensè cohonestando hilaritati darēt. Porro cū res sermonibus extraheretur diutius, rex accersitum Hermonem acerbè minaciterq; interrogauit, quānam de causa Iudæi permissi essent ea adhuc die viuere superstites. Illo autem declarante se ea nocte iussa executū fuisse, amicisq; † eius idem testantibus crudelitate quā Phalaris atrociori præditus, Hodierno somno gratiam habeant, inquit, illi: cæterum tu citra cunctationem, elephantos in diem crastinum eodem modo præpara, ad nefariorum Iudeorum exitium. Hoc regis imperium cū lēti modo præpara, ad nefariorum Iudeorum exitium. Hoc regis imperium cū lēti † qui aderant, omnes collaudassent, domum quisq; suam diceßere: vbi tempus noctis non tã somno impenderunt, quā ad omnigenas miseras, ut putabantur, excogitandas illusiones. Ut ergo primum gallus mane cecinit, Hermō armatas in ampla porticu mouere belluas, totāque vrbe ad miserrimum spectaculum confluere multitudo cupidè expectans diluculum. At Iudæi continuo illo † tempore, † trahentes animā, lachrymosis precibus cum canticis flebilibus, manus in cælum tendēdo, Deum maximū orabāt ut rursus eis atq; breui succurreret. Nondū autem diffusis solis radiis, cū rex amicos exciperet, Hermon stans vocabat ad exitum, significās paratam esse regis voluntatem: quod cū ille audisset, nefario illo exitu stupefactus, ut quem omnium cepisset obliuio, sciscitabatur quidnā esset cur hoc ab ipso tãto studio ageretur. † Cæterum efficax erat hoc opus Dei dominatoris omnium, qui menti eius obliuionem eorum quæ cogitarat antea, immiserat. Cū verò diceret Hermon, & omnes ami-

1. Mach. 6. d.
Ioseph. con-
tra Appio.
libr. 2. ab
initio.

† 1. ἀμειψόμενοι

† 2. τὸν αἰὲν ἔχοντα

† 3. τὸ παρόν

† 4. ἀντι

† 5. οἱ παρόντες

† 6. χροῖον

† 7. Vel trahentes suspiria

Deut. 18. c.

ci, Belluæ & exercitus, ô rex, secundum vehementem tuam voluntatem parati sunt: ille ob hæc dicta repletus ira graui, quod diuina prouidentia memoriam omnē horum amisisset, aspectu rigido ac minitabundus, dixit, Quotcunque parentes adsunt, aut prognati liberis, qui largum hoc sæuis belluis pabulum parauerunt, vicem sustineant infontium Iudæorum, qui suam erga me & maiores meos integram ac stabilem fidem eximiè declarauerunt: tamen si nemo ob fauorem sociæ educationis & officij vita pro his⁸ est priuatus, Ita Hermo inopinatas simul ac periculosas minas pertulit, & aspectu vultuque inhorruit: amici verò sigillatim dilapsi tristes, eos qui conuenerant dimisere ad priuata sua quemque negotia. Iudæi autem iis quæ rex dixisset intellectis, laudabant celebratissimum Dominum Deum regem regum, à quo hanc^E opem fuissent consecuti. Porro cùm rex eadem consuetudine conuiuium rursus instituisset, vt hilaritati se dederent hortatus, accersito Hermone minitabundus, Quoties ibi videtur, inquit, idem præcipiendum miserrime? vel nunc tandem para elephantos in crastinum diem ad perimendum Iudæos. Tum qui vnà accumbebant cognati inconstantem mirati mentem eius, hæc prolocuti sunt. Quandiu, ô rex, quasi amentes nos pertentas, qui tertio iam præcipias deleri illos, rursusque in re gerunda mutatus, quæ constitueris irrita facias? Ciuitas certe hac de causa suspensa tumultuatur, plenâque iam coitionibus, secessionis crebro minatur periculum. Quapropter alter per omnia Phalaris rex plenus amentia, factis in se ad Iudæorum conseruationem mutationibus animi pro nihilo habitis, ⁹ impotentissimo iureiurando firmiter asseueravit, se hos abiecta omni cunctatione, genibus & pedibus belluarum fœdatos, Orco demissurum: deinde expeditione suscepta in Iudæam, igni ferroque breui vastaturum illam, & ibi inaccessum sibi Iudæorum sacrarium, deiectum igni traditurum quamprimum illis qui hostias illic perpetuò immolarent. Tum lati amici, ac cognati, vt digressi sunt, exercitui opportunissima quæque loca vrbis designauerunt fideliter ad custodiam. Præfectus autem elephantorum belluas ad insanam fermè, vt^F ita dicam, affectionem perduxit potibus odoratissimis, vinoque thure temperato, terribilique apparatu adornauit. Iamque circa aurorem vrbe secundum hippodromum repleta innumera multitudo, regiam ingressus, regem ad rem propositam excitauit. Tum ille impio animo, iraque graui pleno, tota vi cum belluis se protulit, imitti animo, pupillisque oculorum ærumnosum ac miserum supradictorum exitium spectare cupiens. Vt autem Iudæi circa portam egredientium elephantorum, sequentisque armati exercitus, & pedum turbæ puluerem viderunt, horrifonumque tumultum audierunt, vltimum sibi vitæ momentum illud, finemque miserrimæ expectationis esse existimantes, ad commiserationem sui luctumque conuersi, osculabantur se inuicem amplexi, & coniiciebant se in colla cognatis, patres filiis, & matres filiabus, & aliæ nuper natos infantes lac vltimum tracturos adhibebant vberibus. Rursum autem eorum quæ antea sibi lata fuissent de cælo auxiliorum memores, pronos vnanimiter se prosternentes, infantibus ab vberibus remotis, perquam magna voce clamabant. Omnipotenti supplicantes, vt interuentu suo misereretur ipsorum, qui iam ad Orci fores peruenissent.

Cap. vj.

Leazarus autē quidā vir insignis, vnus è sacerdotibus eius regionis, senectam iam ætatem assecutus, & omni vitæ virtute ornatus, sedatis circum se senibus, sanctum Deum inuocando, hæc orauit: Rex præpotens, & altissime Deus omnipotens, qui creata cuncta clementer gubernas, respice semen Abrahami, sanctique Iacob progeniem, populum obuentionis tibi consecratæ in alienigena terra peregrinū, iniusteq; pereuntem, ô pater. † Tu Pharaonem curribus abundantem, olim huius Ægypti principem, imitti contumacia, iactantiaque linguæ elatum, cum superbo exercitu mari demersum perdidisti, luce misericordiæ illustrando genus Israeliticū. † Tū innumeris exultantem copiis Sennacherib grauem Assyriorum regem, qui ferro iam totam terram conditioni suæ subiecerat, aduersus sanctam ciuitatem tuam elatum, diroque fastu & audacia lo-

Sup. i.

Exod. 14. f.

Esa. 37. f.

¶ 8. isphm. al. isphm.

¶ 9. vel minime perficiendo.

B cia loquentē fregisti Dñe, multis gentibus palàm ostendens tuam potentiā. † Tu tres illos in babylonia amicos, qui alacres vitā igni, ne vana colerent, tradiderāt, ardētem fornacē irrorādo, ad capillos vsq; illāfos seruasti, flamma in omnes īimicos immissa. † Tu plenis inuidiē criminibus ad leones sub terrā deiectū, vt à feris deuoraretur, Danielem, in lucē reduxisti incolumē: † inque ventre alūni maris ceti maceratū abundē Ionā saluū denuò suis ostendisti, ô pater. Nunc quoq; ne cūcteris clemētissime omniū inspector, quo minus te quāprimū ostēdas Israelitico generi quod à detestādis atq; nefariis gētibus iniustē tractatur. Quòd si cōtraxit impietate peregre vita nostra, ereptos è manu īimicorū, quocunq; volueris, ô Dñe, exitio perde nos, ne qui vana cogitant vanis gratulētur de interitu eorū quos charos habueris, ac dicāt, Ne Deus quidē ipforū liberauit eos. Quamobrē tu qui summo robore, summāq; potētia prædit⁹ es, æterne, respice nūc & miserere nos, qui per iniustā nefariorū vim, insidiatorū in modū è vita tollimur. Fac stupeāt gentes inuictā tuam potentiā hodie, & robur quo pol-

C les ad salutē generis Iacob exerceas. Tibi supplicat omnis infantū multitudo, & eorundē patētes cū lachrymis. Palàm fiat omnibus gentibus te nobis adesse Dñe, nec faciē tuā à nobis auertisse: sed vt locutus es, † quòd ne in hostili quidē terra tuos neglexeris, ita rē ô Dñe perfice. Hæc orādi cū Eleazarus iā finē faceret, rex cū belluis omniq; copiarū strepitu ad hippodromū aderat: quod vbi viderūt Iudæi, ingentē in cælum clamorē extulere, adeo vt adiacentes valles resonādo, largos toti exercitui fletus excuterent. Tū perquā gloriosus, omnipotēs, & verus Deus sanctā faciē suā ostendēs, cælestes portas aperuit, è quibus decori duo ac terribiles † angeli descēdere, omnibus præterquā Iudæis cōspicui. † Hi obsistendo copias hostiles perturbatione ac pauore repleuerūt, & præ quibus se mouere nō possent cōpedibus cōstrinxere. Tum corpus regis inhorruit, & iracundā eius audaciā cepit obliuio. Belluæ quoq; in cōsequētes armatas copias cōuersæ obterebant eas, & perimebāt. † Ergo rex irā vertit ad cōmiserationē, & ad ea quæ antea molitus fuerat, deploranda. Audito enim clamore, postquā prostratos ad interitū omnes vidit, lachrymans, & iracundē increpitans amicos, Rege abutimini, inquit, & tyrannos crudelitate superatis, mihiq; adeo ipsi de vobis benemerito imperiū & spiritū iam adimere conamini, clām ea quæ regno minimē profunt machinantes. Quis hos qui ditionis nostræ munitiones fideliter obtinebāt, sedibus suis euersos singulos huc cōgregauit immeritos? Quis eos qui iā inde ab initio beneuolentia erga nos gentes omnes per omnia antecesserūt, pessimāque sæpe rerū humanarū subiere pericula, tā nefariis suppliciis implicuit? Soluite iniusta vincula, soluite, & hos ad sua remittendo saluos antefacta deprecamini: dimittite filios omnipotētis, cælestis ac viui dei, qui à temporibus maiorum nostrorum vsque adhuc statū rebus nostris præbet imperturbatū. Atq; hic quidē hæc dicebat: illi verò continuo soluti cū modo mortē effugissent, sanctū Deum seruatorē suū prædicabāt. Post deinde rex in vrbe reuersus, accersitū redituū dispensatorē, vina reliquaque ad

E conuiuiū pertinētia Iudæis per dies septē subministrare iussit, decreto, vt quò in loco mortē sibi subeundā putauissent, in eo salutiferam diē celebrarēt. Tū illi contumeliis appetiti antea, mortiq; vicini, imò iam mortem ingressi, pro acerbo & luctuoso letho salutare conuiuium instruētes, pleni lætitiæ, locū ruine sue sepulchrōq; destinatū designabāt sedilibus, missoq; flebilissimo lamentationis carmine, seruatorē ac mirificū Deū laudādo † patrium ordiebātur canticum, omniq; comploratione & eiulatione remota, choreas indicio pacificæ lætitiæ instituebant. Similiter autem rex quoq; super his ingens conuiuiū celebrās, laudes in cælum indefinenter ac magnificē, propter inopinatam salutem datam extollebat. Qui verò antehac ad interitū, auibúsq; deuorandos destinabant illos, & addicebant cum gaudio, ij suscepta in se ignominia, atq; ardenti audacia ingloriē extincta, gemeabant. Iudæi ergo, vt iam diximus, supradictæ

F saltationi & conuiuiō dediti, in lætis gratulationibus & canticis erant, † communīque sancita de his lege per omnem suam peregrinitatem ad posteros, supradictos lætitiæ dies agendos constituerunt, non cōpotationis gratia aut commessa-

Dan. 3. d.

Dan. 6. d.

Iona. 2. a.

Deut. 28.

2. Mach. 3. d.
10. c. 11. b.
Ioseph. contra Appio.
libro. 2. ab initio hæc attingit.
Prou. 16. a.

Psalm. 29. d.

Ioseph. contra Appio.
libro. 2. ab initio.

† 1. errent al. errentes.

† 2. m. dicitur al. dicitur.

† 3. x. opor. al. x. oportet.

Supra. 4. c. d.

¶ 4. Al. Abib.

tionis, sed propter datam sibi à Deo salutē: deinde rege adito, vt ad sua dimitterētur, postularunt. † Caterum descriptio eorum celebrata fuit à vicesima quinta Pachonis die, vsq; ad quartam Epiph. per dies quadraginta: perdendis autem eis opera nauata est, à quinta die † Epiph. vsque ad septimā eiusdem tribus diebus, quibus misericordiam suam magnificē ostendens, dominator omnium illæsos simul omnes cōseruauit: conuiuia verò agitarunt, subministratis à rege sibi rebus omnibus, vsq; ad quartamdecimam diem, qua die illum de se dimittendis adierūt. Quibus rex collaudatis, ad præfectos, singularum ciuitatum subiectam scripsit epistolam, magnificam animi vehementiam continentem.

Chap. vij.

R Ex Ptolemæus Philopator sparsis per Ægyptum præfectis, omnibúsq; rerum administrationi præpositis, salutem & sanitatem: nam nos quidē cum liberis nostris valemus. Cū magnus Deus nobis successum rerum pro voto dedisset, quidam amicorum morositate crebrius instando nobis persuaferūt, vt subiectos regno Iudæos vno loco cōgregatos, vt perduelles inusitatis suppliciis afficerem⁹: quod dicerent res nostras nunquā in tranquillo fore, propter odiū quod hi gererēt in omnes gentes, donec hoc perfectū fuisset. Cūmq; adeo vinctos eos huc deportassent cū vexationibus, vt mancipia, imò vt insidiatores, citra omnem quæstionem causæque dictionē perimere conati sunt, crudelitate more Scythico feriore¹ præditi. Nos autē his propterea acerbius increpatis, quæ nostra est erga omnes homines² benignitas, postquam eos gratia nostra vix in vita retinuimus, & cælestem Deū Iudæos esse tutatum, & tanquam patrē filiis opitulatum per omnia certò cognouimus, tum etiā perpendimus amicitia quā firma prosequuntur nos (vt maiores nostros) beneuolentiam, meritò eos omni qualicunq; crimine absoluiamus, mandauimúsq; singulis vt ad sua dimittantur omni in loco, ne quisquam eos omnino lædat, aut quicquam eorum quæ iniuste perpeffi sunt, exprobet. † Etenim scitote nos, si quid mali aduersum eos malitiosē moliti fuerimus, aut etiā eos omnino contristauerimus, non hominem, sed dominatorē omnis potentia Deum altissimū, vltione factorum infestum habituros, per omnia, semper, & inuitabiliter. Valete. Hac tamē epistola accepta, non protinus festinarunt absedere, sed regem hoc quoq; poposcerunt, † vt qui ex Iudæorum gente sanctum Deum ac legem eius vltro violassent, merito supplicio ab ipsis afficerentur: quòd dicerent eos qui ventris causa diuina mandata transissent, ne regis quidē imperiis vnquā fidos esse futuros. Hæc ille ab his vera dici deputans, collaudatis potestate dedit, eos qui legē Dei violassent, in omni regni sui loco, perimēdi liberē, citra omnē intercessionē regiē potestatis, aut inquisitionē. Tū regi gratiis, vt par erat, actis, sacerdotes horū vnq; omnis multitudo Alleluia clamātes, cū gaudio discessere: atque ita obuiū quenq; impiatorū suæ gentis ineundū multabant, exemplaq; statuendo perimebant: atq; adeo illa die supra trecentos viros interfecerunt, gaudiāq; celebrauerūt læti impios trucidantes. Qui autem Deo ad mortem vsq; adhæserant, plenum salutis fructū cōsecuti ex vrbe profecti sunt, odoratissimis omnis generis floribus coronati, cū lætitia & clamore, per laudes hymnorumq; suauissimum cōcentum, Deo patrum suorum sancto Israelis seruatori gratulātes. Cūmq; peruenissent Ptolemaidē Rodophoron, propter naturam loci, cognominatam, vbi classis eos expectabat, ex cōmuni consilio conuiuū illic per septem dies celebrarunt, rege ipsis propenso animo cūcta ad profectiōē necessaria cuiq; donec domum suā peruenisset, suppeditante. Ita abscedentes salui cū meritis gratulationibus, similiter illic quoq; statuerūt illos dies lætos tēpore peregrinatatis suæ agendos: iisq; in cōuiuali precationis loco posita colūna dedicatis, profecti sunt terra, mari fluuiōq; incolumes, liberi ac læti: saluiq; mādatoria regis domū quisq; suam restituti sunt, ampliorē quā antea in hostes suos, cū gloriā & terrore adepti potestātē, nec omnino à quoquam bonis suis depulsi. Omnes enim omnia sua ex celebrata descriptione receperūt, ita vt quicunq; aliquid eorū haberent, cum summo timore redderent eis, summo Deo factis magnificis salutem eorum consummante. Prædicandus est liberator Israël ad tempora sempiterna.

TERTII LIBRI MACHABAEORVM FINIS.

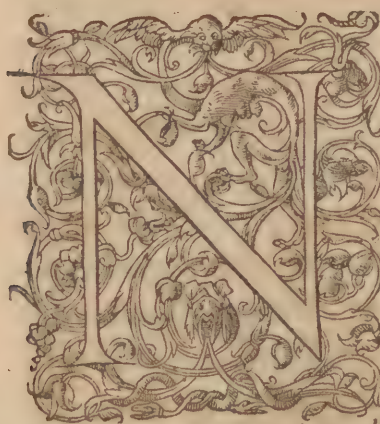
Iere. 30. c.
Zacha. 2. b

2. Mach. 2. d.

¶ 1. ἡμῶν προπηγμένους.
¶ 2. vel, æquitas.

EPISTOLA DIVI HIERONYMI

AD DAMASVM PAPAM, QVÆ ET
præfatio est in quatuor Euangelistas.

NOVVM opus me facere cogis ex veteri, ut post exemplaria scripturarum toto orbe dispersa, quasi quidā arbiter sedeam, & quia inter se variant, quæ sint illa qua cum Græca consentiant veritate, decernam. Pius labor, sed periculosa præsumptio, iudicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum: senis mutare linguam, & canescentem iam mundum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter vel indoctus, cum in manus volumen assumpserit, & à salina quæ semel imbibit, viderit discrepare quod lætitat, nõ statim erumpat in vocem, me falsarium, me clamās esse sacrilegum, qui audeam aliquid in veteribus libris addere, mutare, corrigere? Aduersus quam inuidiam duplex causa me cõsolatur, quod & tu qui summus sacerdos es, fieri iubes, & verũ non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio cõprobatur. Si enim Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant, quibus, tot enim sunt exemplaria penè, quot codices. Sin autẽ veritas est querenda de pluribus, cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus male reddita, vel à præsumptoribus imperitis emendata peruersius, vel à librariis dormitantibus aut addita sunt aut mutata, corrigimus? Neque vero ego de veteri disputo testamento, quod à Septuaginta Senioribus in Græcam linguã versum tertio gradu ad nos usque peruenit. Non quero quid Aquila, quid Symmachus sapiat, quare Theodotio inter novos & veteres medius incedat. Sit illa vera interpretatio, quã Apostoli probauerũt. De nouo nunc loquor testamento, quod Græcũ esse non dubiũ est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Iudæa Euangelium Christi Hebraicis literis edidit, hoc certe cũ in nostro sermone discordat, & diuersos riuulorũ tramites ducit, vno de fonte querendũ est. Prætermitto eos codices quos à Lusiano & Hesychio nuncupatos paucorum hominũ asserit peruersa cõtentio, quibus utique nec in toto veteri testamento post Septuaginta interpretes emendare quid licuit, nec in nouo profuit emẽdasse, cum multarum gentium linguis scriptura ante trãslatã, doceat falsa esse quæ addita sunt. Igitur hæc præfatiuncula pollicetur quatuor tantũ euangelia, quorũ ordo est iste: Matthæus, Marcus, Lucas, Ioãnes, codicũ Græcorum emendata collatione, sed veterũ: quæ ne multum à læctionis Latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperauimus, ut his tantũ quæ sensum videbãtur mutare, correctis, reliqua manere pateremur ut fuerãt. Canones quoque quos Eusebius Cæsariensis episcopus Alexandrinum secutus Ammonium, in decem numeros ordinauit, sicut in Græco habentur expressimus. Quod si quis de curiosis voluerit nosse quæ in euangelis vel eadẽ, vel vicina, vel sola sint, eorũ distinctione cognoscet. Magnus siquidẽ hic in nostris codicibus error inoleuit, dũ quod in eadẽ re alius euãgelista plus dixit, in alio quia minus putauerint, addiderunt: vel dũ eundem sensum alius aliter expressit, ille qui vnũ è quatuor primũ legerat, ad eius exemplũ cæteros quoque existimauerit emendãdos. Vnde accidit ut apud nos mixta sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi: rursum in Matthæo plura Ioãnis & Marci, & in cæteris reliquorũ quæ aliis propria sunt, inueniãtur. Cũ itaque canones legeris qui subiecti sunt, confusionis errore sublato, & similia omniũ scies, & singulis sua quæque restitues. In canone primo concordãt quatuor Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes. In secundo tres, Matthæus, Marcus, Lucas. In tertio tres, Matthæus, Lucas, Ioannes. In quarto tres, Matthæus, Marcus, Ioannes. In quinto duo, Matthæus, Lucas. In sexto duo, Matthæus, Marcus. In septimo duo, Matthæus, Ioannes. In octauo duo, Lucas, Marcus. In nono duo, Lucas, Ioãnes. In decimo proprio quique quæ non habentur in aliis, ediderunt. Singulis vero euãgelis ab vno incipiens usque ad finem librorũ, dispar numerus accrescit. Hic nigro colore præscriptus, sub se habet alium ex minio discolorem numerum, qui ad decem usque procedens, indicat prior numerus in quo sit canone requirendus. Cũ ergo aperto codice, verbi gratia illud sine illud capitulũ scire volueris cuius canonis sit, statim ex subiecto numero doceberis: & recurrens ad principia, in quibus canonũ est distincta congeries, eodẽque statim canone ex titulo frontis inuento, illum quem quærebas numerum eiusdem euãgelistæ qui &

ipse ex inscriptione signatur, inuenies, atque è vicino caterorum tramitibus inspectis, quos numeros è regione habeant, annotabis. & cum scieris, recurre ad volumina singulorum, & sine mora repetis numeris quos ante signaueras, reperiēs & loca in quibus vel eadē vol vicina dixerūt. Sciendum tamen, ne quis ignarum ex similitudine numerorū error inuoluat, quod sicubi in subnotatione canonum distinctorum in canone quolibet tres euāgelistæ bis, ter vel quater, aut etiā amplius eundem numerum per ordinem habuerint annotatum, & quartus e contrario discrepātes, quod id tres illi in eo loco semel dixerint, quartus toties in corpore voluminis sui ponat, quoties diuersi numeri in eius canone positi stant contra prædictorū numerorum continuatas similitudines. Item si in uno quolibet eorum aut etiam duobus idem in canone numerus bis, ter, & quater, aut eo amplius repariatur in ordine collocatus, & dispares inueniantur in ceteris: dubium non erit, quin id quod illius illorūve canonis numerus bis terque repetitum ab his in volumine semel dictum esse ostendit, alter alterūve eorum toties uno atque eodem sensu loquētur, quoties prætulerint in numerorum annotatione distantiam. Et hoc in omnium nouem canonum collatione seruabitur. Ceterum in decimo quoniam propria singulorum tantummodo continentur, non potest contra id comparatio esse, quod solum est. Opto ut in Christo valeas, & memineris mei Papa beatissime.

DIVI HIERONYMI IN
Matthæum Præfatio.

Pures fuisse qui euāgelia scripserunt, Lucas Euangelista testatur, dicens: Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem rerum quæ in nobis completa sunt, sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt sermonem, & ministrauerunt ei, & perseuerantia usque in præsens tempus monimenta declarant, quæ à diuersis autoribus edita, diuersarum hæreseon fuisse principia, ut est illud iuxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecimque apostolorum, & Basilidis atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est, cum hoc tantum impræsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam qui sine spiritu & gratia dei conati sunt magis ordinare narrationem, quàm historiæ texere veritatē. Quibus iure potest illud propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum, qui dicunt hæc: Dicit dominus: & dominus non misit eos. De quibus & saluator in Euangelio Ioannis loquitur: Omnes qui ante me venerunt, fures & latrones fuerunt. Qui venerunt, non qui missi sunt. Ipse enim ait: Veniebant, & ego non mittebam eos. In venientibus enim præsumptio temeritatis, in missis obsequium seruitutis est. Ecclesia autem quæ supra petram domini voce fundata est, quam introduxit rex in cubiculum suum, & ad quam per foramen descensionis occultæ misit manum suam, similis damulæ hinnulōque ceruorum, quatuor flumina paradisi instar eructans, quatuor angulos & anulos habet, per quos quasi arca testamenti & custos legis domini lignis immobilibus vehitur. Primus omnium Matthæus est publicanus, cognomento Leui, qui Euangelium in Iudæa Hebræo sermone edidit, ob eorum vel maxime causam, qui in Iesum crediderant ex Iudæis, & nequaquam legis umbram succedente Euangelij veritate seruabant. Secundus Marcus interpres apostoli Petri, & Alexandrinæ ecclesiæ primus episcopus, qui dominum quidem saluatorem ipse non vidit, sed ea quæ magistrum audierat prædicantem, iuxta fidem magis gestorum narrauit quàm ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis, cuius laus in Euangelio, qui & ipse discipulus apostoli Pauli in Achaia Bithyniaque partibus volumen condidit, quadam altius repetens, & ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quàm visa describens. Vltimus Ioannes Apostolus & Euangelista, quem Iesus amauit plurimum, qui supra pectus domini recumbens, purissima doctrinarum fluentia potauit, & qui solus de cruce meruit audire: Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, & iam tunc hæreticorum semina pullularent, Cerinthi, Hebionis, & caterorū qui negant Christum in carne venisse, quos & ipse in epistola sua Antichristos vocat, & apostolus Paulus frequenter percutit, coactus est ab omnibus penè tunc Asiæ episcopis, & multarum ecclesiarum legationibus, de diuinitate saluatoris altius scribere, & ad ipsam (ut ita dicam) dei verbum, non tam audaci quàm fœlici temeritate prorumpere, unde & Ecclesiastica narrat historia, cum à fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si in dicto ieiunio in commune omnes deum deprecarentur. Quo expleto, reuelatione saturatus, illud proœmium è cælo veniens eructauit: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat

erat verbum hoc erat in principio apud deum. Hæc igitur quatuor Euāgelia multo ante prædicta, Ezechielis quoque volumen probat, in quo prima visio ita contextitur: Et in medio sicut similitudo quatuor animalium: & vultus eorum, facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæum significat, qui quasi de homine exorsus est scribere: Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quæ Euāgelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfiguratur. Quarta Ioannem Euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de verbo dei disputat. Cetera quæ sequuntur, in eundem sensum proficiunt. Crura eorum recta, & pennati pedes: & quocumque ibat spiritus, ibant, & non reuertebantur: & dorsa eorum plena oculis, & scintilla ac lampades in medio discurrentes, & rota in rota, & in singulis quatuor facies. Vnde & Apocalypsis Ioannis post expositionem viginti-quatuor seniorum, qui tenentes citharas & phylas adorant agnum dei, introducit fulgura atque tonitrua, & septem spiritus discurrentes, & mare vitreum, & quatuor animalia plena oculis, dicens: Animal primum simile leoni, & secundum simile vitulo, & tertium simile homini, & quartum simile aquilæ volanti. Et post paululum: plena, inquit, erant oculis, & requiem non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est. Quibus cunctis perspicue ostenditur, quatuor debere tantum Euangelia suscipi, & omnes apocryphorum nœnias mortuis magis hæreticis quàm ecclesiasticis vivis canendas.

VITA SANCTI MATTHÆI PER
Diuum Hieronymum.

Matthæus, qui & Leui, ex publicano Apostolus, primus in Iudæa, propter eos qui ex circuncisione crediderant, Euangelium Christi Hebraicis literis verbisque composuit. Quod quis postea in Græcum transfulerit, non satis certum est. Porro ipsum Hebraicum habetur usque hodie in Casariensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime confecit. Mihi quoque à Nazareis, qui in Beræa urbe Syria hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animaduertendum, quod ubicunque Euangelista siue ex persona sua, siue ex persona domini saluatoris, veteris scripturæ testimoniis utitur, non sequatur Septuaginta translatorum auctoritatem, sed Hebraicā, e quibus illa duo sunt: Ex Aegypto vocavi filium meum: &c. Quoniam Nazareus vocabitur.

PROLOGVS IN MATTHÆVM
Euangelistam.

Matthæus cum primò prædicasset Euangelium in Iudæa, volens transire ad gentes, primus Euangelium scripsit Hebraicè, quod fratribus à quibus ibat, ad memoriam reliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei Euāgelium prædicare, sic & contra hæreticos scribi. Cum autem plures Euangelium scripserint, quatuor tantum habent auctoritatis testimonium, quia per quatuor mundi partes fidem nuntiant trinitatis, & sunt quasi quatuor rotæ in quadriga domini, quæ vehit eum per predicationem Euangelij, & genus humanum quadrisida morte peremptum, eorum erat predicatione viuificandum: unde & aliorum Euangelia deciderunt, nec recepta sunt, quia nolebant præfinitum numerum cassari propter virtutem sacramenti. Designantur etiam Euangelistæ quatuor figuris, quæ non sunt deceptorie, sed iucundi mysterij sibi cōscie. Matthæus in homine intelligitur, quia circa humanitatem Christi principaliter immoratur. Marcus in leone, quia agit de resurrectione. Lucas in vitulo, agens de sacerdotio. Ioannes in aquila, scribens sacramenta diuinitatis. Christus verò quem describunt, homo fuit de virgine natus, vitulus in immolatione, leo in resurrectione, aquila in ascensione. Vel in homine humanitas, in vitulo sacerdotium, in leone regnum, in aquila exprimitur diuinitatis sacramentum.

INCIPIT EVANGELIUM SE- CVNDVM MATTHÆVM.

*Temporalis Christi generatio per quadragintaduas generationes processit ex Maria
desponsata Ioseph, qui angelo nunciante factus est certior. Cap. I.*

† Luc. 3. c.
† Gene. 22. a
† 25. d
† Gene. 29. g
38 g
† 1 Par. 2. a
36. di. c. Do-
minus.

† 16. dist. ca.
Dominus.
Ruth. 4. d

† 2. Reg. 12. f
1. Para. 3. b

† 4. Re 24. c
2. Para. 3. a

† 27. q. 1. ca.
Genuit.
Priusquam.
& se.
Deut. 24. a

† 2. q. 1. ca Si
peccauerit.
27. q. 7. ca.
Qui despō-
sacam.
Luc. 1. c

† 15. 7. c

† De verbo
signi. 10.
seph. extra.

Liber^a † generationis Iesu Christi^b filij David, filij Abra-
ham. † Abraham genuit Isaac. † Isaac autem genuit Iacob.
† Iacob autē genuit Iudam & fratres eius. † Iudas autē ge-
nuit Phares & Zarā de Thamar. Phares autē genuit Efron.
Efron autem genuit Aram. † Aram autem genuit Amina-
dab. Aminadab autem genuit Naason. Naason autem ge-
nuit Salmon. † Salmon autē genuit Booz de Raab. Booz
autem genuit Obed ex Ruth. Obed autē genuit Iesse. † Ie-
se autem genuit Dauid Regem. † Dauid autē Rex genuit
Salomonem ex ea quē fuit Vriā. † Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem
genuit Abiam. Abia autem genuit Afa. † Afa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem
genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. † Ozias autem genuit Ioathan. Ioathan
autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. † Ezechias autem genuit Ma-
nassen. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosias. † Iosias autem
genuit Iechoniam & fratres eius in transmigracione Babylonis. † Et post transmi-
gracionem Babylonis Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autē genuit Zorobabel.
† Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem ge-
nuit Azor. † Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autē ge-
nuit Eliud. † Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan au-
tem genuit Iacob. † Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua^f natus est Ie-
sus, qui vocatur^g Christus. † Omnes itaq; generationes ab Abraham vsq; ad Dauid,
generationes quatuordecim: & à Dauid vsq; ad transmigracionem Babylonis, gene-
rationes quatuordecim: & à transmigracione Babylonis vsq; ad Christum, h^g genera-
tiones quatuordecim. † Christi autem generatio sic erat: Cum esset despōsata mater
Iesu Maria Ioseph, antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens, de spiritu san-
cto. † Ioseph autem vir eius cum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occul-
tē dimittere eam. † Hæc autem eo cogitante, ecce angelus domini apparuit in som-
nis Ioseph, dicens: Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.
Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. † Pariet autem filium, & vocabis no-
men eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populū suum à peccatis eorum. † Hoc autē
totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à domino per Prophetam dicen-
tem: † Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Em-
manuel, quod est interpretatum, nobiscum deus. † Exurgens autem Ioseph à somno,
fecit sicut præcepit ei angelus domini, & accepit coniugē suam. † Et nō cognosce-
bat eam, donec peperit filium suumⁱ primogenitum: & vocauit nomen eius Iesum.

*Christus à Magis stella duce adoratus in Ægyptum angelo duce secessit, Herode in
pueros seniente: quo mortuo Christus ad propria rediit. II.*

Anno do. r.

M Vm ergo natus esset Iesus in Bethlechem Iudæ, in diebus Herodis Regis, ecce
Magi ab oriente venerunt Ierosolymam, dicentes: Vbi est qui natus est Rex
Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in oriente, & venimus adorare eum.
† Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. † Et con-
gregans omnes principes sacerdotum & scribas populi, sciscitabatur ab eis, vbi Chri-
stus nasceretur. † At illi dixerunt ei: In Bethlechem Iudæ. Sic enim scriptum est per
prophetā: † Et tu Bethlechem terra Iuda, nequaquā minima es^c in principibus Iuda.

† Mich. 5. a
Ioan. 7. f

b. Non vbi natus esset, sed vbi per prophetias nasci debebat. c. Inter tribuum principes. Hoc vero dicēs Ierusalem quoque pariter cōprehendit. Nam omnis orbis Beth

a. Hebrai generationes in plural dicunt & propaga-
tionem & eius euentum si-
gnificare, vt in plerisque
veteris testamenti locis.
& sic in hoc loco si plurali-
ter dicitur, & Christi nati-
uitatem & eius actiones
designaret. Vnde dubitare
qui pōt poruisset, eo quod
hic liber non solum contin-
eat Christi natiuitatē, sed
& omne eius cōuersationē,
ac viuendi rationem. Hæc
dubitatio dissoluitur, quia
connerlationis & modi vi-
uendi ratio, ac præcipua ra-
dix nostre salutis, fuit eius
natiuitas Euthy ibi.

b. Idcirco Iesu Christi filij
David, ait cum prior sit A-
brahā quia specialiter Chri-
stus dicitur filius David
prop: er regnum: vt sicut
deus de deo, ita & rex de
rege ortum caperet se-
cundum carnem: sicut di-
ctū est ad Dauid De fructu
vētris tui ponam super se-
dem tuam. Aug. q. ex nouo
testamento par. 2. ca. 3.

c. Hic omittuntur tres re-
ges, Ochosias filius Ioram,
Ioas, & Amasias. Hierony.
d. Fiunt omnes generatio-
nes 42. Vnus quippe ex his
progenitoribus bis nu-
meratur, id est Iechonias, à
quo facta est in extraneas
gētes deflexio. Aug. de cō-
sensu, lib. 2. c. 1.

e. Alius est Zorobabel iste
fili⁹ Salathiel, ab eo de quo
1. Para. 3. qui fuit filius Pha-
daie filij Iechoniae. Mat-
thæus cum Luca conuenit
vsque ad Zorobabel, sed
quoniam ipse duos habuit
filios, Refa & Abiud ideo
Lucas per Refa vsque ad pa-
trem virginis prosequitur
lineā Nathan, & Matthæus
per Abiud eādē lineā pro-
sequitur vsque ad patrē Ie-
seph coniugis virginis Ma-
riæ. Itaque per Refa nata est
Maria, & per Abiud natus
est Ioseph. Philo.

f. Die scilicet dominica.
Nā ea die dixit: Fiat lux. &
facta est lux, & visitauit nos
oriens ex alto. Comest. ibi.
g. Christus, Græcū: Messia,
vel Meschiah, Hebræū: Vn-
ctus, Latinum.

h. Sic ergo iam non 42. ge-
nerationes, quot faciūt tes-
tamento, sed ppter
vñū bis numeratū 4. sunt,
si & ipsum Christum annu-
meremus: qui hūc redēde
vitæ nostræ temporali ac-
terrenæ, tanquam numero
quadragenario regulariter
presideret. Quem ad istam
mortalitatem nobiscū par-
ticipādam quia descēdēde
voluit significare Matthe⁹,
ideo & ipsas generationes
ab Abraham vsque ad Ie-
seph, & vsq; ad ipsum Chri-
sti natiuitatem descēdēdo
cōmemorauit. Aug. vbi su.
i. Si nihil in eum de se trā-
tulit mater, non peperit p-
prium, sed profudit alienū.
Sed non ita est. Nam sicut
totus deus ex deo, ita totū
corpus hominis ex homi-
ne, de carne Mariæ coagu-
latus, de eius formatur vis-
ceribus, de eius substantia
consummatus: & sanguinē
etiā quē pro matre obtulit
ex sanguine matris accepit.
Euseb. Emis. de natiuit. do.
homi. 1.

a. Venimus, iuxta Græcum
præteritū est ac si diceret:
Ad hoc venimus, vt adora-
remus eum.

lehem cōfluit, vbi natus po-
fitus est: & nobilis factus est
locus ille non alia de causa
quā hac sola. Chryso. ad-
uersus Gentil. quod Chri-
stus est deus.

d. Illud quoque quod per
aliam viā regressi sunt, in-
telligamus vtilitati ac salu-
ti nostrā peculiari con-
uenire. Viā enim immuta-
tio, vitā intelligitur emen-
datio. Nos quoque per alias
incedimus vias, quādo ve-
terem abnegamus hominē,
quādo superbiam suscepta
humilitate deponim⁹: quā-
do ad patientiam ab iracū-
dia mentem descēdimus:
quādo veteres voluptates
& consuetudines pristinas
ac desideria antiqua dam-
namus. Euseb. Emis. hom. i.
de Epipha.

e. Quis nouit quid istis par-
tulis in secreto iudiciorū
suorum bonā cōpensationis
referret deus? Qui quan-
quam nihil recte fecerint,
tamen nec peccantes ali-
quid ista perpessi sunt. Nō
enim frustra etiam infātes
illos, qui cum dominus Ie-
sus Christus necandus ab
Herode quaereretur, occisi
sunt, in honorem martyrii
receptos cōmendat eccle-
sia. Aug. delibe. arbi. lib. 3.
f. Crudelitatem Herodis in
Christū & coram vobis eius
diuina statim vltio sequuta
est. Euseb.

g. In Herodis locum filius
eius Archelaus ab Augusto
substitutus, & Tetrarcha
fuit quatuor fratres, He-
rodes, Antipater, Lyfias, &
Philippus. Euseb.

a. In diebus quos Lucas. 3.
cap. dicit esse. 15. an. impe-
rij Tyberij Cēsaris: qui fuit
30. annus natiuitate Chri-
sti, omīssis aliis annis.

b. Zona p̄cinctio, efficax
in omne opus bonū est ap-
paratus, vt ad omne mini-
sterium Christi voluntatis
cingulo simus accincti. Hi-
lar. ibid.

c. Sicut enī viperarū pro-
les cum pariuntur, suas oc-
cidunt matres exeso earū
vītre: ita sanē & Iudaei suos
patres spirituales, puta pro-
phetas occiderant. Euthy-
mius. ibid.

d. Tunc Christus baptiza-
tus est, & euangelium vīce
predicare inchoauit an. na-
tiuitatis. 31. etatis vero. 30.
Annus quippe aut vertens,
ex 12. scilicet mensibus: aut
emergēs, ex cuius rei e-
uēu, vt pote ex imperato-
rum aut regum primordiis,
vnde annos Christi dupli-
ces dicimus, Natiuitatis
inquam, & etatis, ex anno
enim natiuitatis. 7. tantum
dies habuit, natus ī fine an-
ni vertentis, & 42. Oflauia-
ni, ita vt annus eius vertēs,
annū natiuitatis emergen-
tem excederet anno vno,
7. diebus exceptis.

e. Vide quia omnis iustitia
in baptismo cōstituta est.
Amb. de sacramen. lib. i.
cap. 5.

Ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. ⁷ Tunc Herodes clam vocatis
Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis: ⁸ & mittens illos in
Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligēter de puero: & cum inueneritis, renuntia-
te mihi, vt & ego veniens adorem eum. ⁹ Qui cum audissent Regem, abierūt. Et ecce
stella quam viderant in oriente, antecedebat eos, vsque dum veniens staret supra vbi
erat puer. ¹⁰ Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde. ¹¹ Et intrantes
domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerūt eum,
& apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurū, thus, & myrrham. ¹² Et responso
accepto in somnis ne redirent ad Herodem, ^d per aliam viam reuersi sunt in regionē
suam. ¹³ Qui cum recessissent, ecce angelus domini apparuit in somnis Ioseph, dicens:
† Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum: & esto ibi vsq; dum
dicam tibi. Futurum est enim vt Herodes quærat puerum ad perdendū eum. ¹⁴ Qui
consurgens accepit puerum & matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum. ¹⁵ Et erat
ibi vsq; ad obitum Herodis, vt adimpleretur quod dictū est à domino per prophetā,
dicentem: † Ex Ægypto vocaui filium meum. ¹⁶ Tunc Herodes videns quoniam il-
lusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens ^e occidit omnes ^f pueros qui erant in
Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, secūdum tempus quod ex-
quisierat à Magis. ¹⁷ Tunc adimpletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetā,
dicentem: † ¹⁸ Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus, Rachel plorans
filios suos: & noluit consolari, quia non sunt. ¹⁹ Defuncto autem Herode, ecce ange-
lus domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, ²⁰ dicens: Surge, & accipe puerum
& matrem eius, & vade in terram Israel. Defuncti sunt enim qui quærebant animam
pueri. ²¹ Qui consurgens, accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel.
²² Audiens autem quod ^g Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit
illō ire: & admonitus in somnis secessit in partes Galilææ. ²³ Et veniens habitauit in
ciuitate quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictū est per Prophetas: quo-
niam Nazareus vocabitur:

*Ioannes Baptista in deserto pœnitentiam prædicans, Christum & turbas baptizans,
super quem trinitatis signa conspiciunt.*
III.

IN ^a † diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iu-
dææ, ² & dicens: † Pœnitentiam agite. Appropinquabit enim regnum cœ-
lorum. ³ Hic est enim de quo dictum est per Isaiam Prophetam, dicentē:
† Vox clamantis in deserto: parate viam domini, rectas facite semitas eius.
⁴ Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam ^b pelli-
ceam circa lumbos suos. Esca autem eius erat, locustæ, & mel syluestre. † ⁵ Tunc exi-
bat ad eum Ierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem. ⁶ Et bap-
tizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. ⁷ Videns autem multos Phariseo-
rum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: † ^c Progenies vipera-
rum, quis monstrauit vobis fugere à ventura ira? ⁸ Facite ergo fructū dignum pœni-
tentia. † ⁹ Et ne velitis dicere intra vos: patrem habemus Abraham. Dico enim vobis,
quoniam potens est deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. † ¹⁰ Iam enim se-
curis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructū bonum,
excidetur, & in ignē mittetur. † ¹¹ Ego quidē baptizo vos in aqua in pœnitentiā: qui
autem post me venturus est, fortior me est, cuius nō sum dignus calceamēta portare.
Ipse vos baptizabit in spiritu sancto, & igni. ¹² Cuius ventilabrū in manu sua, & per-
buret igni inextinguibili. ¹³ Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt
baptizaretur ab eo. ¹⁴ Ioannes autē prohibebat eū, dicēs: Ego à te debeo baptizari, &
tu venis ad me? ¹⁵ Respondens autē Iesus, dixit ei: Sine modo. ^e Sic enim decet nos im-
plere omnē iustitiā. Tunc dimisit eum. ¹⁶ Baptizatus autem Iesus confestim ascendit
de aqua. ¹⁷ Et ecce aperti sunt ei cœli, & vidit spiritū dei descendentē sicut colūbam,

† 7. quæ. i. c.
Aduersitas.
23. q. 3. c. 1.

† Osec. 11. 2.
Anno. do. 3.

D † Ier. 3. 5. 31. c.
Thren. 1. 4.
Anno. do. 6.

A Anno. do. 30.
† Luc. 3. 2.
Ioannis. 1. d.
† 23. q. 4.
Hec autem.
33. q. 2. c. Au-
diuimus.
† De cō. di.
4. c. Nō re-
generaban-
tur.
Ista 40. a.
Zach. 1. 2.
Marc. 1. 2.
Ioan. 1. c.
Luc. 3. b.
† Ioan. 3. c.
† Luc. 3. b.
† Infr. 23. d.
Infr. 7. c.
Marc. 1. b.
Luc. 3. d.
Ioan. 1. d.
Act. 1. 2. 11. b.
& 19. b.
Ann. do. 30.
Marc. 1. b.
† Luc. 3. b.
† Ioan. 1. d.
De cō. di. 4.
c. Per aquā.

D

& ve-

† 19. dist. ca.
Secundum.
Marc. 1. b
Infr. 17. b
2. Petr. 1. d

& venientem super se. † Et ecce vox de cœlis, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

Post ieiunium Christus vincit diabolum super panis, præcipitiij, & adorationis tentatione, pœnitentiam prædicat, piscatores vocat, & varios languores curat. IIII.

† Marc. 1. b
Luc. 4. a

A

Tunc † Iesus ductus est in desertum à spiritu, vt tentaretur à diabolo: & cū iunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. ³ Et accedens tentator, dixit ei: Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant.

† De off. or.
Inter cate.
Deut. 8. a

⁴ Qui respondens, dixit: Scriptum est: † Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. ⁵ Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam

† Luc. 4. a
Psal. 90. c

ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi, ⁶ & dixit ei: Si filius dei es, ^a mitte te deorsum. Scriptum est enim: † quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tol-
lent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuū. ⁷ Ait illi Iesus rursus: Scriptum est:

† Deut. 6. c B

† Non tentabis dominum deum tuum. ⁸ Iterum assumpsit eum diabolus in mōtem excelsum valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorū, ⁹ & dicit ei: Hæc omnia tibi dabo, si ^b cadens adoraueris me. ¹⁰ Tunc dicit ei Iesus: Vade sathana. Scri-

† Deut. 6. c
& 10. d
† Ioan. 3. c
Marc. 1. c
Luc. 4. c

ptum est enim: † Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruiēs. ¹¹ Tunc reliquit eum diabolus, & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei. † ¹² Cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilæam, ¹³ & relicta ciuitate Nazareth,

† Ioan. 4. f
Marc. 1. c
Luc. 4. c
Iia. 9. a

† venit & habitauit in ciuitate Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Neph-
thali, ¹⁴ vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: ¹⁵ Terra Zabulon &

† Marc. 1. a
Luc. 5. a, b
Infr. 10. b
Marc. 1. c
Luc. 5. b

terra Nephthali, via maris trans Iordanem Galilææ gentium: ¹⁶ populus qui ambula-
bat in tenebris, vidit lucem magnam, sedētibus in regione vmbraē mortis lux orta est
eis. ¹⁷ Exinde cœpit Iesus prædicare & dicere: Pœnitentiam agite. Appropinquabit
enim regnum cœlorum. † ¹⁸ Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos

D

fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in ma-
re. Erant enim piscatores. ¹⁹ Et ait illis: ^c Venite post me, & faciam vos fieri piscatores
hominum. ²⁰ At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. ²¹ Et procedens inde,

vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannē fratrem eius in naui cum Zebe-
dæo patre eorum, reficientes retia sua, & vocauit eos. ²² Illi autem statim relictis reti-
bus & patre, secuti sunt eum. ²³ Et circuibat Iesus totam Galilæam, docēs in Synago-
gis eorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans omnem languorem & omnem

infirmi-
tatem in populo. ²⁴ Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerūt ei om-
nes male habentes variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui dæmonia

habebant, & ^d lunaticos & paralyticos, & curauit eos: ²⁵ & secutæ sunt eum turbæ
multę de Galilæa, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem.

*Octo beatitudines, diuina mandata, consilia atque euangelicas perfectiones innouat
Christus in monte. V.*

† Luc. 6. c
Ibidem.
† 3. quæ. 1.
c. Noli.

A

Videns autem Iesus turbas, ascendit in montem: & cum sedisset, accesserunt
ad eum discipuli eius: ² & aperiens os suum docebat eos, dicens: † ^a ³ Beati

† De pœ. di.
1. Eleat.
† 23. q. 1. ca.
Noli existi-
mare.
† Distin. 43.
Scimus.
† Distin. 93.
Sacerdotes
De renun. c
Verum.
1. Petr. 3. c

pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. † ⁴ Beati mites,
quoniam ipsi possidebunt terram. ⁵ Beati qui lugent, quoniam ipsi conso-
labuntur. † ⁶ Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabūtur. ⁷ Beati

miseri-
cordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. ⁸ Beati mūdo corde, quo-
niam ipsi deum ^b videbunt. † ⁹ Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. † ¹⁰ Beati
qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlo-
rum. † ^c ¹¹ Beati estis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & di-
xerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. ¹² Gaudete & exultate,

quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui

a. Laborat tēratione domi-
num de excelsis ad inferio-
ra deducere, & positum in
templi summo, id est supra
leges & prophetas emine-
tē, in humilibus continere.
Hilarius ibi.

b. Omnem scripturam san-
ctam mente percurrēs, ne-
quaquam reperio quod san-
ctorū quisquam deū cadēs
adorauerit, sed quicunque
idola & dæmones & res il-
licitas adorauerit, cadens
dicitur adorare. Hierony.

c. Isti primi vocati sunt vt
dominum sequerētur. pis-
catores & illiterati mittū-
tur ad prædicandum, ne fi-
des credentium non virtute
dei, sed eloquētia atque
doctrina fieri putaretur.
Hieronymus ibi.

d. Lunatici tenēt affectionē
corruptorum humorum.
Quia enim luna cū ad ple-
num lumen deuenerit na-
turam habet per splendo-
rem suum attractiuam hu-
morū qui in corporibus
sunt, sit vt hi tunc turbentur.
Frequēs etenim a: prauus
vapor ab ipsis eleuatus ce-
rebrum dilaniat, hominēq;
contorquet: cumque hæc a
luna patiantur, lunatici ap-
pellantur. Euthymius ibi.

a. Nullus profecto spiritu
pauper, nisi humilis. Quis
enim humilis nisi patiens?
quia nemo subicere sese
potest sine prima patientia
ipsius subiectionis. Tertull.

b. Deus videtur mente, nō
corpore: spiritu, nō carne.
Vnde & angeli qui sunt spi-
ritus, vident deum. Homi-
nes ergo donec homines
sunt, deum videre non pos-
sunt. Clemens Recognitio.
lib. 3.

c. Ad apostolos qui aderāt,
sermonem dirigē, ostēdēs
doctoribus proprium esse
probris affici. Ne autē suspi-
ceris quod simpliciter ver-
bis malis impeti sit beatū,
idcirco addit quæ planē di-
stinctionem faciunt videli-
cet vt quæ dicuntur, men-
dacia sint, & propter Chri-
stum ea dicantur. Euthym.
ibid.

d. Christus est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ex cuius lumine illuminata ecclesia etiam ipsa lux mundi efficitur, illuminans eos qui in tenebris sunt, sic hic testatur discipulis suis, dicens: Vos estis lux mundi. Orige. in 1. cap. Genes.

e. Quod si nec minima de mandatis dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicæ passionis, & nostræ redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere, aut in aliud immutare? Cyprianus.

* Vox Chaldaea quæ hominem nequam & nullius frugis significat.

f. Quotidie cum aduersario iter agis, cuius comitatum effugere non potes. Paulus te instruit, dicens: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur. Gal. 5. c. Resistat spiritus carni spe fultus expectata, comparans concupiscentiam mundi, & regnum cælorum. Chrys. ad populum Antioch. homil. 22. g. Vique adeo fœdus illud initum nuptiale, cuiusdam sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat. Aug. de bono coniuga. ca. 7. h. Quod quidem mihi propterea dictum videtur, non quia verum iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est. Aug. Epistol. 254.

i. Hoc est, Cum iuras per cælum aut terram, non te arbitreris non debere domino iurandum tuum, quia per eum iurare concuisceris, cuius cælum thronus est, & cuius scabellum terra est. August. de serm. domini in monte, lib. 1. cap. 31.

k. Hoc est, Si iurare cogaris, scias de necessitate venire infirmis eorum quibus aliquid suades. Itaque non dixit: quod amplius est, malum est. Tu autem non male facis, qui bene vteris iuratione. August. ubi sup. cap. 30.

l. Cogita obsecro dilecte, quanta sit virtutis magnitudo: & discere vel ex præmiis quæ propter illam vniuersi dominus promittit. Nam cum dixisset: Diligite inimicos vestros, &c. quia sublimia sunt præcepta, summumque verticem tægentia, inquit, ut efficiamini similes patri vestro qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Chrys. in Gen. hom. 27. m. Neque enim expectat dominus à nobis admoneatur, sed & non petentibus nobis largitur ea quæ ad usum pertinent. Oriri enim facit solem super bonos & malos, &c. Idem hom. 54.

fuerunt ante vos. ^{† 13} Vos estis sal terræ. [†] Quod si sal euauerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, & concalcetur ab hominibus. ^{d 14} Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita, ^{† 15} neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. ^{† 16} Sic luceat lux vestra coram hominibus, [†] ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. ^{† 17} Nolite putare quoniam veni soluere legem aut Prophetas. Non veni soluere, sed adimplere. ^{† 18} Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. ^{† 19} Qui ergo soluerit vnum ^e de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. ^{† 20} Dico autem vobis, quia nisi abudauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. ^{† 21} Audistis quia dictum est antiquis: [†] Non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio. ^{† 22} Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. [†] Qui autem dixerit fratri suo, ^{*} racha, reus erit concilio. [†] Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. ^{† 23} Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, ^{† 24} relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. ^{† 25} Esto cõsentiens aduersario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. ^{† 26} Amen dico tibi non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. ^{† 27} Audistis quia dictum est antiquis: [†] Non mœchaberis. ^{† 28} Ego autem dico vobis: [†] quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. ^{† 29} Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expedit enim tibi, ut pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. ^{† 30} Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te. Expedit enim tibi, ut pereat vnus membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. ^{† 31} Dictum est autem: [†] Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudij. ^{† 32} Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, ^g excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. ^{† 33} Iterum audistis quia dictum est antiquis: [†] Non periuurabis, reddes autem domino iuramenta tua. ^{† 34} Ego autem dico vobis, ^h non iurare omnino: ⁱ neque per cælum, quia thronus dei est: ^{† 35} neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymam, quia ciuitas est regis magni. ^{† 36} Neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. ^{† 37} Sit autem sermo vester, est est, non non: ^k quod autem his abundantius est, à malo est. ^{† 38} Audistis quia dictum est: [†] oculus pro oculo, dentem pro dente. ^{† 39} Ego autem dico vobis: non resistere malo, [†] sed si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi & alteram: ^{† 40} & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: ^{† 41} & quicumque te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. ^{† 42} Qui perit à te, da ei: & volenti mutuare à te, ne auertaris. ^{† 43} Audistis quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. ^{† 44} Ego autem dico vobis: ^{† 1} diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ^{† 45} ut sitis filij patris vestri qui in cælis est, ^m qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. ^{† 46} Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis: Nonne & publicani hoc faciunt? ^{† 47} Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? ^{† 48} Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.

† Luc. 6. d
† Marc. 9. 3.
Luc. 14. g
† Luc. 8. c. &
11. e
† 12. q. 2. ca.
quatuor.

† Luc. 16. d

† Iaco. 1. d

† Exod. 20. b
Deut. 5. b
† 25. dist. Si
euangelica.
† De hæc.
Cum ex in-
iuncto.
Leuit. 22. a
Eccl. 35. c
Deut. 15. a
Malach. 1. b
† Luc. 12. 3

† Infr. 18. g

† Exod. 20. c
Prouer. 6. c
† Luc. 1. d
32. q. 5. c. Si-
cut enim. Si
Paulus. Qui
videtur. &
q. 7. cap. Nō
solum.

† Deut. 24. a
Infr. 19. b
Marc. 10. a
Luc. 19. d
De cõuers.
coniuga. Ex
publico.
† De iure.
Et si Chri-
stus. 2. q. 6.
ca. Si quis
presbyter.
22. 1. 1. c.
1. c. Non est
Ita ergo.
Iaco. 5. c
† Exod. 21. e
Deut. 19. d
Leuit. 19. c
23. q. 4. cap.
Qui peccat
† Luc. 6. d
Rom. 11. d

† 32. q. 3. ca.
Sex differe-
tie. q. 4. Hæc
autem.

† Luc. 6. e
De summa
trini. c. Dā-
namus.

Eleemosynæ, orationes, atque ieiunij diuini & obsequij formula, sine tristitia, cupiditate &
sollicitudine fiant.

VI.

Atten-

A **A**trendite^a ne iustitiam vestram faciatis corā hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem nō habebitis apud patrem vestrum qui in cœlis est.² Cū ergo facis eleemosynam, noli ante te tuba canere, sicut hypocritæ faciunt in Synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, † receperunt mercedem suam.³ Te autem faciente eleemosynam, b nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, † vt sit eleemosyna tua in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.⁴ Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.⁵ Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.⁶ Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt. Putant enim quod in multiloquio suo exaudiātur.⁷ Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.⁸ Sic ergo vos orabitis: † Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.⁹ Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.¹⁰ Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.¹¹ Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.¹² Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Amen.¹³ Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra.¹⁴ Si autē non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.¹⁵ Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exterminant enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.¹⁶ Tu autem cum ieiunas, † vnge caput tuum, & faciem tuam laua, † ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.¹⁷ Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi erugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur.¹⁸ Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi nec erugo nec tinea demolitur, & vbi fures nō effodiunt, nec furantur.¹⁹ Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.²⁰ Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totū corpus tuum lucidum erit.²¹ Si autē oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosū erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt? †²² Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit & alterū contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ.²³ Ideo dico vobis: † ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nōne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum?²⁴ Respicite volatilia cœli, quæ non serunt neq; metunt, neq; congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Nōne vos magis pluris estis illis?²⁵ Quis autem vestrū cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum?²⁶ Et de vestimentis quid solliciti estis? † Considerate lilia agri quomodo crescunt. Non laborant neque nent.²⁷ Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnū ex istis.²⁸ Si enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidæi? †²⁹ Nolite ergo solliciti esse, dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? † Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.³⁰ Quærite ergo primū regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.³¹ Nolite ergo solliciti esse in crastinū. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

Iudicij mensuram à se prius iudex ex festuca & margarito mensuret, quemlibet ex opere iudicet, & operanti verba condonet.

VII.

A **N**olite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini.² In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: † & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.³ Quid autem vides festucam in

a. Omnem curā rerum præsentium amouet, & attēctos tantum esse in spem futurū iuber, neque sectari vel hominum fauorem ostentatione bonitatis, vel iustitiam religionis orationis publicæ copia, sed intra cōscientiam fidei fructū boni operis continendū: quia humana laudis consecratio, eam tantum quam ab hominibus expectet mercedem sit receptura. Hilar. ibi.
b. Admonet in bonis operibus, quæ dei dona sunt, non esse in homine, sed in domino glorandū: ne quod humilis accipit, superbi amittat. Prosp. de promiss. ca. 32.

c. Taliter indulgeamus eis qui in nos peccauerūt, qualiter volumus vt nobis indulgeat deus quotiens in illum peccamus. Aug. Ser. 82. de tempore.
d. Præstitit enim ieiunius legē sine tristitia transgēdis. Tertu. cōtra Psychicos.
e. Accepit enī laudes suas, à quib⁹ vt glorificetur querit, & se priuat illis quas dominus promisit, vt pote maioris faciens momentaneā hominū laudem quàm dei omnīū conditoris: id quod Christus de precibus, eleemosynis, & ieiuniis antea docuit, sic dicens: Cum ieiunas vnge caput tuū, &c. Chry. homi. 31. in Genē.

f. Simpliciter enim & absq; nomine primū duos dicit dominos, vt auditores dīcti veritatem cogat cōfiteri. Deinde nominatim illos ponit de quib⁹ erat sermo. Duos vero dominos dicit cōtraria iubentes deū & diuitias. Euthymius ibi.
* Vox chaldæa quæ significat opes & diuitias.

g. De presentibus ergo cōcessit debere esse sollicitos qui futura prohibet cogitare. Vnde & Apo. 1. Thess. 2. b. Noctē & diē, inquit, manibus nostris operantes, ne quem vestrū grauaremus. Hiero. ibid.
h. Hic malitiam non cōtrariam virtuti posuit, sed laborem & afflictionē & angustias seculi, sufficit ergo nobis præsentis temporis cogitatio: futurorum curā, quæ incerta est, relinquamus. Idem ibid.

a. Hanc sententiam Hebræi habent, Græca non habent, nec plura verba Latina.

AA v

b. Corrige ergo te & tunc poteris fratrem corrumpere. Leuiora obliuiscis, & grauiora committis. Festucam vides, &c. Hoc autem dixit dominus propter homines qui cum odio corripiunt, irascuntur corripis, & odio contabescis. Aug. hom. 5.

c. Nemo vult malum, hoc ipsum audire malum: quippe quod suum est, natura complectitur: tamen si quidem contraria potius vitio seceditur, haud igitur illud dixerimus, hic natura bonus, ille natura malus. Nam si quis natura bonus fuisset, certe non quam malus effici potuisset: contra vero si natura malus, nunquam profecto bonus. Chry. de virtutibus & vitiis. Ser. 9.

d. Blandimenta verborum, & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expedi oportere, ut non qualem quis verbis refert, sed quale se rebus efficiat, spectemur: quia in multis vestitu ouium rabies lupina contegitur. Hilarius ibi.

e. Nec inde sequitur propter solum deum operadum Opera enim in spe sunt retributionis & coronarum. Chry. de fide lege natura, & spiritu sancto.

f. Cum ergo non dixit: qui audit verba mea, tamen, sed addidit: Qui audit verba mea haec, facis, ut arbitror, significauit haec verba quae in monte locutus est, tam perfecte instruere vitam eorum, qui voluerint secidum ea viuere, ut merito coparentur aedificanti super petram. Super petram autem dixit, ut appareat istum sermonem omnibus praeceptis quibus Christiana vita informat, esse perfectum. Aug. de Ser. do. in monte li. 1. c. 1.

a. Quae autem voluntas patris, nisi ut veniret Iesus in hunc mundum, & nos mundaret a vitiis? Audi leprosum dicentem, Si vis, potes me mundare. Respondit Iesus, Volo mundare. Et statim secutus est effectus sanitatis.

Vides quia filius arbitri suae voluntatis est, & Christi voluntas eadem quae paterna est. Amb. de fide li. 2. cap. 3.

b. Argumenta enim figurata, ut puta prophetae legis, adhuc in suis imaginibus tuebatur, quae significabant hominem quodam peccatore verbo mox dei emaculatum offerre debere munus deo apud templum, orationem scilicet & actionem gratiarum apud ecclesiam, per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem.

c. Tert. aduer. Marcio. lib. 4. Quod enim mirabatur dominus noster, nobis mirandum esse significat, quibus adhuc est opus sic moueri.

d. Omnes ergo tales motus eius non perturbati animi sunt signa, sed docentis magistri. Sic sunt & verba veteris testamenti, quae non deum infirmum docent, sed nostrae infirmitati blandiuntur. Aug. ex li. 1. Gene. contra Manich. c. 8.

oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? ⁴ Aut quomodo dicis fratri tuo: frater, sine te iiciam ^b festucam de oculo tuo, & ecce trabs est in oculo tuo? ⁵ Hypocrita, eice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui. ⁶ Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritis vestras ante porcos: ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi dirumpant vos. ⁷ Petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. ⁸ Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. ⁹ Aut quis est ex vobis homo quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? ¹⁰ Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei? ¹¹ Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester qui in caelis est, dabit bona petentibus se? ¹² Omnia ergo quaecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Haec est enim lex & Prophetarum. ¹³ Intrate per angustam portam, quia lata porta & spatiosa via est quae ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. ¹⁴ Quam angusta porta & arcta via est quae ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam. ¹⁵ Attendite à falsis Prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. ¹⁶ A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? ¹⁷ Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. ¹⁸ Non potest autem arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere. ¹⁹ Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. ²⁰ Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. ²¹ Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum. ²² Multi dicent mihi in illa die: domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? ²³ & tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. ²⁴ Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. ²⁵ Omnis ergo qui audit verba mea haec, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificauit domum suam super petram, ²⁶ & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit. Fundata enim erat super petram. ²⁷ Et omnis qui audit verba mea haec, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificauit domum suam super arenam, ²⁸ & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. ²⁹ Et factum est cum consummasset Iesus verba haec, admirabantur turbae super doctrina eius. ³⁰ Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut Scribae eorum & Pharisei.

Iesus mundato in descensu montis leproso, Centurionis puerum à paralyti, & Petri socrum à febre curat, à somno excitatus discipulos increpat, ac legionem in porcos mittit. VIII.

Eum autem descendisset Iesus de monte, secutae sunt eum turbae multae, ¹ & ecce leprosus veniens adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. ² Et extendens manum Iesus tetigit eum, dicens: Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra eius. ³ Et ait illi Iesus: Vide nemini dixeris, ^b sed vade, & ostende te sacerdoti, & offer munus tuum, quod praecepit Moyses in testimonium illis. ⁴ Cum autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum, ⁵ & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. ⁶ Et ait illi Iesus: Ego veniam, & curabo eum. ⁷ Et respondens Centurio, ait: Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus. ⁸ Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. ⁹ Audiens autem Iesus miratus est, & sequentibus se dixit: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel. ¹⁰ Dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno caelorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & stridor dentium. ¹¹ Et dixit Iesus Centurioni: Vade,

† 3. q. 7. c. 1. a. fam. 5. fi.

† 11. q. 3. cap. Nolite recedere.

Infr. 15. c. 43. distin. In mandatis.

De po. dist. 1. c. Nonnulli

† Luc. 11. b. Rom. 10. c.

Infr. 21. c. Iacob. 1. a. Marc. 11. c.

Ioan. 14. b. & 16. c. f. † Dist. 1. c. 1. Luc. 6. e.

† De reg. iur. extra. E. store.

† Luc. 6. f.

† Luc. 6. g.

† 1. q. 1. c. Propheta uit.

† Pal. 6. d. Luc. 13. f. Infr. 25. g.

† Luc. 6. h.

Luc. 2. h.

† Marc. 1. g. Luc. 15. c.

† 93. di. Dominus.

De po. di. 1. c. Conuerimini.

Leui. 14. a. † Luc. 7. 1.

Ioan. 4. g. † 23. q. 1. c. Noli existimare.

De cōf. di. 2. c. Quotidie

† Malac. 1. c.

† Marc. 1. c.
Luc. 4. f.

† Hic. 3. 5.
1. Pet. 2. d.

† Luc. 9. g.

† Marc. 4. d.
1. Pet. 2. d.

† Marc. 5. d. g.
Luc. 8. d.

† Marc. 5. b.
Luc. 8. c.

Vade, & sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer ex illa hora. †¹⁴ Et cū venisset Iesus in domū Petri, vidit socrum eius iacentem & febricitātem, ¹⁵ & tetigit manū eius, & dimisit eam febris, & surrexit: & ministrabat eis. ¹⁶ Vespere autē facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat spiritus verbo, & omnes male habentes curauit, ¹⁷ vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem: † Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit. ¹⁸ Videns autē Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. ¹⁹ Et accedens vnus Scriba, ait illi: † Magister, sequar te quocunq; ieris. ²⁰ Et dicit ei Iesus: Vulpes foueas habet, & volucres cœli nidos, ²¹ filius autem hominis nō habet vbi caput suū reclinet. ²² Alius autem de discipulis eius ait illi: Dñe, permittite me primū ire, & sepelire patrem meū. ²³ Iesus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos. †²⁴ Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius, ²⁵ & ecce motus magn⁹ factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus. Ipse vero dormiebat. ²⁶ Et accesserunt ad eū discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicētes: Dñe, salua nos, perimus. ²⁷ Et dicit ei Iesus: Quid timidi estis modicæ fidei? Tunc surgens imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. ²⁸ Porro homines mirati sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei? †²⁹ Et cum venisset Iesus trans fretum in regionē Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis, ita vt nemo posset transire per viam illam. ³⁰ Et ecce clamauerunt dicentes: † Quid nobis & tibi Iesu fili dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? ³¹ Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. ³² Dæmones autem rogabant eum, dicētes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. ³³ Et ait illis, Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceptum in mare, & mortui sunt in aquis. ³⁴ Pastores autem fugerunt, & venientes in ciuitatem nuntiauerunt hæc omnia, & de iis qui dæmonia habuerant. †³⁵ Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu, & viso eo, rogabant eum vt transiret à finibus eorum.

In ciuitate sua paralyticum curat, murmurantes erudit, archisynagogi filiam suscitaturus hæmorrhousan sanat, duos cæcos & mutum, & plures alios curat, ac discipulos in moribus & doctrina confirmat.

IX.

† Marc. 2. a.
Luc. 5. d.
Ioan. 5. a.

† Marc. 2. b.
Luc. 5. c.
Ioan. 5. b.

† Marc. 2. c.
Luc. 5. c.
Mar. 2. d.
Luc. 5. f.

† Marc. 2. d.
Luc. 5. f.
2. q. 1. c.
Multi.
† Marc. 2. c.
† Osee. 6. c.
† Infra 22. a.
† Marc. 2. c.
Luc. 5. f.
† Infra 15. a.
† Marc. 2. b.
Luc. 8. f.
Ioan. 4. g.

A T ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, & venit in^a ciuitatem suā. †² Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Et videns Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili. ³ Remittuntur tibi peccata tua. ⁴ Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. ⁵ Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? ⁶ Quid est facilius dicere: dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: surge, & ambula? †⁷ Vt autē sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittēdi peccata in terra, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectū tuum, & vade in domū tuam. ⁸ Et surrexit, & abiit in domū suam. ⁹ Videntes autē turbæ timuerunt, & glorificauerunt deū, qui dedit potestatem talē hominibus. ¹⁰ Et cum transiret inde Iesus, † vidit hominē sedentem in telonio, ¹¹ Matthæū nomine. Et ait illi: ¹² Sequere me. Et surgēs, secutus est eū. ¹³ Et factū est discubente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis eius. ¹⁴ Et vidētes Pharisei, dicebant discipulis eius. † Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? ¹⁵ At Iesus audiens, ait: † Non est opus valentibus medicus, sed male habētibus. ¹⁶ Euntes autē discite quid est: Misericordiā volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos. sed peccatores. ¹⁷ Tunc accesserunt ad eū discipuli Ioannis, dicentes: † Quare nos & Pharisei ieiunamus frequēter, discipuli autē tui non ieiunāt? ¹⁸ Et ait illis Iesus: Nūquid possunt filij sponsi lugere quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cū auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. ¹⁹ Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus. Tollit enim plenitudinem eius à vestimento,

d. Hic igitur filius dei dominus noster existens verbum patris, & filius hominis, quoniam ex Maria (que ex hominibus habebat genus, quæ & ipsa erat homo) habuit secundum hominem generationē, factus est filius hominis. Irenæus li. 3. c. 21. e. Et ex hoc loco intelligimus quod omnes creature sentiant creatorem. Quas enim increpauit, & quibus imperauit, sentiunt imperatorem, non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia: sed maiestate cōditoris: quæ apud nos insensibilia, illi sensibilia. Hic. ibi. f. Quid dicis non expectandam futuram resurrectionem & iudicium? Dæmones hæc confitentur, & tu cōfiteri erubescis? Venisti, inquiunt, ante tempus torquere nos? Qui futurū cruciatum dicunt, & iudicium & exāmen & supplicium futurum intelligunt. Chry. in 6. ca. Ioan. Homi. 4. 4. g. Vt infirmiores oculi lucem refugiunt, ita mens inualida sapientiæ fulgorem non sustinet. Tales erant Geraseni, qui rogabant vt transiret de finibus eorum dominus Iesus. Ambros. de Abraham li. 2. ca. 4.

a. Ciuitatem eius nō aliam intelligimus quā Nazareth vnde & Nazareus appellatus est. Hierony. ibi. b. Audiuit veniam, & taceret paralyticus, nec ad illam respondit gratiam: quia plus ad corporis quam animæ tendebat curam: & temporales ærumnas resoluta corporis compage sic desolebat vt æternas penas resolutionis animæ nō desereret, gratiorem sibi præsentem vitam iudicans quā futuram. Chry. ex variis in Matthæum locis, homi. 13. c. Hic enim idem euangelij istius scriptor est & de peccati sui domo exiens dominum ipse suscepit, interiore eius habitatione illuminatus. Hilarius ibid. d. Nec nostro ministerio dignens iussit vt eum seque remur sed nobis ipsi attribueret salutē. Sequi enim saluatore est participare salutem, sicut sequi lumen est participare lumen. Irenæus lib. 4. c. 28. Poruit ne plenius luculētius, verius explicari quæ merita hominum Christus inuenerit, & quos sibi mores subiecerit, quæ ad se corda cōuerterit, quando venerit mederi non sanis, sed male habentibus, non vocare iustos, sed peccatores? Amb. de vocatio. gentium li. 2. c. 5. e. Sponsus Christus, sponsa ecclesia. de hoc sancto spiritali connubio Apostoli sunt procreati, qui lugere non possunt quandiu sponsam in thalamo vident, & sciunt sponsum esse cū sponsa. Quando verō trāsierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tēpus aduenierit, tūc sponsi filij ieiunabunt. Nonnulli putāt idcirco post dies 40. passionis ieiunia debere committi. Ecclesiæ autem consuetudo ad passionem domini & resurrectionem per humilitatem carnis venit: vt spirituali sagina ieiunio corporis præparemur. Hiero. ibi.

& peior scissura fit. ¹⁷ Neq; mittunt vinum nouum in vtres veteres. Alioquin rūpūntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereūt. Sed vinum nouū in vtres novos mittunt, & ambo conseruantur. ¹⁸ Hæc illo loquēte ad eos, ecce princeps vnus accessit & adorabat eum, dicēs: Dñe, filia mea modo defuncta est, sed veni impone manū tuam super eam, & viuet. ¹⁹ Et surgens Iesus sequebatur eū, & discipuli eius. ²⁰ Et ecce mulier quæ sanguinis fluxū patiebatur duodecim annis, accessit retro: & tetigit fimbriā vestimenti eius. ²¹ Dicebat enim intra se: Si tetigero tantū vestimentum eius: salua ero. ²² At Iesus conuersus & videns eam, dixit: ^f Confide filia: [†] Fides tua te saluā fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. ²³ Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem, ²⁴ dicebat: Recedite, nō est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. ²⁵ Et cum eiec̃ta esset turba, intrauit, & tenuit manū eius, & dixit: Puella, surge. Et surrexit puella: ²⁶ & exiit fama hæc in vniuersam terram illam. ²⁷ Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicētes: Miserere nostri, fili Dauid. ²⁸ Cum autem venisset domum, accesserunt ad eū cæci, & dicit eis Iesus: Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei: Vtiq; domine. ²⁹ Tunc tetigit oculos eorum, dicens: ^g Secundum fidē vestram fiat vobis. ³⁰ Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est Iesus, dicens. Videte ne quis sciat. ³¹ Illi autem exeuntes, diffamauerunt eum in tota terra illa. ^{†32} Egressis autem illis, ecce obtulerūt ei hominem mutum dæmonium habentem: ³³ & eiec̃to dæmonio locutus est mutus, & miratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israel. ³⁴ Pharisei autem dicebant: In principe dæmoniorum eiicit dæmones. ³⁵ Et circuibat Iesus omnes ciuitates & castella, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curās omnem languorem, & omnem infirmitatem. ³⁶ Videns autē turbas, misertus est eis, quia erant vexati, & iacentes sicut oues nō habentes pastorem. ³⁷ Tunc dicit discipulis suis: [†] Messis quidem multa, operarij autem pauci. ³⁸ Rogate ergo dominū messis, vt mittat operarios in messē suam.

Discipulos mittens, corporis occisores timere prohibet, verbi annuntiationem iubet, ac cuncta deo postponenda demonstrat.

X.

Et [†] conuocatis duodecim discipulis suis, ^a dedit illis potestātē spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. ² Duodecim autem discipulorum nomina sunt hæc: Primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Philippus & Bartholomæus, ³ Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Thomas, & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Thaddæus, ⁴ Simō Cananæus, & Iudas Scariotes, qui & tradidit eum. ⁵ Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, & dicens: ^b In viam gētium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū ne intraueritis, ⁶ sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. ⁷ Euntes autem prædicate dicentes quia appropinquabit regnum cælorū. ^{†8} Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, dæmones eiicite. ^{†c} Gratis accepistis, gratis date. ^{†9} Nolite possidere aurum neque argētum, neque pecuniā in zonis vestris. ¹⁰ Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus enim est operarius cibo suo. ¹¹ In quamcunque autem ciuitatem aut castellū intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit, & ibi manete donec exeatis. ^{†12} Intran-tes autem in domum, salutate eam, dicētes: Pax huic domui. ¹³ Et si quidem fuerit do-mus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autē non fuerit digna, pax vestra reuer-tetur ad vos. ^{†14} Et quicumq; non receperit vos, neque audierit sermones vestros, ex-dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quā illi ciuitati. ¹⁶ Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. [†] Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. ¹⁷ Cauete autem ab hominibus. [†] Tradent enim vos in consiliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & ad Re- ges

f. Mulier vero nisi Christus factum suum manifestasset, tam magnis laudib; caruisset. Ideo eam in medium produxit, factum illius prædicaui, metum eiecit, (pre-mens enim accessit) confidere iussit, & ad reparationem sanitatis alia quoque præbuit quietis viatica. Chrys. libi.

g. Semper consilium datur ei, continere bonum, quod perficitur ex ea quæ est ad deum obedientia: & nō tantum in operibus, sed etiam in fide liberum, & suæ potestatis arbitrium homini seruauit dominus. Irenæus lib. 4. ca. 72.

h. Verborum virtutes non minus oportet introspicere quā rerū: quia vt diximus, paria in dictis atque in factis significationū momenta cōsistunt. Turbarū domin; misereretur vexatūrum & iacentium, tanquā gregis sine pastore dispersi. Hila. libi.

a. Sicut ipse curauerat omnem languorem & omnem infirmitatem, Apostolis quoque suis tribuit potestatem vt curarent omnē languorem & omnem infirmitatem in plebe. Hiero. libi.

b. Magni autem & inenarrabilis sacramenti mysterium est, quod prædicatoribus, quibus dictum est: Ite in orbem vniuersum, & prædicate euangelium vniuersæ creaturæ, iisdem prius dictum fuerat: In vniuersam gentiē ne abieritis, &c. nō tamen dispensationū tuarum potestatem abstulerat vltimē quā occulto iussuque iudicij statuerat, cōsiliij sui ordo decurreret. Amb. de voc. gent. li. 1. c. 1.

c. Giezi puer prophete, qui secutus Naamā Syrum cōpedito mendacio vendere voluit quod propheta gratias dederat, ea lepræ percussus macula qua ille mūdatus fuerat, hæreticorum figuram ostendit. Prosp. de promiss. c. 13. Nec omnia propterea omnibus gratis communicanda, quandoquidem hoc de gratia dei tantum exponit doctores. Vnde Chrys. in Marcū hom. 13. Gratia enim dei non venditur, sed donatur. Non tūc ille in culpa est qui vendit, sed & qui emit. Infelix est enim qui vendit, infelix est qui emit. Gratia enim Christiano nō potest cōparari. Communicatio autem rerum temporalium nullo iure gratis cōmunicanda extra supremā necessitatem. Vnde Aug. de ver. Aposto. Ser. 26. Certe quādo pro tuis necessitatibus procedis ad publicum, das nummos, & emis tibi panē, aut vinum, aut oleū, aut lignum aut aliqūā suppellectilem: das & accipis: aliquid amittis, & aliquid acquiris & hoc est emere. Hæc ille.

† Dist. 5. ca. Ad eum.

† Mar. 5. d. Luc. 8. f. † Luc. 7. g. 18. g. † Mar. 5. f.

† Luc. 11. b.

† Luc. 10. a. Dist. 11. c. In nouo. De her. Cū ex iniūcto.

† Mar. 16. f. Luc. 10. d. 1. q. 1. c. Quicquid.

† Luc. 10. b. 1. Pet. 4. b. Rom. 16. d. Mar. 3. b. Di. 36. Qui ecclesiasticis.

1. 1. q. 1. Quicquid. 1. Pet. 4. b. † Mar. 6. b. Luc. 9. a. † 1. q. 1. ca. Ecclesiasticas. † Luc. 10. b.

† 1. q. 1. ca. Nonne Sodomitæ. † Dist. 6. c. Qui ecclesiasticis. † Ioh. 6. a. Philip. 1. d.

†Luc.12.b
Exod.4.c.

†Dep. di. C
2.c. Non re-
uerberatur.
†7.q.1. Si-
cut aliterius
Aduersitas.
†Luc.6.f
Ioan.13.d.&
15.f
Mar.4.d
†Luc.8.c
†De heret.
Cum ex in-
iunctio:
†11.q.3. No-
lite timere.
Luc.12.a

†Mar.8.g
Luc.12.b
Dep. di.
2.ca. Adhuc
perfidia.
De sacra vni-
uerso. ca.1.9.
Quia vero.

†Mich.7.b
†Luc.14.f.
& 9.c
Infr.16.d
Luc.9.c.14
f.&17.3
†Luc.10.e
Ioan.13.c
Luc.17.2
Infr.12.a.&
2.c.f
†73.di. In
nomine.
†Mar.9.f
Luc.10.c

ges¹⁸ & ad praesides ducemini propter me^{*} in testimonium illis, & gentibus. †¹⁹ Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. ²⁰ Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. ²¹ Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficiet: ²² & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. † Qui autem perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. † ²³ Cū autē persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis. † ²⁴ Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum. ²⁵ Sufficit discipulo vt sit sicut magister eius, & seruo sicut dñs eius. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? ²⁶ Ne ergo timueritis eos. † Nihil enim est opertum quod non reueletur, & occultum quod non sciatur. † ²⁷ Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. † ²⁸ Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eū, qui potest & animam & corpus perdere in gehēnam. ²⁹ Nōne duo passeressesse veniunt? Et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro. ³⁰ Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. ³¹ Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. † ³² Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eū coram patre meo qui in cœlis est. ³³ Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. ³⁴ Nolite arbitrari, quia venerim pacē mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. † ³⁵ Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, ³⁶ & inimici hominis domestici eius. † ³⁷ Qui amat patrem aut matrem plusquā me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, nō est me dignus. ³⁸ Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. † ³⁹ Qui inuenit animam suam, perdet illam: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. † ⁴⁰ Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. ⁴¹ Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. ^h Et qui accipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. † ⁴² Et quicumque potum dederit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidaē tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

* Id est, vt testatum sit ipsi peruenisse ad eos euangelium.

d. Satis est vobis discipulis ad consolationem, vt cōtūmelia afficiamini, sicut & ego, qui sū magister vester, idque magnum est, vt etiā in talibus nūi similes sitis. Euthy.

e. Per mortem autem istam anima liberatur, dū à mortis cōtubernio seceratur, & inuolucris perturbatio- nis exiit. Ambr. de bono mortis. ca.7.

f. Hæc dicit ostendens quia nihil fieret eo nesciente, sed spectante quidem cuncta, non tamen cuncta faciente.

Chrys. in Matt. hom.9.

g. Quod si dicit aliquis: quo modo iustum videtur separari à parētib;? Audi quomodo. Quia si cū ipsi in errore permancant, neque illis proderunt, & ipsi pariter cum illis interibūt. Iustum igitur & valde iustū est separari eum qui saluari vult, ab eo qui non vult.

Clemens li.6. Recognitionū h. Tanta enim apud deum hospitalitatis gratia, vt ne potius quidem aqua frigida à premiis remunerationis im- munis sit. Amb. Off. 1. c.21 i. Sed quis erit qui se possit exculare, cum etiam pro calice aquæ frigidaē mercedē se dominus redditurū promiserit? Et quare frigida ne forte se possit aliquis pauper de lignorū penuria exculare: aut certe dicere se vasculum vbi aquam cal- lesaceret, nō habere. Aug. Ser. de tempore 62.

a. Tali igitur Ioannes ex- plo non suæ, sed discipulo- rum ignorantiaē consilic, ipse enim venturum in re- missionem peccatorū præ- dicauit: sed vt scirent nō al- lium à se prædicatum, ad o- pera eius intueda discipu- los suos misit, vt autoritatē dictis suis illius opera con- ferrent: neque Christus ali- expectaretur, quā cui tes- timonium opera præstitis- sent. Hilar. ibid.

b. Quicumque enim passus est Christus, nō fuerūt ina- nia, sed habuerūt figuram, sed significationem magnā sicut etiam diuina illa ope- ra quæ fecit. Laetantius lib. 4. cap.24.

c. Iā enim rumores fuerunt nō natura hominem, sed de numero sanctorum angelo- rum Baptistam fuisse, igno- rantes nomen angeli mini- sterium magis quā sub- stantiam significare. Cyril. in Ioan. lib.1. cap.7.

d. Quoniam igitur à Moysē lex inchoauit, consequēter in Ioanne desinit, ad imple- tionē eius adueniat Chris- tus, & propter hoc lex & propheta apud eos vsq; ad Ioannem: & Ierusalem ita- que inchoans à Davide, & adimplens tēpora sua legis- dationis, finē oportuit ha- bere manifestato nouo te- stamento. Irenæus lib.4. c.8.

Ioannis præconia discipulis eius enuntiat: ciuitates quæ visis virtutibus pœnitentiam negli- gunt, increpat. & pœnitentes ad quietem inuitat.

XI.

†Luc.7.d

†11.q.4.ca.
Omnis ia-
ctantia.

†Mal.3.1
Marc.1.a
Luc.7.d

†Luc.16.d
†Dep. di.2
Si enim.
Luc.16.d
†22.9 2.ca.
Queritur.
Malac.4.b

Factum est cum consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis trāsiit inde vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorū. ^a ² Ioannes autē cum audisset in vinculis opera Christi, mittēs duos de discipulis suis, ait illi: † Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ⁴ Et respondens Iesus, ait illis: Euntes re- nuntiate Ioanni, quæ audistis & vidistis. ⁵ Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mū- dantur, surdi audiunt, mortuū resurgunt, pauperes euangelizantur: ⁶ & beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. ⁷ Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? Arundinem vëto agitātā? ⁸ Sed quid exi- stis videre? Hominem mollibus vestitū? † Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. ⁹ Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam. ¹⁰ Hic est enim de quo scriptum est: † Ecce ego mitto angelum meum an- te faciem tuam, qui præparabit viam tuā ante. ¹¹ Amen dico vobis, ^c nō surrexit in- ter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cœlo- rum, maior est illo. † ¹² A diebus autem Ioannis Baptistæ vsque nunc regnum cœlo- rum vim patitur, & violenti rapiunt illud. † ^d ¹³ Omnes enim Prophetæ & lex vsq; ad Ioannem prophetauerunt: ¹⁴ & si vultis recipere, ipse est Elias qui vëturus est. ¹⁵ Qui habet aures audiendi, audiat. ¹⁶ Cui autem similem æstimabo generationem istam?

e. Et est duplex intelligentia, vel ideo ad inferna descendens, quia contra praedicationem meam superbissimè resististi. Vel ideo quia exaltata usque ad cælum meo hospitio & meis signis atque virtutibus, tantum habens privilegium, maioribus preteritis suppliciis, quod his quoque credere nolueris. Hiero. ibi.

f. Sine dubio excludit ceteros à discutienda notitia, qui ad unum solum patrem scientiam filij reuocant.

Euseb. Eccl. hi. lib. i. ca. 1.

g. Loquendū ergo non aliter de deo est, quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Hila. de trini. lib. 5.

a. Quod autē spicas segetū manibus confricant, & inedia consolatur, vitæ austerioris indicium est non preparas epulas, sed cibos simplices quarentium.

b. Dat dominus duplex excusationis exemplum, unū regie potestatis de David, alterū sacerdotis, de his qui per ministerium templi sabbatum violant: ut multo minus ad ipsum euulsarum sabbato spicarum crimen pertineat, qui verus rex & verus sacerdos est, & ideo dominus sabbati. Aug. quæ. ex Matt. q. 10.

c. Neque enim si non licebat fieri, David creditus fuit fecisse sine crimine, neque sacerdotes sine crimine sabbatum violasse. In quo per Apostolicam doctrinā populo legis infideliter oclante salus geritur datur: quia maior ipse sit sabbato, & absque violatæ legis culpa Euangelica fides operatur in Christo. Hila. ibi.

d. Et est sensus. Si misericordiam comprobastis Achimelech, eo quod fame periclitantem refocillauerit David & pueros eius, quare discipulos meos condemnatis, qui nihil tale fecerunt?

e. Suspicantes quod rursus quosdam curaturus esset, interrogatione eū anticipant, ut cum respondisset licitum esse, sumeret occasionem illū iam accusandi tanquam transgressorem, & ita prohiberent illum ne curaret alios, qui propter sanitates fuissent credituri. Malebant enim suæ gentis homines morbis corrumpi quā Christum glorificari. Euthy. ibi.

f. O pestiferam demonis astutiam: utranque viā occupauit atque obtruxit quibus erat ille crediturus, visum scilicet, atque auditū, quas tamē ambas vias Christus reuerant. Chrysost. in Matt. hom. 41.

g. Hoc dicens ex eorum confessione volebat intelligi, quod in eum non credēdo, in regno diaboli esse delegissent, quod utique aduersum se diuisum stare non possit. Elugant ergo Pharisei quod voluerint. Si Sathanas Sathanam non potest eiicere, nihil contra dominum quod dicerent inuenire poterunt, si autem potest, multo magis sibi possunt, & recedant de regno eius: quod aduersum se diuisum stare non potest. August. Sermon. 11. ex verbis domini in euangelio secundū Mattheum.

Similis est pueris sedētibz in foro, qui clamantes cōqualibus ¹⁷ dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & nō planxistis. ¹⁸ Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt: dæmonium habet. ¹⁹ Venit filius hominis manducans & bibens, & dicūt: ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustitia est sapientia à filiis suis. ²⁰ Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiā: ²¹ Vē tibi Corozaim, vā tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essēt virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissent. ²² Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij, quā vobis. ²³ Et tu Capharnaū nunquid vsque in cœlum exaltaberis? Vsque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortē mansissent vsque in hanc diem. ²⁴ Veruntamen dico vobis, quia terrę Sodomorum remissius erit in die iudicij, quā tibi. ²⁵ In illo tempore respōdens Iesus, dixit: [†] Cōfiteor tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ²⁶ Ita pater, quoniam sic fuit placitū ante te. ²⁷ Omnia mihi tradita sunt à patre meo. [†] Et nemo nouit filium nisi pater: neque patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. ²⁸ Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. ²⁹ Tollite iugum meum super vos, & [†] discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. [†] ³⁰ Iugum enim meum suauē est, & onus meum leue.

Confutatis Phariseis in apostolos spicas sabbato euellentes murmurantibus, aridam manum sanat, & demoniacum: eosque signum petentes arguit, & qui sint filij dei demonstrat. XII.

In illo tempore, abiit Iesus per sata sabbato, ^a discipuli autem eius esuriētes cœperunt vellere spicas, & manducare. ² Pharisei autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis. ³ At ille dixit eis [†] ^b Non legistis quid fecerit David quando esuriit, & qui cum eo erāt, ⁴ quomodo intrauit in domum dei, & panes propositionis comedit, quos ^c non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? ⁵ Aut nō legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? ⁶ Dico autē vobis, quia templo maior est hic. ⁷ Si autem sciretis quid est: [†] ^d Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes. ⁸ Dominus enim est filius hominis etiam sabbati. ⁹ Et cum inde transisset, venit in Synagogam eorum. [†] ¹⁰ Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes: ^e Si licet sabbatis curare? Vt accusarēt eū. ¹¹ Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnā, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nōne tenebit & leuabit eam? ¹² Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. ¹³ Tunc ait homini: Extende manū tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera. [†] ¹⁴ Exeuntes autē Pharisei, consiliū faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum. ¹⁵ Iesus autem sciens, recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes. [†] ¹⁶ Et præcipit eis, ne manifestum eum facerent: ¹⁷ ut adimpleretur quod dictū est per Isaiam Prophetā, dicentē: [†] ¹⁸ Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & iudiciū gentibus nūtiabit. ¹⁹ Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. ²⁰ Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans nō extinguet, donec eiiciat ad victoriam iudicium: ²¹ & in nomine eius gentes sperabunt. [†] ²² Tunc oblatus est ei dæmonium habens cæcus & mutus, & curauit eum ita ut loqueretur & videret. ²³ Et stupebāt omnes turbę, & dicebāt: Nūquid hic est filius David? ²⁴ Pharisei autem audiētes, dixerūt: [†] Hic non eiicit dæmones, nisi in Beelzebub principē dæmoniorum. ²⁵ Iesus autē sciens cogitationes eorum, dixit eis: ^g Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa cōtra se, non stabit.

C [†] Luc. 7. e
[†] Dist. 35. c
Sexto dic.

[†] Luc. 10. d

2. q. 6. cap.
Qui scit.
[†] 1. Ioan. 5. a

A [†] Mar. 2. d
Luc. 6. a

[†] Mar. 2. g
Luc. 6. a
1. Reg. 21. g

[†] Leui. 24. b
Num. 28. a
Osee. 6. c

B [†] Marc. 2. o

[†] Mar. 2. a
Luc. 6. b

[†] Mar. 3. b
Ioan. 10. g
[†] Sup. 8. a, g
9. f
Infr. 17. c

[†] Isa. 42. a
Sup. 9. d
Luc. 11. b
Dep. dist.
3. c. Sūt plur.
[†] Marc. 3. c
Luc. 11. b

h. Id est, aut me cum operi-
bus laudate, aut me tanquā
arborem putrem vna cum
operibus dammate.

i. Ociosum est verbū, quod
nulla de re profertur, quod
mendacium inquinat, quod
ad calumniā dicitur. Qui-
dam autem ociosa etiā asse-
runt verba, quæ vana sunt,
vt quæ profusum mouent
risum, aut turpia, impudic-
a, illiberalia. Chry. in 12. c.
Matth. homil. 43.

k. Vnus autem & idem dominus qui plusquam templum est, & plusquam Salomon, & plusquam Ionas donat hominibus, id est, suam praesentiam & resurrectionem à mortuis. Ireneus lib. 1. cap. 22.

1. Non quia ipsa sua virtute ac potentia condemnabit, sed quia in eius cōparatione condēnabuntur qui deuotionem eius scientes, cū multo facilius possent, sapientiæ curam dissimulabant habere. Hier. super 21. cap. Prouerb.

m. Est autem etiam in eo typica ratio seruata, vt mater eius & fratres foris starent, cum vtique ingrediendi ad eum haberent, vt ceteri potestatis. Sed quis in sua venit, & sui cum non receperunt: in matre eius ac fratribus synagoga & Israelitæ præsfigurantur, ingressu eius atque aditu abstinenter, Hilarius ibidem.

XIII.

a. Turba non vnus sententię
est, sed diuersarū in singu-
lis volūtatum. Vnde loqui-
tur ad eam in multis para-
bolis: vt iuxta varias volū-
tates diuersas recipient
disciplinas. Hiero. ibi.

b. Desumptum est, semen suum, ex Luca.

c. Hoc est, excruciatu sunt.
d. Hoc autem dixit nō ne-
cessitatem quampiam ostē-
dēs, nec certam ad aliquos
doctrina attributionem
casu & vt contigit illatam
sed vt in ipsius omnium cau-
sam esse, ac gratiā superius
esse malorum significaret,
ac aperiret donū quoddā
hoc esse, ac gratiā infusam.
quā nullo pacto libertatem
humanā tollit naturę. Chr-
ibid. Vnde reprobos nulla
adigit necessitas post con-
temptum euāgelium, quin
illud recipere possint.

c. Quid dabitur? adiectio
fidei vel intellectus, vel sa-
lus ipsa. Quid auferetur?
Vtiq; quod dabitur. A quo
dabitur & auferetur? a crea-
tore. Tertio, aduers. Marcia-
lib. 4.

† Marc. 3. d
Luc. 13. b
Dist. 25. c.
Qualis.

†Sup.3.c.

†Luc. 6.g

†22 q 5.c.
Quotiens.

† Marc. 8. b. F
Luc. 11. b
Luc. 9. e. 11. d
Marc. 8. b
Deut. 32. a.
† Ionæ. 2. a
† Depe. d. 1
c. Voluiffēt.
† 2. Reg. 10. a
2. Para. 9. a
Luc. 11. c

† Depo. di. G
4. c. Reuer-
tar.
3. Reg. 10. a
2. Paral. 9. a
Luc 11. d
† 2. Pet. 2. d
† Marc. 3 g
Luc. 8. c

† Marc. 4. a
Luc. 8. a

†49. dist. c.
Hic etenī.

† Marc 4. b
Luc, 8. b.

†Infra 25.c
Luc. 8.c &
19.d
Marc. 4.c

diunt, neq; intelligunt,¹⁴ vt adimpleatur in eis prophetia Isaie, dicētis: † Auditū audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis.¹⁵ Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clausērunt, nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.

f. Quemadmodum concupierunt & audire & videre, nisi præscessent futurū eius aduentum? Quomodo autem præsire potuerūt, nisi ab ipso præsentiā ante accepissent? Iren. lib. 4. ca. 4.

g. Et bene spinis comparat sollicitudinē huius seculi. Sicut enim spinæ nō sinunt semē emicare, sed dēscite sua seminatum supprimūt: ita & curæ temporales spirituale semen quod in anima seminatur, non sinunt fructum afferre, sed adurūt & suffocāt sicut spinæ profectū ei⁹ retardātes Chry. super 33. ca. Gene. homil. 59.

h. Merite falce mortis inuenta tunc zizania. Quare autē primū? Ne etiam tunc videntes orthodoxi simul cum hæreticis mixtim demelsi prauam concipiant spem. Euthy. ibi.

i. Sicut enim granū sinapis parua prefert in exteriori specie quantitatem, sed magnā dū conteritur, profert de sui contritione virtutē, & quod pl⁹ est, magis intra se vim suā possidet: ita & domin⁹ noster Iesus Christus exiguis putatur esse dū ex homine procreatur: sed cum deo tot⁹ impletur, dum per vitæ huius labores tribulationum afflictione conteritur, fortior inuenitur. Vivendo eruditionem protulit, moriendo patientiam, potentiam resurgendo: & per infirmitatem susceptæ carnis fortis quasi minimus & despect⁹ apparuit, sed vigorem diuinitatis intus abscondit. Iul. Eusebius de natui. domi. hom. 1. k. Quod enī patris est per maiestatis proprietatē, id etiam filij est per eiusdem claritudinis vnitatē. Ergo & patris regnū scriptura dicit & filij. Ambro. de fide lib. 3. ca. 6.

l. Sermo enim diuinus in agro huius mundanæ conuersationis absconditus est: per typos & figuras & parabolas scripturarum occultatur: de quibus Iere 30. d. In nouissimo dierum intelligetis ea. Omnis prophetia priusquam habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitates sunt hominibus. Cum autem venerit tempus, & euenerit quod prophetatū est, tunc prophetia habent liquidam & certā expositionem. Quod cū Iudæis legitur lex in hoc tempore, fabulæ similis est, Christianis vero thesaurus absconditus in agro, crece Christi reuelatus & explanatus. Irenæus lib. 4. ca. 43.

†¹⁶ Vestri autem beati oculi, quia vident: & aures vestre, quia audiūt. †¹⁷ Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.¹⁸ Vos ergo audite parabolā seminantis: †¹⁹ Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod se-

minatum est in corde eius, hic est qui secus viam seminatus est.²⁰ Qui autē super petrosā seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud.

²¹ Non habet autē in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter verbū, continuo scandalizatur.²² Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum dei audit, & sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarū suffocat verbum, & sine fructu efficitur.²³ Qui verò in terrā bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert: & facit aliud quidē centesimum, aliud autē sexagesimum, aliud vero tricesimum.²⁴ Aliam parabolā proposuit illis, dicens:

† Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo.²⁵ Cū autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superfeminauit zizania in medio tritici, & abiit.²⁶ Cum autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.²⁷ Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt ei: Dñe, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?²⁸ Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis imus & colligimus ea?²⁹ Et ait: Non. Ne

forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. †³⁰ Sinite vtraq; crescere vsq; ad messē, & in tempore messis dicam messoribus: h Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreū meum.³¹ Aliam parabolam proposuit eis, dicens: † Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo,³² quod minimum quidē est omnibus seminibus. Cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius.³³ Aliam parabolam locutus est eis: † Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum.³⁴ Hęc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis,³⁵ vt impleretur quod dictum erat per Prophetam, dicentem: † Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.³⁶ Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri.³⁷ Qui respondens, ait: Qui seminat bonum semen, est filius hominis.³⁸ Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, ij sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam.³⁹ Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. † Messis vero consummatio seculi est. Mes-

sores autem angeli sunt.⁴⁰ Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, sic erit in consummatione seculi.⁴¹ Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentium. †⁴² Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.⁴³ Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.⁴⁴ Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.⁴⁵ Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.⁴⁶ Iterum simile est regnum cœlorum saganæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.

⁴⁷ Quam cum impleta esset educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.⁴⁸ Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. † Ibi erit fletus, & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei.

Eriam.

†¹⁶ Vestri autem beati oculi, quia vident: & aures vestre, quia audiūt. †¹⁷ Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.¹⁸ Vos ergo audite parabolā seminantis: †¹⁹ Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod se-

minatum est in corde eius, hic est qui secus viam seminatus est.²⁰ Qui autē super petrosā seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud.

²¹ Non habet autē in se radicem, sed est temporalis. Facta autem tribulatione & persecutione propter verbū, continuo scandalizatur.²² Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum dei audit, & sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarū suffocat verbum, & sine fructu efficitur.²³ Qui verò in terrā bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert: & facit aliud quidē centesimum, aliud autē sexagesimum, aliud vero tricesimum.²⁴ Aliam parabolā proposuit illis, dicens:

† Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo.²⁵ Cū autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superfeminauit zizania in medio tritici, & abiit.²⁶ Cum autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.²⁷ Accedentes autem serui patrisfamilias, dixerunt ei: Dñe, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?²⁸ Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis imus & colligimus ea?²⁹ Et ait: Non. Ne

forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticū. †³⁰ Sinite vtraq; crescere vsq; ad messē, & in tempore messis dicam messoribus: h Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreū meum.³¹ Aliam parabolam proposuit eis, dicens: † Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo,³² quod minimum quidē est omnibus seminibus. Cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius.³³ Aliam parabolam locutus est eis: † Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum.³⁴ Hęc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis,³⁵ vt impleretur quod dictum erat per Prophetam, dicentem: † Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.³⁶ Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes: Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri.³⁷ Qui respondens, ait: Qui seminat bonum semen, est filius hominis.³⁸ Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, ij sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam.³⁹ Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. † Messis vero consummatio seculi est. Mes-

sores autem angeli sunt.⁴⁰ Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur, sic erit in consummatione seculi.⁴¹ Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentium. †⁴² Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.⁴³ Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.⁴⁴ Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas.⁴⁵ Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.⁴⁶ Iterum simile est regnum cœlorum saganæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.

⁴⁷ Quam cum impleta esset educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.⁴⁸ Sic erit in consummatione seculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. † Ibi erit fletus, & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei.

Eriam.

† Isa. 6. c
Marc. 4. b
Luc. 8. b
Ioh. 12. f
Act. 12. f
Rom. 11. b

† Luc. 10. b
† Luc. 10. d

† Mar. 4. c
Luc. 8. b

† Mar. 4. c
Luc. 13. d

† Iri. 9. 3. Audi denique. Nolite recedere 23. q. 1. ca. 124. q. 3. Notandum est.
† Mar. 4. d
Luc. 13. d

† Luc. 13. d
Marc. 4. f

† Psal. 77. 2
Colos. 1. d

† Apo. 14. 8

† Sup. 3. b
Danic. 12. b

† 24. q. 1. Quisquis.
Apo. 22. c

Etiam.⁵² Ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.⁵³ Et factum est cum consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde.⁵⁴ Et veniēs in patriam suam, docebat eos in Synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent: Vnde huic sapientia hæc & virtutes? Nōne hic est fabri filius?⁵⁵ Nōne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simō & Iudas?⁵⁶ & sorores eius nōne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista?⁵⁷ Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis: ^m† Nō est Propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua. †⁵⁸ Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Ioanne occiso, Christus in deserto quinque hominum milia satiat, super aquas ambulans Petrum mergentem erigit, atque in terra Genezareth plurimos etiam fimbrie tactu sanat.
XIIII.

m. Solemus enim homines familiares contemnere, & externos in admiratione habere. Quod autem adicit, in domo sua, ideo fecit, quia oderat eū & fratres sui domestici. Tu autem intellige quod & hodie Iesus in patria sua, hoc est apud Iudeos, ignominiosus est: nos autem exteri illum veneramur. Theophy. ibi.

In illo tempore, †^a audiuit Herodes Tetrarcha famā Iesu,² & ait pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes operatur in eo. †³ Herodes enim tenuit Ioannem, & alligauit eum, & posuit in carcerem propter Herodiam vxorem fratris sui. †⁴ Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam.⁵ Et volēs illum occidere, timuit populum, † quia sicut Prophetam eum habebant. †⁶ Die autem natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi. †⁷ Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare quodcūq; postulasset ab eo. †⁸ At illa præmonita à matre sua, Da mihi, inquit, hic in disco caput Ioannis Baptistæ. †⁹ Et contristatus est Rex: propter iuramentum autem, & propter eos qui pariter recubebant, iussit dari: ¹⁰ misitq; & decollauit Ioannem in carcere. ¹¹ Et allatum est caput eius in disco, & datū est puellæ: & illa attulit matri suæ. ¹² Et accedētes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, †^c & venientes nūtiauerunt Iesu. ^d¹³ Quod cum audisset Iesus, secessit inde in nauiculam in locum desertum seorsum. Et cū audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. †¹⁴ Et exiens vidit turbā multam, & misertus est eis, & curauit languidos eorum. ¹⁵ Vespere autē facto, accesserunt ad eum discipuli eius, dicētes: † Desertus est locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas, vt euntes in castella emant sibi escas. ¹⁶ Iesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. ¹⁷ Responderunt ei: Nō habemus hic nisi quinq; panes, & duos pisces. ¹⁸ Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. ¹⁹ Et cum iussisset turbam discubere super scēnū, acceptis quinq; panibus & duobus piscibus, aspiciens in cœlū, † benedixit & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autē turbis. ²⁰ Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerūt reliquias, duodecim cophinos fragmētōrū plenos. ²¹ Manducantiū autē fuit numerus quinq; milia virorum, exceptis mulieribus & paruulis. †²² Et statim iussit discipulos ascendere in nauiculā, & præcedere eū trans fretum, donec dimitteret turbas. †²³ Et dimissa turba, ascendit in montē solus orare. Vespere autē facto, solus erat ibi. ²⁴ Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. Erat enim contrarius ventus. ²⁵ Quarta autē vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare. ^c²⁶ Et videntes eū super mare ambulantē, turbati sunt dicentes: quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. ²⁷ Statimq; Iesus locutus est eis, dicens: Habete fiduciam, ego sum, nolite timere. ²⁸ Respōdens autem Petrus, dixit: Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquas. ²⁹ Et ipse ait: Veni. Et descēdens Petrus de nauicula, ambulabat super aquā, vt veniret ad Iesum. ³⁰ Videns vero ventū validum timuit: & cum cœpisset mergi, clamauit, dicens: Domine, saluum me fac. ³¹ Et continuo Iesus extendens manū, apprehendit eum, & ait illi: ^f Modicæ fidei, quare dubitasti? ³² Et cū ascēdisset in nauiculam, cessauit ventus. ³³ Qui autem in nauicula erant, venerunt, & adorauerunt eum, dicentes: Vere filius dei es. †³⁴ Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesar. †³⁵ Et cum cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, ³⁶ & rogabāt eum vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

a. Tu autem etiam hic animaduerte quā ingentes virtutes habeat vires. Nam hic Herodes adeo Ioannē perhorruit, vt à nimia formidine vel de resurrectione philosopharetur. Vides nimīū ipsum timuisse, nec etiam hæc verba ad alienos efferre audet, sed vernas suos alloquitur. Chryso. in Matr. 14. ca. homi. 45.

b. Herodes saltatrici præmiū turpiter promissit, crudeliter soluit. Turpe quod regnū pro saltatione promittitur, crudele q̄ mors prophetæ pro iuramentum religione donatur. Ambro. Offic. li. 3. cap. 12.

c. Finitis igitur legis tēporibus, & cum Ioanne consulti, discipuli eius res ita gestas domino nuntiant, ad euangelica scilicet ex lege venientes. Hila. ibi.

d. Ergo. dei verbū lege finita nauem cōscēdens, Ecclesiam adit, & in desertum cōcedit. Relicta quippe conuersatione Israelis, in vacua diuine cognitionis pectora transit. Turba hæc aut diēs dominum de ciuitate pedes sequitur in desertū, de synagoga videlicet ad ecclesiam concedit: quā vidēs misertus est, & omnē lagorem eius infirmitatēq; curat. Idem.

e. Turbati in freto Apostoli, licet adhuc nō credentes corde, vbi primum sub pedibus domini ludere aquas & inquieto maris æstu deambulatis domini super aquas intrepida videre vestigia, subitoque naui quæ fluctibus turbaretur, vbi eam tamen Christus ascendit, placida aquora, & elementa cōspicere famulantia, verū dei filium crediderunt, dicentes: vere dei filius est. Amb. de fidel. i. c. 7.

f. Cur hastitasti, siue quare primum fiduciam habens, postmodū timuisti? id enī appellauit hastitationē. Nā qui cōtra fluctus te fortem reddebat, vtique & contra vētum te fortem reddidisset. Euthymius ibi.

Phariseorum traditiones diuinis aduersas reprobant. Chananaea filia à demonio, & plerisque aliis liberatis, quatuor hominum milia cibant.

XV.

a. Quamquam in omnibus locis erant Scribae & Pharisei, magis tamen erant venerabiles Ierosolymitani: ideo illi magis inuidebant, utpote inanis gloriae magis appetentes. Morem autem habebant Iudei non comedere illotis manibus, idque ex patrum traditione. Has igitur traditiones ut vidissent non obseruari à discipulis, putauerunt illos contemnere seniores. Theophylactus. ibid.

b. Quicquid deuoti deo, tunc cedet utilitati, & sic tunc non succurram pietati.

c. Non per Moysen datam legem dicit præcepta hominum, sed traditiones presbyterorum, quas sinnerant, quas vindicantes frustrabatur legem dei. Irenaeus. lib. 4. cap. 26.

d. Quis homo, nisi mala voluntatis fuerit, bonam in se non amat, voluntatem, quae superni agricolae prima plantatio est: quicquid enim non est eradicandum, manifestum est à patre esse plantatum. Ambrosius. de vocat. gent. c. 2. lib. 1.

e. Quae est dura captiuitas animae impenitentis: de qua dicitur Apoc. 2. f. Dedit illi tempus ut poenitentiam ageret, & poenitere non vult. f. Interpretare.

g. Procedat qui in corde suo haec non esse testetur: & plenam in corpore isto mortali iustitiam confitebor. Hieronymus. aduersus Pelagianos. lib. 2. h. Vnde intelligere te conuenit, quia missus non id significat, & alieno sit coactus imperio, sed quod voluntario sit coactus arbitratu, alioquin contemptum ostendit patris. Ambrosius. de fide. lib. 2. cap. 4.

i. Nodum iacebat canibus panem filiorum, nodum in viam gentium vel nationum ire mandabat. Siquidem in finem præcepit ut vaderet ad docendas & tingendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum paracleti: qui illos deducturus esset in omnem veritatem. Tertullianus. de praescrip. aduers. haer. k. Repente curauit illos, non quia maioris sint meriti quam Chananaea, sed quod Iudei sint: ut ingratorum obtuleret ora Iudaeorum: demonstrans illos maiori dignos supplicio, ingratis enim quanto maioribus pluribusque afficitur beneficiis, tanto ad maiorem poenam luendam est obnoxius. Euthymius. ibi.

l. Supra in refectioe quinque panum turba super seculum viride discumberebat, nunc ubi septem panibus reficienda est, supra terram discubere praecipitur: quia per scripturam legis carnis desideria calcare & comprimere iubemur. Omnis enim caro fornicum, & omnis gloria eius tanquam flos fani. In nouo autem testamento ipsam quoque terram ac facultates temporales derelinquere praecipitur. Beda. do. 7. post trini.

Vnc [†] accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribae & Pharisei, dicentes: ²² A [†] Marc. 7. b. Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus suas cum panem manducant. ³ Ipse autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum dei propter traditionem vestram? Nam deus dixit: [†] ⁴ Honora patrem & matrem: [†] & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ⁵ Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: ^b munus quodcumque est ex me, tibi proderit: ⁶ & non honorificabit patrem suum aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum dei ^c propter traditionem vestram. ⁷ Hypocritae, bene prophetauit de vobis Isaias, dicens: [†] ⁸ Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. ⁹ Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. ¹⁰ Et conuocatis ad se turbis, dixit eis: Audite & intelligite. ¹¹ Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. ¹² Tunc ^B accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis quia Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt? ¹³ At ille respondens, ait: [†] ^d Omnis plantatio quam non plantauit pater meus coelestis, eradicabitur. ¹⁴ Sinite illos, caeci sunt, & duces caecorum. [†] Caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in ^e foueam cadunt. ¹⁵ Respondens autem Petrus, dixit ei: ^f Ediffere nobis parabolam istam. ¹⁶ At ille dixit: Adhuc & vos sine intellectu estis? ¹⁷ Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? ¹⁸ Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. [†] ¹⁹ De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. ²⁰ Haec sunt quae coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. [†] ²¹ Et egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis. ²² Et ecce mulier Chananaea à finibus illis egressa, clamauit dicens ei: Miserere mei domine, fili David, filia mea male à demonio vexatur. ^C ²³ Qui non respondit ei verbum. Et accedentes discipuli eius, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos. ²⁴ Ipse autem respondens ait: ^h Non sum missus nisi ad oues quae perierunt domus Israel. ²⁵ At illa venit & adorauit eum, dicens: Domine, adiuua me. ²⁶ Qui respondens, ait: [†] ⁱ Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. ²⁷ At illa dixit: Etiam domine. Nam & catelli edunt de micis quae cadunt de mensa dominorum suorum. ²⁸ Tunc respondens Iesus, ait illi: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia eius ex illa hora. ²⁹ Et cum transisset inde Iesus, venit secus mare Galilaeae, & ascendens in montem sedebat ibi. [†] ³⁰ Et accesserunt ad eum turbae multae, habentes secum mutos, caecos, claudos, debiles, & alios multos: & proiecerunt eos ad pedes eius, ^k & curauit eos, ³¹ ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes: & magnificabant deum Israel. ³² Iesus autem conuocatis discipulis suis, dixit: [†] Misereor turbae, quia triduo iam perseuerant mecum, & non habent quod manducant. Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficient in via. ³³ Et dicunt ei discipuli: Vnde ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam? ³⁴ Et ait illis Iesus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem, & paucos pisciculos. [†] ³⁵ Et praecipit turbae ut ^l discumberent super terram. ³⁶ Et accipiens septem panes & pisces, & gratias agens, fregit, & dedit discipulis suis, & discipuli dederunt populo. ³⁷ Et comederunt omnes, & saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. ³⁸ Erant autem qui manducauerunt, quatuor milia hominum, extra paruulos & mulieres. ³⁹ Et dimissa turba ascendit in nauiculam, & venit in fines Magedan.

Celesti signo Phariseis negato, ab illorum fermento cauendum docet: discipulis autem post opinionem Christi confessam suam praedicat passionem.

XVI.

Et [†] ac-

† Exo. 20. 5.
Deut. 5. b
Marc. 7. b
Eph. 6. a
† Exod. 21. c
Leui. 20. c
Prou. 20. c

† Isa. 29. d
Marc. 7. b
Dist. 8. ca. 51
solus.

† Ioh. 35. a
Infr. 23. c
† Dist. 38.
Quae ipsius.
Marc. 7. c
Luc. 6. f
Dist. 37. Ideo
Derentia.
Per translationem.
† Marc. 7. c
Gen. 6. a. 3. d

† Marc. 7. d

† Marc. 7. e

† Marc. 7. d
Isa. 35. b

† Marc. 8. a

† Marc. 6. 8
8 b
Ioh. 4. b

† Marc. 8. b
Luc. 12. g

† Sup. 12. c

† Ionæ. 2. a
Marc. 8. b

† Marc. 8. c
Luc. 12. a

† Marc. 8. c

† Marc. 8. c
Luc. 9. c
De baptis.
Maiores.

† Ioh. 6. g
De maio. &
obe. Solitæ.
Dist. 19. Ita
dominus.
† Dis. ca. Ita
dominus.
De maio. &
obedi. c. So
litæ.
† Dis. 21. c.
In nouo.
Quauis. 50
dist. c.
Fidelior. Pō
deret. Vt cō
stitueretur.
† Ita. 12. c
9. q. 3. Alio
rum.
† 24. q. 1. Au
diuimus. Ro
gamus. Lo
quitur. 24.
q. 2. c.
Legat. Nec
quiquam.
† Marc. 8. f. g
† Luc. 9. c. &
14. f. 17. g
Sup. 10. g

† Defimo.
Matthæus.
Marc. 8. g
Ioh. 12. d

ET † accesserunt ad eum Pharisei & Sadducei tentantes, & ^a rogauerunt eum ut signum de cœlo ostenderet eis. ² At ille respondens, ait illis: Facto vesperæ dicitis, serenum erit, rubicundum est enim cœlum: ³ mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli diiudicare nostris, signum autem temporum non potestis. ⁴ Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. ⁵ Et cum venissent discipuli eius trans fretum, obliti sunt panes accipere. ⁶ Qui dixit illis: ⁷ Inuenimini & caute à fermento Phariseorum & Sadduceorum. ⁸ At illi cogitabant inter se, dicentes: Quia panes non accepimus. ⁹ Sciens autem Iesus, dixit: ¹⁰ Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? ¹¹ Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum & quinque milium hominum, & quot cophinos sumpstistis? ¹² Neque septem panum & quatuor miliu hominu, & quot sportas sumpstistis? ¹³ Quare non intelligitis quia non de pane dixi vobis, Caute à fermento Phariseorū & Sadduceorum? ¹⁴ Tunc intellexerunt quia non dixerit cauendum à fermento panum, sed à doctrina Phariseorum & Sadduceorum. ¹⁵ Venit autem Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos, dicens: Quem me dicunt homines esse filiū hominis? ¹⁶ At illi dixerunt: Alij Ioannem Baptistam, alij autem Eliam, alij vero Ieremiam, aut vnum ex Prophetis. ¹⁷ Dicit illis Iesus: Vos autem quem me esse dicitis? ¹⁸ Respondens Simon Petrus, dixit: ¹⁹ Tu es Christus filius dei viui. ²⁰ Respondens autem Iesus, dixit ei: ²¹ Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. ²² Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. ²³ Et tibi dabo clauēs regni cœlorum. ²⁴ Et quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cœlis. ²⁵ Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Iesus Christus. ²⁶ Exinde cœpit Iesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Ierosolymā, & multa pati à senioribus & Scribis & Principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere. ²⁷ Et assumens eum Petrus cœpit increpare illum, dicens: Absit à te domine, nō erit tibi hoc. ²⁸ Qui conuersus, dixit: ²⁹ Vade post me Sathana, scandalum es mihi: quia non sapis ea quæ dei sunt, sed ea quæ sunt hominū. ³⁰ Tunc Iesus dixit discipulis suis: ³¹ Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. ³² Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. ³³ Qui autē perdidit animam suam propter me, inueniet eam. ³⁴ Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Aut quam dabit homo cōmutationem pro anima sua? ³⁵ Filius enim hominis venturus est in gloria patris sui cum angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera eius. ³⁶ Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortē, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

*Transfiguratus Christus lunaticum liberat, discipulosque miraculi impotentes informat,
ac Cæsari tributum dari imperat, XVII.*

† Marc. 9. a
Luc. 9. d

† Marc. 1. b
Luc. 3. c
2. Petr. 1. d

ET † post dies sex assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioānem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol: vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix. ² Et ecce apparuerunt illis Moyses & Elias cum eo loquentes. ³ Respondens autem Petrus, dixit ad Iesum: Domine, bonum est hic esse, si vis, faciamus hic tria tabernacula: tibi vnum, & Moysi vnum, & Eliæ vnum. ⁴ Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui, ipsum audite. ⁵ Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt valde. ⁶ Et accessit Iesus, & tetigit eos, dixitque eis: Surgite, & nolite timere. ⁷ Leuantes autē oculos suos, neminē viderunt, nisi solum

a. Non enim ut crederent quærebant, sed facultatem reprehendendi inuestigabant. Nam si quasi credituri ipsum adissent, ceret qui Chananae dixit. Nō est bonum panem filiorum canibus mittere: & tamen præbuit ei qd quærebat, multo magis istis petentibus præstitisset: idcirco etiam hypocritas appellauit, quia aliud ore proferebāt, aliud mente tegebant. Chryso. in Matr. hom. 14.

b. Quemadmodum fermentum amarū est & vetus, ita & Phariseorum & Sadduceorum doctrina mordet animas, amara existens, & veteres seniorum traditiones introducēs. Et sicut fermentatum temperatura est aquæ & farinæ, sic & doctrina Phariseorū mixta est ex sermone & vita corrupta: Non dixit illis manifeste: Caute à doctrina, sed à fermento: Theo.

c. Cū pro omnibus Petrus responderet, Tu es Christus, non potest nō eum sensisse Christum, nisi quē nouerat in scripturis quem iam recencebat in factis. Tertu. in Marcio. li. 4.

d. Seruus aperit, dominus largitur: iste per se, ille per Christum. Famulus clauēs accipit, dominus ordinat potestates. Aliud ius donātis, aliud dispensantis obsequiū est. Am. de fide 1. 3. c. 6.

e. Necessariū enim erat ut hoc ab ipso patre reuelaretur, ab ipso autem filio ante mortem suam confirmaretur, & a solis discipulis cognosceretur popularibus vero id nūc scire noluit vique ad resurrectionē suā à mortuis, ne suā impediret passionem. Euthym. ibid. f. Non auro redimitur, non argento, imò auro amittit Quinetiam mulieris decus dum tēat, adstringit Clauus est libido, clauus tristitia, clauus iracundia, clauus sunt omnes passionēs quæ velut veru quodam animā nostram penetrant, & insigunt corpori, viceribūque eius annectunt. Amb. de bono mortis, cap. 5.

a. Et in hoc quidem facti genere seruatur & ratio, & numerus, & exemplum. Nam post dies sex gloriæ dominicæ habitus ostēditur, sex milium scilicet annorum temporibus euolutis, regni cœlestis honor præfiguratur. Hila. ibi.

b. Petrus in monte Moyseri & Eliam cū filio dei vidit: nec errauit in natura, nec errauit in gloria. Denique quid facere deberet, non illos, sed Christū interrogauit. Nam etsi tribus parabat obsequium, vnius tamē expectabat imperiū. Sed quoniam vel tabernaculorum numerum deferendum tribus simpliciter existimauit, emendatur dei patris auctoritate dicentis. Hic est filius meus, &c. Id est, quid conseruos tuos cum domino socias tuo? Hic est filius: non Moyses filius, nō Elias filius, sed hic fili.

Amb. de fide lib. 1. cap. 5. c. Sensit emendationē. Apostolus, procidit in faciem cōternatus voce patris, & filij claritate, sed eleuatur à filio, qui iacentes erigere consuevit. Amb. de fide lib. 1. ca. 5.

d. Vident ergo Iesum stantem ablata nube: & Moysen

& Elias euanuisse: quia postquam legis & prophetarum umbra dicebat, quæ velamento suo apostolos texerat, utrumque in euangelio reperitur. Hiero. ibi. e. Elias prior siue Thesbitas nondum venit, veniet autem circa secundum meam aduentum, & restituet omnem qui ei crediderit: hoc est, conuertet cor patris ad filium, ut ait propheta Malachias 4. b. Dico autem vobis quod Elias secundus siue Baptista iam venit circa primum meum aduentum, ut dicunt scripturae, & non cognouerunt scribae quod etiam hic esset Elias, quæ præcursor. Euthy. ibid.

f. Cur enim triste, quod salutare docuit, etiam aduersus diuina demonia ieiunium præliandum? Quid enim mirum si eadem operatione spiritus iniquus inducitur, quæ sanctus inducitur? Tertul. aduersus Pysichicos. Vnde vide quid commodi ieiunium circa propria operetur salutem, quod alio ieiunante interdum etiam ad alienam pertinet salutem: ut homo per abstinentiam, angelicam possit expugnare naturam. Ex hoc quantum in ea insit utilitatis intellige. Ecce extrinsecus virtus augeatur, corpus affligitur, & diabolus effugatur, Eusebius Emisenus homil. 1. de initio quadragesimæ.

Iesum. †⁹ Et descendantibus illis de monte, præcepit Iesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat. ¹⁰ Et interrogauerunt eum discipuli, dicentes: Quid ergo scribæ dicunt, quod † Eliam oporteat primum venire? ¹¹ At ille respondens, ait eis: ¹² Elias quidem venturus est, & restituet omnia. ¹³ Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eo, quæcunque voluerunt. Sic & filius hominis passurus est ab eis. ¹⁴ Tunc intellexerunt discipuli, quia de Ioanne Baptista dixisset eis. †¹⁵ Et cum venisset ad turbam accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum, ¹⁶ dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & male patitur. Nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aqua. ¹⁷ Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum. ¹⁸ Respondens autem Iesus, ait: O generatio incredula & peruersa, quousque ero vobiscum? Usquequo patiar vos? Afferte huc illud ad me. ¹⁹ Et increpauit illum Iesus, & exiit ab eo demonium, & curatus est puer ex illa hora. ²⁰ Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt: † Quare nos non potuimus eiicere illum? ²¹ Dixit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippe dico vobis: si habueritis fidem sicut granum sinapis: dicetis monti huic transi hinc, illuc & transibit: & nihil impossibile erit vobis. ²² Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. †²³ Conuersantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Iesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum, ²⁴ & occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. ²⁵ Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non soluit didrachma? ²⁶ Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum, præuenit eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? ²⁷ Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filij. ²⁸ Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies statuerem: illum sumes, da eis pro me & te.

Humilitatem sectari & scandalum vitare quantum debeamus, docet per membrorum abscissionem, fratris correptionem, perditæ ouis inuentionem, clauis solutionem, & indigni serui repetitionem.

XVIII.

a. Quia viderant à Christo Petrum honoratum (honoratus enim hic erat dando staterem pro Christo & pro se) & propterea humanum quid passi, inuidiam, inest, oblique accedunt interrogantes dominum quis maximus esset. Theophyl. ibid.

c. Deus spiritus sanctus ac perfectis instar iumentorum irrationalium essent qui in terra versabatur homines, tutores illis & curatores diuinis angelos dedit. Euseb. d. Peccatorem fratrem iubet corripere, quod qui non teceat, utique delinquit, aut ex odio volens fratrem persequere in delicto, aut ex acceptione personæ parcens ei, habens Leviticum: Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. Tertull. aduersus Marcionem lib. 4.

IN illa hora accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: ¹ Quis putas maior est in regno cælorum? ² Et aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit: ³ Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. ⁴ Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum. ⁵ Et qui susceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. ⁶ Qui autem scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. ⁷ Væ mundo ab scâdalis. Necesse est enim ut veniant scandala: † veruntamen væ homini per quæ scandalum venit. ⁸ Si autem manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum, & proiice abs te. Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. ⁹ Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te. Bonum tibi est vnum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. ¹⁰ Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia ¹¹ angeli eorum in cælis semper videt faciem patris mei qui in cælis est. ¹² Venit enim filius hominis saluare quod perierat. ¹³ Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oues, & errauerit vna ex eis, nonne relinquit nonaginta nouæ in montibus, & vadit quærere eam quæ errauit? ¹⁴ Et si contigerit ut inueniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonaginta nouæ quæ non errauerunt. ¹⁵ Sic non est voluntas ante patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat vnus de pusillis istis. ¹⁶ Si autem peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solū. Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. ¹⁷ Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, † ut in ore duorum vel trium

testium

† Sup. 8. a. 9. f. & 12. b. Marc. 7. g. 9. b. † Malac. 4. b. Sup. 11. b.

† Marc. 9. c. Luc. 9. c.

† Marc. 9. d.

Luc. 17. b.

† Marc. 9. c. Luc. 9. c.

† Marc. 9. e. Luc. 9. f. 1. Cor. 14. d.

† De no. o. per. nuntia. Cum ex in. iuncto. Marc. 9. f. Luc. 17. a. † Sup. 8. e. Marc. 8. b. † Psal. 33. a. Eccle. 6. b. † Luc. 19. b. † Luc. 15. a. † Luc. 17. d. Leni. 19. d. Eccle. 19. b. Iacob. 5. d. 1. q. 1. Si peccauerit. De iudici. Nouit. De testi. In omni. 45. d. Se il. lud. 15. q. 6. c. Ab isto die. † Deut. 19. b. 2. Cor. 13. a. Hebr. 10. c.

testium stet omne verbum.¹⁷ Quod si non audierit eos, ^c dic Ecclesiæ. † Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.¹⁸ Amē dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo.¹⁹ Iterum dico vobis, quia † si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est.²⁰ Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorū.²¹ Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? † Vsq; septies? ²² Dicit illi Iesus: Non dico tibi vsq; septies, sed vsq; septuagies septies.²³ Ideo assimilatum est regnum cœlorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis.²⁴ Et cum cœpisset rationē ponere, oblatu est ei vnus qui debebat ei decem milia talenta.²⁵ Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus eius venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.²⁶ Procidens autem seruus ille orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.²⁷ Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei.²⁸ Egressus autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eū, dicens: Redde quod debes.²⁹ Et procidens conseruus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.³⁰ Ille autem noluit, sed abiit & misit eū in carcerem, donec redderet debitum.³¹ Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt valde, & venerunt & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. † ³² Tunc vocauit illū dominus suus, & ait illi: Serue nequam, omne debitū dimisi tibi, quoniā rogasti me.³³ Nōne ergo oportuit & te misereri cōserui tui, sicut & ego tui misertus sum? ³⁴ Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, † quoadusq; redderet vniuersum debitum.³⁵ Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.

Cum libelli repudij rationem tentantibus reddidisset, triplices esse docuit eunuchos: ac diuites reiiciens, paruulos complectitur, & pauperes aterna vita donat. XIX.

ET † factum est cum consummasset Iesus sermones istos, ^a migravit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem: ² & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos ibi.³ Et accesserunt ad eum Pharisei tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa? ⁴ Qui respondens, ait eis: Nō legistis, quia † qui fecit hominem ab initio, ^b masculum & fœminam fecit eos? Et dixit: † Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, † & erunt duo in carne vna.⁶ Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. † Quod ergo deus coniunxit, homo non separet.⁷ Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandauit dari libellum repudij & dimittere? ⁸ Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non fuit sic. † ⁹ Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam ^c nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur.¹⁰ Dicunt ei discipuli eius: Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.¹¹ Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.¹² Sunt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt eunuchi qui se ipsos castrauerunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat. † ¹³ Tunc oblatis ei paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos.¹⁴ Iesus vero ait eis: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire, talium est enim regnum cœlorum.¹⁵ Et cum imposuisset eis manus, abiit inde. † ¹⁶ Et ecce vnus accedens, ait illi: Magister bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam? ¹⁷ Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Vnus est bonus deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serua mandata.¹⁸ Dixit illa: Quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices: ¹⁹ honora patrem tuum & matrem, diliges proximum tuū sicut teipsum.

e. Hoc est, præsulis, & præsidentibus. Chrysostomus. Homi. 61. nec ideo sufficit dicere cœtui & congregationi publicæ: sed magis ecclesiæ vbi mysteria sua sunt, ibi dignatur suam imperiti præsentiam. Ambrosius. de iis qui mysteriis initiantur. c. 5.

f. Neque enim natura nostra vitia in dulgentiā merebantur. Ergo venia omnis ex eo est, cum etiam ea quæ in se sunt peccata post reditum confessionis indulgeat. Hila. ibi.

g. Vide poenitentia vires ac domini humanitatem. Poenitentia siquidem fecit sanū à malitia cadere. Stas enim firmus in prauitate, non poterat remissionem accipere. Dei vero humanitas siue benignitas omnino ignouit, & as alienum remisit. At qui seruus non omnimodā remissionem, sed longanimitatē ac prolationem quærebat. Disce ergo deum conferre plura quam nos postulemus. tanta est dei benignitas & humanitas, etiam cū durior videtur. Euthymius ibi.

h. Ille qui decem milia talentorum accepit, & centū exegit denarios: non propter hoc tantum puniebatur quod exigeret, verum & quoniam ex beneficio non est melior factus: nec incipientem dominum secutus est. Chrysostomus ad populum Antiochie. homi. 51.

a. Iterū versatur in Iudæa, vt nihil prætexere possint qui nō credebant in Iudæa, quod nō frequentius apud ipsos versaretur, sed apud Galilæos. Iterum igitur post doctrinam & consummatis sermonibus sequuntur miracula. Theophili ibi.

b. Dicendo autem masculū & fœminam, ostendit secundā vitandā coniugiā. Non enim ait: masculum & fœminas, quod ex priorum repudio quærebantur: sed masculum & fœminam, vt vnus coniugis consortia necterentur Hiero.

c. Non est ergo quod exhortemur eos qui reconciliari timēt cōiugibus adulteris poenitendo sanatis, nisi ad custodiendā cōtinētiā quoniam mulier alligata, quamdiu siue mœchus siue castus vir ei viuit, mœchatur si alteri nupserit: & vir alligatus, quamdiu siue mœcha siue casta vxor eius viuit, mœchatur si alterā duxerit. Hec nanque alligatio quandoquid mō soluitur etiam si per repudiū coniunx casto copore separetur, multo minus separetur si non separata mœchetur. Ac per hoc non eam soluit nisi mors coniugis, non in adulterium corruentis, sed de corpore exeuntis. Aug. de adulterinis cōiugis. ca. 13. li. 2.

d. Virtutes corporis seruandas admonet. Ambrosius. de Abraham. li. 2. cap. 10.

e. Sed in eo quod bona sua
videre, & dare pauperibus
iubetur, confidentiam legis
relinquere admonetur, &
eam felici commercio mu-
tare: & ut meminerit vni-
brā in ea veritatis esse, quā
deinceps pauperibus, id est
gentibus, sit sub ipsius ve-
ritatis corpore diuidenda.
Hac autem neminem pos-
se efficere, nisi qui sequi co-
perit. Christum. Hilar. ibid.
f. Nemo est qui reliquas do-
mum aut parentes, aut vxo-
rem aut filios propter re-
gnum dei, & non recipiat
septies tantum in hoc tem-
pore, in seculo autem ven-
turo vitam aeternam possi-
debit. Nonne incrementa
bonorum accedunt cum
animae corporisque remu-
neratione pmittit? Ambr.
de Abraham. lib. 2. cap. 10.

a Christus est Rex regni coe-
lorum, qui assimilatur ho-
mini secundum quod huma-
nam accepit formā: pater-
familias autē, quia dominus
est domus, hoc est ecclesie.
Hic igitur Christus exiit a
finibus paternis, & con-
duxit operarios in vineā, vel
scripturas, vel mandata. V-
numquemque conduxit, ut
operetur vineam, id est ani-
mam suam. Theophy. ibid.
b. Qui enim huiusmodi o-
perarios in vineam suā con-
duxerat, in undecima hora
eos vocauit. Quos ego pro-
fecto non alios quam eos
qui in Christū crediderāt,
nominauerim. Quos cū in-
terrogasset, Quid hic statis
tota die otiosi? Aperte co-
fessū ē, quia nemo nos cū-
duxit. Nemo enim gentes
ante saluatoris aduentum, i.
dei cognitionem vocauit.
Cyril in Genesim. lib. 3.
c. Vnde si & nos aduersum
patremfamilias murmure-
mus, eo quod nouissimi vo-
cati totius diei operariis
coaequantur, nec amplius
multa opera q̄ pene nulla
mereantur, dicetur nobis,
quod vni eorum respōsum
est, Amice, nō facio tibi in-
iuriam. Ambr. de vocatio-
gentium lib. 2. cap. 5. Merces
quidem ex dono nulla est,
quia debetur ex opere: sed
gratuitā deus omnibus ex
fidei iustificatiōe donauit.
Hilar. ibid.
d. Certe huic calumniatori
iniusta videbatur hac largi-
tas, & quid eruditionis re-
tulit? quid rationis accepit?
Non est ei dispensationis
hu. us reuelata iustitia, nec
ad inspectionem secreti la-
tentis admissus est: sed ut a
discutiēdis dei iudiciis ab-
stineret, opposita est ei bo-
nitas misericordis, & volētis
potestas, quasi illi & ab A-
postolo diceretur: Tu quis
es qui respōdeas deo? Nū-
quid dicit signum ei qui
se iunxit, quare me fecisti
sic? Rom. 9. Ambr. de voca-
tio gentium lib. 1. cap. 7.
e. Iure igitur reprehenditur
mulier, quae & impossibilia
& speciali quodam priui-
legio ab eo domino postu-
lauit: quia ea quae sanctis iu-
dicauit esse donanda, non
duobus apostolis, sed om-
nibus discipulis etiam sine
cuiusquam prece, volun-
taria sui largitate con-
tulerit. Ambr. de fidelib.
5. cap. 3.

²⁰ Dicit illi adolescens: Omnia haec custodiui à iuuentute mea, quid adhuc mihi de-
est? ²¹ Ait illi Iesus: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes, & da paupe-
ribus, & habebis thesaurum in caelo: & veni, sequere me. ²² Cum audisset autem a-
dolescens verbum, abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones. ²³ Iesus autem
dixit discipulis suis: Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum caelo-
rum. ²⁴ Et iterum dico vobis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam
diuitem intrare in regnum caelorum. ²⁵ Auditis autem his discipuli mirabantur val-
de, dicentes: Quis ergo poterit saluus esse? ²⁶ Aspiciens autem Iesus, dixit illis: Apud
homines hoc impossibile est, apud deū autem omnia possibilia sunt. ²⁷ Tunc respon-
dens Petrus, dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit
nobis? ²⁸ Iesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in re-
generatione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis & vos super
sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. ²⁹ Et omnis qui reliquerit do-
mum vel fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut vxorem aut filios, aut agros,
propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam aeternam possidebit. ³⁰ Multi
autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

† Marc. 10. c
Luc. 18. d

Marc. 10. d
Luc. 18. c.

† 22. q. 11. c. 1

† Marc. 10. d
Infr. 20. b
Luc. 12. f

*Aequale in vinea domini operantibus datur premium, ac matri filiorum Zebedaei
negata petitione, duos cecos in Iericho Christus illuminat. XX.*

Simile est ^a regnum caelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane
conducere operarios in vineam suam. ² Conuentione autem facta cum o-
perariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. ³ Et egressus circa ho-
ram tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, ⁴ & dixit illis: Ite & vos in
vineam meam, & quod iustum fuerit, dabo vobis. ⁵ Illi autem abierunt. Iterum.
autem exiit circa sextam & nonam horam, & fecit similiter. ⁶ Circa undecimam ve-
ro exiit, & inuenit alios stantes, & dicit illis: Quid hic statis tota die otiosi? ⁷ Dicunt
ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam. ⁸ Cum sero autē
factum esset, dicit dominus vineae procuratori suo: Voca operarios, & redde illis
mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos. ⁹ Cum venissent ergo qui circa
undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. ¹⁰ Venientes autem &
primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos de-
narios. ¹¹ Et accipientes murmurabant aduersus patrem familias, ¹² dicentes: Hi no-
uissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei &
aestas? ¹³ At ille respondens vni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nō-
ne ex denario conuenisti mecum? ¹⁴ Tolle quod tuum est, & vade. Volo autem &
huic nouissimo dare sicut & tibi. ¹⁵ Aut non licet mihi quod volo facere? ¹⁶ An ocu-
lus tuus nequam est, quia ego bonus sum? ¹⁷ Sic erunt nouissimi primi, & primi no-
uissimi, multi enim sunt vocati, pauci vero electi. ¹⁸ Et ascendens Iesus Ierosolymam,
assumpsit duodecim discipulos suos secreto, & ait illis: ¹⁹ Ecce ascendimus Ieroso-
lymam, & filius hominis tradetur Principibus sacerdotum & Scribis, & condemna-
bunt eum morte, ²⁰ & tradent eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & cru-
cifigendum: & tertia die resurget. ²¹ Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei
cum filiis suis, adorans, & petens aliquid ab eo. ²² Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic
ut sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad sinistram in regno tuo.
Respondens autem Iesus, dixit: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem quē
ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus. ²³ Ait illis: Calicem quidem meum bibetis,
quibus paratum est à patre meo. ²⁴ Et audientes decem, indignati sunt de duo-
bus fratribus. ²⁵ Iesus autem vocauit eos ad se, & ait: Scitis quia principes gentium
dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent inter eos. ²⁶ Non
ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister.
Et qui

† Sub. 19. d
Marc. 10. c
Luc. 13. f
Infr. 22. c
† Sup. 16. c
† Marc. 10. c
Luc. 8. f

† Marc. 10. c

† Iacob. 4. a
Rom. 8. d
1. Cor. 10. d

† Marc. 10. f

† Luc. 22. c
Ibidem.
† 93. di. Dia-
con. 9. q. 3. c
Nullus.

²⁷ Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus. ²⁸ Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. ^{† 29} Et egredientibus illis ab Iericho, secuta est eū turba multa. ^{† 30} Et ecce duo cæci sedētes secus viam audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt, dicentes: Domine, miserere nostri fili Dauid. ³¹ Turba autem increpabat eos vt tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine, miserere nostri fili Dauid. ³² Et stetit Iesus, & vocauit eos, & ait: ^f Quid vultis vt faciam vobis? ³³ Dicunt illi: Domine, vt aperiantur oculi nostri. ^{† 34} Misertus autem eorum Iesus, tetigit oculos eorum, & confestim viderunt, & secuti sunt eum.

Christus super asinam Ierusalem ingressus, negotiatores à templo eiicit, multis sanitatem præstat, solo eius verbo ficulnea aruit, Iudeis sub vinea agricolis locata parabola suam denegat potestatem.

XXI.

E [†] T^a cum appropinquassent Ierosolymis, & venissent Bethphage ad montē Oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in castellum quod cōtra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam & pullum cum ea, soluite & adducite mihi, ³ & si quis vobis aliquid dixerit, dicite, quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. ⁴ Hoc autem factum est, vt adimpleretur quod dictum est per prophetam dicentem: [†] ⁵ Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subiugalis. [†] ⁶ Euntes autem discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Iesus. ⁸ Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, ^b & eū desuper sedere fecerunt. [†] ⁸ Plurima autem turba strauerunt vestimenta sua in via. Alij autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via. [†] ⁹ Turbæ autem quæ præcedebant & quæ sequebantur, clamabant dicentes: ^c Osanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine domini, osanna in altissimis. ¹⁰ Et cū intrasset Ierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens: Quis est hic? ¹¹ Populi autem dicebant: Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilææ. [†] ¹² Et intrauit Iesus in templum dei, & ^d eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euerit, ¹³ & dixit eis: Scriptum est: [†] Domus mea domus orationis vocabitur, [†] vos autem fecistis illam speluncam latronum. ¹⁴ Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanauit eos. ¹⁵ Videntes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Osanna filio Dauid: indignati sunt, ¹⁶ & dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Iesus autem dixit eis: Vtiq;. Nunquam legistis, quia [†] ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem? ¹⁷ Et relictis illis abiit foras extra ciuitatem in Bethaniā, ibiq; mansit. ^e [†] ¹⁸ Mane autem reuertens in ciuitatem, esuriit. ¹⁹ Et videns fici arbore vnā secus viā, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantū, & ait illi: ^f Nunquā ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. ²⁰ Et videntes discipuli, [†] mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit. ²¹ Respondens autem Iesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaueritis, non solum de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, tolle te & iacta te in mare fiet. [†] ²² Et omnia quæcunq; petieritis in oratione credentes, accipietis. ²³ Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes, principes sacerdotum & seniores populi, dicentes: ^g [†] In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? ²⁴ Respondens Iesus, dixit eis: Interrogabo vos & ego vnū sermonē, quē si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. ²⁵ Baptismus Ioannis vnde erat, è cœlo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se, dicentes: ²⁶ Si dixerimus è cœlo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus ex hominibus, timemus turbam. [†] Omnes enim habebant Ioannē sicut Prophetam. ²⁷ Et respondentes Iesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio. ²⁸ Quid autem vobis videtur? Homo quidā habebat ^h duos filios: & accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie operari in vinea mea. ²⁹ Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea

f. Et interrogat nō ignorat quid velit, sed vt ex respōsione cæcorum manifesta debilitas pateat, & virtus ex remedio cognoscatur. Vnde misertus eorum tangit oculos, & præstat artifex quod natura nō dederat: aut certe quod debilitas tulerat, donat misericordia. Statimq; viderunt, & secuti sunt eum non tam pedibus quā virtutibus. Hiero. ib.

a. Frequenter quidē Iesus venit in Ierusalem, sicut Ioannes testatur: nunquā tamen sibi adhibuit ministeria iumentorum, nec ramorum virētia circa se ornamenta constituit, nec ad terribilem laudem suā diuinitatis animos populi excitauit, nisi modo quando vt pateretur ascēdit. Ideo ergo cum tanta gloria ingressus est, vt amplius illorum aduersum se excitaret inuidiam: quia iam tempus passionis eius instabat, & nō mors eum virgebat, sed ipse magis aduersum se cōpellebat mortem. Chrysost. ex variis in Matthæum locis Homi. 21.

b. Vnde nō otiose in sancto miramur euangelio quod pullum asinæ infederit dominus Iesus: quia populus gentilis cœpit esse Christi hostia, qui eūdum legem habebatur immundus. Amb. de Cain & Abel. li. 2. cap. 3. c. Hosanna, & nō Hosanna, vel Osanna, vt quidam putauerunt: hoc est saluū fac quæso: vt Psal. 117.

d. Etenim veritas erat ipse qui loquebatur, & vere vnde dicabat suū domum, proiiciens ex ea nummularios, vt ostēderet transgressores legis paternæ. Neque enim domum incusabat, neque legem reprehendebat, qui venerat adimplere, sed eos qui non bene vtantur bono & eos qui legem transgrediebantur, arguebat. Irenæus li. 4. c. 5.

e. Si autem quāsi homo esurisset, nunquā mane esurisset, sed quāsi deus salutē humanam desiderat, & non quāsi indiget. Chrysost. ex variis in Matthæo locis. ho. 23. f. Tu in arbore hac homo dei tereris tu instrueris, tibi salubriter admoneris, tibi procuratur exempla, tibi causæ aptantur, propter te istius arboris argumenta traduntur. Chrysost. ibi.

g. In qua potestate hæc facis, prohibens quæ non prohibemus: & quis tibi dedit potestatem hæc, cui nullus templi principatus cōmissus est? Atqui bonum opus fuerat operatus repurgato templo, verum inuidia etiā bona calumniari solet. Euthymius. ibi.

h. Primus & maior filius erat populus Gentium, minor autem populus Iudeorum: quoniam Gentes ex Noe patre erant, Iudei ex Abraham.

autē pœnitētia motus, abiit.³⁰ Accedens autē ad alterū, dixit similiter. At ille respondens, ait: Eo domine. Et nō iuit.³¹ Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Iesus: Amē dico vobis, quia publicani & meretrices præcedūt vos in regno dei.³² Venit enim ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non credidistis ei. Publicani autem & meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, vt crederetis ei.³³ Aliam parabolā audite. † Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & sepem circūdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrin, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est.³⁴ Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius.³⁵ Et agricolæ apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidauerunt.³⁶ Iterum misit alios seruos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.³⁷ Nouissimē autē misit ad eos¹ filium suū, dicens: Verebuntur, forte filiū meum.³⁸ Agricolæ autē videntes filium, dixerūt intra se: Hic est hæres, † venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatē eius.³⁹ Et apprehesum eum eiecerunt extra vineā, & occiderūt.⁴⁰ Cū ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?⁴¹ Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam suā locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.⁴² Dicit illis Iesus: Nunquā legistis in scripturis: † Lapidē quē reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?⁴³ Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius.⁴⁴ Etⁿ qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, cōteret eum.⁴⁵ Et cum audissent principes sacerdotū & Pharisei parabolæ eius, cognouerunt quòd de ipsis diceret. †⁴⁶ Et quærētes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam sicut Prophetam eum habebant.

Reprobatis nuptiarum contemptoribus, & Casarei census exploratoribus, mortuorum resurrectionem & præceptum primum affirmat, & se David filium approbat. XXII.

Respondens Iesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: †¹ Simile factum est regnum cœlorum homini^a Regi, qui fecit nuptias filio suo.^b Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, & nolebant venire.⁴ Iterum misit alios seruos, dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.⁵ Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam. †⁶ Reliqui vero tenuerunt seruos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est: & missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit.⁸ Tunc ait seruis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni.⁹ Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias.¹⁰ Et egressi serui eius in vias, congregauerunt omnes quos inuenerunt, malos & bonos, & impletæ sunt nuptiæ discumbentium.¹¹ Intrauit autem Rex vt videret, & vidit ibi hominem nō^c vestitum^d veste nuptiali.¹² Et ait illi: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.¹³ Tunc dixit rex ministris: † Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & stridor dentium.¹⁴ Multi autem sunt vocati, pauci vero electi.¹⁵ Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt, vt caperent eum in sermone. †¹⁶ Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum.¹⁷ Dic ergo nobis, quid tibi videtur: Licet census dari Casari, an non?¹⁸ Cognita autem Iesus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? ¹⁹ Oportet quæ sunt hæc & superscriptio? ²¹ Dicunt ei: Casaris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quæ sunt Casaris Casari, & quæ sunt dei deo.²² Et audientes mirati sunt, & resurrectionem: & interrogauerunt eum,²⁴ dicentes: Magister, Moyses dixit, † Si quis mortuus

i. Vide sapientiā Christi, nō statim à principio dixit illis, meliores vobis publicani sunt & meretrices, sed prius cepit eos, & confessi sunt: ex duobus filiis ille obediens fuit, qui fecerit voluntatem patris. Postea vbi hoc cōfessi sunt, subdit venisse Ioannem per viā iustitiæ, hoc est in vita irreprehensibili, cui etiā meretrices obediunt, vos autem non. Theophylactus.

k. Qui sunt agricolæ quibus vineā locat dominus excolendam, nisi sacerdotes? Ad gloriā quidem, si diligēter vineā dei, id est, populum eius tractauerint: ad periculum autem, si negligenter. Chrys. in Matth. hom. 40.

l. Et vide quante seruos, postea filiū nominauit: vt scias quod dei filius vnigenitus fecit dū diuinitatis potētiā nec nomē habet, nec consortiū cōmune cū seruis. Reuerēdus mittitur, nō cū famulis reuerēdus, & bene addidit meū, vt nō vnus de multis, nec degeneris naturæ, aut minoris alicuius potestatis: sed verus à vero, pater in imago venisse substantiā credetur. Ambro. de fide. lib. 5. cap. 4.

m. Ex oībus operibus eius cognouerūt eū esse filium dei. Chrys. ex Mat. Hom. 40. n. Si quis Christianus Christi offenderit, nō cū Christus corrumpit, sed ipse se corrūpit. Christiani igitur in Christū peccātes cadūt super eum. Ipse verò cadit in Iudæos & Gentes, qui nō crediderunt in eum. Chrys. homil. 40. in Matth.

a. Vbi Rex nuptias facit, & nuptias filio suo, quid maius hac epulatione scripserit? Chrys. 1. Corin. 5. Hom. 15.

b. Serui missi qui inuitatos vocatē ad nuptias Christi & ecclesiæ, sunt Apostoli. Forū enim erat propriū cōmonefacere eos quos inuitauerūt ppheta. Qui verò iterū cū præceptorū conditione mittitur, Apostolici sunt successores Apostolorum. Hila. ibid.

c. Nō de vestibus nobis sermo est, sed de operibus imundis. Chrys. in Matth. hom. 14.

d. Vestis nuptialis charitas, non fides. Si enim vestē nuptiālē baptisma vel fidē dixerimus, quis sine baptismo & de his nuptias intrauit? Eo enim ipso foris est, quia nec dū credidit. Quid ergo dei emus intelligere veitē nuptiālē, nisi charitatem? Qui ergo per charitatē venit ad homines, eadē charitatē innotuit vestē esse nuptiālē. Greg. Hom. 39. Item Chrys. Nolimus igit, noli mus, inquit, dilectissimi, fidē nobis ad salutē satis esse existimare. Nā nisi vitā purā exhibuerimus, & hac cœlesti vocatione digna nos induerimus vestimenta cū illo misero excludemur. Chrys. in Io. hom. 9.

e. Non ad prudentes abeūt ad consilium percedū, sed ad facillites & diabolicos sui similes viros, vt tale sit consilium, quales consiliatores. Quoniam qui in diaboli iniquitatibus ambulat, diaboli adiutorium necessarium habet. Chrys. ex var. in Matth. locis, hom. 22.

† Marc. 12. a
Luc. 20. b
Ic. 5. a
Iere. 1. d

† Gen. 27. d
Marc. 11. b
Luc. 20. c
Sap. 2. a

† Psal. 117. c
1. Per. 2. a
Tit. 4. b
Act. 4. 5
Rom. 9. g
Isa. 8. d
Marc. 12. b
Luc. 19. g
20. c. & 22. d
† Ioan. 7. c
& g.

Ann. do. 14.
† Luc. 14. d
Apoc. 19. d

† Sup. 11. f

† 23. dist. Ecclesia.
Infr. 15. c
Sap. 13. g
23. q. 1. Nisi bella.
† Mar. 3. b. e

† Rom. 13. b
Le cle. 6. b
Ex parte.
Marc. 12. b
Luc. 20. d
† Act. 23. d
Deut. 15. b
Marc. 12. d

mortuus fuerit nō habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. ²⁵ Erāt autē apud nos septem fratres, & primus vxore ducta defunctus est, & non habens semen reliquit vxorē suam fratri suo, ²⁶ similiter secundus & tertius, vsq; ad septimum. ²⁷ Nouissimē autē omniū & mulier defuncta est. ²⁸ In resurrectione ergo cuius erit de septem vxor? Omnes enim habuerunt eam. ²⁹ Respondens autē Iesus, ait illis: Erratis, nescientes scripturas, neq; virtutem dei. ³⁰ In resurrectione enim neq; nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli dei in cœlo. ³¹ De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a deo dicente vobis: ³² Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? Non est deus mortuorum, sed viuentiū. ³³ Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius. ³⁴ Pharisei autem audientes quod silētium imposuisset Sadducæis, conuenerūt in vnum, ³⁵ & interrogauit eum vnus ex eis legis doctor tentans eum: ³⁶ Magister, quod est mandatum magnum in lege? ³⁷ Ait illi Iesus: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. ³⁸ Hoc est maximum & primū mandatum. ³⁹ Secundū autē simile est huic: ⁴⁰ Diliges proximū tuum sicut teipsum. ⁴¹ In his duobus mandatis, ⁴² vniuersa lex pendet, & Propheta. ⁴³ Congregatis autē Phariseis interrogauit eos Iesus, ⁴⁴ dicens: Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Dicūt ei: Dauid. ⁴⁵ Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum dominum, dicens: ⁴⁶ Dixit dñs domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū? ⁴⁷ Si ergo Dauid vocat eū dñm, quomodo filius eius est? ⁴⁸ Et nemo poterat respondere ei verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.

Probata Scribarum & Phariseorum doctrina, eorum opera reprobat multis maledictis, & tandem finale illis comminatur exitium.

XXIII.

Nunc Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, ¹ dicens: ² Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisei. ³ Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, seruare & facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. ⁴ Alligant autem onera grauiā & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. ⁵ Omnia vero opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Dilatant enim ⁶ phylacteria sua, & magnificant fimbrias. ⁷ Amant autem primos recubitus in cœnis, ⁸ & primas cathedras in Synagogis, ⁹ & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. ¹⁰ Vos autē nolite vocari Rabbi. Vn⁹ est enim magister vester, omnes autē vos fratres estis. ¹¹ Et patre nolite vocare vobis super terram: ¹² Vnus est enim pater vester qui in cœlis est. ¹³ Nec vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. ¹⁴ Qui maior est vestrum, erit minister vester. ¹⁵ Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. ¹⁶ V¹⁷ autem vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia clauditis regnū cœlorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes finitis intrare. ¹⁸ V¹⁹ autem vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter hoc amplius accipietis iudicium. ²⁰ V²¹ autem vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quia circuitis mare & aridam, vt faciatis vnū ²² profelytum, & cum fuerit factus, facitis eū filium gehennæ duplo quā vobis. ²³ V²⁴ autem vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumq; iurauerit per tēplum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est. ²⁵ Stulti & cæci, quid enim maius est, aurum, an templū quod sanctificat aurum? ²⁶ Et quicumq; iurauerit in altari, nihil est. Quicumque autē iurauerit in dono quod est super illud, debet. ²⁷ Cæci, quid enim maius est, donum an altare quod sanctificat donum? ²⁸ Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt. ²⁹ Et quicumque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. ³⁰ Et qui iurat in cœlo, iurat in throno dei, & in eo qui sedet super eum. ³¹ V³² autem vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentham & anethum & ³³ cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & si-

f. Nemo ergo miretur, si angelis cōparentur, quæ angelorum domino copulatur. Quis igitur neget hanc vitam fluxisse de cœlo, quam nō facile inuenimus in terris? Amb. de virginibus li. i. g. Manifestauit se esse deū patrum, hoc est viuentiū deum. Quis est enim viuorum deus, nisi qui est super omnia deus, & super quem alius non est deus? Irenæus lib. 4. c. ii.

h. Hæc omnium virtutum summa, hoc fundamentum. Simul enim cum charitate in deum ingreditur dilectio proximi. Chry. in 29. c. Gene. hom. 55.

a. Dominus noster Iesus Christus Rex & iudex & deus noster vsque ad passionis diem seruauit honorē pōtificibus & sacerdotib; quāuis illi nec timorē dei, nec agnitionem Christi seruassent: illos autem redarguebat, quod verba quidem legis annuntiarent, essent autem sine dilectione, & propterea iniusti in deum & in proximum. Iren. li. 4. ca. 26. b. Phylacterium Græcū est, Latine cōseruatoriū: quod in eo legis memoria seruatur inscripta, membrana erat in qua descripta erant dei precepta quam fronti & etiam brachio circūponebant pharisei ad ostentationem.

c. Non vt neminē patrem vocent, sed ne ignorēt quē principaliter patrē vocare oporteat. Nam quemadmodū nemo principaliter magister est, sic nec pater, præter illum qui tam magistro rum quā patrum omnium causa est. Chrysost. in 23. ca. Matt. homil. 73. Nec igitur obstat quin a patribus nostris patrimonium speremus, iuxta illud 1. Corin. 12. Non enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. * Deploratio potius quā execratio, q. d. o vos ter infelices.

d. Latine aduena dicitur, vt potē qui ex aliena gente in alteram assumitur. Hic autem dicitur in religionem aduentitius. q. d. Vt pertrahatis aliquem in vestram religionem.

e. Atque adeo Pharisei sic docebant, vt si quis iurasset per aureum vās, vel bouem vel ouem oblatam in sacrificium, & deinde peierasset, similia perfolueret: si per templum vel altare, nihil.

Theophile. f. Idem quod cuminū, herba est satua & syluestris. q. d. legis minima obseruatis, & quæ in primis seruari oportuit negligitis.

† Exod. 3. b
Marc. 12. c

† Deut. 6. a
Leuit. 19. c

† 23. quæ. s.
Sino licet.
Marc. 12. c
Lucæ 10. d
Iaco. 2. b

† Psal. 109. a
Marc. 12. f
Luc. 20. g

† An. do. 34. A
† 16. q. i. Et
hoc dixim⁹
Dist. 19. Secundum.
† 1. q. 1. Non
quales.
3. q. 7. Sacerdos.
Marc. 12. g
Luc. 11. f
26. 7. 7. Alligant.
† Marc. 12. d
Luc. 11. f
† Iacob. 3. a

† Iacob. 4. c

† Marc. 12. g
Luc. 14. b. 18. c
† Luc. 11. g

† Marc. 12. d
Luc. 20. g

† Luc. 11. f

g. Sensus est, minima obferuatis, maxima cōtemnitis. Ex hac enim peruerſitate etiā illud eis accidit, quōd poſſunt hac in allegoriam referri, vt dimitterēt Barabam, quia ipſe videlicet nō ſoluerat ſabbatum quod magna diligētia carnaliter obſeruabant. Augu. quaſt. euang. li. i. ca. 35.

h. Cum à foris enim recte offerre putentur, ſimilem zelum Cain habebant in ſemetipſis, propter quod occiderunt iuſtum, prætermittentes conſilium verbi, quemadmodū & Cain. Irenæus lib. 4. c. 34.

i. Patres veſtri ſeruos occiderunt, & vos filium occidetis herilem. prophetas occiderunt, & vos dominū occidēdo peccati illorum meſuram conſummbitis. Chryſo.

k. Propter has illorum impietates abdicauit eos in perpetuū: itaq; deſit prophetas mittere ad eos. Laſtan. lib. 4. c. 11.

l. Hoc legē veterem libertatis hominis manifeſtauit: quia liberum eum deus fecit ab initio, habentem ſuam poteſtatem, ſicut & ſuam animam ad vtendum ſententia dei voluntariē, & non coactū à deo. Viſ enim à deo non fit, ſed bona ſententia a deo illi ſemper. Iren. lib. 4. cap. 71.

dem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere.²⁴ Duces cæci, excolantes culicem, camelū autē glutiētes.²⁵ Vē vobis Scribæ & Pharifæi hypocritæ, quia mūdatis quod de foris eſt calicis & paropſidis, int⁹ autē pleni eſtis rapina & immūditia.†²⁶ Pharifæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id quod de foris eſt mūdum.²⁷ Væ vobis Scribæ & Pharifæi hypocritæ,^h quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt offibus mortuorum, & omni ſpurcitia.²⁸ Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iuſti, intus autē pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.²⁹ Væ vobis Scribæ & Pharifæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum,³⁰ & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum.³¹ Itaq; teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui Prophetas occiderunt.³² Et vosⁱ implete meſuram patrum veſtrorum.†³³ Serpentes, & genimina viperarū, quomodo fugietis à iudicio Gehennæ?³⁴ Ideo dico vobis:† Ecce ego mitto ad vos Prophetas & ſapientes & Scribas, &† ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatē,³⁵ vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti,† vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachia, quem occiditſtis inter templum & altare.³⁶ Amen dico vobis, venient, hæc omnia ſuper generationē iſtam.^{k37} Ieruſalem Ierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt,†^l quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cōgregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti.³⁸ Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.³⁹ Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine domini.

Discipulis ſciſcitantibus à Chriſto ſignum aduentus eius & finis ſeculi, multa cauenda præcipit, & varia futura prodigia prædicit.

XXIIII.

a. Cum audiſſent Apoſtoli, Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta, admirabantur ſi talē templum deſolandum eſſet. Et ideo acceſſerunt vt oſtenderent ei ſtrūcturas templi tanquā admirandas. Euthym. ibid. b. Superius ingreſſus eſt domum templum, quærens ſanctitatem templi: ſed cū in templo nihil inueniret proprium templi, egreſſus de templo ibat: quia ædificium quidem ſtabat, quod erexerunt homines: ſanctitas vero ceciderat, quā cōſtituerat deus. Chryſoſt. in Matt. Hom. 47.

c. Nimirum virtus boni operis perſeuerantia eſt. Et præcepto legis cauda hoſtia in ſacrificio iubetur offerri. Incauda quippe ſi niſeſt corporis, & ille bene immolat, qui ſacrificium boni operis vſque ad finem debite perducit actionis. Greg. Ho. 25. d. Hoc eſt, in accuſationem & redargutionem eorū qui euangelio credere noluerunt Chryſo. e. Pregnans eſt, qui res alienas concupiſcit: nutriendus eſt qui iam rapuit quod concupiſcit Aug. de verbis domini in Euang. ſecundum. Matt. Ser. 20. f. Conſuſus ſcilicet indiſciſignorum perturbari neceſſe eſt etiam eos qui in diſcernendis ſpiritibus ac diſtinguendis virtutibus videntur eruditi. Clemens li. 3. Recognit.

† Egreſſus Ieſus de templo ibat. Et^a acceſſerūt diſcipuli eius, vt oſtenderent ei ædificationes templi.^b Ipſe autem reſpondens dixit illis Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.^c Sedente autem eo ſuper montem Oliueti, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius ſecreto, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt, & quod ſignū aduentus tui, & conſummationis ſeculi?^d Et reſpondens Ieſus, dixit eis:† Videte ne quis vos ſeducat.^e Multi enim venient in nomine meo, dicētes: Ego ſum Chriſtus, & multos ſeducēt.^f Audituri enim eſtis prælia & opiniones præliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, ſed nondum eſt finis.^g Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ & fames, & terræmotus per loca.^h Hæc autem omnia initia ſunt dolorum.ⁱ Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gētibus propter nomen meū.^j Et tunc ſcandalizabuntur multi, & inuicē tradent, & odio habebunt inuicem.^k Et multi Pſeudoprophetæ ſurgent, & ſeducēt multos:^l & quoniā abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.^m Qui autem perſeuerauerit vſq; in finē, hic ſaluus erit.ⁿ Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerſo orbe^d in teſtimonium omnibus gentibus: & tunc veniet conſummatio.^o Cum ergo videritis abominationem deſolationis quæ dicta eſt† à Daniele Propheta, ſtātem in loco ſancto, qui legit, intelligat.^p Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiāt ad mōtes:^q & qui in tecto, nō deſcēdat tollere aliquid de domo ſua:^r & qui in agro, nō reuertatur tollere tunicā ſuā.^s†^t Væ autē in hyeme vel ſabbato.^u Erit enī tūc tribulatio magna, qualis nō fuit ab initio mūdi ſed propter electos breuiabuntur dies illi.^v†^w Tunc ſi quis vobis dixerit: ecce hic eſt Chriſtus, aut illic: nolite credere.^x†^y Surgēt enim pseudo-chriſti & pseudo-prophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia: ita vt in errorē inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi

† Sup. 15. f
Luc. 11. f
A. 23. a
Rom. 1. a
Sup. 7. d
Luc. 11. g

† Luc. 11. g
1. Theſſ. 2. d
† Sup. 3. c
Luc. 1. b
† Heb. 11. a

† 2. Par. 24. f
Luc. 13. g

† 4. Eſd. 1. e

A An. do. 34
† Marc. 13. a
Luc. 19. g
& 21. b

† Marc. 13. b
Luc. 21. b
Eph. 3. b
Coloſſ. 2. d
1. Cor. 3. b
Marc. 13. b
Luc. 21. c

† Ioan. 5. f
& 16. a
Sup. 10. c

B † Com. 10. c
Marc. 13. b
Luc. 21. d

† Dan. 9. g

† Iſa. 13. b
Ezech. 11. c
† Marc. 13. d
Luc. 21. c

† Luc. 17. c

† 1. quæſt. 3
Saluator.
Marc. 1. c

electi.²⁵ Ecce prædixi vobis.²⁶ Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire: ecce in penetralibus, nolite credere.²⁷ Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret vsq;

C in occidentē, ita erit & aduentus filij hominis.†²⁸ Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.²⁹ Statim autem post tribulationem dierū illorum† sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadēt de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur: & tunc parebit signum filij hominis in cœlo.†³⁰ Et tunc plangent omnes tribus terre, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cū virtute multa & maiestate.³¹ Et mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor vêtis, à summis cœlorū vsque ad terminos eorum.†³² Ab arbore autem fici discite parabolā: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas.³³ Ita & vos cū videritis hæc omnia, scitote quia prope est ianuis.³⁴ Amē dico vobis, quia nō præteribit generatio hæc, donec omnia fiāt.†³⁵ Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.³⁶ De die autē illa & hora nemo scit, neq; angeli cœlorum, nisi pater^h solus.†³⁷ Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis.³⁸ Sicut enim erant in diebus ante diluuiū comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradētes, vsq; ad eum diem quo intrauit in arcam

D Noë,³⁹ & non cognouerunt donec venit diluuiū, & tulit omnes: ita erit & aduentus filij hominis.†⁴⁰ Tunc duo erūt in agro, vnus assumetur, & vnus relinquetur.⁴¹ Duæ^k molentes* in mola, vna assumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vnus assumetur, & vnus relinquetur.†⁴² Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester vêturus sit.⁴³ Illud autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur venturus esset, vigilaret vtiq;, & non sineret perfodi domum suam.† Ideo & vos estote parati, quia qua hora nescitis filius hominis vêturus est.⁴⁴ Quis putas est fidelis seruus & prudēs, quem constituit dominus suus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore?†⁴⁵ Beatus ille seruus, quem cum venerit dominus eius inuenerit sic facientem.⁴⁶ Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua cōstituet eum.⁴⁷ Si autē dixerit malus seruus ille in corde suo: Moram facit dñs meus venire:⁴⁸ & cœperit percutere cōseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis:⁴⁹ veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat,⁵⁰ & diuidet eum, partēque eius ponet cum hypocritis.† Illic erit fletus, & stridor dentium.

Futuri iudicij seueritas per parabolas decem virginum & decem talentorum arguitur, ac iustorum & iniustorum per opera discrimen & situs ordinatur. XXV.

A Vnc simile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponsæ.†¹ Quinq; autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes.² Sed quinq; fatuæ acceptis lampadibus, non sumperunt^b oleum secum.†³ Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.⁴ Moram autem faciente sponso, dormitauerunt omnes, & dormierunt.⁵ Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam ei.⁶ Tunc surrexerunt omnes virginibus illæ, & ornauerunt lampades suas.⁷ Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.⁸ Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendētes, & emite vobis.⁹ Dum autem irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, & clausa est ianua.¹⁰ Nouissimè vero veniunt & reliquæ virginibus, dicentes:† Domine, domine, aperi nobis.¹¹ At ille respondens, ait: Amē dico vobis, nescio vos.†¹² Vigilate itaque, quia nescitis diem neq; horam.†¹³ Sicut enim homo peregre proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua.¹⁴ Et vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum, vnicuique^c secundum propriā virtutem, & profectus est statim.¹⁵ Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis, & lucratus est alia quinque.¹⁶ Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo.¹⁷ Qui autem vnum acceperat, abiens fodit in terram, & abscon-

g. Cadaver, domini corpus propter mortem, nisi enim ille cecidisset, nos non surrexissēmus. Aquilas autem appellat, vt ostēdat aī alta eum oportere contēdere, qui ad hoc corpus accedit. Chr. 1. Cor. 10. ho. 24.

h. Dicitio, sol⁹, in ordine ad creaturas intelligitur, non ad filium. Euthy. ibidem.

i. Assumetur ecclesia, reliquitur synagoga: vel mens bona assumitur, improba derelinquitur. Amb. de Cain & Abel lib. 1. cap. 2.

k. Mola pauperes inopēsq; demonstrat: lectus, diuites & quietos ostendit, significans quia tam de pauperibus quam de diuitibus quidam liberantur, & quidam pereunt. Chrys. Sermo. De ascensione do.

* Etiam in vilissimo vitæ genere Christ⁹ habet suos, alterum sibi vendicat, alterum abiicit.

l. Quanquam in commune nos ad indefessam vigilantiam curam adhortetur, specialem tamen populi principibus. i. episcopis in expectatione aduentūq; suo sollicitudinem mandat. Hunc enim seruum fidelem atq; prudentem prepositum familiæ significat commodatque vtilitates cōmissi sibi populi curantē. Hila. ibi.

a. Fatuæ virginibus non infidelitatis aut peruerse fidei crimē inuritur, sed olei tantum defectus: quia scilicet misericordiā non exercuerant, neq; eleemosynas fecerant. Virgines erāt, sed castum cor non habebant. Castitas discordiā nō conuenit, nec aliis vitiis. Chry. in 6. cap. Zacha. in hæc verba: Ecce vir, oriens nomen eius.

b. Oleum illud misericordia est, si de substantia nostra aliis largiamur, si substantiam nostram oleū facimus, tunc super id quod habemus, adicietur nobis: & in illo tempore non dicemus: Date nobis de oleo vestro. Chr. in 12. c. Heb. ho. 28 c. Id est, secundum propriā & naturalem possibilitatē, non autem secundum proprium meritum, quia aliud est posse operari, aliud operari: & aliud est posse habere charitatē: aliud habere charitatē: & aliud est capacem esse continentie, iustitiae, sapientiae, aliud vero esse continentem, iustū, atque sapientem. Amb. de vocatione gentium, lib. 2. cap. 2.

† 14. quæst. 1. Quoniam verus. † Marc. 13. e. Luca 21. e. Ezech. 32. b. Isa. 13. b. Ioel. 3. c. † Apoc. 1. b. Marc. 13. f. Luca 21. f.

† Luca 21. f.

† 13. q. 10. Fra. ternitatis. Luca 13. f. 2. Pet. 3. b.

† Gen. 7. b.

† Luca 17. g.

† Marc. 13. d.

† Luca 12. e. Apoc. 3. a.

† Luca 12. e. Apoc. 16. d. 1. Cor. 5. a.

† Sup. 8. b. 13. f. g. & 22. e. Infra 25. e.

An. do. 34.

† 14. q. 1. quod quidā s. Itē dominus.

† De sa. vn. Cum venisset. 1. Thess. 5. a.

† Sup. 7. c. Luc. 11. c. † Infra 26. d. † Luca 19. b. Marc. 13. g.

d. Ille cui fuerant talenta quinque commissa, ille est qui docendi alii studium impendit. Ille vero cui vñ est datum, discipuli videntur gestare personā, cui nō minus periculi imminet si negligat audita a praeceptore, quam praeceptor do cere negligenti. Chryso. in 12. ca. Heb. homi. 30.

e. Verē quod scriptum est, ad excusandas exculpationes in peccatis, etiam huic seruo conrigit, vt ad pigritiā & ad negligentiam, superbia quoque crimen accederet. Qui enim simplici ter debuit inertiam confiteri, & orare patre familias, e contrario calumniatur, & dicit se prudenti fecisse cōsilio: ne dum lucra pecunia quereret, etiam de sorte periclitaretur. Hiero. ibi.

f. Sicut ille qui duo acceperat, imitatus est illum cui quinque data erant, sic & te decebat amulari illum cui fuerant duo talenta commissa. Chryl. ibi.

g. Virtutum quippe munera otiosa esse non possunt: quoniam sicut veritas ait: Omni habenti dabitur, &c. Non igitur ad hoc datur cōtinencia, vt cōcupiscentiis non repugnet: nec cuiquā tribuitur sapientia & intellectus, vt non die ac nocte in domini lege meditetur. Quid agit donū dilectionis, si benevolentie sollicitudo nō vigilat? Quis fructus est patientie si non habet fortitudo quod toleret? Amb. de voc. gen. lib. 2. cap. 10.

h. Vide autem quos tibi det gratia debitores. Facit tibi patrem debitorem deum, qui pro munere quo pauper adiutus est foris exoluet, quasi boni debitor creditoris. Facit tibi debitore filium dei, qui ait: Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Quod enim vnicuique minimorum collatum fuerit, sibi dicit esse collatum. Amb. de Nabur. lezraelita, ca. 14.

a. Dixit autem hæc, significans propinquam esse mortem suā. Nam ipso legalis pascha tempore passurus erat & ipse. Non autem simpliciter dixit, tradetur, sed addidit, vt crucifigatur. Euthym. ibi.

b. Ab Anna pontifice ad Caipham mediantibus tres pontifices, quorum nō meminuit euangelium: Ismael filius Iabai, Eleazarus filius Annae, & Simon filius Camithi, singuli per annum quibus successit Caiphas anno quo Christus passus est. Euseb. post Ioseph. lib. Antiq. 12. ca. 8.

c. Docet nos quod mulier hæc iuxta diuinam dispensationem hoc fecerit, praefigans mortem illius, & corporis sepulturam. Non enim tulisset Christus vngueto vngi, nisi mysterium quoddam subfuisse. Theophyl. ibi.

dit pecuniam domini sui. ¹⁹ Post multum vero temporis venit dominus seruorū illorum, & posuit rationem cum eis. ²⁰ Et accedens^d qui quinq; talenta acceperat, obtulit alia quinq; talenta, dicens: Dñe, quinq; talenta tradidisti mihi, ecce alia quinq; superlucratus sum. ²¹ Ait illi dominus eius: Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. intra in gaudium domini tui. ²² Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talēta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. ²³ Ait illi dominus eius: † Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. intra in gaudium domini tui. ^{c 24} Accedens autem & qui vñ talentum acceperat, ait: Domine scio quia homo durus es, metis vbi non seminasti, & congregas vbi non sparsisti: ²⁵ & timens abij & abscondi talentum tuum in terra. ecce habes quod tuum est. ²⁶ Respondēs autem dominus eius, dixit ei: Serue male & piger, sciebas quia meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. ^{f 27} Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, & veniēs ego recepissē vtiq; quod meum est, cum vsura. ²⁸ Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. † ^{g 29} Omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui nō habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. ³⁰ Et inutilem seruū eiicite in tenebras exteriores. illic erit fletus, & stridor dentium. ³¹ Cum autē venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, † ³² & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos abinuicem, sicut pastor segregat oues ab hœdis. ³³ Et statuet oues quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris. ³⁴ Tunc dicet Rex iis qui a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mūdi. ^{h 35} Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi bibere. † Hospes erā, & collegistis me. ³⁶ Nudus, & operuistis me. † Infirmus, & visitastis me. In carcere eram, & venistis ad me. ³⁷ Tunc respondebunt ei iusti, dicentes: Dñe, quando te vidimus esurientem & paui-

† Luc. 19. c

† Sup. 13. b
Marc. 4. c
Luc. 8. c. &c.
19. d† Apo. 19. d
Ephel. 1. a† Isa. 58. b
Ezech. 38. b
† Di. 42. c. 1
† Eccl. 7. d† Psalm. 6. d
Supr. 7. c
Luc. 13. f

† Ioan. 5. c

Christus cœna facta in cœnaculo, & precatione in horto, à Iuda traditur, à Iudeis capitur, ducitur, & accusatur, atque à Petro negatur.

XXVI.

E† factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis: ^{a 2} Scitis quia post biduū pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur. ^b Tunc congregati sunt principes sacerdotū, & seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur^b Caiphas, ⁴ & consiliū fecerunt vt Iesum dolo tenerent & occiderent. ⁵ Dicebant autem: Non in die festo. ne forte tumultus fieret in populo. † ⁶ Cum autem esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, ⁷ accubentis. ⁸ Videntes autē discipuli, indignati sunt, dicētes: Vt quid perditio hæc? ⁹ Potuit enim istud venundari multo, & dari pauperibus. ¹⁰ Sciens autē Iesus, ait illis: Quid molesti estis huic mulieri? Opus bonū operata est in me. ¹¹ Nam semper pauperes habetis vobiscū, me autem nō semper habebitis. ^{c 12} Mittens enim hæc vnguētum hoc

A Anido. 34.
† Marc. 14. a
Luc. 22. a
Ioan. 12. a† Marc. 14. a
Ioan. 12. a
Luc. 7. f

hoc in corpus meum, ad sepeliendū me fecit.¹³ Amen dico vobis, vbiq; prædicatū fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.

B [†]14 Tunc abiit vnus de duodecim qui dicebatur Iudas Scariotes ad Principes sacerdotū,¹⁵ & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eū tradā? At illi cōstituerunt ei triginta argēteos.¹⁶ Et exinde quærebat opportunitatē vt eum traderet.¹⁷ Prima autē die azymorum accesserūt discipuli ad Iesum, dicētes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?¹⁸ At Iesus dixit: Ite in ciuitatē ad quēdam, & dicite ei: Magister dicit: Tēpus meū prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.¹⁹ Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Iesus, & parauerūt Pascha.²⁰ Vespere autē facto discumbebat cū duodecim discipulis suis:²¹ & edentibus illis, dixit: [†] Amē dico vobis, quia vnus vestrū me traditurus est.²² Et contristati valde, ceperunt singuli dicere: Nunquid ego sum, dñe?²³ At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.²⁴ Filius quidē hominis vadit, sicut scriptum est de illo: vā autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonū erat ei, si natus non fuisset homo ille.²⁵ Respon-

C dens autem Iudas qui tradidit eum, dixit: Nunquid ego sum, Rabbi? Ait illi: Tu dixisti.[†] [†]26 Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meū.[†] [†]27 Et accipiens calicē gratias egit, & dedit illis, dicēs: Bibite ex hoc omnes.²⁸ Hic est enim sanguis me⁹ nō ui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.²⁹ Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis vsq; in diem illum, cum illud bibam vobiscum nouum in^f regno patris mei.[†] [†]30 Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.³¹ Tūc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim: [†] Percutiam pastorem, & dispergētur oues gregis.³² Postquam autem resurrexero, [†] præcedam vos in Galilæā.³³ Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquā scandalizabor.³⁴ Ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequā gallus cantet, ter me negabis.³⁵ Ait illi Petrus: Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

[†] [†]36 Tunc venit Iesus cum illis in villam quæ dicitur Gethsemani. Et dicit discipulis suis: Sedete hic, donec vadā illuc, & orem.³⁷ Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari & mœstus esse.³⁸ Tunc ait illis: [†] Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Sustinete hic & vigilate mecum.³⁹ Et progressus pusillum, procidit in faciem suam orans, & dicens: [†] Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Veruntamē non sicut ego volo, sed sicut tu.⁴⁰ Et venit ad discipulos suos, & inuenit eos dormiētes, & dicit Petro: Sic non potuistis vna hora vigilare mecum?[†] [†]41 Vigilate & orate, vt non intretis in tētationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.⁴² Iterum secundo abiit, & orauit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua.⁴³ Et venit iterum, & inuenit eos dormientes. Erant enim oculi eorum grauati.⁴⁴ Et relictis illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonē dicens.⁴⁵ Tunc venit ad discipulos suos, & dicit illis: [†] Dormite iā, & requiescite. Ecce

E appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccatorum.⁴⁶ Surgite, eamus. Ecce appropinquabit qui me tradet.[†] [†]47 Adhuc ipso loquēte, ecce Iudas vn⁹ de duodecim venit, & cū eo turba multa cum gladiis & fustibus, missi à principibus sacerdotum, & senioribus populi.⁴⁸ Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicēs: Quemcunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eū.⁴⁹ Et cōfestim accedens ad Iesum, dixit: Ave Rabbi. Et osculatus est eum.⁵⁰ Dixitq; illi Iesus: Amice, ad quid venisti? Tūc accesserunt & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerūt eum.[†] [†]51 Et ecce vnus ex iis qui erant cum Iesu, extendens manum, exemit gladium suum, & percutiēs seruum principis sacerdotum, amputauit auriculam eius.⁵² Tunc ait illi Iesus: [†] Cōuerte gladium tuum in locum suum.[†] [†]53 Omnes enim qui acceperint gladium, gladio^{*} peribunt.⁵⁴ An putas quia non possum rogare patrē meum, & exhibebit mihi modo plusquam^m duodecim legiones angelorum?⁵⁵ Quomodo ergo implebuntur scripturæ? Quia sic oportet fieri.⁵⁶ In illa hora dixit Iesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gla-

d. Nam inuisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: Accipite & comedite, &c. & sanctificatione repetita, Accipite & bibite, &c. Euseb. Emis. hom. 5. de Pascha. e. Liqueat igitur quod præter naturā ordinē virgo generauit: & hoc quod cōsecimus corpus, ex virgine est. Quid naturā igitur quærit ordinē in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse dominus Iesus partus ex virginē? Vera vique caro Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, vere ergo carnis illius sacramētū est. Ipse clamat dominus Iesus. Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborū celestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationē aliud dicitur, post cōsecrationē sanguis nuncupatur. Ambro. de iis qui iniciantur mysteriis, cap. 9.

f. Hoc est in statu resurrectionis propē imminens, in quo cū nouo modo comedit, scilicet immortalis factus, & in gloriā translat⁹. g. Magnum profecto hoc dogma hinc discimus, quia videlicet nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiori roboretur. Et quia nihil poterim⁹ lucrati superiori patrocino, si voluntas nostra repugnat: quorum alacrit⁹ Petrus, alterum Iudas confirmat. Chrys. in March. homil. 83. h. Non ad spiritus sancti cōpationem, sed ad rationabilis assumptionem anime, & naturæ humanæ refertur affectum. Ambro. de incarn. dom. sacra. cap. 7.

i. Certē solennes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, cum ē somno sumus, cum prodimus, cum cibum paramus sumere, cū sumperimus, & hora incēsi, cum denique cubitū pergitur. Sed etiam in ipso cubili volo Psalms cum oratione dominica frequentē contexas vice, vel cum euigilaeris, vel antequam sopor corpus irriget: vt te in ipso quietis exordio rerum secularium cura liberā diuina meditantem somnus inueniat. Ambro. de virg. lib. 3. k. In his omnibus passionis est ordo, sed in osculo Iudæ hæc fuit ratio, vt doceremur inimicos omnes, eosq; quos sciremus defauituros in nos esse, diligere. Osculum enim eius dominus nō respuit. Hilar. ibid.

l. Priuati quique, qui nullo iure vt gladio permittuntur: secus de magistratibus, qui iussa dei perficiunt, & talionem de nocentibus sumunt. ad Roma. 13. a.

* Sup. secundum legem quæ iubet homicidas interfici. m. Non indigeo duodecim apostolorum auxilio, etiā si omnes me defenderēt, qui possum habere duodecim legiones angelici exercit⁹. Vna legio apud veteres sex milibus complebatur hominum. Hier. ibidem.

† Zach. 11. c. 11. q. 3. Abiit Iudas. Marc. 14. b. Luc. 22. a. Marc. 14. b. Luc. 22. b. Ioan. 13. b.

† 12. q. 1. Vn⁹ ex vobis. De off. ord. Si sacerdos Supra 18. b. Psalm. 40. c.

† 1. Cor. 11. e

† De cele. mis. Cum March. De reli. & ve. in Clem. c. 1. Marc. 14. c. Luc. 22. b. Ioan. 6. f. 1. Cor. 11. c. Heb. 9. c. † Mar. 14. c. Ioannis 18. a. † Zach. 13. c. Ioan. 16. g. † Mar. 14. c. & 16. b.

† Mar. 14. d. Luc. 22. d. Ioan. 18. a. † Mar. 14. d. De cel. mis. In quadam.

† Ioan. 12. d. Marc. 14. d. Luc. 22. e

† Mar. 14. e

† Ibid. e. Luc. 22. e. Ioan. 18. a.

† Marc. 14. e. Luc. 22. e. Ioan. 18. b.

† 13. q. 1. c. 1. 4. Duo ista q. 3 De episcopis. Cum a. l. d. d. e. † Gen. 9. a. Apoc. 13. c.

diis & fustibus comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & nō me tenuistis. †⁵⁶ Hoc autē totū factū est, vt adimpleretur scripturæ Prophetarū. Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. †⁵⁷ At illi tenentes Iesum, duxerunt ad Caiphā principem sacerdotum, vbi Scribæ & seniores conuenerāt. †⁵⁸ Petrus autem sequebatur eum à longe, vsq; in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro sedebat cum ministris, vt videret finē. †⁵⁹ Principes autem sacerdotū & omne concilium

† 1a. 19. e
Thren. 4. d
† Mar. 14. f
Luc. 22. f
Ioan. 18. e

n. Vt illis quidem videbatur, verum erat testimonium: vt autem rei veritas erat, falsum. Veleiam cum scirent quod aduersus innocentem verum testimonium non inuenirent, iam falsum quoque requirebāt testimonium. Euthy. ibi.

o. Hoc est, Quem nūc parupēditis, videbitis statim per totum orē pradicari patri aequalem, & in dextra eius sedētem, sed & in fine seculi videbitis eum adesse iudicem vestrum & ceterorum.

p. Bene fortis in die Petrus, nocte turbatur, & ante galli cantum labitur, & labitur etiam tertio: vt scias nō in consilia effusione sermonis esse prolapsus, sed meritis quoque mutatione turbatum. Idē tamen post galli cantum fit fortior, & iam dignus quem Christus aspicat: quia oculi domini sup iustos. Ambr. hexameron lib. 5. ca. 24.

quærebant⁶⁰ falsum testimonium contra Iesum, vt eum morti traderent: †⁶¹ & non inueniunt, cum multi falsi testes accessissent. Nouissimē autem venerūt duo falsi testes, †⁶² & dixerunt: Hic dixit: † Possū destruere templum dei, & post triduum reedificare illud. †⁶³ Et surgens princeps sacerdotū, ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificātur? †⁶⁴ Iesus autē tacebat. Et princeps sacerdotū ait illi: Adiuro te per deū viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius dei. †⁶⁵ Dicit illi Iesus: Tu dixisti. Verumtamen dico vobis, †⁶⁶ amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, † & venientem in nubibus cœli. †⁶⁷ Tunc princeps sacerdotū scidit vestimenta sua, dicēs: Blasphemauit. †⁶⁸ Quid adhuc egemus testibus? Ecce nūc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis. †⁶⁹ Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autē palmas in faciem eius derunt, †⁷⁰ dicentes: Prophetiza nobis Christe, Quis est qui te percussit? †⁷¹ Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum vna ancilla, dicens: Et tu cum Iesu Galilæo eras. †⁷² At ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio quid dicis. †⁷³ Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait iis qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. †⁷⁴ Et iterum negauit cum iuramento, quia non noui hominem. †⁷⁵ Et post pusillū accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es. Nam & loquela tua manifestum te facit. †⁷⁶ Tunc cœpit detestari & iurare quia non nouisset hominem. Et cōtinuo gallus cantauit. †⁷⁷ Et recordatus est Petrus verbi Iesu quod dixerat illi: Priusquam gallus cantet, ter me negabis. † Et egressus foras, fleuit amare.

† Ioan. 2. d

† Sup. 16. d
1. Thess. 4. d
Roma. 14. b
† 1a. 10. c
Marc. 14. g
Luc. 22. f
Ioan. 18. e

† 10. dis. Pon
deret. ca. Vt
constituere
tur.

Christus apud Pilatum vexatus, Iuda suspensio & Barrabam dimisso, damnatur, ad mortem trahitur, crucifigitur, & irridetur, moritur, à cruce demissus sepelitur. XXVII.

MAne† autem factū consilium inierunt omnes principes sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent. †² Et vinctum adduxerūt eum & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi. †³ Tunc videns Iudas qui eū tradidit, quod damnatus esset: † pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, †⁴ dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. † Et proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. †⁵ Principes autem sacerdotum acceptis^{*} argenteis, dixerunt: Nō licet eos mittere in corbanam, quia pretium sanguinis est. †⁶ Consilio autem inito, †⁷ tulerunt ex illis agrum figuli in sepulturā peregrinorū: †⁸ propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est, ager sanguinis, vsq; in hodiernum diem. †⁹ Tunc impletum est quod dictum est^b per Ieremiā Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiauerunt à filiis Israel, †¹⁰ & dederunt eos in agrū figuli, sicut constituit mihi dñs. †¹¹ Iesus autem stetit ante præsidentem: & interrogauit eum præsides, dicens: † Tu es Rex Iudeorum? Dicit illi Iesus: †¹² Tu dicis. †¹³ Et cum accusaretur à principibus sacerdotum & senioribus, nihil respondit. †¹⁴ Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta aduersum te dicunt testimonia? †¹⁵ Et non respondit ei ad vl- lum verbum, ita vt miraretur præsides vehementer. †¹⁶ Per diem autem solennem contunc vnum vinctum insignem, qui dicebatur^d Barrabas. †¹⁷ Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barrabam, an Iesum qui dicitur Christus? †¹⁸ Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum. †¹⁹ Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi & iusto illi. Multa enim passa sum hodie

An. do. 34.
† Marc. 15. a
Luc. 23. a
Ioan. 18. e

† De pe. di.
3. ca. Inter
hec. c. Iudas
Gene. 44. d
1. q. 1. Qui
studet.
De pe. di.
6. Qui vult,
Astor. 1. c
† Iere. 32. b
Zach. 11. c
Marc. 15. a
Luc. 23. a
Ioan. 18. f

† Mar. 15. a
Luc. 23. a
Ioan. 18. f
† Ioan. 19. b

† Mar. 15. a
Luc. 23. c
Ioan. 18. g

a. De quo scriptū erat Iere. 17. quod Iudæ peccatum scriptum erat stylo ferro & vngue adamantino, & propterea indelebile, cum quo desperas abiuit. Euse. de demonstratione lib. 10. * Singuli argentei, singulis didrachmis æstimari possunt id est septem solidis nostris b Vbi diligenter considerabis, cum hæc non habeatur apud Ieremiā prophetā num arbitrari oporteat ea per quandam malitiā sublatā esse, an verò librarij erratum fuisse, vt pro Zacharia posuerit Ieremiam. Euseb. de demonstrati. lib. 10. cap. 4. c. Sic respondit, vt & verū diceret, & sermo eius calūnia non pareret. Et attēde quod Pilato qui promebat sententiam inuitus, aliqua ex parte responderit, sacerdotibus autē & principibus respondere noluerit, indignos suo sermone iudicās. Hiero. ibi. d. Barrabas cum simplici r. & duplici b, à Bar filius. & abba pater, quasi fili⁹ patris sui: cum duplici r, à bar, & Rabbi magister quasi filius magistri.

hodie per visum propter eum. ^c 20 Principes autē sacerdotū & seniores persuaserunt populis vt peterent Barabbam, Iesum verò perderent. 21 Respondens autem præses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbā. † Dixit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes: † Crucifigatur. 22 Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabāt, dicētes: Crucifigatur. 23 Vidēs autē Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vōs videtis. 24 Et respōdens vniuersus populus, dixit: † Sanguis eius super nos, & super filios nostros. 25 Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatū tradidit eis vt crucifigeretur. 26 Tunc milites præsidis suscipientes Iesum in prætorium, congregauerunt ad eū vniuersam cohortem. 27 & exuentes eum, chlamydem coccineam circundederunt ei. 28 & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius, & genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes: † Ave rex Iudæorum. 29 Et expuentes in eū, acceperunt arundinē, & percutiebant caput eius. 30 Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamydem, & induerunt eum vestimentis eius: & duxerunt eū vt crucifigerent. 31 Exeuntes autē inuenerūt hominem Cyrenæum, nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius. 32 Et venerūt in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus. 33 Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. † Et cum gustasset, noluit bibere. 34 Postquam autem crucifixerunt eū, diuiserunt vestimenta eius sortem mittētes, vt impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem: † Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortē, 35 & sedentes seruabant eū. 36 Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptā: Hic est Iesus Rex Iudæorū. 37 Tunc crucifixi sunt cū eo duo latrones, vnus à dextris, & vnus à sinistris. 38 Prætereuntes autē blasphemabant eū, mouentes capita sua, 39 & dicētes: † Vah qui destruis templū dei, & in triduo illud reedificas. Salua temetipsum. Si filius dei es, descende de cruce. 40 Similiter & principes sacerdotū illudentes cū Scribis & senioribus, dicebant: † 41 Alios saluos fecit, seipsum nō potest saluum facere? Si Rex Israel est, descēdat nūc de cruce, & credimus ei. 42 Confidit in deo, liberet nūc eū si vult. Dixit enim: quia filius dei sum. 43 Id ipsum autē & latrones qui crucifixi erant cū eo, improperebāt ei. 44 A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsq; ad horam nonam. 45 Et circa horam nonā clamauit Iesus voce magna, dicens: Eli, Eli, lamiasabaſtani. Hoc est, † Deus meus, deus meus vt quid dereliquisti me? 46 Quidam autem illic stantes & audientes, dicebant: Eliam vocat iste. 47 Et cōtinuo currens vnus ex eis acceptā spongiam impleuit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere. 48 Cæteri vero dicebāt: Sine, videamus an veniat Elias liberans eū. 49 Iesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritū. 50 Et ecce velum templi scissum est in duas partes à summo vsque deorsum. † Et terra mota est, & petreæ scissæ sunt, 51 & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt. 52 Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. 53 Centurio autem, & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræ motu, & iis quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Verè filius dei erat iste. 54 Erant autem ibi mulieres multæ à longe, quæ secutæ erant Iesum à Galilæa, ministrantes ei: 55 inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacob, & Ioseph mater: & mater filiorum Zebedæi. 56 Cum autem sero factum esset, venit quidam homo diues ab Arimathia nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. 57 Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Tūc Pilatus iussit reddi corpus. 58 Et accepto corpore Ioseph inuoluit illud in sindone munda, 59 & posuit illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra. Et aduoluit saxum magnū ad ostium monumenti, & abiit. 60 Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulchrū. 61 Altera autem die quæ est post Parasceuen, conuenerunt principes sacerdotū & Pharisei ad Pilatum, 62 dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuēs, post tres dies resurgā. 63 Iube ergo custodiri sepulchrū

e. Quia igitur Barabbas pater filii interpretatur, iam arcanum futura infidelitatis ostenditur Christo patris filium preferendo, An tichristum scilicet hominem peccati & Zabuli filium, potiusq; adhortantibus principibus suis eligunt dānationi reservatum, quā salutis autorem. Hilarius ibid.

f. Occiderunt enim omniū dominū, atq; prā nimia scelerositate aut sunt diceres: Sanguis eius super nos, &c. At sanguis Abel cōtra dūtaxat homicidam suum reddidit, Christi vero sanguis pretiosissimus Iudæorum immanitatem ingratitude; arguit, mūdum tamen à peccato redemit cuius gratia effusus est. Cyril. in Gene. lib. 2.

g. Hoc loco impletur dictū Davidis: Opprobrium in se plecti dedisti me. Milites enim cum insipientes essent se digna faciebant. Theop. ibidem.

h. Extēdit in passione manus suas, orbemque dimēsus est, vt iam tunc ostēderet ab ortu solis vsque ad occasum magnum populū ex omnibus linguis & tribus congregatum sub alas suas esse venturum: & signū illud maximum atque sublimē frontibus suis susceptūrum. Laſtan. lib. 4. ca. 26.

i. Similiter, ppter blasphemiam dicit. Nam & hi quoque blasphemis, eum appelebant, cū aliis verbis. Dixerunt autem: Alios saluos fecit, miracula eius calumniantes, tūquam prestigis facta fuerint. Euthym. ibid. k. Cum Iudæis salutare lumen illuxisset, ipsiq; potius tenebras quā lumen amplexi essent, hoc quod ab ipso electum est, ipsorum terram inuasiit. Euseb. vt sup.

l. Cōpletis 33. annis, & mensibus tribus à natiuitate, ab incarnatione vero 34. annis integris.

m. Regrediens ergo dominus post tertiam diem, fractus secum triduana peregrinationis viuentibus reportauit: & vt omnes eum de inferis regredi crederet, testes secū ad superos, & præcones subacta mortis exhibuit. Euseb. Emise. homil. 6. de Pascha.

n. Discipuli enim fugiunt, illa permanent: soror matris eius: (hanc enim Iacobi appellat) & cæteræ. Chr. ib.

o. Ioseph apostolorū habet speciem: & idcirco quam in duodecim apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nuncupatur. Hil. ibid.

† Mar. 25. b
Luc. 23. e
Ioan. 18. g
Act. 1. c
† Ioan. 18. g
10. c. a

† 1. q. 4. Ecclia.
Mar. 15. e

† Ioan. 19. a
Marc. 15. c

† Ibidem.
Luc. 23. d
Mar. 15. d
Luc. 13. c
Ioan. 19. c

† De pe. di.
2. Ciri. u.
Ioan. 19. d
† Mar. 15. d
Luc. 23. e
Ioan. 19. d
† Gal. 21. c

† Mar. 15. e

† Ion. 2. d
Sap. 26. f
Marc. 15. e
† Sup. 2. f
† Mar. 15. e
Luc. 23. e

† Mar. 15. e

† Gal. 21. a

† Mar. 15. f
Luc. 23. e
Ioan. 19. e
† De celeb. mif. in quadam.
† Mar. 15. f
Luc. 23. f
† Apoc. 6. c
Heb. 11. d
† Mar. 15. c
Luc. 23. g
† Mar. 15. d
Luc. 23. g

† Ioan. 19. g

vsq; in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit à mortuis, & erit nouissimus error peior priore.⁶ Ait illis Pilatus: Habetis custodiam. Ite, custodite sicut scitis.⁶ Illi autem abeuntes,^p munierunt sepulchrum† signantes lapidem cum custodibus.

† Marc. 16. c

Christus resurgens custodes perterruit, suam resurrectionem per angelos mulieribus, & per mulieres discipulis patefecit, Iudæi vero data custodibus pecunia illam celare non potuerunt.

XXVIII.

Esperare autem sabbati, quæ luceſcit^a in prima sabbati, * venit Maria Magdalene & altera Maria videre sepulchrum.² Et ecce terræ motus factus est magnus.^b Angelus enim domini descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum.³ Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.⁴ Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui.⁵ Respondens autem angelus, dixit mulieribus: Nolite timere vos. Scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis.†⁶ Non est hic, surrexit enim, sicut dixit. Venite & videte locum vbi positus erat dñs.⁷ Et cito euntes, dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.†⁸ Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare discipulis eius.⁹ Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illæ autē acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum.¹⁰ Tunc ait illis Iesus: Nolite timere. Ite nuntiate fratribus meis vt eant in Galilæam, ibi me videbunt.¹¹ Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.¹² Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,¹³ dicentes: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.¹⁴ Et si hoc auditum fuerit à præſide, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus.¹⁵ At illi accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbum istud apud Iudæos vsq; in hodiernum diem.¹⁶ Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem vbi constituerat illis Iesus.¹⁷ Et videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt.¹⁸ Et accedens Iesus, locutus est eis, dicens:† Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.†¹⁹ Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos^d in nomine patris & filij & spiritus sancti,²⁰ docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauì vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.

Anno do.

† Marc. 16. a
Luc. 24. a
Ioan. 20. a

† Marc. 16. c
Luc. 24. a

† Marc. 16. c
Luc. 24. a

† Sup. 11. g
† Marc. 16. f
Sup. 11. g
Luc. 10. f
32. q. 4. Recurrat. 9.
His ita.
De cons. di.
4. Proprie.

VITA SANCTI MARCI PER Diuum Hieronymum.

*M*arcus discipulus & interpres Petri, iuxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ à fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus audisset, probauit, & ecclesiæ legendum sua autoritate edidit, sicut Clemens in sexto ὑποτυπώσεων libro scribit. Et Papias Hierosolymitanus episcopus meminit huius Marci, & Petrus in epistola prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: Salutat vos quæ in Babylone coelectæ, & Marcus filius meus. Assumpto itaque Euangelio, quod ipse confecerat, perrexit Ægyptum, & primus Alexandria Christum annuntians, constituit ecclesiam, tanta doctrina & vitæ continentia, vt omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philadelphus Iudæorum, videns Alexandria primam ecclesiam adhuc Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit, & quomodo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia, sic ille quod Alexandria sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octauo Neronis anno, & sepultus Alexandria, succedente sibi Aniano.

I N C I -

INCIPIT PROLOGVS IN EVANGELIVM
secundum Marcum.

Marcus Euangelista dei electus, & Petri in baptismo filius, atque in diuino sermone discipulus, sacerdotium in Israel agens, secundum carnem Leuita, ad fidem Christi conuersus, Euangelium in Italia scripsit, ostendens in eo quid & generi suo deberet, & Christo. Nam initium principij in voce prophetica exclamationis instituens, ordinem Leuitica electionis ostendit: ut predicans predestinatum Ioannem filium Zacharie in voce angeli annuntiantis emissum: non solum verbum carnem factum, sed & corpus domini in omnia per verbum diuinae vocis animatum in initio Euangelicae predicationis ostenderet: ut qui hanc legens, sciret cui initium carnis in domino, & Iesu aduenientis habitaculum caro deberet agnoscere: atque in se verbum vocis, quod in consonantibus perdiderat, inueniret. Denique & perfecti Euangelij opus intrans, & à baptismo domini predicare deum inchoans, non laborauit natiuitatem carnis, quam in prioribus viderat, dicere: sed totius exprimens expositionem deserti, numerum ieiunij, tentationem diaboli, congregationem bestiarum, & ministerium protulit angelorum: ut instituens nos ad intelligendum singula, in breui compingens: nec auctoritatem facta rei demeret, & perficiendi operis plenitudinem non negaret. Denique amputasse sibi post fidem pollicem dicitur, ut sacerdotio reprobis haberetur: sed tantum consentiens fidei predestinata potuit electio, ut nec sic in opere verbi perderet, quod prius meruerat in genere. Nam Alexandria Episcopus fuit. Cuius per singula opus fuit scire & Euangelij in se dicta disponere, & disciplinam legis in se agnoscere, & diuinam in carne domini intelligere naturam. Quae & nos primum requiri, dehinc inquisita volumus agnoscere, habentes mercedem exhortationis: quoniam qui plantat, nil est & qui rigat, unum sunt: qui autem incrementum praestat, deus est.

Incipit Euangelium secundum Marcum.

Ioannes poenitentiae baptismum predicans, Christum cum turbis baptizat, qui post ieiunium tentatorem deuincit, ac Ioanne in vincula coniecto discipulos vocat, demoniacum, Petri socrum, & leprosum mundat.

Cap. I.

Initium^a Euangelij Iesu Christi filij dei,² sicut scriptum est in^b Isaia Propheta: † Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. †^c Vox clamantis in deserto: Parate viam domini, rectas facite semitas eius.⁴ Fuit in deserto Ioanes baptizans, & praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. †⁵ Et egrediebatur ad eum omnis Iudaeae regio, & Ierosolymite vnuerſi, & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine, confitentes peccata sua.⁶ Et erat Ioannes vestitus pilis camelorum & zona pellicea circa lumbos eius, & locustas & mel syluestre edebat,⁷ & praedicabat, dicens: Veniet fortior me post me, † cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calciamentorum eius. †⁸ Ego baptizauim vos aqua, ille vero baptizabit vos spiritu sancto.⁹ Et factum est in diebus illis, † venit Iesus à Nazareth Galilaeae, & baptizatus est à Ioanne in Iordane.¹⁰ Et statim ascendens de aqua, vidit caelos apertos. † & spiritum sanctum tanquam columbam descendantem, & manentem in ipso.¹¹ Et vox facta est de caelis: Tu es filius meus dilectus in te complacui. †¹² Et statim spiritus expulit eum in desertum.¹³ Et erat in deserto quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & tentabatur à sathana. Erantq; cum bestiis: & angeli ministrabant ei. †¹⁴ Postquam autem traditus est Ioanes, venit Iesus in Galileam, praedicans Euangelium regni dei,¹⁵ & dicens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquabit regnum dei. Poenitemini, & credite Euangelio.¹⁶ Et praeteriens secus mare Ga-

a. Initium Euangelij, finis legis est.
b. Nunquam in Isaia propheta scriptum esse reperire potui quod ponitur, Ecce ego mitto: sed in Malachiae sine scriptum est. Chrys. ex variis in Mar. locis homi. 1.
c. Hoc est dicere: Non sum ego verbum quod erat in principio apud deum, sed vox potius, i. minister sum verbi, ut per me ad auditum hominum sensumque perueniat. Euf. Emis. de Ioan. Bapt. homi. 1.
d. Descendit Christus, descendit & spiritus sanctus: sed Christus in veritate carnis, spiritus sanctus in specie, & non veritate columbae, descendit in aquam. Christus, & spiritus sanctus sicut columba descendit, pater quoque à caelo locutus est. Habet praesentiam trinitatis. Ambro. de sacramen. li. 1. cap. 1.
e. Spiritus sanctus non libenter habitat ubi turbae, & frequentia, & dissensiones & rixae sunt, sed proprie sedem habet solitudinem. Chrys. ubi supra homi. 1.
f. Venit Iesus, quia Ioannes traditus est in carcerem. Clausa est enim lex quam Ioannes designat, & iam praeteritam non habet libertatem, sed de lege transiimus ad euangelium. Chrys. homi. 4.

Anno do. A
30.
† Matth. 3. a
11. b
Luc. 3. 2. 7. d
Mala. 3. a
† Isa. 40. a
Ioan. 1. c
Matth. 3. a
Luc. 3. a
† Ioan. 3. c
Matth. 3. a
Luc. 3. c
† Ioan. 1. d
Matth. 3. e
Luc. 3. d
† Ioan. 1. d
† Act. 19. a
Matth. 3. f
† Isa. 42. a
Mar. 3. g 17. b
Luc. 13. e
2. Petr. 1. d
† Matth. 4. a
Luc. 4. g
Anno do. 31
† Mat. 4. c. d
Luc. 4. e
Ioan. 4. f

lilæ, vidit Simonem & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare. (Erant enim piscatores.) ¹⁷ Et dixit eis Iesus: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. ¹⁸ Et protinus relictis retibus secuti sunt eum. ¹⁹ Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedæi & Ioannem fratrem eius, & ipsos cōponentes retia in naui,

† Matt. 4. c.
Luc. 5. a
Act. 3. d

g Capharnaum, nō Capernaum, ut quidā neoterici, ne dicam nouitij, Hebraismi ignora. Caphar, nō Caper, quod est villa, ager, vel vicus: & naum, consolatio. Ciuitas est Galilæa prima, in amoniori & feraciori loco Galilæa sita, à fonte eiusdē nominis dicta. Chryso. homil. 5.

& statim vocauit illos. Et relictō patre suo Zebedæo in naui cum mercenariis, secuti sunt eum. ²¹ Et ingrediuntur ⁸ Capharnaum, & statim sabbatis ingressus in Synagogam docebat eos. ²² Et stupebant super doctrina eius. [†] Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. [†] ²³ Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immūdo, & exclamauit, ²⁴ dicens: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos? Scio quod sis sanctus dei. ²⁵ Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce, & exi de homine. ²⁶ Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. ²⁷ Et mirati sunt omnes, ita vt cōquirerent inter se,

† Matt. 4. c.
8. c

Luc. 5. b
† Matt. 4. f
Luc 4. c

† Luc. 2. g.
4. c
Luc. 4. f

dicentes: Quidnam est hoc? ^h Quæ nam doctrina hæc noua? Quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. ²⁸ Et processit rumor eius statim in omnē regionem Galilææ. [†] ²⁹ Et protinus egredientes de Synagoga, venerunt in domum Simonis & Andrææ cum Iacobo & Ioanne. ³⁰ Decumbebat autem socrus Simonis febricitans, & statim dicunt ei de illa. ³¹ Et accedens eleuauit eā apprehensa manu eius, & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis. [†] ³² Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes, ³³ & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. ³⁴ Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eū.

† Matt. 8. c
Luc. 4. f
Ann. do. jr.

† Luc. 4. g
Infr. 3. c

³⁵ Et diluculo valde surgens, egressus ⁱ abiit in desertum locum, ibique orabat. ³⁶ Et persecutus est eum Simon, & qui cum illo erant. ³⁷ Et cum inuenissent eum, dixerūt ei: quia omnes quærunt te. ³⁸ Et ait illis: Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem. Ad hoc enim veni. ³⁹ Et erat prædicās in Synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia eiiciens. [†] ⁴⁰ Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit: Si vis, potes me mundare. ⁴¹ Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi: Volo. Mundare. ⁴² Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. ⁴³ Et comminatus est ei: statimq; eiecit illum, ⁴⁴ & dicit ei: Vide nemini dixeris, [†] sed vade, ^k ostende te Principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua [†] quæ præcepit Moyses in testimonium illis. [†] ⁴⁵ Et egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem, ita vt iam nō posset manifestè introire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esse: & conueniebant ad eum vndique.

† Matt. 8. a
Luc. 5. c
Ann. do. jr.

† Matt. 8. a
Luc. 5. c
Ann. do. jr.

† Matt. 8. a
Luc. 5. c
† Leui. 14. a
& seq.

† Luc. 4. g

Christus curato paralytico Matthæum vocat, suam cum peccatoribus conuersationem excusat, ac discipulos suos non ieiunantes, sed spicas sabbato euellentes à Phariseis accusatos defendit.

II.

a Iamq; in paralytico gentiū vniuersitas offertur medicanda, & curationis ipsius verba contuenda. Non dicit paralytico, Sanus esto: non dicitur: Surge & ambula: sed dicitur: Costans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adā vno peccata vniuersis gentibus remittuntur. Hilar. in Matth. 9. cap. b. An debilis videbatur eū paralytico præcipiens, Tolle grabatum tuum & ambula, sanatis iam mandabat officium, cum adhuc remedium ille debilitatis oraret? Ambr. de fide. lib. 4. cap. 3. c. Nūquā adhuc professus est se filium hominis, quā in isto loco primum: in quo primum peccata dimittit, in quo primum indicauit dū absoluit, vt scādalo isto discusso per scripturæ recordationem facilius eū agnoscerent ipsum esse filium hominis ex ipsa peccatorum remissione. Tertull. lib. 4. aduers. Marcio.

Et iterum intrauit Capharnaum post dies octo, & auditum est quod in domo esset, ² & conuenerunt multi, ita vt non caperet neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. ³ Et venerunt ad eum ferentes ^a paralyticum, qui à quatuor portabatur: ⁴ & cum non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. ⁵ Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico: [†] Fili, dimittuntur tibi peccata tua. ⁶ Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, & cogitantes in cordib⁹ suis: ⁷ Quid hic sic loquitur? Blasphemat. [†] Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? ⁸ Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: ⁹ Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius dicere paralytico: dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: ^b Surge, tolle grabatū tuū, & ambula? [†] ¹⁰ Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico:) ¹¹ Tibi dico surge, tolle grabatū tuum, & vade in domū tuam. ¹² Et statim surrexit ille, & sublato grabato abiit inde coram omnibus, ita vt mirarētur omnes, & honorificarent deum, dicentes: quia nunquam sic vidimus. [†] ¹³ Et egressus est rursus ad mare

Ann. do. jr.

† Matt. 9. a
Luc. 5. d
Ioan. 5. a

† Luc. 7. g

† Ioan. 14. a
Ista. 43. d

† Matt. 9. a
Luc. 5. e
Ioan. 5. b

† Matt. 9. b
Luc. 5. f

† Matth. 9. b
Luc. 5. f

ad mare, omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. ¹⁴ Et cum præteriret, vidit Leui Alphæi sedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum.

† ¹⁵ Et factum est cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Erant enim multi qui & sequebantur eum.

† ¹⁶ Et Scribæ & Pharisei videntes quia māducaet cum publicanis & peccatoribus,

^c dixerunt discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? ¹⁷ Hoc audito, Iesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui

male habent. † ^d Nō enim veni vocare iustos, sed peccatores. ¹⁸ Et erant discipuli Io-

annis & Phariseorum ieiunantes, & veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Ioannis & Phariseorum ieiunant, tui autem discipuli non ieiunant? ¹⁹ Et ait illis Iesus: Nunquid

possunt filij nuptiarum quandiu sponsus est cum illis ieiunare? Quanto tempore ha-

bent secum sponsum, non possunt ieiunare. ²⁰ Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. ^c ²¹ Nemo assumentū panni rudis affuit

^d vestimento veteri. Alioquin aufert supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. ²² Et nemo mittit vinū nouum in vtres veteres, alioquin dirumpet vinum vtres, &

vinum effundetur, & vtres peribunt. Sed vinum nouum in vtres novos mitti debet. † ²³ Et factum est iterum cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperunt

progredi & vellere spicas. ²⁴ Pharisei autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non licet? ²⁵ Et ait illis: † Nunquā legistis quid fecerit Dauid, quā-

do necessitatem habuit & esuriit ipse & qui cum eo erant? ²⁶ quomodo introiuit in domum dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit,

quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus, & dedit eis & qui cum eo erant? ²⁷ Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sab-

batum. † ²⁸ Itaque dominus est filius hominis, etiam sabbati.

d. De propheta Osce 6. b. proferēs testimoniū sugil- lat Scribas & Phariseos, qui iustos se æstimantes, peccatorum & publicanorum cō sortia declinabant. Hiero. in Mat. ca. 9.

e. Si concedimus istam separationem legis veteris à noua per reformationem, per amplitudinē, per profectum, sicut fructus separatur à semine, cum sit fructus ex semine, sic & euangelium separatur à lege, dū prouenit ex lege, aliud ab illa, sed nō alienum: diuersum, sed non contrarium. Tert. lib. 4. aduer. Mar. f. Sed & esurientes accipere sabbatis efscas ex his quæ adiacebant, nō vetabar lex: merere autem & colligere in horreum vetabar. Quia igitur discipuli sacerdotes erāt, pars Leuitica illorum erat. Ipsis igitur Leuiticam substantiā habentibus licebat eis esurientibus à seminibus accipere efscam. Ireneus lib. 4. ca. 20.

Arida restituta manu, Phariseos cum Herodianis insidiantes confutat, discipulos instituit, suam virtutem non à Beelzebub manare conuincit, & parentes suos manifestat.

III.

Ann. do. 31. b
† Matt. 12. b
Luc. 6. b

† Luc. 13. c
& 14. a

† Matt. 12. b
Ioan. 10. g
† Matt. 4. g
Luc. 4. e
Ioan. 6. a

† Luc. 4. g

† Matt. 10. a
Luc. 6. b. c
Ann. do. 31. b
† Matt. 10. a
Luc. 6. c
Act. 1. b

† 6. dif. Ie-
gimus.

† Matt. 9. d
& 12. b
Luc. 11. b

E† introiuit iterum in Synagogam, & erat ibi homo habens manum aridam. ^a ² Et obseruabant eum si sabbatis curaret, vt accusarent illum. ³ Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium. ⁴ Et dixit eis: † Licet sabbatis benefacere an male, animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant. ⁵ Et circumspiciens illos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorū, dicit homini: Extende manū tuam. Et extendit, & restituta est manus illi. † ⁶ Exeuntes autem Pharisei statim cum ^b Herodianis, consilium faciebant aduersus eum quomodo eum perderet. † ⁷ Iesus autē cum discipulis suis secessit ad mare, & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Ierosolymis, ⁸ & ab Idumæa, & trans Iordanē, & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. ⁹ Et dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent eum. ¹⁰ Multos enim sanabat, ita vt irruerent in eū, vt illum tangeret, quotquot habebant plagas. † ¹¹ Et spiritus immundi cum illū videbant, procidebant ei, & clamabant, dicentes: ¹² Tu es filius dei. Et vehemēter cōminabatur eis, ne manifestarent illū. † ¹³ Et ascendens in montem, vocauit ad se quos voluit ipse, & venerunt ad eū. ¹⁴ Et fecit vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare. ¹⁵ Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. † ¹⁶ Et imposuit Simoni nomen Petrus, ¹⁷ & Iacobum Zebedæi & Ioannē fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina ^c Boanerges, † quod est filij tonitruī, ¹⁸ & Andreā & Philippum & Bartholomæum & Matthæum, & Thomā & Iacobum Alphæi, & Thaddæum & Simonem Cananæū, ¹⁹ & Iudā Scarioth, qui tradidit illum. ²⁰ Et veniunt ad domum. Et conuenit iterum turba, ita vt non possent neque panem manducare. ²¹ Et cum audissent sui, exierunt tenere eum. † ^d Dicebāt enim quoniā in furorem versus est. ²² Et Scribæ

a. Vide quomodo illos hoc exemplo concludit: ostēdens possessionum potius amatores esse, quam hominum: & quod iumentis parentibus, hominum non miserentur. Obserua etiam quo pacto diuersas variis in locis dederit de sabbati solutione rationes, prout res expetebat: vt rationabiliter legem solueret, nec tamē Iudæos perturbaret. Euthy. super Matth. cap. 12. b. Herodiani, vel milites Herodis, vel hæresis quedā nuper admodum orta, quæ docebat Herodē ipsum esse Christū, eo quod in illo Iudæicorum regum successio finē habuisset. Ita enim exponebāt prophetiā Iacob, quando defuncti essent ex Iudæa principes, tūc vēturū Christum. Theophyl. ibid. c. Bene reges, hoc est filij tonitruī, vel secūdum Hieron. Benereem, quod non vt plerique putant, Boanerges, sed emēdaciū legitur Benereem. hæc Hiero. sup. Daniele. ca. 1. d. Quoniam audierunt eū talia prædicare, nec à prædicatione cessare, nec corporalia commoda curare, opinati sunt quod esset in furorem conuersus, quem admodum Festus ait ad Paulum: Multæ literæ ad infaniam te conuertunt. Voluerunt ergo Iesum tenere, ne ex infania sibi ipsi, vel aliis nocumētum inferret. Diony. ibid.

e. Quod autem dicit dominus, Quomodo potest Sathanas Sathanā eiicere: ne forte quisquam utens nominibus aliis q̄ infirmarum potestatem, cum demoniū excluderet, falsam putet esse uitam domini sententiā, ad hoc intelligat dictum, quia hoc modo Sathanas etiam si corpori aut corporis sensibus parcat, ideo parcat, ut ipsius hominis voluntati p̄ impietatis errore triumpho maiore dominetur. Hoc autem modo non exiit Sathanas, sed potius in intima ingreditur, ut in eo sic opereatur, quemadmodum dicit Apostolus: Secundum principē potestatis aeris huius, qui nunc operatur in filiis diffidentia. Aug. lib. 83. quæ. 79.

qui ab Ierosolymis descēderāt, dicebāt: quoniā Beelzebub habet: & quia in principe demoniorū eiicit demonia.²³ Et cōuocatis eis, in parabolis dicebat illis: †^c Quomodo potest Sathanas Sathanam eiicere? ²⁴ Et si regnum in se diuidatur, non potest regnum illud stare.²⁵ Et si domus super semetipsam dispartiat, non potest domus illa stare.²⁶ Et si Sathanas consurrexerit in semetipsum, dispertitus est, & nō poterit stare, sed finem habet. †²⁷ Nemo potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, & tunc domum eius diripiet.²⁸ Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ quibus blasphemauerint. †²⁹ Qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternū, sed reus erit æterni delicti.³⁰ quoniam dicebat: spiritum immundum habet.³¹ Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eum, vocātes eum.³² Et sedebat circa eum turba, & dicunt ei: † Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te.³³ Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea & fratres mei? ³⁴ Et circūspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait: Ecce mater mea & fratres mei.³⁵ Qui enim fecerit voluntatem dei, hic frater meus & soror mea & mater est.

† Matt. 12. c
Luc. 11. b

† Matt. 12. d
Luc. 12. b

† Matt. 12. g
Luc. 8. c
1. Joh. 5. d

† Matt. 12. g
Luc. 8. g

Regno cælorum sub variorum seminum & grani sinapis parabola annuntiato mare traiciens dormit, excitatus autem verbo tempestatem cunctis mirantibus sedat.

IIII.

† Iterum cœpit docere ad mare, & congregata est ad eum turba multa, ita ut in nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terrā erat.^a ² & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua.³ Audite: † Ecce, exiit seminans ad seminandum.⁴ Et dum seminat, aliud cecidit circa viā, Et venerunt volucres cœli, & comederunt illud.⁵ Aliud vero cecidit super petrosā, vbi non habuit terram multam, & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ,⁶ & quando exortus est sol, exæstuauit, & eo quod non habebat radicem, exaruit.⁷ Et aliud cecidit in spinas, & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit.^b ⁸ Et aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat vnum triginta, & vnum sexaginta, & vnum centum.⁹ Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat.¹⁰ Et cum esset singularis, interrogauerunt eum ij qui cum eo erant duodecim, parabolam.¹¹ Et dicebat eis: † Vobis datum est nosse mysterium regni dei, illis autē qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt:¹² ut videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando cōuertantur, & dimittantur eis peccata.¹³ Et ait illis: Nescitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoscetis? †¹⁴ Qui seminat, verbum seminat.¹⁵ Hi autem sunt qui circa viam vbi seminatur verbum, & cum audierint, confestim venit Sathanas, & aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum.¹⁶ Et hi sunt similiter qui super petrosā seminantur, qui cum audierint verbū, statim cum gaudio accipiunt illud,¹⁷ & non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur.^c ¹⁸ Et alij sunt qui in spinis seminantur. Hi sunt qui verbum audiūt,¹⁹ & ærumnæ seculi & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficiuntur.²⁰ Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum.²¹ Et dicebat illis: † Nunquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? Nōne ut super candelabrum ponatur? †²² Non est enim aliquid absconditū, quod nō manifestetur: nec factum est occultum, quod non veniat in palam.²³ Si quis habet aures audiendi, audiat.²⁴ Et dicebat illis: Videte quid audiatis. † In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis & adiicietur vobis.^e ²⁵ Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, et si homo iaciat sementē in terram,²⁶ & dormiat, & exurgat nocte & die, & semē germinet, & increseat dum nescit ille.²⁸ Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde

Ann. do. 32.
† Matt. 13. a
Luc. 8. a

† Matt. 13. b
Luc. 8. a

† Matt. 13. b
Luc. 8. b
Ioan. 12. f
Ila. 6. c
Act. 17. f
Rom. 11. b

† Matt. 13. c
Luc. 8. b

† Matt. 13. b
Luc. 8. c. &
11. c
† Matt. 13. c
Luc. 8. c. &
16. d
† Matt. 7. a
Luc. 6. f
† Matt. 13. b
& 25. c
Luc. 8. c.
& 16. d
De par. dist.
2. Dam. san-
ctam.

a. Et notandum q̄ non omnia locutus sit eis in parabolis, sed multa. Si enī omnia dixisset i parabolis, absque emolumento populi recessissent, perspicua miscet obscuris, ut per ea quæ intelligunt, prouocentur ad eorum noticiam quæ nō intelligunt. Hieron. in 13. cap. Matt.
b. Vide quā rara sunt bona, quāq̄ pauci sunt qui saluentur. Ecce enim sola quarta seminis pars fructificat, tres autē pereunt: qui sunt segnes, pusillanimes & seculi curis occupati, simul & diuitiarū fallacia seruiētes. Euthy. Matth. 13. cap.
c. Nūquid igitur per segregationem & naturale factū aliis quidem datū est, aliis vero non? Absit: sed aliis quidem datū est qui inquirunt. Querite enim, inquit, & dabitur vobis, ceteros autem excæcauit deus, ne sit illis in maiorem cōdemnationem si intelligāt, & non faciant. Theoph. ibid.
d. Via dicit, qui segnis est, qui verbū quidem doctrinæ audita recipit, verū illud in cor le suo prae segnitie non abscondit, sed quasi via conculcata, ideoq̄ dura, ipsum fert leuiter impositum.
e. Hinc est q̄ sunt quatuor genera hominū verbū dei audientū, & quatuor differe iā seminis: quorū quartū genus dicitur saluatur. N. in pauci electi, & quarta pars seminis solum fructificat. Vnde semē diuini verbi quadripartitum, & tamē in tribus partibus perditū: nec propterea à predicatione cessandum. Diony. in 13. cap. Mat.
f. Sed ut in palā veniat, vel qd in propatū nō veniat. Regni mysteria fides percipit. Hec in quibus fuerit fructificet, & incrementis profectus sui abundabit in quibus vero non fuerit, etiā quod habet aufertur ab eis. D. num scilicet legis ex fidei inopia declarat: quam fidei Iudei non habentes, legem quoq̄ quā habuerant, perdidērūt, & ideo perfectum lex euāgelica habet donū: quia suscepta nouis fructibus dicit, repudiata vero etiam veteris substantiæ opes detrahit. Hilar. in Mat. 13. cap.

deinde spicam, deinde plenum frumentū in spica.²⁹ Et cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.³⁰ Et dicebat: Cui assimilabimus regnum dei, aut cui parabolę comparabimus illud?†³¹ Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quę sunt in terra.³² & cum natū fuerit ascendit in arborem, & fit maius omnibus oleribus: & facit ramos magnos, ita vt possint sub vmbra eius aues cœli habitare.³³ Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire.³⁴ sine parabola autē non loquebatur eis. Secorsum autem discipulis suis differebat omnia.†³⁵ Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra.³⁶ Et dimittētes turbam assumunt eum ita vt erat in naui, & alię naues erant cum illo.³⁷ Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis.³⁸ Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens, & excitant eum, & dicunt illi: Magister, non ad te pertinet, quia perimus?³⁹ Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna.⁴⁰ Et ait illis: Quid timidi estis? Necdum habetis fidē? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: † Quis putas est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

g. Aliter dicitur dormire deus, cum fides eius inter prospera huius mundi in quorūdam fidelium corde non vigilat, sed dormit. Hanc dormitionem saluator noster in se significauit, cū in naui inter fluctus dormiuit. Vel certe dormire dei, est electis suis in tribulationib⁹ huius mūdi positis tardius subuenire. Aug. de essent. diuinit.

Eiecta in porcos à demoniaco legione Christus Iairi filiam hamorrhoiſſa curata suscit.

V.

† venerunt transfretum maris in regionem^a Gerasenorum.² Et exeūti ei de naui, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo,³ qui domicilium habebat in monumētis. Et neq; catenis iam quisquam poterat eum ligare,⁴ quoniam sępe cōpedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes cōminuisset, & nemo poterat eū domare.⁵ Et semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat clamans, & concidens se lapidibus.⁶ Videns autem Iesum à longe, cucurrit, & adorauit eum,⁷ & clamans voce magna, dixit: ^b Quid mihi & tibi Iesu fili dei altissimi? Adiuro te per deū ne me torqueas.⁸ Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine isto.⁹ Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: † Legio mihi nomen est, quia multi sumus.¹⁰ Et deprecabatur eū multum, ne se expelleret extra regionem.¹¹ Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens in agris.¹² Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: ^c Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus.¹³ Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus mundi, introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duomilia, & suffocati sunt in mari.¹⁴ Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nuntiauerūt in ciuitatem, & in agros. Et egressi sunt videre quid esset facti,¹⁵ & venerūt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem vestitum, & sanę mentis, & timuerunt.¹⁶ Et narrauerunt illis qui viderant qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis.¹⁷ Et rogare cœperunt eum, vt discederet de finibus eorum.¹⁸ Cūq; ascenderet nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum illo,¹⁹ & non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annūtia illis quāta tibi dominus fecerit, & misertus sit tui.²⁰ Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.†²¹ Et cū transcendisset Iesus in nauim rursus trans fretum, cōuenit turba multa ad eum, & erat circa mare.²² Et venit quidā de Archisynagogis nomine^d Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius,²³ & deprecabatur eum multum, dicens: quoniam filia mea in extremis est.† Veni, impone manum tuam super eam, vt salua sit, & viuat.²⁴ Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa: & comprimebat eū.²⁵ Et mulier quę erat in profluuiio sanguinis annis duodecim,²⁶ & fuerat multa perpeſſa à cōplurib⁹ medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deterius habebat:²⁷ cū audisset de Iesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentū eius.²⁸ Dicebat enim: quia si vel vestimētū eius tetigero, salua ero.²⁹ Et cōfestim siccatus est fons sanguinis eius, & sensit corpore, quia sanata esset à plaga.³⁰ Et statim Iesus in semetipso cognoscēs virtutē

a. Gerasa, quę & Gadara, vel Gergesa, ciuitas est tribus Simeonis trans Iordanem in deserto, vbi Absalon patrem persequens diuinam sensit vltionem. Propterea nihil refert an dicas Gerasenorum à Gerasa, vel Gadarenorum à Gadara, vel Gergeseorū à Gergesa: quia his tribus nominibus appellatur ab euangelistis.

b. Non voluntatis ista confessio est, quam primum sequitur confitēti, sed necessitatis exortio, quę cogit inuitos: velut si serui fugitiui post multum temporis dominum suū videant, nihil aliud nisi de verberibus deprecantur. Sic & dæmones cernentes dominū in terris repente versari, ad iudicandum se venisse credebant. Pręsentia enim saluatoris, tormenta sunt dæmonum. Hierony. in Matt. cap. 8.

c. Vidētes igitur dæmones non sibi iam locū in gētib⁹ derelinqui, vt patiat eum habitare in hæreticis deprecantur: quibus occupatis totus in mare impetu rapido per præceps grex coactus est, in cupiditatem scilicet secularium, dæmonū præcipitatur instinctu, in aquis multis, id est cum reliquiarum gentiliū infidelitate moricuri. Hilari. in Mat. ca. 8.

d. Nomen autem ipsius exprimit propter Iudæos, qui sciebant id quod factum fuerat. dimidiatam autem fidem habebat vir ille. Fidelis enim erat eo quod procidebat ad pedes Iesu: sed quia & obsecrabat vt veniat, non quantam oportebat præ se fidem ferebat. Theoph. ibi.

e. Tangitur à foemina quę sanguine fluitabat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantib⁹ discipulis, perseverat in ignorantia voce. Quid dicit hæreticus? Sciebāne personā? Et cur quasi igno-rans loquebatur? vt cōfessionem certē prouocaret, vt timorem probaret. Tertul. aduer. Marcio. li. 4.

f. Dominus quasi sciens interrogat, vt indicet factū. Si nō interrogasset & dixisset: Quis me tetigit, nemo fecisset factum esse signū. Chryl. hom. 7. in Marc. g. Christus est veritas, & quia sanata est a veritate, confiteretur veritatem.

quæ exierat de illo, conuersus ad turbam, aiebat: †^f Quis tetigit vestimenta mea? ³¹ Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, & dicis, quis me tetigit? ³² Et circumspeciebat videre eam quæ hoc fecerat. ³³ Mulier vero timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit & procidit ante eum, & dixit ei: omnem veritatem. ³⁴ Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te saluam fecit, vade in pace, & esto sana à plaga tua. ³⁵ Adhuc eo loquente veniunt nuntij ad Archisynagogum, dicentes: quia filia tua mortua est: quid vltra vexas magistrū? ³⁶ Iesus autē audito verbo quod dicebatur, ait Archisynagogo: Noli timere, tantūmodo crede. ³⁷ Et non admisit quenquā se sequi, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. †³⁸ Et veniunt in domum Archisynagogi. Et vidit tumultum, & flentes & eiulantes multum: ³⁹ & ingressus, ait illis: Quid turbamini & ploratis? ^h Puella non est mortua, sed dormit. ⁴⁰ Et irridebāt eum. Ipse vero eiecit omnibus, assumit patrem & matrē puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens, ⁴¹ & tenens manum puellæ, ait illi: † Thabitha cumi, quod est interpretatum, puella (dico tibi) surge. ⁴² Et confestim surrexit puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim. Et obstupuerūt stupore magno. ⁴³ Et præcepit illis vehementer, vt nemo id sciret: & iussit dare illi manducare.

† Mat. 9. c
Luc. 8. f

† Mat. 9. c
Luc. 8. g

† Mat. 9. c. f
Luc. 8. g

h. Non est mortua quo ad me, quāuis naturali ordine mortua sit: sed dormit mihi, qui tam valeo citius suscitare à morte, q̄ vos dormientem à somno. Itaq; nō est mortua, i. irreparabiliter destituta à vita. Diony. in Matt. cap. 9. i. Vt ostenderet q̄ sanctissima caro eius mortuos viuificaret. Euthym. ibid.

Christus in patria docens non edit virtutes, binos misit discipulos, traiecto mari, quinque hominum millia cibant, super aquas reuertens tempestatem sedat, & multos sanat. VI.

a. Ascendit ad patriam non ignorans se contemptum iri, sed ne in posterum dicere queant: Si venisset credidisset ei. Theoph. ibid. b. Vides in Nazareth ista dicta fuisse: Nōne fratres ei? inquit, ille atq; ille sunt? Quid hoc tibi vult? Hinc enim magis in fidem induci deberetis. Sed peissima certe res inuidia est, & sibi ipsi sepe repugnat. Nā quæ inaudita & mirabilia erant, ac sufficientia ipsos ad Iesum attrahere, ea illos magis scandalizabant. Chryl. Matt. 13. homil. 49. c. Benignus & clemens dominus & magister nō inuidet seruis atque discipulis virtutes suas. Hieron. Matt. 10. cap.

† Egressus inde ^a abiit in patriam suam, & sequebantur eum discipuli sui. ² Et factō sabbato cœpit in Synagoga docere, & multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicētes: ^b Vnde huic hæc omnia? Et quæ est sapientia quæ data est illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? ³ Nōne hic est faber, filius Mariæ, frater Iacobi & Ioseph & Iudæ & Simonis? Nōne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. ⁴ Et dicebat illis Iesus: † quia non est propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. ⁵ Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, ⁶ & mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu, docens. †^c ⁷ Et conuocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. ⁸ Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, non panem, neque in zona æs, ⁹ sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. ¹⁰ Et dicebat eis: Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde: ¹¹ & quicunque non receperint vos, nec audierint vos, † exeuntes inde excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. ¹² Et exeuntes prædicabant vt pœnitentiam agerent, ¹³ & dæmonia multa eiiciebant, † & vngebant oleo multos agros, & sanabantur. ¹⁴ Et audiuit Rex Herodes, (manifestum enim factum est nomen eius) & dicebat: Quia Ioannes Baptista resurrexit à mortuis, & propterea virtutes operantur in illo. ¹⁵ Alij autem dicebant, quia Elias est: alij vero dicebant, quia Propheta est, quasi vnus ex Prophetis. †¹⁶ Quo audito Herodes ait: Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis resurrexit. ¹⁷ Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcerem propter ^d Herodiam vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. †¹⁸ Dicebat enim Ioannes Herodi: ^e Non licet tibi habere vxorem fratris tui. ¹⁹ Herodias autem insidiabatur illi, & volebat occidere eum, nec poterat. ²⁰ Herodes enim metuebat Ioannem, † sciens eum virum iustum & sanctum, & cūstodiebat eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. ²¹ Et cum dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recumbentibus, Rex ait puellæ: Pete à me quod vis: & dabo tibi. ²² Et iurauit illi, quia quicquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. ²³ Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput Ioannis Baptistæ. ²⁴ Cūque introisset statim cum

A. An. do. 3. e.
† Mat. 13. g
Luc. 4. c
Ioan. 4. f

† Mat. 13. g
Ioh. 4. f

† Mat. 10. a
Luc. 9. a
Eph. 6. c

† Mat. 10. b
Luc. 10. b
A. 13. g
† Iacob. 5. d

† Isa. 5. c
Matt. 14. a
Luc. 9. a

† Mat. 14. a
Luc. 9. b

† Mat. 14. a
Luc. 3. d

† 2. Re. 19. g
Ezther. 5. b

d. Fellum inter Areten regem Arabia patrem vxoris Herodis, quam repudiauerat propter Herodiam, tūquam ob ignominiam filia vindicandam, & Herodem exortū est, in quo Herodis exercitus exstus est quod ferunt ei accidisse propter piaculū quod in necē Ioannis admiserat. Euseb. Eccl. lib. 1. cap. 10. e. Quid autem aliud Ioannes nūi honestatem considerauit, vt inhonestas nuptias etiam in rege nō posset perpetuē dicere: Non licet tibi illam vxorē habere. Potuit tacere, nisi incorum sibi iudicasset mortem metu verum non dice- re, inclinari regi, prophetici autoritatem adulatione subtexere. Sciebat utiq; moriturum se esse, quia regi aduersabatur, sed honestatē salutis prætulit. Ambr. Off. lib. 3. cap. 14.

D festinatione ad Regē, petiuit, dicens: Volo vt protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. [†] ²⁶ Et contristatus est Rex propter iusiurandū, & propter simul discumbentes, noluit eam contristare, ²⁷ sed misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco: & decollauit eum in carcere. ²⁸ Et attulit caput eius in disco, & dedit illud puellæ, & ²⁹ puella dedit matri suæ. ³⁰ Quo audito discipuli eius venerunt, & tulerunt corpus eius, & posuerunt illud in monumēto. ³¹ Et cōuenientes Apostoli ad Iesum, renuntiauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant. ³² Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibant, multi: ³³ & nec spatium manducandi habebāt. ³⁴ Et ascendentes in nauim, abierunt in desertū locum seorsum. ³⁵ Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus cucurrerunt illuc, & præuenerunt eos. ³⁶ Et exiens vidit turbam multam Iesus, & misertus est super eos, quia erant sicut oues non habētes pastorem, & cœpit illos docere multa. ³⁷ Et cum iam hora multa fieret, accesserūt discipuli eius, dicentes: [†] Desertus est locus hic, & iam hora præteriit. ³⁸ Dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos quos manducant. ³⁹ Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. ⁴⁰ Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite & videte, & cū cognouissent, dicunt: Quinq; & duos pisces. ⁴¹ Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes, secundum contubernia super viride fœnum. ⁴² Et discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos. ⁴³ Et acceptis quinque panibus & duobus piscibus, intuens in cœlum, ¹ benedixit & fregit panes, & dedit discipulis suis vt ponerent ante eos, & duos pisces diuisit omnibus. ⁴⁴ Et manducauerūt omnes, & saturati sunt. ⁴⁵ Et sustulerunt reliquias fragmētorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus, ⁴⁶ Erant autem qui manducauerunt, quinq; millia virorum. ⁴⁷ Et statim coëgit discipulos suos ascendere nauim vt præcederent eum trans fretum ^k ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. ⁴⁸ Et cum dimisisset eos, [†] abiit in mōtem orare. ⁴⁹ Et cum sero esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. ⁵⁰ Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulās ¹ super mare, & volebat præterire eos. ⁵¹ At illi vt viderunt eum ambulantem super mare, putauerunt phantasma esse, & exclamauerunt. ⁵² Omnes enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis: Cōfidite, ego sum, nolite timere. ⁵³ Et ascendit ad illos in nauim, & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebant. ⁵⁴ Non enim intellexerunt de panibus: Erat enim cor eorū obcæcatum. ⁵⁵ Et cum transfretassent, venerunt in terram ^m Genesareth, & applicuerūt. ⁵⁶ Cūque egressi essent de nauis, continuo agnouerunt eum, ⁵⁷ & percurrentes vniuersam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se male habebant, circumferre, vbi audiebant eum esse. ⁵⁸ Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, salui fiebant.

Hominum traditiones diuinis aduersas Christus reprobat. Chananæa filiam à demonio liberat: & surdum impeditæ linguæ restaurat. VII.

A [†] conuenerunt ad eum Pharisei & quidam de Scribis venientes ab Ierosolymis. ² Et cum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est non lotis manducare panes, vituperauerunt. ³ Pharisei enim & omnes Iudæi nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorū. ⁴ Et à foro venientes nisi baptizentur, non comedunt. Et alia multa sunt quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & aramentorum, & lectorum. ⁵ Et interrogabant eum Pharisei & Scribæ: ^b Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? ⁶ At ille respondens, dixit eis: [†] Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. ⁷ In vanum autem me co-

f. Contristatus est Herodes propter iuramentum incautum, & propter cōuiuas suos. Necerat enim cenam principibus, & tribunis, & primis Galilææ. Itaque ne in tantorum virorum præsentia videretur perurus & mendax vel ne ipsi turbarentur, iussit dari caput Ioannis puellæ nequissime. Dion. in Matth. 14. cap.

g. Propter Herodiam Aristoboli fratris Herodis filiam & Philippi uxore legitima dicit Iosephus Iohannem super omnes iustissimum ab Herode capite caesum: propter quam etiam regno commemorat eum depulsum, atque in exilium in Viennam Galliarum vel emigratum. Euseb. Eccl. histo. lib. 1. cap. 10.

h. Iesus ipse perfectio pura in eremo quinque panibus quinque millia pascere sciuit. Scitit & rursum septem millia quatuor: & fatietatis quidem reliquie ibi cophini duodecim, illic vero septem, neutram vt arbitror, absque ratione, seu spiritu indignum Gre. Nazianze in sanctam Pentecost. oratio.

i. Benedixit & fregit patriagens gratias, post tempora legi ac prophetarum se in euangel. cū cibum veri significans. Hilari. in Matth. cap. 14.

k. Bethsaida ciuitas in fine lacus Genesar versus septentrionem, in cuius sede d. Philippo Herodis fratre & discipulo est Iulias in deserto Aulonis, iuxta Magdalenam, quo dista est Magdalenam. I. Magnum autem miraculum erat ambulare super mare, & reuera diuinum: & cum esset tanta tempestas, tamque contrarius: vterus, miraculi incrementum erat. Theoph. ibi.

m. Genesareth. Hebræi dicunt Ceneroth, Græci mare Chinnereth. Lacus ad Carmeli radices: quem fundit Iordanis, longitudo lineæ 8 leucarum, & latitudine trium, in sacris bibliis miraculis multis celebratus.

a. Lauabant enim Iudæi ex decretorum senior pocula, vrceos, aramenta & lectos, existimantes ea hoc modo sanctificari. Aliaque multa huiusmodi tradebant obseruanda: legem quidem transgredientes, hæc autem ridicula obseruantes. Euthy.

b. Discipuli vero frequenter illotis manibus edebant, non sectantes ista. Quomodo id enim facere poterat? cum nunquam tale quippiam obseruassent, sed solius virtutis curam haberent, corporales consuetudines despicientes, eo quod earum transgressio nullum animæ posset afferre nocementum. Idem Euthym. in Matth.

lunt, docentes doctrinas & praecepta hominum. ⁸ Relinquentes enim mandatum dei, tenetis traditiones hominum: baptismata vireorum & calicum, & alia similia his facitis multa. ⁹ Et dicebat illis: Bene irritum fecistis praeceptum dei, ut traditionem vestram seruetis. ¹⁰ Moyses enim dixit: † Honora patrem tuum & matrem tuam: † & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ¹¹ Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri aut matri, Corban, quod est, donum quodcumque ex me, tibi profuerit: ¹² & ultra non dimittitis eum quicquam facere patri suo aut matri, ¹³ rescindentes verbum dei per traditionem vestram quam tradidistis. Et similia huiusmodi multa facitis. † ¹⁴ Et aduocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite: ¹⁵ Nihil est extra hominem introiens in eum quod possit eum coinquinare, sed quae de homine procedunt, illa sunt quae coinquinant hominem. ¹⁶ Si quis habet aures audiendi, audiat. ¹⁷ Et cum introisset in domum a turba, interrogabant eum discipuli eius parabolam. ¹⁸ Et ait illis: Sic & vos imprudentes estis? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum coinquinare? ¹⁹ quia non intrat in cor eius, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgas omnes escas. † ²⁰ Dicebat autem: quoniam illa quae de homine exeunt, illa coinquinant hominem. † ²¹ Abintus enim de corde hominum malae cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, ²² furta, auaritia, nequitiae, dolus, impudicitiae, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. ²³ Omnia haec mala abintus procedunt, & coinquinant hominem. † ²⁴ Et inde surgens, abiit in fines Tyri & Sidonis, & ingressus domum neminem voluit scire, & non potuit latere. ²⁵ Mulier enim statim ut audiuit de eo, cuius filia habebat spiritum immundum, intrauit. Et procidit ad pedes eius. ²⁶ Erat enim mulier gentilis Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut daemoneum eiiceret de filia eius. ²⁷ Qui dixit illi: Sine prius saturari filios. Non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus. ²⁸ At illa respondit, & dixit illi: Vtiq; domine. Nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. ²⁹ Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit daemoneum de filia tua. ³⁰ Et cum abiisset domum, inuenit puellam iacentem supra lectum, & daemoneum exiisse. † ³¹ Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines ^f Decapoleos. ³² Et adducunt ei surdum & mutum. Et deprecabantur eum ut imponat illi manum. ³³ Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas eius, & expuens tetigit linguam eius, ³⁴ & suspiciens in caelum ingemuit, & ait illi: Epheta, quod est, adaperire. ³⁵ Et statim aperta sunt aures eius, & solutum est vinculum linguae eius, & loquebatur recte. ³⁶ Et praecepit illis ne cui dicerent. † Quanto autem eis praecipiebat, tanto magis plus praedicabant, ³⁷ & eo amplius admirabantur, dicentes: † Bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui.

Quatuor hominum milibus saturatis, Phariseis signum negat, caecum illuminat, ac discipulis super sui opinione requisitis suam annuntiat passionem, & sequacibus suis promittit mercedem.

VIII.

N † diebus illis, iterum cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent, quod manducarent, conuocatis discipulis, ait illis: † ^a Misereor super turbam, quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducant: ^b & si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficient in via. Quidam enim ex eis de longe venerunt. ^c Et responderunt ei discipuli sui: Vnde istos quis poterit hic saturare panibus in solitudine? ^d Et interrogauit eos: Quod panes habetis? Qui dixerunt: Septem. ^e Et praecepit turbae discumbere super terram. ^f Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, & dabat discipulis suis, ut apponerent: & apposuerunt turbae. ^g Et habebant pisciculos paucos, & ipsos benedixit, & iussit apponi. ^h Et manducauerunt & saturati sunt, & sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septem sportas. ⁱ Erant autem qui manducauerant, quasi quatuor milia, & dimisit eos. † ^j Et statim ascendens nauim cum discipulis suis, venit in partes ^k Dalmanutha. ^l Et exierunt Pharisei, & coeperunt conquirere cum eo, quarentes ab illo signum de caelo, tentantes eum. ^m Et inge-

† Exod. 10. c
Leuit. 10. b
Act. 5. c
Deut. 5. b
Eph. 6. a
† Exod. 21. c
Leuit. 20. b
Prou. 10. c

† Mar. 15. b

† Marc. 15. o
Heb. 5. d
† 15. q. 6. ca.
Si quando.

† Matt. 15. c

† Matt. 15. c

† Mat. 9. f
12. b. 17. c
Infr. 9. b
Luc. 9. c
† Gen. 1. d
Eccl. 39. c

Ann. do. 39.
† Mat. 15. d
† Sup. 6. c

† Matt. 16. a
Luc. 12. 5

c. Nec solum aduocando eos, verum etiam verbis attentiores facit, dicens: Intelligite, i. attendite atque aures attrahite. Si enim istis auscultatis instituta sua tradentibus, multo magis par est me audire, qui ad veram vos opportuna philosophia induco. Chrys. in Matt. hom. 52.

d. Una sententia duo quaedam hominis ora complexus est: vnum corporis, alterum cordis. Nam vtiq; vnde illi hominem putauerunt inquinari, in os intrat corporis. Vnde autem dominus dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Aug. de trini. lib. 15. cap. 10.

e. Ipsa quidem curatione iam non eget, quia Christum & dominum & David filium constiterat, sed filia suae plebi videlicet gentium dominum natum immundorum spirituum occupare opem poscit. Hil. in Matt. cap. 15.
f. Decapolis regio est Galilaeae Iordanis finitima, a numero ciuitatum dicta, cis Iordanem sita.

a. Vide domini humanitatem. Nam sciens naturam humanam cibo indigere, prouidet ei etiam non requisitum, cibumque praebet. Commicat autem cum discipulis, ut recordati miraculorum quae panum, offerant ei panes quos habent, & dicant: Multiplica etiam hos, sed non intellexerunt illi causam interrogationis, ideo rursus indigentia obiciunt. Euthy. in mat. 15. cap. b. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam spiritus viuunt, cuius septiforme, ut per Isaiam traditum, munus est. Indefinitus piscium numerus, diuersorum donorum & charismatum partitiones ministrat, quae significat quibus fides gentium gratiarum diuersitate satiatur. Hil. in Mat. 16. cap. c. Quae & Magdalu, de qua in historia euangelica, sita est inter locum Genezar, & Thabor montem.

miscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. [†]¹³ & dimittens eos ascendit iterum nauim, & abiit trans fretum: [†]¹⁴ & obliti sunt panem sumere, & nisi vnum panem non habebant secum in nauim, [†]¹⁵ præcipiebat eis dicens: Videte, & caute ^d à fermento Phariseorum, & fermento Herodis. [†]¹⁶ Et cogitabant ad alterutrum dicentes, quia panes non habemus. [†]¹⁷ Quo cognito, ait illis Iesus: ^e Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum? [†]¹⁸ Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis? [†] Nec recordamini [†]¹⁹ quando quinque panes fregi in quinq; milia, & quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim. [†]²⁰ Quando & septem panes in quatuor milia, quot sportas fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septe. [†]²¹ Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis? [†]²² Et veniunt ^f Bethsaidam, & adducunt ei cæcum: & rogabant eum vt illum tangeret. [†]²³ Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius, impositis manibus suis interrogauit eum, si quid videret. [†]²⁴ Et aspiciens, ait: Video homines velut arbores ambulantes. [†]²⁵ Deinde tertium imposuit manus super oculos eius, & cæpit videre, & restitutus est ita vt clarè videret omnia. [†]²⁶ Et misit illum in domum suam, dicēs: Vade in domum tuam, & si in vicum introieris, nemini dixeris. [†]²⁷ Et ingressus est Iesus & discipuli eius castella ^g Cæsareæ Philippi, & in via interrogabat discipulos suos, dicēs eis: Quem me dicunt esse homines? [†]²⁸ Qui responderunt illi, dicentes: Alij Ioannem Baptistam, alij Eliam, ali: vero quasi vnum de Prophetis. [†]²⁹ Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus, ait ei: Tu es Christus. [†]³⁰ Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. [†]³¹ Et cæpit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari à senioribus & à summis sacerdotibus & scribis, & occidi, & post tres dies resurgere. [†]³² Et palam verbum loquebatur. Et apprehendēs eum Petrus, cæpit increpare eum. [†]³³ Qui conuersus, & videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: [†]³⁴ Vade retro me sathana, quoniam non sapis quæ dei sunt, sed quæ sunt hominū. [†]³⁵ Et conuocata turba cum discipulis suis, dixit eis: [†] Si quis vult me sequi deneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. [†]³⁶ Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eam. [†]³⁷ Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat? [†]³⁸ Aut quid homo cōmutationis dabit pro anima sua? [†]³⁹ Qui enim me confessus fuerit, & verba mea in generatione ista adultera & peccatrice, & filius hominis confitebitur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.

Transfiguratus Iesus, Eliæ sub Iōannis nomine præsignat aduentum. Lunaticum curat, humanitatem insinuat, & scandalo prohibito ignem & salem accommodat. IX.

T dicebat illis: Amen dico vobis, ^a quia sunt quidā de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant regnum dei veniens in virtute. [†]² Et post dies sex assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem, & ducit illos in montem excelsum solos, & transfiguratus est coram ipsis. [†]³ Et vestimenta eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. [†]⁴ Et apparuit illis Elias cum Moyse, & erant loquētes cum Iesu. [†] Et respōdens Petrus ait Iesu: Rabbi bonū est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, tibi vnū, & Moyse vnum, & Eliæ vnū. [†]⁶ Non enim sciebat quid diceret. Erant enim timore exterriti. [†]⁷ Et facta est ^b nubes obumbrans eos, & venit vox de nube, dicēs: Hic est filius meus charissimus, audite illum. [†]⁸ Et statim circūspicientes, neminem amplius viderunt nisi Iesum tantum secum. [†]⁹ Et descendantibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quod vidissent, narrarent, nisi cum filius hominis à mortuis resurrexerit. [†]¹⁰ Et verbū continuerunt apud se, conquirentes quid esset, cum à mortuis resurrexerit. [†]¹¹ Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt

d. Hoc est, à simulata religione.

e. Fermentum Phariseorum & Sadduceorum non corporalem panem, sed traditiones peruersas, & hæretica significat dogmata: quare & cibi quibus est nutritus populus dei, non veram doctrinam integramque significent: Hiero. in Matt. c. 15.

f. Bethsaida vicus erat Petri & Andreæ, Iacobi & Ioannis euangelista. Chri. ibi.

g. Cæsareæ duæ in bibliis commemorantur. Prima, Philippi, cognomen Herodis fratris accepit, quæ prius Dan, à Danitis dicta erat: qui cum extorres possessionem quærent, huius populi otiosum & urbem eorum igne ferroque vastarunt & nouam ædificantes urbem vocauerunt Dan, quæ prius Laïs dicebatur, vt Iudic. 18. plenius iuenies. Altera est Cæsareæ Palæstina, de qua Acto. 2. vbi Centurio fidem à Petro accepit.

h. Quæ beatus Petrus min⁹ cautus incurrit, dum prædicante domino passionem suam, ignorans eam per legem atque prophetas promissam fuisse, Absit, iquit, à te domine. Et dominus: Vade retro Sathana, &c. Quod peccatū ignorantia & scietia, negationis simul & iuuentutis, respectus atque compunctus, omnia flendo deleuit: docuitq; i his peccatorem atque præsumptorem dicere: Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Sana animam meam, quia peccaui tibi. Prospice de promiss. parte. 2. ca. 5.

a. Quia autem de gloria sua dicebat, volens eis declarare quod non hoc per arrogantiam loqueretur, dicit quod sunt quidam de hic stantibus, nempe Petrus, Iacobus & Ioannes, qui non morientur donec ostendero eis in transfiguratione, quanta cum gloria venturus sum in secundo aduentu. Theo.

b. Lumen erat diuinitas illa, quam in monte discipulis ostendit, ac illos visu tantillum priuauit. Gregor. Nazianzenus in sanctum laudat, orat.

c. Silentium enim rerum gestarum quas viderat, im-perat donec à mortuis resurgeret. Hoc enim fidei præmium reseruabatur, vt honor redderetur his apud quos non leuis sola præceptorum autoritas reperiretur. Hila. in. 17. ca. Matthæi.

Ioan. 6. d
Matt. 12. f
Luc. 11. d

† Matt. 16. b
Luc. 12. a

† Matt. 16. d
Luc. 9. c

† Matt. 16. g

† Mat. 10. g.
16. f
Luc. 9. c. 14. f
Galat. 2. d
Matt. 16. f
Luc. 17. g
Ioh. 18. d
† Matt. 10. f
Luc. 9. c. 12. b
De fac. vnc.
cap. 1. 5.
Quia vero.
† Mat. 10. d
Luc. 9. c. 12. b

An. do. 34.
† Matt. 16. g
Luc. 9. d

† Matt. 17. a
Luc. 9. d

† Matt. 9. f
12. b. 17. c
Sup. 7. g

† Matt. 17. c

d. Ipse qui venturus est in secundo saluatoris aduentu iuxta corporis fidem, nunc per Ioannem venit in virtute & spiritu. Hiero. in 17. cap. Matth.

e. Id est, reliquum quod deprehenderit ex Israel, ad cognitionem dei reuocabit. Sed in virtute & spiritu Elias Ioannem venisse significat, in quo grauius queque atque aspera exercuissent, ut domini aduentum prænuntiasset, passionem quoque praecurreret & iniuriarum & vexationis exemplo. Hiero. in 17. ca. Matth.

f. Mutum dicit spiritum, utpote impediens filij sui loquelam: nec id tantum, sed & auditu eius, & hunc Mat. lunaticum dicit: quod demonum quidam secedentes aduersus quosdam homines tempus certum lunae obseruabant, & tunc insultum in illos faciebant, ut dum luna mali causa videbatur, eius creator caluniae exponeretur. Euthy. ibi. & Matth. 17.

g. Timebant discipuli ne forte amississent gratiam quam eis dederat dominus, & propterea non potuissent eiicere demonium. Omne enim demoniorum genus non egreditur alio quodam modo, nisi precatione & ieiunio. Oportet enim ieiunare eum qui demonem patitur, & qui sanaturus est: & verique necessarium est ieiunium: magis autem illius qui demonem patitur, ieiunium exigit sermo. Theophyl. ibi.

h. Quare ergo calicem aquae frigidae in medium duxit? Sine impensa elemosynae dixit. Nam si frigida aqua neque ligna consumis: ubi vero sine impensa datum, tantum beneficio rependitur? Chrys. de poenit. hom. 1. i. Si igitur iuxta dei verbum in gehennam scandalis trahimur, recte profecto ut gehennam vitare possimus, etiam manibus nostris oculisque, multamur: non quod membris suis quis se priuare debeat, sed quia tam necessarii nobis sunt quaedam domesticorum obsequiorum necessitudines ut his quasi oculis, interdum autem manibus utamur, recte nobis praesentium ministeriorum officia subtrahimus, ne aeterni ignis tormenta patiamur. Saluianus lib. 3.

Pharisaei & Scribae: ¶ quia Eliam oportet venire primum? ¹² Qui respondens, ait illis: ¹³ Elias cum venerit primo, restituet omnia, & ¶ quomodo scriptum est in filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur. ¹⁴ Sed dico vobis, ¶ quia & Elias venit, & fecerunt illi quaecumque voluerunt, sicut scriptum est de eo. ¹⁵ Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas cōquirentes cum illis. ¹⁶ Et confestim omnis populus videns Iesum, stupefactus est, & expauerunt, & accurrentes salutabant eum. ¹⁷ Et interrogauit eos: ¶ Quid inter vos conquiritis? ¹⁸ Et respondens vnus de turba, dixit: Magister, attuli ad te filium meum habentem spiritum mutū, ¹⁹ qui vbicumque eum apprehenderit, allidit illum, & spumat, & stridet dentibus, & arescit. Et dixi discipulis tuis ut eiicerent illū, & non potuerunt. ²⁰ Qui respondens eis, dixit, ¶ O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? Quandiu vos patiar? Afferte illum ad me. ²¹ Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbauit illum, & elisus in terram volutabatur spumans. ²² Et interrogauit patrem eius: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia. ²³ Et frequenter eum in ignē & in aquam misit, ut eum perderet. Sed si quid potes, adiuua nos, misertus nostri. ²⁴ Iesus autē ait illi: Si potes credere, omniaabilia sunt credenti. ²⁵ Et continuo exclamans pater pueri cum lachrymis aiebat: Credo domine, adiuua incredulitatem meam. ²⁶ Et cū vidisset Iesus concurrentē turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens: Surde & mute spiritus, ego praecipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. ²⁷ Et exclamans & multum discerpens eū, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus est. ²⁸ Iesus autem tenēs manum eius leuauit eum, & surrexit. ²⁹ Et cum introisset in domum, discipuli eius secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere eum? ³⁰ Et dixit illis: Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione & ieiunio. ³¹ Et inde profecti praetergredebantur Galilaeam, nec volebat quenquam scire. ³² Docebat autē discipulos suos, & dicebat illis: quoniam filius hominis tradetur in manus hominū, & occidēt eum, & occisus tertia die resurget. ³³ At illi ignorabant verbum, & timebant interrogare eum. ³⁴ Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent interrogabat eos: Quid in via tractabatis? ³⁵ At illi tacebant. Siquidem in via inter se disputauerant, quis eorum maior esset. ³⁶ Et residens vocauit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium nouissimus, & omnium minister. ³⁷ Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis: ³⁸ Quisquis vnū ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. ³⁹ Respondit illi Ioannes, dicens: Magister, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum. ⁴⁰ Iesus autem ait: Nolite prohibere eum. ¶ Nemo est enim qui faciat virtutē in nomine meo, & possit cito male loqui de me. ⁴¹ Qui enim non est aduersus vos, pro vobis est. ⁴² Quisquis enim potū dederit vobis calicem aquae in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. ⁴³ Et quisquis scandalizauerit vnū ex his pusillis credentibus in me, bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo eius, & in mare mitteretur. ⁴⁴ Et si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. Bonum est tibi debilem introire in vitam, quā duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ⁴⁵ vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. ⁴⁶ Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. Bonum est tibi claudum introire in vitam aeternam, quā duos pedes habentem mitti in gehennā ignis inextinguibilis, ⁴⁷ vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. ⁴⁸ Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice eum. Bonū est tibi luscum introire in regnum dei, quā duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ⁴⁹ vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. ⁵⁰ Omnis enim homo igne salietur, & omnis victima sale salietur. ⁵¹ Bonū est sal. Quod si sal insulsus fuerit, in quo illud condietis? Habete in vos sal, & pacem habete inter vos.

Repu-

† Malac. 4. b

† Isa. 53. b

† Mala. 4. b

† Matt. 17. c
Luc. 9. c.

† Matt. 17. d
Luc. 9. c

† Matt. 17. e
Luc. 9. c.

† Matt. 17. e

† Matt. 17. f
Luc. 9. c
Sup. 8. f
Infr. 10. c.

† Matt. 18. a
Luc. 9. f

† 1. Cor. 12. a

† Matt. 10. g
18. a
Luc. 17. a
† Matt. 18. b
Isa. 66. g

† Isa. 66. g

† Dist. 43. c.
Sic rector.
Matt. 5. b
Luc. 14. g.

Repudium prohibens, paruulos admittit: diuitum & pauperum discriminem afferens, matrem filiorum Zebedæi remittit, & Iericho præteriens cæcum illuminat. X.

An. do. 34.

† Matt. 19. a

† Matth. 19. c
& 19. a

† Deut. 24. a
† Gen. 1. d

† Gen. 2. d
28. q. 1. c. Di
tum est.

† Matth. 19. a
Ephes. 5. d
1. Cor. 6. d
† De eo qui
cogno. con-
san. Discer-
tionem.

† Matth. 5. c
19. b

Luc. 16. c
† Matt. 19. d
Luc. 18. d

† Matt. 19. d
Luc. 18. d

† Exo. 20. b
Roma. 8. a
Galat. 4. b

† 14. q. 1. c. i.
† Matt. 19. e
Lu. 12. d. 18. d

† Matt. 6. d
Luc. 12. d
1. Cor. 7. c

† Matt. 12. f
Luc. 18. c

† Matt. 19. d
Lu. 12. d. 18. c
† Matt. 19. g
Luc. 8. c

† Matt. 19. g
Luc. 13. f

† Matt. 16. e
17. 520. d
Luc. 18. f
An. do. 34

† Matt. 20. c

ET inde exurgens venit in fines Iudææ ultra Iordanem, & conueniunt iterū turbæ ad eum, & sicut cōsueuerat, iterū docebat illos.² Et accedentes Pharisæi interrogabāt eum, † si licet viro vxorem dimittere: tentantes eum.³ At ille respondens, dixit eis: ^a Quid vobis præcepit Moyses? ⁴ Qui dixerunt: † Moyses permisit libellum repudij scribere, & dimittere.⁵ Qui respondens Iesus, ait: ^b Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud.⁶ Ab initio autem creaturæ, † masculum & fœminam fecit eos deus. † ⁷ Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad vxorem suam, ⁸ & erunt duo in carne vna. Itaq; iam non sunt duo, sed vna caro. † ⁹ Quod ergo deus coniunxit, homo non separet.¹⁰ Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogauerunt eum. ¹¹ Et ait illis: † Quicumq; dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium cōmittit super eam.¹² Et si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. † ^c ¹³ Et offerebant illi paruulos, vt tangeret illos, discipuli autem comminabantur offerentibus.¹⁴ Quos cum videret Iesus, indigne tulit. Et ait illis: Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos. Taliū enim est regnum dei. ¹⁵ Amen dico vobis, † quisquis non receperit regnum dei velut paruulus, non intrabit in illud.¹⁶ Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos. † ¹⁷ Et cum egressus esset in viā, procurrens quidam genu flexo ante eum rogabat eum dicens: ^d Magister bone, quid faciam vt vitam æternam percipiam? ¹⁸ Iesus autem dixit ei: Quid me dicis bonū? Nemo bonus, nisi vnus deus.¹⁹ Præcepta nosti, † ^e ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, ne fraudem feceris, honora patrem tuum & matrē: ²⁰ At ille respondēs ait illi: Magister, hæc omnia obseruauī à iuuetute mea.²¹ Iesus autē intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Vnū tibi deest: † Vade, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me.²² Qui contristatus in verbo, abiit mœrens. Erat enim habens multas possessiones.²³ Et circūspiciens Iesus ait discipulis suis: † Quam difficile qui pecunias habent, in regnum dei introibunt.²⁴ Discipuli autem obstupescabant in verbis eius. At Iesus rursus respondēs, ait illis: Filioli, quam difficile est cōfidentes in pecuniis in regnum dei introire. † ²⁵ Facilius est camelum per foramen acus transire, quā diuitem intrare in regnum dei.²⁶ Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest saluus fieri? ²⁷ Et intuens Iesus illos, ait illis: Apud homines impossibile est, sed nō apud deum. Omnia enim possibilia sunt apud deū.²⁸ Et cœpit ei Petrus dicere. † Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.²⁹ Respondēs Iesus ait: † Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me & propter euangelium, ³⁰ qui non accipiat centies tantum nūc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cū persecutionibus, & in seculo futuro vitā æternam. † ³¹ Multi autē erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.³² Erant autē in via ascendētes Ierosolymā: & præcedebat illos Iesus. Et stupebant: & sequentēs timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei ventura: † ³³ Quia ecce ascendimus Ierosolymam, & filius hominis tradetur Principibus sacerdotum & Scribis & senioribus, & damnabunt eum morte. Et tradent eum gentibus, ³⁴ & illudent ei, & cōspuent eum, & flagellabūt eum, & interficient eū, & tertia die resurget.³⁵ Et accedunt ad eum Iacobus & Ioannes filij Zebedæi, dicentes: Magister, volumus vt quodcunq; petierimus, facias nobis.³⁶ At ille dixit eis: Quid vultis vt faciam vobis? ³⁷ Et dixerūt: Da nobis, vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua.³⁸ Iesus autem ait eis: Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicē quem ego bibo, aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? ³⁹ At illi dixerunt ei: Possumus. Iesus autem ait eis: † Calicem quidem quem ego bibo bibetis, & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini: ⁴⁰ sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram non est meum

a. Dominus suam infert sceleratā, & id subintulit quod non licet vxorem dimittere: blandē modoq; persuasibili ostendens præter naturam ac præter legē esse diuortium. Præter naturam quidem: nā vna caro diuiditur, præter legem vero, cum enim vnus deus esse iusserit, distrahuntur. Euthy. in 19. ca. Matth.

b. Non temere vxorē reiciat, aut ab ea separeris, incertum est quodnam periclitetur, num id quod depellit, seu depellitur. Tu igitur nunc haudquaquam fluuius fias alienus, neq; aliis magis quā vxori tuæ placere velis. Quod si alio raperis, cur membrum tuū ob impudicitiam lege notat? & sic saluator. Grego. Nazian. orat. 30.

c. Recipit autem pueros, significat se recipere simplices, ac docens oportere factum qui à sublimitate procedit, cōculcare: & se suscipere despicibiles. Non dixit autem, Horū est regnū cœlorū, sed talium, imitantium videlicet horum simplicitatē. Euthy. in 19. cap. Matth.

d. Is enī cui necesse sit impia & iniqua punire, bonitatis nomine abstinet, soli hoc nomen patri referuās, qui se iudicem dando officio seueritatis exuerit: non quod bonus & ipse non esset. Hilarius in 19. Matth.

e. Præceptū etenim ibi est, vbi est pœna peccati. At vero cū se præcepta legis memorasset implere, cōsiliū ei datur vt vendat omnia, & sequatur dominum. Hæc enim non præcepto imperantur, sed pro cōsilio deferuntur. Duplex namque forma mandati est, vna præceptiua, altera voluntaria. Vnde & dominus in alia dicit: Non occides, vbi præcepit, in alia: Si vis perfectus esse, vende omnia tua. Ergo hic liber est à præcepto cuius defertur arbitrio. Ambr. de viduis.

f. Quoniam possibile fuit Deo saluare Iudaicum populū multas ille diuitias possidentem, credentium Iudæorum multitudo testatur, sue per ipsum Christū, sue per apostolos eius: vt bonitatis illius inuestigabile pelagus humana æstimatio non apprehēdat, sed videri mireretur: tamen quia dicit dominus: Apud homines impossibile hoc est, quātū ad naturam, apud deū possibile est, ecce subito excitatur Petrus vnus ex populo illo diuite; & diffici ex persona Iudæorum credentium, & clamat quasi testis dei potentia factus, & confirmas Christi promissionem, dicit: Ecce nos dimisimus omnia Chry. ex variis in Matt. locis. homilia 20.

g. Dominus gloria, secundum formam tamen serui fatagentibus discipulis de glorificatione sua respondit: Sedere autem ad dexteram vel ad sinistram, &c. Quod autem paratum est à patre eius, & ab ipso paratum est: quia ipse & pater vnū sunt. Au. de tril. l. 1. c. 13.

dare vobis, sed quibus paratum est. ⁴¹ Et audientes decem, indignati sunt de Iacobo & Ioanne. ⁴² Iesus autē vocans eos, ait illis: † Scitis quia hi qui videntur principari gētib, dominātur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorū. ⁴³ Non ita est autē in vobis, sed quicumque voluerit fieri maior, erit vester minister: ⁴⁴ & quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. ⁴⁵ Nam & filius hominis non venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionē pro multis. ⁴⁶ Et veniunt^h Iericho, & proficiscente eo de Iericho, & discipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat iuxta viam mendicans: ⁴⁷ qui cū audisset quia Iesus Nazarenus est, cœpit clamare & dicere: Iesu fili Dauid miserere mei. ⁴⁸ Et comminabantur illi multi vt taceret. At ille multo magis clamabat, fili Dauid miserere mei. ⁴⁹ Et stans Iesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: Animæquior esto. Surge, vocat te. ⁵⁰ Qui proiecto vestimento suo, exiliens venit ad eum. ⁵¹ Et respondens Iesus, dixit illi: † Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, vt videam. ⁵² Iesus autem ait illi. Vade: Fides tua te saluum fecit. Et confestim vidit, & sequebatur eum in via.

^h. Ciuitas est fortis Beniamin, ad latus septentrionale, distans ab Ierosolyma 9. leucis, ab Iordane tribus cum semihanc destruxerat Iosue, quam reedificauit Achiel de Bethel, & illam rursum destruxit Vespasianus, Hadrianus restaurauit.

† Ibidem f
Luc. 22. c.

G An. do. 34.
† Mat. 20. g.
Luc. 18. g.

† Mat. 20. g.
Luc. 18. g.

Iesus super pullum asina Ierosolymam & templum ingressus, rediit Bethaniam, postridie reuertens maledicit ficum, negotiatores à templo eiicit, & qua hæc faciat auctoritate Iudeis non aperit.

XI.

a. Quam modeste tamen hanc ipsam gloriā videtur suscepisse ad triumphalem occursum in asino veniens, nō in curribus aut in equis. Sed dicebat: Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia dominus his opus habet. Opus magnū, opus salutis. Nempe homines & iumenta saluos facere venerat, multiplicans misericordiā suā deus. Ber. Dominica in ramis palma. Ser. 13.

b. Hic pullus multos habet dominos, à quibus tollitur, & ad vnum dominū adducitur. Ante portam quidē erat, paratus ad fidem, sed sine apostolis intrare non poterat, quia quid sequeretur, non habebat. Chrys. ibi.

c. Rami enim incedentem impediunt, & impliciunt iter facerent properantis ingressui: verum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuriforma seruatur. Igitur infructuosarum arborū rami, id est infidelium quondam gētiū fructus, per apostolos itineri domini subternuntur, & saluatoris iustificanti ingressu & per eos inceditur, & gratissimū fit incedenti deo ex ramis infestis cūde radicis officium. Hila. in Mat. ca. 21.

d. Hæc est tertia eiectio vendentium de templo secundū Osiandrum. Nimirum quia prima 31. anno Christi de qua Ioannis 2. altera de qua Matthæ 21. in die ingressus sui in urbē super asinam & pullū. tertia, die sequenti cū rediret à Bethania, & maledixisset ficū: vt hoc loco c. Tamen Matthæus dixerit quod statim exaruit ficus, & videntes discipuli admirati sunt, nihil moueris audiens nūc Marcū dicentē quod sequenti die viderint exaruisse ficū. Sic enim intelligere debes id apud Matthæum: Et statim exaruit ficus: quo lecto, subfiste, & dein dic: Et cū vidisset discipuli admirati sunt. Quando? Quom vidissent non statim, sed sequenti die: proinde sic intelligēti nihil occurrit difficile. Theop. ibi.

ET^a cum appropinquarent Ierosolymæ & Bethaniæ ad montem Oliuarum, mittit duos ex discipulis suis, ² & ait illis: Ite in castellum quod cōtra vos est, & statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit. Soluite illum, & adducite. ³ Et si quis vobis dixerit: quid facitis? dicite: quia domino necessarius est: & continuo illum dimittet huc. ⁴ Et abeuntes inuenerunt^b pullum ligatum ante ianuam foris in biuio, & soluunt eum. ⁵ Et quidam de illis stantibus, dicebant illis: Quid facitis soluentes pullum? ⁶ Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Iesus: & dimiserunt eis. ⁷ Et duxerunt pullum ad Iesum, & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum. ⁸ Multi autem vestimenta sua strauerunt in via. ⁹ Alij autem frondes cædebant de arboribus, & sternebāt in via. ¹⁰ Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine dñi: ¹¹ benedictum quod venit regnū patris nostri Dauid, Hosanna in excelsis. ¹² Et introiuit Ierosolymam in templum, & circumspectis omnibus cum iam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. ¹³ Et alia die cum exirent à Bethania, esuriit. ¹⁴ Cūq; vidisset à longe ficum habentem folia, venit siquid forte inueniret in ea. Et cū venisset ad eam, nihil inuenit præter folia. Non enim erat tempus ficorum. ¹⁵ Et respondens, dixit ei: Iam non amplius in æternum ex te quisquam fructū manducet. Et audiebant discipuli eius, ¹⁶ & veniunt iterum Ierosolymam. ¹⁷ Et cū introisset in templū, cœpit eiicere vendentes & ementes in templo, & mēsas nummulariorum & cathedras vendentiū columbas euertit. ¹⁸ Et nō sinebat vt quisquā transferret vas per templum, ¹⁹ & docebat, dicens eis: Nōne scriptum est, † quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. ²⁰ Quo audito, Principes sacerdotum & Scribæ querebant quomodo eum perderēt. Timebant enim eum, quoniam vniuersa turba admirabatur super doctrina eius. ²¹ Et cum vespera facta esset, egrediebatur de ciuitate. ²² Et cum mane transirent, viderūt ficum aridam factam à radicibus. ²³ Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixisti, aruit. ²⁴ Et respondens Iesus, ait illis: Habete fidem dei. ²⁵ Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, tollere & mittere in mare, & non hæsitauerit in corde suo, sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. ²⁶ Propterea dico vobis, omnia quacumque orantes petitis, credite quia acciueris aliquem, vt & pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. ²⁷ Quod si vos non dimiseritis, nec pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis

A An. do. 34.
† Mat. 21. a
Luc. 19. d
Ioan. 11. b

† Mat. 21. a
Luc. 19. c.

† Mat. 21. b
Luc. 19. f
Ioan. 12. b

B † Mat. 25. c.
Luc. 19. b

† Ibidem c.
Luc. 19. b

† Mat. 21. b
Luc. 19. g
Ioan. 2. c

C † Isa. 56. c
Iere. 7. b
Luc. 16. g
Ioan. 7. c. & g
Mat. 21. c

† Mat. 17. c
Luc. 17. b

† Mat. 7. a
22. c
Luc. 11. b
Ioan. 15. b

† Mat. 26. b
Eccle. 18. a

pec-

peccata vestra.²⁷ Et veniunt rursus Ierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, & Scribæ, & seniores,²⁸ & dicunt ei: † In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatem, vt ista facias?²⁹ Iesus autem respondens, ait illis: † interrogabo vos & ego vnum verbum, & respondete mihi, & dicam vobis in qua potestate hæc faciam.³⁰ Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi.³¹ At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, de cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis ei?³² Si dixerimus, ex hominibus, timemus populū. Omnes enim habebant Ioannem quia verè Propheta esset.³³ Et respondentes dicunt Iesu: Nescimus. Et respondens Iesus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

f. Poterat dominus a petra respōsione tentatorum calumniam cōfutare, sed prudenter interrogat, vt suo ipsi vel silentio vel sententia cōdēntur. Hoc est quod vulgo dicitur: Malo arboris nodo malus clauus aut cuneus iungendus est. Hic: in Matth. 21. ca. vel breuius, malo nodo malus cuneus.

Iudeos ex vinea agricolis locata reprobant, censum Cæsaris approbat, resurrectionem & primum mandatum probat, & mulierculam duo æra mittentem cæteris præficit ditioribus. XII.

ET cœpit illis in parabolis loqui:^a † Vineam pastinauit homo, & circumdedit sepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & locauit eam agricolis, & peregre profectus est.² Et misit ad agricolas in tempore seruū, vt ab agricolis acciperet de fructu vineæ.³ Qui apprehensum eum ceciderunt, & dimiserunt vacuum.⁴ Et iterum misit ad illos aliū seruū, & illum in capite vulnerauerunt, & contumeliis affecerunt.⁵ Et rursus alium misit, & illum occiderunt, & plures alios, quosdam cædentes, alios vero occidentes.⁶ Adhuc ergo vnum habens filium charissimum, & illum misit ad eos nouissimum, dicens: quia reuerentur filium meum.⁷ Coloni autem dixerunt adinuicem: † Hic est hæres: venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas.⁸ Et apprehendentes eum occiderunt, & ciecerunt extra vineam.⁹ Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet & perdet colonos, & dabit vineam aliis.¹⁰ Nec scripturam hanc legistis: † Lapidem quem reprobauerunt ædificantēs, hic factus est in caput anguli:¹¹ a domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.¹² Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognouerunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt.¹³ Et mittunt ad eum quosdam ex Phariseis & Herodiānis, vt eum cāperent in verbo.¹⁴ Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia verax es, & non curas quenquā. Nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam dei doces, licet dare tributum Cæsari, an non dabimus?¹⁵ Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denariū, vt videam.¹⁶ At illi obtulerunt ei. Et ait illis: Cuius est imago hæc & inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris.¹⁷ Respondens autem Iesus, dixit illis: † Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo. Et mirabantur super eo.¹⁸ Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse, & interrogabant eum, dicentes: Magister,¹⁹ Moyses nobis scripsit, † vt si cuius frater mortuus fuerit, & dimiserit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipsius, & suscitet semen fratri suo.²⁰ Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus est non relicto semine.²¹ Et secundus accepit eam, & mortuus est, & nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.²² Et acceperunt eam similiter septem, & non reliquerunt semen. Nouissima omnium defuncta est & mulier.²³ In resurrectione ergo cum resurrexerint, cuius de his erit vxor? Septem enim habuerunt eam uxorem.²⁴ Et respondens Iesus, ait illis: Nōne ideo erratis, nescientes scripturas, neque virtutem dei?²⁵ Cum enim a mortuis resurrexerint, neque nubent neque nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cœlis.²⁶ De mortuis autem quod resurgant, non legistis in libro Moyse super rubum, quomodo dixerit illi deus inquit: † Ego sum deus Abraham & deus Isaac & deus Iacob?²⁷ Non est deus mortuorum, sed viuorum. Vos ergo multum erratis.²⁸ Et accessit vnus de Scribis, qui audierat illos conqui-
rentes, & videns quoniam bene illis responderit, interrogauit eum quod esset primum omnium mandatum.²⁹ Iesus autem respondit ei: quia primum omnium mandatum est: † Audi Israel, dominus deus tuus, deus vnus est:³⁰ & diliges domi-

a. Plātata est vinea lege data in cordibus Iudæorum, missi sunt Prophete quærentes fructum, bonam vitam eorum Prophete ab eis contumeliis affecti, & occisi sunt. Missus est Christus vnus filius patris familias, & ipsum occiderunt hæredes, & ideo perdidit hæreditatem, in contrarium eis veritatem malum consilium. Vt possiderent occiderunt, & quia occiderunt perdidit. August. de verbis do. Sermo 59.

b. Cōsidera, quā diligenter prædicat quæ ventura erant. Atqui non occiderunt hunc tanquam dei filium. Non occiderunt eum vt dei filium, sed occiderunt tanquam vineæ hæredem, siue tanquā regem Israel Occidamus eum, inquit Marcus, & nostra erit hæreditas. Nihil autem de eo quod in posterum succederet suspicabantur. Etenim viuens arguebat eos & exprobrabat illis, non tamen ei fides habebatur. Euthymius in Matth. 21. cap.

c. Nec per seipso interrogare volebat, ne forte quasi suspecti circumuenire eum possent. Nā inimicus manifestus melior quā amicus fuit. Chr. in Mar. hom. 42. d. Imago dei nō est in auro, sed in homine. Numisma Cæsaris est aurū, numisma dei est homo. Ideo diuitias vestras Cæsari date, deo autem conscientia vestra solam innocentiam reseruate, vbi deus videtur. Chr. ibi. e. Sadducæi extra fidem resurrectionis sunt, & quia eā dominus prædicaret, calumniam diuinis rebus efficiendi volūtatē proponunt: septem videlicet fratrum eandem cōiugem, cuiusdam eorum in resurrectione futuram esse respondet. Sed dominus ait: Erratis nescientes scripturas, neque virtutem dei. Ergo scriptum est, & cessare debet ambiguitas, quam autoritas tanta cōdemnat. Hilarius in Matth. 23. cap.

f. Non dicit timebis, quia maius est diligere quā timere, inchoatio enim cultura dei habet timorem, perfectio charitatem: vt dicit Ioannes: Perfecta charitas foras mittit timorē. Chrysostomus.

† Matth. 23. c. Luc. 20. a

An. do. 34. † Matth. 21. f. Luc. 20. d. Isa. 52. a. Iere. 2. d

† Matth. 21. f

† Heb. 1. a. Gene. 37. d. Mat. 21. f

† Psal. 117. b. Isa. 28. d. Acto. 4. b. Roma. 9. 13. 1. Pet. 2. a. † Matth. 21. g. Luc. 19. g. 20. c. 12. a. Ioan. 7. c. g. † Matth. 22. c. Luc. 20. d

† Rom. 13. c

† Matth. 22. c. Luc. 20. d

† Deut. 25. b

† Exo. 3. b. Mat. 22. f. Luc. 10. c

† Deut. 6. a. Mat. 22. f. Luc. 10. g. Leuit. 19. d

g. Quomodo simile est? Eo quod simul inter se connexa sunt. Qui enim diligit deum, diligit & facturam eius. homo autem maxime propria factura dei: & ita qui diligit deum, diligit etiam omnes homines: & dum proximum diligit, multo magis deum diligit. Nam si homines diligit qui multas saepe scandalorum occasionem & odia fouent, quanto magis deum qui semper benefacit? Theophyla. ibi.

h. Non dixit: Non est filius eius, sed quomodo est filius? Quomodo cum dicit, verbum querentis est, non negantis: tanquam si hoc eis diceret: Bene quidem dicitis Christum filium David, sed ipse David eum dominum, dicit, quem dicit ille dominum quomodo est filius? Aug. Ser. 24. de tempore.

i. Dominus nosse non quanta datur consuevit attendere, sed voluntatis largitatem: & ob hoc etiam parua magna facit, & magna saepe attenuat, quando non hilari propititudine quae sunt infumitur. Chrysost. in Genes. hom.

42. Quod ita nosse princeps sacerdotum instituit, acceptumque pra omnibus esse mandauit, ut usque ad duo minuta, calicemque aquae frigidae mensuras huius praelegerit sacrificij, pacem promittens (etiam haec desunt) hominibus bonae voluntatis. Prosper de promissio. parte 2. ca. 7.

a. Post conuersionem desideranda Ierusalem, tanquam commouendus ambitione templi esset, magnificentia eius destructionis ostenditur, qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim aeternum ad habitationem sancti spiritus consecratur, homo scilicet per agnitionem filij, & confessionem patris. Hilarius. Matth. 25.

b. In mea enim potestate praedicabitur, & per me fiet, ut inter contradicentes interfurentes, Abraham filij de lapidibus suscitentur. Ego insinuo quod docui, ego faciam quod promisi. Tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis vapulabitis, &c. Ambro de voca. gentium. lib. 2. cap. 1.

c. De qua desolatione dicitur Luc. 21. 4. Cum videritis circundari ab exercitu Ierusalem, tunc scitote quia appropinquat desolatio eius. Chrysost. ibi. d. Necessesse est enim fugientem in hyeme perire. Fuga enim vestem portare non sinit, domum intrare non permittit, ignem accendere non concedit. Similiter nec in sabbato, in quo non licebat nisi certum spatium vic ambulare. Chrysost. ibi.

num deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. ³¹ Secundum autem simile est illi: [†] Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Maius horum aliud mandatum non est. ³² Et ait illi Scriba: Bene magister in veritate dixisti, quia vnus est deus, & non est alius praeter eum. ³³ Et ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine, & diligere proximum tanquam seipsum, maius est omnibus holocaustis & sacrificiis. ³⁴ Iesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno dei. Et nemo iam audebat eum interrogare. ³⁵ Et respondens Iesus, dicebat docens in templo: ^h Quomodo dicunt Scribae Christum filium esse David? ³⁶ Ipse enim David dicit in spiritu sancto: [†] Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. ³⁷ Ipse ergo David dicit eum dominum, & unde est filius eius? Et multa turba eum libenter audiuit. ³⁸ Et dicebat eis in doctrina sua: [†] Cauete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare, & saluari in foro, ³⁹ & in primis cathedris sedere in Synagogis, & primos discubitus in cenis. ⁴⁰ Qui deuorant domos viduarum sub obtentu prolixae orationis: ij accipient prolixius iudicium. [†] ⁴¹ Et sedens Iesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba iactaretur in gazophylacium, & multi diuites iactabant multa. ⁴² Cum venisset autem vidua vna pauper, ⁱ misit duo minuta, quod est quadrans. ⁴³ Et conuocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua haec pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. ⁴⁴ Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miserunt: haec vero de penuria sua omnia quae habuit misit, totum victum suum.

Christus a Ierosolymis descendens, inquisitus super suo aduentu & fine seculi, multa cauenda futura, & multa mutanda praedicat. XIII.

Et cum egredieretur de templo, ait illi vnus ex discipulis suis: ^a Magister aspice quales lapides, & quales structurae. ² Et respondens Iesus, ait illi: Vides has omnes magnas aedificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. ³ Et cum sederet in monte oliuarum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus & Iacobus & Ioannes & Andreas: ⁴ Dic nobis quando ista fient, & quod signum erit quando haec omnia incipient consummari? ⁵ Et respondens Iesus coepit dicere illis: [†] Videte ne quis vos seducat. ⁶ Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum: & multos seducent. ⁷ Cum audieritis autem bella, & opiniones bellorum, ne timueritis. Oportet enim haec fieri, sed nondum finis. ⁸ Exurgit enim gens contra gentem, & regnum super regnum, & erunt terrae motus per loca, & fames. Initium dolorum haec. ⁹ Videte autem vosmetipsos. ^b Tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis vapulabitis, & ante praesides & reges stabitis propter me, ¹⁰ in testimonium illis. ¹¹ Et in omnes gentes primum oportet praedicari Euangelium. [†] ¹² Et cum duxerint vos tradentes, nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. Non enim vos estis loquentes, sed spiritus sanctus. [†] ¹³ Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filij in parentes, & morte afficient eos. ¹⁴ Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic saluus erit. [†] ¹⁵ Cum autem videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes: ¹⁶ & qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua: ¹⁷ & qui in agro erit, non reuertatur retro tollere vestimentum suum. [†] ¹⁸ Vae autem praegnantibus & nutriendibus in illis diebus. ¹⁹ Orate vero, ut hyeme non fiant. ²⁰ Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturae quam condidit deus, usque nunc, neque fient. ²¹ Et nisi breuiasset domus, non fuisset salua omnis caro. Sed propter electos quos elegit, breuiabit dies. [†] ²² Et tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illic, nec credideritis. ²³ Exurgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetae, & dabunt signa & portenta

† Deut. 4. f
Matth. 22. d
Rom. 13. c
Galat. 5. e
Iacob. 2. b
1. Cor. 8. b
Eph. 4. g
Matth. 22. d
Luc. 20. g

† Psal. 109. a
Matth. 23. a
Luc. 11. f
20. g

† Matth. 23. a
Luc. 11. f
10. g

† Luc. 21. a

An. do. 34
† Matth. 24. a
Luc. 16. g
& 21. b

† Matth. 7. d
& 24. a
Luc. 21. b
1. Cor. 3. d
Eph. 5. b

† Matth. 10. c
Ioan. 6. a

† Matth. 10. d
Luc. 12. b

† Matth. 10. e
& 24. b
Danic. 9. g

† Matth. 24. c
Luc. 21. d. c

† Matth. 24. d
Luc. 17. c

tenta ad seducendos si fieri potest, etiam electos. ²³ Vos ergo videte. Ecce prädixi vobis omnia. ²⁴ Sed in illis diebus post tribulationem illam sol contenebrabitur: & luna non dabit splendorem suum. ²⁵ Et stellæ cœli erunt decedentes, & virtutes quæ sunt in cœlis mouebuntur. ²⁶ Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. ²⁷ Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ vsq; ad summum cœli. ²⁸ A ficu autem discite parabulam. Cū iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas. ²⁹ Sic & vos cū videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostriis. ³⁰ Amen dico vobis, quoniā nō transibit generatio hæc, donec omnia ista fiāt. ³¹ Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. ³² De die autem illa vel hora nemo scit, neq; angeli in cœlo neq; filius, nisi pater. ³³ Videte, vigilate: & orate. Nescitis enim quādo tempus sit. ³⁴ Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiusque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. ³⁵ Vigilate ergo. Nescitis enim quando dñs domus veniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane: ³⁶ ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. ³⁷ Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate.

Iudeis in Christum conspirantibus, à muliere discipulis murmurantibus vngitur pascha manducat, in monte orat, à Iudeis Iuda tradente vincitur, apud Caiphā accusatur, & à Petro negatur.

XIIII.

Rat^a autem Pascha & azyma post biduum, & quærebant summi sacerdotes & Scribæ quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. ² Dicebant enim: Nō in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. ³ Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis^b leprosi, & recumberet, venit mulier habens alabastrum vnguenti nardi^c spicati pretiosi, & fracto alabaistro effudit super caput eius. ⁴ Erant autem quidam indignè ferentes intra semetipsos, & dicentes: Vt quid perditio ista vnguētī facta est? ⁵ Poterat enim vnguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. ⁶ Iesus autem dixit: Sinite eam. ⁷ Quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. ⁸ Semper enim pauperes habetis vobiscum, & cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habebitis. ⁹ Quod habuit hæc fecit, præuenit vngere corpus meum in sepulturam. ¹⁰ Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit Euangelium istud in vniuerso mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriā eius. ¹¹ Et Iudas Scarioth vnus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, vt proderet eum illis. ¹² Qui audientes gauisi sunt, & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum oportunè traderet. ¹³ Et primo die azymorum quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quò vis eamus, & paremus tibi vt manduces Pascha? ¹⁴ Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in ciuitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans. Sequimini eum, & quocunque introierit, dicite domino domus: quia magister dicit: Vbi est refectio mea, vbi pascha cum discipulis meis manducem? ¹⁵ Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: & illic parate nobis. ¹⁶ Et abierunt discipuli eius, & venerunt in ciuitatem, & inuenerunt sicut dixerat illis, & parauerunt Pascha. ¹⁷ Vespere autem facto, venit cum duodecim. ¹⁸ Et discumbentibus eis & manducantibus, ait Iesus: Amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. ¹⁹ At illi cœperunt cōtristari, & dicere ei singulatim: Nunquid ego? ²⁰ Qui ait illis: Vnus ex duodecim qui intingit mecum manum in catino. ²¹ Et filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de eo. Væ autem homini illi per quem filius hominis tradetur. Bonum erat ei, si non esset natus homo ille. ²² Et manducantibus illis, accepit Iesus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum. ²³ Et accepto calice, gratias agens dedit eis. Et biberunt ex illo omnes. ²⁴ Et ait illis: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. ²⁵ Amen dico vobis, quod iam

e. Et nota quod tuba mortuos excitabit, exercitatos autē congregabunt angeli, cōgregatos vero rapiet nubes, (sicut dixit Paulus. 1. Theol. 4.) in occursum domini in aëra. Euthym. Matth. 24. f. Primū veteres nō habent codices Græci, quod nec filii scit: sed non mirū si hoc falsarunt, quia scripturas interpolauerē diuinas. Pone tamē ab euāgelistis scriptū mediū itaq; nomē est filij. Nā & filij hominis dicitur, vt secundū imprudentiam assumptionis nostræ diē futuri iudicii nesciisse videtur. Amb. de fide li. 5. c. 8. In de hoc intelligi potest subtilius: quia incarnatus vnigenitus, factusq; pro nobis homo perfectus, in natura quidem humanitatis nouit diem & horā iudicii, sed tāmen hunc nō ex natura humanitatis nouit. Quod ergo in ipsa nouit, non ex ipsa nouit. Greg. lib. 8. Episto. ca. 42. Item. An potius omnibus manifestum est, quod nouit quidem vt de? ignorare autē se dicit vt homo? Greg. Nazian. de Theol. 4. a. Feria quarta concilij cōuenit, & ppter ea ieiunium etiā quartis feriis. Illi quidē consultabāt solēnitatis tēpus prætermittere: at nō permissū est eis, sed ipse sibi ipsi tempus passionis statuit. Ipse enim erat pascha verum, vnde virtutem eius admirabiliter. Theoph. ib. b. Leprosus dicitur, quod tunc esset, & ante quā susciperet dominū: postea vero quā suscepit dominum lepra fugit, nomen tamen manet pristinum. Chryso. c. Pitis enim fides, pisticus fidelis, quati nardi fidelis, & probata, non sophistice. d. Præuenit vt vngeret corpus meum ad sepulturam. Moris enim erat cum vnguentis sepelire corpora, vt diutius incorrupta perdurarent. Euthy. ibi. e. Prima azymorum quarta decima dies mensis primi est, quando agnus immolatur, & luna plēnissima est, & fermentum abicitur. Hiero. in Matth. 26. f. Rursus pascha sacra cum discipulis in cœnaculo, ac post cenā, diēq; vnica ante passionem celebrari: at nos vero eam orationis domibus & ante cenā, & post resurrectionē peragimus. Surrexit diē tertianus post longū tempus. Grego. Nazian. enus in sanctū lauacrū. g. Antequam consecraretur, panis est: vbi autem verba accesserunt Christi, corpus est Christi. Deinde audi dīcentē: hoc est corpus meū. Ante verba Christi, calix est vini & aqua plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Ambr. de sacrament. lib. 4. cap. 5. Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponerēt, non valebit Christi sermo vt species mutet elementorum? Idem de iis qui mysterijs iniciantur cap. 9. & seq.

† Ezech. 32. b
Isa. 13. b
Iere. 25. f
Ioel 2. g. &
3. c
Isa. 5. g. & 13. b
Matth. 24. d
Luc. 21. e
Danic. 7. d
† Matth. 24. c
Luc. 21. f
37. q. 10. cap. Fraternitatis.
† Matth. 24. e
Luc. 16. d.
& 21. f
Matth. 25. b
Luc. 19. b
† Matth. 24. f
25. a
Luc. 19. b

An. do. 34.
† Matth. 26. a
Luc. 22. a
Ioan. 11. a

† Matth. 26. a
Ioan. 2. a

† Matth. 26. b

† Zach. 11. c
† Matth. 26. b
† Matth. 26. b
Luc. 22. a

† Matth. 26. b
Ioan. 11. c
De off. or.
c. Si sacerdos.
Psal. 40. c
† Matth. 26. c
Luc. 22. b

non bibam de hoc genimine vitis, vsq; in diem illum, cum illud bibam nouum in regno dei.²⁶ Et hymno dicto exierunt in montem oliuarum.²⁷ Et ait eis Iesus: Omnes scandalizabimini in nocte ista, quia scriptum est: † Percutiam pastore, & dispergetur oues.²⁸ Sed posteaquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.²⁹ Petrus autem ait illi: † Et si omnes scandalizati fuerint, sed non ego.³⁰ Et ait illi Iesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquam gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus.³¹ At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant. †³² Et veniunt in prædium cui nomen^h Gethsemani, & ait discipulis suis: Sedete hic donec orem.³³ Et assumit Petrum & Iacobum & Ioannem secum, & cepit pauere & tedere.³⁴ Et ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Sustinete hic, & vigilate.³⁵ Et cum processisset paululum, procidit super terram, & orabat vt si fieri posset, transiret ab eo hora.³⁶ & dixit: † Abba pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me. Sed non quod ego volo, sed quod tu.³⁷ Et venit & inuenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon dormis? Non potuisti vna hora vigilare?^k³⁸ Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.³⁹ Et iterum abiens, orauit eundem sermonem dicens.⁴⁰ Et reuersus denuo, inuenit eos dormientes. † Erant enim oculi eorum grauati, & ignorabant quid responderent ei.⁴¹ Et venit tertio, & ait illis: Dormite iam, & requiescite. Sufficit. Venit hora, ecce filius hominis tradetur in manus peccatorum.⁴² Surgite, eamus. Ecce qui me tradet, prope est.⁴³ Et adhuc eo loquente, venit Iudas Scarioth vnus de duodecim, & cum eo turba multa, cum gladiis & lignis missi à summis sacerdotibus & Scribis & senioribus.⁴⁴ Dederat autem traditor eis signum, dicens: † Quencunq; osculatus fuero, ipse est, tenete eum,^l & ducite caute.⁴⁵ Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Aue Rabbi. Et osculatus est eum. †⁴⁶ At illi manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum. †⁴⁷ Vnus autem quidam de circumstantibus educens gladium percussit seruum summi sacerdotis, & amputauit illi auriculam.⁴⁸ Et respondens Iesus, ait illis, Tanquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me.⁴⁹ Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuistis. Sed vt impleantur scripturæ. †⁵⁰ Tunc discipuli eius relinquentes eum, omnes fugerunt.^m⁵¹ Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum.⁵² At ille reiecta sindone, nudus profugit ab eis.⁵³ Et adduxerunt Iesum ad summum sacerdotem, & conuenerunt omnes sacerdotes & Scribæ & seniores. †⁵⁴ Petrus autem à longe secutus est eum vsque intro in atrium summi sacerdotis, & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se,ⁿ Summi vero sacerdotes & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimoniū, vt eum morti traderent, nec inueniebant. †⁵⁵ Multi autem testimoniū falsum dicebant aduersus eum: & conuenientia testimonia non erant.⁵⁶ Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant aduersus eum, dicentes:⁵⁷ Quoniam nos audiui eum dicentem: †⁵⁸ Ego dissoluam templum hoc manu factum, & post triiduum aliud non manu factum ædificabo. Et non erat conueniens testimonium illorum.⁵⁹ Exurgens autem summus sacerdos in medium, interrogauit Iesum, dicens: Non respondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his?⁶⁰ Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius dei benedicti? †⁶¹ Iesus autem dixit illi: Ego sum. Et videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, & venientem cum nubibus cœli.⁶² Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? †⁶³ Audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum esse reum mortis. †⁶⁴ Et ceperunt quidam conspuere eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cedere, & dicere ei: Prophetiza. † Et ministri alapis eum cædebant.⁶⁵ Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi sacerdotis,⁶⁶ & cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras.⁶⁷ At ille negauit, dicens: Neque scio, neque noui quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantauit. †⁶⁸ Rursum autem cum vidisset illum ancilla, cepit dicere circumstantibus: quia hic

h. Gethsemani dicendum esset non Gethsemani: Ge enim vallem, seman pinguedinem significat. est enim vallis pinguedinis ad radicem montis oliuarum.

i. Abba, Syriacum est. Hebrei enim Ab, patrem dicunt.

k. Vbi si de vigilando tantum, non etiam de orando discipulos admoneret, solas liberi arbitrij vires videretur hortatus. Sed cum addidit, & orate, satis docuit superni futurum munus, vt eos etiam vigilantes temptationis procella non vinceret. Ambro. de voca. gent. lib. 2. ca. 9.

l. Miser Iudas, & tamen nulli miserabilis, eadem infidelitate qua magistrum & dominum tradidit, putabat signa quæ saluatore viderat faciente, non maiestate diuina, sed magicis artibus facta. Et quia eum forte audierat in monte transfiguratum, timebat ne simili transformatione elaberetur à manibus eorum ministrorum. Hiero. in Matt. ca. 26. m. Quidam itaque aiunt à domo illa fuisse adolescentulum in qua Christus pascha mœducauerat Alij autem hunc fuisse dicunt Iacobum fratrem domini, qui etiam tota vita sua vnica veste utebatur. Circumamictus autem erat sindone super nudum, videlicet corpus. Eut. super. Matt. ca. 26.

n. Christus primo tacebat, vt mœsuetudinis & patientiæ daret exemplum. Secundo quoniam accusationes inducuntur falsæ & responso indignæ fuerunt. Tertio, quia cognouit quod quicquid responderet, illi calumniarentur. Dio. in Matt. 26. ca. o. Sub ipso passionis tempore ab ancilla interrogatus vnus ex discipulis beatus Petrus peculiariter Christo cognitus, ita respondit, Non noui hominem istum. & istelatro qui ante non noverat, exclama: Memento mei domine dum veneris in regnum tuum. Quam singularis, & quam stupenda deuotio? Sub illo tempore credidit reus, quo negauit electus. Euseb. Emisenus de beato latrone.

† Zach. 13. e

† Matt. 26. a
Luc. 22. d
6. q. 1. Imitare.

† Mar. 16. e
D d

† Matt. 26. d
Ioan. 12. d

† Matt. 26. d
Ioan. 6. g

† Matt. 26. e
Luc. 22. e
Ioan. 18. a

† Matt. 26. e
Luc. 22. e
† Ioan. 18. b

† Matt. 26. f

† Ibidem.
Luc. 22. f
Ioan. 18. c

† Matt. 26. f
Luc. 22. g

† Ioan. 18. d

† Matt. 26. f
Luc. 22. g
Ioan. 19. g

† Matt. 26. g
Luc. 22. g
Ioan. 19. a
† Matt. 26. g
Luc. 22. g
Ioan. 18. c

† Matt. 26. g
Luc. 22. g
Ioan. 18. c

hic ex illis est. ⁷⁰ At ille iterum negauit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebāt Petro: Vere ex illis es, nam & Galilæus es. ⁷¹ Ille autem cœpit anathematizare & iurare, quia nescio hominem istum quem dicitis. ⁷² Et statim gallus iterum cantauit. Et recordatus est Petrus verbi quod dixerat ei Iesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. † Et cœpit flere.

Pilato sistitur, dimisso Barabba morti adiudicatur, crucifigitur, ridetur, expirat, atque à cruce demissus cum honore sepelitur.
X V.

ET † confestim mane cōsiliū facientes summi sacerdotes cum senioribus & Scribis & vniuerso consilio, vincientes Iesum, ^a duxerunt & tradiderunt Pilato. ² Et interrogauit eum Pilatus: ^b Tu es rex Iudæorum? At ille respōdens, ait illi: Tu dicis. ³ Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. † ⁴ Pilatus autem rursus interrogauit eum, dicens: Non respondes quicquam? Vide in quātis te accusant. ⁵ Iesus autem amplius nihil respondit, ita vt miraretur Pilatus. † ⁶ Per diem autem festum solebat dimittere illis vnum ex vinctis quemcunque petissent. ⁷ Erat autem qui dicebatur ^c Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. ⁸ Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis. ⁹ Pilatus autem respondit eis, & dixit: † Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? ^{d 10} Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum summi sacerdotes. ¹¹ Pontifices autem concitauerunt turbam, vt magis Barabban dimitteret eis. ¹² Pilatus autem iterum respondens, ait illis: † ^e Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? ¹³ At illi iterum clamarunt: Crucifige eum. ¹⁴ Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. ¹⁵ Pilatus autem volens populo satisfacere, † dimisit illis Barabban, & tradidit Iesum flagellis cæsum, vt crucifigeretur. † ¹⁶ Milites autem duxerunt eum in atrium prætorij, & conuocant totā cohortem, ¹⁷ & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes spineam coronam, ¹⁸ & cœperunt salutare eum: Aue Rex Iudæorum. ¹⁹ Et percutiebant caput eius arundine, & cōspuebant eum: & pōnētes genua, adorabant eum. ²⁰ Et postquam illuserūt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis, & educunt illum, vt crucifigerent eum. † ²¹ Et angariauerunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi, ^f vt tolleret crucem eius. † ²² Et perducunt illum in Golgotha locum, quod est interpretatū, caluariæ locus. ²³ Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: & nō accepit. ²⁴ Et crucifigentes eum, diuiserunt sibi vestimenta eius, mittentes sortē super eis, quis quid tolleret. ²⁵ Erat autē ^g hora tertia, & crucifixerūt eū. ²⁶ Et erat titulus causæ eius inscriptus: Rex Iudæorū. ²⁷ Et cum eo crucifigunt duos latrones, vnum à dextris, & aliū à sinistris eius. ²⁸ Et impleta est scriptura quę dicit: † Et cū iniquis reputatus est. ²⁹ Et prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: ³⁰ Vah qui † destruis templū dei, & in tribus diebus reedificas. Saluum fac teipsum, descendens de cruce. ³¹ Similiter & summi sacerdotes illudentes ad alterutrum cum Scribis, dicebant. † ^h Alios saluos fecit, seipsum nō potest saluum facere? ³² Christus Rex Israel descendat nunc de cruce, vt videamus & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, cōiuriabantur ei. ³³ Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terrā vsq; in horam nonam. ³⁴ Et hora nona exclamauit Iesus voce magna, dicens: † Eloi, Eloi, lamma sabacthani? Quod est interpretatum, Deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? ³⁵ Et quidam de circumstantibus audientes dicentes: Ecce Eliam vocat. ³⁶ Currens autem vnus, & implens spongiam aceto, circumponēsq; calamo, potū dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum. † ³⁷ Iesus autē emissā voce magna expirauit. ³⁸ Et velum templi scissum est in duo à summo vsque deorsum. ³⁹ Videns autem Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Verē homo hic filius dei erat. † ⁴⁰ Erant autem & mulieres de longe aspicientes: inter quas erat Maria Magdalegne, & Maria Iacobi minoris, & Ioseph mater, & Salome, ⁴¹ & cum esset in Galilæa, sequebantur eum, & ministrabant ei: & aliæ multe

a. Traditur deinde Pilato gentium iudici. Non enim iudicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atq; peccato. Hila in Marth cap. 26. b. Pilato nihil aliud interrogate criminis, nisi vtrum rex Iudæorū sit arguuntur impictatis Iudæi, quod ne falsum quidē inuenire potuerint quod obiceret saluatori. Hiero. in Mat. 27. ca. c. Barabbas cum simplici. & duplici b. filius patris interpretatur. Hierony. sup. Mat. 27.

d. Sciebat hoc, & sperabat quod nequaquā præpōnerent ei homicidam Barabba. Propter hoc ergo sumpta fiducia interrogat: Quē vultis absolui vobis? Euthy. in Mat. 27.

e. Vide autem sanguinarias Iudæorum mentes, & Pilati modestiam: quauis etiam ipse condemnationem mereretur, eo quod nō strenuē iustū defenderit. Nam illi clamabāt vt crucifigeretur ille autem, licet mollius, tantat eripere à condemnatione Iesum: propterea iterum rogat: Quid faciam de Iesu? Theoph. ibid.

f. Non quod Christo propriam crucem baiulanti aē lasso cōpaterentur, sed ex nimia crudelitate, timētes ne Iesus sub onere crucis succumberet, & antequā crucifigeretur, obiret. Dionys. ibid.

g. Quomodo igitur hora sexta iuxta ceteros? Quoniam hora tertia adiudicatus est mortis: & ideo quasi mortuus in hac hora dicitur, hora autem sexta crucifixus est, & nona expirauit.

h. O insani scelestiq; homines. An propheta non erat propheta, & iusti quos occiditis, iusti nō erant, quoniam deus à periculis non eripuit? Imō vero erāt etiā si à vobis iniuria vexabantur. Quid igitur huic amētię vestrę æquale excogitari potest? Chry. in Mat. 27. c. i. Equidem temporis illius multa extiterē miracula. Deus crucifixus, sol obscuratus, & rursus illuminatus: oportebat enim creaturas creatori compari. Velum scissum, sanguis & aqua ex latere profuēns: hoc tanquam hominis, illud vero tanquam vltra hominem, terra cōmota, petre scissæ, mortui resurgentes in fidem nouissimā & cōmunis resurrectionis. Grego. Nazianzenus in sanctum laudat.

quæ simul cum eo ascenderant Ierosolymam.†⁴² Et cum iam sero esset factum, quia erat parasceue (quod est ante sabbatū)⁴³ venit Ioseph ab Arimathia nobilis Decurio, qui & ipse erat expectans regnum dei. Et audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.⁴⁴ Pilatus autē mirabatur si iam obiisset. Et accersito Centurione, interrogauit eum si iam mortuus esset.⁴⁵ Et cum cognouisset à Cēturione, donauit corpus Ioseph.†^{k 46} Ioseph autē mercatus sindonem, & deponēs eum inuoluit sindone, & posuit eum in monumento quod erat excisum de petra: & aduoluit lapidem ad ostium monumenti.⁴⁷ Maria autem Magdalene & Maria Ioseph aspiciebant vbi poneretur.

† Matt. 27.5
Luc. 23.5
Ioan. 19.5

† Matt. 27.5
Luc. 23.5
Ioan. 19.5

Mulieribus ad monumentum cum aromatibus mane venientibus angelus resurrexisset Christū nuntiat, qui post multas apparitiones ipsis cernentibus in cælos ascendit. XVI.

ET † cum transisset sabbatum,^a Maria Magdalene & Maria Iacobi & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum.² Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam sole.³ Et dicebant adinuicem: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumēti?⁴ Et respicientes viderunt reuolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.†⁵ Et introeuntes in monumentum viderunt iuuenem sedētem in dextris coopertum stola candida, & obstupuerunt.⁷ Qui dicit illis: Nolite expauescere. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum: surrexit, non est hic. Ecce locus vbi posuerunt eum.⁷ Sed ite, dicite discipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galileam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.⁸ At illæ exeuntes fugerūt de monumēto. Inuaserat enim eas tremor & pavor, & nemini quicquam dixerunt. Timebant enim.†⁹ Surgens autem Iesus mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem dæmonia.¹⁰ Illa vadens nuntiauit eiis qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus:¹¹ & illi audiētes quia viueret & visus esset ab ea, non crediderunt.¹² Post hæc autē duobus ex iis ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villā:¹³ & illi euntes nuntiauerunt ceteris, nec illis crediderunt.†¹⁴ Nouissimè autem recumbentibus illis vndecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem eorū & duritiā cordis, quia iis qui viderant eum resurrexisse, non crediderūt.¹⁵ Et dixit eis:†¹⁶ Euntes in mundū vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ.¹⁶ Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.¹⁷ Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis,¹⁸ serpentes tollent. Et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt.†¹⁹ Et dominus quidē Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, sedet à dextris dei.† Illi autem profecti prædicauerunt vbique, domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis.

A Ann. do. 34.
† Matt. 28.2
Luc. 24.6
Ioan. 20.9

† Matt. 28.2
Luc. 24.6

† Luc. 24.6

† Matt. 28.2
Luc. 24.6
Ioan. 20.9

† Matt. 10.5
Luc. 10.6

† Act. 1.5
Luc. 24.6
† Dis. 21.64
In nouo.

VITA DIVI LVCÆ PER D. Hieronymum.

Lucas medicus Antiochensis, vt eius scripta indicant, Græci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli, & omnis peregrinationis eius comes: scripsit euāgelium, de quo idem Paulus: Misimus, inquit, cum illo fratrem, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Et ad Colossenses: Salutat vos Lucas medicus charissimus. Et ad Timotheum: Lucas est mecum solus. Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo, περὶ ἁγίας ἀποστόλων prænотatur, cuius historia vsque ad biennium Romæ commorantis Pauli peruenit, id est vsque ad quartum Neronis annum. Ex quo intelligimus in eadem vrbe librum esse compositum. Igitur περὶ ἁγίων Pauli & Thecle, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, vt indiuiduus comes Apostoli, inter ceteras eius res hoc solum ignorauerit? Sed & Tertullianus vicinus eorum temporum, refert presbyterum quendam in Asia & πούδασι apostoli Pauli, conuictū apud Ioannem, quod autor esset libri, & confessum se hoc Pauli

amo-

k. Ioseph apostolorū habet speciem, & idcirco quāquā in duodecim Apostolorum numero non fuerit, discipulus domini nūcupatur. Hic munda sindone inuoluit, & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum vniuersorum animantium genera summissa. Ex quo forte non superflue intelligitur sub lintei huius nomine conscripti Christo ecclesiam: quia tum in eo, vt in confusione ecclesiæ mundorum atque imundorum animalium fuerit congeita diuersitas. Hilari in Matto. 27. cap. 9.

a. Quod diuersa tempora istarum mulierum in euangelio describuntur, nō mendacij signū est, vt impij obiciunt, sed sedula visitationis officij, dum crebro abeunt ac recurrunt, & nō patiuntur à sepulchro domini diu abesse vel longius. Hiero. in Matto. 28. cap.

b. Marcus super ceteros euangelistas addit, & Petro, quæ angelus specialiter expre sic, ne propter erinam abnegationē diffideret, vel inter discipulos comparere non auderet: sed à metu paululum cessans consolationē admitteret, quia surrexit. Dion. ibid.

c. Nunquid hæc præceptione, villarum nationum, vllorūve hominum facta discretio est? Neminem merito excepit, neminem separauit genere, neminē conditione distinxit. Ad omnes prorsus homines missū est euangelium Christi: & ne prædicantiū ministeria humano tantum viderentur opere peragenda, ecce, inquit, vobiscum sum, &c. An. bro. de vocat. gentium. lib. 2. cap. 1.

amore fecisse, & ob id excidisse. Quidam suspicantur, quotiescunque in epistolis suis Paulus dicit, iuxta euangelium meum, de Luca significare volumine. Et Lucam non solum ab apostolo Paulo didicisse euangelium qui cum domino in carne non fuerat, sed à ceteris apostolis, quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens: Sicut tradiderunt nobis qui à principio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Igitur euangelium, sicut audierat, scripsit: acta vero apostolorum, sicut viderat, composuit. Vixit octoginta & quatuor annos, uxorem non habens. Sepultus est Constantinopoli, ad quam urbem vicesimo Constantij anno ossa eius cum reliquiis Andreae apostoli translata sunt de Achaia.

INCIPIT PRÆFATIO BEATI HIERONYMI
presbyteri in Euangelium secundum Lucam.

Lucas Syrus, natione Antiochenus, arte medicus, discipulus Apostolorum, postea Paulum secutus, usque ad consummationem eius seruiens domino sine crimine. Nam neque uxorem unquam habens, neque filios: septuaginta, & quatuor annorum obiit in Bithynia, plenus spiritu sancto. Qui, cum iam scripta essent Evangelia per Matthæum quidam in Iudæa, per Marcum autem in Italia, sancto instigante spiritu, in Achaia partibus hoc scripsit Euangelium: significans etiam ipse in principio, ante suum alia esse descripta. Cui extra ea quæ ordo Evangelicæ dispositionis exposcit, ea maxime necessitas laboris fuit, ut primum Grecis fidelibus omni prophetatione vêturi in carnem dei Christi manifestata humanitate, ne Iudaicis fabulis attenti in solo legis desiderio tenerentur, vel ne hæreticis fabulis & stultis sollicitationibus seducti exciderent à veritate, elaboraret: dehinc ut in principio Evangelij Ioannis natiuitate præsumpta, cui Euangelium scriberet, & in quo electus scriberet, indicaret, contestans in se completa esse, quæ essent ab aliis inchoata. Cui ideo post baptismum filij dei à perfectione generationis in Christo impletæ, repetendæ à principio natiuitatis humanæ potestas permissa est, ut requirentibus demonstraret, in quo apprehendens erat per Nathan filium Dauid introitu recurrentis in deum generationis admissio, indispabilis dei, ut prædicans in hominibus Christum suum, perfecti opus hominis redire in se per filium faceret, qui per David patrem venientibus iter præbebat in Christo. Cui Luca non immerito etiam scribendorum actuum Apostolorum potestas in ministerio datur, ut deo in deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab apostolis facta, sorte domini electionis numerus compleretur. Sicque Paulus consummationem Apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulum recalcitrantem dominus elegisset. Quod & legentibus ac requirentibus deum, etsi per singula expediri à nobis utile fuerat, sciens tamen quod operantem agricolam oporteat primum de fructibus suis edere, vitauimus publicam curiositatem, ne non tam volentibus deum demonstrare videremur, quam fastidientibus prodidisse.

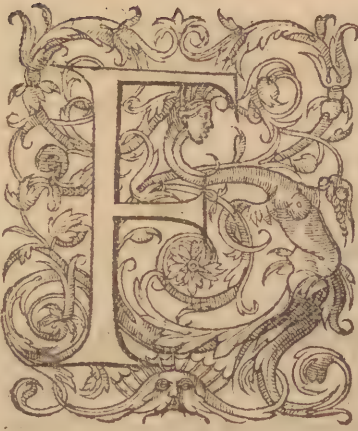
PROOEMIUM IPSIVS BEATI LUCÆ
in Euangelium suum.

Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationes, quæ in nobis completæ sunt, rerum, ² sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, ³ visum & mihi assecuto omnia à principio diligenter ex ordine tibi scribere optime Theophile, ⁴ ut cognoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem.

Incipit Euangelium secundum Lucam.

Elisabeth Ioanne concepto à Maria pręgnante visitata filium parit, Zacharia patre prius muto prophetante.

Cap. I.

Vit in diebus Herodis Regis Iudęe, sacerdos quidam nomine Zacharias † de ^a vice Abia, ^b & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth. ⁶ Erant autem iusti ambo ante deum, incedentes, in omnibus mandatis & iustificationibus domini sine querela. ⁷ Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, ^c & ambo processissent in diebus suis.

† ⁸ Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suę ante deum, † ⁹ secundum consuetudinē sacerdotij, sorte exiit vt incensum poneret ingressus in templum domini. ¹⁰ Et omnis multitudo populi hæc orans

foris hora incensi. † ¹¹ Apparuit autem illi angelus domini stans à dextris ^d altaris incensi. ¹² Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum. ¹³ Ait autem ad illum angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua. Et vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomē eius ^e Ioānem: ¹⁴ & erit gaudium tibi &

exultatio, & multi in eius natiuitate gaudebunt. ¹⁵ Erit enim magnus coram domino, & vinum & sicerā non bibet. ^f Et spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suę,

† ¹⁶ & multos filiorum Israel conuertet ad dominum deum ipsorum. ¹⁷ Et ipse præcedet ante ipsum in spiritu & virtute Elię, vt conuertat corda patrū in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare domino plebem perfectam. ¹⁸ Et dixit Zacharias

ad angelum: Vnde hoc sciam? † Ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis, ¹⁹ Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel qui asto ante deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euāgelizare. ²⁰ Et ecce eris tacens, & non poteris loqui

vsq; in diem quo hæc fiant, † pro eo quod non credidisti verbis meis, quę implebuntur in tempore suo. ²¹ Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quod tardaret ipse in templo. ²² Egressus autem non poterat loqui ad illos. Et cognouerūt quod

visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permāsit mutus. ²³ Et factum est vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. ²⁴ Post hos autem dies concepit Elizabeth vxor eius, & occultabat se mensibus quinque, dicēs: ²⁵ Quia sic fecit mihi dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

† ²⁶ In mense autem sexto missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatem Galilęe cui nomē ^h Nazareth, ²⁷ ad virginem desponsatam viro cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria. ²⁸ Et ingressus angelus ad eam, dixit: Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. ²⁹ Quę cum audisset, turbata est in

sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. ³⁰ Et ait angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud deū. † ³¹ Ecce cōcipies in vtero, & paries filium. † & vocabis nomen eius Iesum. ³² Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. ⁱ Et dabit

illi dominus deus sedem Dauid patris eius, † ³³ & regnabit in domo Iacob in æternū: & regni eius nō erit finis. ³⁴ Dixit autē Maria ad angelū: † ^k Quomodo fiet istud, quoniam virū nō cognosco? ³⁵ Et respōdens angelus, dixit ei: † Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctū, vocabitur filius dei. ³⁶ Et ecce Elisabeth cognata tua & ipsa cōcepit filiū in senectute sua.

Et hic mēsis est sextus illi quę vocatur sterilis: ³⁷ quia nō erit impossibile apud deū omnine verbū. ³⁸ Dixit autē Maria: ^l Ecce ancilla domini, fiat mihi secundū verbū tuum. Et discessit ab illa angelus. ³⁹ Exurgēs autē Maria in diebus illis, abiit in mōtana cum

† ⁴⁰ Et factū est vt audiuit salutationē Marię Elisabeth, exultauit infans in vtero eius. Et repleta est spiritu sancto Elisabeth, ⁴² & exclamauit voce magna, & dixit: † Benedicta tu

a. Vigintiquatuor fortibus in ministeriū templi distributi fuerant sacerdotes, vt in ordine vicis suę quisque sacerdotali fungeretur officio, in hoc ergo octauam sortem Abia habuit: de qua vice Zacharias sacerdos fuit. Eucherius.

b. Non solum igitur à parētib; sed & etiam à maioribus sancti Ioānis nobilitas propagatur, nō seculari potestate sublimis, sed religionis successionē venerabilis. Ambrosius ibid.

c. Iustorum mulieres & iusta, sepe steriles fuerunt: vt discas legem non exigere corporum filiorum procreationē, sed spiritualiū. Prouerbia etatis erant tam corpore q̃ anima. Theoph. ibid.

d. Iustus erat altare thymiamatis sine incensi, extra vero altare super quod offerebantur animalia & oblationes: à dextris autem stetit, vt qui prospera & bona nuntiaturus venerat. Euth. ibid.

e. Duo sunt in nouo testamento, quibus nomina antequam nascerentur imposita sunt, Iesus, & Ioannes. In veteri autem quatuor, Ismael, Isaac, Salomon, & Iosias.

f. Felix qui vēturus in huius mundi labores, prius suscipere gratiam quam vitam, prius benedictionem meruit habere quam lucē. Euseb. Emisen. hom. i. de S. Ioan. baptist.

g. Gesta autē sunt hæc ante primum annum imperij Tiberij Caesaris, mēse Septēbris, octauo Calend. Octob. incipienteluna vndecima, quando oportebat Iudæos ieiunium scenopęgie celebrare Chryl. de natiuitate, S. Ioan. baptist.

h. Miraris q̃ Nazareth parua ciuitas & tanti regis nūtio illustretur & tantorū sed magnus later hec i ciuitate thesaurus: latet, inquam, homines, non deum, Bernar. Ser. in Annuntia. do.

i. Regnū potius ei spirituale designatur, in quo expulso mundi principe in animis fidelium per totū mūdum ambibit erat regnator. Cyrill. sup. Ioan. cap. 7. lib. 7.

k. Maria cum audisset ab angelo q̃ virgo esset paritura filium, respondit: Quomodo fiet istud quoniam virū nō cognoui? Et iure respōdit. Hoc est, cum id quod natura est, non superat, quia nō solet parere virgo quę viro non fuerit copulata: quæro quomodo præter instituta naturę possim generare? Ambrosius de Abraham. lib. 2. cap. 3.

l. Sicut Heua inobediens facta est sibi & uniuerso generi humano causa mortis, sic Maria obediens facta est & sibi & uniuerso generi humano causa salutis. Iren. lib. 3. cap. 11. aduer. Valentini.

A. Anno ante Christum 2. Anno mudi 3960. † 1. Par. 24. a

† Dis. 3. ca. Tenere. † Leuit. 10. d. Infr. 2. b

† Act. 12. b. 1. quæst. 1. c. Nonne.

† Malac. 4. b. Matr. 11. b

† Genes. 12. b

† Iud. 13. b. Psal. 13. d. Malac. 3. a. Malach. 4. b

† Ann. ante Christum natum. 1. Anno mudi 3961.

† Isa. 7. 0. Infr. 2. c. † Matr. 1. c. Iud. 13. c. Iudic. 6. c. † Danie. 7. d. Mich. 4. c. † 27. quæst. 2. Sufficiat. I. Isa. 8. c. Infr. 2. c. Matr. 1. c

† Iud. 13. d

dicta tu inter mulieres, & benedictus fructus v̄tris tui. ⁴³ Et vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? ⁴⁴ Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, ^m exultauit in gaudio infans in vtero meo. ⁿ ⁴⁵ Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à domino. ⁴⁶ Et ait Maria: Magnificat anima mea dominum. ⁴⁷ Et exultauit spiritus meus in deo salutari meo, ⁴⁸ Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. ⁴⁹ Quia fecit mihi magna, qui potens est, & sanctū nomen eius. ⁵⁰ Et misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eū. ⁵¹ Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis sui. ⁵² Deposuit potentes de sede & exaltauit humiles. ⁵³ Esuriētes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. ⁵⁴ Suscepit Israel puerū suū, recordatus misericordiæ suæ. ⁵⁵ Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in secula. ⁵⁶ Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa est in domū suā. ⁵⁷ Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium. ⁵⁸ Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit dominus misericordiā suam cum illa, & congratulabantur ei. ⁵⁹ Et factum est in die octauo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariā. ⁶⁰ Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. ⁶¹ Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. ⁶² Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eum. ⁶³ Et postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. ⁶⁴ Apertum est autem ilico os eius & lingua eius, & loquebatur benedicens deum. ⁶⁵ Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc: ⁶⁶ & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus domini erat cū illo. ⁶⁷ Et Zachariās pater eius impletus est spiritu sancto, & prophetauit, dicens: ⁶⁸ Benedictus dominus deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. ⁶⁹ Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. ⁷⁰ Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius: ⁷¹ Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos: ⁷² Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti: ⁷³ Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis: ⁷⁴ Vt sine timore de manu inimicorū nostrorum liberati, seruiamus illi. ⁷⁵ In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. ⁷⁶ Et tu puer Propheeta altissimi vocaberis, preibis enim ante faciem domini parare vias eius: ⁷⁷ Ad dandam sciētiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum. ⁷⁸ Per viscera misericordiæ dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto. ⁷⁹ Illuminare iis qui in tenebris & in vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viā pacis. ⁸⁰ Puer autem crescebat & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israel.

Christus in Bethlehem natus à pastoribus visitatur, octaua circunciditur die, in templum delatus à Simeone & Anna cognoscitur, & duodecimo ætatis anno à parentibus reperitur.

II.

Actum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ^a vt describeretur vniuersus orbis. ² Hæc descriptio prima facta est à Præsīde Syria Cyrino. ³ Et ibant omnes vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem. ⁴ Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, ciuitatem David, quæ vocatur ^b Bethlehē, eo quod esset de domo & familia David, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante. ⁶ Factum est autem cū essent ibi, impleti sunt dies vt pareret. ⁷ Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, ^c & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. ⁸ Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. ⁹ Et ecce angelus domini stetit iuxta illos, & claritas dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. ¹⁰ Et dixit illis angelus: Nolite timere.

m. Eleuauit Ioannem in vtero constitutū, qui ad vocem eius exiliuit, & infans exultauit in gaudio, prius sensu deuotionis quā spiritus infusione vitalis animatus. Ambr. de instit. virginis, ca. 13.

n. Filius virginis ab angelo promittitur, à spiritu sancto donatur, & quasi verē deus credendo concipitur. Euseb. Emis. de natiuit. do. hom. 1.

o. Igitur sicut esuriētes dicere licet eosdē Gentiles vt pote non habentes vel scripturas vel legem, vel mandata, quos impleuit bonis scripturarum, ita & Iudæos diuites in lege ac mandatis: quos etiam emisit extra terrenam & celestem Ierusalē inanes. Nihil enim habent Iudæi, etiam & quid habere videantur. Theoph. ibid.

p. Zachariās mut⁹ intimare vocabulum filij nequiuē vxori, sed per prophetiam Elizabeth didicit quod nō didicerat à marito: Ioānes est, inquit, nomē eius. Hoc est, non ei nomen imponimus, qui iam à deo nomen accepit. Amb. super. Luc. lib. 2. cap. 1.

q. Ecce loquela quæ sola ablata est diffidenti, cū spiritu prophetiæ reddita est credenti. Beda. ibid.

r. Exiit autem hoc cornu salutem & redemptionem ab inimicis nostris visibilibus & inuisibilibus. Eucky. ibid.

s. Si quis hominē qui verē sapit, interroget cuius rei gratia natus sit, respōdebit intrepidus ac paratus, colendi se dei gratia natus: qui nos ideo generauit, vt ei seruiamus. Seruire autē deo nihil aliud est, quā bonis operibus eueri & cōseruare iusticiam. Lactan. de falsa sapient. lib. 3. ca. 9.

† Isa. 41. b.
Isa. 30. d.
54. b.
Iere. 31. a. d.
Psal. 131. c.

† Gene. 22. c. F

† Ann. ante
Christum
natum. 1.
Ann. mūdi.
3961.

† Iere. 1. b.
Aq. 11. c.

† Psal. 73. c.
137. d.
Iere. 23. a.
30. b.
† Iere. 23. f.
Gene. 22. c.
Psal. 104. a.
Eccle. 44. d.
Hebr. 6. c. d.

† Malac. 3. a.
Zach. 3. d.

† 1. Reg. 2. d.

Anno do. 1.
Anno mūdi.
3962.

† Matt. 2. d.

† Aq. 11. a.
Act. 9. a.
Eph. 2. d.

a. Propterea sic descriptio, vt cū omnes in suas patrias irent, ascenderet & virgo in Bethlehem quæ eius patria erat, nascereturque domin⁹ sic in Bethlehem, ac impleretur prophetia. Theophyl. ibi.

b. Bethlehem ciuitas est fontis Iudæ, distans à Ierusalē sex mille passib. ab Ioppe mille quadraginta sex. Hic. quæ & Ephrata dicitur. Est etiam altera huius nominis in Galilæa sortis Zabulon.

c. Quare in præsepio? Vt cōpleretur vaticiniū Isaie propheta: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepē domini sui. Chrys. de natiuita. do. homil.

Ecce enim euāgelizo vobis gaudiū magnū, quod erit omni populo,¹¹ quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christ⁹ dñs, in ciuitate Dauid.¹² Et hoc vobis signum: Inuenietis infantē pannis inuolutū, & positum in præsēpio. †¹³ Et subito facta est cū angelo multitudo militiæ cœlestis laudatium deū, & dicētium:¹⁴ Gloria in altissimis deo, & in terra pax hominibus bonæ volūtatis.¹⁵ Et factum est vt discesserunt ab eis angeli in cœlum, pastores loquebātur adinuicem: Transeamus vsq; Bethlehem,^{d 16} & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit dominus, & ostēdit nobis. Et venerunt festinātes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsēpio.

¹⁷ Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc.¹⁸ Et omnes qui audierant mirati sunt, & de iis quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.¹⁹ Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.²⁰ Et reuersi sunt pastores glorificantes & laudantes deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.^{c 21} Et postquam consummati sunt dies octo, † vt circuncideretur puer vocatum est nomen eius Iesus. Quod vocatum est ab angelo priusquam in vtero conciperetur. †²² Et postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legē Moyſi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum domino,²³ sicut scriptum est in lege domini: Quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur. †²⁴ Et vt darent hostiam, secundum quod dictum est in lege domini par turturum, aut duos pullos columbarum.²⁵ Et ecce homo erat in Ierusalem cui nomen Simeon. Et homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israel, & spiritus sanctus erat in eo.²⁶ Et responsum acceperat à spiritu sancto, nō visurum se mortem, nisi prius videret Christū domini.²⁷ Et venit in spiritu in templū. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo,²⁸ & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit deum, & dixit:²⁹ Nunc dimittis seruū tuū domine, secundum verbum tuum in pace:³⁰ quia viderunt oculi mei⁵ salutare tuum:³¹ quod paraſti ante faciem omnium populorum:³² lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.³³ Et erant pater eius & mater eius mirātes super iis quæ dicebantur de illo.³⁴ Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrē eius: † Ecce positus est hic^h in ruīnam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.³⁵ Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.³⁶ Et eratⁱ Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aſer, hæc processerat in diebus multis, & vixerat cū viro suo annis septē à virginitate sua.³⁷ Et hæc vidua vsq; ad annos octogintaquatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte ac die.³⁸ Et hæc ipsa hora superueniens confitebatur domino, & loquebatur de ipso omnibus qui expectabant redemptionem Israel.³⁹ Et vt perfecerunt omnia secundum legem domini,^k reuersi sunt in Galilæam in ciuitatem suam Nazareth.⁴⁰ Puer autem crescebat & cōfortabatur, plenus sapientia, & gratia dei erat in illo.⁴¹ Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem in die solenni Paschæ. †⁴² Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Ierolymam secundum consuetudinem diei festi,⁴³ consummatisque diebus cum redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem, & non cognouerunt parentes eius.⁴⁴ Existimantes autē illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos.⁴⁵ Et non inuenientes eum, regressi sunt in Ierusalem, requirētes eū.⁴⁶ Et factū est post triduum † inuenerunt eum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.⁴⁷ (Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudētia & responsis eius.)⁴⁸ Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego dolentes quærebat te.⁴⁹ Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in iis quæ patris mei sunt, oportet me esse?⁵⁰ Et ipsi nō intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.⁵¹ Et mater eius cōseruabat^m omnia verba hæc in corde suo. †⁵² Et Iesus proficiebat sapiētia & etate & gratia apud deum & homines.

† De cōf. di.
1. c. Noct.
De hymnis
Hi duo.

† Gen. 17. d
Iere. 4. a
25. quæst. 1. c.
Ideo permittente.
† Leuit. 12. a
Exod. 14. c

† Leuit. 12. b
12. c
Nume. 8. c
Leuit. 12. c

† Isa. 8. e
Zach. 14. c
Rom. 9. g
1. Pet. 2. b

Ann. do. 12.
† Infr. 18. b
Isa. 27. d
Act. 3. a

† Di. 18. 36
Qui ecclesiasticis.
Matth. 7. g
Marc. 1. d

† 1. Reg. 2. e

d. Nam & vocatur nomen eius verbum dei, nec immerito. Eructauit, inquit, verbum bonum cor meū, quod verbum regis nomine consequenter appellauit inferendo: dico ego opera mea regi. Per ipsum enim omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Tertull. de trinit.

e. Ille est ann⁹ 42. Oſtauius Cæſaris, in cuius fine natus est Christus. Idcirco duplex annus domini numeratur: vnus natiuitatis, de quo septem tantū dies habuit, vt pote qui in fine anni sit natus. Alter ætatis, ex 12. mensibus constans, inde & iuxta natiuitatis annum numerando, secundū annū in die circūcisionis incipit, qui primus anni dies erat.

f. Eo q; in columba spiritalis sit, in turturæ incorrupte generationis natura, vel immaculati corporis castimonia. Amb. de Abraham. lib. 2. cap. 8.

g. Salutare dei esse Christū legas in euangelio, dicente Simeone ſene, quando cognouit eum in manibus matris, carne minimum, spiritu maximum, acceptoq; in manus suas, ait: Nūc dimittis seruū tuū domine, secundum verbum tuū in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum. Aug. cōtra aduersa, legis & propheta. lib. 1. cap. 11.

h. In ruīnā non credentium ei, quibus & maiorē dānationem q; Sodōmorū & Gomorum in iudicio cōminatus est. In resurrectione autem credentiū, & facientiū voluntatem patris eius, qui in cœlis est. Irenæus. lib. 5.

i. Docet enim Anna quales decet esse viduas, quæ immaturo mariti sui obitu destituta, maturē tamen à deo remunerationē laudis inuenit, nō minus religionis officio, q; studio castitatis intenta. Ambr. de viduis.

k. Nō cōtinuo vt natus est, in ciuitatē suā venit, sed in Bethlehem quadraginta est remoratus diebus: vt his qui diligentius vellent de ipso cuncta rimari, occasiōnē inquisitionis ingereret.

Chryl. ex. 2. ca. Matt. ho. 7. l. Vnum quidem diem consumperunt quando venerunt itinere diei, & requirebant eum inter cognatos & notos: alterum quādo nō inuenito eo reuersi sunt in Ierusalem quærentes illū: circiter vero tertium diem inuenerunt illum. In tēplo inuenitur Christus, siue in sacro loco, & in sacro negotio, ac in sacro homine. Euthy. ibid.

m. Inde tot sequentibus signis cum sterili pareret, virgo conciperet, loqueretur murus, adoraret Magus, expectaret Simeon, sidera nuntiarent, Maria mobilis ad introitum, immobilis ad miraculū, conseruabat hæc omnia in corde suo. Ambr. de virginibus lib. 2.

n. Ille proficiebat, nō quod incrementum aliquod susceperet. Quid enim ex perfectis à principio perfecti sunt: sed quia hæc paulatim detegebatur & apparebat. Grego. Nazianze. oratio. 8.

Ioannes pœnitentiam prædicans, Christum cum turbis baptizat, quem dei filium signo
cœlesti agnoscit, cuius & genealogia per matrem textitur. III.

Ann. do. 30. A

Nno autem quintodecimo Imperij^a Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha^b Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenæ Tetrarcha,² sub principibus sacerdotum Anna & Caïpha, factum est verbum

a. Tiberius Cæsar. Augusto imperatori successit anno Christi. 16.

b. Ituræa & Trachonitis regiones Syriæ Arabiæ versus.

† Matt. 3. a
Marc. 1. a
Ioan. 3. c

† Isa. 40. a
Matt. 3. a
Marc. 1. a
Ioan. 1. c

† Matt. 3. c
27. d

† Matt. 3. d
27. d

† 23. q. 1. ca.
Militare Pa-
ratus. Quid
culpatur.

† Matt. 3. c
Marc. 1. b
Ioan. 1. d
† Matt. 3. c
† Matt. 14. a

† Marc. 6. c

† Matt. 3. d
Marc. 3. b
Ioan. 1. e
Isa. 42. a

domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. †³ Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans^c baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, † sicut scriptum est in libro sermonum Isaïæ propheta: † Vox clamantis in deserto, Parate viam domini, rectas facite semitas eius.⁵ Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis

c. effectus ergo baptismi Ioannis, quod tacite operabatur sine interrogatione, non tamen sine saluatoris mentione, ut firmum esset quod agebat: trinitatis donum est, quod dignatio saluatoris ostendit, dans formam trium nominum, quæ à primordio sub vnus dei nomine vel persona vnus opus & indifferens operata sunt, August. quæst. 29. ex nouo testamento.

d. De gentilibus designatis per lapides quos adorabāt. e. Intelligitur autem & per radicem Abrahæ cognatio. Itaque rami illo indigni exciduntur ab eius cognatione, iuxta Apostolum. Roma. 6.

humiliabitur. Et erunt praua in directa, & aspera in vias planas:⁶ & videbit omnis caro salutare dei.⁷ Dicebat ergo ad turbas quæ exhibant ut baptizarentur ab ipso: † Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?⁸ Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est deus^d de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. †^e Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.¹⁰ Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo

faciemus?¹¹ Respondens autem, dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat.¹² Venerunt autem & publicani, ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?¹³ At ille dixit ad illos: Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis, faciatis. †¹⁴ Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris.¹⁵ Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus,¹⁶ respondit Io-

* Post me. Irenæus lib. 3. c. 9.

annes, dicens omnibus: † Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem^{*} fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: † ipse vos baptizabit in spiritu sancto, & igni. †^f Cuius vtilabrum in manu eius, & purgabit aream suā, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. †¹⁸ Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.¹⁹ Herodes autem Tetrarcha cum corripere ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus ma-

f. Nō alius ergo est qui frumentum fecit, & alius qui paleas: sed vnus & idem separans ea. Sed frumentum quidem & palea & animalia irrationabilia existencia naturaliter talia facta sunt: homo vero rationalis, & secundum hoc similis deo, liber in arbitrio factus est, & suæ potestatis: ipse sibi causa est ut aliquando frumentum, aliquando palea fiat.

g. Quare sicut colūba? Ut increduli vocarentur ad fidem. In principio signum debuit esse, in posterioribus debet esse perfectio. Amb. de sacra. lib. 2. ca. 5.

h. Tunc enim 29. annos cōpleuerat cum 13. diebus anni 30. & ideo 30. annum incipiebat. Sed Christus, inquis, cum tricesimum ageret annū baptizatur, & hoc cum deus esset, & tu me ad baptismum festinare iubet? Ceterum cum deū nominas, questionem dissoluisti. Ille etenim purgatio ipsa erat, nec purgatione aliqua indigebat, verum tibi purgatio, quemadmodum & propter te carnem induit, cum carne careret: nec illi periculū imminerebat si baptismus protelaret. Gregor. Nazian. de sancto lauacro.

lis quæ fecit Herodes,²⁰ adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannem in carcerem.²¹ Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum, †²² & descendit spiritus sanctus corporali specie^g sicut columba in ipsum, & vox de cœlo facta est: Tu es filius meus dilectus: in te complacuit mihi.

²³ Et ipse Iesus erat incipiens^h quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Ioseph: qui fuit Heli,²⁴ qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Iamne, qui fuit Ioseph,²⁵ qui fuit Mattathia, qui fuit Amos, qui fuit Nahū, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,²⁶ qui fuit Maath, qui fuit Mattathie, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda,

²⁷ qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,²⁸ qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Helmadan, qui fuit Her,²⁹ qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui,³⁰ qui fuit Simeō, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim,³¹ qui fuit Melcha, qui fuit Ména, qui fuit Mattatha, qui fuit Nathā, qui fuit Dauid,³² qui fuit Iesse,

³³ qui fuit Obed, qui fuit Booz qui fuit Salmō, qui fuit Nahason,³⁴ qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esrom, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ,³⁵ qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor,³⁶ qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,³⁷ qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sē, qui fuit Noe, qui fuit Lamech,³⁸ qui fuit Mathusale, qui fuit Enoch, qui fuit Jared, qui fuit Malalehel, qui fuit Cainan,³⁹ qui fuit Enos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

Iesus in deserto ieiunans tentatur & vincit, reuersus autem Nazareth in synagoga docet unde fugatus in Capharnaum demoniacum, socrum Petri, & plerosque alios curat. IIII.

a. Ieiunauit Iesus ante pascua: nos vero ante pascua: & ieiunium quidem est vnum, sed non parum inter vtrumque temporis interstitium. Christus quidem contra tentationes suum obicit ieiunium, nostrum vero ut Christo comemoriamur operatur. Et hic quidem dies ieiunauit quadraginta, nam deus erat: nos diebus nostris hoc commensuramus. Greg. Nazianzen. in sanctum laucarum.

b. Docuit te certe dominus Iesus quemadmodum aduersus huiusmodi tentationes resistas. Terendat diabolus primum laqueum gulae dicens: Si filius dei es, dic huic lapidi ut panis fiat. Respondit dominus: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo dei. Amb. de Cain & Abel. lib. 1. cap. 5.

c. Metitur in hoc diabolus. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur apri his qui in illo tempore constituuntur. Irenaeus. lib. 5.

d. Itaque cum posset sine vilo periculo mittere se dominus Iesus, cui suppetere spiritales volatus, tamene iactantiae genus esset, respondit diabolus: Non tentabis dominum deum tuum. Similiter docuit nos cauere ne faciamus voluntatem diaboli. Amb. de Cain & Abel lib. 1. cap. 5.

e. Tunc ergo dominus operibus suis & gloria & honore sui tempus coronauit aduentus. Totus enim ille annus conuersationis eius in hoc mundo, diuersarum habuit certamina passionum. Vicit Herodem parvulus, de quo in passione infantium triumphauit. Esuriuit, sitiuit, pro nobis rapulauit, pro nobis contumeliam indignam tolerauit, crucem ascendit, mortuus est pro nobis. Amb. de infantibus virginis. cap. 15.

f. Sacrilegia Iudeorum quae multo ante dominum praenuntiauerat per prophetas, & psalmi versiculo declarauerat quae passurus esset in corpore constitutus, dicens: Retribuere mihi mala, pro bonis: in euangelio docet esse completa. Amb. Luc. 4. lib. 4.

g. Rogauerunt pro illa, & tu habes proximos, qui deo pro te supplicent. Habes apostolos proximos, habes martyres proximos si ipse martyribus deuotionis societate, misericordiae quoque muneribus appropinques. Amb. de viduis.

Iesus autem plenus spiritu sancto regressus est à Iordane: & ^a agebatur in spiritu in desertum ² diebus quadraginta, & tentabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis, & consummatis illis esuriit. ³ Dixit autem illi diabolus: Si filius dei es, dic lapidi huic ut panis fiat. ⁴ Et respondit ad illum Iesus: ^b Scriptum est, quia [†] non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo dei. ⁵ Et duxit illum diabolus in montem excelsum, & ostendit illi omnia regna orbis terrae in momēto temporis, ⁶ & ait illi: Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum, ^c quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. ⁷ Tu ergo procidens si adoraueris coram me, erunt tua omnia. ⁸ Et respondens Iesus, dixit illi: Scriptum est: [†] Dominum deum tuum adorabis: & illi soli seruies. ⁹ Et duxit illum in Ierusalem, & statuit eum super pinnam templi, & dixit illi: Si filius dei es, mitte te hinc deorsum. ¹⁰ Scriptum est enim: [†] quod angelis suis mandauit de te, ut conseruent te, ¹¹ & quia in manibus tolerant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. ¹² Et respondens Iesus, ait illi: Dictum est: ^d [†] Non tentabis dominum deum tuum. ¹³ Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus. ¹⁴ Et [†] regressus est Iesus in virtute spiritus in Galileam, & fama exiit per vniuersam regionem de illo. ¹⁵ Et ipse docebat in synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus. [†] ¹⁶ Et venit Nazareth ubi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere. [†] ¹⁷ Et traditus est illi liber Isaiae Prophetae. Et ut reuoluit librum, inuenit locum ubi scriptum erat: [†] ¹⁸ Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, ¹⁹ praedicare captiuis remissionem, & caecis visum, dimittere contractos in remissionem, ^e praedicare annum domini acceptum, & diem retributionis. ²⁰ Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium ^d in synagoga oculi erant intendentes in eum. ²¹ Coepit autem dicere ad eos: quia hodie impleta est haec scriptura in auribus vestris. ²² Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiae quae procedebant de ore ipsius, & dicebant: Nonne hic est filius Ioseph? ²³ Et ait illis: Vtique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum. Quanta audiuius facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. ²⁴ Ait autem: [†] Amen dico vobis: quia nemo propheta acceptus est in patria sua. ²⁵ In veritate dico vobis, [†] multae viduae erant in Israel in diebus Eliae, [†] quando clausum est coelum annis ^h tribus & mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, ²⁶ & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniae ad mulierem viduam. [†] ²⁷ Et multi leprosi erant in Israel sub Elisaeo Propheta, & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. ²⁸ Et repleti sunt omnes in synagoga ira, haec audientes. [†] ²⁹ Et surrexerunt & eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum usque ad supercilium montis super quem ciuitas illorum erat aedificata, ut praecipitarent eum. [†] ³⁰ Ipse autem transiens per medium illorum ibat. [†] ³¹ Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilaeae, ibique docebat illos sabbatis. [†] ³² Et stupebant in doctrina eius, quia in potestate erat sermo ipsius. ³³ Et in synagoga erat homo habens daemonium immundum, & exclamauit voce magna, ³⁴ dicens: Sine, quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio te, qui sis, sanctus dei. ³⁵ Et increpauit illum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab eo. Et cum proiecisset illum daemonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. ³⁶ Et factus est pavor in omnibus, & colloquebatur adinuicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? ³⁷ Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis. [†] ³⁸ Surgens autem Iesus de synagoga, introiit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus, ^g & rogauerunt illum pro ea. ³⁹ Et stans super illam imperauit febre, & dimisit illam: & continuo surgens ministrabat illis. ⁴⁰ Cum sol autem occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum: at ille singulis manus

Ann. do. 30.
† Matt. 4. a
Marc. 1. b
Exod. 34. d

† De offi.
ord.
Inter cate.
Dent. 8. a

† Deut. 6. e
& 10. d

† Apoc. 15. c
Psal. 90. c

† Deut. 6. c
Matth. 4. g
Marc. 1. b
Ioan. 6. a
† Matt. 4. b
Marc. 1. b
† Ioan. 4. f
Ann. do. 31.

† Matt. 13. g
Marc. 6. a
Ioan. 4. f
† Isa. 61. e
De sacra.
vnc. 1. 9. 10

† Matt. 13. g
Marc. 6. a
Ioan. 4. f

† De iure.
Et si Chris.
tus.
† 3. Re. 17. a. b
Iacob. 5. d
† 4. Reg. 5. c
d. c

Ann. do. 31.
† Ioan. 10. g
Marc. 1. d
† Matt. 4. b
Marc. 1. c
† Matt. 7. d
Marc. 1. c. 7. 5

† Matt. 8. b
Marc. 1. c

manus imponens, curabat eos. ^{†41} Exhibant autem dæmonia à multis clamantia & dicentia: quia tu es filius dei. Et increpans non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. ^{†42} Facta autem die egressus ibat in desertum locum, & turbæ requirebāt eum, & venerunt vsq; ad ipsum, & detinebant illum ne discederet ab eis. ^{†43} Quibus ille ait: [†] Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum dei, quia ideo missus sum. ^{†44} & erat prædicans in Synagogis Galilææ.

Christi iussu magna piscium capta multitudine, leprosum ipse curat & paralyticum, Matthæum vocat, Iudæosque super peccatorum conuersatione, & discipulorum reprehensione confutat.

A Actum ^{†1} est autem cum turbæ irruerent in eum, vt audirent verbū dei, & ipse stabat secus stagnum Genezareth, ² & vidit duas naues stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant & lauabant retia. ³ Ascendēs autem in vnā nauim quæ erat Simonis, rogauit eum à terra reducere pusillum. Et sedens docebat de nauicula turbas. ⁴ Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem: [†] Duc in altum, & laxate retia vestra in capturam. ⁵ Et respondens Simon, dixit illi: ^b Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, in verbo autē tuo laxabo rete. ⁶ & cum hoc fecissent, concluderunt piscium multitudinem copiosam. Rumpebatur autem rete eorū, ⁷ & annuerunt sociis qui erant in alia nauī, vt venirent & adiuuarent eos, & venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penē mergerētur. ⁸ Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad gēua Iesu, dicens: ^c Exi à me domine, quia homo peccator sum. ⁹ Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo erant in captura piscium quam ceperant. ¹⁰ Similiter autem Iacobum & Ioannē filios Zebedæi, qui erant socij Simonis, & ait ad Simonem Iesus: ^d Noli timere, [†] ex hoc iam homines eris capiens, ¹¹ & subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt illum. ^{†12} Et factum est cum esset in vna ciuitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Iesum, & procidens in faciem suam, rogauit eum dicens: Domine, si vis potes me mundare, ¹³ & extendens manum, tetigit eum, dicens: Volo. Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo, ¹⁴ & ipse præcepit illi, vt nemini diceret, sed [†] vade ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua sicut præcepit Moyses in testimonium illis. ^{†15} Perambulabat autem magis sermo de illo, & conueniebant turbæ multæ vt audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. ¹⁶ Ipse autem secedebat in desertum, & orabat. ^{†17} Et factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et erant Pharisei sedentes, & legis doctores qui venerant ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ierusalē, & virtus domini erat ad sanandum eos. ^{†18} Et ecce viri portantes in lecto hominem ^c qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. ^{†19} Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum. ²⁰ Quorum fidē vt vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. ²¹ Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisei, dicentes: Quis est hic qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus deus? ^{†22} Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? ²³ Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula? ^{†24} Vt autē sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. ²⁵ Et confestim confurgens coram illis, tulit lectum in quo iacebat, & abiit in domum suam magnificans deum. ²⁶ Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant deum. Et repleti sunt timore, dicentes, quia vidimus mirabilia hodie. ^{†27} Et post hæc exiit, & vidit publicanum nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi: Sequere me. ²⁸ Et relictis omnibus surgens secutus est eum. ²⁹ Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua, & erat turba multa publicanorum, & aliorum, qui cum illis erant discumbentes. ³⁰ Et murmurabant Pharisei & Scribæ

a. Fugit dominus gloriam, quæ eū ob hoc magis sequebatur. Igitur vergente turba nauim ingreditur, vt vel à naue doceat in litore stantes, omnibus è regione cōparentibus, & nullo à tergo veniente. Theo. ibi.

b. Noctem habebat Petrus antequam Christum videret: nondum enim venerat dies, quia veram non viderat locē. Synagoga nox est, dies ecclesia est. Ambro. de virginibus lib. 3.

c. Vir enim sapiēs & grauis, in quo esset ecclesiæ firmitas, & magisteriū disciplinæ, nihil vult sibi esse prospexit quā ne secūdantis operis extolleretur euentu. Ideo exi, inquit, à me domine. Non rogat vt deferatur, sed ne infletur. Ambro. de virginibus lib. 3. d. Hoc enim dicto intellectū illis suggererat adimplere prophetiā. Se enim esse qui per Ieremiam pronūtiauerat, Ecce ego mittam piscatores multos & piscabūtur illos, scilicet homines. Tert. aduersus Marcio. lib. 4.

e. Primum omnium vnusquisq; æterpetēde peccatores salutis debet adhibere, per quos vitæ nostræ cōpago resoluta, actumq; nostrorū clauda vestigia, verbi cœlestis remedio reformantur. Sint igitur aliqui monitores mentis, qui animi hominis quauis exterioris corporis debilitate torpentem, ad superiora erigant. Amb. li. 5. Luc. ca. 5.

f. Vt cognoscatis quoniam qui apparet vobis homo, potestatem habeat tanquā deus, respicite. Quia remittere peccata, latentem habebat demonstrationē: ad erigendum autem suā auctoritate paralyticum, manifesta opus erat de mōstratione, facit quod manifestum est, in signū eius quod erat occultum, & per hoc & per illud plenam facit fidē quod hoc possit & illud. Euthym.

*Mar. 1. c

†Mar. 1. c

†Mar. 1. f. 3. d

An. do. 32.
†Mar. 4. c
Marc. 1. b

†Ioan. 21. d
24. q. 1. Non
turbatur.

†Mat. 4. e
Marc. 1. c
†Mat. 8. a
Marc. 6. d

†Leuit. 14. a

†Mat. 4. g
Marc. 3. b
Ioan. 6. a

†Mat. 14. c
Marc. 6. e
Ioan. 6. b
†Mat. 9. a
Marc. 2. a
Ioan. 5. b
Infra 7. g
†Mat. 9. a
Marc. 2. b

†Mat. 9. a
Marc. 2. b

†Mat. 9. b
Marc. 2. c
Ioan. 5. b

†Mat. 9. b
Marc. 2. d

g. Cur hoc criminariis, & ex publicanis, & apud publicanos manducavit, publicanosque instruit, ut & ipse quid lucrifaceret: quid nam tandem? peccatorum salutem. Nā quis ideo medicum accusat, quoniam ad morbos se dimittit, fœtorē sustinet, ut agrotantibus sanitatem restituat? Greg. Nazianz. in sanctum laua. h. Omnibus venerat, quomodo ergo non se iustus venisse dicis? Erant ergo quibus necesse non erat ut veniret: Sed nemo ex lege iustus est. Ostendit ergo inanam iustitiam esse iactantiam: quia sacrificiis infirmis, ad salutem misericordia erat vniuersis in lege positis necessaria. Hila. in Matt. ca. 9.

eorum, dicentes ad discipulos eius: ⁸ Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? ³¹ Et respondens Iesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt, medico, sed qui male habent. ³² Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. ³³ At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Phariseorum, tui autem edunt & bibunt? ³⁴ Quibus ipse ait, [†] Nunquid potestis filios sponsi dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? ³⁵ Veniēt autem dies, & cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. ³⁶ Dicebat autem & similitudinem ad illos: [†] Quia nemo commissuram à nouo vestimento immittit in vestimentum vetus, alioquin & nouum rumpit, & veteri non cōuenit commissura à nouo. ³⁷ Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpet vinum nouum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt. ³⁸ Sed vinum nouū in vtres nouos mittendum est, & vtraque conseruantur. ³⁹ Et nemo bibens vetus, statim vult nouum, dicit enim: vetus melius est.

† Mat. 9. c
Marc. 2. d

† Mat. 9. c
Marc. 2. c

† Mat. 9. d
Marc. 2. f

Christus discipulos spicas sabbato vellentes contra Iudeos excusat, arida manu sanata discipulos in monte vocat, & inde descendens illos beatitudines in loco campestri docet.

VI.

a. Iudei omne festum sabbatum, nominabāt. Sabbatum enim quies dicitur. Saepē igitur occurrebat festum in pasceue, & vocabant pasceuen sabbatum propter festum. Deinde quod proprie est sabbatū, nominabant secundo primum, eo quod sequatur festum & sabbatū quod praecesserat. Contigit tunc aliquid tale, & sabbatum illud vocabatur secundoprimum. Theoph. ibi.

b. Suspicientes quodd rursus sabbatis quosdam curaturus esset, obseruabant ut sumerēt occasionem iam accusandi tanquā transgressorem, & ita prohiberent eum ne curaret & alios qui propter sanitates fuissent credituri. Eur. in Matt. 12. c.

c. Pernoctabat dominus in oratione, non ut sibi mereretur prodesse, sed ut nos doceret. frequens enim oratio quādam operatur disciplinam orandi: quia ipse vltus docibiles dei facit: indocibiles negligētia. Bona igitur exercitatio. Ambro. de Cain & Abel lib. 1. ca. 6.

d. Nullum ergo adminiculū præstant diuitiæ ad vitam beatam. Quod euidenter dominus in euangelio demonstrat, dicens Beati pauperes spiritu, quia vestrum est regnum dei. Amb. offic. lib. 2. cap. 4.

e. Itaque paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur mala, non solum impedimento non esse ad vitam beatam, sed etiā adiumento, euidentissimè pronuntiatū est. Amb. offic. lib. 2. ca. 4.

Factum [†] est autem in ^a sabbato secundoprimum, cum transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant confricantes manibus. ² Quidam autem Phariseorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? ³ Et respondens Iesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit Dauid cū esuriret ipse, & qui cum illo erant, [†] quomodo intrauit in domū dei, & panes propositionis sumpsit & manducavit, & dedit iis qui cum ipso erant, quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? ⁴ Et dicebat illis, quia dominus est filius hominis etiam sabbati. ⁵ Factum est autem & in alio sabbato, ut intraret in Synagogam, & doceret: Et erat ibi homo, & manus eius dextra erat arida. ^b [†] ⁷ Obseruabant autem Scribæ & Pharisei si in sabbato curaret, ut inuenirent vnde accusarent eum. ⁸ Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini qui habebat manum aridam: Surge, & sta in mediū. Et surgens stetit. ⁹ Ait autem ad illos Iesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male? animam saluam facere, an perdere? ¹⁰ Et circumspectis omnibus, dixit homini: [†] Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus eius. ¹¹ Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur adinuicem quidnam facerent de Iesu. [†] ¹² Factum est autem in illis diebus exiit in montem orare, ^c & erat pernoctans in oratione dei. ¹³ Et cum dies factus esset, vocauit discipulos suos, [†] & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit, [†] ¹⁴ Simonem quem cognominauit Petrum, & Andream fratrem eius, Iacobum & Ioannem, Philippum & Bartholomæum, ¹⁵ Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi, & Simonem qui vocatur zelotes, & Iudam Iacobi, ¹⁶ & Iudam Scarioth qui fuit proditor. [†] ¹⁷ Et descendens cum illis de monte stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Ierusalem & maritima & Tyri & Sidonis, ¹⁸ qui [†] venerant ut audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis curabantur. ¹⁹ Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. ²⁰ Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: [†] ^d Beati pauperes, quia vestrum est regnum dei. ^e ²¹ Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis, ²² Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint & eiecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filiū hominis. [†] ²³ Gaudete in illa die & exultate, ecce enim merces vestra multa est in cœlo. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. [†] ²⁴ Veruntati estis: quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis & flebitis. ²⁵ Væ vobis qui sature bene vobis dixerint omnes homines. Secundum hæc enim faciebant Prophetis patres

A An. do. 8.
† Mat. 12. b
Marc. 3. f. g
Leuit. 23. b
De cōf. dist.
5. Discipulos.
† 1. Reg. 21. b
Mat. 12. a
Marc. 2. g

† Mat. 12. b
Marc. 3. a
Infr. 14. a

† Mat. 12. b
Marc. 3. a

† Marc. 6. g
14. c
† Mat. 10. 2
Marc. 3. d
Ad. 1. b
An. do. 32.
† Mat. 4. g
Marc. 3. b
Ioan. 6. a

† 2. q. 7. cap.
Plerumque.

† Isa. 65. e
Isa. 61. a

† Mat. 5. a
Iaco. 4. c
Mat. 5. a
1. Petr. 4. c

† 23. quæst. 4
Quod Christus.
† Amos. 6. a
Eccle. 31. a
Isa. 65. c

tres corū. ²⁷ Sed vobis dico qui auditis: [†] Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui vos oderūt. ²⁸ Benedicite maledicentibus vobis, orate pro calumniantibus vos. [†] ²⁹ Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram: & ab eo qui aufert tibi vestimētum, etiā tunicam noli prohibere. ³⁰ Omni autem petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. [†] ³¹ Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. [†] ³² Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Nam & peccatores diligentes se diligūt. ³³ Et si benefeceritis iis qui vobis benefaciūt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. [†] ³⁴ Et si mutuum dederitis iis à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? Nā & peccatores peccatoribus scenerātur, vt recipiant æqualia. ³⁵ Veruntamē diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuū date nihil inde sperantes, & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi: quia ipse benignus est super ingratos & malos. [†] ³⁶ Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est. [†] ³⁷ Nolite iudicare, & non iudicabimini. ³⁸ Nolite condemnare, & nō condemnabimini. Dimittite, & dimittimini. ³⁹ Date, & dabitur vobis. Mensuram bonam & cōfertam, & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadē vero mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. ⁴⁰ Dicebat autem illis & similitudinē: [†] Nūquid potest cæcus cæcum ducere? Nōne ambo in foueam cadunt? [†] ⁴¹ Non est discipulus super magistrum: Perfectus autē omnis erit, si sit sicut magister eius. [†] ⁴² Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo tuo est, nō cōsideras? ⁴³ Aut quomodo potes dicere fratri tuo: frater, sine eiiciām festucam de oculo tuo, ipse in oculo tuo trabem non videns? hypocrita, eiice primū trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui. [†] ⁴⁴ Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructum bonum. ⁴⁵ Vnaquæq; enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neq; enim de spinis colligūt ficus, neq; de rubo vindemiāt vuam. ⁴⁶ Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonū, & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. ⁴⁷ Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? [†] ⁴⁸ Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos, ostendam vobis cui similis sit. ⁴⁹ Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentū supra petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere. Fundata enim erat supra petram. ⁵⁰ Qui autem audit & non facit, est similis homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento, in quam illisus est fluuius, & continuo cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

Centurionis seruo Capharnaum sanato, Naim pergens filium viduæ suscitāt, dubitantes Ioannis discipulos confirmat, Ioannem commendat, ac Phariseos baptismum spernentes confutat, apud Phariseum conuiuia à muliere peccatrice vngitur.

VII.

A Vm autem impleisset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. [†] ² Centurionis autem cuiusdam seruus male habens erat moriturus, qui illi erat pretiosus. ³ Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudeorum, rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius. ⁴ At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum solícite, dicentes ei: quia dignus est vt hoc illi præstes. ⁵ Diligit enim gentem nostram, & Synagogam ipse ædificauit nobis. ⁶ Iesus autem i-bat cum illis. Et cum iam non longe esset à domo, misit ad eum Centurio amicos dicens: [†] Domine, noli vexari. [†] ⁷ Non enim sum dignus vt sub tectum meum intres, ⁷ propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus vt venirem ad te, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. ⁸ Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alio, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. ⁹ Quo audito Iesus miratus est, & conuersus sequentibus se turbis dixit: [†] Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inueni. ¹⁰ Et reuersi qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruum qui languerat, sanum. ¹¹ Et factum est

f. Ad quod tenemur in generali, vt scilicet nō excludamus eos ab oratione amicorum & conuiuio, secus in particulari. In hoc enim est consilium, in illo autem præceptum. Nulla enim ratione ducimur ad inimicorum dilectionē, quā propter deum: amicorum verò per naturam aut beneficiū. Vel diligamus inimicos, vt quorum execramur iniquitatem, optemus salutem. Prosper de promissionib.

g. Omnem morbum diffici-lem ab animabus nostris amouet dominus, radice dico superbia. Nam qui se ipsum non considerat, & solū attendit res proximi, illatque taxare vult, certum est quod superbia capiti, & obliuiscitur sui, omnino enī de se quod nō vcect scēit, & propterea alios peccantes reprehendit. Theo. ibi.

h. Arborem se ia corpore positum significat, quia per interiorē suā virtutis fecunditatem exeat vberitas omnis in fructus, igitur aut arbor bona facienda cū bonis fructibus est, aut mala constituenda cū malis fructibus: quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Hilarius in Mat. 12. cap.

a. Si iuxta Lucā misericēturio seniores ad Iesum, vt sanaret puerum suum, quomodo ergo secundum Mat. 12. accersit ad eum rogans & dicens: Puer meus iacet in domo paralyticus & male torquetur? Hoc ergo intelligitur, Mattheum breuiter sententiam ipsam veram integramq; completum, dicentem quod Centurio accersit ad Iesum, & non dicentem vtrum per seipsum accerserit, an per alios: & quod ei de puero suo illud dixerit, nō exprimentem vtrum per seipsum dixerit, an per alios. Aug. contra Faustum lib. 33. ca. 7. b. Erat enim iste Centurio in mysterio gentium futurarum, quæ neque legē aut prophetas legerēt de Christo, neque Christum mirabilia facientem viderant, sed iustitiā legis quam in libris non legerant, in corde senserunt: & Christum quem oculis non viderant, mente viderunt. Chrysost. in Mat. cap. 12.

c. Naim ciuitas est Galilæa in secundo miliario motis Thabor contra meridiem, iuxta Endor, quam torrentis Cifon alluit.

d. Neque enim otiose vel in actibus apostolorum Thabitam mortuam flentes viduae describuntur: vel in euangelio mota lachrymis viduae prosequens turba funus adolescentis inducit, cui resurrectio debebatur: illam tamen Thabitam viduam, hæc tota ciuitas fleuit. Nō ergo dubium est vestris lachrymis apostolorum patrociniū comparari: non inquam, dubium est Christum misericordia motum cum vos flentes videret. Amb. de obitu fratris.

e. Id est, an alius est, quem expectamus, si non tu es quem expectamus? Tertul. aduer. Mar. li. 4.

f. Angelum quidem meum dixit ob magnitudinem virtutum quas erat editurus, & ob officium prophetæ nuntiantis diuinam voluntatem. Tertul. aduer. Marc. libr. 3.

g. Quid est quod dominus Ioannem Baptistā principi Apostolorum Petro, quod Ioanni Apostolo, qui supra peccatū domini recumbebat, anteponeūdū esse iudicauit? Nō ita est. Nam dicens, inter natos mulierum non est maior, &c. non eū summis priorem, sed primis pronuntiauit æqualem. Comparauit itaque perfectis tali laudatione, non prætulit. Euseb. Emise. de S. Ioanne Baptist.

h. Osculatur Maria pedes Christi frequētib⁹ osculis, & oculis inundantibus vestigia redemptoris infundit tergit crinib⁹, odoriferis ilinit & irrocat vnguentis. Bernardus in festo beate Mariæ Magdalene.

i. Qui sunt isti debitores duo: nisi populi duo, vn⁹ ex Iudæis, alter ex gentibus, feneratori illi thesauri celestis obnoxij? Vn⁹, inquit, debebat denarios quingētos, alius quinquaginta. Nō mediocris est iste denari⁹, in quo regis imago formatur, qui trophæū habet expressum. Non materiam feneratori huic debemus pecuniam, sed meritum examina, æra virtutum, quarum meritū grauitatis pōdere, iustitiæ specie, sono confessionis expenditur. Amb. li. 6. Luc. cap. 7.

deinceps, ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur c Naim, & ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa. ¹² Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis: ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ. Et hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa.

¹³ Quam cum vidisset dñs, misericordia motus super eam, dixit illi: ^d Noli flere. ¹⁴ Et accessit, & tetigit loculum. Ii autem qui portabant, steterunt. Et ait: † Adolescens, tibi dico surge. ¹⁵ Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui: & dedit illū matri suæ. ¹⁶ Accipit autem omnes timor, & magnificabant deum, dicētes: † Quia propheta magnus surrexit in nobis, & quia deus visitauit plebē suam. ¹⁷ Et exiit hic sermo in vniuersam Iudæam de eo, & omnem circa regionem. ¹⁸ Et nuntiauerūt Ioanni discipuli eius de omnibus iis. † ¹⁹ Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ²⁰ Cum autem venissent ad eū viri, dixerunt: Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens: c Tu es qui venturus es, an alium expectamus? ²¹ In ipsa autem hora multos curauit à languoribus suis, & plagis & spiritibus malis, & cæcis multis donauit visum. ²² Et respondens dixit illis: Euntes, renūtiatē Ioanni quæ audistis & vidistis: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, ²³ pauperes euangelizantur: & beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me. ²⁴ Et cum discessissent nuntij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: † Quid existis in desertum videre? Arundinem vëto agitatam? ²⁵ Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestimētis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in domibus regum sunt. ²⁶ Sed quid existis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plusquam Prophetam. ²⁷ Hic est de quo scriptum est. † f Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. ²⁸ Dico enim vobis: g Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista nemo est. Qui autem minor est in regno dei, maior est illo. ²⁹ Et omnis populus audiens & publicani, iustificauerunt deum, baptizati baptismo Ioannis. ³⁰ Pharisei autē & legisperiti consilium dei spreuerunt in semetipsos, nō baptizati ab eo. ³¹ Ait autem dominus: † Cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? ³² Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus adinuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentauimus, & nō plorastis. ³³ Venit enim Ioannes Baptista neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: Dæmonium habet. ³⁴ Venit filius hominis manducans & bibēs, & dicitis: Ecce homo deuorator, & bibens vinum, amicus publicanorum & peccatorum. ³⁵ Et iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis. ³⁶ Rogabat autem illum quidam de Phariseis vt mādu- f caret cum illo. Et ingressus domum Pharisei, discubuit. † ³⁷ Et ecce mulier quæ erat in ciuitate, peccatrix, vt cognouit quòd Iesus accubuit in domo Pharisei, attulit alabastrum vnguenti, ³⁸ & stans retro secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes ei⁹, & capillis capitis sui tergebat: & h osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. ³⁹ Videns autem Phariseus qui vocauerat eū, ait intra se, dicens: Hic si esset propheta, sciret utiq; quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. ⁴⁰ Et respondens Iesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic. ⁴¹ Duo debitores erant cuidam feneratori, vnus debebat denarios quingētos, & alius quinquaginta. ⁴² Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrifq;. Quis ergo eū plus diligit? ⁴³ Respondens Simon, dixit: Æstimo quia is cui plus donauit. At ille dixit ei: Rectē iudicasti. ⁴⁴ Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hæc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis terxit. ⁴⁵ Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. ⁴⁶ Oleo caput meum non vnxi: hæc autē vnguento vnxit pedes meos. ⁴⁷ Propter quod dico tibi: † Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. ⁴⁸ Dixit autē tra se: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? ⁴⁹ Dixit autem ad mulierē: † Fides tua te saluam fecit. Vade in pace.

† 4. Re. 4. d

† Io. 4. c. 6. a

† Mat. 11. a

† Mat. 11. b

† Mat. 11. b

† Malac. 3. a
Mat. 11. c
Marc. 1. a

† Mat. 11. b

† Mat. 26. a
Mar. 24. a
Ioan. 12. a† De bapti.
Majores.† Mat. 9. c
Marc. 5. f
Infra 18. g

Christus

Christus positam varij seminis parabolam interpretatur, matrem & fratres qui sint docet, mare traiciens excitatus ventum sedat, legionem ab homine mittit in porcos, regressus Iairi filiam curata hæmorrhoiſſa suscitatur.

VIII.

An. do. 32.

† De pe. di.
3. Sūt plures
Mar. 16. b

† Mat. 13. a
Marc. 4. a
De verb. ſi-
gnific. in. 6.
Exiit qui ſe-
minat.

† Hæ. 6. c
Act. 18. d
Mar. 13. b
Mar. 4. b
Ioan. 12. f
Act. 20. f
Rom. 11.

† Infr. 11. b. e
Mar. 5. b
Mar. 4. c
† Mar. 10. c
Marc. 4. c
† Mar. 13. b
25. c
Marc. 4. c
Infr. 19. d
† Mar. 12. g
Marc. 3. g

† Mar. 8. c
Marc. 4. d

† Mar. 8. d
Marc. 5. a

† Mar. 8. f
Marc. 5. b

† Ibidem.

ET factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ^a ciuitates & castella, predicās & euangelizans regnum dei, & duodecim cum illo, ² & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus: † Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, ³ & Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis. ⁴ Cum autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem: † ^b Exiit qui seminat seminare semen suum, & dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est, & volucres cœli comederunt illud. ⁶ Et aliud cecidit super petram, & natum aruit, quia non habebat humorem. ⁷ Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. ⁸ Et aliud cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. ⁹ Interrogabant autē eum discipuli eius, quæ esset hæc parabola. ¹⁰ Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, cæteris autem in parabolis, † vt videntes non videant, & audientes non intelligant. ¹¹ Est autem hæc parabola: Semen est verbum dei. ¹² Qui autem secus viam, ij sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credētes salui fiāt. ¹³ Nam qui super petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum. Et hi radices nō habent, quia ad tēpus credunt, & in tempore tentationis recedunt. ¹⁴ Quod autē in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à solitudinibus & diuitiis & voluptatibus vite euntes suffocantur, & non referunt fructum. ¹⁵ Quod autem in bonam terram, ij sunt qui in corde bono & optimo audientes, verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. † ¹⁶ Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit, sed super candelabrum ponit, vt intrantes videant lumē. † ¹⁷ Non est enim occultum, quod non manifestetur: nec absconditum quod non cognoscatur, & in palam veniat. ¹⁸ Videte ergo quid audiatis. † Qui enim habet, dabitur illi: & quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. † ¹⁹ Venerunt autem ad illū mater & fratres eius, & non poterant adire ad eum præ turba. ²⁰ Et nūtiatum est illi: Mater tua & fratres tui stant foris, volētes te videre. ²¹ Qui respōdens, dixit ad eos: ^d Mater mea & fratres mei hi sunt, qui verbū dei audiunt & faciunt. ²² Factū est autem in vna dierū, † & ipse ascendit in nauiculā, & discipuli eius, & ait ad illos: Transfretemus trans stagnū. Et ascenderunt. ²³ Et nauigantibus illis obdormiuit, & descendit procella venti in stagnum, & cōpellebantur, & periclitabantur. ²⁴ Accedentes autem suscitauerūt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens increpauit ventū & tempestatē aquæ, & cessauit, & facta est tranquillitas. ²⁵ Dixit autē illis: Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt adinuicē, dicētes: Quis putas hic est? Quia & vētis & mari imperat, & obediunt ei. † ²⁶ Et nauigauerunt ad regionem Gerasenorū, quæ est cōtra Galilæam. ²⁷ Et cum de naui egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium iam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis. † ²⁸ Is vt vidit Iesum, procidit ante illū, & exclamās voce magna, dixit: Quid mihi & tibi est, Iesu fili dei altissimi? Obsecro te, ne me torqueas. ²⁹ Præcipiebat enim spiritui immūdo vt exiret ab homine. Multis enim tēporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. ³⁰ Interrogauit autem illum Iesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio. Quia intrauerant dæmonia multa in eum. ³¹ Et rogabant illum ne imperaret illis vt in abyssum irent. ³² Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, & rogabant eum vt permetteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. ³³ Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerunt in porcos, & impetu abiit grex per præceptum in stagnum, & suffocatus est. † ³⁴ Quod vt vide-

a. Transiit itaq; per singulas ciuitates & castella, duodecimq; discipulos cohibuit ne docerent vel predicarent, sed vt discerēt à se, & postea predicarent & docerent tam ea quæ docuerat, quàm ea quæ fecerat. Theoph. ibidem.

b. Quid enim pertinuit seminator quod aliud cecidit in via, aliud in petroso loco, aliud inter spinas? Si istas difficiles terras timeret, ad terram bonam non perueniret. Quid ad nos? quid nobis est id de Iudæis disputare, & loqui de palea? hoc solū ad nos, ne via simus, ne saxum, ne spinæ, sed terra bona. Augu. Sermo. 42. de Sanct.

c. Quemadmodū differunt hi qui pereunt, ita rursus differunt hi qui saluantur. Tres siquidem eorum qui pereunt enumerantur ordines, puta segnēs, pusillanimes, & seculi curis occupatos, simul & diuitiarū fallaciæ secuentes. Et rursum tres constituit ordines eorum qui saluantur, dico sane ferentium fructum centuplum & sexagecuplū & trigecuplum. Per centesimum enim significatur perfectā virtutis fructificationem, per sexagecuplum mediā, & per trigecuplum minorem. Euth. Matt. 13. cap.

d. Nec putet aliquis offēdī culū esse pietatis, vbi mandatum legis impletur. Si enim relinqueret homo patrē & matrē, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, recte sacramentum hoc in Christo seruatur & ecclesia. Et ideo parentes corpori proprio non oportuit anteferi. Ergo hic nō (vt quidam hæretici tendiculas aucupantur) mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur. Ambros. in Luc. 8. cap. lib. 6.

e. Sed qui docebat voluntates dæmoniorum nō esse faciendas, præcepit illis vt irent in porcos. Porci autē se in stagnum aquarum præcipitarunt, vt quod recusabant dæmonia, non euaderent, sed digno præcipitio demergerentur. Ambros. super 1. ca. Genesim.

f. Rogauerunt ut ab eis discederet, vel quia eius præsencia se considerabant indignos, vel quia similia aut maiora damna timebant si diutius apud eos morarentur, vel plures curaret. Sed miti isti & imbecilles fontem salutis à se deprecabatur abire, cuius instructione eatenus indigebat, qui vera in spiritualibus discretionem carebant. Diony. ibi.

g. Vis dicā tibi quæ est anima quæ tetigit mundum, & facta est munda? Illa quæ per fluxum sanguinis passa est, & erogauit omnem substantiam suam in medicos, nec aliquid proficere potuit: per immunditiam peccati in hoc deuoluta est. Tetigit enim peccatum, & ideo flagellū carnis acceperat: sed postea quam fide plena tetigit fimbriam Iesu, stetit fluxus sanguinis, & repente facta est munda, quæ ante per tantum tempus vixit immunda. Cyril. in Leuitic. lib. 3.

h. Redit igitur spiritus puellæ, non autem aliam animā induxit, sed eam quæ à corpore auolarat, iterū in ipsum redire fecit. Præcepit autem ut ei cibum darent, quo confirmaretur fides & veritas, quod illa resurrexisset. Theoph. ibi.

a. Concessa primum potestas signorum misit Christus apostolos ad prædicandum regnū dei, ut promissorum magnitudinem attestaretur etiam magnitudo factorum, fidemque verbis daret virtus ostensa, & noua facerent, qui noua prædicaret. Beda ibid. Duplex enim gratia dei est. Vna quidem per quam ipse homo deo coniungitur, quæ vocatur gratia gratum faciēs. Altera vero per quam vnus homo cooperatur alteri ad hoc quod ad deum reducat, hoc autem donum dicitur gratia gratis data: quia supra facultatem naturæ, & supra personæ meritum homini conceditur. S. Tho. 1. 2. q. 11. art. 1.

b. Quæ ratio est quod cum in posterioribus Ioannis passio describitur, hic iam mortuus verbis Herodis ostenditur? Næ forte illa, quia post legis defectum euangelicus cibus incipit ieiunia pascere corda populorum. Amb. li. 6. ca. 9.

rūt factū qui pascebant, fugerunt, & nuntiauerunt in ciuitatē & in villas. ³⁵ Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominē sedentē à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes eius, & timuerunt. ³⁶ Nuntiauerunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset à legione. ³⁷ Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens nauim, reuersus est. ³⁸ Et rogabat illum vir à quo dæmonia exierant, ut cū eo esset. Dimisit autem eum Iesus, dicens: ³⁹ Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit deus. Et abiit per vniuersam ciuitatem prædicans, quanta illi fecisset Iesus. ⁴⁰ Factum est autem cum redisset Iesus, excepit illum turba. Erant autem omnes expectantes eum. ⁴¹ Et ecce venit vir cui nomen Iairus, & ipse princeps Synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu rogans eum ut intraret in domum eius, ⁴² quia vnica filia erat ei fere annorū duodecim, & hæc moriebatur. ⁴³ Et contigit dum iret, à turbis cōprimebatur: ⁴⁴ & mulier quædā quæ erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab illo potuit curari, ⁴⁵ accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & confestim stetit fluxus sanguinis eius. ⁴⁶ Et ait Iesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt, & dicis quis me tetigit? ⁴⁷ Et dixit Iesus: Tetigit me aliquis. Nā & ego noui virtutem de me exisse. ⁴⁸ Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius, & ob quam causam tetigerit eum, indicauit corā omni populo, & quemadmodum confestim sanata sit. ⁴⁹ At ipse dixit ei: Filia, fides tua saluam te fecit. Vade in pace. ⁵⁰ Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogæ, dicens ei, quia mortua est filia tua, noli vexare illū. ⁵¹ Iesus autē audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere. Crede tantū, & salua erit. ⁵² Et cum venisset ad domū, non permisit intrare secū quenquam, nisi Petrum & Iacobum & Ioannem, & patrem & matrē puellæ. ⁵³ Flebant autem omnes & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere. Nō est mortua puella, sed dormit. ⁵⁴ Et deridebāt eū, sciētes quia mortua esset. ⁵⁵ Ipse autem tenens manum eius clamauit, dicens: Puella surge. ⁵⁶ Et reuersus est spiritus eius, & surrexit continuo. Et iussit illi dari manducare. ⁵⁷ Et stupuerunt parentes eius, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

Discipulos binos mittit, quibus reuersis in desertum sedens quinque hominum milia satiat, transfiguratus in monte curat lunaticum, atque discipulorum sub præfulatu dissidium sedat.

IX.

Iesu vocatis autem Iesus duodecim Apostolis, ¹ dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & ut languores curarent. ² Et misit illos prædicare regnum dei, & sanare infirmos. ³ Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque duas tunicas habetis. ⁴ Et in quācunque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. ⁵ Et quicumque non receperint vos, & exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite, in testimonium supra illos. ⁶ Egressi autem circuibant per castella, euangelizantes & curantes vbique. ⁷ Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat, eo quod diceretur à quibusdā quia Ioannes surrexit à mortuis, ⁸ à quibusdā vero quia Elias apparuit, ab aliis autem quia Propheta vnus de antiquis surrexit. ⁹ Et ait Herodes: Ioannem ego decollaui. Quis est autem iste de quo talia audio? Et quærebat videre eum. ¹⁰ Et reuersi Apostoli narrauerunt illi quācunque fecerunt: & assumptis illis: secessit seorsum in locū desertum qui est Bethsaida. ¹¹ Quod cum cognouissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno dei: & eos qui cura indigebant, sanabat. ¹² Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas, quia hic in loco deserto sumus. ¹³ Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt:

† Mat. 9. c
Marc. 5. b
Ioan. 4. g

† Mat. 9. d
Marc. 5. d

† Mat. 9. g
Marc. 5. f

† Depe. di.
1. Quem pœ
nitet.

† Mat. 9. c
Marc. 5. b

An. do. 32.
† Mat. 10. a
Marc. 6. b

† 2o. q. 3. Præ
fens.
11. q. 3. Irafæ
pe.
† Mat. 10. c
Marc. 6. d
† Act. 13. b

† Mat. 14. a
Marc. 6. b

† Mat. 14. c
Marc. 6. d

† Ioan. 6. a

xerunt: Non sunt nobis plusquam quinq; panes, & duo pisces: nisi forte nos eamus, & emamus in omnē hāc turbam escas. ¹⁴ Erant autem ferē viri quinq; milia. Ait autē ad discipulos suos: Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos, ¹⁵ & ita fecerunt, & discubuerunt omnes. ¹⁶ Acceptis autem quinq; panibus & duobus piscibus, suspexit in cœlum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, vt ponerent

c. Igitur apostoli ante passionem saluatoris & corruptionem euangelij fulgurantis non habebant nisi quinque panes, & duos pisces: qui in falsis aquis & in amaris fluctibus versa bantur. Hier. in Matt. c. 15.

c ante turbas. ¹⁷ Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. ¹⁸ Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. ¹⁹ Et factum est cū solus esset orans, erant cum illo & discipuli, & interrogauit illos, dicens: Quem me dicunt esse turbę?

d. Superat autem omnem naturam virtus operantis, & supergreditur facti intelligentiam ratio virtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Hilarius in Mat. c. Lucas non exprimit vbi facta fuerit questio, ista, nec tamen immediate facta est post turbę refectionē, vt ex Matthæo & Marco patet. Vnus autem euangelista quendam omittit, quæ alij ponunt Dionysius.

²⁰ At illi responderunt, & dixerunt: Ioannem Baptistam, alij autē Eliam, alij vero quia vnus Propheta de prioribus surrexit. ²¹ Dixit autem illis: Vos autē quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus, dixit: Christum dei. ²² At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, ²³ dicens: quia oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus & principibus sacerdotū, & Scribis, & occidi, & tertia die resurgere. ²⁴ Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. ²⁵ Qui enim voluerit animam suā saluam facere, perdet illam. Nam qui perdiderit animam suam propter me, saluā faciet illam. ²⁶ Quid enim proficit homini si lucretur vniuersum mūdum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat? ²⁷ Nam qui me erubuerit & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & patris & sanctorum angelorum. ²⁸ Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortē donec videāt regnum dei. ²⁹ Factum est autem post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum & Iacobum & Ioannem, & ascendit in montem vt oraret. ³⁰ Et facta est, dū oraret, species vultus eius altera, & vestitus eius albus & fulgēs. ³¹ Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Elias ³² visi in maiestate: & dicebāt excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem. ³³ Petrus vero, & qui cum illo erāt, grauati erāt somno. Et euigilantes viderūt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cū illo. ³⁴ Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum: Præceptor bonū est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moyse, & vnū Eliæ. Nesciens quid diceret. ³⁵ Hæc autē illo loquēte, facta est nubes, & obumbravit eos, & timuerunt intransibis illis in nubem: ³⁶ & vox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. ³⁷ Et dū fieret vox, inuentus est Iesus solus: & ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquam ex iis quæ viderāt. ³⁸ Factū est autē in sequenti die, descendentibus illis de mōte, occurrit illis turba multa. ³⁹ Et ecce vir de turba exclamauit, dicēs: Magister, obsecro te, respice in filiū meū, quia vnicus est mihi. ⁴⁰ Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat eū cum spuma, & vix discedit dilanians eum: ⁴¹ & rogauit discipulos tuos vt eiicerent illum, & non potuerunt. ⁴² Respondēs autem Iesus, dixit: O generatio infidelis & peruersa, vsquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuū. ⁴³ Et cum accederet, elisit illum dæmonium, & dissipauit: & increpauit Iesus spiritum immundum, & sanauit puerū, & reddidit illum patri eius. ⁴⁴ Stupebant autem omnes in magnitudine dei: omnib; mirantibus in omnibus quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: ⁴⁵ Ponite vos in cordibus vestris sermones istos. Filius enim hominis futurū est vt tradatur in manus hominum. ⁴⁶ At illi ignorabāt verbum istud, & erat velatum ante eos, vt nō sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo. ⁴⁷ Intrauit autem cogitatio in eos, quis maior esset. ⁴⁸ At Iesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, ⁴⁹ & ait illis: Quicumque susceperit puerum istū in nomine meo, me recipit. Et quicumque me receperit, recipit eum qui me misit. Nā qui minor est inter omnes vos, hic maior est. ⁵⁰ Respondens autem Ioannes, dixit: Præceptor, vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscum. ⁵¹ Et ait ad illos Iesus: Nolite prohibere. Qui enim non est aduersus vos, pro vobis est. ⁵² Factum est autem dum complerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmavit vt iret Hierusalem. ⁵³ Et misit

f. Illud autem, Siquis vult post me venire, abneget semetipsum: quomodo vnquam cōsequi poterit is quæ rebus sit istiusmodi distentus? Siquidē oportet nos ipsos primum abnegemus, & crucem sustollamus, ac tum deum illum sequamur. Nihil est autem aliud suipsum abnegatio, nisi summa omnium rerum vite superioris obliuio, atq; a suis voluptatibus recessio, quā in vita cōmuni assequi longe est difficillimum. Baül. lib. regul. interroga. 6.

g. Vnum vidit Petrus: solū vidit dei filium. Recefferunt enim seruuli, vt solus dominus, qui solus designabatur filius, videretur. Ambro. de fide lib. 1. cap. 5.

h. Valde incredulus erat vir ille, propterea enī hoc dæmonium non egressum est a puero eius: quia vincebat infidelitas eius apostolorū virtutem. Insuper & ostenditur eius incredulitas & peruicacia, quod corā omnibus accedit & accusat discipulos. Et propterea dominus ostendens incredulitatem eius in causa fuisse, quia nō fuerit sanatus filius eius, coram omnib; exprobrat ei & aliis omnibus Iudeis incredulitatē, dicens: O generatio infidelis, &c. Theoph. ibid.

i. Intelligens dominus apostolorū contentiones super primatu, ait illis: Vos quidem de primatu in regno cœlorum interrogatis, ego autem dico vobis quod nisi conuersi fueritis a prauitate ad sinceritatem, & efficiamini in nocentes vt pueri, in illud innocens non ingrediemini. Euth. Mat. 18. 6.

† Mat. 14. d
Marc. 6. f
Ioan. 6. b

An. do. 33.
† Mat. 16. c
Mar. 8. c

† Mat. 16. d
Marc. 8. c

† Mat. 10. d
& 16. d
Mar. 8. d
Ioan. 12. d

† De simo.
Matthæus.

† Mat. 16. d
Marc. 9. a
† Mat. 17. a
Marc. 9. a
An. do. 33.

† 2. Pet. 1. d
Mat. 3. g. 17. b
Mar. 1. b. 9. a
Ist. 42. a
Supra 3. c
† Mat. 17. d
Marc. 9. c

† Mat. 17. c
Marc. 9. c

† Mat. 18. a
Marc. 9. c

† Marc. 9. f

k. Discipuli autem recipi intra Samariam gestiebant, sed dominus quos dignatur vocat, & quem vult religiosum facit. Nec discipuli peccant qui legem sequuntur. Sciebant enim & Phinees reputatum ad iustitiam quia sacrilegos interemerat: & ad preces Eliae ignem descendisse de caelo ut propheta vindicaretur iniuria, sed vindicaretur qui timet: vindictam non querit, qui non timet Ambros. ibid.

nuntios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum, ut pararent illi.⁵³ Et non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Ierusalem.⁵⁴ Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus & Ioannes, dixerunt: [†] Domine, vis dicamus ut ignis descendat de caelo, & consumat illos?⁵⁵ Et conuersus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis.⁵⁶ Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Et abierunt in aliud castellum.⁵⁷ Factum est autem ambulanti illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.⁵⁸ Dixit illi Iesus: [†] Vulpes foueas habent, & volucres caeli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.⁵⁹ Ait autem ad alium: Sequere me. Ille autem dixit: Domine, permittite mihi primum ire, & sepelire patrem meum.⁶⁰ Dixitque ei Iesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade, & annuntia regnum dei.⁶¹ Et alter ait: Sequar te domine, sed permittite mihi primum renuntiare iis qui domi sunt.⁶² Ait ad illum Iesus: [†] Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno dei.

† 13. q. 4
Tres personae.
Quid faciet.

† Mat. 2. d

† Depo. di.
2. c. Pennata
De voto. c.
Magnus.

Designatis interea septuagintaduobus aliis discipulis, proximum nostrum sub parabola incidentis in latrones designat, à Martha excipitur, & à Maria ad pedes sedente auditur.

X.

a. Qui prefigurauerunt presbyteros, sicut Apostoli sancti episcopos. Et bene 72 mittuntur, quia totidem mundi gentibus fuerat euangelium predicandum: quemadmodum ordinati ac missi sunt duodecim apostoli quia duodecim tribubus Israel, utpote aliquibus de duodecim tribubus fuerat primum prae dicatur. Dion. ibi. post Bedam.

Est haec autem designauit dominus & alios^a septuagintaduobus, & misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus:² & dicebat illis: [†] Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.³ Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.⁴ Nolite ergo portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, [†] & neminem per viam salutaueritis.⁵ In quancumque domum intraueritis, primum dicite: Pax huic domui,⁶ & si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos reuertetur.⁷ In eadem autem domo, manete, edentes & bibentes quae apud illos sunt. [†] Dignus enim est operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum.⁸ Et in quancumque ciuitatem intraueritis, & susceperint vos, manducate quae apponuntur vobis,⁹ & curate infirmos qui in illa sunt, & dicite illis: Appropinquauit in vos regnum dei.[†]¹⁰ In quancumque autem ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas eius, dicite:¹¹ Etiam puluerem qui adhæsit nobis de ciuitate vestra, extergimus in vos. Tamen hoc scitote, quia appropinquauit regnum dei.¹² Dico vobis^b quia Sodomis in die illa remissius erit quam illi ciuitati.[†]¹³ Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factae fuissent virtutes quae factae sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes poeniterent,¹⁴ veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quam vobis.¹⁵ Et tu Capharnaum usque ad caelum exaltata, usque ad infernum demergêris.¹⁶ Qui vos audit, me audit: & [†] qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.¹⁷ Reuersi sunt autem septuagintaduo cum gaudio dicentes: Domine, etiam daemonia subiiciuntur nobis in nomine tuo.¹⁸ Et ait illis: [†] Videbam Sathanam^c sicut fulgur de caelo cadentem.[†]¹⁹ Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.²⁰ Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subiiciuntur: gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in caelis.²¹ In ipsa hora exultauit in spiritu sancto & dixit: [†] Confiteor tibi domine pater caeli & terrae, quod abscondisti haec à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Etiam pater, quoniam sic placuit ante te. [†]²² Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Et nemo scit quis sit filius, nisi pater: & quis sit pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.²³ Et conuersus ad discipulos suos, dixit: [†] Beati oculi qui vident quae vos videtis.^c²⁴ Dico enim vobis, quod multi Prophetæ & reges voluerunt videre quae vos videtis, & non viderunt: & audire quae vos auditis, & non audierunt.²⁵ Et ecce quidam legisperitus surrexit, tentans illum, & dicens: [†] Magister, quid faciêdo vitam æternam possidebo?²⁶ At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? Quomodo legis?²⁷ Ille respondens dixit: [†] Diliges dominum

b. Si Sodomitas minus dicitur esse damnabilis, quam cunctos euangelia negligentes, certissima ergo ratio est quae & nos qui in plurimis euangelia negligimus, poenas aliquando timere debeamus: praesertim cum videremus iam & quasi facilibus malis esse contenti nolumus. Saluianus lib. 4.

c. Non fulgur inquit, sed fuit fulgur, quia suum lumen amisit, quod habebat antequam tibi tuum lumen vellet auferre.

d. Ut quomodo dominatus est homini per apostasiam, sic iterum per hominem recurrentem ad deum euacuetur apostasia. Irenaeus lib. 5. c. Quae fuerant à Christo praedicata, abscondi acerrant à prophetis, ut absconderetur à sapientibus & à prudentibus seculi. In euangelio veritatis legis doctor dominum aggressus, quid facies, inquit, viam æternam cosequar? In heretico vita solummodo posita est sine vitae æternæ mentione, ut doctor de ea vita videatur consuluisset, quae in lege promittitur à creatore legum: & dominus ideo illi secundum legem responsum dedisset. Diliges dominum deum tuum, &c. Tert. aduer. Mar. lib. 4.

A An. do. 33.

† Dist. 11. la
nouo.
Mat. 9. d

† Mat. 10. a
Mar. 6. a. b
† 4. Reg. 4. e

† Deu. 24. e
1. Tim. 5. e

† 13. q. 1. Ad
mensam.

C † Mat. 11. e

† 13. q. 1. Qui
vos.
Mat. 10. d
Io. 13. c. 14. e
† Depe. di.
2. Si enim.
Mar. 16. d

D

† Mat. 11. d

† Mat. 11. d
28. d

† Mat. 13. b

An. do. 33.
† Mat. 22. b
Marc. 12. c
† Leuit. 19. d
Deut. 6. a

† Rom. 13. c
Iac. 2. b
Infr. 16. d

† 4s. dist. Di
sciplina.

† Derensit.
Nisi cū pri-
dem.

minum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua, † & proximum tuum sicut teipsum. ²⁸ Dixitque illi: Rectè respondisti. Hoc fac, & viues. ²⁹ Ille autem volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et quis est meus proximus? ³⁰ Suscipiens autem Iesus dixit: Homo quidam descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt eum, & plagis impositis abierunt, semiuiuo relicto. ³¹ Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via, & viso illo præteriuit. ³² Similiter & Leuita cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit. ³³ Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum, & videns eum, misericordia motus est. † ³⁴ Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum: & imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, & ³⁵ curam eius egit. ³⁶ Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius habe, & quodcunque super erogaueris, ego cum rediero reddam tibi. ³⁷ Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? ³⁸ At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus: Vade, & tu fac similiter. ³⁹ Factum est autem dum ireret, & ipse intrauit in quoddam castellum, & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam. ⁴⁰ Et huic erat soror nomine Maria: quæ etiam sedens secus pedes domini, audiebat verbum illius. ⁴¹ Martha autem satagebat circa frequens ministerium: quæ stetit, & ait: Domine, non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adiuuet. ⁴² Et respondens dixit illi dominus: Martha Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima. ⁴³ Porro vnum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

f. Quæ est enim maior aut melior cura prepositorum, quam diligenti sollicitudine & medela salubri fouendis & conseruandis ouibus providere? Cum dominus loquatur & dicat Ezech. 34. Quod infirmum fuit, non consolidastis, &c Cyprian. epist. 13. lib. 2.
g. Frenim Martha quidem hospitio dominum suscipit: ad eius vero pedes affide: Maria Laudandum sane in veraq. sorore studiū. Ceterū tu res distinguo. Nam Martha ipsa in ministerio occupata, ea parabat quæ hospitis corpori futura erant necessaria: cōtra Maria, cum ad pedes illius affideret, audiēdis quæ ab eo dicebantur, vacabat. Sic altera domini partem illam quæ tangi aspectu poterat, respiciēbat: altera parti illi, quæ occulta cerni non potest, consulebat. Basil. consitu. mona. cap. 2.

Discipulos sub parabola tres panes mutuo petentis docet orare: Phariseos demonij eiectionem Beelzebub tribuentes confutat, & eorum reprobationem sub multis maledictis reuelat.

XI.

Ann. do. 34 A

† Matth. 6. b
Rom. 8. d

† De per. di.
1. Tres iuar.

† Matth. 7. b. B

† Mar. 11. c
Iaco. 1. a

† Io. 16. fr. 14. b
† Matth. 7. b

† Matth. 9. a

† Mar. 3. c
† Mar. 12. c

† 1s. q. 1. Si
ca.

ET factum est cum esset in quodam loco orans, ut cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. ² Et ait illis: Cum oratis, dicite: † ³ Pater, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, ⁴ panem nostrum quotidianum da nobis hodie, † ⁵ & dimitte nobis peccata nostra, siquidem & nos dimittimus omni debenti nobis: & ne nos inducas in tentationem. ⁶ Et ait ad illos: Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi: Amice, com-
moda mihi tres panes, ⁷ quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum: ⁸ & ille deintus respondens dicat: Noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, & dare tibi. ⁹ Et ille si perseverauerit pulsans, dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. † ¹⁰ Et ego dico vobis: ¹¹ Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. ¹² Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. † ¹³ Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? ¹⁴ Aut piscem, nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouem, nunquid porriget illi scorpionem? ¹⁵ Si ergo vos cum sitis mali, non stis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? † ¹⁶ Et erat eiiciens dæmonium, & illud erat mutum: & cum eiecisset dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. † ¹⁷ Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. ¹⁸ Et alij tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. ¹⁹ Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: † Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra do-

a. Quando nos Christiani oramus: Pater noster dicimus, quia noster esse coepit, & Iudæorum qui eum reliquerunt, esse desit. Quanta circa nos dignationis Christi & bonitatis vbertas, qui sic nos voluerit orationem celebrare in conspectu dei, ut deū patrem vocemus: & ut est Christus dei filius, sic & nos dei filij nūcupemur. Cypria. Ser. 6. de orat. dominica.

b. Nō vult deus noster bona sua nimia inueniendi facilitate vilescere pretiosa & concupiscibilis merx cupidum amatorem, & auidū negotiatore requirit. Ergo tātorum munerum repro-
missor, nō vult in opere suo tepidum, despiciat fastidiosum, recusat coactū respuit indeuotum. Euseb. Emise, homi. 3. ad monachos.

EE

c. De his vtique expressum videmus qui dominum Iesum in Beelzebub eiicere dæmonia loquebatur: quibus sic respondit dominus, q. Sathana hereditas in his esset, qui Sathana comparet saluatorem omnium, & in regno diaboli constituerent gratiam. Ambr. lib. 2. de penitent. cap. 4. d. Neque enim à minori, neq. ab æquali fortis vinci potest, sed ab eo qui plus potest. Plus autem potest super omnia verbum dei. Iran. lib. 5.

e. Vultis nosse q. beati? Primum quidem sonans in auribus anime vox diuina cōturbat, terret, diiudicat; sed cōtinuo si bene aduerteris, viuificat, liquefacit, calefacit, illuminat, mūdāt. Denique & cibus noster est & gladius, & medicina & cōfirmatio, & requies resurrectio quoque & consummatio nostra. Bernard. de multiplici vtilitate verbi dei.

f. Vt significaret vasculorū mundicias hominū esse intelligendas apud deū. Ideo exteriora inquit calicis lauatis, id est carnē: interiora autem vestra, i. animam nō emundatis. Tertull. aduers. Mar. lib. 4.

g. Legisperiti Scribæ erant & doctores qui soluebant questiones legis. Onerabāt itaq. homines grauib. & intolerabilibus, mandantes quæ in lege erant difficilia, & ipsi neq. digito attingebāt, hoc est, nihil ipsi ex his quæ imperabant, faciebant. Nam quando docens facit quæ docet, alleuiat onera: exemplorū, suo cōsolationem affert discipulis. Quando autem nihil horum facit quæ docet, grauiora onera videntur discipulis, tanquam quæ ne à doctore quidē perfici queant. Theophyl. libid.

num cadet. ¹⁸ Si autem & sathanas in seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beelzebub me eiicere dæmonia. ¹⁹ Si autem ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. ²⁰ Porro si in digito dei eiicio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum dei. ²¹ Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. ²² Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. ²³ Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. ²⁴ Cum immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. ²⁵ Et cum venerit, inuenit eam scopis mundatam. ²⁶ Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. ²⁷ Factū est autem cū hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. ²⁸ At ille dixit: Quinimodō beati qui audiunt verbum dei, & custodiunt illud. ²⁹ Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: [†] Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ. [†] ³⁰ Nam sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita erit filius hominis generationi isti. [†] ³¹ Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & condemnabit illos, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plus quàm Salomon hic. [†] ³² Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ: Et ecce plus quàm Ionas hic. [†] ³³ Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed supra candelabrum, vt qui ingrediuntur, lumen videant. ³⁴ Lucerna corporis tui est oculus tuus. [†] Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. ³⁵ Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. ³⁶ Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te. ³⁷ Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariseus vt pranderet apud se. Iesus autem ingressus recubuit. ³⁸ Phariseus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. ³⁹ Et ait dominus ad illum: [†] Nunc vos Pharisei quod ^f deforis est calicis & catini, mundatis, quod autem intus est vestrum, plenum est rapina & iniquitate. ⁴⁰ Stulti, nōne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? [†] ⁴¹ Veruntamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. ⁴² Sed væ vobis Phariseis, qui decimatis mentham & rutam & omne olus, & præteritis iudicium & charitatem dei. Hæc autem oportuit facere, & illa non omittere. [†] ⁴³ Væ vobis Phariseis, qui diligitis primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro. ⁴⁴ Væ vobis quia estis vt monumenta quæ non parent, & homines ambulantes supra, nesciunt. ⁴⁵ Respondens autem quidam ex legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. ⁴⁶ At ille ait: [†] Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro nō tangitis sarcinas. [†] ⁴⁷ Væ vobis qui ædificatis monumēta Prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos. ⁴⁸ Sed profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum, quoniam quidem ipsi eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra. ⁴⁹ Propterea & sapientia dei dixit: [†] Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur, ⁵⁰ vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum qui effusus est à constitutione mundi à generatione ista, ⁵¹ à sanguine [†] Abel vsque ad sanguinem [†] Zachariæ, qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. ⁵² Væ vobis legisperitis, qui tulistis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. ⁵³ Cum autem hæc ad illos diceret, [†] cœperunt Pharisei & legisperiti

† Dist. 21. cap. 1.

† Matt. 12. f.

† Matt. 12. e.

† Matt. 12. f. Marc. 8. c.

† Ionæ. 2. a.

† 3. Reg. 10. 2. Para. 9. a.

† Ionæ. 3. b.

† Matt. 5. b. Mar. 4. d.

† Mat. 6. c.

† Mat. 23. e.

† 16. q. 1. Decimas. Mar. 23. d.

† Mat. 23. b. Infr. 20. g.

† Mat. 23. f.

† Mat. 23. f.

† Gen. 4. b. Mar. 23. b. 1. Para. 14. f.

† Act. 13. a.

riti grauitèr insistere, & os eius opprimere de multis, ¹⁴ insidiantes ei, & quærentes aliquid capere de ore eius, vt accusarent eum.

Christus sub Pharisaorum fermento, mortis securitate, hæreditatis diuisione, horreorum repletionè, auium prouisione, liliorum ornatu, sollicita domini expectatione, & fidei dispensatione, aduersus Antichristum discipulos roborat. XII.

Multis autem turbis concurrentibus ita vt se inuicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: ¹ Attendite à fermento Pharisaorum, quod est hypocrisis. ² Nihil enim opertum est quod non reueletur, neque absconditum quod non sciatur: ³ quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: & quod in aure locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. ⁴ Dico autem vobis amicis meis, ^b ne tereamini ab iis qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant. ⁵ Ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timeate. ⁶ Nõne quinque passeret veneunt dipondio? & vnus ex illis non est in obliuione coram deo. ⁷ Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus pluris estis vos. ⁸ Dico autem vobis: omnis quicumq; confessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis dei. ⁹ Qui autem negauerit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. ¹⁰ Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi: ei autem qui in spiritum sanctum blasphemauerit non remittetur. ¹¹ Cum autem inducent vos in Synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. ¹² Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere. ¹³ Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem. ¹⁴ At ille dixit ei: Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? ¹⁵ Dixitque ad illos: Videte, & cauere ab omni auaritia, quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex iis quæ possidet. ¹⁸ Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit, ¹⁷ & cogitabat intra se, dicens: Quid faciam, quod non habeo quod cõgregem fructus meos? ¹⁸ Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea, ¹⁹ & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. ²⁰ Dixit autem illi deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. Quæ autem parasti, cuius erunt? ²¹ Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in deum diues. ²² Dixitq; ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. ²³ Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum, ^{d 24} Considerate coruos, quia non seminant neq; metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis? ²⁵ Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? ²⁶ Si ergo neq; quod minimum est potestis, quid de cæteris solliciti estis? ^{e 27} Cõsiderate lilia quomodo crescunt: Non laborant, neq; nent. Dico autem vobis, quia nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. ²⁸ Si autem scœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanũ mittitur, deus sic vestit, quanto magis vos, pusillæ fidei? ²⁹ Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli. ³⁰ Hęc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. ³¹ Veruntamen quærite primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. ³² Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. ³³ Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis, quod fur non appropiat, neq; tinea corrumpit. ³⁴ Vbi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit. ³⁵ Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, ³⁶ & vos

a. Merito itaque nõ placebat illi hypocritis Pharisaorum, labijs scilicet amantium deum, non corde. In eum prohibebat illud admitti, in quem admitteret Pharisei. Tert. aduers. Mar. lib. 4.

b. Quoniam gemina est causa perfidiæ: quia aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur, ne quis metu potestatis territus, deũ quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchrè addidit, animæ tantum formidabile esse supplicium: penam corporis non esse metuendam. Mors enim naturæ finis non penæ est. Eius ideo mortis supplicij corporalis esse defectum, penam vero animæ esse perpetuam. Ambro. Luc. 12. libro 7.

c. Ille quasi egens dicebat: Quid faciem? &c. cū scire non posset vtrum sequenti nocte anima sua ab eodem repeteretur. Nesciebat qd faceret, quasi alimẽta desenset, hærebat ambiguo. Nõ capiebant horrea annonæ, & ille se egere credebat. Amb. Offi. lib. 3. cap.

d. In quo primum profundum dei cõsilium debemus aduertere, quod etiam minima quæque nõ negligat, sicut in euangelio sapientia dei dicit, Considerate coruos, &c. Cū enim illi pascuntur dei gratia, nemo sibi debet de sua industria, & virtute blãdiri. Ambro. Hexameron lib. 3. ca. 7.

e. Lilia hoc loco flores omnes nominauit: quod ex eo manifestũ est, quod dixit, sicut vñ horum. Cū autem esset sermo de indumento, quomodo facit mentionem de cremẽto? quia dictionem illã, crescunt, propter folia dixit eorum quæ horum vnicuique sunt indumentum. Euthy. in Matt. 6. f. Hoc est: Expedit esse debemus ab impedimentis laciniis vitæ & implicite. Item lucernas ardentes habere, id est mētēs à fide accensas, & operibus veritatis relucens, atque ita expectare dominum, id est Christum. Tert. aduers. Mar. lib. 4.

similes hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptiis: vt cū venerit & pulsauerit, confestim aperiant ei. †³⁷ Beati serui illi, quos cum venerit dominus inuenerit vigilantes. Amen dico vobis, quòd præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. †³⁸ Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. †³⁹ Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtiq;, & non sineret perfodi domū suam. †⁴⁰ Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. †⁴¹ Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes? †⁴² Dixit autē dominus: † Quis putas est fidelis dispensator & prudens, quem constituit dominus suus praefamiliam suam, vt det illis in tempore tritici mēsuram? †⁴³ Beatus ille seruus, quem cum venerit dominus inuenerit ita facientem. †⁴⁴ Vere dico vobis, quoniā supra omnia quæ possidet, constituet illum. †⁴⁵ Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere seruos & ancillas, & edere & bibere & inebriari, †⁴⁶ veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partēque eius cum infidelibus ponet. †⁴⁷ Ille autem seruus qui cognouit voluntatem domini sui, & non se præparauit, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis: †⁴⁸ qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo. †⁴⁹ Ignem veni mittere in terrā, & quid volo nisi vt accendatur? †⁵⁰ Baptismo autem habeo baptizari, & quomodo coartor vsque dum perficiatur? †⁵¹ Putatis quia pacem veni mittere in terram? Non, dico vobis, sed separationē. †⁵² Erunt enim ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, †⁵³ pater in filium, & filius in patrem suum: mater in filiam, & filia in matrem: socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam. †⁵⁴ Dicebat autem ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: nimbus venit, & ita fit: †⁵⁵ & cum austrum flantem, dicitis: quia æstus erit, & fit. †⁵⁶ Hypocritæ, faciem cœli & terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probatis? †⁵⁷ Quid autem & à vobis ipsis nō iudicatis quod iustum est? †⁵⁸ Cum autem vadis cum aduersario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. †⁵⁹ Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.

Dominus audiens Galilaos à Pilato occisos, populum hortatur ad pœnitentiam, contractam curat mulierem, sub parabola sinapis, fermenti, & angustæ portæ, viam paradisi docet.

XIII.

Derant autem quidam ipso in tempore nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. †² Et respondens dixit illis: †³ Putatis quòd hi Galilei præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? †⁴ Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis, †⁵ sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos, putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Ierusalem? †⁶ Non, dico vobis: †⁷ sed si non pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. †⁸ Dicebat autem & hanc similitudinem: †⁹ Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non inuenit. †¹⁰ Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio, succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? †¹¹ At ille respondens, dixit illi: Domine, dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora. †¹² Et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. †¹³ Erat autem docens in Synagoga eorum sabbatis. †¹⁴ Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere, †¹⁵ Quam cum videret Iesus, vocauit eam ad se, & ait:

g. Interrogauit Petrus curam omnium habens, & pro auditoribus sollicitus, tamquam fratrum amator, & cuius cōfessio ecclesia, num ad omnes parabolam dicat. Dominus vero non manifeste ad interrogationem respondet, sed occulto, quodam modo indicat quòd dicta parabola communis sit, & ad omnes pertineat fideles. Theoph. ibi.

h. Nō ergo miremur quòd multi cadimur, quia nō infirmitas, sed rebellio peccamus. Scientes enim bona non bene agimus: & discretionem praua ac recti intelligentes, praua sectamur: legimus, & legitima calamus: & ad hoc tantū præceptorum sacrorū scita cognoscimus, vt grauius peccemus. Deum colere dicimus nos, & diabolo obtemperamus. Et post hæc volumus vt bona à deo accipiamus, cum mala semper malis addamus, fieri voluntatem nostrā à deo cupimus, cū dei nos facere nolimus, quasi nos superiores deo essemus agimus. Volumus vt voluntati nostræ deus iugiter pareat, cum omnes nos voluntati eius iugiter repugnemus. Salui inus lib. 5. i. Quis est aduersari? vnusquisque nostrū? quomodo? ve cum eo consentientes erimus? Præcisè hoc in loco dominus aduersarium illum appellat, qui aliquid nobis cōtrariū adimere eorum quæ à nostrū ius pertinent. Porro illi consentientes sumus, si præceptum domini illud seruamus? Qui vult tecum iudicio cōcedere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Basil. Reg. 22. Regula breuiore.

a. Cum profecti ad Christū quidam mortem illorū qui sub turri occubuerant, Pilatusque vesaniā annuntiassent, quam in his qui mortui fuerant ostendit sacrificiis illorum sanguinem miscendo, ait: Putatis quia hi Galilei, &c. Hæc dilationis ratio, hæc causa est, idcirco non omnes qui eisdem supplicii sunt digni, vnā punire consuevit, vereliqui eorum casibus admoniti, meliores fiunt. Chrys. de prouid. dei. lib. 1. b. Hic altioris sensus aliquod queramus arcanū. Ficus in vinea est. Erat autem vinea dñi sabaoth, quā dedit in rapinā gentiū. Itaq; qui vineam suam diripi fecit, hic etiā fici iussit excidi. Ap. autem Synagoga arboris istius cōparatio est. Ambr. in Luc. lib. 7. cap. 17.

† Mat. 24. g

† Mat. 24. g
Mar. 13. g† Mat. 24. g
Apoc. 16. c† Dist. 37. c
Ideo.
Iaco. 4. d
23. q. 4. Ea
vindicta.
Osec. 4. d

† Mat. 10. f

† 28. q. 1. c. 1.

† Mat. 16. a
Matt. 8. b† Mat. 5. d
18. g

A Ann. do. 34.

† Eze. 18. g
Eccle. 13. d
Act. 3. d
Mat. 21. c
Mar. 12. c

C

& ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.¹² Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat deum.¹⁴ Respondens autē Archisynagogus indignans quia sabbato curasset Iesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, & non in die sabbati.¹⁵ Respondens autem ad illum dominus,

c. Nō enim prohibebat lex curare homines sabbatis, quæ & circumcidebat eos hac die, & pro populo iudeis perficere: sed & multorum animalium curationem non prohibebat, & Si loea etiam sæpe sabbatis curauit: & propter hoc multi assidebant ei die sabbatorum. Continere enim se iubebat lex ab omni opere seruiti, id est ab omni auidicia, quæ per negotiationem & reliqua terreno actu agitur. Iren. lib. 4. cap. 19.

† Mat. 21. b
Mar. 2. d

dixit: ^c ¹⁶ Hypocritæ, & vnusquisque vestrum sabbato nō soluit bouem suum aut asinum à præsepio, & ducit adquare? Hanc autem filiam Abraham quam alligauit sathanas ecce decem & octo annis, nō oportuit solui à vinculo isto die sabbati?¹⁷ Et cum hæc diceret, erubescabant omnes aduersarij eius, & omnis populus gaudebat in vniuersis quæ gloriose fiebant ab eo.¹⁸ Dicebat ergo: Cui simile est regnum dei, & cui simile æstimabo illud? [†] ¹⁹ Simile est grano sinapis, quod acceptū homo misit in hortū suum, & creuit, & factum est in arborem magnam, & volucres cœli requieuerunt in ramis eius.²⁰ Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum dei? [†] ²¹ Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae sata tria, donec fermentaretur totum.

† Mat. 13. d
Marc. 4. f

† Mat. 12. d

^E ²² Et ibat per ciuitates & castella docens, & iter faciens in Ierusalem.²³ Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui saluantur? Ipse autem ad illos: [†] ²⁴ Contendite intrare per angustam portam: quia multi (dico vobis) quærent intrare, & non poterunt. [†] ²⁵ Cum autem intrauerit paterfamilias, & clauferit ostium, & incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: & respondens dicet vobis: Nescio vos vnde sitis:²⁶ tunc incipietis dicere: ^d Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti.²⁷ Et dicet vobis: Nescio vos vnde sitis. [†] Discedite à me omnes operarij iniquitatis. [†] ²⁸ Ibi erit fletus, & stridor dentium, cum videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes Prophetas in regno dei, vos autem expelli foras.²⁹ Et venient ab oriente & occidēte & aquilone & austro, & accumbent in regno dei. [†] ³⁰ Et ecce sunt nouissimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt nouissimi. ³⁰ In ipsa die accesserunt quidam Phariseorum, dicentes illi: Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere.³¹ Et ait illis: Ite, & dicite vulpi illi: Ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor.³² Verūtamen oportet me hodie & cras & sequenti die ambulare, quia non capit Prophetam perire extra Ierusalem. [†] ^c ³⁴ Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te, quotiēs volui congregare filios tuos, quemadmodum auis nidum suum sub pennis, & noluiisti?³⁵ Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus qui venit in nomine domini.

† Mat. 7. e
Ioan. 7. e

† Mat. 7. f
25. g
Mar. 8. c

† Psal. 6. e
Mat. 7. d
25. d
† Mat. 16. g
20. b
Mar. 10. c
† Mat. 19. g
& 20. b
Mar. 10. c

d Iudæi enim legalem perficientes cultum, & offerentes deo cruenta sacrificia, comederunt & letati sunt: audierunt autem diuinos libros in synagogis. Omnis enim & per prophetas dominus docuit. Neque enim prophetæ sua ipsorum dicta proferebant, sed diuina prædicabant: quapropter & dicebant: Hæc dicit dominus. Theophy. ibid.

† Mat. 2. g

Hydropicum sabbato curat, & sub magna cœnâ parabola docet humilitatem, atque sub parentibus relinquentem, & turrim ædificantem, & bello providente, docet religionem. XIII.

Ann. do. 34. A

^B factum est cum introisset Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, & ipsi obseruabant eum.^a ² Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.³ Et respondens Iesus, dixit ad legisperitos & Phariseos, dicens: [†] Si licet sabbato curare?⁴ Ad illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanauit eum, ac dimisit.⁵ Et respondens ad illos, dixit: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illū die sabbati?⁶ Et non poterant ad hæc respondere illi.⁷ Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, & intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: ^b ⁸ Cum inuitatus fueris ad nuptias, & nō discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo,⁹ & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi: Da huic locū: & tūc incipias cum rubore nouissimū locum tenere.¹⁰ Sed cū vocatus fueris, vade recumbe in nouissimo loco: vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus:¹¹ quia [†] omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.¹² Dicebat autē & ei qui se inuitauerat: Cum facis prandium aut cœnā, noli vocare amicos tuos, neq; fratres tuos, neque cognatos, neq; vicinos, neque diuites, ne forte & ipsi te reinuident, & fiat tibi retributio

a. Erat stans, nec audebat petere curationē propter sabbatum & Phariseos, qui etiam ibi simul erāt inuitati. Etiam alibi simile quid interrogati obmutuerūt. Neque enim dicere poterant quod prohibuisset lex benedicere in sabbato. Quod si irrationale animal à periculo extrahi non prohibebat in sabbato, multo magis rationale, cuius commodo vivebat irrationale. Euthy. ibid.

b. Iustus tutiusq; profecto iuxta ipsius veritatis consilium nouissimum nobis locum eligimus, de quo postmodum cum honore superius educamur, quam præsumimus altiore, vnde cedere mox oporteat cum rubore. Non est ergo periculum quantumcunque te humiliter, quantumcunque re putes minore quam sis, hoc est, quam te veritas habeat. Bernard. super Canticam Sermon. 37.

† Mat. 12. b
Mar. 3. a
Sup. 6. b
Sup. 13. c

† Mat. 13. b
Mar. 12. g
† Prou. 25. a

† Mat. 13. b
Iaco. 4. c
Infr. 18. c

¹³ Sed cum facis conuiuiū, ¶ voca pauperes, debiles, claudos, & cecos, ¹⁴ & beatus eris: quia non habent retribuere tibi. Retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

¹⁵ Hæc cum audisset quidā de simul discubentibus, dixit illi: ¶ Beatus qui manduca-

bit panē in regno dei. ¹⁶ At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vo-

cavit multos. ¹⁷ Et misit seruum suū hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent, quia iam

parata sunt omnia. ¹⁸ Et cœperūt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi,

& necesse habeo exire, & videre illā. Rogo te, habe me excusatū. ¹⁹ Et alter dixit: Iuga

boū emi quinq;, & eo probare illa. Rogo te, habe me excusatū. ²⁰ Et alius dixit: Vxo-

rem duxi, & ideo nō possum venire. ²¹ Et reuersus seruus nuntiauit hæc domino suo.

Tunc iratus paterfamilias, dixit seruo suo: Exi cito in plateas & vicos ciuitatis, & pau-

peres ac debiles & cecos & claudos introduc huc. ²² Et ait seruus: Domine, factū est

vt imperasti, & adhuc locus est. ²³ Et ait dominus seruo: ¶ Exi in vias & sepes, & com-

pelle intrare, vt impleatur domus mea. ²⁴ Dico autē vobis, q̄ nemo virorū illorū qui

vocati sunt, gustabit cœnā meam. ²⁵ Ibant autē turbæ multæ cum eo, & conuersus di-

xit ad illos: ²⁶ Si quis venit ad me, & non odit patrem suū & matrem, & uxorem & fi-

lios & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipu-

lus. ²⁷ Et qui nō baiulat crucem suā, & venit post me, non potest meus esse discipu-

lus. ²⁸ Quis enim ex vobis volēs turrim ædificare, nōne prius sedens computat sum-

ptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendū, ²⁹ ne postquam posuerit fundamen-

tum, & nō potuerit perficere, omnes qui vident, incipiāt illudere ei, ³⁰ dicentes: quia

hic homo cœpit ædificare, & nō potuit cōsummare? ³¹ Aut quis Rex iturus cōmit-

tere bellum aduersus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem mi-

libus occurrere ei qui cum viginti milibus venit ad se? ³² Alioquin adhuc illo longe

agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt. ³³ Sic ergo omnis ex vobis qui nō

renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. ³⁴ Bonum est sal:

si autem sal euauerit, in quo condietur? ³⁵ Neque in terram neque in sterquiliniū v-

tile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

Pœnitentiæ fructus sub perdita ouis & drachmæ inuentione, sub prodigi filij reuer-
sione angelos letificat.
XV.

Perant^a autem appropinquantes ei publicani & peccatores, vt audirent

illum. ² Et ¶ murmurabant Pharisei & Scribæ, dicentes: quia hic pecca-

tores recipit, & māducat cum illis. ³ Et ait ad illos parabolam istam, di-

cens: ¶ ⁴ Quis ex vobis homo qui habet centū oues, & si perdiderit vnā

ex illis, nōne dimittit nonagintanoue in deserto, & vadit ad illā quæ

perierat, donec inueniat eam? ⁵ Et cum inuenerit eam, imponit in humeros suos gau-

dens: ⁶ & veniens domū, conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Cōgratulamini mi-

hi, quia inueni ouem meam quæ perierat. ⁷ Dico vobis, quod ita gaudiū erit in cœ-

lo super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonagintanouem iustis, qui

non indigent pœnitentia. ⁸ Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit

drachmam vnā, nōne accendit lucernam, & euertit domum, & quærit diligen-

ter, donec inueniat eam? ⁹ Et cum inuenerit, conuocat amicas & vicinas, dicens: Con-

gratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram. ¹⁰ Ita dico vobis, gau-

dium erit coram angelis dei super vno peccatore pœnitentiam agente. ¹¹ Ait autem:

Homo quidam habuit duos filios, ¹² & dixit^c adolescentior ex illis, patri: Pater, da

mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substantiam. ¹³ Et non

post multos dies congregatis omnibus adolescentior filius peregre profectus est in

regionem longinquam, & ibi dissipauit substantiam suam viuendo luxuriose. ¹⁴ Et

postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse

cœpit egere. ¹⁵ Et abiit & adhæsit vni ciuium regionis illius: & misit illum in villam

suam, vt pasceret porcos. ¹⁶ Et cupiebat implere ventrem suū de siliquis quas porci

manducabant, & nemo illi dabat. ¹⁷ In se autem reuersus, dixit: Quanti mercenarij in

domo

c. Quis est iste homo, nisi mediator dei & hominum homo Christus Iesus? Misit vt venirent inuitati, quia iam hora erat vt venirent. Qui sunt isti inuitati, nisi p̄missos vocati prophetas? Quia olim ex quo mittuntur propheta, & inuitat ad cœnam Christi: Mitteruntur ergo ad populū Israel. Sape misi sunt, sepe vocauerunt vt ad horam cœnæ venirent. Aug. de ver. do. ser. 33.

d. Deus enim vt est indulgens, ita est præceptorum suorum exactor, & quidem diligens: & sicut ad conuiuium vocat, sic habitum nuptiarum non habentem ligatis manibus & pedibus extra cœtum sanctorum foras iacet, vt Matt. 22. Parauit cœlū, sed parauit & tartarū: parauit refrigeria, sed parauit etiā æterna supplicia. Parauit in acce sibilem locum, sed parauit etiā perpetuam noctis vastam æternāq; caliginem Cyprian. Epist. lib. 2. Epist. 7.

e. Quippe demones sunt milites peccati, qui cœsentur viginti milia contra nostrā decem milia. Nam incorporea sunt, & pugnant contra nos qui in corpore sumus: vnde & maiore virtutē habere videtur, Theophyl. libid.

a. Itaque nō ociosè sanctus Lucas ex ordine tres parabolas posuit, ouis, quæ perierat, & inuenta est, drachma quæ perierat, & inuenta est, filij qui erat mortuū, & reuixit: vt triplici remedio pronocati, vulnera nostra curemus. Ambr. in Lu. lib. 7. cap. 15.

b. Quia lucernam accendit, ut enim quidem propriam domūque verrit, mūdum a peccato mūdās: ac drachmam quæ fuit, imaginē nē peregrinam vitis confusam. Et ob drachmæ inuentionē, amicas sibi conuocat virtutes, ac letitiæ participes facit, quas & domesticæ conuersationis effecerat ministras: quia & lucernæ præcuratorum lumē quoq; succedit splendidi simū. Greg. Nazian. in natalem saluatoris.

c. Adolescentiorem nominat peccatorem, vt qui pueriliter sapit, facileque fallitur, qui etiam substantiæ partem quæ sibi obueniebat, perit: hoc est liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Quisquis enim pueriliter sapit, liberū poscit arbitriū. Aut obringentem substantiæ partem dicit debitam ex baptismo gratiam, Euthym.

† Tob. 4. b
Prou. 3. b

† Mar. 12. a
Apoc. 19. b

† 23. q. 4. Ni
mum.
q. 6. Schif-
matici.
Mar. 10. d
16. d

† Mar. 8. d
Sup. 9. c

† Mat. 5. b
Mar. 9. b

Ann. do. 34.
† Mar. 9. b
Mar. 2. d

† Mat. 18. b

† 26. q. 6. Pœ
nitentem.
50. dist. Quia
sanctitas.

† 1. 18. 37.
Legimus.
Infr. 18. c

f. Nullus ergo dei iudicia
grauatim feras, sed gratum
sit ei si peccatores soli-
cite agant, & saluentur. Qui
enim scis si is quem tu pec-
catorem censēs, peniten-
tia agēs gratum fiat? Quid
item si occultas habet vir-
tutes, & propterea a deo be-
nigne respicitur? Theoph.
ibidem.

XVI.

f. Dives ille post delicias
æternis traditur flammis.
Lazarus post esuriem, bea-
titudinis gremio angelorū
infertur obsequiis. Et pro-
pter hoc loquitur ad virū
que fermo diutius. Euseb.
Emf. de initio quad. ho. i.
g. Portauit iugum graue
iuuentute sua Lazarus pau-
per, ideo singulariter in
iuxta Abraham requiescit diu-
næ testimonio lectionis.
Ambro. de obitu Theode-
si.

h. Non quia haberet digitū & alter linguā, ut aqua egeret ad sedandam sitim, sed hæc omnia secundum eos affectus dicuntur, quos aliquando pro corporis gestu ferat necessitate. Eucher. 1. Sed nec apud inferos ieiunij admonitio cessauit. De diuite epulone quidē conuiuia conciliantur, in paupere vero ieiunia recreantur habentia præceptores Moysen & prophetas. Tertull. contra Pſychicos. k. Hoc est decem mandata legis quæ i decalogo Moyses dedit seruanda: ac prophetas sapientium prophetarum, quæ satis ostendunt quæ vitanda & quæ imitanda sunt. August. Ser. 26. de tempore.

angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno. ²³ Eleuans autem oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham à longe, & Lazarū in sinu eius: ²⁴ & ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum ^h digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. ²⁵ Et dixit illi Abraham: ¹ Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. ²⁶ Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare. ²⁷ Et ait: Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: ²⁸ habeo enim quinque fratres: ut testetur illis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. ²⁹ Et ait illi Abraham: Habēt ^k Moysen & Prophetas, audiant illos. ³⁰ At ille dixit: Non, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiā agent. ³¹ Ait autem illi: Si Moysen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

Cauendum à scandalo, fratri condonandum, fides habenda, & utiliter seruiendum: decem mundatis leprosis, diem iudicij monet expectandum. XVII.

a. Propter hoc dicunt quidā, si impossibile est ut non veniant, necesse est ut veniant scandala, & sic necesse est ut fiat peccata. Quod si necesse est ut fiat peccata, iniuste pœnas laune peccatores. Nam quod necesse sit, culpa caret. Quibus dicimus, quod necesse est ut veniant offendicula propter necessitatē demoni, nō autem virtuti debitorū, cum liberam habeant arbitrium. Euthym. Mat. 8. b. Hoc de propriis iniuriis accipiedū est, quas septies, id est, quoties admittitur, dimittere debemus, ne audiamus illud à domino: Serue nequam, omne debitum dimisti tibi, quia rogasti me, nōne ergo oportuit & te misereri conserui tui? Rupert. super. 4. cap. Gene. c. Itaque qui præceptū impleuerint, possunt dicere: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Hoc virgo non dicit. Non dicit qui bona sua vendidit, sed quasi reposita expectat præmia. Amb. de viduis.

T ait ad discipulos suos: ^a Impossibile est ut non veniant scandala: [†] vñ autem illi per quem veniunt. [†] ² Vtilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum eius, & proiciatur in mare, quā ut scandalizet vnum de pusillis istis. ³ Attendite vobis: [†] Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum: & si pœnitentiam egerit, dimitte illi. [†] ⁴ Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, pœnitet me, dimitte illi. ⁵ Et dixerunt Apostoli domino: Adauge nobis fidem. ⁶ Dixit autem dominus: [†] Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis. ⁷ Quis autem vestrum habens seruum arantem aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi statim, Transi, recumbe: ⁸ & non dicit: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & post hæc tu manducabis & bibes? ⁹ Nunquid gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ei imperauerat? ¹⁰ Non puto. ^c Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. ¹¹ Et factum est dum iret in Ierusalem, transibat per mediam Samariam & Galilæam: ¹² & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt à longe, ¹³ & leuauerunt vocem, dicentes: Iesu præceptor, miserere nostri. ¹⁴ Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. ¹⁵ Vnus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, ^d regressus est cum magna voce magnificans deum. ¹⁶ Et cecidit in faciem ante pedes eius, gratias agens. Et hic erat Samaritanus. ¹⁷ Respondens autem Iesus dixit: Nōne decem mundati sunt? Et nouem vbi sunt? ¹⁸ Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam deo, nisi hic alienigena. ¹⁹ Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. ²⁰ Interrogatus autem à Phariseis quando venit regnum dei, respondens eis, dixit: ²¹ Non veniet regnum dei cum obseruatione, neque dicent, Ecce hic, aut ecce illic. Ecce enim ^e regnum dei intra vos est. ²² Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis, ²³ & dicent vobis: [†] Ecce hic, ecce illic. Nolite ire, neque sectemini. ²⁴ Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo in ea quæ sub cœlo sunt, fulget, ita erit filius hominis in die sua. ²⁵ Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac. ²⁶ Et sicut factū est in diebus Noe, ita erit & in diebus filij hominis. ²⁷ Edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, vsq; in diem [†] quā intrauit Noe in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes. [†] ²⁸ Similiter sicut factū est in diebus Loth: edebant & bibebant, emebant & vendebant, plantabant & ædificabant: ²⁹ quā die autem exiit Loth à Sodomis, pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit: [†] ³⁰ secundum hæc erit quā die filius hominis reuelabitur. ³¹ In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa eius in domo, ne descendat tollere illa: & qui in agro, similiter

† Dep. di. 3. Cauendū.

Ann. do. 34. [†] Mar. 18. a [†] Mar. 9. f

† Detesti. In omni. [†] De iure. Quædam dū. 9. Illud autem. [†] Mar. 17. c [†] Mar. 9. c [†] Leui. 19. d [†] Eccle. 10. a [†] Mar. 17. c. 21 c [†] Mar. 11. c

† Dep. di. 6. Qui vult. [†] Leui. 14. a [†] Mat. 8. a [†] Mar. 1. g [†] Sup. 5. c [†] Leui. 14. a

† Mat. 24. d [†] Mar. 13. c

† Gene. 7. b [†] Mat. 24. c [†] 1. Pet. 3. d [†] Gene. 17. c

d. Si hucusq; lepra, deformi nempe improbitate scaturiebas, nunc vero praua cicatrix obdura est, saluamque recepisti imaginē, mihi sacerdoti ostende tuam purgationem, ut cognoscā quantum illa legali sit pretiosior, ne has ex noue ingratas vñs: sed decimum imitare, etenim quatuor Samaritanus erat, alios tamē animi gratitudine exuperabat. Gre. Nazianz. in sanctum lauacrum. e. In vnoquoq; pro bonorū malorūq; actuum discrepantia aut deus regnat, aut diabolus: quia necesse est, ut cuius voluntatem operatur, eius imperio videatur esse subiectus. Itaque si iusti sunt, deus regnat: diabolus, si iniusti, dicendus est. Eucherius.

f. Quando autē veniret, noluit dicere, sed dixit iudicij diē esse venturū, ut terror omnibus iudicij imminētis incuteret, nec securitatem dilationis afferret. Ambro. in Luc. 13. cap. 17.

militer non redeat retro. [†] ³² Memores estote vxoris Loth. [†] ³³ Quicumq; quæ fuerit animam suam saluam facere, perdet illam. Et quicumq; perdiderit illam, viuificabit eam. [†] ³⁴ Dico vobis, in illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, & alter relinquetur. ³⁵ Duæ erunt molentes in vnũ, vna assumetur, & altera relinquetur. Duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. ³⁶ Respondentes dicunt illi: Vbi dñe: ³⁷ Qui dixit illis: [†] Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

Continuam sub Pharisei & publicani atque iudicis tyranni parabolis docet orationem, sub paruulorum simplicitate humilitatem, & sub principe petente quid faciendum, elemosynam, ac cæcum illuminans prædicit suam passionem. XVIII.

Dicebat^a autem & parabolam ad illos, quoniam [†] oportet semper orare, & non deficere, ² dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate, qui deum non timebat, & hominem non reuerbatur. ³ Vidua autem quædam erat in ciuitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de aduersario meo. ⁴ Et nolebat per multũ tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi deum non timeo, nec hominem reuereor, ⁵ tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in nouissimo venies sugillet me. ⁶ Ait autem dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicit: ⁷ Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, & patientiã habebit in illis: ⁸ Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Veruntamen filius hominis veniens, putas inueniet fidem in terra? ⁹ Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cæteros, parabolam istam, dicens: ¹⁰ Duo^b homines ascendebant in templum vt orarent, vnus Phariseus, & alter publicanus. ¹¹ Phariseus stans hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. ¹² Ieiunabis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. ¹³ Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. ¹⁴ Amen dico vobis, descendit hic iustificatus in domum suã ab illo, quia [†] omnis^c qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. [†] ¹⁵ Aferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. ¹⁶ Iesus autem conuocans illos dixit: [†] Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos. Talium est enim regnum dei. ¹⁷ Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum dei sicut puer, non intrabit in illud. [†] ¹⁸ Et interrogauit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? ¹⁹ Dixit autem ei Iesus: Quid me dicis bonum? ²⁰ Nemo bonus nisi solus deus. ²¹ Mandata nosti: [†] Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices, honora patrem tuum & matrem? ²² Qui ait: Hæc omnia custodiui à iuuentute mea. ²³ Quo audito Iesus ait ei: Adhuc vnum tibi deest. [†] ²⁴ Omnia quæcunq; habes vnde, & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cælo: & veni sequere me. ²⁵ His ille auditis contristatus est, quia diues erat valde. ²⁶ Videns autem Iesus illum tristem factum, dixit: Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei intrabunt! [†] ²⁷ Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum dei. ²⁸ Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest saluus fieri? ²⁹ Ait illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud deum. ³⁰ Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. [†] ³¹ Qui dixit eis: Amẽ dico vobis, nemo est qui reliquit domum aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios, propter regnum dei, ³² & non recipiat multo plura in hoc tẽpore, & in seculo vëturo vitam æternam. [†] ³³ Assumpsit autem Iesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis. ³⁴ Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabatur, & conspuetur, ³⁵ & postquam flagellauerint, occident eum: & die tertia resurget. ³⁶ Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur. [†] ³⁷ Factũ est autem cum appropinquaret Ierichò, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.

a. Quæ ad orandum maior hortatio, quàm quæ nobis de iudice in quo proponitur similitudo? Iudex enim iniquus nec deum timens, nec hominem reuerens, audiuit tamen viduã interpellantem se, victus tadio, non pietate inclinatus. Si ergo exaudiuit qui oderat quod rogabatur, quomodo non exaudiat qui vt regem hortatur? Cum ergo nobis ista e contraria comparatione dñs suaderet, quia oportet semper orare & non deficere, adiecit & ait: Veruntamen cū venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Si fides deficit, oratio perit. August. De verb. do. in Luc. ser. 36.
b. Duos adoratores diuersa mēte describit, Phariseũ in superbia, Publicanũ in humilitate. Ideoq; alterum reprobatum, alterum iustificatũ descēdisse: vtique do cēdo qua disciplina sit orandum. Tert. aduer. Mar. li. 4.

c. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, deo illum condemnante: qui autẽ se condemnãdo humiliat, exaltabitur à deo iustificãte. Dic igitur tu prior, inquit, peccata tua, vt iustificeris. Matth. 19. Theoph. ibi.

d. Si enim non dubitatur quia deus filius, deus autem bonus, vtique non dubitatur quia bonus filius deus. Amb. de virg. lib. 3.

e. Tu vëro promptẽ etiam quæ iussẽ possides, abice: & pauperibus dẽnderis, vt expeditus crucem tollas, & eas conseqũas diuitias, quæ cerni nequeũt. Grego. Nazian. in sanctũ lau. crũ.

f. Et bene camelus pro gentili figurat^a est populo, quia superstitionis deformitate degenerans priusquã crederet populus nationum, beluina peciem fœditatis absurda vestigia, ora turpia præferebat. Facilius igitur iste peccator per viã intrauit angustam, quæ est via Christi, qui proprii corporis passione, mortis penetrans viam, velut acu redintegravit scissã quẽdam non stre vestimẽta nature, quàm populus Iudeorum diues in lege, egenus in fide, praruptus in furore, probrobus in crimine. Amb. Lu. 18. li. 8.

† Gen. 19. e
† Matt. 16. d
† Matt. 8. g
† Matt. 24. f

† Matt. 24. c

An. do. 34.
† Eccle. 18. c
1. Thess. 5. d

† Sup. 14. c
† Matt. 23. b

† Matt. 19. c
Marc. 10. b

† Matt. 19. d
Marc. 10. b

† Exod. 20. b
† Matt. 19. d
Marc. 10. c

† 14. q. 1. c. 1.

† Matt. 19. c
Marc. 10. c

† Matt. 19. d
Marc. 10. d

† Matt. 20. d
Marc. 10. g

† Matt. 20. g
Marc. 10. c

³⁶ Et cum audiret turbam pretereuntem, interrogabat quid hoc esset. ³⁷ Dixerunt autē ei quod Iesus Nazarenus transiret. ³⁸ Et clamauit dicēs: † Iesu fili David, miserere mei. ³⁹ Et qui praebant, increpabant eū, vt taceret. Ipse vero multo magis clamabat, fili David miserere mei. ⁴⁰ Stans autem Iesus, iussit illū adduci ad se. Et cum appropinquasset interrogauit illū, ⁴¹ dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, vt videam. ⁴² Et Iesus dixit ei: Respice. Fides tua te saluum fecit. ⁴³ Et confestim vidit, & sequebatur illum, magnificans deum. Et omnis plebs vt vidit, dedit laudem deo.

† De po. di.
1. Voluisset.
9. Cacus.
Matth. 9. c
Matth. 5. f

g. Interrogauit eū ne quis putaret quod aliud acciperet volenti, aliud daret. Nō expetiuit autem ab eo fidē, nam fidei erat perseverans clamor. Fidem quidem habebat, saltem quod se sanare posset. Euthy. ibi.

Christus ingressus Iericho ad Zacchaeum diuertit, iudicij timorem sub decem minarum cōmissione incutit, super pullum asinae Ierosolymam ingressus, à templo negotiatores eiicit. XIX.

a. Zacchaeus impetrauerat quod volebat, vt Christum videret: & amplius impetrauerat, vt videretur & vocaretur à Christo, festinans descendit, & accepit illum gaudens. Et idco probauit dominus eius affectum, & eum celeri remuneratione donauit, dicens: quia hodie huic domui salus facta est. Amb. de Cain & Abel. lib. 1. cap. 2.

b. Gaudens nō solum quod eum vidisset vt optauerat, sed quod etiam ab illo vocatus esset, quodque ipsum suscepisset. Euthy. ibi.

c. Non probatur largitas si quod alteri largitur alteri quis extorqueat: si iniuste querat, & iniuste dispensandum putet, nisi forte, vt ille Zacchaeus, reddas quadruplum prius ei quem fraudaueris, & gentilitatis vitia fidei studio & credentis operatione compenses. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 30.

d. Venit enim vt peccatum mundi tolleretur, vulnera non str curaret. Sed quia non omnes medicinā experūt, sed plerique refugiant ne medicamentis compungatur vis vlcis: ideo volentes curat, nō adstringit inuitos. Accipiunt igitur sanitatem, qui medicinā expetunt: illi autem qui refutant medicum, nec requirunt bonitatem medici quā non experiuntur, sentire non possunt. Ambro. de interpel. lib. 4. ca. 2.

e. Latini interpretatur, id est, ducentas minas, hoc est libras: genus ponderis est. 60. siclos habens, qui faciūt obolos mille ducentos. Budeus de affe.

f. Mensam quod danda erat pecunia, professionem ipsam religionis accipimus, quā tanquam publicē proponitur ad vsum necessarium saluti. Inimicos ergo suos quos iubet anteq̃ interficere, significat impietate Iudaeorum, qui ad eum cōuertere noluerunt. Aug. quaestio. euang. lib. 2. ca. 46.

g. Ergo in castello erat, & ligatus erat pullus cum asina. non poterat solui nisi iussu domini. Soluit eū minus apostolica, talis actus, talis vita, talis gratia. Eto talis & tu, vt possis ligatos soluere. Nunc cōsideremus qui fuerint illi, qui errore detecto de paradiso eiekti, in castellum sint relegati. Et vides quā dmodum quos mors expulerat, vita reuocauerit. Amb. in Luc. 19. li. 9.

Ingressus perambulabat Iericho. ^{a 2} Et ecce vir nomine Zacchaeus, & hic princeps erat publicanorum, & ipse diues. ³ Et quarebat videre Iesum quis esset, & nō poterat praeter turba, quia statura pusillus erat. ⁴ Et praecurrēs ascendit in arborem sycomorum, vt videret eum, quia inde erat transiturus. ⁵ Et cum venisset ad locum, suspiciens Iesus vidit illū, & dixit ad eum: Zacchae, festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. ⁶ Et festinans descendit: ^b & cepit illum gaudens. ⁷ Et cum viderent omnes, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem diuertisset. ⁸ Stans autem Zacchaeus dixit ad Iesum: ^c Ecce dimidium bonorum meorum dñe do pauperibus: & si quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. ⁹ Ait Iesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod & ipse filius sit Abraham. ^{† d 10} Venit enim filius hominis querere & saluum facere quod perierat. ¹¹ Hæc illis audientibus, adiiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Ierusalem, & quia existimarent quod confestim regnum dei manifestaretur. ¹² Dixit ergo: ^{† e 13} Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, & reuertit. ¹⁴ Vocatis autem decem seruis suis, dedit eis decem mnas, & ait ad illos: Negotiamini dū venio. ¹⁵ Ciues autem eius oderant eum, & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. ¹⁶ Et factū est vt rediret accepto regno, & iussit vocari seruos quibus dedit pecuniam, vt sciret quantum quisque negotiatus esset. ¹⁷ Venit autem primus, dicēs: Domine, mna tua decē mnas acquisiuit. ^{† f 18} Et ait illi: Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens supra decem ciuitates. ¹⁹ Et alter venit, dicens: Dñe, mna tua fecit quinq; mnas. ¹⁹ Et huic ait: Et tu esto super quinq; ciuitates. ²⁰ Et alter venit, dicens: Dñe, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario. ²¹ Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posui, & metis quod non seminasti. ²² Dixit ei: De ore tuo te iudico seruo nequam. Sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod nō seminavi: ²³ & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtiq; exegissem illam? ²⁴ Et astantibus dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet. ²⁵ Et dixerunt ei: Dñe, habet decem mnas. ²⁶ Dico autē vobis, quia omni habenti dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non habet, & quod habet aufertur ab eo. ²⁷ Veruntamen inimicos meos, illos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. ²⁸ Et his dictis, praecedebat ascendēs Ierosolymā. ^{† g 29} Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliueti, misit duos discipulos suos, ³⁰ dicēs: Ite in castellum quod contra vos est. In quod introeuntes, inuenietis pullum asinae alligatum, cui nemo vnquam hominum sedit. ³¹ Soluite illum, & adducite. ³² Et si quis vos interrogauerit, quare soluitis: sic dicetis ei: Quia dominus operam eius desiderat. ³³ Abierunt autem qui missi erant, & inueniunt sicut dixit illis, stantem pullum. ³⁴ Soluētibus autem illis pullum, dixerunt domini eius ad illos: Quid soluitis pullum? ³⁵ At illi dixerunt: Quia dominus supra pullum, imposuerunt Iesum. ³⁶ Eunte autem illo substernebant vestimenta sua in via. ³⁷ Et cum appropinquaret iam ad descensum montis Oliueti, coeperunt omnes turba

A An. do. 34.

† Matth. 15. c

† Matth. 25. b
Marc. 13. b

† Matth. 25. d

† Matth. 13. b
25. c
Marc. 4. c
Sup. 8. c

† Matth. 21. a
Marc. 11. a
Ioan. 12. b

† Ioh. 12. b

turbæ descendentium gaudentes laudare deum voce magna super omnibus quas viderant virtutibus,³⁸ dicentes:†^h Benedictus qui venit Rex in nomine domini, pax in cœlo, & gloria in excelsis.³⁹ Et quidā Phariseorum de turbis dixerūt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos.⁴⁰ Quib⁹ ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabūt.⁴¹ Et vt appropinquauit, videns ciuitatē, fleuit super illam, dicens:†⁴² Quia si cognouisses, & tu. Et quidē in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autē abscondita sunt ab oculis tuis:†⁴³ Quia venient dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te & coāgustabunt te vndique,⁴⁴ & ad terram prosternent te; & filios tuos qui in te sunt. Et non relinquent in te lapidē super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ.†⁴⁵ Et ingressus in templum, cœpit eiicere vendentes & ementes,⁴⁶ dicens illis: Scriptum est:† quia domus mea domus orationis est: vos autem fecistis illam spelūcam latronum.⁴⁷ Et erat docēs quotidie in templo. Principes autem sacerdotum & Scribæ & principes plebis quærebant illum perdere,⁴⁸ & non inueniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum.

Potestatem suam Iudeis celat, illos sub vineæ agricolis locatæ parabola reprobos indicat, censum Cæsari debitum, resurrectionem expectandam, & se dei filium probat. X X.

h. In nomine domini, hoc est à domino. Benedict⁹ qui venit à deo. Benedict⁹ qui missus est à deo. Marcus autē addidit: Benedict⁹ quod venit regnū in nomine patris nostri Dauid, vnde dicebant: Benedict⁹ quod redit regnum patris nostri Dauid, quod venit in nomine domini, hoc est à deo. Euthym. in Matth.

i. Cum Iudæi à capritate reuerſi prouocarent ad priuatū adium quā dei templi exornatum, cōminatur illis Hagge⁹ propheta: Vos quidem in domibus vndiq; habetis mansiones, domus autem mea deserta est. Quod si illi⁹ templi neglectus tantam excitauit iram numinis, multo magis huius templi neglectus ad iracūdiam prouocabat dominum. Si quidem hoc templū est illo honoratius, quod plura habet sanctimonie symbola. Caue igitur committas vt templum dei fiat spelunca latronum. Chr. de anna & educa. Samue.

a. Quando dicunt ei, in qua potestate hæc facis? dubitant de dei potestate, & subintelligi volunt diaboli esse quod facit. Addēs quoque: Quis tibi dedit hanc potestatem? manifestissimē dei filium negant, quē putant nō suis viribus, sed alienis signa facere. Hiero. Matth. 21.

b. Pleriq; varias significaciones de vineæ appellatione deriuant. Sed euidenter Isaias vineā domini sabaoth domum Israel esse memorauit. Hanc vineam quis alius nisi deus condidit? Hic est ergo qui locauit, & peregre profectus est: nō quia ex loco ad locum profect⁹ est dominus, qui ubiq; semper presēs est: sed quia presentior est diligentib⁹, negligentibus abest. Multis autem temporibus absuit, ne præpropera videretur exactio. Nam quō indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior perniciacia. Amb. in Lu. c. 20

c. Hoc est imaginē Cæsaris Cæsari, quæ in nummo est. & imaginem dei deo, quæ in homine est: vt Cæsari quidem pecuniam reddas, deo temetipsum. Tert. de idol.

ET factum est in vna dierum docente illo populum in templo & euangelizante, conuenerunt principes sacerdotum & Scribæ cū senioribus,² & aiunt, dicentes ad illum: Dic nobis,^a in qua potestate hæc facis? Aut quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus, dixit ad illos: Interrogabo vos & ego vnum verbum. Respondete mihi:⁴ Baptismus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus de cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos. Certi sunt enim Ioannem Prophetam esse.⁷ Et responderunt se nescire vnde esset.⁸ Et Iesus ait illis: Nequē ego dico vobis, in qua potestate hæc facio.†⁹ Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc:†^b Homo quidam plantauit vineam, & locauit eā colonis, & ipse peregre fuit multis temporibus.¹⁰ Et in tēpore illo misit ad cultores seruum, vt de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserūt eum inanem.¹¹ Et addidit alterum suum mittere. Illi autem hunc quoq; cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.¹² Et addidit tertium mittere, qui & illum vulnerantes eiicerunt.¹³ Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? Mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur.¹⁴ Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes: Hic est hæres.† occidamus illum: vt nostra fiat hæreditas.¹⁵ Et eiectum illum extra vineam occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ?†¹⁶ Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit.¹⁷ Ille autem aspiciens eos, ait: Quid est ergo hoc quod scriptum est:† Lapidem quem reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli?†¹⁸ Omnis qui ceciderit supra illum lapidem, conquassabitur: supra quem autem ceciderit, comminuet illum.¹⁹ Et quærebant Principes sacerdotum & Scribæ mittere in illum manus illa hora, & timuerunt populum. Cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc.†²⁰ Et obseruantes miserunt insidiatores, qui se iustos simularent, vt caperent eum in sermone, & traderent illū principatui & potestati Præsidis.²¹ Et interrogauerunt eū, dicentes: Magister, scimus quia recte dicis & doces, & non accipis personam, sed viā dei in veritate doces:²² Licet nobis tributum dare Cæsari, an non?†²³ Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis?†²⁴ Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris.²⁵ Et ait illis:†^c Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt dei, deo.²⁶ Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso eius, tacuerunt.²⁷ Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, & interrogauerunt eum,²⁸ dicētes: Magister, Moyses scripsit nobis,† si frater alicuius mortuus

† Psal. 117. d
† Matth. 23. d
Abac. 2. c

† 16. q. 7. Et
hoc dixim⁹. G

† Infra 21. b
† Matth. 24. a
† Marc. 13. a

† Matth. 21. b
† Marc. 11. d
† Ioan. 2. d
† Isa. 56. c
† Iere. 7. b
† Ioan. 7. g. 8. c

An. do 34.
† Matth. 21. f
† Marc. 11. f

† Matth. 21. f
† Marc. 12. a
† Isa. 5. a
† Iere. 2. d

† Gen. 37. d

† Matth. 21. b
† Marc. 12. b
† Psal. 117. c
† 1. Pet. 2. d
† Rom. 9. g
† Isa. 28. d
† Acto. 4. b

† Matth. 21. c
† Marc. 12. b
† Io. 7. g. & 8. c

† Roma. 13. c
† 23. q. 2. Militare.
† Matth. 22. d
† Marc. 12. b
† Deut. 25. b
† Matth. 22. c
† Marc. 12. c

d. Septem eos supponit, ut magis videatur intricatum problema. Intentum autem adducere erat, ut siue vnus, siue omnium responderet, statim opponerent, quod cum iterum futura essent nuptiae, certe essent & puerperia, & nutritio infantum, quæstus pecuniarum, iudicia, bella, & agitudines, rursusque mortes, & omnia quæ in presenti vita habentur, & ita vita illa non erit alia ab ista. Quod si eadem erit, ad quid futura est resurrectio? Itaque non erit resurrectio. Respondit Christus: Erratis non intelligentes scripturas propheticas. Euthy. Matt. 22.
e. Ad passionem accessurus propediem, suam prædicat diuinitatem: idque non admodum aperte nec iactanter, sed modeste. Interrogat enim illos, & perplexos reddit: sique rationari quid confectaneum. Dauid enim, inquit, dominum vocat, & quomodo filius eius est purus? Theophy. ibid.
f. Mōstrōsa res, gradus summus, & animus infimus: sedes prima, & vita ima: lingua magniloqua, & manus otiosa: sermo mulcus, & fructus nullus: vultus grauis, & actus leuis: ingēs auctoritas: & nutūs stabilitas Bernard. de considera. lib. 2.

fuerit habens vxorem, & hic sine liberis fuerit, ut accipiat eum frater eius vxorem, & suscitet semen fratri suo.²⁹ Septem ergo fratres erant, & primus accepit vxorem, & mortuus est sine filiis.³⁰ Et sequens accepit illam: & ipse mortuus est sine filio.³¹ Et tertius accepit illam, similiter & omnes septē, & non reliquerunt semen, & mortui sunt.³² Nouissimè omnium mortua est & mulier.³³ In resurrectione ergo cuius eorum erit vxor? Siquidē septem habuerunt eam vxorem.³⁴ Et ait illis Iesus: Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias:³⁵ Illi vero qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores:³⁶ neque enim ultra mori poterunt. **†** Aequales enim angelis sunt, & filij sunt dei, cum sint filii: resurrectionis.³⁷ Quod verò resurgant mortui, & Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit dominum, deū Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob.³⁸ Deus autem non est mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei.³⁹ Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: **G** Magister, bene dixisti.⁴⁰ Et amplius non audebāt eum quicquam interrogare.⁴¹ Dixit autē ad illos: **c** Quomodo dicūt Christū filium esse Dauid,⁴² & ipse Dauid dicit in libro Psalmorum: **†** Dixit dñs domino meo, sede à dextris meis,⁴³ donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum?⁴⁴ Dauid ergo dominum illum vocat, & quomodo filius eius est?⁴⁵ Audiente autem omni populo dixit discipulis suis: **†**⁴⁶ Attendite à Scribis qui volūt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in Synagogis, & primos discubitus in conuiujs: ⁴⁷ qui deuorant domos viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem maiorem.

† Matt. 21. e
Marc. 12. d
Exod. 3. b

† Psal. 109. a

† Sup. 11. f
Matt. 23. a
Marc. 12. g

Vidua in gazophylacium mittentem ceteris præfert, templum prædicat euertendum, & ciuitatem solo æquandam cum ciuium summa miseria, & signa iudicium præcedentia interim futura.

X XI.

a. Gazophylacium interdū dicitur arca ad reponēdas oblationes, interdum locus illius arcae, vt Ioā. 8. interdū domus sacerdotum & Leuitarum iuxta templum vt Iere. 41. vt Ezech. 40. 44. & 3. Eisd. 8.

b. Denique duo arauit illius diuitum muneribus prætulit: quia totum illa quæ habuit, contulit: illi autem ex abundanti partem exigua contulerunt. Affectus igitur diuitum collationē aut pauperem facit & pretiū rebus imponit, & operi tuo. Amb. Offic. lib. 1. ca. 30.
c. Imprimis æstimō hoc prætermitti nō oportere, vt consideremus quid interrogat apostoli, & sic melius intelligemus quid Christus respondit. Interrogat enim hæc duo apostoli: Quod signum erit destructionis Ierusalem, & quid signum consummationis mūdi in cōsumatione enim gentis Iudææ Ierusalem destructa est, quæ tamē videbatur esse Ierusalem, & non erat Chryso.

d. In quo quidem & credentium magna fiducia est, & culpa grauissima perfidiorum, nec credere ei qui se opem suam daturum confidentibus pollicetur, nec rursus eum timere qui eter nam penā negantibus comminatur. Cypria. Epist. 113. epist. 21.
e. Times ergo ne, pereas cuius capillus non peribit: sed & in patientia vestra possidebitis animas vestras. Non enim esset patientia tua, si non ibi esset & voluntas tua in vestra patientia, sed vnde vestra? Nostrum est quod à nobis habetur: nostrū & quod nobis donatur. Quomodo enim aliquid donas, nisi ut eius sit cui donas? Augulib. 50. hō. 14.

Respiciens **†** autem vidit eos qui mittebant munera sua in^a gazophylacium diuites.² Vidit autem & quādam viduam pauperculam mittentem^b æra minuta duo.³ Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit.⁴ Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera dei, hæc autem ex eo quod deest illi omnem victum suum quem habuit, misit.⁵ Et quibusdam dicentibus de templo quod bonis lapidibus & donis ornatum esset, dixit: **†**⁶ Hæc quæ videtis, venient dies in quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruat. **†** Interrogauerunt autem illum dicentes: Præceptor, quādo hæc erunt? & quod signū cum fieri incipient?⁸ Qui dixit: **†**^c Videte ne seducamini. Multi enim veniēt in nomine meo, dicētes quia ego sum, & tempus appropinquauit. Nolite ire post eos.⁹ Cum autem audieritis prælia & seditiones, nolite terreri. Oportet primū hæc fieri, sed nondum statim finis.¹⁰ Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentē, & regnum aduersus regnum,¹¹ & terræ motus magni erunt per loca, & pestilentia, & fames: terrorēsq; de cælo & signa magna erūt.¹² Sed ante hæc omnia **†** iniicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in Synagogas & custodias, trahētes ad reges & Præsides propter nomen meum.¹³ Continget autem vobis in testimonium.¹⁴ Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis.¹⁵ Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri.¹⁶ Trademini autē à parentibus, & fratribus & cognatis & amicis: & morte afficient ex vobis.¹⁷ Et eritis odio omnibus hominibus propter nomē meum.¹⁸ Et capillus de capite vestro nō peribit.¹⁹ In patientia vestra possidebitis animas vestras. **†**²⁰ Cum autem videritis circundari ab exercitu Ierusalē, tunc scitote quia appropinquauit desolatio eius.²¹ Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in medio eius, discedant: & qui in regionibus, non intrent in eā:²² quia dies ultionis hi sunt, vt impleantur omnia quæ scripta sunt.²³ Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terrā, & ira populo huic.²⁴ Et cadēt in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gentes. Et Ierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tem-

A An. do. 4.
† Marc. 12. d
24. q. 1. ca.
Odi & proiecici.

† Matt. 24. e
Marc. 13. a
Sup. 19. b

† Ephe. 5. b
1. Corin. 3. d
Coloss. 2. d
Matth. 24. b
Marc. 23. b

c † Ioan. 19. f

† Matt. 24. e
Marc. 13. d
Danic. 9. g

po-

pora nationum. ^{†25} Et erunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressura gentiū prae confusione sonitus maris & fluctuum, ²⁶ arescentibus hominibus prae timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nam virtutes cœlorum mouebuntur. ²⁷ Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. ²⁸ His autem fieri incipientibus, respicite, & leuate capita vestra quoniam appropinquat redemptio vestra. ²⁹ Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneā, & omnes arbores: ³⁰ cum producant iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. ³¹ Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei. ^{†32} Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. ³³ Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. ^{†34} Attendite autem vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & superueniat in vos repentina dies illa. ³⁵ Tanquam laqueus enim superueniet in omnes qui sedent super faciem omnis terræ. ^{†36} Vigilate ergo omni tempore, orantes vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. ³⁷ Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur in monte qui vocatur Oliueti. ³⁸ Et omnis populus mane ibat ad eum in templo audire eum.

Iudas cum Iudeis super Iesu traditione paciscitur, Christus cœna facta à Iuda post orationem in monte Iudeis traditur, ad Caiphā ductus à Petro negatur, & facie velatus colaphis caditur.
X X I I.

Appropinquabat autem dies festus azymorum qui dicitur Pascha: ² & quærebant Principes sacerdotum & scribæ quomodo eum interficerent: timebant enim plebem. ^{†3} Intrauit autem Sathanas in Iudam qui cognominabatur Scarioth, vnum de duodecim, ⁴ & abiit & locutus est cum Principibus sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. ⁵ Et gauisi sunt, & pacti sunt pecuniā illi dare: ⁶ & spondit. Et quærebat opportunitatem vt traderet illum sine turbis. ^{†7} Venit autem dies azymorum in qua necesse erat occidi Pascha. ⁸ Et misit Petrum & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis Pascha, vt manducemus. ⁹ At illi dixerunt: Vbi vis paremus? ^{†10} Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quam intrat, ^{†11} & dicitis patrifamilias domus: Dicit tibi magister: Vbi est diuersorium, ^{†12} vbi Pascha cum discipulis meis manducem? ^{†13} Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. ^{†14} Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha. ^{†15} Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. ^{†16} Et ait illis: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar. ^{†17} Dico autem vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno dei. ^{†18} Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos. ^{†19} Dico enim vobis, quod non bibam de generatione vitis, donec regnum dei veniat. ^{†20} Et accepto pane gratias egit, & fregit & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. [†] Hoc facite in meam commemorationem. ^{†21} Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic est calix nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. ^{†22} Veruntamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. ^{†23} Et quidem filius hominis secundum quod definitum est vadit. Veruntamen vix homini illi per quæ tradetur. ^{†24} Et ipsi cœperunt querere inter se, quis esset ex eis qui hoc facturum esset. ^{†25} Facta est autem & contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior. ^{†26} Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum: & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. ^{†27} Vos autem non sic: sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: & qui præcessor est, sicut ministrator. ^{†28} Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? Nonne qui recumbit? [†] Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. ^{†29} Vos autem estis qui permansistis mecum in temptationibus meis. ^{†30} Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo: &

f. Sol obscurabitur, non è medio tolleretur, sed Christi venientis luce superatus. Luna autem non dabit splendorem suū & stellæ cadent tanquam nulli vsui amplius futura. Nulla enim tunc erit nox. Pressuram gētium siue anxietatē, vocat turbationem. Nā absq; ventis resonabit præter naturam mare & fluctus eius. Arescentiam vero dicit mortem. Euthy. in Matt. 24.
g. Cœlū & terra quo ad generationes cessabunt, & mutabuntur, fides autem non deficiet. Apparet autē hoc loco quod ecclesiam omni creaturæ præferat. Ecclesia enim eius & verbū ac euangelium nequaquā peribit. Theoph. ibid.

a. Ecce ibi ostenditur quod iam intrauerat Sathanas in Iudā. Prius ergo intrauerat immittendo in cor eius cogitationem qua traderet Christum: talis enim iam venerat ad cœnandū. Nūc autem post panem intrauit in eum non ad hoc vt alienum tentaret, sed vt proprium possideret. Non autem, vt putant quidā negligenter legentes, tūc Iudas corpus accepit. intelligendum est enim quod iā omnibus eis distribuerat dominus sacramentū corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat: sicut sanctus Lucas euidentissimè narrat: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundum narrationem Ioannis aperitissimè dominus per buccellam tinctam atque porrectam suam exprimit traditorem. Aug. traſta. 62. in euange. Ioannis.

b. Quia corpus assumptum ablaturus erat ex oculis nostris, & sideribus illaturus, necessarium erat vt nobis in hac die sacramentū corporis & sanguinis sui consecraret: vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretiū vt quia quotidiana & indefessa currebat pro hominū salute redemptio, perpetua esset etiam redemptionis oblatio, & perennis illa victima viueret in memoria, vt semper esset præsens in gratia. Buseb. Emis. hom. 5. de Pascha.

c. Si operatus est sermo cœlestis in fonte terreno, & in aliis rebus, non operatur in cœlestibus sacramētis? Ergo didicisti quod ex pane corpus fiat Christi & quod vinū & aqua in calicem mittitur, sed sit sanguis consecratione verbi cœlestis. Sed forte dicis: Specie sanguinis non video. Sed habet similitudinem. Sicut enim mortis similitudinem sumpsi, ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis, vt nullus horror cruoris sit, & pretiū tamen operetur redemptionis. Didicisti ergo quia quod accipis est corpus Christi. Ambro. de sacra. li. 4. cap. 4.

† Isa. 13. b
Ezech. 32. b
Ioel. 2. c
Matt. 24. d
26. f
Marc. 13. e

† Rom. 8. d

† Rom. 13. d
1. Thessa. 5. a
Apoca. 8. d

† 3. di. ca. 1. G

† Sup. 18. a
Coloss. 1. a
1. Thess. 5. c
Ag. 12. a

An. do. 34.
† Matt. 26. a
Mar. 14. a
Ioan. 12. a
† Sup. 19. g
20. c
Matt. 26. g
Mar. 12. b
Ioan. 7. e. g.
13. a
† Zach. 11. c
Matt. 25. b
Mar. 14. b
† Matt. 26. e
Marc. 14. c
1. Cor. 11. c

† De celeb. misse Cum. Mart. Agto 17. d Dis. 15. Sancta Romana ecclesia. † De reli. & vene. in Clem. c. 1. Heb. 9. c † De offic. or. ca. Si Sacerdos. Psa. 40. b

† Matt. 26. b
Mar. 14. c
Ioh. 13. c

† Matt. 20. d
Mar. 10. f

† Matt. 20. d
Mar. 10. f

Quo ostenditur utrunque apud deum esse, & conculsum esse n. fidei, & protectionem, cum utrunque ab eo erit, conculsum a diabolo, & protectio a filio: & utique cu filius dei protectio- nem fidei habet in sua po- testate, quā a patre postulat. Tert. de fuga in perse- cutione. In græcis exempl. duplicatur vox Simon, ad maiorem attentionem ex- citandam.

e. Dicentibus Apostolis, Ecce duo gladij hic, non respondet dominus satis est, sed nimis est. Vterque ergo ecclesiæ, & spiritualis scilicet gladius, & materia- lis, sed is quidem pro eccle- siâ, ille vero & ab ecclesiâ exercendus est. Ille acerdo- tis, is militis manu, sed sa- ne ad nutum sacerdotis, & iussu imperatoris Ber. de cons. lib. 4.

f. Hoc est, Charitatis infi- gne cōueris ad signū pro- ditionis, & infidelitatis in- ditionis, pacis pignore vte- ris ad officiū crudelitatis? Amb. Hexamerō. li. 6. ca. 9. g. Quis latro destitabilius, quam persecutor venerat ut Christum occideret? Sed noluit se Christus persecu- torū defendi vulnere, qui voluit suo vulnere omnes sanare. Ambros. Offic. lib. 3. cap. 4. h. Tenebras hic vocat dia- bolum: accepit enim & ipse tunc potestatem aduersus eum, similiter autem & Pi- latus, cui dixit: Non habes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset de supernis. Tunc au- tem simul omnes vim ac po- testatem acceperunt iofum afflictionib⁹ & mori subli- ciendi, ut impleteretur di- spensatio salutaris incarna- tionis. Euthy. ibid.

i. Bonæ lachrymæ, quæ cul- pam lauant. Denique quos Iesus respicit, plorat deli- ctū. Negavit primò Petrus, & nō fleuit, quia nō res- pexerat dominus. Negavit secundò, & non fleuit, quia adhuc non respexerat eum dominus. Negavit & tertio, & respexit Iesus, & ille ama- rissimè fleuit. Augu. contra Pelagium & Celestinum. lib. 1. ca. 45. Post Ambros. in Luc. lib. 10. k. Etenim despiciat infan- tia eorum, & intrepide eis loquebatur. Hinc autem manifestum quod inobe- dientes nullam utilitatem percipiunt cum eis reuelā- tur mysteria, sed maiorem cōdemnationem accipiūt i deo illis occultanda sunt: nam hoc maioris est miseri- cordie. Theoph. bi.

sedetis super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. ³¹ Ait autē dominus Simo- ni: [†] Simon, ecce sathanas expetiuit vos, ut cibraret sicut triticū. [†] ³² Ego autē rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. ³³ Qui dixit ei: Dñe, tecum paratus sum & in carcerem & in mortem ire. ³⁴ Et ille di- xit: Dico tibi Petre, [†] non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. ³⁵ Et dixit eis: Quando misi vos sine sacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vo- bis? At illi dixerunt: Nihil. ³⁶ Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sacculū, tollat, simili- ter & perā. Et qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladiū. ³⁷ Dico enim vo- bis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: [†] Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. ³⁸ At illi dixerunt: Dñe, ecce duo gladij hic. At ille dixit eis: Satis est. [†] ³⁹ Et egressus ibat secundum consuetudinē in mōtem Oliuarum. Secuti sunt autem illū & discipuli. ⁴⁰ Et cum peruenisset ad lo- cum, dixit illis: Orate, ne intretis in tentationem. ⁴¹ Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est lapidis: & positus genibus orabat, ⁴² dicens: Pater, si vis, transfer calicem istū à me. Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. ⁴³ Apparuit autē illi angelus de cē- lo confortans eū. Et factus in agonia, prolixius orabat. [†] ⁴⁴ Et factus est sudor eius si- cut guttæ sanguinis decurrētis in terram. ⁴⁵ Et cum surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes præ tristitia. ⁴⁶ Et ait illis: Quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem. [†] ⁴⁷ Adhuc eo loquente, ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu ut oscu- laretur eū. [†] ⁴⁸ Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo filiū hominis tradis? ⁴⁹ Videntes au- tem ij qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Dñe, si percutimus in gladio? [†] ⁵⁰ Et percussit vnus ex illis seruū principis sacerdotum, & amputauit auru- lam eius dexteram. ⁵¹ Respondens autem Iesus, ait: ⁵² Sinite vsq; huc. Et cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. ⁵³ Dixit autem Iesus ad eos qui venerant ad se, principes sacerdotum, & magistratus templi, & seniores: [†] Quasi ad latronem existis cum gla- diis & fustibus? [†] ⁵⁴ Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora vestra, ⁵⁵ & potestas tenebrarum. ⁵⁶ Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum. Petrus vero sequebatur eum à lon- ge. ⁵⁷ Accenso autem igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in me- dio eorum. ⁵⁸ Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cū illo erat. [†] ⁵⁹ At ille negauit eum, dicēs: Mulier, nō noui illum. ⁶⁰ Et post pusillum alius videns eū, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum. ⁶¹ Et interuallo facto quasi horæ vnus, alius quidam affirmabat, dicens: Vere & hic cū illo erat: nam & Galilæus est. ⁶² Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et con- tinuo adhuc illo loquente cantauit gallus. [†] ⁶³ Et cōuersus dominus respexit Petrum. [†] Et recordatus est Petrus verbi domini, sicut dixerat, quia priusquam gallus canter, ter me negabis. ⁶⁴ Et egressus foras Petrus, ⁶⁵ fleuit amare. [†] Et viri qui tenebant illum, illudebant ei cædentes, ⁶⁶ & velauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interro- gauerunt eum, dicentes, Prophetiza, quis est qui te percussit? ⁶⁷ Et alia multa blasphe- mantes dicebant in eum. ⁶⁸ Et ut factus est dies, conuenerunt seniores plebis & Prin- cipes sacerdotum & Scribæ, & duxerunt illum in consilium suum, dicentes: [†] ⁶⁹ Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis: [†] Si vobis dixero, non credetis mihi: ⁷⁰ si autem & in- terrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimittetis. Ex hoc autem erit filius homi- nis sedens à dextris virtutis dei. ⁷¹ Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. ⁷² At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimo- nium? Ipsi enim audiuius de ore eius.

† Dep. di. 2. c. 1. § Vn- de David. i. De bapt. ca. Maiores. † Di. 11. c. 1. † Matt. 26. c. Marc. 14. c.

† Isa. 53. d. Marc. 15. c.

† Matt. 26. d. Ioan. 18. a. Marc. 14. d.

† De ce. mi. In quadam.

† Matt. 26. d. Marc. 14. d. Ioan. 18. a.

† Matt. 26. c. Marc. 14. c. Ioan. 18. b.

† 12. q. 1. ca. Si Petrus.

† Matt. 26. c.

† Matt. 26. f. Marc. 14. f. Ioan. 18. c.

† 11. q. 3. Nō solum.

† Matt. 26. g. Marc. 14. g. Dep. di. 1. Petrus. Cō- uertimini. Porro. † Matt. 26. g. Marc. 14. g. Ioan. 18. d. † Matt. 27. a. Marc. 15. a. Ioan. 18. e. Matth. 26. g. Marc. 14. g.

Pilato mane presentatus & interrogatus innocens reperitur, attamen Barabba dimisso crucifigendus traditur, crucifixus ridetur, moritur, deponitur, & se- pelitur.

XXIII.

An. do. 34.
† Matt. 27. a
Marc. 15. a
Ioan. 18. f

† Matt. 27. b
Marc. 15. a
Ioan. 18. f

† Mat. 26. f
Marc. 14. f

† Mat. 27. c
Marc. 15. b

† Io. 18. g. 19.
Act. 13. c

† Mat. 27. b
Marc. 15. a
Ioan. 18. g
Act. 13. c

† Mat. 27. d
Marc. 15. b

† Sup. 21. d
Sapient. 3. c
Ila. 54. a
Gal. 4. d. 9. d
Apo. 6. d. 9. b

Offic. 10. c
† Mat. 27. d
Marc. 15. d
Ioan. 19. c
† 23. quæst. 1.
Paratus.
Mat. 27. f
Marc. 15. f
Ioan. 19. c

† 16. q. 6. Si
presbyter.
De pæ. di. 7
Nullus.
De cõs. dist.
4. Baptismi
vicem.
† Mat. 27. f
Marc. 15. f
Ioan. 19. c

A T† surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illū ad Pilatum. ^a Cœperunt autem accusare illum, dicentes: Hunc inuenimus subuerrentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum Regem esse. ^b Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum? At ille respondens, ait: Tu dicis. ^c Ait autem Pilatus ad Principes sacerdotum & turbas: Nihil inuenio causæ in homine. ^d At illi inualescebant, dicentes: Commouit populum docēs per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. ^e Pilatus autem audiens Galilæam, interrogauit si homo Galilæus esset. ^f Et vt cognouit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus. ^g Herodes autem viso Iesu gauisus est valde. ^h Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de eo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. ⁱ Interrogabat autem eum multis sermonibus, at ipse nihil illi respondebat. ^j Stabant autem Principes sacerdotum & Scribæ constanter accusantes eum. ^k Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illudit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum. ^l Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die, nam antea inimici erant adinuicem. ^m Pilatus autem cōuocatis Principibus sacerdotum, & Magistratibus, & plebe, ⁿ dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto ex iis in quibus eū accusatis: sed neque Herodes. Nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei. ^o Emendatum ergo illum dimittam. ^p Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, vnum. ^q Exclamauit autē simul vniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam, ^r qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate & homicidium, missus in carcerem. ^s Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. ^t At illi succlamabant dicētes: Crucifige, crucifige eum. ^u Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. Corripiam ergo illum, & dimittam. ^v At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur: & inualescebant voces eorum. ^w Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. ^x Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Iesum vero tradidit volūtati eorum. ^y Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quēdam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum. ^z Sequebatur autē illum multa turba populi, & mulierū, quæ plangebant & lamentabantur eum. ^{aa} Cōuersus autem ad illas Iesus, dixit: Filix Ierusalē, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros: ^{ab} quoniam ecce venient dies in quibus dicēt: Beata steriles, & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. ^{ac} Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, operite nos. ^{ad} Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo nequam cum eo, vt interficerentur. ^{ae} Et postquam venerunt in locum qui vocatur Caluariæ, ibi crucifixerunt eum, & latrones, vnum à dextris, & alterum à sinistris. ^{af} Iesus autem dicebat: Pater, dimitte illis. Non enim sciunt quid faciunt. ^{ag} Diuidentes vero vestimenta eius, miserunt sortes. ^{ah} Et stabat populus expectans: & deridebant eum Principes cum eis, dicentes: Alios saluos fecit, se saluum faciat, si hic est Christus dei electus. ^{ai} Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, ^{aj} dicētes: Si tu es Rex Iudæorum, saluum te fac. ^{ak} Erat autem & superscriptio scripta super eū literis Græcis, & Latinis, & Hebraicis: Hic est Rex Iudæorū. ^{al} Vnus autem de iis qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, saluum fac teipsum, & nos. ^{am} Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times deum, qui in eadem damnatione es? ^{an} Et nos quidem iustē, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit. ^{ao} Et dicebat ad Iesum: Domine, memento mei cum veneris in regnū tuum. ^{ap} Et dixit illi Iesus: Amen dico tibi, hodie mecū eris in paradiso. ^{aq} Erat autem ferē hora sexta, & tenebræ factæ sunt in vniuersam terram vsque in horam nonam. ^{ar} Et obscuratus est sol, & velum templi scissum est medium. ^{as} Et clamans voce

a. Vide delum ac malitiam. Volentes enim Pilati iram exacuere aduersus Christū, & abducere quod eum citi occideret, defectionis ac tyrannidis crimē huic assignā. Simul etiā vt timēs Cæsarem Pilatus, etiam si vellet hunc à morte eripere, nō posset. Euth. i. Mar. 27. c. b. Videtur autem mihi ista interrogatione quam facit erga Christū, ridere Iudæorū calumniam. Rem enim ipsam subsannat, dicens: Tu es Rex Iudæorum? Quasi sic dicat: Tu qui tā pauper, tā vilis tā destitutus auxilio tā nudus es, accusaris regnum ambire? Hoc autē deridentis est eos qui in his accusabant Iesum: quod fingat tale rem attentari ab homine tam nudo, & tam vili, ad quam tot diuitiis atq; præsidiis opus est. Theo. ibid. c. Herode autem cupiente aliqua mirabilia eius videre, ipse tacuit, & nihil fecit: quia nec illi crudelitas meretur videre diuina, & dominus instantiam declinabat. Et fortasse typicē in Herode omnes impij significatur: qui si legi nō crediderint & prophetis, mirabilia Christi opera in euangelio quoque videre non possunt. Ad Herodē mittitur, ad Pilatum remittitur. Et si vterque reum non pronuntiant, alienæ tamen crudelitatis studiis obsequuntur. Laui enim Pilatus manus, sed facta non diluit. Iudex enī nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, vt sanguinem innocētis morti addiceret. Amb. in Luc. 23.

d. Ex hoc loco non desendat Christi mortē heretici contendunt. Cōtra quos Theophilus ibi: mandas Christus deplorantibus eū in futura mala prospectum intendere, & super illis flere. Quasi diceret: Non tam super me flere quā super vos, quia ratione malorum vobis immittentium habitis longe ampliorem flendi materiam & occasionem, quā super meis tormētis, quæ deuicta morte cito finiuntur. Hæc illa.

e. Sed non excusantur qui nesciunt, cum scire nolunt quod debuērunt cognoscere. Amb. de interpell. li. c. s. f. Illa quoque præcipua fuit causa cur deus crucem maluerit, quod illa eum exalta fuit necesse, & omnibus gentibus passionem dei innotescere. Nā quoniam is qui patibulo suspēditur, & conspicuus est omnibus & cæteris altior, crux potius electa est, quæ significaret illum tam conspicuū tamq; sublimem futurum, vt ad eū cognoscendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerēt. Lactan. lib. 4. ca. 20. de vera sapientia.

g. Qui ab hominibus quærit, habet mercedem suam: qui autem à deo, habet vitam æternam, quam præstare non potest nisi autor æternitatis, iuxta illud: Amē dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Amb. Offic. lib. 2. cap. 1.

magna Iesus, ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicēs, ex-
pirauit. ⁴⁷ Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit deum, dicēs: Ve-
re hic homo iustus erat. ⁴⁸ Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum
istud, & videbant quæ fiebant, ^h percutiētes pectora sua reuertebantur. ⁴⁹ Stabant au-
tem omnes noti eius à longe, & mulieres quæ secutæ eum erant à Galilæa, hæc vidē-
tes. ^{†50} Et ecce vir nomine Ioseph qui erat Decurio, vir bonus & iustus, ^{†1} hic nō con-
senferat consilio & actibus eorum, ab Arimathæa ciuitate Iudææ, qui expectabat &
ipse regnum dei. ^{†2} Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu, ^{†3} & depositum inuo-
luit in sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam po-
situs fuerat. ^{†4} Et dies erat Parasceues, & sabbatum illucescebat. ^{†5} Subsecutæ autem
mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmo-
dum positum erat corpus eius, ^{†6} & reuertentes parauerunt aromata & vnguenta, &
sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

*Mulieres monumentum cum aromatibus visitantes, Christum audiunt ab angelis iam su-
scitatum, quod audiens Petrus ipse visitans non inuenit. Iesus autem peregrinantibus in
Emaus se sociat, & postea in medio undecim palam comedit, & tandem ipsis cernenti-
bus in cælum ascendit.*

XXIII.

a. Quod alius euāgelista di-
cit, valde mane. Diluculū
est inter tenebras noctis &
diei claritatem, in qua salus
humano generi prouenit,
fœlici vicinitate declaran-
da, more solis, qui proxima
luce cōsurgēs, rosam præ-
mittit auroram, vt gratia
præclari splendoris prepa-
ratis oculis possit inueneri
quando tēpus dominicæ
resurrectionis eluxit: vt tūc
laudes Christi tota caneret
secundum exemplum harū
fœminarum ecclesiæ: quan-
do genus humanum exem-
plo suæ resurrectionis ani-
mauit, quando vitam præ-
stitit, & lumen credulitatis
infudit. Hiero. in Mar. 16. c.
b. Surrexit igitur dominus
triduanus. quomodo autē
tres dies? Sexta hora para-
sceues crucifixus est, ab illa
vsq; ad nonam fuerunt te-
nebræ. Per has mihi noctem
intelligas. Iterum, à nona
lux, id est dies: ecce diem, &
noctem. Iterum nox para-
sceues & dies sabbati, ecce
secundo diē & noctē. Nox
quoque sabbati, & diluculū
dominicæ, iuxta Matthæum
dicentem: quæ illucescebat
in vna sabbatorū A dilucu-
lo enim & dies totus nume-
ratur. Ecce tertio diem &
noctem. Theoph. ibi.
c. Apparuit & ipsis, factus
est tertius viator, miscuit
cum eis amica colloquia,
oculi eorum tenebantur ne
agnoscerent eum. Opor-
tebat enim vt melius cor in-
strueretur. Cognicio differ-
tur, querit ab eis quid inter-
se loqueretur, vt quod ipse
sciebat, illi faterentur. Et
quod audistis: mirari co-
eperunt, quia de re clara &
tā manifesta velut a nesciēte
interrogabantur. Tu solus
(inquunt) peregrinus es in
Ierusalē, & nescis quæ in ea
facta sunt? At ille dixit:
Quæ? De Iesu Nazareno,
&c. August. Sermo. 144. de
tempore.

Nat autem sabbati [†]valde diluculo venerunt ad monumentum portantes
quæ parauerant aromata: ^{†2} & inuenerunt lapidem reuolutum à monumē-
to, ^{†3} & ingressæ non inuenerunt corpus dñi Iesu. ^{†4} Et factum est dum mente
consternatæ essent de isto, ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgē-
ti. ^{†5} Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid
quæritis? viuentē cū mortuis? ^{†6} Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locu-
tus est vobis cum adhuc in Galilæa esset, ^{†7} dicens: Quia oportet filium hominis tra-
di in manus hominum peccatorum, & crucifigi, ^{†b} & die tertia resurgere. ^{†8} Et recor-
data sunt verborum eius, ^{†9} & regressæ à monumento nuntiauerunt hæc omnia illis
vndecim, & ceteris omnibus. ^{†10} Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Ia-
cobi, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. ^{†11} Et visæ sunt ante
illos sicut deliramentum verba ista, & non crediderunt illis. ^{†12} Petrus autem surgens
cucurrit ad monumentum, & procumbens vidit lintheamina sola posita, & abiit, secū
mirans quod factum fuerat. ^{†13} Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellū quod erat
in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emaus, ^{†14} & ipsi loquebantur ad-
inuicem de iis omnibus quæ acciderant. ^{†15} Et factum est dum fabularentur, & secum
quærerent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. ^{†16} Oculi autem eorum tenebā-
tur ne eum agnoscerent. ^{†17} Et ait, ad illos: Qui sunt ij sermones quos confertis adinui-
cem ambulantes, & estis tristes? ^{†18} Et respondens vnus cui nomen Cleophas, dixit ei:
Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quæ facta sunt in illa his die-
bus? ^{†19} Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta
potens in opere & sermone corā deo & omni populo: ^{†20} Et quomodo eū tradiderūt
summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.
^{†21} Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel, & nunc super hæc om-
nia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. ^{†22} Sed & mulieres quædā ex nostris ter-
ruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentū, ^{†23} & non inuento corpore eius,
venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. ^{†24} Et
abierunt quidā ex nostris ad monumentum, & ita inuenerūt sicut mulieres dixerunt,
ipsum vero non inuenerūt. ^{†25} Et ipse dixit ad eos: Ostulti & tardi corde ad credēdum
in omnibus quæ locuti sunt prophætæ. ^{†26} Nōne hæc oportuit pati Christū, & ita in-
trare in gloriā suam? ^{†27} Et incipiēs à Moyse & omnibus Prophetis, interpretabatur il-
lis in omnibus scripturis quæ de ipso erant. ^{†28} Et appropinquauerūt castello quod ibāt:
& ipse se finxit longius ire. ^{†29} Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum dñe, quo-
niam aduersperascit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cū illis. ^{†30} Et factum est dum
recum-

† Psal. 30. a

† Matt. 27.
Marc. 15. g
Ioan. 19. gA An. do. 34.
† Matt. 28. a
Marc. 16. a
Ioan. 20. a† Matt. 28. a
Marc. 16. a
Ioan. 20. a† Matt. 17. d
Marc. 9. c
† Matt. 28. b
Marc. 16. e

† Marc. 16. e

recumberet cum eis, accepit panē, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis.³¹ Et aperti sunt oculi eorū,^d & cognouerunt eum: & ipse euauit ex oculis eorū.³² Et dixerunt adinuicem: Nōne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?³³ Et surgentes, eadem hora regressi sunt in Ierusalē, & inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum illis erant,³⁴ dicētes quod surrexit dominus verē, & apparuit Simoni.³⁵ Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis.†^c³⁶ Dum autem hæc loquuntur, stetit Iesus in medio eorū, & dixit eis: Pax vobis, ego sum, nolite timere.³⁷ Conturbati vero & contriti existimabant se spiritum videre.³⁸ Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?³⁹ Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa nō habet, sicut me videtis habere.⁴⁰ Et cū hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes.⁴¹ Adhuc autem illis non credentibus, & mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? ⁴² At illi obtulerunt ei partē piscis assi, & fauum mellis.⁴³ Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.⁴⁴ Et dixit ad eos: Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cū adhuc essem vobiscū, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyli & Prophetis & Psalmis de me.⁴⁵ Tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas,⁴⁶ & dixit eis:† Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, ⁴⁷ & prædicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes: incipientibus ab Ierosolyma.⁴⁸ Vos autem testes estis horum.†⁴⁹ Et ego mittā promissum patris mei in vos:† vos autem sedete in ciuitate, quoadusque induamini virtute ex alto.†⁵⁰ Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis benedixit eis.⁵¹ Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum.⁵² Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes deum. Amen.

d. Nos definimus deum naturam cognoscendū, deinde doctrina cognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Tertull. aduers. Marc. lib. 2.

e. Non ergo per incorpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatē imperuia vclauia penetravit. Nā quod tangitur, corp⁹ est: in corpore autem resurgemus. Seminatur enim corp⁹ animale, surgit corpus spiritale. Sed illud subtilius, hoc crassius: vtpote adhuc terrene labis qualitate concretum. Nam quomodo non corpus in quo manebāt insignia vulnerum, vestigia cicatricū, quæ dominus palpāda obtulit? Amb. ibid.

f. Conuertamini simul Ierosolymis, non separati, propter imbecillitatem qua adhuc tenemini, & timorē vestrum quoadusq. induamini in modum armature virtute ex alto cœlo vel alta diuinitate per prædictū spiritus sancti descensionē. Euthy. ibi.

VITA SANCTI IOANNIS PER
diuum Hieronymum.

Ioannes apostolus, quem Iesus amauit plurimū, filius Zebedai, frater Iacobi apostoli, quem Herodes post passionem domini decollauerat, nouissimus omnium scripsit Euangelium, rogatus ab Asia episcopis, aduersus Cerinthum, aliosque hereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma cōsurgens, qui asserunt Christū ante Mariam non fuisse, unde & compulsus est diuinam eius natiuitatem edicere. Sed & aliam causam huius scripturæ ferunt, quod cum legisset Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probauerit quidem textum historię, & vera eos dixisse firmauerit, sed vnius tantum anni in quo & passus est post carcerem Ioannis, historiam texuisse. Prætermisso itaque anno cuius acta à tribus exposita fuerant, superioris temporis antequam Ioannes clauderetur in carcerē, gesta narravit: sicut manifestum esse poterit iis qui diligenter quatuor Euangeliorum volumina legerint. Quæ res etiam διαφωρίαν, quæ videtur Ioannis esse cum ceteris, tollit. Scripsit autem & vnā epistolam, cuius exordium est: Quod fuit ab initio, quod audiuiimus & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ: quæ ab vniuersis ecclesiasticis & eruditis viris probatur. Reliquæ autem duæ, quarum principium est: Senior Electæ dominæ & natis eius, & sequentis: Senior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate: Ioannis presbyteri asseruntur, cuius & hodie alterum sepulchrum apud Ephesum ostenditur, & nonnulli putant duas memorias eiusdem Ioannis Euangelistæ esse: super qua re cum per ordinē ad Papiam auditorē eius ventum fuerit, differemus. Quartodecimo igitur anno secundam post Neronem persecutionem mouēte Domitiano, in Patmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsin, quam interpretantur Iustinus martyr, & Irenæus. Interfecto autem Domitiano, & actis eius ob nimiam crudelitatem à senatu rescissis, sub Pertinace principe rediit Ephesum, ibique vsque ad Traianum principē perseuerans, totas Asia fundauit rexitque ecclesias, & confractus senio, sexagesimo octauo post passionem domini anno mortuus iuxta eandem urbem sepultus est.

INCIPIT PROLOGVS IN EVANGELIUM IOANNIS.

Iste est Ioannes Euāgelista, unus ex discipulis domini, qui virgo à deo electus est, quem de nuptiis volentem nubere vocauit deus. Cui virginittatis in hoc duplex testimonium datur in Euangelio. quod & prae ceteris à deo dilectus dicitur, & huic matrem suam pendens in cruce commēdauit dominus, ut virginem virgo serualet. Denique manifestans in Euangelio, quod erat ipse incorruptibilis verbi opus inchoans, solus verbum carnem factum esse, nec lumen à tenebris cōprehensum fuisse testatur. Primum signū ponens, quod in nuptiis fecit dominus, ostendens quod ipse erat: ut legentibus demonstraret, quod ubi dominus inuitatus sit, deficere nuptiarū vinum debeat, & veteribus immutatis, noua omnia quae à Christo instituuntur, appareant. Hoc autem Euangelium scripsit in Asia posteaquam in Patmos insula Apocalypsin scripserat: ut cui in principio canonis incorruptibile principium prænотatur in Genesi, ei etiā incorruptibilis finis per virginem in Apocalypsi redderetur, dicente Christo: Ego sum α & ω. Et hic est Ioannes, qui sciens superuenisse diem recessus sui, conuocatis discipulis suis in Epheso, per multa signorum experimenta promens Christum, descendens in defossam sepulturae suae locum, facta oratione positus est ad patres suos, tam extraneus à dolore mortis, quam à corruptione carnis inuenitur alienus. Tamen post omnes Euangelium scripsit, & hoc virgini debebatur. Quorum tamē vel scriptorum temporis dispositio, vel librorum ordinatio, ideo à nobis per singula nō exponitur, ut sciendi desiderio collato, & quærentibus fructus laboris, & deo magisterij doctrina seruetur.

Ioan. 19. 8

Ioan. 1. a
Ioan. 1. d

Incipit Euangelium secundum Ioannem.

Christus ab æterno deus, & ex tempore homo, Ioannis Baptiste etiam testimonio perhibetur, & quosdam discipulos vocat.

Cap. I.

In principio erat verbū, & verbum erat apud deū, & deus erat verbū. ² Hoc erat in principio apud deum. ³ Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil quod factū est. ⁴ In ipso vita erat, & vita erat lux hominū: ⁵ & lux in tenebris lucet: & tenebrę eā non cōprehenderunt. ⁶ Fuit homo missus à deo, cui nomē erat Ioannes. ⁷ Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ⁸ ut omnes crederent per illum, ⁹ Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. ¹⁰ Erat lux vera, quę illuminat omnē hominem venientem in hunc mundū. ¹¹ In mundo erat, & mundus per ipsum factus est: & mundus eum non cognouit. ¹² In propria venit, & sui eum non receperunt. ¹³ Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, iis qui credunt in nomine eius. ¹⁴ Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. ¹⁵ Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. ¹⁶ Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicēs: Hic erat quem dixi, qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. ¹⁷ Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. ¹⁸ Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. ¹⁹ Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es? ²⁰ Et confessus est, & non negauit: & confessus est, quia non sum ego Christus. ²¹ Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? & dixit: Non sum. Propheta es tu? & respondit: Non. ²² Dixerunt ergo ei: Quis es, ut re-
tis in deserto, dirigite viā domini, sicut dixit Isaias Propheta. ²³ Ait: ²⁴ Ego vox clamantis in deserto, dirigite viā domini, sicut dixit Isaias Propheta. ²⁵ Et qui missi fuerant, erant

† 16. q. 5. ca.
Episcopi.† Matt. 3. a
Marc. 1. a
Infr. 3. d.
De heret.
Cum ex in-
iuncto.† Dist. 2.
Cleros.† De pœ. di.
4. Hanc ser-
uitutem.
† De cōf. di.
4. ca. Si quis
au. em.
† Mat. 1. c
Luc. 2. d
† An. do. 30.

† 1. Tim. 6. d

† 1. Ioan. 4. o
1. Tim. 6. c
Infr. 5. f† Isa. 40. d
Matt. 3. a
Marc. 1. a
Luc. 3. a

a. Omnes autem hæreses hoc capitulo breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, nō includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arius contemnitur. Quod autem erat apud deū, non commixtione cōfunditur, sed manentis verbi apud patrem solida perfectione distinguitur, ut Sabellius obmurecat. Et deus erat verbū Non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa celestis designatione virtutis ut confiteatur Forinus, & c. Amb. de fide lib. 1. ca. 7.
b. Vnde mirari me fateor: hoc ita feceri potuisse, quasi nos propriā personā verbi, quod est filius, negaremus, quem tot locis verum filium de vero patre natum, non factum ingessimus. Nemo verboreus nominat, qui vere esse in persona sua sapius profitetur. Grego. Nazianze. de fide.
c. Cū autem Christus huius testimonio nō egeret, subiungitur etiam causa testimonij, addit enim: Ut omnes crederet per illum. Quæ admodum enim carne vestitus est, ne nuda diuinitate apposta oēs perderet: i a quoque testimonio vltus est, ut Iudæi cognati Ioannis vocem audientes per eā crederent facilius in eum de quo testificabatur. Euthy. i. idem.
d. Filius dicitur licet intelligitur, alius quidem secundū naturā, eo quod natus sit filius: alius autē secundū id quod factum est, reputatur filius. Secundū igitur naturā quæ eā secundū cōditionē, oēs filij dei sumus: secundū verō obedientiam & doctrinā nō oēs filij dei sunt, sed qui credunt & faciūt eius voluntatē. Qui autē nō credūt, & non faciūt eius voluntatē, filij & angeli sunt diaboli, secundū id quod opera diaboli faciunt. Irenæus lib. 4. cap. 79.
e. Ex ipsa vestra locutione cognoscitis quia prius vox sonat, ut verbū postmodū posset audiri. Ioannē ergo vocē esse asserit, quia verbū præcedit. Albin. in Ioan.

Derant ex Phariseis. ²⁵ Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neq; Elias, neque propheta? ²⁶ Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrū stetit, quem vos nescitis. ²⁷ Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est, ^f cuius ego non sum dignus vt soluiam eius corrigiam calceamēti. ²⁸ Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanē, vbi erat Ioannes baptizans. ²⁹ Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mūdi. ³⁰ Hic est de quo dixi: Post me venit vir, ^g qui ante me factus est, quia prior me erat, ³¹ & ego nesciebam eū. Sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. ³² Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: [†] Quia vidi spiritum descendantem quasi ^h columbam de cœlo: & mansit super eum. ³³ Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: ⁱ Super quem videris spiritum descendantem, & manentē super eū, [†] hic est qui baptizat in spiritu sancto. ³⁴ Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. ³⁵ Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. ³⁶ Et respiciēs Iesum ambulantē, dixit: [†] Ecce agnus dei. ³⁷ Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & sequuti sunt Iesum. ^{k 38} Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, vbi habitas? ³⁹ Dicit eis: Venite & videte. Venerunt, & viderunt vbi maneret: & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima. ⁴⁰ Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duodus qui audierat à Ioanne, & secuti fuerāt eum. ⁴¹ Inuenit hic primū fratrem suū Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. ⁴² Et adduxit eum ad Iesum. ⁱ Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Iohanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. ⁴³ In crastinum voluit exire in Galileā, & inuenit Philippum: & dicit ei Iesus: Sequere me. ⁴⁴ Erat autē Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. ⁴⁵ Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei: [†] Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. ⁴⁶ Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide. ⁴⁷ Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. ⁴⁸ Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Prius quā te Philippus vocaret, cū esses sub ficu, vidi te. ⁴⁹ Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius dei, tu es Rex Israel. ⁵⁰ Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. ⁵¹ Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & [†] angelos dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

Christus in nuptiis ex aqua vinum facit, inde Ierosolymam ascendens, negotiatores à templo eiicit.

II.

A ¹ ^T ^a die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. ² Vocatus est autem & Iesus & discipuli eius ad nuptias. ³ Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. ⁴ Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea. ⁵ Dicit mater eius ministris: Quodcunq; dixerit vobis, facite. ⁶ Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationē Iudæorum, capiētes singulæ ^b metretas binas vel ternas. ⁷ Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum. ⁸ Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, & ferte ^c Architriclino. Et tulerunt. ⁹ Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinū factam, & non sciebat vnde esset, (ministri autem sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum Architriclinus, ¹⁰ & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. ¹¹ Hoc fecit ^d initium signorum Iesus in Cana Galilææ: & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. [†] ¹² Post hæc descendit Capernaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. ¹³ Et prope erat ^e Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Ierosolymam,

FF ij

† Matth. 3. c
Marc. 1. b
Luc. 3. d
Act. 1. a, &
19. a

† Depor. di. E
2. c. Quærē-
dum est.
Matth. 3. d
Marc. 1. b
Luc. 3. d
† Dist. 19.
Secundum.
De cōf. dif.
4. ca. Aliud
est.
† De cōf. di.
3. Sextam
sanctam.

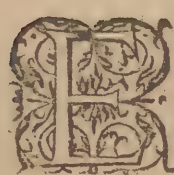
† Gen. 49. d
Deut. 18. c
Illa. 40. c. 45.
b.
Iere. 23. a
Eze. 34. 17. f
Danie. 9. f

† Matth. 24. c
28. d

f. Id est, non sum dignus incarnationis mysterium comprehendere angustis mentis humanæ, atque inopis vilitate sermonis absoluer. Ambrosius de institutione virginis, c. 14.
g. Hoc est, factū est vt ante me esset, vt præponere: ut mihi, qui prior me erat. Augustinus super Numer. cap. 11.
h. Quare spiritus sicut columba descendit, nisi vt tu videres, nisi vt tu agnosceres columbam etiā illā quā Noe iustus emisit ex arca, istius colubæ speciē fuisse, vt typū agnosceres sacramenti? Et fortasse dicas: cū illa vera colūba fuerit, hic quasi columba descēderit, quomodo illic speciē dicimus, hic veritatē? Sed quid tam verum quā diuinitas, quæ manet semper, creaturæ autem non potest veritas, sed species esse: quæ facile soluitur atque mutatur. Ambrosius de his qui mysteriis iniciantur, ca. 4.
i. In eo manebat quæ nulla corruptelæ carnalis impedimenta reuocabant quominus incorruptæ & impermixtæ ordinem disciplinæ teneret: cuius caro nō vidit corruptionem. Ambrosius de Noe & arca, cap. 3.
k. Hinc admoneri possumus deū suis in nos beneficiis nostras non præuenire voluntates, sed à nobis incipiendum esse: sed cum nos prompto paratōque animo ad suscipiendā gratiā exhibemus, tunc multas afferre nobis salutis occasiones. Chrysostomus ibi, homi. 17.
l. Respicit vt deum decet, qui corda & renes scrutatur, videtq; qui nihil ignorat, ad quantam & fidem & virtutem discipulus peruertur sit: & antea quā aliquid de eo quæsiuisset, tam ipsum quā patrem eius nomine appellat, & hac re discipulum instruit eum se esse, qui cuncta etiam antequā hanc nouit. Cyrilus ibi, d. a. Quidam dicunt dominū post ieiunium aperte prædicasse, discipulos congregasse, ac sermonem domini in monte fecisse ante vni miraculum: quia legunt dominum cum discipulis inuitatum ad nuptias. Alij vero dicunt post ieiunium occultè prædicasse, & paucos discipulos congregasse per annum, & tunc cū illis paucis ad nuptias vocatum post annum: quod verius putamus, cum primum supra 30. attingeret annum. Comestor.
b. Metreta mensura est cōgiurum decem. Budæus, li. de Asse.
c. Architriclinus, qui profectus est apparando conuiuio.
d. Publicū & manifestum, quandoquidem prius signa ediderat de virgine nascēdo, Magos stella ducendo, 40. diebus & totidem noctibus sine cibo ieiunādo, & plura nobis ignota quæ nō sunt scripta in libro hoc.
e. Secundum Pascha à baptismate Christi, quod fuit anno eius 31. quum esset, 29. an. & tres menses natus, secundū Comestorē: at secundū Chrysostomum, annus eius erat cū 3. mēibus, 31. anni, quod mihi verius videt, quū miraculū vini fecisse dicatur eodē quo fuerat die baptizatus, quū inciperet, 30. annum, anno reuoluto.

†¹⁴ & inuenit in templo vendentes oues & boues & columbas, & nummularios sedentes.¹⁵ Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues: & numulariorum effudit es, & mensas subuertit.¹⁶ Et iis qui colūbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domū negotiationis.¹⁷ Recordati sunt vero discipuli eius quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.¹⁸ Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?¹⁹ Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.²⁰ Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?²¹ Ille autem dicebat de templo corporis sui.²² Cum ergo resurrexisset à mortuis, & recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus.²³ Cum autem esset Ierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat.²⁴ Ipse autem Iesus non credebatur semetipsum eis, eò quod ipse nosset omnes,²⁵ & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

Nicodemus super regeneratione instruit: Iudæam lustrando baptizat, unde Ioannis discipulos æmulantes Ioannes ipse arguit. III.

Rat autem homo ex Phariseis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum.^a Hic venit ad Iesum^a nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo.³ Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, & nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum dei.⁴ Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Nūquid potest in ventrem matris suæ iteratò introire, & renasci?⁵ Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, & nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei.⁶ Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.⁷ Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.⁸ Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quò vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.⁹ Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri?¹⁰ Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?¹¹ Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis.¹² Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixerò vobis cœlestia, credetis?¹³ Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, ^d filius hominis qui est in cœlo.¹⁴ Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ¹⁵ ut omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam.¹⁶ Sic enim deus dilexit mundum, ut filium suum vnigenitum daret: ut omnis qui credit eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.¹⁷ Non enim misit deus filium suum in mundum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.¹⁸ Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij dei.¹⁹ Hoc est autem iudicium, quia & lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim eorum mala opera.²⁰ Omnis enim qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius.²¹ Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestetur opera eius: quia in deo sunt facta.²² Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, & baptizabat.²³ Erat autem & Ioannes baptizans in ^f Ennon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant & baptizabantur.²⁴ Non enim missus fuerat Ioannes in carcerem.²⁵ Facta est autem questio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.²⁶ Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.²⁷ Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.²⁸ Ipsi vos mihi testimoniū perhibetis quòd dixi-

f. Sub secundo enim Darij anno inceptum est, & per 46 an. constructum, sub vnde imo Xerxis anno consummatum est. Prosper. Et verius anno Cyri. 24. inceptum esse cōpertum habemus vsq; ad 30 annum Darij filij Hydaspis: ad quem sunt anni 46. a quo ad Christum natum sunt 490. anni ex 70 hebdomadibus emer- gentes.

a. Cum esset magister in Israel, & in er magnates vnus, pa. am discere erubuit, & id. o nocte venit.

b. Vtique nullū excipit, nō infante, nō aliqua prauentum necessitate: Ambr. de Abraham lib. 2. ca. 11.

c. Nec putes quod etiam si ornam. pietatē colas, omnemq; iusticiam, baptismū vero non accipias, spēs possis habere apud deum: imò prius maiore pœna dignus erit qui bona opera nō bene operatur. Deus autē iustificat omnem colentem e baptismo consignari. Clemēs lib. 6. Recognitionum.

d. Ac si dicat: Ne arbitreris ita me magistrum esse, ut multi prophetarum, quæ à terra sunt: quoniam ex cœlo venio, quò nemò propheta ascendit ego illic habito, & non solum, sed & ubique. Chrys. Vel cum Christus sit caput, sancti autem membra, necesse est ut itequatür membra quò caput præcedit: ut sit in cœlo corporis Christi plenitudo. Eucherius.

e. Ecce hic opera hominis in deo facta legimus, & ad substantiam tamen diuinam referre non possumus. Sed aut per ipsam facta cognoscimus, ut est illud Apostolicum, q. omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Ambr. de fide. lib. 3. ca. 3.

f. Ennon in 2. lapide Scythopolis, quæ & Bethsan dicta, in qua Philisthai Saulis & natorum cadauera capitibus truncata, in Iudæorū contum: iam suspenderūt, ut i. Reg. ultimo: distatque à Ierosolymis 37. leucis cū semisse. Est & alia Ennon, quæ & Gehennon, in suburbis Ierosolymæ, ad radices montis Moria, ubi erat idolum Moloch æneum, cuius facies virili, pars reliqua hominis: porrectis manibus ad recipiendum pueros immolantes paratis: unde Gehenna locus tormētorum, & lapus pro inferno, ab illa valle Gehennon dicta.

† Matt. 21. b. Marc. 11. d. Luc. 19. g. 45. dist. Cum beatus. 88. d. Elicies ca. Quid est 1. q. 3. ca. Ex multis. 2. q. 7. c. Accusatio. † 19. q. 3. ca. Quoniam. Psal. 68. b. † Matt. 26. f. & 27. e. Marc. 14. f. & 15. c. † Psal. 3. b. 56. c.

A. Ann. do. jr. † Infr. 7. g. Matt. 22. c.

† De cōf. di. 4. filius. Nō dubito.

† De bapt. Maiores. Non vt apponeres. Debitum.

† De renū. Nisi cum pridem.

† Ephe. 4. b.

† Num. 21. c. Infr. 12. c. † 1. Ioan. 4. b.

† De pœ. di. 4. ca. Beneficius.

† Sup. 1. a.

† De cōf. di. 4. c. Quādo ab Ierosolymis. de off. dele. c. Confuluit. 18. quest. 2. c. Perniciosā. † De cōf. di. 4. Quando ab Ierosolymis. † Matt. 3. b. Luc. 3. a. Marc. 4. d. Marc. 1. c. 1. Ioan. 4. c. Sup. 1. d.

dixerim, Nō sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. ²⁹ Qui habet spōsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. ³⁰ Hoc ergo gaudium meum impletum est. ³¹ Illum oportet crescere, me autē minui. ³² Qui de sursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cōelo venit, super omnes est. ³³ Et quod vidit, & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. ³⁴ Qui autem acceperit eius testimoniū, & signauit quia deus verax est. ³⁵ Quem enim misit deus, verba dei loquitur. Non enim ad mēsuram dat deus spiritum. ³⁶ Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. ³⁷ Qui credit in filium, habet vitam æternam: & qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira dei manet super eum.

g. Vide vocis sonū penetrā-
entem, & verbi gloriā per-
manentem: illum oportet
crescere: quia cum homo
putaretur, deus erat: Ioan-
nem autem minui, quia cū
deus credere ut, homo erat
& quia per omnem mundū
Christi euangelium dilata-
tur, & Ioannis prophetia fi-
nitur. Eusebius Emis, de S.
Ioan. hom. i.

Iesus itinere fatigatus cum Samaritana loquitur, in Cana Galilææ Reguli puerum sanat.

IIII.

V ergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisei quod Iesus plures discipu-
los facit & baptizat quā Ioannes, ² (quanquam Iesus non baptizaret,
sed discipuli eius) ³ reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. ⁴ Opor-
tebat autem eum transire per mediam Samariam. ⁵ Venit ergo in ciuita-
tem Samariæ quæ dicitur ^a Sychar, & iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio
suo. ⁶ Erat autem ibi fons Iacob. Iesus autē fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fon-
tem. Hora autem erat quasi sexta. ⁷ Venit autem mulier de Samaria haurire aquā. Di-
cit ei Iesus: Da mihi bibere. ⁸ Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, ut cibos eme-
rēt. ⁹ Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus cum sis, bibere à me
poscis, quæ sum mulier Samaritana? Nō enim contūtur Iudæi Samaritanis. ¹⁰ Respō-
dit Iesus, & dixit ei: Si scires donū dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere, tu for-
sitā petisses ab eo, & dedisset tibi ^b aquā viuam. ¹¹ Dicit ei mulier: Domine, neque in
quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam? ¹² Nunquid tu
maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, &
pecora eius? ¹³ Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.
† ^c Qui autē biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: ¹⁴ sed aqua quā
ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. ¹⁵ Dicit ad eum mulier:
Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire. ¹⁶ Dicit ei
Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. ¹⁷ Respondit mulier, & dixit: Non habeo
virum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum. ¹⁸ Quinque enim viros ha-
buiſti, & nunc quem habes, non est tuus vir. Hoc verē dixisti. ¹⁹ Dicit ei mulier: Do-
mine, video quia Propheta es tu. ²⁰ Patres nostri in mōte hoc adorauerūt: & vos dici-
tis, quia Ierosolymis est locus ubi adorare oportet. ²¹ Dicit ei Iesus: Mulier, crede mi-
hi: † quia venit hora quando ^d neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis
patrem. † ²² Vos adoratis quod nescitis, ^e nos adoramus quod scimus, quia salus ex
Iudæis est. ²³ Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem
in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit qui adorēt eum. † ²⁴ Spiritus est deus:
& eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. ²⁵ Dicit ei mulier: Scio
quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit: ille nobis annuntiabit om-
nia. ²⁶ Dicit ei Iesus: Ego sum, qui loquor tecum. ²⁷ Et continuo venerunt discipuli
eius, & mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit, quid quæris,
aut quid loqueris cum ea? ²⁸ Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in ciuita-
tem, & dicit illis hominibus: ²⁹ Venite, & videte hominē qui dixit mihi omnia quæ-
cunque feci. Nunquid ipse est Christus? ³⁰ Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad
eum. ³¹ Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. ³² Ille autem dixit
eis: Ego cibū habeo manducare quem vos nescitis. ³³ Dicebant ergo discipuli ad inui-
cem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? ³⁴ Dicit eis Iesus: ^g † Meus cibus est, ut fa-
ciam volūtatē eius qui misit me, ut perficiam opus eius. ³⁵ Nōne vos dicitis, quod
adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, † leuate oculos vestros,

a. Quæ prius Sichem à filiis
Emor in ea pro stupro Di-
næ filia Iacob occiso, quæ
antea dicebatur Salem, &
inde dicta est Sichima, nūc
autem dicitur Neapolis
nō procul ea sepulchrū,
in quo ossa Ioseph humata
leguntur. Iosue. vlt.
b. De qua Zacha. 14. Et erit
in die illa, exibunt aque vi-
uæ de Ierusalem, hoc est,
Euangelica doctrinæ ser-
mo: qui quum profectus sit
de Iudæa & Ierusalē disse-
minatus postea est in om-
nem terram. Euseb.

c. Quo & ipsum baptis-
mæ salutaris aquæ significatur:
quod semel scilicet sumi-
tur, nec rursus iteratur. Cy-
pria. episto. lib. 2. episto. 3.
d. Quonā pacto nesciebāt
Samaritani quod adora-
rent? Quoniam in certo &
circumscrip-
to loco esse, &
quasi diuidi posset deum
arbitrabatur, ita eum cole-
bant. Chryso. ibi. homil. 32.
e. Ex persona quidē Iudeo-
rum dictum est, sed non o-
mnium Iudeorum non re-
probis Iudeorum, sed
de quibus fuerūt aposto-
li, quales fuerūt prophetae,
quales fuerunt omnes san-
cti, qui omnia sua vēdide-
runt, & præcia rerum suarū
ad pedes Apostolorum po-
suerunt. Non repulit enim
deus plebem suam quam
præsciuit. Albinus ibid.

f. Non ergo imitandus est
ille feruus, qui talentum o-
bruit, sed multiplicanda sunt
quæ accipim⁹, quod probē
nobis illa mulier fecit,
quæ Samaritanis omnibus
quod accepit, proposuit,
quæ non aquam à terrestri
hauit fonte, nec terrestre
hydriam domum reporta-
uit, sed celesti saluatoris
gratia & doctrina plena ad
docēdos alios profecta est.
Cyrilli. ibi.

g. Quis autē iucundior
cibus quā facere volūta-
tem dei? Quem cibum sibi
solum dominus abundare
memorabat, sicut scriptum
est in euangelio: Meus cibus
est, &c. Ambros. offic. lib. 1.
cap. 31. Et est cibus mentis
quo epulatur anima, de
quo ait dominus: Meus ci-
bus est, &c. Hic cibus ange-
lorum est, ut diuino famu-
lentur imperio. Nulla illis
cura mensarum, nullus cō-
uiuiorum usus, nulla repo-
sitæ epulæ, nullus vini po-
tus aut siccæ, nulla disten-
sio corporis, nulla ventris
offensio. Idem de Elia & ie-
junio, ca. 3.

† Rom. 3. a
Infr. 8. c

† Matt. 11. g
Luc. 10. f
Infr. 16. c
† 1. Ioan. 5. b
† Isa. 21. a
Abac. 2. a

Ann. do. 31. A
† Dec. 6. di.
4. c. Quādo
ab Ieroso-
lymis.

† Gen. 48. d
Ios. 24. g

† Ioan. 7. f
De por. di. 2.
c. Charitas.
Infr. 6. d

† Deut. 12. a

† 4. Reg. 17. f. g
Luc. 7. e
1. Cor. 3. d
2. Cor. 3. d
† 24. q. 3. ca. D
Quidā vir.

† De por. di. 2.
Inter hac. E

† Isa. 40. g
si. b
Luc. 10. a

& videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem.³⁰ Et qui metit, mercedē accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.³⁷ In hoc enim est verbū verū, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit.³⁸ Ego misi vos metere quod vos non laborastis. Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.³⁹ Ex ciuitate autē illa multi crediderunt in eū Samaritanorū propter verbū mulieris testimoniū perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunq; feci.⁴⁰ Cum venissent ergo ad illū Samaritani, rogauerunt eum vt ibi maneret.^h Et mansit ibi duos dies.⁴¹ Et multo plures crediderunt in eum propter sermonē eius:⁴² & mulieri dicebant, quia iam nō propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audiuius, & scimus quia hic est verē saluator mūdi.⁴³ Post duos autē dies exiit inde, & abiit in Galilæā.^{† 44} Ipse enim Iesus testimoniū perhibuit, quia propheta in sua patria honorē nō habet.⁴⁵ Cū ergo venisset in Galilæam, † exceperunt eum Galilei, cum omnia vidissent quæ fecerat Ierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.⁴⁶ Venit ergo iterū in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum.ⁱ Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaū.⁴⁷ Hic cū audisset quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum vt descenderet & sanaret filium eius. Incipiebat enim mori.⁴⁸ Dixit ergo Iesus ad eum:^k Nisi signa & prodigia videritis, nō creditis.⁴⁹ Dicit ad eū Regulus: Domine, descende priusquā moriatur filius meus.⁵⁰ Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni quē dixit ei Iesus, & ibat.⁵¹ Iam autem eo descendente serui occurrerunt ei, & nuntiauerunt dicentes, quia filius eius viueret.⁵² Interrogabat ergo horā ab eis in qua melius habuerit. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eū febris.⁵³ Cognouit ergo pater quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus, filius tuus viuit, & credidit ipse, & domus eius tota.⁵⁴ Hoc iterum secundum signum fecit Iesus cum venisset à Iudæa in Galilæam.

Languidus ad piscinam sanatus, Iudæis hoc se à Christo consequutum fuisse nuntiat, quod Christus se à patre habere probat. V.

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascēdit Iesus Ierosolymam.² Est autem Ierosolymis * Probatica piscina, quæ cognominatur Hebræicē² Bethesda, quinque porticus habens.³ In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.⁴ Angelus autem domini descēdebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua: & qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate.^b Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.⁶ Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri?⁷ Respondit ei languidus: Domine, ^B hominem non habeo, vt cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit.⁸ Dicit ei Iesus: † Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.⁹ Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo.¹⁰ Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.¹¹ Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: tolle grabatum tuum, & ambula.¹² Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula?¹³ Is autē qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim inclinauit à turba cōstituta in loco.¹⁴ Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi: † Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.¹⁵ Abiit ille homo, & nuntiauit Iudæis quia Iesus esset qui fecit eum sanum.¹⁶ Propterea persequiebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.¹⁷ Iesus autem respondit eis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.¹⁸ Propterea ergo magis quærebant eū Iudæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo.¹⁹ Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille

h. Ideo & fide operibus cōmonstrantes obsecrabāt illum vt perpetuò apud ipsos esset. Manere enim hoc, significat perpetuum domicilium apud illos habere. Verum ille in hoc non obtemperat, sed ad duos tantū dies manet: vnde & multo plures crediderunt propter doctrinam eius. Theoph. ibid.

i. Siue q̄ regio esset genere, siue quod alia principatus dignitate fungeretur, regulus appellatur. Chrysost. ibid. hom. 34.
k. Arguit hominem in fide tepidū, & frigidum, aut omnino nullius fidei, sed tentare cupientem de sanitate filij sui, qualis esset Christus, quis esset, & quantum posset. Verba enim rogantis audiuius, cor disidentis nō videmus: sed ille pronuntiauit, qui & verba audiuit, & cor inspexit. August. ibi. Traç. 16.

* Ad probaticam, vel super probaticam. Hieron. a. Bethesda, hoc est domus effusionis, siue decursus aquarum fluitum à templo post immolatorum ablutionem. Probatica autē, id est ouina macellum erat venaliū ouium, iuxta templū, prope quod erat illa piscina. August. ibid.
b. Heri in lecto decubebas, derelictus & neglectus, nec habebas hominē, qui cū aqua turbata esset, te in piscinam mitteret: hodie inuenisti hominem quidem & deum, seu potius deum hominem. Greg. Nazian. in sanctum lauac.
c. Vide vbi baptizaris, vnde sit baptisma nisi de cruce Christi, de morte Christi: ibi est omne mysteriū, quia pro te passus est, in ipso redimeris, in ipso saluaberis. Hominem, inquit, non habeo, quia per hominē mors, & per hominē resurrectio mortuo vni. Non poterat descendere, nō poterat saluari, qui nō credebatur quod dominus Iesus carnem suscepisset ex virgine. Ambr. de sacrament. lib. 1. cap. 2. d. Operatur vsq; nūc: quia oīa ex his generibus prius factis illis sed diebus mysticis facit. Euch. Gen. 2. a

† Matt. 4. d
Matt. 13. g
Marc. 6. a
Luc. 4. c
† Matt. 4. b
Marc. 1. b
Luc. 4. c

Ann. do. 32

† Matt. 9. b
Marc. 2. c
Luc. 5. c

† De per. di. 3. ca. Adhuc De per. & remissio. Cum infirmas,

D ille fecerit, hæc & filius similiter facit. ²⁰ Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. ²¹ Sicut enim pater suscitatur mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. ²² Neque enim pater iudicat quæquam, sed omne iudiciū dedit filio, ²³ ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illū. ²⁴ Amen amen dico vobis, quia qui verbū meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam. Et in iudicium non venit, sed transiet à morte in vitam. ²⁵ Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quādo mortui audient vocem filij dei: & qui audierint, viuent. ²⁶ Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. ²⁷ Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. ²⁸ Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocē filij dei: ²⁹ & procedēt qui bona fecerūt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. ³⁰ Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatē meam, sed voluntatē eius qui misit me. ³¹ Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum, ³² Alius est qui testimonium perhibet de me: & scio quia verū est testimonium eius, quod perhibet de me. ³³ Vos misistis ad Ioannē, & testimonium perhibuit veritati. ³⁴ Ego autē non ab homine testimonium accipio, sed hæc dico, ut vos salui sitis. ³⁵ Ille erat lucerna ardens & lucens. Vos autē voluistis ad horā exultare in luce eius. ³⁶ Ego autē habeo testimonium maius Ioanne. ³⁷ Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiā ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia pater misit me. ³⁸ Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocē eius vnquā audistis, neque speciem eius vidistis. ³⁹ Et verbū eius non habetis in vobis manēs, quia quæ misit ille, huic vos non creditis. ⁴⁰ Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternā habere: Et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. ⁴¹ Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. ⁴² Claritatē ab hominibus non accipio, ⁴³ sed cognoui vos, quia dilectionem dei non habetis in vobis. ⁴⁴ Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. ⁴⁵ Quomodo vos potestis credere, qui gloriam abinuicem accipitis, & gloriam quæ à solo deo est, non quæritis? ⁴⁶ Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. ⁴⁷ Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit. ⁴⁸ Si autē illius literis non creditis, quomodo verbis meis crederetis?

Quinque hominum milibus satiatis, Christus in montem oraturus turbas fugit, super aquas orta tempestate ambulans, Capharnaum restitutus, veri panis mysterium explicat.

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis. ¹ Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbāt signa quæ faciebat super iis qui infirmabantur. ² Subiit ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. ³ Erat autem proximum ⁴ Pascha, dies festus Iudeorū. ⁵ Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes ut manducent hi? ⁶ Hoc autē dicebat tentans eū. Ipse enim sciebat quid esset factururus. ⁷ Respondit ei Philippus: Ducetorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut vnusquisque modicum quid accipiat. ⁸ Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri: ⁹ Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tātos? ¹⁰ Dicit ergo Iesus: ¹¹ Facite homines discumbere. Erat autem scænum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque milia. ¹² Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. Similiter & ex piscibus quantum volebant. ¹³ Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: ¹⁴ Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant: ¹⁵ Colleguerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex

e. Dic ergo quos viuificauerit filius, & pater viuificauerit noluerit? Cum autem filius, quos velit viuificet, & operatio vna sit, vides quia non solum filius voluntatē patris, sed etiam pater filij faciat voluntatem. Ambrosius de fide lib. 2. cap. 3.

f. Puto nihil esse manifestius. Nam quia filius dei est, æqualis est patri, non accipit hanc potestatem iudicij faciendi: sed habet illam cum patre in occulto. Accipit autem illā, ut boni & mali videat eū iudicāre, quia filius hominis est. Vnde quippe filij hominis exhibetur & malis. Nam visio formæ dei non nisi mundis corde, quia ipsi deum videbunt. Albi. ibid.

g. Magnum testimonium fratres mei. Magnus est enim cui perhibetur, sed maior est ipse qui perhibet. Ille, inquit, erat lucerna ardens & lucens. Est enim tantum lucere vanum, tantū ardere parū, ardere & lucere perfectum. Bernardus in nativitate Ioannis Baptiste.

h. Siquidem Ioannis testimonium poterat quispiam calumniari tanquā ad gratiam factum, quāquam hoc vere dici non poterat aduersus virum qui omni cū diligentia suo fungebatur munere. Verū opera Christi omni suspitione libera cunctorum ora cōtentiosa obturbabant. Euthy. ibi.

i. Ad illud autē quod Christus dixit, Ego veni in nomine patris mei, hoc scire oportet, quod hoc ideo dixerit, ut principium ac causā sui patris esse demonstraret. Ex eo vero quod dictū est, Euntes baptizate in nomine patris & filij & spiritus sancti, non est putandum vnum traditum esse nomen. Basiliius. Epist. 64.

a. Quānā ista sunt de quibus dixit post hæc? Mirabilis igitur medicus dominus in Ierosolymis visus est, qui triginta octo annorum ægrotū nulla medicina, nullo remedio, sed solo verbo, ut Deus, potestate, nutu atque imperio suo curauit. Surge namque dixit, & tolle lectulum tuum, & vade in domum tuam. Verum quoniam sabbatum erat, molestē tulerunt Iudei, qui ruditati nimirum literali hærebant, qui magis peccati, quam ægroti ille morbi vinculis stringebatur. Post hæc igitur omnia gesta simul & dicta, necessario ab Ierosolymis abiit. Cyrillus ibid.

b. Scilicet tertiū à Christi baptismo.

c. Quamobrem cum solus facit signa, nihil eiusmodi dicit: presente autem multitudo, ne deo & patri aduersari putaretur, gratias agendo omnē penitus auferit suspensionem, & dedit discumbentibus, & impleti sunt. Ecce inter dominum & seruum differentia. Illi enim ad mensuram habentes gratiam, dimensa faciebant miracula, deus autem absoluta potestate, per quam abunde operatur. Chrysostomus in Ioann. ho. 41.

† Depo. di. 2. Charitas.

† Matt. 25. c. Infr. 8. d. Infr. 6. d. Matt. 3. d. Sup. 1. c. † De cōscr. di. 3. c. fi. † Infr. 6. a. † Infr. 8. c.

† Matt. 3. d. Sup. 1. c.

† Infr. 14. c.

† Infr. 8. c. † Matt. 3. d. 27. a.

† 1. Cor. 4. a.

† Gene. 3. c. 22. d. 49. b. Deut. 18. a.

Ann. do. 32. † 38. di. ca. 1. Matt. 4. g. Marc. 3. b. Luc. 4. b. † Matt. 14. b. Marc. 6. c. Luc. 9. b.

† Matt. 14. d. Marc. 6. c. Luc. 9. b. † Matt. 14. d. 25. g. Marc. 6. f. 8. a. Luc. 9. b. † Dist. 36. Qui ecclesiasticis.

quinque panibus hordeaceis & duobus piscibus, quæ superfuerunt iis qui manducauerant.¹⁴ Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signū, dicebant: Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. †¹⁵ Iesus ergo cum cognouisset

† Matt. 14. c
Marc. 6. g
Luc. 6. b

quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus.¹⁶ Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare.¹⁷ Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ iam factæ erāt,

† Matt. 14. c
Marc. 6. g

& non venerat ad eos Iesus. †¹⁸ Mare autem vento magno flante exurgebat.¹⁹ Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque; aut triginta,^d vident Iesum ambulātem supra mare, & proximum naui fieri: & timuerunt.²⁰ Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere.²¹ Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim naus fuit ad terram quam ibant.²² Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi vna: & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent.²³ Aliæ vero superuenerunt naues à Tiberiade iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agentes deo.²⁴ Cū ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Iesum.²⁵ Et cū inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?²⁶ Respondit eis Iesus, & dixit: Amen amē dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducaistis ex panibus, & saturati estis.²⁷ Operamini non cibū qui perit, sed qui permanet in vitā æternam, quam filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit deus.²⁸ Dixerunt ergo ad eū: Quid faciemus, ut operemur opera dei?²⁹ Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est, opus dei, ut credatis in eum quem misit ille.³⁰ Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut videamus & credamus tibi? ^D

Quid operaris?³¹ Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis māducare.³² Dixit ergo eis Iesus: † Amen amē dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verū.³³ Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitā mundo.³⁴ Dixerunt ergo ad eū: Domine, semper da nobis panem hūc.³⁵ Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ. † Qui venit ad me, non esuriat: & qui credit in me, non sitiet in æternum.³⁶ Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & nō credidistis.³⁷ Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nō eiiciam foras.³⁸ quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.³⁹ Hæc est enim voluntas eius qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.⁴⁰ Hæc est enim voluntas patris mei qui misit me, ut

† Matt. 16. a
Marc. 3. b
1. Ioan. 3. d
Psalm. 77. c
Sap. 16. c
Exod. 16. c
Num. 11. b
Iudith. 5. e
Nehe. 9. d
† Eccle. 14. c
Matt. 26. d
Marc. 14. d
Luc. 22. c
Sup. 8. e

omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die.⁴¹ Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.⁴² Et dicebant: † Nōne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cœlo descendi?

† Respondit ergo Iesus, & dixit eis: Nolite murmurare in inuicem. †⁴⁴ Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. †⁴⁵ Est scriptum in Prophetis: Erunt omnes docibiles dei. Omnis qui audiuit à patre, & didicit, venit ad me.⁴⁶ Non quia patrem vidit quisquam, nisi is qui est à deo, hic vidit patrem.⁴⁷ Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.⁴⁸ Ego sum panis vitæ. †⁴⁹ Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt.⁵⁰ Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, nō moriatur.⁵¹ Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. † Et panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.

† Matt. 23. e
Marc. 6. a
Luc. 4. d
Infr. 7. b
† 23. q. 4. ca.
Nabuchodonosor. in fine.
† Isa. 54. d
Ierc. 31. f
† Exod. 6. d
† De cōf. di. 2. c. Christi.
Vtrum.
† 24. q. 1. ca.
Audiuius
1. Cor. 11. e
† De cōf. di. 2. c. Quia corpus. In quibus.
Prima quidem.
Quid est. & seq.
De cel. mis. Cū Marethe.
De p. di. 4. c. Si ex bono.
De cōf. di. 2. c. Vtrum sub figura. & seq.
Matt. 26. f
Marc. 14. g
Luc. 23. g

† Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnis suam dare ad manducandum?⁵³ Dixit ergo eis Iesus: † Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.⁵⁴ Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. †⁵⁵ Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.⁵⁶ Qui manducat meam carnem, & bibit meum

† Sed tamē panem illū qui manducauerunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis viuus qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiā ministrat: & quicumque hunc panem manducauerit, non morietur in æternum: & corpus est Christi. Ambr. de iis qui mysteriis initiatur. cap. 8.

† Sed caro non descendit de cœlo, hoc est, carnem assumpsit à terris ex virgine. quomodo ergo descendit panis de cœlo, & panis viuus? Quia idē dominus noster Iesus Christus cōfōr est & diuinitatis & corporis, & tu qui accipis panē diuinæ eius substantiæ in illo participas alimento. Ambr. de sacramentis, lib. 6. ca. 1. h. Hunc panem dedit Apostolis, ut diuiderent populo credentium, hodieque dat nobis eum, quem ipse quotidie sacerdos cōsecrat suis verbis. Hic ergo panis factus est esca sanctorum. Ambr. de benedictio patriarcharum, cap. 6.

† Totū videlicet hominē, quem totum nascendo suscepit. Tūc quis quæperierat, & inferioribus oberrabat, huius saluatoris tota portabitur: & quæ peccatis languida fuit, clementia iudicis sustentabit. Tūc videbit illū qui cōpūxerunt. Hier. ad Pamphiliū. & Sed hoc ideo dictum est, ut illam fidem sine qua nemo ad Christum venit, ex patris haberi munere nouerimus, secundum illud: Beatus es Simō Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis. Ambr. de voc. gent. lib. 1. cap. 9.

† Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturæ, & adhuc tamē prophetiæ benedictionis numeramus gratiam. Quod si tantum humana valuit benedictio ut naturam conuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina, ubi verba ipsa domini filiatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Eliæ, ut igne de cœlo deponeret, non valuit Christi sermo ut species mutet elementorum? Ambr. de iis qui mysteriis initiatur. cap. 9.

† Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum

meum sanguinē, in me manet, & ego in illo.⁵⁷ Sicut misit me viuens pater, & ego uiuo propter patrē: & qui māducat me, & ipse uiuet propter me.⁵⁷ Hic est panis qui de cœlo descēdit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui, sunt.^m Qui

A manducat hunc panē, uiuet in æternū.†⁵⁹ Hęc dixit in Synagoga, docens in Capharnaum.⁶⁰ Multi ergo audiētes ex discipulis eius, dixerūt:† Durus est hic sermo. Et quis potest eum audire?⁶¹ Sciens autē Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filiū hominis ascendentem† vbi erat prius?⁶² Spiritus est qui viuificat, caro nō prodest quicquā. Verba quę ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.⁶⁴ Sed sunt quidā ex vobis qui nō credūt. Sciebat enim ab initio Iesus qui essent nō credentes, & quis traditurus esset eum⁶⁵ & dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo.ⁿ⁶⁶ Ex hoc multi discipulorū eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.⁶⁷ Dixit ergo Iesus ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire?⁶⁸ Respōdit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quē ibimus?† Verba vitę æternę habes.⁶⁹ Et nos credimus & cognouimus quia tu es Christus filius dei.⁷⁰ Respondit ei Iesus: Nōne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autē de Iuda Simonis Iscariote. Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

Christus Iudæorum furorem declinans versatur in Galilæa: occulte autem discipulos ad diem festum secutus, palām in templo mirantibus cunctis prædicat. VII.

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæā ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.² Erat autem in proximo dies festus Iudæorum.^a† Scenophegia.³ Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam, & vt discipuli tui videant opera tua quę facis.⁴ Nemo quippe in occulto quid facit, & quærīt ipse in palām esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo.⁵ Neque enim fratres eius credebant in eum.⁶ Dicit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.⁷ Non potest mundus odisse vos. Me autem odit, quia ego testimoniū perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt.⁸ Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.⁹ Hęc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa.¹⁰ Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestē, sed quasi in occulto.†¹¹ Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille?†¹² Et murmur multum de eo erat in turba. Quidam enim dicebant, quia bonus est: alij autem dicebant, non, sed sedūcit turbas.¹³ Nemo tamen palām loquebatur de illo, propter metū Iudæorum.^b¹⁴ Iam autē die festo * mediāte, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?¹⁶ Respōdit eis Iesus, & dixit:^b Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex deo sit, an ego à meipso loquar.¹⁸ Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærīt. Qui autem quærīt gloriam eius qui misit eū, hic verax est, & iniustitia in illo nō est.† Nōne Moyses dedit vobis legem? Et nemo ex vobis facit legē,† Quid me quærītis interficere?²¹ Respondit turba, & dixit:^c Dēmonium habes, quis te quærīt interficere? Respōdit Iesus, & dixit eis: Vnum op⁹ feci, & omnes miramini.²² Propterea† Moyses dedit vobis circūcisionē, nō quia ex Moyse est, sed ex patribus. Et in sabbato circūciditis hominē.†²³ Si circūcisionē accipit homo in sabbato, vt nō soluatur lex Moyse, mihi cur indignamini, quia totum hominem sanū feci in sabbato?^d²⁴ Nolite iudicare secundū faciem,† sed iustum iudicium iudicate.²⁵ Dicebāt ergo quidā ex Ierosolymis: Nōne hic est quē quærunt interficere?²⁶ Ecce palām loquitur, & nihil ei dicūt. Nunquid verē cognouerūt principes quia hic est Christus?²⁷ sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in tēplo docens, & dicens: Et me scitis & vnde sim scitis: & à meipso nō veni, sed est verus qui misit me, quem vos nescitis

m. Hoc est, non de temporali vita nec de morte istius vite: tamē si panem meum acceperit, uiuet in æternum. Ille enim accipit, qui se probat: qui autē sic accipit, nō moritur peccatoris mor et quia panis hic remissio peccatorum est. Ambro. de benedictio. patriarcha cap. 9. n. Ille nō increpuit recedētes, aut grauitē cōminatus est: sed magis conuersus a† apostolos suos, dixit: Nunquid & vos vultis abire? seruans scilicet legem quam homo libertati fuerat datus, & in arbitrio proprio constitutus, sibi metipsum vel mortem appetit, vel salutē. Petrus tamen super quem edificata ab eodem domino fuerat ecclesia, vnus pro omnibus loquens & ecclesię voce respondens, ait. Domine, ad quē ibimus, &c. & Nos credimus & cognouimus quoniam tu es filius dei viui. Significās & dicit & ostēdens eos quid a Christo recesserint, culpa sua perire: ecclesiā tamen quę in Christum credat & quę semel id quod cognouerit teneat, nunquam ab eo recedere: & eos esse ecclesiā, qui in domo dei permanent. Cyprianus lib. i. Epist. epist. 3.

a. Scenophegia.) Respuit enim aspirationē apud Græcos, dicta à fingendis tabernaculis erat enim festum apud Hebræos in memoriā habitaculōis patrū suorū in deserto per 40. annos: & à 15. die Septembris vsq; ad 21. celebrabatur, vt patet Leui. 23.

* Medio, hoc est, quum iam medium festi esset, vt puta 18. die Septembris.

b. Itaque Iudæi cum doctrinam eius secundum hominem quærerent & dicerēt: Quomodo hic literas nouit, cum non didicerit? Respondit Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea. Nam cum sine eruditione literarum doceat, non quasi homo sed vt deus videtur docere, qui doctrinam non didicerit, sed inuenerit. Ad inueniētiā enim omnem viam disciplinæ, &c. Baruch. 3. Ambro. de fidelib. 2. ca. 4.

c. Hoc dicit turba volens rem gratam prestare magistratibus: & eū qui omnem excedit honorem, iniuria afficiūt, in gratiam primatum qui iniuria digni erāt. Negant autem se illi procurare eadem propter sceleris grauitatē, & vt inuicē deinceps ambulans traderetur insidiatoribus. Euthy. ibid.

d. Non enim sibi diuinale scitio contraria esse potest, sed intellectum sobriū quærīt. In conuersatione humana, dilectissimi fratres, sunt aliqua quę rationabiliter reprehenduntur: sunt vero quedam quę non sine peccato iudicantur. Aperta enim mala & iudicari & argui debent illa vero quę ignoramus, & vtrum bonū an malo animo fiant scire non possumus, iudicare penitus non debemus. Aug. Ser. 202. de tempore.

† 23. q. 4. cap. Nabuchodonosor. Mat. 16. d. † De co. di. 1. c. Prima.

† Sup. 3. b.

† De co. di. 2. c. Forte.

An. do. 39.

† Leui. 13. f.

† Sup. 6. c.

† Exod. 20. a.

† Sup. 5. c.

† Leui. 12. a.

† 25. q. 1. cap. deo 9. His ita.

† Deut. 1. c.

e. Hæc clausula sumpta est
ex fine 8. cap. seq.

f. Quod modo vultis face-
re, facturi estis, sed nō mo-
do, quia modo nolo. Quare
adhuc modo nolo? quia ad
huc modicum tempus vo-
biscum sum, & tunc vado
ad eum qui misit me. Im-
plere dispensationem meā,
& sic peruenire ad passionē
meam. Albinus ibidem.

g. Atq; ut magis possit esse
manifestū, quia non de ca-
lice, sed de baptismo illic
loquitur dominus, addidit
scriptura dicens. Hoc autē
dixit de spiritu & c. Cypr.
Epist. lib. 2. epist. 3.
h. Non quod non esset spi-
ritus sanctus, dicente do-
mino saluatore: Si autem
ego in spiritu sancto eiicio
demonia, filij vestri in quo
eiiciunt? sed quia erat in
domino, necdum in Apo-
stolis tot⁹ morabatur. Quā-
obrem terrentur ad pas-
sionem eius, & negant, &
Christum se nescire iurant.
Postquam autem baptizā-
tur in spiritu sancto, & in-
funditur in eos spiritus san-
cti gratia, tūc liberē loquū-
tur ad principes Iudæorū:
Obedire magis deo oportet
quā hominibus: mor-
tuos suscitāt, inter flagella
lætantur, fundunt sanguine
pro Christo, & suppliciis
coronantur. Hier. Hedibie
quæst. 9.

†²⁹ Ego scio eum: & si dixerō quia nescio eum, ero similis vobis mēdax. Sed scio eū, quia ab ipso sum, & ipse me misit. †³⁰ Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. ³¹ De turba autem multi crediderunt in eum. Et dicebant: Christus cū venerit, nūquid plura signa faciet, quā quæ hic facit? ³² Audierunt Pharisei turbā murmurantē, de illo hæc, & miserunt Principes & pharisei ministros, ut apprehenderent Iesum. ³³ Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit. †³⁴ Quæretis me, & nō inuenietis: & vbi ego sum, vos nō potestis venire. ³⁵ Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò hic iturus est, quia nō inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentiū iturus est, & dociturus gentes? ³⁶ Quis est hic sermo quē dixit: Quæretis me, & nō inuenietis: & vbi sum ego, vos nō potestis venire? ³⁷ In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus & clamabat, dicēs: † Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. ³⁸ Qui credit in me (sicut dicit scriptura) † flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. ³⁹ Hoc autē dixit de spiritu quē accepturi erant credētes in eum. ⁴⁰ Nondū enim erat spiritus datus, quia Iesus nodū erat glorificatus. ⁴¹ Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est verē Propheta. ⁴² Alij dicebant: Hic est Christus. Quidā autem dicebāt: Nūquid à Galilæa venit Christus? ⁴³ Nōne scriptura dicit, † quia ex semine David, & de Bethleem castello vbi erat David, venit Christus? ⁴⁴ Dissessio itaque facta est in turba propter eum. ⁴⁵ Quidā autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus. ⁴⁶ Venerūt ergo ministri ad Pōtifices & Phariseos, & dixerunt eis illi: Quare nō adduxistis eum? ⁴⁷ Responderūt ministri: Nunquā sic locutus est homo, sicut hic loquitur homo. ⁴⁸ Respōderūt ergo eis Pharisei: Nunquid & vos seducti estis? ⁴⁹ Nūquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis? ⁵⁰ Sed turba hæc quæ nō nouit legem, maledicti sunt. †⁵¹ Dixit Nicodemus ad eos ille qui venit ad eū nocte, qui vnus erat ex ipsis: ⁵² Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, † & cognouerit quid faciat? ⁵³ Respōderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scriptūras, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit. ⁵⁴ Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

*Christus adulteræ ignoscit, se lucem & principium asserit, & sine peccato. Abra-
ham præcessisse manifestat.*

VIII.

a. Populū hic appellat eos
qui dicebant: hic est verē
propheta. Itemque eos qui
dicebant: Hic est Christus
Quod non ferentes Iudæi,
vide quid malignantur Eu-
thy. ibid.

b. Quoniam Moyses talem
lapidare mandauerat. Vt si
hanc lapidandam decer-
neret, derideret eum quasi
misericordiæ quam semper
docebat, oblitum. Si lapi-
dari vetaret, striderent dē-
tibus suis in eum, & quasi
factorem scelerum legisq;
contrarium velut merito
damnarent. Albinus ibid.

c. Quia mulierē à peccatis
absoluit, & liberam abire
permisit, quispā ipsum
blasphemare oblatret, aut
quod solius dei est, sibi im-
pudenter vindicare, diui-
nitatis suæ sacramentum
hic aperit, ostendens quā
virtute, quā auctoritate,
quā potestate ream à pec-
cato absoluerit Cyrillus in
Ioan. cap. 18.

Iesus autem perrexit in montem Oliuēti, & diliculo iterum venit in tem-
plum: & omnis ^a populus venit ad eum, & sedens docebat eos. ^b Addu-
cunt autem Scribæ & Pharisei mulierem deprehensam in adulterio, & sta-
tuērunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo depre-
hensa est in adulterio †⁵ In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidā-
re. Tu ergo quid dicis? ⁶ Hoc autem dicebant tentātes eum, ut possent accusare eum. ⁷ Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribēbat in terram. ⁸ Cum ergo perseue-
rarent interrogātes, erexit se, & dixit eis: † Qui sine peccato est vestrū, primus in
illam lapidem mittat. ⁹ Et iterum se inclinans scribēbat in terram. ¹⁰ Audientes autem
hæc, vnus post vnum exhibant, incipiētes à senioribus, & remansit solus Iesus, & mu-
lier in medio stans. ¹¹ Erigens autem se Iesus, dixit ei: Mulier, vbi sunt qui te accusā-
bant? ¹² Nemo te condemnauit? Quæ dixit: Nemo, domine. Dixit autem Iesus: † Nec
ego te cōdemnābo. Vade, & iam amplius noli peccare. ¹³ Iterum ergo locutus est eis
Iesus, dicens: † Ego sum lux mundi. Qui sequitur me, nō ambulat in tenebris, sed
habēbit lumē vitæ. ¹⁴ Dixerūt ergo ei Pharisei: Tu de teipso testimoniū perhibes, testi-
moniū tuū nō est verū. ¹⁵ Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimoniū perhibeo
de meipso, verum est testimoniū meum: quia scio vnde veni, & quò vado. Vos au-
tē nescitis vnde venio, aut quò vado. ¹⁶ Vos secundū carnem iudicātis, ego non iudi-
co, quēquā. ¹⁷ Et si iudico ego, iudicium meum verum est, quia solus nō sum, sed e-
go, & qui misit me pater. ¹⁸ Et in lege vestra scriptū est: quia duorum hōminum testi-
monium verū est. †¹⁹ Ego sum qui testimoniū perhibeo de meipso, & testimoniū
perhibet

A † Infr. 8. c. g

† Mat. 21. g
Mar. 12. b
Luc. 19. g. 20
c. & 22. a

† Infr. 13. d
Mar. 17. c
Luc. 13. c

† De pœ. di.
6. c. Qui sitit
† Isa. 44. a

† Mich. 5. a
Mar. 2. a

† Sup. 3. a

† Deut. 17. b
19. d
Sup. 5. f

D

Anno do. 77

† Leuit. 24. a

† 3. q. 7. c. Po-
stulatus.
Qui sunt.
2. q. 7. c. Ple-
runque.
† 3. quæst. 7.
c. Qui sine
peccato.
Postulatus.
Deu. 17. b
De pœ. di. 6
ca. Qui vult
† 3. q. 6. c. 1.
De pœ. dist.
2. c. Si enim.
† 50. dist. Pœ
deret.
† Infr. 9. a
12. g. 1.
1. Ioan. 1. b

† Deut. 17. b
16. d
Mat. 18. b
2. q. 4. cap. 1.
2. Cor. 13. a
Heb. 10. d

perhibet de me qui misit me pater.¹⁹ Dicebāt ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit Iesus:†^d Neq; me scitis, neq; patrem meum. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis.²⁰ Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo.† Et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius.²¹ Dixit ergo iterum eis Iesus:† Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, vos non potestis venire.²² Dicebāt ergo Iudæi: Nūquid interficiet semetipsum, quia dicit, quò ego vado, vos non potestis venire?²³ Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mūdo hoc estis, ego nō sum de hoc mūdo.²⁴ Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.^f Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.²⁵ Dicebāt ergo ei: Tu quis es? Dicit eis Iesus:^g Principium, qui & loquor vobis.²⁶ Multa habeo de vobis loqui & iudicare, sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.†²⁷ Et non cognouerunt quia patrem eius dicebat eū.²⁸ Dixit ergo eis Iesus:†^h Cū exaltaueritis filiū hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor.²⁹ Et qui me misit, mecum est: & non reliquit me solū, quia ego quæ placita sunt ei facio semper.³⁰ Hæc illo loquēte, multi crediderunt in eū.³¹ Dicebat ergo Iesus ad eos qui crediderunt ei Iudæos:† Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis:³² & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.³³ Responderunt ei: Semen Abrahe sumus, & nemini seruiuimus vnquam: quomodo tu dicis, liberi eritis?³⁴ Respondit eis Iesus: Amen amen dico vobis, quia omnis† qui facit peccatū, seruus est peccati.³⁵ Seruus autē non manet in domo in æternū, filius autē manet in æternū.³⁶ Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis.³⁷ Scio quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.³⁸ Ego quod vidi apud patrē, loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.³⁹ Responderunt & dixerūt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus:† Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.⁴⁰ Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatē vobis locutus sum, quam audiui à deo. Hoc Abraham non fecit.⁴¹ Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaq; ei: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnum patrem habemus deū.⁴² Dixit ergo eis Iesus: Si deus pater vester esset, diligeretis vtiq; me. Ego enim ex deo processi, & veni. Neq; enim à meipso veni, sed ille me misit.⁴³ Quare loquelam meā non cognoscitis? Quia nō potestis audire sermonem meum.†⁴⁴ Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.† Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia nō est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius.⁴⁵ Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.†⁴⁶ Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi?†⁴⁷ Qui ex deo est, verba dei audit. Propterea vos nō auditis, quia ex deo non estis.⁴⁸ Responderūt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nōne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu,† & dæmoniū habes?⁴⁹ Respondit Iesus: Ego dæmonium nō habeo, sed honorifico patrem meum, & vos in honorastis me.⁵⁰ Ego autem non quæro gloriam meam. Est qui quærat, & iudicet.⁵¹ Amen amen dico vobis, si quis sermonem meū seruauerit, mortem nō videbit in æternum.⁵² Dixerunt ergo ei Iudæi: Nunc cognouimus quia dæmoniū habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis: si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortē in æternum.⁵³ Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Et Prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?⁵⁴ Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est pater meus qui glorificat me, quē vos dicitis, quia deus noster est,⁵⁵ & nō cognouistis eum.† Ego autem noui eum. Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonē eius seruo.⁵⁶ Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: nō vidit, & gauisus est.⁵⁷ Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nōdum habes, & Abraham vidisti?⁵⁸ Dixit eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.†⁵⁹ Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

d. Qui enim negat ex patre filium, neque patrē ex quo est filius, nouit: neque filiū nouit, qui patrē nescit. Ambr. de fide lib. 1. cap. 9. e. Hoc frequenter reperit, vt eorum animos commouere tunc perterreat. Cōsidera quantum terroris incutiat: cum enim vellēt eū interficere, quærent tamen quò vadat, tantam de eo opinionem conceperant. Chry. ibid. homil. 12. f. Nihil enim possunt Iudæi intelligere de scripturis nisi crediderint in Christum, apud Isaiam 7. b. Nisi credideritis, non intelligetis. Cyp. 1. 1. aduersus Iudæos. g. Nam verè in hoc principio creauit cælum & terrā de, quia per ipsum omnia facta sunt. Ruper. super. 1. c. Genes. h. Postquam multa eis signa fecit & non attraxit illos, nunc de cruce cum eis loquitur. Theoph. ibid.

i. Seruile enim est omnia passio, quoniam qui facit peccatū seruus est peccati: & quod peius est, multorum seruus est, qui subiectus est vitiis, multis se dominis addixit, v. seruatio ei exire vix liceat Ambr. de Iacob. lib. 2. cap. 3. k. Idipsum est autem ac si diceret, si vos filius saluus fecerit, tunc verè salui eritis. Inde quippe liberator, vnde saluator. Aug. de ciuitate dei lib. 14. ca. 11.

l. Quod si rectè intelligere velimus, nunquam Christū prauissimi demonis meminisse existimabimus: sed Iudæis potius, qui cōtra eum furebant, Cain qui primus inter homines homicida patratōrque mendacij extitit, patrem attribuit. Cyrilus in Genesim lib. 2. m. Quod autem dixerunt, Nos ex fornicatione non sumus nati, nōne multi ex fornicatione nascebantur? tamen hoc omisso illic insistit. Postquam autem nō ex deo, sed ex diabolo eos esse ostendit, quòd interficere diabolicum est, & mendacium dicere: quæ vtiq; illi faciebant, iam contra ostēdit, amorem, quòd quis dei sit, esse argumentum. Chry. ibi. homil. 53. 3. De hō nestatis.

n. Prophetæ vidētes appellabantur, ideo quòd sancti spiritus munere ea quæ ceteris erant clausa, quasi cōscij futurorū videbant, inter quos Abraham Christū vi dit in spiritu Eucherius.

o. Ante eum dicit, nō se intra aliquem, sed omnia intra se dicit. Sic enim moris est eternitatem dei scripturis significare diuinis. Ambr. de fide, lib. 3. cap. 4.

† De testi. In omni. † Matt. 11. g. Luc. 10. g.

† Sup. 7. g.

† Rom. 1. a.

† Sup. 3. e. Ioan. 3. b.

† Dep. di. 4. c. Si ex bo no.

† Rom. 6. e. 2. Pet. 2. d. 2. q. 7. c. Secuti sunt.

† Dep. di. 1. c. Resuscitatus.

† Dep. di. Resuscitatus. 1. 1. Ioan. 3. b.

† De hare. Cum exinuncto. 1. 1. Ioan. 4. a.

† Sup. 4. e.

† Sup. 7. d.

† 7. q. 1. c. Ad veritas.

Cæcus natus visu à christo donatus, à Iudæis interrogatur cum parentibus, & factum palam à Christo fuisse fatetur.

IX.

a. Quid est quod dixit? Si nullus homo sine peccato, nūquid parentes huius cæci sine peccato erant? Nūquid ipse vel sine originali peccato natus erat? vel viuendo nihil addiderat? An quia clausos oculos habebat, concupiscentiæ minime vigilabat? Quanta mala committunt cæci? à quo malo abstinent? Mens mala etiam clausis oculis nō poterat videre, sed nouerat cogitare, & forte concupiscere aliquid quod cæcus non posset implere, sed in corde iudicari à cordis per scrutatore. Si ergo & parentes eius habuerunt peccatum, & iste habuit peccatū, quare dominus dicit: neq; parentes eius, nisi ad rem respondit de qua interrogatur, ut cæcus nasceretur? Habebant enim peccatum parentes eius, sed non ipso peccato factū est ut cæcus nasceretur. Aug. in Ioan. tract. 44.

b. Cum de tribus interrogati fuissent, utrum hic esset filius eorum, utrum cæcus natus esset, & quomodo nūc videret, de duobus confitentur, quomodo autem nunc videat, ignorare se dicunt, timentes Iudæos, sicut in progressu manifestabitur. Euthy. ibi.

c. Hac formidine percussis parentes cæci non ausi sunt quod cognoscebant, palam confiteri: sed id à filio interrogari debere responderunt, qui cū matura esset ætate, de se loqui facile posset. Cyril. ibi.

d. Christ⁹ dicebat illis: Nō veni nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: & illi dicebant: nescimus vnde sit. Ille curabat eos, & illi negabant eū. Amb. de benedictionibus patriarch. cap. 11.

e. Et propter hoc lotus venit videns, & ut suum cognosceret plasmatores, & discerneret hominem qui donauit ei vitam, Iren. lib. 5. f. Hoc est, ut hi qui se non videre consueverunt, & qui medicum querunt, videant. Hi vero qui se putant videre, & medicum non requirunt, in sua cæcitate permaneant. Euche.

ET prateriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate, & interrogauerunt eum discipuli eius: † Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, ut cæcus nasceretur? Respondit Iesus: ^a Neq; hic peccauit, neq; parentes eius, sed ut manifestetur opera dei in illo. ⁴ Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. † ⁵ Quandiu sum in mūdo, lux sum mūdi. ⁶ Hoc cum dixisset, expuit in terram, † & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, ⁷ & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Abiit ergo, & lauit, & venit videns. ⁸ Itaq; vicini & qui viderant eum prius (quia mendicus erat) dicebant: Nōne hic est qui sedebat & mendicabat? ⁹ Alij dicebant, quia hic est: alij autem nequaquā, sed similis est eius. Ille vero dicebat, quia ego sum. ¹⁰ Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? ¹¹ Respondit: Ille homo qui dicitur Iesus lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoriam Siloe, & laua. Et abij, & laui, & video. ¹² Et dixerunt ei: Vbi est ille? Ait: Nescio. ¹³ Adducunt eum ad Phariseos qui dudum cæcus fuerat. ¹⁴ Erat autem sabbatum quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. ¹⁵ Iterum ergo interrogabant eū Pharisei quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. ¹⁶ Dicebant ergo ex Phariseis quidam: Non est hic homo à deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebāt: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. ¹⁷ Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de eo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, quia propheta est. ¹⁸ Non crediderunt ergo Iudæi de illo quia cæcus fuisset & vidisset, donec vocauerunt parentes eius qui viderat, ¹⁹ & interrogauerunt eos, dicētes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? ²⁰ Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. ²¹ Quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate. † Etatem habet, ipse de se loquatur. ²² Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret. ²³ Propterea parentes eius dixerūt: quia ætatem habet, ipsum interrogate. ²⁴ Vocauerunt ergo rursus hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: † Da gloriam deo. Nos scimus quia hic homo peccator est. ²⁵ Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: vnū scio, quia cæcus cū essem, modo video. ²⁶ Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: ²⁷ Dixi vobis iā, & audistis. Quid iterū vultis audire? Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? ²⁸ Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius, sis nos autem Moyfi discipuli sumus. ²⁹ Nos scim⁹ quia Moyfi locutus est deus, hunc autem nescimus vnde sit, ³⁰ Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. ³¹ Scimus autem quia peccatores deus non audit, sed si quis dei cultor est, & voluntate eius facit, hūc exaudit. ³² A seculo non est auditū, quia quis aperuit oculos cæci nati. ³³ Nisi esset hic à deo, non poterat facere quicquā. ³⁴ Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eū foras. ³⁵ Audiuit Iesus quia eiecerunt eū foras: & cum inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in filium dei? ³⁶ Respondit ille, & dixit: Quis est dñe, ut credam in eū? ³⁷ Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. ³⁸ At ille ait: Credo domine. Et procidens adorauit eum. ³⁹ Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. ⁴⁰ Et audierunt quidam ex Phariseis qui cum ipso erant: & dixerunt ei: Nunquid & nos cæci sumus? ⁴¹ Dixit eis Iesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis quia videmus, peccatum vestrum manet.

Christus

A An. do. 33.
† 24. q. 3. c. 1.† Sup. 8 b
Infr. 12. g
† De cō. dif.
4. c. Ante
baptismum.† De cō. di.
4. c. Cū pro
paruulis.

† Ios. 7. 0

Christus inter se & alios pastores ponens discrimen, à Iudæis insanire proclamatur, quos ex suis operibus conuincens, multos ad fidem conuertit.

X.

An. do. 33.
† 1. q. 1. c. Or
dinationes.

Amen amen dico vobis, [†] ^a qui nō intrat per ostium in ouile ouium, sed ascēdit aliunde, ille fur est & latro. ² Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. ³ Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt. Et proprias oues vocat nominatim, & educit eas. ^b ⁴ Et cum proprias oues emisit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. ⁵ Alienum autem nō sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. ⁶ Hoc prouerbiū dixit eis Iesus. Illi autem nō cognouerūt quid loqueretur eis. ⁷ Dixit ergo eis iterum Iesus: Amen amen dico vobis: quia ego sum ostiū ouium. ⁸ Omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos oues. ⁹ Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. ¹⁰ Fur nō venit nisi vt furetur, & mactet, & perdat. ^c Ego veni vt vitā habeant, & abundantius habeant. ¹¹ Ego sum pastor bonus. [†] ^d Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. ¹² Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit & dispergit oues. [†] ¹³ Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eū de ouibus. ¹⁴ Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas: & cognoscūt me meę. ¹⁵ Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrē, [†] & animam meam pono pro ouibus meis. [†] ¹⁶ Et alias oues habeo quæ nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: & vocem meam audient: & fiet vnū ouile & vnus pastor. ¹⁷ Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, & iterum sumam eam. ¹⁸ Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. [†] ^e Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accipi à patre meo. ¹⁹ Dissensio itaque facta est inter Iudæos propter sermones hos. ²⁰ Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit. Quid eum auditis? ²¹ Alij dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmonium potest eorum oculos aperire? [†] ^f ²² Facta sunt autem Encæniam in Ierosolymis, & hyems erat. ²³ Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. ²⁴ Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousq; animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam. ²⁵ Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quę ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. ²⁶ Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. ²⁷ Oues meę vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. ²⁸ Et ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternū, & non rapiet eas quisquam de manu mea. [†] ²⁹ Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. [†] ³⁰ Ego & pater vnus sumus. ³¹ Sustulerūt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum. ³² Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostēdi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? ³³ Responderūt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu, homo cū sis, facis te ipsum deum. ³⁴ Respondit eis Iesus: Nōne scriptum est in lege vestra, quia [†] ego dixi, dij estis? ³⁵ Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura: ³⁶ quem pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemias, quia dixi, filius dei sum? ³⁷ Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. ³⁸ Si autē facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis & credatis quia ^h pater in me est, & ego in patre. [†] ³⁹ Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. ⁴⁰ Et abiit iterum trans Iordanem in eum locū vbi erat Ioannes baptizans primū, & mansit illic. ⁴¹ Et multi venerunt ad eum, & dicebāt quia Ioannes quidem signum fecit nullum: omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant: ⁴² & multi crediderunt in eum.

a. Loquēte domino Iesū nō intellexerūt Scribæ & Pharisei, qui audierunt, incrassatum enim habuerūt cor, & grauit̃ audierūt, nominat ostiū, nominat ouile, nominat oues. Albinus in Ioan.

b. Vadit autem ante eas, & tanquam is qui primus conuersationis viā calcavit, & sicut qui ea fecit, quæ docet Euchy. ibid.

c. Cum autē de discretione omnium hominum quæstio ventiletur, & ab omnibus hominibus paruuli nequeant separari, simulq; de totius ætatis hominibus veritas dixerit: Filius hominis venit querere & saluare quod perierat, frustra profunditatē inscrutabilis gratiæ per liberum arbitrium conantur aperire, qui causam electionis in eorū cōstituant meritis qui eliguntur Ambro. de vocatio. gentium, lib. 1. cap. 7.

d. Posuit plane animā suam vt nostram leuaret. Ambr. de fide lib. 2. cap. 1.

e. Vides igitur quia nō moritur cum corpore, quæ & ponitur & resūmitur, & in manus dei patris commendatur: Idem. De bono mortis cap. 10.

f. Factus est dies dedicatio nis templi per Antiochum propheta, quod renouauit Iudas Machabeus per 8. dies, vt 1. Machab. 4. f.

g. Vnū dixit, ne fiat discretio potestatis. Sumus addidit, vt patrem filiūq; cognoscas: quo perfectus pater perfectum filiū genuisse credatur, & pater & filius vnus sint, non confusione, sed vnitatē naturæ. Ambr. de fide, lib. 1. ca. 1. Vnū dicit, quia ad vnitatē diuinitatis refert: sumus autē, per sonis assignat. Greg. Nazianzenus de fide.

h. Et hic aduertimus quod vnitatē diuinitatis per vnitatem operū designauerit. Ambr. de fide, lib. 1. ca. 2.

i. Non absque causa se illuc contulit, sed in memoriā reduxit multa quæ illic facta sunt, & dicta à Ioāne dē se, Theophy. ibid.

Ex Lazari suscitatione Iudæi irritati consilium aduersus Iesum ineunt, in quo Caiphas prophetat, sed Christus in desertum secedit ad tempus

XI.

a. Inter omnia miracula quæ dei filius ut suam panderet diuinitatē operatus est, supereminet hoc, & quasi quendam obtinet principatū, quod circa Lazarum fecit. Et quidem singula opera ei⁹ admiratione dignissima sunt. Cy rillus ibid.

Rat⁹ autem quidā languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ sororum eius.² Maria autem erat† quæ unxit dñm unguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.³ Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes:† Dñe, ecce quem amas, infirmatur.⁴ Audiens autem Iesus, dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam.⁵ Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum.⁶ Ut ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.⁷ Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterū.⁸ Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?

⁹ Respondit Iesus: Nōne duodecim sunt horæ diei?⁹ Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt.¹⁰ Si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.¹¹ Hæc ait: & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut à somno exuscitem eum.¹² Dixerunt ergo discipuli eius: Dñe, si dormit, saluus erit.¹³ Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret.¹⁴ Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est,¹⁵ & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non erā ibi. Sed eamus ad eum.¹⁶ Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad cōdiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo.¹⁷ Venit itaq; Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.

¹⁸ Erat autem Bethania iuxta Ierosolymā quasi stadiis quindecim.¹⁹ Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariā, ut consolarentur eas de fratre suo.²⁰ Martha ergo ut audiuit quia Iesus venit, occurrit illi. Maria autem domi sedebat.²¹ Dixit ergo Martha ad Iesum: Dñe, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.²² Sed & nūc scio, quia quæcunq; poposceris à deo, dabit tibi deus.²³ Dicit illi Iesus: Resurget frater tu⁹.²⁴ Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die.²⁵ Dicit ei Iesus: Ego sum resurrectio & vita.† Qui credit in me, etiā si mortuus fuerit, uiuet:²⁶ & omnis qui uiuit, & credit in me, nō morietur in æternum. Credis hoc?²⁷ Ait illi: Vtiq; dñe. Ego credidi quia tu es Christus filius dei uiui, qui in hunc mundū venisti.²⁸ Et cum hæc dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororem suam⁹ silentio, dicens: Magister adest, & vocat te.²⁹ Illa ut audiuit, surrexit cito, & venit ad eum.³⁰ Nōdum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha.³¹ Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & cōsolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum ut ploret ibi.³² Maria ergo cum venisset ubi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius & dixit ei: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.³³ Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerāt cum ea, plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum,³⁴ & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide.³⁵ Et lachrymatus est Iesus.³⁶ Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eū.³⁷ Quidā autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic† qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic nō moreretur?³⁸ Iesus ergo rursum fremēs in semetipso, venit ad monumentū. Erat autē spelunca, & lapis superpositus erat ei.³⁹ Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius qui mortuus fuerat: Dñe, iam fœtēt: quadriduanus enim est.⁴⁰ Dicit ei Iesus:† Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam dei?⁴¹ Tulerūt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.⁴² Ego autem sciebam quia semper me audis: sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti.⁴³ Hæc cū dixisset, voce magna clamauit:† Lazare, veni foras.⁴⁴ Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis: & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Soluite eum, & finite abire.⁴⁵ Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum.⁴⁶ Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus.⁴⁷ Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei cōcilium, & dicebant: Quid facimus? Quia hic homo multa signa facit.⁴⁸ Si dimittimus eum sic, omnes credent in eū. Et venient Romani, & tollent locum nostrum & gentem.⁴⁹ Vnus autem

b. Id est, qui Christum in omnibus sequitur, per eius vestigia usque ad æternæ lucis solium transmeabit, sicut ipse patrem pro nobis adhuc in corpore cōstitutus orat, dicens: pater volo ut vbi ego sum, ibi sint & hi qui in me crediderūt. Ambrosius de mysterio Paschæ cap. 5.

c. Vides adhuc imbecilliores, & adhuc eius potestatis ignaros fuisse discipulos, quod metu accidebat, quo perturbabatur: & cum dormire eum dixisset, addidit: Vado ut excitem eū. Non enim verbis prædicare volebat, quod re erat cōfirmaturus. Semper enim nos admonet, ut inanc gloriā caueamus, & nihil de nobis temere promittam⁹. Chrysostomus in Ioan. Hom. 61.

d. Aduertendū est quem admodum suppressam vocem silentium nuncupauit. Nam quomodo siluit quæ dixit, Magister adest, & vocat te? Albinus ibi.

e. Hoc est, in quo rerū statu est: in quo penitentiu ordine: Videam quem fletis, ut lachrymis suis ipse me moueat. Videā si iam peccato ei cuius venia poscitur, defunctus est. Ambrosius de perit lib. 2. ca. 7.

f. Suscitaturus Lazarum dominus iussit ut Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, ut mortuum videres postea resuscitatum crederent. Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, & ligatis manibus & pedibus exiit foras. Ambrosius, hexameron lib. 1. ca. 7.

g. Hoc est, Quid iaces in tenebris conscientia, & delictorum tuorum sordibus, quodā reorū carcere? Exi foras, delictū propriū prode, ut iustificeris. Ore confessio fit ad salutem. Ambrosius de penit. lib. 2. cap. 7.

A An. do. 34.

† Mat. 26. a
Mar. 14. a
Luc. 7. f
† Infr. 12. g

† Sup. 5. c
† Luc. 14. c
Sup. 6. d

† Sup. 9. a

† De cele. mis. Cum Marthæ.

† De pen. di. 1. c. Conuer. timini. Quæ penitet.

autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam,⁵ nec cogitatis,^h quia expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.[†]¹ Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit quia Iesus moriturus erat pro gente.² Et nō tantum pro gente, sed vt filios dei qui erant dispersi, congregaret in vnum.[†]³ Ab illo ergo die cogitauerunt vt interficerent eū.⁴ Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cū discipulis suis.[†]⁵ Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & ascenderūt multi Ierosolymā de regione anteⁱ Pascha, vt sanctificarēt seipso.⁶ Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur ad inuicem in templo stantes: Quid putatis quia non venit ad diem festum istum?⁷ Dederant autem Pontifices & Pharisei mādatum, vt si quis cognouerit vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

h. Quātum ad ipsa verba, si in eis voluntatem dicentis attendas, quibus ageat vt iustus iniuste necaretur, vt que mala erant: tamen magnum bonum illo nesciente significabant. Aug. contra Faustum lib. 22.

i. Quartum à baptismo Christi, scilicet 34. an.

Ex Iesu à Maria vncto Iudas indignatur. Christus super asellum sedens Ierusalem multis occurrentibus vadit, & gentes à Iudæis tritico grano discernit. XII.

Iesus[†] ergo^a ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus.² Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat. Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo.³ Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & exterfit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.⁴ Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Scariothis qui erat eum traditurus: [†]⁵ Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est egenis?⁶ Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eū, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur portabat.⁷ Dixit ergo Iesus: Sine illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud.⁸ Pauperes enim semper habebitis vobiscum, ^c me autem non semper habebitis.⁹ Cognouit ergo turba multa ex Iudæis quia illic est, & venerunt, non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.[†]¹⁰ Cogitauerūt autem Principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent,¹¹ quia multi propter illū abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.¹² In crastinum autem turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Iesus Ierosolymam, ¹³ acceperunt ramos palmarū, & processerunt obuiā ei, & clamabant: Hosanna: [†] Benedictus qui venit in nomine dñi Rex Israel.[†]¹⁴ Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptū est: [†]¹⁵ Noli timere filia Sion, ecce Rex tuus venit sedens super pullum asinæ.¹⁶ Hæc non cognouerunt discipuli eius primū, sed quādo glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerūt ei.¹⁷ Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis.¹⁸ Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum.¹⁹ Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit.²⁰ Erant autē quidam gentiles ex iis qui ascenderant vt adorarent in die festo.²¹ Hi ergo accesserūt ad Philippū, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eū, dicentes: Dñe, volumus Iesum videre.²² Venit Philippus & dicit Andreæ: Andreas rursus & Philippus dixerunt Iesu.²³ Iesus autem respōdit eis, dicens: Venit hora vt clarificetur filius hominis.[†]²⁴ Amen amē dico vobis, nisi granū frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuū fuerit, multum fructum affert: [†]²⁵ Qui amat animam suā, perdet eam. Et qui odit animā suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.²⁶ Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.²⁷ Nūc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horā hanc.²⁸ Pater, clarifica nomen tuū. Venit ergo vox de cœlo, dicēs: [†] Et clarificaui, & iterū clarificabo.²⁹ Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruū esse factum. Alij autē dicebant: Angelus ei locutus est.³⁰ Respondit Iesus, & dixit: Nō propter me hæc vox venit, sed propter vos.³¹ Nunc

a. Hoc est, nona die primis mensis qua principiu festiuitatis celebrant. Cyril. ib.

b. Ostendens magnitudinem qua eum persequabatur, reuerentiæ & fidei. Euthy. ibidem.

c. Sed nihil horum serum & insanitatem animum flexit proditoris, licet his multis plura & diceret & faceret, & ad mensam secum adhibuisset, quod & latronum animos mulcere assolet, & alia verba locutus est, quibus etiā lapides molliri potuissent: nec multo ante, sed eadem die, vt minimè obliuioni mādare potuerit: sed aduersus omnia persistit immobilis. Grauis namq; morbus est auaritia, grauis inquam, qui & oculos cecat, & aures obstruit, & fera seuiorē reddit: non cōscientiam, non amicitiam, non consuetudinē, non propriam animā salutem cognoscere sinit, sed semel ab omnibus discedens, in seruitutē sibi quos cepit, more feruissimī tyranni vindicat. Chry. ib; homil. 64.

d. Qui itaque cum in terrā velut granum cecidisset, quasi spica fertilissima erupit, quæ humanum genus ad pristinam illam imaginem Adæ restituit. Cyrillus ibi. Manifestū est, & totus mūdus confitetur quod de seipso dixerit, hoc est de corpore carnis sanctæ, quā de Maria accepit, & de tota sua incarnatione. Cadere autem in terram & mori de tridua corporis sui dormitione intelligitur. Epiphanius contra 64. Hæresim.

† I. q. 1. c. Di cum est.
† Dep. di. 4. c. Si ex bo no. Hanc fo cietatem.
† Mat. 12. b Mar. 3. b.

† Mat. 26. a Mar. 12. a Luc. 14. a

An. do. 34. A
† Mat. 26. a Mar. 14. a Luc. 7. f

† Mat. 21. a Mar. 13. a Luc. 19. d

† De pe. d. 1 c. Quantu liber.

† Mat. 21. a Mar. 14. a I. I. 62. d Zacha. 9. b I. I. 40. c

† De deci. mis. Cū nō sit homine

† Mat. 10. g 16. f Mar. 8. g

† De conse. di. 3. c. fina. E

e. Nōne vnuerſorum videtur promiſſa conuerſio? Ambroſi, de voca. gent. lib. 1. ca. 3.

f. Lucem habemus ſi currimus, ſi greſſum fidei promouemus in tenebris reſidemus, ſi promouere ceſſamus. Paratos nos inueniat extrema neceſſitas, quæ ſepe preuenit imparatos. Euleb. Fmiſe, Homi. ad Monachos.

g. Quis, pro raritate poſuit: quia quod ſancti prophetæ a deo audierunt, & populo prædicauerunt, pauciſſimi crediderunt. In eo quod ait, Brachiū domini cui reuelatum eſt vbi ſatis oſtendit brachiū domini, ipſum dei filium nuncupatum: non quod deus pater figura determinetur carnis humanæ, eique filius tanquam membrum corporis hæreat, ſed quia omnia per ipſum facta ſunt: ideo brachiū domini dictus eſt. Albinus ibi.

h. Ideo ſe dicit non locutū ex ſeipſo, quia non eſt ex ſeipſo. Quo vero loquitur verbo, cum ipſe ſit filius vni- genitus verbum? Nunquid per angelum, cū per ipſum creati ſint angeli? Nunquid per nubem, quæ quando ſonuit ad filiū, non propter ſeipſum ſonuit, qd alibi dicit etiam ipſe, ſed propter alios quos oportebat ita audire. Non propter ſonum labijs emiſſum, qui non habet corp⁹. Aug. tract. 54. in Ioan.

a. Hæc deo exprobras, quia linteo præcingitur, pedesq; diſcipulorum lauat, opti- māmque viā ſublimitatis, humilitatē eſſe demōſtrat, quia propter animam hu- mi curuatam humiliatur, vt erigeret quod ob peccatū deorſum vergebat. Grego. Nazianz. in ſanctum lauachrum.

b. Non aduertit myſteriū, & ideo miniſterium recu- ſauit quod grauari humili- tatem ſerui crederet, ſi ſibi obſequium domini pacien- ter admitteret. Amb. de iis qui myſteriis initiātur. c. 6.

c. Attamen & doctores vi- demus pueris literas ele- gantiores præſcribere, vt ad imitationem, quanuis à longe, veniant. Neceſſario autem Apoſtolos admonet de his, quoniam in honore erāt futuri, alij maiore, alij minore, vt ne inter ſe diſi- derēt, & ſuperbirent, ſed vt omnium ipſorum mentes purgarentur. Theophyla. d. Spiritum dicit affectum mororis & turbationis, quo movebatur ob proditoris perditionem. Nam præ ni- mia compaſſione turbaba- tur. Vehementer enim lu- pere eo dolebat. Euthy ibi.

iudicium eſt mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. ^{†32} Et ego ſi exalta- tus fuero à terra, omnia trahā ad meipſum. ³³ Hoc autē dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus. ³⁴ Reſpōdit ei turba: Nos audiui⁹ ex lege, [†] quia Chriſtus manet in æternū: & quomodo tu dicis, oportet exaltari filiū hominis? Et quis eſt iſte fili⁹ homi- nis? ³⁵ Dixit ergo eis Ieſus: Adhuc modicum lumē in vobis eſt. [†] Ambulate dum lucē habetis, vt non vos tenebræ comprehendant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. ³⁶ Dum lucē habetis, credite in lucem, [†] vt filij lucis ſitis. Hæc locutus eſt Ieſus, & abiit & abſcondit ſe ab eis. ³⁷ Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non crede- bant in eū, ³⁸ vt ſermo Iſaiæ prophetæ impleteretur quē dixit: [†] Dñe, ^g quis credidit au- ditui noſtro: & brachiū dñi cui reuelatum eſt? ³⁹ Propterea non poterāt credere, quia iterū dixit Iſaias: ^{†40} excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videāt oculis, & nō intelligāt corde, & cōuertātur, & ſanē eos. ⁴¹ Hæc dixit Iſaias quādo [†] vi- dit gloriam eius, & locutus eſt de eo. ⁴² Veruntamē & ex principibus multi credide- runt in eū, ſed propter Phariſæos non conſitebantur, vt de Synagoga nō eiicerentur. ⁴³ Dilexerūt enim gloriam hominū magis quāam gloriam dei. ⁴⁴ Ieſus autē clamauit, & dixit: Qui credit in me, nō credit in me, ſed in eum qui miſit me. ⁴⁵ Et qui videt me, ^g videt eum qui miſit me. ^{†46} Ego lux in mūdum veni, vt omnis qui credit in me, in te- nebris non maneat. ⁴⁷ Et ſi quis audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego non iudi- co eum. Non enim veni vt iudicē mundum, ſed vt ſaluificem mūdum. ⁴⁸ Qui ſpernit me, & nō accipit verba mea, habet qui iudicet eū. [†] Sermo quem locutus ſum ille iu- dicabit eum in nouiſſimo die. ⁴⁹ Quia ego ex meipſo nō ſum locutus, ſed qui miſit me pater, ipſe mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar: ^o & ſcio quia man- datum eius vita æterna eſt. Quæ ergo ego loquor, ſicut dixit mihi pater, ſic loquor.

Chriſtus parata cœna diſcipulorum pedes in exemplum lauat, buccella Iudam designat, & diſcipulorum fugam prædicit.

XIII.

Nte [†] diem feſtum Paſchæ ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo, in finē di- lexit eos. ² Et cœna facta cum diabolus iam miſiſſet in cor vt traderet eum Iudas Simonis Scariothis, ³ ſciens quia [†] omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiuit, & ad deum vadit, ⁴ ſurgit à cœna, & ponit veſtimēta ſua: & cum ac- cepiſſet lintheum, præcinxit ſe. ⁵ Deinde miſit aquam in peluim, & cœpit lauare pe- des diſcipulorum, & extergere lintheo quo erat præcinctus. ⁶ Venit ergo ad Simo- nem Petrum: & dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes? ⁷ Reſpondit Ieſus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, ſcies autem poſtea. ⁸ Dicit ei Petrus: Nō la- uabis mihi pedes in æternum. Reſpondit ei Ieſus: ^{†b} Si non lauero te, nō habebis par- tem mecum. ⁹ Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, ſed & manus & caput. ¹⁰ Dicit ei Ieſus: [†] Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet ſed eſt mun- dus totus. Et vos mundi eſtis, ſed non omnes. ¹¹ Sciebat enim quīſnam eſſet qui trade- ret eum propterea dixit, nō eſtis mundi omnes. ¹² Poſtquam ergo lauit pedes eorum, accepit veſtimēta ſua, & cum recubiſſet iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? ¹³ Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis. Sum etenim. ¹⁴ Si ergo ego la- ui pedes veſtros dñs & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. ¹⁵ Exemplū enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. ¹⁶ Amen amen dico vobis, [†] non eſt ſeruus maior domino ſuo, neq; apoſtolus maior eo qui miſit il- lum. ¹⁷ Si hæc ſcitis, beati eritis ſi feceritis ea. ¹⁸ Non de omnibus vobis dico: Ego ſcio quos elegerim. Sed vt adimpleatur ſcriptura: [†] Qui manducat mecum panem, leua- bit contra me calcaneum ſuum. ¹⁹ Amodo dico vobis priuſquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis quia ego ſum. ²⁰ Amen amen dico vobis, qui accipit ſi quem miſero, ^c Ieſus, ^d turbatus eſt ſpiritu, & proteſtatus eſt, & dixit: Amen amen dico vobis, [†] quia vnus ex vobis tradet me. ²² Aſpiciebant ergo adinuicem diſcipuli, hæſitantes de quo

† Sup. 3. b

† Iſa. 6. a

† 1. Theſ. 5. a

† Iſa. 53. a
Rom. 10. d

† Matt. 23. b
Marc. 4. b
Luc. 8. c
Acto. 28. d
† Iſa. 6. a

† Sup. 8. b

† Matt. 16. d

A An. do. 14.
† Mat. 26. a
Marc. 14. a
Luc. 22. a

† Matt. 11. g
Luc. 10. f
Sup. 6. c

† Depre. di.
1. c. Potest.

B † De conſe.
di. 4. c. Quā
do ab Iero-
ſolymis. &
ſeq.

† Mat. 10. e
Luc. 6. f
Infr. 15. f

† Pſal. 40. c
Mat. 10. g
Luc. 10. e

† Matt. 26. b
Mar. 14. b
Luc. 22. c
Infr. 21. f

quo diceret.²³ Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quē diligebat Iesus.²⁴ Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit?²⁵ Itaq; cum recubisset ille supra pectus Iesu, dicit ei: Domine, quis est?²⁶ Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctū panē porrexero. † Et cū intinxisset panē, dedit Iudē Simonis Scario-
tæ.²⁷ Et post buccellā introiuit in eū Sathanas. Et dicit ei Iesus: ^c Quod facis, fac ci-
tius.²⁸ Hoc autē nemo sciuit discubentium, ad quid dixerit ei.²⁹ Quidam enim puta-
bant, † quia oculos habebat Iudas, quōd dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt no-
bis ad diē festū, aut egenis vt aliquid daret.³⁰ Cū ergo accepisset ille buccellā, exiuit
continuo. Erat autē nox.³¹ Cū ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est filius ho-
minis, & deus clarificatus est in eo.³² Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificabit
eum in semetipso, & cōtinuo clarificabit eum.³³ Filioli, adhuc modicū vobiscū sum.
† Quæretis me, & sicut dixi Iudēis, quōd ego vado, vos nō potestis venire. Et vobis di-
co modo:³⁴ Mandatū nouū do vobis, vt diligatis inuicē, sicut dilexi vos, vt & vos di-
ligatis inuicē.³⁵ In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionē ha-
bueritis adinuicē.³⁶ Dicit ei Simō Petrus: Domine, quōd vadis? Respondit Iesus: Quōd
ego vado, nō potes me modo sequi, sequēris autē postea.³⁷ Dicit ei Petrus: Quare nō
possum te sequi modo? † ^s Animā meam pro te ponam.³⁸ Respondit ei Iesus: Animā
tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

*Christus à discipulis timorem excutiens, ex via, veritate & vita, & eadem cum patre
essentia, præcepta sua seruari præcipit.*

XIII.

ET ait discipulis suis: Non turbetur cor vestrum. Creditis in deum? & in
me credite. † ^a In domo patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus,
dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.³ Et si abiero, & præpara-
uero vobis locum, iterum venio, & accipiā vos ad meipsum: vt vbi sum
ego, & vos sitis.⁴ Et quōd ego vado, scitis, & viam scitis.⁵ Dicit ei Thomas: Domine,
nescimus quōd vadis. Et quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus. † ^b Ego sum
via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me.⁷ Si cognouissetis me, & patrē
meum vtique cognouissetis. Et amodo cognoscetis eum: & vidistis eum.⁸ Dicit ei
Philippus: Domine, ostende nobis patrē, & sufficit nobis.⁹ Dicit ei Iesus: Tanto tem-
pore vobiscum sum, & nō cognouistis me? Philippe, ^c qui videt me, videt & patrē.
^b Quomodo tu dicis, ostende nobis patrē? ¹⁰ Non credis quia ego in patre, & pater
in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autem in me ma-
nens, ipse facit opera.¹¹ Non creditis quia ego in patre, & pater in me est? † Alioquin
propter opera ipsa credite.¹² Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego
facio, & ipse faciet: & maiora horum faciet: quia ego ad patrem vado: † ¹³ & quod-
cunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur pater in filio.
† ¹⁴ Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciā.¹⁵ Si diligitis me, mādata mea ser-
uate.¹⁶ Et ego rogabo patrē, & ^d alium paraclētum dabit vobis, vt maneat vobiscū in
æternum, ¹⁷ spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eū,
^c nec scit eum. Vos autē cognoscitis eū, quia apud vos manebit, & in vobis erit.¹⁸ Non
relinquā vos orphanos, veniā ad vos.¹⁹ Adhuc modicū, & mundus me iā non videt.
† Vos autē videtis me, quia ego viuō, & vos viuetis.²⁰ In illo die vos cognoscetis ^e quia
ego sum in patre meo, & vos in me, & ego in vobis.²¹ Qui habet mādata mea, & ser-
uat ea, ille est qui diligit me. † Qui autem diligit me, diligetur à patre meo. Et ego di-
ligam eum, & manifestabo ei meipsum.²² Dicit ei Iudas, nō ille Scariothis: Domine,
quid factū est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & nō mūdo?²³ Respondit Iesus,
& dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meū seruabit: & pater meus diliget eum, ^f &
ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.²⁴ Qui non diligit me, sermo-
nes meos nō seruat. Et sermonem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me
patris.²⁵ Hac locutus sum vobis, apud vos manēs.²⁶ Paraclētus autē spiritus sanctus,

digni sunt, siue postea cum illis qui in vcturo seculo digni erunt: si eū nostra saltē conuersatione integrū cōseruabimus, & non a se diuis peccatis repellamus. Greg. Nazian. in
sanctam Pentecost. orat. 5.

GG

† 1. q. 1. cap.
Christus.
De cōf. di.
2. c. Et fan-
ta malis.
Sicut Iudas
De offi. or.
Sacerdos.
† 12. q. 1. ca.
Habebat.

† Sup. 7. c.

† Matt. 26. c.
Marc. 14. d.
Luc. 22. c.
De pō. di. 2.
Qui vult fa-
cere.

Ann. do. 34.
† De pō. di.
4. c. Nouis
deus. In do-
mo.

† Di. 8. ca. Si
conseruati-
onem.
De pō. di. 3.
c. Si enim.

† Sup. 5. f.

† Infr. 16. d.

† Matt. 21. d.
Marc. 11. c.
Infr. 15. 16. f.

† De cōf. di.
2. In Chri-
sto.

† De cōf. di.
2. c. Species
Matt. 11. g.
18. a. 25. f.
Luc. 10. c.

e. Quid illud? vt quia in-
troierat in illum sathanas,
ipse abiret à Christo. Eici-
tur itaque & excluditur, eo
quod iam cum dom. no le-
su esse non possit: quia cō-
perat esse cū diabolo. Nul-
la enim cōmunicatio Chri-
sti ad Belial: Vnde statim
imperio expulsi abscissit.
Amb. de Cain & Abel lib. 2.
cap. 4.

f. Omnes penē Romani se
mutuo persequuntur. Quis
enim cuius nō inuidet ciui?
Quis enim plenam vicino
exhibet charitatē? Omnes
quippe à se est loco non
absunt, affectu absunt. Sal-
uia. lib. 5.

g. Petrus dixit: Animā meā
pro te ponam: & Christus
dixit: Anima mea turbatur.
Vtrumque verum est, &
plenum vtriusque rationis,
quod & ille qui est inferior,
non timet, & ille qui supe-
rior est, gerit timentis affe-
ctum. Ille enim quasi homo
vim mortis ignorat, iste
quasi deus in corpore con-
stitutus fragilitatem carnis
exponit, vt eorum qui sa-
cramentum incarnationis
abiurant, excluderetur im-
piter. s. Ambr. de fide lib. 2.
cap. 3.

a. Singularum virtutū vna
quædam salutis est via, quæ
plane ad mansionem quādam
æternam & beatā perducit
quoniam sicut variæ sunt
vitæ electiones, ita & multæ
apud deū mansiones, quæ se-
cū dū dignitate vnicuique
diuiduntur & distribuuntur:
& hic quidem hanc ex-
colit virtutem, alius vero
aliā, quidam etiam plu-
res, nonnulli quoq; omnes.
Greg. Nazian. orat. 16.

b. Via ergo superna est dei
virtus. Christus enim nobis
via est, & bona via, quæ cre-
dētibus celi regna patefecit.
Ambr. de fide lib. 3. ca. 4.

c. Videt enim in imagine
patrē qui videt in filio. Vi-
des quam imaginem dicat.
Imago ista veritas est, imago
ista iustitia est, imago
ista dei virtus est: nō muta,
quia verbū est: nō insensibi-
lis, quia sapientia est: non
inanis quia virtus est: non
vacua, quia vita est: non
morta, quia resurrectio
est. Amb. de fide lib. 1. ca. 4.

d. Hic est enim qui ipsorum
animos mentesque firma-
uit, qui euangelicæ sacra-
mentā distinxit, qui in ipsis
rerū diuinā illuminator
fuit: quo cōfirmati pro no-
mine domini nec carceres
nec vincula timuerūt: qui-
mo ipsas seculi potestates
& tormenta calcauerunt:
armati iā scilicet per ipsum
atque firmati, habentes in se
dona, quæ hic idem spiritus
ecclesiæ Christi spōse quasi
quædam ornāmēta distribu-
it & dirigit. Tert. de trini.

e. Filius dei nullis cōditio-
nibus necessitatibus obstrit,
sed libera diuinitatis po-
tentia, ita quæ nostra sunt
mirabili pietate assumpsit,
vt à suis quæ diuina sunt o-
mnino non desisteret quia
diuinitas nec augmentum
admittit, nec patitur detri-
mentū. Histo. Visto. de per-
secutio. Vandal. lib. 2. cap. 1.
f. Promissio illa tāquā abū-
dās, quod perpetuo vna no-
biscū cōuersaturus, & simul
permāsurus esset: siue nunc
cū his qui in tempore isto

quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecumque; dixero vobis. ^{† 27} Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis. Nō modo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. ²⁸ Audistis quia ego dixi vobis, ²⁹ vado & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem, quia pater ^h maior me est. ²⁹ Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis. ³⁰ Iam non multa loquar vobiscum. [†] Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. ³¹ Sed ut cognoscat mundus quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: surgite, eamus hinc.

Sub fructus vitis similitudine Christus discipulis sua praecepta commendat, ac ipsos ab odio mundi confirmat.

XV.

Ego ^a sum vitis vera, & pater meus agricola est. ² Omnem palmitem in me nō ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum: ut fructum plus afferat. ^{† 3} Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. ⁴ Manete in me, & ego in vobis. ^b Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. ⁵ Ego sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. ⁶ Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet: & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. ⁷ Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, [†] quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. ⁸ In hoc clarificatus est pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. ⁹ Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. ¹⁰ Si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego patris mei praecepta seruavi, & maneo in eius dilectione. ¹¹ Hæc locutus sum vobis ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. ^{† 12} Hoc est praeceptum meum ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos. ¹³ Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. ^{c 14} Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego precipio vobis. ¹⁵ Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecumque audiui à patre meo, nota feci vobis. ¹⁶ Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: ut quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det vobis. ¹⁷ Hæc modo vobis, ut diligatis inuicem. ¹⁸ Si mundus vos odit, scitote quia me priorē vobis odio habuit. ¹⁹ Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. ²⁰ Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis: [†] Non est seruus maior domino suo. [†] Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonē meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. ²¹ Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, [†] quia nesciunt eum qui misit me. ^{d 22} Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem nō habēt de peccato suo. ²³ Qui me audit, & patrem meum audit. ²⁴ Si opera nō fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & patrem meum: ²⁵ Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: quia [†] odio habuerunt me gratis. ^{e 26} Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis ^f qui à patre procedit, ille testimoniū perhibebit de me. ²⁷ Et vos testimonium perhibetis, quia ab initio mecum estis.

Consolatur suos Christus iam abiturus, pro quibus patrem orat, & à mundo multa passuros annuntiat.

XVI.

Ecce [†] locutus sum vobis, ut non scandalizemini. ² Absque Synagogis facient vos. Sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare deo. ³ Et hæc facient vobis, ^a quia non nouerunt patrem, neque me. ⁴ Sed hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora, eorum remini-

^g Quomodo vadit nisi per mortem, & venit nisi per resurrectionem? Ambr. de fide. lib. 2. cap. 4.
^h Si pater filio maior, quomodo pater & filius vnum sunt? Hoc secundum diuinitatem, illud secundum humanitatem intelligendum est.

^a Hoc dixit ut agnosceres secundum id patrem esse maiorem: quia sicut agricola vitis, ita pater dominicæ carnis est cultor, quæ & augeri potuit per caritatem, & per passionem recidi: ut omne genus ab æstu secularium noxio voluptatū diffusa salutaribus brachiis crucis umbra velaret. Ambr. de fide. lib. 4. cap. 7.

^b Omnis enim fructus boni operis ab illa radice quæ est in Christo, procedit: quia nos sua gratia liberauit: & suo auxilio prouehit, ut fructibus pluss afferre valeamus. Albinus ibidem. Nec est propterea ut credat aliqui nulla esse sine fide opera. Intelligimus etiā gentiliū & philosophorum bonā vitā recipere dominū: & aliter habere eos qui iussu, aliter qui iniussu agant: & ad comparationem eius qui naturali legi seruiat, condēnari eos qui scriptam legem negligunt. Hiero. Matt. 23.

^c Dedit formam amicitie quā sequamur, ut faciamus amici voluntatem, ut aperiamus secreta nostra amico quacumque in pectore habemus, & nos illius arcana non ignoremus. Ostendamus nos illi pectus nostrum, & ille nobis aperiat suum. Ideo inquit: Vos autem dixi amicos, &c. Nihil ergo occultat amicus si verus est: effundit animū suū, sicut effundebat mysteria patris dominus Iesus. Ergo qui facit mandatum dei, eius amicus est, & hoc honorabitur nomine. Ambr. Off. lib. 3. cap. 16.

^d Non dixit simpliciter: Et locutus nō fuisset, sed addidit, eis. Ostendens sine dubio non ante censerī inexcusabiles de contemptu, quod ad ipsorum vsque notitiam iussio perueniret. Bernard. epist. 77.

^e Hunc eundem paracletum & à patre esse mittendū supra posuit, dicens: Paracletus autem spiritus sanctus, &c. Vide vnitatem: quia quæ deus pater mittit, mittit & filius: & quem mittit pater, mittit & spiritus. Ambr. de fide. lib. 2. ca. 4.

^f Is quoniam illinc procedit, non est creatura: quia vero non est genitus, nō est filius: at quoniam geniti & ingenti medius est, deus erit. Greg. Nazian. de Theo. log. lib. 5.

^a Propter hoc Iudei excenserunt à deo, verbū dei non recipientes, sed putantes per se ipsum patrem sine verbo, id est sine filio posse cognoscere deum. Irenæus. lib. 4. cap. 17.

^{† 27. q. 1. Nis bella.}

^{† 27. q. 8. 22. Si in morte.}

^A Ann. do. 34.

[†] De cōf. di. 4. c. Aliud est.

^B [†] 1. Ioan. 3. d. Matt. 21. d. Mar. 11. c. Sup. 14. d. Inf. 16. f.

[†] Sup. 13. d. 1. Cor. 4. d. Ephes. 5. a. De p. di. 2. c. Qui vult. facere. De renun. cia. c. n. 6. 5. quippe. Philip. 3. d. 1. The. 4. 5. 1. Ioan. 4. c. 1. Ioan. 3. c. Mar. 20. f. Mar. 10. g. 1. Ioan. 3. d.

[†] Mat. 10. c. Luc. 6. f. [†] Mat. 24. 5. Mar. 13. b. Luc. 21. c. [†] Mat. 21. d. Luc. 10. d.

[†] Psal. 68. d. Luc. 24. 5.

^A Ann. do. 34. [†] 15. p. c. 1. Mar. 10. c. Mar. 13. b. Luc. 12.

D reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio nõ dixi, quia vobiscū eram.⁵ Et nūc vado ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis.⁶ Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum.⁷ Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero,^b paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.⁸ Et cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.⁹ De peccato quidē, quia non crediderunt in me.¹⁰ De iustitia vero, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me.¹¹ De iudicio autē, quia princeps huius mundi iam iudicatus est.¹² Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modo.†¹³ Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcūque audiet, loquetur: & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.¹⁴ Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.†^{c 15} Omnia quæcūq; habet pater, mea sunt. Propterea dixi quia de meo accipiet,^d & annuntiabit vobis.¹⁶ Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad patrem.¹⁷ Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem: Quid est hoc quod dicit nobis, modicum & nõ videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, & quia vado ad patrem?†¹⁸ Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit nobis, modicum? Nescimus quid loquitur.¹⁹ Cognouit autem Iesus quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me.²⁰ Amen amen dico vobis,^e quia plorabitis & flebitis vos, mundus autē gaudebit. Vos autem cōtristabimini,† sed tristitia vestra vertetur in gaudiū.²¹ Mulier cum parit, tristitiā habet, quia venit hora eius. Cum autem peperit puerum, iam nõ meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundū.²² Et vos igitur nūc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.²³ Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amē amen dico vobis, si† quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.²⁴ Vsq; modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite & accipietis,† vt gaudiū vestrū sit plenum.²⁵ Hæc in prouerbis locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in prouerbis loquar vobis, sed palam de patre annuntiabo vobis.²⁶ In illo die in nomine meo petetis. Et non dico vobis quia ego rogabo patrē de vobis:†²⁷ ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quia^f à deo exiui.²⁸ Exiui à patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.²⁹ Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbiū nullū dicis.³⁰ Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus quia à deo existis.³¹ Rēspōdit eis Iesus: Modo creditis?†³² Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum relinquantis. Et non sum solus, quia pater mecum est.³³ Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite: ego vici mundum.

b. Hic est ille qui charitates necit, affectiones cōstrigit, sectas repellit, regulam veritatis expedit, hereticos reuincit, improbos foras expuit, euāgelia custodit. Tertul., de trinit.

c. Quæ sunt omnia? Non vtiq; locutus est de creatis, hæc enim omnia facta sunt per filium: sed ea quæ pater habet, id est. æternitatem, maiestatem, diuinitatēque nascendo possidet. Ergo eū qui omnia habet quæ pater habet, omnipotentem esse dubitare nõ possumus. Amb., de fide. lib. 2. cap. 3.

d. Vides quia cum spiritus sanctus infunditur, cor fidelē ad prudētiā dilatat. Itaque ante descensionem spiritus sancti vsq; ad negationem apostoli deterētur, post visitationem vero ad martyrium contemptu salutis armantur. Euseb. Emis. in die Pentec.

e. Si cum seculo gaudem⁹ verendum est ne cum seculo & lugeamus. Seculo autē gaudente lugeamus, & seculo postea lugente gaudebimus. Sic Eleazar, (alias Lazarus) apud inferos in sinu Abrahæ refrigeriū cōsecutus, cōtrā diues in tormentis ignis cōstitutus alter nas bonorū & malorum vices emula retributione cōpensant. Tertullia., de idololatria.

f. Qui ex eo processit, & à deo exiuit, nihil aliud potest habere nisi quod dei est. Vnde non solum deus, sed & verus deus. Verus ē vero, & adēo verus, vt & ipse sit veritas. Itaque si nomen querimus, veritas est. Si maiestatem querim⁹ naturalem, eo vsq; filius dei verus est, vt & proprius. Amb., de fide. lib. 1. cap. 7.

Oratio Christi ad patrem pro sui nominis clarificatione, operum suorum exaltatione, discipulorum & per eos credentium confirmatione, sanctificatione & consummatione.
XVII.

Hæc locutus est Iesus & subleuatis oculis in cælum, dixit: Pater, venit hora,^a clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te:† sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.^{b 3} Hæc est autē vita æterna, vt cognoscant te solum deum verum, & quem misisti Iesum Christum.⁴ Ego te clarificaui super terrā: opus consummaui quod dedisti mihi vt faciā.⁵ Et nunc clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quā habui priusquā mundus fieret apud te.⁶ Manifestaui nomē tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt.⁷ Nunc cognouerunt quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt:⁸ quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperūt: & cognouerūt vere quia à te

a Vtiq; cum & horam venisse commemoret, & clarificari petat, quomodo nisi secundū carnis assumptionem locutum eum conuenit æstimari? Nam nec vlla sibi temporum præscripta momenta diuinitas habet, nec clarificatione indiget lumen æternum Ambro., de fide. lib. 5. cap. 2.

b. Scriptura autem diuina vitam beatam posuit in cognitione diuinitatis, & fructu bonæ operationis. Ambrosii., Offic. lib. 2. cap. 2. Ipse quoque Christus & dictus & factus ad credendū primū hortatus est, quos ad salutē vocauit. Sed postea quā de ipso dono loqueretur quod erat daturus credentibus, nõ dixit: Hæc est vita æterna vt credant, sed: Hæc est vita æterna vt cognoscant te, & c. Aug., de lib. ero arbi. lib. 2.

exiui, & crediderunt quia tu me misisti. [†] ⁹ Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt. ¹⁰ Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis. ¹¹ Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. [†] Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ^c vt sint vnū, sicut & nos. ¹² Cum essem cum eis, ego seruabā eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, [†] nisi filius perditionis: vt scriptura impleatur. ¹³ Nūc autem ad te venio, & hęc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. ¹⁴ Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. ¹⁵ Non rogo vt tollas eos de mūdo, sed vt serues eos à malo. ¹⁶ De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mūdo. ¹⁷ Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. ¹⁸ Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum. ¹⁹ Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate. ^d ²⁰ Non pro eis autem rogo tantū, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me: ²¹ vt omnes vnum sint, sicut & tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis ynum sint: vt credat mundus quia tu me misisti. ²² Et ego claritatē quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. ²³ Ego in eis, & tu in me: vt sint consummati in vnum: & cognoscat ^c mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. ²⁴ Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt videant claritatem meā, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. [†] ²⁵ Pater iuste, mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui: & hi cognouerunt quia tu me misisti. ²⁶ Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam, vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Egressus Iesus in hortum à Iuda Iudæis traditur, ad Annam ductus interrogatur, & ceditur, & à Petro negatur. A Pilato innocens repertus, Barabba dimisso retinetur.
XVIII.

c. Vt sint vniti in vnum, fide, confessione, & gratia, qui & pietate dei patris, & domini ac saluatoris nostri benignitate ac amore vnū esse possint. Ecclesiastica historia Theodoriti, lib. 2. cap. 8.

d. Vnum igitur nos vult esse dominus, vt supra mundum simus omnes, vt vna sit castitas, vna voluntas, vna bonitas, vna gratia. His enī altur & augetur animę volatus. Ambr. de virginibus, lib. 3.

e. Duobus modis mundus intelligitur, aliter in peccatorib⁹, aliter in sanctis. Hic nominat mundum eos qui credituri erant vel qui tūc credebant Christum filium dei ad salutem humani generis missum esse à patre in mundum. Albinus ibid.

† 35. q. 10. Fra-
ternitatis.

† Desum.
tri. c. Dam-
namus.
De cele.
miss.
Cū Marche.
† Psal. 108. b

† Mat. 11. 8
Luc. 10. f

a. Igitur in horto deliciarū, id est i paradiso primus hu-
mani generis peccauit, &
inde eiectus est in hanc val-
lem lachrymarū. Ideo Chri-
stus secundus Adam se in
horto comprehendī voluit,
vt peccatum quod in hor-
to paradisi primus homo
commisit, deleteret. Albinus
ibidem.

b. Iudæi audierunt alicubi
vocem cum egredierentur
cum facibus & lampadibus
ad cōprehendendū eū. Pu-
tabant enim seise hominem
purum adoriri. Chryso. de
conuers. Pauli.

c. Merito retro reuerteban-
tur, qui in terrenam labem
ab illa cōlesti gratia deci-
debant. Ambro. de Ioseph.
cap. 11.

d. Tuus ergo & ipse, tuo for-
sitā nutu, et si nō tua manu
euaginādu. Alioquin si ad
te nullo modo pertineret
& is: dicentibus apostolis,
Ecce duo gladij hic: non re-
spondisset dominus, Satis
est, sed nimium est. Bernar.
de cōsidera. lib. 4.

e. Tenetur quidem & liga-
tur secundum corporis ve-
ritatem, sed vā illis qui li-
gāt verbum: verbum enim
ligāt qui tantūmodo Chri-
stum hominem putant. Li-
gant, qui præsium non pu-
tant, qui omnipotentē non
confitentur. Ambr. Luc. 22.
ca. lib. 10.

f. Quia patiebatur frigus,
non solum temporis, sed si-
dei. Hierony.

Ec cum dixisset Iesus, [†] egressus est cum discipulis suis trans torrentem Ce- A
dron, vbi erat ^a hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius. ² Sciebat au-
tem & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat il-
luc cum discipulis suis. [†] ³ Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à Pontificibus &
Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus & armis. ⁴ Iesus itaque sciens
omnia quæ ventura erant super se, processit, & dixit eis: ^b Quem quæritis? Respon-
derunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tra-
debat eum, cum ipsis. ⁶ Vt ergo dixit eis, Ego sum: ^c abierunt retrorsum, & ceciderunt
in terram. ⁷ Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum B
Nazarenum. ⁸ Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quæritis, finite
hos abire. ⁹ Vt impleretur sermo quem dixit: Quia quod dedisti mihi, nō perdidisti ex
eis quenquam. [†] ¹⁰ Simon ergo Petrus habens gladiū, eduxit eum, & percussit Ponti-
ficis seruū, & abscidit auriculā eius dexteram. Erat autē nomen seruo Malchus. ¹² Di-
cit ergo Iesus Petro: ^d Mitte gladiū tuum in vaginā. Calicem quem dedit mihi pater,
non vis vt bibam illum? [†] ¹² Cohors ergo & Tribunus & ministri Iudæorum cōpre-
henderunt Iesum, ^c & ligauerunt eum, ¹³ & adduxerūt eum ad Annam primum. Erat C
autē socer Caiphæ, qui erat Pontifex anni illius. ¹⁴ Erat autē Caiphæ qui consiliū de-
derat Iudæis, quia expedit vnū hominē mori pro populo. ¹⁵ Sequebatur autem Iesum
Simō Petrus, & alius discipulus. Discipulus autē ille erat notus Pontifici: & introiuit
cum Iesu in atriū Pōtificis. ¹⁶ Petrus autē stabat ad ostiū foris. Exiuit ergo discipulus
alius qui erat notus Pōtifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrū. ¹⁷ Dicit ergo Petro
ancilla ostiaria: Nūquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Nō sum. ¹⁸ Sta-
bant autē serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autē cū D
eis & Petrus stās, & ^f calefaciēs se. ¹⁹ Pōtifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis,
& de doctrina eius. ²⁰ Respondit ei Iesus: Ego palām locutus sum mūdo. Ego semper
docui

A Ann. do. 34.
† Mat. 26. c
Mar. 14. c
Luc. 22. d
2. Reg. 15. c

† Mat. 26. c
Mar. 14. c
Luc. 22. d

† Mat. 26. c
Mar. 14. c
Luc. 22. c
24. q. 1. c. Si
Petrus.

† Mat. 26. f
Mar. 14. f
Luc. 22. f

docui in Synagoga & in templo quò omnes Iudæi cōueniunt: & in occulto locutus sum nihil.²¹ Quid me interrogas? Interroga eos qui audierūt, quid locutus sum ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego.†²² Hæc autē cum dixisset, vnus assistens ministrorū dedit alapā Iesu, dicens: Sic respondes Pontifici?†²³ Respondit ei Iesus: † Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo. Si autē bene, quid me cædis?†²⁴ Et misit eum Annas ligatum ad Caiphā Pontificem.²⁵ Erat autem Simō Petrus stans, & calefaciēs se. Dixerunt ergo ei:† Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum.²⁶ Dicit ei vnus ex seruis Pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculam: Nōne ego te vidi in horto cum illo?†²⁷ Iterū ergo negauit Petrus, & statim gal-lus cantauit.†²⁸ Adducunt ergo Iesum^h à Caipha in prætōrium. Erat autē mane: & ipsi non introierunt in prætōrium, vt non contaminarentur, sed māducarent Pascha.²⁹ Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit:† Quam accusationē affertis aduersus hominē hunc?†³⁰ Respōderunt & dixerunt ei: Si nō esset hic malefactor, nō tibi tradidissemus eū.³¹ Dicit ergo eis Pilatus:† Accipite eū vos, & secundū legem vestrā iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis nō licet interficere quenquā.†³² Vt sermo Iesu impleretur, quē dixit significās quā morte esset moriturus.†³³ Introiuit ergo iterū in prætōrium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum?†³⁴ Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?†³⁵ Respondit Pilatus: Nūquid ego Iudæus sum? Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi. Quid fecisti?†³⁶ Respondit Iesus: Regnū meum nō est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utiq; decertarent vt non traderer Iudæis.^k Nunc autem regnum meum non est hinc.³⁷ Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo Rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum: vt testimoniū perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.³⁸ Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam.†³⁹ Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?†⁴⁰ Clamauerūt ergo rursus omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

Christus flagellatus coronatur, morti addictus inter duos crucifigitur, diuisis vestimentis matrem Ioanni commendat, potatus spiritu emittit, & aperto latere depositus sepelitur. XIX.

Vnc ergo apprehendit Pilatus Iesum,†^a & flagellauit.² Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius: & veste purpurea circumdederunt eum.³ Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum. Et dabant ei alapas.⁴ Exiuit ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis quia nullam inuenio in eo causam.⁵ Exiuit ergo Iesus portans spineam coronam, & purpureum vestimentum: & dicit eis: Ecce homo.⁶ Cum ergo vidissent eum Pontifices & ministri, clamabant dicentes: Crucifige, crubifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam.⁷ Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori,^b quia filium dei se fecit.⁸ Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.†⁹ Et ingressus est in prætōriū iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem respōsum non dedit ei.¹⁰ Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?†¹¹ Respondit Iesus:† Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.† Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.¹² Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.¹³ Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur^c Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbata.¹⁴ Erat autem parasceue Paschæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis: Ecce Rex vester.¹⁵ Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices: Nō habemus regem, nisi Cæsarem.¹⁶ Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.† Susceperunt autem Iesum,

g. Cum tempore passionis alapam accepisset à seruo sacerdotis, cumq; ei dixisset: Sic respondes pontifici? aduersus pontificem dominus contumeliose nihil dixit, nec quicquam de sacerdotis honore detraxit: sed innocentiam suam magis asserens & ostendens: Si male, inquit, locutus sum, &c. Cyprilib. i. epi. epist. 3. h. αὐτὸς τὸ κατὰ τὴν εἰς τὸ ἀπαρτῆσαι. Hoc est à Caipha in prætōrium, & non ad Caiphā, vt alij putant. i. Porro Pilatus aliquanto humanior ipse egredietur: & qui dominum vidit vincitum, non existimauit hoc loco causam habere cōtra Christum, sed interrogat de causa vinculorum. At hi cū nihil possent dicere: Nisi hic esset male factor, aiūt, non tradidissemus eum. Vides eos omni loco declinare accusationes. Theophy. ibidem.

k. Cum à principio interrogasset Pilatus: Tu es Rex Iudæorum? ac respondisset dominus, Regnum meum nō est ex hoc mūdo, & seipsum regem ostēdisset, quāquam non terrenū: rursum interrogauit Pilatus: Num itaque rex es tu? ac deinceps se iterum esse ostēdit. Euthymius ibid.

a. Flagellatus autem iniuria fuit, vt à vulneribus quæ iure peccatis nostris percipi sumus nos liberaret. Alapis casus & illusus est, vt illufori Sathanz nos illudere possumus, & prauaricationis peccatum fugiamus. Omnia enim propter nos & pro nobis Christus suscepit quæ repulsas vires habuerunt Cyril. ibid.

b. Tum Pilatus cum audiret quod se dei filium faceret, ne id verum esset, & contra legē facere putaretur, formidauit. Iudæi cum id re & verbis intelligerēt, nō sunt perterriti, sed interimunt quem adorare debuissent. Chryso. ibi. homil. 85.

c. Lithostrotos Græcè, dicitur tribunal Latine, & Gabbata Hebraice. Hoc est lapideum stratum, vbi preses sedebat, & non lycostratos, esset enim stratum lupinū quasi iudices rapaces essent vt lupi in tribunali sedentes, quod nephas est dicere Principes sacerdotum.

d. Golgotha potius Chal-
daicum vel Syrum, q̄ He-
braum, locus est iuxta Ie-
rusalem, in quo caluarie ho-
minum vel suspensorii, vel
alio mortis genere occiso-
rum, passim atque circa pa-
ribula iacebant. Hierony.
Mar. 15.

e. Id est, non ea scripsi quae
vobis placerent, sed quae
etiam futura cognosceret.
Non vobis scripsi, sed po-
steritati. Ambros. de obitu
Theo.

f. De mulieris nomine quid
mouetur? ad sexum retu-
lit. Non enim corruptela,
sed sexus vocabulum est.
Vulgi visus non praedicit
veritati, quo nomine pri-
mo Eva mulier adhuc vir-
go vocata est. Ambros. de in-
finitu. vir. c. 5.

g. Necessarii carnifices non
putauerunt ossa Christi iam
mortui suffringere, (sicut
mos eorum ferebat) sed tan-
tummodo latus eius perfo-
rauerunt. Sic integrum cor-
pus patibulo detractum est,
& sepulchro diligenter in-
clusum. Lactant. lib. 4. ca. 20.
h. Exiit sanguis ad pretium,
aqua ad lauacrum. Aqua nos
abluit, sanguis nos redemit.
Ambros. de bened. patriarcharum. cap. 4.

i. Non mihi videtur euāge-
lista frustra dicere voluisse,
sicut mos est Iudaeis sepe-
lire. Ita quippe, nisi fallor,
admonuit in huiusmodi of-
ficiis quae mortuis exhiben-
tur, morem cuiusque gen-
tis esse seruandum. August.
ibid. tract. 120.

& eduxerunt eum. ¹⁷ Et baiulans sibi crucem, exiuit in eum qui dicitur Caluaria, lo-
cum, Hebraicè ^d Golgotha. ¹⁸ vbi crucifixerunt eum, & cū eo alios duos hinc & hinc,
medium autem Iesum. ¹⁹ Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucē. Erat
autem scriptum: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum. ²⁰ Hunc ergo titulum multi lege-
runt Iudaeorum, quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus est Iesus. Et erat scri-
ptum Hebraicè, Graecè, & Latinè. ²¹ Dicebant ergo Pilato Pōtīfices Iudaeorum: Noli
scribere, Rex Iudaeorum: sed quia ipse dixit, Rex sum Iudaeorum. ²² Respondit Pilatus:
^c Quod scripsi, scripsi. ²³ Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta
eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique; militi partem: & tunicam. Erat autem tuni-
ca incōsutilis, desuper contexta per totum. ²⁴ Dixerunt ergo ad inuicem: Non scin-
damus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur, dicēs: † Partiti sunt
vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hāc fe-
cerunt. ²⁵ Stabant autē iuxta crucem Iesu, mater eius, & soror matris eius Maria Cleo-
phā, & Maria Magdalene. ²⁶ Cum vidisset ergo Iesus matrē, & discipulum stantem
quē diligebat, dicit matri suae: Mulier, ecce filius tuus. ²⁷ Deinde dicit discipulo: Ecce
mater tua. Et ex illa hora accepit eā discipulus in suam. ²⁸ Postea sciēs Iesus quia om-
nia cōsummata sunt, vt consummaretur scriptura, dicit: Sitio. ²⁹ Vas ergo erat positū
aceto plenum. † Illi autem spōgiam plenam aceto hyssopo circumponentes, obtule-
runt ori eius. ³⁰ Cum ergo accepisset Iesus acetū, dixit: Cōsummatum est. Et inclina-
to capite tradidit spiritum. ³¹ Iudaei ergo quoniam parasceue erat, vt non remanerent
in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, vt
frangerentur eorū crura, & tollerentur. ³² Venerunt ergo milites, & primi quidē fre-
gerūt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. † ^g ³³ Ad Iesum autē cum venissent,
vt viderunt eū iam mortuum, nō fregerunt eius crura, ³⁴ sed vnus militum lancea la-
tus eius aperuit: & † ^h continuo exiuit sanguis & aqua. ³⁵ Et qui vidit, testimoniū per-
hibuit, & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.
³⁶ Facta sunt enim hāc, vt scriptura impleretur: † Os non cōminuetis ex eo. ³⁷ Et ite-
rum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. ³⁸ Post hāc autem rogauit
Pilatum Ioseph ab Arimathia, (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter
metum Iudaeorum) vt tolleretur corpus Iesu. Et permisit Pilatus. ³⁹ Venit ergo, & tulit
corpus Iesu. † Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primū, fe-
rens mixturam myrrhā & aloes quasi libras centum. ⁴⁰ Acceperunt ergo corpus Ie-
su, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, ⁱ sicut mos est Iudaeis sepelire. ⁴¹ Erat
autem in loco vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouū, in quo nō-
dum quisquam positus fuerat. ⁴² Ibi ergo propter parasceuen Iudaeorum, quia iuxta
erat monumentum, posuerunt Iesum.

*Maria sublato lapide discipulis nuntiat corpus fuisse sublatum, cui Petrus & Ioannes viso
monumento credunt: unde Maria plorans ab angelo & Christo confortatur, inde Chri-
stus discipulis absente Thoma, & post octo dies praesente apparet. X X.*

a. Vna sabbati, dies domi-
nica intelligenda est: quia
omnis hebdomada in sab-
batum, & in primam & se-
cundā, & tertiam & quartā,
& quintā & sextam sabbati
diuiditur: quā ethnici ido-
lorum & elementorum no-
minibus appellant. Hiero-
n. edib. q. 4.

b. Vide hic q̄ alienus sit euā-
gelista à factu, quomodo
reterit diligentiam Petri
in securando. Nam cū ipse
praeuenerit, & vidisset in-
censia linteā, non ultra ci-
riose querit, sed expectat il-
lum. Theoph. ibid.

Na † ^a autem sabbati Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebrae es-
sent, ad monumentum, & vidit lapidem sublatus à monumento. ² Cucurrit
ergo & venit ad Simonem Petrū, & ad alium discipulū, quem amabat Iesus,
& dicit illis: Tulerunt dominū de monumento, & nescimus vbi posuerunt eū. ³ Exiit
ergo Petrus & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. ⁴ Currebāt autem
duo simul: & ille alius discipulus praecurrit citius Petro, & venit primus ad monu-
mentū. ⁵ Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamē introiuit. ⁶ Venit er-
go Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit linteamina po-
sita, ⁷ & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed
separatim inuolutū in vnum locū. ⁸ Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui vene-
rat primus ad monumentū: & vidit & credidit. ⁹ Nondū enim sciebāt scripturā, quia
oportuit eum à mortuis resurgere. ¹⁰ Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos
† Maria

† Psal. 22.
Mat. 27. d
Mar. 15. b
Luc. 23. c

† Psal. 68.
Mat. 27. f
Mar. 15. e
Luc. 23. c

† Desum-
matritium
Clem. ca. 1.

† De celeb.
mis. In qua-
dam.
† Exod. 12. g
Nume. 9. b
Zach. 12. d
Mat. 27. g
Mar. 15. g
Luc. 23. g

† Ioan. 3. 3

A. Ann. 40. 34.
† Mat. 28. 3
Mar. 16. 2
Luc. 24. 8

† Mat. 28. a
Mar. 16. b
c †¹¹ Maria autē stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum. ¹² Et vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnū ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu. ¹³ Dicunt ei illi: ^c Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. ¹⁴ Hæc cum dixisset conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & nō sciebat quia Iesus est. ¹⁵ Dicit ei Iesus: ^d Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eū, & ego eum tollam. ¹⁶ Dicit Iesus: Maria. Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. ¹⁷ Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad patrē meum. Vade autē ad fratres meos, & dic eis: ^e Ascendo ad patrē meum, & patrem vestrum: deum meū, & deum vestrum. ¹⁸ Venit Maria Magdalene annuntians discipulis, quia vidi dominum, & hæc dixit mihi: ^f †¹⁹ Cum ergo sero esset die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. ²⁰ Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso domino. ²¹ Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. ²² Hæc cū dixisset, insufflauit, & dicit eis: ^g Accipite spiritum sanctum. †²³ Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. ²⁴ Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, nō erat cum eis quando venit Iesus. ²⁵ Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominū. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitū meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. ²⁶ Et post dies octo iterū erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. ²⁷ Deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuum huc, & vide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. ²⁸ Respondit Thomas, & dixit ei: ^h Dominus meus, & deus meus. ²⁹ Dicit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. †³⁰ Multa quidem & alia signa fecit Iesus in cōspectu discipulorū suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. ³¹ Hæc autem scripta sunt, vt credatis quia Iesus est filius dei, vt credentes vitam habeatis in nomine eius.

c. Hoc angeli dicunt, & dominus postea iisdem verbis repetiuit, vt sciatis quia angelorum verba mandata sunt domini. Ambr. de virginibus lib. 3.

d. Hoc est, tu tibi causa es plorandi tu tibi es autor fletus, quæ es Christi incredula. Ploras quia non vides Christum: crede, & videbis. Adest Christus, nec vnquā iis à quibus quaeritur deest. Amb. de virginibus lib. 3.

e. Patrem meū dicendo, & creaturis se filius dei separauit patrem vestrū dicendo, adoptionis spiritualis gratiā designauit. Ita & deū meum dicendo, mysterium suæ incarnationis ostendit: vt quem patrem naturalem habet, deum suū appeller, propter suscepti corporis sacramentum. Deū quoque vestrum cum dicit, professū in nobis suæ operationis ostendit. Amb. vbi sup. f. Caue igitur ne à recta digrediaris fide, sed potius quia foribus clausis ingressus est deū esse natura crede, non alium quam illum qui ante passionem cū discipulis vt homo cōuersabatur. Cyril. lib. 1.

g. Hic autem spiritum sanctū dominus Christus modo paraclētū appellat, modo spiritum veritatis esse pronuntiat, qui non est in euangelio nouus, sed nec nouē datus. Nam hic & ipse in prophetis populum accusauit, & in apostolis aduocationem gentibus præstitit. Tertul. de trinit. h. Misit manum qui nō credebatur, & dominū te & deū reperit. Ambro. de fuga se. ca. 4.

Manifestatus rursum ad mare Tiberiadis discipulos piscantes reperit. Petro oues commendat, & Ioannis super ceteros excellentiam designat. XXI.

Ann. do. 34. A
† Luc. 8. a
† Luc. 24. f
† Luc. 24. f
c
† Luc. 24. f
Ostea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tiberiadis. Manifestauit autem sic: ^a ² Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. ³ Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. † Exierunt & ascenderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderunt. ⁴ Mane autem iam facto stetit Iesus in litore, non tamen cognouerunt discipuli quia Iesus est. ⁵ Dicit ergo eis Iesus: † Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Respōderunt ei: Non. ⁶ Dicit eis: Mitte in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudinem piscium. ^b ⁷ Dixit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro: Dominus est. Simon cum audisset quia dominus est, tunica succinxit se, (erat enim nudus) & misit se in mare. ⁸ Alij autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete piscium. ⁹ Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. ¹⁰ Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. ¹¹ Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenam magnis piscibus centum quinquagintatribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. ¹² Dicit eis Iesus: ^c Venite, prandere. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es, scientes quia dominus est. †¹³ Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. ¹⁴ Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis cum resurrexisset à mortuis. ¹⁵ Cum ergo prandissent, dixit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his? ¹⁶ Dicit ei: Etiam,

a. Cur repetit Petrus quod dereliquit? Si virtus discretionis inspicitur, citius videtur: quia nimirum negotium quod ante cōuersionē sine peccato extitit, hoc etiam post cōuersionem culpa repetere nō fuit. Nā piscatorem Petrum, Matthæum vero teloniorū sciūmus: & post cōuersionem suam ad piscationem Petrus rediit, Matthæus vero ad telonij negotium nō rediit quia aliud est victū per piscationem querere, aliud telonij lucris exercitia augere. Albinus ibi.

b. Perspicacior quidē erat Ioannes magnitudine puritatis, Petrus vero feruentior vehementia amoris. Ideo agnoscit eum Ioannes ante Petrum, sed egreditur ad eum Petrus ante Ioannem. Euthy.

c. Vnde significatur quia post multos labores, quibus vocati vehementer iudabunt, tandem cum domino recubent, spirituali cibo sibi proposito, qui mētē ac rationem excedit humanæ naturæ. Cyril. lib. 1.

d. Itaq; pascendo bene cibo fidei gregem Christi, culpā lapsus prioris aboleuit. Et ideo tertio admonetur ut pascat, tertio utrum dominum diligit interrogatur, ut quem tertio ante crucē negauerat, tertio faceret. Ambr. de fide, s. cap. 1. Gloria siquidem est non discipuli tantū qui moritur, sed & dei pro quo moritur. Euthym.
e. Commonefacit autē eum prioris vitæ, ostendens qd̄ vniuersa spiritalia carnalibus respōdeant. In corporalibus enim iuuenis est vti lis, senex inutilis: in spiritalibus autē vbi senectus accesserit, tūc splendor est virtus. Theophylactus.
f. Hoc est, volo cum viuere vsque ad excidium Ierusalem per Romanum exercitū. Etenim huic prorogātū est tempus huius vitæ vsq; ad captiuitatem Ierosolymorum, & paulo vltra illud tempus. Quodque domini aduentus hic & in propheta euersione Ierusalē præfignet, testatur Ioan. Chrys. in quadā sua enarratione, hoc idem dictū, Donec veniam, explicans: Hoc, inquit, significare vult omnimodam euersionem Ierusalem. Oecumenius in s. ca. Iacobi.

domine: tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: † Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam, domine: tu scis quia amo te. Dicit ei iterum: Pasce agnos meos.¹⁷ Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus,^d quia dixit ei tertio, amas me & dicit ei: Domine tu omnia nostri, tu scis quia amo te. Dicit ei: † Pasce oues meas.¹⁸ Amen amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas. Cum autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quod tu non vis.¹⁹ Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.²⁰ Conuersus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Iesus, sequentem, † qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tradet te?²¹ Hunc ergo cum vidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid?²² Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere, donec veniā. Quid ad te? Tu me sequere.²³ Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, non moritur, sed sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?²⁴ Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus quia verum est testimonium eius.²⁵ Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.

INCIPIT PRÆFATIO SANCTI HIERONYMI IN OMNES EPISTOLAS SANCTI PAULI.

Primum quæritur: quare post Euangelia quæ supplementum legis sunt, & in quibus nobis exempla & præcepta viuendi plenissimè digesta sunt, voluerit Apostolus has epistolas ad singulas Ecclesias destinare. Hac autem causa factū videtur, ut scilicet initia nascentis Ecclesiæ nouis causis existentibus præueniret: & ut presentia atque orientia refecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones, exemplo Prophetarū, qui post editā legem Moysi, in qua omnia dei mandata legebātur, nihilominus tamen doctrina sua rediuiua semper populi cōpressere peccata: & propter exemplum viuendi, libros ad nostrā etiam memoriā transmiserunt. Deinde quæritur: cur non amplius quàm decem epistolas ad Ecclesias scripserit? Decem sunt enim cū ea quæ dicitur ad Hebræos, nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Vt ostenderet nouū non discrepare à veteri testamento, & se contra legem nō facere Moysi, ad numerum primorū decalogi mandatorum suas epistolas destinauit: & quot ille præceptis à Pharaone instituit liberatos, totidem hic epistolis à diaboli & idololatriæ seruitute edocet acquisitos. Nam & duas tabulas lapideas, duorū testamentorum figuram habuisse, viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sanè quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse affirmant eo quod non sit eius nomine titulata, & propter sermonis stylique distantia: sed aut Barnabæ iuxta Tertullianū, aut Luca, iuxta quasdam, vel certè Clementis discipuli Apostolorum, & Episcopi Romanæ Ecclesiæ post Apostolos ordinati. Quibus respondendū est: si propterea Pauli non erit, quia eius non habet nomen: ergo nec alicuius erit, quia nullius nomine titulatur. Quod si incōueniens absurdūque est, ipsius magis esse credenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum Ecclesias quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Christi reddere rationem: ne odium nominis in fronte prætitulati, utilitatem excluderet lectionis. Nō est sanè mirum si eloquentior videatur in proprio, id est Hebræo quàm in peregrino, id est in Græco, quo ceteræ epistolæ sunt scriptæ sermone. Mouet etiā quosdā, quare Romanorum epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet? Nam hæc se proficiscentem Ierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios & alios iam ante, ut ministerium quod secti portaturus erat, colligerent, literis adhortatus sit. Sed inde intelligi quidā volunt, ita omnes epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quanuis posterior fuerit destinata: ut per singulas epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum nanque plerique tam rudes erant, ut nō intelligerent dei se gratia & non suis meritis esse saluatos: & ob hoc duo inter se populi cōflicarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi: vitia gentilitatis priora cōmemorās. Corinthiis autem iā dicit scientiæ gratiā esse concessam, & non tam omnes increpat, quàm cur peccantes non increpauerunt repre-

† 6. quæst. 1.
Imitare.
8. q. 2. In scri-
pturis.

† De maior.
& obed. So-
licita.

† Sup. 13. c.

1. Corint. 5. a

1. Thessa. 2. a

Coloss. 2. a

1. Thessa. 2. c

Hebr. 10. f

reprehendit, sicut ait: *Auditur inter vos fornicatio. Et iterum: Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere huiusmodi Sathanæ. In secunda vero laudantur: Et ut magis ac magis proficiat comonetur. Galatæ vero iam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis Pseudoapostolis crediderunt. Ephesij sanè nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem Apostolicam seruauerunt. Philippenses etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos Apostolos voluerunt. Thessalonicenses nihilo minus in duabus epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem incoccussam seruauerint veritatis, sed etiam in persecutione civium fuerint constantes inuenti. Colossenses autem tales erant, ut cum ab Apostolo visi corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur: Et si corpore, inquit, absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, et videns ordinem vestrum. De Hebræis vero quid dicendum est, quorum Thessalonicenses, qui plurimum laudati sunt. imitatores facti esse dicuntur? Sicut ipse ait: Et vos fratres imitatores facti estis ecclesiarum dei quæ sunt in Iudæa: eadem enim passi estis et vos à conturbulibus vestris, quæ et illi à Iudæis. Apud ipsos quoque Hebræos eadem commemorat, dicens: Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.*

INCIPIT PROLOGVS SPECIALIS IN
epistolam ad Romanos.

Romani sunt qui ex Iudæis et gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrum superponere. Nam Iudæi dicebant: Nos sumus populus dei, quos ab initio dilexit et fouit: nos circumcisi ex genere Abraham, sancta descendimus ex stirpe: et notus retro apud Iudæam tantum deus. Nos de Aegypto signis dei et virtutibus liberati, mare sicco pertransiimus pede, cum inimicos nostros grauissimi fluctus inuolueret. Nobis pluit manna dominus in deserto, et quasi filiis suis cæleste pabulum ministravit. Nos die nocturne in columna nubis ignisque præcessit: ut nobis in inuio iter ostenderet. Atque ut cætera eius circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus dei legem accipere, et vocem dei loquentis audire, eiusque cognoscere voluntatem. In qua lege nobis promissus est Christus, ad quos etiam ipse venisse testatus est, dicens: Non veni nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, cum vos canes potius quam homines appellauerit. Aequum ne ergo est ut idola hodie deserentes, quibus ab initio deseruistis, nobis comparemini et non potius in Proselytorum locum ex legis autoritate et consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam contrario respondebant: Quanto enim maiora erga vos dei beneficia narraueritis, tanto maioris vos criminis reos esse monstrabit. Sæper enim his omnibus extitistis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis: et ipso ore quo paulo ante ob necem aduersariorum domino cantaueratis, simulacra vobis fieri poposcistis: illis oculis quibus venerando deum in nube vel igne conspiciere solebatis, simulacra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, et sæper in deserto contra dominum murmurastis, ad Aegyptum unde vos manu valida eiecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra prouocatione dominum irritauerunt, ut omnes in eremo morerentur: nec plures ex senioribus eorum quam duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicam? cum etiam si illa minimè fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos veniam iudicaret, quod dominum Christum Prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere nolulistis, sed etiam morte pessima peremistis. Quem ut nos cognouimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Vnde probatur, quod idolis seruiimus, non obstinationi mentis, sed ignorantie deputandum. Qui enim cognitum ilico sequimur, olim utique sequeremur, si antea cognouissemus. Sic autem vos de generis nobilitate iactatis, quasi non morum imitatio magis quam carnalis natiuitas filios vos faciat esse factorum. Denique Esau et Ismael cum de stirpe sint Abraham, minime tamen in filios reputantur. His taliter altercantibus, Apostolus se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, ut neutrum eorum sua iustitia salutem meruisse confirmet: ambos vero populos et scienter et grauiter deliquisse, Iudæos quod per prauaricationem legis deum inhonorauerint: gentes vero, quod cum cognitum de creatura creatorem, ut deum debuerint venerari, gloriam eius in manu facta mutauerint simulacra, utrosque etiam similiter veniam consecutos, æquales esse veracissima ratione demonstrat: præsertim cum in eadem lege prædictum sit, et Iudæos et gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem et concordiam cohortatur.

Matth. 15. c

Exod. 14. c

Nume. 14.

Epistola Pauli

INCIPIT ARGUMENTVM

Romani sunt partis Italiae. Hi praeventi sunt à falsis Apostolis, & sub nomine domini nostri Iesu Christi in legem & Prophetas erant inducti. Hos reuocat Apostolus ad veram & Evangelicam fidem, scribens eis à Cerintho.

Incipit Epistola beati Pauli

Apostoli ad Romanos.

Ex charitate Pauli ad Romanos, euangelium ostendit dei virtutem in salutem, vitia autem in quæ ceciderint ex ignorantia, sua desideria sectantes arguit. Cap. I.

a. Prima itaque nobis quæstio de nomine ipsius Pauli videtur exurgere, cur is qui Saulus dictus est in Actibus Apostolorum, nunc Paulus dicatur. Inuenimus in scripturis diuinis quorundam veterum immutata vocabula ut ex Abrâ vocatus Abraham, &c. nusquam vero erga Paulum inuenimus tale aliquid gestum. Sed ubi.

b. Hæc enim seruitus gloriosa est, in qua gloriatur Apostolus. An non summa gloria est, quando tali pretio estimati sumus, ut sanguine domini redimeremur? Ambrosii, in exhortatio ad virgines.

c. Siquidem cum ait: Per quem accepimus gratiam & apostolatam: significat bonorum subministrationem ab illo proficisci. Basil de spiritu sancto c. 8.

d. Gratia quæ non ex merito retributa, sed ex donante concessa est. Pax vero quæ reconciliati deo sumus, habentes propitiorem dominum nostrum Iesum Christum. Hiero. Damaso. de fil. prodi. & frugi.

e. Merito deum in testem adduxit, cum veller persuadere hominibus, quibus difficile esset persuadere. Occume ibid.

f. Amabat quidem illos, ad quos & sollicitè festinabat, sed tamen etiam si amaret præter dei voluntatem, videre eos volebat: quæ ipsa demum germana est charitas. Chryso. ibid.

g. In quo igitur iustitia dei reuelatur, nisi in eo qui cre didit, & conformis est imaginis dei? Amb. de fu. se. c. 3. h. Illud videmus quod excutendum est à cordibus religiosi, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint. Aug. de fide & operibus, cap. 14.

i. Hoc est, sempiterna virtus eius & diuinitas operibus eius cognoscitur: hæc est operatoria virtus. Amb. de fuga seculi, cap. 3.

k. Quasi qui inuenissent quomodo inuisibilis deus per simulacrum visibile colebatur. Hiero. ibi. Vnde stultum est enim creaturam deificare. Epiphanius contra Arianos.

l. Reprehendebam quando adorabas imaginem hominis, quid tibi faciam quando adoras imaginem canis, imaginem colubri, imaginem crocodili? Aug. ser. 143. de temp.

Daulus^a b seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, † segregatus in Euangelium dei, († quod antè promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis) † de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, † qui prædestinatus est filius dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, † per quem accepimus gratiam, & Apostolatam ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, † in quibus estis & vos vocati Iesu Christi: † omnibus qui sunt Romæ dilectis dei, vocatis sanctis: † Gratia vobis & pax à deo patre & domino nostro Iesu Christo. † Primùm quidem † gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. † Testis enim mihi est deus, cui serui in spiritu meo in Euangelio filij eius, † quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, † obsecrans siquo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei, veniendi ad vos. † desidero enim videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmando vos, † id est, simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est fidem vestram atque meam. † Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, (& prohibitus sum vsque adhuc) ut aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus. † Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum, † ita quod in me pròptum est, & vobis qui Romæ estis, euangelizare. † Non enim erubescio Euangelium. Virtus enim dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. † Iustitia enim dei † in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: † Iustus autem ex fide viuuit. † Reuelatur enim ira dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent: † quia quod notum est dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. † Inuisibilia enim ipsius, † à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, † sempiterna quoque eius virtus & diuinitas: ita ut sint inexcusabiles: † quia cum cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, † Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. † Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, † & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. † Propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. † Quia commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt, & seruiuerunt creaturæ potius quam creatori, qui est benedictus in secula, amen. † Propterea tradidit illos deus in passionem ignominie. † Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem usum, in eum usum qui est cōtra naturam. † Similiter autem & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & merce-

A † Act. 13

† 2. Tim. 1.8
Dis. 22. c. 5
cro sancta.
De iureiur.
Etiā Christi.
sus.

† Abac. 1.8
Hebr. 10. c.
Galat. 3. b
De pæ. dis.
4. in domo.
De sac. vnc.
ca. vnico. 5.
quia vero
Christus.

† 1. Cor. 3. d
Eph. 4. c

† 49. d. Hinc
ecce enim. 9. h
autem.

† 13. q. 4. Na
buchodonoso
sor. 5. Prede
stinatione.

† 12. quæ 7.
V. sus.

mercedem (quam oportuit) erroris sui in semetipsis recipientes.^m Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non cōueniunt:²⁹ repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia plenos inuidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate: susurriones,³⁰ detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuētores malorū, parentibus non obediētes, insipientes, incompósitos,³¹ sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.³² Qui cum iustitiam dei cognouissent, non intellexerunt,ⁿ quoniam qui talia agunt, † digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Iudæos in multis minus gentibus excusabiles, in quos deus tanta contulerit beneficia, ad pœnitentiam vocat.

II.

m. Paulus ẽro Apostolus cum eos qui nõdum omnino essent deprauati, ad per timeſcenda dei iudicia vel leti ducere, pœne loco hoc multari aſſerit illos, qui veram dei cognitionẽ neglexerint. Basil. de iudicio dei. n. Sunt quidam qui se reos non putant, si non operentur quæ mala sunt, assentiunt autem facientibus. Assentire autem facientibus est, si cum quis possit reprehendere, tacet: et ita est ut qui fomitem præbent delictis eorū, dignum est ut pari crimine rei habeantur. Sunt ite alij qui non solum faciunt mala, sed etiam consentiunt male facientibus. Duplex ergo eorum nequitia est. Illi enim non tam mali sunt qui faciunt, & facientibus cōtradiciunt. Sedul. ibidem.

† 27. q. 1. Vi-
duas, in fine
cap.

† Mat. 7. a. 25.
9. 9. Nihil.

† Mat. 16. g

† De poe. di.
4 Si vnus.
Deut. 10. d
1. Pec. 1. c
Coloss. 3. d
Ephes. 6. b
Acto. 10. c
Iaco. 1. b
1 Ioh. 3. b
Matth. 7. d
Iaco. 5. d
† 19. q. 2.
Dux sunt.

† Isa. 52. b
Ezech. 36. c
† 22. quæst. 2.
Quaritur.

Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. † In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. ^{a 2} Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. ³ Existimas autem hoc o homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium dei? ⁴ An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? ^b Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? ⁵ Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, † ⁶ qui reddet vnicuique secundū opera eius. ¹⁷ ^B Iis quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam. ⁸ Iis autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, ⁹ tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primū & Græci. ¹⁰ Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum: Iudæo primū & Græco. † ¹¹ Non enim est acceptio personarum apud deum. ^{c 12} Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. † ¹³ Nō enim auditores legis iusti sunt apud deum, sed factores legis iustificabuntur. † ¹⁴ Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, ¹⁵ qui ostendūt opus legis scriptum in cordibus suis: testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem ^d cogitationū accusantium, aut etiam defendētium, ¹⁶ in die cum iudicabit deus occulta hominum, secundum Euangelium meum, per Iesum Christum. ¹⁷ Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in deo, ¹⁸ & nosti voluntatē eius, & probas uti- liores, instructus per legem: ¹⁹ confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorū qui in tenebris sunt, ²⁰ eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formā scientiæ & veritatis in lege. ²¹ Qui ergo alium doces, te ipsum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? ²² Qui dicis non mœchandū, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis? ²³ Qui in lege gloriaris, per præuaricationē legis deum inhonoras? † ²⁴ Nomen enim dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. ²⁵ Circūcisio quidem prodest, si legem obserues: † si autem præuaricator legis sis, circūcisio tua præputium facta est. ²⁶ Si igitur præputium iustitias legis custodiat: nōne præputium illius in circuncisionem reputabitur? ^{f 27} Et iudicabit id quod ex natura est præputium legem consummans, te qui per literam & circuncisionem præuaricator es legis. ²⁸ Non enim qui in manifesto, Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne, est circūcisio, ²⁹ sed qui in abscondito Iudæus est, & circūcisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est.

a. Ita que qui veritatem dei cognouit & iusticiam, non debet ea agere quæ mortē digna sint. Amb. de fug. sec. cap. 3.

b. Id est, debet te adducere prouocare, ut quia bonus est deus, sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui est paratus ignoscere. Ambr. vbi supra.

c. Lex autem gemina est, naturalis & scripta. Naturalis in corde, scripta in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturalis: sed non est omnium ut vnusquisq; sibi sit lex. Ille autē sibi lex est, qui facit sponte quæ legis sunt, & in corde suo scriptū opus legis ostendit. Amb. de fuga se. c. 3. d. Quia nō omnes qui lege carent, bene operantur, imō sunt etiam qui delinquant, ostendit hos neque futuros impunitos, quāquam enim legem non habeant accusatum, nihilominus pœnas dabit, cogitationibus inter se accusantibus. Oecume. ibi.

e. Non est tantum vna mœchia. Nam omne quod deo debet anima, si alicui præterquam deo reddiderit, mœchatur. Sacrilegium vero propriè est quod in deū committitur, quasi sacrosancti violatio. Hier. ibid.

f. Credens gentilis ducē naturā in Christum, cōdemnat Iudæum cui lex promiserat Christum, & aduenienti ei credere noluit. Ambr. ibid.

Cum gentibus non sint Iudæi propter dei eloquia sibi commissæ excellentiores, non minus quàm gentes dei gratia egent.

III.

a. Prodest enim Iudaismus: ex hoc enim viam salutis didicerunt, Regem ducem ad ea quæ agenda erant, acceperunt. Quod si non seruauerunt, sibi ipsi indigentur Occumenius ibid.

b. Sermones dei pleni varietatis sunt atque iustitiam: idcircoque vera sunt quæcunque locutus est dominus de fragilitate humana, quia inclinatam est cor eorum ad nequitiam, propèder ad fraudem, & quia desinuit, eo quod non sit homo qui non peccet. Amb. apolog. David. ca. 10.

c. Quapropter homo iustus condemnabitur, quoniam rationabilis factus amittit veram rationem: & irrationabiliter viuens aduersus est iustitiam dei, tradens se omni terreno spiritui, & omnibus seruans voluptatibus. Quædammodum propheta dicit: Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis in insipientibus, & similis factus est illis. Iren. lib. 4. ca. 9.

d. Lex non potuit auferre, sed potius auxit peccatum, quod auferat gratia. Aug. contra Pelag. 2. epist. li. 1. cap. 8. e. Non dicit iustitia hominis, vel iustitia proprie voluntatis, sed dei: non quia iustus est, sed quia induit hominem, cum iustificat impium. Aug. de spirit. & lite. ca. 20.

f. Abutuntur quidam hoc loco ad destructionem operum iustitiam, solam fidem posse sufficere affirmantes: cum tamen alibi dicat Apostolo. Si habueris omnem fidem, ita ut montes transferas, charitatem autem non habeas, nihil tibi prodest. Hiero. ibi.

a. Cum nostri supercilij ac iactantia summa sit in Abraham, qui pater noster est secundum carnem loquitur enim ad Iudeos: considere mus quidnam dicere possimus illum inuenisse, & ait ipse in sequentibus quod etiam iustitiam inuenit, hoc est, iustificatus fuerit. Occume. ibi.

b. Quia non per circumcisionem & sabbatum iustificabatur homo, sed in signo data sunt populo, ostendit quod ipse Abraham sine circumcisione & sine obseruatione sabbatorum credidit deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus dei vocatus est. Iren. lib. 4. ca. 30.

c. Vtique signum non ipsa res, sed alterius rei est: hoc est, non veritas, sed indicium veritatis. Vnde expressit signum, & exposuit, dicens: Et signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ & fidei. Vnde non incongrue intelligimus, quia circumcisio corporalis signum est circumcisionis spiritualis. Ergo signum mansit donec veniret veritas. Amb. de Abraham lib. 1. cap. 4.

Vid ergo amplius Iudeo est: aut quæ utilitas circumcisionis? ²¹ Multum per omnem modum, Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. ³ Quid enim si quidam illorum non crediderunt? [†] nunquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? ⁴ Absit. [†] Est autem deus verax [†] omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, ^b [†] Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. ⁵ Si autem iniquitas nostra iustitiam dei commedat, quid dicemus? Nunquid iniquus est deus qui infert iram? (Secundum hominem dico.) ⁶ Absit. Alioquin quomodo iudicabit deus hunc mundum? Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non ⁸ sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere: faciamus mala, ut veniant bona? Quorum ^c damnatio iusta est. ⁹ Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudeos & Græcos omnes sub peccato esse, ¹⁰ sicut scriptum est: [†] Quia non est iustus quisquam: ¹¹ non est intelligens: non est requirens deum. [†] ¹² Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. ¹³ Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. ¹⁴ Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, ¹⁵ veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. ¹⁶ Contritio & infelicitas in viis eorum, ¹⁷ & viam pacis non cognouerunt: ¹⁸ non est timor dei ante oculos eorum. ¹⁹ Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur: Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus deo, [†] ²⁰ quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. ²¹ Nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est: testificata à lege & Prophetis: ²² iustitia autem dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Non enim est distinctio. ²³ Omnes enim peccauerunt, ^a & egent gloria dei, ²⁴ iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, ²⁵ quem proposuit deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum, ²⁶ in sustentatione dei ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus, & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. ²⁷ Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei. ²⁸ Arbitramur enim iustificari hominem per fidem ^b sine operibus legis. ²⁹ An Iudeorum deus tantum? Nonne & gentium? Imò & gentium: ³⁰ quoniam quidem vnus est deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. ³¹ Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

Nec Iudeos super gentes gloriari oportet ex circumcisione data Abraham, & aliis operibus legis, quoniam per fidei opera Abraham ante circumcisionem deo placueat. IIII.

Vid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud deum. ³ Quid enim dicit scriptura? [†] ^b Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam. ⁴ Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. ⁵ Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ dei: ⁶ sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus: [†] ⁷ Beati, quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata. ⁸ Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum. ⁹ Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad iustitiam. ¹⁰ Quomodo ergo reputata est? In circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio. [†] ^c ¹¹ Et signum accepit circumcisionis signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium: ut reputetur & illis ad iustitiam: ¹² & sit pater circumcisionis non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed & iis qui sectantur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abraham. ¹³ Non enim per legem promissio Abraham, aut semini

† 1. Tim. 2. c

† Io. 1. d. 2. c
† Psal. 115. a
† Psal. 50. a
Gal. 3. d† Eccle. 7. c
† Psal. 115. a
Isa. 59. b
† Psal. 113. b
Psal. 5. c

† Gal. 3. d

c

† Gene. 15. a
Gal. 3. a
Iaco. 2. d

† Psal. 31. a

† Gene. 17. b

femini eius, ut hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei. ¹⁴ Si enim qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio. ¹⁵ Lex enim iram operatur. ^a Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. ¹⁶ Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni femini. Non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum: sicut scriptum est: ^{†17} Quia patrem multarum gentium posui te ante deum, qui credidisti, qui uiuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. ¹⁸ Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium: secundum quod dictum est ei: [†] Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli, & arena maris. ^D ¹⁹ Et non infirmatus est in fide: nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum: & emortuam vuluam Saræ. ²⁰ In repromissione etiam dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam deo, ²¹ plenissime sciens quia quæcunq; promisit deus, potens est facere. ²² Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. ²³ Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiã: ²⁴ sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis, ²⁵ qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

d. Hoc est, sublati reis de potestate legis, data uenia, præuaricatio nulla est. Iustificati enim sunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Cessat enim lex factorum, id est observatio sabbatorum, neomeniarum, circumcisionis, escharum discretio, animalis mortui, sanguinis mustelæ observatio. Sedulius ibidem.

e. Tanta est enim nostra nobilitas, ut illius fides nostre fidei typus existat. Nec dixit, sin autem illi imputatum est, uerisimile est fore ut & nobis quoque imputetur. Chry. ibid. hom. 9.

*Per gratiam Christi spem firmam dono spiritus sancti & morte Christi consecuti,
ab originalis culpæ & mortis seruitute ex primis parentibus & lege orta
liberamur.*

V.

a. Quomodo autem habere poterit quispiam pacem erga deum? si sequatur præcepta ei? quemadmodum sanæ is qui peccat, deo pugna re dicitur, hoc præterea modo ostendit ludæos qui fidei non mouebantur aduersus fidem, nec recipiebant dominum Iesum Christum. Oecume. ibid.

b. Vide quot certamina, & una corona. Amb. Offi. li. i. cap. 36.

c. Sed vide quemadmodum hic loc⁹ multas hæreses extinguit. Puer natus est nobis, non ludæis: nobis, non Manichæis: nobis, non Marcionitis: nobis. hoc est credentibus, & non incredulis. Amb. de fide lib. 3, ca. 4.

d. Notandum quod plerumque Apostol⁹ credentes iam in Christo fuisse peccatores dicens, iam non esse significat: ut qualiter se exhibere debeant, recognoscant quoniam si peccatores tantum dilexit, quanto magis custodiet iustos? Hier. ibi.

e. Quis enim dubitat datum amicis uitam suam, qui inimicis dedit mortem suam? Aug. de trini. li. 23, ca. 16.

f. Hanc penam peccati, quam radix humani generis Adæ pro sententia excepit, ac suis posteris tanquam ramis transfudit, per unum hominem dicit Apostolus peccatum intrasse in mundum, & ita in omnes homines pertransisse, in quo omnes peccauerunt. Humus enim quæ creatoris imperio fertiles salubresq; ex se herbas sine ulla cultura homini anteproduxit, post arumnis sentibusq; referta est, ut in sudore ac labore ex ea omnis hominem edere panem oporteat, donec recurrat i mortem. Prosper. de promiss. & prædest. parte 1, ca. 5.

g. Non enim peccantis merito potuit superabundare gratia, sed subuenientis auxilio: ut videret homo non tantum doctorem sibi esse necessariū, verum etiā adiutorem deum, a quo eius iniuncta dirigerentur: ne dominetur ei omnis iniquitas, & confugiendo ad opem diuinæ misericordie sanctetur. Aug. lib. 83, quaest. 66.

Iustificati^a ergo ex fide, pacem habeamus ad deum per dominum nostrum Iesum Christum: ² per quem habemus accessum per fidem in gratiam istā, [†] in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum dei. ³ Non solum autē, sed & gloriamur in tribulationibus, [†] scientes^b quod tribulatio patientiam operatur, ⁴ patientia autem probationem, probatio vero spem. ⁵ Spes autem non confundit: [†] ^c quia charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. ⁶ Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est? ⁷ Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori. ⁸ Commendat autem charitatem suam deus in nobis: ^d quoniam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est: ⁹ multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. ¹⁰ Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. ¹¹ Non solum autem, sed & gloriamur in deo per dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. ^{†12} Propterea^f sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes ^c peccauerunt. ¹³ Usq; ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: ¹⁴ sed regnauit mors ab Adam usq; ad Moysen etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, [†] qui est forma futuri. ¹⁵ Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnus delicto multi mortui sunt: multo magis gratia dei & donum in gratia vnus hominis Iesu Christi in plures abundauit. ¹⁶ Et non sicut per unum peccatum, ita & donum. Nam iudicium ex vno in ^D condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. ¹⁷ Si enim vnus delicto mors regnauit per unum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum. ¹⁸ Igitur sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnatione: sic & per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem uitæ. ¹⁹ Sicut enim per inobedientiam vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnus obeditionem, iusti constituuntur multi. ²⁰ Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. ⁸ Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia: ²¹ ut sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum dominum nostrum.

† Gene. 17, a
& 18, c

† Gene. 13, d
15, b
Gene. 22, c

† Ephe. 2, d
† Iacob. 1, a

† Heb. 9, d
1. Pet. 3, d

† De cōse.
di. 4. Placuit.

† De sum.
tri. in Cle.
c. 1

Ex Christi gratia potestatem habemus prateriti peccati delendi, & cauendi futuri:
deoque seruiendi, prioris vitæ mutata consuetudine.

VI.

a. Quid est in morte? ut
quomodo Christus mortu-
us est, sic & tu mortem degustes.
Quomodo Christus mortu-
us est peccato, & deo vi-
uit, ita & tu superioribus il-
lecebris peccatorum mortu-
us sis per baptismatis sa-
cramentum, & surrexeris per
gratiâ Christi. Mors ergo
est, sed non in mortis cor-
poralis veritate, sed in simi-
litudine. Amb. de sacramen-
tis. lib. 2. cap. 7.

b. Quod est autem peccatū
quod nō dominabitur? Il-
lud videlicet quod preces-
sit baptismum, & à Christi gra-
tia deletur. Hoc autem lex
facere nō potuit: Nō ergo,
inquit, estis sub lege quæ
liberare non poterat, sed
pœnas magis inferebat. Oe-
cumenius ibid. Vnde sub
lege esse non est damnari
sententia legis in cōscien-
tia, sed sub lege esse est ti-
more supplicij quod lex
minatur, non amore iusti-
tiæ abstinere ab opere pec-
cati: & qualis est, nondū
liber est, nec alienus à vo-
luntate peccandi. Augu. de
natu. & grat. contra Pelag.
cap. 27.

Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit. ^a Si enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? ³ An ignoratis fratres, quia ^a† quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? [†] ⁴ Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, [†] ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. ⁵ Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul & resurrectionis erimus. ⁶ Hoc sciētes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut vltra non seruiamus peccato. ⁷ Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. ⁸ Si autem mortui sumus cum Christo, credim⁹ quia simul etiam viuemus cum Christo: ⁹ scientes quod [†] Christus resurgēs ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. ¹⁰ Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem viuit, viuit deo. ¹¹ Ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu. [†] ¹² Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscētiis eius. ¹³ Sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos deo tāquam ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iustitiæ deo. ^b ¹⁴ Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia. ¹⁵ Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. [†] ¹⁶ An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? ¹⁷ Gratias autem deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis. ¹⁸ Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. [†] ¹⁹ Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. [†] ²⁰ Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. [†] ²¹ Quem ergo fructum habuistis tūc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. ²² Nunc vero liberati à peccato, serui autem facti deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. ²³ Stipendia enim peccati, mors: gratia autem dei, vita æterna, in Christo Iesu domino nostro.

Per Christi gratiam vtilem nacti sumus à legis seruitute liberationem, licet lex ipsa
bona ac rationi consona, peccati dederit notitiam.

VII.

a. Vbi nunc sunt qui legem
calumniantes fugillat? Au-
diant illi, ut Paulus vel ne-
cessarium incidens locum,
illius dignitatem non dei-
ciat, sed magnifice etiam
de illi⁹ potestate loquatur.
Siquidem ea superflue vin-
ctus est Iudeus: & adulteri
audiunt qui illam præter-
grediuntur, ac viuētem re-
linquunt. Sin autem mor-
tuam dimiserunt, nihil id
mirum fuerit. Chryso. ibi.
homi. 12.

b. Quomodo medicina nō
est causa mortis si ostendat
venena mortifera, licet his
mali homines abutātur ad
mortem: & vel se interficiant
vel insidiantur inimicis. Sic
lex data est ut peccatorum
venena monstret, & homi-
nē male libertate sua abu-
tētem, qui prius ferebatur
improvidus, & per præci-
piam labebatur, frā no legis
retineat, & compositis do-
ceat incedere gressibus.
Hiero. Algaſar. q. 8.

Nignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine do-
minatur quanto tempore viuit? ^a [†] ² Nam quæ sub viro est mulier, viuentem
viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri.
Igitur viuentem viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autē mor-
tuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.
⁴ Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui
ex mortuis resurrexit: ut fructificetis deo. ⁵ Cum enim essemus in carne, passionibus pec-
catorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificaret mor-
ti. ⁶ Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita ut seruiamus in
nouitate spiritus, & non in vetustate literæ. ⁷ Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?
Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscētiā nesciebam,
nisi lex diceret: [†] Non concupisces. ^b ⁸ Occasione autem accepta, peccatum per man-
datum operatum est in me omnem cōcupiscētiā. Sine lege enim peccatum mor-
tuum erat. ⁹ Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum,
peccatum reuixit. ¹⁰ Ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mādatum quod
erat ad vitam, hoc esse da mortem. ¹¹ Nam peccatum occasione accepta per man-
datum seduxit me, & per illud occidit. [†] ¹² Itaque lex quidem sancta: & mandatum san-

† Gal. 3. d

† De cō. di.
4. Proprie.
Vt ostēde-
ret.Gala. 3. d
† Ephē. 4. c
Coloss. 3. b
Hebr. 12. a
1. Pet. 2. a† De cō. di.
2. c. Iteratus
27. q. 1. Si
quis votū.† 30. ditū.
Ponderet.
De cō. di.
4. Non ex
quo.† Ioan. 8. d
2. Pet. 2. d† 33. q. 1. Re-
quirit.
47. di. Quo-
niam multi.
Omnes.
† Ioan. 12. a
† Isa. 1. g
Ezech. 36. a† 1. Cor. 7. d
7. q. 1. Sicut
alterius.
27. q. 1. Si
Additur.† Exod. 19. c
Deu. 5. b. 7. d

† 1. Tim. 1. b

sanctum, & iustum, & bonum.¹³ Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem, ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.¹⁴ Scimus enim quia lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.¹⁵ Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.¹⁶ Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est.¹⁷ Nunc autem iam non operor illud, sed quod habitat in me peccatum.¹⁸ Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio.¹⁹ Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago.²⁰ Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.²¹ Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.²² Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem:†²³ Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis.†²⁴ Infelix ego homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruiro legi dei, carne autem legi peccati.

Gratia Christi eos à damnatione liberat qui per fidem & charitatem illi adherent, & non qui secundum carnis prudentiam ambulant, quos in vitam sine periculo dirigit. VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu: qui non secundum carnem ambulat. Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.³ Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens^a in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne:⁴ ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.⁵ Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum sunt, quae sunt spiritus sentiunt.⁶ Nam prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax.⁷ Quoniam sapientia carnis inimica est deo. Legi enim dei non est subiecta: nec enim potest.†⁸ Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt.⁹ Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus dei habitat in vobis.† Si quis autem spiritum Christi non habet: hic non est eius.¹⁰ Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus vero viuit propter iustificationem.¹¹ Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis.¹² Ergo fratres, debitores sumus non carni ut secundum carnem viuamus.¹³ Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.¹⁴ Quicumque enim spiritu dei aguntur, ij sunt filij dei.¹⁵ Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore:† sed accepistis spiritum adoptionis filiorum dei, in quo clamamus: abba pater.¹⁶ Ipse enim spiritus testimonium reddit, spiritui nostro, quod sumus filij dei.¹⁷ Si autem filij, & haeredes: haeredes quidem dei, cohaeredes autem Christi: si tamen compatimur, ut & conglorificemur.¹⁸ Existimo enim quod non sunt condignae passionis huius temporis ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis.†¹⁹ Nam expectatio creaturae reuelationem filiorum dei expectat.²⁰ Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe:²¹ quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum dei.²² Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit & parturit usque adhuc.²³ Non solum autem illa: sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri.²⁴ Spe enim salui facti sumus. Spes autem quae videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam expectamus.²⁶ Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus

c. Quotlibet in hoc corpore manens profeceris, et si vitia putas emortua, & non magis suppressa, velis nolis intra fines tuos habitat Iesus: sed non exterminari. Scio, inquit, quia non habitat in me bonum. Parum est nisi & malum esse fateatur. Ber. ser. 88. super cantic. d. Omnes impugnamur, omnes sentimus, sed non omnes liberamur. Et ideo infelix ego homo nisi remedium queram. Sed quod remedium? Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum. Habemus medicum, sequamur remedium. Amb. de fide resurrectionis.

e. Sedare hanc pugnam ipse nequiebat, & ideo ad Christum refugit dicens: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? hoc est, ne delectationi carnis adhaeream, &c. Ambr. de Abra. lib. 2. c. 6.

a. Non similitudine carnis ait, quia Christus veritate suscepit carnis humanae. Non similitudine, neque in similitudine peccati ait, quia peccatum non fecit, sed peccatum pro nobis factus est: sed venit in similitudine carnis peccati, hoc est, suscepit similitudinem carnis peccatricis. Ambr. de poenitent. li. 1. cap. 2.

b. Mos scripturae est carnalia sapientes, & nihil sublimius cogitantes, carnis nomine appellare. Nec de his dixit qui carne circumdati sunt, sed de his qui nullam virtutis rationem habent, & nihil nisi carnale sapientes, carnis voluptates sectantes, & nulla animae incorporea ratione habentes. Chr. Gen. 6.

c. Denique si ad ipsa mundi exordia recurramus, inuenimus omnium sanctorum qui diluuium praecesserunt, dei spiritum fuisse rectores: propter quod filij dei nominati sunt: quoniam, sicut ait Apostolus, qui spiritum dei aguntur, hi filij dei sunt. Amb. de yo. gen. li. 2. c. 3.

d. Nam quos per euentus sumum persecutorem humiliauerat diabolus, exaltauit deus: quos ille dannaui, iste glorificauit: ille opprobriis adimpleuit, hic premiis. Ille affecit flammis, refrigeriis hic refecit: ille induxit in mortem, hic ad vitam de morte perduxit: ille interfecit gladiis, hic dignos fecit coronis. Ideo vox est Apost. martyrium suspirantis: Non sunt condignae passionis, &c. Euseb. Emise. de Epiph. homil. 4.

† 2. q. 5. Si Paulus.

† 1. q. 1. car.

† 2. dif. Pro posuisti. 1. q. 3. Nihil.

† 2. Tim. 1. b. 1. q. 2. Dux sunt. † Galat. 4. a

† Heb. 4. d. 1. q. 3. Saluator. † De pe. di. 2. Talibus. Si enim.

sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

²⁷ Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus: quia secundum deum postulat pro sanctis. ²⁸ Scimus autem quoniam diligētibz deum omnia cooperatur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti. ²⁹ Nam quos praesciuit, & praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. ³⁰ Quos autem praedestinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & iustificavit. Quos autem iustificavit, illos & glorificavit. ³¹ Quid ergo dicemus ad haec? Si deus pro nobis, quis contra nos? ³² Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? ³³ Quis accusabit adversus electos dei? Deus qui iustificat? ³⁴ Quis est qui condemnat? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis? ³⁵ Quis ergo nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Sicut scriptum est: ³⁶ Quia propter te mortificamur tota die: aestimati sumus sicut oves occisionis. ³⁷ Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. ³⁸ Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, ³⁹ neque altitudo neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quae est in Christo Iesu domino nostro.

Gentiles ad Iudeorum spirituales assumpti dignitatem, non ex operibus legis, sed vocantis gratia, divinis mancipantur obsequiis.
IX.

Veritate dico in Christo Iesu, non mentior, testimoniū mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto: ² quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo. ³ Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, ⁴ qui sunt Israelitae: quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa: ⁵ quorum patres ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula. ⁶ Amen. Non autem quod exciderit verbum dei. Non enim omnes qui ex circūcisione sunt Israel, ij sunt Israelitae: ⁷ neque qui semen sunt Abraham, omnes filij Abraham: ⁸ Sed in Isaac vocabitur tibi semē: ⁹ id est, non qui filij carnis, ij filij dei: sed qui filij sunt promissionis, aestimantur in semine. ¹⁰ Promissionis enim verbum hoc est: ¹¹ Secundum hoc tempus veniam, & erit Sara filius. ¹² Non solum autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. ¹³ Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem propositum dei maneret: ¹⁴ non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, ¹⁵ quia maior serviet minori, ¹⁶ sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. ¹⁷ Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud deum? Absit. ¹⁸ Moyse enim dicit: ¹⁹ Miserebor cui misertus sum, & misericordiam praestabo cui miserebor. ²⁰ Igitur non volentis neque currentis, sed misentis est dei. ²¹ Dicit enim scriptura Pharaoni: ²² Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, & ut annuntietur nomen meum in vniuersa terra. ²³ Ergo cuius vult miseretur, & quē vult indurat. ²⁴ Dicis itaque mihi: Quid adhuc quaeritur? Voluntati eius quis resistit? ²⁵ O homo, tu quis es qui respondeas deo? ²⁶ Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: quid me fecisti sic? ²⁷ An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? ²⁸ Quod si deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa irae apta in interitum, ²⁹ ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae quae preparavit in gloriam: ³⁰ Quos & vocavit, nos, non solum ex Iudeis, sed etiam ex gentibus: sicut in Hosee dicit: ³¹ Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. ³² Et erit, in loco ubi dictum est eis, non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij dei viui.

Et quae contristant, & quae non contristant, deus in bonum mutat. Chrysostomus, super. 50. cap. Gen. Omnia, inquit, etiam mala, siquidem haec quae deus convertit in bona. Nam ad eorum qui patiuntur gloriam convertuntur. Oecumenius.

f. Quos praesciuit, & praedestinavit, de bonis tantum dicitur, ceteros vero non praescire, sed nescire dicitur deus. Novit enim deus qui sunt eius. Non quod aliquid potest illa natura quae ubique est, subterfugere: sed quia omne quod malum est, scientia eius vel praescientia habetur indignum. Sed ubi. g. Haec sunt omnia quae ad abductionem nostram à diabolo inferuntur: quae idcirco memorat, ut muniat nos: ut si advenierint, confidētes de spe & auxiliis Christi, armati fide adversus haec repugnemus. Ambrosius ibi.

a. Optabam aliquando, cum persequeretur Christum: non modo optare. Sciebam quod ipsorum essent haec omnia, sed postquam cognovi veritatem, dereliqui eos quos taliter diligebam: & ipsi non convertuntur. Hieronymus ibi.

b. Propterea sacrificiis Iudeorum explosis sacrificium mundi offertur nomini eius. Omnis nunc populus Christianus agnoscit, qui per gratiam Iudaeo & primatum & benedictionem abstulit. Prosper de promissione & praedestinatione. 1. cap. 21. c. Cuius misereor, & miserebor cui? misertus fuero: & clemens ero cui clemens fuero. 70. in interp. Et miserebor cui miserebor: & propitiabor cui propitiatus fuero. Heb. Exod. 33. d. vnde haec desumpta fuerunt. c. Talem te ergo praebonis studiis, & prompta fide, ut deus tui misereatur, & vocet te sicut ecclesiam vocavit, dicens: Palam factus sum querētibz me, appropinquans iis qui me non interrogabant. Ambrosius de Abraham, lib. 2. ca. 10.

d. Haec partim ex fine primi cap. Hof. & partim ex fine secundum, sed confusius quam hic, asseruatur.

f. De per. di. 4. Si ex bono.

g. Psal. 43. d.

A. 1. Cor. 9. 2. 1. Cor. 15. b.

B. Galat. 4. d. Gene. 21. b.

C. Gene. 12. b. Gene. 25. c.

D. Gene. 25. e. Malac. 1. a.

E. Exod. 33. d.

F. De per. di. 2. Si enim. Exod. 9. d.

G. 45. dis. De Iudaeis.

H. Isa. 45. c. Ierc. 18. a. Sap. 15. b.

I. Hof. 2. d. 1. Pet. 2. 6.

K. Hof. 1. d.

† Ifa. 10. d

† Ifa. 1. d

† Ifa. 8. d.
28. c

† Petr. 2. b

viui. ²⁷ Isaias autē clamat pro Israel. ^c † Si fuerit numerus filiorū Israel tāquam arena maris, reliquiae saluæ fient. ²⁸ Verbū enim cōsummans & abbreviās in æquitate: quia verbū breuiatū faciet dominus super terrā. ²⁹ Et sicut prædixit Isaias, † nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semē, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuisset. ³⁰ Quid ergo dicemus? Quod gētes quæ nō sectabātur iustitiā, apprehēderunt iustitiā: iustitiam autē quæ ex fide est: ³¹ Israel vero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ nō peruenit. ³² Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: † ³³ Ecce pono in Siō lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.

e. Hoc est, etiam si multitudine non crediderit, tamen pauci credent. Verbū enim in se consummatum atque abbreviatum in sua deus æquitate liberauit, ut humilitate & incarnatione Christi eos saluos faceret: qui in eum credere voluissent. Hiero. in 12. quat. q. 10.

Iudæi diuinam ignorantes iustitiam (quæ ex fide est) à gratia dei volentes exciderunt, nec propter legis & prophetarum notitiam redduntur excusabiles. X.

† 15. q. 1. c. 1.

† De cōf. di.
4. Baptismi
vicem. De
fac. vnc. ca.
1. 5. Quia
vero.
† Ifa. 28. d.
2. Cor. 8. b.
Iaco. 1. a.
Ioel. 2. g.
Mat. 10. c.
24. b.
† De hæret.
Excommu-
nicamus. 9.
Quia vero.
† 8. q. 1. Olī.
Marc. 13. c.
Act. 2. b.
† Ifa. 52. b.
Naum. 1. a.
Ifa. 53. a.
Ioan. 1. f.
† Plal. 18. a.
† Deut. 32. c.

† De cōf. di.
4. Baptismi
vicem. De
fac. vnc. ca.
1. 5. Quia
vero.

† Ifa. 28. d.
2. Cor. 8. b.
Iaco. 1. a.
Ioel. 2. g.
Mat. 10. c.
24. b.

† De hæret.
Excommu-
nicamus. 9.
Quia vero.

† 8. q. 1. Olī.
Marc. 13. c.
Act. 2. b.
† Ifa. 52. b.
Naum. 1. a.
Ifa. 53. a.
Ioan. 1. f.
† Plal. 18. a.
† Deut. 32. c.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

† Ifa. 65. a.
† Ibidem.

A **R**atres, ^a voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad deum fit pro illis in salutem. † ² Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem quidem dei habent, sed non secundum scientiam. ^b ³ Ignorantes enim iustitiam dei, & suā quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. ^c † ⁴ Finis enim legis, Christus, ad iustitiam omni credenti. † ⁵ Moyses enim scripsit: quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. ⁶ Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: † Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere, ⁷ aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare. ⁸ Sed quid dicit scriptura? Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, ⁹ quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. † ¹⁰ Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem cōfessio fit ad salutem. ¹¹ Dicit enim scriptura: † Omnis qui credit in illum, non confundetur. ¹² Nō enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. ¹³ Omnis enim quicumque inuocauerit nomē domini, saluus erit. † ¹⁴ Quomodo ergo inuocabunt in quem nō crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autē audient sine prædicatōe? ¹⁵ Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: † Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bonā? ¹⁶ Sed non omnes obediunt Euangelio. Isaias enim dicit: † Domine, quis credidit auditui nostro? ¹⁷ Ergo fides ex auditu: auditus autem per verbum Christi. ¹⁸ Sed dico: Nunquid non audierunt? Et quidē ^D † in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. ¹⁹ Sed dico: Nunquid Israel non cognouit? Primus Moyses dicit: † ^c Ego ad æmulationem vos adducam in nō gentem, in gentem insipientem: in iram vos mittam. ²⁰ Isaias autem audet & dicit: † Inuentus sum à non quærentibus me: palām apparui iis qui me non interrogabant. ²¹ Ad Israel autem dicit: † Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.

a. Obiurgatur Iudæos, sermonis beneuolentiam premitte, ne ab odio, sed à cura & studio procedere videatur obiurgationis verba. Dicit autem: Desidero admodum & precor, ut ipsi salui fiant. Occum. ibi.

b. Ignorare dei iustitiam, & suam velle constituere, hoc est ab inuicem gloriam expectare, & gloriam quæ à solo deo est, nō requirere, hoc est fermentum Pharisæorum. Aug. de verbis do. Serm. 45.

c. Et quomodo finis legis Christus, si nō initium eius fuisset? Qui enim finem intulit, hic & initium operatus est. Iren. lib. 4. ca. 26.

d. Verbum fidei prædicandum est, ut audiens credat, credens intelligat, & intelligens bonum opus perseueranter exerceat: quia nec opera sine fide, nec sola fides sine operibus iustificat. Prosper de vita cōtempl. lib. 2. cap. 19.

e. Cum ergo gentes ad fidē accessisse videretis, & adhuc venire, vos autē ipsos abici, oportui sane etiam causam cognoscere. Magis autem ultro ei ad eū manifestā ignorastis vaticinia. Occum. ibi.

Nec deus omnes Iudæos, sicut nec tempore Elia, repulit irreparabiliter: unde gloriantur gentes contra Iudæos diuina cognoscentes iudicia, humana ratione incomprehensibilia. XI.

† 13. Reg. 19. b

† Ibidem.

† Ifa. 6. c.
Marc. 13. b.
Ioan. 12. f.

A **I**co ergo: ^a Nunquid deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. ² Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodū interpellat deum aduersum Israel: † ³ Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, ^b & ego relictus sum solus, & quærun animam meam. ⁴ Sed quid dicit illi diuinum responsum? † Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curauerunt genua ante Baal. ⁵ Sic ergo & in hoc tempore ^c reliquiae secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. ⁶ Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia. ⁷ Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, electio autē consecuta est: cæteri vero excæcati sunt, sicut scriptum est: † ⁸ Dedit illis deus spiritum

a. Plebs ergo præscita, plebs non repulsa, hi sunt qui in Christo iustificati sunt: & quod de omni Israele dici videtur, in iis tantum quos sibi gratia electio reliquos fecit, ostenditur: sicut sequētia apostolici sermonis enarrant. Amb. de. vo. gen. lib. 1. ca. 3.

b. Omnes propheta illa tantummodo sciebant, quæ illis fuissent à domino reuelata. Elias ergo hoc loco præter se alios qui deū colerent, ignorauit. Hier. ibi.

c. Hanc autem electionem non prædēctum in bonis meritorum, sed electionem gratiæ demonstrat. Aug. de patien. 12. ca. 20.

d. Siquidem Iudæi ita im-
pugerunt, ut & caderent &
iacerent: & nec sibi nec aliis
alicuius omodi causa fie-
rent: deus autem lapsu illo-
rum & ad gentium salutem
usus est, & ad ipsorum ere-
ctionem à lapsu. Itaque nō
sic impugerunt deo hæc di-
sponente ut caderent, sed
impugerunt ut corrigeren-
tur. Oecum. ibid.

e. Sic autem & Moyses Ae-
thiopissam accipiebat vxo-
rem, quā ipse Israelitis de-
cit, præsignificans quoniam
oleaster inseritur in oliuā,
& participans pinguedinis
eius erat. Vnde per nuptias
Moysi nuptiæ verbi ostē-
debatur: & per Aethiopis-
sam coniugē ea quæ ex gen-
tibus est ecclesia, manifesta-
batur. Cui qui detrahunt, &
incusant, & derident eam,
non erunt mundi. Irenæus.
lib. 4. cap. 37.

f. Sed quia mysteriū oportebat impleri, ut cōclue-
ret deus omnia in increduli-
tate, id est, redargueret at-
que cōuinceret (cum enim
duo contendunt, si vnus su-
perior sit, dicitur, conclusit
ille alterum) ideo per suam
misericordiam ut subditus
fieret deo mundus, regres-
sus quidem est populus in
hæredibus, sed celeri erro-
ri traditus est, ut deum non
credere occultorum esse
præcium. Ambr. de inter-
pell. lib. 4. cap. 6.

g. Nam & imperio eius om-
nia, ut ex ipso. sunt: & verbo
eius digesta, ut per ipsum
sunt: & in iudicium eius re-
cedunt vniuersi: ut dum in
ipso expectant libertatem,
corruptione deposita in ip-
sum videntur esse reuoca-
ta. Tertull. de trini.

compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant, vsque in hodiernum diem.⁹ Et Dauid dicit: † Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis.¹⁰ Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.¹¹ Dico ergo:^d Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est gentibus: ut illos emulentur.¹² Quod si delictum eorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?¹³ Vobis enim dico gentibus: Quandiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo,¹⁴ si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis.¹⁵ Si enim amissio eorum, reconciliatio est mūdi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?¹⁶ Quod si delibatio sancta est, & massa. Et si radix sancta, & rami.¹⁷ Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es,¹⁸ noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.¹⁹ Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar.²⁰ Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autē fide stas. Noli altum sapere, sed time.²¹ Si enim deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat.²² Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem dei, si permanseris in bonitate. Alioquin & tu excideris.²³ Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inserentur. Potens est enim deus iterum inserere illos.²⁴ Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis ij qui secundum naturam, inserentur suæ oliuæ?²⁵ Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes:) quia^f cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret:²⁶ & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptū est: † Veniet ex Sio, qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob.²⁷ Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.²⁸ Secundum Euangelium quidem inimici propter vos: secundum electionem autē charissimi propter patres.²⁹ Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.³⁰ Sicut enim aliquādo & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiā consecuti estis propter incredulitatem illorum:³¹ ita & isti nunc non crediderunt, in vestram misericordiam: ut & ipsi misericordiam cōsequantur. †³² Conclusit enim deus omnia in incredulitate: ut omnium misereatur. †³³ O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei: quā incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! †³⁴ Quis enim cognouit sensum domini, aut quis cōsiliarius eius fuit?³⁵ Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?³⁶ Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula seculorum. Amen.

Homo ex gratia ad deum se habet anima & corpore ex corporis mystici ad naturale & partes eius similitudine, donis eius sine vindicta fruendo. XII.

a. Concedit quidem deus
nuptias, concedit digamiam,
sed nos qui corpora nostra
debemus exhibere hostiam
viam, sanctam, placentem
deo, rationabile obsequium
nostrū, non quid concedat
deus, sed quid velit, consi-
deremus. Hiero. contra Iou-
iniam. lib. 1.
b. Paulus Apostolus hanc ip-
sam fidem secundū mēsurā
dari pro arbitrio largiens
ita prædicat: Dico enim p-
gratiam, &c. Ambr. de vo-
catio. gentium lib. 1. cap. 2.
c. Quādo ergo iuxta caput
nostrum vnum sumus, inq-
inuit mēbra, cur à cōcor-
dia te ipsi abscondis? Quid
erubescis de f. acce? Quæ-
admodum enim ille tuum
mēbrū est, ita & tu vicissim
illius. Est autem & ob hanc
rem multa honoris æquali-
tas. Chryso. ibid. hom. 21.

 Bsecro itaque vos fratres per misericordiam dei,^a † ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium vestrum.² Et nolite cōformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, † ut probeis quæ sit voluntas dei bona, & beneplacens, & perfecta.³ Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos: † non plus sapere quā oportet sapere: sed sapere ad sobrietatem: & † vnicuique sicut deus diuisit mensuram fidei. †⁴ Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ^c ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: ⁶ habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis, differentes. ⁷ Siue prophetiam, secundum rationem fidei, siue ministerium, in ministrando. Siue qui docet, in doctrina. ⁸ Qui exhortatur, in exhortando. Qui tribuit, in simplicitate. Qui præest, in sollicitudine. Qui miseretur, in hilaritate. ⁹ Dilectio sine simulatione. † Odientes malum, adhærētes bono. †¹⁰ Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem præuenientes. †¹¹ Sollicitudine

B † Phil. 4. d
Act. 2. f

† Isa. 59. d

† De cōsol. di.
4. Sine pœ-
nitentia.

† De pœ. di.
3. Totum.
† Sap. 17. a

† Sap. 9. c
Isa. 40. d
1. Cor. 2. d

A Philip. 4. d

† Ephes. 4. c
1. Thess. 4. a
† De ren. m-
taria. cap. 1.
li. 6. Dis. 43.
c. Sic rector.
† 1. Cor. 12. b
† Ephes. 4. a
† Distin. 87.
Singula.
De ium. cri.
Dinamus.
Isa. 7. d
† Amos. 6. d
Ephes. 4. c
† 1. Pet. 2. c
† 1. Pet. 5. b
Heb. 11. a
Matt. 5. a
73. dist. In
nomine.

dine nō pigri, spiritu feruentes, domino feruiētes,¹² spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instātes,¹³ necessitatibus sanctorum cōmunicantes, † hospitalitatem sectātes. †¹⁴ Benedicite persequētibus vos. Benedicite, & nolite maledicere.¹⁵ Gaude te cū gaudentibus,^d flete cum flētibus.¹⁶ Idipsum inuicem sentientes. Nō alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. †¹⁷ Nulli malum pro malo reddentes: prouidentes bona non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus. †¹⁸ Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.¹⁹ Non vosmetipsos defendentes charissimi: sed date locum iræ. Scriptum est enim: † Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. †²⁰ Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius.²¹ Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Homo ad superiores subiectione, ad omnes dilectione, ad se morum se habeat honestate.

XIII.

Mnis †^a anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à deo. Quæ autem sunt à deo, ordinata sunt.² Itaq; qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.³ Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autē nō timere potestatem? Bonum fac: & habebis laudem ex illa.⁴ Dei enim minister est tibi in bonum.^b Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est,^c vindex in iram ei qui malum agit.⁵ Ideoque necessitati subditi estote: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.⁶ Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum seruientes. †⁷ Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.⁸ Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicē diligatis. † Qui enim diligit proximum, legem impleuit. †⁹ Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: † Diliges proximum tuū sicut teipsum.¹⁰ Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.¹¹ Et hoc scientes tepus, quia hora est iā nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.^{d 12} Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis:¹³ sic vt in die honestè ambulemus: † Non in comessationibus, ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciis, non in contentione & æmulatione,¹⁴ sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.

Perfectus in fide imperfectorum vitet offendiculum quo ad falsa iudicia & scandala circa munda & immunda.

XIIII.

Infirmum^a autem in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.² Alius enim credit manducare se omnia. Qui autem infirmus est, olus manducet.³ Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit. †⁴ Tu quis es qui iudicas alienum seruum? domino suo stat, aut cadit. Stabit autem. Potens est enim deus statuere illum.⁵ Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. † Vnusquisque in suo sensu abundet.⁶ Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat. Gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo.⁷ Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus:⁸ siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus.⁹ In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: vt & viuorum & mortuorum dominetur. †¹⁰ Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? † Omnes enim stabimus ante tribunal dei.¹¹ Scriptum est enim: † Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur deo.¹² Itaq; vnusquisq; nostrum pro se rationem

d. In calamitatibus enim est proximo dolere, multam nobis apud deum fiduciam præbet. Merentium enim societas grauem tristitiam vehemētiā auferre cōsuevit. Sicut enim in onere si quis ponderis partem suscepit, soli ferēti sarcinā leuauit, sic & in omnibus aliis. Chrys. ad populū. Antioch. hom. 67.

e. Hoc est, declinemus eā, ne nos illa corripiat. Amb. de Ioseph. cap. 13.

f. Clarum est quia non per nos, sed pro nobis accidit cuncta ista, quæ de dei indignatione descendunt. Per nam de aduersus ille sentit, cui & leticia & gloria omnis in mundo est. Cyprian. contra Demetrianum.

a. Ita non in occasione frustrandi martyrij iubet te subiici potestatibus, sed in prouocatione bene viuēdi etiam sub illarum respectu quasi adiutricum iustitiæ, quasi ministrarum diuini iudicii hic etiam de nocentibus præiudicantis. Tertul. Scorpiaco aduersus Gnosticos.

b. Punītur peccata etiam per populos, sicut legimus, quia saepe alienigenis dei iussu exciatis propter diuinæ maiestatis offensam subiectus est populus Iudeorum. Amb. de Cain & Abel. lib. 2. cap. 4.

c. Propter hoc & ipsi magistratus indumentis iustitiæ leges habentes, quæcumq; iuste & legitime fecerint, de his nō inuērogabuntur, neque penas dabūt, Quæcumque autem ad euerzionem iusti iniquæ & impiæ contralegem & more tyrannico exercuerint, in his & peribunt iusto dei iudicio ad omnes equaliter perueniente, & in nullo deficiente. Iren. lib. 5.

d. Synagoga nox est, dies ecclesia est, vnde & Paulus dicit: Nox præcessit, dies autē appropinquauit. Bona lux, quæ perfidia excussit caliginem, fidei diem fecit. Amb. de virginibus lib. 3.

a. Infirmum esse dicit qui propterea quod Iudei prohibiti sunt, timet edere. Hūc ergo remittit iudicio suo, ne scandalum passus à charitate quæ quasi mater est animarum, recedat cum mentis perturbatione, cum Christiani pacisci debeant esse & quieti. Amb. ibidem.

b. Resse festia ecclesiæ collūt, qui se ecclesiæ filios esse recognoscit. Aug. Sermo. 25. de tempore.

c. Cū autē humano arbitrio vitet cōtrouersia fieri quāto magis diuino. Ita sciebat quosdā castigatores & iteratores videri incusare qui ex fastidio, non qui ex officio abstinerent: probare vero qui in honorem, non qui in conuitium creatoris Et si clauis macelli tibi tradidit permittit esui omnia ad constituendū idolothytorum exceptionem, non tamen in macello regnum dei includit. Nec enim, inquit, esus aut potus est regnū dei, & esca nos deo nō commendat. nō vt de arida dictum pures, sed poti⁹ de vincta & accurata. Tert. de ieiunio contra psychicos.

HH ij

d. Bonum est in cibo cum gratiarum actione sumere quicquid deus edēdū praecepit abstinere autem ab aliis, non quasi à malis, sed quasi nō necessariis, nō est malum. Moderari vero carniū vsum pro necessitate & tēpore, p̄prie Christianum est. Et paulo post: Sacratē virginitati nuptias coequare: aut p̄ amore castigandi corporis abstinētibz à vino vel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Ioviniani est, Aug. de definitionibus orthodoxae fidei.
e. Non ex fide, quā per charitatē operatur. Quicquid ergo alium destruit, ex fide non est, & idcirco peccatū. Hiero. ibid.

reddet deo.¹³ Nō ergo amplius inuicem iudicemus: sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.¹⁴ Scio, & confido in domino Iesu, quia nihil cōmune per ipsum, nisi ei qui existimat quid cōmune esse: illi cōmune est.¹⁵ Si enim propter cibū frater tuus contristatur, iam non secundū charitatem ambulas.^d † Noli cibo tuo illū perdere, pro quo Christus mortuus est.¹⁶ Nō ergo blasphemetur bonū nostrum.¹⁷ Nō est enim regnum dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto.¹⁸ Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus.¹⁹ Itaq; quē pacis sunt sectemur: & quē edificationis sunt in inuicē, custodiamus.²⁰ Noli propter escā destruere opus dei. † Omnia quidem sunt mūda: sed malum est homini qui per offendiculū manducat. † ²¹ Bonum est nō manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.²² Tu fidem habes? penes temetipsum habe corā deo.²³ Beatus qui nō iudicat semetipsum in eo quod probat.²⁴ Qui autem discernit, si māducauerit, damnatus est, quia non ex fide. † Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

† 1. Cor. 8. d

† Tit. 1. d

† Distin. 35.
Episcopus.
1. Cor. 8. d† 1. quāst. 1.
Non sanar.
28. quāst. 1.
Omnes.
De p̄. di. 3.
Quarar.
Dereit. spo.
Literatūas.

*Maiores, minorum tolerant infirmitates exemplo Christi Iudaeos & gentes suscipientis:
Paulus tandem se excusat circa presumptionem suam Romanos arguendo, & eos
tarde visitando.*

XV.

a. Sic portare vel sustinere & curare secundum id quod scriptum est. Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, non quia in se hanc ille suscepit, sed quia eos in quibus hanc erant, curauerit: etiam hoc in loco penitentiae modus & ratio conuenit, per quā rationem qui infirmiores sunt, à valentioribus adhibita diligentia curabuntur. Basil. Regul. breuior, interrogacione. 177.

b. Si quis ad nostram admonitionem vel doctrinam de omnibus differit, attendamus sicut conuenit attendere. Suorum quisque viderum remedia ex diuinis scripturis eligat: & si nō totum curat, partem saltem hodie, partem cras, deinde totū abluetis. Quin & de penitentia, de confessione, & de elemosyna & de iustitia, & de continentia, & de omnibus inueniet multa exempla. Chryso. in. 13. cap. Act. Apost.

c. Quid ergo? Tibi ne credita est Gentium oblatio? Vtique, inquit, & gloriari possum de his quae in illis operatus sum. Gloriatio vero mea nō est in me, hoc est in viribus & potentia mea, sed in Christo Iesu. Etenim si quid dixero, aut gloriatus fuero, nihil aliud audebo dicere, ea quae per me Christus effecit. Oecumenius ibidem.

d. Hae propositio ex cap. 1. superiori allata est p̄ quendam glossatorem.

e. Sancti erant in Ierusalem qui omnibus suis distractis, & ante pedes apostolorum depositis, orationi, contemplantioni, ac doctrina vacabant. Sedulius ibid.

Ebemus^a autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.² Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad edificationē.³ Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est, † Improperia impropertium tibi, ceciderunt super me.^b ⁴ Quaecunq; enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.⁵ Deus autem patientiae & solatij † det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: ⁶ vt vnanimis vno ore honorificetis deum & patrem domini nostri Iesu Christi.⁷ Propter quod suscipite inuicē: sicut & Christus suscepit vos in honorem dei.⁸ Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promissiones patrum: ⁹ gentes autem super misericordia honorare deum, sicut scriptum est: † Propterea confitebor tibi in gentibus domine, & nomini tuo cantabo.¹⁰ Et iterum dicit: Letamini gentes cū plebe eius.¹¹ Et iterum: † Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi.¹² Et rursus Isaias ait: † Erit radix Iessae, & qui exurget regere gentes: in eū gentes sperabunt.¹³ Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe & virtute spiritus sancti.¹⁴ Certus sum autē fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum mōnere.¹⁵ Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quē data est mihi à deo, ¹⁶ vt sim minister Christi Iesu in gentibus, sanctificans Euangelium dei: vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto.¹⁷ Habeo igitur gloriam^c in Christo Iesu ad deum.¹⁸ Non enim audeo aliquid loqui eorum quae per me non efficit Christus in obedientiam gentium, verbo & factis in virtute signorum & prodigiorum, ¹⁹ in virtute spiritus sancti: ita vt ab Ierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi.²⁰ Sic autem praedicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum aedificarem: ²¹ sed sicut scriptum est: † quoniam quibus non est annuntiatus de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.²² Propter quod & impediēbar plurimum venire ad eos: ^d & prohibitus sum vsque adhuc.²³ Nunc vero vltērius locum nō habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam praecedentibus annis, † ²⁴ cum in Hispaniam proficisci cōperō, spero quod praeteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primū ex parte fruius fuero.²⁵ Nunc igitur proficiscor in Ierusalem ministrare sanctis.²⁶ Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorū qui sunt in Ierusalem.²⁷ Placuit enim eis, & debitores sunt eorum.

† Psal. 68. d

† 1. Cor. 1. b

† 1. Reg. 12. d
Psal. 17. g
Deut. 32. f

† Psal. 116. a

† Isa. 11. c

† Isa. 52. d

† 2. quāst. 1.
Beatus.

† Nam

† 1. Cor. 9. b

† Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debet & in carnalibus ministrare eis.²⁸ Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam.²⁹ Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.³⁰ Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuuctis me in orationibus ad deum,³² ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Ierusalem sanctis,³² ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei, ut refrigerer vobiscum.³³ Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Commendat apostolus quosdam Romanorum ob quasdam eorum excellentias nominatim salutandos, quosdam vero vitandos hortatur.

XVI.

† Aq. 18. a. g

A Commendo autem vobis^a Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris:² ut eam suscipiatis in domino dignè sanctis: & assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque assistit multis, & mihi ipsi. †³ Salutate^b Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo Iesu: (⁴ qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ gentium:) & domesticam Ecclesiam eorum.⁵ Salutate Ephenetum dilectum mihi: qui est primitiuus Ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu.⁶ Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.⁷ Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo.⁸ Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino.⁹ Salutate Urbanum adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachyn dilectum meum.¹⁰ Salutate Apellem probum in Christo. Salutate eos qui sunt in Aristoboli domo.¹¹ Salutate Herodionem cognatum meum.¹² Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in domino. Salutate Tryphænam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidam charissimam, quæ multum laborauit in domino,¹³ Salutate Rufum electum in domino, & matrem eius & meam.¹⁴ Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patroban, Hermen: & qui cum eis sunt fratres.¹⁵ Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olympiadem: & omnes qui cum eis sunt sanctos.¹⁶ Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.¹⁷ Rogo autem vos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. †¹⁸ Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.¹⁹ Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in vobis, sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.²⁰ Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris velociter. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. †²¹ Salutat vos Timotheus adiutor meus: & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei.²² Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam in domino. Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersa Ecclesia.²³ Salutat vos Erastus arcarius ciuitatis, & Quartus frater.²⁴ Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amē.²⁵ Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta Euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi secundum reuelationem^c mysterij temporibus æternis taciti (²⁶ quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni dei, ad obedi-
tionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ²⁷ soli sapienti deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum Amen.

† Philip. 3. d

† Aq. 16. a

f. Sciēs Apostolus quoniam propter predicationem Christi Romam visus, ducendus erat, in abundantia benedictionis prædicat se esse venturum. Vel certe quoniam sibi conscius erat nihilominus se habere gratiam ab aliis apostolis. Hiero. ibid.

a. Vide quantum illam honoret. Nā illā & antequam quos omnes commemorat & sororem vocat. Non est autem modici momenti Pauli sororem vocari. Dignitatem quoque adiicit, ministram illam vocans. Chrysost. ibi.

b. Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti sunt socij laboris apostoli: quia recte crediderant, ut etiam ipsi exhortarentur ceteros ad fidem rectam. Amb. ibid.

c. Docet etiam in hoc forminas debere pro ecclesiis dei laborare. Nam & laborant cum docent adolescentulas sobrias esse, diligere viros suos, filios enutrire, pudicas esse, castas, domū bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorum pedes lauare. Sedul. ibid.

d. Ex hoc loco trahere quidam putauerunt vitandas traditiones humanas: aduersus quos sacri insunt doctores. Imprimis Hieronymus. Traditiones, inquit, ecclesiasticæ, præsertim quæ fidei non officiant, ita obseruanda sunt, ut à maioribus sunt, tradita. Nec aliorum ut pristina consuetudines aliorum contrario more sunt subvertenda. Hiero. ad Lucinium Bethicum. Item Augustinus ad Ianuarium: Si quid per orbem frequentat ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insania est. Idem ibi.

e. Mysterium de vocatione vniuersarum gentium in lege diu fuerat occultum: quod nunc per Paulum euidenter patefactum est Euangelium in Christo per testimonia prophetarum: quia quamuis de gentibus multa ante dixisset, tamen quomodo & in Christo vnum fierent & Iudæi, nemo tam aperte cognouerat. Hiero. ibidem.

Missa fuit ad Romanos à Corintho per Phœben ministram Cenchreensis ecclesiæ.

INCIPIT PROLOGVS IN EPISTOLAM
ad Corinthios.

Corinthij sunt Achaici, & ij similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, & subuersi sunt multifarie à falsis Apostolis. Quidam à Philosophia verbosa eloquentia, alij secta legis Iudaicæ inducti sunt. Hos reuocat Apostolus ad veram fidem, & euāgelicam sapientiam, scribens eis ab Epheso per Timotheum discipulum suum.

Incipit Epistola ad Corinthios prima.

*Corinthiorum sectas ex baptismo & doctrina increpans apostolus, ad Christi gloriam
& Christianæ doctrinæ electionem illos hortatur. Cap. I.*

a. Ut enim iudices huius seculi, qui nobiliores esse videntur, ex regibus quibus seruiunt, & ex dignitate qua intumescunt, vocabula fortitutiur: ita & Apostolus grādem inter Christianos sibi vindicans dignitatē, Apostolū se Christi titulo prænōtavit: ut & ipsa lecturos nominis autoritate terret, indicans omnes qui in Christo crederent, debere sibi esse iubeitos. Sedulius ibid.

b. Monet ut ab orationibus semper incipiamus, & ante omnia deo gratias agamus cui nihil gratius, nihil acceptius est q̄ & sibi & aliis gratum esse beneficiorū. Quāobrem in omni fere epistola hoc vitur principio, Chrysost. ibid.

c. Hinc est, & sermonibus, & operibus, & sententiis, & sensu sitis conformes. Et ne inficias eār, testes eos producit qui tunc Chloæ erāt: nam et si manifestū, inquit, sit peccatum vestrū, fratres tamen mei estis. Oecumenius ibid.

d. Rusticus noster cū scus infereret, inuenit quod philosophus ignorauit. Ambr. de fide, lib. 10. cap. 2.

e. Nunquid ipsis Christus virtus quibus scandalū, aut ipsis sapientia quibus stultitia? Sed quoniam quidā ex eisdem iustificabuntur fide, quidam autem sua impietate obdurabuntur: vnū credentiū & nō credentiū gerit sub vocatorū appellatione differunt, ut quos à fide significabat alienos, eos quauis audissent euāgelii, ostenderet vocationis extraneos. Ambr. de vocatione gentium, lib. 1. cap. 3. f. Ergo si Christus dei virtus, quia virtus dei sempiterna, sempiternus igitur & Christus. Ambr. de fide lib. 1. c. 5.

Daulus vocatus^a Apostolus Iesu Christi, per volūtatem dei, & Sosthenes frater,² Ecclesiæ dei quæ est Corinthi, & sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis: cū omnibus qui inuocāt nomen domini nostri Iesu Christi in omni loco ipso-ū & nostro.³ Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.^b †⁴ Gratias ago deo meo semper pro vobis, in gratia dei quæ data est vobis in Christo Iesu,^c quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni scientia,^d sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis,^e ita ut nihil vobis desit in vlla gratia, expectatibus reuocationem domini nostri Iesu Christi,^f qui & confirmabit vos vsq; in finem sine crimine, in die aduentus domini nostri Iesu Christi. †⁹ Fidelis deus: per quē vocati estis in societatem filij eius Iesu Christi domini nostri.¹⁰ Obsecro autem vos fratres, per nomē domini nostri Iesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, & nō sint in vobis schismata.^c †¹¹ Sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia.¹² Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.¹³ Hoc autem dico, quod vnusquisq; vestrum dicit: † Ego quidē sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ, ego autem Christi.¹⁴ Diuisus est Christus? Nūquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut † in nomine Pauli baptizati estis? †¹⁵ Gratias ago deo meo quod nēminem vestrum baptizauī, nisi Crispum & Caium: †¹⁶ ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.¹⁷ Baptizauī autē & Stephanæ domum, ceterū nescio si quem alium vestrū baptizauerim.¹⁸ Nō enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, † non in sapientia verbi, ut non euacuetur crux Christi.¹⁹ Verbum enim crucis pereuntibus quidē stultitia est: iis autē qui salui fiunt, id est nobis dei virtus est.²⁰ Scriptum est enim: † Perdam sapientiā sapientium, & prudentiam prudentiū reprobabo.^d †²¹ Vbi sapiens? vbi Scriba? vbi inquisitor huius seculi? Nōne stultam fecit deus sapientiā huius mundi? †²² Nam quia in dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum: placuit deo per stultitiā prædicationis saluos facere credentes: †²³ quoniā & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: †²⁴ Nos autem prædicamus Christum crucifixum: †^e Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, †²⁵ ipsis autē vocatis Iudæis atq; Græcis †^f Christum dei virtutem, & dei sapientiam: †²⁶ quia quod stultū est dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est dei, fortius est hominibus. †²⁷ Videte enim vocationē vestram fratres, quia non multi sapientes secundū carnem, nō multi potentes, non multi nobiles: †²⁸ sed quæ stulta sunt mundi elegit deus, ut cōfundat sapientes: †²⁹ & infirma mūdi elegit deus, ut cōfundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: †³⁰ ut nō gloriatur omnis caro in cōspectu eius. †³¹ Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à deo & iustitia & sanctificatio & redemptio: †³² ut quemadmodum scriptum est: † qui gloriatur in domino gloriatur.

† Infr. 14. d

B † 1. Thes. 5. d
Infr. 10. c

† Rom. 15. b

† 9. dist. c.
Olim idem.
Infr. 1. a
Act. 18. f
† Act. 18. c

† 1. Pet. 1. d
Infr. 2. a

† Isa. 29. a
Abd. 1. c
† Isa. 33. c

† Distin. 38.
Si iuxta.

† De præb.
c. paul.

† 2. Co. 10. d
Iere. 9. d

Christianæ doctrinæ congruum modum secutus Paulus fucum vitat & elegantiam, sapientiam vero ceteras præcellentem inter perfectos illius capaces loquitur. II.

a. Non igitur in verborum splendore, sed in operū virtute totā prædicationi fiduciam ponar, nō vocibus delectetur populi acclamatis sibi, sed ætibus: nec plausum à populo studeat expectare, sed gemitū. Prosper.

Et ego cū venissem ad vos fratres,^a veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimoniū Christi.² Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hūc crucifixum. †³ Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos: †⁴ & sermo meus, &

† Act. 18. a
Sup. 1. c

† 2. Petr. 1. c

& prædicatio mea † nō in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei.

B

^b 6 Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius seculi neque principum huius seculi, qui destruuntur: ^c 7 sed loquimur dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit deus ante secula in gloriam nostram,

† Isa. 64. b

C

⁸ quam nemo principum huius seculi cognovit. ^d Si enim cognouissent, nunquā dominum gloriæ crucifixissent. ^e Sed sicut scriptum est, † quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus iis qui diligunt illum:

¹⁰ Nobis autē reuelauit deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda dei. ¹¹ Quis enim hominū scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus dei. ¹² Nos autē non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est: vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis: † ¹³ quæ & loquimur, ^e non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. † ¹⁴ Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. ¹⁵ Spiritualis autem iudicat omnia: & ipse à nemine iudicatur, sicut scriptum est: † ¹⁶ Quis enim cognouit sensum domini? aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus.

† 2. Petr. 1. c

† De cōf. di.
4. Sicut in
sacramētis.† Isa. 40. c
Rom. 11. d
Sap. 9. a

Corinthij quibusdam ecclesiæ ministris plus æquo tribuentes errabant, quoniam mercedis discrimen ex laborum diuersitate venit sumendum.

III.

† 3. quæst. 3.
Quædā lex.
De pœn. &
remis. Deus.
qui ecclesiā
Sup. 1. b

A

ET ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo, † ^a 2 lac vobis potum dedi, non escam.

Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. ^b Cum enim sit inter vos zelus & cōtentio, nōne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? ^c Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli: alius autem, ego Apollo: nōne homines estis? ^d Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri eius cui credidistis, & vnique sicut dominus dedit. † ^e 6 Ego plantaui, Apollo rigauit: sed deus incrementum dedit. ^f 7 Itaque † neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat deus. ^g 8 Qui autem plantat, & qui rigat, vnum sunt. ^h Vnusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborē. Dei enim sumus adiutores. ⁱ 9 Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. ^j 10 Secundum gratiam dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat quomodo superædificet. † ^k 11 Fundamētum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. ^l 12 Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, † ^m 4 aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: ⁿ 13 vnus cuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & vnus cuiusque opus quale sit, ignis probabit. ^o 14 Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. ^p 15 Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autē saluus erit, sic tamē quasi per ignem. † ^q 16 Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? ^r 17 Si quis autem templum dei violauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos. † ^s 18 Nemo se seducat. Si quis videtur inter vos sapiēs esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens. ^t 19 Sapientia enim huius mundi, stultitia est apud deum. Scriptum est enim: † Comprehēdam sapientes in astutia eorum. ^u 20 Et iterum: † Deus nouit cogitationes sapientium: quoniam vanę sunt. ^v 21 Nemo itaque gloriatur in hominib⁹. ^w 22 Omnia enim vestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita siue mors, siue præsentia, siue futura. Omnia vestra sunt, ^x 23 vos autem Christi, Christus autem dei.

† Distin. 19. B
Secundum.
1. quæst. 1. Si
iustus. De
conf. dist. 4.
Aliud est.
† 1. q. 1. Nū-
quā. Multi.
De dec. Cū
non sit.† De presb.
non baptis.
Veniens.
1. q. 1. Cum
Paulus.
De elec. in
vj. Funda-
menta.
2. Tim. 2. c
† De pœ. di.
2. Si enim.† Dist. 15.
Vnum ora-
rium.
2. Cor. 6. d
† Colo. 2. d
Rom. 1. c
Iob. 5. b† Iob. 5. b
† Psal. 93. b

Secundum exteriora alterum temere iudicans, vel præsumptuose contemnens, potius ridendus est quàm vituperandus, verum & correctione monendus.

IIII.

HH iij

b. Quos autem perfectos voluerit hoc loco intelligi, subiicit, atque ait. Qui per habitum exercitatos habet sensus ad separandum bonum à malo. August. super Ioanem Tract. 98.

c. Vbi mysterium passionis exprimitur, non vtique generationis æternæ series declaratur. Ambro. de fide lib. 3. c. 3.

d. Si cognouissent pontifices & Pharisei quod à cruce tanta gentibus futura esset salus, nequaquam ad hoc peruenissent, vt eum crucifigerent: eligentes potius inuidia tabescere, quàm vt gentes saluæ fierent, & ipsis eiectis illē eorum loco substituerentur. Oecum. ibid.

e. Ad istā licet secularis doctrina elaborata institutio, ad istā vitæ innocentia, hæc quidem proficiat ad conscientia gratulationē, non tamen cognitionem cōsequetur. Hila. de trini. lib. 5.

a. Id est, eum quidem aduentum domini quem secundū hominem didicistis. nōdū autē patris spiritus requiescit super vos, propter vestram infirmitatem, cū sitis adhuc propter vestram infirmitatem carnales. Iren. lib. 4. ca. 75.

b. Datur ergo vnique sine merito vnde tendat ad meritum, & datur ante vllū laborem vnde quisque mercedem accipiat secundum laborem suum. Ambros. de vocat. gent. li. 2. ca. 2.

c. Agricultura ergo huius atque ædificationis intantum quisque adiutor & operarius ac minister est, in quantum vnique dominus dederit. Amb. de vocat. gent. lib. 2. ca. 2.

d. In ecclesia tria sunt genera bonorum. Est bonum, melius, optimum. Tria sunt e contrario genera malorū, malū, peius, pessimum. prima auro, argento, & lapidi pretioso: secūda lignis, fœno & stipula comparantur. Hiero. ibi.

e. Ostēdit illum saluū quidem futurum, sed pœnæ ignis passurum, vt per ignē purgatus fiat saluus, & non sicut per fidi eterno igne in perpetuum torqueatur. Amb. ibid. Nam prius purgatus est igne purgationis qui in aliud seculū distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis est æternus non sit, miro tamen modo est grauis. excedit enim omnem pœnam quā vnquā passus est aliquis in hac vita. Studeat ergo delicta sic corrigere, vt post mortem non oporteat talem pœnā tolerare. August. de vera & falsa pœnit.

Ic † nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysterio-
 rum dei.² Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.
 †³ Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die. Sed
 neque me ipsum iudico.⁴ †⁴ Nihil enim mihi cōsciū sum: sed non in hoc
 iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. †⁵ Itaque nolite ante tempus
 iudicare, quoadusque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, &
 manifestabit consilia cordium: tunc laus erit vnicuique à deo.⁶ Hæc autem fratres
 transfiguraui in me, & Apollo, propter vos: vt in vobis discatis, ne supra quàm scri-
 ptum est, vnus aduersus alterum infletur pro alio.⁷ Quis enim te discernit? †^b Quid
 autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acce-
 peris?⁸ Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Sine nobis regnatis: & vtinam regne-
 tis, vt & nos vobiscum regnemus.⁹ Puto enim quòd deus nos Apostolos nouissimos
 ostendit tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mūdo, & angelis,
 & hominibus.¹⁰ Nos stulti propter Christum: vos autem prudentes in Christo. Nos
 infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autem ignobiles.^c †¹¹ Vsque in hanc horam
 & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus. †¹²
 & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur,¹³ & benedicimus. Persecu-
 tionem patimur, & sustinemus.¹⁴ Blasphemamur, & obsecramus. Tanquam purga-
 menta huius mundi facti sumus, omnium peripsēma vsque adhuc. † Non vt confun-
 dam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo.¹⁵ Nam si decem milia pæ-
 dagogorum habeatis in Christo: sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per E-
 uangelium ego vos genui. †¹⁶ Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego
 Christi.¹⁷ Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in
 domino, qui vos commonefaciat vias meas quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique in
 omni Ecclesia doceo.^d †¹⁸ Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam.
 †¹⁹ Veniam autem ad vos cito, si dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eo-
 rum qui inflati sunt, sed virtutem, †²⁰ nō enim in sermone est regnum dei, sed in vir-
 tute.²¹ Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?

*Tam fornicarios, quàm illos tolerantes tandem sua pœna sequetur: ab aliis igitur
 expurgandi.*

V.

Mnino † auditur^a inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec in-
 ter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat.^b †² Et vos inflati estis,
 & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum qui hoc
 opus fecit? †³ Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam
 iudicaui vt præsens, eum qui sic operatus est, †⁴ in nomine domini nostri
 Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu, †^c tradere
 huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini
 nostri Iesu Christi.⁶ Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicū fermentū
 totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, si-
 cut estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. †⁸ Itaque epule-
 mur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiae,^d sed in azymis
 sinceritatis & veritatis. Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini fornicariis.
 †¹⁰ Non vtiq; fornicariis huius mūdi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus:
 alioquin debueratis de hoc mundo exisse.¹¹ Nunc autem scripsi vobis non commi-
 sceri. † Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis ser-
 uiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: † cum huiusmodi nec cibum sumere.
 †¹² Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare? Nōne de iis qui intus sunt, vos iu-
 dicatis? †¹³ Nam eos qui foris sunt, deus iudicabit. † Auferte malum ex vobis ipsis.

Perfi-

a. Ne dicatis: Nō peccauimus, Dixit S. Paulus: Esi
 nihil mihi cōsciū sum: ad-
 didit tamen: sed nō in hoc
 iustificatus sum. Et vos etiā
 si nihil estis cōscij, confi-
 teamini tamen domino, ne
 quid sit quod vos præter-
 eat. Ambr. de Nabuche lez-
 raelit c. 16.

b. Magnas agit deo gratias,
 qui per libertatem arbitrij
 rebellis in deum est, quam
 nos libenter amplectamur,
 ita dūtaxat vt agamus sem-
 per gratias largitori, scia-
 mūque nos nihil esse, nisi,
 quod donauit, in nobis ip-
 se seruauerit. Hiero. aduer-
 sus Pelagianos ad Cresi-
 phontem.

c. Ad eos qui deliciis afflu-
 bant, dicitur, colaphis cæ-
 dimur: ad eos qui intume-
 scbant, incertis vagamur
 sedibus, hoc est ob persecu-
 tionem certum non habemus
 cōsistendi locum. Oe-
 cumenius ibid.

d. Iam apparet hic eū loqui
 de vindicta, quia virga no-
 minat. Nūquid tamen &
 virga sine charitate est?
 Sed quod sequitur, spiritu
 mātūcedinis, admonet in-
 telligi quia & virga chari-
 tatem habet. Sed aliud est
 charitas seueritatis, aliud
 charitas mansuetudinis. V-
 na quidem charitas est, sed
 diuerse in diuersis opera-
 tur. Aug. contra epist. Par-
 menia. lib. 3. ca. 1.

a. Communem facit omni-
 bus accusationē, ne seges
 reddatūr tanquam alieni à
 delicto. Inter vos, qui fide-
 les estis, tūcque accepistis
 beneficia. Oecumenius ibi.
 b. Quia vana scientia infla-
 mini, & curam de his quæ
 pereunt non habetis, vt aut
 corrigantur, aut ab ecclesia
 separentur. Sedulius ibid.

c. Nec solū in baptismo, sed
 etiam in penitentia sit
 carnis interitus ad profe-
 ctum spiritus, sicut Apосто-
 lica docemur autoritate, di-
 cente Paulo, Iudicaui vt
 præsens, eum qui sic opera-
 tus est, tradere huiusmodi
 Satanæ in interitum car-
 nis, &c. Ambr. officio. lib. 3.
 cap. 14.

d. Mira est veritas, & qui
 eam prædicant, replentur
 amaritudine. In azymis eni
 sinceritatis & veritatis do-
 mini Pascha celebratur, &
 cum amaritudinibus come-
 ditur. Hier. aduers. Iouinia.
 lib. 2.

† 1 Tim. 3. c.
 2. Cor. 6. a
 11. c
 Ephe. 3. e
 † 6. q. 1. Bea-
 tus.
 11. q. 1. Sacce-
 do. ibus.
 † Dep. di.
 3. Quarat.
 Adhuc.
 † 11. quæst. 1.
 Sacerdoti-
 bus.

† Dep. di.
 1. Apосто-

† Act. 10. g
 1. Theff. 2. b
 2. Theff. 3. b

† 28. quæst.
 Sicut enim.

† Ephe. 5. a
 Philip. 3. d

† 37. di. Om-
 nem vim.

† Leuit. 18. b

† Colof. 2. b
 24. quæst. 1.
 Audium?

† 45. di. Cū
 beatus.
 11. q. 3. Audi-
 denique.
 Galat. 5. b

† De celeb.
 miss. c. fina.

† 2. q. 1. Mul-
 ti.

† 24. q. 1. Au-
 dium. q. 3.
 c. 1. 6 q. 1.

Illi qui.
 Omnes illi

11. q. 3. Ad
 mensam.

† 1. q. 1. Si
 quis inquit.

† De diuor.
 c. Gaude-
 mus.

† 45. di. Sed
 illud.

Perfidos iudices fideles non eligant, sed sanctos: utrique tamen quod licitum est & rectum indicent, in fornicationis autem vitium grauitur animaduertentes. VI.

A Vdet^a aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? ² An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? ³ Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Quanto magis secularia? ⁴ Secularia igitur iudicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico: Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, ⁵ sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles? ⁶ **B** Iam quidem omnino delictum est in vobis, ⁷ quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? ⁸ Sed vos iniuriam facitis & fraudatis: & hoc fratribus. ⁹ An nescitis quia iniqui regnum dei non possidebunt? ¹⁰ Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, ¹¹ neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum dei possidebunt. ¹² Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. ¹³ Omnia mihi licent: ¹⁴ sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. ¹⁵ Esca ventri, & venter escis: deus autem & hunc & hanc destruet. Corpus autem non fornicationi, sed domino, & dñs corpori. ¹⁶ Deus vero & dominum suscitauit, & nos suscitabit per virtutem suam. ¹⁷ Nescitis quoniam corpora vestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. ¹⁸ An nescitis quoniam qui adheret meretrici, vnum corpus efficitur? ¹⁹ Erunt enim (inquit) duo in carne vna. ²⁰ Qui autem adhæret domino, vnus spiritus est. ²¹ Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, ²² in corpus suum peccat. ²³ An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à deo: & non estis vestri? ²⁴ Empti enim estis pretio magno, glorificate & portate deum in corpore vestro.

Matrimonio iuncti, nec matrimonium fraudent, nec à matrimonio etiam in dispari cultu discedant, virgines sub arbitrio maneant, singuli castitatem, etiam viduæ seruent. VII.

A **D**E quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini mulierem non tangere. ² Propter fornicationem autem vnusquisque suam uxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. ³ Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. ⁴ Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. ⁵ Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. ⁶ Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. ⁷ Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisque proprium donum habet ex deo, alius quidem sic, alius vero sic. ⁸ Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanferint, sicut & ego. ⁹ Quod si non se continent, nubant. ¹⁰ Melius est enim nubere, quàm vri. ¹¹ Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, ¹² præcipio, non ego, sed dominus: ¹³ vxorem à viro nō discedere. ¹⁴ Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. ¹⁵ Nam cæteris ego dico, nō dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. ¹⁶ Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. ¹⁷ Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij ve-

a. Audet, inquit, quispiā huiusmodi rem operari, ut cum habeat iudicari cum fratre non iudicetur sub sanctis, sed sub Græcis. Occu. ibid.

b. Peccatum esse significat, quia frater cum fratre litigat, tum danda opera sit ut cōcordes sint quasi germani, maxime cum fides nostrā paci studeat. Quanquam enim Christianus litigare nō debeat, tamen si graue fuerit, & quod contemni non possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens & offensionem forte incurrat. Ambr. ibi.

c. Nolite errare putantes vobis solam fidē sufficere ad salutem: cum omne peccatum permanens excludat à regno, sicut ad Galatas ait. Manifesta sunt opera carnis, quæ sūt fornicatio, &c. Hiero. ibid.

d. Reliqua vitia deo auxiliante debemus in præsentī expugnare, libidinem vero fugiendo superare. Augu. Sermo. 20. de tempore. e. Cum dicit in corpus suū, tamen in Christum eū peccare demonstrat. Nam subiungit: Nō estis vestri. Empti enim estis pretio magno, &c. Amb. ad virginem laplam, cap. 5.

a. Eos enim qui sacrati sunt atque in dei ministerio cultūque occupati, continere deinceps seipsos à cōmercio vxoris decet. Euseb.

b. Nam utiq; pro remedio nuptias suasit, ut peritura sanetur: non pro electione præscripsit, casta & continens quid sequatur. Aliud est enim subuenire labenti, aliud suadere virtuti. Amb. de viduis.

c. Multum enim interest inter dei præceptum & consilium hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam cōsecutus ut fidelis esset. Quoniam neq; in euangelio, neque ipsi Pauli epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vnde vnum habendum cōfirmatur: quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Tertul. Exhortatio, ad Castitatem.

d. Qui enim vocatus est in domino seruus, libertus est domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. plus putatur Apost. dedisse ei qui seruus quam ei qui liber vocatus est. Amb. ad virgi.

e. Si doctor gentium non habuit, habere quis potuit? Et praeceptum quidem non habuit, sed habuit, exēplū. Non enim impetrari potest virginitas, sed optari. Nā quā supra nos sunt in voto magis quam magisterio. sunt. Ambro. de virgi. lib. i. Item praeceptum in subditos fertur, cōsiliū amicis datur. Vbi praeceptum est, ibi lex est: vbi cōsiliū, ibi gratia est. Praeceptum vt ad naturam reuocet, cōsiliū vt ad gratiā prouocet. Idem de viduis.

f. Quia nō licet tibi vxore viuente vxorem ducere. Nam & aliam querere, cū habeas tuā crimen est adulterij, hoc grauius, quod putas peccato tuo auctoritate lege querendā. Tolerabilior est si lateat culpa, quā si culpa vsurpetur auctoritas. Amb. de Abraham. lib. i. cap. 7.

g. Vos solis maritis vestris placere debetis. Instantium autē placebitis eis, inquit alteris placere nō curaueritis. Tertu. de cultu feminarum.

h. Ille bene facit propter laqueū, hic melius facit propter vtilitatem. Illud pro remedio, istud pro premio. Beatior autem erit quā sic manserit secundū meū cōsiliū. Ambro. ad virgines. exhortat. Item bona sunt nuptia: sed nequaquā dicere habeo quod virginitas sit sublimior nihil enī magnū quid esset virginitas si non pulchro pulchrior foret. Nolite aegre ferre quā iugo subdita estis. Oportet deo magis obedire quā hominibus. Greg. Nazianz. oratio. 30. Sedul. ibid.

stri immundi essent, nunc autē sancti sunt. [†] Quod si infidelis discedit, discedat, non enim seruituti subiectus est frater aut soror in eiusmodi. In pace autem vocauit nos deus. ¹⁶ Vnde enim scis mulier si virū saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? ¹⁷ Nisi vnicuique sicut diuisit dñs. Vnumquemque sicut vocauit deus, ita ambulet, & sicut in omnibus Ecclesiis doceo. ¹⁸ Circuncisus aliquis vocatus est? non adducat praeputiū. In praeputio aliquis vocatus est? non circuncidatur. ¹⁹ Circuncisio nihil est, & praeputium nihil est: sed observatio mandatorum dei. [†] ²⁰ Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. ^d ²¹ Seruus vocatus es? non sit tibi curā. Sed & si potes fieri liber, magis vttere. ²² Qui enim in dño vocatus est seruus, libertus est dñi. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. [†] ²³ Pretio empti estis: nolite fieri serui hominū. ²⁴ Vnusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud deum. [†] ²⁵ De virginibus autem praeceptum domini non habeo: cōsiliū autē do, tanquam misericordiā consecutus à deo, vt sim fidelis. ²⁶ Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. [†] ²⁷ Alligatus es vxori? noli querere solutionem. Solutus es ab vxore? noli querere vxorē. ²⁸ Si autē acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationē tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autē vobis parco. ²⁹ Hoc itaque dico fratres: Tempus breue est: relinquitur est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint: ³⁰ & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: ³¹ & qui emunt, tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. ³² Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quē dñi sunt, quomodo placeat deo. [†] ³³ Qui autē cū vxore est, sollicitus est quā sunt mundi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. ³⁴ Et mulier innupta & virgo cogitat quā dñi sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quā autem nupta est, cogitat quā sunt mundi, quomodo placeat viro. [†] ³⁵ Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed ad id quod honestum est, & quod facultatem praebeat sine impedimēto dñm obsecrandi. ³⁶ Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult faciat, non peccat si nubat. ³⁷ Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suā voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. ³⁸ Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. [†] ³⁹ Mulier alligata est legi, quāto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult nubat, tantum in domino, [†] ⁴⁰ Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum cōsiliū. Puto autem quod & ego spiritum dei habeam.

Etsi idolis immolatorum esus sit licitus, pro vitando tamen infirmorum scandalo vitandus.

VIII.

Eiis autem quā idolis immolantur, scimus quia omnes scientiam habemus. ^a [†] Scientia inflat, charitas vero ædificat. ² Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eū scire. ³ Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo. ⁴ De escis autem quā idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus deus, nisi vnus, ³ Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo siue in terra, (siquidem sunt dij multi, & domini multi) ⁶ nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. ⁷ Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia vsque nūc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum cum sit infirma, poluitur. ⁸ Escæ autem nos non commendat deo. Neque enim si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deficiemus. ⁹ Videte autem ne forte hæc licentia nostra offendiculum fiat infirmis. ¹⁰ Siquis enim viderit eum qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nōne conscientia eius cum sit infirma,

† 28. q. 1. ca. 1. Si infidelis. & seq.

† Ephe. 4. e. 21. q. 1. ca. 1. De regulis. c. Licet

† Sup. 6. d. 1. Pet. 1. d

† 28. q. 1. Sic enim.

† De trāsa. episco. cap. Quanto.

nium.

† De cle. cō iug. c. Diuerſis.

† 27. q. 1. de biduis. 28. q. 1.

† Rom. 7. 2. 131. quæ. 1. Quod si dormierit. q. 2. cap. 1. † De secundis nuptiis. Superilla.

† De renū. Nisi cū priedem.

a. Illa sciētia inflat quæ ex sensu proprio & humano descendit, & quæ coniecturis magis vtitur quā exēplis. Charitas vero non querit quæ sua sunt sed quæ ædificant.

b. Vnus est, quia vnigenitus dei filius: vnus est, quia solus. Hic ergo nō est secundus, quia primus est: nō est secundus, quia vnus est. Amb. de institutione virgi. cap. 10.

c. Cum res adeo formidabilis sit in iis quæ in nostra potestate posita sunt, fratres scandalizare, quid de iis dicendum erit qui rebus vetricis faciendis loquendive scandalizant, & maxime quando vel scientia quā maiore præditus videatur qui scandalizat, vel in sacro aliquo gradu cōsecratur: qui cū cæteris tanquam regula exemplatve esse propolice debeat, si vel minimū quid neglexerit eorum quæ scripta sunt? Basil. Regul. breuiorum Interroga. 64.

† Rom. 14. d D ma, ædificabitur ad manducandum idolothyta: †¹¹ Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est. †¹² Sic autem peccātes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. †¹³ Quapropter † si esca scandalizat fratrem meū, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

Licet prædicanti Christum victus debeat, nec Paulus acciperet, licite tamen petere potuit & accipere.

I X.

Non sum liber? Nō sum^a Apostolus? Nōne Iesum Christum dominum nostrum vidi? Nōne opus meum vos estis in domino? † Et si aliis nō sum Apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculum Apostolatus mei vos estis in dño. †³ Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est: †⁴ Nunquid nō habemus potestatem manducandi & bibendi? †⁵ Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi: sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas? †⁶ Aut ego solus aut Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? †⁷ Quis militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? †⁸ Nunquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? †⁹ Scriptum est enim in lege Moyse: † Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique hoc dicit? †¹⁰ Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. †¹¹ Si nos vobis spiritalia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? †¹² Si alij potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non vsi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi. †¹³ Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participāt? †¹⁴ Ita & dominus ordinauit iis qui euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. †¹⁵ Ego autem nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me. † Bonum est enim mihi magis mori, quā vt gloriam meam quis^d euacuet. †¹⁶ Nam & si euangelizauero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si non euangelizauero. †¹⁷ Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. †¹⁸ Quæ est ergo merces mea? Vt euangelium prædicās sine sumptu ponam Euangelium, vt non abutar potestate mea in Euangelio. †¹⁹ Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, vt plures lucrificerem. †²⁰ Et factus sum Iudæis tāquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrificerem. †²¹ Iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege dei nō essem: sed in lege essem Christi) vt lucrificerem eos qui sine lege erāt. †²² Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrificerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. †²³ Omnia autem facio propter Euangelium, vt particeps eius efficiar. †²⁴ Nescitis quod ij qui in stadio currunt, † omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite, vt comprehendatis. †²⁵ Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. †²⁶ Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans: †²⁷ sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Iudæi in deserto se idololatriæ miscētes, pœnas in exemplum nostrum dederunt, ne similia agentes similia patiamur.

X.

Olo † enim vos ignorare fratres, † quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, †² & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari. †³ Et omnes eandem escam spiritalem manducauerūt, †⁴ & omnes eundem potum spiritalem biberunt. † Bibebant autem de spiritali

a. Suum illis exemplū repit car, q. cum omnia habuerit in potestate, noluit ille facere quod illi licebat, propter aliorū salutē. Seda. ib.

b. Fecit itaq; securū castū euangelistā, nō ad hoc euangelizantē, vt venderet euangelium, sed tamen huic vitæ necessaria suis sibi exhibere manibus non valentem, vt intelligeret quod necessariū sibi sumebat ab eis, quibus tanquam provincialib; militabat, & quos tanquam vineam cultura exercebat, vel tanquam gregem pascēbat: non esse medicitatem sed potestatem. Aug. de opere Monachor. c. 15.

c. Nec enim ordinauit de his qui euangelio seruiūt, de euangelio quærere aut habere delicias, aut ornatū: sed viuere (ait Paulus) ex eo: vt videlicet sint contenti alimentis corporis, non irrita mentis gula, aut incentiua libidinis, & quibus regātur, non quibus ornentur accipere. Bernard. de verbis domini. Declamat. d. Hoc est, reddat inanem. e. Fit enim quisque tanquā ille cui vult subuenire, quādo tanta misericordia subuenit, quanta sibi subueniri velle si esset ipse in eadem miseria constitutus. Aug. contra mendacium. c. 12.

f. Hoc loco intes eos qui in stadio currunt, vnum accipientem pām significat omnem rectē fidem tenentem, & præcepta seruātem. Hiero. ibid.

g. Si enim caro etiā iustā animæ subdita est (sicut scriptum est) Castigo corpus meum, & seruituti redigo: quanto magis subiecta est diuinitati, de qua dicitur: Quoniam omnia seruiunt ei? Amb. de fidelib. s. c. 4. a. In illo sacramento Christus est, quia corp⁹ est Christi, nō ergo corporalis esca, sed spiritalis est. Vnde & Apostolus de typo ei⁹ ait: Quia patres nostri eandem escam spiritalem manducauerunt, &c. Corpus enim dei, corpus spiritale est: Corpus Christi, corpus est diuini spiritus, quia spiritus Christi Amb. de iis qui mysteriis iniciantur. c. 7.

† Rom. 14. d D
† De renū.
Nisi cum
pridem.
23. q. 1. c. 1. §.
Item sicut
legitur.

† Disti. 31. c.
Omnino. 28
q. 1. lā nunc.

† 13. q. 1. Ec-

1. Tim. 5. c.

† 13. q. 1. Ec-
clesias. De
præf. Cū
ex officij.
Ro. 15. f. 1. q.
2. Sacerdos.
† Deut. 19. a
16. q. 1. do-
ctos. De
prebend.
Cum secun-
dū. Exir-
panda.
† 1. q. 1. Sa-
cerdos. i. fi.

† 13. q. 6. ca.
Iam vero.

† 28. q. 1. Iam
nunc.
† 45. di. c. Re-
cedite.

† Phil. 3. e

† 12. q. 5. Si
Paulus.

† Decōsec.
dist. 4. Nec
quēquam.
† Num. 9. d
Exod. 13. d
14. e
† Exod. 13. d
14. c
De cō. d. 2. A
Inquit apo-
stolus.
† Exod. 16. c
17. b
Nume. 26. g

consequente eos petra: petra autem erat Christus.⁵ Sed non in pluribus eorum beneplacitum est deo. Nam prostrati sunt in deserto.⁶ Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt.⁷ Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere:⁸ neque fornicemur: sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia.⁹ Neque tētemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.¹⁰ Neque murmuraueritis sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.¹¹ Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorū deuenerūt.¹² Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.¹³ Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione etiam prouentum, ut possitis sustinere.¹⁴ Propter quod charissimi mihi fugite ab idolorum cultura.¹⁵ Ut prudentibus loquor, vos ipsi iudicate quod dico.¹⁶ Calix benedictionis cui benedicimur: nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nonne participatio, corporis domini est? Quoniā vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.¹⁸ Videte Israel secundū carnem: Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quod idolis immolatū, sit aliquid: aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum.²¹ Non potestis calicem domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.²² An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.²³ Omnia mihi licent, sed non omnia ædificāt.²⁴ Nemo quod suū est, quærat, sed quod alterius.²⁵ Omne quod in macello venit, manducate: nihil interrogantes propter conscientiam.²⁶ Domini est terra, & plenitudo eius.²⁷ Si quis vocat vos infidelium, & vultis ire: omne quod vobis apponitur manducate: nihil interrogantes propter conscientiam.²⁸ Si quis autem dixerit, hoc immolatum est idolis: nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conscientiam.²⁹ Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. Ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cū gratia participo: quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo māducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite.³² Sine offensione estote Iudæis & gētibz, & Ecclesiæ dei: sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salui fiant.

Corinthij circa Eucharistiæ ritum habitu, conuentu, & conuictu eius dignitatem quo ad institutorem, institutionem & eius effectum non attendentes, grauiter errabant.

XI.

Mitatores mei estote, sicut & ego Christi.² Laudo autē vos fratres, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.³ Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est: caput autē mulieris vir: caput vero Christi deus.⁴ Omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum.⁵ Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. Vnum enim est, ac si decaluetur.⁶ Nam si caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam imago & gloria dei est, mulier autem gloria viri est.⁸ Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.⁹ Etenim non est creatus vir propter mulierem: sed mulier propter virum.¹⁰ Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, propter angelos.¹¹ Veruntamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in domino.¹² Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex deo.¹³ Vos ipsi iudicate: decet mulierem non

b. Pertypos ergo discebant timere deum, & perseuerare in obsequiis eius. Itaque lex & disciplina erat illis, & prophetia futurorū. Irenæ. lib. 4. cap. 28.

c. Sex ætatum præteritarū, ad diluuiū, ad Abraham, ad Moysen, ad David, ad trāsmigrationem, ad Christū. d. Tentatio duplex: aliquādo enim quasi fideles, aliquando quasi diffidentes tentamur: ut fidelium tentatio humana sit, qua nos homines tentat, si possint à fide abducere. Propter diffidentiam autem tentatur, ut angustiat penitētes redeant in viam: sicut factum est Iudæis. Cū enim diffiderent de prouidentia dei, tēto sunt à serpētibz, ut de lore correpti emendarentur. Ac per hoc diuina tentatio mortalis est, humana vero salutaris. Aug. q. vetere. & no. testamen. quæ. 99.

e. Hoc est, nemo commodū suum quærat, sed alterius: nemo honorem suum quærat, sed alterius: nemo etiā suā gratiā quærat, nemo suā laudem, sed alterius. Amb. offic. 3. cap. 2.

f. Quare incurrō notam blaspemæ deo gratias agendo?

g. Cum scriptum sit nobis, ut omnia faciamus in gloriā dei, nos ē diuerso cuncta in dei facimus iniuriā. Cumq; ipse saluator noster ad nos quotidie clameret: Sic luceat lux vestra coram hominibz, ut videāt opera vestra bona: & glorificent patrem vestrum qui in cælis est: nos ita viuimus ē cōtrario ut filij hominum videant opera nostra mala, & blasphemēt patrem qui est in cælis. Saluian. lib. 4.

a. Bene dixit caput Christi deus, ut & diuinitatē christi significaret, & carnem, hoc est incarnationem in Christi nomine, in deo autem vnitatem diuinitatis, & magnitudinē potestatis. Foulque autē caput Christi deus secundū incarnationem dictū est, ut & caput viri Christus secundū incarnationem verbi dictum sit. Amb. de fide lib. 4. cap. 2.

b. Non dixit ad imaginem, sed imago. Quæ tamē imago cū alibi dicitur: ad imaginem, non quasi ad filiū dicitur, quæ imago equalis est patri: alioquin nō diceret, ad imaginem nostrā. Quomodo enim nostrā cū filius solius patris imago sit? Sed propter imparē ut dixim, similitudinē dicitur est homo ad imaginē: & ideo nostrā, ut imago trinitatis esset homo, nō trinitati æqualis, sicut filius patri, sed accedēs ut dictū est, quādā similitudine, sicut in distantibus significatur quædam viciuitas non loci, sed cuiusdam imitationis. Aug. de trinit. lib. 7. cap. 6.

† Num. 11. g

† Exod. 32. b

† Num. 25. b
90. dif. Alienus.

† Num. 21. b

† Num. 16. g
Iudith. 3. c

† 49. d. Hūc etenim. De pō. d. 2. Inter hæc.

† De cōf. di.

† Deut. 32. e
† 34. q. 1. Nō facis.

† Eccl. 37. d
Sup. 6. c
Infra 13. b

† Psal. 23. a
† 1. q. 4. Tūc batur.
† 30. di. c. Si quis carnē.

† Col. 3. c

† Ephes. 5. e
De sac. vñc. c. vñcico.
De hare. c. Vergentis.
† 21. q. 4. c
Episcopi.
De pō. di. 6. c. Hæc imago. Cum ca. 1c.

† Genes. 2. d

fi. q. 3. c. Sal
uator.
24. q. 3. c. fin.
† 44. distin.
Quando. 2.

†Mat. 28. c
Mar. 14. c
Luc. 24. c
†De cō. d. 2
c. Liquido
Scriptura.

1. q. 1. ca.
 Quomodo.
 De cō. di. 2.
 c. Timorem
 Et sancta
 malis.
 † 2. Cor. 13. b
 31. q. 1. Ad
 mensam.
 † De cō. di.
 2. c. Timorē
 Et sancta
 malis.
 † De cō. di.
 2. Liquido.

d. Vides ergo quam opor-
torius sit sermo Christi. Si
ergo tanta vis est in sermo-
ne Christi, vt inciperet esse
quæ non erant, quâto magis
operatorius esse vt sine quæ-
erant, & in aliud commu-
tentur? Sic non erat corp
Christi ante consecrationē
sed post consecrationē di-
co tibi quod iam est corp
Christi, ipse dixit, & factum
est. Amb. de sacra. li. 4. ca. 4.
Ergo quotienscunq; acci-
pinus, mortem domini an-
nuntiamus. Quod si mortē
domini annūtiāmus, annū-
tiāmus remissionē peccato-
rum, si quotienscunq; effun-
ditur sanguis, in remis-
sionem peccatorum, deo
illum semper accipere,
vt semper mihi peccata
dimittantur. Qui semper
pecco, deo semper habere
remediam. Amb. lib. 4.
cap. 6. de Sacramētis.

a. Hic est enim spiritus qui
prophetas in ecclesia con-
stituit, magistros erudit li-
guas dirigit, virtutes & fan-
nitates facit: opera mirabi-
lia gerit, discretiones spiri-
tuum porrigit, gubernatio-
nes contribuit, consilia sugge-
rit, quæque alia sint charis-
matum dona cõponit & di-
gerit. Ideo ecclesiã domini
vndique & in omnibus per-
fectam & consummatam fa-
cit. Tertul. de trinit.

Hoc est liberæ voluntatis arbitrio, non pro necessitate obsequio. Et diuidit spiritus nō mediocriter, sed quæ deus cōsueuit operari, gratiam curationum, & operationem virtutum. Ergo diuidit spiritus prout vult filius dei non liberat quem vult? Ambr. de fide lib. 2. cap. 3. c. Vnde pulchrè dicit Apollolus: Si totum corpus oculi luis, ubi auditus? si totum autem auditus, ubi odoratus? Omnes ergo vnum corpus sumus, & diuersa membra: sed omnia corpori necessaria, non enim potest membrum membro dicere, non est mihi necessaria: quinciam ipsa quæ videtur infirmiora membra esse, multo magis necessaria sunt, & maiorem ple-ruque tuendi se requirunt sollicitudinem, & si quid dolet membrum vnum, compatiuntur ei membra omnia. Vnde quàm graue est vt de- traham? aliquid ei cui nos compati oportet: & cui de- beam consortium ministris, ei fraudi? & noxæ sumus? Amb. Offic. lib. 3. cap. 3.

† Dis. 15. san
cta Romana
ecclesia.
† Mat. 9. f

† Rom. 12. b
Eph. 4. a
29. di. c. Sin
gula.

d. Apostolus docet alia membra esse honestiora, alia verecundiora: & quæ verecundiora sunt, maiori honestate circundari: quæ vero per se honesta, nostra non indigere sollicitudine. Eiusdem ne ordinis arbitraris & meriti os & aluum, oculos & meatus per quos simus egeritur & vrina? Vnde & stulte asserere voluisti omnia membra aequaliter nos diligere: nec oculum præponere digito, nec manum auriculæ, sed in singulorum amissione membrorum doctorem esse cõmunem. Hic. aduersus Iouinia, lib. 2.

e. Et vere ipsa charitas est via, quæ ducit per se ambulantes ad patriam: quia sicut sine via peruenit nullus quod tendit, ita sine charitate quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare. Prosper de vita cõtemplatiua, ca. 13.

rum caput pedibus, non estis mihi necessarij. ²² Sed multo magis quæ videtur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. ²³ Et quæ puramus ignobiliora membra esse corporis, iis honorem abundantiorē circundamus. Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorē honestatē habent. ²⁴ Honesti autē nostra nullius egēt. Sed deus temperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorē tribuendo honorē: ²⁵ vt nō sit schisma in corpore: sed in idipsum pro inuicem sollicita sint membra. ²⁶ Et si quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia membra. ²⁷ Vos autem estis corpus Christi, & membra de mēbro. ²⁸ Et quosdam quidem posuit deus in Ecclesia, primū Apostolos, secundo Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationū, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. ²⁹ Nūquid omnes Apostoli? Nunquid omnes Prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? ³⁰ Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? ³¹ Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorē viam vobis demonstro.

D † Rom. 8. b
Heb. 4. d

† Eph. 4. d

† Infr. 14. a

Charitas virtutes & gratias supereminet omnes, sine qua nullum donum sufficit, & cum qua cuncta virtutum opera hic & in cælo complentur.

XIII.

a. Apostolus manifestē nobis dilectionis bonum cõmendat: cum quod decernit consummationem legis esse dilectionem, tū quod dilectionis bonū omnibus reliquis vult magnis præponit, vbi dicit: Si linguis hominū loquar & angelorum, charitatē vero nō habeam, &c. Basil. epist. 75.

b. Enarrat charitatis insignia, quibus dignosci potest: ostendens quod nō solum e: s quæ germinant affectiones extirpat. Occumenius ibid.

SI linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem nō habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. ² Et si habuero prophetiam, & nouerim mysteria omnia & omnem sciētiam: ³ & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem nō habuero, nihil sum. ⁴ Et si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, ⁵ & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. ⁶ Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, ⁷ non agit perperam, ⁸ non inflatur, non est ambitiosa, ⁹ non querit quæ sua sunt. Non irritatur, non cogitat malum, ¹⁰ non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. ¹¹ Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. ¹² Charitas nunquam excidit. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. ¹³ Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. ¹⁴ Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. ¹⁵ Cum essem paruulus, loquebar, vt paruulus, sapiebā vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quando autē factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli. ¹⁶ Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. ¹⁷ Nunc autem manēt fides, spes, charitas, tria hæc. Maior autem horum est charitas.

† De cõf. di.
4. c. Soler.
De p. di. a
c. Si enim.
† Dis. 3. Si
quis autem.

† 1. q. 3. c. 11.
lud.
† Sup. 10. d
Philip. 2. c

† De p. di.
2. c. Charitas
nunquā.

c. Tunc reuelata facie gloriam dei speculari licebit, quam nunc animæ corporis huius concretis visceribus inuoluta, ex quibusdā carnis huius maculis & colluvionibus obstrata, syncerē videre non possunt. Amb. de bono mortis, c. 11.

Donum linguarum dono prophetiæ minus, ipso tamen cum interpretatione maius: à quo tamen arcet mulieres.

XIIII.

a. Hoc est vt predicetis. Idco autem prædicatio prophetia dicitur. Sicut enim prophetia in tribus temporibus continetur: ita & prædicatio in præsentis corrigit, & præteritis sanctorum passionibus in memoriā reuocat, & de pœnis præmissis quæ futuris terret & cõsolatur. Sedul. bi.

b. Per id enim quod forte solus scit quod loquitur, se solum edificat. Nā qui prophetat, omnem plebem ædificat, dum intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas dicit interpretes scripturarū. Sicut enim propheta futura prædicat quæ nesciuntur, ita & hic dum scripturarum sensum qui multis occultus est, manifestat, dicitur propheta. Amb. ibi.

Ecce tamini charitatē, æmulamini spiritalia, magis autē vt^a prophetetis. ² Qui enim loquitur lingua, nō hominibus loquitur, sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. ³ Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. ⁴ Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam dei ædificat. ⁵ Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est qui prophetat, quàm qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur, vt Ecclesia ædificationem accipiat. ⁶ Nunc autem fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? ⁷ Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara: nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo sciatur id quod canitur, aut quod citharizatur? ⁸ Etenim si incertam vocem dederit tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per

† Sup. 12. d

per linguam nisi manifestum sermonē dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aëra loquentes. ¹⁰ Tam multa, ut puta genera linguarū sunt in hoc mūdo, & nihil sine voce est. ¹¹ Si ergo nesciero virtutē vocis, ero ei cui loquar, barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus. ¹² Sic & vos quoniā æmulatores estis spiritū, ad ædificationem ecclesiæ quærite ut abundetis. ¹³ Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. ¹⁴ Nā si orē lingua, spiritus meus orat, mēs autē mea sine fructu est. ¹⁵ Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. Psallā spiritu, psallam & mente. ¹⁶ Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen, super tuam benedictionē? Quoniam quid dicas, nescit. ¹⁷ Nam tu quidē bene gratias agis: sed aliter non ædificatur. ¹⁸ Gratias ago deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. ¹⁹ Sed in ecclesia volo quinq; verba sensu meo loqui, ut & alios instruam: quā decem milia verborum in lingua. ²⁰ Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote: sensibus autem perfecti estote. ²¹ In lege enim scriptum est: † Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic: & nec sic exaudiet me, dicit dominus. ²² Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. ²³ Si ergo cōueniat vniuersa Ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intrent autē idiotæ aut infideles, nōne dicent quod insanitis? ²⁴ Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, cōuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. ²⁵ Occulta enim cordis eius manifesta fiūt, & ita cadēs in faciē adorabit deum, pronuntians quod verē deus in vobis sit. ²⁶ Quid ergo est fratres? Cum conuenitis, vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. ²⁷ Siue lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, & per partes, & vnus interpreteretur. ²⁸ Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur & deo: ²⁹ prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. ³⁰ Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. ³¹ Potestis enim omnes per singulos prophetare: ut omnes discant, & omnes exhorrentur. ³² Et spiritus prophetarum, prophetis subiectus est. ³³ Non enim dissensionis est deus, sed pacis: sicut & in omnibus Ecclesiis sanctorū doceo. † ³⁴ Mulieres in Ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, † sed subditas esse, sicut & lex dicit. † ³⁵ Si quid autem volūt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. ³⁶ An à vobis verbum dei processit, aut in vos solos peruenit? ³⁷ Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo: quia domini sunt mandata. † ³⁸ Si quis autem ignorat, ignorabitur. ³⁹ Itaque fratres æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. ⁴⁰ Omnia autē honestè & secundum ordinem fiant in vobis.

Christi resurrectio mortuorum arguit resurrectionem futuram quo ad modum & quo ad qualitatem.

XV.

Notum † autem vobis facio fratres, Euāgeliū quod prædicaui vobis quod & accepistis, in quo & statis, ² per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. ³ Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quoniam † Christus mortuus est pro peccatis nostris ^b secundum scripturas: † ⁴ & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum scripturas: ⁵ & † quia visus est Cepha, & post hoc vndecim. † ⁶ Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc: quidam autem dormierūt. ⁷ Deinde visus est Iacob: deinde Apostolis omnibus. † ⁸ Nouissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi. † ⁹ Ego enim sum minimus Apostolorum: ^c qui non sum dignus vocari Apostolus, † quoniam persecutus sum Ecclesiam dei. ¹⁰ Gratia autem dei sum id quod sum: & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Non ego autem, sed gratia dei mecum. ¹¹ Siue enim ego, siue illi, sic prædicaui, & sic credidistis. ¹² Si autem Christus prædicatur quod resurrexit à mortuis, ^d quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam

c. Quotienscūq; enim illi qui ad sunt, ignota sunt verba orationis, tunc sine cōtrouersia orantis mens sine fructu est: quippe cū inde nemo fructum capiat. Contra autem quādo cūque qui ad sunt, orationem intelligunt, quæ audientes possit iuuare, tunc sine dubio qui orat, fructū habet, quod meliores sunt qui iuuantur. Basil. Regul. breuior. interro. 278.

d. Et ideo neque in veteri neque in nouo testamento tales admittuntur ad nūmerum. Aug. li. 83, quæst. q. 64.

e. Quid igitur, inquit, faciendum est vobis? Ecce enim audistis donorum differentias. Et consequenter dicet. Quisque vestrum siue psalmum habeat, (nam ex dono quodam etiam psalmos seu cantica conficiunt) siue doctrinas habeat, hoc est, siue possit docere, & vilitatem adferre, &c. Occubi.

f. Nam si mulieres etiam de rebus diuinis in ecclesia iubentur tacere, domi viros suos interrogare, de virginibus quid cauti putamus in quibus pudor ornat etatem, cuncturnitas commendat pudorem? Ambro. de virgilibus.

a. Quidam Corinthiorum etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris scientiæ presumptione negare, qui hic ab apostolo arguuntur. Hic ibid.

b. Veram volens ostendere mortem, & nō phantasticā, ut quibusdam videtur hereticis; addidit, secundū scripturas, ut nihil noui actum sit quod prædictum & præfiguratum non fuerit, sed & quod verē mortuus, quia sepultura mortis cōfirmatio est. Occumenius ibid.

c. Quare ergo Apostolus es? Gratia dei sum id quod sum. Non sum idoneus, sed gratia dei sum id quod sum & propterea gratia dei in me vacua nō fuit. Aug. de verb. do Sermo. 13.

d. Manifestat utiq; nō omnes esse tales: verū tamen & tales non extrā, sed in eis fuisse testatur, a quibus ne illi seducerentur, & qui nō ita sentiebant, paulo post monuit dicēs: Nolite seduci. Aug. Epist. 48.

† 11a. r. c.

† 23. dist. Mulier.
† Gene. 3. c.
† 1. Tim. 2. d.

† Dist. 37.
Ideo Di. 27.
Qui cap. 15.
q. 1. c. 1.

† Gala. 2. d.

† 11a. 3. b.

† Ionæ. 2. a.
Hosee 6. a.
† Ioan. 20. c.

† De ce. mi.
cū Martha.
† Eph. 3. b.
† Acto. 9. b.
Eph. 3. b.
† 8. di. Consecudo.

resurrectio mortuorum non est.¹³ Si autem resurrectio mortuorum non est: neque Christus resurrexit.¹⁴ Si autem Christus non resurrexit, inanis est predicatio nostra, inanis est & fides vestra.¹⁵ Inuenimur autem & falsi testes dei: quoniam testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum: quem non suscitauit, si mortui non resurgunt.¹⁶ Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.¹⁷ Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris.¹⁸ Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt.¹⁹ Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.²⁰ Nunc autem Christus resurrexit a mortuis, primitiæ dormientium:†²¹ quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.²² Et sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificabuntur.²³ Vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus: deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt.²⁴ Deinde finis, cum tradiderit regnum deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem.²⁵ Oportet autem illum regnare:† donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius.²⁶ Non uissimè autem inimica destruetur mors.†²⁷ Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Cum autem dicat, omnia subiecta sunt ei: sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia.²⁸ Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit illi qui subiecit sibi omnia, ut sit deus omnia in omnibus.²⁹ Alioquin quid faciet qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt,³⁰ ut quid & baptizantur pro illis? Ut quid & nos periclitamur omni hora?†³¹ Quotidie morior propter vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu domino nostro.³² Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi: quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?† Māducemus & bibamus, cras enim moriemur.³³ Nolite seduci. Corruptunt mores bonos colloquia mala.³⁴ Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidā habent. Ad reuerentiam vobis loquor.³⁵ Sed dicit aliquis: Quomodo resurgunt mortui? Quali autem corpore venient?†³⁶ Insipiens, tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur.³⁷ Et quid seminas? Non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius cæterorum:³⁸ Deus autem dat illi corpus sicut vult: & unicuique seminum proprium corpus.³⁹ Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.⁴⁰ Et corpora cœlestia, & corpora terrestria. Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.⁴¹ Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum.⁴² Stella enim à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum.† Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.⁴³ Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute.⁴⁴ Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est & spiritale, sicut scriptum est:†⁴⁵ Factus est primus homo Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem.⁴⁶ Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale: deinde quod spiritale.⁴⁷ Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis.⁴⁸ Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœlestis, tales & cœlestes.⁴⁹ Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis.⁵⁰ Hoc autem dico fratres,† quia caro & sanguis regnum dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit.⁵¹ Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.⁵² In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: (Canet enim tuba:) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.⁵³ Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem.⁵⁴ Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est:† Absorpta est mors in victoria.⁵⁵ Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus?†⁵⁶ Stimulus autem mortis, peccatum est: virtus vero peccati, lex.†⁵⁷ Deo autem gratias qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum.⁵⁸ Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote & immobiles:† ab odantes in opere domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino.

Non

e. Manifestum est quia & in hac presenti vita & in futura speramus in Christo. Nec enim hic deserit seruos suos: sed dat illis gratiam, & in futuro erunt in gloria eterna. Si autem futura vitæ spes non esset, omnibus hominibus, quod dixit, miserabiliores essemus. Ut quid enim ieiunia, vigilia exitus, munda vita, iustitia misericordia, mors, si pro his nulla merces erit in futuro? Amb. ibi.

f. Atqui in hac vita nostra posita est: quotidie morior per glorificationem vestram quam habeo in Christo. glorificationem, felicitatem & augmentum dicit. Nam cum multa pericula esse ostendisset, ne velut deplorans illa commemorare videretur, non solum non doleo, inquit, sed glorior etiam ista pro vobis ferens. Bifaria vero gloriatur, & quod propter ipsos periclitetur, & quod videat pulchre crescentes. Sed qui moritur in dies? studio, voluntate, & quod proptus ad eandem rem sit Chrys. ibi.

g. Quomodo alij pro continentia martyrij, alij pro integritate virginali alij pro continentia viduati, alij pro pudicitia coniugali diuersis honoribus sine inuidia fulgeant, impij non videbunt. Prosp. de gloria & regno sanctorum, cap. 5.

h. Legimus planè: Primus homo de terre limo, secundus homo de cœlo. Non tamè ad materiam differentiam spectat, sed tantum terrenæ retro substantiæ carnis primi hominis, id est Adæ, cœlestis de spiritu substantiam opponit secundi hominis. id est Christi. Et adeo ad spiritum, non ad carnem cœlestis hominè refert: ut quos sic comparat, cœster in hac carne terrena cœlestes, fieri spiritu scilicet. Quod si secundum carnem cœlestis Christus, non compararetur illi non secundum carnem cœlestes. Tertullia, de carne Christi.

i. Cum autem delatū à deo sibi munus multiplicat iuuandis & ad virtutem promouendis iis quibus benignè facit, vel quandoque maiore studio persequitur opus domini, quam ea que vulgo in studio sunt apud homines. Basil. Regul. breuio interrogat 290.

† Coloss. 1. c.
1. Thess. 4. b
Apoc. 1. b

† Psal. 109.
Heb. 2. d

† 12. q. 1. ca.
Vt noueritis.

† Isa. 22. d. 5.
d. Sap. 2. b
De pecc. di. 2.
c. Si enim

† 2. Cor. 9. b
Gala. 6. b

† Gen. 1. d. 2. b
Tob. 8. b

† Gen. 1. d.

† Hosee. 13. d
Heb. 2. d

† 1. Ioan. 5. b

Non solum presentibus, sed & absentibus benefaciendum, ac peregrinis, & spiritualibus & de ministris.

XVI.

- A** **E** collectis autem quæ fiunt in^a sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite,² per vnam sabbati. Vnusquisq; vestrum apud se seponat, recon- dens quod ei beneplacuerit: vt non cum venero, tunc collectæ fiant.³ Cum autem præsens fuero, quos probaueritis per epistolas, hos mittam perferre gratiã vestram in Ierusalem.^b ⁴ Quod si dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt. [†] ⁵ Veniam autē ad vos, cum Macedoniã pertransiero: nam Macedoniã pertrāsibo.⁶ Apud vos autē forsitan manebo, vel etiã hyemabo: vt vos me ducatis quocunq; iero.⁷ Nolo enim vos modò in transitu videre. Spero enim me aliquantulum tēporis manere apud vos, si dominus permiserit.⁸ Permanebo autem Ephesi vsq; ad Pētecosten.⁹ Ostium enim mihi apertū est magnū & euident, & aduersarij multi.¹⁰ Si autē venerit Timotheus, videte vt^c sine timore sit apud vos. Opus enim domini operatur, sicut & ego.
C ¹¹ Ne quis ergo illum spernat. Deducite autem illū in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illū cum fratribus.¹² De Apollo autē fratre vobis notū facio: quoniam multum rogavi eum, vt veniret ad vos cum fratribus: & vtique non fuit voluntas eius vt nunc veniret. Veniet autem cum ei vacuum fuerit.¹³ Vigilate, stete in fide, viriliter agite, & confortamini.^d ¹⁴ omnia vestra in charitate fiant.¹⁵ Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ & Fortunati, & Achaici, quoniã sunt primitiæ Achaia, & in ministerium sanctōrū ordinauerunt seipsos:¹⁶ vt & vos subditi sitis eiusmodi, & omni cooperanti & laboranti.¹⁷ Gaudeo autē in præsentia Stephanæ & Fortunati, & Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleuerunt.¹⁸ Refecerunt enim & meum spiritum & vestrum. Cognoscite ergo qui eiusmodi sunt. Salutant vos omnes Ecclesiæ Asia.¹⁹ Salutant vos in domino multum Aquila & Priscilla cum domestica sua Ecclesia, apud quos & hospitor.²⁰ Salutant vos omnes fratres. Salutate inuicem in osculo sancto.²¹ Salutatio mea manu Pauli.²² Si quis non amat dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema: ^e maranatha. [†] ²³ Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscū.
²⁴ Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

a. Sancti autem pauperes hi erant in Ierusalem, qui primum in Christum crediderant de iudeis, & proiectiones à parentibus & cognatis atque affinibus suis, eam possessiones, quā vniuersam suppellectilem sacerdotibus templi ac populo vastante perdididerant. Hieron super Micheam, cap. 4.
b. Hoc est: Si talis fuerit oblatio vestra, quæ mea quod meretur persequutione deferri. Sedulius ibidem.

c. Nō propterea dicit: Sine timore, ne quis ipsi insidetur diuitum aut sapientia confidentium, de quibus circa initia dixit quod abstraherent discipulos. Timotheus omnia iudicare paratus erat sed ne insidatores noceant. Oecum. ibi.

d. Satis ostendit etiã ipsas correptiones quas asperas & amaras sentiant qui corripuntur, cum charitate esse faciendas. Aug. de gratia & libe. arb. cap. 17.

e. Hoc est, dominus noster venit.

Ad Corinthios prior missa fuit à Philippis per Stephanā & Fortunatū, Achaicū, & Timotheū.

INCIPIT PROLOGVS IN SECVNDAM Epistolam ad Corinthios.

Post actam à Corinthiis pœnitentiam, consolatoriam scribit eis epistolam Apostolus à Troade per Titum: & collaudans eos, hortatur ad meliora: contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

Incipit Epistola ad Corinthios secunda.

Deus suorum ministrorum consolator & liberator, in aliorum salutem & commodum moram vertit eorum.

Cap. I.

† Ephe. 1. a
1. Petr. 1. a

A **D** Aulus^a Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, & Timotheus frater Ecclesiæ dei quæ est Corinthi, cum omnibus factis qui sunt in vniuersa Achaia.² Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. [†] ^b ³ Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, ^c pater misericordiarum, & deus totius cōsolationis, ⁴ qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: vt possimus & ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem qua exhortamur & ipsi à deo: quoniam sicut abundant passionēs Christi in nobis, ita & per Christum abundat cōsolatio nostra.
B ⁶ Siue autem tribulamur, pro vestra exhortatione & salute: siue consolamur, pro ve-

a. Primum nomen suum ponit ex auctoritate Apostolici ordinis, quia minoribus scripsit, vt etiam seculi iudices solent ad eos quos regunt scribere. Hieron. ibi.
b. Benedictus qui propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, filium suū dilectum, in quo ei bene cōplacuit, misit, per quem reconciliati pacē habeamus ad eum, & idem sit nobis reconciliationis huius & mediator & obsecrator. Bernar. in natali domini, Ser. 5.
c. A quo est omnis misericordia. Multas autem dicit misericordias, quia multæ sunt humanæ miseriæ. Sedulius ibi.

stra consolatione & salute: siue exhortamur, pro vestra exhortatione & salute, quæ operatur tolerantiam earundem passionum quas & nos patimur: ⁷ vt spes nostra firma sit pro vobis: scientes quoniam sicut socij passionum estis, sic eris & consolationis:

d. Desperauimus, nec nos victuros esse sperabamus, sed apud nos ipsos existimauimus quod omnino moreretur. Nā hoc significat, ipsi in nobis ipsis responsum mortis acceperamus id nobis pericula respondebant quod omnino moreremur.

e. Est ergo testimonium conscientie in quo gloriatur Apostolus nō quod perhibeat conscientia, sed quod loquitur spiritus veritatis in ipsa testimonium perhibens spiritui nostro quod filij dei sumus. Est enim testimonium conscientie nō perhibentis, sed percipientis. Bernardus in festo omnium sanctorum, Sermo. 2.

f. Quantum ad idoneos prædicatores pertinet, hoc debet esse, vt sit apud illos est est, non non, vt non aliud faciant q̄ sciunt vtile. Quia enim frequenter volumus aliud quam sit vtile, ne vilitas vincat vilitem: ideo Apostolus voluntati suæ vilitatem præposuit, ne iret ad illos. In Christo enim te su nō fuit est & non, sed est in illo fuit: quia nunquam aliud voluit quam quod est vtile. Semper enim voluntas eius cum vilitate est: nec immutatus est vt faceret inuitus, sicut homo qd est vtile, aut vt ambigeret de aliquibus, & mutaret voluntatem. Ambr. ibid.

⁸ Non enim volumus ignorare vos fratres, de tribulatione nostra quæ facta est in Asia, ^d quoniam supra modum grauati sumus, supra virtutem, ita vt taderet nos etiam viuere. ² Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo, qui suscitatur mortuos, ¹⁰ qui de tātis periculis nos eripuit & eruit, in quem speramus quoniam & adhuc eripiet, ¹¹ adiuuātibz & vobis in oratione pro vobis: vt ex multarum personis facierum, eius quæ in nobis est donationis per multos gratiæ agantur pro nobis. ^c [†] ¹² Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia dei conuersati sumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos ¹³ Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis & cognouistis. ¹⁴ Spero autem quod vsque in finem cognoscetis: sicut & cognouistis nos ex parte, quia gloria vestra sumus, sicut & vos nostra in die domini nostri Iesu Christi. ¹⁵ Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secundam gratiam haberetis: ¹⁶ & per vos transirem in Macedoniam, & iterum à Macedonia venirem ad vos, & à vobis deduci in Iudæam.

¹⁷ Cum ergo hoc voluisssem, nunquid leuitate vsus sum? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ^f vt sit apud me est & non? ¹⁸ Fidelis autē deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo est & non, sed est in illo, est. ¹⁹ Dei enim filius Iesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me & Sylluanum & Timotheum, nō fuit in illo est & non: sed est in illo fuit. ²⁰ Quotquot enim promissiones dei sunt, in illo est: Ideo & per ipsum dicimus amen deo ad gloriam nostram. ²¹ Qui autē confirmat nos vobiscum in Christo, & qui vnxit nos, deus: ²² qui & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. ²³ Ego autem testem deum inuoco in animam meam, q̄ parcens vobis, non veni vltra Corinthum, ²⁴ non quia dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri. Nam fide statis.

Dilatio visitationis Corinthiorum à Paulo, partim in eorum cedit commodum, partim in aliorum vilitatem.

II.

S Tatui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos. ^a ² Si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me? ³ Et hoc ipsum scripsi vobis: vt non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis: quia meum gaudium, omnium vestrū est. ⁴ Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrymas: nō vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis, ⁵ Si quis autem contristauit me, non me contristauit: sed ex parte, vt non onerem omnes vos, ⁶ Sufficit illi qui eiusmodi est, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ⁷ ita vt econtrario magis donetis & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui eiusmodi est. ⁸ Propter quod obsecro vos vt confirmetis in illum charitatem. ⁹ Ideo enim & scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obediētes sitis. [†] ¹⁰ Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donauī, si quid donauī, propter vos in persona Christi, ¹¹ vt nō circunueniamur à Sathana. Nō enim ignoramus cogitationes eius. ^b ¹² Cum venissem autem Troadem propter Euangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in domino: ¹³ non habui requiem spiritui meo, eo quod non inuenerim Titum fratrem meum: sed valefaciens eis profectus sum in Macedoniam. ¹⁴ Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: [†] ¹⁵ quia Christi bonus odor sumus deo, in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt. ¹⁶ Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non

a. Nolui ad vos venire, ne amplius vos contristarem increpans, indignans, auersans: deinde quoniam & hoc ipsum erat vehementius, & illorum continebat accusationem, si scires habebant vt Paulus si venisset, contristandus esset, correctione vsus ait: Nam si ego contristo vos, quis est qui me lætificet, nisi is qui contristatur ex me? Chrys. ibid.

b. Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, & quomodo in cunctis deo agat gratias, vt sub exemplo sui illos prouocet ad certandum. Hier. ad Hebr. 12. q. 11.

c. Hoc est: Christo accepti sumus. At quomodo Christi bonus odor quis efficit videamus. Peccatū res est fetida: deniq; peccatores porcis comparantur, qui in peccatis velut in stercore fetido volutantur. Si quis ergo vestrū est, in quo odor peccati iam nullus est, sed odor iustitiæ, suauitas misericordie, Christi bonus odor est. Origenes super Gene. hom. 11.

† 11. q. 3. cap. Inter verba De fac. vnc. c. Cum venisset.

† 13. q. 3. Nō potest.

† 13. q. 4. c. Obtrineri. De fac. vnc. c. Cū venisset.

¹⁷ Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum dei, sed ex sinceritate sicut ex deo coram deo in Christo loquimur.

Non eget commendatione Paulus, qui ceteros dei commendat ministros, quos deus sub spe gloriæ ex officij dignitate & cognitionis excellentia consequenda fecit idoneos. III.

A Ncipientes iterum nos ipsos commendare? ^a Aut nunquid egemus (sicut quidam) commendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? ² Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: quæ scitur & legitur ab omnibus hominibus, ³ manifestati quoniam epistola estis Christi ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. ⁴ Fiduciam autem talem habemus per Christum ad deum, ^b non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est: [†] ⁶ qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. ⁷ Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filij Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius quæ euacuatur: ⁸ quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? ⁹ Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundat ministerium iustitiæ in gloria. ^c ¹⁰ Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. ¹¹ Si enim quod euacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est. ¹² Habentes igitur talem spem, multa fiducia vtimur. [†] ¹³ Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filij Israel in faciem eius, quod euacuatur: ¹⁴ sed obtusi sunt sensus eorum. ^d Vsq̃ue in hodiernum enim diem id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum (quoniam in Christo euacuatur) ¹⁵ sed vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. ¹⁶ Cum autem conuersi fuerint ad deum, auferetur velamen. [†] ¹⁷ Dominus autem spiritus. [†] Vbi autem spiritus domini, ibi libertas. ¹⁸ Nos verò omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini spiritu.

Euangelici ministerij usus non solum mala vitare, sed & bona agere docet, ac ad malorum tolerantiam cum certa gloriæ expectatione mentem erigit. IIII.

A Deo habentes hanc administrationem, iuxta quod misericordiam consecuti sumus, non deficimus, ² sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, ^a neque adulterantes verbum dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram deo. ³ Quod si etiam opertum est Euangelium nostrum, in iis qui pereunt, est opertum: ⁴ in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago inuisibilis dei. ⁵ Non enim nosmetipsos predicamus: sed Iesum Christum dominum nostrum: nos autem seruos vestros per Iesum: ⁶ quoniam deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ charitatis dei, in facie Iesu Christi. ⁷ Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis. ^b ⁸ In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aperi-mur, sed non destituimur: ⁹ persecutionem patimur, sed non derelinquimur: humiliamur, sed non confundimur: deiicimur, sed non perimus: ¹⁰ semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. ¹¹ Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum: ut & vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. ¹² Ergo mors in nobis operatur: vita autem in vobis. ¹³ Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: [†] Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur, ¹⁴ scientes quoniam qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum.

a. Vtrum nobis opus est aut à vobis ad alios aut ab aliis ad vos commendatitiis epistolis, siueque nos proponant, & exhibeant? Per hoc autem pseudoapostolos designat. Occume, ibi.

b. Ex quo intelligimus non nostram solam esse potestatem facere quod velimus, sed etiam dei clementiam si nostram adiuer voluntatem. Hiero. aduers. Pelag. lib. 2.

c. In comparatione euangelicæ gloriæ vmbratur gloria legis, sicut orto sole obtunditur lunæ lumen, cum tamen suo tempore magnū habeat fulgorem.

d. Hoc ipsum non possunt intelligere quod cessauit lex, eo quod non credunt Christo. Nā si per Christum cessauit, sicut re vera cessauit, & ipsa lex hoc occupas prædixit, qui fieri potest ut qui Christum non recipiunt per quem lex antiquata est, eam videant legem antiquatam? Hoc autem cum videre non sustineant, perspicuum est eos etiam ipsi legis hæc dicentis vim & vniuersam gloriam ignorare. Chrysost. ibid.

a. Tales presbyteros nutrit ecclesia, de quibus propheta ait, Dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in iustitia. Isaia. 60. Irenæ. lib. 4. cap. 44.

b. Quod enim ad humanam prudentiam attinet, in omnibus tribulationem patimur, inquit, quod vero ad fiduciam in deum, sed non angustiamur. Item quod spectat ad fortitudinem humanam: Aperi-mur, inquit, id est, summis circumuenimur difficultatibus. Quod vero ad fiduciam in deum, non destituimur penitus. Basil. interrogatione. 270. Regul. breuius.

† Heb. 4. d

† Exod. 34. d

† Io. 4. d
† 19. q. 2. ca.
Dux sunt.
Ioan. 4. d
De reg. iur.
Licer.

† Gal. 1. 15.

^c 15 Omnia enim propter vos, vt gratia abundans, per multos in gratiarum actione abundet in gloriam dei. ¹⁶ Propter quod non deficimus: sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. ¹⁷ Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostrę, supra modum in sublimitate æternum glorię pondus operatur in nobis, ¹⁸ non contemplantibus nobis quę videntur, sed quę non videntur. Quę enim videntur, temporalia sunt: quę autem non videntur, æterna sunt.

Ministerij euangelici premium cum desiderio placendi deo, proficiendi proximo, & carnalem à se affectum abdicando præparandum est. V.

a. Non simpliciter dicit, Scio, sed scimus: nec enim simpliciter tabernaculum corpus vocauit: sed indicat nobis vitam hanc nostram temporalem, & declarat quomodo sit mutanda in meliorem. Chryso. de resurrect. hom. 1.

b. Ostendit autē hoc modo non recentem esse de hoc opinionem, sed nos ad immortalitatem quidē creatos esse. Porro quoniam diaboli inuidia mors in orbem ingressa est, rursus alterā nobis viam deus inuenit ad immortalitatem. Oecumenius ibid.

c. Hoc est, nullum omnino habēs peccatum, vt qui per remissionem peccatorum viuunt, iam non sibi viuāt, sed ei qui pro omnibus mortuus est, propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationē nostrā. Aug. de ciui. dei, lib. 20. cap. 6.

d. Quasi peccatorem condemnari permisit, & quasi maledictum mori. Chryso. ibid.

Simus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cœlis. ² Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostrā quę de cœlo est † superindui cupientes: ³ si tamen vestiti, & non nudi inueniamur. ⁴ Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati: eo quod nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est, à vita. ⁵ Qui autē efficit nos in hoc ipsum, deus, qui dedit nobis pignus spiritus. ⁶ Audentes igitur semper & scientes, quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. ⁷ (per fidem enim ambulamus, & non per speciem:) ⁸ audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad dominum, ⁹ & ideo contendimus, siue absentes, siue præsentes, placere illi. † ¹⁰ Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi: vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. ¹¹ Scientes ergo timorem domini, hominibus suademus: deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientijs vestris manifestos nos esse. ¹² Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & nō in corde. ¹³ Siue enim mente excedimus, deo: siue sobrij sumus, vobis. ¹⁴ Charitas enim Christi vrget nos, estimantes hoc, † ¹⁵ quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. ¹⁶ Et pro omnibus mortuus est Christus: vt & qui viuunt, iam non sibi viuāt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. ¹⁷ Itaque nos ex hoc neminem nouimus secundū carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum: sed nunc iam non nouimus. ¹⁸ Si qua ergo in Christo noua creatura est: † vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua. ¹⁹ Omnia autem ex deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. ²⁰ Quoniam quidem deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, nec reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis. ²¹ Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquā deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. † ²² Eum enim qui non nouerat peccatum, pro nobis ^d peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.

Dei ministri sese ad ceteros exteriori conuersatione exhibeant, ad deum autem interiori deuotione, & ad seipsos malorum vitiatione. VI.

a. Neq; enim in vno quolibet sex dierū cœlū factū est vel sideribus illustratū, & terra est separata ab aquis, atq; arboribus ac herbis cōstita: sed more sibi solito die pro tempore posuit: vt hic Apost. Eccenit tēpus acceptabile, &c. Non vnū specialiter diē, sed totū significat tēpus hoc quo in præsenti vita pro æterna salute laboramus. Rabanus super 2. cap. Genesim.

b. Vide quomodo omnia facientem, ordinantem, & viuificantem in medio bonorū, sicut cor in medio corporis, constituit spiritum sanctum. Bernar. de vita solitaria.

Adiuantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. ² Ait enim: † Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc ^a dies salutis. † ³ Nemini dantes vllam offensionem. † vt non vituperetur ministerium nostrum. † ⁴ Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, ⁵ in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, ⁶ in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, ^b in spiritu sancto. In charitate non ficta, ⁷ in verbo veritatis, in virtute dei. † Per arma iustitię à dextris & à sinistris. ⁸ Per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam. Vt seductores, & veraces: ⁹ sicut qui ignoti, & cogniti. Quasi

† Apo. 16. c.

† Rom. 14. c.

† 33. dist. c. d. Viquequo. 8 q. 1. in scripturis.

† 1sa. 43. c. Apoc. 21. a.

† Dep. di. 2. c. di. enim.

† 1sa. 49. b.

† 1. Cor. 4. c. † 81. di. Oportet sacerdotes. † Infr. 11. c. 1. Tim. 3. c.

† 6. q. 1. c. Sunt pluri.

c Quasi morientes, & ecce viuimus: vt castigati, & nō mortificati.¹⁰ Quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.¹¹ Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrū dilatatum est.¹² Non angustiamini in nobis: angustiamini autem in visceribus vestris.¹³ Eandem autem habentes remunerationem (tanquam filiis dico) dilatemini & vos.
†¹⁴ Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? † Quæ autem conuentio Christi ad Belial?
D¹⁵ Aut quæ pars fidei cum infidei? ¹⁶ Quis autem consensus templo dei cum idolis?
d Vos enim estis templum dei viui, sicut dicit Deus, † quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus: & ipsi erunt mihi populus. † ¹⁷ Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit dominus: & immundum ne tetigeritis, † & ego recipiam vos, ¹⁸ & ero vobis in patrem: & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens.

c. Vnde dilatum est cor, nisi per charitatē spiritale? iuxta Psal. Viā mandatorū tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Aug. in dialogo ad Orosium cap. 25.

d. Cum vbique deus sit tamen in illis propriē habitare se dicit, qui eius gratia perfruitur. Sedulibid.

Tristitia secundum deum secum habet consolationem, quam Corinthij pro suis in ceteros senserunt beneficiis.
VII.

As ergo habentes promissiones charissimi, mūdemus nos ab omni^a inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei.² Capite nos. Neminē læsimus, neminem corrupimus, neminē circumuenimus.³ Non ad condēnationem vestrā dico. Prædiximus enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad conuiuēdum.

a. Inquinamentum carnis fortasse illud sit, si quis se cōmisceat cum iis qui res à lege veritas ipsi faciunt: spiritus verò inquinamentū, si quis aduersus hos qui res huiusmodi vel sentiunt vel faciunt perinde ac si nihil referret, ita se gerit. Basil. regul. breuio. interro. 3.

b. Profecto non tam inimicorum insidias formidabat Paulus, quā domesticas, & quæ intra ecclesiam cōtingebant ruinas, & transgressiones. Chrys. de resur. homi. 1.

c. Quare autem mortem operatur? Quia solet nimia tristitia aut ad dubitationem, aut periculosam perducere ad blasphemiam. Aug. de consola. mortuo. lib. 3. cap. 3.

d. Ecce, inquit, quod vos secundum deum cōtristati fueritis, quantam genuit sollicitudinē? Non solum enim ad id venistis, vt vos omnino pœniteret fuisse contristatos, sed magis sollicitos reddidit. Oecume. ibid.

e. Animum & affectum Titi dicit esse in eis, qua vidit profectum illorum. Sancti enim animus in omnibono est. Amb. ibi.

a. Ad collectas & eleemosynas exemplo Macedonum prouocat: vt non putet sibi graue quod pauperiores videant iam fecisse. Hier. ibi.
b. Multū quidem pauperes sunt in terrena facultate: sed in magna simplicitate sunt diuites, cupientes plus dare quā quod habent: ac propterea deus magis probat animū, quā quod porrigitur dextera. Qui enim quantum potest facit, totū facit: quoniam pro viribus verbis preofteris hoc dicit. Sedulibid.

† Multa mihi fiducia est apud vos: multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum cōsolatione: superabundo gaudio in omni tribulatione vestra.^b Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugna, intus timores.⁶ Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos deus in aduentu Titi.⁷ Non solum autem in aduentu eius, sed etiam in consolatione qua cōsolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita vt magis gauderem,⁸ Quoniam etsi cōtristauī vos in epistola, non me pœnitet. Et si pœniteret videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristauit:⁹ nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deum, vt in nullo detrimētum patiamini ex nobis.^c † ¹⁰ Quæ enim secundum deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur, seculi autem tristitia mortem operatur. † ^d ¹¹ Ecce enim hoc ipsum secundum deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinē, sed defensionem, sed indignationē, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incōtaminatos esse negotio.¹² Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec propter eum qui passus est: sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram deo. Ideo cōsolati sumus.¹³ In consolatione autem nostra abundantius magis gauisi sumus super gaudio Titi, quia reffectus est spiritus eius ab omnibus vobis.¹⁴ Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, nō sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est.^e Et viscera eius abundantius in vobis sunt,¹⁵ reminiscētis omnium vestrū obediētiam, quomodo cum timore & tremore excepistis illum.¹⁶ Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

Eleemosynæ sunt pauperibus & præcipuè euangelicis ministris erogandæ, qui maxime in euangelio laborauerunt.
VIII.

Otam^a autem facimus vobis fratres gratiam dei quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ,² & quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in^b diuitias simplicitatis eorum.³ Quia secundum virtutem (testimonium illis reddo) & supra virtutem vo-

luntarij fuerunt,⁴ cum multa exhortatione obsecrantes nos, gratiam & communicationem ministerij quod fit in sanctos.⁵ Et non sicut sperauimus, sed semetipfos dederunt primū domino, deinde nobis per voluntatem dei,⁶ ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodum cœpit, ita perficiat in vobis etiam gratiā istam.⁷ Sed sicut in omnibus abundatis fide & sermone & scientia, & omni sollicitudine, insuper & charitate vestra in nos: vt & in hac gratia abundetis.⁸ Non quasi imperans dico, sed per aliorū sollicitudinem etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans.⁹ Scitis enim

c. Cuius inopia dicit, sanat fimbria, fames satiat, mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo diues est thesaurus, huius p̄guis panis: quem qui manducauerit, esurire non poterit. Ambr. de benedict. patriarch. c. 9.

d. Hoc intelligendū in collectione manna.

e. Gratia quidem exhortationis & voluntate propria festinavit vt mercedem haberet, non inuitus, quali sit ei credita dispensatio. Hieron. ibid.

f. Is creditur fuisse Lucas euangelista.

g. Per Titi autem relatione referentis bonam voluntatem Corinthiorum, & ceterorū missorū, quos Apostolos ecclesiarum gloria Christi appellat, sollicitorem se factum ostendit videndi illos, & exhortandi ad ministerium sanctorum. Fiducia enim accepit audiens meliores esse factos. Corinthios. Ambr. ibid.

gratiam domini nostri Iesu Christi,¹⁰ quoniam propter vos egenus factus est, † cum esset diues: vt illius inopia vos diuites effectis.¹⁰ Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno priore.¹¹ Nunc vero & facto perficite: vt quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis.¹² Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. †¹³ Non enim vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio:¹⁴ sed ex æqualitate in præsentī tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas,¹⁵ sicut scriptum est: †¹⁶ Qui multū habuit, non abundauit: & qui modicum, non minorauit.¹⁶ Gratias autem ago deo, qui dedit eādem sollicitudinem pro vobis¹⁷ in corde Titi,¹⁷ quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum sollicitior esset, sua volūate profectus est ad vos.¹⁸ Misimus etiam cum illo¹⁹ fratrem nostrum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.¹⁹ Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis ad domini gloriam, & destinatam voluntatem nostram:²⁰ deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quæ ministratur à nobis in domini gloriam. †²¹ Prouidemus enim bona non solum coram Deo: sed etiam coram hominibus.²² Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos,²³ siue pro Tito qui est socius meus, & in vobis adiutor, siue fratres nostri Apostoli Ecclesiarum gloria Christi.²⁴ Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in facie Ecclesiarum. Nam de ministerio quod fit in sanctos: ex abundanti est mihi scribere vobis.

† Rom. 10. c. Iaco. 1. a.

† 25. q. 1. ca. Ideo S. Valer. ergo.

† Exo.

† Rom. 12. d. 12. q. 1. cap. Nolo.

Eleemosynæ promptè, abundanter & hilariter conferantur, vt ex his merces dantibus multiplicetur.

I X.

Cio enim promptum animum vestrū, pro quo de vobis glorior apud Macedones,² quoniā & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra amulatio prouocauit plurimos.³ Misimus autem fratres: vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quemadmodum dixi) parati sitis,⁴ ne cum venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos, in hac substantia.⁵ Necessarium ergo existimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, & præparant repromissam benedictionem hanc paratam esse: sic quasi benedictionem, non quasi auaritiam.⁶ Hoc autem dico: †⁷ Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.⁷ Vnusquisq; prout destinauit in corde suo: non ex tristitia aut ex necessitate. † Hilarem enim datorem diligit deus.⁸ Potens est autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis: vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: †⁹ Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi.¹⁰ Qui autem administrat semen seminanti, & panem ad manducantiam vestram:¹¹ vt in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem deo.¹² Quoniam ministerium huius officij non solum supplet ea quæ defunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarū actiones in domi-

a. Achaia Graciæ regio, in qua Sicyoniorum regnum incepit anno 74. vitæ Natchor, vt refert Euseb. Cæsariensis. in quo primus regnauit Aegialeus. Vnde regio dicta est Aegialea, deinde Danaa, & tandem Achaia, cuius caput est Corinthus. b. Hoc ergo agit cum his, vt in promissione sua fideles sint, & se ideo commonere propter existimationem illorū, non circūuenire, sed vt tantū offerant, quantum non pariterat. Ambr. ibid. c. Cōtra Iovinianum etiam hic locus facit, vbi meritorum gradus esse monstratur. Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. E contrario ergo in maledictione seminās, inde & metet, sicut scriptum est Eccl. 7. a. Non semines mala in sulcis iniurie, & non metes ea in seipsum. Hier. ibid.

† De par. & remissio. Cum ex eo.

† 23. q. 6. c. Iam vero. Eccl. 35. b.

† Psal. 111. b. 23. q. 6. c. Iam vero.

domino,¹³ per probationē ministerij huius glorificantes deum in obedientia confessionis vestræ in Euangelio Christi, & simplicitate communicationis vestræ in illos & in omnes,¹⁴ & in ipsorum obsecratione pro vobis, desideratium vos propter eminentem gratiam dei in vobis.¹⁵ Gratias ago deo super inenarrabili dono eius.

*Nemo iuxta corporis imbecillitatem iudicandus est, quantumvis à malis accusatus
& vituperatus.*

X

A **I**psē autem ego Paulus obsecro vos per^a mansuetudinem & modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis.^b ² Rogo autem vos, ne præsens audeam per eam confidentiam qua existimor audere in quosdam, qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus.³ In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.^c ⁴ Nam arma militiæ nostræ non carnalia: sed potentia deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes,^d & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,^e & in promptu habentes vlscisci omnem inobediētiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.^f ⁷ Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis confidit sibi Christi se esse: hoc cogitet iterum apud se, quia sicut ipse Christi est, ita & nos.⁸ Nā & si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in edificationem, & non in destructionem vestram, non erubescam.⁹ Vt autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas: (¹⁰ quoniam quidem epistolæ (inquiunt) graues sunt & fortes, præsencia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis) ¹¹ hoc cogitet qui eiusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto, ¹² non enim audemus inferere aut comparare nos quibusdam qui seipsos cōmendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis.^e ¹³ Nos autem non in immensum gloriabimur: sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis deus, mensuram pertingendi vsque ad vos.¹⁴ Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Vsque ad vos enim peruenimus in Euangelio Christi: ¹⁵ nō in immensum gloriantes in alienis laboribus. Spem autem habentes crescentis fidei vestræ in vobis, magnificari secundum regulam nostram in abundantia, ¹⁶ etiam in illa quæ ultra vos sunt euangelizare, non in aliena regula, in his quæ preparata sunt gloriari. ¹⁷ Qui autem gloriatur, in domino gloriatur.¹⁸ Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem deus commendat.

*Paulus in honorem Christi se etiam coactus commendat ex suis operibus, & malis
sponte perpeſſis.*

XI.

A **V**tinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ: sed & supportate me.^a ² Æmulor enim vos dei æmulatione, & despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. ³ Timeo autem ne sicut serpens Heuam seduxit astutiā suā: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo.⁴ Nam si is qui venit, alium Christum prædicat quem non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem nō accepistis, aut aliud Euangelium, quod non recepistis, rectè pateremini.⁵ Existimo enim nihil me minus fecisse à magnis Apostolis.⁶ Nam etsi^b imperitus sermone, sed non scientia: In omnibus autem manifestus sum vobis.⁷ Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians, vt vos exaltemini? quoniam gratis Euangelium dei euangelizauī vobis? ⁸ alias Ecclesias expoliāui, accipiens stipendia ad ministeriū vestrum: ⁹ & cum essem apud vos, & egerē, nulli onerosus fui. Nā quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia, & in omnibus sine onere me vobis seruāui, & seruabo.¹⁰ Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaïæ.¹¹ Quare? quia non diligo vos? Deus scit.¹² Quod autē facio, & faciam, vt amputem occasionē eorū qui volunt occasionē: vt in quo gloriantur, inueniātur sicut & nos.¹³ Nam eiusmodi

II iiij

a. Mansuetudo quidem in corde, modestia vero in verbis est. Sedul.

b. Oro enim vos neme cogitis ostendere quod & præsens fortis sum, & virtutem habeam, quia enim absens valde audax contra eos sic & extollatur. Chry. ibid.

c. Ecclesia autem nō armis secularibus vincit aduersarias potestates, sed armis spiritualibus quæ sūt fortia deo ad destruendas munitiones & altitudinem nequitiæ spiritualis. Ambr. de viduis.

d. Hic quoque illos terruit. Ait enim: Vos expectamus, vt dū vos per exhortationem & doctrinam correxerimus, & ab illis abstraxerimus, cum illis solis incredulis poenam inferamus. cum igitur in hoc parati sumus, a vobis qui permixti estis, prohibemur. Oecumenius ibidem.

e. Hoc est, nihil supra humanā mensuram facimus, sed in apostolatus gratiā quantum nobis dominus donare dignatus est: per quam vobis Corinthij prædicamus. Nec enim hoc usurpatione fecimus, sed præcepto. Hiero. ibi.

a. Non dixit: Amo vos, sed quod maius est, zelotypus sum erga vos. Hoc est ardenter amo. Deinde ne existimet quod propter humanā, nepe pecunias, aut gloriā ita ipsos amet, subiungit, zelo dei, vt vobis prosum Oecum. ibid.

b. Plebeius, & nō ornato & cōcinnato sermone, vt erāt pseudoapostoli. Vnde datur intelligi quod non se debeat ecclesiæ doctor de accurati sermonis ostentatione iactare, ne videatur ecclesiam dei non velle edicare, sed magis se quāte sit eruditionis ostendere. Prosper de vita cōtempl. cap. 17.

† 2. quæst. 6.
marici
19. cap.
De excom-
municatio-
nis.

† Ephe. 4. a
Apoc. 21. c

† 1. Cor. 1. d
Iere. 9. d

† 27. q. 1. c.
Nuptiarū.
† Gene. 3. a

Pseudoapostoli sunt operarij subdoli, trāsfigurantes se in Apostolos Christi.¹⁴ Et nō mirum:†^c Ipse enim Sathanas transfigurat se in angelū lucis.¹⁵ Nō est ergo magnum si ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiæ: quorum finis erit secundū opera ipsorum.¹⁶ Iterum dico, (ne quis me putet insipientem: alioquin velut insipientem accipite me, vt & ego modicum quid gloriar.)¹⁷ Quod loquor, non loquor secundū deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ.¹⁸ Quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor.¹⁹ Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes.²⁰ Sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.²¹ Secundum * ignobilitatē dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet, (in insipientiā dico:) audeo & ego.²² Hebræi sunt, & ego. Israelitæ sunt, & ego. Semē Abrahæ sunt, & ego.²³ Ministri Christi sunt, & ego: vt minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.²⁴ A Iudæis^d quinquies quadragenas vna minus accepi,†²⁵ ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte & die in profundū maris fui,†²⁶ in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solitudine,† periculis in mari, periculis in falsis fratribus.†²⁷ In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti,†^c in ieiuniis multis. In frigore & nuditate,†²⁸ præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.†²⁹ Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?†³⁰ Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor.³¹ Deus & pater domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in secula, quod non mentior.†³² Damasci præpositus gentis Aretæ Regis custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet:†³³ & per fenestram in sporta demissus sum per murum, & sic effugi manus eius.

Paulus ex humilitate quæ ad suam gloriam pertinent bona narrare cogitur, vt Corinthios trahat ad humilitatem.

XII.

SI gloriari oportet, non expedit quidem. Veniam autem ad visiones & reuelationes domini,†² Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit, raptum huiusmodi vsque ad^a tertium cælum.³ Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, deus scit,†⁴ quoniā raptus est in paradysum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui.⁵ Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis.⁶ Nam & si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me axistimet supra id quod videt in me: aut aliquid audit ex me.^{b7} Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi^B stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ qui me colaphizet.⁸ Propter quod ter dominum rogaui vt discederet à me:†⁹ & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.¹⁰ Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo.†^c Cū enim infirmor, tunc potens sum.¹¹ Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim à vobis debui cōmendari. Nihil enim minus feci ab iis qui sunt supra modū Apostoli.^d Tametsi nihil sum,†¹² signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.¹³ Quid est enim quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non grauavi vos? Donate mihi hanc iniuriam.¹⁴ Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non ero grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos.†^e Nec enim debēt filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.^{e15} Ego autem libentissimè impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligēs, minus diligar.¹⁶ Sed esto, ego vos nō grauavi, sed cū essem astutus, dolo vos cepi.¹⁷ Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumueni vos?

† 26. q. 5. ca. Episcopi. De regula. c. Licet.

† 1. Cor. 4. 2 Sup. 6. a 1. Tim. 3. c

† A. 16. c A. 14. c

† A. 17. a

† 2. q. 7. cap. Plerumque. Ann. 40. 35.

† A. 9. c

† 26. q. 5. ca. Episcopi. A. 9. a

† De reu. Nisi cū p. dem.

† 16. q. 1. ca. Predicator. De censib. Cum Apostolus.

† 16. q. 1. ca. Predicator. De censib. Cum Apostolus.

† 16. q. 1. ca. Predicator. De censib. Cum Apostolus.

† 16. q. 1. ca. Predicator. De censib. Cum Apostolus.

D vos: ¹⁸ Rogavi Titū, & misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumuenit? Nōne eodem spiritu ambulauimus? Nōne eisdem vestigiis? ¹⁹ Olim putatis quod excusamus nos apud vos? Corā deo in Christo loquimur, omnia autē charissimi propter ædificationem vestram. ²⁰ Timeo enim ne forte cum venero, nō quales volo inueniā vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, † ne forte cōtentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones, sint inter vos. ²¹ Ne iterum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeā multos ex iis qui antē peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt.

A psendoprophetis seducti vituperandi sunt, in doctrina autem Christi persistentes laudandi.

XIII.

B Cce tertiō hoc venio ad vos, vt † in ore duorum vel triū testium stet omne verbum. ²² Prædixi enim & prædico vt præsens vobis, & nunc absens iis qui antē peccauerunt, & ceteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. † ³ An experimētum quæritis eius qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. ⁴ Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute dei. Nam & nos infirmi sumus in illo, sed viuimus cū eo ex virtute dei in vobis. † ⁵ Vosmetipsos tentate, si estis in fide: ipsi vos probate. An nō cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis? ⁶ Spero autem quod cognoscitis quia nos non sumus reprobi. ⁷ Oramus autem deū, vt nihil mali faciatis, non vt nos probati pareamus, sed vt vos quod bonum est faciat: ⁸ Nos autem vt reprobi simus. Non possumus enim aliquid aduersus veritatē: sed pro veritate. ⁹ Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus: vos autem potētes estis. Hoc & oramus, vestram consummationem. ¹⁰ Ideo hæc absens scribo, vt non præsens durius agam secundum potestatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionē. ¹¹ Decætero fratres gaudete, † perfecti estote, exhortamini, idipsum sapite. Pacem habete, & deus pacis & dilectionis erit vobiscum. ¹² Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. ¹³ Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

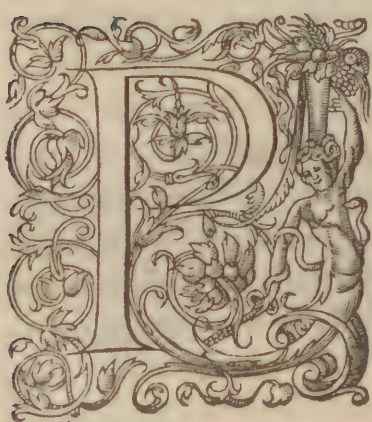
Secunda ad Corinthios missa fuit à Philippis Macedonia per Titum & Lucam.

INCIPIT PROLOGVS IN EPISTOLAM ad Galatas.

G Alata sunt Græci. li. verbum veritatis primū ab Apostolo acceperunt: sed post discessum eius tentati sunt à falsis Apostolis, vt in legem & circumcisionem verterentur. Hos Apostolus reuocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

Incipit Epistola ad Galatas.

Nimia leuitas est abduci à veritate, quam doctor non ab homine in conuersione, ante conuersionem & post conuersionem, sed à solo Christo acceperit. Cap. I.

D Aulus Apostolus ^a non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christū, & deum patrem, qui suscitauit eum à mortuis: ² & qui mecū sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatię. ³ Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & dño Iesu Christo, ⁴ qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem dei & patris nostri: ⁵ cui est gloria in secula seculorum, amen. ⁶ Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud Euangelium: ⁷ quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt cōuertere Euangelium Christi. † ⁸ Sed licet nos, aut angelus de cœlo euangelizet vo-

a. Qui post documēta priorum peccauerint, non ipsis parcam, quia antecedentiū ruina sequentes debet facere cautiore. Hiero. ibid.

b. Neque enim dicturus es nihil cum mali facere qui non credit in Christū, aut qui fidem deserit Christi. Satisque nō est illi præcipere, sed confiteri se deū rogare ne fiant, sciens hominis voluntatem ab ipso corrigi & dirigi vt ista non faciat. Augu. epist. 108.

c. Hæc est perfecta trinitas in vnitate consistens, quam scilicet vni substantiæ profitemur. Non enim nos secundum corporum conditionem diuisionem in deo facimus, sed secundum diuinæ nature potentiam, quæ in materia non est, & nōmum personas vere constare credimus, & vnitate diuinitatis esse testamur. Nec extensionē partis alicuius ex parte (vt quidam putauerūt) dei filium dicimus, nec verbum sinere, velut sonū vocis accipimus: sed tria nomina & tres personas vnus esse essentia, vnus maiestatis atq; potētiae credimus. Et ideo vnum deū confitemur, quia vnitas maiestatis, plurium vocabulo deos prohibet appellari. Grego. Nazian. de fide.

a. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: qui per hominē mittitur, potest esse verax: quia & de verax potest per hominem mittere. Qui ergo neq; ab hominibus, neq; per hominem, sed per deum mittitur, ab illo verax est, qui etiam per hominē missos veraces facit. Priores ergo Apostoli veraces, qui non ab hominibus, sed à deo per hominē missi sunt, per Iesum Christum scilicet adhuc mortalem. Verax etiam nouissim⁹ Apostol⁹, qui per Iesum Christum totum iam deum post resurrectionem eius missus est. August. ibid.

† Deut. 17. b. A
Match. 18. c
Heb. 10. d
Ioan. 2. c
2. q. 5. c. 1. &
c. Placent.
† 2. q. 1. Si

† Match. 5. a

† 1. q. 3. c. Si
is qui.
24. q. 3. cap.
Cum ergo.

bis præterquã quod euan gelizauimus vobis, anathema sit. ⁹ Sicut prædiximus, & nũc iterũ dico, si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. ¹⁰ Modo enim hominibus suadeo, an deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. ¹¹ Notum enim vobis facio fratres Euangelium quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem. ¹² Neque enim ego ab homine accepi illud, neq; didici: sed per reuelationẽ Iesu Christi. ¹³ Audistis enim conuersationem meam aliquando in Iudaismo, quoniam supra modum persequabar Ecclesiam dei, & expugnabam illam, ¹⁴ & proficiebam in Iudaismo supra multos coartaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens patrum mearum traditionum. ¹⁵ Cum autẽ placuit ei qui me segregauit de vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam ¹⁶ vt reuelaret filium suum in me, vt euangelizarem illum in gentibus, continuo non acquieui carni & sanguini: ¹⁷ Neq; veni Ierosolymã ad antecessores meos Apostolos: sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. ¹⁸ Deinde post annos tres veni Ierosolymam videre Petrum: & mãsi apud eum diebus quindecim. ¹⁹ Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. ²⁰ Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia nõ mentior. Deinde veni in partes Syriae & Ciliciæ. ²¹ Eram autem ignotus facie Ecclesiis Iudæe quæ erant in Christo. ²² Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem quam aliquando expugnabat: ²³ & in me clarificabant deum.

b. Ostendere vult quam firmiter tenuerit Iudaismum, & quam fideliter pro traditionibus patrum expugnauit ecclesiam: vt intelligamus eum non potuisse inde humano consilio nisi reuelatione separari diuina. Hiero. ibid.

d. Vides quantum pro hoc deceret sermonem? Periculum enim erat ne fide dignus non esset ad prædicationem, quasi hominum & non Christi discipulus fuisset. Oecume. ibid.

† 47. d. c. fi.
1. Cor. 15. a

† 1. Cor. 15. a

† Philip. 3. b

† 1. Cor. 15. b
Act. 9. a. 2. b

† An. do. 35.
† An. do. 38.

Doctrina euangelica à Paulo & Aliis Apostolis prædicata, legis ceremonias satis excludebat, licet aliis Apostolis alienum videretur, quam tamen ipsi antè confirmauerant.

II.

Deinde post annos quatuordecim ^a iterum ascendi Ierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito. ² Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum illis euangelium quod prædico in gentibus, seorsum autẽ iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem. ³ Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis compulsus est circumcidi: ⁴ sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent. ⁵ Quibus neque ad horam cessimus subiectioni: vt veritas Euangelij permaneat apud vos. ⁶ Ab iis autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest. [†] Deus enim personam hominis nõ accipit.) Mihi enim qui videbatur esse aliquid, nihil contulerunt. ⁷ Sed econtra cum vidissent quod creditum est mihi. Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis: (⁸ qui enim operatus est Petro in Apostolatam circumcisionis, operatus est & mihi inter gẽtes: ⁹ & cum cognouissent gratiam quæ data est mihi, Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis, vt nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem: ¹⁰ tantum vt pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. [†] Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. ¹² Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se, timens eos qui ex circuncisione erant. ¹³ Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. ¹⁴ Sed cum vidissem quod non rectè ambulant ad veritatem Euangelij, & dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo gentes cogis Iudaizare? ¹⁵ Nos natum ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. ¹⁷ Quod si quærentes iustificari in Christo, inueni sumus & ipsi peccatores: nunquid Christus peccati minister est? Absit. ¹⁸ Si enim

a. Iudæis autem causa legis mala illi fiebat opinio, quasi discordaret à prædicatione cæterorum Apostolorum, & hinc fiebat multus scrupulus, ita vt gẽtes possent perurbari, ne in aliud inducerentur ab eo quàm tradebant Apostoli qui cū domino fuerant. Nam ipsa occasione suuersi sunt Galatæ Iudæis, dicentibus quia aliud tradebat Paulus quàm Petrus. Hic factum est vt admonitus reuelatione domini ascenderet Ierosolymam cum testibus prædicationis suæ, id est Barnabæ & Tito, vno Iudæo, & altero gentili: vt si quod de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur, adaperiens illis sensum prædicationis suæ. Ambr. ibid.

c. Nam quis corũ auderet Petro primo apostolo cui clauis regni celorum dominus dedit, resistere, nisi alius talis, qui fiducia electionis suæ sciens se non imparem, constanter improbarer quod ille sine consilio fecerat? Ambr. ibid.

d. Opera legis, circumcisio & sabbatum, dies festi, &c. quæ non propter iustitiam sed ad edomandam populi duritiam sunt mandata. Hiero. ibi.

e. Quæ necessaria sunt in lege, etiam natura docuit, puta decem præcepta decalogi: de sabbato autem, circumcisione, &c. nihil natura docuit. Hec ergo dicit legis præcepta, quorum transgressio peccatum erat, custodiam vero nõ efficiat perfectam iustitiam. Oecum. ibi.

† Deut. 10. d
2. Para. 19. c
Roma. 2. b
Eph. 6. e
Coloss. 3. d
Act. 10. c
Iob 34. b
Iaco. 2. b
1. Pet. 1. g

† 8. dist. c.
Quæ contemptu.

† 2. quest. 7.
ca. Testes.

† Rom. 3. c

enim quæ destruxi, iterum hæc reedifico: preuaricatore me constituo.¹⁹ Ego enim per legem legi mortuus sum, ut deo viuam: Christo confixus sum cruci.²⁰ Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne: in fide viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.²¹ Non abiicio gratiam dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.

f. Vita nostra tanquam nostra, deo de voluntate propria nostra, non erit nisi mala, peccatrix, si qua. Vita vero bona de deo in nobis est non à nobis. August. super Ioan. tract. 7.

Legis ceremonia ex earum defectu & insufficientia non erant cum euangelio obseruanda, quæ nec iustificabant, nec à legis maledicto eripiebant, à quo nos Christus eripuit.

III.

A **O**culi Iesus Christus proscriptus est, & in vobis crucifixus.² Hoc solum à vobis volo discere, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?³ Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consumamini.⁴ Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.⁵ Qui ergo tribuit vobis spiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut scriptum est: † Abraham credidit deo, & reputatum est illi ad iustitiam.⁷ Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, ij sunt filij Abraham.¹⁸ Prouidens autem scriptura quia ex fide iustificat gentes deus, † prænuntiavit Abraham: quia benedicentur in te omnes gentes.¹⁹ Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.¹⁰ Quicumque enim ex operibus legis sunt: ^b sub maledicto sunt. Scriptum est enim: † Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.¹¹ Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud deum, manifestum est: † quia iustificatus ex fide viuit.¹² Lex autem non ex fide: sed qui fecerit ea, viuet in illis.¹³ Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum (quia scriptum est, † Maledictus omnis qui pendet in ligno):¹⁴ ut & in gentibus benedictio Abraham fieret in Christo Iesu, ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem.¹⁵ Fratres secundum hominem dico: † tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat.¹⁶ Abraham dicte sunt promissiones, & semini eius. Non dicit & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, ^c qui est Christus.¹⁷ Hoc autem dico, testamentum confirmatum à deo quæ post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem.¹⁸ Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donauit deus.¹⁹ Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat: ordinata per angelos in manu mediatoris.²⁰ Mediator autem, vnus non est: deus autem vnus est.²¹ Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia.²² Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.²³ Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat.²⁴ Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide iustificemur.²⁵ At ubi venit fides: iam non sumus sub pædago.²⁶ Omnes enim filij dei estis per fidem quæ est in Christo Iesu.²⁷ Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.²⁸ Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.²⁹ Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secundum promissionem hæredes.

a. Vbi demonstrauit seipsum non ab hominibus, sed à domino fuisse edoctum, maiori nunc autoritate docet cōparationē fidei ac legis faciens. Stultos autem vocat ipsos. Vere enim stultū est à Christo discedere, legēq; adherere. Occume. ibid.

b. Quia ita prauulit consuetudo peccandi, ut nemo iam perficiat legem, sicut Petrus apostolus ait Actū 15. Quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus. Si qui vero iusti non erant maledicti, non ex operibus legis, sed fidei gratia saluari sunt. Sedulius ibid.

c. Ostendens per ipsum nobis sanctū sacramentum, per ipsum nobis tutū auxilium fore. Ambian 24. c. Gene. d. A latere venientem questionem sibi proponit. Quare ergo data est lex, dū non illa promissio, est, nec implet promissionem neminiq; per eam saluatur? Ad quod respondet: Lex propter transgressionē posita est, & mortis pignus fuit, donec veniret semen. Sedulius. e. Sint hæc de his qui baptizati expetere possunt, quid vero de infantibus aist? qui neque quid gratia, quidve sit pena cognouerunt, nūc illos baptizemus? maxime quidē, si periculū aliquod imminet. Melius est enim nōdum rationis compotes sanctificari, quam nō signatos & initiatos vita excedere. Idq; nobis designat post octauam diem circuncisio illa, quæ figurale fuit signaculum, ac propter irrationalia a thuc introducta. Greg. Nazian. in sanct. lauac.

a. Filium, inquit, suum, non vnum de multis, non cōmunem, sed suum. Suum cum dicit, generationis eternæ proprietatē signauit. Hunc postea factum ex muliere asseruit, ut factura non diuinitati, sed assumptioni corporis ascriberetur. Factum ex muliere per carnis susceptionē, factum sub lege per obseruantiam legis. Generatio autē illa celestis ante legem, ista post legē. Amb. de fide. lib. 1. cap. 5.

Gratia & hæreditatis filiorum dei beneficium Iudæis ipsis promissum, non solum illis, sed & Gentibus in mysterio quod ad matres & filios exhibitum est.

IIII.

A **I**co autem: † Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cū sit dominus omnium,² sed sub tutoribus & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à patre. † Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruiantes.⁴ At ubi venit plenitudo temporis, ^a misit

† Rom 8. c. A
† 24. quæst. 3.
c. Quidam.
1. Tim. 1. b

† Rom 3. b

† Roma. 6. a
De coniug.
ser. c. 1.

† Abac. 2. a
Roma. 10. b
Hebr. 10. d
Leuit. 18. d
† Deut. 21. d

† Deut. 22. a
Eccle. 44. d

† Deut. 27. d

† Hebr. 9. d

deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. ⁶ Quoniam autem estis filij dei, misit deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba, pater. ⁷ Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & heres per deum. ⁸ Sed tunc quidem ignorantes deum, iis qui natura non sunt dii seruiebatis. ⁹ Nunc autem cum cognoueritis deum, imò cognitis a deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus de nouo seruire vultis? ¹⁰ Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. ¹¹ Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis. ¹² Estote sicut ego, quia & ego sicut vos. Fratres obsecro vos, nihil me lassitis. ¹³ Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizavi vobis iam pridem, & tentationem vestram in carne mea ¹⁴ non spreuistis, neque respuistis, sed sicut angelum dei excepistis me, sicut Christum Iesum. ¹⁵ Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimoniū enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. ¹⁶ Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis? ¹⁷ Emulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini. ¹⁸ Bonum autem æmulamini in bono semper: & non tantum cum præsens sum apud vos. ¹⁹ Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. ²⁰ Vellem autem esse apud vos modò, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. ²¹ Dicite mihi qui sub lege vultis esse, Legem non legistis? ²² Scriptum est enim: quoniam Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. ²³ Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. Quæ sunt per allegoriam dicta. ²⁴ Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte ²⁵ Sina in seruitutem generans: quæ est Agar, (Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nunc est Ierusalem) & seruit cum filiis suis. ²⁶ Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est: quæ est mater nostra. ²⁷ Scriptum est enim: Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ, magis quam eius quæ habet virum. ²⁸ Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. ²⁹ Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. ³⁰ Sed quid dicit scriptura? Et ecce ancillam, & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. ³¹ Itaque fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.

Cum Galatæ per legem gratiæ multa mala euaserint, & multa sint bona consecuti, ingrati tamen ferunt legem, per quam etiam in spiritu sancto à seruitute legis liberantur.

V.

STate, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. ² Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. ³ Testificor autem rursus omni homini circūcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. ⁴ Euacuati estis à Christo. Qui in lege iustificamini à gratia excidistis. ⁵ Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. ⁶ Nam Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputiū: sed fides quæ per charitatem operatur. ⁷ Currebatis bene: quis vos impediuit veritati non obedire? ⁸ Nemini consensistis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocauit vos. ⁹ Modicum fermentum totam massam corrumpit. ¹⁰ Ego confido in vobis in domino, quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille. ¹¹ Ego autem fratres, si circūcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis? ¹² Utinam & abscondantur qui vos conturbant. ¹³ Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem. ¹⁴ Omnis enim lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum. ¹⁵ Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. ¹⁶ Dico autem in Christo: Spiritu ambulare, & desideria carnis non perficietis. ¹⁷ Caro enim concupiscit aduersus spiritum:

b. Hoc est, me imitamini gentiliter viuere, quia ego gentiliter viuo, Iudaica obseruatione deposita, sicut Apostolus in hac eadem epistola Petro apostolo dicit: Si tu cum Iudæis sis, gentiliter viuis, &c. Hiero. ibi.

c. Duos populos ostendens de Abraham generatione manare, vnum Iudeorum, qui legis syllabis seruatur, eo quod de ancilla in seruitutem videatur esse generatus: alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum celestis gratiæ libertatem acceperit. Ambr. de Abraham. lib. i. cap. 4.

d. Hoc est, legem vel Regem, quæ accepit primus populus Israel: quando nec legem nec regem populus Christianorum acceperat. Ex quibus tamen gentibus legem feritior & numerosior sanctorum multitudo provenit. Augu. de consen. euang. lib. i. c. 31.

a. Cum dictum fuerit Abraham Gene. 17. Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum, Iudæi carnis circūcisionem defendere contendunt, tanquam si diceretur: Excercenda circūcisionis ritus seruabit in æternum: non attendentes quod supra dictum fuerit: non fœdus esse circūcisionem, sed fœderis esse signum. Et cuius fœderis? Nempe expectandi feminis ex stirpe Abraham, in quo omnes gentes benediceretur. Cum ergo illud semel iam venerit, quisquis adhuc circūciditur, venisse negat eum quem tali signo veterum se expectare pronuntiat. Ruper. super 17. c. Gen.

b. Nā qui mordet quod appetebat, irā expleuit: ceterum qui deuorat, extreme feritatis & immanitatis speciem dedit. Chryso. ibid.

† 16. q. 2. ca. Sors non est. q. 7. Quis existimaret

† Genes. 16. d. Genes. 21. a

† Isa. 54. a. Luc. 23. d

† 23. quæ 4. Qui secundum carnem.

† Genes. 21. a. 31. quæ 2. c. Non omnis & q. 4. Recurrat.

† Act. 15. a. De baptis. Maiores. 28. quæ 1. c. Sic enim. 9. Si autem. 2. Cor. 6. c. Act. 15. a. De pœ di 2. c. Charitas. Circūcisio. 1. Cor. 5. b

† Leuit. 19. g. Math. 22. g. Marc. 12. c. Luc. 10. d. Roma. 13. e. Iacob. 2. b. 1. Pet. 2. b

† 19. quæst. 2. D
Dua sunt.
† 13. quæst. 6.
Iam vero.
† 31. quæst. 4.
In eo
† 1. Cor. 11. g
† 10. quæst. 1.
Ca. illi qui.

† Apoc. 12. a

† Rom. 13. d
† Pet. 2. b

tum: spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur: ut nō quæcunque vultis, illa faciatis. †¹⁸ Quod si spiritu ducimini, nō estis sub lege. †¹⁹ Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, ²⁰ idolorū seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, ²¹ inuidia, homicidia, ebrietates, comestationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum dei non consequentur. †²² Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, ²³ modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex. †²⁴ Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

c. Ipsa autem opera manifestat quæ dicit carnalia manni estius prædicans quod est: Caro & sanguis regnum dei possidere non possunt. Qui enim illa agunt, verè secundum carnem ambulantes, viuere deo nō possunt. Et iterum spirituales actus intulit hominem viuificantes, id est, infertionem spiritus, Irenæ, lib. 5.

Qui sub lege diuina militare cupiunt, inuicem pacificè uiuant, inferiores superioribus subiecti, superiores inferioribus fauentes, & coæquales unà iuuantes, singuli autem hæreticos & peruersos abducentes.

VI.

† Marc. 18. c
so dist. Pon
terer

† 1. Cor. 3. b
23. quæst. 4.
ca. Forte in
populo.
† 13. quæst. 1.
c. Ecclesiæ.
† 1. Cor. 3. b
† De pot. &
remiss. ca.
Cū ex ore.

† Sup. s. a

SI spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidī, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Fratres, †^a & si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi intruite in spiritu lenitatis: considerans teipsum, ne & tu tenteris. ² Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. ³ Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. ⁴ Opus autem suum probet unusquisque: & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero. †⁵ Unusquisque enim onus suum portabit. †⁶ Communicet autem is qui catechizatur uerbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis. ⁷ Nolite errare, deus non irridetur. † Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet: ⁸ quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptio nem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. ⁹ Bonum autē facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficientes. ¹⁰ Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. ¹¹ Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu. ¹² Quicumque enim volunt placere in carne, ij cogunt vos circuncidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. ¹³ Neque enim qui circunciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circuncidi, ut in carne vestra gloriētur. ¹⁴ Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. †¹⁵ In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium: sed noua creatura. ¹⁶ Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel dei. ¹⁷ De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. ¹⁸ Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen.

a. Colligitur quod ille derelinquit, qui bonum derelinquit, & relinquendo à bono cadit, quia negligit. Potest etiam illud videri esse delictum, quod imprudenter, id est, ignoranter: illud peccatum, quod ab sciente committitur. Aug. quæst. 20. super Leuitic.

c. Derideri & circumueniri deus nō potest, nec astutia aliqua fallente deludi. Cyprianus, de lapsis, serm. 100.

d. Vltimum semētis hoc tempus est. Festinemus ergo cāpos omnes serere, sed magis eos qui sunt vberissimi, repleamus, ne incipiamus tempore mēsis aliis abundantibus esurire. Hier. ibi.

e. Cuius ergo oranis spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius. huic & mundus crucifixus est, certus amorem crucis Christi vitā esse mundi vero amorem pares remorem. Amb. ibi.

Missæ fuit è Roma.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM ad Ephesios.

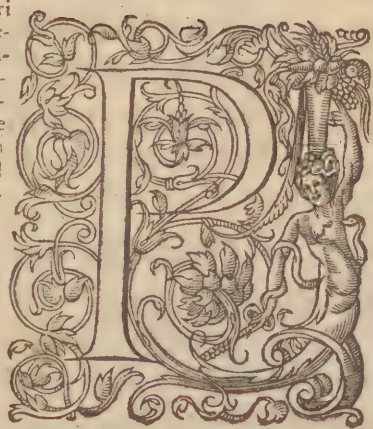
Ephesij sunt Asiani, ij peccato uerbo veritatis, persisterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribens eis à Roma de carcere per Tychicum Diaconum.

Incipit Epistola ad Ephesios.

Humanum genus sex beneficiis Christus instaurans, apostolis gratiæ contulit abundantiam, & Ephesiis in verbo & conuersione iustificationem. Vnde ipse exaltationem consecutus est. Cap. I.

Cap. I.

a. Non solum fidelibus scri-
bit, sed & sanctis: ut tunc ve-
rè fideles sint, si fuerint sancti
in Christo Iesu. Bona enim
vita prodest, ac credi-
tur sancta, si sub nomine
Christi habeatur: alioquin
contaminatio erit, quia ad
iniuriam proficit creato-
ris. Amb. ibi.

b. Nūc autem per eam quæ
est ad se communicationē,
reconciliauit dominus ho-
minē deo patri, recōcilians
nos sibi per corpus carnis
sue, & sanguine suo redi-
mens nos. Item lib. 5.

c. Remissio autem peccatorum quomodo obtineatur, ipse alio loco ostendit, dicens: Frange esuriēti panem tuum, & egenos vagosque induc in domū tuā. Si videris nudū, operi eū, & cetera misericordie opera, per quæ cum fide & charitate, non per esum solum obtineatur remissio peccatorum. Aug. q. 12. ex veteri. & no. testa.

d. Hoc est, fidem operibus
conprobatis, & omnes bo-
nos sine exceptione per-
sonæ vel notiæ diligitis.
Cauere autē à pseudopro-
phetis, & non omni spiritui
credere, & non ante proba-
tionem nobis iudicare præ-
cipitur. Hiero. ibi.

e. Hoc est, diues & ineffabilis gloria. Quę enim oratio gloriam illam expromere queat, cuius tum confortes futuri sunt omnes sancti?

Chryſoſt. ſibid.
ſ. Poſtquam Chriſtū caput
dixit credentium, poſtquā
credentes corpus dixit ip-
ſius, & cōplementum eius,
multaque benignitatis ac
diſpenſationis erga nos be-
neſicia, ſubiungit etiā diui-
nitatis illius & immortalis
ſubſtitiæ exemplum. Oc-
cumen. ſibid.

DAulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem dei, ^a omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelib⁹ in Christo Iesu. ² Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & dño Iesu Christo. [†] Benedictus deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, ⁴ sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti, & immaculati in conspectu eius, in charitate. ⁵ Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum, in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, ⁶ in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto filio suo, ^b in quo habemus redemptionem per sanguinem eius^c (remissionem peccatorum) secundum diuitias gratiæ eius, ⁸ quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia, ⁹ ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum eius quod proposuit in eo, ¹⁰ in dispensatione plenitudinis temporũ, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt in ipso. ¹¹ In quo etiam nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consiliũ voluntatis suæ: ¹² ut simus in laudem gloriæ eius, nos qui ante sperauimus in Christo. ¹³ In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, ^c (Euangelium salutis vestræ:) in quo & credentes signati estis spiritu promissionis sancto, ¹⁴ qui est pignus hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. ¹⁵ Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in Christo Iesu, ^d & dilectionem in omnes sanctos, ¹⁶ non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ¹⁷ ut deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, de vobis spiritum sapietiae, & reuelationis, in agnitionem eius, ¹⁸ illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis eius, & quæ^e diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in sanctis, ¹⁹ & quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus secundum operationem potentiae virtutis²⁰ quàm operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis: & constituens ad dexteram suam in cœlestibus ²¹ supra omnem principatũ, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro: [†] ²² & omnia subiecit sub pedibus eius. ^f Et ipsum dedit caput supra omnẽ Ecclesiam, ²³ quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.

† Depo. di.
4. ca. Bene-
dictus. In
domo.
2. Cor. 1. a
1. Pet. 1. a

Epheſii Iudæis non inferiores, à peccato liberati, ab infidelibus ſelecti, & deo iuncti ad gratiarum Chriſto tenentur actiones. II.

II.

a. Satanam in intima ingredientem hominis, vt in eo operetur. Non enim sensus corporis eorum turbabat, atque torquebat, aut eorū corpora collidebat: sed in eorum voluntate, vel potius cupiditate regnabat. Aug. l. b. 83. q. quæst. 79.

Deus ergo his quos eligi-
git fine meritis, et vna
orientur & meritis Ambro-
de voca gent lib. 2. cap. 10.
c. Neque enim vltis, quaque
efficiebat fides vt fieret
saluus. Ceterum vt ne opo-
ris vacuos, neve marcente
ignavia crederes ad salu-
ptingere, talem a nobis
deus requirit fidē que no-
sit vacua boni operis. Chri-
fost. ibid.

ET vos cum effectis mortui delictis, & peccatis vestris, ² in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum^a principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiae, ³ in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & terramur natura filij irae, sicut & ceteri: ⁴ Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos ⁵ & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo: (cuius gratia estis saluati,) ⁶ & conresuscitauit, & consedere fecit in caelestibus in Christo Iesu: ⁷ vt ostenderet in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiae suae, in bonitate super nos in Christo Iesu. ⁸ Gratia enim estis saluati per fidem, ^b & hoc non ex vobis. ^c (Dei enim donum est:) ⁹ non ex operibus, vt ne quis glorietur. ¹⁰ Ipsi-

+Coloff.2.c

† De cōf. di.
4. c. Firmis-
simè.
27. q. 1. Sci-
dum.
De pe. di. 4
Hanc socie-
tatem.

fius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit, deus, ut in illis ambulemus. ¹¹ Propter quod memores estote, quod aliquando vos eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur circūcisio in carne, manufacta: ¹² qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. ¹³ Nunc autem in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis lōge, facti estis prope, in sanguine Christi. ¹⁴ Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & ^d medium parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua, ¹⁵ legem mandatorum decretis euacuans, ut duos condat in semetipsum in vnum nouum hominem, faciens pacem: ¹⁶ ut reconciliet ambos in vno corpore deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso: ¹⁷ & veniens euangelizauit pacem vobis qui longe fuistis, & pacem iis qui prope: ¹⁸ quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. ¹⁹ Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici dei, ²⁰ superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, ²¹ in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctū in domino. ²² In quo & vos coædificamini in habitaculum dei in spiritu sancto.

d. Duplex nanque simulærat, & duplex interstitium imò potius etiam triplex: quandoquidem etiā aduersus angelos bellum humana natura gerebat: nunc tamen de duobus interim dissert, puta quam habebat inter se muros qui ex Iudeis erant, & qui ex gentibus: & quam utrique habebant aduersus deum vniuersorum; sed vtranque simultatem & vtrunque interstitium soluit Christus deus noster. Oecumenius ibi.

Gratia Paulo collata est ad diuersorum collationem mysteriorum, executionem & effectum eorum, ut illius gentes fierent participes. III.

A Vius rei gratia ergo Paulus^a vinctus Christi Iesu pro vobis gentibus, ² si tamē audistis dispensationem gratiæ dei quæ data est mihi in vobis, ³ quoniā secundum reuelationem notum mihi factum est sacramētum, sicut supra scripsi in breui, ⁴ prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in mysterio Christi, ⁵ quod aliis generationibus non est agnitus filiis hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis in spiritu, esse ⁶ gentes coheredes & concorporales & cōparticipes promissionis eius in Christo Iesu per euangelium. ⁷ cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ dei quæ data est mihi secundum operationem virtutis eius. ⁸ Mihi enim omnium sanctorū minimo data est gratia hæc, ^b in gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, ⁹ & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in deo, qui omnia creauit, ¹⁰ ut innotescat principatibus & potestatibus in cœlestibus per Ecclesiā, multiformis sapientia dei ¹¹ secundum præfinitionem seculorū, quam fecit in Christo Iesu domino nostro, ¹² in quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. ¹³ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. ¹⁴ Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem dñi nostri Iesu Christi, ¹⁵ ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, ¹⁶ ut det vobis secundū diuitias gloriæ suæ virtutē corroborari per spiritum eius in interiori homine, ¹⁷ Christum habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati & fundati, ¹⁸ ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, ^c quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundū. ¹⁹ Scire etiam supereminētē scientiæ charitatem Christi, ut adimpleamini in omnem plenitudinem dei. ²⁰ Ei autem qui potēs est omnia facere superabūdanter quā petimus aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis, ²¹ ipsi gloria in Ecclesia in Christo Iesu in omnes generationes seculi seculorum. Amen.

a. Vinctum Iesu Christi Paulū esse pro gentibus potest & de martyrio intelligi, quod Roma in vincula cōiectus hanc epistolam misert, eo tempore quo ad Philimonē, & ad Colossenses, & ad Philippenses. Vel certe quia in plurimis locis lectū est vinculum animæ corp⁹ hoc dici, quo quasi clausa teneatur in carcere, Hiero. aduer. Ruffi.

b. Manifestū est quia nemo egregium & munus maximum per indignam mittit personam. Ostendens ergo quantum à deo mereatur, humiliat tamē se, ut meritum eius crescat. Amb. ibi.

c. Hoc est, crucem dominī, cuius latitudo dicitur in transuerso ligno, quo extenduntur manus. Longitudo à terra vsq; ad ipsam latitudinem, quo à matib⁹ & infra totum corpus affigitur. Altitudo à latitudine sursum vsque ad summum, quo adhæret caput. Profundū vero quod terræ infixum absconditur. Augu. de gratiā noui testa. cap. 26.

a. Dignē vocatione ambulare credendus est, qui ingreditur per eū qui dicit: Ego sum via, & non declinat neque ad dexterā neq; ad sinistram. Hier. ibid.

b. Dicimus figuram præcessisse in Iordane, quando Naaman leprosus ille mūdatus est. Ergo habes vniū baptismā. Aliud in diluuiō. Habes tertium genus quādo in mari rubro baptizati sunt patres. Habes quartū genus in piscina quando mouebatur aqua. Nunc te consulo vtrum credere deas, quia habes præsentia trinitatis in hoc baptismate quo baptizatur in ecclesia. Ambr. de sacr. lib. 2. c. 3.

Ecclesia humano corpori collata, & membrorum distinctione formata, unitati, & morum honestati studeat. IIII.

A Bsecro itaque vos ego vinctus in domino, ut^a dignē ambuletis vocatione qua vocati estis, ² cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicē in charitate, ³ solliciti seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis. ⁴ Vnum corpus, & vnus spiritus: sicut & vocati estis in vna spe vocationis vestræ: ⁵ vnus dñs, vna fides, ^b vnum baptisma. ⁶ Vnus deus & pater omnium,

† Luc. 2. d
Roma. 5. a
Hebr. 4. d

† 1. Cor. 4. a
1. Cor. 15. a

† Apoc. 21. c
Iob. 11. c

† Rom. 16. d

† 1. Cor. 7. c

† Rom. 12. b
1. Cor. 12. b
† 1. q. 1. ca.
Hæc regulā.
24. q. 1. c
Loquitur.

qui super omnes & per omnia, & in omnibus nobis. ^{†7} Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. ⁸ Propter quod dicit: [†] Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. ⁹ Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terrae? ¹⁰ Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes coelos, ut adimpleret omnia. ^{†11} Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, ¹² alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi: ¹³ donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi: ^{†14} ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris. ¹⁵ Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ¹⁶ ex quo totum corpus compactum & conexum per omnem iuncturam subministrationis corporis secundum operationem in mensuram vniuscuiusque; membri augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate. ^{†17} Hoc igitur dico & testificor in domino, ut iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, ¹⁸ tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita dei per ignorantiam, quae est in illis propter caecitatem cordis ipsorum: ¹⁹ qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis, in auaritiam. ²⁰ Vos autem non ita didicistis Christum: si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Christo Iesu. ²¹ Deponite vos secundum pristinam conuersionem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. ²² Renouamini autem spiritu mentis vestrae, ²³ & induite nouum hominem, qui secundum deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. ^{†24} Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo: quoniam sumus inuicem membra. ^{†25} Irascimini, & nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram. ²⁶ Nolite locum dare diabolo. ²⁷ Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitati patienti. ²⁸ Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus est ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus. ²⁹ Et nolite contristare spiritum sanctum dei: in quo signati estis in die redemptionis. ³⁰ Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. ³¹ Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit vobis.

*Christi gratiam desiderantes, carnis vitia, gula & luxuria & earum causas fugiant:
& inde coniuges sibi conueniant.*

V.

Estote ergo imitatores dei, sicut filij charissimi: ^{†1} & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos: & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam deo in odorem suauitatis. ² Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: ³ aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. ^{†4} Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus (quod est idolorum seruitus) non habet hereditatem in regno Christi & dei. ^{†5} Nemo vos seducat inanibus verbis: propter haec enim venit ira dei in filios diffidentiae. ⁶ Nolite ergo effici participes eorum. ⁷ Eratis enim aliquando tenebrae: nunc autem lux in domino: ut filij lucis ambulate. ⁸ Fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. ⁹ Probantes quid sit beneplacitum deo, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite. ¹⁰ Quae enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. ¹¹ Omnia autem quae arguuntur, a lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est. ¹² Propter quod dicit: Surgite qui dormitis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. ^{†13} Videte itaque fratres quomodo caute ambuletis: non quasi insipientes, sed ut sapientes, ¹⁴ redimen-

c. Nec vero putandum est, quod sicut in superioribus tribus alios dicit Apostolos, alios prophetas, alios euangelistas, ita & in pastoribus & in magistris officia diuersa posuerit. Non enim ait: alios autem pastores, & alios magistros, sed alios pastores & magistros: ut qui pastor est, esse debeat & magister. Nec in ecclesiis quamuis sanctus sit, pastoris sibi nomen assumere debet nisi possit docere quos pascit. Hiero. ibi.

d. Si igitur ignorans, dicit quispiam, & si excusati sunt reprehendi non merentur, nec puniri, sed magis doceri. Verum aduertere quomodo veniam ab eis aufert: Qui, inquit, ubi dolere desierit, semetipsum tradiderit lasciuiae ad patrandum omne immunditiam. Ostendit namque quod ignorantiae ac caecitatis causa ipsis fuerit vita. Porro vita ex propria seignitie provenit, & indolentia sine stupore. Occubi.

e. In hoc existimo ego Apostolum dominum fuisse imitatum. Quemadmodum enim in euangelio dominus cum ante dixisset: Dictum est antiquis hoc, & hoc posita adiungit, Ego autem dico vobis hoc. Sic etiam Apostolus hoc in loco mentione facta veteris praecepti, quod veteribus illis olim datum fuerat: Irascimini, & nolite peccare, suum paulo post nobis conueniens subiicit, videlicet: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor tollatur a vobis. Basil. interro. 243.

a. Si ergo traditus est a patre, Roma. 8. Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, & ipse se tradidit: apparet vnam esse operationem, vnam esse patris & filij voluntatem. Ambro. de fide. lib. 1 ca. 7. b. Sin vero auarus ille accipitur, qui pecuniam vtiueque conquirens, nummos per fas & nefas habere desiderat, & pleno sacculo delectatur, iste idololatra in eo est, quia sculpturam ipsius nummi colit, & idola in eis calata veneratur. Hiero. ibi.

c. Non communicare, est non consentire, quod propter ecclesiae disciplinam parum est, nisi etiam redarguantur, ut corrigi possint. Sed haec salua pace facienda sunt & quantum admittit officium conferuanda unitatis, ne simul eradicetur & triticum. Aug. contra epistolam Parmeniam. cap. 20.

†2. Cor. 10. c.
†1. Cor. 12. b
†Psalm. 67. b

†De haeret.
Cum ex in-
iuncto.
Ioan. 3. c
1. Cor. 12. d

†Dist. 12. c.
De his.

†Rom. 1. c

†1. Pet. 2. a
†Coloss. 3. b
†Roma. 6. a
†Hebr. 12. a
†Coloss. 3. b
†Psalm. 4. a
†Zacharia. 8. c
†Iaco. 4. b
†1. Pet. 4. a
†Coloss. 3. b

†1. Ioh. 13. d
†1. Cor. 4. d
†Philip. 3. c
†1. Ioh. 4. d
†Ioan. 13. 5
†Iaco. 1. c
†Coloss. 3. a

†1. q. 1. c. Cui
omnia. Si-
cut vrgeri.

†2. Thes. 2. a
†Matth. 24. a
†Marc. 13. a
†Luc. 21. b
†2. q. 3. c. Sal-
uator.

†Rom. 12. a
†1. Thes. 4. a
†De iure iur.
†Etia Christi
†De cōf. di. 1
†ca. De hym-
nis.

† Rom. 12. a
Dist. 35. cap.
Vinolentū.
† 32. q. 6. c. fi.
Desac. vnc.
ca. 1.

† Coloss. 3. c
1. Pet. 3. a
1. Cor. 11. c
1. Pet. 3. a

† 47. dist.
Sicut hi.

† Gene. 2. d
4. b
Marc. 19. b
Marc. 10. a
1. Cor. 6. d

† Coloss. 3. d A
Deut. 5. c
Exod. 20. b
Matth. 19. c
Luc. 13. d
Marc. 10. c
Eccl. 3. b
Coloss. 3. d
1. Pet. 1. c
Titum. 2. c

† Deut. 10. b
Rom. 2. b
Coloss. 3. d
Act. 10. c
Iaco. 2. b
1. Pet. 1. c
22. q. 1. c.
Nisi bella.
2. Para. 19. c
Iob. 34. b
Sap. 6. b

† 11. q. 1. Qui
resistit.
† 1. Thess. 5. b
1. Ia. 59. c
† Coloss. 4. a
2. Thess. 3. a

mentes tempus, quoniam dies mali sunt. †¹⁷ Propterea^d nolite fieri imprudentes, sed intelligētes quę sit volūtas dei. †¹⁸ Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed impleamini spiritu sancto,¹⁹ loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritalibus, cantātes & psallentes in cordibus vestris domino:²⁰ gratias agentes semper pro omnibus, in nomine domini nostri Iesu Christi deo & patri. ²¹ Subiecti inuicem in timore Christi. †²² Mulieres viris suis subditę sint sicut domino:²³ quoniā vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesię, ipse saluator corporis eius. ²⁴ Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. ²⁵ Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiā, & seipsum tradidit pro ea,²⁶ vt illam sanctificaret, mundans eā lauacro aquę in verbo vite,²⁷ vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. †²⁸ Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorē diligit, seipsum diligit. ²⁹ Nemo enim vnquā carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiā:³⁰ quia mēbra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. †³¹ Propter hoc relinquet homo patrē & matrē suā, & adhærebit vxori suę: & erunt duo in carne vna. ³² Sacramentū hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & in Ecclesia. ³³ Veruntamen & vos singuli, vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligit: vxor autem timeat virum suum.

Parentibus filij obediant, sed & parentes filiis modestius conuersentur: serui dominis obsequantur, & domini seruis minas remittant, ne in tentationes varias incidunt.

VI.

d. Vnum quodque præceptum propriam adiunctam regulam habet. Illi enim quod est, Nolite fieri imprudentes, statim adiungitur: Sed intelligentes quę sit voluntas dei. Ei vero quod est: Ne sis prudens apud te metipsum, illud, Time dominum. Ex quo intelligitur imprudentem illum esse qui voluntatem domini nō intelligit: prudentem vero apud se metipsum, qui suis ipsius consiliis nititur, neque secundum fidem ambulat in verbis dei. Basili. infero. 260. Regu. bre.

e. Sacramentum igitur magnum quod promissum spe rauit Adam, sibi coniunctū vidit quā credidit, cōiungē nobis per fidem viuorum signauit futuram ecclesiā, matrem appellauit omnium viuorum. Prosper de promissis & prædest. cap. 1.

a: Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cum constet primum mandatum ita contineri: Non sint tibi alij dii præter me, &c. Hac de causa ergo dixit, quod est mandatum primum in promissione, vt discerneret inter mandata quę ad hominem pertinet, quorum primum est, Honora patrem. Amb. ibi.
b. Pulchrē addidit, sicut Christo, vt scilicet non audiat seruus carnalē dominum, si contraria præceptis dei voluerit impetrare. Sedulius ibid.

c. Demones dicunt, quos nobis ipsis cōstitimus principes, vltro ipsis subiecti. Neque enim sortiti erant vt dominarentur nobis. Occume. ibi.

d. Hoc est periculoso. e. Qui sic euangelicam fidē tenet, vt & ipsi profit, & ecclesię prodesse nō renuat, bene intelligitur vtroque pede calcatus. Qui autem sibi putat quia credit, satis esse cōsultum, curam vero lucrandorū refugit aliorū, decalcati illius nō figuratū significabit, sed in se impletū portabit opprobriū. Aug. cōtra Faust. li. 12. c. 10.

Elij, † obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem tuam (quod est mandatum^a primum in promissione)^b vt bene sit tibi, & sis lōgæuus super terram. ⁴ Et vos patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione domini. ⁵ Serui, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri,^b sicut Christo: ⁶ non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed vt serui Christi, facientes voluntatem dei: ex animo, ⁷ cum bona voluntate seruientes, sicut domino, & non hominibus: ⁸ scientes quoniam vnusquisq; quodcunq; fecerit bonum, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. ⁹ Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quia & illorū & vester dominus est in cœlis: & † per sonarum acceptio non est apud deum. ¹⁰ Decetero fratres, confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. ¹¹ Induite vos armaturam dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: ¹² quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus^c principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cœlestibus. ¹³ Propterea accipite armaturam dei, vt possitis resistere in die^d malo, & in omnibus perfecti stare. ¹⁴ State ergo succincti lūbos vestros in veritate, & induti lorica iustitię, ¹⁵ & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis: †¹⁶ In omnibus sumētes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: †¹⁷ & galeam salutis assumite, & gladium spiritus (quod est verbum dei) ¹⁸ per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso † vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis, ¹⁹ & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Euāgelij, ²⁰ pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui. ²¹ Vt autem & vos sciatis quę circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, & fidelis minister in domino: ²² quē misi ad vos in hoc ipsum, & cognoscatis quę circa nos sunt: & consoletur corda vestra. ²³ Pax fratribus & charitas cum fide à deo patre nostro, & domino Iesu Christo. ²⁴ Gratia cum omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione. Amen.

Ad Ephesios scripta Roma, missa per Tychicum, Anno do. 59.

KK

Philippi Macedonia ciuitas, ubi natus est Alexander Magnus. In qua Paulus scripsit epistolam ad Galatas secundam desideratam, & ite duas ad Corinthios.

Philippenses sunt Macedones, ij accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, nec receperunt falsos Apostolos. Hos collaudat Apostolus, scribens eis à Roma de carcere per Epaphroditum.

Incipit Epistola ad Philippenses.

Licet Pauli prædicatio fuerit Philippensibus propter hostes difficilis, sibi tamen & ipsis fuit cum gaudio utilis.

Cap. I.

a. Hic episcopos presbyteros intelligit. Non enim in vna vrbe plures Episcopi esse potuissent: sed etiam hoc in Apostolicis Act. habetur. Hieron. ibid.

b. Quoties, inquit, recorder vestri, glorifico deum. Hoc autem ideo facit, quia sciret illis adesse multa bona: & glorifico, inquit, & oro. Haud tamen posteaquam profecistis ad virtutem: desino pro vobis orare. Chryl. ibid.

c. In fide autem & in operibus bonis pericere, ac perseuerare vsque in finem, muneris atque auxilij esse diuini, sanctarum scripturarum confirmat autoritas. Etenim scribens Paulus Apost. Philippensibus ait: Confidens hoc ipsum, &c. Ambr. de voca. gent. lib. 1. ca. 9.

d. Non tanquam fide dignus non esset, testem deum inuocat, sed quia maxime verum sit quod dicit: & vehementer omnes diligat, omnes enim probi erant. Oecum. ibid.

e. Plures ergo ex fratribus sincera quidem, sed diuersa voluntate Christum annuntiabant. Alij enim bona voluntate hoc agebant ad gloriam dei solius, alij vero charitate incitati apostoli, certi de tuitione dei. Sic iterum contra alia duo genera ponit, que non sincere animo predicabant. Quidam enim inuidentes Apostolo contentione hoc agebant: alij vero astutia simulationis Christum annuntiabant, ut possent seditiones excitare Apostolo quasi auctori huius secte. Amb. ibid.

f. Christus autem veritas est, & tamen non veritate annuntiari veritas potest, id est, ut à prauo & fallaci corde quæ vera & recta sunt prædicentur. Sic quippe annuntiatur Iesus Christus ab eis qui sua querunt, non quæ Iesu Christi. Augu. de doctr. Christi. lib. 4.

g. Hæc igitur omnia diligenter seruate memoria, ut eos qui simpliciter ac temere scripturis, ac cum perniciæ proximi vtuntur, omni cū sapientia corrigere possitis. Poterimus autem & doctorum meminisse, & alios corrigere, si ad preces semper cōfugiamus, & oremus deum, ut dei sermonem sapientie & auditis, certaque inde prædabilem huius depositi custodiam. Chryl. ibid.

Dulus † & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cū^a Episcopis & Diaconis.² Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.^b Gratias ago deo meo in omni memoria vestri⁴ (semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio deprecationem faciens)⁵ super communicationem vestram in Euangelio Christi à primo die vsque nunc,^c confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi Iesu,⁷ sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis: eo quod habeam vos

in corde & in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione Euangelij, socios gaudij mei omnes vos esse.^d Testis enim mihi est deus quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi.⁹ Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in omni scientia & in omni sensu:¹⁰ ut probetis potiora, ut sitis sinceri & sine offensa in die Christi,¹¹ repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum, in laudem & gloriam dei.¹² Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Euangelij,¹³ ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio & in cæteris omnibus,¹⁴ ut plures è fratribus in domino, confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. †^e Quidam quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant.¹⁶ Quidam ex charitate, scientes quoniā in defensione Euangelij positus sum.¹⁷ Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere: existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.¹⁸ Quid enim? Dum omnimodo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.¹⁹ Scio enim quia hoc mihi proueniet ad salutem, per vestram orationem & subministrationem spiritus Iesu Christi:²⁰ secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundar, sed in omni fiducia sicut semper & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. †²¹ Mihi enim viuere Christus est, & mori lucrum.²² Quod si viuere in carne, hic mihi fructus operis est, & quid eligam ignoro: †²³ coartor autem è duobus, desiderium habens dissolui, & esse cum Christo, multo magis melius: †²⁴ permanere autem in carne, necessariū propter vos.²⁵ Et hoc cōfido scio quia manebo & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudium fidei:²⁶ ut gratulatio vestra abundet in Christo Iesu in me, per meum aduentum iterum ad vos.²⁷ Tantum digne Euangelio Christi conuersamini, ut siue cum venero & videro vos, siue absens, audiam de vobis quia statis in vno spiritu, vnanimis, col laborantes fidei Euangelij:²⁸ & in nullo terreamini ab aduersariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. Et hoc à deo:²⁹ quia vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini,³⁰ idem certamen habentes quale & vidistis in me, & nunc audistis de me.

Ann. do. 8.
† 93. dis. Legimus.

† 23. quæ. 4.
Quam magis
gaudium.

† 7. quæ. 3.
Ibi aduocati.

† 2. Re. 14. c.
Daniel. 13. d.
† De reu. Nisi cum pridem. 9. Porro.

Proxi-

Proximorum commodis in fidei & charitatis unitate, vera Christi humilitate, & sanctitate studendum est sine murmure & querela. II.

A **S**¹ qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis: ² implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, id ipsum sentientes. ³ Nichil per contentionem neque per inanem gloriam: sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitantes: ⁴ non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. ⁵ Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: ⁶ Qui cum in forma dei esset, ^b non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, ⁷ sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuētus ut homo: [†] ⁸ humiliavit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autē crucis. ⁹ Propter quod & deus exaltauit illum: & donauit illi nomē, quod est super omne nomen, [†] ¹⁰ ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestiū, terrestriū, & infernorum: ¹¹ & omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. ¹² Itaq; charissimi mei, sicut semper obedistis, non in præsentia mei tantum, sed multo magis nunc in absentia mea, cum metu & tremore vestram salutē operamini. [†] ¹³ Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere ^d pro bona voluntate. [†] ¹⁴ Omnia autem facite sine murmurationibus & hæitationibus, ¹⁵ ut sitis sine querela, & simplices, filij dei [†] sine reprehensione in medio nationis prauæ & peruersæ, [†] inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, ¹⁶ verbum vitæ cōtinentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui. ¹⁷ Sed & si æmulor supra sacrificium & obsequium fidei vestræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. ¹⁸ Id ipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi. ¹⁹ Spero autem in domino Iesu, [†] Timotheum me cito mittere ad vos, ut & ego bono animo sim cognitis quæ circa vos sunt. ²⁰ Neminem enim habeo tam vnanimem, qui syncera affectione pro vobis sollicitus sit. [†] ²¹ Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. ²² Experimentum autem eius cognoscite: quia sicut patri filius mecum seruiuit in Euāgelio. ²³ Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt. **D** ²⁴ Confido autem in domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito. ²⁵ Necessariū autem existimaui, Epaphroditum fratrem & cooperatorem & commilitonem meum, vestrum autem Apostolum, & ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos, ²⁶ quoniā quidē omnes vos desiderabat, & mœstus erat propterea quod audieratis illum infirmatum. ²⁷ Nam & infirmatus est vsq; ad mortem, sed deus misertus est eius. Non solum autem eius, verumetiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. ²⁸ Festinantiū ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim. [†] ²⁹ Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & eiusmodi cum honore habetote: ³⁰ quoniam propter opus Christi vsque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Qui legalia prædicant Euangelio præferenda, vitandi sunt: sicut & Paulus ipse ut Christum & gratiam eius lucraretur, vitauit. III.

A **E**cætero fratres mei gaudete in domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. ^a ² Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. ³ Nos enim sumus circuncisio, qui spiritu seruiamus ^b deo: & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quanquā & ego habeam confidentiam in carne. ⁴ Si quis alius videtur confidere in carne: ego magis, circuncisus octaua die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, & [†] ⁶ secundum legem Phariseus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam dei, secundum iustitiam quæ in lege est, conuersatus sine querela. ⁷ Sed quæ mihi fuerunt lucra, ^c hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. ⁸ Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Christi domini mei: pro-

a. Rogo vos hoc mihi præstare, ut gaudium meum imitati dilectione suppleatis. Si qua est consolatio in Christo, id est, consolamini me membra Christi pro vobis passum, si vos consolatur est Christus. Sed ubi.

b. Quod enim quis non habet, rapere conatur. Ergo non quasi rapinam habebat æqualitatem cū patre, quā in natura sui tanquam deus & dominus possidebat. Unde addidit: Formam serui accepit contrarius utique seruis æquali. Aequalis ergo in dei forma, minor in susceptione carnis, & hominis passionis. Ambro. de fide lib. 2. cap. 4.

c. Pro qua voluntate, nisi quam in ipsis operatus est deus? ut quod donauerat velle, donaret & proficere. Prosper contra Collatorem. d. Gratia iam est quā fides imperat, ut possint esse hominis opera bona, quæ operatur fides per dilectionem. Aug. de spiritu & litte. c. 33.

e. Quid est sua quæreres? non Christum gratis diligentes, non deum propter deum quæreres, temporalia commoda sectantes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetentes. Hæc quando amantur a præposito, & propter hæc seruiuntur deo, quisquis est talis, mercenarius est, inter filios se non computet. Aug. super Ioan. tract. 46.

f. Hoc est spiritualiter cum multa diligentia, imò verò cū dei voluntate dignè sanctos suscipiatis, quæ admodum decet sanctos cum omni gaudio. Chryso. ibidem.

a. Erant qui non facile cognosci poterant: ideo dixit: Videte, id est caute, & vosmetipsos seruare. Erant enim nonnulli ex Iudeis nēpe credentes, qui vna cum fide Iudaismū etiam commiscbāt, & prædicationē corrūpebāt, quos canes appellat. Canes vero dicebātur interdū ethnici, eo quod deū ignorarent. Oecum. ibid.

b. Dei, hoc est, spiritu dei seruiamus.

c. Detrimēta vel, dāna sua dixit, & inter damna sua cōputat, quod in iustitia quæ est in lege, fuerit sine querela. Aug. de verb. Aposto. serm. 15.

domini mei: propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam: ⁹ ut & inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Iesu: quæ ex deo est iustitia in fide ¹⁰ ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem passionum illius: ^d configuratus morti eius, ¹¹ si quo modo occurrerem ad resurrectionem quæ est ex mortuis, ¹² non quod iam acceperim, aut iam perfectus sum. Sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo & comprehensus sum à Christo Iesu. ¹³ Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. [†] Vnum autem: quæ quidem retro sunt obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ¹⁴ ad destinatum persequor ad brauium superne vocationis dei in Christo Iesu. ^{†15} Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: & si quid aliud sapitis, & hoc vobis deus reuelauit. ¹⁶ Veruntamen ad quod peruenimus, ut idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula. ^{†17} Imitatores mei estote fratres: & obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. ¹⁸ Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis, nunc autem & flens dico inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, ^{†19} quorum deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. ^{†20} Nostra autem conuersatio in cælis est, unde etiam saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, ²¹ qui reformabit & corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ secundum operationem virtutis suæ, quæ etiam possit subiicere sibi omnia.

In fide & charitate fundati, pietatis opera in futurum sicut à principio conuersionis sectentur.

IIII.

ITaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in domino charissimi. ² Euchodiam rogo, & Syntichen deprecor idipsum sapere in domino. ³ Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ. ^{a4} Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. ⁵ Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est. ^{†6} Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestre innotescant apud deum. ^{b7} Et pax dei quæ exuperat omnem ^c sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu. ⁸ Decætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus discipline: hæc cogitate, ⁹ quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me. Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. ¹⁰ Gaudisus sum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando refluistis pro me sentire, sicut & sentiebatis: occupati autem eratis. ¹¹ Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. ^{†12} Scio & humiliari, scio & abundare. Vbique & in omnibus institutus sum, ^d & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. ¹³ Omnia possum in eo qui me confortat. ¹⁴ Veruntamen bene fecistis communicantes tribulationi meæ. ¹⁵ Scitis autem & vos Philippenses, quod in principio Euangelij quando profectus sum à Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli: ¹⁶ quia & Thessalonicam semel & bis in usum mihi misistis. ¹⁷ Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. ¹⁸ Habeo autem omnia, & abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis, in odorem suauitatis, hostiam acceptam, ^e placentem deo. ^{†19} Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria, in Christo Iesu. ²⁰ Deo autem & patri nostro gloria in secula seculorum. Amen. ²¹ Salutate omnem sanctum in Christo Iesu. ²² Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. ²³ Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

Ad Philippenses scripta Romæ, missa per Epaphroditum, Anno do. 58.

INCI-

d. Hoc est, si tanta pati poterō, si poterō ipsum imitari, si poterō conformis ipsi fieri, utpote multa passus est Christus, alapis percussus est, flagellatus, postremo passus est. Quæ quidem passus est, istud est stadium: per omnia ista ad resurrectionem eius pertingere oportet quæuis certaminantes. Chryso. ibid.

e. Neque enim hic diuinus vir solis docebat sermonibus, sed & pro exemplari ipsis proponebatur in operibus. Occume. ibid.

f. Conuersatio mortuorum, conuersatio factorum, conuersatio fidei. Ambr. de virg. lib. 3. g. Corpus humilitatis est caro quæ humiliatur cadens in terrâ: transfiguratio autem eius, quoniam cum sit mortalis & corruptibilis, immortalis fit & incorruptibilis, non secundum propriam substantiam, sed secundum domini operationem, qui potest mortali immortalitatem, & corruptibili circū dare incorruptibilitatem. Iren. lib. 5.

a. Nemo in hoc seculo gaudere potest & in domino. Multum inter se hæc duo gaudia differunt, suntque omnino contraria. Quando enim gaudetur in seculo, non gaudetur in domino, nec econtra. Aug. de verb. domini. Serm. 37. b. Si supra omnem sensum pax Christi est, quemadmodum non est supra omnem sensum tanta generatio eius? Ambr. de fide, lib. 1. c. 5. c. Mentem custodiet, ut in eo quod dicit omnem mentem vel intellectum, nec ipse intellectus sanctorum angelorum esse possit exceptus, sed dei solus. Aug. in Enchirid. ad Laurent. ca. 63. d. Satiari & esurire nouit, qui & corpus moderatè reficit, & ad immoderatam ciborum perceptionem suggerenti gula vitio non consentit. Grego. super Ezech. homil. 19.

e. Oportet enim nos oblatione deo facere, & in omnibus gratos inueniri fabricatori deo, in sententia pura, & fide sine hypocrisis, in spe firma, in dilectione feruenti, primitias eorum quæ sunt eius creaturarum offerentes, & hanc oblationem ecclesia sola puram offeret fabricatori, offerens ei cum gratiarum actione ex creatura eius. Iren. lib. 4. cap. 34.

† De per. di. 2. Pennata.

† 16. q. 1. ca. Generaliter.

D † 1. Cor. 4. d. Ephes. 5. a. 1. Theff. 4. b. Ioan. 13. g.

† Rom. 16. e.

† Mat. 5. g.

† Dist. 41. Quod dicitur.

† Rom. 12. a.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM

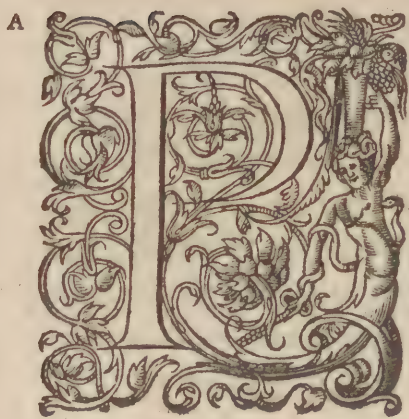
Ad Colossenses.

Colossenses, & hi sicut & Laodicensenses, sunt Asiatici. & ipsi praesenti erant à Pseudoapostolis. Nec ad hos accessit ipse Apostolus, sed & hos per epistolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo, qui & ministerium in eos accepit, Ergo Apostolus iam ligatus scribit eis ab Epheso per Tichicum Diaconum, & Onesimum Acolythum.

Incipit Epistola ad Colossenses.

Euangelicae auctoritati firmiter adherentes, fidem, spem & charitatem adepti gratias deo agamus oportet.

Cap. I.

Aulus Apostolus Iesu Christi per voluntatē dei, & Timotheus frater, ² iis qui sunt ^a Colossis, sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu. Gratia vobis & pax à deo patre nostro. ³ Gratias agimus deo & patri dñi nostri Iesu Christi semper pro vobis, orātes, ⁴ audientes fidem vestrā in Christo Iesu, & dilectionē quā habetis in sanctos omnes, ⁵ propter spem quā reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Euāgelij, ⁶ quod peruenit ad vos sicut & in vniuerso mundo est, ^b & fructificat, & crescit, sicut in vobis ex ea die qua audistis & cognouistis gratiā dei in veritate: ⁷ sicut didicistis ab Epaphra charissimo cōseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Iesu: ⁸ qui etiam manifestauit nobis dilectionem vestram in spiritu.

a. Colossae urbs est Asiae minoris, iuxta Laudiceam & Hierapolim, quae tempore Neronis terremoto conciderunt. Euseb. in Chronic. Sunt autem aliae duae huius nominis vrbes. Vna est in Cypro inter Paphum & Limissam, à Rhodiis olim occupata, & nomine suae vrbs appellata, Rhodos enim Colossis dicta est, ab imagine Solis area decies septennum cubitorum alta ibid. erecta.

b. Exemplum ceterarum gentium hos crescere, & fructum vitalem facere, & lacrimis sermone proficitur, vt ex eo quod dei gratiam perceperunt, proficerent & numero & opere adiungentes fidei suae, qui fuerant fratres eorum in Christo. Ambro. ibid.

c. Dignatus est nos per similitudinem tolerantiam parte ac sorte sanctorum, & gratuito donauit vt idonei efficeremur & patiendi & assequendi sortem illorum. Oecume.

d. Primogenitus, inquit, nō primo creatus, vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate credatur. Ambros. de fide lib. 1. ca. 4.

e. Liquet igitur & de incarnatione dictum esse principium viarum suarum quod ad sacramentum suscepti corporis videtur esse referendum. Ambros. c. 4. li. 3. de fide. f. Denique Apostolus in epistola sua ad Colossenses volens corpus Christi carneum & nō spirituale aereum tenere demonstrare, significanter locutus est dicens: Et vos cum aliquando essetis alienati à Christo, & c. reconciliati in corpore carnis eius per mortem. Hieronymus aduersus erro. Ioan. Ierosolymitani. g. Patitur enim Christus in suis membris, ea quae defuncti passionum Christi. Omnia enim quae potuit adimplere in vita passionis Christi, affectus est: adhuc tamen mori restabat, ad quod paratus erat. Sedul. ibid.

⁹ Ideo & nos ex qua die audiuius, nō cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione volūtatis eius in omni sapientia & intellectu spiritali: ¹⁰ vt ambuletis dignè deo per omnia placētes, in omni opere bono fructificātes, & crescentes in scientia dei, ¹¹ in omni virtute confortati, secundum potentiam charitatis eius, ¹² in omni patientia & longanimitate, cū gaudio, ^c gratias agentes deo patri, [†] qui dignos nos fecit in partē sortis sanctorum, in lumine. ¹³ Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnū filij dilectionis suae, ¹⁴ in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorū: ^d ¹⁵ Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: ¹⁶ quoniam [†] in ipso cōdita sunt vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia. Siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum & in ipso creata sunt. ¹⁷ Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso cōstāt. ^e ¹⁸ Et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est principium, [†] primogenitus ex mortuis: vt sit in omnibus ipse primatū tenens: ¹⁹ Quia in ipso cōplacuit omnem plenitudinem inhabitare, ²⁰ & per eū recōciliari omnia in ipso, pacificans per sanguinē crucis eius, siue quae in terris, siue quae in cœlis sunt. ^f ²¹ Et vos cū essetis aliquādo alienati & inimici sensu, in operibus malis: ²² nunc autē recōciliati in corpore carnis eius per mortē, exhibere vos sanctos & immaculatos & irreprehensibiles coram ipso: ²³ si tamē permaneat in fide fundati & stabiles, & immobiles à spe Euangelij quod audistis, quod praedicatū est in vniuersa creatura quae sub cœlo est, cuius factus sum ego Paulus minister, ²⁴ qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, ^g & adimpleo ea quae defuncti passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia: ²⁵ Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem dei, quae data est mihi in vobis, vt impleam verbum dei, ²⁶ mysterium quod absconditum fuit à seculis & generationibus, nunc autē manifestatū est sanctis eius, ²⁷ quibus voluit deus notas facere diuitias gloriae sacramenti huius in gentibus, quod est Christus, in vobis, spes gloriae, ²⁸ quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia: vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu, ²⁹ in quo & laboro certando secundum operationem eius quam operatur in me in virtute.

† Eph. 1.5

† Ioan. 1.2

† 1. Cor. 15. c
1. Cor. 11. c
Apoc. 1. b

Conuersi ad fidem hereticos vitent & fallaces, ne & ipsos trahant in hareses & legalia
per Christum sufficienter impleta. II.

a. Qui si me vidissent, & charitatem meam erga se, & diuitias mysterij plenius cognouissent, maiorem praestitissent affectum, & abundantiam rationis à me, quàm ab ipso Christo didici, docerentur, & per hoc consolationem fuissent consecuti. Hieron. ibidem.
b. Si enim iuxta Apostolum plenitudo omnis corporaliter diuinitatis in Christo est, aut vnus diuinitatis patrem & filium fatebuntur: aut si patris & filij diuinitatem cupiunt separare, cum omnem plenitudinem diuinitatis filius corporaliter habeat, quid est quod patri estimat amplius adscribendum, cum amplius nihil sit plenitudine, & plenitudo perfectio sit? Ergo vna diuinitas. Ambr. de fide lib. 3. cap. 6. in fine.
c. Deleuit sanguine suo atramentum Heuæ, deleuit obligationem hereditatis obnoxie. Fides igitur peccatorum minuit. Et ideo dominus dimittens peccata, dicebat: Fiat tibi secundum fidem tuam. Ambr. apologia David ca. 13.
d. Vt quemadmodum per lignum tacti sumus debitoribus deo, per lignum accipimus nostri debiti remissionem, per quam deleuit chirographum. Irenæ lib. 1.
e. Cum sacramenti alicuius causa conuenimus: aut veritatis martyribus festa instauramus: vt cum coru cer tamina veneramus, eorum quoque pietatem imitemur. Greg. Nazianzenus oratione. 16.
f. Disputatio est aduersus Iudæos factos Christianos, qui propriis contendebant meritis esse inuadendum. Sedul. ibid.
g. Præcepta & doctrinas hominum dicit, quia ipsa præcepta carnaliter intelligunt, præcipientes in lege prohibita manducare, quæ licet à deo fuissent instituta, vsque tamen ad veritatem discerenda. Euche.

Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, & pro his qui sunt Laodiceæ, & quicumque non viderunt faciem meam in carne: vt consoleretur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes diuitias plenitudinis intellectus in agnitione mysterij dei patris Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimitate sermonum. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens, & videns ordinem vestrum, & firmamentum eius quæ in Christo est fidei vestræ. Sicut ergo accepistis Iesum Christum dominum nostrum, in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philosophiā & inanem fallaciam secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: & estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis. In quo & circumcisi estis circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Iesu Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci: & expolians principatus & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Nemo vos seducat volens in humilitate & religione angelorum, quæ non vidit ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ: & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones subministratum & constructum, crescit in augmentum dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum: quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

In fide radicati nouum viuendi modum induant, ac peruersos mores & carnales exuant, bonos acquirant, & cum sapientia charitatem in omni statu conseruent. III.

a. Vir iustus ita peccatū declinat, quasi celare nō possit: nec personam suam induit, sed vitam suā induit Christū abscondit, sicut Apostolus ait: Quia vita nostra abscondita est cum Christo in deo. Nemo ergo hic fulgere quarat, nemo sibi arroget, nemo se iactet. Nolebat se Christus hic cognosci, nolebat prædicari in euangelio nomen suum cum in terris versaretur, venit vt lateret seculum hoc. Ergo & nos simili modo abscondamus vitam nostram Christi exemplo, fugiamus instantiam, prædicari non expectamus. Melius est hic esse humilitate, ibi in gloria. Inde concludit, Cū autē apparuerit Christus, tūc & vos apparebitis cū ipso in gloria. Ambr. off. lib. 3. c. 1.
b. Non substantiam cōuertit carnis, sed spoliationē pristinae nostrae conuersationis manifestat eam quæ veterascit & corrumpitur, & c. Irenæ lib. 5.

Nigitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est in dextera dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tūc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationē, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiā, quæ est simulachrorum seruitus, propter quæ venit ira dei super filios incredulitatis, in quibus ambulastis aliquādo cum viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia: iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem: expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum eum qui renouatur in agnitionem dei, secundum imaginem eius præputium, Barbarus & Scythia, seruus & liber: sed omnia & in omnibus Christus. Induite ergo vos sicut electi dei, sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem: & donantes vobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & dominus donauit vobis, ita &

† 37. distio.
Legimus
† 7. quest. 1.
Sug. estum.
† 1. Cor. 5. a

† Eph. 2. a

† 7. quest. 1.
Sug. estum.
Matt. 24. a
Marc. 13. b
Luc. 21. b
1. Cor. 3. b
Eph. 5. b

† 3. quest. 1.
Cum omnis
Eph. 5. a
† De vita &
honest. cler.
Vt clerico-
rum.
Hebr. 12. a
1. Pe. 2. a. 4. b
Eph. 4. c
† Rom. 6. a
Eph. 4. c
† De pœ. di.
2. Quomo-
do.

† Eph. 4. d
6. b

ita & vos.¹⁴ Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculū perfectionis,¹⁵ & pax Christi exultet in cordibus vestris: in qua & vocati estis in vno corpore: & grati estote.¹⁶ Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes & cōmonentes vosmetipsos in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris deo. †^{c 17} Omne quodcunq; facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes deo & patri per ipsum. †¹⁸ Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet in domino.^{d 19} Viri, diligite vxores vestras: & nolite amari esse ad illas. †²⁰ Filij, obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in domino.²¹ Patres, nolite ad iracūdiam prouocare filios vestros, vt non pusillo animo fiant. †²² Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes deum.²³ Quodcunq; facitis, ex animo operamini sicut domino, & non hominibus, ²⁴ scientes quod à domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo seruite.²⁵ Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gessit: †^c & non est personarum acceptio apud deum.

c. Omnia ergo dicta nostra factaq; referamus ad Christū, qui vitā fecit ex morte, lucem creauit ex tenebris. Amb. de virg. lib. 3.
d. Eis nanque qui obedientiam fouere debent, precipit vt diligant vxores, liberos, seruos, quemque ponens iuxta obedientie proportionem. Oecume.

e. Nam deus vt personam nō accipit, sic nec ætatem: cum se omnibus ad celestis gratiæ consecutionem æqualitate librata præbeat patrem. Cyprianus.

Fideles orationibus vacent, cum infidelibus autem sapienter ambulent. IIII.

Aomini, quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes quod & vos dominum habetis in cælo. †² Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul & pro nobis: ^a vt deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquēdum mysterium Christi: (propter quod etiam vinctus sum) ⁴ vt manifestem illud ita vt oportet me loqui. †⁵ In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, ^b tempus redimentes: †⁶ Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuiq; respondere. ⁷ Quæ circa me sunt omnia, vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, & fidelis minister, & conseruus in domino: ⁸ quem misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt, & consoletur corda vestra, ⁹ cum Onesimo charissimo & fideli fratre qui ex vobis est: qui omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. ¹⁰ Salutat vos Aristarchus cōcaptiuus meus, † & Marcus consobrinus Barnabæ: (de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illum.) ¹¹ Et Iesus qui dicitur iustus: qui sunt ex circuncisione. Hi soli sunt adiutores mei ^c in regno dei, qui mihi fuerunt solatio. ¹² Salutat vos Epaphras qui ex vobis est, seruus Christi Iesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, vt stetis perfecti, & pleni in omni volūtate dei. ¹³ Testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiceæ, & qui Hierapoli. ¹⁴ Salutat vos Lucas medicus charissimus, & Demas. ¹⁵ Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, & Nympham, & quæ in domo eius est Ecclesiam. ¹⁶ Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite vt & in Laodicēsum Ecclesia legatur: & ea quæ Laodicēsum est, vobis legatur. ¹⁷ Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, vt illud impleas. ¹⁸ Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.

Ad Colossenses scripta Romæ, missa per Tychicum & Onesimum, Anno do. 59.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM ad Thessalonicenses primam.

Thessalonicenses sunt Macedones: qui accepto verbo veritatis, persisterunt in fide, etiam in persecutione ciuium suorum. Præterea nec receperunt falsos Apostolos, nec ea quæ à falsis Apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis per Tychicum Diaconum, & Onesimum Acolythum.

Thessalonica nunc Salonica, metropolis est Philippensium in regno Macedonia seu Emathia, nunc Turciae regiuncula, ad cuius populum scripsit. S. Paulus duas Epistolas, priorē ab Athenis, posteriorē à Laodicea quæ est metropolis Phrygiæ Pacatiæ, vbi etiā prædicauit.

Incipit Epistola ad Thessalonicenses.

PRIMA.

Thessalonicenses ad Pauli predicationem facile inter tribulationes conuersi merito laudandi, ceteris etiam ipsi predicauerunt.
Cap. I.

a. Nihil hic adicitur nomini quo supra ceteros declaratur eminere. Non iam Apostolus, non item seruus. Apparet id consulto factum in eorum gratiam qui nuper essent instructi fidei rudimentis, qui nullum adhuc cepissent Paulinæ sapiencie experimentum. Chrys. libi.
b. Qui perfectæ charitatis est, sustinet omnia patienter propter spem futurâ. Hier. ibid.

c. Humiles se fuisse inter illos significat, ut illis formidarent mansuetudinis: non quod defuerint quæ ad fidem illos hortaretur magnalia, quia doctrinæ euangelicæ robur virtus præstabat signorum & prodigiorum in spiritu sancto, id est, non in phantasia, sed in veritate plenitudinis, ut nulli necessitati deesset auxilium, sed superabundans gratia videretur & in doctrina & in conuersatione & in aegritudinibus: ut perfectum opus spiritus sancti apparet in Thessalonicensibus ecclesiis. Ambro. ibidem.

Aulus^a & Sylluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu Christo: gratia vobis & pax.² Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione,³ memores operis fidei vestræ & laboris, & charitatis, & sustinentiæ^b spei domini nostri Iesu Christi: ante deum & patrem nostrum.^c ⁴ Sciens fratres dilecti à deo, electionem vestram, quia Euangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos.⁶ Et vos imitatores nostri facti estis, & do-
mini: excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio spiritus sancti,⁷ ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia.⁸ A vobis enim dif-
fatus est sermo domini non solum in Macedonia & in Achaia, sed & in omnem locum cum fides vestra quæ est ad deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui.⁹ Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos: & quomodo conuersi estis ad deum à simulachris seruire deo viuo & vero,¹⁰ & expectare filium eius de cœlis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum: qui eripuit nos ab ira vêtura.

Qualis Thessalonicensibus Paulus predicando conuixit, tales fuerunt ipsi in conuersione, & forti inter tribulationes constantia.
II.

a. Pressuram quam hic commemorat, passus est propter spiritum Pythonem quem à puella eiecerat. Act. 16. Ambr. Quia aliquati corum viderunt illos hæc Philippis passos, nec expauisse persecutiones, nec tamen predicare cessasse. Sedul. ibid.

b. Quod nisi ipse operetur in nobis, vitare nequimus. Quas enim vires nocendi habeat humane gloriæ amor, non sentit nisi qui bellum ei indixerit: qui si cuiquam facile est laudem non cupere dum negatur, difficile tamen est ea non delectari dum offertur. Aug. in lib. sententiarum Prosperi.
c. Apud istos & Corinthios & Ephesios laborauit: quibus occasionem auferre cupiebat vel docendi, vel de se aliquid suspicandi. Hier. ibid.

Am ipsi scitis fratres introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit,^a sed antè passi multa, & cōtumeliis affecti (sicut scitis) [†] in Philippis, fiduciam habuimus in deo nostro loqui ad vos Euangelium dei in multa sollicitudine.² Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo: ³ sed sicut probati sumus à deo ut crederetur nobis Euangelium, ita loquimur: non quasi hominibus placentes,^b sed deo qui probat corda nostra.⁵ Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione auaritiæ, deus testis est: ⁶ nec quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis neque ab aliis, ⁷ cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli. Sed facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos, ⁸ ita desiderantes vos, cupidè volebamus tradere vobis non solum Euangelium dei, sed etiam animas nostras: quoniam charissimi nobis facti estis. [†] ⁹ Memores enim facti estis, fratres, laboris nostri & fatigationis. [†] ¹⁰ Nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, prædicauimus in vobis Euangelium dei. ¹⁰ Vos testes estis & deus, quàm sanctè & iustè & sine querela vobis, qui credidistis affuimus, ¹¹ sicut scitis qualiter vnumquemque vestrum (sicut pater filios suos) deprecantes vos & consolantes, ¹² testificati sumus ut ambularetis dignè deo, qui vocauit vos in suum regnum & gloriam. ¹³ Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed (sicut est verè) verbum dei, qui operatur in vobis qui credidistis. ¹⁴ Vos enim imitatores facti estis fratres, Ecclesiarum dei quæ sunt in Iudæa in Christo Iesu: quia eadem passerunt Iesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur: ¹⁶ prohibentes nos gentibus loqui, ut saluæ fiant, ut imple-

A. Ann. do. 50.

† A. 16. b.

† 91. di. ca. 1.

† A. 10. 5
2. Cor. 4. c
2. Thess. 3. b

D impleant peccata ſua ſemper. Peruenit enim ira dei ſuper illos uſque in finem.¹⁷ Nos autem fratres, deſolati à vobis ad tempus horæ, aſpectu, non corde: abundantiuſ feſti- nauimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio:¹⁸ quoniam volum⁹ venire ad vos, ego quidem Paulus & ſemel & iterum, ſed impediuit nos Sathanas.¹⁹ Quæ eſt enim noſtra ſpes aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante dñm noſtrum Ie- ſum Chriſtum eſtis in aduentu eius?²⁰ Vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

Paulus per nuntium Theſſalonicenſibus miſſum ſuper illorum conuerſatione certior factus multiplicem illis optat gloriā & ſælicitatem. III.

A **R**oſter quod non ſuſtinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis ſolis,^{a 2} & miſimus Timotheum fratrem noſtrum, & miniſtrum dei in Euangelio Chriſti, ad confirmandos vos & exhortandos pro fide veſtra: vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis. Ipſe enim ſcitis quòd in hoc poſiti ſumus.⁴ Nam & cum apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tri- bulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis.⁵ Propterea & ego amplius non ſuſtineo, mi- ſi ad cognoscendam fidem veſtram:^b ne forte tentauerit uos is qui tētat, & inanis fiat labor noſter.⁶ Nunc autem veniente Timotheo ad nos à vobis, & annuntiante nobis fidem & charitatem veſtram, & quia memoriam noſtri habetis bonam ſemper, deſi- derantes nos videre, ſicut & nos quoque vos:⁷ ideo conſolati ſumus fratres in vobis, in omni neceſſitate & tribulatione noſtra per fidem veſtram:⁸ quoniā nunc viuimus, ſi vos ſtatis in domino.⁹ Quam enim gratiarum actionem poſſum⁹ deo tribuere pro vobis, in omni gaudio quo gaudemus propter vos ante deum noſtrum,¹⁰ nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem veſtram, & compleamus ea quæ deſunt fidei veſtræ?^{c 11} Ipſe autem deus & pater noſter, & dominus Ieſus Chriſtus dirigat viā noſtram ad vos.¹² Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem ve- ſtram in inuicem,^d & in omnes: quemadmodum & nos in vobis¹³ ad confirmanda corda veſtra ſine querela in ſanctitate ante deum, & patrem noſtrum in aduentu do- mini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis eius. Amen.

In fide firmati futuro ſtudeant proſectui, & ſibi à carnalibus vitiis & inordinata triſtitia caueant. IIII.

A **D**e cætero ergo fratres, rogamus vos & obſecramus in domino Ieſu: vt quemadmodum accepistis à nobis quomodo oporteat vos ambulare & placere deo, ſic & ambuletis, vt abundetis magis.² Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Ieſum.^{† 3} Hæc eſt autem volun- tas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione,⁴ vt ſciat v- nuſquiſque veſtrū vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore:⁵ non in paſſio- ne deſiderij, ſicut & gentes quæ ignorant deum.⁶ Et ne quis ſupergrediatur neq; cir- cunueniat in negotio fratrem ſuum, quoniā vindex eſt dñs de iis omnibus, ſicut præ- diximus vobis & teſtificati ſumus.⁷ Non enim vocauit nos deus in immūditiam, ſed in ſanctificationem.⁸ Itaq; qui hæc ſpernit, nō hominem ſpernit, ſed deum, qui etiam dedit ſpiritum ſuum ſanctum in nobis.⁹ De charitate autem fraternitatis non neceſ- ſe habuimus ſcribere vobis.^{† 10} Ipſi enim vos à deo didicistis, vt diligatis inuicē.¹⁰ Ete- nim illud facitis in omnes fratres in vniuerſa Macedonia.¹¹ Rogamus autem vos fra- tres, vt abundetis magis, & operam detis vt quieti ſitis, & vt veſtrum negotium aga- tis, & operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis:¹² & vt honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt: & nullius aliquid deſideretis.^{† 13} Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent.^{D 14} Si enim credimus, quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & deus eos qui dormie- runt per Ieſum, adducet cum eo.¹⁵ Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, † quia nos qui viuimus, qui reſidui ſumus in aduētū domini, nō præueniemus eos qui dor- mierunt:¹⁶ quoniā ipſe dominus in iuſſu & in voce Archangeli & in tuba dei deſcen-

e. Nunquid alicuius ſancti propoſitum impedire Sa- thanas poſſit? Reſponſio.

Eorum quæ in domino ſūt rectè factorum, alia ſola vo- luntate ac deliberatione a- nimi efficiuntur: alia ad hoc vt efficiantur, indigēt etiā opera corporis, adhibēdis videlicet vel ſtudio vel to- lerantia. Ac quæcunque ſūt eius generis quæ in ſola a- nimi volūtatē poſita ſunt, hæc nullo modo impedire Sathanas poteſt. Quæ vero ſunt ad quæ conſequen- da neceſſaria eſt etiā opera corporis, in his plerunq; deus naſci impedimēta per- mittit, vel probandi vel de- tegendi cauſa illius qui im- pediatur. Baſil. interrogat. 275. Regul. breuior.

a. Huiusmodi eſt iſtiſ ſan- cti ratio docendi, vt cū per aſſiſtiones ac vim quæ ſe- quitur, non poſſit ad ali- quos diſcipulorum proſi- ciſci, alios mittit, & per ip- ſos medios conuenit illos, & cum eis cōuerſatur. Hoc ad Philippenſes facit, hoc ad Corinthios miſſo eodē Timotheo, & per ipſū me- diū cū eis cōuerſatur, eoſq; alloquitur. Oecum. ibi.

b. Deus tentat vt doceat, diabolus tētat vt decipiat: cui tamen niſi ille qui ten- tatur dederit locū, inanis & irridendus repellitur. Aug. Serm. 72. de tēpore.

c. Docet ex deo eſſe princi- pium & proſectum cōſum- mationēq; virtutum, dicēs: Ipſe autem deus &c. Amb. de voca gētium li. 1. c. 9. Et patet loquitur, & ſilium lo- quitur, ſed vnitas directio- nis eſt, quia vnitas poteſta- tis eſt. Idē de ſideli. 2. ca. 4. d. Hæc verè diuina dilectio eſt ſi omnes cōplectatur. Si verò alium quidem diligis, aliū autē non item, humana erit amicitia. Chr. ibid.

a. Quia cum ætatē fidei de- bent augere proſectum & mores, ſicut accēſſu carna- lis ætatis & corp⁹ creſcit & ſtudio. Sedulius ibid.

b. Sanctificatio ab omni in- continentia reuocat Chri- ſtianum: cui incontinentia non expedit ſanctum Chri- ſti corpus attingere: maxi- mē cū Moyſes ludæos ſan- ctificare volens, populū totum ab omni ſcæmina ſe- continere præcepit, vt dei potiri præſentia mererentur. Hiero. ibid.

c. Tanquam ſit certiffimū indicium quòd à deo didi- ceritis, ſi id quod didiceri- tis, feceritis. Qui autem nō vit quid fieri debeat, & nō facit, nondū à deo didicere ſecundum gratiam, ſed ſe- cundum legē, non ſecundū ſpiritum, ſed ſecundum li- teram. Aug. de gratia cōtra Pelagium lib. 1. cap. 13.

d. Ne illa quidem in patiē- tia ſpecies excuſatur in a- miſſione noſtrorum, vbi ali- qua doloris patrocinatur adſertio. Et merito. Credē- tes enim reſurrectionem Chriſti, in noſtram quoque credimus, propter quos il- le & reſurrexit. Tertullian⁹ de patientia. Dignū enim eſſe iudicauit dominus, vt germani corporis an mag⁹ ſubſtantia cum Chriſto ſi- mul regnent in caelis qui Chriſto ſeruiēte in terris. Eusebius Emiſenus Homil. 9. de Paſcha.

† Rom. 12. a
Ephes. 5. c
22. q. 4. Vnuſ-
quiſque.

† Ioan. 13. d
1. Cor. 4. d
Ephes. 5. a
Philip. 3. c
1. Ioan. 4. c

† 13. q. 2. Vbi
cunque &
ſequi. c. Qui
habent & c.
Diuina.

† 1. Cor. 15. d

det de cœlo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. ¹⁷ Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum domino erimus. ¹⁸ Itaque consolamini inuicem in verbis istis.

Ad iudicium futurum omnes se præparent æquales consolando, maiores reuerendo, inferiores corrigendo, ac deum & dona eius benedicendo. V.

a. Quare ut fur? Quia per hoc designat quod occultus sit ac repentinus. Et dicimus quod hoc multis modis utile sit. Primum quidem: nā si quis postremum sciret die, nulla illi virtutis cura esset, sed innumera perpetrando mala extremo spiritui ad baptismum accederet. Secundo, quia multa mala metu mortis amputantur, quæ intrepide committerentur. Tertio, quia si sciret quisquā quod omnino tali tempore moriturus esset, in continua uiuere animi tristitia: nunc autem ob incertitudinem cōtinuo in bona spe nutrimur. Quarto, quia neque ob id sancti pramium haberent, quod semetipsos in incerta præcipitent pericula. Si enim manifestum esset quod post tres annos consummatio ventura esset, omnes sane pericula despicerent tanquā nihil nocumenti essent accepturi. Oecume. ibid.

b. Sine intermissione orare quid est aliud, quā beatā uitam, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eam solus dare potest, sine intermissione desiderare? Dignior enim sequetur effectus, quæ feruentior præcedit affectus. Augu. de orando deo cap. 9.

c. Neque enim plasmatio carnis ipsa secundū se homo perfectus est, sed corpus hominis & pars hominis. Neque enim & anima ipsa secundum se homo, sed anim. hominis. Neque spiritus homo, spiritus enim & non homo vocatur. Cōmixtio autem & vnio horū omnium perfectum hominem efficit. Irenæ. lib. 5. aduersus Valentinum.

DE temporibus autem & momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. ¹ Ipsi enim diligenter scitis quia dies domini, ^a sicut fur in nocte, ita veniet. ³ Cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in utero habentis, & non effugient. ⁴ Vos autem fratres non estis in tenebris, ut vos dies ille tanquam fur comprehendat. ⁵ Omnes enim vos, filij lucis estis, & filij diei. Non sumus noctis, neque tenebrarum. ⁶ Igitur non dormiamus sicut & ceteri: sed vigilemus, & sobrij simus. ⁷ Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. ⁸ Nos autem qui diei sumus, sobrij simus, [†] induti lorica fidei & charitatis, & galeam spem salutis, ⁹ quoniam non posuit nos deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christū, ¹⁰ qui mortuus est pro nobis: ut siue vigilemus siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. ¹¹ Propter quod consolamini inuicem: & ædificate alterutrum, sicut & facitis. ¹² Rogamus autem vos fratres, ut noueritis eos qui laborant inter vos, & præsumunt vobis in domino, & monent vos: ¹³ ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: & pacem habete cum eis. ¹⁴ Rogamus autē vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. ^{†15} Vide te ne quis malum pro malo alicui reddat: sed semper quod bonum est sectamini in inuicem, & in omnes. ¹⁶ Semper gaudete, ^b ¹⁷ sine intermissione orate, ¹⁸ in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas dei in Christo Iesu in omnibus vobis. ^{†19} Spiritum nolite extinguere, ²⁰ prophetias nolite spernere. ^{†21} Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ^{†22} ab omni specie mala abstinete vos. ²³ Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia: ut integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in aduētū domini nostri Iesu Christi seruetur. ^{†24} Fidelis est qui vocauit vos: qui etiam faciet. ²⁵ Fratres, orate pro nobis. ²⁶ Salutate fratres omnes in osculo sancto. ²⁷ Adiuro vos per dominum: ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. ²⁸ Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum. Amen.

Ad Thessalonicenses prima scripta fuit Athenis, An. do. 50.

INCIPIT ARGUMENTVM IN SECVN- dam epistolam ad Thessalonicenses.

AD Thessalonicenses secundam scribit epistolam Apostolus: & notum facit eis de temporibus nouissimis, & de aduersarij dei electione. Scribit hanc epistolam ab Athenis per Titum Diaconum & Onesimum Acolythum.

Incipit

† Rom. 13. d
Apoc. 3. a. 16
c. 1. Pet. 3. c

† Isa. 59. d
Ephes. 6. c

† Prou. 17. c
Eccl. 19. c
Luc. 18. a
Rom. 12. d
1. Pet. 3. b
† De cō. d. 4
Quaritis.
† 15. d. c. San
cta.
† 22. q. 5. De
forma.
De vita &
hone. cle. c.
Cum ab om
ni.
† 1. Cor. 1. b

Incipit Epistola ad Thessalonicenses.

SECUNDA.

Præparentur omnes ad iudicium in fide, charitate & patientia, ubi mali pœnis tradentur, boni autem premiis donabuntur.

Caput I.

Anno. do. 51 A

Aulus^a & Syluanus & Timotheus Ecclesie Thessalonicensium in deo patre nostro & domino Iesu Christo: ² gratia vobis & pax à deo patre nostro, & dño Iesu Christo. ^b Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, & abundat charitas vniuscuiusq; vestrum in inuicem: ⁴ ita ut & nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis dei pro patientia vestra & fide, & in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii dei, ut digni habeamini in regno dei, pro quo & patimini. ^c ⁶ si tamen iustum

a. Solennibus verbis scribitur ad eos. Solito enim more sermonum caput continetur epistole, & idē ipsi tres sunt quorum nomine scribitur sicut & prima epistola. Ambr. ibid.

b. Duo ipsos docet, & quod afflictiones quæ in ipsos inciderunt, non luctum, sed gratiarum actionem mereantur, & quod pro his quæ ipsi patiuntur ac sustinent, deo sint referenda gratia. Occume. ibid.

c. Hoc est, si deo rerum cura est, si quid curat & estimat deus, & non hoc ex sua sententia, sed ex confessis & indubitatis ponit, veluti dicitur: Si deus odit reprobos, ut illos fateri cogat quod odit. Sunt enim potissimum tales sententia minime ambigua, ita ut ipsi aduersarii sciant iustum hoc esse. Si enim apud homines iustum est, multo magis apud deum. Chryso. ibid.

d. Ipse in sanctis glorificandus est membris, quæ solis splendore fulgebunt. Sed & mirabuntur impij & irrisores humilitatis, in subitane saluti inspirata iustorum. Hiero. ibid.

est apud deum retribuere retributionem iis qui vos tribulant, ⁷ & vobis qui tribulamini, requiem nobiscum in reuelatione domini Iesu de cœlo cum angelis virtutis eius, ⁸ in flamma ignis dantis vindictam iis qui non nouerunt deum, & qui non obediunt Euangelio domini nostri Iesu Christi. ⁹ Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie domini & à gloria virtutis eius, ^d ¹⁰ cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt: quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. ¹¹ In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur pro vocatione sua deus, & impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, & opus fidei in virtute, ¹² ut clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam dei nostri & domini Iesu Christi.

Ecclesia tandem grauius subiacet periculis per Antichristum & ministros eius, qui meritis luet pœnas cum suis qui eum in doctorem receperunt.

II.

† Mat. 24. a
Mat. 13. b
Luc. 21. b
Ephes. 5. b
1. Cor. 2. b
Colo. 2. d
127. quæ. 1.
Sciendum.

† Isa. 11. a

Rogamus^a autem vos fratres per aduentum domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum: ² ut non cito moueamini à vestro sensu, neque terreamini neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tantquam per nos missam, quasi instet dies domini. [†] Ne quis vos seducat vllomodo: [†] quoniam nisi venerit^b discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, ^c filius perditionis, ⁴ qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat ostendens se tanquam sit deus. ⁵ Non retinetis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis: ⁶ Et nunc quid detineat scitis: ut reueletur in suo tempore. ⁷ (Nam mysterium iam operatur iniquitatis: tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat.) ⁸ Et nunc reuelabitur ille iniquus, [†] quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui: & destruet illustratione aduentus sui eum, ⁹ cuius est aduentus secundum operationem Sathanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, ¹⁰ & in omni seductione iniquitatis iis qui per eum, eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salui fierent. ¹¹ Ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio: ¹² ut iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. ¹³ Nos autem debemus gratias agere deo semper pro vobis fratres dilecti à deo, quod elegerit nos deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus, & in fide veritatis: ¹⁴ in quam & vocauit vos per Euangelium nostrum, in acquisitione gloriæ domini nostri Iesu Christi. ¹⁵ Itaque fratres stete: & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. ^d ¹⁶ Ipse autem dominus noster Iesus Christus, & deus & pater noster qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia, ¹⁷ exhortetur corda vestra & confirmet in omni opere & sermone bono.

a. Olaus eximia sanctorum, ostendit enim quod & ipsi cum Christo congregabuntur, ut etiam ipsi cum eo appareant, & vni cum eo conueniant. Occu. ibid.

b. Apostasia, hoc est rebellio ab obedientia, statu, & professione. Nulli enim dubium eum de Antichristo ista dixisse, dicque iudicii. Aug. de ciui. dei li. 20. c. 19.

c. Ipsa namque scripture consuetudo peiores à peccato magis censere quam à patribus solet: meliores vero filios ex aliqua insigni & eis conueniente virtute. Quia obrem diabolum vel simauius Antichristum Apostolus perditionis filium appellat. Nisi enim, inquit, reuelatus fuerit iniquus ille filius perditionis. Et Iudam dominum in Euangelio filium perditionis vocauit. Basil. i. Psa. 9.

d. Omnia bona nostra, siue in operando, siue in loquendo, & in eis perseverantia, dona sunt dei. Vnde ita predicat dicens: Ipse apte dominus noster, &c. Ambr. de voca. gentium, libr. 1. ca. 9.

Fideles pro seipsis inuicem orent tam boni quàm mali, & otia vitare semper laborent.

III.

a. Dat humilitatis exemplū, & occasionem charitatis, vt pro alterutro audacius exoremus. Simul notandū in quibus causis orari possit Apostolus, vt sermo dei currat, & clarificetur: currat inquam affluētia, clarificetur vero auditorum profectus. Hier. ibi. b. Non monet nos Apostolus, sed precipit à talibus vt recedatur: quoniam nulla societas fidei & perfidie potest esse Cypr. c. Hoc dicit, vt qui non habent hanc potestatem quā ille habebat, tuncummodo spiritaliter operantes, māducent panem à corporali labore gratuitum. Augu. de opere Monachorum, cap. 3. d. Neque vero his quæ hoc loco à nobis dicuntur, Apostoli verba illa aduersari quisquam existimet, vt operantes panem suum māducent. Siquidem hoc ad ordinis & laboris desertores dictum est, perinde ac si ipsis diceret, præstabilius esse vnumquemque necessariam sibi saltē ad vitam præstidia parare, neque aliis gratiam esse, quā vitam in otio traducere. Basil. interrog. 42. Regularum fufus disputatarum.

DE cætero^a fratres, † orate pro nobis, vt sermo dei currat & clarificetur, sicut & apud vos:² & vt liberemur ab importunis & malis hominibus. Nō enim omnium est fides. †³ Fidelis autem dominus est, qui cōfirmabit vos & custodiet à malo.⁴ Confidimus autē de vobis fratres in domino, quoniam quæ præcepimus & facitis, & facietis.⁵ Dominus autem dirigat corda vestra in charitate dei, & patientia Christi. †⁶ Denuntiamus autem vobis fratres, in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatē, & non secundum traditionem quam acceperunt à nobis.⁷ Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti fuimus inter vos,⁸ neque gratis panem manducauimus ab aliquo, † sed in labore & in fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus.⁹ Non quasi non habuerimus potestatem: sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos.¹⁰ Nam & cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet.¹¹ Audiuius enim inter vos quosdam ambulantes inquietē, nihil operantes, sed curiosē agentes.¹² Iis autem qui eiusmodi sunt, denūtiāmus, & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio^d operantes suum panem manducant. †¹³ Vos autē fratres nolite deficere benefacientes.¹⁴ Quod si quis non obedit verbo nostro, per epistolam hunc notate: & non commisceamini cum illo, vt confundatur.¹⁵ Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem.¹⁷ Ipse autem deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus cū omnibus vobis.¹⁷ Salutatio, mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola. Ita scribo.¹⁸ Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

A † Eph. 6. e
Col. 4. a
26. q. 7. Ergo
eum.
† 1. Cor. 2. d

B † 26. q. 7. Ergo
eum.
1. Cor. 2. d

† Ato. 20. g
1. Cor. 4. c
1. Thess. 2. b
2. Cor. 13. f

† Gal. 6. h

Ad Thessalonicenses secunda scripta est Athenis, Anno domini 51.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM ad Timotheum primam.

Timotheum instruit & docet de ordinatione Episcopatus & Diaconij, & omnis Ecclesiasticæ disciplinæ, scribens ei à Laodicea per Tychicum Diaconum.

Incipit Epistola ad Timotheum secunda.

Pralati est noxia quæque refecare, & seminare utilia & necessaria in veritate & misericordia.

Caput 1.

a. Hic Timotheus adhuc iuuenis Paulo iunctus est, & ab illo circumcissus. Deinde Iphesi Episcopus est ordinatus: de quo Apocalyp. 2.

b. Si charitatem deo exhibeamus, & proximo de corde puro, conscientia bona & fide non ficta, facile peccato resistimus, bonis omnibus abundamus, seculi blandimenta cōtemnimus, & omnia quæ sunt humane fragilitati difficilia vel aspera, etiā cum delectatione perficimus. Propter. c. Quia iustus legem habet mentis suæ, & æquitatis ac iustitiæ suæ normam, ideo quæ non terrore pœne reuocatur à culpa, sed honestatis regula. Ambro. offic. lib. 3. cap. 5. d. Defensio nostræ doctrinæ consistit secundum scripturam, secundum naturā, secundum disciplinam. Tertu.

DAULUS Apostolus Iesu Christi secundum imperiū dei saluatoris nostri & Christi Iesu spei nostræ: †^{a2} Timotheo dilecto filio in fide: gratia & misericordia, & pax à deo patre, & Christo Iesu dño nostro.³ Sicut rogavi te vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, vt denuntiāres quibusdam ne aliter docerent,⁴ neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quā adificationē dei quæ in fide.^b Finis autem præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.⁶ A quibus quidam aberrantes, conuersi sunt in vaniloquium,⁷ volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. †⁸ Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime vtatur:⁹ scientes hoc, †^c quia lex iusto non est polita, sed iniustis & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & cōtaminatis, patricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorū concubitoribus, plagiaris, mendacibus, & periuris, & si quid aliud sanæ^d doctrinæ aduersatur,¹¹ quæ est secundum Euangelium gloriæ beati dei, quod

† Ato. 16. a

† Roma. 7. e

† Gal. 4. e
1. Cor. 6. c
19. q. 2. Dux
suus.

c quod creditum est mihi. ¹² Gratias ago ei qui me confortauit in Christo Iesu domino nostro, quia fidelē me existimauit ponens in ministerio, ¹³ qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus: sed misericordiam dei consecutus sum, ¹⁴ quia ignorans feci in incredulitate. ¹⁵ Superabundauit autem gratia dñi nostri cum fide & dilectione quæ est in Christo Iesu. ¹⁶ Fidelis sermo, & omni acceptione dignus: ¹⁷ quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. ¹⁸ Sed ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnē patiētiā ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitā æternā. ¹⁹ Regi autem seculorum immortalī, inuisibili, soli deo honor & gloria in secula seculorum. Amen. ²⁰ Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias: vt milites in illis bonam militiam, ²¹ habens fidem & bonam conscientiam. Quam quidam repellentes circa fidem naufragauerūt: ²² ex quibus est Hymenæus, & Alexander, ²³ quos tradidi Sathanæ, vt discant non blasphemare.

Praelati ceteros hortentur ad orationes & gratiarum actiones domino, qui vult omnes saluos fieri, viros inquam & mulieres, vtrinque seruata honestate. II.

Bsecro ¹ igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, ² pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt: vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. ³ Hoc enim bonum est & acceptum coram Saluatore nostro deo: ⁴ qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. ⁵ Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Christus Iesus: ⁶ qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus nobis: Cuius testimonium temporibus suis confirmatum est: ⁷ In quo positus sum ego prædicator & Apostolus, (Veritatem dico, non mentior:) doctor gentium in fide & veritate. ⁸ Volo ergo viros orare in omni loco leuantes puras manus, sine ira & disceptatione. ⁹ Similiter & mulieres in habitu ornato: cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, ¹⁰ sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. ¹¹ Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. ¹² Docere autem mulieri non permitto, neq; dominari in virum: sed esse in silentio. ¹³ Adam enim primus formatus est, deinde Heua: ¹⁴ & ¹⁵ Adā non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit: ¹⁶ saluabitur autem per filiorum generationem, si permanferit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate.

Episcopi mores & virtutes ad ecclesiam & familiam: & Diaconorum ministeria ad domum, uxores & filios. III.

Fidelis ¹ sermo. ² Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. ³ Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse, ⁴ vnus vxoris virum, sobrium, ⁵ ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, ⁶ non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, ⁷ sed suæ domui bene præpositum, ⁸ filios habentem subditos cum omni castitate. ⁹ Si quis autem domui suæ bene præesse nescit, quomodo Ecclesiæ dei diligentiam habebit: ¹⁰ Nō neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. ¹¹ Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, vt nō in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. ¹² Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes: ¹³ habentes mysterium fidei in conscientia pura. ¹⁴ Et hi autem probentur primū: & sic ministrent, ¹⁵ nullum crimen habentes. ¹⁶ Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. ¹⁷ Diaconi sint vnus vxoris viri, qui filiis suis bene præsent, & suis domibus. ¹⁸ Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirant, & multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. ¹⁹ Hæc tibi scribo fili Timothee: sperans

e. Illa namq; Pauli sententia cum secundum amulationē paternarum traditionū persequatur Ecclesiam, putans officiū se deo facere, tanquā syuestre erat vitium, sed magnæ feracitatis indicium. Aug. lib. 22. cōtra Faust. Mani.

a Præcepit itaque Apostolus, imo per Apostolū domini ¹ qui loquebatur i Apostolo, fieri obsecrationes, &c. Quam legē supplicationis ita omniū sacerdotū & omniū fidelū deuotio concorder tenet, vt nulla pars mūdi sit in qua huiusmodi orationes non celebrentur a populis Christianis Supplicat ergo vbique ecclesia deo, non solum pro sanctis, & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus, & inimicis crucis Christi, vt relictis erroribus suis conuertantur ad deum, accipiant fidem, accipiant charitatē, pro quibus omnibus sibi vult dominus supplicari: vnde subdit: Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionē veritatis venire. Ambr. de vocatio. gent. lib. 1. cap. 4. b. Nō enim frustra dixit Apostolus, Adam non est seductus, &c. nisi quia illa ei serpens locutus est, tanquam verum esset accepit, ille autem ab vnico noluit consortio dirimi nec in cōmunione peccati, nec ideo minus reus, si scies prudens que peccauit. Aug. de ciui. dei. lib. 14. ca. 11.

a. Ac si diceret: De quo locutus sum veraciter loquor, ne quis me existimet fuisse mentitū. Subiungit: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Hoc est si episcopus esse desideras, magnum est quod esse cupis, sed si & opus bonum simul amplectaris. Nam si aliter esse cupis, episcopus esse non potes, quia sequitur: Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, vnus vxoris virū. Si ad superficiem tantum literæ respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari. Si vero ad altiorē sensum conscendimus, in hiber episcopum duas usurpare ecclesias. Ambro. de dignitate sacerdoti. cap. 4. d. Aduertimus quāta in nobis requirantur, vt abstinē sit a vino minister domini, vt testimonio bono fulciatur nō solum fidelium, sed etiam ab his qui foris sunt: vt qui videt ministrum altaris cōgruis ornatu virtutibus, auctore prædicet, & dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. Amb. Off. lib. 1. cap. 50.

c. Si plebeis hominibus orationis causa ad tēpus se abstinere præcipit Paulus, vt vacent orationi, quāto magis Levitis & sacerdotibus, quos die noctūq; pro plebe sibi commissā oportet orare? Mundiore ergo debet esse ceteris, quia actores dei sunt. Ambr. ibid.

† Di. 8. Con
fuctudo.
Dep. d. 4.
Hanc socie
tatem.

† Inf. 4. c.
† Mat. 9. b.
Marc. 2. c.

† 13. quæ. 4.
Qui peccat
& c. Quid
cruclis.

† 13. quæ. 4. A
Qui peccat
De cōse. di.
1. Hymnis.

† 10. dist. ca.
Quoniam. B

† 2. Tim. 1. c.
10. di. Quo
niam.

† 1. Pet. 3. c

† 1. Co. 14. g

† 1. Cor. 14. f
Gene. 1. d
† Gene. 3. b

† 12. q. 4. Dif
plicet. A
† 1. b
† Di. 25. Vnū
orarium.
† Di. 26. De
inde.
† Di. 40. 2. i
† 47. dist. Si
cuthi.

† 48. distin.
ca. 1. 2.
† 2. q. 1. Licet

† 1. di. c. 1
1. Cor. 4. a
2. Cor. 6. a

d. Id est, in qua nunc sola
veritas stat firmata, quæ
ante in lege erat posita. Se-
dulibi.

me ad te venire cito. Si autē tardauero, ¹⁵ vt scias quomodo oporteat te in domo dei ^D
conuersari, quæ est Ecclesia dei viui, ^d columna & firmamentum veritatis. ¹⁶ Et mani-
festè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestum est in carne, iustificatum
est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mūdo, assum-
ptum est in gloria.

*Pralatus populum doceat falsam vitare doctrinam nouissimis temporibus futuram, atque
ineptas fabulas: ad pietatis verò doctrinam verbo & exemplo moneat. IIII.*

Spiritus autem manifestè dicit, † quia in nouissimis temporibus discedent
quidam à fide, attēdentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum²,
in hypocrisi loquentium mendacium, † & cauteriatam habentium suam
conscientiam, ^a prohibentium nubere, ^b abstinere à cibis quos deus crea-
uit ad percipiendū cum gratiarū actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem:
† Quia omnis creatura dei bona est, & nihil reiiciendū quod cum gratiarum actione
percipitur. ⁵ Sanctificatur enim per verbum dei, & orationem. ⁶ Hæc proponēs fratri-
bus, bonus eris minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ quam
affecutus es. † ⁷ Ineptas autem & aniles fabulas deuita. ^c Exerce autem te ipsum ad pie-
tatem. ⁸ Nam corporalis exercitatio ad modicū vtilis est: pietas autem ad omnia vti-
lis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. ⁹ Fidelis sermo, & omni ac-
ceptione dignus. ¹⁰ In hoc enim laboramus, & maledicimur: quia speramus in deum
vium, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium. ¹¹ Præcipe hæc & doce.
¹² Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in cō-
uersatione, in charitate, in fide, in castitate. ¹³ Dum venio, † attende lectioni, exhorta-
tioni, doctrinæ. † ¹⁴ Noli negligere gratiā quæ in te est, ^d quæ data est tibi per prophe-
tiam, cum impositione manuum presbyterij. ¹⁵ Hæc meditare, in his esto, vt profectus
tuus manifestus sit omnibus. ¹⁶ Attende enim tibi & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim
faciens & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.

*Quisque pro statu suo à pralato tractandus est: sed & pro morum honestate eligen-
dus, honorandus, & corripiendus. V.*

Seniores^a † ne increpaueris, sed obsecra vt patrem: iuuenes vt fratres: ² anus
vt matres: iuuenulas vt sorores in omni castitate. † ^b Viduas honora, quæ
verè viduæ sunt. ⁴ Si qua autē vidua filios aut nepotes habet: discat primū
domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. † Hoc enim
acceptum est coram deo. ⁵ Quæ autem verè vidua est & desolata: speret in deum, &
instet obsecrationibus & orationibus nocte & die. ⁶ Nam quæ in deliciis est, viuens
mortua est. ⁷ Et hoc præcipe, vt irreprehensibiles sint. † ^d ⁸ Si quis autem suorum, &
maxime domesticorum curam non habet, fidē negauit, & est infideli deterior. † ⁹ Vi-
dua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri vxor, ¹⁰ in operibus
bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes
lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta
est. ¹¹ Adolescentiores autem viduas deuita. † ¹² Cum enim luxuriatæ fuerint in Chri-
sto, nubere volunt: habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerūt. ¹³ Si-
mul autem & otiosæ discunt circuire domos, non solum otiosæ, sed & verbosæ &
curiosæ, loquentes quæ non oportet. † ¹⁴ Volo autem iuniores nubere, filios procrea-
re, matres familias esse: nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. † ¹⁵ Iam
enim quædam conuersæ sunt retro post Sathanam. ¹⁶ Si quis fidelis habet viduas, sub-
ministret illis, vt non grauetur Ecclesia: vt iis quæ verè viduæ sunt, sufficiat. ¹⁷ Qui
bene præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in
verbo & doctrina. ¹⁸ Dicit enim scriptura: † Non alligabis os boui trituranti. † Et
dignus est operarius mercede sua. † ¹⁹ Aduersus presbyterum accusationem no-
li recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. † ²⁰ Peccantes, coram omnibus argue: ^D

vt &

a. Quid ergo, an nō & Chri-
stiani prohibent cōtrahere
matrimonium? Nequaquā.
Honorabile est enim cōiug-
ium, & cubile impollutū.
Sed eos qui cōtrahere no-
lunt, hortantur ad virgini-
tatem: qui autē contrahere
prohibent, tanquā à re im-
pura arcent. Oecume. ibid.
b. Hinc quoque hereticos
se probantes, non sanē quia
abstineant, sed quia hereticē
abstinent. Nā & ego inter-
dum a stinco, sed abstinen-
tia mea satisfactio est pro
peccatis, nō superstitio pro
impietate, &c. Ber. Ser. 66.
Super Cantic.

c. Exerceat ergo te pietas
ad iustitiam, cōtinentiam,
mansuetudinem, vt fugias
iuuenilia opera cōfirmatus
& radicans in gratia, bonū
fidei sub eas certamen, non
te implices negotiis seculi-
aribus, quoniā deo militas.
Amb. offic. lib. 1. ca. 16.
d. Gratiam tamē dari ordi-
natoris significat per pro-
phetiam, & manu imposi-
tionem. Prophetia est qua
eligitur quasi doctor futu-
rus idoneus: manū vero im-
positiones verba sunt my-
stica quibus cōfirmatur ad
opus electus, accipiens au-
thoritatem teste conscien-
tia sua, vt audeat vice do-
mini sacrificiū deo offerre.
Amb. ibi.

a. Hæc regula eius tunc est
obseruanda cum culpa se-
nioris suo exēplo nō trahit
ad interitū corda iuniorū.
Vbi autē senior iuuenibus
exemplum ad interitū præ-
bet, ibi districta increpa-
tionem ferendus est. Grego.
ad Ianuarium episcopum. 2.
q. 7. ca. Paulus.

b. Vnde aduertitur vtrunq;
pietatis affectum viduæ in-
esse debere, vt filios dili-
gat pariter deferat, ita dū
parentibus obsequium res-
pondit, magisterium exer-
cet in filios, suoque ipsa re-
muneratur officio, cum id
quod aliis defert, sibi pro-
sit. Amb. de viduis.

c. Agnoscamus quid incō-
modi nutriant oblectamē-
ta carnalia, tunc plane vera
mors est, quando homo a
anima præmoriēte, deter-
riore sibi parte hominis sit
superstes. Euseb. Emise. de
initio quadrag. hom. 1.
d. Ab Apostolo dictum est
iis qui in communi & vul-
gari genere vitæ versaban-
tur, qui diuites erāt, & pro-
pinqorum inopie poterāt
subuenire. Hæc enim dicta
sunt viuis & non mortuis,
hoc est, secularibus & non
religijs. Basili. Constitut.
monastic.

A † 2. Tim. 3. a
2. Pet. 3. a
Iudæ 1. f

† 1. q. 7. Did-
ci.

B † Eccl. 39. a

† 2. Tim. 2. d
C Titum. 3. c

D † Di. 36. Qui
ecclesiasti-
di. 38. Igno-
rantia.
† Di. 95. Ec-
ce ego.

A † 2. q. 7. Pas-
lus.
† 1. q. 2. Vi-
duas.

† Sup. 2. a

† 47. dist. Si-
cut hi.
† 31. quæst. 1.
Quomodo.

† 27. q. 1. Si-
cut bonum
est & seq.

C † 27. q. 1. cap.
Nuptiarum
† 26. q. 5. ca.
Episcopi.

† 1. Cor. 9. a
Deut. 25. a
† Mat. 10. b
Luc. 10. b
† 2. q. 7. Ac-
cusatio. 2.
† 45. di. Sed
illud.

vt & ceteri timorem habeant.²¹ Testor coram deo & Christo Iesu, & electis angelis eius, vt hæc custodias sine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. †²² Manus citò nemini imposueris, neq; communicaueris peccatis alienis. Te ipsum castum custodi. †²³ Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.²⁴ Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: quorundam autem subsequuntur.²⁵ Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

e. Sicut enim isto bibendi moderamine vinum nō infirmitati est, sed salutis, atq; omnem infirmitatem alluat corporis: ita etiā ebrietas illa præclara omnem infirmitatem illam excludit, de qua scriptum est: Et calix meus inebrians quā preclarus est. Psal. 22. Ambr. de Noc & arca, ca. 29.

Pralati est cuiuslibet status providere conuersationi, pauperum ad diuites, seruorum ad dominos, & seipsum in ceterorum exemplum præbere.

VI.

A Vicunq; sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitretur: † ne nomen domini & doctrina blasphemetur.² Qui autem fideles habent dominos, non contemnant quia fratres sunt, sed magis seruiant quia fideles sunt & dilecti, quia beneficij participes sunt. Hæc doce, & exhortare.³ Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei qui secundum pietatem est doctrinæ, ⁴superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, cōtentiones, blasphemix, suspensiones malæ, ⁵conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate priuati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.⁶ Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. †⁷ Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubiū quia nec auferre quid possumus. †⁸ Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, iis contenti simus.⁹ Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. †¹⁰ Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidā appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.¹¹ Tu autem o homo dei, hæc fuge. † Sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.¹² Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus.¹³ Præcipio tibi coram deo, qui viuificat omnia: & Christo Iesu, † qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem, ¹⁴vt serues mandatum sine macula, irreprehensibile, vique in aduentum domini nostri Iesu Christi: ¹⁵quem suis temporibus ostenderet beatus & solus potens Rex Regum, & dominus dominantium, ¹⁶qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem, † quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, cui est gloria & honor & imperium sempiternum. Amen.¹⁷ Diuitibus huius seculi præcipe non sublimē sapere, † neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo † (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum): ¹⁸bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, ¹⁹thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.²⁰ O Timothee, depositum custodi, deuitans prophanans vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ, ²¹quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Ad Timotheum prima scripta Laodiceæ, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.

INCIPIT ARGVMENTVM IN SECVN dam epistolam ad Timotheum.

Item Timotheo scribit de exhortatione martyrij, & omnis regulæ veritatis: & quid futurū sit temporibus nouissimis, & de sua passione scribens à Roma.

† Dist. 24. c.
Qualiter.
61. di. Miramur.
† Dec. di.
5. Sinc tibi.
De iureiu.
Etiā Christi.

† 45. dist. cap.
De iudais.
54. d. Generalis.
De barbaris.
Maiores.

† Eccl. 5. a.
Iob 1. d.
† 10. q. 2. Epi-
scopus.

† Eccl. 10. d.
De pœ. d. 2.
Quia radix.

† 2. Tim. 2. b.
12. q. 1. Epi-
scopus.

† Ioh. 18. g.
Mat. 27. b.

† Apoc. 17. d.
19. c.

† Ioan. 1. b.
1. Ioan. 1. c.

† Luc. 12. d.

† Ioan. 1. b.

a. Non enim quia fidelis es, liberum te esse putes: hoc enim libertatis documentū est, seruire magis. Quippe infidelis si viderit inde causa illos superbire, blasphemabit dogma nostrum, tāquam seditionis causam: cum verò obtemperantes attenderit, citius crederet, ac facilius quæ dicuntur admitteret: alioqui & de prædicatio ipsa blasphemabitur. Chry. ibid.

b. Quicquid præter necessarium victum ac simplicē vestitū de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegiū est. Bernar. Epist. 2. c. Vnde Apostolus non dixit: Aurum vel argēum radix est omnium malorum, sed magis cupiditas diuitiarum, & non solum diuites, sed qui volunt diuites fieri. Cupiditas i primis hoc malum habet, quod dum ingerit transitoria, abscondit æterna: & dum a foris posita cōspicitur: intra se latetia nō introspicit: & dū aliena querit, factori suo se reddit alienum. Euse. Emise. in die Pentecost.

d. Quomodo enim immortalitatem non habet, qui vitā habet in semetipso? Habet utiq; in natura, habet i substantia, & habet non per gratiam temporālē, sed per sempiternam diuinitatem: habet non ex dono quasi seruus, sed ex generationis proprietate quasi filius coeternus, & habet sicut pater. Amb. de fide, lib. 5. ca. 2. c. Videri trinitas nullo modo potest humano visu, sed eo visu videtur, quo iā qui vident, non homines, sed ultra homines sunt. Aug. de trini. li. 1. c. 6.

Incipit Epistola ad Timotheum secunda.

Gratuitis bonis à deo donatus, in proximorum utatur commodum, & maxime prædicatione, superiorum exempla sectando, & diligenter exequendo. Caput. I.

a. Quoniam Paul⁹ dixerat: Spero celerius venire ad te, & frustratus ille fuerat spe & expectatione sua, cōsolatur cum literis corporalis presentie vice: fortassis ob hoc ipsum mœrentem: & quod iam gubernationis subiisset on⁹. Chryl. ibidem.

b. Gratiā huic patris in miseratione exoptat, ut ad sit ei: & christi Iesu domini nostri, quia deus gratiam suam per Christum largitur, ut vna gratia sit vtriusque. Amb. ibid.

c. Quas me abeunte à te fu disti: vnde & me ad tristitiā prouocasti, quā tua opto presentia reuelari. Sedulius. ibid.

d. Simul enim ut Paulus illi manus imposuit ordinans ipsum episcopum, donum quoque in eum superuenit ad signorum operationem, ad doctrinam, & ad prædicandum ecclesiā. Oecum.

e. Depositum quoque idē docuit quod esset dicens: Bonum depositum custodi per spiritum sanctū qui habitat in nobis. Amb. de Tobia. cap. 10.

f. Idcirco inuenit, quia sollicitè quæsiuit. Vnde & ostenditur quia idcirco non omnes quærētes inueniūt, quia negligenter inquirūt. Hiero. ibi.

D Aulus^a Apostolus Iesu Christi per volūtatē dei, secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu, ² Timotheo charissimo filio, ^b gratia & misericordia & pax à deo patre nostro, & Christo Iesu domino nostro. [†] ³ Gratiā ago deo meo, cui seruiō à progenitoribus meis in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, ⁴ nocte ac die desiderans te videre, memor ^c lachrymarum tuarum, ut gaudio implear, ⁵ recordationem accipiens eius fidei quæ est in te non ficta, quæ & habitauit primū in auia tua Loide, & matre ^B tua Eunice, certus sum autē quod & in te. ⁶ Propter quam causam admoneo te, ut refuscites gratiā dei quæ est in te ^d per impositionē manuum mearum. [†] ⁷ Nō enim deus dedit nobis spiritū timoris: sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis. ⁸ Noli itaq; erubescere testimonium dñi nostri, neq; me vinctum eius, ⁹ sed collabora Euangelio secundum virtutem dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta [†] non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia, ¹⁰ manifestata est autem nūc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam, & incorruptionem per Euangelium: [†] ¹¹ in quo positus sum ego prædicator & Apostolus & magister gentium. ¹² Ob quam causam etiam hæc patior: sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est ^e depositum meum seruari in illum diem. ¹³ Formam: habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide & in dilectione in Christo Iesu. ¹⁴ Bonum depositum custodi, per spiritum sanctū qui habitat in nobis. ¹⁵ Scis enim hoc, quod auersi sunt à me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus & Hermogenes. ¹⁶ Det misericordiam dominus Onesiphori domui: quia sæpe me reffigerauit, & catenam meam nō erubuit, ¹⁷ sed cum Romam venisset, ^f sollicitè me quæsiuit, & inuenit. ¹⁸ Det illi dominus inuenire misericordiam à deo in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

Prælatas pro fide & salute fidelium semper sit paratus martyrium, infidelibus resistendo, prophana vitando, & mercedem expectando, constanter subire. II.

a. Merito sanè ita facio, quoniam ex his plus roboris accipio quā si nihil passi fuisset. Nam si ego Paulus ista patior, multo magis eam pati tu debes: & magister, longe, discipulus magis. Chryl. ibi.

b. Miles nō domos edificat, nō comparandis agrorum possessionibus vacat, nō valet se quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet. Basil. præfa. in sua Asceica.

c. Quis vnquā fratres mei premium non pugnatū dat, aut quæ coronæ non dimittunt, aut quæ sine cōstituta victoria? August. de arbore scientiæ boni & mali. d. Quod expleuit Christus, illi non valet, qui id quod remansit passionum eius, nō adimplet: iuxta illud Col. 1. Adimpleo quæ desunt passionum eius in carne mea pro corpore eius, quod est ecclesiā. Greg.

V ergo fili mi confortare in gratia quæ est in Christo Iesu: ^a & quæ audisti à me per multos testes, hæc cōmenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. ³ Labora sicut bonus miles Christi Iesu. [†] ⁴ Nemo militans deo implicat se negotiis secularibus: ut ei placeat, cui se probauit. ⁵ Nam & qui certat in agone, nō coronabitur nisi legitime certauerit. ⁶ Laborantē agricolam oportet primum de fructibus accipere. ⁷ Intellege quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum. ⁸ Memor esto dominum Iesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine Dauid, [†] secundum Euangelium meum, ⁹ in quo laboro vsque ad vincula quasi male operans: sed verbum dei non est alligatū. ¹⁰ Ideo omnia sustineo propter electos: ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria cœlesti. ¹¹ Fidelis sermo. Nam si cōmortui sumus, & cōuiuemus: ¹² si sustinebimus, & ^d conregnabimus: [†] si negauerimus, & ille negabit nos: [†] ¹³ si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. ¹⁴ Hęc autem commune testificans coram deo. Noli contendere verbis, ad nihil enim vtilem exhibere deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis.

A An. do. 70.

† Rom. 1. a

† Rom. 8. b

† Titim. 3. b

† 1. Tim. 3. b

† 16. q. 1. Sūe nonnulli. Dist. 10. c. Quoniam. Di. 28. c. Cō sequens est. 21. q. 3. Placuit & seq. De pœ. di. c. Contrariū. Ne cleric. c. 1. Sed nec procuratio nes. 1. Cor. 9. b. † De conse. di. 4. Cū tantum. † Mat. 10. d. Marc 8. c. † Rom. 7. a

c ¹⁶ Prophana autem & inaniloquia deuota. Multum enim proficiunt ad impietatem: ¹⁷ & sermo eorū c vt cācer serpit. Ex quibus est Hymeneus & Philetus: ¹⁸ quia à veritate exciderunt, dicentes resurrectionē esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem. ¹⁹ Sed firmū fundamentū dei stat, habens signaculum hoc. Cognouit dominus qui sunt eius, & discedit ab iniquitate omnis qui inuocat nomē domini. ²⁰ In magna autē domo non solū sunt f vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædam d quidē in honorem, quædam autem in cōtumeliam. ²¹ Si quis ergo emundauerit se ab istis: erit vas in honorē sanctificatum, & vtile domino, ad omne opus bonū paratum. ²² Iuuenilia autē desideria fuge: sectare verò iustitiam, fidem, spem & charitatē, & pacē, cum iis qui inuocāt dominū de corde puro. ²³ Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuota: sciens quia generant lites. ²⁴ Seruū autē domini non oportet litigare: sed mansuetū esse ad omnes, docibilē, patientē, ²⁵ cum modestia corripientem eos qui resistunt veritati: nequādo deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, ²⁶ & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatē.

Novissimorum dierum pericula episcopus prævideat, vitet & discernat, semper tales paratus subire persecutiones, sanctis quidem communes, malis vero perniciosas. III.

Hoc autem scito, [†] quia ^a in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: ² & erunt homines seipso amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemī, parentibus non obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, ⁴ proditores, proterui, tumidi, cēci, & voluptatum amatores magis quā deī, [†] habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. ⁵ Et hos deuota. ⁶ Ex iis enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis: [†] ⁷ semper discētes, & nunquā ad scientiam veritatis peruenientes. ⁸ Quē admodum autem Iamnes & Mambres restiterunt Moyſi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, ⁹ sed vltra non proficiunt. Inſipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. ¹⁰ Tu autem affecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, ¹¹ persecutiones, passionē, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconio, Lystris, quales persecutiones sustinui: & ex omnibus eripuit me dominus. ¹² Et omnes qui piē volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. ¹³ Mali autem homines & seductores proficiunt in peius: errantes, & in errorem mittētes. ¹⁴ Tu vero per mane in iis quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, ¹⁵ & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu. [†] ¹⁶ Omnis enim scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: ¹⁷ vt perfectus sit homo dei ad omne opus bonum instructus.

Episcopus doctrinā contra futura pericula diligenter instet, & propter se, & propter audientes à malis facile seducendos. IIII.

Estifcor ^a [†] coram deo & Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & per aduentum ipsius, & regnum eius: ² prædica verbum, inſta oportune, importune, [†] argue, obsecra, increpa in omni paciētia & doctrina. ³ Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebūt: [†] ⁴ sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros, ^b prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. ⁵ Tu verò vigila, & in omnibus labora: opus fac euāgelistæ, ministerium tuum imple: sobrius esto. ⁶ Ego enim iam debor, & tempus resolutionis meæ instat. ⁷ Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidē seruaui. ⁸ In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi dominus ^c in illa die, iustus iudex. Non solū autem mihi, sed & iis qui diligunt aduētum eius. ⁹ Festina ad me venire cito. ¹⁰ Demas enim me reliquit, diligens hoc seculum, &

e. Cancer dicitur vulnus quod in mamillis nascitur forminari cui nisi cito subuentum fuerit, cū virus ad cor serpendo peruenierit, nullum remedium est. Hierony. ibid.

f. Huiusmodi enim materiis voluntas cuiusque comparatur. Nam vas aureū is est, qui mente moribusque simplex ac sine dolo est. Argētū item, qui illo paulo est inferior dignitatis ac pretij estimatione. Testaceum est ac figulinum, qui terrestria sapit, ac frangi conteri; sit apus. Lignū, qui per peccatū facile fordet, & igni æterno materiā præbet. Sic etiā ira vas est, qui omnem in se diaboli operationē quasi vas quoddam suscipit, & propter factorem quē habet ex corruptione, ad nullum vsum aptari potest, sed dignus est qui pereat. Basil. homilia. 9.

Deus nō est autor malorū. a. Adimplētur hæc appropinquante seculi fine hominum pariter & temporum quæ venerunt. Magis ac magis aduersario sciencie error fallit, extollit stupor, liuor incendit, cupiditas excæcat, deprauat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira præcipitat. Cypria. Item nouissimi dies dicti sunt & ipsis primis Apostolorum diebus, ve A. 2. Petrus prædicans in die Pentecostes ait: Erit in nouissimis diebus, dicit dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem Aug. Epist. 80.

b. Mirū si tales homines aliquādo defuerūt. Denique quia & tūc erāt, adiūgit ac dicit: Et hos deuota. Ex his enim sunt qui penetrāt domos. Nō ait, penetrabunt, tāmquam quid futurum prænuntians. Nec tamen frustra dixit, in nouissimis diebus instabūt tempora periculosa: & hinc ea periculosa demonstrans, tales homines futuros esse prædixit, nisi quia tūc plures erunt, magis; abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Aug. epist. 80.

c. Docere conuenit de his quæ agi debent, arguere verò peccatores, corrigere verò pœnitentes: erudire, adducere hominem ad iustitiam. Sed. ibid.

a. Contestatur illum per vniuersa quæ credit religio Christiana, vt verbum dei instanter annuntiet. Qui iudicaturus est viuos & mortuos: quia viuos inueniet. suscitabit mortuos. Hic. ib. c. Prurientes, nominatiui casus, Græcè κνιβίζοντες, hoc est qui scalpūt vel fricāt auditum, scilicet illi qui sanam doctrinā nō sustinēt præ nimio aurium pruritu, & curiositate audiendi delectabilia, magis quam vtilia.

c. In die iudicii supremi, nō hic. Hic autem in laboribus, in periculis, in naufragiis quasi athleta bepus decertabat, quia sciebat quoniam per multas tribulationes oportet nos itroire in regnū dei. Ergo non potest quis præmiū accipere, nisi legitime certauerit, nec est gloriola victoria, nisi vbi fuerint gloriola certamina. Amb. offi. lib. 1. cap. 45.

abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. ¹¹ Lucas est mecum solus. † Marcum assume, & adduc tecum, est enim mihi utilis in ministerio. ¹² Tychi- cum autem misi Ephesum. ¹³ Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens c
affer tecum, & libros: maxime autem membranas. ¹⁴ Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi dominus secundum opera eius: ¹⁵ quem & tu deuita. Valde enim resistit verbis nostris. ¹⁶ In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. ¹⁷ Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes quia liberatus sum de
d ore leonis. ¹⁹ Liberauit autem me dominus ab omni opere malo: & saluum faciet in regnum suum cœleste, cui gloria in secula seculorum. Amen. ¹⁹ Saluta Priscillam & Aquillam, † & Onesiphori domum. ²⁰ Erastus remansit Corinthi: Trophimum autē reliqui infirmum Miletī. ²¹ Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubobus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes. ²² Dominus Iesus Christus cū spiritu tuo, Gratia vobiscum. Amen.

d. Neronē significat in leo-
ne pro crudelitate. Euseb.

† Colo. 4. c

† Sup. 2. d

*Ad Timotheum secunda scripta Romæ quum secundò præsentatus est Paulus Ne-
roni imperatori Romanorum.*

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPI- stolam ad Titum.

Titum commonefacit & instruit de constitutione presbyterij, & de spiritali conuersatione, & hereticis vitandis, qui traditionibus Iudaicis credunt: scribens ei à Nicopoli.

Incipit Epistola ad Titum.

*Prælatus per ciuitates prædicatores bonorum morum & sanæ doctrinæ aduersus hæreticos
instituat, qui corrigendos corrigant, vt tandem sani euadant.* Cap. I.

a Non ex recte factis neque ex laboribus ac sudoribus hanc accepi dignitatē, sed totū eius qui mihi hæc crederit, beneficij est. Chry. b. Cum autē retrosum tēpora à constitutione mūdi habere videantur initium, quomodo sunt æterna? nisi quia æterna dixit, quæ ante se non habent vllum tēpus. Aug. contra Priscillianist. & Origenistas. cap. 6. c. Quæ desunt, recto ordine corrige, & tunc demum presbyteros poteris ordinare, cum omnes in ecclesijs fuerint recti. Hier. ibid.

Aulus seruus dei, Apostolus autem Iesu Christi ^a secūdm ^A idem electorum dei, & agnitionē veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, ² quam promisit qui non mentitur deus, ^b ante tempora secularia, ³ manifestauit autem temporibus suis verbum suū in prædicatione quæ credita est mihi secundum præceptum Saluatoris nostri dei: ⁴ Tito dilecto filio secundum cōmunem fidem, gratia & pax à deo patre, & Christo Iesu Saluatore nostro. † ^c ^B Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas, per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui

† Dist. 95.
Legimus.

d Inculpatum esse generaliter. Si quidem inculpatū est, omnia quæ enumeranda sunt complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere, & præcise vt potens sit exhortari. Hoc autem & à prudētia cōtingit, & à cognitione scripturarum. Sana autē doctrina est, quæ & vera dogmata & rectam vitam docet. Oecum. ibid.

e Epimenides poeta Graecus.

f. Qui nimis sibi mundi videntur, quia illa mēbra tanquam immunda auersantur, aut auersari se fingūt, in eas infidelitatis & erroris immunditias inciderūt. Aug. contra Faustum, lib. 6. ca. 3.

tibi, ⁶ si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. † ^d ⁷ Oportet enim Episcopū sine crimine esse, sicut dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, nō turpis lucri cupidum: ⁸ sed hospitalem, benignū, sobrium, iustum, sanctum, continentem, ⁹ amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, † vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cōtradiciūt arguere. ¹⁰ Sunt enim multi inobedientes, vaniloqui, & seductores, maxime qui de circumcisione sunt: ¹¹ quos oportet redargui: qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. ¹² Dixit ^e quidam ex illis, proprius ipsorum Propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. ¹³ Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos durē, vt sani sint in fide: ¹⁴ non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate. † ^f ¹⁵ Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia. ¹⁶ Confitentur se nosse deum, factis autem negant, cum sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

† Dist. 25.
Vnum orat.
rium.
1. Tim. 3. 8

† Dist. 47.
Sic rector.
& 45. c. fin.

† Rom. 14. c
8. d. Propo-
sisti.
2. q. 1. Domi-
nus.
11. q. 3. Aesti-
mant.

Omnes

Omnes ecclesie status praelatus considerans, suam cuique etati viuendi normam procuret, exemplum se præbens in doctrina & conuersatione, & gratia consecutione. II.

A V autem loquere quæ decent sanam doctrinam. ^a Senes vt sobrij sint pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. ^b Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, ^c non multo vino seruientes, bene docetes, ^d vt prudentiam doceant. ^e Adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant, ^f prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, vt non blasphemetur verbum dei. ^g Iuuenes similiter hortare vt sobrij sint. ^h In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. ⁱ Verbum sanum irreprehensibile: vt is qui ex aduerso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. ^j Seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ^k sed in omnibus fidem bonam ostēdentes, ^l vt doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus. ^m Apparuit enim gratia dei & saluatoris nostri omnibus hominibus, ⁿ erudiens nos: ^o vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, ^p expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, ^q qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. ^r Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te contemnat.

a. Habet senectus vitia quedam propria & morbos quibus iuuentus caret: & ipsa quidem senectus morbus est: inest illi tamen præterea segnitie quedam & tarditas, obliuio profunda, & obstusio sensuum, atque iracundia. Chrysostomus.

b. A vini ergo nimio potui anus prohibeantur: quoniam quod in adolescentibus libido, hoc in senibus ebrietas est. Aut quomodo potest anus adolescentulas docere castitatem, si ebrietatem vetula mulieris adolescentula fuerit imitata, pudica esse non possit. Hieronymus. ibi.

c. Vbi sunt qui hæc faciunt propter quæ venisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui non desideria seculi faciunt? vbi qui pie ac iuste vitam agant? vbi qui sperare se spem beatam bonis operibus ostendant? Et in maculatam vitam agentes, hoc ipso se perhibent regnum dei expectare, quia merentur accipere. Saluati. lib. 6.

Praelatus subditos conuersationem inter se doceat, vt per charitatem dei gratis exhibitam salutem consequantur, & hereticos cum sua doctrina vitent. III.

A Domone illos ^a principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, ^b neminem blasphemare, ^c non litigiosos esse, sed modestos: omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. ^d Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. ^e Cum autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri dei: ^f non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lustralis regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum: ^g vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. ^h Fidelis sermo: & de iis volo te confirmare: vt curent bonis operibus præesse, qui credunt deo. Hæc sunt bona & vtilia hominibus. ⁱ Stultas autem quæstiones & genealogias, & contentiones & pugnas legis deuota. Sunt enim inutiles & vanæ. ^j Hæreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuota: ^k sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. ^l Cum misero ad te Arteman aut Tychicum, festina ad me venire ^m Nicopolin. Ibi enim statui hyemare. ⁿ Zenam legisperitum & Apollo sollicitè præmitte, vt nihil illis desit. ^o Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi. ^p Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia dei cum omnibus vobis. Amen.

a. In Græco enī est ἀρχαί, quod magis principatus quàm principes significat, & ipsa potestate, non eos qui in potestate sunt homines. Hieronymus. ibi.

b. Hoc bonum quod in Christianis florere videtur, de radice pietatis diuinae oritur. Deus enim misericordia sua saluos nos fecit per Christum, cuius gratia renati spiritum sanctum accepimus abundè, vt bonis operibus inuiti poscimus, ipso nos in omnibus adiuuante, vt per hæc hereditatem regni celorum assequi possimus. Ambrosius. ibi.

c. Qui semel bisque correptus audito errore suo non vult corrigi, errare existimat corrigentem: & contrario se ad pugnas & iurgia verborum parans, eum vult lucrificare à quo docetur Hieronymus. ibi.

d. Nicopolis autem Thraciæ ciuitas est, imò pars eius propinqua Macedonia. Manifestum ergo est quod eo tempore scripserit epistolam quo in Macedonia & Achaia versabatur. Oecumenius ibi.

Ad Titum ecclesie Cretensium primum delectum episcopum, scripta ex Nicopoli Macedonia.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM ad Philemonem.

Philemoni familiares literas facit pro Onesimo seruo eius, scribens ei ab urbe Roma de carcere per superscriptum Onesimum.

Incipit Epistola ad Philemonem.

Paulus Philemoni suum seruum Onesimum remittit, quem illi commendat non ut seruum, sed ut charum in Christo tractandum.

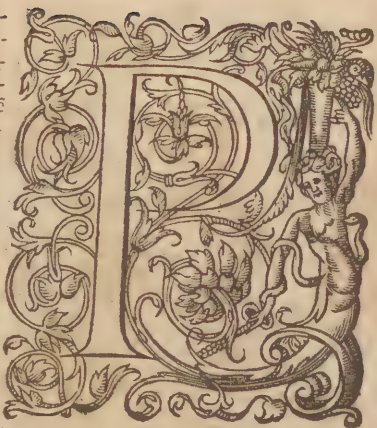
Cap. I.

a. Sicut peccati causa vinciri opprobrium est, ita e contra pro Christo custodia vincula sustinere, maxima gloria est. Eo enim tempore quo hanc epistolam misit, in custodia erat. Quamvis clericus non fuerit Philemon, tamen intererat ecclesiasticis necessitatibus causa devotionis, unde participem hunc dicit laborum.

Ambro. ibid.

b. Ambigue vero dictum, verum gratias agat deo suo semper, an memoria faciat in orationibus suis semper. Et utrumque intelligi potest. Qui enim precipit aliis v: in omnibus gratias agat deo, nullis angustiis potest coartari ut gratias semper deo ipse non referat.

Hiero. ibid.

Aulus^a vinctus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto adiutori nostro,² & Appia sorori charissima, & Archippo commilitoni nostro, & Ecclesiae quae in domo tua est.³ Gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo.⁴ Gratias ago deo meo^b semper memoriam tui faciens in orationibus meis,⁵ audiens charitatem tuam & fidem quam habes in domino Iesu, & in omnes sanctos:⁶ ut communicatio fidei tuae evidens fiat in agnitione omnis operis boni in Iesu Christo.⁷ Gaudium enim magnum^b habui & consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te frater.⁸ Propter quod multam fiduciam habens in Christo Iesu imperandi tibi quod ad rem pertinet:⁹ propter charitatem magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi:¹⁰ obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis Onesimo,¹¹ qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi utilis: quem remisi tibi.¹² Tu autem illum ut mea viscera suscipe.¹³ Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij.¹⁴ Sine consilio autem tuo nihil volui facere, ut ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.¹⁵ Forsitan enim ideo^c discessit ad horam à te, ut in aeternum illum reciperes:¹⁶ iam non ut seruum, sed pro seruo charissimum fratrem, maxime mihi: quanto autem magis tibi, & in carne, & in domino?¹⁷ Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me.¹⁸ Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.¹⁹ Ego Paulus scripsi mea manu.²⁰ Ego reddam: ut non dicam tibi quod & te ipsum mihi debes. Ita, frater,^d ego te fruar in domino, refice viscera mea in Christo.²¹ Confidens in obediencia tua scripsi tibi: sciens quoniam & super id quod dico facies.²² Simul autem & para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras donari me vobis.²³ Salutat te^e Ephras concaptivus meus in Christo Iesu,²⁴ Marcus, Aristarchus, Demas & Lucas adiutores mei.²⁵ Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

c. Aeternum ergo ministrum dei dixit, scribens ad Philemonem, cuius fide in agnitionem omnis boni quod in sanctis est in Christo Iesu euentiore fieri potest. Ambrosius, de bono mortis, cap. 12.

d. Quod si non addidisset in domino: & te fruar, tantum dixisset, in eo constituissem spiritum beatitudinis suae: quam & vicini simile dicitur frui, cum delectatione vti.

Aug. de doctrina Christiana, lib. 1. cap. 33.
e. Colossensis, & doctor Colossensium, qui & propter Christum cum Paulo captivus erat.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM ad Hebraeos.

In primis dicendum est, cur Apostolus Paulus in hac epistola scribenda non servauerit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hec causa est, quod ad eos scribens qui ex circuncisione crediderant, quasi gentium Apostolus & non Hebraeorum, sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officij sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Ioannes Apostolus propter humilitatem in epistola sua nomen suum eadem ratione non prae tulit. Hanc ergo epistolam fertur Apostolus ad Hebraeos conscriptam Hebraica lingua misisse, cuius sensum & ordinem retinens Lucas Euangelista post excessum Apostoli Pauli, graeco sermone composuit.

Incipit

Incipit Epistola ad Hebræos.

Tantum veteri testamento per angelos dato nouum per Christum datum præfertur, quantum Christus angelis dignior, quos origine, dominio, operatione, & honore præcellit. Cap. I.

Ultimarie^a multisq; modis olim deus loquens patribus in prophetis,² nouissimè dieb⁹ istis locutus est nobis in filio^b quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula.³ Qui cū sit^c splendor gloriæ,† & figura substantiæ eius, portansq; omnia verbo virtutis sue, purgationem peccatorum faciens,† sedet ad dexteram maiestatis in excelsis:⁴ tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit.⁵ Cui enim dixit aliquando angelorum,† Filius meus es tu, ego hodie genui te?⁶ Et rursum:† Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terre, dicit:† Et adorent eū omnes angeli dei.⁷ Et ad angelos quidem dicit:† Qui facit angelos suos spiritus: & ministros suos, flammam ignis.⁸ Ad filium autem:† Thronus tuus deus in seculum seculi: virga æquitatis, virga regni tui.⁹ Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea^d vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.¹⁰ Et: Tu in principio domine terrā fundasti: & opera manuū tuarum sunt cæli.¹¹ Ipsi peribūt, tu autem permanebis: & omnes vt vestimētum veterascent.¹² Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.¹³ Ad quē autem angelorum dixit aliquando:† Sede à dextris mei, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorū?¹⁴ Nōne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

Ex eo nouum testamentum veteri præstat, quòd Christi præcepta utiliora sint quàm angelorum, licet in passione angelis minor pro salute fidelium fuerit iussu patris effectus. II.

Propterea^a abundatius oportet obseruare nos ea quę audiuius: ne fortè perefluamus.² Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem:³ quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepisset enarrandi per dominum: ab eis qui audierunt,⁴ in nos confirmata est, contestante deo signis & portentis, & variis virtutibus, & spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatē.⁵ Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur.⁶ Testatus est autem in quodam loco quis, dicēs:† Quid est homo quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eū?⁷ Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.†⁸ Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quòd omnia ei subiecit: nihil dimisit non subiectum ei.⁹ Nunc autem necdum videmus omnia subiecta ei.†¹⁰ Eum autem qui^c modico quàm angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum: vt gratia dei pro omnibus gustaret mortem.¹¹ Decebat enim eum propter quem omnia, &^d per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum per passionem consummari.¹² Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur,^c ex vno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens.†¹³ Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.¹⁴ Et iterum:† Ego ero fidēs in eum. Et iterum:† Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi deus.¹⁵ Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini, & ipse similiter participauit eisdem:† vt per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est diabolus:¹⁶ & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti.¹⁷ Nūquā enim

a. In epistola ad Hebræos propterea Paulus solita cōsuetudine nec nomen suū nec apostoli vocabulū proposuit, quia de Christo erat dicturus, Habentes ergo principem sacerdotum, & apostolum nostrā confessionis Iesum, nec fuit congruum, vt vbi Christus apostolus dicēdus erat, ibi etiā Paulus Apostolus poneretur. Hiero. Galat. 1.

b. Nūquid aliud sonat forma sententiæ, quam omnes homines in Christi hæreditatē à patre esse transscriptos, secundum prophetiā Dauid dicentis: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c. Ambr. de voca. gentium, lib. 1. c. 1. c. In quo euidentius & cōtēternus patri, & inseparabilis à patre, & vnus esse cum eo substantiæ: perdocetur: dum luci splendor est semper cōtēternus: dū splendor à luce nunquam separatus est: dum splendor à luce natura substantiæ nunquam potest esse diuersus. Qui enim splendor lucis est, idē & dei patris virtus est. Histo. victo. de persecutio. Vandalo. li. 2. c. 1.

d. Propter carnē dixit tuus. Vngitur nāque humanitas à spiritu sancto. Non operatur autem eo modo quo in nudis hominib⁹: nempe prophetis ac patriarchis: vnctio tamen est, hoc est tota vngentis præsentia. Oecu. ibid.

e. Dicuntur enim angeli orationes & vota nostra offerre deo, nō quia deū doceāt, quia oīa antequā fiāt, sicus & postquā facta sunt, nouit: sed quia eius voluntatē super his consulunt, & deo iubēte cōpletū esse cōgnouerunt, hoc nobis euidenter vel latēter reportāt. Aug. lib. 2. medit. cap. 3.

a. Hortatur eos diligentius his intēdere quę per deū filiū audierūt: quā eis quę per angelos dicta sunt Ambro. ibid. Quoniam maior est auctoritas nostre legis, quā auctoritas angelorū ministratū veterē legē. Sedul. ibi. b. Nō solū ergo à patre, sed etiā à angelis minor filius dei factus est. Amb. de fide, lib. 2. ca. 4.

c. Modico siue paululū ob id dicit, quod trib⁹ dieb⁹ fuerit apud inferos. Oecu. ibid. d. Per quē oīa creata sunt & propter cuius gloriā facta sunt omnia Sedul. ibid. e. Vnum habemus patrem deum, Christum quasi proprius filius sanctificat, nos sicut adoptiui sanctificamur. Amb. ibid.

f. Quis est ergo qui nos participes suæ voluit esse carnis & sanguinis? Vtique dei filius. Quomodo nisi per carnem particeps factus est noster, aut per quā nisi per corporis mortem mortis vincula dissoluit? Amb. de fide lib. 3. ca. 5.

g. Puto quòd hæc verba sic ad caput, referenda sunt, vt corpori penitus aptari non possint. De verbo vtiq; dei dictum est, quod non angelos apprehendit: hoc est, non in vnā sibi personam assumpsit, sed Iesum Abraham: Neque enim legitur. Verbum angelus factū est, sed verbum caro factū est. Bernar. de gradibus humilitatis.

angelos apprehendit: sed semen Abraham apprehendit.¹⁷ Vnde debuit per omnia fratribus similari: ut misericors fieret & fidelis pontifex ad deum, ut repropitiaret delicta populi.¹⁸ In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis qui tetantur auxiliari.

Quanto architecto domus quam incolæ eius maior debetur gloria, tanto legislatori Christo quam promulgatori Moysi magis obediendum.

III.

a. Vbi ad dispensationem peruenit, omnia deinceps humilia intrepidè eloquitur. Apostolum autem sine legem dicit ipsum, quia missus est à patre tanquam homo. Confessionis vero fidei, & fidelis sit, fidem, inquit, seruauit beneplacente patri, idemque cum eo sensit de seruando populo. Oecum. ibid.

b. Per fiduciam fides, per gloriam spei spes, per fidem charitas intelligitur, ut finis precepti est charitas. In his duobus supradicta continentur: quia fides fundamentum est, spes verò paries, charitas culmen eminet. Sedulius ibid.

c. Tres itaque requies Apostolus memorat in hac epistola. Vnam sabbati, quam minus requieuit ab operibus suis. Secundam in Palestina, in qua ingressi Israelitæ requiescere sunt ex miseria multa & laboribus. Tertiam, quæ vera est requies, hæc est regnum cælorum, ad quam quos peruenire contigerit, reuera requiescunt à laboribus & difficultatibus suis. Ambr. ibidem.

d. Vni, inquit, facti sumus nos & Christus, quoniam ipse caput nostrum esse dignatus est, nosque membra sua efficere. Occume. ibid.

a. Festinat ostendere aliam esse requiem ad quam vocati sumus, id est regnum cælorum. Nec nos qui credidimus, dicit intraturos in illam quæ Palestina est, illos vero non intraturos propter obdurationem cordis sui, nec in Palestinam, nec in requiem cælestem. Ambr. ibid.

b. Omnino necesse est ut aliqui ingrediantur in requiem dei, ne vanè ac temere sit promissa. Quoniam ergo isti non sunt ingressi, iurauit enim ipsos non ingressuros necesse est ut nos, modo velimus, ingrediamur: at non iam in figuratiuam requiem, sed in verum regnum cælorum. Oecum. ibid.

c. Verbum hoc nostrum vtiq; prolatum est, syllabæ sunt, sonus est, & tamen à sensu nostro & mente non discrepat, & quæ interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis verbi testificatione signamus. Sed non sermo noster operatur, solum est verbum dei, quod nec prolatum est, nec indiget dicunt, sed quod operatur, & viuificat. Vnde dicitur: Verbum est dei verbum, & efficax, &c. Ambr. de fide, lib. 4. cap. 3.

Vnde fratres sancti vocationis cœlestis participes considerate^a Apostolum^A & Pontificem confessionis nostræ Iesum Christum: ² qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut & Moyses in omni domo eius. ³ Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet dominus qui fabricauit illam. ⁴ Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creauit, deus est. ⁵ Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: ⁶ Christus vero tanquam filius in domo sua. Quæ domus sumus nos: si fiduciam^b & gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. ⁷ Quapropter sicut dicit spiritus sanctus: [†] Hodie si vocem eius audieritis, ⁸ nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ⁹ Vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis. ¹⁰ Propter quod infensus fui generationi huic, & dixi: semper hi errant corde. Ipsi autem non cognouerunt vias meas: ¹¹ quibus iuravi in ira mea, si introibunt^c in requiem meam. ¹² Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à deo viuo. ¹³ Sed adhætamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. ¹⁴ Participes enim Christi effecti sumus: si tamen initium substantiæ eius usque ad finem firmum retineamus, ¹⁵ dum dicitur: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. ¹⁶ Quidam enim audientes, exacerbauerunt: sed non vniuersi qui profecti sunt ab Ægypto per Moysen. ¹⁷ Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccauerunt, [†] quorum cadavera prostrata sunt in deserto? ¹⁸ Quibus autem iurauit non introire in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? ¹⁹ Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipsius propter incredulitatem.

† Num. 11. b

† Psal. 94. c

† Num. 14. f
De per. di. 5.
Sic plures.

Cum Christus Moysen & prophetas excellat, solliciti sint Christiani ingredi requiem per nouum testamentum oblatam propter Christi diuinitatem & humanitatem, quam Iudæi noluerunt introire.

IIII.

Imeamus ergo ne forte relicta pollicitatione^a introeundi in requiem eius^A existimetur aliquis ex nobis deesse. ² Etenim & nobis nuntiatur est, quemadmodum & illis: sed non profuit illis sermo auditus non admixtus fidei ex iis quæ audierunt. ³ Ingrediemur enim in requiem eius qui credidimus, quemadmodum dixit: [†] Sicut iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et quidē operibus ab institutione mundi perfectis, ⁴ dixit enim quodam loco de die septima sic: [†] Et requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis. ⁵ Et in isto rursum: Si introibunt in requiem meam. ⁶ Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, & ij quibus prioribus annuntiatur est, non introierunt propter incredulitatem: ⁷ iterum terminat diem quendam, hodie, in Dauid dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est: [†] Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. ⁸ Nam si eis Iesus requiem præstisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. ⁹ Itaque relinquitur sabbatismus populo dei. ¹⁰ Qui enim ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis deus. ¹¹ Festinemus ergo ingredi in illam requiem: ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. ¹² Viuus est enim sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.

† Psal. 94. d

† Gen. 2. a
Exod. 20. b† Psal. 94. c
Sup. 3. b

† Et

† Eccl. 15. d
Psal. 33. c
Infr. 8. a
Rom. 8. b
† 2. quæst. 1.
Deus om-
nipotens.
1. Cor. 12. b
2. Cor. 3. c
Ephef. 2. b

†¹³ Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, † omnia autē nuda & aperta sunt oculis eius, ad quē nobis sermo. ¹⁴ Habentes ergo pontificē magnum qui pene- trauit cœlos. Iesum filiū dei, teneamus spei nostræ confessionē. ¹⁵ Nō enim habemus Pontificem qui nō possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absq; peccato. ¹⁶ Adeamus ergo cum fiducia ad thronū gratiæ eius: vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Christi sacerdotium tanto ceterorum præ se fert conditiones, quanto excellentiorem habuit originem.

V.

† 15. di. c. fin.
9. Quibus.

† 3. q. 1. c. In
scripturis.
De elect.
Qualiter.
1. Para. 25. b
† Psal. 2. b
† Psal. 109. a

A Mnis †^a nanque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus consti-
tuitur in iis quæ sunt ad deū, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. ² Qui
condolere possit iis qui ignorant & errant: quoniam & ipse circumdatus est
infirmitate: & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semet-
ipso offerre pro peccatis. †⁴ Nec quisquam sumit sibi honorē: sed qui vocatur à deo
tanquam Aaron. ⁵ Sic & Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret: sed
qui locutus est ad eum: †^b Filius meus es tu, ego hodie genui te. ⁶ Quemadmodum
& in alio loco dicit: † Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.
⁷ Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui possit illum saluum
facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua re-
uerentia. ⁸ Et quidē cum esset filius dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam:
⁹ consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, ¹⁰ ap-
pellatus à deo Pontifex iuxta ordinem Melchisedech. ¹¹ De quo nobis grandis sermo
^D & ininterpretabilis ad dicendū: quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. ¹² Et
enim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis vt vos doceamini
quæ sint elementa exordij sermonum dei: & facti estis quibus ^c lacte opus sit, non so-
lido cibo. ¹³ Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. Paruu-
lus enim est. ¹⁴ Perfectorum autem est solidus cibus: eorum qui pro ipsa consuetudi-
ne exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

a. Duplex debet esse assū-
ptio eorū qui præficiuntur,
scilicet vt intrus per gratiā
primum assumatur, ad vir-
tutis excellentiam, & foris
per electionem & autorita-
tem ad gradum dignitatis.
Hugo, de S. Victore.

b. Apud deum nunquā cra-
stinus, nunquam hesternus
dies est, sed semper hodie:
non mensium circulis sol-
uitur annus, non succeden-
tibus ac decedētib; trāsi-
gitur mensis diebus, non
hora mutatur, non varian-
tur tempora vel momenta
vbi deus est: nec termino
includit, nec initio inchoa-
tur. Aug. de quinque hære-
sibus.

c. Lac infirma temporariæ
dispensationis, solidū cibū
ardua perpetuæ maiestatis
appellans. Beda, ibid.

Iustus semel confirmatus difficile cadit: lapsus verò à fide non nisi per Christum redire potest.

VI.

† Dep. di. A
4. ca. Inter-
mittentes.

† Infr. 10. d
1. Petr. 2. d
De po. di. 2
c. Si enim c
Citius.

† Dep. di. c.
Non est.

† Gen. 22. c
De iureiu-
rati Chri-
stus.

A Vapropter † intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectio-
nem feramur: non rursus iacentes fundamentum ^a pœnitentiæ ab ope-
ribus mortuis, & fidei ad deum ^b baptismatum doctrinæ, impositionis
quoq; manuum, ac resurrectionis mortuorum, & iudicij æterni. ^b Et hoc
faciemus, si quidem permiserit deus. ^c †⁴ Impossibile enim est eos qui semel sunt il-
luminati, gustauerunt etiam donum cœleste, & participes facti sunt spiritus sancti:
⁵ gustauerunt nihilo minus bonum dei verbum, virtutesq; seculi venturi, & prolapsi
sunt, rursus renouari ad pœnitentiā, ⁶ rursus crucifigentes sibi metipsis filium dei, &
ostentui habentes. ⁷ Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & germinās
herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à deo: ⁸ proferens
autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledictio proxima: cuius consummatio in cō-
bustionem. †⁹ Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniore saluti:
tamen si ita loquimur. ¹⁰ Non enim iniustus deus, vt obliuiscatur operis vestri & dile-
ctionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis & ministratis. ¹¹ Cu-
^c pimus autem vnumquēq; vestrum eandem ostentare sollicitudinem ad expletionē
spei vsque in finem, ¹² vt non segnes efficiamini, verū imitatores eorum qui fide &
patientia hæreditabunt promissiones. ^d †¹³ Abraham nanq; promittens deus, quoniam
neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum, dicens: ¹⁴ Nisi
benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo te, ¹⁵ & sic longanimiter fe-
^D rens adeptus est repromissionem. ¹⁶ Homines enim per maiorem sui iurant: & om-
nis controuersia eorum finis, ad confirmationem est iuramentum. ¹⁷ In quo abun-

a. Quid est autē à mortuis
operibus pœnitentia, nisi
ab his quæ oportet morti-
ficari, vt viuamus? Aug. de
fide & operibus, cap. 11.

b. Nō potest enim sine fauo-
re dei aliquis esse perfectus.
Amb. de pœnit. lib. 2. cap. 2.

c. Impossibile est renouari
ad pœnitentiā per baptis-
mum, hoc est, rebaptizari,
quia hoc esset iterum cruci-
figere Christum, non in
carne sua, sed in carne re-
baptizati. Etenim quia de
remittenda prædicaui pœ-
nitentiā, debuit & de iis qui
iterandum putant baptis-
mum, non sileere, & prius so-
licitudinem nobis auferri
oportuit, vt sciremus etiā
post baptismum si qui pec-
carēt, donari eis posse pec-
catū, ne spe veniæ destitu-
tos iterandi baptismatis o-
pinio vana peruerteret.
Amb. de pœnit. lib. 2. cap. 2.

d. Cum igitur vides Chri-
stum dicentem, Amē amen
dico tibi, intellige quod cū
per nullū maiorem iurare
posset, iurat Amen, nō quia
etiam nunc filius iuret ipse
Abrahæ. Verū enim iurat.
Occume, ibid.

† Sup. 4. b A **C**apitulum autem super ea quæ dicuntur: † Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, ^a ² sanctorum minister, & tabernaculi veri, quod fixit deus, & non homo. ³ Omnis enim Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: vnde necesse est & hunc habere aliquid quod offerat. ⁴ Si ergo esset super terram, nec esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera, ⁵ qui exemplari & vmbra deseruiunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum: † Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. ^b Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. ⁷ Nam si illud prius culpa vacasset: non vtique secundi locus inquireretur. ⁸ Vituperans enim eos dicit: † Ecce dies venient, dicit dominus: & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, ⁹ non secundum testamētum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Aegypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamēto meo, & ego neglexi eos, dicit dominus: ¹⁰ Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit dominus: † dando leges meas in mentes eorum, & in corda eorum superscribam eas, & ero eis in deum, & ipsi erunt mihi in populum. ^c ¹¹ Et non docebit vnusquisque proximū suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens, Cognosce dominum: quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem, ¹² quia propicius ero iniquitatibus eorum: & peccatorum eorum iam non memorabor. † ¹³ Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

Et si veteris tabernaculi expiationes & sacrificia quandam afferrent iustificationem, tamen noui tabernaculi sacrificia ex maiori oblatione quæ est Christus semel oblati, maiorem habent efficaciam.

I X.

† Exod. 26. a A **M**Abuit^a quidem & prius iustificationes culturæ, & sanctū seculare. ² Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur sancta: ³ post velamentum autem secundum erat tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorū, ⁴ aureum habens thuribulum, ^b & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, † & tabulæ testamenti, ^c superque eam Cherubim gloriæ obumbrātia propitiatorium, de quibus non est modo dicendum per singula. ⁶ His vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: ⁷ in secundo autē † semel in anno solus Pontifex non sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorantia, ⁸ hoc significante spiritu sancto, nondum propalatā esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. ⁹ Quæ parabola est temporis instantis: iuxta quam munera & hostiæ offeruntur, ¹⁰ quæ non possunt iuxta cōscientiam perfectū facere seruientē, solummodo in cibis, & in potibus, & in variis baptismatibus, & iustitiis carnis, vsque ad tempus correctionis impositis. ¹¹ Christus autem assistēs Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non huius creationis, ¹² neque per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per ^c proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. † ¹³ Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, † ¹⁴ quanto magis sanguis Christi, qui per spiritum sanctum, ^d semetipsum obtulit immaculatum deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum deo viuenti? ¹⁵ Et ideo noui testamenti mediator est, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum quæ erant sub priori testamento, repromissionē accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. † ¹⁶ Vbi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. ¹⁷ Testamentū enim in mortuis ^e confirmatum est. Alioquin nondū valet, dum viuunt

a. Siue sanctorum hominū secundum suam misericordiam, siue minister eorum quæ sancta sanctorū dicuntur, vnde subdit: & tabernaculi veri. Spiritus animarum sanctorum, templique multiformis ecclesiæ, in quo deus inhabitat. Sedul. ibidem.

b. Transiens à loco & a sacerdote, & a sacrificio, tandem & testamenti differentiam ponit, per quod appropinquamus deo. Hic autem ad cœlos nos eleuās, & ostendens quia pro templo cœli habemus, & quod vetera exemplaria erant nostrorum: & celebrationem nostram istis rebus sublimans, & merito iam sacerdotium attollit. Chrysost. ibidem.

c. Doctrinam appellat hoc loco plenā laboris exhortationem. Ecce enim videmus, nec multis quidē opus esse sermonibus apud illos qui sani sunt mente ad persuadendum, vt credant in Christum. Si quidē omnes homines sunt à deo edocti: nam Christus in cordibus nostris scripsit leges suas. Occumenius ibid.

a. Hoc est, fuerunt in tabernaculo vasa dei, quod apud homines magnū ac admirabile videtur: sed tamen illa omnia vmbra erant futurorum bonorum. Sedul. ibidem.

b. Omnia hæc erant in arca, quæ ingratitudinē conuincerent Iudeorū. Virga quidem propter seditionē in ordinatione Aaron: tabulæ vero, eo quod Iudæi occasio fuissent cur priores cōfringerentur. Manna autem eo quod edētes illud murmurassent. Oportuit igitur vt hæc ad nepotes quoque transmitterentur. Oecum. ibidem.

c. Quoniam semel Christus oblati est, vt multorū peccata portaret Prosper.

d. Quod tunc Pontifex ille significabat, qui cum sanguine in sancta sanctorum per annos singulos introibat. Iste igitur est qui in se vno totum exhibuit, quod esse necessariū ad redemptionis nostræ sciebat effectum: idem scilicet & sacerdos & sacrificiū: idem deus & templum. Augustin. de fide ad Petrum, cap. 2.

e. Hoc modo firmum factū est testamentum, intantum fuit peccatum nostrum, vt saluari nō potuissemus ali-quando, nisi vnigenitus filius dei pro nobis moreretur. Quod vero ait: Alioquin nōdum valet dum viuunt qui testatus est. Hoc enim significat, quod quādiu viuunt testator, potest immutare sententiam, & alios atque alios hæredes adducere in hereditatem suam. Ambrosius ibid.

qui testatus est. ¹⁸ Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est. ¹⁹ Lecto enim omni mandato legis à Moysè vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populū aspergit, dicens: ²⁰ Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos deus. ²¹ Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerij sanguine similiter aspergit. ²² Et omnia penè in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione nō fit remissio. ²³ Necesse est ergo exemplaria quidem cœlestium his mundari: ipsa autē cœlestia melioribus hostiis quàm istis. ²⁴ Non enim in manufacta sancta Iesus introiit exemplaria verorum: sed in ipsum cœlū, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. ²⁵ Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. ²⁶ Alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autē semel in consummatione seculorū, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. ²⁷ Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium: ²⁸ sic & Christus semel oblatus est ad multorum exaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit omnibus expectantibus se in salutem.

† Exod. 24. d
Matth. 26. c
Marc. 14. c
Luc. 22. b

† Rom. 5. b
1. Pet. 3. d

Tanto nouum testamentum veteri præstat, quantum imagini umbra, & oblatio Christi oblationi pecorum: cui per fidem, spem & charitatem inherendum est. X.

a. Hoc est, speciē veritatis, nō veritatē ipsam. Si enim flores ipsos quis colorum intinxerit, & imposuerit super lineamenta, tunc imago efficitur: tale quiddam erat lex umbra veritatis.

Amb. ibi.

b. In ipsis, inquit, hostiis fit duntaxat cōmemoratio & redargutio peccatorū, non autem etiam remissio. Porro quod nō fit remissio, signum est quod nunquam durent hostiæ. Neque enim ob sequentia tantum peccata offeruntur, inquit, hostiæ, sed potius propter omnia, tanquam nōdum remissa sint hostiis quæ facta sunt. Oecume. ibid.

c. Hoc est, in principio Genesios, & in euangelio: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Hiero. super 1. ca. Genes.

Mbram [†] enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum: per singulos annos eisdem ipsis hostiis quas offerunt indefinenter, [†] nunquam potest accedentes perfectos facere. ² Alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent vltra conscientiam peccati, cultores semel mundati. ^b Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. ⁴ Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorū auferri peccata. ⁵ Ideo ingrediens mundum dicit: [†] Hostiam & oblationem nolui, corpus autem aptasti mihi. ⁶ Holocaustomata & pro peccato, non tibi placuerunt. [†] ⁷ Tunc dixi: Ecce venio. ^c (In capite libri scriptum est de me: vt faciam deus voluntatē tuam. Superius dicens: ⁸ quia hostias, & oblationes, & holocaustomata, & pro peccato nolui: nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi: ⁹ ecce venio, vt faciam deus voluntatem tuam. aufert primum, vt sequēs statuatur. ¹⁰ In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. ¹¹ Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: ¹² Hic autem vnā pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum [†] sedet in dextera dei, ¹³ de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. ¹⁴ Vna enim oblatione consummauit in sempiternū sanctificatos. ^d ¹⁵ Contestatur autem nos & spiritus sanctus. Postquam enim dixit, [†] ¹⁶ Hoc autem testamētum quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus: [†] dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas: ¹⁷ & peccatorū & iniquitatū eorum iam non recordabor amplius. ¹⁸ Vbi autem horum remissio: iam non est oblatio pro peccato. ^e ¹⁹ Habentes itaque fratres, fiduciā in introitu sanctorū in sanguine Christi, ²⁰ quam initiauit nobis viam nouam & viuētem, per velamen, id est, carnē suam: ²¹ & sacerdotem magnum super domum dei: ²² accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, ²³ teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem. (Fidelis enim est qui repromisit.) ^f ²⁴ Et consideremus inuicem in prouocationem charitatis, & bonorum operum: ²⁵ non deferentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. [†] ²⁶ Voluntariē enim peccantibus nobis post acceptam notitiā veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia: ²⁷ terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersario. [†] ²⁸ Irritam quis faciēs legem Moyse, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: ²⁹ quanto magis putatis ^g deteriora mereri supplicia: qui fi-

† Leuit. 16. c

† Leuit. 19. a

† Psal. 39. b

† Ibidem.

† Psal. 109. a
Marc. 16. a

† 1. Cor. 15. a
Iere. 31. f
† Sup. 4. b

D

† Sup. 6. a

† Deut. 17. d
Matth. 18. b
Ioan. 8. c
2. Cor. 13. a

d. Per Ieremiam, q. d. Spiritus sanctus testificatur quod consummauit in æternum sanctificatos: sed & quod in nouo testamēto non recordabitur deus peccatorum. Sedul. ibid.

e. Hic ostendit distantiam pontificis & sacerdotis, & hostiarum & tabernaculi, & testamenti & repromissionis. Siquidem illa fuerunt temporalia, hæc autē æternarum illa forma, hæc veritas. Amb. ibid.

f. Tāto, inquit, nobis magis opus est charitatē ac bona opera desiderare & adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicij. Hoc autē etiā ad cōsolationem ipsis erat, nepe defatigatis propter afflictiones. Oecume. ibid.

g. Maiori igitur supplicio hic obnoxius: verumtamen etiam huic penitentiæ portæ aperuit, & multas abluendi vias præbuit. Chrysost. super Ioan. ho. 27.

qui filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ cōtumeliam fecerit? Scimus enim eū qui dixit: Mihi vindictam: ego retribuam. Et iterum: Quia iudicabit dñs populum suum. Horrendum est incidere in manus dei viuentis. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, & in altero quidē opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis: & rapinam bonorū vestrorum cū gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantia. Nolite itaq; amittere confidentiam vestram: quæ magnam habet remunerationem. Patiētia enim vobis necessaria est: vt voluntatem dei facientes, reportetis promissionem. Adhuc enim modicum aliquantulumque qui venturus est veniet, & non tardabit: Iustus autem meus ex fide viuit. Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nō sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.

Fidei magnifica in patribus ante diluuium, ante legem, & sub lege: ante terra promissæ ingressum, in ingressu, & post ingressum, per quam membra Christi capiuntur.

X I.

St autem fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Fide intelligimus aptata esse secula verbo dei, vt ex inuisibilibus visibilia fieret. Fide de plurimam hostiam Abel quàm Cain obtulit deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Enoch translatus est ne videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum dominus. Ante translationem enim testimonium habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deū quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Fide Noë responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcā in salutem domus suæ, per quam damnauit mundum: & iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus. Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quò iret. Fide demoratus est in terra repromissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor, deus. Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione feminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt, & hoc emortuo, tanquam sydera cœli in multitudinem: & sicut arena quæ est ad oram maris, innumerabilis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem: ideo non confunditur deus vocari deus eorum. Parauit enim illis ciuitatem. Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur: & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones, (ad quem dictum est, Quia in Isaac vocabitur tibi semen) arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est deus. Vnde eum & in parabolam accepit. Fide & de futuris, benedixit Isaac Iacob, & Esau. Fide Iacob moriens singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius. Fide Ioseph moriens de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit. Fide Moyses natus occultatus est mensibus tribus à parentibus suis, eo quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerūt Regis edictum. Fide Moyses grādis factus negauit se esse filiū filię Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.

h. Quoniam neque bonum nostrum iam videm⁹, vnde oportet vt credendo quæramus: neq; ipsum recte viuere ex nobis est, nisi credēs adiuuet & orātes, qui & ipsam fidem dedit, qua nos ab illo adiuuandos esse credamus. Augu. de ciuilibr. 19. cap. 4.

a. Et est bona substantia, in qua spei nostre est patrimonium. Ambr. de penit. li. 2. ca. 3. Vnde enim sunt ista quæ vides, nisi ex illo quod non vides? Vtique vides aliquid vt credas aliquid: & ex eo quod vides, credas quod non vides: ne sis ingratus ei qui te fecit videre, vnde possis credere quod nondum potes videre. August. homil. 32. b. Non enim si inquisamus quid sit, sed si illum confitemur esse salutem nobis præparat. Basil. li. 1. contra Eunomium. c. Fide admonitus Noë, adiunge ei quod sequitur, metuens: vt sit hic sensus: Admonitus oraculo Noë ea quæ nondum videbantur per fidem metuens aptauit arcem. Oecum. ibid.

d. Duplex enim erat præclusio: vna ex tempore (seuerat quippe iam) altera vero ex natura, sterilis enī erat. Chrys. ibid.

e. Duo hoc loco quæritur, quomodo cum superius dixit quod transtulit Enoch deus, ne videret mortem, dicat nunc, iuxta fidem mortui sunt hi omnes. Rursūque dicit: non acceptis promissionibus: atque dixit in superioribus, quod accepissent præmiū fidei. Sol. Mortui sunt omnes præter Enoch. Illis autem non sola terra promissa erat, sed etiā cœlestia. Oecu. ibid.

f. Vides quòd istuc ipsū faciebat præuidens futurum quòd regij generis futurus essetis, qui ex semine illius natus esset. Chr. Gene. 47.

g. Vbi viros probos ac virtuti deditos recensisset, qui omnia per fidē effecerant: dicit etiam de Moyse parentibus obscuris quibusdā hominibus, exhortans eos, ac propemodū dicens: Illi adeo obscuri fidem habuerunt, vos autem fluctuatīs? Quare autem occultauerunt menses trēs, id quæ cū regum esset edictum, vt masculi protinus interirentur? Crediderūt ipsum seruandum esse. Oecum. ibid.

† Deut. 32. c. F
Roma. 12. d
Sup. 6. a

† Abac. 2. a
Roma. 1. b
Galat. 3. b
2. Pet. 3. d

† Gene. 1. a
Eccle. 18. a
Iere. 10. b
† Gene. 4. a

† Gene. 5. d
Sapien. 4. c
Eccle. 44. c
Gene. 6. d
Eccle. 44. c
† 1. Mach. 1. f
† Gene. 6. d

† 1. Mach. 2. f
Ge. 12. a. 13. a
32. quæst. 4
Quis ignoret.

† Gene. 21. a
Galat. 4. d

† 23. quæst. 4
Si ecclesia.
† Gene. 12. b
Eccle. 44. d
Gene. 21. b
Roma. 9. b
† Gene. 27. c

† Gene. 48. c
49. d
† Gene. 50. d

† Exod. 1. a

† Exod. 2. b

²⁶ maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi. Aspici-
bat enim in remunerationem. ²⁷ Fide reliquit Ægyptum: non veritus animositatem
Regis. Inuisibile enim tanquam videns sustinuit. ²⁸ Fide celebrauit Pascha & sangui-
nis effusionem: ne qui vastabat primitiua, tangeret eos. ²⁹ Fide transierunt mare Ru-
brum tanquam per aridam terram: quod experti Ægyptij deuorati sunt. ³⁰ Fide mu-
ri Iericho corruerunt, circuitu dierum septem. ³¹ Fide Rahab meretrix non periit cū
incredulis: excipiens exploratores cum pace. ³² Et quid adhuc dicam? Deficiet enī me-
tempus enarrantē de Gedeon, Barac, Sampson, Iephthe, Dauid, Samuel, & Prophe-
tis, ³³ qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones,
obturauerunt ora leonum, ³⁴ extinxerunt impetum ignis. ^h Effugarunt aciem gladij:
conualuerunt de infirmitate: fortes facti sunt in bello: castra verterunt exterorū: ³⁵ ac-
ceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alij autem distenti sunt, nō susci-
pientes redemptionem, vt meliorem inuenirēt resurrectionem. ³⁶ Alij vero ludibria
& verbera experti, insuper & vincula & carceres: ³⁷ lapidati sunt, secti sunt, tentati
sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in ^k melotis, in pellibus caprinis, e-
gentes, angustiatī, afflicti, ³⁸ quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus erran-
tes, in montibus, & speluncis, & in cauernis terræ. ³⁹ Et hi omnes testimonio fidei pro-
bati, non acceperunt repromissionem, ⁴⁰ deo pro nobis melius aliquid prouidēte, vt
non sine nobis consummarentur.

† Exod. 2. c

† Exod. 12. b

† Exod. 14. d

† Ios. 6. c

† Ios. 6. a. d

† Ios. 6. c.

Nasci.

† Marc. 3. a

Marc. 1. a

h. Qui non comitatu & le-
gionibus succincti commu-
nem cum multis victoriā,
sed nuda virtute animi sin-
gularem de perfidis retu-
lerunt triumphum. Ambr.
Offic. 1. li. ca. 35.

a. Diverſo itaque cruciatus
genere, hic verberibus di-
laniatur, hic candēti crati-
cula sacrificij more torre-
tur, hic abscisso capite æ-
terno capiti iungitur, hic
defecta lingua inuolabilē
fidem melius loquitur: &
Christum dominum in si-
lento oris, clamore vulne-
ris cōfiteretur. Euseb. Emise.
De Epiph. hom. 4.

k. In pellib⁹ ouinis. meloza
enim Græcū est, & significat
pellem cū lana ab oue de-
tractam.

*Priscorum fides ad passionē tolerandas exemplo Christi & ipsorum mouere debet, atque
ad mala culpæ omissionis & commissionis vitanda.*

XII.

a. Hucusque de fide locut⁹
est: nunc de prædicatione
incipit Sedulibi.

b. Neque enim alio modo
abiicit quispiā pōdus rerū
secularium, quam per tole-
rantiam. Cōsidera quod nō
dixerit: pugnis decertem⁹,
aut bellemus, sed quod le-
uius erat, curramus in cer-
samine. Oecume. ibi.

c. Castigat enim quos casti-
gandos putat, patitur quos
putat esse patiendos. Vtrū-
que ad vnam rem vult pro-
ficere, vt & castigatio in ca-
tholicis peccandi refrenet
libidinem, & quandoq; hæ-
reticos patientia dei faciat
plenam fidei noscere veri-
tate: maxime cum sciat eos
forsitan catholica non in-
dignos fide, quos videat
catholicis vitæ cōparatio-
ne præstare. Saluia. li. 5.

d. Quamobrē diuus Paulus
eum qui tam turpem vitam
elegerit, fornicatorem sce-
leratūque optimo iure
appellat: & eos qui in libi-
dine prolabuntur, cum Esau
merito comparat. Cyril. in
Gen. li. 9.

e. Quatuor ordines fecit,
montis Sion, ciuitatis Ieru-
salem, celebritatis angelo-
rum, & ecclesiarum primiti-
uarum. Tulit ergo domin⁹
deus de medio populi Is-
rael Leuitas, quia nō huma-
narum eos cōiortes voluit
esse curarum, sed diuinæ re-
ligionis ministros. Ambro-
de Cain & Abel lib. 2. ca. 2.

I Deoque ^a & nos tantam habentes impositam nubem testium, [†] deponen-
tes omne pondus & circumstans nos peccatum, ^b per patientiam curramus
ad propositum nobis certamen, ² aspicientes in autorem fidei, & consum-
matorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione
contempta: atque in dextera sedis dei sedet. ³ Recogitate enim eū qui talem sustinuit
à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem: vt ne fatigemini animis ve-
stris deficientes. ⁴ Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum
repugnantes: ⁵ & obliti estis consolationis quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens:
[†] Fili mi, noli negligere disciplinam dñi: neque fatigeris dum ab eo argueris. ⁶ Quem
enim diligit dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. ⁷ In di-
sciplina perseuerate. Tanquam filiis, vobis offert se deus. Qui enim filius, quem non
corripit pater? ⁸ Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes:
ergo adulteri, & non filij estis. ⁹ Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores ha-
buimus, & reuerbamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum, &
vitemus? ¹⁰ Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suā
erudiebant nos: hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius.
¹¹ Omnis autem disciplina in præsentī quidem videtur non esse gaudij, sed mœroris:
postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam, reddet iustitiæ. [†] ¹² Propter
quod remissas manus & soluta genua erigite: ¹³ & gressus rectos facite pedibus ve-
stris: vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. [†] ¹⁴ Pacem sequimini cum
omnibus, & sanctimoniam: sine qua nemo videbit deum. ¹⁵ Contemplantes ne quis
desit gratiæ dei: ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediāt, & per illam
inquentur multi. [†] ¹⁶ Ne quis fornicator aut prophanus, vt Esau: [†] qui propter vnā
escam vendidit primitiua sua. ¹⁷ Scitote enim quoniam & postea [†] cupiens hæredita-
re benedictionem, reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam
cum lachrymis inquisisset eam. [†] ¹⁸ Non enim accessistis ad tractabilem & accessibi-
lem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, ¹⁹ & tubæ sonum, & vocem ver-
borum, quam qui audierunt, excusauerunt se ne eis fieret verbum. ²⁰ (Non enim
portabant quod dicebatur: [†] Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. ²¹ Et ita ter-
ribile erat quod videbatur. Moyses dixit: Exterritus sum & tremebundus.) ²² Sed [†] ²³ accessi-

a. † Rom. 6. a
† Eph. 4. c
Coloss. 3. b
1. Pe. 2. a. 4. a
Iere. 17. a

† Prou. 13. b
Apoc. 3. d
2. q. 4. c. Ea
vindicta.

† 49. di. Hic
ecce enim.
5. Claudius
† Rom. 12. d

† Gene. 25. d
† Gene. 27. c

† Gene. 19. b
20. c

† Exod. 19. b

accessistis ad Sion montē, & ciuitatem dei viuētis, Ierusalem cœlestem, & multorum milium angelorū frequentiam,²³ & Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicē omnium deum, & spiritus iustorum perfectorum,²⁴ & testamēti noui mediatorem Iesum, & sanguinis asperisionem melius loquentē quā^f Abel.²⁵ Vide-
 te ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super ter-
 ram loquebatur: multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus:²⁶ cuius
 vox mouit terram tunc: nunc autē repromittit, dicēs: † Adhuc semel, & ego mouebo
 non solū terram, sed & cœlum.²⁷ Quod autem adhuc semel dicit: declarat mobiliū
 translationem tanquam factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia.²⁸ Itaq; regnū
 immobile suscipientes, habemus gratiam, per quam seruiamus placentes deo, cum
 metu & reuerentia. †²⁹ Etenim deus noster ignis consumens est.

f. Siquidē sanguis Abel cla-
mans de terra loquebatur
vindictā: at Christi sanguis
de cruce clamans, pacē lo-
quitur ac reconciliatōnem.
Cyprianus.

*Non solum vita & mores priscorum, sed & doctrina imitanda est, in fide mortuorum
manendo, & uiuentibus obediendo.*

XIII.

Haritas fraternitatis maneat in vobis,² & † hospitalitatem nolite obliuisci.

† Per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis.³ Memen-
 tote victorum, tanquam simul victi: & laborantium, tanquam & ipsi in
 corpore morantes.⁴ Honorabile connubium in omnibus, & thorus imma-

culatus.^b Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus.⁵ Sint mores sine auaritia,
 contenti præsentiis. Ipse enim dixit: † Non te deferam, neque derelinquam,⁶ ita vt
 confidenter dicamus: † Dominus mihi adiutor est: non timebo quid faciat mihi ho-

mo.⁷ Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum dei: quo-
 rum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.^c ⁸ Iesus Christus heri & ho-

die, ipse & in secula. † Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimū est enim
 gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis.¹⁰ Habemus
 altare: de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. †¹¹ Quo-

rum enim animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum
 corpora cremantur extra castra.¹² Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suū san-

guinem populum, extra portam passus est.¹³ Exeamus igitur ad eum extra castra, im-
 properium eius portantes. †¹⁴ Nō enim habemus hic manentem ciuitatem: sed futu-

ram inquirimus. †¹⁵ Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper deo, id est, fru-
 ctum labiorum confitentium nomini eius.¹⁶ Beneficiæ autem & communionis
 nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur deus.¹⁷ Obedite præpositis vestris,

& subiaceat eis. Ipsi enim peruigilāt quasi rationem pro animabus vestris reddituri,
 vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis.¹⁸ Ora-

te pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus be-
 ne volentes conuersari.¹⁹ Amplius autem deprecor vos hoc facere, quō celerius resti-

tuar vobis.²⁰ Deus autē pacis qui eduxit de mortuis pastorem magnum ouīū in san-

guine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum,²¹ aptet vos in omni bo-

no, vt faciatis eius voluntatem: faciens in vobis quod placeat corā se, per Iesum Chri-

stum, cui est gloria in secula seculorum, Amen.²² Rogo autem vos fratres, vt suffera-

tis verbum solatiij. Etenim per paucis scripsi vobis.²³ Cognoscite fratrem vestrum Ti-

motheum dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos.²⁴ Salutate omnes præ-

positos vestros, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres.²⁵ Gratia cum omni-

bus vobis, Amen.

a. Adeo, inquit, magna est
hospitalitas vt Abrahā &
Lot fuerit occasio quōd an-
gelos exciperent. Latebat
enim eos, attamen ignorā-
tes quōd angeli essent, ita
benignē exceperunt hospi-
tio. Ideo quoq; ipsis magna
fuit merces: quod si nouis-
sent, iam nihil magni fecis-
sent. Oecu ibid.

b. Quicquid enim de iure
connubij mulieribus nō li-
cet, nec viris omnino licet.
Nā qui ante nuptias legiti-
mas habere cōcubinas præ-
sumit, ob hoc dignus est à
consortio fidelium separa-
ri. Aug. de rectitudine cat-
holicæ conuersationis.

c. Heri dicit propter mor-
talitatem, hodie propter æ-
ternitatem. Aug. Ser. 9 na-
tali. Item hesternum quidē
ab initio seculi vsq; ad do-
minicam ascensionem, ho-
diernum verō diem exin-
de vsq; ad seculi cōsumma-
tionem: æternum intellige
post communem omnium
resurrectionem. Bernar.

d. Cum gaudio sacerdotes
arguunt, quando correpti
proficiunt: & tristes hoc fa-
ciunt, quando se nihil pro-
ficere in suis contemptori-
bus ingemiscunt. Prosper.

INCIPIT PROLOGVS IN ACTVS

Apostolorum, beati Hieronymi presbyteri.

Anit Psalmista: Ambulabūt de virtutibus in virtutes. Post Apostoli Pauli epistolas
 dudū vno vobis volumine translatas, Dominiū & Rogatiane charissimi, actus Apo-
 stolorū compellit ut transferā in Latinum: quem librū nulli dubiū est à Luca An-
 thiocheno, arte medico, qui postea inseruiens Paulo Apostolo, Christi factus est disci-

pulus, fuisse editum. Cervices premit imposita sæpius oneris magnitudo: quia studia invidorum, reprehensione digna putant ea quæ scribimus. Illorū nunquam odio & detractio, iuvante Christo, meum silebit eloquium. Actus Apostolorum nudam quidem videtur sonare historiam, & nascentis ecclesie infantiam texere: sed si noverimus scriptorum eorū Lucam esse medicum, cuius laus est in euangelio, animadvertimus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam.

ACTVVM APOSTOLORVM ALIVS PROLOGVS.

Lucas igitur Antiochensis natione Syrus (cuius laus in Euangelio canitur) apud Antiochiam medicinae artis egregius, & Apostolorum Christi discipulus fuit: postea usque ad confessionem, Paulum secutus Apostolum, sine crimine in virginitate permanēs, deo maluit servire. Qui octoginta & quatuor annos ætatis agens, in Bithynia obiit, plenus spiritu sancto: quo instigāte, in Achaia partibus Euāgelium scribēs, Græcis fidelib⁹ incarnationē domini fideli narratione ostendit, eundemque ex stirpe David descendisse monstravit. Cui nō immerito scribendorū Actuum Apostolorum potestas in ministerio datur: ut deo in deum pleno, & filio perditionis extincto, oratione ab Apostolis facta, sorte dominicæ electionis numerus compleretur, sicque Paulus consummationem apostolicis actibus daret, quem diu contra stimulum calcitrantem dominus elegisset. Quod legentibus & requirentibus deum, breui potius volui ostendere sermone, quā prolixius aliquid fastidientibus prodidisse: sciens quod operantem agricolam oportet primū de suis fructibus edere. Quem ita diuina subsecuta est gratia: ut non solam corporibus, sed etiam animabus eius proficeret medicina.

Incipit Liber Actuum Apostolorum beati

LVCÆ EVANGELISTÆ.

Hunc librum scripsit Lucas cum Euangelio in Claudiopoli (quæ nunc Bithynium) ciuitate Ponti, nunc Mygdoniæ, id est maioris Phrygiæ.

Post quadraginta dies & varias apparitiones à resurrectione Christus videntibus discipulis ascendit in cælum, inde vero in urbem regressi Matthiam Iudæ suffecerunt. Cap. I.

a. Videtur Ioanni Euangelista repugnare q. dicit mūdum capere nō posse libros qui scriberentur de gestis Christi. Dicendum: Quod hic se nihil prætermisisse ait eorum quæ coherent ac vrgent, in quibus diuinitas ac veritas predicationis cōprehenditur. Etenim ipse quæque Ioānes de his omnibus disseruit. Non enim quippiam eorum reliquerunt, per quæ vel dispensatio verbi iuxta carnem creditur & cognoscitur, vel magnitudo ipsius iuxta diuinitatem relucet & manifestatur. Oecum. ibid.

b. Vestrū dixit, non meum.

Iam enim nō secundū perfectionem, sed secundum

profectum humani corporis ac nostræ animæ loque-

batur. Cum autem dicit, t-

poræ vel momenta quæ pater

posuit in sua potestate: v-

trique nō potest esse exors

sciencia paternæ, cuius ne-

quaquā exors est potesta-

tis, cuius potestas ex sapi-

entia & virtute gignitur: quod

utrumque Christus est. Am-

bro, de fidelib. s. cap. 8.

c. Vñ audis eleuati, agnos-

ce militiæ celestis obli-

uisti, unde hodierna ascen-

sionis festiuitas hominis

nobis & dei sacramenta

manifestat. In eo qui ele-

uat, diuinam potentiam: in

eo autem qui eleuatur, hu-

manā cognosce substantiā.

Euseb. Emif. de ascen. do.

homi. 2.

Rimum quidem sermonē feci^a de omnibus, ô Theophi-^Ale, † quæ cepit Iesus facere & docere, † usq; in diē quā præ-
cipiens Apostolis per spiritū sanctum, quos elegit, assum-
ptus est. † Quibus & præbuit seipsum viuū post passionē
suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparēs
eis, & loquēs de regno dei. † Et cōuēscēs, præcepit eis ab
Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionē
patris, † quam audistis, inquit, per os meū: quia Ioānes qui
dē baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu san-
cto non post multos hos dies. † Igitur qui cōuenerant, in-

† Matt. 3.8
Luc. 24.8
Iaco. 1.8

† Luc. 26.8
Ioh. 14.2
Inf. 2.19.8

terrogabant eum, dicentes: Dñe, si in tempore hoc restitues regnum Israel? † Dixit au-
tem eis: † Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua pote-
te: † sed accipietis virtutem superueniētis spiritus sancti in vos, † & eritis mihi testes
in Ierusalem, & in omni Iudæa & Samaria, & usque ad vltimum terræ. † Et cum
hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum.
† Cūque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterūt iuxta illos in
vestibus albis, qui & dixerunt: † Viri Galilæi quid statis aspiciētes in cælum? Hic Ie-
sus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum eun-
tem in cælum. † Tunc reuersi sunt Ierosolymam à monte qui vocatur Oliueti, qui est
iuxta Ierusalem, sabbati habens iter. † Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt c
vbi manebat † Petrus, & Ioannes, & Iacobus, & Andreas, Philippus, & Thomas,
Bartholomæus, & Matthæus, Iacobus Alphæi, & Simon Zelotes, & Iudas Iacobi.
† Hi omnes erant perseverantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria

† Luc. 24.8
† 11.9.3. cap.
Aestimant.
† Marc. 16.8
Apoc. 2.6
Ioan. 20.6

† Matt. 10.8
Marc. 3.8
Luc. 6.6

ma-

matre Iesu, & fratribus eius.¹⁵ In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum, dixit: (Erat autē turba hominum simul ferē centumviginti.)¹⁶ Viri fratres, oportet impleri scripturam quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, † qui fuit dux eorū qui comprehenderunt Iesum:⁷ qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius.^d †¹⁸ Et hic quidem possedit agrū de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius.¹⁹ Et notum factū est omnibus habitantibus Ierusalem, ita vt appellaretur ager ille lingua eorum Acheldemach, hoc est ager sanguinis.²⁰ Scriptū est enim in libro Psalmorum: † Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea: & episcopatū eius accipiat alter.²¹ Oportet ergo ex iis viris qui nobiscum sunt congregati in omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos dominus Iesus,²² incipiens à baptismo Ioannis vsq; in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnū ex istis.²³ Et statuerūt duos, Ioseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est iustus, & Mathiam.²⁴ Et orantes dixerunt: Tu dñe qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus vnum²⁵ accipere locum ministerij huius & apostolatus de quo prauaricatus est Iudas, vt abiret in locum suum.²⁶ Et dederunt sortes eis: † Et cecidit sors super Matthiā, & annumeratus est cum vndecim Apostolis.

Apostoli accepto spiritu sancto & donis eius, admirationi facti sunt: sed & Petrus constanter mirantibus Iudeis cunctos palam ad fidem & baptismum inuitat. II.

A T dum complerentur † dies pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco:²⁷ Et † factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes.²⁸ Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, † seditque supra singulos eorum.^{†4} Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperūt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis.⁵ Erant autem in Ierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est.⁶ Facta autem hac voce conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat vnusquisque lingua sua illos loquentes.⁷ Stupebant autē omnes, & mirabantur, dicentes: Nōne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt?⁸ Et quomodo nos audiuius vnusquisq; linguam nostram in qua nati sumus?⁹ Parthi, & Medi, & Elamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam,¹⁰ Phrygiam, & Pamphylia, Ægyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani,¹¹ Iudæi quoque & Proselyti, Cretes & Arabes, audiuius eos loquentes nostris linguis magnalia dei.¹² Stupebant autem omnes, & mirabantur, adinuicem dicentes: Quidnam vult hoc esse?¹³ Alij autem irridentes, dicebant,^b quia musto pleni sunt isti.¹⁴ Stans autem Petrus cum vndecim, leuauit vocem suam, & locutus est cum eis: Viri Iudæi, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea.¹⁵ Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia:¹⁶ sed hoc est quod dictum est per Prophetam Ioel: †¹⁷ Et erit in nouissimis diebus, dicit dominus: effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et prophetabunt filij vestri & filia vestra, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt.¹⁸ Et quidem super seruos meos & ancillas meas in diebus illis † effundam de spiritu meo, & prophetabunt.¹⁹ Et dabo prodigia in cælo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.^{†20} Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & manifestus.^{†21} Et erit, omnis quicumque inuocauerit nomen domini, saluus erit.^{†22} Viri Israelitæ, audite verba hæc: Iesum Nazarenum virum approbatum à deo in vobis virtutibus & prodigiis & signis quæ fecit deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis,²³ definito consilio & præscientia dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis.^{†24} Quem deus suscitauit solutis doloribus inferni: iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.²⁵ Dauid enim dicit in eum: † Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris

d. Crepuit enim Ari⁹, sicut de Iuda Petrus apostol⁹ dixit, quia possedit agrum de mercede iniquitatis. Non est fortuita mors, vbi in sacrilegio pari pœnæ parile processit exemplū, vt idem subirent supplicij, qui eundē dominū negauerunt, & qui eundem dominū prodiderūt. Amb. de fide li. 1. c. 9. e. Pulchrè omnino Petrus apostolus filium perditionis in locum suū abiisse testatus est: quod in aëre crepuit medius, aëriarū collega potestariū, vt pote quē veri dei & veri pariter hominis, qui de cælo venisset operatus salutem in medio terræ, huius inquam proditorem, nec cælum recipe- rer, nec terra sustineret. 4 Ber. in Psā. Qui habi. ver. 2.

a. Quid hoc significat, nisi descensum spiritus sancti, qui se voluit incredulis etiam corporaliter demonstrare? Hoc est, corporaliter per signum, spiritualiter per sacramētū. Ergo manifestum testimoniū eius aduētus: nobis autē iam fidei prærogatiua defertur: quia in principio signa incredulis fiebant, nobis iam in plenitudine ecclesiæ nō signa, sed fide veritas colligenda est. Amb. de sacram. li. 2. c. 5.

b. Deniq; sic vaporabatur singulorum animus, vt musto repleti esse aestimaretur qui acceperant linguarum diuersitatē. Quid ergo sibi vult quod ignis aqua factus est, & aqua ignē excitauit? nisi quia spiritalis gratia per ignem exurit, per aquā mūdā peccata nostra? Eluitur enim peccatū, & exurit. Amb. Offic. li. 3. c. 14.

c. Diuina scriptura solo carnis vocabulo integrum (vt ita dicam) & totū hominē significat: vbi nisi vna ex parte totū hominē intelligas, ridiculosè in anima carni spiritus dari videbitur. Cyril. in Ioan. li. 1. ca. 15. Carnem inquam, scilicet credentem, quā spiritum postea filius glorificauit, quemadmodū & patrē: ab eo glorificatus est, quemadmodū à patrē. Greg. Nazian. in sanctam Penteco. orat. 5.

† Psal. 40. c.
Ioan. 18. a
Matth. 27. a

† Matth. 27. a

† Psal. 68. c.
108. b

Infra 4. d

† 12. di. ca. 11
26. q. 1. cap. 1
c. Nō statim
Nō exēplo.

† Sup. 1. a

† Matth. 3. c

Marc. 1. b

Luc. 3. c

Ioan. 1. d

† Infra 4. d

19. a

† 12. q. 1. cap.

Audiuius

† Ioel. 2. g

Isa. 44. a

† Ioel. 2. b

† Matth. 10. c

24. b

Ioel. 2. g

† Rom. 10. c

† Infra. d

† Infra. 10. d

† Psal. 15. d

d. Neque enim in ipso die passionis in celo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, Apostolica doctrina prædicat: quando quidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet, ubi de ipso prædictum esse demonstrat: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Illud de anima dictum est, quia non est derelicta, unde tam cito remeavit, illud de corpore. Aug. epist. 57.
e. Ideo dicit: Fecit deus hunc Iesum, ut significet domini incarnationem. Ex hoc enim quod dicit, hunc Iesum, quæ crucifixus, manifestum est quod de carne dicit quam crucifixerunt: carnem enim crucifixerunt. Epiphanius contra Arrianos. f. Ibi est enim veteris vitæ expoliatio, ut noua induatur qui baptizantur. Aug. de fide & operibus, cap. 8.
g. Vel eripite vos ab hoc seculo prauo. Verbis autem pluribus ut hoc fieret testificatur Petrus in his verbis erat mortuorum operum condemnatio, quæ nequiter agunt huius seculi dilectores: & commedatio vitæ quæ teneat atque sedentur qui se ab hoc seculo prauo eripiunt. Aug. ibi.
h. Ex hoc enim manifestum est quod non uno vel duobus diebus, sed multis docuerint utpote illos in aliam vitam transferentes. Chrysostomus ibi.

est mihi ne commouear. ²⁶ Propter hoc lætatur cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe: ²⁷ Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. ²⁸ Notas mihi fecisti vias vitæ, & replebis me iucunditate cum facie tua. ²⁹ Viri fratres, liceat audacter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est, & sepultus est, & sepulchrum eius est apud nos usque in hodiernum diem. ³⁰ Propheta igitur cum esset, & sciret quia iure iurando iurasset illi deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, ³¹ prouidens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. ³² Hunc Iesum resuscitauit deus, cuius omnes nos testes sumus. ³³ Dextera igitur dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. ³⁴ Non enim David ascendit in cælum. Dicit autem ipse: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: ³⁵ donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. ³⁶ Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & dominum eum & Christum fecit deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. ³⁷ His autem auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos: Quid faciemus, viri fratres? ³⁸ Petrus autem ad illos: ³⁹ Pœnitentiam (inquit) agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum spiritus sancti. ⁴⁰ Vobis enim est repromissio, & filiis vestris, & omnibus qui longe sunt, quoscunque aduocauerit dominus deus noster. ⁴¹ Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: Saluamini à generatione ista praua. ⁴² Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria milia. ⁴³ Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. ⁴⁴ Fiebat autem omni animæ timor. Multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Ierusalem fiebant, & metus erat magnus in vniuersis. ⁴⁵ Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. ⁴⁶ Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. ⁴⁷ Quotidie quoque perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, ⁴⁸ collaudantes deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salui fierent quotidie in idipsum.

Petrus claudo sanato ad pœnitentiam cunctos hortatur, Christi resurrectionem prædicans & glorificationem.
III.

a. Magna est horum duorum vniuersitas & amicitia. Nā huic innuit Petrus in passionem domini ut præceptorem interrogaret. Rursumque ad sepulchrum simul currunt. Et item de hoc ait Petrus Christo: Hic autem quid? Ascendebant item simul in templum. Oecum. ibi.
b. Hanc adificauit Ioathan filius Ozia Rex Iuda, sublimissimā. Omnes siquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta speciosa, quæ pendebat: quæ ab Hebræis porta vocabatur Ioathan.
c. Itaque pecuniam non dedit, sanitatem dedit. Quāto melius est salutē habere sine pecunia, quā pecuniā sine salutē? Surrexit claudus quod non sperabat: pecuniā non accepit, quam sperabat. Amb. Offi. lib. 2. ca. 25.

Petrus autem & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nominatam. ² Et quidam vir qui erat claudus ex utero matris suæ, baiulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. ³ Is cum vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. ⁴ Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos. ⁵ At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. ⁶ Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula. ⁷ Et apprehensa manu eius dextera, alleuauit eum: & protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ. ⁸ Et exiliis stetit, & ambulabat: & intrauit cum illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans deum. ⁹ Et vidit omnis populus ambulantem, & laudantem deum. ¹⁰ Cognoscebant autem illum quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad speciosam portam templi. Et impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. ¹¹ Cum viderent autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes. ¹² Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc? aut nos quid intueamini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? ¹³ Deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum,

† Ibidem.

† 1. Reg. 2. b
† Psal. 131. c
† Psal. 131. a

† Psal. 109. a

† Matth. 4. c
† Marc. 1. c
† Luc. 3. a
† Apoc. 3. d

† Infr. 4. d

† Infr. 4. c. 8
14. b

d. Quasi diceret: Neque hoc nostrum est, inquit: non enim quasi digni sumus, conciliamus nobis diuinum fauorē. Chrysostomus ibi.

sum,^c quem vos quidem tradidistis, & negastis ante faciē Pilati, iudicante illo dimitti. [†] ¹⁴ Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidā donari vobis: ¹⁵ autorem verò vitę interfecistis, quem deus suscitauit à mortuis, cuius nos testes sumus: ¹⁶ & in fide nominis eius hunc quem vos vidistis & nostis, confirmauit nomē eius: & fides quę per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. ¹⁷ Et nunc fratres, scio quia per ignorātiā fecistis, sicut & principes vestri. ¹⁸ Deus autem qui prænuntiāuit per os omnium suorum prophetarum, pati Christū suū, sic impleuit. [†] ¹⁹ Pœnitementini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra: ²⁰ vt cum venerint tempora refrigerij à conspectu domini, & miserit eum qui prędicatus est vobis Iesum Christum, ²¹ quem oportet quidem cœlum recipere vsq; in tempora restitutionis omnium, quę locutus est deus per os sanctorum suorum à seculo prophetarum. ²² Moyses quidem dixit: Quoniam [†] ^f Prophetam suscitabit vobis dominus deus vester de fratribus vestris tanquam me, ipsum audietis iuxta omnia quęcunq; locutus fuerit vobis. ²³ Erit autem, omnis anima quę non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. ²⁴ Et omnes prophete à Samuel & deinceps qui locuti sunt, annuntiauerunt dies istos. ²⁵ Vos estis filij Prophetarum, & testamēti quod disposuit deus ad patres nostros, dicens ad Abraham: [†] Et in semine tuo benedicetur omnes familię terrę. ²⁶ Vobis primū deus suscitans filium suum, misit eum benedicientem vobis: vt conuertat se vnusquisque à nequitia sua.

Magistratus in Apostolos concitati, eos foras eiiciunt: apostoli autem vnā conuersati deo gratias agentes omnia habebant communia.

IIII.

I Oquentibus autem illis ad populum, superuenerunt sacerdotes & magistratus templi & ^a Sadducęi, ² dolētes quod docerent populum, & annuntiarent in Iesum resurrectionem ex mortuis: [†] ³ & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam in crastinum. Erat autē iam vesp̄ra. ⁴ Multi autem eorum qui audierant verbum, crediderunt. Et factus est numerus eorū quinq; milia. ⁵ Factum est autem in crastinum vt congregarentur principes eorum, & seniores & Scribę in Ierusalem, ⁶ & Annas princeps sacerdotum, & Caiphas, & Ioannes, & Alexander, & quotquot erant de genere sacerdotali. ⁷ Et statuētes eos in medio, interrogabant: In qua virtute aut in quo nomine fecistis hoc vos? ⁸ Tunc repletus spiritu sancto Petrus, dixit ad eos: Principes populi & seniores Israel audite: ⁹ si nos hodie diiudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, ¹⁰ notum sit omnibus vobis & omni plebi Israel, quia in nomine domini nostri Iesu Christi Nazareni quem vos crucifixistis, quem deus suscitauit à mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. [†] ¹¹ Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, ¹² & non est in alio aliquo salus. ^b Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. ¹³ Videntes autem Petri constantiam & Ioannis, comperto quod homines essent sine literis & ^c idiotę, admirabantur, & cognoscebant eos quoniam cum Iesu fuerant. ¹⁴ Hominem quoq; videntes stantem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterant cōtradicere. ¹⁵ Iusserunt autem eos foras extra concilium secedere: & conferebant adinuicem, dicentes: ¹⁶ Quid faciemus hominibus istis? Quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Ierusalem: manifestum est, & non possumus negare. ¹⁷ Sed ne amplius diuulgetur in populum, comminemur eis ne vltrā loquantur in nomine hoc vlli hominum. ¹⁸ Et vocantes eos, denuntiauerunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu. [†] ¹⁹ Petrus vero & Ioannes respondentes dixerunt ad eos: Si iustum est in conspectu dei, vos potius audire quā deum, iudicate. ²⁰ Nō enim possumus quę vidimus & audiuius non loqui. ²¹ At illi comminantes dimiserunt eos: non inuenientes quomodo punirent eos, propter populum: quia omnes clarificabant id quod factum erat in eo quod acciderat. ²² Annorū enim erat amplius quadraginta homo in quo factum fuerat signum istud sanitatis. ^d ²³ Dimissi autem venerunt ad

e. Dux ponuntur accusationes. Siquidem Pilato ad eadem tradiderunt, dicentes: Nobis non licet interficere quęquam. Negaerunt autem clamantes: Nō habemus regem nisi Cæsarem. Atqui sanē cum etiam Pilatus gentilis, qui neque signa à Christo viderat neque prophetas de Christo audierat vellet tamen ipsum absolueret: ipsi qui & Christum miracula edentem conspexerant, & notitiam habebant prophetarum in his quę illi de ipso dixerant, non tamen ad eū adducti sunt. Oecume. ibi.

f. Vides quomodo humilia iuxta sublimia seminat? humile enim & excelsum est, nō si ascēsurus in cœlos similis sit Moysi, veruntamen tūc magnum erat. Nūquid nō est similis Moysi, quod quisquis non audierit illum, exterminetur de populo? Innumera & alia dixerit quis, in quibus euidenter monstratur quodd ei mansit similis Moyses, atque adeo magnū quoddam testimonij attingit. Deus illum, inquit, suscitabit ex fratribus vestris. Chryso. ibi.

a. Tres Hebræorum præcipue fuerunt ante Christi aduentum hæreses. Essæorū, qui genti Hebræorum erāt mutuo inter se amore coniunctissimi. Phariseorum, id est diuisorum, in multis istis caeremoniis & traditionibus ab aliis differebant. Sadducæorum, id est, qui nec angelum, nec spiritum iustorum nec resurrectionem corporum cōfiterentur, animarū quoque interitum prædicabant. Hieron. super Matt. ca. 2.

b. In vno autē nomine baptizari nos oportet, hoc est, in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Noli mirari quia dixi vnum nomen vbi est vna substantia, vna diuinitas, vna maiestas. Hoc est nomen de quo dictū est, in quo oportet omnes saluos fieri. In hoc nomine omnes saluati estis, redditi estis ad gratiam vitę. Ambr. de sacralib. 2. cap. 7.

c. Idiotę qui propria tantū lingua naturalique scientia cōtēti literarum studia nesciebant. Illiterati igitur mittuntur ad prædicandum, ne fides credentium, non dei virtute, sed eloquentia fieri putaretur, iuxta illud: Nō in sapientia verbi, vt nō euacuatur crux Christi. Beda. ibi.

d. Vide quā absoluta sit iuxtaque temporum occasiones, horum precatio. Siquidem quādo dignum ad apostolatū demonstrari sibi cupiebant, precatos dicebant. Oecume. ibi.

MM

suos, & annuntiauerunt eis quanta ad eos principes sacerdotum & seniores dixissent. ^E

²⁴ Qui cum audissent, vnanimiter leuauerunt vocem ad deum, & dixerunt: Domine, tu qui fecisti coelum & terram, mare, & omnia quae in eis sunt, ²⁵ qui spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti: † Quare fremuerunt gentes, & populi medi-

† Psal. 2.2

e. Conuenerunt verè in ciuitate ista aduersus sanctum filium tuum Iesum quem vnixisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gētibz & populis Israel, facere quae manus tua & consilium decreuerunt fieri. Ambro. de voca. gent. lib. 2. ca. 5. f. Vides philosophiam, & quomodo his non imprecantur mala. Non posuerunt autem minas speciatim, sed solum dicunt quod minati sunt. Chrysost. ibid.

tati sunt inania? ²⁶ Astiterunt Reges terrae, & principes conuenerunt in vnū aduersus dominum, & aduersus Christum eius. ²⁷ Conuenerunt enim vere in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnixisti, Herodes & Pontius Pilatus, cū gentibus & populis Israel, ²⁸ facere quae manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri. ²⁹ Et nunc domine respice in minas eorum, & da seruis tuis cum omni fiducia

loqui verbū tuum, ³⁰ in eo quod manum tuam extendas ad sanitates & signa & prodigia fieri per nomen sancti filij tui Iesu. ³¹ Et cū orassent, motus est locus in quo erāt congregati: & repleti sunt omnes spiritu sancto, & loquebantur verbum dei cum fiducia. † ³² Multitudinis autem credētium erat cor vnum, & anima vna: nec quisquā,

eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia cōmunia. ³³ Et virtute magna ³⁴ reddebāt Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi domini nostri: & gratia magna erat in omnibus illis. † ³⁵ Neq; enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quae vdebant, ³⁶ & ponebant ante pedes Apostolorum. † Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. ³⁷ Ioseph autem qui cognominatus est Barsabas ab Apostolis, (quod est interpretatum filius cōsolationis:) ^h Leuites, Cy-

† Sup. 1.2
Infr. 19.2
Dist. 8. c. 1
1. q. 2. ca. 1.
12. q. 1. c. Di
lectissimis.
Illi autem.
De sum. tri.
Dānamus.
† Sup. 2. d
1. q. 1. Pasto
res ecclesie.
& 12. q. 1. c. 1.
& ca. Viden
tes.
† 12. q. 1. ca.
Quia tua.

g. Dicitio reddebāt tanquā aliquid fuerit eis concretum significat: & hoc veluti de debito dicit. Nā per diuina signa diuinam ostendebant potentiam eius qui a mortuis surrexisset. Oecumene. ibid.

h. Hic velim obserues, quomodo ostendat legem solui. Et quomodo, inquit, cū esset Leuites, Cyprius erat? quia postea etiam quā migrasset, Leuitae appellabatur. Chrysost. ibid.

prius genere, ³⁷ cum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum.

Ananias cum Sapphira uxore agri pretium fraudantes, palam expirant cum terrore multorum: unde Apostoli carceri mancipantur, sed ab angelo liberantur. V.

a. Quid euidentius eo, quod Ananias quia defraudauit de pretio agri sui, quē ipse vendiderat, & portionem pretij tanquam summā totius numerum ante pedes posuit apostolorum, sicut reus fraudis interit? Ambro. offic. lib. 3. cap. 11.

Vir ¹ autem quidam nomine Ananias, cum Sapphira uxore sua, vendidit agrum, ² & fraudauit de pretio agri, cōscia uxore sua: & afferens partem quandam, ad pedes Apostolorum posuit. ³ Dixit autem Petrus ad Ananiam: Anania, cur tentauit Sathanas cor tuum mentiri te spiritui sancto, & fraudare de pretio agri? ⁴ Nōne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed deo.

† 1. q. 2. c. 1.
12. q. 1. c. Di
lectissimis.
17. q. 1. c. A
nanias. 23. q.
4. c. Quod
Christus.

b. Nunquid Petrus ira indignatione efferebuit, vt Ananiam extingui vellet, vel uxorem eius? Sed exemplo eorum noluit perire ceteros. Ambro. Offic. lib. 1. ca. 30. c. Licuit ei vtique nihil offerre, & hoc sine fraude fecisset. Sed quia fraudē admiscuit, non liberalitatis gratiam reportauit, sed fallaciae poenam exoluit. Idem lib. 3. cap. 11.

⁵ Audiens autem Ananias haec verba, ^c cecidit, & expirauit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt. ⁶ Surgentes autem iuuenes amouerunt eum, & efferentes sepelierunt. ⁷ Factum est autem quasi horarum trium spatium, & uxor ipsius nesciens quod factum fuerat, introiuit. ⁸ Dixit autem ei Petrus: Dic mihi mulier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: ^d Etiam, tanti. ⁹ Petrus autem ait ad eam: † Quid vtique conuenit vobis tentare spiritum domini? Ecce pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, & efferent te. ¹⁰ Confestim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes autem iuuenes, inuenerunt illam mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad virum suum. ¹¹ Et factus est timor magnus in vniuersa Ecclesia, & in omnes qui audierunt haec. † ¹² Per manus autem Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant vnanimiter omnes in porticu Salomonis. ¹³ Ceterorum autem nemo audebat coniungere se illis, sed magnificabat eos populus. ¹⁴ Magis autem augebatur credentium in domino multitudo virorum ac mulierum: ¹⁵ ita vt in plateas eiicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, vt veniente Petro saltem

† 27. dist. ca.
Quod in
terrogasti.

d. Cogitate qua poena digni sunt qui iurant ac peierant. Chrysost. ibid. e. Ideoque prius Ananias & Sapphira in conspectu Ecclesiae cito mortui sunt, vt apostolica autoritas quāta esset ostenderetur: & quā magnū peccatū esset quod oblatum est, iterum ab Ecclesia retrahere, monstraretur, & ceteri huius exemplo castigarentur. Aug. de mirabilibus sacrae scripturae lib. 3. in fine. f. Tunc Petrus vmbra corporis sui inuisibiliter alleuiabat infirmos, nunc inuisibili suae intercessionis vmbra fideles infirmos roborat. Bedae. ibid.

^f vmbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis. ¹⁶ Concurrebat autem & multitudo vicinarum ciuitatum Ierusalem, afferentes agros & vexatos à spiritibus immundis, qui curabantur omnes. † ¹⁷ Exur-

† De cōf. di.
4. De spiri
tu.

Sadduceorum) repleti sunt zelo, † ¹⁸ & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. ¹⁹ Angelus autem domini per noctem aperiens ianuas carceris & educens eos, dixit: ²⁰ Ite, & stantes loquimini in tēplo plebi omnia verba ^g vitae huius.

† Infr. 12.2

† Sup. 4.2
Infr. 12.2

g. Christianae vel aeternae, quod ideo nō additur, quia iam famosa erat secta Christianorum, pro qua traditi sunt carceri. Rabanus ibidem.

huius.²¹ Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebat. Adueniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant,^h conuocauerunt consilium, & omnes seniores filiorum Israel, & miserunt ad carcerem ut adducerentur.†²² Cum autem venissent ministri, & aperto carcere non inuenissent illos, reuersi nuntiauerunt, dicentes:²³ Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante ianuas: aperientes autem neminem intus inuenimus.†²⁴ Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi & principes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret.²⁵ Adueniens autem quidam nuntiauit eis, quia ecce viri quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, & docentes populum.²⁶ Tunc abiit magistratus cum ministris, & adduxit illos sine vi. Timebant enim populum, ne lapidarentur.²⁷ Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps sacerdotum, dicens:²⁸ Precipiendo precepimus vobis, ne doceretis in nomine isto, & ecce replestis Ierusalem doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.†²⁹ Respondens autem Petrus & Apostoli, dixerunt:†¹ Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.³⁰ Deus patrum nostrorum^k suscitauit Iesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno.³¹ Hunc principem & Saluatorem deus exaltauit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israeli, & remissionem peccatorum,³² & nos sumus testes horum verborum, & spiritus sanctus quem dedit deus omnibus obedientibus sibi.³³ Hæc autem cum audissent, dissecabantur, & cogitabant interficere illos.†³⁴ Surgens autem quidam in concilia Phariseus nomine Gamaliel legis doctor, honorabilis vniuersæ plebi,† iussit foras ad breue homines fieri. Dixitque ad illos:³⁵ Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis.³⁶ Ante hos enim dies extitit^l Theudas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est, & omnes qui credebant ei, dissipati sunt, & redacti ad nihilum.³⁷ Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, & auertit populum post se. Et ipse periit, & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.³⁸ Et nunc itaq; dico vobis, discedite ab hominibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consiliū hoc aut opus, dissoluetur:³⁹ si vero ex deo est, non poteritis dissoluere: ne fortè & deo repugnare videamini. Consenserunt autem illi:⁴⁰ & conuocantes Apostolos, cæsis denuntiauerunt ne omnino loquerentur in nomine Iesu: & dimiserunt eos.†⁴¹ Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.⁴² Omni autem die non cessabant in templo & circa domos docentes & euangelizantes Christum Iesum.

Stephanus ex septem diaconis ad ministrandum cæteris, electis, apud Iudeos accusatur.
VI.

IN diebus autem illis crescente numero discipulorum,^a factum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidianiano viduarum eorum.² Conuocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt:† Non est æquum nos derelinquere verbum dei, & ministrare mensis.³ Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonij septem, plenos spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus:⁴ nos vero orationi & ministerio verbi instantes erimus.⁵ Et placuit sermo coram omni multitudo.† Et elegerunt Stephanum virum plenum fide & spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum.†⁶ Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: & orantes imposuerunt eis manus.⁷ Et verbum domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalē valde. Multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.⁸ Stephanus autem plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.⁹ Surrexerunt autem quidam de Synagoga, quæ appellabatur^d Libertinorum & ^e Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant à Cilicia & Asia, disputantes cum Stephano:¹⁰ & non poterant resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur: propter

h. Angeli nanque è carcere eductio Apostolis quidem ad consolationem, Iudeis vero ad vilitatem exhibitæ est ignorarunt autem Iudei diuinam esse potentiam, ut primū agendorum perplexitate constituti, si vellēt comprehendere & ipsi ac docerentur. Illi verò adeo execrati sunt, ut neque auderēt vi à templo abstrahere apostolos, quos tamen maxime abominabantur. Oecum. ibid.

i. Magna cum sapientia ostendit, quod illi cum deo pugnent. Chry. ibid.
k. Deinde etiam quod iam quem ipsi nudum hominem appellauerant, & saluator erat & deus, tantam illius curam habuerat, ut à mortuis ipsum suscitaret. Nā dicere illū propria surrexisse virtute, interim nondum tutū erat, ne apud hūc existimaretur deo contrarius. Oecum. ibid.

l. Theudas & Iudas Galilæus de quibus hic agitur, circa annum domini sextum seditiones in Iudæa fecerunt, varij tamen sunt ab illis quos occidit. Iudas missus à Claudio Imperatore post mortē Agrippæ in Iudæa, circa annum domini 46. de quibus Ioseph. lib. antiqui. 20. ca. 4.

a. Causa murmuris erat, quia Hebræi viduas suas tanquā eruditiores in ministerio alienigenis præferabant. Beda ibid.
b. Siue aduenarum gentiliū in ciuitate cōuersantium: siue Iudæorum genere, qui inter Græcos nati fuerunt & nutriti, qui murmurabant & quia despiciebantur, aut quia ad ministerium viduarum eorum non admittebantur: aut quia præ cæteris quotidianiano ministerio grauabantur. Raba. ibi.

c. Qui enim ante electionē prodigia non faciebat, ut qui nec satis cognitus erat, ubi per electionem cognitus est, tunc etiam donum quod per electionem consecutus erat, demonstrabatur. Oecum. ibid.
d. Libertini, qui à Romanis libertate donati erant.
e. Cyrenæ vrbis Libiæ, metropolis Cyrenæicæ prouinciæ, quæ & Pentapolis dicitur.

quod redarguerentur ab eo cum omni fiducia. ¹¹ Tunc submiserunt viros qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiae in Moysen & deum. ¹² Commouebant itaque plebem & seniores & scribas: & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium, ¹³ & statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctum & legem. ¹⁴ Audiuius enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. ¹⁵ Et intuentes eum omnes qui sedebant in consilio, ^f viderunt faciem eius tanquam faciem angeli. Dixit autem princeps sacerdotum, si hec ita se haberent? Qui ait.

Stephanus post longam mysteriorum veterum narrationem, à Iudæis extra urbem eiectus, lapidatur.

VII.

^f Qui sic magnificat mortuorum, quomodo putas decorabit æternū? Abundantia cordis transiit in decus corporis: in exterioris gloriæ candor interioris exundat: & abscondita pectoris ornamenta, speculum frontis irradiant, habens intra se spiritum sanctum, os præ se gestat angelicum. Euseb. Emis. de S. Stephano.

^a Vide quomodo ipsos à temporalibus abducit, & interim à loco, gloriam deo non loco attribuens. Ipse enim gloriæ fons est, non egens gloria, quæ per templum à nobis est. Occume. i. id.

^b Intelligendum est igitur locum deum fuisse cum Abraham cum esset in Mesopotamia priusquam habitaret in Charran: sed eū in Charran peruenisse cū patre, retento præcepto dei apud se: & inde exisse septuagesimo & quinto suo, patris autem sui centesimo quadragesimo quinto anno. Collocationem vero eius in terra Chanaan non perfectionem de Charran post mortem patris eius factam esse dixit: quia iā mortuus erat pater eius quādo emit terrā, cuius ibi iam suæ rei cœpit esse possessor. Quod autē iam in Mesopotamia constituto, hoc est, iam egresso de terra Chaldaeorum, dixit ei deus: Exi de terra tua, &c. non ut inde corpus eiecisset, quod iam fecerat, sed ut animā euclleret dicitur. August. de ciuitate dei, lib. 16. cap. 15.

^c Hoc secundum 70. interpretum editionem dicitur, in Hebræo enim tantum 70. reperiuntur ingressi Aegyptū: quibus si Ioseph filios & nepotes addideris, 75. facile reperies: quod annotauimus, Gene. 46.

^d Eadem mente & contra Christum videntur dicere: Non habemus regem nisi Cæsarem. Hic mos semper fuit Iudæis cum beneficia acciperent. Chrysostomus. Apparuit illi deus. Verum quia angelus deum representabat, & in persona loquebatur, quādoque deus, quādoque angelus nominatur. Grego.

Viri fratres & patres, audite: ^{† 2} Deus ^a gloriæ apparuit patri nostro Abraham ^A cum esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in Charran, & dixit ad illum: ^{† 3} Exi de terra tua & de cognatione tua, & veni in terram quam monstrauero tibi. ^{† 4} Tunc exiit de terra Chaldaeorum, & habitauit in Charran. Et inde postquam mortuus est pater eius, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis, ^{† 5} & non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis, sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini eius post ipsum, cum non haberet filium. ^{† 6} Locutus est autem ei deus: ^{† 7} Quia erit semen eius accola in terra aliena, & seruituri eos subiicient, & male tractabunt eos annis quadringentis triginta: ^{† 8} & gentem cui seruiuerint, iudicabo ego, dicit dominus. Et post hæc exhibunt, & deseruiunt mihi in loco isto. ^{† 9} Et dedit illi testamentum circumcisionis, & sic genuit Isaac, ^{† 10} & circumcidit eū die octauo, & Isaac Iacob & Iacob duodecim Patriarchas. ^{† 11} Et ^{† 12} Patriarchæ æmulantes Ioseph vendiderunt in Ægyptum, & erat deus cum eo. ^{† 13} Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus eius, & dedit ei gratiam & sapientiam in cōspectu Pharaonis Regis Ægyptiorum, & constituit eum præpositum super Ægyptum, & super omnem domum suam. ^{† 14} Venit autem fames in vniuersam Ægyptum & Chanaan, & tribulatio magna, & non inueniebant cibos patres nostri. ^{† 15} Cum audisset autem Iacob esse frumentum in Ægypto, misit patres nostros primum: ^{† 16} & in secundo cognitus est Ioseph à fratribus suis, & manifestatū est Pharaoni genus eius. ^{† 17} Mittens autem Ioseph accersiuit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam ^{† 18} in animabus septuaginta quinque. ^{† 19} Et descendit Iacob in Ægyptū, ^{† 20} & defunctus est ipse & patres nostri. ^{† 21} Et translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filij Sichem. ^{† 22} Cum autem appropinquaret tempus promissionis quam confessus erat deus Abraham, ^{† 23} creuit populus & multiplicatus est in Ægypto, ^{† 24} quoadusque surrexit alius Rex in Ægypto, qui non sciebat Ioseph. ^{† 25} Hic circunueniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos ne viuificarentur. ^{† 26} Eodem tēpore natus est Moyses, & fuit gratus deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. ^{† 27} Exposito autem illo sustulit eum filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi in filium. ^{† 28} Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis & in operibus suis. ^{† 29} Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, ut visitaret fratres suos filios Israel. ^{† 30} Et cum vidisset quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, & fecit ultionem ei qui iniuriam sustinebat, percussio Ægyptio. ^{† 31} Existimabat autē intelligere fratres, quoniam deus per manum ipsius daret salutem illis. At illi non intellexerūt. ^{† 32} Sequēti vero die apparuit illis litigantibus, & recōciliabat eos in pace, dicēs: Viri, fratres estis: ut quid nocetis alterutrū? ^{† 33} Qui autē iniuriam faciebat proximo, repulit eum, dicēs: ^{† 34} Quis te constituit principē & iudicē super nos? ^{† 35} Nūquid in terficere me tu vis, quēadmodū interfecisti heri Ægyptium? ^{† 36} Fugit autē Moyses in verbo isto, & factus est aduena in terra Madiā, vbi generauit filios duos. ^{† 37} Et expletis annis quadraginta, ^{† 38} apparuit illi in deserto montis Sina ^{† 39} angelus in igne flammæ rubi:

[†] Gene. 12. d
Nehc. 9. b
Iudith. 5. a

[†] Gene. 12. a

[†] Gene. 17. c
Gene. 15. d

[†] Gen. 17. d

[†] Gene. 37. d

[†] Gene. 41. b

[†] Gene. 42. a

[†] Gene. 45. f

[†] Gen. 46. a

[†] Gen. 49. d

[†] Exod. 1. a

[†] Exod. 2. a

[†] Exod. 2. b

[†] 37. dist. ca.
Turbas &
c. Quid de
mensa.

[†] Exod. 2. b

[†] Luc. 12. b

[†] Exod. 3. a

rubi: ³¹ Moyses autem videns admiratus est visum. Et accedete illo ut consideraret, facta est ad eum vox domini, dicēs: ³² Ego sum deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. ³³ Tremefactus autem Moyses non audebat considerare. ³⁴ Dixit autem illi deus: Solue calceamentum pedum tuorum. Locus enim in quo stas, terra sancta est. ³⁵ Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, & gemitum eorum audiui, & descendi liberare eos. ³⁶ Et nunc veni, & mittam te in Aegyptum. ³⁷ Hunc Moysen quem negauerunt, dicentes: Quis te constituit principem & iudicem? hunc deus principem & redemptorem misit cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo. ³⁸ Hic eduxit illos, faciens prodigia & signa in terra Aegypti & in rubro mari, & in deserto annis quadraginta. ³⁹ Hic est Moyses qui dixit filiis Israel: ⁴⁰ Prophetē suscitabit vobis deus de fratribus vestris, tāquam me, ipsum audietis. ⁴¹ Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit & verba vite dare nobis. ⁴² Cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt, & auersi sunt cordibus suis in Aegyptum, dicētes ad Aarō: ⁴³ Fac nobis deos qui praeceant nos. Moysi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit ei. ⁴⁴ Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum. ⁴⁵ Conuertit autem deus, & tradidit eos seruire militiæ cœli, ⁴⁶ sicut scriptum est in libro Prophetarum: ⁴⁷ Nunquid victimas aut hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israel? ⁴⁸ Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas: & transferam vos trans Babylonem. ⁴⁹ Tabernaculum testimonij fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis deus ⁵⁰ loquens ad Moysen: ut faceret illud secundum formam quam viderat. ⁵¹ Quod & induxerunt suscipientes patres nostri cum Iesu in possessionem gentium: quas expulit deus à facie patrum nostrorum ⁵² usque in diebus David. ⁵³ Qui inuenit gratiam ante deum: & petiit ut inueniret tabernaculum deo Iacob. ⁵⁴ Salomon autē ædificauit illi domum. ⁵⁵ Sed excelsus non in manu factis habitat, sicut per prophetam dicit: ⁵⁶ Cœlum mihi sedes est terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit dominus, aut quis locus requietionis meæ est? ⁵⁷ Nonne manus mea fecit hæc omnia? ⁵⁸ Dura ceruice, & incircuncisi cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri, ita & vos. ⁵⁹ Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, ⁶⁰ qui accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis. ⁶¹ Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum. ⁶² Cum autem esset plenus spiritu sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam dei. ⁶³ & Iesum stantem à dextris dei. ⁶⁴ Et ait: ⁶⁵ Ecce video cœlos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis dei. ⁶⁶ Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in eum. ⁶⁷ Et eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant: ⁶⁸ & testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis qui vocabatur Saulus. ⁶⁹ Et lapidabant Stephanum inuocantem, & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum. ⁷⁰ Positis autem genibus clamauit voce magna, dicens: ⁷¹ Domine ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormiuit in domino.

Post variam discipulorum persecutionem Philippus Simonem magum & eunuchum
 Candacis Reginae ad fidem adduxit. Quare Petrus & Ioannes ad Samariam
 mittuntur ad gentes.

VIII.

A Aulus autem erat consentiens neci eius. ¹ Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat Ierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos. ² Curauerunt autem Stephanum viri timorati, & fecerunt planctum magnum super eum. ³ Saulus autem deuastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres, tra-

f. Angelus autem hæc proferens, verè localiterque descendit. Deo autem, cum in circumscriptibilis inuariabilisque consistat, non competit localiter descendere, nec moueri secundum se, sed ratione sui effectus. Hæc atque similia ei attribuuntur. Nam quamuis vbique sit, ibi tamen specialiter esse dicitur ubi specialiter operatur. Dionys. ibid.

g. Quas tabulas cum decalogo, & mandata cetera de quibus dicitur: Qui fecerit ea, viuet in eis. Raba. ibid. vel prophetias, vel ea quorum fines monstrabantur, quibus acceptis noluerunt patres vestri obedire. Chrysostomus.

h. Sed & propheta tanquā deribus non necessariis ita de his pronuntiant: Quo autem prædicto nunc Moysen vos viciis fingitis, quem repulerunt & patres vestri & vos? Vtique vno verbo dicam, tota concione videre est quā sapienter & modestè & acutè illorum accusatio dissoluatur. Oecumenius.

i. Remphā, sydus est quod Luciferum vocant, quod & Ven⁹ dicitur, tertius scilicet planetarum: cuius cultui Sarraceni erant mācipati, & quos Iudei imitabantur. Beza. ibi.

k. Quid ergo mirū si bona troni sui spiritualiter sibi seruientibus, & bona scabelli pedum suorum dat carnaliter sibi seruientibus: cum spiritus superior sit, & caro inferior: sicut superiora sunt celestia, & inferiora terrestria? Aug. contra Adimant. Manichæum ca. 8.

l. Iustè incunctanter offert sanguinem suū, qui præ oculis habet regem suum, simul & brauium suum. Eusebius Emis. de S. Stephano.

m. Qui cœlos apertos habet, Iesum ad dexteram dei cernit: qui clausos habet oculos mentis, Iesum ad dexteram dei non videt. Constat ergo Iesum ad dexteram, ut cœlam & nobis aperitur. Claudunt sibi cœlam, qui aliter consentunt. Amb. de fidelib. 3. cap. 7.

n. Cui⁹ precationis effectus in Apostolo videmus. Paulus enim qui lapidantium Stephanum vestimenta seruabat, non multo postea per gratiam Christi factus apostolus est, qui fuerat ante persecutor. Amb. de peni. lib. 1. cap. 9. Lapidatur Stephanus, & veniunt hostibus suis postulat. Tertullia, de patientia.

a. Interea persecutio prima aduersus ecclesiam dei quæ est Ierosolymis facta sub primo martyre Stephano, omnes discipulos exceptis duodecim, per vniuersam Iudæam Samariamque dispersit, seu potius ut sancta scriptura indicat, disseminauit. Ex quibus nonnulli vsque ad Phœnicem, & vsque ad Cyprum atque Antiochiam deueniunt. Qui gentibus quidem credere mysteriū fidei nodū audebāt, Iudeis tamen prædicabant. Euseb. hist. Eccles. 1. 2. 2. 1.

b. Philippus qui erat vnus ex septem cū Stephano diaconus ordinatus, descendit Samariā virtute dei repletus: & prædicabat primum verbū dei Samaritanę gēti. Idem ibid.

c. Vel beati Philippi verbis & virtute vidus veraciter domino credidit, vel vt magis credibile est, credere se quoadusq; baptisma suscipere, simulavit: vt quoniā laudis erat avidissimus, ita vt Christū se credi velleret, sicut historia narrat, artes ab eo quibus miracula faceret, edisceret. Beda ibid. d. Nam cū Philippus diaconus esset, non habebat potestatem imponēdi manus, vt per hoc daret spiritum sanctum. Cum autem Simō nō haberet rectum cor, nec intentionem rectā, sed turpiter ac studio pecuniarum intentus esset, offerebat pecunias Petro apostolo, vt daret sibi potestatem exhibēdi spiritum sanctum per manuum impositionem: ita ratione secū inita q̄ dare velleret multis pro modica pecunia: atq; sic per exhibitionem spiritus sancti multas pecunias cumulare ac lucrari posset. Epiphra. contra Simonem.

e. Vbi autem non potuit latere apostolos, accessit, sed magis timore ductus quā amore: nec p̄ se audet deū orare, qui nō credit se exaudiri. Chrys. cū glo ordi. Frustra ergo gratiam spiritus emere tētat, qui se morte coruina nō curauit exuer. Beda ibid.

f. Gaza, quam Iudæi γαζα dicunt: nunc Gazera, rane stina ciuitas iuxta Aegyptum Chananeorum limes, olī in tribu Iuda fuit. Quæ & duplex est, vetus & noua. Vetus à mari 7. stadiis distat: cuius fores cū postibus Sāson media nocte humeris imponens in mōtis verticem statuit. Hanc alexander Macedo post bimestrē obsidionem occupans, in sen. piternum vertit tumulum: ob id deserta hic appellatur. Noua postea ī Gazæ portu stadiis prope 20 à veteri distans, tempore Cōstantini imperatoris adificata, in cuius honorē Constantia appellata est. Postea sub Iuliano pristinum nomen recepit.

g. Aut de diuinitate eius accipiendum est, q̄ impossibile sit diuinę natiuitatis nosse mysteria, de qua pater loquitur: Ante luciferū genuite. Aut de partu virginis, q̄ difficulter possit exponi. Beda. Hoc enī sciendum solū patrē nosse quod admodum filium generaue rit, & rursus filium quomodo ipse de patre sit genitus. Tripar. lib. 1. ca. 8. Ideo eius generatio inenarrabilis est vtraque. Prima enim, quia de patre sine matre: secunda, quia de matre sine patre. Fulgen. ad Trasimum. lib. 2.

debat in custodiam. ⁴ Igitur qui dispersi erant, pertransibant euangelizantes verbum dei. ⁵ Philippus autem descendens in ciuitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. ⁶ Intendebant autem turbæ iis quæ à Philippo dicebantur, vnanimiter audientes & videntes signa quæ faciebat. ⁷ Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exhibant. Multi autem paralytici & claudi curati sunt. ⁸ Factum est ergo gaudium magnum in illa ciuitate. ⁹ Vir autem quidam erat nomine Simon, qui antè fuerat in ciuitate Magus, seducens gētem Samariæ, dicens se esse aliquem magnū, ¹⁰ cui auscultabant omnes à minimo vsq; ad maximum, dicentes: Hic est virtus dei, quæ vocatur magna. ¹¹ Attendebant autē eū propterea quòd multo tempore magicis suis dementasset eos. ¹² Cū vero credidissent Philippo euangelizanti de regno dei, in nomine Iesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. ¹³ Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhebat Philippo. Videns autem signa & virtutes maximas fieri, stupēs admirabatur. ¹⁴ Cum autem audissent Apostoli qui erāt Ierolymis, quia recepisset Samaria verbum dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannē. ¹⁵ Qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent spiritum sanctum. ¹⁶ Nondū enim in quenquam illorū venerat, sed baptizati tantū erant in nomine domini Iesu Christi. ¹⁷ Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritum sanctum. ¹⁸ Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicēs: ¹⁹ Date & mihi hanc potestatem, vt cui-
cunq; imposuero manus, accipiat spiritum sanctum. ²⁰ Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionē, quoniam donum dei existimasti pecunia possideri. ²¹ Non est tibi pars neq; fors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram deo. ²² Pœnitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & roga deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. ²³ In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. ²⁴ Respondens autem Simon dixit: Precamini vos pro me ad dominū, vt nihil veniat super me horum quæ dixistis. ²⁵ Et illi quidem testificati & locuti verbum domini, redibant Ierolymam, & multis regionibus Samaritanorum euangelizabant. ²⁶ Angelus autem domini locutus est ad Philippū, dicens, Surge, & vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Ierusalem in Gazam: hæc est deserta. ²⁷ Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops eunuchus potens Candacis Reginę Æthiopum, qui erat super omnes gazas eius, venerat adorare in Ierusalē, ²⁸ & reuertebatur sedens super currum suū, legēsq; Isaiam Prophetam. ²⁹ Dixit autem spiritus Philippo: Accede, & adiunge te ad currum istum. ³⁰ Accurrens autē Philippus, audiuit eum legentē Isaiam Prophetā, & dixit: Putāsne intelligis quæ legis? ³¹ Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? Rogauitque Philippum vt ascenderet, & sederet secum. ³² Locus autem scripturæ quam legebat, erat hic: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. ³³ In humilitate iudicium eius sublatum est. Generationem eius quis enarrabit? Quoniam tolletur de terra vita eius. ³⁴ Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? De se, an de alio aliquo? ³⁵ Aperiens autem Philippus os suū, & incipiens à scriptura ista, euangelizauit illi Iesum. ³⁶ Et dum irent per viam, venerunt ad quādam aquam: & ait Eunuchus: Ecce aqua, quis prohibet me baptizari? ³⁷ Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens, ait: Credo filium dei esse Iesum Christū. ³⁸ Et iussit stare currum. Et descenderunt vterq; in aquā, Philippus & Eunuchus, & baptizauit eum. ³⁹ Cum autē ascēdissent de aqua, spiritus domini rapuit Philippum: & amplius nō vidit eum eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens. ⁴⁰ Philippus autem inuentus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.

Paulus Christum persequens, conuersus & baptizatus Christum annuntiat, Iudeorum euadit insidias, & à Barnaba ducitur ad apostolos: Petrus autem Lyddæ Æneam curauit, & Ioppe Tabitham suscitauit.

IX.

† Saulus

† De sa.
vnc. c. 5.
Per fontis.

† De cō. d. s.
Manus.
1 q. 1. c. Pe-
trus.
Ann. do. 35. l.
† 1. q. 4. cap.
Ecclesia.

† Ann. do.
35.

† Isa. 53.

Ann. do. 35.
† Gala. 1. c.
Infr. 22. a
Sup. 8. a

Aulus † autem adhuc spirans^a minarum & cedis in discipulos domini, accessit ad principem sacerdotū,² & petiit ab eo epistolas in Damascum ad Synagogas: vt si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Ierusalem.³ Et cum iter faceret, cōtigit vt appropinquaret Damasco. † Et subito circumfulsit eum lux de cœlo:⁴ & cadens in terrā,

a. Qui minas & cades † pi-
rabat, quam nō bene amu-
labatur ecclesiam, non solū
affligebat, sed etiam ange-
bat. Grego.

† 23. q. 4. ca.
Displicet.
† Infr. 22. b
2. Cor. 15. b
2. Cor. 12. a
Gala. 1. c

audiuit vocē dicentem sibi: †^b Saule, Saule, quid me persequeris?⁵ Qui dixit: Quis es domine? Et ille: Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare.⁶ Et tremens ac stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? Et dominus ad

b. Non dixit, Quid perse-
queris seruos meos? nec
hoc dixit, Quid perseque-
ris mēbra mea? sed hoc di-
xit: Quid me persequeris?
Iam quasi pede calcato, lin-
gua clamat, Calcasti me, cū
vixque lingua calcari non
possit, sed per concordiam
charitatis caput pro omni-
bus membris clamat. Aug.
Ser. de S. Paulo.

c. Tāta fuit in eo eleuatio
mētis in deum, quōd vires
fēstiuę ac vegetatiuę a suis
aistibus fuerint suspensę.
Dion. ibid.

d. Et cum ipse reddere pos-
set vsum videndi, eum ta-
men ad Ananiam discipu-
lū suū misit, vt eius bene-
dictione Saulo refunde-
rētur oculi quos amiserat.
Ambr. de penit. lib. 1. ca. 7.
e. Saulus ob superbiam de
fede doctrinę legalis de-
positus est: sed mox ob hu-
militatis subiectionem ad
euangelizandā Christi fidē
leuatus est. Beda. Cur autē
vas electionis dicitur? Ne-
pe quia legis & sanctorum
scripturarum armatum.
Hiero. Paulino.

f. Cactus quippe prostra-
tusque in via captiuus dei
dum fieret, reddito lumine
qui fuerat persecutor, factus
est prædicator. Prosper de
promis. ca. 31.

g. Venit autem post tres an-
nos a conuersione sua pri-
mō Ierusalem. Cōuersus e-
nim Damasci & baptizatus
abiit in Arabiam prædica-
turū verbum dei, deinde
reuerſus Damascum euasit
manus Arethę regis: & inde
abiit Ierusalem. Chry. ibid.
h. Tarsus vrbs clara Cilicię
a Perſeo Iouis & Danaes fi-
lio olim cōdita. Hanc præ-
terfluit Cydnus fluuius ad-
modū frigidus, vt Alexan-
der præ calore in hunc se
proiciens, grauiſſimū in-
currerit morbū. Tarsenses
olim Athenienses & Alexā-
drinos studiis philosophię
superarunt. Ab ea Paulus
est dictus Tarsensis.

i. Lydda ciuitas Palestinę,
nūc Diospolis dicta, vna ex
decē toparchiis, & ordine
tertia, nō procul ab Ioppe:
a Cæsarea autē quasi mil-
le passus distās. Ioppe autē
(quę nunc Iappha vel Iap-
pho aut Zappho) oppidum
etiā Palestinę in tribu Ma-
naſſe, toto orbe antiquissi-
mū, vt Solino placet, a Ia-
phet filio Noe conditum,
vel vt alij volunt, ab Ioppe
Aeoli filia vxore Cephei,
prophanis scriptoribus ab
Andromeda beluę marinię
exposita, & a Perſeo libera-
ta celebrat. Altera est Phœ-
nicia, quā Traian⁹ nomine
Vespasiani cepit & vastauit.

† 21. distin.
Quamuis.
22. dist. ca. 2.
in princip.

† 2. Cor. 11. g
7. q. 1. c. Ad-
uersitas.
2. Cor. 2. d
Ann. do. 38.

eum: Surge, & ingredi te ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.⁷ Viri autem illi qui comitabantur cum eo, stabant stupefacti, audiētes quidem vocem, ne-
minem autem videntes.⁸ Surrexit autem Saulus de terra, apertisque oculis nihil vi-
debat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum.⁹ Et erat ibi tri-
bus diebus^c non videns, & non manducauit, nequē bibit.¹⁰ Erat autem quidam di-
scipulus Damasci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in visu dominus: Anania. At ille
ait: Ecce ego, domine.¹¹ Et dominus ad eum: Surge: & vade in vicum qui vocatur Re-
ctus, & quære in domo Iudæ Saulum nomine Tarsensem: Ecce enim orat.¹² Et vidit
per visum virum Ananiam nomine introeuntem, & imponentem sibi manus,^d vt vi-

cum recipiat.¹³ Respondit autem Ananias: Domine, audiui a multis de viro hoc, quā-
ta mala fecerit sanctis tuis in Ierusalem:¹⁴ & hīc habet potestatem a Principibus sa-
cerdotum, alligandi omnes qui inuocant nomen tuum.¹⁵ Dixit autem ad eum domi-
nus: † Vade, quoniam^e vas electionis est mihi iste, vt portet nomē meum coram gen-
tibus & regibus, & filiis Israel.¹⁶ Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro
nomine meo pati.¹⁷ Et abiit Ananias, & introiuit in domum, & imponens ei manus
dixit: Saule frater, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, vt vi-
deas, & implearis spiritu sancto.¹⁸ Et confestim ceciderunt ab oculis eius tanquam

squamæ, & visum recepit. Et surgens baptizatus est:¹⁹ & cum accepisset cibum,^f con-
fortatus est. Fuit autem cum discipulis qui erant Damasci, per dies aliquot,²⁰ & con-
tinuo ingressus in Synagogas prædicabat Iesum, quoniam hic est filius dei.²¹ Stupe-
bant autem omnes qui eum audiebant, & dicebant: Nōne hic est qui expugnabat
in Ierusalem eos qui inuocabant nomen istud, & huc ad hoc venit, vt vinctos illos
duceret ad Principes sacerdotum?²² Saulus autem multo magis conualeſcebat, &
confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus.

²³ Cum autem implerentur dies multi, cōsiliū fecerunt in vnum Iudæi, vt eum in-
terficerent.²⁴ Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem &
portas die ac nocte vt eum interficerent. †²⁵ Accipientes autem eum discipuli eius

nocte, per murum demiserunt eum, submittentes in sporta.^g ²⁶ Cum autem venisset
in Ierusalem, tentabat se iungere discipulis: & omnes timebant eum, non credentes
quod esset discipulus.²⁷ Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos, &
narravit illis quomodo in via vidisset dominum, & quia locutus est ei, & quomodo
in Damasco fiducialiter egerit in nomine Iesu.²⁸ Et erat cum illis intrans & exiens in
Ierusalem, fiducialiter agens in nomine domini.²⁹ Loquebatur quoque gentibus, &
disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum.³⁰ Quod cum cognouis-

sent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt^h Tarsum.³¹ Et ecclesia qui-
dem per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habebat pacem, & ædificabatur
ambulans in timore domini, & consolatione sancti spiritus replebatur.³² Factum
est autem, vt Petrus dum pertransiret vniuersos, deueniret ad sanctos qui habitabant

Lyddæ. †³³ Inuenit autem ibi hominem quendam nomine Aeneam, ab annis octo
iacentem in grabato, qui erat paralyticus.³⁴ Et ait illi Petrus: Aenea, sanet te domi-
nus Iesus Christus. Surge, & sterne tibi, & continuo surrexit,³⁵ & viderunt illum
omnes qui habitabantⁱ Lyddæ & Saronæ, qui conuersi sunt ad dominum.³⁶ In Iop-
pe autem fuit quædam discipula nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas.
Hæc erat plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat.³⁷ Factum est autem in

† Sup. 3. a

diebus illis, vt infirmata moreretur. Quam cum lauissent, posuerunt eam in cœnaculo.³⁸ Cum autem prope esset Lydda ab Ioppe, discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes, Ne pigritè venire vsque ad nos.³⁹ Exurgens autem Petrus, venit cum illis. Et cum aduenisset, duxerunt illum in cœnaculum: & circumsteterunt illum omnes viduæ flentes, & ostēdentes ei tunicas & vestes quas faciebat illis Dorcas.⁴⁰ Eiectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua, orauit: & conuersus ad corpus dixit: Tabitha, surge.†^k At illa aperuit oculos, & viso Petro resedit.⁴¹ Dans autem illi manum, erexit eam: & cum vocasset sanctos & viduas, assignauit eam viuam.⁴² Notum autem factum est per vniuersam Ioppen, & crediderunt multi in domino.⁴³ Factum est autem vt dies multos moraretur in Ioppe apud Simonem quendam coriarium.

Cornelius apud Casaream super vocatione sua certior factus, Petrum accersit: qui post visionem à cœlo accedens, ipsum cum familia longum post sermonem baptizauit. X.

V Ir†^a autem quidam erat in^b Casarea nomine Cornelius, Centurio cohortis^A quæ dicitur Italica,² religiosus, ac timens deum, cum omni domo sua, faciēs eleemosynas multas plebi,³ & deprecans deum semper. Is vidit in visu manifestè, quasi hora diei nona, angelum dei introeuntem ad se, & dicentem sibi: Corneli.⁴ At ille intuēs eum, timore correptus dixit: Quis es domine? Dixit autem illi:† Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu domini.†⁵ Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quēdam, qui cognominatur Petrus.⁶ Hic hospitatur apud Simonem quendam coriariū, cuius est domus iuxta mare. Hic dicet tibi quid te oporteat facere.⁷ Et cum discessisset angelus qui loquebatur illi, vocauit duos domesticos suos, & militem timentem dominum ex iis qui illi parebant.⁸ Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen.⁹ Postera autē die iter illis faciētibz, & appropinquantibus ciuitati, ascendit Petrus in superiora, vt oraret, circa horā sextam.¹⁰ Et cum esuriret, voluit gustare.† Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus.¹¹ Et vidit cœlum^c apertum, & descendens vas quoddam velut lintheum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram,¹² in quo erāt omnia quadrupedia & serpētia terræ, & volatilia cœli.^d¹³ Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.¹⁴ Ait autem Petrus: Absit domine, quia nunquam manducaui omne^e commune & immundum.¹⁵ Et vox iterum secundo ad eum: Quod deus purificauit, tu commune ne dixeris.¹⁶ Hoc autem factum est per ter. Et statim receptum est vas in cœlum.¹⁷ Et dum intra se hæsitarēt Petrus quidnam esset visio quam vidisset, ecce viri qui missi erant à Cornelio, inquirentes domum Simonis, adstiterunt ad ianuam.¹⁸ Et cum vocassent, interrogabant, si Simon qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.¹⁹ Petro autem cogitante de visione, dixit spiritus ei: Ecce, viri tres quærunt te.²⁰ Surge itaque & descende, & vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos.²¹ Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce, ego sum quem quæritis. Quæ causa est propter quam venistis?²² Qui dixerunt:† Cornelius Centurio, vir iustus, & timens deum, & testimonium habens ab vniuersa gente Iudæorum, responsum accepit ab angelo sancto, accersiri te in domum suā, & audire verba abs te.²³ Introducens ergo eos recepit hospitio. Sequenti autem die surgens, profectus est cum illis, & quidam ex fratribz ab Ioppe comitati sunt eum.²⁴ Altera autem die introiuit Casaream. Cornelius vero expectabat illos, conuocatis cognatis suis & necessariis amicis.²⁵ Et factum est cum introisset Petrus, obuius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes eius, adorauit eum.^f²⁶ Petrus vero eleuauit eum, dicens: Surge & ego ipse homo sum.²⁷ Et loquens cum illo intrauit, & inuenit multos, qui conuenerant dixitque ad illos:²⁸ Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudæo cōiungi aut accedere ad alienigenam. Sed mihi ostendit deus neminem communem aut immundum dicere hominem:²⁹ propter quod sine dubitatione veni accessitus. Interrogo ergo quam

k. Cum iam omnibus & operationis & vite renūtiasset officiis, flētes accurrunt viduæ, pauperes aggregantur, tunicas & vestes quas faciebat illis Dorcas, cœlo ostēdente, cōueniunt deū, testimonia meritorum clamant de sancta operatrice, vox operū bona quæ in seculo gesserat, cōsequuntur animam in aliud seculum: cōsequuntur & reuoluntur, reditque de loco mortis ad vitam præstitam. Euseb. Emis. de inicio quadra. homil. 1.

† 1. q. 1. Ten
tams.

a. Cū igitur iam passim per omnes etiam gentium populos profusus effunderetur diuina dignatio, primº Cornelius apud Casaream Palaestine urbem maximam cum omni domo sua ad fidē Christi Petro ministrante perducitur. Euseb. Eccle. hist. lib. 2. cap. 3.

b. Casarea hæc Palaestina dicitur, olim turris Stratonis, ab Herode in honorem Casaris instaurata, sita inter Ioppē & Param ad mare, sexcentis stadiis ab Ierusalem distās. Altera est Casarea Philippi, à Philippo Herodis fratre instaurata, de qua Iudic. 12. per totum.

c. Apertio cœli, reuelatio est sacramentorum cœlestium proximo futura gentibus. Designatur enim in hoc cœlos gentibus esse apertos. Beda ibid.

d. Cum ergo illum discum videret alienatus à corporis sensibus, & illas voces, Macia & manduca, & quæ deus mundauit, tu commune ne dixeris, in spiritu audiebat. Redditus autē corporis sensibus, id ipsum quod visum atque auditum memoria tenuerat, in eodem spiritu cogitatio cernebat. Quæ omnia non corporalia, sed corporaliū in agnes erant, siue cum ipsa alienatione visæ sunt, siue cum postea recordata atque cogitata. Aug. de Genesi ad literam, lib. 11. ca. 11.

e. Hoc dicitur de his quæ lex cōmunia dicebat & immunda. Sed quanquam de gētiū vocatione sub obsecutus sermo fuerit, ne eos qui in præputio fuerant, cōmunes aut immundos esse dicerēt: Petri autem sermo homines non designabat, sed ea quæ in lege interdicta erant. Occum ibid.

f. Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit proximū vidit, ne ultra humanitatis metas mens intumesceret, se hominem esse recognouit: quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex considerata æqualitate conditionis. Grego. moral. lib. 11. cap. 11.

† 2. q. 7. c.
Nō omnes.
Distin. 26.
Deinde.

† Tob. 12. c.

† 26. 4i. ca.
Deinde. 1.
q. 7. ca. Non
omnes
De cōf. dist.
4. Non dubito.

† Infr. 11. a

† Luc. 2. d

E quam ob causam accersisti me.³⁰ Et Cornelius ait:³¹ A nudius quarta die usque ad hanc horam orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me in veste candida, & ait:³² Corneli, exaudita est oratio tua, & elemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu dei.³³ Mitte ergo in Ioppē, & accersi Simonem qui cognominatur Petrus, hic hospitatur in domo Simonis coriarij iuxta mare.³⁴ Confestim ergo misi ad te, & tu bene fecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo assumus, audire omnia quæcunque tibi præcepta sunt à domino.³⁵ Aperiens autem Petrus os suum, dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus,³⁶ sed in omni gente qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.³⁷ Verbū misit deus filiis Israel annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium dñs.³⁸ Vos scitis quod factum est verbum per uniuersam Iudæam. Incipiens enim à Galilæa post baptismum quod prædicauit Ioannes,³⁹ Iesum à Nazareth, quomodo et unxit eum deus spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam deus erat cum illo.⁴⁰ Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Iudeorum & Ierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno.⁴¹ Hunc deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo,⁴² sed testibus præordina- tis à deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquam resurrexit à mortuis.⁴³ Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est à deo iudex viuorum & mortuorum.⁴⁴ Huic omnes Prophetæ testimoniū perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eū.⁴⁵ Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super eos qui audiebant verbum.⁴⁶ Et obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia spiritus sancti effusa est.⁴⁷ Audiebant enim illos loquētes linguis, & magnificantes deum. Tunc respondit Petrus:⁴⁸ Nunquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur ij qui spiritum sanctum acceperūt, sicut & nos?⁴⁹ Et iussit eos baptizari in nomine domini Iesu Christi. Tunc rogauerunt eum, ut maneret apud eos aliquot diebus.

g. Multum decebat illū exaudiri, qui instantiā deprecandi tribus horis continuans, à sexta pertrahēbat ad nonam. Quo tempore dominus ipse quem rogabat, pro totius mundi salute extensis in cruce manib⁹ orabat. Beda ibid.

h. Hoc est, dignus est ut assumatur & acceptetur. Operetur igitur & ante opera lucere fidem & fidei pedisse quæ esse opera: & ne quis fidem propter sterilitatem & neque opera propter incredulitatē recuperet. Chr. i. Non vti que oleo visibili, sed dono gratiæ, quod visibili significatur vnguento, quo baptizatos vngit ecclesia. Nec tamen tunc vnctas est, quando super eū baptismum velut colūba descendit, sed quando verbū caro factum est, id est quando humana natura sine vllis præcedentibus bonorum operum meritis dei verbo est in vtero virginis copulata. Aug. de trinit. lib. 15, ca. 26.

k. Hoc enim opus ordinatissimum æternæ sapientiæ dei processus, ut supernaturalia non omnibus immediatē reuelentur, sed primò quibusdā electis, atque maioribus, & per illos cæteris. Dion. ibid.

l. Diuinitas non est effusa, sed gratia domini eius: propter hoc ut demonstraretur quod hoc quod effunditur, non sit spiritus sanctus, sed spiritus dei gratia. Vnde dicebat David: Diffusa est gratia in labiis tuis, Chr. ib.

Disputantibus Iudæis conuersis aduersus Petrum quod diuerterentur discipuli ad gentes, narravit petrus visionem: Agabus tunc propheta futuram famem uniuersam prædicit. XI.

AUdierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quoniam & gentes receperunt verbum dei.¹ Cum autem ascendisset Petrus Ierosolymam, discipulabant aduersus illum qui erant ex circuncisione, dicentes: ² Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducaisti cum illis? ³ Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens: ⁴ Ego eram in ciuitate Ioppe orans, & vidi in excessu mentis meæ visionem, descendens vas quoddam velut linteū magnum quatuor initiis submitti de cælo, & venit usque ad me.⁵ In quod intuens considerabam, & vidi quadrupedia terræ & bestias & reptilia & volatilia cæli.⁶ Audiui autem & vocem dicentem mihi: Surge Petre, occide & manduca.⁷ Dixi autem: Nequaquam domine, quia commune aut immundum nunquam introiit in os meum.⁸ Respondit autem vox secundò de cælo: Quæ deus mundauit, tu ne commune dixeris.⁹ Hoc autem factum est per ter, & recepta sunt omnia rursum in cælum.¹⁰ Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo in qua eram, missi à Cæsarea ad me.¹¹ Dixit autem spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domū viri.¹² Narravit autem nobis quomodo vidisset angelum in domo sua stantem, & dicentem sibi: Mitte in Ioppen, & accersi Simonem qui cognominatur Petrus, ¹³ qui loquetur tibi verba in quibus saluus eris tu, & uniuersa domus tua.¹⁴ Cum autē cœpisssem loqui, cecidit spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio.¹⁵ Recordatus sum autem verbi dñi, sicut dicebat, et Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini spiritu sancto.¹⁶ Si ergo eandem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum,

a. Petrus à Iudæis arguitur, cum gentibus communicasset, & cum illis manducaisset, quasi contra legem fecisset: quibus singula ordinatè exposuit, seque excusando reuelauit eis qualem habuisset visionem in Ioppe, per quam deus sibi monstrauit ut faceret ita, & quod angelus id ipsum admonuisset. Dion. ibid.

b. Satis apparet visionem corporalem referri ad spiritalem eamque spiritalem referri ad intellectualem. Aug. de Genesi ad literam, lib. 12, cap. 11.

c. Narrat quæ necessaria essent ad excusationem, alia vero obicit, rationem vero omnem reddit: nec vult doctoris autoritate vti: sciebat enim quia quo modestius loqueretur, hoc magis eis prodesset. Chr. ibid.

d. Deus rem omnem efficit, deus baptizauit, non ego. Nam dum adhuc loquerer, illapsus est in illos spiritus sanctus, & loquebantur linguis, & magnificabant deum. Occumenid.

† Deut. 10, d.
2. Para. 19, c.
Iob. 34, b.
Sap. 6, b.
Eccl. 35, b.
Roma. 2, b.
Ephe. 4, b.
Colos. 3, d.
1. Pet. 1, c.
Iaco. 2, b.
Gala. 2, b.
† De sa. vii.
c. 1. S. Vnde
in veteri.
† Sup. 1, a.
† Sup. 2, b.

† Here. 31, f.
Mich. 7, d.

Sup. 8, d.

† De conf. d. 4, ca. Eos.
De bapt. c. 1.

† 1. q. 7, c. Te-
stes, & seq.

† Sup. 10, a.

† 13, q. 2, c. In-
terfectores.

† Ioan. 1, b.
Sup. 1, a.
Inf. 19, a.
Mar. 3, c.
Mar. 1, b.
Luc. 3, e.

ego quis eram, qui possem prohibere deū? ¹⁸ His auditis tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gentibus poenitentiam dedit deus ad vitam. ¹⁹ Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulauerunt vsq; ^c Phœnicen & ^f Cyprum & ^g Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis. ²⁰ Erant autem quidam ex eis viri Cyprij & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes dominum Iesum. ²¹ Et erat manus dñi cum eis, multusque numerus credentium conuersus est ad dominum. ²² Peruenit autem sermo ad aures ecclesiæ quæ erat Ierosolymis, super istis, & miserunt Barnabam vsq; ad Antiochiam. ^{h, i} Qui cum peruenisset, & vidisset gratiam dei, gauisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in domino, ²⁴ quia erat vir bonus & plenus spiritu sancto, & fide: & apposita est multa turba domino. ²⁵ Profectus est autē Tarsum, vt quæreretur Saulum: quem cum inuenisset, perduxit Antiochiam. ²⁶ Et annum totum conuersati sunt ibi in ecclesia: & docuerunt turbam multam, ita vt cognominaretur primū Antiochiæ discipuli, Christiani. [†] ²⁷ In his autem diebus superuenerunt ab Ierosolymis Prophetæ Antiochiam: ²⁸ & surgens vnus ex eis nomine Agabus significabat per spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. ²⁹ Discipuli autē prout quis habebat, proposuerunt in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: ³⁰ quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli.

Herodes in Apostolos sapiens, Iacobum occidit, & Petrum carceri mancipauit, qui ab angelo eductus & societati redditus est: Herodes autem Casarea agens ab angelo percussus occubuit.

XII.

a. Is enim qui obtulerat eū iudici, ad martyriū motus etiam ipse, confessus est se esse Christianū. Ducti sunt autem ambo ad supplicium: & cū ducerentur in via rogauit Iacobum sibi dare remissionem. At ille, Pax, inquit, tibi. & osculatus est eū. Et ita ambo simul capite plexi sunt Euseb. Eccl. hi. ca. 9. lib. 2.

b. Quod si Petro oratio ecclesiæ profuit, & columnam illam ac stabilimen nostræ religionis carcere liberauit, cur eius vim tu contemnis ac negligis? Chrys. ibid. c. Dicit autē lumen refulsisse, vt & videret & audiret Petrus, nec phantasma esse existimaret. Quod vero ait: Velociter, non tumultuantis est, sed suadentis cūctandum non esse. Vide autem qualia operentur Iudæi in diebus Azymorum. Oecum. ibi.

d. Non tunc quando in carcere erat. Reuera enim stupor erat illi cū in carcere esset, nec sciebat quid ageret. Chrys. ibi.

e. In omnibus vtitur Petrus stylo ornato & eleganti, & frequenter difficili, semperq; sententia pleno. Dio. f. Quod vnusquisq; nostrū habeat angelum, & in libro Pastoris, & in multis sacre scripture locis inuenitur. Nam & dominus de parulis, Angeli, inquit, eorum semper vident faciem patris mei. Et Iacob de se loquitur, Angelus qui eruit me de cunctis malis. Et hic discipuli angelum Apostoli Petri venisse credebant. Beda ibid.

g. Herodes autem debebat ex istis diuinam admirari potentiam, quæ Petri etiā ex mediis eripuit periculis: ad id quæ eū qui tāta potuisset. Chrys. ibi.

Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, vt affligeret quosdam de Ecclesia. ² Occidit autem ³ Iacobum fratrem Ioannis gladio. ⁴ Videns autem quia placeret Iudæis, apposuit apprehendere & Petrum. Erant autem dies azymorum. ⁵ Quem cum apprehendisset, misit in carcerē, tradens quatuor quaternionibus militum ad custodiendum, volens post pascha producere eum populo. ⁶ Et Petrus quidem seruabatur in carcere: [†] oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad deum pro eo. ⁷ Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus, & custodes ante ostium custodiebant carcerem. ⁸ Et ecce angelus domini adstitit, & lumen refulsit in habitaculo: percussitq; latere Petri, excitauit eum, dicens: Surge velociter, Et ceciderunt catenæ de manibus eius. ⁹ Dixit autem angelus ad eum: Præcingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circunda tibi vestimentum tuū, & sequere me. ¹⁰ Et exiēs sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per engelum. Existimabat autem se visum videre. ¹¹ Transeuntes autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatē, quæ vltro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum: & continuo discessit angelus ab eo. ¹² Et Petrus ad se reuersus, dixit: [†] Nunc scio verē, quia misit dominus angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorū. ¹³ Consideransque, venit ad domum Mariæ matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus, vbi erant multi congregati, & orantes. ¹⁴ Pulsante autem eo ad ostium ianuæ, processit puella ad videndū, nomine Rhode: ¹⁵ & vt cognouit vocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam, sed intrò currens nuntiauit stare Petrum ante ianuam. ¹⁶ At illi dixerunt ad eam: [†] Insanis? Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant: [†] Angelus eius est. ¹⁷ Petrus autem perseuerabat pulsans. Cum autem aperuissent ostium, viderunt eum, & obstupuerunt. ¹⁸ Annuens autem eis manu vt tacerēt, narrauit quomodo dñs eduxisset eum de carcere. Dixitque: Nuntiate Iacobo & fratribus hæc. Et egressus, abiit in alium locum. ¹⁹ Facta autem die, erat non parua turbatio inter milites quidnam factum esset de Petro. ²⁰ Herodes autem cum requisisset eum, & non inuenisset, inquisitione facta de custodibus, iussit eos duci: descendensque à Iudæa in Casaream,

† Inf. 2. b

A An. do. 44.

† Eccl. 13. c
Lu. 13. a. 21. d
Col. 1. a
1. Thes. 5. d
1. Sup. 5. d
Infr. 16. c
Luc. 2. b

† Infr. 26. f

D

h. Hoc est, die secūda cele-
bratū processit mane in
theatrū amictū veste tota
ex argento mirabili operē
cōtexta, quæ radiis exorītis
solis percussa, & diuinū
quēdā fulgorem emittens,
venerationē cū horrore i-
cūtiebat spectātōrē: moxq;
ādulatores perniciosi alius
aliunde acclamantes deūm
consultabant, &c. Ioseph.
Antiq. Iudaic. lib. 19. ca. 8.
i. Anno 7. sui regni, reliquē-
sū filiū Agrippam, & Drusillā,
Berenicē & Mariannē filias.

XIII.

a. Barnabas Cyprius genē-
re, qui & Ioseph Leuites, cū
Paulo gentiū Apostolus or-
dinatus, vnā ad ecclesiā ex-
dificationem composuit epi-
stolam, quam inter apo-
cryphas scripturas, legunt.
Hier. in vita scripto. eccle-
b. Seleucia & Seleuco Nica-
nore regē Syriæ cū Laodi-
cea, Antiochia & Apamia
cōdita, Syriæ ciuitas ad An-
tiochia i. miliaribus distans
in promōtorio sita, ad quā
vsq; peruenit Daphne ne-
mus, agrum etiam habet
optimum.

c. Paphus vltimā est ciuitas
Cypri ad occidētem, sicut
Salamina postrema ad oriē
tē: vt intelligas Paulū totā
Cyprum insulā peragrasse.

d. Premisit quoque dicens:
Plenus spiritu sancto, quo
ostenderet Pauli verba non
ex ira esse quæ ad Elymani
magum locutus est Neque

enim punientis verba hæc
erant, sed conuerrere nitē-
tis. Nā si punientis fuissent,
fecisset eum semper esse ce-
cum, nunc autē non hoc faci-
cit, sed vsque ad tempus, vt
Proconsulem in suam sen-
tentia adduceret. Qæc ubi

e. Antiochia duplex, ut supra ca. 11. c. Altera in Syria
sive Cœlesyria, in qua discipuli primo appellati sunt
Christiani, quæ prius Rebla
dicebatur. Altera d.

qua nunc meminit, quæ & Antiochia Pisidiæ metropolis est: & est Pisidia regio Asiæ minoris, cuius populi olim dicti sunt Soly. Pl. li.

f. Et post hæc quasi quadringentis quinquaginta annis, quia natiuitate Isaac supputandi sunt vsque ad 9. annum Iosue, in quo deletis

regibus, terram Chanaā filiis Israel distribuit.
g. Hoc autem intelligendum est, tam ipse solus, quam cum Samuele & Davide.

h. Cum ergo prescires deus
eum peccaturum, & peccata
sua pia humilitate & synce-
ra poenitentia deleturum
cur non diceret: Inueni Da-
uid secundum

uid secundum cor meum
cui non erat imputaturu
peccatum tam multa bona
facienti, & cum tanta piet
te viuēti, & ipsa pietate pro
peccatis suis.

peccatis suis sacrificium
contriti spiritus offerenti
Propter hec omnia verissi-
me dictum est: Inveni Da-
vid secundum cor meum

quia licet secundum cor de
non esset quod ille pecca-
uit, tamen secundum cor de
fuit quod pro peccatis suis
congrua poenitentia satis-
fecit August. de 2. quist.

i. At quomodo igno-
re potuerunt; cum Ioan-
nes illis dixerit? Quid mi-
rum, cum propheta illis

† 75. distin.
Quod die.

† 23. q. 4. ca.
Quod Chri
stus.

c federunt. Post lectionem autem legis & prophetarum, miserunt principes Synago-
gę ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, di-

† P^{sa}. 94. c
† Exod. 13. d
† Exo. 16. a
† Ios. 14. a

†Iudic.3.b

†1.Reg.8.a
†1.Reg.9.c
10 a.
†Psal.88.b
†1.Reg.16.c

† Mat. 27. c
Mar. 15. b
Luc. 23. c
Ioan. 19. c
Sup. 3. 6

† Mat. 27. c
Mar. 15. b
Luc. 23. c
Ioan. 19. c
Sup. 3. 6

gnorantibus perpetuo clament: Chryso. ibid.
 k. Nihil absurdum est quod Iesus dicatur à deo excitatus. Si quidem Iesus non alius est quàm verbum incarnatum: hoc autem est potentia patris, per quod omnia facta sunt, secundum quod Christus qui dei potentia est ipse seipsum excitasse intelligitur. Occumen. ibid.
 l. Non patieris corpus meum sanctificatum iterum corruptione moueri iteratè crucis & mortis, quoniā à dextris est mihi dominus ne commouear. Beda. Vel non permittes corpus Christi sancti sanctorum in sepulchro resolui, aur incinerari. Et quod de Christo non de David intelligatur, probat consequenter. Dionys. m. Hoc est in li. 12. prophetarū, vtpote Habacuc i. b. iuxta 70. Interpretes, quos Lucas imitatur. Videte, inquit, cōtēptores, &c. Iuxta Hebræos vero: Aspicite in gentibus, & videte & admiramini, & obstupescite: quia opus factū est in diebus vestris, quod nemo crederet cū narrabitur.
 n. Hoc est dicere: Quia Christum repulistis, & dignum locum non preparastis in quo altare domini prepararetur: in terra gentiū, id est in cordibus populi, id est altare domini collocabim⁹. Et inde est quod nobis idem Apostolus clamat: Templum dei sanctū est, quod estis vos. Aug. ser. 198. de tempo.
 o. Neq; enim dominus discipulos vult habere puluerem pedibus adherentem & terra impiorum hominum auferentes, vt per hoc ostēderent se nihil auferre ab incredulis. Est autem puluis indicium laboris quem propter ipsos pasci sunt. Occume. ibid.

de eo scripta erant, deponētes eum de ligno, posuerūt eum in monumēto. ^{† k 30} Deus autem suscitauit eum à mortuis tertia die: ³¹ qui visus est per dies multos iis qui simul ascenderāt cum eo de Galilæa in Ierusalē, qui vsque nunc sunt testes eius ad plebem. ³² Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est: ³³ quoniam hanc deus adimpleuit filiis vestris, resuscitās Iesum, sicut & in psalmo secundo scriptum est: [†] Filius meus es tu, ego hodie genui te. ³⁴ Quod autē suscitauit eum à mortuis, amplius iam non reuersurum in corruptionem, ita dixit: [†] Quia dabo vobis sancta David fidelia. ³⁵ Ideoq; & aliās dicit: [†] Non dabis sanctum tuum videre corruptionē. ³⁶ David enim in sua generatione cum administrasset voluntati dei, [†] dormiuit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. ³⁷ Quem vero deus suscitauit à mortuis, non vidit corruptionem. ³⁸ Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorū annuntiatur ab omnibus quibus non potuistis in lege Moyfi iustificari. ³⁹ In hoc omnis qui credit, iustificatur. ⁴⁰ Videte ergo ne superueniat vobis quod dictum est ^m in Prophetis. [†] ⁴¹ Videte contemptores, & admiramini & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod nō creditis, si quis enarrauerit vobis. ⁴² Exeuntibus autē illis rogabant vt sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc. ⁴³ Cūmq; dimissa esset Synagoga, secuti sunt multi Iudæorum, & colentiū deum aduenarū Paulum & Barnabam: qui loquentes suadebant eis vt permanerent in gratia dei. ⁴⁴ Sequenti verò sabbato penē vniuersa ciuitas cōuenit audire verbū dei. ⁴⁵ Videntes autē turbas Iudæi, repleti sunt zelo, & cōtradicebant iis quæ à Paulo dicebantur, blasphemantes. ⁴⁶ Tunc cōstanter Paulus & Barnabas dixerunt: [†] ⁿ Vobis oportebat primū loqui verbū dei: sed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cōuertimur ad gentes. ⁴⁷ Sic enim nobis præcepit dominus: [†] Posui te in lucem gentiū, vt sis in salutē vsque ad extremum terræ. ⁴⁸ Audientes autem gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini, & crediderunt quotquot erāt præordinati ad vitam æternam. ⁴⁹ Disseminabatur autē verbum domini per vniuersam regionem. ⁵⁰ Iudæi autem concitauerunt mulieres religiosas & honestas & primos ciuitatis, & excitauerunt persecutionem in Paulum & Barnabam: & eiecerunt eos de finibus suis, [†] ^{o 51} At illi excusso puluere pedum in eos, venerunt Iconium. ⁵² Discipuli quoque replebantur gaudio & spiritu sancto.

Paulus & Barnabas multis in Iconio conuersis, à Iudæis Lystram pelluntur, ex qua annuntiato verbo, & claudo sanato post adorationem suam lapidibus fugantur ad alias ciuitates predicaturi.

XIII.

a Iconium ciuitas est Lycaonia celeberrima ad mōtē Taurū, de qua hic loquitur: altera autem Cilicia.
 b. Hoc est, gentiliū quorūdā, fortē proselytorum, seu Iudæorum ex Græcia copiosa multitudo, in quo fructus prædicationis huius ostenditur, quæ variis miraculis diuinitus confirmatur.
 Dion. ibid.

c. Notandum hoc loco non oportere nos in pericula semper conicere, sed si opus sit, etiam ad tempus fugere, cū ecclesiæ duces hoc fecerint, tanquam volētes prædicationem commode extēdere, magis quā persecutionibus augeri. Occumen. ibid.
 d. Lycaonia ciuitas est Arcadia à Lycaone illius rege dicta. Altera autem est in Phrygia eiusdem nominis.
 e. Hoc autem est euangelizare Christum, non tantum dicere quæ credenda sunt de Christo, sed etiam quæ obseruanda ei qui accedit ad cōpagē corporis Christi. Aug. de fide, & operibus, cap. 9.

Actum est autem in ^a Iconio vt simul introirēt Synagogam Iudæorum, & loquerentur: ita vt crederet ^b Iudæorum & Græcorum copiosa multitudo. ² Qui verò increduli fuerunt Iudæi, [†] suscitauerunt & ad iracundiam cōcitauerunt animas gentium aduersus fratres. ³ Multo igitur tempore demorati sunt fiducialiter agentes in domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa & prodigia fieri per manus eorum. ⁴ Diuisa est autem multitudo ciuitatis: & quidam quidem erāt cum Iudæis, quidā verò cum apostolis. ⁵ Cum autem factus esset impetus gentiliū & Iudæorum cum principibus suis, vt contumeliis afficerent & lapidarent eos, ⁶ intelligentes ^c confugerunt ad ciuitates ^d Lycaoniae Lystram & Derben, & vniuersam in circuitu regionem, & ibi ^e euangelizantes erant. ⁷ Et commota est omnis multitudo in doctrina eorū. Paulus autē & Barnabas morabantur Lystris. [†] ⁸ Et quidā vir Lystris infirmus pedibus sedebat claudus ex vtero matris suæ, qui nunquam ambulauerat. ⁹ Hic audiuit Paulum loquētem. Qui intuitus eum, & videns quia fidē haberet vt saluus fieret, ¹⁰ dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exiliuit, & ambulabat. ¹¹ Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocem suam, Lycaonicè dicentes: Dij similes facti hominibus, quoniam ipse erat dux verbi. ¹² Et vocabant Barnabam Iouem, Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi. ¹³ Sacerdos quoque Iouis qui erat ante ciuitatem, tauros

† Mat. 28. a
 Mar. 16. a
 Luc 24. a
 Ioan. 20. a

† Psal. 2. b
 Hebr. 1. b
 † Isa. 55. a
 † Psal. 15. d
 Sup. 2. c

† 3. Reg. 2. b

† Abac. 1. b

† 12. q. 1. Feturā ecclesiā.
 De renun. Nisi cum pridem.
 † Isa. 49. b

† Mat. 10. c
 Mar. 6. b
 Luc 9. a

† Sup. 6. c

† Sup. 14. a

tauros & coronas ante ianuās afferens, cum populis volebat sacrificare. ¹⁴ Quod ubi audierunt Apostoli Barnabas & Paulus, cōcisis tunicis suis, ^f exilierunt in turbas, clamantes & dicentes: ¹⁵ Viri, ^g quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis conuerti ad deum viuum, † qui fecit cœlū & terrā & mare & omnia quæ in eis sunt, ¹⁶ qui in præteritis generationibus † dimisit omnes gentes ingredi vias suas. ¹⁷ Et quidē non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens, de cœlo dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum. ¹⁸ Et hæc dicentes, vix sedauerunt turbas ne sibi immolarēt. ¹⁹ Superuenerunt autē quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi: & persuasis turbis † lapidātes Paulum traxerunt extra ciuitatem, existimantes eum mortuum esse. ²⁰ Circundantibus autē eum discipulis, surgēs intrauit in ciuitatē, & postera die profectus est cum Barnaba in Derben. ²¹ Cūque euangelizassent ciuitati illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram & Iconium, & Antiochiam, ²² cōfirmantes animas discipulorū, exhortantēsque vt permanerent in fide, & quoniam † per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei. ²³ Et cum cōstituisent illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum ieiunationibus, cōmendauerunt eos ^h domino in quem crediderūt. ²⁴ Transeuntēsque Pisidiam venerunt in Pamphylia: ²⁵ & loquentes verbum domini in Pergen, descēderunt in ⁱ Attaliam, † ²⁶ & inde nauigauerunt Antiochiā, vnde erant traditi gratiæ dei in opus quod compleuerunt. ²⁷ Cum autem venissent & congregassent Ecclesiā, retulerunt quanta fecisset deus cum illis: & quia aperuisset gentibus ostium fidei. ²⁸ Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

f. Vide illos vbique à gloria studio mundos, non solum non desiderabant, sed & cum daretur repellēbāt. Chrysost. ibid.

g. Vere enim luctus fuisset si hoc secutum fuisset, vt dii existimarentur, ac idolatriam inducerent, ad quam venerant dissoluentem. Oecume. ibid.

h. Quoniam dominus solus est castos & principalis cōseruator, cui præcipuē ecclesiæ credita est cura & custodia. Dionys. ibid.

i. Attalia Græcè ἀττάλεια penult. produc. ciuitas est Pamphyliae maritima, auctore Hieronymo, cuius nominis altera est in Lydia. Siquidem procul aberant ab Italia.

Diffensione ob legalia & ceremonias orta, consilium Ierosolymis celebratur, in quo eorum abrogatio definitur. Barnabas autem à Paulo seiunctus, Marco adhæret, & paulus Sila. XV.

ET ^a quidam descendentes de Iudæa docebant fratres, † quia nisi circumciderentur secundum morem Moyse, non potestis saluari. ² Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos, ^b statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex alijs ad Apostolos & presbyteros in Ierusalem super hac quæstione. ³ Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicen & Samariam, narrantes conuersionem gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. ⁴ Cum autē venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia & ab Apostolis & senioribus, annuntiātes quanta deus fecisset cum illis. ⁵ Surrexerunt autē quidam de hæresi Phariseorū, qui crediderunt, dicentes, quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque seruare legem Moyse. ⁶ Conueneruntq; Apostoli & seniores videre de verbo hoc. ⁷ Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: † Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus, per os meum audire gentes verbum Euangelij, & credere. ⁸ Et qui nouit corda deus, per os meum audire gentes verbum Euangelij, & credere. ⁹ Et qui nouit corda deus, per os meum audire gentes verbum Euangelij, & credere. ¹⁰ Nunc ergo quid tentatis deum, creuit inter nos & illos, fide purificans corda eorū. ¹¹ Nunc ergo quid tentatis deum, imponere iugum super ceruices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus? ¹² Sed per gratiam domini Iesu credimus saluari, ^c quemadmodū & illi. ¹³ Tacuit autē omnis multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum narrantes quanta deus fecisset signa & prodigia in gentibus per eos. ¹⁴ Et postquā tacuerunt, respondit Iacobus, dicens: Viri fratres, audite me. ¹⁵ Simon narrauit, quemadmodū primum deus visitauit sumere ex gentibus populū nomini suo, ¹⁶ & huic cōcordant verba Prophetarū, sicut scriptū est: † ¹⁷ Post hæc reuertar, & reedificabo tabernaculum Daud quod decidit, & diruta eius reedificabo: & erigam illud, ¹⁸ vt requirāt cæteri hominum dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit dominus faciens hæc. ¹⁹ Notū a seculo est domino opus suum. ²⁰ Propter quod ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus cōuertuntur ad deū, ²¹ sed scribere ad eos, vt abstineāt se à contaminationibus simulachrorū, & fornicatione, & suffocatis, &

a. Vide vbique transitū ad gētes necessarium initium à Iudæis habuisse, quia hi qui ex Iudæis erant, ad zelum prouocabātur, nec tamē docebat simpliciter circumcisionem, sed sine illa saluari non posse, cuius cōtrarium docebat apostoli. Chrysost. ibid.

b. Hoc est, Seditione inter apostolos & Iudæos aduenientes orta, conuenerunt unā ascendere Ierosolymā ad cæteros apostolos hanc discordiā terminaturi. Barnabas ibidē. De hac ascensione sua Paulus ipse scribit ad Galatas, dicens: Deinde post annos quatuordecim ascendi Ierosolymam cum Barnaba, assumpto Tito, & contuli cum eis euangeliū quod prædico in gentibus. Dionys. ibid.

c. Si ergo & illi, id est patres portare iugū legis veteris non valentes, per gratiam domini Iesu saluos fieri crediderunt, manifestum est quod hæc gratia etiā antiquos iustos viuere fecit ex fide. Iustus enim ex fide viuuit. Lex autem subintravit vt superabundaret gratia, per quam sanaretur delicti abundantia. Augu. Epist. 157.

d. Præceptum est ab Apostolis vt abstinerent gentes tantū à fornicatione, & immolatis & sanguine, id est, ne ederent carnē cuius sanguis non esset effusus. Quod alij nō sic intelligūt, sed à sanguine præceptum esse abstinendum, ne quis homicidio se contaminet. Augustin. contra Faustum, lib. 32. cap. 13.

† Psal. 145. c
† Psal. 146. b
† Psal. 147. b

† 2. Cor. 11. f

† Luc 24. d
† 1. q. 3. cap.
Saluator.

† Sup. 13. a

† 2. Cor. 6. c A
Galat. 5. a

† Sup. 10. b

† Sup. 10. g

† Amos 5. c
9. c

sanguine. ²¹ Moyses enim à téporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus qui cum prædicet in Synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. ²² Tunc placuit Apostolis & senioribus cum omni ecclesia, † eligere viros ex eis, & mittere Antiochiā cum Paulo & Barnaba, Iudā qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primos in fratribus, scribentes per manus eorum: ²³ Apostoli & seniores fratres, iis qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ fratribus ex gentibus, salutem. ²⁴ Quoniam audiuius quia quidam ex nobis exeuntes, turbauerunt vos verbis euertētes animas vestras, quibus non mādauius: ²⁵ placuit nobis collectis ^c in vnum, eligere viros, & mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, ²⁶ hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine domini nostri Iesu Christi. ²⁷ Misimus ergo Iudā & Silam, qui & ipsi vobis verbis referēt eadē. ²⁸ Visum est enim spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris quā hęc necessaria: ²⁹ vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorū, & sanguine & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, bene agetis. Valete. ³⁰ Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiā: & congregata multitudo tradiderunt epistolā. ³¹ Quam cum legissent, gauisi sunt super cōsolatione. ³² Iudas autem & Silas & ipsi cum essent Prophetæ, verbo plurimo cōsolati sunt fratres, & cōfirmauerunt. ³³ Facto autē ibi aliquanto tépore, dimissi sunt cum pace à fratribus ad eos qui miserant illos. ³⁴ Visum est autē Silæ ibi remanere: Iudas autē solus abiit Ierusalem. ³⁵ Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes & euangelizantes cum aliis pluribus verbū domini. ³⁶ Post aliquot autem dies dixit ad Barnabam Paulus: Reuertētes visitemus fratres per vniuersas ciuitates in quibus prædicauimus verbum domini, quomodo se habeant. ³⁷ Barnabas autem volebat secum assumere & Ioannē, qui cognominabatur Marcus. ³⁸ Paulus autē rogabat eum, (vt qui discessisset ab eis de Pamphylia, & non isset cum eis in opus) nō debere recipi. ³⁹ Facta est autē dissensio ita vt discederēt ab inuicem, & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret Cyprum: ⁴⁰ Paulus autem electo Sila profectus est, traditus gratiæ dei à fratribus. ⁴¹ Perambulabat autem Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesiā, præcipiens custodire præcepta Apostolorum & seniorum. Peruenit autem in Derben & Lystram.

Paulus cum Sila Derben & Lystram perueniens, Timotheum circumcidit: peragratis autem prædicando multis ciuitatibus, Philippis sanata Pythonissa, virgis cæsus, & in carcerem coniectus, liberatur.

XVI.

Ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris ^a viduæ fidelis, patre gentili. ² Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant & Iconio fratres. ³ Hunc voluit Paulus secum proficisci: & assumens circumcidit eum propter Iudæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater eius erat gentilis. ⁴ Cum autem pertransirent ciuitates, tradebant eis custodire dogmata quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus qui erant Ierosolymis. ⁵ Et ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant numero quotidie. ⁶ Transeuntes autem Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui verbum dei in ^c Asia. ⁷ Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: & non permisit eos spiritus Iesu. ⁸ Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: ⁹ & visio per noctē Paulo ostensa est. Vir Macedo quidā erat stans, & deprecans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam, adiuua nos. ¹⁰ Vt autē visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniā, certi facti quod vocasset nos deus euangelizare eis. ¹¹ Nauigantes autē à Troade, recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Neapolim, ¹² & inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ ciuitatis colonia. Eramus autem in hac vrbe diebus aliquot conferentes. ¹³ Die autem sabbatorū egressi sumus foras portam iuxta flumen, vbi videbatur oratio esse, & sedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant: ¹⁴ & quædam mulier ^c nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirenorum, colens deum, audiuit: cuius dominus

^e. Quia de cōmuni sensu acta sunt hæc, imò & de Christi inspiratione, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Dio. f. Propterea ego secundum me iudico non molestari eos qui ex gentibus cōuertuntur ad deum, sed præcipiendum eis, vt abstineant à vanitatibus idolorum, & a fornicatione, & à sanguine & quæcunque nolunt sibi fieri, aliis ne faciant. Irene. lib. 3. cap. 12.

^g. His diebus impletum est quod Apostolus Paulus ait: Cum venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restitit. Beda ibi.

^h. Barnabas autem Ioannē assumere volebat, qui affinitate sibi cōiunctus erat. Leguntur enim fuisse consobrini Idem ibidem. Paulus vero volebat, vt is qui ab illis defecerat à Paphlā, & non ierat cum illis simul ad opus, ne simul assumeretur. Chry. ibid.

ⁱ. Hæc autem dissensio in neutro malum fuit, si contenti saluis gentibus ausi sunt alter ab altero, sed etiā magnum bonum: quoniam nisi hoc fuisset, haud facile relicturus fuisset altera iterum. Idem ibid.

^a. Cuiusdā Iudææ, & meli⁹, ex hoc quod dicit ex patre Gentili. Glof.

^b. Posteriore verò tempore cum iam dominus Iesus in dei patris gloria cōsideret, & prædicatores verbi suscepro negotio deseruirent, volentes Apostoli euangelizare verbum in Asia, prohibiti sunt à spiritu sancto: & disponentes ire in Bithyniā, prohibiti sunt à spiritu Iesu, non vti que negata illis populis gratia, sed quantum apparuit, retardata. Ambr. de voca. gent. lib. 2. cap. 1.

^c. Scilicet minore, vndique mari cincta, præter ea partē quæ spectat orientē. Ea autem complectitur Phrygiā, Pamphylia, Lycaoniam, Ciliciam, Galatiam, & Pisiā, diuinas regiones præcipuas: nonnullaq; minores, Mysiā, Troadem, Cariam.

minus aperuit cor intendere iis quæ dicebatur à Paulo.¹⁵ Cum autem baptizata esset, & domus eius, deprecata est, dicens: Si iudicatis me fidelem domino esse, introite in domum meam, & manere. Et coëgit nos.¹⁶ Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum^d Pythonem obuiare nobis: quæ quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando.¹⁷ Hæc subsecuta Paulum & nos, clamabat dicens: Isti homines serui dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis.¹⁸ Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus, & conuersus, spiritui dixit: † Præcipio tibi in nomine Iesu Christi, exire ab ea. Et exiit eadem hora.¹⁹ Videntes autem domini eius quia exiuit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes,²⁰ & offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant ciuitatē nostram, cum sint Iudæi²¹ & annuntiant morem quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani.²² Et cucurrit plebs aduersus eos, & magistratus scissis tunicis eorum, † iusserunt eos virgis cædi.²³ Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi vt diligenter custodiret eos.²⁴ Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.^{e 25} Media autē nocte Paulus & Silas adorantes laudabant deum: & audiebant eos qui in custodia erant.^{f 26} Subito vero terramotus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorum vincula soluta sunt.²⁷ Expergefactus autem custos carceris, & videns ianuas carceris apertas, euaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vinctos.²⁸ Clamauit autem Paulus voce magna, dicēs: Nihil feceris tibi mali. Vniuersi enim hic sumus.²⁹ Petitoque lumine introgressus est, & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes,³⁰ & produciens eos foras, ait: Domini, quid me oportet facere, vt saluus fiam? At illi dixerunt: † Crede in dominum Iesum, & saluus eris tu, & domus tua.³¹ Et locuti sunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius.³² Et tollens eos in illa hora noctis,^g lauit plagas eorū, & baptizatus est ipse, & omnis domus eius continuo.³⁴ Cūmq; perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua, credens deo.³⁵ Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimitte homines illos.³⁶ Nuntiauit autē custos carceris verba hæc Paulo, quia miserūt magistratus vt dimittamini. Nunc igitur exeuntes ite in pace.³⁷ Paulus autem dixit eis: † Casos nos publicè, indemnatos, homines Romanos miserūt in carcerē, & nunc occultè nos eiiciunt? Non ita, sed veniant, & ipsi nos eiiciant.³⁸ Nuntiauerunt autē magistratibus lictores verba hæc. Timueruntq; audito quòd Romani essent,³⁹ & venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant vt egrederentur de urbe.⁴⁰ Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam: & visis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

Paulus Thessalonica prædicans Beroen pellicur, & hic Sila & Timotheo remanentibus, Athenas profectus, Atheniensium superstitiones confutat, plures ad fidem conuertens. XVII.

d. Python nomē erat draconis quē iaculis suis Apollo fertur confodisse. Deinde spiritus illi quo afflatus prædicebant futura, Python vocari coepit: vnde Pythonici, quos improprie Pythonicos vocant, qui se iactant prædicere futura.

e. Specta doctore orbis iā carcere compeditum vnā cum Sila orantem tota nocte, neque dolore neq; vinculis prohiberi, sed eo magis ingentem feruidū quē amorē erga dominum declarare Chryso. ibid.

f. Terramotus factus est tātus, vt carceris custodē expergefaceret; ostia verò aperta sunt, vt factum admiraretur & crederet. Neque enim hæc ad ostentationē facta sunt, sed ad salutem. Hæc autem non viderunt qui vincti erāt: nam ita certē omnes fugissent. Oecume ibid.

g. Pulchra rerum varietas: quibus plagas vulnerum lauit, per eos ipse plagas criminis amisit. Beda ibid.

h. Triplex apud magistratus crimen erat, quòd Romanos, & quòd indicta causa, & casos publicè conicerant in carcerem. Chryso. ibidem.

i. Nam semina hæc purpuraria de Apostolorū iniusta persecutione tristis erat plurimū, quod Paulus pendens ad eam consolationis gratia accessit: & quæ illi contigerant mirabilia insinuans, in fide illam confirmauit. Dionys. ibid.

a. Amphipolis & Apollonia ciuitates sunt Macedonia, sicut Thessalonica: quanquam sit altera Amphipolis in Syria, & item altera Apollonia in Africa: quæ & Pentapolis dicta est.

b. Quæ & si propagine nobiles existerunt, credendo in Christum, atque celestē regenerationem sumendo, multo nobiliores effectæ sunt mēte, virtutū præclarissima dignitate. Dionys.

c. Quod certè contra Cæsaris decretum erat. Vnde in euangelio: Omnis qui se regē facit, contradicit Cæsari. Apostoli vero contradicebant dicentes Christū esse regem Iudæorū, id est, consuetum: vnde & Iudæi ipsum Christum accusabant. Rabanus ibid.

Vm autem perambulassent^a Amphipolim & Apolloniam, venerūt Thessalonica, vbi erat Synagoga Iudæorum.² Secundum cōsuetudinem autem Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria differebat eis de scripturis, adaperiens & insinuans † quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia hic est Iesus Christus quem ego annuntio vobis.⁴ Et quidam ex eis crediderunt, & adiuncti sunt Paulo & Silæ, & de colentibus gentilibus multitudo magna, &^b mulieres nobiles non pauca.⁵ Zelantes autem Iudæi, assumētēsque de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitauerunt ciuitatem: & assistētes domui Iasonis, quærebāt eos producere in populū.⁶ Et cum non inuenissent eos, trahebant Iasonem & quosdam fratres ad Principes ciuitatis, clamantes: † quoniam ij sunt qui urbem concitat, & huc venerunt, quos suscepit Iason, † & hi omnes^c contra decreta Cæsaris faciunt, Regē alium dicentes esse Iesum.⁸ Concitauerunt autē plebem,

† 26. q. 1. ca. Illud quod. De cōf. d. 4. Nullū autē.

† 2. Cor. 11. f.

† 10. dist. ca. Si in adiutorium.

† Luc. 24. e.

† Ioan. 18. g.

& principes ciuitatis audiētes hæc,⁹ & accepta satisfactione à Iafone & à cæteris, dimiserunt eos.¹⁰ Fratres verò confestim per noctē dimiserunt Paulum & Silam in Beroam. Qui cum venissent, in Synagogam Iudæorum introierunt.¹¹ Hi autē erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonica, qui susceperūt verbum cum omni auditate, quotidie scrutantes scripturas, si hæc ita se haberent.¹² Et multi quidē crediderunt ex eis, & mulierum gentilium honestarum, & viri non pauci.¹³ Cum autē cognouissent in Thessalonica Iudæi, quia Berceæ prædicatum est à Paulo verbum dei, venerūt & illuc, commouentes & turbātes multitudinem.¹⁴ Statimq; tunc Paulum dimiserunt fratres, vt iret vsque ad mare. Silas autem & Timotheus remanserunt ibi.¹⁵ Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum vsq; ad^e Athenas: & accepto mādato ab eo ad Silam & Timotheū, vt quā celeriter veniret ad illum. profecti sunt.¹⁶ Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus eius in ipso, videns idololatriæ deditā ciuitatem.¹⁷ Disputabat igitur in Synagoga cum Iudæis, & colentibus & in foro, per omnes dies ad eos qui audierant.¹⁸ Quidā autem^f Epicurei & Stoici philosophi differebant cum eo: & quidam dicebant: † Quid vult seminiuerbium hic dicere? Alij vero: Nouorum dæmoniorum videtur annuntiator esse. quia Iesum & resurrectionē annuntiabat eis.¹⁹ Et apprehensum eum, ad Ariopagum duxerūt, dicētes: Possumus scire quæ est hæc noua quæ à te dicitur doctrina?²⁰ Noua enim quædā infers auribus nostris. Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse.²¹ Atheniēses autem omnes, & aduenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid noui.²² Stans autē Paulus in medio Ariopagi, ait:^g Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosos vos video.²³ Præteriens enim & videns simulachra vestra, inueni & aram in qua scriptum erat: Ignoto deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis. †²⁴ Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt: hic cæli & terræ cum sit dominus, non in manufactis templis inhabitat,²⁵ nec manibus humanis colitur, indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam & inspirationē, & omnia:²⁶ fecitq; ex vno omne genus hominum, inhabitare super vniuersam faciem terræ: definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum,²⁷ quærere deum, si fortē attrectent eum aut inueniāt: quanuis non longe sit ab vnoquoque nostrum. †²⁸ In ipso enim^h viuimus, & mouemur, & sumus, sicut &ⁱ quidam vestrorum poetarum dixerūt: Ipsius enim & genus sumus. †²⁹ Genus ergo cum simus dei, nō debemus existimare auro & argēto, aut lapidi, sculpturæ artis & cogitationis hominis diuinum esse simile.³⁰ Et tempora quidem huius ignorantia despiciens deus, nunc annuntiat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant,³¹ eo quod statuit diem in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in uiro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis.³² Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum.³³ Sic Paulus exiuit de medio eorum.³⁴ Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionysius Ariopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

Paulus in Corintho, Achaia & Epheso Christi negotium agens, plures cum detrimento sui Christo acquisiuit.

XVIII.

Post^a hæc egressus ab Athenis, venit Corinthum:² & inueniens quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam vxorē eius, (eo quod^b præcepisset Claudius discedere omnes Iudæos à Roma) accessit ad eos,³ & quia eiusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur. Erant autem scenofactoriæ artis. †⁴ Et disputabat in Synagoga per omne sabbatum, interponens nomen domini Iesu, suadebatque Iudæis & Græcis.⁵ Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus, testificans Iudæis esse Christum Iesum.⁶ Contradicentibus autem eis & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum.

d. Hi vero nō tanquam increduli indagabāt siue scrutabantur scripturas, (iā enī crediderant) sed tanquam expertes traditionis veterum prophetarum: & propterea fide robustiores effecti sunt, cū scrutarentur scripturas, ac inueniret veterum sermonibus consona esse opera dispensationis domini in carne. Oecumene. ibid.

e. Vide quod maiores tēta- tiones habet apud Iudæos quā apud Græcos. Athenis enim nihil tale patitur: nihil enim præter risum passus est, apud Iudæos autem multas difficultates. Chry. ibid.

f. Epicurei ab Epicuro Philosopho voluptario. Hinc Epicureorū secta, qui summum bonum in voluptate reponebant.

g. Cum recte deum colere arbitrentur, longe à veritate aberrauerunt. Aram enim cōstructā ignoto deo, hoc est, illi dæmoni, qui nō dum cognitus erat, dedicauerunt. Quod cum veram de deo rectāque opinionem habere putaret, Paulus eos arguit, astuteque eos ad suam voluntatem perducit: & quem illi ignorando venerabantur, Christū ipse esse affirmat. Cyril. in Gene. lib. 11.

h. Mouemur quasi in via sumus quasi in veritate, & viuimus quasi in via æterna, Amb. de bono mortis c. 12. item plus absq; dubio quā gubernator est vitæ, in quo motus ipse inuētur est. Nō enim dixit: ab ipso nos sed in ipso moueri, docens scilicet in vitam intra virtutes sacras omnium nostrū esse substantiam: quia in ipso pfecto viuimus, à quo hoc ipsum ducimus quod sumus. Saluianus lib. 2.

i. Sed & Dionysius Ariopagita apud Athenas credit, quem Lucas descripsit primum Paulo prædicante credidisse, & inter socios eius fuisse: & ecclesiæ Atheniensis constat sacerdotiū suscepisse. Euseb. Ecclesiasti. hist. lib. 3. ca. 4.

a. Merito in Corinthum à spiritu sancto ducitur, in qua manere oportebat. Athenienses enim quanuis nouæ doctrinæ amatores essent, attamen non attendebant. Neque enim hoc curabant, sed vt semper haberent noui aliquid, quod fabularentur studebant. Chry. ibid.

b. Claudius nuper omnes Iudæos ab vrbe Roma abegit, Anno. do. 51. quia cum vxore sua Agrippina familiaritatem contraxerant.

An. do. 50.

† Distin. 4. Sirector.

† Psal. 145. 8. Su. 7. f. 14. c.

† 23. q. 1. ca. 1. & 9. 1. 26. q. 7. Non. obseruatis. † Isa 40. d.

An. do. 51.

† Sup. 6. 6.

strum. Mundus ego ex hoc ad gentes vadam. ⁷ Et migrans inde intrauit in domū cuiusdam nomine. ^c Titi Iusti, colentes deum, cuius domus erat coniuncta Synagoga. ⁸ Crispus autem Archisynagogus credidit domino cū omni domo sua, & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur. ⁹ Dixit autē dominus ^d nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas, ¹⁰ propterea quod ego sum tecum, & nemo apponetur tibi vt noceat te: quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. ¹¹ Sedit autem ibi annū & sex menses, docens apud eos verbum dei. ¹² Gallione autem Proconsule Achaia, insurrexerunt vno animo Iudaei in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal, dicentes: ¹³ quia contra legem hic persuadet hominibus colere deum. ¹⁴ Incipiente autē Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudaeos: Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimū ō viri Iudaei, rectē vos sustinerē, ¹⁵ si verō quæstiones sunt de verbo & nominibus legis vestre, vos ipsi videritis. Iudex ego horum nolo esse. ¹⁶ Et minauit eos à tribunali. ¹⁷ Apprehēdentes autem omnes ^e Sosthenē principem Synagogæ, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum Gallioni curæ erat. ¹⁸ Paulus vero cū adhuc sustinisset dies multos, fratribus vale faciens nauigauit Syriam (& cum eo Priscilla & Aquila,) [†] qui sibi totōderat in ^f Cenchreis caput. Habebat enim votū. ¹⁹ Deuenitq; Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus Synagoga, disputabat cum Iudæis. ²⁰ Rogātibus autem eis, vt ampliori tempore maneret, nō consensit, sed vale faciēs, & dicens, ²¹ Iterū reuertar ad vos, deo volente: profectus est ab Epheso. ²² Et descendens ^g Cæsaream, ascendit & salutauit Ecclesiā, & descendit Antiochiam. ²³ Et factō ibi aliquanto tempore, profectus est, perambulans ex ordine Galatiam regionē, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos. ²⁴ Iudæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus natione, vir eloquens, deuenit Ephesum, ^g potens in scripturis. ²⁵ Hic erat edoctus viam domini: & feruens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Iesu, sciens tantūm baptisma Ioannis. ²⁶ Hic ergo cœpit fiducialiter agere in Synagoga. Quem cum audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam domini. ²⁷ Cum autem vellet ire in Achaia, exhortati fratres, scripserunt discipulis vt susceperent eum. Qui cum venisset, ^h contulit multum iis qui crediderunt. ²⁸ Vehementer enim Iudæos reuincebat publicē, ostendens per scripturas esse Christum Iesum.

Paulus strenue apud Ephesum prædicans, & signa faciens, cum Ierosolymam redire curaret, Demetrius in eum concitauit tumultum.

XIX.

A Actum est autem cum Apollo esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inueniret quosdam discipulos. Dixitque ad eos: ^a Si spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si spiritus sanctus est, audiuius. ³ Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: ^b In Ioannis baptismo. ⁴ Dixit autem Paulus: [†] Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum qui venturus esset post ipsum vt crederent: hoc est in Iesum. ⁵ His auditis, baptizati sunt in nomine domini Iesu. [†] ⁶ Et cum imposuisset illis manus Paulus: venit spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant. ⁷ Erant autem omnes viri ferē duodecim. ⁸ Introgressus autem Synagoga, cum fiducia loquebatur per tres menses disputans & suadens de regno dei. ⁹ Cum autem quidam indurarentur, & non crederent maledicentes ^c viam domini coram multitudine, discedens ab eis, segregauit discipulos, quotidie disputās in schola tyranni cuiusdam. ¹⁰ Hoc autem factum est per biennium, ita vt qui habitabant in Asia, audirent verbum domini, Iudaei atque gentiles. ¹¹ Virtutēque non modicas quilibet faciebat deus per manum Pauli: ¹² ita vt etiam super languidos deferrentur à corpore eius sudaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. ¹³ Tentauerunt autem quidam & de circumeuntibus Iudæis ^d exorcistis, inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes: Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. ¹⁴ Erat autem cuiusdam Sceuæ

c. Non fuit hic Titus discipulus, cui epistola scripta, & Cretæ episcopum ordinauit: cum quo & Barnabæ ascendens Ierosolymam contulit euangelium cum Apostolis. Beda ibi.

d. Notandum quod viderit Paulus dominum Iesum per somnium, propter quod etiam ipse dicebat: Nonne Iesum Christum dominum nostrum vidi? 1. Cor. 9. Siue autem per somnium siue vigiliis Iesum viderit, nulla est discrepantia, attamen in die etiam ipsi apparuit. Oecum. ibidem.

e. Qui coram consule à Paulo videtur, & à consule repulsum passus, eicitur consulum. f. Cenchreis trissyllabum, ab hoc quod est Cenchree, Athenæ. Et est portus Corinthiorum, vbi nauem Paulus ascensurus caput ex voto torondit. Beda ibi.

g. Cæsareæ hæc metropolis est Cappadociæ, quæ & Mazaca dicta est, siue Mazaca, sub Argeo monte omnium altissimo sita quam Cappadoces omnium urbium matrem habuere: quæ etiam interdum Eusebia nuncupata est & magna Cæsarea. Pius papa. Est & altera in Ponto, quæ & Smirdiana, præter eas quæ sunt in Palestina.

h. Alia translatio habet profuit multum credentibus per gratiam. Hoc est ergo quod eis dicit Achaicis Apostolus scribit, Ego pluraui, Apollonem rigauit. Beda ibi.

a. Fortassis antea profecti erant Ierosolymam, & Ioannē accesserant, ac baptizati erant, neque Iesum nouerant. Ideoque non dicit eis Creditis in Iesum, sed Num spiritum accepistis? id quod cum sciret eos non habere: sed vult ipsos hoc dicere, vt vbi cognouerint quibus careant, statim ea expectant. Oecum. ibi.

b. De baptismo Ioannis agebatur, à quo baptizatos quosdam si baptizauit Apostolus, non vtique Ioannis baptismum habentibus, iterum Ioannis baptismum dedita sed Christi baptismum non habentes baptizari iussit in Christo: ac per hoc neutrum destruxit, sed vtrumque distinguit. Aug. de vnico baptismo. contra Perilianum, cap. 7.

c. Via domini prædicatione merito vocabatur: verè enim via est, quæ ducit in regnum cælorum. Chrysost. ibi.

d. Hæc dictio ostendit quod non tanquam exorcista in Iesum credentes, impuros spiritus adiuuabat in nomine domini, sed tentantes: propter quod etiam cum fideles non essent, sicut impuri spiritus dicit, sue temeritatis breui pœnas dederunt: confutauit enim illos, ac fraudem eorum apertam omnino fecit comotus ira spiritus: veluti si quis positus in extremis periculis ab aliquo inimico arguatur, omnemque in illū effundere velit furorē. Oecum. ibidem.

NN

† Num. 6. c
Infr. 21. b

† Sup. 1. a.
2. b. 11. e
Mat. 3. c
Marc. 1. a
Luc. 3. e
Ioh. 1. d
† Dec. 1. d.
4. A quodā.
Sup. 2. a. 4. d

Iudæi Principis sacerdotum septem filij, qui hoc faciebant. ¹⁵ Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis? ¹⁶ Et insiliens homo in eos in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum inualuit contra eos, ita ut nudi & vulnerati effugerent de domo illa. ¹⁷ Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis atq; gentilibus qui habitabant Ephesi: & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu, ¹⁸ multiq; credentium veniebant confitentes & annuntiantes actus suos. ¹⁹ Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & cōbuserunt omnes corā omnibus, & computatis precii illorū inuenerunt pecuniam. ²⁰ denariorū quinquaginta milium. ²⁰ Ita fortiter crescebat verbū dei & confirmabatur. ²¹ His autem expletis proposuit Paulus in spiritu trāsita Macedonia & Achaia ire ^e Ierosolymā, dicens: quoniā postquam fuero ibi, oportet me & Romam videre. ²² Mittens autē in ^f Macedoniā duos ex ministratibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. ²³ Facta est autē illo tēpore turbatio non minima de via domini. ²⁴ Demetrius enim quidā nomine argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: ²⁵ quos ^g conuocans, & eos qui eiusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: ²⁶ & videtis & auditis, quia non solū Ephesi, sed penē totius Asiæ Paulus hic suadens auertit multā turbam, dicens quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. ²⁷ Nō solū autē hæc periclitabitur nobis pars in redargutionē venire, sed & magnæ Dianæ templū in nihilum reputabitur, & destrui incipiet maiestas eius quam tota Asia & orbis colit. ²⁸ His auditis repleti sunt ira, & exclamauerūt dicentes: ^h Magna Diana Ephesiorum. ²⁹ Et impleta est ciuitas confusione, & impetū fecerunt vno animo in theatrū, raptō Gaio & Aristarcho Macedonibus comitibus Pauli. ³⁰ Paulo ^f autem volente intrare in populum, nō permiserunt discipuli. ³¹ Quidam autem & de Asiæ principibus qui erant amici eius, miserūt ad eum, rogātes ne se daret in theatrū. ³² Alij autem aliud clamabant. Erat enim ecclesia cōfusa, & plures nesciebant qua ex causa conuenissent. ³³ De turba autē detraxerunt alexādrum, propellentibus eum Iudæis: Alexander autem manu silentio postulato, volebat rationem reddere populo. ³⁴ Quē ut cognouerunt Iudæi esse, vox facta est vna omniū quasi per horas duas clamātium: Magna Diana Ephesiorū. ³⁵ Et cum sedasset Scriba turbas, dixit: Viri Ephesij, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ Iouisq; prolis? ³⁶ Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere. ³⁷ Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos ⁱ neq; blasphemantes deā vestrā. ³⁸ Quod si Demetrius & qui cū eo sunt artifices habēt aduersus aliquem causam, conuentus forenses aguntur, & Proconsules sunt, accusent inuicem. ³⁹ Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolui. ⁴⁰ Nā & periclitamur argui seditionis hodiernæ, cum nullus obnoxius sit, de quo possimus reddere rationem concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit Ecclesiam.

Ephesi sedato in Paulum tumultu, Paulus per multa Graciæ loca prædicans Ierosolymam multis comitantibus tendit.

XX.

Postquam autem cessauit ^a tumultus, vocatis Paulus discipulis, & exhortatus eos vale dixit, & profectus est ut iret in Macedoniam. ² Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, ^b venit ad Græciam: ³ vbi cum fuisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ à Iudæis nauigaturo in Syriam: habuitque consilium, ut ^c reuerteretur per Macedoniam. ⁴ Comitatus est autem eum Sosipater Pyrri Berræensis, Thessalonicensium vero Aristarchus, & secundus, & Caius Derbæus, & Timotheus. Asiāni vero Tychicus & Trophimus. ⁵ Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos ^d Troade: ⁶ nos vero nauigauimus post dies azymorum à Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, vbi demorati sumus diebus septem. ⁷ Vna autem sabbati cum venissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitq; sermonem

* Hæc pecunia ad supputationē Budæi explebat summam quinque millium aureorum.

e. Ob loci reuerentiam, sanctorumque locorū, & primitiua ecclesiæ, præsertim sancti Iacobi visitationem. Dionys. ibid.

f. Macedonia aut Achaia, modo Turcia, regio est Europæ proxima, Thraciæ ad occidentem ac meridiem cōiungitur, quæ inter duo maria protenditur. Aegæum & Hadriaticum.

g. Hoc est, non solum opera nostra vana, nec mercede digna redarguetur, verum & religio nostra dehonestabitur, si Pauli doctrina præualuerit idola deos nō esse. Et mira gentium stultitia, qui illos colere non erubescunt quos ab homine constructi vel destrui posse cognoscunt. Beda ibid.

h. Ostendit historiographus magnam Ephesiorum fuisse superstitionem, tum in ornando Dianæ templo, tum in honorando eius simulachro, quod & à cælo delapsum dicebant. Dionys. ibid. enim dicitur, veluti quod à Ioue decidit, Oecum. ibid.

i. Quomodo verū est hoc? Nonne idololatriam reprobabant? Et respondendum quod vtiq; sed modus forte latuit scribam, vel fauorabiliter loquebatur, ut illis violenter adductis, ut seditionē sedaret. Dionys. ibid. a. Ab hoc tumultu multa cōsolatione opus erat. Hoc factum est, & ut consoletur discipulos, vadit in Macedoniam: deinde in Græciā. Chrysostomus. ibid.

b. Hoc est, ad Achaia: quia sic proposuerat capite præcedenti, ut post Macedoniā transiret, transiret & Achaia, bonā Græciā partem. Beda ibid.

c. Ad vitandas insidias, & ne spoliaretur eleemosynis seu collectis quas secum verus Ierusalem deferrebat. Dionys. ibid.

d. Troas, quæ & Alexādræ dicitur, in Asia propriè dicta iuxta illū, quæ & Troia prius dicebatur.

e. Absit ut hoc sic accipiat, tanquam solerent Apostoli dominico die solentiter ieiunare. Quia enī sabbati tūc appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur: quod in euangelis apertius inuenitur. August. Epist. 86.

† Dep. di. r. c. Voluissent. Marc. 3, b

sermonem usque in mediam noctem.⁸ Erant autem lampades copiosae in cenaculo, ubi eramus congregati.⁹ Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno graui, disputante diu Paulo,^f ductus somno cecidit de tertio cenaculo deorsum: & sublatu est mortuus.¹⁰ Ad quem cum descendisset Paulus, † incubuit super eum, & cōplexus dixit: Nolite turbari: Anima enim ipsius in ipso est.¹¹ Ascendens autem frangensq; panem & gustans, satissq; allocutus usq; in lucem, sic profectus est.¹² Adduxerunt autem puerum viuentem, & consolati sunt nō minimē.¹³ Nos autem ascendentes nauem nauigauimus in^g Asson, inde suscepturi Paulū. Sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus.¹⁴ Cū autem conuenissemus in Asson, assumpto eo venimus^h Mitylenen.¹⁵ Et inde nauigātes sequēti die venimus cōtra Chiū, & alia die applicuimus Samū: & sequenti die venimusⁱ Miletum.¹⁶ Proposuerat enim Paulus transnauigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset. vt diem Pētecosten faceret Ierosolymis.¹⁷ A Mileto autem mittens Ephesum, vocauit^k maiores natu Ecclesiā:¹⁸ qui cū venissent ad eum, & simul essent, dixit eis: Vos scitis à prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscū per omne tēpus fuerim,¹⁹ seruiēs domino cū omni humilitate, & lachrymis, & tentat ionibus, quā mihi acciderunt ex insidiis Iudaeorum:²⁰ quomodo nihil subtraxerim vobis vtiliū, quo minus annuntiarē vobis, & docerē vos publicē & per domos,²¹ testificans Iudaeis atq; gentilibus in deum pœnitentiā, & fidem in dominum nostrū Iesum Christū.²² Et nunc ecce ego alligatus spiritu, vado in Ierusalē, quā in ea vētura sint mihi ignorans:²³ nisi quod spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, dicens: quoniā vincula & tribulationes Ierosolymis me manent.²⁴ Sed nihil horū vereor,¹ nec facio animā meam preciosiorē quā me; dummodo consummē cursum meū, & ministeriū verbi quod accepi à domino Iesu, testificari Euangeliū gratiā dei.²⁵ Et nunc ecce ego scio quia amplius nō videbitis faciē meam, vos omnes per quos transiui prædicans regnū dei.²⁶ Quapropter contestor vos hodierna die, † quia mūdus sum à sanguine omnium.²⁷ Nō enim subterfugi quo minus annuntia rem omne consiliū dei vobis. †²⁸ Attēdite vobis & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos regere^m Ecclesiā dei: quā acquisiuit sanguine suo.²⁹ Ego scio quoniam intrabunt post discessionē meā lupi rapaces in vos, nō parcentes gregi.³⁰ Et ex vobis ipsis exurgēt viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se.³¹ Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniā per trienniū nocte & die non cessauī cum lachrymis monens vnumquenq; vestrum.³² Et nunc cōmendo vos deo & verbo gratiā ipsius, qui potēs est ædificare, & dare hæreditatē in sanctificatis omnibus. †³³ Argentum & aurū aut vestem nullius concupiui,³⁴ (sicut ipsi scitis:) † quoniā ad ea quæ mihi opus erāt, & iis qui mecū sunt, ministrauerūt manus istę. †³⁵ Omnia ostēdi vobis, quoniā sic laborātes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi domini Iesu: quoniā ipse dixit: †ⁿ Beatius est magis dare quā accipere.³⁶ Et cū hæc dixisset, positus genibus suis orauit cū omnib⁹ illis.³⁷ Magnus autē fletus factus est omniū: & procumbentes super collū Pauli osculabantur eū,³⁸ dolentes maximē in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciē eius non essent visuri. Et deducebāt eum ad nauem.

Paulus itinere multo Tyrum appulit, & inde Casaream: ubi à Philippo receptus, à Propheta Agabo prædicitur Ierosolymis capiendus & ligandus, quod ita accidit. XXI.

A Vm autem factum esset vt nauigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus^a Coum, & sequenti die^b Rhodum, & inde^c Pataram.² Et cum inuenissemus nauem transfretantem in Phœnicen, ascendentes nauigauimus.³ Cum apparuissemus autem Cypro, relinquētes eam ad sinistram nauigauimus in Syriam, & venimus Tyrum. Ibi enim nauis expositura erat onus.⁴ Inuentis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per spiritum, ne ascenderet Ierosolymam.⁵ Et expletis diebus profecti ibamus, de ducentibus nos omnibus cum vxoribus & filiis usq; foras ciuitatem: & positus genibus in littore orauimus.

f. Non mireris: nō enim ab ignauia dormitauit, sed à necessitate naturæ. Chrys. ibidem.

g. Asson ciuitas est Asia minoris, quæ & Apollonia dicitur. Hierony.

h. Hæc Mitylene in Asia prope Ephesum lōge distat ab ea de qua infra vltimo.

i. Milerus ciuitas est Asia minoris maritima decem stadiis ab ostio Mædri fluminis secreta, vbi Paulus Ephesiorum maiores allocutus.

k. Maiores autem natu, nūc seniores dicuntur nunc presbyteri: hoc loco potius honorē indicat quā ætatem. Quoniā multi loquēdi modum ignorant, maxime noui testamenti, quo episcopi nominantur presbyteri, ac presbyteri episcopi: Hoc tū hinc animaduerti potest, tū ex epistola ad Titum, & ex ea quæ est ad Philippenſes, prioreque ad Timotheū. Ex hoc itaq; Actuum loco de ea re potest haberi certa peritiō. Oecume ibi.

l. Optimus æstimator rerū, qui nihil suorum sibi præferēdum existimet. Quā multi saluti propriæ modicam vilissimamque pecuniā præcūlunt: Bernard. super Cantic. Sermo 30.

m. In Ecclesia enim non solum Episcopos, sed Apostolos, Prophetas, doctores, & vniuersam reliquam operationem spiritus, cuius nō sunt participes omnes qui nō cōcurrunt ad ecclesiā, sed semetipsos fraudant à vita per sententiā malam, & operationem pessimā. Vbi enim ecclesia, ibi & spiritus dei: & vbi spiritus dei, ibi & ecclesia, & omnis gratia. Spiritus autem veritas. Irenæ. lib. 3. ca. 40.

n. Quia dando placet homini, querendo vel accipiendo displicet. Versus. Temporibus nostris quicunque placere laborat, Det, capiat, querat plurima pauca, nihil. Item. Bonum est facultates cum dispensione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequēdi dominum infirmis donare, & abſolutum sollicitudine, cum Christo egere. Aug. de Ecclesiasticis dogmaticis. 71.

a. Coum vel melius Cosinula est in Aegeo mari, & vna Cycladum, vbi optimū crescebat vinum.

b. Rhodus Cycladum insularum nobilissima: quæ nō ingentorum ac viginti stadiorum ambitu patet, inter Asiaticas insulas tertia, prius Ophiusa dicta in mari Carpathio, Lyciæ vel Caria & Aegyptio opposita. Hæc proli dolor nostro auro ab impijs Turcis expugnata & possessa est.

c. Patara vrbs Lyciæ vel Lycaoniæ, natiuitate d. ui Nicolai præclara. A qua ad Myram supra mare in sublimi colle viginti stadia patet, pontificatu ciuitatē insignē.

† 3. Reg. 17. d
4. Reg. 4. f

† 43. distin.
Ephesius.
3. Reg. 3. f
Dan. 13. e
93. di. Legimus.
† 95. di. Ecce ego.
7. q. 1. Suggestum.

† 16. q. 1. predicator.
† 1. Cor. 4. e
1. Theſſ. 2. b
2. Theſſ. 3. b
† De ec. mis
Cū marthæ.
De cōf. dif.
5. Nunquā.
† 16. q. 1. ca.
Predicator.

d. Ptolemais vel Ptolemaida, qua modo Acon dicitur, ciuitas maritima Phoenicie, ad Belum fluuiū, post Carmelum montem, quem à meridie habet, distans à Tyro 32. miliaribus, in tribu Affer à Ptolemaeo rege Aegypti sic dicta, qui Alexandrum Antiochi filiū ab ea expulit, vt i. Machab. 10. e. Post hæc autem prophetissæ quatuor fuerunt Philippi filia, cuius sepulchrum erat apud Hierapolin Asiæ urbem vnā cum filiabus suis. Fufeb. Eccle. hist. lib. 3. cap. 31.

f. Vide Pauli diligētiam ad vincula propter Christum toleranda. Post azyrna in Troadem venerunt diebus quinque, deinde ibi fecerūt dies 7. & habes dies. 12. Deinde in Asson, in Mytilenē, contra Chium, in Trogilū, in Samum, in Miletum, & erūt 18. dies. Postea in Coū, in Rhodum, in Pataram. en 21. dies. Deinde illinc per dies quinque, in Tyrū, & sunt dies 26. Mox illuc morantes diebus 7. colligitur 33. dies. Postea in Ptolemaidē vno die pertingunt, & sunt 34. dies. Deinde Cæsareā maner pluribus aliis diebus, & tunc inde eos adducit propheta, & sic cōplentur dies Pētecostes, & ibi illa facit. Chrys. lib. hom. 45. g. Nō vt opinor obscurum est, & Iacobū hoc ideo monuisse vt scirent falsa esse quæ de illo audierāt hi qui cum Christū ex Iudæis credidissent, tamen æmulatores erant legis, ne per doctrinam Christi velut sacrilegam, nec deo mandante conscriptam, damnari putarentur, quæ per Moysem patribus fuerat ministrata. August. Epist. 19.

h. Hanc vocem moris erat Iudæis dicere aduersus iustos, quemadmodum etiam cōtra dominum. Tolle tolle, hoc est, aufer eū ē viuus. Alij vero dicunt hoc esse quod Romana consuetudine apud nos dicunt: Interfice eum in i. cc. Oecu. lib. i. Homo Mag^{us}, qui arte magica ad 30000. virorum cōgregans, per desertum ductans, peruenit ad montem Oliueti, paratus inde irrue- re in Ierosolymam, nisi Felix occurrisset. Fufeb. Eccle. histo. lib. 2. ca. 21.

mus. ⁶ Et cū vale fecissemus inuicē, ascendimus nauē, illi autē redierunt in sua. ⁷ Nos vero nauigatione explicita à Tyro, descēdimus ^d Ptolemaidam, & salutatis fratribus, ^B māsimus die vna apud illos. ⁸ Alia autē die profecti venimus Cæsareā. Et intrantes in domum Philippi Euāgelistæ, † qui erat vnus de septem, māsimus apud eum. ⁹ Huic autē erant ^c quatuor filia virgines prophetatē. † ¹⁰ Et cū moraretur per dies aliquot, superuenit quidā vir à Iudæa Propheta, nomine Agabus. ¹¹ Is cum venisset ad nos, tulit zonā Pauli, & alligās sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit spiritus sanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabūt in Ierusalē Iudæi: & tradent in manus gentiū. ¹² Quod cum audissemus, rogabamus nos, & qui loci illius erant, ne ascenderet Ierosolymam. ¹³ Tunc respōdit Paulus, & dixit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego enim nō solum alligari, sed & mori in Ierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. ¹⁴ Et cum ei suadere non possemus, quieuiamus, dicentes: Domini voluntas fiat. ¹⁵ Post dies autē istos præparati ascēdebamus in Ierusalem. Venerunt autē, ¹⁶ quidā ex discipulis à Cæsarea nobiscum, adducētes secum (apud quem hospitaremur) Iasonem quendā Cyprium, antiquum discipulum. ¹⁷ Et cum venissemus Ierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. ¹⁸ Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Iacobum, omnesq; collecti sunt seniores. ¹⁹ Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ deus fecisset in gentibus per ministeriū illius. ²⁰ At illi cum audissent, magnificabant deum, dixeruntq; ei: ^g Vides frater quot milia sunt in Iudæis qui crediderūt, & omnes æmulatores sunt legis. ²¹ Audierunt autem de te, quia discessionem doceas à Moysē eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens, nō debere eos circumcidere filios suos, neq; secundum cōsuetudinem ingredi. ²² Quid ergo est? Vtiq; oportet conuenire multitudinē. Audiēt enim te superuenisse. ²³ Hoc ergo fac, quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. ²⁴ His assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis vt † radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulans & ipse custodiens legem. ²⁵ De iis autem qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus, iudicantes, † vt abstineant se ab idolis immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. ²⁶ Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. ²⁷ Cum autem septem dies consummarentur, ij qui de Asia erant Iudæi, cum vidissent eum in templo, cōcitauerunt omnem populum, & iniecerunt ei manus, clamantes, ²⁸ Viri Israelitæ adiuuate, hic est homo qui aduersus populum & legem & locum hunc omnes vbique docens, insuper & gentiles induxit in templum, & violauit sanctum locum istum. ²⁹ (Viderant enim Trophimum Ephesium in ciuitate cum ipso, quem æstimauerunt quoniam in templum introduxisset Paulus.) ³⁰ Commotāque est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum: & statim clausæ sunt ianuæ. † ³¹ Quarentibus autem eum occidere, nuntiatum est Tribuno cohortis, quia tota confunditur Ierusalem. Qui statim assumptis militibus & Centurionibus decurrit ad illos. ³² Qui cum vidissent Tribunal & milites, cessauerunt percutere Paulum. ³³ Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & iussit eum alligari catenis duabus, & interrogabat quis esset, & quid fecisset. ³⁴ Alij autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, iussit duci eum in castra. ³⁵ Et cum venisset ad gradus, contigit vt portaretur à militibus propter vim populi. ³⁶ Sequebatur enim eū multitudo populi clamans: ^h Tolle eū. ³⁷ Et cū cœpisset induci in castra Paulus, dicit Tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit ei: Græce nosti? ³⁸ Nōne tu es ⁱ Aegyptius, qui ante hos dies tumultum cōcitasti, & eduxisti in desertū quatuor milia virorum sicariorum? ³⁹ Et dixit ad eum Paulus: Ego homo sum quidem Iudæus à Tarso Ciliciæ, non ignotæ ciuitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. ⁴⁰ Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem: & magno silētio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens.

Captus

† Sup. 6. b

† Sup. 11. d

An. do. 55.

† Num. 6. 6

Sup. 19. c

† Sup. 15. d

† 23. 9. 3. Ma-
ximianus.

An. do. 55.

Captus à Iudæis Paulus rationem suæ doctrinæ, & suam apud eos conuersationem, & inde conuersionem testatus, se tandem Romanum asserit.

XXII.

A Iri fratres & patres, audite quam ad vos nunc reddo^a rationem.² (Cum au-
V dissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt si-
 lentium.) Et dixit:³ Ego sum vir Iudæus,^b natus in Tarso Ciliciæ, nutritus au-
 tem in ista ciuitate secus pedes Gamalielis, eruditus iuxta veritatem paternæ legis, æ-
 mulator legis sicut & vos omnes estis hodie:†⁴ qui hanc viam persecutus sum vsq;
 ad mortem, alligans & tradens in custodias viros ac mulieres,⁵ sicut princeps sacer-
 dotum mihi testimonium reddit, & omnes maiores natu:† à quibus & epistolas ac-
 cipiens ad fratres Damascum pergebam, vt adducerem inde vinctos in Ierusalem, vt
 punirentur.⁶ Factum est autem eunte me, & appropinquante Damasco media die,
 subito de cælo circumfulsit me lux copiosa:⁷ & decidens in terram, audiui vocem di-
 centem mihi: Saule Saule, quid me persequeris?⁸ Ego autē respōdi: Quis es domine?
⁹ Dixitq; ad me: Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris. Et qui mecum erāt,
 lumen quidem viderunt,^d vocem autem nō audierunt eius qui loquebatur mecum.
C ¹⁰ Et dixi: Quid faciam domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Dama-
 scum, & ibi tibi dicetur de omnibus quæ te oporteat facere.¹¹ Et cum non viderē pre-
 claritate luminis illius, ad manum deductus à comitibus, veni Damascū.¹² Ananias
 autem quidam, vir secundum legem testimonium habens ab omnibus cohabitanti-
 bus Iudæis, veniens ad me, & stans dixit mihi: Saule frater, respice. Et ego eadem hora
D respexi in eum.¹³ At ille dixit: Deus patrū nostrorum præordinauit te, vt cognosce-
 res voluntatem eius: vt videres iustum, & audires vocem ex ore eius,¹⁴ quia eris testis
 illius ad omnes homines, eorū quæ vidisti & audisti.¹⁵ Et nunc quid moraris? Exurge
 & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine ipsius.¹⁶ Factum est autē reuer-
 tenti mihi in Ierusalem, & oranti in templo, fieri me in stupore mentis,¹⁷ & videre il-
 lum dicentem mihi: Festina, & exi velociter ex Ierusalem: quoniam non recipient te-
E stimonium tuum de me.¹⁸ Et ego dixi: Domine, ipsi sciunt† quia ego eram conclu-
 dens in carcerem, & cædens per Synagogas eos qui credebāt in te:†¹⁹ Et cum funde-
 retur sanguis Stephani testis tui, ego stabam & consentiebam, & custodiebam vesti-
 menta interficientium illum.²⁰ Et dixit ad me: Vade, quoniam ego in nationes lōge
 mittam te.²¹ Audiebant autem eum vsq; ad hoc verbum, & leuauerunt vocem suam,
F dicentes: Tolle de terra huiusmodi. Non enim fas est eum viuere.²² Vociferantibus
 autem eis, & proiicientibus vestimenta sua, & puluerem iactātibus in aërem,²³ iussit
 Tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri eū, vt sciret propter quā
 causam sic acclamarent ei.²⁴ Et cum astrinxisset eum loris, dixit astanti sibi Cēturio-
 ni Paulus:^h† Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare? ²⁵ Quo
 audito Centurio accessit ad Tribunum, & nuntiauit ei, dicens: Quid acturus es? Hic
G enim homo ciuis Romanus est.²⁶ Accedens autem Tribunus dixit illi: Dic mihi, si tu
 Romanus es? At ille dixit: Etiam.²⁷ Et respondit Tribunus: Ego multa summa ciuili-
 tatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem & natus sum.²⁸ Protinus ergo
 discesserunt ab illo qui eum torturi erant. Tribunus quoq; timuit postquam rescivit
 quia ciuis Romanus esset, & quia alligasset eum.²⁹ Postera autem die volens scire di-
 ligentius qua ex causa accusaretur à Iudæis, soluit eum, & iussit sacerdotes cōuenire,
 & omne concilium: & producens Paulum, statuit inter illos.

Diffensione propter Paulum inter Phariseos & Sadduceos orta, noua in eum parantur insidia, quibus per nepotem suum detectis mittitur Cæsaream.

XXII.

A Ntendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia
B bona conuersatus sum ante deum vsque in hodiernum diem.² Princeps autē
 sacerdotum Ananias, præcepit astantibus sibi percutere os eius.³ Tunc Pau-
 lus dixit ad eum:†^a Percutiet te deus, paries dealbate. Et tu sedēs iudicas me secundū

a. Non dixit, audite meam doctrinam, vel meam con-
 cionem, sed meam defen-
 sionem: sicque humiliter o-
 rans. Chry. ibid.

b. Imò natus in oppido Ga-
 lilæe Giscali nomine fuit
 Paulus, à quo captus à Ro-
 manis cum parentibus suis
 Tarsum Ciliciæ migravit.
 Ob studiū autē legis Iero-
 solymam veniens, à Gama-
 liele est eruditus Beda ibi.
 c. Hæc autem loquitur ad il-
 los non solum vt se defen-
 dat, verum etiam vt osten-
 dat, non humano more, sed
 diuina virtute ad prædica-
 tionem adductum. Non e-
 nim sic eruditus statim fa-
 ctus esset, nisi fuisset eximi-
 quidam Chry. ibid.

d. Quomodo igitur dictum
 est superius 9 b. Vocē qui-
 dem audientes, neminem
 autem videntes? Superius
 quidem intelligendum est
 ipsos comites vocem quā-
 dam audiuisse tanquam so-
 num illius, verā signifi-
 cationē non intellexisse. Eu-
 cherius

e. Conueniens ordo. Primo
 præordinatus in præscien-
 tia dei, deinde cognoscit
 veritatem, videt iustū, au-
 dit ex ore ipsius: postea sic
 testis eorū quæ audiuit vi-
 dit & cognouit. Raba. ibid.
 f. Visio ista fuit in spiritu, &
 imaginaria erat, angelico
 famulatu exhibita, sicut &
 illa quam sibi in Apocaly-
 psi factam describit sanctus
 Ioannes. Dionys. ibid.

g. In passione Christi solus
 sacerdos de throno exiliis
 vestimenta scidit: quia tūc
 sacerdotium verus erat im-
 mutandum: nunc vero quia
 tota gens gloria regni spō-
 liata erat, omnes indumē-
 ta proiciunt, & clamorem
 puluere mixtum ad cælum
 tollit: iuxta quod psalmi-
 sta ait: Superbia eorum qui
 te oderūt, ascendit semper
 Beda ibid.

h. Romanas leges implora-
 re minime dubitauit, ciuē
 Romanū se esse proclamās:
 quos tunc verbis affligi
 non licebat. Aug. de mē-
 dacio, ca. 15.

i. Quomodo Romanæ ciui-
 tatis ius habens natus est, si
 Romæ natus non est? Quia
 cum pater suus hūc honorē
 comparasset, & per eum
 venerat ac gloriosus fui-
 set, ipse in eo natus est.
 Quod itaque ait: Ego autē
 & natus sum, tantūdem est
 ac si dicat: Tu quidē recētē
 habes honorem, quem ipse
 cōparasti: ego vērō pater-
 nam habeo gloriam, & quæ
 mihi cōgenita est: propter
 ea dicit: Ego autem & na-
 tus sum. Occu. ibid.

a. Paulus pōtēstis iussu pal-
 ma percussus, cōtumeliose
 vsus est dicere, percutiet
 te deus paries dealbare.
 Quod minus intelligenti-
 bus conuictum sonat, intel-
 ligentibus vero prophetia
 est: paries quippe dealbat,
 hypochrīstus est id est simu-
 latio sacerdotalem præfe-
 rens dignitatem, & sub hoc
 nomine tanquā candido
 tegmine inferiorem quasi
 luteam turpitudinem oc-
 cultans. Aug. de Sermo, do,
 in monte, lib. 1.

† Sup. 8. a.
 9. a.

† Sup. 9. a.
 1. Cor. 15. b
 Gala. 1. c

† Sup. 8. a

† Sup. 7. d
 30. dist. ca.
 Si post. 5.
 Et vt præ-
 tereamus.

† 10. di. Si in
 adiutoriū.

† 23. q. 1. Pa-
 ratus.

b. Tanquam si diceret: Ego alium scivi principem sacerdotum, pro cuius nomine ista sustineo cui maledicere fas non est & cui vos maledicistis, cum in me nihil aliud quam eius auditis nomen. August. ubi supra.
c. Qua voce percussa protinus contra sese vicissim adientium turba dissiluit. Eripiuntur ergo iusti dum diuiduntur iniusti: & electorum vota ad perfectum perueniunt, dum reproborum agmina per discordiam confunduntur. Greg. Moral. lib. 34. ca. 3.

d. Se deuouerunt, & votum suum non impleuerunt: igitur semper sunt obligati, quia Paulum non occiderunt, tamen si vehementes, & violentis in malitia cupidi essent, Chrysostomus.

e. Neque enim & Apostolus Paulus vitam suam transitorie consulabat, sed ecclesie dei, quando contra illos qui eum occidere conspiciuerant, consilium eorum Tribuno ut proderetur effecit. Aug. de mendacio, cap. 15.
f. Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra deum. Beda ibid.

g. Siue ergo promissione frustrarentur, sicut etiam frustrati sunt, anathema erant: siue etiam contigeret illis ut occiderent, rursus aut ipsi tanquam homicidæ anathema sese efficiebant, aut deus ipse quamquam pontifices dissimularent. Oecum. ibid.
h. Quo pollicitus es illis te rursus ad eos missurum Paulum examinandum. Beda ibi.
i. Hæc Cæsarea est Palaestina de qua pluries supra.
k. Hic Felix Pallantis frater à Claudio imperatore missus est ad Iudeos, qui & eorum provinciam cum Samaria & Galilæa curaret. Ioseph. de bello Iudæi, lib. 2. ca. 11.

l. Antipatris vel Antipatrida urbs est Palaestina in tribu Manasse, quæ olim dicta est Capharsalama, ut i. Machab. 7. c. Exiit Nicanor in paginam obviam Iudæi iuxta Capharsalama. Ea vero sita est in optimo Iudææ campo, & diuiti arboribus & fluminibus, inter Diospolin, quæ & Lydda, & Cæsaream Palaestina: procul ab Ioppe 120 stadiis contra orientalem plagam.

legem, & contra legem iubes me percuti? Et qui astabant, dixerunt: Summum sacerdotem dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledicis. Sciens autem Paulus quia una pars esset Sadducæorum, & altera Phariseorum, exclamavit in concilio: Viri fratres, ego Phariseus sum, filius Phariseorum. De spe & de resurrectione mortuorum ego iudicor. Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Phariseos & Sadducæos, & soluta est multitudo. Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum: Pharisei autem utraque confitentur. Factus est autem clamor magnus, & exurgentes quidam Phariseorum, pugnabant dicentes: Nihil mali inuenimus in homine isto. Quid si spiritus locutus est ei, aut angelus? Et cum magna dissensio facta esset, timens Tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, iussit milites descendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. Sequenti autem nocte assistens ei dominus ait: Costans esto. Sicut enim testificatus es de me in Ierusalem, sic te oportet & Romæ testificari. Facta autem die collegerunt se quidam ex Iudeis, & deuouerunt se, dicentes neque manducatuos neque bibituos, donec occiderent Paulum. Erant autem plusquam quadraginta viri, qui hanc coniurationem fecerant: qui accesserunt ad principes sacerdotum & seniores, & dixerunt: Deuotione deuouimus nos nihil gustatuos, donec occidamus Paulum. Nunc ergo vos notum facite Tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tanquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero priusquam appropiet, parati sumus interficere illum. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, & intrauit in castra, nuntiavitque Paulo. Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus ait: Adolescentem hunc perduc ad Tribunum. Habet enim aliquid indicare illi. Et ille quidem assumens eum, duxit ad Tribunum, & ait: Vincetus Paulus rogauit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. Apprehendens autem Tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogauit illum: Quid est quod habes indicare mihi? Ille autem dixit: Iudeis conuenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo: tu vero ne credideris illis. Insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se deuouerunt non manducare neque bibere, donec interficiant eum & nunc parati sunt expectantes promissum tuum. Tribunus igitur dimisit adolescentem, precipiens ei ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream, & equites septuaginta, & lancearios ducentos, à tertia hora noctis, & iumenta præparate. Ut imponentes Paulum, saluum perducerent, ad Felicem Præsidentem. Timuit enim ne forte raperent eum Iudei, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret tanquam accepturus pecuniam, scribens ei epistolam continentem hæc: Claudius Lysias optimo Præsidi Felici salutem. Virum hunc comprehensum à Iudeis, & incipientem interfici ab eis, superueniens cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est: volensque scire causam quam obiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accusari de quaestionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem crimen. Et cum mihi perlatum esset de insidiis quas parauerant illi, misi eum ad te, denuntians & accusatoribus, ut dicant apud te. Vale. Milites vero, secundum præceptum sibi, assumens Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem: & postera die dimissis equitibus ut cum eo irent, reuersi sunt ad castra. Qui cum venissent Cæsaream, & tradidissent epistolam Præsidi, statuerunt ante illum & Paulum. Cum legisset autem & interrogasset de qua provincia esset: cognoscens quia de Cilicia: Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Iussitque in Prætorio Herodis custodiri eum.

† Exod. 22. d

† Philip. 3. 2
Marc. 22. d

† Infr. 27. c

† 23. q. 3. M^a
ximianus.

Paulus apud Felicem à Iudeis accusatus, suam viriliter in omnibus causam
tuetur.

XXIII.

Post

A Ost quinq; autem dies descendit princeps sacerdotum Ananias, cum senioribus quibusdam, & Tertullo quodam oratore, qui adierunt Præsidentem aduersus Paulum.² Et citato Paulo cœpit accusare^a Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per tuam prouidentiam,³ semper & vbique, suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione.⁴ Ne diutius autem te protraham, oro breuiter audias nos pro tua clemētia.⁵ Inuenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditionem omnibus Iudæis in vniuerso orbe, & autore seditionis sectæ^b Nazarenorum,⁶ qui etiam templum violare conatus est, quē & apprehensum volumus secundum legem nostram iudicare.⁷ Superueniens autem Tribunus Lysias cum vi magna eripuit eum de manibus nostris,⁸ iubēs accusatores eius ad te venire, à quo poteris ipse iudicans de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum.⁹ Adiecerunt autem & Iudæi, dicentes hæc ita se habere.¹⁰ Respondit autē Paulus: (annuente sibi præside dicere:) Ex multis annis te esse iudicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam.¹¹ Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies quàm duodecim, ex quo ascendi adorare in Ierusalem,¹² & neque in templo inuenerunt me cum aliquo disputantē, aut concursum facientem turbæ, neq; in Synagogis,¹³ neq; in ciuitate, neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant.¹⁴ Confiteor autem hoc tibi, quòd secundum^c sectam, quam dicunt hæresim, sic deseruio patrio deo meo, credens omnibus quæ in lege & Prophetis scripta sunt:¹⁵ spem habens in deum, quam & hi ipsi expectāt, resurrectionem futuram iustorum & iniquorum.¹⁶ In hoc & ipse studeo sine offendiculo cōscientiam habere ad deum & ad homines semper.¹⁷ Post annos autem plures, eleemosynas facturum in gentem meam veni, & oblationes,¹⁸ & vota: in quibus[†] inuenerunt me purificatum in templo, non cum turba neque cum tumultu.¹⁹ Et apprehenderunt me clamantes, & dicētes: Tolle inimicum nostrum.²⁰ Quidam autem ex Asia Iudæi, quos oportebat apud te præsto esse, & accusare si quid haberent aduersum me:²¹ aut hi ipsi dicant, si quid inuenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio,²² nisi de vna hac solūmodo voce, qua clamaui inter eos stans, quoniam[†] de resurrectionē mortuorum ego iudicor hoc die à vobis.²³ Distulit autem illos Felix, certissimē sciens de via hac, dicens: Cum Tribunus Lysias descenderit, audiam vos.²⁴ Iussitq; Centurioni custodire eum, & habere requiem: nec quenquam de suis prohibere ministrare ei.²⁵ Post aliquot autem dies veniēs Felix cum^d Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, vocauit Paulum, & audiuit ab eo fidem quæ est in Christum Iesum.²⁶ Disputante autem illo de iustitia & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix, respondit: Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te,²⁷ simul & sperans quòd pecunia ei daretur à Paulo: propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.²⁸ Biennio autem expleto, accepit successorem Felix^e Porcium Festum. Volens autem gratiam præstare Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

Accusatus in multis Paulus apud Festum, etsi in omnibus excusatus, damnatur, sed Romam appellat.

XXV.

A Estus ergo cum venisset in^a prouinciam, post triduum ascendit Ierosolymā à Cæsarea.² Adieruntque eum principes sacerdotum, & primi Iudæorum aduersus Paulum: & rogabant eum,³ postulantes gratiam aduersus eum, vt iuberet perducere eum in Ierusalem, insidias tendentes, vt interficerent eum in via.⁴ Festus autem respondit, seruari quidem Paulum in Cæsarea, se autem maturius profecturum.⁵ Qui ergo in vobis, ait, potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum.⁶ Demoratus autem inter eos dies non amplius quàm octo aut decem, descendit Cæsaream, & altera die sedit pro tribunali:^b & iussit Paulum adduci.⁷ Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum qui ab Ierosolyma descenderant Iudæi, multas & graues causas obiiicientes, quas non poterant probare,⁸ Paulo rationem reddente, quoniam neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in

a. Tertullus pro more boni oratoris, iudicis beneuolentiam captat, iudicē laudib; præoccupans: verū an vere vel falsē oret, parum considerans, qui à principio seditionis, & rerū vocat innotuatorem. Chryso. ibi.

b. Illo tempore pro opprobrio Nazarenī vocabantur: vnde inter Iudæos orta est secta, quæ dicta est hæresis Nazarenorum, qui Christū dei filium de Maria natum credunt, passum etiam & resurrexisse, omnia legis mandata custodientes. Sed dum volunt Iudæi & Christiani esse neutrum sunt Beda ibid.

c. Dicens se deum patrum colere post factā vocationē vt essent Apostoli, ostēdit eundē esse deum veteris ac noui testamenti, quem lex & propheta annūciauerūt, quem Paulus prædicabat, dicens se vniuersis credere quæ in lege ac prophetis scripta sunt: latenter autē Christū etiam hic induxit. Sed interim in sermone de resurrectione versatur, quē hi ab exordio oppugnabāt. Hoc enim ostēdo facile etiam quæ de Christo sunt, superinducere, nepe quod ipse resurrexit. Oecume. ibidem.

d. Filia Herodis Agrippæ de quo supra 12. ca. & foror Agrippæ & Bernicæ vel potius Beronicæ de qua infra sequenti cap.

e. Claudio imperatore defuncto Nero suscepit principatum: à quo Festus mittitur in Iudæam succedere Felici, apud quem causa dicta Paulus vinctus mittitur in Iudæam succedere Felici, apud quem causa dicta Paulus vinctus mittitur Romam Aristarcho se comitante. Euseb. Ecclesia. hist. lib. 2. cap. 22.

a. In prouinciā, Palæstinā, sicut Palæstinæ præfides alij semper alijs succedētes à Romanis mittebātur imperatoribus Rabanus. ibid. Ceterum postquam Felici successor Porcius Festus à Nerone missus est, primores Iudæorum Cæsaream incolētium Romani profecti sunt Felicē accusaturū dedissetq; omnino pœnas iniuriarum quibus Iudæos affecerat, nisi Nero eum donasset Pallantis fratris precibus, qui cum in pretio erat apud principem. Iosephus antiq. Iudæi. li. 20. c. 13. b. In quo ostēdit se velle gratificari Iudæis: Vnde & in Paulum humanis vtens armis sequire festinat. Chry. ibidem.

c. Nomen Cæsar, Romana lingua regem seu imperatorem significat, adeo vt cõmuni nomine omnes imperatores Romanorum Cæsar nomine vocentur, tãquam dicas reges vel imperatores. Oec. ibid.

d. Quod Cæsa rem appellat, q. Romam ire festinat, ideo facit vt diutius insistendo predicationi multis credentibus coronatus eat ad Christum. Beda ibid.

e. Paulus ne Iudæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis, sed nõ Christiani, ecclesię potius quã vitę proprię cõsulens, Aug. de mendacio, cap. 15.

f. Hic Agrippa filius Herodis Agrippę, cuius iupr. 12. ca. meminimus Superstites enim ei fuerunt, filius quidem vnus Agrippa, iste annum agens decimum septimum, filia vero tres, ex quibus Berenice nupta erat Herodi patruo, nata annos sedeci: reliquę duę tum etiã virgines erant, Mariam ne & Drusilla, hæc septennis a patre desponsata Iulio Archelao Chelise filio, illa decennis Epiphani filio Comagenorum Regis Antiochi Ioseph. antiqu. Iudaic. lib. 19. cap. 9.

g. Vide quale auditoriũ cõgregatur Paulo cum viris præcipuis ciuitatis. Princeps enim & Rex stipatoribus suis omnibus cõgregatis occurrunt, & cum ipsis tribuni & primi ciuitatis affuerunt. Chrys. ibid.

h. Aut Regis nomine descenderat Agrippa in prouincias, & propterea rex appellabatur: aut fortassis ipse quoque rex erat partium orientalium, cum Nero occidentilibus imperaret, & Romę resideret. Oec. ibid.

¶ Cæsa rem quicquam peccaui. Festus autem volens gratiam præstare Iudæis, respondens Paulo, dixit: Vis Ierosolymam ascendere, & ibi de his iudicari apud me? ¹⁰ Dixit autem Paulus: ^d Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me oportet iudicari. Iudæis nõ nocui, si cut tu melius nosti. ¹¹ Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recusò mori. Si vero nihil est eorum quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. ^e Cæsare appello. ¹² Tunc Festus cum concilio locutus, respondit: Cæsare appellasti? ad Cæsare ibis. ¹³ Et cum dies aliquot transacti essent, ^f Agrippa Rex & Bernice descendunt Cæsaream ad salutandum Festum. ¹⁴ Et cum dies plures ibi morarentur, Festus Regi indicauit de Paulo, dicens: ¹⁵ Vir quidam est derelictus à Felice vinctus: de quo cum essem Ierosolymis, adierunt me principes sacerdotum & seniores Iudæorum, postulantes aduersus illum damnationem. ¹⁶ Ad quos respondi: quia non est Romanis consuetudo donare aliquem hominem priusquam is qui accusatur, præsentem habeat accusatores, locumq; defendendi accipiat, ad abluenda crimina quæ ei obiiciuntur. ¹⁷ Cum ergo huc conuenissent, sine vlla dilatione in sequenti die sedens pro tribunali iussi adduci virum. ¹⁸ De quo cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malũ: ¹⁹ quæstiones verò quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere. ²⁰ Hæsitans autem ego de huiusmodi quæstione, dicebam, si vellet ire Ierosolyma, & ibi iudicari de istis. ²¹ Paulo autem appellante vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi seruari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. ²² Agrippa autem dixit ad Festum: Volēbam & ipse hominē audire. Cras, inquit, audies eum. ²³ Altera autem die cum venissent Agrippa & Bernice cum multa ambitione, ^g & introissent in auditorium cū Tribunis & viris principalibus ciuitatis, iubente Festo adductus est Paulus. ²⁴ Et dixit Festus: ^h Agrippa Rex, & omnes qui simul adestis nobiscū viri, videtis hunc hominē, de quo omnis multitudo Iudæorum interpellauit me Ierosolymis, petentes & acclamantes, non oportere eum viuere amplius. ²⁵ Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, iudicaui mittere. ²⁶ De quo quid certum scribam domino, non habeo, propter quod perduxī eum ad vos, & maxime ad te Rex Agrippa, vt interrogatione facta habeam quod scribam. ²⁷ Sine ratione enim mihi videtur mittere vinctum, & causas eius non significare.

Apud Agrippam & Festum Paulus suam probans innocentiam, & ab eis talis inuentus, dimissus fuisset, nisi Romam appellasset. XXVI.

Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. ^a Tunc Paulus extenta manu cœpit rationem reddere: ² De omnibus quibus accusor à Iudæis Rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, ³ maxime te sciante omnia quæ apud Iudæos sunt, cõsuetudines & quæstiones: propter quod obsecro patienter me audias. ⁴ Et quidem vitã meam à iuuentute, quæ ab initio fuit in gente mea in Ierosolymis, nouerunt omnes Iudæi, ⁵ præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundũ certissimam ^b sectam nostrę religionis vixi Phariseus. ⁶ Et nunc in spe quæ ad patres nostros repromissionis facta est à deo, sto iudicio subiectus, ⁷ in qua duodecim tribus nostrę nocte & die deseruiētes, sperant deuenire. De qua spe accusor à Iudæis, Rex. ^c ⁸ Quid incredibile iudicatur apud vos, si deus mortuos suscitatur? & ego quidem existimaui me aduersus nomen Iesu Nazareni debere multa contraria agere: ¹⁰ quod & feci Ierosolymis. Et multos sanctorum ego in carceribus inclusi, ¹¹ à principibus sacerdotum potestate accepta, & cum occiderentur, detuli sententiam. Et per omnes Synagogas frequēter puniens eos, compellebam blasphemare: & amplius insaniens in eos persequabar vsq; in exteras ciuitates. ¹² In quibus dum irem Damascus cum potestate & permissu principum sacerdotum, die media in via, ¹³ vidi, erant: ¹⁴ omnesq; nos cum decidissemus in terram, audiui vocē loquentem mihi Hebraica

a. Paulus nũc magna libertate loquitur, non assensas, sed propter hoc beatum se esse dicens quod loquatur ei qui omnia sciat. Chrys. ibid.

b. Secta Phariseorum famosa, atq; notissima fuit. Vnde connumerat Apostolus se Iudæis dicendo: nostra religionis, scilicet Iudaismi, seu veteris testamenti, loquens de se pro tẽpore iuuentutis suę. Dionys. ibid.

c. Quas ponit circa resurrectionem ratiocinationes, vnam quidem à prophetis, nec tamen adducit prophetam, sed ipsam Iudæorum opinionem. Alteram vero fortio rem quæ est ab ipsis rebus: quoniam probatum est ab eo q. Christus resurrexit à mortuis: & hæc quoque rationibus confirmat. Prima ratio. Quid incredibile est q. deus mortuos suscitetur? Item alia: An ne huiusmodi doctrina erat, eiq; dogmata in quibus educati erant? Quis autem non suscipit sermonem quem in mediũ adduxi? Super hoc, inquit, decrero tãquam de hæresi acculor, cum apud eos nihil hac op. nione antiquius habeatur: propter hanc gloriantur, ob hanc deum colunt, vt eam consequantur. Et hanc ego annuntio. Oec. ibid.

† Sup. 22

† Sup. 9. a. &
22. b.

braica lingua: † Saule, Saule, quid me persequeris? ^d Durum est tibi cōtra stimulū calcitrare. ¹⁵ Ego autem dixi: Quis es domine? Dominus autem dixit: Ego sum Iesus quē tu persequeris. ¹⁶ Sed exurge, & sta supra pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, vt cōstituā te ministrū & testem eorum quā vidisti: & eorū in quibus apparebo tibi, ¹⁷ eripiens te de populis & gentibus in quas nunc ego mitto te, ¹⁸ aperire oculos eorum vt conuertātur à tenebris ad lucē, & de potestate sathanæ ad deum, vt accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem quā est in me. ¹⁹ Vnde Rex Agrippa, nō fui incredulus cœlesti visioni: † ²⁰ sed iis qui sunt Damasci primū, & Ierosolymis, & in omnem regionem Iudææ, & gentibus annuntiabam, vt pœnitentiā agerent, & cōuerterentur ad deum, digna pœnitentiæ opera facientes. ²¹ Hac ex causa me Iudæi, cum essem in tēplo, † comprehēsum tentabāt interficere. ²² Auxilio autem adiutus dei vsque in hodiernū diem, sto testificās minori atque maiori, nihil extra dicēs, quā quā prophetæ locuti sunt, futura esse, & Moyses, ²³ si passibilis Christus, ^e si primus ex resurrectione mortuorū, lumen annuntiaturus est populo & gētib. ²⁴ Hæc loquēte eo & rationē reddente, Festus magna voce dixit: † Insanis Paule. Multæ te literæ ad insaniā conuertunt. ²⁵ Et Paulus: Non insanio, inquit, optime Feste, sed veritatis & sobrietatis verba loquor. ²⁶ Scit enim de his Rex, ad quē & cōstanter loquor. Latēre enim eū nihil horū arbitror. Neque enim in angulo quicquā horū gestū est. ²⁷ Credis, Rex Agrippa, prophetis? Scio quia credis. ²⁸ Agrippa autē ad Paulum: ^f In modico suades me Christianū fieri. ²⁹ Et Paulus: Opto apud deū & in modico & in magno, nō tantūm te, sed etiā omnes qui audiunt hodie, fieri tales, qualis & ego sum, ^g exceptis vinculis his. ³⁰ Et exsurrexit Rex & Præses & Bernice, & qui assidebant eis. ³¹ Et cum secessissent, loquebantur adinuicem dicentes: quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. ³² Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

† Sup. 13. &
14.

† Sup. 22. c.

† Sup. 12. c.

d. Huc vsque sine stimulo restitisti. sed nūc si resistis, contra stimulum calcitrabis, quod satis durum est. stimulus est ipsa correctio. Rabanus ibid.

e. Moyses dixit quod passus esset Christus primus ex resurrectione. Primus quidem hic resurrexit, qui amplius nō moreretur. Quā enim per eum aut per discipulos similiter & p prophetas alij quidam resurrexerāt, rursus mortui sunt, expectantes vniuersalē resurrectionē. Oecume. ibid.

f. Tales enim sanctorum animæ cum in pericula ceciderunt, non quomodo periculis liberentur considerant, sed quod persequētes lucrētur, omnia faciūt. Chrysost. ibid.

g. Non ideo dixit quod vincum esse pro Christo, rem putarit execrandam esse. Absit. Nam si hoc sensisset non alibi scribens dixisset. Libenter gloriabor in imitatoribus meis, vt in habet in me virtus Christi. Idem in episto. ad Ephē. ca. 4. hom. 9.

Paulus Romam nauigans, multa pericula & tandem naufragium passus, cum suis ad terram sanus euasit.
XXVII.

Anno do. 57 A
† 7. q. 1. Ad
uersitas.
† 2. Cor. 11. f

V†^a autem iudicatū est nauigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodiis Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ, †^a ascēdentes nauem Adrumetinā incipientem nauigare, circa Asiæ loca sustulimus, perseuerante nobiscū Aristarcho Macedone Thessalonicense. ³ Sequēti autē die venimus Sidonem. Humanē autem tractās Iulius Paulū, permisit ad amicos ire, & curā sui agere. ⁴ Et inde cum sustulissemus, subnauigauimus Cyprum: propterea quod essent venti contrarij. ⁵ Et pelagus Cilicię & Pamphiliæ nauigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ: ⁶ & ibi inueniens Centurio nauem Alexandrinam nauigātem in Italiam, transposuit nos in eam. ⁷ Et cū multis diebus tardē nauigaremus, & vix deuenissemus contra Cnidum prohibente nos vento, adnauigauimus Cretæ iuxta Salmonē. ⁸ Et vix iuxta nauigantes, venimus in locum quendam qui vocatur Boni portus, cui iuxta erat ciuitas Thalassā. ⁹ Multo autē tempore peractō, & cum iam nō esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præterisset, consolabatur eos Paulus, dicēs eis: ¹⁰ Viri, video quoniam cum iniuria & multo damno non solum oneris & naus, sed etiam animarum nostrarum incipit esse nauigatio. ^b ¹¹ Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quā iis quæ à Paulo dicebantur. ¹² Et cum aptus portus nō esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium nauigare inde, si quo modo possent deuenientes Phœnicem, hyemare, portū Cretæ respicientem ad Aphricum & ad Chorum. ¹³ Aspirante autem austro æstimātes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. ¹⁴ Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. ¹⁵ Cūque arrepta esset naus, & non posset conari in vētum, data naue flatibus ferebamur. ¹⁶ In insulam autem quandam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham. ¹⁷ Qua sublata, adiutoriis utebantur, accingētes nauem, timen-

a. Paulus itaque ab Ierosolymis Romam relegatus, quia cum infidelibus iterum git, mare furit, venti refragantur, imber imminet, frigora fatigant, astra obnubilantur, terra negatur, triticum in mare iactatur, nauis armamenta colunt, ipse a postremo naus arenis illis dissoluitur: nauis quam nō agnoscent terrā nando petunt: & qui seculi vndas onerati cupiditatibus subierant, eodem aduersante sculo vix nudi euadunt. Beada ibid.

b. Non adhibet animū Centurio his quæ à Paulo dicebantur, credens eis qui artis nauigandi periti essent, magis quā vñtori in expertō rei nauticæ, ex hoc docet quod mentis potius error esset quā fortuna. Cum enim naturale cuique sit visitare pericula, docet ipsa experientia ne seipsum quīpiam præcipiter, cum res apertum avertit periculum, & fortuna ac fatū ad id quod præuicium est, obdormiat. Oecume. ibid.

tes ne in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebantur.¹⁸ Valida autem nobis tempestate iactatis, sequenti die in lectum fecerunt,¹⁹ & tertia die suis manibus armamenta nauis proiecerunt.²⁰ Neque autem sole, neque syderibus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ.

c. Oportebat me audire dñi
vos prius hortarer non de-
bere nos egredi à Creta: &
dum me non audistis, hanc
iacturam fecistis. Raba, ibi.

d. Nec ista dicit iactando,
sed ad fidē illos prouocan-
do. Nam & ideo mare tur-
batum est: & per id quod
auditus non fuit prius in
Creta, vt per id quod à do-
mino auditus est, specialis
gratia in eo appareret. Be-
da ibidem.

e. Hadria nomen maris cō-
tra Rauennam, quod per
ostia Padi fluij intratur:
hinc Hadriaticum mare, ab
Hadria Tuscorum ciuitate
vetustissima, quæ in ei⁹ li-
tore olim fuit, sortitum est
nomen.

f. Non est verisimile, q. in
14. dieb⁹ nihil comederint:
sed quod parum est, pro ni-
hilo reputatur. Dion. ibid.
g. Neque enim illis cibi cu-
ra erat, vt pote non sinente
piculo occupari circa res
vulgares. Vnde autem ma-
nifestus factus est numerus
eorū qui simul nauigabāt,
verisimile est eos causam
interrogasse cur nauigaret,
& ita omnia didicisse. Oc-
cume: ibid.

h. Iterum tentat diabolus
obstiterē prophetia, & vo-
lebat quosdam interficere,
sed non permisit Centurio,
vt Paulum seruet, adeo eū
familiariter diligebat.
Chrys. ibi.

a. Melite autem vel Melita
in mari est Hadriatico, vbi
sunt passi naufragium post
variā discrimina à Creta.
Euntibus enim à Casarea
Romam per Cretam recta
via est. At cum Melita Pa-
chyro Siciliæ promonto-
rio adiaceat versus meri-
diem, & post naufragium
nauigatum sit Syracusas,
patet hanc dici Melitam.
b. Paulum momordit vipe-
ra, & putabāt eū quasi pec-
catorem vix de naufragio
seruatū veneno esse mo-
riturum: sed posteaquā
inviolabilis permanfit, ex-
cussa in ignem vipera, plus
apud intuentes veneratio-
nis inuenit. Ambr. Hexæ-
meron lib. 6. cap. 6.

c. Hoc itaque intuitu bar-
bari, eum quoque qui certā
mortem euaserat, deū esse
dicebant, vt quibus moris
erat omnem qui gloriosum
aliquid opus præstaret,
Deum existimare: quemad-
modum etiā veteres deos
nominabāt, aut eos qui ali-
quid operarentur, quod vi-
res ipsorum suorumq. coe-
uorū excederet. Occu. ibi.

Et cum multa ieiunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit: ^c Oportebat quidem, o viri, audito me non egredi à Creta, lucrīque facere iniuriam hanc & iacturam.²² Et nunc suadeo vobis bono animo esse. Amissio enim nullius animæ erit ex nobis, præterquam nauis. ^d ²³ Astitit enim mihi hac nocte angelus dei, cuius sum ego, & cui deseruio, dicens: ²⁴ Ne timeas Paule: Cæsari te oportet assistere. Et ecce ^e donauit tibi deus omnes qui nauigant tecum.²⁵ propter quod bono animo estote viri. Credo enim deo, quia sic erit quemadmodum dictum est mihi.²⁶ In insulam autem quādam oportet nos deuenire.²⁷ Sed posteaquā quartadecima nox superuenit, nauigantibus nobis in ^c Hadria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionē.²⁸ Qui & summittētes bolidem, inuenerūt passus viginti: & pusillum inde separati, inuenerunt passus quindecim.²⁹ Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabāt diē fieri.³⁰ Nautis vero quærentibus fugere de nauī, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent à prora anchoras extendere, ³¹ dixit Paulus Centurioni, & militibus: Nisi hi in nauī manserint, vos salui fieri nō potestis.³² Tunc absciderūt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere.³³ Et cum lux inciperet fieri rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens: ^f Quartadecima die hodie expectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes:³⁴ propter quod rogo vos ^g accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrū capillus de capite peribit.³⁵ Et cum hæc dixisset, sumens panē gratias egit deo in cōspectu omniū: & cum fregisset, cœpit manducare,³⁶ Animæ quiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibū.³⁷ Eramus autem vniuersæ animæ in nauī ducentē septuaginta sex.³⁸ Et satiati cibo alleuiabant nauē, iactantes triticum in mare.³⁹ Cū autem ^g dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quendam considerabant habentem littus, in quē cogitabant, si possent eiicere nauē.⁴⁰ Et cum anchoras sustulissent, cōmittebant se mari, simul laxantes iuncturas gubernaculorum: & leuato artemone secundū auræ flatum tendebant ad littus.⁴¹ Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt nauem: & prora quidem fixa, manebat immobilis, puppis vero soluebatur à vi maris.⁴² Militum autem cōsiliū fuit, vt custodias ^h occiderēt, ne quis cum enataisset, effugeret.⁴³ Cēturio autem volens seruare Paulum, prohibuit fieri: iussitque eos qui possent natate, emittere se primos, & euadere, & ad terram exire,⁴⁴ & cæteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea quæ de nauī erant. Et sic factum est, [†] vt omnes animæ euaderent ad terram.

Paulus post naufragium Melitæ applicitus, multa edidit miracula, & inde Romam perueniens cum omnium gaudio & lætitia suscipitur.
XXVIII.

T cum euasissemus, tunc cognouimus quia ^a Mitylene insula vocabatur.² Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. Accēsa enim pyra reficiebāt nos omnes, propter imbrem qui imminebat, & frigus.³ Cū cōgregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignē, vipera à calore cum processisset, inuasit manum eius.⁴ Vt vero viderunt barbari pendentē bestiā de manu eius, adinuicem dicebant: Vtique homicida est homo hic, qui cum euasit de mari, ultio non sinit eum viuere.⁵ Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.⁶ At illi existimabant eum in tumorem cōuertēdum, & subito casurum, & mori. Diu autem illis expectantibus & videntibus nihil mali in eo fieri, ^c conuertentes se dicebant eum esse deum.⁷ In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publij, qui nos suscipiens, triduo benignè exhibuit.⁸ Contigit autem patrem Publij, febri-

† Sup. 12. & 13. b

† 7. q. 1. Ad ueritas.

febris & dysenteria vexatum iacere. Ad quem Paulus intrauit, & cū orasset, & imposuisset ei manus, sanauit eum.⁹ Quo facto & omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabatur.¹⁰ Qui etiam multis honoribus nos honorauerunt, & nauigantibus imposuerunt quæ necessaria erant.¹¹ Post menses autem tres nauigauimus in naui Alexandrina quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne^d Castorum.¹² Et cum venissemus^e Syracusas, mansimus ibi triduo.¹³ Inde circumlegentes deuenimus^f Rhegium, & post vnum diem flante austro secunda die venimus Puteolos,¹⁴ vbi inuentis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem, & sic venimus Romam.

A ¹⁵ Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis vsque ad Apij forū ac tres tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens deo accepit fiduciam.¹⁶ Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo permanere sibi cum custodiente se milite.¹⁷ Post tertium autem diem cōuocauit primos Iudæorum. Cumque venissent, dicebat eis: Ego, viri fratres, nihil aduersus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Ierosolymis traditus sum in manus Romanorum: ¹⁸ qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me.¹⁹ Contra dicentibus autem Iudæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare.²⁰ Propter hanc igitur causam rogavi vos videre & alloqui. Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum.²¹ At illi dixerunt ad eum: Nos neque literas accepimus de te à Iudæa, neque adueniēs aliquis fratrum nuntiauit aut locutus est quid de te malum.²² Rogamus autem à te audire quæ sentis.^h Nam de secta hac notum est nobis quia vbique ei contradicatur.²³ Cum constituissem autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi: quibus exponebat testificans regnum dei, suadensque eis de Iesu ex lege Moyse & prophetis, à mane vsque ad vesperam.²⁴ Et quidam credebant iis quæ dicebantur, quidam vero non credebant.²⁵ Cūque inuicem non essent consentientes, discedebant, dicēte Paulo vnū verbum: Quia bene spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, dicens:²⁶ Vade ad populum istum, & dic: † Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & nō perspicietis.²⁷ Incrassatū est enim cor populi huius, & auribus grauitur audierunt, & oculos suos compresserunt: ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanentur.²⁸ Notū ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare dei, & ipsi audient.²⁹ Et cū hæc dixisset, exierunt ab eo Iudæi, multam habentes inter se quæstionem.³⁰ Mansit autē benigno toto in suo conductu, & suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum,³¹ prædicans regnum dei, & docens quæ sunt de domino Iesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

^d. Castoris & Pollucis. Græca enim littera est *διδωκε* pot à διδω, id est Iouis, & *πο* filij.

^e. Syracusa ciuitas Siciliæ sub Pachyno monte.

^f. Rhegium metropolis Calabria, viginti milibus à Peloro Siciliæ promontorio distans, olim cum Sicilia continens, nunc fretum quinque milibus passuum latum intercurrit.

^g. Hoc est, Iudæi neque per literas, neque per homines significauerunt aliquid mali de te: verum tamen volumus audire de te quid de hac secta sentias. Chrysost.

^h. Priusquam Paulus Romam accederet, admoniti erant Iudæi ne prædicationem de Christo susciperent: nec ipsi soli, sed vbicunque terrarum dispersi erant.

Vnde autem id manifestū esse poterit? Nacti sumus inter veterum commentaria: quoniam p̄cto sacerdotibus qui Ierosolymam inhabitabant, vnā cum scribis ac senioribus literas exarauerunt, quas in omnes gentes ad Iudæos transmisserint vbicunque dispersi essent. Oecume. ibid.

ⁱ. Vnde non eo tempore quo Pauli actus in vrbe Roma conclusit Lucas martyrio perfunctus est Paulus: Potuit enim fieri vt in initiis adhuc lenior esset Nero, & defensionē Pauli pro nostro dogmate nō aspernantur acciperet: processu vero temporis cum ceteris malis ap̄ta sit eius etiam in apostolos sauitia rabies: Euseb. Eccle. histo. libr. 2. cap. 22.

† Isa. 6 c
Math. 13. b
Marc. 4. b
Luc. 8. b
Ioan. 12. f
Roma. 11. b

A

INCIPIT PROLOGVS IN SEPTEM EPISTOLAS canonicas.

B

Non ita est ordo apud Græcos, qui integrè sapiunt, fidemque rectam sectantur, epistolarum septem quæ canonice nuncupantur, sicut in Latinis codicibus inuenitur vt quia Petrus est primus in ordine Apostolorum, primæ sint etiā eius epistolæ in ordine cæterarum. Sed sicut Euangelistas dudum ad veritatis lineam correximus, ita has proprio ordini deo iuuante reddidimus. Est enim vna earum prima Iacobi, duæ Petri, tres Ioannis, & Iudæ vna. Quæ si sic vt ab eis digestæ sunt, ita quoque ab interpretibus fideliter in Latinum verterentur eloquium, nec ambiguitatem legētibz facerent, nec sermonū sese varietas impugnaret, illo præcipuē loco vbi de vnitāte trinitatis in prima Ioannis epistola positū legimus. In qua etiā ab infidelibus translatoribus multū erratum esse à fidei veritate comperimus, trium tantummodo vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis, & spiritus, in ipsa sua editione ponentibus, & patris verbique ac spiritus testimoniū omittentibus: in quo maxime & fides catholica roboratur, & patris & filij & spiritus sancti vna diuinitatis substātia comprobatur. In cæteris vero epistolis, quantū à nostra aliorū distet editio, lectoris prudētiæ derelinquo. Sed tu virgo Christi Euse-

chium, dum à me impensius scripturæ veritatem inquiris, meam quodammodo senectutem invidorum dentibus corrodendâ exponis: qui me falsarium corruptorémque sanctarum pronuntiant scripturarum. Sed ego in tali opere nec amulorum meorum inuidentiam pertimesco, nec sanctæ scripturæ veritatem poscentibus denegabo.

VITA SANCTI IACOBI PER DIVVM
Hieronymum.

Iacobus, qui appellatur frater domini, cognomēto Iustus: ut nonnulli existimāt, Ioseph ex alia uxore, ut autē mihi videtur, Mariæ sororis matris domini, cuius Ioannes in libro suo meminit, filius: post passionē domini statim ab Apostolis Ierosolymorum episcopus ordinatus, unā tantū scripsit epistolam, quæ de septem catholicis est: quæ & ipsa ab alio quodā sub nomine eius edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem. Hegeſippus vicinus apostolicorū temporum, in quinto Commentariorum libro de Iacobo narrans, ait: Suscepit Ecclesiam Ierosolymæ post Apostolos frater domini Iacobus cognomēto Iustus. Multi siquidem Iacobi vocabantur. Hic de utero matris sanctus fuit, vinum & siceram nō bibit, carnem nullam comedit, nunquam attōsus est, nec unctus unguēto, nec usus balneo. Huic soli licitum erat ingredi sancta sanctorum. Siquidē vestibus laneis nō utebatur, sed lineis, solūque ingrediebatur templum, & flexis genibus pro populo deprecabatur, intantū ut camelorum duritiam traxisse eius genua crederētur. Dicit & alia multa, quæ enumerare longum est. Sed & Iosephus in vicesimo libro antiquitatū refert, & Clemens in septimo ὑποτύπωσις, mortuo Festo, qui Iudæam regebat, missum à Nerone esse successorem eius Albinum: qui cum necdum ad provinciam pervenisset, Ananus, inquit, pōtifex adolescens Anani filius de genere sacerdotali, accepta occasione, ἀναρχίας consilium congregavit, & compellens publicē Iacobum ut Christum filium dei denegaret, contradicētem lapidari iussit. Qui cum præcipitatus de pinna templi, conſractis cruribus adhuc semiuiuus tendens ad cælum manus diceret: Domine, ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt: fullonis fuste, quo rudia vestimenta extorqueri solēt, in cerebro percussus interiit. Tradit item Iosephus tantæ eum sanctitatis fuisse & celebritatis in populo, ut propter eius necem creditum sit subuersam esse Ierosolymam. Hic est de quo Paulus apostolus scribit ad Galatas: Aliū autē apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini. Et apostolorum super hoc crebrius acta testantur. Euangelium quoque quod appellatur secundum Hebræos, & à me nuper in Græcum Latinūque sermonem translatus est, quo & Origenes sæpe vitur, post resurrectionem saluatoris refert: Dominus autē cum dedisset sindonem seruo sacerdotis, iuit ad Iacobum, & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem domini, donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusque post paululum: Afferte, ait dominus, mēsam & panem. Statimque additur: Tulit panem, & benedixit, ac fregit, & dedit Iacobo Iusto, & dixit ei: Frater mi, comede panē tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus. Triginta itaque annos Ierosolymis rexit Ecclesiam, id est, usque ad septimum Neronis annum: & iuxta templum, ubi & præcipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi & ultimam Hadriani notissimū habuit. Quidam è nostris in monte Oliueti eum putauerunt conditum, sed falsa eorum opinio est.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM
Canonicam beati Iacobi Apostoli.

Iacobus Apostolus sanctum instruit clerum de cultura cælestium præceptorum, & regula catholica obseruantia, & de inuicta patientia maiestate, & de reuelatione plurimorum, & de mendacio magistrorum.

Incipit

Incipit Epistola canonica beati Iacobi

APOSTOLI.

Post varium in tentationes bellum & partam victoriam, unusquisque facile acquireret sapientiam, humilitatem, patientiam, mansuetudinem & religionem. Cap. I.

Iacobus^a dei & domini nostri Iesu Christi seruus, ^b duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem. ² Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis[†] scientes quod probatio fidei vestræ patientiā operatur. ⁴ Patientia autem opus perfectū habeat: ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. ⁵ Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & nō improperat: & dabitur ei. ^{†6} Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vëto mouetur, & circumfertur. ⁷ Nō ergo existimet homo

ille quod accipiat aliquid à domino. ^{†8} Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. ⁹ Glorietur autē frater humilis in exaltatione sua: ¹⁰ diues autē in humilitate sua, [†] quoniā sicut flos fœni transibit. ¹¹ Exortus enim est sol cū ardore, & arefecit fœnū, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperit. Ita & diues in itineribus suis marcescit. ^{†12} Beatus vir qui suffert tentationē, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit deus diligentibus se. ¹³ Nemo cū tentatur, dicat quoniā à deo tentatur. [†] Deus enim intentator malorū est: ipse autem neminem tētat. ¹⁴ Vnus quisque vero tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus ¹⁵: deinde concupiscentia cum cōceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortē. ¹⁶ Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi. ^{†17} Omne datū optimum, & omne donū perfectum, desursum est, descendens à patre luminum, [†] apud quē non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. ¹⁸ Voluntariē enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ eius. ¹⁹ Scitis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquēdū, [†] & tardus ad iram. ²⁰ Ira enim viri, iustitiā dei non operatur. ^{†21} Propter quod abiiciētes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. ^{†22} Estote autē factores verbi, & nō auditores tantū, fallentes vosmetipsos: ²³ quia si quis auditor est verbi, & nō factor: hic comparabitur viro cōsiderāti vultum natiuitatis suæ in speculo. ²⁴ Cōsiderauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. ²⁵ Qui autē perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, nō auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. ^{†26} Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguā suam, sed seducēs cor suum: huius vana est religio. ²⁷ Religio munda & immaculata apud deum & patrem, hæc est: visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

Personarum acceptio perniciosa, opera misericordie exercenda, fidei sine operibus non est nimis confidendum. II.

Fratres mei, ^{†a} nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi gloriæ. Et enim si introierit in cōuentum vestrum vir aureum annulum habēs, in veste candida, introierit autem & pauper in sordido habitu, [†] & intēdatis in eum qui indutus est veste præclara, & dixeritis: tu sede hic bene: pauperi autem dicatis: tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorū: ^{†b} nōne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices co-

a Iacob⁹ qui frater domini dicebatur, tūc sactitatis, itaque iustitie & ppetue virginitaris fuit, vt Iosephus quoque historic⁹ Iudeorū propter hui⁹ necē Ierosolymā subuersam referat. Hic primus episcopus ex Iudeis Ierosolymæ credentis ecclesie ad quē Paulus cū Tito Barnabæque pergebat viurus, de quo Gala. 1. Hiero aduersus Iouinianum lib. 14 b. Quonā pacto 12. scripsit tribubus, quarū decē etiā ultra mōtes Caspios remouē sunt: Dicēdū aliquos illarum tribuū in Iudæa remansisse, & quosdā cū tribu Iuda & Benjamin & Leuitica rediisse à Chaldea. Dion. ibid. Vel dispersis illis Iudæis per Iudeā & Samariā propter persecutionē post mortem Stephani, vt A. & 8. a. Beda ibid.

c. Duplici animo virū appellat instabile & nō firmū, qui neque ad futura solidē, neq; ad presentia securē firmatus est, sed huc atque illuc ducitur ac circumfertur, & interim quidem futura, quandoque vero presentia amplectitur. Oecume. ibid.

d. Tentatio domini probatio est: tēratio demonis vel carnis, delectio est. A passionibus ergo & concupiscentiis illa tēratio est, cū humiliati deicimur, à domino autem cū probati gloriamur: & ideo dominus intentator malorum est. Eucherius quæst. difficil.

e. Omnis autē boni deū esse autōrē, cuius dona nec incerta sunt, nec mutabilia, sed ex æterna voluntate veniētia, Iacobus apostolus ita loquitur: Nolite errare fratres mei dilectissimi: Omne datū optimū, & c. Ambros. de voca. gent. lib. 1. ca. 9. f. Ipsa enim mutabilitas vmbra est, quæ quasi obscuraret lucē, si hæc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia deo mutabilitas nō venit, nulla eius lumen vmbra vicissitudinis intercidit. Grego. lib. 22. cap. 17. Moral.

g. Quia imago in speculo habet debile esse, & intētiōnale potius quā reale, ideo debile facit impressiōnem. Quia vero modus agendi sequitur modū essendi, & quia debilem facit impressiōnem in oculo, ideo ex tali impressiōne sequitur debilis memoria, & labilis in mente cognitio. Dion. ibid.

a. Considera quomodo pēnē equaliter remuneratur eum qui minus obulit, & eum qui amplius: Si enim acceptor personarum fuisset, vtrique non tantum in danda gratia, quantum in reddenda mercede esset equalis ambobus. Chrysost. Matthæi cap. 25.

† Roma. 5. a
Roma. 10. c
2. Cor. 8. b

† Matth. 7. a
21. c
Marc. 11. c
Luc. 11. b
102. 16. b. c. f

† Eccl. 1. 4. c B
Isa. 40. b
1. Pet. 1. d

† Job. 5. c
De renunc.
Nisi cū pri-
dē. 8. Virū.

† 1. quæ. 2.
Quam pio.

† Prou. 17. d
Eccl. 5. c
Ephe 5. a
† 11. quæ. 3.
Ira enim.

† Matth. 7. g
Roma. 2. b
Acto. 1. a
Dep. diff.
2. Si enim.

† 1. Pet. 3. b
5. quæst. 4.
In loco.

† Leuit. 19. e
Deut. 1. c
16. d
Prou. 24. c
Eccl. 42. a

b. Fligēdi ergo sunt diuites in fide, sicut heredes regni. Recte quippe in eis hoc eligere dicitur, quod ut in eis faciat, eos legit. Auguf. de prædesti. sancti. lib. 1. ca. 17. c. Nam cum pauperes non distrahantur circa res mūdū: ubi accesserint ad fidē, magis strenui reddūt, operi magis infistētes, quam diuites. Ideo etiam dominus tales legit discipulos, quos etiam regni heredes declarauit. Oecume. ibid.

d. Non igitur Christus iudicabit nos tantum pro sua misericordia, sed pro sceleribus nostris. Nam sine misericordia, iudicabitur ille, qui cum facere posset, non fecit misericordiam antequam iudicaretur. Beda. ibid. e. Legimus solum fidē sufficere, sed respectu legis Moisaicae, nō euangelicæ. Euseb. f. Nunquid errauit apostolus ut hominis Christiani fidē dæmoni compararet? Non utique, sed ostendere illud volens, quia sine operibus bonis nihil sibi per fidē dei supercilium deberet. Idcirco autem dæmonibus deum credi, scilicet ut sicut dæmones cū deū credūt, tamen in peruersitate perdurent, ita qui à malo opere non cessant. Saluia. lib. 4.

g. Quæ ratio est, ut ipsi nos falsa opinione fallamus, existimantes scilicet quia Christiani esse dicamur, quod opitulari nobis inter mala quæ agimus, nomen bonū possit: cum spiritus sanctus nec fidem quidē dicat hominibus Christianis sine operibus bonis posse p̄tēse & utique multo plus est habere fidem quā nomen: quia nomen est vocabulū hominis, fides autem fructus est mentis: & tamen hunc ipsum fidei fructum infertuosum apostolus sine bonis operibus mortuum esse testatur. Saluia. lib. 4.

a. Cum in superioribus dixisset ac docuisset fideles ut fidem considerent nō vacuam bonis operibus, ad aliud trāsire præceptum huic germanum. Etenim quidā docere conantur quæ nec ipsi præstant, & ait quod maius erit eorum iudicium quandoquidem nihil lucri attulerunt. Nam qui docet ea quæ non habet tanquam illa habens, condēnatus est tanquam sua lingua lapsus. Oecume. ibid.

b. Quo pacto quis igitur peccat per id quod vitare non potest? Nempe quia cū magna difficultate, vel si quādam linguæ culpas vitat, nō omnes tamē vitare potest. Dio. ibid. c. Ex fructibus ergo anime, quibus innocētia ad ruinā trahunt, rapacibus lupis cōparatur. Hiero. in Mac. c. 7.

gitationum iniquarum? Audite fratres dilectissimi: b. Nōne deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromisit deus diligentibus se? Vos autem exhonoraſtis pauperem. c. Nōne diuites per potentiam opprimūt vos: & ipsi trahunt vos ad iudicia? 7 Nōne ipsi blasphemant bonum nomen quod inuocatum est super vos? 8 Si tamen legem perficitis regalem secundum scripturas, † Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis: 9 si autem personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege, quasi transgressores. 10 Quicumque autem totam legē seruauerit, offēdat autem in vno, factus est omnium reus. 11 Qui enim dixit, non mœchaberis: dixit &, non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. 12 Sic loquimini & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari. d. † 13 Iudicium enim sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. Superexaltat autem misericordia iudicium. 14 Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? 15 Si autem frater aut soror † nudi sint, & indigeant victu quotidiano: 16 dicat autem aliquis ex vobis, illis: ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? † 17 Sic & fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. 18 Sed dicit aliquis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. 19 Tu credis quoniam vnus est deus: bene facis. Et dæmones credunt, & contremiscunt. 20 Vis autem scire o homo inanis, quoniam fides sine operibus ociosa est? 21 Abraham pater noster nōne ex operibus iustificatus est, † offerens Isaac filium suum super altare? 22 Vides quoniam † fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est? 23 Et suppleta est scriptura, dicens: † Credidit Abraham deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus dei appellatus est. 24 Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? † 25 Similiter & Rahab meretrix nōne operibus iustificata est, suscipiens nuntios, & alia via eiiciens? 26 Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est.

Ex linguæ vitio prodeunt multiloquium, immunditia, maledicentia, dissidium, & contentio: sapientia vero cælestis omnia illa pessundat.

III.

Nolite † a plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam maius iudicium sumitis. 2 In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Potest etiā fræno circumducere totū corpus. 3 Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, omne corpus illorum circumferimus. 4 Et ecce naues cum magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferūtur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quātus ignis quā magnam syluam incendit. 8 Et lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammatur rotam natiuitatis nostræ, inflammata à gehenna. 7 Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentium etiam & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana: 8 linguam autem nullus hominum domare potest. Inquietum malum, plena b veneno mortifero. 9 In ipsa benedicimus deum & patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem & similitudinē dei facti sunt. 10 Ex ipso ore prodegit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hæc ita fieri. 11 Nūquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? c 12 Nunquid potest, fratres mei, † ficus vias facere, aut vitis ficus? Sic neque falsa dulcem potest facere aquam. 13 Quis sapiens & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conuersatione operationes suas in mansuetudine sapientiæ. 14 Quod si zelum amarū habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris: nolite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem. 15 Non est enim ista sapientia desursum descendens à patre luminum, sed terrena, animalis, diabolica. 16 Vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & omne opus pra-

† Leui. 19. c
Roma. 2. b
Ephē 6. b
Coloss. 3. b
Acto. 10. c
1. Pet. 1. c
Matth. 22. d

† Marc. 12. c
Roma. 13. c
De pe. dist.
2. Si enim.
De pe. dist.
5. Consideres
Matth. 5. c
Supra 1. d
† 2. quæst. 7
Plerumque.
1. Ioan. 3. c
† 1. quæst. 1.
Fertur.

† Genē. 22. b

† De pe. di.
2. Si enim.
1. quæst. 1.
Quod quidā.
d. m. 5. l. c
dominus.
† Genē. 15. a
Roma. 4. a
Galat. 3. a
† Ios. 2. b
23. quæst. 1.
Integritas.

† Matth. 23. a
De pe. dist.
2. Si enim.
Eccl. 19. b

† Marc. 7. c

prauum.^{d 17} Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiæ, & fructibus bonis, iudicans sine simulatione.¹⁸ Fructus autem iustitiæ in pace seminatur, facientibus pacem.

Contentiones fugiendo, & affectibus non indulgendo, à mundo & diabolo faciliè recedemus, ad deum accedemus, & proximo coniungemur.
III.

d. Sola quæ ex deo est sapientia salutaris est: quæ secundum beati Iacobi definitio nem, primum pudica, deinde pacifica est. Nam sapientia carnis volup tuosa est, non pudica: sapientia mundi tumultuosa est, non pacifica. Sapientia vero quæ ex deo est, primum pudica est non querens quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: ut non suam quisque faciat voluntatem, sed consideret quæ sit voluntas dei. Deinde pacifica non abundans suo sensu, sed alieno magis acquiescens consilio vel iudicio. Bern. in diem nata. do. Ser. 1. a. Male nanque petunt, qui persequentes in peccatis, pro eisdem peccatis quæ minime dimittunt, ut sibi à domino dimittantur impudenter exorant, quales ipse per Iesaiam reprobant, dicens: Et cum extenderitis manus vestras, auertat oculos meos à vobis. Beda. b. Contraria cõpensat contrariis, qui & vniuersa iuste meretur. Nazianze. c. Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo, si vti que sumus subditi deo, cuiusque faciendo voluntatem, ut diuinam etiam mereamur gratiam: facilius ne quam spiritui auxilio sancti spiritus resistamus. Hier. de virgini. ad Demetriadem. d. Ille iudicat legem, qui dicit aliquid non iuste præcipi, & ignorantiam non habere peccatum: & frustra offerri victimas pro errore, quod peccati non habet cõscientiam. Neque enim in lege ratio quaritur, sed auctoritas. Hiero. aduersus Pelagiam. lib. 2.

Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?² Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis, & non potestis adipisci. Litigatis & belligeratis: non habetis, propterea quod non postulatis.³ Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. [†] ⁴ Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est dei? Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus dei constituitur. ⁵ An putatis quia inaniter scriptura dicat: Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis? ⁶ Maiorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: [†] ^b Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. [†] ^c ⁷ Subditi ergo estote deo: resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. ⁸ Appropiate deo: & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo: ⁹ Miseri estote, & luge, & plorate: [†] risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. [†] ¹⁰ Humiliamini in conspectu domini, & exaltabit vos. ¹¹ Nolite detrahare alterutrum fratres mei. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. ^d Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. ¹² Vnus est enim legislator, & iudex qui potest perdere & liberare. [†] Tu autem quis es qui iudicas proximum tuum? ¹³ Ecce nunc qui dicitis, Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem, & faciemus ibi quidcū annum, & mercabimur, & lucrū faciemus: (qui ignoratis quid erit in crastino. ¹⁴ Quæ est enim vita vestra? Vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur) ¹⁵ pro eo ut dicatis, Si dominus voluerit, & si vixerimus: faciemus hoc aut illud. ¹⁶ Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis, maligna est. [†] ¹⁷ Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

Diuites pauperum oppressores exitium, pauperes autem felicitas perpetua manet, ideo patientiæ studendum, iuramentum fugiendum, infirmi visitandi, proximi reducendi, & pro omnibus orandum.
V.

Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. ^b ² Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comestantur. ³ Aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus. ⁴ Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est vobis, clamat, & clamor eorum in aures domini sabaoth introiuit. ⁵ Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra. In die occisionis ⁶ adduxistis & occidistis iustum, & non restitit vobis, ⁷ Patientes igitur estote fratres vsque ad aduentum domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ: ^c patienter ferens donec accipiat, temporaneum & serotinum. ⁸ Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam aduentus domini appropinquabit. ⁹ Nolite ingemiscere fratres in alterutrum: ut non iudicemini. Ecce iudex ante ianuam assistit. ¹⁰ Exemplum accipite fratres, exitus mali & longanimitatis, & laboris & patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt in nomine domini. ¹¹ Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. ⁹ Sufferentiam Iob audistis: & finem domini vidistis: quoniam misericors est dominus & miserator. [†] ¹² Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramen-

a. Id est, vitâ corrigite, poenitentiam facite: cum dicat saluator: Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et Paulus: Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Dion. ibid. b. Putrefactio, inquit, diuitiarum & vestimentorum corrosio siue exesio à tineis, & ærugo auri feret aduersum vos testimonium, arguens tenacitatem vestram. Oecume. ibid.

c. Hoc est, vsque ad aduentum iudicii vestri particularis statim post mortem vestram: vel generalis, quando iusta retributio tam corporis quam animæ fiet. Dionys. ibid.

† Gene. 6. a. 8. d. 1. Pet. 5. b. 5. q. 4. c. Hec autem.

† 1. Pet. 1. b. 1. Ephe. 2. f. Ephe. 4. d. 1. Pet. 5. c. Iere. 31. c.

† Ioan. 16. e. Prou. 14. b. 1. Pet. 5. c.

† Roma. 2. a. 14. a.

† De pe. dif. 2. Si enim.

† 12. q. 1. ca. 1. De iureiur. Eccl. Christ. Matth. 5. f. 2. Cor. 7. c. 2. Pet. 1. c.

d. Nec pratermittendū est illud apostoli Iacobi præceptū: Infirmatur quis in vobis, &c. Ergo sic roges de te & pro te fieri, sicut dicit Apostolus Iacobus: imō per Apostolum suum dominus. ipsa videlicet olei sacri delibatio, intelligitur spiritus sancti typica vntio. Augu. de visitatio. infirmo. lib. 2. e. Quod si forte alicui vel cor vel lior, vel infidelitas, vel aliquod malum latenter irrepleat, nō erubescat qui animæ suę curam gerit, cōfiteri hæc huic qui præest, vtab ipso per verbū dei & consilium salubre curetur, quo possit integra fide & operibus bonis penas æterni ignis effugere, & ad perpetuę vitæ præmia peruenire. Clemens epist. 1. ad Iacobum. Item. Strepitus sit peccatorum tuorum recordatio, super quib⁹ perstrepat in aure sacerdotis humilima tua cōfessio, iuxta illud apostoli Iacobi: Cōfitemini alterutrum peccata vestra. Augustinus de visitatio. infirmo. lib. 1. cap. 2. a. Petrus habebat Marcum interpretem, cuius euangelium Petro narrante & illo scribente compositum est. Denique & dux epistola quæ seruntur Petri, stylo inter se & charactere discrepāt, structuræque verbosū. Ex quo intelligim⁹ pro necessitate rerum diuersis eū vsum fuisse interpretibus. Hieron. q. 11. ad Hedibiam. b. Vtus est autem ea particula, secundum præscientiā dei, ad significandum quod in nullo sit prophetis posterior, qui & ipsi missi fuerāt, nisi tempore. Quod autem missi fuerint, propheta, dicit Isaias: Ad annuntiandū pauperibus lætū nūciū misi me. Isa. 61. Oecu. ibid. c. Vbi incorrupta prædicatur hereditas, & immaculata & immarcescibilis, & preparata in celis, & in tempore nouissimū reseruata, & spes vitæ æternæ, quando non nubent neque nubetur, ibi aliis verbis virginittatis priuilegiū describitur, in quibus quid de vocatione gentium sentiat, contēplemur. Hiero. aduersus Iouini. li. 1. d. Quis autem dei virtus recte dicitur, nisi quia à corruptione nos redemit dei filius, & in incorruptionem nos reduxit? Cyril. lib. 1. ca. 5. contra hæreses. e. Exultate, vel exultatis, & amanda indicatiue & imperatiue significat, præfenti, & non futuro. f. Sicut enim aurū in fornace clausum ignibus examinatur, prolatur vero foras cuius sit fulgoris apparebit ita fidelium constantia inter infidelium pressuras cōceptibilis videtur ac stulta: sed ubi tempus retributionis finito certamine tribulationū affuerit tunc quæte fuerit gloriæ, quantum flammis passionum profecerit eorum virtus, ostenditur. Beda ibid. g. Si angeli in eum cupiunt prospicere, quanto magis nos homines mortales despicere nō debemus, ne forte & nobis dicatur sicut dicitur illud: Vos semper spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri. Hist. Victoris de persecutio. Vandalor. lib. 20. cap. 2.

tum. Sit autem sermo vester, est est, non non, vt non sub iudicio decidatis. ¹³ Tristatur autem aliquis vestrum? oret. Aequo animo est? psallat. ¹⁴ Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, & vngētes eum oleo in nomine domini. ¹⁵ Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis sit, dimittentur ei. ¹⁶ Confitemini ergo alterutrum peccata vestra: & orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. ¹⁷ Elias, homo erat similis nobis, passibilis: & oratione orauit vt non plueret super terram, & nō pluit annos tres & menses sex: ¹⁸ & rursus orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. ¹⁹ Fratres mei, si quis ex vobis errauerit à veritate, & cōuerterit quis eū, ²⁰ scire debet, quoniam qui conueriti fecerit peccatorē ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM Canonicam beati Petri Apostoli Primam.

Discipulos Saluatoris inuicti toto orbe diffusos, & peregrinos in hoc seculo monstrat, & præterita vitæ pœnitere suadet, & in nouam vitam proficere tota cum sollicitudine exhortatur Simon Petrus filius Ioannis prouinciæ Galilææ, vico Bethsaida, frater Andrea Apostoli.

Incipit Epistola canonica beati Petri APOSTOLI PRIMA.

Animarum salus non negligenda, perfectio & sanctitas perquirenda, castitas & vitæ munditia prosequenda, & charitas fraterna amplexanda. Cap. I.

Detrus^a Apostolus Iesu Christi, electis aduenis dispersionis^a Ponti, Galatię, Cappadociæ, Asiæ, & Bithynię, ^b secundū præsciētiam dei patris, in sanctificationē spiritus, in obedientiā & asperionē sanguinis Iesu Christi, gratia vobis & pax multiplicetur. ^c ¹ Benedictus deus & pater dñi nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suā magnā regenerauit nos in spem viuam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, ^d in hæreditatē incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, cōseruatam in celis, in vobis ^e qui^d in virtute dei custodimini per fidem in salutem, paratam reuelari in tempore nouissimo. ^f In quo^e exultabitis, modicum nunc ^g si oportet contristari in variis tentationibus, ^h vt probatio vestræ fidei multo ⁱ pretiosior auro, quod per ignem probatur, inueniatur, in laudem & gloriam & honorem in reuelatione Iesu Christi: ^j quem cum non videritis, diligitis. In quem nunc quoq; non videntes creditis: credentes autem exultatis lætitia inenarrabili & glorificata, ^k reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum. ^l De qua salute exquiescerunt atque scrutati sunt Prophete, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt: ^m scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passionēs & posteriores glorias, ⁿ quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis, nobis autem ministrabant ea quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos ^o qui euangelizauerunt vobis, spiritu sancto misso de cælo: ^p in quem desiderāt angelite in eam quæ offertur vobis gratiam in reuelationem Iesu Christi: ^q quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantia vestræ desideriiis: ^r sed secundum eum qui vocauit vos, sanctum: vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, ^s quoniam

† 95. dis. pre-
sbyteros.
† Marc. 6. b

D † Dep. di.
1. Quis ali-
quando.
† 3. Reg. 17. a
18. g
Luc. 4. d

† Matt. 18. b
De baptis-
maiores.

† 2. Cor. 5. a
Eph. 1. a

Ioan. 16. e

† Ieui. 29. a
20. b
† Deut. 10. d
Coloss. 3. d
Iaco. 2. b
Acto. 10. e
Rom. 2. b
Ephes. 6. b
Galat. 2. b
1. Cor. 6. d
7. d
† Hebr. 9. b
1. Ioan. 1. d
Apoca. 1. d

† Isa. 40. b
Eccle. 14. c
Iaco. 1. b

niam scriptum est: † Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. ¹⁷ Et si patrem inuocatis eum † qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuscuiusq; opus, in timore, incolatus vestri tempore cōuersamini: ¹⁸ scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis. † ¹⁹ sed h^o precioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, ²⁰ præcogniti quidē ante mundi cōstitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos, ²¹ qui per ipsum fideles estis in deo qui suscitauit eū à mortuis, & dedit ei gloriā, vt fides vestra & spes esset in deo. ²² Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde inuicem diligite attentius, ²³ renati nō ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per verbum dei viui & permanētis in æternum: † ²⁴ quia omnis caro vt fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni. Exaruit fœnum, & flos eius decidit: ²⁵ verbum autem domini manet in æternum. Hoc est autem verbum quod euangelizatum est vobis.

h. Sanguine enim pretioso redempti sumus: sed i. q. quāsi homo dominus nos redemit, idemque quāsi deus peccata donauit. Ambros. de fide. lib. 3. ca. 3.
i. Cōcupiscere nephas est, quod fieri crimē est. Quod si nullam Petrus cōstuprationem animæ noster, nec castigari eam desiderasset. Hiero. de virginitate.

*Regenerati in fide per charitatem in illa nutriantur, ac ceteros verbo & exemplo
atque subiectione nutriant.*

II.

† Rom. 6. a
Ephes. 4. e
Coloss. 3. b
Hebr. 12. a
Isa. 33. b

† Isa. 28. d
Matt. 21. a
Marc. 12. b
Luc. 20. c
Act. 4. b
Rom. 9. g
† Psal. 117. d
Matt. 21. d
Act. 4. b
Isa. 8. c
† Exod. 19. a
De fac. vnc.
cap. vnico.
6. q. 1. cap.
Beatus.
† Hosee 2. d
Rom. 9. c

† Rom. 13. d
Galat. 5. c
11. quæst. 1.
Magnum.
De maior.
& obed. Soli.

† Rom. 12. c

† Ephes. 6. a
Coloss. 3. d
Tit. 2. c
2. Cor. 7. c
Iaco. 5. c
11. quæst. 1.
Magnum.

† De celeb. missæ. Cum Marchæ.

† 10. di. Iesus.
2. Ioan. 3. a
Isa. 53. b

Eponentes †^a igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones, ² sicut modo geniti infantes, rationabiles & sine dolo, lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, ³ si tamen gustastis quoniam dulcis est dominus. ⁴ Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum, à deo autem electum, & honorificatum: ⁵ & ipsi tanquam lapides viui superædificamini domos spiritales in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles deo per Iesum Christum. ⁶ Propter quod continet scriptura: † Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, probatum, electum, pretiosum. Et qui crediderit in eum, non confundetur. ⁷ Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem, † lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, ⁸ & lapis offensionis, & petra scandali, iis qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt. † ⁹ Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuntietis eius qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum. † ¹⁰ Qui aliquando non populus dei, nunc autem populus dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. ¹¹ Charissimi, obsecro vos tanquam aduenas & peregrinos, ^d abstinere vos à carnalibus desideriis quæ militant aduersus animam, ¹² conuersationē vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent deum in die visitationis. † ¹³ Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter deum: siue Regi quasi præcellenti: ¹⁴ siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: ¹⁵ Quia sic est voluntas dei, vt beneficientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. ¹⁶ Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui dei. † ¹⁷ Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, Regem honorificate. † ¹⁸ Serui subditi estote in omni timore dominis, nō tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. ¹⁹ Hæc est enim gratia, si propter dei cōscientiam sustinet quis tristitiam, patiens iniustē. ²⁰ Quæ enim est gratia, si peccantes & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud deum. ²¹ In hoc enim vocati estis, quia & † Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ^f vt sequamini vestigia eius: ²² qui peccatum non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius. ²³ Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se ^g iniustē. † ²⁴ Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus: cuius liuore sanati estis. ²⁵ Eratis enim sicut oues errantes: sed cōuersi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.

a. Agite itaque sicut sanctæ instar admoniti infantiæ, deponite malitiam, dolum, adulationem, & inuidiā, & detractionem, hanc innocentiam sic tenere debetis, vt eā crescendo non amittatis. Quid est malitia, nisi nocendi amor? Quid est dolum, nisi aliud agere, & aliud simulare? Quid est adulatio, nisi fallaci laude seductio? Quid est inuidia, nisi odiū felicitatis alienæ? Quid est detractio, nisi mordacior quā veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno, in adulatione bono cruciatur alieno. Dolus duplicat cor, adulatio duplicat linguā, detractio vulnerat famam. Aug. lib. 50. homil. homil. 120.

b. Vnusquisque vagatur in sacerdotium, vngitur in regnum: sed spiritale regnum est, & sacerdotiū spiritale. Ambr. de sacra. lib. 4. cap. 1. c. Hoc itaque ex illius benignitate habetis quando quidem quod ad vos attinet, populus estis, qui quodam eratis non populus: & misericordiam consecuti, qui quondā non eratis misericordiam cōsecuti. Oecumene. ibi.

d. Aptè autem liberos docet à carnalibus abstinere desideriis: quia solet libertas vitæ remissioris maior illicetbrarum titillantium tolerare pericula. Beda. ibi. e. Humanam creaturam intelligit dignitates & principes, vices dei gerentes. Illis ergo se debet omnis inferior subdere propter deum, inquitum eius personam representant, seu eius vicarij sancti in terra, & quoniam id deus exigit, atque vt bonum æternum cōsequamur finaliter, & vt eū in ministris suis honoremus. f. Sequenda sunt vestigia Christi, præstando beneficia ingratis, nō retribuēdo secundum merita sua maleuolis, orando pro inimicis, amando bonos misericordes peruersos, iugitando aduersos, suscipiendo in charitate conuersos, & equanimiter pari subdolos ac superbos. Prosper. g. Iuste scilicet deo patri, qui iuste iudicat, committit causam suam.

*Coniuges inuicem conuersentur, omnes vnanimes egenis bona conferant, mala tolerant,
& sic domino fide coniungentur.*

III.

a. Mulieris gratia plurimū valet vt viri eius conuertatur affectus per vxoris suae bonam conuersationem, & incredulus se conuertat ad gratiam Christi. Hoc valet mulieris grauitas & pudicitia, & eius bona conuersatio, vt virum suum vocet ad fidē & deuotionē, quod prudentis viri sermo frequenter operatur. Ergo mulier, inquit, non in ornatu capillorum, non in tortis criminibus ornamentum suū habeat, sed oratione & corde puro, vbi est absconditus cordis homo, qui semper est apud deum locuples. Ambr. de sacramētis. lib. 6. cap. 5.

b. Maledicenti benedictio respondeat, nunquam ipse maledicat, nec malū procedat ex ore hominis qui colit verbum bonū. Quinetiam caueat diligenter, ne quādo inimicum suū culpā faciat. Lactan. lib. 6. cap. 18.

c. Quid est dominum sanctificare in cordib⁹ nostris, nisi sanctitatem eius quā in incomprehensibilis gloriae sit, itimo cordis affectu inueniri? Beda ibid.

d. Illa quippe res gesta forma fuerat futurorum, vt hi qui modo non credunt eū gelio, dum in omnibus genibus adificatur ecclesia illis intelligatur esse similes qui tunc non crediderunt cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptismum salui sunt, illis comparantur qui tunc in eadē arca salui facti sunt per aquam. Aug. epist. 99.

Similiter † & mulieres subditae sint viris suis: ^a vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant, ² cōsiderantes in timore sanctam conuersationem vestram. † ³ Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: ⁴ sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu dei locuples. ⁵ Sic enim aliquando & sanctae mulieres sperantes in deo, ornabant se subiectae propriis viris: † ⁶ Sicut Sara obediebat Abraham, dominum eum vocans: cuius estis filiae, beneficientes, & non pertinentes vllam perturbationem. ⁷ Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam cohaeredibus gratiae vitae: vt non impediantur orationes vestrae. ⁸ In fide autem omnes vnanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, † ⁹ non reddētes malū pro malo, † ^b nec maledictum pro maledicto: sed ecōtrario benedicentes, † quia in hoc vocati estis, vt benedictionem haereditate possideatis. † ¹⁰ Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. ¹¹ Declinet autem à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & persequatur eam: quia oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum: ¹² vultus autem domini super facientes mala. ¹³ Et quis est qui vobis noceat, si boni amulatores fueritis? † ¹⁴ Sed & si ^c quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. ¹⁵ Dominū autem Christum sanctificate in cordibus vestris, † parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quae in vobis est spe & fide, ¹⁶ sed cum modestia & timore conscientiam habentes bonam: vt in eo quod detrahunt vobis, confundantur qui calumniantur vestram bonam in Christo conuersationem. ¹⁷ Melius est enim vt beneficientes (si voluntas dei velit) pati, quā malefacientes: ¹⁸ quia & † Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis: vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne, viuificatos autē spiritu. ¹⁹ In quo & iis ^d qui in carcere erant, spiritu veniens praedicauit, ²⁰ qui increduli fuerant aliquando, † quando expectabant dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animae saluae factae sunt per aquam. † ²¹ Quod & nos nunc similis formae saluos facit baptismus: non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in deum per resurrectionem Iesu Christi à mortuis, ²² qui est in dextera dei, deglutiens mortem, vt vitae aeternae haeredes efficeremur, profectus in coelū, subiectis sibi angelis & potestatibus & virtutibus.

*Ordinatur quis ad seipsum carnem spiritu subiiciendo, finem suum considerando, penas
absque erubescencia, imò cum gloria tolerando.*

IIII.

a. Petrus de sacramento ipsius crucis, hoc est passionis Christi admonet, vt qui ea consecrantur, peccare desistant. Quibus ostendit eum pertinere ad Christū crucifixum, hoc est, per carnem passum, qui in eius corpore crucifixus carnalibus desideriis, bene viuit per euangelium. Aug. de fide & operibus. cap. 10.

b. Abominatio est enī peccatori diuinus cultus. Hinc neque impune ferret huiusmodi calumniam, sed reddent rationem vniuersorū iudici, qui ad hoc ipsum imutabiliter ac firmiter sedet, vt iudicet viuos & mortuos. Oecumen. ibid.

Christo ^a igitur passo in carne, & vos eadē cogitatione armamini: quia qui ^a passus est in carne, desiit à peccatis, ² vt non iam desideriis hominū, sed voluntati dei quod reliquum est in carne viuat tēporis. † ³ Sufficit enim praeteritum tempus ad voluntatem gentium cōsummandam, iis qui ambulauerunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comestationibus potationibus, ebrietatibus, & illicitis idolorum cultibus. ^b ⁴ In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriae confusionem, blasphemantes: † ⁵ qui reddent rationem ei qui ^b paratus est iudicare viuos & mortuos. ⁶ Propter hoc enim & mortuis euāgelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum deum in spiritu. ⁷ Omnium autem finis appropinquabit. Estote itaque prudentes, & vigilantē in orationibus: ⁸ ante omnia autem mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: † quia charitas operit multitudinem peccatorum. † ⁹ Hospitales inui-

A † Colof. 3. c
Ephes. 5. c

† 1. Tim. 2. c

† Gene. 18. 5
1. Cor. 7. a

† Prou. 17. c
20. b. 21. d
Rom. 12. d
† 24. q. 3.
Deus quādo maledic-
cit.
† 1. Thes. 5. d
† Psal. 33. b
Iaco. 1. d

† Matt. 5. a

† Distin. 36.
Qui eccle-
siasticis.

† Rom. 5. b
Hebr. 9. d

† Gene. 6. b
Matt. 24. c
Luc. 17. f
† De cōf. di.
4. c. Verus.

† Ephes. 4. d
Iaco. 4. b

† De cōf. di.
2. Omnia. in
fin.

† 22. q. 4.
Qui sacra-
mento.
† De baptis-
maiores.
Prou. 10. b

† Heb. 13. a
Philip. 2. b
† 1. q. 3. c. Nō
solum.

inuicem sine murmuratione. †¹⁰ Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum
C illam administrantes: sicut boni dispensatores^c multiformis gratiæ dei. †¹¹ Si quis lo-
quitur: quasi sermones dei. Si quis ministrat: tanquam ex virtute quam administrat
deus: vt in omnibus honorificetur deus per Iesum Christum, cui est gloria & impe-
rium in secula seculorum, Amen.¹² Charissimi, ^d nolite peregrinari in feruore qui ad
tentationem vobis sit, quasi noui aliquid vobis contingat, ¹³ sed cōmunicantes Chri-
sti passionibus gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultātes. ¹⁴ Si expro-
bramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris gloriæ, & virtutis
D dei, & qui est eius spiritus super vos requiescet. ¹⁵ Nemo autem vestrū patiat^rur quasi
homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. ¹⁶ Si autem vt Christianus:
non erubescat, glorificet autem deum in isto nomine, ¹⁷ quoniam tempus est vt inci-
piat iudicium à domo dei. Si autem primū à nobis, quis finis eorum qui non credunt
dei euangelio? †¹⁸ Et si iustus quidem vix saluabitur, impius & peccator vbi pare-
bunt? ¹⁹ Itaque & ij qui patiuntur secundum voluntatem dei, fidei creatori commē-
dent animas suas in benefactis.

c. Tunc enim multiformis
dei gratia bene dispēsat^r,
quando acceptum donū &
eius qui hoc nō habet, cre-
ditur: & quando propter eū
cui impenditur, sibi datum
putatur. Greg.
d. Nec se quis ideo pere-
grinū & extraneum à Chri-
sti membris existimare de-
bet, quia præsētis seculi
feriatur aduersis, cū & do-
mini exitus mortis, & in ei⁹
ecclesia nunquam cessabit
persecutio. Beda ibi.
e. Queris causam quare vix
iustus in dei iudicio saluus
esse possit? nō quia dei ius-
titiam tantam esse certum
est, vt interdum quæ vidē-
tur in hominibus nostro iu-
dicio esse iusta, iudicio dei
inueniuntur iniusta: iuxta
illud. 1 Reg. 16. b. Homo vi-
det in facie, deus autem in-
tuetur cor. August.

† Prou. 11. d

*Seniores iunioribus doctrinam & exemplum præstent, iuniores autem senioribus reueren-
tiam in humilitate & obedientiam.*

V.

† 93. ddi. Le. A
gimus.

† 93. di. Esto
subiectus.
16. q. 1. c.
Prædicator.
† 45. di. Dū
sunt.
94. dist. Di-
ctum est.
10. q. 3. c. Pla
cuit. Nec
numerus.
† Iaco. 4. c.
† Matt. 6. c.
Luc. 12. c.
Rom. 12. c.
Psal. 54. d.
† 3. q. 1. c.
Nulli dubiū
est.
6. q. 1. ca. Sū
plurimi.

Eniores † ergo qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi pas-
sionum: qui & eius quæ in futuro reuelanda est gloriæ communicator:
†² Pascite qui in vobis est gregem dei, prouidentes non coactē sed spō-
taneē, secundum deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntariē: † ne-
que vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo: ⁴ & cum
apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam. ⁵ Simi-
liter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem inuicem humilitatem in-
sinuate: quia dominus superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. †⁶ Humiliamini
igitur sub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore visitationis: †⁷ omnem solici-
tudinē vestram proicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. ⁸ Sobrij estote,
C & vigilate: † quia ^b aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens
quem deuoret: †⁹ Cui resistite fortes in fide: scientes eandem passiōē ei quæ in mun-
do est, vestræ fraternitati fieri. ¹⁰ Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æter-
nam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, soli-
dabitque. ¹¹ Ipsi gloria & imperium in secula seculorum. Amen. ¹² Per Syluanum fi-
delem fratrem vobis, vt arbitror, breuiter scripsi: obsecrans & cōtestans hanc esse ve-
ram gratiā dei, in qua & statis. ¹³ Salutat vos Ecclesia quæ est^c in Babylone collecta,
& Marcus filius meus. ¹⁴ Salutate inuicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus
qui estis in Christo Iesu. Amen.

a. Hoc est, vnusquisque ple-
bem sibi cōmissam diligen-
ter spiritalibus alimoniis
nutriat: vt ipse sapientia,
quæ est cognitio diuinorū
& scientia, quæ est notitia
rerum creaturarum, vel mo-
ralis pericia. Pascēda quoq;
est plebs virtutum exēplis,
fama laudabili, oratione
assidua, prædicatione cōti-
nua, ecclesiasticis sacramē-
tis, de quibus loquitur do-
minus per Iere. 3. c. Dabo
vobis pastores iuxta cor-
meum, & pascēt vos sciē-
tia & doctrina. Dion. ibid. I
b. Non inueniat in te aduer-
sarius imaginem suam, non
rabiem, nō furorem, in his
enim imago nequitie est.
Non inueniat auri cupiditatem,
nō argenti aceruos,
non vitiōrum simulachra,
ne auferat tibi vocē liber-
tatis. Vox enim libertatis
illa est, vt dicas: Veniet enī
princeps mundi huius, & in
me nō inueniet quicquam.
Amb. Offic. lib. 1. ca. 49.
c. In vrbe Roma, in qua tō
erāt Idolorū confusiones,
vt Babylō dici mereretur.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM
secundam beati Petri Apostoli.

*S*imon Petrus per fidem huic mundo sapientes mortuos esse declarat: eisdēque pietatis quanta
sit magnitudo, luce ipsa clarius manifestat.

OO ij

Incipit Epistola secunda beati Petri.

APOSTOLI.

Ad meliora semper anhelandum est, fidei veritatem ex doctoris certitudine firmiter tenendo.

Cap. I.

a. Quos corales sibi cognoscit, non quia circumcissionem ex lege acceperant, quā ipse ut natura ludæus habebat: sed quia eandem quā ipse illustrante Christi gratia acceperat, sortiti sunt fidem. Beda ibid.

Imon Petrus, seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui^a co-^A
æqualem nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia dei nostri
& Saluatoris Iesu Christi. ² Gratia vobis & pax adimpleatur
in cognitione dei, & Christi Iesu domini nostri: ³ quomodo
omnia nobis diuinæ virtutis suæ, quæ ad vitam &
pietatem donata sunt, per cognitionē eius qui vocauit nos
propria gloria & virtute, ⁴ per quē maxima & pretiosa nobis
promissa donauit: ut per hæc efficiamini diuinæ cōsortes
naturæ, fugientes eius quę in mundo est concupiscentiæ
corruptionem. ⁵ Vos autem curam omnem sub inferentes, ^B

b. Deesse quippe abstinentibus patientiam præuidit, quæ eis ut adesset admonuit. Rursum nisi cogitationes abstinentium aliquādo superbiam culpa trāsfigeret, Paul⁹ minime dixisset: Qui nō manducat, manducantē non iudicat. Greg. in Pasto. part. 3. admonit. 20.

c. Hoc enī suo modo agnoscitur, si quis creatori suo seruiat diligenter, peccata abhorreat, deo semper placere intēdat, & conetur ac perseueret in bonis: ita quod eo modo quo per quotidiana opera bona certi efficiamur, certitudine quidē morali & sumus de facto vel in præsentiarum in gratia ita perseuerando in eis certificamur de nostra electione. Diony. ibid.

d. Tabernaculo solent homines in itinere aut in prelio uti. Idcirco quando fideles suo in corpore peregrinantur a domino, & contra veritatis aduersarios certant, in tabernaculis se esse testantur. Beda.

e. Illius Christi.

f. Certiorem vel firmiorem dixit, non meliorem, non veriorē. Tam enim verus ille sermo de cælo, quā sermo propheticus, tam bonus, tam utilis. Aug. de verb. Apost. ferm. 29.

g. Donec ipse dies qui venturus est, clarescat in cordibus credentium. Prosper.

^b ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, ⁶ in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, ⁷ in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. ⁸ Hæc enim si vobiscum adsint, & superent, non vacuos nec sine fructu vos constituent in domini nostri Iesu Christi cognitione. ⁹ Cui enim nō præsto sunt hæc, cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum suorum delictorum. ¹⁰ Quapropter fratres magis satagite ut ^c per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes, non peccabitis aliquando. ¹¹ Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. ¹² Propter quod vos incipiam semper commonere de his, & quidem scientes & confirmatos vos in præsentī veritate. ¹³ Iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in cōmonitione, ¹⁴ certus quod velox est depositio ^d tabernaculi mei, secundum quod & [†] dominus noster Iesus Christus significauit mihi. ¹⁵ Dabo autem operam & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum omnium memoriam faciatis. ^{† 16} Nō enim indoctas fabulas secuti notam fecimus vobis domini nostri Iesu Christi virtutem & præsciētiam: sed speculatores facti ^e illius magnitudinis. ¹⁷ Accipiens enim a deo patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum ^D huiuscemodi a magnifica gloria: [†] Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui: ipsum audite. ¹⁸ Et hanc vocem nos audiuius de cælo allatam, cum essemus cū ipso in monte sancto. ^{† 19} Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, ⁸ donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: ^{† 20} hoc primum intelligētes, quod omnis prophetia scripturę propria interpretatione non fit. ²¹ Nō enim voluntate humana allata est aliquādo prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines.

† Ioan. 21. f

† 1. Cor. 2. 8

† Isa. 42. 2
Matth. 3. 8
17. b
Marc. 1. b
Luc. 3. c

† 2. Tim. 3. d

Prisci pseudoprophetae hæreticorum figuram gerentes, deo pœnas dederunt, nec illis leniores sui sequaces expectant.

II.

a. Ante omnia scire nos cōuenit, & ipsum Christum & legatos eius prædixisse, quod plurimæ sectæ & hereses haberent existere, quæ cōcordiam sancti corporis rumpere: ac monuisse ut summa prudētia caueremus ne quando in laqueos & fraudes illius aduersarij nostri cum quo nos deus luctari voluit, incideremus. Tum dedisse certa mandata, quæ in perpetuum custodire deberemus. Quorum plerique immemores, deserto itinere celestis vias sibi deuas per anfractus & præcipitia cōdiderunt, per quas partem plebis incautam & simplicem ad tenebras mortemque deducunt. Lactā. li. 4. ca. vlt.

Verunt^a vero & Pseudoprophetae in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducēt sectas perditionis, & eum qui emit eos, deum negant: superducentes sibi celerem perditionem. ² Et multi sequuntur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur: ³ & in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. ^{† 4} Si enim deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reseruari: ⁵ & origi-

† Job. 4. b

† Gen. 7. a
† Gen. 19. c

† Ibidem.

† Psal. 36. b
De pœn. di.
2. c. Si enim.

† 2. q. 7. cap.
Sequit.
Num. 22. d.

† Depœ. di.
2. c. Si enim.
Judæ. 1. c

† Ioan. 8. d

† Rom. 6. c
Hebr. 6. a
Matt. 12. d
De pœn. di.
4. c. Si refu-
gientes.

† Prou. 26. b
Depœ. di. 3.
c. Pœnitentia.
15. q. 8.
Hi qui. 33.
quæst. 2.
De his.
Depœ. di. 3.
Irrilor.

originali mundo nō pepercit, † sed octauum Noë iustitiæ præconem custodiuit, diluuium mundo impiorum inducens: ⁶ & † ciuitates Sodomorum & Gomorrhæorū in cinerem redigens, euerfione damnauit, exemplum eorum qui impiè acturi sunt ponens: † ⁷ & iustum Loth oppressum à nephandorum iniuria ac luxuriosa cōuersatione eripuit. ⁸ Aspectu enim & auditu iustus erat, habitās apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. † ⁹ Nouit deus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diē iudicij reseruare cruciandos: ¹⁰ Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationēque contemnunt, audaces, sibi placentes: sectas nō metuunt introducere, blasphemātes. ¹¹ Vbi angeli, fortitudine & virtute cum sint maiores, non portant aduersum se execrabile iudicium. ¹² Hi vero velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem, in iis quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt, ¹³ percipientes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias, coinquinationis & maculæ, deliciis affluentes, in conuiujs suis luxuriantes vobiscum, ¹⁴ oculos habentes plenos adultærij, & ¹⁵ incessabilis delicti, ¹⁶ pellicientes animas instabiles, ¹⁷ cor exercitatum in auaritia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectā viam, errauerunt † secuti viam Balaam ex Bosor, ¹⁸ qui mercedem iniquitatis amāuit, correptionem vero habuit suæ vesaniæ. Subiugale mutum animal in hominis voce loquens prohibuit Prophetæ insipientiam. † ¹⁹ Hi sunt fontes sine aqua, & nebulae turbinibus exagitatae: quibus caligo tenebrarum reseruatur. ²⁰ Superbia enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur: ²¹ libertatem illis promittentes, cum ipsi serui sint corruptionis. † ²² A quo enim quis superatus est, huius & seruus est. † ²³ Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini nostri & Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. ²⁴ Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eò quod illis traditum est sancto mandato. ²⁵ Contigit enim eis illud veri prouerbij, † Canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.

Cauenda sunt secundi aduentus Christi pericula: quoniam deus iustus index, & fidelis retributor.

III.

b. Aspectu & auditu iustus dicitur, quia iniquorū vita non delectando iusti aures arque oculos, sed feriendo tangebatur. Qui nimirū, cruciari non posset, nisi praua propinquorum opera & audiret & cerneret. Grego. i. moral. ca. i.

c. Qui nō cessant peccare, vel à peccato.

d. Cor namque ipsorum ad nihil aliud quàm ad cupiditatem exercitatum est, siue impuditiæ, siue etiā possessionū, propter quæ ambo derelinquentes viam quæ eos ad salutem dirigeret, ab hac aberrauerunt. Oecume. ibid.

e. Quid prodest quod quis liber est in natura, qui seruus est in cōscientia? Videmus nos extrinsecus generis claritate sublimes, intrinsecus mentis infirmitate degeneres: innocentem dominos, & criminum seruos. Ille obtemperat iniustitiæ, ille irascitur superbiæ, ille fructus iste auaritiæ, ille iracundiæ, ille luxuriæ. Nescio quomodo se inter hæc genuū dicere audeat, quem tot domini in partes suas distrahunt. Euseb. de Pascha. homi. 3.

Anc ecce vobis charissimi secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem: ² vt memores sitis eorum quæ prædixi verborum à sanctis Prophetis, & Apostolorum ³ vestrorum præceptorum domini Saluatoris. † ⁴ Hoc primum scientes, quod venient in nouissimis diebus in deceptione illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: † ⁵ Vbi est promissio aut aduentus eius? Ex quo enim patres dormierūt, omnia sic perseuerant ab initio creaturæ. ⁶ Latet enim eos hoc volentes, ⁷ quod cœli erant prius, & terra de aqua & per aquā consistens dei verbo, ⁸ per quā ille tunc mundus aqua inundatus periit. ⁹ Cœli autem qui sunt nunc & terra, eodem verbo repositi sunt, ¹⁰ igni reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. ¹¹ Vnū vero hoc non lateat vos charissimi, † quia vnus dies apud dominum sicut mille anni: & mille anni sicut dies vnus. ¹² Non tardat dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. † ¹³ Adueniet autem dies domini vt fur, ¹⁴ in quo cœli magno impetu transierint, elementa vero calore soluentur. Terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. ¹⁵ Cum hæc igitur omnia dissoluenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, ¹⁶ expectantes & properantes in aduentum domini, per quem cœli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescēt: † ¹⁷ Nos vos vero cœlos & nouam terram & promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. ¹⁸ Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inuiolati

a. Nostorum mādatorum. Hoc est, sitis memores nostorum mādatorum apostoliū apostolorū, id est, qui sumus apostoli domini Saluatoris.

b. Significat enim ærem istum humidum atque turbidum, quem cælum scriptura appellare consuevit, unde scriptum est Iere. 8. Nilus in cælo cognouit tempus suum. Ruper. super. 1. ca. Gen.

c. Quocunque autem aqua diluuij (quæ tantum quindæ cubitis montium cacumina transcendit) peruenire potuit, eo nimirū iuxta præfatā beati Petri sententiam ignis iudicij perueniet. Beda ibi.

d. Possunt illi cœli intelligi perituri, quos dicit repositos igni reseruandos: & ea elementa accipi arsurā, quæ in hac mundi parte subsunt procellosa & turbulenta, in qua eosdem cælos dicit esse repositos, saluis illis superioribus, & in sua integritate manētibz, in quorū firmamento sunt sidera constituta. Aug. de ciuitate dei. lib. 20. ca. 24.

ei inueniri in pace,†¹⁵ & domini nostri longanimitatem, salutem arbitramini: sicut & charissimus frater noster Paulus secundū datam sibi sapiētiam scripsit vobis,†¹⁶ sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de iis in quibus sunt quādam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauāt, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.†¹⁷ Vos igitur fratres præscientes custodite ne insipiētium errore traducti, excidatis à propria firmitate.†¹⁸ Crescite vero in gratia & in cognitione domini nostri & Saluatoris Iesu Christi. Ipsi gloria & nunc & in diem æternitatis, Amen.

† Rom. 2. g
Hebr. 10. a.

e. Hæretici, inquam, qui cū neque ingenio neque doctrina defendere ac refutare talia difficilia possent, (nec enim vim rationemq; penitus peruidebāt) deprauati sunt ab itinere recto, & cælestes literas corrumperunt, vt nouā sibi doctrinā sine vlla radice ac stabilitate componerent. Lactā. lib. 4. ca. vlt.

INCIPIT ARGVMENTVM IN EPISTOLAM
beati Ioannis Apostoli primam.

Rationem verbi, & quod deus ipse sit charitas, manifestat, & susurriones fratrum nec deum scire, nec pios fieri posse, eo vsque dissertat, vt esse comprobet homicidas, eo quod odium sit interfectionis occasio.

Incipit Epistola beati Ioannis
APOSTOLI PRIMA.

Diuini verbi incarnatio fideles sibi coniungit, & peccatores disungit, quos à peccato tamen per confessionem reddit immunes.
Cap. I.

a. Cum nemo deum verum videre aut tractare possit manibus, nisi per sacramentum sibi vniti hominis, constat nimirum illam vnionem miram esse, vt à nullo discerni queat. Hieron. de assump. p. virginitatis Mariae. b. Erat Christus & verbum vite & vita ab initio, sed non manifestata hominibus, manifestata autem angelis videntibus, & tanquam pane suo cibantibus. Vnde dicit scriptura: Panem angelorum manducauit homo. Aug. ibid.

c. Deinde etiam Græcorum nugæ cōtemnens, & ostendens quod non in verbis sit nostra salus, sed in operibus, & in his nos magis attētos efficiens: ne ibidem statim reperiētes quod proponitur, negligentiores simus. Oecume. ibid. d. Lux cordis non est istorum qui in carne sunt oculorum, nec omnino talis qualis huius lucis visibilis phantasia cogitatur, quamquam & ibi est videre, sed longe aliter. Aug. de gratia no. test. c. 21. e. Innumerabilia enim sūt, quæ cogitando, loquendo, videndo, gustando, audiendo, & operando committimus. Gregorius.

Quod autem fuit ab initio, quod audiuiamus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerūt de verbo vitæ,†² (& vita manifestata est: & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis.)†³ Quod vidimus & audiuiamus, annuntiamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscū, & societas nostra sit cum patre & cum filio eius Iesu Christo.†⁴ Et hæc scribimus vobis, vt gaudeatis, & † gaudium vestrum sit plenum.†⁵ Et hæc est annuntiatio, quam audiuiamus ab eo, & annuntiamus vobis, quoniam deus†⁶ lux est: & tenebræ in eo non sunt vllæ.†⁷ Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus: mentimur, & veritatem non facimus.†⁸ Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce: societatem habemus adinuicem, † & sanguis Iesu filij eius emundat nos ab omni peccato.†⁹ Si dixerimus quoniam peccatum non habemus: ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.†¹⁰ Si confiteamur peccata nostra: fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.†¹¹ Si dixerimus quoniam non peccauimus: mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis.

† Ioan. 16. f

† Hebr. 9. b
Apoc. 1. d
1. Petr. 1. d
† Dep. di.
2. c. Si enim
2. Para. 6. g
Prou. 10. b
Eccl. 7. c

Beatitudinem mereri cupientes, diuinis assuescant operibus, & sibi diligenter à cupiditate, mundi dilectione & hæresi caueant.
II.

a. Propter dispensationem dictum est assumptæ humanitatis, cuius cū triumphus patris ostendit oculis, pro nostra infirmitate propitius interuenit. Beda ibid. b. Hoc autē dixit, aut quod Iudæos scribere, vt quæ non pro solis illis profutura respiciētiā concluderet, sed hanc quoque ad gentes extenderet, aut quod non illis duntaxat fieret promissio, qui illo tempore foret veritatis ad omnes qui postmodum futuri essent. Oecum. ibid.

Pueruli mei, hoc scribo vobis, vt non peccetis.† Sed & si quis peccauerit,†¹ ad quocumque habemus apud patrem, Iesum Christum iustum.†² Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris:†³ non pro nostris autem tantum: sed etiam pro totius mundi.†⁴ Et in hoc scimus quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus.†⁵ Qui dicit se nosse deum, & mandata eius non custodit: mendax est, & in hoc veritas non est.†⁶ Qui autem seruat verbum eius: verè in hoc charitas dei perfecta est. In hoc scimus quoniam in ipso sumus.†⁷ Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.†⁸ Charissimi, nō mandatum nouum scribo vobis, sed manda-

† Dep. di.
2. c. Si enim
Infr. 4. d

† Ioh. 13. 15. b
† Dep. di.
2. Si enim.

† Infr. 4. d
Ioh. 12. b
Leuit. 19. c
Infr. 3. c

† 1. q. 4. c.
Ecclesia.

† 13. q. 4. Na
buchodo-
nosor.
Dep. di.
4. c. In do-
mo. Si ex bo-
no.
De conf. di.
4. Solet.
† De sa. vn.
c. vnico.

mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audi-
stis. †⁸ Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vo-
bis, quia tenebrae transierunt, & verum lumen iam lucet. †⁹ Qui dicit se in luce esse,
& fratrem suum odit: in tenebris est vsque adhuc. ¹⁰ Qui diligit fratrem suum, in lumi-
ne manet, & scandalum in eo non est. †¹¹ Qui autem odit fratrem suum in tenebris
est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat: quia tenebrae obcauerunt oculos eius.
¹² Scribo vobis filioli, quoniã remittuntur vobis peccata propter nomen eius. ¹³ Scri-
bo vobis patres, quoniã cognouistis eum qui ab initio est. ¹⁴ Scribo vobis adolescen-
tes, quoniam vicistis malignum. Scribo vobis infantes, quia cognouistis patrem. Scri-
bo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum dei manet in vobis, & vicistis ma-
lignum. ¹⁵ Nolite diligere mūdum, neq; ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mun-
dum, nō est charitas patris in eo: ¹⁶ Quoniã omne quod est in mūdo, concupiscentia
carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex
mundo est. †¹⁷ Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatē
dei, manet in æternum. ¹⁸ Filioli, nouissima hora est. Et sicut audistis quia Antichri-
stus venit: nunc Antichristi multi facti sunt: vnde scimus quia nouissima hora est. †¹⁹
Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent
vtique nobiscum. Sed vt manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis. †²⁰ Sed
vos vnctionem habetis à sancto, & nostis omnia. ²¹ Non scripsi vobis quasi ignoran-
tibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate
non est. ²² Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Iesus non est Christus? Hic est
Antichristus, qui negat patrem & filium. ²³ Omnis qui negat filium, nec patrē habet:
qui confitetur filium, & patrem habet. ²⁴ Vos quod audistis ab initio, in vobis perma-
neat: quia si in vobis permanerit quod audistis ab initio, & vos in filio & patre ma-
nebitis. ²⁵ Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis vitam æternam.
²⁶ Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos. ²⁷ Et vos vnctionem quam accepistis ab
eo, maneat in vobis. Et nō necesse habetis vt aliquis doceat vos: sed sicut vnctio eius
docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos, ma-
nete in eo. ²⁸ Et nunc filioli manete in eo: vt cum apparuerit, habeamus fiduciam, &
non confundamur ab eo in aduentu eius. ²⁹ Si scitis quoniam iustus est, scitote quo-
niam & omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

*Ad supernam accedentes felicitatem, & beatorum societatem, mentis puritati studeant,
& fraternæ charitati.*

III.

A Idete qualem charitatem dedit nobis pater, ¹ vt filij dei nominemur & si-
mus. Propter hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum. ² Charissi-
mi, nūc filij dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam
cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. ³ Et
omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. †⁴ Omnis ^b qui
facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. †⁵ Et scitis quia ille ap-
paruit, vt peccata tolleretur: & peccatum in eo non est. ⁶ Omnis qui in eo manet non
peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognouit eum. ⁷ Filioli, † nemo vos
seducat. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est. †⁸ Qui facit peccatum, ex
diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, ^c vt dissol-
uat opera diaboli. †⁹ Omnis qui natus est ex deo, peccatum non facit: quoniam se-
men ipsius in eo manet, & nō potest peccare, quoniam ex deo natus est. ¹⁰ In hoc ma-
nifesti sunt filij dei, & filij diaboli. Omnis qui nō est iustus, non est ex deo, & qui non
diligit fratrem suum. ¹¹ Quoniam hæc est annūtiatio, quam audistis ab initio, † vt di-
ligamus alterutrum. †¹² Nō sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum.
Et propter qui occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant: fratris autē eius, iu-
sta. †¹³ Nolite mirari fratres, si odit vos mūdus. ¹⁴ Nos scimus quoniã translati sumus

c. Vadi enim nesci in ge-
hennam, ignarus & cæcus
precipitatur in pœnam, re-
cedens scilicet a Christi lu-
mine. Cyprian.

d. Omnes auditores suos
quos ipse in Christo præ-
cesserat, filiorum nomine
glorificat: quia videlicet re-
nati ex aqua & spiritu re-
missionem acceperat pec-
catorum. Beda. ibid.

e. Non nos vilo modo ab
amore Christi separet hu-
ius seculi miserabilis dul-
cedo neque excusatio vxor-
is, aut filiorum gratia, sed
nec multa auri argentique
congestio, & possessionum
delectatio. Aug. de salut.
docu. ca. 12.

f. Concupiscentia carnis a
primis parentibus impleta
est quod deligno vitæ gu-
stauerunt: concupiscentia
oculorum, quod sibi oculos
aperiri cupierunt: & super-
bia vitæ, vel ambitio secu-
li, quod se fieri posse quod
deus est, crediderunt. Prof.

g. Nemo vos seducat ad
mortem: promissionem vi-
tæ æternæ desiderare. Quid
potest mūdus promittere?
Quicquid libet promittat,
fortassis in crastino mori-
turo promittit. Sed quid
minatur mihi potēs homo,
vt aliquid mali faciam car-
ceres, carenas, ignes, tor-
menta, bestias, nūquid ignē
æternū? Exhorreſce quod
minatur omnipotens, ama
quod pollicetur omipoten-
s, & vileſcet omnis mū-
dus, siue promittens, siue
terrens. Aug. ibid.

† Dep. di.
3. ca. Ille rex
tantus.
† 1. Pet. 2. d
Iſa. 53. b
† Matt. 24. a
Marc 11. b
Luc. 11. b
Eph. 5. b
1. Cor. 2. d
Colof. 2. d
Apoc. 12. c
† Ioh. 8. c
† Dep. di.
2. c. Vt agno-
uerūt, & seq.
† Ioh. 12. d
13. b
† Gen. 4. b
† Ioh. 15. c

a. Quod si eos qui sunt in
mūdo hoc lateat, puta nos
esse dei filios, ne hoc admi-
remini: nam propter hoc
mundus nō nouit nos: quo-
niam neque eum nouit, qui
nos adoptauit in filios. Oc-
cume. ibi.

b. Quia in peccato ipso ini-
quitas est: tamen vt nobis
videtur, omne peccatū est
iniquitas: iniquitas autem
operatrix est culpæ & de-
licti. Plus est ergo vt ipsa i-
niquitas deleatur, excida-
tur radix, & seminariū pec-
catorum. Amb. Apolo. Da-
uid. cap. 13.

c. Et sicut rumpit vincula
captiui, sic vestit nuditatē
spoliati, sic sanat vulnera
sauciati: vt quod in ipso a-
git, etiā per ipsum geratur.
Amb. de voca. gen. ca. lib. 1.
d. Quid est nasci de deo, ni-
si cognitā in sanctis scriptu-
ris eius voluntatē diligere?
Et quid nō peccare, nisi in
luce iustitiæ semper consi-
stere? Greg. in 1. Reg. ca. 14.

e. Intelligere ergo possumus multos esse homicidas, qui se innoxios putant: quia ut videmus homicidium non tantum occidentis manu, sed etiam odientis animo perpetratur. Salua, lib. 3. f. Si enim deus elemosynis foeneratur pauperum, & cum datur minimis, Christo datur, non est quod quis terrena celestibus praeferat, nec diuinis humana praeponat, Cyprianus.

g. Quia fides sine charitate imperfecta est, ambae vero simul iunctae in veritate faciunt hominem dei constitutum. Ignatius Polycarpo.

de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. † Qui non diligit, manet in morte. †¹⁵ Omnis^c qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem. †¹⁶ In hoc cognouimus charitatem dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. †¹⁷ Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauferit viscera sua ab eo: quomodo charitas dei manet in eo? †¹⁸ Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. †¹⁹ In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, & in conspectu eius suadebimus corda nostra: †²⁰ Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, maior est deus corde nostro, & nouit omnia. †²¹ Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum: †²² & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quae sunt placita coram eo, facimus. †²³ Et hoc est mandatum eius, ut^g credamus in nomine filii eius Iesu Christi: † & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. †²⁴ Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. † Et in hoc scimus quoniam manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis.

In hoc spirituales & mundani differunt, quod hi mundum & ea quae in mundo sunt diligunt, illi deum & proximum charitate prosequuntur. IIII.

a. Quisquis ergo ista praecepta contempnit, & omni spiritui credendum putauerit, necesse est incurat in Pseudoprophetas, & quod peius est, blasphemet veros prophetas. Aug. de verbis apostoli Ierem. 31.

b. In modo autem esse Antichristum, non corporaliter, sed propter eorum praesentiam qui viam illi praeparant: nempe pseudoprophetas, pseudoapostolos, & haereticos. Hic autem Antichristus homo erit, qui Sathanam circumscribet elatus aduersus omnem qui dicitur deus aut nomen. Oecum. ibid.

c. Proximos diligimus sicut & nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter affinitates vel consanguinitates, sed propter hoc tantum quod sunt naturae nostrae participes, diligamus. Prosper de vita contempl. ca. 15 lib. 3.

d. Quae a prophetis videbatur, erant similitudines claritatis domini, & prophetia futurorum: quoniam pater quidem inuisibilis: de quo dominus dixit: Nemo deum vidit vnquam Verbum autem eius quemadmodum voluit ac ipse, & ad utilitatem videntium claritatem demonstrabat patris, & dispositiones exponebat. Iren. li. 4. cap. 6.

e. Charitatis venenum est spes adipiscendo: si autem retinendum temporalium. Nutrimus enim eius est imminutio cupiditatis. Signum profectus eius, immunitas timoris. Signum perfectionis eius, nullus timor: quia consummata charitas foras mittit timorem. Aug. lib. 83. quaest. 93.

Charissimi, ^a nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo^a sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. ² In hoc cognoscitur spiritus dei. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex deo est: ³ Et omnis spiritus qui soluit Iesum, ex deo non est, & hic est Antichristus de quo audistis quoniam venit, & ^b nunc iam in mundo est. ⁴ Vos ex deo estis filioli, & vicistis eum, quoniam maior est qui in vobis est, quam qui in mundo. ⁵ Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. ⁶ Nos ex deo sumus. † Qui nouit deum, audit nos: qui non ex deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. ⁷ Charissimi, ^c diligamus nos^b inuicem, quia charitas ex deo est. † Et omnis qui diligit, ex deo natus est, & cognoscit deum. ⁸ Qui non diligit, non nouit deum: † quoniam deus charitas est. †⁹ In hoc apparuit charitas dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit deus in mundum, ut viuamus per eum. ¹⁰ In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus deum, † sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. ¹¹ Charissimi, si deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere. ^d ¹² Deum^c nemmo vidit vnquam. Si diligamus inuicem, deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est. ¹³ In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de spiritu sancto suo dedit nobis. ¹⁴ Et nos vidimus, & testificamur quoniam pater misit filium suum Saluatorem mundi. ¹⁵ Quisquis confessus fuerit quoniam Iesus est filius dei, deus in eo manet, & ipse in deo. ¹⁶ Et nos cognouimus, & credidimus charitati quam habet deus in nobis. Deus charitas est: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. ¹⁷ In hoc perfecta est charitas dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. †^c ¹⁸ Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor poenam habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. ¹⁹ Nos ergo diligamus deum, quoniam deus prior dilexit nos. †²⁰ Si quis dixerit, quoniam diligo deum, & fratrem suum oderit: mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, deum quem non videt, quomodo potest diligere? †²¹ Et hoc mandatum habemus a deo: ut qui diligit deum, diligat & fratrem suum.

Fides incarnationis de mundo triumphat, de deo testimonium perhibet: & quia in deum fiduciam eleuat, petita impetrat.

V.

Omnis

† De per. di. ca. Perro. 5. Cui ergo. † 6. q. 1. c. Summa iniquitas. Leui. 19. d. De per. di. ca. Omnis. Sup. 2. b. † Ioan. 15. b. Iaco. 2. c.

† Rom. 13. b. Ioan. 16. f. † Ioan. 15. c. 17. a. Infr. 4. c. † Ioan. 13. d. 15. b.

† Ioan. 3. f.

† Sup. 1. a. Ioan. 3. f. † 11. q. 3. A. biit. † Ioan. 3. b.

† De col. di. 3. iteratur. 1. Cor. 4. d. Ephe. 5. a. Philip. 3. c. 1. The. 4. b. Ioan. 3. g. 1. Tim. 6. c.

† 13. q. 4. ca. Iam vero.

† Sup. 1. d. Sup. 2. b. Ioan. 13. g. 1. Cor. 4. d. Ephe. 5. a. Philip. 3. c. 1. The. 4. b. † Ioh. 13. b. 15. d. Ephe. 3. a.

Mnis^a qui credit quoniam Iesus est Christus, ex deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo.² In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos dei, cum deum diligamus, & mandata eius faciamus.³ Hæc est enim charitas dei, ut mandata eius custodiamus: †^b & mandata eius grauiora non sunt.⁴ Quoniam omne quod natum est ex deo, vincit mundum: & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.^c † Quis est autem qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est filius dei?⁶ Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus. Non in qua solum, sed in qua & sanguine. Et spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas: †^c ⁷ Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cælo: pater, verbum, & spiritus sanctus: & hi tres, vnum sunt.⁸ Et tres sunt qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt.⁹ Si testimonium hominum accipimus, testimonium dei maius est. Quoniam hoc est testimonium dei quod maius est quoniam testificatus est de filio suo. †^d ¹⁰ Qui credit in filium dei habet testimonium dei in se. † Qui non credit filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod testificatus est deus de filio suo.¹¹ Et hoc est testimonium quoniam vitam æternam dedit nobis deus, & hæc vita in filio eius est.¹² Qui habet filium dei, habet vitam: qui non habet filium dei, vitam non habet.¹³ Hæc scribo vobis: ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij dei.¹⁴ Et hæc est fiducia quam habemus ad deum, quia quodcunque petierimus: secundum voluntatem eius, audit nos.¹⁵ Et scimus quia audit nos, quicquid petierimus, scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.¹⁶ Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem. †^e Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis.¹⁷ Omnis iniquitas peccatum est, & est peccatum ad mortem.¹⁸ Scimus quia omnis qui natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei conseruat eum, & malignus non tanget eum. †^f ¹⁹ Scimus quoniam ex deo sumus, & mundus totus in maligno positus est.²⁰ Et scimus quoniam filius dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum deum, & simus in vero filio eius. Hic est verus deus, & vita æterna.²¹ Filiioli, custodite vos à simulachris.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM secundam beati Ioannis Apostoli.

Vsque adeo ad sanctam feminam scribit, ut eandem dominam non dubitet litteris appellare, eiusdemque filiis testimonium quod ambulent in veritate, perhibeat.

Incipit epistola beati Ioannis apostoli secunda.

Cui libet fidei bonum prosequendum, & malum fugiendum, atque in charitate & doctrina Christi permanendum.

Caput. I.

† Di. 9. Legimus.

Senior^a † electæ dominæ, & natis eius, quos ego diligo in veritate, & non ego solus,^b sed & omnes qui cognouerunt veritatem,² propter veritatem quæ permanet in vobis, & vobiscum erit in æternum.³ Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à deo patre, & à Christo Iesu filio patris in veritate & charitate.⁴ Gaudisum sum valde quoniam inueni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à patre.⁵ Et nunc rogo te domina, non tanquam mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, † ut diligamus alterutrum.⁶ Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata eius. Hoc enim est mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis,⁷ quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confi-

^a Si præceptum à magistro accepimus de nobis mutuo diligēdis, utique si credimus quod magister ac præceptor noster Iesus sit Christus, qui eo Christus est quod deus & homo est: seruabimus etiā præcepta eius tanquam magistri & tanquam ipsum esse deum, filij eius dei Porro credentes appellamur, quemadmodum in euangelio eius Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem filios dei fieri Oecu. ibid.

^b Omnia sunt facilia charitati, cui vni Christi sarcinæ leuis est: aut ea vna est sarcina ipsa quæ leuis est. Augu. de natu. & gratia cap. 69.

^c Magnum profecto habituri sunt testimonium, quos in cælo pater suceperit tanquam filios & hæredes, filius asciuerit tanquā fratres & cohæredes, spiritus sanctus adherentes deo vnum spiritum facit esse cum eo Ber. 1. octa. Pasche. Ser. r. d. Secundum hanc rationē & suum proprium ostendēs dominus, & sui arbitrij ac suæ potestatis hominem significans, dicebat ad Ierusalem: Quotiens volui congregare filios tuos, &c. Irē. lib. 4. cap. 72.

^e Siue de finali impenitentia, siue de quocunque mortali vsque ad mortem continuato, & per contritionē non deleta intelligatur, certum est quod pro defuncto in tali facinore non sit orandum. Diony. ibid.

^f Merito enim totum mundum in maligno esse dicit ubi boni locum habere nō possunt. Siquidem ita totus iniquitatibus plenus est ut aut mali sint qui sunt in illo, aut qui boni sunt, multorum persecutione cruciantur. Saluia. lib. 4.

^a Solum autem voluit se appellare presbiterum, siue quod iam senior esset dum has scriberet (nam id significat presbyter) aut etiam episcopum vocās seipsum nomine presbyteri, cum illo tempore nomen presbyteri solitum esset etiam de episcopis dici Oecu. ibid.

^b Reuera enim omnes per orbem catholici vnam veritatis regulam sequuntur: non autem omnes hæretici & infideles vnanimo errori consentiunt, verum nō minus semet alterutrum quā ipsam veritatis viam impugnant. Beda. ibid.

^c Aliam significationē habet Iesus, aliam habet Christus saluator noster. Iesus tamē nomen proprium est illi, quomodo Moyses proprio nomine appellatus est quomodo Elias, quomodo Abraham. Sic tāquam proprium nomen habet dominus noster Iesus. Christus autem sacramenti nomen est, quomodo dicitur propheta sacerdos. Aug. super epist. Ioan. tract. 5.

tentur Iesum Christum venisse in carne. Hic est seductor & Antichristus.⁸ Videte vosmetipsos, ne perdati quæ operati estis, sed ut mercedem plenam accipiat. ⁹ Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, deum non habet. Qui permanet in doctrina, hic patrem & filium habet. ¹⁰ Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. ¹¹ Qui enim dicit illi aue: communicat operibus eius malignis. ¹² Ecce prædixi vobis, ut in die domini non confundamini. ¹³ Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum. Spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui, ut gaudium vestrum plenum sit. ¹⁴ Salutant te filij sororis tuæ electæ. Gratia tecum Amen.

d. Si quis absque hac confessione fidei & doctrinae Christi ad vos veniat, non solum protectionem à vobis non consequatur, sed neque salutis præcationem à vobis accipiat: merito & caute hæc dicens: quasi hæc salutis præcatio solis illis debeatur, qui conveniunt moribus & fide nobiscum. Cui enim præcamur salutem, nisi his qui similes sunt morum ac fidei? Oecume. ibi.

D † 14. q. 1. c. Omnis.

† Ioan. 16. p. 1. Ioan. 1. b.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM tertiam beati Ioannis Apostoli.

Aium pietatis causa extollit, atque ut in ipsa pietate maneat exhortatur: Diotrophē impietatis & superbiæ causa obiurgat: Demetrio autem bonum testimonium perhibet, cum fratribus uniuersis.

Incipit epistola beati Ioannis apostoli tertia.

Qui in multis proximo profuit, in pietate permaneat, ut à malo deuiet.

Cap. I.

a. Caius iste cui scribit Iohannes, creditur fuisse vir ille Corinthius, de quo ad Romanos loquitur Paulus salutem vos Caius hospes meus. Et 1. Cor. 1. Neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Caium. Dionys. ibid.
b. Filius dei qui semper in patre veritas & vita est, assumendo hominem factus est via: quia aliis non habebam quæ iremus ad patrem. Si enim via esse nolisset, semper errarem. Ipse igitur via, veritas, & vita ad te venit, surge & ambula, ambula moribus & non pedibus, & peruenies ad deum. Aug. de verb. do. serm. 55.

Enior, ^{† a} Caio charissimo, quem ego diligo in veritate. ² Charissime, de omnibus orationem facio prosperè te ingredi & valere, sicut prosperè agit anima tua. ³ Gaudis sum valde venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, ^b sicut tu in veritate ambulas. ⁴ Maiorem horum non habeo gratiam, quàm ut audiam filios meos in veritate ambulare. ⁵ Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, ⁶ & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu ecclesiæ: quos bene facies deducens digne deo. ⁷ Pro nomine enim eius profecti

A † 93. di. Legimus.

sunt, nihil accipientes à gentilibus. ⁸ Nos ergo debemus suscipere huiusmodi: ut co-operatores simus veritatis. ⁹ Scripsissem forsitam Ecclesiæ: [†] sed is qui amat primum gerere in eis Diotrophes, non recipit nos. ¹⁰ Propter hoc si venero, communebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos. Et quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres: & eos qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia eiicit. ¹¹ Charissime, noli imitari malum: sed quod bonum est. Qui bene facit, ex deo est: qui male facit, non videt deum. ^{c 12} Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus, & nosti quoniam testimonium nostrum verum est. ¹³ Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi. ¹⁴ Spero autem protinus te videre: & os ad os loquemur. ¹⁵ Pax tibi. Salutant te amici. Saluta tu amicos nominatim.

† 42. dist. 51. quis despicit.

e. Sunt enim quidam quibus virtus perhibet testimonium, sed frustratur ob sermonem inefficacem, sine operibus carentem. Oecume. ibid.

INCIPIT ARGUMENTVM IN EPISTOLAM beati Iudæ Apostoli.

Iudas Apostolus fratres de corruptoribus viæ veritatis ita informat, ut illicitum esse differeret de sub iugo semel erutos seruitutis, denuo operam suam officiis nauare seruilibus.

Incipit

Incipit epistola beati Iudæ Apostoli.

Fidelis, hereticorum fallacias vitet, qui cupiditate ducti aduersantur Euangelio, & quorum figuram Pseudopropheta gesserunt.

Caput I.

Vdas^a Iesu Christi seruus, frater autē Iacobi: iis qui sunt in deo patre dilectis, & Christo Iesu conseruatis, & vocatis.² Misericordia vobis & pax, & charitas adimpleatur.³ Charissimi, omnē sollicitudinem faciens scribendi vobis^b de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei.

^c ⁴ Subintroierūt enim quidā homines (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium) impij, domini nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christum negantes.⁵ Cōmonere

autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Ægypti saluans, & secundò eos qui non crediderunt perdidit:⁶ Angelos vero qui nō seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei

vinculis æternis sub caligine reſeruauit: & ⁷ Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alterā, facti sunt^d exemplum ignis æterni pœnam sustinentes.⁸ Similiter & hi quidem carnem maculant dominationem autē spernunt, maiestatem autem blasphemant. & ⁹ Cū Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyſi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie, sed dixit: Imperet tibi deus.^e ¹⁰ Hi autem quęcunque quidē igno-

rant, blasphemant: quęcunque autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in iis corrūpuntur.¹¹ Vē illis qui & in via Cain abierunt, & errore Balaā mercede effu-

si sunt, & in contradictione Core abierunt.¹² Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuant, sine timore semetipsos pascentes: nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur: arbores autumnales infructuosæ, bis mortuę, eradicatæ: ¹³ fluctus feri maris, despumantes suas cōfusiones: sydera errantia: quibus^f procella tenebrarum seruata est in æternum. & ¹⁴ Prophetauit autē & de his septimus ab Adam Enoch, dicēs: Ecce ven-

it dominus in sanctis milibus suis, ¹⁵ facere iudiciū contra omnes, & arguere omnes & impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiē egerunt: de omnibus duris quæ locuti sunt cōtra deū peccatores impij.¹⁶ Hi sunt murmuratores, querulo-

si secundum desideria sua ambulātes, & os eorū loquitur superbiam, mirantes personas quæstus causa.¹⁷ Vos autē charissimi, & memores estote verborū quę prædicta sunt ab Apostolis domini nostri Iesu Christi, ¹⁸ qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis tēporibus venient illusores, secundū desideria sua ambulantes in impietati-

bus. & ¹⁹ Hi sunt qui segregant semetipsos animales, spiritum non habentes.²⁰ Vos autem charissimi, superedificantes vosmetipsos, sanctissimę nostrę fidei: in spiritu sancto orantes ²¹ vosmetipsos in dilectione dei seruate, expectantes misericordiam domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.²² & hos quidem arguite iudicatos, illos vero saluate, de igne rapientes.²³ Aliis autem miseremini in timore, odientes & eam quæ carnalis est, maculatam tunicam.²⁴ ¹ Ei autem qui potens est vos conseruare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in aduentu domini nostri Iesu Christi. ²⁵ soli deo saluatori nostro per Iesum Christū dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne seculum, & nunc & in omnia secula seculorum, Amen.

Epistolæ beati Iudæ Apostoli finis.

a. Iudas qui & Thaddæus, filius Alphai & Mariæ Cleophae sororis virginis Marię frater Iacobi minoris, Simonis & Ioseph iusti, eodē spiritu quo Petrus & Ioannes in fidei corruptores animaduertit, fideles exhortans ut ab ipsis pseudoprophetis sibi caueant.

b. De cōmuni eorum salute dicit, de illa salute quæ ipsis & illis erat communis. omnium namque electorū vna & communis est salus, fides & dilectio Christi. Beda. ibid.

c. Quidam vero non satis celestibus literis eruditi, cum veritatis accusatoribus respondere nō possent obicientibus vel impossibile, vel incongruens esse ut deus in vterum mulieris se includeret: nec celestē illam maiestatem ad tantā infirmitatem potuisse deduci, ut hominibus contemptui, derisui, cōtumeliæ, & ludibrio esset. Postremo etiam cruciamenta perferret, atque in execrabili patibulo figeretur. Lactan lib. 4 cap. 30.

d. Hoc est, typus facti sunt perpetuæ damnationis, ac infernalis incēdij, quæ per illorum punitionem sunt præfigurata. Dionys. ibid.

e. Et ut breuissime pateat qualis sit natura humana si ne gratia dicat, Iudas apostolus quid agat vel ignorantia imperitorum, vel doctrina sapientum. Hi, autem, inquit, quęcūque quidem ignorat, blasphemāt, &c. Amb. de voc gen. lib. 1. ca. 6.

f. Non itaque promittitur pœna ignis transitoria turpiter sceleratęque viuētię, quia viam iustitię cognouerunt, quibus melius erat nō cognoscere. August. de fide & operibus, cap. 25. g. Impius a peccatore differt, in eo quod impius peccatum habet circa deum, peccator vero circa ea quę aguntur in vitā cōuersatione, a iustitiā scopo aberrat. Oecume. ibid.

h. Videte animam hominis quemadmodum vniuersa corporis membra viuificet coherētia sibi: separa ergo quoduis a iunctura carcerum: & vide an de cetero viuificet. Sic & omnis qui ab vnitatē diuiditur, ne dubites quin ab eo recesserit spiritus vitę. Digne igitur contentiosos, & qui separant semetipsos, apostoli caritales vocant, & animales, spiritum non habentes. Bernar. in fest. sancti. Micha. Sermo. 1.

i. Quo testimonio videtur hominē posse esse sine peccato, & maculam non habere. Sed hoc non sic capiendum ut proponitur. Neque enim homo potest esse sine peccato, sed poterit si deus voluerit hominē seruire sine peccato, & immaculatum suā misericordia custodire. Hoc & ego dico quod deo cuncta possibilia sunt homini autem non quicquid voluerit possibile est. Hier. aduersus Pelagian. lib. 1.

† Num. 14. f

† Gene. 19. c

† 24. q. 3. ca. Si igitur. Zacha. 3. a Eccl. 21. d

† Gene. 4. b † Num. 16. a 22. d 26. b 1. Pet. 2. d

† Apoc. 1. b

† Psal. 16. d

† 1. Tim. 4. a 2. Tim. 3. a 2. Pet. 3. a

† 24. q. 3. De illis.

INCIPIT PROLOGVS IN APOCALYPSIN
beati Ioannis Apostoli.

7. Militia.

Mnes† qui pie volunt viuere in Christo, (sicut ait Apostolus) persecutionem patientur, iuxta illud: † Fili, accedens ad seruitutem dei, sta in iustitia & timore, & dræpara animã tuam ad têtationẽ.† Tantatio nãque est vita hominis super terram. Ne autẽ fideles deficiant in iis, consolatur eos dominus, atque cõfirmat dicẽs: † Vobiscũ sum vsque ad consummationẽ seculi. &: † Nolite timere pusillus grex. Propterea videns deus pater tribulationes quas passura erat Ecclesia ab Apostolis fundata supra petram Christum, vt minus timeantur, disposuit vnã cum filio & spiritu sancto eas reuelare. Reuelauit autẽ tota trinitas Christo secundũ humanitatẽ, Christus vero Ioanni per angelum, Ioannes Ecclesia, de qua reuelatione hunc librũ composuit. Vnde & liber iste. Apocalypsis dicitur, id est reuelatio, quia hic cõtinentur quæ deus reuelauit Ioanni, & Ioãnes Ecclesia, quanta scilicet Ecclesia passa sit in tempore primitiuo, & nunc patiatũr, & in nouissimis tẽporibus Antichristi passura sit, quando tanta erit tribulatio, vt si fieri potest, etiam moueãtur electi. Et quæ pro iis & nũc & in futuro præmia sit susceptura, vt quos denuntiata supplicia terrent, promissa præmia latificent. Ideo iste liber inter reliquas scripturas noui testamẽti, prophetiæ nomine cẽsetur, quæ aliis est excellentior prophetis, sicut enim nouũ testamentũ præstat veteri, Euangeliũ legi: ita hæc prophetia prophetiis veteris testamẽti, quia de Christo & Ecclesia magna ex parte iam adimpleta sacramẽta denuntiat. Vel etiã ideo, quia cum aliis vnifaria, isti trifaria data est prophetia, simul scilicet de præterito & præsentis & futuro. Ad cuius cõfirmãdam authoritatem, occurrit etiã autoritas mittentis, deferentis, & accipientis. Mittẽtis, scilicet trinitatis: & deferentis, scilicet angeli: & accipientis, scilicet Ioannis. Cum autẽ Ioãni hæc in visione fuerint reuelata, & sint tria genera visionũ, sub quo genere cõtineatur videndũ est. Visio enim alia corporalis, quando videlicet corporalibus oculis aliquid videmus. Alia spiritualis seu imaginaria, cũ videlicet dormientes vel etiam vigilantes imaginem rerũ cernimus, quibus aliquid significatur, sicut vidit Pharaon spicas, & Moyses rubũ ardere: ille dormiens, iste vigilãs. Alia intellectualis, quãdo videlicet spiritu sancto reuelãte intellectui mentis veritatem mysteriorum, sicut est capimus, quomodo vidit Ioãnes quæ in hoc libro referuntur. Non enim figuras tãtũ spiritu vidit, sed & earũ significata mente intellexit. Vidit autem Ioãnes, & scripsit in Patmos insula relegatus in exiliũ à Domitiano principe impiissimmo, hæc eum ad scribendum compellente causa, quia dum exul teneretur à Domitiano in Patmos insula, in Ecclesiis quibus præerat, multa pullularũt atque inoleuerũt vitia, atque diuersæ hæreses. Erant enim quidã hæretici ibi dicentes Christum nõ fuisse ante Mariam, quia temporaliter de ea natus erat: quos Ioãnes in principio Euangelij sui redarguit, dicens: † In principio erat verbum. Et in hoc libro cum dicit, & ω, id est, principium & finis. Dicebant etiam quidã Ecclesiam pondere tribulationũ ante finem seculi desituram, & pro labore non præmium æternum suscepturam. Horum ergo errores volens destruere Ioannes, ostendit Christũ principium esse & finem. Vnde Isaias: † Ante me nõ est formatus deus, & post me nõ erit. Et Ecclesiam per exercitium tribulationum non desinere, sed proficere, & pro iis brauium æternũ recipere. Scribit autem Ioannes septem Ecclesiis Asia, & earum septem episcopis de prædictis instruens, & in eis per eam totam generalem Ecclesiam docens. Est itaque materia Ioannis in hoc opere status specialiter Asiana Ecclesia, necnõ & totius videlicet, quæ in præsentis patiatũr, & in futuro receptura sit. Intentio vero eius est monere ad patientiam, quæ seruanda est, † tum quia brevis labor, tum quia præmium magnum. Modus tractandi talis: primò præmittit prologum & salutationem, ubi reddit auditores benignos & attentos: quo præmisso accedit ad narrationem. Ante narrationem vero ostendit Christum esse ab æterno, sine principio & fine: inducens ipsum loquentem: † Ego sum & ω, id est principium & finis. Postea accedens ad narrationem, distinguit septem visiones, quibus terminatis iste liber consummatur. Præmittit autem prologum, dicens: Apocalypsis Iesu Christi, subaudis, hæc est: sicut in aliis, Visio Isaiæ hæc est, & parabola Salomonis, hæc sunt.

† 2. Tim. 1. c

† Eccl. 1. a

† Iob. 7. a

† Mat. 28. c

† Luc. 12. d

† Ioan. 1. a

† Isa. 41. a

† Apoc. 1. b
22. a

† Apoc. 1. b

Item aliter

ITEM ALTER PROLOGVS IN APOCALYPSIN.

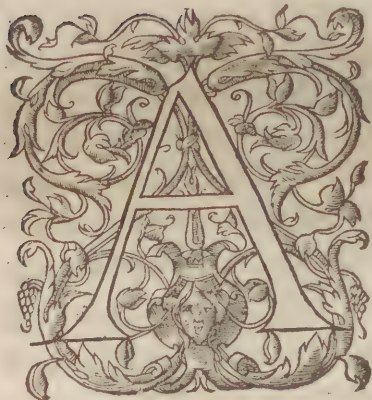
Ioannes Apostolus & Euāgelista à Christo electus atque dilectus, in tātō amore dilectionis vberior habitus est, † ut in cēna supra pectus eius recūberet, & † ad crucem astanti soli matrē propriā commēdasset, † ut quem nubere volentem, ad amplexum virginitatis ascuerat, ipsi etiam custodiendā virginem tradidisset. Hic itaque cū propter verbū dei & testimoniū Iesu Christi in Patmos insulā sortiretur exilium, illic ab eodē Apocalypsis præstensa describitur: ut sicut in principio canonis, id est libri Geneseos, incorruptibile principium prænotatur: ita etiam incorruptibilis finis per virginē in Apocalypsi redderetur, dicētis: Ego sum α & ω, initium & finis. Hic est Ioannes, qui sciens superuenisse sibi diem egressionis de corpore, conuocatis in Epheso discipulis descendit in defossum sepulturæ suæ locum, orationēque completa reddidit spiritum, tam à dolore mortis factus extraneus, quā à corruptione carnis noscitur alienus. Cuius tamen scripturæ dispositio vel libri ordinatio ideo à nobis per singula non exponitur, ut nescientibus inquirendi desiderium collocetur, & quærentibus laboris fructus, & deo magisterij doctrina seruetur.

ARGVMENTVM IN APOCALYPSIN
beati Ioannis Apostoli.

Apocalypsis Ioannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

Incipit liber Apocalypsis beati Ioannis apostoli.

Ioannes in Patmos insula exulans, septem Asiæ ecclesiis per septem candelabra designatis, quas vidit visiones recitauit.
Caput I.

Apocalypsis^a Iesu Christi quam dedit illi deus palām facere seruis suis quæ oportet fieri cito: & significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni,² qui testimoniū perhibuit verbo dei, & testimonium Iesu Christi, quæcunque vidit. †^b Beatus qui legit & qui audit verba prophetiæ huius: & seruat ea quæ in ea scripta sunt. † Tēpus enim prope est. †⁴ Ioānes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia. Gratia vobis & pax ab eo † qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septē spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, † & à Iesu Christo qui est testis fidelis, † primogenitus mortuorū,

& princeps Regū terræ qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes deo & patri suo, ipsi gloria & imperiū in secula seculorum, Amē. †⁷ Ecce venit cū nubibus, † & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerūt. Et plangent se super eum omnes tribus terræ, etiam, Amen.^d Ego sum α & ω: principiū & finis, dicit dominus deus, qui est & qui erat, & qui venturus est, omnipotēs.⁹ Ego Ioānes frater vester & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Christo Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter verbum dei, & testimoniū Iesu Christi. †¹⁰ Fui in spiritu in dominica die, & audiui post me vocē magnam tanquā tubæ, dicentis: ¹¹ Quod vides, scribe in libro: & mitte^e septem Ecclesiis, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphia, & Laodiceæ.¹² Et cōuersus sum ut viderem vocem quæ loquebatur mecum. † Et cōuersus vidi septem candelabra aurea: & in medio septem candelabrorum aureorum similē filio hominis, vestitum podēre, & præcinctū ad mamillas zona aurea.¹⁴ Caput autē eius & capilli erant candidi tanquā lana alba, & tanquā nix. † Et oculi eius tanquam flamma ignis,¹⁵ & pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardēti. Et vox illius tanquā vox aquarum multarum:¹⁶ & habebat in dextera sua stellas septem. † Et de ore eius^f gladius vtrique parte acutus exibat, † & facies eius sicut sol lucet in virtute

a. Apocalypsin beati Ioannis Apostoli secundum anagoge hoc domino largiente explanare curauimus, quia reuelatio Iesu Christi nostris auribus panditur, ut arcana cœlestia nostris cordibus manifestentur. Aug. ibid. Nam si iuxta litteram accipimus, iudaizandum est, si spiritualiter ut scripta est, multorum opinionibus, videbimur contrarie. Hierony. i. proemio in 18. commenta in Isaiam. b. Nec qui solum legūt, sed & qui audiunt, efficaciter qui dem & operatio auditu beatorum dicit, qui videlicet parati sunt ad obseruandū tanquā diuinas leges ea quæ dicta sunt: qui etiam compositi sunt ad spiritualiter viuendum, non sicut animales homines, siue qui iuxta sensualitatem eligūt viuere, quemadmodum animalia sermone carentia Aretha Cæsariensi. c. Quem igitur cōpuxerunt, & quem speramus esse venturum nisi filiū dei? Ergo omnipotens dominus & deus etiam Christus est. Ambr. lib. 2. de fid. ca. 3. d. & prima est littera Græcorum, & vero vltima. Istis itaque licet se comparat seu exprimit Christus, ut inueniat se esse vniuersorum primum principium, ac vltimum finem. Omnia enim propter seipsum operatus est dominus. Dionys. ibid. e. Ecclesias septem ponit, ut seruetur septenarius numerus: ut dies septem quibus dominus mūdum fecit, ut angeli septem qui assistunt ante faciem dei, & lucerna septiformis in tabernaculo testimonij, & spiritus septem, & candelabra septem, & columnę septem super quas edificauit domum sapientia, Cypria.

Prima visio.

f. Apostolus Ioānes ensem describit bifacutum: quem intelligi oportet sermonē diuini bifacutum duobus testamentis legis & euangelij: acutum sapientia, infestum diabolo, armanem nos aduersus hostes spirituales nequitia, & concupiscentia omnis Tertul. lib. 7. aduersus Marcio.

† Ioan. 13. f
† 19. e
† Ioan. 2. a

† Apoc. 1. b
22. a

† Infr. 22. b
† Infr. 22. c
† 29. dist. c
Necesse.
† Exod. 3. d

† Heb. 9. c
1. Ioh. 1. d

† Luc. 21. e
† Isa. 3. e
Iudæ. 1. e
Infr. 21. b
22. c

† Infr. 4. a

† 39. d. Dia.
coni.

† Infr. 2. c
19. c
† Deptui.
leg. Ex ore.
Infr. 19. c
† Mat. 17. a
Isa. 54. a
Infr. 22. c

sua.¹⁷ Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquā mortuus. Et posuit dexterā suā super me, dicēs:¹⁸ Noli timere. † Ego sum primus & nouissimus, & viuus: & fui mortuus, & ecce sum viuēs in secula seculorum, † & habeo clauēs mortis & inferni.¹⁹ Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.²⁰ Sacramentū se ptem stellarum quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stelle, angeli sunt septem Ecclesiarum: & candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

† Isa. 41. b
44. a
† Isa. 22. f
Infr. 3. b
Iob. 12. e

Quid Ecclesiis Ephesi, Smyrnæ, Pergami, & Thyatiræ deus futurum nouerit, cum discrimine malorum à bonis Ioannes præuidet.

II.

a. Hoc est, pastor & presuli Cui idcirco primo scribitur, quia in Asia minori Ephesi fuit metropolis. Sicque episcopus eius tanquā metropolitanus autoritate & dignitate extitit maior Vnde sicut eius defectus aliis nocuit sic emandatio eius aliis edificatoria fuit. Dion. ibidem.

b. Sed tamen quia singuli quique eorū hereticorum se potissimum Christianos & suam esse catholicam ecclesiam putant, sciendū est illā esse verā, in qua est religio, cōfessio, & pœnitentiā: quæ peccata & vulnera quibus est subiecta imbecillitas carnis, salubriter curat. Lactan lib. 4. cap. 30.

c. Alter hereticus Nicolaus emerfit: hic de septem diaconis qui in Actibus Apostolorum allesti sunt, fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentia luminis & quidē fœda & obscœna fuisse: ex hac permixtione pudor est dicere quæ fœda & immūda. Sunt & cetera obscœna. Omnes enī refert quosdā turpitudinis natos, & complexus & permixtiones execrabiles. Tertullia. de præscriptio. aduersus hæreti.

d. Vides quod deus qui pœnitentiam exigit, veniam pollicetur? Ambr. de pœnitent. li. 1. ca. 9.

e. Calculum candidum dicit euangelium clarum, & tantum illustratum, in quo est nomē nouū Iesu Christi veri dei, de quo scribitur: In principio erat verbum Hieron. super Isa. ca. 65.

f. Thyatira vrbs Asiae minoris in Lydia provincia non longe distans à Pergamo: templo quondā Asclepiadis famola: de qua erat illa puella Lydia purpuraria, de qua Act. 16. cap.

g. Hanc autem mulierē tropice significat Nicolaitarū heresim per nomē Iezabel, quæ regi Achab nupsit. Huic etiā cōparans Nicolai sequaces ppter libidinē ac impietatem. Indignatur itaque quod non persequatur ipsam & expellant, confundantes ipsam impudenter blasphemantem, sed sustineant vt, hi qui solo nomine Christiani sunt, secū participant. Aretha Cata. ibidem.

Et angelo ephesi Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas ^A in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: †² Scio opera tua, & laborē & patientiam tuam, & quia nō potes sustinere malos. Et tentasti eos qui se dicunt apostolos esse, & nō sunt, & inuenisti eos mendaces.³ Et patientiam habes: & sustinuisti propter nomē meum, & nō defecisti.⁴ Sed habeo aduersum te pauca, quod charitatem tuam primam reliquisti. †⁵ Memor esto itaque vnde excideris: & age^b pœnitentiā, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrū tuum de loco suo, † nisi ^B pœnitentiam egeris.⁶ Sed hoc habes, quia † odisti facta^c Nicolaitarum, quæ & ego odi.⁷ Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso dei mei.⁸ Et angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuus: Scio tribulationem tuam & paupertatem tuā, sed diues es, & blasphemaris ab iis qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed sunt Synagoga Sathanæ.⁹ Nihil horū timeas quæ passurus es. † Ecce missus ^C est diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt tētemini: & habebitis tribulationem diebus decem. Esto fidelis vsque ad mortē, & dabo tibi coronam vitæ.¹¹ Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.¹² Et angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet romphæā ex vtraque parte auctam.¹³ Scio vbi habitas, vbi sedes est Sathanæ, & tenes nomen meum, & non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis qui occisus est apud vos, ^D vbi Sathanas habitat.¹⁴ Sed habeo aduersus te pauca: quia habes illic tenentes † doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari.¹⁵ ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarū.¹⁶ Similiter pœnitentiā age. si quo minus, veniā tibi cito, & pugnabo cū illis in gladio oris mei.¹⁷ Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi^e calculū candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit nisi qui accipit.¹⁸ Et angelo^f Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius dei, qui habet ^E oculos tanquā flāmam ignis, & pedes eius similes aurichalco, †¹⁹ Noui opera tua, & fidem & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua nouissima plura prioribus.²⁰ Sed habeo aduersus te pauca: quia permittis^g mulierē Iezabel, quæ se dicit Prophetā, docere, & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolo thytis. †²¹ Et dedi illi tempus vt pœnitentiam ageret, & nō vult pœnitere à fornicatione sua.²² Ecce ego mitto eam in lectum: & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erūt, nisi pœnitentiā ab operibus suis egerint:²³ & filios eius interficiā in mortem, & scient omnes Ecclesiæ quia † ego sum scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrū secundum opera vestra.²⁴ Vobis autē dico, & ceteris qui Thyatiræ estis, quicunque non habent doctrinam hanc, & qui non cognouerunt altitudinem Sathanæ, quemadmodum dicunt: non mittam super vos aliud pondus:²⁵ tamen ^F id quod habetis tenete, donec veniam.²⁶ Et qui vicerit & custodierit vsque in finē ovas figuli confringentur,²⁷ & reget eas in virga ferrea, & tanquam tinam.²⁸ Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.

† De pœ. di.
2. c. Si enim.

† ro. d. Quia
falsitas tua.
c. Domino.
De pœ. di. 1.
c.
Miror.
Sunt qui
bitantur.
† Luc. 13. a
† 24. quæst.
3.
Quidam.

† Infra. 3. b
De pœ. dist.
1. c. Si enim.

† Num. 24. c

† Sup. 1. e
Infr. 19. e

† Iob. 24. d
Mat. 4. c
Marc. 1. c
Luc. 13. a
Act. 3. d

† Iere. 17. b
Psal. 7. c
1. Reg. 16. b

† Infr. 9. e
Psal. 2. d

Quid

Quid deus futurum nouerit Ecclesijs Sardis, Philadelphia, & Laodice, ut à præteritis malis resipiscant, & à futuris caueant.

III.

† Depœ. di.
2.
c. Si enim.

† Infr. 16.
1. Thess. 5. a
2. Pet. 3. c
Sup. 2. b
† Depœ. di.
2.
c. Si enim.
Sup. 1. d
† Isa. 23. f
Ioan. 12. a

† Iob. 12. c
Isa. 22. f

† Iob. 14. c

† 49. di. Hic
et enim.
† Prou. 3. b
Hebr. 12. b

A T angelo Ecclesiæ^a Sardis, scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus dei, & septem stellas: † Scio opera tua: quia nomen habes quod viuas, & mortuus es.² Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena coram deo meo.^b In mente ergo habe qualiter acceperis & audieris, & serua, & pœnitentiam age. † Si ergo non vigila-ueris, veniam ad te tanquam fur, & nescie squa hora veniam ad te. †⁴ Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.⁵ Qui vicerit, hic vestietur vestimentis albis, † & nō delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.⁶ Qui habet aurē, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.⁷ Et angelo^c Philadelphia Ecclesiæ scribe: † Hæc dicit sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.⁸ Scio opera tua. Ecce dedi corā te ostiū apertū quod nemo potest claudere: quia modicam habes virtutē, & seruasti verbum meum, & non negasti nomē meum.⁹ Ecce dabo de Synagoga Sathanæ, qui dicunt se Iudeos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos: & scient quia ego dilexi te.¹⁰ Quoniā seruasti verbum patiētiae meæ, & ego seruabo te ab hora tentationis quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra.¹¹ Ecce venio cito.^d Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuā.¹² Qui vicerit, faciam illum columnam in templo dei mei: & foras non egredietur amplius: Et scribam super eum nomē dei mei, & nomen ciuitatis dei mei nouæ Ierusalē, quæ descendit de cœlo à deo meo, & nomen meū nouū.¹³ Qui habet aurē, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.¹⁴ Et angelo Laodicee Ecclesiæ scribæ: Hæc dicit, † amē, testis fidelis & verus, qui est principium creaturæ dei.¹⁵ Scio opera tua, quia neque frigidus es neque calidus.^e Vtinā frigidus esses, aut calidus.¹⁶ Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiā te euomere ex ore meo: quia dicis,¹⁷ quod diues sum, & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.¹⁸ Suadeo tibi emere à me aurū ignitū, probatū, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt nō appareat confusio nuditatis tuæ: † & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. †¹⁹ Ego quos amo, arguo & castigo. Æmulare ergo, & pœnitentiam age.²⁰ Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meā, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.²¹ Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius.²² Qui habet aurē, audiat quid spiritus dicat Ecclesijs.

Aperto in cœlo ostio Ioannes videt vigintiquatuor seniores circa thronum sedentes, & quatuor animalia sedenti in throno assidue gloriam dare.

IIII.

† Sup. i. b

† De elec.
Scriptū est

† Isa. 6. b

A Ost hæc vidi, & ecce^a ostium apertum in cœlo, & vox prima quā audiui, tanquam tubæ loquentis mecum, dicens:^b Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito.² Post hæc statim † fui in spiritu. Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedē sedēs.³ Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardinis: & iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdine.⁴ Et in circuitu sedis, sedilia vigintiquatuor: & super thronos, vigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.⁵ Et de throno procedebāt fulgura & voces & tonitrua: & septem lampades ardentes ante thronū, qui sunt septē spiritus dei. †⁶ Et in conspectu sedis tanquā mare vitreū simile crystallo: & in medio sedis & in circuitu sedis^c quatuor animalia plena oculis ante & retro.⁷ Et animal primū simile leoni, & secundum simile vitulo: & tertium animal habēs faciem quasi hominis: & quartū animal simile aquilæ volanti.⁸ Et quatuor animalia, singula eorū habebāt alas senas, & in circuitu & intus plena sunt oculis.^d Et requiē non habebant die ac nocte dicētia: † Sāctus,

a. Sardis pluraliter vrbs. Ly die caput regia Croci: apud quam Aiacei tumulus super excelsa crepidine, cui⁹ maximam partem ancillæ pœ fecerunt, quæ (vt Herodotus ait) omnes meretricabantur. Huius ciuitatis episcopus fuit Melito vir celeberrimus, & doctor insignis, cuius multa extāt patissim vulgata opera.

b. Vtrique ei dicit qui credidit, & baptizatus est, & stans quondam corruit per dilectum. Hierony. aduersus Ioviniam, lib. 2.

c. Philadelphia vrbs quondam Mysiæ terræ moribus concussa: iuxta quam orientem versus exusta regio patet stadiis longa quingentis quadrigensis lata. Cypria.

d. Admonet, in bonis operibus, (quæ dei dona sunt) non esse in homine, sed in domino gloriādū, ne quod humilis accepit superbus amittat. Prosper de promissio, 22.

e. Hoc est dicere: vtinā aut calorem aut fidem haberes bonorum Christianorum, aut certe frigus & ignorantiam paganorū. Aut enim fides te calida deo infinuaret, aut certe ad præsens ad huc legis ignorantia te excusaret. Nunc autem quia Christum iam agnouisti, & negligis quem agnouisti, qui susceptus es quasi intra os dei per fidei agnitionē, proiiceris per teporē. Saluia, lib. 4. in fi.

Secunda visio.

a. Ostium apertum. Christum dicit, quia ianua est: Cælum ecclesiā dicit, vbi cœlestia geruntur. Aug. ibidem.

b. Non dicit vt hinc ascendat, sed vt mentem à pedestribus erigat & humanis. Verum hi potissimum qui mentem purificant a maculis quæ in hac materiali vita contrahuntur, has & humani modi dignas de deo visiones assequuntur. Aretha.

c. Qualis igitur dispositio filij dei, talis & animalium forma, talis & character euangelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme euangelij & quadriformis dispositio domini. Irē. lib. 3. ca. 11. aduersus Valēti.

d. Pro eo vt diceret: Nō cessabant hæc semper decantare. Nam maxima & vnicæ est sanctis requies in cœlo laudem summæ trinitatis, quæ deus est, indefessa voce dicere. Aug. de Genesi ad litteram lib. 4.

e. Coronas nōque suas ante thronum domini mittere, est certaminum suorum victorias nō sibi tribuere, sed auctori: ut ad illum referant victoriam laudis, à quo se sciunt vires accepisse certaminis. Gre. Mo. li. 22. c. 10. a. Verumque testamentum intellige. A foris vetus, ab intus nouum, quod inera vetus latebat, omni mysteriorum plenitudine obicurarum. Aug. ibid.

b. Quia neque in cœlo angelus, neque in terra homo viuēs in corpore, neque subtus terrā animā exiit corpore præter Christum suscipiebant aperire librum. Greg. dial. 4. ca. 42.

c. Hoc est, dominus Iesus Christus, qui soluit signacula libri, non vnus proprius, ut multi putant, p. almorū Dauid, sed omnium scripturarū, quæ vno sunt scriptæ spiritu sancto. Hierony. in Is. cap. 29.

d. Citharas quippe aureas habent electi: quia omnis eorum sermo, omne quod de illorum actibus ad notitiā proximorum fama vulgante personuerit, purā dilectionis rutilum apparet. Phialas quoque habent aureas, quæ sunt vasa patula amplitudine diffusa: quia corda sua quo verius solo eiusdē dilectionis sentiunt igne splendescere, eo latius hæc diuinis gaudent pandere cōspectibus. Beda ibi.

e. His quoque ostenditur vñ ouile angelorum & hominū per Christum perfectum, sub vno pastore Christo agens: vñque ecclesiā per Christum, qui interstitium macerie diruit, quod primi parentis Adæ inobedientia construxerat. Aretha Cæsariensis ibid.

a. Dominus patiens & resurgens finem se esse legis edocuit, accedens autem in cœlum spiritu sancto, misso spiritioris arcani munere firmavit ecclesiā. Tunc ergo librum aperuit, & tunc eius signacula soluit, quæ statum eius ad finē vsque designarent. Beda ibid.

b. Referendum est autem Veni, ad insinuandum præfigurationem visionis, cum iā cōspexerit apostolus visionem. Primum vero animal quod est leo, significare mihi videtur regiam apostolorū aduersus demones constantiam. Ideo dictum est: Reges terræ cōgregati sunt: & cōstitues eos principes super omnē terram. Aretha Cæsariensis ibi.

c. Equus albus ecclesiā est, fessor Christus. Equus rufus, malus populus, fessor diabolus. Equus niger, populus sinister diabolico consentiens. Equus pallidus, mali homines qui persecutiones excitare non desinunt. Isti tres equi vñ sunt: qui exierunt post album & contra album: & fessorem habent diabolum, qui est mors. Tres ergo equi, famēs & bella & pestis intelliguntur: quod etiam in suo euangelio dominus prædixit, quæ etiam fiunt, & imminente die iudicii amplius futura sunt. Aug. ibid.

d. Animas occisorum martyrum testatur se vidisse apostolus, ne quis cum de muneribus disputare cœperimus, post resurrectionē dicat tribuēda martyribus, quæ adhuc animis docēt indulgentia præsertim cū illud ad stipulē nobis quod de mora iudicii cōquerūt. Hic. de viro perfecto

sanctus, sanctus, dominus deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui vēturus est. ⁹ Et cum darent illa animalia gloriā & honorē & benedictionē sedenti super thronū, viuenti in secula seculorū, ¹⁸ procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentē in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebāt coronas suas ante thronum, dicētes: ¹¹ Dignus es domine deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant & creata sunt.

Flente Ioanne, librum septem sigillis obsignatum occisus agnus aperit: quod vigintiquatuor seniores cum innumera angelorum multitudine probant. V.

Et [†] vidi in dextera sedentis super thronum, ^a librū scriptum intus & foris, signatum sigillis septem. ² Et vidi angelum fortem & prædicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius? ³ Et ^b nemo poterat neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. ⁴ Et ego flebam multum: quoniam nemo dignus inuentus est aperire librum, nec videre eum: ⁵ & vnus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris. ^c Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum, & soluere septem signacula eius. ⁶ Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem, qui sunt septem spiritus dei missi in omnem terrā. ⁷ Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum. [†] ⁸ Et cum apperuiisset librū, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli ^d citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorū: ⁹ & cantabant canticum nouum, dicētes: Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula eius ^c [†] quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo & natione, ¹⁰ & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus super terram. ¹¹ Et vidi, & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorū: & erat numerus eorum [†] milia milium, dicētium voce magna: ¹² Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiā, & fortitudinem, & honorē, & gloriam, & benedictionē. ^c ¹³ Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo omnes audiui dicentes, Sedenti in throno, & agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas, in secula seculorum. ¹⁴ Et quatuor animalia dicebant, Amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt viuentem in secula seculorum.

Apertis quinque sigillis varij sequuntur effectus: aperto autem sexto extremum designatur iudicium. VI.

Et vidi quod ^a aperuiisset agnus vnum de septem sigillis, & audiui vnum de quatuor animalibus dicens, tanquam vocem tonitruī: ^b Veni & vide. ² Et vidi: & ecce ^c equus albus: & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens ut vinceret. ³ Et cum aperuiisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicens: Veni & vide. ⁴ Et exiuit alius equus rufus: & qui sedebat super illum, datum est ei ut fumeret pacem de terra, & ut inuicem se interficiant: & datus est ei gladius magnus. [†] ⁵ Et cum aperuiisset sigillum tertium, audiui tertium animal dicens: Veni & vide. & ecce equus niger: & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua. ⁶ Et audiui tanquam vocem in medio quatuor animalium dicentium: Bilibris tritici denario vno, & tres bilibres hordei denario vno: & vinum & oleum ne læseris. ⁷ Et cum aperuiisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni & vide. ⁸ & ecce equus pallidus: & qui sedebat super eum, nomen illi mors: & infernus sequebatur eum. Et data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ. ⁹ Et cum aperuiisset sigillum quintum: vidi subtus altare ^d animas interfectorum propter verbum dei, & propter testimonium quod habebant. ¹⁰ Et clamabant voce magna

† Ezech. 2. 6

† Infr. 6. a

† Infr. 7. d

† Danie. 7. b

† Sup. 5. b

† Infr. 19. a

† Matt. 27. f

† Infr. 9. b
Isa. 2. d
Luc. 23. d
Hosee. 10. c

gna, dicentes: † Vsq̄uequo domine, sanctus & verus, non iudicas & non vindicas sanguinem nostrū de iis qui habitant in terra? ¹¹ Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: & dictum est illis vt requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conserui eorum, & fratres eorū qui interficiendi sunt, sicut & illi. ¹² Et vidi cum aperuisset sigillum sextum, † & ecce terræ motus magnus factus est. ¹³ Et sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, ¹⁴ & stellæ de cœlo ceciderunt super terram, sicut ficus emittit grossos suos cum à vento magno mouetur. ¹⁵ Et cœlum recessit sicut liber inuolutus: & omnis mons, & insulæ de locis suis motæ sunt. ¹⁶ Et reges terræ & Principes & Tribuni & diuites & fortes & omnis seruus & liber absconderunt se in speluncis & in petris montium: ¹⁷ & dicunt montibus & petris, † Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronū, & ab ira agni: ¹⁸ quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. Et quis poterit stare?

Per sex aperta sigilla signantur electi dei quos reget agnus, & omnem ab eis fletum absterget, ne cum impiis pereant.
VII.

† Infr. 9. a

† Ibidem.

A Ost^a hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent super terram, neque super mare, neque in vllam arborem. ^b ² Et vidi alterum angelum ascendentē ab ortu solis, habentem signum dei viui: & clamauit voce magna quatuor angelis quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: † Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos dei nostri in frontibus eorum. † ³ Et audiui numerum signatorum, centum quadragintaquatuor milia signati ex omni tribu filiorum Israel. ⁴ ⁵ Ex tribu Iuda, duodecim milia signati. Ex tribu Ruben, duodecim milia signati. Ex tribu Gad, duodecim milia signati. ⁶ Ex tribu Aser, duodecim milia signati. Ex tribu Nephthalim, duodecim milia signati. Et tribu Manasse, duodecim milia signati. ⁷ Ex tribu Simeō, duodecim milia signati. Ex tribu Leui, duodecim milia signati. Ex tribu Isachar, duodecim milia signati. ⁸ Ex tribu Zabulon, duodecim milia signati. Ex tribu Ioseph, duodecim milia signati. Ex tribu Benjamin, duodecim milia signati. ⁹ Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, ^d & palmæ in manibus eorū. ¹⁰ Et clamabāt voce magna dicētes: Salus deo nostro, qui sedet super thronū, & agno. ¹¹ Et omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animalium: & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes, ¹² Amen: Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarū actio, honor, & virtus, & fortitudo deo nostro, in secula seculorum, Amen. ¹³ Et respōdit vnus de senioribus, & dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerūt? Et dixit illi: Domine mi, tu scis. ¹⁴ Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, † ^c & dealbauerunt eas in sanguine agni. ¹⁵ Ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos, † ¹⁶ Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus: ¹⁷ quoniam agnus qui in medio throni est, reget illos: & deducet eos ad vitæ fontes aquarum: † & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.

† Sup. s. c

† Isa. 49. c

† Isa. 25. c
Iere. 31. b
Infr. 21. a

Quatuor angelis tuba canentibus, & accenso altari maximæ partis vniuersi sit excidium.
VIII.

A T cum aperuisset sigillum septimum, ^a factum est silentium in cœlo quasi media hora. ² Et vidi septem angelos stantes in conspectu dei: & datæ sunt illis septem tubæ. ³ Et alius angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum: & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altere aureum, quod est ante thronum dei. ⁴ Et ^b ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram deo. ⁵ Et accepit

e. Aliquando in sacro eloquio solis nomine prædicatorū claritas designatur. In extremo igitur tempore sol quasi cilicinus ostenditur, quia fulgens vita prædicantium ante reproborū oculos aspera & despecta monstratur. Greg. Moral. li. 9. ca. 3.

a. Quæ subsequuntur, ostēsa sunt beato Ioanni statim post ea quæ dicta sunt præcedēti capite, tanquam simul adimplenda, dū complentur ea quæ sexti sigilli apertionem cōcernūt. b. Diuinum angelū ab ortu solis, & non ab occasu & he spero venire, præclarum facinus designare videtur, ac beneficium quod contemplās in spiritu domini progenitor, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui domine. Aretha Cæsariensis. ibid.

c. Dan qui natus fuit filius Israel, relinquitur in hac enumeratione: & Manasses qui adoptatus fuit assumitur. Itemque Ruben qui natus est, licet paruus numero assumitur, & Ephraim adoptatus quauis multiplex, relinquitur: ad insinuandum videlicet quod ad consequendam hereditatem pro qua signamur in frontibus nostris signaculo dei viuimus: neque soli nati, neque soli adoptati filij Israel, id est, neque soli qui ex Iudæis, neque soli qui ex Græcis, sed communiter tam ex his quam ex illis assumuntur vel reprobantur, quos vel fides commendauerit, vel infidelitas reprobabilis fecerit. Ruper. super. 49. Gen. d. De his qui in certamine martyrij antiquum hostem vicerant, & iam in patria gaudebāt, scriptum est: Et palmæ in manibus eorum, id est, victoriam in operatione tenent. Palmas enim in manib⁹ eorū, id est, victorias in operatione tenuisse. Greg. in Ezechiel. hom. 17. e. Dealbauerunt & cādidās eas fecerunt prorsus in sanguine agni, quia exiuit cum eo aqua dealbans in sacro baptismo, & testimonium perhibet qui vidit. Bern. in die Paschæ, serm. 1. a. Cœlum ecclesiæ vocatur electorum, quæ ad æternam cōtemplationem sublimatur, surgētēque ab infimis cogitationū tumultus premit: atq; intra se deo quoddam silentium facit: quod quidem silentiū cōtemplationis quia in hac vita non potest esse perfectum, factū dimidia hora dicitur. Gre. Moral. lib. 30. cap. 14.

Tertia visio. b. Ministrant angeli, sed de alieno, offerētes deo opera nostra bona, nobis eius gratiā referent. Nostros enī sudores nō suos, nostras nō suas lachrymas offerunt deo. Nobis quoq; eius munera referunt, non sua. Ber. in fest. S. Micha. sermo. 1.

c. Manifestum est & per hęc gradinis ac ignis sanguine mixti supplicia nō designet præsens reuelatio vltionē quæ in nouissimo die peccatoribus exposita est, sed eam quæ ante extremū diē per afflictiones fiet. Neque enim tertia pars peccatorum, sed omnes simul absq; vllō remedio abiicientur. Aretha Cæsarien. ibid.

d. Nō vtiq; omnes homines comprehendit, qui tūc vitæ huius cursum confecerunt: (sunt enim & in terris positi, quorum conuersatio in cœlis est) sed eos quos terrenæ conuersationis affectus, ac huius seculi vice-rit gratia. Ergo nō habitatores, sed accola sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij spem gerit, habitator autem spem omnem atque vsum suæ illic substantiæ locare videtur vbi habitandum putauerit. Itaque qui est terræ accola, habitator cœli est: qui autem habitator terræ, possessor est mortis. Ambr. de Abra. lib. 2. cap. 7.

a. Flammam hæreticorum: quam quo fomite antiquis hostis adoleuerit, cōtinuo exornit. Hunc enim dominus vidit quasi fulgur de cœlo cadentē qui blasphemio dogmate corda tuorū aperuit, eorūq; quasi fumum alta petere, iniquitatem in excelsū loqui per docuit. Beba ibidem.

b. Quærere mortem, nihil aliud dat intelligere, nisi intolerabilitatē cruciatus, tanquam mors omnem ablegat dolorem: ideo quoq; mors dicta est requies. Aretha Cæsarien. ibid.

c. Quia per locustas hæreticos intelligit, per eorum coronas aureas dicit eos imitari ecclesiā. Quod autem capillos habebant mulierum, in capillis non solū sexum effeminatum, sed etiam vtrūq; sexum ostendit. In caudis earū quæ erāt tanquam scorpij, duces vel principes hæreticorum intelligūt: vt Isā. 9. Prophe- ta docens mendacium, ipse est cauda. Habebāt Regem abyssi, id est diabolum, qui malis dominatur. August. ibid.

d. Ponitur nomē diaboli in tribus linguis præcipuis, p quas cætera dantur intelligi: quia hæc scripta sunt ad totius profectum ecclesiæ ex variis linguis collecta Diony. ibid.

e. Spiritus maligni quorū cordibus præsidet, eorum sunt pœnis amicti. Legimus enim adorantes bestia igne & sulphure cruciari, & fumum tormentorum eorum in secula seculorum ascendere. Nota q; in plaga locustarum nō se dixit equites, sed equos tantū vidisse. Beda ibid.

f. In ore nanque doctorem scientia, in cauda vero secularium pœnitentia figuratur. Per caudam enim quæ retro est, huius seculi postponenda temporalitas designatur. Gregor. Moral. 33. cap. 29.

angelus thuribulum aureum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua & voces & fulgura, & terræmotus magnus: ⁶ & septē angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se vt tuba canerent. ⁷ Et primus angelus tuba cecinit. ^c Et facta est grādo & ignis mixta in sanguine, & missum est in terram. Et tertia pars terræ cōbusta est: & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustum est. ⁸ Et secundus angelus tuba cecinit: & tanquā mons magnus igne ar- ^c dēs missus est in mare. Et facta est tertia pars maris sanguis, ⁹ & mortua est tertia pars creaturæ eorū quæ habebant animas in mari, & tertia pars nauīū interiit. ¹⁰ Et tertius angelus tuba cecinit: & cecidit de cœlo stella magna ardens tanquā facula. Et cecidit in tertiam partem fluminū, & in fontes aquarū: ¹¹ & nomē stellæ dicitur absinthium. Et facta est tertia pars aquarum in absinthium: & multi hominum mortui sunt de a- ^D quis, quia amaræ factæ sunt. ¹² Et quartus angelus cecinit: & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. ¹³ Et vidi & audiui vocē vnius aquilæ volantis per medium cœli dicentis voce magna, ^d Væ, væ, væ, habitantibus in terra de cæteris vocibus tubæ trium angelorum, qui erant tuba canturi.

Cantum quinti angeli lapsus stellæ à cœlo, locustarum perniciēs & maledictiones sequuntur: at sexti angeli cantū angeli in Euphrate legati soluuntur. I X.

ET quintus angelus tuba cecinit: & [†] vidi ^a stellam de cœlo cecidisse in terrā, ^A & data est ei clavis putei abyssi: ² & aperuit puteum abyssi: [†] & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer de fumo putei. [†] ³ Et de fumo putei exierunt locustæ in terram: & data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ. ⁴ Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem: nisi tantum homines qui non habēt signum dei in frontibus suis. ⁵ Et datum est eis ne occiderent eos, sed vt cruciarent mensibus quinque. Et cruciatus eorum vt cruciatus scorpij cum percutit hominem. [†] ⁶ Et in diebus illis ^b quærent homines mortem, & non inuenient eam: & desidera- ^B bunt mori, & fugiet mors ab eis. ⁷ Et similitudines locustarū, similes equis paratis ad prælium: & super capita earum tāquam coronæ similes auro: & facies earum tanquā facies hominum. ⁸ Et habebāt capillos sicut capillos mulierū: & ^c dentes earum sicut dentes leonum erant. ⁹ Et habebāt loricas sicut loricas ferreas: & vox alarum earum, sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellū. ¹⁰ Et habebant caudas similes scorpionū, & aculei erāt in caudis earum: & potestas earū nocere hominibus mensibus quinque. ¹¹ Et habebant super se Regem angelum abyssi, ^d cui nomē Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, & Latinè habens nomen Exterminans. ¹² Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ post hæc. ¹³ Et sextus angelus tuba cecinit: ^C & audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: ¹⁴ Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno Euphrate. ¹⁵ Et soluti sunt quatuor angeli qui parati erant in horā & diem & mensem & annum, vt occiderent tertiam partem hominum. ¹⁶ Et numerus equestris exercitus, viciēs milies dena milia: & audiui numerū eorum, ^c ¹⁷ & ita vidi equos in visione. Et qui sedebāt super eos, habebāt loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas, & capita equorum erant tāquam capita leonum, & de ore eorum procedebat ignis, & fumus, & sulphur. ¹⁸ Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars homi- ^D nū de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant ex ore ipso-^{rū}. ¹⁹ Potestas enim equorū in ore eorum est, & in caudis eorum. Nam caudæ eorum similes serpētibus, habētes capita: & in his nocent. ²⁰ Et cæteri homines qui nō sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt non adorarent damonia & simulachra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neq; videre possunt, neq; audire, neque ambulare: ²¹ & non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.

† Infr. 20. a

† Infr. 14. e
19. a

† Sup. 7. a

† Ezech. 9. b
Sup. 6. d. 7. a
Isa. 2. d
Hosee 10. c
Luc. 23. c
Sup. 16. b

Loquente alio angelo vario loquuntur septem tonitrua, sed & angelus tempus voce septimi angeli consummandum iurans, librum dedit Ioanni deuorandum.

X.

A T vidi alium^a angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, & iris in capite eius.^b Et facies eius erat vt sol, & pedes eius tanquā columna ignis.^b Et habebat in manu sua libellum apertum, & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram: & clamauit voce magna, quemadmodū cum leo rugit.†[†] Et cū clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, & ego scripturus eram. Et audiui vocem de cœlo dicentem mihi: ^c Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.†[†] Et angelus quem vidi stantem super mare & super terram, leuauit manum suam ad cœlum,^d & iurauit per viuētem in secula seculorum, qui creauit cœlum & ea quæ in eo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in eo sunt, quia tempus nō erit amplius,^e sed in diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei: sicut euāgelizauit per seruos suos Prophetas.^f Et audiui vocem de cœlo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade & accipe^d librum apertum de manu angeli stantis super mare & super terram.^g Et abij ad angelum, dicens ei vt daret mihi librum, & dixit mihi:† Accipe librum, & deuora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel.^h Et accepi librum de manu angeli, & deuorauī illum: & erat in ore meo tanquam mel dulce. Et cum deuorasssem eum, amaricatus est venter meus. Et dixit mihi,ⁱ Oportet te iterum prophettare gentibus, & populis, & linguis, & Regibus multis.

Ioannes templum metiens, duos testes vidit prædicaturos, quos bestia à mari ascendens occidit, & tunc septimus angelus tuba cecinit.

XI.

A T datus est mihi^a calamus similis virgæ, & dictum est mihi: Surge & metire templum dei, & altare, & adorantes in eo.^b Atrium vero quod est foris templum, eiice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est gentibus. Et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadragintaduobus.^c Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.^d Hi sunt duæ oliuæ, & duo candelabra in conspectu domini terræ stantes,^e & si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & deuorabit inimicos eorū: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi.^f Hi habent potestatem claudēdi cœlum ne pluat diebus prophetiæ illorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotienscunque voluerint.^g Et cum finierint testimonium suum,^d bestia quæ ascendit de abyssō, faciet aduersus eos bellum, & vincet illos, & occidet eos.^h Et corpora eorum iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus: vbi & dominus eorum crucifixus est.ⁱ Et videbunt de tribubus & populis & linguis & gentibus, corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorum non sinent poni in monumentis.†[†] Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicem, quoniā hi duo Prophetæ cruciauerunt eos qui inhabitabant super terram.^k Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ à deo intrabit in eos.† Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos qui viderunt eos.^l Et audierunt vocem magnam de cœlo, dicentem eis: Ascēdite huc. Et ascenderunt in cœlum in nube, & viderunt illos inimici eorum.^m Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræmotu nomina hominumⁿ septem milia, & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam deo cœli.^o Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet cito.^p Et septimus angelus tuba cecinit: & factæ sunt voces magnæ in cœlo, dicentes: Factum est regnum huius mundi domini nostri & Christi eius: & regnabit in secula seculorum, Amen.^q Et vigintiquatuor seniores, qui in conspectu dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes.

a. Angelus fortis nube amictus est Christus ecclesia corpus: de quo scriptum est: Qui sunt isti qui vt nubes volant. Aug.

b. Porro faciei ad solē assimilatio quid aliud significat quam candorem in modum solis: & quod vbicunque fuerint qui ordinatio nem diuinam operum fecerint, ab inaccessa & super substantiali luce illustrabuntur. Aretha. Cesariensis. ibid.

c. Myſteria fidei Christiane nec paſſim cunctis oſtenta, ne vileſcant: nec probis claudere, ne in totū lateant. Quod inferius audiuit, his verbis: Ne ſignaueris verba prophetiæ huius. Quod apud Danielē vno verſiculo comprehenditur, cui per angelum dicitur: Signa librum & claude ſermonem vſque ad tempus ſtatutum. Beda ibid.

d. Hic liber euāgelii iuxta Ioannem intulatur: quod non ſolum male ſentientibus amarum eſt, verū etiam indiſciplinatis, qui nolunt corripi, vt in pœnis proficiant: imo omnia diuina volumina amara ſunt ſed perfidis atque carnalibus. Aug. de quæſt. vere. & noui teſtamenti quæſt. 78.

e. Si quis calamū quem ſibi datum ait euangelista, cognitionem appellare velit rerum intelligibiliū, iuxta quod & Dauid gloriatur linguam ſuam naſtam eſſe calamū ſcribæ velocis nequaquam errabit. Aretha Caſarien. ibid.

f. Atrium latitudo eſt vitæ præſentis: & recte extra templū eſt: quia extra has mēſuras tēplū ſunt reprobi, intra has omnes electi Gregori. Moral. 28. ca. 9.

g. Ecce & hic tripartita teſtium diuiſio, contra Pharaonem duo teſtes dei miſi ſunt, Moyses & Aaron quibus reſtiterunt ſannes & Mābres. Contra Neronē duo, Petr⁹ & Paul⁹ quib⁹ reſtitit Simō magus. Et cōtra Antichriſtum duo, Enoch & Elias, quibus tres Antichriſti pseudopropheta reſiſtent Proſper.

h. Id eſt, Antichriſtus irrationabiliſſimus blaſphem⁹ & ferox, de quo Daniel. 7. qui aſcendet de hoc mūdo tenebroſo & nequū, de caliditate & hypocriſi, quia naſcetur de populo Iſrael ex cæcato, & aſcendet ad perfectam tyrannidem, vſurparūque regnum. Sed & abundantia impietatis, & diabolicæ operationis caligo, abyſſus ſunt vnde hæc beſtia aſcendet. Dion. ibid.

i. Denarius & ſeptenarius perfectuſeſt numer⁹. Quod ſi non eſſet, à parte totum intelligendum erat. Duo ſunt enim edificiū in eccleſia, vnum ſupra petram, alterum ſupra arenam. Quod ſupra arenā eſt, dicitur cecidiſſe. Aug. ibid.

k. Sex tubæ priores ſeculi præſentis atatibus compa- rata, varios bellorum Ec- cleſiæ denūciare cōcur- ſus. Septima verō ſabbati æterni nuncia, victoriā tā- tum & imperium verū regis indicat. Beda ibid.

l. Sex tubæ priores ſeculi præſentis atatibus compa- rata, varios bellorum Ec- cleſiæ denūciare cōcur- ſus. Septima verō ſabbati æterni nuncia, victoriā tā- tum & imperium verū regis indicat. Beda ibid.

m. Sex tubæ priores ſeculi præſentis atatibus compa- rata, varios bellorum Ec- cleſiæ denūciare cōcur- ſus. Septima verō ſabbati æterni nuncia, victoriā tā- tum & imperium verū regis indicat. Beda ibid.

PP ij

† 92. diſtin. B Diaconi, in Princip.

† Dan. 12. c. De iure iur. Eſt Chri- ſtus.

† Ezech. 3. a. 23. diſt. cap. Exorciſta. & ca. Lector.

† Ezech. 37. c

† Acto. 1. b. Luc. 24. g

g. Tempus autem mortuorum dicit tempus vniuersalis resurrectionis, in quo vnicuique convenientia dabitur premia. Per prophetas autem & sanctos ac timentes deum intelligit tres ordines illorum 18400 qui deo fructum afferunt. Aretha Caesariensis ibid.

Quarta visio.

h. Iu. cit. in ecclesia incarnationis Christi mysteria patefacta sunt, unde ostenditur ecclesia celum esse. Aug. ibid.

i. Id est, preclara miracula quae instar fulgurum timorem incutiunt, ad virtutis splendorem deducunt, & causant stuporem. Dionys. ibid.

a. Sancta ecclesia quia superni luminis splendore pretegitur, quasi sole vestitur: quia vero cuncta temporalia despiciit, lunam sub pedibus premit. Greg. Moral. lib. 34, cap. 7.

b. Vehementer quidem nobis dilectissimi vir vnus & mulier vna nocere, sed gratias deo: per vnum nihilominus virum & mulierem vna omnia restaurantur, nec signo magno solum gratiarum, & sequitur.

Dignum plane stellis coronari caput, quod & ipsis longe clarius micat, ornet eas potiùs quam ornetur ab eis. Quid ni coronent sidera, quam sol vestit? Sicut dies verni circundabant eam flores rosarum, & lilia conuallium. Bernar. De virgine Maria, quod incipit, Signum magnum.

c. In die & nocte accusare non cessat, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die enim accusat, cum prosperis male nos vti insinuat, in nocte accusat, cum in aduersis nos non habere patientiam demonstrat. Grego. lib. 2, Moral. ca. 9.

d. Duæ alæ magnæ, duos testes ecclesiæ quæ accipit, quibus serpente euaderet in eremum fugiens. Aug. ibid. Serm. 10.

a. Varias habet bestia prae ratione locorum intelligentias. Hic ergo corpus diaboli de populo nascens impiorum significat. Hoc etenim mare, quod supra abyssus intelligitur: unde & draco rex dicitur omnium quæ in aquis sunt, & cuius in mari secundum David confringuntur capita. Be. da. ibid.

b. Simul in principatu blasphemiae alium sequi significat, hoc est Antichristum. Ipse enim erit Antichristus qui visus est ab exordio Graecis principibus: & sane his qui post Constantinum Magni fuerunt inter quos Iulianus & Valens, qui post eum secuti sunt heretici imperatores Romani, tunc & ipse insurget, diuiso paulo ante ipsius aduentum Romano imperio in decem principatus, ubi iam innumeras pertulerit fides Christiana blasphemias. Aretha ibid.

¹⁷ Gratias agimus tibi domine deus noster omnipotens, qui es & qui eras, & qui venturus es, quia accepisti virtutem tuam magnam: & regnasti. ¹⁸ Et iratae sunt gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicari, & reddere mercedem seruis tuis Prophetis & sanctis, & timentibus nomen tuum, pusillis & magnis: & exterminandi eos qui corruerunt terram. ¹⁹ Et apertum est templum dei in ^h caelo: & visa est arca testamēti eius in templo eius. Et facta sunt ⁱ fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.

Cum mulier filium cernente dracone peperisset, raptus est ab ea filius eius: tunc verò factò in caelo praelio lapsus draco mulieris semini nocere cepit.

XII.

ET signum magnum apparuit in caelo: ^a Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in ^b capite eius corona stellarum duodecim. ² Et in vtero habens & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat. ³ Et visum est aliud signum in caelo: Et ecce draco magnus rufus, habēs capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius septem diademata: ⁴ & cauda eius trahebat tertiam partē stellarum caeli, & misit eas in terram. Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. ⁵ Et peperit filium masculū, qui recturus erat omnes gētes in virga ferrea. Et raptus est filius eius ad deum, & ad thronum eius, ⁶ & mulier fugit in solitudinem vbi habebat locum paratum à deo, vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. ⁷ Et factum est praelium magnum in caelo, Michael & angeli eius praeliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli eius, ⁸ & non valuerunt, neq; locus inuentus est eorum amplius in caelo. ⁹ Et proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & Sathanas, qui seducit vniuersum orbem: & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. ¹⁰ Et audiui vocē magnam in caelo, dicētem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum dei nostri, & potestas Christi eius: quia proiectus est accusator fratrum nostrorū ^c qui accusabat illos ante conspectum dei nostri die ac nocte: ¹¹ & ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni, & propter verbum testimonij sui: & non dilexerunt animas suas vsque ad mortem. ¹² Propterea latamini caeli, & qui habitatis in eis. Vae terræ & mari: quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet. ¹³ Et postquam vidit draco quod proiectus esset in terram, persecutus est mulierem quæ peperit masculū. ¹⁴ ^d Et datae sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis à facie serpentis. ¹⁵ Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eā faceret trahi à flumine. ¹⁶ Et adiuuit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbit flumen quod misit draco in ore suo. ¹⁷ Et iratus est draco in mulierem: & abiit facere praelium cum reliquis de semine eius, qui custodiunt mandata dei, & habēt testimonium Iesu Christi. ¹⁸ Et stetit super arenam maris.

Bestia cum septem capitibus, decem cornibus, & decem diadematis à mari ascendens, deum blasphemare, & in sanctos bellare cepit: & inde altera ascendens cum duobus cornibus & pari potestate alteri fauens toti orbi nocere cepit.

XIII.

ET vidi de mari ^a bestiam ascendentem, habentē capita septem, & cornua decem: & super cornua eius decē diademata, & super capita eius nomina blasphemiarum. ^b ² Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os eius sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnā. ³ Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortē: & plaga mortis eius curata est. Et admirata est vniuersa terra post bestiam. ⁴ Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiae: & adorauerunt bestiam, dicētes: Quis similis bestiae, & quis poterit pugnare cum illa? Et datū est ei os loquens magna & blasphemiam, & data est ei potestas facere menses quadragintaduos. ⁶ Et aperuit os suum in blasphemias ad deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in caelo

† Dep. di.
2. Si enim.
ante finem.

cœlo habitant.^{c 7} Et datum est illi bellum facere cū sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem,⁸ & adorauerunt eum omnes qui inhabitabant terram, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni qui occisus est ab origine mūdi.⁹ Si quis habet aurē, audiat. †¹⁰ Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatē vadet: † qui in gladio occiderit, oportet eū gladio occidi. Hic est patientia & fides sanctorū.¹¹ Et vidi aliam bestiam ascendētem de terra: & habebat cornua duo similia agni,^d & loquebatur sicut draco.¹² Et potestatē prioris bestię omnē faciebat in cōspectu eius: & fecit terrā & habitantes in ea adorare bestiā primā, cuius curata est plaga mortis.¹³ Et fecit signa magna, vt etiā ignem faceret de cœlo descendere in terrā in cōspectu hominū.¹⁴ Et seduxit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in cōspectu bestię, dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestię, quæ habet plagam gladij, & vixit.¹⁵ Et datum est illi vt daret spiritū imagini bestię, & vt loquatur imago bestię: & faciet vt quicunq; non adorauerint imaginem bestię, occidantur.¹⁶ Et faciet omnes pusillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & seruos habere characterem in manu dextra aut in frontibus suis,¹⁷ & ne quis possit emere aut vendere nisi qui habeat characterem aut nomē bestię, aut numerū nominis eius.¹⁸ Hic sapientia est. Qui habet intellectū, computet numerum bestię. Numerus enim hominis est, & numerus eius sexcēti sexaginta sex.

Innocentes cum agno cantantes ambulant, angelis euangelium nuntiantibus, & Babylonis lapsū predicantibus.

XIIII.

ET vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion,^a & cum eo^b centum quadragintaquatuor milia habentes nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis.² Et audiui vocem de cœlo tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitruui magni: & vocem quam audiui, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis.³ Et cantabant quasi canticum nouum ante sedē, & ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centū quadragintaquatuor milia qui empti sunt de terra.⁴ Hi sunt qui cum mulieribus nō sunt coinquinati: virgines enim sunt.^c Hi sequuntur agnum quocunq; ierit.⁵ Hi empti sunt ex omnibus primitiæ deo & agno: & in ore eorum non est inuentum mēdaciū. Sine macula enim sunt ante thronum dei.⁶ Et vidi alterum angelum volantem per medium cœlum, habentem Euangelium æternū, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum & linguam, & populū, dicens magna voce: †⁷ Timete dominum, & date illi honorem: quia venit hora iudicij eius, & adorare eum † qui fecit cœlum & terram, mare, & fontes aquarum.⁸ Et alius angelus secutus est dicens: † Cecidit cecidit Babylon illa magna, quæ à vino iræ fornicationis suæ potauit omnes gentes.⁹ Et tertius angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit^d bestiā & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua:¹⁰ hic bibet de vino iræ dei: quod mixtum est mero in calice iræ ipsius. Et cruciabitur igne & sulphure in cōspectu angelorum sanctorū, & ante cōspectū agni. †¹¹ Et fumus tormentorum eorum descendet in secula seculorum: Nec habent requiem die ac nocte qui adorauerunt bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterē nominis eius.¹² Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata dei, & fidem Iesu.¹³ Et audiui vocem de cœlo dicentē mihi: ^c Scribe: Beati mortui, qui in domino moriūtur. A modo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Opera enim illorum sequuntur illos.¹⁴ Et vidi, & ecce nubem candidam: & supra nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua^f falcem acutam.¹⁵ Et alius angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedentem super nubem: † Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ.¹⁶ Et misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, & demessuit eam.¹⁷ Et alius angelus exiuit de templo quod est in cœlo, habēs & ipse falcem acutā.¹⁸ Et alius angelus exiuit de altari, qui habebat potestatem supra ignem

c. Hic etiā martyria Christi domini refulgent, vt sicut primus eius aduersus milia infantium, ita secūsus electorum suppleat numerum Prosper. Dimidium temporis cap. 10.

d. Hæc est illa quæ sub nomine Christiano agnū præfert, vt draconis venena latenter infundat hæc est hæretica ecclesia. Agni enim similitudinem nō imitatur, si aperit loqueretur. Nunc Christianitatem fingit, quò securius incautos decipiat. Propterea dominus dicit: Attendite à falsis prophetis. Aug. ibi.

e. Non abhorret à fide vt bestia ipsa, impia ciuitas, id est congregatio vel cōspiratio hominum impiorum intelligatur: imago vero eius simulatio & hypocrisis est iisdem hominibus qui velut fidem catholicā profitentur, & infideliter viuunt. Aug. ibi.

a. In monte esse cum agno dicuntur, qui per meritum incorruptionis quò à terreni & carnalibus delectationibus se diuidunt, in superna redemptoris gratia sublimantur Greg.

b. Numerus hic finitus pro infinito debet intelligi, & secreti significatione mysterij virginali aptus examini, quod deum, ex toto corde, tota anima, totaque mente diligens, corporis quoque quod ex quatuor qualitatibus consistit, illi est integritate sacram.

c. Magnus quidem pudicitie labor, sed maius premiū temporalis custodia, sed remuneratione æterna est. De his beatus Ioannes apostolus loquitur. Hi sequuntur agnum quocunq; ierit. Hoc est. Nullum eis locum in cœlesti aula claudendū, & cūctis eis diuinarum mansionum habitacula referenda. Hier. de laude virginis.

d. Antichristū & imitatores eius, & acceperit cultū & professionem eius, & cōfessionē in operib; Dion.

e. Adorare verò bestiā & imaginem eius, & signum eius accipere, est existimare Antichristum esse deum, verboque & opere quæ huic grata sunt prædicare. Arch. ibi.

f. Vnde & Ioannes scribere iubet in Apocalypsi, Beati mortui qui in domino moriūtur. Quare beati? A modo enim iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et de operibus habemus ibidem: Opera enim illorum sequuntur illos. Ad quid vero sequuntur nisi vt laudent eos in portis? Ad quid sequuntur nisi vt multiplacentur à fructu eorum? Bern. in festo omnium sanctorum fer. 2.

g. Ista falx separat catholicos ab hæreticis, sanctos à peccatorib; sicut dicit dominus de messoribus. Forte non male sentitur si istos tres angelos, qui exierūt, triformē scripturam intelligamus, iuxta historiā, moralem, & spiritalem, falcem vero discrepationem. Aug. ibi.

† Infr. 20. d
Philip. 4. a
† Matt. 26. e
Gene. 9. a

† Psal. 33. b

† Psal. 145. b
Act. 14. c
† Infr. 18. a
Isa. 21. c
Iere. 51. a

† Sup. 9. a
Infr. 19. a

† Matt. 13. c
Ioc. 3. a

& clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: quoniam maturæ sunt vix eius. ¹⁹ Et misit angelus falcem suam acutam in terram: & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ dei magnum. ²⁰ Et calcatus est lacus extra ciuitatem, & exiuit sanguis de lacu vsq; ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.

a. Vniuersum prædicatorem ecclesiæ ordinē annuntiātem reprobis plagas sepe, id est vniuersam pœnarum vindictam secundum diuinæ rigorem iustitiæ in ipsos reprobos, Diony. ibid.

Quinta visio.

b. An non magnū est quod vniuersalem designat subuersionē? an non admirandum est mundum esse consummādum ab angelis, qui eodem sunt numero cum diebus hebdomadæ, à quibus habuit initium: & in eundem finire numerum cum angelis qui id muneris sortiti sunt, ut ipsum perdant: & ad perdendū habent plagas? Aretha Cæsariensis ibid.

c. Quid Græci codices habent? *ἑξήκοντα*, i. sanctorum. Alij *ἑβδομήκοντα*, id est nationum.

d. Iste sunt phialæ aureæ quas cū odore fuderunt seniores & animalia, quæ sūt ecclesiæ, qui & septem angelis: & quod sunt odoramenta, hoc ira dei, hoc & verbum dei. Sed & hæc omnia bonis dant vitam, malis vero mortem, ut est illud: Aliis odor vite in vitam, aliis odor mortis in mortem. August. ibid.

a. Data est potestas ecclesiæ iudicium irrogare damnanis, & absolutionem misericorditer dare conuersis. Et omnibus quidem angelis in terrā fundere mandatum est. Beda ibid.

b. Omnes istæ plagæ spiritales sunt, & in anima impiorum sunt, volūtaria inquam atque mortalia peccata: quia impij in hoc tempore non mori debent in hoc seculo flagellari. August. ibid.

c. Mare autem presentis seculi instabilitatem significare vult, eo quod tunc gens bellice insurget in gentē, unde si mare præliis naualibus, & terra & flumina eorum qui occiduntur sanguine rubeant, nihil mirum est. Sive forte & diuina virtute à sanctis prophetis Enoch & Elia fiet tunc fortassis mutatio aquarum in sanguinem, ad redargutionem eorum qui seducti sunt. Aretha Cæsariensis ibid.

d. Spiritus diaboli & Antichristi, & præpositorum corporis eius, qui pro numero partium vnius corporis tripharius dicitur, ranis assimilatur animantibus scilicet loco, visu, molestoque strepitu horrentibus. Beda ibid.

e. Vestimentum tuum fides tua est: vestimentum tuum operatio tua est. Custodi ergo ne diripiatur alieni laborum tuum, ne denuderis, & appareat ignominia tua. Gregor. in 4. psalmum penitentialem.

f. Septimus ordo prædicatorum ac annuntiantium futuram æriarum potestatem & Antichristi damnationem, & ministrorum eius, iuxta illud Isa. 24. In die illa visitabit dominus super militiam cæli in excelsis, & super reges terræ, & congregabuntur congregatione vnius fascis in lacum, & claudentur in carcere. Beda ibid.

Septem angelis dantur plagæ septem nouissimæ, cum septem phialis ira dei plenis. XV.

Et vidi aliud signum in cælo magnum, & mirabile: ^a angelos septem habentes plagas ^b septem nouissimas: quoniam in illis consummata est ira dei. ² Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igne, & eos qui vicerunt bestiam & imaginem eius, & numerum nominis eius, stantes supra mare vitreum, habentes citaras dei: ³ & cantantes canticum Moysi serui dei, & canticum agni, dicentes: Magna & mirabilia sunt opera tua domine deus omnipotens: iustæ & veræ sunt viæ tuæ domine Rex ^c sanctorum. [†] ⁴ Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum? Quia solus pius es, quoniam omnes gentes venient & adorabunt in conspectu tuo, quoniam iudicia tua manifesta sunt. ⁵ Et post hæc vidi, & ecce apertum est templum ^c tabernaculi testimonij in cælo: ⁶ Et exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo, vestiti lapide mundo & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. ⁷ Et vnū de quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas, ^d plenas iracundiæ dei viuentis in secula seculorum. ⁸ Et impletum est templum dei fumo à maiestate dei, & de virtute eius: & nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.

Ad septem phialarum in terram, in mare fontes, solem, bestię sedem, Euphraten & aerem effusionem, multa in terra plagæ oriuntur. XVI.

Et audiui vocem magnam de templo, dicentem septem angelis: Ite ^a & effundite septem phialas iræ dei in terram. ² Et abiit primus angelus, & effudit phialam suam in terram, & factum est ^b vulnus sauum & pessimum in homines qui habebant characterem bestię, & in eos qui adorauerunt bestiam & imaginem eius. ³ Et secundus angelus effudit phialam suam in mare: & factus est sanguis tanquam mortui, & omnis anima viuens mortua est in mari. ⁴ Et tertius angelus effudit phialam suam super flumina, & super fontes aquarum: & factus est sanguis. ⁵ Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es domine, qui es, & qui eras sanctus, qui hoc iudicasti, ⁶ quia sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere. Digni enim sunt. ⁷ Et audiui alterum dicentem: Etiam domine deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua. ⁸ Et quartus angelus effudit phialam suam in solem: & datum est illi æstu affligere homines, & igni. ⁹ Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt pœnitentiam ut darent illi gloriam. ¹⁰ Et quintus angelus effudit phialam suam super sedem bestię: & factum est regnum eius tenebrosum, & comanducauerunt linguas suas præ dolore: ¹¹ & blasphemauerunt deum cæli præ doloribus & vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. ¹² Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten: & siccauit aquam eius, ut præpararetur via regibus ab ortu solis. ¹³ Et vidi de ore draconis, & ore bestię, & de ore Pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. ¹⁴ Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad Reges totius terræ congregare illos in prælium, ad diem magnum omnipotentis dei. [†] ¹⁵ Ecce venio sicut pirum eius. ¹⁶ Et congregabit illos in locum qui vocatur Hebraicè Armageddon. ¹⁷ Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, & exiuit vox magna de templo à throno, dicens: Factum est. ¹⁸ Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræ motus

† Iere. 10. 4

† Sup. 3. 4

† Mar. 14. 4

Luc. 12. c

1. Cor. 5. 2

1. Thess. 5. 3

motus factus est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus. ¹⁹ Et facta est ciuitas magna in tres partes: & ciuitates gentium ceciderunt. Et Babylon magna venit in memoriam ante deum, dare illi calicem vini indignationis iræ eius. ²⁰ Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuenti: ²¹ & grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines, & blasphemaue- runt homines deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehe- menter.

Mulier variis induta ornamentis, & sanguine sanctorum & martyrum ebria, cum poculo super bestiam sedet, & utraque mira operatur in terra. XVII.

- A** T venit vnus de septem angelis qui habebant septem phialas, & locutus est **Sexta visio.**
B mecum, dicens: Veni & ostendam tibi^a damnationem meretricis magnæ, quæ
 sedet super aquas multas, ² cum qua fornicati sunt Reges terræ, & inebriati
 sunt qui inhabitant terram, de vino prostitutionis eius. ^b Et abstulit me in spiritu in
 desertum. Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus
 blasphemiarum, habentem capita septem, & cornua decem. ⁴ Et mulier erat circumdata
 purpura & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens pocu-
 lum aureum in manu sua plenum abominatione & immunditia fornicationis eius.
⁵ Et in fronte eius nomen scriptum, Mysterium, Babylon magna, mater fornicationum
 & abominationum terræ. ⁶ Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de
 sanguine martyrum Iesu. Et miratus sum cum viderem illam, admiratione magna.
⁷ Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum mulieris, & be-
 stiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem. ⁸ Bestia quam vidi-
 sti, fuit, & non est, & ascensura est de abyssu, & in interitum ibit, & mirabuntur inha-
 bitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mun-
 di) videntes bestiam quæ erat, & non est. ⁹ Et hic est sensus, qui habet sapientiam. Se-
 ptem capita, septem montes sunt, supra quos mulier sedet, & septem Reges. ¹⁰ Quin-
 que ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit. Et cum venerit, oportet illum breue
 tempus manere. ¹¹ Et bestia quæ erat & non est, & ipsa octaua est, & de septem est. Et
 in interitum vadit. ¹² Et decem cornua quæ vidisti, ^c decem Reges sunt, qui regnum
 nondum acceperunt, sed potestatem tanquam Reges vna hora accipient post bestiā.
¹³ Hi vnum consilium habent, & virtutem & potestatem suam bestiæ tradent. ^d ¹⁴ Hi
 cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos, ^e quoniam dominus dominorum est, &
 Rex Regum: & qui cum illo sunt, vocati, & electi, & fideles. ¹⁵ Et dixit mihi: Aquæ
 quas vidisti vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ: ¹⁶ & decem cornua
 quæ vidisti in bestia, hi odient fornicariam, & desolatam facient illam & nudam, &
 carnes eius manducabunt, & ipsam igni concremabunt. ¹⁷ Deus enim dedit in corda
 eorum vt faciant quod placitum est illi, vt dent regnum suum bestiæ donec consum-
 mentur verba dei. ¹⁸ Et mulier quam vidisti, est ciuitas magna, quæ habet regnum su-
 per Reges terræ.

*Babylonis iudicium, lapsum, & eiusdem luctum, exultatio cæli super eandem statim
 sequetur. XVIII.*

- A** T post hæc vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem pote-
 statem magnam, & terra illuminata est à gloria eius. ² Et exclamauit in for-
 titudine dicens: [†] Cecidit cecidit^a Babylon magna, & facta est habita-
 tio demoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia om-
 nis volucris immundæ, & odibilis: ³ quia de vino iræ fornicationis eius biberunt om-
 nes gentes. Et Reges terræ cum illa fornicati sunt, ^b & mercatores terræ de virtute de-
 liciarum eius diuites facti sunt. ⁴ Et audiui aliam vocem de cælo dicentem: Exite

a. Recapitulat specialiter
 impiorum pœnas, quas ge-
 neraliter & confuse supra
 posuerat, ita vt i bestia om-
 nis populus malus intelli-
 gatur: in muliere corrupte-
 la, i deserto impij à deo de-
 ferti, & in anima mortuis
 quia non nisi in spiritu po-
 test talis videri desertio.
 August. ibid.
 b. Illam desolationem con-
 templatio designat quæ fu-
 tura est in spiritualib, quæ
 se vidisse ait tanquam mu-
 lierem, nempe effeminatā
 & veluti meretricem, ac parū
 virilem, nul. ūm; continē-
 tia signum habentē. Porro
 quod spiritu sublatu sit,
 quid aliud significare po-
 test nisi quod hæc non exi-
 stimentur digna quæ reali-
 ter & ipso actu videantur,
 sed in contemplatione? A-
 retha ibid.

c. Omnes reges Antichri-
 sto adherentes, quos ipse
 sublimabit suo tempore, quæ
 & ipsi imitabuntur aduer-
 sus Christū & Christianos,
 legem eius pro virili tollē-
 do, & eius membra infestā-
 do. Dion. ibid.
 d. Ne scitiam hostis anti-
 qui humana timeat infir-
 mitas, septicipitem descri-
 bit bestiam secularis regnū
 cornibus armatam Christo
 triumphante deuinci: quem
 in suis triumphare desi-
 gnans adiecit, Beda ibid.

† Inf. 19. c.
 2. Tim. 6. d

† Supr. 14. b
 Iere. 51. a
 Isa. 21. c

a. Babilō ciuitas est diabo-
 li toto orbē terrarum dista-
 sa: in qua omnis immundi-
 cia in hominibus malis pec-
 totum orbem cōmoratur.
 August. ibid.
 b. Diuites peccatis dicunt
 eos qui pro abundantia tē-
 porali suas infelici merca-
 tu animas commutant. Nā
 inimicas luxuriæ pauperes
 potius quā diuites fecit.
 Beda ibid.

de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius nō accipiat: quoniam peruenerunt peccata eius vsq; ad cœlum, & recordatus est dominus iniquitatum eius. ⁶Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera eius. In poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. ⁷Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit: tantum date illi tormentum & luctum: quia in corde suo dicit: [†]Sedeo Regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. ⁸Ideo in vna die venient plagæ eius, mors, & luctus & fames, & igni comburetur: quia fortis est deus qui iudicabit illam. ⁹Et flebunt, & plangent se super illam Reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in deliciis vixerunt, cū viderint fumum incendij eius: ¹⁰longe stantes propter timorem tormentorum eius, dicētes: [†]Væ, væ ciuitas illa magna Babylon, & ciuitas illa fortis: quoniam vna hora venit iudicium tuum. ¹¹Et negotiatores terræ flebunt super illam & lugebunt, quoniam merces eorum nemo emet amplius: ¹²merces auri & argenti & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci-
ni, & omne lignum thyinum, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso & æramento, & ferro, & marmore: ¹³Et cinamomum & amomum, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tritici, & iumentorum, & ouium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum. ¹⁴Et poma desiderij animæ tuæ discesserunt à te: & omnia pingua & præclara perierunt à te: & amplius illa iam non inuenies. ¹⁵Mercatores horum qui diuites facti sunt, ab eo longè stabunt propter timorem tormentorum eius: flentes, ac lugentes, & dicentes: ¹⁶Væ, væ ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis: ¹⁷quoniam vna hora destituta sunt tantæ diuitiæ. Et omnis gubernator, & omnes qui in lacum nauigant, & nautæ, & qui in mari operantur, longe steterunt, ¹⁸& clamauerunt videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magnæ? ¹⁹Et miserunt puluerem super capita sua: & clamauerunt flentes, & lugentes, dicentes: [†]Væ, væ ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari, de precijs eius: quoniam vna hora desolata est. ²⁰Exulta super eam cœlum, & sancti Apostoli, & Prophetæ: quoniam iudicauit deus iudicium vestrum de illa. ²¹Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: [†]Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna: & vltra iam non inuenietur. ²²Et vox citharædorum, & musicorum, & tuba canentium & tuba, non audietur in te amplius: & omnis artifex, omnis artis non inuenietur in te amplius, & vox molæ non audietur in te amplius. ²³Et lux lucernæ non lucebit in te amplius, & vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficijs tuis errauerunt omnes gentes. ²⁴Et in ea sanguis Prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.

Latantibus sanctis in nuptiis agni super iudicio bestiae, exiit index super equum album sedens, pluribus alijs comitantibus, & apprehendens bestiam misit eam in stagnum ignis ardentis.

XIX.

Est hæc audiui quasi vocem magnam tubarum multarum in cœlo dicentium: ¹Alleluia: Laus, & gloria, & virtus deo nostro, quia vera & iusta iudicia sunt eius, qui iudicauit de meretrice magna: [†]quæ corripit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. ²Et iterum dixerunt: Alleluia. [†]Et fumus eius ascendit in secula seculorum. ³Et ceciderunt seniores vigintiquatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt deum sedentem super thronum, dicentes: Amen, Alleluia. ⁴Et vox de throno exiit dicens: Lau-
audiui quasi vocem tubæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum dicentium: Alleluia, quoniam regnauit dominus deus noster

c. Cum de corpore deliciis resoluta anima damnanda transferretur, audi quid de ea dominus dicat: Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit tantum date illi tormentum & luctum. Eusebius, de initio quadrage, homil. 1.

d. Cor appellat obdurationem eorum qui tunc vitam complebunt, quos etiam finxit cum muliere adulterium patrare. Quia vero dicit, In vna die venient plagæ eius, inexpectatū ac repentini tempus significat, quo hæc contingunt. Postquam enim inimici ipsius obtruerint illam, poterunt vel vnicō die omne supplicium in eam inducere quæ deuiata fuerit: cū potens sit dominus quemadmodū prospera distribuere his qui si bigrati sunt, ita & peccatores irremediabili modo punire. Aretha Cæsariensis. ibidem.

e. Hoc est, damnatio tibi æterna est, O ciuitas diaboli tam in corpore quā in anima cum negotiationibus tuis & negotiationibus omnium diuitiarum tuarum. Dionysius.

f. Nunquid sola ciuitas Babylonia, in omni mundo persequitur aut persecuta dei seruos, ut ipsa extincta est vniuersi vindicetur? In toto enim mundo est Babylonia in malis hominibus, & in toto mundo persequitur bonos Aug. ibid.

g. Ciuitas seculi pro peccatorum pondere & errore instabili mole comparatur. In circuitu enim impij ambulat, Quæ iure fluctibus vltionis absorbetur, quia ciues Ierusalem fluctibus oppressis infidelitatis. Beda ibidem.

a. Alleluia exprimitur laudate dominum. Et componitur ex verbo Hebræo plurali אללללל allelu, laudate, à verbo לללל lel, laudauit, & נניי, num de decā dei nominibus. Hier. Marcelle. b. Duo meretricis facta commemorat, quæ se videlicet malis corripuit, & bonos persecuta sit: quibus duobus cuncta reor prauorum criminum comprehendi. Beda ibid.

† Isa. 47. 4

† Iere. 51. 6

† Iere. 51. 6

† Iere. 51. 6

† Sup. 6. 6

† Sup. 9. 2
14. 6

noster omnipotens.⁷ Gaudeamus, & exulemus, & demus gloriam ei, quia venerunt
^c nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se.⁸ Et datum est illi vt cooperiat se byssino
splendēti & candido. Byssinum enim, iustificationes sunt sanctorum.⁹ Et dixit mihi:
Scribe:†^d Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt. Et dixit mihi: Hæc verba
dei vera sunt.¹⁰ Et cecidi ad pedes eius, vt adorarem eum. Et dixit mihi: †Vide ne fe-
ceris: Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Deum
adora. Testimonium enim Iesu, est spiritus prophetiæ.¹¹ Et vidi cœlum apertum, &
ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur fidelis & verax: & cum iusti-
tia iudicat & pugnat.†¹² Oculi autem eius sicut flamma ignis: & in capite eius diade-
mata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse.†¹³ Et vestitus erat
veste aspersa sanguine: & vocabatur nomen eius, verbum dei.¹⁴ Et exercitus qui sunt
in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo.†¹⁵ & de ore
eius procedit gladius ex vtraque parte acutus: vt in ipso percutiat gentes.† Et ipse re-
get eas in virga ferrea: & calcet torcular vini furoris iræ dei omnipotentis.^f Et habet
in vestimento & in femore suo scriptum:† Rex Regum, & dominus dominantium.
¹⁷ Et vidi vnum angelum stantem in sole, & clamauit voce magna dicens omnibus
^D auibus quæ volabant per medium cœli: Venite, & congregamini ad cœnam magnam
dei:^g¹⁸ Vt manducetis carnes regum, & carnes Tribunorum, & carnes fortium, & car-
nes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum & seruorum, & pu-
sillorum & magnorum.¹⁹ Et vidi bestiam & Reges terræ, & exercitus eorum congre-
gatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.²⁰ Et
apprehensa est bestia, & cum ea Pseudopropheta, & qui fecit signa coram ipso, quibus
seduxit eos qui acceperunt^h characterem bestię, & qui adorauerunt imaginem eius.
Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris: ²¹ & cæteri occisi
sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aues satu-
ratae sunt carnibus eorum.

*Ligat angelus draconem post mille annos soluendum, & sancti cum Christo regnant
malis in ignem precipitatis.*

XX.

c. Spirituales domini nup-
tie in præfenti vita sunt ob-
depositionem cum eccle-
sia, & ita perfectæ nuptiæ.
Atque hoc innuit diuus a-
postolus 2. Corint. 11. De-
spondi enim vos vni viro
virginem castam ex libere
Christo. Aretha Cæsar. ibi.
Idcirco enim non ad præ-
dium, sed ad cœnam voca-
tos narrat, quia in fine diei
conuiuium cœna est. Qui
ergo finito vitæ præfenti
tempore ad refectionē su-
perniæ contemplationis ve-
niunt, non ad agni prandiu
sed ad cœnam vocantur.
Greg. homil. 24.

e. Christus sedebat equo ru-
fo, quando assumpsit natu-
ram humanam: albo vero
quando post resurrectionē
immortale corpus assump-
sit. Hiero. in Isa. ca. 66.
f. Per vestimentum Christi
iam significata est eius hu-
manitas, seu caro verbo vni-
ta: per femur vero Christi
fecunditas, quia multos in
fide generauit seu conuer-
tit. Diony. ibid.
g. Omnes gentes quādo in
Christo credentes ecclesiæ
incorporantur, spiritualiter
ab ecclesia comeduntur.
August. ibid.

h. Character in fronte & in
manu hic est, non tantum
facta diaboli imitari, quan-
tum & gloriam in eius ma-
lis operibus, vt sub figura
Christi, Antichristi facta
exerceant. Prosper.

†Matt. 22. a
Luc 14. d
†Infr. 22. b

†Su. 7. c. 2. c.

†Isa. 63. a

†Sup. 1. d
De priuile.
Ex ore.
†Psal. 2. d

†1. Tim. 6. d

†De pe. dis.
2. c. Si enim.
& c. Citi. &
c. Principiū

†Ezech. 3. c
39. a

a. Dominus ergo paternā
prædictus potestate descen-
dit in carnem cum princi-
pē mudi bella gesturus, at-
que illo ligato vasa eius ere-
pturus. Beda ibi.
b. Hoc est, eius potestatem
ab eis seducendis & possi-
dendis, qui fuerant libera-
di, cohibuit atque frenauit
per mille annos, id est om-
nes huius seculi annos resi-
duos. Millesarius enim nu-
merus denarii numeri qua-
drati solidū reddit. De-
cem quippe decies ducta
sunt centum, & decies cē-
tum mille, quæ iam figurā
quadrata est, sed plana. Au-
gu. de ciuitate dei li. 10. c. 7.
c. Viuere omnes dicit & re-
gnare cum Christo, nō tan-
tum qui occisi fuerunt, &
qui in fidei sue firmitate, &
dei timore perstantes, ima-
ginem bestię non adoraue-
runt, neque ad funesta eiū
& sacrilega edicta confes-
serunt. Cypria.

d. Candidus quidē est thro-
nus, quoniam pura est ani-
grēdine peccatorum quæ
in tenebris peraguntur, om-
nis operatio sanctorum, in
quibus sedet deus, magnus
vero, quia talis quoque est
qui in eo sedet, de quo etiā
canebat Dauid: Magn⁹ do-
minus noster, & magna vir-
tus eius. Aretha ibid.

ET vidi^a angelum descendantem de cœlo, habentem clauem abyssi, & ca-
tenam magnam in manu sua.†² Et apprehendit draconem serpentē an-
tiquum, qui est diabolus & Sathanas,^b & ligauit eū per annos mille,³ &
misit eū in abyssum, & clausit, & signauit super illū, vt non seducat am-
plius gentes, donec consummentur mille anni: & post hoc oportet illū
solui modico tempore.⁴ Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudiciū datum est illis.
^B Et animas decollatorū propter testimonium Iesu, & propter verbum dei, & qui non
adorauerunt bestiam neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem eius in frōti-
bus aut in manibus suis,^c & vixerunt & regnauerunt cum Christo mille annis.⁵ Cete-
ri mortuorum non vixerunt, donec consummentur mille anni. Hæc est resurrectio
prima.⁶ Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda
mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes dei & Christi, & regnabunt cum il-
lo mille annis.†⁷ Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur Sathanas de carce-
re suo,⁸ & exhibet, & seducet gentes quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog & Ma-
gog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris.⁹ Et ascē-
derunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra sanctorum, & ciuitatem dilectā.
¹⁰ Et descendit ignis à deo de cœlo, & deuorauit eos: & diabolus qui seducebat eos,
missus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia & Pseudopropheta cruciabun-
tur die ac noctē in secula seculorum.¹¹ Et vidi^d thronum magnum candidū, & seden-
tem super eum, à cuius aspectu fugit terra & cœlum, & locus non est inuentus ab eis.
^D ¹² Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni: & libri aperti
sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ. Et iudicati sunt mortui ex iis quæ scripta

erant in libris secundum opera ipsorum. ¹³ Et dedit mare mortuos suos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos suos qui in ipsis erant, & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum. ¹⁴ Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda. ¹⁵ Et qui non inuentus est in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.

Renouatis cælis & terra, noua ciuitas, & noua sponsa sociabitur agno, & tunc ciuitas pretiosis ædificabitur lapidibus, ab incolis mundis habitanda. XXI.

a. Cælum nouum generaliter accipitur pro tota cælestium corporum regione. Omnes enim orbis cælestes, planetæ, & stellæ in fine seculi electorum corporibus glorificatis pariter innouabuntur, & plus solito ornabuntur. Dionys. ibi.

Septima visio.

b. Illa est ergo ciuitas Ierusalem, quæ in cælo est, intra quam iam quasi perfecta & immaculata seruari. Non enim intrat in eam omne commune. Amb. de virg. lib. 3. c. Si ergo mors non erit, lapsus ientire non poterit in illa requie constitutus: sed placebit deo in regione viuorum. Ambrosii. de obitu Theodosij.

d. In resurrectione enim iustorum, latitia iugis erit & gratia, cum illud bonum cœperit esse cum suis, quando requiescēt in sinu Abraham, positi in eius tabernaculo: quod inter domum vel sermonem dei & gratiam fixum est: significans innocentiam fidelium agere gratias auctori suo, qui non habet unde eos peniteat: in hoc mundo fuisse Idem de Abraham. lib. 2. cap. 5.

e. Propterea dicit murum magnum & altum. Neque enim altissimo gratum est in humilibus & abiectis locis habitare, sed in his quibus sublimes sunt sensus, & cælestes habentes sanctimoniam. Aretha Cæsariensis. ibi. f. Quod sunt portæ, hoc fundamēta. Quod ciuitas hoc murus. Possunt autem & patriarcharum fundamentorum vocabulo designari, qui nomina in se apostolorum, id est figuram tenuerunt. Beda ibidem.

g. Quia sancti omnes summa in ea beatitudinis claritate fulgebunt, instructa aure ea ciuitas dicitur. Autū nanque ex quo illa ciuitas constat, simile vitro dicitur, ut & per aurum clara, & per vitrum perspicua designetur. Greg. Moral. 34. ca. 8.

h. Quid hæc vita beatus? ubi iugis splendor, non ut est ille qui nunc est Sol, sed tanto clarior quanto felicior, ubi sancti fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates. Quapropter nox ibi nulla, nulla tenebræ, cœcurnus nubium nullus. Aug. in Enchir.

Et vidi ^a cælum nouum, & terram nouam. [†] Primum enim cælum, & prima terra abiit, & mare iam non est. ^b Et ego Ioannes vidi sanctam ciuitatē Ierusalem nouam descendantē de cælo, a deo paratam sicut sponsam ornata viro suo. ³ Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum dei cum hominibus: & habitabit cum eis. Et si populus eius erunt, & ipse deus cum eis, erit eorum deus. [†] ⁴ Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. ⁵ Et dixit qui sedebat in throno: [†] Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera. ⁶ Et dixit mihi: Factū est: [†] Ego sum ^a & ^a, initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aque viuæ gratis. ^d Qui vicerit, possidebit hæc. [†] Et ero illi deus, & ille erit mihi filius. ⁸ Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. ⁹ Et venit ad me vnus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam tibi sponsam vxorem agni. ¹⁰ Et sustulit me in spiritu in montem magnū & altum: & ostendit mihi ciuitatē sanctam Ierusalem descendantē de cælo, ¹¹ habentem claritatem dei. [†] Et lumen eius simile lapidi pretioso tanquam lapidi iaspidi, sicut crystallum. ^c ¹² Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim: & in portis angelos duodecim: & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel. ¹³ Ab oriente, portæ tres: & ab aquilone, portæ tres: & ab austro, portæ tres: & ab occasu, portæ tres. ¹⁴ Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis, duodecim nomina duodecim apostolorum, agni. ¹⁵ Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream, ut metiretur ciuitatem, & portas eius & murum. ¹⁶ Et ciuitas in quadro posita est, & longitudo eius tanta est quanta & latitudo. Et mensus est ciuitatem de arundine aurea per stadia duodecim milia: & longitudo & altitudo & latitudo eius æqualia sunt. ¹⁷ Et mensus est murum eius centum quadragintaquatuor cubitorum, mensura hominis quæ est angeli. ¹⁸ Et erat structura muri eius ex lapide iaspide: ipsa vero ciuitas aurum mundum, simile vitro mundo, & fundamēta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. ¹⁹ Et fundamentum primū, iaspis: secundum, sapphirus: tertium, chalcedonius: quartum, smaragdus: ²⁰ quintum, sardonix: sextum, sardius: septimum, chrysolithus: octauum, beryllus: nonum, topazius: decimum, crysoprasmus: vndecimum, hyacinthus: duodecimum, amethystus. ²¹ Et duodecim portæ, duodecim margaritæ sunt per singulas. Et singulæ portæ erant ex singulis margaritis: & platea ciuitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. ²² Et templum non vidi in ea. Dominus enim deus omnipotens, templum illius est, & agnus. ^h [†] ²³ Et ciuitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius est agnus. ²⁴ Et ambulabunt gentes in lumine eius, & Reges terræ afferent gloriam suam, & honorem in illam. [†] ²⁵ Et portæ eius non claudentur per diem. Nox enim non erit illi. ²⁶ Et afferent gloriam & honorem gētium in illam: ²⁷ nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.

A [†] Isa. 65. c
66. a
[†] 2. Pet. 3. e

[†] Sup. 7. d
Isa. 25. c
Iere. 31. c

B [†] Isa. 43. e
2. Cor. 5. d
[†] Sup. 1. b

[†] Isa. 43. g
Heb. 8. d

[†] Eze. 28. e

G [†] Isa. 60. d

[†] Isa. 60. e

Fluuius adeo ferax nouam illam irrigabit ciuitatem, vt nullius rei egeat: nullum maledictum, & nulla tenebræ sint deinceps futurae.

XXII.

† Eze. 47. c. A
Galat. 3. d

OSTENDIT mihi fluuium & aquæ viuæ, splendidum tanquam cry stallum, procedentem de sede dei & agni.^a ² In medio plateæ eius, ^b & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentium.³ Et omne maledictum non erit amplius, sed sedes dei & agni in illa erunt, & serui eius seruient illi.⁴ Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorum. [†] Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis, quoniam dominus deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.⁶ Et dixit mihi: [†] Hæc verba fidelissima sunt & vera. Et dominus deus spirituum Prophetarum misit angelū suum ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito.⁷ Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius.⁸ Et ego Ioannes, qui audiui & vidi hæc. [†] Et postquam audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli qui mihi hæc ostendebat. Et dixit mihi: ^c Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius. Deum adora.¹⁰ Et dixit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius. Tempus enim prope est.¹¹ Qui nocet, noceat adhuc: & [†] qui in sordibus est, sordescat adhuc. Et qui iustus est, iustificetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhuc.¹² Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundū opera sua. [†] ¹³ Ego sum ^a & ^a, primus & nouissimus, principium & finis.¹⁴ Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni: vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent ciuitatem.^d ¹⁵ Foris autem canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis seruietes, & omnis qui amat & facit mendacium.¹⁶ Ego Iesus misi angelum meum testificari vobis hæc in ecclesiis. ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.¹⁷ Et spiritus & sponsa dicunt: Veni. [†] Et qui audit, dicat: Veni. Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.¹⁸ Contestor enim omni audienti verba prophetiæ libri huius: ^c ¹⁹ Si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto: ¹⁹ & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta, & de iis quæ scripta sunt in libro isto.²⁰ Dicit qui testimonium perhibet istorum: Etiam, venio cito. Amen, Veni domine Iesu.²¹ Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

a. In medio plateæ eius fontem baptismi ostendit in medio ecclesiæ venientem a deo & Christo. Aug. ibid. b. Lignū vitæ circa fontem cernitur, quod siue virtutē sanctæ crucis, siue dominū Christum interpretaris, iā & ante baptismum reuelatum in veteri testamento, & nūc baptismatis clarescente mysterio, celesti fructu sanctorum imbuit. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus in quo nos oportet saluos fieri. Bēda ibid.

c. Recte itaq; scribitur hominem ab angelo prohibitum ne se adoraret, sed vñ deum, sub quo ei esset & ille conseruus. Qui autē nos inuitant vt sibi seruiamus, & tanquam deos colamus, similes sunt superbis hominibus, quibus si liceat, similiter coli volunt: sed istos homines perpeti minus, illos vero colere magis periculosum est. Aug. de vera religione. d. Non solū apertos infideles, sed & scortatores arcet propter illorum impudiciam & impuritatem. Arētha Casariē, ibidem.

e. Quando rectus sensus sacre scripturæ alium exitū non potest inuenire nisi ad ditione aliqua, addendum aliquid est, vt intelligatur. Aug. de ciuita. dei li. 14. c. 8.

VETERIS ET NOVI TESTAMENTI FINIS.

232 Hebræa, Chaldæa, Græca & Latina nomina viro-

RVM, MULIERVM, POPVLORVM, IDOLORVM, VRBIVM, FLVVIORVM, MONTIVM, CÆTERORVMQVE LOCORVM quæ in Bibliis leguntur, restituta, propriis characteribus insignita, Hebræa inquam Hebræis, & Græca Græcis, & inde Latinis: quod si vnico nomine, in illo nostra cum peregrina consonat editio: sin duobus, prius peregrinum, alterum iuxta Latinam interpretationem, quam vulgatam dicunt, erit: vt facilius conicias quam variè noster interpres nomina propria transtulerit. At si interpretationem sequatur litera G. hanc designat esse Græcam: si D. vero, dubiam.

Index præterea rerum & sententiarum quæ in iisdem Bibliis continentur.

A A

אֶהָרֹן **A** Haron, Aaron, Mons, siue montanus: aut docens, siue cōcipiens. Filius Amram, Exod. 4. d. 1. Para. 6. a Aaronita, Idem, pluralis numeri.

בְּחֶסְבִּי Aásbai, Confidens in me, vel frater circumdans: aut ex Hæbræo & Syro, frater senectutis. Filius Machati. 2. Regum. 23. d. Heb. Ahasbai, per **ה** in secunda.

A B

אָב vel **אָבִי** pater. Heb.

אָבָא Abba, pater. Syrum est. Mar. 14. d. Ro. 8. c. Gal. 4. a

אָבְדֹן Abádon, Exterminans, vel perditio. Abyssus. Apocalyp. 9. c

בְּבִרְנָה Abana, Lapideus, vel ædificatio: siue pater obscuro nunc. Nomen fluuij Damasci. 4. Reg. 5. d

עֲבָרִים Abarim, Transitus, p. n. siue transcentes: aut furoris, vel prægnantes: aut Syriace, frumenta. Mons est Moabitæ contra Iericho, supra Iordanem, idem ille cum montanis Arabig, in quorum vertice est mons Nemo in summitate Phasga, vbi Israëlita castra fixerunt XLI. māsione Eremi, Nume. 21. c. & 33. f. morte Moysi notus, Num. 27. c. Deut. 32. g. Testatur Hieronymus in locis Heb. ostendi Abarim ascendentes de Libyade in Hesebon antiquo vocabulo iuxta mōtem Phogor nomen pristinum retinētē, à quo circa cum regio vsque nunc appellatur Phasga.

Abaron, Idem, singularis numeri: vel robur, aut fortitudo. D. filius Mathathia filij Ioannis. 1. Mach. 2. a

עֲבָרָא Abda. Seruus, aut seruitus: vel ex Heb. & Syro, nubes ista. Pater Adoniram. Reg. 4. a. 2. Esd. 11. c

עֲבָדִי Abdai, Seruus, aut seruitus: vel nubes abundans. Pater Cis Leuitæ. 2. Para. 29. c

עֲבָדָאֵל Abdeel, Seruus dei, vel nubes abundantia dei. Pater Selemia. Iere. 36. f

עֲבֶדְמֶלֶךְ Aebedmelech, Abdemelech, Seruus regis, vel seruus consilij. Nomē Aethiopis cuiusdam eunuchi. Iere. 38. b

עֲבֶדְנֶגוֹ Abednego, Abdenago, Seruus claritatis, vel seruus anxius. Nomen viri, qui & Azarias dicitur. Dan. 1. b

עֲבָדִי Abdi. Seruus aut seruitus, vel nubes abundans. Filius Maloch filij Azabæ. 1. Para. 6. d

עֲבָדִיָּה Obadia, Abdias, Seruus domini. Dispensator domus regis Achab. 3. Reg. 18. Propheta item. Abd. 1. a

עֲבָדִיָּאֵל Abdiel, Seruus dei, aut nubes abundantia dei. Filius Guni è tribu Gad. 1. Para. 5. b

עֲבָדֹן Abdon, Seruus, aut nubes iudicij. Filius Michai siue Michai. 2. Para. 34. c. qui. 4. Reg. 22. c. Achobor dicitur. Nomen item ciuitatis. Ios. 21. c. 1. Para. 6. g. Fuit & nomen iudicis in Israel. Iudic. 12. d

עֲבֶד Aebed, Abed, Seruus vel operarius. Nomen viri. 1. Esdræ 8. a

אָבֵל Abel per **א**, Luctus ciuitas, quæ (vt Hierony. inquit) duodecim à Gadaris miliaria orientem versus distat. 1. Reg. 6. d. 3. Reg. 15. d. 4. Reg. 15. f. Est & villa in septimo Philadelphie lapide, vbi Iephthe cum Ammonitis manum conferuit.

הָאָבֵל Habel, Abel per **ה** in principio, Vanitas siue anhel-

tus: aut Syriace, vt vapor. Filius Adam. Gene. 4. a

Abela, Luctus. Nomē vbis. 2. Reg. 20. e. quæ & **אָבֵל**

Abel ibidem vocatur.

Abel-maim, Luctus aquarum. Ciuitas, quam, vt narrat historia Paralipomenon (2. Para. 16. b.) Rex Asa per Benhadab Syrum expugnauit. 3. Reg. 15.

Abel-mehola, Abelmehula, Luctus infirmitatis, aut luctus chori, vel tympani: siue ex Heb. & Syro, luctus venia. Nomen loci. Iudi. 7. f. 3. Reg. 4. b. 9. c. Hiero. in loc. Heb. ait vicum esse in Aulone.

Abel-sittim, Abel-fatim, Luctus spinarū, luctus declinationum, aut præuaricationum: vel vallis aut planities eedrorum imputribilium. Non procul à Iordane locus in deserto ad meridiem Moabitarū, à spinarum copia habens nomen. Numeri 33. f. Ios. 3. Illic fuit. XLI. mansio Iudæorum.

Eben-bohan, Aben boën, Lapis pollicis, aut pollex vel lapis in eis. Nomen loci. Ios. 18. e

Abez, Abes, Ocum, siue cœnoscus, aut lineus. Nomen ciuitatis in tribu Issachar. Ios. 19. b

Ibzan, Abesan, Pater scuti, aut patris scutum vel arma, aut pater frigiditatis, Nomen iudicis in Israël de Bethlehem. Iudi. 12. c

Abisalom, Abessalō, pater pacis, siue pater cōsummationis, siue pater retributionis, aut patris pax, siue patris cōsummatio, siue patris retributio. Pater Maacha, siue Michai, matris Abia. 3. Re. 15. a. 2. Para. 13. a. dicitur Vriel.

Abagtha, Abgatha, Pater torcularis, vel patris torcular. Eunuchus Assueri regis Persarum, Esth. 1. b

Abi, Pater meus, Mater Ezechia regis. 4. Reg. 18. a. quæ. 2. Para. 29. a. dicitur Abia.

Abia, Abia, Pater domini, aut voluntas domini. Mater Ezechia regis. 2. Para. 29. a. quæ. 4. Reg. 18. a. dicitur

Abi. Filius Samuelis prophete. 1. Reg. 8. a. 1. Para. 6. b. Filius item Roboam. 1. Para. 3. b. qui. 3. Reg. 14. g. dicitur Abiam. Vxor Efron filij Phares. 1. Para. 2. c. Filius item Ieroboam. 3. Reg. 14. a

Abi-albōn, Pater superintelligens, aut pater superædificans: aut ex Hebræo & Syro, pater iniuria. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. qui. 1. Para. 11. f. dicitur Abiel.

Abiafab, siue Abisaph, Pater congregans, siue pater consummans vel finiens. Filius Coré. 1. Para. 6. b. Exod. 6. d. Filius Elcanæ. 1. Para. 6. b. 9. c

Abiam, Abiam, Pater maris. Filius Roboam. 3. Reg. 14. g. & 15. a. qui Abia. 1. Para. 3. b. dicitur.

Aebiathar, Abiathar. Pater excellens, aut pater residui vel remanentis: siue pater explorationis vel cōtemplationis, aut pater funiculi. Filius Achimelech sacerdotis. 1. Reg. 22. d. Mar. 2. d

Abida, Pater scientia, vel scientia patris. Filius Madian filij Abrabæ. Gene. 25. a

Abidan, Pater iudicij: aut ex Hebræo & Syro, pater meus iste. Filius Gedeonis. Nume. 1. a

Abiel, Pater meus deus. Filius Seror. 1. Reg. 9. a. Pa-

A

ter Ner. 1. Reg. 14. g. Nomen item cuiusdam alterius. 1. Para. 11. f. qui. 2. Reg. 23. dicitur Abialbon.

אביעזר Abiézer, Pater adiutorij, siue patris adiutorium, vel pater attrij, aut patris atrium. Filius Manasse. Ios. 17. a. vnus ex fortibus Dauid. 2. Reg. 23. d. 1. Para. 7. d

אביגבעון Abigibeon, Abi-gabaon, Pater collis, siue pater calicis, vel scyphi, aut pater dorsi peccati. Pater Gabaon, cuius vxor Maacha. 1. Para. 8. c

אביגיל Abigail, Pater exultationis, vel patris exultatio. Nomen vxoris Nabal. 1. Reg. 25. a. Vxor Dauid mortuo Nabal. 1. Para. 3. a. Est & filia Naas, soror Saruix, mater Ioab. 2. Reg. 17. g. 1. Para. 2. d

אביהיל Abihail, per ה in penultima, Pater fortitudinis, aut pater exercitus, siue pater diuitiarum, aut pater antemuralis, vel pater doloris. Pater Zuriel principis Moholitaru. Nume. 3. c. vbi corrupte legitur Abihaiel. Vxor item Roboam filij Salomonis. 2. Para. 11. d

אביהיל Abihail per ה in penultima, Pater luminis vel laudis, vxor Abisur filij Semei filij Onam. 1. Para. 2. b

אבילאמי Abilena, Lugēs vel plorans, siue pater mansionis vel murmurationis. D. Nomen regionis cui præerat Lysias à Romanis constitutus. Luc. 3. a

אבימאעל Abimaël, Pater à deo vel de deo. Filius Iectan. Gene. 10. d

אבימלך Abimælech, Pater meus rex, aut pater regis vel cõsiliij. Generale nomen est Palæstinorum regum, perinde atque Cæsar Romanorum imperatoru. Rex igitur fuit Gerar. Gene. 20. a. Filius item Gedeonis. Iudic. 8. g. Filius etiam Ierobbeseth. 2. Reg. 11. c

אבינאב Abinadab, Aminadab, Pater spontaneus, aut pater vouentis vel voti: siue pater principis. Filius Isai patris Dauid. 1. Reg. 16. b. Filius Saul. 1. Para. 8. d. Vide etiam. 1. Regum. 7. a. 2. Reg. 6. a. 1. Para. 2. b. 9. g. 10. a. 13. c

אבינואם Abinoam, Abinoem, Pater pulchritudinis vel iucunditatis, aut pater motionis eorum. Pater Barac ducis exercitus populi Iudæorum. Iudic. 4. a

אבירם Abiram, Pater celsitudinis, vel electionis: aut pater fraudis, vel proiectionis. Primogenitus Hiel reedificatoris Iericho. 3. Reg. 16. g

אבירם Abiron, Idem. Heb. Abiram. Filius Eliab. Nume. 16. a. Deut. 11. a

אביסאג Abisag, Patris ignorantia, vel patris error: siue pater apprehēdens vel attingens: aut pater multiplicans. Virgo adolescentula quæ calefaciebat regem Dauid senio confectum. 3. Reg. 1. a

אביסאי Abisai, Patris munus, vel patre muneris. Filius Saruix sororis Abigail, frater Ioab. 1. Reg. 26. a. 2. Reg. 10. c. 1. Paral. 2. b. 11. e

אביסוא Abisua, Abisue, Pater salutis, vel exclamationis: aut pater respiciens, siue pater magnificus vel potens. Filius Phinees filij Eleazar filij Aaron. 1. Para. 6. a. Filius item Bela filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 8. a

אביסור Abisur, Pater muri, aut pater bouis, siue pater cātantis, vel pater aspicientis, aut pater rectitudinis. Filius Semei filij Onam filij Ierameel. 1. Paral. 2. d

אביתל Abital, Pater roris: vel ex Hebræo & Syro, pater vmbra. Mater Saphatix filij Dauid. 2. Reg. 3. a. 1. Para. 3. a

אביתוב Abitob, Pater bonitatis. Filius Mehufim. 1. Par. 8. b

אביתו Abihu, Abiu, Pater ipse, vel pater est. Filius Aaron filij Amram filij Caath filij Leui. Exod. 6. d. 1. Para. 6. a

אביתוד Abihud, Abiud, Pater laudis vel confesionis. Filius Bela filij Benjamin filij Iacob. 1. Paral. 8. a

אבנר Abiner, Abner, Patris lucerna, vel patris nouale. Nomen principis militiæ Saul, filius Ner patruelis Saul. 1. Reg. 14. g

אבובי Abobi, Pater incantationis vel absconfionis. D. Nomen viri. 1. Macha. 16. c

אברם Abra, Ancilla vel famula. G. Iudith. 8. d

אברהם Abram, Pater excelsus. Filius Thare Chaldæus. Genes. 11. d

אברהם Abraham, Pater multitudinis. Filius Thare, sic nominatus à deo, cum prius Abram diceretur. Gene. 17. a

Hebron, Abran, Transitus, aut ira, siue imprægnatio, vel nubes canticæ: aut Syriace frumentum. Nomen ciuitatis. Iosue. 19. b.

אבשלום Absalom, Pater pacis, siue pater consummationis, siue pater retributionis: aut patris pax, siue patris consummatio, aut patris retributio. Filius Dauid de Macha. 2. Reg. 3. a. 1. Para. 3. a

אבסלומי Absolomi, pater pacis, siue pater cõsummationis vel retributionis. D. Nomen viri. 1. Mach. 11. g

A C

Acan, Tribulatio, vel stridor, aut antemurale. Filius Eser filij Seir Horæi. Gene. 36. c

אקר Eker, Acar, Sterilis, siue eneruans, aut euellens, vel truncus. Filius Ram primogeniti Ierameel. 1. Para. 2. d

אקני Accain, Possessio, siue emptio, aut nidus. Nomen ciuitatis. Iosue. 15. g

אקרונ Aeckron, Accaron, Sterilitas, siue eneruatio, aut euul fio, vel truncus. Nomen vrbis. Ieremia. 25. c. Iosue. 15. f. 1. Reg. 17. g

אקרונ Aeckroni, Accaronitæ, Steriles, siue eneruati, aut euulsi, vel trunci. Populi. 1. Reg. 5. d

אקש Acces, Peruersus aut prauus. Pater Ira. 2. Reg. 23. d. 1. Paral. 11. f

אקו Acco, compressus, vel confRACTus. Nomen vrbis. Iudicum. 1. f

אקו Haco, Spina, vel æstas, aut tædium, seu vigilia, vel finis. Nomen viri. 1. Para. 24. b. 1. Esd. 2. d

אקוב Accub, Vestigium vel supplantatio: aut prauitas, vel calcaneum, siue retributio. Filius Elioenai filij Naariæ. 1. Para. 3. d. 9. c. 2. Esd. 8. b

אקאב Ahab, Achab, Frater patris, vel fratris pater, siue aruula patris. Filius Amri regis Israel. 3. Reg. 16. f

אקר Accad, Achad, Amphora, vel hydria, aut scintilla. Ciuitas in qua regnavit Nemrod. Gene. 10. b. quæ nunc dicitur Nisibis.

Achaia interpretatur dolor vel tristitia. G. Græciæ ἀχαία regio, & peninsula. ipsa enim Aegeo & Ionio cingitur equore. ab Isthmo incipit, de qua lege Plinium libro 4. cap. 5. naturalis historiæ: Strabonem in. 8. Ptolemæum lib. 3. cap. 15. Roma. 15. f. 1. Corinth. 16. c

אכאי Achaicus, Dolens siue tristis. G. Nomen viri. 1. Corinth. 16. c

אכו Achan, Conterens, siue conturbans. Filius Charmi filij Zabdi filij Zaræ. Iosue. 7. a. 23. d. qui. 1. Para. 2. a. dicitur Achar.

אכר Achar, Conturbans. Filius Charmi filij Zabdi filij Zaræ filij Iudæ. 1. Para. 2. a. qui Ios. 7. a. dicitur Achan.

אחו Achaz, Apprehendens, siue possidens, aut videns. Filius Ioatham regis Iudæ. 4. Reg. 16. a. 1. Paral. 3. c. Qui alius Elieser Luc. 3. f. dicitur.

אכזיב Achzib, Achazib, Mendax, mendacium, aut cessans, siue fluens vtique. Nomen vrbis tribus Aser. Iudic. 1. g. quæ Achziba Ios. 19. c. dicitur.

אחיה Ahiah, Achia, siue Achias, Frater domini. Filius Achitob fratris Ichabod. 1. Reg. 14. a. Filius item Ierameel filij Efron. 1. Para. 2. d

אחמ Achim, Resurgens, vel cõfirmans, aut vindicans, vel frater eorum. D.

אחמאס Achimåas, Frater cõsiliij, vel frater cõsiliarius, aut frater ex ligno. Pater Achinoå vxoris regis Saül. 1. Reg. 14. g. Filius item Sadoc sacerdotis. 2. Reg. 15. f. 1. Para. 6. a

אחמן Achiman, Frater præparatus, vel frater dexterae, aut frater quid? Filius Enac. Nume. 13. c

אחמלך Ahimælech, Achimelch, Frater meus rex, aut frater regis vel consilij. Nomen viri sacerdotis. 1. Reg. 21. a. Itē filius Abiathar. 2. Reg. 8. d. qui. 1. Paral. 18. d. Abimelch dicitur.

אחמות Achimoth, Frater mortis, vel frater mortuus, vel frater dierum. Filius Elcana. 1. Para. 6. b

אחנאם Achinoam, Fratrīs pulchritudo vel iucunditas, aut frater motionis. Nomen vxoris regis Saül. 1. Reg. 14. 8. Vxor item Dauid, Iezraelitis. 1. Reg. 25. g. 1. Par. 3. a

Achior

Achior, Fratr̃is lumen, aut frater ignis. D. dux filiorum Ammon. Iudith. 5. a

אחירם Achiram, Fratr̃is celsitudo vel elatio, aut fratr̃is dolus vel proiec̃tio. Filius Benjamin. Nume. 26. e

אחירמיטא Achiramitā, Idem. p. n. Nume. 26. c

אכיש Achis, Vtique est, vel sic est. Rex Geth. 1. Reg. 21. c. Filius Maoch. 1. Reg. 27. a

אחיסמעך Achisamech. Frater sustentationis vel firmitatis: aut frater coniungēs. Pater Ooliab, de tribu Dan. Exo. 31. a.

אחיטוב Achitob, Frater bonitatis. Pater Achias. 1. Reg. 14. a. Pater Achimelech sacerdotis. 1. Reg. 22. b. Pater itē Sadoch. 2. Reg. 8. d. 1. Paral. 6. a. 9. b

אחיתופל Achitophel, Frater ruine, vel frater defectus, aut frater insipiditatis, id est rei insulsæ. Consiliarius regis Dauid. 2. Reg. 15. b. Pater Eliam. 2. Reg. 23. d. 1. Paral. 27. d

עכבור Achbor, Achobor, Mus, vel conterens siue comprimens puteum. Filius Michai. 4. Reg. 22. c. Pater item Balanan septimi regis in Edom. Gene. 36. d

אכור Achor, Turbatio. Vallis in tribu Iuda. Ios. 15. b. ad septentrionem Iericho haud procul à Galgal. à tumultu & turbatione Israelitici populi appellationem habens, & non ab Achā sacrilego, qui illic lapidatus est propter anathematis furtum. Ios. 7. d

אכסא Achsa, Composita vel adornata, aut lasciuiens: siue confractio vel disruptio velaminis. Filia Caleb. 1. Paralip. 2. f. quæ Iosue. 15. d. & Iudic. 1. c. Axa scribitur apud Latinos.

אכשאב Achsab, Veneficus, siue cōterens vtiq̃ue, aut labium vtiq̃ue. Nomen vrbis in tribu Aser. Ios. 11. a. Hæc Hieronymo Chafalus dicitur in octauo lapide Diocæsariæ ad radicem montis Thabor in campestribus sita.

אכזיב Achzib, siue Achziba, Mendax, siue cessans, aut fluēs vtiq̃ue. Nomen ciuitatis in tribu Iudæ. Ios. 15. f. 19. b. In primo capite Mich. d. legitur. Domos mendacij in deceptionem regibus Israel. Vbi legendum, Domos Achzib in deceptionem siue in mendacium regibus Israel.

עקרן Aecron, Acron. Sterilitas siue eneruatio, aut euulsio, vel truncus. Nomen loci. Ios. 13. a. 19. c

ערת Ada, Cætus, vel congregatio: siue ornata, vel testificans, aut transiens, vel præda: aut Syriace, ablata. Altera vxor Lamech. Gene. 4. d. Vxor etiam Esau, filia Elon. Gene. 36. a

אדר Adad per א, Interitus, aut nubes, vel vapor, seu fons. Nomen viri. 3. Reg. 11. c

חדר Adad per ח, Sonitus aut clamor, siue celeusma: seu mamilla vel dilectio. Filius Badad, rex Edom quartus, Gene. 36. d

עדערה Adeada, Adada, Testimonium cætus vel congregationis, aut testimonio ornata: vel testis trāsitus, siue præda eius, genere fœminino: aut præda suæ prædæ, vel æternitas sui testimoniij, Nomen ciuitatis. Ios. 15. d

חדררמון Hadadrimmon, Adadremmon, Celeusma mali granati, siue altitudinis. Vrbs iuxta Iezraelem, quæ hodie vocatur Maximianopolis. Zach. 12. d

עדיה Adaia siue Adaias, Testis domini, siue ornatus vel præda domini, aut transitus vel æternitas domini. Filius Ethan filij Zamma. 1. Paralip. 6. c. 8. b. 1. Esd. 10. d. Filius itē Ieroham. 1. Paral. 9. d. Idida matris Iosif. 4. Reg. 22. a

אדליא Adalia, Hauriens, siue paupertas: aut nubes vel interitus laboris. Filius Aman filij Amadatha. Esth. 9. b

אדם Adā, Homo, siue terrenus, aut rursus, vel sanguineus. Nomen primi hominis creati à deo. Gene. 2. d. Luc. 3. g. Nomen etiam commune quo vocauit deus hominem & mulierem. Gene. 5. a. Est & nomen vrbis. Iosue 3. d

אדמא Adma, Adama, Terra, aut rufa, aut sanguinea. Vrbs Pentapoleos. Gene. 10. c

אדמי Adami, Homo vel humanus, siue terrenus, aut rufus, vel sanguineus: aut nubes vel vapor, siue interitus aquarum. Nomen ciuitatis, quæ & Neceb dicitur. Ios. 19. c

Adar, Pulchritudo, siue habitaculum, aut generatio. Octauus rex in Edom. Gene. 36. d. qui. 1. Paral. 1. d. dicitur Adad.

Adadæzar, Adar-ézer, Decor aut pulchritudo auxiliij, siue habitaculū aut generatio auxiliij: aut atrium pulchritudinis siue habitaculi, vel generationis. Filius Rohob, rex Soba. 2. Reg. 8. a. 1. Para. 18. a

Adafa, Adarsa, Testificans solem vel surdum, aut testimonium arantis. D. Nomen loci. 1. Mach. 7. f

Adaza, Adazer, Testis vel testimoniū auxiliij. D. Nomen vrbis. 1. Mach. 7. g

Adbeel, Vapor vel nubes apud deum vel cum deo: siue contristari faciens deus. Filius Ismaelis. Genes. 25. b. 1. Para. 1. b

Addar, siue Addara, Pallium, siue potentia, aut magnitudo. Nomen ciuitatis. Iosue 15. a. Nomen item mēsis, siue lunationis duodecimæ: quandoque integrè, & aliquando pro parte nostro respondentis Februario. 1. Esd. 6. c. Postremò filius Balæ filij Benjamin. 1. Paral. 8. a.

Addi, Testis, vel testimoniū, siue ornatus, vel transitus, aut præda. Pater Melchi patris Neri. Luc. 3. f.

Addo, Testis, siue ornatus, aut transitus, vel præda. Filius Ioah. 1. Paral. 6. b. Pater item Barachia patris Zachariæ. Zacha. 1. a. Nomen prophetæ. 2. Para. 9. g. Vide Nehem. 12. a

Addon, Dominus, aut basis: vel Syriace, auris. Nomē loci. 2. Esd. 7. f. qui Adon. 1. Esd. 2. c. scribitur.

Adidos, Addus, Nouitas, vel mēsis, aut triturationis. D. Nomen loci. 1. Machab. 13. b

Elhanan, Adeodatus, siue gratia dei, aut misericordia, vel donum dei. Filius Saltus. 2. Reg. 21. d. 1. Paral. 20. c.

Adiada, Testimoniū manus, siue testimonium testimoniij, aut præda manus. D.

Adiel, Testimonium dei, siue ornatus, vel transitus dei, aut præda vel æternitas dei. Nomen principis. 1. Paral. 4. f. Filius Iezra. 1. Para. 9. b. 27. c

Adin, Deliciosus, siue voluptuosus, aut ornatus: vel Syriace, temporalis. Nomen viri. 1. Esdr. 2. a. 8. a

Adina, Idem. Filius Siza. 1. Para. 11. g

Adithaim, Cætus siue cōgregationes, aut testimonia. Nomen vrbis. Iosue. 15. e

Adlai, Adli, Testis mihi, siue ornatus mihi, aut transitus, vel præda, vel æternitas mihi. Nomē viri. 1. Par. 27. d

Admātha, Nubes vel vapor mortis, siue interit⁹ mortis, vel terrestis, aut rubeus. Principis nomen. Esther 1. c

Adummim, Adommim, Terreni, vel rufi, aut sanguinei. Nomen loci. Ios. 15. b. 18. c

Adon, Dominus, aut basis: vel Syriace, auris. Nomen loci. 1. Esd. 2. c. qui Addon. 2. Esd. 7. f. scribitur.

Iehoua, Adonai, Beatus Hieronymus Exod. 6. pro nomine dei tetragrammaton, id est quatuor literarum, Adonai translatus in aliis locis semper interpretatus est dominus. Notandum autem est quòd quatuor istæ literæ huius nominis, scilicet יהוה non sunt compactæ ad hoc vt ex eis dictio aliqua formetur, & idcirco nomen esse ineffabile. Licet Hebræis ineffabile reuera dici putem, quòd tunc reuelatum eis nō fuerit trinitatis sacramentum, etsi literis fuerit adumbratum. Hinc Exod. 5. dicit deus, Et nomen meum יהוה non indicaui eis. Quòd si in syllabas cogeretur, pronunciareturque, esse, vel essentia, aut generationem significaret. Nec ignorandum etiam quòd אדני adonai, domini mei numero multitudinis significat, quando scribitur eisdem literis & punctis quibus pronūciatur אדני. Præterea in trāslatione Chaldaica pro hoc nomine dei quod est nomen illud tetragrammaton, semper ponitur triplex Iod, יי, quod non vacat mysterio.

Adoniia, Adonia, siue Adonias, Dominator domini: aut basis domini, vel ex Syro & Hebræo, auris domini. Filius Dauid ex Haggit. 2. Reg. 3. a. 1. Para. 3. a

אדני-בזק Adoni-bazec, Domini fulgur, siue dominus fulguris, aut dominus in cōpedibus. Nomen viri. Iudic. 1. a.

אדניקם Adonicam, Dominus surrexit. Nomen viri. 1. Esd. 2. a.

אדנירם Adoniram, Dominus excelsus, siue dominus celsitudinis, vel elationis. Filius Abda qui erat super tributa Salomonis 3. Reg. 4. a.

תמוז Thamuz, Adonis, id est consumptus siue incendium, Syrum est. Nomen idōli. Ezech. 8. f.

אדני-זדק Adoni-zedech, Adoni-sēdec, Domini iustitia, siue dominus iustitiæ. Rex Ierusalem. Ios. 10. a.

אדור Adora, Ador, Generatio, vel habitatio, aut testimonium lucis vel ignis. D. Nomen loci. 2. Mach. 13. c.

חורם Hadoram, Adoram, Decor eorum, aut laus vel confessio sublimis, siue clamor excelsus. Filius Iectan, Gen. 10. d. 1. Para. 18. c. 2. Para. 10. d.

אדרמלך Adramalēch, Pallium Regis, siue magnitudo vel potentia regis vel cōsiliij. Filius Sennacherib regis. 4. Reg. 19. g. Isa. 37. g. Deus item Sepharuaim. 4. Reg. 17. f.

אדריא Adria, Nomen maris contra Rauennam, quod per ostia Padi fluij intratur, sumpto vocabulo ab Adria proxima ciuitate, quæ idem nomen mari Adriatico dedit Straboni in 5. Hoc pelagus Paulus emensus est. A. 27. c.

אדראמטנה Adramytēna, Adrametina, interpretatur soliditas munda vel terfa. Adrametum siue Adrametium ciuitas est Myfiæ. Est & Adramytis insula Lyciæ, & Adrumes Adrumetis ciuitas Aphricæ. Hieronymus autem, aut si quis alius fuit author, in catalogo locorum Act. 10. Apostolicorum indicat Adrumetum esse ciuitatem in Bazarione regione Aphricæ. Plinius Adrumetum vocat neutro genere. Act. 27. a.

אדוללם Adullam, Odollam, Testimonium siue ornamentum illis, aut testimonium siue ornamentum suæ miseriæ: vel transitus aut præda suæ miseriæ. Nomen ciuitatis. Ios. 12. d. 15. e.

אדורם Adoram, Aduram, Pallium eorum, siue potentia vel magnitudo eorum: aut vapor excelsus, siue nubes excelsa: aut dolor siue interitus sublimitatis. Nomen viri qui erat super tributa regis Dauid. 2. Regum 20. g. 3. Regum 12. c.

אדוראם Adoraim, Aduram, Fortitudo vel potētia maris, aut vapor siue interitus eleuatus, vel nubes eleuata. Nomen ciuitatis ædificatæ à Roboam. 2. Paral. 11. b.

עין Aia, Aen, Oculus, siue fons. Nomen ciuitatis. Ios. 15. e. 1. Para. 4. f.

מצרים Misrah, Egyptia, Angustians, siue tribulans. Gene. 16. a.

מצרים Misraim, Aegyptij, Angustiantes, siue tribulantes. Nume. 14. c.

מצרי Misri, Aegyptius, Idem. s. n. Exod. 2. b.

מצרים Misraim, Aegyptus, Angustiæ, siue tribulationes. Aegyptus, ad occidentem Iudæ sita, Aphricæ regio est. Plinius tamen lib. 5. capite 9. naturalis historiæ, & Pomponius Mela in primo, Asiæ attribuunt proxime Aphricam. Hæc ab oriente iungitur Assyriæ & mari rubro: ab occidente habet Libyam, atque Cyrenen: à meridie limitem qui Syenem ab Aethiopia dirimit, atque Oceanum, à septentrione mare magnum, Sinumque Arabicum & terram ad Syriam vsque irrigatur Nilo. authores sunt Iosephus lib. 5. cap. 11. de bello Iudaico. Egesippus libro 4. Inferiorem eius partem Nilus dextra leuæque diuisus, amplexu suo determinat. Ideoque insulam quidam dixerunt Aegyptum, ita se findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ vocabulo Δ Deltam appellauere Aegyptum. ita Plinius lib. 5. cap. 9. & Strabo lib. 17. Ptolemaus libro 4. cap. 6. Ammia. Marcel. lib. 22. Oppida insignia, Sais, Memphis, Syene, Bubastis, Elephantis, Thebæ, Alexandria, Pelusium: testis Mela in 1. Canopus, Bolbis, Sebennis, Pathmis, Mendes, Tanis. Vide Raphaël. Volater. lib. 12. Geographiæ. Non est au-

tem negligendū, Aegyptum prophetis appellatam Misraim à Mesraim filio Cham, eiusdem appellationis. Iosephus lib. 1. cap. 12. antiqui. Iudaic. Mesrim & Mesraim nominatam refert. Hæc quōdam Aeria dicta est, velut Eusebius in Chronicis annotauit. Adde quod Psal. 78. & 105. dicitur Aegyptus Chā, quod eius filius Mesraim occupauerit Aegyptum.

Aelam, Adolefcens vel virgo, m. g. siue occultus, aut seculum. Filius Sem. Gene. 10. c. Filius item Sefac. 1. Paral. 8. c. 1. Esdr. 2. a. Est & nomen regionis, Media aliàs, siue Bactriana dicta. Isa. 11. c. A quo Elamitæ, principes Persidis.

Aelamitæ, Idem. p. n. Gene. 14. a. Act. 2. b.

Aeneas, Laudatus. G. Nomen viri. Act. 9. f.

Aenon, vide Enon.

Cus, Aethiopia, interpretatur nigra vel nigredo.

αἰθιοπία autem Græce ardorem siue incendium significat. Aethiopiū regio ab Indo flumine confurgens, iuxta Aegyptum, inter Nilum & Oceanum, & in meridie sub ipsa solis vicinitate iacet. Gens ipsa vniuersa primū Etheria appellata est: deinde Atlantia: mox à Vulcani filio Aethiope, Aethiopia: author est Plin. historiæ mundi lib. 5. cap. 30. Multa de hac congeffit Raphaël Volaterra. lib. 12. Geographiæ, quem consule: similiter Ptolemaum lib. 4. cap. 7. Plinium in 5. cap. 8. vbi quoque de duabus Aethiopiis clarissime legis. Ezech. 29. & 30. Amos 9. Nahum. 3. Sopho. 2. Isa. 11. c.

Cusi, Aethiops, id est niger. αἰθίοψ. ardens siue incensus. Act. 8. e. 2. Paral. 14. c.

Cusim, Aethiopes, Idem. p. n. 2. Para. 12. a.

Ziim, Aethiopes. Psal. 71. b. 73. b. interpretatur siccitates, aut naues siue demones.

Cusith, Aethiopissa, interpretatur nigra. αἰθιοπίαν verò ardentem vel incensam significat. Nume. 12. a.

A G

Agabus, locusta vel festiuitas patris. D. Nomen propheta. Act. 11. d. 21. b.

Agag, Tectum, vel solarium, quod scilicet est in superiori parte domus. Nomen regis Amalec. 1. Reg. 15. b. Esther 3. a.

Agagi, Agagites, Idem, de stirpe Agag. Esther. 3. a.

Hagar, Aduena, siue peregrina, aut ruminans vel timens. Ancilla Abraham. Genes. 16. a.

Hagri, Agarai, Aduena siue peregrinus, aut ruminans, vel timens. Nomen viri. 1. Para. 11. g.

Haggriim, Agareni, Idem, nomen populi. 1. Par. 5. b.

Haggri, Agareni. Idem. 1. Paral. 27. d.

Age, Vallis siue profunditas. Pater Sēma. 2. Reg. 23. b.

Haggai, Aggæus, Festiuus, siue solennis, vel gyrans. Nomen propheta. Agg. 1. a. Heb. Haggæus.

Haggi, Aggi, Idem. Filius Gad filij Iacob. Gen. 46. b.

Haggiim, Aggitæ, Festiuitates, vel solennitates, vel gyrantes. Nume. 26. b. Familiæ nomen, ab Aggi filio Gad.

Haggith, Festiua, vel solēnis, vel gyrās. Mater Adonix filij Dauid. 2. Reg. 3. a. 1. Paral. 3. a.

Agrippa, Latinū est, dictum ab eo quod ægros, id est difficiles partus faciat. vel dicitur ille qui in nascendo prius emittit pedes. Filius Herodis Agrippæ illius inter Herodes tertij, qui occidit Iacobū, & in carcerem coniecit Petrum. Act. 12. a.

A H

Ahalab, Frater cordis, siue lactens, vel lactans, aut adeps. Nomen vrbis. Iudic. 1. f.

Ahara, frater redolēs, aut pratum odoris. Filius Benjamin. 1. Paral. 8. a. qui Gene. 46. c. Gera dicitur.

Aharchel, Alter exercitus, siue nouissimus exercitus: aut alter dolor, siue nouissimus dolor: aut ovis fratris. Filius Harum. 1. Para. 4. b.

Ahasbai, confidens in me, vel frater circundans: aut ex Hebræo & Syro, frater senectutis. Filius Machati. 2. Reg. 23. d.

Ahashtari,

עילם

אדלם

כוש

כוש

כושים ציום

גשית

אגגוס

אגג

אגגי

חגר

חגרי

חגראם

אגא

חגו

חגו

חגיית

אחלב

אחלה

אחרחל

אחסקי

אחשתי Ahastari, Cursor, vel veredarius, siue festinatio turturis aut festinatio exploratoris: siue frater qui explorat: vel ex Syro & Hebræo, princeps turturis, vel princeps explorationis. Filius Ashur ex Maara. 1. Para. 4. a.

אחא Ahaua, Essentia, siue generatio. Fluuij nomen. 1. Esdr. 8. f.

אחז Ahaz, Apprehendens, siue possidens, aut videns. Filius Micha filij Meribbaal. 1. Paral. 8. d.

אחזי Ahazi, videns, siue apprehendens. Nomen viri. Nehem. 11. b.

אחר Aher, Alter, siue posterior, aut nouissimus. Nomen viri. 1. Paralip. 7. c.

אחי Ahi, Frater meus, vel fratres mei. Filius Somer, filij Heber filij Baria. 1. Para. 7. g.

אחיה Ahiah, Ahia siue Ahias, Frater domini. Filius Sisa, princeps exercitus Salomonis. 3. Reg. 4. a. 1. Paral. 11. g. Pater Baafa. 4. Reg. 9. b. Fuit & propheta quidā Silonites. 3. Reg. 12. c.

אחיהם Ahiam, Frater matris, aut frater gentis. Filius Sarar. 2. Reg. 23. d. qui 1. Paralip. 11. g. dicitur filius Sachar.

אחיקם Ahicam, Frater refurgens, vel frater vindicans. Filius Saphan. 4. Reg. 22. c.

אחיעזר Ahiezer, Frater adiutorij, vel fratris adiutorium, aut fratris atrium. Filius Ammisaddai, princeps tribus suæ Dan. Nume. 1. a. 2. d. 7. e. 10. c. & 1. Para. 12. a.

אחילוד Ahilud, Frater natus, vel frater genitus. Pater Iosaphat, illius qui erat à commentariis Dauid. 2. Reg. 8. d.

אחמן Ahiman, Frater pręparatus, siue frater dexterę, aut frater meus quidā Nomen viri. 1. Paralip. 9. c. 18. d. filius Enac. Iosue. 15. c. Iudic. 1. b.

אחישלך Ahi-mælach, Frater meus rex, vel frater regis siue consilij. Nomen viri de filiis Ithamar. 1. Para. 24. a.

אחין Ahian, Ahin, Frater vini, vel fratres Filius Semidæ filij Galaad. 1. Para. 7. d.

אחנאב Ahinadab, Frater spontaneus, aut frater vouentis vel voti: siue fratre principis. Filius Addo. 3. Reg. 4. b.

אחיו Ahio, Frater eius, vel fratres eius. Filius Abigabaon. 1. Paralip. 8. c. Filius item Iehiel. 1. Para. 9. f. Filius Abinadab. 2. Reg. 6. a. 1. Para. 8. b.

עיו Iion, Ahion, Intuitus, aut fons, vel oculus. Nomen vrbis. 3. Reg. 15. d. 4. Reg. 15. f. 2. Para. 16. b.

אחירע Ahira, Frater iniquitatis, siue frater socij, aut frater pastoris, vel fratrem confringens. Filius Enan, princeps tribus suæ Nephthali. Nume. 1. b.

אחיהוד Ahitud, Frater laudis vel confesionis. Filius Salomi, Princeps tribus Aser. Numer. 34. d.

אחיהוד Ahihud, Frater vnitatis, siue frater acuminis, aut frater ænigmatis vel gaudij. Nomen viri. 1. Para. 8. a.

אחישר Ahisar, Frater principis, siue frater direptionis vel canticij, aut frater insidians. Prępositus domus Salomonis. 3. Reg. 4. a.

אחישחר Ahisahar, Frater atrox, siue frater matutinus, aut frater niger vel nigredinis, Filius Balan filij Iadihel filij Benjamin. 1. Para. 7. c.

אחבן Ahban, Ahobban, Frater filij, vel fratris filius, siue frater intelligentiæ, aut frater ædificans, vel absconditus. Filius Abisur filij Semei, filij Onam. 1. Para. 2. c.

אחוד Ohad, Ahod, Laudans siue confitens. Filius Simeonis filij Iacob. Gene. 46. qui. 1. Para. 4. d. dicitur Ianb.

אחוד Ehud, Ahod, Idem. Filius Balan filij Iadihel filij Benjamin. 1. Para. 7. c.

אחוד Ehud, Ahod, Vnitas, siue gaudium, aut ænigma, vel acumen. Nomen viri. 1. Para. 3. a.

אחזה Ahoha, Ahoe, Tribulus vel spina, siue fraternitas, aut hamus. Filius Bela filij Benjamin filij Iacob. 1. Paralip. 8. a.

אחזיה Ahohi, Ahohites, Frater viuus, aut tribulus vel spina mea. 2. Reg. 23. b. 1. Para. 27. a.

אחזי Ahumai, Pratum aquilarum, vel frater aquarum. Filius Iahath filij Subal. 1. Para. 4. a.

A I.

איה Aia, per א. Vultur, vel heu, siue vbi est? aut insula

eius. Filius Sebeon filij Seir Horai, Gene. 36. c. 1. Paralip. 1. c. Item pater Respha concubinæ Saulis. 2. Reg. 3. b. 21. b.

Aia per י, Aceruus. Ciuitas tribus Ephraim. 1. Paralip. 7. f.

Aialon, Ilex vel quercus, aut fortitudo, siue ceruus. Nomen ciuitatis constructæ à Roboam. 2. Paralip. 11. b. 1. Paralip. 8. b. 2. Paralip. 28. c. Vallis nomen. Iosue. 10. c. Iudi. 1. g. Ciuitas de tribu Dan data Leuitis. Iosue. 21. b. Ciuitas refugij. 1. Para. 6. f. Filius Sellum filij Sadoc. 1. Paralip. 6. a. Filius Amasai, filij Boni. 1. Paralip. 6. d. Fuit & altera ciuitas in tribu Zabulon, vt in 12. d. cap. Iudic. legimus iuxta Hebræum; Mortuusque est ac sepultus in Aialon in terra Zabulon.

Aiath, Hora, siue coaceruatio. Est ea vrbs quæ Hebræis vocatur Hai. meminit Isaias cap. 10. per quam Sennacherib trāsīt oppugnaturus Ierusalem. Nehem. 7. fit eiusdem mentio.

Aia, Vrbs quæ Elath dicitur. Vide Elath.

Elam, Ailam, Occultus, aut iuuenis, vel seculum. Filius Sefac. 1. Paralip. 8. c.

Eloth, Ailath siue Ailoth, Ilices, vel quercus, aut ceruæ, vel fortitudines. Nomen ciuitatis ab Ozia ædificatæ. 3. Reg. 9. d. 2. Para. 8. d. 26. a.

Ain, Oculus siue fons. Ciuitas est in termino Iudæ ad orientem, Nume. 34. quam tribus Iuda atque Simeonis sorte accepit, Ios. 15. & 19. a. 1. Paralip. 5. quæ deinceps Leuitis est tradita. Ios. 21. b. Iuxta hanc Saul produxit exercitum cōtra Philistiim. 3. Reg. 29. Hieronymo Bed hennim dicta.

A L

Alámath siue Alámeth; Occultatio, siue iuuentus, aut secular: vel super mortem. Filius Bechor filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. b. Filius item Iare. 1. Para. 8. d. 9. f. Vide Almath.

Aleimus, Fortis. G. Nomen sacerdotis impij. 1. Machab. 7. a.

Alexander, Adiutor virorum, vel auxiliator virilis, vel fortissimus. G. Nomen regis Macedonum. 1. Mach. 1. a. Marc. 15. c. Fuit & vir quidam qui recessit à fide, quæ Paulus satanæ tradidit. 1. Timoth. 1. d.

No, Alexandria, Hebraicè dicitur No, & interpretatur crudum siue irritatio, aut prohibitio. At Alexandria Græcè, Latinè dicitur adiutorium virorum, siue auxilium virile vel fortissimum. Iere. 46. f. Inter Aegyptum, Africam, & mare quasi claustrum posita, ab Alexandro magno condita in parte Africæ, teste Plinio libr. 5. cap. 10.

Alexandrini, Adiutores virorum, siue auxiliores viriles, vel fortissimi. G. Act. 6. c.

Alexandrinus, Idem. G. Act. 11. f. 27. a.

Alian, Folia vel excelsus. Filius Sobal. 1. Para. 1. c. qui Gene. 36. c. Aluan dicitur.

Alicarnassum, Caput maritime habitationis. G. Alicarnassus, Idem. G. Nomen loci. 1. Mach. 15. d.

Alemus, Alimis, Vestibulum, vel porticus, aut fortitudo. D. Nomen ciuitatis. 1. Macch. 5. c.

Allon, Quercus vel fortis. Pater Sephei patris Ziza. 1. Para. 4. f.

Alémeth, Almath, Occultatio, siue iuuentus, aut secula, vel super mortem. Nomen ciuitatis. 1. Paral. 6. c. Filius item Bechor filij Benjamin. 1. Paralip. 7. b. Heb. Alémeth. Vide Alamath.

Almon, Occultum, aut iuuentus, vel seculum ipsius. Ciuitas tribus Benjamin, Iosue. 21. b.

Aloes, Incantator, aut tacens. Nomen viri. 2. Esdr. 3. c.

Alphæus, Millelimus, vel doctus, aut dux. D. Pater Iacobi apostoli. Matt. 10. a. Mar. 2. b. Luc 6. c.

Alua, Ascensus eius, siue præuaricatio ipsius. Ciuitas Idumæorum, Gene. 36. d.

Aluan. Superior, vel excelsus: aut Syriace, peruersus. Filiis Sobal, Gene. 36. c.

אלוש	Alus, Commissio siue conspersio. Nomen loci, ad quem descenderunt filij Israël à Daphca, ascendentes in terram Canaan, Nume. 33. b	Ammonith, Ammonitis, Popularis. f. g. 3. Reg. 14. f. Hammath, Ammath, ciuitas quæ & Emath. Vide Emath. Iosue. 10. c	עמנית חמת
עקער	Amead, Amaad, Populus testimonij, aut populi transitus vel præda, siue populus æternitatis. Ciuitas tribus Aser, Ios. 19. b	Ammaum, Populus abiectus, siue populus obseruatus. D. Nomen ciuitatis. 1. Machab. 2. e	עמאל
חמרתא	Hammedatha, Amadathi, Conturbans legē, vel mensura. Pater Aman, Esther. 3. a	Ammiel, Populus dei, siue mecum deus. Pater Bethsua matris Salomonis. 1. Par. 3. b. quæ & Bethsabee dicta est. Filius item Gemalli, Num. 13. a. Pater Machir de Lodabar. 2. Reg. 9. a. 1. Paralip. 26. a	עמישרי
עמל	Amal, Labor, aut iniquitas. Filius Helem. 1. Paralipome. 7. g	Ammisaddai, populus omnipotentis, siue mecum omnipotēs, aut mecum deuastator. Pater Ahiezer principis tribus Dan. Nume. 1. a	עמיהור
עמלק	Amalec, Populus lambens: vel ex Hebræo & Syro, populus percutiens. Filius Eliphaz ex Thamna concubina. Gene. 36. b. A quo Amalecitæ.	Ammihud, Populus laudis vel confessionis, siue mecum laus vel confessio. Pater Elisama principis tribus Ephraim. Numer. 1. a. Pater item Samuel principis tribus Simeon. Nume. 34. d. Pater item Tholomai. 2. Reg. 13. g. 1. Para. 9. a	עמיר
עמלקי	Amaleci, Amalecitæ, Populi lambentes: vel ex Hebræo & Syro, populi percutientes. Nomen populi. Gene. 14. a. Reg. 30. a	Ammiur, populus libertatis vel foraminis, siue populus albedinis.	עמון
אמם	Amalecites, Idem. f. n. 1. Reg. 27. c	Ammon, populus eius. Viri nomen. 1. Reg. 11. c. & 14. g. Isaia. 11. d	בן-עמי
המן	Amam, Mater siue timor eorū, aut vlna siue cubitus eorum. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d	Ben Ammi, Ammon: in 19. g. Genescos, legendum Ben Ammi: quod interpretatur filius populi mei. Filius Lot ex filia sua minore.	עמוני
אמנה	Haman, Aman, Cōturbans aut tumultuans, siue præparans. Nomen principis. Esther. 3. a	Ammoni, Popularis. Ciuitatis nomen. 2. Reg. 23. d	עמנונים
אמריה	Amana, Fides siue veritas, aut credulitas, vel nutrix. Fluuius Damasci, qui & Abana dicitur. 4. Reg. 5. d. Est & mons Ciliciæ, qui & Amanus dicitur, in quo oppidū Bonite est, hic à Syris (vt Plinius inquit lib. 5. cap. 22.) Ciliciam separat. Huius mentio fit Cantic. 4. c	Ammonitæ, Idem. p. n.	עמני
אמריה	Amaria siue Amarias, Dicit dominus, aut celsitudo domini: vel ex Syro & Hebræo, Agnus domini. Pater Godolia patris Chusi patris Sophonia prophetæ. Sopho. 1. a. Filius item Meraioth filij Zariae. 1. Paralip. 6. a. 2. Paral. 31. c	Ammonitæ. 2. Para. 26. a. vbi dicitur, Et contra Ammonitas: interpretatur habitacula, siue afflicti, aut delinquentes, vel respondentes. Heb. Meonitæ.	עמנות
עמסא	Amaria siue Amarias, Dicit dominus, aut celsitudo domini: vel ex Syro & Hebræo, Agnus domini. Pater Godolia patris Chusi patris Sophonia prophetæ. Sopho. 1. a. Filius item Meraioth filij Zariae. 1. Paralip. 6. a. 2. Paral. 31. c	Ammonites. Popularis.	עמנית
עמסאי	Amasa, Populus parcens, siue populum tollens, vel populum eleuans. Filius Abigail sororis Dauid, cuius Amasæ pater Iether dicebatur. 2. Reg. 17. f. 1. Paralip. 2. b	Ammanioth Ammonitides, Populares. f. g. 3. Regum 11. a	עמנון
אמסאי	Filius item Hadali. 2. Para. 28.	Ammonith Ammonitis, Popularis. f. g. 2. Paralipome. 24. g	אמנון
אמסאי	Amasai, per x in prima, Fortis vel robustus. Filius Bani filij Somer. 1. Para. 6. d	Amnon, fidelis aut verax, siue nutritius, vel pædagogus, aut matris filius. Primogenitus Dauid ex Achinam vxore. 2. Reg. 3. a. 1. Paralip. 3. a. Filius Simonis. 1. Paralip. 4. c	אמוק
עמסאי	Amasai per y in prima, Populi munus, vel cum munere. Filius Elcana filij Ioel filij Azarie. 1. Para. 6. c. 12. c. 15. c. Pater item Mahath. 2. Para. 29. d	Amoc, Vallis aut profunditas. Nomen viri. 2. Esdræ. 12. a	אמון
אמסיה	Amasia, Amasia, siue Amasias, Fortitudo domini. Pater Iosa principis. 1. Para. 4. f. Filius Elcia filij Amasai. 1. Para. 6. d. Nomen item sacerdotis, Amos. 7. c. Denique rex Iuda filius Ioas filij Ochozia filij Iorā filij Achab. 4. Reg. 14. a. 1. Para. 3. c	Amon, Fidelis, aut verax, seu artifex, vel nutritius, aut pædagogus. Filius Manasse, Rex Iuda. 4. Reg. 21. d. 1. Para. 3. c. 2. Paral. 33. d. Iere. 1. a. 25. a. Soph. 1. a. Matth. 1. b. Princeps item Samariae ciuitatis. 3. Reg. 22. d. 2. Para. 18. f. Tertius quidam, de quo Nehem. 7. f	חמונה
עמסיה	Amasias, Onus domini. Filius Zechri. 2. Para. 17. d	Amōna, Numerās siue præparās, aut multitudo eius, siue tumultus eius: vel Syriace, veritas. Vrbs in terra Israël versus mare mortuum, quod est in parte orientali Iudææ, iuxta quam Gog sepultus iacet. Ezechie. 39. d	אמרי
עמסיה	Amassai, populi conculcatio, Nomen viri. 2. Esdr. 11. b	Amorrhæus, idem. f. n. Filius Chanaan. Gene. 10. c	אמוץ
אמית	Amitthai, Amathi, verax, siue timēs, aut cubitus, vel famulatus. Pater Ionæ prophetæ. 4. Reg. 14. f	Amoz per x in principio, Fortis vel robustus. Pater Isaia prophetæ. Isa. 1. a	עמוס
חמלק	Amathitis. Idem. d	Amos per y in principio, Oneratus, vel onerās. Propheta vnus ex duodecim. Amos. 1. a	חמץ
אמן	Amathitis. Idem. d	Amoza, Iurgium, vel adinuentio, siue azymum aut compressio. Nomen ciuitatis. Iosue. 18. d	אמפίπολις
אמי	Amathitis. Idem. d	Amphipolis, Vallata vel circumdata ciuitas. G. Ciuitas Macedoniae, per quam etiam Paulus profectus est, de qua Volaterranus lib. 8. Geographiæ: primū Nouem viæ appellata. Stephanus Cradēnam & Ariadraomum antiquitus vocatam dicit. Alia eiusdem nominis in Syria apud Euphratē à Seleuco condita, quam Turmedam Syri vocant. Hæc Raphael Volaterra. lib. 8. titulo De Macedonia. Acto. 17. a	
עמנרב	Amathitis. Idem. d	Ampliatius, Latinū est, à verbo Amplio amplias. Paulo amiscissimus hic fuit. Roma. 16. d	
חמול	Amathitis. Idem. d	Amram, Populus excelsus, vel manipulus eorum, aut cum excelfo. Filius Caath filij Leui. Exod. 6. c. 1. Paralipo. 6. a. 23. b	עמרם
עמנרב	Amathitis. Idem. d		
עמח	Amathitis. Idem. d		
עמונים	Amathitis. Idem. d		

Amramitæ. Idem. p. n. 1. Para. 26. c
אמרי Amri per **א**, Amarus, vel loquens, siue exaltatio: aut Syriace, aries. Pater Zacchur. Nehem. 3. a
עמרי Amri, per **י**, Manipulus, vel dominium, siue populus rebellis vel amarus. Princeps militiæ super Israël, rex tandem constitutus. 3. Regū. 16. d. Mich. 6. d. Pater Athaliæ matris Ochoziæ filij Ioram. 4. Reg. 8. g. Filius Bechor filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. b
אמריאל Amraphel, Loquens ruinam, aut loquens occultum, vel loquens iudicium. Rex Sennaar. Gene. 14. a
אמזי Amzi, Amfi, Fortis vel robustus. Nomen viri. 2. Esdra. 11. b
המתאר Hamethoar, Amthar, Species, siue forma, vel figuratus, vel depictus, siue mortem maledicens. Nomen loci. Ios. 11. a

A N

ענה Ana, respondens vel cantans, siue affligens, vel pauper. Pater Oolibama vxoris Esau. Gene. 39. a. Filius itē Sebeon filij Seir Horrai. Gene. 36. c. 1. Para. 1. c
הנע Hana, Commotio vel motus. Nomen idoli. 4. Reg. 18. g. 19. c. Isac. 37. c
ענב Anab, Vua: aut Syriace, nodus. Nomen ciuitatis siue montis. Iosue. 11. d. 15. f
אנחרת Anaharath, Ariditas, aut incensio, vel ira, siue hinnitus, aut raucedo: vel Syriace suffocatio. Ciuitas in tribu Issachar. Iosue. 19. b
ענמלך Anamælach, Responso aut canticum regis, siue afflictio vel paupertas regis vel consiliarij. Deus Sepharuain. 4. Reg. 17. f
עננים Ananim, Fons siue oculus aquarum, aut responso vel afflictio, seu canticum aquarum. Filius Mesraim. Gene. 10. b
ענן Anan, Nubes, siue augurium, aut diuinitio. Nomen viri, Nehem. 10. a
ענני Anani, nubes, siue auguratio aut diuinitio. Filius Elioenai filij Naaria. 1. Para. 3. d
עניה Anania, siue Ananias, Nubes domini, aut diuinitio domini. Nomen vnus ducis regis Ozia. 2. Paral. 26. b. Nomen etiam ciuitatis, in qua filij Benjamin habitauerunt post Babylonicam captiuitatem. 2. Esdr. 11. d. Nomen item viri cuiusdam, de quo Actum. 5. a
ענת Anath, responso, siue canticū, aut afflictio, siue paupertas. Pater Samgar iudicis Israël. Iudicum. 3. d
ענתות Anathoth, Idem. p. n. Ciuitas quæ tribus miliaribus distat à Ierusalem. Isa. 10. g. Ios. 21. b. item filius Bechor filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. c
ענתותיה Anathothia, Responso, vel cantica domini, aut afflictiones vel inopiæ domini. Filius Sefac. 1. Paralip. 8. c
ענתותי Anathothi, Anathothites, Responso, siue canticum: aut afflictio siue paupertas. Iere. 29. f
ἀνδρέας Andreas, Virilis, vel fortissimus. G. Nomen Apostoli. Matth. 4. c. 10. a. qui ante vocationem suam discipulus erat Ioannis Baptista. Ioan. 1. f
ἀνδρόνικος Andronicus, vir victoriosus. G. Nomen viri. 2. Machab. 4. c. Rom. 16. a
ענם Anem, responso aut canticum eorum, siue afflictio vel paupertas eorum: aut Syriace, ouis eorum. Nomen ciuitatis. 1. Para. 6. g
ענר Aner Responso aut canticum lucernæ, siue affligens lucernam. Frater Mambre. Gene. 14. b. Nomen item ciuitatis in tribu Manasse. 1. Para. 6. f
עני Ange, Gratia, sine misericordiae vallis. D
עני Vnni, Ani, Responso siue canticum, siue afflictus vel pauper. Nomen sacerdotis. 1. Para. 15. b
עניה Anaiah. Ania, Responso aut canticum domini, siue afflictus vel pauper domini. Nomen viri. 2. Esdr. 8. a
אניעם Aniam, Ego populi, siue nauis populi, aut dolor, siue fortitudo populi. Filius Samidæ filij Galaad filij Machir filij Manasse. 2. Para. 7. d
ענים Anim, Respondentes siue cantantes, aut afflicti siue pauperes. Nomen ciuitatis. Iosue. 15. f

Hanna, Anna, Gratiola, siue misericors, aut requiescens, vel donans. Altera vxor Elcanæ. 1. Reg. 1. a. Heb. Hanna. Nomen item prophetissæ cuiusdam filiæ Phannuel, de qua Luc. 2. e

Annas, Affligens, vel humilians, aut respondens. D. Nomen pontificis Iudæorum soceri Caiphæ etiam pontificis, Ioan. 18. c. Luc. 3. a. Acto. 4. a

Anub, Anob, Vua: aut Syriace, nodus. Filius Koz. 1. Para. 4. b

Antilibanus, Excelsus mons ad septentrionem Iudææ ex aduerso Libani: de quo Plinius lib. 5. cap. 20. a quo omnis regio supra Libanum ad orientalem plagam respiciens, Antilibanus appellatur, citra regionem Damasci, quæ cecidit in fortem tribus Manasse. Quibusdam videtur non esse montem proprium à Libano, sed iugum aut cornu in occasum brumalem protensum, iunctum huic circa Cæsaream Philippi, tanta verò magnitudine, vt mons proprius iuste appellari possit.

Antiochia, pro vehiculo, vel curru, id est loco currus: siue contra vehiculum vel currum. G. Antiochiæ duæ sunt clarissimæ ciuitates: altera Syriæ Cœles, aliàs Emath. Zach. 9. a. dicta. in hac discipuli primū cœperunt dici Christiani, Acto. 11. in qua Barnabas & Paulus sunt ordinati, Acto. 3. De hac multa Procopius lib. 1. de bello Persico. Strabo in. 15. Altera Pisidiæ prouinciæ, de qua plinius in. 5. cap. 27. Strabo lib. 12. in hac Paulus & Barnabas prædicarunt, Acto. 13. Gala. 2

Antiocheni, Idem. p. n. G

Antiochenus, Idem. s. n. G. Act. 6

Antiochus, Idem quod Antiochia. G.

Antipas, pro omnibus, vel contra omnes. G. Apocalyp. 2. d

Antipater, Pro patre, vel contra patrem. G. Filius Iafonis. 1. Mach. 12. c

Antipatris, Palæstina ciuitas nūc diruta, quam Herodes rex Iudææ ex patris sui Antipatri nomine vocauerat. de hac Raphael Volater. lib. 11. Geographiæ, ad hanc Paulus ductus est captiuus, Act. 23. g

A O

Ehud, Aod, Laudans, siue confitens. Filius Gera filij Iemini, Iudicum. 3. b

A P

Apamea siue Apamia, Expellens vel abigens. G. ἀπάμεια.

Apedno, Ornamentum eius, siue ira iudicij eius. Nomen loci, Danielis. 11. g. Munstherus interpretatur palatium suum.

Apelles, Expellens vel abigens. G. Vir commendatus à Paulo, Rom. 16. b

Aphara, Vacca, siue frugifera, aut accrescens, siue irritans. Vrbs tribus Benjamin, Iosue. 18. d

Apharsathchæi, Apharsathachæi, Diuidetes siue dilacerantes pauones. Populi nomen. 1. Esdr. 4. b

Apharsachæi, Apharsachæi, Diuidentes, siue dilacerantes. 1. Esdr. 5. b. 6. b

Apharsæi, Idem. Populi. 1. Esdr. 4. d

Aphec, siue Apheca, Pelagus vel fortitudo, aut vigor: vel Syriace, exitus. Vrbs in tribu Iuda. Iosue. 13. d. Terminus Amorrhæorum supra Iordanem in forte tribus Ruben, Iosue. 13. f. Hieronymo in locis Hebraicis vsque ad suam ætatem, Castellum grande Apheca nomine, iuxta oppidum Palæstina. Vrbs præterea in tribu Aser, Iosue. 19. Iudicum. 1. f. iuxta vicum Esron ciuitatis Iezrael, vbi dimicauit Saul, in forte Afer: & vbi Philistiim contra Israël posuerunt castra. 1. Regum. 4. a. & 29. a. eod. loci Benadab Rex Syriæ vincitur. 3. Reg. 20. d

Aphia, Flans, vel exufflans, siue loquēs, aut illaqueas. Filius viri Iemini. 1. Reg. 9. a

Aphrica, iuxta Geographos, maxime Pliniū in prologo tertij, tertia orbis pars est, inter Asiam & Europam ad austrum sita, incipiens ab Aegypto, & in Gaditana

A iij ditano

ditano freto definit, in qua populi habitant Mauri, G-
tuli, Numidæ, Garamantes, & Carthago vrbs. Mare quo
cingitur Aphrica, à Septentrione Lybicum, à meridie
Aethiopicum, ab occidente Atlanticum dicimus: testis
Pomponius Mela lib. 2. vide Plinium lib. 5. cap. 4. hi-
storiæ mundi. Strabo, lib. 2. geographiæ. Hæc Aphrica
eadem quoque Libya dicitur, Plinio teste in prologo
quinti lib. Cuius regionis Nahum. 3. fit mentio, & alibi
sæpe in scripturis.

פול Aphrica, Isa. 66. f. in Hebræo dicitur Pul: & interpre-
tatur casus vel ruina, aut faba.

פוט Aphrica, Nahum. 3. in Hebræo est Put: & interpre-
tatur crassa vel pinguis. Syrum est.

פועץ Aphses, Communiens, vel eripiens, aut aperiens, aut
destruens. Nomen viri. 1. Para. 24. b

ἀποκάλυψις. Apocalypsis, Reuelatio. G.

ἀπολλῶς. Apollo, Perdens, vel destruens. G. Vir quidam Ale-
xandrinus. Acto. 18. f

ἀπολλωνίου. Apollóphanes, Perditionem vel destructionem ostē-
dens. G. Nomen viri. 2. Mach. 12. g

ἀπολλωνία. Apollonia, Perditio vel destructio. G. ciuitas Ma-
cedoniæ, per quam Paulus profectus est. Act. 17. a. Ache-
doro tantum fluuiio à Thessalonica diuisa. Volater. lib.
8. geograph. Est & altera in prouincia Aphricæ, quæ di-
citur Pentapolis.

ἀπολλωνίου. Apollonius, Perdens vel destruens. G. Nomen viri
quem occidit Iudas Machabæus. 1. Mach. 3. a

ἀπολλύω. Apollyon, Exterminans, vel perdens, aut destruens.
G. Apoc. 9. c

ἀπόστολος. Apostolus, Missus. G. Sic vocauit illos Christus quos
misit ad prædicandum euangelium suum. Luc. 6. c

אַפִּים. Apphaim, Vultus vel facies, aut furores, siue nares, vel
pistores. Filius Nadab filij Semei filij Onam. 1. Para. 2. d

אַפִּיָּא. Apphia, Producens vel pullulans. G. Nomen fœmi-
næ, ad Phile. a

Apphus, Indignationis consilium, aut volans confi-
lium, vel scrutator. D. Filius Matathiæ filij Ioa
Mach. 2. a

Aprij forum, Hieronymus putat fuisse nomen fori
Romani, ab Appio quondam consule appellatū: à quo
& via Appia cognominata fuerit. Verum Appij forum
oppidum fuit longius à Roma quàm Aricia distans:
quod Horatius lib. 1. Ser. Saty. 5. ostendit his verbis,
Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico rhetor comes Heliodorus,
Græcorum linguæ doctissimus, inde forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Ad hanc vibem Paulus venit quum duceretur Ro-
mam. Acto. 28. d

אַמָּה. Amma, Aquæductus, Collis in tribu Benjamin, iuxta
Giah & Gabaon, vbi Afael frater Ioab confossus fuit ab
Abner. 2. Reg. 2. f

אַנְוִילָא. Aquila, Latinum est. Vir Iudæus ex Ponto. Act. 18. a

אַר. Ar, Suscitatio, siue vigilia: aut euacuatio, vel denuda-
tio, seu ciuitas, aut æmulus. Principalis vrbs Moabi-
tarum, ad Arnon sita. Deuter. 2. b. d. f. Isa. 15. a. Nume. 21.
d. & f

אַרָּא. Hara, Ara, Mons, aut prægnans, siue demonstratio.
Vrbs Assiriorum, cuius recordatur liber primus Para-
lip. 5. d. Hieronymus in quæst. Heb. ipsam Rages esse
scribit Medorum ciuitatem, de qua Tob. 1

אַרָּא. Ara, Maledicens, aut videns. Filius Iether. 1. Para. 7. g
אַרָּא. Harchas, Araas, Ira, vel calor confidentiæ siue prote-
ctionis. Pater Thecuz patris Sellum mariti Oldæ pro-
phetidis. 4. Reg. 22. c. 2. Para. 34. c. dicitur Hasra.

אַרָּב. Arab, Araba, Infidians, vel multiplicans: aut fe-
nestra siue locusta. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Io-

אַרָּבָּא. Araba. Idem. D. Nomen viri. 1. Mach. 14. d
אַרָּבָּא. Arabatane, Infidiatio fortis, aut fenestra vel locu-

sta fortitudo vel donum: aut multiplicatio fortitudinis
vel doni. D. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 5. a

Arbiim, Arabes, Vespertini, aut fideiussores, siue sua-
ues, aut campestres, vel corui, aut salices, vel mistiones.
2. Para. 26. a

Saba, Arabes. Psal. 71. id est conuersio, siue captiuitas,
aut canities, vel cessio. Acto. 2. b

Ereb, Arabia, Vespera, aut vespertina, vel fideiuf-
sio, siue suauitas: aut coruus, siue coruina, seu deser-
tum, vel salix, aut commista. Regio Asiæ maioris in-
ter Iudæam & Aegyptum, Cassio monte nobilis, quem
Sinam esse affirmant. De hac plura Plinius libro. 5. cap.
11. & lib. 6. cap. 28. Ptolemæus lib. 5. cap. 17. Strabo libr.
16. Pomponius Mela in. 2. Hæc Hieronymo autho-
re gentes habet multas, Moabitas, Ammonitas, Idu-
mæos, Sarracenos, aliósq; quamplurimos. Eze. 27. hu-
ius fit mentio. Arabum regionem triplicem fecit Pto-
læmeus. Petream Arabiam eam nominat, quæ supra
Palestinam ad Cassium montem & mare Rubrum ex-
currit. Nomen habet à Petra vetustissimo oppido.
Hanc Arabiam Strabo in. 16. Nabathæam vocat. Alte-
ra Arabia deserta, quæ Fœlici à meridie, à septentrio-
ne Syria & Mesopotamiæ parte finitur, vt Ptolemæus
libro. 5. cap. 19. scribit. Hanc Sceniten, & Arabas illic
Scenitas, id est vagos Nomades, & in tabernaculis habi-
tantes nominant, Plinius lib. 5. cap. 11. & 24. & Strabo
lib. 16. Tertiam Ptolemæus lib. 6. cap. 8. Fœlicem no-
minat, diuitem, & beatæ cognomine inclytam, quæ
peninsulæ forma inter Persicum & Arabicum sinum in
meridiem tenditur: de qua plura Pomponius Mela lib.
3. Geograph. Græcis (vt habet ille) ἐσθαίμων appella-
tur. id est fœlix, quod sit thurifera, odores creans. hæc
aliàs Sabæa dicta est, Iob. 1. Psal. 72. In hac Paulus præ-
dicauit. Galat. 1

Seba vel Saba, Arabia. Psal. 71. in Hebræo est Saba, id
est conuersio, siue captiuitas, aut canities, vel sessio.

Arubboth, Araboth, Cataractæ siue fenestræ, aut in-
sidia, vel locustæ. Nomen ciuitatis. 3. Reg. 4. a. 2. Pa. 9. d

Arbi, Arabs, Vespertinus, aut fideiussor, vel sua-
uis, siue campestris, aut coruus, vel salix, seu mistio.
2. Esdr. 2. d

Arci, Aracæus, Neruus: aut Syriace, fugitiuus. Filius
Chanaan. Gene. 10. c. qui Arcas oppidum condidit, cō-
tra Tripolim in radicibus Libani situm.

Erech, Arach, Longitudo, siue medicina, vel sanitas.
Ciuitas in qua regnavit Nemrod. Gene. 10. b. Hanc &
Edessam vocari testatur Hieronymus.

Arci, Arachites, Longus vel procerus: siue sanans, aut
medicina. 2. Reg. 15. g

Arad, Onager: aut Syriace, draco. Ciuitas Amor-
rhæorum ad sortem Iuda pertitens, ad austrum solitu-
dini Cades vicina, in qua habitauerunt filij Obab foceri
Mosi in medio Israël. Refert Hieronymus in lo-
cis Hebraicis, vsque ad suam ætatem ostendi villam ab
oppido Malatis quarto lapide, ab Hebron. 20. Nume. 21.
Iudicum. 1. d

Aruadi, Aradius, Maledictionis abundantia, aut de-
scendens vel imperans. Filius Chanaan. Gene. 10. c

Aruad, Aradius, Ezech. 27. b. Imperans, aut de-
scendens.

Arado, Stupor, aut tremor, siue descensio, vel domi-
nium. D. Nomen loci. 1. Mach. 15. d

Aram, Celsitudo, aut sublimitas, seu decipiens, aut
maledictio eorū. Filius Sem. Gene. 10. d. à quo Armenij
siue Syri Græcis. Gene. 22. d. Num. 23. a. 1. Para. 2. c. Vide
Syria. Filius item Somer filij Heber. 1. Para. 7. g

Ram, Aram, Filius Efron filij Phares, Ruth. 4. d.
Matth. 1. a. & Luc. 3. g. interpretatur excelsus, vel subli-
mis, aut proiciens.

Harama, Arama, Excelsa, siue sublimis: aut vermis,
siue proiciens. Ciuitas tribus Nephthali. Ios. 19. c

Haran, Aran, Mons, siue montanus, aut prægnans, si-
ue concipi-

עֲרַבִּים

סָבָא

עֶרֶב

סָבָא

עֲרַבּוֹת

עֲרַבִּי

עֲרָץ

אַרָּד

אַרְכִי

עֲרָד

אַרְוָה

אַרְוָד

אַרְדּוֹס

אַרָּם

רָם

הָרָמָה

הָרָן

ue concipiens, vel cantans, aut præco. Filius Tharepa-
tris Abraham. Gene. 11. d. 1. Para. 23. a

אָרָא Aran, Arca, siue exultans, aut maledictio eorum.
Filius Dilon filij Seir, & filius Ierameel primogenitis
Efron. Gene. 36. c. 1. Paralip. 1. c. 2. c. vbi dicitur, Et Bu-
na, & Aran.

חֶרֶפָּה Harapha, Arapha, Medicina, siue relaxatio. aut gigan-
tiffa, vel montis os, scilicet ab ore, aut mons hic, id est
in hoc loco. Nomen viri. 2. Reg. 21. c

אַרָרַט Ararat, Maledictio tremoris: aut ex Hebræo & Sy-
ro, maledictio siue lux currentis. Est regio Armenia, aut
ipsa Armenia. 4. Reg. 19. g. Isa. 37. g. Mons est iuxta Boc-
catium maioris Armenia.

הָרָרִי Harari, Arari, siue Ararites, Montanus.

אַרָרִי Arari, Ararites, Maledictus, siue maledicens. 2. Re-
gum. 23. d

ἀρβάτος Arbattos, Arbatis, Fideiussor, vel suavis, aut mistus,
vel vespertinus, siue planities. D. 1. Macha. 5. c

אַרְבָּתִי Arbati, Arbatites, Idem. 2. reg. 23. d

אַרְבַּע Arba, Arbee, Quatuor, siue accubatio. Nomen ci-
uitatis, quæ & Hebron & Mambre dicitur. Gene. 23.
a. 35. d

אַרְבֵּל Arbel, Arbella, Suscitatio vetustatis, siue insidians
ei, uel multiplicans eam, siue locusta eius. D. Termi-
nus Iudæ, ortum solis aspiciens, de quo Hieronymus
in locis Hebraicis. Est vsque hodie vicus Arbel trans
Iordanem in finibus Pellæ ciuitatis Palæsthinæ, Et
alius hoc vocabulo in campo prægrandi distans ab op-
pido Legionis milibus nouem. Hæc Hieronymus Stra-
bo lib. 16.

אַרְבִּי Arbi, Locusta, vel fenestra: siue insidiator, aut multi-
plicans. Nomen loci. 2. Reg. 23. d

אַרְחֵלָאוס Archelaus, Princeps populi. G. Filius Herodis illius
qui innocentes occidit, rex Iudææ. Matt. 2. d

אַרְכִי-עֶמְרֹת Archi-atharoth, Longitudo coronarum vel circulo-
rum, aut sanitas vel cicatrix coronarum vel circulo-
rum. Nomen loci. Ios. 16. a. limes terræ Ioseph.

ἀρχιππος Archippus, princeps vel præfectus equorum. G. No-
men viri. Coloss. 4. d. ad Philem. a

**ἀρχιτρίκλι-
νος** Architriclinus, Princeps triclinij, id est trium mensa-
rum. G. Ioan. 2. b

אַרְדֹן Ardon, Imperans, siue descendens, aut maledictio-
nis iudicium. Filius Caleb ex Azuba vxore. 1. Para. 2. c

אַרָה Arah, Area, via, siue semita, aut viator, vel odorans,
siue annona, id est diurna portio. Nomen viri. 1. Esdræ
2. a. 2. Esd. 6. d

חֶרְבָּז Arebba, Magna, siue multa, aut proiciens, vel litigio-
sa, siue mons in ea. Nomen ciuitatis. Ios. 15. g

חֶרְקֹן Haracon, Arecon, Vacuus, siue mons lamentationis:
vel mons possessionis. Nomen ciuitatis. Ios. 19. c

אַרֶד Ared, Imperans, siue descendens. Filius Benjamin,
Gene. 46. c

אַרָה Arah, Arce, Via, siue semita, aut viator vel odo-
rans, siue annona, id est diurna portio. Filius Olla. 1.
Paralip. 7. g

אַרְאֵלִי Areli, Altare, siue lux dei, aut visio dei. Filius Gad
filij Iacob. Gene. 46. b. qui & Ariel dicitur.

**ἀρεοπαγι-
της** Areopagites, Areopagita, De colle Martis. G. Acto-
rum. 17. g

**ἀρεῖο(πύ-
γος)** Arcopagus, Collis Martis. G. Authore Stephano de
vrbibus, promontorium Athenis clarissima Græciæ vrbe
fuit, in quo iudicia necis ferro factæ exercebantur: sic ap-
pellatus, quasi dicas vicum Martis. Nam & Iuuenalis Cu-
riam Martis appellat. qua de re Augustinus lib. 8. de ciui-
tate dei. cap. 10. Valerius Maxi. lib. 2. cap. 1. de institutis
antiquis. Vnde & Arcopagita iudices seuerissimi ac in-
nocentissimi dicti sunt.

ἀρέτας Aretas, Virtuosus, aut placidus. G. Socer Herodis
Tetrarchæ, Arabiæ Petreæ & Damascenæ ciuitatis do-
minus. 2. Mach. 5. b. 2. Cor. 11. g

אַרָאִנָּה Arafna, Areuna, Arca, vel canticum, siue exultatio: aut
lux nostra, siue maledictio nunc. Viri nomen. 2. Regum

24. c. qui. 1. Para. 21. c. dicitur Ornan.

Argob, Gleba, vel glarea, aut maledictio putei vel
dorsi, siue lux altitudinis. Nomen regionis Basanitidis
Deut. 3. b. 3. Reg. 4. b. 4. Reg. 15. e. quæ in sortem dimidia
tribus Manassæ cecidit, vocata terra Raphaim.

Aridai, Leo abundans, aut maledictionis abundantia.
Filius Aman filij Amadatha. Ester. 9. b

Aridatha, Leonis lex, siue maledictionis lex vel ri-
tus. Filius Aman filij Amadatha. Esth. 9. b

Arie, Leo, siue lux domini. Nomen loci. 4. Reg. 15. e

Ariel, Altare siue leo dei, aut lux dei. Capite. 29. a.
Isaiæ, accipitur pro ciuitate Ierusalem, in qua altare ho-
locausti. In 43. e. verò Ezechielis, altare holocausti si-
gnificat. Est item nomen viri. 1. Para. 11. e

Arheli, Ariel, altare siue lux dei, aut visio dei. Nomen
viri. Nume. 26. b

Arheli, Arielitæ, Idem. p. n. Nume. 26. b

Aramathaim, Arimathæa, Leo mortuus domino, vel
lux mortis domini. D. Nomen ciuitatis. Matth. 27. g. Vi-
de Ruma.

Ariocho, Longus vel procerus, siue facietas vel ebrie-
tas tua, aut leo tuus. Rex Ponti. Gene. 14. a

Arifai, Sponsus: aut Syriace colonus siue venenum.
Filius Aman filij Amadatha. Esth. 9. b

Aristarchus, Optimus princeps. G. Nomen viri Ma-
cedonis Thessalonicensis. Actorum. 19. f. 27. a. Colef-
sen. 4. B

Aristobolus, Optimus cōsultor, vel optimum confi-
lium. Magister Ptolemæi. 2. Machab. 1. b. Roma. 16. b

Armageddon, Mons euangelij vel euangelisationis
aut mons pomorum, vel fructuum, scilicet electorum.
D. Nomen loci. Apoc. 16. d

Ararat, Armenia, & interpretatur maledictio tremo-
ris: aut ex Hebræo & Syro, maledictio siue lux curren-
tis. Nomen regionis, super cuius montes requieuit arca
Noë. Gene. 8. a. Dicitur & Aram, ab Aram filio Sem.

Arati, Armenij, Idem.

Harmon, Armon, Malum granatum, vel mons nu-
merationis, aut mons præparationis, siue mons doni siue
muneris. Nomen montis. Amos. 4.

Armoni, Aula, siue palatium, aut maledictio nume-
rationis, vel præparationis, aut luminis munus. Filius
Saul ex Respha. 2. Reg. 21. b

Arnan, Exultans, siue arca eorum, aut lux filij vel lux
aut maledictio, permanens vel æterna. Filius Raphaia
filij Ieseia filij Phaltia. 1. Para. 3. d

Arnon, Idem. Fluius est Moabitarum, qui Iose-
pho lib. 4. antiquit. Iudaic. cap. 4. de montibus Arabiæ
fluit, ac per totam solitudinem labens in Asphalthiten
lacum erumpit, seiungens Moabitidem & Ammonitida.
Hieronymo verò est rupes excelsa in limite Amor-
rhæorum & Moabitarum. Nume. 21. c. Deut. 2. e. g. Io-
sue. 12. & 13. c. Iudic. 11. c. Iere. 46. Est etiam Arnon ciui-
tas Moabitarum, & deinceps Schon regis Amorrhæo-
rum. Nume. 21. Ios. 12.

Arod, Imperans siue descendens. Filius Gad. filij Ia-
cob. Nume. 26. b

Arad, Arod. Onager: aut Syriace, draco. Filius Beriæ.
1. Para. 8. b

Arodi, Imperantes siue descendentes. Filius Gad filij
Iacob. Gene. 46. b

Aroditæ, Idem. Nume. 26. b

Arodites, Idem. 2. Reg. 23. d. vbi nunc Ararites le-
gibus iuxta quorundam exemplariorum: Hebraico-
rum lectionem.

Aroer, Myrica, siue suscitatio vigiliæ, aut vigilia vi-
giliæ, vel denudatio pellis, aut denudatio æmuli. Vrbs
Moabitarū sita super ripam torrentis Arnon, extructa à
filiis Gad. Deut. 2. Ios. 12. & 13. c. Iere. 46. Est contra Rab-
bath. Ios. 13. c. cessit tribui Gad. Iudic. 11. fit eius mentio
1. Reg. 30. g. 2. Reg. 24. Num. 21. 32. 33. 4. Reg. 10. Alia est in
agro Damasceno, cuius meminit Isaias cap. 17. a

Harari.

אַרְגֹב

אַרִידִי

אַרִידָתָא

אַרִיֶה

אַרְיֵאל

אַרְאֵל

אַרְאֵלִי

חֶרְמֵת

אַרְיוֹחַ

אַרִיסַי

ἀριστάρχης

ἀριστόβου-
λος

אַרְרָט

אַרְמִי

חֶרְמוֹן

אַרְמוֹן

אַרָנָה

אַרְנוֹן

אַרָוֶה

עֶרֶד

אַרְוִי

עֶרְוֶה

הררי Harari, Arorites, Montanus. 1. Para. 11. f
ארפד Arphad, Lux redemptionis, aut sternens, scilicet aliquid ad reclinandum. Nomen insulae in Phœnicia, sita non longe à Damasco. Plinius lib. 5. cap. 31. Pompo. Mel. lib. 1. Ezech. 27. Isa. 10. b. 4. Reg. 18. g. & 19. Ierc. 49.
ארפכש Arphaxad, Sanans, vel laxans quasi deprædationem aut quasi mamillam: vel laxans aut sanans sicut dæmon. Filius Sem, Gene. 10. c. Lucæ. 3. g. à quo Chaldæi.
ארצא Arza, Arsa, Terra, siue voluntas, aut cursus, siue maledictionis exitus. Nomen præfecti ciuitatis Theræ. 3. Reg. 16. c
ἀρσάνης. Arfaces, Eleuans scutum, aut eleuatio scuti. G. Nomen viri. 1. Mach. 15. d
ἀρταβα. Arthaba, Genus est mensuræ. Danie. 14. a. D.
ארתאש Arthasatha, Artaxéxes, Lumen siue maledictio, silentium vel festinationem ponens, aut feruor lætitiæ. Generale nomen est (vt Lyrano & Metastheni Persæ placet), regum Persarum, quemadmodum Cæsar Romanorum imperatorum. 1. Esdræ. 4. b
ארתאש Arthasatha, Artaxerxes Luminis siue maledictionis silentium, vel festinationem persuadens, aut feruor diuersionis. 1. Esdræ. 4. d. 7. & 8. Nehe. 2. 5. & 13.
ἀρτεμίδης. Artema, Integer, vel incolumis, aut venustus. G. Nomen viri. Tit. 3. c
הרום Harum, Arum, Excelsus siue sublimis, aut separans, siue proiciens. Pater Aharchel. 1. Para. 4. b

A S

אסא Afa, Medicus aut sanans. Syrum est. Filius Abiam regis. 3. Regum. 15. b. 1. Paralip. 3. c. Filius item Helcana. 1. Paralip. 9. c
עשהאל Asahel, Fecit deus, siue factura dei. Filius Saruiæ. 2. Reg. 2. d. Frater item Ioab. 2. Regum. 23. d. 1. Paral. 2. b. 2. Paralip. 3. 1. c
עזיה Asaia, Fecit dominus, siue factura domini. Seruus Io sia regis. 4. Reg. 22. c. Nomen item principis. 1. Paral. 4. f. 6. c. 9. a. 15. a
הצללפוני Haazlelponi, Asalelphuni, Vmbra vel submersio vultus, aut sonitus vel tinnitus vultus. Filia Etam. 1. Paralip. 4. a
אזליהו Azaliahu, Afalia, Prope dominum, siue ablatio vel separatio domini. Pater Saphan scribæ. 4. reg. 22. a
עשן Asan, Fumus, aut fumigans. Nomen ciuitatis. Ios. 15. f. 19. a. 1. Reg. 30. g. 1. Para. 4. e. f. & 6. e
הסנאח Hasenua, Asana, Rubus: aut Syriace, inimicus. Pater Ouidia. 1. Para. 9. b
אספ Asaph, Congregans, siue colligans, aut finiens. Filius Barachia filij Samua. 1. Paralip. 6. c. Pater item Zechri. 1. Para. 9. c
אסר-הדן Esar-haddon, Asar-haddon. Ligans acumen, vel lætitiæ: aut Syriace, prohibens nouitatem vel vnitatem. Filius Sennacherib, qui post eum regnavit. 4. Reg. 19. g. Isa. 37. g
ἀσάραμελ Asaramel, Beatitudo populi dei, aut vestigium circuncisionis. D. Nomen loci. 1. Mach. 14. d
אסרלה Asarela, beatitudo dei, aut intuens fortem vel quercum, siue gressus dei. Nomen viri. 1. Para. 25. a
הצנים Hasbaim, Asbaim, Damulæ, vel pulchritudines, siue militiæ. Nomen viri. 2. Esdræ. 7
אסבל Asbel, Asabel, Ignis vetustatis, aut ignis defluens vel decidens. Filius Benjamin. Gene. 46. c. qui. 1. Paral. 7. b. Iadiel dicitur.
אסבלי Asbeli, Asbelitæ, Idem. p. n. Nume. 26. c
אסכלון Ascelon, Ascalon, Appensio vel statera, siue ignis infamiae. Ciuitas ampla Palæstinæ, siue vt Iosephus habet lib. 5. cap. 3. Iud. antiqui. superioris Idumæ, quam Iudas expugnauit. Iudic. 1. Vbi Samson triginta viros percussit. Iud. 14. quæ à conditore Ascalo Hymenæi filio id nominis, Stephano teste, inuenit. Hæc secundum Egesippum lib. 3. cap. 4. septingentis viginti stadiis ab Hierosolyma distat. De qua Volater. lib. 11. Geog. Ios. 13. Iere. 25. Amos. 1. Sopho. 2. Zach. 9. Ab hac reguli Philistinorum Ascalonitæ appellantur. Iudic. 3.

Ascalona, Idem. D. 1. Mach. 10. g

Ascloni, Ascalonitæ, Idem. p. n. Populi nomen. 3. Io sue. 13. a

Ascenez, Ignis quasi distillans, vel quasi aspergens. Filius Gomer, Gene. 10. a. Populi item quos Græci Rheginos vocant. Iere. 51. c. secundum Ioseph. Eusebio autem gentes sunt Gothicæ.

Ascensus scorpionis. Heb. Maale acerabim. Locus tribus Iudæ. Ios. 15. a. Iudic. 1. g. de quo Hieronymus in locis Hebraicis, qui confinium Amorrhæorum Acrabitenem dictum refert.

Hazbaim, Asebaim, Damulæ siue pulchritudines, aut militiæ. Nomen viri. 1. Esdræ. 2. c

Asdoth, Asedoth, Effusiones, siue decliuiæ, aut campestris, vel deprædationes. Nomen regionis & ciuitatis in tribu Ruben, vrbs Amorrhæorum. os. 10. g. 12. a. 13. c

Afel, Prope, aut iuxta, siue ablatio vel separatio. Filius Elasa, filij Rapha. 1. Para. 8. d. 9. g

Asen, Os ab osse: aut fortitudo: aut clausura, scilicet oculorum: vel lignum eorum. Nomen ciuitatis. Iosue. 19. a

Asmona, Asemona, Os nunc, ab osse: siue fortitudo nostra, vel clausura nostra, siue lignum vel consiliū numerantis vel præparantis. Vrbs tribus Iudæ. Ios. 15. a

Asena, Periculum, siue infortunium, vel rubus. Nomen viri. 1. Esdræ. 2. c

Asena, Mutatio vel duplicitas, aut dormitatio, siue ignis nunc. Nomen vrbis in tribu Iuda. Ios. 15. e

Asenaphar, Periculum siue infortunium tauri, aut periculi incrementum. Nomen viri. 1. Esdræ. 4. b

Asnath, Aseneth, Periculum siue infortunium, Filia Phutipharis vxor Ioseph. Gene. 41. f. 46. c

Asir, Aser Vinculus, siue incarceratus: aut Syriace, prohibitus. Filius Caath filij Leui. 1. Para. 6. a. siue filius Core filij Isaar, filij Caath. Exod. 6. d

Aser, beatitudo siue felicitas. Octauus filius Iacob ex Zelpha ancilla Liæ vxoris suæ. Gene. 30. b. Nomen item loci. Ios. 17. b. 3. Reg. 4. b

Aseroth, Nemora, siue loci, aut beatitudines, vel insidiæ, siue gressus. Nomen idoli. Iudic. 3. a

Ashur, Assur, Denigratus. siue ignis libertatis, vel albedinis, aut foraminis. Filius Efron filij Phares, ex Abia vxores. 1. Para. 2. c. Pater item Thecua. 1. Para. 4. a

Asia limosa, vel cœnosa. Minor pars Asiæ, quæ tertia pars orbis censetur: ista continet prouincias, Phrygiæ, Pamphyliam, Ciliciam, Lycaoniam, Galatiam, Cariam, & alias, Ephesum quoque specialiter. hæc præter orientalem partem, qua ad Cappadociam Syriamque progreditur vndique mari est circumflua. Hanc suspicantur hodie Turciam dici. Author Hieronymus. Huius multa fit mentio in Actis apostolorum, & epistolis Pauli.

Asiani, Limosi, vel cœnosi. G. Act. 20. a

Asiel, Fecit deus, siue factura dei. Filius Saraia filij Iosababæ. 1. Para. 4. f

Asima, Delictum, siue positio, aut ignis maris. Nomen idoli virorum Emath. 4. Reg. 17. f

Ezion-geber, Asiongaber, Lignum. viri vel robusti, aut consilium viri vel robusti. Nomen loci est in quo castrametati sunt filij Israël egressi de Hebrona. Num. 33. d. Nomen item ciuitatis regni Edom ad mare Rubrum. Deut. 2. b. 3. Reg. 9. d. 2. Para. 8. d

Asir, Vinculus, siue incarceratus: aut Syriace, prohibitus. Filius Iechonia filij Ioachim, filij Iosia. 1. Para. 3. c. Filius item Core. 1. Para. 6. b

Asmodæus, Destructor, vel dissipator, aut delicti abundantia, vel peccatum abundans, siue ignem mensurans. D. Nomen dæmonij. Tob. 3. b

Hasnaa, siue Asnaa Rubus, aut Syriace, inimicus. Nomen viri. 2. Esdræ. 3. a

Asphar, Plasmatio onagri, aut festinatio tauri. D. Nomen loci. 1. Mach. 9. d

Aspenaz, Aphenez, Pharetra aspersionis, vel distillationi

אשכלני

אסבני

מעלה
עקרבים

חצרים

אסדות

אצל

עצם

עצקנה

אסנה

אסנה

אסנפר

אסנת

אסיר

אסיר

אסדות

אסחור

אסיה

אסיוני

אסמא

עציון גבר

אסיר

חסאח

אספאז

אפני

lationis, siue magnus aspersus. Prepositus eunuchorum regis Nabochodonosor. Daniel. 1. a

אֶזֶם Ozem, Afom, Festinatio eorum, siue ieiunans. Sextus filius Isai. 1. Paralip. 2. b. Filius item Ierameel primogeniti Efron. 1. Para. 2. d

עֶזֶם Ezem, Afom, Os ab osse, vel fortitudo: siue clausura, scilicet oculorum, aut lignum eorum. Nomen ciuitatis. 1. Paralip. 4. e. Afor, vide Hafor.

אֶסְר־חֶרֶן Asarhaddon, Aforhaddan, Ligans acumen vel latitiam: aut Syriace, prohibens vnitatem vel nouitatem. Rex Assur. 1. Esdr. 4. a

עֶסוּת Asuath, Asoth, Faciens, vel factura, aut tineæ. f. vestimentorum. Filius Iephat filij Heber. 1. Para. 7. g.

אֶסְרֵאל Asarel, Asrael, Beatitudo dei, vel intuitus fortis, aut gressus dei. Filius Ialeleel. 1. Para. 4. c

אֶסְרֵאל Ezriel Asriel, idē Filius Galaad filij Machir filij Manasse. Nume. 26. d. qui Iosue. 17. a. Esriel dicitur.

אֶסְרֵאלִי Esrieli, Asrielitæ, Idem. p. n. Nume. 26. d

הַשֵּׁם Hassēm, Assēm. Nomen, vel nominatus, siue positio vel positus. Nomen viri. 1. Paral. 11. g

הַצִּדִּים Haziddim, Assedim, Venationes, aut insidiæ, vel latera: aut Syriace, destructiones. Ciuitas in tribu Nephthali. Iosue. 19. c

אַסִּידַי Asidai, Asidai, Milui, vel herodij, aut venantes, vel insidiantes. D. Genus hominum inter Iudæos. 1. Mach. 7. b. 2. Mach. 14. a

אַסּוֹן Asson, Appropinquatio vel approximatō. G. Complures sunt huius nominis vrbes. Vna Lyciæ ciuitas maritima in edito sita promontorio, adeo vt parum tutum sit accedere. Vnde iocus Nicostriati citharædi, Asson eas, vt citius ad exitij terminos peruenias. Altera in Aeolide. Tertia in Mysia. Quarta in Lydia. Quinta in Epiro minore, Cleanthis philosophi patria, quæ eadem & Apollonia sit dicta, suffragante & Plinio in 5. cap. 30. Hanc postremam Paulus adnagauit. Act. 20. c & 27. c

אַחַסוּרוֹס Ahasueros, Assuerus, Princeps & caput. Pater Darij regis Medorū. Daniel. 9. a. 1. Esdr. 4. b. Hic à Metasthene Persa Artaxerxes Assuerus vocatur.

אַשּׁוּר Assur, insidians, siue beatus, aut aspiciens, vel gradiēs. Filius Sem. Gene. 10. c. de terra Sannar egressus. Gene. 10. b. Isa. 7. c

אַשּׁוּרִי Assuri, Beatitudo aut intuitus, vel gressus: Ciuitas in tribu Aser. 2. Reg. 2. b

אַשּׁוּרִים Assurim, Insidiantes, siue beati: aut aspicientes: vel gradientes. Filius Dedan filij Ischan. Gene. 25. a

אַשּׁוּרִים Assurim, Assyrij, Idem. Assyrij post Euphratē loca tenent, amne tantū à Babyloniis diuisi. Herodotus eosdem populos cum Syris esse dicit: sed à Græcis Syros, à Barbaris Assyrios vocari. In Assyria autem fuerunt 18 regna: tam ampla & potens regio fuit. Lege Rapha. Volater. lib. 11. Geographiæ. Strabo. lib. 16 Geograph.

אַשּׁוּר Assur, Assyrius, Idem. f. n.

עֶשְׂתָּרוֹת Astaroth, Greges, siue diuitiæ: aut faciēs exploratiōnem, seu tineæ legis. Vrbs in campestribus Moab in dimidia tribu Manasse, Og, regis Basan regna. Deut. 1. Ios. 9. & 12. & 13. Gigantū terra, quos Codorlaomor interfecit. Gene. 14. a. in supercilio Sodomorū sita, postremo Leuitis concessa. 1. Para. 6. f. Fuit & deus Palæstinorum: Ioseph. lib. 6. ca. 14. Iudic. antiquit. testis, quem sustulerunt Iudæi Samuelis iussu. 1. Reg. 7. a. Est & alius quem adorauit Salomon. 4. Reg. 25. vbi **עֶשְׂתָּרֶת** legitur à Græcis **ἑσθέρη** dictum. Vide Astarte.

עֶשְׂתָּרֶתִי Astarathi, Astarotites, Greges, siue diuitiæ, aut faciēs explorationem, siue tineæ legis. 1. Para. 11. g.

עֶשְׂתָּרֶת Astoreth, Astarte, Idem. Nomen deæ Sidoniorum, quam colebat Salomon. 3. Regum. 1. a. De qua & 4. Reg. 23. c. fit mentio, quo in loco Astarte legendum esset pro Astarothi.

אַסְטָאγֶס Astyages, Ciuitatis ductor, vel dux. G. Rex Persarum. Daniel. 13. g.

אַסְטָאγֶסִּיֹּס Asyncritus, Incomparabilis. G. Viri nomen. Ro-

mano. 16. b

A T

אַתָּד, Ramnus, siue spinetum. Locus trans Iordanem, vbi exequias atque planctus peregerūt filij Israël super morte Iacob, tertio ab Iericho lapide, duobus milibus à Iordane, qui locus dictus est postea Planctus Aegypti. Gene. 50. b. Nunc Bethagla, quod interpretatur locus gyri, eo quod ibi more plangentium circue-runt in funere Iacob. Hieronymus in locis Hebraicis.

אַתָּרוֹת, Coronæ siue calamus inebriationis, vel saturitatis: aut ex Syro & Hebræo, consilium inebriationis vel saturitatis. Ciuitas in tribu Gad. Numer. 32. a. g. Est & altera Ataroth-sophan. Vide Roth.

אַתָּרוֹת־אַדָּר, Coronæ siue calamus inebriationis vel saturitatis pallij siue potentie aut magnitudinis. Ciuitas in tribu Ephraim. Ios. 16. b. 18. b

אַתָּרָא, Corona. Altera vxor Ierameel primogeniti Efron filij Phares filij Iudæ. 1. Para. 2. d

אַתֶּר, Sinister, vel clausus. Nomen viri. 1. Esdr. 2. b

אַתָּח, Hora tua siue tempus tuum. Nomen ciuitatis. 1. Reg 30. g

אַתָּחַךְ, Percutiens, vel humiliās, aut subiiciens. Nomen eunuchi. Esther. 4. b

אַתָּהִיאִס, Hora vel tempus domini. Nomen viri. 2. Esdræ 11. a

אַתְּלַי, Athalai, Hora mea, siue tempus meū vel mihi. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d.

אַתְּלִיָּהוּ, Athalia, Hora vel tempus domino. Mater Ochoriæ filij Ioram regis Iudæ, filia Amri regis Israel. 4. Reg 8. f. g.

אַתְּלִינִי, Athinai, Fortis siue asininitus, aut donans. Filius Zara filij Adaia. 1. Para. 6. c

אַתְּרִי, Athar, Oratio, aut deprecatio: Nomen ciuitatis. Iosue. 19. a

אַתְּנֶא, Sine cumulo: vel ab Athena, id est Minerva, Mineruales. G. Ciuitas Achaia, philosophia dicata studiis, & idolorum cultui, vbi Paulus etiā Christum prædicauit. Acto. 17. d. Huius vrbs Piræus portus (cuius Terentius in Eunuchō meminit) sep templici muro quondam communitus fuisse describitur. Athenæ hodie sub Turcæ imperio sunt. à Barbaris corrupto vocabulo Sethinæ vocantur, Raphaele Volater: lib. 38. Paralip. atithore.

אַתְּנִיִּסִּים, Idem. G. Acto. 17. f

אַתְּנוֹבִּיּוּס, Mineruæ arcus. G. Nomen viri. 1. Machab. 15. e

אַתְּחִרְסָתָא, Atharsatha, Dissoluens fundamentum, vel contemplans fundamentum vel potū: siue virtutis fundamentum: aut ex Hebræo & Syro, contemplans annum vel tempus. Filius Achelai. 2. Esdr. 10. a. de quo & 1. Esdr. 2. d. 8. b

אַתְּמֶתָא, Athmatha, Lacerta vel stellio. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue. 15. f

אַתְּאַלִּיא, Augens vel nutriens. G. Ciuitas Pamphyliæ maritima, à Ptolemæo Philadelpho ædificata, iuxta Raph. Volater. lib. 10. Geograph. quam Paulus & Barnabas pertransierunt. Act. 14. d

אַתְּאַלּוּס, Auctus siue nutritus. G. Nomen viri. 1. Machab. 15. d

A V

אַוּא, Aua, iniquitas. Nomen idoli. 4. Reg. 18. g. 19. c. Isa 37. c

אַוּגוּסְטוּס, Latinum est, vel ab augurio dictus, vel (vt alij volunt) ab augendo. Romanorum Imperator secundus, patre Octauio senatore genitus, Cæsaris nepos. imperauit annos 56. Hic cum quadagesimo secundo anno imperij sui firmissimā verissimamque pacem composuisset, Christus dominus in Bethlehem natus est: cuius aduentui pax ita famulata est, quemadmodum scribit Eutropius rerum Romanarum lib. 7. cap. 2. & Lucas Euangelista cap. 2. a. refert ab hoc edictum exisse, vt censeretur orbis vniuersus.

Auim,

עִימ Auim, iniqui, siue peruersi. Nomen ciuitatis. Iosue. 18. d.

עִימָת Auith, Iniqua siue peruersa, aut temporalis. Nomen ciuitatis in qua regnauit Adad quartus rex in Edom. Gene. 36. d.

עִמֶּק חַשְׁדִּים Emeck Haziddim, Aulon, authore Hieronymo in Hebr. locis, non Græcum, vt quidam putant, sed Hebræum vocabulum est. Appellatur autem vallis grandis atque campestris in immensam longitudinem se extendens: quæ circumdatur ex vtraque parte montibus sibi inuicem succedentibus & cohærentibus, qui incipientes à Libano, & vltra vsque ad desertum Pharan perueniunt. Sûntque in ipso Aulone, id est valle campestri vrbes nobiles, Scythopolis, Tyberias, stagnumque prope eam: sed & Iericho, mare mortuum, & regiones in circuitu, per quas medius Iordanis fluit.

חֶרֶם Auran, Hafran, Foramen, siue libertas, aut albedo. Oppidum Damasci in solitudine. Ezech. 47. c.

עֵץ Vz, Ausitis, & interpretatur consilium aut lignum: aut Syriace, affixus aut affixio. Nomen loci. Ierem. 25. e.

A X

עֶקֶל Axa, Composita vel adornata, aut lasciuiens, siue contrafractio vel disruptio velaminis. Filia Caleb. Iosu. 15. d. Iudic. 1. c. quæ. 1. Para. 2. f. Achsa scribitur.

עֶקֶל Axaph, Veneficus siue vtique conterens. Nomen ciuitatis. Iosue. 19. b.

A Z

עֶזְרָא Aza, Fortitudo, aut capra. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c.

עֶזְרִיאֵל Azanias, Auris domini siue auscultatio domini, vel arma domini. Nomen viri. 2. Esdr. 11. c.

עֶזְרָא Aznoth-thabor, Azanoth-thabor, Aures electionis siue puritatis: aut ex Hebræo & Syro, aures contritionis vel contrafractio. Ciuitas, terminus tribus Nephthali. Iosue. 19. c.

עֶזְרָאֵל Azareel, Adiutorium dei, siue atrium dei. Nomen viri. 1. Paralip. 12. a. 25. c.

עֶזְרִיאֵל Azarias, Auxilium domini, siue atrium domini. Filius Amasie regis Iuda. 4. Reg. 14. e. qui. 2. Para. 26. a. Ozias dicitur. Est & nomen sacerdotis. 2. Para. 26. c. Filius Iohanan. 2. Para. 28. b. Filius item Ethan filij Zare, filij Iuda. 1. Par. 2. a. Vide &. 1. Para. 6. a. & c.

עֶזְרִיאֵל Azaricam, siue Azricam, Auxilium resurgentis vel vindicantis, aut fortitudo vacua. Nomen viri. 2. Esdr. 11. c.

חֶזְקִי Aazo, Azau, Videns, aut prophetans. Filius Nachor ex Melcha. Gene. 22. d.

עֶזְרִיאֵל Azaz, Fortis. Pater Bala. 1. Para. 5. a.

עֶזְרִיאֵל Azaziah, Azazias, Fortitudo domini. Nomen viri. 2. Para. 31. c.

עֶזְרִיאֵל Ezbai, Azbai, Hyssopus mea. Nomen viri. 1. Paralip. 11. g.

עֶזְרִיאֵל Azbi, Derelictio siue dimissio, vel nundinatio mea.

עֶזְרִיאֵל Azbuc, Azboc, Hircus vel fortitudo vacuitatis, aut fortis dissipatio. Nomen viri. 2. Esdr. 3. d. Pater Nehemie.

עֶזְרִיאֵל Azeca, Fortitudo, siue murata vel septa: aut Syriace, anulus. Ciuitas Amorrhæorum, quæ sorte celsit tribui Iuda. Ios. 15. e. Nehe. 11. d. Hieronymo inter Eleutheropoli & Aeliam sita: quo loci deus grandine & lapidibus gentes perdidit, Iosue. 10. c. Philistiim illic castra contra Israël habuerunt. 1. Reg. 17. Hanc reparauit Roboam rex Iuda. 2. Paralip. 11. b. & rex Babylonis eadem debellauit. Iere. 34.

עֶזְרִיאֵל Ezer, Azer, Adiutorium, siue atrium. Nomen viri. 2. Esdr. 3. e.

עֶזְרִיאֵל Azgad, Fortis exercitus, aut fortitudo felicitatis: vel ex Hebræo & Syro, fortis scissura. Viri nomen. 1. Esdr. 2. a. 8. b.

עֶזְרִיאֵל Azia, Azai, Fortitudo domini, siue hircus domini. Nomen viri. 2. Esdr. 11. a.

Aziza, Fortitudo, aut fortis. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d.

Azmáueh, Fortis mors, siue hircus, aut fortitudo mortis. Nomen viri cuiusdam. 2. Reg. 23. d. qui. 1. Paral. 11. f. dicitur Azmoth, iisdem consonantibus & punctis. 1. Esdr. 2. b.

Azmaueh, Azmoth, Idem. Filius Ioada filij Achaz. 1. Paralip. 8. d. 12. a. 27. c. Filius item Iore. 1. Paralip. 9. f. Nomen præterea cuiusdam alterius. 1. Paralip. 11. f. qui 2. Reg. 23. d. dicitur Azmáueh, iisdem consonantibus & punctis.

Azor, Adiutor, vel accinctus: aut Syriace, conuersus. D. Filius Eliacim filij Abiud. Matt. 1. b.

Afdodioth, Azotidæ, & interpretatur deprædatrices, siue ignis dilectionum. 2. Esdr. 13.

Afdodim, Azotij, id est deprædantes, siue ignis dilectionum vel patruorum. Genus populi in terra Chanaan contra aquilonem. Iosue. 13. a.

Afdod, Azotus, id est deprædatio, siue ignis dilecti, aut ignis patrum. Insignis Palæsthinæ vrbs inter Ascalonem & Ioppan, in qua Gigantes habitauerunt, capta à Iosua duce Ios. 11. d. Sorte celsit tribui Iudæ. Iosue. 15. f. Hæc vnà è quinque ciuitatibus Allophylorum templo Dagon idoli nobilitata. 1. Reg. 6. Quam vt ait Stephanus, condidit quidam è mari rubro profugus, ex nomine vxoris suæ Azes. Volater. lib. 11. Geograph cuius in scripturis multa est mentio. Iere. 25. Amos. 1. & 2. Sopho. 2. Zacha. 9. Isa. 20. a. 2. Para. 26. a. In hac Philippus prædicauit Christum Act. 8.

Azareel, Azriel, Adiutorium dei, siue atrium dei. Nomen viri. 1. Para. 12. a.

Azuba, Derelicta, siue deserta, aut fortitudo eius in ea. Mater Iosaphat, filia Salai. 3. Reg. 22. f. Vxor ite Caleb filij Efron filij Iuda. 1. Para. 2. b. Para. 20. g.

Azur, Adiutus, siue adiutor. Pater Hananiae prophete. Iere. 28. a. Pater item Iezoniae. Ezech. 11. a.

Azymus, Infermentatus. Acto. 12. a. 1. Cor. 5. c.

Vzi, Azzi, Fortitudo mea, siue hircus meus. Nomen viri. 2. Esdr. 11. c.

B

Baal, Idolum, aut dominans, vel subiiciens aut possidens. Nomen Idoli in Samaria, & Moabitarum. Græci Martem putant. Nume. 22. g. quod destruxit Gedeon. Iudic. 6. e. Est & nomen loci. 1. Paral. 4. e. 5. d. Filius item Ioel. 1. Para. 5. a. Filius Abigabaon. 1. Paralip. 8. c. Postremo filius Iahiel. 1. Para. 9. f.

Baal, In Osee. 10. d. legitur, Vindicauit Baal: cum legendum sit, Vindicauit Arbel: & interpretatur, Pugnavit deus, siue vindicauit deus, aut vltus est pro deo.

Baala, Idolum eius, aut dominans ei, vel subiecta, aut possessa, siue in ascensione, vel in eleuatione. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue. 15. b. quæ & Cariath-iarim & Cariath-baal dicitur.

Baalath, Subiecta, siue possessa: aut in exaltatione, vel ascensione. Nomen ciuitatis in tribu Dan. Ios. 19. a. c. Ciuitas à Salomone condita. 3. Reg. 9. c.

Baal-berith, Idolum fœderis vel pacti, aut subiiciens vel possidens fœdus vel pactum. Nomen idoli. Iudic. 9. a.

Baal-gad, Idolum fortunæ vel felicitatis, seu exercitus: aut ex Hebræo & Syro, Idolum scissuræ. Vrbs in terra Canaan sub monte Hermon. Iosue. 11. c. 13. a.

Baalhasor, Idoli atrium vel scenum, aut possessor gratiæ vel doni. Locus est infra Ephraim urbem Beniamin. 1. Reg. 13. d.

Baal-hermon, Idolum aut author siue possessor destructionis siue anathematis, vel retis, siue retiaculi, aut dedicati vel consecrati, deo scilicet. Mons circa Libanum, in Palæsthinæ finibus. Iudic. 3. a.

Beali, Baali, Idolum meum, siue dominans mihi, aut subiiciens vel possidens me. Osee. 2. c.

Bealia, Baalia, Idoli dominus, id est deus idoli, vel subiiciens aut possidens dominus, siue in ascensu vel in cenaculo,

עִימָת

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

עֶקֶל

in coenaculo. Nomen viri. 1. Para. 12. a
בעל-ידע Beel-iada, Baal-iada, Idolum apertum vel manifesta-
tum, siue possessor scientiæ. Filius Dauid. 1. Paralip. 14. b
בעלים Bealim, Baalim, Idola, siue dominantes, aut subiicien-
tes vel possidentes. Nomen idoli. 1. Reg. 7. a. 2. Par. 28. a
Iere. 2. e. Rex item filiorum Ammon. Iere. 40. d
בעל-מעון Baal-meon, Idolum habitaculi, vel idolum ex pecca-
to, aut subiiciens, siue possidens habitaculum; siue do-
minium ex peccato. Ciuitas Amorrhæorum, quæ sorte
obtigit filiis Ruben. Nume. 32. g. Ios. 13. c
בעל-פר-ציון Baal-perasim, Baal-pharalim, Idolum diuisionū, aut
subiiciens siue possidens diuisiones. Nomen loci in ter-
ra Chanaan. 2. Reg. 5. d. 1. Para. 14. b
בעל-תמר Baal-thamar, Idolum palmæ, aut subiiciens, vel pos-
sidens palmam arborem, aut idolum commutationis, si-
ue subiiciens; aut possidens commutationem. Vicus iux-
ta Gabaa, in tribu Benjamin. Iudic. 20. e
בענה Baana; In responsione, siue in afflictione, aut in canti-
co: vel Syriace, deprecatio. Filius Remmon Berothitæ.
2. Reg. 4. a. Pater itē Heled. 2. Reg. 23. d. Filius item Ahi-
lud. 3. Reg. 4. b
בעשא Baasa, In factura, siue in tinea, aut in cōpositione, vel
scrutationem tollens. Nomen Regis Israël. 3. Reg. 15. c.
2. Para. 16. a. Filius Ahia. 4. Reg. 9. b
בבל Babel, Confusio siue commistio. Nomen ciuitatis.
Gene. 11. b. quæ Stephano Seleucia quoque dicta est. Ba-
bylonem esse duplicem Cosmographorum consensus
est. Vna in Assyria siue Chaldæa in campo Senaar; cæ-
put regni Caldæorum, regia Nemrod; sita ad orientem
terræ Iuda, quæ à cōfusiis labiis nomē habet. testes Mo-
ses Gene. 10. & 11. Iosephus lib. 1. cap. 9. antiquit. Iudaic.
Augu. lib. 16. cap. 4. de ciuitate dei. Plura de hac Baby-
lone lege apud Plinium in 6. naturalis hist. cap. 26. Stra-
bonē lib. 15. & 16. Herodotum lib. 1. Pōpo. Melam lib. 1.
Ptolemæ. lib. 5. cap. 20. & 6. cap. 26. Ab hac & regio cir-
cumposita Babylonia vocatur. In hac populus Iudæo-
rum LXX. annis captiuus retentus fuit, iuxta prophe-
tiam Ieremiæ cap. 25. per Nabuchodonosor Regem Ba-
byloniorum transigrare coactus. 4. Reg. 25. & 2. Para.
36. Nunc Seleucia vocatā Straboni lib. 16. Geograph. &
Stephano de vrbib⁹. Ipsa Babylonia Mesopotamiæ cō-
iuncta est inter Euphratis ipsius conuersiones: austra-
lior est: Syriam tamen Ptolemæo Plinioque non excē-
dit. author Raphael Volater. lib. 11. Geograp. Plinius li-
bro 6. cap. 26. natura. histor. Strabo in 16. refert eam Ti-
gri & Euphrate irrigari. Altera in Aegypto sita; vel
Aegypto proxima in finibus Arahæ iuxta Heliopolin;
& Aphrosiopolin: Arabū lingua Chayrum illā vocant:
nunc Alcayr dicitur, Soltani sedes. Ex hac vrbe diuus
Petrus priorem suam scripsit epistolam ad Christi fide-
les sparfosper Pōtum, Galatiam, Cappadociam, Asiam
& Bithyniā. Hæc à Ptolemæo tabula 3. Aphricæ cap. 5.
Babylis appellatur. De hac Raphael Volater. lib. 12. Et
Iosephus lib. 2. cap. 13. antiquit. Iudaic.
Babylonia; Idem.
Babylonij, Confusi siue commisti. 1. Esdr. 4. b
Bacchenor, Ebrius, vel vinosus. G.
Bacchides, Idem. G. Nomen viri. 1. Macha. 7. a
Bacenor. Puto idem esse nomen cum Bacchenor, &
istud esse corruptum. Nomen viri. 2. Mach. 12. f
בבקק Bacbacar, Vacua vel inanis visitatio, aut matutinatio
vel vapulatio, aut inanis vacca. Viri nomen. 1. Paralip.
9. c
בבקר Bidkar, Badacer, In compunctione, siue in transfi-
ctione, aut in consorsione, siue vectis frigiditatis, vel
sola frigiditas. Nomen ducis exercitus Iehu. 4. Regum
9. c
בבד Bedad, Badad, Solitarius, siue in mamilla, vel in di-
lectione. Pater Adad regis quarti in Edom. Genesis
36. d.
בדיה Bedia, Badaias, Solus dominus, vel vectis domini. No-

men viri. 1. Esdr. 10. d
Bedan, Badan, Vectis, vel solus, aut in iudicio. Nomē
viri. 1. Reg. 12. b. Filius Vlam filij Sares. 1. Par. 7. d
Bigtah, Bagatha; In torculari. Nomen eunuchi.
Esther. 1. b
Bigtan, Bagathan, In torculari, aut cibum tribuens.
Nomen eunuchi. Esther. 2. d
Bahalis, In lætitia, siue in arrogantia.
Baine, Bahen, In eis, vel cum eis. D. 1. Mach. 13. e
Bahurim. Electi, siue iuuenes, aut in foraminibus, si-
ue in libertatibus. Nomen ciuitatis in tribu Benjamin.
2. Reg 3. c
Bala, Inueterata, siue turbata, aut defluens. Nomen ci-
uitatis in tribu Simeon, Iosue. 19. a. 1. Paralip. 4. c. Ancil-
la item Rachel vxoris Iacob. Genes. 29. d. Vxor item
Nephthali. 1. Paralip. 7. c. quæ dicitur Hebr. Bilha: vrbs
vero Bala.
Bela, Bala, Deglutiens, siue destruens. Nomen vrbs,
quæ Segor, item Salissa, siue Vitula contemnans in sacris
litteris dicitur. Gene. 14. b. Est & filius Azan filij Semma
filij Ioel. 1. Paral. 5. a
Bileam, Balaam, Vetusas populi, vel absque popu-
lo, siue detoratio aut destructio eorum. Filius Beor, a-
riolus. Nume. 22. a. Iosue. 13. c. Est & nomen ciuitatis 1.
Paralip. 6. f
Bilhan, Balaan, Inueteratus siue turbatus. Filius Eser
filij Seir Horai. Gene. 36. c
Balac, Inuoluens, aut destruens, vel cū lambente: aut
Syriace, cum percutiente. Filius Saphor. Nume. 22. a
Baladan, Absque imperio, vel absque iudicio, aut ve-
tustas imperantis, vel iudicij. Nomen viri. 4. Reg 20. c.
Isa. 39. a
Bilhan, Balan, Inueteratus, siue turbatus. Filius Iadi-
hil filij Benjamin 1. Paral. 7. c
Baal-hanan, Balanan, Idoli gratia vel donum, aut pos-
sessor gratiæ vel doni. Filius Achobor, septimus rex
Edom. Gene. 36. d. 1. Para. 27. d
Bildad, Baldad, Vetusas dilectio, vel mamilla, siue in-
ueteratus motus, aut absque motu, siue absque dilectio-
ne vel mamilla. Nomen viri Iob. 8. a
Bealoth, Baloth, Subiectæ siue possessæ, aut in ascen-
sione. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d
Bal salisa, Idolum tertiu, aut Idolum ducis vel prin-
cipis, siue possessor triu, aut possessor ducatus vel prin-
cipatus. Nomen loci. 4. Reg. 4. g
Belsazar, Balsasar, Balthasar, non portans angustiam,
vel non thesaurizans: aut ex Syro & Hebræo, scrutator
thesauri Filius Nabuchodonosor. Daniel. 5. a. f. g. 7. a. 8.
a. Secundum Iosephum filius fuit Euilmerodach.
Belsazar, Baltasar, Absconditè thesaurizans, siue in
malleatore thesaurizans, vel occultè portans angustiam.
Nomen propheta, qui & Daniel dicebatur. Danie. 1.
b. 5. c
Bimhal, Bemaal, In circuncisione, aut in missione. Fi-
lius Iosaphat filij Heber filij Baria. 1. Paralip. 7. g
Bamoth, Altaria vel excelsa, siue in morte. Nomen
vallis. Nume. 21. e
Bamoth-baal, Altaria siue excelsa idoli, aut in morte
idoli. Nomen ciuitatis in tribu Dan. Ios. 13. c
Binea, Banaa, In motu. Filius Moza filij Zamri 1. Pa-
ralip. 8. d. 9. f
Banaiahu, Banaia, siue Banaias, Filius domini, aut in-
telligētia domini, siue ædificatio domini. Nomen viri.
2. Reg. 13. d. Nomen principis cuiusdam. 1. Para. 4. f. 15. b.
2. Par. 31. c. Pater item Pheltia. Ezech. 11. a. Filius Ioia-
dæ. 2. Reg. 8. d
Bene-berach, Bane, filij, aut ædificantes, siue intelli-
gentes. Nomen ciuitatis in tribu Dan. Ios. 19. d. Quan-
uis putem legendum Bani-barac, vt vnus ciuitatis no-
men sit, non duarum, quum Hebræis iungantur.
Banaia, banea, siue baneas, Filius domini, aut intelli-
gentia vel ædificatio domini. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d
Bani,

בר
בנתח
בנתח
בעלים
בחרים
בלה
בלקה
בלע
בלעם
בלהן
בלק
בלארן
בלהן
בעל-תנן
בלרר
בעלות
בעל-ש-
לישה
בלשאצר
בלטשא-
צר
במחל
במות
במות-
בעל
בועא
בניהו
בני-ברק
בניה

βακχίνος
βακχίδης
βακχινος

בני Bani, Filius meus, aut ædificatio vel intelligētia mea. Nomen viri. 1. Esd. 10 d. 2. Esd. 9. a. 10. a
בנינו Banni, Idem. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. Filius Somer filij Moholi. 1. Para. 6. d
בערא Beninu, Baninu, Filij nostri, aut ædificatores nostri, siue intelligentes nos. Nomen viri. 2. Esd. 10. a
ברע Baara, Bara, Incendium, siue expurgatio, aut pastus, vel iumentum, siue insipientia, vel in vigilia. Nomen alterius vxoris Saharaim. 1. Para. 8. a
ברע Bera, Bara, In malo, siue in socio, aut in clamore, vel in pastu, siue in constructione. Rex Sodomæ. Genesis 14. a
ברעח Beria, Baria, In societate, siue in malitia, aut in vlulatione, vel in pastu. Nomen viri. 1. Para. 8. b
בררבה Barrabas, Filius patris vel magistri, aut filius confusionis vel ignominie. D. Nomen insignis cuiusdam latronis. Matth. 27. b. Marc. 15. b. Luc. 23. c. Ioan. 18. g
ברק Barac, Fulgur, siue in vanum, vel in vacuum. Nomen ciuitatis in tribus Dan. Iosue. 19. c. Vide Bane. Filius Abinoem. Iudic. 4. a
ברכה Beracab, Baracha, Benedictio, aut genuflectio. Nomē viri. 1. Para. 12. a
ברכאל Barachel, Benedicens deum, aut genu flectens deo. Nomen viri. Iob. 32. a
ברכיה Berechia, Barachia, siue Barachias, Benedicens dominum, aut genu flectēs domino. Pater Zachariæ prophete. Zacha. 1. a. Filius Mosollamoth. 2. Para. 28. b. Filius Zorobabel filij Phadaia. 1. Para. 3. e
ברר Bared, Barad, Grado, siue in descēsu, aut in imperio. Nomen loci in deserto Sur. Gene. 16. d
בראיה Beraia, Baraia, Creatura domini, siue impingatio aut electio domini, siue in visione. Filius Semei. 1. Paralip. 8. b
βόσφορος Bosorra, Barafa, In egestate, aut filij plasmatio, siue in cursu, vel in beneplacito. D. Nomē ciuitatis. 1. Machab. 5. c
ברר Bered, Bared, Grado, siue in descēsu, aut in imperio. Filius Suthalæ filij Ephraim. 1. Para. 7. d
בריה Baria, Sera, vel vectis, siue fugitiuus, aut in odore. Filius Semei filij Secheniæ. 1. Para. 3. d
בריעח Beriah, Baria, In malo siue in clamore, aut in vlulatione, vel in pastu. Filius Afer filij Iacob. 1. Paralip. 7. f. 8. b. 23. b. qui Beria Gene. 46. b. dicitur iisdē consonantibus & punctis.
βαρις Bariesus, Barieu, Maleficus, vel magnus, siue in nequitia. D. Cognomen pseudoprophete. Act. 13. a
בר-יונא Bar-iona, Filius columbæ, ex Syro, & Hebræo. D. Matth. 16. c
βαρνάβας Barnabas, Filius prophete, vel filius consolationis. D. Nomen viri. Act. 4. g
βαρσαβας Barfabas, Filius reuersionis, vel conuersionis, aut filius quietis, vel filius iuramenti. D. Nomen viri Act. 1. d
βαρτιμαίος Bartimæus. Beatus Hieronymus dicit quod corrupte legitur, scribi autem debere Barfemæus: quod Syriace interpretatur filius cæcus, vel filius cæcitatatis. D. Nomen cæci cuiusdam à natiuitate, quem Iesus sanauit. Marc. 10. f
βαρσολ-μαίος Bartholomæus, Filius suspendentis aquas. D. Nomē apostoli. Matth. 10. a. Luc. 6. c
ברוך Baruch, Benedictus, vel genuflexus. Filius Nerie. Ieremie. 32. c
ברות Birzaiith, Barzaith, Filius anguli, aut puritas anguli, siue frumētum anguli. Filius Melchiel filij Baree filij Afer filij Iacob. 1. Para. 7. f
באשה Baaseia, Bafaia, In factura domini. Filius Melchiæ filij Athanai. 1. Para. 6. c
בשן Basan, In dente, siue in ebor, aut in mutatione, vel in somno, seu in dormitione: aut confusio vel ignominia. Regio Og Regis, quæ pascuis ac nemoribus abundans, cecidit in sortem dimidiæ tribus Manasse. Isa. 2. c. Num. 21. g. quæ & Hauothiair Deute. 3. c. dicitur, &

terra Raphaim.

Bazkath, Bascath, Massa, siue inflatio, aut in angustia vel in effusione. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue 15. e

Bascama, Cōfusio, vel erubescētia iræ vel caloris. D. βα(ν)άμα Nomen loci. 1. Mach. 13. d

Basmath, Basemat, Aromata, vel confusio mortis, aut in desolatione, siue in positione, aut in nominibus. Altera vxor Esau, Gene. 26. g. Filia item Salomonis. 3. Reg. 4. b

Bethuel, Bathuel, Filiatio dei, aut mensura dei, vel desertum dei. Filius Nachor ex Melcha. Gene. 22. d. Nomē ciuitatis. 1. Para. 4. e

Bath, Batus, genus mensuræ liquidorum. Ezech. 45. d.

Bauai, in vā, id est in luctu, vel in miseria. Syrum est. Nomen viri. 2. Esd. 3. d

Baharumi, Bauramites, Eligēs aquas, aut eligens quis. 1. Para. 11. f. qui. 2. Reg. 23. d. dicitur Beromi.

Biztha, Bazatha, Cōtēptus, vel despectus, siue deprædatio, aut in oliua. Nomen eunuchi cuiuspiam. Esther 1. b

Biziothiah, Baziothia, Contemptus vel despectiones eius, siue prædæ eius: aut in oliua domini. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d

B Bean, In afflictione, vel in responsione. aut scrutatio earum: vel Syriace, deprecatio.

Bebai, Pupilla, siue concauus aut vacuus. Nomen viri. 1. Esdr. 2. a

Bekbukia, Becbecia, Euacuatio vel dissipatio domini, siue laguncula domini.

Becbuc, Vacuitas, aut euacuatio, vel dissipatio, siue laguncula. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c

Becher, Primogenitus, aut primitiæ, siue in ariete. filius Ephraim. Nume. 26. d

Becheritæ, Idem. p. n. Nume. 26. d

Bechor, Idem quod Becher, iisdem cōsonantibus & vocalibus scriptum. filius Benjamin. Gene. 46. c

Bechorath, Primogenitura, vel primitiæ. Filius Aphia 1. Reg. 9. a

Bedan. Vectis, vel solus, siue in iudicio. Vide dictiōnem Badan.

Baal-peor, Beel-phegor, Idōlum hiatus vel aperturæ. Nomen idōli Moabitarum. Osce. 9. c. Nume. 25. a. Deut. 4. a

Peor, Beelphegor, Apertura siue hiatus. Nomē idōli. Iosue. 22. d. Heb. Phegor.

Baal-meon, Beel-meon, Idōli habitaculum, vel idōlum de peccato, aut possessio habitaculi, vel possessio ex peccato. Nomen ciuitatis. Ezech. 25. b. 1. Para. 5. a

Baal-zephon, Beel-sephō, Idōlum aquilonis, vel idolum occultum, aut idolum speculæ, vel possessor aquilonis vel speculationis aut secreti. Nomen loci siue vrbs in Aegypto. Exod. 14. a. Nume. 33. a. Iosephus lib. 2. cap. 13.

Béel-teem, Idōlum siue possessor saporis vel gustus, aut rationis vel eloquij. Nomen viri. 1. Esdr. 4. b

Baal-zebub, Beelzebub, Idōlum muscæ, vel possessor muscæ. Nomen idōli Accaronitarū. 4. Reg. 1. a. Luc. 11. b. Aliàs Beelphegor appellabatur: à gentibus Priapus.

Beera, Puteus, siue explanatio vel declaratio: aut in luce eius. Filius Ioel. 1. Para. 5. a

Beeri, Puteus, siue explanans, aut declarans, vel in luce, siue in leone: Pater Iudith vxoris Esau. Gene. 26. g. Pater item Osce prophete. Osce. 1. a

Beer-ramath, Puteus, vel declaratio celsitudinis, aut iaculationis, siue in luce excelsa. Vrbs tribus Simeon. Iosue. 19. a

Biguai, Beguai, In corpore meo, siue in gente: aut Syriace, intrinsecus. 2. Esd. 7. b

Biguai, Bigudi, Idem. Nomen viri. 1. Esd. 2. a

Begui, Idem. Nomen viri. 1. Esd. 8. b

Behemoth

בזקת

בשמת

בתואל

בת

ביו

בהרומי

בזתא

בזיותיה

בצו

בבוי

בקבוקיה

בקבוק

בכר

בכרי

בכורת

בדן

בעל-על

פעור

פעור

בעל-מעון

בעל-צפון

בעל-מעם

בעל-זבוב

בזרה

בזרי

בזר-רא

מת

ביו

ביו

ביו

בהמות Behemoth, Multitudinem animalium terrestrium significat: unde plerunque pro Satanę potētia accipitur. Iob. 40. a

בל Bel, Vetus, aut nihil, siue defluens. Nomen idōli Babyloniorum. Isa. 46. a

בלע Bela, Deglutiens, siue destruens. Filius Benjamin. Gene. 46. c. 1. Paral. 7. b. 8. a. Nume. 26. e. Nomen item vrbis, quę aliās Segor Gene. 14. a. dicitur, & Soar, & Saliffa, teste Hieronymo. Filius item Beor, rex Edom. Gen. 36. d

בלגה Belaita, Idem. p. n. Nume. 26

בלגה Bilga, Belga, Refrigerium, vel confortatio, aut vetustas vultus. Nomen viri. 1. Para. 24. b. 2. Esd. 12. a

בלגי Bilgai, Belgai, Defrigerium, siue confortatio, aut vetus vallis. Nomen viri. Nehem. 10. a

בלעל Beliaal, Belial, Peruersus, vel absque iugo, siue non ascendens. Iudic. 19. f. 1. Reg. 10. d. Nahū. 1. d. 1. Cor. 6. e. pro diabolo sumitur.

בלמא Belma, Nihilum, aut vetustas nimia. D. Nomen loci. Iudith. 7. a

בלסן Bilsan, Belsan, In lingua, aut in detractioe, siue vetustas dentis, aut vetus ebur: aut Syriace, scrutans. Nomen viri. 1. Esd. 2. a

בן Ben, Filius, vel ædificans, aut intelligens. 1. Para. 15. b

בן-אבנן Ben-abinadab, Filius patris spontanei, aut filius patris vouentis vel principis. Vnus præfectorum annonę Salomonis. 3. Reg. 4. b

בן-הדר Ben-hadad, Benadad, Filius sonitus vel clamoris, aut filius dilecti aut patru, siue mamillę. Rex Syrię. 3. Re. 15. d. Iere. 49. e. Filius Tabremmon, 3. Reg. 13. d. 2. Par. 16. a

בן-דקר Ben-dēker, Ben-dēcar, Filius cōpunctionis, vel transfexionis. Præfectus annonę domus Salomonis in Ma. ces. 3. Reg. 4. a

בני-יעלן Bene-iaacan, Filij tribulationis vel laboris, aut ædificatores tribulationis vel laboris, aut intelligentes laborem vel tribulationem: Nomen loci in quo castrametati sunt filij Israhel profecti de Moseroth. Nume. 33. d

בן-הנחם Ben-hinnon, Ben-ennon, Filius diuitiarum suarum, aut filius decipientis vel contristantis eos. Nomen vallis in tribu Benjamin, quę aliās Topheth dicitur. 2. Paralip. 28. a. 33. a

בן-גבר Ben-gāber, Ben-gāber, Filius viri, aut filius robusti, vel potentis. Nomen præfecti annonę Salomonis in Ramoth-galaad. 3. Reg. 4. b

בן-חיל Ben-hāil, Filius fortitudinis vel exercitus, aut filius diuitiarum, vel antemuralis siue doloris. Nomen viri. 2. Paralip. 17. b

בן-הסר Ben-hesed, Filius misericordię, vel opprobrij. Nomen præfecti annonę Salomonis in Arubboth. 3. Regum 4. a

בן-הור Ben-hur, Filius libertatis vel foraminis, aut albedinis: Præfectus annonę regis Salomonis in mōte Ephraim. 3. Reg. 4. a

בני Beni, Filius meus, aut intelligentia siue ædificatio mea: Benni, Idem. Nomen viri. 2. Esdr. 3. d

בנימין Biniamin, Benjamin, Filius dexterę. Filius duodecimus Iacob ex Rachel vxore, ab ipsa matre Ben-oni vocatus. Gene. 35. c. Est & nomen loci. 3. Reg. 4. b

בנימין Benjamin. 2. Paralip. 31. c. vbi dicitur, Eden & Benjamin: legendum ex Hebręo Miniāmin, & interpretatur de dextera, siue præparatio dexterę. Nomen viri.

בנוי Bennui, Bennoi, Aedificatio, aut filatio, siue in habitaculo meo, aut in pulchritudine. Nomen viri. 1. Esdr. 8. g

בנו Benno, Filius eius, aut ædificatio vel intelligentia eius. Nomen viri. 1. Para. 24. d

בן-אונן Ben-oni, Filius doloris mei. Filius duodecimus Iacob ex Rachel, qui & Benjamin. Gene. 35. c. dicitur.

בנות Benoth, filię siue intelligentię, vel ædificationes. Nomen idōli Babyloniorum. 4. Reg. 17. f

בנוי Bennui, Aedificatio, vel filatio: siue in habitaculo meo, aut in pulchritudine. Nomen viri. 1. Esd. 10. d

בן-זוהת Ben-zoheth, Filius separationis, aut filius istius for-

midinis vel contritionis. Filius Iesi. 1. Para. 4. d

Beon, In afflictione, vel in responsione, aut in cantico, vel scrutatio earum: aut Syriace, deprecatio. Ciuitas Amorrhæorum vltra Iordanem. Nume. 32. a

Beor, Incendium, vel expurgatio, aut insipies, siue iumentum, vel pastus. Pater Bela regis Edom. Gene. 36. d

Pater item Balaam arioli. Nume. 22. a

Beera, Bera, Puteus, siue explanatio, aut declaratio, aut in luce eius. Nomen loci. Iudic. 9. f. Filius Supha filij Helem. 1. Para. 7. g

Bercos, Filius concisionis, vel separationis. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c

Berea, Puteus eius, vel filia eius, aut declaratio eius. 1. Macha 9. a

Beresith, Primus liber legis sic vocatur, id est in principio: more Hebręorum, qui libros ab eorum principiis vel plurimum denominare solēt. Græce verò appellatur γενεσις, id est generatio, quod ibi generationes cœli & terrę continentur.

Beri, Filius meus, siue purus, vel electus, aut frumentum meum. Filius Supha filij Helem. 1. Para. 7. g

Beria, in malo, siue in clamore, aut in vlulatione, vel in pastu. Filius Aser filij Iacob. Gen. 46. b. qui. 1. Para. 7. f

Baria dicitur. Filius item Ephraim. 1. Par. 7. e

Berith, Pactum siue scēdus. Nomen idōli Sichimorū. Iudic. 9. f

Bernice, Grauis victoria, vel pondus victorię. G. Soror Agrippę Regis, & filia Herodis Agrippę, de qua Acto. 25. c

Berodach, Creans contritionem, vel electio interitus aut filius interitus, vel vaporis tui, siue frumentum vel puritas nubis vel vaporis tui. Rex Babyloniorū. 4. Re. 20. c. qui Isa. 39. a. dicitur Merodach.

Barhumi, Beromi, Filius caloris vel indignationis, aut puritas siue frumentum indignationis, vel fugiens aquā. Nomen ciuitatis. 2. Regum 23. d. quę. 1. Para. 11. f. dicitur Bauramites.

Beeroth, Beroth, Putei, siue explanationes vel declarationes, aut in luminibus. Ciuitas Heuæorum nō longe ab Hai, spatio trium dierum in tribu Benjamin. Iosue 18. d. 2. Regum 4. a. Inde Beerothites. 2. Regū. 23. d. 1. Esdr. 2. b

Berothai, Beroth, Putei, siue pacta, vel puritas, aut cū pressus. Nomen vrbis. 2. Reg. 8. b

Berotha, Idem. f. n. Terminus terrę Israheliticę. Ezechielis. 47. c

Beerothim, Berothita, Putei, siue explanationes, siue declarationes, aut in luminibus. 2. Reg. 4. a

Berothi, Berothites, Idem. f. n.

Berolithes. 1. Para. 11. g. interpretatur Puteus siue pactum, vel puritas, aut cupressus.

Berrhœa, Grauis vel ponderosa. G. Ciuitas Macedonię ad Citarum montem. Act. 17. b

Berrhœensis, Grauis vel ponderosus. G. Act. 20. a

Birsa, Berfa, In malo, vel in iniquitate, siue in condēnatione, aut filius respiciēs. Rex Gomorrhę. Gen. 14. a

Beer-seba, Ber-sabē, Puteus sōnsve iuramēti, siue puteus saturitatis, aut puteus septimus. Locus tribus Iudę in terra Idumæorum, quę est Palæsthina. Iosue 15. e. Iudic. 20. a. Iosephus lib. 8. c. 13. Iudaic. antiquit. finis atque terminus terrę Israhel ab austro. 1. Regū. 3. & 2. Reg. 24. 3. Reg. 19. 4. Reg. 23. b. Hęc & in sortē filiorum Simeonis cecidit. Iosue 19. a. 1. Para. 5. e. A iuramēto & percussio scēdere Abrahę cum Abimelech rege Gerarę. Gen. 21. similiter Isaac cum eodem Abimelech. Gene. 26. nomen habens. Beer enim fontem significat: Saba iustitiam, dum, vel septem, quod septem agnas Abimelech de manu Abrahę acceperit. Genesis 21. d. 26. g. Illic iudicabant Ioel & Abia filij Samuelis sinistrę. 1. Regum. 8. a. Hanc nunc Barbari Gibelinam nominant, authore Volaterrano lib. 11. Eodem loci habitauit aliquandiu Isaac. Genes. 28. Hanc Ptolemæus Bersanam appellat. Vide

בען

בעור

בארה

ברקום

Βερέα

בראשית

ברי

בריעה

ברית

Βεργίην

בראך

ברחמי

בארות

ברתי

בארתיים

ברתי

Βεργόλια

Βεργόλιας

ברשא

באר

שבע

Hieronymum in locis Hebraicis. Est in finibus Iudææ & Aegypti. Amos 5. Nehemiæ. 11.

ברזילאי

Barzillai, Berzellai, Ferreus: aut ex Syro & Hebræo, filius contemptus, vel despectus. Nomen viri. 2. Reg. 17. g. qui regem Dauid traduxit Iordanem. 2. Reg. 19. f. Pater item Adrielis generi Saul sic vocabatur. 2. Reg. 21. b

בסי

Befai. Nehem. 7. e. Conculcatio, siue contemptio, vel despectus. Nomen viri.

בצי

Bezai, Oua, siue cœnoscus, vel humidus, aut in naui. Nomen viri. 1. Esdr. 2. b. 2. Esdr. 7. c

בצקת

Bazkath, Befecath, Massa, siue inflatio, aut in angustia, vel in effusione. Nomen loci. 4. Reg. 22. a

בסי

Befa, Befce, Conculcatio, siue cōtemptio, vel despectus. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c

בשלם

Bislam, Befelam, in pace, vel in retributione, siue decoctio eorum. Nomen viri. 1. Esdr. 4. d

בצלאל

Befaleel, Befeleel, In vmbra dei. Filius Vri filij Hur filij Caleb ex Ephratha vxore. Exod. 31. a. 1. Para. 2. c

בצללות

Basluth, Bessluth, In vmbra, aut in assatione: vel Syriace, in oratione. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c

בסודיה

Befodia, In secreto domini, siue in consilio domini. Nomen viri. 2. Esdr. 3. b

בשור

Befor, Euangelizatio, siue incarnatio, aut in boue vel in muro. Nomen torrentis in regione Palæsthinorum. 1. Reg. 20. b

במה

Beta, Bete, Fiducia, vel confidentia, aut in linitione Ciuitatis nomen. 2. Reg. 8. b

בטן

Beten, Venter, siue terrebinthus. Nomen ciuitatis in tribu Aser. Iosue. 19. b

βεθαβαρα

Beth-abara, Domus transitus aut iræ: vel Syriace, frumenti. D. Nomen loci trans Iordanem. Ioan. 11. d

בית-ה

Beth-acharem, Domus vineæ, siue domus cognitionis eorum. Nomen vici. Iere. 6. a. 2. Esdr. 3. c

בית-ה

Beth-hagla, Domus festiuitatis, vel reuolutionis eius. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. a & in tribu Benjamin. Ios. 18. d

בית-ה

Beth-anath, Domus cantici, vel responsionis, aut domus afflictionis. Nomen ciuitatis in tribu Nephthali. Ios. 10. c. Iudic. 1. g

בית-ענית

Beth-ania, Domus obedientiæ vel afflictionis, aut domus cantici, siue domus gratiæ domini. D. Villa in latere montis Oliueti. Matth. 21. b. Luc. 19. c. Vbi saluator noster Lazarum suscitauit. Ioan. 11. a. distans ab Ierosolymis stadiis quasi quindecim. Ioan. 11. c

בית-ענית

Beth-anithæ, Domus cantici, vel responsionis, aut domus afflictionis. Dicebantur populi qui habitabant in Beth-anath. Iudic. 1. g

בית-ענות

Beth-anoth, Idem. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue. 15. g

בית-הפוח

Beth-thaphua, Domus pomi, vel domus inflationis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. f

בית-הצ

Beth-araba, Domus planitie, siue domus suauitatis, aut domus fidciusionis, vel domus vespertina, aut domus salicis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Iosue. 15. b. g. Est & nomen ciuitatis in tribu Benjamin. Ios. 18. d

בית-הרם

Beth-aram, Domus celsitudinis, aut domus prægnatium, vel montium eorū. Ciuitas in tribu Gad. Ios. 13. d

בית-הרן

Beth-aran, Domus montis vel prægnantis, siue domus cantantis, vel præconizantis. Nomen vrbs quam ædificauerunt filij Gad. Numer. 32. g. Antea ciuitas Amorrhæorum.

בית-און

Beth-auan, Domus vanitatis vel doloris, aut domus fortitudinis vel iniquitatis. Vrbs Chananæ terræ in tribu Ephraim, item in tribu Benjamin. Osce. 4. d. 1. Reg. 13. b

בית-עז

Beth-azmaneth, Beth-azmoth, Domus fortitudinis mortis. Nomen ciuitatis. 2. Esdr. 7. c

בית-ברח

Beth-bara, Bethbera, Domus filij eius, siue domus electa, aut domus puritatis vel frumenti eius. Nomen ciuitatis à Gedeone expugnata. Iudic. 7. g

בית-ברא

Beth-birci, Beth-berai, Domus creatoris mei aut do-

mus sanitatis, vel pinguedinis, vel electionis meæ. Nomen ciuitatis. 1. Para. 4. e. quam inhabitauerunt posteri Simeonis.

Beth-besse, Domus confusionis, vel domus erubescentiæ. D. Nomen vrbs. 1. Mach. 9. g

Beth-char, Domus agni, siue domus cognitionis, aut domus fodiens. Vrbs iuxta quā filij Israël percusserunt Philisthæos. 1. Reg. 7. c

Beth-dagon, Domus frumenti, vel domus piscis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. e. 19. b. 1. Mach. 10. g

Beth-el, Domus dei. Nomē vrbs in tribu Benjamin, sic primū cognominata à Iacob. Gene. 28. b. 28. d. 1. Paralip. 7. f. Iudic. 4. a. Eadem & Luza dicta. Iudic. 1. e. Est & nomen montis. 1. Reg. 13. a

Beth-émec, Domus vallis vel profunditatis. Nomen ciuitatis in tribu Aser. Ios. 19. c

Bather, Bether, Diuisio, siue in turture, aut in exploratione, vel cōtemplatione: aut Syriace, posterior. Nomen montis. Cantic. 2. d

Beth-esla, Beth-saida, Domus effusionis, id est locus ad quem aquæ pluuiæ confluunt. D. Ioan. 5. a

Beth-gader, Domus muri, vel maceria. Nomen loci. 1. Para. 2. g

Beth-gamul, Domus retributionis, siue domus ablationis, aut domus cameli. Nomen ciuitatis in terra Moab. Iere. 48. d

Bethanan, Domus gratiæ siue misericordiæ vel domini. Nomen ciuitatis. 3. Reg. 4. a

Beth-horon, Domus iræ, siue domus libertatis aut foraminis, vel albedinis. Ciuitas est terræ Chanaan quæ ducta sorte, tribui Ephraim obtigit, quemadmodum legis Iosue. 16. b. 1. Paralip. 7. e. Hæc Leuitis cōcessa est. Iosue. 21. b. à Sara filia Ephraim ædificata. 1. Par. 7. c. Ipsam Salomon reparauit. 3. Reg. 9. c. 2. Para. 8. a. Est superioris simul & inferioris Beth-horon passim in scripturis mētio. Ios. 16. 18. & aliàs non raro.

Bithia, Bethia, Filia domini, vel mensura domini. Filia Pharaonis, vxor Mered. 1. Para. 4. c

Beth-iesimoth, Domus desolationum, aut domus repositionum, vel nominationum. Vrbs in campestribus Moabitari quæ sorte celsit filiis Ruben. Ios. 13. c. Ezechielis. 25. b

Beth-lebaoth, Domus leānarum, aut domus cordis, literæ, vel signi, siue domus venientibus. Nomē ciuitatis in tribu Simeonis. Ios. 19. a

Beth-lehem, Domus panis, siue domus belli. Beth-lehem duæ sunt: vna in tribu filiorum Zabulon, de qua Ios. 19. b. Ex hac erat Abessan iudex populi Israelitici. Iudic. 12. c. Alia est in tribu Iuda, ciuitas Dauid, è qua fuit Leuita cuius vxorem illic in concubitu necarunt Gabaonites. Iudic. 19. vbi Rex Dauid habitabat. 1. Re. 16. b. Hæc fuit patria Iesu Christo. Mich. 5. Matt. 2. Olim dicta Ephrata. Gen. 35. e. & 48. Hæc Roboā ædificiis muniuit. 2. Para. 11. b. Vide multa de hac apud Hiero. in locis Heb. Esdr. 2. Vocatur & ciuitas Dauid. Luc. 2. a. Ioan. 7. g

Beth-lehemites, Idem. 1. Reg. 16. a

Beth-maacha, Domus compressa vel cōtrita, aut domus fixa. Ciuitas est Chananæ regionis, ad quā vsque persecutus est Ioab perduellem Seba. 2. Reg. 20. e

Beth-meon, Beth-maon, Domus habitaculi, vel domus ex peccato. Nomē ciuitatis in terra Moab. Iere. 48. b

Beth-marchaboth, Domus quadrigarū, siue domus amaritudinis extinctæ. Nomen ciuitatis in tribu Simeonis. Ios. 19. a. 1. Para. 4. e

Beth-nimra, Beth-nemra, Domus pardi, siue domus rebellionis vel amaritudinis, aut domus cōmutationis. Nomen ciuitatis quam ædificauerunt filij Gad. Numer. 32. g. quæ aliàs fuerat Amorrhæorum.

Bithron. Bethoron, Diuisio, siue in exploratione ipsius, aut filia cantici: vel Syriace, posterior. Nomen ciuitatis. 2. Reg. 2. g

Bethphaagi, Beth-phage, Domus oris vallium, vel domus

βαββαθ

בית-קר

בית-רגון

בית-אל

בית-עמק

בית-ה

בית-הש

בית-גר

בית-גמול

בית-הנ

בית-הרן

בית-ה

בית-

בית-ה

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

בית-ל

domus buccæ vallis, siue domus ficuum, scilicet præco-
 quarum. D. Villula in monte Oliueti, ad quam venit Ie-
 sus saluator noster. Luc. 29. e. Matth. 21. a

בית-פלס Beth phalet, siue Beth phelet, Domus liberationis siue
 expulsionis: aut ex Hebræo & Syro, domus vomit-
 us. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d. 2. Esd. 11. d

בית-פזץ Beth-phases, Beth-pheses, Domus diuisionis vel con-
 fractionis. Nomen ciuitatis in tribu Issachar. Ios. 19. b

בית-פזר Beth-pheor, Beth-phogor, Domus hiatus, siue do-
 mus apertura. Ciuitatis nomē in tribu Ruben. Ios. 13. c

בית-רפא Beth-rapha, Domus sanitatis, vel medicinæ, aut do-
 mus laxationis. Filius Esthōn. 1. Paral. 4. b

בית-רבע Bath-seba, Beth-sabee, Filia iuramēti, vel saturitatis,
 aut filia septima. Filia Eliam, vxor Vriæ. 2. Reg. 11. a. 12. f
 quæ & mater Salomonis. 3. Reg. 1. b. 2. c. Psal. 50.

בית-רבע Beer-seba, Bersabee, Domus iuramenti, vel saturi-
 tatis, aut domus septima. Nomen ciuitatis. Ios. 15. d

בית-רבע Beth-saida, Domus frugum, vel cibariorum, aut do-
 mus venatorum, vel insidiantium. D. Ciuitas Galilææ,
 ex qua Petrus & Andreas & Philippus apostoli. Ioan. 1.
 g. Matth. 11. c

בית-רבע Beth-femes, Beth-fames, Domus solis: vel ex Hebræo
 & Syro, domus seruitij, vel ministerij. Antē Abel dicta;
 Hieronymo teste in quæstionibus Heb. 2. Para. 28. c. Io-
 sephus lib. 6. cap. 1. Vrbs ad tribū Iuda, Ios. 15. pertinēs:
 quæ postea filiis Aaronis, Leuitis scilicet, est assignata:
 Ios. 21. b. 1. Reg. 6. c. 1. Par. 6. e. 4. Reg. 14. c. Est alia in tri-
 bu Nephthali. Ios. 19. c. è qua pristinos habitatores non
 potuit expellere tribus Nephthali. Iudic. 1. g. Numerat-
 ur præterea & alia Beth-femes in sorte filiorum Issa-
 char. Ios. 19. b

בית-רבע Beth-hasimefi, Beth-samitæ, Idem. 1. Reg. 6. c

בית-רבע Beth-samites, Idem. 1. Reg. 6. c

בית-רבע Beth-san, Domus dētis vel eboris, aut domus muta-
 tionis vel dormitionis, vel Bethsean, id est domus tu-
 multus, aut domus opulētiae. Vrbs tribus Manasse in Is-
 sachar & Aser. Ios. 17. c. Iudic. 1. f. cuius situm habes. 3.
 Reg. 4. b. & 1. Para. 7. f. quæ Stephano & Iosepho lib. 5.
 cap. 14. antiquit. Scythopolis appellatur. In hac corpus
 Saulis suspēderunt Philistini. 1. Reg. 31. d. Hieronymus
 in quæst. Heb. duas Beth-san fuisse scribit. 2. Reg. 21. c

בית-רבע Beth-hasita, Beth-seta, Domus deuiationis, aut do-
 mus extensionis, siue domus spinæ. Locus Palestinæ.
 Iudic. 7. f

בית-רבע Beth-femes, vide Beth-fames.

בית-רבע Beth-samitæ, Idem. Iudic. 1. f

בית-רבע Beth-iesimoth, Beth-simoth, Domus desolationum,
 siue domus repositionum, vel nominationum. Nomen
 ciuitatis. Ios. 12. a. Nume. 33. f

בית-רבע Beth-for, Beth-sur, Domus rupis vel fortitudinis, siue
 domus plasmationis, aut domus obsidionis vel vin-
 culi. Vide Beth-sur.

בית-רבע Beth-sua, Filia saluationis, vel exclamationis. Mater
 Salomonis. 1. Para. 3. b. quæ 3. Reg. 1. b. dicitur Bethsabee,
 siue corrupte Bersabee.

בית-רבע Beth-sur, Idem quod Beth-for. Nomen ciuitatis in
 montanis locis sitæ in tribu Iuda. Ios. 15. g. constructæ
 à Roboam. 2. Paral. 11. b

בית-רבע Beth-sura, Idem. Nomen ciuitatis. 1. Machab. 4. g

בית-רבע Bethul, Virgo. Ciuitatis nomen in tribu Simeonis.
 Ios. 19. a

בית-רבע Bethulia, Virgo domini, aut domus parturiens do-
 minum. D. Nomen vrbis. Iudith. 6. b

בית-רבע Beth-zachara, Domus memoriæ vel recordationis.
 D. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 6. d

בית-רבע Beth-zecha, Domus tribulationis, siue domus com-
 pedum, aut domus conflationis: vel ex Hebræo & Sy-
 ro, domus vtris. D.

בית-רבע Betonim, Ventres, vel terebinthi, Ciuitas in tribu
 Gad. Ios. 13. c

בית-רבע Bezec, Fulgur, siue in compedibus, Chanaanæ vrbis
 regia. Iudic. 1. a

B **I**
 Bithynia, Violenta properatio. G. Prouincia Asiæ βιθυνία
 minoris, quæ & quondam Bebrycia Solino, & deinde
 Mygdonia dicta est, & maior Phrygia, Iera flumine à
 Galatia determinata. habet ciuitatem eiusdem nominis.
 Hæc ab Heraclea Ponti vsque ad os protenditur, quo
 ex occidentis parte terminatur, ex oriente Sangario flu-
 mine, ab Austro Epicteto, Pōto vero ab aquilone. Hæc
 Raph. Volater. lib. 10 Geog. Vide Plin. lib. 5. c. 32. Ptole.
 lib. 5. cap. 1. Strabonem lib. 12. Huius mentio est 1. Pet. 1.

B **L**
 Blastus, Germinans vel producus. G. Nomen viri. βλαστός
 Acto. 12. d

B **O**
 Boanerges. Beatus Hieronymus docet debere scribi
 Banereen, quod interpretatur filij tonitruui. Sic à Chri-
 sto cognominati fuerunt Iacobus & Ioannes filij Zebe-
 dæi. Marc. 3. c. Vide Marc. 3. c. quæ annotauimus.

Bucki, Bocci, Vacuus, aut dissipatio, siue in vomitu.
 Filius Iogli, princeps tribu filiorum Dan. Nume. 34. d.
 Filius Abisue filij Phinees. 1. Para. 6. a

Buckiah, Bocciāu, Euacuatio vel dissipatio domi-
 ni. Nomen viri. 1. Para. 25. a

Bichri, Bochri, Primogenitus, vel primitiæ, siue in a-
 riete. Pater Sebe. 2. Reg. 20. a

Bochru, Idem. Filius Azel filij Elasa. 1. Para. 8. d. 9. g

Bóhen, Pollex, siue in eis. Lapis in tribu Iuda à filio
 Ruben sic appellatus. Ios. 15. b. 18. c. Hebræis dicitur
 Abenbohem, id est lapis Bohem. terminus est tribus Iu-
 dæ. Ios. 15. b.

Bani, Boni, filius meus, aut ædificans, siue intelligēs.
 Filius Somer. 1. Paral. 6. d

Boni portus. p. n. Latinæ dictiones sunt. Ciuitas, opi-
 nor, Cretesium, cui nomen βονὶ ἀκτὴ, id est pulchrum
 litus, cuius meminit B. Stephanus. Act. 27. b

Bani, Bonni, Aedificans me, siue adoptans aut intelli-
 gens me. Pater Omrai. 1. Para. 9. a. 2. Esdr. 9. a

Boaz, Booz, In fortitudine, aut in hirco. Filius Sal-
 mon filij Nahasson, consanguineus Elimelech Bethle-
 hemitæ. Ruth. 2. a. 4. d. 1. Para. 2. b. Nomen item secundæ
 columnæ in porticu Salomonis. 3. Reg. 7. c. 2. Para. 3. d

Borith, Herba in qua est acrimonia saponis. Iere-
 miæ 2. e

Bozez, Bofes, Cœnum, aut in ipso flos, siue in ipso
 respiciens. Nomen scopuli. 1. Reg. 14. a

Sepharad, Bosphorus. & interpretatur liber siue co-
 dex descendens vel imperans: aut finis vel consumma-
 tio descensionis vel imperij. Abdiæ. 1. d

Bæzer, Bozor, Munitio, vel vindemia, siue ablatio,
 vel prohibitio: aut in angustia, vel in tribulatione. Filius
 Supha filij Helem. 1. Para. 7. g. Nomē itē ciuitatis Moa-
 bitarum trans Iordanē orientem versus, ad solitudinem
 nonnihil vergētis. 1. Mach. 5. c. Deut. 4. g. Ios. 20. c. 1. Pa-
 ra. 6. g. De tribu Ruben Leuitis data.

Bozra, Bosra, Idem. Ciuitas in Aedōm, Gene. 36. c.
 Isa. 34. b

Beesthera, Bosra, In grege eius, aut in diuitiis, siue in
 tinea legis, vel in tinea explorationis. Ciuitas de media
 tribu Manasse data Leuitis. Ios. 21. c

B **R**
 Beria, Brie, In malitia, vel in societate, aut in clamore,
 siue in vlulatione; vel in pastu. Filius Aser filij Iacob.
 Nume. 26. e

Berij, Brieitæ, Idem. p. n. Nume. 26. c

B **V**
 Bugaus, Iactator. G. Esther. 12. d

Bul, Germen, siue vetustas, aut defluēs. Nomen men-
 sis octau, nostro Octobri respondentis. 3. Reg. 6. d

Buna, Aedificans, siue intelligens, aut adoptans. Filius
 Ierameel primogeniti Hefron filij Phares. 1. Para. 2. d

Buz, Contemptus, siue deprædatus. Nomen loci in
 terra Cedar. Ier. 25. e. Filius itē Nachor ex Melcha. Gen.
 22. d.

בקי

בקייה

בכרי

בכרו

בקה

בני

βονὶ ἀκτὴ
 vas

בני

בעו

כורית

בוצץ

כפרר

בצר

בצרר

בקשהרה

בריעה

בריעי

βουζαίος

בול

בונה

בוו

22. d. Pater Ieddo. 1. Para. 5. b

בזי Buzi, Idem. Pater Ezechieli prophetæ. Ezech. 1. a

בזי Buzites, Idem. Iob. 32. a

C

קתה **K**ehath, Cahath, Congregatio, siue ruga, aut obtusio. Filius Leui filij Iacob. Genes. 46. b. 1. Paralipo. 6. a

קתתי Kehathi, Cahathitz, Congregationes, siue rugæ, aut obtusiones. Nume. 26. f. 1. Para. 6. d

קבצאל Kabzeel, Cabseel, Congregatio dei. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d. 2. Reg. 23. c. 1. Para. 11. e

קבול Cabul, Compeditus, vel quasi germen, aut quasi defluës, vel quasi veterascēs. Regio Galilææ est, quæ Iosepho lib. 8. cap. 5. antiquit. Iudaic. lingua Phœnicum à displicēdo, aliis à terra tenaci, ob copiā argillæ qua figuli vtuntur, nomē accepit. Hæc Salomō Hirā regi Tyri dedit. 3. Reg. 9. c. Est quoq; ciuitas tribus Aser. Ios. 19. b

קדמות Kedemoth, Cademoth, Antiquiores, vel priores, siue orientales, aut incendiū, vel incuruatio mortis. Nomen solitudinis. Deut. 2. e. siue nomen oppidi in possessione tribus Ruben, quod Ios. 13. c. Cedimoth dicitur.

קדש Cades, Sanctitas, Ciuitas regionis Moabitarū, vicina terræ siue tribui Iuda versus austrū, hoc est meridiem, ad montem Amorrhæorum limes terræ, quæ aliās Fons misphat, id est iudicij dicitur. Genes. 14. a. Nomen item solitudinis. Genes. 30. a. quæ Nume. 13. c. Desertum Pharan dicitur: & Nume. 33. d. Desertum Sin per 3 dicitur. Quod legitur in fine primi cap. Deuter. Sedistis ergo in Cades-barne, & c. legendum tantū, in Cades.

קדש-בארנה Kades-barnea, Cades-barne, Sanctitas filij instabilis, aut sanctitas frumenti, vel puritas commotæ vel instabilis. Terminus est tribus Iudæ ad meridionalem plagam. Deute. 1. a

קדמים Kedumim, Cadumi, Antiqui, vel priores, siue orientales: aut antiquum siue oriētale mare: aut incēdium vel humiliatio aquarum. Nomen torrentis. Iudic. 5. c

קסר, ארסו Caesar, à cæso matris vtero dictus est: vel à cæsarie, id est coma vel capillatura, cū qua ortus est: vel quod cæsios, id est glaucos habuerit oculos, vt quidam volunt. Latinum est. Matth. 22. b

קסר, ארסו Caesarea, Idem. Maritima vibs Palæstinæ in litore magni maris sita, quam Herodes Aſcalonita pater Herodis tetrarchæ Thraconitidis instaurauit in honorem Augusti. Cæsaris, quæ prius πύργος turris Stratonis vocabatur: de qua Iosephus lib. 1. bel. Iudai. cap. 3. & ca. 16. Plin. lib. 1. cap. 13. Egesippus lib. 1. cap. 18. de excidio Ierosolymorū: & lib. 3. cap. 19. Similiter lib. 15. ca. 10. antiq. Iudaic. huius fit mentio. Act. 9. & 10 quod in ea Cornelius Centurio baptizatus sit, & Acto. 21. b. quod Philippus Euangelista domum in ea habuerit. In hac Caesarea Herodes etiam templum albo marmore extruxit Augusto Cæsari. author Iosephus lib. 15. ca. 12. antiquit. in qua nepos eius Herodes Agrippa ab angelo percussus est. Act. 12. d. de hac Raphaël Volater. lib. 11. Geographiæ. Alia Caesarea ciuitas est ad radices Libani sita, iuxta Iordanis fontē, à Philippo tetrarcha Itureæ & Trachonitidis, Lucæ 3. filio Herodis maioris, & fratre tetrarchæ, qui Ioannem decollauit, ampliata, & in Tiberij Cæsaris honorē Caesarea appellata: quæ mutato nomine deinceps Paneas dicta est, in prouincia Phœnices, vbi Iordanis è duobus oritur fontibus, Ior & Dan author Hieronymus. Quam magis postea exornans Agrippa in honorem Neronis, Neroniam appellauit, velut scribit idem Iosephus lib. 18. cap. 3. antiq. Iudaic. & lib. 20. cap. 16. antiquit. Huius fit mentio Matthæ. 16. b. Marc. 8. c. Raphaël Volater. lib. 12. hanc primū Lesem, deinde Dan, postremo Caesaream, nunc Belinam vocitatam scribit Est etiam tertia Caesarea Cappadocię metropolis, cuius similiter in Actis Apostol. cap. 11. b. fit mētio, Profectus ab Epheso, & descendens Caesaream, ascendit & salutauit ecclesiam. Hebraicæ dicitur קסר. Vide Dor.

Caiphaz, Caiphaz, Inuestigator, vel sagax, seu vomens ore, aut vomitus oris. D. Princeps quidam sacerdotum inter Iudæos, qui fuit tēpore Christi. Matt. 26. f. Ioan. 10. f

קין Cain, Possessio, vel possessus. Filius Adam. Gene. 4. a. Keinan, Cainan, Possessor, vel emptor, aut lamentator, vel nidus, Filius Enos. Gene. 5. b. Luc. 3. g.

קיו Caius, Lingua Latina prisca interpretatur dominus. Latinum est. Nomen viri Macedoniensis. Act. 19. f. hospes Pauli. Rom. 16. d

קלנו Calno, Calano, Consummatio eius, vel totus ipse. Ciuitas Babyloniz: Isa. 10. b

קלב Caleb, Quasi cor, aut canis, siue canistrum. Filius Iephone. Nume. 13. a. Ios. 14. a. 1. Reg. 25. a. qui. 3. Para. 2. a. dicitur Calubai, filius Efron filij Phares filij Iuda.

קלפי Calphi, Vox oris, vel consummatum aut perfectum est. D. Nomen viri. 1. Mach. 11. g

קלימית Callisthenes, Pulchrū robur, siue pulchra potētia. G. καλίσθηνος

קלימית Kelita, Calita, Refugium, siue cōtractio, aut vox declinans. Nomen viri. 1. Esd. 10. c

קלובי Calubai, Chelubai. Caninus aut canistrū meum, siue totus ipse in me. Filius Efron filij Phares. 1. Para. 2. a. qui ibidem f. dicitur Caleb, vt & in aliis locis.

קמון Camon, Resurrectio, siue confirmatio eius. Nomen ciuitatis. Iudic. 10. b

קמואל Kemuel, Camuel, Surrexit deus, vel suscitauit aut confirmauit eum deus. Filius Nachor ex Melcha, pater Syrorum. Genes. 22. d. 1. Paral. 27. c. Filius item Septhan. Nume. 34. d

קנא Cana, Zelus vel æmulatio, siue possessio, aut lamentatio, vel nidus eius: aut canna, id est arundo. Nomen ciuitatis in tribu Manasse, in Galilæa. Ios. 19. b. Ioan. 2. a. 4. f

קנאנו Cananæus, sic vocabatur Simon qui fuit vnus ex duodecim Apostolis, & interpretatur zelotes, aut æmulator, vt habetur Luc. 6. c. Non enim erat ex Chanaan, sed ex Cana vico Galilææ, quæ in zelum vel æmulationem conuertitur. D.

קנאנו Kenath, Canath, Emptio, siue possessio, aut lamentatio. Nomen vrbis in tribu Manasse, quæ & Nobe dicitur. Nume. 32. g

קנאנו Candace, Possidēs contritionem: aut ex Hebræo & Syro, possessio munda vel purissima. D. Nomen cōmune omnibus reginis Aethiopum. Act. 8. e κανδάκη

קנאנו Kephira, Caphara, Leoncula, aut propitiatio, siue linitio, vel villa, aut oppidum, siue glacies: aut Syriace, negatio. Nomen ciuitatis in tribu Benjamin. Iosue. 8. d קפירה

קפריה Capharnaum, Ager pœnitentię, vel villa consolationis, aut propitiatio pœnitentis. D. iuxta stagnum Genesareth vique hodie oppidum in Galilæa gētium, situm in finibus Zabulon & Nephthali. Matt. 4. c. Luc. 4. e. in quo Christus Centurionis filiū sanū fecit. Matt. 8. b. In hac Christus versatus est multum, & plurima miracula edidit, vnde & sua ciuitas appellata est. Matth. 9. & 11. Egesippo in 3. cap. 26. est fons in regione Genesaris Capharnaum nomine. קפריה

קפריה Capharsalama, Capharsalama, Ager vel villa pacis vel retributionis. D. Nomen vrbis quæ Antipatrida. Machab. 7. e. dicitur. קפריה

קפריה Caphenatha, Caphereta, Manus doni: aut Syriace, vinculum, vel colligatio. D. Nomen muri. 1. Machab. 12. e קפריה

קפריה Kephira, Caphira, Leuncula, aut propitiatio, siue linitio, vel villa aut oppidū, siue glacies, aut Syriace, negatio. Nomen ciuitatis. Ios. 9. c קפריה

קפריה Caphthorim, Sphærulæ vel poma, aut vola vel palma turturum vel exploratorum. Nomē populi, qui Cappadoces dicuntur. Gene. 10. b קפריה

קפריה Cappadoces, in Hebræo est Caphthorim, & interpretatur sphærulæ, siue poma, aut vola, vel palma turturum vel exploratorum. Deut. 2. c קפריה

Caphtor,

כפתור Caphthor, Cappadocia, Idem. f. n. Asiæ regio Pontica est, Armeniæ confinis, quam ab oriente claudit, ab septentrione longo litore in Euxinum expanditur, sicut angusto excursu à meridie Ciliciam attingit, ab occasu Galatia & Paphlagonia reliqua terminata, vt Ptolem. lib. 5. cap. 6. nomen habet à Capadoce amne. eius populi Cappadoces, antea Leucosyri dicti. auctor Plinius lib. 6. cap. 3. Strabo lib. 12. à principio. Plura Pomp. Me-
la lib. 1.

קרקצה Carcaa, Patimentum siue frigiditatem dissoluens. Vrbs in tribu Iuda. Ios. 15. a

קרה Karea, Carce, Caluus, siue glacies. Pater Iohanan. 4. Reg. 25. f

קרחים Carehim, Idem. p. n. Nomen loci. 1. Para. 22. a

קריא Caria, Capitalis. G. Nomen loci. 1. Mach. 18. d

קרית Kiriath, Cariath, Ciuitas, vel vocatio: aut lectio, vel occurfus. Nomen ciuitatis in tribu Benjamin. Ios. 18. d

קריתים Kiriathaim, Cariathaim, Ciuitates, aut vocationes siue lectiones, vel occurfus. Vrbs in tribu Ruben. Ios. 13. c. etiam Moabitarum ciuitas. Nume. 32. g. Iere. 48. a. Ezech. 25. b. vbi olim Emim gigantes habitauerunt. Gen. 14. a. 1. Para. 6. g. Inter vrbes Nephthali Leuitis concessa censetur. Hieronymus in ecloga scribit eam iuxta Medabâ urbem Arabiæ, & appellari Coraiatha.

קרית-ארבע Kiriath-arba, Cariath-arbe, Ciuitas quatuor. Ciuitas in tribu Iuda, sic dicta ab Arbea conditore, non autem à quatuor patriarcharum, Adam, Abraham, Isaac, & Iacob, qui ibi sepulti sunt, sepulchris, vt quidam interpretantur. Ios. 15. c. quæ & Hebron dicitur. Ios. 20. c

קרית-ערם Kiriath-arim, Cariath-arim, Ciuitas ciuitatum vel oppidorum, aut ciuitas vigilantium: vel ex Hebræo & Syro, ciuitas inimicorum. Nomen vrbs. 2. Esdr. 7. c

קרית-בצל Kiriath-baal, Cariath-bbaal, Ciuitas idoli, vel imperantis aut possidentis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, quæ & Cariath-iarim dicitur. Iosue. 15. g. 18. c. Iere. 26. f. Dicitur & Baala.

קרית-יערים Kiriath-ieraim, Cariath-iarim, Ciuitas sylvarum. Ciuitas Heuororum in tribu Iuda. Ios. 15. b. 26. f. quæ & Cariath-baal, & Baala dicitur. Ios. 15. g. 18. c. Vno tantum miliario ab Aelia, quâ pergitur Diopolim, distat.

קרית-ספר Kiriath-sepher, Cariath-sepher Ciuitas literarum. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, quæ & Dabir dicitur. Ios. 15. c. & Cariath-senna. Ios. 15. f

קרית-סנח Kiriath-sana, Cariath-sanna. Ciuitas rubi: vel ex Hebræo & Syro, ciuitas inimicitie. Nomen ciuitatis in tribu Iuda, quæ & Dabir dicitur. Iosue 15. f. & Cariath-sepher. Ios. 15. c

קריות Kiriath, Cariath, Ciuitates, aut vocationes, siue lectiones, vel occurfus. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d. Iere. 48. f

קרית Kerith, Carith, Concissio siue confossio, aut exterminatio. Nomen torrens qui est contra Iordanem. 3. Reg. 17. a

כרמל Carmel, Cognitio circuncisionis, vel agnus circuncisus, aut teneritudo. Silla quæ est segetum: vel coccinus. Ciuitas. Vide Charmel.

כרמלית Carmelites, Idem.

כרמלית Carmelitis, Idem, scilicet g. 1. Paral. 3. a

כרמלית Carmelus, Idem. Carmeli duo sunt montes: vnus Tyriorum, frugifer maxime vini, excelsus valde, in Galilæa, haud ita procul à Ierusalem in tribu Aser. Iosue 19. b. iuxta Ptolemaidem ciuitatem & mare. In quo Elias videtur frequenter versabatur. 2. Reg. 18. In hoc etiâ Nabal habitauit. 1. Reg. 25. Huius plurima fit mentio sparsim in prophetis. 1. Reg. 15. e. Isa. 33. Ie. 36. Amos 1. & 9. Michæ 7. Nahum 1. Cantic. 7. Vide quoque Iosephum lib. 3. ca. 2. de bel. Iudaico. Alius in Iudæa quâ itur in Aegyptum ad meridionalem plagam, de qua Isa. 23. & Ios. 15. in quo ciuitas eiusdem nominis extructa videtur.

כרמלית Carmon, Quasi malum granatum, vel vinea doloris siue fortitudinis. D.

כרמלית Carnaim, Cornua, Populi sunt ciuitatis Astaroth. Gene. 14. a. est & nomen ciuitatis. 1. Mach. 5. c

קרניון Carnion, Cornu. Nomen præsidij. 2. Mach. 12. d

קרפוס Carpum, Fructus, vel fructuosus. G. Nomen viri. 2. Mach. 12. d

קרפוס Timothy. 4. c

קרפוס Carpus, Idem.

קרפת Cartha, Ciuitas, siue vocatio, aut lectio, vel occurfus. Ciuitas Leuitarum in Zabulonia tribu. Ios. 21. c

קרפוס Tharsis, Carthaginenses. In Hebræo est Tarsis: & interpretatur contemplatio gaudij, vel exploratio mar-
moris, aut turtur gaudij, siue chrysolithus, lapis. f. pre-
tiosus, aut mare. Ezech. 27. c

קרפוס Carthan, Ciuitas, vel vocatio, aut lectio, vel occur-
sus, siue frigiditatem dans. Ciuitas refugij atq; sacerdotum
in tribu Nephthali. Ios. 20. c

קרפוס Kesuloth, Cafaloth, Temeritates, siue fiducia, aut
ilia. Nomen ciuitatis. Ios. 19. b

קרפוס Kasphon, Casbon, Numeratio, vel cogitatio, aut fe-
stinans filius. D. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 5. c

קרפוס Kesed, Cased, Quasi dæmon: aut quasi deprædator,
vel quasi mamilla, aut quasi ager. Filius Nachor ex Mel-
cha. Gene. 22. d. à quo Chasdim, id est Chaldaei.

קרפוס Caspin, Caspin, Argentaria, siue cupiditas: aut Sy-
riace, verecundia. D. Nomen ciuitatis. 2. Mach. 12. c

קרפוס Cascor, Casphor, Argenteus, aut desiderabilis mons. D. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 5. c

קרפוס Kufaihu, Cafai, Duritia aut grauitas eius, siue scan-
dalum ipsius. Pater Ethan. 1. Para. 15. b

קרפוס Kesia, Casia, Species aromatica, vel angulus. Exod. 30. c. Psal. 44. b

קרפוס Keziz, Casis, Consilio, aut finis. Nomen vallis. Ios. 18. d

קרפוס Kisieu, Casieu, Spes aut temeritas eius, siue thronus
vel calix illius, aut ilia eius. Detimus menses nostro De-
cembri quandoque respondens. Zach. 7. a

קרפוס Katath, Cateth. Tædium siue contentio. Terminus
Zabuloniarum tribus. Ios. 19. b

קרפוס Cedar, Nigredo, aut tristitia, Filius Ismaelis. Genes. 25. b. Arabiæ item regio est Hieronymo in Agarenorum id est Sarracenorum solitudine, à Cedar filio Ismaelis. 1. Para. 1. Gene. 25. ita cognominata. Ferunt quidem Ce-
dar esse ciuitatem quæ Iosepho Camala vocatur. Me-
minit Isaias cap. 60. Ezech. 27. Psal. 120. Iere. 2.

קרפוס Kædes, Ceddes, Sanctitas. Vrbs in tribu Iuda, velut
Ios. 15. d. indicat. Alia vrbs Galilæe in motanis Nephtha-
li. Ios. 10. deputata fugitiuis qui nescij homicidium per-
petrauerant. Ios. 20. c. & Leuitis quoque attributa. Ios. 21. c. 1. Paral. 6. g

קרפוס Cedemoth, Cedimoth, Antiquiores, vel priores, aut
orientales: siue incendiū vel incuruatio mortis. Nomen
oppidi in possessione tribus Ruben. Ios. 13. c. quod soli-
tudo Cademoth in Deuter. 2. e. dicitur.

קרפוס Cedma, Antiquus vel prior, aut orientalis. Filius Is-
maelis. Gene. 25. b

קרפוס Cadmiel, Cedmiel, Antiquitatis vel prioritatis deus,
aut orientis deus. Nomen viri. 2. Esdr. 3. c

קרפוס Kedmoni, Cedmonæi, Antiquiores, vel priores, aut
orientales. Nomen populi. Gene. 15. d

קרפוס Kidron, Cedron, Denigratus, aut tristis. Nomen val-
lis & fluij in eadem valle, quæ inter Ierosolymam &
montem oliuarum est. 4. Reg. 23. a. Siue torrentis nomē.
2. Reg. 15. c. Ioan. 18. a

קרפוס Kehelatha, Ceelatha, Cætus vel congregatio, siue ec-
clesia. Nomen loci ad quem venerunt filij Israël profe-
cti de Reffa. Nume. 33. c

קרפוס Ceila, Dissoluens eam, siue diuidens, aut scindens eam,
vel fixio eius. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. f. 1. Reg. 23. a. 1. Paralip. 4. c. 2. Esdr. 3. d

קרפוס Celaia, Vox domini, aut alleuiatio domini, siue tor-
refactio. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d

קרפוס Callai, Cellai, Leuis siue torrefactus, aut vox mea.
Nomen viri. Nehem. 12. a

קרפוס Celita, Refugium vel contractio, aut vocis decli-

natio. Nomen viri. 2. Efd. 8. b

κενχρεῖς

Cenchreis, Milium legumen. G. Portus Corinthiorum, ab vrbe stadia ad LXX. lōginquus. Straboni lib. 8. Roma. 16. a

Cēdebæus, Zelus, vel possessio doloris, aut zeli emanatio. D. Nomen ducis. 1. Mach. 15. g

כְּנֶרֶת

Cinereth, Cenereth, Cithara, vel quasi lucerna. Ad orientem Iudææ mare in tribu Nephthali. Nume. 34. b. Deuter. 3. c. Ios. 11. 12. 13. d. 19. c. Aliàs mare Tiberiadis, & lacus Genezarethicus, seu Galilææ dicitur. XL. stadiis in latitudine diffunditur, centūque in longitudine extēditur, teste Iosepho lib. 3. bel. Iudaici, cap. 18. per hunc medium Iordanis Iudææ amnis perfluit. Porro Ptolemæus cur ex hoc duos faciat, non video.

כְּנֶרֶת

Ceneroth. Idem. p. n. Vrbs in tribu Nephthali, Ios. 11. a. iuxta lacum Genezareth, quam Herodes magnificis ornauit ædificiis, atque in honorem Tiberij Cæsaris Tiberiadem nominauit: à qua & locus & regio circumiacens nomen inuenerunt. Hæc Iosephus lib. 18. cap. 4. antiquit. Ben-adad Syriæ rex hanc cepit. 3. Reg. 15. g

כְּנֶז

Kenaz, Cenez, Nidus iste, aut lamentatio hæc, siue possessio vel emptio hæc. Filius Eliphaz filij Esau ex Ada vxore. Gen. 36. b. Ciuitas principum Idumæorum. Gene 36. d

כְּנֶזִי

Kenizi, Cenezæi, Idem. p. n. Nomen populi. Gen. 15. d Cenezæus, Idem. Nume. 32. b

כְּנִי

Ceni, Possessio, vel emptio, siue nidus, aut lamētatio. Regio Philisthinorum. 1. Reg. 27. d

Cephas, Petrus à petra. Syrum est. Sic dictus fuit Simon Petrus frater Andrea. Ioan. 1. f. 1. Corint. 15. a

כְּפִירָה

Cephira, Lēucula, aut propitiatio, siue linitio, aut villa vel oppidum, siue glacies: aut Syriace, negatio. Nomē viri. 1. Efd. 2. b. Est & nomen vrbis. 2. Efd. 7. d

כְּרֶתִי

Cerethi, Concisio, siue transfossio, vel exterminatio. Populi, qui & Philisthiim, vt Lyra ait in libro differentiarum: siue nomen legionum aut bellatorum David. 1. Reg. 30. d. 2. Reg. 8. d. 15. d. 20. g. 1. Para. 18. d

כְּרִי

Cari, Cerethi. 4. Reg. 11. d. Milites, siue cursores aut arietes.

כְּרֹס

Ceros, Vincinus aut incuruatio. Nomen viri. 1. Efd. 2. c

כְּסִיל

Cesil, Arcturus, nomen stellæ: siue stultitia, aut ilia. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. e

כְּסִיּוֹן

Kision, Cesion, Duritia, siue stipula, aut cucumerarium. Ciuitas Leuitarum in tribu Issachar. Ios. 19. b

כִּתִּיּוֹם

Kitthim, Cethim, Conterentes, siue contritio maris, aut diadema, siue aurū, vel tinctura: aut ex Syro & Hebræo, coaceruatio maris. Filius Iauan. Genes. 10. a. Ab hoc Berosus dicit Italos esse appellatos. Interpres noster, Danie. 11. e. transtulit Romanos, Vide Italia & Romani. Sunt & Græcorum insulani Macedones. Isa. 23. a. Cyprus, quæ & Citium dicitur.

כִּתְלִישׁ

Kithlis, Cethlis, Paries est: aut ex Syro & Hebræo ceterua lænæ: vel Syriace, quasi euulsus. Nomen ciuitatis. Ios. 15. e

כְּטוּרָה

Cetura, Aromatizans, vel fumigans, siue ligata. Altera vxor Abrahamæ. Gen. 25. a

C H

Chabri, Socius, aut particeps, siue incantator, aut liuor. D. Nomen ciuitatis. Iudith. 8. b

כְּבֹל

Chabul, Compeditus, vel quasi germinans: aut quasi defluens, vel quasi veterascens. Nomen ciuitatum earum quas Salomon dedit Hiram regi Tyri in terra Galilææ. 3. Reg. 9. c

χαίρεας

Chæreas, Gaudens vel lætus. G. Nomen viri. 2. Mach. 10. g

כְּלָל

Kelal, Chalal, Consummatio, vel totalitas, aut quasi nox: vel Syriace, corona. Nomen viri. 1. Efd. 10. d

כְּלָנָה

Calne, Chalanne, Omnes nos, siue omnia hæc, aut consummatio nostra, vel sicut manens, aut quasi murans. Ciuitas in qua regnauit Nemrod. Gene. 10. b. quæ nunc Seleucia à Seleuco rege, siue Ctesiphon dicitur.

tur. Amos. 6. a

Calannus, Idem.

Chalcol, Nutriens siue cōsummans omnia, aut sustinens omnia. Filius Mahob. 3. Reg. 4. d. Filius item Zare filij Iudæ. 1. Paral. 2. a

Chasdim, Chaldæa, Quasi demones, aut quasi deprædatores, vel quasi mamillæ, aut quasi agri. Rēgio ad Orientem Iudææ inter Babyloniam, & Arabiam, Tigrim & Euphratem, de qua Plin. lib. 6. cap. 28. Strabo lib. 16. Volateranus lib. 11. Geogra. Iere. 50. b. 51. d

Casdim, Chaldæi, Idem. populi. Isa. 13. d

Chaldæus, Idem. f. n.

Chaldæi. 2. Par. 36. a. Vide quid significet Babel.

Calath, Chale, Opportunitas, vel quasi viriditas, vel quasi humiditas, aut quasi tabula. Ciuitas quam ædificauit Assur. Gene. 10. b

Chali, infirmitas, siue deprecatio, aut expectatio, vel principium, aut gemma vel monile. Ciuitas quæ terminus Afer est. Ios. 19. b

Ham, Cham, Calidus, vel calor, aut niger. Filius Noe. Genes. 5. d. Ab hoc sape in sacris literis Aegyptus terra Cham dicitur, vt Psa. 105. testis est Hieronymus in questionibus Hebraicis.

Chimeam, Chamaam, sicut illi aut similes eis, vel quasi turbatio. Nomen vrbis iuxta Bethlehem. Iere. 41. d. Proprium item nomen viri. 2. Reg. 19. g

Chamos, quasi palpians, aut quasi recedens, vel quasi aufereus. Nomen idoli Moabitarum. Nume. 21. f. 3. Reg. 11. b. 4. Reg. 23. c. Iere. 48. g

Chenaan, Chanaan, Mercator, vel negotiator, siue contritus, vel confractus, aut recte respondens, vel recte affligens. Filius Cham. Gene. 10. a. In 10. cap. Iudicū iuxta literam c, legitur Amalec & Chanaan: cum legendum sit, Amalec & Maon, quod significat habitaculū, siue delictum, aut ex peccato.

Chenaana, Chanaana, Mercatrix, vel negotiatrix, siue contrita, vel confracta, aut recte respondens, vel recte affligens. Pater Sedecia propheta. 3. Reg. 22. d. Filius Balan filij Iadiel filij Benjamin. 1. Paralip. 7. c

Chenaanæa, Chananæa, Idem. Matt. 15. c

Chananæa vero seu terræ sanctæ limites sunt, Ad orientem est Iordanis fluuius, & magnus Euphrates. Ad occidentem est Aegyptus, & mare magnum, quod mediterraneum dicitur. Ad austrum, hoc est meridiem, iacet desertum Arabiæ. Ad aquilonem siue septentrionem Libanus eminet.

Chenaanim, Chananæi, Mercatores siue negotiatores, aut contriti, vel confracti, siue recte respondentes, vel recte affligentes. Nomen populi. Gene. 15. d

Chenaani, Chananæus, Idem. f. n. Nume. 21. a

Chenaanith, Chananitis, Idem. f. g. Gene. 46. b

Chenani, Chanani, Præparatio, vel basis mea. Nomen viri. 2. Efd. 9. a

Characa, Inuolutio aut indumentum, siue palliū. D. χαράκα

Nomen loci. 2. Mach. 12. c

Cheran, Charan, Quasi cantans, aut quasi clamans, siue agnus vel cognitio eorum. Filius Disah filij Seir Horæi. Gene. 36. c

Haran, Charan. Tob. 11. a. Iudith 5. b. Acto. 7. a. Ira, siue irascens: vel Syriace, libertas. Mesopotamiæ ciuitas ad quam Abraham cōcessit, vbi & Thare pater eius mortuus est. Gene. 11. d. Act. 7. a. Charra à Syriæ fluuio nomē inuenit Stephano. Ibi Romanus cēsus est exercitus, & Crassus dux captus. Lucanus, Assyrias Latio maculauit sanguine Carras Eadem est Carræ & Haran.

Charchemis, Charcamis, Agnus quasi ablatus, aut agnus quasi palpians: vel ex Syro & Hebræo, ciuitas ablata. Nomē ciuitatis iuxta fluuium Euphraten. Isa. 10. b

Charchas, Agni cooperimentum, aut agni thronus vel calix, vel quasi tortuosum, scilicet non planum. Nomen eunuchi. Esther. 1. c

Carmel, Cognitio circuncisionis, vel agnus circumciscus,

כְּלָל

כְּסָרִים

כְּלָה

כְּלִי

כְּסֵם

כְּסָתָם

כְּמוֹשׁ

כְּנָעַן

כְּנַעֲנָה

כְּנַעֲנִים

כְּנַעֲנִית

כְּנָנִי

כְּרֶן

כְּרִי

כְּרָמִישׁ

כְּרָם

כְּרָמֶל

cifus, aut teneritudo, scilicet illa quæ est segetum, vel coc-
cinus. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. g. Isa. 29. f

כרמי Charmi, Vineæ, siue cognitio aquarum, vel agnus a-
quarum, aut quasi celsitudo. Filius Ruben. Genes. 46. a
1. Para. 5. a. Filius item Iuda. 1. Para. 4. a. qui Genes. 46. b.
dicitur Her. Filius præterea Zabdi, filij Zaræ, filij Iuda,
pater Achar siue Achan. Ios. 7. a

כסלון Charmitæ, Idem. Nume. 26. a
Ciflon, Chafelon, Fiducia vel temeritas eius, siue ilia
eius, aut thronus mansionis, vel calix siue tegumentum
mansionis. Pater Eliad principis tribus Benjamin. Nu-
me. 34. d

כרשנא Charfena, Agnus anniculus, siue agnus dormiens vel
mutatus. Nomen viri. Esther. 1. c

כסלחים Chasluhim, Cassuhim, Tegumentum tabularum, vel
sedes tabularum, aut spes vel temeritas vitæ. Filius Mes-
saim. Gene. 10. b. Populi nomen, qui & Philisthim, siue
corruptè Palæstini.

כספיה Casiphia, Calphia, Argentaria, siue cupiditas: aut Sy-
riace, verecundia. Nomen regionis, quæ à Caspio mari
vocabulum sumpsit, ut quidam putant. Nicol. Lyra in Ba-
bylonis regione locum esse putat, ubi plures Leuitarum
post captiuitatem manserint. 1. Esdr. 8. c

כבון Chabbon, Chebbon, exstinguens vel extinctus, aut
quasi intelligens, vel quasi ædificans: Ciuitas in tribu
Iuda. Ios. 15. e

χεβρον Chebron, Societas, siue participatio, aut adhesio, siue
incantatio, vel liuor. D. 1. Macha. 5. g

χελδον Chelion, Consummatio, vel perfectio, aut alleuians
dolorem, vel tristitiam. D. Nomen terræ. Iudith. 2. c

כלאב Chileab, Cheleab, Totus vel omnis pater, siue con-
summatio vel prohibitio patris. Secundus filius Dauid
de Abigail vxore Nabal Carmeli. 2. Reg. 3. a

כלוהו Cheluhu, Cheliáhu, Omnis vel totus ipte, aut cõsum-
matio eius, siue prohibens eum. Nomen viri. 1. Eld. 10. d

כליון Chilion, Chelion, Consummatus, siue perfectus, aut
totus columbinus. Filius Elimelech Bethlehemitæ.
Ruth. 1. a

כלמד Chilmad, Chelmad, Quasi docens, aut totus mensu-
rās, siue omne indumentum, consummatio vel cessatio
mensuræ vel indumenti. Nomen vrbs. Ezech. 27. e

χελμων Chelmon, Exercitus præparatio vel numeratio, aut
somnia eius. Nomen loci. Iudith. 8.

כלוב Chelub, Canistrum, vel caninus. Nomen viri. 1. Pa-
ralip. 27. d

כנה Canne, Chenne, Basis, aut rectitudo, siue præparatio.
Nomen regionis. Ezech. 27. e

כרוב Cherub, Quasi magister, vel quasi multiplicans, aut
quasi pugnans, vel cognitionis aut scientiæ multitudo.
Nomen viri. 1. Esdr. 2. c. In 2. Reg. 12. b. debet legi Che-
ruh, non Cherubim.

כרובים Cherubim. Idem. p. n.

כסלות Kisloth, Cheseleth, Temeritates siue fiducia, aut ilia.
Nomen ciuitatis in tribu Issachar. Ios. 9. a

כסלון Kefalon, Chesson, Fiducia aut temeritas eius, siue ilia
eius, aut thronus mansionis, vel calix seu tegumentum
mansionis. Nomen villæ in Ierololymæ finibus. Iosue
15. c

חתייה Hittæa, Cethæa, Confracta, siue formidolosa: aut
Syriace, descendens. Ezech. 16. a

חתיית Hittioth, Chetæus, Idem. p. n. 3. Reg. 17. a

כידון Chidon, Iaculum, vel infortunium, siue quasi iudi-
cans. Nomen loci. 1. Para. 13. c

χίος Chium, Aperta, vel apertura. G. Insula inter Cycla-
das atque Bithyniam: cuius nomen Syra lingua mastice
designat, eo quod ibi mastix gignatur. hanc aliqui Chiā
appellauere, à Chione Nympha Coos. Act. 20. c

χλόν Chloe, Familiæ Corinthiorum nomen. 1. Corinthio-
rum. 1. b

כבר Chebar, Chobar, Fortitudo vel potèria, aut quasi fi-
lius, siue quasi puritas, vel quasi frumentum, aut iam, id
est quod iam præterit. Flumen est in terra Chaldæo-

rum, apud quod Ezechiel visionem vidit. Ezech. 1. a.
Hoc quidam Euphratem interpretantur: alij Aborram
putant, de quo Ptolemæus & Strabo.

Chadcod, Chodcod, Iaspis, carbunculus, aut hydria
hydriæ. Ezech. 27. c

Kedarlahomer, Chodorlaomor, quasi generatio ser-
uitutis, aut quasi habitatio seruitutis, siue Iphærule vel
rotunditas manipuli. Rex Elamitarum. Gen. 14. a

Chal-hofc, Cholhosa, omnis propheta, siue omnis
videns, aut omne pectus. Nomen viri. Pater Sellum. 2.
Esdr. 3. c. 11. a

Chonaniahu, Chonenias, Præparatio, aut firmitas, vel
rectitudo domini. Frater Semei. 2. Para. 31. c

Hori, Chorai, Furores, aut libertates, seu foramina.
Populi gigantes, expulsi à filiis Edom ex monte Seir. Ge-
nes. 14. a. qui & Horai. Deut. 2. c. dicuntur.

Christus, Vinctus. G.

Chub, Extinguens. Nomen gentis. Ezech. 30. a

Chun, Præparatio, siue placenta: aut Syriace, fene-
stra. Nomen vrbs. 1. Para. 18. b

Chus. Aethiops, aut niger. Filius Cham. Genes. 10. a.
à quo descenderunt Aethiopes.

Chusan-riseathaim, Chusan-rasathaim, Aethiops
vel nigredo iniquitatum. Nomen regis Mesopotamiæ.
Iudic. 3. a

Chusai, Sensus aut festinans, vel silens. Amicus Da-
uid. 2. Reg. 15. g. 16. c. 17. a. 1. Para. 27. d

Chusi, Aethiops, aut niger. Pater Selemiæ patris Na-
thaniæ patris Iudi, filius Iemini. 2. Reg. 8. e. Ierem. 36. d.
legitur Psal. 7. a. Chusi, cum legendum sit Chus.

Chuzi, Videns, aut prophetans. D.

C I

Chibzaim, Cibfaim, Congregationes. Ciuitas ex tri-
bu Ephraim-dara Leuitis. Ios. 21. b

Cilicia, Voluens, vel reuoluta. G. Regio maritima κιλικία
Asiæ in sinu Iffico, ubi porticus in Tarso celebris ad
septentrionem Iudææ, de qua multa Strabo lib. 14. Me-
la in 1. Plin. lib. 5. cap. 27. Ptolemæus in 5. cap. 8. quam
Cydnus amnis interlecat, & mons Amanus (ita Hiero-
nymus) à Syriacæle separat. Vide Volater. lib. 11. Geo-
graph. Ex hac Paulus apostolus fuit oriundus. Act. 23. d
& Christum in ea prædicauit. Gala. 1. d

Kain, Cin, Possessio, vel emptio, siue nidus, aut lamen-
tatio. Nomen viri, à quo Cinæi. Nume. 24. d

Cina, Idem. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d

Keni, Cinai, Idem. p. n. Nomen populi. Gene. 15. d

Cinæus, Idem. f. n. Nume. 24. d. 1. Reg. 15. a. 1. Para. 2. g.

Cinoth, Lamétationes, quæ & Græce θήνοι dicuntur.

Cis, Durus aut stipula, vel cucumerariū. Filius Abiel,
pater Saul regis. 1. Para. 9. a. 1. Paralip. 23. c. Filius item A-
bigabaon. 1. Para. 8. c. & vocabatur filius Abdai Leuitæ.
2. Para. 29. c

Cison, Idem. Torrens Galilææ iuxta montem Tha-
bor. Hic è monte Tabirio in mare cadit. Iudic. 4. a. 3.
Reg. 18. g. Psal. 82. c

Citron, Aromatizans, vel fumigās, aut colligatio, vel
vinculum, siue attædiati canticum: aut Syriace, nodus.
Ciuitas in tribu Zabulon. Iudic. 1. f

C L

Clauda, Vox fracta, vox flebilis. G. Insula spectans κλαύδι
Cretam inter meridiem & occidentem. Act. 27. c

Claudia, Latinum est. 2. Timoth. 4. d

Claudius, Idem. Nomen imperatoris Romanorum.
Act. 11. d. 18. a

Clemens, Latinum est, significatque mitem, vel mo-
destum, Philip. 4. b

Cleophas, in Græco Cleopas, & interpretatur glo- κλεόπας
ria omnis, vel omnimoda gloria. G. Nomen alterius vi-
ri, qui proficiscens in Emmaunta, Christum alloqueba-
tur in itinere. Luc. 24. c. Ioan. 19. c

Cleopatra, Gloria patriæ vel patris. G. Filia Prole- κλεοπάτρα
mæi, vxor Alexandri. 1. Machab. 10. e

B iij Cnidus,

C N
κνίδος Cnidus, Atriplex, genus herbae purgativae vel laxativae. Insula opposita Asia. Machab. 15. d. Acto. 27. b

C O
קוה Coa, Spes vel congregatio, siue linea, aut regula. Nomen insulae. 3. Reg. 10. d. 2. Paral. 1. d. Fortasse ea est quae κως, siue Coo dicitur. Act. 21. a. Nec habet Hebraei Coa, sed Keue, quod est collectio. vide hunc locum supra.

κοιλιουσία Coelestria, siue Coele Syria, Caua siue depressa Syria. G. 1. Macha. 3. a. 10. f

קהלת Cohoeleth, Ecclesiastes, vel concionator. Ecclesiastes 1. a

קוליה Colaia, Vox domini, aut alleuiatio domini, siue torrefactio. Nomen viri. 2. Esdr. 11. b

קוליה Colia, Idem. Pater Achab. Iere. 29. e

קוליה Colonia, Latinum est, à colendo, id est habitando dicta.

κολασσες Colossenses, Puniti, vel supplicio affecti. G

κολασσας Colassis, Punizio vel supplicium. G. Ciuitas Phrygiae, quae est in Asia minore. Coloss. 1. a

κως Cos, Coo, vertex vel summus. Nomen insulae. 1. Machab. 15. d. Dicitur & Graeca κών & κέως quondam, unde & Plinius admonet dictam fuisse Ceam & Κέον.

קרבן Chal Corban, siue Corbana, Donum vel oblatio. Marc. 7. b

קרה Cora, Core, Caluus, vel Caluitium, siue glacies vel gelu. Filius Isaac filij Caath, filij Leui. Exo. 6. c. 1. Para. 6. c. in eodē cap. b. dicitur filius Caath. Filius item Hebrui sic vocabatur. 1. Paral. 2. f. Sic & filius Esau ex Oolibama vxore. Gene. 36. a

קרא Core. 1. Paral. 9. c. vbi dicitur, Sellum vero filius Core. & 26. a. & 2. Para. 31. c. interpretatur vocans, vel legēs, aut perdix. Filius Iemma.

קרתים Kareim, Coritae, Idem significat quod קרה p. n. 1. Paral. 9. c. Heb. Corihae.

קרתים Corites. Idem. f. n. 1. Para. 9. d

κορινθους Corinthus, Saturitas, vel satietas, aut ornamentum. G. Ciuitas Achaiae maritima, quae & Ephyra dicebatur. Acto 18. c

κορινθιοι Corinthij, Saturati, vel satiati, aut ornat. G. Acto. 18. c

Κορνήλιος Cornelius, Latinum est, à Cornu. Nomen viri. Acto. 10. a

קורזין Corazin, Corozaim, Hoc secretum, vel hic est mysterium. D. Galilae oppidum est nunc desertum, inquit Hieronymus in ecloga, in secundo lapide à Capharnaio. Luc. 10. c. Matth. 11. c

קוצ Coz, Spina, aut aestas, siue tedium, vel vigilia, aut finis Pater Anob & Sobeba. 1. Para. 4. b

קוסאן Cofan. Diuinans. D. Pater Addi, patris Melchi. Luc. 3. f

קוצבי Cozbi, Médax, aut cessans, siue quasi fluēs, aut quasi fluxus. Filia Zur, illa quae cū Zambri occisa est, Madianitis. Nume. 25. d

C R
Crescens, Latinum est, à crescendo. Nomen viri. 2. Timoth. 4. c

κρητη Creta, Carnea, vel carnalis. G. Graeciae insula inter Cyrenaeam & Graeciam, ab septentrione Aegaeo perfunditur pelago, simul & Cretico: ab Austro autem Aphricano alluitur, Aegyptiū attingēte pelagus. Hae dicta est ἐκτόμπος, id est centum vrbibus instructa: hodie Candia vocatur: ditionis Venetorū est, de hac lege Strabonem lib. 10. Ptolemæum lib. 3. cap. 19. Plin. in 4. ca. 12. Virgil. 3. Aeneid. Pompo. Melam lib. 2. Meminit Lucas Act. 2. Paulus ad Titum 1. Hierony. refert hanc famigeratā diuitiis, maxime aris, quod prima illic eius metalli inuentio & vtilitas fuerit. 1. Machab. 10. f. Act. 27. b

κρητες Cretenses, Idem. p. n. G. Tit. 1. c

κρητες Cretes, Idem. G. Populi. Act. 2. b

κρητες Crispus, Latinū est. Princeps Synagoga Iudaeorum Act. 18. c. 1. Corinth. 1. b

C V
Kisi, Cusi, Durus, siue stipula, aut cucumerarium. Filius Abdi filij Malloch. 1. Paral. 6. d

Cutha, Combustio, siue confusio. Regio est Persidis, à flumine Cutha, sicuti Iosephus lib. 9. ca. 85. antiquit. Iudaic. scriptum reliquit, vocata. Inde Cuthaei, de quibus idem. 11. cap. 2. antiq. in hūc modum scribit, Salmanasar etenim transmigrans Israhelitas, in eorum regione constituit Cuthaeorum gentem, quae prius in interiore parte Persidis & Mediae morabatur. 4. Reg. 17. f

C Y
Cypriarches, Princeps Cypri, vel princeps pulchritudinis. G. 2. Mach. 12. a

Κυπριος Cyprij, Pulchri. G. Act. 11. c

Κυπριος Cyprius, Idem. f. n. Act. 4. g

Κυπριος Cyprus, Pulchra, vel Pulchritudo. G. Nomen insulae. 1. Mach. 15. d. Act. 11. c. 27. a

Κυπριος Copher. Cyprus, Cantic. 1. c. 4. d. Camphora interpretantur nonnulli, aroma quoddam sic vocatum.

Κυπριος Cyrinus, in Graeco Cirinius, quod interpretatur dominans. Praefes Syriae. Luc. 2. a

Κυπριος Kores, Cyrus, Quasi miser, vel quasi haeres, aut venter. Rex Persarum. 1. Esdr. 1. a. Act. 13. a

Κυπριος Kyra. Cyrene, Paries, siue trabes, aut frigiditas, vel occurus. Nomen ciuitatis Aphricae 4. Regū. 16. b. quae & Pentapolis dicitur à quinque vrbibus quibus fulget: haesunt, Hesperia, aliās Berenice dicta, Plinio authore lib. 5. cap. 5. Apollonia, Ptolemais antiquo nomine Barce appellata. Arsinoe, aliquando Teuchira vocitata: atq; vnde terris nomen est, ipsa Cyrene, omnium harum clarissima. Vide plura in Pomp. Mela lib. 1. Plinio lib. 5. cap. 5. Strabone in 17. Ammiano Marcellino lib. 22. huius mentio fit Acto. 2. b

Κυπριος Kirim, Cyrenaei, Idem. p. n

Κυπριος Cyrenenses, Idem. Acto. 6. c. d. synagoga Iudaeorum priuata scilicet homines.

Κυπριος Ciri, Cyrenensis. Idem. f. n. Act. 13. a

Κυπριος Cyrenaeus, Idem. 2. Macha. 2. e. Matth. 27. d

D
Abai, detrahens, siue loquens, aut Senectus: vel Syriace, fluens.

Dabereth, verbum, siue res, aut apes, vel subiectio: aut Syriace, ductrix. Ciuitas quae de tribu Issachar data fuit Leuitis. Ios. 19. a. 21. c. Ciuitas item refugij. 1. Paral. 6. g

Debir, Dabir, Oratoriū, siue verbum aut res vel subiectio: aut Syriace, ductor. Rex Eglon. Ios. 10. a. Nomen vrbis in tribu Iuda & Simeonis. Ios. 11. d. 21. b. Est & altera in tribu Gad, quae & Cariath-sepher dicitur. Ios. 15. c. & Cariath-senna. Ios. 15. f. Iudic. 1. b. In qua confugiebant qui homicidium perpetrarent. 1. Paral. 6. e

Dibri, Dabri, Oratorium, siue verbum meum: aut res vel apes, siue subiectio mea: aut Syriace, ductor meus.

Dedan, Dadan, Mamilla, vel dilectio, aut patruus, vel iudicans. Filius Regma. Gene. 10. a. Filius Iecsan. Gen. 25. a. Gens Aethiopiae in occidente.

Dagon, Frumentum vel piscis. Nomen idoli Philistinorum. Iudic. 16. f. 1. Macha. 10. g

Delaia, Dalaia siue Dalaias, Pauper domini, siue exhaustio aut ramus domini, vel macilentus. Filius Eloienai filij Naaria. 1. Para. 3. d. Filius Semeia. Iere. 36. c

Delila, Dalila, Paupertas vel situla eius, aut ramus eius, siue exhaustio, aut macilenta. Nomen mulieris, quam amauit Samson. Iudic. 16. a

Dalmanutha Chal. Situla preparata, vel exhaustio numerata, siue macies vel ramus preparatus vel numeratus. D. Nomen regionis. Mar. 1. b

Dalmatia, Lampas frustratoria, aut fulgur vanitatis. G. Panoniae ad Hadriaticum mare regio, de qua plura Plin. lib. 3. naturalis histo. cap. 22. & 25. in quam Titus ad praedicandum euangelium profectus est. 2. Timoth. 4.

Damaris, Vxorcula, id est parua vxor. G. Mulier quae ad pra-

קושי

כותה

κυπριάρχης

κυπριος

κυπριος

κυπριος

כפר

κυπριος

כורש

קירה

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

קרתים

ad prædicationem Pauli, Christo credidit. Acto. 17. g
Damasceni, Sanguinis facci, vel sanguinis pocula, aut sanguis femorum vel incendiorum vel procuratoris. Dicuntur à Damascene, quæ est regio Syriæ inter Libanum & Antilibanum montes ad septentrionem Iudææ, unde describitur terra à Dan vsque Bersabee 1. Reg. 3. 2. Reg. 24. in hac est Damascus: à qua tota regio appellationem sumpsit. De hac Mela lib. 1. Plinius in 5. cap. 12.

דמשק Dammesec, Damascus, Idem. Filius procuratoris domus Abraham. Gen. 15. a. Est & Damascus potens & insignis Phœnices ciuitas, quæ quondam in omni Syria tenuit principatum, terminus Iudææ ad septentrionem. Ezech. 47. Isa. 7. b. 10. b. 2. Reg. 8. 3. Reg. 11. c. 1. Para. 18. quæ Stephano à conditore Damasco Mercurij & Alimedes filio: Iustino lib. 36. à Damasco rege: Hieronymo in Hebr. quæstio. verò à Damasec Eliezer, cuius in libro 1. Motus fit mentio, nomen accepit. Genes. 15. a. de hac Isa. 7. b. Ezech. 27. Amos 1. Cantic. 7. Ierem. 49. nunc Sarracenorum metropolis. Tertullianus lib. 3. aduersus Marcionem Damascum ciuitatē Syrophœnices scribit, quæ quondam Arabiæ deputabatur, inter Libanum & Antelibanum sita, è qua Paulus per murum dimissus fuit. Acto. 9. e

דמשק Damascus. 4. Reg. 16. b. Similitudo incēdij, aut osculi vel poculi, siue facci, aut similis femori, vel tacitum osculum aut poculum.

דמנה Dimena. Damna, Sterquilinium, aut cruentatio, vel taciturnitas, aut similitudo nostra. Ciuitas in terra Zabulon data Leuitis. Ios. 21. d

דן Dan, Iudicans, siue iudicium. Nomen loci. Gen. 14. c. Filius item quintus Jacob ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ. Gen. 30. a. Est & ciuitas Phœnices ad fontes Iordanis sita, in qua tribus Dan habitauit, & nomen imposuit: ante hæc Lesem appellata. Iosue. 29. & Lais. Iudic. 18. c. siue Laifa. Isa. 10. Ipla fuit terminus terræ Israël ab Aquilone. 1. Reg. 3. Ezech. 27. In qua Ieroboam rex Israël vitulum adorandum erexit. 3. Reg. 12. Amos. 8. Hieron. in Heb. traditionibus Paneas vocatam putat, quæ aliàs Cæsarea Philippi.

דניאל Daniel, Iudicium dei. Nomen prophetæ, quem præpositus eunuchorum Nabuchodonosor, vocauit Balthasar. Danie. 1. b. Filius item secundus Dauid ex Abigail Carmelitide 1. Para. 3. a

דנה Danna, Iudicium, vel iudicans: aut Syriace, ista. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. f.

דפקה Daphca, Pulsatio, siue impulsio. Nomen loci in quē venerunt filij Israël à deserto Sin. Nume. 33. b

דאפני Daphne, Laurus. G.

Daphnin. Nume. 34. c. vbi dicitur, fontem Daphnin: non est in Hebræo.

דרא Dara, Generatio siue habitatio pastoris aut societatis siue iniquitatis: vel Syriace, brachium. Filius Zazæ filij Iudæ. 1. Para. 2. a

דרקון Darcon, Generationis vel habitationis possessio vel emptio: aut Syriace, draco. Nomen viri 1. Eld. 2. c

דריוש Dariaues, Darius, Requirēs, aut inquirens. Rex Medorum. Daniel. 5. g. 1. Esdr. 4. b

דרמשק Darmesec, Darmascus, Generationis aut habitationis procuratio, aut generatio vel habitatio incendij vel procuratoris. Vide Damascus. 1. Paral. 18. b. 2. Para. 6. a: 24. f. 28. a

דתן Dathan, Ritus, aut lex. Filius Eliab. Nume. 16. a. Deuter. 11. a

דאθμα Dathema, Legis præparatio, vel legis munus. D. Nomen vrbis. 1. Macha. 5. a

דוד David, Dilectus. Filius Isai. 1. Reg. 17. b. 1. Para. 2. b

D

E

דבשפת Dabæfeth, Debbaseth, Melliflua, aut infamia apponēs. Nomen ciuitatis, terminus Zabulonæ tribus. Ios. 19. a

דבלים Diblaim, debelaim, palathæ, id est massæ ex ficibus compactæ, massæ ficuum siccarum, carycæ. Osee. 1. a

דביר Debira, Debera, Oratorium, siue verbum, aut res vel

apes, aut subiectio: vel Syriace, ductrix. Nomen loci. Iosue. 15. b

Diblatha, Deblátha, palatha, id est massa ficuū siccarum, aut massa de ficibus compacta. Ciuitas est apud Ezech. 6. d. quam ego plane רבלתה esse credo. nam similitudo literarum ר & פ sæpenumero multis imponit, propterea quòd hæ paruo admodū apice inter se distēt.

Diblathaim, Deblathaim, Idem. p. n. Nomen ciuitatis in terra Moab. Iere. 48. d

Debora, Apes, vel verbū, aut res, siue subiectio: vel Syriace, ductrix. Nutrix Rebeckæ. Gene. 35. b. Vxor itē Lapidoth prophetæ. Iudic. 4. a

Decapolis, Decē ciuitatum. siue regio. G. Regio est decem vrbium vltra Iordanem ad orientē Iudææ sita, cuius fit mentio Matt. 4. Mar. 5 & 8. de qua Plin. lib. 5. cap. 18. naturalis hysto. & Hierony. in ecloga.

Decla, Comminutio eius: vel Syriace, palma, illa scilicet quæ est arbor. Filius Iectan. Gene. 10. d

Dedan, Mamilla, vel dilectio earum: aut patruus, vel iudicans Nomen vrbis. Iere. 25. e

Dedanim, Idem p. n. Filij Dedan. Isa. 21. d

Dilean, Delean, Pauper afflictus, siue pauperis responsio vel canticū, aut exhausta siue macilenta afflictio vel responsio: vel ex Hebræo & Syro, Pauper ouis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. e

Dalphon, Delphon, Stillicidiū, aut pauperem respiciens, siue exhaustum vel macilentum respiciens. Filius Aman filij Amadatha Esther. 9. b

Deios, Manifestata, vel ostensa. G. Nomen insulæ. 1. Machab. 15. d

Demas, Popularis, vel plebeius, aut pinguis. G. Nomen viri. Coloss. 4. d. 2. Timoth. 4. c

Demetrius, Cerealis à Cerere, quā gentiles deam frummenti putabant. Seleuci finis. 1. Mach. 7. a. Nomen etiam argentarij cuiusdam. Act. 19. c

Demophon, Populi interfectior, aut populi cædes. G. Nomen viri. 2. Mach. 12. a

Dinhaba, Denaba, Iudiciū eius in ea, aut iudiciū præbens. Vrbis est in Edom, in qua regnauit Bela. Gen. 36. c

Derbe, Circumsepta, vel vallata. G. Nomen ciuitatis Lycæoniæ, siue Isauriæ, vt Strabo ait lib. 12. Acto. 14. a

Derbeus, Circumseptus, vel vallatus. G. Act. 20. a
Dessau, Pinguedo, aut cinis. D. Nomen castelli. 2. Machab. 14. c

D

I

Diabolus, Criminator siue calumniator, aut accusator. G. 1. Mach. 1. e. Luc. 8. b. Ioan. 6. g

Reseph, Diabolus, Habac. 3. a. Interpretatur volucris siue flamma, vel lampas, vel sagitta.

Diana, Latinum est: & dicta est à die, eo quòd habeat lucem æmulam diei. Nam luna hoc nomine appellatur. Nomen deæ quam colebant Ephesij. Act. 19. c. g

Dibon, Abundans filius, aut abundantia intelligentie vel ædificationis: aut Syriace fluxus. Nomen excelsi Moabitarum vbi colebantur idola. Isa. 15. 2. Nume. 21. f. Ierem. 48. d. Est & vrbis Moabitarum primò, & postea Sehon regis Amorrhæorum, in tribu Ruben, vltra Iordanem ad orientem posita. Ios. 13

Dibon, Isa. 15. d. vbi legitur, Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine. Ponam enim super Dibon, & c. in Hebræo habetur Dimon, & interpretatur sanguinolenta, siue sterquilinium. Ciuitas in tribu Gad sita.

Dibon-gad, Abundantia filij scilicet, aut abundantia intellectus vel ædificationis scilicet, siue abundantia filij accincti. Nomen loci in quo filij Israël fixere tentoria profecti de Oboth. Nume. 33. f

Dibre-haiamim, Verba dierum. Græce autem vocatur hic liber παραλειπομένων, id est relictorum, quòd in eo libro ea maxime tractentur, quæ in libris Regum relictæ sunt.

Didymus, Geminus, vel gemellus, ille scilicet qui cum alio, vno & eodem partu nascitur. G. Sic dicebatur

B iiiij

דבלתה

דברה

דקלה

דרן

דרנים

דלעו

דלפון

דנהבה

דרשף

דבון

דבון

דבון-גר

דברי-היב

מים

דידמוס

Thom is apostolus. Ioan. 11. b. 10. f

Deaui, Dieui, de generatione, aut existentes. Syrum est.

Dilaiahu, Pauper domini, siue exhaustio, vel ramus domini, aut macilentus. Nomen viri. 1. Para. 24. c

Dimona, Sterquilinium, siue coaceruatio, aut abundans numerus, vel munus. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d

Dina, Iudicium, vel iudicans: aut Syriace, ista. Filia Iacob ex Lia vxore. Gene. 30. c

Dinaie, Dinæi, Iudices, siue iudicia. Nomen populi. 1. Esdræ. 4. b

Dionysius, Diuinitus stimulatus vel compunctus. G. Vir Atheniensis, prædicante Paulo ad fidem Christi conuersus. Acto. 17. g

Dioscorus, Diuina saturitas, vel diuinum ornamentum. G. Nomen mensis. 2. Mach. 11. d

Diotrephes, A Ioue nutritus. G. Vir pessimus, ut testatur Ioannes in tertia sua epistola.

Difan, Trituratio, siue pinguedo, vel cinis, aut abundans deus vel ebur. Filius Seir Horæi. Gene. 36. c

Difon, Tituratio, siue pinguedo, vel cinis. Filius Seir Horæi. Gen. 36. c Filius item Anæ filij Sebeon. ibidem.

Dithalasson, duo maria, siue bimaris, qui vtrinque mari alluitur: quod in nauigatione vix sine periculo euenire solet. G. Act. 27. g

D O

Doeh, Commotus, siue impulsus, aut cōminutus. D. Dodauahu, Dodau, Dilectio, aut mamilla eius, vel patruus eius. Nomen viri. 2. Para. 20. g

Dodanim, Dilecti, vel patruelis somnus, aut mamilla dormientis. Filius Iauan. Gene. 10. à quo Rhodij.

Dodanim. 1. Paral. 1. a. Imperantes siue descendentes: aut imperantis vel descendents somnus. Hebr. Rodamin. Filius Iauan, qui Gene. 10. a. dicitur Dodanim.

Doeg, Solicitus, siue anxius, aut piscator. Vnus ex pastoribus Saulis. 1. Reg. 21. b

Dammim, Domimim, Sanguinei, aut filētes, vel similes: vel Syriace, pecuniæ. Nomen regionis. 1. Regum 17. a

Dor, Generatio, vel habitatio. Nomen prouinciæ. Ios. 11. a. Iudic. 1. f. Est & nomē ciuitatis in tribu Manasse. Iosue 17. c. 1. Paral. 7. f. Maritima ciuitas, quæ deinceps ab Herode instaurata, Cæsarea in honorem Cæsaris appellata est.

Dora, Doram, Generatio, vel habitatio populi. D. Nomen loci. 1. Macha. 15. c

Dorcas, Caprea, vel damula. G. Nomen mulieris quæ & Tabitha Syriace dicebatur. Act. 9. g

Darda, Dorda, Habitaculum scientiæ, vel generatio scientiæ. Filius Mahol. 3. Reg. 4. d

Dorimini, Generatio, vel habitatio dexteræ. D.

Dorix, Rapidus, aut velox. D. Eccle. 24. d

Dositheus, Deodatus. G. Nomen ducis. 2. Mach. 12. c

Dothan, siue Dothain, Ritus aut lex. Locus est vbi Ioseph reperit fratres suos pecora pascentes. Gene. 37. d. qui etiam temporibus Hieronymi supererat in duodecimo à Sebaste miliario contra aquilonis plagam. 4. Reg. 6. c

D R

Drusilla, Rore conspersa. G. Vxor Fœlicis præsidis Iudææ. Act. 24. f

D V

Dodai, Dudia, Dilectus aut patruus meus. Nomē viri. 1. Paral. 27. a

Dehuel, Cognoscite deum, aut sciētia dei. Pater Elisaph principis tribus Gad. Nume. 1. b

Duma, Silentium, vel similitudo. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Isaia 21. c. Filius Ismaelis. Gene. 25. b

Dura, Generatio, vel habitatio, aut pyra scilicet ignis. Vallis prouinciæ Babylonis. Danie. 3. a

E

Bal, Aceruus vetustatis, aut aceruus defluens. Filius Sobal filij Seir, Gene. 36. c. Est & mons ultra Iordanem in terra Chanaan, non longe ab Ierichonte, in quo altari constructo posuit Moyses maledictiones. Deuter. 11. & 27. Iosue 8. Ioseph. lib. 4. cap. 6. antiquit. Iudaic.

E

C

Eccetan, Paruus, siue minimus. Nomē viri. 1. Esdr. 8. b

Ecclesiastes, Concionator, vel congregās. Hebraice קהלת Cohleth, id est concionator.

Ecbatana, Frater mortis. D. Nomen regionis. 2. Machab. 9. a

Echmetha, Ecbatanis, Idem. Hebr. Echmatha. Metropolis maioris Mediæ, à Seleuco, ut inquit Volater. lib. XI I. seu ut authori historiæ Iudith 1. a. placet, ab Arphaxato Medo cōdita, vbi reges, eo quod frigida sit, æstiuare solent. Hæc Ptolemæo lib. V I. ἀρχάτανα: Stephano verò interdū ἀρχάτανα, interdum ἐχβάτανα dicitur. 1. Esdr. 6. a

Ahiia, Achaia, Frater domini. Nomē viri. 2. Esdr. 10. a

Echi, frater meus. Filius Benjamin. Genes. 46. c. qui. 1. Para 8. a. Rapha dicitur.

E

D

Iddo, Eddo, Vapor aut nubes, vel interitus eius. Nomen viri. 1. Esdr. 8. c

Adama, Edema, Terra, aut rufa, siue sanguinea. Ciuitas in tribu Nephthali. Ios. 19. c

Eden, Voluptas siue deliciæ: aut Syriace, tēpus orientalis regio. Isa. 37. c. 4. Reg. 19. c. Est & nomen propriū viri 2. Para. 29. c

Eder, Grex, siue defectio, vel priuatio. Filius Musi filij Merari. 1. Para. 23. c. Vrbs itē in tribu Iuda. Ios. 15. d. & 15. e. Est quoque turris nomē vbi filij Iacob tabernaculum fixerunt. Gen. 35. d. vbi legitur, Fixit tabernaculum trans turrem gregis. Hebraice, turrē Eder. Item Mich. 4. c. Et tu turris gregis: Hebraice, Et tu turris Eder.

Hadassa, Edissa, myrtus: aut Syriace, lætitia. Nomen mulieris, quæ & Esther. Esth. 2. b

Adna, Edna, siue Ednas, Voluptas: aut Syriace, tempus. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d

Adna. Edna, 1. Para. 12. d. Aeterna requies, siue testimonium quietis. Princeps militum in Manasse.

Edom, Rufus, siue terrenus, aut sanguineus. Sic cognominatus fuit Esau. Gen. 25. d. 36. a. Nomē regionis, quæ & Idumæa. 3. Regum 11. c. Isa. 34. b. Hæc in Syria ad meridiem Iudææ sita, habet Arabiam ab Austro, Phœniciam à Borea. Aliàs porrò Gabalene, item & Amalechitis ab Amalech vocitatur: velut Iosephus lib. 2. cap. 1. indicat. Veruntamen idem Iosephus libr. 5. cap. 3. antiquit. duplicem Idumæam ponit, superiorem, & inferiorem. Superiorem elegit tribus Iudæ, quæ in longum quidem extenditur vsque ad Ierosolymam: latitudine verò vsque ad paludem Sodomæ constituta est. In hac autem sorte ciuitates erant Ascalon & Gaza. istam, Palæsthinam aliàs dicunt. Inferior Idumæa forte cessit Simeonis tribui. Hæc circa Aegyptū est, & Arabiæ montem. Hæc ille. Edomite noluerunt filiis Israel transitum permittere per terram ipsorum. Nume. 20. Saul istos expugnauit. 1. Reg. 14. Dauid ipsos sibi seruire fecit. 2. Regum 8. 1. Para. 19.

Adam, Edom. Ios. 3. d. Homo, siue rufus, aut terrenus, vel sanguineus: & est nomen vrbs.

Edrehi, Edraí, Fortitudinis vel magnitudinis aceruus: aut nubes, siue interitus iniqui aut locij vel pastoris siue confractionis. In regione Amorrhæorum vrbs regis Og, vbi ipse cōtra Israël pugnavit & cæsus est. Deut. 1. & 3. Num. 21. Ios. 12. Est & alia in tribu Nephthali. Ios. 19. c

E

G

Hege, Egeus, Meditatio, siue loquela, vel gemitus, aut ablatio. Eunuchus Perfarum regis. Esth. 2. a

Egla, Vitula, aut currus, siue rotunda. Vxor David 2. Reg. 3. a

עֵיבָל

הֶקְטָן

ἐκκλησιαστής

קהלת

אֶחְמָתָא

אֶחִיָּא

אֶחִי

אֶדוֹ

אֶדְמָה

עֵדֶן

עֵדֶר

חַדְסָה

עֶדְנָא

עֶדְנָה

אֶדוֹם

אָדָם

אֶדְרָעִי

הֶגֶה

עֶגְלָה

2.Reg.3.a.1. Para.3.a

עגלון Eglon, vitulus, aut currus, siue rotundus. Nomen viri, cuius rex fuit Dabir. Ios. 10. a. 15. c. Nomē regis Moab. Iudic. 3. b

E L

עלח vel Ela, Ilex vel quercus, siue fortitudo: aut maledictio, vel iuramentum, scilicet imprecationis: aut Syriace, deus. Ciuitas Idumæorum. Gene. 36. d. Pater Osee propheta. 4. Reg. 15. f. Filius Caleb filij Iephone. 1. Para. 4. c. Pater Semei præfecti in Benjamin. 3. Reg. 4. b. Filius Ozi. 1. Para. 9. b. Filius Baasa regis Israël. 3. Reg. 16. b. c

עלער Elcad, Elad, Dei æternitas, vel dei testimoniū, aut dei præda. Filius Suthalæ filij Zabadi. 1. Para. 7. d

עלערח Elada, Dei cœtus vel congregatio, aut dei æternitas siue testimoniū, vel dei præda. Filius Thahath, filij Barred filij Suthalæ filij Ephraim. 1. Para. 7. d

עלי Elai, Fortis, vel deus meus. D. Iudith. 8. a

עלעשח Elasa, Dei factura. Filius Helles filij Azariæ, filij Iehu. 1. Para. 2. e. Filius Rapha filij Banaa. 1. Para. 8. d. Filius Saphan. Iere. 29. a. 1. Efd. 10. c

עילת Elath, Cerua, siue fortitudo: aut ilex vel quercus. Nomen ciuitatis regni Edom ad mare rubrum, vnde ex Aegypto Indiam versus, & inde ad Aegyptum nauigatur. Deut. 2. b. Hæc dicitur Aila in. 4. Reg. 14. f. 16. a. camque ædificauit Azarias.

עלכנח Elcana, Deus zelotes, aut dei possessio, vel dei calamus, siue deus nidus eius. Filius Core filij Isaar, filij Caath. Exod. 6. d. Filius item Ieroham. 1. Reg. 1. a. 1. Para. 12. a. Filius Asir. 2. Para. 6. b. 8. a.

עלקסי Elkosi, Elcesæus, Dei dūrities, vel serotinus. Viculi nomen in Galilæa, vnde Nahum propheta. Nahum. 1. a

עלדעח Eldaa, Dei scientia, aut dei cognitio. Filius Madian filij Abraham. Gene. 25. a

עלדר Eldad, Dei dilectio aut dilectus. Nomen viri, super quem requieuit spiritus domini in castris. Num. 11. f

עלעלח Eleale, Dei ascensio, siue dei holocaustum. Ciuitas Amorrhæorū in Galaaditide regione, tribui Iudæ ascripta. Isa. 15. b. quæ ædificauerunt filij Ruben. Num. 32. g

עלעזר Eleazar, Dei adiutoriū, siue dei atrium. Filius Aaron filij Amram filij Caath filij Leui. Exod. 6. d. 1. Para. 6. a

עלעזרש Eleazarus, Idē. Filius Mathathia; filij Iohānis. 1. Machab. 2. a. Pater item Phinees, filius Mosollamæ. 1. Paralip. 9. d

עלעח Electa, Latinum est, & Græce idem significat. Mulier ad quam scribit Ioannes. 2. Ioan.

עלחנן Elehanan, Dei gratia, siue dei misericordia, aut dei donum. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. 1. Para. 11. f

עלף Eleph, Mille, siue doctrina, aut bos, vel dux. Vrbs in tribu Benjamin. Ios. 18. d

עלעθερος Eleutherus. Liber, vel ingenuus. G. Nomen fluij. 1. Machab. 11. a

עלי Eli, Deus meus. Matth. 27. e

עליה Elia, Deus dominus, aut fortis dominus. Filius Ieroham. 1. Para. 8. c. 1. Efd. 10. d

עליאב Eliab, Deus meus pater, siue deus patris. Filius Phallu filij Ruben. Nume. 26. a. Primogenitus filiorum Isaï patris Dauid. 1. Reg. 17. b. 1. Para. 2. b. Filius etiam Helon, princeps tribus suæ Zabulon. Nume. 1. a

עליקים Eliacim, Dei resurrectio aut affirmatio, siue deus resurrectionis vel firmitatis: aut deus vindicās. Filius Helcia. Isa. 22. f. 4. Regum. 18. d. prepositus domus regis Ezechia. Filius itē Iosia regis, à Pharaone Nechao Ioacim appellatus. 4. Reg. 23. g. Pater Iona. Luc. 3. f

עלירע Eliada, Dei scientia, vel dei cognitio. Pater Razon. 3. Reg. 11. c. Filius Dauid. 2. Re. 5. c. 1. Para. 3. b

עליעם Eliam, Dei populus, aut deus populi. Filius Achitophel. 2. Reg. 23. d

עליהו Eliahu, Elias, Deus dominus, aut fortis dominus. Nomen propheta. 3. Reg. 17. a

עליהף Eliafaph, Deus augens, vel deus augmentationis, aut deus finiens. Filius Duel, princeps tribus suæ Gad. Nume. 1. b

Eliafub, Deus conuersionis, aut dei sessio vel habitatio, siue dei insufflatio. Filius Elioenai filij Naaria. 1. Para. 3. d. 24. b. 2. Efd. 10. a

Eliatha, Deus meus tu, aut deus meus venit. Nomen viri. 1. Para. 25. b

Elica, Dei pelicanus, aut fortis vomitus. Nomen viri. 2. Reg. 23. d

Elici, Nigri, aut circumuoluti, vel retorti. G.

Elidad, Dei dilectus, vel dei dilectio. Filius Chafelon, princeps tribus Benjamin. Nume. 34. d

Eliel, Deus meus deus, vel dei fortitudo, siue dei potentia. Filius Thohu. 1. Para. 6. c. 8. b. Mahumites. 1. Para. 11. g. 2. Para. 3. c

Eliézer, Dei adiutorium, siue dei atrium. Nomen filij procuratoris domus Abraham. Gene. 15. a. Filius item Mosi. Exod. 18. a. 1. Para. 23. b. Filius etiam Bechor filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. b. Filius Iorim. Luc. 3. f

Elihóreph, Dei hyems, aut deus iuuentutis, siue forte opprobrium: aut ex Hebræo & Syro, deus acuminis. Filius Sifa, princeps exercitus Salomonis. 3. Re. 4. a

Elim, Arietes, aut fortes, vel cerui, siue valles. Nomen ciuitatis Moabitæ non procul à limite: ad quam perueniunt filij Israel profecti de Mara. Exod. 16. d. Nume. 33. b. Est & nomen putei. Isa. 15. d. aut nomen ciuitatis, & debet legi Beer-elim.

Elimé ech, Deus meus rex, aut dei consiliū. Nomen Bethlehemitæ cuiusdam, maritus Noemi. Ruth. 1. a

Elioenai, Ad ipsum oculi mei, siue ad ipsum fontes mei, aut ad ipsum afflictio vel paupertas. Filius Naaria filij Semeia filij Sechenia. 1. Para. 3. d. 4. f. Filius item Bechor filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. b. 8. b

Elichonai. 1. Par. 26. a. Efd. 8. a. Ad dominū oculi mei, aut deus ipse oculorum meorum.

Eliphai, Dei miraculum, vel dei iudicium. Filius Vr. 1. Para. 11. g

Eliphálet, Deus liberationis, siue deus Expellens. Filius Dauid. 2. Reg. 5. c. qui. 1. Para. 3. b. 14. b. dicitur Eliphé et. Est & filius Esec. 1. Para. 8. d

Eliphalehu, Deus mirabilis, siue deus iudicij. Nomē sacerdotis. 1. Para. 15. c

Eliphaz, Dei nifus vel conatus, aut dei obrisum. Filius Esau ex Ada vxore. Gen. 36. a

Eliphelet, Deus liberationis, siue deus meus expellēs. Filius Ahasbai. 2. Reg. 23. d. Filius itē Dauid. 1. Paralip. 3. b. qui. 2. Reg. 5. c. dicitur Eliphálet.

Elisa, Deus est: aut dei agnus, siue deus commodans. Filius Iauan. Gene. 10. a. Ab hoc Acœles siue insule Ionij maris. Ezech. 27. a

Elisaba, Elitábeth, Deus iuramenti, vel saturitatis, siue dei septenarium. Vxor Aaron filia Aminadab. Exod. 6. d. Vxor item Zacharia, mater Ioannis Baptistæ. Luc. 1. a

Elisaphan, Deus aquilonis, siue deus absconditus aut deus speculator. Filius Oziel filij Caath, filij Leui. Exod. 6. c. Filius item Pharnach. Nume. 34. d

Elisaphat, Deus iudicans.

Elisama, Deus exauditionis, siue dei exauditio. Filius Ammihud, princeps tribus suæ Ephraim. Nume. 1. a. 1. Para. 7. f. Filius itē Dauid. 1. Par. 3. b. 14. b. qui. 2. Reg. 5. c. dicitur Elisua. Pater Nathania. 4. Regum 25. f. Sic nominabatur filius Icamia filij Sellum filij Sisamoi. 1. Para. 2. e

Elisa, Eliseus, Dei salus, vel deus saluans. Nomē propheta filij Saphat. 3. Reg. 19. c. 4. Reg. 3. b. Luc. 4. e

Elisua, Idem. Filius Dauid. 2. Reg. 5. c. qui Elisama. 1. Para. 3. b. dicitur.

Elisur, Dei fortitudo, siue dei petra, aut dei plasmatio vel coligatio. Filius Sedeur, princeps tribus suæ Ruben. Num. 1. a

Elihu, Deus me ipse, aut fortitudo ipsius. Filius Ieroham patris Elcana. 1. Reg. 1. a. Nomen principis militiæ. 1. Para. 12. d. 26. a. 27. c

Eliud, Deus laudis, siue deus cōfessionis, aut dei laus

אלישיב

אליאתה

אליקא

עליאוי

אלידר

אליאל

אליעזר

אליהף

אלים

אליסלך

אליעמי

אליהועמי

אליפל

אליפלם

אליפלהו

אליפו

אליפלם

אלישח

אלישבע

אליזפן

אלישפט

אלישפט

אלייע

אלישוע

אליצור

אליהוא

vel confessio. D. Filius Achim filij Sadoc. Matth. 1. b
 Ellada, Græcia. G. Hællada.
 Elle-haddebarim, Hæc sunt verba. sic incipit quin-
 tus liber legis, qui Græce δευτερονόμιον, id est secundaria
 lex dicitur etiam ab ipso Moyse, Deuteronomij. 17. d.
 Non quod alia sit quam ea quæ in monte Sinai data est:
 sed quod denuo repetita sit nouo pacto per ministeriū
 Moſis, coram iis qui priorem in monte Sinai non audie-
 rant.
 Hillel, Ellel, Laudens, siue lucifer, aut stultitia. Pater
 Abdon iudicis in Israel. Iudic. 12. d
 Elmadan, Deus mensuræ eorum, vel deus indumen-
 ti eorum. D.
 Alamælech, Dei regnum, vel dei consilium. Nomen
 ciuitatis in tribu Aſer. Iof. 19. b
 Almodad, Elmodad. Dei mēſura, aut atrium dilecti.
 Filius Iectan. Gene. 10. d
 Elnaam, Elnaem, Dei pulchritudo, siue deus monens
 eos. Pater Iofaias & Ieribai. 1. Para. 11. g
 Elnathan, Deus dedit, siue dei donum. Filius Acho-
 bor. Iere. 26. g. Pater Noheſta matris Ioacim filij Ioacim.
 4. Reg. 24. b
 Elon, Ilex, vel quercus, aut fortis. Filius Zabulon.
 Gene. 46. b. Iudex Iſraelitici populi. Iudic. 12. d. Nomen
 ciuitatis in tribu Nephthali. Iof. 19. c. 3. Regū. 4. a. Tale
 fuit nomen patri Baſemath & Ada vxorum Eſau. Ge-
 ne. 26. g. 36. a
 Elonitæ, Idem. p. n. Numc. 26. c
 Elphaal, Dei opus, vel dei operatio. Filius Mehufim.
 1. Para. 8. b
 Elthece, Ex Hebræo & Syro, dei theca vel capſa. No-
 men ciuitatis in tribu Dan. Iof. 19. c. quæ Iofue. 21. b. El-
 theco dicitur.
 Eltheco, Idem. Nomen ciuitatis. Iof. 21. b. quæ Iofue
 19. c. dicitur Elthece.
 Elthecon, Dei correctio, siue dei præparatio. Nomen
 ciuitatis in tribu Iuda. Iof. 15. g
 El-tholad, Dei generatio. Nomen ciuitatis in tribu
 Iuda. Iof. 15. e. in tribu Simeon. Iof. 19. a
 Flul, Vlulatus, siue pernoctatio. Nomen sextæ luna-
 tionis, partim Auguſto, partim Septēbri respondentis.
 1. Machab. 14. d
 Eluzai, Dei fortitudo. Nomen viri. 1. Para. 12. a
 Elymais, Panicea, à panico, quod est genus seminis.
 G. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 6. a
 Elymas, Magus, siue corruptor, vel perniciosus. G.
 Nomen magi. Act. 13. b
 Elzabad, Dei donatio. Nomen principis. 1. Paralipo.
 12. b. 26. a

E M

Simalcuel, Emalcuel, Rex deus, aut regnum dei, vel
 nuncius dei. D. Nomen viri. 1. Mach. 11. d
 Heman, Eman, Multus, aut tumultuans: vel Syriace,
 fidelis. Filius Zaræ filij Iuda. 1. Para. 2. a
 Hemath, Emath, Ira vel indignatio, aut calor, siue mu-
 rus, aut vter, vel lagena. Vrbs Syriæ Damasci. Iere. 49. e.
 vbi hostes Iſraelis remāserunt. Iudic. 3. a. Hæc Eusebio
 Epiphania, aliis Antiochia dicitur. Ciuitas est munitis-
 ſima tribus Nephthali. Iof. 13. 19. 1. Para. 14. 19. Vide Hie-
 rony. in locis Heb. Ipsa est terminus Chananæorum à
 Sidone. Iofue. 13. a. à qua vrbe accepit nomen circun-
 ciens regio, cuius mentionem habes. 4. Regum. 14. g. 25.
 Iſaie. 10. b. 11. c. Zacha. 9. Repete quæ supra in Amath ha-
 bes.
 Meah, Emath. Nehem. 12. c. interpretatur cētum. No-
 men turris.
 Imer, Emer, Dicens, vel loquens, siue exaltatio: aut
 Syriace, agnus. Nomen loci. 1. Esd. 2. c
 Emim, Timores, aut terribiles, vel populi, siue infu-
 ra aquarum. Gigantes quos expulerunt Moabitæ à ter-
 ra ipſorum. Deut. 2. c. In Gene. 14. a. non est proprium
 nomen, sed vertendum terribiles vel horrendos, quod

fecit Chaldaicus interpres: sicut etiā transferendum es-
 se dicit Hieronymus in quaſtionibus suis Hebraicis in
 Genesin: licet LXX ἐμμάϊς tranſtulerint. Puto tamē
 populos esse Raphaim, à Moabitis Emī dictos: ab Am-
 monitis vero Zonzommim. Deut. 2. c. d

Immanu-el, Emmanu-el, Nobiscum deus. Iſaia. 7. b.
 Matthæi. 1. c

Emmaus, Timēs consilium, vel matris augmentis con-
 silium, seu populus abiectus. D. Nomen castelli distan-
 tis ab Ierusalem stadiis 60. Luc. 24. b

Immer, Emmer, Dicens, siue loquens, vel exaltatio:
 aut Syriace, agnus. Pater Phashur sacerdotis. Ier. 20. a. 1.
 Esd. 2. b. Pater item Moſollamith. 1. Para. 9. b. 24. b

E N

Anach, Enac, Gigas, aut torques, vel monile, siue o-
 neratus. Gigantes. Nume. 13. d. quos expulerunt Chana-
 nai. Deut. 2. b

Enacim, Idem. p. n.

En-æglaiim, En-agalim, Fons siue oculus vitulorum
 vel curruum, aut rotunditatum. Nomen vici in princi-
 pio maris mortui. Ezech. 47. b

Enam, Enaim, Fons vel oculus eorum. Locus in tri-
 bu Iuda. Iof. 15. e. Hodieq; villa est Bethemī circa tere-
 binthum. Hieronymus in locis Hebraicis.

Enan, Nubes, vel augurium, siue fons, aut oculus ea-
 rum. Nomen villæ siue viculi. Nume. 34. b. Ezech. 48. a.
 Pater item Ahira principis tribus Nephthali. Nume. 1. b

Encænia, Renouatio, vel dedicatio, id est festum pro
 renouatione vel dedicatione templi. G. Ioan. 10. e

En-dor. Fons siue oculus generationis vel habita-
 tionis. Vrbs tribus Manasse in Iezraël iuxta Naim vrbe
 sita. Iof. 17. c. 1. Reg. 28. a. Psal. 82. c

En-gaddi, Engaddi, Fons siue oculus hædi vel fœ-
 licitatis: aut ex Hebræo & Syro, fons siue oculus inci-
 ſionis, vel scissuræ. Vrbs in tribu Iuda iuxta mare mor-
 tuum contra occidentem. Dicitur & Haſaſon-thamar.
 1. Reg. 24. a. Ezech. 47. b. Cantic. 1. d

Engannim, Fons hortorum, siue oculus protectio-
 num. Locus tribus Iudæ. Iof. 15. e. Et Hieronymo in lo-
 cis Hebraicis est vicus iuxta Bethel. Alia ciuitas sacer-
 dotum in tribu Iſſachar. Iof. 19. b

En-hadda, Oculus acutus vel lætus: aut fons acumi-
 nis vel lætitia: siue ex Syro & Hebræo, fons vel oculus
 vnus siue nouus. Nomen ciuitatis. Iof. 19. b

En-hazor, En-haſor, Fons siue oculus atrij vel vesti-
 buli, aut fontis scenum vel herba. Ciuitas tribus Neph-
 thali. Iof. 19. c

Hinnom, Ennom, Ecce illi, siue diuitiæ eorum, aut
 decipiens vel contristans eos. Nomen viri. Iere. 7. g

Enon, Nubes, vel obnubilatio, siue fons aut oculus
 eius, vel auguriū. Terminus Damasci. Ezech. 47. d. Est
 & Enon iuxta Salim oppidum haud longe à Iordane,
 vbi baptizabat Ioānes, sicut Ioan. 3. e. scriptum est. Hie-
 ronymus in locis Hebraicis ad suam ætatem locum in
 octauo lapide Scithopoleos ad meridiem iuxta Salim
 & Iordanem esse memorat.

Enos, Homo vel vir, siue oblitus aut desperatus. Fi-
 lius Seth. Gene. 4. d. Luc. 3. g

En-sêmes, Fons siue oculus solis: aut ex Hebræo &
 Syro, fons siue oculus ministerij vel famulatus. Nomen
 loci. Iof. 18. c

E P

Epaphras, Spumans. G. Viri fidelis nomen. Coloff. 4. c

Epaphroditus, Venustus, siue iucundus. G. Philip-
 pen. 2. d

Epānetus, Laudabilis. G. Amicus Pauli. R. oma. 16. a

Epha, Lassus, aut volans: vel Syriace, plicatus vel cō-
 plicatus. Filius Madian filij Abraham. Gene. 25. a. Ab eo
 Arabia fœlix, deserta siue petrea, dicta est Epha. Iſa. 60.
 a. Fuit & nomen concubinæ Caleb. 1. Para. 2. f. Filius Ia-
 haddai. 1. Para. 2. f

Ephe

עֲמָנוּ-אֱל

עֲמָנוּס

אֶמֶר

עֲנַק

עֵין-עֲגֵלִים

עֵינָם

עֵינוּ

ἐγκαινία

עֵין-דֹּר

עֵין-גָּדִי

עֵין-גִּנִּים

עֵין-חֶרֶד

עֵין-חֲצֹר

חָנֹם

עֵינוּ

אֶנוֹשׁ

עֵין-שֶׁמֶשׁ

ἐπαφροδίτης

ἐπαφροδίτης

ἐπαίνετος

אֶפְרָח

עפר Ephra, Pulvis, siue hinnulus, aut plumbeus. Filius Ma-
dian filij Abrahæ. Gen. 23. a. 1. Paral. 1. c. Filius Ezra. 1. Pa-
ral. 4. c. 5. d
εφεσιος
εφεος Ephesij, Desiderabiles. G. Acto. 19. g
Ephesus, Idem. f. n. Minos Asia metropolis, & em-
porium celeberrimū, Amazonum opus, Ionicarum cla-
rissima, à nomine & ipsa Amazonis appellata, pluribus
ante nominib' dicta, Vrychia, Ortygia, Ptelis, Arfinoe
ab vxore Lyfimachi. In hac templum Dianæ celeberrimum,
à tota Asia annis CC. ædificatum. Hæc Rapha. Volater. lib. 10. Geograph. In Epheso etiam Paulus præ-
dicauit. Acto. 18. Huius meminit Apostolus. 1. Cor. 16. Apoc. 1. & 2. Extat & Pauli epistola ad Ephes.
אֵיפָה Ephra, Ephra, Puluerulenta, siue plumbea, aut da-
mula. Ciuitas Gedeonis. Iudic. 6. b. 8. f. 1. Reg. 13. d
אֵפֹד Ephod, Superhumerales, aut ornamentum. Iudi 8. f. 17. b. 1. Reg. 2. d. 1. Par. 15. d. Sic vocabatur pater Hamiel. Nume. 34. d
עֶפְרָה Ephra, Ephra, Puluerulenta, siue plumbea, aut da-
mula. Ciuitas Gedeonis. Iudic. 6. b. 8. f. 1. Reg. 13. d
אֶפְרַיִם Ephraim, Frugifer, aut crescens. Filius secundus Io-
seph. Gen. 41. g. 1. Para. 6. f. Ab hoc tribus Ephraim no-
menclaturam habet, quæ à Iordane flumine vsque ad
Gazer longitudinè habuit: latitudinè verò, quæcun-
que à Bethel vsque ad campum maximum terminatur,
Ioseph. lib. 5. ca. 3. Iudaic. antiq. Vide Ezechielè, ca. 48. Est etiam mons in terra Iuda ad aquilonem, quem pos-
sederūt filij Ioseph. Ios. 13. & 17. dictæ sunt quoque de-
cem tribus Israël, siue regnū Israel, Ephraim: velut Isa. 7. & 9. Osee. 5. legis, & Psal. 59. Ephraim fortitudo capi-
tis mei. Et Psal. 78. Tribum Ephraim non elegit. Simili-
ter Psal. 108.
אֶפְרָתָה Ephratha, Vbertas, siue frugifera vel crescens aut in-
cinerata. Vxor fuit Caleb filij Hesron post defunctam
priorem vxorem Azubam. Ipsa peperit ipsi Caleb Hur
filiū. 1. Paral. 2. Ab hac Calebis vxore Ephrata vrbis no-
menclaturam accepit, quæ est in tribu Iuda. Gene. 35. c.
alias Bet-lehem dicta. Gene. 48. b. 1. Paral. 2. & 4. Vide-
tur eadem esse quæ Caleb Ephrata appellatur. 1. Para. 2.
vbi mortuus est Hesron. Vide de hac re etiam Hiero-
nymum in traditionibus Hebraicis.
אֶפְרַתִּים Ephrathim, Ephrathæi, Vbertates, siue frugiferi, aut
crescentes, vel incinerati.
אֶפְרַתִּי Ephrathi, Ephratæus, Idem. f. n. Iudic. 12. b. 3. Re-
gum 11. e
הֶפְרַע Hophra, Ephree, Cooperimentum iniqui vel socij
aut contracti, siue portus iniqui vel socij aut contracti.
Rex Aegypti. Iere 44. g
אֶפְרַיִם Ephraim, Ephrem, Frugifer, aut crescens. Nomen ci-
uitatis. Psal. 77. a. Ioan. 11. g
עֶפְרֹן Ephron, Pulvis, siue hinnulus, aut plumbeus. Filius
Seor. Gene. 23. b. à quo ciuitas in tribu Iuda. 2. Para. 13. d.
1. Machab. 5. e
επικουρτοι
επιβικτω
εργος Epicurci, Adiutores, siue auxiliares. G. Act. 18. d
Epinicium, Canticum victoria. G
Erastus, Amabilis. G. Minister Pauli. Act. 19. e. Rom. 16. d. 2. Timoth. 4. d
אֶרְכֻּיָּא Archauaie, Erchua, Longi, aut fanantes, siue male-
dictio combustionis. Populi. 1. Esd. 4. b
εριοχ Erioch, Longus, aut procerus, siue satietas vel ebrie-
tas tua, aut leo tuus. D. Rex Elcorum. Iudith. 1. c
Ε **Σ**
אֶסָּאן Esaan, Innixus, vel sustentatus, siue ignis afflicti-
onis vel responsionis. Nomen ciuitatis in tribu Iuda.
Iosue 15. f
Esaias, Vbiq; scribe Isaias: aut si maus ex Hebræo
Iesaias. Vide interpretationem in dictione Isaias.
עֵשָׂו Esau, Faciens, vel operans, aut tinea eius. Filius Isaac.
Gene. 25. c. qui & Edom Gene. 36. a dicitur.
אֶשְׂבַּעַל Esbaal, Ignis idoli, siue ignis dominantis aut subiici-
tis vel possidentis. Filius Saul. 1. Para. 8. d. 9. f
אֶזְבֹּן Esbon, Festinans intelligere, siue festinans ædificare.
Filius Balæ filij Benjamin. 1. Para. 7. b

Eschol, Botrus, siue orbatio, aut ignis omnis. Frater
Mambre. Gene. 14. b. Est & valis & torrens terræ Cha-
naan.

Ezra, Esdras, adiutor, siue atrium. Nomen prophetae
sacerdotis. 1. Esdr. 7. a

Esdrelon, Adiutorium fortitudinis, vel quercus au-
xilij. D. Nomen ciuitatis. Iudith. 1. d

Esdrin, Adiutorium. D. Nomen viri. 2. Macha. 21. f

Eschan, Ignis filij vel ædificantis aut intelligētis. Fi-
lius Dison Horai. Gene. 36. c

Ezebon, Eslebon, Festinatio filij, aut festinatio intel-
ligentis vel ædificantis. Filius Gad filij Iacob. Gen. 36. b
Filius Item Bela filij Benjamin filij Iacob. 1. Para. 7. b

Esec, Violentia, siue calumnia. Frater Aser filij Ela-
fa. 1. Para. 8. d

Azaliahu, Eselias, Liberans vel referuans dominus,
aut prope dominum. Pater Stephan. 2. Para. 34. b. qui. 4.
Reg. 22. a. Alias dicitur.

Eslem, Os ab osse, siue fortitudo, aut lignum eorum,
vel consilium eorum, aut clausura. f. oculorum. Ciuitas
in tribu Iuda. Ios. 15. e

Eser, Cellarium, siue thesaurus, aut angustians. Filius
Seir Horai. Gene. 36. c

Espitha, Congregatio siue collectio, aut consum-
mans vel finies. Filius Aman filij Amadatha. Ester. 9. b

Esna, Mutatio, vel dormitatio, aut iteratio, vel secun-
datio. Nomen ciuitatis. Ios. 15. f

Esfriel, Beatitudo dei, aut intuitus fortis, vel gressus
dei, Filius Galaad filij Machir. Ios. 17. a. 1. Paral. 7. e. qui
Nume. 26. d. dicitur Asriel.

Hezron, Esron, Sagitta exultationis, siue diuisio cā-
tici: aut atrium vel fœnum. Filius Ruben. Gene. 46. b. Fi-
lius item Iuda. 1. Para. 4. a. qui Gen. 46. Zara dicitur. Fi-
lius item Phares filij Iuda. Gene. 40. b. Nomen præter-
ea loci. Ios. 15. a

Hezroni, Esronitæ, Idem. p. n. Nume. 26. a. c

Esthaol, Postulans, aut mulier fortis, vel mulier stul-
ta, siue ignis laboris. Vrbis tribus Iudæ inter Asdod &
Ascalonem in Palæstina. Iosue 15. e. Alia in tribu Dan.
Ioseph. 19. c. Vbi filij Israel posuerūt castra contra Philis-
thiim. Iudic. 13. d. iuxta quam sepultus erat Samson. Iu-
dic. 16. Hieronymo villula Asco dicta.

Esthaolita, Idem. p. n. 1. Para. 2. g

Esthemoa, Esthamo, Exauditio, vel mulieris vterus.
Nomen ciuitatis. 1. Reg. 30. g. 1. Paral. 4. c

Esthemo, siue Esthemoa, idem: ciuitas quæ Aaronis
nepotibus è tribu Iudæ est assignata. Ioseph. 21. b. 1. Pa-
ral. 6. e

Esther, Occulta, siue abscondita, vel demoliens: aut
ex Syro & Hebræo, medicina exploratio vel contem-
platio, aut medicina turturis. Nomen mulieris, quæ &
Ediffa filia Abihail dicta est. Esth. 2. b

Esthon, vxor eius, aut ignis donum. Filius Machir.
1. Paralip 4. a

E **T**

Eram, Avis eorum, siue inuolutio eorū, vel calamus
eorum: aut Syriace, consilium eorum. Nomen viri. 1. Pa-
ralipo. 4. a. Est & petra munita quæ in tribu Iudæ erat,
vbi Samson aliquādo habitauerat, iuxta torrentem. Iu-
dic. 15. b. Ios. lib. antiq. 5. cap. 13. Est quoque ciuitas Iudæ
à Roboam ædificis munita. 1. Para. 4. f. & 11. b

Itai, Ethai, Robustus, siue signum meum, aut vomer
siue aduentus. Nomen viri. 2. Regum. 15. d. qui & Ithai.
2. Reg. 23. d

Athai, Ethai, Hora, vel tempus, siue paratus. Filius
Roboam ex Maacha. 2. Para. 11. d

Etham, Fortitudo eorū, aut vomer vel aduentus eo-
rum, siue signum eorum. Nomen loci ad quem vene-
runt filij Israël profecti de Soccoth. Exod. 13. d. Nume.
33. a

Ethan, Fortitudo siue vomer earum, aut insula do-
num. Vir quidā sapiens, Filius Mahol. 3. Regum 4. d. Fi-

אֶשְׁכּוֹל

אֶזְרָא

Ἐσδραῖον

Ἐσδραῖν

אֶשְׁכָּן

אֶזְבֹּן

עֶסֶק

אֶזְרִיָּהוּ

אֶסֶם

אֶסֶר

אֶסְתָּה

אֶסְתָּה

אֶזְרִיָּהוּ

הֶזְרֹן

הֶזְרֹנִי
אֶסְתָּהוּל

אֶסְתְּמוֹא

אֶסְתֵּר

אֶסְתָּח

אֶסֶם

אֶתַּי

אֶתַּי

אֶתָם

אֶתָן

lius Zará filij Iudæ. 1. Para. 2. a. Filius Casaiæ. 1. Paralip. 15. b. Filius Zamma filij Semei. 1. Paral. 6. c. Filius Cusi filij Abdi. 1. Para. 6. d

אתנים Ethanim, Robusti, vel fortes, aut munera siue fortitudo maris. Nomen mensis septimi, qui nostro Septembri responderet. 3. Reg. 8. a

אתבקעל Ethbâal, Ad idolum, siue ad dominatam, vel ad subiicientem, siue ad possidentem, aut signum idoli vel dominantis aut subiicientis vel possidentis. Nomen regis Sidoniorum. 3. Reg. 16. g

אתיקהא Attikea, Etheca. p. n. Ezech. 41. c. Aedificia quadam in atrio templi fundata, seu muro templi iuncta. Iudæi angulos vocat & statuas. Beatus Hieronymus, in 42. cap. Ezech. transfudit porticus. Kimhi dicit esse generale vocabulum ad cameram & gazophylacium.

אתיאל Ithiel, Etheel, Mecum deus, siue signum dei, aut aduentus vel vomer dei. Nomen viri. 2. Esd. 11. b

אתי Atthai, Ethei, Hora mea, vel tempus meum. Filius filia Sefan ex seruo Aegyptio. 1. Para. 2. c

אתר Ether, Oratio siue deprecatio. Nomen ciuitatis. Iosue. 15. f

אתי Atthai, Eth, Hora vel tempus meum. Nomen viri. 1. Paralip. 12. b

אתנן Ethnan, Donum, aut merces vel signum filij, aut aduentus filij. Filius Ashur ex vxore Halaa. 1. Para. 4. a

E V

εὐβουλος Eubulus, Prudens aut bene consulens. G Nomen viri. 2. Timoth. 4. d

עוים Auim, Euai, Iniqui, siue peruerfi. Populi habitantes ad meridiem, quos expulerunt Cappadoces. Deute. 2. c. Ios. 13. a. 4. Reg. 17. f

εὐεργέτης Euergetes, Benefactor, siue beneficus. G.

עוי Eui, Vx, aut desiderans, vel desiderium meum. Rex Madianitarum. Nume. 31. a

עויל Euil-merodach. Stulti amaritudinem conterens, aut stultus amarè contritus. Rex Babylonis. 4. Reg. 25. g

סרדר Eumenes, Mitis, siue beneuolus. G.

εὐμενής Eunice, Bona victoria. G. Mater Timothei. 2. Timoth. 1. b

εὐωδία Euodia, Bonus odor, siue bene olens. G. Philip. 4. a. mulieris nomen.

εὐπάτερς Eupater, Bonus pater. G.

εὐπάταρ Eupator, Idem. G. Filius Antiochi. 1. Machab. 6. b

פרת Pherath, Euphrates, Frugifer, siue fructificans, aut crescens. Magnus fluuius Syriæ, Mesopotamiæ è paradiso promanans Mosi, Genes. 2. c. Ptolemæo verò in Armenia maiore oritur in monte Periardæ ad orientem, in septentrionem flexus, terræ Chananæ terminus. Deut. 1. b. Iosue. 1. Iosephus lib. 1. cap. 2. Iudaic. antiquit. Vide Plinium lib. 5. cap. 2. 4. Strabonem lib. 16. Volater. lib. 11. Geograph. in fin. Ultra hunc Assyriorum sita est terra.

εὐπόλεμος Eupolemus, Bene pugnans, vel bonus pugnator. G.

εὐτυχος Eutychus, Fœlix, aut bene fortunatus. G. Nomen adolescentis, quem suscitauit Paulus. Acto. 20. b

E Z

חזקיה Hizikia, Ezechias, Fortitudo domini, siue apprehensio domini. Rex Iuda filius Achaz. 4. Reg. 18. a. 1. Paralip. 3. c. Heb. Hezecias.

חזקאל Ichezekel, Ezechiel, Fortitudo dei, siue apprehensio dei. Nomen prophetæ. 1. Para. 2. 4. c. Ezech. 1. a

חזקאל Iahaziel Ezechiel. Esd. 8. a. Vidēs deum. Nomē viri. Heb. Iahaziel.

חזקאל Ezel, Ambulatio, siue villificatio, aut stillatio. Nomē lapidis. 1. Reg. 20. d

חזקאל Ezer, Adiutorium, siue atrium. Filius Hur primogeniti Ephratha. 1. Paral. 4. a. Filius item Suthale filij Zabadi. 1. Paral. 7. d. 11. b

חזקאל Eziel, Fortitudo dei, siue hircus dei. Filius Haraia. 2. Esd. 3. b

חזקאל Ezra, Adiutorum siue atrium. Nomē viri. 1. Para. 4. c

חזקאל Ezrahites, Indigena, siue orientalis. 3. Reg. 4. d

חזקאל Azarel, Ezrel, Adiutorium dei, siue atrium dei. No-

men viri. 1. Es. 10. d

Ezri, Adiutorium siue atrium meum. Nomen viri. Iudic. 6. b. 1. Para. 27. d

Ezricam, Auxilium resurgentis vel vindicantis, siue atrium resurgentis vel vindicantis. Dux domus Achaz. 2. Para. 28. a Filius Naariæ filij Semei. 1. Para. 3. d. Filius Azel filij Elasa. 1. Para. 8. d

Ezriel, Auxilium dei, siue atrium dei. Pater Saraia. Iere. 36. f. 1. Para. 5. d

F

Felix, Latinum est. Præses fuit Iudææ. Act. 24. f

Festus, Latinum est. Nomen Portij præsidis Palæsthinæ, & Iudææ. Act. 24. g. 25. a

Fortunatus, Latinum est. Nomen viri. 1. Cor. 16. c

G

Gaal, Abiectio, siue abominatio. Filius Obed. Iudic. 9. g

Gaas, Tempestas, vel cōmotio. Nomen montis. Ios. 24. g. Iudic. 2. b. Torrentis nomen. 2. Reg. 23. d. in monte Ephraim.

Gaba, Gaba. Collis, siue calix. Nomen ciuitatis. Isa. 10. g

Gibeah, Gabaa, Idem. Nomē ciuitatis. Ios. 15. g. 1. Re. 11. b. quam ædificauit Asa rex Iuda. 3. Re. 15. c. 4. Reg. 23. b. 1. Para. 2. f. 2. Para. 16. c

Gabaa. 1. Reg. 14. a. vbi dicitur, Sub malo granato quæ erat in agro Gabaa. In Hebræo est Migron, & interpretatur, De gutture, aut timor, siue horreum eius.

Gibeath, Gabaath, Collis, aut calix, siue excelsa hora. Nomen oppidi in tribu Benjamin. Isa. 10. g. Ios. 18. d. 2. Reg. 23. d

Gibeathi, Gabaathites, Idem. 1. Para. 12. a

Geba, Gabae, Collis, aut calix. Nomen ciuitatis. Iosue. 21. b

Gibeon, Gabaaon, Collis, vel calix, aut dorsum, vel eleuatio iniquitatis. Metropolis Heuæorum, ab Ierolymis L. stadiis distans. Ios. 18. d. Iere. 18. a. Hæc è tribu Benjamin filiis Aaron est adscripta. Ios. 21. b

Gibeonim, Gabaaonites, Idem. p. n.

Gibeoni, Gabaaonites, Idem. f. n. 2. Reg. 21. a

Gabatha, Eminens, vel excelsum. Græce dicitur Ἀδὲσπαστος, id est lapidibus stratus. & erat locus editior, vel stratum lapideum eminens Ierolymis, iudicio accommodatum. Ioan. 19. c

Gibthō, Gabathō, Dorsum, vel eleuatio eius, aut palpebra eius, siue excelsum donum. Nomen ciuitatis. Ios. 21. b. quæ in 19. c. dicitur Gibberthō.

Geba Gabee, Collis, aut calix. Nomen ciuitatis in tribu Benjamin. Ios. 18. d. 1. Para. 6. e

Gabelus, Terminus, vel limes, aut confinium. D. No- γάβελος

men viri. Tobia. 1. c

Gaber, Vir aut virilis vel fortis: aut Syriace, gallus gallinaceus. Filius Vri. 3. Reg. 4. b

Gabim, Cisternæ, aut locustæ, siue altitudines. Nomē ciuitatis. Isa. 10. g

Gabriel, Vir deus vel dei, aut fortitudo dei, vel fortis meus deus. Nomē angeli. Danie. 8. e. Luc. 1. b

Gad, Fœlix, vel accinctus. Filius Iacob septimus, ex Zelpha ancilla Lia vxoris eius. Genes. 30. b. 1. Paral. 5. c. Nomen item prophetæ. 1. Reg. 22. a

Giddel, Gaddel, Magnus, siue magnitudo, aut simbria. Nomen viri. 1. Esd. 2. c

Gaddi: Hædus, siue fœlix, aut accinctus: vel Syriace, incisus. Filius Sufi, princeps tribus Ioseph. Numer. 13. a. Nomen populi. 1. Para. 12. b

Gaddis, Acernus, vel congeries, siue fœlix vel accinctus vir. D. Filius Mathathia. 1. Mach. 2. a

Gadditæ, De Gad, quod interpretatur hædus siue fœlix vel accinctus. Ios. 1. c

Geder, Gader, Murus, siue maceria, vel sepes. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 12. d. quæ Iosue 15. e. dicitur Gedera, & à Stephano Antiochia, item & Seleucia.

Gederoth,

עזרי

עזריקם

עזריאל

גאל

גאש

גבע

גבעה

גבון

גבעת

גבעתי

גבע

גבעון

גבעונים

גבתא

גבתון

גבע

גאבלוס

גבר

גבים

גבריאל

גד

גדל

גדי

גדי

גדר

גדרות Gederoth, Gaderoth. Idem. p.n. Nomē vrbis in tri-
bu Iuda. 2. Paral. 28. c

גדרותי Gederothi, Gaderotites, Idem. f.n. 1. Paral. 12. a

גדגד Gidgad, Gadgad. Felicitas felicitatis, aut accinctus
exercitus. Nomen loci in quo aliquando castrametati
sunt filij Israël. Num. 33. d. Quæ dictio Deut. 10. b. He-
braice scribitur גִּדְגָד, eadēque est interpretatio.

גדי Gadi, Hædus, siue felix, aut accinctus: vel Syriace,
incisus. Pater Manaham. 4. Reg. 15. c. Est & nomen loci.
2. Reg. 23. d

גדור Gedor, Gador, Murus. siue maceria, aut sepes. No-
men loci. 1. Paral. 4. f

גהם Gaham, Gahan, Educens eos, siue exitus eorum, aut
exitus calor. Filius Nachor ex Roma concubina. Ge-
nes. 22. d

גהר Gahar, Gaher, Exitus calor vel iræ. Nomen viri. 1.
Esdra 2. c

גלעד Gilead, Galaad, Aceruus testimonij. Filius Machir
filij Manasse filij Ioseph. Num. 26. d. Pater Iara patris
Huri. 1. Paral. 5. b. Regio item Galilææ ad orientem vl-
tra Iordanē. Gene. 31. g. vbi & dimidia tribus Manassæ
accepit possessionem cum tribubus Rubē & Gad. Nu-
me. 32. Deut. 3. Ios. 13. est autem ad tergum Phœnicæ &
Arabiz, collibus Libani copulatus, extēditurq; per de-
sertum ad regionem Amorrhæorum vbi Sehon regna-
uit. Psalm. 60. 108. Mons item in sorte tribus Gad vltra
Iordanem in terra Basan. 1. Paral. 6. vt Eusebius memo-
rat: ad dorsum Phœnicæ & Arabiz situs, collibus Liba-
ni iunctus.

Galaaditæ, Idem. p.n. Num. 26. d

Galaadites, Idem. f.n. Iudic. 12. c

Galaaditim, Idem. 1. Mach. 5. b

Galaaditis, Idem.

גלל Galal, Rota, siue reuolutio: aut confinium, vel mar-
mor. Nomen viri. 1. Para 9. c

Galalai, Idem. 2. Esd. 12. c

גללתי Galatæ, Lactantes, vel lactei. G.

גללתי Galatia, Lactans, vel lactea, O. Aliàs Gallogræcia
Asiæ minoris prouincia Bithyniæ contermina à Gallis
vocabulum trahens, qui in auxilium à rege Bithyniæ
euocati, regnum cum eo, facta victoria, diuiserunt: sic-
que deinde Græcis admixti, Gallogræci, deinde Galatæ
appellati sunt. Vide Plinium lib. 5. cap. 32. Ptolem. in 5.
cap. 4. & Strab. in 4.

גלגל Gilgal, Galgal, Rota, siue reuolutio, vel ablatio, aut
aceruus acerui, vel reuolutio acerui. Nomen ciuitatis
vltra Iordanem, non procul ab Iericho. Osee 9. d. 2.
Esd. 12. b

Gilgal, Galgala, Idem. Nomen loci. Ios. 15. c. 1. Re-
gum 10. b

Gilgal, Galgalis, Idem. Ios. 4. d. 5. c

גליל Galila, Galilæa, Volubilis, siue volutabilis, aut rota.
Syriæ regio ad septentrionem Iudææ sita, quæ ab solis
occasu Ptolemaide ciuitate & Carmelo monte deter-
minatur. Ab oriente eam Hippene siue Ioppe & Ga-
dara suis finibus refecant. A meridiano latere Scytho-
polis & Samaria suis vtraque excipiuntur regionibus,
nec vltra fluentia Iordanis patiuntur extendi. Septen-
trionalia eius à dextro latere Tyrus claudit, sicut scri-
bit Egesippus lib. 3. cap. 6. de Ierosolymorum excidio,
& Iosephus cap. 2. lib. 3. belli Iudaici. Tradunt vero hi-
storici duplicem esse Galilæam, superiorem scilicet, &
inferiorem. Superior iuxta Tyrum, Sidonem & Cæsar-
eam Philippi sita est, quæ gētes attingit ad aquilonem.
Ista, Galilæa gentium, Isa. 9. & Matth. 4. appellatur. Vel
quia illic gentes vsque ad Salomonis tempora habita-
rint, vel quod Hiram regi Tyriorum oblata sit. 3. Reg.
9. Hæc in tribu Nephtali sita est. Inferior Galilæa cir-
ca Tiberiadem & stagnum Genezareth in tribu Zabu-
lon posita est, de qua Matth. 3. & 4. Christus frequen-
ter versatus est in Galilæa. Ioan. 4. Vnde etiam Galilæus
vocatus est. Matth. 26. aut propter Nazareth & Caphar-

naum, in quibus illi domicilium. Luc. 2. & 4. Quapro-
pter etiam Iulianus imperator Christianos solebat Ga-
lilæos nuncupare, quod Eusebius lib. 10. cap. 35. eccle-
siasticæ historiæ & aliàs sæpe memorat. Galilæi verò
dicti sunt, quod vicini sunt gentibus: & Galilæa inter-
pretatur confiniū, sicut Ios. 13. a. Galilæa Philistiū di-
citur. Vide Iosephum lib. 3. cap. 2. de bello Iudaico. E-
gesippum lib. 3. cap. 6

Geliloth, Galilæa. Ios. 13. a. Idem. p.n.

Gelilim, Galilæi, Volubiles siue volutabiles, aut ro-
tantes. Luc. 13. a

Galilæus, Idem. f.n.

Galim, Coaceruantes, siue transmigrantes, vel re-
uoluentes, aut discooperientes. Nomen viri. 1. Reg. 25.
g. Isa. 10. g

Eglum, Gallim. Isa. 15. d. Gutta, aut gutta maris, siue
coaceruantes, vel transmigrantes, aut reuoluentes. Ci-
uitas non procul à limite Moabitarum.

Gallion, Lactans, vel lacteus. G. Proconsul Achaiæ. γαλλίων
Acto. 18. c

Gamlie, Gamaliel, Retributio dei, aut camelus dei,
siue ablactatus dei Filius Phadassur, princeps tribus suæ
Manasse. Num. 1. a. Act. 5. f. Præceptor Pauli. Act. 22. a

Gemaria, Gamarias, Consummatio domini, siue cō-
sumptio domini. Filius Helciæ. Ierem. 29. a. Filius item
Saphan scribæ. Iere. 36. c

Gamul, Retributio, siue ablactatio.

Gimzo, Gamzo, Etiā iste, aut scirpus vel iuncus iste.
Nomen vrbis. 2. Paral. 28. c

Gareb, Scabies: aut Syriace, hydria. Nomen collis.
Iere. 31. g. Nomen item viri. 2. Reg. 23. d. 1. Paral. 11. g

Gerizim, Garizim, Secures, vel scissores. Nomē mon-
tis Samariæ iuxta Galgal, vltra Iordanem, Sichimorum
imminens ciuitati. Iudic. 9. a. Deut. 11. d. 2. Mach. 6. a

Garmi, Osseus, vel ossis, aut peregrinationis aqua: vel
Syriace causa mea. 1. Para. 4. c

Gispa, Gaspha, Appropinquatio oris, siue accedens
huc. Nomen loci. 2. Esd. 11. c

Gatham, Tactus eorum, vel mugitus eorum, aut mu-
gitus perfecti vel simplicis. Filius Eliphaz filij Esau ex
Ada vxore. Gene. 36. b

Golan, Gaulon, Transmigratio eorum, vel reuolutio
eorum: aut ex Syro & Hebræo, intus manens. Nomen
ciuitatis refugij in Basan. Ios. 20. c. 1. Paral. 6. f

Aza, Gaza, Fortis, aut capra. Nomen vrbis Palaesthi-
næ. Gene. 10. c. 1. Reg. 6. d. Act. 8. e

Gizbar, Gazabar, Thesaurarius. Pater Mithridatis. 1.
Esdra 1. d

Gazam, Eruca, vel vellus eorum, aut transitus eorū,
siue tondens eos. Nomen viri. 1. Esd. 2. c

Azathim, Gazæi, Fortes, aut capra, vel hirci. Nomen
populi. Ios. 13. a

Azathim, Gazenses, Fortes, aut capra, vel hirci. D.

Gazer, siue Gazera, Præcisio, aut diuisio, vel senten-
tia. Nomen ciuitatis à Salomone edificatæ. 3. Reg. 9. c.
Ios. 10. f. 16. a. quæ ex tribu Ephraim data fuit Leuitis.
Ios. 21. b. 1. Para. 6. f. 14. d

Gazaris, Idem. D. 1. Mach. 13. g

Aron, Gazophylacium, vbi gaza, id est thesauri tem-
pli seruabantur, ex Persico & Græco. Luc. 21. a

G E

Geba, Collis, aut callix, siue vas. Nomen ciuitatis de
tribu Benjamin, posteris Aaron datæ. 2. Esd. 7. d. 11. d

Gebal, Terminus vel limes. Nomen ciuitatis Syriæ,
Psalm. 82. b. quæ nunc Gibel dicitur, teste Volaterrano.

Gabbai, Gebbai, Dorsum, siue eleuatio, aut cisterna,
vel locusta: vel Syriace, exactor. Nomē viri. 2. Esd. 11. b

Gibar, Gebbar, Vir, aut virilis siue fortis: vel Syri-
acæ, gallus gallinaceus. Nomen viri. 1. Esd. 2. b

Gibethon, Gebbethon, Dorsum siue eleuatio eius,
aut palpebræ eius, siue excelsum donum. Nomen ciui-
tatis Leuitis datæ ex tribu Dan. Ios. 19. c. quæ in 21. b.
dicitur

גלילות
גלילים

גלים

גללים

גלמיון

גמליאל

גמריה

גמול

גמזו

גרב

גרזים

גרמי

גשפא

גתרם

גולן

עזה

גזבר

גזם

עזתים

גזר

גזאריס

גזרון

גבא

גבל

גבאי

גבר

גבתון

	dicitur Gabathon. Vibs Philisthinorum. 3. Reg. 15. f	
גידל	Giddel, Magnus, siue magnitudo, aut fimbria. Nomen viri. 1. Esd. 2. c	
גדיאל	Gaddiel, Geddiel, Hædus dei, siue scælicitatis deus, aut acinctionis vel expeditionis deus. Filius Sodi. Nume. 13. a	
גדליהו	Gedaliahu, Gedeleas, Magnitudo domini, aut fimbria domini. Filius Phassur. Iere. 38. a	
גידעון	Gideon, Gedeon, Conterens vel confringens: aut ex Syro & Hebræo, abscissio iniquitatis. Pater Abidan principis tribus Benjamin. Nume. 1. a. Filius Ioas, iudex in Israël. Iudic. 6. b. qui & Ierobaal dictus est. Iudic. 6. f	
גדירה	Gedera. Murus siue maceria, aut sepes. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. e. quæ à Stephano Antiochia, item & Seleucia vocatur.	
גדרי	Gederi, Gederites, Idem. 1. Paral. 27. d	
גדוּרְתַיִם	Gederothaim, Idem. p. n. Nomen vrbs in tribu Iuda. Ios. 15. e	
גידלתי	Giddalti, Geddelthi, Magnitudo, aut fimbria. Nomen viri. 1. Para. 25. b	
גדור	Gedor, Murus, siue maceria, aut sepes. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. g. 1. Paral. 4. c. 12. a. Filius Phael. 1. Para. 4. a. Filius Abigabaon. 1. Para. 8. c	
גיהנם	Gehinnom, Gehenna, Vallis deceptionis vel tristitiæ siue diuitiarum: aut Syriace, infernus. D. Nomen loci. Matth. 18. b	
גיא-הנחם	Ge-hinnom, Ge-hennom, Vallis decipiens vel contristans eos, siue vallis diuitiarum suarum: aut Syriace, infernus. Nomen vallis. Ios. 15. b. tribui Benjamin data. 18. c. Interdum scriptum reperias Ge-enom.	
גיהון	Gihon, Gehon, Pectus siue educio, aut exitus, siue vallis gratiæ vel mansionis. Fluius qui è paradiso terrestri labitur. Gene. 2. c. Iosephus Nilum vocat.	
גלבע	Gilboa, Gelboe, Reuolutio inuestigationis vel scrutationis, aut aceruus tumoris vel inflationis aut ex Hebræo & Syro, reuoluens deprecationem. Nomen ciuitatis. 1. Reg. 28. a. 13. a. Nomen montis Palæsthina. 1. Paralip. 10. a	
גלזני	Giloni, Gelonites, Exultas, siue reuoluens, aut transf-migrans: aut reuelans vel detegens. 2. Reg. 23. d	
גמלי	Gemalli, Retributio, vel merces, aut ablaetatus, vel camelus. Pater Amiel. Nume. 13. a	
גיא-סלח	Gemelah, Gemelli, Vallis salinarum, aut nautarum. Sic interpretatur Hieronymus. 2. Reg. 8. d. Nomen vallis.	
גינוסר	Gennesar, Genezar, Hortus principis, vel protectio principis. D. Nomen aquæ. 1. Mach. 11. g	
גינוסר	Ginosar, Genezar. Matt. 14. d. In Græco Genezaret: & Hebraice interpretatur hortus, aut protectio principis, siue hortus vel protectio ministrantis. D.	
גניזת-הסוף	Genezaret, Idem. D. Nomen loci. Marc. 6. g. Stagnum Galilææ, iuxta quod Christus apostolos vocauit Luc. 5. aliàs mare Galilææ, & Cinnereth appellatum. Habes elegantissimam huius lacus, simul etiam regionis vicinæ descriptionem in Egesippo lib. 3. cap. 26. de excidio Ierosolymorum.	
גנניס	Gennæus, Generosus. G. Nomen viri. 2. Mach. 12. a	
גנתון	Ginthon, Genthon, Hortus vel viridarium, aut protectio eius. Nomen viri. 2. Esdr. 10. a	
גנבת	Genubath, Furtiua vel furtum, aut protectio, vel hortus filiarum. Filius Adad Idumæi, aduersarij Salomonis. 3. Reg. 11. d	
גרא	Gera, Ruminatio siue peregrinatio, aut certatio, vel conflictus. Filius Benjamin. Gene. 46. c. qui. 1. Paral. 8. a Ahara dicitur. In. 1. Par. 8. a. dicitur filius Bela, filij Benjamin. Pater item Aod. Iudic. 3. b, Pater item Semei viri de cognatione domus Saul. 2. Reg. 16. b	
גרה	Gerara, Peregrinatio, vel certatio, aut conflictus. Metropolis terræ Palæsthina, in qua natus est Isaac. Gene. 10. c. 20. 26. Ab hac Gerarica regio nomenclaturam sumpsit. 2. Paralip. 14. d. quæ olim terminus Chananæorum fuit ad australem plagam, & ciuitas metropolis Palæsthina. Scriptura sacra commemorat fuisse eam inter	
	Cades & Sur, hoc est inter duas solitudines: quarum vna Aegypto iungitur, ad quam populus trans fretum rubri maris aduenit. Altera vero Cades vsque ad Saracenorum eremum extenditur.	
	Geraris, Idem. Gene. 20. a	
	Ginosarim vel Girgissim, Geraseni, In Græco Gergeseni: & Hebraice interpretatur peregrinationi siue vel conflictui aut ruminationi appropinquant. D. Nomen ciuitatis quæ est vltra Galilæam. Matth. 8. d	גינוסרים
	Geraseni. Mar. 5. a. Luc. 8. d. In Græco Gadareni: & Hebraice interpretatur septi vel murati. D.	גרגסי
	Girgasi, Gergesæi, Peregrinationi vel conflictui aut ruminationi appropinquant. Populi. Gene. 15. d	
	Gergesæus, Idem. f. n. Filius Chanaan. Gene. 10. c	
	Gerreni, Incole, siue peregrini, aut certantes, vel cō- fligentes. D. Populi. 2. Mach. 13. e	גרגסאים
	Gersom, Gersam, Aduena ibi, siue peregrinus nominatus. Filius Moysi. Exod. 2. d	גרסם
	Gersom, Idem. Filius Moysi. 2. Paral. 6. e. f. 15. a. 23. b. qui Exod. 2. d. Hebraice dicitur Gersom: licet ibi & aliis aliquot locis corruptè impressum sit Gersam. Est & alius Gersom de filiis Phinees. 1. Esd. 8. a	גרסם
	Gerson, Exilium eius, vel peregrini mutatio. Filius Leui filij Iacob. Gen. 46. b. 1. Para. 6. a. vbi & per y, & per scriptum reperitur.	גרסון
	Gersuni, Gerson, Exul, vel peregrini mutatio. Nomen viri. 1. Paral. 26. c	גרסוני
	Gersunim, Gersonites, Idem. Num. 26. f	גרסונים
	Gersuni, Gersonites, Idem.	גריו
	Girzi, Gerze, Securis, siue scissor. Nomen pagi. 1. Regum. 27. c	גריון
	Gesan, Appropinquans, aut vallis mutationis siue eboris vel somni. Filius Iahaddai. 1. Para. 2. f	גרין
	Gosen, Gessen, Appropinquo, vel approximatio, Regio Aegypti, vbi Iacobus patriarcha cum suis habitauit liberis, quam nonnulli (vt Hieronymus in Hebraicis quæstionibus author est) Thebaidem vocant. Gene. 46. c	
	Gessur, Vallis aspectus, aut vallis bouis, siue vallis murus, aut pons. Nomen regionis Syriæ. 2. Reg. 3. a. 1. Paral. 2. c. 3. a	גרשור
	Gessuri, Idem. Regio Syriæ, quæ & Gessur. Deute. 3. b. Ios. 13. a. 1. Reg. 27. c	גרשורי
	Gath, Geth, Torcular. Nomen ciuitatis Palæsthina à Roboâ constructa. 2. Para. 11. b. Vnde Ionas propheta. 1. Reg. 6. d. 17. g. 4. Reg. 14. f. quæ aliàs & Anthedon, item & Agrippia, authore Volaterrano lib. 11. dicitur.	גת
	Gitthaiema, Gethaim. Idem. p. n. Nomen ciuitatis. 2. Reg. 4. a	גת-האמה
	Gitta-hepher, Geth-hépher, Torcular fodiens vel explorans, siue torcular confundens aut exprobrans. Nomen loci. Ios. 19. a	גת-הפ
	Gitthi, Gethæus, Torcular. 2. Reg. 6. b	גת
	Gitthim, Gethæi, Torcularia. Nomen populi. Ios. 13. a. 2. 15. d	גתים
	Gether, Vallis explorationis vel contemplationis, siue torcular explorationis, aut vallis turturis. Filius Aram. Gen. 10. d. Ab hoc Acarnanij siue Carij (vt refert Hieronymus in quæstionibus Hebr.) originem traxere.	גתר
	Gether. 1. Reg. 30. g. scribe Iether. & vide	
	Gath-rimon, Geth-remmon, Torcular mali punici, aut torcular excelsum. Nomen ciuitatis. Duæ autem fuerunt: altera data tribui Dan in possessionem. Ios. 19. c. altera tribui Manassæ. Ambæ autem Leuitis postea assignatæ. Ios. 21. b. c	גת-רמון
	Gesemani, Gethsemani Vallis pinguisima, siue vallis olei. D. Nomen vallis quæ est ad radices montis oliueti. Matth. 26. d. Marc. 14. d	גתשמני
	Gazer, Gezer, Præscissio, siue diuisio, aut sententia. Nomen ciuitatis. 2. Reg. 5. d	גזר
	Affaremoth, Gezeron, Præscissio doloris siue fortitudinis,	

tudinis, aut diuifio vel fententia doloris fiue fortitudi-
nis. D. Nomen ciuitatis. 1. Mach. 4. b

גִּזּוֹנִי Gizoni, Gezonite, Tondens, fiue transiens. 1. Para-
lip. 11. g

גִּזְזִי Gazez, Gezez, Tondens, aut vellus, fiue tranfitus. Fi-
lius Caleb. 1. Para. 2. f

G I

גִּיָּה Giah, Eductio, extractio, deriuatio, eruptio, aut ge-
mitus, fiue fufpirium. Nomen loci. 2. Reg. 2. f. in tribu
Beniamin: pro quo interpres vertit vallis.

גִּבְלִים Giblim, Giblij, termini vel confinia, aut terminus
maris. Populi ciuitatem Gebal in Syria habitantes: de
qua Pfal. 28. Ezech. 27. b. 3. Reg. 5. d

גִּדְרוֹת Gederoth, Gideroth, Muri, fiue maceria, aut fepes.
Nomen ciuitatis in tribu Iuda. 1. of. 15. e

גִּיְהוֹ Gihezi, Giezi, vallis vifionis, aut vallis pectoris. Fa-
mulus Elifei. 4. Reg. 4. b

גִּחוֹן Gihon, Pectus, aut eductio, vel exitus, fiue vallis gra-
tia vel mansionis. Fons in occidentali Dauidicę ciuita-
tis parte. 3. Reg. 1. e. 2. Para. 32. f

גִּלּוֹ Gilo, Exultatio, fiue reuolutio, vel tranfmigratio,
aut reuelatio vel detectio. Nomen ciuitatis in tribu Iu-
da. 1. of. 15. f. 2. Reg. 15. b

גִּלּוֹנִי Giloni, Gilonite, Exultans fiue reuoluens, vel tranf-
migrans, aut reuelans, vel detegens. 2. Reg. 15. b

גִּינָת Ginath, Gineth, Hortus vel protectio. Pater Theb-
ni. 3. Reg. 16. e

G O

גִּעְתָּה Goatha, Tactus eius, aut mugitus eius, Nomen loci
non procul à Ierofolyma diftans. Ierem. 31. g. Hunc Ly-
ranus Golgotha effe putat.

גֹּב Gob, Cifterna, vel locufta, aut altitudo. Nomen loci.
2. Reg. 21. d

גִּדְלִיָּהוּ Gidaliah, Godolias, Magnitudo domini, aut fim-
bria domini. Filius Ahicam filij Saphan. 4. Reg. 35. f. Fi-
lius item Amaria. Sopho. 1. a

גֹּג Gog, Tectum vel folarium, fiue tegulatum. Nomen
gentis. Ezech. 38. a Apoc. 20. c. Filius Ioel. 1. Para. 5. a

גֹּלָן Golan, Tranfmigratio, fiue reuolutio: aut ex Syro &
Hebræo, intus manēs. Nomen ciuitatis in Bafan. Deute.
4. g. quæ 1. of. 20. c. dicitur Gaulo, licet Hebraicę Golan
legatur, ficut & hic.

Golgotha, Caluaria, fcilicet vbi funt capita mortuo-
rum. Syrum fiue Chaldaicę vocabulum. Locus in quo
crucifixus fuit Chriftus dominus noster. Ioan. 19. d

גִּלְיָת Galiath, Goliath, Tranfmigratio, aut accumulatio,
fiue reuolutio, vel detectio. Nomen gigantis quem ex-
pugnauit Dauid. 1. Reg. 17. a

גֹּמֶר Gomer, Consummans, vel confumens, aut deficiens,
Filius Iaphet, Genef. 10. a. à quo Gomeritæ, qui nunc
Galatæ dicuntur. Hoc nomen habuit à filia Debelaim
vxor Ofee. Ofee. 1. a

עֹמֶר Omer, Gomor, Genus menfuræ, id eft decima pars
Ephi. Exod. 16.

עֲמֹרָה Amora, Gomorra, Populus rebellis, aut populus
timens, fiue manipulus, vel feruitus: aut Syriace, lana:
Ciuitas Pentapoleos, ad orientalem plagam terræ Iudæ
fita. Genef. 19. c

Gomorhæi, Idem.

גַּרְגַּיִס Gargias, terribilis, vel velox. G. Nomen viri. 1. Ma-
chab 3. e

גֹּרְתִינָא Gortyna, Pharetra. G. Nomen loci. 1. Mach. 15. d

גֹּשֶׁן Gofen, Appropinquatio, vel approximatio. Nomen
ciuitatis in tribu Iuda. 1. of. 10. g. 15. f. A qua, teftes Iofue,
circumiacens plaga, terra Gofen nuncupatur.

גֶּזֶם Gelem, Gofem, Pluuia, aut appropinquatio eorum:
vel Syriace, corporalis. Nomen viri. 2. Efd. 2. d

עֲתִנְיָאֵל Athniel, Gothoniel, Hora fiue tempus meum deus.
Nomen viri. 1. Para. 27. b

גֹּזָן Gozan, Tonsio, aut vellus, fiue tranfitus, vel corpus
nutriens: aut ex Syro & Hebræo, intus nutriens. Nomē
fluij in Mefopotamia. 4. Reg. 19. c. 1. Para. 5. d. Ifa. 37. c

G R

Græci, Hebraice dicitur Teuanim, id eft deceptores,
vel contriftantes, fiue cœnofi, aue columbini. Græce
vero, robusti vel fortes interpretatur.

Iauan. Græcia. Ifa. 66. f. Ezechiel. 27. d. qui fuit filius
Iapheth, à quo denominata eft Græcia vel Ionia, & in-
terpretatur decipiens: vel contriftans, fiue cœnofa, aut
columbina. Græce verò robusta vel fortis. Act. 20. a

Græcus, Idem. m. g.

Gregis turris, vide Eder.

G V

Gehuel, Guel, Redemptio dei, fiue exaltatio dei. Fi-
lius Machi, princeps tribus Gad. Nume. 13. b

Guni, Hortus, fiue protegēs. Filius Nephthali. Gene.
46. c. 1. Para. 7. c

Gunitæ, Idem. Nume. 26. f

Gur, Catulus, fiue habitatio, aut collectio, vel timor.
Nomen ciuitatis iuxta Ieblaam. 4. Reg. 9. f

Gurbaal, Catulus idoli vel dominantis, aut subij-
cientis vel poffidentis: aut peregrinatio fiue timor, aut
habitatio idoli vel dominantis aut fubiicientis vel Pof-
fidentis. Nomen loci. 1. Paralipo. 26. a. in quo Arabes ha-
bitauerunt.

H

יְהוּבָא Ehubba, Haba, Abfconfio, vel dilectio: aut Syriace,
peccatum vel obligatio. Filius Gomer filij Heber. 1.
Paralip. 7. g

Habacuc, Luctator, vel amplexans. Nomen prophe-
tæ. Habac. 1. a

Heber, Hiber, Socius aut particeps, fiue incantator,
aut liuor. Filius Baria filij Afer filij Iacob. 1. Paralip. 7. f
Iudic. 4. b. vir Cinæus.

Heberi, Heberitæ, Idem. p. n.

Habaia, Habaja, Abfconfio domini, aut dilectio do-
mini: vel ex Syro & Hebræo, debitum vel obligatio do-
mini. Nomen viri. 1. Efd. 2. c

Habor, Socius aut particeps, fiue incantatio aut li-
uor. Nomen vrbs Affyriorum. 4. Regum 17. a. 18. c. 1.
Paralip. 5. d

Habazinia, Habanias, Debitum clypei domini, fiue
dilectio, vel abfconfio clypei domini. Pater Ieremiæ
filij Iezonix. Iere. 35. a

Hakal-dama, Haceldema. Ager fanguinis. Syrum eft.
Nomen agri pecuniis illis quibus Chriftum vendide-
rat Iudas proditor, empti in fepulturam peregrinorum:
qui hodie monftratur in Aelia ad australem plagam
môtis Sion, teftes Hieronymo in locis Hebraicis. Matti
27. a. Acto. 1. c

Hachmoni, Hachamoni, Sapiens vel fapientiffi-
mus, aut hamus numerationis vel muneris, fiue expe-
ctatio muneris. Pater Iesbaam. 1. Par. 11. c. Pater Iahiel. 1.
Paral. 27. d

Hichalia, Hachelai, Expectas dominum, fiue hamus
domini. Pater Atherfatha. 2. Efd. 10. a

Hachila, Spes in ipfa, aut hamus in ipfa, fiue pala-
tum vel dulcedo in ipfa. Collis eft in forte tribus Iudæ
ad defertum Ziph, in quo latuit Dauid. 1. Reg. 23. & 26.
arcem habens natura munitiffimam, olim ab Herode
extructam, Mefida nomine, id eft munitionem. 1. Regu.
23. c. 26. a

Hukok, Hacoc, Sculptor, aut fcriba, fiue legislator.
Nomen ciuitatis. 1. Para. 6. g. in tribu Afer.

Hacupha, Præceptum oris, aut fculptura oris. Nomē
viri. 1. Efd. 2. c

Hakos, Hicus, Spina, fiue æftas, aut tædium, fiue vigi-
lia, vel finis. Nomen viri. 2. Efd. 3. c

Hadad, Acutus vel gaudens: aut Syriace, nouus vel
vnitas. Filius Ifmaelis. Gene. 35. b. 1. Para. 1. b

Hadlai, Hadali, Ceffatio, vel vetatio, aut defectus.
Pater Amafa. 2. Para. 28. b

Hadaffa, Nouitas, aut mēfis: vel ex Syro & Hebræo,
vnus aries. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. 1. of. 15. f

Hadid

יְהוּבָא

מַחְוֶה

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

יְהוּבָא

חדיד Hadid, Acutus, siue gaudens: aut Syriace, nouitas: vel ex Syro & Hebræo, vna manus. Ciuitas. 2. Esdr. 11. d
עדר יאֵל Hadriel, Grex dei, aut ablatio dei, siue priuatio dei. Gener Saulis, maritus Merob. 1. Reg. 18. c
חדרך Hadrach, Acumen siue gaudium teneritudinis, vel cubiculum tuum: aut ex Syro & Hebræo, vnitas vel nouitas teneritudinis. Ciuitatis nomē. Zacha. 9. a. Quidam Syriam fuisse putant. Hieronymus in locis Heb. terram Damasci credidit.
חדישי Hadsi, Nouitas, aut mensis: aut ex Syro & Hebræo, vnus munus, aut nouū munus. Nomē loci. 2. Reg. 24. a
חגב Hagab, siue Hagaba, Locusta. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c
חגיה Haggia, Festiuitatis domini, vel solennitas domini, aut gyrus domini. Filius Merari. 1. Para. 6. c
עי Hai, Aceruus, vel coaceruatio. Ciuitas Amorrhæorū trans Iordanem supra Iericho sita, iuxta Bethauen, ad orientalem plagam oppidi Bethel, non longe ab eo distans. Altera quæ à filius Israel duce Iosua expugnata est post Iordanis transitum. Ios. 7. a. & 12. c. Cuius regē suspenderunt filij Israël. Ios. 8. f. Hæc Isa. 10. f. Aiath appellatur. Hieronymus in locis Hebr. Agai quoque appellat. Huius mentio habetur etiam Gene. 12. b. Iere. 49. a. Ios. 12. c. 1. Esdr. 2. b
עיה Aia, Hai, Idem. Nomen etiam vrbis. Nehe. 11. d
חלה Hela, Hala, Dolor siue infirmitas maxillæ, siue principium humilitatis vel teneritudinis. Nomen loci. 4. Reg. 17. a. 18. c
חלאה He. ea, Ha'aa, Infirmitas, siue rubigo. Altera vxor Ashur. 1. Para. 4. a
חלקת Helcath, Halcath, portio, siue diuisio, aut lenitas, vel lubricatio. Ciuitas in tribu Aser, data Leuitis. Ios. 19. b
חלחול Halhul, Dolor siue principium doloris vel immun-ditiæ: aut expectatio doloris vel prophanationis, siue obstetricatio doloris. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. g
חללו-יה Hallelu-ia, Laudate dominum. Psalm. 113. a
חמתי Hamathi, Hamathæus. Indignatio, siue calor: aut murus, siue vter vel lagena. Filius Chanaan. Gene. 20. c. 1. Paral. 1. b. à quo Hamath vrbs, quam Macedones Epiphaniam nuncupauerunt: Alij Antiochiam.
חמדן Hamdam, Cupiditas, aut calor iudicij. Filius Disan filij Seir Horei. Genes. 36. c. qui. 1. Paralipo. 1. c. dicitur Hamran.
חמת Hammath, Ira, vel indignatio, siue calefactio, aut vter. Nomen ciuitatis in tribu Nephthali. Ios. 19. c. Quæ Eusebio Epiphania, aliis vero Antiochia dicitur.
חמת-ראר Hammoth-dor, Indignatio vel calor generationis aut pile vel sphæra siue habitationis. Ciuitas. Ios. 21. c. quæ de tribu Nephthali non solum Leuitis, imò etiam profugis homicidis pro tutissimo asylo est assignata.
חמון Hamon, Calor, aut sol, siue ira eius. Nomen ciuitatis. Ios. 19. c. 1. Para. 6. g. in tribu Nephthali.
חמרן Hamran, Alinus, vel lutum aut vinosus. Filius Disan filij Seir Horei. 1. Paralip. 1. c. qui Gene. 36. c. dicitur Hamdan.
חמואל Hamuel, Calor, siue ira dei: aut ex Syro & Hebræo, viderunt deum. Filius Masina. 1. Paral. 4. d
חמול Hamul, Pius, siue misericors. Filius Phares filij Iudæ. Gene. 46. b. 1. Paral. 2. a
חמוליא Hamuliy, Idem. p. n. Nume. 26. c
חנאעל Hanameel, Gratia ex deo, siue misericordia vel donum à deo. Filius Sellum patrui Ieremiæ propheta. Ierem. 32. a
חנן Hanan, Gratiōsus, vel pius siue misericors, aut donans. Filius Maacha. 1. Para. 11. g. Filius Sizac. 1. Paral. 8. c. Filius Azel filij Elasa. 1. Paral. 8. d. 9. g. 2. Esdr. 7. c. 8. b. Filius Iegedeliæ. Iere. 35. a. 1. Paral. 4. c
חנאנאל Hananeel, Gratia dei, siue misericordia dei, aut donum dei. Nomen turris Ierosolymæ. 2. Esdr. 3. a. Ierem. 31. g
חנני Hanani, Gratiōsus, aut donans, vel pius siue miseri-

cors. Pater Iehu propheta. 3. Reg. 16. a. 2. Paralipo. 16. c. Nchem. 12. c
Hanania siue Hananias, Gratia domini, siue misericordia domini, aut donum domini. Pater Selemiæ patris Ierem. Iere. 37. c. Pater item Sedeciæ principis. Iere. 36. c. Filius Zozobabel filij Phadaia. 1. Paral. 3. d. 8. c. Nomen propheta. Ierem. 28. a. Etiam hoc nomine vocabatur ille qui cū Daniele propheta à Nabuchodonosor in captiuitate enutritus fuit, cui præpositus eunuchorum Sidrac nomen imposuit. Daniel. 1. b
Hanathon, Gratia vel misericordiæ donum. Ciuitas in terra Zabulon. Ios. 19. b
Hanes, Gratia ve xillum, siue gratia tentatio vel fuga: aut ex Hebræo & Syro, gratia miraculum. Ciuitas Aegypti. Isa. 30. a
Haniel, Gratia siue misericordia dei, aut requies vel donum dei. Filius Olla. 1. Para. 7. g. Filius Ephod, princeps tribus Manasse. Nume. 34. d
Hunni, Hanni, Afflictus vel pauper, siue respondens. Nomen viri. 2. Esdr. 12. a
Hanun, Hanon, Gratiōsus, siue misericors: vel donans, siue requiescens. Filius Naas regis filiorū Ammon. 2. Reg. 10. a. 1. Paral. 19. a
Hanun, Idem. Nomen viri. 2. Esdr. 3. c
Huppm, Hapham, Thalamus eorum, siue coopertura eorum, aut litus eorum. Filius Hir. 1. Para. 7. c
Hephziba, Haphsiba, Voluntas mea in ea. Mater Manasse. 4. Reg. 21. a
Huppm, Happphim, Thalami, siue cooperti, aut litus maris. Filius Machir. 1. Para. 7. c
Hapharaim, Fodientes, aut explorantes, siue confundentes, aut explorans siue confundens mare. Ciuitas in tribu Zabulon. Ios. 19. b
Harod, Harad, siue Harada, Stupor, aut tremor. Nomen fontis siue loci in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Sepher. Iudic. 7. a. Nume. 33. c
Harhaia, Haraia, Calor, aut ira domini. Pater Eziel. 2. Esdr. 3. b
Harim, Haram, Destructus, siue anathematizatus: vel rete siue retiaculum, aut dedicatus siue consecratus, scilicet deo. Nehe. 10. a. 12. a
Harama, Idem. 1. Reg. 30. g. Vide Harma.
Haran, Ira, siue irascens: aut Syriace, libertas. Charra, ciuitas Mesopotamiæ, à Charra Syriæ fluuiō, in qua habitauit Thare. Gene. 11. d. 12. b. 27. g. 28. b. 29. b. De qua & 4. Reg. 19. c. Isa. 27. c. Ezech. 27. c. Dicitur & Charan à Græcis. Acto. 7. a. Est & nomen viri. 1. Para. 7. f. vbi dicitur, Peperit Haran.
Harbona, Destructio, siue gladius eius nunc, aut siccitas eius nunc: siue ira edificantis vel intelligentis. Nomen eunuchi. Esth. 1. b
Hariph, Hareph, Hyems siue opprobrium, vel adulescentia: aut Syriace, acutus. Nomen viri. 2. Esdr. 7. c. Nchem. 10. a
Heres, Hares, Sol, aut testa. Nomen montis. Iudic. 1. g. 2. Esdr. 8. b
Hareth, Sculptura, aut libertas. Nomen villæ ad occidentem. 1. Reg. 22. 1
Harhur, Calefactus siue arefactus: aut ira siue calor albedinis vel foraminis, aut libertatis. Nomen viri. 1. Esdræ. 2. c
Harim, Destructus, siue anathematizatus, aut rete, vel retiaculum: siue dedicatum vel consecratū, scilicet deo. Nomen sacerdotis. 1. Para. 24. b. 1. Esdr. 2. b. 10. c
Hareph, Hariph, Hyems siue opprobrium, vel adulescentia: aut Syriace, acutus. Filius Hur. 1. Para. 2. g
Harnapher, Harnápher, Ira tauri, siue ira crescens. aut ex Syro & Hebræo, libertas tauri, siue ira crescens. Filius Supha filij Helem. 1. Paral. 7. g
Harma, siue Harama, Destructio siue anathema, aut rete vel retiaculum, siue dedicatum vel consecratum, scilicet deo. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e. 1. Reg. 30. g. Etiam

חנניה

חנתון

חנם

חניאל

חני

חנון

חפם

חפציבה

חפים

חפרים

חרר

חרהיה

חרים

חרן

חרבונה

חרכף

חרם

חרת

חרחור

חרם

חרף

חרנפר

חרמה

Etiam in tribu Simeon ciuitas est. Ios. 19.2. Iudic. 1.2. dicitur Sephath.

- חרדי** Harodi, Tremefactus, siue stupefactus, vel calor aut iræ abundantia. Nomen ciuitatis. 2. Reg. 23. d
- חרומף** Harumaph, Haromaph, Destructio siue anathema oris: aut ex Hebræo & Syro, ira cooperimenti. Filius Iedaia. 2. Esd. 3. c
- חרשת** Harofeth, Artificium, vel Aratura siue testa, aut silentium, vel surditas: aut Syriace, sylua. Ciuitas quæ iuxta Iosephum lib 5. antiq. Iudaic. super paludem Samachonitidem sita est. Iudic. 4. a
- חרשא** Harfa, Artificium, vel aratura, siue testa aut silentiū, vel surditas: aut Syriace, sylua. Nomen viri. 1. Esd. 2. c
- חרופי** Haruphi, Haraphites, Opprobrium, aut hyems, vel iuuentus: aut Syriace, acutus. 1. Para. 12. a
- חרוז** Haruz, Aurus, incisus, siue aureus, aut sollicitus, siue trituratus. Pater Messalemeth matris Amon regis Iuda. 4. Reg. 21. d
- חסמון** Hassemon, Legatio, siue acceleratus numerus, vel festinata portio, aut silentium numeri vel portionis. Ciuitas tribus Iudæ. Ios. 15. d
- חשוב** Hassub, Aestimatus aut numeratus siue cogitatio vel artificium. Filius Ezricam. 1. Para. 9. c
- חשבה** Hasuba, Hasaba, Numeratio, siue æstimatio, vel cogitatio: aut artificium, vel festinatio aut silentium in ea. Filius Zorobabel filij Phadaia. 1. Para. 3. d
- חשביה** Hasabia, siue Hasabias, Numeratio vel æstimatio, aut cogitatio domini, siue artificium domini: aut festinatio vel silentiū in domino. Filius Amasia. 1. Para. 6. d. Princeps Leuitarum. 2. Para. 35. b. 2. Para. 25. a
- חסדיה** Hasadiah, Misericordia domini. Filius Zorobabel filij Phadaia. 1. Paral. 3. d
- חצר-מות** Hazar-maueth, Hasar-moth, Atrium mortis, vel fœnum mortis. Filius Iectan. Gene. 10. d
- חצר-שועל** Hazar-fual, Atrium vel fœnum vulpis, aut fœnum semitæ. Nomen ciuitatis. 1. Para. 4. e
- חצר-סו** Hasar-fusim, Atrium equorum, aut fœnum equorū. Nomen ciuitatis. Para. 4. e. quæ & Haser-fusa.
- סוס** Hazazon-thamar, Hasafon-thamar, Glarea, vel lapillus commutationis: aut diuisio siue sagitta palmæ, id est dactyli. Nomen oppidi, quod & En-gaddi dicitur. Gene. 14. b. 2. Paral. 20. a
- חצצון-מר** Hazazon-thamar, Hasafon-thamar, Glarea, vel lapillus commutationis: aut diuisio siue sagitta palmæ, id est dactyli. Nomen oppidi, quod & En-gaddi dicitur. Gene. 14. b. 2. Paral. 20. a
- חשבנה** Hasbaddana, Festinans aut cogitans iudicium suum, siue silens aut computans iudicium suum. Nomen viri. 2. Esd. 8. a
- חשביה** Hasabia, Hasabia, Numeratio vel æstimatio domini, aut cogitatio domini, siue artificium domini, aut festinatio vel silentium in domino. Filius Merari. 1. Paralipom. 9. c
- חשבנה** Hasabneia, Hasabna, Numeratio, siue festinatio intelligentis siue ædificantis. Nomen viri. 2. Esd. 10. a
- חשבניה** Hasabnia, Hasabnia, Numeratio domini, siue silentiū vel festinatio filij domini. Nomen viri. Nehc. 9. a
- חשבניה** Hasabnia, Hasabonias, Idem. Nomen viri. 2. Esd. 3. c
- חשם** Hasum, Hasem, Silentium eorum, siue festinatio eorum. Nomen viri. 2. Esd. 7. c
- חצר-גרה** Hazar-gadda, Haser-gadda, Atrium hœdi eius vel fœlicitatis eius: aut ex Hebræo & Syro, atrium incisionis vel scissuræ. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d
- חצר-סוס** Hazar-fusah, Haser-fusa, Atrium equi, aut fœnum equi. Ciuitas in tribu Simeonis. Iosue 19. a. quæ & Hasar-fusim.
- חצרים** Hazerim, Atria, siue vestibula, aut sagitta excelsa. Ciuitas in dorso montis Seir inter Aegyptum & Chanaanam, in qua Hauim, id est Heuxi gigantes habitauerunt ab Caphthorim expulsi. Deute. 2. c. Ios. 13. a. aliàs Haser-oth, vt quibusdam videtur, appellata.
- חצור** Hazor, Atrium, aut fœnum. Ciuitas regni Iabin Chanaanorum regis, quæ & Hezron dicitur, quam solam Iosue incendit. Ios. 11. a. 1. Reg. 12. b. 4. Regum 15. f. quæ principatum tenuerat inter omnia regna Amorrhæorum. Ios. 11. 12. Fuit vna in tribu Iuda. Ios. 15. d. Alia in

tribu Nephthali. Ios. 19. c. Vbi regnavit Iabin. Iudic. 4. 3. Reg. 9. 4. Reg. 15.

- Hazeroth, Haseroth, Atria, siue vestibula. Nomen eremi per quam transierunt Israëlites ascendentes in terram Chanaan ex Aegypto. Deuter. 1. a. Num. 13. a. 33. c
- Hazar-fual, Haser-fual, Atrium vulpis, vel fœnum vulpis, aut semitæ vel pugilli. Ciuitas in tribu Iudæ & Simeonis. Ios. 19. a
- Husim, Hasim, Tacentes, siue festinantes, aut silentiū vel festinatio maris. Nomen viri. 1. Para. 7. c
- Hasum, Hasom, Silentium, vel festinatio eorum. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d
- Hasra, Defectus siue deficiens. Pater Thecue patris Sellum mariti Oldæ prophetidis. 2. Paralip. 34. c. qui. 4. Reg. 22. c. dicitur Araas.
- Hasum, Silentium, aut festinatio eorum. Nomen viri. 1. Esdr. 2. b. 2. Esdr. 8. a
- Hasub, Aestimatus, aut numeratus, siue cogitatio vel artificium. Nomen viri. 2. Esdr. 11. c
- Hasupha, Discooperta, aut exhausta, vel nudata. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c
- Hathath, Contritio aut timor. Filius Othoniel. 1. Paralip. 4. c
- Hatil, Peccati vlulatio. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c
- Hatipha, Rapina, siue peccati coma, aut reliquiæ. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c
- Hatita, Peccati declinatio. Nomen viri. 1. Esdr. 1. c
- Hattus, Peccatum derelinquens. Filius Semeia filij Sechenia. 1. Paral. 3. d. 1. Esdr. 8. a. Nehem. 10. a. 12. a
- Hauoth-iair, Oppida illuminationis, vel annunciationis luminis. Ciuitates quas expugnauit Iair filius Segub. Nume. 32. g. Siue nomen regionis, quæ & Basan dicitur. Deuter. 3. c
- Hazael, Videns deum. Nomen viri. 3. Reg. 19. c. 2. Paralip. 22. b. Successor Ben-adad in regnū Syriæ. 4. Reg. 8. d. Amos. 1. a
- Hazaia, Hazia, Videns dominum. Nomen viri. 2. Esdræ 11. a
- Hazir, Porcus: aut Syriace, conuersus vel reuersus. Nomen viri. 2. Esdr. 10. a
- H E
- Hebal, Aceruus vetustatis, siue aceruus defluens. Filius Iectan. Gen. 10. d. Est & nomen montis. Deut. 11. d
- Heber, Gen. 46. b. 1. Para. 4. c. 7. f. 8. b. vbi dicitur, Et Hezeci, & Heber, interpretatur socius, aut particeps, vel adhærens, siue incantator, aut liuor. Item Num. 26. e. filius Brie.
- Heber, Transiens, vel transitus: aut ira, seu prægnans: vel Syriace, frumentum. Filius Sale. Genes. 10. d. Luc. 3. g. à quo Hebrei. 1. Para. 5. b. Filius item Elphaal filij Meshumim. 1. Paral. 8. b
- Hibriah, Hebræa, Transiens, siue irata, aut prægnans
- Hibrim, Hebræi, Transientes, siue irati, aut prægnantes: vel Syriace, frumenta. 1. Reg. 4. b
- Hibri, Hebræus, Idem. f. n. Gene. 41. b
- Ibri, Hebri, Idem. Nomen viri. 1. Para. 24. d
- Hebron, Societas siue participatio, vel adhæsiō, aut incantatio, vel liuor. Ciuitas in terra Chanaan in montanis Iudææ, ciuitas Amorrhæorum, quondā Philisthinorum metropolis. Hæc dicta est & cōuallis Mambre. Gen. 13. d. Nume. 13. b. 1. Paral. 3. a. & Arbee, Gene. 23. a. & Cariath-arbe, Ios. 15. c. Filius item Caath filij Leui. Exo. 6. c. 1. Para. 2. f. 6. 2. c
- Hebrona, Transiens, aut irascens. Nomen loci in quo castrametati sunt filij Israël. Nume. 33. d
- Hebroni, Societas, siue participatio, vel adhæsiō, aut incantatio, vel liuor. Nume. 26. g
- Hebroni, Hebronitæ, Idem. p. n. 1. Para. 26. c
- Hechaliah, Hechalias, Expectans dominum, siue hamus domini. Pater Nehemia. 2. Esdr. 1. a
- Heddai, Laudatio, siue cōfessio, aut clamor. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. qui Huri. 1. Para. 11. f. dicitur.

C Heder,

חצרות

חצר-שועל

חשים

חשם

חסרה

חשם

חשוב

חשופא

חתת

חטיל

חטיפא

חטיטא

חמוש

חות-יאייר

חזאל

חזיה

חזיר

עיקל

חקר

עבר

עבריה

עברים

עברי

חקרון

עברנה

חקרני

חקלניה

חרי

ער Hedey, Grex, siue delectio, aut priuatio. Filius Beriz. 1. Paral. 8. b
הגלה Hegla, Festiuitas aut gyratio eius. Filia Salphaad filij Hepher filij Galaad. Nume. 26. d
חילם Helam, Exercitus matris vel gentis siue ancillæ: aut dolor siue expectatio matris vel ancillæ aut gentis, vel somnium. Ciuitas. 2. Reg. 10. d. haud procul à Iordane.
הלבה Helba, Lac, siue adeps, aut mansit in ea: siue principiu vel dolor in ea. Nomen ciuitatis quæ sorte tribui Afer euenit. Iudic. 1. f
הלכת Helcath, Portio siue pars, aut lenitas. Ciuitas quæ de tribu Afer data fuit Leuitis. Ios. 21. c
הלכי Helci, Portio siue pars aut lenis. Nomen viri. 2. Esdræ 12. a
חלקיהו Hilkiah, Helcia, siue Helcias, Portio siue pars domini, aut lenitas domini. Pater Eliacim. 4. Reg. 18. d. Isa. 22. f Est & nomen sacerdotis. 4. Reg. 22. a. Pater ite Ieremiæ propheta. Iere. 1. c. 1. Paral. 6. a. 2. Esdr. 12. a
הלע Helec, Portio, siue pars, aut lenitas. Filius Galaad filij Machir, filij Manasse filij Ioseph. Nume. 26. d. Ios. 17. a
הלעת Helectæ, Idem p. n. Nume. 26. d
הלד Heled, Mundus, id est orbis, vel mustella: aut Syriace, rubigo. Filius Baana. 2. Reg. 23. d
הלם Helem, Somnians, aut sanans, siue expectatio eorum aut dolor eorum Nomen viri. Zacha. 6. d. 1. Paral. 7. g
הלפ Heleph, Mutatio, siue transitus, aut perforatio. Nomen ciuitatis. Ios. 19. c. Terminus Nephthali.
הלז Helez, Armatus, siue liberatus, aut nudatus. Nomen viri. 2. Reg. 23. d
הלז Halez, Helles, Idem. Filius Azariæ filij Iehu filij Obed. 1. Paral. 2. e. 11. f. 27. b
עלי Heli, Eleuatio, siue oblatio, aut eleuans, vel offerēs, seu pila. Nomen sacerdotis illius qui Samuelem vnxit in prophetam. 1. Reg. 1. a. Pater item Ioseph mariti Mariæ virginis. Luc. 3. e. qui Matth. 1. c. dicitur Iacob.
הליודוס Heliodoros, Solis donū. G. Nomen viri. 2. Mach. 3. b
הליופוליס Heliopolis, Hebraice dicitur On: & interpretatur do lor, siue tristitia, aut fortitudo. Græce vero Heliopolis, Solis ciuitas interpretatur. Vrbs Aegypti, quæ Thebæ aliàs dicitur. Ezech. 30. e
עלמון Aimon, diblathaiemah: Helmon-diblathaim, Duo nomina sunt: Helmon, quod interpretatur occulatio, siue adolescentia, aut seculum, vel contemptus. Diblathaim palathæ, id est massæ de ficibus compactæ. Nomen loci, in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Dibō Gad. Nume. 33. f
חלון Helon, Fenestra, vel prophanatio, siue dolor, vel infirmitas. Nomen ciuitatis in terra Moab. Nume. 2. a. Iere. 48. d. Pater Eliab principis tribus Zabulon. Num. 1. a 10. b. Est & nomen vrbs. 1. Paral. 6. e. quæ Ios. 21. d. dicitur Holon.
הימם Hemam, Turbatio eorum, aut tumultus eorum. Filius Lotan filij Horæi. Gene. 36. c. qui. 1. Paral. 1. c. dicitur Homam.
המן Heman, Multus, aut tumultuans: vel Syriace, fidelis. Filius Mahol 3. Reg. 4. d. Filius Ioel. 1. Paral. 3. c. 15. b. 16. d Hemath, vide Emath.
עמנה Hemona, Popularis, siue populus noster. Nomen ciuitatis in tribu Benjamin. Ios. 18. d
עמור Hemor, Asinus, siue lutum, aut vinosus: vel Syriace, grauis aut ponderosus. Pater Sichem. Genes. 33. d. 34. a. Acto. 7. c
הן Hen, Gratia, siue misericordia, aut mansio, vel requies. Nomen viri. Zacha. 6. d
הנדר Henadad, Gratia vel misericordia dilecti. Nomen viri. 2. Esdr. 3. c
חנוך Hanoch, Henoch, Dedicatus, vel disciplinatus aut morigeratus. Filius Cain. Genes. 4. c Filius præterea Iared. Genes. 5. c. Luc. 3. g. Filius et a Madian filij Abraham. Gen 25 a Filius item Rubē Gen 46. b. 1. Paral. 5. a. Ciuitas item quam Cain extruxit, illique filij nomē indidit. Henochitæ, Idem. p. n. Nume. 26. b

Hepher, Fodiens, aut explorās, siue opprobrium vel c. Iulio. Filius Ashur ex Naara vxore. 1. Paral. 4. a. Portio regni terræque Chanaan, quam Iosue expugnauit. Ios. 12. d. 4. Regum 14. f. Filius item Galaad filij Machir. Iosue 17. a
Hepheri. Hephertæ, Idem. p. n. Num. 26. d
Hiphathah, Ephphetha, Adaperire: imperatiui modi passiuæ vocis. Mar. 7. d
Her, Vigil, aut denudans, vel effundens, siue æmulus, vel ciuitas Filius Iudæ ex Sue vxore sua. Gene. 38. a. 1. Paral. 4. c. Pater Elmandan. Luc. 3. f
Heran, Idem. Filius Suthala filij Ephraim. Num. 26. d
Heranitæ, Idem. p. n. Num. 26. d
Heracles, Hercules, Iunonis vel dominatricis gloria. G. 2. Machab. 4. c
Ared, Hered, Imperans, siue descendens. Filius Balæ filij Benjamin. Num. 26. e
Arad, Hered. Iosue 12. d. Onager: aut Syriace, drago. Nomen ciuitatis.
Ardi, Hereditæ, Imperantes, siue descendentes. Numer. 26. e
Harim, Herem, Destructio, siue anathema, aut rete, vel ret aculum, siue dedicatum vel consecratum. f. deo. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d
Heri, Vigil, seu denudans, aut effundens, vel ciuitas mea, aut Syriace, inimicus. Filius Gad filij Iacob. Gene. 46. b
Heritæ, Idem. p. n.
Herma, destructio, siue anathema, aut rete, vel retiaculum, siue dedicatum vel consecratum. f. deo. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 12. d. Vide Harna.
Herman, Sustentaculum, vel inauris. G. Vir quidam. Roma. 16. b
Hermes, Mercurius, aut lucrum, vel refugium. G. Viri nomen. Roma. 16. b
Hermogenes, Mercurio genitus, aut lucri generatio, vel refugium generationis. G. Vir quidam. 2. Timoth. 1. d
Hermon, Destructio, siue anathema, vel rete siue retiaculum: aut dedicatum vel consecratum, scilicet deo. Nomen montis, quem Sidonij Sarion, Amorrhæi Sanir vocant Deuter. 3. b. Iosue 13. a. Psalm 88. b. Vide item. 1. Paral. 5. d. Aliàs dicitur & **הרמון** Sion. Deut. 4. g. A nonnullis traditur duos esse **הרמון** nomine montes. vnum non procul à Gelboa iuxta Iordanem, alterum vero multo altiorem altero supra Trachonitidem regionem. Quod equidem haud obscure etiam David Psalmo 42. innuere videtur: dum inquit, De terra Iordanis & Hermoniim à monte modico.
Hermonim Hermonij, Idem. p. n.
Horodos, Herodes, Pellis gloria, vel pellibus glorians, aut mons gloriæ vel arrogantia: aut Syriace, draco ignitus. D. Præses siue procurator Galilææ constitutus à Romanis. Luc. 3. a. rex Iudææ. Luc. 1. a
Horodim, Herodiani, Idem. p. n. D. Matt. 22. b
Horodosith, Herodias, Idem. f. g. D. Matth. 24. a
Herodion, Iunonis vel dominatricis cantilena. G. Cognatus Pauli Rom. 16. b
Hesbon, Hesebon, Numerus, siue cogitatio, aut festinans intelligere vel ædificare. Nomen ciuitatis in Galaad Moabitarum, in qua habitauit Schon rex Amorrhæorum. Isa. 15. b. Nume. 21. f. quam ædificauerunt filij Ruben. Nume. 32. g. 1. Paral. 6. g
Hazor, Hezer, Atrium, aut scœnum. Nomen ciuitatis à Salomone ædificatæ 3. Reg. 9. c
Heli, Prope me, vel iuxta me, siue auferens vel separans. D. Pater Nahum patris Amos. Luc. 3. e
Hasmona, Hesmona, Festinatio numerationis vel muneris, aut festinatio preparationis, vel legatio. Locus in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Methca, diuidens Aegyptum & sortem tribus Iudæ ad mare vsque tendentem. Num. 33. d
Hezrai,

הפר

הפרי
הפתח

ער

ערן

העמל

ארד

ערד

ארדי

הרם

ערי

הרמה

הרמון

הרמון

הרמון

הרמון

הרמון
הרודוס

הרודים
הרודוס
סית

הרודוס

הרודוס

הצר

הסמנה

הֶזְרַי Hezrai, Atrium, siue scenum. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. qui Hezro. 1. Para. 11. g. dicitur.
הֶזְרוֹ Hezro, Atrium aut scenum eius. Nomen viri. 1. Para. 11. g. qui. 2. Reg. 23. d. dicitur Hezrai.
הֶזְרוֹן Hezron, Sagitta exultationis, siue diuisio cantici, aut atrium vel scenum. Nomen ciuitatis, quæ & Hazor, in tribu Iuda. Ios. 15. a. d. Filius Ruben. Gen. 46. b. Item filius Iuda, id est (vt existimo) filius Phares filij Iuda, vt sequitur. 1. Par. 4. a. qui Gen. 46. a. dicitur Zara. Filius item Phares filij Iuda. Gen. 46. b.
הֶזְרוֹנִי Hezroni, Hezronitæ idem. p. n. Num. 26. a. c.
הֶת Heth, Confractio, vel formido, aut stupor: vel Syriace, descensus, Nomen populi. Gen. 23. a. b.
הֶתְלוֹן Hethlon, Hethalon, Contritio mansionis, aut formidabilis mansio, siue inuolutio eius. Nomen vrbis, terminus Iudææ ad septentrionem. Ezech. 47. c.
הִתִּי Hitthi, Hethæus, Confractus, vel formidans, aut stupens: vel Syriace, descendens. Filius Chanaan. Gene. 10. c. à quo Hethæi.
הִתִּים Hitthim, Hethæi, Idem. p. n. Nomen populi. Gen. 15. d. 4. Reg. 7. b. Cyprum Hieronymus esse dicit.
הִתִּים Hitthim, Hethim, Idem. p. n. Nomen loci. Iudic. 1. c.
הוּא Haua, Heua, Viua, vel viuens. Prima mulier creata à deo, Gene. 3. d.
הוּי Hiui, Heuci, Viuentes, aut loquentes, vel nunciantes: aut Syriace, colubri. Populi genus.
הוּאִי Heuæus, Idem. f. n. Filius Chanaan. Gen. 10. c.
הוּלָה Haulah, Heuila, Dolens, siue parturiens, aut loquens illi, siue enuncians illi. Nomen regionis. Gen. 2. b. 25. b.
הוּלָה Haulah, Heuila, siue Heuilath, Dolens, siue parturiens, aut loquens illi, siue annuncians illi. Filius Chus. Gene. 10. a. Filius item Iectan. Genes. 10. d. Nomen item regionis. 1. Reg. 15. b. Geruli à Iosepho dicuntur.
הִזְקִי Hizki, Hezeci, Fortis, siue apprehendens. Filius Elphaal. 1. Para. 8. b.
הִזְיוֹן Hezion, Visio, vel prophetia. Pater Tabremmon patris Ben-adad regis Syriæ. 3. Reg. 15. d.
הִזְרִי Hezir, Porcus: aut Syriace, conuersus, vel reuersus. Nomen viri. 1. Para. 24. b.

H I

הִיֶּל Hiel, Viuit deus, siue vita dei. Nomen viri illius qui reedificauit Iericho. 3. Reg. 16. g.
הִירָפּוֹלִיס Hierapolis, Sacra ciuitas. G. Ciuitas Phrygiæ haud procul à Colossis & Laodicea. Coloss. 4. c.
הִירֹנִימוֹס Hieronymus, Sacrum nomen. G. Nomen viri. 2. Machab. 12. a.
הִין Hin, mensura erat liquidorum. Ezech. 4. c.
הִיר Hir, Ciuitas, aut vigil, siue effundens, vel denudans, aut pullus, scilicet a feni. Filius Caleb filij Iephone. 1. Paral. 4. c. Sunt qui dicant hoc loco legendum esse Hirela, nomine composito, non autem Hir & Ela. tunc lege interpretationem dictionis Ela, & huius dictionis Hir.
הִירָא Hira, Ciuitas, aut vigil, siue denudatio, aut effusio, vel aceruus visionis. Filius Acees. 2. Reg. 23. d. r. Paralip. 11. g. 27. b.
הִירָם Hiram, Vitæ celsitudo. Rex Tyri. 2. Reg. 5. a. qui. 2. Para. 2. a. c. 8. a. dicitur Hiram Hebraice.
הִירָם Hiram, Hiram. 2. Para. 2. a. c. 4. c. 8. a. Albedo eorum, siue foramen vel libertas eorum, aut destruens, vel anathematizans. Rex Tyri, qui. 2. Reg. 5. a. dicitur Hiram.
הִירָם Hiram. Gene. 36. d. 1. Par. 1. d. Ciuitas eorum, siue vigilia eorum, aut denudatio vel effusio eorum, siue aceruus excelsus. Ciuitas Idumæorum.
הִירָה Hira, Libertas, aut ira. Nomen viri Odollamitæ. Gene. 38. a.
הִירָם-הִירָם Irfames, Hirfemes, Ciuitas solis: aut ex Hebræo & Syro, ciuitas scruij vel ministerij. Ciuitas in tribu Dâ. Iosue 19. c.
הִירָנִס Hircanus, Ciuitatis possessor, seu vigilans æmulator. D.
הִירָפּוֹלִיס Hispania, Rara, id est preciosa. G. Europæ regio hirtissima. Rom. 15. f.

H O

הוֹבָא Hoba, Dilectio vel absconditio: aut Syriace, obligatio vel peccatum. Nomen loci. Gene. 14. c.
הוֹבָב Hobab, Dilectus. Filius Raguel soceri Moyfi. Num. 10. d. Iudic. 4. b.
הוּד Hud, Hod, Laus, siue confessio. Filius Supha filij Helem. 1. Para. 7. g.
הוֹדֶס Hodes, Mensis, aut nouitas. Vxor Saharaim. 1. Pa. 8. a.
הוֹדִי Hodsi, Mensis, vel nouitas: aut ex Syro & Hebræo, vnus munus, aut nouum munus. Ciuitas. 2. Reg. 24. a.
הוֹדַי Heldai, Hulda, Holda, vel Holdai, Mundus, vel orbis, aut mustela: vel Syriace, rubigo. Nomen viri. 1. Paral. 27. b. & Zacha. 6. c. Item prophetis vxor Sellum filij Thescue. 4. Reg. 22. c.
הוֹלוֹפֶרְנֶס Holofernes, Fortis dux: ex Hebræo & Syro. D. Princeps militiæ regis Nabuchodonosor. Iudith. 2. a.
הוֹלוֹן Holon, Fenestra, siue prophanatio, aut dolor. Ciuitas quæ de tribu Iudæ seu Simeonis Leuitis data est. Ios. 15. f. 21. b. quæ. 1. Para. 6. e. dicitur Helon.
הוֹמָם Homam, Tumultus, siue turbatio eorum. Filius Lotan filij Seir. 1. Para. 1. c. qui Gene. 36. c. dicitur Hemam.
הוֹן Hon, Dolor, siue fortitudo, aut iniquitas. Filius Pheleth. Num. 16. a.
הוּפָה Hupha, Hoppa, Thalamus siue coopertorium, aut littus vel ripa eius. Nomen viri. 1. Para. 24. b.
הוֹר Hor, Mons siue concipiens, aut demonstrans, siue ostendens. Nomen montis. Nume. 20. d. 33. e. in finibus terræ Idumææ prope Petram ciuitatem.
הוֹרָם Horam, Mons eorum, siue manifestans eos, aut concipiens eos. Rex Gazer. Ios. 10. f.
הוֹרֵב Horeb, Desertum, vel solitudo, siue destructio, aut siccitas vel gladius. Nomen montis in regione Madianitarum. Exod. 3. a. Psal. 105. Qui מוֹרִי aliàs dicitur, in quo data fuit lex Moyfi. Est & nomen petræ. Exod. 17. b.
הוֹרִי Hori, Horhzi, Principes, vel liberi, aut ingenui, vel irascentes. Gigantes, quos expulerunt filij Edom à monte Seir. Deut. 2. c. d. qui Gene. 14. Chorzi dicuntur iisdem consonantibus & punctis.
הוֹרְהָוּס Horhæus, Idem. 1. n.
הוֹרֵם Horem, Destructio, siue anathema, aut rete, vel retiaculum, siue dedicatum aut consecratum. f. deo. Ciuitas in tribu Nephthalim. Ios. 19. c.
הוֹרִי Hori, Princeps vel liber, aut ingenuus, vel irascens. Filius Lotan filij Seir. Gene. 36. c.
הוֹרְמָא Harma, Horma. Ios. 19. b. Excelsa, siue proiecta, aut vernis. Ciuitas in tribu Aser. Alij Rama legunt.
הוֹרְמָה Harmah, Horma, Destructio, siue anathema, aut rete vel retiaculum, siue dedicatum aut consecratum, scilicet deo. Ciuitas in tribu tã Iudæ quàm Simeonis. Num. 21. a. quæ cap. 1. d. Iudic. dicitur & Sephath. 1. Para. 4. e. & Iosue 15. e. scribitur Harma: in Iosue vero. 19. a. Bethulharma, vbi vnica dictio est, cum separatim legendæ sint: duæ enim sunt ciuitates.
הוֹרוֹנִי Horoni, Horonites, Ira, vel furor: aut Syriace, libertas. 2. Esd. 2. b.
הוֹסָא Hosa, confidens, vel protegens. Nomen viri. 1. Paral. 26. b. Nomen item cuiusdam ianitoris. 1. Paral. 16. d. Ciuitas item quæ tribus Aseris terminus est. Ios. 19. b.
הוֹסָא Hosa. 1. Paral. 4. a. Festinans, siue tacens, aut sensualis. Nomen viri.
הוֹסָא-נָא Hosanna, Salua obsecro, vel salua nunc. Matth. 21. a.
הוֹתָם Hotham, Sigillum, aut signaculum, siue clausura. Filius Heber filij Bariz filij Aser filij Iacob. 1. Par. 7. g. 11. g.
הוֹזַי Hozai, Videns. Nomen prophetæ. 2. Para. 33. d.
הוֹזִיֶּל Haziël, Hoziel, Videns deum. Filius Semci filij Geron. 1. Paral. 23. a.

H V

הוּקוֹקָא Hukoka, Hucoca, Sculptura, vel præceptum, aut legislatio. Nomen ciuitatis in tribu Nephthali. Ios. 19. c.
הוּל Hul, Dolor, vel infirmitas, siue arena, vel præstolatio aut obstetricatio. Filius Aram. Genes. 10. d. Hic à Iosepho

חוֹבָה
 חֶבֶב
 חוֹר
 חֶרֶשׁ
 חֶרְשִׁי
 חֶלְדַּי
 חֶלְדַּח

 חֶלּוֹן

 חֶמֶם

 חוֹן
 חֶפֶז
 חֶרֶב
 חוֹרֵם
 חֶרֶב

 חוֹרִי
 חֶרְמָה
 חֶרְמָה

 חוֹרִנִי
 חֶסֶה
 חוֹשָׁה
 חוֹשֶׁע-נָא
 חוֹתֵם
 חוֹנִי
 חוֹנָא
 חֶקֶת
 חוֹל

ho lib.1. antiquit. Iudaic. traditur Armeniā instituisse:
quam ego equidem plane arbitror ab eius patre nomen
inuenisse.

חופם Hupham, Thalamus eorum, aut operimentum eorū,
siue litus vel ripa eorum. Filius Benjamin. Num. 26. e

חופמי Huphami, Huphamitæ, Idem. p. n. Num. 26. e

חור Hur, libertas, siue albedo, aut foramen. Filius Iuda
filij Iacob. 1. Para. 4. a. qui Gene. 46. b. dicitur Onan. Fi-
lius Caleb ex Ephratha vxore. 1. Par. 2. c. Rex item Ma-
dianitarum. Num. 31. a

חורי Hurai, Idem. Nomen viri. 1. Paral. 11. f. qui. 2. Reg. 23. d.
dicitur Heddai.

חורם Huram, Libertas eorum, siue albedo eorum, aut fo-
ramen eorum. Filius Bela filij Benjamin. 1. Para. 8. a

חורי Hori, Huri. Irascens, vel libertas, siue albedo, aut fo-
ramen. Pater Saphat. Num. 13. a. Pater Abihail. 1. Para. 5. b

עוז Huz, Hus, Confilium aut lignum: vel Syriace, fixus.
Filius Aram. Gene. 10. d. Isiuxta Iosephum atque Hie-
ronymum Trachonitidis & Damasci conditor extitit.
Nam principatū tenuit inter Palesthinā & Cœlesyriam.
Huius regio in Iob à 70. interpretibus ὁσιδιδος quasi
Husitidis dicitur. Iob. 1. a. Primogenitus item Nachor.
Gene. 22. d. Filius etiam Dison filij Seir. Gen. 36. c

חשם Hufam, Festinatio eorum, aut silentium eorum, vel
sensualitas eorum. Rex tertius qui regnavit in Edom.
Gene. 36. d

חשתי Hufathi, Festinans, vel tacens, aut sensualitas. Ciuita-
tis nomen. 2. Reg. 21. c

Hufathites, Idem. 1. Paral. 27. b

חויי Hufai, Hufi, Festinans, vel tacens, aut sensualitas. Pa-
ter Baana. 3. Reg. 4. b

חשום Hufim, Idem. p. n. Altera vxor Saharaim. 1. Para. 8. a.
Filius Dan filij Iacob. Gen. 46. c

H Y

Ἰμεναῖος Hymenæus, Carmen nuptiale. G. Nomen viri, qui à
fide Christi excidit. 2. Timoth. 2. c

I

יבל Abal, Iabel, Desfluens, siue apportans, vel inuetera-
scens, aut germinans, siue iubileus, aut buccina. Fi-
lius Lamech ex Ada vxore. Gen. 4. d

יבש Iabes, Siccitas, vel confusio. Pater Sellum. 4. Reg. 15.
c. A quo Iabes Galaad, ciuitas. Iudic. 21. f. 1. Reg. 11. a

יעבז Iabez, Iabes, Tristitia siue dolor. Nomen loci. 1. Par.
2. g. Est & nomen viri 1. Para. 4. b

יבש-יבש Iabes-Gilead, Iabes-Galaad, Siccitas vel cōfusio acer
ui testimonij. Nomen ciuitatis. Iudic. 21. b. 1. Reg. 11. a

יבלער Iabin, Intelligens, siue edificans. Rex Hazor. Ios. 11. a.
Iudic. 4. a. Psal. 82. c

יבנה Iabna, Iabina, Aedificans, aut intelligens. Nomen ci-
uitatis. 3. Para. 26. a

יבק Iaboc, Euacuatio, vel dissipatio, aut lucta. Nomen
vadi in Iordanem profluentis. Gen. 32. f

יעקן Iaacan, Iacan, Tribulatio vel labor, aut oblatio pos-
sessionis vel nidi. Filius Ezer filij Seir. 1. Paral. 1. c. qui in
Gene. 36. c. dicitur Acan. Deuter. 10. b. 1. Para. 5. b

יבנעם Iokneam, Iacanam, Possidens populum, siue nidifi-
catio populi. Nomen loci in Carmelo. Ios. 12. d

יענן Iachan, Conterens, vel comprimens, siue ablatio ba-
sis. Nomen viri. 1. Para. 5. c

יכין Iachin, Præparans, siue præparatio, vel firmitas. Fi-
lius Simeonis filij Iacob. Gene. 46. b. Nomen item co-
lumnæ in porticu Salomonis. 3. Reg. 7. c. 2. Para. 3. d. No-
men item sacerdotis. 1. Para. 9. b

יכין Iachinitæ, Idem. p. n. Nume. 26. b

יכים Iakim, Iacim, Surgens, aut cōfirmans. Filius Semei. 1.
Para. 8. b. 24. b

יעקב Iaacob, Iacob, Supplantator, vel calcaneus: aut plan-
ta, id est vestigium. Filius Isaac. Genes. 25. c. 27. f

יעקב Iacobæ, Idem. Nomen principis. 1. Para. 4. f

יעקב Iacobus, Idem. Nomen apostoli fratris Ioannis euā-
gelistæ, quorum pater Zebedæus dicebatur. Matth. 4. d

יידו Iaddo, Manus eius, aut potestas eius, siue confessio

eius. Nomen viri. 1. Par. 27. c

Iada, Sciens, vel cognoscens Filius. Onam filij Iera-
meel ex Atara vxore. 1. Para. 2. d

Iedaiah, Iadaia, Scientia domini, vel cognitio domi-
ni. Nomen viri. 1. Esd. 2. b.

Iadason, Cognitio ouis, vel cognitio mutationis. D. *ιαδασον*
Iudith. 1. c

Iedeiahū, Iadias, Simul, vel solus dominus, aut gau-
dium siue acumē domini: vel ex Syro & Hebræo, vnus
dominus. Nomen viri. 1. Para. 27. d

Iadiael, Iadiel, Scientia dei, vel cognitio dei. Filius
Benjamin. 1. Para. 7. b. 11. g. qui Gen. 46. c. dicitur Asbel.

Iadon, Iudicans, aut litigans, vel manus eius. Nomen
viri. 2. Esd. 3. b

Iagur, Colonus, vel aduena: aut timens siue congre-
gans. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. d

Iahaddai, Simul vel solus ego, aut acutus, vel gaudēs:
aut Syriace, vnitas mea. Nomen viri. 1. Para. 2. d

Iaala, Ascendens, aut damula, vel caprea. Nomen
viri. 2. Esdr. 7. e

Iahath, Confractus, aut formidans, vel stupens: aut
Syriace, descendens. Filius Lobni filij Gerson. 1. Paral. 6. b.
Filius Raia filij Subal. 1. Paral. 4. a. 24. c. Præpositus
instaurantibus templum de filiis Merari. 2. Para. 34. c

Iahafia, Visio domini.

Iahafiel, Videns deum, vel visio dei. Nomē sacerdo-
tis. 1. Para. 16. c. Filius Hebron. 1. Para. 23. c. Filius Iahath.
1. Para. 24. c. 2. Para. 20. c

Iael, Ascendens, aut damula, vel caprea. Vxor Ha-
ber Cinæi. Iudic. 4. c

Iahleel, Iahel, Expectās deum, aut orans deum, siue
incepit deus. Filius Zabulon. Gene. 46. b

Iahleeli, Iahelilitæ, Idem. Num. 26. c

Iahiel, viuit deus. Nomen viri. 1. Para. 15. b. 16. a. 23. a.
29. b. 2. Para. 21. a. 29. c. 31. c. 35. b. 1. Esd. 8. b. 10. a

Iair, Illuminans, vel illuminatus. Filius Segub fi-
lij Efron filij Phares filij Iuda. 1. Paralipo. 2. c. Fuit & no-
men iudicis in Israël. Iudicum 10. a. Nomen item loci.
Iosue 13. d

Iairi, Lux mea, siue illuminans, aut illuminatus.

Haiairi, Iairites, Illuminatus, aut flumen, aut fluui-
lis. 2. Reg. 20. d

Iairus, Idem. D. Nomen viri. Mar. 5. b. Luc. 8. f *ιαίρους*

Iala, Ascendens, aut damula, vel caprea. Nomen viri.
1. Esd. 2. c

Iehalelel, Laudans deum, aut claritas siue illumina-
tio dei.

Ialleleel, Idem. Nomen viri. 4. c

Ialon, Manens siue murmurans. Filius Ezra. 1. Pa. 4. c

Iambri, Amaricans, siue rebellans, aut commutās. D.

Iamin, Dexterā vel dexter, aut auster vel australis.
Filius Simeonis filij Iacob. Gene. 46. b. 1. Paral. 4. d. Fi-
lius Ram primogeniti Ierameel. 1. Paral. 2. d

Iaminitæ, Idem. p. n. Nume. 26. b. 2. Esdr. 8. b

Iamnia, Aedificans, aut intelligens. Nomen ciuitatis. *ιαμνια*
1. Macha. 4. b

Iamnitzæ, Idem. p. n. D

Iamnor, Maris lucerna, aut dextera lucis, vel dexte-
ræ lumen. D. Nomen viri. Iudith. 8. a *ιαμνωρ*

Iimrah, Iamra, Rebellis aut amaricans, siue commu-
tatio. Filius Supha filij Helem. 1. Paral. 7. g

Iemuel, Iamuel, Dies eius Deus, aut mare dei. Filius
Simeonis filij Iacob. Gene. 46. b. qui 1. Paralip. 4. d. di-
citur Namuel.

Ianai, Respondens, siue affligens, aut depauperans. Fi-
lius Gad. 1. Para. 5. b

Ianne, Respondens, vel incipiens loqui, aut afflictus *ιαννέ*
siue humiliatus, vel pauper. D. Pater melchi patris Le-
ui. Luc. 3. c

Iamnes, Idem. D. Nomen incantatoris ex eorum nu-
mero qui Moyfi restiterunt cum signa faceret coram
Pharaone. 2. Timoth. 3. b *ιαμνές*

Ianohah,

יָדָע

יְדַעְיָה

יָדָסֹן

יְדַעְיָהוּ

יְדַעְיָאֵל

יָדֹן

יָגוּר

יְחָדַי

יַעֲלָא

יַחַת

יַחֲזִיחַ

יַחֲזִיק

יַעֲלִי

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יַחֲזִיק

יְנוּחָה Ianohah, Ianoh, Requiescens, aut manens, siue deducens. Nomen ciuitatis in tribu Ephraim. Ios. 16. c. 4. Reg. 15. f.

יְנוּם Ianum, Dormiens. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. f.

יִפְתָּ Iapheth, Dilatus, aut pulcher, vel persuadens. Filius Noe. Gene. 10. d. Hic Aphricam tenuit, secundum Berosum. à quo Gentiles.

יִפְיָע Iaphia, Illuminans, siue apparens, aut gemens. Filius Dauid. 2. Reg. 5. c. 1. Para. 3. b. Rex item Lachis. Ios. 10. d. Iaphie, Idē. Nomen oppidi in tribu Zabulon. Ios. 19. a.

יִרְוָה Iaroah, Iara, Odorans siue aspirans, aut luna, vel mensis. Pater Huri. 1. Para. 5. b.

יִעָרָה Iara, Sylua, aut fauus, siue denudans, vel effundens, aut euigilans. Filius Achaz. 1. Para. 9. f. qui cap. 8. d. dicitur Ioadā.

יִרְמוּת Iarmuth, Iaramoth, Altitudines, siue timens mortem, aut proiecchio mortis. Nomen ciuitatis in tribu Issachar, data Leuitis. Ios. 21. c.

יִרְאָה Iarah, Iare, Luna, vel mensis, siue odorans. Filius Iechan. Gen. 10. d.

יִרְדָּה Iered, Iared, Imperans, vel descendens. Filius Malael. Gen. 5. b. Filius item Ezra. 1. Para. 4. c.

יִרְפָּאֵל Iirpheel, Iarephel, Sanitas dei, aut medicina dei, siue relaxans deus. Ciuitas in tribu Manasse. Ios. 18. d.

יִרְיָבוֹ Iarib, Pugnans, vel obiurgans, siue multiplicans. Filius Simeonis filij Iacob. 1. Para. 4. d. qui Gene. 46. b. dicitur Ahod.

יִעָרִים Iarim, Saltus, vel Sylua. Ciuitas. Ios. 15. c.

יִשָּׁן Iassen, Antiquus, siue dormiens. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. qui. 1. Para. 11. g. dicitur Assen.

יִחְזָק Iaza, Iasa, Rixa vel contentio, aut exirus domini. Nomen ciuitatis, quæ de tribu Ruben Merari nepotibus data est iuxta Iosua ex Hebræo. 21. d. Nume. 21. c. Deute. 2. g. Iudic. 11. d. 1. Para. 6. g.

יִחְזָק Iahaz, Iasa. Isa. 15. b. Rixa vel contentio.

יִזְרָה Iazer, Iaser, Figmentum, siue plasmatio, aut tribulatio, vel angustians. Vide Iefer.

יִזְרִי Iizri, Iaserita, Idem. p. n.

יִזְרָה Iefer, Iaser, Rectus, aut cantans, siue respiciens, aut dominans, vel praualeus. Filius Caleb ex azuba prima vxore. 1. Para. 2. b.

יִעֲשֵׂי Iasai, Iasi, faciens, vel factor meus. Nomen viri. 1. Esd. 10. d.

יִחְזָקֵאל Iahzeel, Iasiel, Diuidens deus, vel dimidiās deus, aut festinatio dei. Filius Nephthali. Gene. 46. c. 1. Paral. 7. c. Hebraice Iahefiel.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iaasiel, Iasiel. 1. Paral. 11. g. 17. c. Opus dei, vel factura dei. Vir de Masobia.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iason, Sanans, vel medicans. G. 1. Macha. 12. c. Nomen viri. Acto. 17. b. Ro. 16. d.

יִאֲשִׁיָּאֵל Mnason, Iason. Acto. 21. c. id est indagator aut spondens vel reminiscens. G.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iasub, Cōuersio, aut habitatio, aut sessio. Filius Isaia propheta. Isa. 7. b. Filius item Issachar. 1. Paral. 7. a. qui Gene. 46. b. dicitur Iob.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iasubita, Idem. p. n. Num. 26. c.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iotba, Iateba, Benefaciens vel bonitas eius, aut diuertens, vel declinans in ea. Nomen loci. 4. Reg. 21. d.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iathniel, Iathaneel, Donū dei. Nomen viri. 1. Paral. 26. a.

יִאֲשִׁיָּאֵל Iauan, Decipiens, vel contristans, aut cœnosus, vel columbus. Filius Iapheth. Genes. 10. a. A quo Iones siue Græci. Ezech. 27. c.

יִעֲשֵׂי Iéus, Iaus, Tinea corrosus, aut compressus, vel congregatus. Nomen viri. 1. Para. 23. b.

יִעֲזָר Iahzer, Auxiliator, siue adiutor, Vrbis Amorrhæorū, siue Moab. Isa. 16. c. Nume. 21. g. quam construxerunt filij Gad. Num. 32. g. Ios. 13. c. 1. Paral. 6. g. In Ios. 21. d. legēdum Iasa, non Iahzer.

יִזְיָאֵל Ieziel, Iasiel, Aspersio dei, vel distillatio dei. Filius Azmoth. 1. Paral. 12. a.

יִעֲזִיָּאֵל Iaziel, Fortitudo dei. Nomen sacerdotis. 1. Paral. 15. b.

Iaziz, Splendor, aut Syriace, discessio. Nomen proprium viri. 1. Para. 27. d.

I C

Iekamia, Icamia, Resurrectio domini, aut confirmatio domini, vel vindicans dominus. Filius Sellum filij Sisamoi filij Elasa. 1. Para. 2. e.

Ichabod, Vbi gloria, aut vā gloriæ. Filius Phinees filij Heli sacerdotis. 1. Reg. 4. d.

Iconium, Veniens. G. Celeberrima vrbs Lycaonia est, de qua Plinius. lib. 5. cap. 27. Strabo lib. 12. Volaterra. lib. 10. Geograph. Est aliud Iconium Cilicię ciuitas, cuius Lucas meminit Act. 14. a. In hac Paulus & Barnabas prædicarunt. Huius fit mentio etiam. 2. Timoth. 3.

Iekuthiel, Icutiel, Spes dei, aut congregatio dei. Nomen viri. 1. Para. 4. c.

I D

Iedaia, Idaia, Manus domini, vel confessio domini. Pater Allon patris Sephe. 1. Para. 4. f.

Iedaia, Idaia. Nehem. 7. d. 11. b. Zach. 6. d. Scientia domini. Nomen viri.

Iedida, Idida, Dilecta, siue amabilis, vel manus eius: aut per translationem, potestas manus eius. Mater Iosia. 4. Reg. 22. a.

Ieduthun, Idithun, Lex eius, vel legalis, siue laudem vel confessionem dans. Pater Galal. 1. Para. 9. c. Psal. 38.

Idox, Iucundus, vel lætus, aut trituranus. D. Iudith. 8. a.

Aedom, Idumæa, Ruffa, vel terrena, aut sanguinea. Regio Syriæ, sic dicta ab Edom filio Esau. Isa. 11. d. 2. Reg. 8. d. Vide Edom.

Adomith, Idumæa, Idem. p. n. f. g. 3. Reg. 11. a.

Adommim, Idumæi, Ruffi, siue terreni, aut sanguinei. 4. Reg. 8. f. Idumæi (inquit Volaterr. lib. 11. Geograph.) in littore Palæsthinæ versus Aegyptum & Arabiam siti sunt, gens ex Nabathæis vicinis Arabiæ populis profecta. Inter hos sunt oppida Philisthinorum ab Hebræis appellatorum, qui idem cum Palæsthinis mutatis literis sunt.

Adomi, Idumæus, Idem. f. n. 1. Reg. 21. b.

I E

Ege-abarim, Ie-abarim, Acerui Hebræorum vel trāscuntium, aut acerui irascētium vel prægnantium: aut ex Hebræo & Syro, acerui frumenti. Trigesimaoctaua Israëliitarum mansio in Moabitarū finibus. Num. 21. c. 33. f.

Iibehar, Iebahar, Electio siue electus. Filius Dauid. 2. Reg. 5. c. 1. Para. 3. b. 14. b.

Iibnea, Iebanias, Aedificatio domini, siue filiatio domini, vel intellectus domini. Pater Rahuel. 1. Para. 9. b.

Iibleam, Ieblaam, Inueteratio populi, vel defluens populus, aut germinatio populi, siue deglutiens eos. Nomen vrbis in tribu Manasse. Iosue. 17. c. Iudic. 1. f. 4. Reg. 9. f.

Iabneel, Iebnael, Aedificatio dei, siue intellectus dei. Nomen ciuitatis, terminus tribus Nephthali. Ios. 19. c.

Iabneel Iebneel, Idem. Ciuitas in tribu Iuda. Iosue 15. c. Dicitur aliās Iamnetorum portus.

Iabok, Ieboc, Euacuatio, vel dissipatio, aut lucta. Nomen torrentis. Num. 21. e. Deut. 2. g. Ios. 12. a.

Iibsam, Iebsem, Aromatizans, vel siccitas eorum, aut confusio, vel erubescencia eorū. Filius Thola filij Issachar filij Iacob. 1. Para. 7. a.

Iebus, Conculcatio, aut volutatio, vel præsepium. Nomen ciuitatis quæ & Ierusalē dicitur. Ios. 18. d. Iudic. 19. c.

Iebusim, Iebuszi, Conculcati, vel volutati, aut præsepia. Gene. 15. d.

Iebusi, Iebusæus, Idem. f. n. Filius Chanaan. Gene. 10. c. 2. Reg. 4. a. à quo primum Ierusalem, Iebus: & Ierosolymita, Iebuszi vocati sunt.

Iechaliahu, Iechelia, Consummatio domini, vel potestas domini. Mater Azariæ regis Iuda. 4. Reg. 15. a.

Iecemia, Resurrectio domini, siue confirmatio domini, aut vindicta domini. Filius Iechoniz filij Ioa-cim. 1. Para. 3. c.

C iij Iacmeam,

111

יְנוּחָה

יִפְתָּ

יִפְיָע

יִרְוָה

יִרְמוּת

יִרְאָה

יִרְדָּה

יִרְפָּאֵל

יִרְיָבוֹ

יִעָרִים

יִשָּׁן

יִחְזָק

יִחְזָק

יִזְרָה

יִזְרִי

יִזְרָה

יִעֲשֵׂי

יִחְזָקֵאל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִאֲשִׁיָּאֵל

יִקְמָעַם Iacmeam, Iecmeam, Resurrectio populi, siue confirmatio vel vindicta populi. Ciuitas in tribu Zabulon. 3. Reg. 4. b. 1. Paral. 6. f. Item filius Hebron. 1. Paral. 23. c.

יִקְנָעַם Iekneam, Iecnam, Possessio populi, siue emptio aut nidificatio populi. Nomen ciuitatis. Ios. 21. d. quæ Ios. 19. a. dicitur Ieconam, iisdem consonantibus & punctis.

יִקְנָעַם Iokneam, Ieconam, Idem. Eadem ciuitas. Ios. 19. a. quæ Ios. 21. c.

יִכְנִיָּה Iechonias, Præparatio domini, aut firmitas domini, Filius Ioachim filij Iosia. 1. Paral. 3. c. Rex Iuda. Esth. 2. b. qui Iere. 22. f. & 37. a. Heb. dicitur Chonias.

יִכְנִיָּהוּ Choniahu vel Choneiahu, Iechonias. Ier. 22. f. 37. a. Præparans ipse. Heb. Chonias, qui. 1. Paralip. 3. c. dicitur Iechonias.

יִכְסָן Iakfan, Iecfan, Durities, siue scandalum: aut Syriace, collisio. Filius Abrahæ ex Cetura. Gen. 25. a.

יִקְטָן Iaktan, Iectan, Paruulus, aut tædium, siue contentio. Filius Heber. Gen. 10. d.

יִקְתָּאֵל Ioktheel, Iesthel, Congregatio dei. Nomen ciuitatis tribus Iudæ. Ios. 15. e. 4. Reg. 14. b. Eusebio Petra, Syris vero **יִקְתָּאֵל** dicitur.

יִדְעָנָה Iedania, Iedaia, Scientia domini, vel cognitio domini. Nomen sacerdotis. 1. Paral. 9. b. 24. b.

יִדְעָה Iedaia, Manus domini, siue confessio domini. Filius Haromaph. 2. Efd. 3. c.

יִדְעָלָה Iidala, Iedala, Manus iuramenti aut maledictionis siue execrationis: aut ex Hebræo & Syro, manus Dei. Ciuitas in tribu Zabulō. Ios. 19. b. Quædam exemplaria habent **יִדְעָלָה**.

יִדְעָא Iaddua, Iedda, Scitus, aut cognitus. Nomen viri. 2. Efd. 12. a.

יִדְדוֹ Iaddo, Ieddo, Erigens, subleuans, suscipiens, sustentans. Nomen viri. 1. Paral. 5. b.

יִדְדוֹ Iaddo, Ieddo, Solus ipse, vel vnus ipse, aut lætitia eius, siue acumen eius: vel Syriace, nouitas eius. Filius Buz. 1. Paral. 5. b.

יִדְדָא Iaddua, Ieddoa. Scitus vel cognitus. Nomen viri. 2. Efd. 12. b.

יִדְדַי Iaddai, Ieddu, Manus eius, siue confessio eius. Nomen viri. 1. Efd. 10. d.

יִדְעָא Iaddua, Ieddua, Scitus, aut cognitus. Nomen viri. 2. Efd. 10. a.

יִדְעָשׁ Iidebas, Iedebas, Mellifluus, aut manus confusionis, vel erubescentiæ. Filius Etam. 1. Paral. 4. a.

יִדְעִיָּאֵל Iaddiel, Iediel, Vnitas dei, siue lætitia dei, aut acumen dei: vel ex Syro & Hebræo, renouatio dei. Nomen principis. 1. Paral. 5. d.

יִדְעִיָּאֵל Iediael, Iedihel, Scientia dei, vel cognitio dei. Filius Samri. 1. Paral. 11. g. Princeps militum. 1. Paral. 12. d.

יִדְלָף Iidiaph, Iedlaph, Distillatio, vel stillicidium: aut ex Hebræo & Syro, manus iuncta. Filius Nachor ex Melcha. Gen. 22. d.

יִגְעָל Iigeel, Iegaal, Redemptor, vel redemptus, siue iniquitatus. Filius Semei filij Secheniæ. 1. Paral. 3. d.

יִגְבֵּהָה Iagbea, Iegbaa, Exaltatio, siue altitudo. Ciuitas est. Nume. 32. g. quam ædificauerunt filij Gad. Iudic. 8. c.

יִגְדַּלְיָהוּ Iigdaliahu, Iegedelia, Magnitudo domini. Pater Hannan. Ierem. 35. a.

יִהְדִּיָּהוּ Iehdiah, Iehedeia, Vnus dominus, aut lætitia domini, siue acumen domini: aut ex Syro & Hebræo, renouatio domini. Nomen viri. 1. Paral. 24. c.

יִהְתָּ Iahath, Ietherh, Cōfractus vel formidans, aut stupens: vel Syriace, descendens. Nomen viri. 1. Paral. 23. b.

יִהְיִיָּאֵל Iahaziel, Iehezziel, Videns deum, vel visio dei. Nomen viri. 1. Paral. 12. a.

יִהְיִיָּה Iehia, Iehias, Viuit dominus. Sacerdos quidam. 1. Paral. 15. c.

יִהְיִיָּאֵל Iehiel, Abstulit deus, aut coaceruans deus. Nomen scribæ. 2. Paral. 26. b. Nomen item cantoris. 1. Paral. 9. f. 1. g. 15. c. 16. a. 2. Paral. 35. b. 1. Efd. 8. b. 10. d. Nomen etiā principis. 1. Paral. 5. a.

יִהְיִיָּאֵל Iehieli, Ieheli, Viuit deus. Nomen viri. 1. Paral. 26. c.

יְהוָה Iehu, Ipse, siue existens. Filius Iosaphat. 4. Reg. 9. a.

יְהוָה Nomen prophetæ filij Anani. 3. Reg. 16. a. Filius Namfi. 3. Reg. 19. c. Filius Obed filij Ophlai. 1. Paralip. 2. e. Filius Iosabab, princeps. 1. Paral. 4. f. 12. a.

יְהוֹאֵל Iehuel, Abstulit deus, aut coaceruans deus. Filius Zara. 1. Paral. 9. a.

יְהוֹשׁ Iehus, Tinea corrosus, aut compressus, vel congregatus. Filius Esau ex Oolibama. Gene. 36. a. Filius Balan filij Iadihel filij Benjamin. 1. Paral. 7. c. Secundus filius Efec. 1. Paral. 8. d.

יְהוֹזָבָב Iehuz, Iehus. 1. Paral. 8. a. Confilians vel ligneus: aut Syriace, fixus. Filius Saharaim, ex Hodes vxore sua.

יְהִיֵּל Iehieli, Viuit deus. Nomen viri. 1. Paral. 26. c.

יְהִימָי Iahmai, Iemai, Calefaciens, aut calidus. Filius Thola filij Issachar filij Jacob. 1. Paral. 7. a. Hebr. Ichemai.

יְהִימִי Iemini, Dexteræ, vel dexter. Pater Aphia. 1. Reg. 9. 2. 22. b. 2. Reg. 16. c. Pater Chusi. Psal. 7. c.

יְהִימִי Iemineus, Idem.

יְהִימִי Iimla, Iemla, Repletio, aut circūcisio. Pater Michæ prophetæ. 3. Reg. 22. b.

יְהִימִי Iamlech, Iemlech, Regnans, aut Syriace, consulens. Nomen principis cuiusdam. 1. Paral. 4. f.

יְהִימִי Iannah, Iemna, Dexteræ, aut numerans, siue præparans: vel Syriace, cōstituēs. Filius Afer filij Iacob. Gen. 46. b. Pater Core. 1. Paral. 7. f. 2. Paral. 31. c.

יְהִימִי Iimna, Iemna. 1. Paral. 7. g. Prohibitio, aut impedimentum, siue mare commotum. Filius Helem.

יְהִימִי Iimnahi, Iemnaitæ, Dexteræ, aut numerantes, siue præparantes, vel constituentes. Num. 26. e.

יְהוֹשׁ Ieus, Tinea corrosus, aut compressus, siue congregatus. Filius Roboam ex Abihail. 2. Paral. 11. d.

יְהוֹשׁ Iiphdeia, Iephdaia, Redemptio domini. Filius Sefac. 1. Paral. 8. c.

יְהוֹשׁ Iaphlet, Iephlat, Liberatus, aut expulsus. Filius Heber filij Baria filij Afer filij Iacob. 1. Paral. 7. g.

יְהוֹשׁ Iaphleti, Iephleti, Idem. Terminus filiorum Ioseph. Iosue 16. a.

יְהוֹשׁ Iephunne, Iephone, Aspicieus, siue intuens. Pater Caleb. Nume. 13. a.

יְהוֹשׁ Iephonne, Idem. Filius Iether. 1. Paral. 7. g.

יְהוֹשׁ Iiptha, Iephtha, Aperiens. Ciuitas quæ in sortem tribus Iudæ celsit. Ios. 15. f.

יְהוֹשׁ Iiptahel, Iephthael, Aperiens deus. Nomen vallis, terminus tribus Zabulon. Ios. 19. b.

יְהוֹשׁ Iiphthah, Iephthe, Aperiens. Filius Galaad ex meretrice, iudex in Israël. Iudic. 11. a.

יְהוֹשׁ Iarha, Ieraa, Luna, aut mensis, siue odoratio. Seruus Aegyptius Sefan filij Iesi filij Apphaim. 1. Paral. 2. e.

יְהוֹשׁ Ierahmeel, Misericordia dei: aut ex Syro & Hebræo, dilectio dei. Filius Efron filij Phares. 1. Paral. 2. a. Est & regio Philisthiim. 1. Reg. 27. d.

יְהוֹשׁ Iorkoam, Iercaam, Extensio eorū, siue viriditas populi, aut sputum populi, vel armatura aut euacuatio populi. Ciuitas est quæ sorte missa tribui Dan obtigit secundum commentatorem Hebræorum. 1. Paral. 2. f.

יְהוֹשׁ Iarkon, Iercon, ærugo, aut viriditas, siue sputum, vel armatura aut euacuatio. Ciuitas in tribu Dan. Ios. 19. c.

יְהוֹשׁ Iirmeiah, Ieremia, siue Ieremias, Celstudo domini, vel sublimitas domini, aut exaltans dominum. Nomen principis. 1. Paral. 5. d. Est & nomen prophetæ, filij Helciæ Iere. 1. a.

יְהוֹשׁ Ierahmeel, Ieremiel, Misericordia dei: aut ex Syro & Hebræo, dilectio dei. Filius Hammelech. Iere. 36. f.

יְהוֹשׁ Ieriah, Ierias, Timor domini, vel visio domini: aut proiectio domini. Filius Selemiæ filij Hanania. Ier. 37. c.

יְהוֹשׁ Ieriiahu, Idem. Filius Hebron. 1. Paral. 23. c.

יְהוֹשׁ Ieribai, Pugnans, siue obiurgans, aut multiplicans. Filius Elnaem. 1. Paral. 11. g.

יְהוֹשׁ Ieriho, Iericho, Luna, vel mensis, aut odor eius. Ciuitas opulentissima in Benjamin tribu, ab Ierosolymis 150. & ab Iordane, 60. distans stadiis. Nume. 22. a. Ios. 2. a. Quæ ædificauit Hiel de Bethel. 1. Reg. 16. g. 1. Paral. 28. c. Matth.

יְהוָה

יְהוֹאֵל

יְהוֹשׁ

יְהוֹזָבָב

יְהִיֵּל

יְהִימָי

יְהִימִי

יְהִימִי

יְהִימִי

יְהִימִי

יְהִימִי

יְהִימִי

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

יְהוֹשׁ

Mat. 40. d. Luc. 18. f. 19. a. Nobilis palmetis & balsami vi-
riditariis, unde etiā ciuitas palmarū appellatur. Deut. 34
Ierichontinus, Idem.

יריאל Ieriel, Timor dei, aut visio vel proiectio dei. Filius
Thola filij Issachar filij Iacob. 1. Paral. 7. a

ירמות Ierimoth, Altitudines, siue timens mortem, aut vidēs
mortē, seu proiectio mortis. Filius Bela filij Benjamin
filij Iacob. 1. Paral. 7. b. Filius itē Becia. 1. Paral. 8. b. 2. Par.
31. c. Est & nomē ciuitatis, cuius rex dicebatur Pharan.
Ios. 10. a. Item in tribu Iuda. Ios. 15. e. In tribu item Issa-
char, datae Leuitis, quæ Iaramoth dicitur. Ios. 21. c

ירמות Ierimoth, Ierimuth, Idem. Nomen viri. 1. Paral. 12. a

יריעות Ierioth, Cortinæ, siue linteamina, aut vlulationes siue
cōfractiones. Filius Caleb ex Azuba vxore. 1. Paral. 2. b

ירמי Ieremai, Iermai, Altitudo mea, siue timens vel proli-
ciens aquas. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d

ירובעל Ierubaal, Ierobaal, impugnans idolum. Nomen iu-
dicis in Israēl, qui & Gedeon dicebatur. Iudic. 6. f. 1.
Reg. 12. b

ירבשת Ierubasath, Ierobeseth, Impugnans confusionem
vel ignominiam, aut impugnans idolum. Nomen viri.
2. Reg. 11. c

ירבעם Iarabeam, Ieroboam, Impugnans vel obiurgans po-
pulum, vel multiplicans populum. Filius Ioas filij Ipa-
chaz regis Israēl. 4. Reg. 14. f. Fuit item alius eiusdem &
nominis & regni rex impius. 3. Reg. 11. e

ירחם Ierohā, Misericors: aut Syriace, dilectus. Filius El-
cana filij Cahat. 1. Paral. 6. b. 12. a. 27. c. Filius Phassur. 1. Pa-
ra. 9. b. Filius Elihu filij Thohu. 1. Reg. 1. a. 1. Paral. 23. a

יראון Ireon, Ieron, Timor vel visio: aut proiciēs dolorē
vel fortitudinem. Ciuitas in tribu Nephthali. Ios. 19. c

ירושלם Ierosolyma, Visio pacis, aut visio perfecta vel con-
summata, siue timor perfectus vel consummatus. Vide
Ierusalem.

Ierosolymæ, Idem.

Ierosolymita, Idem.

Ierosolymitæ, Idem. p. n.

יערשניה Iaarefia, Iersia, Lectulus siue stratum domini, aut ab-
stulit paupertatem dominus. Filius Ieroham. 1. Paral. 8. c

ירואל Ieruel, Timor dei, aut visio dei. Nomen solitudinis,
de quo. 2. Paral. 20. d

ירושא Ierusa, Hæreditas, vel exilium. Mater Ioatham filia
Sadoc. 2. Paral. 27. a

ירושלם Ierusalem, Visio pacis, aut visio perfecta vel consum-
mata, siue timor perfectus vel cōsummat. Iudææ me-
tropolis, à Melchisedeco, teste Iosepho, condita. aliās
Salem, itē & Iebus à Iebusæo Chananæi filio. Ios. 18. d.
Postremo Helia (vt Volaterr. lib. 1. 1. ait) ab Helio Ha-
driano dicta est. Is enim imperator partem eius extru-
xit: montem Caluarium, Christi sepulchrum, & Golgo-
tha, loca extra mœnia antea sita, muro cinxit. Porro hæc
olim vrbs bifariam diuisa est; in superiorem scilicet &
inferiorem. Superior in vertice Sionis, vnā cum templo
in eiusdem montis latere sita erat, quæ à conditore in-
terdū ciuitas Dauidis nominabatur. Templo autē ad-
hærebat inferior ciuitatis pars. 2. Paral. 3. b

ישוי Iisai, Iessæ, Ens, siue existens, aut munus, vel oblatio.
Pater Dauid. Isa. 1. c. qui & Isai dicitur.

יחצה Iaza, Iessa, Rixa vel contentio, aut domini exitus.
Ciuitas in tribu Ruben. Ios. 13. c

יצחר Iizear, Iesaar, Claritas, siue oleum, aut meridianus.
Filius Cahath filij Gerson. Nume. 3. c

Iesaaritæ, Idem. p. n.

ישעיה Iesaja, siue Iesaias, Salus domini. Nomen viri. 1. Paral.
25. c. 2. Esdr. 11. b

ישמרי Iismerai, Iesamari, Custos, vel custodia. Filius El-
phaal. 1. Paral. 8. b

ישנה Iesana, Dormiens, aut antiqua, vel annosa, siue muta
10. Nomen ciuitatis. 2. Paral. 23. d

ישבה Iisbah, Iesba, Laus, siue trāquillitas. Filius Ezra. 1. Pa-
ralip. 4. c

ישבעם Iasobeam, Iesbaam, Sedens populus, aut conuersio

populi, siue insufflatio aut captiuitas populi. Filius Ha-
chamoni. 1. Paral. 11. b. 12. a

Iasbakasa, Iesbacassa, Est requirens vel deprecās, aut
sessio dura, vel insufflatio siue conuersio dura. Nomen
viri. 1. Paral. 25. b

Iisbi-benob, Iesbi-benob, Sedens in prophetia vel
in locutione, vel in germinatione: aut conuersio siue in-
sufflatio in prophetia vel in locutione siue in germina-
tione: aut captiuus in prophetia vel in locutione siue in
germinatione. Gigas quidam de quo 2. Reg. 21. c

Iasobeam, Iesboam, Cōuersio populi, siue sessio po-
puli, aut insufflatio vel captiuitas populi. Nomen prin-
cipis. 1. Paral. 27. a

Iisbak, Iesboc, Est vacuus vel euacuatus: aut Syriace,
derelictus, vel derelinquens. Filius Abrahæ ex Cétura.
Gene. 25. a

Iischa, Iescha, Vngens, siue cooperiens, aut protegēs,
vel obumbrans: aut Syriace, speculans. Filia Haran filij
Thare, quæ & Sarai dicebatur. Gene. 11. d

Iesaiahu, Ieseias, Salus domini. Filius Phaltia filij A-
nania filij Zorobabel. 1. Paral. 3. d

Iesema, Appositus, vel nominatus: aut admiratio, siue
desolatio. Filius Etam. 1. Paral. 4. a

Ieser, Figmentum, siue plasmatio, aut tribulatio, vel
angustians. Filius Nephthali. Gen. 46. c. 1. Paral. 7. c

Ieseritæ, Idem. p. n. Num. 26. f

Iesifi, Iesefi, Antiquus, siue sexagenarius, aut exultās,
vel est munus. Filius Ieddo. 1. Paral. 5. b

Iisphā, Iespha, Iaspis, lapis scilicet pretiosus: aut est
hic, id est in hoc loco, vel labium, siue conterens. Filius
Beria. 1. Paral. 8. b

Iisphan, Iesphan, Absconditus, siue contractus, aut
cuniculus. Filius Sefac. 1. Paral. 8. b

Iesi, Salus, aut respiciens. Filius Apphaim filij Nadab
filij Semei filij Onā. 1. Paral. 2. d. 4. d. Pater Phaltia. 1. Pa-
ral. 4. g. 5. d. 12. a. 23. c

Iisiah, Iesia, siue Iesias, Est dominus. Filius Izrahia fi-
lij Ozi filij Thola. 1. Paral. 7. a. 24. c

Iahzeel, Iesiel, Diuidens deus, vel dimidians deus, aut
festinatio dei. Filius Nephthali. Num. 26. f

Iahzeli, Iesielitæ, Idem. p. n. Num. 26. f

Iesimon, Desolatio, aut solitudo. Nomen loci. 1. Re-
gum 23. d

Iismachiahu, Iesmachias, Adhærens vel innitens do-
mino, aut iunctus domino. Nomen viri. 2. Paral. 31. c

Iismaiahu, Iesmaias, Audiens dominum, vel obediens
domino. Nomen viri. 1. Paral. 27. c

Iisraeli, Iesraeli, Idem quod Israēl, quod interpreta-
tur praualens siue dominans cum deo. Nomen loci. 2.
Regum 17. f

Iisui, Iessui, Planus, siue æqualis, aut ponens, siue po-
situs. Filius Aser filij Iacob. Gen. 46. b. 1. Paral. 7. f. Filius
Saul. 1. Reg. 14. g

Iessuitæ, Idem. p. n. Nume. 26. e

Iesu. Luc. 3. f. in Græco est Iose: & Hebraice potest
interpretari parcens, vel eleuatus, aux existens. D.

Iesua, Saluator. Nomen viri. 1. Paral. 24. b

Iisua, Iesua, Gen. 46. b. 1. Paral. 7. f. Planities, siue æqua-
lis, aut ponens, vel positus. Filius Aser filij Iacob.

Iesua, Iesue, Saluator. 2. Paral. 31. c. 1. Esdr. 3. b

Iesia, Iesue. 1. Esdr. 10. d. Est dominus. Nomen viri.

Iesuh, Iesus, Saluator, Sic vocatus fuit Christus do-
minus noster. Matth. 1. c. Luc. 2. c. Act. 7. f

Iehosua, Iesus. Zacha. 1. a. 3. a. 6. c. Dominus saluator,
vel domini salus. Sacerdotis nomen filij Iosedec. De
quodam Iesu loquitur & Paulus Coloss. 4. c

Iutta, Ieta, Declinans, vel diuertens. Ciuitas quæ Le-
uitis ē tribu Iudæ vel Simeonis est data. Ios. 21. b

Iatbatha, Ietebatha, Bonitas sua, siue declinans filia
eius, aut declinans desertum. Nomen loci: in quo ca-
strametati sunt filij Israēl profecti de Gadgad monte.
Nume. 33. d

ישבקשה

ישיב-
בנוב

ישבעם

ישבק

יסקה

ישעיהו

ישמא

יסר

ישישי

ישפה

ישפן

ישעי

יסיח

יחצאל

יחצאלי

יסימון

יסקניהו

ישמעיהו

ישראל

ישוי

ישוי

ישוע

ישיה

ישוע

ישיה

ישוע

יחושע

יטח

ימרתה

Iuptas: aut ex Hebræo & Syro, domini tempus. Mater Amasie regis Iudæ. 4. Reg. 14. a. 2. Para. 25. a

יואח Ioah, Fraternitas, vel habēs fratrem. Filius Zemmi. 1. Para. 6. b. 2. Para. 29. c. Filius item Ioachaz illius qui fuit Iosie regi à commentariis. 2. Para. 34. b

יואח Ioah, Ioahē, Idem. Filius Asaph. 4. Reg. 18. c

יואח Ioah, Ioahā, Idem. 1. Para. 26. a. 2. Para. 29. c

יואח Ioarib, Ioraim, Domini exaltatus, vel domini exaltatio. D. Nomen viri. 1. Mach. 2. a

יואש Ioas, Dissidens, vel desperans, aut ignitus vel vrens. Pater Gedeonis. Iudic. 6. b. Rex Iuda, filius Ochoziæ filij Ioram filij Achab. 4. Reg. 11. a. 12. d. 13. a. 1. Paralip. 3. c. item. 4. Reg. 14. d. vbi dicitur, Vixit autem Amasias filius Ioas, usque ad finem capitis. Filius Ioachaz filij Iehu, rex Israel. 4. Reg. 13. b. c. 14. a. vbi dicitur, In anno secundo Ioas pater Ieroboam regis Israel. 4. Reg. 14. f

יהואש Iehoas, Ioas, Domini ignis, vel domini oblatio. Rex Iuda, filius Ochoziæ filij Ioram filij Achab. 4. Reg. 11. d. 12. a. b. c. & in principio literæ. d. vbi dicitur, Quamobrem tulit Ioas. & 13. d. vbi dicitur, Porro Ioas. Item. 14. b. c. d

יועש Ioas. 1. Para. 7. b. 27. d. interpretatur Tinea corrosus, siue compressus, vel congregatus. Filius Bechor filij Bē iamin filij Iacob.

יותם Iorham, Ioatham, Cōsummatus, siue perfectus. Filius Ozię siue Azarię regis Iuda. 4. Reg. 15. b. 2. Para. 26. d. à. 70. *ιωθαμ*, & *ιαθαμ* transfertur. Filius item Ierobaal siue Gedeonis. Iudic. 9. a. Filius item Iahaddai. 1. Paralip. 2. f. Filius Azarię filij Amasie. 1. Para. 3. c

איוב Iiob, Iob, Dolens, vel gemens, siue vlulans, aut exosus, vel patiens inimicitiam. Nomen viri. Iob. 1. a

יוב Iob. Gen. 46. c. Dolens, vel gemens, aut vlulans. Filius Issachar: qui. 1. Para. 7. a. dicitur Isub.

יובב Iobab, Idem. Filius Iectan. Genes. 10. d. Filius Satharaim ex hodes vxore. 1. Paralip. 8. a. Filius item Zarę rex Edom. Gene. 36. d

יבניה Iibneia, Lobania, Aedificatio domini, siue filiatio, aut intellectus domini. Filius Ieroham. 1. Para. 9. b

יוכבד Iochabed, Iochabed, Gloriosa, aut grauis, vel potenterosa. Filia Leui, vxor Amram filij Cahath filij Leui. Exod. 6. c

יוער Ioed, Testificans, vel ornans, siue prædans, aut transiens: vel Syriace, auferens. Nomen viri. 2. Esd. 11. b

יואל Ioel, Volens, siue incipiens, aut iurans. Nomen principis. 1. Paralip. 4. f. Nomen prophetæ filij Phatuel. Ioel. 1. a. Pater Sammua. 1. Para. 5. a. 15. a. Filius Azarię. 2. Paralip. 29. c. Filius Mahath filij Amasai. 1. Para. 6. c. Primogenitus Samuelis prophetæ. 1. Reg. 8. a. Filius Gad. 1. Para. 5. b

יועאל Ioela, Eleuatio, siue proficiens, aut auferens maledictionem. Filius Ieroham. 1. Para. 12. a

יוער Ioæzer, Adiuvans. Nomen viri. 1. Para. 12. a

יגלי Iagli, Iogli, Reuelatio, aut transmigration, siue reuolutio, aut exultatio. Pater Bocci principis tribus Dan. Num. 34. d

יוחא Ioha, Viuificans. Filius Baria. 1. Para. 8. b. Vir Thosaites. 1. Para. 11. g

יוחנן Iohanan, Gratosus, siue donans: aut pius siue misericors. Filius Caree. 4. Reg. 25. f. Primogenitus Iosie regis Iuda. 1. Para. 3. c. Filius Azarię. 1. Para. 6. a. Filius Eliehnai filij Naarię. 1. Paralip. 3. d. Principis nomen. 1. Paralip. 12. b. Nehe. 12. b

יהוחנן Iehohanan, Iohanan. 1. Paralip. 26. a. 2. Paralip. 17. d. 23. b. 28. b. 1. Esd. 10. d. Nehe. 6. d. 12. d. Domini gratia, siue domini donum, aut domini misericordia.

יוחנה Iohanna, Domini gratia, siue domini donum, aut domini misericordia. D. Mulier quæ sequebatur Christū, vxor Chusæ. Luc. 8. a. 23. g

יוחנה Iohanna, Iohannes, Idem. D. Nomen apostoli fratris Iacobi, quorum pater Zebedæus dicebatur. Matth. 4. d. Fuit & nomen præcuratoris Christi, cognomento Baptistæ. Luc. 1. f

יהויאדא Iehoiada, Ioiada, Domini scientia, aut domini cognitio. Nomen sacerdotis. 4. Reg. 11. b. Iere. 22. f

Ioiada, Scitus aut cognitus. Nehe. 3. b. 12. a. 13. d
Ioarib, Pugnans, vel obiurgans, siue multiplicans. Nehem. 12. a

Iehoiarib, Ioarib. 1. Paralip. 9. b. 24. b. Domini pugna, siue domini obiurgatio, vel domini multiplicatio. Nomen sacerdotis.

Iona, siue Ionas, Columba, siue depopulans, vel multiplicans. Nomen prophetæ filij Amathi. 4. Reg. 14. f. Pater Ioseph patris Iudæ patris Simeon. Luc. 3. f. Pater itē Petri apostoli. Ioan. 1. f. 21. d

Ionadab, Spontaneus vel vouens, siue principalis. Filius Semmaā fratris Dauid. 2. Reg. 13. a. Filius item Rechab. Iere. 35. b

Iehonadab, Ionadab. 2. Reg. 13. a. vbi dicitur, Cui respondit Ionadab, & c. 4. Reg. 10. d. interpretatur Domini spontaneus, aut domini princeps, vel domini votum. Filius Rechab.

Iehonathan, Ionathan, Domini donum. Filius Gersom filij Moyse. Iudic. 18. g. Filius Saul. 1. Para. 8. c. Nomen scribæ cuiusdam. Iere. 37. c

Jonathan, Filius Saulis regis. 1. Reg. 13. a. 14. a. 2. Reg. 1. a. 21. b. 1. Para. 10. a. Filius Abiathar sacerdotis. 2. Reg. 15. f. 17. d. 3. Reg. 1. f. Filius Iada. filij Onam filij Ierameel. 1. Para. 2. c. Filius Sage. 1. Para. 11. g. Esd. 8. a. Filius Azahel. 1. Esd. 10. c. Nehe. 12. a. Filius Caree. Iere. 40. c. In omnibus his locis interpretatur Columba donum, vel donans. Ac vbique scribi debet Ionathan per n in fine, non per s.

Iapho, Ioppe, Pulchritudo, aut decor. Oppidum in ora curuæ Syriæ, in monte situm, vnā cum portu, qui à Barbaris nūc Iappho & Iappha appellatur. Nu. 21. f. Ios. 19. c. 2. Para. 2. d. 1. Esd. 3. b. Ionæ. 1. a. 1. Mac. 10. g. Act. 9. g

Ioppitæ, Pulchri, siue decori. D. 1. Mach. 12. a

Iora, Temporaneus, aut ostendens, siue demonstrans, vel proiciens: aut Syriace, lebes. Nomen viri. 1. Esd. 2. a

Iorai, Idem. Nomen viri. 1. Para. 8. b.

Ioram, Excelsus, siue sublimis, aut proiectus. Filius Thou regis. 2. Reg. 8. c. Filius item Iosaphat. 1. Paralip. 3. c. qui. 3. Reg. 22. g. dicitur Hebraice יורם.

Iehoram, Ioram, Filius Iosaphat regis Iuda. 3. Reg. 22. g. Filius item Achab regis Israel, frater Ochozię. 4. Reg. 1. d. 3. a. 8. d. 9. d. 12. d. 2. Para. 21. a. 22. a. Matt. 1. a. Est & nomen sacerdotis. 2. Para. 17. c. In omnibus his locis interpretatur domini celsitudo, aut domini sublimitas, aut domini projectio. Præterquam in fine 9. cap. quarti Regum, vbi dicitur, Anno yndecimo Ioram.

Iardan, Iordanis, Fluius iudicij, aut demonstratio, vel projectio iudicij, siue descensio: aut ex Syro & Hebræo, lebes iudicij. Fluius Iudæ, qui à Dan sic nomen habet. Gene. 13. c. eximie dulcedinis, Solino Paneadis: Egesippo verò Iosephoque Phiala fonte decurrens, regiones perquā amœnas præterlabitur: mox in lacū quē cōplures Genezarā vocant, se fundit, deinde mare mortuum petit, natura dirum: à quo postremò absorbetur.

Iorib, Iorim, Dominus exaltans, vel domini exaltatio. D.

Iosa, Ens, vel existens, aut obliuiscēs vel demēs. Nomen principis. 1. Para. 4. f

Iehosēba, Iosaba, Domini saturitas, aut domini satietas, vel domini iuramentum, siue domini septenarium. Filia regis Ioram, soror Ochozię. 4. Reg. 11. a. Vxor Ioiadæ sacerdotis. 2. Para. 22. d

Iosab-hæsed, Habitaculum vel sedes misericordiæ, aut insufflatio vel conuersio misericordiæ. Filius Zorobabel filij Phadaia. 1. Para. 3. d

Iehosabæth, Iosabeth, Domini satietas, vel domini iuramentū, aut domini septuplum, siue dominus conuertens horam. Nomen mulieris. 2. Paralip. 22. d. quæ. 4. Reg. 11. a. dicitur Iosaba.

Iosabia, Habitaculum, vel sedes domini, siue conuersio aut insufflatio domini, vel captiuitas domini. Filius Saraia filij Asiel, pater Iehu principis. 1. Para. 4. f

Iosauia,

יואח
יואח
יואח

יונה

יונב

יהונב

יהונתן

יונתן

יפו

יורה

יורם

יהורם

יורדן

יוסף

יהושבע

יושב

חסר

יהושבעת

יושבית

יוֹשִׁיָּה Iosaiia, Iosaiia, Aequitas domini, vel planities domini, aut apponet dominus. Filius Elnacm. 1. Paral. 11. g.
יהושפט Iehosaphat, Iosaphat, Dominus iudex, vel domini iudicium. Filius Afa regis. 3. Reg. 15. e. 1. Paral. 3. b. Filius Ahilud. 3. Reg. 8. d. Filius itē Pharue. 3. Reg. 4. b. Ncmē vallis. Ioel. 3. a

יוֹשָׁפָט Iosaphat, Iudicatus vel iudicatio. Vir Mathanites. 1. Paral. 11. g

יהוזכר Iehozadach, Iosedec, Dominus iustus, vel domini iustitia. Filius Saraia filij Azaria. 1. Paral. 6. a. Pater Iesu sacerdotis Zach. 1. a

יוזכר Iozadach, Iosedec. Efd. 3. a. 5. a. 10. c. Nehe. 12. c. interpretatur iustificatus, vel iustificatio.

יוֹרָם Ioseph, Augmentum, vel praefectus. Vndecimus filius Iacob ex Rachel vxore. Gen. 10. d. Pater item Igal. Num. 13. a. 1. Paral. 25. a

יהושפט Iehoseph, Ioseph. Psal. 80. Domini augmentum, vel domini profectus.

יוֹסֵף Ioseph. Matt. 13. g. & 27. g. vbi dicitur, Et Ioseph mater. Mar. 6. a. 15. d. ibi, Et Ioseph mater. & ibi, Maria & Ioseph. & Acto. 4. g. In omnibus his locis in Græco est Iosēs: quod Hebraice potest interpretari parcens, vel eleuatus, aut existens. D.

יוֹסֵפִּוס Iosippus, Iosephus, Augmentum, vel profectus. D. 1. Macha. 5. b.

יוֹסֵפִּיָּה Iosiphia, Iosiphias, Augmentum vel profectus domini: aut consummans vel finiēns dominus.

יוֹשִׁיָּהוּ Iosiahu, Iosias, Ignis domini, aut vrēs dominus. Rex Iuda filij Amon filij Manasse. 4. Re. 22. a

יהושוע Iehosua, Iosue, Dominus saluator. Filius Nun princeps tribus Ephraim, Osee prius nominatus. Nume. 13. a. b. 1. Paralipo. 7. f. Post Moyse dux populi Israēlitici. Ios. 1. a

ישוע Iesua, Iosue. Efd. 2. 3. 4. 5. 8. 10. Nehe. 3. 8. 9. 12. In omnibus his locis interpretatur saluator.

יוֹמָה Iutah, Iota, Declinans, vel diuertens. Ciuitas quę Leuitis ē tribu Iudæ vel Simeonis est data. Ios. 15. g

יוֹסֵף Dios, Iouis, Obliquus à Iupiter, quasi luuans pater. Acto. 14. b. 21. g

יהוזבאב Iehozabad, Iozabad, Domini dos, vel domini dotatio. Nomen serui Ioas regis, à quo occisus est ipse Ioas. 4. Reg. 12. d. 1. Paral. 26. a. 2. Paral. 17. d. & 24. d

יוֹזָבָד Iozabad, vel Iozabed, Dotatus. Princeps militiæ. 1. Paralipo. 12. d. Efd. 10. a. Nehe. 11. c. 2. Paralipo. 31. c. 35. c. 2. Efd. 8. b

יוֹזָכָר Iozachar, Memorans, siue masculinus. Filius Semaar, seruus Ioas regis Iuda, qui Iozachar occidit ipsum regem Ioas adiutus à Iozabad conseruo. 4. Reg. 12. d. Hic 2. Paral. 24. d. dicitur Zabab.

I R

עִירָא Ira, Ciuitas, aut vigil, siue denudatio, aut effusio, vel aceruus visionis. Nomen sacerdotis. 2. Reg. 20. g. Filius Acces Thecutes. 1. Paral. 11. f

עִירָד Irad, Onager, siue aceruus descēssionis, vel acervi descensio, aut aceruus imperij: vel Syriace, draco. Filius Enoch. Gen. 4. c

עִירִי Iri, Irai, Vigil, aut ciuitas, siue denudans vel euacuās: aut pullus. safini. Filius Bela filij Benjamin filij Iacob. 1. Paral. 7. b

I S

יִצְחָק Iizhak, Isaac, Rifus. filius Abraham ex Sara. Gene. 17. c. 21. a

יִצְחָר Iizhar, Isaac, Oleum, siue claritas, aut meridianus. Filius Cahath filij Leui. Exod. 6. c. 1. Paral. 6. c. 23. b. qui Nume 3. c. dicitur Iesaar, iisdem tamen consonantibus & punctis.

Ifaat, Idem. Nomen viri. 1. Paral. 24. c

Ifaatitæ, Idem. p. n. 1. Paral. 26. c

יִצְחָר Iizhar, Isahar, Candidus, aut lucidus.

יִשָּׁי Isai, Munus, aut ens, siue existens, vel debitor. Pater Dauid. 1. Reg. 6. a. Ruth. 4. d. quem Græci Iessē vocant. Isai. 1. Paral. 2. b. vbi dicitur, Isai autē genuit, & c. inter-

pretatur vir meus, aut virilis, siue insula munus, aut oblatio. Filius Obed filij Booz. 1. Paral. 2. b. Pater Dauid, quem Græci Iessa vocant.

Icsaiab, Isaias, Salus domini.

Iizri, Isari, Figmentum, siue plasmatio, aut tribulans, vel angustians. Nomen viri. 1. Paral. 25. b

Iælsbeab, Isbaab, Sessio vel habitatio patris, aut conuersio, vel inflatio siue captiuitas patris. Nomen viri. 1. Paral. 24. b

Isboseth, Vir cōfussionis vel ignominia, aut viri mora. Filius Saul regis Israēl. 2. Reg. 2. b

Ischariothi, Isariotes, Hebraice interpretatur Vir occisionis, vel vir exterminationis vel mortis. Sic cognominatur Iudas ille Christi nostri proditor. Matth. 10. a. Sunt qui & Ischariotem dictum existiment, per ch scribentes, quod de tribu Issachar esset: cui tale cognomen ex ipso quoque facinore optime conueniat. nam mercede vendidit Christum nostrum. Issachar siquidē ex 30. Genescos, à שָׂכָר quod mercedem significat, inclinatum est.

Ismael, Ismael, Exauditiō dei, Filius Abraham ex Hagar ancilla. Gene. 16. c. Filius item Nathania. 4. Reg. 25. f. Filius Azel filij Elasa. 1. Paral. 8. d. 9. g

Ismeelim, Ismaelitæ. Idem p. n. Genes. 37. f. Populi quos Moyse (vt quidam dicunt) Madianitas vocat: Eusebius Hagarenos, siue Sarracenos.

Iesimiel, Ismaelitis, Idem. l. n. f. g. 1. Paral. 27. d

Iesimiel, Ismiel, Nominatio dei, aut admiratio vel stupor dei. Nomen principis. 1. Paral. 4. f

Israël, Israel, Præualens siue dominans cū deo. Nomen Iacob, inditum ei ab angelo. Gen. 35. b

Israēlitæ, Idem. p. n. Populi ab Israël sic cognominati. 2. Reg. 3. c

Israehtes, Idem.

Israelitis, Idem. f. g.

Iasarela, Ireela, Præualens aut dominus deus, siue reſtitutio dei, aut canticum dei. Nomen viri. 1. Paralipo. 25. c

Iissaschar, Issachar, Est merces, vel præmium. Nonus filius Iacob ex Lia vxore sua. Gene. 30. c. Nomen ciuitatis. 3. Reg. 4. b

Esthemo, Isihemo, Ignis admirationis vel consumptionis, siue ignis perfectionis vel simplicitatis. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. f

Istob, Vir bonus. 2. Reg. 10. b

Iisohaiab, Isuhaiia, Comprimens vel humiliās dominus, seu meditatio dei. Nomen principis. 1. Paral. 4. f

I T

Italia, Ab Italo rege dicta est: vel ab Italis, id est vitulis, eo quod illa regio vitulis abundet. Latinum est. Act. 27. a

Kitthiim, Italia. Nume. 24. d. Ezech. 27. a. Interpretatur conterentes, vel contritio maris, siue diadema, aut aurum, vel tinctura, vel ex Syro & Hebræo, coaceruatio maris. Regio & patria Romanorum ab Italo rege vocabulum traxit, quæ ab Aphrico & à Borea mari magno cincta, reliqua Alpium obicibus obstrusa est. Hæc quinque appellata est nominibus: Saturnia, à Saturno primo habitatore, Trogo; Italia, à rege, Pannio: Ausonia, Liuius: Oenotria, Dionysio: Hesperia, Virgilio. Vide Volaterr. lib. 4. Geograph. Alij putant Apuliam, vel Elisam.

Italia. Isa. 76. f. Hebraice dicitur Thubal: & interpretatur orbis, aut confusio, vel ignominia, siue portatus vel adductus. Sunt qui Iberes, non Italos esse dicant.

Italica cohors, ab Italia dicta est. Act. 10. a

Ithai, Robustus, aut signum, vel vomer: aut Syriace, veniēs. Filius Rubai. 2. Reg. 23. d. qui & Ethai. 1. Paral. 11. f

Ithamar, Insula palmæ vel dactylorum, aut insula commutatio vel permutatio, seu vā palmæ aut commutationi. Filius Aarō filij Amram filij Cahath filij Leui. Exod. 6. d. 1. Paral. 6. a

Iethur 23,

יִשְׁעִיָּה

יִצְרִי

יִשְׁבָּבֵב

אִישׁ שֶׁשֶׁת

יִשְׁכָּרוֹתֵי

יִשְׁמַעְאֵל

יִשְׁמַעְאֵל לִים

יִשְׁמִיָּאֵל

יִשְׂרָאֵל

יִשְׂרָאֵלֶה

יִשְׁשָׁכָר

אִישׁ זֶמֶחַ

אִישׁ טוֹב

יִשׁוּחֵיָה

italia

כִּיתִים

תּוֹבָל

אִיתִי

אִיתָמָר

יְתֻרָא Iethuræa, Ituræa, Custodita: vel Syriace, mōtana, vel mōtosa. D. Trachonitidis regio iuxta desertū Arabiæ: cuius Tetrarcha fuit Philippus. Luc. 3. de quo Hieronymus in locis Hebr. Appellata est à Ietur filio Ismaelis.

יְטוּר Ietur, Ituræi, Custoditi vel custodiæ, aut coordinati: vel Syriace, montani vel montosi. Populi. i. Para. 5. c

יובל Iubal, Defluens, siue apportans, vel inueterascens, aut germinās, siue iubileus, vel buccina. Filius Lamech ex Ada vxore. Genes. 4. d

יובל Iobel, Iubileus, Buccina, vel defluens, siue apportās, aut germinās, siue inueterascens. Leuit. 25. b. Nume. 36. b

יַקְדָּם Iakdeam, Iucadam, Incuratio populi, siue incendiū populi. Ciuitas est in tribu Iuda. Ios. 15. g

יְחֻכָּל Iehuchal, Iuchal, Domini omnia, aut domini perfectio siue consummatio. Filius Selemiæ. Iere. 37. a

יובל Iuchal, Iere. 38. a. interpretatur potens, siue perfectus, vel consummatus. Filius Selemiæ.

יְהוּד Iehud, Iud, Laudans, siue confitens. Ciuitas in tribu Dan. Ios. 19. c

יְהוּדָה Iehuda, Iuda, Laudatio, siue confessio. Quartus filius Iacob ex Lia vxore. Gene. 29. g

יְהוּדִיָּה Iehudiia, Iudaia, Laudatio, siue confessio domini. Vxor Ezra. i. Paral. 4. c

יְהוּדִיָּם Iudaismus, Laudatio, siue confessio. Galat. 1. c

יְהוּדָה Iehudah, Iudas, Idem. Filius Mathathiæ filij Ioānis. i. Mach. 2. a. Vnus ex duodecim apostolis. Matt. 10. a. Est & nomen cuiusdam Galilæi, de quo Actorum. 5. g

יְהוּדָה Iehuda, Iudæa, Idem. Iudæa aliquando tota terra duodecim tribuum appellatur, velut Marc. 3. & Psalm. 76. Notus in Iudæa deus. Aliquando duæ tantum tribus, Iuda & Benjamin, appellitantur: ad distinctionem Galilææ & Samariæ, aliarumque in terra repromissionis regionum. Obseruabis itaque apud historicos Iudæam pertinere ad Palæsthinam: Galilæam vero atque Samariam ad Phœniciën. Neque obscurum est, post Salomonis mortem, decem tribus Israel defecisse à Roboam ad Ieroboam Ephrathæum. 3. Reg. 12. d. exinde duas tribus, Iudæ, scilicet & Benjamin, quæ semini Dauidis adhæserant, nunc domum Dauid, nunc regnū Iudæ, Ierusalem, aut Benjamin in scripturis potissimum à prophetis nuncupari: sicut decem tribus quæ defecerāt, regnum Israel, domum Iacob, & Ioseph, Ephraim, regnum Samariæ, Iezrael, Bethel, Bethauen appellari notum est.

Iudæa, quæ & Chananæa, & repromissionis terra, quæ sancta in scripturis sacris nuncupata est, Syriæ regio, in Asia maiore, ad orientem habet mare mortuum, quod & salum. Nume. 34. vbi quondā Sodoma & Gomorrha vrbes sitæ erant. vltra quod Iordanis fluius, qui mare mortuum ingreditur, deinde Amorrhæi habitant. Post quos Moabitæ terram occupant: deinceps Ammonitæ, & magnus Euphrates. Vltra illos Babylon atque Chaldæorum est regio. Persia deinceps inchoat. Ad aquilonem Galilæa cubat, in cuius tergo Libanus mōs terminus Iudææ eminet Damascus deinde, & Euphrates celebre flumen: vltra quod Syria & Assyria sitæ sunt: quæ respiciunt & extenduntur ad orientalem plagam. Vterius Sidon & Tyrus occidentem versus declināt & extenduntur. Occidentem versus Philistiim, quæ Palæsthina & Allophylorum terra dicitur, incipit: vltra quam mare magnū, quod & Mediterraneum, horret. Exod. 23. f. hoc Palæsthiinorum mare appellatur. Ad meridiem Amalecitæ habitant. Nume. 13. post quos Seir mons, & Edomitæ. vltra illos Madianitæ sedent. deinde est mare rubrum: vltra quod Aegyptus sita est, ad occidentem Iudææ extensa. Habes paucis verbis limites seu terminos terræ promissionis à Mose & prophetis.

יְהוּדִים Iehudim, Iudæi, Laudantes, siue confitentes. Iudæus, Idem. f. n.

יְהוּדַי Iehudai, Iudi, Idem. Filius Nathaniæ filij Selemiæ fi-

lij Chusi. Ierem. 36. d

Iehudith, Iudith, Laudans, siue confitens, aut Iudæa, Altera vxor Esau. Gene. 26. g. Fuit & nomen viduæ cuiusdam nobilis. Iudith. 8. a

Iulia, Lanuginosa. G.

Iulius, Lanuginosus, vel lanugo. G. Nomen centurionis cuiusdam. Act. 27. a

Iunia, A Iunone, id est dominatrice. G. Nomen viri concaptiui Pauli. Rom. 16. a

Iustus, Latinum est.

יִזְרָחִיָּה Izrahia, Oriens dominus, aut claritas domini. Filius Ozi filij Thola filij Issachar. i. Paral. 7. a

לְהָבִים L Ehabim, Laabim, Inflammati, siue flammæ, aut gladij. Filius Mesraim. Gene. 10. b. Ab hoc Lybia, quæ prius (vt Hieronymus refert in Hebraicis quæstionibus) Phutēsis regio appellata est, nomē habet.

Lahad, Laad, Laudans, vel ad laudandum, vel ad confitendum. Filius Iahath filij Subal filij Iuda. i. Paral. 4. a

Laada. Pro ornatu, vel ad congregandum, siue ad testificandum, aut transiens, vel prædans: aut Syriace auferens. Filius Sela filij Iudæ. i. Para. 4. d

Laadan, Pro voluptate, seu deuorans iudicium, aut pro ornatu, vel pro testimonio: aut Syriace, ad tempus. Filius Thahan filij Thale. i. Paral. 7. e

Laban, Albus, vel candidus, aut later. Frater Rebecca filia Bathuelis filij Nachor ex Melcha. Gen. 24. d. Est & locus in deserto vbi Moses Deuteronomium prælegit filiis Israel. Deut. 1. a

Libna, Labana, Luna, siue albedo, aut thus, vel later. Ciuitas sacerdotum in tribu Iuda. Ios. 15. f

Labanath, Idem. Ciuitas, quæ tribus Aser terminus est. Ios. 19. b

Lacedæmones, Lacus dæmonū vel puteus insanientium. G.

Lachis, Ambulans vel vadens exiit, aut tibimet existens. Ciuitas tribus Iudæ. Ios. 10. a. 15. e. 4. Reg. 18. c. Cōstructa à Roboam. 2. Par. 11. b

Lael, Ipsi deo, aut ipsi forti, vel potens. Filius Eliafaph principis. Num. 3. d

Lahem, Panis, vel pugna aut bellum. Nomen loci. i. Paral. 4. d

Labe'a, Humiditas humida, aut tabula humida, vel viridis, siue maxilla humida. Nomen loci. i. Para. 5. d

Lais, Leo, Ciuitas in monte Ephraim, non procul à Sidone. Iudic. 18. b. quæ & Dan & Lefem dicta est. Iudic. 18. g. Pater Phaltiel mariti Michol filia regis Saul. 2. Reg. 3. c. Vide Lefem.

Laisa, Leæna, Ciuitas quæ aliās Dan dicitur, vbi est origo Iordanis. Isa. 10. g

Lamech, Pauper, vel humiliatus, aut percussus. Filius Mathusael. Genes. 4. d. Nomen etiā filij Mathusala. Gene. 5. d. Luc. 3. d

Lamina, Vt quid? Matth. 27. e

Lemuel, Lamuel, Illis deus, vel cum illis deus, aut cū quo est deus. Nomen regis. Prouer. 31. a

Laodicea, Populus iustus. G. Ciuitas in Asia, quæ Diospolis olim dicebatur, deinde Rhos, postremò Laodicea. Coloss. 4. d

Liodicenses, Idem. p. n. G. Coloss. 4. d

Lëumim, Laomim, Gentes, siue absque aquis. Filius Dedan filij Iecsan. Gene. 25. a

Lapidoth, Fulgura, vel lampades. Maritus Deborah prophetidis. Iudic. 4. a

Lasa, Ad clamandum, vel ad saluandum, aut linendum. Nomen ciuitatis, quæ Hieronymo in Hebraicis quæstionibus Callirhoe dicitur. Gen. 10. c

Lasthenes, Lapidis robur. G. Nomē viri. i. Mach. 11. d

Latussim, Latulsim, Malleatores, siue limatores. Filius Dedan filij Iecsan. Gene. 25. a

Lazarus

Λάζαρος Lazarus, Dei adiutorium, siue dei atrium. D. Nomen viri. Luc. 16. e. Est & nomen cuiusdam alterius à Bethania, amici Christi, fratris Mariæ & Marthæ. Ioann. 11. a. quem Christus suscitauit à mortuis. Ibidem. e.

L E

לבנה Lebana, Luna, siue albedo, aut thus vel later. Nomen viri. 1. Esd. 2. c.

לְבָאוֹת Lebaoth, Leænæ, siue cordis signum, aut ad introitum. Ciuitas fortis Iudæ est. Ios. 15. e.

לבנה Libna, Lebna, Luna, siue albedo, aut, thus, vel later. Locus in deserto vbi X V I I. Israëlitarum mansio fuit, egressorum de Remmon Phares. Nume. 33. c. Est & ciuitas sacerdotum in tribu Iuda. Ios. 10. e.

לְבוֹנָה Lebona, Idem. Nomen oppidi. Iudic. 21. c.

לְכָה Lecha, Ambulans, vel vadens. Nomen loci. 1. Paralipom. 4. d.

לְהִי Lehi, Lechi, Maxilla, Locus cui Samson sic nomen indidit. Iudic. 15. b.

לְחִי Leci, Lex, siue doctrina, aut assumptio mea. Filius Semidæ filij Galaad filij Machir filij Manasse. 1. Para. 7. d. Heb. Likih.

לְקוּם Lakum, Lecum, Resurgens, vel confirmans, siue ad resurgendū vel confirmandum. Ciuitas quæ Nephthaliæ tribus terminus est. Ios. 19. c.

לְעָדָן Ledan, siue Leedan, Pro voluptate, vel deuorans iudicium, siue pro ornatu vel testimonio: aut transitus vel deprædatio earum: aut Syriace, ad tempus. Vir de cognatione Gerson filij Leui 1. Para. 23. a. 26. c.

לְחָמָם Lahmam, Lehemam, Panis eorum, aut pugna vel bellum eorum. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. a.

לְחָמִי Lahmi, Lehemites, Panis meus, aut pugna mea. 1. Paralip. 20. a.

לְשֵׁם Lesem, Nomen, vel ponens, aut ipsi nominato vel posito, aut lygurius lapis pretiosus, de quo Exod. 28. c. Nomen vrbs in tribu Dan. Ios. 19. d. quæ & Lais dicitur, & Dan: quæ tandem à Philippo Tetrarcha, senioris Herodis filio, in honorē Tiberij Cæsarea Philippi appellata est. Vulgo à Berbaris nunc Belina vocitatur.

לְשֵׁם-דָן Lesem dan, Nomen iudicij, vel ponens iudicium, aut ad nomen iudicij, siue ad ponendum iudicium: aut lygurius iudicij, qui est lapis pretiosus. Eadem vrbs quæ Lesam & Lais. Ios. 19. d.

לְוִי Leui, Copulatus. Tertius filius Iacob ex Lia. Genes. 29. g. Sic vocabatur & Matthæus apostolus. Matth. 2. b. Luc. 5. f. Pater Matthæ. Luc. 3. e.

לְוִיָּתָן Leuiathan, Copulatio vel societas sua, aut sibimet traditus. Magnus piscis marinus. Iob. 4. g.

לְוִי Leuita, Copulatus.

Leuitæ, Idem. p. n.

Leuites, Idem. l. a. Act. 4. g.

L I

לֵאָה Leah, Lia, Laboriosa, vel fatigata. Maior filia Laban. Genes. 29. d.

לְבָנוֹן Lebanon, Libanus, Albus, vel candidus, aut thus, vel cordis filiatio. Mons altissimus teste Cl. Ptolemæo lib. 5. in Syria: à thure quod ibi colligitur, dictus. Deuter. 1. a. Iudic. 3. a. Isa. 1. c. in fine terræ promissionis versus Aquilonem, à quo denominata est terra quæ est circa montem illum. Ios. 13. In hoc monte cedri crescunt longissimæ. 3. Reg. 5. d.

Libertini, Latinum est, filij manumissorum. Actorum 6. c.

לִיבָא Phut, Libya, vel Libye, & interpretatur Aphrica: aut Syriace, crassa vel pinguis. Regio Aegypto contermina, authore Plinio in prologo 5. Huius pars est Lybia Marcotis, de qua idem in 5. cap. 6. Hieronymus duas Libyas ponit: vnā Cyrenaicam, de qua Act. 2. Et partes Libyæ quæ est circa Cyrenen. Hæc porta Aegypti in parte Aphricæ prima est, & mari Libyco cognomētum dedit. post quam Libya Aethiopum vsque ad meridianum pertingens oceanum. De hac Volater. lib. 12. Geograph. 1. c. 46. Ezech. 27. 30. & 28. Nahum 3.

Libya. Daniel. 11. g. In Hebræo est Lubim, id est cor maris: vel corda, in plurali numero. Act. 2. b.

Lybies. 2. Paralip. 12. a. 16. c. Nahum 3. c. in Hebræo est Lubim, id est Cor maris. vel corda. p. n.

Linus, Rete, vel retiaculum. G. Nomen viri. 2. Timoth. 4. d.

Lithostrotos, Lapidibus stratus. G. Nomen loci in quo sedit Pilatus Christum dominum nostrū morti adiudicaturus. Ioan. 19. c.

L O

Libna, Lobna, Luna, siue albedo, aut thus, vel later. Ciuitas sacerdotum in tribu Iuda. Ios. 21. b. 4. Reg. 8. f. 23. f. 1. Para. 6. e.

Libai, Lobni, Idē. Filius Gerson filij Leui. Exod. 6. c. 1. Para. 6. b.

Lobnitica, Idem. Nomen familiæ. Num. 3. c.

Lod, Natiuitas, vel generatio. Nomen ciuitatis quam ædificauit Samad filius Elphaal. 1. Para. 8. b.

Lodebar, Lodabar. Ipsimet verbum, aut ipsimet pestis vel mors, seu generatio electa: vel ex Hebræo & Syro, natiuitas filij. Nomen loci. 2. Reg. 9. b.

Lod-hadid, Nascens gaudens, vel nascens acutus: aut ex Hebræo & Syro, generatio vel natiuitas noua. Nomen ciuitatis. 2. Esd. 7. d.

Loide, melior. G. Auia Timothei. 2. Timot. 1. b.

Lot, Inuolutus, siue colligatus, aut coopertus: vel resina pretiosa, quæ dicitur stacte. Filius Aran Gene. 11. d.

Lotan, Idem. Filius Seir Horæi. Gene. 36. c.

L V

Lucas, Hebraice potest interpretari, Ipsi resurrectio. vel Latine à luce. D. Coloss. 4. d.

Lucius, A luce. Latinum est. Nomen prophete. Act. 13. a. Rom. 16.

Lud, Natiuitas, vel generatio Filius Sem. Gene. 10. d. Istunc Ludas nominauit, quos nunc Lydos vocant.

Ludim, Idem. p. n. Filius Mesraim. Gen. 10. b.

Luhith, Luith, Tabulatum, vel tabula, aut viriditas. Mons est Lyrano & Hebræorum commentatori in Commentariis super Isaiam, cap. 15. c. Eusebio verò Pamphilo vicus inter Areopolin & Ioram.

Luza, Amigdalus, seu discessio vel declinatio. Ciuitas Chananæ in tribu Benjamin, Ios. 18. b. Quæ aliàs Gene. 28. d. 35. b. nuncupatur Beth-el, à Iacob. Est & secūda Luza, quæ cecidit in sortem filiorum Ioseph iuxta Sichem, in tertio lapide ipsius Sichem, siue Neapoleos. Ios. 16. a. Est & tertia Luza in terra Cethim, à veteris Luzæ proditore condita. Iudic. 1. e.

L Y

Lycaonia, Lupina. G. Prouincia Asiæ est mediterranea, Tauro à Cilicia Trachea diuisa: à septentrione, Capadociæ contermina. Volater. lib. 10. in qua Barnabas & Paulus prædicarunt. Act. 14. a.

Lycia, Idem. G. Prouincia Asiæ. 1. Mach. 15. d. Acto. 27. a.

Lyda, siue Lydda, Stagnum. f. aquarum. G. Ciuitas Palæsthinæ in littore magni maris sita, quæ Diospolis appellatur. 1. Mach. 11. d. Act. 9. f.

Ludim, Lydi, siue Lydij, Natiuitas vel generatio. Populi. Vide Lud. Iere. 46. b.

Lud, Lydia, Idem. Asiæ minoris prouincia inter Cariam & Phrygiam, authore Strabone lib. 13. cuius situm his verbis scribit Plinius in 5. cap. 29. Lydia persusa flexuosi amnis Mæandri recursibus super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu solis vicina, ad septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata, & c. Huius mentio fit Act. 16. c. Iere. 46. Ezech. 27. & 30. Isa. 66. f. Est & nomen mulieris purpurariæ, de qua Act. 16. c.

Lyfanas, Dissoluens tristiciam. G. Procurator cōstitutus à Romanis super Abilenam regionem, Luc. 3. a.

Lysias, Dissoluens, Princeps quidam exercitus, siue tribunus. 1. Mach. 3. c. A. 24. f.

Lyfima,

לְבִים

לְבִים

לְבִיָּה

לְבִי

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ-הַדִּיד

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

לִוְיָ

Λυσίμαχος Lyfimachus, Dissoluens pugnam. G. Frater Menelai.
2. Machab. 4. e
Λύστρα Lystra, dissoluens. G. Nomen ciuitatis in Lycaonia.
Acto. 14. a
μύστρο Lystra, Acto. 27. a. in Græco scribitur Myra, & inter-
pretatur virgultum, siue vnguentum odoriferum. G.
Ciuitas Lyciæ. vide Plinium lib. 5. cap. 27. Acto. 27. a

M

מעכה Macha, Compressa, vel attrita, aut fixa. Filius
Nachor ex Roma concubina. Genes. 22. d. Fi-
lia Tholmai regis Gessur. 2. Reg. 3. a. 1. Paralip.
3. a. Filia Abessalom mater Abiam regis. 3. Reg. 15. a. quæ
2. Paral. 13. a. dicitur Michai. Concubina item Caleb. 1.
Para. 2. f. Vxor Machir patris Manasse. 1. Para. 7. d. Vxor
Iahia. 1. Para. 9. f

מעכתי Maachati, Compressus, vel attritus, aut fixus, seu ven-
tris contritio. Pater Iezoni. 4. Reg. 25. f. Ciuitas Amor-
rheorum super Iordanem iuxta montem Hermon. Ios.
12. b. & 13. b. 1. Paral. 4. c

מערי Madai, Madii, Solēnis, vel festiuus, aut ornatus, seu
labilis, vel testificans, aut transiens: aut Syriace, auferēs.
Nomen viri. 1. Esd. o. d

מעי Mai, Venter, aut conceruatio. Nomen viri. 2. Esd. 12. c

מחלה Mahla, Maala, Chortis vel cithara, siue infirmitas:
aut Syriace, venia. Filia Salphaad filij Hephher filij Ga-
laad. Num. 26. d. Ios. 17. a

מערה Maara, Spelunca, siue euacuatio, aut effusio, vel dis-
coopēriens, aut euigilans. Ios. 17. a

מעשי Maasai, Opus meum. Filius Adiel. 1. Para. 9. b

מעשיה Maasia, siue Maasias, Opus domini. Filius Achaz. 1.
Paral. 15. b. 2. Paralip. 28. a. Nomen cuiusdam doctoris. 2.
Paral. 26. b. Pater Sophonia. Iere. 21. a. Princeps ciuitatis
Ierusalem. 2. Para. 34. b

מחסיה Mahseia, Maasias, Iere. 32. c. 51. g. interpretatur prote-
ctio siue cōfidentia domini. Pater Neria patris Baruch
& Saraia. Heb. Mahasias.

מעזיהו Maaziah, Maariah, Fortitudo domini, vel refugium
domini Nomen viri. 1. Para. 24. c. 2. Esdr. 10. a

מבשם Mibsam, Mabsam, Aromatizans, vel confundens eos.
filius Ismalis. Gene. 25. b. i. Para. 4. d

מבצר Mibzar, Mazar, Munitus, vel muratus, siue prohi-
bens, vel auferens, aut vindemians. Ciuitas Idumæorū.
Gen. 36. d

מקץ Makez, Macces, Finis vel finies, siue tædium, aut euil-
gilans, vel æstas, siue æstiuans, aut spinās. Nomen loci. 3.
Reg. 4. a

מקדה Makeda, Maceda, Incendium, aut adoratio, vel in-
cūruatio. Ciuitas tribus Iudæ. Ios. 10. c. 15. e

μακεδων Macedon, Macedo Hebraice, Idem. Græce vero ex-
cellsus vel eminens. G. 1. Mach. 1. a. Act. 16. b

μακεδονες Macedones, Idem. p. n. G. Act. 19. f

μακεδονία Macedonia, Excelsa, vel eminens. G. Prouincia. A-
ctorum 16. b

מקהלות Makheloth, Maceloth, Ecclesiæ, vel cœtus, aut con-
gregationes. Nomen loci ad quem profecti sunt filij
Israel de Arada. Nume. 33. d

מקלות Mikloth, Maceloth. 1. Paralip. 8. c. 9. f. 27. a. Virgæ aut
baculi, siue voces, aut leuitates, vel despectiones. Filius
Abigabaon. Filius Iahiel. 1. Para. 9. f

מקניהו Mikneiahu, Macenias, Possessio domini, siue emptio
domini, aut pecus vel armentum domini, siue nidifica-
tio domini. Sacerdos. 1. Para. 15. b

מעכה Maacha, Compressa, vel attrita, aut fixa. Nomen regis.
2. Reg. 10. b

μαχαβιους Machabæus, Percutiens. Græce vero, pugnator. D.
Filius Mathathia. 1. Mach. 2. a

מעכתי Maachati, Machati, Compressus, vel attritus, aut fi-
xus, aut ventris contritio. Nomen loci. Deut. 3. b. Ios. 12.
b. Pater Ahasbai. 2. Reg. 23. d

מכבני Machbanai, Miser siue pauper filius meus, aut pau-
pertas vel humiliatio filij aut intelligentiæ vel ædifica-
tionis. Nomen principis. 1. Para. 12. b

Machbena, Paupertas vel percussio filij eius, aut pau-
pertas siue percussio intelligentis vel ædificantis. No-
men loci. 1. Para. 2. f

Machi, Percussor, aut pauper, vel humilis. Pater Guel
principis tribus Gad. Nume. 13. a

Machir, Vendens, siue cognoscens. Filius Manasse.
Gene. 50. d. Pater Galaad. 1. Para. 7. c. Filius item Ammi-
hel. 2. Reg. 9. d

Machiri, Machiritæ, Videntes, siue cognoscentes.
Nume. 26. b

Michmas, Machmas, Percussor vel pauper ablatas,
aut percussor vel pauper palpas siue tangens vel aufe-
rens. Nomen vici magni siue oppidi in tribu Ephraim,
1. Reg. 13. a. Isa. 10. g

Michmas, Machmas. 1. Esd. 2. b. Nehe. 7. d. Occulta-
tio, vel percussoris aut pauperis tributum. Oppidum
quondam tribus Ephraim, ad australem plagam.

Machmethath, Percussoris vel pauperis donum, aut
percussoris vel humilis mors. Terminus tribus Manas-
se. Ios. 16. b

Madai, Mensura, siue iudicans, aut indumentum. Fi-
lius Iaphet. Genes. 10. a. Hic primū Medorum genti
nomen incidit.

Medan, Madan, Litigium, siue iudicans, aut mensura,
vel indumentum. Filius Abrahæ ex Cetura. Gen. 25. a

Maadia, Madaia, Solennitas vel festiuitas domini, siue
adornatio vel testimonium aut fœdus domini, vel trās-
iens dominus. Nomen viri. 2. Esd. 12. a

Midian, Madian, Iudicium vel iudicans, siue litigans,
aut obiurgans. Filius Abrahæ ex Cetura. Gen. 25. a. A
quo ciuitas trans Arabiam ad meridiem Iudæ sita, in
deserto Sarracenorum contra orientem maris rubri.
Inde Madianitæ. Alia vrbs est iuxta Arnonem & Ario-
polin, cuius nunc ruinæ tantū demonstrantur, vbi
Hobab siue Iethro socer Moysi sacerdos Madian habi-
tauit. Exod. 2. c. Acto. 7. c

Midiani, Madianita, Madianitæ, Idem.

Madianite, Idem. p. n. Gene. 37. f

Madianitis, Idem. s. n. g. Nume. 25. b

Madmena, Madmanna, Mensura numeri vel mune-
ris, aut indumenti munus, vel indumenti præparatio,
aut numerus vel sterquilinum. Ciuitas tribus Iudæ. 1.
Para. 2. f. quæ & Bersabe dicitur.

Madon, Iurgium, aut indumentum, vel mensura eius.
Ciuitas regis Iobab. Ios. 11. a

Magala, Semita, vel circulus, aut rotunditas, siue
currus, vel plaustrum, aut vitula. Nomen loci. 1. Re-
gum 17. c

Magdalena, Magnifica vel magnificata, aut exaltata,
vel turris. D. Mulieris nomen. Matt. 23. a. Luc. 8. a

Magdalgad, Turris scilicet vel accincta, siue magnitu-
do scilicet felicitatis, vel magnitudo accincta. Ciuitas tribus
Iudæ. Ios. 15. e

Migdal-el, Magdal el, Turris siue magnitudo dei.
Ciuitas in tribu Nephthali. Ios. 19. c

Migdol, Magdalum, Turris vel magnitudo. Vrbs
Aegypti. Exo. 14. a. Iere. 44. a. Nume. 33. a

Magdiel, Annuncians vel euangelizans deum, siue
pomum dei, id est fructus electus dei. Ciuitas est Idu-
mæorum principum. Gene. 36. d. 1. Para. 1. d

Magedan, Euangelizatio gratiæ, aut poma vel fru-
ctus gratiæ. D.

Migdala, Magedan. Matth. 15. d. in Græco Mag-
dala: & Hebraice interpretatur turris vel magnitudo.
D. Ciuitas est in littore stagni Genezareth siue maris
Galilææ, cuius fit mentio Matth. 15. Hieronymus hanc
regionem nunc Macedan contra Ierasan scribit in lo-
cis Hebraicis.

Megiddo, Mageddo, Annunciatio, vel euangeliza-
tio, aut pomum siue fructus electus. Ciuitas in tribu Iu-
da. Ios. 17. c. quam reparauit Salomon 3. Reg. 9. c. 1. Pa-
ralip. 7. f. Locus in quo occisus est Iosias. 4. Reg. 23. f

Migdon

מגדון Migdon, Magedon, Idem. Zacha. 12. d
מגת Mageth, Torcular, aut liquefactio. D. Nomen
 tat. s. 1. Macha. 5. c
מכשפים Mechaphim, Magi, Sapientes, vel philosophi: aut
 qui præsunt sacris, id est sacerdotes. Persicum est.
 Matth. 2. a
מגוג Magog, Tegens, vel tegulans, aut tabefactus, vel li-
 quefactus. Filius Iapheth. Gene. 10. a. A quo Scythæ ge-
 nus ducit, qui primum Magogi dicti sunt. Apoc. 20. c
מגרון Migron, Magron, Timor, siue horreum, aut de gut-
 ture. Ciuitas. Isa. 10. g
מחלת Mahalath, Chorus, siue infirmitas: aut Syriace, venia.
 Psal. 52. & 87. in titulo. Vxor Roboam. 2. Para. 11. d
מחלון Mahalon, Idem. Filius Elimelech Beth-lehemita.
 Ruth. 1. a
מחנים Mahanaim, Castra, tûrmæ. Nomen loci in quo obuiâ
 facti sunt angeli patri nostro Abraham, ab ipso propterea
 impositum, quod duas turmas vidisset eo loco, suam, &
 angelorum. Genes. 32. a
מחר Maharai, Accelerans, siue dotatio, aut montanus, vel
 de monte meo. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. 1. Para. 11. f
מחית Mahath, Abstergens, aut delens, siue confringens, aut
 formidans: aut Syriace, percussio. Filius Aamafai filij
 Elcana. 1. Paral. 6. c. 2. Para. 29. c. 31. c
מחזיות Mahazioth, Videns signum, aut videns literam. No-
 men viri. 1. Para. 25. b
מחלת Mahalath, Maheleth, Chorus, vel cithara, aut infir-
 mitas: vel Syriace, venia. Tertia vxor Esau, filia Ismae-
 lis. Gene. 28. b
מחידא Mehida, Mahida, Aenigma, aut acumen, vel radens
 siue abstergens manum: aut Syriace, percussa manus.
 Nomen viri. 1. Esdr. 2. c
מחיר Mehir, Mahir, Pretium. Filius Caleb patris Sur. 1. Pa-
 ralip. 4. b
מחול Mahol, Chorus vel cithara, aut infirmitas, siue are-
 nosus: aut Syriace, venia. Nomen viri. 3. Reg. 4. d
מחנים Mahauim, Mahumites, Nuncios, vel delens, aut ra-
 dens, vel medullæ. 1. Para. 11. g
מימין Miiamin, Maimin, Dexter, aut aquas præparans. No-
 men viri. 1. Paral. 24. b
מלאכי Malachi, Malachias, Angelus siue nuncius meus. No-
 men prophetæ. Malach. 1. a
מלכים Melachim, Malachim, Regum. s. liber.
מללי Milelai, Malalai, Circuncisio vel locutio mea. No-
 men viri. 2. Esdr. 12. c
מחללאל Mahalalel, Malalcel, Laudans deum, vel illuminatio
 dei. Filius Cainan. Gen. 5. b. Luc. 3. g. Heb. Mahalalel.
מלצר Melzar, Malazar, Circuncisio angustia vel vinculi,
 siue dispensator. Nomen viri. Daniel. 1. c
מלח Malchus, Rex vel regnum, aut consiliarius. D. No-
 men illius cui Petrus auriculam abscidit. Ioan. 18. b
מללות Mallotæ, Adimplentes, vel adimpleti. D. Nomen po-
 puli. 2. Machab. 4. e
מללך Malluch, Malloch, Regnans, aut consulens. Filius
 Azabæ filij Amasæ. 1. Paral. 6. d
ממרא Mamre, Mambre, Rebells aut amarus, vel commu-
 tans, vel permutans. Ciuitas. Gene. 13. d. quæ & Hebron
 & Arbee dicitur. Gene. 23. a. d. 35. d. Frater Eschol & A-
 ner. Gene. 14. b
ממרים Iambres, Mambres, Idem: sed in Græco scribitur
 Iambres, & Hebraice potest interpretari mare cum ege-
 state vel paupertate. D. Vnus ex illis qui Moyfi reſtite-
 runt. 2. Timoth. 3. b
ממוןא Mammona Chal. Mammon Hebr. Pecunia vel di-
 uitia, aut cupiditas. Syrum est. D. Matth. 6. d
ממון Memuchan, Mamuchan, Paratus, vel certus, aut de-
 pauperatus, vel percussus. Dux Persarum. Esther. 1. c
ממון Mamzer, De scorto natus. Deut. 23. a
ממור Man, Donum aut munus, aut quid? Exod. 16. g
מן Manna, Idem. Ioan. 6. e
מנחת Manahath, Requies aut munus, siue præparata for-
 mido vel confractio, aut numerus stuporis: vel ex He-

bræo & Syro, præparata descensio, vel numerus descen-
 dens. Filius Sobal filij Seir. Gene. 36. e. 1. Paral. 1. c. Est &
 regionis nomen. 1. Para. 8. a
מנחם Menahem, Manahem, Consolator, aut ductor eorū,
 siue præparatio caloris, aut munus incensum, vel nume-
 rans calefactionem. Filius Gaddi. 4. Reg. 16. c
מנחיים Mahanaim, Manaim, Castra, Terminus tribus Gad
 in regione Galaaditide, Leuitis & confugio concessa.
 Ios. 13. d. 21. c. 1. Paral. 6. g
מנשה Menasse, Manasse, siue Manasses, Oblitus, aut obli-
 uio. Filius primogenitus Ioseph. Gen. 41. f. Pater Esriel.
 1. Paralip. 7. c. Filius Ezechia regis Iuda filij Achaz. 4.
 Reg. 2. a. 1. Para. 3. c
מנע Mene, Mane. Numeratus, vel numerans. Danie. 5. g
מנח Man-hu? Quid hoc? Exod. 16. c
מנליוס Manlius, Solutus, vel non ligatus. G.
מנוה Manoha, Manue, Requies, aut munus. Pater Samson
 Iudic. 13. a
מנוח Maoch, cōpressus, vel attritus, aut fixus. Pater Achis
 regis Geth. 1. Reg. 27. a.
מנוח Maon, Habitaculum siue delictum, vel de peccato.
 Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. g. Filius Sammai filij Reccē.
 1. Paral. 2. f. Est & nomen solitudinis. 1. Reg. 23. d
מנוח Meonathi, Maonathi, Idem. Filius Othoniel filij Ce-
 nez. 1. Reg. 23. d. 1. Paral. 4. c
מנוח Mahuzim, Maozim, Fortificati, vel fortitudines, aut
 refugia. Nomen idoli. Danie. 11. f
מנח Mara, Amara, vel amaritudo. Quinta Israëlitarum
 mansio fuit. ibi enim Moses iactu ligni amaras aquas in
 dulcem vertit soporem. Exod. 15. d. Nume. 33. a
מנח Maharai, Marai, Accelerans, siue dotatio, aut monta-
 nus, vel de monte meo. Nomen viri. 1. Para. 27. b
מנח Meraia, Maraia, Amaritudo vel myrrha domini, aut
 docens vel præceptor dominus. Nomen viri. 2. Esdr. 12. a
מנח Meraioth, Maraioth, Amaritudines, vel rebelliones,
 aut commutationes, vel permutationes. Nomen viri. 2.
 Esdr. 12. a
מנח Maran-atha, Dominus noster venit. Syru est. 1. Co-
 rinth. 16. d. Et componitur ex מנח. Chald. dominus, &
 אתח. Hebr. venit, interposito pronomine affixo. i.
 noster.
מנח Marcus, Limatus vel fricatus, aut expolitus, id est à
 rubigine absterfus. D. Acto. 12. b. Coloss. 4. b. confobri-
 nus Barnabæ.
מנח Mardochai, Mardochæus, Amara, contritio, vel myr-
 rha contrita, siue docens contritionem: aut ex Hebræo
 & Syro, myrrha purissima. Nomen viri. 1. Esdr. 2. a
מנח Mardochai, Mardochæus, Idem. Filius Iair filij Se-
 mei, patruus Esther. Esth. 2. a. 2. Esdr. 7. b
מנח Iamsuph, Mare rubrum ad austrum Iudææ, à Græ-
 cis Erythræum dicitur, authore Pomp. Mela lib. 3. Stra-
 bone lib. 16. Aliis etiam Sinus Persicus & Arabicus, teste
 Plinio lib. 6. ca. 24. Hebræis dicitur Iamsuph, id est iun-
 ceum, vel cannosum, quia in littore abundant iunci vel
 cannæ seu carices. Alij volunt ex fundo maris illas pro-
 dire & nasci carices. Obseruandum etiam, mare Suph
 aliquoties sumi pro mari falso vel mortuo, quod sit ca-
 rectosum. Illic iuxta rubrum pelagus septima fuit man-
 sio Israëlitarum. Nume. 33.
מנח Meres, Mares, Irroratio, vel distillatio: aut Syriace,
 apostema, vel confractio. Nomen principis cuiusdam.
 Esther 1. g
מנח Marefa, Marefia, A capite, vel à principio, aut caput
 vel principium, siue hæreditas, aut amaritudo mulieris,
 vel amara mulier. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. f. 1. Paral.
 4. g. eadem & quæ מנח
מנח Marefa. 1. Paral. 2. f. 4. d. 2. Paral. 11. b. 14. c. 20. g. Mich.
 1. a. interpretatur à capite, vel à principio, aut hæreditas:
 vel amaritudo agri. Ciuitas in tribu Iuda, patria Michæ
 prophetæ, nam inde מנח appellatur. Quam ædifica-
 uit Roboam. 2. Paral. 11. b
מנח Maarath, Mareth, Spelunca, vel euacuatio, aut effusio
 siue

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

מנח

siue discooperiens, aut euigilans. Ciuitas in tribu Iuda. Iosue 15. g.

מרים Miriam, Maria, Exaltata, vel amaritudinis mare, aut myrrha maris, siue doctrix vel magistra maris: aut ex Syro & Hebræo, domina maris. Filia Amrā filij Caath soror Aaron & Moſis. Nume. 26. g. Filius Ezra. 1. Paralip. 4. c. Nomen item virginis quæ Christum tulit in vtero. Matth. 1. c. Soror item Marthę sororis Lazari. Luc. 10. g. Ioan. 11. b. Heb. Mariam. De quadā Maria loquitur & Paulus Roma. 16. a.

מרמות Meremoth, Marimuth, Amaritudo vel myrrha mortis, aut altitudines siue fraudulentia. Nomen viri. 1. Esdra 10. d.

מרמה Mirma, Marma, Dolus, vel fraudulentia, siue altitudo, vel extollens se. Filius Saharaim ex Hodess vxore sua. 1. Paral. 8. a.

מרסנא Marſina, Marſana, Amaritudo aut myrrha rubi vel inimici, aut ostendens rubum vel inimicum. Nomen principis. Esth. 1. c.

μαρθα Martha, Prouocans, siue amaricans: vel Syriace, domina vel doctrix. D. Soror Marię sororis Lazari illius quem suscitauit Christus. Luc. 10. g. Ioan. 11. b.

מסא Massa, Onus, siue assumptio: vel aliquando translative prophetia. Filius Ismaelis. Genes. 25. b.

מסל Masal, Parabola, aut imperans, vel dominans. Ciuitas in tribu Aſer. 1. Para. 6. g. quæ Ios. 19. b. dicitur Meſſal.

מסאלוס Meſaloth, Maſalioth, Idem. p. n. D. Nomen vrbs. 1. Machab. 9. a.

מספה Miſpa, Maſepha, Speculatio, siue specula, aut cooperimentum, vel expectatio. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e. quæ aliās Maſpha dicitur.

מסרפות-מים Maſerephoth, in Hebræo est Maſerephoth-maim, id est aduſiones, incēdia, combustiones aquarum. Locus est vbi excoquunt aquā ad ignem, refrigerandōque ſalem faciūt. Commentator Hebræorum super Ioue sic inquit, Salinae sunt, vbi aqua maris trahitur ad foſſas ad hunc vſum factas, & ſole ſiccatur. Ios. 11. b. 13. a.

מסרעי Miſrai, Maſerei, Stratum, siue auferens vel tāgens ſocium vel amicū, aut paſtorem vel malitiam. Filius Sobal filij Hur, primogenitus Caleb ex Ephrata concubina. 1. Paral. 2. g.

משמע Miſma, Maſina, Exauſitio, siue audiens, vel obediēs. Filius Ismaelis. Genes. 25. b. 1. Paral. 4. d.

משמנה Miſmana, Maſmana, Pinguedo aut oleum eius, siue tangens vel auferens præparationem vel munus aut numerum. Nomen viri principis. 1. Paral. 12. b.

מצבית Meſobaia, Maſobia, Statio domini, siue ſtans dominus, aut damula. Nomen loci. 1. Paral. 1. g.

מצפה Mizpe, Maſpha, Speculatio, siue specula, aut cooperimentum vel expectatio. Ciuitas in tribu Iuda. 1. Reg. 22. a. 4. Reg. 25. f. quam ædificauit Aſa rex Iuda. 3. Reg. 15. e. quæ Ios. 15. e. Maſepha dicitur iſdem conſonantibus & punctis.

מצפתה Miſpatha, Maſphath, Speculatio, siue ſpeculi, aut cooperimentum, vel expectatio. Ciuitas quę & Maſpha dicitur, in tribu Iuda. 1. Reg. 7. b. Iere. 40. b.

Maſphe, Idem. Ios. 11. b. 13. c.

מסרקה Maſreca, Sibilus vel ſibilans, aut attractio vanitatis, vel tangens vanitatem vel vacuitatem, aut vitis; Ciuitas Idumææ, regia Semiæ quinti regis in Edom. Genes. 36. d.

מסניהו Mathaniahu, Donum domini, vel lumborum domini: aut ex Syro & Hebræo, expectatio domini. Nomen viri. 1. Paral. 25. b.

מתן Mathan, Donum, vel lumbus, siue mors eorum: aut Syriace, expectatio vel ſpes. Pater Saphatia. Iere. 38. a. 2. Paral. 23. d.

מתנה Mathana, Idem. Ciuitas in Arnon ſita. Nume. 21. b. Mathanai, Idem. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d.

מתניה Mathania, siue Mathanias, Donum domini, vel lumborum dominus: aut ex Syro & Hebræo, ſpes domini. Filius Iosia, patruus Ioachim, frater Ioachim siue Elia-

cim: à Nabuchodonosor Sedecias nominatus. 4. Reg. 24. d. Filius item Micha. 1. Para. 9. c. 2. Para. 29. c.

Mitheni, Mathanites, Donum, aut lumbus: aut Syriace, ſpes, vel expectans. 1. Para. 11. g.

Mathat, Donum, vel donans. D. Pater Heli patris Ioseph, viri Marię. Luc. 3. e.

Matatha, Mathat, Donum eius. Nomen viri. 1. Esdra 10. d.

Matthithia, Mathathia, siue Mathathias, Donum domini. Pater Iude Machabæi. 1. Macha. 2. a. Primogenitus Sellum Coritæ. 1. Para. 9. e. Sacerdos. 1. Para. 15. b.

Mathias, Donum domini. D. 2. Mach. 14. c.

Mathuſael, Mortem ſuam poſtulans, aut mors ſua, infernus vel ſepulchrum. Filius Mauiael. Gen. 4. c.

Methuſala, Mathuſale, Mortem ſuam miſit, aut mortis ſuę arma: vel ex Hebræo & Syro, mortem ſuam ſpolians, vel mortis ſpolium. Filius Enoch filij Jared. Gen. 5. c. Luc. 3. g.

Matred, Virga descendens, aut virga imperantis, siue ſcſtuli deſcenſio vel imperium: aut Syriace, labor. Pater Meethabel vxoris Adar regis in Edom ſeptimi. Gene. 36. d.

Matthi, Matthæus. Donatus. D. Nomen apoſtoli. Matth. 9. a. qui & Leui dictus est. Mar. 2. b.

Mehuiael, Mauiael, Annuntians deum, aut radens vel delens deus: vel ex Syro & Hebræo, percuffus à deo. Filius Irad. Gene. 4. c.

Mehuman, Mauman, Turbatus, aut tumultuans, vel multitudo. Nomen eunuchi cuiuſdam. Esth. 1. b.

M E

Mecherathi, Mecheratites, Venditio, aut cognitio. 1. Para. 11. g.

Michmas, Mechmas, Percuſſor, vel pauper ablatus, aut percuffor, vel pauper palpans vel tangens siue auferens. Nomen oppidi in tribu Ephraim. 2. Esdr. 11. d. qui. 1. Reg. 13. a. dicitur Machmas, iſdē cōſonantibus & punctis.

Machnadbai, Mechnedebai, Percuſſor vel pauper vouēs ſiue ſpontaneus: aut percuffio vel paupertas vouēris vel principis aut ſpontanei. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d.

Madba, Medaba, Aqua doloris: vel ex Hebræo & Syro, aquę manantes. Vrbs Arabiæ in tribu Ruben. Num. 21. f. Ios. 13. b. 1. Para. 19. b. Iſa. 15. a.

Medad, Menſurās, siue aquę dilectionis vel vberum aut patui. Nomen viri ſuper quē requieuit ſpiritus domini in caſtris. Num. 11. f.

Midin, Meddin, Iudicium, siue litigans, aut obiurgās. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. g.

Midmana, Medemena, Menſura muneris, vel numerus: aut indumenti munus, vel indumenti præparatio, aut ſterquilinium. Ciuitas tribus Iudæ, quæ aliās Berſabee dicitur. Ios. 15. e. Iſa. 10. g.

Madai, Medena, Menſura, vel abundans, siue indumentum. Prouincia, de qua. 1. Esdr. 6. a.

Madai, Medi, Idem. p. n. Populi. Iſa. 13. d. Act. 2. b.

Media, Idem. ſ. n. Prouincia Aſiæ, ab ortu habet Caſpios & Parthos, à meridie Sittacenē & Suſianē & Perſida, ab occaſu Adiabenen, à ſeptentrione Armeniam. Plinius author in 6. cap. 26. Hanc appellatam à Madai Iaphet filio, Iosephus lib. 1. cap. 14. Iudaic. antiq. refert. Strabo verò in 11. à Medo Medæ filio. De hac Ptolemæus lib. 6. cap. 2. Plin. lib. 6. cap. 14. Hieronymus ipſam inter flumina Indum & Tigrim collocat. Iere. 15. Huic prouincię attribuit ſacra ſcriptura Arachuſiā, Parthiā, Aſſyriam, Perſidam.

Madia, Medius, Idem.

Mehetabel, quā bonus deus, siue benefaciēs deus. Vxor Adar regis in Edom ſeptimi. Genes. 36. d.

Magbis Megbis, Eminens, siue altitudo. Nomen viri. 1. Esdr. 2. b.

Magphas, Megphas, Corpus compreſſum vel congregatum, aut corporis vel veſtimenti tinea. Nomen viri. 2. Esdr. 10. a.

Mehufim,

מתני

מתתה

מתתיה

מתיה

מתושאל

מתושלה

מטרר

מתי

מחואל

מחוסן

מכרתו

מקמש

מקנרבי

מקרא

מקר

מקין

מקמנה

מרי

מרי

מריא

מהימקאל

מגביש

מגפועש

מחשום Mehufim, Tacētes, aut festinantes, siue sensuales. Pater Abitoth 1. Para. 8. b. In aliis legitur, Porro de Hufim genuit &c. ut Hufim nomen sit mulieris.

מלכה Milcha, Melcha, Regina, vel consiliatrix. Vxor Nachor filij Thare, filia Haran fratris mariti sui Nachor. Gene. 11. d. Filia item Salphaad filij Hephher filij Galaad. Nume. 26. d.

Melcha. Luc. 3. f. Idē. sed in Græco scribitur Melca, & Hebraice interpretatur adimplens, vel adimpletus. D.

מלכי Malchi, Melchi, Rex meus, siue cōsiliū meum. D. Pater Leui patris Matthat. Luc. 3. e

מלכיה Malchia, Melchias, Rex dominus, aut consiliator dominus. Pater Phassur. Iere. 21. a. Filius Amelech. Iere. 38. b. Filius Athanaī filij Zara. 1. Para. 6. c

מלכיאל Malchiel, Melchiel. Rex meus deus, aut regnum dei, siue consiliator meus deus. Filius Beria filij Afer. Gen. 46. b. 1. Para. 7. f

מלכיאלי Malchielī, Melchielitā, Idem. Nume. 26. c

מלכירם Malchiram, Melchirā, Rex excelsus, aut consiliator, vel consiliū excelsū. Filius Iechonia filij Ioacim. 1. Paral. 3. c

מלכיצדק Malki-zadək, Melchisedech, Rex iustitiæ. Sacerdos & rex Solymæ siue Ierusalem fuit. Gen. 14. c. Hebr. 7. a

מלכישוע Malkisua, Melchisua, Rex saluator, aut rex vel consiliū saluatoris vel salutis, siue rex magnificus, Filius Saul. 1. Reg. 14. g. 3. 1. a. 1. Paral. 8. d

מלכם Milchom, Melchom, Rex eorum, vel consiliator eorum. Idolū quod colebāt filij Ammon. 4. Reg. 23. c. 1. Para. 20. a. Iere. 49. a

מלך Melech, Rex, aut consiliarius. Filius Micha filij Merib-baal. 1. Paral. 8. d

μελίτι. Melite, Melliflua. G. Insula inter Epirum & Italiam, spectans Siciā ad septentrionem. Act. 28. a

מלוא Millo, Mello, Plenitudo, vel repletio. Vrbs terræ Chanaan in tribu Ephraim, cuius ciues Abimelech regem sibi constituerūt. Iud. 9. a. Ab hoc loco David cœpit munire terrā. 2. Reg. 5. b. Salomon hanc reparauit. 3. Reg. 9. e & 4. Reg. 12. d. 2. Paral. 32. b

מלותי Mallothi, Mellothi, Plenitudo, vel circuncisio. Nomen viri. 1. Para. 25. b

מררי Merari, Amarus, siue irritatus, aut prouocatus. Filius Leui filij Iacob. Gene. 46. b. 1. Para. 6. a

Meraritā, Idem. p. n. Num. 26. f

Mercurius, A mercibus dictus est: quia mercaturæ deus putabatur à gentilibus. Latinum est. Act. 14. b

מרגמה Margema, Mercurius. Prouerb. 26. b. Sunt qui dicant significare fundam qua iaciuntur lapides. Alij acerrum lapidum. Potest etiā deriuari ab **מרגמן**, quod significat purpuram: ut sit sensus, Sicut qui libat lapidem vel saxū in purpura: ita qui tribuit insipienti honorem.

מרד Mered, Rebells, vel descendens, aut imperans. Filius Bethiæ filiæ Pharaonis. 1. Para. 4. c

מרמות Meremoth, Amaritudo, siue myrrha mortis, aut altitudines, vel deceptiones. Nomen viri. 1. Efd. 8. c

מריב-בעל Merib-baal, Rebello vel impugnatio idoli vel dominantis siue subiicientis aut possidentis. Filius Jonathan filij Saul. 1. Para. 8. d. 9. f

מרמות Mermoth, Mermuth, Fraudulentia: aut amaritudo vel myrrha mortis, siue altitudines. Nomen viri. 2. Efd. 10. a. 12. a

מרב Merab, Merob, Pugnans, siue obiurgans, aut multiplicans: vel Syriace, magisterium. Primogenita regis Saul. 2. Reg. 14. g

מראך Merodach, Amara contritio, vel myrrha contrita: aut ex Hebræo & Syro, myrrha purissima. Rex Babyloniorum. Isa. 39. a. qui. 4. Reg. 20. c. dicitur Berodach.

מרום Merom, siue Merome, Celsitudo, aut sublimitas. Aqua seu flumen in terra Chanaan. Iudic. 5. b

מלוח Malluch, Melluch, Regnans, vel consulens. Nomen viri. 1. Efd. 10. d

מלטיה Melathia, Meltias, Liberatio domini. Nomen viri. 2. Efd. 3. b.

Memius, Maculatus, vel vituperatus. D.

Noph, Memphis, Interpretatur sauus, aut distillatio, vel eleuatio, aut cribrum. Ciuitas Aegypti. Isa. 19. b

Moph, Memphis. Hosee 9. b. Id est ab ore: vel Syriace, coopertorium.

Menna, Numeratus, vel remuneratus, aut præparatus. **μινά**

D. Pater Melcha, siue ut Græce habetur, Melcha Luc. 3. f

Menelaus, Potentia aut robur populi. G. Nomen viri. **μηνέλαος**

2. Macha. 5. a

Minni, Menni, Præparatio, vel munus, aut numerus. **מני**

Nomen regionis. Iere. 51. c

Minnith, Mennith, Idem. Vrbs Ammonitarum. Iudic. 11. f **מנית**

Mephaath, Aquarum apparitio, siue aquarum impetus. Ciuitas Leuitarum in tribu Ruben, in terra Moab. Iof. 13. c. & 21. d. Iere. 48. d **מפעת**

Meraioth, Amaritudines, vel rebelliones, aut commutationes vel permutationes. Filius Achitob. 1. Paral. 9. b. Filius Zaraia filij Ozi. 1. Paral. 6. a **מפירות**

Marcala, Merala, Sopor, vel inebriatio, aut amaritudo ascensionis, vel holocausti, aut myrrha holocaustum siue folium, aut docens holocaustum vel ascensum. Limes est Zabuloniam tribus. Iof. 19. a

Merom, Altitudines. Aqua leu flumen in terra Chanaan, iuxta quod gentes conuenerant aduersus Israëlitas. Iof. 11. a. Hieronymus in locis Hebraicis Merrum vicum fuisse dicit in XII. miliario vrbs Sebastæ iuxta Dothain. **מרום**

Merome, Altitudines, siue amaritudo aquarum. Nomen loci. Iudic. 5. c **מרומי**

Meronothe, Meronothithes, Cantatio mea, siue exultans, aut exclamans: vel Syriace, dominans. 1. Para. 27. d. 2. Efd. 3. b **מרונתי**

Meroz, Secretū, vel macies. Vrbs Galilææ. Iudic. 5. c **מרוז**

Mas, Mes, Auferens, vel tangens. Filius Aram. Gene. 10. d. qui. 1. Paral. 1. b. dicitur Mosoch. Ab hoc Meones traxerunt originem. **מש**

Mesa, Salus, vel aqua salutis, aut aqua aspiciens. Rex Moab. 4. Reg. 3. a. Filius item Caleb fratris Ierameel. 1. Paral. 2. f **מישע**

Miselemiahu, Meselemia, Pax domini, vel perfectio domini, aut retributio domini, vel parabola domini, aut dominium domini. Nomen viri. 1. Paral. 26. a **מסלמיהו**

Mesezabeel, Mesezebel, Auferens fluxum deus: vel ex Syro & Hebræo, liberatio vel salus dei, Pater Barachia. 2. Efd. 3. b **מסזיבאל**

Mefizabel, Idem. Nomen viri. 2. Efd. 10. a **מסזבל**

Mesullam, Mesollam, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens, vel parabola eorum, siue potestas eorum. Filius Saphatia. 1. Para. 9. b. Filius item Sadoc. Ibid. **מסוללם**

Mesopotamia, maioris Asiæ Syriæque pars: regio est inter Babyloniam & Arabiam, ad læuam Tigridis fluij, vbi habitauerunt sapientes Babyloniam, authore Strabone lib. 11. & 17. & Animiano libr. 23. Mesopotamia est intra amnes Tigridem & Euphrathan, à septentrione Tauro excepta, quæ ipso vocabulo Græco in medio fluminū esse posita monstratur. **μεσσοποταμία.**

Mesopotamia, maioris Asiæ Syriæque pars: regio est inter Babyloniam & Arabiam, ad læuam Tigridis fluij, vbi habitauerunt sapientes Babyloniam, authore Strabone lib. 11. & 17. & Animiano libr. 23. Mesopotamia est intra amnes Tigridem & Euphrathan, à septentrione Tauro excepta, quæ ipso vocabulo Græco in medio fluminū esse posita monstratur. **μέσος** enim medius, **ποταμός** vero fluuius interpretatur. Acto. 7. a. Hebraice vero Gene. 24. b. Deuter. 23. a. Iudic. 3. a. 1. Paralip. 19. b. & in titulo Plal. 59. dicitur Aram Naharaim, id est Syria fluuiorum. s. duorum. nam dictio ipsa dualis est numeri. In aliis vero locis pro Mesopotamia in Hebræo est Padan, quod interpretatur redemptio: vel Syriace, parilitas, aut coniunctio. Hæc nomina sortitur & Syria. Gene. 25. c. 28. a

Eberhanahar, Mesopotamia. Iof. 24. a. id est trēs flumē.

Mispar, Mesphar, Numerus, vel narratio, aut librarius vel scriba, siue tributū taurus. Nomen viri. 1. Efd. 2. a

Misphereth, Mespharath. Numerans, vel narrans, aut tributū fructificatio vel augmentatio. Nomen viri. 2. Efd. 7. b

Mizpa, Mesphe, Speculatio, vel specula, aut coopertorium. **מצפה**

rimentum vel expectatio.

מצרים

Mizraim, Mesraim; Angustia, siue tribulationes. Filius Cham. Gen. 10. a. Ab hoc Aegyptus Hebraea lingua Mesraim nuncupatur: quæ & læpe in sacris literis dicitur terra Cham, à Cham filio Noe. Psal. 103. vt testatur Hiero. in quæst. Hebraicis.

מסא

Mesa, Onus, vel assumptio: siue aliquando translative prophetia. Regio Iudææ iuxta Hiero. in locis Heb. in qua habitauerunt filij Iectan. Gen. 10. d.

מסח

Massah, Mefsa. 4. Reg. 11. a. Eradicatio, siue conculcatio. Nomen viri.

משאל

Miseal, Messal, Postulas, vel postulatus, aut commodatus, siue sepulchrum, vel infernus, aut fouea, siue ablatio aut tactus dei. Ciuitas in tribu Aser. Ios. 19. b. quæ & Massal. 1. Paral. 6. d. dicitur.

משלמת

Messullemeth, Messalemeth, Solutio, aut pacificatio, vel perfectio, aut retributio: vel parabola mortis, aut dominium mortis. Mater Amon regis Iuda. 4. Reg. 21. d.

משיח

Messiah, Mefsias, Vnctus. Græce autem dicitur Christus. Ioan. 1. f. 4. d.

משלם

Messullam, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens: vel parabola eorum, siue potestas eorum: Pater Asalia: patris Saphan scribæ. 4. Reg. 22. a.

מחיתבאל

Mehtabel, Metabeel, Quam bonus deus, aut benefaciens deus. Nomen viri. 2. Esd. 6. c.

מחקה

Mithka, Methca, Dulcedo, aut suauitas. Nomen loci in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Thare. Num. 33. d.

מטרי

Matri, Metri, Pluuia, siue custodia, vel carcer. Nomen viri. 1. Reg. 10. d.

מזה

Miza, Meza, Distillatio vel aspersio, aut ex isto: vel Syriace, incensio vel consumptio. Filius Rahuel filij Esau. Gene. 36. b.

מיהב

Mezahab, Deauratus, vel aquæ auri, siue quid aurum? Pater Marred patris Meetabel vxoris Adar regis in Edom septimi. Gen. 36. d.

M I

מימין

Miamin, Miamin, Dexter, aut aquas præparans. Nomen viri. 2. Esd. 10. a. d.

מיהר

Mibehar, Mibahar, Electus, siue electio, aut iuuetus. Nomen viri. 1. Paral. 11. g.

מיה

Micha, Pauper vel humilis, aut percussus vel percussus, siue quis hic id est in hoc loco: siue aquæ hic. Pater Abdon. 2. Paral. 34. c. qui. 4. Reg. 22. c. dicitur Michai. Filius Ioel. 1. Paral. 5. a. Filius Meribbaal filij Ionathã. 1. Paral. 8. d. Filius Miphiboseth. 2. Reg. 9. d.

מיהל

Michael, Quis sicut deus? aut humilitas siue paupertas dei, vel percussio dei, siue percussus deus. Filius Izrahia filij Ozi filij Thola filij Issachar. 1. Paral. 7. a. Pater Galaad. 1. Paral. 5. b. Pater item Sethur principis tribus Aser. Num. 13. a. Est & nomen angeli. Danie. 10. c.

מיהא

Michaia, Quis sicut dominus? aut paupertas vel humilitas domini, siue percussus dominus vel percussio domini. Pater Achobor. 4. Reg. 22. c. Filius Meribbaal filij Ionathan. 1. Paral. 8. d. Mater item Abiam regis Iuda. 2. Paral. 13. a. quæ. 3. Reg. 15. a. dicitur Maacha.

מיהא

Micha, Michas, Idem. Heb. Michæas. Nomen viri de monte Ephraim. Iudic. 17. a.

מיהח

Michaichu, Michea, siue Micheas, Idem. Filius Gamariæ filij Saphã scribæ. Iere. 36. c. Filius item Iemea. 3. Reg. 22. b. 2. Esd. 12. d.

מיה

Micha, Michæas. Iere. 26. f. Mich. 1. a. Pauper vel humilis, aut percussus, vel percussus, siue quis hic id est in hoc loco: vel aquæ hic. Nomen prophetæ.

מיהל

Michol, Quis omnia? q. d. tu. aut quæ perfecta, vel consummata? q. d. nulla nisi tu. siue aqua tota, aut aquarum perfectio vel consummatio seu prohibitio. Nomen filia minoris regis Saul. 1. Reg. 14. g.

מידו

Mido, Cura, siue consilium. G.

מילתו

Miletu, Rubra, vel coccinea. G. Ciuitas in Asia, maritima, decē stadiis ab ostio Maadri anis secreta. Act. 20. c.

מלכו

Melichu, Milicho, Regnum eius, vel consilium eius.

Nomen viri. 2. Esd. 12. a.

Mephiboseth, Miphiboseth, De ore ignominia, siue de ore confusio, aut oris ignominia vel confusio, aut ve recundia vel mora. Filius Ionathæ filij Saul. 2. Reg. 4. a. b. Fuit item alter, filius Saul ex Reipha. 2. Reg. 19. d. 21. b.

Misham, Misaam, Saluator eorum, siue respiciens eos, aut auferens vel tangens populum: vel Syriace, lenitas eorum. Filius Elphaal filij Mehufim. 1. Paral. 8. b.

Mefach, Misach, Proligans, siue attrahens, aut aquas vallans vel sapiens. Vir, qui & Misael dicitur. Daniel. 1. b.

Misael, Quis postulatus aut commodatus? siue quis postulans aut commodans? siue abstulit deus vel recessit. Nomen viri, quem princeps eunuchorum regis Nabuchodonosor vocauit Misach. Daniel. 1. b. Filius item Oziel filij Caath. Exod. 6. c.

Misor, Planities, aut ferra, siue murus vel muratus, aut bos, vel bouinus.

Misphat, Iudicium. Fons Misphat siue iudicij, alias Cades. Gene. 14. a.

Mitylene, Munditia vel abstersio torcularis. G. Insula contra Asiam, quæ à proxima continete abest quinquaginta septem milia passus. Act. 20. c.

Mithredath, Mithridates, Explorans vel contemplans legem, aut soluens legem, siue mortis descensus vel dominium. Filius Gazabar. 1. Esd. 1. d.

M N

Mane, Mna, Libra, talētū, genus ponderis quod continet certū numerum vnciarum. Ezech. 45. c. Luc. 19. b.

Mnestheus, Alacritas aut ira vel robur dei. Nomen viri. 2. Macha. 4. c.

M O

Moab, De patre, quoniam de patre eum filia genuit. Filius Lot ex filia sua maiore. Gen. 19. g. A quo vrbs Arabia (quæ aliàs, vt Eusebius refert. Areopolis dicitur) & regio nomen acceperunt. Isa. 11. d. Est & regnū filiorum Lot ad orientem Iudææ situm, proximū mari mortuo & Iordani. Est præterea nomen regis. 1. Reg. 12. b. 20. a. 1. Paral. 4. d.

Moabitæ, Idem.

Moabites, Idem.

Moabitides, Idem. p. n. f. g. 3. Reg. 11. a.

Moabitis, Idem. l. n. f. g. Ruth. 1. a. 2. Paral. 24. g.

Moadia, Solennitas vel festiuitas domini, siue adoratio vel testimonium aut fœdus domini, vel transitus domini. Nomen viri. 2. Esd. 12. a.

Mebunnai, Mobonnai, Filius vel filiatio, siue edificatio, aut intellectus vel intellectio. Nomen viri. 2. Re. 23. d.

Mochona, Basis, vel sustentaculum, aut præparatio. Ciuitas. 2. Esd. 11. d.

Michri, Mochori, Venditio, vel cognitio. Pater Ozi. 1. Paral. 9. b.

Modin, Iudicium vel iudicatio, aut iurgium. D. Mōs siue ciuitas. 1. Mach. 2. a.

Mahela, Mohola, Chorus vel cithara, siue infirmitas: aut Syriace, venia. Nomen viri. 1. Paral. 7. d.

Maheli, Moholi, Idem. Filius Merari, filij Leui. Exo. 6. c.

Molada, Natiuitas, vel generatio. Ciuitas, quæ in tribu tam Iudæ quàm Simeonis reperitur. Ios. 15. d. 19. a. 1. Paral. 4. c.

Meholathi, siue Molathi siue Molathites, Chorus vel cithara, siue infirmitas: aut Syriace, venia. 1. Regum. 18. e. 2. Reg. 21. b.

Malkam, Molchó, Rex eorū, vel cōsiliarius eorum. Filius Saharaim ex Hodas vxore. 1. Paral. 8. a. Sic vocabatur & Moloch Ammonitarum idolum. 3. Reg. 11. f.

Molid, Generatio, vel natiuitas, aut circumcisio manus. Filius Abisur filij Semei filij Onam. 1. Paral. 2. d.

Molech, Moloch, Regnans aut consiliarius. Idolum Ammonitarum. 4. Reg. 23. c. Act. 7. c. quod & Molchom dicitur.

Milchom, Moloch. 3. Reg. 11. f. Rex eorum, aut consiliarius eorum. Idolum Ammonitarum.

D

Maaz,

מפבושת

משעם

מיסך

מיסאל

מסור

משפט

μυτιληνη

מיתרת

מנה

μνεσθεος

מואב

מועדיה

מבני

מכנה

מכרי

מחלה

מחלי

מולרה

מחלתו

מלכם

מוליר

מלך

מלכם

מעץ Maaz, Mooz, Lignum, vel ligneus, siue consiliarius. Filius Ram, primogeniti Ierameel. 1. Para. 2. d.

מפים Muphim, Mophim, Ex ore: vel Syriace, cooperimēta. Filius Benjamin. Gene. 46. c.

מורשת Morasthi, Heres, vel paupertas, aut de paupertate, vel de hereditate. Vicus contra orientem Eleuthero-
poteos, Patria Michæ prophetæ. Iere. 26. f.

מורשת Morasthites, Idem.

מוריה Moria, Amaritudo vel myrrha domini, aut exten-
dens vel iudicans dominus: siue ex Syro & Hebræo,
dominatio domini. Collis. 2. Paral. 3. a. qui Terra visio-
nis Gene. 22. a. dicitur, à latere montis Sion.

מוצא Mofa, Azymum, aut inuentus, vel exitus, siue expri-
mens, vel emungens. Filius Caleb ex Ephraim cōcubina. 1.
Paral. 2. f. Filius Zamri filij Ioada. 1. Para. 8. d.

מושא Meiafa, Mofa. 1. Para. 8. a. interpretatur onus, siue af-
sumptio, vel prophetia aliquando translatiue, aut aqua-
rum eleuatio. Filius Saharaim ex Hodas vxore.

מסרה Mosera, Eruditio, siue disciplina, aut vinculum: vel
Syriace, dotatio vel traditio. Nomen montis vbi Aaron
mortuus est & sepultus. Deute. 10. b. qui Hor Nume. 20.
d. & Moseroth Nu. 33. d. dicitur.

מסרות Moseroth, Idem. p. n. Locus in quo castrametati sunt
filij Israel profecti de Hesimona. Nu. 33. d.

משוכב Mesobab, Mosobab, Reuersus, aut auersus, vel con-
uersus. Nomen principis. 1. Para. 4. f.

משך Masach, Mosoch, Attrahens, vel prolongas, aut val-
lans, vel sepiēs. Filius Iapheth. Genes. 10. a. Ab hoc Cap-
padoces originem traxerunt. Ezech. 27. c. Filius item A-
ran. 1. Para. 1. b. qui Gene. 10. d. dicitur Mes.

משלם Mesullam, Mosullam, Pacificus, siue perfectus, aut
retribuens, vel parabola eorum, siue potestas eorum. Pa-
ter Salo. 1. Para. 3. d. 5. b. 8. b. 9. b. Prepositus instauratori-
bus templi. 2. Para. 34. c.

משלמיה Meslemia, Mosollomia, Pax domini, siue perfectio
domini, aut retributio domini, vel parabola aut domi-
nium domini.

משלמית Mesilemith, Mosollamith, Pacifica siue perfecta, aut
retribuens, vel parabola mortis, aut dominium mortis.
Filius Emmer. 1. Para. 9. b.

משלמות Mesillemoth, Mosollamoth, Pacificatio, aut perfe-
ctio, siue retributio, aut parabola mortis, vel dominium
mortis. Pater Barachia principis. 2. Para. 28. b.

משה Mofech, Moyse, Attractus, vel assumptus, subaudi
de aquis. Filius Amram filij Caath filij Leui. 1. Par. 23. b.
Exod. 2. b. 6. a. Act. 7. c. e. He. Mofe.

מאוזל Mehuzal, Mozel, Anibulans vel vadens. Nomen re-
gionis. Ezech. 27. d.

M V

מעוניים Mehunim, Munim, Habitacula, siue afflicti, aut delin-
quentes, vel respondentes. Nomen viri. 1. Esd. 2. c.

מוסך Musach, Vnctio, siue cooperimentum, aut libatio. 4.
Reg. 16. d.

מושי Musi. Auferens, vel tangens, aut recedēs, vel ablatus.
Filius Merari filij Leui. Exod. 6. c. 1. Para. 6. b.

M Y

מאבדוס Myndus, Muta. G. Nomen insulæ in mari Icario. 1.
Mach. 15. d.

מאסא Mysia, Scelestia vel abominabilis. G. Prouincia Asia
nunc Aeolis dicta, quam Paulus adnauigauit. Act. 16. b.
Est & altera eiusdem nominis iuxta Danubium flumē.
Suntq; authores qui dicant transisse ex Europa Mesas
& Brigas & Hunos, à quibus appellantur in Asia Mysi,
Phryges, & Bithynij.

N

נחלול Nahalol, Nahalal, Laudatus, siue lucidus, aut
stolidus. Ciuitas Leuitarum in tribu Zabulon. Ios. 19. b. 21. d. Iudic. 1. f.

נחלל Naama, Pulchra, siue decora, aut mouens valde. Ciui-
tas in tribu Iuda. Ios. 15. c. Mater itē Roboam. 3. Reg. 14. f.

נעמה Naaman, Pulcher, siue decorus, aut motum præpa-
rans Filius Benjamin. Gene. 46. c. qui. 1. Para. 8. a. dicitur

נחא Nohaa, Princeps militiæ regis Syriæ. 4. Reg. 5. a. Luc. 3.
c. Filius item Bela filij Benjamin. 1. Par. 8. d.

נעמתי Naamathi, Naamathites, Pulchritudo, vel iucunditas,
siue motus mortis meæ. Iob. 11. a.

נערה Naara, siue Naaratha, Puella vel iuuenis, aut excussio
vel vigilans. Terminus tribus Ephraim. Ios. 16. c. Altera
vxor Ashur. 1. Par. 4. a.

נערי Naarai, Puer, vel iuuenis, siue excutiens, aut vigilans.
Nomen viri. 1. Para. 11. g.

נעריח Nearia, Naaria, Puer domini, aut excussio domini, si-
ue vigil domini, vel vigilans dominus. Filius Semeiæ fi-
lij Secheniæ. 1. Para. 3. d. 4. g.

נחש Nahas, Naas, Coluber vel serpens aut augurans, vel
diuinans siue æneus. Ciuitas. 1. Paral. 4. b. Rex Ammo-
nitarum. 1. Reg. 12. c. 1. Para. 19. a. Est & nomen cuiusdam
viri de quo. 1. Reg. 11. a. 2. Reg. 17. g.

נביות Nebaioth, Nabaioth, Loquela, siue prophetiæ, aut
fructus, vel germinationes. Filius Ismaelis. Gen. 25. b. ab
hoc omnis regio ab Euphrate vsq; ad mare Rubrū vsq;
hodie Nabathena dicitur, quæ pars Arabiæ est. Isa. 60. b.

נבל Nabal, Stultus, vel insipiens. Viri nomen, cuius vxor
Abigail dicebatur. 1. Reg. 25. a. d.

נבט Nebat, Nabat, Aspiciens, siue intuens. Pater Ieroboam
serui Salomonis. 3. Reg. 11. e.

נבו Nebo, Nabo, Loquela siue prophetia, aut loquēs, vel
prophetans, siue fructificans, vel germinans. Ciuitas in
terra Moab in tribu Ruben. Iere. 48. d. quam edificau-
runt filij Ruben. Num. 32. g. Est & nomen montis eius-
dem nominis. Isa. 15. a. qui aliàs Abarim dicitur. Num. 27.
c. 33. f. Idoli præterea nomen. Isaia 46. a.

נבות Neboth, Naboth, Idem. Nomen viri 3. Reg. 21. a.

נבו Nebu, Nabu, Loquela, siue prophetia, aut loquēs, vel
prophetans, siue fructificans, aut germinans. Nomen vi-
nius ex principibus regis Babylonis. Ierem. 39. a.

נבכר Nebuchadnezar, Nabuchodonosor, Gemitus siue
plactus iudicij angustiae vel pressuræ, siue coartans iudi-
ciū angustie vel pressuræ. Rex Babyloniorū. 4. Re. 24. c.

נבכר Nebuchderezar, Nabuchodonosor in toto Ieremia,
excepto cap. 27. 28. 29. a. 34. 39. b. & in Ezech. 26. 29. 30. In
quibus omnibus locis in Hebræo scribitur Nabucho-
dorofo: quod interpretatur gemitus siue plactus ge-
nerationis angustiae vel pressuræ, aut coartatio genera-
tionis angustiae vel pressuræ.

נבושורי Nebuzabban, Nabuzezban, Loquela siue prophetia
vel germinatio manās vel fluēs: aut ex Hebræo & Syro,
fructus vel germinatio liberationis. Nomen viri. Ier. 39. c.

נבוור Nabuthæi, Loquentes, siue prophetantes, aut germi-
nantes. D. 1. Mach. 5. c.

נבזר Nebuzar-adan, Nabuzardā, Germinatio vel prophe-
tia extranei siue vtilitati aut effusi iudicij, vel germinatio
siue prophetia extranei siue vtilitati aut effusi dominij vel
basis. Princeps exercit⁹ regis Babyloniorū. 4. Reg. 25. b.

נחור Nachor, Raucus vel aridus, aut iratus, vel incensus:
aut Syriace, suffocatus. Filius Sarug. Gene. 11. c. Luc. 3. g.
Filius item Thare. Genes. 11. d.

נכון Nachō, Paratus, vel certus. Nomen loci. 2. Reg. 6. b.

נרב Nadab, Spontaneus, aut vouens, vel princeps. Filius
Aaron. Exod. 6. d. Filius item Semei filij Onan filij Iera-
meel. 1. Para. 2. d. Filius Iahiel. 1. Para. 9. f. Filius Ieroboā.
3. Reg. 14. e.

נרבניה Nedabia, Nadabia, Votū domini, siue spontaneus aut
princeps domini. Filius Iechonię filij Ioacim. 1. Para. 3. c.

נחבי Nagge, Claritas, vel splendor. D.

נחליאל Nahabi, Occult⁹, vel absconditus, siue dilectus, aut re-
quiescēs mecū, siue ductor mecū. Filius Vapfi. Num. 13. a.

נחם Nahaliel, Torrens dei, siue hereditas dei, aut vallis
dei. Locus vbi castra fixerunt Israëlita. Num. 21. d.

נחם Naham, Consolatio vel poenitentia, siue ducens cos,
aut requies eorū. Frater Odaie mulieris. 1. para. 4. c.

נחם Naham. 1. Paral. 4. c. Filius Caleb filij Iephone, inter-
pretatur pulcher siue iucundus, aut mouens cos.

נחמני Nahamani, Cōsolator, siue poenitēs, aut requiei mu-
nus

nus vel numerus, siue requiei præparatio. Nomen viri. 2. Esd. 7. b

נַחֲרַי Naharai, Naris, siue nasus, aut hinniens, vel calefactio, siue ariditas, vel raucedo: aut Syriace, suffocatio, Armiger Ioab. 2. Reg. 23. d. 1. Para. 11. g

נַחֲשֹׁן Nahafon, Nahasson, Idem. Filius Aminadab, frater Elizabeth vxoris Aaron. Exod. 6. d

נַחֲתָן Nahath, Requies, vel ductor: aut Syriace, descensio. Filius Rahuel filij Esau. Gene. 36. b. 2. Paral. 31. c

נַחֻם Nehum, Nahum, Consolator, siue poenitens, aut ductor eorum. Nomen prophetæ. Nahum. 1. a. 2. Esd. 7. b

Naim, Pulchritudo, siue iucunditas, vel commotio, aut motus eorum. D. Ciuitas, Luc. 7. b

נָעִים Naim, Pulcher, siue decorus, aut motor eorum.

נָיוֹת Naioth, Pulchritudo, siue decor, aut habitaculum. Nomen loci. 1. Reg. 19. c

נִמְשִׁי Nimfi, Namfi, Ablatus, siue auferens, aut tangens, vel dormitionis munus. Pater Iehu regis Israël. 3. Reg. 19. c

נִמְוָאֵל Nemuel, Namuel, Dormiens deus, vel dormitio siue somnus dei. Filius Simeonis filij Iacob. 1. Para. 4. d. qui Gene. 46. b. dicitur Iamuel.

Namuelitz, Idem. Num. 26. b

נַנְעָא Naneæ, id est Dianæ: sic enim appellabatur Diana lingua Persica. 2. Mach. 1. c

נִפְגָּ Nepheg, Napheg, Imbecillis, aut remissus, aut laxatus. Filius Isaar. filij Caath filij Leui. Exod. 6. c. Filius item David. 1. Para. 14. b

נָפִישׁ Naphis, Anima vel refrigeratus, aut requiescens: vel Syriace, multiplicans. Filius Ismaelis. Gen. 25. b. 1. Paral. 5. c

נַרְצִיסוס Narcissus, Stupefactus, vel negligens. G. Nomen viri, cuius meminit Paulus Rom. 16. b

נִזְיָה Nezia, Nafia, Victor, siue æternus, aut fortis. Nomen viri. 1. Esdr. 2. c

נָתָן Nathan, Dans, vel donatus. Filius David. 2. Reg. 5. c. 1. Paral. 3. b. Nomen item prophetæ. 3. Reg. 7. a. Filius item Ethæi filij filiæ Sesan ex seruo. 1. Para. 2. e

נֶתְנָאֵל Nethanceel, Nathanael, Donum dei. Frater Semeiæ & Choneniæ. 2. Paral. 35. b. Filius Suar, princeps tribus suæ Issachar. Num. 1. a. Quartus filius Ifai. 1. Para. 2. b

Nathanel, Idem.

נֶתְנִיָּה Nethania, Nathania, siue Nathaniaus Donum domini. Pater Ismaelis. 4. Reg. 25. f

נֶתָן-מֶלֶךְ Nethan-melæch, Nathan-melech, Donum regis siue donum consilij. Nomen eunuchi. 4. Reg. 23. c

נֶתְיִינִים Nethinim, Nathinæi, Dati, vel donati. 1. Paralipo. 9. a. 2. Esdr. 7. e

Nathon, Idem. f. n.

Naue, Posteritas, vel stirps, aut filius vel æternus, seu permanens, vel pulchritudo, siue habitaculum: aut Syriace, piscis. D.

נִזְרִי Nazaræi, Separati, siue coronati, aut sanctificati. Actuum 24. a

Nazareni, Idem. Sed si per γ scribatur, interpretatur custodientes, vel floridi, aut virgulta. D.

Nazarenus. f. n. D. Matt. 26. g

נִזְרֵת Nezaireth, Nazareth, Sanctificata, aut separata, vel coronata. Si autem per γ scribatur, interpretatur custodita, vel florida, aut virgultu. D. Viculus Galilææ iuxta montē Thabor, in quo fuit nutritus Iesus noster. Matt. 2. d. Luc. 4. c. edificata super montem.

נִזְרִי Nozri, Nazaræus, Separatus, siue coronatus, aut sanctificatus. Iudic. 13. a

נִזְרִי Nazaræus. Matth. 2. d. Idem. vel per γ literam, custos siue flos, aut virgultum. D.

N E

נְאֶפּוֹלִיס Neapolis, Noua ciuitas. G. Ciuitas Cariæ aut Thraciæ. Act. 16. b. Hanc vocari Sichem testis est Hieronymus in Hebraicis quæstionibus.

נִבְהָז Nibehaz, Nebahaz, Fructificans vel germinans visionem, aut loquens vel prophetans visionem. Idolū Heuæorum. 4. Reg. 17. f

נִבְיָ Nebai, Fructificans, vel germinans, aut loquens, vel

prophetans. Nomen viri. 2. Esd. 10. a

Neballat, Prophetia siue loquela inuoluta, vel abscondita, aut germinans, vel fructificans, siue prophetans in uolute vel abscondite. Ciuitas. 2. Esd. 11. d

Nebo, Loquela, siue prophetia, aut loquens vel prophetas, siue fructificans, vel germinans. Vrbs est montis terræ Moabitarum supra Iordanem contra Ierichuntē ciuitatem, in sorte tribus Ruben. Nume. 32. a. Deute. 34. a. 1. Para. 5. a. Nomen viri. 1. Esd. 2. b. 10. d. Vide Nabo.

Nibsan, Nebfan, Loquela siue prophetia, aut germinatio dormitationis vel mutationis, siue germinatio vel loquela dentis vel eboris. Nomen ciuitatis in tribu Iuda. Ios. 15. g

Necho, Nechao, Claudus, vel percussus. Nomen Phaonis regis Aegypti, illius videlicet cui Iosias rex Iuda iuit in occursum. 4. Reg. 23. f

Necéb, Foramē, aut maledictio, siue vocatio, aut nominatio vel explicatio. Ciuitas in tribu Nephthali, quæ & Adami dicitur. Ios. 19. c

Necoda, Depictus, siue varius, aut punctuatus, vel pastor, aut incuruatus, vel incensus. Nomen viri. 1. Esd. 2. c

Nahal-eschol, Nehel-eschol, Torrens botri, aut valis botri. Nomen loci. Num. 13. c

Nehelami, Nehelamites, Sôniator, vel somn², siue torrens, aut vallis aquarū, vel hæreditas aquarum. Iere. 22. f

Nehemias, Cōsolatio, vel requies domini, aut poenitēs dominus, siue directio domini. Nomē viri. 1. Esd. 2. a

Nehiel, Commotio vel motus dei. Ciuitas quæ terminus est Afer. Ios. 19. b

Nehusta, Aenea, vel ærea, aut augurans, vel serpens, aut serpentina. Mater Ioachim filij Ioachim. 4. Reg. 24. b

Nehustan, Aeneum, vel cupreum, aut augurium, siue serpentis datum, vel donum. 4. Reg. 18. a

Nimrah, Nemra, Leopardus, siue rebellio, aut amaritudo, vel commutatio. Ciuitas. Nume. 32. a

Nimrim, Nemrim, idem. p. n. Ciuitas. Isa. 15. c

Nimrod, Nemrod, Rebellis, vel dormitio descensionis, aut dormiens dominans. Filius Chus. Gene. 12. b

Neomenia, Nouilunium. G. Coloss. 2. d

Naphath-dor, Nephath-dor, Fauus habitationis vel generationis, aut distillans siue eleuans vel cribrans habitationem vel generationem. Ciuitas in tribu Manasse, eadem quæ Dor dicitur. Vide suo loco. 3. Reg. 4. b. vbi corrupte legitur Nephath-dor. Ex Hebræo vertēdum erat, In omni termino Dor.

Nepheg, Imbecillis, aut remissus, vel laxatus. Filius David. 2. Reg. 5. c. 1. Para. 3. b

Nephi, Purificatio. D. 2. Mach. 1. g

Naphthali, Nephthali, Comparatio vel æquiparatio, aut retorsio, vel tortuositas. Nomen loci. 3. Reg. 4. b. 4. Reg. 15. f. Sextus filius Iacob ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ. Gene. 30. b

Nephthalitz, Idem.

Naphthar, Nephthar, Purificatio. D. 2. Mach. 1. g

Nephthoa, Apertus vel apertio, siue sculptura. Nomen fontis. Ios. 15. b. 18. c

Nephtuim, Idem. p. n. Filius Mesraim. Gene. 10. b

Nephusim, Deminuti, aut dilacerati. Nomen viri. 1. Esdræ 2. c

Ner, Lucerna, siue nouale. Pater Abner. 1. Reg. 19. g. Pater Cis patris Saul. 1. Paralip. 3. c. Filius Iahiel. 1. Paralipom. 9. f

Neregel, Explorans, vel pedester, siue lucerna discooperta vel coaceruata, aut nouale discoopertum vel reuolutū. Vnus ex principibus regis Babylonis. Iere. 39. a

Nergel, Idem, Idolum Cuthæorum. 4. Reg. 17. f

Nereus, Lucerna, vel nouale. Græce vero magnus interpretatur. D. Nomen viri. Rom. 16. b

Neri, Lucerna, vel nouale. D.

Neria, Neri. Ierem. 32. c. Lucerna domini, aut nouale domini. Heb. Nerias. Pater Baruch, filius Maafæ.

Nerias, Idem. Iere. 51. g

D ij Nesib,

נציב Nesib, Strās, siue statio, vel erectio, scilicet alicuius ti-
tuli: aut Syriace, plantatio. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. f
נקרך Nisroch, Nefroc, Fuga vel tentatio tenera vel delica-
ta, aut vexillum delicatum: vel Syriace, tabula tua. Ido-
lum quod adorabat Sennacherib. 4. Reg. 19. g. Isa. 37. g
נסעס Nesteus, Ieiunus, vel ieiunans. G.
נטופתי Netophari, Gutta, siue distillatio, aut gummi. Nomē
loci. 1. Para. 2. g
נטופה Netophathites, Idem. 2. Reg. 23. d. 4. Reg. 25. f
נטופה Netopha, Netupha, Gutta, siue distillatio, aut gūmi,
vel declinatio oris. Nomen loci. 1. Esd. 2. b
נטופתי Netophati, Netuphati, Idem. Nomē loci. 2. Esd. 12. b
נסעס Neumenius, Nouus mensis, vel nouilunium. G. Filius
Antiochi. 1. Macha. 12. c
נסעס Nicanor, Victor, vel victoriosus. G. 3. Macha. 3. e. Est
& nomen diaconi. Act. 6. b
נסעס Nicodemus, Hebraice interpretatur innocens san-
guis: Græce vero, victoria populi. D. Nomen viri Pha-
risæi, Iudæorum principis. Ioan. 3. a
נסעס Nicolaitæ, Victoriæ plebis. G. Apoc. 2. d
נסעס Nicolaus, Idem. f. n. G. Nomen diaconi. Act. 6. b
נסעס Nicopolis, Victoriæ ciuitas, vel victoriosa ciuitas. G.
Thraciæ ciuitas, quæ Istro flumini imminet. Tit. 3. d
נסעס Niger, Latinum est. Cognomē prophetæ cuiusdam.
Acto. 13. a
נסעס Sihor, Nilus, Niger, vel turbidus, aut matutinus. Flu-
uius Aegypti. Isa. 23. a
נסעס Nineue, Niniue, Pulchra, siue speciosa, aut habitacu-
lum. Ciuitas quam ædificauit Assur. Genes. 10. b. quæ &
Ninus dicitur, Nisibis autem ab Ensebio.
נסעס Nineuim, Niniuitæ, pulchri, siue speciosi, aut habita-
cula. Luc. 11. d
נסעס Nisan, Vexillum, siue probatio, aut tentatio, vel fu-
ga, aut Syriace, miraculum. Mensis respondens nostro
Martio. 2. Etd. 2. a
נסעס Nea, Noa, Mouens, vel commota. Filia Salphaad filij
Epher filij Galaad. Nume. 26. d. Ciuitas item quæ ter-
minus est tribus Zabulon. Ios. 19. a
נסעס Noadia, Testificatio, vel cœtus aut congregatio do-
mini, siue ornatus domini, aut transiens dominus: vel ex
Syro & Hebræo, ablatio domini. Nomē viri. 1. Esd. 8. g
נסעס Nob, Loquela, siue prophetia, aut loquens vel pro-
phetans, siue fructificans, vel germinans. Ciuitas sacer-
dotum. 1. Reg. 22. b
נסעס Nobe, Idem. Ciuitas in tribu Dan vel Benjamin. Isa.
10. g. 1. Reg. 21. a. 22. d
נסעס Nobe. Num. 32. g. Iudic. 8. c. Latrās vel latratus. Ciui-
tas quæ & Canath dicebatur, in tribu Manasse. 1. Re. 21. a
נסעס Nodab, Vouens, siue spōtaneus, aut principalis. No-
men viri. 1. Para. 5. c
נסעס Noah, Noe, Cessatio vel requies. Filius Lamech filij
Mathusale, Gene. 5. d. Luc. 3. g
נסעס Naama, Noema. Pulchra siue decora, aut mouēs val-
de. Filia Lamech ex Sella vxore sua. Gene. 4. d
נסעס Naaman, Noeman, Pulcher, siue decorus, aut motum
præparans. Filius Balæ filij Benjamin. Num. 26. e
נסעס Noemanitæ, Idem. p. n. Num. 26. e
נסעס Naami, Noëmi, Pulchra, siue decora. Vxor Elime-
lech Beth-lehemitæ. Ruth. 1. a
נסעס Noga, Claritas, siue splendor. Filius Dauid. 1. Par. 14. b
נסעס Noge, Idem. Filius Dauid. 1. Para. 3. b
נסעס Nohah, Nohaa, Requiescens, aut ducens vel ductor.
Filius Benjamin. 3. Paralipo. 8. a. qui Genes. 45. c. dicitur
Naaman.
נסעס Nophah, Nophe, Insufflās, aut timidus, siue illaqueās.
Nomen loci. Num. 21. f
נסעס Naphath, Nopheth, Fauus, aut cribrum, siue distilla-
tio. Vrbs in tribu Manasse. Ios. 17. c
נסעס Naaran, Noaran, Puer vel iuuenis, siue excutiens, aut
vigilans, vel mouens canticum. Nomen loci. 1. Paral. 7. f

N V
Numenius, Nouus mensis, vel nouilunium. G.
Nun, posteritas, vel stirps, aut filius, vel æternus, seu
permanens: aut Syriace, piscis. Pater Osee cuiusdam.
Nume. 13. a. Pater item Iosue. Ios. 1. a. Filius Elifama filij
Ammihud. 1. Para. 7. f
N Y
Nympha, Sponsa. G. Coloss. 4. d
O
O Badia, Seruus domini, vel operarius domini. Fi-
lius Arnan filij Raphaia, filij Iesaiæ. 1. Para. 3. d.
Filius Izrahia filij Ozi. 1. Para. 7. a
Obal, Peruerfitas vetustatis, aut peruerfitas fluxus.
Filius Iectan. Gene. 10. d
Obdia, quæ Obdias, Idem quod Obadia. Filius Asel
filij Elasa. 1. Para. 8. d. g. 12. b
Obed, Seruus, vel operarius, Pater Gaal. Iudic. 9. d.
Filius Booz, pater Isai. Ruth. 4. d. 2. Paral. 2. b. Filius O-
phlal filij Zabadi. 1. Para. 2. c. 11. g
Obed-edom, Seruus hominis vel terreni aut sangui-
nei vel rufi. Nomen viri. 2. Reg. 6. b
Obadia, Obedia, Seruus vel operarius domini. No-
men viri. 1. Esd. 8. b
Oboth, Pythones, siue vtres, aut patres, vel desideria.
Nomen loci. Nume. 21. c. tricesima sexta Ifraëlitariū mā-
sio cum ex Aegypto proficisceretur in terrā Chanaan.
Num. 33. f
O C
Ahuzath, Ochozath, Possessio, siue apprehensio, vel
collectio, aut visio, seu fratris oliua. Amicus Abimelech
regis Geraræ. Gene. 26. f
Ahaziah, Ochofias, Apprehensio siue possessio do-
mini, aut visio domini. Filius Achab regis Ifraël. 3. Reg.
22. f. Filius Ioram regis Iudæ. 4. Reg. 8. f. 1. Para. 3. c
Achran, Ochran, Turbidus, vel conturbatus. Pater
Phegiel principis tribus Aser. Num. 1. b
O D
Hodia, Odaia, siue Odaias, Laus domini, siue confes-
sio domini. Soror Naham. 1. Paral. 4. c. 2. Eld. 9. a
Odaren. Laudis canticum, vel testimonium arcæ. D.
Nomen viri. 1. Mach. 9. g
Oded, Sustentans, vel tenens, aut erigēs. Nomen viri
prophetæ. 2. Para. 15. a. 28. b
Hodiah, Odeuia, Laus domini, siue confessio domi-
ni. Nomen viri. in toto cap. 2. Esd. 10. scribe Odaia.
Hodiia, Odia, Idem. Nomen viri. 2. Esd. 8. b
Hodania, Odoia, Idem. Nomen viri. 1. Para. 5. d
Adullam, Odollam, Testimonium siue ornamentum
illis, aut testimonium siue ornamentum suæ miseræ, vel
transitus aut præda suæ miseræ. Ciuitas in Iud, à Ro-
boam constructa. 2. Paralip. 11. b. Mich. 1. d. Nomen item
speluncæ. 1. Reg. 22. a
Adullam, Odollamites, Idem. Gene. 38. a
Hodauia, Oduia, Laus domini, siue cōfessio domini.
Filius Asana. 1. Paral. 9. b. Filius Elioenai filij Naariæ. 1.
Para. 3. d
O G
Og, Subcinericius panis vel torta, aut subsannatio: vel
Syriace, detentus, aut impeditus. Rex Basan. Nume. 21. g
O H
Hoham, Oham, Væ eis, siue tumultuans, vel contur-
batus. Rex Hebron. Ios. 10. a
Ohel, Tabernaculum, siue tentorium, aut splendor.
Filius Zorobabel filij Phadaia. 1. Para. 3. d
Ahlai, Oholai, Deprecans, vel expectans, aut inci-
piens, vel dolens, siue frater mihi. Filius Sefan filij Iesi
filij Apphaim. 1. Para. 2. e
O L
Har-zethim, Oliueti mons, siue mons oliuarum, siue
Oliuetum, Mons ad orientem Ierosolymæ, torrente
Cedron interfluente, sabbathi habens iter ab Ierusalem,
Acto. 1. b. Luc. 19. e
Vila

νυμνιος
نون
νυμφα
עבריא
עובל
עובד
עובר
עבר-ארם
עבריה
אבת
אחות
אחיהו
עכרן
חוריה
חוריה
חורניה
ערלם
ערלמי
חורניה
עוג
חוקם
אהל
אהלי
חר-ותים

עלא Villa, Olla, Eleuatio, vel holocaustum, aut infans, vel paruulus, aut folium. Pater Hanniel. i. Para. 7. g.

ὀλυμπιάς Olympias, Cœlestis. G.

ὀλυμπία Olympiadem. Rom. 16. b. Idem. In Græco, Olympā.

ὀλυμπιος Olympius, Cœlestis. G. 2. Mach. 6. a

O M

אמר Omar, Dicens, vel loquens, siue amarus vel exaltans Filius Eliphaz filij Esau ex Ada vxore. Gene. 36. b

אמר Imri, Omrai, Dicens, vel loquens, aut exaltans, siue amarus: aut Syriace, agnus. Pater Amri. i. Para. 9. a

O N

אום Onam, Dolor, aut fortitudo siue iniquitas eorum. Filius Soba filij Seir Horæi. Genes. 36. c. Filius item Ierameel ex Arara vxore. i. Para. 2. d

און Onan, Dolor, siue iniquitas, aut fortitudo. Filius Iud ex Sue vxore sua. Gene. 38. a

ὀνησιφόρος Onesiphorus, vtilitatem afferens. G. Vir quidam fidelis. 2. Timoth. 1. d

ὀνήσιμος Onesimus, Vtilis. G. Nomen viri fidelis. Coloss. 4. b ad Philem. b

אונים Onias, Fortitudo domini, aut nauis. D. Sūmus sacerdos apud Iudæos. i. Mach. 12. a

און Ono, Dolor aut fortitudo, siue iniquitas eius. Ciuitas quam ædificauit Samad filius Elphaal. i. Paral. 8. b. In. i. Esd. 2. b. 2. Esd. 6. a. fit mentio vallis Ono.

O O

אחלה Aholla, Oolla, Tabernaculum vel tentorium, siue splendor eius. Ezech. 23. a

אחלי Ahlai, Ooli, Deprecans, siue expectans, aut incipiens, vel dolens, siue frater mihi. Pater Zabadi. i. Para. 11. g

אחלאב Aholiab, Ooliab, Tabernaculum vel tentoriū patris, aut splendor patris. Filius Achifamech. Exod. 31. a

אחליבה Aholibab, Oolibab, Tabernaculum, vel tentoriū meum in ea, aut splendor meus in ea. Ezech. 23. a

אחליבמה Aholibama, Oolibama, Tabernaculum vel tētorium meum excelsum, siue splendor excelsum. Vxor Esau filia Anæ. Gene. 36. a. c. Ciuitas Idumæorum. i. Paral. 1. d. Fuit & ciuitas Idumæorum principum.

אחזם Ahuzam, Oozam, Apprehensio eorum, siue possessio eorum, aut visio eorum. Filius Ashur ex Naara vxore ipsius. i. Para. 4. a

O P

אופז Vphaz, Ophaz, Aurū obrizū. Nomen loci. Iere. 10. b

עפל Ophel, Turris, aut obscuritas, vel nebula. Nomē muri. 2. Paral. 27. b. 33. c. Aut potius turris Ierosolymæ, non procul à templo. 2. Esd. 3. f

עפרה Aphra, Ophera, Puluis, aut plumbum, vel hinnulus. Ciuitas in tribu Benjamin. Ios. 18. d

עופי Ephai, Ophi, Lassus, aut volans: vel Syriace, plicatus, vel complicatus, aut folium. Nomen viri. Ierem. 46. c

חפים Huphim, Ophim, Thalamus, siue coopertus, aut litus maris. Filius Benjamin. Gene. 46. c

אופר Ophir, Cinis vel incineratio, aut fructificatio. Filius Iectan. Genes. 10. d. Inde Ophira regio. 3. Reg. 9. d. quæ (vt refert Iosephus lib. 8.) etiam Aurea terra nuncupatur: vnde aurum Ophirizum, quod Obrizum vocant.

אפלל Ephlal, Ophlal, Iudicans, vel orans. Filius Zabadi filij Nathan filij Ethei. i. Para. 2. c

חפני Haphni, Ophni, Pugnus vel pugillus, aut cooperiēs. Filius Heli sacerdotis. i. Reg. 1. a

עפני Aphni, Ophni. Ios. 18. d. Interpretatur volans, siue lassitudo: aut Syriace, plicatio vel complicatio. Nomen ciuitatis.

עפרה Aphra, Ophra, Puluis, aut plumbum, vel hinnulus. Filius Maonathi filij Othoniel filij Cenez. i. Para. 4. c

O R

ערב Oreb, Coruus, vel suavis, aut fideiussor, vel commiscens seu vespertinus. Vir Madianita à tribu Ephraim interfectus. Iudic. 7. d. 8. a. Psal. 82. b. Isa. 10. f

ארנו Arnan, Ornan, Exultans, siue arca eorum, aut lux filij, vel lux siue maledictio permanens vel æterna. Nomē

vir. i. Para. 21. c. qui 2. Reg. 24. d. dicitur Areuna.

Harari, Orori, Montanus. Ciuitas. 2. Reg. 23. d. quæ Arari. i. Paral. 11. g. dicitur.

Oronaim, Ire vel furores: aut Syriace, libertates. Duo vici, quæ via est ad Assyrios, siue duæ vrbes Moabitarū, vna superior, altera inferior. Isa. 15. c. Hebr. Horonaim. Ciuitas Moabitarum.

Arpha, Orpha, Ceruix, vel ceruicosa, siue suscitatio oris, vel denudatio oris. Vxor Chelion filij Elimelech Beth-lehemitar. Ruth. 1. a

Orthosiada, Recta, vel rectificata. G. Nomen loci. i. Machab. 15. g

O S

Osaas, Saluator dominus, aut salus domini. Nomen viri. 2. Esd. 12. c. Iere. 42. a

Hosea, Osee, Saluator, aut salus. Filius Ela. 4. Reg. 15. f. Nomē item prophetæ filij Beer. Osee. 1. a. Filius Nun. Nume. 13. a. qui ibidem. b. dicitur Iosue à Moyse.

O T

Vthai, Othei, Tempus vel hora mea, aut iniquitas mea. Filius Ammihud filij Amri. i. Para. 9. a

Hothir, Othir, excellens, siue residuus, aut remanens. Nomen viri. 2. Paral. 25. b

Athni, Othni, Tempus siue hora mea. Nomen viri. i. Paral. 26. a

Athaliah, Otholia, Tempus domino, siue hora domino. Filius Ieroham. i. Para. 8. c

Othoniel, Tempus dei, siue hora dei. Filius Cenez frater Caleb. Ios. 15. d. i. Para. 4. c.

O Z

Aza Oza, Fortitudo, aut capra. Horti nomen. 4. Reg. 21. d. Nomen viri. i. Paral. 6. a. 8. a

Vza Oza, Idem, Filius Abinadab. 2. Reg. 6. a

Azon, Ozan, Fortitudo earum, aut capra earum. Pater Phaltiel principis tribus Issachar. Num. 34. d

Azaziah, Ozaziu, Fortitudo domini. Nomen viri. i. Para. 15. c. 27. c

Vzen-særa, Ozenfara, Auricula carnis vel consanguinitatis, aut auricula fermentata vel remanens, siue statéra carnis vel consanguinitatis aut residui. Vrbs cōdita à Sara filia Ephraim. i. Paral. 7. c

Vzi, Ozi, Fortis, vel fortitudo mea, aut hircus meus. Filius Bocci filij Abisue. i. Paralip. 6. a. Filius item Thola filij Issachar. i. Paral. 7. a. vide & 9. b

Vzi, Ozi. 2. Esd. 3. f. Tunc, siue aut iste. Nomen viri.

Vzia, Ozia, Fortitudo domini, siue hircus domini. Filius Amasia regis Iuda. 2. Paral. 26. a. Esa. 1. a. qui. 4. Reg. 15. a. dicitur Azarias. Filius Caath filij Leui.

Iaaziah, Oziah, Fortitudo domini. Nomen viri. i. Paral. 6. b

Vziel, Oziel, Fortitudo dei siue hircus dei. Filius Bela filij Benjamin filij Iacob. i. Paral. 7. b. Filius Caath filij Leui. Exod. 6. c. Vide & 1. Paral. 4. g. 2. Paral. 29. c

Vzieli, Ozieli, Fortitudo dei, siue hircus dei.

Ozielitæ, Idem. Nume. 3. d. i. Para. 26. c

Azni, Ozni, Auris vel auscultatio mea, siue statéra. Filius Gad filij Iacob. Nume. 26. b

Oznitæ, Idem. Nume. 26. b

Azriel, Ozriel. i. Para. 27. c. Adiutorium dei, siue atriū dei. Pater Ierimoth.

P

Paphus, Bulliens, vel æstuans. G. Nomen insulæ. Acto. 13. a

Pelesteth, Palæstina, Cōspersa, scilicet cinere vel puluere: siue ruina apposita, vel ruina duplex, aut ruina pot⁹, vel cecidit bibēs. Est ea Syriæ regio, quæ Hebræis dicitur Philisthiim, ad mare Mediterraneum pertingēs, sita ad occidētē Iudææ. Author est Iosephus li. 1. Iudai. antiq. ca. 12. de hac Pomp. Mela in 1. Plin. in 5. cap. 12. & 13.

Pelitim, Palæsthini, Idem. p. n. m. g. Genes. 21. d. Populi quos interpretes nonnunquam Philisthæos, nonnunquam ἀλλοφύλας, id est alienigenas vocant.

D iij Thamor,

חררי

חרנים

ערפה

ὀρθοσιὰς

חושעיה

חושע

עותי

חותיר

עתני

עתליהו

עתניאל

עוא

עוא

עון

עונות

און

שאר

צוי

אוי

צויה

צויהו

צויאל

צויאלי

אוי

צוריאל

פ

פלשת

פלשתים

תמר Thamor, Palmira, palma, vel dactylus, aut commutatio vel permutatio, siue amaritudo. Vrbs Syria nobilis, quæ & Hebraice aliàs Thadmor dicitur.

תדמור Thadmor, Palmira, confessio vel laus amaritudinis, aut confessionis vel laudis myrrha: siue ex Hebræo & Syro, laus præceptoris vel domini. Nomen ciuitatis in Syria, quam ædificauit Salomon. 3 Reg 9. c. 2. Paral. 8. a. quæ aliàs Thamor siue Thamar dicitur Hebraice. Hæc ab Hadriano principe Hadrianopolis dicta fuit.

παιφιλία

Pamphilia, Tota dilecta vel amabilis. G. Prouincia Asia, ab ortu Ciliciam habet, ab occasu Lyciam & Asiæ minoris partem, à septentrione Galatiam & Cappadociam, à meridie Mediterraneum, quod illic Pamphilijs maris nomen habet. Tota Tauri expatiantis iugis septa. De hac Ptolemæus lib. 5. Plin. lib. 5. cap. 27. Pompo. Mela in 1. In hac sita est vrbs Perge: cuius meminit Lucas Act. 13. & Mela lib. 1. Volaterr. lib. 10. hanc etiam Mesopiam appellatam scribit.

πάφος

Paphus, Cypri est ciuitas, Veneri quondam sacra, in qua ante nuptias puellæ dotem quæsituræ, in honorem Veneris in litto: se prostituiebant: vt scribit Iustinus lib. 18. De hac Pomp. Mela lib. 2. Strabo in 14. Plinius in 5. cap. 11. Hæc frequenti terræ motu lapsa, nunc ruinarum tantum vestigijs quid olim fuerit ostendit. Hæc Hieronymus Act. 13. b.

παράκλητος
παράσκευή
παρμένη

Paraclerus, Consolator, vel aduocatus. G. Ioan. 14. b.

Parasceue, Præparatio. G. Luc. 23. g. Ioan 19. f.

Parmena, Permanens. G. Nomen diaconi. Act. 6. b.

Parthia, Asia maioris est regio circa Persas inter flumen Indum & Arios populos ab oriente, & Tigrim atque Mediā ab occasu sita: à meridie terminatur deserto Carmania, ab Aquilone Hircania, teste Plinio lib. 6. ca. 25. Ptolemæo lib. 6. cap. 5. De illis Iustinus lib. 41. Strabo in 15. Habes eius mentionem Acto. 2. b.

Parthi, Lingua Scythica dicuntur fugaces vel exules. D. Nomen prouinciæ Act. 2. b.

vel פספס

Phasah, Pesah, Pascha, Transitus, vel claudicatio. Idem

פסח Phasé significat. Ezechie. 45. f. Matth. 26. a. Marc. 14. b. Ioan. 2. b. 6. a. 1. Corinth. 5. c.

πάταρα

Patara, Calcata, vel mortifera. G. Ciuitas Lyciæ prouinciæ in Asia. Act. 21. 1.

πάτμος

Patmos, Letalis vel mortifera. G. exigua insula in Aegeo mari, Sporadum vna, Plinio libr. 4. cap. 12. Straboni in 10. ad quam relegatum ferunt Ioannem apostolum à Domitiano imperatore Romano, Apocalypsinq; scripsisse in ea. Apoc. 1. Euseb. lib. 3. cap. 18. Eccle. hist.

πατρόβα

πατροκλος

Patroba, Paterna. i. G. Nomen viri. Rom. 16. b.

Patroclus, Patris vel patriæ gloria. G. Nomen viri. 2. Macha 8. b.

παῦλος

Paulus, Hieronymus admonet mirabilem sonare, ab Hebræis etymologiam mutuatus. Al j, os tubæ, nimirum ex Hebræo & Græco dictionem constantes. Constat tamen aut Græcam esse vocem, & quietum sonare, à verbo πᾶννομαι aut Romanam siue Latinam, pusillum significantem.

P E

פס Sin, Pelusium, id est rubus, teste Strabone lib. 17. Geographicorum. Aegypti est ciuitas, vnde nomen est præterfluenti ostio Pelusiaco. Huius etiam meminit Plinius lib. 5. cap. 9. & 10. Pompo. Mela lib. 2. Iosephus lib. 6. ca. 8. & lib. 10. cap. 1. antiq. Iudaic. Aliàs Libna appellata, & Sin. Ezech. 30. d.

πεντάπολις

Pentapolis, Quinque ciuitatum, scilicet regio. G. Syria regio ad orientem Iudææ, à quinque ciuitatibus, Sodomæ, Gomorrhæ, Adamæ, Seboim, Segor, quibus olim fuerat incluta, fuit appellata, igne & sulphure euersa: de qua Gene. 13. & 19.

πεντάτευχος

Pentateuchus, quinque volumina. à πέντε quod est quinque. & τεύχος volumē. Sic vocatur à Græcis quinque libri Moyse, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, & Deuteronomium, & ab Hebræis פנתי id est quinquarius, siue תורה id est lex.

Humas,
quinarius:
Thorah, lex

Pentecoste. Quinquagesima. G. Act. 20. d.

πεντεκοστή

Pergamus, Altitudo, vel sublimitas. G. Clarissima Asia ciuitas, atque ipsius Troados, quam Silenus intermeat fluuius, præfuit Cælius profusus Piodaso monte, sicut scribit Plin. lib. 5. cap. 30. hist. mundi. De hac etiam Strabo lib. 13. Geograph. Ad huius ecclesiæ Ioannes apostolus scripsit. Apoc. 1. & 2.

πέργαμος

Perge, Valde terrestris. G. Paphiliæ prouinciæ vrbs est: cuius meminit Plinius in 5. cap. 27. Mela lib. 1. Strabo lib. 14. Lucas Act. 13. b.

πέργα

Pharas, Persa, siue Persis, Frangens, siue diuidens, aut vngula, vel gryphus. Est ad orientem Iudææ sita, alta, cincta montibus regio, quæ à septentrione Mediā, ab occasu Susianū, ab oriente duas Carmanias, ab austro partē Persici sinus habet, authore Volater. lib. 12. Ezech. 27. 38.

פרס

Persæ, Idem. p. n. Populi. 2. Para. 36. d. Ezech. 27. b.

Persepolis, Persæ ciuitas. G. 2. Mach. 9. a.

περσέπολις

Pharas, Perses, Frangens, siue diuidēs, aut vngula, vel gryphus. Qui ex Persa siue Persia est.

פרס

Persia, Idem.

Persida, Idem. Mulier Paulo charissima. Rom. 16. b.

Sela, Petra deserti, Arx, & ciuitas principalis in regno Moab, in finib' Arabiæ sita. Isa. 16. a. Ab hac, Arabia Petrea dicta est, de qua Egesippus lib. 1. cap. 14.

סלע

Petrus, Saxum, vel petra. Nomen vnus apostoli ex duodecim, à Christo sic cognominati. Ioā. 1. f. qui prius Simon dicebatur. Matth. 4. c. Marc. 3. b.

πέτρος

P H

Pekah, Phacee, Aperiens. Filius Romeliæ, rex Israël. 4. Reg. 15. e. 16. a.

פקח

Pekahia, Phaceia, Aperiens dominus. Filius Manahé. 4. Reg. 15. e. Heb. Phacehia.

פקחיה

Pedaia, Phadaia, Redemptio domini. Pater Zebda matris Ioacim. 4. Reg. 23. g. Fili' Iechoniæ filij Ioacim. 1. Para. 3. c.

פדיה

Pedah-zur, Phadassur, Redemptor fortis, vel redimens petra, aut redemptio plasmationis. Pater Gamaliel principis tribus Manasse. Num. 1. a.

פקה-צור

Phadon, Redemptio eius: aut Syriace, iugū vel iuga, scilicet boum. Nomen viri 1. Esd. 2. c.

פרון

Phahath Moab, Dux Moab, vel dux ex patre, siue fouea ex patre. Nomen viri. 1. Esd. 2. a.

פחתמואב

Phai, Vlulans, aut gemens, vel apparens. Nomen vrbis Adar regis septimi in Edom. 1. Para. 1. d. quæ Genes. 36. d. dicitur Phau.

פעי

Phelaia, Phalaia, Miraculum domini, siue occultum domini. Nomen viri. 2. Esd. 8. b.

פלאת

Peleg, Phaleg, Diuisio. Filius Heber filij Sale. Genes. 10. d. Luc. 3. g.

פלג

Pileha, Phaleha, Fragmen vel frustum, aut scissura: vel Syriace, obsequium. Nomen viri. 2. Esd. 10. a.

פלחא

Phalal, Phalel, Cogitans, siue orans, aut iudicans. Nomen viri. 2. Esd. 3. f.

פלל

Peler, Phalet, Liberatio, siue expulsio. Filius Iahaddi. 1. Para. 2. f. Filius Azmoth. 1. Paral. 12. a.

פלם

Peleth, Phaleth, Ruina, vel iudicatio. Filius Jonathan filij Onam. 1. Para. 2. c.

פלת

Pheloni, Phallonites, Cadens, siue occultus. 1. Paral. 11. f. 27. b.

פלוני

Phallu, Mirabilis, aut occultus. Filius Ruben filij Iacob. Gene. 46. b. 1. Para. 5. a.

פלוא

Phalluitæ, Idem. p. n. Num. 26. b.

פלאי

Phalti, Liberatio, siue expulsio. Filius Raphu. Num. 13. a. Filius Lais. 1. Reg. 25. g. Est & nomen vrbis. 2. Reg. 23. d.

פלטו

Phelatia, Phaltias, Liberatio domini, aut expulsio domini. Filius Hananiæ filij Zorobabel filij Phadaia. 1. Pa. 3. d. 4. g.

פלטית

Phaltiel, Liberatio dei, aut expulsio dei. Filius Ozan. Num. 34. d. princeps tribus Isachar. Fili' Lais. 2. Reg. 3. c.

פלטאל

Phenuel, Phanuel, Videns deum, siue facies dei. Locus iuxta torrentem Iaboc, in finibus Amorrhæorum, in Ru-

פנואל

in Rubenia sorte: vbi Iacob, qui deinceps Israël, tota nocte luctatus est cum angelo. Genes. 32. ita appellatus, quod vidisset illic dominum. Hæc ciuitas, Gedeonis exercitui panes negauit, cuius turrin destruxit Gedeo, & habitatores occidit. Iudic. 8. b. Hanc Strabo lib. 16. Faciem dei appellat. Est autem continua Tripoli, apud eamque mons Libanus definit. Ieroboam ipsam ædificiis reparauit. 3. Reg. 12. f. Fuit hoc nomine filius Sefac. 1. Para. 3. c. Pater item Annæ prophetissæ. Luc. 2. c.

פורח Phura, Phara. Frugifer, vel fructificans, aut crescens, siue vacca. Famulus Gedeonis. Iudic. 7. c. Nomen item vrbis. 1. Machab. 9. e.

פִּרְיִי Pharai, Hiatus vel apertio. Nomen viri. 2. Reg. 23. d.
פראם Piream, Pharam, Onager eorum, vel ferocitas eorū, aut fructificatio matris, vel taur⁹ matris. Rex Ierimoth. Iosue 10. a.

פראן Pharan, Pulchritudo, siue laus, aut gloriatio, vel propages. Nomen oppidi. Genes. 14. a. Est item generale nomen deserti Sarracenorum trans Arabiam contra australem plagam, per quod Israël perrexit transiens ex Aegypto in terram Chanaan duce Moſe, in quo sunt multa loca terminata, X V I I I. scilicet mansiones, quarum vna est Haferoth. Num. 10. 12. 13. c. Accipitur Pharan pro prima parte deserti Arabiæ prope montē Sinai. Ad Deute. 1. pro vltima parte versus terram promissionis. Et Afferoth est in medio. Genes. 14. 21. c. Num. 39. d. dicitur desertum Sin per 3. Est etiam Pharan mons Sinai contiguus, cuius meminit Habacuc. 3. a. Deut. 33. a.

פִּרְעָה Phareo, Pharao, Dissipans, vel discooperiens, aut nudans: vel Syriace, vindicās. Rex Aegypti, cui cognomen Nechao. 4. Reg. 3. f.

פִּרְעָתוֹן Pirathon, Pharathon, Dissipatio vel ruptura, aut denudatio eius: vel Syriace, vindicta eius. Ciuitas in Ephraim in monte Amalec. Iudic. 12. b.

פִּרְעָתוֹנִי Pirathon, Pharathonites, Idē. Iudic. 12. d. 2. Reg. 23. d.
פִּרְץ Parez, Phares, diuisio. Filius Iudæ ex Thamar nuru sua. Gene. 38. d. 1. Para. 4. a.

פִּרְשִׁי Peres, Phaes. 1. Paralip. 7. d. Eques aut diuidens, siue exponens vel declarās. Filius Machir ex Maacha vxore sua.

פִּרְצִי Pharzi, Pharesitæ, Diuisi. Num. 26. c.

פִּרְפֵּר Pharpfar, Comminutus, aut fructificatio fructus, siue taurus tauri. Nomen fluuij Damasci. 4. Reg. 5. d.

פִּרְוִשִׁים Pherusim, Pharisæi, Diuisi. D. Sectæ nomē apud Iudæos, quæ dicebat resurrectionem esse. Act. 13. b.

פִּרוּשׁ Pharus, Pharisæus, Diuisus. D. Act. 23. b.

פִּרְנֶךְ Pharnach, Taurus percutiens, vel percussus, aut contusus, siue fructificatio aromatū. Pater Elisaphan principis tribus Zabulon. Num. 34. d.

פִּרְעֵשׁ Pharos, Pulex vel culex, siue fructustineæ. Nomen viri. 1. Esd. 2. a. & 8.

פִּרְשָׁנְדָּתָא Pharsandatha, Reuelatio menstrui vel commotionis suæ, aut equitis commotio, siue stercus menstruorum vel commotionis eius. Filius Aman filij Amadatha Est. 9. b.

פִּרְוָה Pharua, Floridus: aut Syriace, volans. Nomen viri. 3. Reg. 4. b.

פִּרְוָה Pheruda, Pharuda. Separatio, vel dispersio. Nomen viri. 1. Esd. 2. c.

פִּרְוָרִים Pharuarim, Pharurim, Lebetes, siue suburban. Reh. 13. c.

פִּרְסָה Phase, Transitus. Vide Pascha.

פִּסְפָּה Pefah, Phasea, Idem. Nomen viri. 1. Esd. 2. c.

פִּסְפִּלִידָא Phaselida, Transitus vel claudicatio natiuitatis vel generationis. D. Nomen loci. 1. Mach. 15. d.

פִּסְפֶּרֶן Phaseron, Oris canticum, siue os planum. D.

פִּסְפָּה Pispa, Phaspha, Deminutio oris, vel os deminutū. Filius Iether. 1. Paral. 7. g.

פִּסְפָּה Pisga, Phasga, Collis, siue altitudo, aut minutio. Nomen montis Moabitarum. Num. 21. e. Ios. 13. c.

פִּסְפְּחֹר Phassur, Extendens vel multiplicans libertatem vel principatum, aut expandens foramen vel albedinē. Sa-

cerdos filius Emmer. Iere. 20. a. Heb. Phashur. Filius itē Melchie. Iere. 21. a. 1. Para. 9. b. Pater Gedelię Ierem. 38. a.

Phetaia, Phathaia, Porta domini, siue aperiens dominus. Nomen viri. 1. Esd. 10. c.

Phetuel, Phatuel, Buccella dei, siue persuasio dei, aut dilatio dei. Pater Ioelis prophetæ. Ioel 1. a.

Phathros, Phathures, Buccella roris, aut persuasio siue dilatio ruinæ vel distillationis. Nomen loci in Aegypto. Iere. 44. a.

Phai, Phau, Vlulans, aut gemens, vel apparens. Nomen vrbis Adar regis septimi in Edom. Gene. 36. d. quæ in 1. Paral. 1. d. dicitur Phai.

Phedaël, Redemptio dei. Filius Ammihud principis tribus Nephthali. Num. 34. d.

Phagiel, Phegiel, Obuiatio dei, siue deprecatio dei. Filius Ochran princeps tribus suæ Afer. Num. 1. b.

Pildas, Pheldas, Ruina tritura, aut iudicium tritura. Filius Nachor ex Melcha. Gene. 22. d.

Pilaia, Phelela, Miraculum domini, sic occultū domini. Filius Elioenai filij Naariæ. 1. Para. 3. d.

Phelalia, Phelelia, Cogitans dominum, aut orans dominum, siue iudicium domini. Nomen viri. Nehe. 11. b.

Pheleth, Ruina siue iudicatio. Pater Hon. Num. 16. a.

Pheleti, Idem. Nomen populi siue legionum quarundam David. 2. Reg. 8. d. 20. g. 1. Para. 18. d.

Rasim, Phelethi. 4. Reg. 11. d. interpretatur cursores.

Pheloni, Phelonites, Cadēs, siue occultus. 1. Par. 11. g.

Phalti, Phelti, Liberatio vel expulsio. Nomen viri, de quo 2. Esd. 12. a.

Phelatia, Pheltia siue Pheltias, Liberatio domini, aut expulsio domini. Nomē viri. 2. Esd. 10. a. Filius Banaia. Ezech. 11. a.

Pheninna, Phenenna, Gemma, siue facies nostra. Altera vxor Elcanæ. 1. Reg. 1. a.

Pherizi, Pheresai, Rurales, id est habitantes in villis absque muro. Nomen populi. Gene. 15. d.

Pherezæus, Idem. f. n.

Pharmastha, Phermestha, Ruptura fundamenti, vel rupturam ponens: aut ex Hebræo & Syro, taurus anniculus. Filius Aman filij Amadatha Est. 9. b.

Phasdamim, Phesdomim, Portio vel deminutio sanguinum, aut deminutio tacentium vel assimilantium. Nomen loci. 1. Para. 11. c.

Phasea, Pheffe, Transitus, siue claudicatio. Filius Esthon. 1. Para. 4. b.

Phashur, Pheshur, Extendens vel multiplicans libertatem vel principatum, aut expandens foramen vel albedinem. Nomen viri. 1. Esd. 2. b.

Phethahia Phetheia, Porta domini, siue aperuit dominus. Nomen viri. 1. Para. 24. c.

Phathros, Phetrhos, Buccella roris, aut persuasio vel dilatio ruinæ vel distillationis. Nomen regionis, quæ Arabia petrea dicitur. Isa. 11. c.

Phethrusim, Idem. p. n. Filius Mesraim. Genes. 10. b.

Phichol, Os omnium, id est omnis lingua, aut oris perfectio, siue consummatio. Princeps exercitus Abimelech regis Geraræ. Gene. 21. c.

Phihahiroth, Os vel labiū libertatis, aut os sculptum, ab ore, non osse. Nomen loci in quo castrametati sunt Hebræi reuertentes de Aegypto. Exod. 14. a. siue quarta mansio Hebræorum. Num. 33. a.

Philadelphia, Amor fratris vel fraternitatis. G. Ciuitas Decapolis est iuxta Pinium lib. 5. cap. 18. & Strab. in 16. ad cuius ecclesiam Ioannes scripsit. Apocalypsis 1. & 3. b.

Philarches, Amator principis. G. 2. Macha 8. g.

Philemon, Deosculans. G.

Philetus, Amabilis. G. Vir quidam, qui à fide Christi excidit. 2. Timoth. 2. c.

Philippenses, Bellicosi, siue amatores equorum. G.

Philippi, Bellicosi, siue amatores equorum. G. Macedonia vrbis apud Stridonem fluuium, à conditore

D iiii Philippo

פתחיה

פזואל

פתרום

פעי

פרהאל

פנעניאל

פלדש

פליה

פלליא

פלת

פלתו

רצים

פלוני

פלטו

פלטיה

פננה

פריו

פרמשתא

פסדמים

פסת

פסחור

פתחיה

פתרום

פחרסום

פובל

פיההרות

פילאדל-

פילא

פילארכוס

פילמוון

פילוס

פיליππισαι

פיליππαι

Philippo Gracia; donatore sic appellata. Act. 16. b. 20. b	Phua, Iudic. 10. a. Angelus, aut coma. Pater Thola du-	פואח
1. Theſſal. 2. a	cis in Iſraël. Filius Iſſachar filij Iacob. 1. Para. 7. a	פול
Φίλιππος	Phul, Ruina, aut faba. Rex Aſſyriorum. 4. Reg. 15. d. 1. Para. 5. d	פוני
פלשת	Phuni, Phunitæ, Aſpiciens, vel facies mea. Nume. 26. c	פונון
פלשתים	Phunon, Gēma, ſiue aſpiciens. Nomen loci in quo ca-	פור
פלשתית	ſtrametati ſunt filij Iſrael proſecti de Salmona. Nu. 33. f	פורים
Φιλόλογος	I hur, Sors. Eſth. 3. b	פוט
Φιλόμητρος	Phurim. Sortes. Eſth. 9. f	פותי
פינהס	Phut, Aphrica, aut Syriace, craſſa, vel pinguis. Filius Cham. Gene. 10. a. à quo Libyes.	פוטאל
פניון	Phuti, Phuthæi, Seducens, aut buccella, ſiue latitu-	פוטפר
פיſון	do. Filius Sobal filij Hur primogeniti Caleb ex Ephra-	פוטפרע
פישון	tha concubina. 1. Para. 2. g	
פתם	Phutiel, Aphrica dei, vel ex Syro & Hebræo, pingue-	פוטמלוס
פיתון	do dei. Nomen viri. Exod. 6. d	
Φλέγων	Potiphar, Aphricæ taurus: aut ex Syro & Hebræo,	
פוכרת	ſaginatſ taurus, vel pinguedinis fructificatio. Eunu-	
Φοίνιξ	chus Pharaonis. Genef. 37. g	
Φοίνικ	Potiphara, Phutiphar. Genef. 41. f. 46. c. Ex Syro &	
פער	Hebræo, pinguedinem diſſipans: vel pinguedinis denu-	
פולת	datio: aut Syriace, pinguedinis vindicta. Nomen ſacer-	
פולתא	dotis vrbis Heliſopoleos, ſoceri Ioseph filij Iacob.	
Φρυγία	Phygelus, Fugitiuus. Vir quidam, de quo Paulus. 2. Timoth. 1. d	
Φρύξ		
פרי		
פוצה		

Thalmaj, Ptolemæus, Sulcus, scilicet qui fit cum aratro: siue suspēdens aquas, aut coadunatio aquarū. Græce πτολεμαϊος
vero, Bellicosus. Filius Dorymini. 1. Mach. 3. e

P V

Pibeseeth, Pubastus, Os, cōculcationis, vel cōtemptus, ab ore. Nomen ciuitatis Aegypti. Ezech. 30. e

Publius, Latinum est. Act. 28. b

Pudens, Latinum est. Nomen viri. 2. Timoth. 4. d

Puteoli, Latinum est. Ciuitas colonia Campaniæ, eadē Dicæarchia dicta. Act. 28. c

P Y

Pyrrhus, Flauus, Rubens, Pater Sosipatri. Acto. 20. a

Q Vartus, Latinum est. Nomen viri. Rom. 16. d
Quintus, Latinum est.

R

Rahab. Raab. Psal. 86. a. Superba, aut fortis, vel tumultuans. Aegyptum esse quidam memorant.

Raia, Visio domini. Filius Subal filij Iuda. 1. Para. 4. a. 1. Esd. 2. c

Raamah, Raamias, Tonitruum domini, siue malum à domino, aut socius à domino, vel pastor à domino. Nomen viri. 2. Esd. 7. b

Rabba, Muria, siue grandis, aut iurgium, siue impugnatio. Vrbs in tribu Iuda. Iere. 49. a

Rabbath, Idem. Ciuitas filiorum Ammon. Deute. 3. b. 2. Reg. 12. f. Iere. 49. a. Quam Eusebius Philadelphiam esse credit.

Rabbi, Magister. Matt. 23. c. Marc. 9. a. Ioan. 1. f

Rabboni, Magister, Syrum est. Mar. c. 10. g

Rabbith, Rabboth, Fœnus, vel vltra, aut multitudo, vel iurgium, siue impugnatio. Ciuitas in tribu Issachar. Ios. 19. b

Rab-mag, Multitudinem dissoluens vel liquefaciens: aut magister vel princeps liquefactionis, siue magister vel princeps liquefactus vel tabefactus. Princeps quidam, cuius meminit Iere. 39. a

Rab-sake, Rapsaces, Magister vel præpositus bibentium, aut magistri osculum vel sacculus, siue multum bibēs aut osculans, vel magnus saccus. Princeps in exercitu Nabuchodonosor. 4. Reg. 18. d

Rab-sares, siue Rablāris, Magister vel præpositus Eunuchorum. Princeps quidam sub rege Nabuchodonosor. 4. Reg. 18. d. Iere. 39. a

Raka, Rhaca, Vacuus, vel vanus. D. Matth. 5. d

Rachal, Sufurro, aut aromatarius, siue negotiator. Ciuitas, quam Dauid suorum spoliis participem fecit. 1. Reg. 30. g

Rahel, Rachel, Ovis. Filia Laban, altera vxor Iacob. Gene. 29. b

Raddai, Descendens, vel dominans. Quintus filius Isai. 1. Para. 2. b

Rehu, Ragau, Socius aut pastor eius, siue malum vel confractio eius, Filius Phaleg. 1. Para. 1. b. qui Reu Gene. 11. c. scribitur. Luc. 3. g

Rages, Tempestas, vel commotio. D. Ciuitas apud Medos. Tob. 1. c

Rehuel, Raguel, Pastor dei, aut amicus dei, vel confractio dei. Sacerdos in vrbe Madian, focer Moyfi. Exod. 2. c. qui Exod. 3. a. dicitur Iethro.

Rahab, Lata, siue dilatata, aut platea. Mulier quæ hospitio suscepit exploratores missos à Iosue in Iericho. Ios. 2. a

Rehabiahu, Rahabia, Latitudo siue platea domini. Nomen viri. 1. Para. 26. c

Raham, Vulua, siue misericordia: aut Syriace, amicus. Filius Samma filij Hebron. 1. Para. 2. f

Reeleia, Rahelaia, Sopor domini, vel inebrians domini, aut socius vel pastor ipsi domino. Nomen viri. 1. Esd. 2. a

Rehuel, Rahuel, Pastor dei, aut amicus dei, vel confractio dei. Filius Esau ex Basemath vxore. Genes. 36. a

Filius Iebania. 1. Paral. 9. b

Reaia Raia, Visio domini. Filius Subal filij Iuda. 1. Para. 4. a. 1. Esd. 2. c

Ram, Excelsus, vel sublimis, aut proiciens. Filius Efron filij Phares. 1. Paral. 2. a. Filius item Ierameel primogeniti Efron. 1. Para. 2. c

Rama, Excelsa vel sublimis, aut proiecta. Ciuitas in tribu Benjamin, haud procul à Gabaon. Ios. 18. d. Iudic. 4. a. 9. d. quam reedificauit Baasa rex Israël in Iuda. 3. Reg. 15. c

Ramatha, Idem. Vrbs Syriæ in monte Ephraim, de qua. 1. Reg. 1. c. 15. g. Hieronymus in Thamnitica regione iuxta Diospolin sitam scribit.

Ramathaim, Idem. p. n. Ciuitas eadem quæ Rama & Ramatha. Dicitur & Arimathea. 1. Reg. 1. a

Ramathi, Ramathites, Excelsus, vel exaltatus, aut proiciens vel proiectus. 1. Para. 27. d

Ramath-lahi, Ramath-læchi, Elcuatio maxillæ. Nomen loci. Iudic. 15. g

Ramatha, Excelsa, vel sublimis, aut proiecta. D. Ciuitas. 1. Mach. 11. d

Rameses, Rameffes, Tonitruum vel exprobratio tineæ, aut malum delens siue dissoluens, vel confractio nem dissoluens, aut confractus à tineæ. Ciuitas est in extremis finibus Aegypti ab Israëlitis condita, quæ olim (vt Hieronymus ait in Hebraicis quæstionibus) pagus Arsenoites dicta fuit. Gene. 47. c. Num. 33. a

Remeth, Rameth, Sublimis, vel excelsa, aut proiecta. Ciuitas in tribu Issachar. Ios. 19. b

Ramoth, Idem. p. n. Ciuitas sacerdotum atque fugitiuorum est in tribu Gad, non procul à monte Galaad. Ios. 13. d. 1. Reg. 30. g

Ramoth, Deuter. 4. g. Ios. 20. c. 3. Reg. 22. a. 1. Paral. 6. g. Videns mortem, vel inuitus mortis, vel altitudines: eadem ciuitas quæ & Ramoth

Rapha, Medicina, vel medicus, aut relaxatio, vel gigas. Filius Beniamim. 1. Para. 6. a. qui Gene. 46. c. dicitur Echi. Filius item Baana. 1. Para. 8. d. 20. d

Repha, Rapha. 1. Paral. 7. e. Relaxatio laquei. Nomen viri.

Rephael, Raphael, Medicina dei. Nomen viri. 1. Paralip. 26. a

Rephaia, Raphaia, Medicina domini, siue relaxatio domini. Filius Ieseia filij Phaltia. 1. Paral. 3. d. 4. g. Filius Thola. 1. Para. 7. a. Filius Baana. 1. Para. 9. g

Rephaim, Raphaim, Gigantes, vel medici, aut relaxati. Populi sunt, quos Moabitæ, Emim: Ammonitæ, Zomzomim vocant. Deuter. 2. c. d. Vide Emim. Item nomen vallis iuxta Ierusalem. Ios. 15. b. Isa. 17. b

Rephidim, Raphidim, Reclinatoria, siue stramenta, aut remissæ manus, vel medicina manuum. Locus in solitudine non procul ab Horeb monte, vbi vndecima Israëlitarum mansio fuit. Exod. 17. a. Num. 33. b

Raphon, Medicina, vel relaxatio, aut gigas. D. Ciuitas. 1. Mach. 5. d

Raphu, Idem. Pater Phalti. Num. 13. a

Razin, Rafin, voluntas, vel voluntarius aut cursor siue veredarius. Rex Syriæ. 4. Reg. 16. a. 1. Esd. 2. c

Rasias, Secretum domini, vel mysterium domini. D. Nomen viri. 2. Mach. 14. f

Rezon, Razon, Tenuis, vel macilētus, siue secretum, aut secretarius, vel princeps. Filius Eliada. 3. Reg. 11. e

R E

Ræba, Rebe, Quartus, vel quadratus, siue accubans, vel accubatio. Rex Madianitarum. Nume. 31. a. Ios. 13. c

Ribka, Rebecca, Saginata, siue impingua, aut contentio obtusa, vel contentio impedita. Filia Bathuel filij Nachor, vxor Isaac. Gene. 22. d

Ribla, Rebla, siue Reblatha, Rixa, vel magnitudo illi, aut iurgium inueteratum vel conturbatum, siue iurgium defluens. Ciuitas Syriæ. Num. 34. c. 4. Reg. 23. g. 25. b. quæ postea (vt Hieronymus tradit) Antiochia dicta est.

ראיה

רם

רמה

רמטה

רמתיים

רמתי

רמת-להי

רעמסס

רמת

רמה

רמח

רפא

רפח

רפאל

רפיה

רפאים

רפידים

רפון

רפוא

רצין

רזון

רבע

רבקע

רבקה

est. Postremò, Iustiniani principis tempore (Volaterra-
no lib. 11. autore) Theopolis dici cœpit.

רקת Rackath, Reccath, Vacuitas, siue spūtū, aut salua, vel
tēpus, quod pars capitis est. Ciuitas in tribu Nephthali.
Iof. 19. c

רקם Recem, Vacuus, aut vanus, vel pictura varia, aut sali-
ua eorum. Ciuitas in tribu Benjamin. Iof. 18. d. Nomen
ducis. Iof. 13. c. Filius Hebron. 1. Paralipom. 2. f. Rex item
Madianitarum. Nume. 31. a. quem Iosephus lib. 4. scribit
sui nominis in Arabia cōdidisse urbem, à Græcis postea
Petram dictam.

רכה Recha, Tenera, vel delicata. Nomen viri. 1. Para. 4. c

רכב Rechab, Quadriga, aut equitatus, vel equitans. Pater
Ionadab. 4. Reg. 10. d. Filius Remmon Berothitæ. 1. Re.
4. a. 1. Para. 2. g

Rechabitæ, Idem. p. n. Iere. 35. a

רעמה Rama, Reema. Tonitruum, siue exprobratio, aut ma-
lum quoddam, siue societas quædā, vel confractio quæ-
dam. Regio sic dicta à Regma filio Chus. Ezech. 27. c. e

ῥήγιον

Regium, Ruptura, vel fractura, quoniam illic terra
rupta est inter regnum Neapolitanum & Siciliam. G.
Siciliæ ciuitas maritima, viginti milia passuum à promō-
torio Peloro secreta. Act. 18. c

רעמא Rama, Regma, Idem quod Reema. Filius Chus. Ge-
nes. 10. a

רגם Regem, Regom, Lapidans, vel lapidatus, aut purpu-
reus. Filius Iahaddai. 1. Para. 2. f

רחום Rehum, Pius, siue misericors: aut Syriace, amicus.
Nomen viri. 1. Esd. 2. a

רעי Rei, Socius, aut pastor, siue malum vel confractio
mea. Nomen viri. 3. Reg. 1. a

רעיה Reaiah, Reia, Visio domini. Filius Ioel. 1. Para. 5. a

רעיה Rameiah, Rameia, Sublimis vel excelsus dominus,
aut proectio domini. Nomen viri. 1. Esd. 10. d

כיון Chiun, Rempha, Placenta, id est torta adipe cōsper-
sa, siue præparatus, aut compositus. Hebræi vero dicunt
Chiun lingua Arabica vel Punica Saturnum significa-
re. Idolum. Act. 7. e

רמון Rimmon, Remmon, Malum granatum, siue altitudo.
Ciuitas in tribu tam Iudæ quàm Simeonis. Iof. 15. e. 19. a.
Item Petra in tribu Benjamin. Iudicū. 20. g. Vallis item
apud Zachariam 14. b. siue ciuitas secundum Lyranum,
non procul à Mageddo, quæ à quibusdam nunc Maxi-
mianopolis dicitur. Sic vocabatur & pater Baana &
Rechab seruorum Isboseth. 2. Reg. 4. a. Nomen idoli. 4.
Regum 5. e

רמן-פרץ Rimmon-Parez, Remmon-Phares, Mali granati di-
uisio, aut malum granatum diuisionis, vel altitudinis di-
uisio. Decima sexta Israëlitarum mansio. Num. 33. c

רמון Rimmono, Remmono, Malum granatum eius, siue
altitudo eius. Ciuitas sacerdotum in tribu Zabulon. 1.
Para. 6. g

Refa. Luc 3. g. Caput vel voluntas, aut cursus. D.

רשף Reseph, Volucris, aut diabolus, vel sagitta. f. ignita.
Nomen viri. 1. Para. 7. e

רצף Rezech. 4. Reg. 19. c. Isa. 37. c. Pauimentū vel extēsiō,
aut pruna, id est calculus ignitus. Vrbs Syriæ, vt ait Hie-
ronymus. Alij dicunt fuisse Petram, Arabiæ ciuitatem.

רסן Refen, Frenum, Ciuitas ab Assur ædificata inter Cha-
le & Niniuem. Gene. 10. b

רצניא Rizeia, Refia, Voluntas, aut voluntarius, siue cursor,
aut veredarius. Filius Olla. 1. Para. 7. g

רצפה Rispha, Respha, Extentio, siue pauimentum, aut pru-
na, id est calculus ignitus. Concubina Saul, filia Aia. 2.
Regum 3. a

רסה Risa, Refsa, Irroratio, vel stillicidium. Nomen loci
in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Lebna.
Num. 33. e

רסה Rithma, Rethma, Iuniperus, siue sonitus, aut strepitus.
Locus ad quē venerūt filij Israël de Aferoth. Num. 33. c

רעו Reu, Socius, vel amicus, aut pastor, siue malum, aut
confractio. Filius Phaleg. Gene. 11. c. qui Ragau. 1. Paral.

1. b. dicitur, iisdem tamen consonantibus & punctis apud
Hebræos.

R H

Rhode, Rosa. G. Nomen puellæ. Act. 2. c

Rhodochus, Roseus currus. G.

Rhodus, Rosa. G. Cycladum insularum nobilissima,
& ab oriente prima, quondam Ophiusa vocata, distans
à portu Asiæ nonaginta milibus passuum. Act. 21. a

R I

Ribai, Pugnans, vel obiurgans, siue multiplicans. Pa-
ter Ithai. 2. Reg. 23. d

Rinna, Canticum, siue exultatio. Filius Simeonis. 1.
Para. 4. c

Riphath, Medicina, siue relaxatio, vel bouile, hoc
est vbi boues clauduntur. Filius fuit Gomer. Gene. 10. a.
Ab hoc Riphæi dicuntur, qui Paphlagonες cognomen-
tum sortiti sunt.

R O

Rohga, Roaga, Saturatus vel inebriatus meditatione
vel eloquio, aut saturatus vel inebriatus abstractione
vel separatione. Filius Somer filij Heber. 1. Para. 7. g

Rehabeam, Roboam, Dilatans populum, aut latitu-
do vel platea populi, siue odor vel odorans cum popu-
lo. Filius Salomonis. 3. Reg. 11. g. 1. Para. 3. b

Rogel, Pes, siue pedestris, aut explorans, vel delator
siue accusator: aut Syriace, consuetudo. Fons prope
Ierusalem in tribu Iuda ad septentrionem. Iof. 15. b. 18. c.
3. Reg. 1. b

Rogelim, Idem. p. n. Nomen loci. 2. Reg. 17. g

Regem-melech, Rogom-melech, Lapidans regem
vel consiliarium, aut purpura regis vel consiliarij. Prin-
ceps Darij Regis. Zach. 7. a

Rehob, Rohob, Latitudo, siue dilatatio, aut platea.
Ciuitas Leuitarum in tribu Aser. Iof. 13. b. 19. b. 1. Paral.
6. g. Rex Soba. 1. Para. 6. g

Rehabia, Rohobia, Latitudo siue dilatatio domini,
aut platea domini. Filius Eliezer filij Moyfi. 1. Para. 23. b

Rehoboth, Rohoboth, Latitudines, siue dilatatio-
nes, aut plateæ. Ciuitas Idumææ est prope flumen, pa-
tria Saulis Idumæorum regis. Genes. 36. d. Legitur Ge-
nesis 13. b. Et edificauit Ninie, & plateas ciuitatis. Pro,
plateas ciuitatis, LXX transferunt τὴν πόλιν, id
est Rohoboth ciuitatem. sicq; Chaldeus interpres. tunc
ciuitatis nomen erit, ab Assur constructæ.

Reuma, Roma, Excelsa, siue sublimis, aut rhinoceros,
vel intuens nimis. Cōcubina Nachor fratris Abra-
ham. Gene. 12. d

Roma, Ciuitas Italiæ Valens, vel valentia, aut potens
vel robusta. G.

Romani, Idem. p. n. G. Ioan. 11. f. Act. 2. b. 32. g

Kitthim, Romani. Danie. 11. e. & interpretatur conte-
rentes, vel contritio maris, siue diadema, aut aurum, vel
tinctura: aut ex Syro & Hebræo coaceruatio maris. Vi-
de Cethim & Italia.

Romanus, Valens, siue potens, aut robustus. C.

Remaliahu, Romelia, excelsus domini, siue celsitu-
do domini, aut proiectus à domino. Pater Phacee regis
Israël. 4. Reg. 15. e. 16. a

Romemthi-ezer, Exaltans adiutorem vel auxilium,
siue exaltaui atrium. Nomen viri. 1. Para. 25. b

Ros, Caput, vertex, summitas, siue principium. Filius
Beniamin. Gene. 46. c

Athroth, Roth, Coronæ, siue calamus inebriationis
vel saturitatis: aut ex Syro & Hebræo, consilium ineb-
riationis vel saturitatis. Ciuitas tribui Gad data in pos-
sessionem. Num. 32. g. Hebr. Ataroth: & iungitur sequenti
dictioni Sophan, vt ambæ nomen sint vnius ciuitatis,
Ataroth-sophan.

R V

Reuben, Ruben, Videns filium, vel visio filij, aut vi-
sionis filius. Filius Iacob ex Lia. Genes. 29. f

Rubenitæ, Idem.

Rubenites,

ῥόδον
ῥοδόχος
ῥόδος

ריבוי

רינה

ריפת

רחנה

רהבעם

רונל

רגם-מלך

רחב

רחביה

רחבות

ראומה

ῥώμη

ῥωμαῖος
ῥώμη

ῥωμαῖος

רמליהו

רממתו

עור

ראש

עמרת

ראובן

Rubēnites, Idem. i. Para. 11. g.
Rufus, Latinū est. Marc. 15. b. Rom. 16. b. Nom. ē viri.
Ruma, Excelsa, siue sublimis, aut proiecta. Ciuitas in
tribu Ephraim. Ios. 15. f. Iudic. 9. f. 4. Reg. 23. g. quæ aliās
Remphitis, item & Arimathæa, teste Eusebio vocatur.
Ruth. Saturata, vel inebriata. Vxor Mahalon filij E-
limelech Beth-lehemitæ. Ruth 1. a

S
Aaph, Cogitans, aut qui volat, vel præuolans. Fi-
lius Iahaddai. i. Para. 2. f
Seal, Saal, Postulans, siue postulatus, aut com-
modatus, siue sepulchrum, vel infernus, aut fouea. No-
men viri. 2. Esd. 1. d

Zaenannim, Saanannim, Motiones vel motus dor-
mientis. Ciuitas est limes tribus Nephthali. Ios. 19. c
Saaraim, Portæ, siue estimationes, aut appretiationes,
vel capilli, siue ordeum, aut tempestates, siue damones
aut pilosi, vel hirci. Ciuitas in tribu Iuda, in qua posteri
Simeonis habitauerunt. Ios. 25. e. 1. Para. 4. e

Seba, Saba, Conuersio, siue captiuitas, aut canities, vel
sessio. Filius Regia. Gene. 10. a. à quo ciuitas regalis
Aethiopiæ nomen accepit. 3. Reg. 10. a. Isa. 60. b. Hæc Io-
sephus lib. 2. à Cambyse rege Meroën ex sororis voca-
bulo cognominatam scribit. Filius item Iectan. Gen. 10.
d. Postremò sic nominabatur filius Iectan. 15. a

Seba, Saba. Gene. 10. a. 1. Para. 1. a. vbi dicitur Saba &
Euila. Psal. 71. Isa. 43. a. interpretatur circuitio, aut ebri-
tas vel Syriace, senex. Filius Chus. Inde Sabæi populi qui
Fœlicem Arabiam incolunt, sunt dicti. Est & Arabum
metropolis nomine Saba, in monte sita.

Sabaa. 1. Reg. 13. d. vbi dicitur, In terra Sabaa, ista non
sunt in Hebræo.

Sabaethani, Dereliquisti me. Chaldaicum verbum.
Matth. 27. e

Sebaim, Sabaim, Circuitiones, aut ebrij, vel Syriace,
senes. Isa. 45. c

Sebam, Sabam, Idem quod sequens dictio Sabama,
& eadem ciuitas. Num. 32. a

Sibma, Sabama, siue Sabam, Cōuersio siue captiuitas
nimia, aut canities vel sessio multa. Ciuitas quam ædifi-
cauerunt filij Ruben. Num. 32. g. Ios. 13. c. Isa. 16. c

Sebania, Sabania, Conuertens vel captiuas dominus,
aut intelligens vel ædificans dominus, siue intellectus
vel filiatio domini. Nomen viri. 2. Esd. 9. a

Sebaoth, Sabaoth, Exercitus. p. n. siue militiæ, aut for-
titudines. Iere. 11. d

Sebarim, Sabarim, Confractioes, siue spes, vel expe-
ctationes, aut frumēta. Locus est trans Iordanem in ter-
ra Amorrhæorum, qui à frangendo hoc nominis inue-
nit: siquidem ibi Israëlitarum acies fracta est. Ios. 7. a

Sibarim, Sabarim. Ezech. 47. c. Circuitus altitudinis,
aut Syriace, opiniones, vel cogitationes, aut sperantes,
vel spes. Nomen loci.

Sebat, Sabat, Sceptrum, vel virga, aut tribus. Mensis
quandoque Februarii nostro respondens. Zac. 2. b

Sabta, Sabatha, Circuitus, vel circuiens, aut causans:
aut Syriace, senectus. Filius Chus. Genes. 10. a. Ab hoc
Sabatheni, quia Græcis Aftabari dicuntur, nomen cla-
turam sortiti sunt.

Sabthecha, Sabathacha, Circuiens percussione, vel
causa percussione: aut ex Syro & Hebræo, senectutis
percussio. Filius Chus. Gen. 10. a

Sabtai, Sabbethai, Sabbatum meum, vel requies aut
cessatio mea. Nomen viri. 2. Esd. 11. c

Sabbatismus, Requies, vel cessatio. D. Heb. 4. c

Sabbath, Sabbathū, requies, siue cessatio. 4. Reg. 4. d

Saba, Sabee, Septem, vel septimus, aut saturitas, siue
iuramentum. Ciuitas in tribu Simeon. Ios. 19. a

Saba, Sabæi, Captiuantes, siue cōuertentes, aut cani,
vel sedentes. Populi. Iob. 1. c

Sabær, Saber, Confractio, aut spes, vel frumentum.
Filius Caleb, ex Maacha concubina. 1. Para. 2. f

Sechacha, Sachacha, Vmbaculum, vel operimētum,
siue protectio, aut vnctio: vel Syriace, speculatio. Ciui-
tas in tribu Iuda. Ios. 15. g

Sachar, Merces, siue pretium, aut ficera, vel ebrietas.
Nomen viri. 1. Para. 11. g. qui. 2. Reg. 23. d. dicitur Sarar.
1. Para. 26. a

Zedukim, Sadducaei, Iusti, aut iustificati: vel Syriace,
scismi, vel schismatici. D. Secta inter Iudæos, negans esse
resurrectionem. Act. 5. d. 23. b. Luc. 20. d

Zadoc, Sadoch, Iustus, aut iustificatus. Filius Achi-
tob. 2. Reg. 8. d. 1. Paral. 6. a. Est & nomen sacerdotis. 2.
Reg. 16. c. Filius item Meraioth. 1. Par. 9. b

Sage, Ignorans siue comprehendens, vel attingens:
aut Syriace, multus, siue multiplicans. Nomen viri. 1. Pa-
ral. 1. 1. g

Zahar, Sahar, Lucidus, aut candidus. Filius Ashur ex
Hala vxore. 1. Par. 4. b

Zohar, Sahar, Lucidus, vel candidus. Filius Simeoni
filij Iacob. Gen. 46. b. Heb. Sohar.

Saharaim, Nigri, vel turbidi, aut matutinates, vel ma-
ne euntes. Nomen viri. 1. Para. 8. a

Salabim, Respiciens corda, siue pugnus vel pugillus
in mari, aut vulpes in mari, vel semita in mari. Vide
Salebim.

Saalboni, Salaboni, Vulpis intellectus vel filius, aut
vulpis ædificium, vel pugilli aut pugni ædificium vel in-
tellectus, siue semita ædificij vel intellectus, aut filij. No-
men loci. 2. Reg. 23. d

Salabonites, Idem. 1. Para. 11. g.

Silehi, Salai, Missio vel mittēs, siue ramus aut propa-
gines, vel telum, aut arma, scilicet missilia: vel Syriace,
spolians vel spoliatus. Mater Azuba. 3. Reg. 22. f

Selumiel, Salamiel, Pax dei, siue perfectio dei, aut re-
tributio dei. Filius Surisaddai, princeps suæ tribus Si-
meon. Num. 1. a

Salamina, siue Salamis, Commotæ vel conuassata, aut
fluctuans. G. Insula Cypri in mari Euboico, contra A-
thenas, velut author est Pomponius Mela lib. 2. & Stra-
bo lib. 14. In ea insula est eiusdē nominis oppidum, te-
ste Plinio lib. 5. cap. 31. quod postea appellatum est Con-
stātia, authore Hieronymo. Hoc Iudæi funditus demo-
liti sunt Traiani principis temporibus, extinctis omni-
bus accolis, velut scribit Eusebius in Chronicis, & Hie-
ronym. In Salamine Paulus & Barnabas annunciauerūt
sermonem dei. Act. 13. a

Zilthai, Salathi, Vmbra, siue tinnitus, aut assans vel
torrefaciens: aut Syriace, orans. Nomen principis mili-
tum. 1. Para. 12. d

Scalthiel, Salathiel, Postulatus dei siue commodatus
dei. Pater Zorobabel ducis Iuda. Aggæi. 1. a. 1. Esdr. 3. e.
Filius Iechoniæ filij Ioachim. 1. Para. 3. c

Salah, Sale, Missio, vel mittens, siue ramus aut propa-
gines, vel telum: aut arma, scilicet missilia: aut Syriace,
spolians vel spoliatus. Filius Arphaxad. Genes. 10. d.
Luc. 3. g. dicitur filius Cainan filij Arphaxad.

Saalbim, Salebim, Respiciens corda, siue pugnus vel
pugillus in mari, aut vulpes in mari, vel semita in mari.
Nomen loci. Iudic. 1. g. 3. Reg. 4. a

Salecha, Canistrum tuum, aut eleuatio siue conculca-
tio tua. Ciuitas est in tribu Basan. Ios. 12. a

Seled, Saled, Afflictio: vel Syriace, calefactio, vel adu-
stio. Filius Nadab filij Semei filij Onam. 1. Para. 2. d

Salem, Pax. Nomen vrbis in Sichimis, quæ est in ter-
ra Samariæ, ciuitas Iacob, sita in finibus Ephraim. Vide-
tur quoque dicta Sichem. Hæc non est Ierusalem. Gen.
33. d. Alia fuit Salem. Vide Ierusalem.

Salemoth, Pacificatio, siue perfectio, aut retributio.
Nomen viri. 1. Para. 24. c

Saleph, Euaginans, vel euellens, aut discalceans. Filius
Iectan. Gene. 10. d

Saalim, Salim, Vulpes. p. n. aut pugilli, siue pugni, vel
semitæ. Nomen loci. 1. Reg. 9. a. Ioan. 3. c

Salisa,

סכח

זכר

צדקים

צדק

שנה

צהר

צהר

שחרים

שעלבני

שלחי

שלמואל

סאלמינא

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

סלב

שםשרי Samserai, Samfari, Nomen cantantis vel dominantis; aut ibi cantor, vel ibi dominans. Filius Ieroham. 1. Paralip. 8. c.

שמשון Simfon, Samfon, Sol eius, aut nominis iteratio vel secundatio siue mutatio, vel nomen dormientis, aut ibi dormiens: vel Syriace, seruitium aut ministerium eius. Filius Manue. Iudic. 13. d.

שמואל Semuel Samuel, Positus à deo, aut nomen eius à deo, Filius Thola filij Issachar. 1. Paralip. 7. a. Filius Elcanæ ex Hannia uxore altera, propheta. 1. Reg. 1. c. 1. Para. 6. c.

שמוע Sâmuu, Audiens, vel obediens. Filius Dauid. 2. Reg. 5. c. 1. Paral. 14. b, qui Sâmaa. 1. Paralip. 3. b. dicitur, iisdem consonantibus & punctis apud Hebræos.

סמוס Samus, Arenosa. G. Insula in mari Aegeo. Acto. 20. c. 1. Macha. 15. d.

סנבלט Sanballat, Sanaballat, Rubus in abscondito vel in inuolutione: aut ex Syro & Hebræo, inimicus in abscondito vel in inuolutione. Nomen viri. 2. Esdr. 2. b.

צנו Zenan, Sanan, Frigiditas, siue scutū, vel arma. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e.

שניר Senir, Sanir, Dormiens lucerna, vel nouale: siue iteratio vel mutatio aut secundatio lucernæ vel noualis; aut mutatio vel iteratio aut secundatio docentis vel ostendēris. Mons qui & Hermō & Sarion dicitur. Deut. 3. b. Ezech. 27. a. Vide. 1. Para. 5. d. Vocatur & Sion. Deut. 4. g. Vide Hermon.

ספ Saph, Peluis, crater, phiala, limen, postis qui vtrinque in porta erigitur, finis, vel consummatio, iuncas vel pelagus. Nomen gigantis. 2. Reg. 21. d.

ספוי Siphai, Saphai, Limen, vel superliminare: aut hydra vel phiala, seu finis vel consummatio. Nomen proprium gigantis. 1. Para. 20. c. qui. 2. Reg. 21. d. dicitur Saph.

שפם Sapham, Barba, siue labium aut ripa eorum, vel confractio aut solitudo eorum. Filius Gad. 1. Para. 5. b.

שפן Saphan, Hericius, aut cuniculus, vel chærogryllus; siue absconditus vel reconditus, aut labium vel ripa siue confractio earum. Scriba quidam filius Afalia. 4. Reg. 22. a.

שפם Saphat, Iudex vel iudicans. Filius Huri. Nume. 13. a. Pater Elisei. 3. Reg. 19. c. Filius Semeiæ filij Secheniæ. 1. Paral. 3. d. Filius Gad. 1. Para. 5. b.

שפטיה Sephatia, Saphatia, siue Saphatias, Iudicans dominus; siue iudicium domini. Filius Dauid ex Abital. 2. Reg. 3. a. 1. Paral. 3. a. Filius Rahuel. 1. Paral. 9. b. Vir Aruphites. 1. Para. 12. a. Vide Iere. 38. a. 2. Esdr. 7. c.

Sapphira, Narrans, vel numerans, aut libraria, vel literaria: aut Syriace, formosa. D. Vxor Ananiæ illius qui deo mentitus, ad verbum Petri mortuus ex. Act. 5. a.

שפמי Siphmi, Saphomites, Labium vel ripa aquarum, siue contritio aquarum. 1. Paral. 27. d.

צפון Zaphon, Saphon, Aquilo siue absconditus, aut speculator. Nomen loci. Ios. 13. d.

שרה Sara, Domina, vel princeps. Vxor Abraham. Genes. 17. c. Vide שרי.

שרה Sara. Gene. 46. b. Nume. 26. c. 1. Para. 7. f. Odorans vel domina odoris, aut canticū odoris. Filia Afer filij Iacob.

צרעה Zarea, Sara, siue Saraa. Ios. 19. c. Iudic. 13. a. 16. g. 2. Esdr. 11. d. Lepra, aut crabro. Ciuitas in tribu Dan.

שארה Sæara, Sara. 1. Paralipom. 7. e. Caro vel consanguinitas, aut fermentum, siue residuum vel remanens. Filia Ephraim.

שרביה Serebia, Sarabia, siue Sarabias. Siccitas domini, vel præualens cum domino, aut psallēs in domino vel cum domino. Nomen viri. 1. Esdr. 8. e.

שרי Sarai, Domina mea, vel princeps mea. Vxor Abraham. Genes. 11. d. filia Haran fratris mariti sui. que & Ischa ibidem dicitur. dicta est & Sara. Vide שרה.

צרעי Zarchi, Sarai. 1. Paral. 2. g. Leprosus, vel crabro.

שרי Saraitæ, Idem. 1. Paral. 2. g.

שרי Sarai. 1. Esdr. 10. g. Dominus aut princeps meus, vel canticum meum.

שריה Seraiah, Saraia, siue Saraias, Princeps domini, vel

canticum domini. filius Cenez. 1. Paral. 4. c. 6. a. 2. Reg. 8. d. Filius Ezriel. Iere. 36. f. Vide. 4. Reg. 25. e. 1. Paral. 6. a. 1. Esdr. 2. a.

Sarar, Vmbilicus, aut cogitatio, vel insidiatio, siue cantans, vel dominus. Pater Ahiam. 2. Reg. 23. d. qui. 1. Para. 11. g. dicitur Sachar.

Saræfer, Sarafar, Præpositus thesauri vel cellarij, aut psallentis thesaurus vel cellarium, seu qui videt angustiam: aut ex Syro & Hebræo, castrametatio angustiantis. Filius Sennacherib. 4. Reg. 19. g. Isa. 36. g. Principis cuiusdam nomen, de quo Zacha. 7. a.

Zæreth-haasar, Sarath-asar, Plasmatio matutina, aut angustia vel colligatio matutina, siue angustia vel figura nigredinis. Ciuitas in tribu Ruben in monte Bethphogor. Ios. 13. c.

Zareathi, Sarathi, Leprosus, vel crabro. 1. Para. 4. a. Sardis, Princeps iucunditatis, aut canticum lætitiæ, vel id quod remanet vel relinquitur, aut Syriace, cortina, D. Ciuitas. Apoc. 3. a.

Sarea, Lepra, vel crabro. Vrbs tribus Iudæ. Ios. 15. e. Seraia, Sareas, Princeps domini, aut canticum domini. Filius Thanehumeth. Ierem. 40. c.

Serebia, Sarebias, Siccitas domini, vel præualens cum domino; aut psallens in domino vel cum domino. Nomen viri. 2. Esdr. 9. b.

Sered, Sared, Ablatio domini vel descensionis: aut Syriace, cortina. Filius Zabulon. Gene. 46. b.

Zereda, Sareda, Angustia vel colligatio dominij vel descensionis, aut plasmatio dominij, vel descensionis. Patria regis Ieroboam. 3. Reg. 11. e.

Saredatha, Idem. Nomen loci. 2. Paral. 4. d.

Sardi, Sareditæ, Ablatio dominij vel descensionis: aut Syriace, cortina. Nume. 26. c.

Zarphatha, Sareptha, Angustia buccellæ vel panis, siue cōflatio vel conflatorium, aut angustia dilatatio vel persuasio. Ciuitas quasi in medio inter Tyrum & Sidonem sita. 3. Reg. 17. a. quidam Franciam seu Galliam esse dicunt. Abdia. 1. g.

Sares, Radix, vel catenula. Frater Phares filij Machir. 1. Paral. 7. d.

Sargon, Auferens protectionem vel corpus aut colorem: siue auferens hortum: aut Syriace, rete vel retiaculum. Nomen regis, aliàs Sennacherib dicti. Isa. 20. a.

Searia, Saria, Porta domini, siue æstimatio vel appreciatio aut capillus domini, vel hircus domini, siue hordeum vel tempestas domini, aut demonis dominus. Filius Asel. 1. Paral. 8. d. 9. g. Hebr. Saaria.

Sarias, Idem quod Sareas.

Sirion, Sareon, Lorica, vel planities, aut canticum columbæ. Mons à Sidoniis sic vocatus, quæ Amorrhæi Senir vocant. Deuter. 3. b. Vide Sanir & Hermon.

Sarid, Relictus, vel remanens, aut principis manus; siue canticum manus. Terminus est Zabulonæ tribus. Iosue. 19. a.

Saruhen, Sarohen, Princeps gratiæ, vel principis gratia, siue canticum gratiæ. Ciuitas in tribu Simeon. Iosue. 19. a.

Saron, siue Sarena, Planities, aut canticum eius. Regio est, teste Hieronymo, inter Tabirinum montem & lacum Tyberiadis, & à Cæsarea vsque ad Ioppen te ultra extendens. Hæc pinguis & fertilissima est. 1. Para. 27. d. Isa. 33. b. Acto. 9. f. Est & vrbs nomen in qua filij Gad habitauerunt. 1. Para. 5. c.

Saroni, Saronites, Planities, vel planus, siue cantans. 1. Paralip. 27. d.

Sarsechim, Sarsachim, Præpositus cooperimentorum, vel vnctionum. Vnus ex principibus regis Babylonis. Iere. 39. a.

Zarthan, Sarthan, vel Sarthana, Tribulatio siue angustia, aut colligatio, siue plasmatio, aut figuratio, vel angustiam dans. Locus non procul à Iezrah. 3. Regum. 4. b. 7. g.

שרר

שראצר

צרת-
חשחר

צרתה

צרעה

צריה

שרביה

שרר

צרה

צרתה

שרי

צרה

שרי

שרגון

צרה

שרר

שרר

שרר

סְרֻג	Serug, Sarug, Palmes, vel sarmentum, siue ramus, aut conuolutio. Filius Reu. Gene. 11. c. Luc. 3. g.	שְׁכֵמִיתָ	Sechemitæ, Idem. p. n. Nume. 26. d.	שְׁכָנִיחַ
צְרוּיָה	Zeruia, Saruia, Angustia vel tribulatio domini, aut colligatio siue plasmatio vel figuratio domini. Mater Abifai, filia Isai patris David. 1. Reg. 26. a. 1. Paral. 2. b.	שְׁכֵיחַ	Sechania, Sechenias, Vicinus dominus, aut habitatio domini. Filius Obdia filij Arnan filij Raphaia. 1. Par. 3. d. 24. b. 2. Paral. 31. c.	שְׁכָרֹנָה
סְשָׁבָזָר	Sesbazar, Sefabasar, Gaudium in tribulatione vel angustia, aut gaudij perhibitio vel munitio, siue gaudium vindemig, vel sexta angustia, aut linum vel byssus angustia. Princeps in tribu Iudæ. 1. Esdr. 1. d.	שְׁכָרֹנָה	Sachia, Sechia, Protectio vel ramus domini, siue sapiens aut vallās dominus, vel cessatio domini. Filius Saharaim ex Hodes vxore sua. 1. Para. 8. a.	צְרָרַח
סַעֲסָגָז	Saasgaz, Safagazi, Qui facit transitum vel tonsionem, aut respiciens transeuntem vel tōdentem, siue comprimens vellus. Eunuchus regis Assueri. Esther 2. c.	צְרָרַח	Sichrona, Sechrona, Ebrietas, aut pretium, vel merces eius. Ciuitas in tribu Dan. Ios. 15. c.	צְרָקָהוּ
שָׁטָן	Satan, Contrarius vel aduersarius. Zacha. 3. a.	צְרָקָהוּ	Secundus, Latinum est. Nomen viri, de quo Act. 20. a.	
שָׁטָן	Satanas, Idem. Matth. 16. d. Marc. 4. b. Luc. 10. c.		Zedada, Sedada, Latus eius, siue cibariū aut venatio eius, vel insidia eius. Terminus est tribus Iudæ. Nume. 34. b. Ezech. 47. c.	
שָׁוָה	Sauē, Planities, vel æquitas, aut ponens, vel positus. Ciuitas siue vallis. Genes. 14. a. quæ & Vallis regis ibidem dicitur.		Zidkiah, Sedecias, Iustus domini, vel iustitia domini. Filius Iosie regis, sic nominatus à Nabuchodonosor, cum prius Mathanias diceretur. 4. Reg. 24. d. 1. Para. 3. c.	
שָׂאוּל	Saul, Postulatus, siue commodatus, aut fouea, siue sepulchrum, vel infernus. Sextus rex in Edom, qui fuit ex Rohoboth. Genes. 36. d. Filius item Simeonis filij Iacob. Genes. 46. b. 1. Paral. 4. d. 6. b. Filius postremo Cis, 1. Reg. 9. a.		Filius item Hanania. Iere. 36. c. Hoc nomine vocabatur propheta ille blasphemus. 3. Reg. 22. b. Filius Chanaan. Fuit & filius Ioachim filij Iosia. 1. Para. 3. c.	
שָׂאוּלִי	Sauli, Saulitæ, De Saul, quod interpretatur postulatus, siue commodatus, aut fouea, siue sepulchrum, vel infernus. Nume. 26. b.		Sedei, Omnipotens, vel deuastator, aut ager, seu mamilla. D.	שְׂרִיאוֹר
סָאוּלוֹס	Saulus, Postulatus, siue commodatus, aut sepultus. Sic dicebatur Paulus Apostolus ante conuersionem. Acto. 7. g.		Sedeur, Ager luminis vel ignis, siue vbera luminis, aut omnipotentis lumē, vel deuastatoris ignis. Pater Elizur principis tribus Ruben. Nume. 1. a.	צֹעֵר
סָאוּרָא	Saura, Salamandra, genus lacertæ. G.		Zoar, Segor, Parua. Oppidulum est Sodomorum. Gene. 19. e. Isa. 15. c. quod Genes. 14. b. dicitur Bala. Dicitur & Vitula contemnans, iuxta Hieronymum.	סָגוּב
סָאוּרָא	Sceua, Dispositus vel præparatus. Vir Iudæus. Acto. 19. c.		Segub, Fortificatus, aut exaltatus. Filius Hiel reedificatoris Iericho. 3. Reg. 16. g. Filius Efron filij Phares, ex filia Machir patris Galaad. 1. Para. 2. c.	סִיחֹן
סִינוֹפִּיָּא	Scenopogia, Festum tabernaculorum. G. Ioan. 7. a.		Sihon, Sehon, Eradicatio, siue cōclusio. Rex Amoræorum. Nume. 21. c. Ios. 3. b.	שְׂעִיר
	Scenofactoria, scilicet ars, ex Græco τῆς σκηνῆς, & facio verbo Latino: ars facienti tabernacula, quam artem exercebat Paulus apostolus. Act. 18. a.		Seir, Hispidus siue pilosus, aut hædus, vel dæmō, seu ordeaceus, vel tēpestas. Mons est Idumææ, qui ab Esau huius montis accola, eo quod esset hirsutus, nomen accepit. 1. Paral. 4. g. Isa. 21. c. Est & nomen viri cuiusdam Horæi. Gene. 36. c.	צְעִירָה
שִׁבְלֶת	Schibboleth, Spica, aut fluctus, scilicet aquarum. Iudicum 12. c.		Seira, Parua, siue tribulata. Ciuitas est Idumææ. 4. Reg. 8. c.	שְׂעִירָתָה
סִיבָּלִי	Scythæ, Coriarij, vel cerdones. Sunt qui interpretentur poculis vacantes, quod σκυθος genus sit poculi. G. Coloff. 3. b.		Seirathah, Seirath, Hædus, siue pilosus, aut dæmon, siue tempestas, vel ordeum. Nomen loci. Iudic. 3. d.	שְׁלַח
סִיבְּוֹפּוֹלִי	Scythopolitæ, Coriarij ciues. G.		Sela, Dissoluens, siue discalceans: vel Syriace, illudēs, siue decipiens. Filius Iudæ ex sua vxore. Genes. 38. a. 1. Paralip. 4. d.	צֹלַע
שֶׁבַע	Seba, siue Sebe, Septem, vel septimus, siue saturitas, vel iuramentum. Nomen viri. 1. Paral. 5. b. Filius Bochi. 2. Reg. 20. a.		Zela, Sela, Costa siue latus, aut claudicatio. Ciuitas in tribu Benjamin. Ios. 18. d.	שְׁלַחִי
שְׁבָנִיָּה	Sebania, Sebenia, siue Sebenias, Conuertens vel captiuans dominus, aut intelligens siue ædificās dominus, siue intellectus aut filiatio domini. Nomen viri. 2. Esdr. 9. a. 10. a. sacerdos quidam. 1. Paral. 15. c.		Silhi, Selahi, Ramus vel propagines, siue missio vel mittens, aut telum vel arma, scilicet missilia: vel Syriace, spoliāns, vel spoliatus. Mater matris Iosaphat regis Iudæ. 2. Paral. 20. g.	שְׁלָנִי
צִבְעֹון	Zibeon, Sebeon, Stans iniquitas, siue inflatio vel tumor peccati: aut Syriace, tinctus vel intingens. Pater Anę patris Oholibama alterius vxoris Esau, de filiabus Chanaan. Gene. 36. a.		Selani, Selaite, Discalceans, siue dissoluens: vel Syriace, illudens, siue decipiens. Nume. 26. c.	סִלְכָּח
צִבְיָה	Zibeiah, Sebia, Damula, vel caprea, aut pulchra, vel præcipua, siue stans dominus: aut Syriace, voluntaria. Mater Ioas filij Ochozie filij Iorā filij Achab. 4. Regum 12. a. Filius item Saharaim ex Hodes vxore. 1. Para. 8. a.		Salcha, Selcha, Canistrum tuum, vel eleuatio aut cōculcatio tua. Ciuitas regis Og in Basan. Deute. 3. b. 1. Paralip. 5. b.	שְׁעֵלְבִין
שְׁבָנִיָּה	Sebania, Sebnia, Idem quod Sebenia. Nomen viri. 2. Esdr. 9. a.		Saelabbin, Selebin, Vulpis intellectus vel filius, aut pugnus vel pugillus intellectus, siue semita intellectus vel filij, aut respicientis intellectus. Ciuitas in tribu Dan. Ios. 19. d.	צֹלָק
צְבוִיִּים	Zeboiim, Seboim, Damulæ, vel capræ, siue pulchri, vel præcipui, aut inflati: vel Syriace, voluntarij. Vrbs est. Gene. 10. c.		Zælæk, Selec, Vmbra vel tinnitus lambentis vel percutientis, aut affans vel torrefaciens lambētem vel percutientem. Nomen viri. 2. Reg. 23. d. 1. Para. 11. g.	שְׁלִמְיָהוּ
צְבוִיִּים	Zeboim, Seboim. 1. Reg. 13. d. 2. Esdr. 11. d. Intincti, aut tinctura, vel stantes acerui. Vallis nomen.		Selemiah, Pax domini, siue perfectio domini, aut retributio domini. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d.	שְׁלִמִית
שְׁבָתִי	Sebthai, Sabberthai, Sabbathū, siue requies, vel cessatio. Nomen viri. 2. Esdr. 8. b.		Selemias, Idem. Pater Iuchal. Ierem. 38. a. Pater etiam Ieria. Iere. 37. c. Filius Hanania, Ibidem. Filius Abdeel. Ierem. 36. f.	צֹלָה
שֶׁחֶם	Sechem, Pars siue portio, vel humerus, aut matutinatiō, vel itio quæ fit mane. Filius Galaad filij Machir filij Manasse. Nume. 26. d. 1. Paralip. 7. d. Ab hoc, metropolis Samariæ in tribu Manasse, quæ Sichem dicitur. Vide Sichem.		Selomith, Selemith, Pacifica, siue perfecta, aut retribuens. Nomen viri. 1. Para. 26. c.	
			Zalaph, Seleph, Vmbra vel tinnitus cōcussionis: aut ex Hebræo & Syro, vmbra coniuncta. Nomen viri. 2. Esdr. 3. g.	
			Zilethai,	

צלת Zilethai, Selethai, Vmbra, siue affatio, vel torrefactio, aut tinnitus meus: vel Syriace, oratio mea. Filius Semei. 1. Paral. 8. b.

σελευκία Seleucia, Commota, vel conquassata, aut fluctuans. G. Ciuitas Iudææ Daphnis nemori vicina, in promontorio Syriæ Antiochiæ sita, à Seleuco Nicanore condita, auctore Iosepho lib. 18. antiquit. Iudaic. 16. & Egesippo lib. 4. cap. 1. quam Paulus peragrauit. Acto. 13. a. 1. Machab. 11. a.

σελευκος Seleucus, Commotus, vel conquassatus, aut fluctuans. G. Pater Demetrii. 1. Macha. 7. a.

שלחם Silchim, Selim, Mitsi vel propagines, aut rami, siue arma, scilicet missilia: aut Syriace, spoliantes. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e.

צלח Zillah, Sella, Vmbra, vel affatio, vel torrefactio, siue tinnitus: aut Syriace, oratio. vxor Lamech. Gene. 4. d.

סלא Silla, Sella. 4. Reg. 12. d. Exaltatio, siue cōculcatio, vel æquiparatio: aut Syriace, canistrum.

סלי Sallai, Sellai, Idem. Nomen viri. 2. Esd. 11. b.

שלם Sillem, Sellem, Pacificus, siue perfectus, aut tribuens. Filius Nephthali. Nume. 26. f. qui Genes. 46. c. Saille, & 1. Para. 7. c. Sallum dicitur.

שלמי Sillemi, Sellemith, Idem. p. n. 26. f.

שלש Selles, Tribus aut princeps, vel dux. Filius Helem. 1. Paral. 7. g.

סלא Sallu, Sellu, Canistrum, aut exaltatio, siue conculcatio, aut æquiparatio: Nomen viri 2. Esd. 11. b. & 12.

שלם Sallum, Sellum, Pacificus, siue perfectus, aut retribuens. Filius Iabes. 4. Reg. 15. c. Filius Sisamai filij Elasa. 1. Para. 2. e. 4. d. Filius Iosia. 1. Paral. 3. c. Ierem. 22. c. Filius Nephthali. 1. Paral. 7. c. qui Gene. 46. c. dicitur Sallem: & Nume. 26. f. Sellem. Filius Sadoc. 1. Paral. 6. a. Pater Ezechia principis. 2. Paral. 28. b.

שלון Sallun, Sellun, Manens vel qui manet, aut pacificus vel abundans: aut Syriace, illudens vel decipiens. Filius Cholhoza. 2. Esd. 3. c.

שלמי Salmai, Selmai, Vestis mea. Pater Hagaba. 2. Esd. 7. c.

צלמן Zalmon, Selmō, Obscuritas, aut imago eius, siue vmbra muneris, vel numerationis, aut tinnitus numerationis vel muneris. Monset in Ephraim vmbrosus & caliginosus, cuius meminit Iudicū liber. 9. f. Est & nomē viri. 2. Reg. 23. d. Psal. 67.

שלומית Selomith, Pacifica, siue perfecta, aut retribuens. Nomen viri. 1. Esd. 8. b.

שם Sem, Nomen vel fama, seu ponēs vel positus, aut ibi. Filius Noë. Gene. 5. d. Luc. 3. g.

שמעת Simeath, Semaath, Audiens vel obediens. Mulier. 2. Paral. 24. g.

שמעיה Semaia, Audiens dominum, vel obediens domino. Filius Sechenia. 1. Para. 3. d. 2. Esd. 6. c.

שמריה Simri, Semar, Custodia, vel adamantina, aut spina, vel fex. Nomen mulieris. 2. Paral. 24. d.

שמתי Sumathi, Semathai, Nominatus vel positus, siue desolatus, aut stupefactus. Filius Sobal filij Hur primogeniti Caleb ex Ephratha concubina. 1. Para. 2. d.

שמעבר Semeber, Nomen vel fama robusti vel fortis, aut nomen alæ vel pēnati, seu destruēs fortitudinem vel alam, aut pennam. Rex Seboim. Gene. 14. a. Hebr. Semeber.

סמגר Samgar, Semegar, Aromata peregrini vel aduenæ aut ruminantis, vel certantis. Vnus ex principibus regis Babyloniorum. Iere. 39. a.

שמעי Simei, Semei, Audiens, vel obediens, aut nomē acerui, vel destruens aceruū. Filius Gerson filij Levi. Exodi 6. c. Filius Cera. 2. Reg. 16. b. Filius Phadaia filij Iechonia. 1. Paral. 3. c. Filius Ioel. 1. Paral. 5. a. Filius Masma. 1. Paral. 4. e. Filius Ieth filij Gerson. 1. Par. 6. c. Frater Chonenia. 2. Para. 29. c. 31. c.

שמי Sammai, Semei. 1. Paral. 2. d. Nomen meū, aut desolatio siue perditio mea, vel stupefactio, aut cœli. Filius Onam filij Ierameel ex Atara vxore.

שמעיה Semaia, Semeia, siue Semeias, Audiens dominum, vel obediens domino. Pater Vria prophetæ. 3. Reg. 12. f. Fi-

lius Hassub. 1. Para. 9. c. Ierem. 26. f. 2. Esd. 12. d. 2. Paral. 29. c. 31. c. 35. b.

Simei, Semeias. 1. Paralip. 25. c. 27. d. Audiens, vel obediens, siue nomen acerui, aut desolatio acerui. Filius Elisaphan.

Semeiticus, Idem.

Semer, Custos, vel adamas, seu vepres, aut spina, vel fex. Nomen viri. 3. Reg. 16. e.

Semaria, Semeria, Custodia domini, vel adamas domini, seu vepres vel spina domini. Nomen viri. 1. Esd. 10. d.

Somron, Semeron. Vide Samaria, cuius Hebræum est שמרון.

Zemaraim, Semeron. 2. Para. 13. a. Lanæ, aut medullæ, scilicet arborum. Nomen montis.

Simron, Semeron. Ios. 19. b. Custodia, aut adamas seu vepres, vel spina, aut fex. Ciuitas in tribu Zabulon.

Simron, Semeron. Ios. 12. d. Vide Sameron.

Semida, Nomen scientiæ vel cognitionis, aut ponens scientiam, vel desolationis vel stupefactionis cognitio, vel cœlorum scientia. Filius Galaad filij Machir filij Manasse. Nume. 26. d. 1. Para. 7. d.

Semidai, Semidaitæ, Idem. p. n. Nume. 26. d.

Semiramoth, Cœlorū altitudines, aut nominis sublimitas. Sacerdos quidam. 1. Para. 15. b.

Semlah, Semla, Linteum, siue sinistra eius, aut nomen illi, vel stupor illi, siue appositus illi. Quintus rex in Edom. Gene. 36. d.

Samlai, Semlai, Linteum, vel sinister, aut nomen mihi, vel stupefactio mihi, siue appositus mihi. Nomen viri. 1. Esd. 2. c.

Samma, Semma, Perditio, siue desolatio, vel stupor, aut ibi, siue nomen aut nominatus siue appositus. Filius Age. 2. Reg. 23. b. d.

Simeah, Semma, Audiens vel obediens. Pater Ionadab, frater Dauid. 2. Reg. 13. a.

Simron, Semran, Custodia, aut adamas, seu vepres, vel spina, aut fex eius. Filius Issachar filij Iacob. Nume. 26. c.

Simroni, Semranitæ, Idem. p. n. Nume. 26. c.

Simri, Semri, Idem. f. n. Filius Samaia. 1. Para. 4. f. 26. b.

Sen, Dens aut ebur, vel mutatio, aut dormiens. Nomen loci. 1. Reg. 7. c.

Senaa, Rubus: vel Syriace, inimicus. Ciuitas. 1. Esd. 2. b.

Sineab, Senaab, Dens patris, aut mutationis pater, vel dormitio patris. Rex Adamæ. Gene. 14. a.

Senaar, Dormientis vigilia vel suscitatio, aut dentis euacuatio vel denudatio aut excusio, vel dens æmuli. siue mutatio ciuitatis. Campus est Babylonis in quo regnavit Nemrod. Genes. 10. b. quæ Babylonia siue Chaldaea interdum dicitur. Isa. 11. c. Hebr. Sinaar.

Sene, Rubus: aut Syriace, inimicus. Nomen scopuli. 1. Reg. 14. a.

Senuah, Seneia, Rubus: vel Syriace, inimica. Nomen viri. 2. Esd. 11. b.

Sanherib, Sēnacherib, Rubus destructionis, aut Rubus gladij, siue rubus solitudinis, vel siccitatis, aut ex Syro & Hebræo, inimici gladius, vel destructio. Rex Assyriorum. 4. Reg. 18. c.

Senazar, Sennefer, Dentis vel eboris thesaurus: aut dormientis thesaurus, vel mutationis angustia, vel thesaurus aut inimicus angustia vel tribulationis. Filius Iechonia filij Ioachim. 1. Para. 3. c.

Sansana, Sensenna, Ramus vel propagines, siue rubus rubi: aut ex Hebræo & Syro, rubus inimici. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e.

Sion, Seon, Sonitus, siue strepitus, aut munus fortitudinis vel doloris. Ciuitas in tribu Issachar. Ios. 19. b.

Zohar, Sehor, Candidus vel lucidus. Pater Ephron. Gene. 23. b. Hebr. Sohar.

Scorim, Portæ, siue æstimationes, vel appreciationes.

שמעי

שמר

שמריה

שמרון

צמר

שמרון

שמדע

שמדעי

שמירמות

שמלה

מסלי

שמח

שמעה

שמרון

שמרני

שמרי

סנ

סנאה

סנאב

סנער

סנה

סנואח

סנחריב

סנאצר

סנסנה

סיוא

צחר

סערים

nes, aut capilli, siue ordeum, vel tempestates, aut daemones, vel pilosi, siue hirci. Nomen sacerdotis. 1. Para. 24. b

שֶׁפְּמָה Sephama, Barba, vel labium eius, aut ripa vel littus quoddam, siue conterens aut confracta valde. Terminus Iudæ ad solis ortum. Nume. 34. b

שֶׁפְּמוֹת Siphemoth, Sephamoth, Barba vel labia, siue ripa vel littus mortis, aut labium mortis, vel conterens mortem. Ciuitas, quam Dauid suorum spoliis participem fecit. 1. Reg. 30. g

שֶׁפִּים Suphim, Sepham, Barba vel labium eorum, aut ripa vel littus eorum, siue confractio eorum. Filius Hir. 1. Paralip. 7. c

סֶפְרָה Sepharah, Sephar, Liber aut scriba: siue narratio, aut numerus: vel Syriace, portus. Mons Indiae. Gene. 10. d

סֶפְרַיִם Sepharuaim, Libri, vel scribae, aut narrationes, vel numeri, siue liber vel numerus eius mare: aut ex Syro & Hebræo, portus maris. Ciuitas Assyriorum, de qua 4. Reg. 18. g

צִפְתָּ Zephath, Sephath, Specula, siue cooperimentum, aut enatio, vel expectatio, aut fauus. Ciuitas in qua filij Iudæ Chanaanos ad vnum interfecerunt, eamque Harma nominauerunt. Iudic. 1. d. in tribu tam Iudæ quam Simeonis. Nume. 21. a

Sephata, Idem. Nomen vallis. 2. Paral. 14. c

שֶׁפְּעִי Siphei, Sephei, Inundatio, siue multitudo. Pater Ziza principis. 1. Para. 4. f

שֶׁפְּהָה Sephela, Humilis, vel campestris, aut planities. D.

שֶׁפְּהָר Sapher, Sepher, Tuba, vel pulchritudo: aut Syriace, bonitas. Mons in quo castrametati sunt filij Israël profecti de Ceelatha. Nume. 33. c

צִפְּהִי Zephi, Sephi. 1. Para. 1. c. Speculator, vel fauus, aut cooperimentum, vel expectatio. Filius Eliphaz filij Esau: qui Gene. 36. b. dicitur Sephua, siue Sepho iuxta Hebræum. Sephi. 1. Paralipo. 1. c. Filius Sabal filij Seir Horæi, qui Gene. 36. c. dicitur Sepho: & interpretatur solitudo, vel labium, aut ripa vel littus eorum, siue confractio.

שֶׁפִּים Suphim, Sephim, Barba, vel labium eorum, aut ripa vel littus eorum, siue confractio eorum. Nomen viri. 1. Paral. 26. b

צִפְּהוֹ Sepho, Speculator, siue cooperimentum, aut expectatio vel fauus. Filius Eliphaz. Gene. 36. b. qui. 1. Paralip. 1. c. dicitur Sephi per y.

צִפְּהוֹ Sepho, Solitudo vel desertum, aut labium, seu ripa, vel littus, aut confractio. Filius Sobal filius Seir Horæi. Gene. 36. c. qui. 1. Para. 1. c. dicitur Sephi per w.

צִפְּחִיּוֹן Ziphion, Sephō, Aquilo vel aquilonaris, siue absconditus, aut speculator. Filius Gad. Gene. 46. b

Sephonitæ, Idem. p. n. Nume. 26. b

צִפְּחֹר Ziphor, Sephor, Auis vel passer, aut corona, vel desertum: aut Syriace, mane, id est matutinum tempus, vel hœdus. Pater Balac. Nume. 22. a

שֶׁפְּרָה Siphra, Sephora, Pulchra, aut tuba: vel Syriace, benefaciēs, vel bonitas. Nomen obstetricis cuiusdam Hebræorum. Exod. 1. e

צִפְּרָה Zipora, Sephora. Exod. 2. d. 4. f. 18. a. interpretatur auis vel passer, aut corona vel sertum: aut Syriace, mane, id est matutinum tempus, vel hœdus. Filia Raguel siue Iethro sacerdotis Madian, vxor Moysi.

שֶׁפְּטָן Siphtan, Sephtan, Iudex, vel iudicans. Pater Camuel principis tribus Ephraim. Nume. 2. 4. d

שֶׁפְּפֹן Sephuphan, Ceraſtes, serpentis genus. Nomen viri. 1. Para. 8. a. Filius Bela, filij Benjamin.

צֶר Zer, Ser, Angustia, siue tribulatio, aut vinculum, vel colligatio, seu plasmatio, vel fortitudo, aut petra. Ciuitas in tribu Nephthali. Ios. 19. c

שֶׁרָפִים Seraphim, ardentes vel igniti. Isa. 6. a

שֶׁרֶבִיָּה Serebia, Siccitas domini, vel preualens cum domino, aut psallens in domino vel cum domino. Nomen viri. 2. Esd. 9. a

שֶׁרֶפֶר Serefer, Princeps thesauri vel cellarij, aut psallentis thesaurus vel cellarium, vel qui videt angustiam: aut ex Syro & Hebræo, castrametatio angustiantis. Vnus ex

principibus regis Babyloniorum. Ierem. 39. a

Sereth, Angustia, siue tribulatio, aut vinculum, siue colligatio, seu plasmatio. Filius Ashur ex Halaa. 1. Paralip. 4. b

Sergius, Rete, vel retiaculum. G. Nomen proconsulis ^{σεργιος} cognomento Pauli. Act. 13. a

Seron, Princeps mœoris, vel cantans tristitiam, aut ^{σερὸν} planities. D. Princeps exercitus Syriæ. 1. Mach. 3. b

Zeror, Seror, Angustias, siue vinculum, aut colligatio, vel lapillus. Filius Bechorath. 1. Para. 9. a

Zerua, Serua, Leprosa, aut crabro. Mater Ieroboam, serui Salomonis. 3. Reg. 11. e

Sisa, Sesa, Sextus vel senarius, aut marmoreus vel iucundus, vel muneris eleuatio. Pater Abiæ. 3. Reg. 4. a

Sisak, Sefac, Munus facci, aut munus osculi vel poculi, siue donum femoris. Rex Aegypti. 3. Reg. 11. g

Sisak, Sefac. 3. Reg. 14. g. 2. Para. 12. a. vbi dicitur, Ascēdit Sefac rex Aegypti, interpretatur vanus vel vacuus sacculus, aut vanitatis osculum vel poculum, siue vanitatis femur.

Safak, Sefac. 1. Paral. 8. b. Lini vel byssi sacculus, vel senarius, aut sextus sacculus, siue letitię osculum vel poculum aut femur. Filius Barie.

Sefach, Linum vel byssus tua, aut gaudium tuum, siue senarius tuus. Res Babylonis. Ierem. 25. e. & 51. e. secundum commentatorem Hebræorum super Ieremiam: secundum Lyranum vero, Rex Aegypti.

Sesai, Senarius, vel sextus, siue gaudens vel lætus, aut byssinus, vel lineus. Filius Enac. Ios. 15. c. Iudic. 1. b

Sesan, Liliū siue rosa, vel lætitia, aut linum vel byssus. Filius Iesi filij Apphaim. 1. Para. 2. d

Sesbaz, Manans, vel fluens: aut Syriace, liberatio.

Sahazima, Sehefema, Humiliatio ieiunij, aut fouea siue meditatio ieiunij, vel superbia maris. Ciuitas in tribu Issachar. Ios. 19. b

Seth, Positus, vel posuit. Filius Adam. Gene. 4. d. Nume. 24. c. Luc. 3. g

Sethar, Explorans, aut putrefactus vel putrefaciens. Nomen ducis. Esth. 1. c

Sithri, Sethri, Occultus, vel absconditus, aut demolens, siue refugium meum. Filius Oziel filij Caath filij Leui. Exod. 6. c

Sitim, Setim, Expansiones, aut diuertentes, siue flagella, vel spinæ. Locus in campatribus Moab, non procul à Iordane & Phogor monte, vnde Iosue misit exploratores ad inuestigandam Ierichontis terram. Num. 25. a. Vide Sitim.

Sitrai, Setrai, Exactor, vel præpositus: aut Syriace, obligatio vel contractus. Nomen viri. 1. Para. 27. d

S I

Siatha, Siaa, Motus: aut Syriace, adiutorium. Nomen viri. 1. Esd. 2. c. d

Siha, Siaha, Splendor, vel candor, aut siccitas. Nomen loci. 2. Esd. 11. c

Ziba, Siba, Exercitus, vel militia, aut fortitudo, vel ceruus, siue naui veniens. Seruus Saul. 2. Reg. 9. a. Puer item Miphiboseth. 2. Reg. 16. a

Sibboleth. Onus. Iudic. 12. c

Ziklag, Siceleg, Effusio sextarij vel mensuræ, aut coagustans sextarium vel mensuram. Ciuitas in tribu Iuda & Simeonis. Ios. 15. e. 19. a. 1. Reg. 27. b. 1. Para. 4. e

Sechar, Sicera, Ebrietas. Vnde notandum quod sicera descendit ab Hebræo, & significat omne quod inebriare potest, vt ait B. Hieronymus. 1. Para. 6. f. Luc. 1. b

Sechem, Sichar, & Sichima, Conclusio, vel clausura, aut inebriatio, vel merces. Dicit autem Hieronymus quod corruptè ponitur pro Sichem: quod interpretatur humerus, siue portio, aut matutina itio. Sed in Græco Sichar inuenitur. D. Ioan. 4. a

Sechem, Sichem, Humerus, siue pars, aut matutina itio. Metropolis Samariæ in limitibus Manasse. Gene. 12. b. Iosue. 20. c. Acto. 7. c. quam ædificauit Ieroboam. 3. Reg.

צֶרֶת

צֶרֶר

צֶרֶעָה

שׁוּשָׂא

שׁוּשָׁן

שֶׁשֶׁק

שֶׁשֶׁךְ

שֶׁשֶׁךְ

שֶׁשֶׁן

שֶׁשֶׁן

שֶׁשֶׁבֶן

שֶׁחֲצִימָה

שֶׁת

שֶׁתֶּר

שֶׁתֶּרִי

שֶׁטִּים

שֶׁטֶרִי

סִיעָתָא

צִוְחָא

צִיבָא

סִבְּוֹלֵת

צִקְלָג

שֶׁכֶּר

שֶׁכֶּם

3.Reg.12.f.Hanc postea dictam Neapolin Hieronymus in traditionibus Hebr. refert. Dicitur & Sichar corrupte Filius Hemor.Gene.33.d

Sichima, Idem: eademque metropolis. Iudic.21.c. Psal.107.a

Sichimi, Idem.Gene.33.d

Sekel, Siclus, Genus ponderis. Ezech.45.d

Sicion, Effulio vel angustia D. Nomen loci. Mach. 15.d. Exemplaria tamen quædam habent σικυόνι, Sicyone, id est Cucumerarium.

Siden, Venatio, aut insidiatio, siue viaticum vel cibarium, aut nauis iudicij. D. Nomen loci. Mach.15.d

Zidon, Sidon, Idem. Filius Chanaan. Gene.10.c. Est & vrbs in Phœnicia, ad mare sita in termino Iudæ, à Sidon filio Chanaan condita. Ios.11.b. quæ sorte ducta tribui Afer obuenit. Ios.19.b. Matth.11.c. Act.27.a

Sidonia, Idem.

Zidonith, Sidoniæ, Venatrices, aut insidiatrices, vel cibaria. 3.Reg.11.a

Zidonim, Sidonij, Idem. p.n. Iosue.13.a. 3.Reg.5.f.4. Reg.23.c.1. Esd.3.b. Act.12.d

Sidonius, Idem. In. Iudic.3.a

Sadrak, Sidrach, Mamilla tenera vel delicata, aut deprædatio tenera, siue ager delicatus: aut Syriace, missus tuus. Nomen viri, qui & Ananias dicebatur. Daniel.1.b

Ziha, Siha, Splendor, vel candor, aut siccitas. Nomen viri. 1.Esdr.2.c

Sihor, Niger vel turbidus, aut matutinus. Nilus, Aegypti flumen. Ios.19.b. & 11. Para.13.b

Silas, Considerans, vel animaduertens. G. Nomen viri. Act.15.e. 18.b

Silo, Dissoluens, vel discalceans, seu pax, aut abundantia: aut Syriace, illusio vel decipiens. Ciuitas in tribu Ephraim. Ios.21.a. 22.b. Iere.7.c. Iudic.21.c

Siloha, Siloe, Missus, vel mittens, aut ramus, siue telum, aut arma. Missilia: aut Syriace, spoliens vel spoliatus. Fons est ad radices montis Sion, qui non perpetuis aquis, sed certis horis diebusque ebullit, & per terræ concaua & antra saxi durissimi cum magno sonitu venit: paruus tamen est: cuius fit mentio Isa.8.b.2. Esdr.3.d. Est & piscina in Ierusalem. Ioan 9.a

Siloni, Manens, vel qui manet, aut pacificus, vel abundans: aut Syriace, illudens vel decipiens. 3.Reg.12.d. Nomen viri. 1. Para.9.a

Silonites, Idem. 2. Para.9.g

Siluanus, Latinum, à sylua. Nomen viri. 2. Corint.1.d. siue per y, siue per i scribas, non refert.

Simea, Simm a, Audiens, vel obediens. Filius David. 1. Paral.3.b. qui. 2. Reg.5.c. dicitur Samua. Tertius filius Isai. 1. Para.2.b. qui. 1. Reg.16.b. 17.b. dicitur Samma.

Simeon, Audiens, vel exaudito. Secundus filius Iacob ex Lia. Gene.29.g. 1. Para.4.d. Fuit & nomen cuiusdam qui Christum nostrum suscepit in vlnas cum inferretur in templum. Luc.2.d

Simeonita, Idem. p.n.

Simeron, Custodia, siue adamas, aut vepres, vel spina, seu sex eius. Filius Issachar. Gene.46.b. 1. Para.7.a

Simon, Audiens, vel obediens. D. Filius Mathathie filij Ioannis. 1. Mach.2.a. Simo magus Act.8.b. Nomen apostoli Matth.10.a. Fuit & alius sic nominatus, ille qui post Christum crucem coactus baiulauit. Matth.27.d

Simon. 1. Paralip.4.d. Ponens vel positus, aut munus preparationis vel numeri, seu pinguedo aut oleum. Nomen viri.

Sin, Rubus, Eremus inter Elim & Sinai, in qua octaua Israëlitarum mansio fuit. Exod.16.a. Nume.33.b. Latinus Ezechielis interpres pro hoc transtulit Pelusium. Ezech.30.d

Zin, Sin. Nume.13.b. 20.a. 27.c. 33.d. 34.a. Deuter.32.g. Iosue.15.a. in omnibus his locis interpretatur arma, vel scutum, aut frigiditas. Desertum in terra Edom, quod

aliàs Cades, vel desertum Pharan dicitur. Vide Cades.

Sina, Idem. Ios.15.a. Mons Arabiæ. Galat.4.c

Sinai, Sina. Deuter.33.a. Ecclesiast.48.a. interpretatur rubus: vel Syriace, inimicitia. Mons in deserto Pharan, super quem lex data fuit Moyfi. Exod.19.a

Sinai, Idem. Exod.16.

Sini, Sinæus, Rubus: aut Syriace, inimicitia. Filius Chanaan. Gene.10.c. 1. Para.1.b

Zion, Sion, Aceruus, aut tumulus, vel specula, aut siccitas, Mons Ierosolymæ (qui aliàs Mons domini, ite & Mons sanctus dicitur) in cuius vertice erat arx constructa, quæ à Dauide ciuitas Davidis est vocata. 2. Regum.5.b

Sion. Deuter.4.g. Sonitus siue strepitus, aut munus fortitudinis vel doloris. Nomen môtis Amorrhæorum, qui & Hermon dicitur.

Zior, Sior, Paruulus, aut nauis vigilantis vel suscitati, aut æmuli vel denudati. Ciuitas in tribu Iuda. Iosue.15.f

Sirach, Sibilus, aut canticum fratris, vel munus vacuum. D.

Ziz, Sis, Flos, aut germē, siue cincinnus, aut aspectus, vel Syriace, ala vel penna. Cilius est de quo legitur. 2. Para.20.d

Sesai, Sifai, Senarius vel sextus, siue gaudēs vel letus, aut byssinus vel lineus. Filius Enach. Nume.33.c

Silmaj, Sifamoi, Equus vel hirundo aquarum, aut tineæ aquarum: vel Syriace, cæcitas. Filius Elasa filij Helles. 1. Para.2.c

Sifera, Sifara, Hirundinem videns, aut tineam vel equum videns. Vir. 1. Esdr.2.c. Dux exercitus Iabin regis Chanaan. Iudic.4.a. Magister militiæ Hazor. 1. Regu.12.b. Psal.82.c

Sitim, Expansiones, vel diuertentes, seu flagella, vel spinæ. Nomen torrentis. Ioel.3.d. ubi legitur, Irrigabit torrentem spinarum. Vide Setim.

Seua, Siua, Vanitas, aut eleuatio, vel tumultus. Scriba regis David. 2. Reg.20.g

Siuau, Rubus, vel spinosus. Nomen mensis. Esth.8.c. ubi corrupte legitur Siban.

Siza, Minus hoc, aut munus aspergens. Pater Adina. 1. Paral.11.g

S M

Smyrna, Myrrha, Apoc.2.a. Clarissima ciuitas Ioniæ, αμύργα, authore Plinio in. 5. lib. cap. 29. & Strabone lib. 14.

S O

Soham, Soam, Onix lapis pretiosus: aut Syriace, detentio vel mora eorum. Nomen viri. 1. Para.24.d

Zobah, Soba, Exercitus, siue militas, aut præceptum in ea, vel inflatio, aut tumor. Nomen loci. 1. Reg.14.g. 2. Reg.8.a. 1. Para.18.a. Psal.59. Iudic.13.

Sobab, Reuerfus, aut auersus, vel conuersus: aut Syriace, scintilla. Filius David. 2. Reg.5.c. 1. Para.3.b. Filius Caleb ex Azuba prima vxore. 1. Para.2.c. 14.b

Sobach, Rete, vel retiaculū, aut cancellus, vel captiuitas siue cōuersio tua: aut Syriace, columbarium. Magister militiæ Adarezer regis. 2. Reg.10.d

Sobai, Conuersio, vel captiuitas, aut sessio, vel sedas, anitor quidam. 1. Esdr.2.c

Sobal, Semita, vel spica, aut crura vel femur, seu vana vetustas. Filius Seir Horgi. Gen.36.c. Filius Hur primogeniti Caleb ex Ephratha cōcubina. 1. Par.2.f. Filius Iuda. 1. Para.4.a. qui Gene.46.b. dicitur Sela.

Sobec, Aequiparatus vanitati, vel appositus vacuitati vel dissipationi, aut vana euacuatio: vel Syriace derelictus. Nomen viri. 2. Esd.10.a

Sobi, Conuersio vel captiuitas, aut sessio vel sedens. Filius Naas de Rabbath filiorum Ammon. 2. Reg.17.g

Sabna, Sobna, Sede nunc, aut connectere nunc, siue captiua nunc, vel ædificans, aut qui intelligit. Nomen scribæ. 4. Reg.8.d. Isa.22.c

Sobnas, Idem.

E iij

Zobeba,

צובכה Zobeba, Soboba, exercitus vel militia in ea, siue inflatio vel tumor in ea. Filius Coz. 1. Para. 4. b

סבלי Sibechai, Sobochai, Ramus, vel propagines, aut turgurium. Nomen viri. 2. Reg. 21. d. 1. Paral. 20. b

שוכו Socho, Protectio, vel vallatio, aut ramus, siue cessatio. Duæ sunt in tribu Iuda huius nominis ciuitates. Ios. 15. e. & f. vbi leges Sochoth deprauate. 1. Reg. 17. a. 19. d. 3. Reg. 4. b. 2. Par. 28. c. Vrbs constructa à Roboam. 2. Para. 11. b

סכות Succoth, Soccoth, Tabernacula, vel tétoria. Tribus Gaddi ciuitas est. Ios. 13. d. Cui Iacobus patriarcha hoc nomen imposuit. Genes. 33. d. Est & regio à Græcis τραγωδοῦς dicta, quæ ad Rubrum mare excurrit, vbi Trogloditæ habitant. Nume. 33. d

סכות-בנות Succoth-benoth, Soccoth-benoth, Tabernacula filiarum vel ædificationū, siue auscultationes, vel vñtiones filiarum, vel ædificiorum. Idololum Babyloniorum. 4. Reg. 17. f

סדי Sedi, Sodi, Secretum meum. Pater Geddiel. Num. 13. a

סדום Sedom, Sodoma, Secretum eorum, siue calx aut cæmentum eorum. Ciuitas Syriæ. Gene. 20. c

סדומי Sodomitæ, Idem.

צחא Ziha, Soha, Cádor, vel siccitas. Nomē viri. 2. Esd. 7. c

צחר Zohar, Sohar, Lucidus, vel candidus. Filius Simeon filij Iacob. Gene. 46. b. Exod. 6. c

שחריה Seharia, Sohoria, Mane domini, aut matutinatio domini, siue matutinatio domini, seu niger domini. Filius Ieroham. 1. Para. 8. c

סמר Semer, Somer, Custos, vel adamas, seu vepres, vel spina, aut fex. Filius Moholi filij Musi. 1. Paralip. 6. d. Filius Heber filij Baria filij Afer filij Iacob. 1. Para. 7. g

סמריה Semaria, Somoria, Custodia domini, siue adamas domini, aut vepres vel spina domini. Filius Roboam ex Abihail. 2. Paral. 11. d

שופך Sophach, Effundens, vel effusus, aut vanus lecythus. Princeps militiæ regis Adarezer. 1. Para. 19. d

צופי Zophai, Sophai, Speculator, aut fauus, siue natatio, vel cooperimentum, aut expectatio. Filius Elcana. 1. Paral. 6. b

שופן Sophan, Cuniculus, vel chærogryllus, siue absconditus vel reconditus, aut conterens, siue contractio. Ciuitas possessa à filiis Gad. Nume. 32. g. In Hebræo hæc dictio iungitur præcedenti dictioni Ataroth, vt ambæ sint vnius ciuitatis nomen, Ataroth-sophan.

צופר Zophar, Sophar. Matutinus, aut corona seu circulus, vel passer: aut Syriace, hædus. Nomen viri. Iob. 11. a

ספר Sopher, Scriba, vel liber, aut narrans, vel numerans. Princeps exercitus regis Sedecia. 4. Reg. 25. e

ספרת Sophereth, Numerans, vel narrans siue narratio, aut librarius, vel scriba. Nomen viri. 1. Esd. 2. c

צופים Sophim, Speculæ vel speculantes, siue cooperti, aut natantes, vel expectantes, aut fauus. Mons est in tribu Ephraim. 1. Reg. 1. a

צפניהו Sephaniahu, Sophonias, Absconsio domini, siue secretū domini, aut speculator noster dominus, vel aquilo domini. Sacerdos filius Maasie. Iere. 21. a. 37. a. Nomē item prophetæ filij Chusi filij Godolia. Soph. 1. a

שופטים Sophtim, Iudices, & inde liber Iudicum.

שורק Sorec, Vineæ vel vitis, aut sibilus vel sibilans. Torrentis nomen est in tribu Dan, in terra Philisthinorum prope Esthaol, iuxta quem Samson adamauit Dalila, Iudic. 16. a

צרי Zeri, Sori. Angustiator siue vinculum aut colligatio, vel plasmatio, aut refina vel theriaca, siue petra, vel fortis. Nomen viri. 1. Para. 25. a

σωσιστης Sosipater, Saluans patrem, vel salus patris. G. Nomen ducis. 2. Mach. 12. c. Filius item Pyrrhi. Roma. 16. c. In 20. cap. Act. legitur in Græcis codicibus Sosipater.

σωσενος Sosthenes, Saluator potens vel robustus. G. Princeps synagogæ Iudæorum. Act. 18. d. 1. Corin. 1. a

σωσεως Sosstratus, Saluans exercitum, vel salus exercitus. G. Nomen viri. 2. Mach. 4. d

Σοται Sotai, Præuaricatio, siue declinatio. Nomen viri. 1. Esdræ. 2. c

S P

Spartani, Seminati vel seminantes. G. Populi. 1. Mach. 15. d

Spartiatæ, Idem. G.

S T

Stachys, Spica. G. Pauli amicus. Rom. 16. b

Stephana, Corona, siue coronata. G. Nomen viri. 1. Corinth. 1. c. 16. c

Stephanus, Corona, vel coronatus. G. Nomen diaconi. Act. 6. b

Stharboznai, Starbuzanai, Computrefaciēs contem- nentes me, vel qui explorat cōtemptores meos. Nomē viri. 1. Esd. 5. a

Sethur, Sthur, Occultus vel absconditus, seu destrues, vel demoliens. Filius Michael, princeps tribus Afer. Nume. 13. a

Stoici, à Stoa, id est porticu, in qua disputabant philosophi illi, dicti sunt. G. Act. 17. d

S V

Sua, Clamans, vel saluans, aut potens vel magnificus, seu respiciens. Vxor Iudæ filij Iacob. Gene. 38. a

So, Sua. 4. Reg. 17. a. Modius, vel mensura, aut velamen. Rex Egypti.

Suhah, Sua. 1. Paralip. 4. b. Fossa, aut natatio, siue humiliatio, aut meditatio, vel loquela, aut germinans. Frater Caleb.

Sua, Suaa, Clamans, vel saluans, aut potens vel magnificus, seu respiciens. Filius Heber filij Baria. 1. Paral. 7. g

Sual, Vulpes, aut semita, siue pugnus aut pugillus. Filius Supha filij Helem. 1. Paral. 7. g. Est & nomen regionis. 1. Reg. 13. d

Suar, Paruulus, aut præceptum vigiliæ, vel ciuitatis aut æmuli vel denudationis vel euacuationis: vel Syriace, angustiator. Pater Nathanael principis tribus suæ Issachar. Nume. 1. a

Subael, Conuersio Dei, siue captiuitas Dei, aut sedes Dei. Vir quidam. 1. Para. 24. c

Sebuel, Subuel, Conuersio dei, siue captiuitas dei, aut sedes dei. Filius Gerson filij Moyse. 1. Para. 23. b

Suah, Sue, Loquens, siue orans, aut fossa, vel humiliatio, aut natatio. Filius Abraham ex Cetura. Genes. 25. a. 1. Paralip. 1. c

Seua, Sue. 1. Paral. 2. f. Vanitas, aut eleuatio, vel tumultus. Filius Iahaddai.

Suah, Sue. 1. Paral. 7. g. Eradicatio, vel conculcatio. Filius Supha filij Sue.

Suham, Locutio, siue meditatio eorum, aut fouea vel humiliatio eorum, siue natatio vel germinatio eorum. Filius Dan filij Iacob. Nume. 26. c.

Suhamitæ, Idem. Nume. 26. e

Suhi, Suhites, Meditatio, aut fouea, vel incuruatio, aut humiliatio, siue narratio aut natans. Iob. 8. a

Sulamith, Sulamitis, Pacifica, siue perfecta, aut retribuens. Cantic. 6. d. 7. a

Sunam, mutatio siue dormitatio eorum, aut vana dormitatio, vel iteratio aut secundatio eorum. Ciuitas, de qua. 4. Reg. 4. b

Sunamith, Sunamitis, Dormiens, vel mutata aut vana dormitio, vel iteratio aut secundatio dormitionis. 3. Reg. 1. a. 4. Reg. 4. c

Sunem, Idem quod Sunam. Ciuitas in tribu Issachar. Ios. 19. b. 1. Reg. 28. a

Suni, Mutatus, vel dormiens, aut iteratus vel secundarius. Filius Gad filij Iacob. Genes. 46. b

Sunitæ, Idem. Nume. 26. b

Zuph, Suph, Fauus, siue specula, aut cooperimentum vel natans, aut expectans. Filius Thahu patris Elihu. 1. Reg. 1. a. Filius Elcana filij Ioel. 1. Para. 6. c. Nomen loci. 1. Reg. 9. a

Zopha, Supha, Lecythus, aut præceptum illaqueans, vel

שחר-
בונני

סחור

סוים

שוע

סוא

שוחח

שועא

שועל

צוער

שוכאל

שבואל

שוח

שוא

סוח

שוחם

שוהו

שולמות

שונם

שונמית

שונם

שונו

צוף

עופח

vel præceptum flatus, siue præceptum inflationis. Filius Helem. 1. Paral. 7. g

שֶׁפְּחָם Scephupham, Supham, Conterens eos, siue barba aut labium eorum, aut ripa vel littus eorum. Filius Benjamin. Nume. 26. e

שׁוּר Suphamitæ, Idem. Nume. 26. e
שׁוּר Sur, Murus, aut bos, vel aspiciens. Syria dicitur. Gen. 20. a. Solitudinis nomē ē regione Aegypti; inter Cadēs & Barad. Exod. 15. f. 1. Reg. 15. b

צוּר Zur, Sur, Pater Cosbi Madianitidis illius quæ cum Zambri interfecta est in genitalibus: qui quidem Sur, princeps erat Madianitarum. Nume. 12. d. 31. a. Ios. 13. c. Fuit & nomen filij Abigabaon. 1. Paral. 8. c. 9. f. & interpretatur Petra, vel fortis, aut obsidens, vel angustians, siue plasinator vel figurator, aut ligatus vel ligans.

סוּר Sur. 4. Reg. 11. a. Recessio siue rebellio. Nomen portæ in templo Salomonis.

צוּרֵיאֵל Sūriel, Petra dei; siue fortitudo dei, aut plasmatio siue figuratio dei, siue viriculū aut colligatio dei, vel obsidio dei. Filius Abihail, princeps Moholitarū. Num. 3. e

צוּרֵישָׁרִי Surisaddai, Petra vel fortitudo omnipotentis vel deuastantis, aut plasmatio siue figura omnipotentis vel deuastantis, aut vinculū siue obsidio omnipotentis vel deuastantis. Pater Salamiel principis tribus Simcō. Num. 1. a

שׁוּשָׁא Sauesā, Susā, Vanitatis eleuatio, aut exultans. Scriba quidam, de quo. 1. Paral. 18. d

שׁוּשָׁן Sufan, Lilium vel rosa, aut lætitia. Metropolis Persici regni. Daniel. 8. a. A qua Susiana regio apud Persas nomen accepit, à Dario Hytaspis filio cōdita, Plinio libr. 6. cap. 27. Straboni verò Tithoni patris Memnonis est ædificiū, cognominata Stephano à fontibus, quibus locus abūdat. Hac enim dictione ait in ea regione ita fontem dici. Aurigallus vult non aliter dictā, quā Florentiam à flore, & Rhodum à rosa. Danie. 8. Esd. 4. Nehe. 1. Esth. 1. a. Lege Iosephum lib. 10. cap. 14. & lib. 11. cap. 5. antiquit. Iudaic.

שׁוּשָׁנָא Sufanchaie, Sufanachæi, Lilia vel rosæ, aut gaudium claudorum vel percutientium. 1. Esdr. 4. b

Sufanna, Liliū vel rosā, aut lætitia. D. Vxor Ioacim. Danie. 13. a. Est & nomen alterius mulieris quæ Christū sequebatur. Luc. 8. a

סוּס Sufi, Equus, vel hirundo, aut tineā. Pater Gaddi. Nume. 13. a

שׁוּתָלַח Suthalah, Plantatio viriditatis vel humiditatis, aut potus humidus, siue ponēs humiditatem vel viriditatem. Filius Ephraim. Nume. 26. d. Filius itē Zabad filij Thahath. 1. Paral. 7. d

Suthalaitæ Idem. Nume. 26. d

S Y

סִינֵה Siuene, Syene, Rubus: vel Syriace, inimicitia. Vrbs in cōfinibus Aethiopiæ, supra Alexandriam versus meridiem quinquaginta milia stadiorum. Ezechiel. 29. b

Syluantis, Vide Siluanus.

סִינְטִיכֶה Syntyche, Colloquens, vel confabulans. G. Mulieris nomen. Philip. 4. a

סִרָּה Syra, Spina, aut olla, vel lebes, siue rebellio, aut recessio. Locus est, qui secundum Iosephum viginti stadiis ab Hebrone distat. 2. Reg. 3. e

אַרְמִיָּה Arammia, Syra, quæ mulierē de Aram, id est de Syria significat, & interpretatur sublimis vel excelsa, aut decipiens. 1. Paral. 7. c

συρακῶσαι Syracusæ, Attrahens violenter. G. Vrbs Siciliæ sub Pachyno monte. Act. 28. c

אַרַם Aram, Syria interpretatur excelsa vel sublimis, aut decipiens, vel maledictio eorum. Regio Aram, dicta ab Aram filio Sem, qui Aramæos instituit, quos Græci Syros appellant. Inde Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Vide Mesopotamia. 2. Reg. 8. b. 4. Reg. 16. a

Syria Soba, in titulo Ps. 60. ea est quæ Palæsthina dicitur. Syri, siue Syrij, Idem. p. n. Gene. 22. d. Amos 9. c

συροφαιενισσα Syrophæenissā, Attracta rubedo, vel attractio pur-

purea. G. Marc. 7. c

Syrtes, Attrahens, vel attractio. G. Arenosa in mari obgetis magno loca, multum terribilia & metuenda, eo quod omnia ad se diripere soleant, & appropinquantēs vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Aegyptium vicinæ sunt, & pariter admiscuntur. Acto. 27. c

Arami, Syrus, Excelsus vel sublimis, aut decipiens, siue maledictio eorum. 2. Reg. 10. b

T

T Abbaoth, Anuli vel circuli, aut submersi, vel bonum tempus, aut bona hora. Nomen viri. 1. Esd. 2. c

T A

Taba, Tabee, Iugulatio, vel occisio, aut coquus. Filius Nachor ex Roma concubina. Gene. 22. d

Tabeel, Bonus deus. Nomen viri. 1. Esdræ 4. b. Isaïa 7. b

Tebaliahu, Tabelias, Intinctus à domino, vel baptis-
mus domini, siue bonitas ipsi domino. Nomen viri. 1. Paral. 26. b

Tabernæ, Latinum est. Locus iuxta Romam. Acto-
rum 28. d

Tabitha, Dorcas, id est damula, vel caprea. Syrum est. Acto. 9. g

Tabrimmon, Tabremmon, Bonum malū granatum, siue bonitas excelsa vel sublimis, aut vmbilicus præparatus vel numeratus, vel muneratus. Pater Bêhadad regis Syriæ. 3. Reg. 15. d

Itthakasin, Tacasin. Hora vel tempus principis, siue nunc princeps. Ciuitas in tribu Zabulon. Ios. 19. a

Tabath, Subter vel subtus, aut pauor siue formido: vel Syriace, descensio. Filius Asir filij Abiasaph. 1. Paral. 6. c. Filius Bared filij Suthale. 1. Paral. 7. d

Talitha cumi, ex Syro & Hebræo, Puella surge. Marc. 5. d

Zoan, Tanis, interpretatur mouens, vel motio, siue motus. Soan, maxima Aegypti ciuitas in ostio Tanico, vt Strabo libr. 17. indicat. pro hac vbique ferè Chaldeus interpres טַנַּיִם vertit. Nume. 13. c. Psalm. 77. e. Isa. 19. b. Ezech. 30. e

Tapheth, Distillatio, aut gutta, vel paruula. Salomonis filia. 3. Reg. 4. b

Thahpenes, Taphines, Occulta tentatio vel fuga, aut coopertum vexillum: vel ex Hebræo & Syro, occultū miraculum. Vxor Pharaonis regis. 3. Reg. 11. d

Taphnis. Ezech. 30. e. Dele ph, & lege Tanis.

Thaenach, Tanach, Confringens te, vel humiliās te, siue respondens tibi. Nomen vrbs. Iudic. 1. f

Taphua. Pomum, vel inflatio, aut insufflatio, vel illaqueatio. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 12. d. 15. e. 19. c. data filiabus Salphaad. Ios. 17. b. Filius Hebron. 1. Para. 2. f

Tiphsar, Taphsar. Princeps vel exercitus, siue paruulus auferens, aut distillationem vel guttam auferens. Nomen regionis. Iere. 51. c

Tarsenses, Alati, vel pennati. G.

Tarsensis, Idem. f. n. G. Act. 1. g

Tarsus, Alata vel pennata. G. Metropolis Ciliciæ regionis. vnde Paulus apostolus. Act. 22. a. Vide Tharsis.

T E

Tabbaoth, Tebbaoth, Anuli, vel circuli, aut submersi, seu bonum tempus, vel bona hora. Nomen viri. 2. Esdræ 7. e

Tibhath, Tebath, Iugulatio vel occisio, aut coquus seu bene formidans, vel bene confractus. Nomen vrbs. 1. Paral. 18. b

Tabbath, Tebbath, Bona, vel bonitas. Nomen loci. Iudic. 7. f

Tebeth, Idem. Nomen mensis. Esth. 2. d

Thehinna, Deprecatio, aut misericors, siue graciosus, vel gratia. Filius Esthon. 1. Para. 4. b

Telem, Agnus, siue ros eorū: aut Syriace, vmbra eorū. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. e. Nomē viri. 1. Esd. 10. d

E iij

Talmon

obgetis

אַרְמִי

טַבְּעוֹת

טַבָּח

טַבְּעָל

טַבְּלִיָּהוּ

טַבְּרִימוֹן

עֵתָה-קַצִּין

טַבַּת

טַלִּיתָה

טַנַּיִם

טַפֶּת

טַהֲפִנִּים

טַהֲנַח

טַפְּחָא

טַפְּסָר

τάρσους

τάρσους

τάρσους

טַבְּעוֹת

טַבְּחָת

טַבָּת

טַבֶּת

טַהֲנָה

טַלֶּם

מלך

בְּרַחֲמֵי

τερτίλος

T H

תחש

תבוא

חרעל

תמו

תחת

λασαῖα

הל

תלת

תמר

Al

મ

1

စံ

סר,
 fii

תצו

ip

Taanath-hilo, Thanath-selo, Ficum vel ficulneam
dissoluens vel discalceans, vel decorticans: seu ficulnea
errans vel mentiens, aut ficulnea abundantiae vel pacis,
seu occasio erroris vel mendacij: aut occasio (scilicet) abun-
dantia vel pax. Nomen loci. Ios. 16. b

Thiphla, Thaphsa, siue Thapla, Transitus, vel claudicatio: aut pascha, id est locus ubi pascha fit. Ciuitas. 3. Reg. 4. c. 4. Reg. 15. d

Thahpanhes, Thaphines, siue Thaphnis, Operimen-
tum confidentię vel protectionis, aut occulta confidē-
tia vel protectio. Ciuitas Aegypti, de qua Iere. 2. d. 43. c

Thàrea, Thara, Vlutans, aut malefaciens, vel cubiculum malitiæ; aut cubiculum pastoris vel socij; aut Syria-
co. superioris Guezerus; vel inferior. Filius Micha filij

Thahrea, Thara. i. Paral. 9 f. Ira vel contentio praua;
aut ira vel contentio socij vel pastoris. Filius Micha.
Thara Eft. 12. a. Idem quod Thares. quod interpre-

Thirhacha, Tharaca, Explorator vel contemplator
obtus, siue legis hebetudo aut impedimentum, vel

Thiranah, Tharana, Explorator vel contemplator

Tharah, Thare, Odorans, vel spirans, aut abigens.
 Filius Nabor Gen. 22.

Tharela, Exploratio vel turtur maledictionis, aut turtur fortitudinis vel ilicis, aut explorans ilicem vel fortitudinem, Ciuitas in tribu filiorum Benjamin. Ios. 18 d.

Tharēs, Thares, Hāres, aut miser, vel exul. Euntichi
nomen est. Esth. 2. d
Tharīs, Contēplatio gaudij, vel exploratio marmo-

ris, aut turtur gaudij, siue chrysolithus, lapis. s. pretiosus,
aut mare. Fibus Iauan. Gen. 10. a. Est & nomen regionis
Cilicia olim dictæ, à Tharsis filio Iauan. 3. Reg. 10. d.

pal. 71. b. 1fa. 2d. Ezech. 10. b. vnde eius regionis me-
tropolis, & mutata in τ, Tartus nomē obtinuit. In Actis
igitur apostolicis ubique scribe hanc dictionem absq;
distinctione. Vid. Tartus. Quodam volum. Thesaur.

Tharthis. Coprogenatus fuit retrufus, vel cōclufus.

Thartham, Explorans vel contemplans donum, tur-
 uris donum, vel lex ipsarum. Nomen principis. Isa. 20. 3

Thafsi, Oblitus, vel obliuiscens, aut debitor. D. Filius
Mathathiaë filij Ioannis. 2. Mach. 2. 3
Thathnai, Tathanai, Donans, vel donator. Nomen

Thau, Signum. Ezech. 9. b
Thebez, Cœnosus, aut serisus, vel ouum: aut Syria-

Thibni, Thebni, Palea, aut scœnum : vel intelligens,
ut filiatio. Filius Gineth. 3. Reg. 16. c

Thecel, Appensio. Danie. 5. g
Thekoa, Thecua, Tuba, vel clangor, aut fixa Ciuitas
da, sex miliaribus à Bethlehem distans, à Roboam

da, sex miliaribus à Bethlechem distans, à Roboam
constructa. 2. Reg. 14. a. 23. d. 2. Paral. 11. b. 20. d. Iere. 6. a.
Silius Ashur. 1. Paral. 4. a.

Thikua, Thecua, Spes, vel funiculus, aut linea, vel congregatio. Pater Sellum mariti Holdæ prophetidis. Reg.22.c. qui Thecuath.2.Paralip.34.c.dicitur.Pater em Iaziz.1.Eldr.10.c.

Thokhath, Thecuath, Signum vel figurationem
umens. Pater Sellum mariti Holdæ prophetidis.2.
Paral.

τιμαῖος Timæus, Cæcus vel cæcitas. D. Pater Bartimæi. Marc. 10. g
τίμων Timon, Honorabilis vel pretiosus. Nomen diaconi cuiusdam. Act. 6. b
τιμόθεος Timotheus, Honor dei, vel honoras deum, aut pretiosus deo. G. Discipulus quidam Paulo charus, de quo Acto. 16. a
τίτης Titus, Honorabilis. G. Nomen viri cognomento Iusti. Acto. 18. b

T O

טוב Tob, Bonus, siue bonitas. Nomen terræ ad quam fugit Iephthe. Iudic. 11. a
טוב-אדון Tob-adonias, bonus dominator dominus, aut bona basis domini. Nomen viri. 2. Paral. 17. b
טוביה Tobia, siue Tobias, Bonus dominus, siue bonitas domini. Nomen viri. 1. Esd. 2. c. Zach. 6. d
τοπαρχία Toparchia, Territorium. G.

T R

τραχανίτης Traconitis, Saxosa vel aspera. G. Syriæ regio, quæ & Ituræa dicta est, iuxta Arabiæ desertum, quod Bosræ iungitur contra australem plagam, quasi ad Damascum respiciens, cui præerat Philippus frater Herodis procuratoris Galiliæ. Luc. 3. a

τρίπολις Tripolis, Trium ciuitatū, scilicet regio. 2. Mac. 14. a
τρώας Troas, Perforata. G. Ciuitas Asiæ maritima, eadem Antigoniam dicta. Act. 16. b

τροφίμος Trophimus, Nutritus vel educatus. G. Vir Ephesus. Act. 20. a. 21. f

τρογλύτης Troglodyte, Hebraice dicitur Suckiim, & interpretatur vñcti, vel vngentes, aut cooperti vel obumbrati, id est in tabernaculis vel tuguriis habitantes. Populi. 2. Paral. 12. a

τρυφάνα Tryphæna, Deliciosa vel delicata. G. Mulier. Roman. 16. b

τρυφών Tryphon, Deliciosus vel delicatus. Vir quidam. 1. Machab. 11. d

τρυφώσα Tryphosa, Deliciosa, vel delicata. Mulier. Romanorum 16. b

T V

תובל-קין Tubal-cain, Mundana possessio vel æmulatio, aut mundi nidus, seu confusionem possidens, vel ignominiam æmulans, Filius Lamech ex Sella vxore sua. Genes. 4. d

טובין Tubin, Bene mensurata, vel bona mensura, aut bonum vinum. D.

טוביאנעו Tubianei, Paleæ, vel paleati, aut bene respondentes, vel bene gratificantes. D. Populi. 2. Machab. 12. c

T Y

τυχικός Tychicus, Casualis, vel contingens. G. Vir Asianus. Act. 10. a. Coloss. 4. b

τυφωνικός Typhonicus, Turbulentus, vel tempestuosus. Vnus è ventis subitis ac repentinis nomine τυφών. Acto. 27. c

τύραννος Tyrannus, Imperans, vel princeps. G. Act. 19. b

צורים Tyrij, Hebraice dicitur Zorim, & interpretatur tribulantes, siue obfidentes, aut angustiantes, vel ligantes siue vinculati, vel figurantes, aut plasmantes, siue sortes, vel petra. 2. Esd. 3. b. Acto. 12. d

צורי Zori, Tyrius, Idem. f. n. 3. Reg. 7. b. 2. Paral. 2. c

צור Tyrus, Hebraice dicitur Zor, & interpretatur tribulatio vel obsidio, siue angustia, aut vinculum vel colligatio, seu plasmatio aut figuratio, vel fortitudo, aut petra. Ciuitas maritima, metropolis Phœnices. Quondam insula septingentis passibus diuisa à Continente, mari præalto, sed vix credibili opere comportatis aggeribus per Alexandrum magnum adiuncta Continenti. Est in tribu Nephthali, vicesimo ferme miliario à Cæsarea Philippi. Iosue 19. b. Isaia. 23. a. Matthæi 11. c

וַיִּקְרָא Agao, Interior vel intimus: aut elatus vel eleuatus, siue corporeus. D. Nomen viri. Iudith 14. c
וַיִּקְרָא Vaikra, Vaicra, Et vocauit. Liber Leuitici,

sic vocatus ab Hebræis, quia sic incipit.

Vaiedabber, Et locutus est, siue locutusq; est. Liber Numerorum: quia sic incipit.

Vallis syluestris, siue campestris, Vide Aulon.

Vania, Nutrimētum domini, siue arma domini. Nomen viri. 1. Esd. 10. d

Vapfi, Fragmentum, vel particula, aut deminutio, vel deminutus. Pater Nahabi principis tribus Nephthali. Num. 13. a

Vasseni, Secundus, vel dualis, siue mutatus, aut cocineus, vel dens, aut annus meus. Primogenitus filiorum Samuelis. 1. Para. 6. b

Vatthij, Bibens vel portans, aut duplicans, vel ponēs, aut stamen. Vxor Assueri regis. Esth. 1. b

V B

Obil, Vbil, Adductus vel portatus, aut luctuosus, vel veter. scens. Nomen viri. 1. Para. 27. d

V E

Vel, Aut deus, siue aut fortis, vel desiderans, aut concupiscens deum. Nomen viri. 1. Esd. 10. d

Vellesemoth, Secundus liber legis: & interpretatur, Et hæc sunt nomina: quia sic incipit in Hebræo. Græce autem Exodus vocatur, id est exitus: quia in eo exitus filiorum Israël de Ægypto continetur.

V L

Vlai, Fortitudo, vel stultitia, aut forsitan. Nomen fortis, vnde flumen Vbal oritur iuxta Daniele. 8. a

Vlam, Vestibulum vel porticus, aut fortitudo vel stultitia eorum. Filius Sares filij Machir. 1. Paral. 7. d. Primogenitus Essec. 1. Paral. 8. d

V R

Vr, Ignis, vel lumen, aut lux. Vrbis Chaldeæ, vnde Thare pater Abraham. Gene. 11. d. Pater Eliphaz. 1. Paral. 11. g

Vrbanus, Latinum est. Adiutor Pauli in euangelio. Roma. 16. b

Vri, Ignis vel lumen aut lux. Filius Hur filij Caleb ex Ephrata vxore. 1. Paralipom. 2. c. Pater Gaber. 3. Regum 4. b

Vria, siue Vrias, Ignis domini, siue lumen domini, aut lux domini. Sacerdos quidam. Isa. 8. a. 4. Reg. 16. b. Propheta, filius Semei, de Cariath-iarim. Iere. 26. f. Maritus Beth-sabee. 2. Reg. 11. a. 1. Paral. 11. g

Vriel, Ignis dei, aut lumen dei, siue lux dei. Pater Maacha siue Michai matris Abiam regis Iuda. 2. Paral. 13. a. qui. 3. Reg. 15. a. dicitur Abessalom. Filius Thahath. 1. Paralip. 6. b

V T

Vthai, Perueritas, aut hora, vel temporalis. Vir. 1. Esdra 8. b

V Z

Vzai, Ambulans, seu velificans, aut distillans. Filius Iectan. Gene. 10. d

X

X Anthicus, Mensis Aprilis. G. 2. Machab. 11. f

Z

Z Abad, Dos, siue dotatus. Filius Nathan filij Hezthai filij Sefan. 1. Paralip. 2. c. 11. g. 2. Paralip. 24. g. 1. Esdra 10. d

Zabadai, Idem. p. n. D. 1. Machab. 12. d

Zebadia, Zabadias, Dos domini, siue dotauit dominus, aut dotatio domini. Filius Beria. 1. Paral. 8. b. 27. a

Zabbai, Fluxus, siue fluens. Nomen viri. 1. Esdr. 10. d

Zabad, Dos, siue dotatus. Filius Thahat. 1. Paral. 7. d

Filius Oholi. 1. Paral. 11. g

Zabdi, Dos, vel dotatus, siue fluxus abundantia. Pater Charmi patris Achan. Ios. 7. a. Filius Semei. 1. Paralip. 8. b

Zabdias, Idem. Nomen viri. 1. Paral. 27. d

Zabdiel, Dos dei, siue dotatus dei. Nomen viri. 1. Paral. 27. a. 1. Machab. 11. b

Zebina, Zabina, Fluxus vel fluēs nūc: aut Syriace, veditio,

וִירְבֵּר

וִינִיה

וִיכִי

וִישִׁי

וִישִׁתִּי

אוֹבִיל

אוֹבֵל

וְאֵלֶּה-שְׁמוֹת

אוֹבִי

אוֹלֵם

אוֹר

אוֹרִי

אוֹרִיָּה

אוֹרִיאֵל

עוֹתִי

אוֹל

ξανθικός

וִבִּי

וִבְרִיָּה

וִבִּי

וִבִּי

וִבְרִי

וִבְרִיאֵל

וִבִּיָּה

ditio, vel emptio. Nomen viri. 1. Esd. 10. d
זבד Zabud, Dotatus, vel dos. Filius Nathan sacerdos. 3. Regum 4. a
זבלון Zebulun, Zabulon, Habitaculum, vel habitans. Decimus filius Iacob ex Lia vxore sua. Gene. 30. c
זבולונית Zabulonith, Idem. p. n.
זבולוניט Zabulonites, Idem. f. n. Iudic. 12. d
זאכאוס Zacchæus, Purus, aut nitidus: vel Syriace, iustus, aut iustificatus. D. Nomen viri. 2. Mach. 10. Luc. 19. a
זכאי Zacchai, Purus, aut nitidus: vel Syriace iustus. Nomen viri. 1. Esd. 2. a
זכריה Zecharia, Zacharias, Memoria domini, aut masculus domini. Nomen principis filij Mofollamiae. 1. Paral. 5. a 9. c. Filius Barachiae. Isaia. 8. a. Filius item Ieroboam filij Ioas regis Israël. 4. Reg. 14. g
זכר Zacher, Memoria, siue masculus. Filius Abigabaon. 1. Paral. 8. c. qui 9. f. dicitur Zacharias.
זכור Zachur, Memor siue memorans, aut masculinus. Filius Mafma. 1. Paral. 4. d.
זמא Zimma, Zama, Cogitatio, aut scelus, vel turpitudine. Filius Semei filij Ieth. 1. Paral. 6. c
זמא Zamma, Idem. Filius Iahath filij Lobni. 1. Paral. 6. b
זמרי Zimri, Zambri, Cantans, vel psallens, seu vitis, vel palmes, aut putatio vel præcisio. Regionis nomen. Ierem. 25. c. Filius Salu. Nume. 25. c. Filius Ela filij Baasa. 3. Reg. 16. c. Filius item Ioada filij Ahas. 1. Paral. 8. d. Scribe vbiq. Zamri.
זמירא Zemira, Zamira, Idem. Filius Bechor filij Benjamin, filij Iacob. 1. Paral. 7. b
זמרן Zimram, Zamran, Idem. Filius Abrahæ ex Cetura. Genes. 25. a
זמרי Zimri, Zamri, Idem. Filius Zazæ filij Iuda ex Thamar. 1. Paral. 21. c
זנוח Zanoah, Zanoë, Oblivio, siue abiectio, vel ista requies, aut ista consolatio. Ciuitas in tribu Iuda. Ios. 15. c. 1. Paral. 4. c. 2. Esdr. 11. d
זרה Zarah, Zara, Oriens, vel oriëtalıs, aut claritas. Filius Rahuel filij Esau. Gen. 36. b. Filius Iudæ ex Thamar nuru sua. Genes. 38. d. Filius Simeonis filij Iacob. 1. Paral. 4. d. qui Gene. 46. b. Iachin dicitur, Rex Aethiopum. 2. Paralip. 14. c. Filius Gerson filij Leui. 1. Paral. 6. c. Pater Ioab regis Edom. Genes. 36. d. Pater item Zabdi patris Charimi. Ios. 7. a
זרחי Zarahi, Idem. 1. Paral. 27. b
זרחיה Zerahia Zarahias, Oriens dominus, aut claritas domini. Filius Ozi filij Bocci. 1. Paral. 6. a
זר Zared, Aliena descensio, aut extranea vel sparsa potestas. Torrens in deserto Moab. Nume. 21. c. Deut. 2. c
זרחיה Zerahia, Zarehe, Oriens dominus, aut claritas domini. Nomen viri. 1. Esd. 8. a
זרחי Zarhi, Zareitæ, Orientales, aut clari. Num. 26. b. c
זרש Zæres, Zares, Extranea miseria vel extranea hereditas: aut sparsa miseria vel hereditas: seu circulus vel corona miseriæ vel hereditatis. Vxor Aman filij Amadathi. Esth. 5. d
זתם Zatham, Oliua eorum, siue iste perfectus, aut iste consummatus, vel iste simplex. Nomen viri. 1. Paral. 26. c
זענו Zahæuan, Zauan, Tremens, aut tremor, vel vexatio. Filius Efer filij Seir Horæi. Gene. 36. c
ז **E**
זב Zeb, Lupus. Nomen viri Madianitæ, ab Ephraim interfecti. Iudic. 7. g. Psal. 82. c
זבדי Zabdi, Zebedæus, Dos siue dotatus, aut fluxus vehemens. Nomen viri. 2. Esdr. 11. c. Pater Iacobi & Ioannis apostolorum. Matth. 10. d
זבדיה Zebadia, Zebedia, Dos domini, siue dotaui dominus. Nomen viri. 1. Esd. 8. a
זבה Zeba, Zebee, Victimæ, aut sacrificium, vel decolatio, aut iugulatio. Rex Madianitarum. Iudic. 8. b. Psal. 82. c
זבדה Zebuda, Zebida, Dotata, siue dotatio. Mater Ioacim siue Eliacim. 4. Reg. 23. g

Zebul, Habitaculum: aut Syriace, sterquiliniu. Seruus Abimelech filij Gedeonis. Iudic. 9. g
זיכרי Zichri, Zechri, Memor vel memorans, siue masculinus. Filius Isaar filij Cahath filij Leui. Exod. 6. c. Para. 8. b. 9. c. 2. Paral. 28. a
זכור Zachur, Zechur, Idem. Pater Sammua. Nume. 13. a
זלotes Zelotes, Aemulator. G. Cognomen Simonis apostoli. Luc. 6. c
זלפא Zilpa, Zelpha, Distillatio oris, aut vilitas vel cõtempus oris. Ancilla Lia vxoris Iacob. Gene. 29. e
זמא Zimma, Zemma, Scelus, aut cogitatio, s. peruersa. Nomen viri. 2. Paral. 29. c
זנא Zena, Viuens. G. Legisperitus quidam. Tit. 3. d
זיפרוןא Ziphrona, Zephrona. Ex Syro & Hebræo, falsitas cantici vel exultationis. Terminus est Iudæ. Nume. 34. b
זתם Zetham, Oliua eorum, siue iste perfectus, aut iste consummatus, siue iste simplex. Nomen viri. 1. Paralipom. 23. a
זתן Zethan, Oliua, vel oliuetum. Filius Balan filij Iadiel filij Benjamin. 1. Paral. 7. c
זתור Zethar, Iste explorans vel contemplans, aut oliua explorationis vel contemplationis, siue iste turtur, vel oliua turturis. Nomen eunuchi. Esth. 1. b
זתו Zethu, Oliuetum. Nomen viri. 2. Esd. 10. a
זתו Zathu, Zethua, Idem. Nomen viri. 1. Esd. 2. a
ז **I**
זיא Zia, Zie, Sudor, aut tremor. Nomen viri. 1. Paralipom. 5. b
זינא Zinna, Zina, Fornicatio: aut Syriace, nutrimentum vel arma. Vir. 1. Paral. 23. b
זיו Zio, Iste: vel Syriace, splendor, aut claritas. Nomen secundi mensis, qui Aprilis apud nos dicitur. 3. Regum 6. a
זיף Ziph, Istud os, vel ista bucca: aut Syriace, falsitas vel falsus. Duæ sunt huius nominis in tribu Iuda ciuitates: ex quibus altera nomē magnæ dedit solitudini. Ios. 15. d. & g. 1. Reg. 23. b. quam ædificauit Roboam. 1. Paral. 2. f. 2. Paral. 11. b
זיפא Zipha, Idem. Filius Ialeleel. 1. Paral. 4. c
זיפאי Ziphæi, Idem. p. n. 1. Reg. 23. c
זיזא Zaza, Ziza, Vniuersalis vel omnimodus, seu bestia, vel fera, aut resplendens: vel Syriace, recedens. Filius Ionathan filij Iuda filij Onam. 1. Paralip. 2. c. Est & nomen principis. 1. Paral. 4. f
ז **O**
זוהלת Zoheth, Reptans, vel trahens. Lapis est iuxta fontem Rogel nomine. 3. Reg. 1. b
זוהת Zoheth, Separatio, aut iste stupens vel pavidus, seu iste confractus: vel ex Hebræo & Syro, iste descendens. Filius Iesi. 1. Paral. 4. d
זמזומים Zamzumim, Zamzommim, Scelus vel turpitudine cogitantes: seu scelus sceleratorum. Populi sunt qui alias ab Ammonitis Raphaim nuncupantur. Deuter. 2. d
זחם Zoham, Zoom, Abominas, vel immudus. Filius Roboam ex Abihail. 2. Paral. 11. d
זרכבל Zerubabel, Zorobabel, Alienus à cõfusione, aut aliena vel extranea confusio siue extranea commistio, aut dispersio confusionis vel commistionis, seu circulus commistionis vel confusionis. Dux in Iuda. Agg. 1. a. Filius Phadaia filij Iechonia. 1. Paral. 3. c. 1. Esd. 2. a
ז **V**
זוזים Zuzim, Postes, vel superliminaria, aut splēdentes: vel Syriace, recedentes, aut pecuniæ. In Gen. 14. non est nomen proprium. LXX. enim, gentes fortes: Chaldæus interpres, robustos interpretatur: quod & annotauit Hieronymus in quæstionibus in Genesin, dicens sic debere legi in eo loco, Et robusti in Ham. vt sit proprium loci non autem legatur, in eis.

FINIS.

INDEX RERVM ET SENTENTiarum Veteris & Noui testamenti.

Aron Moyse interpres eligitur. Exod. 4. d
 Aaron à deo vocatur. Num. 17. b. Heb. 5. a. consecratur.
 Exodi. 28. 29. a. Leuiti. 8. a
 Aaron vitulum conflat. Exod. 32. arguitur à Moyse. 32. e.
 & pro populo sacrificat. Leui. 9. a. b
 Aaronis virga fronduit. Num. 17. c. Hebr. 9. b
 Aaronis murmur in Moysen. Num. 12. a. terra promissionis illi inter-
 dicitur. Num. 20. b
 Aaronis mors & plangit in monte Hor. Num. 20. d. 33. c. Deut. 10. b
Abba, pater interpretatur. Rom. 8. c
 Abaris mons est Moabitarum. Num. 27. c. vnde Moyses promissam
 terram propexit. ibid. morte eius decoratus. Deuter. 32. g
 Abdemelech Ieremiam educit à lacu. Iere. 38. b. ob fidem in deum à ca-
 ptiuitate liberatus. Iere. 39. d
 Abdias propheta domini occultat & nutrit. 3. Reg. 18. a. Eliā reperit. b
 Abdias propheta prophetat in Aedom. Abd. 1. a
 Abel deo primogenita offerens. gen. 4. a. H. b. 11. a. in fratribus Cain odiū
 incidit. ibid. vnde & ab eo occiditur. b. fide deo placuit. Heb. 11. a
 Abela mulieris consilio à captiuitate seruatur. 2. Reg. 20. f. g
 Abia regnat super Iudam. 3. Reg. 15. a. 2. Par. 13. a. in Ieroboā pugnāt.
 ibid. gloriatur se ducem exercitus habere deum. c. d
 Abia filius Ieroboam mortuus ab Israele defletur. 4. Reg. 14. c
 Abiathar manum Saulis effugit in prophetas & sacerdotes sciētis.
 1. Reg. 22. d. cum Dauide in Ceila manet. 1. reg. 23. a
 Abiathar partes fouēs Adonij. 3. reg. 1. a. priuatur sacerdotio. 3. reg. 2. d
 Abigail vxor Nabal iram Davidis mingit. 1. reg. 25. a. b. c. d. Davidi
 nupsit. g. que genuit illi Cheleab filium. 3. reg. 3. a
 Abiectos à mundo suscipit deus. 1. reg. 15. f. 16. c. psal. 8. d. 9. f. 17. g. 33.
 4. Is. 57. a. 66. a. mat. 11. c. d. luc. 10. d. f. 1. corin. 1. d
 Abiecti sunt Ophni & Phinees quod ciecissent dei sacrificia. 1. reg. 2. f
 Abiiciendū sunt opera tenebrarum. rom. 13. d
 Abiicere deus neminem optat. 2. reg. 24. d
 Abimelech rex Gerara Abrahæ rapit vxorē. gen. 20. a. eam restituit.
 d. pacem cum Abraham facit. gene. 21. c
 Abimelech vxorem Isaac abstulit. gen. 26. b. cum illo fœdus inuit. f. g
 Abimelech filius Gedeonis. 70. fratribus cæsis indicat Israele. indic.
 9. a. expugnat Sichem. b. c. interficitur à muliere. g. 2. reg. 11. c
 Abiron, Dathan & Core murmur, & poena sequens. num. 16. a. b
 Abisag Dauidem calefacit. 3. reg. 1. a. quam Adonias petit in vxorem.
 3. regum. 2. c
 Abisai Seban persequitur. 2. Reg. 20. b. c. inter fortes Dauid computa-
 tur. 2. reg. 23. c
 Abiud cū ceteris primoribus Israel vidit deū in monte Sina. exo. 24. d
 Abin & Nadab supplicium propter alienum ignem oblatū. leui. 10.
 4. nume. 3. a
 Abiactat Anna Samuelem. 1. reg. 1. d. & Sara Isaac. gene. 21. a
 Abiuit deus peccata. isa. 4. b. 1. corin. 6. c
 Abnegatio sui. 1. reg. 15. f. mat. 26. d. mar. 8. d. luc. 9. c
 Abner Saulis miles. 1. reg. 16. c. constituit Ishobab rexem contra Dauid.
 2. reg. 2. b. c. transfudit Asaalem. d. irascitur in Ishobab. 2. reg. 3. b. reconci-
 liatur Dauid. c. d. occiditur à Iobab. e
 Abominatur dominus populum inobediētem. leui. 26. e. Idola dent.
 7. d. 27. c. virum sanguinum. psal. 5. b. omnem illusorem. prouer. 3. d. labia
 mendaci. 1. d
 Abominatio ante deum est, quod hominibus altum est. luc. 16. d. stans
 in loco san. To. mat. 24. b. mar. 13. b. luc. 21. d
 Abominaciones Ammon & Moab prohibet Moyses. deut. 23. a. b. Gē-
 tium prohibet deus. leui. 18. d. quæ tribus Iudæ imitatur. 3. reg. 14. f
 Abortiuus melior, quàm malè viuens. ecclesi. 1. 6. b
 Abortiuum se vocat Paulus. 1. corin. 15. a
 Abram duxit Sarai vxorem. gen. 12. d. fugit terram suam. 12. a. profe-
 ctus in Chanāam proficiscitur in Aegyptum. 12. c. vnde reuertitur. 13. a. se-
 paratur à Lot. b. c. vincit quatuor reges. 14. c
 Abrā dū decim is Melchisedech. gen. 14. d. generat Ismaelē. 16. a. Isaac
 21. b. quē deo offert. 22. a. ex Cerua alios filios genuit. 25. a. moritur. ibid. e.
 Abrahæ fides. gen. 15. b. rom. 4. a. gala. 3. a. iaco. 2. d. heb. 11. b. c. ecclef.
 44. d. obediēti. 1. gene. 22. d. 26. a. eccle. 44. c

Abrabæ nomē mutatur. gen. 17. a. promissio datur. 15. a. b. 17. a. 21. b.
 eccl. 44. d. gala. 3. c. hebr. 11. b. 4. reg. 13. d
 Abrahæ filij. gene. 16. a. 21. b. 25. a. 26. a. mat. 3. c. ioan. 8. e. rom. 9. b. gal.
 3. a. d. luc. 19. b
 Abbreuiata non est manus domini. isa. 50. a. 59. a. nume. 11. c
 Abrogata est lex Moyse. ierem. 31. c. rom. 6. d. eph. 2. d. coloss. 2. c. luc. 16.
 d. ioan. 1. b
 Absalom fratrē suum Amnō occidit ob sororis suæ stuprū. 2. reg. 13. c.
 fugit ad regem Gessur. g. reuocatur à Iobab. 14. a. osculatur à patre. 14. g
 Absalō populi fauorem sibi conciliat. 2. reg. 15. a. patre fugato concubi-
 nis eius abuitur. 16. d. patre persequitur. 17. g. à Iobab occiditur. 18. b. pla-
 gitur à patre. g. 19. a
 Abscondit deus faciem suam ab idololatriis. deut. 32. c
 Absconditur Elias timore Achab. 3. reg. 17. a. populus Israel timore Phi-
 listhorum. 1. reg. 13. b
 Abstinentia Moyse exod. 34. d. Eliæ. 3. reg. 19. b. Christi. mat. 4. a. marc.
 1. d. luc. 4. a. Pauli. 1. corin. 9. d
 Absterget deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum. apocal. 21. b
 Abstinerē à carnalibus desiderijs. 1. petr. 2. b
 Abundat diuitijs qui dei seruāt præcepta. deut. 8. b. c. 28. a. 30. b
 Abundantia verum seruire deo obligat. deut. 28. c
 Absinthio potantur mæsti & tribulati. Iere. 9. c. 23. c. thren. 3. b
 Abyssus, prima materia rerum. gen. 1. a
 Abyssus multa dei iudicia. psal. 35. b
 Accaron cepit Iudas. iud. 1. d. In Accaron arcam dei Philisthai lo-
 cauerunt. 1. reg. 5. c
 Accaronia arcam dei à se expulerunt. 1. reg. 5. d
 Acceptio personarū deo est odiosa. deut. 1. c. 10. d. 1. reg. 16. b. 2. par.
 c. 10. 2. b. act. 10. e. Homini perniciofa. eccl. 20. c. iaco. 2. a. prou. 24. c. isa. 42. a
 Acceptio munerum libertatē adimit. prouer. 22. b. eccl. 18. c. 20. b. Iu-
 dicio peruerit. exod. 23. a. prou. 13. d. eccle. 20. d. mat. 28. c. Domos subuer-
 tit. 1. b. 15. d. eccl. 4. d. isa. 33. c
 Accipimus omnia à deo 1. corin. 4. b
 Accedimus ad deum per Christum. rom. 5. a. eph. 2. d. 3. b. Per sanctos.
 isa. 37. g. iaco. 5. d. luc. 16. b. 2. corin. 1. b
 Accidia deum offendit. num. 21. b. luc. 12. f. iaco. 4. d. exod. 32. b. corporis
 vires enervat. prouer. 24. d. 2. petr. 2. d. Iud. e. d. æternum regnum impedit.
 mat. 11. b. 25. c. ioan. 15. a
 Accio panem Ruth intinxit. ruth. 2. c. Christum Iudæi potauerunt. psal.
 68. c. mat. 27. f. ioan. 19. f
 Achab mores & gesta. 3. reg. 16. f. ad finem.
 Achab præuicatus in anathemate Iericho lapidatur. iof. 7. d
 Achaz mores & gesta. 4. reg. 16. a. b. c. d. 2. par. 28. a. b. c. d. isa. 7. a. b
 Achimelech propter Dauid à Saule occiditur. 1. reg. 22. c. d
 Achior arbori alligatus soluitur. Iudith. 6. b. qui relicta gentilitate
 circumciditur. 14. b
 Achitophel malū consilium. 2. reg. 15. g. 16. d. 17. a. b. c. eius suspēdium. f.
 Accusator noster diabolus. 1. b. 1. b. malitia nostra. iere. 2. d. rom. 2. c.
 Scriptura sacra. ioan. 5. g. consciētia propria. rom. 2. c. 9. a. 1. cor. 8. d. 2. cor. 1. c.
 Frater noster. apoc. 12. c
 Adm creatus. gene. 1. d. 2. b. Lapsus. 3. b. cietus. d. mortuus. 5. a
 Adolēcentia in grauibz non contemnenda. 1. timot. 4. c
 Adolēcentiores viduæ fugienda. 1. timo. 5. b
 Adonai magnum dei nomen reuelatum. exod. 6. a
 Adonias cupit regnare. 3. regum. 1. a. b. Abisag. in vxorem petit. 2. c.
 Occiditur. d
 Adoptionē filiorū dei per verā fidē accipimus. ro. 8. c. gal. 4. a. eph. 1. a
 Adorādus deus. deut. 6. c. 10. d. psal. 65. 71. mat. 4. b. luc. 4. b. 24. g
 Adorādū nō est creatura. exo. 23. c. 34. b. 3. reg. 9. b. 12. g. apoc. 19. b. 22. b
 Aduerſus in hoc mundo sumus. 1. petr. 2. c
 Aduerſus fauendum. deut. 24. d. 26. a. 28. c. exod. 22. c. leui. 19. g
 Aduerſus domini prior. isa. 35. c. 62. a. malach. 4. a. zach. 9. b. habac. 3.
 Aduerſus domini posterior. mat. 16. d. marc. 13. c. 9. a. luc. 9. c. isa. 3. c. 13.
 b. dan. 7. d. act. 1. b. 1. corin. 1. a. 2. cor. 1. c. iaco. 5. b. 2. petr. 3. c. apoc. 3. a. 6. d
 Aduerſarius noster Diabolus. 1. petr. 5. b. iob. 41. d. isa. 14. e. Mundus.
 ioan. 7. a. 15. c. 1. cor. 4. c. eph. 6. c. 1. ioan. 3. c. 5. d. Caro. eccl. 11. d. gene. 8.
 a. rom. 8. a. gala. 5. d. e. 6. b

A Adulatio

Adulatio pernicioſa. prouerb. 27. a. 28. d. eccleſ. 7. a. iſa. 3. c. babac. 2. c. 2. reg. 7. d. ezech. 13. c. d.

Adulator credente decipit. 2. reg. 16. a. 3. reg. 22. a. prouerb. 27. c. eccleſ. 7. a. 27. c. iſa. 3. c. act. 12. d. abſentem rodit. 2. reg. 15. a. prouerb. 24. c. Odioſum ſe reddi. prouerb. 24. d. galat. 1. b. 1. theſſa. 2. a.

Adulteriū quā grāue peccatū. leui. 20. deut. 22. iere. 7. b. iob. 24. c. prouerb. 6. d. 30. c. eccleſ. 23. c. rom. 7. a. 2. petr. 2. c. Quā grauit̄ prohibiti. exod. 20. c. leui. 18. c. deuter. 3. b. matt. 5. d. e. 15. b. Quā grauit̄ puniti. gene. 12. d. 20. a. leui. 20. b. deute. 22. d. 27. d. iob. 31. a. iere. 3. c. daniel. 3. d. ioan. 8. a. 1. corinth. 6. b. bebr. 12. a.

Advocatus noſter Chriſtus. 1. ioan. 2. a.

Aduram præfectus Ieroboam lapidatur. 3. reg. 12. c. 2. para. 10. d.

Aedificare, eſt formare. gen. 2. d. conſtruire. 4. c. 8. d. & c. Locupletare. exod. 1. d. 2. reg. 7. b. ſublimare. iere. 42. b. inſtruire. pſal. 127. a. matt. 7. d. rom. 14. d. 1. corin. 3. b. 2. a. galat. 2. d. 1. pet. 2. a.

Aedificare in arena, eſt falſe ſpei inniti. matt. 7. d. Ad parietem, vāde ſperare. ezech. 13. b. Ierusalem in iniquitate, legem cōtemnere. mich. 3. d. Sion in ſanguine, cade inſontium & occiſione ſanctorum ſatiari. ibidem.

In Aegyptum deſcendit Abraham. gen. 10. c. Ioseph. 37. g. 39. a. Iacob cum familia. 46. a. Ieremias. iere. 43. c. Chriſtus. matt. 2. c.

Aegypti ſpoliatio prædicitur. iere. 46. a. ezech. 32. c. 29. b. 30. a. Danie. 11. b. iſa. 19. d.

Aegyptij ſuſcipiunt Hebræos. gene. 47. a. Affligunt eos. exod. 1. b. 5. b.

Affliguntur ab eis. 7. 8. 9. 10. 11. ſpoliantur. 11. a. ſubmerguntur. 14. g.

Aemulari, imitari. rom. 11. b. 1. corin. 10. c. 12. d. 14. a. zelare vel diligere. 2. corin. 11. a. philip. 2. c. Inuidere. pſal. 36. a. b. prouerb. 3. d. Scandalizare. galat. 4. c.

Aeneas à Petro ſanatur. act. 9. f.

Affectus mali non ſine peccato. exod. 20. c. deuter. 5. b. matt. 5. c. rom. 7. b. pſal. 72. a. ezech. 25. b. Sapient. 14. c. Boni cum merito. 2. mach. 14. f.

Afflictus eſt Ionas afflictione grani. Ione. 4. a. Iob deſolatione. iob. 30. d. Ieremias incarceratione. iere. 20. a. threno. 3. c.

Actio malos corrigit. iudi. 6. c. leui. 26. f. deut. 26. b. 1. reg. 6. d. 7. a. reg. 14. f. Bonos accedit. exod. 3. b. 6. b. iudic. 10. c. 1. reg. 1. b. c. Denos re ducit. gen. 16. b. c. d. 21. b. deut. 8. a. leui. 26. f. iudic. 6. c.

Agabus famem prædicit futurā. act. 12. d. Paulum Ieroſolymis alli gandum. 21. b.

Agag regi Amalec Saul parcit. 1. reg. 15. b. quem Samuel occidit. g.

Agar ſe concepſſe videns, dominam ſpernit. gene. 16. a. afflicta fugit. b. c. renocata parit. d. cum puero diſceſſit. 21. b.

Ager ab Abraham emptus. gene. 23. d. à Iacob. 33. d. à Ieremia. iere. 22. b. à Iudæis. matt. 27. a. act. 1. c.

Ager non vario ſemine ſpargendus. leuiti. 19. c. non à quopiam lādē dus. exod. 22. a. non in terminis transferendus. deut. 19. d. cum hærede tranſit. Ruth. 4. a. b.

Aggravat deus manum ſuam. 1. reg. 5. b. peccator cor ſuum. 2. reg. 6. b. corpus animam. ſapient. 9. d. mare vias ſuas. iſa. 9. a. Deus aures pecca toris. iſa. 6. c. 59. a. zach. 7. d.

Agni immaculati ritus. exod. 12. tollit peccata mundi. ioan. 1. d. apoc. 5. c. 14. a.

Agricola Adam. gen. 3. d. Cain. 4. a. Noe. 9. c. Eſau. 25. c. Eliſeus. 3. reg. 19. d. Deus. ioan. 15. a. Chriſtus. zach. 13. b.

Abias dedit Ieroboam iſſu dei decem tribus Iſrael. 3. reg. 11. f. mortē filij eius, ſuūque regni ſinem prædixit. 14. b.

Alcimus ſacerdotio Iudæorum potitur. 1. mach. 7. a. b. Demetrium in Iudæos excitat. 2. mach. 14. a. Paralyſi diſſolvitur. 1. mach. 9. a.

Alexander Macedo Græcorum regnum incepit. 1. mach. 1. a.

Alexander Antiochi nobilis filius regnat in Ptolemaide. 1. mach. 10. a. pugnat cum demetrio. d. amicitiam incunt. c.

Alexander ærarius Pauli amulus. 2. timo. 4. c.

Altare deo aſſicit Noe. gen. 8. d. Abraham. gen. 12. b. 13. d. 22. b. Iſaac. 26. c. Iacob. 33. d. 35. a. Aaron. exod. 32. b. Moſes. 17. d. 24. a. 27. a. 30. a. 37. d. 40. c. deut. 27. a. Iofue. iof. 8. f. Filij Ruben Gad & Manaſſe. iof. 22. c. Cedeon. iudic. 6. e. Samuel. 1. reg. 7. d. Saul. 14. e. David. 2. reg. 24. d. Salo mon. 2. para. 4. a. Elias. 3. reg. 18. e. Machabæus. 1. mach. 4. e.

Almæch hoſtis Iſraelitarum. exod. 17. c. percutit Iſraelem. num. 14. d. Chananaeos. 11. g. Percutitur ab Iſraele. exod. 17. d. num. 24. d. deut. 25. d. Aſaule. 1. reg. 14. g. 15. a. Aſa filius Simcon. 1. para. 4. g. Aman à ſolo Marдохæo ſpernitur. eſther. 3. a. vnde Iudæos occidi impe trāt. b. Marдохæo patibulum parat. 5. d. in quo ipſe ſuſpēditur. 7. d. & filij eius. 9. c.

Amare aque impoſito ligno dulceſcunt. exod. 15. f. impoſito ſale. 4. reg. 2. d. & coctio Eliſei impoſita farina. 4. g.

Amasa exercitui Abſalom præſicitur. 2. regum 17. f. A Ioab occiditur. 20. b. c.

Amasias rex Iuda. 4. reg. 12. d. 2. para. 24. g. Interfectores patris ſui oc cidit. 4. reg. 14. a. 2. para. 25. a. Percutit Idumæos. 4. reg. 14. b. 2. para. 25. d. Corripitur à domino. 2. para. 25. c. Capitur ab hoſtibus. f. Occiditur à Ioab rege Iſrael. 4. reg. 14. b. 2. para. 25. f.

Amasias ſacerdos Bethel obſiſtit propheta dei. Amos. 7.

Ambitio fugienda, quia deo diſplicet, vi in punitione Aaron & Ma ria. num. 12. a. b. c. Core, Daſhan, & Abiron. 16. a. & ſequen. 26. a. b. A bimelech. iudic. 9. a. g. Abſalom. 2. reg. 15. 16. 17. 18. Aman. eſther. 3. a. 7. d. Seron. 1. mach. 3. b. c. Iſaon. 2. mach. 4. a. b. c. d.

Quia placet diabolo, qui primus excellentiā ambiuit. iſa. 14. b. & ſeq. apoc. 12. b. quia primū hominem ad hoc induxit. gene. 3. b. ſap. 2. d. Hoſce 6. c. rom. 5. c. d. 1. corin. 15. c. quia ambientes deprimit. gene. 34. d. num. 16. d. 26. b. act. 8. d. iob. 21. b. pſal. 36. g. prouerb. 1. d.

Quia proximo nocina. iudic. 9. a. luc. 14. b. galat. 5. c. iudith. 2. c. d.

Sibi periculosa, in Sedecia. 4. reg. vlt. in Benadab rege Syria. 4. reg. 6. c. d. in Abſalom. 2. reg. 18. item prouerb. 1. d. ſapient. 6. a. apoc. 18. b.

Ambulavit cum deo Enoch. gene. 5. c. Noe. 6. b. Abraham. 17. a. Iſraeli ta. 3. reg. 8. c. 2. para. 6. c.

Ambulare in viis & præceptis dei eſt cuſtodire mandata eius. deut. 10. c. 11. c. 8. b. iof. 22. a. leuit. 26. b. exo. 33. c. 34. a. 3. reg. 3. a. b. 1. reg. 8. a. 3. reg. 2. a. 4. reg. 20. a. pſal. 118. a. 127. a.

Amicus verus. prouerb. 17. c. 18. d. eccleſ. 9. c. 22. c. d. ioan. 13. d. 15. b. Qua tenus diligendus. leuit. 19. d. prouerb. 27. b. eccle. 27. c. luc. 16. a. Quatenus illi fidendum. prouerb. 23. a. eccle. 37. a. Abdia. 1. c.

Amicitia divina oritur ex diſciplina. ſapient. 7. b. ioan. 13. b. iacob. 20. d. Creſcit ex obedientia. exod. 13. b. pſal. 138. luc. 14. c. ioan. 15. b.

Humana acquiritur per diuitias. prouerb. 19. a. per comitatē. 18. d. Per beneficentiam. prouerb. 12. d. 27. b. luc. 16. a. 23. b. prouerb. 3. d. eccle. 29. b.

Conſervatur per conſilium. prouerb. 23. b. 27. b. eccle. 6. a. per fidelitatem. prouerb. 3. d. eccle. 27. c. prouerb. 23. b. eccle. 27. b. c. Per auxiliū. prou. 18. c. 22. d.

Soluitur per odium. prou. 18. a. eccle. 6. a. b. per conuitia. eccle. 22. d. 37. a. prou. 3. d. 25. a. 27. b. eccle. 22. c. 27. c. 29. a. prouerb. 11. b.

Ammonita ſuas terras ab Iſraelitis repetunt. iudic. 11. c. d. Inuadunt Iofaphat. 2. para. 20. a.

Affliguntur à Iephte. iudi. 11. f. A Saule. 1. reg. 12. a. A Danide. 2. reg. 10. a. b. c. d. 12. g.

Non intrant en eccleſiam dei. Deut. 23. a. Comminatur illis pœna à deo iere. 49. a. ezech. 25. a. Amos. 1. d. A deo prohibentur affligi. deut. 2. d.

Ammon amor in Thamar ſororem. 2. reg. 13. a. oppreſſu eam. c. occidi tur ab Abſalom. f.

Amon rex Iuda occiditur à ſeruis. 4. reg. 21. d.

Amor Iacob & Rachel. geneſ. 29. c. Davidis & Ionathæ. 1. reg. 18. a. Ammon in Thamar. 2. Reg. 13. a. Salomonis in alienigenas. 3. reg. 11. a.

Amorraï Iſraelitas expugnant. deut. 1. g. Gabaonitas. iof. 10. a. b. ex pugnātur à Choderlabomor. gen. 14. b. ab Iſraelitis. num. 21. c. f. g. iudi. 1. g. 3. reg. 9. c. num. 31. g. deuter. 20. d.

Amram filius Caath pater Moſi & Aaron. exod. 6. c.

Amri in regē Iſrael vi eligitur. 3. reg. 16. d. ſuperiores ſuos malitia ſu perauit. f. moritur. f.

Ananias cum vxore moritur. act. 5. a.

Ananias diſcipulus, Damasci baptizat Paulum. act. 9. b.

Ananias princeps ſacerdotum iubet Paulum cadi. act. 22. a.

Anathema Iericho. iof. 6. c. d. quod accipiens comburitur. 7. a. c. d.

Anathema ſit Chriſtum negans. 1. cor. 16. d. aliud prædicans. Galat. 1. b. quod tamen Paulus pro fratribus eſſe optat. Rom. 9. a.

Ancillarum Iudæorum conditio. leui. 19. c. 25. f. exod. 21. b. deuter. 15. c.

Angelus nunciat naſciturus, Iſmaelem. gen. 16. b. Iſaac. 18. b. Samſonē. iudic. 13. a. b. Ioannem. luc. 1. b. Chriſtum. matt. 1. c. luc. 1. c.

Euerendos Sodomitas. gen. 18. c. Aegyptios. exod. 3. f. Chananaeos. 33. a. Madianitas. iudic. 6. b. Ieroſolymitas. zach. 2. d.

Angelus conſolatur Hagar. gen. 16. b. 21. b. iacob. 32. a. Iofue. iof. 5. d. Cedeonem. iudic. 6. b. Chriſtum. luc. 22. c. Petrum. act. 12. a. Paulum. 27. d.

Liberat Iſaac ab immolatione. gene. 22. c. Iot à Sodomorum incendio, 19. d. Iſraelem ab Aegypto. exod. 14. f. g. apoſtoloſ à carcere. act. 5. d. Pe trum à carcere. 12. a. b.

Pascit Eliam in deſerto. 3. reg. 19. a. Danielem in lacu. Daniel. 14. g. Chriſtum in deſerto. matt. 4. b. marc. 1. b.

Dirigit Iot gene. 19. a. b. Seruum Abrahæ. 24. b. c. Iacob. 28. c. 32. c. 48. c. Iſraelem. exod. 14. c. 32. g. Tobia. iob. 5. a. Iudith. iudith. 13. c. Eliam. 3. reg. 19. a. Chriſtum in Aegyptum. matt. 2. c. Paulum Romam. act. 27. d.

Cuſtodit Iudith contra Holophernem. iudith. 13. c. Danielem à leonibus. daniel.

daniel. 6. f. 14. f. g. Tres pueros in fornace. 3. g. Pueros. matt. 18. b.
Percutit Sodomam. gene. 19. c. Nenum femoris Iacob. 32. f. Aegyptios.
exod. 14. g. Castra Sennacherib. 4. reg. 19. g. 2. para. 32. c. isa. 37. g. 2. mac.
15. c. Israelitas. 2. regum. 25. c. Balaam. nume. 22. d. Heliodorum. 2.
macha. 3. c. Herodem. actum. 12. d.
Angelus malus. psal. 34. a. 77. c. prou. 17. b. 2. pct. 2. a. iuda. b. apoc. 9.
c. 12. b. iob. 4. d. eccl. 32. d.
Anima pars spiritualis hominis. gene. 3. d. 3. reg. 17. d. psal. 15. c. isa.
26. b. matt. 6. d. 10. c. luc. 12. d. ioan. 10. d.
Pars corporalis. nume. 11. b. 21. b. psalm. 6. a. 7. a. 26. d. 40. a. isa. 49.
b. exechiel. 4. d.
Vita totius. gen. 6. d. 19. d. 37. d. num. 21. b. deut. 12. c. 24. c. exo. 4. c. 3.
reg. 19. a. iob. 2. b. eccl. 5. b. c. eccle. 51. a. psal. 40. d. matt. 2. d. luc. 14. f.
Affectus anima. gen. 27. a. 34. a. 32. g. exod. 15. b. deut. 28. g. 1. reg.
18. a. psal. 11. a. 105. c. ecclesiastes. 6. a. isa. 5. a. exech. 18. a.
Sanguis totius. leui. 17. c. deut. 12. d.
Persona. gene. 12. d. 14. d. deut. 10. d. leui. 2. a. esher. 7. b. isa. 1. d. 49.
b. 26. b. iob. 33. d. exech. 4. d. rom. 13. a. acto. 2. g. 27. f.
Iumenta vel pecora. gen. 1. c. d. 12. b. prouer. 12. b.
Animam ponere. mori. 1. regum. 28. d. psal. 65. b. ioan. 10. c. 12. d. 13. d.
15. b. 1. ioan. 3. c.
Animam effundere. omnem animi languorem proferre. 1. reg. 1. c. psal.
41. a. 62. c. isa. 44. a.
Animam suam in vano accipere ex suis actibus vane gloriari. psal. 23. a.
Animam ampliare vel dilatare. absq. lege capere. isa. 5. d. Habacuc. 2. a.
Animam humiliare. Corpus castigare. Iudub. 4. c. 8. b. psal. 34. b. eccl.
4. a. isa. 48. a.
Animam humiliare in puluere. Morti appropinquare. psal. 43. d.
Animam in manu ponere vel portare. Varia subire discrimina. iudic.
12. a. 1. reg. 19. a. 28. d. iob. 13. c.
Animam querere. Persequi quempiam ad perdendum. exod. 4. c. iudic.
12. a. 1. reg. 19. a. psal. 39. d. 142. a. luc. 17. g.
Animam suam amare. Carnis desideria querere. ioan. 12. d.
Animam odisse. Abnegare seipsum. ioan. 12. d. psal. 10. c. prouer. 29. d.
2. regum. 5. b.
Animam dare. Se morti exponere. eccl. 29. c. iere. 12. b. mat. 20. d. marc.
10. g. ioan. 10. b.
Animam perdere. Se morti exponere vel periculo mortis. eccl. 2. c. matt.
10. d. 16. d. marc. 8. d. ioan. 12. d. luc. 9. c. g. 17. g.
Animam inuenire. euadere vel fugere mortem. matt. 10. d. 16. d.
Animalia vel animalia creata. gene. 1. d. subiecta homini. ibidem. 2.
d. 9. a. Munda & immunda. 7. a. leui. 11. a. 22. d. 27. d. deut. 14. a.
Animalia ad esum apta. leui. 11. a. deut. 14. a.
Animalia comedi prohibita. leui. 11. a. b. & seq. deut. 14. a. & seq.
Animalia iubentur occidi Sinai appropinquata. exod. 34. a. sangui-
nem effundentia. gen. 9. a. in excidio Ierico. iof. 6. c. d. in plagis Aegypti.
exod. 9. a. in percussione Amalech. 1. reg. 15. a. in percussione Iob. iob. 1.
Annus septimus requies agrorum & vinearum. leui. 25. a. Remissio de-
bitorum. deut. 15. a.
Annus quinquagesimus iubilus. leui. 25. b.
Antichristi potentia. daniel. 7. f. 8. f. Figura. 11. c. f. zach. 11. d. matt.
24. b. 2. thessal. 2. b. c. apoc. 13. c. d.
Antichristi multi. 2. thessal. 2. b. 1. ioan. 2. c. 4. a. 2. ioan. c.
Antiochus Euphrates dictus illustris. 1. mach. 1. a. Aegyptum & Ie-
rusalem sibi subiecti. c. Idolum super altare erigit. g. 2. macha. 7. a. Init
pacem cum Iuda. 1. macha. 5. g. Iud. eos persequitur. 2. mach. 5. b. a. Perse-
poli pellitur. 9. a. ab Elimade expellitur. 1. mach. 6. a. A domino percuti-
tur. 2. mach. 9. b. Moritur. 1. mach. 6. a. 2. mach. 9. b. c. d.
Antiochus Eupator rex Syria. 1. mach. 6. b. Iud. eam aggreditur. c. 2.
malach. 10. b. ferit fedus cum Simone fratre Iud. 1. mach. 15. a.
Antiochia predicat Paulus. acto. 11. d. Ibi primum dicuntur Christia-
ni. ibid.
¶ Aod vel Aiod. Hebreorum index. iud. 3. b. Eglon regem Moab clā occidit. c.
Apostolorum vocatio prima. ioan. 1. f. g. Secunda. luc. 5. b. Tertia. mat. 4.
c. d. marc. 1. b. luc. 5. f. Electio. matt. 10. a. marc. 3. b. luc. 6. d. c. Missio.
matt. 10. a. 28. d. marc. 3. b. 6. a. 16. d. luc. 6. c. 9. a. Potestas. ibid. Pra-
dicatio. ibidem. acto. 2. g. 4. g. Contentio. matt. 20. d. marc. 10. f. luc. 22. c.
Fuga. matt. 26. f. mar. 14. f. luc. 22. f. ioan. 18. c. Consolatio. matt. 28. d.
marc. 16. b. c. d. luc. 24. c. f. g. ioan. 20. c. f. g. 21. a. & sequen. Confirmatio.
acto. 2. a. Persecutio. acto. 4. c. d. 5. d. 8. a. 9. a. 12. a.
Apparuit dominus Ada. gene. 3. b. Cain. 4. d. Noe. 6. b. Abrah. 12.
a. b. 13. d. 15. a. c. 17. a. 18. a. 21. b. 22. a. c. Isaac. 26. a. c. Iacob. 28. b. 31. a. 32.
a. f. 35. a. b. 46. a.

Moyse. exod. 3. a. & hinc ad finē. Deutero. pluries. Aaron. exod. 4. f. g. 6.
b. 16. b. Iofuc. iof. 1. a. 7. b. 8. a. 11. b. b. 13. a. Samueli. 1. reg. 3. a. b. 9. c. 16. a. Sa-
lomon. 3. reg. 3. a. c. 9. a. 2. para. 1. b. 7. c.
Iob. 38. a. isa. 6. a. 65. a. Amos. 9. a.
Magdalena. matt. 28. b. marc. 16. d. ioan. 2. d. Apostolis. inatib. 28. d.
mar. 16. c. d. luc. 24. f. g. ioan. 20. c. f. g. 21. a. & sequen. 1. cor. 15. a. b. act. 1. a.
13. c. 1. petr. 5. a. 1. ioan. 1. a. 3. a.
Apparuit gloria domini. exod. 16. c. 24. d. 40. d. leui. 9. d. num. 16. c.
20. a. 3. reg. 8. b. 2. paralip. 5. d. exech. 1. a. b. 3. f. 8. b. 43. a. b.
Maestas. num. 14. d. 2. para. 7. a. isa. 6. a. exech. 43. b. apoc. 15. d. Gratia
tit. 2. c. 3. b. Charitas. 1. ioan. 4. d.
Appropinquat deus Orantibus. deut. 4. a. Sanctificatis. leui. 10. a. Ele-
ctis. nume. 16. a. Appropinquantibus. deut. 33. a. psal. 148. d. iaco. 4. b.
¶ Aqua creantur. gen. 1. a. b. Operiunt mōtes. 7. d. siccantur. 8. a. amara dul-
cescunt. exod. 15. f. 4. reg. 2. d. Fluūt ē petra. exod. 17. a. num. 20. b. psal. 77.
b. 80. b. 104. d. 105. b. 106. d. Siccantur in Iordane. iof. 3. d. 4. reg. 2. b. c.
Aqua mutatur in sanguinem. exod. 4. b. 7. d. In vinum. ioan. 2. b.
Aqua lustrationis. num. 8. b. d. Cōtradictionis. 20. b. Expiationis. 31. d.
Nebem. 12. d.
¶ Ara idolorum euerienda. exod. 34. b. deut. 7. a. 12. a. iudic. 6. e. 4. reg. 11.
d. 23. b. 2. para. 14. a. exech. 6. a. Hosee. 10. a. 2. mach. 10. a.
Ara deo exiuienda. num. 23. a. Baruch. 1. b.
Aram pater Lot moritur in Vr. Chaldaeorum. gene. 11. d.
Arbores a deo creantur. gene. 1. b. 2. b. c.
Arbores infrugifera excidantur. matt. 3. c. 7. c. luc. 3. b. deut. 20. d.
Arbor ex fructu cognoscitur. gene. 2. c. leui. 26. a. deutero. 28. d. math.
7. c. 12. c.
Arca diluuij. gene. 6. c. 7. a. 8. a. figura baptisimi. 1. petr. 3. d. Testimonij
facta. exod. 25. a. b. 26. c. 37. a. 40. b. deut. 10. a. 31. f. iof. 3. d. iudic. 20. d. Ca-
pta. 1. reg. 4. a. 5. d. 6. b. c. 7. a. 3. reg. 8. b. Reddita. 1. para. 13. b. 1. 1. reg. 7. a. 2.
reg. 6. a. 15. e. f. 2. para. 5. b.
Arma David. 1. reg. 17. f. 21. c. 2. reg. 8. b. Pauli. 2. cor. 10. b. Mil. Chri-
sti. iob. 29. c. rom. 6. c. 13. d. 2. cor. 10. a. ephe. 6. b. c. 1. thessal. 3. b. 2. tim. 2.
2. cor. 6. b. 1. petr. 5. b.
Arphax ad. gene. 11. b. vincitur a Nabuchodonosor. iudith. 1. a.
Artaxerxes permittit templum Ierosolymis reedificari. 1. esd. 7. a.
Arundini vento agitata Ioannes comparatur. matt. 11. a. luc. 7. d.
Asa rex Iuda. 3. reg. 15. b. 2. para. 14. a. Subvertit excels. ibid. Fœdus
iniit cū reg. Syria. 3. reg. 15. d. 2. para. 15. a. Corripitur a propheta. 16. c. Ae-
thiopes vicit. 2. para. 14. d. Bellum iniit cum Baasa. 3. reg. 15. c. Dolit pedi-
bus. c. Moritur. c. 2. para. 16. d.
Ascensio Christi figurata Elia ascensione. 4. reg. 2. b. psal. 18. a. 46. b. 67. g.
isa. 63. a. Cōsummata. marc. 16. d. luc. 24. g. ioan. 20. d. ephe. 1. d. acto. 1. a.
Effectu operata. Mich. 2. d. ioan. 7. f. ephe. 5. b. hebr. 9. f. 1. petr. 3. d.
Aser filius Iacob. gene. 30. a. Genuit filios. 46. b. 1. par. 7. f. Quorū ha-
reditas & sors. gene. 49. c. deut. 33. d. iof. 19. b. iudi. 1. f.
Asina Balaam loquitur. num. 22. c. Cum pullo ad Christū adducitur
matt. 21. a. marc. 12. a. luc. 19. c.
Asinas patris Saul quarens vngitur. 1. reg. 9. a.
Asinarum pullos equitant filij Iair. iudic. 10. a. & filij Abdon. 12. d.
Asini maxilla Samson mille viros stravit. iudi. 15. c. Caput emptū. 800.
argenteis. 4. reg. 6. f.
Assuerus conuiuium parat. Esther. 1. a. Vastbi repudiat. c. Esther sibi
sociat. 2. a. Mardochæum remunerat. 6. a. b. Haman. suspendit. 7. d.
¶ Auaritia calamitas. eccl. 6. a. eccl. 10. b. 14. a. luc. 16. d. 1. cor. 6. b.
Auaritia prohibetur. luc. 12. b. c. ephe. 5. a. coloz. 3. a. bebr. 13. a. psal. 118. c.
Punitur Amos. 9. a. Habac. 2. c. matt. 27. a. 1. cor. 6. b. ephe. 5. b. isa. 37. d.
prouer. 27. c. eccl. 5. b.
Auaritia infamat. prouer. 15. b. d. 31. a. eccl. 14. b. isa. 56. d. iere. 6. c. 8. d.
ephe. 4. e. 2. pet. 2. c. Supplantat proximum. 3. reg. 21. a. matt. 26. b. iaco. 4. d.
Audire bona vtile est. deut. 13. a. 27. b. exod. 15. g. 19. a. iob. 12. b. 34. a.
psal. 84. b. exech. 3. g. matt. 13. a. b. marc. 4. b. 9. b. luc. 8. c. 9. d.
Audire mala inutile. gene. 3. a. ecclesiastes. 7. c. ecclesiast. 28. d. 1. cor. 15.
d. act. 17. c.
Aues munda & immunda. leui. 11. d. deo offerenda. leui. 1. d.
Avertit dominus a peccatore faciem. 1. ob. 4. b. 2. paralip. 6. g. 30. b. psal.
9. f. 12. a. 29. b. 21. f. 26. e. 43. d. 50. b. 68. d. 101. a. 103. d. 131. b. 142. b. isa. 50.
c. ieremie. 3. d.
Oculos. isa. 1. d. Aurem. threno. 3. f.
Manum vel dexteram. psal. 73. c. d. threno. 2. a. c. Adiutorij. psal. 88. f.
Captiuitatem. psal. 13. b. 84. a. Indignationem. iere. 18. d.
Iram. nume. 25. c. 1. esd. 10. d. psal. 77. c. 105. d. Baruch. 2. c. Daniel. 9. d. 2.
paralip. 12. c.

Furorem nume. 25. a. 2. para. 5. f. 29. b. Baruch. 1. c. Hosee. 14. d.
 Auertit peccator à deo faciem. eccle. 9. b. 41. Oculum. eccle. 4. a. 27. a.
 Mentem. 3. reg. 11. b. Cor. 3. reg. 11. a. deut. 29. c. 30. d. Pedem prouer.
 4. d. isa. 58. d. Manum. exech. 18. b.
 Auertitur peccator à timore dei. iof. 22. e. A concupiscentia sua. sapien.
 16. a. A via sua mala. exech. 3. c. 18. f. A veritate. 2. timo. 4. a.
 Auxilium nostrum à domino. deut. 33. d. psal. 120. a. heb. 4. d. 2. para.
 20. d. esther. 14. c. psal. 19. a. 59. c. 70. b. 83. b. 107. c. Hosee. 13. c. 1. macab.
 12. b. 16. a. 2. macha. 8. g. 11. c. 15. b.
 Azarias rex Iuda. 4. reg. 14. e. Leprosus factus. 15. a. Mortuus. b.
 Azarias propheta. 2. para. 15. a.
 Azaria oratio daniel. 3. c.
 Azyma comeduntur. exod. 12. b. 13. a. 23. b. 24. c. 1. corint. 5. c.
 Azymorum festum. exod. 12. c. 13. a. 23. b. leuit. 23. a. 4. regum. 23. c. 2.
 paral. 8. c.

B

Baal altare destruit Gedeon. iud. 6. e. f. Domum eius Iebu. 4. reg. 10.
 f. Populus Israel. 2. paral. 23. d. prophetas Elias. 3. regum. 18. g. Iebu.
 4. reg. 10. d. Iofias. 23. e.
 Baasa rex Israel. 3. reg. 15. c. f. destruxit domum Ieroboam. g. Idolola-
 tria. 16. a. moritur. b. 2. para. 16. a.
 Babel turris extruitur. gene. 11. b.
 Babylon principium regni Nemrod. gene. 10. b.
 Captiuada pradicuntur. 4. reg. 20. d. isa. 13. a. 14. c. 21. a. 25. c. 47. a. 50.
 a. 51. a. iere. 16. c. 26. a. habac. 2. c. apoc. 14. a. 18. a. c.
 Captiuatur. apoc. 18. a. c. sequent. Quia mala fecerat. apocal. 18. a. g.
 ierem. 51. a.
 Bacchides Iudam occidit. 1. mach. 9. b. cum Ionatha pugnatur. d. supe-
 ratur à Simone. 9. g.
 Balaam prohibet deus maledicere Israelitis. nume. 22. c. d. iof. 24. b.
 Benedicit nume. 23. a. Propbetat. 24. a. b. c. Occiditur. 31. b.
 Balaam rex Moab. nume. 22. a. Irascitur in Balaam. 24. b.
 Baptisma vnum. ephes. 4. a. nos Christo consecrat. 5. c. 1. pet. 3. d. Coloss.
 2. b. Figuratur per arcam Noe. 1. pet. 3. d. Figuratur non iam vitam. roma. 6.
 a. coloss. 2. b.
 Baptizatur Christus. matt. 3. d. mar. 1. b. luc. 3. d. Paulus. act. 9. c. Cor-
 nelius. 10. g. Ianitor carceris Pauli. 16. f. Eunuchus regina. 8. g. Mulier
 purpuraria. 16. c.
 Baptizatur à Paulo Crispus & Caius. 1. corin. 1. b. Alij Corinthij. act.
 8. c. Samaritani à Philippo. 8. b. Baptizati baptismo Ioannis. 19. a.
 Barabas petitur absolui. & Christus occidi. matt. 27. b. marc. 15. a.
 luc. 23. a. ioh. 18. f. act. 3. c.
 Barach mittitur contra Sisaram. ind. 4. a. liberat Israel. ibidem.
 Gratias agit. 5. a.
 Barnabas Paulo iungitur. act. 13. a. ga. 2. a. Disiungitur. act. 15. g.
 Baruch distans Jeremia scribit librum. iere. 36. a. quem elegit corā
 principibus. b. Alterum scribit. Baruch. 1. a. Mittitur Ierusalem. b.
 Bubuel pater Rebecca. gen. 22. d. 24. c. f.
 Beatitudines euangelica. matt. 5. a. b. luc. 6. c.
 Beatus quis. matt. 5. a. luc. 6. c. psal. 1. a. 33. a. 39. a. 40. a. 64. a. 83. a.
 111. a. 118. a. 126. b. 143. d. prou. 3. b. 8. d. 14. c. 29. c. iere. 17. b. iaco. 1. d. luc.
 11. d. apoc. 20. b. 16. c. 19. b. 22. c.
 Beelphegor adorant Iudaei. nume. 25. a. deut. 4. a. iofue. 22. d. psal. 105. e.
 Hosee. 9. c.
 Beelzebub princeps demoniorum. matt. 10. c. 12. b. marc. 3. c. luc. 11. b.
 Consultitur ab Ochozia. 4. reg. 1. a.
 Belial non habet conventionum cum Christo. 2. corint. 6. c.
 Bellorior ex offensa dei. leuit. 26. b. ierem. 47. d. 48. a. c. sequent. 49.
 exech. 29. d. iacob. 4. a. 3. regum. 8. d. e. iof. 23. c. nume. 14. g. deut. 1. g. Pro-
 secutio oratio ad deum. deut. 2. e. 20. a. d. 23. b. 24. b. 3. regum. 12. c. 1. re-
 gum. 7. c. iofue. 8. a. d. 10. b. g. 3. regum. 8. e. iud. 6. d. exod. 17. c. d. Deus ad-
 iutor in bello. iofue. 23. c. 1. reg. 7. c. exod. 23. f. iofue. 10. b. g. 8. a. d. deut. 2. e.
 2. reg. 5. c. d. gen. 14. c. iud. 3. b. 4. c. 20. c. iofue. 11. a. 4. reg. 5. a. 7. b. c. iud.
 6. g. 1. regum. 4. d. iofue. 14. c. Finis. seu victoria à deo. deut. 20. a. iof.
 10. b. g. 3. reg. 8. c. iof. 8. a. b. c. 1. reg. 4. d. iof. 24. c. iud. 7. a. 1. reg. 14. a. 4.
 reg. 19. b. gene. 14. c.
 Belli iura. deut. 20. c.
 Benadab rex Syria. 3. reg. 20. c. d. c. sequent. 4. reg. 8. c. d. 13. d.
 Benedixit deus homini. gene. 1. d. 5. a. Noe. 9. a. Filii eius. d. Abrahā.
 24. d. act. 3. d. Isaac. 26. a. Laban. 30. b. Sarg. 17. c. Iacob. 35. b. Putiphari. 39.
 Israelitis. deut. 3. b. Samson. iud. 13. d. Leuitis. exod. 32. f. Apostolis. luc.
 24. g. Pueris. marc. 10. b. Ceteris creatis. Die septimo. gen. 2. a. Fructibus.
 leuit. 25. c. deut. 7. b. Cibis nostris. exod. 25. e. deut. 8. d. 30. d. 33. b.

Benedicit homo deo. Daniel. daniel. 2. c. Melchisedech. gene. 14. d. Salo-
 mon. 3. reg. 8. b. Debora. iud. 5. a. David. 3. regum. 1. g. Omnes creaturae.
 daniel. 3. c. f.
 Homini. Melchisedech Abrahā. gen. 14. d. hebr. 7. a. Isaac Iacob gene.
 27. d. 28. a. Esau. 27. f. Rebecca parentes eius. 24. g. Laban filius. 31. g.
 Ioseph fratris sui Benjamin. 43. f. Iacob filiis suis. 49. a. c. sequent. Moyses
 tribubus Israel. deut. 33. a. Aaron populo. leui. 9. d. Iofue Ruben. Gad. &
 dimidij tribui Manasse. iofue. 22. b. Caleb. 14. d. David populo. 2. reg. 6. d.
 Salomon Israelitis. 3. reg. 8. b. Regina Saba Salomoni. & eius familia. 3.
 reg. 10. b. Iusti maledicentibus. luc. 6. c. 1. pet. 3. b. Paulus sibi maledicen-
 tibus. 1. corint. 4. c.
 Benefacere inimicis debemus. matt. 5. g. 1. pet. 2. c. Amicis. luc. 6. c. gal.
 6. c. deut. 8. a. eccle. 14. b. 2. regum. 7. b. 10. a. b. c. d. Ruth. 2. b. c. In istis. eccle.
 12. a. b. 49. c. 1. ioh. 3. c.
 Beneficit deus Iudaeis. deut. 4. c. 8. a. 29. a. 2. reg. 7. c. iere. 2. a. isa. 63. b.
 iof. 24. a. b. c. Iusti. psal. 124. b.
 Benjamin nascitur. gen. 35. c. à patre tenere diligitur. 44. e. à Ioseph a-
 gnoscitur. 43. g. A Moysē benedicuntur. deut. 33. b. A patre. gen. 49. c. filio-
 rum eius bellum contra caeteros. iud. 20. 21. 22.
 Berzellai David profugum pascit. 2. regum. 19. f. cuius filij iubentur ad-
 esse mensa Salomonis. 3. reg. 2. b.
 Besleel artifex industrius. exod. 31. a. 35. d. 36. a.
 Beithlehem. quae & Ephrata. gen. 35. c. 48. b. patria David. 1. reg. 16.
 a. Christi. luc. 2. b.
 Beithabee. quam dicunt Bersabee. uxor Vria à David violatur. 2. reg.
 11. a. Lugeat maritum. & nubui Dauidi. d. Filium parit. 12. d. & Salomo-
 nem. f. Cui impetravit regnum apud Dauidem. 3. reg. 1. d.
 Bigamia Lamech. gen. 4. a. Esau. 26. g.
 Blasphemia quam graue peccatum. isa. 52. b. matt. 27. c. roma. 2. d. 12. a.
 apocalyp. 13. b.
 Quatenus vitandum. 2. reg. 2. c. zach. 3. a. matt. 12. c. marc. 3. d. luc.
 12. b. iud. 1. c.
 Quantum puniendum. leuit. 24. c. 2. reg. 12. b. 4. reg. 19. d. g. coloss. 3. b.
 matt. 12. c. ephes. 4. g. 4. reg. 1. b. c. nume. 16. e.
 Bonitas essentialis in deo. 2. para. 30. c. Iudit. 11. b. matt. 19. b. marc. 10. c.
 psal. 72. a. 105. a. 106. a. 117. a. thren. 3. c. 2. macha. 1. f.
 Naturalis in creaturis. gene. 1. d. 3. a. nume. 13. b. 14. b. 1. para. 4. g. eccle.
 3. b. sapien. 8. d. eccle. 13. d. 39. b. 51. d. exech. 17. b. matt. 3. c. 7. c. 12. c. 13. d.
 Moralis. in iustis. 1. reg. 29. d. 2. regum. 18. f. 3. regum. 1. g. psal. 124. b.
 prouer. 12. a. 13. d. 14. b. 18. d. sapien. 8. d. ecclesiast. 26. a. 36. d. malach. 2. d.
 matt. 12. c.
 Bos cornupeta virum occidens lapidatur. exodo. 21. c.
 Boni trituri os non alligabis. 1. corin. 9. b. deut. 25. a. 1. timot. 5. c.
 Brachium dei. auxilium eius. isa. 25. 33. 44. luc. 1.
 Potestas eius. iob. 40. isa. 53. psal. 77. exod. 17.
 Brachium hominis. id cui innititur. psal. 43. 17. 36. 59. 88. 4. reg. 5.
 Brachij carnem comedere. alterius inuadere bona. roma. 12. ephes. 4.
 isa. 9.
 Brachia exerere. expeditum esse. exech. 4. b.
 Brantiam. merces aeterna. 1. corint. 9. d. philip. 3. c.

C

Cadit filij. exod. 6. c. fors eorum. iof. 21. a. b. c.
 Cadaver qualiter expiandum. deut. 21. a. b.
 Cadit in faciem Abraham. gene. 17. a. Manue & uxor eius. iud. 13. d.
 Ruth. ruth. 1. b. Goliath. 1. reg. 17. g. Abdias. 3. reg. 18. b. Ezechiel. exech.
 2. a. 44. b. Nabuchodonosor. daniel. 2. g. Leprosus nudatus. luc. 17. d. To-
 bins. iob. 12. c.
 Cecidit retrorsum ascensor Dan. gen. 49. c. Heli. 1. reg. 4. c. Hofes In-
 daorum. isa. 28. c. Iudaei quarentes Christum. ioh. 18. b.
 Cadere. mori & perire. isa. 10. a. 31. b. d. Deuter. 1. g. leui. 26. b. 1. reg. 17. g.
 2. reg. 3. g. psal. 9. f. 17. f. 77. c. g. 81. b. eccle. 28. c.
 Cacus corporalis grauis est. iob. 3. b. deutero. 17. c. 28. c. matt. 12. b. luc.
 18. f. 4. regum. 6. d. sapien. 19. c. zach. 12. a. 2. mach. 10. f. marc. 3. a. act. 13.
 b. ioh. 5. a. Sanatur à deo. psal. 145. b. isa. 29. f. 35. b. 42. c. matt. 9. c. 11. a.
 12. b. 20. d. 21. b. marc. 8. c. 10. g. luc. 18. f. ioh. 9. a. Ab angelo. iob. 11. c.
 Cacus mentalis. ex peccato causatur. sapien. 2. d. isa. 6. c. d. 42. c. 56.
 c. thren. 4. c. soph. 1. d. matt. 15. b. 23. c. ioh. 9. g. rom. 2. c. 2. pet. 1. b. ephes. 4.
 c. marc. 8. b.
 Sanatur per dei gratiam. isa. 42. b. c. 43. b. 58. c. psal. 17. d. 18. b. 20. a.
 33. a. ioh. 1. a. 8. b. 9. g. iere. 5. c.
 Caesari tributa reddenda. matt. 22. b. marc. 12. b. luc. 20. c.
 Caesarem appellat Paulus. act. 25. b. c.
 Cain nascitur. gen. 4. a. fratrem occidit. b. vinum profug. c. filios generat. c.
 inuidia

¶ Centuriones à Moysè constituuntur. exod. 18. c. d. deut. 1. c. 31. g.
 Centurio seruum impetrat à Christo sanari. matt. 8. a. luc. 7. a. Christi cu-
 stas. matt. 27. f. A Petro baptizatur. act. 10. a. & seq. Dux Pauli. 27. a
 Ceremonias legis abrogat dominus. isa. 1. d. 66. a. micha. 6. b. amos. 5.
 f. heb. 9. b. c
 ¶ Chaldaei Iudaeorum hostes. 4. reg. 24. a. 25. a. isa. 48. d. ier. 21. b. 32. d.
 e. 39. b. habac. 1. b
 Cham filius Noe. gene. 5. d. 6. b. Benedicitur à deo. 9. a. Patrem irridet. c
 Cuius filius maledicitur à Noe. d. Huius filij. gene. 10. a. 1. para. 1. d
 Chamos idolo Moab Salomon templum aedificat. 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c
 Chanaan filius Cham maledicitur à Noe. gene. 6. d. Cuius filij & pos-
 sessio. 10. e
 Chanaan siue Chanana terra Abrahæ promittitur & semini eius. gen.
 12. b. 13. d. 15. b. d. 17. a. 18. c. & Isaac. 26. a. Moysè exod. 3. e. psal. 104. b
 Chanana pro filia Christum exorat. matth. 15. c. marc. 7. c
 Chananaei expugnant Israelitas. nũ. 14. g. indi. 2. a. Expugnatur ab Is-
 raelitis. exo. 23. f. ind. 1. a. d. A pharaone. 3. reg. 9. c. Tributarij sunt à Sa lo-
 mone. 3. reg. 9. c. 2. par. 8. b. A filiis Manasse. ind. 1. g. A filijs Israel. iof. 17. e
 Chananeorum ortus. gene. 9. c. 10. c. 1. para. 1. a. Habitatio. indi. 1. d. iof.
 16. d. 3. reg. 9. c
 Charitatis praconia. 1. cor. 8. a. 13. a. gal. 5. ephe. 3. coloss. 2. 3. c. 1. pet. 4. b.
 1. ioh. 4. c. 1. tim. 1. b. Eius effectus. 1. cor. 13. b. ephe. 3. c. philip. 1. b. 1. ioh. 2. a.
 4. d. 5. a. rom. 13. c. 1. pet. 4. b. prou. 3. d. 27. a
 Charitas deus est. 1. ioh. 4. b. c. Ex deo est. ibidem. Deo coniungit. 1. ioh.
 3. a. rom. 5. a. 8. g. 1. ioh. 2. a. 4. c
 Charitas ad deum. 1. ioh. 2. a. b. 4. c. d. matth. 24. a. marc. 13. a. luc. 21. b
 Ad proximũ. ephe. 1. a. rom. 12. c. 13. c. 1. tim. 1. a. 1. ioh. 3. c. 1. pet. 4. b. 1.
 cor. 16. c. gal. 5. b. gene. 45. g. hebr. 13. a. ephe. 3. c. Philip. 1. b. 1. thess. 3. d
 Cherubim ante portam paradisi. gene. 3. d
 Cherubim figura in fabrica tabernaculi. exo. 25. b. 1. b. 1. reg. 4. a. 2. re.
 6. a. 22. b. In fabrica tẽpli Salomonis. 3. reg. 6. c. 7. d. 8. a. 1. par. 13. b. 28. d. 2.
 para. 3. b. 5. hebr. 9. b
 Cherubim apparuerunt Ezechieli. exec. 10. a. d. 11. d. Super quo deus se-
 det. 1. reg. 4. a. 2. reg. 6. a. 22. b. 1. para. 13. b. psal. 17. b. 79. a. 98. a. 114. a.
 Chirographum Gabeli apud Tobiam. iob. 1. c. 4. d. 9. a. b. Christi apud ho-
 minem. coloss. 2. c. ephe. 2. c.
 Christus promissus per prophetas in regibus. 1. reg. 16. b. 24. b. 26. b. c.
 2. reg. 1. c. 2. para. 6. g. psal. 17. g. 83. b. 104. b
 In persona sua. psal. 8. f. 13. b. c. eccle. 47. b. isa. 45. a. thren. 4. d. dan. 9.
 g. ierem. 23. 30. 33.
 Datus per incarnationẽ. isa. 2. a. 7. c. 28. d. luc. 1. c. Per natiuitatem. isa. 9.
 a. 11. d. 17. d. mich. 4. a. b. c. soph. 3. d. matt. 1. c. luc. 2. b
 Per manifestationẽ. matt. 16. 22. d. marc. 13. c. luc. 22. g. 23. a. c. ioh. 4. d.
 6. g. 7. d. f. 9. c. 12. c. 17. a
 Per passionẽ. dan. 9. g. psal. 21. c. sapien. 2. isa. 53. a. & seq. 57. a. ierem.
 8. f. 12. b. c. 46. d. thren. 3. c. amos. 8. c. habac. 2. c. 3. a. zach. 13. c. malach. 3. b.
 1. petr. 2. d. 3. c. 4. a
 Per resurrectionẽ. ps. 3. b. 75. b. 138. a. c. isa. 33. a. iere. 31. c. hos. 6. a. iona. 2. c.
 c. soph. 3. b. matt. 28. b. d. mar. 16. c. d. luc. 24. c. f. g. 107. 20. c. & seq. 21. a. &
 seq. rom. 4. d. 6. a. b. 14. b. 1. cor. 15. c. 2. cor. 5. c. 2. tim. 2. b. act. 10. f. 17. a. 2. c
 Dandus in iudicio. psal. 9. b. 96. a. eccle. 12. d. isa. 3. c. 13. b. iere. 23. d. 29. f.
 exech. 30. a. dan. 7. d. ioc. 2. a. 3. a. soph. 1. d. zach. 14. b. matt. 24. d. 25. c. 26. f.
 marc. 13. c. 14. f. luc. 21. f. 1. thess. 5. a
 Christiani primi dicti apud Antiochiam. act. 11. d. A deo liberati. isa. 9.
 a. purificati. 11. b. docti. 54. d. Deo gratias agunt. 12. a
 Chusai remittitur à Dauide ad explorandum Absalom. 2. reg. 15. g. Dis-
 sipat consilium Achitophel. 17. a. b. c. Hoc mandat Dauidi. d. c
 ¶ Cibi aut Ioseph parentes. gene. 4. 2. d. 44. a
 Dominus Israelitas. Exod. 16. c. d. num. 11. b. psal. 77. c. 79. d. 104. d. 105. b.
 sapien. 16. c. 1. cor. 10. a. ioh. 6. d
 Achimlech Dauide. 1. reg. 21. b. Abigail eundem. 25. d. Coruus Eliã.
 3. reg. 17. Et hunc Sareptana. c. d. Et item angelus. 19. a. b. Eliseus prophetas.
 4. reg. 4. a. Christus populum. matt. 15. d. mar. 8. a. matth. 14. b. mar. 6. c. luc.
 9. b. ioh. 6. a
 Cibus Salomonis quotidianus. 3. reg. 4. c
 Christi. ioh. 4. d. 6. f
 Cibus spiritalis. Verbum dei. deut. 8. a. matth. 4. a. luc. 4. a. ioh. 6. c. d.
 luc. 22. c
 Corporalis moderatus. gene. 9. a. psal. 103. b. prouer. 27. a. eccle. 29. d. 31. b.
 c. 30. d. 39. d. ioh. 6. b. 1. corin. 10. g. 1. iimo. 4. b
 Immoderatus. iob. 6. a. 31. b. eccle. 36. c. luc. 16. c. 2. cor. 6. c. indi. 1. d. tob.
 2. a. prouer. 21. c. eccle. 9. d. 37. d. luc. 14. c
 Circumcidit Abraham seipsum & familiã. gene. 17. d. isaac. 21. a. Sichi-
 m

mitte seipfos. 34. c. Sephora filium suum. exod. 4. f. Iosue Israelitas. iof. 5. a.
Achior seipsum. iud. 14. b. Ioannem bapt. Pontifex. luc. 1. f. Christum Pon-
tiffex. luc. 2. c. Paulus Timotheum. act. 16. a
Circuncisio carnalis à deo praecepta. gene. 17. b. A Moysse. leuitici. 12. a.
ioan. 7. c. rom. 15. b. A Christo abrogata. 1. corin. 7. d. gal. 5. a. 6. c. act. 15. a
Circuncisio spiritalis obseruanda. deut. 10. d. 30. b. iere. 4. a. coloff. 2. b.
philipp. 3. a
Circunuenit Laban Iacob. gene. 31. a. Iudas Christum. sap. 2. c
Circunuenire neminem oportet. 2. corin. 2. c. 7. a. 12. f. 1. thess. 4. b
Cinitas prima Enoch appellata. gene. 4. c
Cinitas David. 2. reg. 5. b. para. 11. b
Cinitatis Ierusalem instauratio. Nehem. 3. a. & seq. Visio iob. 13. d. exech.
48. d. apocal. 3. c. 21. a. Conditio eius. hebr. 11. b
Cinitates Refugij. deut. 4. b. 19. a. iof. 20. a. & seq. nume. 35. a. b
Cinitas idololatria dedita comburatur. deut. 13. c. d
Cinitatem non habemus hic permanentem. hebr. 13. c
Clamat Moyses ad dominum pro liberatione Israelis. exod. 14. d. Pro po-
tatione eius. 15. f. 17. d. Populus pro afflictione. exod. 2. d. 3. b. 14. c. ind. 3. b.
10. c. 1. reg. 9. c. 12. b. 2. reg. 22. c
Samuel pro Israelis iunione. 1. reg. 7. e
Samson pro potatione. iudi. 15. d
Clamant, nec exaudiuntur, Philistaei aduersus Israel. 1. reg. 5. d. Hostes
David. 2. reg. 22. d
Clamant, & exaudiuntur, afflicti. deut. 26. b. 2. reg. 22. c. Pauperes. deut.
15. b. 24. a. psal. 90. d
Claudicat Iacob. gene. 32. g. Miphiboseib. 2. reg. 4. b. 9. d. 19. e. Populus
post Baal. 3. reg. 18. d
Claudi à domino sanantur. isa. 35. b. iere. 31. b. matt. 11. a. 21. b. luc. 7. d.
A Petro. act. 3. a. A Paulo. 14. b
Claues quid. ioan. 20. f. Promittuntur apostolis. matth. 16. c. Dantur.
ioan. 20. f
Clavis mortis. isa. 22. f. apoc. 1. d. 3. b
Cleopatra filia Ptolemæi. esther. 11. a. nupsit Alexandro. 1. mach. 10. c
Colum dei creatura est. gene. 1. a. 2. a. deutero. 10. c. Nouum expectatur. 2.
17. 3. c. apocal. 21. a
Cælum proestatur Moyses. deut. 30. d. 31. g. 32. a
Cælum iustis deus aperit. deut. 28. b. In iustis claudit. 11. b. 28. c. leuit. 26.
c. 3. reg. 8. d. apocal. 11. b
Cæli malitia adorari prohibetur. deut. 17. a. quam adorat Manasses. 4.
reg. 21. a
Cælum vespere rubicundum, serenitatem; mane rubicundum, tempestatē
prænnunciat. mat. 16. a. marc. 8. b. luc. 12. g
Cælum, dei habitaculū. exod. 20. d. 2. para. 2. b. 6. f. iob. 11. b. 16. d. psal.
13. a. 18. b. 32. c. 56. a. 102. d. 113. d. 138. b. eccl. 5. a. isa. 66. a. 2. mac. 11. b. 15. d
mat. 5. e. ioan. 3. d. 1. cor. 15. f. coloff. 4. a. act. 1. b. 7. g. 1. ioan. 5. b
Cena magna nuptiarum. mat. 22. a. luc. 14. d. apoc. 19. b
Cena dominica. mat. 26. b. marc. 14. b. luc. 20. b. 22. f. 1. corin. 11. d. e. f
Cenarum affectum primos recubitus scriba & Pharisei. mat. 23. a
Cogitatio dei. iud. 9. b. iob. 23. c. 42. a. psal. 32. c. 39. b. sap. 4. d. eccl. 24.
d. 43. c. isa. 14. f. 25. a. iere. 51. b. c. iher. 2. c. mich. 2. a. azach. 1. b. 8. c
Cogitatio hominis bona in deum. deuter. 4. f. prouer. 3. a. sapient. 5. c. 9.
c. malach. 3. a. d. 1. reg. 2. a. iere. 32. d. 1. corin. 7. f. 1. petr. 4. a
In bonum. 3. reg. 5. a. 1. para. 28. a. iud. 12. a. psal. 37. d. 76. b. 118. b. 139.
a. b. sap. 6. c. 8. d. prouer. 8. b. 12. a. eccl. 3. c. 4. d. 6. d. 9. d. 21. c. 31. a. 34. b. isa.
32. b. ierem. 29. c. malach. 3. a. 2. corin. 3. b. matt. 1. c. 2. mach. 7. d. 12. g. philip.
4. b. act. 10. c
In se. 1. para. 28. b. esther. 6. b. iob. 15. b. 17. c. 20. a. psal. 75. b. 138. a. prou. 5.
a. 19. c. 22. c. eccl. 2. a. 7. a. sap. 8. c. 6. a. 7. c. 9. c. eccl. 6. a. 8. c. 40. a. 39. d. 1.
machab. 3. d. luc. 2. e. daniel. 4. c. hebr. 4. c. luc. 24. f
Mala in deum. psal. 5. c. 32. c. 82. b. iere. 11. d. nahum. 1. c. luc. 6. b. 11. c
In malum, vel vitium. gene. 6. a. 8. d. 11. b. nume. 15. d. nebe. 6. a. iud. 2. a.
Iob. 5. b. psal. 20. c. 34. c. 51. a. 55. b. 71. b. 93. b. prouer. 6. c. 12. a. c. 24. a. sap.
4. d. eccl. 15. c. isa. 1. c. iere. 4. b. d. 18. c. exech. 11. a. 38. c. daniel. 13. d. mich.
2. a. azach. 1. a. matth. 9. a. 15. b. marc. 2. b. luc. 5. c. 9. f. iaco. 2. a
In se. Deut. 31. f. iob. 12. a. psal. 118. f. 145. a. prou. 15. a. 16. d. sapient. 1. a. b. c.
eccl. 27. b. 33. a. isa. 65. a. 66. f. dan. 5. b. hosee. 4. b. 5. b. habac. 2. c. matth. 21.
c. exech. 38. c. rom. 1. c. 2. cor. 1. d
In proximum. gene. 31. g. 37. d. 50. d. exod. 10. c. nume. 33. g. iof. 9. a. 1. reg.
18. d. 24. b. 2. reg. 14. c. iob. 21. d. psal. 34. a. 40. b. 82. a. eccl. 10. d. isa. 23. b.
29. c. 32. b. 55. c. ierem. 18. c. hosee. 7. d. mich. 6. b. ioan. 2. g. 12. b. romano. 14. a.
act. 5. f. 8. d
Cogitatio Satana. 2. corin. 2. c
Cognoscit deus vniuersa. Homines. psal. 102. c. 138. a. amos. 3. a. 5. c. ioan.

10. c. 17. a. 2. timo. 2. c. exod. 33. d. 3. reg. 8. d. 2. paralip. 6. c. psal. 1. d. 36. c. 43.
d. prouer. 4. d. iere. 1. a. d. daniel. 13. c. luc. 16. d. ioan. 2. d. 10. c. act. 1. d. 2. petr.
2. b. Animalia. psal. 49. b. ioan. 10. c. Ceteras creaturas. psal. 137. b. 138. a.
daniel. 13. e. 2. ioan. 3. d
Cognoscitur ab omnibus. Ab homine. gen. 39. a. mat. 13. b. luc. 8. b. 1. ioh. 2.
2. a. 4. a. 5. b. psal. 75. a. rom. 1. b. 2. para. 33. c. psal. 9. c. 47. a. 55. c. 82. c. 138.
c. isa. 19. b. 66. c. iere. 5. b. 22. e. luc. 24. e. ioan. 10. c. 17. a. rom. 1. c
A ceteris creaturis. isa. 1. a. iere. 8. c. ioan. 1. a. 10. c
Cognoscere rem habere. gene. 4. a. 19. b. iud. 21. b. 1. reg. 1. c. 3. regum.
1. a. luc. 1. d
Collecta festi tabernaculorum octaua die. leuit. 23. f. nebe. 8. d. Festi pasche
septima die. deut. 16. b. In pauperes. 1. cor. 16. a
Columba emissa ab arca. gene. 8. & seq. A cælo. matth. 3. d. mar. 1. b.
luc. 3. d. ioan. 1. e
Columna nubis signum dei. exod. 13. d. 33. b. num. 22. b. nebe. 9. b. psal. 98.
b. eccl. 1. a. 24. a
Comam vir non nutriat. iere. 9. g. 51. d. exech. 44. c. 1. cor. 11. c. Nec in ro-
tundum attondeat. leuit. 19. f. Mulier vero nutriat. 1. corin. 11. c
Combustit dominus Sodomam & Gomorrhiam. gene. 19. e. Moyses vitu-
lum constabilem. exod. 32. e. Iosue substantiam Achan. iof. 7. c. Samson si ge-
tes Philisthim. iudi. 15. b
Tribus Israel vrbes Benjamin. 20. g. Viri labes cadaver Saulis. 1. reg.
31. d. Aisa. idolum matris. 3. reg. 15. b. 2. para. 15. d. Iehu idolum Baal. 4. reg.
10. f. Iosias ossa sepulchrorum. 23. d. e. 2. para. 34. b. Antiochus libros legis
dei. 1. mach. 1. g. Gentiles, libros suos act. 19. d
Communicatio cum bonis. sapien. 7. b. 8. b. eccl. 13. a. c. 1. corin. 10. d. 2.
cor. 8. a. galat. 6. d. phil. 1. a. 3. a. 1. tim. 6. d. philip. 4. c
Cum malis. ecclesiastici. 8. a. 13. a. c. psal. 140. b. hebrao. 2. d. ephe. 5. c. 1.
timot. 5. d. 2. ioan. 1. d
Concubinas habuit Abraham. gene. 25. a. Leuites Ephraim. iud. 19.
c. f. g. Saul. 2. regum. 3. a. David. 2. regum. 15. d. 16. d. 20. a. Salomon. 3.
reg. 11. a. cantic. 6. b. Caleb. 1. paralip. 2. b. Roboan. 2. paralip. 11. d. Affue-
rus. Esther. 2. c
Concupiscentia carnalis. deu. 5. c. iob. 3. c. prou. 6. c. iud. 12. d. eccl. 19.
b. 18. d. 20. a. 25. d. exech. 23. c. daniel. 1. f. 13. a. f. romo. 6. b. 7. b. galat. 5. c. d.
coloff. 3. a. 2. petr. 2. b. 3. a. mat. 5. d. 1. ioan. 2. c
Concupiscentia rerum proximi. exod. 20. c. psal. 61. c. iof. 7. d. num. 11. g.
psal. 105. eccl. 23. a. prouer. 21. d. mich. 2. a. 1. mach. 1. c. 4. b. marc. 4. b. iaco.
1. b. 4. a. 1. ioan. 2. c. act. 20. g
Concupiscentia boni spiritualis. psal. 44. c. 83. a. 118. c. c. g. sapien. 6. b. c.
16. a. eccl. 1. d. 3. d. 24. c
Confessio laudis. 2. para. 20. d. 1. para. 16. b. 23. d. iob. 12. b. 13. b. psal. 9.
a. 17. g. & plerisque aliis locis. 1. esdræ. 10. c. eccl. 17. d. 37. a. b. 47. b. 51. a.
isa. 25. a. dan. 2. c. 6. c. 9. a. 2. mach. 15. c. mat. 11. d. luc. 2. f. 10. d
Veritatis. gen. 31. c. num. 32. f. iud. 16. d. esther. 8. a. prou. 28. b. 2. mach.
6. b. mat. 7. d. 10. d. marc. 8. d. luc. 12. a. c. 1. ioan. 19. c. 12. f. rom. 10. b. phi. 2.
b. tit. 1. d. hebr. 11. d. 17. c. 3. a. 4. d. 1. ioan. 2. d. 4. c. act. 19. d
Peccati. Deo. psal. 6. b. 7. d. 31. b. isa. 12. a. 38. d. 3. reg. 8. d
Proximo, Publice. gene. 41. b. leuit. 16. d. 26. f. num. 5. a. iof. 7. c. nehem.
11. b. 9. b. esther. 10. b. psal. 48. d. daniel. 13. b. mat. 3. a. marc. 1. a. Occulte. psal.
37. d. eccl. 4. d. 17. d. leu. 5. b. c. num. 5. a. prou. 28. b. ioan. 20. f. iaco. 5. d. 1.
ioan. 1. c. act. 19. d
Conscientia bona. gene. 43. c. eccl. 7. c. eccl. 13. c. rom. 2. c. 9. a. 1. corin. 8.
d. 2. corin. 1. c. 4. a. 5. b. 1. tim. 1. a. d. 3. c. 2. timo. 1. a. hebr. 9. d. 13. c. act. 23.
a. 24. d. 1. petr. 2. c. 3. c. d
Conscientia mala. prou. 12. c. sapien. c. 17. 1. corin. 10. g. tit. 1. d. hebreo.
10. a. d
Consolatio diuina. iud. 8. c. iob. 15. b. psal. 93. d. 118. g. k. l. isa. 13. a. 51. d.
52. c. 61. a. 66. d. 49. d. iere. 31. c. iher. 1. g. exech. 5. d. 14. g. mich. 4. b. azach. 1. d.
2. cor. 1. a. philip. 2. a. 2. thess. 2. act. 9. f
Consolatio humana. gene. 37. g. 38. c. 50. d. ruth. 2. c. 2. reg. 12. f. 13. g. iud.
6. d. esther. 15. d. iob. 1. c. 10. b. iob. 2. d. 16. a. 29. c. 42. c. 21. d. eccl. 7. d. 38. c. rom.
1. b. 1. thess. 4. d. 5. c. act. 16. g. 20. e
Consolatio ceterarum rerum. Bona. iob. 6. b. 7. a. psal. 22. a. 68. c. 76. d.
118. k. isa. 1. f. 22. a. 40. a. 57. a. iere. 31. c. 48. c. exech. 14. g. mat. 5. a. luc. 2. d.
16. f. 2. corin. 7. a. act. 4. g
Mala. iob. 16. a. 21. d. isa. 57. a. exech. 14. g. azach. 10. a. iere. 31. c. mat. 2. d.
iher. 1. g. exech. 31. f. 32. g. hosee. 13. d. luc. 6. d
Consuetudo bona. gene. 29. c. luc. 1. a. d. 22. d. ioan. 18. g. act. 17. a. 25. c.
iud. 14. b. mat. 27. b. marc. 10. a
Consuetudo mala. leuit. 18. a. 4. reg. 17. f. g. sapien. 14. b. exech. 10. d. 1.
corin. 11. c. hebr. 10. e
Consuetudo indifferens. gene. 31. c. iudi. 3. a. 1. reg. 17. c. hebrao. 5. d. act. 10.
21. d

11. d. 26. a. exod. 22. e. leui. 22. b. iudi. 2. d. nume. 16. d.
Contentio dei in homines. iob. 23. b. iere. 2. b. f. g. exech. 20. f.
Contentio hominis in deum. deut. 9. b. 31. g. iob. 9. a. 33. b. 39. d. psal. 106.
d. philip. 1. c.
In homine. gene. 26. c. 1. reg. 12. b. 3. reg. 3. d. iudi. 5. c. nebe. 9. c. iob. 6. d.
prou. 3. d. 24. c. 29. b. 20. a. eccle. 6. d. eccl. 18. d. 40. b. isa. 58. b. 2. mat. 4. c. luc.
22. c. rom. 1. d. 2. b. 13. d. 2. b. 13. d. 1. corin. 1. a. 3. a. 6. b. 2. corin. 12. g. galat.
5. d. philipp. 1. c. 2. a. d. timo. 6. a. tit. 3. c. iaco. 3. d. 2. timo. 2. c.
In ceteris res. iere. 8. b. 11. b. mich. 6. a. 1. corin. 9. d.
Conuersio gentium ad fidem. psal. 21. f. 85. b. 86. a. ioan. 10. c. eph. 2. c. isa.
10. c. 31. d. psal. 118. k. isa. 60. a.
Conuersio peccatoris ad deum per inspirationem. psalm. 75. b. isa. 44. d.
iere. 31. d. iheremo. 5. d. zach. 1. a. 10. c. Malach. 3. b. ioan. 6. d. 14. a. eph. 2.
d. iacob. 4. b.
Per tribulationem. psal. 67. d. 82. c. isa. 26. c. iere. 3. a. 31. b. hosee. 6. a. 14. a.
luc. 13. c. 15. d. iere. 4. a. exech. 14. b. hosee. 12. b.
Effectus eius. iob. 13. b. eccle. 17. d. isa. 6. c. 55. b. iere. 15. d. 26. a. exech.
18. g. 33. c. iob. 22. d. isa. 30. d. 45. d. 55. b. iere. 3. g. 15. d. eccle. 5. d. hebr. 4. d.
ioel. 2. c. iere. 15. d. eccle. 17. c.
Periculum non conuertendi. psal. 7. c. 9. c. iere. 15. d. isa. 42. c. exechiel. 3. e.
35. b. c.
Cor dei. iob. 7. d. iere. 8. f. 48. f. isa. 15. b. exech. 28. a. hosee. 11. c. mat. 11.
d. act. 13. d.
Cor hominis. Bonum ad deum. deut. 29. a. iob. 27. a. psal. 7. c. 16. a. 46. b.
107. a. prou. 21. a. 23. c. eccle. 1. d. 2. d. 3. d. 38. a. isa. 38. a. 57. d. iere. 30. d. 32. g.
exech. 11. d. 36. f. 2. thess. 3. a. 1. reg. 1. b. 3. reg. 15. c.
Ad seipsum. prou. 4. d. 10. b. 17. a. eccle. 1. 10. a. iere. 4. d. 8. g. 23. b. exech.
18. g. d. niel. 7. a. 10. c. 1. mach. 1. 9. b. mat. 5. a. 6. c. luc. 6. g. 8. c. 24. c. ioan. 14.
a. 16. a. c. 1. cor. 2. c. 2. cor. 9. b. 1. tim. 1. b. act. 4. f. 15. c.
Ad proximum. Deut. 1. c. iudi. 16. d. ruth. 2. c. 2. reg. 19. c. 4. reg. 10. d. 1.
paralip. 12. c. iob. 9. a. psal. 21. c. 23. a. prou. 6. c. 31. b. daniel. 6. b. mala. 4. b.
philip. 1. b.
Cor hominis. Malum in deum. Exod. 8. d. 9. b. deut. 15. b. 29. c. iudic. 1. c.
iob. 41. c. psal. 9. c. 13. a. 61. a. 77. d. prou. 6. c. eccle. 2. c. 3. d. iere. 17. b. isa. 6. c.
29. c. exech. 2. b. 20. c. 28. a. hosee. 13. b. 1. mach. 1. a. mat. 15. a. mar. 6. g. 7. a. 10.
a. rom. 1. c. 2. a. eph. 4. c. act. 5. a. 28. g.
In se. Exod. 14. b. deut. 28. g. iofue. 7. b. 1. reg. 4. c. 25. f. 28. a. 3. reg. 11. b.
iudit. 12. d. iob. 15. b. psal. 4. a. 5. b. 40. b. prouer. 10. b. c. 15. a. 17. c. 22. c. 26.
d. eccl. 1. d. 7. a. mat. 19. a. mar. 6. g. iaco. 1. d.
In proximum. Deut. 1. e. 2. reg. 19. c. 1. para. 15. d. iob. 17. b. psal. 9. c. 57. a.
61. a. prou. 6. c. 11. b. 25. c. 27. d. eccle. 2. c. daniel. 6. d. mat. 5. d. 15. b. hebr. 3. c.
Cor ceterorum. 2. reg. 17. b. iob. 6. a. psal. 45. a. isa. 19. a. 40. a. iera. 51. f.
iher. 2. f. exech. 27. a. f. 28. a. b. daniel. 4. c. iona. 2. b.
Correctio diuina. Leui. 26. c. iudit. 3. c. psal. 17. c. 38. c. 95. c. 93. c. 104. b.
prouer. 3. b. isa. 38. d. iere. 10. d. mich. 4. a. habac. 1. c. 2. mach. 10. f. 1. corin.
11. f. 2. petr. 2. c.
Correctio fraterna. Iob. 13. a. 36. b. psal. 104. a. prouer. 27. a. sapient. 1. a. c.
eccle. 16. b. eccl. 7. a. mat. 18. c. luc. 23. c. 1. thess. 5. c. 2. thess. 3. d. eph. 6. a.
tit. 3. c. hebr. 9. c. 2. timo. 3. d.
Fructuosus. iob. 5. b. psal. 86. c. prouer. 1. c. 19. c. 17. b. eccle. 20. a. prou. 28.
d. eccle. 11. a. 10. d. 2. timo. 2. d. iudit. 11. a.
Infructuosus. Eccle. 1. d. prou. 15. b. 29. a. sapient. 12. d. 3. b. eccle. 19. b. 32. c.
tit. 3. c. amos. 5. c. eccl. 20. d.
Correctionis negligentia. 1. reg. 3. c. 3. regum. 1. a. sapient. 12. d. ecclesiastici
20. d.
Corpus Christi, verum Isa. 50. c. mat. 26. c. 27. g. mar. 14. c. 15. d. luc. 22. b.
23. g. 24. a. d. ioan. 2. d. 10. g. 20. c. 1. corin. 11. c. hebr. 10. b. 1. petr. 2. d.
Mysticum, quod est Christianorum ecclesia. Roma. 12. b. 1. corin. 12. b. c.
ephe. 1. d. 4. a. philip. 1. c. col. 1. d. 3. c. 1. cor. 6. d.
Corpus nostrum domino consecratum est. 1. corin. 6. c. Ideo purum seruā-
dum. 1. thess. 4. a. & castigandum. 1. cor. 9. a.
Corpus nostrum, mortis corpus est. roma. 7. d. Externū. 6. b. V as fictile.
2. cor. 4. b. Domus terrestris. 2. cor. 5. a. Tabernaculum. b. 2. petr. 1. c. Mortale
Rom. 7. d. Corruptibile. 1. cor. 15. f. g. Immortale. suscitandum. f. g. phil. 3. d.
Creatura deo subiecta. Isa. 45. b. Bona est. tim. 4. b. Beatitudinem ex-
pectat. rom. 8. d. Euangelij capax. mar. vlti. d. col. 1. c. Per fidem renouat. a.
2. cor. 5. d. galat. 6. d.
Credidit Abraham deo. Gene. 15. b. roma. 4. a. galat. 3. a. iaco. 2. d. Po-
pulus Israel. exod. 14. c. psal. 105. b. A. 2. para. 16. c. Achior. iudi. 14. b.
daniel. 6. f. Populus Ninive. iona. 3. c.
Credidit Christo Centurio. Mat. 8. b. Duo cæci. 9. d. Pater demoniaci.
mar. 9. d. Filij dei. ioan. 1. a. Nathanael. g. Discipuli Christi. ioh. 2. b. 6. 9.
d. 16. c. g. Samaritani. 4. c. d. c. Regulus. g. Cecus. natus. 9. g. Iudei. 11. f. 12. f.

Thomas. 20. g. Paulus. 2. cor. 4. c. eph. 1. d. 2. tim. 1. c.
Crucis ignominia passus, pistor Pharaonis. Gen. 41. c. Rex Hæi. iof. 8. f.
Septem nepotes Saulis. 2. reg. 21. c. Aman. esther. 8. b. Christus. mat. 27. c.
marc. 15. c. luc. 23. c. ioan. 19. d. 1. cor. 2. a. 2. corin. 13. b. galat. 3. a. philip. 2. b.
coloss. 1. c. 2. c. hebr. 12. a. act. 2. f. 4. b. Duo latrones. mat. 27. c. 28. a. mar. 15.
c. ioan. 18. d.
Crucem suam portare oportet. Mat. 10. g. 16. d. mar. 8. d. luc. 9. c. 14. f. 1.
cor. 6. d. 2. corin. 4. c. galat. 3. d.

D

Demomium expulit Raphael. Tob. 8. a. 11. a. Christus. mat. 4. d. 8. c.
12. b. 15. d. 17. c. mar. 1. d. luc. 4. e. g. 8. a. d. 9. e. 11. b.
Discipuli eius. mat. 7. c. mar. 6. b. 16. d. luc. 4. g. 10. c. Paulus. Acto.
19. c.
Dagon immolantes Philisthai occiduntur à Samson. Indic. 16. f. Qui pro-
pter arca presentiam lapsus est. 1. reg. 5. a. b. c.
Dalia Samsonis amica. iudic. 16. a. b. Tradidit eum Philistæis. c.
Damascus prædicitur vastanda. isa. 17. a. amos. 1. a. 3. d. iere. 49. c. zach. 9.
a. Vastatur à Rege Assyriorum. 4. reg. 16. b.
Dammum non est proximo inferendum. Prouer. 17. g. 24. d. 1. corin. 6. b.
deuter. 22. a.
Illatum est refarciendum. Gene. 31. c. exod. 22. a. leui. 5. d. 6. a. prouer. b.
12. d. 22. a.
Danielis sapientia. Exech. 14. c. 28. a. V iso. Dan. 7. a. 9. a. & seq.
Daniel mittitur in lacu leonū. daniel. 6. c. 14. f. a. Rege exaltatur. 2. g. 6. a.
Dauid ortus. Ruth. 4. d. Vngitur in regem. 1. reg. 16. c. cuius acta ad se-
cundum tertij sequuntur. Moritur. 3. reg. 2. b.
Debora nutrix Rebecca moritur. Gene. 35. b.
Debora vxor Lapidoth indicat Israel. iudic. 4. a. Pugnat cum Barach
aduersus Sisaram. c. Canit victoriam. 5. a. & seq.
Decalogus. exod. 20. a. deuter. 5.
Decima Leuitis dari iubentur. exod. 22. d. leui. 27. d. num. 18. c. d. deut.
14. c. 2. para. 31. b. eccle. 33. malach. 3. c.
Dedicatio templi Salomonis sub ipso. 3. Regum. 9. a. 2. paralip. 5. a. 1. Esdra. 1. f. Esdra. 6. d.
Dedicatio muri Ierusalem. 2. esd. 12. b. Altaris sub Machabæo. 1. mach.
4. c. 2. mach. 2. c. Sub Moysen. nume. 7. b. hebr. 9. c.
Demetrius rex Syriæ. 1. mach. 7. a. Filios Israel expugnat. ibidem. Ale-
xandro adhaeret. 10. a. Iudæam liberam dimittit. 11. b. Fœdus iustum cum
Ionatha violat. d. e. f. Ab Arsace victus. 14. a. Nicanorem in Iudæos mit-
tit. 2. mach. 14. a.
Demetrius argentarius. Acto. 19. c. Alter. 3. ioan. d.
Denarius diuinus datur laborantibus. Mat. 20. a. b. Cesaris. 22. b.
mar. 12. b. luc. 20. e.
Derelinquit deus derelinquentem se. Populum Israel. deuter. 32. c. 3. Reg.
18. c. 19. b. 4. reg. 17. c. 1. paral. 28. b. 2. paral. 15. a. 24. c. d. 32. g. psal. 88. c. ec-
cle. 41. b. isa. 1. b. 49. d. iere. 1. d. 2. c. f. 16. a. 17. b. Barnab. 3. b. exech. 9. d. dan.
11. e. hosee. 4. c.
Non derelinquit deus mandata sua seruanti. 3. reg. 6. b. 1. esdr. 9. c. nebe.
8. c. iudit. 6. d. psal. 119. b. 36. c. 93. c. eccl. 31. b. isa. 41. c.
Desertum incoluit Ismael. gene. 21. c. Moyses. exod. 3. a. Filij Israel. 15. a. &
seq. Filij Benjamin. iudi. 20. f. David. 1. reg. 23. b. d. 25. a. 26. a. Elias. 3. reg.
19. a. Ioannes bapt. mat. 3. a. luc. 1. g. Christus. mat. 4. a. mar. 1. b. luc. 4. a.
Derisorij pœnæ. Cham in suo semine maledictus. gene. 9. d. Pueri in Eli-
seum. 4. reg. 2. d. Vxor Tobia in ipsum. iob. 2. c. Vxor Iob in ipsum. iob. 2. c.
Michol in David. 2. reg. 6. c. Israelita in Exechiam. 2. para. 30. b. In prophe-
tas. 36. c. Iudæi in Christum. mat. 27. d.
Desperationis pœnæ. gene. 4. b. prou. 18. a. iere. 2. c. 18. b. exech. 33. c. mat.
27. a. eph. 4. c.
Detraherunt Maria & Aaron in Moysen. nume. 12. a. Core cum sociis.
16. a. Senes in Susannam. daniel. 13. d. Amici Iob in ipsum. iob. 6. d. Hostes
David in ipsum. psal. 37. d. 63. a. 108. a. mat. 11. c. ioan. 9. c.
Detractionis pœnæ. in exploratores terra sanctæ. nume. 13. d. in Sibam. 2.
reg. 16. a. In occultos detrahentes. eccle. 10. c. d. exech. 22. b. sap. 1. c. psal. 100.
a. prouer. 4. d. 13. c. 24. a. 25. d. 1. mach. 10. e. iaco. 4. c. 1. Petr. 2. a.
Deus verus solus est deus. gene. 17. exod. 3. b. ni. 16. deut. 3. iof. 2. c. isa. 41.
b. 44. a. 45. a. b. hosee. 13. b. Vnus. deut. 6. a. ioan. 10. f. 24. b. 15. d. 1. cor. 8. b.
ephe. 4. b. 1. tim. 4. b. Verax. deut. 32. a. mat. 22. c. mar. 12. b. ioh. 3. d. 7. c. 8. d.
rom. 13. a. apoc. 19. b. Iudex iustus. psal. 7. c. 49. a. 74. b. isa. 30. d. iob. 9. b. isa.
33. d. iere. 39. f. 2. tim. 4. b. heb. 12. f. act. 10. g. iaco. 4. c. Pacificus. 1. cor. 14. f. 2.
thess. 3. d. Bonus. mat. 19. c. mar. 10. c. luc. 18. d.
Deuteronomium. legem explanat. deut. 1. a. 17. d. 31. b. c. Reponitur in late-
re arca. g. sepe repetendum. iofue. 1. b. 8. f. g. deut. 31. c. Reperiunt in domo do-
mini. 4. reg. 22. b. 2. para. 34. c. quod legi Iofias. 4. reg. 23. a. 2. para. 24. a.
A iij ¶ Diabolus

Homo homini, & ceteris creatis. gene. 1. d. 48. g. nume. 24. d. deut. 15. b. iudic. 8. c. 9. a. 14. a. 1. regum. 9. c. nebe. 9. f. psal. 48. c. prouer. 12. d. 17. a. eccle. 8. b. sapien. 3. b. 9. a. 17. a. isa. 3. a. 28. d. iocel. 2. d. matt. 20. d. marc. 10. f. luc. 22. c. 1. pet. 5. a. 2. pet. 2. b

Dominus deus. exod. 3. f. 15. a. deut. 6. a. 10. d. 32. e. 3. reg. 18. f. iudit. 16. c. psal. 7. a. 44. c. 94. b. 99. a. 104. a. 10an. 21. b

Dominus dominantium. deut. 10. d. psal. 82. c. 135. a. isa. 55. d. roma. 10. c. 1. timo. 6. c. act. 17. c. apoc. 19. c

Dominus omnipotēs. exod. 15. a. Adonai. iudit. 16. c. Fortis. psal. 23. b. Virtutum. 45. Terribilis. 46. a. eccle. 43. d. Bonus. 134. a. Index. & legifer. isa. 33. d. Sabaoth. iere. 11. d. Instus. 23. b. Vinus. 2. mach. 15. a. Magister. 10an. 13. b. Gloria. 1. cor. 2. c

Domini in seruos conditio. ephe. 6. a. b. coloff. 4. a. 1. timo. 6. a. philemo. c. d. 1. pet. 2. c

Domus eternitatis. sepulchrum. eccle. 12. b. psal. 48. b

Domus eterna. paradysus. 10an. 14. a. 1. cor. 5. a

Domus spiritalis. ecclesia. gene. 28. d. 35. a. psal. 5. b. 121. a. 133. a. 1. corin. 3. c. d. 2. corin. 5. a. 6. c. 1. timo. 3. d. 1. pet. 2. a. ephe. 2. d. 4. c. iudit. 9. d. prouer. 9. a

Domus familia. gene. 7. a. 20. a. 2. reg. 3. a. 7. d. 1. para. 10. b. i. b. 1. b. psal. 97. a. 113. c. d. prouer. 12. a. 14. b. 15. a. c. d. 31. c. d. eccle. 21. c. 26. c

Domus dei vel domini. templum cultus eius. 2. reg. 7. a. b. 3. reg. 8. b. c. 9. a. 1. para. 22. a. 2. para. 2. c. 3. a. 5. d. 1. c. fdr. 1. a. 2. d. 3. c. fdr. 6. d. psal. 121. a. eccle. 4. d. iere. 26. c. 52. c. iocel. 1. b. zacharia. 1. c. 1. pet. 4. d

Domus materialis quomodo construenda. exod. 1. d. deut. 8. c. 2. reg. 5. b. 7. a. psal. 126. a. prouer. 17. c. 24. b. d. eccle. 2. a. eccle. 21. a. 47. ierem. 22. d. matt. 7. d. hebrao. 3. a

Gubernanda. gene. 30. d. 39. a. deut. 6. b. 2. reg. 20. a. iob. 3. c. 21. a. psal. 112. b. prouer. 1. b. 5. b. 15. a. 21. b. 31. c. d. ecclesia. 3. b. 26. c. 44. b. 50. a. matt. 24. c. luc. 10. g. 12. d. 10an. 12. a. 1. tim. 3. a. 2. tim. 2. c. act. 5. g

Destruenda. prou. 11. b. 14. b. 15. c. d. 17. a. eccle. 10. d. eccle. 21. a. c. 27. a. isa. 5. c. 23. a. iere. 5. c. 39. b. exech. 16. c. dan. 2. a

Dona diuina gratis cōferuntur. psal. 67. d. eccle. 11. b. 10an. 4. b. rom. 11. d. 1. cor. 4. b. 7. b. 2. corin. 9. d. ephe. 4. b. iac. 1. c. hebr. 6. a. 1. pet. 4. c. act. 2. f

Fruētiose laborant. ecclesiastes. 3. b. 5. d. psal. 110. d. eccle. 11. b. matt. 25. b. luc. 12. f. 19. c. act. 8. f

Dona humana hilariter distribuuntur. gene. 32. d. prouer. 18. c. 21. b. 22. d. 28. b. eccle. 18. b. 26. b. 41. d. act. 20. g

Periculose sumuntur. prou. 22. b. eccle. 4. d. 18. c. 20. b. d. exod. 23. a. deut. 16. d. marc. 7. b. iob. 15. d. isa. 33. c. matt. 28. c

Dormite Adam, Hec a ex eius costa creatur. gene. 2. d. Noc, à filio videtur. 9. c. Samsonē, abstulit Dalila fortitudinem eius. iudic. 16. c. Saule, Dauid sic pphum surripuit. 1. reg. 26. a. Elia, angelus cibū ministrat. 3. reg. 9. a. Holopherne, caput eius abscinditur. iudit. 13. b. Agricola, inimicus superseminauit zizania. matt. 13. d. Fatuis virginibus, prudentes introducuntur. 25. a

Dormit, qui negligit. math. 13. d. marc. 4. c. 1. corin. 11. g. ephe. 5. d. 1. thess. 4. d. 5. b

Qui moriuntur. matt. 9. c. 27. f. marc. 5. b. luc. 8. g. 10an. 11. b. act. 7. b. 1. thess. 4. d

Qui rem habet cum muliere. 1. reg. 2. e. gene. 19. f. 30. b. 34. a. 39. b. deut. 21. c. 22. c. 27. d. 2. reg. 11. a. nume. 5. c. leuit. 9. e

¶ Dux erat deus populo Israel. exod. 13. d. 15. b. deut. 32. b. 2. para. 13. c. psal. 54. c. 79. b. exech. 30. d

Dux Israel Moyses. exod. 14. c. Iosue. iof. 1. a. 1. mach. 2. f. Iudas. iudic. 1. a. 20. c. Saul. 1. reg. 13. c. Dauid. 2. reg. 6. d. 7. b. Salomon. 3. reg. 1. c. Exechias. 4. reg. 20. a. Phines. 1. Para. 9. d. Zorobabel. Aggē. 1. a. Simon. 1. mach. 13. a. g. Christus. matt. 2. a. Iudas. act. 1. c

E

Ebricitas deum offendit. prouer. 20. a. 23. d. cccl. 31. d. isa. 5. c. f. Dan. 5. a. hosce. 7. b. iocel. 1. b

Mentem alienat. gene. 9. c. iudit. 13. b. isa. 28. a. b. 56. d. Occulum reuelat. prouer. 31. a. cccl. 31. d. habac. 2. d. Libidinem accendit. gene. 19. g. prouer. 20. a. ephe. 5. d. Corpus encruat. prouer. 11. d. hos. 4. c. luc. 21. g. Substantiam dissipat. prouer. 25. c. eccle. 19. a

Ecclesia dei, Christianorū congregatio à domino fundatur. isa. 54. c. matt. 7. d. 16. c. 1. cor. 3. b. c. ephe. 2. d. 1. pet. 2. a. amos. 9. c. act. 9. f. 14. d. 20. f

Amalis infestatur. 1. corin. 11. c. 15. b. 2. corin. 11. b. gal. 1. c. philip. 3. a. act. 8. a. 12. a. 19. f

Malis prohibetur. deut. 23. a. nebe. 13. a. thren. 1. d. matt. 18. c. zach. 14. d

A bonis deus in ca colitur. 3. reg. 8. b. iudit. 6. d. psal. 21. c. f. 34. c. 88. b. 106. c. 149. a. eccle. 3. a. 15. a. 21. c. 31. b. 39. b. 44. c. 1. mach. 3. b. 5. b. 1. thess. 2. c. 1. tim. 3. d. act. 12. a. 1. pet. 5. d

¶ Eleazar filius Aaron cum familia. Exod. 6. d. patri sufficitur. nume.
20. d. Moritur. iof. 2. 4. g.
Eleazar filius Abinadab arca preficitur. 1. reg. 7. a. Philistaeos occidit. 2.
reg. 23. b.
Eleazar filius Saura elephantem prostravit. 1. mach. 6. c.
Eleazarus pro legis observatione passus. 2. mach. 6. d. c.
Egenis benefaciendum. deut. 15. c. iob. 34. c. psal. 24. b. 40. a. 81. a. prover.
22. d. 28. d. eccl. 4. a. isa. 58. b. iere. 22. d.
Egenos affligentium poena. iob. 24. b. eccl. 5. b. ezech. 16. f. 22. g. amos. 4.
a. 8. b.
¶ Ela Rex Israhel. 3. reg. 16. b. Occiditur à Zambri seruo suo. c.
I leemosyna dei placat. iob. 4. b. 12. b. prou. 15. d. 16. a. 21. b. eccl. 3. d. 7. a.
29. b. c. daniel. 4. e. luc. 11. f.
Meritū auget. ecc. 17. c. matt. 10. d. 25. c. luc. 12. d. 16. c. heb. 6. b. 13. c. act. 10. a.
Substantiam multiplicat. psal. 40. a. prou. 13. b. 12. b. 18. d. eccl. 7. d. 29. c.
luc. 6. f. 11. f. 2. cor. 9. b. math. 6. a. act. 3. a.
Proximū subleuat. deut. 15. b. iob. 4. b. c. eccl. 12. a. isa. 58. c. marc. 14. a. luc.
3. b. 19. b. 1. cor. 8. c.
Elegit deus Israhel populū sibi peculiarem. deut. 4. f. 7. b. 10. e. 14. a. 16. d.
17. c. psal. 64. a. 134. a. eccl. 45. a.
Locum habitationis sub Ierusalem. deut. 16. c. 26. a. 2. para. 6. a. 7. c. psal.
131. c. 7. ach. 1. d. 3. a. 2. mach. 5. c.
Reges qui regerent populū suum. deut. 17. c. 26. d. 2. reg. 6. c. 1. paral. 28. c.
29. a. b. psal. 77. g. sap. 9. b. eccl. 45. a.
Apostolos qui docerent populū suum. isa. 14. a. luc. 6. c. ioan. 6. a. 13. b. 15.
c. g. 1. corint. 1. d. ephe. 1. a. 2. thess. 2. c. act. 1. a. 15. d. iaco. 2. a.
Electio quae & vocatio ex quibus fiat. rom. 9. c. 11. a. b. 1. thess. 1. b. act.
9. c. 2. petr. 1. b. act. 17. d.
Elias minatur regi Achab sterilitatem. 3. reg. 17. mittitur ad torrētem à
coruis pascendus. ibidem. Reliqua eius gesta. 17. 18. 19. 21. & 4. reg. 1. 2. b.
Figurat Ioannem baptistam. malach. 4. b. matt. 11. b. 17. b. luc. 1. b.
Elizabeth, vxor Aaron. exod. 6. d.
Elizabeth vxor Zachariae. luc. 1. a. Concepit Ioannem baptistam. c. Salu-
tatur à Maria. d. parit Ioannem. f.
Elizeus ab Elia yngitur. 3. reg. 19. c. Maētatis bobus sequitur Eliā, &
illi ministrat. d. Duplicem Elia spiritum petiit & accipit. 4. 2. reg. b. c. Reli-
qua eius gesta hinc ad. 13. cap. vbi moritur. d.
Elymas magus excacatur. act. 13. b.
¶ Emmanuel vocatur Christus. isa. 7. c. 8. b. matt. 1. d.
Emit Abraham speluncam duplicem in sepulchrum. gene. 23. d. Phutiphaz
Ioseph in seruum. 39. a. Ioseph omne terram Aegypti. 47. c. Iacob parit agri
Sichem. 34. d. 48. d. iof. 2. 4. g. iof. 4. a. Booz agrum Noemi. ruth. 4. c. David
aream ab Arcuna in sacrificium. 2. reg. 24. d. Amri monte Samaria. 3. reg.
16. c. Ieremias agrum Hanameel patri sui. iere. 32. b. Iudaei agrum figuli.
matt. 27. a. Christus homines. 2. petr. 2. a.
¶ Enoch filius Cain. gen. 4. c. genuit Irad. Ibidem.
Enoch filius Iared. gen. 5. c. Raptus est in caelum. d. eccl. 4. c. 49. d. heb.
11. a. Prophetavit de iudicio. iud. a. e.
Ephraim Iacob prefecit Manasse. gene. 48. a. Sors eius. iof. 16. a. Cum
Chanaanis in iud. indic. 1. f. Bellat cum Iepthe. 12. b. De quo prophetat
Isa. isa. 7. b. 17. a. Ieremias. iere. 31. b. c. d. hosee. 4. d. & hinc ad finem.
Episcopus Leuitarum in Ierusalem. Azzi. nehem. 11. c.
Episcopus Timotheus. 1. tim. 4. d. Titus. ibid. 1. b. Christus. 1. petr. 2. d.
Episcopus instituit Paulus. act. 20. f. philip. 1. a. tit. 1. b.
Episcoporum mores. isa. 56. d. 62. c. mala. 2. a. b. 2. cor. 2. a. 1. tim. 3. a. 5. d. 2.
timo. 1. c. 2. b. c. d. 4. a. tit. 2. d. act. 20. f.
Episcopatum an desiderare liceat. 1. timoth. 1. a.
Equos multiplicare Regibus interdicitur. deut. 17. d.
Equi Salomonis. 3. reg. 4. c. Solis. 4. reg. 23. c.
Equorum visiones. Zach. 1. b. 6. a. 2. mach. 3. c. 10. f. apoc. 6. a. 19. c. d.
¶ Esau nascitur. gene. 25. d. vendit primogenitū, ibid. vnde fraudatur
benedictione. 27. c. Fratri suo Iacob mortem minatur. f. ducit duas vxores
alienigenas. 28. b. Placatur fratri suo. 33. a. b. c. Soboles eius. 36. a. & seq. 1.
para. 1. c. heb. 11. d.
Esca non commendat nos deo. 1. cor. 8. c. quia tamen vtiliter ad necessita-
tem. ibidem. sine scandalo proximi. 1. cor. 1. d.
Esdras Ierusalem templum instauraturus ascendit. 1. esdr. 7. a. cum quo
ascenderunt plurimi. 8. a.
Esther Assuero prae caeteris placet. esther. 2. c. Iubet pro se orare ingressu-
ra ad regem. 4. d. quem cum Aman inuitat ad prandium. 5. a. Pro se & po-
pulo suo Regem exorat. 7. a.
¶ Euangelizantis utilitas. psal. 67. c. dan. 12. b. nabū. 1. d. 1. cor. 9. c. gal. 1.
b. 1. tim. 4. d. 2. tim. 1. c.

Auditis utilitas. psal. 50. c. 113. 2. iob. 36. b. isa. 2. a. 50. d. iere. 11. b. 23e.
mat. 7. d. 13. a. mar. 1. b. iof. 10. e. 18. g. act. 2. g. prou. 29. c. 1. cor. 15. a. heb. 10. a.
Euangelij utilitas. num. 22. d. 3. reg. 22. c. isa. 6. b. 40. c. 58. a. iere. 1. b. matt.
10. a. 13. g. 28. d. mar. 16. d. Gala. 1. b. 1. thess. 2. a. 2. tim. 1. d. 4. a. b. 11. 2. a. 3. c. e.
act. 2. 4. g. 4. d. 20. e.
Euangelizantis abusus. iob. 32. b. prou. 15. b. isa. 3. c. 56. d. iere. 3. 5. mat. 5. c. 15.
b. mich. 3. d. luc. 6. f. 11. g. ro. 16. f. 1. cor. 14. f. 1. tim. 1. b. 2. d. 2. tim. 3. d. tit. 1. c.
Anditis abusus. 2. para. 26. c. isa. 5. f. 30. c. 53. a. iob. 36. b. iere. 7. c. f. 35. c.
44. d. eze. 3. b. g. hos. 9. d. 7. c. mat. 7. d. 10. b. 11. b. luc. 6. g. 10. c. 12. g. ro.
2. b. 10. d. 2. cor. 4. a. gala. 3. a. 1. thess. 1. c. 4. b. heb. 2. a. 10. c. iac. 8. d. 1. iof. 2. c.
Eucharistiae figura in oblatione Melchisedech. gene. 14. d. psalm. 109. a.
beb. 7. a. In manna. exo. 16. d. sapien. 16. c. 1. cor. 10. a. In prophetis. isa. 25. c.
mala. 1. c. 3. a. In agno. exod. 12. a. b.
Institutio à Christo. matth. 26. b. c. marc. 14. b. luc. 22. b. 1. cor. 11. c. f.
Vfus. exod. 12. a. 2. reg. 19. a. 7. ach. 9. d. 10. 6. d. c. f. g. 1. cor. 10. d. e. 11. f. g.
¶ Excommunicationis effectus. 1. cor. 5. b. 1. tim. 1. d. 2. thess. 3. d.
Vfus. matt. 18. b. 1. cor. 5. c. d. 16. d. galat. 1. b. 2. ioan. 1. d.
Abusus. ioan. 9. c. 16. a.
Exemplum tabernaculi ostensum est Moysi in monte. exod. 25. d. f. num.
8. a. heb. 8. b.
Templi Davidici. paral. 28. d.
Exemplum recte viuendi dedit nobis Christus. ioan. 13. b. 2. thess. 1. b. 1.
timo. 4. c. heb. 4. c. 1. petr. 2. d.
¶ Ezechias Rex Iudae. 4. reg. 18. a. 2. paral. 28. d. Serpentem anem con-
fregit. ibidem. Federatur Assyriis. c. Isaiam consulit. 19. a. isa. 37. a.
Orat contra Sennacherib. 4. reg. 19. b. 2. para. 32. c. isa. 37. c. Vnde victoria
illi pmittitur. 4. reg. 19. d. e. Munera à Rege Berodac accipit. 4. reg. 20. c. isa.
39. a. Vnde ab Isaiā increpatur. ibid. Aegrotas sanitatis signū accipit. 4.
reg. 10. a. 2. para. 32. f. isa. 38. a. Vnde gratias deo agit. isa. 38. c. & seq. Instaurat
multa à patribus neglecta. 2. para. 29. a. b. Celebrat Pascha. 30. a. Con-
stituit sacerdotes & Leuitas. 31. a. Moritur. 4. reg. 20. d. 2. para. 32. g.
Ezechiel propheta. ezech. 1. a. & seq. mittitur ad predicandū populo. 2.
a. 3. a. Vnde visiones. 8. a. b. 11. c. d. Cuius vxor moritur. 24. d. Vnde
nes. 43. a. 47. a. Laudatur. eccl. 49. b.

Faber ferrarius primus Tubalcain. Gene. 4. d.
Faber ferrarius defecit in Israhel. 1. reg. 13. d.
Faber lignarius Ioseph Christi pater putatiuus. matt. 13. g. marc. 6. a. Si-
militer & Christus. mar. 6. a.
Fabula vulgi sunt peccatores. deut. 28. d. 3. reg. 9. b. iob. 3. a. eccl. 20. c.
Fabula non sunt euangelio immiscenda. 1. tim. 1. a. 4. b. 2. timor. 4. a. tit.
1. d. 2. petr. 1. c.
Facendum aliis quod nobis fieri volumus. matt. 7. b. luc. 6. c.
Facere cepit Christus priusquam docere. act. 1. a. ioan. 2. a.
¶ Fecit deus hominem. gene. 1. c. 2. b. iob. 8. b. 1. cor. 15. f. quē postea poeni-
tuit fecisse. gene. 6. b.
Factor noster deus. deut. 32. c. iob. 4. d. eccl. 2. b. sapien. 16. d. isa. 17. b.
hosee. 8. d.
Factores legis iustificantur. rom. 2. b. iaco. 1. d. 4. c. matt. 7. d.
Factura dei sumus. psal. 91. a. hosee. 13. a. ephe. 2. b.
Facies dei, fauorem significat. exod. 2. d. iud. 6. d. gene. 4. a. psal. 4. c.
Praesentiam. psal. 9. a. 37. a. ioan. 7. c. mar. 12. c. 1. reg. 16. c. 1. ram. psal. 20. d.
50. b. iob. 15. c. leuit. 20. a.
Facies dei absconditur ab excacatis. Deut. 32. c. iob. 13. d. 15. c. Reuelatur
iustis. psal. 79. a. 83. b. 88. c.
Cognoscitur à bonis. psal. 43. d. 104. a. 118. r.
Facies hominis, placatio. gene. 32. g. isa. 3. c. Conscientia eius. psal. 26. c.
gene. 32. f. Ex auditio eius. gene. 16. a. 32. g.
Faciem peccatorum sumere, impune peccare. psalm. 81. a. Faciem ponere,
prophetare. ezech. 21. a. 6. a. Suscipere, assentire. gene. 19. d.
Facies caeterarū rerum quae exterius patent. mar. 12. a. 1. reg. 16. c. gene. 1.
a. iud. 6. c. 1. para. 12. b. iob. 41. a. psal. 82. c. 103. d.
Fama bona procuranda. prou. 15. d. 22. a. eccl. 7. d. 2. cor. 6. b. philip. 4. b.
Conseruanda. eccl. 13. b. 41. c. 2. para. 9. b. esther. 9. b. matt. 9. c. luc. 4. b. f.
Fames, peccati poena. Leuit. 26. d. deut. 8. a. 28. b. 3. reg. 8. d. 2. reg. 21. a. 4.
reg. 25. a.
Fames in Chanaan. gene. 12. c. 26. a. In Aegypto. 41. g. vsq. 47. In Sama-
ria. 3. reg. 18. a. 4. reg. 6. f. 7. b. In Bethlehem. ruth. 1. a. In Ierusalē. 4. reg. 25. a.
Famen praedicat Ioseph. gene. 41. d. Ezechiel. ezech. 4. b. 12. c. Elias. 3. reg.
17. a. c. Eliseus. 4. reg. 4. g. 8. a. Agabus. act. 11. d.
¶ Febre percutiuntur dei praecepta spernentes. deut. 38. b. A febre sanatur
socrus Petri. matt. 8. b. marc. 1. c. luc. 4. g. Filius Reguli. ioan. 4. g. Pater
Publij. act. 28. b.

Fermentum prohibetur in celebratione phasc. exod. 12. c. 13. a. b. & in aliis oblationibus. leuit. 2. b

Fermenti parabola. math. 13. d

Fermentum Pharisaeorum cauendum. mat. 16. a. Quod est falsa doctrina ibidem. mar. 8. b. luc. 12. a. gal. 5. b. 1. cor. 5. c

Festa tria legis. exod. 23. b. leui. 23. a. deut. 16. a. nume. 18. a

Festum azymorum. Exod. 34. c. Expiationum leuit. 16. f. Tubarum. 23. d. Dedicationis. 3. reg. 8. g. 2. para. 7. a. 1. mach. 4. g. 2. mach. 2. e. 8. g. ioan. 10. 5. e

Ficus ceteris arboribus dominari recusat. iudic. 9. b. Verbo dei arefcit Math. 21. b. mar. 11. b. Infructifera damnatur. luc. 13. b

Fides pximo seruanda. iof. 9. d. eccle. 42. a. ezech. 17. e. esth. 6. a. eccle. 15. d. 49. b

Fides deo seruanda. num. 14. b. c. 20. b. eccle. 2. c. 16. d. isa. 7. b. 21. a. ier. 5. a. hab. ac. 2. a. ioan. 3. b. d. 3. d. rom. 14. d. ephe. 6. c. hebr. 3. c. 11. b. 1. pet. 2. b. 5. b

Quoniam stabilis est. 2. paral. 16. c. 20. e. eccle. 40. b. math. 8. b. 9. a. 16. c. 18. d. 13. g. 14. d. 15. c. 17. c. 21. c. 28. d. mar. 4. d. 5. d. 6. g. 9. d. 10. g. 11. c. luc. 7. b 8. d. g. 9. e. 17. b. 22. c. ioan. 4. g. 14. b. 17. e. 2. corinth. 16. c. 1. timo. 4. b

Meritoria est. mat. 7. c. 10. d. mar. 9. d. luc. 9. c. 12. b. roma. 12. c. titi. 1. d. 2. d. iaco. 2. c. d. 2. pet. 1. b. 2. timo. 2. b

Vtilis quo ad iustificationem. gene. 15. b. prouer. 15. d. sapien. 1. a. eccle. 2. b. hofee. 2. d. hab. ac. 2. a. mat. 9. a. mar. 2. a. luc. 5. d. ioan. 7. f. 11. c. rom. 3. d. 4. a. 5. a. gal. 5. a. acto. 10. g. 13. f. 15. c

Quo ad glorificationem. iob. 2. c. eccle. 2. b. mar. 16. d. ioan. 3. b. 5. d. 6. d. 17. a. 20. g. roma. 10. c. ephe. 2. b. acto. 26. c. 1. pet. 1. b. iaco. 1. a. 1. ioan. 5. a

Fidei exempla. Abraham. gene. 15. b. Chananae. math. 15. mar. 7. d. Maria virgo. luc. 1. c. Regulus. ioan. 4. f. Centurio. mat. 8. b. Noc. hebr. 11. b. Hamorrhoyss. 1. mat. 9. c. mar. 5. c. luc. 8. f. Cornelius. acto. 10. a. & sequent.

Fidelis deus. deut. 7. b. 32. a. psal. 77. e. 144. c. 1. cor. 1. b. 10. c. 2. corin. 1. d. 1. thess. 5. d. 2. thess. 3. a. hebr. 2. d. 3. a. 10. e. apoc. 1. b. 3. c. 1. pet. 4. d

Fidelis eius pmissa. psal. 18. b. 88. f. 110. b. eccle. 31. c. 33. a. isa. 17. c. 22. f. 33. c. 55. b. 1. timo. 1. c. 3. a. 2. timo. 2. a. b. tit. 3. b. acto. 13. c. apoca. 22. b.

Fidelis homo. 1. reg. 3. d. nehem. 13. b. iob. 5. a. 10. b. psal. 100. b. prouer. 11. b. 14. a. 2. reg. 25. b. 28. c. eccle. 6. b. 22. d. 33. d. 36. c. 44. d. isa. 8. a. hofee. 11. d. 1. i. 14. a. 2. reg. 25. b. luc. 19. c. iof. 20. g. 1. cor. 4. d. 7. c. 14. d. ephe. 6. d. coloff. 3. d. 1. timo. 4. c. 5. c. 6. a. titi. 1. b. acto. 10. g. 16. a. apoc. 2. c. 19. b

Fidelis alia. 2. reg. 7. c. 3. reg. 11. g. nehe. 9. b. prou. 11. c. eccle. 15. c. isa. 1. c. dan. 2. g. 1. timo. 4. a

Fiducia in deum. iob. 4. b. esther. 14. c. prou. 3. a. 14. d. 22. c. isa. 5. c. ie. 17. b. 39. d. mat. 14. c. 2. corinth. 3. c. 7. a. ephe. 3. c. 6. d. 1. thess. 2. a. 1. timo. 3. c. Philom. b. hebr. 3. b. 4. d. acto. 4. f. 19. b. 28. g. 1. ioan. 2. d. 3. d

In homines. deut. 32. e. 4. reg. 18. e. 1. pa. 17. d. 2. par. 14. c. 16. b. isa. 30. a. 31. a. 32. d. 36. a. iere. 5. d. 7. c. 9. b. 48. a. philip. 3. b. hebr. 10. d

Fiducialiter agere, verbum dei cu fiducia predicare. psal. 11. b. eccle. 29. d. isa. 12. a. acto. 9. c. 14. a. 18. g

Fideliter vero agere, veracem esse. 2. par. 19. c. prouer. 12. d. ecclesiasti. 6. b. 2. ioan. b

Filia, vrbs, domus, vel congregatio. psal. 136. b. cantic. 7. a. isa. 1. c. 23. b. 47. a. iere. 31. d. 46. f. 49. a. thren. 2. d. e. f. 3. c. 4. a. d. daniel. 11. d. 13. g. mich. 5. a. soph. 3. c. 2. a. 9. b. malach. 2. c. math. 21. b

Filia caste educanda. gene. 34. a. exod. 21. a. leuit. 19. f. 21. b. iud. 19. f. eccle. 22. a. 42. b

Filius dei naturalis. psal. 2. b. sapient. 2. d. isa. 9. b. daniel. 7. d. hofee. 11. a. mat. 1. d. 3. d. 8. c. 12. a. 14. d. 17. a. 20. c. 22. d. 24. c. 26. a. b. mar. 1. b. 2. b. 5. a. 6. a. 9. a. e. 10. e. 13. c. 14. c. 15. d. luc. 1. c. 2. g. 3. c. 4. a. 9. c. 18. b. g. 21. f. 22. c. g. 10. 3. b. d. 8. c. 11. a. 13. d. 14. b. 17. a. 19. b. rom. 1. a. 8. f. 1. corint. 1. b. galat. 1. c. hebr. 1. a. 5. c. 6. b. 7. a. 10. f. 2. pet. 1. d. 1. ioan. 3. b. 4. b. 5. c

Filius dei adoptiuus. 2. reg. 7. c. 1. par. 22. c. psal. 9. a. 143. a. iere. 31. d. galat. 3. d. 4. b. coloff. 1. b. apoca. 21. b. hofee. 1. d. math. 5. c. ioan. 1. b. roma. 8. c. f. iaco. 1. c. 1. pet. 1. d. 1. ioan. 3. b. 4. b. ephe. 2. a. deut. 14. isa. 1. a. malac. 1. b. 2. c

Filius hominis naturalis in moribus educandus. iob. 1. b. 4. a. 14. c. psal. 77. a. iob. 1. a. pro. 1. a. 14. d. 20. b. eccle. 16. a. 38. d. isa. 38. d. lu. 1. g. 2. f. g. eph. 6. a

In disciplina corrigendus. eccle. 7. c. 16. a. thren. 3. c. deut. 21. d. 1. reg. 2. c. 4. c. prouer. 13. d. 15. a. 22. c. 23. b. 29. c. eccle. 30. a. b. 41. b. hebr. 12. b

Quia disciplinabilis est parentum letitia. iob. 7. b. 9. c. 10. d. prouer. 10. a. 23. c. eccle. 2. c. eccle. 11. d. 25. b. 26. b. c. 30. a. 33. c. tit. 2. c

Indisciplinabilis, parentum cosusio est. prou. 14. b. 17. a. 19. b. 28. b. eccle. 22. a. 30. b. 42. b. 16. a. eccle. 2. c. sapien. 4. b

Fingit David coram Achis. 1. reg. 21. d. Samuel coram Saule. 16. a. Cbrisus coram peregrinis. luc. 24. d

Flagellauit dominus Pharaonem propter Sarram. gene. 12. d. Aegyptius filios Israel. exod. 5. c. Iudaei Christum. mat. 27. c. ioan. 19. a. Iudaei Paulum. acto. 22. f

Foedus dei cum Noe & filiis suis. gene. 6. c. 9. b. c.

Cum Abraham & semine eius. 15. d. 17. a. Cum Israelitis. exod. 5. a. 24. b. iof. 24. f. 4. reg. 11. d

Foedus Abraham cum Abimelech. gene. 21. d. Isaac cum Abimelech. 26. f. g. Iacob cum Laban. 31. f. David cum Ionatha. 1. reg. 20. c. 23. c. Cn. Miphiboseth. 2. reg. 9. c. d. Cum senioribus. 2. reg. 5. a. 1. para. 11. a. Asa cum Benadab. 2. paral. 16. a

Foenus licitum. exod. 22. d. deut. 23. d. prou. 19. c. 22. a. eccle. 29. a. b. Illicitum. eccle. 20. b. 29. a. b. Iere. 15. c. luc. 6. c. 7. f

Fons paradisi. gene. 2. a. 12. fontes in Helim. exod. 15. d. nume. 33. b. Fos Arad. iudic. 7. a. Maxilla. 15. d. Gion. 2. par. 32. g. Draconis. nehem. 2. c. 1. a. cob. ioan. 4. a. Aqua salientis in vitam aeternam. Fons aque vineae. psal. 41. a. ie. 2. c. apo. 21. b. 22. a. Vita. psal. 35. c. pro. 13. c. 14. d. 16. c. eccle. 21. c. apo. 7. d

Fornicatio spiritualis. exod. 24. b. iud. 2. c. 8. f. g. 1. paral. 5. d. psal. 72. d. 105. f. iere. 3. a. ezech. 16. b. c. d. 27. c. hofee. 1. b. 2. a. 4. c. d. 6. f. nahum. 3. a. apoca. 14. b. 18. a. 17. a. 21. c

Fornicatio corporalis iram dei prouocat. nume. 25. a. iere. 5. c. hofee. 5. b. 1. a. cor. 6. b. 10. b. hebr. 12. d. 13. a. apoc. 21. b. col. 3. a

Mentem bebet. eccle. 19. a. prou. 6. c. eccle. 9. a. b. 25. d. thren. 3. f. daniel. 13. f. ephe. 4. c. hofee. 4. c

Corpus debilitat. ecclesiastici. 23. c. iob. 31. b. prouer. 23. c. 2. reg. 13. a. gene. 34. a. eccle. 9. a. b. 42. c

Substantiam dissipat. prouer. 29. a. eccle. 9. b. luc. 15. e. sap. 15. b. nu. 25. a

Fortis deus. Exod. 5. d. iof. 24. c. 1. reg. 2. a. nehem. 1. b. psal. 7. c. 23. b. 70. b. isa. 1. f. 17. c. 26. a. 28. a. iere. 20. c. 51. f. marc. 1. b

Fortitudo hominis deum quatit. exod. 15. a. 2. par. 15. b. 16. c. psal. 58. c. 67. c. 117. b. prouer. 10. d. 14. d. 18. b. isa. 12. a. 25. b. 30. d. 40. g. 45. b

Fortis Iacob. gene. 32. f. Gedcon. iudic. 6. c. Iepthe. 11. a. Samson. 14. e. seq. Goliath. 1. reg. 17. g. David. 16. d. Milites eius. 2. re. 23. c. d. Naaman. 4. re. 5. a. Salomon. 4. reg. 2. a. Milites eius. cantic. 3. c. Indas. 1. para. 5. a. Indas Machabaeus. 1. mach. 2. a. 2. machab. 12. g

Fraternitas spiritualis in charitate fundatur. malach. 2. c. 1. machab. 12. b. mat. 12. b. 23. b. proue. 17. c. roma. 12. c. 1. iof. 4. b. hebr. 13. a. 1. pet. 1. d. 2. c. 3. b. 5. c. 2. pet. 1. b

Carnalis in subsidium ordinatur. prou. 17. c. 18. e. eccle. 25. a. 29. d. 40. d. leui. 25. d. Deut. 23. c. psal. 21. c. 132. a. 2. machab. 7. c. 1. machab. 3. a. 2. machab. 11. d. mat. 22. a. luc. 22. d. ioan. 20. d. iaco. 2. c. 1. ioan. 2. b. 3. d. 4. d

Fratum gratia rata. gen. 4. b. 27. g. 37. c. iud. 9. a. 2. par. 21. a. iob. 6. c. 19. b. psal. 58. b. isa. 9. d. 56. a. iere. 9. b. 12. b. amos. 1. c. ezech. 4. d. 38. g. mich. 7. a. mala. 1. a. 2. b. mat. 10. c. 17. b. marc. 13. b. roma. 14. b. 1. cor. 6. b. 8. d. 2. cor. 11. f. gala. 2. a. iaco. 4. c. 1. ioan. 2. d. 3. d

Fructus boni operis. bonus. psal. 57. b. 103. b. 126. a. pro. 3. b. 8. b. 11. d. 12. b. 13. a. 18. d. 31. b. c. sapi. 3. d. eccle. 6. a. b. 24. c. d. isa. 10. c. 57. d. matt. 3. b. luc. 3. b. ioan. 4. c. roma. 6. e. gala. 5. d. ephe. 5. c. philip. 1. b. c. iaco. 3. d

Mali operis malus. psal. 20. c. prouer. 10. c. 15. a. 16. b. sapi. 3. c. 4. b. isa. 3. b. hofee. 9. d. amos. 6. d. mich. 7. b. rom. 6. d

Fructus vegetabilium conferuntur homini. Gen. 1. d. 9. a. deut. 28. a. f. 32. b. 4. reg. 19. b. prou. 1. d. 27. c. cantic. 5. b. ezech. 4. 7. c

Fugit moyses Pharaonem. exod. 2. c. Sisara Deborah. iud. 4. c. Moyses populum. nume. 16. f. Iosue populum Hai. iof. 8. b. Philistaei Israelitas. 1. reg. 17. g. Israelite Philistaeos. 1. reg. 4. a. 31. c. David Saulem. 19. b. 22. a. Absalom. 2. re. 15. c. Elias Iezabel. 3. re. 19. a. Achab. 17. a. Apostoli capto Christo. matt. 26. f. mar. 14. f. luc. 22. e

Paulus & Barnabas persecutionem. acto. 14. a. Absalom occiso fratre. 2. reg. 13. g. Syri ipsum Achab. 3. reg. 20. c

Furtum a deo prohibetur. Exod. 20. c. leuit. 19. c. deut. 5. b. math. 19. c. prouer. 6. d. 29. d. isa. 1. f. ephe. 4. f. apoc. 9. d

A deo & homine punitur. exod. 21. b. 22. a. 1. cor. 6. b. 1. pet. 4. b

G

Abonitarum astutia. iof. 9. a. Occiduntur a Saule. 2. reg. 21. a. quos vindicta sequitur per dominum ibidem unde semen Saulis deletur. b

Gabelus Tobiae contribulus. 10. 1. c. decem talenta a Tobia mutuo accipit. 4. d. quae tandem restituit. 12. a

Gabriel apparuit Danieli. dan. 8. e. quem docuit visiones. 9. f. Maria, luc. 1. c

Gad filius Iacob ex Zelpha. gene. 30. b. a patre benedicitur. 49. c. deut. 33. c. Cuius genealogia. gene. 46. b. 1. para. 5. b. Habuatio. nume. 32. deut. 3. b. iof. 13. c. 22. a. b. 1. para. 5. b

Gad propheta monet David fugere Saulem. 1. reg. 22. a. Nunciaturque illi iram dei in eum ob numeratum populum. 2. reg. 24. b

Galea salutis. isa. 59. d. ephe. 6. c. 1. iof. 5. b

Gananiel paries fouet discipulorum. acto. 5. f. Pauli praeceptor. 22. a

Gaudium spirituale diuini. pro. 21. c. sap. 8. c. 1. isa. 62. c. iere. 33. b. 2. reg. 6. c. psal. 29. c. 36. a. prou. 14. b. 1. isa. 61. d. Ba. uch. 4. c. mat. 5. b. 25. b. luc. 10. c. iof. 16. d. c. f

18. d. e. f. rom. 15. c. philip. 1. c. 3. a. 4. a. 3. ioan. d

Gaudiū corporale, honestum. eccles. 9. b. iob. 5. b. prou. 15. b. 17. a. eccle. 30. c. rom. 12. c. 1. cor. 7. f

Mundanum, inane & periculosum. iob. 20. a. 21. b. prou. 15. c. sap. 2. a. b. eccles. 2. a. d. isa. 24. b. 32. c. iere. 7. g. 25. c. hosec. 2. b. iac. 4. c

¶ Gedeon ab angelo eligitur in ducem. iudic. 6. c. & seq. Cetera verò eius gesta. 7. c. 8. cap.

Generatio bona. psal. 13. b. 23. b. 111. a. sapien. 4. a. ecclesiastici. 24. luc. 1. c

Mala. deut. 32. a. c. psal. 77. a. 108. b. prou. 30. b. iere. 2. f. eze. 16. a. matt. 12. c. 16. a. 17. c. marc. 8. b. d. luc. 7. c. 9. c. 11. d. g. 17. e

Generatio Christi, Aeterna. isa. 53. c. act. 8. f. psal. 2. b. 109. a. heb. 5. b. Humana. matt. 1. a. heb. 7. c. matt. 2. a. luc. 2. b. Adoptionis. 1. ioh. 5. d. isa. 41. a. deut. 32. c. 1. cor. 4. d. iaco. 1. c. 1. ioan. 5. a. 1. petr. 2. a. ioan. 1. b

Gentium vocatio. psal. 48. a. 66. a. isa. 11. c. 41. a. 60. a. 66. f. iere. 1. a. 16. d.

¶ Gierxi missus ab Elisco non potuit suscitare puerum hospitis. 4. reg. 4. d

Accepti munera à Naaman. 5. f. g. Narrat regi per Eliseum facta mirabilia. 8. b

Gladius dei, ira vel indignatio eius est. isa. 1. c. psalm. 7. b. Iudicium eius æternū. psal. 143. b. hebr. 4. c. iob. 27. b. 19. c. deut. 32. f. Verbum dei. 1. reg. 17. c. isa. 41. a. psal. 149. d. eph. 6. d. canti. 3. c. psal. 88. f

Gladius tribulatio. luc. 2. c. Persuasio maligni spiritus. psal. 143. b. Castitas. 44. a. Bellum. matt. 26. c. zach. 14. isa. 27. a. iere. 9. e. hosec. 7. d

Gladius oris, iniquitas persuasionis. iob. 5. c. psal. 56. a. Os gladij, acies gladij. luc. 21. f. apoc. 1. d. 19. c. exo. 17. d. nū. 21. c. deut. 13. d. iof. 6. c. iud. 18. f

Gloria domini in ipsum referenda. psal. 113. b. eccle. 43. d. isa. 42. b. iere. 9. g. 1. cor. 1. d. 10. g. 2. cor. 10. d. 2. Coloss. 3. c. psal. 5. c. gala. 6. d. philip. 3. a

Gloria virtutis modestè vitandum. prouerb. 3. d. 15. d. eccle. 33. c. isa. 49. b. rom. 5. a. 2. cor. 1. c. 10. d. 11. g. 12. a. c. galat. 6. b. iaco. 1. b

Gloria inanis fugienda. prou. 27. a. 1. cor. 4. b. philip. 2. a. eccle. 10. d. 11. a. gala. 5. d. 6. a

¶ Gratia, dei donum hominem deo reddens gratum prius promissa. 2. tim. 1. c. eph. 1. a. 2. a. b. 1. petr. 1. b. Data. roma. 6. d. 7. d. gala. 2. d. eph. 1. b. titum. 2. c. d. 3. a. act. 13. f. 1. petr. 1. c. Non in vanū recipienda. 2. cor. 6. a. 1. cor. 4. b.

Sed multiplicanda. 1. cor. 12. d. heb. 10. e. 2. petr. 1. a. 3. d

Gratia deo agenda, ante cibū. matt. 14. b. 15. d. mar. 6. c. 8. a. luc. 9. b. eph. 5. a. d. 1. i. i. i. b. eph. 5. c. philip. 1. c. coloss. 4. a. act. 27. f

Post cibum. deut. 8. b. matt. 26. c. marc. 14. c. luc. 22. b. 1. timoth. 4. a. b. 2. thess. 2. c

Vnde gratias agit Christus. mat. mar. & luc. ubi supra. Paulus. rom. 6. c. 2. thess. 1. a. Epaphras. philip. 1. a. Abraham. gen. 24. c. Melchisedech. gen. 14. d. Moyses. exod. 15. a. David. 1. reg. 25. f. g

Gratia fauorem designat quam Noe inuenit coram deo. gene. 6. b. Iacob coram Esau. 35. b. Ioseph coram Phutiphar. 39. a. Moyses coram domino. exo. 33. c. David coram Ionatha. 1. reg. 20. a. Iudith corā Holopherne. iudith. 12. d. Israel coram deo. iere. 31. a. Ionathas coram Demetrio. 1. mach. 11. c

H

Abacuc pascit Danielelem. daniel. 14. f. conqueritur super iustorum ab iniustis persecutione. habac. 1. a

Hereditas æterna datur à deo filiis suis. psal. 15. b. 27. c. 36. b. roma. 8. c. eph. 2. c

Terrena transit ad heredes. num. 27. b. 36. c. prou. 13. d. 20. c. ecclesiastici. 2. c. 14. c

Heretici lucro suo intendunt. ioan. 10. b. roma. 16. c. 2. tim. 3. a. 2. petr. 3. a. 1. ioan. 2. c. Iud. 6. b. 2. petr. 2. b

Proximū seducunt. matt. 7. c. 24. a. b. 1. cor. 11. d. 2. cor. 11. c. 1. tim. 4. a. 2. timo. 3. d. act. 20. f. 2. petr. 2. a. d. 3. d. 1. ioan. 4. a

Ideo viuendi sunt. matt. 7. c. ioan. 10. a. 2. timo. 3. a. b. tit. 3. c. 2. ioan. d. Iude. f. Hai à Iosue exploratur. iof. 7. a. Fugit Israel. ibidem. capitur à Iosue. 8. a. Incenditur. d. c. cuius rex in cruce suspenditur. e. f

Hazael ab Elia dei iussu vngitur. 3. reg. 19. c. Qui consulit Eliseū super morie Benadab. 4. reg. 8. c. d. cui succedit. d. e. Pugnāt in Israelitis. 10. g. à quibus accepta pecunia discedit. 12. d. Expugnat Geth. 12. c. affligit Israelitis. 13. a. Moritur. 13. d

¶ Hebdomadarum solennitas. Exod. 34. c. num. 28. d. deut. 16. b. 2. para. 8. c. Hebdomades abbreviatae à Daniele visæ. daniel. 9. f. Et pro septem annis interdum capitur. gene. 39. f. leuit. 25. b. daniel. 9. g

Heber à quo Hebrai. filius Sale. gene. 10. d. 11. c. para. 1. b

Hebron, quæ Mābre dicitur. gen. 23. d. Arbee. 35. d. Cariat arbe. iof. 14. d. iudic. 1. b. d.

Heli vltimus iudex Israel. 1. reg. 1. a. Cuius filij mali. ibidem. & 2. c. vnde arguitur. e. & cum illis puniunt. 4. c. d

Heliodorus missus ad rapiendos templi thesauros. 2. machab. 3. b. à deo dire percutitur. e. f. g

Herodes Ascalonita Christum persequens innocētes necat. mat. 2. c. Antipas Ioannem. matt. 14. a. marc. 6. b. c. luc. 9. a. 13. g. Spernit Christum. 22. b

Agrippa Iacobum occidit, & Petrum incarcerat. act. 12. c. Moritur. d

Hiram ad templi edificium ligna mittit David. 2. reg. 5. b. 1. para. 14. a. Salomoni. 3. reg. 5. a. 2. para. 2. a. Qui oppida reddidit Salomoni. 9. b

Holocaustū offeri Noe. gen. 8. d. Aaron. leuit. 6. a. 9. d. Gedeon. iudic. 6. d. Manue. 13. c. Bethsamita. 1. reg. 6. c. David. 2. reg. 24. d. Salomō. 3. reg. 3. a

Holophernes dux exercitus Nabuchodonosor. iudith. 2. a. b. Cui filij Israel resistunt. 5. a. Obsidet Bethulia. 7. a. quem Iudith caute adiit. 11. a. Et introducta in thesaurū. 12. a. Holophernis caput abscondit. 13. a. quod Bethulia muro affigit. 14. a. Fugientibus Assyriis. 15. a

Homo vetus, peccati cōsuetudo vetus. rom. 6. a. eph. 4. c. coloss. 3. b. Nouus per fidem dei innotatus. eph. 2. c. 4. c. col. 3. b

Homo primus terrenus, secundus celestis. Adam & Christus. 1. cor. 15. f

Homicidium spirituale. ioan. 8. f. 1. ioan. 3. c. Corporale lege prohibitum. exo. 20. c. 23. a. mat. 5. c. 19. c. 1. tim. 1. b. Lege puniunt. gen. 4. b. 9. a. exo. 21. b. c. leuit. 24. c. num. 33. b. c. deut. 17. b. 3. reg. 2. a. Causa eius vel est inuidia. mat. 27. b. ioan. 8. f. Iud. d

Vel auaritia. 3. reg. 21. a. iob. 24. c. matt. 22. a

Vel luxuria. 2. reg. 11. c. matt. 14. a. mar. 6. c

Vel ambitio. iudic. 9. a. 4. reg. 11. a

Honorandus deus. prou. 3. a. 7. a. eccle. 7. d. malach. 1. b. 1. tim. 1. d. psal. 28. a. 49. d. matt. 15. b. marc. 7. a. rom. 15. b. heb. 2. c. act. 12. d. 1. tim. 6. d

Honorandi parentes. exod. 20. b. deut. 5. b. eccle. 3. a. b. 7. c. mala. 1. d. mat. 15. a. mar. 7. b. eph. 6. a. iob. 4. a. eccle. 3. a. b. ioan. 8. f

Honoradi senes. leui. 19. f. nū. 24. b. 1. reg. 15. f. 1. tim. 5. a. 1. petr. 2. c. iob. 1. c. dan. 13. g. prouer. 20. a. sapien. 8. b. roma. 2. b. 12. c. phil. 2. d. 1. tim. 5. c. 6. a. 1. petr. 2. b. isa. 9. c

Honoradi principes. 1. reg. 15. f. esth. 6. b. psal. 98. a. eccle. 10. d. 24. c. 29. b. 1. mach. 12. f. rom. 13. b. 1. tim. 6. a. iudic. 13. c

Honorandus sapiens. eccle. 21. d. 4. reg. 5. a. prouer. 20. a. eccle. 10. d. matt. 13. g. marc. 6. a. Medicus. eccle. 38. a

Hospitalitas quantum sit vilis. ecclesiast. 29. d. ro. 12. c. heb. 13. a. 1. petr. 4. c

Hospitalitas Abrahæ. gene. 18. a. Lot. 19. a. Iob. iob. 31. b. Mulieris Sareptana. 3. reg. 17. c. Sunamitidis. 4. reg. 4. b. Martha. luc. 10. g. Cay. rom. 16. d. Aquile & Priscilla. 1. cor. 16. d

¶ Humiliauit se Christus. matt. 11. d. philip. 2. a

Humiliauit deus superbos. Rut. 1. d. 1. reg. 2. b. nebe. 9. d. iob. 40. b. psal. 17. d. 43. c. 54. d. 71. a. 74. b. 80. c. 88. b. 118. i. k. isa. 10. g. 13. b. 26. a. 45. a. thren. 5. b. Baruch. 5. c. dan. 4. g. hosec. 7. c. iudith. 6. d

Humiliat se homo deo. iud. 4. c. 7. d. 8. b. psal. 34. b. c. prou. 12. d. & 16. c. eccle. 3. c. 7. b. 13. b. 18. c. isa. 48. a. iere. 13. c. matt. 18. b. luc. 14. c. 18. c. 1. petr. 5. b. 3. regum. 21. g

Humiliat se homo homini. gen. 16. b. 2. reg. 8. a. prou. 25. a. eccle. 4. a. iud. 8. d. 2. reg. 6. d. malach. 2. b. eph. 4. a. philip. 2. a. 1. petr. 5. b

Humiliat homo hominem. 2. reg. 8. a. 1. para. 18. a. psal. 9. f. malach. 3. b. iud. 8. d. 11. f. eph. 4. a

Hypocritis taxatur cum hypocrita. iob. 8. c. 13. c. 20. a. ecclesiastici. 1. d. isa. 9. d. matt. 6. a. b. 7. a. 15. a. 22. b. 23. b. c. luc. 6. f. 12. a. g. 13. c. 1. tim. 4. a

I

Iabes Galaad impugnatur ab Israelitis, & ap. 400. virginibus. iudic. 21. b. Obsidetur ab Ammonitis. 1. reg. 11. a. Ibi comburitur corpus Saulis & filiorum. 31. d

Iacob nascitur, & fratris sui primogenita emittit. gene. 25. d. cuiusque praecepit benedictionem. 27. a. b. c. d. Vnde fugit in Mesopotamiā. 28. a. In itinere dormiens videt scalam. c. Cetera gesta eius vsq. ad finem Genesis. Commendatur ecclesi. 44. c. hosec. 12. a. malach. 1. a. rom. 9. c. heb. 11. d

Iacobi & Ioannis vocatio. matt. 4. d. mar. 3. b

Iacobus ad Herode occiditur. act. 12. a

Iacobo Alphei apparuit Christus. 1. cor. 15. b

Iactantia vitanda. esther. 1. a. prou. 25. a. 28. d. sap. 5. b. iere. 48. e. iob. 18. a. 2. mach. 10. g. mar. 12. d

Iabel. Sifaram occidit. iud. 4. c. Vnde à Debhora laudatur. 5. c

Iair index Israel. iudic. 10. a

Iairi filiam Christus suscitauit. matt. 9. c. mar. 5. b. luc. 8. f

¶ Idolorum orius. sap. 14. b. c. impotentia, & abominatio. gen. 35. a. leuit. 19. a. 20. a. 26. a. deut. 18. b. sap. 14. a. isa. 41. c. 44. b. 46. a. iere. 10. a. 2. par. 15. b. iere. 16. c. 1. cor. 8. b. 9. c. 2. corin. 6. c. 4. reg. 23. b. 2. para. 15. b

Idololatriarum poena. sap. 13. d. 15. b. isa. 40. c. amos. 4. a. habac. 2. d. exo. 22. c. 11. b. 23. d. 32. a. b. f. deut. 11. b. 18. b. 17. a. 4. reg. 17. a. b. 18. b. c. iud. 2. a. e. zec. 6. a. 8. b. 43. b. hosec. 12. c. 1. cor. 6. b. 10. b. 1. ioan. 5. b. 1. cor. 8. b. act. 17. f

¶ Iebus

Iebus quæ & Ierusalem. iof. 18. d. iudic. 9. c. 19. c. 1. para. 11. a
Iebusens filius Chanaan. gene. 10. c. Cuius habitatio Ierusalem. deut. 20.
d. iof. 15. g. iudic. 1. d. 2. reg. 5. a. 3. reg. 9. c
Iehu à Baasa contra quem prophetat, occiditur. 3. reg. 16. a. b
Iehu vnctus in regem Israel. 3. reg. 19. c. 4. reg. 9. a. occidit Ocoziam re-
gē Iuda, & Ioram regē Israel. 4. reg. 9. c. d. e. & Iezabelē. g. Filios Achab.
10. a. Fratres Ochozia. c. Sacerdotes Baal. d. Idolum Baal comminuit. f. nec
ambulat in lege domini. f. Et moritur. g
Ieiunium Christi. mat. 4. a. mar. 1. b. luc. 4. a. Hominis quo ad intētionē.
mat. 6. c. 17. d. nume. 30. c. isa. 38. b. ioc. 1. c. 2. cor. 6. a. Quo ad fructum. deut.
9. c. 1. reg. 7. b. 21. g. iona. 3. b. psal. 34. c. 108. c. iob. 12. b. dani. 9. a. iud. 8. a.
esther. 4. d
Ieiunium indiscretū. isa. 58. a. ierem. 14. b. matt. 6. b. eccle. 34. d. luc. 18. b. c
Ieiunauit Sara vxor Tobie. iob. 3. b. Israelita. iud. 20. d. Galaad. ita. 1.
reg. 31. d. Dauid. 2. reg. 12. d. Achab. 3. reg. 21. g. Iudith. iud. 8. a. Ester. esth.
4. d. Christus. mat. 4. a. mar. 1. d. luc. 4. a. Moyses. exod. 24. d. 34. d. Daniel
dan. 9. a. Paulus. act. 14. d.
Iephtha index Israel. iudic. 1. a. Gesta eius. 11. 12.
Ieremia genus & acta continet prophetia eius.
Iericho exploratur. iof. 2. a. Obsidetur. 6. a. b. destruitur. c. d. reedificatur.
3. reg. 16. g
Ierobaal dictus est Gedeon. iudic. 6. f
Ieroboam. gesta. 2. 3. reg. 11. ad. 15. cap. eius.
Ierusalem quæ Iebus. Sup. Iebus.
Instauratur à Davide. 2. reg. 5. a. b. c
Tēplo domini decoratur à Salomone. 3. regum. 6. a. & seq. Destruitur. 4.
reg. 25. c. d. 2. para. 36. c. d. iere. 27. d. 39. a. & seq. 52. a. & seq. iher. 1. a. 2. &
seq. ezech. 15. c. Restauratur. ab Esdra. 1. c. d. 3. c. à Nehemia. nehe. 2. & seq.
2. c. d. 8. & seq.
destruenda iterum deploratur. à Christo. mat. 23. d. 24. a. marc. 13. a. luc.
19. g. 21. b
Morte Christi decoratur. mat. 27. f. mar. 15. c. luc. 23. f. iocan. 19. f. Noua in
stauratur. psal. 86. a. galat. 4. d. apoc. 3. e
Iesus Ioseph. ellēs. 49. d. Hægens. 1. a. filius Nane. 46. a. Sacerdos ma-
gnus. 2. ch. 3. a. Christus. matt. 2. a. 4. d. 21. & seq. mar. 3. a. luc. 1. d. 2. & seq.
Ios. 1. d. 2. a. & seq. Cui nomini omnia subiiciuntur. phil. 2. b. & spiritus p-
phetia illi subest. apoc. 19. c
Iethro sacer Moysi. exod. 3. a. Visitauit Moysen in deserto. 18. a
Iezabel vxor Achab 3. reg. 16. g. scilicet in prophetas domini. 18. a. Elia
minatur. 19. a. Iubei occidi Naboth. 21. c. d. Prædicitur illi mors ab Elia.
21. f. 4. reg. 9. b. Precipitur mandatio Iehu. 9. f. g
Ignis aduersitatem designat. psal. 16. a. 65. b. 2. cor. 3. isa. 33. 65. a. iere. 15.
c. 17. a. 20. c. psal. 88. g. 105. c. Ira dei. psal. 10. b. 17. b. 77. c. 96. a. 82. c. heb. 10.
Perpetuam damnationem. iere. 5. 23. psal. 139. c. isa. 66. g. matt. 3. c. 18. a. b. 25.
d. mar. 9. f. lu. 3. d. 2. pet. 3. d. Iudæ. b. apoc. 19. 20. d. dan. 3. Chariatē. lu. 12.
f. psal. 38. a. iher. 1. d. iere. 20. c. Vltionem dei. isa. 13. iere. 49. amos. 4. ioph. 2.
Illusor corā deo abominabilis prou. 3. d. 9. c. 13. a. isa. 28. d. 29. f. iof. 7. b
Illusores nonisimis diebus venient. 2. pet. 3. a. iuda. f. psal. 5. a. 119. a
Imago dei in homine relucet. gen. 1. d. sap. 2. d. 7. d. 13. d. isa. 44. b. rom.
8. f. 1. cor. 11. b. 1. f. 2. cor. 3. d. 4. a. col. 1. c. 3. b
Imago rerū similitudo, in qua nobis placemus. psal. 38. b. 72. c. sap. 17. d.
iere. 2. b. Habac. 2. d
Imagines idolorū adorari phibetur. exod. 20. a. deut. 7. a. 16. d. leui. 26. a
Imitetur deum. sap. 2. d. 2. tess. 3. b. bebr. 13. b. Christi. 1. cor. 4. d. 11. a. ephē.
3. a. 1. tess. 1. c. Iustum. eccl. 47. de. 1. cor. 4. d. 11. a. phil. 3. d. heb. 6. c. 1. tess. 1. c
Immunia iū vitā d. leui. 7. c. 15. d. 2. reg. 11. a. 2. para. 29. a. ephē. 5. a. col.
3. a. iaco. 1. b
Immunda animalia. Supra. Animalia immunda.
Impi gratia fidei q̄ dei expers, deo abominabilis. exo. 23. a. psal. 1. d. 11.
b. prouerb. 11. c. 15. b. 18. a. 21. d. eccle. 8. e. sap. 14. b. mala. 3. d. 4. a. mar. 15. c.
Proximo dānsus. iob. 15. c. 21. a. prouerb. 10. b. 12. a. 21. b. 25. d. 28. b. d. 29. a.
b. isa. 57. d
Sibi ipsi perniciosi. iob. 10. c. 21. d. pro. 5. d. 10. d. 11. a. 14. d. eccle. 3. b. 5. c
7. c. eccle. 7. b. 41. b. iob. 11. d. 21. c. psal. 36. c. iob. 8. d. prou. 3. d. 10. d. 12. a. 14.
b. 28. a. sapien. 4. c. isa. 3. b. 26. b. ezech. 18. f
Incantatores similia quæ & Moyses faciunt. exod. 6. b. 7. b. deficiunt
in tertio signo. 8. d. Percutuntur vlcibus. 9. b. interdicti à deo deut. 18. b
eccl. 12. c. isa. 44. c. iere. 8. f
Inconstantia vbi contentio. iaco. 3. d. 1. a
Incredulis interdicitur regnum. roma. 11. d. heb. 3. d. deut. 1. d
Incredulos Christus arguit discipulos. matt. 17. c. marc. 9. c. 16. c. luc. 9. e.
24. f. iocan. 20. c
Indignatio vitanda. num. 1. g. deut. 1. f. rom. 2. b. ephē. 4. g. colof. 3. b

indurat quem vult dominus. roma 9 d. Pharaonem. exod. 7. a. d. 8. c. &
seq. 9. a. & seq. 10. a. & seq. 11. d. 14. a. & seq. Sehom. regē. deut. 2. f. g. Hengos.
iof. 11. d. Cor Iudaorum. isa. 63. d. iocan. 12. f
Infidelium cum fidelibus commercium. 1. cor. 7. e. 10. f. Horū mētes exce-
cata. 2. cor. 4. a. quibus nihil est mundum. tit. 1. d
Infirmitas interdum ob peccata cōtingit. luc. 13. d. iocan. 5. c. act. 12. d. In-
terdum sine peccato. iocan. 9. a. 1. cor. 12. c. A deo curatur. eccl. 38. a. sap. 16. b.
A medico. eccl. 18. c. 38. a. est interdum in peccati remedium. eccl. 31. a. 2. cor-
inthior. 12. c
Infirmi consolandi. eccl. 7. d. 38. c. mat. 25. d. iaco. 5. d
Ingratitudo. Laban in Iacob. gene. 31. a. Pincerna Pharaonis in Iosph.
40. d. Filiorū Ammō in Dauid. 1. reg. 19. b. Iudaorum in deu. isa. 1. a. ezech.
16. b. 20. a. hosea. 13. b. micha. 5. a. Nabal in Dauid. 1. reg. 25. a. c. eitarum in
eundem. 23. b
Inimicus diligendus. mat. 5. luc. 6. roma. 13. prouerb. 24. Probandus. 26. d
eccl. 12. d. aliis vitandus. 12. b. c. 19. b. Aut reconciliandus. ecclesiastici. 6. a.
mat. 3. d. 18. c. luc. 6. f. col. 3. b
Inuidia deum concitat. prouerb. 28. d. sap. 6. d. gala. 5. d. iaco. 3. d. 1. pe. 2. a.
Scipsam cruciat. 1. reg. 2. g. iob. 5. a. prou. 14. d. eccl. 14. a. Proximum infestat.
1. reg. 18. b. eccle. 4. b. sap. 2. d. matt. 27. b
Inuocat deum fidelis. roma. 10. c. Iacob. gene. 33. d. Sarson. iud. 15. d. 16. g.
Elias. 3. reg. 18. c
Inuocat nomen domini Enoch. gen. 4. d. Abraham. 12. c. 13. a. 21. d. Isaac.
26. f. Moyses. exod. 34. a. deut. 32. a. 28. a. nume. 6. d
Ioaab. a. 2. reg. 3. c. ad. 3. reg. 2. e
Ioachaz rex Israel. 4. reg. 10. g. 13. a. b
Ioachaz rex Iuda. 4. reg. 23. f. 2. par. 36. a. ezech. 19. a
Ioachim succedit patri suo Iocim. 4. reg. 24. a. 2. para. 36. b. & trāsfertur
in Babylonem. ibidem.
Ioas pater Gedeonis ridet Baal cultores. iudic. 6. f
Ioas absconditur à furore Athalia. 4. reg. 11. a. 2. para. 22. d. Rex consti-
tuitur à Ioiada. 4. reg. 11. a. 2. para. 23. a. Templum instaurat. 4. reg. 12. a. Vi-
uente Ioiada legem seruatur. 2. para. 24. a. Quo mortuo eam violat. & à seruis
suis occiditur. 4. reg. 12. d. 2. para. 24. g
Ioas filius Ioachaz rex Israel. 4. reg. 13. b. c. Expugnat Syros. 13. d. Ama-
ssam regem Iuda. & templum spoliatur. 14. c. & moritur. ibidem.
Ioatham, filius Gedeonis. iudic. 9. a. b
Ioatham, filius Ozie rex iuda. 4. reg. 15. f
Iob mores in libro suo. & ezech. 14. c. iaco. 5. b
Iohanan mores & acta. iere. 40. d. 41. 42. 43.
Iohanna vxor Chusa. sequitur Christum. luc. 8. a
Ioannes baptista præuisus. isa. 40. a. mala. 3. a. 4. b. Conceptus. luc. 1. a.
b. Natus. 1. f. Desert. incolit. g. victus eius. matt. 3. a. Christum agnouit. iocan.
1. b. Ipsum baptizat. mat. 3. d. mar. 1. b. luc. 3. c. iocan. 1. d. Prædicat. mat. 3. a. &
seq. mar. 1. a. luc. 3. a. Incarceratur ab Herode. mat. 14. a. mar. 6. b. luc. 9. a.
Occiditur. ibidem.
Ioannes & Iacobus à Christo vocantur. Sup. Iacobus.
Ioiada pontifex. 4. reg. 11. a. d. 2. par. 24. d
Ionas & eius mores in suo lib.
Ionathas filius Saulis fœdus inii cum Dauid. 1. reg. 18. a. 20. a. Reliqua
eius gesta. 2. 1. reg. 14. ad finem eius. Cuius moriē Dauid deplorat. 2. reg. 1. a
Ionathas frater Maccabæi illi succedit. 1. mach. 9. c. 10. 11. 12.
Ioram regis Iuda mores & acta. 3. reg. 22. g. 4. reg. 8. e
Ioram frater Ochozia. 4. reg. 2. d
Ioram filius Achab. 4. reg. 2. d
Iosaphat rex Iuda, & eius gesta. 1. reg. 15. f. 22. f. 2. para. 17. d. 18. 19. 20.
21. 4. reg. 3. b
Ioseph filius Iacob. gene. 30. & seq. ad finem vsque.
Ioseph sponsus Mariæ. matt. 1. c. d. luc. 1. c. 2. a. c. 3. e. 4. d
Ioseph ab Arimathæa. mat. 27. g. marc. 15. d. luc. 23. g. iocan. 19. g
Iosus prædicitur rex Iuda futurus qui purget idololatriam Ieroboam.
3. regum. 13. a
Iosia regis Iuda gesta & mores. 2. 4. reg. 21. d. ad. 23. c. & 2. para. 34. b.
ad. 35. d. eccl. 49. a
Iosue ducis Israel post Moysen gesta. exod. 17. d. 24. d. 32. d. num. 11. f. 13. b.
14. b. 27. d. deut. 1. f. 33. a. 34. d. iof. 1. & seq. iudic. 1. 2. eccle. 46. a
Ira dei in homines ex peccato. 2. para. 29. c. 34. d. eccl. 7. b. 39. c. nabi.
1. a. b. rom. 1. c. 2. b. heb. 10. f. apo. 19. c. exod. 15. a. mat. 18. d. nu. 11. b. psal. 6.
a. 37. a. eccl. 2. d. 5. b. math. 3. a
Ira hominis in hominem interdum bona. exod. 32. e. f. psal. 4. a. ephē. 4. f.
prouerb. 29. b
Mala interdū in se. iob. 5. a. pro. 29. d. 30. d. iaco. 1. c. eccle. 7. b. eph. 4. g
In proximum. prou. 12. c. 15. b. 17. b. 18. c. 26. c. 27. a. eccle. 28. b. matt. 5. e

Fructuose cauetur. iob. 36. c. prou. 15. a. 22. d. 26. b. 30. d. eccl̃s. 7. b. mat. 12. d. eph̃e. 4. g. col. 3. b
¶ Isaac promissus Abrah̃e. gene. 15. a. 17. c. 18. b. Nascitur. 21. a. Cetera eius gesta hinc ad 35. d. eccl̃i. 44. c
Isai pater Dauid. ruth. 4. d. 1. reg. 16. d. 17. b. 1. para. 2. b
Isaia gesta. 4. reg. 19. a. b. 20. c. & in tota prophetia eius.
Ismael & eius mores. gene. 16. d. 17. c. 21. b. c. 15. b. 1. para. 1. b
Israel à deo vocatur Iacob. gene. 32. g. 35. b. 3. reg. 18. g
Israelit̃e populus deo acceptus. leuit. 35. g. iof. 21. d. 24. d. iere. 46. g. exe. 36. a. Deū dereliquerunt. num. 14. a. g. deut. 31. d. iof. 7. a. iudic. 3. a. b. 6. a. 8. f. 1. reg. 8. a. b. 4. reg. 17. a. 18. b. c. exech. 22. d. hos. 13. d. mich. 6. b. 3. reg. 14. d. 1. hos. 10. c. amos. 1. c
A deo derelicti. iof. 7. a. iud. 3. a. 4. b. 10. b. 20. c. 1. reg. 4. a. 13. a. b. d. 4. reg. 10. g. 13. a. 2. par. 12. a. 4. reg. 17. a. sap. 18. d. ier. 13. b. amos. 8. c. mich. 5. d. rom. 10. d. hos. 3. b. 12. a. rom. 11. c
¶ Iuda filius Iacob ex Lia. gen. 29. d. Cetera eius gesta hinc ad 49. ca. deut. 33. a. iof. 15. a. para. 4. a. sap. 2. a. iudic. 1. a
Iuda tribus sequitur Dauidem. 2. reg. 2. & seq. & Roboam. 3. reg. 12. c
Iudas Machabaeus, & eius gesta. 1. Mach. 3. vsque ad. 9. b. 2. mach. 5. d. 6. & sequent.
Iudas Iscariotes traditor Christi. psal. 54. b. 108. a. & seq. matt. 26. b. c. 27. a. ioan. 6. e. 12. a. 13. a. b. c. 18. a. act. 1. c
Iudai. Sup. Israelit̃e. Iudas.
Indicat deus homines. gene. 15. c. 1. regum. 2. b. 2. reg. 18. g. iob. 10. a. 22. b. 36. d. psal. 7. c. 71. a. 97. b. 109. a. prouer. 22. d. eccl̃s. 3. c. eccl̃i. 35. d. isa. 2. a. 11. a. iere. 11. d. ioe. 3. c. mich. 4. a. roma. 2. c. 1. cor. 4. a. hebr. 10. f. 1. pet. 1. c. a. poca. 18. f. 19. a. b
Indicat homo homines. gen. 49. c. exod. 18. d. iudic. 4. a. iob. 6. d. psal. 2. c. 57. a. 81. a. prouer. 29. c. sap. 1. a. 3. b. isa. 1. f. 5. a. 5. 4. d. ierem. 21. d. hos. 2. a. zach. 3. c. 1. mach. 9. g. math. 7. a. ioan. 7. c. 8. b. rom. 2. a. 14. a. 1. cor. 2. d. 6. a. act. 4. d. iacob. 2. a
Iudib. in sua historia.
Iuramentum dei. gen. 22. c. exod. 33. a. deut. 7. b. 29. c. 31. b. 1. reg. 3. c. psal. 88. a. e. g. 9. 4. b. 109. a. 131. a. isa. 14. f. 62. c. iere. 11. a. 22. b. 44. f. 51. b. amos. 4. a. 6. c. 8. b. mich. 7. d. luc. 1. g. heb. 6. c
Iuramentum hominis iustum tenendū. deut. 6. c. isa. 48. a. 65. c. iere. 4. a. heb. 6. c. d. psal. 14. b. exech. 17. c. Sed periculosum. exo. 20. b. deut. 5. d. leni. 19. c. eccl̃i. 23. b. 27. b. zach. 8. c. math. 5. f. 14. a. 23. b. marc. 6. c. iacob. 5. c
Iura belli. deut. 20. a. & seq. Gladij. gene. 9. a. matt. 26. c. apoc. 13. c
Iustitia quātum sit homini necessaria. isa. 59. eph̃e. 6. c. deut. 27. b. 1. reg. 26. d. 1. ioan. 2. d
Iustitia nostra Christus est. 1. cor. 1. d. isa. 42. d. gal. 5. a
Iustus quis. exech. 18. b. psal. 14. c. & seq. 23. b. luc. 1. a. 1. ioan. 2. d. eccl̃i. 44. b
Iustificatio impiorum. iob. 25. a. 27. a. prou. 17. c. 81. a. isa. 5. f. 43. d. rom. 2. b. 3. d. galat. 2. d. 3. b. iacob. 2. d. apoc. 22. b. 19. b
L
Aban frater Rebecca, & gesta eius. a. 24. cap. gene. ad. 31. f
Labium aureū circa mensam tabernaculi. Exod. 25. c. 37. b. Aenei. 30. c. 3. reg. 7. d. 2. para. 4. b
Laborum veracium fructus. iob. 12. d. prouer. 12. c. 14. a. 15. a. 16. b. 20. c. 23. b. canti. 4. a. c. 5. d. ecclesiastici. 21. c. isa. 57. d. hosee. 14. b. heb. 13. c
Labor utilis ad viuandum peccatum. gen. 3. c. iob. 5. b. prou. 16. d. 1. cor. 4. c. 1. thess. 2. b. 2. thess. 3. b. c. act. 20. g
Ad quarendum victum. prouer. 10. a. 14. c. eccl̃i. 10. d. 40. c. psal. 127. a. sapien. 3. d. 8. b. math. 11. d
Lacte fuit terra Chanaan. exod. 3. c. 13. a. leni. 20. d. num. 13. c. 14. b. 16. b. deut. 6. a. Bar. 1. d. exech. 20. a. c. eccl̃i. 46. b
Lac paruulis dandum. 1. reg. 1. d. 3. reg. 3. c. 1. cor. 3. a. hebr. 5. d. 1. pet. 2. a
Lapis angularis Christus. isa. 28. a. psal. 117. c. matt. 21. d. eph̃e. 2. d. act. 4. b. Offensionis. isa. 8. c. matt. 21. d. luc. 2. c. 20. c. ioan. 9. g. rom. 9. g. 1. pet. 2. b. Viuus. 1. pet. 2. a
Lapides in acervum testimonij collecti. gen. 31. f. iof. 4. a. 7. d. 2. reg. 18. d. 4. reg. 3. c. isa. 17. a. mich. 1. b. 3. d
Lapidatur colliges ligna sabbato. leni. 24. c. Achan. iof. 7. d. Adur. 3. reg. 12. c. 2. para. 10. d. Stephanus. act. 7. g. Paulus. 14. c. 2. cor. 11. f. Multi propheta. heb. 11. g
Lapides pluit dominus super Amorrh̃eos. iof. 10. c
Latrones cum Christo suspesi. matt. 27. c. mar. 15. b. luc. 23. d. ioan. 19. d. quorum alter conuersus ad Christum. alter auersus. luc. 23. f. virique crura franguntur. ioan. 19. f
Laudatur homo à deo. matt. 11. a. luc. 7. d. 1. cor. 4. a. A seipso. prou. 27. a. eccl̃s. 8. c. eccl̃i. 15. b. Ab homine. psal. 63. b. eccl̃i. 44. a. c
Laudandus est deus ab omni creatura sua, vix passim in tota Biblia

videre est.

Leones in impios missi. 4. reg. 17. d
Leonē occidit Sāson. iudic. 14. b. Dauid. 1. reg. 17. d. Banania. 1. par. 11. e
Leo occidit prophetam inobedientem. 3. reg. e. f
Leo de tribu iuda Christus. apoc. 5. b
Lepra discretio. leni. 13. a. & seq. Cura eius. 14. a. & seq. ab illa cauē- dum. deut. 24. b
Leprosafacta est manus Moysi, & sanata. exod. 4. b. Maria soror eius. nume. 12. c
Leprosa domus & vestimenta mandantur. leni. 13. f. g. 14. c
Leprosus azarias rex Iuda moritur. 4. reg. 15. a. Naama mūdatur. 5. a. Vnus à Christo sanatur. math. 8. a. Decem. luc. 17. c
Leui nascitur. gen. 29. d. Qui cum Simeone fratre Sichimitas occidit. 34. d. Genealogia eius. 46. b. exod. 6. c. 1. para. 6. a
Tribus eius in ministeriū dei ascribitur. nu. 1. g. 3. b. f. 8. a. 1. reg. 2. f. De Leuitis in toto pētatecho Iosue, & Iudicij, & Regū, multa laici describūt.
Lex naturalis. psal. 4. b. rom. 2. c. 2. reg. 7. c
Lex Moisaica. exod. 13. b. psal. 24. b. matt. 5. c. 11. b. luc. 16. d. ioan. 1. b. 5. g. rom. 3. c. 4. c. 6. c. 7. a. b. c. galat. 3. b. c
Lex euangelica. iere. 31. f. rom. 10. a. gal. 2. d. 4. a. 5. d. hebr. 7. b. c. 8. d. 10. a. c. eccl̃i. 24. c
Lex humana. esther. 4. d. 15. c. iob. 12. a. prou. 1. b. 6. c. 13. c. sapien. 18. a. b. daniel. 2. c
Lex Zelotypia. num. 5. Nazargōrū. 6. Homicida per ignorantiā. deut. 19. Lex membrorum. rom. 7. d
Legis Moisaica abrogatio. luc. 16. d. rom. 3. d. 4. c. 6. c. 8. b. galat. 3. d. 5. c. eph̃e. 2. b. col. 3. b. hebr. 7. b
¶ Lia vxor Iacob. parit Ruben. gen. 29. f
Liber vita. exod. 32. g. psal. 39. b. 68. f. 138. c. eccl̃i. 24. c. isa. 29. c. dan. 12. a. philip. 2. a. apoc. 3. a. 13. b. 20. d. 21. g. luc. 10. c
Liberam arbitriū. gen. 4. a. 8. d. psal. 31. c. 35. c. 52. b. 93. b. eccl̃i. 15. c. hosee. 13. c. matt. 23. d. luc. 7. e. ioan. 1. a. 15. a. rom. 1. c. 7. d. 8. c. 9. a. 13. b. philip. 2. b. 1. ioan. 2. c. d. heb. 10. c. Apoc. 3. d. 2. tim. 2. a
Libertas Christianorum. 1. cor. 7. d. 8. c. 9. a. d. isa. 43. c. ioan. 8. d. 1. pet. 2. c. luc. 2. g. Galat. 2. a. 4. d. 5. b. iacob. 1. d. 2. c. 2. cor. 9. d
Lingua coerceda. prou. 18. d. 21. d. sap. 1. c. eccl̃i. 19. c. 21. d. 22. d. matt. 12. c. iaco. 3. a. 1. pet. 3. b. iob. 27. a. psal. 34. d. 38. a. eccl̃i. 51. d. isa. 50. b. iob. 6. d. prou. 15. a. eccl̃i. 4. d. 6. a
Lingua indiscreta seipsam infamat. psal. 51. a. 139. b. prou. 17. a. ecclesiastici. 5. d. 28. d. iac. 3. b. c. Proximum molestat. psal. 56. a. 119. a. prou. 26. d. 28. a. eccl̃i. 9. d. 28. c. 21. d
Lites vitæ. prou. 16. d. 19. b. 21. a. 25. d. eccl̃i. 8. a. 28. a. 1. tim. 3. a. tit. 3. a. iaco. 4. a
Lites occidit. rom. 7. b. 2. cor. 3. b
¶ Locustæ octaua plaga Aegypti. exod. 10. a. mittuntur propter peccata populi. 3. reg. 8. d. Quis vidit Amos. amos. 7. a. Ioannes. apoc. 9. a
Longanimitas dei. salus nostra arbitrandā. 2. pet. 3. d. 2. cor. 6. b. psal. 102. b. rom. 2. a
Loquacitas fugienda. eccl̃i. 20. a. Sup. Lingua.
Loqui deum, est inspirare vel reuelare. psal. 84. c. iob. 33. b. heb. 1. a. 2. cor. 13. a. iona. 3. a
Loqui deum in ira, destruere. psal. 2. a. iere. 18. a. isa. 9. b
Loquitur qui meditatur. iob. 7. c. 10. a. ps. 14. a. Qui docet. iob. 9. b. 34. d
Loqui ad cor, consolari. gene. 34. a. Ruth. 2. c. isa. 40. a. hosee. 2. c
Loqui loquelam seu verbū, asserere verbum inenitabile. isa. 8. b. hosee. 10. a. iob. 9. b. isa. 24. a. Loqui stultitiā, nugari. isa. 9. d. Mendacium, edere vanam doctrinam. psal. 5. Loqui mente, interpretari. 1. cor. 14. c. Loqui veritatem in corde, ex animo veritatē proferre. psal. 14. a. Loqui in aliquem, detrabere. Nume. 12. a. exech. 34. c. psal. 118. c
Lot. ab. 11. gene. ad. 19. g. 2. petr. 2. b. deut. 2. b. luc. 17. g
¶ Lucernarum forma. exod. 25. d. 27. d. 37. c. leni. 24. a. nume. 4. a
Lucerna nostra deus. 2. reg. 12. c. psal. 17. c. 118. o
Lucerna iustorum, verbum dei. psal. 118. o. mandatum. prou. 6. c. Oculi hominis. math. 6. c
Lucerna impiorum, peccatum. prou. 13. b. 21. a. 24. c. iere. 25. c. Baruch. 6. b. sopho. 1. c
Lucos plātare prohibet Moyses. exod. 34. b. deut. 16. d. Israelit̃e plantauerunt. 3. reg. 14. f. 16. g. 4. reg. 13. b. 17. b. 21. a. Quos confregit Ezechias. 4. reg. 18. a. Asa. 2. para. 14. a. Iosaphat. 2. par. 17. b. Holophernes. iudub. 3. d
Lugit Iacob filium Ioseph. gen. 37. g. Samuel regē Saul. 1. reg. 15. g. 16. a
Dauid filium suū Amnon. 2. reg. 13. g. Absalō. 19. a. Israel Iosiam. 2. par. 35. d. 3. esdr. 1. d. populus Iudub. iudub. 16. a. d. Ionathan. 1. mac. 12. g
Lugit terra, vrbs, porta, & vicus eius. isa. 3. d. 24. b. 33. b. ier. 4. f. 12. a. 14. a. thren. 1.

ihren.1.b.2.c.bos.4.a.ioel.1.b.amos.1.a
Lugēdū est p peccato.indic.2.a.irdit.8.b.iob.10.d.psal.6.b.18.c
ecclēs.3.a.7.a.ioe.31.b.matth.5.a.26.g
Pro afflicto.iob.30.d.ecclē.7.d.luc.19.f.ioan.11.e.ro.12.c.1.cor.7.f.2.
cor.12.g.Pro mortuo.ecclē.22.b.38.b.1.thess.4.d
Lumbi nostri praeingendi.luc.12.e.1.petr.2.e
Lux est deus.1.ioan.1.c.Christus.ioan.1.a.3.e.Apostoli.matth.5.b.Fi-
deles.ephe.5.b
Luxuria,multorū malorū causa fuit.Diluuij.gene.6.a.Euerfionis Si-
chē.34.d.tribus Benjamin.indi.20.f.g.Mortis Vria.2.reg.11.c.Holo-
phernis.iudub.13.b.Duorū senū.dani.13.g.Ioānis baptista.matth.14.b.
marc.6.d.luc.9.b.
Luxuria.causa.deut.21.d.ephe.5.d
M
Macedoniam conuertit Paulus.Rom.15.f.1.cor.16.a.2.cor.1.c.9.a.
act.19.f
Machabeus,qui & Iudas.1.mach.2.a.2.mach.10.a
Machabeorum & matris passiones.2.mach.7.a
Madian filius Abraha ex Cetura.gene.25.a
Madianita rebelles in suū dei occiduntur.numer.25.b.31.a.indic.7.c.
psalm.82.b
Magi Pharaonis à Moysē vincuntur.exod.7.b.c
Magi primitia genium Christum adorant.matth.2.b
Magi fugiendi.leuit.19.f.1.reg.28.a
Magister noster Christus.matth.23.a.ioan.13.a
Magistratus non ambiendus matth. 23.b.iato.3.a
Magistratibus obediendū.ro.13.a.b.exod.22.d.prouer.16.b.17.d.19.
b.20.a.Illustributa reddenda.rom.13.c.matth.17.d.nec illis detrahendū.
exod.22.d
Maledictio dei incurritur,mandatorū eius transgressione.deut.27.c.d.
28.b.gen.3.c.malach.2.a.mat.25.d.Proximi lafione.gen.4.b.psal.108.b
ecclē.32.8.b.1.petr.3.b
Maledictio hominis prohibetur.exod.22.d.nu.23.b.deuter.23.a.pro-
uerb.26.a.ecclē.12.1.d.iaco.3.c.Puniuntur.gene.27.b.leuit.20.b.24.c
nume.24.b.2.reg.16.b
Maledictio bonorum timenda.gene.9.d.4.reg.2.b.ecclē.3.b.4.a
Malorū patēda.2.reg.16.c.psal.108.d.ecclēs.7.c.matth.5.a.10.1.c.
1.cor.4.c.1.timo.4.c.1.petr.2.d.3.d
Malificus non tolerandus.exod.22.c.deut.18.c.iere.27.b.mich.5.d
Malum culpa à nobis est.ecclesiastici 15.d.iaco.1.b
Malum poena à deo est ecclesiastici.11.b.amos.3.b.isa.45.b
Malū pro bono non reddendum.1.reg.25.c.26.c.4.reg.6.g pro.17.a.
20.c.rom.12.b.d.1.petr.3.b
Mammona iniquitatis.querendi amici.luc.16.a
Man,sine Manna pluuit Israeli.exod.16.c.nu.11.g. q. cessauit.ios.9.
c.nec fuit panis verus.ioan.6.d
Manasse filius Ioseph,acta ei⁹ & mores.ge.41.g.48.a.c.Cuius posses-
sio.nume.32.f.deut.3.b.13.d.ios.13.b.22.b.1.para.5.d
Manasse Rex Iuda primo impius.4.reg.21.a.d.2.par.33.a.Et inde
post captiuitatem pius.c Moritur.d.4.reg.21.d
Mādāta seruātib⁹,benedictio.exod.23.c.leui.26.d.deuter.11.d.28.a
Manducans labores manū suarū,beatus.psal.127.a.Non māduccet
qui non laborat.2.thess.3.b
Manducat Christi carnem fidelis.ioan.6.f.1.cor.11.d.g
Manet fidelis in Christo.1.ioan.2.a.ioan.6.f.14.b.15.a.Et Christus
in fideli.ibidem.
Mansiones filiorum Israel.exod.17.a.nu.33.a.Filiorū dei.ioā.14.a
Masuorū merces.psa.24.b.36.b.75.b.149.a.146.a.indic.9.d.pro-
uerb.3.d.isa.11.a.61.a.sopho.2.a.2.timo.2.d
Mansuetudo Christi.matth.21.b.Moyfi.nu.12.b.Dauidis.2.reg.16.b
Pauli.1.cor.4.d.Iercmie.iere.11.d
Manus dei,fortitudo vel auxiliū eius nu.11.e.isa.59.a.luc.1.f.Vin-
dicta.psal.9.20.38.exod.14.g.den.32.f.isa.9.c.heb.10.f.Plaga.psal.38.
Manus dei exenta,ira dei ad percutiendū parata.isa.14.31.50.f.psal.
54.d.iere.15.b.exech.14.c.25.b.bos.7.b.sopho.1.a.2.c
Manus Iunus.psa.103.c.Negociatio.isa.11.1.cor.4.c.ephe.4.f.psal.36.a
Potestas.ge.49.b.indic.2.c.psal.30.c.62.c.94.a.isa.3.a.Tyrannis.exo.14
g.iob.5.c.psal.21.c.77.d.30.c.Prophetia.bos.12.c.Haggai.1.a.iob.19.c
Manus scindalixans absindatur.matth.5.c
Manus arida à Christo sanatur.matth.12.a
Mardochei acta.1.esch.4.6.13
Mare diuidit Moyses.exod.14.d.psal.55.b.77.b.105.b.d.113.b.135.b
Maria soror Moyse & gesta eius.exo.15.c.nu.12.a.c.20.a.deuter.24.b

Maria virgo,Matth.Mar.Luc.& Ioan.
Maria Magdalena.matth.27.f.28.a.mar.16.a.b.luc.8.a.10.g.ioā.11.0
12.a.19.c.20.a
Maia Iacobi.mat.27.f.28.a.mar.15.d.16.a
Maria Cleopha.ioan.19.c
Maria alia.roma.16.a
Mariorum lex in vxores.esch.1.d.gene.3.c
Martha hospes Christi.luc.10.g.Fides eius.ioan.11.c.d.Ministeriū eius.
luc.10.g.ioan.12.
Masculus,& femina creantur.gene.1.d.5.a
Masculorum concubitorum poena.rom.1.d.1.cor.6.b.1.timo.1.b
Mascula scorta as f r t Asa.3.reg.15.b.Iosaphat.22.f.g
Marri inobediēs,maledict⁹.Deuter.27.c.prouer.1.b.6.c.15.c.17.d.30
b.c.ecclē.3.b.41.c
Mater Christi & fratres,sunt obediētes illi.matth.12.d.m.13.d.luc.8.c
Matrimonium à deo institutum.gene.1.d.leuit.18.a.20.b.matth.19.
a.ioan.2.a.1.timo.4.a.Ad prolis procreationē & educaturū.ē.gen.1.d.
18.b.iob.3.c.6.d.8.a.malat.2.d.Ad peccati uitiationem.1.cor.13.b.7.a.
f.Ad mutuam cōsolationem.ge.2.d.iob.10.d.ecclē.7.c.36.d.ephe.5.c.f.g
colof.3.d.1.petr.3.a
Matrimonium spirituale.iere.2.a.hose.2.d.matth.22.a.ioan.3.d.2.cor.
1.a.ephe.3.g.apoc.21.a
Matthias in locum Iuda suffectus.psal.108.b.acto.1.d
Matthai vocatio à Christo.matth.9.a
Maxilla asini caduntur Philistai.indic.15.e Ex qua fons manant⁹
Maxillam vnā percipienti,datur altera matth.5.f.luc.6.d
¶ Mediator Israelitarum dominus.indic.11.b
Moyse.deuter.5.a.c.Christianorū Christus.galat.3.c.1.timo.2.b.bib.
8.b.9.d.12.f
Medicina non contemenda.ecclē.38.a.18.c.43.c
Medicus honorandus.ecclē.38.a.b
Medicus spiritualis.isa.61.a.matth.9.b.luc.4.d.5.f.10.e
Mēdaciū à deo prohibetur.exod.23.a.leuit.19.c.iob.13.a.psal.5.b.pro-
uerb.6.c.2.a.cha.8.c.ephe.4.c.colof.3.b.Quia diabolū imitatur.2.paral.18.
e.isa.28.d.10ā.8.f.Et sequaces eius.pro.17.a.b.20.1.29.b.c.ecclē.20.d.34.
a.Seipsum destruit.psal.5.b.c.pro.11.d.19.a.b.c.sap.1.c.ecclē.20.d.hosec.
4.a.acto.5.a.apoc.21.c.g
Proximum decipit.3.reg.13.a.prouer.10.c.14.c.ecclē.36.c.iere.9.b.1.
timo.4.a
Mensa tabernaculi forma.exod.25.e
Mēsurā aqua seruāda.leuiti.19.g.pro.20.b.isa.27.b.mat.7.a.mar.4.c
Mercatores terra,principes eius.apoc.18.a.g
Mercenariis non est neganda merces.leuiti.19.c.deu.24.c.ecclē.34.d.
malach.3.b
Mercenarij & pastoris discrimen.ioan.10.a.c
Merces laboris non retinenda.Deuterono.24.c.25.b.matth.5.b.10.d
Merces Abraha.de⁹.Gen.15.a.Persecutionē passis.mat.5.b.1.petr.3.e
Meretrix fugienda.deuter.23.c.prouer.23.c
¶ Michas fecit scuprile in domo sua.indi.17.a.& sequen Quod filij
Dan ab eo abstulerunt.18.e
Michas propheta domini.3.reg.22.b.& sequen.2.para.18.b.& sequ.
mich.1.& sequen.
Michaelis pugna cum dracone.iuda.c.apoc.12.b
Michol vxoris David gesta.1.reg.18.19.25.2.reg.3.c.6.c.1.para.15.d
Miluat nemo suis stipendiis.1.corint.9.a
Milites docet Ioannes stipendia sua.luc.3.c
¶ Ministrat Aaron altari & tabernaculo.exod.28.a.1.reg.2.f.Samuel
Heli.1.reg.2.b.3.a.Eliseus Elia.3.reg.19.d.Socr⁹ Petri Christo.mat.8.b.
luc.4.g.Martha.10.g.ioan.12.a
Minister noster Christus.matth.20.d.hebr.12.a.luc.22.c.romano.15.b
Minister Christi Paulus.1.cor.3.b.ephe.3.b.colof.1.d.Timo.1.ress.
3.a.1.timo.4.b.Predicatores.1.cor.4.a.2.cor.3.b.6.a.Angeli.mat.4.b
marc.1.b.hebr.1.a
Ministraciones diuersa in ecclesia.1.cor.12.a
Miphiboseth,historia.2.reg.4.b.9.c.d.16.a.19.d
Mirabile nomen dei.gene.32.g.indic.13.d.psal.8.a.d
Miracula dei in Aegyptios.exod.9.10.11.14.In Core & amulos nu-
me.26.b.In Philistios.1.reg.14.c.Plurima in euangelis.
Miracula boni faciu⁹.Moyse.1.xo.4.& seq. Elias.4.reg.1.b.Elise⁹.4.
f.5.d.Discipuli Christi.mat.10.b.mar.3.b.16.d.lu.6.c.9.a.act.3.b.19.b
M.li.mat.7.d.24.b.luc.9.f.10.c
Misericordias dei,multa.exo.34.a.nebe.9.c.psal.68.d.144.b.isa.54.b
Misericordia dei in omnes.exo.33.d.deut.5.a.7.b.psa.32.a.15.a.ec-
clesiastici

clasiſſici. 18. b. iſa. 16. b. iſa. 4. a. eph. 2. a. heb. 2. d. 4. d.
Miſericordia hominis ad proximū. iob. 6. c. ps. 32. a. 40. a. 38. c. prou. 3. a.
14. c. 21. a. eccl. 29. a. hoſee. 6. c. mich. 6. c. matt. 18. d. iaco. 2. c. xab. 7. c. luc. 6. f.
Mittit deus Gedeonē ad liberandū Iſraelem. Iudic. 6. c. Raſm ad ex-
pugnandum Iudam. 4. regum. 15. g. 16. a. Iſaiam ad predicandum. iſa. 6. c.
Ieremiam ad conuertendum. ierem. 1. a. & ſequē. Gabrielem ad Mariam
ſalutandū. luc. 1. c. Ioannē baptiſt. ad viam parād. luc. 1. b. g. ioan. 1. a.
3. c. Chriſtum ad redimendum. matt. 15. c. ioan. 6. f. 8. e. gal. 4. a. Apoſtolos
ad predicandum. matt. 10. a. b. luc. 10. a. ioan. 6. f. 20. c.
¶ Moab filius Lot ex maiore filia. gene. 19. g.
Moabitā in Iſraelitas. Nume. 33. f. iudic. 3. d. 4. reg. 3. c.
Moabiis interdicta eſt eccleſia. deut. 23. a. nebe. 13. a.
Mœchia quantum prohibetur. leuit. 20. b. deut. 5. c. ſap. 14. d. ier. 3. c. 5.
c. 29. c. matt. 5. d. e. 19. b. marc. 10. b. luc. 16. d. roman. 2. c. iaco. 2. b. apoc. 2. f.
Moloch nō ſacrificadi liberi. leuit. 20. a. Quod coluit Salomon. 3. reg. 11.
b. 4. reg. 23. c. Cui filij & filie iniſciabantur ab Ammonitis. ier. 32. f. A-
mos. 5. g. act. 7. f.
Morbi ob delicta mittuntur. matt. 9. a. marc. 2. a. luc. 5. d. ioan. 5. b. Quos
ſanat Chriſtus. mat. 8. b. luc. 6. c.
Mors Chriſti ignominioſa. ſap. 2. d. iſa. 53. d. deut. 21. d. gal. 3. c. Sed fru-
ſtra. iſa. 25. c. 43. a. 53. b. d. hoſee. 13. d. 1. cor. 15. a. 2. cor. 5. c. ph. 2. a. 1. pe. 3. c.
Mors natura omnibus definita. gen. 3. c. 2. reg. 14. d. iob. 30. c. ſap. 1. d.
2. d. eccl. 25. d. 40. b. rom. 3. b. c. 6. d. 1. cor. 15. c. g. eccl. 14. b. eccl. 2. c.
ſapient. 7. a. eccl. 30. c. 41. a.
Mors gratiæ vitia fugat. rom. 6. a. b. 2. cor. 4. c. gal. 2. d. colof. 3. a. Et
vitam conſert. rom. 6. a. b. colof. 3. a. 2. tim. 2. b.
Mors culpæ. ſap. 16. b. ier. 31. c. exech. 18. a. rom. 6. c. iaco. 1. b. ioan. 8.
d. Per gratiam curatur. ioan. 5. d. rom. 6. d. eph. 5. c. colof. 2. c. 1. ioan. 5. c.
Mors gehennæ incurabilis. psal. 48. c. ſap. 15. b. apoc. 19. d. Et horribi-
lis. psal. 33. d. prou. 11. a. eccl. 8. b. eccl. 10. b. 41. a. exech. 24. c.
Mortuū ſuſcitauit Chriſtus filiam Archiſynagogi. matt. 9. c. Filiū vi-
duæ. luc. 7. b. Lazari. ioan. 11. a. Petrus Tabitham. act. 9. f. Paulus ado-
leſcentem. 20. b. Elias filium Sareptanæ. 3. reg. 17. d. Eliſus filiū Sunami-
ridis. 4. reg. 4. b. Offa eius cadauer contra illa ſepulchrum. 13. d.
Mortificanda membra noſtra ſuper terram. 2. cor. 4. c. col. 3. a.
Moſes & acta eius à principio Exodi ad finem Deute. ioan. 5. g. 9. c.
1. cor. 15. f. luc. 16. g. matt. 17. a. act. 7. c.
¶ Mulier bona dei donū. iudic. 8. a. 15. d. prou. 31. d. 12. a. 18. d. 19. b. eccl.
25. a. 26. a. c. 35. d. eph. 5. e. 1. pet. 3. a. Domū ſedula curat. iob. 10. d. prou.
18. d. 19. b. eccl. 22. a. 26. c. Proximū ædificat. 1. reg. 25. c. 1. cor. 14. f. 1. ti-
mo. 2. d. prou. 11. c. eccl. 26. c. 40. c. 1. cor. 7. c. 11. b. c. 1. tim. 2. c. 1. pet. 3. a.
Mulier mala ſummè canēda. prou. 6. c. 22. b. 31. a. eccl. 19. a. 1. cor. 7. a.
1. tim. 5. b. c. Quia virū inſuauat. 3. reg. 21. g. iob. 2. b. prou. 2. c. eccl. 7. d.
eccl. 10. c. 25. d. prou. 21. b. c. 27. c. eccl. 22. a. 25. c. d. 26. b. col. 3. c. Proxi-
mum inſuauat. iudic. 16. d. prou. 5. a. 7. a. 9. c. 11. c. 23. c. eccl. 9. a. b. 25.
d. 26. b. 36. d. 41. d. marc. 6. c. prou. 29. a.
Mulier ſollicitè cuſtodieda. gen. 3. a. 34. a. eccl. 7. c. 9. a. 23. d. 42. b. mic. 3. d.
Mundi corde deum videbunt. matt. 5. a.
Mundi apoſtoli credentes. ioan. 13. b. 15. a. 1. cor. 4. b.
Mundos facit deus de immundis. iob. 14. a.
Mundus per Chriſtum factus. gen. 1. a. ioan. 1. a.
Mundum & deum ſimul diligere difficile eſt. iac. 4. a. 1. ioan. 2. b.
Mundus Chriſtum non cognouit. ioan. 1. a. 17. d. & non orat pro eo. b.
Munera offert Iacob fratri ſuo Eſau. gen. 32. c. 33. b. filio ſuo Ioseph. 43.
b. Iſraelitæ Sauli. 1. reg. 10. c. d. Thon rex Emub Dauidi. 2. reg. 8. c.
Munera accipientes filij Samuel peruertunt iudiciū. 1. reg. 8. a. Giorſi ſi-
mul cum munere lepram accepit. 4. reg. 5. f. quæ reſpuit Eliſus. e. Et
Samuel à populo Iſrael. 1. reg. 12. a.
Munera excæcant oculos prudentum. exod. 23. b. deut. 10. d. 16. d. eccl.
20. d. 1. reg. 8. a.
Murmurauit populus contra Moſen. exod. 15. d. 16. a. 17. a. num. 14. c.
16. b. f. 17. a. deut. 1. d. psal. 105. d. eccl. 46. b. Cōra principes. iof. 9. c. Cō-
tra Chriſtum Pharifæi. luc. 5. f. 15. a. 19. a. ioan. 6. c. Diſcipuli eius. g. Popu-
lus. 7. b. Contra deum Moſes. num. 11. c. Contra ipſum Aaron & Maria.
12. a. Graci in Hebræos. Act. 6. a.
Murmur cauant Chriſtiani. Philip. 2. b. 1. cor. 10. b. ſapient. 1. c. 1. pet. 4.
b. iudic. 8. c.
Mutui lex & cōditiones. exod. 22. c. d. deut. 15. a. b. eccleſia. 29. a. matt.
5. f. luc. 6. e.
Mutos efficit de. exo. 4. d. & ſanat. mat. 9. d. 12. b. mar. 7. d. luc. 1. f. 11. b.
¶ Myſterium dicitur euangelii. rom. 16. d. matt. 13. b. marc. 4. b. luc. 8. b.
1. cor. 2. b. 15. g. eph. 6. d. colof. 1. d. 4. a.
Myſterium quod eſt nobis occultū, & præcipuè fidei ſubiectum matt. 5.

a. 1. cor. 15. g. 2. theſſ. 2. b. 1. timo. 3. b. Apoc. 1. b. 10. c

N

Naman princeps militia regis Syria. 4. reg. 5. a. ab Eliſco ſanatus
à lepra. c. d. c. luc. 4. c.
Naas obſidet Iabes Galaad. 1. reg. 11. a.
Nabal Dauidi cibum denegat. 1. reg. 25. a. b. c. A deo occiditur. g.
Naboth vineam ſuam denegat Achab. 3. reg. 21. a. Vnde inſu lezabel
lapidatur. c. d.
Nabuchodonosor totius orbis imperiū ambit. Iudit. 2. a. Ieruſalē vaſtat.
4. reg. 24. a. ier. 39. a. Reliqua geſta eius. iſa. 14. b. ier. 27. b. dan. 1. 2. 3. 4.
Nachor naſcitur. gene. 11. c. Generat ex Melcha filios. d.
Nadab & Abiu filij Aaron deum vident ſuper montem Sinai. Exod.
24. c. comburuntur. leuit. 10. a. nume. 3. a.
Nadab rex Iſrael. 3. reg. 14. c. occiditur à Baſa. 15. f.
Natalis ſui diem celebrat Pharaon. gene. 40. d. Antiochus. 2. mach. 6. b.
Herodes. matt. 14. a. marc. 6. c.
Nathan propheta ad Dauid. 2. reg. 7. a. 3. reg. 1. c. eccl. 47. a.
Natiuitas Iſnaelis prædicatur. gene. 16. c. Iſaac. 18. b. Ioannis. luc. 1. a. b.
Chriſti Ieſu. c. iſa. 7. c. 9. b. 11. a. ier. 31. e. mich. 5. a. mat. 1. b. S. ſonis. iudic. 13. a.
Nazareth ciuitas Chriſti. mat. 2. d. 21. b. marc. 1. a. luc. 1. c. 2. g. 4. c. ioan. 1.
g. Act. 10. f.
¶ Nazæorum lex. num. 6. d. de quibus Chriſtus matt. 2. act. 24. b.
Necceſitas non ſubeſt legi. 1. reg. 21. b. 2. cor. 6. b. 9. b.
Negat Petrus Chriſtū. matt. 26. g. marc. 14. g. luc. 22. f. g. ioan. 18. c. Quæ
promiſerat non ſe negaturum. matt. 26. c. marc. 14. c. luc. 22. c. ioan. 13. d.
Negat eū Chriſtus qui ſe negat. mat. 10. d. luc. 12. a. 2. timo. 2. b. 1. ioh. 2. e.
Nehemia geſta. 2. c. d. 1. & ſeq.
Nemrod venator robuſtus. gene. 10. b.
Neruum non comedunt filij Iſrael. gene. 32. f.
¶ Nicanoris acta. 1. Mach. 7. d. 25. a. 2. mach. 15. a. c.
Nicoдеми geſta. ioan. 3. a. 19. g.
Ninive ædificatur. gen. 10. b. prædicatur ſubuertenda. Iona. 3. b. nab. 3.
3. a. mat. 13. d. luc. 22. d.
Noc & acta eius. gen. 5. 6. 7. 8. 9. eccl. 44. c. heb. 11. b. 1. pet. 3. d. 2. pet. 2. e.
Nomina rebus Adā impoſuit. gen. 2. d. Matres filius. gene. 29. 30. iudic.
13. d. luc. 1. f.
Nomen dei inuocandū. gene. 4. d. prouer. 18. b. iſa. 43. a. 64. e. ier. 14. b.
ioel. 2. g. iona. 1. g. malach. 1. c. rom. 10. c. act. 2. c. 2. timo. 2. c. d.
Nouacula nō radit Nazæos. nu. 6. a. deut. 33. c. iud. 13. a. 16. d. 1. re. 1. b.
Nouiſſima memoranda. deut. 32. d. eccl. 2. a. 3. d. 7. d. 28. a. 38. b. mat. 1. b.
12. d. luc. 18. a.
Nouus homo. eph. 4. c.
Nova creatura in Chriſto. gala. 6. d.
Nouum teſt. amicum. gen. 3. c. heb. 8. d. 10. c. mat. 16. c. heb. 12. f. 13. d. gal.
3. c. 1. corin. 11. f.
Nubes dirigebat Iſraelitas. Exod. 13. d. 14. c. Operiebat montem Sinai.
24. d. 33. c. 34. a. Tabernaculum. 40. d. nume. 9. c. 10. b. 16. f. deut. 31. d.
Nubant qui cōtinere nō poſſunt. 1. cor. 7. b. Iuniores vidua. 1. tim. 5. c.
Nudi creati ſunt primi parentes. gen. 2. d. Nudos patefecit peccatū. 3. b.
Nudus Iſrael adorauit vitulum. Exod. 32. f. Saul inter prophetas pro-
phetat. 1. reg. 19. c.
Numerat Moſes ad pugnā aptos. nu. 1. a. Dauid. 2. reg. 24. a. 1. pa. 21. a.
Nuptiæ Rebecca. gen. 24. g. Lia. 29. c. S. ſonis. iudic. 14. c. Tobia. iob. 6. c.
Nuptiis interfuit Chriſtus. ioan. 2. a.
Nutrit ſocrum ſuam Ruth. rut. 2. & ſequē.

O

Obediendum voci dei. Deuter. 11. d. 30. d. exod. 15. g. 1. pet. 1. c.
Obedientia præſtat ſacrificio. 1. reg. 15. e. eccl. 4. d. matt. 9. b.
Obedientia Chriſti uſque ad mortem Philip. 2. b. hebr. 5. e. In exemplū
noſtrum roman. 5. d. cui obedire tenemur. 1. pet. 1. a. c. act. 5. e.
Obedientia prius deo quā hominibus. act. 5. c. Parentibus quā ca-
teris. exod. 20. b. deuter. 5. b.
Oblationes variæ. leuit. 2. 3. 6. 9. nume. 7. 15.
Obliuiſci deum non oportet. deut. 6. b. c. 8. c. d. 32. c. iudic. 3. a. b.
Obſtetrices pro mendacio remunerantur. exod. 1. d.
Obſtinatis minatur deus interitum. exech. 6. o.
Obtulit ſeipſum Chriſtus. heb. 9. d. 10. c.
Occidit deus quemcunque vult. deut. 32. e. f.
Occidens hominem occidatur. leuit. 24. b. gene. 9. a. deut. 27. d.
Occidit fratrem, qui irascitur illi. mat. 5. c. Odit eum. 1. ioan. 3. e.
Ochozias filius Achab. 3. reg. 22. f. 4. reg. 1. a. c.
Ochozias filius Ioram. 4. reg. 8. f. g. 2. par. 22. b. c.
Ochozias filius Ioas. 4. reg. 11. a. 2. par. 22. d.

Ocium

Ocium vitiorum incendium. exo. 5. b. prouer. 12. b. 28. c. eccles. 2. d. eccli. 33. d. exech. 18. f.
Ociofo paratur inopia. mat. 13. d. 20. a. 25. c. 1. timoth. 5. b.
Oculus dei omnia patenti. heb. 4. d. iob. 39. d. psal. 9. c. 65. b. prouer. 15. a.
Amos. 9. c. apoc. 1. c. 19. c.
Oculi eruntur Samsoni. iudic. 16. c. Sedecia. 4. reg. 25. b.
Oculos excelsos humiliat deus. 2. Reg. 22. c.
Oculus bonus aut nequam maub. 6. c.
Odientes deum puniuntur. Deuter. 7. b. psal. 20. b. 67. a. 82. a. 138. d.
Odium cordis prohibetur. leuiti. 19. d.
Odio habetur deus a malis. exo. 20. a. psal. 73. d. Christi a Iudais. iuan. 7. a. 15. d. Christiani a mundo. matt. 10. c. iuan. 15. c. d.
Odientibus nos benefaciendum. exod. 23. a. mat. 5. g. luc. 6. e.
Odorat dominus infortunum sacrificium. gene. 8. d. 1. reg. 26. c. exech. 20. g.
Offendiculum non est fratri obiciendum. Romano. 14. b. 1. Corin. 9. g.
Offerenda deo. exod. 25. c. 29. c. 36. c. 40. d. leuiti. 1. a. 5. b. 9. c. 10. a. nu. 8. b. g. 16. c. f. deute. 12. a. d. 16. b. ius. 22. f. psal. 50. d.
Og Rex Basan a filiis Israel. expugnatur. nume. 21. g. deuter. 3. a. Cuius lectus ferreus. 9. cubitorum longitudinis & 4. latitudinis erat. b.
Oleribus vescitur infirmus. roma. 14. a.
Olea noluit ceteris arboribus dominari. iudic. 9. b. Cuius oliua panca excutuntur. isa. 17. b. 24. c.
Oleaster, populus gentilis. roma. 11. c.
Olei sancti confectio. exod. 30. c.
Oleo vincti a sacerdotibus. iaco. 5. c. Ab apostolis. marc. 6. b.
Oleum parant virgines prudentes. mat. 25. a.
Omnipotens deus. gen. 17. a. 47. c. exod. 6. a. 15. a. ruth. 1. d. iudub. 16. a. iob. 8. a.
Onan filius Iudae natus. gene. 38. a. Occiditur a deo. b.
Onus Christi ferendum. matth. 11. d.
Onus suum quisque portabit. galat. 6. a. Alterius autem supportandum. ibid.
Ophir & Phinees filij Heli. 1. reg. 1. a. Male versantur. 2. c. d. Occiduntur.
Ophir insula aurifera, ad quam mittit Salomō. 3. reg. 9. d. Iosaphat. 22. g.
Opus bonum deus incipit & perficit. philipp. 1.
Opus suum quisque probet. gala. 5.
Opera bona semper facienda. 2. corin. 9. 1. timo. 6. 2. timo. 3.
Opera carnis gala. 5. b. Luc. 15. ephe. 5. b.
Opera hominis sequuntur ipsum. apoc. 14. e.
Opera misericordia. matth. 25. d.
Opera tenebrarum abiicienda. roma. 13. d. tit. 2. c. d.
Operandum manibus. 1. Tess. 4. c. Sicut operabatur Paulus. act. 18. a.
Operarius mercede dignus. mat. 10. b. 21. c. rom. 4. a. 1. corin. 9. b.
Operarius iniquitatis a Christo reicitur. matt. 7. d. luc. 13. e. 2. corin. 11. c. philip. 3. a.
Orandum semper. luc. 18. 1. thessal. 5. ecclesia. 18. Vbiq. iuan. 4. 1. timo. 2. Pro inimicis. mat. 5. luc. 6.
Orat Christus pro nobis. iuan. 16. f. 17. b. heb. 7. d. 9. f. p. Petro. luc. 22. c. Pro scipso. mat. 26. d. mar. 14. d. luc. 22. d. ioa. 17. a. Oraturus deserti petit. luc. 5. c. 9. c.
Orat Abraham p. Sodomit. genes. 18. c. Moyses pro Israelitis. exod. 31. c. deut. 9. d. Paulus pro omnib. 1. thess. 1. a. In litore maris. Act. 21. a. 1. ier. 10. b. Petrus p. eccles. act. 10. b. Ecclesia p. eo. 12. a. Est ber p. Iudais. esb. 4. d.
Orandi modus. matti. 6. d. 7. b. 11. b.
Orandum pro regibus & principibus. 1. timo. 2. a. Pro inuicem. iaco. 5. e.
Oraculi forma. exod. 37. a. 40. c. leuiti. 16. c.
Orbis descriptio. luc. 2. a. Desolatio. isa. 24. a.
Ornatus Aaron & filiorum eius. exod. 28. f.
Orphanis sumi Christiani in hoc mundo. iuan. 14. a.
Os hominis fecit deus. exod. 4. c.
Ore praedicatur euangelium. exod. 30. c.
Os profert quae de corde exeunt. matth. 15. b.
Osculatur Isaac Iacob filium. Genes. 27. d. Iacob Rachelem. 29. b. Labia ipsum Iacob. ibide. Filias, & filios earum. 31. g. Esau fratrem suum Iacob. 33. g. Ioseph patrem suum Iacob. 46. c. d. Fratres suos. 45. d. Iaco filios filij sui Ioseph. 48. b. Ioseph patrem suum Iacob morientem. 50. a.
Osculatur Aaron Moysen. exod. 4. g. Moyses socerum suum. 18. a. Noemi nurus suas. Ruth. 1. b. Samuel Saulem. 1. reg. 10. a. David Ionathan. 20. g. Absalom. 2. reg. 14. g. Bezellai. 19. g.
Osculatur Paulus fratres. Act. 20. g. Pedes Christi magdalena. luc. 7. f.
Christum Iudas. matth. 26. c.
Osee qui & Iosue. Nume. 13. b.
Osee interfecit Phacee, regnavitque pro eo. 4. reg. 15. a. Ab Aegyptiis

petit auxilium. 17. a. Transfertur in Assyrios. ibidem.

Osee propheta, & eius prophetia. osee. 1. & seq.
Os agni paschalis non frangebatur. exod. 12. g. iuan. 19. f.
Ossa Ioseph secū deferi populo Israel ab Aegypto. exod. 13. c. & sepelitis ea in Sichem. iof. 24. g.
Ossa Saulis sepeliunt Galaaditae. 1. reg. 31. d. David. 2. reg. 21. c.
Ossa propheta dei servat Iosias, cetera comburit. 4. reg. 23. d.
Ossa Elisei mortuum suscitant. 4. reg. 13. d.
Ostium Christus est ingredienti in illud. iuan. 10. b.
Ostio clauso orandum. matth. 6. a.
Othoniel iudex Israel. iudic. 1. c. 3. d.
Ouille Christi, ecclesia ex Iudais & gentibus. iuan. 10. c.
Oves laban ad aquat Iacob. Gene. 29. c. Ierho Moyses. exod. 2. e.
Ovium non habentium pastorem parabola. 3. reg. 22. c.
Oves errantes, gētes ante conversionē. 1. pet. 1. d. Iudai. mat. 15. c. mar. 6. e.
Oves Christi gētes & Iudai. iuan. 10. b. c. mat. 25. c. Quae vocē eius audiunt. iuan. 10. d.
Oza & Abio filij Abinadab. 2. reg. 6. a.
Oza tangens arcam a deo percutitur. 2. reg. 6. d.
Ozias rex iuda, & acta eius. 4. reg. 14. c. 2. paral. 26. a. b.
P

Pacificae hostiae lex. Leuit. 7. b. 3. a.
Pacificus dictus est Salomon. 1. paral. 22. b.
Pacificus ingressus. 1. reg. 16. a. 3. reg. 2. c.
Pactum dei cum Noe. gen. 9. b. Cū Abraham. 17. b. exod. 6. a. cū. David. 2. reg. 23. a. 2. paral. 13. a.
Pallium Ioseph. gen. 39. c. Achā. iof. 7. c. Booz. Ruth. 3. a. Samuelis. 1. reg. 15. f. Elia, quo Eliseū in vate elegit. 3. reg. 19. d. Aquas diuisi. 4. reg. 2. b. Eliseum induit. c. quo aquas diuisi. ibidem. supra sedus.
Panis cor hominis confirmat. gē. 18. a. iudic. 19. b. psal. 103. e. Pluit de coelo. exod. 16. a. In sudore comedendus. gene. 3. d.
Panibus. 5. hominū. 5000. satiati. matt. 14. c. marc. 6. c. luc. 9. b. iuan. 6. a.
Panibus septem. 4000. matt. 15. d. marc. 8. a.
Panes primitiā. leu. 23. c. 4. reg. 4. g. Propositionis. leuiti. 2. a. 4. a. Euzgely. mat. 15. a. Vita. iuan. 6. e. Vnius participatio. 1. corin. 9. d.
Parabola Salomonis. 3. reg. 4. d. Lignorum. iudic. 9. b. Vaso forū transmigrationis. exech. 12. a. Aquilarum. 17. a.
Parabolis loquebatur Christus. matt. 13. b. c. quas seorsum apostolis suis edifferebat. marc. 4. d.
Paradisus voluptatis. gene. 2. d. A quo primi parentes emissi. 3. g.
Parachy a Christo sanatus. mat. 8. a. 9. b. mar. 2. a. lu. 5. d. 10. 5. d. act. 9.
Parasceue Iudeorum. mat. 27. g. iuan. 19. c. g. marc. 15. g. luc. 23. g.
Parentes honorandi. exod. 20. d. leuiti. 9. a. deuter. 5. b. prouer. 25. c. ecclesiastici. 3. a. sap. 12. c. roma. 1. d. colof. 3. c. 1. timo. 5. a. ephe. 6. a.
Parentes non plus diligendi quam Christus. mat. 10. d.
Pars domini, populus Israel. deute. 32. b.
Parsimonia opes auget. prouer. 13. b.
Participes non sumus cum participibus tenebrarum. ephe. 5. e.
Parvulis & adultis legēdum praecipitur Deuteronomium. deuter. 31. c. quod factū est tempore Iosue. iof. 8. g. Iosia. 4. reg. 23. b. Esdra nebe. 8. b.
Parvulus in oculis suis Saul, Rex Israel constitutus est. 1. reg. 15. d. ob superbiam autem destitutus. f.
Parvuli in Christo lacte potandi. 1. corin. 3. a. heb. 5. d. 1. pet. 2. a.
Pascha celebratur sub Moysē. Exod. 12. d. Sub Esdra. 1. esd. 6. d. Sub Iosia. 3. esd. 1. a.
Pascha manducat Christus cum discipulis. matt. 26. b. marc. 14. a. luc. 22. a. iuan. 13. a.
Pascha nostrum Christus. 1. corin. 5. c.
Pascit gregē Ierho. exod. 3. a. Isai patris sui, David. 1. reg. 17. b. Iacob annunculi sui laban. gene. 30. a. & seq.
Pascunt corui Elia. 3. reg. 17. a. Vidua. b.
Pascāt gregē suū. pastores. isa. 40. c. iere. 10. d. 22. c. 23. a. exech. 34. a. luc. 2. a. iuan. 10. b. c. heb. 13. d. 1. pet. 2. d. 5. a.
Passio septem Machabeorum. 2. macha. 7. a. Eleazari. 6. d. Christi. zach. 13. c. mat. 26. 27. marc. 15. luc. 22. 23. iuan. 18. 19.
Passioni Christi communicare. 1. pet. 4. c. quā Paulus vocat suā. Col. 1. d.
Passiones huius seculi non sunt condigna futura gloria. rom. 8. d.
Pastor Christus promittitur. exech. 34. f. 37. g. psal. 22. a. ierem. 22. a.
Pastor Isaac. ge. 26. d. Iacob. 30. 31. Filij Iaco. 46. d. Moyses. exo. 3. a. b.
Pastores nunciant Christum natum. luc. 2. c.
Pastores mali. iuan. 10. a. b. Ierem. 12. c. 21. a. exech. 3. e. 34. a.
Pastoris officium. exech. 33. a. iuan. 10. a. b.
Patri obediendum. Supra, Patres. Non maledicēdū. prou. 20. c. Cuius officium

Pluis

Pluit deus. 40. diebus. gen. 7. b. c. Coturnices & Manna. exo. 16. c. num.
11. f. g. psal. 77. c. sapientia. 16. c. ioan. 6. d. 1. corint. 10. a. Lapides. iof. 10. c.
Pluuia teporanea datur obedientibus. leuit. 26. a. deut. 11. b. 28. b. Quā
retinet propter peccata. deut. 11. b. 28. c. 3. reg. 8. d. 17. a. 18. g. 4. reg. 3. b
Polluit nomen patris sui filia sacerdotis. leuiti. 12. b
Polluitur nomen dei sacrificio idolorum. leuit. 18. c. 20. a. Peruicio. 19. c
Pollutionis nocturna expiatio. deut. 23. b
Pœna homicidij. exod. 21. b. num. 35. b. furis & damni facti. exod. 22. a.
Talionis. gene. 9. a. exod. 21. c. leuit. 24. c. deut. 19. d. Idololatriæ. exod. 22. c.
Superbia. num. 5. d
Pœnitentia deum fecisse hominem. gene. 6. b. Elegisse Saulem in regē. 1. reg.
15. c. Mali missi in Israelitas. 2. reg. 24. c
Pœnitentia Israelitas peccati sui. iudic. 10. d. Deletio tribus Benjamin. 21. a. c
Pœnitentia Dauidem adulterij. 2. reg. 12. d. Numerati populi. 2. 4. b. Iudam
prodidisse Christum. matt. 27. a. Simonem magum simonia. Act. 8. d
Pœnitentia motus. iob. 24. a. iere. 32. d. luc. 5. f. 2. para. 33. c. isa. 26. c. hosee.
2. b. 2. mach. 9. b. luc. 13. a. 15. c
Consummatio. 2. regum. 12. d. 42. b. psal. 26. c. isa. 38. c. iere. 3. d. matt. 26.
g. luc. 7. f. iudic. 8. b. prouer. 28. b. eccl. 35. a. amos. 5. d. iona. 3. b. d. luc. 3. b.
act. 26. e. apoc. 2. b
Pœnitentia fructus est, quia anfert pœnam temporalem. 3. regum. 8. d. 2.
para. 7. c. 3. reg. 28. g. iere. 18. a. b. 26. a. d. 36. a. iona. 3. d. apoc. 2. b. Acter-
nam. sapien. 11. d. eccl. 2. d. 5. b. isa. 57. d. exech. 18. c. 33. d. matt. 3. b. luc. 3. b.
Act. 17. g
Viam parat ad vitam. psal. 24. b. isa. 1. c. matt. 3. a. 4. c. 7. b. marc. 1. b.
luc. 15. b. 2. 4. g. 2. corint. 7. c. act. 3. d
Impediuntur contemptu. iob. 24. d. sapien. 11. d. eccl. 8. eccl. 15. d. rom. 2.
a. 2. corint. 12. d. iere. 8. b. hosee. 5. b. luc. 19. f. apoc. 2. f. Dilatione. prou. 24. b.
eccl. 5. c. 12. a. isa. 49. c. exech. 7. g. matt. 25. a. luc. 13. c. f
Ponderis aequitas. leuit. 19. g. Deut. 25. d. exech. 45. d. hosee. 12. b. c
Pontifex non ingreditur ad mortuum. leui. 21. b. c. Mediator est inter
nos & deum. heb. 5. a. 8. a
Pater noster Christus. heb. 2. d. 3. 4. d. 5. b. c. 6. d. 8. a
Pater noster Christus. Supra, Pilatus.
Populos diligit deus. Deut. 33. a
Populi duo in vtero Rebecca. gene. 25. e
Populus dei. Supra, Peculiaris.
Populus omnibus missus est Christus. luc. 2. e. qui sunt Christiani. 1. pet. 2. b
Portas Gazæ detulit Samson in verticem montis. iudic. 16. a
Porta ciuitatis erant sedes iudicum. Deuter. 22. b. ruth. 4. a
Porta inferi non preualent aduersus fidem Petri. matt. 16. c. ioan. 10. c
Possessio lenitarum deus. Deut. 10. b
Posteriora dei vidit Moyses. exod. 33. d
Potentia dei non minuitur. isa. 50. a
Quam vult omnibus esse notam. 33. b
Eamque ostendit in vasa iræ. roma. 9. c
Potestas omnis debet gloriam deo. psal. 23. b. Quia ab ipso est. roma. 13. a
Potestatibus sublimioribus obediendum est. rom. 13. a. 1. pet. 2. c. 2. corint.
10. b. 13. c
Potus immundus. leuit. 11. f
Præcepta decalogi. Exod. 20. a. Deut. 5.
Præcepta dei seruanda. prou. 3. a. Implenda. deut. 6. a. 8. a. In chari-
tate. 2. ioan. b
Præcepta dei custodientibus deus est custos. 3. reg. 6. b. 1. ioan. 3. d. Mife-
ricors. deut. 7. b. Benedicens. Exod. 23. a. leui. 26. a. c. deut. 7. b. 28. a
Præcurzor noster Christus. heb. 6. d. Christi, iohannes bapt. isa. 40. a. matt.
3. a. marc. 1. a. luc. 1. g
Præda ex equo dinidenda. num. 21. d. deut. 20. c. iof. 11. c. 22. b. 1. reg. 30. f. g
Prædestinavit deus saluandos ante mundi constitutionem. ephe. 1. a. 2.
timo. 1. c. 1. pet. 1. d
Prædestinati qui sint. rom. 8. f. 9. d
Prædestinatio inscrutabilis. eccl. 3. c. d. mala. 1. a. matt. 20. b. rom. 11. d.
Irreprehensibilis. eccl. 15. c. 33. b. isa. 45. b. iere. 18. a. roma. 8. f. 9. c. d. e. ephe.
1. a. 2. tim. 2. d. act. 13. g
Prædicatio iohannis bapt. luc. 3. b. & seq. matt. 3. a. b. marc. 1. a
Prædicare non debent nisi missi. roma. 10. c
Prædicatio Christi per omnia euangelia Petri. act. 2. & seq. Pauli. 9.
& seq. ac in epist. suis.
Prædicatores ante promissi. isa. 30. c. d. luc. 9. a. matt. 10. a. c. marc. 3.
b. 6. b. 16. d
Prægnantem percutientis pœna. exod. 21. c
Prægnantes scidit Manabem rex Israel. 4. reg. 15. d
Præparanda deo corda. 1. reg. 7. a. prouer. 16. a. ecclesiastici. 2. a

Præpositis nostris quibusuis obediendum. heb. 13. e
Præsciti qui sint. rom. 8. f. 9. d. 11. a
Præsepe, cubile Christi. isa. 1. a. luc. 2. a. c
Præuicatio non est ubi non est lex. rom. 4. c
Presbyteros cõsiliu Paulus per singulas ecclesias. act. 14. d. Quos hortat-
tur ad profectum gregis. 20. d. f. tit. 1. b. 1. pet. 5. a. Dignitas cor. 1. tim. 5. c. d
Præmatur tenet Christus. coloff. 1. c. De quo contendunt apostoli. matt. 18.
a. marc. 9. c. luc. 22. c
Præmaturum lex. nume. 5. a. b
Præmatur deo reddenda. exod. 20. d. 24. d. leuit. 23. b. nume. 15. b. Leuitis
præstanda. num. 5. b. 18. b
Præmatur resurgentium Christus. Coloff. 1. c. Spiritus, apostoli. roma. 8. d
Præmatur spernens Esau vendit. gene. 25. d
Præmatur dei erat. exo. 13. a. 23. c. d. 34. c. leuit. 26. c. d. deut. 14. d. 15. d
Præmatur hominis, precio redimebatur. exod. 13. b. Assini, commuta-
bantur oue. ibidem
Præmatur Aegyptiorum vna nocte occisa sunt. exod. 11. b. 12. c
Præmatur mortuorum, Christus. romano. 8. f. 1. corint. 15. c. coloff. 1. c.
apoc. 1. b
Præmatur, ministri dei sunt. rom. 13. a. b
Præmatur quales esse oportet. deut. 1. b. exech. 45. c. roman. 13. a. b. Non
illis maledicendum. exod. 22. d
Præmatur impij. isa. 1. f. 3. a. 23. a. iere. 38. a. b. 39. b. exech. 22. f. micha. 3.
c. sopho. 3. a. amos. 4. a. 6. a. prou. 19. b
Præmatur huius mundi, diabolus. ioan. 12. c. 14. d. 16. c. ephe. 2. a. coloff. 2. c
Præmatur sine Præmatur & Aquila. roma. 16. a. act. 18. a. g
Præmatur spem auget. rom. 5. a
Præmatur se homo suscepturus Eucharistiam. 1. cor. 11. f
Præmatur spiritus, an ex deo sint. 1. ioan. 4. a
Præmatur fidei. rom. 5. a. iaco. 1. a. 1. pet. 1. b
Præmatur mulier vianda prouer. 7. b. exech. 16. d
Præmatur in morte Christi. mat. 27. f. marc. 15. c. d. luc. 23. g. ioan. 19. f. g
Præmatur dei firma. nume. 23. c. psal. 88. e. 144. c. rom. 4. d. tit. 1. a. Homi-
nis dubia. prouer. 25. c. eccl. 20. c. eccl. 5. d. 2. pe. 2. d
Præmatur deo, reddenda deut. 23. d. nume. 30. a. prou. 12. c
Præmatur olim videns. 1. reg. 9. b
Præmatur boni a deo mittit. iere. 1. b. 33. a. amos. 3. b. 3. reg. 22. c. 1. cor. 14. f
Præmatur male recipiuntur. deut. 18. d. 2. para. 36. c. iere. 18. c. 20. b. 25. a.
26. d. 38. a. exech. 3. a. 20. g. amos. 2. d. matt. 3. g. 23. d. 26. g
Præmatur malos diabolus intrudit. 3. reg. 22. d. iere. 3. g. 14. b. 23. c. exech.
13. a. d. 22. g. matt. 14. a. b. act. 20. f. 1. ioan. 2. c. deut. 13. a. thre. 2. c. hosee. 9. b.
2. corint. 11. c. coloff. 2. b. 2. pet. 2. a. 3. a
Præmatur eorum deut. 13. b. 18. d. isa. 9. c. 28. b. sopho. 3. a. iere. 14. c. 23. c. f.
exech. 13. b. d. mich. 3. b
Præmatur, dei donum. rom. 12. b. 1. corint. 14. a. 1. pet. 1. d
Præmatur inuicem cedebant Iudei. ruth. 4. a
Præmatur formæ. exod. 25. b. 37. a
Præmatur pro toto mundo Christus. 1. ioan. 2. a. 4. c
Præmatur panes. leuit. 24. a. quos Dauid necessitate compulsum come-
dit. 1. reg. 21. b. marc. 2. d. luc. 6. a
Præmatur & aduersa a domino. prou. 3. b
Præmatur infidelium non inuidendum. psal. 36. b. Quam sequitur ca-
men interitus subitaneus. ibid.
Præmatur noster deus psal. 17. c. 26. a. 30. a. 32. d. 70. a. 113. c. 143. a
Præmatur dei erga seruos suos ps. 14. b. 146. b. prou. 15. a. 19. c. mala. 3. d
Præmatur dei inscrutabilis, propter bonorum afflictiones. iob. 9. c. psal.
144. d. eccl. 8. d. 9. a. habac. 1. a. Malorum prosperitates iob. 21. b. psal. 71.
a. 143. b. d. prouer. 16. a. eccl. 7. c. eccl. 3. c. iere. 12. a. malach. 2. d
Præmatur humana, inanis. deut. 32. d. prou. 1. b. 19. c. 22. a. 27. b. eccl. 7.
b. sapien. 9. d
Præmatur vnicuique commissæ. eccl. 17. b
Præmatur dilectio. mat. 22. d. marc. 12. c. luc. 10. e. 13. c. galat. 5. c. iac. 2. b
Præmatur succurrendum. eccl. 29. a. 25. a. luc. 10. c. iaco. 4. d. Non maledi-
ciendum. mala. b. eccl. 19. b
Præmatur spiritus. rom. 8. a. Abdia. 1. d
Præmatur, nos esse Christus præcipit. mat. 10. b. 1. pet. 4. b
Præmatur est deo iudic. 5. a. 1. corint. 14. c
Præmatur Dauid spiritus malus cessat vexare Saul. 1. reg. 16. d. 18. c
Præmatur apostoli vniandi. 1. corint. 4. d. philip. 3. d. 2. corint. 11. c
Præmatur propheta non credendus. deut. 13. a. 18. d. exech. 22. c. iere. 23. d
Præmatur propheta miracula interdum faciunt. iere. 23. f. exech. 13. a. luc. 13. b
Præmatur regis Aegypti gesta. 1. machab. 10. 11.
Præmatur cum Christo comedunt. marc. 2. b. luc. 5. f. Et ideo Euangelio cre-
dunt.

dum. matt. 21. c. luc. 7. c. 15. a

Pudicitia pericula vitanda. eccl. 9. a. b

Puella vouens quomodo voti rea est. num. 30. a

Pueris angeli sunt custodes. matt. 18. b. Ad Christum adducuntur. 19. b. quos ille amplectitur. marc. 9. f. 10. b

Pueri non scandalizandi. matt. 18. a. Ipsorum est regnum celorum. 19. b

Pueri videntes Eliseum demorantur ab vrsis. 4. reg. 2. d. Virgis coercendi. prouerb. 13. d. 22. c. 23. b. Christum in templo laudant. matt. 21. b

Pugnat deus pro Israelitis. exod. 14. d. f

Pugnat pro nobis deus. exod. 15. a

Pulcherrima Sarai. gene. 12. c. d. Rebecca. 24. b

Pulchra Rachel. 29. b. Abigail. 1. reg. 25. a. Bethsabce. 2. reg. 11. a. Thamar soror Absalom. 13. a. Abisag. 3. reg. 1. a

Pulcher Ioseph. gen. 39. a. Saul. 1. reg. 9. a. Dauid. 16. b. Absalom. 2. reg. 14. f

Pulvis homo. gene. 3. d. 18. d

Pulvere aspergitur Iosue. iof. 7. b. Hebraei. 1. reg. 4. c

Pulcrem pedum suorum excutunt apostoli in contemptores euangelij. matt. 10. b. Paulus & Bernabas. act. 13. g

Pupillo iudiciu facit deus. deu. 10. d. 24. d. 26. a. 27. c. prou. 13. a. eccl. 4. d

Pupilli decimis alendi. deut. 14. d. 24. d. 26. a

Purgatio peccatorum facta per Christum. heb. 1. a

Purgamenta huius mundi sunt discipuli Christi. 1. corin. 4. c

Purificatio leuitarum. num. 8. b. Leprosi. leuit. 14. d. Iudeorum. ioan. 2. a. Maria. luc. 2. c

Pusillanimes consolandi. 1. Thessa. 5. c. isa. 35. b

Puteos Abraha obturati Philistaei. gene. 26. c

Quos refodit Isaac & plures alios. d. e. g

Pythones prohibentur. leuit. 20. d. deut. 18. b

Quos aufert Saul. 1. reg. 28. a. Iofias. 4. reg. 23. e

Pythoniissam tamen consulit Saul. 1. reg. 28. a. b

Q

Quaerendus deus toto corde. Deuter. 4. d. psal. 68. g. 104. a. Sopho. 2. a. isa. 55. b

Quaestiones superfluae vitandae. 1. tim. 1. a. 6. a. 2. tim. 2. d. tit. 3. c

Quaestus magnus pietas est. 1. tim. 6. b

Querela vitanda. phil. 2. b. 1. thess. 3. d. Sine quibus Paulus praedicat. 2. b

Quietam vitam Christiani ducant. 1. thess. 4. c. 1. timot. 2. a. 1. pet. 3. a

Quinquagenarios constituit Moyses. exod. 18. d

Quinquagenarios occidit Elias. 4. reg. 1. b. c

R

Raab meretrix saluat exploratores. iof. 2. a. & saluatur ab illis. 6. c. heb. 11. f. iaco. 2. d.

Rabbath obsidet Ioab. 2. reg. 11. a. 12. g. 1. pa. 20. a

Rachelis acta. gene. 29. 30. 31.

Radix Dauid, Christus: Iudeorum, patriarcha. roma. 11. b. c. 15. b

Raguel qui & Iero, socer Moysi exod. 2. e

Raguel socer Tobiae iunioris. 4. c. 8. b. c. d

Rama edificatur a Baasarege Israel. 3. reg. 15. c. e. Destruitur ab Asa rege Iuda. c

Ramatha domus Samuelis. 1. reg. 7. d

Ramesse datur in possessionem Iacob. gene. 47. c. exod. 1. b

Rami naturalis olea, Iudaei. roma. 11. c

Ramoth Galaad obsident Achab & iofaphat. 2. reg. 22. a

Rana super vniuersam Aegyptum. exod. 8. a. b

Raphael deducit & reducit Tobiam iuniorem. iob. 5. b. 9. 12.

Rationale iudicij. exod. 28. c. 39. b

Rationis propria iudicio non fidendum. deut. 12. a. prou. 3. a. 12. c. 14. b

Ratio omnium deo reddenda. rom. 14. b. 1. pet. 3. c. 4. b. matt. 12. c

Rebecca filia Baithuel nupsit Isaac. gene. 22. d. Caetera eius acta. 24. 25.

26. 27. roma. 9. c

Rebelle puniti. nume. 14. a. 16. a. 20. b. deut. 17. c. 31. g

Recalcitrantes puniuntur. deut. 32. c. act. 9. a. 26. d

Recedere a deo non oportet. deut. 11. b. 32. c. 1. reg. 12. d. iudic. 16. c

Recipientes Christum filij eius constituuntur. ioan. 1. b

Reconciliari fratri ante omnia debemus. matt. 5. d

Reconciliati sumus deo per Christum. roma. 5. b. 2. corin. 5. d. coloss. 1. c

Recordatur nostri deus cum nos a malis liberat, vel aliquid donat. gene.

30. b. 1. reg. 1. b. c

Recordemur beneficiorum dei oportet. deut. 8. a. 7. c

Rectoris officium. eccl. 32. a. 33. c. 10. a

Rectum coram deo faciendum. exod. 15. g. deut. 12. a. b

Rectus deus. deut. 32. a. psal. 24. b. 91. c

Redemit nos Christus. gala. 3. b. 4. a. ephe. 1. b. tit. 2. d. apoc. 5. c. Iudeos ab Aegypto. 15. c. deut. 9. d. 2. reg. 7. d. psal. 76. c. 77. c. 105. b. 106. a. 135. c. Dauid seruum suum. 143. b

Redemptio nostra ab aeterno prauisa erat. 1. pet. 1. d

Refugij ciuitates. nume. 25. a. deut. 4. g. 19. a. iof. 19. a. 20. g

Refugium nostrum deus. 2. regum. 22. a. psal. 9. b. 17. a. 45. a. 93. d. 143. a. ierem. 16. d

Regina Saba venit ad audiendam sapientiam Salomonis. 3. reg. 10. a. 2. paral. 9. a. math. 12. d. luc. 11. d

Regionum diuisiones. gene. 10. a. deut. 32. b

Regnabit deus in perpetuum. exod. 15. c. Christus. psal. 9. g. luc. 1. c. 2. pet. 3. d. isa. 9. b

Regnabat super Israel amicum regem peterent. 1. reg. 12. c. Finis eiusdem regni. 4. reg. 17. a. 25.

Regni lex. 1. reg. 8. c. 10. d. Mutatio iob. 34. b

Regna quatuor mundi. dan. 7. c. 2. ach. 6. a

Regni Christi descriptio isa. 32. a. psal. 71. a

Regnum celorum, felicitas aeterna. matt. 5. a. 25. c. luc. 13. f. matt. 8. b. 3. a. 4. c. mar. 1. b

Ecclesia fidelium. math. 13. f. 25. a. luc. 17. e

Euangelium diuinum. matt. 5. a. 21. d. luc. 8. b

Fides catholica. rom. 14. 1. corin. 4. luc. 17. e

Regula Christi. gal. 6. d. Aequa. leui. 19. g. In qua permanendum est. phi. 3. d

Religio munda. iaco. 1. d

Relinquentium deum poena. iof. 24. c

Reliquiae Israel in fine saluanda. iere. 21. g. isa. 65. b. rom. 9. f. 11. a. c

Remissionis suae libertatis annus Iubileus. leui. 25. b

Remissio debitorum, anno septimo. deut. 15. a

Remissio peccatorum. psal. 18. a. coloss. 1. c. act. 21. f

Remittendum ex corde proximo. mat. 6. c. 18. luc. c. 17. a. coloss. 3. b. eccl. 28. a

Renasceremur ex aqua & spiritu sancto. ioan. 3. a. per verbum dei. 1. pet. 1. d. 2. a

Renunciatio terrenorum ad seruitutem dei. luc. 14. g. 18. d. 2. cor. 6. b. philip. 3. b

Fructus eius. math. 19. c. luc. 12. d. 18. e

Reprobationis modus. math. 13. b. marc. 4. b. luc. 8. b. 1. cor. 9. d. 13. a

Repudium permittit Moyses. deut. 24. a. math. 19. a. marc. 10. a

Requies nulla inobedientibus. deut. 28. g. math. 11. d. 2. thess. 1. c. quam ingredientur fideles. heb. 4. a. tribulati. 2. thess. 1. c

Resipiscitiam a malis exoptat deus. iere. 3. g. iheremo. 5. d. sopho. 2. a. hosee. 14. a. 2. pet. 3. c

Respha Saulis concubina. 2. reg. 3. b. 21. b

Respicit deus ab obediens. leui. 26. b. isa. 66. a. luc. 1. e. 22. g

Republicam quomodo florere oportet. prouer. 28. b. 29. a

Resurrectio Christi figurata. iudi. 16. a. Iona. 2. a. d. matt. 12. c

Consummata. matt. 28. a. 2. corin. 13. b. heb. 13. d. act. 2. c. 3. c

Probata. matt. 26. c. 28. a. b. c. marc. 16. b. luc. 18. f. 24. a. b. f. ioan. 20. c. 21. a. 1. corin. 15. a. 2. b. timo. 2. b

Fructus eius. hosee. 6. a. rom. 4. d. 14. b. act. 13. c. 1. pet. 1. a

Resurrectio generalis prauisa. iob. 19. d. 2. machab. 7. c. 12. g. math. 22. c. marc. 12. c. luc. 20. f. 1. corin. 15. g. heb. 11. g. act. 17. d. 23. b. Consummanda. isa.

26. d. ioan. 5. e. 6. d. 11. c. rom. 6. a. 8. b. 1. corin. 15. c. 2. corin. 4. c. 1. thess. 4. d. dan. 12. a. b. coloss. 3. a. 1. ioan. 3. a. 1. corin. 13. c. f. philip. 3. d

Rex ad iustitiam instituitur. 3. reg. 10. b

Regis conditiones. Iustus. prouer. 29. a. b. sap. 6. d. eccl. 10. a. Paucus in equis. deut. 17. d. Pudicus. ibidem. Sobrius. prouer. 31. a. Pius. prouer. 25. a. Sa-

piens. 2. para. 1. c. 9. c. 3. reg. 3. b

Regis indignatio caueda. prou. 16. b. Subiectio subeunda. 1. pet. 2. c. Ho-

nor. ibidem. Pro illo orandum. 1. tim. 2. a

Rigauit Apollo plantante Paulo. 1. corin. 3. b

Rixa periculosa. prou. 17. c. 18. a. 29. b. 30. d. eccl. 8. d. 25. b

Rixa, opus carnis. gala. 5. d. prou. 10. 15. b. exod. 21. c

Roboam regis Iudae moris & acta. 3. reg. 11. g. 12. 13. 14. 2. para. 10. 11. 12. eccl. 47. d

Rogat Christus patrem pro fidelibus. ioan. 14. b. 16. f. 17. b. Ioseph ab Arimathaea Pilatum. 19. g. Paulus eos quibus scribit & praedicat. rom. 16. c. 1. corin. 4. d. philip. 4. a. 1. thess. 4. a. 2. thess. 2. a. 1. timo. 1. a. act. 23. d. 27. f

Roma concubina Nachor. gene. 22. d

Romanum imperium prauisum. nume. 24. d. dan. 2. f. 7. b

Romanos venturos timent Iudaei. ioan. 11. f

Romanum se perhibet Paulus. act. 16. g. 22. f

Romani neminem condemnant indicta causa. actorum. 25. c. Quibus predicandum erat euangelium. 23. d. Quique nec Paulum predicare pro-

bibent. 28. c

B ij Ruben

Rubē natiuitas. gen. 29. g. Cetera acta eius. 35. 42. 49. iof. 23. b. i. par. 5. b.
Rubus ardens nec combustus. exod. 3. a.
Ruīnam pracedit exaltatio. prouer. 18. c.
Ruīnam minatur deus Iudais cum Chanaanis. exod. 34. b. Iudic. 2. a.
Cum Christo. luc. 2. e.
Ruth gesta, in libro suo.

Saba regina. sup. Regina.
Sabbatum benedixit deus. gene. 2. a. exod. 16. c. 31. b. exech. 20. b.
A bonis obseruatur. exod. 30. b. 3. c. leui. 23. a. e. deut. 5. b. isa. 58. d. iere. 17. c. d. math. 12. a. marc. 2. d. luc. 6. b. 13. c. A malis violatur. exod. 35. a. nume. 15. d. tob. 2. a. isa. 1. d. iere. 17. c. Amos. 5. f. 8. c.
Sabbatum perpetuum Christianorum. isa. 66. g. hebr. 4. b.
Sacerdotis Leuitici officium. leui. 10. e. 16. a. 26. a. malac. 2. a. exod. 29. g.
Quod in Christianum translatus est. heb. 7. b.
Sacerdotum auaritia. isa. 3. b. mala. 2. a. math. 21. b. 26. a. 27. b.
Sacerdos noster Christus. psal. 109. b. gene. 14. d. heb. 5. b. 7. 8.
Sacerdotiū Christianū. eph. 2. c. d. 3. c. i. petr. 2. a. b. apocal. 2. b. 5. c. 20. b.
Sacramentum dei magnum reuelatum. eph. 3. a. colof. 1. d. i. tim. 3. d.
Sacramentum Eucharistie. sup. Eucharistia. Matrimonij. i. corin. 7. eph. 5. g. sup. Matrimonium. Vnctionis. marc. 6. b. iaco. 5. c. Baptismi. i. petr. 3. d. mar. 16. d. Ordinis. iof. 20. f. act. 8. c. i. tim. 4. 5. d. 2. tim. 1. c. d. Confirmatio- nis. act. 8. c. 19. a. i. ioan. 2. c. Confessionis. nume. 5. a. leui. 4. f. 5. a. 6. c. 13. a. 14. a. math. 8. a. luc. 17. d. act. 19. e.
Sacrificiorum lex. leui. 2. b. 6. c. d. deut. 18. a.
Sacrificia Iudeorum polluta. hosee. 5. b. Haggai. 2. b. Ea igitur reiecit deus. psal. 49. b. iere. 6. c. malac. 2. c.
Sacrificia quæ respicit deus. mich. 6. b. math. 5. b. marc. 12. c. psal. 50. d. malac. 3. a.
Sadducei negant resurrectionē. act. 23. b. math. 22. c. luc. 20. c. marc. 12. c.
Saga tabernaculi. exod. 26. b. 36. b.
Sagena missa in mare parabola. math. 13. f.
Sagittas suas minatur deus Israeli. deut. 32. d.
Salis facta est uxor Lot. gene. 19. f.
Sagittæ per seminavit Abimelech super urbem Sichem. Iudic. 9. f.
Sæpe condiendum sacrificium. leui. d. marc. 9. g. Sermo. colof. 4. a.
Sal terra. apostoli. math. 5. b.
Salmanasar transtulit Israhel in Assyrios. 4. reg. 17. a. 18. b.
Salomon rex Ierusalē. acta eius. 2. reg. 12. f. 3. reg. 3. vsq. ad 12. 2. par. 1. vsque ad 9. g. prou. 30. a. sap. 9. a. eccl. 47. b.
Salphaad filia in hereditate succedunt. num. 27. iof. 17. a. Iubentur vi- ris sue tribus nubere. nume. 36. a.
Saltantem Danid ridet Michol. 2. reg. 6. c.
Salutare in pace. i. regum. 10. a. 30. e. exod. 18. a. philip. 4. d. 1. thess. 5. d. iudic. 18. d.
Salutat angelus Gedeonē. iudic. 6. b. Mariā. luc. 1. c. Maria Elizabeth. d.
Salutare neminem per viam. e. luc. 10. a.
Saluator noster. Deut. 2. reg. 22. a. i. tim. 4. c. Iudeorū. Orthoniel. iud. 3. b.
Salus ex Iudeis. ioan. 4. c. A deo. psal. 3. b. 64. a. iere. 17. b. Per Christū. gene. 49. c. luc. 2. d. i. thess. 5. b. hebr. 2. c. act. 14. b. eph. 2. a. 2. corin. 6. a.
Samarie mons. 3. reg. 16. e. quem edificauit Amri rex Israel. f.
Samarie mala. hos. 14. a. Obsidio. 3. regum. 20. a. 4. reg. 6. e. Captiuitas. 17. a. 18. b. c.
Samaritanorum cultus. 4. reg. 17. f.
Samaritani parabola. luc. 10. e.
Samaritane historia. ioan. 4. a. & sequent.
Samsonis acta. iudic. 13. 14. 15. 16.
Samuelis natiuitas. i. reg. 1. c. Cetera eius acta vsque ad. 25. eccl. 46. c.
Sanctificare festum. leui. 25. b.
Sanctificari vult deus. leui. 10. a. nume. 20. b. 23. g. 34. a. i. petr. 3. c.
Sanctificatio nostra Christus. i. cor. 1. d. 6. c. leui. 10. b. colof. 1. c.
Sancti in manu dei. deut. 33. a. sap. 3. a.
Sanctuarij forma. exod. 25. a. Eiusdem expiatio. leui. 26. c.
Sanctitatem imitemur. leui. 11. g. heb. 12. d.
Sanguis anima omnis carnis. gene. 9. a. leui. 17. c. Ideo comedi prohibe- tur. gene. 9. a. deut. 12. b. i. reg. 14. c.
Sanguine expiantur peccata. leui. 17. c. hebr. 11. f. Aspergitur populus. exod. 24. a.
Sanguis Christi petit remissionem. heb. 12. g.
Sanguis & aqua exiit de latere Christi. ioan. 19. f.
Sanati sumus à peccatis per Christum. i. petr. 1. d. exod. 15. g. deut. 32. f.
Sanitate nihil præstantius. ecclesiastici. 30. c.
Sapientia nostra, timor domini. iob. 28. d. psal. 18. b. Verbum domini

deutero. 4. a. i. corin. 2. b.
Sapientia dei Christus. matt. 23. d. luc. 11. g. colof. 2. a.
Sapientiam præferi Salomon ceteris bonis. 3. reg. 3. b.
Sapientia mundi stultitia est. i. cor. 3. d. Carnis, legi dei repugnat. rom. 7. b. i. cor. 1. 2. 3.
Sara vxoris Abrahæ gesta. gen. 11. d. vsque ad 23. a. hebr. 11. c. i. petr. 3. a.
Sara vxor Tobie iunioris. tob. 3. b. 7. e. 10. d.
Sarephana mulier pascit Eliam. 3. reg. 17. b.
Satan deus huius seculi. 2. corin. 4. a. impetrata facultate percutit iob. iob. 1. a. b. Apostolos aperit. luc. 22. c. Cui traditur fornicator vexandus. i. corin. 5. b. Qui se transfert in angelum lucis. 2. corin. 11. c. Et Paulum nititur impedire. i. thess. 2. d.
Satanam Petrum vocat Christus. marc. 8. d.
Saturati non obliuiscantur dei. deut. 6. b. c.
Saturatus Israel dereliquit deum. deut. 32. c.
Saturatis va. luc. 6. d.
Saul filius Cis primus rex Israel. 1. reg. 9. & sequent. Cuius mors nun- tiatur Davidi. 2. reg. 1. a. Regnum eius decreuit. 3. a. quia dominus abstu- lit ab eo misericordiam. 7. c. & septem eius filij suspenduntur. 21. a. b. c.
Saulis & Ionathæ ossa David sepelit. 2. reg. 21. c.
Saulus, qui & Paulus, cōsensit morti Stephani. act. 7. g. sup. Paulus.
Scabie deus percutit præceptorum suorum transgressores. deut. 28. c.
Scabiosa deo non offerenda. leui. 21. d. 22. c.
Scandalo sunt fidelibus idololatæ nisi occidantur. exod. 23. d. deut. 7. c.
Scandala vocantur impij. matt. 13. f.
Scandalizantur apostoli. Matt. 19. c. Discipuli. ioan. 6. g. Pharisei. mat. 5. b. Nazareni. 13. g. marc. 6. a. luc. 4. c.
Scandalum vitandum. mat. 18. a. 26. c. marc. 14. c. luc. 22. d.
Scenofactoriam artem apud Aquilam exercet Paulus. act. 18. a.
Scenopegia sollemnitas. 3. esdr. 5. c. i. machab. 10. b. 2. mach. 1. a. ioan. 7. a.
Schismaticus arguitur. prouer. 6. b.
Schismata vitanda. i. cor. 1. b. 3. b. 11. d. 12. d.
Scientia Salutis. luc. 1. g. Veritatis. i. tim. 3. b. Iesu Christi. philip. 3. b.
Euangelica. i. corin. 1. a.
Scientia inflat. i. corin. 8. a.
Scientiarum dominus est deus. i. reg. 2. a.
Scientia boni & mali arbor. gene. 2. b. c. 3. b. d.
Scindunt vestimenta sua Iosue & Caleb. nume. 14. b. David. 2. reg. 13. f.
Achab. 3. reg. 21. g. Eliscus. 4. reg. 2. c. Ioram rex Israel. 4. reg. 5. b. f. Eze- chias rex Iuda. 19. a. isa. 37. a. Iosias rex Iuda. 4. reg. 22. c. Athalia. 2. para. 23. c. Mardocheus. esth. 4. a. Mathathias. i. mach. 2. b. Ionathas. 11. g. Cai- phas. math. 26. f. Iacob. gene. 37. g.
Scortatores prohibet deus fore in Israel. deut. 32. g. prouer. 5. a. 7. a. 29. a. 2. mach. 6. a.
Scribe euidam Christus obicit paupertatem suam. mat. 8. c. luc. 9. g.
Scribarum opera arguit Christus. mat. 23. a.
Scribit deus legem ac mandata. exod. 24. a. c. 34. d. deut. 10. a. ioan. 5. g.
Scribenda iubet deus præcepta sua in memoriam. exod. 34. d. deut. 6. b. 11. c. 31. e.
Scripturis non credunt Iudæi. ioan. 5. f. g. 8. b. c.
Scripturis sacris vitatur Christi cōtra diabolum. mar. 4. a. mar. 1. d. luc. 6. a.
Scripturas impleturus venit Christus. luc. 24. g. Per quas se probat à pa- tre missum. ioan. 5. f. g.
Scripturis Apollo conuincit Iudæos. act. 18. g.
Scripturarum utilitas. 2. timot. 3. d. quas scrutantur nobiles. act. 17. c.
Scrutator cordium deus. rom. 8. c. sap. 1. b. isa. 40. f. psal. 7. c. iere. 17. b. apoca. 2. f.
Sculptile faciens, maledictus. deute. 27. c.
Scurrilitas vitanda. eph. 5. a.
Scutum auxilij. deus. deut. 33. d. 2. reg. 22. a. c.
Scuta aurea Salomonis 3. re. 10. c. Ablata à Sesac rege Aegypti. 3. re. 14. g.
Sela à Israele separata à Davide. 2. reg. 20. a. quem persequitur Iob vsque ad mortem. d. g.
Secta, opus carnis. gala. 5. d.
Secta Phariseorum erat Paulus. act. 24. d. 26. a.
Secta Christianorum ubique contradicuntur. act. 28. c.
Sectarum introductores. 2. petr. 2. b.
Securitatem promittit dominus Israeli. exod. 34. c.
Securis ad radicem arboris posita. mat. 3. c. luc. 3. b.
Sedecias pseudopropheta. 3. reg. 22. b.
Sedecia regis acta. 4. regum. 24. d. 25. a. b. iere. 52. exechiel. 12. 21. f.
Sediciosi damnantur. prou. 24. c.
Seductor Christus à Iudæis vocatus est. matt. 27. g. Paulus. 2. corin. 6. b.
Seductor

Servi empticij Iudeorum. exod. 22. d. Anno septimo libertate donandi. deut. 15. c.

Servi dei à peccato liberati. i. ioh. 8. d. rom. 6. d. i. petr. 2. c. Imò filij dei. i. ioh. 1. b. g. ala. 4. a. Sed & amici. i. ioh. 15. b

Servi Christi non leuiter iudicandi. rom. 14. a. g. ala. 1. c. matt. 20. d

Seruus dei Abraham. gene. 18. a. 19. d

Seruus dei Moyses. num. 12. b. deut. 24. b. Episcopus. 2. tim. 2. d

Seruus omnium Paulus. 1. corin. 9. c. 2. corin. 4. b

Servi peccati qui sunt. i. ioh. 8. d. 2. petr. 2. d. rom. 6. d. Diaboli. deut. 6. d

Inutiles. luc. 17. b. Iustitia. rom. 6. c. d

Seneritas dei in Iudeos. rom. 11. c

¶ Siba seruus Miphibosaph. 2. reg. 9. a. c. d. 16. a

Siccitas in Iudæa. iere. 14. a. 3. reg. 17. a

Siceleg ciuitas Davidis. 1. regum. 27. b. succensa est in absentia eius. 30. a

Siceram non biberunt Israelitæ in deserto. deut. 29. b

Sichem violauit Dinam filiam Iacob. gene. 34. a. occiditur à Simeone & Leni. vrbe destructa. d

Sichem turris comburitur cum mille viris. iudic. 9. f. Quam edificat Ieroboam. 3. reg. 12. f

Sich mita ab Abimelech expugnantur. iudic. 9. e

Siclus. exod. 30. b. exech. 45. d

In Sidonem sermo domini. exech. 28. e

Sidoniorum idolum Astaroth, sine Astarte. 3. reg. 11. a. 4. reg. 23. c

Sidrach cum sociis in fornacem missus. dan. 3. b

Signatorum numerus. apoc. 7. a

In signa sunt luminaria cæli. gene. 1. b

Signum petii à deo Abraham. gen. 15. b. Gedeon. iudic. 6. d. Ionathas. 1. regum. 14. b. Iudai & Pharisei. math. 12. c. 16. a. luc. 11. d. 12. g. 1. cor. 1. c

Signo confirmatur Saul. 1. reg. 10. a. Ionathas. 14. b. Ieroboam. 3. reg. 13. a. 14. c. quo non retrahitur à malo. 13. g

Signum future victorie Ezechie. 4. reg. 19. f. Sanitatis. 20. b

Signa visi Ierosolymis in cælo. 2. machab. 5. a

Signa sequentia credentes. mar. 16. d. Præcedentia diem iudicii. matt. 24. c. marc. 13. c. luc. 21. c

Silentium pro tempore seruandum. prou. 25. d. 26. b. ecclès. 3. a. 9. b

Silo domus dei. i. ioh. 18. b. iud. 18. g. 20. b. 1. reg. 1. a. 3. a. iudic. 21. c

Simcon filius Iacob & Lia nascitur. gene. 29. d. Catera eius acta. 34. a. 42. a. 43. 46. exod. 6. c. nume. 23. a. i. ioh. 19. a

Simon non moriturus nisi videret Christum. luc. 2. d. quæ in vlnas susceperit. ibidem.

Simula oblatio cū aliis oblationibus. exo. 29. a. leni. 2. a. 6. b. 7. a. & seq.

Simile suo simili facile iungitur. ecclès. 13. c

Similitudinibus & parabolis vitur sepe scriptura. Nathan ad Dauid. 2. reg. 12. a. b. Mulier Thecnitis. 14. a. b. Salomon ad filium, in lib. Prouerb. Ecclesi. 1. a. b. & Canticorum. Christus ad discipulos & populum per. 4. Euangelist. as.

Simon frater Iudæ dux Iudeorum capto Ionatha. 1. machab. 13. c. sub quo maxima quies. 14. a. A Ptolemao interfectus. 16. c

Simonis Onie laudes. ecclès. 50. a

Simon, Petro nomen impositum. i. ioh. 1. f. mar. 3. b

Simon Phariseus recipit Christum ad conuinuium. luc. 7. f

Simon magus apud Samariam. act. 8. b. conuertitur à Philippo. c. A Petro voluit emere domum spiritus sancti. à quo maledictus est cum sua pecunia. d

Simplex vir Iacob. gene. 25. d. Iob. 1. a

Simplices in malo. rom. 16. c. phil. 2. b

Simplicium corda sub specie boni rapuit Absalom. 2. reg. 15. c

Simplicitate seruendum deo. i. ioh. 2. 4. c. act. 2. g

Simulachrorum cultus fugiendus. act. 15. c. 1. ioh. 5. d

Simulachra gentium. psal. 113. b. isa. 2. d. 41. g. exech. 7. f

Simulat Dauid insaniam apud regem Achis. 1. regum. 21. d. Ammon læguorem. 2. reg. 13. a. Mulier Thecnitis luctum. 14. a. Vxor Ieroboam, aliena. 3. reg. 14. b

Simulatio absit à Christianis. 1. petr. 2. a. rom. 12. c

Sina, vel Sinai, mons vnde data est lex. exod. 19. a. leui. 7. d. 26. e. 27. g. g. ala. 4. d

Sinaps grano comparatur ecclesiæ. matt. 13. c. mar. 4. d. luc. 13. d

Sion quare ciuitas David dicitur. 1. para. 11. b

Sisar dux exercitus Iabin. iudic. 4. a. exercitu suo occiso fugiens à iabel muliere occiditur. 1. d

In Sisare manus traduntur Israelitæ. 1. reg. 12. b

Sitiens Samson à domino impetrat aquas. iudic. 15. d

Sitienti David offertur aqua de cisterna Beirlehem. 2. reg. 23. c

Mittitur potus & cibaria. 17. g
Sitiens Christo potum Samaritana negat. i. i. 4. b. Indei offerunt acetum. 19. f
Sitiens vitam eternam inuitantur ad fidem. i. i. 7. f
Sitiimminatur Moyses populo incredulo. deut. 28. e
Sobria à deo reicitur. isa. 22. e. occiditur. g
Sobrietatem precipit Paulus & Petrus. roma. 12. a. 1. thess. 5. a. tit. 2. a. b. 1. petr. 5. c
Societate facturus hominū cum deo, venit Christus in mundū. 1. i. 10. 1. b
Societate habere cum deo & filio eius est credere. 1. i. 10. 1. a. philip. 3. b
Socothia negantes victum Gedeoni, occiduntur. indic. 8. a
Socrus Petri febricitans à Christo sanatur. matt. 8. b. marc. 1. c. luc. 4. f
Sodomitæ peccatores erant coram domino. gene. 13. c. Expugnantur à Chodorabomor. 14. a. Liberantur ab Abraham. c. d
Sodomorum interitus prædicitur Abrahæ. gen. 18. c. Ipsi Lot. 19. a. Quorum peccatum. b. roma. 1. c
Sodoma comburitur cum vicinis urbibus. gene. 19. c. 2. petr. 2. b. Iuda. c. matt. 10. b
Sol ad imperium Iosue manet immobilis. i. i. 10. c. Ezech. 4. reg. 20. b
Solis & Lune signa. sup. Signum. Equi. 4. reg. 23. c. Sacrificantes occidit Iofias. 4. reg. 23. b
Solemnitates Iudaorum tres. exod. 13. b. Quas abhorret dominus. isa. 1. d. Hosce. 2. b. malach. 2. a
Solemnitatem vitulo celebrant Isralitæ. exod. 32. b. Ieroboam. 3. reg. 12. g
Solicitudines huius seculi quantum retrahant à susceptione verbi dei. luc. 8. b. 14. d
Solicitudo victus à perfectis vitanda est. matt. 6. d. 10. a. luc. 16. c. 22. f. philip. 4. a. leuiti. 25. c. 1. petr. 5. b
Solicitudo Pauli pro ecclesiis. 2. cor. 7. c. 11. f. colos. 2. b. Pro pauperibus sanctis. 1. corint. 16. a
Soliciti sumus seruare pacem. ephe. 4. a. opera bona. 2. pet. 1. b
Solicitudo dei pro Abraham. gene. 12. d
Solitarij molestia multa. Ecclesiastes. 4. a
Soluere peccata quid. math. 18. c. i. i. 20. f
Solus facis nos deus. deut. 32. c. Bonus. luc. 18. c. Sapiens. roma. 16. d
Solus deus saluat à malis. 1. reg. 10. c
Soli deo seruendum. deuter. 10. d. Cuius potentia oportet nos saluos fieri. act. 4. b
in Somniis videt Iacob scalam. gene. 28. c
In somniis prohibetur Abimelech tangere Saram. gene. 20. a. Laban nocere Iacob. 31. c
Somnia duo seruorum Pharaonis interpretatur Ioseph. gene. 40. b. c. d. Ipsi Pharaonis. 41. a. b
Somniorum interpretatio donum dei est. gen. 4. b. 41. c
Somnia non obseruanda. leui. 19. f. deut. 18. b. eccl. 34. a. deut. 13. a. b
in Sophistis. eccl. 37. c
Sors Abrabæ quomodo vxor esset. gene. 20. c
Sors mitti Iosue distribuendo terram tribubus. i. i. 18. b
Sors cadit prout deo placet. i. i. 7. c. prou. 16. d. act. 1. d
In Sortem vocati sumus per Christum. ephe. 1. b
Species gloria domini in monte Sinai. exod. 24. d
Ab omni specie mala abstinendum. 1. thess. 5. d
Spectaculum mundo facti sunt apostoli. 1. corin. 4. b
Speluncam duplicem emit Abraham in sepulturam. gene. 23. b
Speluncam habitat Elias. 3. reg. 19. b. c
Speluncis absconditur Isralitæ. indic. 6. a. 1. reg. 13. b. Samson. 15. b. Dauid. 22. a. 2. reg. 23. b
Spelunca latronū facta est domus dei. mat. 21. b. marc. 11. c. luc. 19. g. iere. 7. b
Spes nostra à deo est. 2. thess. 2. d. In deo & in Christo locanda. 2. reg. 22. a. matt. 12. b. 1. petr. 1. d
Spes nostra, vita æterna. ephe. 4. a. heb. 9. d. Galea nostra. 1. thess. 5. b. Christus. colos. 1. d
Spe gaudemus. roma. 12. c. Saluamur. 8. d
Spes impiorum inanis. Iob. 8. c. 11. d. prouer. 10. d. 24. c. sapiens. 5. c. 16. d. ecclesiastici. 34. a
Spes dilata affligit animam. prou. 13. b
Spiritus sanctus quondam promissus. isa. 44. a. g. i. 2. g. ezech. 37. b. 39. g. sap. 1. b. 7. c. 9. d. Suo tempore missus. act. 2. a. c. 8. c. 19. a. i. 10. 20. f. rom. 8. b. Mirabiliter operatur. sapien. 12. a. psal. 142. c. i. 14. d. 15. d. 16. b. rom. 8. e. 1. corin. 2. c. 12. a. 2. tim. 1. b
Spiritus malus. leui. 20. d. indic. 9. c. 1. reg. 16. c. 18. b. 3. reg. 22. d. 2. para. 18. e. eccl. 39. d. zach. 23. a. matt. 8. c. 12. d. marc. 1. c. 3. b. 9. b. luc. 6. c. 8. a. 9. e. 11. c. apocal. 16. c

Spolia ex aquo iubet diuidi deus. num. 31. d. deut. 20. c. quod ressuerat Abraham. gene. 14. d
Spoliare iubet dominus Aegyptios. exod. 11. a. 12. c. Aaron Hebræos in vituli conflatione. 32. e. f
Sponsa Christi, ecclesia. psal. 44. b
Sporta demissus est Paulus. act. 9. d. 2. corin. 11. g. Sporta fragmentorum. math. 15. d. marc. 8. a
Sponsor sibi caueat. prouer. 6. a
Stans videat ne cadat. 1. corin. 9. c
Statera aqua. leui. 19. g
Sicla claritate differunt. 1. corin. 15. c
Stephani prædicatio. act. 7. g. mors. ibidem.
Stephana Pauli discipula. 1. corin. 1. e. 16. c
Sterilitas, in lege opprobrio erat. gene. 30. a. exod. 23. d. deut. 7. c. 1. reg. 1. a. psal. 112. b. Oratione fecunda erat. gene. 25. c. 30. c. 1. regum. 1. b. luc. 1. b.
Stigmata Christi secum portat Paulus. gala. 6. d
Stoici cum Paulo disputant. act. 17. d
Stulti virga emendandi. prouer. 16. a. 17. e
Stultorum condiciones. prouer. 18. a. b. 17. c. 26. a. eccl. 8. d. 21. c. d. 22. a
Stultitia deus mundū cōfundit. 1. corin. 1. c. quæ mundi sapientia est. 3. d
Stultus indicatur Paulus. 1. corin. 4. b. David. 1. reg. 21. d
Stultorum cor in ore eorum. eccl. 21. d. Infinitus est numerus. eccl. 1. d. ubi est latitudo. 7. a
Stuprum denegat Ioseph dominæ suæ. gene. 39. b
Stuprum Sichem vlti sunt Simeon & Levi. gen. 34. d. Ammonis cū Thamar, Absalom. 2. reg. 13. a. b
Subcinericius panis coquitur à filiis Israhel. exod. 18. f
Datur Elia ab angelo. 3. reg. 19. a
Subditi sumus inuicem in timore Christi. Ephe. 5. c
Subiecti sumus regibus & ducibus. 1. pet. 2. c
Sudore quærendus victus. gen. 3. d
Sufficiat in quibus Paulus cōstinebat. 1. tim. 6. b. phil. 4. c. 2. cor. 3. b
Suffocatum prohibetur comedi. gen. 9. b. act. 15. b
Sum qui sum. exod. 3. e
Superbi à deo deieci. isa. 29. f. Nec cum eis communicandum. ecclesi. 13. a
Superbum pauperem odit dominus. eccl. 25. a
Superbis deus resistit. iaco. 4. b. 1. petr. 5. b. luc. 1. e
Superbia inuicem peccati. eccl. 10. b. 23. a. impios confundit. Habac. c. 2. e
Superbia Core & sociorū. num. 16. a. b. c. Senacherib. 4. reg. 19. e. f. Israhelitarum. deu. 1. g. Nabal. 1. reg. 25. b
Surdum facit deus. exod. 4. c. sanat Christus. marc. 7. d
Susanna vxor Ioachim pulchra valde. dan. 13. a. quæ concupiscunt duo presbyteri. ibidem. Eam accusant adulteri, & damnant. c. d. Daniele liberatur, & accusatores damnantur. e
Suscitauit Christum pater, ita suscitabit nos. 1. cor. 6. e
Suscitauit Elias filium Sareptana. 3. reg. 17. c. Eliseus filium hospita. 4. regum. 4. f
Suscitauit semen fratris superstes. deut. 25. b
Sussensus ipsa die sepeliebatur. deut. 21. d
Suspenditur corpus Saulis in muro. 1. reg. 31. d. Septem filij eius à Gabaonitis. 2. reg. 21. c
Synagoga ad penitentiam vocatur. Hosce. 2. a
Syri tributarij sunt Dauidi. 2. reg. 8. b. de quibus. 2. reg. 8. 10. 24. 4. reg. 5. 6. 7. 13. 1. & 2. machab.

T

Tabernaculi dei in medio Israhel. leui. 26. b. Erigitur. exod. 40. a. Forma eius. 26. a. 36. a. Expiatio. leui. 16. d. offertur illud Moysi. exo. 39. f. g. In eo dominus in columna nubis apparet. deut. 31. d
Tabernaculorum festi. 15. die septembris. leui. 23. e. f. deut. 16. c. Quod celebrarunt Israhelitæ à captiuitate reuersi. 1. esdr. 3. b
In tabernaculis habitabat Abraham. gen. 12. b. 18. a. Iacob. 25. d. 35. d
Tabernaculum fœderis. 33. b
Tabernacula duo in lege Moysi. hebr. 9. b
Tabernaculum vocatur corpus nostrum. 2. corint. 5. a. 2. pet. 1. c
Tabernaculum dei cum hominibus. apoc. 21. a
Tabula testimonij. exod. 32. d. deut. 3. a. 5. e. quas Moyses descendens à monte cōfregit. exod. 32. d. Alias nouas Moyses parauit. 34. a. deut. 10. a
Tabula tabernaculi de lignis setim. exod. 26. d. 36. c
Taciturnitas laudatur. prou. 17. d. 10. c. 21. d. ecclesi. 20. a. Amos. 5. d. 1. corint. 14. g
Tactu simbrie vestis Christi sanantur infirmi. matt. 14. d. marc. 9. g
Talentorum parabola. matt. 25. b. luc. 19. b
Talanta allata Salomoni ex ophir. 3. reg. 9. d
Talentum

Talentum consumpta in adificatione templi. 3. reg. 9. c.
Talionis lex. gene. 9. a. exod. 21. c. deut. 19. d.
Talionis poena. exod. 21. c. leui. 24. c.
Temeritas infelix. prouerb. 15. c. eccl. 9. d.
Templum Salomonis edificatur. 3. reg. 6. a. Dedicatur. 8. g. 9. a. Quod iubet
Ioas instaurari. 4. reg. 12. a. Iosias. 22. a. Illud destruit Ioas. 14. Sefac rex Ac-
gypti. 3. reg. 14. g. 2. par. 2. c. Nabuchodonosor. 4. reg. 25. b. ierem. 52. d. 2. par.
26. d. Restituitur ab Esdra. 1. c. d. 4. a. 5. a. b. agg. 1. d. Dedicatur. 1. c. d. 6. d.
Gloria eius à Christo. bag. 2. a. Euertendum praevidetur. Amos. 9. a. 7. a. b.
11. a. Spoliatur ab Antiocho. 1. mach. 1. c. 2. mach. 5. c. Violatur. 1. mach. 1. c.
2. mach. 6. a. Per Iudam Machabaeum purgatur. 1. mach. 4. c.
Templum & ciuitatem euertendā Christus praedicat. math. 24. a. marci.
13. a. luc. 19. g. 21. a.
E templo ciuitas Christus vendentes & ementes. matt. 21. b. mar. 11. b. luc.
19. g. ioan. 2. c.
In templo orant discipuli. act. 2. g.
Templum dei corpus nostrum. ioan. 2. d. 1. cor. 3. c. 2. cor. 6. c. ephe. 2. d.
Templum dei violans disperdetur. 1. cor. 3. d.
Templum omnia sunt. eccl. 3. a. Quod breue est in hac vita. 1. cor. 7. c.
Et ideo redimendum. coloss. 4. a.
Tenebrae super faciem abyssi. gene. 1. a. Palpabiles in Aegypto. exod. 10.
c. In morte Christi. matt. 27. c. mar. 15. c. luc. 23. f.
Tenebrarū filij nō sunt Christiani. 1. thess. 5. a. ephe. 5. b. A quibus creptus
Paulus. 2. cor. 4. b. In quibus Iudaei non cognouerunt Christum. ioan. 1. a.
Tenebrarum opera. roma. 13. d. In quibus ambulantes non sunt Christi.
1. ioan. 1. c.
Tenebras nostras illuminat deus. 2. reg. 22. c. psal. 17. d. Quibus nulla cū
luce communicatio. 2. cor. 6. c.
Tentauit deus Abraham. gene. 22. a. Populū suum. exod. 15. f. 16. a. deut.
8. a. iudi. 2. d. 3. a. exod. 20. d. isa. 30. d. deut. 13. a.
In tentationibus orandum. psal. 133. a. deus expectandus. 26. d. nec ten-
tandus. deut. 6. c. matt. 4. b. 1. cor. 10. b. 1. thess. 3. b.
Tentat deum Israelita. exod. 17. a. b. num. 14. d. Christum Pharisei. mat.
16. a. Diabolus. matt. 4. a. mar. 1. b. luc. 4. a.
Tentatur quisque à concupiscentia sua. iaco. 1. b.
Tentari non sinu nos deus ultra vires. 1. cor. 9. c.
Tentoriij forma. exod. 26. g.
Terra creatio. gene. 1. a. Maledictio. 3. c. d. Quam sudore graui Adam.
arat. d. Noe. 9. c.
Terrarum diuisio. gene. 10. a. Venditio. 47. c. leui. 25. d.
In terram reuertetur homo vnde sumptus est. gene. 3. d. Quia terrenus. 1.
cor. 15. f.
Terra rota dei est. exod. 9. f. psal. 23. a. Cuius fructus inobedientibus ma-
ledictus. leui. 26. c. deut. 11. b. 18. b. 29. d.
Testamentum vetus. gene. 12. b. hebr. 9. Eius repetitio. iof. 24. bebr. 9. c.
Testamentum nouum. matt. 26. c. 1. cor. 9. c. 2. cor. 3. b. gala. 3. c. bebr. 8.
b. 10. c.
Testamentum hominis iustē ordinandum. gene. 25. a. 49. d. tob. 3. a. 14. c.
eccl. 33. c. Iustē obseruandum. gala. 3. b. bebr. 9. d.
Testimonij tabulas recondit Moyses in arcam. exod. 40. b.
Testimonium falsum non dicendum. exod. 20. c. 23. a. deut. 5. b. Quod ta-
men Iudaei in Christum querunt. math. 26. f. mar. 14. f. Verum autem dei
testimonium de filio. 1. ioan. 5. d.
Testiculis attriti non admitebantur in ecclesiā. deut. 23. a. Nec animal
offerebatur. leui. 22. d.
Testis dei. isa. 43. b. 44. b. ioan. 15. d. act. 1. a. 10. f. 1. ioan. 5. b. apoca-
lyps. 1. a.
Testis hominis verus. prouerb. 14. a. c. 23. d. act. 1. d. num. 35. d. deut. 17.
b. isa. 8. a. matt. 18. b. 2. cor. 13. a. Falsus. prouerb. 12. c. 14. a. 19. d. 23. c. matt.
26. f. mar. 14. f. act. 6. c. exod. 20. c. 32. a. leui. 19. d. deut. 5. c. prouerb. 6. c. 19.
a. 21. d. daniel. 13. c.
Thamar vidua act. gene. 38. a. & sequen.
Thamar sororis Absalom violatio. 2. reg. 13. a. Filia eius. 14. f.
Thau signandi ad salutem Iudaei. exech. 9. b.
Thebni pro amri petius à populo occiditur. 3. reg. 16. c.
Theraphim cum ephod fecit sibi Michas. iudic. 17. b. quod abstulerunt
filij. dan. 18. c.
Thesauri templi diripiuntur. 3. reg. 14. g. 7. g.
Thesauri non sunt in terra recondendi. matt. 6. c. Quorū parabola. matt.
13. f. luc. 12. c.
Thesaurus cordis. matt. 13. c. Euangelij. 2. cor. 4. b.
Thesauri sapientia in Christo. coloss. 2. a.
Thopheth locus idoli Moloch. isa. 30. g. ier. 7. g. Destruitur. 4. reg. 23. c.

Thou rex Hemath congratulatur Davidi ob percussum Adazer. 1.
reg. 8. c. 1. paral. 8. c.
Thronus Salomonis. 3. reg. 10. c. Alterius maioris visio. apoc. 20. d.
Thuribula Core & sociorum corrumpuntur. nume. 16. e.
Thymiamatis confectio. exod. 30. d. 37. d. leui. 16. c.
Tibicines in exequiis mortuorum. matt. 9. c.
Timor domini commendatur. exod. 20. d. deut. 6. c. 10. d. eccl. 1. a. 27. a.
isa. 8. c. 33. b. iere. 5. c. malach. 1. b. matt. 10. c. 12. b. rom. 11. c. 1. cor. 10. c. heb.
4. a. apoc. 14. b. 15. a. Vtilis homini. iof. 24. c. psal. 2. b. prouerb. 3. b. 14. d. 15. d.
16. a. 23. b. 28. b. eccl. 12. d. eccl. 1. c. 15. a. 21. a. b. 25. b. iere. 32. g. Meritorius.
tob. 4. d. iob. 28. d. psal. 60. b. 111. a. 144. d. prou. 10. d. 14. d. 19. d. 22. a. ec-
cle. 1. b. 2. b. 10. c. 15. d. 23. d. 25. b. 32. c.
Tintinnabula in veste Aaronis. exod. 24. c. 28. c. 29. c.
Tius Pauli hospes. act. 18. b. Circumciditur ab eo. gala. 2. a.
Titulum lapideum erigit Iacob. gene. 35. b. 38. b.
Titulus crucis Christi. matt. 27. c. mar. 15. b. luc. 23. c. ioan. 19. d.
Tobiae utriusque vita & gesta. in suo libro.
Tonitruis percutiuntur Aegyptij. exod. 9. c. Audiuntur dum lex datur
Moysi. 19. e.
Tonitru dominus super aduersarios suos. 1. reg. 2. b. quo ad Samuelis preces
conferuntur Philistaei. 7. c.
Transfertur Enoch in caelum. gene. 5. d. Elias. 4. reg. 2. b. c. Israel in Assy-
rios. 17. a. Iuda. 24. c. 25. c.
Transfiguratur Christus. math. 17. a. mar. 9. a. luc. 9. d.
Transgressio Adae. gene. 3. b. Hosee. 6. c.
Transgressionum expiatio. nume. 5. a.
Transit Iacob Iordanem. gene. 32. c. Populus Israel mare rubrum. exod.
14. c. Iordanem. iof. 3. d. 4. c.
Transitus victima. agnus paschali. exod. 12. d.
Tribulationes credentibus Christo. 1. petr. 1. b. Predicatoribus verbi dei.
ioan. 16. a. 1. thess. 3. b. mar. 9. g. Per quas oportet intrare in regnum dei.
act. 14. d.
Tribulationes suis sapius infert dominus. phil. 1. d. 1. pet. 4. d. In quibus
eos tamen consolatur. ioan. 15. c. 16. g. Pro quibus nō infelicio. estimare de-
bemus. luc. 13. a. quoniam sunt ad probationem eorum. 1. petr. 4. a. Ideo ir-
illis gaudendum. ibidem.
Tribulatio parit requiem. 2. thess. 1. a. Patientiā rom. 5. a. Conuersionem.
deut. 4. c. isa. 26. c. Nec nos separat à dilectione dei. roma. 8. g. Et ab illa nos
tandē eripit. 1. reg. 10. c. In tribulatione deo fidendum. psal. 42. b. isa. 8. c. iob.
1. d. act. 16. c. gala. 6. d. 2. cor. 6. a. 7. a. Et in ea gloriamus. 2. tim. 2. d.
Tribulatoribus poena aeterna. tribulatis requies. 2. thess. 1. c. iudi. 8. c. psal.
59. c. 80. c. isa. 19. d.
Tribunali Christi omnes adestere oportet. 1. cor. 5. e.
Tribuni constituuntur à Moysi super populum. exod. 18. c. deut. 1. b. A
Dauid. 2. reg. 18. a. à Iuda Machabeo. 1. mach. 13. g.
Tribunus causam Pauli tunc. act. 21. f. 22. g. 24. b. f.
Tribunus sortes. iof. 13. & seq. 1. para. 5. d. exech. 48. a. c.
Tributa reddenda quorum sunt. math. 22. b. 26. b. luc. 20. c. roma. 13. c.
mar. 12. b.
Tributum soluit Christus. matt. 17. d.
Trinitatis mysterium designatur in verbo. Faciamus. gene. 1. d. 2. c. No-
bis. 3. d. Venite. 11. a. Tres vidit Abraham. 18. a. Verbo domini caeli firmati
sunt. psal. 32. b. 66. b.
Tristitia moderata utilis. 2. cor. 6. b. 7. b. c. Immoderata bonum impedit.
prouerb. 12. c. 15. b. eccl. 7. a. 14. a. 30. d. Iacob. 5. c. Malum inducit. prou. 12. d.
17. d. 25. c. 31. a. eccl. 25. c. 30. d. 38. b.
Tuba argentea nume. 10. a. 29. a. 31. a.
Tubarum festum. leui. 23. d. c.
Tunica Aaron. exod. 28. g. Superhumeralis. e. 29. d. Filiorum Aar. 28.
g. Samuelis. 1. reg. 2. d. Christi. ioan. 19. e. Immaculata. Iude. g.
Turpilolium ex ore nostro non audiat. ephe. 5. a. coloss. 3. b.
Turrim Phanael subuertit Gedeon. iudic. 8. d. Sibem. 9. f. g. Custodum.
4. reg. 17. b. 18. b. Furnorum. nehem. 3. c.
Tympans & choris cātū deo mulieres. exod. 15. c. Filia Iepthe. iud. 11. f.
Tyranni imago. prouerb. 28. c.
Tyrus euertenda praedicuntur. ier. 47. c. exech. 26. a. 27. a. Ioelis. 3. a. Amos. 1. c.

Vacca rufa incineratur pro aspersione. num. 19. a. heb. 13. b.

Vacca lactantes arcam reducunt. 1. reg. 6. c.

Vago eunuchus suadet Iudib consentire Holophermi. iudi. 12. c.

Vaniloquia vitanda. 2. timoth. 2. c.

Vaniati subiecta creatura. roma. 8. d.

Vanitates. idola. deut. 32. c. 1. reg. 13. d. 3. reg. 16. f.

*V*ang sunt cogitationes sapientum. 1. corint. 3. d.
*V*asa ad usum tabernaculi. exod. 25. c. 37. b.
*V*asa pro humano corpore accepta. 1. reg. 21. b.
*V*asa aurea & testacea. 2. timoth. 2. c.
*V*asa fictilia dicuntur corpora nostra. 2. corin. 4. b. 1. tess. 4. a.
*V*astibi regina ob contumaciam repudiatur. esch. 1. b.
*V*ectigal magistratui reddendum. roma. 13. c.
*V*ectum tabernaculi forma. exod. 26. e. 36. d.
*V*elum tabernaculi. exod. 26. f. 36. d. f.
*V*elum templi scissum in morte Christi. matt. 27. e.
*V*elamen super faciem Moysi. exod. 34. d. Super tabernaculum. hebr. 10. d.
*S*uper cor Iudeorum. 2. corin. 3. d.
*V*ellere certior fit Gedeon sua missionis. indic. 6. g.
*V*enator robustus Nemrod. gene. 10. b. Esau. 25. d.
*V*enditiones & emptiones rerum temporales. leni. 25. d. & seq. eccl. 27. a.
*V*endat possessiones qui sequi vult Christum. math. 19. c. marc. 10. c. luc. 12. d. 18. d.
*V*endunt fideles suas possessiones, & precia afferunt ad pedes Apostolorum. acto 2. g. 4. g.
*V*eniant ad deum laborantes, & reficiantur. matt. 11. d.
*V*entrem leuare extra castra Iudaeis praecipitur. deuter. 23. b. c.
*V*entris fructus multiplicandus seruantibus dei praecepta. deute. 28. a. nō seruantibus maledictus. b.
*V*enudatur Ioseph à fratribus ut faceret bonum. ge. 37. f. Achab. ut faceret malum. 3. reg. 21. f.
*V*erax deus in promissis. exod. 34. a. nume. 23. c. ioan. 3. d.
*V*erbum dei à bonis admittitur. deute. 6. a. prouer. 29. c. isa. 2. a. amos. 8. d. matt. 4. a. rom. 10. d. colo. 3. c. 2. tim. 2. b. act. 6. a. isa. 40. b. 1. pet. 1. d. Multum fructū afferit. eccl. 1. a. isa. 35. c. iere. 23. f. ioan. 6. g. 8. f. psal. 118. o. nic. 2. b. A malis continetur. ierem. 6. c. 19. a. 25. a. 29. d. exech. 33. g. ioan. 5. f. 6. g. 1. tess. 2. c. 4. b. acto. 17. e. 1. ioan. 4. a. isa. 28. a. 30. e. rom. 11. b. prouer. 29. c.
*V*erbum dei, Christus. ioan. 1. a. Euangelium. 1. pet. 1. d. Sapientia deute. 4. a. Veritas. ephe. 1. c.
*V*eritas simplex. and. psal. 30. g. 50. b. 90. a. prouer. 12. c. eccl. 4. d. matt. 22. b. 1. 8. d. 18. g. 1. corint. 13. c. 2. corin. 13. c. galat. 3. a. Custodienda. prou. 26. a. daniel. 8. d. Hosce. 4. a. zach. 8. d. ephe. 4. d. 5. c. 1. timoth. 6. b. hebrao 10. e.
*V*ermis miserorū aetern⁹. mar. 9. g. eccl. 7. b. isa. 66. g. iudit. 16. c. iob. 25. b.
*V*escere in hominibus. exod. 9. b.
*V*estimenti textura. deute. 22. b. In quo simbria faciēda. ibidē Vidua. 24. d.
*V*estimentorum scissio, blasphemia in deum signum erat. ioh. 7. b. iud. 11. f. 1. reg. 4. c. 2. reg. 1. a. math. 29. f.
*V*estimentum auferenti, danda tunica. luc. 6. e.
*V*estimenta Christi partita. matt. 27. d. mar. 15. b. luc. 23. e. ioan. 19. c.
*V*este virili non viatur mulier. deute. 22. a.
*V*estis non habentibus danda. luc. 3. c.
*V*estitum & victū habentes, his contenti sumus. 1. timo. 6. d. Quod petit à deo Iacob. gene. 28. d.
*V*etus testamentum sup. Testamentum.
*V*etus homo exuendus, & nouus induendus. coloss. 3. b.
*V*ia dei. iob. 3. a. isa. 55. b. ioan. 14. a.
*V*ia hominis, studiosa. psal. 118. a. prou. 3. a. c. 16. a. eccl. 5. c. isa. 30. c. 35. c. 40. a. g. iere. 31. d. hos. 14. d. iob. 4. d. psal. 24. b. prouer. 4. b. c. 13. a. 16. b. 20. d. eccl. 27. c. isa. 48. c. iere. 6. d. 10. d. 7. a. 26. d. math. 7. b.
*V*itiosa iob. 21. b. ps. 13. b. 118. a. pro. 4. c. d. 12. c. 14. b. 21. a. 22. a. 28. c. isa. 57. b. nume. 22. f. sapien. 5. b. eccl. 2. c. 21. b. ierem. 2. g. 4. e. Fugieda. psal. 118. n. prouer. 1. b. 4. c. eccl. 5. c. 32. d.
*V*ictima omnis sale conditur. leuit. 2. d. marc. 9. g.
*V*ictimae & ieiunia obstinatis non prosunt. iere. 14. b.
*V*ictoria belli deo tribuenda. gene. 14. d. 1. reg. 14. a. c. 2. reg. 23. b. iudic. 7. c. f. 15. d. 1. reg. 11. d.
*V*ictor David deo pugnante. 2. reg. 5. d. 18. b.
*V*ictoria Debhora. iudic. 4. b. Ioab. 2. reg. 10. c. Achab. 3. regum. 20. b. c. e. Iosaphat. 4. reg. 3. c. d.
*V*ictus sudore quarendus. gen. 3. d.
*V*ictum deus prouidet omnibus. gene. 1. d.
*V*ictū & vestitū suppeditat deus vidua, pupillo, & peregrino. deute. 10. d.
*V*ictum dat deus Elia. 3. reg. 17. a. 19. a. Cetera sup. Vestitus.
*V*idere deum nemo potest & viuere. exod. 33. d. 1. corint. 13. d.
*V*idit dñs Iacob. gen. 32. g. Moyses, Aaron, & seniores Israel. exod. 24. c.
*V*idu Moyses terrā promissionis, quam non est ingressus. deute. 32. g. 34. a.
*V*idens olim dicebatur qui nunc propheta. 1. reg. 9. b.
*V*idua honeste debent ornari. iudith. 8. a. b. Honeste conuersari. luc. 2. c. 1.

tim. 5. a. tit. 2. a. Honeste iunari. exod. 22. d. psal. 131. c. eccl. 35. b. isa. 1. f. 9. c. iere. 5. g. math. 23. b.
*V*igilanti omnibus. matt. 24. d. 25. a. marc. 13. d. luc. 12. c. 21. g. 1. corint. 16. c. coloss. 4. a. 1. tess. 5. a. 1. petr. 4. b. 5. b.
*V*illici parabola. luc. 16. a.
*V*ictorum meminimus. hebr. 10. g. 11. a.
*V*indemia obedientibus abundabit. leni. 26. a.
*V*indemie lex. leuiti. 19. b.
*V*indemiae quid pauperibus relinquere debeat. leuiti. 19. b. deute. 24. d.
*V*index deus in circumuenientes fraire in negotio. 1. tess. 4. b. Et Christi sum sperantes. hebr. 10. c.
*V*indicta ad deum pertinet. deuter. 32. f. roma. 12. d.
*V*indictam prohibet Saul. 1. reg. 11. d. Dauid. 24. c. 2. reg. 16. b. c.
*V*indictam dedit deus Christo super infideles. 2. reg. 22. d.
*V*incam plantat Noe. gene. 9. c. Qua non est diuersis rerum seminibus serenda. deuter. 22. b.
*V*inea domini bona à domino plantatur & colitur. psal. 79. b. matt. 20. a. isa. 5. a. iere. 2. d. A malis vastatur. ps. 79. b. isa. 3. c. iere. 12. c. ioc. 1. b. c. matt. 21. d. Mala reprobat. isa. 5. a. b. iere. 2. c. matt. 21. d. mar. 12. a. luc. 20. b.
*V*incarum leges. exod. 22. b. deuter. 20. b. 22. b. 23. d. 28. c.
*V*inum moderate sumptum letificat cor. 3. c. sdr. 3. d. psal. 103. l. eccl. 31. d. 49. c. iob. 2. d. Conservat vitam eccl. 31. c. d. luc. 5. g. 1. timo. 5. d. isa. 55. a. Immoderate sumptum, deū offendit. esch. 1. b. eccl. 31. d. isa. 5. c. ephe. 5. d. Inlectū obtundit. eccl. 19. a. 31. d. Voluntate accedit. prouer. 12. b. 20. a. 23. d. ephe. 5. d. apoc. 14. b. 17. a. 18. a.
*V*iperarum genimina, Iudei. math. 3. b.
*V*ipera mordet. Paulum. acto. 28. b.
*V*ir non viatur veste muliebri. deuter. 22. a.
*V*ir uxorem habeat ad vitandam fornicationem. 1. corin. 7. a.
*V*ir multa. 1. corin. 7. 11. ephe. 5. c. coloss. 3. c. 1. petr. 2. b. 1. tim. 2. c.
*V*ir dei, propheta. 1. reg. 7. c. 9. a. 3. reg. 12. f. 17. d.
*V*iriliter agendum fidelibus. deuter. 31. a. ioh. 1. d. 1. paralip. 19. c. 22. c. 28. g. psal. 26. d. 30. g.
*V*irago Heua, de viri costa educta. gene. 2. d.
*V*irga popule, discolors faciunt agnos. gene. 30. f.
*V*irga Moysi in colubrum versa. exod. 4. a. 7. b. 8. d. Qua percutit mare, & exiccatur. 14. d. Petram, & fluxerunt aquae. 17. c. nume. 20. d.
*V*irga Aaronis floruit. nume. 17. c.
*V*irgis ter cesus est Paulus. 2. corin. 11. f.
*V*irginem uxore ducere debebat pontifex. leni. 21. Corruptam in domo patris, lapidabant. deuter. 22. c. In agro, ducebat corruptor. d.
*V*irginis constuprata lex. exod. 22. c. deuter. 22. c. d.
*V*irgines in choreis raptae. iudic. 21. d.
*V*irginibus consilium Pauli. 1. corin. 7. c. f. g.
*V*irginum parabola. math. 25. a.
*V*irginitatem filiae probabant parentes. deuter. 22. c.
*V*irginitatem suam plangit filia lepre. iudic. 11. g.
*V*irtute dei custodimur i fide. 1. pe. 1. a. Induimur ex alt. lu. 24. g. act. 1. b.
*V*irtus dei ad salutem est fidelibus. 1. corint. 1. c. In infirmitate perficitur. 2. corin. 12. c.
*V*is inferebatur Lot à Sodomitis. gene. 19. c. Dina à Sichem. 34. a. Execchie à deo. isa. 38. c.
*V*im passus est iob. iob. 19. a. 24. b. 35. c.
*V*im patitur regnum caelorum. math. 11. b. luc. 16. d.
*V*ires triquit deus ad acquirendas diuitias. deuter. 8. d.
*V*iribus hominis nō est tribuenda victoria. iosue. 24. c. iudic. 7. a. b. psal. 32. c. d.
*V*im inferunt Ophni & Phinees sacrificantibus. 1. reg. 2. c. d.
*V*isceribus misericordia dei visitamur ex alto. luc. 1. g. 2. corint. 7. d. philip. 1. b. coloss. 3. b.
*V*isione loquitur deus Abrahae. gen. 15. a. Heli. 1. reg. 3. a. Samucl. c. Nathan. 2. reg. 7. c.
*V*iso calathorum. iere. 24. a. Quatuor animalium & rotarum. exech. 1. b. d. Throni dei. g.
*V*igintiquatuor seniorum. apoc. 4. b. 5. d. 24. seniorū Iudeorū. exech. 11. a.
*V*isitat deus peccata populi. exod. 32. g. 20. a. leni. 26. c. exod. 4. g.
*V*itam deus homini dedit. gene. 2. b. iob. 10. d.
*V*ita hominis, vapor. iaco. 4. d. Militia. iob. 7. a. Vanitas. psal. 28. a. 143. b. Ventus. iob. 7. b.
*V*itam longiorem dat deus seruantibus praecepta sua. deute. 30. d. Honorantibus parentes. exod. 20. c. deuter. 9. b. ephe. 6. a.
*V*ita aeterna. ioan. 17. a. ephe. 1. a. rom. 6. d. math. 19. c. 2. timo. 1. c. tit. 1. a. 1. ioan. 2. d. 4. b. 5. b. c.

Vita anima per poenitentiam acquiritur. deute. 30. d. exech. 18. c. rom. 1. b. ephe. 2. a. philip. 2. c.
Vtiliter cōseruatur. psal. 21. g. matt. 10. d. luc. 17. g. ioh. 5. d. Gala. 2. d. 5. d.
Vita Christianorum in Christo abscondita. coloss. 3. a.
Vitis Christus. ioh. 15. a.
Vitis noluit ceteris arboribus dominari. iudic. 9. b.
Vitis infructuosa reproba. exech. 15. a. bas. 10. a. ioh. 15. a. isa. 24. b. iere. 8. c. exech. 15. a.
Vitulum ab Aarone factum adorant Israelitae. exod. 32. a. deut. 9. c. Quē Moyses in torrentem deiecit. ibidem.
Vitulos duos aureos conflauit Ieroboam. 3. reg. 12. f. 4. reg. 17. c.
Vitulum vocat Samson uxorem suam iudic. 14. d.
Viuens deus. ioh. 3. c. isa. 37. a. ierem. 10. b. ioh. 6. f.
Vino ego dei assertio. nume. 14. d. deute. 32. f.
Vinum dominus, altera assertio Hebraeis frequens. iudic. 8. d. Ruth. 3. c. iudic. 8. d. 2. reg. 3. reg. 1. 18. c. 4. reg. 2. a.
Vixit Christus in Christianis. ioh. 14. c. gala. 2. d. rom. 4. b. 6. b. 2. cor. 5. c.
Vlcera in iumentis & hominibus. exod. 9.
Vlcere pessimo percutiuntur precepta dei non seruantes. deut. 28. c. d. quo percussit Satan Iob. iob. 2. b.
Vltio solius dei est. deut. 32. c. Ideo non querenda homini. leui. 19. d.
Vltionis die visitabit dominus orbem. exod. 32. g.
Vlciscitur David iniuriam seruorum suorum. 2. reg. 10. a. & seq.
Vmbra futurorum erat vetus testamentum. hebr. 8. a. 9. f. 10. a.
Vnanimitas seruanda. philip. 1. d. 2. a. 1. petr. 3. b. rom. 15. b. iudic. 6. c. 7. a. eccl. 6. b.
Vnctionis oleum sanctum. exod. 30. d.
Vnctio Christi. daniel. 9. g. ioh. 2. d.
Vngitur Saul a Samuele. 1. reg. 10. a. David. 16. e. 2. reg. 2. a. 5. a. 12. c. Salomon a Sadoe. 3. reg. 1. e. f. Iehu a filio prophetarum. 4. reg. 9. b.
Vngebantur corpora mortuorum. gene. 50. a.
Vnitas fidei Christianorum. ioh. 17. d. act. 4. f. Spiritus. ephe. 4. a.
Vnum sumus in Christo. gala. 3. d. ioh. 17. d.
Vocat Adam omnes creaturas nominibus suis. gene. d. Adā deus. 3. b.
Vocatur Samuel quater a deo. 1. reg. 3. a.
Vt vocaret peccatores venit Christus. math. 9. b. mar. 2. c. luc. 5. f.
Vocati a deo ad fidem veniunt. mat. 11. d. 20. a. b. 22. b. act. 2. f.
Vocati Iudaei ad nuptias non intrabunt dei cenam. luc. 14. e. rom. 9. c.
Vocatio gentium & Iudaeorum. rom. 15. c.
Vocatio nostra operibus manifestanda. 2. petr. 2. b.
Voluntate sua deo omnia creauit. ephe. 1. b. apoc. 4. d. psal. 113. b. 134. a. 135. a.
Voluntati dei omnia David tribuit. 2. reg. 7. e.
Voluntati dei nemo resistit. gene. 50. c.
Voluntate dei venundatus est Ioseph. gene. 45. b. Diuisum est regnū Ro- boam. 2. para. 11. a. Occisi sunt filij Heli. 1. reg. 2. c. Ochostas Ioram visitat, & occiditur. 2. para. 21. c. Amastias in manus traditur hostium. 2. para. 25. f.
Voluntas dei bona querenda & facienda. rom. 12. a. ephe. 5. d.
Voluntas dei incōprehensibilis. gen. 50. d. psal. 113. a. prouer. 19. c. isa. 46. d. daniel. 4. g. rom. 9. d. ephe. 1. a.
Et tamen faciēda. psal. 26. b. 29. b. 142. c. prou. 11. c. exech. 18. c. 2. mach. 1. a. math. 6. b. 7. c. luc. 2. b. 12. f. 22. c. ioh. 4. e. 5. c. 6. d. rom. 12. a. ephe. 5. d. 1. thess. 4. a. hebr. 10. g. 1. petr. 4. a. 1. ioh. 2. c.
Voluptates impediunt verbi dei fructificationē michi. 6. d. luc. 8. b. tit. 3. a.
Vota deo reddenda. num. 30. a. deuter. 23. d. ecclesiastes. 5. a. Baruch. 6. d.
Nabum. 1. d.
Vota varia & eorum redemptio. leui. 27. a.
Votum Iephe indiscretum. iudic. 11. f. Anna discretum. 1. reg. 1. b. d.
Votum mentiens Absalom querit regnum patris. 2. reg. 15. b.
Vox dei audienda. exod. 15. g. deut. 13. a. 27. b.
Voci dei obediendum. deut. 30. d. 4. e. f. 5. c.
Vocem dei contemnescentes Israelitae puniuntur. deut. 9. d. 18. c.
Vocum nouitates vitandae. 1. timo. 6. b.
Vrbes Leuitarum. nume. 35. a. refugij. b.
Vrbium protector deus. 4. reg. 19. g. 20. b.

Vrsus occidit David. 1. reg. 17. d.
Vsuram ab extraneis capere poterant Iudaei, non a fratribus. deut. 23. d.
Vna Iudaeorum, vna fellis. deut. 32. c.
Vulpes Samsonis messē Philistaeorum comburunt. iud. 15. a.
Vulpes foucas habent. mat. 8. c. 9. g.
Vulpem Christus Herodem vocat. luc. 13. g.
Vxor prudens, donum dei est. prouer. 19. b.
Vxorem quisque habeat propter fornicationem. 1. corint. 7. a.
Vxores maritis sint subditi. gen. 3. c. ephe. 5. e. coloss. 3. c. 1. petr. 3. a.
Obedientes. esth. 5. d.
Vxorem adolescentium mors. tit. 2. a.
Vxor diligenda. prou. 5. d. ephe. 5. d. coloss. 3. c. nō tamen plus quā Chri- stus. math. 10. d.
Vxor non nisi causa fornicationis repudianda. mat. 5. c. 18. b. mar. 10. a.
Vxores Chananaeas non licebat Iudaeis ducere. gen. 24. a. 27. g. 28. a. exo- di. 34. b. nehem. 13. b. malach. 2. b.
Vxores ducentes, primo anno sunt immunes. deut. 24. b.
Vxor non inuenta virgo. deut. 22. b. c. Quomodo agnoscatur dormisse cū alieno. nume. 5. b.
Vxor Lot sit nobis exemplo. gene. 19. e. luc. 9. g. 17. g.
Vxores plures accipit simul Lamech. gene. 4. c. iacob. 29. e. f. 30. a. b. Ge- deon. iudic. 8. g. David. 1. regum. 25. g. 30. a. 2. regum. 5. c. Salomon. 3. regum. 11. a. can. 6. c.
Vxor Pilati impedire voluit sententiam in Christum. mat. 26. b.

X

Xandicus aliās Xanthicus, mensis aprilis. 2. machab. 11. b.
Xenia & dona excecant oculos iudicum. eccl. 20. d.
Xenia accepit Ionathas obuians Demetrio apud Ptolemaidem. 1. mach. 11. c.

Z

Zabulon ortus. gene. 30. c. Benedicitur a patre. gene. 49. b. deut. 33. c.
Zachanaeos facit tributarios. iudic. 1. f.
Zacharias rex Israel. 4. reg. 14. g. 15. b. c.
Zachaeus publicanus Christum recepit. luc. 19. a.
Zacharias curat reaedificari templum. 1. esdr. 5. d.
Zacharias filius Barachia exciit populum ad conuersionem. Zach. 4. a.
Zacharias filius Ioiada a Ioas rege interficitur. 2. para. 24. f.
Zacharias pater Ioannis incredulus fit mutus. luc. 1. a. b. f.
Qui recepta loquela canit domino. f.
Zambri regis Israel acta. 3. reg. 16. c. d.
Zara filius Iudae ex Thamar. gene. 38. g.
Zeb princeps Madian occiditur ab Israelitis. iudic. 7. g. psal. 82. b.
Zebee regem Madianitarum occidit Gedeon. iudic. 8. c. psal. 82. b.
Zebedaeus pater Iacobi & Ioannis. mat. 4. d. 20. c. mar. 10. c.
Zebel princeps ciuitatis Sichem. iudic. 9. d.
Zelotes dicitur dominus. exod. 20. a. 34. b.
Zelotes Simon Apostolas. luc. 6. c. Acto. 1. b.
Zelotypia lex. nume. 5. c.
Zelotypia mulier ebriosa. eccl. 26. b.
Zelpha ancilla Lia concipit ex Iacob. gene. 29. c. 30. b.
Zelus bonus. eccl. 57. c. nume. 25. c. 3. reg. 19. b. 4. reg. 10. d. psal. 72. a. 118. g. 1. mach. 2. c. ioh. 2. c.
Malus. iaco. 2. d. prou. 6. d. eccl. 30. d. 40. a. 1. cor. 3. a. act. 5. c. 13. g. iac. 3. d.
Zelus dei in impios. deut. 29. c.
Zelus Moysi in vitulum Aaron. exod. 32. f. Phinees in scortates. num. 25. b. Elia in idololatrias. 3. regum. 18. d. Iehu in domum Achab, & sacerdotes Baal. 4. reg. 9. 10.
Ziph desertum in quo moratus est David. 1. reg. 23. b. c. In quo proditur a Zipheis. 23. c. 26. a.
Zizaniarum parabola. math. 13. d. e.
Zonxommim gigantes a domino delentur. deut. 2. d.
Zona pellicea succinctus Elias. 4. reg. 1. b.
Zorobabel templum cepit instaurare. hagg. 1. d. Aedificat altare. 1. esdr. 3. a. Christi figura erat. hagg. 2. d. Laudes eius. eccl. 49. c. zach. 4. c.

Index selectarum ex sacris doctoribus annotationum,

quæ studioſis maxime conferant veluti quædam tum Bibliorum textus propugnacula, tum
aduerſus graſſantes in eundem errores antidota.

Aronis benedictio ordo est & ritus sacerdotij. eccl. 36. b
 Aaronis consecratio. leuit. 7. d
 Abrahæ peregrinatio. Acto. 7. a
 Abſtinentia à carnibus & vino nil credere meriti accreſcere
 non hoc Chriſtiani eſt, ſed Ioumiani. roma. 14. c
 Abſtinentia ſacrificium magnum. pſal. 50. d
 Abſtinentiam deus homini imperauit, ne meſuram edendi excederet.
 exech. 16. f
 Abſtinentibus deſt nonnunquam patientia. 2. pet. 1. a
 Acceptor perſonarum deus non eſt. 2. para. 19. b. iaco. 2. a
 Achab rex Iſrael corpore liber, animo ſeruus erat. 3. reg. 21. g. Impiſſimo
 ſucceſſi heres impiſſimus. 4. reg. 1. a
 Adam nomen uxori impoſuit. gene. 3. d
 Addidit eſt interdum aliquid ſenſui ſcripturæ ut intelligatur. apocal. 22. e
 Adoleſcentia incommoda. iob. 13. d
 Adonai dei nomen patriarchis incognitum. exod. 6. a
 Adoratio multiplex. Gene. 43. f. Iudith. 13. d
 Adorari deum nemo cadens. Dan. 3. a
 Aduerſarius noſter quis. luc. 12. g
 Aduerſarius non inueniat in nobis imaginem ſuam. 1. pet. 5. c
 Adulterare quàm malum ſit. leuit. 20. b
 Adulteri non ſe putant tenebris obtegi. prouer. 5. d
 Adultera vocatur generatio Iudaorum. exech. 16. c
 Adulterarum quantum malum ſit. leuit. 20. b
 Aegyptus nunquam habet hyemem. exod. 9. c
 Aer cælum interdum vocatur. daniel. 3. f
 Actas tenera emendanda eſt pſalm. 18. b
 Actates hominis, & earum propria. iob. 13. d
 Acternum quid ſit. leuit. 25. f
 Acternus miniſter quis. Philemo. c.
 Acterna dicuntur quæ ante ſe nullum habuerunt tempus. tit. 1. a
 Affligit deus multipliciter. iob. 8. a. 13. a. Iudith. 8. d
 Afflictionum quinque ſunt cauſæ. Iere. 17. c
 Alleluja in quo pſalmo exordium ſumpſit. 1. para. 16. a
 Alleluja certis diebus cantatur. iob. 13. d
 Alleluja, laudate deum, exprimitur. apoc. 19. a
 Alexander magnus incluſit Iudeos intra montes Caſpios. exech. 33. b
 Alexander à pædico ſuo intoxicatus finem vitæ fecit. 1. mach. 1. a
 Altaris Bethel dedicationem mirabilia comitata ſunt. 3. reg. 13. a. b
 Altaris locus non in Iudea, ſed gentium terra inuentus eſt. 2. reg. 24. d
 Ambitionis mala. eſth. 3. b
 Ambulare quomodo dicitur deus. leuit. 26. b
 Ambulare in viſis domini. pſal. 127. a
 Ambulatio, recta vita dicitur. Baruch. 4. d
 Amicitia vera durat uſque ad mortem. eccleſiaſtici. 37. a
 Amicitia nihil precioſus. luc. 16. c
 Amicitie forma. ioan. 15. b
 Amor dei reſcit animum. pſal. 33. b
 Amore & timore noſtra interiora maxime pulſant. pſa. 141. a
 Amorrhæi vnde dicti. iof. 5. a
 Amos ſequens greges aſſumptus eſt in prophetâ. amos. 7. d
 Anathema, & anathematizare. nume. 21. a
 Angelus angelum mittit. zach. 2. a
 Angelus cur in reſurrectionis Chriſti tempore ſedebat ſuper lapidē. zach. 9. c
 Angeli nomen miniſtrorum magis quam ſubſtantiam ſignificat. matth. 11. b
 Angelum cuſtodem unusquisque habet. acto. 12. c
 Angeli interdum vocati ſunt homines. iudic. 6. a
 Angeli apparere viſibiles poſſunt. iob. 3. d. 4. b. 5. b. 6. b. 12. c
 Angeli dicuntur orationes noſtras offerre deo. hebr. 1. d
 Angeli noſtra bona opera deo offerunt, nobis eius gratiâ reſerues. apo. 8. a. b
 Angelorum & hominum natura valde diſſimilis. exech. 32. d
 Animam mundare quid ſit. iob. 4. b
 Anima Chriſtiana multum patitur. pſal. 9. c
 Anima ſuas habet alas. pſal. 10. a
 Anima egrotante nihil impenditur, corpore vero nulli rei parcitur. eccleſiaſtici. 38. a

Anima ſtatus dicitur. iſa. 57. d. quæ pingueſcit adipe ſpiritalis ieiunij. 58. c
 Anima ſancta dicitur cælum. exech. 4. d
 Anima non redimitur auro, imò auro ammittitur. mat. 16. d
 Anima Chriſti deſcendit ad infernum. acto. 2. c
 Anima non moritur cum corpore. ioan. 10. b
 Anima afflictio in quibus conſiſtit. leuit. 23. e
 Animam deus creat in corpore. zach. 12. a. malach. 1. a
 Animalia quomodo dicuntur immunda, ſi bona à deo creata ſunt. leuit. 11.
 a. & cur prohibita Iudaïs. I. bidem. d. & ſequent.
 Anima quinque in ſacra ſcriptura reperiuntur. iob. 7. d
 Annus aut vertens eſt aut emergens. matth. 3. c
 Annus Chriſti duplex. luc. 2. c
 Antichriſtus eſt in mundo propter hæreticorum & pſeudapoloſorum præſentiam. 1. ioan. 4. a
 Antiochus illuſtris occupauit Aegyptum. 1. mach. 1. b. & poſtea Ieruſalē. c. d.
 Antiochus abominationes poſuit in templum. 1. mach. 1. d. & ſeq. & Iudeos
 coegit Græcorum mores obſeruare. f. g
 Antiochus in fine pœnituit quod Ieroluſymitanum templum profanauit. 1.
 1. mach. 6. a. b
 Antiochus abominationes poſuit in templum Ieroluſymitanum. 2. mach. 4. a
 b. & ſeq. 5. a. & ſeq.
 Antiochus ita pœnitens cur non eſt miſericordiam conſecutus. 2. mach. 9. c
 Apoſtaſia quid ſit. 2. teſſal. 2. a
 Apoſtoli piſcatores & illiterati ad prædicandam fidem mittuntur. mat. 4. c
 Apoſtoli ſpicas enellere licebat. marc. 2. d
 Aqua benedicta olim figurata. nume. 19. e
 Aqua debet prius à ſacerdote ſanctificari, quàm quis ea baptizetur. exechiel. 36. e
 Aqua ſunt ſuper cælos. daniel. 3. c
 Arca ſcederis quare ſic dicta. exod. 16. g
 Arca domini pluribus locis ſtetit. 2. reg. 7. a. 1. reg. 14. c
 Arca Moſi quid continebat. hebr. 9. a
 Arcanum dicebatur ſanctum ſanctorum. exech. 7. f
 Ariel dicitur ipſum corpus altaris. exech. 43. d
 Arius crepuit ſicut & Iudas. acto. 1. f
 Arma ſine oratione nullius ſunt vtilitatis. 2. para. 20. b
 Aſcenſus domini præ ſe fert deſcenſum eius. pſal. 46. a
 Aſcenſionis feſtiuitas, hominis & dei commendat ſacramenta. acto. 1. c
 Aſpectus diuinitatis propicia munus eſt conſeruatiſ humanæ. pſal. 32. c
 Aſſentire facientibus malum, quid. roma. 1. d
 Athenienſes putantes deum colere, longe à veritate aberrabant. acto. 17. c
 ex Auaritia ſeptem nequitia procreantur. eccl. 10. a
 Auaritia quàm grauis ſit morbus. ioan. 12. b
 Auarus, idolorum cultor. iere. 32. g
 Auarus quomodo ſit idololatra. epheſ. 5. b
 Audire pro obtemperare & obedire. iere. 44. f
 Auditus non ſolum qui aure auditur, ſed & qui corde percepitur. iocel. 1. a

B

Baal. iud. 6. e. 9. a
 Baal. Tyrionum ſuit deus. 4. reg. 10. f
 Baal idolum Iudæi adorauerunt. iere. 19. a
 Babilō ciuitas eſt diaboli, toto orbe diſfuſa. apo. 18. a. pſequitur dei ſeruos. f
 Babilon vaſtata à Cyro & Dario Medo. iſa. 13. c. d. 21. b. 47. b. iere. 50. b. f
 Babilonij primi inuenerunt ſigmentum Beli cuiusdam. dan. 14. a
 Balaam magnus ex Nachor ortus. iob. 32. a. Magia ſua poteſtatem habebat
 ad maledicendum, non ad benedicendum. nume. 22. a. 23. a. Occiſus eſt à
 filiis Iſrael. 31. a. iof. 13. c
 Bama quid ſignificet. iſa. 2. e
 Baptizari poſſunt infantes. gala. 3. d
 Baptiſmus non niſi de cruce & morte Chriſti. ioan. 5. a
 Baptiſmus non reuerſandus: quem ſequitur pœnitentia, ſi poſt illum peccemus.
 hebr. 6. a
 Baptiſmi multiplex præceſſus figura. epheſ. 4. a
 Baptiſmum præſupponunt cætera pietatis opera. ioan. 3. a
 Baſilica ſanctæ diuino cultui mancipata ſunt pio affectu & deuotione ad
 eundem. iſa. 63. c

Scholorum.

Beatus quis dicitur. psal. 83. a
 Beatus qui est immaculatus. psal. 118. a. k
 Beatum non est simpliciter malis imperi. matth. 5. a
 Bellum Iudæ Mithabai contra Antiochi duces. 1. mach. 4. a. & sequen.
 Bella iusta quæ dicuntur. iof. 8. c
 Benedicere pro maledicere. 3. reg. 21. c
 Benedicere deum quid. tob. 8. c. 9. d. 13. c
 Benedictio dei succedit misericordia. psal. 68. a
 Benedictio nulla potest esse plena, nisi per infusionem spiritus sancti. isa. 44. a
 Benedictio qua fit. leuit. 25. c
 Benedictio quantum valuit in Eliseo. 4. reg. 6. a
 Benedictio maledicto respondeat. 1. petr. 3. a
 Beneficia dei tria in populum Israel. iof. 12. a
 Beseleel quis. exod. 34. a
 Blasphemus & maledicus in deum differunt. leuit. 24. c
 Bona corporis vel externa dispendio sunt ad vitam beatam. 3. reg. 21. a
 Bona domini sunt ubi bonus est dominus. psal. 26. d
 Bona omnia à deo sunt. ecclesiastici. 11. b
 Bona accepta mentem non eleuant, cum malorum reminiscimur. eccli. 11. c
 Bona quæ desiderabat videre David, sunt ubi deus est. amos. 5. d
 Brachium domini Christus filius eius est. ioh. 12. f

Cadus mensura quadam. luc. 16. b
 Calcaneus finem corporis notat, ideo finis corporis timendus. psal. 48. a
 Calculus candidus, euangelium clarum. apoc. 2. d
 Calix ante verba Christi est vini & aque plenus: ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. mar. 14. c
 Calix poena vel gladius est. isa. 51. c. iere. 25. c. & est multiplex. ibi. 51. b
 Camelus gentilem figurat populum. luc. 18. e
 Candelabrum ad prelatum vel doctorem refertur. zach. 4. a
 Cantare domino canticum nouum. psal. 149.
 Cantica graduum cantamus, ut paulatim à foueis peccatorum ascendamus. psal. 122. a
 Canes dicebantur interdum Iudæi, interdum Ethnici. philip. 3. a
 Captiuitas Christi, & captiuitas diaboli, differunt. psal. 67. d
 Caro porcina cur prohibebatur Iudæis. deut. 14. a. b
 Caro & sanguis Christi verè in Eucharistia sunt sacramenta. matth. 26. c
 Caro iusti, anima subiecta est. 1. corint. 9. d
 Caro totum hominem significat. act. 2. c
 Carnium usus cur homini permissus. gene. 9. a
 Carnium usum moderari pro necessitate & tempore, Christianum est. rom. 14. c
 Castu mensis Nouember. nehe. 1. a
 Castigat deus quem castigandum putat. hebr. 12. b
 Castitas sola non sufficit ad cordis integritatem. sapien. 4. a
 Castitas discordie non conuenit nec aliis virtutibus. matth. 25. a
 Cathedra pestilentie. psal. 1. a
 Cherethi & phelethi qui fuerunt. 3. reg. 1. e
 Cetura ipsa est Hagar à qua Haggarenii. 1. paral. 1. c
 Ceturam Hebræi putant fuisse Hagar. gene. 25. a
 Characterem bestie in fronte & manu habere. apoc. 19. d
 Charitas est quasi mater animarum. rom. 14. a
 Charitas seueritatis est, & charitas mansuetudinis. 1. cor. 4. d
 Charitas est via qua ducit per se ambulantes ad patriam. 1. cor. 12. d
 Charitatis insensia, quibus dignosci potest. 1. corint. 13. b
 Charitatis commoda & incommoda. 1. ioh. 4. d
 Charitatem plenam rari habent ad proximum. ioh. 13. d
 Charitate omnia fiunt facilia, cui Christus est leuis sarcina. 1. ioh. 5. a
 Cherub singulare mascul. cuius plur. Cherubim. 2. paral. 3. c
 Cherubim quid sit. exech. 10. a
 Christus quomodo à patre derelictus. psal. 21. a
 Christus veritas est de terra orta. psal. 84. c
 Christus ex ancilla natus est seruus, qui ex patre natus est dominus. psal. 115. c
 Christus animam iusti verbi habentis gubernat. sapien. 9. c
 Christus dicitur brachium patris. isa. 53. a. iere. 32. c. d. os dei thron. 1. f. 2. a
 Christus ipse venditus redemit, quos peccata vendiderant. isa. 50. a. pauper factus est, ut cum omnes emant, & egenos locupletet. 52. a
 Christus de mundissimo conceptus semine. isa. 4. a
 Christus eadem potentia exiit uterum virginis, qua ingressus est ad apostolos ianuam clausis. exech. 44. a. 46. a. b
 Christus in nobis saluauit, quod pro nobis accepit. iof. 2. d
 Christus primus sacerdos. malach. 1. c
 Christus multus est nominatus nominibus. malach. 4. a

Christus natus est die dominica. matth. 1. c. de carne Maria natus. d
 Christus ex Maria factus est filius hominis. matth. 8. c
 Christus in quibus grano sinapis comparatur. matth. 13. d
 Christus in passione manus extendens orbem dimensus est. matth. 27. d. qui regrediens ab inferis testes secum adduxit. 1. ibidem. f. & ianuam clausis corpus glorificatum ad discipulos introrisi. g
 Christus in ecclesia, ubi mysteria sua sunt. nam ibi dignatur exercere presentiam. matth. 18. c
 Christus primò confessus est se esse filium hominis. marc. 2. c
 Christus vendentes & ementes ter eiecit de templo. marc. 11. b
 Christus ante Caipham triplici de causa tacebat. marc. 14. f
 Christus quomodo proficiebat. luc. 2. g. ieiunauit parum ante tentationem. luc. 4. a
 Christus fugit gloriam, quæ illum magis sequebatur. luc. 5. a
 Christus cur crucem maluit quàm aliud mortis genus. luc. 23. e
 Christus an publicè predicauerit, & apostolos congregauerit post ieiunium ante miraculum nuptiarum. ioh. 2. a
 Christus corpus carneum & non aereum habebat. coloss. 1. c. qui patitur in membris suis. d
 Christus secundum animam in inferno, secundum corpus in sepulchro in die passionis erat. act. 2. e
 Christus sacramenti nomen est. 2. ioh. c
 Christus primus ex resurrectione mortuorum. act. 26. f
 Christi anima & si fuit in abyssu, iam non est. psal. 15. c
 Christi descensus & ascensus. psal. 17. a
 Christi corpus nouit peccata lauare. psal. 21. b
 Christi passio in Iona propheta laboribus figuratur, sicut & resurrectio. Iona. 1. b
 Christi aduentus, iudicium, regnum & potestas. malach. 3. a
 Christi inopia duat, fames satiat, mors viuificat. 2. corin. 8. b
 Christum pro nobis passum imitari debemus. 1. mach. 2. d
 Christiani primùm Antiochia vocati sunt. act. 11. d
 Cibus quidam est mentis quo epulatur anima. ioh. 4. d. qui est cibus angelorum. 1. ibidem.
 Ciborum delectus commendatur. rom. 14. b. c
 Cinæus à Cin filio Iethro. iudic. 4. c
 Circumcisio & sabbato non iustificabatur homo. rom. 4. a
 Circumcisio, fœderis erat signum. gala. 5. a
 Citharas aureas habent electi. apoc. 5. b
 Ciuitas David arx Sion. 3. reg. 3. a
 Ciuitas seculi quæ sit. apoc. 18. f
 Clamare ad deum non tantum voce, sed corde. baruch. 3. a
 Clamorem fidelem mox deus exaudit. psal. 54. c
 Claudicatio Iacob significabat Hebræum populum claudicantem. gen. 32. d
 Cleros græcè, fors latinè. iof. 14. a
 Creator omnium per incarnationis mysterium Ierusalem visitare dignatus est. iere. 8. a
 Creatoris potentia est admiranda. sapien. 13. b
 Creaturis externis mali male vtuntur. iof. 2. b
 Crucem cur magis Christus elegit. luc. 23. c
 Crucifixus quomodo dicatur maledictus. deut. 21. d
 Crimen grauissimum est nolle post peccatum pœnitere. amos. 1. c
 Cuncta quæ dei indignatione descendunt, pro nobis accidunt. rom. 12. d
 Cupiditatis malum. 1. tim. 6. b
 Cyrus quomodo Babylonem accepit. isa. 13. c
 Cyni nomen lōge ante eius natiuitatem prædictum. 2. paral. 36. d. eius fides & pietas in liberando Iudæos. 1. esdr. 2. esdr. 3. a
 Cælum nouum quid. apoc. 21. a
 Cælum à patre & filio & spiritu sancto factum. psal. 32. b
 Cælum ecclesia vocatur electorum. apoc. 8. a. 12. a
 Cæli voce carent, ore, & lingua, & tamen dei gloriam narrant. psal. 18. a
 Cæli qui dicuntur transiuri. 2. petr. 3. c
 Cognoscere interdum misceri significat. gene. 38. g
 Colere homines tanquam deos, periculosum est. apoc. 22. b
 Collis domini, locus in terra Beniamin. 1. reg. 10. a
 Columba emissà à Noe typus fuit columba speciei in baptismo Christi ap- parentis. ioh. 1. d
 Concubina interdum pro vxore vsurpatur. iudic. 19. f
 Concubinariis à consortio fidelium separandus. hebr. 13. a
 Concupiscentia interdum rationem præuenit. 2. reg. 23. c
 Concordia fratrum, voluntas dei est. eccli. 25. a
 Confutandum priusquam psallendum domino. psal. 91. a
 Confitentibus Iesum ad dexteram patris cæli aperiuntur. act. 7. g

Confessio

Index

Filius stultus non est dignus hereditate patris. ecclesiastes. 2. c.
 Filius dei sempiternus, magnus, & immensus. baruch. 3. c.
 Filius cum sit verbum patris, doceri non quirit. zach. 1. c.
 Filius dupliciter intelligitur. i. i. i. 1. b.
 Filius perditionis, Iudas & Antichristus. 2. thessal. 2. a. Iudas. act. 1. f.
 Fily prouincia qui sint. 1. esdr. 2. a.
 Fily ex imitatione vel similitudine interdum appellantur. exech. 16. a.
 Filius dei patri coeternus. hebr. 1. a.
 Filius dei dicitur dei virus. 1. petr. 1. b.
 Filius dei via, veritas & vita est. 3. i. i. 1. a.
 Fily mortis, sicut viri mortis, sunt viri digni morte. 1. reg. 26. c.
 Fily dei non solum angeli, sed & iusti. iob. 2. a.
 Fily dei qui sunt, & qui non sunt. i. i. 1. b.
 Fily pro delictis parentum puniti. i. i. 7. d. daniel. 9. d.
 Fily Israel meritis suis Iudam perdidit. exech. 36. d.
 Filiorum Israel aliqui assumuntur, aliqui reprobantur ad hereditatem coe-
 lestem. apocal. 7. a.
 Ficus in quibus consistit. iob. 18. a.
 Ficus vnius tribus Iudeorum nubebant viris alterius tribus. indic. 10. a.
 Ficus pro ecclesiis dei debent laborare. rom. 16. a.
 Fornicatio qualiter fugienda. prouer. 5. b.
 Fornicatio spiritalis est heresis. exech. 16. c. f. & idolatria. 23. b.
 Fornicatio tam corporalis quam spiritalis. hosee. 4. b.
 Fornicatio non dirimit matrimonium. matt. 19. b.
 Fortitudo deus appellatur. psal. 27. a.
 Fortitudo non solum prosperis, sed & aduersis rebus probatur. 1. mach. 9. a.
 Fortitudo vera quae sit. hebr. 6. d.
 Frater persequi est contra aequitatem naturae. abdias. 1. c.
 Fratres quatuor modis in scripturis dicuntur. gene. 13. a.
 Fratrum concordia & amor proximorum maxime deo placent. Abdias. 1. c.
 Frumentum, vinum & oleum quando accipiuntur. psal. 4. b.
 Fuga in hyeme periculosa. marc. 13. c.
 Furor domini quid sit. para. 21. a.
 Ira differunt. psal. 6. a.

G

Gabaonitas cur permiserit deus fallere Iudeos. i. i. 9. b. c. 10. b.
 Gaudere in domino & in hoc seculo nemo simul potest. philip. 4. a.
 Gaudens cum seculo timeat ne cum seculo lugeat. i. i. 16. b.
 Gazophylacium quid. ierem. 35. a.
 Genealogia Christi aliter à Mattheo, aliter à Luca texitur. math. 1. b.
 Generatio Christi vtriusque inenarrabilis. act. 8. f.
 Gentium iugum superauit dominus. isa. 9. a.
 Genua tribus temporibus flectenda sunt. daniel. 6. c.
 Gierxi multos habet imitatores. 4. reg. 5. g. praecipue hereticos. math. 10. a.
 Gladius benignus & malignus. psal. 143. b.
 Gloriandum est praecipue in deo. iob. 31. c.
 Gloriandum est in operibus nostris bonis. ierem. 9. f.
 Gloriandum in bonis operibus non quatenus ab homine, sed quatenus à deo
 proficiuntur. matt. 6. a.
 Gog & Magog quae gentes sunt. exech. 38. a. d. sunt autem haeretica prauitas. c.
 Gratia dei liberum hominis requirit arbitrium. 2. para. 1. b.
 Gratia de gratia nascitur. psal. 88. c.
 Gratia potentissima in nouissimo tempore monstrata est, quae prius fuerat oc-
 culta. amos. 9. c.
 Gratia quos nobis facit debitores. math. 25. c.
 Gratia dei duplex est. luc. 9. a.
 Gratia maioris virtutis est quam natura. i. i. 6. f. quia remissio peccatorum
 est. g.
 Gratia per ignem exurit, per aquam mundat peccata. act. 2. b.
 Gratia ante omnia deo agenda. 1. corin. 1. a.
 Gratiarum actiones sunt deferenda ante & post operationes nostras. math.
 26. d.
 Gradus consanguinitatis. leuit. 17. a. & seq. & affinitatis. ibidem.
 Gradus summus & animus infimus, monstrata res est. luc. 20. g.
 Gula sua plurimos occidit, nullum frugalitas. eccl. 31. c.

H

Habitator & accola differunt. apocal. 8. d.
 Haeredes quid an sine cum re, quidam sine re. iere. 12. b.
 Haeresis Nazarenorum post Christum passum. act. 24. b. & Phariseorum.
 26. b.
 Haereses & schismata facientes, sacerdotes & clericum contemnes, figurati
 sunt per Dathan & socios. ecclesiastici. 45. d. quorum expectant vindi-
 ctam ibidem.

Haereses omnes b. Ioannes primo capite exclusit. i. i. 1. a.
 Haereses tres Hebeorum ante aduentum Christi. act. 4. a.
 Haeticum non decet delicia scripturarum. prouer. 19. b.
 in Haetico vita posita est, sine vite eterne mentione. luc. 10. d.
 Haetici tanquam leprosi arceantur ab ecclesia. nume. 5. a.
 Haetici non omnes vnanimi errore consentiunt. 2. i. i. 1. a.
 Haetici coelestes doctrinas corrumperunt, ut suas sine vlla radice componerent.
 2. petr. 3. d.
 Haetici per locustas designantur. apoc. 9. b.
 Haeticorum congregatio per mulierem intelligitur. prouer. 2. d. 5. a. b. d. 9. d.
 Haeticorum spes inanis. prouer. 7. c. eorum capacitas sensus insatiabilis. 13. d.
 Haeticorum eloquentia multos trahit in errorem. eccl. 9. b.
 Haeticorum conditiones. iere. 23. d.
 Haeticorum quique ceteri se potissimum Christianos, & ecclesiam suam ca-
 tholicam putant. apoc. 2. a.
 Haeticos habitare putunt daemones à Christo. marc. 5. a.
 Haeticos interdum deus patitur. hebr. 12. b.
 Heli filios cum seueritate non corripiens, cum illis iure punitus est. ecclesiasti-
 ci. 30. a.
 Heli dorum misit rex ad spoliandum templum. 2. mach. 3. b. quem eques au-
 reis armis resurgens calitus missus strauit & perculit. ibidem. d. g.
 Herodis Agrippa soboles. act. 25. c.
 Herodias filia Areta regis Arabum. marc. 6. c. c.
 Herodiani vel milites Herodis, vel haeresis noua. marc. 3. a.
 Hodie semper est apud deum. hebr. 5. b.
 Holocaustorum tria genera. leuiti. 1. b. c.
 Holocaustum siccum & pingue. psal. 19. a.
 Homicida quis dicatur. ecclesiastici. 14. a.
 Homicida multi sunt qui se putant innoxios. 1. i. i. 3. c.
 Homo intellectus & voluntate ceteris praestat animalibus. deuter. 11. d.
 Homo bestiis comparatus peior inuenitur. 2. para. 6. f.
 Homo nec natura malus, nec natura immundus est. iob. 25. a. nec instante mi-
 seria deum accusat. 27. a.
 Homo hoc ordine in poenam ruit aeternam: Ignem accendit, vires auget, flam-
 mam ingreditur. isa. 50. d.
 Homo liber cooperatur diuino auxilio praeuenienti. ierem. 10. c. 26. a.
 Homo quare creatus est. malach. 2. c.
 Homo nec natura bonus, nec natura malus. matt. 7. b.
 Homo quomodo sibi lex est. roma. 2. b.
 Homo an possit esse sine peccato. Iude. d.
 Homo dando placet, quarendo displicet. act. 20. g.
 Homini non quauis iniuria in proximum sufficiunt, nisi blasphemias in deum
 iniiciat. psal. 27. b.
 Hominem perfectum non anima sola, non spiritus, non corpus, sed haec vnita
 faciunt. thessal. 5. d.
 Hominum quatuor genera iram dei incurrentia. prouer. 30. b.
 Hominum duae species difficile salutem assequuntur. eccl. 26. d.
 Hominum quatuor genera verbum dei audientium. marc. 4. c.
 Homines ex tribus sunt constituti. psal. 80. a.
 Homines per peccata irrationabiliores facti sunt irrationabilibus. isa. 1. a.
 Honestas vilisari praelata facit ut utilitas sequatur honestatem. 1. reg. 24. b.
 Hostas non libidinis causa, vxorem fornicationem accepit. hosee. 1. a.
 Hospitalitatis effectus. hebr. 13. a.
 Hostiarum legalium differentia. leuiti. 1. a.
 Hostis triplex homini insurgit. psal. 43. a. qui dextera dei superatur. ibidem.
 Hostes dei in sinistra proficiunt, in dextera eius franguntur. exod. 15. a.
 Humana fragilitas quando sua relinquitur imbecillitati, dei auxilium &
 angelorum abit. zach. 4. a.
 Humana natura sine gratia qualis est. Iude. b.
 Humilis nemo nisi spiritu pauper. matt. 5. d.
 Humiles corde sunt, pauperes spiritu. daniel. 3. f.
 Humilitatis mensura quanta est. ecclesiastici. 3. c.

I

Iacob quomodo timebat Esau, cum esset certus de promissis. gene. 32. b.
 Iacobi minoris sanctitas. i. i. 1. a.
 Iactantia fugienda Christi exemplo. coloss. 3. a.
 Idolum vel sculpsile non prohibetur simpliciter fieri. exod. 20. a.
 Idolorum recte appellatur mendacium. hosee. 7. a.
 Idolorum inuentorum historia. sapien. 14. b.
 Idolorum ridicula. Baruch. 6. c. & sequen.
 Idololatriarum vanitas. ierem. 19. d.
 Idololatria est ridenda sapien. 13. d. & est causa, initium & finis omnium
 peccatorum. 14. d. 15. d.

Scholorum.

Idumai interfuerunt vastationi Ierusalem cum Asiriis. Abdia. 1. c.
 Ignorantur à deo omnes operarij iniquitatis. Amos. 3. a
 Ieiunium Esther celebrant Indei. Esth. 9. c
 Ieiunandi modus. Zach. 7. b
 Ieiunium præcepit dominus in Leuitico. leui. 16. f. & eius effectus ibidē. g
 Ieiunium sanctificare. iocel. 1. c. 2. d
 Ieiunium quantum fuerit apud præfatos celebratum. 1. mach. 3. c. & præca-
 tiones. f. g
 Ieiunium quadragesima præcedat passionem & resurrectionem Christi.
 matt. 9. b
 Ieiunium quid operetur circa propriam salutem. matt. 17. c
 Ieiunij exemplum. 1. Esd. 8. d. 3. Esd. 8. d. Tob. 12. b. Iudith. 8. a. 11. d
 ex Ieiunij indictione nactus est Baruch prædicandi oportunitatem. iere-
 mia. 36. b
 Ieiunij vires & efficacia. 2. mach. 13. c
 Ieiuniorum effectus. leuiti. 16. g
 Ieremias quadragesima & vno annis prophetauit in Iudæa. iere. 1. a
 Ieremias in viro sanctificatus, virgo, & propheta. iere. 37. d
 Ieremias captiuitate instante non solum ignem, sed & arcam testamenti,
 & altare incensi abscondit. 2. mach. 2. a
 Ierobaal. iudic. 6. c
 Ierusalem in medio mundi sita. ezech. 5. a
 Ierusalem per Antiochum 340. anno post eius institutionem ab Esdra
 & Nehemia, capta. 1. Machab. 1. c. d
 Ierusalem pro habitatoribus saepe capitur. luc. 13. g
 Iesus aliam significationem habet, aliam Christus. 2. iocan. c
 Ignis iudicij peruenit quocunque peruenit aqua diluuij. 2. petr. 3. b
 Imago dei non est in auro, sed in homine. marc. 12. b
 Imago Cesaris in nummo est, imago dei in homine. luc. 20. d
 Imago in speculo habet esse intentionale. iaco. 1. d
 Imaginis dei proprietates. iocan. 14. a
 Imago aduersarij in nobis qualis est. 1. petr. 5. c
 Imagines dei, Mariæ, & sanctorum, veneranda. leuit. 26. a
 Imagines quomodo veneranda & adoranda. deut. 5. a
 Imaginum veneratio. leuit. 26. a
 Impius à peccatore differt. Iudæ. c
 Impius in erroribus volutus à deo moueri & conuerti potest & saluari.
 ezech. 18. c
 Impij præcipue dicuntur heretici. psal. 1. a
 Impij cunctos excedunt malitia peccatores. psal. 16. b
 Impij cur prosperantur, & senescunt. ecclesiastici. 40. c
 Indurare quomodo dicitur deus. deut. 2. e
 Infernus aliquando sepulchrum significat, vel limbum, vel locum pœnarum. ge. 37. g
 Infernus & locum pœnarum & limbum patrum comprehendit. iob. 10. d
 Infernus interdum diabolus signat. isa. 14. b
 Inferni ventrem, alium ceti vocat propheta. iocan. 2. a
 Infirmitas corporis sobrietatis mentis est. 2. corint. 12. a
 Infecunditatis maxima causa est iniquitas hominum. iocel. 1. b
 Ingrati & filij & serui qui dicuntur. malac. 1. a
 Ingredi viam vniuersæ terræ est mori. 1. reg. 2. a
 Inimicus manifestus melior est quam amicus fictus. marc. 12. a
 Inimici non sunt secludendi ab oratione vniuersali amicorum. luc. 6. d
 Iniquitas corruptionem affert. psal. 52. a
 Iniquitas frigori comparatur. iere. 6. b
 Iniquitas omnis malitia parua est in comparatione idololatriæ & hæresis.
 Zacha. 5. c
 Innocentes in honorem martyrum receptos commendat ecclesia. math. 2. c
 Insidia quomodo licite. iocel. 8. a
 Insidia vnde nobis proueniunt. psal. 139. a
 Instrumentum vtrumque pari veneratione credendum. ecclesiastes. 11. a
 Inuidia omni fera crudelior. 3. esdr. 3. c
 Inuidia Saulis in David. 1. reg. 18. b
 Inuidia Ioab in cadem Amasa perpulit. 2. reg. 20. c
 Inuidia est odium felicitatis alienæ. psal. 104. c
 Inuidia pessima res est. marc. 6. a
 Innocare dominum in veritate. psal. 144. d
 Iob origo. gene. 36. c
 Iob genealogiam diuersi diuersam assignant. iob. 1. a
 Iob non sine spiritu sancto dici natiuitatis suæ maledixit. iob. 3. a
 Iob de pœna iniquorum & miseria iustis illata deum non accusat. iob. 27. a
 Iob opera misericordiæ in pauperes. iob. 29. c. 31. d
 Iocunditas perfecta. 3. esdr. 9. g
 Iosue liber extremis partibus Ezechielis comparatur. iocel. 1. c

Iosue septem annis terram promissam subiugauit. iocel. 14. b
 Iosue virtutibus suis figuram gerebat saluatoris. ecclesiastici. 46. a
 Ioannis & Eliæ vnum & idem opus est. malach. 4. b
 Ioannes baptista fuit de natura angelorum. matt. 11. b
 Ioannes baptista an præferatur Apostolis. luc. 7. d
 Ionathas fœdus cum Romanis renouauit à Machabeo prius initum. 1. ma-
 chab. 12. a
 Iosus trecentis annis antequam nasceretur nominatus est. 4. reg. 22. a. eius
 excellentia. 23. c
 Iosias in bello occisus reliquit tres filios. 4. reg. 23. g
 Israel interpretatur vir videns deum. isa. 44. a
 Israel appellatur vitis frondosa. hosee. 10. a. Puer domini. 11. a
 Israelitæ egressi sunt Aegyptum in mense Nisan, ideo ponebant eum primum
 mensum. 2. mach. 1. b. Ingressi vero terram sanctam in mense Tisri, hunc
 ideo primum ponunt. ibidem.
 Iram dei vniuersa creatura testatur. 3. reg. 17. a
 Irasci est affectus naturæ. psal. 4. a
 Iubileus annus. leuit. 35. b
 Iubileus vel Iobeleus à Iobel, tuba. nume. 36. a
 Iudam Machabeum præcesserunt vndecim duces de domo David per an-
 nos centum sexaginta tres. 1. machab. 3. a
 Iudas init fœdus cum Romanis. 1. mach. 8. a. b
 Iudas Machab. orationibus magis quam armis confidebat. 2. mach. 13. c
 Iudas quâto maioris fuit meriti, tanto maioris criminis & pœna. sap. 6. b
 Iudas discessit à Christo quia introierat in eum Satanas. iocan. 13. c
 Iudeus per Esau, Christianus per Iacob designatur. gene. 25. d. hic benedi-
 ctus, ille reprobus. 7. d
 Iudæi exclusi sunt à laude domini. psal. 116. a
 Iudæi in cuius spe latabantur absentes, inuidia excacati non cognouerunt
 Christum præsentem. isa. 65. a
 Iudæi cum Christo contendeant de generis nobilitate. ezech. 23. b. f
 Iudæi quomodo sperant Christum, quem idcirco reprobauerunt quia ex ho-
 minibus natus est. dan. 7. d
 Iudæi sibi promittunt congregationem in Ierusalem. iocel. 3. b
 Iudæi respondeant an prophetia de Christo fini præterita, an adhuc futu-
 ra. mich. 5. c
 Iudæi à captiuitate reuersi nec legem nec sabbatum custodierunt. mala. 2. c
 Iudæi Christum occiderunt non tanquam dei filium, sed tanquã dei hære-
 dem. marc. 12. a
 Iudæi non possunt intelligere scripturas nisi credant in Christum. iocan. 8. c
 Iudæi non possunt credere quod cessauerit lex, quia non credunt Christo. 2.
 cor. 3. d
 Iudæi admoniti erant ne Pauli prædicationem audirent. act. 28. c
 Iudæi mortem Pauli prosequentes anathema euadere non poterat. act. 23. c
 Iudæorum populus senior significat antiquum, iunior vero gentile credu-
 lum. nume. 14. c
 Iudæorum infidelitas. psal. 105. d
 Iudæorum in morte Christi crudelitas. luc. 27. f
 Iudæorum lapsu ad gentium salutem deus est usus. rom. 11. b
 Iudæorum excacatio in persecutione Apostolorum. act. 5. d
 Indicare interdum probare est. psal. 25. a
 Indicat deus non tantum pro sua misericordia, sed & pro sceleribus ho-
 minis. iaco. 2. d
 Indicis benigni & iusti est suas iniurias contemnere. eccl. 28. a
 Indicis iusti & equi partes. zach. 7. b
 Indicum & prælatorum officia. exod. 18. d
 Indicia domini iusta & recta. iob. 2. d
 Indicium dei duplex. psal. 9. a
 Indicij vltimi disceptatio. iocel. 3. a
 Indicium generale & particulare. iaco. 5. b
 Iudith an fuerit mentis. iudith. 11. c. d
 Iudith quâto profuerint ieiunia & orationes. iudith. 9. a. 11. d. 12. a. 13.
 a. 14. b. d. 15. a
 Iugum dicitur peccatum, quia ex duobus Adâ & Heua veniat. ecclesi-
 stici. 40. a.
 Iurat sapius deus. exod. 13. a
 Iurare quomodo prohibitum, & concessum. deut. 10. d. 3. reg. 2. d
 Iurare dei quid. deut. 27. a
 Iurare deus securus potest. iere. 22. b
 Iurare verum non semper est peccatum. math. 5. f
 Iuratione bene viens non malefacit. matt. 5. f
 Iustitia viros alicui muneri præsidet cõmēdat, iniquitas destituit. 3. re. 12. a
 Iustitia ascribit scriptura diuina veniam peccatorum. sapien. 14. a.

sine iustitia non potest stare respublica. 2. para. 19. c.
Iustus videns poen. an peccatoris proficit. psal. 57. b.
Iustus multiplex est. sapien. 10. b.
Iustus affectu & auditu dicitur. 2. petr. 2. b.
Iusti salutis spiritum generant. isa. 26. c.
Iusti apud deum parum nobis profunt si desides fuerimus. exech. 14. d.

K

Kalenda dicebantur primi dies mensum. 1. reg. 20. e.

L

Laborare spiritaliter non potentes, panem labore questum manducant. 2. thess. 4. 3. a.
Laborare prestabilis est quam vita in ocio traducere. 2. thess. 3. b. nec inde sequitur omnes obligari ad laborem manuum. ibidem.
Labor animæ melior est quam carnis. psal. 37. b.
Lachrymæ bonæ, quæ culpam lauant. luc. 22. f.
Lacus poenalis inferorum locus. psal. 142. b.
Lacus nonissimus, infernus inferior. ebr. 3. f.
Latitia ingis & gratia in Resurrectione erit infortum. apoca. 21. b.
Laici præcepta dei seruantes capaces sunt beatitudinis sicut clerici. galat. 2. b.
Lapis à monte sine manibus abscissus est Christus. dan. 2. g.
Lapides duodecim collecti in iordane apostolos figurabant. iof. 4. a. b.
Largitas non probatur si quod alteri largitur, alteri quis extorqueat. luc. 9. b.
Lavia & dulia in quo differunt. exod. 13. g.
Latro plus diligebat Christum in cruce, quam Iudas in cena. isa. 53. b.
Laudatio nostra quando incunda. psal. 145. a. 146. a.
Laudem domini impediencia. psal. 102. a.
Lazarus post esuriam insertur in delicias. luc. 16. d. quia portauit ingum graue. c.
Lepra varia genera. leuit. 13. a. & species sex. ibidem. c.
Leui tribus sola honorata est sacerdotio. nchem. 12. b.
Leuitæ non sunt numerati cum aliis. numc. 1. f.
Leuitarum hereditas. iof. 18. a. 20. a.
Leuitarum officium. 1. paral. 6. d.
Lex dei sepes est anima. ecclesiastes. 10. b.
Lex in Moysse incepit, & in Ioanne desit. Matth. 11. b.
Lex clausa est in carcere Ioanne. marc. 1. b.
Lex non prohibebat homines curare sabbatis. luc. 13. d.
Lex quare data est. rom. 7. b.
Lex gemina est, naturalis & scripta. rom. 2. b.
Lex disciplina erat Iudæis & prophetia futurorum. 1. cor. 10. e.
Lex quare data est. galat. 3. c.
Legem iudicare quid iaco. 4. c.
sub Lege esse quid est. rom. 6. c.
Liber Moysi in templo inuentus. 2. para. 34. c.
Liber in natura & seruus in conscientia non est ingenuus. 2. petr. 2. d.
Libertas voluntatis in Ad. am. Gene. 2. c.
Libertas arbitrij quantum possit. psal. 90. a.
Libertatis documentum est seruire magis. 1. tim. 6. a.
Libertatem humana nature gratia infusa non impedit. matt. 13. b.
Liberum hominis arbitrium ad gratiam requiritur. 2. para. 1. b.
Liberum arbitrium nobis exhibuit deus. isa. 1. c.
Liberum sic consuemur arbitrium, vt dicamus nos semper dei indigere auxilio. ierem. 10. c.
Libero arbitrio proprio relictus, sibimetipsi mortem comparat vel salutem. ierem. 10. c.
Libya magna pars Africa. indi. 3. a.
Libido fugiendo superatur. 1. cor. 6. d.
Lignum vitæ circa fontem baptisimi. apocal. 22. b.
Lilia omnes flores intelligit. luc. 12. c.
inibus patrum in tenebris & in inferno erat. iob. 10. d.
Lingua nostra menti subdita sit. psal. 4. a.
Locus hominis deus est. iob. 7. b.
Locus dei cælum est. mich. 1. a.
Longitudo dierum, non longi dies sed multi dies. prouerb. 3. a.
Longitudo dierum, non longos sed multos dies significat. exech. 12. f.
Lunatici quomodo sunt. math. 4. d.
Lux cordis differi à luce oculorum. 1. ioan. 1. c.
Lucis appellatione prosperitas, noctis nomine aduersitas designatur. psal. 138. c.
Luxuria nimia pauperes facit. apoc. 18. a.
Luxuria ebrietati inuicta est. exod. 32. b.

Machabæorum fortitudo etiam die sabbato. 1. mac. 2. d. & seq.
Magnitudo quanta sit virtutis. matt. 5. g.
Magia à Chaldæis fertur prius inuenta. isa. 47. c.
Magi Pharaonis miracula an facerent. exod. 7. b. d.
Magi adorantes Christum dicti sunt virtus Damasci. isa. 8. a.
Maestas diuina aliter electis, aliter adest reprobis. psal. 138. a.
Maiores natu, episcopi, & presbyteri. act. 20. d.
Maledicere inimicos nostros an nobis liceat. psal. 34. a.
Malignitas plus nocet quam malitia. psal. 36. a.
Maluit an sit homini naturalis. sapien. 12. b.
Maluit quid sit. 1. petr. 2. a.
Mala quibus deus vindicatur de nobis, nobis mala videntur: sunt autem mala poenæ. ecclesiastici. 11. b.
Mala quæ deus facere dicitur, sunt mala poenæ, quæ suo nomine bona sunt, quia iusta. amos. 3. b.
Malorum magisterium facile dicitur. mich. 6. d.
Mala aperta aperte argui & iudicari debent. ioan. 7. d.
Mammona nomen punicum. luc. 16. b.
Manasses post multa scelera ductus est in captiuitatem, vnde poenitentia exacta reuocatur. 4. reg. 21. a.
Manna mirabilia. exod. 16. d. & seq.
Mandata dei penes se abscondere. prouerb. 2. a.
Manichæorum error super differentia veteris & noui testamēti. exod. 21. e.
Manus actiones significant. psal. 17. b.
Manus dei diuina est potentia. psal. 20. b.
Manus dei potestas eius. iere. 18. a.
Manus pro opere accipitur. malach. 1. a.
Manuetudo quanta sit virtus. numc. 12. a.
Manuetudo reddi hominem cunctis amabilem. ecclesiastici. 45. a.
Maria mater dei post partum virgo manet, & semper virgo. exech. 44. a.
Martyrum diuersa tormenta. hebr. 11. f. g.
Matthias Antiochi edicta se qui noluit. 1. mach. 2. a. c. d. mortuus est. f.
Mater non propterea neganda est viro, si adhuc at vxori. luc. 8. c.
Matrimonium indissolubile quo ad vinculum. 1. corin. 7. c.
Matrimonium non omnibus prohibetur. 1. timo. 4. a. contrahere nolentes hortantur ad virginitatem. ibidem.
Matrimonij iure quicquid mulieribus non licet, nec viris licet. hebr. 13. a.
Medici agrotantes, aliorum medicorum egent auxilio. 2. reg. 12. a.
Melchom idolum Ammonitarum. 1. paral. 20. b.
Membra corporis se inuicem iuuant. 1. corin. 12. b. & inter se differunt. c.
Mendacium non silendo verum, sed dicendo falsum. gene. 20. a.
Mendacium serio & non ioco dicitur. gene. 44. a.
Mendacium nullo modo p. o. vero dicendum. iob. 34. a.
Mendacium quoduis detestandum. ecclesiastici. 7. b.
Mendici foribus ecclesia pulcherrimum ornatum præstant. deuter. 15. a.
Mensura primæ formale est ad quod refertur totum edificium. 2. ach. 2. a.
Menses Hebræorum duodecim. 2. machab. 1. b.
Menses Macedonum duodecim. 2. machab. 11. f.
Mercator potest dici hypocrisis. 2. achab. 14. c.
Merces preciosa cupidum negociatorem requirit. luc. 11. b.
Merces æterna non potest dari nisi ab eo qui est auctor æternitatis. luc. 23. e.
Merces in futuro erit pro ieiuniis & aliis bonis operibus. 1. corin. 15. c. quæ impij non videbunt. f.
Mercenarius quis. philip. 2. c.
Meretrix fide plena conducitur ab hosce. hos. 3. a.
Meritum, iustitia merces est. iudith. 6. d.
Merita meritis lucrum faciunt. psal. 88. c.
Meritorum gradus monstrantur. 2. corin. 9. b.
Messias nullus præter Christum venturus est. deuter. 30. a.
Mingens ad parietem, canis vel vir. 3. reg. 14. b.
Ministorum dei gradus. exech. 45. b.
Miseria multa corporis. iob. 14. a.
Misericordia non est sine iudicio, nec econtra. psal. 32. a.
Misericordiam dei postulans tandem consequitur securitatis arma. psal. 55. a.
Misericordiam dei contemnens, iudicium pertimescat. psal. 100. a.
Moab. dent. 2. b.
Moabitæ frequenter infesti fuerunt filiis Israel. Amos. 2. a.
Machia multiplex est. roma. 2. c.
Mænianum edificium. 3. esd. 6. c.
Mons Sion & Ierusalem sunt exultatio totius terræ. psal. 47. a.
Montes Israel quamuis demonum simulachris occupati, suum audierunt conditorem. exech. 6. a.

Montes Israel nota maiore digni. exod. 36. a
 Mors Christi vera secundum scripturas. 1. corint. 15. a
 Mortuus homo viuo patrocinatur. Isa. 37. g
 Mortem morie reddere, prima est retributio. psal. 115. a
 Moyses ex Iudaea muliere natus. exod. 2. a
 Moysen cur deus passus sit ab alienigena doceri. exod. 18. c
 Moyses eadem causa mortuus est qua & Aaron. nume. 27. c
 Moyses natiuitate, abiectioe, & inuentione Christum figurauit. exod. 2. a.
 Aegyptium dispensatione dei occidit, Aethiopissam duxit in figuram
 ecclesie futura. ibid. d. in percussione Aegyptij Petrum ecclesia pasto-
 rem designauit. ibidem g
 Moysi socer septem inuenitur habuisse nomina. exod. 4. d
 Moysi orationis efficacia. exod. 17. c
 Moysi vita tripartita est. deut. 31. a. cur ille non est terram promissam in-
 gressus. 32. g. Mortuus est. 34. a
 Mulier non permittenda est dominari viro. esth. 1. c. d
 Mulieres de rebus diuinis iubentur tacere in ecclesia. 1. corint. 14. g
 Mulieris erga virum gratia & conuersatio. 1. petr. 3. a
 Mundus duobus modis intelligitur. ioan. 17. c
 Munus multiplex dicitur. isa. 18. d
 Munera pro interpretatione somnij cur Daniel a rege accepit. daniel. 2. g
 Mysteriorum fidei catholica nec passim cunctis danda, nec cunctis celanda.
 apocal. 10. b

N

Nabuchodonosor tribus vicibus vastauit terram Iudae. iere. 52. f
 Nabuchodonosor pradicauit potentiam dei. daniel. 3. g
 Nasci de deo quid sit. 1. ioan. 3. b
 Natiuitas hominis duplex. leuit. 22. d
 Natura etiam docuit quae necessaria sunt in lege. gal. 2. d
 Natura iura in Iudaeis confusa erant in aduentu Christi. Amos. 2. b
 Nehemias regis Artaxerxis pincerna erat. Nehem. 1. a. a. edificanda Ierusa-
 lem vigilauit. 5. c
 Nero non statim ab initio imperij saniebat in Christianos. act. 28. g
 Nicolaus vnus ex septem diaconis haereticus. apoca. 2. b. cuius haeresis di-
 cta est mulier Iezabel. e
 Ninina ruina prauidetur. soph. 2. d. 3. a
 Nininita per abstinentiam suspenderunt imminuentem ruinam. Iona. 3. b
 Nisan primus mensis Hebraeorum nostro respondet martio vel aprili. Ne-
 hem. 2. a
 Nobilitas quadruplex. 1. mach. 1. a
 Nomen dei primum, & secundum. psal. 8. a
 Nominis dei virtus. act. 4. b
 Nomina diuina. Indub. 16. b
 Nomina terribilium rerum sunt terribilium iudiciorum instrumenta.
 psal. 34. a
 Nomina duobus noui testamenti antequam nasceretur imposita sunt, qua-
 tuor vero veteris. luc. 1. b
 Noui testamenti litera in medio veteris latuit. exech. 10. b
 Nudius interius vnde. 1. reg. 19. a
 Numeratio populi a Moysen & Dauid differt plurimum. nume. 1. c
 Numerus denarius & septenarius perfectus est. apoc. 11. c
 Nuptiae verbi per nuptias Moysi figurabantur. roma. 11. b
 Nuptiae spirituales Christi. apoc. 19. b
 Nuptias deus conceffit, sicut & digamiam. roma. 12. a

O

Obdurare quomodo dicitur deus. exod. 4. f. non quod duritiam ipse
 inferat. ibidem. 7. a
 Obedire debet filius patri in his solum quae sunt legi dei conformia.
 iob. 5. a
 Obedientia quanta virtutis sit. deut. 6. a
 Oblectamenta carnalia quanti sint incommodi. 1. tim. 5. a
 Oblatio iusti impinguat altare. ecclesiastici. 35. b
 Oblatio redemptionis nostrae perpetua. luc. 22. b
 Oblitio an cadat in deum. psal. 12. a
 Obstetricibus Hebraeis deus non repensauit mendacium. exod. 1
 Occidere proximum non licet, cui non licet occidere seipsum. 2. reg. 4. c. d
 Ociosum verbum quid sit. matt. 12. c
 Ociositas quantum vitanda. ecclesiastici. 40. d
 Officia ministrorum templi. 1. para. 25. a. c
 Officia ministrorum templi. Nebe. 7. d. & sequent. 3. esdr. 5. b
 Og rex Basan. deut. 3. b
 Oleum laetitiae spiritus sanctus est. psal. 44. b
 Onus prophetia minarum plena. isa. 13. a

Oliab quis. exod. 35. d
 Operatio sanctorum pura est a nigredine peccatorum. apoc. 20. c
 in Operatione impatiens ne quis sit ut deficiat. exech. 33. c
 Operationum & orationum principia sineque benedictione munire debe-
 mus. psal. 150. a
 Opus hominis deo non placet, nisi ipse placeat. ecclesiastici. 30. d
 Opera bona ex genere, extra charitatem facta, mereri possunt temporalia. 4.
 regum. 13. a
 Opera in spe sunt retributionis & coronarum. math. 7. c
 Opera bona gentilium, & philosophorum bona vita dominus recipit. ioan. 15. a
 Opera sine fide, sicut nec sola fides sine operibus, non iustificat. rom. 10. c
 Opera legis quare praecpta sunt. gala. 2. c
 Opera sunt pedisequa fidei. act. 10. c
 Operum Pauli gradus. 2. corin. 12. c
 Operibus misericordia cum fide & charitate obtinetur remissio peccatorum.
 ephe. 1. b
 Orare sine intermissione. 1. thessal. 4. c
 Orandi sunt sancti pro quauis necessitate. exech. 14. f
 Orante homine nihil fortius. 1. machab. 3. g
 Oratio frequens quandam operatur disciplinam orandi. luc. 6. b
 Orationis vis & efficacia. 2. paral. 7. b
 Orationis comites. 2. paral. 20. b. f
 Orationis & ieiunij vires. nehem. 1. d. tob. 12. b. indub. 9. a. 11. d
 Orationis vires. dan. 3. d
 Orationis vires & conditiones. 2. mach. 1. f. cuius. 4. sunt genera. Ibidem.
 Orationi conueniens est locus desertus. marc. 1. d
 Orationes & deprecationes fiant pro defunctis. 4. reg. 20. d
 Orationes pro defunctis non sunt ociose. 4. esdr. 10. a
 Orationes solennes agenda sunt cum surgimus, cum prodimus, ante & post
 cibum. matt. 26. d
 Orationes sunt praemittenda. 1. corin. 1. a
 Orationes nostras & vota angeli deo offerunt. hebr. 1. d
 Orationibus prophetarum placatus est dominus delictis populi. iere. 35.
 Ordo nascendi est, ordo moriendi non est. psal. 112. a
 Ordo melchisedech. hebr. 7. c
 Ordinatio sacerdotalis presente populo fiat. num. 20. d
 Ornatus quam periculosus. ecclesiastici. 9. a
 Onule vnicuique angelorum & hominum sub vno pastore Christo. apoc. 5. d
 Oues Mesopotamiae sicut Italia bis in anno pariunt. gene. 31. a

P

Panis est antequam consecratur: ubi autem Christi verba acceperint,
 corpus est Christi. marc. 14. c
 Panis qui corpus Christi est, manducandus est. ioan. 6. e
 Panem suum dominus habet. psal. 103. b. Imò ipse panis est. ibi.
 Panes propositionis quasi corpus Christi. 1. reg. 21. a. 13. a
 Parentes doceant filios suos & filias legem diuinam. daniel. 13. a
 Paries dealbatus hypocrisis sonat. act. 23. a
 Parictis nomine peccati duritia signatur. exech. 13. b. quem quidam edificat,
 alij liniunt. ibidem.
 Pascha solenne Iofias celebravit. 2. para. 35. a. & sequen. 3. esdr. 1. a
 Pastor debet esse magister. ephe. 4. b
 Pastoris nomen nemo assumat nisi possit docere quos pascit. ephe. 4. b
 Pastoris ecclesiastici officia. 1. petr. 5. a
 Pastores negligentes. hosee. 8. a
 Pastorum officia. exech. 34. a. & eorum negligentia. b
 Pastophorium, sacerdotum domicilium. 3. esdr. 9. a. 1. mach. 4. d
 Pater quomodo maior filio. ioan. 14. d. 15. a
 Patris & filij vna operatio, & vna voluntas. ephe. 5. a
 Patrem sequitur sua proles. 2. para. 12. c
 Patientia in pressura probatur. tob. 13. a. Indub. 8. b
 Patientia Iob. iob. 1. d. & eius fructus. 42. c
 Patientia tua non est nisi ad sit voluntas tua. luc. 21. d
 Patriarchae commendantur quod pecorum nutritores erant. gene. 46. d
 Paulus cor ascendit Ierosolymam. gala. 2. a
 Paulus fugit non desperando de deo. deuter. 6. c
 Paulus cur vas electionis dictus est. act. 9. c
 Paulus cur Caesarem appellat. act. 25. c
 Pauli labores, pericula, & incommoda. 2. corin. 11. f
 Pauli diligentia dum veniret Ierosolymam. act. 21. c. Eius natiuitas. 22. a.
 praeordinatio eius. d. & dum Romam duceretur. 27. a. & seq.
 Pauperes cur potius elegit deus quam diuites. iaco. 2. a. b
 Pax quadam diligitur frustra. 3. reg. 15. d
 Pax triplex in hoc mundo quarendae. iob. 7. a

Index

Pax multipliciter intelligitur. psal. 121. b
 Pax multiplex. iere. 14. d
 Pax dei quomodo utilis sit. baruch. 2. g
 Pax quadam non habet offendiculum, & quadam simulationem habet. exech. 13. b
 Pax perpetua debet esse in vrbe. amos. 5. e
 Pacem nemo recusat. 2. para. 15. b
 Pacem triplicem adduxit Christus. isa. 9. b
 Pacem vique petimus. 2. macha. 3. a
 Pacem habet erga deum, qui sequitur praecepta eius. rom. 5. a
 Peccare non tam graue est quam in peccatis perseuerare. 1. reg. 20. c
 Peccamus sapissime rebellionem, non ignorantia. luc. 12. f
 Peccans, contra deum pugnat. roma. 5. a
 Peccator satisfactorius intercessores querat erga deum. leuit. 14. b
 Peccator ad summam dei iustitiam comparatus, iniustus reputatur. iob. 9. a
 Peccator inter creaturas deum laudantes non connumeratur. psal. 148. a
 Peccator vocatur adolescentior. luc. 15. c
 Peccatorem inuare non licet in quo ipse vult peccare. 2. para. 19. a
 Peccatores sunt semen serpentis. gene. 3. c
 Peccatores in hac vita deum non recte laudant. baruch. 2. d
 Peccatores porcis comparantur. 2. corint. 2. d
 Peccatoribus non promittitur poena ignis transitoria. Iuda. c
 Peccatum & delictum differunt. leuit. 7. a
 Peccatum tanto est grauius, quanto maior est qui peccat. 3. reg. 11. f
 Peccatum ad ignorantiam multam nostram redigit animam. psal. 138. b
 Peccatum peccato adiacere. ecclesiastici. 21. a
 Peccatum quare dicitur ingum. ecclesiastici. 40. a
 Peccatum aut donatur, aut deletur, aut tegitur. isa. 43. d
 Peccatum quod non dominatur, quod est. roma. 6. b
 Peccatum est res fetida. 2. corinth. 2. d
 Peccatum & iniquitas in quo differunt. 1. iohan. 3. a
 Peccato mortali anima moritur. exechiel. 17. e. sed grauiori morte quam cor-
 pus. 18. a
 Peccato qualiter facile resistendum sit. 1. timot. 1. b
 Peccata sacerdotij. nume. 18. a
 Peccata varia variis poenis digna. deut. 29. a
 Peccata cur consuemur deo, qui nonit ea. psal. 74. a
 Peccata quibus obnoxij sumus. psal. 119. a
 Peccata non deleta per poenitentiam, alia trahunt. exech. 16. d
 Peccata puniuntur etiam per populos. roma. 13. a
 Peccatorum remissionem male petunt qui in illis perseuerant. iacob. 4. a
 Pecuniam in sacculum pertusum ponere. haggai. 1. b
 Peregrinati viro rediit incolmne apud sanctos vxor implorat. exech. 14. f
 Periculosum est sibi placere. prover. 27. a
 Persecutio prima aduersus ecclesiam dei facta est sub Stephano. act. 8. a
 Persecutorum duo sunt genera. psal. 69. a
 Pedes anima habet. psal. 121. a
 Petrus primo & secundo negauit, & non fletit. luc. 22. f
 Petrus ter dominum confitetur, qui ter eum negauerat. iohan. 21. c
 Petrus non minor prophetis. 1. petr. 1. a
 Petri & Ioannis distinctio. iohan. 21. a
 Petri & Ioannis amicitia & vnanimitas. act. 3. a
 Phariseorum secta. act. 26. b
 Philippus diaconus non habebat potestatem imponendi manus. act. 8. c
 Philosophia est rerum diuinarum & humanarum scientia. eccli. 39. a
 Philosophorum & poetarum dicta vera in vsum nostrum vindicanda. exod. 12. f
 Piscium genera centum quinquaginta tria. exech. 47. b
 Pleiades vnde dicuntur. iob. 38. d
 Plenus dierum. 1. para. 23.
 Pluuia voluntaria est gratia dei gratis data. psal. 67. b
 Poena quadam est culpa. psal. 16. a
 Poena condigna sequitur delictum. ierem. 16. c
 Poena peccati trahit in omnes. roma. 5. b
 Poenarum genera octo pro peccatorum vindicta. deut. 19. d
 Poenitere quomodo deus dicitur. iere. 26. d
 Poenitent qui se peccasse animaduenerint. micha. 7. b
 Poenitentia spontanea non coacta agenda. leuit. 4. c
 Poenitentia qualiter agenda. psal. 31. a
 Poenitentia non est differenda post mortem. ecclesiastes. 9. b
 Poenitentia quam necessaria sit. iere. 8. g. 9. a
 Poenitentia dei est statuta mutare. iere. 26. d
 Poenitentia a mortuis operibus. hebr. 6. a

Poenitentia vires. matt. 18. d
 Poenitentia & confessionis &c. in sacra scriptura exempla inuenies. roma. 15. a. b
 Ponere digitum vel manum super os. iob. 29. b
 Populus indisciplinatus & irreligiosus ostendit sacerdotium non esse sanum. ecclesiastici. 10. a
 Populus propter iustum regem non emendatus, corripitur a domino. Soph. 1. a
 Populus timuit a facie domini. Haggai. 1. d
 Populi duo de semine Abraham. gala. 4. c
 Porta gregis, porta piscium, & probatica piscina. Nebem. 3. a
 Porta semper clausa significat virginem Mariam. exech. 44. a. 46. a. b
 Portam speciosam edificauit Iotham. act. 3. a
 Possessiones iniqua. ecclesiastici. 5. a
 Potestas ducis ad dirigenda bella in tribus consistit. isa. 3. a
 Potestatibus quare subiici oportet. roma. 13. a
 Praeceptum & consilium differunt. 1. corint. 7. c. e
 Praecepta & doctrina hominum quae sint. coloss. 2. d
 Praecepta certa dedit nobis deus quibus haereticis resistere possumus. 2. petr. 2. a
 Praeceptorum differentia. 3. esdr. 5. e
 Praedestinatio de bonis & non de malis est. roma. 8. d
 Pradicandi fiducia non in verborum splendore, sed in operum virtute po-
 nenda. 1. cor. 2. a
 Pradicantem accipere munera non est mendicitas, sed potestas. 1. cor. 9. b
 Pradicantium gloria est quando audientes facile credunt. 1. thessal. 2. c
 Pradicatorum maxilla. iob. 40. a
 Pradicatorum idonei. 2. corin. 1. c
 Pradicatum diuersitas. philip. 1. b. c
 Pradicatio quare prophetia dicitur. 1. cor. 14. a
 Prelatus quicquid in suis est reprehensibile subditis, debet assidue corri-
 pere. ecclesiastici. 30. a. & seq.
 Prelati quales assumendi. hebr. 5. a
 Prelatus suis contrarietates alieni fiant ab ecclesia, nisi conuertantur. isa. 41. c
 Praescientia futurorum a solo deo est. daniel. 2. b
 Prauaricator recte dicitur qui discedit a domino. daniel. 11. c
 Prauaricator dicitur transgressor. hosee. 14. c
 Primitia, primitia, & primogenita differunt. deut. 26. a
 Primogenitus. exod. 12. e
 Primogenitus est non tantum post quem & alij, sed & post quem nullus.
 nume. 8. c
 Primogeniti apud Hebraeos fungebantur officio sacerdotum. gene. 27. b
 Principes huius mundi diuitiis inhiant. iere. 1. b
 Principatibus & dignitatibus debemus se inferiores subdere propter deum.
 1. petr. 2. c
 Prophetia tria tempora continet, ita pradicatio. 1. corint. 14. a
 Propheta dei quid dicebantur. exod. 7. a
 Propheta promissus nullus alius quam Christus. deut. 18. c
 Propheta etiam dicuntur doctores. iere. 27. c
 Propheta, videntes dicebantur. iohan. 8. g
 Propheta videbant similitudines domini. 1. iohan. 4. c
 Prophetarum ora, dei sunt os. isa. 6. a
 Prophetas occiderunt impij, impios occiderunt propheta, flagellauerunt Iu-
 dei Christum, Iudaeos flagellauit & Christus &c. 3. reg. 18. a
 Proselytus, aduena. iob. 1. a
 Prosperitatem impediencia. psal. 139. c
 Proximos quomodo diligimus sicut nos. 1. iohan. 4. b
 Prudens apud semetipsum quis. ephe. 5. d
 Psalterium gratiarum actione incipitur & finitur. psal. 150. a
 Pseudoprophetae sunt pseudodoctores, & haeretici. iere. 27. c
 Pudicitia labor magnus est, sed maius premium. apoc. 14. a
 Purgationis ignis post hanc vitam expectandus. 1. cor. 3. c
 Puer Christus quibus natus est, & quibus non roma. 5. a
 Python nomen draconis. act. 16. c
 Pythones vnde dicuntur. leuit. 20.

Quadragesimo ieiunio dei praesentiam videre Moyses meruit. 33. b
 secundo quadragesimo tabulas recuperauit. 34. d
 Quadragesima diebus purgavit deus mundum, sicut nunc quadragesima die-
 bus purificat. gen. 7. c
 Quatuor in veteri testamento antequam nascerentur nominati sunt. gen. 17. e
 Quererem mortem quid sit. apoc. 9. b
 Querendus est deus sine fine. 2. para. 15. d

R

Ratio in lege non queritur, sed auctoritas. iaco. 4. c.
Raxias non laudatur quod se interfecerit. 2. mach. 14. f
Redempti à domino qui sunt. psal. 106. a
Reddere rationem quomodo oportet. luc. 16. a
Referenda sunt dicta & facta nostra in deum. colof. 3. c
Refugij ciuitates sex. 1. para. 6. e
Regina Saba & regina Austri, eadem. 3. reg. 10. a
Regnât cum Christo nō solum martyres, sed & quique pī fideles. apo. 20. b
Regunt verē populum qui bene president. dan. 13. a
Remissio peccatorum per opera misericordia obtinetur mediante Christo. eph. 1. b
Rempham sidus est quod Venerem vocant. Act. 7. c
Reprobis fieri potest qui prius probatus erat. 1. reg. 16. e. f
Repudium non dirimit matrimonium. matt. 19. b
Requies terræ & sabbatum terræ, idem. leuiti. 25. a. & lex eius, ibidem.
Requies triplex describitur. hebr. 3. c. 4. a. In quarum postremam nos ingredi oportet. ibidem.
Require sanguinem est vlcisci. psal. 9. b
Resurgentium corporum sanctorum conditiones. isa. 66. d. g
Resurrectio mortuorum. 4. esdr. 7. b
Resurrectio mortuorum spiritu sancto mediante. exech. 37. 4. b
Resurrectio mortuorum. dan. 12. a. qui propriē dicuntur dormientes. ibidem.
Resurrectio domini primō per angelum nunciatur. matt. 28. a
Resurrectionis probatio. isa. 66. g
Resurrectionis allegoria ad Indæos dispersos. exech. 37. b. d
Resurrectionis extrema ordo. marc. 13. c
Resurrectionem demones consentitur. matt. 8. d
Retributio triplex. psal. 24. b
Regis legatum iniuria afficiens, regiam afficit maiestatem. 2. reg. 10. a
Reges deo placere studentes diutius regnauerunt. 4. reg. 14. c
Rhinoceros indomita natura est. iob. 39. a
Risus Abrahæ excusatur, & non Sara. gene. 18. b.
Roma condita est regnante Exechia in Iudæa. 2. para. 29. a
Roma aliquādo regibus, nunc consulibus, nunc imperatoribus. 1. mach. 8. b
Romani prudentia plura vicerunt quā fortitudine. 1. mach. 8. a
Ruth Moabitidis quomodo intravit ecclesiam. deute. 23. a
Ruth genealogia. ruth. 1. c. fides eius. 2. a. 3. a. Simplicitas. ibid. b. Merita. 4. a

S
Abbatī observatio magnas utilitates contulit populo. neb. 13. c
Sabbati nomine requies designatur, interdum tamen crapula & ebrietas significatur. exech. 20. d
Sabbati nomine omne festum Iudæi dicebant. luc. 6. a
Sabbata terra, septimus quisque annus. 1. mach. 6. f
Sacerdos verus est qui sacrificium imitatione Christi offert in ecclesia. malach. 1. c
Sacerdos inuisibilis visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui conuertit. matt. 26. b
Sacerdotis figura. leui. 8. c
Sacerdotis continentia. leui. 22. a
Sacerdotes quales debent ecclesiæ mancipari. exod. 19. d
Sacerdotes mediatores sunt inter deum & peccatores. leui. 14. b
Sacerdotes nouæ legis quanta decet sobrietas. exech. 44. e
Sacerdotes Belis. dani. 14. b
Sacerdotes & diaconi mundiores sint plebeiis. 1. timo. 3. c
Sacerdotum cœlibatus sequitur ex præceptis legis. leui. 22. a
Sacerdotum cœlibatus. 1. corin. 7. a
Sacerdotium vetus adueniente nouo cessare debuit. Hebr. 7. b
Sacramentum eucharistia, vera carnis Christi sacramentum est. matt. 26. c
Sacramentum corporis & sanguinis sui nobis consecrandum reliquit, quia corpus suum illaturus erat in cœlum. luc. 22. b
Sacrificium perpetuum oblationis Christi. luc. 22. b
Sacrificia tria communia erant Iudæis. 2. para. 31. a
Sad. luc. ei extra fidem resurrectionis sunt. mar. 12. b
Salomon an genuerit ante. 12. annum. 3. reg. 3. b. 4. b
Salomon propheta spiritum habuit. 3. reg. 8. a. vnde Ierusalem perituram in vltionem sanctæ crucis prædixit. ibidem.
Salomon præ nimia libidine incidit in idololatriam. 3. reg. 11. a. vt à mulieribus sacrificare idolis cogeretur. ibi. ob quā suscitauit illi dominus tres hostes. ibidem. d
Salomō curis deditus, visionibus diuinis dignus fuit: deliciis vero delapsus est in malitiæ barathrum. 2. para. 7. d
Salomonis gras cum regnare & generare cœperit. 1. paral. 29. a

In Salomone multa figurata, in Christo impleta sunt. 2. para. 8. b
Saluatoris præsentia, demonum sunt tormenta. marc. 5. a
Salus domini, quæ saluos facit. psal. 3. b
Salus animæ consistit in proportionē morum. eccli. 30. c
Salus melior est sine pecunia, quā pecunia sine salute. Act. 3. a
Salus nostra non in verbis sed operibus consistit. 1. ioan. 1. a
Samson in multis figurauit Christum. iud. 16. a. & seq.
Samuel genealogia & natiuitas. 1. reg. 1. d. Adoleſcentia. 3. a
Samuel successit Heli in sacerdotio. 1. reg. 8. a. 12. a
Samuel per totam vitam lugebat Saulem, sed frustra. 1. reg. 16. a
Samuel quare à Pythonissa suscitatus est. 1. reg. 28. b
Sanctificare deum quomodo possumus. iof. 3. b
Sanctificationis effectus. 1. thess. 4. a
Sanctificationem quid faciat, & quid impediāt. leui. 22. b
Sanctitas plures meretur cœlo defensores, quā oppugnatores adduxit improbas. 4. reg. 6. c
Sanctus ille est, qui deum sincere amat. psal. 15. a
Sancti variis acti periculis iudicium dei postulant. psal. 42. a
Sancti pro nobis apud deum orāt, quos etiam nō frustra oramus. exech. 14. f
Sancti à malis quibusuis nos liberant, si eos oremus. exech. 14. f
Sancti in primitiua ecclesia contra mūdum, diabolum, & corpus pugnant. Zach. 10. b
Sancti in cœlis pro viuīs orant. 2. mach. 15. b
Sanctorum orationes maximam apud deum habent vim pro nobis. iere. 11. c
Sancta quæ dicuntur. psal. 85. a
Sanguis animam significat. exech. 22. a. pluraliter vero peccata. ibidem.
Sanguis Christi, Iudæorum immanitatem arguit, mundum tamen à peccato redemit. matt. 27. c
Sanguis Christi quotiescunque effunditur, in remissionem peccatorum effunditur. 1. cor. 11. c
Sanguis Abel clamabat vindictam, at sanguis Christi in cruce clamabat pacem. hebr. 12. f
Sanguinis hostia mysteria. leui. 8. c
Sanitatem accipiunt, qui medicinam expetunt. luc. 19. b
Sapiens seipsum humilians dignus est exaltari. eccli. 11. a
Sapienter & eloquenter dicere verba sacra, differunt. sap. 6. d
Sapientia quæ domum domino adificat. prou. 9. a
Sapientia à sapore dicitur. eccli. 38. c
Sapientia sola quæ ex deo est, salutaris est. iacobi. 3. c
Sapientie septem conditiones. prou. 8. a
Sapientie magna est manus. cantic. 8. a
Satanas quomodo intravit in Iudam. luc. 22. a
Satanas an alicuius sancti propositum mutare possit. 1. thess. 2. d
Satrapa præfectus dicitur. 1. reg. 6. a
Saul superbus, typus erat Pauli. 1. reg. 19. a
Scandalizare periculosum est. 1. corin. 8.
Scandalum quomodo nos in gehennam trahat. marc. 9. g
Scelera dum non refecantur, crescunt. 2. reg. 14. e
Pro scelere nostris indicabit nos deus non minus quā pro sua misericordia. iaco. 2. b
Scenopægia, sed rectius scenopægia. ioan. 7. a
Scortatoris pœna. prou. 6. c
Scortatores cum infidelibus arcentur ab ingressu paradisi. apoc. 22. d
Scriptura canonica à doctōribus exponenda. prou. 15. a
Scripturarum expositio requirit prudentiores. eccli. 34. a
Scripturarum expositio à doctōribus exquirenda. deut. 17. b
Scripturis diuinis aliqua addi possunt. deut. 4. a
Seculi huius miserabilis dulcedo nō separet nos ab amore Christi. 1. ioan. 2. b
Seductorem deum appellantes, longe à veritate aberrant. exech. 14. b
Semen diuersum terram reperit diuersam. luc. 8. a
Senectus habet quadā vitia propria & morbos quib⁹ inuētus caret. tit. 2. a
Sensus quinque interiores, & quinque exteriores. zach. 8. d
Septuaginta Danielis hebdomada. dan. 9. d
Septem Machabæi pueri de rege Antiocho reuexerunt triumphū. 2. mach. 7. a. & sequen. nec minus mater eorum. d. Nomina matris & filiorum. g.
Sequi saluatorem quid sit. matt. 9. a
Sermo diuinus per typos & figuras & parabolas absconditus est in agro huius mundi. matt. 13. f
Sermo de cœlo tam verus est quā propheticus. 2. petr. 1. d
Sermo diuinus est ensis bis acutus. apoc. 1. c
Sermonis Christi vis & efficacia in sacramento Eucharistia. 1. corin. 11. c
Sermones dei pleni veritate & iustitia sunt. rom. 3. a
Seruendum est domino in incunditate. 3. esdr. 9

Index

Servus non audiat carnalem dominum si contra dei praecepta imperet. eph. 6. a
 Servus talentum obruens non est imitandus. ioh. 4. c
 Servi fideles & prudentes vari inveniuntur. eccl. 33. e
 Servitus dei unica est qua dicitur larva. gene. 43. f
 Signum non est veritas, sed veritatis indicium. roma. 4. b
 Signo sanguinis Christi signatus liberatur à clade percutientis. ezech. 9. b. c
 Sinus Abrahae locus quietis apud inferos. iob. 10. d
 Societas iniquorum ad multa trahit peccata. eccl. 9. d
 Sol iniquitatis contrarius est soli iustitiae. ezech. 32. b
 Solis iustitiae mysteria. eccl. 43. a
 Solis nomine praeceptorum claritas designatur. apoc. 6. d
 Solemnitates duae ludaeorum à Iuda Machabaeo instituta. 2. machab. 2. c. d
 Somnia à cogitatione plerumque veniunt. dan. 2. e
 Sors non semper mala. 1. reg. 14. f
 Speculatio prophetarum collegium. hosee. 5. a
 Spes vana haereticorum. prou. 7. c. impiorum. 10. d
 Spes beatae retributionis quomodo sit habenda. prou. 23. b
 Spes vitae futurae debet esse in nobis. 1. corin. 15. c
 Spicas sacrae scripturae colligere. iuth. 2. b. c. & manipulos. ibidem. e
 Spiritus sanctus vocat omnes gentes ad fidem. psal. 46. a
 Spiritus sanctus ab Isaia prophetatur mittendus. isa. 10. d
 Spiritus sanctus nec pater nec filius minor. isa. 48. c
 Spiritus sanctus est deus, nec creatura, nec filius. ioh. 15. d. eiusdem proprietates. 16. a
 Spiritus sanctus in medio bonorum omnia facit. sic cor in medio corporis. 2. corin. 6. c
 Spiritus sanctus voluit per signum se manifestare. act. 2. a
 Spiritus sancti effectus. psal. 31. c
 Spiritus sancti effectus. ioh. 7.
 Spiritus hominis fit per gratiam particeps spiritus dei. 1. e
 Spiritus Eliae quomodo factus sit duplex in Eliseo. 4. reg. 2. c
 Stephanus donum quod in electione consecutus erat, monstrabat. act. 6. b
 Stultitia recte agitur qui in manducando & bibendo spem suam locarit. isa. 22. d
 Superbia Phariseorum nihil odiosius. psal. 105. a
 Superiores de se non sublimi sentiant. eccl. 32. d
 Supplicationes ubique sunt ad deum. 1. timo. 2. a
 Susanna dum honestatem intendit, vitam servavit. dan. 13. e. quae tunc mortua non est, ne pudicitiae obesset mors eius. g
 Synagoga in passione domini filios suos perdidit. isa. 54. a

T

Tabula prima Moysi à deo facta sunt parum duratura, secunda ab homine multum duratura. exod. 34. a
 Talentum. 60. libras continet. 3. reg. 9. d
 Talentum triplicis est ponderis. 1. para. 22. c
 Talenti & ceterorum ponderum valor. exo. 38. d
 Talionis lex. deute. 19. d
 Temperantia quantum mulieribus prodest. iudith. 12. d. 3. a. 14. a. b
 Templum Salomonis constructum est in monte Moriah. gene. 22. a
 Templum habet deus in terra ubi colitur, ubi moratur. 2. para. 6. a. 9. ubi sunt preces ad deum pro se & proximo. ibidem. b. & dimittuntur peccata. ibid. & seq.
 Templum à Zorobabel adificatum est. 46. annis. 3. esd. 7. a
 Templum dei est domus dei. psal. 5. a
 Tempus quomodo. 46. annis constructum. ioh. 2. c
 Templi neglectus ad iracundiam dominum provocabit. hag. 1. a
 Templi huius neglectus, quantum provocat dominum, si templi Ierosolymitani tantum excitavit iram domini. luc. 19. g
 Tempora habere ornata, & altaria deo consecrata, non est res nova. 1. mac. 4. d
 Tempestas examinat quos ignis exurit. psal. 49. b
 Tempus matutinum & vespertinum attribuendum precationibus & sacrificiis. psal. 5. a
 Tempus ab adventu ad finem mundi est ultima aetas. ioc. 3. a
 Tentat deus, tentat diabolus. 1. Tess. 3. b
 Tentari nos deus permittit. deute. 13. a
 Tentatio est vita hominis super terram. iob. 7. a
 Tentatio duplex. 1. corin. 10. c
 Tentatio dei, demonis, & carnis. iaco. 1. b
 Tentationis nemo potest esse expertus. eccl. 23. c
 Tentationibus quomodo resistendum, docet Christus. luc. 4. a
 Terra promissionis quo iure debeatur Iudaeis. iof. 1. a
 Terra Israel tribus locis sacra scripturae dividitur. ezech. 47. c. 48. a
 Terra nomine hominum multitudo dicitur. gene. 6. b

Testamentum Graecis dicitur foedus Hebraeis. gene. 17. a
 Testamentum novum vitae & pacis est. malac. 2. b
 Testium tripertita divisio in tyrannos. apoc. 11. a
 Testimonium conscientiae quid. 2. corin. 1. c
 Tetragrammaton. exod. 28. f. 39. e
 Tetrarchae quatuor Herodi succedunt. matt. 2. d
 Theraphim. figura. iudic. 18. d
 Theudas & Iudas Galileus diversi existimantur. act. 5. f
 Thronus dei quis. iere. 33. d
 Timor dei quis sit. exod. 9. f
 Timor domini quid sit. psal. 111. a
 Timor domini est fundamentum verae scientiae. prou. 1. a. & observationis mandatorum. ibidem. 9. b
 Timor est genitor & eruditor sapientiae. eccl. 25. c
 Timoris sex sunt species. eccl. 1. b
 Timore ascendere est descendere. psal. 72. c
 Transitus ad gentes à Iudaeis habuit initium. act. 15. a
 Tribulatio quantum prodest Christianis. psal. 50. c
 Traditiones ecclesiasticae sunt observandae, ut à maioribus sunt traditae. rom. 16. c & de his dubitare, insolentissima insania est. ibidem.
 Trinitas superat omne quod sumus, cogitamus, & sapimus. isa. 55. c
 Trinitas perfecta in unitate consistens. 2. corin. 13. d
 Trinitas praesentia in baptismo Christi. mar. 1. a
 Turba quid sit. matt. 13. a
 Tyrannidem primus exercuit Nemrod. gene. 10. b

V

Vaccarusa, carnis Christi infirmitatem figurabat. nume. 19. a. b
 Vanitas theatrum est. psal. 118. f
 Vanum quid dicitur sap. 13. a
 Vasa plura sunt quibus hominis voluntas comparatur. 2. timo. 2. c
 Venia dignus non est qui poena alterius non sit emendatior. gene. 4. d
 Venia, non poena de vultu domini procedit. psal. 16. a
 Verbum quando caro factum est, nominatum esse Christum dicitur. psal. 44. b
 Verbum loquentis ad audientem emittitur, & tamen remanet in loquente. psal. 44. a
 Verbum deus nihil sine patre facit. psal. 103. c
 Verbum interdum sermonem qui praedicatur ad populum, significat. psal. 118. e
 Verbum incarnatum homo factum hos. 11. c. 12. b
 Verbum domini plus est in facto quam in dicto. Sopho. 1. a
 Verbum dicitur vel divinae leges, vel praecepta vel prophetiae. iere. 11. a. 30. a
 Verbum nostrum in quo differt à verbo dei. hebr. 4. c
 Verbi divi efficacia. isa. 55. d
 Verba mitia iratum mitigare solent. 1. reg. 25. e
 Verba sapientis ponuntur pro rebus. 4. reg. 17. b
 Verba sacrae scripturae, sibus & potius sunt ezech. 3. a
 Verborum virtutes non minus oportet inspicere quam verum. matt. 9. d
 Veritas triplex in Ezechia erat. 2. para. 32. a
 Veritas super omnia fortior. 3. esd. 4. c. e
 Veritas ipsa sanctam ecclesiam semper irrigat. Zacha. 6. c
 Veritas amara est & qui eam praedicat, amaritudine replentur. 1. corin. 5. e
 Veritatem unicuique omnes fideles sequuntur. 2. ioh. 1. a
 Vestimentum Christi, eius humanitas, seu caro humana. Apoc. 19. c
 Vestis Christi sordida qualis dicitur. Zach. 3. a
 Vestis nuptialis, charitas. matt. 22. a
 Via quaedam una est salutis singularum virtutum. ioh. 14. a
 Via domini praedictio est. act. 19. b
 Via hominum quae sunt. psal. 13. b
 Viae quas sequi debemus, aliae sunt à viis quas custodire debemus. psal. 38. a
 Via ad creatorem quae sunt. sap. 6. c
 Viae sunt viri sancti. iere. 6. d
 Via dei, & eius praecepta. ezech. 33. d
 Via immutatio, via est emendatio. matt. 2. c
 Viis rectis deferentes, adveniente iudicio in periculo erunt. Sopho. 1. c
 Victoria de peccatis diuinandae providentiae. 1. para. 19. c
 Victoria gloriosa non est nisi ubi fuerint gloriosa certamina. 2. timo. 4. b
 Victoria Iudae in Nicanorem mansi apud Iudaeos dies festus. 1. mach. 7. 5
 Videre pro experiri capitur aliquando. eccl. 3. b
 Videre deum non possunt homines donec homines sunt. matt. 5. a
 Viduae quales esse debeant. luc. 2. c
 Vigilia super cor. prou. 4. d
 Vinciri peccati iussu, opprobrium est: pro Christo autem, gloria. philemo. a
 Vindicta an sit sumenda. exod. 21. e

Vindicta

Scholiorum.

Vindicta quanto serior, tanto infrior. iudub. 5. b
Vinea quaedam plantata est à deo in cordibus fidelium. isa. 5. a
Vinea interdum bellicum est instrumentum. exech. 26. b
Vinea intelligitur Israel. hosee. 2. c
Vinea domini sabaoth, domus Israel est. luc. 20. b
Vinum sanguinem significat. gene. 49. b
Vinum & sanguinem sub vna benedictione patriarcha cōplectitur. psa. 109. b
Vini vires. 3. Esdra. 3. d. iudub. 12. d
Vini vsus, praesens est tristitia remedium. prou. 31. a
Vir linquens uxorem propter fornicationem, non potest illa viuente ducere aliam. esth. 1. d
Vir sanctissimis interdū melius est mori quā viuere in carne. ioan. 4. c
Virginitas nuptiis sublimior est. 1. corin. 7. g
Virginitas potest voueri. 1. timo. 4. a
Virginitas consulatur potius quā matrimonium. 1. timo. 4. a
Virginitatis custodia temporalis est, sed remuneratio aeterna. apoc. 14. a
Virtus dei studiis vbique cooperatur humanis. psal. 126. a
Virtus dei sola in nullo impeditur. psal. 134. b
Virtutes in superiori gradu sint in superioribus quā subditis. eccli. 7. a
Virtutum munera otioso esse non possunt. matt. 25. c
Visitatio dei multiplex. exod. 4. g
Vita bona volare facit orationem. psal. 118. y
Vita pura cum fide necessaria. matt. 22. a
Vita beata in cognitione diuinitatis & fructu bonae operationis consistit. ioan. 17. a
Vita beatorum nihil beatius. apoc. 21. f
Vitam nostram abscondamus Christi exemplo. colos. 3. a
Vitia quaedam leges & amicitia iura non patiuntur obseruare. prouer. 22. d
Vitis & aliarum arborum differentia. exech. 15. b
Vitis frondosa dicitur Israel. hosee. 10. a
Vna sabbati, dies dominica. ioan. 20. a
Vnanimis amicus est. psal. 54. c
Vnctio extrema commendatur. iaco. 5. c
Vngebatur in veteri testamento sacerdos, propheta, & rex. 3. reg. 19. c
Vnitas requisita inter Christianos. ioan. 17. b. c
Vnitas trium personarum. ioan. 15. d

Vnigenitus dei filius à patre missus est, non amissus. psal. 44. a
Vnio dei & hominis quā mira sit. 1. ioan. 1. a
Vocatorum quidam credunt, quidam non credunt. 1. cor. 1. c
Voluntas dei antecēdes nō est mors peccatoris, secus de cōsequēte. exech. 18. b
Voluntas mentiendi est peccatum. eccli. 7. b
Voluntas preparatur à domino. eccli. 31. b
Voluntatis nostra est facere bonum quod volumus, modò deus nostra adiunget voluntatem. 2. cor. 3. a
Voluntati dei voluntates humanae resistere non possunt. 3. reg. 12. c
Voluntatem nostram dei est adiunare. 2. cor. 3. a
Voluntate nostra repugnante nihil poterimus lucrari superiori patrocinio. matt. 26. d
Vouere cupiens probet prius vires suas. eccli. 8. c
Votum à deo acceptatum, legem in posterum facit. nabum. 1. d
Votum est praestantius matrimonio. 1. cor. 7. c. g
Votum virginitatis. 1. tim. 4. a
Urbes refugij, & Leuitarum ios. 18. b. 21. b
Vsura non solum in pecunia, sed & aliis rebus. deut. 23. c
Vsura pro pecunia credita non est accipienda. exech. 18. c
Vsuras à fratribus exigentes. leuit. 25. f
Vxor viro subdita, an gratis à viro sit accusanda. deut. 22. b
Vxor in omni lege subiecta debet esse viro. esth. 1. c. d. nec dimissa ob fornicationem, alteri nubere potest. ibidem. d
Vxor nullo iure dimittenda. marc. 10. a

Z

Zachaeus plus impetravit quā volebat. luc. 19. a
Zanadrim collegium sacerdotum & doctorum legis. 1. para. 18. d
Zanadrim senatus Iudaorum. 2. para. 26. a
Zarphath dicitur Gallia Hebraei. Abdia. 1. g
Zelanti mansuetum inuidi, modestum superbi, & c. gene. 37. d
Zelores cor dicitur deus. exod. 34. b
Ziphai vnde dicti. 1. para. 2. d
Zizania quare colligenda. matt. 13. d
Zona praecinctio, efficax est ad omne opus apparatus. matt. 3. a
Zorobabel à Cyro constitutus est dux Israel. 1. esdr. 1. d. 2. b. coepit adificare templum. 3. a. Consummauit. 6. a. & seq. 3. esdr. 3. a
Zorobabelis nomine duo fuerunt. matt. 1. b

Insignium locorum passim inter annotandum occurrentium ad precipuarum notitiam historiarum non parum conducentis descriptio.

A Bela. 2. regum. 20. c
Abelmeula, quæ & Betulia. 3. reg. 19. c
Accaron vna ex principalioribus vrribus. Philist. 1. re. 5. c
Achai. Gracia regio. 2. corint. 9. a (ios. 15. f)
Adami quæ & Neceb, vrbs in tribu Nephtalim. ios. 19. c

Alexandria. iere. 46. g. Nahum. 3. b
Amphipolis ciuitas Macedonia. act. 17. a. Altera Syria. ibid.
Ammon vrbs Ammonitarum, nunc dicta Philadelphia. iere. 49. a
Anathoth. ios. 21. b. iere. 32. b
Antiochia duplex. Acto. 11. c. 13. b
Antipatris vel Antipatrida vrbs Palestina. act. 23. g
Aphec. 1. reg. 29. a
Apollonia duplex. act. 17. a
Arnon torrens. iud. 11. c
Aroer. 4. reg. 10. g. 1. para. 5. b
Aroseth ciuitas. iudic. 4. c
Asafonbamar est Engaddi. 2. para. 20. a
Ascalon ciuitas maxima. 1. macha. 10. g
Asser quæ & Aser, ciuitas fortis Manasse. ios. 17. b
Aseroth. 15. mansio. nu. 13. a
Asia minoris vrbes precipuæ. act. 16. a
Asongaber portus maris Rubri. 3. reg. 9. d. 2. para. 8. d
Asphaltus. deute. 3. c
Asson ciuitas est Asia. act. 20. c
Assor vel Asor. 11. a
Asteroth. ios. 12. b
Athalia ciuitas est Pamphilia. act. 14. d
Auoth. iair. nume. 32. g
Azotus vrbs insignis Philistinorum. 1. reg. 5. a

B Baalberith. iud. 9. a
Baalzebub. iud. 9. a
Baalhamar locus in Gabaa. iudi. 20. c
Bahurim castellum. 2. regum. 3. c
Basan. ios. 17. a
Beelmeon vicus maximus Moab. ezech. 25. c
Beroth ciuitas tribus Benjamin. 2. regum. 4. a
Bersabee erat terminus tribus Iuda. nebe. 11. d. ios. 19. a
Bethagla. ios. 15. a
Bethcar locus extra Bethfemes. 1. reg. 7. c
Bethel vrbs fortis Ephraim. ios. 8. a. b
Bethesda, domus effusionis. ioan. 5. a
Bethlehem Christus claram fecit nobilem regionem. mich. 5. a. luc. 2. a
Bethmaacha. 2. reg. 20. e
Bethsaida ciuitas iuxta sinem Genezar. mar. 6. g
Bethsan. ios. 17. c
Bethfemes vel Betsamis. iudic. 1. f
Bethsur a presidium vrbs Ierusalem. 1. mach. 6. a
Bethoron. 2. reg. 2. g
Bethulia vrbs Galilea. iudith. 6. b. 7. a
Bethzachara presidium Iudæ Machabai. 1. mach. 6. d
Bethzece ciuitas est Gaulonis. 1. mach. 7. c
Bezech ciuitas. iudic. 1. a
Bofra. amos. 1. d
Bofra, seu Boza. ios. 21. c

C Cades duplex. nume. 20. a
Casarea duplex. Marc. 8. c
Cesarea ciuitas est Cappadocia. act. 18. c
Casarea Philippi dicta Lesem Dan. 2. Para. 16. a. Palestina. act. 10. a
Capharnaum ciuitas Galilee. marc. 1. b
Carpasalama, quæ & Antipatrida. 1. mach. 7. c
Cariatb. Cariatb Baal. ios. 18. d
Cariatbarbe. ios. 21. b
Cariatbarim. iud. 18. c. 1. regum. 6. d
Cariatb. Baal. ios. 15. g
Carmelus. 1. regum. 25. d
Caspbin ciuitas munita. 2. 12. mach

Cedes ciuitas refugij in Galilea. ios. 19. c. iud. 4. a. 1. para. 6. f
Cedro, siue Gedor, vicus prægrandis. 1. macha. 16. b
Ceila. 1. reg. 23. a
Cenchrea portus est Corinthiorum. act. 18. d
Cenereth. ios. 13. d
Characha, aliàs Tharacha, seu Tarach. ciuitas Arabie. 2. mach. 12. e
Cison. iudic. 4. b
Colossia vrbs Asia minoris. coloss. 1. a
Cos vel Cos insula in Aegæo mari. act. 21. a
Cyrene vrbs Libya. act. 6. c
Cyprus insula in Carpathio mari. act. 11. c

D Abir olim Palestina vniuersitas. ios. 15. d
Damascus vrbs insignis in tribu Nephtalim. iere. 49. c
Dan est fons vnde oritur Iordanis. 2. para. 16. a. gene. 14. b
Datheman munitio est in monte Galaad. 1. machab. 5. a
Dibon ciuitas Moabitarum. isa. 15. b
Dor seu Dora ciuitas olim Palestina. iosue. 11. a. 1. machab. 15. c. d

E Bal. deute. 27. a. ios. 8. f
Elam regio Persidis. iere. 49. g
Emath, quæ & Epiphania, magna Emisa vel Antiochia zach. 9. a
Endor, oris, ciuitas est tribus Manasse. psal. 82. c
Engaddi ciuitas palmarum. 1. reg. 24. a
Ennon duplex ciuitas. ioan. 3. c. coloss. 15. b
Enfemes. ios. 18. c
Ephesus metropolis Asia minoris. apoc. 2. a
Ephra. iudic. 8. g
Ephrata ipsa est Bethleem. psal. 131. a
Ephron ciuitas valida. 1. mach. 5. f
Esebon. ios. 13. b
Esthaol. ios. 15. e
Euila, quam circuit flu. Phison. 1. reg. 15. b
Euphrates. 2. para. 9. g

G Abaa & Rama dua sunt in tribu Benjamin. iudic. 19. d. bosec. 5. e
Gabaath Saulis. 1. reg. 11. b
Gabaon ciuitas illustris. ios. 10. a
Gador prægrandis vicus, qui videtur idem esse cum Cedrone. 1. para. 4. f
Galaad collis testimonij dicitur. nu. 32. g
Galgala collis praputiorum. ios. 4. d
Galilee dua sunt. 1. machab. 5. f
Garizim. deuter. 27. b. 2. machab. 6. a
Gaza duplex, vetus & noua. iudic. 1. d. act. 8. c
Gazara, quæ & Gazera, vel Gaza vrbs celebris Philistæorum. 1. mach. 14. a
Gazer duplex, prima in tribu Ioseph. ios. 10. f. altera in tribu Ephraim. ios. 16. a
Gehennon seu Bēhennon vallis. 2. par. 33. a. Inde dicitur Gehenna. io. 3. c
Gelboe motes. 1. reg. 31. a
Gerasa seu Gergesa, vel Gadara ciuitas tribus Simeonis. nu. 34. c. mar. 5. a
Geth, quarta vrbs Philistiim. 1. reg. 5. c. 17. d
Gethremmon. 1. paralip. 6. f
Gion vel Gibon, fons est tribus Benjamin. 3. reg. 1. f
Golgotha locus est iuxta Ierusalem. ioan. 19. c

H Adria nomen maris iuxta Rauennam. act. 27. e
Haila. 4. reg. 16. b
Hasor. iudic. 4. a
Hai vrbs olim insignis. ios. 7. a
Hebal montis ingum motus in Garizim. deuter. 27. b. ios. 8. f
Hebron metropolis olim Philistinorum. 2. reg. 2. c
Hemath pars Syria. 1. para. 18. c
Hermon. ios. 12. a
Horeb, mons Sinai confinis. exod. 17. b. 3. reg. 19. b

I Abes Galaad. 1. reg. 11. a
Iaboc torrens. iudi. 11. b
Iconium ciuitas est Lycaonia. act. 14. a

Iebus.indic.19.c

Iericho ciuitas mirabilis. iof. 6. a. mar. 10. f

Ierusalem plura sortita est nomina. 1. paralip. 11. a. iof. 10. a

Iezrael. 1. reg. 29. a

Ioppe, Iapho, seu Iapha, oppidum tribus manasse. 1. machab. 14. c

Iordanis flu. iud. 3. d

L

Lacedamon vel Sparta. 1. mach. 12. b

Lachis. iof. 10. c

Lais vel Lefem. iof. 19. d. iudic. 18. b. 1. reg. 3. c

Lebna. iof. 10. f

Lefem. iof. 19. d. iud. 18. b

Libanus. deut. 3. d. iof. 9. a

Iydda ciuitas Palaestina. act. 9. f

Lobna ciuitas Leuitarum. 4. reg. 8. c

Lycaonia ciuitas est Arcadia. act. 14. b

M

Maceda. iof. 10. d

Macedonia aut Aemathia. act. 19. d

Machmas. 1. reg. 12. d

Madaba vel Medaba ciuitas Rubenitica tribus. 1. mach. 9. d

Madian ciuitas regia Amalech. exod. 18. a

Magdalum ciuitas Aegypti. iere. 44. a

Mageddo. 4. regum. 9. f

Macon. 1. reg. 23. c

Marath fluius. iudub. 5. c

Mare mortuum. deut. 3. c

Masal alias Misal ciuitas Leuitarum. 1. para. 8. f

Masphat. 1. reg. 10. c. 22. a

Melita insula in mari Hadriatico. act. 28. a

Mello. iudic. 9. c

Melothi, vrbs quae Mallum postea dicta. iudub. 2. c

Memphis. iere. 46. f

Meron. iof. 11. a

Miletus ciuitas Asiae minoris. act. 20. c

Mylene ciuitas Asiae prope Ephesum. act. 20. c

Moab. iere. 48. c

Modin ciuitas. 1. mach. 2. b

Moriab mons Palaestina. gene. 22. b

N

Naim ciuitas Galilae. luc. 7. b

Naiotb. 1. reg. 20. a

Nephthoah. iof. 18. c

Netophath. 1. para. 9. c

Nicopolis Thracia ciuitas. tit. 3. d

Nilus flumen sempiternum. sapien. 11. a

Niniue vrbs olim insignis. iob. 1. b

Nobe. 1. reg. 21. a

O

Ornan qui & Moria. 1. para. 21. d. 2. para. 3. a

P

Almira. 2. para. 8. a

Paphus ciuitas Cypri. act. 13. a

Patar. vrbs Lycia. act. 21. a

Pelusium ciuitas maxima Aegypti. exech. 30. c

Phanuel. iudic. 8. b

Philadelpbia vrbs quondam Mysiae. apoc. 3. b

Philippi Macedonia ciuitas. philip. 1. a

Phoeni. e vel phoenicia regio Asiae maioris. act. 11. c

Ptolemais ciuitas maritima. 1. mach. 5. c. act. 21. b

R

Abba quae Rabbath, nunc Philadelpbia. 2. reg. 11. a

Rabbath. 2. reg. 12. f. exech. 21. c

Ramatbaim vel Ramatha, & Arimathea ciuitas tribus Manasse.

1. reg. 1. a

Ramoth Galaad in tribu Gad. 3. reg. 22. a

Ramoth. 1. para. 6. g

Raphidim. exod. 17. a

Remmon vrbs quae & Rimmon. iud. 26. g

Rhigium metropolis Calabria. act. 28. c

Rhodus Cycladum nobilissima. act. 21. a

Rogel fons. 3. reg. 1. b

Roboath ciuitas Arabia. 1. para. 1. d

S

Saba ciuitas Arabia. 3. reg. 10. a

Saliffa mare mortuum. gene. 14. a

Samaria. 3. reg. 20. a

Sanir, Hermon & Baal Hermon. 1. para. 5. d

Sardis vrbs Lydiae caput. apoc. 3. a

Scythopolis. 1. reg. 31. c

Serr Idumaea est. gene. 36. a. iof. 12. c

Scirath. iudic. 3. d

Selcha vel Saliba vna ex sexaginta urbibus Basan. 1. para. 5. b

Selencia à Seleuco rege Syriae condita. act. 13. a

Sephela quae & Repbaim vallis. 1. mach. 12. f

Seibim locus quidam in Moab. iof. 2. a

Siceleg. 1. reg. 27. b

Sichar prius Sichem dicta. ioan. 4. a

Sichem. iof. 24. a

Sidon. iudic. 10. c

Sibor Aegypti fluius. 1. para. 13. b

Silo infans & Mesias interpretatur. gene. 49. b. iof. 18. a

Sin, crenus ad Sinai. exod. 16. a. 17. a

Sinai, mansio duodecima. exod. 19. a. nume. 1. a

Sparta ciuitas Graciae, quae & Lacedamon. 1. Mach. 12. a

Socoth vel Sochoth. iud. 8. a. 1. reg. 17. a

Sophim mons Ephraim. 1. reg. 1. a

Subi, vel Sucta ciuitas est Barhanea regionis. iob. 8. a

Sur desertum est Arabia. 1. reg. 27. c

Susa metropolis Persidis. esth. 1. a

Syria multiplex. 2. reg. 10. b

Syria Sobal, vel Soba. iudub. 3. a

T

Tanis, taneos, ciuitas Aegypti vetustissima. psal. 77. c

Taphua. iof. 16. a. c

Tarsus vrbs clara Ciliciae. act. 9. c

Thabor. iof. 19. b

Thamn. iudub. 2. b

Thamnata ciuitas in monte Ephraim. iud. 14. a

Tharsis regio est india, etsi plures eius nominis sint vrbes. 3. reg. 10. c. 2. para.

ralip. 9. f. isa. 23. a

Thebes oppidum. iudic. 9. g

Thecua. 2. reg. 14. a

Theman ciuitas Arabiae. iob. 4. a. ierem. 49. b. amos. 1. c

Thersa regia olim regum Israel. 3. reg. 14. d. cant. 6. a

Thessalonica metropolis Philippiensium. 1. thess. 1. a

Thob. iud. 11. a

Thyatira vrbs Asiae minoris in Lydia. apoc. 2. d

Thophet locus à Toph dictus. 4. reg. 23. c

Trachonitis regio. nume. 34. c

Tripolis ciuitas est in Cherroneso sita. 2. mach. 14. a

Troas, quae & Alexandria, ciuitas est Asiae. act. 20. a

Tyrus ciuitas Phoenitiae maxima. exech. 26. a. 27. a. isa. 23. a

Tyrj à Phoenicibus conditi. 1. para. 14. a

V

Vallis Raphaim iuxta Ierusalem. 2. reg. 5. d

Vallis terebinti, vel quercus. 1. reg. 7. a

Vrbes refugij. iof. 20. a

Z

Zin mansio tricesima tertio. nume. 20. a

Ziph. 1. reg. 23. c

Z

Zin mansio tricesima tertio. nume. 20. a

Ziph. 1. reg. 23. c

FINIS.

BIBLIOPOLA LECTORI CHRISTIANO.

QUICVNQVE volunt seriò, & cum vtilitate versari in scripturis sacris, debent illas quidem non frustatim discindere, sed si- mul & absolute vniuersas dispicere, & inter se conferre. Vera nanq; sui interpres ipsa est sacra scriptura in qua vix quidpiã vno in loco comperias, quod in alio (si diligens aut etiamnum curiosus perscrutator fueris) non ipsa aliis quidem verbis, sed tamen eo- dem spectantibus, exponat. Hoc sane, meo iudicio, mouit sapientissimos, & prudentissimos maiores nostros, vt locorum totius organi biblici collationis methodum inuenirent, & cum summa nostra vtilitate nobis relinquerent: quam idcirco bibliorum concordantias vocitarunt: opus sanè egregium, nec minus theologis necessarium, quàm vtile. Verum sensi ego multos doctos vi- ros satis egrè ferre: quòd in huiusmodi concordantiis (vt vocant) multa consarcinata sunt, non ita necessaria, aut etiam rem ipsam cuius indaga- tio proponitur non satis indicantia, sed solummodo ipsas voces notantia vocabula, quorum tamen cumulus propemodum infinitus est. Hoc ego cum viderem, & vellem quantum in me est sacrorum bibliorum aditum facilem reddere, & infinitum talem concordantiarum illarum laborem leuare scripturarum sacrarum studiofis, curauim per doctos & industrios viros vt organo biblico nostra diligentia, & sumptibus impresso coniun- geretur hic index rerum & sententiarum Veteris & Noui Testamenti: vt sic in vno eodèmq; volumine haberet, & ipsam sacram scripturam, & eiusdem per locorum in quibus eadem res traduntur, collationem, aliquam expositionem. Hoc autem nostrum propositum quantum sit allaturum, sentient diligentes, & non corticarij tantum sacrorum bibliorum lectores.

Vale, & his frui ad Dei gloriam.

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM Veteris & Noui Testamenti.

- & deus. apoc. 1. b. 22. c
 Aaron vxor, & eius filij. exod. 6. b
 Aaron filij. num. 3. a. 1. par. 6. a
 Aaronis filij Nadab & Abiu occiduntur, quòd ignem alieni offerrent. leui. 10. a
 Aaron eloquens refert Pharaoni verba moysi. exod. 4. d
 Aaron iussu dei, it obuiam Moysi proficiscenti in Aegyptum. exod. 4. g
 Aaron & Hur ad radices montis expectant Moysen cum deo loquentem. exod. 24. b
 Aaronis & filiorum eius ornatus. exod. 28. 39. a
 Aaron iussus ab Israelitis conflatur vitulum aureum, quem ipsi adorant. exod. 31. a. e
 Aaronem obiurgat Moyses ob vitulum conflatum. exod. 32. c
 Aaronis & filiorum eius oblatio in die vnctionis suæ. leuit. 6. c
 Aaronis & filiorum eius consecratio. leuit. 8. a
 Aaronis oblatio pro se & populo. leuit. 9. a
 Aaron benedixit populo post oblationem. leuit. 9. d
 Aaron & Maria murmurant contra Moysen, quos increpat deus. num. 12. a. b
 Aaronis erant oblationes & primitiæ siue decimæ à filiis Israel deo oblatae. num. 18. b
 Aaronis hereditas. deus. num. 18. c
 Aaronis virgam germinare faciens deus, ostendit eo signo se eligere ipsum Aaronem in sacerdotem & ministrum: ne amplius murmuraret populus in eum tanquam non constitutum à deo. num. 17.
 Aaron non ingressurus terram promissionis ob infidelitatem. num. 20. b
 Aaron moritur iussu dei in Mosera. num. 20. d. deut. 10. b
 ex Aaronis domo non futuros amplius sacerdotes prædicit deus ipsi Heli ob filiorum ipsius peccatum. 1. reg. 2. f
 Aaronis filiorum habitacula. 1. para. 6. d
 Aaronis laus. eccl. 45. b
 Abalienari à deo. isa. 1. b. osee 9. d
 In Abirim monte deus præcipit Moysen mori con- specta terra promissionis. deut. 32. g
 Abba patrem deum inelamamus per spiritum eius. rom. 8. c. gal. 4. a
 Abdemelech eunuchi rogatu iubet rex Ieremiam educi de lacu. iere. 38. b
 Abdemelech ob fiduciam in deum liberatur à capti- uitate. iere. 39. d
 Abdias timens deum abscondit centum prophetas in spelunca, pane & aqua eos nutriendos, quos quæ- rebat Iezabel occidere. 3. reg. 18. a
 Abdias timens vitæ suæ non vult renūtiare ipsi Achab adesse Eliam. 3. reg. 18. b
 Abdias propheta accipit legationem à domino ad- uersus Edom abd. 1. a
 Abdon iudex Israel quadraginta filios habuit. iud. 12. d
 Abel pastor ouium offerens primogenita deo, susci- pitur, & gratus est: propter quod occiditur à Cain. gene. 4. a. b
 Abelis fides. heb. 11. a
 In Abela ciuitate multi sapientes habitabant, & spi- ritu dei docti, secundum quorum consilium multi in Israel agere soliti erant: eam mulieris prudētis con- filio seruatur à deo ne destruat à Ioab. 2. reg. 20. f. g
 Abire in via cordis sui. isa. 57. d. Abire in prauitate cordis sui. iere. 11. b. Abire in voluntatibus & prauitate cordis sui. iere. 7. e
 Abesam iudicis Israel triginta filij & totidem filiarum. iudic. 12. d
 Abia siue Abiam regnat super Iudam. 3. re. 15. a
 Abia rex Iuda pugnat contra Ieroboam. 2. paral. 13. a
 Abia gloriatur se habere ducem exercitus sui deum. 2. paral. 13. c
 Abia sperans in domino victor euadit. 2. paral. 13. d
 Abia moritur, cui succedit pius Asa. 3. reg. 15. b. 2. paral. 14. a
 Abia filius Ieroboam mortuus plangitur ab Israele. 3. reg. 14. e
 Abiathar filius Achimelec, euadit manus Saul, & fu- git ad Dauidem. 1. reg. 22. d
 Abiathar cum Ephod in Ceila manet cum Dauide. 1. reg. 23. a
 Abiathar adiunat partes Adoniae. 3. reg. 1. a
 Abiathar priuatur sacerdotio. 3. reg. 2. d. e
 Abigail qualis mulier. 1. reg. 25. a
 Abigail vxor Nabal, it obuiam Dauid, cum cibariis. 1. reg. 25. e
 Abigail oratio elegans qua incensum Dauidis animū sedauit, transferentis in se peccatum viri, vt non tam Nabali quàm sibi donetur peccatū. 1. Reg. 25. d
 Abigail accepit in vxorem Dauid, mortuo Nabal. 1. reg. 25. g
 Abiecerant sacrificia dei Ophni & Phinees, rapien- do sibi partem suam antè quàm secundum legem essent oblata & incensa. 1. reg. 2. f
 Abiici à se neminem vult deus. 2. reg. 14. d
 Abimelech rex Gerar rapit vxorē Abrahæ. ge. 20. a
 Abimelech obiurgat ipsum Abraham: quòd vxorem dixisset esse sororem suam, quam reddidit ei cum muneribus. gene. 20. b. c. d
 Abimelech timens sibi ab Abraham quod deus cum eo esset ferit faciem suam cum ipso Abraham. gene. 21. c
 Abimelech obiurgat ipsum Isaac, quòd de vxore sua dixisset eam sororem esse. gene. 26. b
 Abimelech inuit faciem suam cum Isaac, quòd videat deum esse cum ipso. gene. 26. f. g
 Abimelech filius Gedeonis occisus septuaginta fratri- bus suis, regnat super Israel. iudic. 9. a
 Abimelech & Sichimitarum interitum prædicit Ioa- than filius Gedeon, proposita lignorum parabola. iudic. 9. a. b
 inter Abimelech & Sichimitas immittit deus spiritum odij. iudic. 9. c
 Abimelech expugnat exercitum Gaal. iud. 9. e
 Abimelech destruit urbem Sichem interfectis habita- toribus. iudic. 9. f
 Abimelech oppugnans ciuitatem Thebes occiditur à muliere. iudic. 9. g
 Abimelech nolens videri occisus à muliere, iubet ar- migerò vt ipsum confodiat. iud. 9. g
 In Abinadab domo in Gabaa est arca dei quam re- ducit Dauid. 1. reg. 7. a. 2. reg. 6. a
 Abiron, Dathan, & Core rebellio, sacerdotium sibi quærentium. num. 16. a. b
 Abisag puella pulchra dormit in sinu Dauidis senis frigidi, vt eum calefaceret. 3. regum 1. a
 Abisag petit Adonias in vxorem. 3. reg. 2. c
 Abisai persequitur Sebam. 2. reg. 20. b. c
 Abisai quare inter fortes Dauid cõputetur. 2. reg. 23. e
 Abiud cum Nadab & Aarone, & Moysen, vident deum in monte Sinai, & qua specie. exod. 24. d
 Abiu & Nadab comburuntur, quòd contra præcep- tum dei ignem alieni obtulissent. leui. 10. a. n. 3. e
 Abiactat filium suum Samuelem Anna vxor Elcanæ. 1. reg. 1. d
 Ablactationis die celebrat conuiuium Abraham. ge- nef. 21. a
 Abluit dominus sordes nostras. isa. 4. b. 1. cor. 6. c
 Abluitur & inuocatione & fide in IESVM. act. 22. d
 Abnegatio sui quæ sit, vide 2. reg. 15. f
 ad Abnegationem nostri & crucem, hortatur Christus. math. 16. d. marc. 8. d. luc. 9. c
 Abner principi exercitus Saul, exprobrat Dauid somnolentiam. 1. reg. 16. c
 Abner constituit Isboseth regem super Israele: & contra Dauidem pugnat, à quo fugatur. 2. reg. 2. b. c. d
 Abger transfodit Asaëlem. 2. reg. 2. d
 Abner concumbit cum Respha concubina Saulis, ob quod factum irascitur in eum Isboseth. 2. reg. 3. b
 Abner data occasione per iram sentit pro Dauide, ad ipsumque vult regnum transferri. 2. reg. 3. b. c
 Abner hortatur Israelitas vt Dauidem suscipiant in regem. 2. reg. 3. c. d
 Abner occiditur à Ioab. 2. reg. 3. e
 Abner occisum plangit Dauid cum populo. 2. reg. 3. f
 Abner sepelitur in Hebron cum ingenti pompa ex- quiarum. 2. reg. 3. f
 Abner mortuum audientes Israelitæ, turbantur. 2. reg. 4. a
 Abominari iubet Moyses Ammonitas & Moabitas, id est non admitti in ecclesiam & cõfortium Israe- litarum, non autem Idumæos & Aegyptios. deut. 23. a. b
 Abominatur deus populum inobedientem præceptis suis. leuit. 26. e
 Abominatio dei, sunt idola quæ tanquam deus colun- tur. deut. 7. d. 27. e
 Abominationes gentium prohibet imitari deus. le- uit. 18. d
 Abominationes gentium imitatur tribus Iudæ. 3. reg. 14. f
 Abominatio coram deo, quod excelsum reputant ho- mines. luc. 16. d
 Abominationem stantem in loco sancto, Lucas inter- pretatur, Ierusalem ab exercitu circumdatam. matt. 24. b. marc. 13. b. luc. 21. d
 Abram ducit Sarai in vxorem. gene. 11. d
 Abram egreditur terram suam iussus à deo. gene. 12. a
 Abra & femini promittit deus terram Chanaan. gen. 12. b. 13. d. 15. d. 17. a
 Abram proficiscitur in terram Chanaan cum vxore & fratre suo Lot: ibiq; deo ædificat altare. gen. 12. b
 Abram timens sibi ab Aegyptiis ob pulchritudinem vxoris, dicit eam esse sororem suam. gene. 12. c
 Abra reddit vxorem Pharaõ percussus à domino. ge- ne. 12. d
 Abram diues reuertitur ex Aegypto. gen. 13. a
 Abram nolens regnare iurgia inter pastores suos & pastores fratris, amicissime separatur à fratre, & abi- bit in terram Chanaan. gen. 13. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Abram eripit Lot, viros item ac mulieres, quos adduxerat Chodorlahomor gene. 14. c
 Abram spolia suae praedae timuit accipere à rege Sodomorum, ut soli deo tribueretur gloria diuitiarum suarum gene. 14. d
 Abram dat decimas ipsi Melchisedec gene. 14. d
 Abrahæ conquerenti se nō habere filium, promittit deus Isaac gene. 15. a b
 Abram petit signum à deo, quo certus sit se possessurū terram Chanaan gene. 15. b
 Abram ex consensu vxoris dormit cum ancilla sua, ex qua suscipit filium Ismaelem gene. 16. a
 Abrahæ apparet deus, consolaturque cum gene. 17. a
 Abram appellatur Abraham, & quare gene. 17. a
 ¶ Abrahæ se, Ismaelem, & domesticos omnes circumcidit gene. 17. d
 Abrahæ prædicat deus interitum Sodomorum gene. 18. c
 Abraham in Geraris timens sibi, dicit de vxore, quod soror sua sit gene. 20. a
 ¶ Abraham propheta obiurgatur ab Abimelech, quod vxorem dixerit esse sororem gene. 20. b c
 Abrahæ semen verum qui ex Isaac nati quique filij promissionis sunt, promissioni vitæ æternæ fidentur gene. 21. b
 Abraham eicit Agar ancillam cum Ismaele gene. 21. b
 Abrahæ dolenti ob Saræ eiciendo Ismaele verba præcipit deus obedire voci Saræ gene. 21. b
 Abraham plantat nemus in Bersabee gene. 21. d
 Abraham tenet deus, probatque quanta esset ipsius fides in suas promissiones: iubens immolare Isaac, quem tamen solum habebat in quo promissio impletur gene. 22. a
 Abraham offert arietem in holocaustum loco filij gene. 22. c
 Abraham plangit Saram mortuam, & locū sepulchri emittit filiis Heth, in quo sepelitur eam gene. 23. a
 Abraham non vult sine pecunia & gratis accipere locum sepulture à filiis Heth oblatum gene. 23. c
 Abraham aliam ducit vxorem Ceturam nomine gene. 25. a
 Abraham mittit seruum suum ad querendam vxorem filio suo Isaac gene. 24. a
 Abraham mortuus sepelitur in spelunca duplici gene. 22. a
 Abraham in itineribus suis nomen dei inuocat gene. 13. c
 ad Abraham factæ promissionis memor deus adiuvat Isaaclem in afflictionibus 4. reg. 13. d
 propter Abraham deus liberauit Lot. gen. 19. f
 propter Abraham multiplicauit deus ipsum Isaac gen. 26. e
 Abraham, Thare & Nachor seruiuerunt diis alienis in Mesopotamia: quos liberauit deus dans eis fiduciam in ipsum ios. 24. a
 cum Abraham erat deus in omnibus quæ agebat gen. 21. c
 Abrahæ hospitalitas sedentis ad ostium tabernaculi, ut si quem prætereuntem videret inuiteret ad hospitium gene. 18. a
 Abraham inseruit mensæ peregrinorum. gene. 18. b
 Abrahæ obedientia commendatur gen. 22. d. 26. a
 ex Abrahæ semine ideo descendit Christus quod voci dei obedierit gene. 22. d. 26. a
 Abrahæ fides rom. 4. c. heb. 11. b
 Abrahæ filij & semen sunt, qui Christo credunt, & opera Abrahæ faciunt matth. 3. c. ioan. 8. e. rom. 9. b. galat. 3. a d
 Abraham optauit videre Christi aduentum in carnem, quem & vidit ioan. 8. g
 Abrahæ filius Zacchæus Christo credens luc. 19. b
 ante Abraham Christus erat ioan. 8. g
 Abraham filius & familiæ præcipiebat ut custodirent viam domini gene. 18. c
 Abrahæ laus eccl. 44. e
 ¶ Abrahæ celebrato cōuiuio filiis regis fratribus suis in tōsione eorum, occidit fratrem suum Amon obstupratam sororem 2. reg. 13. e
 Abrahæ fugit occiso Amnone 2. reg. 13. g
 Abrahæ reuocatur astu & prudentia Ioab & mulieris Thecutidis 2. reg. 14. a
 Abrahæ filij 2. reg. 14. f
 Abrahæ pulchritudo 2. reg. 14. f
 Abrahæ reductum non vult videre patrem ne factum ipsum approbare videretur 2. reg. 14. f
 Abrahæ messum Ioab succendit, & quare 2. reg. 14. g
 Abrahæ introductus osculatur à patre 2. reg. 14. g
 Abrahæ bona specie, animos populi patris sibi conciliat, volens regnare, votum & sacrificium simulat 2. reg. 15. a

Abrahæ sequitur populus inficiis simplici corde 2. reg. 15. b
 Abrahæ concilio Achitophel concumbit cum concubinis patris sui 2. reg. 16. d
 ne Abrahæ occidatur, præcipit Dauid ipsi Ioab principi exercitus 2. reg. 18. a
 Abrahæ de quercu pendens confoditur à Ioab 2. reg. 18. b c d
 Abrahæ mortuū luget Dauid 2. reg. 18. g. quem Ioab consolatur audacter 2. reg. 19. a
 quod Abrahæ cōstituisset regem, increpat stultitiam suam populus 2. reg. 19. b
 ¶ Abrahæ deus faciem suam à filiis Israel conuersis ad idola deut. 32. c
 Abrahæ sua & mysteria sua, voluntatem suam manifestauit deus Iudæis legem suam, ut eam facerent deut. 29. d
 Abrahæ in thesauris domini deut. 32. e
 Abrahæ Elias iussu dei, ne ab Achab occidatur 3. reg. 17. a
 Abrahæ se populus Israel in cauernis pauidus, audit quod Philisthi cōgregati essent contra ipsum 1. reg. 13. b
 ¶ Abrahæ Moysi exod. 34. d
 Abrahæ Elia 3. reg. 19. b
 ¶ Abrahæ bonis omnibus qui custodit dei præcepta deut. 28. a. 30. b
 Abrahæ rerum omnium à deo deut. 8. b c
 non in abundantia rerum temporalium est vita hominis luc. 12. c
 propter Abrahæ rerum omnium deo seruicium in gaudio & cordis lætitia deut. 28. e
 ¶ Abrahæ, terre rudis & indigesta moles cum aquis cōfusa gen. 1. a. 46. d. psal. 70. d. 76. d
 Abrahæ iudicia dei psal. 35. b
 Arahæ urbem capit Iudas iud. 1. d
 ¶ Accaronitæ arcam dei eiciunt à sinibus suis, timentes sibi à deo 1. reg. 5. d
 ¶ Accipimus à deo quicquid habemus i. corinth. 4. b
 ¶ Accessum habent iudæi & gentes ad deum & gratiā eius per Christum rom. 5. a. ephes. 2. d. 3. b
 ¶ Accinctus Dauid fortitudine à deo contra inimicos 2. reg. 22. c
 ¶ Accipitrem non comedebant Iudæi deut. 14. b
 ¶ Accusatur falsò Miphiboseth à Siba seruo erga Dauidem 2. reg. 19. c
 ¶ In Aceto ut buccellam intingat ipsa Ruth, præcipit ipse Booz ruth. 2. c
 Acetum Christo sitienti in cruce offertur matth. 27. f. ioan. 19. f
 ¶ Achab vxorem ducit Iezabel idololatram, quæ illius animum plusquam ceteros induxit ad idololatriam: propter quam plantat lucum 3. reg. 16. e f g
 Achab reedificat Iericho 3. reg. 16. g
 Achab desperans multitudini exercitus se posse resistere, submitit se ipsi Benadad regi Syrorum 3. regum 20. a
 Achab regi, misso propheta, promittit victoriam deus contra Benadad, tunc cum nulla esset spes victoriæ, ut cognosceretur verus deus 3. reg. 20. b c e
 Achab nuntiat omnia quæ fecisset Elias, quomodo sacerdotes Baal occidisset, vxori suæ Iezabel: quæ accensa persequitur ipsum Eliam 3. reg. 19. a
 Achab regē præmonet propheta ipsum Benadad præliaturum contra eum 3. reg. 20. d
 Achab non agnoscens dei victoriam, seruat Benadad contra dei præceptum, & cum eo fœdus init: propter quod misso propheta filio, deus prænuntiat ei interitum, & populi Israelis 3. reg. 20. f g
 Achab, denegante Naboth ei vineam suam, tristis decumbit in lecto 3. reg. 21. a
 Achab regem increpat Elias ob occisum Naboth & vineam ipsius à se occupatam: simul prædicat ei interitum & toti familiæ 3. reg. 21. e f
 Achab pœnitentia & humilitate sua mouet deum, ut ad tempus quædam remittat ei, quem sciebat ab impietate non recessurum 3. reg. 21. g
 Achab regis malitia 3. reg. 21. g
 Achab 400. pseudoprophetas consulit, in quorum ore posuerat deus mēdaciū 3. regum 22. a. c. 2. paralip. 18. a e
 Achab & Iosaphat consulto deo proficiscuntur cōtra Ramoth Galaad 3. reg. 22. a
 Achab odit Michæam vnicum dei prophetam, eo quod ei veritatem diceret 3. regum 22. b. 2. paralip. 18. d
 Achab pugnans contra Ramoth Galaad, occiditur iuxta verbum Michææ propheta, tamen mutasset habitum 3. reg. 22. c. 2. paralip. 18. g
 Achab sanguinem linguæ canes 3. reg. 22. f
 Achab interitus prænuntiatur 4. reg. 9. b

Achab filio Coliæ & Sedecia filio Maasæ pseudo-prophetis minatur dominus ierem. 29. e
 Achab filij cum tota domo occiduntur, iuxta dei verbum 4. reg. 10. a b c
 ¶ Achab de anathemate contra præceptum dei accipiens, lapidatur, & omnia quæ illius erant, comburantur, filij, filia, boues, & c. ios. 7. d
 ¶ Achaz rex Iuda idololatra consecrat filium suum per ignem 4. reg. 16. a. 2. paral. 28. a
 Achaz petit auxilium Assyriorum, non dei, contra aduersarios 4. reg. 16. b. 2. paral. 28. a
 Achaz in gratiam regis Assyriorum, ablato dei cultu, diis Syriæ sacrificat 4. reg. 16. c. 2. paralipomenon 28. d
 Achaz promittitur à deo auxilium, cuius promissionis iubetur signum querere isa. 7. a b
 Achaz moritur 4. reg. 16. d
 ¶ Achias filius Achitob 1. reg. 14. a b
 ¶ Achimaas cū Ionatha nuntiat Dauidi consiliū Achitophel 2. reg. 17. d e
 Achimaas currens præuenit Chusi, annuntians victoriam Dauidi 2. reg. 18. e f g
 ¶ Achimelech sacerdotem fugit Dauid in Nob 1. reg. 21. a
 Achimelech sacerdos dat Dauidi panes propositionis 1. reg. 21. a
 Achimelech accersitus, accusatur coniurationis à Saule impio, quod pauidus Dauidem, & arma dedisset, unde & occiditur cum reliquis sacerdotibus 1. reg. 22. c d
 ¶ Achinoam vxor Dauid 1. reg. 25. g
 ¶ Achior à seruis Holofernis ligatur ad arborem, quem soluunt Iudæi, & benignè suscipiunt iudith 6. b
 Achior relicta gentilitate credit deo, & circumciditur iudith 14. b
 ¶ Ad Achis regem Geth fugit Dauid 1. reg. 27. a
 apud Achis regem infānam simulat Dauid, ut euadat 1. reg. 21. d
 ¶ Achitophel consiliarius Dauid, stat à parte Abrahæ 2. reg. 15. b c
 Achitophel consilium tanquam verbum dei habitum 2. reg. 16. d
 Achitophel concilium, nocte irruendum esse super Dauidem cum duodecim milibus: deus dissipat per Chusai dantem aliud quo periret Abrahæ cum suis 2. reg. 17. a b c
 Achitophel laqueo se suspendit quod non fuisset factum consilium suum contra Dauidem 2. reg. 17. f
 ¶ Achor vallis ios. 7. d
 ¶ Acquisitionis populus, Christiani dicuntur à Petro, sanguine Christi redempti 1. petr. 2. b
 ¶ Ada altera vxor Lamech gene. 4. d
 ¶ Adad suscitatur à domino aduersus Salomonem 3. reg. 11. c
 Adad Idumæus fugit à facie Dauidis vastantis Idumæam, in Aegyptum, ubi vxorem ducit sororem Pharaonis 3. reg. 11. d
 ¶ Adam creat deus, subiiciens ei omnia gene. 1. d
 Adam in paradiso constituitur ut aret terram, cui interdicitur ligno vitæ gene. 2. c
 Adam cunctis animalibus nomina imponit gene. 2. d
 Adam comedit de ligno scientiæ gene. 3. b
 Adam erubescens propter peccatum fugit cōspectum dei gene. 3. b
 Adam reicit peccatum in vxorem gene. 3. b
 Adæ pœna propter peccatum gene. 3. c d
 Adam eicitur à paradiso gene. 3. d
 Adæ ætas, 930. anni gene. 5. a
 Adæ genealogia vsq; ad Esau & Iacob reperitur 1. paralip. 1. a
 Adam, nomen viro & mulieri commune gene. 5. a
 Adam figura futuri Adæ Christi rom. 5. e
 Adam primus homo, factus ut animæ beneficio viuere: erat Adam posterior Christus, ut suis vitam daret spiritualement 1. corin. 15. f
 per Adam peccatores sumus constituti omnes à quo hereditatē peccati procliuatē accepimus ro. 5. b d
 Adam cælestem vitam pura referre oportet, sicut nos Adæ terreni imaginem improbis moribus expressimus 1. corin. 15. f
 per Adam omnes sumus obnoxij morti: per Christum autem vitæ restituti 1. corin. 15. c
 ¶ Adarezer rex Soba percutitur à Dauide 2. reg. 8. a
 Adarezer serui victi faciunt pacem cum Dauide, & seruiunt ei 2. reg. 10. d
 ¶ Adipem hostiarum prohibet deus comedere leui. 7. c
 ut Adipem agnorum comederent introduxit deus Israelitas in terram promissionis deut. 32. b
 ¶ Adhærendū deo fide & fiducia, non idolis aut cuiquam alij rei deut. 13. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- vt Adhæreamus deo fide, hortatur Moyses, deut. 11. c.
hortatur & Iosue. iof. 22. a. 23. b
- Adherentes deo viuunt, non occiduntur vt occisi fuerunt qui sequuti sunt Beelphegor deut. 4. a
- Adhortatur deus Salomonem vt simplici corde ambulet cum populo in præceptis Moysi, ne reiciatur cum populo 3. reg. 9. a
- Adhortatur Moyses ad seruanda præcepta dei, demonstrata prius dei bonitate erga populum suum deut. 4. a
- Adinuationes suas malas sequentes derelicto deo, conterit fames deut. 28. b
- Adinuationes suas sequentes Israelitæ, id est ad idola conuersi affliguntur iudic. 2. d
- Adiurat Achab Michæa vt euerum loquatur 1. reg. 22. c
- Adiurat Paulus Theſſalonicenſes 1. theſſ. 5. d. & Timotheum. 2. timoth. 4. a
- Adiutores Pauli in prædicatione euangelij rom. 16. a. coloff. 4. c
- Adiutores dei, & cooperarij apostoli in prædicatione euangelij 1. corinth. 3. b
- Adiutorium viri, mulier gene. 2. c
- Adoleſcentulæ quales eſſe debeant tit. 2. a
- Adoleſcentes diaconi ſubditi ſint, epiſcopis ſue prebyteris, illis miniſtrantes 1. petr. 5. b
- Adoleſcentes moleſtia in loquendo eccl. 32. b
- de Adoleſcente quodam nudo fugiente cum Chriſtus comprehenderetur marc. 14. c
- Adonias filius Davidis inſcio patre occupat regnum, immolatis viſtimis 3. reg. 1. a b
- Adonias audiens Salomonem præcepto patris conſtitutum regem ſuper Iudam & Iſraelem, fugit tenens cornua altaris, à quibus iuſſu Salomonis auulſus reduciſtur in domum ſuam 3. reg. 1. f. g
- Adonias petit Abiſag in vxorem 3. reg. 2. c
- Adonias occiditur 3. reg. 1. d.
- Adonibezec comprehenſo abſcinduntur ſummitates manuum ac pedum, & moritur in Ieruſalem iudic. 1. a b
- Adoptare nos in filios prædeſtinauerat deus ante ſecula, ephes. 1. a. vtque ita eſſet, venit Chriſtus galat. 4. a
- Adoptati Iudæi à deo in peculiarem gentem roma. 9. a
- Adoptionem ſui expectant fideles rom. 9. d
- Adorandus deus, timendus, & illi procidendū matt. 4. b. luc. 4. b. deut. 6. c. 10. d
- Adorant deum Iſraelitæ loquentem ad Moysen in nube in oſtio tabernaculi exod. 33. b
- Adorabant procul ſeniores Iſrael, cum Aaron non appropinquantes monti Sinai exod. 24. a
- Adoraturus, & ſolemniem deo cultum exhibiturus, pietatem ſuam teſtaturus, Elcana aſcendit in Silo, vbi coram domino comedebat & bibeſcit cum familia. 1. reg. 1. a b
- Adorant coram domino Elcana cum vxoribus marie 1. reg. 1. c
- Adorat David dominum in ſummitate montis fugiens Abſalom. 2. reg. 15. g
- Adorat Saul dominum, ſed non in fide 1. reg. 15. g
- non Adorandus deus alienus, exod. 23. c. 34. b. ne derelinquamur à deo 3. reg. 9. b
- Adorat populus vitulos quos fecerat Ieroboam. 3. reg. 12. g
- Adorant idola Iſraelitæ ignorantibus dei opera, & traduntur in manus hoſtium iudic. 2. b
- ADORATORES veros futuros poſt publicatum euangelium, prædicat Chriſtus, qui non hoſtiis pecudum, ſed interne & mente adoraret deū iohan. 4. c
- Adorant apoſtoli Chriſtum aſcendētem in cælum luc. 24. g
- Adorare volens Ioannes angelum, ab eo prohibitus eſt apocal. 19. b. 22. b
- Adarant beſtiam vniuerſi, apocal. 13. a: qui non ſunt ſcripti in libro vitæ, apocal. 13. c: eorūque plaga. apocal. 16. c
- Adoraſſe dicit ſcripturā Gedeonem audientem caſtra Madianitarum tradi à deo in manus ipſius Gedeonis, id eſt gratias egiſſe deo, & credidiſſe promittenti victoriā, iudic. 7. d
- Adorant, ſue gratias agunt deo filij Iſrael, quod ipſos viſitauerit & reſpexerit afflitionē ipſorū exod. 4. g
- Adoraſſe populum dicitur Abraham. pro egiſſe gratias populo cum geniculatione aut geſtu decore gene. 23. b
- Adorare pro inclinari & incuruare ſe coram aliquo honoris & reuerentiæ gratia, vtitur ſcriptura gene. 18. a. 33. a. 42. 43. 44
- Adorat Davidem ſue inclinat ſe Davidi ipſe Nathan propheta, item Bethſabee. 3. reg. 1. c. d
- Adueniæ fuerūt Iſraelitæ apud AEgyptios. deu. 10. d
- Aduenis, pupillis & viduis relinquendæ reliquiæ meſſis, vindemiæ, & oliuarum deut. 24. d
- Adueniæ iudicium non peruertendum deut. 24. d
- Adueniæ iudicium peruertens maledictus deut. 28. c
- Adueniæ diligendi, leuit. 19. g. non affligendi, exod. 22. c
- Adueniæ non exprobandum leuit. 19. g. exod. 22. c. deut. 24. d
- Aduenis triennales primitiæ dandæ deut. 26. a
- Aduenis præcipitur legi Deuteronomium. deuteron. 31. c
- de Aduentu domini malach. 4. a
- Aduentum Chriſti expectat propheta iſa. 62. a
- Aduentus Chriſti ſedentis ſuper aſinam, zacha. 9. b
- Aduentus Chriſti ſigna iſa. 35. c
- Aduentus Chriſti & victoria aduerſus mortem, peccatum, & infernum habac. 3. a
- ADVENTVM SVVM per euangelium breui toto orbi adfuturum cum maxima virtute & ſignis, prædicat Chriſtus matt. 16. d. marc. 9. a. luc. 9. c
- Aduentus domini ad iudicium, apocal. 6. d. tam inopinatus vt dies diluuij, math. 24. d. luc. 17. f. vt fur in nocte. 2. petr. 3. c. apoc. 3. a. vt fulgur exiens ab oriente & patens in occidentem, math. 24. c. marc. 13. c. luc. 17. c
- Aduentus domini ad iudicium iſaia 3. c. 13. b. danielis 7. d
- Aduentus domini qualis futurus aſt. 1. b
- Aduentum domini expectant fideles 1. corinth. 1. a. in quo gloriabuntur 2. corinth. 1. e
- Aduentum domini inſtare dicit Iacobus. iacob. 5. b
- Aduentum ſuum quare tardet dominus 2. petr. 3. c
- Aduerſarij domini formident ipſum 1. reg. 2. b
- Aduerſarios ſuſcitatur deus Salomoni conuerſo ad idola, Adad Idumæum, & Razon 3. reg. 11. d c
- Aduerſarios mittit deus in Iudam 4. reg. 15. 9. 16. a
- ad Aduerſa fortiter ſuſtinenda exhortatio ad populū dei pſal. 4
- Adulationis pernicies prouer. 27. a. 28. d. eccl. 7. a iſa. 3. c. habacuc. 2. c
- in Adulatores prouer. 24. c
- non Adulabatur Paulus in ſua prædicatione 1. theſſ. 2. a
- ¶ non Adulterandum exod. 20. c. deut. 15. b
- Adultera fugienda prouer. 6. c. 22. b
- Adulterum morti adiudicat deus in historia Abimelech. gene. 26. a b
- Adulter & adultera moriantur leuit. 18. a. 26. b. deuter. 22. d
- Adulterium quæ mala conſequantur eccl. 23. c
- Adulterium ſpirituale pſal. 71. verſu. 26.
- Adulterium vxoris quomodo deprehendere poterat maritus nume. 5. b
- ne Adulterium committeret Pharaon cum vxore Abreg, deus flagellat familiam Pharaonis & famulorum. c. 12.
- Adulterium Davidis cum Bethſabee 1. reg. 11. a
- Adulteri non poſſident regnū dei 1. corinth. 6. b. quos iudicat dominus. heb. 13. a
- ¶ ADVOCATVS NOSTER IESVS CHRISTVS 1. iohan. 2. a
- ¶ Aduram præfectus tributorum Raboam lapidatur à populo 1. reg. 12. e. 2. paral. 10. d
- ¶ AEdificata domo non habitat in ea qui præcepta dei non ſeruat deut. 28. c
- qui AEdificat domum nouam non cogeſcitur ire ad bellum, niſi ea dedicata deut. 20. b
- AEdificare pro facere, more ſcripturæ gene. 2. d
- AEdificia Salomonis 3. reg. 9. e
- AEdificare domum fratris, pro fratris defuncti vxorē accipere, & ex ea ſuſcipere filium, qui fratris defuncti nomine vocaretur deut. 25. c
- AEdificauerunt domum Iſrael, Rachel & Lia, ex quibus deſcendit omnis populus Iſrael ruth. 4. c
- AEdificat deus domos obſtetricibus timentibus ſe, & ſeruantibus pueros Hebræorum, exod. 1. d
- AEdificaturum ſe domum firmam & permanentē promittit deus Ieroboam ambulanti iuxta præcepta ſua 3. reg. 17. g
- AEdificaturum ſe domum fidelē ſacerdoti Sadoc prædicat deut. 1. reg. 2. g
- AEdificauit Chriſtus eccleſiam prædicando euangelium, & dando fidem qua ſuſciperetur 2. reg. 7. c
- AEdificatio dei docere fidem in Chriſtum. 1. timot. 1. a
- AEdificium dei, Chriſtiani prædicatione adducti ad Chriſtum 1. corinth. 3. b
- AEdificemus ſinguli ſingulos 1. theſſ. 5. c
- AEdificantes ſacerdotes Iudæi, Chriſtum quem docere debebant populo, reiciunt matt. 21. d. marc. 12. a. luc. 12. c. aſt. 4. b
- de AEgroti filij Abiæ valetudine conſuluit Ieroboā
- Abiam prophetam 3. reg. 14. a
- AEgrotat filius Davidis ex Bethſabee: pro quo ieiunans David, orat vt cum liberet deus 2. reg. 12. d
- AEgrotat Amnon nimio amore in Thamar ſororem Abſalom: ægrotumque ſe ſimulat vt cum ea dormiat 1. reg. 13. a
- AEgrotanti Ezechia prædicat Iſaias mortem 4. reg. 20. a
- ¶ AEgyptiis illicitum edere cum Hebræis geneſis 43. g
- AEgyptij deſtantur paſtores ouium gene. 46. d
- in AEgyptum deſcendit Abraham cum vxore ſua famem fugiens gene. 10. c
- AEgyptum egreditur Abraham gene. 13. a
- AEgypti fames gene. 41. g
- AEgyptum ingreditur Iacob cum filiis gene. 46. c
- AEgyptij deficient pecunia, cibum pecoribus comparant gene. 47. d
- AEgyptio iubet dominus ſpoliari exod. 11. a
- AEgypti primogenitorum clades exod. 12. b
- AEgyptios Iudæi ſpoliant vaſis argenteis e. 1. di. 12. f
- AEgyptum egrediuntur filij Iſrael exod. 12. f
- de AEgyptiorum interitu, & Hebræorum liberatione ſapient. 19. a
- in AEgyptum reuerti volunt Iſraelitæ, deſperantes ſe poſſe reſiſtere Chananaeis num. 14. a
- AEgyptus meminit dei 1. reg. 30. d
- in AEgyptum fugit Chriſtus matt. 2. c
- ex AEgypto reuertitur Chriſtus monitu angeli matt. 2. d
- AEgypti cladem prædicat Ieremias. ier. 46. a
- AEgypti vaſtatio per regem Babylonis ezech. 32. c
- AEgypti & vrbium eius deſtructio plangitur ezech. 29. b. 30. a
- de AEgypti regno, & fœdere eius & bello cum regno Syriæ daniel. 11. b
- AEgyptij non abominandi deut. 23. b
- AEgyptij poſt flagella, reſiſtis idolis, in vno altari Chriſto deum adorant iſa. 19. d
- AEgyptiorum & AEthiopum captiuitas prædicatur iſa. 20. a
- AEgyptus, merces regis Babylonis ob laborem quem ſubit aduerſus Tyrum ezech. 29. d
- AEgyptiorum vaſtatio ab Aſſyriis iſa. 19. a
- ab AEgyptiis petit Ofee rex auxilium 4. reg. 17. a
- ¶ contra AElam ſermo domini iere. 49. g
- ¶ AEmulator deus, vult vt ſibi fidamus exod. 34. b. deuter. 4. d. 5. a. iof. 24. c
- vbi AEmulatio & contentio, ibi omne opus prauum iacob 3. d
- AEmulandum bonum ſemper galat. 4. c
- AEmulatur Paulus Corinthios æmulatione & charitate dei, ne diuellantur à ſponſo Chriſto 2. corinth. 11. a
- AEmulatiōem dei habentes & zelum, ſed abſque iudicio roma. 10. a
- ad AEmulatiōem prouocat Iudæos Paulus, euangelium prædicans gentibus roma. 11. b
- AEmulatus pro Moyſe Iosue vult ſolū Moyſen propheta, ceteros prohiberi: quem ipſe Moyſes corripit nume. 11. f
- AEmulus Heli Samuel 1. reg. 2. g
- ¶ AEneas ſanatur à Petro virtute Chriſti aſt. 9. f
- ¶ AEneum cælum non cuſtodiētibz præcepta deut. 28. c
- ¶ AEigma, vide problema, vel propoſitio AEigmatum, & rerum obſcurarum quas à ſuis ſapientibus & prudentibus carnis non poterat ſcire: nempe per quid deus recte agnoſcat, & ritē colatur, & ſimilia, vt eorum audiat ſolutionem. Venit Saba regina ad Salomonem 3. reg. 10. a
- ¶ AEqualitas qualis inter diuites & pauperes ſanctos 2. corinth. 8. c
- ¶ AEguitati cordis noſtri ne tribuamus, quod deus dec nobis vitam æternam deut. 9. a
- ¶ AErgo propter peccata 3. reg. 8. d
- ¶ AEſtu percutiuntur, præcepta dei non cuſtodientes deut. 28. c
- ¶ in AEtatem mundi vltimam incidimus 1. corinth. 9. c
- ¶ AEthiopibus interitum minatur dominus ſoph. 2. d
- ¶ Affecti ſimus eodem animo alij in alios rom. 12. d
- ¶ Affinitatis gradus in lege prohibiti leuit. 18. a
- ¶ quod Affligatur Iſrael à Madianitis, miratur & quaeritur Gedeon deo iudic. 6. c
- ¶ Afflictiones multas minatur deus iis qui à ſe fornicantur deut. 31. d. e. iof. 24. c
- ¶ Affligit tandiu nos deus donec peccata noſtra ipſi coſiteamur leuit. 26. f

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- A**fflictione dura afflicti filij Israel, non acquiescunt
Moyſi exod. 6. b
- V**t Afflictionibus cognoscerent malitiam cordis sui
duxit deus Iudæos per desertum deut. 8. a
- A**fflictionem populi sui videt deus exod. 3. b
- D**e Afflictionibus liberat deus populum reuertentem
toto corde ad ſa, & ei ſoli ſeruientem & fidentem
deut. 26. b. 1. reg. 7. a
- I**n Afflictionibus conſtituti Iſraelitæ conſtitentur deo
peccata, quod reliſto ipſo ſeruiert diis alienis.
clamantes aſidue, & liberantur: tamenſi dixiſſet deus
ſe non liberaturum iudic. 10. c
- A**fflicti Bethſamitæ conſtitentur deum Iſrael eſſe deum
ſanctum 1. reg. 6. d
- A**fflictis adest deus, & eos exaudit, exemplo Agar: quæ
& ipſe videt: propterea appellauit gene. 16. d. 21. d
- A**fflictionem: Agar fugientis à conſpectu dominæ vi-
dens deus, exaudit eam: propter quod & Iſmaheli
impoſitum nomen gene. 16. b c
- A**fflicti, quos afflixerat propter idola ad quæ cõ-
ueſcerant, gemitus exaudiebat deus, propter iudi-
cium quos ſuper eos conſtituerat iudic. 2. d
- A**b Afflictionibus liberat deus Iſraelem per impiũ Ie-
roboam 4. reg. 14. f
- A**fflictiones tanquam à deo ſuſcitatas, nõ ab homi-
ne, libenter fert Dauid 2. reg. 16. b c
- A**ffligitur cor Annæ ſterilis 1. reg. 1. b
- A**fflictionis magnitudine coacta Anna ſine fatigatio-
ne orat. 1. reg. 1. c
- A**ffligere animas leuit. 23. e. iſa. 58. b
- A**fflictis ſuccurrendum eccl. 7. d
- I**n Afflictione Ieruſalem videtur afflictiſ dominus ie-
rem. 8. g
- A**gabus propheta prædicit famem vniuerſo orbi fu-
turi act. 11. d. & Paulum Ieroſolymis alligandum
act. 21. b
- A**gag rex Amalecitarum non occiditur à Saule 1.
reg. 15. b
- A**gag regem Amalec occidit Samuel 1. reg. 15. b
- A**gar dominam Saram irridet videns ſe concepſſe
ex Abram domino ſuo gene. 16. b
- A**gar fugiens Saram dominam, conſolatur ab angelo
gene. 16. a b c
- A**gar ſemen multiplicandum prædicit deus gene. 16. c
- A**gar ancilla eiicitur cum filio Iſmahel gene. 21. b
- A**ger non ſerendus diuerſo ſemine leuit. 19. e
- D**e Agrum vel vineam proximi ſadente exod. 22. a
- A**grorum termini non transferendi deut. 19. d
- A**ger ſanguinis act. 1. d
- A**ger emptus à Ieremia ſignificat populum à captiui-
tate reuerſurum ier. 22. b
- A**ggei & Zachariæ adhortatione reædificatur tem-
plum 1. eſd. 5. a
- A**ggæus Iudæos increpat, qui neglecto templo pro-
pria ædificia curabant agg. 1. a
- A**ggrauare cor ſuum & obſtinatum eſſe, nolle ad
deum conuerti 1. reg. 6. b
- A**ggrauata manus dei ſuper aliquem dicitur, quem ve-
hementer affligat 1. reg. 5. b
- D**e Agnis oblatio leuit. 3. b
- A**gni paſchalis edendi ritus exod. 12. a
- A**gnus paſchalis immaculatus exod. 12. a
- A**gnus Chriſtus redemit & abſtulit peccata noſtra
ſanguine ſuo ioan. 1. apoc. 5. e
- A**gni viſio, quem omnis terra adorat, apoc. 5. b. ſtantis
ſuper montem Sion apoc. 14. a
- A**gricola Adam gene. 3. d
- A**gricola Eſau gene. 25. d
- A**gricolam vocat Chriſtus patrem auferentem à ſe o-
mnem palmitem non ferentem fructum ioan. 15. a
- A**b Agricultura ad prophetiam vocatur Eliſeus à deo
per Eliam 3. reg. 19. d
- A**gricultura dei Chriſtiani, quos quaſi agros coluerũt
apoſtoli 1. corinth. 3. b
- A**grippam Paulus hortatur vt Chriſto credat act.
26. g
- A**hias propheta miſſus à deo tradit decem tribus
Ieroboam 3. reg. 11. f
- A**hias propheta prædicit mortem filij Ieroboam, to-
tiuſque regni exitum 2. reg. 14. b
- A**hio & Oza filij Abinadab 2. reg. 6. a
- S**ub Alas dei confugerat Ruth Moabitis, & alitur
ruth. 2. c
- A**lapa percutitur 1. eſ. vſ. ioan. 10. d
- A**lcimus homo Iudæus erat impius quæ Demetrius
rex ſacerdotem præfecit Iudæis 1. machab. 7. a b
- A**lcimi inſtinctu Demetrius Nicanorem aduerſus Iu-
dæos mittit 2. machab. 14. b
- A**lcimus paralyſi diſſolutus interiit 1. machab. 9. f
- A**lexander Antiochi Nobilis filius regnat in Ptole-
mada 1. machab. 10. a
- A**lexander bellum committit cum Demetrio 1. macha.
10. d
- A**lexander & Ptolemæus rex Aegypti amicitiam in-
ter ſe ſtatuunt 1. machab. 10. c
- A**lexandro Macedone mortuo regnum ſuſcipit An-
tiochus 1. machab. 11. a
- A**lexander ærarius aliquando fidelis, Paulo nocuit 2.
timoth. 4. c
- A**lienos deos adorantes lapidabantur deut. 17. a
- A**lienos deos ne adoret, cum populo, dehortatur deus
Salomonem 3. reg. 9. b
- A**lienigene ſeparantur à populo Iſrael iuxta legem
Deuteronomij 2. eſd. 13. a
- A**lienigenæ, adducti fama nominis dei, orantes exau-
diuntur 3. reg. 8. e
- A**legoria Pauli de filio Agar & Saræ galat. 4. c
- A**lteria deo ædificat Abram, in locis ubi ipſe ei ap-
parebat gene. 12. b. c. 13. d
- A**ltare deo ædificat Iſaac gene. 26. f
- A**ltare præcipit ſibi conſtrui deus à Iacob in Bethel
gene. 33. d. 35. d
- A**ltari ædificato ad radices montis Sinai à Moyſe, of-
feruntur holocauſta ad fœdus incundum exod.
24. a
- A**ltare terreum præcipit fieri ſibi deus, & quomodo
exod. 20. d
- A**ltaris tabernaculi forma exod. 27. a
- A**ltaris thymiamatis forma, ſitus, & fabricatio exod.
30. a. 37. d. 40. c
- A**ltaris holocauſti fabricatio exod. 27. a. 38. a
- A**ltaris templi Salomonis fabricatio 2. paral. 4. a
- A**ltaris deſcriptio ezech. 43. d
- A**ltare quomodo expiatur exod. 29. f. leuit. 16. d
- S**uper Altare quod extructum erat ante tabernaculum,
offerebantur hoſtiæ & reliqua, nuſquam alibi. iof.
22. g
- I**n Altaris dedicatione quæ obtulerint ſinguli princi-
pes Iſrael nume. 7. a
- A**ltare ædificat Moyſes in memoriam interitus Ama-
lecitarum exod. 17. d
- A**ltare extrui iubet Moyſes tranſmiſſo Iordane, & illi
legem inſcribi deut. 27. a
- A**ltare immenſæ magnitudinis ædificatur à filiis Ruben
Gad & Manafſe, in teſtimonium quod dominus ſit
deus iof. 12. c
- A**ltare ædificat Ioſue in Hebal, ſuper cuius lapides ſcri-
bit Deuteronomium, & offert holocauſta iof. 8. f
- A**ltare deus ſibi extrui iubet à Gedeone, deſtructa ara
Baal, iubetque eum non timere iudic. 6. e
- A**ltari ædificato domino, Dauid offert holocauſtum,
& ceſſat peſtis 2. reg. 24. d
- A**ltaris dedicatio ſub Iuda Machabæo 1. machab. 4. e
- A**ltare deo ædificat Samuel 1. reg. 7. d
- A**ltare deo ædificat Saul 1. reg. 14. c
- A**ltare dei deſtructum dolens Elias, ipſum reædificat,
ſuper quod & ſacrificat coram ſacerdotibus Baal 1.
reg. 18. e
- A**ltare dei æreum deſtruit Achaz impius 4. reg. 16. c
- A**b Altaris cornibus euellitur Adonias iuſſu Salomo-
nis, qui contra dei legem occupauerat regnum Da-
uidis 3. reg. 1. g
- C**oram Altari occiditur Ioab iuſſu Salomonis 3. reg.
2. c f
- A**lteria idolorum deſtruuntur à Ioſia 4. reg. 23. c
- A**ltare ædificat Aaron ipſi vitulo quem formauerat
exod. 32. b
- A**ltare Ieroboam filij Nabat deſtruitur 4. reg. 23. c
- A**ltare noſtrum Chriſtus hebr. 13. b
- A**ltari olim ſeruietes, victum inde habebant: multo
magis qui euangelio ſeruiunt 1. corinth. 9. b
- A**malecitarum occiduntur à filiis Iſrael, orante Moy-
ſe exod. 17. c
- A**malec percutit populum Iſrael num. 14. d
- A**malecitarum occidunt Chananæos num. 14. d
- A**malecitarum interitum prædicit Balaam, num. 24. d.
prædixit & deus exod. 17. d
- A**malec iubet deus occidere propter mala quæ fecit in
Iſrael deut. 25. d
- A**malec percutitur à Saule 1. reg. 14. g
- A**malecitas iubetur Saul ad internecionem delere:
quod præceptum non implens, reiicitur à deo 1.
reg. 15. a
- A**malecitarum percutiuntur à filiis Simeon 1. paralipom.
4. g
- A**man exaltatum à rege Aſſuero ſolus Mardochæus
non adorat. eſther 3. a
- A**man videns ſe contemptum à Mardochæo, omnium
Iudæorum interitum ab Aſſuero impetrat eſther
3. b
- A**man iuſſu regis ſuſpenditur in patibulo quod Mar-
dochæo parauerat. eſther 5. d. 7. d
- A**man filij decem ſuſpenduntur. eſther 9. d
- A**maritudo auferenda à nobis ephes. 4. g. hebræor.
12. d
- A**maritudo animæ mulieris hoſpitæ Eliſei ob filij ſui
mortem 4. reg. 4. e
- A**maræ aquæ dulceſcunt, impoſito in eas ligno quod
poſt orationem offenderat Moyſi deus exod. 15. f
- A**maſa pro Ioab conſtituitur caput exercitus Abſa-
lom 2. reg. 17. f
- A**maſa conuocat Iudam contra Sebam: quem oſcula-
tus Ioab occidit in itinere 2. reg. 2. b c
- A**maſa filius Abigail ſororis Dauid 1. paralip. 2. b
- A**maſias ſuccedit patri Ioas in regno Iuda 4. reg. 12.
d. 2. paral. 24. g
- A**maſias rex Iuda occidit interfectores patris ſui 4. re-
gum 14. a b. 2. paralip. 25. a
- A**maſiam monet quidam vir dei ne viribus humanis
fidat 2. paral. 25. b
- A**maſias percutit Edomitas ſive Idumæos 4. reg. 14. b.
2. paralip. 25. d
- A**maſias corripitur à domino, quod deos Idumæorum
coluerit 2. paral. 25. e
- A**maſias rex Iuda voluntate dei traditur in manus ho-
ſtium 2. paral. 25. f
- A**maſias capitur à Ioa rege Iſrael, & occiditur 4. reg.
14. b. 2. paral. 26. f
- A**maſias ſacerdos Bethel obſtitit prophetæ dei Amos.
amos 7. c
- A**mbitioſus honorum non eſt, qui charitatem habet
1. corinth. 13. b
- A**mbulentes meditemur verbum dei deut. 11. c
- A**mbulare cum deo, diuinamque agere vitam gen. 5. d
vt Ambulet coram ſe, id eſt vt ei fidat, & opera fidentis
faciat, adhortatur Abram deus gene. 17. a
- A**mbulauit coram deo in veritate Ezechias firma fidu-
cia in eum 4. reg. 20. a
- A**mbulare in viis dei, eſt custodire præcepta ipſius 3.
reg. 3. b
- V**t Ambulemus in viis ſuis petit à nobis deus deut. 10.
c. 21. c
- A**mbulare in viis ſuis docuit deus filios Iſrael deut.
8. b
- A**mbulat Salomon in præceptis dei, 3. reg. 3. a
- V**t ambulent in viis dei hortatur Rubenitas Ioſue. iof.
21. a
- A**mbulare in luce, eſt credere in lucem Chriſtum ioſa.
12. c
- A**mbulare in veritate, toto corde & anima diligere
deum 3. reg. 2. a
- A**mbulare in viis patris pro facere ſicut pater fecerit 1.
reg. 8. a
- A**mbulare ipſi deo ex aduerſo, id eſt non facere quæ
præcepit leuit. 26. d
- A**mbulare ex aduerſo nobis dicitur deus quando per-
cutit nos propter peccata. leuit. 26. d
- A**mbulaturum ſe inter Iſraelitas promittit deus ſer-
uantes mandata ipſius leuit. 26. b
- V**t Ambulet ſecum deus petit Moyſes exod. 33. c. 34. a
- A**mbulare in cordis prauitate deut. 29. c
- A**mentia percutit deus non ſeruantes præcepta deut.
28. c
- A**mici diligendi leuit. 19. d
- A**mici bonum conſilium, res ſuauiſſima prouerb. 27. b
- A**mici gratia, damnum negligendum prouerb. 12. d
- A**mici veteres colendi prou. 27. b. eccl. 4. c
- A**mici arcana non denudanda eccl. 27. c
- A**miciſ plus quàm par ſit non ſidendum. abd. 1. c
- A**micitia vera eccl. 6. a
- A**micitiæ pariunt diuitiæ prouer. 19. a
- A**micitiæ ſoluunt conuitia eccl. 22. d
- C**um Amico potenti cautè verſandum prouer. 23. a
- A**micus parit comitas prouer. 18. d
- A**micus verus prouer. 17. d
- A**micus ſimulatus eccl. 37. a
- A**micus verus amat etiam cum ſcivit prouer. 27. a
- A**micus in paupertate non relinquendus eccl. 22. d
- Q**uomodo Amicus dignoſcendus eccl. 22. b
- A**micitia huius mundi, inimicitia apud deũ iacobi 4. a
- A**micis nobis paremus, bona temporalia pauperibus
elargientes, qui recipiant nos in æterna tabernacu-
la luc. 16. a
- A**micus vocat Chriſtus apoſtolos, & quare ioan. 15. b
- A**micum ſuum Iudam Chriſtus vocat matth. 26. c
- D**e eo qui Amicum noctu accedens improbitate oradi
eum expugnat. Vide Orandum eſſe ſedulo.
- D**e Amiſſo boue vel oue aut re altera quæ cum inue-
nerimus, quid agendum deut. 22. a
- A**mmonitæ à quo habeant originem gene. 9. g
- A**mmonitæ prohibentur admitti in conſortium & ec-
cleſiam Iſraelitarum, & quare deut. 23. a
- A**mmonitæ tradentur à deo in manus Iephte. iud. 11. f

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Ammonitæ & Moabitæ inuadunt Iosaphat. 2. paralip. 20. a
- Ammonitarum idolum Moloch siue Melchom. 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c
- Ammonitæ repetunt terras suas ab Israelitis possessas iudic. 11. c. d
- Ammonitis ne bellum inferant præcipitur Israelitis deut. 2. d
- Ammonitæ præliantes contra Iabes Galaad à quibus petierant oculos dextros, occiduntur à Saule 1. regum 11. a. b. c
- Ammonitæ occiduntur à Dauide qui seruos quos ad consolandum regem ipsorum miserat ignominia affecerant. 2. reg. 10. a. b. c. d
- Ammonitarum grauis afflictio à Dauide facta 2. reg. 12. g
- contra Ammonitas sermo domini. ier. 49. a
- Ammonitis minatur dominus ezech. 25. a. amos. 1. d
- Ammonis incestus cū sorore Absalomis Thamar. 2. reg. 13. a
- Ammon expelit ipsam Thamar cum ingenti odio, post admissum cum ea stuprum 2. reg. 13. c
- Ammon impius rex Iuda occiditur à seruis 4. regum 21. d
- Amor proximorum deo & hominibus gratus eccle. 25. a
- Amor Iacob in Rachelem gene. 29. c
- Amor Ionathæ & Dauidis 1. reg. 18. a
- Amore nimio Thamar virginis sororis Absalon ægrotat Ammon 2. reg. 13. a
- Amore mulierum idololatrarum captus Salomon quas ne tangeret prohibuerat deus idola colit 3. regum 11. a
- Amare vide Diligere deut. 20. d
- Amat Dauid filiam Saul Michol 1. reg. 18. e
- Amat deus peregrinum, idcirco & Iudæos amauit deut. 10. d
- vt Amemus deum exhortatur Moyses.
- quos Amat deus, arguit & castigat hebr. 12. b. apocaliphs 3. d
- qui Amat parentes plus quam Christum, non potest eius esse discipulus, matth. 10. d
- Amare in fide tit. 3. d
- Amorrhæi occiduntur à Chodorlahomor gen. 14. b
- Amorrhæorum vrbes habitat Israel nume. 21. e. f. g
- Amorrhæi bellum inferunt Gabaonitis, quod pacem fecissent cum ioseph: quos Amorrhæos tradit deus in manus ipsius ioseph. 10. a. b
- Amorrhæi occidunt israelitas deut. 1. g
- Amorrhæos tributarios filius Ioseph iudic. 1. g
- Amorrhæos relictos Salomon facit sibi tributarios 3. reg. 9. c
- Amorrhæus occiditur nume. 32. g
- Amorrhæus iubet deus penitus excindi deut. 20. d
- Amos conditio, & prophetiæ eius tempus amos 1. a
- Amos armentarius vellicans sycomoros. amos 7. c
- Amphoræ visio Iude translationem in Babylonem designantis zach. 5. c
- Amplexatur Esau fratrem suum Iacob gen. 33. a
- Amplexatur fratrem suum Benjamin ipse Ioseph gen. 45. d
- Amplexatur patrem suum Iacob ipse Ioseph & osculatur gene. 46. d
- Amram filius Caath, pater Moyse & Aaron exod. 6. c
- Amri eligitur in regem Israel, contempto Zamri 3. reg. 16. d
- Amri impius plus quam illi qui eum præcesserant 3. regum 16. f
- Amri moritur 3. reg. 16. f
- Ananias cum vxore Saphira moritur act. 5. a
- Ananias discipulus quidam Damasci baptizat Paulum act. 9. b
- Ananias princeps sacerdotum percuti iubet os Pauli act. 23. a
- Anathema erat Iericho, in qua ne infantes quidem, mulieres oues & boues relinquebantur, quin gladio omnia corruerent aurum, argentum, æs, & ferrum domino cōsecrata fuerunt, neque licebat quicquam sibi reseruare iof. 6. c. d
- quidē Anathemate accepisset iubet deus conburi iof. 7. c
- de Anathemate aliquid auri & argenti acceperat Achia quem iratus deus iubet lapidari iof. 7. a. d
- Anathema sit qui Christum negat, 1. corinth. 16. d. aut docet per aliud saluari nos posse, quam per Christum galat. 1. b
- Anathema esse pro fratribus suis optat Paul. rom. 9. a
- Ancilla Iudæorum ex peregrinis erant, & aliis nationibus, non autem ex fratribus ac possidebantur vt iumenta leuit. 25. f
- Ancilla Agar iubetur sub manu dominæ suæ humiliari gene. 16. c
- Ancillas suas dant marito suo Rachel & Lia, ex quibus suscipiunt liberos gene. 30. a
- cum Ancilla dormiens coitu seminis leuit. 19. c
- in Ancillam quæ se vendidisset fratri suo Hebræo anno septimo donabatur libertate, onusta frumento, gregibus, & vino: aut si manere voluisset, perforabatur ei auris deut. 15. c
- in Ancillam vendita filia exod. 21. b
- cum Ancilla dormiens, quomodo puniendus leuitic. 19. c
- Ancilla nuntiat ipsi Achimaas & Ionathan quid Chusai velit sciri à Dauide de consilio Achitophel 2. reg. 17. d
- ad Ancillæ vocem Christum negat Petrus. matth. 26. g. marc. 14. g. luc. 22. g. iohan. 18. c
- Ancillam se dicit Ruth ipse Booz, vulgari Hebræorum sermone Ruth 2. c
- Ancillam Heli sacerdotis se dicit Anna humilis & afflicta, qui eam ebriam dixerat 1. reg. 1. c
- Ancillam Dauidis se dicit Abigail, vt pedes seruorum lauet 1. reg. 25. g
- Ancillam domini se esse confitetur Maria luc. 1. d
- Ancillæ Agar filij non sunt Christiani galat. 4. d
- Andreas Iohannis Baptiste discipulus, sequitur Christum, adducens fratrem suum Petrum ad ipsum. ioh. 1. f. ambobus vocantur matth. 4. c
- Andronicus Oniam sacerdotem interficit 2. macha. 4. e
- Andronicus occiditur 2. macha. 4. f
- ANGELOS creauit pater per filium colof. 1. c
- Angeli spirituales creaturæ sunt ministri nostri, & custodes hebr. 1. c
- Angeli virtus terribilis iudic. 13. b
- Angelus dei Moyse locutus est in rubo act. 7. d
- per Angelos lex data Moyse super montem Sinæ. act. 7. e. galat. 3. c. hebr. 2. a
- Angeli ascendentes & descendentes per scalam gene. 28. c
- Angeli redemptionem nostram videre cupiunt 1. petr. 1. b
- Angelum dei nesciebant secum loqui Manue & ipsius vxor, nisi conspexissent eum ascendere in flamma ignis holocausti iudic. 13. d
- Angelus consolatur Agar eiectam ab Abraham, & errantem in solitudine Berabeæ gene. 16. b. 21. b.
- Angelos tres hospitio suscipit Abraham gene. 18. a
- Angelorum visione consolatur deus ipsum Iacob gene. 32. a
- Angelus deducit seruum Abrahæ ad accipiendam vxorem filio domini sui Isaac gene. 24. b. c
- Angelos venientes Sodomam, Lot suscipit hospitio gene. 19. a
- per Angelum loquitur deus ipsi Iacob in somniis gene. 31. b
- Angeli, Iacob fugienti fratrem, apparent gene. 28. c
- cum Angelo luctatur Iacob & præualeat, vt confidat se posse fratrem vincere gene. 32. c
- Angelum deum vocat Iacob qui per angelos protegēbat ipsum gene. 48. c
- Angeli ministerio pasci deus Eliam fugientem Iezabel, 3. reg. 19. a. ipsum præterea hortatur ne timeat accedere ad Ochosiam 4. reg. 1. d
- Angelus clamat ad Abraham ne imolet filium gene. 22. c
- Angelus Israeli promittitur ductor & protector exo. 23. c. d
- Angelus dei præcedit castra Israelitarum exod. 14. c. 32. g
- Angelum se missurum præcursores qui eiciat Chananeum, & reliquos promittit Israelitis deus exod. 33. a
- Angelus domini confortat Iosue iof. 5. d
- Angelus apparet Gedeoni, eumque mittit vt liberet Israel e manu Madian. iudic. 6. b
- Angelus, tanquam deus à quo mittebatur nuntius, dicit nomen dei esse mirabile iudic. 13. c
- Angelum cum euaginato gladio obstitit ipsi Balaam properanti ad maledicendum Israeli. nume. 22. d
- Angelus exprobat Israelitis, quod Chananeos, quos iusserat deus occidi, reliquerint, & fœdus cum eis percusserint iudic. 2. a
- Angelus Raphael Tobie iunioris dux. tob. 5. a
- Angelus domini Iudith euntem ad Holoferne, & redeuntem protegit iudith. 13. c
- Angelus domini occidit in castris Sennacherib 185. millia virorum 4. reg. 19. g. 1. paral. 32. e. isa. 37. g
- ab Angelis dei percutiuntur 70. millia virorum peste: quam dominus facit cessare 2. reg. 24. c
- Angelus domini descendit cum tribus pueris in fornacem, & seruat eos daniel. 3. g
- Angelum suum mittit dominus in lacum leonum vt Daniele protegat daniel. 6. f
- Angelus edisserit Danieli visionem septem hebdomadarum daniel. 6. f
- Angelus dei promittit filium Zachariæ luc. 1. a
- Angeli Christo ministrant in deserto matth. 4. b. marc. 1. b
- Angelus Christum confortat in horto luc. 22. e
- Angelos misisset sibi pater in auxilium, si cum Christus rogasset contra aduersarios matth. 26. e
- Angeli Christum resurrexisse nuntiant mulieribus profectis ad sepulchrum matth. 28. a. marc. 16. b. luc. 24. a. iohan. 20. c
- ab Angelo percussus Herodes moritur act. 12. d
- Angeli dei ministerio educuntur apostoli à carcere act. 5. d
- Angelus nuntiat Philippo vt euangelium annuntiet cuidam eunucho act. 8. c
- Angeli ministerio Petrus carcerem exit. act. 12. a. b
- Angelus dei Paulo nuntiat nullum periturum ex i. quia cum eo erant super mare. act. 27. d
- Angelus Christum saluatorem natum nuntiat pastoribus luc. 2. b
- Angelorum hymnus & laus in Christi natiuitate luc. 2. b
- Angeli dei gaudent super vno peccatore conuerso ad Christum luc. 15. b
- Angelus longè superior Christus probatur hebr. 2. a
- Angelus Christus minor factus ad breue tempus passionis hebr. 2. c
- Angelus excellentius nomen Christum habere, probatur hebr. 1. b
- Angelos à deo missos qui contemnebant, puniebantur: multo magis qui Christum contempserint hebræo. 2. a
- Angelo de cælo nuntianti nobis aliam viam salutis, quam per solum Christum, non credendum galat. 1. b
- Angelum adorare volens Ioannes, ab eo prohibetur est apoc. 19. b. 22. b
- Angelus dei prædixit Manue & vxori eius sterili Samsonem ex ipsis nasciturum iudic. 13. a
- Angelum dei videntem Manue & ipsius vxor dicunt se deum viderisse, timentes mori iudic. 13. d
- Angelus non vult sibi auferri holocaustum à Manue, sed deo iudic. 13. c
- ob Angelos, id est publicos verbi dei ministros, qui Christianorum ceteribus intersunt, caput operiæ mulier 1. corinth. 11. b
- Angeli custodes pueris constituti à deo matth. 18. b
- Angelus Rhode puellæ act. 12. c
- cum Angelis omnibus Christus venturus ad iudicium matth. 25. c. 2. thessal. 1. d. & eorum tunc ministeriū matth. 24. c. marc. 13. c. luc. 22. e
- Angelicam vitam victuri sumus in resurrectione matth. 22. c. marc. 12. b. luc. 20. d
- Angelorum varix visiones apoc. 7. a. 8. a. 10. a. 14. b. 15. a. 18. a. 20. a
- Angelorum naturam non assumpsit Christus vt illorum frater esset, sed hominis iuxta promissionem Abrahæ factam hebr. 2. d
- in Angelum lucis transfiguratur se satanas 2. corinth. 11. c
- Angelis reprobis qui peccauerant, deus non pepercit, sed in iudicium reseruauit 2. petr. 2. a. iudæ b
- Angelos iudicabunt Christiani 1. corinth. 6. a
- Angeli dei meminit Achis rex Geth. 1. reg. 29. c
- vt Angelum dei dicit Miphiboseth esse Dauidem, 2. reg. 19. c. item mulier persuadens Dauid vt rediret Abfalom 4. reg. 14. d
- vt Angelus dei, Paulus à Galatis suscepius galat. 4. b
- in Angustis constitutos clamantes ad se respicit deus & exaudit. deut. 26. b
- in Angustis animi cōstitutus Dauid conqueritur cum Ionathæ, 1. reg. 20. a. fugit item ad Achis regem Geth 1. reg. 27. a
- in Angustis flens Anna petit sibi dari filium, vt opus probium sterilitatis à se auferatur 1. reg. 1. b
- Angustia spiritus afflicti Israelitæ sub Pharaone exod. 6. b
- Animi morbos & corporis sanat Christus luc. 9. f
- in Animis nostris verbum dei reponendum deuter. 11. c
- Animam viuentem dedit deus homini postquam ipsum formauerat gene. 2. b
- Anima omnis carnis est in sanguine leuit. 17. c
- Anima pro homine in scripturis frequenter ponitur deut. 10. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Anima auferenda à iudicibus ei qui falso suo testimonio alteri voluit auferri deut. 19. d
- Anima tota quærendus deus, illi seruiendum, & diligendus deut. 4. d. 10. b
- Anima tota conuersis ad se promittit deus misericordiam deut. 30. a
- Animas non vult deus perire 2. reg. 14. d
- Animarum nostrarum episcopus Christus 1. petr. 2. d
- Animas vt fanet, venit Christus luc. 9. g
- Animam suam posuit Christus pro ouibus suis ioan. 10. c
- Animam suam defyderat Paulus morti obicere pro euangelio 1. thess. 2. b
- Animæ interfectorum propter verbum dei Ioanni ostenduntur apoc. 6. c
- pro Animabus nostris rationem reddituri episcopi presbyteri nostri hebr. 13. c
- Animæ nostræ castificantur & purificantur obediendo veritati euangelij 1. petr. 1. d
- Animas suas fidei creatori commendent, qui propter Christum pariuntur 1. petr. 4. d
- Animarum remigratio Iudeis credita matt. 14. a. mar. 6. b. luc. 9. a
- Animam suā si quis inuenerit, nolitque propter Christum in periculum adducere, perdet eam matth. 10. d. 16. d. Qui contra, inueniet.
- Animam suam ponere in manibus suis dictum pro se periculis obicere iudicum 12. a. 1. reg. 19.
- Animam suam effundere coram domino pro orate, & maximo affectu petere in afflictione auxilium 1. reg. 1. c
- Animalium omnium creatio gene. 1. d
- Animalibus cunctis nomina imponit Adam, eisque subiiciuntur gene. 1. d. 2. d
- Animalibus prouidet deus de victu gene. 1. d
- Animalia etiam punit deus quæ fuderunt humanum sanguinem gene. 9. a
- Animalia bina ex omni genere masculus & femina cum Noe ingressa arcam gene. 7. b
- Animalia prohibet deus pasci iuxta montem Sinai, ne moriantur, ipso cum Moyse loquente exod. 34. a
- Animalia munda & immunda, quæ comedere aut non comedere debebant Iudæi deut. 14. a. leuit. 11. a
- Animalia etiam occidebantur, & infantes & mulieres cum vrbis anathema erat, vt de Iericho legimus iof. 6. c. d
- Animalia omnia Aegyptiorum moriuntur exod. 9. a de Animalibus quæ agrum vel vineam proximi læserint exod. 22. a
- Animalium quatuor visio apoc. 14. c
- Animalis homo, rationis suæ affectibus ductus, non percipit quæ sunt spiritus diuini 1. corinth. 2. e
- Animale corpus prius à nobis gestandum, quam spirituale recipiamus 2. corinth. 15. f
- Anna vxor Elcanæ Leuitæ fecunda, quam diligit 1. reg. 1. a
- Anna vxor Elcanæ petit à domino filium, & exorat 1. reg. 1. b. c
- Anna parit Samuelem 1. reg. 1. c
- Anna non ascendit in Silo vt adoret nisi prius ablato filio Samuele quem ipsa alebat 1. reg. 1. d
- Anna vxor Elcanæ rursus parit tres filios & duas filias 1. reg. 2. d
- Anna Tobie iunioris matre tob. 11. a
- Annas Caiphas socer, pontifex erat anni illius in quo Christus mortuus ioan. 18. c
- ad Annam adducitur Christi ligatus ioan. 18. c
- Annæ interroganti de discipulis & doctrina sua tantum de doctrina respondet Christus ioan. 18. d
- de Anna prophetissa quæ Christum prædicabat lucæ 2. c
- Annuli aurei in summitate rationalis exod. 28. d
- Annos distinxit deus sole, luna & stellis gene. 1. b
- Anno septimo fiebat remissio debitorum deut. 25. a
- Annus iubileus fiebat quinquagesimo quoque anno leuit. 25. b
- de Antichristi potentia & incremento danielis 7. f. 8. f
- de Antichristo per regem Syriæ Antiochum præfigurato daniel. 11. c. f
- de Antichristo pastore zach. 11. d
- Antichristus est qui negat Christum venisse in carne 1. ioan. 4. a. 2. ioan. c. qui patrem negat 1. ioan. 2. c. qui venturus est & quem interficiet deus spiritu oris sui 1. ioan. 2. c. 2. thess. 1. b
- Antichristi multi tempore Ioannis euangelistæ, iuncti Christianis tanquam ex electis essent 1. ioannis 2. c
- Antiochi Eupatoris aduentus in Iudæam cum numero exercitu 1. mach. 6. c
- Antiochi Eupatoris gesta 2. mach. 10. b
- Antiochus, radix peccati mortuo Alexandro Macedone, regnum Græciæ suscipit 1. mach. 1. a
- Antiochus Aegyptum & Ierusalem suæ subiicit ditioni 1. c
- Antiochus idolum erigit super altare dei 1. machab. 1. g
- Antiochus suadente Lyfia init pacem cum Iuda 1. machab. 5. g
- Antiochus Elymāidan urbem volens deprecari, à ciuibus propellitur 1. mach. 6. a
- Antiochus incidens in languorem, moritur 1. machab. 6. a. b
- Antiochus Eupator constituitur rex 1. mach. 6. b
- Antiochus cum Simone fratre Machabæi fœdus ferit, & Tryphonem persequitur 1. machab. 15. a
- Antiochus nobilis Iudæos persequitur, & templū spoliat 2. mach. 5. b
- Antiochus Nobilis Persopolin expoliare volens, in fugam vertitur 2. machab. 9. a
- Antiochus Iudæos persequens, à domino percutitur 2. machab. 9. b
- Antiochi simulata pœnitentia 2. machab. 9. b
- Antiochus moritur 9. machab. 9. d
- Antiochiæ Paulus prædicat act. 11. d
- Antiochenes, primi dicti sunt **CHRISTIANI**. act. 11. d
- Anus quales esse debeant tit. 2. a
- Anos aureos mittunt Philisthæi cum arca, ad placandum deum 1. reg. 6. a. b. c
- Aod iudicem & liberatorem suscitatur deus Israeli seruienti regi Moab iud. 3. b
- Aod Eglon regem Moabitum confodit & occidit clam in æstiuo ipsius regis cœnaculo iudic. 3. c
- Aperit deus oculos ipsi Agar vt videat puteum cuius aqua potet Ismahelem gene. 21. c
- Aperienda manus fratri pauperi, mutuū dādo ei quo indigere videmus deut. 5. b
- Aperitos suum deo, pro vouere positum iudic. 11. g
- Aperire vuluam deus ipsi Liæ, id est fecundam facit gene. 29. d
- Apollo vir doctus in scripturis docetur euangelium ab Aquila & Priscilla vxore. act. 18. f. g
- Apollonius à Ionata deuincitur 1. machab. 10. f
- APOSTOLI**, Lux mundi matth. 5. b. sal terræ, matth. 5. b. marc. 9. g. luc. 14. g. dispensatores mysteriorum dei 1. corinth. 4. a. Christi ministri. 1. corinth. 4. a. Dei adiutores & cooperatores 1. corinth. 3. b. testes præordinati passionis & resurrectionis Christi, quam prædicare debebant omnibus gentibus lucæ 24. g. act. 1. b. 2. c. 10. f
- inter Apostolos se nouissimum fatetur Paulus 1. corinth. 4. b. & apostoli nomine indignum 1. corinth. 15. b
- Apostolorum fidem tantat Christus missa in mare tēpestas matth. 8. c. marc. 4. d. luc. 8. d
- Apostoli reprehenduntur à Pharisæis quod non ieiunent matth. 9. b. marc. 2. c. luc. 5. g
- Apostolorum ieiunium & afflictionem post suam ascensionem, prædicat Christus matth. 9. b. marc. 2. c. luc. 5. g
- Apostolis datur virtus tollendi dæmonia, & morbos sanandi matth. 10. a
- Apostolis iubet Christus gratis impartiri euangelium matth. 10. a
- Apostoli mittuntur ad prædicandum euangelium Iudæis tantum matth. 10. a. absque omni comœatu, viatico & armis, virgam tantum ferentes & sandalia, matth. 10. a. marc. 6. a. luc. 9. a
- Apostolis sedulitatem commendat Christus, prohibens quempiam per viam salutare luc. 10. c
- Apostoli ad **POENITENTIAM** exhortantur, **CHRISTVM VENISSE** postea annūciātes, marc. 6. b. vt erant iussi matth. 10. a
- Apostolos reuersos quiescere iubet Christus, referentes quid egissent marc. 6. d. luc. 9. b
- Apostolos premōnet tribulationum Christus, quas ob euangelium passuri essent matthæi 10. b. 24. c. marc. 13. a. luc. 21. a
- Apostolis nihil defuisse rerum necessariorum ad vitam corporalem inter prædicandum, considentur ipsi luc. 22. d
- Apostolorum tristitiam, quandiu in sepulchro esset, Christus prædicat ioan. 16. e
- pro Apostolis & iis qui per verbum eorum credituri erant, orat Christus ioan. 17. b
- Apostolis subindicat Christus se proficisci ad patrem, sed per mortem ioan. 14. a
- Apostolos docuit Christus, quæ eos doceri volebat pater ioan. 17. b
- Apostolos dispersēdos in passione sua prædicat Christus ioan. 16. g
- Apostolis aperte de se loquitur Christus. ioan. 16. f
- Apostolorum fides & credulitas ioan. 16. f. 17. d
- Apostoli mœssuerunt Iudæos, quos propheta seminauerant ioan. 4. e
- Apostoli scripturis, & sermoni quem dixerat eis de futura sua resurrectione, credunt post resurrectionem ioan. 2. d. 12. c
- Apostoli post resurrectionem expectantes spiritum sanctum piscantur vt prius ioan. 21. a
- Apostolis piscantibus manifestat se Iesus post resurrectionem ioan. 21. a
- Apostoli accepto spiritu sancto variis linguis loquuntur act. 2. a
- Apostoli prædicant & in templo & circa domos act. 5. g
- Apostoli coniiciuntur in carcerem act. 4. a. 5. d
- Apostoli gaudent quod digni habiti sint pro nomine Iesu contumeliam pati act. 5. g
- Apostoli cæsi prohibentur omnino loqui in nomine Iesu, act. 5. g
- Apostolorum epistola ad gentes act. 15. e
- Apostolos in ecclesia constituit dominus, vt dispensent euangelicam doctrinam 1. corinth. 11. d
- Apostoli veram prophetiarum sermonum intelligentiam habebant 2. petr. 1. d
- Apostoli testabantur Christum missum à patre 1. ioan. 4. c
- Apostoli non sequebantur doctas fabulas confictas arte humana, cum docerent Christum 2. petr. 2. c. d
- Apostolorum & prophetarum fundamentum, Christus ephes. 2. d
- Apostolis vndecim visus est Christus post resurrectionem 1. corinth. 15. b
- Apostolorum prædicatio per totum orbem diffusa, vt nemo possit se excusare rom. 10. d
- Apostolus noster **CHRISTVS**, à patre missus hebræor. 3. a
- Apostolus gentium, Paulus, rom. 11. b. 2. timot. 1. c. voluntate dei constitutus nomine Christi, 2. corinth. 1. a. coloss. 1. a. non ab hominibus, neque per hominē galat. 1. a. quod patientia, signis & prodigiis ostendit, 2. corinth. 12. d. quanquam apostoli iure non semper vteretur 1. corinth. 9. a
- Apparet dominus Abraham, & consolatur genesis 17. a
- Apparet deus ipsi Abraham in ostio tabernaculi genesis 17. a
- Apparet dominus ipsi Isaac fugienti famem genesis 26. a
- Apparet deus Abraham, promittens ipsius semini terram Chanaan gene. 12. b
- Apparet deus Moyse in flamma ignis exod. 3. a
- Apparebant in cūspectu dei Israelitæ, quando in vnū congregabantur in loco quem elegerat deus vt illic sacrificarent hostias, & audirent verbum dei ex ore Leuitarum deut. 31. c
- non Apponit cor suū Pharaon ad verba Moyse exod. 7. d
- Appropinquit nobis deus si eum oramus deuteronom. 4. a
- Appropinquantes pedibus dei, docentur ab eo deut. 33. a
- Aprili mense egressi filij Israel exod. 13. a
- Apum examen cum melle reperit Samson in corpore leonis quem occiderat iudic. 14. b
- Aquæ in locum vnum verbo dei congregantur, maria dictæ gene. 1. b
- Aquarum moles terræ commistæ, abyssi dictæ gene. 1. a
- Aquis verbo dei datur vis gignendi pisces gen. 1. c
- Aquæ diluuij altiores montibus, quos operuerant, quindecim cubitis gene. 7. d
- Aquæ diluuij siccantur gene. 8. a. c
- vt Aquam hauriant egrediuntur puellæ ciuitatem 1. reg. 9. b
- Aquas qui portarent constituebantur inter filios Israel deut. 29. b
- Aquas comportant Israelitis Gabonitæ iof. 9. d
- Aquam emunt filij Israel à filiis Esau deut. 2. a
- Aqua fluminis in sanguinem versa exod. 4. b. 7. d
- Aquæ amaræ, quas filij Israel non poterant bibere, dulcescunt rogante Moyse exod. 15. f
- Aquæ mortiferæ immisso per Eliseum sale, dulcescunt 4. reg. 2. d
- Aquis populo Israel deficientibus murmurant contra Moysen & Aarōn: quibus dantur e Petra exod. 17. a. numer. 20. a
- Aquas dat deus e molari dente asini Samsoni sitienti, & aquas ab ipso petenti iudic. 15. d
- Aquæ deficient regi Iudæ & Israel, & duci Edom proficiscentibus contra Moabitas 4. reg. 3. a. b. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Aquam petenti Sifara fugienti ad bibendum, dat Iahel lac. iudicum 4. c.
- Aquis nostris benedicit deus, si seruerimus ei. exod. 23. c.
- Aquas dat deus exercitui Iosaphat & Ioram sine pluvia & vento. 4. reg. 3. c.
- ad Aquas probantur quos vellet deus cum Gedeone proficisci ad bellum contra Madianitas iudicum. 7. b.
- Aquam non bibit Moyses, nec comedit panem quadraginta diebus & quadraginta noctibus, quibus locutus est cum deo exo. 34. d. deut. 9. c.
- Aquam bibit Timotheus episcopus 1. timo. 5. d.
- Aqua & pane vide Panis 3. reg. 22. e.
- Aqua & pane pascit Abdias centum prophetas domini, quos absconderat in spelunca, ne occiderentur à Iezabel 3. reg. 18. a.
- Aqua & pane cibatur Elias. vide Panis 3. reg. 10. a.
- Aquam non vult bibere Dauid. Vide Bibere 2. reg. 23. c.
- cum Aqua & pane noluerunt Ammonitæ & Moabitæ occurrere Israelitis exeuntibus à Egyptum, idcirco prohibentur admitti in aeternum in consortium populi dei Israel deut. 23. a.
- Aqua & panis apponitur iussu Elisæ à rege Israel exercitui querenti ipsum Eliseum 4. reg. 6. c.
- Aquam effundunt coram deo flentes Israelite ieiunantes & confitentes peccatum suum. 1. reg. 7. b.
- Aquæ Iordanis siccantur iof. 3. d.
- Aquas diuidit Elias pallio suo, spiritu dei plenus 4. reg. 2. b.
- Aquam in vinum mutat Christus, & quare ioan. 2. a.
- Aquam manibus Elisæ fundebat Eliseus, id est erat ei famulus 4. reg. 3. b.
- Aqua purgantur spolia quæ igni non poterant purificari nume. 31. d.
- Aquæ contradictionis nume. 20. b.
- de Aquis tribulationum eripit deus inuocantes se 2. reg. 22. b.
- Aquæ pro populis & gentibus apoc. 17. d.
- Aquæ viæ dicuntur spiritus sanctus, quem Christus dat omnibus credentibus ioan. 4. b. 7. f.
- Aquæ lauacro, Christo consecrantur qui verbo vitæ fide suscepto mundati sunt ephes. 5. e. f.
- Aquilam non comedebant Iudæi deut. 14. b.
- vt Aquila expandit alas suas deus, vt custodiret Israelitas deut. 32. b.
- Aquila dux significat Sedeciam, contra iusuradum, relicta amicitia Nabuchodonosor, se ad regem à Egypti transtulisse, & ideo perisse ezech. 17. a.
- Aquila & Priscilla hospites Pauli. 1. corinth. 16. c. apud quos scenofactoriam artem exercet act. 18. a.
- Aquila tondet sibi caput in Cenchreis act. 18. c.
- Aras gentiū destrui præcipit deus Israelitis exod. 34. b.
- Aram Baal vt destruat Gedeon, iubet deus, quem & destruit nocte iudicum 6. e. f.
- Arabum, Moabitarum scilicet & Ammonitarum (qui & Saraceni hodie dicuntur) ruina, ob denegatam filiis Israel hospitalitatem isa. 21. a. d.
- in Arabiam profectus Paulus galat. 1. d.
- Arad rex Chananeus auferit spolia ab Israelitis: quæ & ipsi postea occidunt nume. 21. a.
- Aran filius Thare, genuit Lot gene. 11. d.
- Aran moritur in Vr Chaldeorum gen. 11. d.
- Arapha gigantis filij occiduntur à Dauide. 2. regum 21. c. d.
- Arbee quæ & Hebron gene. 35. d.
- Arbores verbo dei creantur cum fructibus & seminibus suis gene. 1. b.
- Arbores producit à terra deus in paradiso voluptatis gene. 2. b.
- Arborum fructus in victu hominis gene. 2. c.
- Arbores iuxta altare dei plantari prohibet Moyses deut. 16. d.
- Arbores ex quarum fructu vescerentur, iubet deus reseruati in excidione vrbium, & non excidi, reliquas succidi deut. 20. d.
- Arbores fructiferas præcidi præcipit deus in destructione Moabitarum 4. reg. 3. d.
- Arborum præputia auferenda leuit. 19. e.
- Arbores fructibus replebuntur, si præcepta dei seruauerimus, & contra leuit. 26. a. deut. 28. d.
- Arbor bona sit oportet prius, quàm fructus bonos ferat, matth. 12. c. propterea mūdauit nos deus, vt bona opera faciamus tit. 2. d.
- Arbor bona bonos fructus facit matthæi 7. c. mala, contra.
- Arbor non faciens fructum bonum, exciditur matth. 7. c.
- Arbor vitæ, arbor scientiæ boni & mali, in medio paradisi siue orti gene. 2. b. 3. d.
- de Arbore vitæ ne edat Adam, eiicitur à paradiso gene. 3. d.
- de Arbore vitæ si edisset Adam, immortalis futurus erat gene. 3. d.
- Arcam vt faciat, in qua saluetur, præcipit deus Noe gene. 6. c.
- Arca super montes Armeniæ requiescit gene. 8. a.
- Arcam qui ingredi debebant, vt saluarentur à diluuiio gene. 6. c. d.
- Arcam præcepto dei ingreditur Noe gene. 7. a.
- Arca Noe, figura baptismi 1. petr. 3. d.
- Arcam ligneam parat Moyses, in quam tabulas lapideas posuit scriptas digito dei deuter. 10. a. 3. regum 8. b.
- Arca intra velum erat, quo sanctuarij sanctuaria diuidebantur exod. 26. f.
- Arcæ testimoniij forma, exod. 25. a. b. 37. a. & eius situs exod. 26. c. 40. b.
- in Arcæ latere reponi iubet Moyses librum Deuteronomij deut. 31. f.
- Arca fœderis stat in medio Iordanis, donec transeat omnis populus iof. 3. d. Vide iudicum 20. d.
- Arca portabatur à Leuitis præcedentibus populum, vt ostenderetur via, quam sequebatur populus à longe iof. 3. a.
- in Arca dei confidentes Israelitæ, afferri eam iubent ab impiis sacerdotibus Ophni & Phinees in castra: & pugnantes occiduntur, capiturque arca, à qua sibi timent Philisthæi. 1. reg. 4. a. b.
- Arca dei iuxta Dagon deum Philistinorum constituta, cadit & contringitur ipse Dagon 1. reg. 5.
- Arcam dei eiiciunt à finibus suis Accaronitæ, timentes sibi à deo 1. reg. 5. d.
- Arcam dei remittunt Philisthim cum muneribus 1. reg. 6. b. c. 7. a.
- quod intra Arcam dei aspexissent Bethsamitæ, percutiuntur à deo 1. reg. 6. d.
- Arca dei quiescit in domo Abinadab in Gabaa 1. regum 7. a.
- Arcam neglectam à Saule & sacerdotibus in domo Abinadab, quam in honore haberi voluerat deus, reducit Dauid pius cum ingenti lætitia, super quam inuocatum erat nomen dei, id est dei promissionem habebant, quod super eam sederet & exaudiret 2. reg. 6. a. 1. paralip. 13. a.
- Arcam dei timet Dauid in domum suam introducere, visâ morte Ozæ (vide Oza) sed introduxit eam in domum Obedom, cui benedixit deus propter eam 2. reg. 6. b.
- Arcam (quæ cum sacerdotibus solebat educi, vt inuocatione dei vincerent aduersarios Iudei) cum Sadoc sacerdote & aliis iubet Dauid fugiens reduci in Ierusalem 2. reg. 15. e. f.
- Arca collocatur à Salomone & principibus in templo, in sancto sanctorum 3. reg. 8. a. 2. paralip. 5. b.
- Arcana dei non inquirenda curiosius eccl. 3. c.
- ad Archangelij vocem, & tubæ sonum mortui resurgent 1. thess. 4. d.
- vt Architectus sapiens, Paulus fundamentum Christum, ædificio ecclesiæ iecit. 1. corint. 3. b.
- Arcta via ducit ad vitam matth. 7. b.
- Arcus celestis in nubibus, signum dei est, nunquam futurum diluuium gene. 9. c.
- Arcum & gladium viribus non vult tribui deus quod Amorrhæi expulsi sunt tamen si Israelitæ egregie bellauerint sed ipsi soli qui eos tradebat in manus ipsorum iof. 24. c.
- Arcu iactis sagittis docet Eliseus regem Ioas quoties victor futurus esset contra Syros 4. reg. 13. c.
- Ardore percutiuntur præcepta dei non custodientes deut. 28. c.
- Aream hordei veniit Booz ruth. 3. a.
- Arena dat aream & holocausta Dauidi pro pecunia in oblationem 2. reg. 24. d.
- Argentum, aurum, æs, & ferrum in excidione Iericho, domino consecrantur, & in thesauris domini reponantur iof. 6. c. d.
- Argentum nihili æstimatum tempore Salomonis 3. regum 10. d.
- Arguenda sunt opera mala ephes. 5. c. 2. timoth. 4. a.
- Arguendus frater non odiendus leuit. 19. d.
- Arguit deus ipsum Laban persequentem Iacob gene. 31. f.
- Arida, quæ & terra gene. 1. b.
- Arido ligno, hominibus infidelibus & infructuosus non parcer deus luc. 23. d.
- Arioli non consulendi leuit. 19. f. deut. 18. b.
- Ariolos & magos auferit Dauid 1. reg. 28. a.
- Arioli auferuntur à Iosia 4. reg. 23. c.
- Aristarchus concaptiuus Pauli colof. 4. b.
- Arma Dauid quibus processit contra Goliath, potest
- tia dei: nihilominus baculum cum lapidibus habebat: sed illis non fidebat 1. reg. 17. f.
- Arma requirit Dauid, qui sub protectione dei erat, nihil tamen confidens in armis 1. reg. 21. c.
- Arma Pauli 2. corinth. 10. b.
- Armatura dei, fides in eum, induenda contra diabolum ephes. 6. b.
- Armentorum offerendorum ritus leuit. 1. a.
- Armenta bouum maledicta non seruantibus præcepta deut. 28. b.
- vt Araret terram paradisi constituit deus hominem in paradiso gene. 2. c.
- non Arandum in boue simul & asino deut. 22. b.
- Araße sodales suos in vitula sua dicit Samson, qui rogarent obnixè vxorem ipsius, vt illa lachrymis extorqueret à Samone interpretationem ænigmatis iudicum 14. d.
- Aromatibus cõditur corpus Iacob & ipsius Ioseph. gene. 50. a. d.
- Arphaxad generatio & ætas gene. 11. b.
- Arphaxad pugnavit contra Nabuchodonosor, vinctur iudith 1. a.
- Arabo & pignus nostræ hæreditatis, spiritus sanctus est à deo nobis datus 2. corinthios 1. d. 5. b. ephesios 1. c.
- Arrogantia vitanda rom. 12. d.
- Arfaces Demetrium deuincit. 1. machab. 14. a.
- Artaxerxis epistolæ in Iudæos exemplar esther 13.
- Artificibus Beseleel & Ooliab dat deus spiritum suum, vt excogitent omnia artificia exod. 31. a. 35. d.
- de Artificibus quibus consistit ciuitas eccl. 38. c.
- Artificum Salomonis numerus 3. regum 5. c. 2. paralip. 2. d.
- Arundinem quassatam, affictos conscientia homines nõ cõminuit aut desperare facit sua prædicatione Christus, sed erigit magis matth. 12. b.
- Arcem Sion capit Dauid, quam ciuitatem Dauid appellat 2. reg. 5. b. 1. paral. 11. b.
- Arcis Sion obsidio 1. machab. 6. c.
- Arcem Sion occupat Simon frater Iudæ 1. machab. 13. g.
- Afa succedit Abiæ in regno Iudæ 3. reg. 15. b. 2. paral. 14. a.
- Afa subuertit excelsa, adhortans Iudam vt dominum quæreretur 2. paral. 14. a.
- Afa metu Baasæ regis Israel, inuit fœdus cum Benadad rege Syriæ 3. reg. 15. d. 2. paral. 15. a.
- Afa arguitur à propheta, quod humano auxilio magis fretus sit, quàm diuino 2. paral. 16. c.
- Afa vincit Aethiopes, domino præliante 1. paralip. 14. d.
- Afa regis Iuda bellum cum Baasæ rege Israel 3. regum 15. c.
- Afa oratio plena fiducia 2. paral. 14. c.
- Afa regis mater imperio abdicatur 2. paralipomenum 15. d.
- Afa senex dolet pedibus 3. reg. 15. e.
- Afa moritur, cui succedit Iosaphat 3. reg. 15. e. 2. paral. 16. d.
- Afael frater Ioab persequitur Abner 2. reg. 2. d.
- Afael cursor velox confusus sua velocitate perit 2. regum 2. d. e.
- Afael sepelitur 2. reg. 2. g.
- Afaph frater Heman cantor in domo domini 1. paralip. 6. c.
- Afarhaddon regnat pro Sennacherib 4. reg. 19. g.
- Afcalonem urbem capit Iudas iudic. 1. d.
- Nemo ascendit in calum nisi Christus ioan. 3. b.
- Ascensionem suam ad patrem iubet Christus Mariæ Magdalene nuntiare apostolis ioan. 20. d.
- ASCENDIT Christus in calum marc. 16. d. luc. 24. g. act. 1. b.
- Afenethi vxor Ioseph gen. 41. f.
- Afer filius Iacob ex Zelpha gene. 30. a.
- Afer filij 1. paral. 7. f. gene. 46. b. & eorum hæreditas iof. 16. b.
- Afer benedicitur deut. 33. d.
- Afer fors iosue 19. b.
- Afer delicias frumenti habet gene. 49. c. deut. 33. d.
- Afer non expulsos Chananeos facit tributarios iudicum 1. f.
- Aferot & Baalim idolis seruiunt Israelitæ, & à deo assignantur iudic. 3. a.
- in Asia euangelium prædicari à Paulo prohibet spiritus sanctus act. 16. b.
- in Asia moratur Paulus ad tempus act. 19. e.
- Asianis euangelizat Paulus act. 12. b.
- quæ in Asia passus sit Paulus narrat 2. corinth. 1. b.
- Afinis utebantur filij Ioseph gene. 43. c. d.
- Afinas patris sui querit Saul 1. reg. 9. a.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Afina Balaam loquitur. nume. 22. c.
 Afini caput in Samaria, fame virgente. 800. argenteis emptum. 4. reg. 6. f.
 Afinus cum leone seruat corpus prophetae occisum ab ipso leone. 3. reg. 13. e.
 Asinarum pullos equitant filij Iair triginta. iud. 10. a. item quadraginta filij Abdon. iudi. 12. d.
 Asini maxilla spiritu dei correptus Samson, occidit mille Philisthaeos. iud. 15. c.
 Asinos Israelitarum ad Idola conuersorum auferunt Madianite. iudicum 6. a.
 Asina cum pullo ad Christum adducuntur, vt sedeat desuper. matt. 21. a. mar. 11. a. luc. 19. c.
 Asor vrbs expugnata a Iosue. iof. 11. b.
 Aspicit deus duritiam populi. orat Moyses. deut. 9. d.
 Assuerus conuiuium parat principibus suis. esth. 1. a.
 Assuerus sapientum consilio repudiat Vasthi esth. 1. c.
 Assuerus regi queruntur puellae, inter quas erat Esther, quam vxorem duxit. esth. 2. a.
 Assirus rex annales euoluens fidelitatem Mardochei venit esther. 6. a.
 Assuerus Mardocheum honorari iubet in confusione Aman. esth. 6. b.
 Assur de terra Senaar egressus. gen. 10. b.
 Assumetur alter in die iudicii, alter relinquetur, vigilemus igitur. matt. 24. d. lu. 17. g.
 non Assumendum nomen dei in vanum. exo. 20. 3. a.
 Assyriorum terra fertilis. 4. reg. 18. g.
 Assyriorum auxilium petit Achaz impius. 4. reg. 26. b.
 Assyrij Samariam capiunt. 4. reg. 17. a. 18. b. c.
 Assyriorum regi se submittit Ezechias. 4. reg. 18. c.
 Assyriis habitantibus Samariam pro Israelitis, immitit deus leones. 4. reg. 17. d.
 Assyrii, quibus fuerat vsus vt instrumentis aduersus Iudeos, reddidit dominus afflictionem, ne gloriarentur aliquid ex se fecisse. isa. 10. c.
 Assyriorum ruina praedicitur. isa. 17. d. 30. f.
 Assyriorum superbiam irridet propheta. nahum. 2. c.
 Astaroth & Baasim adorant Israelitae, qui opera dei non cognouerant quae fecerat erga patres ipsorum, iudicum 2. b. 1. reg. 7. a.
 Astarthen deam Sidoniorum colit Salomon. 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c.
 Astutia Rebeccae in praeiipienda benedictione ipsi Esau. gene. 27. b.
 Athalia, occiso omni semine regio, regnat super Iudam, eaque tandem occiditur. 4. reg. 11. a. b. c. 2. para. 22. c. 23. c.
 Atheniensium curiositas act. 17. e.
 Atheniensibus Christum annuntiat Paulus. act. 17. e.
 Atrij forma, exod. 27. b. 38. b. & eius situs. exod. 40. d.
 Atrij templi Salomonis fabricatio. 2. para. 4. a. Auari Nabal exitum. 1. reg. 25. g.
 Auari diuitis calamitas. eccl. 6. a.
 Auaritia, prouer. 15. c. quam odio habere debent iudei. exod. 18. c.
 Auaritia sacerdotum & principum. isa. 3. b.
 Auaritia superbis perniciofa. habacuc. 2. c.
 Auaritia Giezi serui Elisei. 4. reg. 5. f.
 Auaritiam sacerdotum arguit ieremias. ierem. 8. c.
 in Auarum sibi inuidentem. eccl. 14. a.
 Auarus eccl. 10. b.
 Auaritiam sequuntur filij Samuel iudices in Israel. 1. reg. 8. a.
 Auaritia, idolorum seruitus. ephes. 5. b. colo. 3. a.
 Auaritiam vt fugiamus, monet Christus. luc. 12. c. hebr. 20. 13. a.
 Auaritia ne nominanda quidem inter Christianos ephes. 5. a.
 in Auaros lucri gratia, verbum dei docentes. 2. petr. 2. a.
 Auari Pharisaei Christum irrident auaritiam ipsorum arguentem. luc. 16. d.
 Auarum se non fuisse in praedicando euangelio testem esse deum dicit Paulus. 1. thess. 2. a.
 Auari, & rapaces, & fures, regnum dei non ingredientur. 1. corinth. 6. b.
 Audi Samuel loquentem dominum. 1. reg. 3. b.
 Audit deus gemitum filiorum Israel a Pharaone oppressorum, quibus promittit liberationem. exod. 6. a.
 non Audit populus Moysen, nec acquiescit sermonibus eius, sed eum reiciunt. exod. 6. b.
 non Audit deus populum plorantem, qui contra voluntatem ipsius suscepisset bellum. deut. 1. g.
 Audienda dei vox, id est quae praecipit, opere complenda. deut. 13. a. 27. b. exod. 13. g. etiam a rege. 1. reg. 12. c.
 Audiens vocem dei, & custodiens pactum ipsius, est dei populus. exod. 19. a.
 vt Audiamus Christum verbum patris annuntiantem, praecipitur nobis ne puniamur. deut. 18. c. d. matth.

17. a. b. marc. 9. b. luc. 9. d. 2. petr. 1. d.
 nolle Audire deum, id est non seruare praeccepta eius. leuit. 26. d.
 vt Audiamus vocem suam, conuertit nos deus per tribulationes. deut. 4. c.
 non Audiunt vocem dei Israelitae, & puniuntur. deut. 9. d.
 Audire de deo nihil possumus sine praedicante. rom. 10. c.
 ad Audiendum verbum diligenter Christus hortatur. matth. 13. a. marc. 4. a. luc. 8. c.
 ad Audiendum veloces, tardi ad loquendum simus. iacob. 1. c.
 Aues verbo dei creantur, quibus datur vis generandi. gene. 1. c.
 Aues munda & immunda. leuit. 11. b. c. deut. 14. a.
 Auium offerendarum ritus. leuit. 1. d.
 Ab Auferente quae tua sunt, de repetas. luc. 8. e.
 Auguria prohibentur. leuit. 19. f. deut. 18. b.
 Auguriis non credendum. eccl. 34. a.
 Augurem se dicit Ioseph. gene. 44. a. c.
 Aulae Davidis ordinatio. 2. reg. 4. d. 20. g.
 Auriga Israelis Elias erat. 4. reg. 2. b.
 Auris perforabatur seruis & ancillis qui volebant remanere apud dominos suos, & non donati libertate. exod. 21. a. deut. 15. c.
 Aures tinnitum omnibus audientibus punitione Hell. 1. reg. 3. c.
 Aures ad audiendum. matth. 13. a. marc. 4. a. luc. 8. c.
 Aures quae possint & velint libenter audire beneficia dei, & magnalia erga se, dat deus iis, qui diligunt praeccepta ipsius. deut. 29. a.
 Aurum & argentum ex quibus facta erant sculptilia gentium, prohibet deus inferri in domum ne inducerent populum ad se inclinandum coram se. deut. 7. d.
 Auri pondus singulis annis delatum ad Salomonem. 3. reg. 10. c.
 vt Aurum habeat, mittit Salomon classem cum classe Hiram in Ophir. 3. reg. 9. d.
 vt Aurum habeat, mittit Iosaphat in Ophir. 3. reg. 22. g.
 Aurea omnia apud Salomonem, argentum nullius pretij. 3. reg. 10. c.
 Aurum, argentum, aes, ferrum in excidione Iericho, domino consecrantur, & in thesauris domini reponerantur. iof. 6. c. d.
 si quis Aurum, argentum, & gemmas edificauerit super Christum, qui ita docuerit vt persecutione orta immobiles permaneant homines quos docuerit, tunc apparebit cum fideliter verbum ministrasse. 1. corinth. 3. c.
 absque Auro & argento mittit apostolos ad praedicandum Christus, fiduciam in deum patrem eos docet. matth. 10. a. marc. 6. a. luc. 9. a.
 Auscultari mauult deus praecceptis suis quam victimas sibi offerri. 1. reg. 15. e.
 Austro flante, signum aestus. luc. 12. g.
 Auxiliatur deus Israeli contra Philisthaeos. 1. reg. 7. c.
 Auxilium nostrum a Christo. hebr. 4. d.
 Auxilium Israel a deo. deut. 33. d.
 Auxilium a deo petunt Israelitae ab ipso afflicti per Madianitas ob idololatriam. iudic. 6. b.
 Axa filia Caleb petit a patre terram irriguam. iof. 25. d. iudicum 1. c.
 Azarias patri Amasae substituitur. 4. reg. 14. a.
 Azarias rex Iuda leprosus. 4. reg. 25. a.
 Azarias propheta praedicat regnum Israel futurum absque deo vero, sacerdote doctore, & lege. 2. para. 13. a.
 Azariae qui & Abdenago, oratio, fidei & humilitatis plena, daniel. 3. c.
 Azymi panes. exod. 12. b.
 Azymorum festum praecipitur. leuit. 23. a.
 Azymorum solennitas. exod. 23. b. c. 34. c.
 in Azymis syncerioris vitae epulandum nobis ob pascha nostrum Christum immolatum. 1. corinth. 5. c.

B

Baal prophetas occidit Elias. 3. reg. 18. g.
 Baal consecrant filios suos per ignem Iudaei. 4. reg. 17. c.
 Baal sacerdotes dolo interfecit rex Iehu. 4. reg. 10. d.
 Baal comminuitur iussu Iehu regis. 4. regum 10. f. 11. d.
 ex Baal templo cloacas facit Iehu. 4. reg. 10. f.
 Baal domum destruit populus Israel. 2. paralipomenon 23. d.
 Baal sacerdotes occidit Iofias. 4. reg. 23. c.
 Baal aram iubet deus Gedeonem destruere, quam & destruit nocte. iudicum 6. c. f.
 Baalim & Aseroth idolis seruiunt Israelitae, & a deo affliguntur. iudicum 2. b. 3. c. 8. g. 1. reg. 7. a.

Baalpharazim locus quare sic dictus. 2. reg. 5.
 Baana princeps exercitus Isboseth. 2. reg. 4. a.
 Baana & Rechab occidunt Isboseth, & iidem occidunt iubente Dauid. 2. reg. 4. b.
 Baasa, occiso Nadab, regnat pro eo super Israel. 3. reg. 15. f.
 Baasa destruit domum Ieroboam iuxta quod dixerat deus. 3. reg. 15. g.
 Baasa praenuntiat interitum propheta Iehu. 3. regum 16. a.
 Baasa idololatra inducens Israel. ad peccatum, constitutus tamen a deo erat rex super Israel. 3. reg. 16. a.
 Baasa bellat contra Asa regem Iuda. 3. reg. 15. e.
 Baasa moritur, cui succedit Ela filius super Israel. 3. reg. 16. b.
 Babel turris edificatur. gene. 11. a.
 Babyloniorum deus, Socothe-benoth. 4. reg. 17. c.
 Babyloniorum aduentus praenuntiatur. ierem. 6. f.
 Babylon omnes gentes vino irae fornicationis suae inebriauit. apoc. 18. a.
 Babylon facta habitatio demoniorum, & custodia omnium spiritus immundi. apoc. 18. a.
 Babylon mercatores terrae virtute deliciarum suarum ditauit. apoc. 18. a.
 Babylonis mercatores, erant principes terrae. apoc. 18. g.
 cum Babylone fornicati sunt reges terrae apocalipsis 18. a.
 in Babylonis veneficiis errauerunt omnes gentes. apoc. 18. g.
 Babylonicam captiuitatem praedicat Isaias regi Ezechiae, 4. regum 20. d. praedicatur & a Ieremia. ierem. 16. c. 20. a.
 Babylonis euersio praedicatur isa. 13. a. 14. e. 21. a. 25. c. 47. a. 50. a. 51. a. habac. 2. c. apoc. 14. a. 18. a. c.
 Babylonem vastatam fleunt mercatores & reges terrae. apoc. 18. c.
 ob Babylonis destructionem inuitantur apostoli & prophetae ad latitiam. apoc. 18. f.
 Bacchides dux Demetrij regis Iudae interemit. 1. Machab. 9. b.
 Bacchidis & Ionathae conflictus. 1. mach. 9. d.
 praeter Baculum vni nihil habebat Iacob cum proficisceretur ad Laban. gene. 32. c.
 cum Baculo suo mittit Eliseus Giezi ad suscitandum filium hospitis suae, & nihil potest efficere. 4. regum 4. e.
 Baculum in manibus tenebant, qui agnum paschalem edebant. exo. d. 12. b.
 Baculum panis se confractum promittit deus, id est immixtum famem non seruatis praeccepta ipsius. leuit. 26. d.
 Bala ancilla traditur Racheli, gene. 29. c. eaque concipit. gene. 30. a.
 Bala ciuitas quae & Segor dicitur. gene. 14. a.
 Balaam interpreti somniorum prohibet deus maledicere Israelitis. nume. 22. c. iofue 24. b.
 Balaam non potest maledicere populo, contra domini voluntatem. nume. 22. d.
 Balaam vocatus ad maledicendum benedixit populo. nume. 23. a.
 Balaam propheta de futuro regno Israel. nume. 24. c.
 Balaam Christi aduentum praedicat. num. 24. a.
 Balaam interfecit cum Madianitis. num. 31. b.
 Balaam via. 2. petr. 2. c.
 Balac rex Moab mittit ad Balaam vt maledicat Israelitis. num. 22. a.
 Balac iratus in Balaam. nume. 24. b.
 Baldad conatur Iob ad confessionem peccatorum reuocare & respiscere, sedque duobus argumentis. iob 8. a.
 Baldad reprehendit Iob, quod non audiat bene consules, & impij penas enarrat. iob 18. a.
 Baalsar rex Babylonis abutens vasis templi videt manum scribentem ad parietem. daniel. 5. a.
 Balfasar interfecto, succedit Darius Medus. danielis. 5. g.
 Bananias occidit Ioab iussu Salomonis, & constituitur dux exercitus pro Ioab. 3. reg. 2. f.
 Bananias quare inter fortes Davidis computatur. 2. reg. 23. c.
 BAPTISMA VNVM. ephes. 4. a.
 Baptismo aquae Christo consecramur, mundati per fidem in verbum euangelij. eph. 5. e.
 Baptizati omnes, per eundem & omnibus communem spiritum in vnum corpus compacti sumus. 1. corinth. 12. b.
 Baptizari in Moysen filij Israel in nube & mari, ac in discipulos Moysi appositum. 1. corinth. 10. a.
 Baptizatur Christus matt. 3. d. mar. 1. b. luc. 3. d.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Baptizat aqua & signat Iohannes omnes quos pœnitet peccatorum, vitam eis innouandâ esse docens. math. 3. b. marc. 1. a. luc. 3. a
- vt Baptizaret eos quos peccati pœniteret, & ad nouâ vitam hortaretur, missus erat Iohânes à deo, quem tamen Iudei contempserunt. math. 21. c. marc. 11. d. luc. 20. a
- Baptizant discipuli Christi. iohan. 3. c. non autem ipse Christus. iohan. 4. a
- qui Baptizatus crediderit in Christum, saluus erit. marc. 16. d
- Baptizare in nomine patris, & filij, & spiritus sancti omnes credentes in ipsum præcipit Christus apostolis. math. 28. d. marc. 16. d
- non ad Baptizandum missus Paulus, sed a deuangelizandum. 1. corint. 1. c
- Baptizauit Paulus Crispum & Caium. 1. corint. 1. b
- Baptizant apostoli in nomine Christi. act. 2. f
- Baptizantur Samaritani credentes Philippo euangelizanti. act. 8. b
- Baptizantur multi ex Corinthiis credentes. act. 18. c
- Baptizatur eunuchus credens Iesum esse Christum dei filium. act. 8. g
- Baptizatur mulier purpuraria. act. 16. c
- vt Baptizentur in nomine IESU credentes suâ prædicationi, hortatur Petrus. act. 2. f
- Baptizatur Paulus. act. 9. e
- Baptizatur in nomine Iesu gentes, quæ in domo Cornelij spiritum sanctum acceperant, credentes euangelio. act. 10. g
- Baptizantur in nomine Iesu, qui tantum Iohannis baptisinate baptizati erant, manifestè spiritum sanctum recipientes, loquentes linguis. act. 19. a
- Baptizatur custos carceris Pauli. act. 16. f
- Baptizabatur quidam olim pro mortuis, vt cum iustis resurgeret ad vitam superstitiose tamen. 1. cor. 15. d
- qui Baptizantur in Christo. Christum induunt, filijq; dei efficiuntur, & vnum sunt omnes per eum galat. 3. d
- Baptizat spiritu sancto Christus, dans spiritum sanctum credentibus. math. 3. c
- Baptismo baptizari, pro mortem & tribulationes ferre. marc. 10. e. luc. 12. f
- Baptismus figuratur per arcam Noe. 1. petr. 3. d
- Baptismo significatur nobis vitam nouâ ordini oportere, qui conscripti Christo, peccato mortui, ab eoque liberati sumus per mortem Christi. rom. 6. a coloss. 2. b
- Barabbas absolui petunt Iudæi, persuasi à suis sacerdotibus. math. 27. b. marc. 15. a. luc. 23. a. ioh. 18. f
- Barac filium Abinoem mittit ipsa Debora cōtra Sisaram ex præcepto dei. iudicum. 4. a
- Barac & Debora liberant populum. iudi. 4. a
- Barac cum Debora gratias agunt deo ob deuictum Sisaram. iudicum. 5. a
- Barba non radenda in honorē defuncti. leui. 19. f. 21. a
- Barbam non radat sacerdos aut caput. leuitic. 21. a
- Barba dimidia parte rasa, & tunicis ad nates præcisus remittit Hanon seruos David missos ad se in cōsolationem. 2. reg. 10. a. quam ignominiam vlsciscitur David.
- Barba tonsa, signum luctus apud Iudæos. isa. 15. a
- Barbari humani erga Paulum. act. 28. a
- Barnabas mittitur Antiochiam, vt videat gratiam eis factam. act. 11. c
- Barnabas & Paulus segregantur ad euangelij prædicationem. act. 13. a
- Baruch, dictante Ieremia, scribit volumen maledictionum aduersus Iudam & Israel. ierem. 36. a
- Baruch accersitus ad principes, verba libri legit coram eis. ierem. 36. b
- Baruch pusillanimitas arguitur. ierem. 45. a
- Baruch tempore quo deaustata est Ierusalem scripsit librum, quem legit coram rege Iechonia & vniuerso populo. baruch 1. a
- Baruch liber mittitur in Ierusalem. baruch 1. b
- Basan terra gigantum. deut. 3. b
- Bases aeneæ in templo Salomonis 3. reg. 7. d
- Bathuel, pater Rebecce. gene. 22. d
- Beata ab hominibus dicitur virgo Maria, & quare. luc. 1. e
- Beatam pronuntiat Elisabeth virginem Mariam, quod credidisset angelo. luc. 1. d
- Beatus dare, quam accipere. act. 20. g
- Beati qui in Christo non scandalizantur. math. 11. a
- Beati qui in domino moriuntur. apoc. 14. c
- Beati qui manducant panem in regno dei, qui euangelio credentes latantur. luc. 14. d
- Beati qui legem libertatis cognitam facto expresserint. iacobi 1. d
- Beati oculi discipulorum, Christū videntes. marc. 13. c. luc. 10. d
- Beati misericordes, mundi corde, mites, pacifici, pauperes spiritu, lugentes, esurientes. math. 5. a
- Beati quibus maledicitur, & qui persecutionem patiuntur propter Christum. math. 5. a. b. iacobi 1. b. 5. c
- Beati qui Christum in carne non viderunt & crediderunt. iohan. 20. g
- Beatus Petrus dicitur, cui deus reuelauit Iesum esse Christum promissum. math. 16. c
- Beatus venter qui Christum portauit: beatorum qui verbum dei audit, & facit: in quo bis beata virgo. luc. 11. d
- Beatus qui verbum dei audit, & facit illud. luc. 11. d
- Beatus qui partem habet in resurrectione prima. apoc. 20. b
- Beati viri descriptio. psal. 1. versu. 1
- qui Beati & iusti dicendi sint. psal. 3. vers. 1
- Beatitudo timentis deum psal. 127
- Beatitudinis descriptio. psal. 118
- Beatus quem docet deus. psal. 83. versu 18
- Beatus vir cui similis. psal. 1. versu. 3
- Beatus à Christo dicitur qui nouit condolare necessitatibus infirmorum. psal. 40. versu 1
- Beatus Israel qui saluetur per dominum. deut. 33. d
- Beatos prædicat regina Saba seruos Salomonis, & quare 3. reg. 10. b
- Beelphegor sequentes occisi sunt. deut. 4. a
- Beelzebub consultit Ochozias infirmus. 4. reg. 1. a
- Beelzebub vim & potentiam Christi in miraculis tribuunt Iudæi. math. 2. b. marc. 3. c. luc. 11. b
- Behemoth, cuiusque malitia. iob. 40. b
- de Bel idolo, & eius cibo, quem vorabant sacerdotes. daniel. 14. a
- Bel euerit Daniel. 14. d
- Belial cum Christo nulla conuentio. 2. corint. 6. c
- Bellum. 2. reg. 24. b
- Bella & lites vnde proueniant. iacobi 4. a
- Bellum immittit deus propter peccata populi 3. reg. 8. d. e
- Bella immittit deus non obedientibus verbis suis. leuiti. 26. d
- qui ad Bellum procedere non debeant. deut. 20. a
- ad Bellum deus non vult cum Gedeone proficisci formidolosos & timidos. iudicum 7. a
- ad Bellum non ibant qui noui mariti erant & omni munere vacabant primo anno. deut. 24. b
- Belli ius in expugnandis vrbus. deut. 20. c
- Belli tempore arbores fructiferae non succidendæ, nec infantes & mulieres interficiendi. deut. 20. d
- Bellantem populum Moyses hortatur ad fidem in promissam à deo victoriam. deut. 20. a
- in Bello petitus Iosaphat ab inimicis clamat ad deum. 3. reg. 22. e
- ad Bellum egressuris Iudæis, iubet deus ab omni re mala se custodire. deut. 23. b
- Bellaturū deum pro Israelitis dicit Iosue, si ipsi adhererent deo, mandata eius custodientes. Ios. 13. c
- an Bellaturus sit contra Philisthæos consultit David dominum. 2. reg. 5. c. d
- Bellum timentes à philisthæis Israelitæ, hortantur Samuelem vt pro ipsis oret, & bellet pro eis deuter. 1. reg. 7. c
- Bellat deus pro populo suo, cuius aduersarios se occisurum promittit antequam ingrederetur terrâ promissionis. exod. 23. f
- Bellat deus pro Iosue lapidibus occidens inimicos. iof. 16. b. g
- in Bello ipse aderat deus ipsi Iosue consulens quid ageret. iof. 8. d
- Bellum antequam inferant Israelitæ ipsis Amorrhæis, ipsos Amorrhæos tradiderat deus in manus ipsorum. deut. 2. e
- ad Bellum instruit Dauidem deus contra Philisthæos. 2. reg. 5. d
- Bellaturus populus Iudaicus victoriam orans contra inimicos, exauditur. 3. reg. 8. c
- Bello capit Iosue urbem Hai, consilio ipsius dei, qui eam tradiderat in manus ipsius. iof. 8. a. b. c
- in Bellum profecto Abram deus tradit hostes in manus. gene. 14. c. d
- Bellante Othoniele pro Israelitis, tradit deus hostes in manus ipsius. iudicum 3. b
- Bellante Dauide tradit deus Philisthæos in manus ipsius. 2. reg. 5. c
- Bellante Barac cum Debora, occidit deus exercitum Sisaræ. iudicum 4. c. d
- Bellant Israelitæ & occidunt Beniaminitas: quos scriptura dicit deum percutere & tradere in manus percutientium. iudicum 20. e
- Bellum inferre parant Israelitæ Rubenitis & Gaditis, putantes ipsos Rubenitas & Gaditas recessisse à domino, & alienis deis velle fidere: missa tamen prius legatione, vt an verum esset, scirent certo. iof. 22. c
- Bellum Amorrhæorum cōtra Gabaonitas, quod cum Iosue pacem fecissent iof. 10. a. b. item Heuzorum & similium contra eundem, quos tradit eis deus iof. 11. a. b
- Bellum ne suscipiant filij Israel contra Moabitas, dehortatur deus, quod ipse nihil daturus esset eis de terra Moab. deu. 2. b
- Bellans populus Israel iniussu dei contra Amalec, occiditur. num. 14. g. deut. 1. g
- Bella gentium impiorum etiam curat deus, qui Syriæ regi per Naaman impium & gentilem dedit victoriam. 4. reg. 5. a
- à Bello & fame liberat Samaritanos deus, sine hominum manu. 4. reg. 7. b. c
- ab Bellum processurus Gedeon contra Madianitas & Amalecitas, induitur spiritu dei. iudicum 6. g
- Bellum Israelitarum cōtra tribum Beniamin, ob peccatum contra naturam à Gabaonitis perpetratum. iudicum 20.
- Bellum Codoilahomor & aliorum regum in pado. mitas. gene. 14. b
- Bellum Philisthinorum contra Israelitas, vbi Israelitæ percutiuntur à deo coram Philisthæis. 1. reg. 4. d
- quod Bellando Israelitæ vicerint Amorrhæos, deus non vult tribui gladiis & arcibus ipsorum, sed sibi soli qui eos tradiderat in manus ipsorum. iof. 24. c
- Belli victoriam ne Israelitæ tribuerent suis viribus, & contra deum gloriarentur, iussit deus Gedeonem cum trecentis tantum viris aggredi Madianitas & Amalecitas. iudicum 7. a. b
- Belli victoria non est in multitudine hominum vel paucitate, sed dei solius est, vt inquit Ionathas. 1. reg. 14. a
- Belli victoriam daturus deus quid agat. 4. reg. 19. b
- Belli victoriam deo tribuit Melchisedec. gene. 14. c
- Bellum commissuro non supputanti sumptus is similis est, qui ad fidem Christi accedens, non reputat apud se omnibus propter euangelium renuntiandum esse, etiam parentibus luc. 14. f
- Benadad fœderatus cum Asa rege Iuda, oppugnat ciuitates Israel. 3. reg. 15. d
- Benadad rex Syriæ regnat pro Hazaele patre. 4. reg. 13. d
- Benadad rex Syriæ obsidet Samariam. 3. reg. 20. a
- Benadad bibens & ebrius contemnens deum Israel, vincitur ab Achab, conuertiturque in fugam, & liberatur Samaria. 3. reg. 20. c. d
- Benadad impetrat misericordiâ ab Achab. 3. reg. 20. c
- Benadad non occidit Achab, & peccat in dei voluntatem. 3. reg. 20. f
- Benadad agrotus consultit Eliseum per Hazaelem. 4. reg. 8. c
- Benadad suffocato, regnat Hazael in Syria. 4. reg. 8. d
- Benadad Hazaelis filius regnat in Syria. 4. reg. 13. d
- Benedicit deus masculo & feminae, dando vim generandi. gene. 5. a
- Benedixit diei septimæ deus. gene. 1. a. exod. 20. b
- Benedicit dominus Noe. gene. 9. a
- Benedicitur Sem & Iaphet. gene. 9. d
- quomodo Benedixerit deus ipsi Abraham. gene. 24. d
- Benedictionem promittit deus ipsi Isaac. gene. 26. a
- Benedixit deus ipsi Laban propter Iacob, augens ei possessiones & greges. gene. 30. b
- Benedicit deus Samsoni, ipsum suo spiritu roborans. iudicum 13. d
- Benedictio dei super Ioseph in fructibus terræ. deut. 33. b
- Benedicit deus Saræ dando ei filium. gene. 17. c
- Benedicit dominus ipsi Iacob. gene. 35. b
- Benedicit deus, & auget bona eius qui non dat fratri quicquam ad vsuram. deut. 23. d
- Benedictio Leuitis à deo data, quod fratres idololatrias interfecerint. exod. 32. f
- Benedicit deus domui Phutipharis propter Ioseph. gene. 39. a
- Benedicit deus operi manuum eius qui libere, etiam sine spe recipiendi, commodauerit pauperi fratri. deut. 15. b
- Benedicit populo Israel deus in omni re, & illis nihil deest. deut. 2. b
- Benedicturum se ei pro quo orauerimus, promittit deus. nume. 6. d
- Benedicit Christus apostolis ascendens in cœlum. luc. 24. g
- Benedicit Christus pueris. marc. 10. b
- Benedicit angelus ipsi Iacob. gene. 32. g
- Benedicendi populum modus. nume. 6. d
- Benedictio qua benediceretur aliquis à filiis Israel, qualis. gene. 48. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Benedictio populi super Salomonem unctum in regem. 3. reg. 1. f. g.
- Benedixit ipsi Abra Melchisedec gene. 14. d.
- Benedixit Isaac filio suo Esau. gene. 27. f.
- Benedixit Isaac Iacob filio suo, constituens illum dominum fratrum suorum: petensque à deo dari ei abundantiam frumenti & vini. gene. 27. d. 28. a.
- Benedicitur Ismael ad preces Abraham. gene. 17. c.
- Benedicunt Rebecca parentes ipsius. gene. 24. g.
- Benedixit Laban filiabus abeuntibus cum marito Iacob. gene. 31. g.
- Benedixit Ioseph fratri suo Benjamin. gene. 43. f.
- Benedixit Iacob singulis filiis suis, & prae dicit quae in novissimis temporibus ventura eis erant. gene. 49.
- Benedixit Moyses singulis tribubus Israel. deut. 33. a.
- Benedixit Moyses tabernaculo & omnibus quae fecerant Beseleel & Ooliab. exod. 39. g.
- Benedixit Aaron populo post oblationem. leuit. 9. d.
- Benedicebat tribus Levi filiis Israel, inuocantes nomen dei. deut. 10. b.
- Benedixit Iosue Rubenitis, Gaditis, & dimidia tribui Manasse, reuertentibus ad tabernacula sua. iof. 22. b.
- Benedixit Iosue ipsi Caleb. iof. 14. d.
- Benedixit David populo in nomine domini, post reductam arcam, & completis sacrificiis. 1. reg. 6. d.
- Benedixit Salomon congregationi Israel quae comitata fuerat eum in collocanda arca in templo. 3. regum 8. b.
- Benedicitur à paupere qui vestimentum pignoris loco ab ipso acceptum, reddit ei ante solis occasum. deut. 14. b.
- Benedixit dominum seruus Abraham, gratiasque ei agit. gene. 24. c.
- Benedixit deum, suae gratias agit deo Melchisedec, quod dedisset victoriam ipsi Abra. gene. 14. d.
- Benedictiones seruantibus mandata. exod. 23. c. leuit. 26. a. deut. 7. b. 11. d. 28. a.
- Benedictiones in monte Garizim. deut. 27. b.
- Benedictus sit à domino, Vox bene imprecantis, Hebrais frequens. ruth. 2. d. 3. b. 4. d.
- Benedictionem dei orat David domui suae. 2. reg. 7. d.
- Benedicendus deus, id est laudandus, post cibum: gratia ei agenda. deut. 8. b.
- Benedixit Christus deum patrem, & gratias agit, accipiens panes & pisces. matt. 14. b. 15. d. marc. 6. c. 8. a. luc. 9. b.
- Benedicebat propheta Samuel sacrificio, antequam populus comederet. 1. reg. 9. b.
- Benedicendus deus, & laudandus. 2. cor. 1. a.
- Benedixit deo siue laudat Salomon deum, eisque gratias agit de aedificatione templi, quod impleisset promissiones suas Dauidi factas. 3. reg. 8. b.
- ut Benedicant domino, siue laudent dominum, exhortatur Debora populum. iudicum 5. a.
- Benedictio dei est abundantia frumenti, vini, & olei, & armentorum. leuit. 25. c. deut. 17. b.
- Benedixit deus panibus & aquis nostris, si seruerimus ei. exod. 23. e. deut. 8. d.
- Benedixit deus, & augeat bona omnia diligentibus ipsum. deut. 30. d.
- Benedictionem, id est terram irriguam petit sibi dari Axa à Caleb patre suo. iof. 15. d.
- Benedictos à deo prae dicit impius Saul, qui Dauidem innocentem prodiderat. 1. reg. 23. c.
- Benedictum clamat David deum, laudatque deum qui Salomonem constituit regem. 3. reg. 1. g.
- Benedictum prae dicit regina Saba Salomonem, quod deo placeret. 3. reg. 10. b.
- Benedictionem vocat Iacob munus quod obtulit fratri Esau. gene. 33. b. c. Vide 4. reg. 5. e. 1. reg. 25. c.
- Benedictionem vocat Paulus id quod datur pauperibus. 2. cor. 9. b.
- Benedicere sibi in corde suo, & blandiri, non timere dei maledictiones quas immisurum se non obediens verbo suo prae dixit. deut. 29. c.
- Benedicere pro maledicere vitur aliquando scriptura. 3. reg. 21. c. d. iob 1. b. 2. c.
- Benedicere pro salutare. gene. 47. b.
- Benedictio data filiis à parentibus, non poterat auferri ab eis. gene. 27. c.
- Benedictionem promittit deus Abra proficiscenti in terram Chanaan. gene. 12. a.
- Benedictionem Abraham promissam impleuit deus mittens filium suum Christum. act. 3. d.
- Benedictio omnium Christi promittitur nasciturus ex semine Iacob. gene. 22. d. 28. c.
- Benedicimur à deo per fidem. galat. 3. b.
- Benedictis dei regnum à constitutione mundi paratum. math. 25. c. d.
- Benedicti dei, oues à Christo dicuntur. math. 25. c.
- Benedicendum maledicentibus nobis. luc. 6. c. 1. petr. 3. b.
- Benedixit Paulus maledicentibus sibi. 1. cor. 4. c.
- Benedictio & maledictio ex eodem ore procedunt. iacob. 3. b.
- Benedicentibus nobis hominibus, tunc vix. luc. 6. d.
- Qui Benefacit, ex deo est. 3. iohan. d.
- Benefacientes obmutescere faciamus eos qui male de nobis loquuntur. 1. petr. 2. c.
- Benefaciendum omnibus, maxime domesticis fidei. galat. 6. c. & nihil inde sperandum ut filij dei simus. luc. 6. c.
- Benefacere prohibet Moyses Ammonitis & Moabitibus in aeternum. deut. 23. a.
- Beneficia dei erga Iudaeos facta, ut cognosceretur esse vnus & solus deus. deut. 4. c.
- Beneficia dei tribuenda verbo, & promissioni, bonaeque voluntati eius. 2. reg. 7. c.
- Beneficia sua erga Iudaeos commemorat deus. iere. 2. a.
- Beneficiorum commemoratio ad mandata seruanda hortatur Moyses. deut. 29. a.
- Beneficiorum & afflictionum commemoratione confirmat dominus Iudeorum fidem, ne deficiant, ab eo etiam in tentatione. deut. 8. a.
- Beneficiorum dei erga Israel comemoratio. isa. 63. b.
- Beneficia sua taceri iubet Leproso Christus. matt. 8. a. marc. 1. d. luc. 5. c.
- Beneficia dei confitetur Moyses, & misericordiam quam fecit Israelitis, orans pro peccato ipsorum. nume. 14. c. d.
- Beneficiorum dei ut recordentur Iudaei, hortatur Moyses: ut discant semper fidere ipsi deo in quacunque tribulatione. deut. 8. a.
- Beneficiis dei erga ipsos commemoratis, exhortatur Iudaeos Iosue, ut ei seruiant toto corde. iof. 24. a. b. c.
- Beneficiorum erga Dauidem comemoratio ostendit deus omnia hominibus dedisse, & ab eis nihil accepisse. 2. reg. 7. b.
- Beneficij memor David, mittit seruos ad consolandum Hanon, qui cum ignominia, remittitur: quam ignominiam vleiscitur David. 2. reg. 10. a. b. c. d.
- Beneficia Ruth erga socrum suam Noemi reputans ipse Booz, ipsi benefacit propter ea. Ruth 2. c.
- Benefeuolentia Booz erga Ruth. ruth. 2. b. c.
- Benefeuolentia Pauli erga fratres Iudaeos. rom. 10. a.
- Beniamin nascitur. gene. 15. c.
- Beniamin tenerè diligebat Iacob. gene. 44. e.
- Beniamin dat maiorem partem ipse Ioseph in conuiuium. gene. 43. g.
- Beniamin filij Iacob benedictio. deut. 33. b.
- Beniamin filij. gene. 46. c. 1. para. 7. b.
- Beniamin sors. iof. 18. b.
- Beniamin benedicitur. gene. 49. c. deut. 33. b.
- Beniaminitae negant se tradituros impios qui uxore Leuitae abusi fuissent: sed contra defendunt fratres suos Gabaonitas. iudic. 20. b.
- Beniaminitae 25700. vincunt Israelitas reliquos qui numero erant 40000. iudic. 20. c.
- ex Beniamin reliqui 600. tantum, alij omnes occisi à fratribus suis Israelitis. iudic. 20. g.
- Beniamin tribum esse deletam magno eiulatu stantes Israelitae queruntur deo. iudic. 21. a.
- Beniamin tribui dantur ex Iabes Galaad 400. virgines in uxores, ne tota pereat. iudic. 21. b.
- de Beniamin tribu fuit Paulus. rom. 11. a.
- Benigni simus inuicem. ephes. 4. g. colof. 3. b.
- Benigni sunt qui charitatem mutui habent. 1. cor. 13. b.
- Benignitas Christi apparuit nobis. tit. 3. b.
- Benignitas dei in peccatores. ezech. 18. g.
- Berzellai nobilis & diues, regem pauperat fugitiuum: pro quo beneficium non vult sibi quicquam retribui à Dauide. 2. reg. 19. f.
- Berzellai filios ut in mensa sua discumbere faciat, praecepit David Salomoni. 3. reg. 2. b.
- Beseleel & Ooliab artifices vocati à deo, spiritu eius implentur ad aedificationem tabernaculi. exod. 31. d. 35. d.
- Bestia terrae creantur. gene. 1. c.
- à Bestiis prae gustata caro, Iudaeis non comedenda. exod. 22. d.
- Bestiis terrae tradit deus cadauera non seruantiū mandata. deut. 28. c.
- Bestiis noxiis omnis generis implentur domus Aegyptiorum. exod. 8. c.
- de Bestia ascendente de abyssu, apocal. 11. b. item de mari habente septem capita, & cornua decem, apoc. 13. a. cui datum facere bellum cum sanctis & eos vincere, apoc. 13. b. quae expugnatur tandem. apoc. 19. d.
- Bestiae adoratorum plaga. apoc. 14. b. 16. a.
- cum Bestiis pugnavit Paulus Ephesi. 1. cor. 15. d.
- cum Bestiis Christus in deserto. marc. 1. b.
- Bethel, quae & Luz dicitur, expugnatur à filiis Ioseph. gene. 28. d. 35. b. iudicum 1. e.
- in Bethel colebatur deus à Iudaeis. 1. reg. 10. a.
- in Bethel consulunt dominum Israelitae pugnaturo contra Benjamin fratres. iudic. 20. c.
- Bethlehem quae & Ephratha. gene. 35. c.
- in Beth-lehem proficiscitur Ioseph cum Maria praegnante, ut censum persoluat. luc. 2. a.
- in Beth-lehem parit Christum Maria. luc. 2. b.
- Bethsabee pulchra accersita à Dauide, dormit cum illo, & concipit. 2. reg. 11. a.
- Bethsabee plangit virum suum Vriam, & vxor Dauidi efficitur. 2. reg. 11. d.
- Bethsabee filius aegrotat. 2. reg. 11. d.
- Bethsabee vxorem consolatur David ob filium mortuum. 2. reg. 12. f.
- Bethsabee, consilio Nathan prophetae, indicat Dauidi Adoniam regnare. 3. reg. 1. c.
- Bethsabee ciuitati opprobrat Christus Iesus in fidelitatem. math. 11. c.
- Bethsamitae conspecta dei arca, laetantes holocausta offerunt. 1. reg. 6. c.
- Bethsamitae percutiuntur à deo, quod aspexissent intra arcam dei. 1. reg. 6. d.
- Bethsamitae percussi à deo, confitentur ipsum esse deum sanctum. 1. reg. 6. d.
- Bethuliam obsidet Holofernes. iudicum 7. a.
- Bethuliani ciues siti oppressi, Holoferni ciuitatem tradere statuunt. iudith 7. c.
- Bezec vrbs expugnatur à Iuda. iud. 1. a.
- Bihere non possunt Aegyptij aquam fluminis versam in sanguinem. exod. 7. d.
- quid Bibant petunt Israelitae à Moyse. exod. 15. f. 17. a.
- Bibit de torrente Elias, pastus à coruis. 3. reg. 17. a.
- Bibit & comedit. vide Comedere.
- Bibentes aquam genu ad terram flexo, noluit deus ad bellum proficisci cum Gedeone: sed eos tantum qui manu ad os proiciente aquam lambebant. iudicum 7. b.
- ne Bibat quidem propheta in domo impij Ieroboan prohibet deus, neque in domo alterius cuiusquam. 3. reg. 13. b.
- Bibere non vult David sitiens aquam quam principes sui cum vitae periculo hauserant ei in fonte Philistinorum. 2. reg. 23. c.
- ut Biberent vinum meracissimum, introduxit deus Israelitas in terram promissionis. deut. 32. b.
- Bigamia Lamech. gene. 4. a.
- Bigamia Esau. gene. 26. g.
- Bilinguis homicida. prouer. 18. b.
- Blasphemia Sennacherib. 4. reg. 18. g. 19. b.
- Blasphemia impiorum in deum. malach. 3. b.
- Blasphemia vitanda. ephes. 4. g. colof. 3. b.
- Blasphemus, maledicens nomini domini, lapidatur praeepto dei. leuit. 24. b.
- Blasphemiae Nicanoris. 2. macha. 15. a.
- Blasphemans Israelem gigas quidam occiditur à Ionatha filio Samaa. 2. reg. 21. d.
- Blasphemi consulentes Beelzebub, consumuntur ab igne de caelo. 4. reg. 1. b. c.
- Blasphemi Syri, putantes deum Israelis non tantum posse in planitie quam in montibus, vincuntur ab Achab. 3. reg. 20. d. e.
- Blasphemi Core, Dathan, & Abiron, negantes Moysen constitutum esse ducem populi deuorantur à terra. nume. 16. e.
- Blasphemare fecerat David inimicos nomen domini adulterio suo. 2. reg. 12. d.
- Blasphemia in filium hominis remissibilis: irremissibilis autem si in spiritum sanctum fiat. math. 12. c. marc. 3. d. luc. 6. b.
- Blasphemias loquitur bestia aduersus deum, & nomen eius. apoc. 13. b.
- aduersus Blasphemias gentes oratio fidelium. ecclesi. 36. a. b.
- Boanerges, id est filios tonitruui, vocat Christus Iacobum & Iohannem. marc. 3. b.
- Bonus, solus deus. math. 19. c. marc. 10. c. luc. 18. d.
- Bonus Saul. 1. reg. 9. a.
- Bonus vir de bono thesauro cordis profert bona: malus mala. math. 12. c.
- Bona visa sunt deo omnia quae fecit. gene. 1. b. c. d.
- Bonum omne ostendit Moyse deus. exod. 33. d.
- Bonum non habitat in carne nostra. roman. 7. d. ideo non possumus sapissime perficere bonum quod volumus.
- Bonum à deo ceptum in Colossensibus, orat Paulus ut ab eodem perficiatur. colof. 1. b.
- quod Bonum est, scetetur, eique adhaereamus. rom. 12. b. galat. 4. c. 1. thes. 5. e.
- Bona prudenter agenda etiam, coram hominibus, ne simus eis offenculo. rom. 12. d. 2. cor. 8. d.
- Bona faciamus coram deo. deut. 6. c.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- B**onum pro malo reddit Dauid Sauli inimico. 1. reg. 14. b. d.
- B**onum quod proposuit Iudæis Moyses, fuit diligere deum. deut. 30. d.
- B**onorum & malorum author deus. eccle. 11. b. amos. 3. b.
- B**ona temporalia comunicanda ministris verbi euangelij. galat. 6. b.
- B**onorum temporalium prosperitatem & integrā corporis sanitatem optat Iohannes Caio distribuenti bona sua pauperibus verbi ministris. ioan. 3. a.
- B**onis temporalibus vt recte vtamur, monet nos Christus parabola siue historia diuitis epulonis. luc. 16. e.
- B**onis temporalibusque dispensanda dedit deus, pauperibus bene faciamus, hortatur Christus: propter quā recipiamur ab eis in æterna tabernacula. luc. 16. a.
- B**ona vbi præstiterit deus, & illi quibus præstiterit ea bona, fiduciam suam in alium collocarint quā in ipsum, & seruiuerint idolis, eos ipse deus affligit. iof. 14. e.
- B**onis omnibus abundat qui custodit dei præcepta. deut. 28. a.
- B**onitas dei in gentes electa si permanferint in bonitate. rom. 1. c.
- B**ooz è familia Elimelech, diues admodum. ruth. 1. a.
- B**ooz beneuolentia erga Ruth. 2. b. c.
- B**ooz propinquus Noemi, hordei aream ventilat. ruth. 3. a. c.
- B**ooz accipit Ruth in vxorem, eam recusante propinquo viri eius defuncti ruth. 4. a.
- B**ooz dat mensuras hordei ipsi Ruth, quas deferret ad Noemi focum suum. ruth. 3. d.
- B**os cornupeta exod. 21. e.
- B**oues bouem occidente. exod. 21. g.
- B**obus oblatio, leuit. 3. a.
- B**oues Israelitarum ad idola conuersorum auferunt Madianitz. iudic. 6. a.
- B**oues in frustra concissos mittit Saul in omnes terminos Israel. 1. reg. 11. b.
- B**oui trituranti non alligatur os: nec ministro verbi denegandus victus ab auditoribus verbi. deut. 25. 1. cor. 9. b.
- B**ouem poterant Iudæi comedere deut. 14. a.
- B**oum fusillum in templo Salomonis fabricatio. 1. paralip. 4. a.
- B**otrus à duobus viris portatur de terra Chanaan. nume. 13. c.
- B**rachium & potentia dei vbique audita. 3. reg. 8. e.
- B**rachium Heli & potestatem summi sacerdotis præcipientem prædicat deus. 1. reg. 2. g.
- B**rachio & fortitudini dei tribuunt Israelitæ, quod Pharaon submersus sit. exod. 15. d.
- B**rauium & vitam æternam, ad quam vocauit nos deus, assequamur, curramus cursum huius vitæ, obliui omnium præteritorum. philip. 3. c.
- B**ubulam poterant Iudæi comedere. deut. 14. a.
- B**uccine clangor auditus cum daretur lex. exod. 19. c.
- B**uccina clangens Gedeum, conuocat ad bellum. iudic. 6. g.
- B**utyrum comederent introduxit deus Israelitas in terram promissionis. deut. 32. b.
- B**utyrum & lac peregrinis apponit Abraham. gen. 18. b.
- C**
- C**aath filij. exod. 6. c.
- C**aathitarum fors & vrbes. iof. 21. a. b.
- C**acare extra castra præcipit deus Israelitis, operto quod cacassent effossa humo. deut. 23. b.
- C**ades ciuitas in extremis finibus Edom. nume. 20. c.
- C**adit Saul cum prophetantibus, & orantibus. 1. reg. 19. b.
- C**adit in faciem Abraham audiens promitti sibi à deo filium in senectute. gene. 17. e.
- C**adit in faciem suam Ruth, & incuruatur, audita beneuolentia Booz. ruth. 2. b.
- C**adit in foueam subleuandus. deut. 22. a.
- C**adere pro mori corporaliter, frequens in scripturis. 2. reg. 3. g.
- C**æci duo fide inuicta Iesum esse Messiam confiteres, sanantur. math. 9. d. 20. d. marc. 10. g. luc. 18. f.
- C**æcum sanat Christus. marc. 8. c.
- C**æcus natus in gloriam dei, visum recipit, ioan. 9. a. narrat à quo sanatus sit: eiicitur à Phariseis: suscipitur & docetur euangelium à Christo.
- C**æcus si cæcum ducat, ambo in foueam cadunt. math. 18. b. marc. 7. b.
- C**æcum facit deus. exod. 4. e.
- C**aro non obiciendum offendiculum. leuit. 19. c. deuteron. 17. c.
- C**æcos & claudos deos, id est idola prohibitura ne Dauid Ierusalem ingrederetur, obiciunt irridentes Iebusei ipsi Dauidi, quos tamen cum suis diis cæcis & claudis expugnauit. 2. reg. 5. b.
- C**æcitate percussit deus non seruantes præcepta. deuteron. 28. c.
- C**æcitate percussit inimicos missos ad comprehendendum eum, orat Eliseus, ad dei gloriam. 4. reg. 6. d.
- C**æcitate cordis Phariseorum contristatur Christus. marc. 3. a.
- C**æcitate cordis, alienatæ erant gentes à Christo. ephes. 4. c.
- C**æcitas quare contigerit Iudæis. rom. 11. c.
- C**æditur virgis Paulus cum Sylla. act. 16. e. & ter se fuisse casum scribit. 2. cor. 11. f.
- C**æduntur apostoli, prohibeturque eis à sacerdotibus Christum prædicare. act. 5. g.
- C**æfores lignorum inter filios Israel. deut. 29. b.
- C**ælum quod & firmamentum dicitur, verbo dei creatum. gene. 1. a.
- C**ælum, & cælum cæli, dei est. deut. 10. c.
- C**ælum vespere rubicundum, serenitatem prænuntiat: mane rubicundum tempestatem. math. 16. a. marc. 8. b. luc. 12. g.
- C**æli caligantes rotæ. deut. 33. d.
- C**æli & terra, verbo dei reposita, referuntur igni in diem iudicij ad perditionem impiorum: 2. petr. 3. b. c. tunc enim igne solentur.
- C**ælum tertium raptus Paulus. 2. cor. 12. a.
- C**ælum alloquitur Moyses, inuocaturus nomen dei. deut. 32. a.
- C**ælum & terram testes inuocat Moyses, quod verum futurum sit id quod dicit contra Israelem. deutero. 30. d. 31. g.
- C**ælum suum aperit deus, & dat pluuiam tempore suo custodientibus præcepta sua. deut. 28. b.
- C**ælum claudit deus non dando pluuiam iis qui sibi non fidunt. deut. 1. b. 3. reg. 8. d.
- C**ælum æreum & ferreum non custodientibus præcepta, quibus non dabuntur pluuiæ tempore suo. leuit. 26. c. deut. 28. c.
- C**æli militiam adorantes lapidabantur. deut. 17. a.
- C**æli militiam adorant Manasses. 4. reg. 21. a.
- C**ælos nouos & terram nouam expectamus, in quibus iustitia habitat. 1. petr. 3. c.
- C**æli noui & terræ nouæ visio. apoc. 21. a.
- C**ælis erat conuersatio Christianorum. philip. 3. d.
- C**ælestis fuit homo secundus Christus: cælestes & nos oportet esse. 1. cor. 15. f.
- C**ælestium corporum gloria alia quā terrestrium. 1. cor. 15. e.
- C**æsari principibusve tributa reddenda. matt. 22. b.
- C**æin nascitur. gene. 4. a.
- C**æin egrefert munera Abel esse accepta deo, sua autem reiciit, ob id quæ fratrem occidit. gene. 4. b.
- C**æin dehortatur deus ab occidendo fratre. genef. 4. b.
- C**æin quare occiderit fratrem. 1. ioan. 3. b. c.
- C**æin filij. gene. 4. c.
- C**æin maledicitur, & desperat. gene. 4. b. e.
- C**æin profugus habitat ad orientem. gene. 4. a.
- C**æin via. iudæ. d.
- C**æinan ætas, 910. anni. gene. 5. b.
- C**æiphæ prophetia. ioan. 11. g.
- C**æiphæ Annas mittit Christum. math. 26. f.
- C**æiphæ interroganti, Christum se esse fatetur. 1. mat. 26. f.
- C**æij discipuli Ioannis euangelistæ charitas in fratres verbi ministros. ioan. 3. b. c.
- C**æius hospes Pauli. rom. 16. d. comes item Pauli cum Aristarcho. act. 19. f.
- C**æleamenta non sunt attrita Iudæis ambulanti per desertum quadraginta annis. deut. 29. a.
- C**æleamenta in pedibus comedetiū agnum paschalem. exod. 12. b.
- C**æleamentum de pedibus soluere iubetur Moyses antequam appropiet rubo. exod. 3. b. idem iubetur Iosue. iof. 5. d. 6. a.
- C**æleamentum soluere quid significet. ruth. 4. b.
- C**æleb & Iosue terram promissionis laudant coram populo: quos ipse vult lapidare. nume. 19. b.
- C**æleb promittitur terra Chanaan. nume. 14. d. e. deuteron. 1. f.
- C**æleb hortatur populum vt ascendat in terram Chanaan. nume. 13. d.
- C**æleb sperat futurum vt gigantes debellet, si deus secum fuerit. iof. 14. b.
- C**æleb filius Iephone sibi postulat promissam hæreditatem. iof. 14. b.
- C**æleb fors. iof. 15. c.
- C**æleb habitatio. iudic. 1. d. 1. para. 6. e.
- C**æleb expellit tres filios Enac de possessione sua. iof. 15. c.
- C**æleb dat filia suæ Axæ irriguam terram. iudic. 1. c.
- C**æleb laudes. eccle. 46. b.
- C**æleb fratris Ierameel filij. 1. para. 2. f.
- C**æalendarum sacrificia. ezech. 46. a.
- C**ælix & panis quem in memoriam mortis Christi sumimus & benedicimus, signat nos pariter Christi sanguine fuisse redemptos, nosque omnes vnum esse. 1. cor. 10. d.
- C**ælix pro morte & cruce. math. 20. c. 26. d. marc. 10. c. 14. d. luc. 22. d.
- C**ællide non agendum in subleuando proximo, id est nollet ei commodare, propterea quod non sit spes postea recipiendi. deut. 15. b.
- C**æluuium ne faciant super mortuo more gentium, prohibet deus Iudæis. deut. 14. a.
- C**æluum vocant Eliseum pueri irridentes, & ab vrbs deuorantur. 4. reg. 2. d.
- C**ælumniam sustinet omni tempore qui præcepta dei non seruat. deut. 28. c.
- C**ælumnia vitanda. leuit. 19. c.
- C**ælumnia innocentium. eccle. 4. a.
- C**æmelopardum poterant Iudæi comedere. deuteron. 14. a.
- C**æmelum Iudæi non comedebant. deut. 14. a.
- C**æmelorum Zebe & Salmana ornamenta aurea accipit Gedeon. iudic. 8. e.
- C**æin Cana Galilææ primum miraculum fecit Christus. ioan. 2. b.
- C**ædelabri situs in tabernaculo Moyfi. exod. 26. g. eiusdem fabricationum. 8. a. exod. 36. e.
- C**ædelabri aurei visio, per quam multa de Christo & ecclesia intelliguntur. zach. 4. a.
- C**ædelabrorum templi Salomonis fabricatio. 2. paralip. 4. b.
- C**ædelabrorum aureorum septem visio. apoc. 1. c.
- C**ædelabri forma. exod. 25. c. d. 37. c. & eius situs. exod. 40. c.
- C**æa Canibus comeditur Iezabel. 4. reg. 9. g.
- C**ænes vocat Christus gentes. matt. 15. c. marc. 7. c.
- C**ænes, pseudopropheta. philip. 3. a.
- C**ænis reuersus ad vomitum, quid significet. 2. petr. 2. d.
- C**ænem se vocat Hazael coram Eliseo, agnoscens indignitatem suam. 4. reg. 8. d.
- C**ænendum deo, eiusque gratiæ agenda. iudic. 5. a.
- C**ænticum & gratiarum actio Annæ ob susceptum à deo filium. 1. reg. 2. a.
- C**ænticum Moyfi. deut. 32. a.
- C**ænticum Mariæ & Zachariæ. luc. 1. e. f.
- C**ænticum Moyfi & filij Israel domino, gratiasque agunt pro victoria contra Pharaonem. exod. 15. a.
- C**ænticum & gratiarum actio Deboræ & Barac post victum Sisaram iudic. 5. a.
- C**ænticum siue cantilenam componat ea quæ prædixerat ei de futura Israelitarum cum diis alienis fornicatione, & malis quæ propterea euentura essent eis, præcipit deus Moyfi. deut. 32. e.
- C**æntent filij Israel canticum siue cantilenam quam de futura ipsorum præuaricatione & afflictionibus eis euenturis composuisset Moyses, præcipit deus. deut. 32. e.
- C**æntandi in corde psalmi, hymni, & cantica spiritus sancti. ephes. 5. d.
- C**æntandum spiritu & mente. 1. cor. 14. c.
- C**æntores ordinat Dauid, eorumque vices & sortes. 1. paral. 25. a.
- C**æcoram Cano capite confurgendum. leuit. 19. g.
- C**æpharnaum ciuitati exprobrat Christus incredulitatem suam. math. 11. d.
- C**æne Capillus quidem periturus iis qui ob Christum patiuntur. luc. 21. d.
- C**æpilli capitis nostri omnes numerati. mat. 10. d.
- C**æpillatura Absalomis. 2. reg. 14. f.
- C**æppadoes expellunt Heuæos, & habitant in terra ipsorum. deut. 2. e.
- C**æpram poterant Iudæi comedere. deut. 14. a.
- C**æde Capris oblatio. leuit. 3. c.
- C**æpream poterant Iudæi comedere. deut. 14. a.
- C**æptiuitatem minatur deus Iudæis non obedientibus præceptis suis. deut. 28. e. f. g.
- C**æptiuitate populum reduci vt se promittit deus, si toto corde conuersus fuerit ad ipsum. deut. 30. a.
- C**æptiuitatem Babylonicam prædicat Isaias ipsi Ezechia. 4. reg. 20. d.
- C**æptiuitatem 70. annorum prædicat Ieremias ob verbi dei contemptum. iere. 25. a.
- C**æptiuitate reditum promittit dominus populo. ezech. 20. f.
- C**æptiuitate reductionem post 70. annos propheta Ieremias. iere. 29. c.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Capitua mulier quomodo ducenda in vxore. deu. 21. b
 Capitua ducta in gloria dei, & salutem Naaman apud
 Syros. 4. reg. 5. a
 Captiuos nos sibi tenet peccandi procliuas, & à mādā
 dato auertit. rom. 7. d
 Caput puluere aspergebāt Hebræi in signum magni
 doloris. 1. reg. 4. c
 Caput puluere conspersum, & vestis scissa, signum
 luctus Iudeis. 2. reg. 1. a
 in Capite funiculus aut aliquid simile, signum subie
 ctionis & seruitutis, vt de Benadad legitur. 3. re
 gum. 20. e
 in Caput constituitur populus seruans mandata dei, &
 re in eandem. deut. 28. b
 Caput Christi, deus. 1. cor. 11. a
 Caput ecclesiæ, Christus. ephes. 5. d. col. 1. c. 2. reg. 22. d
 ex Capite Christo totum ecclesiæ corpus pendens, ab
 eodem spiritali dote defluente in singula membra
 augetur, vtque ad perfectionem deo patre dignam.
 coloss. 2. d
 Caput viri, Christus. 1. cor. 11. a
 Caput mulieris, vir. 1. cor. 11. a
 Caput non debet velare vir, & quare. 1. cor. 11. a
 Caput operiat mulier, salutem ob angelos qui Chri
 stianorum cœtibus interfunt. 1. cor. 11. b
 Caput Christi percutitur. math. 27. c
 Carbones ignis succensit à deo. 2. reg. 22. b
 Carbones ignis congerere super caput inimici bene
 faciendū. rom. 22. d
 in Carcere, pane aqua cum angustia sustentatur Mi
 chas dei propheta. 3. reg. 12. a
 Carceris Pauli custos, Christo credit, & baptizatur:
 appositæque mensa lætatur cum Paulo, & tota eius
 domus. act. 16. f
 in Carceribus sæpius fuit Paulus. 2. corinth. 6. b. 11. e.
 act. 16. e
 in Carcerem coniciuntur apostoli. act. 5. d
 in Carcerem conicitur Petrus. act. 12. a
 in Carcerem conicit Paulus Christianos. act. 8. a
 Cardines terræ fecit dominus, terram creauit, & vni
 uersum mundum. 1. reg. 2. b
 Cardui Libani & cedri comparatio. 4. reg. 14. c
 Cariath-arbe quæ & Hebron, possessio fuit Caleb.
 iof. 14. d. 15. f. iudic. 1. b
 Cariath-jarim, quæ & Cariath-baal, vrbs in tribu
 Benjamin. iof. 18. c
 Cariath-senna, aliàs Dabir dicitur, vrbs in tribu Iu
 da. iof. 15. f
 Cariath-sepher vrbs quæ & Dabir, quam expugna
 uit Othoniel, cui Caleb dedit Axam suam suam in
 vxorem. iof. 15. d. iudic. 1. d
 Carmina Sa omonis. 3. reg. 4. d
 Caro cum sanguine non edenda. gene. 9. a. leuit. 19. c.
 deut. 12. b
 Caro à bestiis laniata, nō comedēda Iudeis. exod. 22. d
 Caro aliquid immundum tangens leuit. 7. b
 Carnes non incidendæ in honorem mortui. leuit. 19.
 f. 21. a
 Caro vna est maritus & vxor. gene. 2. d
 Carnes desyderat vulgus quod ascēderat de Aegypto
 cum filiis Israel nume. 11. a
 Carnes promittit deus Israelitis vsque ad nauſeam. nu
 mer. 11. d
 Carnium partem suam de sacrificio domini vi aufe
 runt à populo sacerdotes Ophni & Phinneas. 1. re
 gum. 2. d
 Carnibus & pane à deo pascitur Elias fugiens faciem
 Achab. 3. reg. 7. a
 Carnes concupiscens populus punitur à deo. nume.
 11. a. b. g
 Caro est homo sine dei spiritu, carnis desyderia faciēs.
 gene. 6. a
 Caro omnis, scenum. 1. petr. 1. d
 Caro pro generatione secundum carnem, & pro ho
 mine philip. 3. b. 2. cor. 5. c. d. 10. b
 Caro & sanguis, pro homine. math. 16. c. iohann. 1. c.
 hebr. 2. c
 Carni & sanguini participauit Christus factus homo.
 hebr. 2. c
 Caro & sanguis, homines vitiis corrupi, regnum dei
 non possidebunt. 1. cor. 15. f
 à Carne & sanguine, id est à generatione parentum,
 non datur nobis euangelij cognitio: dei enim do
 num est. math. 23. e
 Carnis peccato, non luxuria solum, sed omnia peccata
 quæ caro nostra operatur, significatur, vt vides.
 galat. 5. c
 Caro nihil nisi carnalia querit. iohann. 3. a. rom. 7. c. 8. a
 Carnis prudentia, mors: cuiusque sapientia, inimica est
 deo. rom. 8. a. b
 in Carne nostra non habitat bonum, nisi spiritu dei
 iuuetur. rom. 7. d
 secundum Carnem viuentes morientur. rom. 8. c
 Carnis opera. galat. 5. c
 in Carne esse, pro viuere secundum vires & conatus
 humanos sine dei adiutorio, Paulus scribit. roma
 norum 7. c
 qui in Carne sunt, deo placere non possunt. rom. 8. b
 ne Carnis curas, desyderia, cupiditatēve perficiamus,
 hortantur Paulus & Petrus. rom. 13. d. galat. 5. c.
 ephes. 1. a. 1. petr. 2. c. quam cum vitiis & concupiscē
 tiis crucifiximus. galat. 5. d
 Carnis fin ulus Paulo datus, & quare. 2. cor. 12. b
 Carnis facta mortificantur in nobis per spiritum dei.
 rom. 8. c
 Carnis viribus frustra nitimur. nahum 9. c. abd. 1. c
 Carnis fragilitas. eccl. 14. c
 Caro probat sua consilia prou. 15. c. 21. a
 Caro fallit sua sapientia. prou. 14. b. 16. d
 Caro impie sentit deum sua non curare. iob 35. d
 Caro ita spiritui sancto qui in nobis est, est contraria,
 vt non faciamus quæ volumus. galat. 5. c
 Carnalia Paulus bona temporalia vocat. 1. cor. 9. b
 Carnales vocat Paulus Corinthios ob contentiones
 & emulationes. 1. cor. 3. a
 Carnalem & macularam unicā odio habemus iudæ d.
 Castitas, dei donum. sapien. 8. d
 Castitas Ioseph. gene. 39. b
 Castitas Saræ vxoris Tobie iunioris. tob. 3. e
 Castitas Iudith. iudith. 8. a
 Castitas Susannæ. daniel. 13. a
 Castitas coniugalis exemplum Tobias. tob. 8. a
 Castitare seipsum, vitamque ducere cœlibem, quō
 expeditius verbum dei administratur, is cœlibatus
 coniugio præstat. math. 19. b
 Castorum stationes ordinantur, recensitis familia
 rum principibus. num. 2. a
 extra Castra venter leuandus. deut. 32. b
 qui è Castris eiiciendi nume. 5. a
 Caenis missis per Ieremiam ad reges Edom, Moab,
 Ammon, Tyri & Sidonis, monentur subici regi
 Nabuchodonosor. iere. 27. a
 Carene rationalis. exod. 28. c
 ex Carena Moysi & in loco in quo legebatur
 Moyses, cum doceret populum Pharisei heri quæ
 docerent, vult Christus, eorum tamen opera imitari
 prohibens. math. 23. a
 Causam David iudicauit deus, occidendo Nabal
 impium. 1. reg. 25. g
 Contra Cedar sermo domini. iere. 49. e
 Ceilam liberat à Philisthæis David consulto his do
 mino. 1. reg. 23. a
 Ceilorum ingratitude ostendit deus ipsi Davidi,
 qui eum tradituri erant Sauli nisi fugisset. 1. regum
 23. b
 Celebranda memoria liberationis filijs Israel. exod.
 13. a
 Cellaria custodientiū præcepta sua multiplicat deus.
 deut. 38. a
 Cendebæus, dux exercitus Antiochi, à filiis Simonis
 fratris Iudæ proſignitur. 1. macha. 16. a
 Cœnæcupulum & multo plura accepturi in hac vita &
 vitam æternam in futura, qui vt euangelio obedi
 rent, reliquerunt parentes & cognatos qui eos re
 morabantur. math. 19. d. marc. 10. b. luc. 28. d
 Centuriones constituuntur à Moysē super Israel
 exod. 18. c. d. & quales, deut. 1. c. 31. g
 Centurionis gentilis seruum ob fidē ipsius sanat Chri
 stus. math. 8. a. luc. 7. a
 Centurio, & qui cum eo custodiebant Christum con
 sentitur IESVM esse Christum. math. 27. f
 Cephæ nomen à Christo impositū Simoni. iohann. 1. d
 Ceremonias & cultus Iudæorum, quibus ipsi fide
 bant, eiicit dominus. isai. 1. d. 66. a. michæ. 6. a.
 amos 5. f
 Ceremoniæ veteris legis impositæ vsque ad aduentum
 Christi in carnem. heb. 9. b. c
 Cernicis duræ populus Israel. exod. 32. c. deut. 9. b. c
 Cernicem ne induremus exhortatur Moyses. deute
 ron. 10. d
 Cernuum poterant Iudæi comedere. deut. 14. a
 Cessionis iur's propinquitatis mōs in Israel. rut. 4. b
 Cetura vxor Abraham. gene. 25. a
 Cetura vxoris Abraham filij. gene. 25. a
 Chaldei à domino succitati ad iustorum correptionē.
 habacuc. 1. b
 Chaldeorum ferocitatem describit Ieremias. iere. 5. d
 Chaldeorum victoria aduersus assyrios describitur.
 nahum 2. a
 Cham irridet patrem ebrium. gene. 9. b
 Cham pater Chanaan. gene. 9. c
 Cham filij. gene. 10. a. 1. paral. 1. d
 Cham maledicitur à patre suo Noe. gene. 9. d
 Chanaan comitatur regem Dauidem in Ierusalem
 reuertentem. 2. reg. 19. g
 Chamos idolo Moabitum ædificat phanum Salo
 mon. 3. reg. 11. b. 4. reg. 13. e
 Chanaan maledicitur. gene. 19. d
 Chanaan filij, à quo Chananiæ. gene. 10. c
 Chanaan termini. gene. 10. c
 Chanaan promittitur Abraham & semini ipsius. geneſi.
 12. b. 13. d. 15. b. d. 17. a. 28. c
 in Chanaan mittuntur exploratores à Moysē. numer.
 13. a. b
 Chanaan, à quibus disseminati. geneſi. 9. c. 10. c. 1. pa
 ral. 1. a
 Chanaan occidunt Israelitas. num. 14. g
 Chanaan qui habitabant in Sepha: h occiduntur à
 Iuda. iudic. 1. d
 Chanaanos quare paulatim deus expulit. exod. 23. f
 Chanaanos, Amorrhæos, & humi modi reliquerat
 deus inter Israelitas, vt per eos tentaret, & explo
 raret Israelitas ipsos, an obedirent præceptis suis.
 iudic. 3. a
 Chanaanos iubet deus occidere: aliās futuros in rui
 nam Israelitis, nume. 13. g. deut. 20. d
 quod cum Chanaanis quos iusserat occidi, scodus
 percusserint, increpat populum angelus dei. iudi
 cum 2. a
 Chanaan in medio Ephraim habitat. iof. 16. d
 Chanaanum habitorem Gazer occidit Pharaon suc
 centia vrbe. 3. reg. 9. c
 Chanaanorum cor liqueſcit in aduentu Israelitarum,
 auditis mirabilibus dei. iof. 5. a
 Chanaanos expugnat Iudas cum Simone. iud. 1. a
 Chanaanos tributarios facit Salomon 3. reg. 9. c. 2. pa
 ral. 8. b. item filij Israel. iof. 17. c
 Changan tributarij filijs Manasse, Ephraim, Zabulon,
 Azer, Nephthali iudic. 1. g
 Chanaan a terra Abraham promittitur, gene. 13. d. 15. b
 17. b. & Isaac 26. a
 Chanaan, iesum esse Christum confitens, instanter
 orat vt filia sua sanetur. math. 15. e. marc. 7. c
 Charadrium non comedebant Iudæi. deut. 14. b
 CHARITAS, est deus. 1. iohann. 4. b. c
 Charitate dei erga nos, filij dei nominamur & sumus.
 iohann. 3. a
 Charitas dei erga nōs manifesta facta est, quod filium
 suum pro nobis impijs tradidit, vt viueremus per
 eum. iohann. 3. b. 1. iohann. 4. b
 à Charitate dei nihil potest nos separare. rom. 8. g
 Charitas ex deo est. 1. iohann. 4. b
 Charitas fidem & spem antecellit. 1. cor. 13. d
 Charitas diffunditur in corda nostra per spiritum san
 ctum qui datus est nobis. rom. 5. a
 vt per Charitatem & dilectionē seruiremus inuicem,
 elegit nos deus. ephes. 1. a
 Charitas ex corde puro, conscientia bona, & fide non
 ficta, ea est ad quam tota lex tendit. 1. timoth. 1. a.
 rom. 13. c
 qui Charitatem in deum habet, manet in deo, & deus
 in eo. 1. iohann. 2. a. 4. c
 Charitatem perfectam habemus in deum, si odimus
 mundum, 1. iohann. 2. b. & mandata eius facimus. 1. ioh.
 2. a. fratremque diligimus propter eum & filium.
 1. iohann. 4. c
 Charitas dei in illo non est, qui habens substantiam
 huius mundi, videt fratrem necessitatem patietem,
 & non mouetur misericordia in eum, vt aliquid ei
 det. 1. iohann. 3. c
 Charitatem si quis non habet, & aliās omnes virtutes
 habeat, nihil prodest. 1. cor. 13. a
 qui Charitatem habent, vide quales sint. 1. cor. 13. b. c
 qui Charitatem habet, nemini nocet. rom. 13. c
 Charitas operit multitudinem peccatorum in proxi
 mum, quæ alioqui, si non diligere mus, committere
 mus in eum. 1. petr. 4. b
 Charitas vbique prodest, præscribens quo pacto sit
 scientia dei vtendum. 1. cor. 8. a
 Charitatem amplectamur. coloss. 3. b. eique obediamus,
 qua corda purificantur, 1. pet. 1. d
 per Charitatem seruiamus inuicem, & omnia faciamus
 1. cor. 16. c. galat. 5. b
 ad Charitatem mutuam hortatur fratres suos Ioseph
 gene. 45. g
 Charitatem perpetuò debemus proximo nostro. ro. 13. c
 Charitas fraterna commendatur rom. 12. c. heb. 13. a
 si Charitatem perfectam habemus in deum, non time
 bimus pœnas, iudicium futurum, stareque coram
 eo. 1. iohann. 4. d
 Charitatem multiplicari Ephesius, Philippensis, &
 Thessalonicensis, orat Paulus. ephes. 3. c. philip.
 1. b. 1. thess. 3. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Charitatem in deum & dilectionem remittendam ob graues afflictiones Iudæis tunc superuenturas prædicat Christus math. 24. a. marc. 13. a. luc. 21. b
- Charitas amaretiam cum fæuit prou. 27. a
- Charitatis præcepta prou. 3. d
- Charismata meliora oportet Christianum imitari. 1. cor. 11. d
- Cherubim ante paradysum voluptatis cum flammeo gladio, ne Adam comederet de arbore vitæ gen. 3. d
- Cherubim forma. exod. 25. b
- Cherubim visio repetitur ezech. 10. d
- Chirographum decreti, siue legem mandata & decreta ceremonialia continentem, deleuit Christus, & abstulit e medio coloss. 1. c. In ephef. 1. c. dicitur lex mandatorum in decretis.
- Chocrogryllus, immundū animal leuit. 11. a. deut. 4. a
- Choreas ducunt filij Israel, adorantes vitulum aureum exod. 32. d
- Choreas ducentes virgines in solennitate domini, rapiunt Beniamitæ sibi in vxores iudic. 21. d
- CHRISTVS deus æternus, ioc. 1. a. 5. d. heb. 13. b. ante omnem creaturam genitus, coloss. 1. c. cuius rei testes sunt in cælo, pater ipse, & spiritus sanctus, 1. ioc. 5. b. idem testatus est pater in baptismo ipsius & transfiguratione, math. 3. d. 17. a
- Christus dei patris imago 2. cor. 4. a. coloss. 1. c. heb. 1. a in Christo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi 1. coloss. 2. a
- in Christo diuinæ potestatis plenitudo habitat coloss. 1. c. 2. b
- per Christum omnia facta ioc. 1. a
- per Christum proposuerat deus certo tempore instaurare, & ad perfectionem adducere vniuersa in cælo & in terra ephef. 1. b
- Christus promittitur Adæ contritus omnem potestatem diaboli, & peccatores liberaturus ab imperio ipsius gene. 3. c. promittitur Abraham, benedicturus omnes gentes, gene. 12. a. 18. c. 22. d. item Isaac, genef. 25. a. etiam Iacob, genef. 28. c. promittitur & Dauid. 2. reg. 7. c
- Christus propheta promittitur ex natione Iudæorum qui verbum dei loqueretur, quemque audire deberemus loquentem verbum dei patris deut. 18. c. d
- Christus promittitur ex virgine Maria isa. 7. c. 9. b
- Christi venturi tempus à deo constitutum, vt misereatur populi sui isa. 49. c
- Christi aduentus prædicatur nume. 24. c. isa. 40. c
- Christi regis aduentum prædicat Anna, cui deus pater dedit imperium: & erexit cornu & potentiā ipsius, qua saluatur omnes credentes 1. reg. 2. b
- Christi aduentus signa isa. 35. c
- Christi aduentus & victoria aduersus peccatum, mortem & infernum habac. 3. a
- Christi aduentus sedentis super asinam zach. 9. b
- Christus Dauid dictus, ex Dauid descendens 2. re. 22. d
- Christi typus fuit Isaac, pro nobis à patre ad mortem traditi gene. 22. b
- Christi figura serpens æneus nume. 21. c
- Christi regnum prædicatur. 1. reg. 2. b
- Christus, semen Dauid, cuius regnum æternum: vide Semen Davidis. 2. reg. 7. c
- Christi aduentus desyderatur psal. 13. versu. 1. isa. 45. b
- Christi aduentum expectat Isaias isa. 62. a
- Christi aduentum cupierunt videre prophetæ multi & iusti. math. 13. c. luc. 10. d
- de Christo, ecclesia, & verbo dei prophetia. michæ. 4. a. ezech. 17. f. zach. 3. d. abd. 1. f. aggæi 2. d
- Christus è Iuda nasciturus gene. 49. b. deut. 18. c
- Christi & apostolorum præfiguratio, zach. 1. b
- Christi natiuitas prædicatur iere. 33. e. isa. 8. a. iere. 21. c
- CHRISTVS CONCIPITVR. math. 1. c. luc. 1. d
- Christus nascitur. math. 1. d. luc. 2. a. ioc. 1. b
- Christi incarnatio gaudium fidelium isa. 4. a
- de Christo incarnato baruch 3. d
- Christus per omnia fratribus similis, factus homo, passus, tentatus, & quare heb. 2. d
- Christus circumciditur, nomēque IESVS ei imponitur math. 1. d. luc. 2. c
- Christus sistitur domino à parentibus luc. 2. d
- Christus natus ex patribus Iudæorum matt. 1. a. luc. 3. e. rom. 9. a
- Christus filius fabri math. 13. g. marc. 6. a. luc. 4. c
- Christum eis reuelatum, adorant magi gentium primitiæ, offerentes munera math. 2. b
- Christus Herodem persequentem fugiens, secedit in Aegyptum math. 2. c
- Christus angeli monitu reuertitur ex Aegypto. matt. 2. d
- Christus educatur in Nazareth, hincque Nazareus dicitur math. 2. d
- Christus puer in medio doctorum luc. 2. f
- Christus puer parentibus subiectus luc. 2. g
- Christus præceptore docente literas non discit ioc. 7. b
- Christus faber à Iudæis dicitur mar. 6. a
- CHRISTVS baptizatur mat. 3. d. mar. 1. b. luc. 3. d
- Christus actus à spiritu sancto in desertum, ieiunat 40. diebus & 40. noctibus math. 4. a. marc. 1. b. luc. 4. a
- Christus tentatus à diabolo, scripturis respondet ibid.
- Christo esurienti ministrant angeli mar. 4. a. marc. 1. c
- Christus non creditur Messias à Nazareis, cognita generis tenuitate math. 13. g. marc. 6. a. luc. 4. c
- CHRISTVS MISSVS omnibus salutaris, vt annuntiaret euangelium. isa. 61. a. luc. 2. e. 4. g. vt per eum fideles effemus deo, 1. petr. 1. d. vt dissolueret in nobis opera diaboli, 1. ioc. 3. b. vt nos peccatores saluos faceret, 1. timot. 2. d. isa. 43. d. vt iustificaret, & pie viueremus in hoc seculo, expectantes vitam æternam tih. 2. c. d. isa. 42. b. threnorum 4. d. psal. 68. versu 6. & 12.
- CHRISTVS VENIT, vt ad se saluatore per prædicationem euangelij vocaret peccatores matt. 9. b. marc. 8. d. 2. c. luc. 5. f
- Christus tempore præfinito venit, vt daret seipsum hostiam pro peccatis, eamque misericordiam annuntiaret nobis psal. 39. versu 8.
- Christus venit vt ministraret salutem Iudæis qui perierint, dando animam suam in redemptionem mat. 15. c. 18. b. 20. c. marc. 7. c. 10. c. luc. 9. g. 18. b. ioc. 3. b
- Christus venit, vt liberaret nos de potestate inimici nostri diaboli, & seruiremus ei in operibus bonis. luc. 1. g
- Christus venit vt ipse luceret in mundo, & illustraret homines sui cognitione. ioc. 1. 2. g
- Christus venit vt perfectam legis & prophetarum obseruantiam statueret math. 5. b
- ne Christi deiectione offendantur Iudæi, admonentur isa. 2. d
- CHRISTVS angelis minor factus ad breue tempus passionis, mox gloria & honore coronatus hebr. 2. b
- Christus angelis superior. heb. 2. a
- Christus excellentius nomē habet quā angeli heb. 1. b
- Christus Moyses maior heb. 3. a
- Christus Dauid maior math. 22. d. math. 12. d. luc. 20. d
- Christus Salomone maior. matt. 12. d. luc. 11. d
- Christus constitutus à deo patre super omnia quæ in cælis, & quæ in terra omniumque data potestas ioc. 3. d. 17. a. ephef. 1. d
- Christi pater, deus ioc. 8. d
- Christi caput, deus 1. cor. 11. a
- Christus patrem nouit, & sermonē eius seruat. ioc. 8. g
- Christum nemo nouit nisi pater matt. 11. d
- cum Christo pater semper erat. ioc. 8. d
- qui Christum cognouit & vidit, patrem nouit & vidit ioc. 14. a
- CHRISTVS VERBA PATRIS LOQUITVR ioc. 3. d
- Christum loquentē vt audiamus, præcipit pater matt. 17. b. marc. 9. b. 2. petr. 1. d
- qui Christum loquentē non audierint, sed contempserint, vltionem non effugient, sed peribunt animæ eorum heb. 2. a. 12. g. act. 3. d
- CHRISTVS gratia & veritate plenus, ioc. 1. b. principio suæ prædicationis tempus Messias impletum prædicat, regnūq; dei appropinquasse, postea vt pœniteat & conuertatur vnusquisque à via sua mala, & credat euangelio vt remissionem peccatorum habeat, hortatur matt. 4. c. 9. marc. 1. b
- Christus missis apostolis ad prædicandum, prædicat & ipse math. 11. a
- Christus diebus docet in templo, noctibus orat in monte Oliueti luc. 21. c
- Christum mane adit populus in templum, vt eum prædicantem audiat luc. 21. g. suspensusque & attentus eum audit luc. 19. g
- Christus de nauis prædicat math. 13. a. marc. 4. a. luc. 8. a
- Christus prædicans tradito sibi libro Isaiæ legit: & interpretatur populo quod in eo de se erat scriptū, illum postea reddens ministro luc. 4. c
- Christus palam prædicauit, nihil in occulto. ioc. 18. d
- Christi sapientiam & potentiam admirantur, qui ex patria eius erant, & turbæ eum sequentes matt. 7. d 13. g. marc. 6. a. luc. 4. a. 6. g
- Christus sine parabolis non loquebatur turbis, & quare math. 13. c
- Christum turbæ sequuntur math. 8. a
- Christi aduentus & prædicatio cum summa humilitate non contendens neque clamans matt. 12. b
- Christum de potestate ipsius interrogant sacerdotes math. 21. c. mar. 11. d. luc. 20. a
- Christus patrem laudat, quod rudibus discipulis dedisset euangelij cognitionem: Iudæis autem qui sibi prudentes videbantur, abscondisset matt. 11. d
- Christus nuntianti Herodem ipsum velle occidere, tempus suæ passionis statutum instare prædicat, quod accelerare aut retardare nemo potuisset luc. 13. g
- Christus matrem mandato patris non præfert. luc. 2. g. cuius cura aut amore non auocatur à prædicando euangelio matt. 12. d. marc. 3. d. luc. 8. c
- Christus suos ibi esse vult, vbi ipse fuerit ioc. 17. d
- vbi Christus primum prædicauit euangelium suum isa. 9. a
- CHRISTVS spiritu ingemiscit, audiens Iudæos signa querere marc. 8. a
- Christus compatitur laborantibus, dolēque videns turbas doctrina vitæ destitutas matt. 9. d
- Christus fatigatus ex itinere ioc. 4. a
- Christus esurit math. 4. a
- Christus flet super Ierusalem, non cognoscente diem adesse Messias, qui pacem illis afferebat luc. 19. f
- Christus flet in suscitatione Lazari ob Iudæorum cecitatem ioc. 11. d. infremit & spiritu turbans se ipsum.
- CHRISTI paupertas matt. 8. c. luc. 9. g
- Christus pro nobis pauper factus, vt illius inopia disticeremus 1. cor. 8. b
- Christo predicatori ministrant de facultatibus suis mulieres à Galilæa luc. 8. a
- Christus cum bestiis habitat in deserto marc. 1. c
- CHRISTVS in mansuetudine & humilitate vixit, donec eiecit iudicium ad victoriam, & apparere fecit quæ esset solida iustitia math. 12. b
- Christo conuiuium parat Mattheus matt. 9. b. may. 2. c. luc. 5. f
- Christus à Phariseo inuitatus ad conuiuium, non recusat luc. 14. a
- Christus nuptiis interest, cum Maria matre, & apostolis ioc. 2. a
- Christus cenat apud Lazarum ioc. 12. a
- Christum Phariseus quidā vocat ad prandiū luc. 11. f
- Christum Iudæi conuiuantur voracem & potatorem vini math. 11. c
- Christus cum peccatoribus manducat: à Phariseis ob id reprehensus math. 9. b
- Christum sequuntur multi publicani & peccatores: vnde mirantur Pharisei marc. 2. c
- Christus proficiscentibus in Emmaunta, & de ipso colloquentibus, adiungitur luc. 14. c. quibus scripturas interpretatur.
- Christus lauat pedes discipulorum ioc. 13. a
- Christo tanti sunt inopes & afflicti, vt sibi factum reputet, quod illis sit factum matt. 25. d
- Christus magistratui tributum pendit math. 17. d
- de Christo uaria apud Iudæos opinio quis esset matt. 16. b. marc. 8. c. luc. 9. c. ioc. 7. f
- Christum pars populi bonum esse dicit, pars seductorem ioc. 7. b
- Christus quid videretur eis de se, interrogat Phariseos matt. 22. d. marc. 12. d. luc. 20. d. idem interrogat apostolos math. 16. c
- Christum tanquam prophetā habent turbæ matt. 21. d
- CHRISTVS se à deo esse missum, deique filium palam prædicat, ioc. 7. d. 8. b. e. 9. g. probans in testimonio iocannis baptistæ, & miraculis, & scripturis ioc. 5. e. f. g. 10. g
- Christo testimonium perhibent qui in suscitatione Lazari aderant, eumque sequuntur ioc. 12. c
- Christum esse dei filium confitetur Petrus aliorum nomine matt. 16. c. marc. 8. c. luc. 9. c
- Christum promissum, exhibitum tandem cantat Maria luc. 1. e
- Christum venisse annuntiat Anna prophetissa deumque laudat luc. 2. f
- Christum venisse nuntiat suis gentibus mulier Samari tanta ioc. 4. d
- Christum venisse citius clamaſſent lapides, quā prohiberi potuisset pueris id Christo Ierusalem ingredienti acclamantibus, cum tempus adesset matt. 21. b. marc. 11. b. luc. 19. g
- Christum venisse miraculis nequeunt Iudæi cognoscere, signa petunt math. 16. a. marc. 8. b. luc. 12. g. ioc. 10. e
- Christum venisse, testabantur miracula quæ faciebat math. 11. a. 12. c
- CHRISTVS Ierusalem ingreditur, sedens super pullum asinæ, & quare math. 21. a. marc. 11. a. luc. 19. c
- SI QVIS CHRISTVM sciret vbi esset vt indicaretur, iusserant Pharisei ioc. 11. g

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

ut Christum predicantem comprehendant, mittunt
Pharisei ministros iohan. 7. e
Christum quærentes Iudæi apprehendere, non pos-
sunt ante tempus à deo statutum iohan. 7. d. 8. c
qui Christum confitebatur apud Iudæos, extra syna-
gogam fiebat, excommunicabaturve iohan. 9. e
Christum bonum esse, aut Messiam cōfiteri palam non
audent turbæ, & quare iohan. 7. b. act. 5. c
Christus semetipsum non credit Iudæis, cognoscens
quales essent iohan. 2. d
Christus palam non ambulat apud Iudæos post susci-
tatum Lazarum iohan. 11. g
Christus abscondit se, ne lapidetur à Iudæis iohan. 8. g.
12. f
Christus occulte ascendit in Ierusalem ad festum ta-
bernaculorum iohan. 7. a
Christus se subducit, ne à suis Nazaræis præcipitur
luc. 4. c
CHRISTVS morbos corporis & animi sanat
matth. 4. d. marc. 1. b
Christi vestimentorum fimbriis tactis sanantur infirmi
matth. 14. d. marc. 6. g
Christo ventri & mare obediunt matth. 8. c. marc. 4. d.
luc. 8. d
Christum demonium habere, Samaritanum esse, & vir-
tute Beelzebub miracula operari blasphemant Iu-
dæi: quod reicit matth. 12. c. iohan. 8. f
Christo cum Belial nulla est consuetudo 1. cor. 6. c
Christus satanæ potestata fortior, alioqui à potesta-
te eius non liberaret homines matth. 12. c. marc. 3. c.
luc. 11. b
CHRISTVS sua bona voluntate dedit vitam suam
pro ouibus iohan. 10. c
Christum mori necesse esse, prophetizauerat Caiphas
iohan. 11. g
Christus pignitio dei cōsilio traditus in mortē act. 2. d
Christus mirabili ardore baptisari baptismō mortis pro
nobis optat, luc. 12. f
Christus diligens nos peccatores, tradit semetipsum
pro nobis galat. 2. d. ephes. 5. a
Christum à morte reuocare conatur Petrus mat. 16. d.
idem tantat vxor Pilati matth. 27. b
ut Christum occidant, consultant sacerdotum princi-
pes matth. 26. a. marc. 14. a. luc. 22. a
Christum vendit Iudas principibus sacerdotum tri-
ginta argenteis matth. 26. b. marc. 14. b. luc. 22. a
zach. 11. c
Christi anima tristis vsque ad mortem matth. 26. d
Christus horrore mortis sanguinem sudat luc. 22. e
Christus saluum heri à morte orat, mox mori cupit
iuxta patris voluntatem matth. 26. d. iohan. 12. d
Christus it obuiam Iudæi proditori iohan. 18. a
Christus comprehenditur à Iudæis matth. 26. c
Christus petit ut abire liceat suis discipulis, & quare
iohan. 18. b
Christus Annam de doctrina ipsum interrogantem ad
publicum testimonium relegat iohan. 18. b
Christus impingenti sibi alapa, mansuetissime respon-
det illum non bene agere, ferens nihilominus. iohan.
18. d. isa. 50. c
Christus ne verbum quidem falsis testibus respondet
matth. 26. f. 27. b. psal. 37. versu 15.
Christum illum promissum se esse cōfetur Iesus Cai-
phæ matth. 26. f
in Christo nulla causa mortis inuenitur à Pilato iohan.
19. a
Christi innocentia & puritas isa. 53. c psal. 17. versu 23.
Christum crucifigi petit turba persuasa à sacerdotibus
matth. 27. c
Christus illuditur matth. 27. c
Christi corporis plagæ psal. 21. versu 18.
Christi inimicis pœnitentibus, venia promittitur isa.
50. d
Christus morti adiudicatur matth. 27. c
Christus extra portam Ierusalem patitur heb. 13. b
Christus ducitur ad mortem matth. 27. c
Christum **IESVM** esse, regemque Iudæorum scribit
Pilatus Iudæis contradicentibus matth. 27. c
Christus crucifigitur ex infirmitate corporis suscepti.
2. cor. 13. b
Christus se derelictum in cruce clamat matth. 27. e. psal.
68. versu 5. & 89. versu 1.
in Christum opprobria Iudæorum matth. 27. e
Christi ignominia & gloria sub typo Iesu sacerdotis
zach. 3. a
Christi mors prædicitur daniel. 9. g
Christi mors & resurrectio psal. 3
de Christi passione zach. 13. c
Christi obedientia vsque ad mortem isa. 50. b
CHRISTVS MORITVR, matth. 27. f. suam
ostendens charitatem rom. 5. b. semel & vnicam morte

satisfaciens pro peccatis nostris rom. 4. d. 6. b. hebr.
6. g. isa. 53. a. ut credentes, vitam æternam habere-
mus. iohan. 3. b. & posthac ei viueremus, non peccato
2. cor. 5. c
Christus pro **PERSECUTORIBVS** ORAT,
luc. 23. e. idem facit & Stephanus, act. 7. a
Christum crucifigunt Iudæi per ignorantiam luc. 23.
e. act. 3. d. 1. cor. 3. b
Christi descensus ad inferos psal. 15. versu 10.
RESURREXIT CHRISTVS, resurgentium
omnium primitiæ, quem sequemur qui in aduentum
eius credimus 1. cor. 15. c. d. apoc. 1. b. coloss. 1. c. ut
nos iustificaret rom. 4. d
Christi resurrectio psal. 15. versu 11
Christi resurrectionis virtus osee. 6. a
Christus post resurrectionem, misericordiam patris,
& eius veritatem annuntiat Iudæis & gentibus
psal. 56.
Christi gratiarum actio pro admiranda eius à deo li-
beratione psal. 39. versu 1.
Christus nuntiantibus suam resurrectionem occurrit,
utque eam fratribus nuntiet, præcipit matth. 28. b
Christus apparet Mariæ Magdalene post resurrectio-
nem marc. 16. c
Christus quibus visus sit post resurrectionem 1. cor.
15. b
Christus mortis & inferni victor. osee 13. b
Christi triumphus psal. 67. versu 18.
Christi exaltatio & humiliatio isa. 52. b
CHRISTVS ASCENDIT IN CÆLVM
marc. 16. d. luc. 24. g. act. 1. b
CHRISTVS SEDET in dextera dei patris co-
loss. 3. a. heb. 1. a. 10. c. 12. a. act. 7. g
Christus perficit omnia in omnibus ephes. 1. d.
Christo regnate, sapietia huius seculi euacuatur isa. 33. c
CHRISTVS SECUNDO APPAREBIT,
hebr. 9. g. quocum & apparebimus in gloria, coloss.
3. a
Christi iudicium matth. 3. c. malach. 3. b. sapien. 5. b
Christus inimicos suos occidi iubet luc. 19. b. isa. 63. a
Christo omnia subiecta 1. cor. 15. d. ephes. 1. d. heb. 2. a.
& in omnibus primatum tenet, coloss. 1. c
per Christum data nobis à deo victoria peccati, mor-
tis & inferni. 1. cor. 15. g
Christus constitutus à deo super suam domum eccle-
siam 1. cor. 3. d. heb. 3. b
per Christum omnia pater reconciliauit sibi coloss. 1. c
Christum certò **VNIUS** SE scribit Ioannes, quem
viderit & tetigerit 1. iohan. 1. a
Christum induisse carnem nostram, testificantur super
terram, baptismus eius, mors, sanguinisque eius effu-
sio, & spiritus, quem moriens commendauit in ma-
nus patris 1. iohan. 5. b
in Christum credentibus lætitia isa. 35. c
ut ad Christum **ACCEDAMVS** cum vero corde &
fide exhortatio heb. 4. d. 10. d
ad Christum confugiendum isa. 11. a
per Christum petentes quicquam, à deo exaudiuntur
isa. 65. d. iohan. 14. b. 16. c
Christus pro exemplo nobis proponitur philip. 2. a.
1. petr. 2. d. ut eum induamus, & sequamur vestigia
eius, rom. 13. d
ut Christum sequamur exhortatio, hebr. 13. b. non ut
temporalia possideantur, matth. 8. c. luc. 9. c. ut vole-
bant qui constituturi erant eum regem iohan. 6. c
sicut Christus ambulauit, debemus & nos ambulare, si
dicamus nos manere in ipso. 1. iohan. 2. a
CHRISTVS corporalem suam præsentia non sem-
per futuram apostolis prædicat matth. 26. d
Christus ad cōsummationem vsque seculi futurus cum
suis matth. 28. d
Christus à patre fidelium curam suscipit, zach. 11. a
Christus magna lenitate parauit sibi regnum isa. 42. a
Christi regnum æternum psal. 71. versu 5. isa. 9. b. 32. d.
33. d. 65. d. iere. 33. d. daniel. 2. g. 7. g. luc. 1. c. gen. 49. b
in Christi regnum vocantur Israelitæ mich. 4. b
Christi potentia dilatio zach. 9. c
Christo & fidelibus impij nõ possunt nocere psal. 90.
CHRISTVS se obisse legationē suam, & docuisse
quæ & quos volebat doceri, confitetur patri, iohan.
17. b. euangelium annuntiavit: iam qui pereunt, sua
culpa pereunt. iohan. 3. d. 12. g
VI CHRISTVM non diligit, anathema sit
1. cor. 16. d
CHRISTVS Iudæis inseruiuit, declarans patrem
veracem in suis promissionibus: inseruiuit & gen-
tibus, patefaciens patris sui misericordiam roman.
15. b
per Christum Iudæis & gentibus accessus ad patrem,
ephes. 20. d. 3. b
CHRISTI NOMINA isa. 9. b

CHRISTVS ADVOCATVS NOSTER,
1. iohan. 2. a. vultui dei apparens pro nobis in cælis,
hebr. 9. f. & intercedens semper pro nobis apud pa-
trem, rom. 8. g
Christus agnus oblatus pro redemptione nostra iohan.
1. e. apoc. 5. c
Christus **APOSTOLVS** NOSTER ET
PONTIFEX heb. 2. d. 3. a
CHRISTVS caput ecclesiæ, cuius principatus
omnis in cælis & in terra ephes. 1. d. 4. d. coloss. 1. c.
2. b. osee 1. d
Christus, caput viri 1. cor. 11. a
Christus dominus matth. 12. a. iohan. 13. b
Christus dux Israelis ex Bethlehem nasciturus mi-
chæ. 5. a
Christus expectatio gentium isa. 51. b
Christus filius dei altissimi luc. 1. c. d
Christus filius hominis matth. 8. c. 12. a. 24. c. 26. a.
marc. 2. b. 9. c. 10. e. 13. e. 14. e. luc. 5. c. 9. c. 18. b. 22. c.
iohan. 8. e
Christus gratiæ & veritatis fons zach. 13. a
Christus fundamentum ecclesiæ, apostolorum & pro-
phetarum 1. cor. 3. c. ephes. 2. d
Christus gloria & consolatio Israel luc. 2. c. d
Christus hæres vniuersorum heb. 1. a
Christi hæreditas psal. 15. versu 5.
Christus iustus 1. iohan. 2. d
Christus iustitia nostra isa. 45. b. 53. d
Christus lapsus viuis angularis reprobatus à Iudæis
ædificantibus, coniungens Iudæos & gentes in vnum
populum matth. 21. d. luc. 20. b. i. petr. 2. b. daniel.
9. g
Christus promittit se liberatorem futurum ecclesiæ
quam redemit. isa. 43. a
Christus lux vera iohan. 1. a. 8. b. 1. iohan. 1. b
Christus **MAGISTER** NOSTER VNVS,
matth. 10. c. 23. a. iohan. 13. b. iocel. 2. f
Christus **MEDIATOR** NOSTER, 1. timoth. 2.
b. heb. 8. b. 9. d. 12. f
Christus medicus peccatorum matth. 9. b. marc. 2. c.
luc. 5. f
Christus ostium per quod intratur ad vitam iohan. 10. b
Christus pastor bonus iohan. 10. b. psal. 22. iere. 23. a
Christus factus pro nobis peccatis, confitetur cōscien-
tiæ terrorem, & animi angustiam psal. 37. versu 1.
Christus petra 1. cor. 10. a
Christus primogenitus inter fratres à deo adoptatos
rom. 8. f
Christus princeps pastorum 1. petr. 5. a
Christus princeps regum terræ apoc. 1. b
Christus ecclesiæ propugnator zach. 14. a
Christus repropitiatio & reconciliatio pro peccatis
nostris rom. 5. b. 1. iohan. 1. a. 4. c
Christus peccata remittendi potestatem habet matth.
9. a. marc. 2. a. luc. 5. e
Christus vnus populi Christiani rex & pastor vnus
atque æternus psal. 2 zach. 14. c. ezech. 34. f. 37. g
Christi regis & sacerdotis figura zach. 6. c
Christus regem Iudæorum se esse cōfetur matth. 27. b
Christus saluator mundi luc. 2. b. 1. iohan. 4. c
Christus credentibus salus isa. 28. d
Christus salus gentium genef. 49. b. isa. 49. b
Christus spes nostra, sapientia, iustitia, sanctificatio &
redemptio coloss. 1. d. 1. cor. 1. d
Christus sponsus matth. 9. b
Christus verbum vitæ iohan. 1. a. 1. iohan. 1. a
Christus via, veritas & vita iohan. 1. a. 14. a. 1. iohan. 1. a.
isa. 35. c
Christus vinga, siue flos ex radice Iesse Maria natus, &
qualis rex sit futurus isa. 11. a
Christus vitis: Christiani, palmites iohan. 15. a
Christus vnus psal. 44. versu 9. isa. 61. a
Christi infantuli fortitudine Damascus & Samaria ex-
poliantur isa. 8. a
Christi figura, Adam rom. 5. c
Christus domini Saul. 1. reg. 26. a. b. 2. reg. 1. c
Christus dei, vnus à deo in regem ipse Dauid 2. re-
gum 23. a
Christos venturos libertatem promittentes Iudæis an-
te eorum excidium, prædicat Christus matth. 24. a
CHRISTIANI primi dicti sunt Antiochen-
ses act. 11. d
Christiani à deo docti isa. 54. d
Christianorum puritas ob cognitum euangelium isa. 11. b
Christianorum gaudium ob liberationem suam per
Christum isa. 9. a
Christianorum gratiarum actio, pro dei misericordia
per Christum eis facta isa. 12. a
Chusai volentem sequi, remittit Dauid in Ierusa-
lem, ut quicquid audiret de filio Absalom, renun-
tiaret ei in campetribus latitanti 2. reg. 15. g

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- per Chusai deus dissipat consilium Achitophel, quo liberetur Dauid, & pereat Absalom. 2. reg. 17. a b c
- Chusai missis Achimaa & Ionathai, indicat Dauidi consilium Achitophel quale fuisset: simul ut fugiat hortatur 2. reg. 17. d e
- Chusanrafathain regi Syriæ seruiunt Israelitæ propter idolatriam, qui postea traditur à deo in manus Othonielis iudicis iudic. 3. b
- Chusi à Ioab missus, nuntiat Dauidi victoriam de Absalom, & ipsum Absalom mortuum 2. regum 18. e f g
- Ciborum concessio præter suffocatum gen. 9. a
- Cibus Salomonis quotidianus 3. reg. 4. c
- Ciborum reliquias saturata Ruth defert ad socrum suam Noemi. ruth. 2. d
- Cibus immundus leuit. 11. e f
- Cibus omnibus licere vesci fidelibus, ostendit deus petro per visionem act. 10. b. rom. 14. a
- Cibi creati à deo ad percipiendum cum gratiarum actione 1. timoth. 4. a
- Cibus sanctificatur per verbum dei quo credimus omnia nobis esse sancta, & per orationem 1. timoth. 4. b
- ob Ciborum delectum non iudicandus frater: neque ob cibum occasio mali ei præbenda est rom. 14. b d
- à Cibus abstinere docentes, doctrinam dæmoniorum docent 1. timoth. 4. a
- Cibus Christi ioan. 4. d
- Cibatur Dauid famelicus cum populo in deserto providentia dei 2. reg. 17. g
- Cibaria iubet Iosue præparari, ut terram Chanaan ingredietur iof. 1. c
- Ciconiam non comedebant Iudæi deut. 14. d
- Cinei soceri Moyfi, filij habitant cum Iuda iud. 1. d
- Cineo misericordii peperit Saul cum iret cõtra Amalecitas 1. reg. 15. a
- Cinæorum destructionem prædicit Balaam num. 24. a
- Cinere aspersa caput Thamar, scissa veste & manibus super caput, dolet: clamat se eiici ab Amnone, post stuprum secum admissum 2. reg. 13. d
- Cinere capita aspergebant veteres, in signum luctus, ut vides iudith 4. d. esther 4. a. 16. c. iob. 42. a. iere. 6. g. 25. g. ioan. 3. b
- Ciniphes in hominibus & iumentis exod. 8. d
- Circuncisus nullus fuerat per quadraginta annos, quibus fuerant Israelitæ in desertis: idcirco illos qui nati fuerant in deserto transmissio Iordane, Iosue præcepto dei, circuncidit. iof. 5. b
- Circuncisionem præcipit Abraham & semini eius deus, quæ signum erat quod deus esset deus ipsorum, cui soli fiderent gene. 17. b
- qui Circuncisus non esset, occidendus erat gene. 17. b
- Circuncidebatur infans octauo die gene. 17. b
- Circuncidit se Abraham, Ismaelem, & domesticos omnes gene. 17. d
- Circuncidit Sephora filium suum, filium Moyfi, timens sibi à deo exod. 4. f
- Circuncisio secunda sub Iosue facta, & quam ob rem iofue 5. a
- Circuncidit petunt dolose Sichimitas filij Iacob, antequam possint ipsis fœderari gene. 34. c
- Circuncisio data patribus ante legem, in signum promissionis eis factæ ioan. 7. c
- Circunciditur Ioannes baptista luc. 1. f
- Circunciditur Christus, noménque I E S V S ei imponitur luc. 2. d
- Circuncidi non oportere gentes, scribunt apostoli act. 15. e
- Circuncidit Timotheum Paulus, & quare act. 16. a
- non Circuncidit Titum gentilem Paulus, & quare galat. 2. a
- Circuncidi Galatas cogebant pseudo apostoli, & quare galat. 6. c
- Circuncidendum præputium cordis deut. 10. d. 30. b
- ad Circuncisionem præputij cordis exhortatio ier. 4. a
- Circuncisio cordis in spiritu, detractio omnium terrenarum cupiditatum à corde & mente fidelium, ut seruiamus deo: vera est circuncisio rom. 2. d. philip. 3. a. qua circuncisione nos circuncidit Christus, colof. 2. b. deut. 30. b
- Circunuenit Lapam ipsum Iacob gene. 31. a
- ne Circunueniamus in negotio fratrem 1. thess. 4. b
- de Cisternam fodiente in quam bos ceciderit exod. 23. f
- Ciuitas prima Henoch. gene. 4. c
- Ciuitates refugij deut. 4. g. 19. a. iof. 20
- Ciuitas Dauid, quæ & arx Sion dicitur 2. regum. 5. b. 1. paral. 11. b
- Ciuitatis Ierusalem portæ ezech. 48. d
- Ciuitas cuius habitatores abducti sunt à fiducia in deum, & conuersi sunt ad idola, iubetur à deo comburi, & ipsos habitatores occidi. deut. 13. c d
- hic Ciuitatem permanentem non habemus heb. 13. c
- Ciuitas supra montem posita non potest abscondi matth. 5. b
- Ciuitatis nouæ Ierusalem visio, apocal. 3. c. 21. a. cuius artifex & conditor deus heb. 11. b
- Clamantes ad se in afflictione respicit deus deut. 26. b. 2. reg. 22. c
- Clamantes ad dominum filij Israel, in angustiis exauditi deus exod. 3. b. 14. c. 1. reg. 9. c
- Clamans ad dominum populus Israel, agnoscit peccatum & eruitur 1. reg. 12. b
- Clamare non cessant ad deum Israelitæ, tametsi dixisset se non liberaturum eos, confitentes semper peccata, & pœnitentiam agentes proiciendo idola. iudic. 10. c
- Clamant ad deum Israelitæ ab ipso afflicti ob idolatriam, & liberantur ab eo exod. 2. d. iudic. 3. b. 10. c
- Clamat Moyfes ad deum pro filiis Israel, quos persequabatur Pharaon. exod. 14. d
- Clamat Moyfes ad deum pro aqua exod. 17. d
- Clamat ad deum Moyfes, ut dulcescant aquæ amaræ exod. 15. f
- Clamante Samuele pro Israelitis ad dominum contra Philisthæos, exauditor 1. reg. 7. c
- Clamat ad deum sities Samson, & dat illi aquas à dente molari maxillæ asini, qua mille viros occiderat, iudic. 15. d
- Clamantes inimici Dauid, à Deo non exaudiebantur 2. reg. 22. d
- Clamor Philistinorum vsque in cælum ascendens, ob plagam maximam qua percutiebantur in natibus 1. reg. 5. d
- Clamor peccatorum Sodomæ ascendens ad deum gen. 18. c. 19. c
- Clamatur dominum pauper, cui noluerimus mutuum dare, & viciatur deus deut. 15. b
- Clamans pauper mercenarius, cui non redditur merces, exauditor deut. 24. c
- Clamor tollatur à nobis ephes. 4. g
- ut Clarificatur verbum dei, orandum 2. thess. 3. a
- Clarificatum se Christus dicit, Iuda proditore aduente Pharisæos, mortem suam propinquam prædicens ioan. 13. d
- Clarificari à patre apud homines per mortem & resurrectionem suam perit Christus ioan. 17. a
- Claudat cælum deus non dando pluiam iis qui non fidunt sibi deut. 11. b
- Claudos & cæcos suos deos, id est idola prohibitura ne Dauid Ierusalem ingrederetur obiciunt Iebusæi ipsi Dauidi, quos cum suis diis claudis & cæcis expugnauit 2. reg. 5. b
- Claudicat Iacob gene. 32. g
- Claudus Miphiboseth accusatur à Siba seruo suo 2. regum 19. e
- Claudum ex vtero matris fide in Christum sanant Petrus & Ioannes act. 3. a
- Claudicare vtraque parte, deus Israel cum idolis adorare, illi & idolis fidere 3. reg. 18. d
- Claues ligandi & soluendi promittit suis Christus matth. 16. c
- Claues dantur ioan. 20. f
- CLAVES quid ioan. 20. f
- Claui Dauid apocal. 3. b
- Clauo per tempora ipsius à Iahel fixo, occiditur Sisara iudic. 4. c
- Clemens siue misericors deus in quem vult exod. 33. d. 34. a
- Cleopatram Ptolemæi filiam ducit uxorem Alexander 1. mach. 10. c
- Cleros, id est sortes, vocatosque ad sortem æternæ hereditatis ne velint dominari, presbyteros hortatur Petrus, sed sint exemplar gregis 1. petr. 5. a
- in Cœnis primos recubitus amant pharisæi & Scribæ matth. 23. a
- Cœnæ magnæ parabola, docet Christus, Iudæos seculi negotiis adeo fuisse implicatos ut euangelium recipere nequuerint, ideo gentibus annuntiatum luc. 14. d
- Cœna domini cum discipulis matth. 26. b. marc. 14. b. luc. 20. b. 1. cor. 11. e
- Cœna dominica in mortis Christi cõmemorationem percipienda 1. cor. 11. f. luc. 22. f
- Cœnæ dominicæ ritum tradidit Paulus Corinthiis, ut ipse à domino acceperat 1. cor. 11. e
- Cœnam dominicam cum tumultu agentes Corinthios arguit Paulus 1. cor. 11. d
- Cogitationum hominis imaginatio mala ab adolescentia, & omni tempore gene. 6. a. 8. d
- ne Cogitare quidem aliquid boni ex nobis possumus 2. cor. 3. b
- Cogitationes præparantur à deo, solus est qui facit quicquid vult 1. reg. 2. a
- Cogitationes quas facturi sumus nouit deus deut. 31. f
- Cogitationes cordis ne sequamur, prohibet deus, sed tantum quod præcepit nume. 15. d
- Cogitatio impia qua cogitabât Iudæi aliqui non mutuum dandum pauperi fratri propter annum septimum proximum, in quo non licebat quæ mutuum dedissent, repetere deut. 15. b
- Cogitatio impiorum, pacem sibi promittentium, id est non timentium maledictiones dei, etiam si ambulēt in prauitate cordis deut. 29. c
- Cogitauerat Dauid ædificare templum nomini dei, & bene cum cogitasse dicit deus 3. reg. 8. b
- Cogitationes fidelium quales esse debeant philip. 4. b
- Cogitemus pati nos oportere sicut & Christus passus est 1. petr. 4. a
- Cognati Pauli secundum carnem, Iudæi rom. 9. a
- Cognosci vult deus esse dominus exod. 7. c
- Cognoscere deum solum, & quem misit I E S V M C H R I S T V M, per hoc vitam æternam habemus, ioan. 17. a
- Cognoscimus deum, si madata eius facimus 1. ioan. 2. d
- Cognosci à deo galat. 4. b
- Cognouit dominus qui sunt sui 2. timoth. 2. c
- Cognoscit deus filios Israel in afflictione, eos videlicet esse quorum patribus promississet terram Chanaan & semini eorum exod. 2. d
- Cognoscere aliquem, pro ei benefacere, videtur vti scriptura, cum Ruth dicit. Vnde mihi hoc ut inuenirem gratiā ante oculos tuos & nosse me dignareris peregrinā mulierem? Et in fine capitis dicit Noemi. Sit benedictus qui cognouit te. Nisi loquatur de Rut. quod agnita sit à Booz propinqua ruth. 2. b d
- Cognoscere uxorem, pro rem cum ea habere, vti ut scriptura, ut de Elcana legimus 1. reg. 1. c. 3. reg. 1. a
- Coitus illiciti, & morte puniendi leuit. 18. a. 20. b c
- Coiens cum uxore patris, cum sorore sua, cum socru sua, aut cum iumento, maledictus deut. 27. c d
- Coiens cum iumento, moriatur exod. 22. e
- Cone Colamus deos alienos exod. 23. c
- Colaphis ceditur Christus matth. 26. g
- Collecta siue collectio. aut contributio domini, die septimo phase deut. 16. b
- Collectas pecuniæ in vsum pauperum sanctorum quatione velit fieri Paulus ostendit 1. cor. 16. a
- ne Collectas deserant, hortatur Paulus hebr. 10. c
- ad Collectas faciendas in vsum pauperum, hortatur Paulus rom. 15. f
- Colloquia mala mores bonos corrumpunt 1. cor. 15. e
- in Colubrum versa virga Moyfi. exod. 4. a. 7. d
- Columba emittitur ex arca gene. 8. b
- Columbinum stercus comeditur in Samaria vrgente fame 4. reg. 16. f
- in Columba nubis præcedebat deus per deserti populum suum, ut ostenderet viam per diem: & in columna ignis per noctem exod. 11. d
- in Columna nubis apparet deus Moyfi deut. 21. d
- Columnarum tabernaculi forma exod. 17. c
- Columnarum ænearum templi Salomonis forma 3. regum 7. b. 1. paral. 17. c
- Comam nutrire, mulieri decorum esse docet natura: viro, ignominiosum 1. cor. 11. c
- Coma non attondenda in rotundum in gratiam defuncti leuit. 19. f. 21. a
- Comburent omnes vrbes Baniamin Israelite, ob peccatum contra naturam ab eis perpetratum iudic. 20. g
- Comburetur Hai. iof. 8. d
- Comburit Iosue urbem Asor. iof. 11. c
- Comburi Iericho, & omnia quæ in ea erant iof. 6. e
- Comburi turris Sichem, cum 1000. hominibus iudic. 9. f g
- Comburenda filia sacerdotis fornicans leuit. 21. b
- Comburendus qui supra uxorem filiam, matrem eius duxerit leuit. 20. c
- Comburi iubet deus, qui contra dei voluntatem accepisset de anathemate iof. 7. c
- Comburentur A cham lapidatus, & omnes filij & filię, & armenta, & c. iof. 7. d
- Comburentur à deo qui murmurauerant cõtra ipsum nume. 11. a
- Comburi seipsum Zambri 3. b. reg. 16. d
- Comburi omnes aras, omnia idola, omnes lucos idolatrarum præcipit deus deut. 12. a
- Combussit simulachra idolorum pius Afa. 2. reg. 15. c
- Comburi Baal. 4. reg. 10. f
- non Comburendi filij in honorem decorum, more gentium deut. 12. d
- Comburi Abalom segetem Ioab & quare 2. reg. 14. g
- Comburi vxor Samson à Philisthæis, quod ipse illorum segetes combussisset iudic. 15. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Comburuntur libri eorum, qui curiosa sectati fuerant
act. 19. a
Comburunt corpus Saulis, filiorumque: & ossa sepe-
liunt habitatores Iabes Galaad. 1. reg. 31. d
Comesturos carnes filiorum Iudæos prædicit deus, si
non obediunt verbo ipsius leuit. 26. e. deut. 28. f
non Comedenda morticina deut. 14. c
Comedere & latari præcipit deus Iudæis, & offerre
hostias in terra promissionis, & non alibi, in vna
tribuum ipsorum, in tribu Levi. deut. 12. b
vt Comedamus & saturemur, dat deus frumentum, vi-
num & oleum diligentibus se deut. 11. b
Comedit & bibit coram domino in Silo Elcana cum
familia adorans dominum 1. reg. 1. b
non Comedit Anna, sed flet audiens sibi exprobrari
sterilitatem, quam consolatur maritus 1. reg. 1. a
antequam Comederet populus, benedicebat Samuel
sacrificio 1. reg. 9. b
nec Comedat nec bibat propheta in domo impij Ie-
roboam prohibet deus, neque in domo alterius cu-
iusquam 3. reg. 13. b
Comedendū in loco quem elegerit dominus deut. 12. a
Comestiones vitandæ prou. 23. b. 10. 13. b
postquam Comederunt & saturati fuerunt Israelitæ,
conuersi sunt ad deos alienos, tribuentes eis quod à
deo acceperant deut. 31. e
Commodato lex exod. 22. c
Commodandum fratri id quo indiget sine vsura deu-
teron. 23. d
Commodatus dicitur Samuel domino, traditque Heli
sacerdos in ministerium quandiu esset ipse Samuel
in ministerio 1. reg. 1. d. 2. d
Commoio in Ierusalem ob Christi in eam ingres-
sum math. 21. b. marc. 11. b. luc. 19. g
Comunes manus, Marcus non lotas interpretatur
marc. 7. a
Communio rerum omnium erat fidelibus primis act.
2. g
Communione membrorum Christi gratia & iucun-
ditas psal. 132.
Communicare Christi passionibus quid 1. petr. 4. c
in Communicatione, fractione panis, & orationibus
perseuerant primi fideles act. 2. g
Complacens deo Dauid liberatus est ab inimicis
2. reg. 22. b
Complacuit sibi deus in solis Israelitis suo tempore,
nec aliam gentem assumpsit sibi in populum deu-
teron. 10. c
Complantati sumus Christo, mortui peccatis, simul
cum illo resurgemus rom. 6. a
Concharum templi Salomonis fabricatio 2. para. 4. b
Concipit Bethsabee ex Dauid 2. reg. 11. a
Conceptum dat deus ipsi Ruth. ruth. 4. d
Concordia, res firmissima prou. 18. d
Concordia viri & mulieris deo & hominibus grata
eccl. 25. a
Concordia fratrum deo & hominibus grata eccl. 25. a
ad Concordiam exhortatio rom. 12. a. 15. b. 1. cor. 1. b.
2. corinth. 13. d
ad Concordiam inter fideles seruandam, propria dona
singulis impartitus est spiritus dei 1. cor. 12. d
Concordiam inter fideles sacrificiis antepont Christus
math. 5. d
Concubinam vocat vxorem scriptura, vt de vxore
cuiusdam Leuitæ videmus iudicum 19. f & 20.
Concubinarum filiis (quæ veræ quidem vxores erant,
sed non dominæ) largitur Abraham munera: ebsq;
separat ab Isaac gene. 25. a
Concubinas & vxores accipit Dauid in Ierusalem
2. reg. 4. c
Concubinæ Salomonis 300. 3. reg. 11. a
Concubinas decem, quas in Ierusalem reliquerat ad
custodiendam domum, cum quibus concubuerat
Absalom, inclusit Dauid vsque ad diem mortis suæ
2. reg. 20. a
non Concupiscenda vxor proximi, & quicquid illius
est deut. 5. b
non Concupiscendum quicquid quod sit proximi
exod. 20. c
Concupiscit carnes populus, & panitur num. 11. a b g
Concupiscit sepulchra num. 11. g
Concupiscit peccatum esse dicitur rom. 7. b
Concupiscit remanent in iustificatione rom. 6. b
Concupiscit propria tentatur vnusquisque, iacob.
1. b. c. que parit peccatum.
ex Concupiscit nostris nascuntur bella iacob. 4. a
Concupiscit malorum vitanda 1. cor. 10. b
ne Concupiscamus quæ sunt fratris 1. thess. 4. c
Concupiscit erga quæcunque mundi suffocant in
nobis verbum euangelij marc. 4. b
Condemnationem vitæ alienæ curiosam prohibet

Christus math. 7. a
non Condamnat qui misericors est math. 12. a
Condemnatio in omnes homines peruenit per vnus
Adæ delictum rom. 5. d
Condemnatio nulla iis qui sunt in Christo Iesu rom.
8. a
Condemnare electos nemo potest, cum Iesus Christus
mortuus sit pro eis rom. 8. g
Condemnabunt Iudæorum gentem Niniuite & regi-
na Saba, vna cum Christo math. 12. d. luc. 11. d
Conditio omnium eadem est sapien. 7. a
ad Confidendum in medijs tribulationibus, exhorta-
tio Christi ioan. 16. g
Confidenter habitabit Israel deut. 33. d
Confidenter habitauerunt Israelitæ quandiu soli deo
seruierunt 1. reg. 12. c
Confidentes Israelitæ in arca dei, quam impij sacerdo-
tes Ophni & phineas attulerant in castra, occidun-
tur, & arca capitur 1. reg. 4. b c
Confirmat deus sermones suos & promissiones, si
ambulauerint iuxta præcepta sua, illis quibus ali-
quid promiserit, 3. reg. 2. a
Confitetur domino, liue laudat dominum Lia, quod
conceptum dederit ei, gene. 29. d
Confitetur Pharaon deum esse iustum, se autem impium
cum populo suo exod. 9. f
Confitetur Ierho deum Israelis, esse solum verū deum
exod. 18. c
Confitetur Naaman, sanatus à lepra, deum Israel esse
solum verum deum 4. reg. 5. d
donec Confiteamur peccata nostra ipsi, tandiu affligit
nos deus leuit. 26. f
Confitentur peccatum Israelitæ post plagas. num. 21. b
Confitetur Achan peccatum suum ipsi ioseph iof. 7. c
Confitetur deo peccatum populi Moyses, quod con-
damnari ei orat vehementissime exod. 32. g
Confitentur Israelitæ peccatum suum deo, quod ipso
relicto seruierint idolis: petentes assidue ab eo au-
xilium, & liberantur iudic. 10. b c
Confessio peccatorum, præcepta Iudæis sacerdotibus
leuit. 26. e
Confessionem peccati exigit deus antequam expiari
possit nume. 5. a
Confitentur Israelitæ deo se peccasse 1. reg. 7. b
Confessio peccati ad deum 3. reg. 8. e
Confessio vera. iere. 14. d. daniel. 9. b. barut. 2. b
Confitentur peccata qui ad gregem Christi accedunt
math. 3. a
Confitentur actus suos multi ex credentibus qui cu-
riosa sectati fuerant act. 19. d
si Confiteamur peccata nostra, fidelis deus remittet
iuxta promissionem 1. ioh. 1. d
Confitemur alterutrum peccata nostra, & oremus pro
inuicem iacob. 5. d
qui Confitetur Iesum esse Christum, deus manet in eo
1. ioh. 4. c
Confiteri Iesum esse Christū, est donum dei math. 16. c
Confiteri palam Christum non audent Iudæorū prin-
cipes, ne à Phariseis excommunicentur ioan. 12. f
Confiteri Christum coram hominibus qui erubue-
rint, illorum pudebit & Christum coram patre
math. 10. d
Confitebuntur Christum nosse, operibus autem negan-
tes titu.
Confessio spei nostræ sit indeclinabilis heb. 4. d. 10. d
Confitentibus nomini suo, & conuersis ad se parit
deus 3. reg. 8. d
Confessione dei, & laudem inter gētes futuram præ-
dicatur, post susceptum ab ipsis euangelium 2. re-
gum 22. d
Conflantes deos ne faciant Israelitæ, prohibet deus
exod. 34. c. leuit. 13. a
Conformes sunt imaginis filij dei, qui crucifiguntur
cum eo, seipso abnegantes. rom. 8. f
Confortat deus regem Eglon, & roborat aduersus
Israelitas idolatras iudic. 3. b
Confortatur Dauid in deo, vsq; Siceleg succensa, &
populo in ipsum commoto 1. reg. 30. b
vt Confortetur & robustus sit, id est nihil timeat ad-
uersarios Chanaanos, exhortatur deus Iosue iof. 1.
b. 31. b. f
Confortantur manus Gedeonis adientis castra Ma-
dianitarum futura sua iudic. 7. c
vt Confortentur fidendo dei promissioni veraci, ex-
hortatur Moyses Israelitas deut. 31. a
Confortat deus Paulum coram Nerone 2. timoth. 4. d
Congregari ad populum, pro mori, & sepeliri gene.
25. a. 49. a. nume. 20. d
Coniugij confirmatio gene. 9. a
Coniugij sanctitatem docet Tobiam angelus Ra-
phael tob. 6. d

Coniugatis & viduis vtile esse dicit Paulus, si exem-
plo suo contineant se 1. cor. 7. b
Coniugati nuper absoluntur primo anno à muneribus
publicis deut. 24. a b
Coniurationis accusat suos Saul, & Achimelech sa-
cerdotem 1. reg. 22. b c
Coniuratio Absalom. 2. reg. 15. b
Coniuratio Zamri 3. reg. 16. c
Connubium commendatur heb. 13. d
Conqueritur Moyses deo, quod non statim libera-
uerit populum exod. 5. d
Conqueritur Iosue coram deo populum Israel ab
aduersariis superari iof. 7. b
Conscientia impij semper pauida: iusti autem, secu-
ra prou. 28. a
Conscientiæ tranquillitas optabilis prou. 15. b
Conscientiæ latæ commendatio prou. 15. d
Conscientiæ verbo euangelij eriguntur prou. 12. d
in Conscientiæ sincera testimonio, Pauli gloriatio
2. cor. 1. c
vt Conscientiam bonam habeat Timotheus, hortatur
Paulus 1. timoth. 1. d
Conscientiæ pacem dat fides in Christum rom. 5. a
qui Conscientia reclamante vescitur aliquo cibo, dam-
natus est, quia non ex fide rom. 14. d
de Conscientia fratrum infirmorum in fide non pu-
tantium sibi licere vesci quibuscumque cibis, non læ-
denda 1. cor. 8. b d g. f
et si Conscijs sibi nullius fraudis sit Paulus, tamen hinc
non audit se iustum iactare 1. cor. 4. a
Consecratio Aaron sacerdotis & filiorum eius le-
uitic. 8. a
Consecrationis sacerdotum modus exod. 29. a
Consecratio Leuitarum num. 8. b
Consecratorum sue Nazareorum lex num. 6.
Consecrauerunt manus suas deo Leuitæ, eisque obla-
tiones obtulerunt interficientes idololatrias exod.
32. f
Consepulti sumus cum Christo per baptismum in
mortem rom. 6. a
Consilium iuuenum secutus Roboam, populo dura
respondet, propter quod deficit ab eo populus Israel
3. reg. 12. b c
Consilium Achitophel timens Dauid, orat vt dissi-
petur à deo 2. reg. 15. g
absque Consilio gens Iudæorum, & sine prudentia,
non prouidens interitum suum ob adorata idola.
deut. 32. d
Consilio dei, quo omnia reguntur, nemo potest resi-
stere prou. 1. b. 12. d
Consilium dei extra hominis potestatem tob. 3. d
Consilia dei nemo nouit. rom. 11. d
Consilio dei, populus, audita dura responsione Ro-
boam, deficit ab eo, & sequitur Ieroboam 3. regum
12. c d
Consilium dei (quod est euangelium) vt annuntiaret
Paulus, nihil subterfugit act. 20. f
Consilium Pauli de virginitate & iterando matrimo-
nio 1. cor. 7. e g
Consilium Phariseorum & Herodianorum vt Chri-
stum perdant math. 12. b. marc. 3. a. luc. 6. b
Consilio suo excogitauit Ieroboam, vt duos vitulos
aureos conflaret, & in Dan & Bethel poneret, quos
tanquam deos coleret populus 3. reg. 12. f g
Consilium impij Iezabelis in Naboth 3. reg. 21. b
Consilia hominum discipat deus psal. 32. versu 10.
Consilia propria non sequenda prou. 23. a
Consilijs proprijs inuitantibus minatur dominus,
ezech. 11. d
Consilium senum, item iuuenum datum ipsi Roboam
3. reg. 21. b
Consilium humanum nihil potest contra dominum
psal. 32. versu 11. isa. 19. b
Consilium malum consultori pessimum eccl. 27. d
Consilium Achitophel, tanquam verbum dei habitum
2. reg. 16. b
Consulit Achitophel nocte irruendum super Dau-
idem cum duodecim milibus: quod consilium deus
ipse per Chufai dissipat, dans aliud quo percat Ab-
salom ipse 2. reg. 17. a b c
Consilijs Noemi vitatur Ruth ruth. 2. d. 3. a d
Cōsolator humilium & afflictorum deus 2. cor. 1. a. 7. b
Consolatur deus ipsum Iacob, custodem se illius futu-
rum promittens vbique gene. 28. c. 46. a
Consolatur Ioseph fratres suos pauidos & timentes
gene. 45. a b. 50. d
Cōsolatur Dauid Bethsabee ob filium mortuum 2. re-
gum 12. f
Consolatio Israel Christus luc. 2. d
Consolatur Christus suos aduersus externam perfe-
ctionem ioan. 15. c
Consolatur

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Consolatur Christus apostolos mœstos & tristes ob
futuram eius mortem. iohan. 14. a
- Consolatio æterna data Christianis. 2. thess. 2. d
- Consolationis & misericordiarum deus, deus noster
est. 2. corinth. 1. a
- Consolatur Paulus, & precatur eos quibus euangeli-
zat. 1. thess. 2. c
- Consolemur inuicem, maxime pusillanimes. 1. thess. 4.
d. 5. c
- Consolatur Ionathas Dauidem in deo, testificans ei
deum non derelicturum ipsum, & non traditurum
in manus Saulis, verum certo constituturum in re-
gem secundum promissionem. 1. reg. 23. c
- vt Consolaretur ipsum Hanon miserat Dauid seruos.
quos ille ignominia affectos remittit. 2. reg. 10. a. b. c
d. quam ignominiam vlciscitur Dauid.
- ¶ in conspectu dei apparebant Israelitæ quando in
vnum congregabantur in loco quem elegerat deus,
vt illic sacrificarent hostias, & audirent verbum dei
ex ore Leuitarum. deut. 31. c
- ¶ Conspuir Christus math. 26. g. 29. d. marc. 14. g.
luc. 22. f
- ¶ Constellationes syderum non esse metuen- das. ierem.
10. a
- ¶ Consuetudo mali indebilis prou. 22. b
- Consuetudo sapientum sapientes facit prouerbiorum
13. d
- Consuetudo assidua fastidium parit. prou. 25. c
- ¶ Consulitur deus quem velit accipere in regem ex fi-
liis Saul. 1. reg. 10. d
- Consulunt dominum Israelitæ plorantes & ieiunantes
vsque ad vespem, petentes an tertio præliarentur
contra Beniamin iudic. 20. c. d
- Consulunt dominum viri quinque, missi è tribu Dan
exploratores, vt inuenirent locum tribui Dan inter
reliquas tribus. iudic. 18. b
- Consulunt deum Israelitæ quem velit præfici in ducē-
dis bellis. iudic. 1. a
- Consulunt deum, olim adibant prophetas. 1. reg. 9. d
- Consulit Iosias dominum per prophetissam Holdam.
4. reg. 22. c
- Consultus à Dauide dominus respondet eos quos ipse
liberasset, Ceilas scilicet, tradituros ipsum Sauli, nisi
fugeret. 1. reg. 23. b
- Consulto bis domino, Dauid liberat Ceilam à Philis-
thæis. 1. reg. 23. a
- Consulto domino ascendit Dauid in Hebron. 2. reg.
2. a
- Consulit dominum ipsa Rebecca grauida. genef.
25. c
- Consulenti Sauli dominum contra Philisthæos non
respondetur quicquam. 1. reg. 14. f
- Consulit Dauid dominum an præliaturus sit contra
Philisthæos. 2. reg. 5. c. d
- Consulit Beelzebub Ochofias infirmus. 4. reg. 1. a
- ¶ de Consummatione rerum omnium prophetia. so-
pho. 1. a
- ¶ Contententes deum, non fidentes ei, & aliter
quàm præceperit, facientes, erunt ignobiles. 1. re-
gum. 2. f
- ¶ Contentionem inter pastores suos & pastores fra-
tris sui Lot ortam cupiens sedari Abram, separatur
à fratre. gene. 13. b
- Contentio & æmulatio, opera tenebrarum. romano.
13. d
- vti Contentio & æmulatio, ibi omne opus prauum. ia-
cōb. 3. d
- Contentiones fugiendæ. 1. cor. 1. b. 11. c
- Contendere non solet ecclesia. 1. cor. 11. c
- Contendere verbis episcopum prohibet Paulus. 2. ti-
moth. 2. b
- non Contendendum cum deo sapien. 11. b
- ¶ qui Continere se non possunt, contrahant matrimo-
nium. 1. cor. 7. b
- ¶ ne Contristemus spiritum sanctum, quem deus dedit
nobis. ephes. 4. f
- Cōtristatos epistola sua fuisse Corinthios gaudet Pau-
lus, & quare. 2. cor. 7. b
- ¶ Contritiones mortis. 2. reg. 22. a
- ¶ Conuertitur homo in alium hominem per spiritum
dei. 2. reg. 10. b
- Conuertitur deus ad Israelem memor promissionum
suarum ad Abraham. 4. reg. 13. d
- Conuertit deus populum suum ad se per tribulationes,
vt audiat vocem suam. deut. 4. c
- Conuertere ad deum toto corde. 3. reg. 8. c
- ¶ si Conuertamur ad deum toto corde & anima, cōuer-
tetur & ipse ad nos deut. 10. b
- vt Conuertantur ad dominum totō corde, ei seruien-
do & fidendo, hortatur Samuel populum. 1. reg. 7. a
- ¶ CONVERTIT deus nos errantes de tenebris ad
lucem euangelicam, & ad Christum. 1. pet. 2. d. 3. reg.
18. f. Vide Cor.
- ad Conuersionem veram adhortatio ioh. 2. c
- Conuersis ab impietate promittitur misericordia. isa.
55. b
- nisi Conuertamur, & efficiamur velut paruuli & infan-
tes, humiles demittentes nos: nō possumus regnum
celorum ingredi, & euangelium suscipere. matt. 18.
a. mar. 9. c. luc. 9. f
- Conuersi Thessalonicenses à simulachris, vt seruirent
deo viuo & vero. 1. thess. 1. d
- Conuersis ad se, & confitentibus nomini eius parcat
deus. 3. reg. 8. d
- ¶ Conuersatio gentium ante datam eis Christi cog-
nitionem. 1. petr. 4. a. ephes. 2. a
- de Conuersatione nostra vana redemit nos Christus.
1. petr. 1. d
- Conuersatio Christianorum bona, dicitur à Paulo ho-
stia fidei & sacrificium. philip. 2. c
- Conuersationis Christianæ summa philip. 4. b
- Conuersatio Christianorum in coelis est, illuc assidue
suspirantium philip. 3. d
- Conuersatio nostra, sancta sit & bona, inter eos maxi-
me qui nō norunt verbum dei, & quare. 1. petr. 2. c.
2. petr. 3. c
- Conuersationem apostolorum cōsiderantes, imitemur
fidem eorum. hebr. 13. b
- ¶ Coniux quales admittendi eccl. 9. d
- Coniuuiorum impietatem Iob in spiritu videris, pro
filiis coniuuiantibus sollicitus sacrificat. Iob. 1. a
- Coniuuium celebrat Abraham in die ablactationis filij
sui Isaac. gene. 21. a
- Coniuuium celebrat Isaac ipsi Abimelech. gen. 26. g
- Coniuuium celebrat Laban in die nuptiarum filie sue
gene. 29. c
- Coniuuium iubet Ioseph parari fratribus. gen. 43. c. d
- Coniuuium celebrat Salomon vniuersis famulis post
acceptam sapientiam à deo. 3. reg. 3. c
- Coniuuium celebrat Absalom in tonsione ouium sua-
rum, in quo occidit Amnonem. 2. reg. 13. c
- Coniuuium Pharaonis in die natalis sui. gen. 40. d
- Coniuuium celebratur in die nuptiarum Samsonis. iu-
dic. 14. c
- Coniuuium celebrat Dauid ipsi Abner. 2. reg. 3. d
- Coniuuium celebrat Adonias fratribus occupans re-
gnum patris. 3. reg. 1. a. b
- ad Coniuuium timentes deum inuitat Tobias. tob. 2. a
- ad Coniuuium inuitati, postremum locum occupent, &
quare. luc. 14. b
- Cōiuuium Christo parat Matthæus in domo sua. matt.
9. b. marc. 2. c. luc. 5. f
- Coniuuium à fidelibus ob pietatem fieri vult Christus,
pauperes & debiles, & c. inuitari volens. luc. 14. c
- ¶ Cooperabatur Christus, apostolis prædicantibus eu-
angelium, eorum sermonem confirmans miraculis.
marc. 16. d
- ¶ Coquere cibos in sabbatho fas non erat. exod. 16. e
- ¶ Cor fulcitur pane. iudic. 19. b
- Cor hominis prauum. iere. 17. b. gen. 6. a. 8. d
- in Cordis prauitate ambulare. deut. 29. c
- Cordis incircūcisio iere. 9. g
- Cordis præputium circūcidendum. deut. 10. d
- CORDIVM intima nouit deus, eaque probat & pe-
nitens inspicit. 1. reg. 16. b. 3. reg. 8. d. act. 15. b. 1. thessal.
2. a. 1. iohan. 3. d. apoc. 2. d. eccl. 23. c. iere. 17. b
- Cordiū cōsilia reuelabit deus in die iudicij. 1. cor. 4. a
- ex Cordis abundantia os loquitur. luc. 6. g
- Cor bonum bona loquitur, prauum praua. math. 12. c
- de Corde exiit mala cogitationes, homicidia, & c. quæ
hominem sordidum reddunt: non autem quod in os
intrat. math. 23. b. marc. 7. b
- Corda gentium ab idololatria purificata per fidem,
act. 15. b
- Cor nostrum circūcidit deus, & aufert ab eo omnem
fiduciam quam habemus erga externa, vt illum ip-
sum solum diligamus. deut. 30. b
- Cordis innouatio à deo, vt in præceptis eius ambule-
mus. ezech. 11. d. 36. f. ierem. 23. f. reg. 18. f
- vt Corda populi inclinet ad se, orat Salomon deum. 3.
reg. 3. f
- Cor Saulis immutauit deus, & cum aliis deo cecinit lau-
des. 3. reg. 10. b
- Cordis fides est ad iustitiam rom. 10. b
- Cor à deo aperiri oportet prius, quàm quis intendat
verbis prædicantium euangelium. act. 16. c
- in Cordibus fidelium leges suas scripsit deus iuxta pro-
missionem. hebr. 8. d. 10. c
- qui Corde puro, cōscientia bona, & fide non ficta dili-
git, is summam totius legis habet. 1. tim. 1. a. 1. petr. 1. d
- Cor nostrum est, vbi est thesaurus noster. math. 2. c
- Cor nostrum nos non reprehendet ante deum, si opere
& veritate dilexerimus. 1. iohan. 3. d
- in Cordibus nostris psalmos cantemus, hymnos &
cantica ephes. 5. d
- in Corde nostro sit verbum dei. deut. 6. b. 11. c
- ¶ Cor Annæ exultat in domino, ob beneficia sibi à deo
collata. 1. reg. 2. a
- in Corde orabat Anna perseuerando sine fatione
petēs, filium propter quod ebria æstimatur. 1. reg. 1. b
- Corde resurrectio Christi credenda à nobis, vt salui fia-
mus. rom. 10. b
- à Corde, non à quantitate metitur deus dona quæ da-
mus pauperibus, vt de vidua. marc. 12. d. luc. 21. a
- cum Corde vero & fide accedamus ad Christum. heb.
10. d
- vt Corda nostra exhortetur deus, & confirmet in om-
ni opere bono & patientia, orat Paulus. 1. thess. 3. d.
2. thess. 2. d. 3. a
- de Corde puro inuocare dominum. 2. tim. 2. d
- Cor plenum immunditia habentes Pharisei, ea non
mundabant, sed pocula in quibus bibebāt. matt. 23. c
- super Cordis Phariseorum cæcitate flet Christus.
marc. 3. a
- ex Corde remittendum fratri peccanti in nos & pœni-
tenti, alioqui ira dei super nos, qui cuncta debita à
nobis exigit. math. 18. c
- Corde toto querendus deus, & inuenietur. deut. 4. d
- Corde toto conuersis ad se promittit deus misericor-
diam. deut. 3. a. 13. reg. 8. c
- Cordis odium prohibetur. leuit. 19. d
- Corde toto & perfecto seruendum deo. deut. 6. c. 10. a
c. 11. b. 1. reg. 12. d. 2. para. 28. b
- Cor Asa perfectum coram domino. 3. reg. 15. c
- Cor nostrum integrum & perfectum sit cum domino.
3. reg. 8. f
- vt Corde toto seruiant deo, hortatur Rubenitas Iosue
ios. 22. a
- in Corde suo pœnitentiam agere, & agnoscere pecca-
tum. 3. reg. 8. e
- Cor suum aggregare, nolle ad deum conuerti, & confi-
teri ab eo esse punitiones. 1. reg. 6. b
- Corde toto ambuladum coram deo, & misericordiam
promissam præstabit. 3. reg. 8. c
- quod Corde toto ambulauerit secum, laudat deus Da-
uidem. 3. reg. 14. b. c
- Corde perfecto ambulauit Ezechias coram deo. 4. reg.
20. a
- Cor auersum à deo, quod seruit diis alienis, & alij fidi-
tūm vero deo. deut. 29. c
- Cor Salomonis auerterunt à deo mulieres idolatræ. 3.
regum 11. a
- Cor auertentibus à deo vita brevis. deut. 30. d
- in Corde suo sibi benedicere, & non timere dei male-
dictiones. deut. 24. c
- Cordis contriti clamor ad deum. psal. 129
- Corde toto si conuertamur ad deū, conuertitur & ipse
ad nos. deut. 30. b
- Corde toto vt reuertatur ad deum, id est vt ei seruiat &
fidat, hortatur Samuel populum. 1. reg. 7. a
- Corde toto conuersus ad deum Iosias. 4. reg. 23. e
- ad Cor cōuersis promittit deus misericordiam. deut. 30. a
- in Corde ne dixerimus, propter iustitiam nostram deū
dedisse nobis vitam æternam. deut. 9. a
- in Corde nostro ne dixerimus diuitias nobis parasse,
sed dei donum esse sentiamus. deut. 8. d
- Cor docile & intelligens, vt regat populum, petit Sa-
lomon à deo. 3. reg. 3. b
- ne Cor in superbiam eleuetur, legat rex Deuterono-
mium. deut. 17. d
- Cor nostrum ne eleuetur, & obliuiscatur dei, viuui ipso
dederit diuitias. deut. 8. c
- Cordis gaudium prorogat vitam. eccl. 30. d
- ne Corda nostra grauentur crapula & ebrietate & cu-
ris huius vitæ, admonet Christus luc. 21. f
- Cor Pharaonis induratur quo magis proponitur ei ver-
bum dei. exod. 9. g
- Cor intelligens quod beneficia & magnalia dei erga se
cognoscat, dat deus iis qui obediunt præceptis suis.
deut. 29. a
- Cordibus inobedientium verbo suo pauorem immit-
tit deus. leuit. 26. f
- Corda Israelitarum inclinans Sichimitæ post Abime-
lech, quem in iudicem recipiunt. iudic. 9. a
- in Cordis latitia deo seruendum. deut. 28. e
- Cordis latitudinem, & c. vide Latitudo. 3. reg. 4. d
- Cor Chananæorum liquefit in aduentu Israelitarum,
auditis mirabilibus dei. iof. 5. a
- Cor Israelitarum liquefit, videtūm se superari ab ad-
uersariis. iof. 7. a
- ad Cor ancillæ suæ Ruth loquitur Booz quando quæ-
ipfi Ruth placebant loquebatur, se nempe daturum
ei victum famelicæ. ruth. 2. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Cor ne obduremus non dando mutuum fratri in paupertatem redactio. deut. 15. b
Cor pauidum dat deus non custodientibus precepta sua deut. 28. g
Cor Saulis expauit, audiens Philisthæos contra se pugnare 1. reg. 28. a
Cor suum percutit Dauid post abscissam oram chlamidis Saulis significans conscientiam facti, & timorem quem habebat erga deum indicans 1. reg. 24. b
Cordis sui plagam cognoscens, & manus ad deum tendens, exauditur Salomon 3. reg. 3. d
vt Corda sua ponant ad verba dei, hortatur Moyses populum deut. 32. g
Corda deo præparanda sunt, ipsi fidendo, si volumus erui 1. reg. 7. a
Cor Sehon roborat siue obfirmat deus, vt illum tradat in manus Israelitarum deut. 2. f
Cordis cognitiones ne sequamur, sed quod præcepit deus faciamus. nume. 15. d
Corda simplicium seducuntur ab Absalom, specie boni 2. reg. 15. c
in Cordis simplicitate ambulauit Paulus. 2. corinth. 1. c
ex Corde simplici diligamus 1. petr. 1. d
Corde simplici rapuerat Abimelech uxorem Abraham, arbitratus eam ipsius esse sororem. genef. 20. b
Cor vere pium describit propheta. psal. 103.
vt Cor Israelitarum tentaret, & probaret an sincero animo ipsum diligenter, an propter cibum, circumduxit deus Israelitas per desertum. deuter. 8. a
Cor Iosæ territum, auditis sermonibus libri Deuteronomij 4. reg. 22. d
quorum Corda terigerat deus, sequitur Saulem, quem constituerat in regem 1. reg. 10. d
Cordis tristitia multos occidit. eccl. 30. d
de Cordis custodia prouer. 4. d
Cor dei ad templum Salomonis 3. reg. 9. a
iuxta Cor suum virum Dauidem quæsierat Deus 1. reg. 13. c
Cordis dolore tangi deum dicit scriptura nostro more loquens gen. 6. b
Coram domino percutiunt Dauid & Ionathas fœdus 1. reg. 23. c
Coram domino immolasse dicuntur victimas Israelitæ, qui in loco ordinato à deo in Galgala sacrificauerunt 1. reg. 11. d
Coram domino Elcana cum vxore dicitur adorare, id est in loco quem constituerat dominus, vt illic sacrificaretur populus accederet, aut oraturus. 1. regum. 1. c. Sic Dauid legitur percussisse fœdus cum senioribus Israel in Hebron coram domino. 2. reg. 5. a
Core increpatur à Moysè, quod sacerdotium sibi vendicaret, siue quæreret. nume. 16. b
Core cum cohorte deglutit terra num. 16. e
Core filij exod. 6. d
Core, Dathan, & Abiron rebellio sacerdotium sibi vendicantium. nume. 26. a b
apud Coriariam quandam hospitatur Petrus. act. 9. g
Cornelius quidam Centurio à deo monitus, Petrum ab eo accersit, & Christum ei euangelizantem audit, & credit. act. 10. a
Cornu & potentia salutis nostræ, deus. 2. reg. 22. a
Cornu Christi & potetiam salutarem sublimauit deus, cum ipsum Christum misit, propter quem saluat omnes confidentes ei. 1. reg. 2. b
Cornu suum exaltatum dicit Anna in domino, siue per dominum, qui dederat ei filium Samuelem, vnde poterat inimicis audacter respondere & insultare. 1. reg. 2. a
Cornua facit sibi Sedecias, vide Prophetas veros. 3. regum. 22. b
Cornuta Moysi facies, & splendens ex consortio sermonis domini exod. 34. d
Corona vitæ promittitur iis quorum tolerantia variis tentationibus fuerit explorata. iacob. 1. b
Corona iustitiæ reposita apud deum, quam reddet Paulo & iis qui diligunt aduentum Christi. 2. timoth. 4. b
vt Coronam regni cælestis incorruptam feramus, nihil non faciendum nobis in hoc mundo. 1. corinth. 9. d
Coronam gloriæ inmarcescibilem accepturi qui bene pauerint gregem Christi. 1. petr. 5. b
Corpus Christi, ecclesia ephes. 1. d
Corpus vnum sunt in Christo omnes fideles. rom. 12. a
vt Corpus vnum sumus, hortatur Paulus. ephes. 4. a

Corpora nostra membra sunt Christi. 1. corinthiorum 6. d
Corpus domino consecratum est, non fornicationi. 1. corin. 6. c
Corpus, anima viuens, gestandū prius à nobis est, quam spirituale suscipiamus 1. cor. 15. f
vt Corpus nostrum seuemus purum & illibatum, hortatur Paulus 1. thess. 4. a
Corporum nostrorum integritate glorificandus deus. 1. corin. 6. d
Corpus mortis vocat Paulus suum corpus, propter peccatum quod in eo mortem operatur rom. 7. d
Corpus nostrum vocat Paulus tam externum quam internum, in quo non vult peccatum regnare. rom. 6. b
Corpus nostrum vocat Paulus vas fictile. 2. corin. 4. b. domum terrestrem. 2. corinth. 5. a. Petrus autem cum Paulo, tabernaculum. 2. cor. 5. b. 1. petr. 1. c
dum in hoc Corpore sumus, peregrinamur, & semoti sumus à domino: etsi perfidem eum conspiciamus. 2. corinth. 5. b
in Corpus proprium peccat fornicator. 1. corinthiorum. 6. d
ab hoc Corpore peregrinari, ab eo ve diuelli, fidelibus optabile, vt deo propius iungantur. 2. corinth. 5. b
ab hoc Corpore mortali, petit liberari Paulus. roma. 7. d
Corpus suum modis omnibus subigit & castigat Paulus. 1. corin. 9. d
Corpus nostrum corruptibile, resurget incorruptibile, præfulgens multa gloria, idque reddet Christus simile corpori suo 1. corin. 15. f g philip. 3. d
Corporum cælestium gloria, alia quam terrestrium. 1. cor. 15. e
Corporalis exercitatio parum utilis, dum exercetur corpus vigiliis, ieiuniis, laboribus, ne insolescat: at si quis in pietate & fide in deum se exerceat, vtilissimum 1. timoth. 4. c
Corozaim exprobrat Christus ipsius incredulitatē. math. 11. c
Corripit dominus iustos in bonum. tob. 2. b. 13. a
Corripit dominus quos diligit. 2. mac. 6. c
Correptio fraterna. prouerb. 25. d. 27. a. 29. a. eccle. 19. b. 10. a
Corripientes Israelitæ fratres suos Rubenitas & Gaditas, allegant exempla & afflictiones dei, quas inflixit derelinentibus se. ios. 22. d
Correpti Rubenitæ quam humiliter, & amice defendunt innocentiam suam in eo de quo accusantur. 22. d e
quomodo Corripiendus sit frater peccans, galat. 6. d
Corripiendi cum modestia ij qui veritati resistunt. 2. timoth. 2. d
ad Correptionem nostram scripta sunt quæ aduersa cōtigerunt Iudæis. 1. cor. 10. c
Corrupta terra coram deo. gene. 6. b
Corinarum fabricatio in tabernaculo Moysi. exod. 36. a
Coruus emittitur ex arca gene. 8. a
Coruorum ministerio pascitur Elias à deo. 3. regum. 17. a
Coruum non comedebant Iudæi. deut. 14. b
Costa Adæ creat deus mulierem gene. 2. d
Coturnices & manna pluit deus. exod. 16. c
Coturnices pluit deus populo Israel murmuranti pro carnibus. nume. 11. g
Cozbi fornicaria occiditur à Phinees. nume. 25. b
Crapulam vt fugiamus, monet Christus. luc. 21. f
Crassus factus Israel & pinguis, reliquit deum suum. deut. 32. c
in Crastinum non gloriandum prouer. 27. a
Creatio hominis. gene. 1. de eccl. 17. a
Creator per creaturas cognoscendus sapien. 13. b
Creatoris potentiam ex creaturis docet Iob. 10. 12. a
Creatoris laus ab operibus eius eccl. 43. a
Creaturarum est dei voluntati obtemperare. isa. 45. d
Craturis vtitur dominus pro sua voluntate. ita. 45. b
Creataris fidentes decipiuntur. isa. 20. d
ante Creaturam omnem genitus Christus. colossen. 1. c
Creati sunt omnia dei voluntate per Christum. apoca. 4. d. colof. 2. c
Creatura dei omnis bona est, & nihil reiiciendum, aut immundum dicendum. 1. tim. 4. b
Creatura omnis dat gloriam agno Christo. apocalyp. 5. d
Creatura omnis vanitati subiecta est non volens. rom. 8. d
Creaturæ expectatio, reuelationem filiorum dei expe-

ctat. rom. 8. d
Creatura omni vt euangelizent, præcipit Christus apostolis. marc. 16. d
Creatura vniuersæ prædicatum est euangelium. coloss. 1. c
Creatura noua, sunt omnes per fidem in Christum renati. 2. corin. 5. d. galat. 6. d
CREDAT OPORTET is qui ad deum accedit. hebr. 11. b d
Credere non possunt deo, qui de illo nihil audierunt. rom. 10. c
CREDVNT, qui denuo siue desursum & ex deo nati sunt, quique hoc à deo habent, & eis datum est, math. 1. 3. b. 16. c. marc. 9. b. luc. 8. b. ioan. 1. b. 3. a. 1. ioan. 5. a. quibus deus dedit sensum vt cognoscerent. 1. ioan. 5. d. qui Christo dantur à patre, ab eo ue trahuntur, & ab eo audierunt. ioan. 6. d. e. quos deus aduocat prædicantibus ministris, act. 12. g. dans fidem omnibus. act. 17. g. quorum cor deus aperit vt intendat prædicantibus verbis. act. 16. c. qui ordinati sunt à deo. act. 13. g. qui plantati sunt ab eo. math. 15. b. marc. 7. b. qui semen sunt Christi, math. 13. e. qui docti sunt à deo. ioan. 6. e. quibus ostiū fidei apertū, act. 14. d. Ex his vides dei donum esse posse Christo credere.
VT CREDAMVS QVOD IESVS EST CHRISTVS FILIVS DEI, VT QVE CREDENTES, VITAM HABEAMVS AETERNAM, scripserunt tam diligenter quatuor euangelistæ euangelium. ioan. 20. g
qui credens Iesum esse Christum promissum, baptizatus. facit, saluus est. marc. 16. d. 1. ioan. 5. c
vt Credamus in ipsum qui lux erat, exhortatur Christus ioan. 12. f
Credens Christo, in deum credit: & lumine Christi purgatus à vitis, non manet in tenebris. ioan. 12. g
qui Crediderunt, cum Christum tamen non viderint in carne, beati ab ipso pronuntiantur ioan. 20. g
Credens Abraham promittenti deo filium, iustus ob id reputatur. gene. 15. b
Credendo in Christum, iustificamur à peccatis, nobisque remittuntur peccata. act. 10. g. 13. f. galat. 2. d
Credientibus est Christus perfectio legis ad iustificationem rom. 10. a
Credens Iesum esse filium dei, hic vincit mundum. 1. ioan. 5. b
Credientibus datur spiritus sanctus, eo que baptizantur à Christo, signanturque: quem spiritum, Christus aquam vocat. math. 3. c. ioan. 4. b. 7. f. ephes. 1. c
Credunt multi ex Iudæis, ob suscitatum à Christo Lazarum ioan. 12. d
Credendo solum deum, & quem misit Iesum Christum, datur vita æterna. ioan. 17. a
Credentes qui essent, & in fide permansuri essent, Christus nouit ioan. 6. g
non Credunt Christo Iudæi, quia non sunt ex ouibus ipsius. ioan. 10. e
Credunt Christo discipuli ipsius, aqua mutata in vinum. ioan. 2. c
quod Credidisset Maria, beata ab Elizabeth dicitur. luc. 1. d
Credulitas apostolorum ioan. 16. f
Credens toto corde in Christum Eunuchus baptizatur. act. 8. g
qui Credit Christo, signat & testificatur deum esse veracem, & testimonium dei recipit: quo in baptismo & transfiguratione testificatus est ipsum esse filium suum: qui non credit, mendacem deum dicit. ioan. 3. d. 1. ioan. 5. b
Credentes, filij dei efficiuntur ioan. 1. b
Credenti omnia possibilia mar. 9. d. deut. 7. c
Credentes quæ signa sequantur ad confirmationem suæ prædicationis. mar. 16. d
qui Credit Christo non curiet, neque sitiet. ioan. 6. d
Credens Christo non morietur in æternum, id est non condemnabitur, iraque dei non manebit super eum ioan. 3. b. d. 5. d. 6. e. 11. d. marc. 16. d
Credientibus læticia & honor. 1. petr. 1. b. 2. b. isaiz. 35. a
Credentes ingredientur in requiem dei hebr. 4. a
qui Crediderit, non confundetur aut pudebit. rom. 9. g. 1. petr. 2. a
Credentes in aduentum filij dei, cum illo sunt resurrecturi. 1. cor. 15. d
Credentes accedentes ad congregationem Christianorum, confitentur peccata sua. act. 19. d
quia Credit Paulus, loquitur cum fiducia veritatem euangelicam. 2. cor. 4. c
non Credentibus Christus lapis factus est in offendiculum. 1. petr. 2. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

etiam si non Credamus Christo, fidelis nihilominus
permanet deus in suis promissionibus 2. timoth.
2. b
non Credentibus & fidētibz signis quæ fecerat Is-
raelitis, irascitur deus nume. 14. d
non Credentes deo Israelitæ, neque vocem eius au-
dientes, puniuntur deut. 9. d
vt Crederet ipsum à deo esse missum ad liberandum
populum, signa & miracula faciebat Moyses quæ
iusserat ei deus exod. 4. a b
Credi vult deus Moysi, tanquam ei qui cum deo
locutus sit, & solum dei verbum docuerit exod.
19. b
Credidit populus, signis & miraculis factis, Moysen à
deo esse missum liberatorem. exod. 14. g
¶ Crescit Samuel cum quo deus erat 1. reg. 3. d
¶ Cretenfes mendaces tit. 1. c
¶ Criminales ne simus leuit. 19. d
¶ Crispus archisynagogus Christo credit cum tota
domo act. 18. c
Crispus & Caium baptizat Paulus 1. cor. 1. b
¶ ad Crucem ducitur Christus matth. 27. c. marc. 15. b.
ioan. 19. a
in Cruce se derelictum clamat Christus psalm. 21. ver-
su. 1.
in Cruce quanta fuerit Christi angustia psalm. 21. ver-
su. 14.
C R V X sua (tribulatio, & quicquid voluerit deus cum
pati, ferenda quotidie unicuique Christiano) matth.
16. d. marc. 8. d. luc. 9. c. alioqui non ingreditur in
regnum Christi matth. 20. c. marc. 10. c
Crux & poena à deo Davidi imposita, propter adulte-
rium suum 2. reg. 12. d
Crucem suam si quis non ferat, is Christi discipulus,
ministrerque verbi eius esse non potest matth. 10. d.
eccl. 2. a
Crux emendat nos prouerb. 20. d
Crucis, id est afflictionis, quæ hominem beatificat, cō-
mendatio Iob 5. c. prou. 10. c. 12. a
in Cruce & tribulationibus quas patiebatur propter
Christi verbum, gloriatur Paulus galat. 6. d
Crucis verbum, fidelibus dei virtus ad salutem 1. corin.
1. c
Crucifixum Christum prædicat Paulus 1. corinthiorū.
1. d
per Crucem Christum restituisse vitam munda, stultum
videtur gentibus 1. cor. 1. c. d
Crucifixum carnem suam cum concupiscentiis fide-
les galat. 2. d
Crux Christi quomodo euacuetur 1. cor. 1. c
Crucifixus mundus Paulo, & Paulus mundo, nihil cu-
rans mundi tribulationes & glorias. galat. 6. d
¶ Cuculum non comedebat Iudei deut. 14. b
Culicem excolentes Pharisei, religiosos se osten-
tantes in rebus nullius momenti, camelum glutie-
bant, negligentes fidem & misericordiam in quibus
vera religio matth. 23. c
¶ Cultus externus fide destitutus, reicitur à deo. isa.
43. d
Cultus dei verus. isa. 1. e
¶ Cuniculus immundum animal leui. 11. a
¶ Cupiditas inexplēbilis prouerb. 27. c
Cupiditas radix omnium malorum 1. tim. 6. c
Cupiditas inanis gloriæ abicit à nobis. galat. 5. d
¶ Curiosa mulier comedit de ligno vitæ. genef.
3. b
Curiositas Dinæ gene. 34. a
Curiositas Bethsamarum punitur. 1. reg. 6. d
in Curiosos & nihil agentes 2. thess. 3. d
à Curis huius vitæ vt caueamus, monet Christus luc.
21. f
Cura dei erga populum suum. iere. 6. d
Cura dei pro Iacob, ne noceat ei Laban. gene. 31. c
¶ Currit Elias lumbis accinctus, vt anteuerat Achab
in Iezrahel. 3. reg. 18. g
¶ cum Curribus ferreis nonigētis pergit Sifara ob-
uiam Deborah in bellum. iudic. 4. d
Currus Salomonis. 1. 400. 3. reg. 10. d
Curribus ferratis utebantur Chanaanæi. iudic. 1. c
Currus Israel dicitur Elias ab Eliseo, cui fuerat sum-
ma rerum tradita ad seruandum populum. 4. reg.
2. b
¶ Custodiuit dominus populum Israel vt pupillam o-
culi. deut. 32. b
Custodienda præcepta dei exod. 15. g deut. 13. a
vt Custodirent mandata sua magnalia fecit deus in pu-
pulo Israel. deut. 11. b
Custodientibus præcepta sua, misericors deus. exod.
20. a
vt Custodierent viam dei præcipiebat Abraham filiis
& familiæ gene. 18. c

vt Custos ipsius sit deus, optat Iacob gen. 28. d
Custodem se futurum ipsius Iacob quocunque pergat,
promittit deus. gene. 28. c
Custodiuit deus Dauidem à malo, ne occideret Nabal
impium 1. reg. 25. g
vt Custodiāt nos deus, orandum. num. 6. d
¶ Cuthæorum deus, Nergel 4. reg. 17. e
¶ Cygnum non comedebant Iudæi deut. 14. b
¶ Cyro rege Persarum permittente, reuertitur popu-
lus in Ierusalem isa. 14. a
Cyro prosperitas magna obtigit propter Israelē isa.
45. a
Cyrus rex Persarum à deo inspiratus, remittit popu-
lum in Ierusalem ad reedificandum templum 2. para.
16. d. 1. esdr. 1. a
Cyrus reddit vasa templi, quæ abstulerat Nabuchodo-
nosor 1. esdr. 1. b

D

D Abir vrbs, aliàs Cariath, senna iof. 15. f. aliàs Ca-
riath-sepher iof. 15. c
Dabir vrbs expugnatur à Iosue, omniæque occiduntur
cum rege ipsius iof. 10. g
¶ Dæmonibus non offerendum leui. 17. b
Dæmonis filios consecrant Israelitæ. 4. regum.
17. c
Dæmoniis immolauerunt Israelitæ, idolis quæ fece-
runt deut. 32. c
Dæmonia fide deprecationi iuncta & ieiunio expellun-
tur matth. 17. c
Dæmonia Christo præcidunt marc. 13. b
Dæmones Christum rogant, ne in abyssum eos extru-
dat. matth. 8. d
Dæmones abeunt in porcos. matth. 8. d
Dæmon prædicat Pauli & Silii seruos esse dei, viā
salutis annuntians act. 16. d
Dæmones Iesum esse Christum agnoscunt: quos ne
id prædicent, prohibet matth. 8. d. marc. 3. b. 5. a. luc.
4. g. 8. d
Dæmon confitetur se Iesum nosse & Paulum act.
19. c
Dæmonium habere Christum, virtutēque ipsius
eum dæmonia eiicere, pars Iudæorum blasphem-
at, pars negat. matth. 12. b. marc. 3. c. luc. 6. b. ioan.
8. f. 10. d
quod Dæmonia nobis in nomine Christi subdantur,
ne inde gloriemur, sed quod nomina nostra scripta
sunt in cælis. luc. 10. c
Dæmoniis immolant gentes 1. cor. 10. e
Dæmoniorum religioni se fauere testantur, qui eorum
hostiis vescuntur 1. cor. 10. e
Dæmoniorum consortem non oportet Christianum
esse 1. cor. 10. e
Dæmoniorum doctrinas quas vocet Paulus. 1. timoth.
4. a
Dæmoniācū sanat Christus. matth. 12. b. marc. 3. c. luc.
11. b
Dæmoniācam inclinatā sanat Christus. luc. 13. c
Dæmoniācos duos sanat Christus. matth. 8. d. marc. 5.
a. luc. 8. d
¶ Dagoni deo suo & dæmoni tribuunt Philisthiim,
quod traditus esset Samson in manus ipsorum. iudic.
16. f
Dagon deus Philisthinorum ante arcam dei corruit. 1.
reg. 5. a
Dagonis limen non calcant sacerdotes ipsius, & qua-
re 1. reg. 5. b
¶ Dalidem amat Samson, quam sæpe deludit interro-
gantem (impulsu Philisthinorum) qua re posset mi-
nui sua fortitudo. iudic. 16. a b c
Dalila prodit ipsum Samsonem. iudic. 17. d
¶ Damaris mulier Christo credit. act. 17. g
¶ Damascenis vastitas futura ab Assyriis prædicatur.
isa. 17. a
Damasco comminatur dominus. amos 1. a
Damascus vastatur à rege Assyriorum 4. reg. 16. b
Damasci prædicat Paulus Christum. act. 9. d. 2. corinth.
11. g
¶ Damnationis ministratio, lex. 2. corinth. 3. b
ne Damnemur cum mundo, iudicio dei hic leniter af-
figimur ad nostram correptionem. 1. cor. 11. g
¶ de Damno facto exod. 22. a
¶ Dan vrbs quæ aliàs Lais dicebatur. iud. 18. g
Dan filius Iacob ex Bala. gene. 30. a
Dan benedicitur gene. 49. a. deut. 33. d
Dan possessio. iof. 19. c
Dan viri 600. post exploratores reuersos, proficiscun-
tur in Lais, vbi & morantur: statuētes ibi sculptile
quod fecerat Michas, constituto Leuita. iudic. 18. d e f g

18. d e f g
Dan filios arctat Amorrhæus. iudic. 1. g
Dan filij. gen. 46. c. & eorum hereditas. iof. 19. c
¶ Danda deo magnificentia, confitendum est deum ef-
se qui magna opera faciat. deut. 32. a
Dandum, & dabitur nobis luc. 6. f
Dare beatius, quàm accipere act. 20. g
Dat omnia deus. 33. c
Dat deus vr̄bem Iericho ipsi Iosue, & quomodo. iof.
6. a
Datorem hilarem diligit deus 2. cor. 9. b
Datus domino Samuel vt ministraret ei in sacerdotio
pro Heli. 1. reg. 1. b
¶ Daniel, regis Iuda captiuitatem refert daniel. 1. a
Daniel non vult vesci cibis regis. dan. 1. b
Daniel regi Nabuchodonosor somnium indicat, & in-
terpretationem daniel. 2. d
Daniel à rege exaltatur daniel. 2. g
Daniel prædicat Balsazar à regno deturbandum. daniel.
5. e
Daniel constituitur à rege princeps super satrapas. da-
nie. 6. a
Danielem accusant satrapæ tanquam violatorem edi-
cæ regij. daniel. 6. c
Daniel mittitur in lacum leonum dan. 6. e. 14. f
Daniel in deum suum fidens liberatur dan. 6. f
Danielis accusatores exponuntur leonibus dilaniandi.
daniel. 5. f
Daniel ostenditur quatuor bestiarum visio. daniel. 7. a
Daniel optat impleri à domino quod promissit de re-
ditu populi à captiuitate daniel. 9. a
Daniel visionem septem hebdomadarum edisserit an-
gelus daniel. 9. f
Danielem pascit Habacuc daniel. 14. f
Danielem à lacu leonum iubet rex educi daniel. 14. g
¶ Darius Mædes succedit Balsazari dan. 5. g
Darius decreti publicatione deum Danielis prædicat.
daniel. 6. g
Darius Cyri decretum de templo extruendo inueniēs,
iubet & ipse templum extrui. 1. esdr. 6. a
¶ Dathan, Core, & Abiron rebellio, sacerdotium sibi
querentium. num. 16. a b
¶ Dauid ex quibus ortus sit ruth. 4. d
Dauidem regem constituit deus super Israelē, quod
Saul contra præceptum suum egisset 1. reg. 13. c
Dauid pulcher 1. reg. 16. b
Dauidem vngit Samuel in regem 1. reg. 16. b c
Dauid vnctus in regem, pascit greges patris. 1. regum.
17. b
Dauid accipit spiritum domini qui à Saule recesserat.
1. reg. 16. c
Dauidem mittit Isai ad Saulem cum muneribus 1. reg.
16. d
Dauid percussit citharam, recedit spiritus malus à
Saule: & Saulis armiger constituitur 1. reg. 16. d
Dauid laudatur coram Saule 1. reg. 16. d
Dauid minimus inter fratres, à patre suo Isai mittitur
in castra Israel 1. reg. 17. b
Dauid spiritu tractus, vult mitti contra Goliath 1. reg.
17. c
Dauid contemnit inuidiam fratris 1. reg. 17. d
Dauidis fides experta dei adiutorium contra leonem
& vr̄sum, non diffidit adfuturum contra Goliath. 1. reg.
17. d
Dauid fides & Saulis diffidentia 1. reg. 17.
Dauid fratris inuidiam, & contumeliam contemnit;
zelum dei, superbiam esse interpretantis. 1. reg. 17. d
Dauid abiicit arma, dei solius potentia confusus 1. reg.
17. c
Dauidis arma. 1. reg. 17. f
Dauid omnia agit vt glorificetur deus Israel etiam
in gentibus 1. reg. 17. f
Dauid lapide funda iacto. Goliath interficit. 1. regum.
17.
Dauid affert ad Saulem 100. præputia Philisthinorum,
& accipit Michol in vxorem 2. reg. 18. g
cum Dauid erat deus, vnde à Saule timetur. 1. reg. 16.
c. 18. g
Dauidis nomen & fama celebris apud omnes 1. regum
18. g
Dauid in fœdus cum Ionatha 1. reg. 18. a
Dauid prudens, præfectus militiæ Saulis, amatur à po-
pulo 1. reg. 18. a b c
Dauidem occidi iubet Saul 1. reg. 19. a
Dauidem psallentem nititur confodere Saul 1. regum.
19. b
Dauid percussit Philisthæos. 1. reg. 19. b
Dauid Saulem fugiens, ad Samuelem venit & ad Iona-
than. 1. reg. 19. c
Dauidem persequens Saul cum ministris, conuertun-
tur à deo, & cum prophetis prophetant, obliui offi-
B ij

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- cij ad quod venerant 1. reg. 19. d
 David fudit Saulem 1. reg. 20. a. b
 David in angustiis animi constitutus, cōquæritur cum Ionathā amico 1. reg. 20. a
 David cum Ionathā fœdus ferit 1. reg. 20. c. 23. c
 David absconditus requiritur à Saule 1. reg. 20. d
 David fugiens Saulem, venit in Nobē ad Achimelech 1. reg. 21. a
 David comedit panes propositionis 1. reg. 21. b
 Davidis exemplo, qui necessitate compulsus comedit panes propositionis, docet Christus non peccasse discipulos si ob necessitatem sabbatho spicas vulerint math. 12. a. marc. 2. d. luc. 6. a
 David requirit arma, qui sub protectione dei erat, nihil sperans in armis 1. reg. 21. c
 David apud regem Achis, insaniam simulat 1. reg. 21. d
 ad David latitatem, ære alieno oppressi conveniunt 1. reg. 21. a
 David Saulem fugiens, ad regem Moab se confert 1. reg. 22. a
 David Gad prophetæ Monitu fugit in Hareth 1. reg. 23. a
 Davidem indicat Sauli Doeg Idumæus 1. reg. 22. a
 David liberat Ceilam urbem, dei consilio 1. reg. 23. a
 Davidi consulenti dominum respondetur, viros Ceilæ, quos ipse liberasset, tradituros ipsi Sauli, nisi fugerit 1. reg. 23. b
 David proditur à Ziphæis 1. reg. 23. c
 Davidem consolatur Ionathas in deo, testificans ei deum impleturum quod promississet, regnum Saulis super Israel, ne desperaret in adversitatibus 1. reg. 23. c
 Davidem persequitur Saul: quem liberat deus immisissis Philisthæis in Saulem, quos omisso Davide insequitur 1. reg. 23. d
 David habitat in Engaddi, quem persequitur Saul 1. reg. 24. a
 David latet in spelunca cum suis 1. reg. 24. a
 David parcat inimico Sauli, præsciendens oram vestimenti eius 1. reg. 24. b
 David docet Saulem quam misericordiam ei fecerit 1. reg. 24. b
 David iurat Sauli, se non deleturum semen ipsius 1. reg. 24. d
 David mittit servos ad Nabal pro cibo, quem eis denegat 1. reg. 25. c
 David descendit, ut de impio Nabal vindictam sumat 1. reg. 25. c
 Davidi it obuiam Abigail vxor Nabal cum cibariis 1. reg. 25. c
 David placatur acceptis muneribus 1. reg. 25. f
 David gratias agit deo ob occisum Nabal 1. reg. 25. d
 David ducit Abigail in vxorem 1. reg. 25. g
 David inimico Sauli dormienti parcat secundo, hastā & scyphum eius auferens 1. reg. 26. a
 David obiurgat Saulem, quod cum iniuste persequatur 1. reg. 26. c
 David in angustia cordis constitutus, fugit ad Achis regem Geth 1. reg. 27. a
 Davidi datur Siceleg ciuitas 1. reg. 27. b
 David in regione Philistinorum habitās occidit Philisthæos omnes quos potest, existimante Achis rege, quod Iudæos occideret 1. reg. 27. d
 David constituitur custos regis Achis in bello 1. reg. 28. a
 David cum Philisthæis contra Saul pugnaturus, ab exercitu dimittitur 1. reg. 29. a
 David laudatur ab Achis rege Geth 1. reg. 29. b
 Davidis vxores captivæ 1. reg. 30. a
 David remissus ab exercitu Philistinorum inuenit successam Siceleg 1. reg. 30. a
 David confortatus in domino, applicato sibi Ephod, & consulto domino, Amalecitas succensores Siceleh apprehendit, eosque occidit, prædam reducens, & duas vxores suas 1. reg. 30. b. c. d. e
 David tristatur audita morte Saulis & Ionathæ 2. reg. 1. b
 David occidi iubet nuntium Saulis interfectorem 2. reg. 1. c
 Davidis planctus super Saulem & Ionathā 2. reg. 1. d
 David consulto domino, reuertitur in patriam mortuo Saule 2. reg. 2. a
 David vngitur in regem super Iudam 2. reg. 2. a
 Davidis militum & Isboseth confictus 2. reg. 2. c. d
 Davidis filij in Hebron nati 2. reg. 3. a. 1. paralip. 3. a
 David prohibetur ædificare domum domino 2. reg. 3. a. 7. a. b. 1. paral. 17. a
 Davidi reditur Michol 2. reg. 3. c
 David plangit occisum Abner 2. reg. 3. f
 David maledicit ipsi Ioab & semini eius, propter occisum Abner ab ipso 2. reg. 3. f
 cum Davide erat deus, ideo proficiebat & crescebat 2. reg. 5. b
 David vngitur in regem super Israel 2. reg. 5. a. 1. paral. 11. a
 David capit arcem Sion, quæ eiusdem ciuitas dicitur 2. reg. 5. b. 1. paral. 11. b
 Davidis filij in Ierusalem nati 2. reg. 5. c
 David, consulto domino, profligat Philisthæos 2. reg. 5. c. d
 David ædificata sibi domo, agnouit confirmatum esse suum regnum à deo 2. reg. 5. c
 David accinctus Ephod cum populo instrumentis musicis ludit ante arcam dei, quibus testabantur cordis sui lætitiæ & fidem in deum 2. reg. 6. a. c
 Davidem nudum saltantem coram domino despicit Michol 2. reg. 6. c. 1. paral. 15. d
 David benedicit, beneficiæque precatur familiæ suæ 1. reg. 6. d
 David cibatur populum post adductam ad se arcam & completa sacrificia 2. reg. 6. d
 David laudat benignitatem dei, ob promissionem ei factam de semine post eum futuro 2. reg. 7. c. 1. paral. 17. c
 David vincit Philisthæos, quos facit sibi tributarios 2. reg. 8. a. 1. paral. 18. a
 David percussit Adarezer 2. reg. 8. a. 1. paralip. 18. a
 Davidi fit Syria tributaria 3. reg. 8. b
 David consecrat domino vasa, quæ acceperat à gentibus quos occiderat 2. reg. 8. c
 David curat negotia regni, non solum in prophanis, sed etiam in sacris 2. reg. 8. d
 David Miphiboseth filios Ionathæ omnes Saulis agros restituit 2. reg. 9. b
 David mittit servos ad consolandum Hamon 2. reg. 10. a. 1. paral. 19. a
 Davidis serui ignominia affecti ab Hamon remittuntur 2. reg. 10. a
 Davidis adulterium cum Beth-sabee 2. reg. 11. a
 Davidi fit Beth-sabee vxor 2. reg. 11. d
 David arguitur homicidij à Nathan, proposita illi parabola diuitis & pauperis 2. reg. 12. a
 Davidem pœnitet peccati, & ei condonatur, patienter ferenti crucem sibi à deo illatam 2. reg. 12. c. d. 16. d
 David audita morte Amnonis, scissis vestibus cum populo flens cadit in terram 2. reg. 13. f
 David non vult videre reuocatum Absalom, ne videtur approbare factum 2. reg. 14. f
 David nudis pedibus, flens fugit Absalom filium suum 2. reg. 15. c. f
 Davidis mortificatio & abnegatio sui quæ fuerit 2. reg. 15. f
 Davidi datum regnum Israel 1. reg. 15. f
 David Sibæ dat bona Miphiboseth 2. reg. 16. a
 David iniuriam à Semei illatam, quod à deo esset, non vlciscitur 2. reg. 16. b. c
 David fugit ad regem Geth 2. reg. 17. a
 David audito per internuntios à Chusai cōsilio Achitophel, fugit 2. reg. 17. e
 Davidi esurienti cum populo, prouidentia dei deferuntur cibaria in deserto 2. reg. 17. g
 David præcipit ipsi Ioab ne occidatur Absalom in bello 2. reg. 18. a
 Davidis exercitus vincit exercitum Absalom 2. reg. 18. a
 David accepto nuntio mortis Absalom, plangit eum 2. reg. 18. g. quem Ioab audacter consolatur 2. reg. 19. a
 David restitutus regno reducitur in Ierusalem 2. reg. 19. b
 David sedet in porta ciuitatis in signum luctus depositi super morte Absalom, & cum gaudio suscipiendi exercitus 2. reg. 19. b
 David osculatur ipsum Berzellai, qui alimenta ei præbuerat fugituo 2. reg. 19. g
 David concubinas suas decem, quibuscum Absalom concubuerat, inclusit vsque ad diem mortis suæ, dās eis alimenta 2. reg. 20. a
 Davidis regis officarij numerantur 2. reg. 20. g. 1. paral. 1. d
 Davidis bella quatuor insignia contra Philisthæos 2. reg. 21. c. 1. paral. 20. c
 David sepelit ossa Ionathæ & Saulis 2. reg. 21. c
 Davidis canticum pro liberatione ab omnibus inimicis 2. reg. 22. a
 Davidis fortes homines recensentur 2. reg. 23. b. 1. paralip. 11. b
 Davidis verba nouissima 2. reg. 23. a
 per Davidem locutus est spiritus dei 1. reg. 22. a
 Davidem commouet deus ut numeret populum, quem populum ob peccata volebat ipse deus affligere 2. reg. 24. a. 1. paral. 21. a
 Davidi tria pœnarum genera proponuntur, quia populum numerauerit 2. reg. 24. b. 1. paral. 21. b
 David dolet occidi populum, cum ipse sit qui peccauerit 2. reg. 24. c. 1. paral. 21. c
 qui ad David transferunt, cum adhuc fugeretur Saulem 1. paral. 12. a
 David arca in tabernaculum allata, cōstituit ministros coram ea 1. paral. 16. a
 David præparat necessaria ad ædificationem domus dei, quam Salomoni iubet ædificare 1. paral. 22. a. b
 David senex regem constituit Salomonem 3. reg. 1. c. 1. paral. 23. a
 David numerat Leuitas, & eisdem officia assignat 1. paralip. 23. a
 David assignat officia filiis Aaron 1. paral. 24. a
 David ordinat cantores, eorumque vices & sortes ianitores itidem cōstituit, & quæ porta cuique sit obseruanda 1. paral. 25. a. & 26. a
 qui Davidi regi ex præfectis & principibus ministrant 1. paral. 27. a
 David hortatur populum & Salomonem filium ad ædificationem templi dei 1. paral. 28. a
 David dat Salomoni descriptionem templi & necessaria ad ædificationem 1. paral. 28. c
 quæ David, eiusque principes obtulerint in templi ædificationem 1. paral. 29. a
 Davidi seni frigido datur Abisag puella quæ dormientem calefaceret 3. reg. 1. a
 Davidis morituri præcepta quæ dabat Salomoni filio 3. reg. 2. a
 David moritur, cui succedit Salomon 3. reg. 2. c. paral. 29. g
 Davidis regni tempus 3. reg. 2. c. 1. paral. 29. g
 Davidis commendatio eccl. 47. a
 Davidis regnum sempiternum futurum ea conditione, si filij eius ambulassent coram deo toto corde sicut ipse David 3. reg. 8. c
 Davidis rectum cor corā deo, excepto adulterio quod cum Beth-sabee commisit 3. reg. 14. b. c. 15. a. propter Davidi factas promissiones, non vult deus auferre totum regnum à Salomone, sed duas tantum tribus ei reseat 3. reg. 11. f
 David Christi resurrectionem prædixit act. 2. e
 Davide maior Christus math. 22. d. marc. 12. b. luc. 10. b
 ¶ Debita septimo quoque anno Iudæus remittebat Iudæo fratri, non autem peregrino deut. 15. a
 Debitum & ius mutue charitatis sit semper inter Christianos rom. 13. c
 ¶ Debora nutrix Rebecca moritur gene. 35. b
 Debora vxor Lepidoth iudicat Israellem iudicum. 4. a
 Debora mittit Barac ex præcepto dei, ut expugnet Sisaram iudicum 4. a
 Debora cum Barac gratias agunt deo ob deuictum Sisaram iudicum 5. a
 Debora & Barac canticum iudicum 5. a
 ¶ Decalogi repetitio deut. 5. a
 ¶ Decanos constituit Moyses super populum exod. 18. d
 Decem præcepta exod. 20. a
 Decem tribus Israel à deo reiectæ ob fornicationem earum cum idolis iere. 3. b
 Decem tribuum Israel euersionem prædicit Isaias ob superbiam earum in deum isa. 9. b
 contra Decem tribus Damascenis confœderatas prophetia isa. 17. a
 Decem tribuum absque reuocatione deletio osee. 1. c
 ¶ Decimæ, dei erant leuit. 26. d
 Decima frumenti, vini & olei offerendæ in loco quem elegisset deus: qui locus si remotior fuisset, vendebat decimas qui eas offerbat, & pecuniis illis, cum venisset ad locum, emebat quicquid placebat ei, & comedebat in eo loco deut. 14. c. d
 Decimæ domino sanctificandæ leui. 27. d
 Decimæ sacerdotibus Leuitis erant pro hæreditate præstandæ nume. 18. c. d
 Decimis iubet deus alere Leuitas, peregrinos, pupillos, & viduas deut. 14. d
 Decimare mentem & anethum iuxta legem Moyfi solliciti erant Iudæi sacerdotes, misericordiam & fidem

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- præcipua legis opera omittentes. math. 23. c. luc. 11. f.
- Decimas dat Abram Melchisedeco sacerdoti dei. gen. 14. d.
- Decimas deo se oblatum ex omnibus quæ sibi daret, vult Jacob. gene. 28. d.
- Decimas seminum, vinearum, & gregum, reges sibi etiam accipiebant. 1. reg. 8. c.
- ¶ non Decipiendus frater leuit. 19. c.
- Decipit patrem suum Michol, prouidentia dei seruans Dauidem, per fenestram cum dimittendo. 1. reg. 19. c.
- Decepturus deus regem Achab nolentem audire verbum suum, immittit spiritum mendacem in os prophetarum qui ei falsa prædicerent. 3. reg. 22. c. d.
- ¶ quæ decreta & mandata continebat, legem aboleuit Christus, & quare. eph. 2. c. d.
- ¶ Decuriones constituit Moyses super populum, & quales. deut. 1. b.
- ¶ Dedicatio templi sub Salomone. 3. reg. 8. g. 2. paral. 6. a.
- Dedicatum templum Salomonis ab ipso deo. 3. regum 9. a.
- Dedicatio templi sub Esdra. 2. esd. 6. d.
- Dedicatur murus Ierusalem. 2. esd. 12. b.
- Dedicatio altaris sub Iuda Machabæo. 1. mach. 4. e.
- ¶ Defendunt innocentiam suam Rubenitæ coram fratribus ipsis accusantibus. iof. 22. d.
- ¶ Defuit nihil Israelitis in deserto, quod deus esset cū eis. deut. 2. b.
- ¶ pro Delicto, lex hostiæ. leuit. 7. a.
- ¶ Demetrius Seleuci filius occiso Antiocho regnum occupat. 1. mach. 5. a.
- Demetrius mittens Bacchidem & Alcimum in Iudæa, filios Israel affligit. 1. mach. 7. a.
- Demetrius pactum inire cupit cum Ionatha, qui id recusans Alexandro adheret. 1. mach. 10. a.
- Demetrius Ptolemæo succedens, Iudæam liberam permittit. 1. mach. 11. b.
- Demetrius per Ionatham liberatus, istum cum eo fœdus violat. 1. mach. 11. d. e. f.
- Demetrius Alcimi instinctu, Nicanorem ad interficiendos Iudeos mittit. 2. mach. 14. a.
- Demetrius ab Arsace deuincitur. 1. mach. 14. a.
- Demetrii cuiusdam laus. 3. iof. d.
- ¶ De Dente molaris maxillæ asini dat deus aquas Samsoni sitienti, & aquas petenti. iud. 15. d.
- Dentem excutienti, dens excutiebatur. exod. 22. c.
- ¶ Depositi lex. exod. 22. b.
- Depositi quomodo reddendum. exod. 21. b.
- ¶ Deprecabatur Aaron super cornua altaris thymiamatis. exod. 30. b.
- ¶ Derelinquere, vide Relinquere.
- non Derelinquit dominus populum suum agnoscentem peccatum, promissionum suarum memor. 1. reg. 12. d.
- non Derelinquit deus populum ambulanti in præceptis eius. 3. reg. 6. b.
- se non Derelictum ipsum promittit deus Iosue deut. 31. b.
- Dereliquit deum suum Israel, incrassatus, impinguitus & saturatus bonis terræ promissionis. deutero. 32. c.
- Derelictum à deo Israelitæ queritur Gedeon. iudicum 6. c.
- se Derelictum clamat Christus in cruce. math. 27. c. luc. 23. c.
- Derelicturos se, & irritum pactum suum facturos Israelitas, prædicit deus Moysi & Iosue. deut. 31. d.
- Derelinquentes ipsum proiecturus est deus. 3. regum. 9. b.
- Derelictum se eos qui fornicati fuerint à se, & alijs filii fuerint quam sibi, comminatur deus. deutero. 31. d.
- ¶ Descendere deum dicit scriptura, vt videat afflictionem populi sui, qui tamen vbiq; est, & omnia videt. exod. 3. b.
- Descendisse deum vt videret turrim Babel, scriptura refert, more nostro loquens. gene. 11. a.
- Descensus Christi ad inferos. psal. 15. versu. 10.
- ¶ in Deserto Sin veniunt filij Israel. exod. 16. a.
- in desertis locis moratur Christus, ob nimium de ipso rumorem. marc. 1. d.
- ¶ Deserunt viam dei Israelitæ, adorantes vitulum. exod. 32. b. c.
- ¶ Desperantes leprosi de vita, ob nimiam famem annunciant Samaritanis prouidentiam dei. 4. regum. 7. b. c.
- Desperantium confirmatio. ezech. 33. c.
- Desperant filij Israel de salute, & murmurant. exod. 14. c.
- Desperat Cain. gene. 4. c.
- ne per Desperationem, aliquem sibi vsurpet Satanas, libenter condonat respicientibus Paulus, teste & approbante Christo. 2. cor. 2. c.
- ¶ Despexit deum ipse Dauid, adulterium committens cum Bethsabæe. 2. reg. 12. c.
- ¶ Desideria, quæ erant in nobis ante Christi cognitionem, ne faciamus. 1. petr. 1. c. 2. e.
- Desideria iuuenilia fugienda. 2. tim. 2. d.
- ¶ Detrahunt Moysi Aaron & Maria, ob id à deo corripuntur, & Maria percutitur lepra. num. a. b. c.
- Detrahit vitanda. iacob. 4. c. 1. petr. 2. a. sap. 1. c.
- Detrahens fratri, detrahit legi. iacob. 2. c.
- Detrahit occultus cui similis. eccl. 10. c.
- Detrahitores audire verat dominus. prou. 25. b.
- ¶ Deuota promptitudo populi offerentis dona ad confectionem tabernaculi. exod. 35. c.
- DEVS SPIRITVS EST IOAN. 4. c.
- Deus a & o apoc. 1. c. 22. c.
- Deus, Christi caput. 1. cor. 11. a.
- Deus pater in Christo filio sibi complacet. math. 3. d.
- Deus pater in Christo, & Christus in deo patre. iof. 14. b.
- Deum se esse Christus probat scripturis & miraculis. iof. 5. c. d. 10. g.
- Dei patris vox ad Christum. iof. 11. e.
- Deum nemo vidit vnquam, sed nec videre potest, nec nouit, nisi Christus. iof. 1. b. 6. e. 1. timoth. 6. c. iof. 4. c.
- Deus vnus & pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. 1. cor. 8. b. eph. 4. b.
- Deus non habitat in manufactis templis, nec manibus humanis colitur. act. 17. f.
- Dei nomen. exod. 3. d.
- Deus vbiq; est, cunctaq; intuetur. iere. 23. e.
- Deo nihil occultum. eccl. 16. b. 23. c.
- in Deo mouemur, viuimus & sumus. act. 17. f.
- Deum nostra considerant negant infideles. iob. 22. b.
- Deo omnia possibilia. gene. 18. b. math. 15. d. mar. 10. b. luc. 1. d. 18. d.
- Deo nihil esse ab homine adiutorij Iob ostendit. iob. 26. a.
- sine Deo nihil stabile. sapien. 11. d.
- Dei est, creaturis vt pro sua voluntate: creaturæ autem, eius voluntati obedire. isa. 43. b.
- Dei sunt omnia. psal. 23. versu. 11.
- ex Deo omnia, & per illum, & in illum. rom. 11. d.
- Deus sic omnia facit, vt mundus tamen non intelligat. prouer. 25. a.
- Deum patrem videre petit Philippus. iof. 14. a.
- Deum patrem nouit & vidit, qui Christum nouit & vidit. iof. 14. a.
- Dei opera optima. eccl. 39. c. d.
- DEVS Christi, deus noster est. iof. 20. c.
- Deus, filiorum Israel erat deus, inter quos habitabat. exod. 29. g. 2. reg. 7. d. 22. c.
- Deus alius non est, quam deus Israelis. deut. 4. f. 32. 3. c. d. 1. reg. 2. a.
- Deum se Israelitarum dicit dominus, non esse timēdos deos Amorrhæorum. iudicum. 6. b.
- vt Deus ipsorum esset, assumpsit deus filios Israel in populum sibi. exod. 6. b.
- vt Deus ipsorum esset, eduxit deus filios Israel ex Aegypto. leuit. 11. g. 22. d.
- vt Deus Israelitarum esset, eisq; soli fiderent, pepigerat fœdus cum eis deus. gene. 17. a.
- Deus vult cognosci dominus per signa sua & miracula. exod. 7. c.
- vt Deus cognosceretur esse solus deus varijs signis & portētis, separauit Iudæos de medio aliarum nationum in populum sibi. deut. 4. e.
- Deus noster, deus deorum est, & dominus dominātū, &c. deut. 10. d. isa. 45. a.
- Deus solus & verus esse ostenditur deus Israel, igne de cœlo missō & consumente holocaustum Eliæ. 3. reg. 18. f.
- Deum Israel esse verum deum confitetur Naaman Syrius sanatus à lepra per Eliseum. 4. reg. 5. e. confitetur Iethro. exod. 18. c. confitetur Achab. iof. 2. c.
- Deus vnus & solus est cui fidendum. 3. reg. 18. d.
- præter Deum nostrum non est alius qui affligat & opuletur, iuuat & liberet in afflictionibus. deuteron. 32. c.
- Deus solus dux Israelitarum fuit, nullō alio adiutus. deut. 32. b.
- DEVS est qui omnia agit in nobis. 2. reg. 22. c.
- vt Deus glorificetur etiam in gentibus, omnia agit. Dauid. 1. reg. 17. f.
- Deus omnia tribuit. gene. 33. c.
- Deo cura est de nobis. 1. petr. 5. b.
- Dei familiaritas & bonitas cum Abraham. gen. 18. c.
- Deum hospitio suscipit Abraham sub perfora trium angelorum. gene. 18. a.
- Deus cum Isaac erat, ob id non erat illi timendum. gene. 26. e.
- Deus cum Iacob in itinere. gen. 46. a.
- Deus Iacob cui fidebat, & à quo cuncta expectabat. gene. 28. d. 31. a. 35. a.
- Deus est cum Ioseph in cunctis ipsis operibus. gene. 39. a. d.
- Deus cum Caleb. iof. 14. d.
- Deus erat in omnibus quæ agebat Iosue. iof. 1. c.
- Deus promittit se futurum cum Gedeone in liberando Israele. iudicum. 6. c.
- DEVS qui liberauit nos de seruitute. deut. 5. a.
- Deus vult cognosci se fuisse illum qui eduxit nos de captiuitate Pharaonis. exod. 16. a.
- Deus renuit ire cum populo in terram Chanaan ob idololatriam ipsorum. exod. 33. a.
- DEVS pugnans pro Israel. iof. 10. g.
- Deus tradebat Israelitis inimicos ipsorum in manus, quos ipsi occidebant. deut. 2. e. f. g. & 3. a.
- Deus est qui tradidit Amorrhæos in manum Israelitarum, vultque hoc sibi tribui non alicui & gladio ipsorum, tamen ipsi egregie pugnauerint. iof. 24. c.
- Deus ipse tradit Philisthæos in manus Dauidis, ipso dauide nihilominus pugnante. 2. reg. 5. d.
- Deus Og gigantem tradit in manus filiorum Israel: quem ipsi tanquam instrumēta occiderunt cum omni populo. ipsius deut. 2. d. 3. a.
- Deus fuit qui eiecit Amorrhæum & reliquos, non populus Israel. exod. 34. b.
- Deus propter seipsum & suas promissiones dat victoriam. Ezech. 4. reg. 19. g.
- Deus volens sibi belli victoriam tribui iubet Gedeonem cum trecētis viris aggredi Madianitas & Amalecitas. iudicum. 7. a. b.
- Deus exprobat Israel confitenti peccata, quod ab ipso sapissime adiuti, ipsum tamen reliquerint, cōuersi ad idola. iudicum. 10. c.
- DEVS qua specie visus est à Moysē, Aaron, Nadab & Abiu & senioribus Israel. exod. 24. c.
- Deus, vt vir armatus tenens gladium, apparet ipsi Iosue, præcipiens solui calceamentum. iof. 5. d.
- Deum se vidisse dicunt Manue, & ipsius vxor, conspecto angelo in cœlum ascendere, ipseque mori timet. iudic. 13. d.
- Deum se non posse audire loquentem in igne, & tonitru & fulgure datem legem, negat populus Israel: rogās sibi dari prophetam Christum qui sibi loqueretur verbum patris. exod. 19. c.
- DEI CULTVS VERVS ISA. 1. e.
- Deus imitandus. eph. 5. a.
- Deus benedicendus, & quare. 2. cor. 1. a.
- Deum glorificant turbe, quæ viderant paralyticum sanatum. matt. 9. a.
- Deo nos offeramus, & nostra omnia. rom. 6. b.
- Deus timendus, odorandus, ei immolandum. 4. reg. 17. f. deut. 6. c. 29. b.
- Deo curteatur omne genu. isa. 45. d.
- Deo seruendum ex toto corde. deut. 6. c. 11. b.
- Deus diligendus & inuocandus ad salutem. deut. 6. a. eccl. 13. c.
- Deus orandus in infirmitate. eccl. 38. a.
- Deus toto corde querendus in tribulatione. deut. 4. d.
- Deo soli omnis honor & gloria. isa. 42. b.
- Deo & diuitijs non possumus seruire. math. 6. c. luc. 16. c.
- Deus non tentandus. deut. 6. c.
- qui ex Deo est, verba dei audit. iof. 8. f.
- qui ex Deo sunt, debent sicut ille ambulauit & ipsi ambulare. 1. iof. 2. a.
- Dei sunt omnia, & vocatio, & opera, & impletio salutis nostræ, & hoc per Christum, 2. thessalo. 1. d. incipiens opus bonum in nobis & perficiens. philip. 1. a. hebr. 13. d. à quo accepimus quicquid gratiæ habemus. 1. cor. 4. c.
- Deo auctori omnia referenda. 1. cor. 11. c.
- Deus est qui iustificat propter Christum. rom. 8. g.
- ex Dei electione sanctificamur à spiritu sancto. 1. petr. 1. a.
- Deus reuocauit nos ad vitam cum filio suo, & quare. eph. 2. a.
- Dei propria gloria & potentia saluamur. 2. petr. 2. a.
- Dei consilium, quod est euangelium, spreuerunt Pharisei. luc. 7. c.
- in Deo sumus & manemus, si charitatem habemus, & mandata eius facimus. 1. iof. 2. d. 3. d. 4. c.
- Deus noster, misericordiarum deus, & patientiæ & solatijs tue consolationis. rom. 15. b. 2. cor. 1. a.
- Deus noster non mentitur. tit. 1. a.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Deus fidelis dabit vitam æternam quam promisit. heb. 10.d
- Deum non potest pœnitere donorum suorum. roma. 11.d
- Deo adherentes, viuunt: qui autem idolis, pereunt. deut. 4.a
- Deus quos amat arguit & castigat. hebr. 12.b. apoc. 3.b
- primitiæ Deo reddendæ. exod. 23.d
- Deo offert victimas ipse Iacob cum proficiscitur in Aegyptum. gene. 46.a
- Deo tribuit Ioseph quod venditus Aegyptiis, constitutus sit princeps super Aegyptios. gene. 45.c
- Deus per spiritum erroris in ore pseudoprophetarum, seducit interdum eos qui verbum suum oderunt. 3. reg. 22.c.d
- Deus immittit spiritum malum inter habitatores Sichem & Abimelech, vt iste ab illis odio habeatur iudicum. 9.c
- Deimira prouidentia & subita erga Samaritanos fame & bello affligos. 4. reg. 7.b.c
- Dei benignitas in omnibus sapien. 12.a
- Deus solus est bonus. matth. 19. c. marc. 10. c. luc. 18.d
- Deus charitas est. 1. ioan. 4.c
- Dei adiutores & cooperarij in prædicatione euangelij. 1. corin. 3.b
- cum Deo operatus dicitur Ionathas, per quem deus occiderat Philisthæos. 1. reg. 14.g
- Deus est qui cor hominis prauum conuertit & iustificat. psal. 118.
- Deo impellente, eum sequimur. 1. reg. 10. d
- Deus, operum humanorum director. prouerb. 16. a.b. 20.d
- Deo dirigi viam suam petit Paulus. 1. thessalonicens. 3.d.c
- Deus iuxta faciem non iudicat. 1. reg. 16.b
- Deus misericors. sapient. 11.d
- Deus est qui futura prædicit, non idola. isa. 42.b
- Deus pacis author non diffensionis. 1. cor. 14.f
- Deus solus pius. apoc. 15.b
- Dei potentia & benignitas. isa. 40.c
- Dei nomen, protectio nostra. prouerb. 18.b
- Deus quomodo querendus, & à quibus inueniatur sapien. 1.a
- Deus absque gladio saluat. 1. reg. 17.f
- Deus solus sapiens. rom. 16.d
- Deus scrutator renū & cordium, eaque probat, & penitus inspicit. act. 15. b. 1. thess. 2.a. 1. ioan. 3.d. apoc. 2.e. iere. 7.b
- Deus solus sapientiæ adiuuentor. baruch 3.d
- Deus iniustos puniens, sanctus æstimetur. isa. 5.d
- Deus tentat Abraham vt probet. gene. 22.a
- Deus tentat filios Israel vt eum timeant. exod. 20.c
- Deus Ezechiam derelinquit vt tentetur à nuntiis regis Babylonis. 2. paral. 32.g
- Dei agnoscent voluntatem esse Bathuel & Labā, quod datur Rebecca ipsi Isaac. gene. 24.f
- Dei homo, Moyses. deut. 33.a
- Deo s. alienos si adorauerimus, alij quàm deo fidentes, aut nobis tribuentes quod dei est, peribimus. deut. 5.a. 6.c. 8.d. 31.e. exod. 20.a. d. 34.b
- Deos non esse qui manibus fiunt, docet Paulus. act. 19.e
- Deos siue idola patris Laban furata erat Rachel. gene. 31.d
- Deos alienos Iacob iubet familiæ vt auferant. genef. 35.a
- Deos alienos vt auferant, & soli deo seruiant toto corde, adhortatur populum Samuel. 1. reg. 7.a
- Deo & demonibus seruientes. 4. reg. 17.f
- Deum eligunt Israelitæ cui seruiant, reiectis idolis. iof. 24.d
- Deus huius seculi, satan à Paulo dicitur. 2. corinth. 4.a
- Deum Pharaonis constituit deus Moysen, quod quæ dixisset, deus loqueretur ei per Aaron. exod. 7.a
- Deo s. pro iudicijs frequenter accipit scriptura. exod. 22.b. d. psal. 81. versu. 1.
- Deuteronomium, id est iteratam vel secundam legem legat rex, & quare. deut. 17.d
- Deuteronomium, legis explanatio. deuteronomij. 1.a
- Deuteronomium scribit Moyses, & tradit Leuitis, & senioribus Israel. deut. 31.b
- Deuteronomium præcipitur legi septimo quoque anno. deut. 31.c
- Deuteronomij liber reponitur in latere arcæ fœderis. deut. 31.g
- Deuteronomij lectionem continuam præcipit dominus Iosue. iof. 1.b
- Deuteronomium altari lapideo inscribitur à Iosue. iof. 8.f
- Deuteronomium totum legit Iosue omni populo Israel, præsentibus mulieribus & paruulis. iof. 8.g
- Deuteronomium reperitur in domo domini. 4. reg. 22.b. 2. paral. 34.c
- Deuteronomium legit Iosias coram populo. 4. reg. 23. a. 2. paral. 24.a
- Ad Dexteram Christi & ad sinistram vt sedeat, orant filij Zebedæi. matth. 20. c. mar. 10. c
- À Dextris aut sinistris ne declinet à lege Moyfi, hortatur deus ipsum Iosue. iof. 1.b
- Deus mulierem seducit, prouocans eam ad transgressionem præcepti dei. gene. 3.a
- Diabolus à Christo victus, caput & omnem ipsius potentiam, quam exercebat in peccatores, conterente. gene. 3.c
- Diabolus Christianis insidiatur. gene. 3.c
- Diabolus maledicitur. gene. 3.c
- Diabolum, Paulus principem aeris huius, vocat rectorem huius mundi. ephes. 2.a
- Diabolus accusator fidelium, proiectus per Christum, apoc. 12. c. aduersarius noster. 1. petr. 5. c. inimicus & hostis noster. ephes. 6.b
- Diabolus homicida, qui in veritate non permanfit, mēdax & pater mendacij. ioan. 8.f
- Diaboli semen sunt infideles peccatores. matth. 13. c. 1. ioan. 3. b. & ad ipsius voluntatem captiui tenentur, 2. timo. 2.d
- Diaboli imperium quod habebat super nos destruxit morte sua Christus. hebr. 2. b. & ad hoc apparuit, 1. ioan. 3. b
- Diabolum vincimus verbo dei, & fide in Christum. ioan. 2. c
- Diabolo locus non dandus. ephes. 4. f
- Diaboli filios Iudæos affirmat Christus, & quare. ioan. 8.f
- Diaboli instinctu tradit Iudas Christum. ioan. 13.a
- Diabolo & angelis eius æternus ignis paratus. matth. 25.d
- Diabolica sapientia vbi inuidia & cōtentiones. iacob. 3.d
- Diæconorum mores quales esse debeant. 1. timoth. 3.b
- Dies verbo dei creatur. gen. 1.a
- Diem à nocte diuidunt luminaria à deo creata. gene. 1.b
- Dies distinxit deus sole luna & stellis. gene. 1. b
- Dies & nox non cessabunt. gene. 8.d
- Dies longiores vel breuiores tribuit deus. deuteronom. 30.d
- Dies longa temporibus Iosue. iof. 10. c
- Dies nostros implebit deus, si seruierimus ei. exod. 23.c
- Dies prolongantur à deo custodientibus præcepta ipsius. 3. reg. 3.b
- Diei index siue arbiter, deus. iudicum. 11. c
- Dies boni. 1. petr. 3.b
- Dies mali sunt, quando occasio peccandi obijcitur v-bique. ephes. 5. c
- Dies malus, dies tribulationis & persecutionis. ephes. 6.c
- quod Dies obseruarent & menses, reprehendit Paulus Galatas. galat. 4. b
- Dies obseruare. Vide Elementa mundi.
- ob Dierum discrimen non iudicandus frater. roman. 14. b
- Dies vnus apud dominum, sicut mille anni. 2. petr. 3.b
- Diei sunt horæ duodecim. ioan. 11. b
- in Diem viuendum, nec curandum de crastino. matth. 6.d
- Diem iudicij propinquum asserit Paulus. romanorum 13.d
- Dies domini siue iudicij inopinatus vt fur. 1. thessalon. 5.a
- de Die aduentus Christi ad iudicium consolatur Thessalonicenses Paulus. 2. thess. 2. a. zach. 14. b
- Dies domini horrendus. 2. corinth. 5. b. soph. 1. c. malach. 4. a. amos. 4. b
- Dies salutis, dies Christi est. 2. cor. 6.a
- Diei nouissimi aduentus. apoc. 6.d
- Die septimo cessauit deus à creando. gene. 2.a
- Die ac nocte, id est continue meditari in lege sua præcipit deus Iosue. iof. 1.b
- Difficilia quatuor cognitu, & quartum penitus ignotum. prouerb. 30. c
- Difficile nihil est deo. gene. 18. b
- qui Diffidens quicquam à domino postulat, non accipiet. iacob. 1. a
- ¶ Digni sibi in manibus & pedibus cuiusdam gigantis occisi à Ionatha filio Samaa. 2. regum. 31.d
- Digito dei scriptas tabulas accipit Moyses. exod. 31.d
- Digitus & potentia dei. exod. 8. d
- ¶ Dij hominum manu fabricati. deut. 4. d
- Dij gentium varij. 4. reg. 17. e
- Dij multi sunt & idola, sed nobis vnus deus. 1. corint. 8. b
- Dij gentium nec seipfos, nec alios seruare possunt. baruch. 6. b. sapient. 18. d
- Diis gentium comparat Sennacherib deum nostrum. 4. reg. 18. g
- Dij alieni auterri debent ab eo qui vult dominum eligi sibi in deum. iof. 2. 4. f
- Dij vocantur iudices in sacris literis. exod. 22. b. d
- Diis, id est iudicibus siue magistratibus, non detrahendum. exod. 22. d
- Dij vocantur auditores verbi dei. ioan. 10. g
- ¶ Dilatat deus gressus illius cui dat de inimicis victoriam. 2. reg. 22. c
- ¶ À Dilectione, & vera fiducia in deum abducens propheta signis vel miraculis, non audiendus, sed occidendus. deut. 13. a
- DILEXIT nos prior deus, non nos eum. 1. ioan. 4. c
- Dilexit deus populos deut. 33. a
- quod Diligat nos, videtur deus operibus tribuere, quod cuiusdam præcepta ipsius: cum prædixerit se ideo elegisse nos, quod nos dilexisset. deuteronom. 7. b
- Dilectio dei inestimabilis erga filios Israel. ofee. 2. a
- Dilexit populum Israel deus, propterea elegit in populum. deut. 10. c
- Diligens deus Israelitas, pro maledictione quam Balaam petebat ipsis ab ipso deo dari, dedit benedictionem. deut. 23. a
- propter Dilectionem quam erga patres Iudæos habuit deus, ideo de celo docuit eos, & dedit eis terrā promissam. deut. 4. f
- Diligitur Salomon à deo. 2. reg. 12. f
- Diligens vehementer deus mundum, dedit nobis Christum filium, vt vitam haberemus. ioan. 3. b. ephes. 2. b. 1. ioan. 4. c
- Diligens nos Christus, dedit animam suam pro nobis. ioan. 15. b. galat. 2. d. ephes. 5. a
- Dilectus Christus à patre, quod animā suam posuisset pro omnibus. ioan. 10. c
- vt Diligeremur à deo, & vicissim illum diligeremus, euangelizauit nobis Christus. ioan. 17. d
- Diligunt deū perfecti, qui mandata eius faciūt. 1. ioan. 2. a. 5. f
- qui Diligit deum, diligit & proximum. 1. ioan. 4. d
- si deum Diligimus, natos etiam dei diligimus. 1. ioan. 5. a
- Diligentibus deum, omnia sunt ad illorum commodum. rom. 8. e. ipsique corona vitæ promissa. iacob. 1. b. eosque vt suos agnoscit deus. 1. corinthiorum. 8. a
- qui deum Diligere se dicit, & fratrem odit, mēdax est. 1. ioan. 4. d
- Dilectio qua fratres diligimus, à spiritu sancto est. 1. ioan. 4. c
- Diligendi aduenæ. leuit. 19. g
- Diligamus inuicem, sicut Christus dilexit nos, simplici ex corde. rom. 12. c. ephes. 5. a. philip. 1. d. 2. a. 1. thess. 4. c. 1. ioan. 3. b. d. 4. b. 1. petr. 1. d
- Diligitur Dauid à Saule. 1. reg. 16. d
- per Dilectionem suppoitemus inuicem. ephesio. 4. a
- Diligamus opere & veritate, distribuentes temporalia nostra pauperibus fratribus. 1. ioan. 3. c
- Dilectio proximi, legis est impletio. rom. 13. c
- Dilectio non sit simulata. rom. 12. b
- qui Diligit fratrem, deus in eo manet, ex deo natus est, translatus est, à morte peccati ad vitam euangelij, & euangelium lucet in eo. ioan. 2. b. 3. c. 4. b. c
- Diligendi ministri verbi. 1. thess. 5. c
- Dilectionem & fidem orantes petamus à deo. iudæ. f
- ex Dilectione proueniunt omnia bona. hebræor. b. c
- Dilectionem in Christum prius habere oportet, quàm mandata eius possimus implere. ioan. 14. c. d. 15. b
- Diligunt Christum, qui filij dei sunt. ioan. 8. c
- qui Diligunt Christum, gaudent eum esse apud patrem. ioan. 14. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Diligens Christum, diligetur à patre & ab ipso. iohan. 14. c. d.
- quòd multum Dilixerit deum peccatrix mulier, peccata multa dimissa sunt ei. luc. 7. g.
- per Dilectionem mutuam cognoscimur Christi discipuli. iohan. 13. d.
- Diligit Christus Mariam & Martham, & Lazarum. iohan. 11. a.
- an ipsum Diligeret Christus ter Petrum interrogat, summa charitate erga Iesum opus esse pastoribus docens. iohan. 21. c.
- Diligendi amici. leuit. 19. d.
- Diligit Ionathas Dauidem vt animam suam. 1. regum. 20. c.
- Diligendi inimici. matth. 5. g. prou. 25. c.
- Diligit Dauid inimicum suum Saulem. 1. regum. 24. b. 26. a.
- Diliges dominum deum, & cæ. primum & maximum mandatum. Secundum, Diliges proximum, matt. 22. d. marc. 12. c. luc. 10. c.
- Diligere deum ex toto corde, maius omnibus holocaustomatibus. marc. 12. c. deut. 6. a.
- ad Dilectionem dei, exhortatio. 1. iohan. 4. d. iof. 13. c. eccl. 13. c.
- Diligant deum hortatur Rubenitas Iosue. iof. 22. a.
- vt Diligamus se petit à nobis deus. deut. 10. c. 11. c.
- Diligendus deus obediendo mandatis eius. deut. 11. b.
- vt Diligamus ipsum toto corde & anima circuncidit deus, & purgat cor nostrum ab omni fiducia externa. deut. 30. b.
- Diligit Salomon deum. 3. reg. 3. a.
- Diligentibus se misericors deus. exod. 20. a. deut. 5. a. 7. d.
- Diligere deum, est vita & bonum suæ vite consequitur vita & bonum omne. deut. 30. d.
- Diluuuii prædicit deus ipsi Noc. gen. 6. b.
- Diluuuii causa. gene. 6. a.
- Diluuuii inundatio. gen. 7. c.
- Diluuuium non erit rursum. gene. 8. d.
- Dimitti sibi peccatum postulant fratres Ioseph. gen. 50. c.
- Dimittit Ioseph iniuriam fratribus. gene. 50. c.
- Dina filia Iacob ex Lia. gene. 30. c.
- Dina filia Iacob ex Lia rapitur. gene. 34. a.
- Dionysius Arcopagita Christo credit. act. 17. g.
- de Diotrephe quodam, qui quòd primatum gere- re in ecclesia amaret, reprehenditur à Ioanne. 3. iohan. c.
- Discecati domus quæ dicebatur in Israel. deutero. 25. b.
- Discipulum Christi fieri, tanquam malum aliquod, opprobant Pharisei cæco nato. iohan. 9. c.
- Discipuli à ventis validis iactati in mari, Christi potè- tiam & suam incredulitatem experiuntur. matt. 14. c. marc. 6. f. iohan. 6. b.
- Discipuli Christum ire in Iudæam dehortantur. iohan. 11. a.
- Discipuli esurientes, sabbatho spicas vellunt. matth. 12. a.
- Discipuli indignantur effusum vnguētum super caput Christi. matth. 26. a. marc. 14. a. iohan. 12. a.
- Discipulos fugituros, vbi viderant eum comprehendere, prædicit eis Christus: quod negant. matt. 26. a. marc. 14. a. luc. 22. d.
- Discipuli omnes fugiunt, videntes tribulationes Chri- sti. matth. 26. f. marc. 14. c. luc. 22. e.
- ex Discipulis Christi quidam dubitauerunt eum resur- rexisse. matt. 28. a.
- Discipulis suis inclusis propter metum Iudæorum, ia- nuis clausis ingreditur ad eos vt viderent eum resur- rexisse. iohan. 20. c.
- Discipuli Christi sunt, qui in fide eius permanēt. iohan. 8. d.
- Discipuli Christi dignoscimur, si mutuam dilectionem habuerimus. iohan. 13. d.
- qui Discipulus Christi esse velit, tanquam domum æ- dificaturus, aut bellum cum altero commissurus, perpendat an à deo sibi datū sit, tribulatione oborta propter Christum posse pati, & non resistere à Chri- sto. luc. 12. f.
- Discipulus Christi, ministrusque euangelij esse non po- test, qui parentes, & c. plus amat quàm Christum. matth. 10. d.
- Discipulo Christi si quis vel potum aquæ eo nomine dederit, quod Christi sit, non perdet mercedem. matth. 10. d.
- Disciplinam dei & tribulationes quas infligit nobis ne negligamus. heb. 12. b.
- qui sine Disciplina dei sunt, filij eius non sunt hebr. 12. c.
- Disciplinam suam non recipientibus, id est nolen- tibus præceptis suis obedire, minatur deus leuit. 26. d.
- Disciplina & correctionis vtilitas. prouerb. 22. a. 13. c. 15. d.
- Disciplinam & correptionem irrident stulti. prouer. 15. a. b.
- Discere timere deum. 3. reg. 8. e.
- Discenda & facienda præcepta dei. deut. 5. a.
- vt Discerent timere deum, præcipit deus legi populo Deuteronomium. deut. 31. c.
- Discamus timere deum, faciendo quod præcipit. deut. 14. c.
- Discordia occasione se fuisse in Iudæa conque- ritur Ieremias. iere. 15. c.
- Discordiarum seminatore detestatur dominus. prouer. 6. b.
- Disidiorum amatores vbique quærunt rixandi oc- casionem. prouer. 18. a.
- non dissensionis deus author est, sed pacis. 1. corinth. 14. f.
- Dissentio inter Paulum & Barnabam tanta vt disce- derent ab inuicem. act. 15. g.
- Dispensatio euangelij Paulo credita. 1. cor. 9. c. ideo supplicium illi paratum si cessasset.
- Dispensatores misteriorum dei, Apostoli. 1. corinth. 4. a.
- in Dispensatoribus dei, fidelitas requisita, qua solâ dei gloriam spectent. 1. cor. 4. a.
- Dispensatores gratiarum & donorum dei, sunt fideles. 1. petr. 4. b.
- Disputationes & quæstiones stultas de lege vitemus. tit. 3. c.
- Dissimulat Saul se audire verba impiorum nolētium ipsum recipere in regem. reg. 10. d.
- Ditatus dominus & pauperem facit quando lubet, vt de se Anna cantat, quam ipse dominus infecun- dam fecerat, & postea fecundam fecit. 2. regum. 2. b.
- diues deus in omnes qui inuocant illum. romano. 10. c.
- Diues, vt Christus interpretatur, is est qui in diuitiis confidit. marc. 13. b.
- Diuites inuitat Iacobus ad plantum. iacob. 5. a.
- Diuitibus vā, & quare. luc. 6. d.
- Diues in viis suis marcescit. iacob. 1. b.
- in Diuites, operarios suos mercede debita fraudulent. iacob. 5. b.
- in Diuites, qui pauperes Christianos ad tribunalia per- trahunt. iacob. 2. b.
- Diuites sibi thesaurizant iram dei. iacob. 5. a.
- Diues non honorandus ob rerum fluxarum abundan- tiam. iacob. 2. a.
- ne Diuites fieri velimus, dehortatur Paulus, docēs in- commodi diuitiarum. 1. timo. 6. b. c.
- Diuites hortatur Paulus ad spem in deum, & opera bo- na in pauperes. 1. timo. 6. d.
- Diuitibus & sturis maxime cauendum, ne obliuiscan- tur dei saluatoris. deut. 6. b. c.
- Diues iuuenis iussus à Christo omnia quæ possideret vendere, tristis abiit. luc. 18. d.
- Diuites peruenire ad euangelij cognitionem possibile est apud deum. matt. 9. c. marc. 10. b. luc. 18. d. vt de Za- chæo legis in Luca. 19. a.
- Diuites reddit deus mendicos: esurientes autem bonis replet. luc. 1. e.
- Diuitis epulonis parabola siue historia monet nos Christum vt præsentibus bonis bene vtamur, & pau- peres non negligamus, scripturæ præterea auscul- tandum, quid nos deceat abunde præcipienti: fru- stra vero & à mortuis testimonium peti. luc. 16. c.
- Diuitis cuiusdam propter opes elati parabola docet Christum vitam hanc temporalem diuitiarum abun- dantia non consistere: sed si quis deo fidat, illi nihil deesse, etiam in ægestate. luc. 12. c.
- Diuites minoris facit Christus iactantes æra multa ex eo, quo abundabant, in gazophylacium, quàm mul- lierem duo æra minuta mittentem, etiam ex eo quod illi deerat. marc. 12. d. luc. 21. a.
- Diuitis personam non consideret iudex. leuit. 19. c.
- Diues delicto non caret. eccl. 11. b.
- Diues ille beatus qui in pecuniis spem non habet repo- sitam. eccl. 11. b.
- Diutem mendacem odit dominus. eccl. 25. a.
- Diuitis vitia. eccl. 13. a.
- Diuitis molestia. eccl. 5. c.
- Diuitis & pauperis collatio. eccl. 13. d.
- Diuites Abram & Lot in pecoribus, auro & argento gene. 13. a.
- Diuites supra modum Esau & Iacob. genef. 30. d. 36. a.
- Diues efficitur Isaac à deo. gene. 26. c.
- Diutem fecit deus Labā propter Iacob seruum suum. gene. 30. c.
- Diuitias Nabab tradit deus ipsi Iacob. gene. 31. b.
- Diues supra modum Booz. ruth. 2. d.
- Diuites in pecoribus Gad, Ruben, & dimidia tribus Manasse. num. 32. a.
- Diues Berzellai Dauidem fugitiuum pauera, pro quo beneficio non vult sibi quicquam retribuere. 2. reg. 19. f.
- Diuites non secuta est Ruth, vt eis nuberet, nec paupe- res: sed omnia deo committens, tandem reperit cui nubat. ruth. 3. e.
- Diues mulier alit Elisæum sæpe iter habentem per do- mum illius. 4. reg. 4. b.
- Diuitis & pauperis parabola proponitur à Nathā ipsi Dauidi. 2. reg. 12. a. b.
- Diuitias Isaac conhtetur Abimelech à deo esse. gene. 26. f.
- Diuitia male partæ, dilabuntur prouer. 28. b.
- Diuitia amicitiam pariunt. prouer. 19. a.
- Diuitia à domino misericordia. deut. 8. c. d. prouer. 10. c.
- Diuitias vt acquiramus, tribuit deus vires. deutero. 8. d.
- Diuitias suas vult acceptas referri deo ipse Abram, nō hominibus. gene. 14. d.
- Diuitiarum & paupertatis author dominus. prouer. 22. a.
- Diuitiis non fidendum. abd. 1. b. eccl. 5. a.
- Diuitias vbi dederit deus, ne obliuiscamur ipsius esse omnia. deut. 8. c.
- Diuitiarum fallacia, verbum euangelij suffocat in no- bis. marc. 4. b.
- Diuitias (es alienum vocat Christus) qui non bene di- spensant (quod iniquum esse in mammona iniquita- tis significat) ij quia nondum illis renuntiauerunt, sed fidunt, regnum euangelij non percipiunt. luc. 16. c.
- Diuitias temporales (quas Christus mammon iniquum vocat, materies nempe oninis iniquitatis) vt paupe- ribus abunde elargiamur, adhortatur Christus, & ce- pturis nos in æterna tabernacula: si bonis dei vii fue- rimus ad nostram vilitatem, vt villicus iniquus bo- nis domini sui. luc. 16. a.
- Diuitias solam sapientiam petenti Salomoni dat deus. 3. reg. 3. b.
- Diuitiis & deo non possumus seruire. matth. 6. c. luc. 16. c.
- Diuinatores moriantur. leuit. 20. d.
- Diuinatores Aegyptiorum non possunt interpretari somnia Pharaonis. gene. 41. b.
- Diuationibus inferuntur Israelitæ. 4. regum. 17. c.
- Diuios consulunt Philisthæi de reducenda arca dei. 1. reg. 6. a.
- Diuios ne consulamus. deut. 18. b.
- per quæ participemus Diuinam naturam. 2. petr. 1. a.
- Diuitiis plenitudo in Christo habitat. coloff. 2. a.
- Diuortium non quærat, qui vinculo coniugali alli- gatus est vxori. 1. corinth. 7. e.
- Docti sunt à deo Christiani. iohan. 6. e. heb. 8. d. 1. iof. 5. d. 1. iof. 5. d.
- Doctor apostolorum & fidelium omnium, spiritus san- ctus. iohan. 14. d. 16. c. psal. 31. versu. 10.
- Doctor gentium, Paulus. 1. timo. 2. b.
- Doctores constituit Christus in ecclesia, & ad quid. 1. cor. 12. d. ephes. 4. b.
- Doctorem claritas. dan. 12. b.
- Docere omnia quæ præceperat illis, præcipit Christus apostolis missis ad prædicandum euangelium. matt. 28. d. marc. 16. d.
- qui Docet, doctrinam dei doceat. 1. petr. 4. c.
- Doccamus singuli singulos. 1. thess. 5. c.
- Doctores fugiant quæstum, quæstiones item & verbo- rum pugnas, & prophanas vocum nouitates, vnde oriuntur inuidiæ. 1. timo. 6. b. d.
- Doctores futuros qui placencia & fabulâs hominibus loquerentur, prædicat Paulus. 2. timo. 4. a.
- Doctores aliud docentes quàm euāgelium, quales esse soleant. 1. timo. 6. a. 2. timo. 6. b.
- in Doctores docentes peruersâ, turpis lucra gratia. tit. 1. b.
- in Doctores docentes quæ sunt contra euangelium. 2. timo. 3. b.
- Doctrina dei, donum. rom. 12. b.
- doctrina sana quæ sit. tit. 2. a.
- Doctrinâ dæmoniorum quæ. 1. timo. 4. a.
- Doctrinam nouam vocant Iudæi euāgelium. matc. 1. c.
- Doctrinam sanam futuram vt homines non recipere, sed magistros sibi quærerent loquentes placencia & fabulas, prædicat Paulus. 2. timo. 4. a.

Doctrinam aliam afferentes quam Christi, non recipiendi. 2. ioh. c.
 à Doctrina in specie sublimi & probabili cauendum. colof. 2. a
 Doctrinis variis ne abducamur, vt aliunde salutem exstimemus posse consequi quam per Christum. hebr. 13. b
 ad Doctrinam nostram traditæ sunt scripturæ. rom. 15. a
 Doctrinæ dei forma quam dedit nobis, est charitas. rom. 6. c
 Doctrinam Christi admirantur turbæ, marc. 11. c
 Doctrinæ vt inſter Timotheus, hortatur Paulus. 1. timoth. 4. d
 Doctrina & veritas in rationali iudicij. exod. 28. e
 Doctrina ſeminanda. eccleſiaſtes. 11. a
 Doctrinam à iuuentute amplectendam ſuadet. eccl. 6. b
 Doctrinam ſuam vt pluuiâ ſtillare, & fluere vt rorem, optat Moyses. deut. 32. a
 Doctrinaplenus Hiram in ædificanda domo. 3. reg. 7. b
 Doctus ad regnum cœlorum, & ad prædicandū euangelium, abunde docet quæ ad rem faciunt. matth. 13. g
 Docuit populum ſuum Iſrael deus. deut. 4. f. 23. b
 Docet deus viam bonam per quam ambulent qui conuerſi ad ipſum fuerint. 3. reg. 8. d
 Docetur à deo, qui appropinquat pedibus eius. deut. 33. a
 Docuit Iſraelitas deus quadraginta annis ipſum timere, & ipſi ſoli fidere. deut. 8. b
 Docet Moysendeus quid loquatur coram Pharaone. exod. 4. c
 Docet nos deus ad prælium. 2. reg. 22. c
 vt Doceret populum Iſrael timere ipſum & præcepta ipſius implere, iuſſerat deus Moysi. deut. 5. d. 6. a
 vt Doccat Moyses filios Iſrael canticum quod de futura ipſorum præuariatione, & malis eius euenturis compoſuiſſet, præcipit deus. deut. 31. e
 quæ Doccebant Leuitæ ex præcepto dei, ſolcite vt facerent præmonet Moyses Iudæos ne percuterentur plagis, exemplo Mariæ ſororis Aaron. deut. 24. b
 Docendi ſunt filij verbum dei. deut. 6. b. 11. c
 Docendi ſunt filij quare primogenita deo offerentur. exod. 13. c
 Doceri iubet Iosue filios, quid ſignificarent duodecim lapides in Galgalis, in loco caſtrorum fixi. iof. 4. a. d
 Docet filios & familiam, cuſtodire legem dei ipſe Abraham. gene. 18. c
 Docendi filij nos eſſe liberatos à ſeruitute diaboli, vt præcepta dei impleamus. deut. 4. b. 6. d
 Docetur Ioas rex iuda ab ioiada ſacerdote. 4. reg. 12. a
 Docet viam bonam & rectam Samuel populum. 1. reg. 12. d
 ¶ Doeg paſtor Saulis gratiam domini ambiens, & ſua quærens, prodit Dauidem Sauli. 1. reg. 22. b
 Doeg Idumæus impius occidit ſacerdotes domini iuſſu Saulis. 1. reg. 22. d
 ¶ Doler deum, Iſraelitas ſic affligi. iud. 10. d
 ¶ Dolus non erat in ore Chriſti. 1. petr. 2. d
 ¶ Dolus omnis abſit à Chriſtianis. 1. petr. 2. a
 ¶ Dominus vnus & ſolus, eſt deus noſter. deut. 6. a. ephes. 4. a
 Dominus prope eſt. philip. 4. a
 Domini ſunt omnia, ideo nihil impurum quod ab eo conditum eſt in vſus hominum. 1. corin. 9. f
 Domino ſeruendum. rom. 12. c
 vt Dominus cōgnoſcat ab Aegyptiis eſſe deus ſigna magna fecit. exod. 7. a
 Dominum deum non cōgnoſcit Pharaon. exod. 5. a
 Dominus eſt cum homine immutato per ſpiritum, donoque ipſius domini dei. 1. reg. 10. b
 Dominus tecum virorum fortisſime. Salutatio eſt qua ſalutauit angelus Gedeonem. iudic. 6. b
 Dominus vobiscum. Salutantium voces Hebræi viſitata, quibus reſpondebatur, Benedicat tibi dominus. ruth. 2. a
 Dominorum officium in ſeruos. ephes. 6. b. colof. 4. a. eccl. 33. d
 Dominus ſiquid inique geſſit in ſeruum, nō erit impunitus. colof. 3. d
 Dominum ſuum vocat Rebecca ſeruum Abraham geneſ. 24. c. item Dominum ſuum vocant Abraham filij Heth, vt videas modum loquendi fuiſſe in quotidiano ſermone erga ignotos. gene. 23. a
 Dominum vxoris vocat ſcriptura maritum. iudic. 12. f g
 Dominus videbit. nomen montis. gen. 22. c
 Dominari populo in timore dei. 2. reg. 23. a

Dominari deum Iſraeli vult Gedeon, non ſe. iudic. 8. e
 Dominum ſuum Eſau vocat ipſe Iacob. gene. 32. a
 ¶ Domus leproſæ conſideratio & purgatio. leuit. 14. e f g
 Domus venditio. leuit. 25. d
 Domorum Leuiticarum venditio. leuit. 25. e
 Domus Salomonis ædificatur, domus item filia Pharaonis vxoris ipſius. 3. reg. 7. a. b
 Domos pulchras vbi ædificauimus, meminimus dei qui dedit eas. deut. 8. c
 in Domo ſedentes meditemur verbum dei. deut. 11. c
 Domus & familia Salomonis prudens adminiſtratio per prudentes præſides, doctos ſacerdotes, gnaros æconomos. 3. reg. 4. a. b. c
 vt Domus Booz eſſet ſicut domus Phares, imprecatur populus. ruth. 4. c
 Domos ædificat deus obſtericibus timentibus ſe, id eſt eis prouidet. exod. 1. d
 Domus dei. gene. 35. b
 Domus dei in Silo, Bethel. iud. 18. g. 20. b
 Domus domini, templum. 2. reg. 12. e
 Domum domini prohibetur Dauid ædificare. 2. reg. 7. a. b
 Domus diſcalceati quæ dicebatur in Iſrael. deuteron. 25. b
 Domum fidelium ſe ædificaturū ſacerdoti Sado prædicat deus. 1. reg. 2. g
 Domum fidelem & firmam ſe ædificaturum ipſi Ieroſolam ambulati iuxta præcepta ſua, promittit deus. 3. reg. 11. g
 Domum Iſrael dicuntur ædificaffe Rachel & Lia, quæ genuerunt filios Iacob, ex quibus ingens populus Iſrael. ruth. 4. c
 Domum ſuam vocat deus populum Iſrael. nume. 12. b
 Domus dei, vbi deus habitat per verbum ſuum. gene. 28. c
 Domus dei, eccleſia, quam ædificauit Chriſtus conuertens corda ad euangelij ſuſceptionem. 2. reg. 7. c
 Domus dei ſpirituales, fideles ſunt. hebr. 3. b. 1. petr. 2. a. 4. d
 Domus orationis. matth. 2
 Domus pro corpore noſtro accepta. 2. cor. 5. a
 Domestici patrisfamilias, Chriſti fideles ſunt. matth. 10. c
 Domesticiſ fidei maxime benefaciendum. galat. 6. c
 per Domos & publice Paulus euangelium prædicat. act. 20. d
 ¶ Dona dat Rebecca & parentibus ipſius ſeruus Abraham. gene. 24. f
 Dona voluntaria exigit deus à populo pro conſectio- ne tabernaculi. exod. 25. a. 25. a
 Dona non accipit deus vt iudicet quenquam. deuter. 10. d
 Dona quæ dedit deus Salomoni. 3. reg. 4. d
 de Donis dei non præſumendum, vt Aſael. 2. regum. 2. d. c
 D O N V M dei eſt, quod ſaluamur. ephes. 2. a
 Donum dei, Chriſtus datus pro nobis. 1. ioh. 1. b. rom. 5. c
 Donum dei eſt, Chriſto credere. Vide Credunt qui denuo.
 Donum dei eſt, impoſitione manuum dare ſpiritum ſanctum. act. 8. d
 Donum dei eſt, ſcripturas intelligere & interpretari, vt vides. luc. 24. g. vbi Chriſtus mentes apoſtolorum aperit. 1. corin. 14. c
 Donum dei eſt, ferre poſſe propter eum tribulationes. philip. 1. d
 Dona dei ſunt omnia quæ habemus, vt vides in parabola talentorum. matth. 15. b. luc. 19. b. niſiſque habemus, quod nō acceperimus. 1. cor. 4. b. omniāque à patre luminum deſcendunt. iacob. 1. c
 Dona varia dedit Chriſtus aſcendens in cœlum, ad ædificationem eccleſiæ. ephes. 4. b
 Donorum ſuorum deum non poteſt pœnitere. rom. 11. d
 Donum proprium habet vnusquisque à deo. 1. corin. 7. b
 Donata ſunt nobis omnia diuina virtute, quæ ad veram vitam & pietatem pertinent per fidem in Chriſtum. 2. petr. 1. a
 Donata ſunt nobis maxima promiſſa per Chriſtum. 2. petr. 1. a
 Dona quæ dedit nobis deus, agnoſcimus ſpiritu ſancto docente. 1. corin. 1. c
 Dona quæ accepimus, diligenter in alterutrum adminiſtrems, vt in eis honorificetur deus. 1. petr. 4. c
 Dona maiora quibus diuinitus obtigerint, ab iis maio-

ra à deo exiguntur. luc. 12. f
 Donationes ſecundum gratiam dei differentes. roma. 12. b
 de Dono linguarum. 1. cor. 14. c. d
 Donum charitatis cæteris excellentius. 1. corin. 12. d
 Donum dei eſt ſedere ad dexteram vel ad ſiniſtrā Chriſti. matth. 20. c. marc. 10. c
 Dona dei ſine temporalia ſint, ſue ſpiritualia, ſiquis in aliorum vſus non adminiſtrauerit, priuabitur iis, & abiicietur in gehennam, vt vides in parabola talentorum. matt. 25. c. luc. 19. c
 ¶ Dormienti Samſoni ſuper genua Dalila meretricis raduntur pili ſeptem, & deficit ei fortitudo. iudicium 16. e
 Dormienti Sauli inimico parciſ Dauid. 1. reg. 26. a
 Dormienti & laſſo, & eſurienti Eliæ angelus dei miniſtrat cibum. 3. reg. 9. a
 Dormituri meditemur verbum dei. deut. 11. c
 Dormit ipſa Ruth ad pedes Booz. ruth. 3. a. b. c
 Dormientem Ruth ſecum ſentens Booz cōturbatur. ruth. 3. b
 Dormit Abiſag puella in ſinu Dauidis ſenis & frigidi, vt eum calefaceret. 3. reg. 1. a
 Dormire pro mori acceptum ob reſurrectionem. gen. 47. g. 3. reg. 1. c. deut. 31. b
 Dormire pro mori morte corporali. matth. 9. c. 27. f. marc. 5. b. luc. 8. g. ioh. 11. b. act. 7. g
 Dormientium primitiæ, Chriſtus reſurrexit. 1. corin. 15. c
 non Dormiamus, neque negligamus & ignoremus do- minum. 1. theſſ. 5. a
 Dormire cum muliere, pro rem habere cum muliere. 1. reg. 2. a
 Dormiens cum ancilla quomodo puniendus. leuiti. 19. c
 Dormiens cum vxore patris, cum ſore ſua, cum ſo- cru ſua, aut cum iumento, maledictus. deut. 27. c. d
 ¶ de Dragma perdita, vide luc. 15. b
 ¶ Draconis magni & ruſi ſignum in cœlo. apocalyp. 12. a
 Draconis & angelorum eius prælium cum Michael. apoc. 12. b
 Draco, qui eſt diabolus & ſatanas, ligatus apocalyp. 20. a
 Draconem interficit Daniel. daniel. 14. c
 ¶ Duces, vide Dux.
 ¶ Duodecim apoſtolorum nomina. matt. 10. a. marc. 3. b. luc. 6. b
 Duodecimam horam diei eſt, cum reſponderet Chriſtus apoſtoliſ nuntiantibus Iudæos ipſum velle occidere, aperte docuit tempus ſuæ paſſionis à patre ſtatutum, non poſſe accelerari aut retardari, nec eſſe quod timere debeant quandiu eſſent ſecum qui lux erat. ioh. 11. b
 ¶ ne Duritiam populi aſpiciat deus, orat Moyses. deut. 9. d
 ¶ Dux populi Iſrael, deus. deut. 1. e
 Dux ſolus Iſraelitarum deus, & non cum eo alienus. deut. 32. b
 Dux noſter deus, ducens nos ad ea quæ vult fieri. deut. 31. a. b
 Duces caſtrorum recenſentur. num. 10. b
 vt Ducem ſuper Iſraelitas vngat Saulem, præcipit deus Samueli. 1. reg. 9. c
 Duces quare à regibus in prouincias mittantur quibus oportet nos ſubiici. 1. petr. 2. c
 Dux incredulus Eliſeo per verbum dei Samaritanis abundantiam prædicenti, occiditur. 4. reg. 7. a. d

E

E Brietas regibus fugienda. prou. 31. a
 E ab Ebrietate & crapula cauendum. luc. 21. f. eph. 5. d
 Ebrietatem damnat Salomon. prouer. 20. a
 Ebrietatis incommoda. prou. 23. d. eccl. 31. b. c. d
 Ebriofum regnum dei non poſſidebunt. 1. cor. 6. b
 Ebriofos iudicabant apoſtoli, ſpiritu ſancto reple- tos, ij qui Chriſtum non nouerant. act. 2. b
 Ebrius Noc irridetur à filio. gene. 9. c
 Ebrius & ſecurus Benadab, contempnor dei veri, fugatur à deo per Achab. 3. reg. 20. c
 Ebrius rex Iſrael Ela, occiditur à ſeruo ſuo Zambri. 3. reg. 16. c
 Ebrius Amnon occiditur ab Abſalom. 2. regum. 13. f
 Ebrius Nabal. 1. reg. 25. f
 Ebriam iudicat Annan Heli ſacerdos, quod orante ipſa in corde, vox ipſius non audiretur. 1. reg. 1. c
 Ebria quæ doctorem impium ſignificat virū & doctri- na ſua ſtupidum, peribit cum ſitiète diſcipulo. deut. 29. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- ECCLESIA**, domus dei, 1. timo. 3. d. corpus Christi, ephe. 1. d. coloss. 1. d. plenitudo Christi, in quam transfundit virtutem & beneficentiam suam abundantissime. ephe. 1. d.
- Ecclesia dei sancta**. isa. 4. a
- Ecclesia, sponsa Christi**. psal. 44. versu. 10
- Ecclesiae caput, Christus**. ephe. 1. d. coloss. 1. d
- pro Ecclesia sua Christus seipsum tradidit, & quare**. ephe. 5. e
- Ecclesia dei tuta à peccato, morte, & inferno**. isa. 11. b
- Ecclesia spe promissionem dei confirmatur**. Michæ. 7. d
- Ecclesia principium habuit in hierusalem**. i. reg. 2. a
- Ecclesiae nascentis initium**. psal. 47. versu. 1
- Ecclesia Christi futura ex omni natione, in qua remissio peccatorum**. psal. 64. versu. 1
- Ecclesiam alloquitur propheta, quæ per prædicatione euangelij in toto orbe congregatur**. ita. 60. a
- Ecclesias ex gentibus congregatas, sub nomine insularum alloquitur Christus**. isa. 49. a
- in Ecclesia omnes eodem verbi dei pabulo pascuntur**. isa. 11. b
- in Ecclesia, peccati remissio**. isa. 33. d
- Ecclesia edificio fundamentum iactum**, CHRISTVS IESVS. 1. corinth. 3. c
- contra Ecclesiam & fidem quam habet in Christum, non præualebunt potestates inferorum**. matth. 16. c
- pro Ecclesia qua verbo apostolorum creditur, orat Christus iohan. 17. c**
- in Ecclesia fideles & infideles, vt in magna domo vasa aurea & testacea, mali & hypocritæ Christianis permisti, vt docet Christus in parabola de eo qui bonum semen seminauerat**. matth. 13. d. 2. timoth. 2. c. ne quis miretur si qui à fide discedant.
- in Ecclesia ministraciones diuersæ, cū idem sit omniū dominus, cuius munere dispensantur**. 1. corinth. 12. a
- in Ecclesia florebat senes sensibus**. isa. 65. d
- in Ecclesia dei omnia sancta**. zacha. 14. d
- in Ecclesia & congregatione fidelium, taceant mulieres**. 1. corinth. 14. f
- Ecclesia dei contendere non solet**. 1. cor. 11. c
- Ecclesiis omnibus Christianorum eandem doctrinam tradidit Paulus**. 1. corinth. 14. f
- Ecclesia Cenchreenis ministra Phœbe**. roma. 16. c
- Ecclesie dicatur fratris peccantis & nolentis resipiscere per uicaciam, vt à toto eorum cœtu inter quos versatur, moueatur**. matth. 18. c. Vide regnum celorum in Ecclesiam dei qui admittendi deut. 3. a
- in Ecclesiam non admittuntur Moabitæ & Ammonitæ**. deut. 23. a
- ex Ecclesia pellendi sunt impij**. zacha. 14. d
- pro Ecclesia senescente in qua refrigescit charitas, orat Christus psal. 70. versu. 10**
- Ecclesiae descriptio sub typo ciuitatis Ierusalem**. psal. 121.
- Ecclesiae Christi concordia**. isa. 11. b
- Ecclesiae nomen nouum, in qua sit dei voluntas**. isa. 62. a
- Ecclesiae vastatio sub typo Ierusalem**. zacha. 14. a
- Ecclesiae querimonia ob suam abiectionem**. psal. 88. versu. 37. isa. 49. d
- Ecclesiae propugnator Christus**. zacha. 14. a
- Ecclesiae hostibus comminatur dominus**. zacha. 14. c
- Ecclesiae confirmatio aduersus hostes**. michæ. 4. c
- Ecclesiae instauratio**. amos 9. e
- Ecclesiae bona multa promittuntur annuntiato euangelio**. isa. 60. c
- Ecclesiae exultatio in spe promissionum dei latantis**. isa. 61. d
- Ecclesiae felicitas prædicatur**. isa. 33. d. michæ. 7. c
- Ecclesiae aternitas**. iocel. 3. d
- Ecclesiam vocat Paulus etiam fideles qui in vna domo habitant**. rom. 16. a. coloss. 4. d
- Ecclesiastici libri author Iesus, filius Sidrach**. eccl. 30. d
- Edendi & bibendi ius sumptu eorum quibus euangelizauit, sibi esse ostendit Paulus**. 1. corinth. 9. a
- Edom quare sit dictus**. gene. 25. d
- Edom generationes**. ge. 36. a
- Edom negat transitu filijs Israel per terram suam**. num. 20. c
- in Edom non est rex, nisi presertus à Dauide & successoribus**. 3. reg. 22. g
- Edom recedit à Iuda, & constituit sibi regem**. 4. reg. 8. c. 2. para. 21. b
- Edomitæ percutiuntur ab Amasia**. 4. regum 14. b
- de Effeminatis, id est scortatoribus, cinadis & scortis masculis, vide 3. reg. 14. f. 15. b. 22. g. 4. reg. 23. b. prouerb. 13. b**
- Effundere animam, vide Anima**
- Egenis succurrendum**. prouerb. 28. d
- Egestas consumit non custodientes præcepta dei**. deut. 28. c
- Eglon urbem expugnat Iosue**. iof. 10. f
- Eglon regem Moab confortat deus aduersus Israelitas ad idola conuersos**. iudicum 3. b
- Egion regem Moabitum confodit Arad in æstiuo canaculo clam**. num. 3. c
- Egredi & ingredi ante populum non poterat Moyses senio confectus**. deut. 31. a
- Egressio filiorum Israel ex Ægypto**. exod. 12. f
- Egressum & ingressum vocant Hebraei conuersatione hominis: quam Salomon nesciuit regere nisi sapientia dei**. 3. reg. 3. a
- Ela constituitur rex super Israel post Baasam patrem**. 3. reg. 16. b
- Ela occiditur à Zambri seruo suo**. 3. reg. 16. c
- Elationem Corinthiorum arguit Paulus**. 1. corinth. 4. b.
- Elcana Leuites Ephrathæus duas vxores habet**. 1. reg. 1. a.
- Elcana benignitas erga vxorem**. 1. reg. 1. d
- Elidad & Medad, requiescente in eis spiritu dei, prophetant**. num. 11. f
- Eleazari filij Aaron & filij**. exod. 6. d
- Eleazar filius Aaron moritur**. iof. 24. g
- Eleazar percutit Philisthæos**. 2. reg. 23. b
- Eleazar filius Aminadab sanctificatur, vt custodiat arcam dei**. 1. reg. 7. a
- Eleazarus substituitur Aaron patri suo**. num. 20. d
- Eleazarus moritur**. iof. 24. g
- Eleazar filius Sauti occidit elephantem singulari certamine**. 1. mach. 6. c
- Eleazari passio**. 2. mach. 6. d
- Electi sumus à deo ante mundi constitutionem per Christum, meritoque ipsius & gratia vt salutem haberemus, & vt per dilectionem omnibus seruiremus operaque bona faceremus**. ioh. 13. c. ephe. 1. a. 2. thes. 2. d
- Eligimur à deo patre pro sua voluntate**. 1. petr. 1. a
- Elegit Iudæos deus ex omnibus populis, tantum quia eos dilexit, & quia promiserat, non propter aliquid aliud**. deut. 7. b. 10. c.
- Elegit deus Iudæos vt essent ei in populum peculiarem**. deut. 14. a
- Electi pauci, qui sincera fide versantur in operibus bonis, etsi multi sint vocati ad hoc**. matth. 20. b. 22. b
- per Electionem gratiæ dei consecutus est Israel salutem, quam non potuit assequi per opera**. rom. 11. a.
- Electione nostram ex gratia dei esse, non ex operibus nostris, ostendit Paulus exemplo Iacob & Elia**. rom. 9. c.
- Electos nemo potest accusare, cum deus sit qui iustificet**. rom. 8. f
- ab Electis electus iudicatur quicquid agat**. 2. reg. 22. c
- Electus Saul**. 1. reg. 9. a
- Electus Dauid in regem Israel à deo**. 2. regum 6. d
- Eleemosynas vt faciamus præcipit Christus: si non aliunde, vt vendamus quæ possidemus, & necessitati proximi subueniamus**. luc. 12. d
- Eleemosynas vt dent ex iis quæ adessent, hortatur Christus Phariseos, & omnia tunc illis futura erant munda, & interna & externa, vbi pro rapina, charitatem dei: pro malitia beneficentiam in omnes haberent**. luc. 11. f
- Eleemosyna quomodo facienda**. matth. 9. a. eccl. 18. b. 35. b
- Eleemosynas Paulus vocat hostiam acceptam deo, in odorem suauem, placentem deo**. philip. 4. d. benedictionem item, 2. corinth. 9. b. item collectas, gratiam & communionem. 2. corinth. 8. a
- de Eleemosyna vide eccl. 17. c. 29. c**
- Elementa calore soluentur in die iudicii**. 2. petr. 3. c
- Elementa mundi vocat Paulus ciborum delectum observationem dierum galat. 4. b. quæ cum obseruarent Galatæ, tanquam ad salutem necessaria, frustra Christum eis prædicarant**. 2. corinth. 12. a
- Elevator noster deus**. 2. reg. 22. a
- Eliacim qui & Ioachim, fratri Ioachaz substituitur**. 4. reg. 24. a. 2. para. 36. a
- Elias famem prædicat futuram in Israel**. 3. reg. 17. a
- Elias mittitur ad mulierem Sareptanam, cuius filium suscitatur**. 3. reg. 17. a
- Elias prouidentia pascitur à coruis**. 3. regum 17. c
- Elias à deo mittitur ad Achab, quem confidenter arguit**. 3. reg. 18. c
- Elias zelus pro deo**. 3. reg. 18. c
- Elia irridet deum baal, & prophetas eius interficit**. 3. reg. 18. c.
- Elias impetrat pluuiam à domino**. 3. reg. 18. g
- Eliam persequitur Iezabel**. 3. reg. 19. a
- Elias fugiens Iezabel, esuriens mortem optat, & pascitur à domino per angelum**. 3. regum. 19. a
- Eliæ orationis efficacia**. iacob. 5. d. 3. reg. 10. a
- Eliæ ieiunus, cibo dei per angelum misso fortis effectus**. 40. diebus & 40. noctibus ambulat vsque ad montem dei Horeb. 3. regum. 19. b
- Eliæ, o sensa tempestate horrenda, & petras frangente inde commotione terræ, inde igni: in quibus omnibus non esset deus, quibus tentabatur à deo quasi ipse deus pugnaret contra eum, recipit animum per deum, & fortis efficitur ita vt non ultra timeat Iezabel**. 3. regum. 19. b
- Eliæ iubetur iungere Hazael, Iehu, & Eliseum**. 3. regum. 19. e
- Eliæ increpat Achab, prædicans illi & Iezabel mortem**. 3. reg. 21. c
- Eliæ vir pius, zona pellicea incinctus renibus**. 4. regum. 1. b
- Eliæ pallio diuidit aquas Iordanis**. 4. regum. 1. b
- ad Eliam misit principes quinquagenarij igne consumuntur**. 4. reg. 1. d
- Eliæ increpat Ochoziam, quod contempto deo, consulerit Beelzebub**. 4. regum. 1. d
- Eliæ suam translationem vult celare, nesciens alius reuelatum esse de ea**. 4. reg. 2. a
- Eliæ rapitur in celum**. 4. reg. 2. b
- Eliam promissum apud Malachiam Christus Iohannem Baptistam interpretatur: ad cuius prædicationem qui non respuissent, anathemate percutiendi erant**. matth. 11. b
- Eliam Iohannem Baptistam venisse, & omnia restituisse, populum ad ipsum perducendo, docet Christus discipulos**. matth. 17. b. marc. 9. b
- Eliæ & Elisei exemplo docet Christus Nazarcos, non per ipsum primum alienis gentibusque præstari dei beneficia, præteritis, domesticis Iudæis**. luc. 4. d
- Eliezer filius Moyfi nascitur**. exod. 2. d. 18. a
- in Elim veniunt filij Israel**. exod. 15. d
- Elimelech Bethlehemita cum vxore Noemi, & duobus filiis, peregrinatur in regione Moabide, & ibi moritur**. ruth. 1. a
- Eliphaz vnus ex amicis Iob, arguit Iob impatientiam**. iob. 4. a
- Eliphaz ex afflictionibus Iob nititur probare cum esse impium communi omnium carnalium argumento**. iob. 3. b
- Eliphaz argumentum aliud à iustitia dei iob**. 4. d
- Eliphaz perstat nitens offendere Iob impietatem à sanctorum impunitate, & stultorum perditione**. iob. 5. b
- Eliphaz arguit Iob de sapientiæ & munditiæ arrogantiâ**. iob. 15. a
- Elisabeth vxor Aaron filia Aminadab exodi. 6. d**
- Elisabeth sterilis concipit, occultans se mensibus tribus. Salatur à Maria, Parit Iohannem Baptistam**. luc. 1. c. d. f
- Eliseum vt vngat in prophetam pro se, iubet deus Eliæ, in vltionem idololatriæ Israel**. 3. regum. 19. c
- Eliseus mactatis bobus, & de sacrificio suo datis populo epulis, gratis actis sequitur deum vocantem, non respiciens in sua quæ derelinquebat**. 3. regum. 19. d
- Eliseus ministrat Eliæ**. 3. reg. 19. d
- Eliseus ex agricultura ad prophetiam vocatur à deo per Eliam**. 3. reg. 19. d
- Eliseus petit sibi dari spiritum Eliæ duplicem, qui per eum duplo plus ageret, quam agit per Eliam**. 4. reg. 2. b
- Eliseo spiritu dei pleno, incuruant se prophetae**. 4. reg. 2. c
- Eliseus Eliæ comes indiuiduus**. 4. reg. 2. a
- Eliseus pallio Eliæ diuidit aquas Iordanis**. 4. regum. 2. c
- Eliseum iridentes pueri lacerantur ab vrsis**. 4. regum. 2. d
- Eliseus sanat aquas mortiferas, immisso in eas sale**. 4. reg. 2. d
- Eliseus psalte canente prophetat**. 4. regum. 3. b
- Eliseus impetrat aquas exercitui Israel**. 4. regum. 3. b
- Eliseus multiplicat paupericulæ viduæ oleum**. 4. reg. 4. a
- Eliseus suscipitur hospitio, & alitur à muliere diuite, sterili: cui pro ministerio impetrat Elisei filium à deo**. 4. reg. 4. b
- Eliseus oratione fidei, suscitatur filium hospitæ suæ mortuum**. 4. reg. 4. f
- Eliseus amarum pulmentum filiorum prophetarum iniecta farina reddit dulcem**. 4. regum 4. g
- Eliseus tempore famis multiplicatos panes primitiâ**

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

cum dat populo esurienti. 4. reg. 4. g
 Elifeus curat Naaman Syrum à lepra, ad gloriam dei
 Israel. 4. reg. 5. a
 Elifeus noluit munera accipere à Naaman quem sa-
 nauerat, ne videretur dei donum vendere. 4. reg.
 5. e
 Elifeus tametsi non fuisset cum Giezi munera accipien-
 te, omnia tamen nouerat per spiritum dei, quo mo-
 do egisset cum Naaman. 4. reg. 5. g
 Elifeus ferrum natare facit, virtute verbi dei. 4. regum
 6. a
 Elifeus pramonet Israelitas, vt caueant sibi à Syris
 exercitum parantibus contra ipsum. 4. reg. 6. b
 vt Elifeum capiant, mittit rex Syrorum exercitum:
 quem percussit dominus cecitate ad præces Elifei.
 quemque ita cæcum duxit Elifeus in mediam Sama-
 riam. 4. reg. 6. d
 Elifeus qui deum secum habet, nihil timet aduersarios
 missos ad comprehendendum se. 4. reg. 6. d
 Elifeus orat inimicos missos ad comprehendendum
 se, percuti cecitate à deo, & ad ipsius dei gloriam. 4.
 reg. 6. d
 Elifeus non vult inimicos suos percuti à rege Israel,
 sed cibari, & quare. 4. reg. 6. d e
 Elifeo minatur Ioram rex Iudæ mortem. 4. regum
 6. f
 Elifeus sedens in domo sua cum senibus. 4. regum
 6. g
 propter Elifeum Sunamitidi reuertenti è terra Philis-
 thim restituuntur possessiones. 4. reg. 8. b
 per Elifeum facta miracula narrat Giezi regi. 4. reg.
 8. b
 Elifeus prædicit Samaritis abundantiam. 4. regum
 7. a
 Elifeus prædicit Sunamitidi famem septem annorum.
 4. reg. 8. a
 ad Elifeum mittit Benadad pro sanitate recuperanda.
 4. reg. 8. c
 Elifeus flens, prædicit Hazaeli mala, quæ ipse Hazael
 quæ facturus erat Israelitis. 4. reg. 8. d
 Elifeus agrotans prophetat regi Iois, quotiens victor
 futurus esset contra Syros. 4. reg. 13. c
 Elifeus moritur. 4. reg. 13. d
 ad Elifei ossium contactum suscitatur mortuus. 4.
 reg. 13. d
 Eliu vnus ex amicis Iob, docet non ætatem, sed spi-
 ritum dei dare prudentiam. iob 32. b
 Eliu laudat dei æquitatem. iob 34. a
 Eliu ostendit ipsum Iob, etsi non merito suo, tamen
 iniuste non affligi, aut citra causam iob 34. b
 Eliu rursus declarat dei iustitiam ab operibus eius.
 iob 38. a
 Eliu probat ex aliis operibus sapientiam dei, & iudi-
 cium eius imperuestigabile. iob 37. a
 Elon quidam Israelum post Abesam. iud. 12. d
 Eloquentem se non esse causatur Moyses, detrectans
 prouinciam adeundi Pharaonis. exod. 14. c
 Eloquens Aaron. exod. 4. d
 Eloquium dei purum. 2. reg. 22. c
 Elymaidem urbem volens Anthiochus deprædari, à
 ciuibz propellitur. 1. mach. 6. a
 Elymas magus Paulo prædicanti resistens cæcus ef-
 ficitur. act. 13. b
 Immin populus qualis, & vbi habitabat. deut. 2. b
 Immanuel dictus Christus, per quem deum præsen-
 tem & propitium habemus. matt. 1. d
 In Emmausa proficiscuntur duo, quorum in itinere
 colloquia de Christo erant. luc. 24. c
 Qui Emunt, sint tanquam non possidentes. 1. corinth.
 7. e
 Emit Dauid aream ab Areuna ad ædificandum altare,
 nec vult gratis ab eo accipere. 2. reg. 24. d
 Emor petita Dina filio suo in vxorem, occiditur à
 Simeone & Leui cum filio suo Sichem. gene. 34.
 b d
 Enacim interficiuntur à Iosue. iosue 11. d
 Enacim expugnantur ab ipso Caleb. iudicum 1. d
 Enceniorum institutio sub Iuda Machabæo. 1. mach.
 4. g
 Enoch filius Cain. gene. 4. e
 Enoch transfertur ad deum. gene. 5. d
 Enoch laus. eccl. 44. c. 49. d
 Enoch fides. heb. 11. a
 Enoch propheta de impijs. iudæ e
 Enos filius Seth primus diuini nominis cultor. gene.
 4. d
 Enos atas, 905 anni. gene. 5. b
 Epaphras inter Asianos primus credidit. rom. 16. a
 Epaphras susceperunt Colossenses euangelium.
 coloss. 1. a cuius solitudinem commendat Paulus.
 coloss. 4. c

Ephefiorum ciuitas cultrix magnæ Dianæ act. 19. g
 Ephod 1. reg. 21. c
 Ephod facit Gedeon & ex inauribus & torquibus Is-
 mahelitarum ab Israel acceptis, quod fuit ipsi Ge-
 deoni & familiæ in ruinam. iudicum 8. f
 Ephod lineo accinctus Samuel, quò ceu signo publi-
 cus minister & Leuita cognosceretur, in taberna-
 culo ministrat coram domino. 1. reg. 2. d.
 Ephod induti sacerdotes occiduntur à Saule, nihil re-
 uerito habitum illum sacerdotalem, qui signum erat
 consecrationis diuinæ. 1. reg. 22. d
 Ephod lineo accinctus Dauid, saltat coram domino,
 ducendo arcam ad se. 2. reg. 6. c
 Ephraim filius Ioseph secundus. gene. 14. g
 Ephraim & Manasse computari vult ipse Iacob inter
 filios suos & filios suos dici. gen. 48. a
 Ephraim iunior præponitur in benedictione ipsi Ma-
 nasse seniori. gene. 48. c
 de Ephraim regno prædicit Iacob. gene. 49. c
 Ephraim fors. iof. 16. a
 Ephraim filij. 1. para. 7. d. gen. 46. b
 Ephraim & Manasse petunt sibi maiorem hæreditatē.
 iof. 17. d
 contra Ephraim pugnat Iepte. iudicum 12. b
 Ephraim non expulsos Chananæos facit tributarios.
 iudicum 1. f
 Ephraimitæ insurgunt in Gedeonem, quòd eos non
 conuocasset vt secum prælarentur contra Madia-
 nitas. quos sedat benigne laudans eos, quòd plus fe-
 cissent occidendo Oreb & Zeb, quam ipse. iudicum
 8. a
 Ephraimitæ obiurgant Iepte, quòd eos non vocarit
 ad pugnam contra Ammonitas. iudicum 12. a
 Ephrata quæ & Bethlehem. gen. 35. c
 Ephron ciuitatem euerit Iudas. 1. mach. 5. e
 Epicurei & Stoici cum Paulo disputant. act. 17. d
 PISCOPVS & curator animarum nostrarum,
 Christus. 1. petr. 2. d
 Episcopi ecclesiæ custodes à deo constituti. isa. 62. c
 Episcopum constitutus Timotheus per impositionem
 manuum presbyterij, senatus seniorumque, & Pauli.
 1. timoth. 4. d. 2. timoth. 1. b
 Episcopus Titus alios episcopos constituit per singu-
 las ciuitates. tit. 1. b
 Episcopos quos spiritus sanctus constituit super eccle-
 siam, indifferenter vocat presbyteros Paulus. act.
 20. f tit. 1. b
 Episcopus sit exemplar aliorum fidelium in conuersa-
 tione, verbo, charitate, fide & castitate. 1. timoth. 4. c.
 2. timoth. 1. c. tit. 2. b
 Episcoporum est scire & docere legem. malach. 2.
 a. b
 Episcopi mores quales esse debeant, spectatque pro-
 bitas. 1. timoth. 3. a. 2. timoth. 1. c. 2. b. c. d
 Episcopus quid loqui debeat, & exhortari. tit.
 2. d
 Episcoporum est aut virga supplicij, aut spiritu man-
 suetudinis suos emendare, pro ratione & modo er-
 ratorum. 1. corinth. 4. d
 Episcopum Paulus non vult de victu esse sollicitum,
 ideo ne se mundi negotijs implicet. 2. timoth.
 2. b
 Episcopus in quibus se exercere debeat. 1. timoth. 4.
 b. c. d
 Episcopum Timotheum adhuc iuuenem omnibus
 modis infligat Paulus, vt doceat quæ ab eo didice-
 rat. 2. timoth. 2. a
 Episcopi euangelici exemplar in castigandis erratis, se
 nobis exhibet Paulus. 2. corinth. 2. a
 Episcopum modestiæ erga peccatores admonet Pau-
 lus, cum obsecrare, non increpare velit. 1. timoth.
 5. a
 Episcopi munus ne cito alicui committat, imponendo
 ei manus, Paulus dehortatur Timotheum. 1. timoth.
 5. d
 Episcopum adiurat Paulus, vt omnibus modis, vnde-
 cunque accepta occasione quocunque tempore per-
 gat exequi officium suum prædicando verbum. 2.
 timoth. 4. a
 Episcopus arguat, obsecret, increpet in omni patien-
 tia & doctrina. 2. timoth. 4. a
 Episcopus ne communicet peccatis alienis. 1. timoth.
 5. d
 Episcopi plures Philippis. philip. 1. a
 in Episcoporum impietatem inuehitur. isa. 56. d
 Epithalamium, in quo Christum sponsum, gladium-
 que verbi eius, conuertentem corda impiorum de-
 scribit Dauid. psal. 44. versu 1.
 Epistola Christi sunt Corinthij, in quorum cordi-
 bus doctrinam euangelicam scripsit spiritus dei,
 Paulo prædicante. 2. corinth. 3. a

de Epistolarum Pauli difficultate admonet Petrus. 2.
 petr. 3. d
 Epistolam Pauli ad Romanos scripsit Tertius, discen-
 te Paulo. rom. 16. d
 Epulabantur ac lætabantur coram domino pater,
 vxor, filij, filiz, serui & ancilla offerentes hostias ei.
 deut. 16. c. 26. c
 Epulandum nobis, & exultandum ob pascha nostram
 Christum pro nobis immolatum, in azymis syncerio-
 ris vitæ. 1. corinth. 5. e
 Equi albi, rufi, nigri, pallidi, visio. apocal. 6. a. b. c
 Equi albi, & insidentis in eo, visio. apoc. 19. c
 Equi & currus solis. 4. reg. 23. c
 Equorum Salomonis nume. 3. reg. 4. c
 Equos ne multiplicaret sibi rex, vt reduceret populum
 in Aegyptum, præcipitur Israelitis. deut. 17. d
 Equites Salomonis 12000. 3. reg. 10. d
 Non Erubescant Adam & Heua nudi antequam
 peccassent. gene. 2. d
 ne Erubescamus testificari Christum esse saluatorem
 neque erubescamus illos, qui propter illud testi-
 monium vinculis detinentur. 2. timoth. 1. b
 non erubescamus; si ob nomen Christi patiamur.
 1. petr. 4. d
 non Erubescit Christus vocare nos fratres suos. heb.
 2. c
 non Erubescit Paulus euangelium. rom. 1. b. neque pa-
 ti pericula propter illud. 2. cor. 1. c
 Erubescencia & confusio & mors animæ, peccatum
 sequuntur rom 6. d
 Erudiuit filios Israel deus timere se, mandata sua ser-
 uare, & ipsi soli fidere quadraginta annis. deut. 8. b
 Eruiere quenquam nemo potest de manu domini.
 deut. 32. f
 Eruiet deus clamantes ad se. iudic. 10. c
 Esau nascitur, quem diligit Isaac. gen. 25. d
 Esau vendit primogenita sua fratri Iacob. gene.
 25. d
 de Esau & Iacob quid responderit deus consulenti
 ipsum Rebecca. gene. 25. c
 Esau gnarus venandi, & homo agricola. gen. 25. d
 Esau dicit vxores irritantes spiritum Isaac & Rebec-
 cæ. gene. 26. g
 Esau iussu patris it venatum. gen. 27. a
 Esau benedictionem præcipit ipse Iacob. gene.
 27. d
 Esau seruus fratris sui Iacob constituitur. gene.
 27. f
 Esau filio suo benedicit Isaac. gen. 27. f
 Esau odit fratrem suum Iacob, eique mortem mina-
 tur. gene. 27. f
 Esau contra voluntatem patris & matris accepit vxor-
 es de filiabus Ismaelis. gen. 28. b
 Esau cum quadrigentis viris proficiscitur in occursum
 fratris sui Iacob. gene. 32. b
 Esau placatur ipsi Iacob. gen. 33. a
 Esau offert se comitem itineris fratri suo Iacob. gene.
 33. c
 Esau suscipit munus à fratre Iacob. gene. 33. c
 Esau reuertitur in Seir. gene. 33. d
 Esau vxores. gene. 36. a
 Esau generationes. gen. 36. a. 1. paral. 1. c
 Esau ditissimus. gen. 36. a
 Esau filij, fratres Israelitarum, habitantes in Seir: con-
 tra quos, ne pugnent Israelitæ, dehortatur Moyses.
 deut. 2. a
 ne vt Esau simus fornicatores & prophani. heb. 12. d
 Esca destinata est ventri, & venter escis: vt liceat vt
 his ad necessitatem. 1. corinth. 8. c
 Esca nos non commendat deo. 1. corinth. 8. c
 si Esca nostra sit scandalo fratri, abstinendū. 1. corinth. 1. d
 Esca spiritualis manna comederunt Iudæi, & aqua
 spirituales biberunt, per hæc signa Christo cre-
 dentes. 1. corinth. 10. a
 Esdras edicto regis Artaxerxis, sumptis comitibus,
 ascendit Ierosolimam. 1. esd. 7. a
 qui cum Esdra ascenderint Ierosolimam. 1. esd. 8. a
 Est & non, non fuit in sermone Pauli, immutabiliter
 & constanter semper annuntiavit Iesum esse Chri-
 stum. 2. corinth. 1. d
 Est in promissionibus dei, fidelisque sunt. 2.
 corinth. 1. d
 Esther ad regem Assuerum introducit, quæ præcæ-
 teris illi placens, regina efficitur. esth. 2. c
 Esther petit à Mardocheo peti eunuchū quare lugeat.
 esth. 4. b
 Esther ad regem ingressura iubet pro se orare. esther.
 4. d
 Esther intrans ad regem, petit vt ipse & Aman ad con-
 uiuium veniant. esth. 5. a
 Esther in conuiuium pro se & populo regem Assuerum
 orat.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- orat. eth. 7. a
 Esther oratio ad deum pro liberatione populi sui. eth. 14. a
 Esurienti & lasso Eliæ fugienti Iezabelem optanti mortem, ministrat angelus cibum. 3. reg. 19. a
 Esurienti populo panes primitiarum multiplicat Eli-seus. 4. reg. 4. g
 Esurit Christus, matth. 4. a. esurit populi salutem. matth. 21. b
 Esurientes satiat deus. luc. 1. e
 Esuriem pati & abundare didicerat Paulus. philip. 4. c
 Furios & sitis, & aliæ Pauli afflictiones. 1. corinth. 4. c
 Esurientibus & sitientibus iustitiam, promittit saturationem Christus, qui iudicium facit iniuriam patientibus. matth. 5. a
 Ethai profelytus sequitur Dauidem fugientem. 2. reg. 15. d
 Et Ethnicus & prophanus habeatur, qui ab ecclesia & iis, inter quos versatur, admonitus non respue-rit. matthæi. 18. c
E V A N G E L I V M, Christus mortuus pro pec-catis nostris, sepultus est, & resurrexit. 1. corinth. 15. a
 Euangelij diffinitio. rom. 1. b
 Euangelium, vita æterna est per Christum quam pro-misit deus ab æterno. ephes. 1. a. 2. timoth. 1. c. tit. 1. a
 Euangelium ab æterno celatum, per Paulum patefa-ctum est gentibus. coloss. 1. d
 Euangelium Christi dei sapientiam vocat, matth. 11. c. idem facit & Paulus. 1. corinth. 2. b. simul my-sterium vocat absconditum à seculis. coloss. 1. d. ministrationem item spiritus & iustitiæ. 2. corinth. 3. b
 Euangelium Paulus vocat reuelationem mysterij de salute futura per Christum, quod multis retro secu-lis celatum fuit. rom. 16. d
 per Euangelium saluamur. 1. corinth. 15. a
 Euangelium, doctrina noua. ierem. 31. f
 Euangelium in Galilæa à Christo primùm prædica-tum. isa. 9. a. matth. 4. e
 Euangelium gentibus reuelatum. isa. 29. f
 Euangelium recipiunt peccatores. isa. 29. g
 Euangelij prædicatio. isa. 27. d
 Euangelij lenitas. heb. 12. e
 Euangelium pastoribus nuntiat angelus. luc. 2. b
 Euangelij prædicatione reuelatur promissio vitæ æ-ternæ facta. ephes. 1. a. tit. 1. a
 Euangelio vt **C R E D A T** quisque post conuersio-nem, prædicat Christus. mar. 1. b
 vt euangelium prædicaret, venit Christus. marc. 1. b
 Euangelium gratiæ annuntiatur pauperibus spiritu. matthæi. 11. a
 Euangelium quod in aurem & in tenebris audierant apostoli, palam & publicè annuntiari vult Christus. matth. 10. c
 ad Euangelij prædicationem mittit Christus aposto-los, præcipiens illis vt docerent omnia quæ illis præceperat, & illud fuscipientes baptizarent. matth. 28. d. mar. 16. d
 Euangelium prædicandum in vniuerso orbe ante Iu-dæorum destructionem, prædixerat Christus. matth. 24. b. marc. 13. a
 Euangelium omni creaturæ prædicari iubet Christus, mar. 16. d. quod & factum est. coloss. 1. c
 Euangelium prædicauit Paulus ab Ierusalem vsque ad Illyricum. rom. 15. d
 per Euangelium gloria, maiestāsque Christi, qui est i-mago dei patris, declaratur. 2. corinth. 4. a
 Euangelium dei quomodocunque promouentes, etsi indigni videantur, non prohibendi tamen, vt Ioan-nem docuit Christus. luc. 9. f
 ab Euangelio prædicando nullius curam aut amorem nos debere auocare docet Christus, nuntiantes ma-trem & parentes adesse. matth. 12. d
 Euangelij minister esse non potest, qui parentes amat plus quam Christum. matth. 13. g
 Euangelij prædicatoribus victus debetur: dignus est enim operarius cibo suo. matthæ. 10. b. 1. corinth. 9. a b
 Euangelium quàm varie recipiatur, atque in paucis suos fructus faciat, declarat Christus parabola de seminante. matth. 13. a
 Euangelio non omnes obedierunt ad prædicationem apostolorum. rom. 10. c. isa. 53. a
 Euangelio credunt quibus datum. Vide Credunt qui denuo.
 quod Euangelium aliquibus non pateat, ipsorum infi-delitate fit. 2. corinth. 4. a
 ab Euangelio recedere hæc faciunt, fallacia diuitiarū, concupiscentiæ erga quæcunque mundi, & perfe-
 cutiones. marc. 4. b
 Euangelij regnum rapiunt, qui violenti summo desy-derio quærunt, omnia pro eo periclitari, & amittere amantes. matth. 11. b. luc. 16. d
 Euangelium non recipiunt, (quod verbum bonum vo-cat Christus) qui in iniquo mōmōna fideles non fue-runt, adherentes diuitiis. luc. 16. c
 Euangelium Iudæis sibi sapientibus incognitum, apo-stolis autem paruulis cognitum. matth. 11. d
 Euangelium passim enasciturum, licet sensim, docet Christus parabola feminis tacite fructificantis. marc. 4. c
 Euangelio Christi nihil nobis non posthabendum quo illud comparemus nobis, parabolis thesauri ab-sconditi & margaritæ inuentæ docemur. matth. 13. f
 Euangelio non credunt Pharisei, neque ecclesiam in-grediuntur, id prohibentes & populum. matth. 23. b. luc. 11. g
 Euangelij prædicatione malos perturbandos, atque contra seipso concitandos prædicatur. matth. 10. d
 Euangelium suis ministris dissidia parit, gladium & mortem etiam à parentibus. matth. 10. d. vt legis act. 14. a
 qui propter Euangelium, patrem aut matrem. &c. reli-querint, quid recepturi. matth. 19. d
 Euangelium recipiunt, & pietatis opera in eo faciunt, qui vocantur, non autem alij. matth. 20. a
 ad Euangelij digna opera hortatur Paulus. philip. 1. d
 in Euangelij dei contemptores, horrendum dei iudi-cium. 2. thes. 2. c
 Euangelium in dies magis ac magis propagatur piis o-peribus. coloss. 1. a
 Euangelij gratiam variis linguis prædicandam esse prædicat Isaias. isa. 28. c
 per Euangelij prædicationem ecclesia in toto orbe cō-gregatur. isa. 16. a
 Euangelij verbo exhilarantur cōscientiæ prouerb. 12. d
 Euangelica inuitatio, vt qui gloriatur, in domino glo-rietur, in omnibus de se diffusus. psal. 94. versu. 1
 Euangelium proponit Samuel populo coacto tonitri-bus & pluuiis à deo fateri peccatum quod commise-rat petendo regem. 1. reg. 12. d
 Euangelij verbo prædicato, & corde credito præce-ptum dei impletur. deut. 30. c
 Euangelium plures scripserunt, quàm quatuor, non recepti tamen ab ecclesia. luc. 1. a
 Euangelistæ opus faciat episcopus. 2. timo. 4. b
E V C H A R I S T I A E sacramentū quomodo à deo institutum. 1. corinth. 11. e
 ob Eucharistiæ summptionem indignam infirmi multi sunt inter Christianos, & moriuntur. 1. corinth. 11. g
 Eunice fidelis mater Timothei. 2. timor. 1. b
 Eunuchi, quibus erant attriti vel amputati testiculi, non admitterebantur in ecclesiam siue congregatio-nem Israelitarum. deut. 23. a
 Eunuchi, regum serui. 1. reg. 8. e
 Eunuchus in itinere legenti Isaiam, annuntiat Philip-pus euangelium. act. 8. c
 Eunuchi fides, Christum esse Iesum dei filium. act. 8. g
 Eunuchi qui seipso castrant, id est absque vxoribus vi-uunt, vt expeditius euangelizent, veri sunt eunuchi. matth. 19. b
 Euomuit terra Chananæos habitatores suos. leuit. 18. d
 Eupatoris aduentus in Iudeam. 2. mach. 13. a
 Euphrates fluuius. gene. 2. c
 Euthy cum iuuenem suscitauit Paulus. act. 20. b
 qui se exaltant, ceteros contemnētes, humiliabun-tur. luc. 18. b. Vide & luc. 14. c
 Exaltabuntur sicut & Christus, qui se humiliat. philip. 2. b
 Exaltauit deus Iosue coram populo, faciens coram ip-so mirabilia, quibus scirent ipsum esse cum Iosue. iof. 3. b. 4. c
 Exaltauit regnum Dauid deus super Ierusalem. 2. reg. 5. c
 Exultatio mea deus. Nomen est altaris à Moysæ ædi-ficati. exod. 17. d
 non Exasperandus deus. 1. reg. 12. c
 non Exaudiebantur inimici Dauid clamantes ad deum. 2. reg. 22. d
 Exaudire dicitur deus per ignem quando misso de cæ-lo igne consumit holocaustum quod ei offertur: tūc enim signum est, illi esse acceptum holocaustum. 3. reg. 18. d
 Exaudit deus clamorem eorum pauperum quibus vis inferitur à proximo. exod. 22. d
 Exaudiuit deus inuocatus in tribulatione. 2. regum 22. a
 Exaudit deus eos qui eum colunt, & voluntatē eius fa-ciunt. iohan. 9. f
 Exaudiuit deus vocem pueri Ismaelis quem Agar ab-iecerat subter vnam arborum: exaudit gemitum af-flictorum. gene. 21. b
 Exaudit deus Liam petentem prolem sibi dari, exaudit & Rachelem. gene. 30. b
 Exaudiuit deus ipsum Iacob in die tribulationis. gene. 35. a
 Exauditur Moyses exod. 32. c. g. 33. d
 Exauditur Moyses pro infidelitate populi deprecans num. 14. d
 Exauditur Moyses orans pro Israelitis qui vitulum a-dorauerant. deut. 9. c
 Exauditur Samuel orans pro Israelitis contra Philis-tinos. 1. reg. 7. c
 Exauditur Manue orans dominum quid agere de filio Samsonē nascituro iud. 13. b
 Excæcatio dei, qua filios Heli excæcavit, ne patrem monentem audirent. 1. reg. 2. e
 Excæcationis nostræ causa sunt peccata isa. 59. b
 In Excelsis habitat populus ante ædificationem tem-pli. 3. reg. 3. a
 Excelsa ædificat Ieroboam, vt in eis idola colant Is-raelitæ. 3. reg. 12. g
 Excelsa non aufert Amasias. 4. reg. 14. a. nec Iosaphat. 3. reg. 22. f
 Excelsa dissipantur ab Ezechia. 4. reg. 18. a. item Iosia. 4. reg. 23. b. & ab Asa. 2. paral. 24. a
 In Excelsis etiam Salomon sacrificabat ante ædificatu-templum. 3. reg. 3. a
 Excidium minatur Moyses Iudæis tale, vt filios suos comedant, si non obediuerint præceptis dei. deut. 28. e f
 Excommunicabantur (quod est extra synagoga) hi-ri) apud Iudæos, qui Christum confitebantur iohan. 9. c
 Excommunicandi modus Pauli. 1. corinth. 5. b
 Excommunicat Paulus Hymenæum, & quare. 1. timo. 1. d
 Ad exemplar quod ei monstratum erat in monte, iu-betur Moyse facere tabernaculum & omnia ad ta-bernaculum pertinentia exo. 25. a b
 suo Exemplo prouocat nos deus ad sanctitatem quod sanctus sit leui. 11. g. 19. a. 20. b. d. 21. b
 Exemplar nostrum sit Christus, vt quemadmodum ille fecit, & nos faciamus, nos demittentes, & ferentes quod velit iohan. 13. b. philip. 2. a. 1. petr. 2. d
 Exemplar bonorum operum sit episcopus tit. 2. b
 Exemplar vitæ & doctrinæ sit nobis Paulus, philip. 3. d. eumque vt imitemur, hortatur. 2. tim. 3. c
 Exemplar erat vetus testamentum eorum quæ com-plenda erant in nouo. heb. 8. a. 9. f
 Exequiæ Iacob. gene. 50. b
 Exhortari posse, dei donum est. rom. 12. b
 vt Exhortetur corda nostra deus, orat Paulus. 2. timor. 2. d
 Exhortatio vt Christum adeamus cum vero corde & fide, vtque opera bona faciamus. heb. 4. d. 10. d. 12. d
 Exhortemur inuicem per singulos dies ad fidem in Christum, ne quis obdureatur fallacia peccati. heb. 3. c
 Existimans se esse aliquid ob dei dona quæ habet, quod fortasse rectius aliis sentiat & intelligat, aut id genus, seipsum seducit galat. 6. a
 Exorcistæ vulnerantur à diabolo, quod sine fide ten-tassent eum eiicere in nomine Iesu. act. 19. c
 non Expediunt semper omnia quæ licita sunt ad ne-cessitatem naturæ. 1. corinth. 6. c
 Experiri, vide Tentare.
 vt Experiretur an ipsum amarent Iudæi, & viam ipsius custodirent, non deleuit omnes Chananæos deus iu-dicum 2. d. 3. a
 Experientia, rerum magistra. eccl. 34. b
 Expiatio iuramenti. leuit. 5. a
 Expiatio peccati per ignorantiam. leui. 5. a
 Expiatio tangenti immundum. leuit. 5. a
 Expiationis dies. leuit. 23. e
 Expiatio transgressionis. num. 5. a
 Expiatio peccatorum antiqua qualis. leuit. 10. f. g
 Expiatio sanctuarij, tabernaculi, altaris. leuit. 16. d
 Exploratur vrbs Hai. iof. 7. a
 Exploratores detrahentes terræ promissionis, occi-duntur à deo. num. 14. f
 Exploratores missi ad terram Chanaan, reuersi ipsam laudant, & eidem detrahunt nume. 13. a. c. d. deut. 1. d
 Exploratores terræ promissionis moriuntur, præter Caleb & Iosue. num. 14. g
 Exploratores mittit Iosue in Iericho. iof. 2. a. d
 Exprobrat deus Israeli confitenti peccata, quod

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

se sapientissime adiuti, ipsum reliquerint, & conuersi
sint ad idola iudicum 10. c
Exprobrat Christus incredulis Iudæis suam predica-
tionem & miracula iohan. 15. d
Exprobrat Phenenna ipsi Annæ, quod facta esset à
deo sterilis 1. reg. 1. a
¶ Externa opera non saluant isa. 1. b
¶ Exultat Anna in domino qui filium dedisset sibi 1.
reg. 2. a
¶ Ezechias pius regnat post impium patrem suum A-
chaz. 4. reg. 18. a. 2. paral. 28. d
Ezechias seipentem æneum, quem populus adorabat,
confregit 4. reg. 13. a
Ezechias se submitit regi Assyriorum 4. reg. 18. c
Ezechias mittit nuntios ad Isaiam ob Sennacherib 4.
reg. 19. a. isa. 37. a
Ezechia oratio contra Sennacherib. 4. regum 19. b.
isa. 37. c. 2. paralip. 32. e
Ezechia promittitur victoria contra Sennacherib 4.
reg. 19. d e
Ezechias recipit munera à rege Berodach.
4. reg. 20. c. isa. 39. a
Ezechias increpatur ab Isaiâ, ob ostentatos thesauros
legatis regis Babyloniorum 4. regum 20. c. isa.
39. b
Ezechias ægrotans accipit signum sanitatis in horo-
scopo 4. reg. 20. a. 2. para. 32. f. isa. 38. c
Ezechia canticum isa. 38. c
Ezechias instaurat cuncta à maioribus in templo ne-
glecta 2. paral. 29. a
Ezechia sermo ad Leuitas 2. paral. 29. b
Ezechia iussu celebratur phasè 2. paral. 30. a
Ezechias orat pro populo non sanctificato 2. paral.
30. c
Ezechias sacerdotes constituit & Leuitas, quibus dari
iubet decimas, vt verbo dei liberius vacent 2. paral.
31. a
Ezechia concio adhortantis populum ad fiduciam in
deum 2. para. 32. b
Ezechia moritur, cui succedit Manasses 4. reg. 20. d
2. paral. 31. g
Ezechia laudes 4. reg. 18. a. eccl. 48. c
¶ Ezechiel quo tempore prophetauerit, & quo loco
ezechiel 1. a
Ezechielis genus & officium ezech. 1. a
Ezechiel mittitur ad reuocandum populum ab errore
ezech. 2. a
Ezechiel passus verbo dei, & constantia spiritus acce-
pta, ad Israel in transmigratione mittitur ezech. 3. a
Ezechiel apparet dei similitudo ezech. 8. a
Ezechiel in spiritu adductus in Ierusalem ezech. 8. b
Ezechiel futuram captiuorum reductionem audit à do-
mino ezech. 11. c
Ezechiel in spiritu reuertitur à Iudæa in Chaldæam
ezech. 11. d
de Ezechielis vxore mortua ezech. 24. d
Ezechiel videt gloriam dei templum ingredientem à
quo antè recesserat ezech. 43. a
Ezechiel videt aquas è templo manentes ezech. 47. a
Ezechielis laudes eccl. 49. b

F

Faber ferrarius & æarius primus Tubalcain gene.
4. d
Faber ferrarius deficit in Israel 1. reg. 13. d
Faber erat pater Christi putatius, faber & ipse Chri-
stus, math. 1. g. marc. 6. a. luc. 4. e
¶ Fabulæ vitandæ prædicatoribus euangelij 1. timot.
4. b
non sunt Fabulas doctas sequuti apostoli, cum Chri-
stum annuntiarent, sed docuerunt quod viderunt 2.
p. tr. 1. c
ne Fabulis quorundam prædicatorum aures præbea-
mus, neque genealogiis interminatis 1. timo. 1. a
Fabulas qui sibi loquerentur & placencia, Paulus præ-
dicat homines aliquando quæsituros magistros 2. ti-
mot. 4. b
ne Fabulis Iudaicis, & mandatis hominum auersan-
tium à veritate attendamus, hortatur Paulus tit.
1. d
in Fabulam fuerant Iudæi, quod noluerint præceptis
dei obedire deut. 28. d
in Fabulam Israelum futurum prædicat deus Salomonis,
si diis alienis adheferint 3. reg. 9. b
¶ Faciat hæc tibi deus, & hoc addat. Modus adiurandi
Hebræorum, id est, Puniat te deus quemadmodum
& illum puniuit, &c. 1. reg. 3. d
quid Facere debeamus, verba dei impleta dant intelli-
gentiam deut. 29. b
¶ Faciendum aliis quod velimus nobis fieri math. 7. b.

luc. 6. e
Factor noster deus deut. 32. c
Factores verbi, hi apud deum iusti sunt, non auditores
tantum math. 7. d. rom. 2. b. iaco. 1. d
¶ Facies dei præcedebat Israelitas exod. 33. e
Faciem suam abscondit Moyses, non audens aspicere
contra deum exod. 3. b
Faciem dei non potest videre Moyses, ne moriatur
exod. 33. d. 2. corinth. 3. c
Facie ad faciem, tanquam amicus amico loquebatur
deus Moysi exod. 33. b. deut. 5. a
Facie ad faciem nouerat Moyses deum deut. 4. d
Facie ad faciem cognoscemus deum, vbi contigerit
perfectio eius, quod ex parte est in hac vita 1. corint.
13. d
Facie ad faciem videns Gedeon angelum, timet, con-
fortaturque ab angelo iudic. 6. e
Faciem suam se abscondit ab iis qui ipsum dereli-
quissent, alij quam sibi fidentes, comminatur deus
deut. 31. d e
vt faciem suam ostendat nobis deus, orandum nume.
6. d
Faciem suam ponet deus contra fornicantem cum ido-
lis & ariolis & magis, & occidet eum, leuit. 20. a b
secundum Faciem non iudicat dominus 1. regum
16. b
¶ Fallit patrem suum Saulem Michol, prouidentia dei
seruans Dauidem, per fenestram eum demittendo 2.
reg. 19. c
Fallit Dauid Saulem 1. reg. 20. a b
Fallit Dauid Achis regem Philistinorum, occidens
Philistinos quosque poterat, reputante rege
quod Iudæos occideret 1. reg. 27. d
Falli propheta ab operibus cognoscuntur. math. 7. c
à Fallis prophetis cauendum math. 7. c
Falsum testimonium non dicendum exod. 20. c
Falsum testimonium pro impio ne dixerimus exod.
23. a
¶ Fama bona prouerb. 15. d
Fama bona vnguentis præferenda eccl. 7. a. prouerb.
22. a
Famæ bonæ habenda ratio eccl. 41. c
per Famam bonam & infamiam vixit Paulus in offi-
cio euangelico 1. corint. 6. b
Fama mala Ophni & Phinees, quod stuprarent mulie-
res, & vi auferrent sacrificia 1. reg. c e
¶ Fames non custodiantibus præcepta dei leuit. 26. d.
deut. 28. b. e. 32. d
Fames propter peccata 3. reg. 8. d
Fame afflixit Israelitas deus, quos & manna aluit po-
stea, ipsis nihil tale sperantibus in desertis, & quare
deut. 8. a
Famem fugiens Abraham descendit in Aegyptum
gene. 12. c
Fames in Aegypto gene. 41. g
Famis tempore Ioseph dat frumentum pro pecuniis,
peccatoribus, iumentis, & terribis gene. 47. d
Fames trium annorum, ob violatam à Saule cum Ga-
baonitis fidem 2. reg. 21. a
Fames 2. reg. 24. b
Fames vehemens in Samaria 3. reg. 18. a
Fames in Samaria, qua urgente, caput asini pro argen-
teis emitur, & quarta pars cabi stercoreis columba-
rum, & argenteis à qua liberantur sine hominum ma-
nu. 4. reg. 6. f. 7. b
Fame urgente in Samaria, mulier quædam filium coquit
& comedit 4. reg. 6.
Fames futura in captiuitate prædicatur ezech. 4. b.
11. c
Fames Israeli prædicatur, & captiuitas osce. 9. a
Famis & sitis futura præfiguratio ezechiel. 4. b.
12. c
pro Fame dat deus diuitias ingentes ipsi Isaac genes.
26. c.
in Fame, verbo dei promittenti credula mulier Sarep-
thana, quicquid habet dat Eliæ esurienti, & non de-
ficit semper quod det 3. reg. 17. c
Famem prædicenti Eliseo credula Sunamitis fugit in
Aegyptum 4. reg. 8. a
Famem fugiens Elimelech Bethlehemita, cum vxore
Noemi peregrinatur in regione Moabitis, vbi &
moriatur ipse ruth. 1. a
Famelicus Dauid cum populo in deserto pascitur pro-
uidencia dei 2. reg. 17. g
Famem prædicat Elias ipsi Achab 3. reg. 17. a
Famis tempore amarum pulmentum dulce reddit Eli-
seus coram filiis prophetarum, iniecta in potum fa-
rina 4. reg. 4. g
Fames in Ierusalem sub Sedecia rege 4. reg. 25. a
Famem futuram vniuerso orbi prædicat Agabus pro-
pheta act. 11. d

Fames verbi dei prædicatur amos 5. d. 8. d
¶ Familia curanda prouer. 27. d
Familie sue præcipiebat Abraham vt custodiret viam
dei, iudicium & iustitiam gene. 8. c
¶ Farinam conspersam aufert secum populus coactus
ab Aegyptiis exire exod. 12. f
Farina iniecta in potum, Eliseus amarum pulmentum
dulcescere facit 4. reg. 4. g
¶ Febri percutiuntur, præcepta dei non custodientes
deut. 28. c
à Febre sanatur Christus socrum Petri. matt. 8. b. & filij
reguli iohan. 4. g
¶ Fel draconum, vinum Iudæorum deut. 32. e
Fel, germinans radix in corde infidelis deut. 29. c
¶ Feminalibus utebantur Aaron & filij eius & quare
exod. 28. g
¶ Ferarum omni genere, & bestiarum noxiarum replen-
tur domus Aegyptiorum exod. 8. d
¶ Ferre à Iudæis celebrande: & quid in eis offerendum
leuit. 23. a
¶ Fermentum non erat in oblationibus leuit. 2. d
Fermentum qui comedisset in celebratione phasæ, mo-
riebatur exod. 12. c. 12. a b
Fermenti parabola, regnum dei, ecclesiâque eius to-
tum orbem occupaturam prædixit Christus math.
13. d
Fermentum pro pestilenti doctrina, & exemplo pesti-
fero math. 16. a. marc. 8. b. luc. 12. a. galat. 5. b
à Fermento Pharisæorum cauendum matt. 16. a
Fermentum veteris malitiæ expurgandum, vt simus per
nouitatem vitæ syncera conspersio. 1. corinth.
5. c
¶ Ferum, aurum, & argentum in excidione Ierico, do-
mino consecrabantur, & in thesauris domini repo-
nebantur iof. 6. c d
Ferrum natum facit Eliseus ad gloriam dei, & proximi
utilitatem 4. reg. 6. a b
Ferream iugum minatur Moyses ceruici Iudæorum
non obedientium præcepto dei deut. 28. c
Ferre a terra non custodientibus præcepta deut. 22. c
¶ Festa anni tria leuit. 23. a. exod. 23. b. deut. 16. a
Festum azymorum exod. 24. c
Festum expiationum leuit. 16. f
Festum tabarum leuit. 23. d
Fe. is singulis quid offerendum erat à Iudæis nume.
28. a
Festuitates Iudæorum odit dominus amos. 5. f
Festum magnum in Israel in dedicatione templi. 3. reg.
8. g
Festo die non capitur Christus, & quare matt. 26. a
in Festo Paschæ ascendit Christus Ierosolimam, eiiciens
de templo vendentes & ementes iohan. 2. a
¶ Festucam in oculo fratris videntes, qui trabem in suo
non vident, reprehenduntur math. 7. a
¶ Fibulæ tabernaculi exod. 26. c
¶ Fici parabola quid significauerit Christus math.
24. e
Ficu arida facta hortatur discipulos Christus ad cre-
dendum deo, pollicens sic omnia illis fore possibili-
a, vbi esset opus ad confirmationem verbi math.
21. b. marc. 11. b
Ficus in fructifera parabola minatur Iudæis Christus,
si fossi & stercoreati à se, & celesti doctrina exculti,
non ferrent fructus fidei luc. 13. b
Ficus nouit dominari cæteris arboribus iudic. 9. b
¶ Quod Fide aliquando cum domino suo cogere-
tur adorare in templo idolorum ipse Naman, petit sibi
remitti à deo 4. reg. 5. e
¶ FIDES QUID. hebr. 11. a
Fides & spes in deum habenda eccl. 2. b
Fides, dei promissionibus adhibenda. 2. paral.
20. c
fides si non adhibeatur verbo dei, nihil prodest illud
audire heb. 11. a
sine Fide impossibile est placere deo heb. 11. a
secundum Fidem nostram facit nobis deus math.
9. d
Fides ex auditu verbi dei procedit, rom. 10. c. quæ o-
pus dei est in nobis. ephes. 1. d. 1. thessa. 2. c. cuius au-
thor & consummator Christus, & eius spiritus, 1. co-
rinth. 12. b. 1. timot. 1. c. Dei igitur donum, philip. 1.
d. 2. petr. 1. a. Vide Credunt qui denuntio.
Fides non tribuenda humanæ eloquentiæ, sed veritati
dei, ad credendum impellenti 1. corint. 2. a
Fidei efficacia habac. 2. a
Fides Abraham in promissiones dei gene. 22. a
Fide Abraham credens deo promittenti filium, iustus
reputatur gene. 15. b
Fides Abraham ingens, alacri animo parati immolare fi-
lium suum Isaac, quem tamen solum habebat in quo
promissio implebatur gene. 22. a
Fide

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Fide verbo dei promittenti adhærens Elias pascitur. 3. reg. 17. a
- Fides Elisei nihil timētis aduersarios missos ad comprehendendum se, quod deus secum esset 4. reg. 6. d
- Fides Gedeonis in promissionem dei, accepto signo in vellere corroboratur iudic. 6. g
- Fides in deum Ionathas, armigero solo comite, profligat Philistæos 1. reg. 4. a b
- Fides Dauid experta dei adiutorium contra leonem & vrsū, non diffidit ad futurum contra Goliath 1. reg. 17. d
- Fides Dauid, & Saulis dissidentia 1. reg. 17. d
- Fides Danielis & sociorum eius daniel. 3. c. 6. f
- Fides septem Machabæorum & matris eorum 2. mach. 7. per totum.
- Fides Christi & spes in tentatione psal. 3.
- Fidem Iudæorum confirmat deus beneficiorum & afflictionum commemoratione, ne deficiant ab eo etiam in tentatione deut. 8. a
- Fidem nostram tentat deus miraculis deut. 13. a
- Fides Abraham tentatur gene. 22. a
- Fides Eliæ petentis pluuiam tentatur, dum septies orat nihil diffusus 3. reg. 18. g
- FIDES necessaria accedenti ad Christum heb. 11. b
- Fide & misericordia peccata purgantur prouerb. 17. d
- ex Fide procedit obseruatio mandatorum eccl. 32. d
- Fidem & dilectionem orantes in spiritu sancto petamus iudæ. f
- Fides de qua toties loquitur Paulus, ea est quæ per charitatem operatur, occultosque addit imperus ad opera galat. 5. a
- Fides petri, fundamentum ecclesiæ, aduersus quam non præualebunt potestates inferorum matth. 16. c
- Fide purificantur corda act. 15. b
- Fide mandati apostoli, credentes sermonibus Christi ioan. 15. a
- Fide renati sunt omnes, & noua creatura effecti, iustificati que rom. 3. d. 4. c. d. 5. a. 2. corint. 5. d. galat. 2. c. 3. a. b. philip. 3. c. 2. petr. 1. a
- Fidei nostræ finis est salus animarum nostrarum. 1. petr. 1. b
- Fide pacem & tranquillitatem habemus, scientes deum nobis reconciliatum rom. 5. a
- Fide Paulus expectat promissam per Christum iustitiam gala. 5. a
- Fide refurgimus à peccatis coloss. 2. b.
- Fide saluamur gratia Christi ephes. 2. a. b. 2. timoth. 3. d
- Fide cognoscimus deum 1. ioan. 2. a
- Fide habemus fiduciam, & accessum ad deum patrem ephes. 3. b
- Fide filij dei sumus galat. 3. d
- Fide resistimus diabolo, eumque vincimus & mūdum 1. ioan. 2. b. 1. petr. 5. c
- Fide à deo benedicimur galat. 3. b
- in Fide, virtute dei custodimur 1. petr. a
- Fide deum conspicimus utique in hoc corpore, peregrinantes & semoti à deo 2. corint. 5. b
- Fides constantes & perseuerantes facit rom. 5. a
- Fidei s c v t v m in omnibus habeamus, quo tela diaboli extinguamus ephes. 6. c
- Fide in auditum dei euangelium, accipitur spiritus sanctus, & non operibus gal. 3. a
- Fides si non habeat opera, nihil prodest, otiosa est & mortua iacob. 2. c
- Fides cooperabatur operibus Abraham iaco. 2. d
- Fidem nos habere in Christum, euident sit per opera bona ad philem. a. 1. ioan. 2. a
- Fides nostra non sit otiosa, sed per opera bona charitate in proximum se exerat 1. petr. 1. b
- Fidem opera sequuntur, vt de Zacharæo reddente quadruplum luc. 19. b
- Fides & charitas sint nobis pro T H O R A C E in peccatore contra diabolū 1. thess. 5. b
- Fidem & spem antecellit charitas. quod illæ deum tantum spectant: hæc autem etiam proximum 1. corint. 3. a d
- Fides & charitas, ad philem a: summa Christianismi 1. thess. 3. b
- Fides non ficta est, quæ charitatem habet 1. timoth. 1. a
- Fides, spes, & charitas permanent, etiam si contingat cetera dona aboleri 1. corint. 13. d
- in fide Christi venturi, mortui P A T R E s veteris testamenti, expectantes promissam hæreditatem heb. 11. c
- Fide quid fecerint patres & passi sint hebr. 11. f g
- Fides Abraham heb. 11. b d
- Fidei Abraham firmitas commendatur ex eius sterilitate, & vxoris Saræ rom. 4. c
- Fides Henoch, Abelis, Noe, Saræ, Iacob, Ioseph, Moyse & Moyse parentum heb. 11. Et ibidē multa de fide.
- Fides Ioannis Baptiste, ioan. 2. e. Andree, ioan. 1. g. Nathanaelis, ioan. 1. g. Samaritanorum, ioan. 4. f. Marthe, ioan. 11. de Petri & ceterorum, matth. 16. c. ioan. 6. g
- Fides Thessalonicensium 1. thess. 1. c
- FIDEM apostolorum imitemur, considerantes eorum conuersationem heb. 13. b
- ne Fides Petri deficiat, orat Christus, & quare luc. 22. c
- Fide alter latro pendens cum Christo, saluatur luc. 23. f
- Fides Centurionis & eorum qui cum ipso Christum custodiebant matth. 27. f
- Fide in Christum sanant Petrus & ioannes claudum ex vtero matris act. 3. a
- Fide remissionem peccatorum suscipit mulier peccatrix luc. 7. g
- Fide sortem inter sanctos habemus, accepta peccatorum nostrorum remissione act. 26. e
- Fidem in Iesum Christum docet Paulus Fœlicem & Drusillam vxorem act. 24. f
- quod Fidem Paulus conuersus euangelizaret, deum laudant fratres galat. 1. d
- FIDES quam in omnibus suis miraculis Christus exigebat, hæc erat, Credere eum prestare posse quod petebatur: vt vides de leproso, matth. 8. a. & duobus cæcis. 9. d
- Fide filia principis synagogæ Iudæi sanatur. matth. 9. c
- Fidem suam vt adiuuet Christus, cum lachrymis clamar pater demoniaci marc. 9. d
- Fidem apostolorum & sanctorum suorum tentat Christus, missa in mare tempestate matth. 8. c
- Fide inuicta instat Chanaḡa petere à Christo vt filiā suam sanet matth. 15. e. marc. 7. c
- Fides in vno Centurione gentili maior quàm in Israhelitis matth. 8. a. luc. 7. b
- Fide sanata est mulier sanguinis fluxum patiens matth. 9. c. marc. 5. b. luc. 8. f
- Fide sanatur filius Reguli, parua tamen ioan. 4. g
- Fide decem leprosi sanantur luc. 17. c
- Fides Centurionis gentilis matth. 8. a. luc. 7. a
- Fide fimbriis vestimentorum Christi tactis, sanantur infirmi matth. 14. d. marc. 6. g
- Fide in Christi virtutem leprosus sanatur matth. 8. a. marc. 1. d. luc. 5. c
- Fide Petrus ambulat super aquas matth. 14. d. marc. 6. f
- Fidei pusillanimitate mergitur in mari Petrus matth. 14. d
- Fide instantes orant duo cæci Christum, vt eos sanet matth. 20. d. marc. 10. g. luc. 18. f
- Fidem habens quidam infirmus pedibus, sanatur à Paulo act. 14. a
- Fide Centurionis gentilis seruus sanatur matth. 8. a. luc. 7. a
- Fides si viuā, solida & efficax sit, vt granum sinapis, nihil erit impossibile habenti, & difficultia quæque vincet ad gloriā Christi matth. 17. c
- Fidem requirit Christus antè, quàm dæmoniācum sanet marc. 9. d
- Fidem quod non habeant apostoli, exprobrat Christus marc. 4. d
- Fidat tantum, iubet Christus Iairo, vt sanetur filia luc. 8. g
- ad fidem Christus suos hortatur, sicut arida facta matth. 21. b
- Fidem sibi adaugeri O R A N T apostoli luc. 17. b
- Fides si sit in oratione nostra, accipiemus quod petemus matth. 21. b. marc. 11. c
- Fide paralitici sanantur à Christo, eisque peccata remittuntur matth. 9. a. marc. 2. a. luc. 5. d
- quod sine Fide tentassent exorcistæ demonia eiicere in nomine Iesu, vulnerantur ab ipsis dæmonibus act. 19. c
- Fidei ostium apertum gentibus act. 14. d
- Fidem, misericordiam, & iudicium præcipua legis opera deferentes Pharisei, solliciti erant decimare mentam, &c. matth. 23. c. luc. 11. f
- Fide plena A C C E D A M V S in vero corde ad Christum, expectantes hæreditatem promissam hebr. 10. d g
- Fidem habere in promissam dei victoriam, bellanti populo suadet Moyses deut. 20. a
- Fides gentium isa. 27. d
- ad Fidei stabilitatem H O R T A T V R nos Paulus, 1. corinthi. 15. g. eosque quibus verbum prædicarat, act. 14. a
- Fidem in promissionem dei, bellanti populo suadet Moyses deut. 20. a
- ad Fidem in deum prouocat populum Samuel. 1. reg. 12. d
- ad fidem in deum adhortatur Iosaphat populum 2. paralip. 20. d
- ad fidem & bona opera adhortatio psal. 36. versu 3.
- ad fidem exhortemur inuicem per singulos dies, & quare heb. 3. e
- Fides dei non est in omnibus 2. thess. 3. a
- Fidem se non reperturum in terra, cum venerit ad iudicandum, prædicit Christus luc. 18. b
- Fidem suam tenet vnusquisque, & experiatur si in illa persistat. 2. corinth. 13. b. priusquam de pane illo domini edat & poculo bibat, 1. corinthi. 11. f
- Fidei probatio sit tentationibus & afflictionibus. 1. petr. 1. b
- Fides explorata variis afflictionibus, patientiam operatur iacob. 1. a
- vt in Fide perficeret Timotheus, hortatur Paulus 1. timo. 6. c
- in Fide P E R S E V E R A N D V M. coloss. 1. c. ioan. 15. a
- Q V I C Q V I D N O N F I T E X F I D E, & ex animo bene sibi conscio, peccatum est roma. 14. d
- Fidei hostia & sacrificium, dicitur conuersatio Christianorum bona, quæ bonus odor est deo philip. 2. c
- Q V I F I D E A C C E P T A, receptoque spiritu sancto gustauerint euangelium dei, & postea deseruerint & blasphemauerint, volentes alia hostia saluari quàm Christi, iudicium dei expectent, & nullam misericordiam hebr. 6. b. 10. e. 2. petr. 2. d
- Fidem viam in Christum qui docet, is ædificat ædificatione dei & doctrina. 1. tim. 1. a
- qui fidem prouidentie dei nō habent, hac vita in diu iudicantur à propheta psal. 103. versu 38.
- iuxta fidem & iustitiam retribuit deus vnique 1. reg. 26. d
- Fides in Deum vbique tuta est psal. 139. versu 8.
- Fides in cruce suscipit domini bonam voluntatem, cetera fert patienter iob. 1. d
- Fides tuta nusquam reperitur prou. 20. a
- Fidelis sacerdos de Sadoc, iuxta cor ipsius & animam faciens, coram vñcto dei Salomone ambulans 1. reg. 2. g
- Fidelis propheta dei Samuel, cuius verba omnia fortiebantur effectum 1. reg. 3. d
- Fidelem domum se ædificaturum sacerdoti Sadoc prædicit deus 1. reg. 2. g
- Fidelissimus dei seruus Moyses in regendo populo Israhel, solum dei verbum proponens eis, testimonio dei nume. 12. b
- FIDELIS deus permittet in suis promissis, etiam si non credamus ei 1. corinth. 1. b. 2. timot. 2. b. 2. thess. 3. a. 1. ioan. 1. d. deut. 7. b. 32. a
- Fideles omnes, vnum corpus sunt in Christo. rom. 12. a
- Fideles, domus dei dicuntur 1. petr. 4. d. genus electum ex deo natum domus spiritualis, sacerdotium regale & sanctum, & ad quid, gens sancta, populus acquisitionis, & ad quid, 1. petr. 2. a. b. templum dei viuentis, 2. corinth. 6. c. dilecti à deo, iudæ. a. filii & paruuli in Christo infantes, adolescentes, iuuenes, patres, senes, 1. ioan. 2. b. filij dei, ioan. 3. a. vere liberi, ioan. 8. d. sancti, ephes. 1. a
- Fideles ad quid vocati. 1. petr. 2. b. 3. b
- Fidelibus se futurū patrem promittit deus 2. corint. 6. c
- Fideles deo sunt curæ psal. 100. versu 8.
- Fideles non derelinqui à deo, propheta expertus docet psal. 56. versu 26.
- Fideles adhortatur deus ad fidem & patientiam, exemplo Abraham isa. 51. d
- Fideles optant omnia prospera Christo suo in quo se sperant per deum saluandos psal. 19.
- Fidelis populi confessio isa. 25. d
- Fidelis in solo deo rege æterno sperat, non in principibus, potentia, & sapientia huius mundi psal. 145.
- Fidelis agnoscit persecutiones esse à deo psal. 38. versu 1
- Fidelis calumniatoribus respondens obseruat nequid lingua peccet psal. 38. versu 1.
- Fidelium gaudia, & impiorum supplicia isa. 65. c
- Fidelium oratio aduersus blasphemias gentes eccl. 36. a b
- Fidelium sermo de cura dei erga seruos suos malach. 3. d
- Fidelium vox qui dei misericordiam laudant, cuius gratia non seruiunt idolis sapien. 15. a
- Fidelium & infidelium comparatio psal. 36. versu 24.
- Fidelium conuersatio in operibus bonis tit. 3. c. d. 1. petr. 3. b. 2. petr. 3. c. Vide Conuersatio.
- Fideles infidelibus permixti in ecclesia 2. timoth. 2. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Fidelibus non habendum commercium cum infidelibus 2. corinth. 6. c
 Fideles viriliter certamen fidei euangelicæ retineant contra pseudo apostolos iudæ. a
 Fideles permaneant in eo quod adierunt ab initio suæ vocationis 1. ioh. 2. d
 Fidelibus ab hoc corpore peregrinati, ab eoque diuelli, optabile, vt deo propius iungantur 2. corinth. 5. b
 Fideles peregrini sunt & aduenæ in hoc mundo, futuram inquirentes Ierusalem, ingemiscetes in hoc corpore 1. petr. 2. b. 2. corinth. 5. a
 Fideles parati sint ad defensionem & ad responsionem, si quis infidelis interroget eos de spe vitæ æternæ quam habent per Iesum 1. petr. 3. c
 Fidelibus rursus se implicantibus coinquinationibus, facta sunt posteriora deteriora prioribus matt. 12. d. 2. pet. 2. d
 Fideles confirmat Christus in aduentum suum 1. corinth. 1. a
 Fidelium congregatio facta per prædicationem Christi crucifixi 1. ioh. 11. c
 Fidelium vnitas spiritus, quorum cor vnum & anima vna act. 4. i
 Fideles primi pariter erant, omniæque illis communia act. 2. g
 inter fideles primos non erat quisquam egens act. 4. g
 Fidelitas in dispensatoribus & ministris verbi requisita 1. corinth. 4. a. vt homines doceant omnia quæ mandauit eis Christus math. 18. d. euangelium nempe marci. 16. d
 Fidere deo, beatitudo est prouerb. 16. e
 vt Fiderent soli deo Iudæi, reducit in memoriam beneficia ab ipso eis collata Moyses deut. 8. a
 ne Fidas quis sibi: qui stat, videat ne cadat 1. corinth. 9. c
 ne Fideret suis viribus, stimulus carnis Paulo datus 2. corinth. 12. b
 Fidentes in domino benedicti ierc. 17. b
 Fidentes in homine, maledicti ier. 17. a
 Fidentes viribus suis filij Israel vincuntur in pugna contra Benjamin iudic. 20. c d
 Fiduciam habeamus nos ingressuros in sancta sanctorum per sanguinem Christi heb. 10. d
 cum Fiducia Christum adcamus heb. 4. d
 Fiduciam habebant Iudæi in sculptilibus & idolis, ab eis sperantes auxilium in tribulationibus deut. 32. e
 Fiduciam omnem in qua confidunt qui non obediunt præceptis ipsius, aufert deus vt vrbes, muros, & cætera deut. 28. g
 Fiducia Asæ in deum 2. para. 14 c
 Fiducia Iudæ Machabæi in deum 1. macha. 3. b
 Fiducia Michææ in deum, in persona sanctorum michæ. 7. b
 Fiducia in deum habenda eccl. 32. d
 Fiducia in verbum dei habenda sapien 16. d
 Fiducia in deum rata, est credere, quod nunquam derelinquat sperantes in se psal. 124.
 ad Fiduciam in deum adhortatio post perpeffa mala amos. 4. d
 Fiduciam populi sui confirmat deus, commemorans præterita beneficia quæ in eum contulit isa. 41. b
 Fiduciam in deum nos docet pulli coruorum iob. 39. a
 Fiduciam in vires humanas dissuadet Amasæ quidam vir dei 2. paral. 25. b
 Fiduciam carnis aufert dominus à populo suo michæ. 5. d
 Fiduciam in externo templi cultu nihil iuuare prohibet dominus per Ieremiam iere. 7. a
 vt Figmentum non conqueritur aduersus Figulum, sic, nec fidelis aduersus factorem conqueri debet rom. 9. d
 Quod in Figuli manu est lutum: nos sumus in manu dei iere. 18. a
 in Figuram & exemplum nobis est, quicquid Iudæis accidit 1. corinth. 10. a
 Figura huius mundi præterit 1. corinth. 7. e
 Filiorum Israel seruitus, & liberatio ex AEgypto prædicitur gene. 15. c
 Filij Iacob duodecim gene. 35. d
 Filij Iacob mittuntur à patre in AEgyptum ad emendum frumentum tempore famis gene. 42. a b
 Filij Iacob non agnoscunt fratrem suum Ioseph gene. 42. b
 Filij filiorum Iacob gene. 46. a b
 Filiorum Israel liberationem prædicit Iacob gen. 48. d eandem prædicit & Ioseph gene. 50. d
 Filij Iacob ingressi in AEgyptum exod. 1. a
 Filij Israel opprimuntur à nouo Pharaone tributis &

oneribus, ne crescant & multi fiant exod. 1. b
 Filij Israel quo magis opprimuntur, eo magis multiplicantur exod. 1. c
 Filij Israel ingemiscetes ob duram seruitutem, exaudiuntur à deo exod. 2. d
 Filij Israel egrediuntur AEgypto exod. 12. f
 Filij Israel habitauerunt 430. annos in terra AEgypti exod. 12. f
 Filij Israel gradiuntur per medium sicci maris exod. 14. e
 Filios Israel quare non duxit deus per viam terræ Philisthim exod. 13. c
 Filij Israel efferunt ossa Ioseph ex AEgypto exod. 13. d
 Filij Israel veniunt in Mara, & deinde in Elim exod. 15. d
 Filij Israel veniunt in desertum Sin murmurant pro cibo exod. 16. a
 Filii Israel pluit deus coturnices & man. exod. 16. c
 Filij Israel veniunt in Raphidim, quibus ob aquæ penuriam murmurantibus datur aqua à petra exod. 17. a
 Filij Israel pugnant contra Amalech exod. 17. c
 Filij Israel veniunt ad montem Sinai exod. 19. a
 Filij Israel ad pugnam apti numerantur nume. 1. a
 Filij Israel man. fastidientes optant carnes numer. 11. a b
 Filij Israeligne percutiuntur ob murmuratorem nume. 11. a
 Filij Israel flent & murmurant ob exploratæ terræ desperationem nume. 14. a. deut. 1. d
 Filij Israel fornicantur cum filiabus Moab nume. 25. a
 Filij Israel fornicantur cum idolis, & ideo traduntur in manus hostium iudic. 3. b
 Filij Israel pugnant contra Madian nume. 31. a
 Filij Israel amati à deo, non propter opera sua, sed ex sola electione dei deut. 7. b
 Filij Israel transiunt per arenam Iordanis alueum iosue 3. d
 Filij Israel percutiuntur à populo Hai. iosue 6. a
 Filij Israel seruiunt Eglon regi Moab. iudic. 3. b
 Filij Israel fornicantur cum idolis, & ideo traduntur in manus hostium iudic. 3. b
 Filij Israel opprimuntur à Madiam septem annis iudic. 6. a
 Filiorum Israel idololatria, & eorum poenitentia iudic. 10. b
 Filij Israel ob incredulitatem perdit, exemplum sunt fidelibus iudæ b
 Filiorum Iuda genealogia gen. 38. d. & 46. b. 1. paral. 4. a
 Filiorum Issachar genealogia gene. 46. b. 1. paral. 7. a
 Filiorum Benjamin genealogia gene. 46. c. 1. paral. 7. b. 8. a
 FILIVM suum Samuelem lactat Anna vxor Elcanæ 1. reg. 1. d
 Filij castigandi eccl. 30. a prouerb. 13. d. 22. c. 29. c. 23. b
 Filios castigandus assidue, tamen statim non corrigatur prouerb. 19. c
 Filiis non indulgendum eccl. 30. a
 Filiis suis vt præcipiant verba dei custodire & implere, hortatur Iudæos Moyses deut. 32. g
 Filij docendi nos esse liberatos à captiuitate diaboli: vt præcepta dei implemus deut. 4. b. 6. d
 Filios docent parentes misterium paschæ exod. 12. d. 13. b
 Filij docendi quare primogenita deo offerantur exod. 13. c
 Filios iubet Iosue doceri quid significarent duodecim lapides in Galgalis locati in loco castrorum ios. 4. a d
 Filiis suis præcipiebat Abraham vt custodirent viam dei gene. 18. c
 Filius Davidis, Salomon, traditur in manus Nathan prophetae erudiendus 2. reg. 12. f
 Filij inobedientis poena deut. 21. a. pro. 20. c
 Filius abducens à fide & fiducia in deum occidendus deut. 13. b
 Filij male instituti, irridentes Eliseum, maledicti ab eo, deuorantur ab vrhis. 4. reg. 2. d
 Filium suum vnicum immolat Abraham, fide certus deum potuisse ei etiã effuso dare alterum, vnde descendit Christus gene. 22. b
 Filium Adoniam non corripit Dauid, regnantem pro ipso contra dei voluntatem super Israhel. 3. reg. 1. a
 Filios suos magis honorabat Heli, quam deum: quia cum peccarent in deum, arguebat quidem eos, sed tamen sinebat eos semper male agere, nec priuauit eos sacerdotio 1. reg. 2. f
 Filij Heli non audiunt patrem monentem, quia eos

volebat deus occidere. 1. reg. 2. e
 Filij inobedientium præceptis dei ducuntur in eam captiuitatem deut. 28. d
 Filios iniquitatem patrum imitantes, & deum odio prosequentes, punit deus deut. 5. a
 Filius indisciplinatus, patris confusio eccl. 22. a
 Filiorum Heli sacerdotis peccatum 1. reg. 2. c
 quod Filios peccantes non prohibuisset Heli, punitur à deo 1. reg. 3. c
 Filij Samuel iudices ab eo constituti non sequuntur patrem, amantes auaritiam & munera 1. reg. 8. a
 Filij & filiae non custodientium præcepta rapiuntur & occiduntur deut. 28. d
 in Filiis impiis non gaudendum eccl. 16. a
 Filiorum officium erga parentes ephes. 6. a. coloss. 3. d
 Filium impetrat Eliseus à deo hospiti suæ sterili pro ministerio quod exhibuerat erga eum 4. reg. 4. b
 à Filiis occiditur Senacherib 4. reg. 19. g
 Filij septuaginta Gedeonis ex diuersis vxoribus, iudicum 8. f. quos Abimelech vsurpato regno occidit, iudicum 9. a
 Filij Abesan iudicis Israel triginta, & filiae totidem iudicum 12. d
 Filij Abdon iudicis Israel, quadraginta iudicum 12. d
 Filiorum & filiarum carnes comesturos eos prædicitur Iudæis non seruantibus præcepta deuter. 28. f
 Filios comederunt mulieres in fame Samariæ. 4. reg. 6. f
 Filij non comburendi in honorem deorum, more gentium deut. 12. d. 18. b. leui. 20. a
 Filium suum sacrificat rex Moabitarum coram obsidentibus 4. reg. 3. d
 Filium suum consecrat idolis Ahas per ignem 4. reg. 6. a. 2. paral. 28. a
 Filios suos per ignem consecrant idolis Israelitæ. 4. reg. 17. c
 Filia prudens, viro suo hæreditas eccl. 22. a
 Filiam luxuriosam oportet obseruare eccl. 42. b
 Filiae regum indutæ tunicis polymitis 2. reg. 13. d
 de filia vendita in ancillam exod. 21. b
 Filia non prostituenda leuit. 19. f
 Filiam suam vnicam immolat Iephte iuxta votum, quæ ei reuertenti à cæde Ammonitarum prima occurrerat iudic. 11. g
 si Filium proprium tradidit deus, non dubium quin omnia quæ nos accipere conuenit, simus accepturi roma. 8. f
 Filij Abraham veri, qui fidem eius in Christum promissum imitantur rom. 9. b
 in Filios adoptare prædestinauerat deus ephes. 1. a
 Filij dei sumus per fidem in Christum galat. 3. d. ioh. 1. d
 Filij dei sumus, simus igitur sancti deut. 14. a
 Filij dei, filij Noe, & aliorum in fide deum colentium gene. 6. a
 Filij dei sunt, qui spiritu dei aguntur romanorum 8. c
 Filij resurrectionis, filij dei sunt luc 20. f
 qui Filij dei sunt, ij sunt hæredes dei, & cohæredes Christi rom. 8. c
 Filios dei mundus non nouit, & quare 1. ioh. 3. a
 Filij alieni & mendaces Iudæi, nolentes euangelium suscipere 2. reg. 22. d
 Filij prodigi parabola, inexplicabilis dei erga peccatores reuertentes misericordia & clementia docetur luc 15. c
 Filiorum duorum parabola, Iudæos docet Christus, ipsos fuisse qui receperant se facturos voluntatē dei, quam tamen non fecerunt math. 21. c
 Fimbrias fieri per angulos vestimentorum præcipit deus, & quare num. 15. d. deut. 22. b
 Fingit Dauid, & verbis aliud narrat quam res habebat: partim vt lelet consilium sacerdoti, quem timuit fortasse non subuenturum in necessitate propter regis timorem: partim vt se liberet à periculo mortis 1. reg. 21. a
 Fingit Samuel iussu dei se immolare deo, ne occidatur à Saule, & vngit Dauidem in regem 1. reg. 16. a b
 Finis hominis insperatus eccl. 9. c
 in Finem seculi incidimus 1. corint. 9. c
 Finis omnium humanarum rerum futurus, resurrectio: ne mortuorum peracta 1. cor. 15. d
 Finis omnium appropinquauit 1. petr. 4. b
 Firmamentum, quod & cælū dicitur, verbo dei creatur gene. 1. a
 Firmamentum tribulationum, deus 2. reg. 22. b
 Flagellatur præfecti filiorum Israel exod. 5. c
 Flagellatur Christus math. 27. c
 Flagellatur Paulus act. 22. f
 in flamma holocausti Manue, ascendit angelus in cælum

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- lum qui ei prænuntiatur natiuitatem Samsonis iudicum 13.d
- ¶ Plentem Agar & afflictam consolatur deus per angelum gene. 21.b
- Flet Rachel pudica, quod Iacob eam oscularetur, nesciens eum esse fratrem patris sui gene. 29.g
- Flet Esau inter osculandum fratrem gene. 33.a
- Flet Iacob filium suum Ioseph gene. 37.c
- Flet Ioseph audiens fratres agnoscences peccatum gene. 42.e
- Flet Ioseph conspecto fratre suo Benjamin genes. 43.g
- Flens clamat Ioseph gene. 45.a.d
- Flet Ioseph fratribus petentibus veniam gene. 50.c
- Flent Israelitæ audientes verba exploratorum detrahentium terræ promissionis num. 14.a
- Flet 30. dies populus Aaronem mortuum nume. 20.d
- Flet sedens vulgus promiscuum quod ascenderat ex Aegypto cum filiis Israel, desyderans carnes nume. 11.b
- Flet populus Israel correptus ab angelo, quod non occiderent Chananeos, sed cum ipsis percussissent fœdus iudic. 2.a
- Flet vxoris victus Samson aperuit propositionem quâ sodalibus proposuerat : vnde iratus reuertitur ad domum patris iud. 14.d
- Flent Israelitæ coram domino, quod cæci sint à Benjaminis iudic. 20.c.d
- Flent ciuitati magno Israelitæ, & queruntur tribum Benjamin esse deletam iudic. 21.a
- Flet Anna audiens sibi exprobrari sterilitatem, quam consolatur maritus 1. reg. 1.a
- Flet Israel post dominum, quod arcam dei non haberent amplius secum 1. reg. 7.a
- Flet populus Israel, audiens oculos dextros Iabentiarum peti à Naas Ammonita in fœdus 1. reg. 11.b
- Flent Dauid & Ionathas, & in oscula ruunt, postea fugit Dauid 1. reg. 20.g
- cum Flet agnoscat Saul dei manum, Dauidis innocentiam, suamque iniquitatem 1. reg. 24.d
- Flet Dauid & suorum, ob mortuum Saulem & Ionathan 2. reg. 11.b
- Flet Dauid super tumulum Abner cum omni populo 2. reg. 3.f
- Flens, nudis pedibus, operto capite, fugit Dauid 2. reg. 15.f
- Flet Dauid audiens mortuum Absalom, 2. reg. 18.g. quæ Ioab consolatur audacter 2. reg. 19.a
- Flens, & ieiunans orat Dauid ad terram prostratus : vt sanaretur filius suus ex Beth-sabee 2. regum 12.c
- Flet Dauid cum populo, scissis vestibus cadens in terram, audita morte Amnonis 2. reg. 13.f
- Flet Ezechias audiens se moriturum 4. regum 20.a
- Flet Eliseus videns mala quæ facturus esset Hazael contra Iudæos 4. reg. 8.d
- Fletus Iosif lecto libro Deuteronomij 4. regum 22.d
- Flet Iesus ioan. 11.d
- Flet Iesus Ierusalem ingrediens, quod non cognoscerent tempus adesse, in quo mittendus erat Messias, qui eos visitans, pacem asseribat illis luc. 19.f
- Flentes beatos prædicat Christus, & quare luc. 6.d
- Flet amare Petrus, quod Christum abnegasset matth. 26.g
- Flens Paulus hortatur Philippenses, vt à pseudopropheta caueant philip. 3.d
- Flendum cum flentibus rom. 12.d
- qui Flent, sint tanquam non flentes 1. cor. 7.e
- Flere nosmetipsos debemus potius, quam mortem Christi, super quos aridos & infructuosos tanta mala, nisi resipuerimus, ventura sunt luc. 23.d
- ¶ vt Flos herbæ, prætereunt tam mala quam bona huius mundi iacob 1.b
- ¶ Fluuij aquæ viuæ visio apoca. 22.a
- Fluuius irrigans paradisum sue ortum voluptatis gen. 2.b
- ¶ de Fodiente cisternam, in quam bos ceciderit exod. 21.g
- ¶ Fœcundam facit deus Liam gene. 29.d
- vt Fœcundæ essent sicut Rachel & Lia, precabatur populus virginibus nubentibus ruth. 4.c
- ¶ Fœdus, vide Promissio & pactum.
- Fœdus dei cum Noe, quod ipse cum suis filiis saluaretur in arca à diluuiio gene. 6.c
- Fœdus init deus cum Noe & filiis, se nunquam deleturum terram aquis diluuij : adiicitque signum irim in nubibus gene. 9.b.c
- Fœdus dei cum Abraham & semine eius erat, vt effet deus ipsorum, nec in quoquam alio fiderent ge. 17.a
- Fœdus pangit deus cum Abram, daturum se illi terram promissionis gene. 15.d
- Fœdus Abrahæ cum Abimelech pro puteo iuramenti gene. 21.d
- Fœdus dei cum Israelitis, quod facturi essent quæ præcepisset exod. 5.a. 24.b
- Fœdus dei derelictum esse agere fert Elias 3. regum 19.b
- Fœdus populi Israel cum domino deo, quod ipse esset ei in deum iof. 24.f
- Fœdus initurus populus cum deo, offert holocausta & victimas exod. 24.a
- Fœdus Ioiadæ inter deum, & regem, & populū, quod adhererent domino 4. reg. 11.d
- Fœdus Isaac cum Abimelech gene. 26.f.g
- Fœdus ineunt Iacob & Laban, neutrum alteri nociturum gene. 31.f
- Fœdus percutiunt Dauid & Ionatas coram domino 1. reg. 20.c. 23.c
- Fœdus quod cum Ionatha pepigerat Dauid, impleuit dando Miphiboseth filio ipsius Ionathæ agros, familiam, & ad mensam suam eum collocando tanquam filium regis 2. reg. 9.c.d
- ¶ Fœlicitate vt nescit stultus prou. 26.a
- ¶ Fœnum dat deus ad pascenda iumenta diligentium se deut. 11.b
- ¶ non Fœnerandum fratri deut. 23.d
- Fœnerat gentibus multis, qui seruauit dei præcepta, & à nullo fœnus accipit deut. 28.b
- ¶ Folio volente terret deus inobedientes verbo suo leuit. 26.f
- ¶ Fons siue vapor aut nubes è terra irrigas vniuersam terram antè quàm deus plueret gene. 2.a
- Fons quando immundus leuit. 11.f
- Fons Moabitarum obturari præcipit deus 4. regum 3.c.d
- Fons gratiæ & veritatis, Christus zach. 13.a
- ¶ Formidolosi iubentur diuicere à bello deuter. 20.b
- Formidolosos iubet deus reuerti ab exercitu Gedeonis ad domos suas iudi. 7.a.b
- ¶ Fornax ferrea, Aegyptus deut. 4.c
- ¶ Fornicatio mulieris in quo agnoscitur eccl. 26.b
- Fornicariam mulierem ducit Osee osee 1.a
- Fornicationi non est dicatum corpus, sed domino 1. corinth. 6.c
- Fornicatio vitanda 1. corinth. 10. b. 1. thess. 4. a. hebr. 12.d
- ad Fornicationem vitandam habeat vnusquisque uxorem suam 1. corinth. 7.a
- Fornicator in proprium corpus peccat 1. corinth. 6.d
- Fornicarij regnum dei non possidebunt 1. corinth. 6.b
- quos iudicabit deus, heb. 13.a
- Fornicarij inter fideles, vitandi à fidelibus. 1. corinth. 5.d
- Fornicatione nominenda quidem inter Christianos ephes. 5.a
- Fornicatorem quendam excommunicat Paulus, 1. cor. 4.a. quæ reuocari iubet, ne nimia tristitia absorberetur 2. corinth. 2.b
- Fornicatur Israelitæ cum filiabus Moab, suntque idololatæ : propter quod percutiuntur numer. 25.a
- Fornicationes morte puniendæ leuit. 18.a. 20.b
- Fornicatrix apud Iudæos comburebatur vt de Thamar legimus gene. 38. f
- Fornicans virgo in domo patris, à populo lapidabatur deut. 22.c
- Fornicator Zambri occiditur à Phinees numer. 25.a
- Fornicari cum diis alienis, pro diis alienis fidere, & eos adorare derelicto deo exod. 34. b.c deut. 31.d. iudicum 2.c
- Fornicans cum magis & ariolis occiditur à deo leuit. 20.a.b
- Fornicantur Israelitæ cum Baalim post mortem Gedeonis iudicum 8.g
- Fornicationem populi vocat deus infidelitatem & murmuracionem in ipsum nu. 14.f
- ne Fornicaretur populus, id est ne cogitationes cordis sui sequeretur, & aliud faceret quàm quod præcepisset, id est finibus in oris vestimentorum infisteret fieri, vt semper præceptorum reminiscerentur. nume. 15.d
- ¶ Fortem deum confitetur Anna, quam ex sterili fœcundam fecerat, vnde liberata fuit ab opprobriis hominum exprobrantium sterilitatem 1. regum 2.a
- Fortis noster deus 2. reg. 22.a. iof. 22.c
- Fortissimum virorum vocat angelus Gedeonem iudicum 6.b
- Fortis Phenenna desit parere, & infirma sterilisque Anna parit multos 1. reg. 2.a
- Fortium, quos dederat deus Dauidi, catalogus 2. reg. 23.b
- vt Fortitudo dei ostenderetur, ideo restitit Pharaon Moyfi exod. 9.c
- Fortitudo nostra deus, qui dat victoriam ex inimicis exod. 15.a
- Fortitudo omnis aufertur non custodientibus præcepta, ita vt se non possint tueri ab inimicis deuter. 10. 28.d
- Fortitudo Samsonis minuitur, & vnde iudicum 16.d
- Fortitudo Samsonis nihil aliud quàm dei vis & potentia in ipso nam legitur fortitudinem illi defecisse, postquam deus recessisset ab ipso iudicum 16.c
- in Fortitudine sua non est fortis homo, sed fortitudine dei, sine quo nihil potest homo quantuncunque fortis, vt de Phenenna legimus, quæ fœcunda, iterilis à deo facta est & sterilis Anna, fœcunda facta à deo est 1. reg. 2.b
- Fortitudini & robori manum ne tribuamus diuitias, sed dei misericordiam deut. 8.d
- id Fortitudine cibi à deo missi per angelum, Elias diebus, & 40 noctibus ambulat 3. reg. 12.b
- ¶ non Fortuna, sed prouidentia dei propheta inobediens verbo dei occiditur à leone immisso à deo 3. reg. 13.d.e
- Fortuna & casu videretur factum, quod Saul quærendo asinas patris, vngatur in regem: quod tamen prouidentia diuinæ fuit 1. reg. 9.b.c
- Fortuna & casu tribuit sacerdotes Philisthæi, quod amariscas haberet populus 1. reg. 6.b
- quod Fortuna tribuitur vulgò scriptura ad deum defert, cum de eo qui non insidiatus occisus fuerit, dicit, Deus illum tradidit in manus eius exod. 21.c
- ¶ in Fractione panis, communicatione, & orationibus perseverant Christiani primi act. 2.g
- ¶ Fragilitas eccl. 29.d
- ¶ Fraternalis correptio eccl. 19.b
- ¶ Fratræ mortui absque liberis accipiebat uxorem alter frater, qui suscitabat semen fratri defuncto gen. 38.b. deut. 25.b
- Fratræ odium vitandum leuit. 19.d
- Fratræ concordia deo & hominibus grata eccl. 25.a
- Fratræ septem, qui Machabæi dicuntur matricum eorum supplicia 2. machab. 7.a
- Frater abducens à fide & fiducia in deum, occidendus deut. 13.b
- Fratres Ioseph orant veniam gene. 50.c
- ne in Fratres suos eleuetur rex deut. 17.d
- de Fratribus Ioseph vide multa gene. 41. 42. 43. 44.
- Fratres suos vocat Iacob suam familiam genes. 31.d.e
- Fratræ nomine compellat Iacob ignotos gene. 29.a
- Fratres suos vocat Dauid milites qui secum militabant 1. reg. 30.f
- Fratres, suos discipulos & apostolos vocat Christus matth. 28.b
- Fratres suos nos esse confitetur Christus hebræorum 2.c
- Fratribus Christus per omnia similis, factus homo, tentatus, &c. & quare heb. 2.d
- Fratres sunt omnes Christiani matth. 23.a
- inter Fratres à deo adoptatus, primogenitus Christus rom. 8.f
- pro Fratribus animas ponere debemus exemplo Christi 1. ioan. 2.b
- Fratri peccanti absque modo & numero remittendum, si eum peccati poeniteat matth. 18.c luc. 17.a
- Frater peccans in nos nobis consciis, quomodo corripiendus matth. 18.c
- Fratrem ne circumueniamus in negotio 1. thess. 4.b
- Frater non perdendus ob cibum, rom. 14.c. a carnibusque perpetuo magis abstinendum, quàm cum scandalizare 1. cor. 8.d
- Fratrem suum si quis odit, in tenebris est ioan. 2.b
- Fraternitatem diligamus rom. 12.c. 1. petr. 1.d. 2. c. 3.b
- Fratres siue cognati Christi non credunt in eum, ioan. 7.a. vt videas nullam apud deum personarum acceptionem.
- Fratres Christi non credentes ei, volunt vt ostenter se mundo ioan. 7.
- ¶ Fraudulenti regnum dei non possidebunt. 1. corinth. 6.b
- Fraus potius patiendā, quàm iudicio contendendum 1. corinth. 6.b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ qui neque Frigidus, neque calidus est, ipsum euomit deus apoc. 3. c.
 Frigus erat cum caperetur Iesus i. 18. c.
 ¶ a Fructu us cognoscitur arbor math. 7. c. luc. 6. f.
 Fructus iustitiae, & fructus peccati rom. 6. d.
 Fructus agrorum vt comederent, constituit deus Israelitas in terra Israel deut. 32. b.
 Fructus e terra Chanaan afferuntur ab exploratoribus num. 13. c.
 Fructus ventris terra, iumentorum & gregum, multiplicabitur seruantibus praecepta dei deut. 28. a.
 Fructus vteri comesturos Iudaeos praedicat Moyses, non seruantes praecepta dei deut. 28. f.
 vt Fructificemus deo per opera bona, liberati sumus a maledictione legis rom. 7. a.
 Fructificant morti per legem affectus nostri rom. 7. b.
 ¶ ad Frugalitatem adhortatio pro. 27. d.
 ¶ Fruges consumuntur non obedientibus praeceptis dei deut. 28. d.
 Frugum collectio, festum tabernaculorum exod. 23. c.
 ¶ Frumenta excutit Gedeon in area, fugiturus Madianitas iudic. 6. b.
 Frumenti abundantiam precatur Isaac a deo dari filio Iacob gene. 27. d.
 Frumentum dat deus diligentibus se deu. 11. b.
 ¶ Frangendum praecepit Christus ministro verbi, si eum persequantur inimici math. 10. c.
 Fregit Paulus & barnabas, ne lapidentur act. 14. a.
 Fugam consulit Eliseus filio prophetae, vbi ille vnificet Iehu super Israel 4. reg. 9. a. b.
 vt Fugiat ipsum Achab, horatur deus Eliam 3. regum 17. a.
 Fugit Diuid ad regem Moab, cum quo habitauerunt parentes ipsius 2. reg. 22. a.
 Fugit Dauid a facie Saul 1. reg. 19. b.
 Fugit Dauid pedes filium suum Absalom 2. regum 18. c.
 Fugiens Sisara, peruenit ad tabernacula Iahel, a quo occiditur deus per tempora ipsius clauo iudicum 4. c.
 Fugientes Philistini occiduntur ab Israelitis 1. regum 17. g.
 Fugit Dauid in Hareth, Gad prophetae monitu 1. reg. 22. a.
 Fugit Elias timens ipsam Iezabelem persequentem ipsum 3. reg. 19. a.
 Fugit Moyses timens occidi a populo nume. 16. f.
 Fugit uero Gedeoni apparet angelus, & consolatur, mittitque eum vt liberet Israel iudicum 6. b.
 Fugient omnes discipuli a Christo, visis tribulationibus luc. 22. e.
 Fugam simulat Iosue ante populum Hai, vt de ciuitate eos extrahat, & ab insidiis occidantur iof. 8. b.
 Fugam in Syria a deo per Achab 3. reg. 20. c.
 Fugit Absalom occiso Amnone fratre 2. regum 13. g.
 Fugit Israelitae Philistinos 1. reg. 31. c.
 ¶ Fulgura micant cum datur lex populo exod. 19. c.
 ¶ Fumat mons super quem descenderat deus, vt daret legem exod. 19. c.
 Fumus de naribus dei 2. reg. 22. a.
 ¶ Fundamenta montium deut. 32. d.
 Fundamenta orbis reuelata 2. reg. 22. b.
 Fundamentum ecclesiae, Christus Iesus 1. cor. 3. c.
 Fundamentis a Paulo iactis aedificio ecclesiae, videant alij quomodo superaedificent 1. corinth. 3. c.
 ¶ Funiculus in quatuor angulis pallij praecipit Moyses fieri deut. 22. b.
 ¶ qui Furatus fuerat de anathemate, coeburi iubet deus iof. 7. b. c.
 Furem idolorum sociari vult occidi Iacob gene. 31. d.
 Furis poena exod. 22. a.
 Furem effringentem domum licet impune occidere exod. 22. a.
 cum Fure non versandum prouer. 24. d.
 Furum maledictio zach. 5. a.
 Furum non faciendum exod. 20. c. leuit. 19. b.
 Fur qui fratrem suum Israelitam furatus fuisset & vendidisset, occidebatur deut. 24. b. exod. 21. c.
 Fures & rapaces regnum dei non possidebunt 1. corinth. 6. b.
 Fures manibus laborent, vt pauperibus subueniant ephes. 4. f.
 Furi arguit fratres suos Ioseph falso, vt tentet eos gene. 44. a. c.
 Furi arguit Laban ipsum Iacob, quod idola sua abstulisset ei gene. 31. d.
 Furis parabola hortatur Christus ad vigilandum matt. 24. d. luc. 12. c.
 ¶ vt Fur in nocte, ita aduentus Christi ad iudicium 2.

petr. 3. c. apoc. 3. a.
 Fures & latrones vocat Christus pastores qui ante eum, id est non credentes ei, populum suum voluerunt regere, vt Pharisei iohan. 10. b.
 Furatur corda populi patris ipse Absalom, tam blandè & amice omnia agens cum eis, vt ipsis non sentientibus cogerentur, pro ipso sentire vt esset rex 2. reg. 15. a.
 ¶ Furor dei in impios non timentes maledictiones ipsius deut. 29. c.
 Furore mentis percutit deus non seruantes praecepta deut. 28. c.

G

¶ Gaal filius Obed suscitatur Sichimitas contra Abimelech, & oppugnat ciuitatem Sichem iudicum 9. d.
 Gaal eicitur ex Sichem, expugnato suo exercitu iudicum 9. e.
 Gaal pugnat contra Abimelech iudic. 9. d.
 ¶ Gabaa Benjamin aedificatur ab Asa, rege Iuda 3. reg. 15. e.
 Gabonitas caliditate & simulatione petunt pacem cum Iosue: cum quibus ipse init fecus non interrogato domini ore iof. 9. a. b. c.
 Gabonitas ligna cadunt Israelitis, & aquam comportant, maledictione perpetua constituti in ea miniternia Israelitis iof. 9. d.
 Gabon ciuitatem oppugnant quinque reges iof. 10. a.
 Gabonitas petunt auxilium a Iosue iof. 10. b.
 Gabonitas vult Saul delere zelo quodam contra iuramentum eis ab Israelitis praestitum; vnde punitur Israel: tunc septem annorum, quae non cessat nisi suspensus & occisus prius septem filiis Saulis 2. reg. 21. a. b. c.
 Gabonitas abuntur vxore cuiusdam Leuitae iudicum 10. f.
 Gabonitis bellum inferunt Amorritae, quod pacem fecissent cum Iosue iof. 10. a. b.
 ¶ Gabelus venit cum Raphael ad nuptias Tobiae tob. 9. c.
 ¶ Gabriel angelus nuntiat Mariam virginem concepturam dei filium luc. 1. c.
 ¶ Gad filius Iacob ex Zelpha gene. 30. b.
 Gad benedicitur gene. 49. c. deut. 33. c.
 Gad filij gene. 46. b.
 Gad tribui datur solis possessionis nume. 32. f. deut. 3. b. iof. 13. c.
 Gad genealogia & habitatio 1. paral. 5. b.
 Gaditas, Rebenitas, & dimidiam tribuum Manasse, qui deduxerant fratres suos in terram Chanaan, remittit Iosue, commendans eos de obedientia praestita, & benedicens eis, praecipiens seruare legem dei iof. 22. a. b.
 Galitis praecipit Iosue, vt armati praecedant fratres suos in terram Chanaan, cui prompti obediunt iof. 1. c. d. 4. c.
 Gad propheta iratum deum Dauidi nuntiat ob numeratum ab eo populum 2. reg. 24. b.
 Gad prophetae monitu fugit Dauid in Hareth 1. reg. 22. a.
 ¶ Gaad mons quare sic dictus gen. 31. a.
 ¶ Galatarum inconstantiam miratur Paulus, admittentium circumcisionem vt necessariam galat. 1. a.
 Galatas insensatos Paulus vocat, quod recedissent in opera legis, per ea iustitiam expectantes galat. 3. a.
 Galatis euangelizauit Paulus per multas afflictiones galat. 4. b.
 Galatarum affectus erga Paulum galat. 4. b.
 ¶ in Galgalis innouatur regnum Saulis 1. regum 11. d.
 in Galgalis castrametentur Israelitae, vbi & duodecim lapides ingentes figuntur in signum siccitatis aluci iof. 4. d.
 ¶ vt Gallina pullos, sic Christus Iudaeos sua praedicatione voluit congregare, renuentes tamen math. 23. d.
 ¶ Galilaei Christum suscipiunt cum vidissent miracula iohan. 4. f.
 in Galilaeam proficiscuntur apostoli, & ibi Christum resurrexisse vident math. 28. d.
 ¶ Gamalielis consilium rectum pro apostolis act. 5. f.
 ¶ in Garizim monte qui ad benedicendum filiis Israel constituti deut. 27. b.
 ¶ Gaudet deus omnia bona conferre in populum suum audientem vocem ipsius deut. 30. b.
 in Gaudio seruandum deo deut. 28. e.

Gaudet apostoli se affligi propter Christum act. 14. g.
 cum Gaudio rapinam bonorum suorum perferant hedeles heb. 10. g.
 Gaudet Paulus in afflictionibus col. 3. 1. d.
 Gaudendum Christianis quoties in varias tentationes & afflictiones inciderint iacob. 1. 8.
 Gaudeamus semper in domino ex fide & spe rom. 12. c. philip. 3. a. 4. a. 1. thess. 5. c. 1. petr. 1. b.
 Gaudet Paulus ob opera charitatis, & bonam conuersationem Philemonis, Timothei, Philippiensium & aliorum ad philem. b. 2. timoth. 1. a. 1. thess. 2. d. phil. 2. c. 4. a.
 ad Gaudium hortatur Philippenses Paulus, quod mortem subiturus esset cum gaudio philip. 2. c.
 ad Gaudium hortatur Paulus Corinthios 2. corinth. 13. d.
 Gaudendum cum gaudentibus rom. 12. c.
 qui Gaudet, tanquam non gaudentes 1. corinth. 7. e.
 Gaudet fratres Paulum ereptum e vinculis philip. 1. d.
 Gaudere voluit Christus 72. discipulos, quod nominum scripta essent in caelis, non autem quod miracula facerent luc. 10. c.
 Gaudium super vno peccatore respiciente maius quam super 99 iustis, & veritatem euangelij amplexis math. 18. b. luc. 15. a.
 Gaudium mundi, cum vidisset Christum mortuum & sepultum, putantis, nunquam resurrecturum iohan. 16. c.
 Gaudij extrema, luctus prouer. 14. b.
 ¶ G A V D I V M a spiritu sancto proficiscitur rom. 14. c. galat. 5. d.
 Gaudium verum, ex verbo euangelij est, 1. iohan. 1. b. vt. que gauderemus, venit Christus iohan. 17. b.
 Gaudium magnum mulieribus ex resurrectione Christi math. 28. b.
 Gaudium & pacem conscientiarum, quae Christum cognouerunt exprimit Lucas act. 2. g.
 Gaudium euucho post cognitum Christum act. 8. g.
 Gaudium custodis carceris Pauli cum credidisset Christo act. 16. f.
 Gaudium cordis prorogat vitam ecel. 30. d.
 cum Gaudio adducit Dauid arcam dei in domum suam ex domo Obbedom 2. reg. 6. c.
 ¶ Gazam urbem capit Iudas iudicum 1. d.
 ¶ Gazer vrbs expugnatur a Iosue, occidunturque omnia cum rege ipsius iof. 10. f.
 Gazer succenditur a Pharaone, occiso Chanaan, quam Salomon reaedificat 3. reg. 9. c.
 ¶ de Gazophylaciis, ceterisque ad vsum sacrorum reparandis ezech. 42. a.
 ¶ Gedeoni apparet angelus iudicum 6. c.
 Gedeon diffidens de viribus, dicit se non posse liberare Israel iudicum 6. c.
 Gedeon euertit aram Baal iudicum 6. c.
 Gedeon Ierobaal dictus iudicum 6. f.
 Gedeon offert holocaustum deo, quod ipse deus igne absumpsit, vt certosciret secum ipso Gedeone esse & mittere in liberationem Israelitarum iudicum 6. d.
 Gedeonis fides in promissionem dei signo accepto in vellere, corroboratur iudic. 6. g.
 Gedeon cum puero descendit ad castra Madianitarum, vbi circa medium noctis audit somnium interpretantem quendam, castra Madianitarum traditurus reus in manus ipsius iudic. 7. c. d.
 Gedeon cum trecentis pergit contra Madianitas innumerabiles iudic. 7. c. e. f. g.
 Gedeon non vult Israeli dominari, sed deum iudicum 8. e.
 Gedeon queritur deo, Israellem affligi iudicum 6. c.
 Gedeon timet, angelo facie ad faciem conspecto, confortaturque a deo iudic. 6. c.
 cum Gedeone se futurum in liberando Israele promittit deus iudicum 6. c.
 Gedeonem iubet deus destruere aram Baal iudicum 6. e. f.
 in Gedeonem insurgunt Ephraimitae, quod eos non conuocasset ad pugnandum contra Madianitas: quos sedat, benigne laudans eos, plus eis tribuendo quam sibi, qui Oreb & Zeb principes Madianitarum occidissent iudicum 8. a.
 Gedeonis filij septuaginta ex diuersis vxoribus, iudicum 8. f. quos occidit Abimelech frater ex concubina, iudicum 8. a.
 Gedeonis fratres a Zebec & Salmana occisi iudicum 8. d.
 Gedeoni dantur a populo aureae in aures iudicum 8. e.
 Gedeon comprehensos Zebec & Salmana reges Madianitarum occidit iudic. 8. e.
 Gedeoni

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Gedeoni imponitur nomen Ieroboal. iudc. 6. f
 Gedeon moritur iudc. 8. g
 Gedeonis tempore quieuit terra Israel à bellis quadraginta annis iudc. 1. f
 ¶ In Gehenna, ignis perpetuus, vermis siue dolor & moror non moriens marc. 9. g
 ¶ Gehon fluuius gene. 2. c
 ¶ Gemitus filiorum Israel oppressorum auditur à deo exod. 2. d
 Gemitus filiorum Israel audit deus, & promittit liberationem exod. 6. a
 Gemitus afflictorum, quos affligebat deus propterea quod ad idola conuersi essent, exaudiebat deus propter iudices à se super ipsos constitutos iudc. 2. d
 Gemitus filiorum dei sunt vt appareat promissa hereditas rom. 8. d
 ¶ Genealogia Ismahelis gene. 15. b
 Genealogia Iacob gene. 46. b
 Genealogia filiorum Simeon 1. paral. 4. d. gene. 46. b. exod. 6. c
 Genealogia filiorum Benjamin gene. 46. c. 1. paral. 7. b. 8. b
 Genealogia filiorum Iuda 1. paral. 4. a. gene. 38. d. 46. b
 Genealogia filiorum Issachar 1. paral. 7. a
 Genealogia Adam vsque ad Esau & Iacob repetitio breuis 1. paral. 1. a
 ¶ Genuit nos deus deut. 32. c
 Generandi vim dat deus omnibus quæ super terram sunt gene. 1. b. c. d. 9. b
 Generatio peruersa, infideles Israelitæ deut. 32. c
 ¶ Generum fieri regis Saulis renuit Dauid 1. reg. 18. c
 ¶ Genu utroque ad terram fixo orat Salomô 3. reg. 8. f
 Genibus curuatis procidit ante Eliam quinquagenarius missus ab Ochozia, cum quo ambulat Elias ad regem 4. reg. 1. c
 qui Genua coram Baal non curuauerunt dereliquerat sibi deus 7000. diebus Eliæ quærentis se derelictum solum prophetam dei 3. reg. 19. d
 Genibus curuatis bibentes, noluit deus cum Gedeone proficisci ad bellum iud. 7. b
 in Genibus percutiuntur vlcibus qui non seruant præcepta, deut. 28. d
 ¶ Gentes & populos dimisit deus per regiones, deut. 32. a
 Gentes omnes in gloriam dei creatæ deut. 26. d
 Gentes quare paulatim eiecit deus de terra promissionis deut. 7. d
 Gentes omnes delendas esse prædicit Moyses deut. 31. a. iere. 25. c
 Gentes relicte vt in ipsis dominus experiretur Israel iudicium 3. a
 Gentes duas odit dominus eccl. 50. d
 Gentibus etiam impiis beneficia sua confert deus, qui per Naaman dedit visioriam regi Syriæ 4. reg. 5. a
 Gentium ritus non recipiendus super mortuis deut. 14. a
 Gentium, quæ in terra promissionis erant, prohibet Iudæis societatem deus deut. 7. a. leui. 18. d. iof. 23. a exod. 34. b
 ne Gentium opera imitemur hortatur Paulus ephes. 4. d
 Gentium more voluerunt regem habere Iudæi contra dei voluntatem 1. reg. 8. d
 Gentium abominationes imitatur tribus Iudæ. 3. reg. 14. f
 Gentium imbecillitas isa. 40. d
 GENTES PECCATORES. galat. 2. c
 Gentes tenebræ ephes. 5. b
 Gentium conuersatio qualis ante cognitum Christum ephes. 2. a
 Gentes caries à Christo dicuntur matth. 15. c
 Gentes diis immolant 1. cor. 9. e
 Gentibus stultum videtur per mortem in cruce, vitam fuisse à Christo restitutam generi humano 1. cor. 1. d
 Gentes dimisit deus agere quod vellent, dans tamē eis pluuia, & c. vsque ad tempus euangelij act. 14. c
 Gentibus tradendus erat Christus vt crucifigeretur luc. 18. f
 Gentes ne imitentur Christiani, quæ subiectis suis dominantur, omnibus autem se subiiciant ad seruendum, vt Christus matthæi 20. d
 Gentes quantum abfuerint à salute ante Christum cognitum ephes. 2. c
 Gentium expectatio & salus, Christus gene. 49. b. isa. 51. b
 Gentium electio psal. 17. versu 48. psal. 85. versu 8.
 Gentium conuersio psal. 112. versu 8. isa. 2. a. zacha. 8. d. 9. a. 14. d
 Gentium vocatio ad Christum, quorum caput, Christus 2. reg. 22. d
 Gentium vocatio 2. regum. 22. d. isa. 65. a. iere. 16. d.
 ofee 1. d. psal. 2. versu 8.
 Gentium vocatio per prædicationem apostolorum isa. 66. f. in dei gloriam isa. 43. a
 Gentes etiam ad Christi regnum pertinent psalm. 2. versu 8.
 Gentes longe sunt à Christo, & nihil ad eum pertinet, ephes. 2. c. neque sectantur iustitiam rom. 9. e
 Gentium INGRESSUM in ecclesiam prædicit Christus matth. 8. b. quæ in Christo sperare debent, audito iudicio euangelio salutis matth. 12. b. & auferre cultum idolorum suorum iocan. 4. c. quibus SALUTARE dei missum est, Christus Iesus, & quare luc. 2. e. act. 2. f. 28. g. & ostiū fidei apertum act. 14. d. quas oues suas esse affirmat Christus, iocan. 10. c. adducendas etiam ante Ierosolymorum excidium ad ipsum per euangelij in toto orbe prædicationem, matth. 24. b. marc. 13. b. nolentibus Iudæis ingredi, huius mundi negotiis nimium addictis, vt in cœnæ parabola luc. 14. d. & dolentibus se eiici qui Christum occiderant, vt in parabola patrisfamilias qui vineam plahtauerat matth. 21. d. luc. 20. b. & excindi, occidit vt in parabola nuptiarum filio regis factarum, matth. 22. a. ipsis id contra seipfos prophetantibus, iocan. 7. e. matth. 22. d
 Gentibus prædicandum euangelium prædixerant propheta, act. 15. c. sed postquam Iudæis erant, ipsæ autem canes, matth. 15. c. marc. 7. c. easque vocandas. rom. 9. e. & iustificandas per Christum galat. 3. a
 Gentium & Iudæorum vocationem testimoniis prophetarum probat Paulus rom. 15. c
 Gentium electio gratuita rom. 10. d
 Gentibus ne euangelium prædicent, prohibet Christus apostolis matth. 10. a
 ex Gentibus qui ascenderat Ierosolymam vt orarent, petunt videre Iesum iocan. 12. c
 Gentibus poenitentiam & conuersionem dat deus, act. 11. c. fideique ostium aperit, act. 14. d
 Gentium corda deus purificat fide ab idololatria act. 15. b
 Gentibus reuelat mysterium absconditum, & diuitias gratiæ suæ, coloss. 1. d. adducens magos ab oriente, qui Christum suum filium adorarent matth. 2. d
 Gentium INGRESSUS, Samaritani iocan. 4. a
 ad Gentes mittit Christus apostolos, vt prædicent, eas baptizent, & doceant seruire quæ præceperat matth. 28. d. luc. 24. g
 ex Gentibus credunt euangelio, quotquot præordinati sunt act. 13. g
 Gentibus annuntiari verbum euangelij indignabantur Iudæi, & prohibebant iocan. 7. e. 1. thess. 2. c
 quod Gentibus nuntiasset Petrus euangelium, increpatur à cæteris apostolis act. 11. a
 Gentes non esse à Iudæis abominandas neque impuras æstimandas, ostenditur Petro in visione act. 10. c
 ad Gentes Paulus à deo electus, missus est, & ad quid, act. 9. b. 26. e. eis que curā à deo delegata, & dispensatio credita, galat. 2. b. ephes. 3. a b
 Gentium minister, Paulus, rom. 15. d. apostolus, rom. 11. b. doctor, galat. 1. c. 1. timoth. 2. b. magister, 2. timoth. 1. c
 Gentibus prædicant euangelium Paulus & Barnabas iuxta dei præceptum, reiciientibus illud Iudæis act. 13. g. 18. b
 Gentibus datur spiritus sanctus, audito & ab eis credito euangelij verbo act. 10. g
 ad Gentes scribunt apostoli epistolam ne circunciderentur, neque aliud legis onus paterentur sibi imponi act. 15. e
 Gentes obtulit deo Paulus, vt hostiam spiritu sancto purgata per euangelij illustrationem rom. 15. d
 quæ in Gentium conuersionem operatus est Paulus, deo tribuit rom. 15. d
 ad Gentium salutem vsus est deus delicto Iudæorum, videlicet vt gentes æmulerent Iudæi rom. 11. b
 Gentes continens sanctis, domestici dei, ephes. 2. d. lux per Christum, ephes. 5. b
 Gentium populus à Paulo dictus oleaster rom. 11. c
 Gentes & Iudæos quomodo iunxit deus in vnum ephes. 2. c
 Gentes deo per sanguinem Christi coniunctissimæ, quæ tamen longe erant ephes. 2. c
 Gentes per fidem in Christum, iustitiam sunt adeptæ rom. 9. g
 Gentes populus dei factæ rom. 9. e
 Gentes MONEAT Paulus ne gloriatur ob suam electionem & Iudæorum abiectionem rom. 11. c
 Gentes à radice & olea Christo excidendæ, ni permanserint in fide rom. 11. c
 Gentium populi, quibus nouissimis euangelium prædicatum, primi ingrediuntur luc. 13. f
 Gentes meminerint quales fuerint ante Christum cognitum ephes. 2. c
 Gentes ex sola misericordia laudat deum, Iudæi etiam ex promissionibus psal. 116. rom. 15. b
 ex Gentibus plures Christo credentes, quam ex Iudæis isa. 54. a
 Gens sancta, Christiani 1. petr. 2. b
 ¶ Gentilis Achis rex Geth meminit dei. 1. reg. 29. c
 Gentilis Hiram agnoscit nomen dei. 3. reg. 5. b
 Gentilis Naaman à lepra sanatur per deum ministerio Elisei, vnde confitetur solum deum esse in Israel 4. reg. 5. e
 Gentilis regina Saba, nomen dei agnoscens, venit ad Salomonem vt audiat sapientiam ipsius 3. regum 10. a
 in Geraris peregrinatur Abraham gene. 20. a
 ¶ Gersam filius Moyse ex Sephora exod. 2. d. 18. a
 ¶ Gerasenorum precibus recedit Christus ab eis matth. 8. d
 ¶ Gersonitarum fors & vrbes iof. 21. a c
 ¶ Gessuri in medio Israel habitant iof. 13. b
 ¶ Geth expugnatur ab Hazael rege Syriæ 4. regum 12. d
 ¶ Giezi famulum suum mittit Eliseus cum baculo suo, vt suscitaret filium hospitis suæ: quod non potuit 4. regum 4. e
 Giezi confectis mendaciis accipit munera à Naaman sanato, quæ dominus suus ne dona dei vendere videretur, renuerat accipere, ob id lepra percutitur, & posteritas ipsius 4. reg. 5. f g
 Giezi narrat regi facta per Elisei miracula 4. reg. 8. b
 ¶ Gigantes Emim & Zomzommim deuteronomij 2. b d
 Gigantes in terra Chanaan nume. 13. d
 Gigantes viri potentes, & dei contemptores gene. 6. a
 Gigantes quatuor filios Arapha percussit Dauid diuersis præliis 2. reg. 21. c d
 ¶ Gladio percutientes, gladio peribunt matth. 26. e apocal. 13. c
 an Gladio percutiant, interrogant Christum apostoli, videntes eum comprehendit luc. 22. e
 Gladiis carent Israelitæ astutiæ Philistinorum 1. regum 13. d
 Gladijus gen. 9. a. exod. 21. b. c. leuit. 24. c deut. 19. d
 Gladium quare gesset magistratus rom. 13. b
 Gladius vltro promittitur inobedientibus, præceptis dei leuit. 26. d
 Gladium se immisurum Iudæis ad idola conuersis, minatur deus deut. 32. d
 Gladium immittit deus in castra Madianitarum, vt ipsi in proximos suos conuerterent gladios, & non in Israelitas iudc. 7. f
 Gladium suum acutere dicitur deus, cum de inimicis se vult vlcisci deut. 32. f
 non Gladio, nec arcu suo expulerunt Israelitæ Amorrhæos, quamuis pugnaverint contra eos: sed deus ipsos expulit iof. 24. c
 Gladius vtrinque acutus apoc. 19. c
 Gladius spiritus assumendus, id est verbum dei, quod debellemus diabolum hostem ephes. 6. c
 Gladium & mortem, iurgia, & c. subortura etiam inter domesticos, patrem & filium, propter euangelium, prædicit Christus, non autem pacem matth. 10. d
 Gladium Christus iubens apostolis emere iturus ad supplicium, figurato illo sermone docebat, quanta diuersitas futura esset illius imminentis, temporis turbulenti ab illo superiore luc. 22. d
 ¶ Gloria domini in nube exod. 16. b c
 Gloriæ domini species, quasi ignis ardens in monte Sinai, apparebat Israelitis exod. 24. d
 Gloria domini super tectum fœderis apparuit Israelitis, volentibus lapidare Celeb & Iosue nume. 14. b
 Gloria domini implet tabernaculum exod. 40. d. leuiti. 9. d
 Gloria domini impletur templum 3. reg. 8. b
 Gloria domini apparuit in tabernaculo, loquens Moysi nume. 16. g
 Gloriam dei sibi ostendi postulat Moyses exod. 33. d
 Gloriam Israel vocat arcam dei vxor Phinees 1. reg. 4. d
 Gloriam dei videt Isaias isa. 6. a
 vt Gloria tota sibi tribueretur, destruxit Pharaonem cum exercitu deus exod. 15. b
 Gloria sua impleri terram vult deus, puniendo infidelitatem populi nume. 14. d
 Gloriæ Israel gladius, deus erat deut. 33. d
 in Gloriam suam elegit deus populum Israel deut. 26. d
 in Gloriam dei omnia agit Dauid 1. reg. 17. f
 in Gloriam dei cedit studium & conatus impiorum psalm. 75. versu 16.
 in Gloriam dei gentes omnes creatæ deut. 26. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

vt Gloriam deo Israel darent, confitendo ipsum esse qui morbo natium eos percussisset, & immississet mures, hortantur sacerdotes Philistini 1. reg. 6. a
Gloriam vt det deo, petit ab Achab Iosue, confitendo peccatum suum iof. 7. c
Gloria Christi vt gloria vnigeniti. i. i. i. b
Gloria Christi & maiestas per euangelium declaratur 2. cor. 4. a
Gloria dei erat, quod Christus suscitauit Lazarum i. i. i. e
in Gloriam dei & Christi Iesu infirmabatur Lazarus i. i. i. a
Gloria deo per Christum, dum per ipsum multi eum agnoscunt & adorant luc. 2. b
Gloriam deo tribuit Abraham, dum credens eius promissionibus, credit eum veracem rom. 4. d
Gloria suae diuitias ostendit deus in eos, quos per misericordiam suam elegit rom. 9. e
Gloria soli deo debetur, cuius voluntate creata sunt omnia apoc. 4. d. philip. 4. d. iudae g
Gloria & honor agno Christo pro nobis occiso apocalip. 5. d
in Gloriam suam excitauit deus Pharaonem rom. 9. d
in Gloriam dei viuimus & morimur omnes rom. 14. b
in Gloriam dei faciat Christianus quicquid agat, siue manducet, siue bibat 1. cor. 9. g
in Gloriam Christi passiones & afflictiones Pauli philip. 1. c
Gloria nostrae spes, Christus coloss. 1. d
quicquid in Gloriam Christi dicitur, a spiritu sancto profectum est 1. cor. 12. a
G L O R I A M futuram post tribulationes ob Christum acceptas, praedixerat spiritus sanctus 1. petr. 1. b
Gloria futura & in nobis reuelanda, non sunt dignae passiones huius vitae rom. 8. d. 2. cor. 4. d
Gloria Ephesiorum erat, quod Paulus pateretur tribulationes ephes. 3. d
Gloriam ab hominibus non querendo, Paulus euangelium praedicauit 1. thess. 2. a
Gloria inanis cupiditas abfit a nobis galat. 5. d. philip. 2. a
Gloriam hominum diligentes Iudeorum principes, non audent palam Christum confiteri i. i. i. f
Gloriam ab inuicem querentes non possunt Christo credere, & quare i. i. i. f g
Gloria viri, est mulier 1. cor. 11. b
Gloriam, sapientiam solum petenti Salomoni dedit deus 3. reg. 3. b
non Glorandum in crastinum prou. 27. a
Gloriatur Benadat in fortitudine exercitus, & perit. 3. reg. 20. b c d e
nequis Gloriatur in suis viribus 1. cor. 11. b
ne Gloriaretur Israel contra deum, & viribus suis tribueret, quod Madianitae & Amalecitarum vincerentur, voluit Gedeonem cum trecentis tantum viris aggredi ipsos Madianitas iudic. 7. a b
Glorandum in dei cognitione tantum iere. 9. f
Glorandum in solo Christo, 1. cor. 1. d. philip. 3. a. non autem in hominibus 1. cor. 3. d
non Glorandum ob aliquam gratiam, tanquam a deo non acceperimus 1. cor. 4. b
Gloriatur Paulus se tantummodo scire Christum fuisse crucifixum pro peccatoribus 1. corinth. 2. a. galat. 6. d
Gloriatur in Christo Paulus, in cuius gloriam cedebant mala quae patiebatur 1. cor. 15. d
Gloriatur Paulus ob fidem Thessalonicensium, 2. thess. 1. b. ob bonam vitam Corinthiorum 2. cor. 7. a
Gloriatio Pauli, erant ij quibus euangelizabat fide stantes 1. thess. 2. d
Gloriatio Pauli in testimonio syncerae conscientiae 2. cor. 1. c
Gloriatur Paulus quod gratis euangelium praedicarit, 1. cor. 9. b. quam gloriam nunquam a quoquam interrumpendam dicit, 2. cor. 11. c
Gloriantur in tribulationibus fide iustificati, libenter quiduis patientes rom. 5. a
Gloriari alienis factis in euangelio negotio non vult Paulus 2. cor. 10. d
Gloriantur fideles in spe gloriae dei rom. 5. a
qui Gloriatur fungens officio euangelico, Christi nomine glorietur 2. cor. 10. d
Glorificari vult deus leuit. 10. a
vt Glorificetur, iubet deus populum Israel castramentari in periculoso loco exod. 14. a e
Glorificari deus dicitur, cum cognoscitur esse solus dominus deus exod. 14. e
Glorificat eum deus, qui ipsum honorificat fidendo in eum. secundum praepcepta ipsius faciendo 1. reg. 1. f
Glorificet deum fidelis, quod patitur ob id quod fidelis sit 1. petr. 4. d

vt Glorificetur deus, sint opera nostra bona, marth. 5. b. idque deum orat Paulus Philippensibus dari, philip. 1. b
Glorificandus deus corporum nostrorum integritate 1. cor. 6. d
Glorificabitur Christus in sanctis suis in iudicio 2. thess. 1. d
vt Glorificemur cum Christo, simul cum illo patientem est rom. 8. c
Glorificandus deus, confitendo ipsum esse qui saluet & liberet ab omnibus exod. 15. a
Gloriosus deus, cui gloria omnis debetur deut. 28. f
Goliath praefectus eorum qui remanserant in Ierusalem, populo in Babylonem translato 4. reg. 25. f. ierem. 40 b
Goliath mors ierem. 41. a
Gog aduentus a prophetis praenuntiatus ezech. 38. e
Gog interitus ezech. 38. g. 39. a
Gog sepulchrum ezech. 39. c
Goliath proceritas 1. reg. 17. a
Goliath superbus confusus viribus prouocat ad singulare certamen: despicit Dauidem, & ei maledicit 1. reg. 17. a e
Goliath percussenti pollicetur Saul praemium 1. reg. 17. c
Goliath interficitur a Dauid. caputque ipsius abscinditur 1. reg. 17. f
Goliath caput delatum in Ierusalem 1. reg. 17. g
Goliath Gethæus occiditur 2. reg. 21. d
Goliath gladium accipit Dauid ad iter. 1. reg. 21. c
Gomor quæ mensura exod. 16. g
Gomorra cum aliis vrbibus comburitur a deo gen. 19. c
Gomorrhæi diripiuntur a Chodorlahomor gen. 14. b
Gorgias vnus ex ducibus exercitus Antiochi i. machab. 5. g
Gradus affinitatis in lege prohibiti leuit. 18. a
Graeci sapientiam quaerunt 1. cor. 1. c
de Graeciae regio vaticinium daniel. 11. a
Grandine omnia destruit deus in terra Aegypti exod. 9. d e
Grano frumenti, Christo mortuo plures ad fidem ipsius venturos, quam si corpore praesens semper fuisset, praedicat ipse Christus i. i. i. d
Gratiam inuenit Noe coram deo, ei que placet gene. 6. b
vt Gratiam coram magistro suo inueniat Ioseph, facit deus, ei que acceptus sit gene. 39. a d
Gratiam dat deus populo suo coram Aegyptiis, vt ei libenter commodent vasa argentea & aurea quæ auferant exod. 11. a. 21. e f
Gratiam vt inueniat in oculis Hel optat & Anna, famulari Hebraeorum sermone 1. reg. 1. c
Gratiam inuenit ipsa Ruth coram Booz omnem victum benigne ipsi exhibente ruth. 2. b c
Gratiam inuenit coram deo ipse Gedeon, quem misit vt liberaret Israel iudic. 6. d
G R A T I A D E I, redemptio, liberatio a peccatis, eorum remissio, & mundatio per Christum, vt opera bona faceremus, rom. 7. d. ephes. 1. b. tit. 3. a. galat. 2. d. act. 13. f. & vita tandem aeterna rom. 6. d
de Gratia in nobis futura prophetauerant prophetae 1. petr. 1. b
Gratiam se daturum nobis per Christum, proposuerat deus ante tempora secularia 2. tit. 1. c
vt Gratiam suam ostenderet, & notam nobis faceret, proposuerat deus sua bona voluntate nos adoptare in filios per Christum: quos & mortuos reuocauit ad vitam ephes. 1. a. 2. a b
Gratia Christi ad nos missa, vt ab operibus malis cessantes & desiderijs, sobrie pie, & iuste viuamus, & expectemus vitam aeternam tit. 2. c d
Gratia Christi saluamur, non operibus ephes. 2. a b. i. i. i. b. alioqui gratia non est gratia rom. 11. a
per Gratiam dei, Iudeorum reliquiae saluantur rom. 11. a
Gratia Christi nihil seruit iis qui per opera legis volunt iustificari galat. 5. a
in Gratia Christi per euangelium nobis oblata, perfectè sperandum 1. petr. 1. c
Gratia dei in vanum non recipienda, in pristina peccata relabendo 2. cor. 6. a
Gratiam dei si quis reiecerit, aliunde volens saluari, expectet terribile dei iudicium hebr. 10. e
Gratiam & pacem solent semper precari Paulus & Petrus iis ad quos scribunt, vt vides in omnibus eorum epistolis.
in Gratia crescimus & cognitione Iesu 1. petr. 3. d
Gratia multiplicatur quod magis promouemur in agnitione dei & Christi Iesu 2. petr. 1. a
nihil Gratiae habemus, quod a deo non acceperimus: non gloriandum igitur 1. cor. 4. b

Gratiam & dona dei, sicut dispensatores, inuicem administremus 1. petr. 4. b
secundum Gratiam dei, donationes sunt infidelibus differentes rom. 12. b
Gratiarum varietas in Christianis, impellit ad mutuam concordiam, dum alij aliorum vicissim opem desiderant 1. cor. 12. d
Gratiae deo agenda post cibum deut. 8. b
G R A T I A S A G I T Christus accipiens panes & pisces matth. 14. b. 15. d. marc. 6. e. 8. a. luc. 9. b. manducaturus & bibiturus: cenaeque facta gratias agit matth. 26. c. marc. 14. c. luc. 22. b
Gratias deo agit Paulus panem manducaturus act. 27. f
G R A T I A E deo semper agenda, iisque vigilandum pro omnibus, & in omnibus quæ acceperimus per Iesum Christum ephes. 5. a. d. 1. thess. 5. c. coloss. 4. a. philip. 1. c
Gratias agit Paulus quod a peccato simus liberi rom. 6. c. item pro fide & charitate Thessalonicensium 2. thess. 1. a
Gratiarum actio Christi ad patrem in suscitatione Lazari i. i. i. f
Gratias agit Epaphras pro conuersatione Philippensium in euangelio philip. 1. a
Gratias agit deo seruus Abraham, quod recto itinere produxisset eum gene. 24. c
Gratias agit Dauid deo ob occisum Nabal. 1. regum 25. g
Gratias agit Dauid deo qui eum prohibuisset ne Nabal occideret 1. reg. 25. f
Gratias agit Melchisedech deo, quod victoriam dedisset ipsi Abræ. gene. 14. d
Gratias agunt Moyses, & filij Aaron deo pro victoria contra Pharaonem exod. 15. a
Gratiarum actio a filiis Israel, quod ex eis nullus in bello cecidit nume. 31. d
Gratiarum actio Deborae & Barac post victum Sisaram iudic. 5. a
Gratis omnia aliis communicanda, sicut deus gratis nobis communicauit matth. 10. a
Gratis se euangelium praedicasse gloriatur Paulus 1. cor. 2. b
Gratis acceperat Eliseus dona, idcirco noluit munera accipere a Naamam 4. reg. 5. e
Qui Gregem pascit, equum est vt de lacte gregis manducet 1. cor. 9. a
Greges ouium multiplicabuntur seruantibus praepcepta dei deut. 28. a
Greges ouium maledicti non seruantibus dei praepcepta deut. 28. b
Greges Israelitarum ad idola conuersorum vastant Madianitae iudic. 6. a
Gryphem non comedebant Iudaei deut. 14. b
Gula, libido, contentio, & emulatio opera sunt tenebrarum rom. 13. d
ne Gula, ventrique dediti simus vt Esau hebr. 12. d
contra Gulam oratio eccl. 23. a

H

Habacuc pascit Daniele daniel. 14. f
Habacuc in persona sanctorum iuste conqueritur, quod mali iusti persequerentur habacuc 1. a
Quando Habitabit Israel confidenter deut. 33. d
Habitat deus cum Israelitis, & nihil deest eis deuter. 1. c & 2. b
Habitaculum dei firmissimum, terra Chanaan, ad quam introduxit populum suum exod. 15. d
in Habitaculum dei crescimus, & aedificamur per spiritum dei sanctum ephes. 2. d
Hereditas illius qui absq; masculo mortuus sit nume. 27. b
Hereditatem patrum suorum non vult tradere Naboth regi Achab roganti eum pro pecunia 3. regum 21. a
Hereditas sacerdotum Leuitarum erat deus, cuius sacrificia & oblationes comedebant, nec aliam possessionem habebant deut. 18. a. num. 18. c
Hereditas dei, populus Israel exod. 15. d. deut. 4. c. 9. d. 32. b. 33. a. 3. reg. 8. f. 10. a
vt Hereditarem vitam aeternam, redemit nos Christus, & regenerauit tit. 9. b. 1. petr. 1. a
Hereditas vitae aeternae seruatur nobis in cælis 1. petr. 1. a
H A E R E S vniuersorum, Christus hebr. 1. a. luc. 20. c
Haereditas sumus, cum per Christum filij dei sumus galat. 4. b
Hereditatem diuidere inter fratres detrectat Christus, qui missus esset euangelium praedicare luc. 12. b
Haereticus esse oportet, & quare 1. cor. 11. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Hæretici vitandi tit. 3. c
 Herefis in bonam partem . pro secta apud Paulum in
 actis, qui hæresim Phariseorum exactissimam & di-
 ligentissimam vocat act. 26. a
 ¶ Hai vrbs exploratur iof. 7. a
 Hai populus cædit populum Israël ob vnus Israeli-
 tæ inobedientiam iof. 7. a
 Hai vrbs tradit deus in manus Iosue iof. 8. a
 Hai rex comprehensus ducitur ad Iosue, quem suspen-
 dit in patibulo iof. 8. c. f
 Hai succenditur, populusque eius totus occiditur iof.
 8. d. e
 ¶ Haliæum non comedebant Iudæi deut. 14. b
 ¶ Hanania propheta falsa prophetia iere. 28. a
 ¶ Hanon remittit seruos David cum ignominia, quos
 miserat vt cõsolarentur ipsum: quam iniuriam vici-
 scitur David 2. reg. 20. a. c
 ¶ In Haram, quæ & Charam, ciuitate moritur Thare
 gene. 11. d
 ¶ Vt Hazaelem regem Syriæ vngat, iubet deus Eliæ, in
 vltionem idolatriæ Israël 3. reg. 19. c
 Hazael consulit Eliseum an Benadab sanandus esset
 4. reg. 8. c
 Hazael prædicit Eliseus quæ mala facturum esset Is-
 raelitis 4. reg. 8. d
 Hazael suffocat Benadab regem Syriæ, pro quo & re-
 gnat 4. regum 8. d. e
 Hazael percutit Israelitas, ita volente deo 4. reg. 10. g
 Hazael accepta grandi pecunia à Ioas, recedit à Ieru-
 salem 4. reg. 12. d
 Hazael rex Syriæ expugnat Geth. 4. reg. 12. d
 Hazael affligit Israelitas 4. reg. 13. a
 Hazael rex Syriæ moritur 4. reg. 13. d
 ¶ In Hebal monte construi altare iubet Moyses deu-
 teron. 27. a
 in Hebal monte erant maledictiones deut. 27. b
 ¶ Hebdomadarum solennitas, siue pentecostes, mense
 Iunio exod. 34. c
 Hebdomadam 70. visio daniel. 9. f
 Hebdomada interdum septem annos complectitur
 gene. 29. f. daniel. 9. g
 ¶ Heber nascitur gene. 11. c
 Heber filij, Phaleg & Iectan. gene. 10. d. 1. paralip. 1. b
 ¶ Cum Hebræis edere, Aegyptiis illicitum gene. 43. g
 Hebræum se iactat Paulus, & quare 2. cor. 11. e
 ¶ Hebron quæ & Arbee gene. 35. d
 Hebron quæ & Mambre gene. 23. d
 Hebron vrbs expugnat Iosue, omniæque occidit
 cum rege ipsorum iof. 10. f
 Hebron quæ & Cariath-arbe possessio fuit Caleb.
 iof. 14. d. iudic. 1. d
 Hebron & Cariath-arbe vrbs succenditur à Iuda iu-
 dicum 1. b
 ¶ Heli filij, Ophni & Phinees 1. reg. 1. a
 Heli optat Annæ dari petitionem, quam petebat ipsa
 1. reg. 1. c
 Heli sacerdoti traditur Samuel à parentibus 2. reg. 1. d
 Heli filiorum peccatum 1. reg. 2. c
 Heli arguit indulgentiæ erga liberos 2. reg. 2. e
 Heli sacerdoti factus sermo impletur contra dominum
 ipsius 3. reg. 2. e. f
 Heli senex corrigit filios, permittens tamen ipsorum
 impietatem 1. reg. 2. e
 ex Heli domo non defuerunt qui seruirent altari, sed
 infimo sacerdotum officio 1. reg. 2. g
 Heli audita futura sui punitione, committit se totum
 dei voluntati 1. reg. 3. d
 Heli sacerdotis filij moriuntur 1. reg. 4. c
 Heli 98. annorum, audiens arcam dei esse captam, mo-
 ritur 1. reg. 4. c. d
 Heli iudicia reddidit Israël 40. annis 1. reg. 4. d
 ¶ Heliodoros mittitur ad diripiendos templi thesauros
 2. mach. 3. b
 Heliodoros percutitur, & ad Oniæ orationem sanatur
 2. mach. 3. e. f. g
 ¶ Heman constituitur à David super cantores domus
 domini 1. paral. 6. e
 ¶ Hemor ad populum oratio, qua suadet eis circumci-
 sionem, vt possint iungi filiis Iacob gen. 34.
 Hemor petit; Dinam dari filio suo in vxorem genef.
 34. b
 Hemor occiditur à Simeone & Leuit. gene. 34. d
 ¶ Henoch filius Cain, à quo Henoch ciuitas gene. 4. c
 Henoch ambulauit cum deo, diuinamque vixit vitam,
 translatusque est à deo 365. annorum gene. 5. d
 ¶ Her nequam ducit vxorem Thamar gene. 38. a
 Her à deo occiditur gene. 38. b
 ¶ Herba verbo dei creantur cum seminibus suis ge-
 nef. 1. b
 Hermon mons, qui & Sarion & Sanir. deut. 3. b
 Herodes innocentes occidit matth. 2. c
 Herodem persequentem fugit Christus matth. 2. c
 Herodis opinio de Iesu matth. 14. a. matth. 6. b. luc. 9. a
 Herodes celebrat natalis sui diem marc. 6. c
 Herodes ad prædicationem Ioannis multa facit marc.
 6. c
 Herodem velle eum occidere nuntianti, Christus re-
 spondet tempus suæ passionis non posse à quoquam
 accelerari aut retardari luc. 13. g
 Herodem Christus vulpem vocat luc. 13. g
 Herodes & exercitus eius Christum spernunt luc. 22. b
 Herodes à veribus consumptus expirat, & quare
 act. 12. d
 ¶ Herodium non comedebant Iudæi deut. 14. b
 ¶ Hesebon, vrbs Schon regis Amorrhæorum num. 21. f
 ¶ Hefron, quæ & Asor, vrbs in tribu Iuda iof. 15. d
 ¶ Hethæos iubet deus penitus deleri deut. 20. d
 Hethæos relictos Salomon facit sibi tributarios 3. re-
 gum 9. d
 ¶ Heua quare sic dicta gene. 3. d
 Heuam seducit serpens gene. 3. a. 2. cor. 11. a
 ¶ Heuæus induratus à deo, resistit Israeli, & occiditur
 iof. 11. d
 Heuæi à Cappadocibus expulsi deut. 2. e
 Heuæorum deus 4. reg. 17. f
 Heuæos iubet deus penitus excidi deut. 20. d
 Heuæos relictos Salomon facit sibi tributarios 3. re-
 gum 9. d
 ¶ Hiel reedificat vrbs Ierico 3. reg. 16. g
 ¶ In Hilaritate miserendum rom. 12. b
 Hilarem datorem diligit deus 2. cor. 9. b
 ¶ Hiram mittit ligna & artifices ad David 2. reg. 5. b.
 1. paral. 14. a
 Hiram, rex Tyri, mittit ligna ad Salomonem, in ædifi-
 cationem templi 3. reg. 5. a. 2. paral. 2. a
 Hiram regi dat Salomon oppida, propter ligna & au-
 rum quod dederat illi in ædificationem templi &
 domus illius: quæ oppida displicuerunt ipsi Hiram
 3. reg. 9. b
 Hiram eximius artifex ætarius 3. reg. 7. b
 ¶ Hircus emissus in deserta, peccatis populi onustus
 leuit. 16. e
 ¶ In Hispaniam se profecturum promittit Paulus rom.
 15. f
 ¶ Hobab, qui & Raguel, socer Moysi renuit proficisci
 cum Moysè in terram promissionis nume. 10. d
 ¶ Hœdus non coquendus quandiu fugit lac. exod. 23.
 d. 34. b. deut. 14. c
 Hœdus vocat Christus maledictos matth. 25. e
 ¶ Holocaustum offert Gedeon, quod igne & petra ac-
 censo absumpsit deus, vt sciret se ab ipso deo mis-
 sum iudic. 6. d
 Holocausti lex leuit. 6. a
 Holocaustum deuorat ignis à domino egressus leuit.
 9. d
 Holocausta offerunt domino Bethsamitæ propter dei
 arcam 1. reg. 6. c
 ab Holocausto à Dauide oblato cessat pestis 2. regum
 24. d
 Holocaustum à Noe oblatum, gratum habet dominus
 gene. 8. d
 Holocaustum noluit sibi angelus dei offerri; sed ipsi
 deo iudic. 13. c
 ¶ Holofernes obfidet Bethuliam iudith. 7. a
 Holofernes ad se adductam Iudith confortat quærens
 quare venerit: cui Iudith causam itineris astute ape-
 riens, imponit iudith 11. a
 Holofernes iubet introduci Iudith in locum thesau-
 rorum iudith 12. a
 Holoferne ebrietas sopito, & puella ostium obserua-
 te, Iudith caput eius præscindit, & ad ciues suos de-
 fert iudith 13. a
 Holofernis caput in muro Bethuliæ suspenditur iudith
 14. a
 Holoferne mortuo, Assyrij fugam capiunt iudith 16. b
 ¶ Homicidij vltor, deus gene. 9. a
 Homicidium Lamech gene. 4. d
 Homicidium Cain, & pœnia gene. 4. b
 Homicida voluntarius à magistratibus occidendus
 deut. 19. c
 Homicida quando innocentes iudicandi deut. 19. a
 Homicidij lex nume. 35. b. exod. 21. b
 ob Homicidia à Iudæis perpetrata, excidium eis præ-
 dicitur ezech. 22. a
 Homicida diabolus ioan. 8. f
 Homicida non habet vitam in se manentem 1. ioan. 3. c
 Homicida est qui fratrem suum odit 1. ioan. 3. c
 Homicidam liberari petunt Iudæi matth. 27. c
 ¶ Homo ad imaginem dei factus genef. 1. d. 5. a. 9. b. sa-
 pient. 2. d
 Homini à limo terræ formato dedit deus animam vi-
 uentem gene. 2. b
 Homo pulvis gene. 3. d
 Homini vim generandi dat deus, ei que omnia subiicit
 genef. 1. d
 Homini interdicat deus arbore scientiæ boni & mali
 genef. 2. c
 Homini prouidet deus victum gene. 1. d
 Homo addicitur labori gene. 3. a
 Hominem posuit deus in paradysum siue hortum vo-
 luptatis, vt araret ipsum & custodiret gene. 2. b. c
 Hominis nomen creaturis ratione vtentibus inditum
 genef. 5. a
 Homini omnia subiiciuntur gene. 1. d. 9. a
 Homini adiutorium datur sibi simile gene. 2. e
 Hominis horrores animæ experti oratio, quos & Chri-
 stus expertus est psal. 6. versu 1.
 Hominis fragilitas prædicatur isa. 40. b
 Hominis cor ex natura sua malum gene. 6. a. 8. d
 Hominum puritas qualis isa. 64. b
 Hominum filij vani psal. 61. versu 9. iob 16. d
 Hominum auxilia vana aduersus manum dei osce 5. d
 Hominum miseria iob 13. d. 25. d. eccl. 40. a
 Homo in manu dei, vt lutum in manu figuli eccl. 33. d
 Homo natura sua immundus iob 25. b
 omnis Homo mendax isa. 9. d. psal. 115. versu 2.
 Homines secundum faciem iudicant 1. reg. 16. b
 Homo qualis sit, quidve sit in ipso, nouit Christus
 ioan. 2. d
 Homines, natura sunt filij iræ ephes. 2. a
 per Hominem Adam mors irrepit in genus humanum
 1. cor. 15. c
 Homo primus Adam de terra terrenus erat, talisque &
 ipsius posterij 1. cor. 15. f
 Homo secundus, Christus Iesus, de cælo celestis, talis-
 que qui per ipsum renati sunt 1. cor. 15. f
 Hominem se vocat Christus ioan. 8. e
 Hominem exteriorem, Paulus vocat corpus nostrum,
 quod laboribus continuis corrumpitur 2. cor. 4. d
 Hominem Paulus diuidit in spiritum, animam & cor-
 pus 1. thess. 5. d
 non Hominibus nomen dandum, sed Christo 1. co-
 rinth. 1. b
 Hominibus placere in sua prædicatione non studuit
 Paulus galat. 1. b
 quod Hominibus altum & eximium est, apud deum
 abominatio est luc. 16. d
 vt Hominum traditiones seruent Iudæi, traditiones dei
 transgrediuntur matth. 15. a. marc. 7. a
 Hominum traditiones quod apostoli non obseruent
 in laudandis manibus, reprehenduntur à Phariseis
 matth. 15. a. marc. 7. a
 Homini bonum, mulierem non tangere, propter for-
 nicationem tamen habeat vnusquisque vxorē suam
 1. cor. 7. a
 ne Hominum mandatis auersantium à veritate euan-
 gelij attendant Cretenfes, hortatur Paulus tit.
 1. d
 Homo dei, Moyses deut. 33. a. iof. 14. b
 ¶ Honorandi senes leuit. 19. g
 Honorandi parentes exod. 20. b. deut. 5. b
 Honorare parentes, est illis benefacere, & necessaria
 vitæ ministrare, Christo doctore matth. 15. a
 Honorare parentes, præceptum dei, quod irritum fa-
 cerant Iudæi, præceptum impletum docentes, si quis
 præterita parentū necessitate offerret templo matth.
 15. a. marc. 7. a
 Honor tribuendus cui debetur rom. 13. c
 Honor credentibus in Christum 1. petr. 2. b
 Honoremus omnes propter deum 1. petr. 2. d
 Honora potius quam honorem appetas rom. 12. c
 Honorificemus regem 1. petr. 2. c
 Honor habendus iis qui aliqua administratione rem
 euangelicam iuant 1. cor. 16. c
 cum Honore habendi tales, qualis erat Epaphroditus
 philip. 2. d
 Honorificans deum, id est fidens deo, & secundum
 præcepta ipsius faciens, glorificatur ab ipso deo
 1. reg. 2. f
 Honore prosequi deum dicit Manue pater Samson,
 pro offerre deo holocaustum iudic. 13. c
 Honorificat patrem Christus, Christum Iudæi inho-
 norant ioan. 8. f
 qui non Honorat Christum, credendo in eum, inho-
 norat patrem qui eum misit ioan. 5. d
 vt Honorificetur deus omnia quæ ab illo accepimus;
 diligenter administremus 1. petr. 4. c
 Honorabat Heli filios suos magis quam deum, quia
 cum peccarent in deum; arguebat quidem eos, sed
 tamen sinebat perseverare in peccatis, non priuans
 eos sacerdotio 1. reg. 2. f
 Honorari vult Saul corā senioribus populi à Samue-
 le, tanquam non peccasset in deum 1. reg. 15. f. g

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Honoratur vir, Naaman 4. reg. 5. a
 Hora diei duodecim. Vide duodecim.
 Horam, rex Gazer, occiditur à Iofue iof. 10. f
 Hordei mēsuras defert Ruth ad Noemi, quas à Booz acceperat ruth. 3. d
 Horeb mons, qui & Sinai deut. 1. a
 in Horeb dei montem peruenit Elias fugiens Iezabelem 3. reg. 19. b
 Horma, ciuitas in qua Chanaanī habitabant in Se-phath, destruitur à Iuda, iudic. 1. d
 Horrea benedicuntur seruantibus mandata deuter. 28. a
 Horrea non custodientium præcepta maledicuntur deut. 28. b
 Horrendum incidere in manus domini heb. 10. e
 Horrhai expulsi à filiis Esau, deut. 2. c
 Hofanna, salutemque, & regni eius beatum successum turbæ precantur Christo, Ierusalem ingredienti math. 21. a
 Hospitalitas eccl. 29. d
 Hospitalitas Abraham, deum hospitio suscipientis sub persona trium angelorum gene. 18. a
 Hospitalitas Lot gene. 19. a
 Hospitalitas Iob iob. 31. b
 Hospitio suscipitur & alitur Eliseus à muliere diuite: cui sterili pro ministerio impetrat à deo filium 4. reg. 4. b
 Hostes inuicem simus sine murmuratione 1. petr. 4. 8. om. 12. c. hebr. 13. a
 Hospitalis Martha Christum in domum suscipit luc. 10. g
 Hospites Pauli, Caius, Aquila & Priscilla rom. 16. d. 1. cor. 16. c
 Hostia pacificorum leuit. 7. b
 Hostia pacificorum de bobus, ouibus, agnis & capris leuit. 3. a b c d
 Hostia pro peccato vltroneo. leuit. 6. a
 Hostia pro peccatis per ignorantiam leuit. 5. d. nume. 15. c
 Hostia quando edenda leuit. 19. a
 Hostia vitiosa non offerenda deut. 17. a
 de Hostia munda gentium malach. 1. c
 Hostiæ & munera quæ offerebantur in veteri lege, Christum venturum qui seipsum hostiam offerret, significabant heb. 9. f
 vt Hostiæ pro expiatione suorum & populi peccatorum sacerdotes offerrent, constituti erant: Christus seipsum hostiam obtulit heb. 8. a
 Hostiæ & munera Christum adumbrantia, adueniente Christo luce cessauerunt heb. 8. a. 9. c
 Hostiæ veteris testamenti sapius offerebantur, quod conscientias à peccatis pacatas non redderēt, nec ea auferrent, quod præstat hostia Christi hebr. 10. a
 Hostias & oblationes reiecit deus, vnica Christi hostia semel oblata contentus heb. 10. b
 Hostiam seipsum semel obtulit Christus noster sacerdos hebr. 7. d
 nulla Hostia expiabant peccatum suum qui voluntariè euangelium deserūt, & hostiam Christum reiciunt: expectant autem terribile iudicium heb. 6. b. 10. e
 Hostiam & sacrificium fidei, conuersationem Philip-pensum bonam vocat Paulus philip. 2. c
 Hostiam acceptam deo in odorem suauem, placentem deo, vocat Paulus beneficium & communicationem temporalium bonorum pauperibus factā heb. 13. c. philip. 4. d
 Hostia laudis offeratur deo per Christum heb. 13. c
 Hostibus tradit deus non obediētes præceptis suis deut. 28. c
 Hostibus suis odientibus se, & fiduciam habentibus in sculptilibus & aliis huiusmodi redditurum se vltionem promittit deus deut. 32. f
 vt Hostes nostri timeant nos, faciet deus si timuerimus ipsum deut. 11. c. 28. a
 Hostes Iacob terret deus, ne ausint ipsum recedentem persequi gene. 35. a
 Hostes tradidit deus in manus Abræ gene. 14. d
 Hostibus suis vindictam retribuit deus deut. 32. f
 ne Hostes viribus suis tribuerent, & non deo quod Iudeos vincerent, distulit deus affligere ipsos Iudeos deut. 32. d
 Humana vitæ vanitas psal. 38. versu 6.
 Humana imbecillitatis cum diuina potentia collatio iob. 40. a
 ad Humanum auxilium confugientes spe in deum relictā, perituros prædicit propheta isa 31. a
 Humanum timorem auferit dominus à fidelibus isa. 51. c
 Humilis Rubenitarum purgatio fratribus se oburgantibus facta, in aliam partem interpretantibus altare à se ædificatum, quam fecissent iof. 22. c
 ob Humilitatem elegit dominus Saulem in regem super Israel 1. reg. 15. d
 Humilitatis laus prouer. 16. c
 Humilium oratio eccl. 35. d
 Humiliare pro affligere & occidere vtitur scriptura, cum dicit Moabitis fuisse humiliatos Iudicum 3. d. 4. d
 Humiliati siue afflicti Philisthæi à deo 1. reg. 7. d
 Humiliat & affligit deus superbos oculos, sibi fidentes 2. reg. 22. c
 Humiliatur & affigitur valde Israel à Madianitis iudicum 6. a b
 Humiliati Madianitæ non audent contra Israelē vltra bellare iudic. 8. f
 Humiliat semetipsum Paulus apud Corinthios, vt illos in fide exaltaret 2. cor. 11. b
 Humiliet se sicut paruulus, & infra omnes demittat, omnibus inferuiat oportet, qui in ecclesia regnōve Christi maximus apud deum haberi vult math. 18. a. marc. 9. e. luc. 9. f
 Humilibus & inferioribus se accommodare oportet rom. 12. d
 Humiles, abiectos, & à mundo contemptos, exaltat deus luc. 14. e
 Humilium & afflictorum cōsolator deus, Paulum consolatur in aduentu Titi. 2. cor. 1. a. 7. b
 Humilis & quasi abiectus habebatur Paulus, cum inter suos esset 2. cor. 10. a
 Humiliatur Paulus, deiicitur, & veluti conculcatur, sic tamen vt non pereat 2. cor. 4. c
 Humilis Christianus, & variis afflictionibus pressus, gloriatur, cum hoc nomine sit sublimis apud deum iacob 1. b
 qui se Humiliat, exaltabitur, math. 23. b. luc. 14. c. veluti publicanus ille luc. 18. b
 Humiliatur Achab, audito contra se dei verbo 3. reg. 21. g
 Humiliatur Iofias, auditis sermonibus Deuteronomij 4. reg. 22. d
 Humilibus dat deus gratiam, superbis resistens iacob 4. b. 1. petr. 5. b
 Humiliemur sub potenti manu dei, omnem solici tudinem nostram proiciētes in eum, 1. petr. 5. b
 Humiliare virginem, pro dormire cum ea & cōrrumpere, accipit aliquando scriptura deut. 21. b. 22. d
 Humilis in oculis suis, & de se nihil n agnoscere sentiens, gloriosior est, & exaltatur à deo 2. reg. 6. d
 ad Humilitatem cordis, exemplo suo inuitat nos Christus math. 11. d. inuitat & Paulus, eiusdem Christi exemplo philip. 2. a
 Humilitatem animi nobis infixam habeamus, ne cui nos per ignorantiam præferamus ephes. 4. a. coloss. 3. b. 1. petr. 3. b. 5. b
 ad Humilitatem prouocat Christus parabola inuitatorum luc. 14. b
 Humiliat dominus & subleuat, vt de se Anna cantat, quam ipse dominus in maximam tristitiam deduxerat, infecundam eam faciendo, vnde humilis & abiecta reputabatur à populo, quam postea subleuauit fecundam faciendo, & dando ei filios 1. reg. 2. b
 Hur cum Aaron iuxta montem, ad quos referebant, siqua populi quæstio oriebatur exod. 24. d
 Hydopicum sanat Christus sabba. ho luc. 14. a
 Hypocrisis prouer. 12. c. 14. b
 Hypocrisis hominum prouer. 30. b
 Hypocrisim humanorum operum vult dominus redargui libere à prædicatoribus isa. 28. a
 Hypocrisim Iudeorum taxat propheta isa. 29. d c
 contra Hypocrisim oratio psal. 138. versu 22.
 Hypocritæ murmurant quod non exaudiantur isa. 58. a
 Hypocritarum spes vana iob 8. c. 20. a. 27. b
 Hypocritarum iudiciū, confusio & desperatio iob 36. b
 Hypocritarum cæcitas nunquam peccata sua agnoscunt malach. 3. b
 in Hypocritas Iudeos nomine quidē in deo gloriantes, factis autem eum negantes isa. 48. a
 Hypocritas esse Iudeos, conuincit dominus iere. 2. e
 Hypocritas Saul, simulat velle se dare filiam suam Dauid, vt ipsum tradat in manus Philistinorum 1. reg. 18. e
 Hypocritica penitentia Davidis 1. reg. 15. f
 Hyssopi fasciculus exod. 12. d
 iamin iudic. 21. b
 ex Iabes Galaad dantur 400 virgines filiis Benjamin in vxores. ne tribus illorum tota pereat iudic. 21. b
 Iabes Galaad populo obsidet Gaas Ammonites, à quibus oculos dextros petiit in fœdus 1. reg. 11. a
 Iabes Galaad habitatores comburunt corpus Saulis & filiorum, & ossa sepeliunt 1. reg. 31. d
 Iabin rex Chanaan Israelē 20. annis opprimit iudicum 4. a
 Iacob nascitur, quem Rebecca diligit gene. 25. d
 Iacob vir simplex gene. 25. d
 Iacob emit primogenituram ab Esau gene. 25. d
 Iacob per astutiam matris præcipit benedictionem Esau gene. 27. a b c
 Iacob benedicitur à patre Isaac gene. 27. d
 Iacob dominus fratrem suorum constituitur à patre gene. 27. d
 Iacob nomen interpretatur ipse Esau gene. 27. c
 Iacob filio suo præcipit Rebecca vt fugiat ad Laban, & inde vxorem accipiat idipsum præcipit & pater gene. 27. g. 28. a
 Iacob proficiscitur ad Laban gene. 28. a
 de Iacob nascitur ingens populus gene. 28. c
 Iacob suppositis capiti lapidibus dormit, videtque scalam in somnis gene. 28. c
 Iacob terram Chanaan promittit deus gene. 28. c
 Iacob aquam præbet ouibus Rachel gene. 29. b
 Iacob seruit septem annis ipsi Laban pro Rachel, pro qua clam Lia traditur gene. 29. b
 Iacob seruit septem annis aliis pro Rachel gene. 29. c
 Iacob petit sibi dari Rachelem in vxorem gene. 29. c
 Iacob plus amat Rachelem quàm Liam gene. 29. d
 Iacob diuissimus gene. 30. d. 36. a
 Iacob pro mercede petit oues varij coloris ex vnicoloribus natus gene. 30. c
 Iacob variat colorem gregis, instinctu & mandato dei gene. 30. d
 Iacob colloquitur cum vxoribus de reuertendo in patriam gene. 31. a
 Iacob præcipit deus vt reuertatur in terram suam gene. 31. a b
 Iacob deo tribuit, quod variauerit gregem arte gene. 31. b
 Iacob peruenit ad patrem in Hebron gene. 35. d
 ne in Iacob asperius quicquam dicat, admonerat Laban deus in somnis gene. 31. c
 Iacob præcepto dei altare construit gene. 35. b
 Iacob inscio socero fugit ad patrem cum vxoribus & liberis & tota substantia gene. 31. c
 Iacob fidem, diligentiam, & laborem suum quam ceperat in seruendo Laban, declarat gene. 31. c
 Iacob viginti annis seruiuit ipsi Laban gene. 31. f
 Iacob missis nuntiis petit fauorem fratris sui Esau, quem dominum suum vocat gene. 32. a
 Iacob præter baculum vnum nihil habebat cum proficisceretur ad Laban gene. 32. c
 Iacob mittit munera ad fratrem suum Esau, quibus conciliet cum sibi gene. 32. c d
 Iacob luctatur cum angelo, & præualet, vt confidat se tam fortem, posse fratrem Esau vincere gene. 32. e
 Iacob appellatur Israel, & quare gene. 32. g. 35. b. 3. reg. 18. e
 Iacob, diuisis omnibus in tres turmas, occurrit fratri suo Esau gene. 33. a
 Iacob ædificat altare domino gene. 33. d
 Iacob filij dolose petunt Sichimitas circuncidi, irati Dinam sororem esse corruptam gene. 34. b c
 Iacob corripit filios suos qui occiderant Sichimitas gene. 34. d
 Iacob iubet familiæ vt auferant deos alienos, siue idola gene. 35. a
 ex Iacob maximus populus nascitur gene. 35. b
 Iacob filij gene. 35. d. 46. a. 47. f. 1. paral. 2. a
 Iacob vocatur Israel gene. 35. b
 Iacob habitat in terra Chanaan gene. 37. a
 Iacob tacitus cōsiderat somnia quæ narrauit Ioseph gene. 37. b
 Iacob mittit filios in Aegyptum pro alimentis emendis gene. 42. a
 Iacob remittit filios ad quærendum frumentum, cum pecuniis & muneribus, & Benjamin gene. 43. a b c
 Iacob lætissimus audiens Ioseph filium suum viuere gene. 45. g
 Iacob consolatur deus gene. 46. a
 Iacob proficiscitur in Aegyptum gene. 46. a
 Iacob introductus, interrogatur à Pharaone quot annorum esset gene. 47. b
 Iacob vult sepeliri cum patribus in Chanaan gene. 47. g. 49. d
 Iacob recordatur promissionum dei gene. 48. a
 Iacob ægrotat gene. 48. a
 Iabel primus inuenit tentoria gene. 4. d
 Iabes Galaad habitatores percutiuntur, quod cum reliquis Israelitis non profecti fuerint contra Benjamin: quorum filia traduntur reliquis tribus Ben-

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Iacob benedicit filiis Ioseph gen. 48. c
Iacob prædicit liberationem filiorum Israel ex Aegy-
pto gen. 48. d
Iacob benedicit singulis filiis suis, & prædicit quæ
euentura eis essent gene. 49.
Iacob 147. annorum moritur gen. 47. f. 49. d
Iacob commendatio eccle. 44. c
Iacob & Esau concipit Rebecca ex vno concubitu
Isaac patris nostri rom. 9. c
Iacob fides hebr. 11. d
Iacob dilecti à deo, & Esau odio habiti exemplo ostē-
dit Paulus electionē nostram ex gratia dei esse, non
ex operibus nostris rom. 9. e. osce 12. a. malach. 1. a
Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, Boanerges voc-
at Christus marc. 3. b
Iacobi & Ioannis vocatio matth. 4. d
Iacobo visus Christus post resurrectionem 1. cor. 15. b
Iacobus, frater Ioannis occiditur gladio act. 12. a
Iacobi fugienda prouer. 25. a
Iahaziel propheta promittit Iosaphat auxilium futu-
rum à deo 2. paral. 20. c
Iahel vxor Elaber Cinæi, occidit Sisaram, transfixo
per tempora ipsius vsque in terram clauo iud. 4. c d
Iair possessio num. 12. g
Iair iudex in Israel post Thola iudic. 10. a
Iairi principis synagoga filiū suscitatur Christus matt.
9. c. marc. 6. b. luc. 3. f
Ide sanctoribus à Dauide institutis, & eorum vicibus
1. paral. 25. a
Iannes & Mambres ij fuerunt qui resisterunt Moyfi
2. timoth. 3. b
Iapheth filius Noe benedicitur gene. 9. d
Iapheth filij gene. 10. a. 1. paral. 1. a
Iared ætas, 952. anni gene. 5. a
Iason accusatus, quod Paulum & alios fratres reci-
peret, pecuniarum summam soluit act. 17. b
Iason Oniæ frater ambiens sacerdotium, Antiochum
regem muneribus corrumpit 2. machab. 4. a
Iasonis institutio peruersa 2. macha. 4. b
Iason ciues suos persequens, tandem exul perimitur
2. macha. 5. a
Iasonis Cyrenæi libri quinque in vnum volumen di-
gesti 2. macha. 2. f
Iauan filij gene. 10. a
Ibim non comedebat Iudæi deut. 14. b
Ichabod nascitur 1. reg. 4. d
In Iconio prædicans Paulus, multi Græcorum &
Iudeorum credunt act. 14. a
In istu oculi, & in puncto temporis, resurgent mor-
tui 1. cor. 15. g
Idola gentium stulta isa. 46. a
Idola vnde traxerint originem sapien. 14. b
Idolorum nulla potentia isa. 44. b
Idolorum virtus irridetur isa. 41. c
de Idolorum imbecillitate & dei potentia ierem. 10. a
Idolum non faciendum leuit. 26. a
Idolum maledictum & fabricator eius sapient. 14. a
Idolum nihil est, nec quicquam habet numinis 1. cor.
8. b. 9. c
Idolis cum templo dei nullus est consensus 2. cor. 6. c
Idola fugienda leuit. 19. a. deut. 18. b
Idola aufert Asa. 2. paral. 15. b
in Idolorum cultores amos 4. a. sapient. 13. d. habacuc
2. d. isa. 40. c
Idolorum cultum, & verbi dei contemptum, Iudaicæ
calamitatis causam esse ostenditur ierem. 16. c
Idola patris furatur Rachel gene. 31. c
Idola iubet Iacob auferri à familia gene. 35. a
Idolis non sacrificant filij leuit. 20. a
Idolorum cultum aufert Asa. 3. reg. 25. b
Idola demouit Iosias 4. reg. 23. b
Idololatrarum infelicitas sapient. 13. b
Idololatrarum subannatio. sapient. 15. b
Idololatra occidendus exod. 22. c
in Idololatra psal. 95. versu 7.
ex Idololatria quæ mala procedant sapien. 14. d
Idololatria prohibetur exod. 34. deuter. 10. 11. b. 18. b. le-
uitic. 19. a
Idololatria destruenda deut. 12. a
Idololatraz vitentur, ne sint in ruinam & peccatum
exod. 23. d
Idololatraz poena exod. 22. c. 32. f. deut. 17. a
ob Idololatriam captiui abducti Israelitæ in Assy-
rios 4. reg. 27. a. b. 18. b. c
Idololatria filiorum Israel, tributum suam libera-
tionem vitulo aureo exod. 32. a. b
Idololatria efficitur Israel ob fornicationē cū Moabi-
tarum filiabus nume. 25. a
tanquam Idololatriam reputat deus inobediētiam fa-
ctam suis præceptis 4. reg. 15. e
Idololatra Chanaanæos reliquit deus inter Israelitas,
vt essent eis in ruinam ferientibus, contra dei præ-
ceptum, cum ipsis fœdus iudic. 2. a
in Idololatriam induxit ipse Ieroboam Israelum 3. reg.
12. g. osce 7. a. eccle. 47. d
Idololatria tribus Iudæ. 3. reg. 14. f
Idololatria Israelitarum describitur 4. regum 17. c. iu-
dicum 10. b
Idololatria Samariæ & Ierusalem ostenditur sub no-
mine Oolæ & Oolibæ ezech. 23. a
Idololatriam carpit dominus osce 12. c
Idololatriæ abominationes ostendit dominus prophe-
tæ, & maximè sacerdotum ezech. 8. b
Idololatriæ populum arguit Ieremias, minaturque ei
exitum ierem. 44. a
Idololatriæ tribuit populi interitum propheta ezech.
6. a. 43. b
Idololatriam omnem abiiciamus, ne exemplo Iudæo-
rum pereamus 1. cor. 10. b. 1. ioan. 5. b
Idololatra regnum dei non possidebunt 1. cor. 6. b
in Idololatra Athenienses act. 17. f
Idolothya Christianus aliquis vescens coram, eo
cui persuasum est idolum rem esse sacram, conscien-
tiam illius lædit, confirmans illum in falsa persua-
sione 1. cor. 8. b
Idolothya quis manducans non eo fit sanctior, neque
eo impurior si non manducauerit 1. cor. 8. c
Idumæi non abominandi, & quare deut. 23. a
Idumæa visitatio prænniatur amos 1. c
Idumæa ruina isa. 21. c
contra Idum eum sermo domini iere. 49. b
Idumæorum destructio, quod populum domini affixe-
rint ezech. 35. c
Idumæi percussit à Dauide 3. reg. 11. c
Idumæi seruit Dauidi 2. reg. 8. d
Iebus quæ & Ierusalem, vrbs in tribu Benjamin ios.
18. 4. iudic. 19. c
Iebuseus habitat in Ierusalem ios. 15. g. iudic. 1. d
Iebuseos iubet deus penitus excidi deut. 20. d
Iebuseos relictos Salomon facit sibi tributarios 3. re-
gum 7. c
Iebuseum occidenti proponit Dauid premium 2. re-
gum 5. a
Iectan & Phaleg filij Heber. 1. paral. 1. b
Iehu prophetat contra Baasa, à quo & occiditur
3. reg. 16. a. b
Iehu vngitur, in regem Israel 3. reg. 19. c. 4. reg. 9. a
Iehu interficit Ioram regem Israel, & Ochoziam re-
gem Iudæ 4. reg. 9. c. d. e
Iehu occidit 70. filios Achab. 4. reg. 10. a
Iehu occidit 42. fratres Ochoziæ regis 4. reg. 10. c
Iehu simulato sacrificio interficit omnes sacerdotes
Baal. 4. reg. 10. d
Iehu regis Israel iussu comminuitur Baal 4. reg. 10. f
Iehu ciuicas facit ex templo Baal 4. reg. 10. f
Iehu factum contra domum Achab, probat deus 4. re-
gum 10. f
Iehu non ambulat corde toto cum deo 4. reg. 10. f
Iehu moritur 4. reg. 10. g
Iehu facta promissio impletur 4. reg. 15. c
Ieiunium quomodo fieri debeat matth. 6. b
quale Ieiunium optet dominus isa. 58. b
qui Ieiunat, à peccato non cessans, cui similis eccl. 34.
d. isa. 58. a
Ieiunia & victimæ oblationis non profunt iere. 14. b
Ieiunia absque operibus misericordiæ nihil prodesse
zacha. 7. b
super Ieiunio quæstio sacerdotibus proposita zacha.
7. a
Ieiunium orationi iunctum, bonum tob. 12. d
Ieiunio orationi iuncto eiicitur demonium matth. 17. c
in Ieiunio orat & deprecatur dominum Daniel daniel.
9. a
Ieiunantes si leles & orantes, manus Paulo & Barnabæ
imponunt, & mittunt ad prædicandum act. 13. a
Ieiunant & orant Paulus & Barnabas act. 14. d
in Ieiuniis se exhibet Paulus vt dei ministrus 2. cor. 6. b
Ieiuniis & obsecrationibus domino seruit Anna pro-
phetissa luc. 2. f
Ieiunium cum oratione iungit Sara filia Raguelis tob.
3. b
Ieiunant filij Israel vsque ad vespem, flentes & oran-
tes iudic. 20. d
Ieiunant filij Israel, consistentes deo peccata sua 1. re-
gum 7. b
Ieiunium prædicit Iosaphat rex Iudæ vniuerso popu-
lo, & deum orat 2. paral. 20. a
Ieiunio prædicato ab Esdra, perunt viam suam dirigi
qui Ierusalem ascendunt 1. esdr. 8. d
in Ieiunio, fletu, planctu & abscissione cordis conuer-
tamur ad dominum ioel. 2. c
Ieiunium prædicant Niniuitæ, & conuertuntur ad

- dominum in prædicatione Ionæ ioanæ. 3. b
Ieiunio humiliat corpus suum Esther esth. 14. a
Ieiunio animam suam humiliat Christus psal. 34. versu
16. psal. 68. versu 13. psal. 108. versu 23.
Ieiunauit 40. diebus, & 40. noctibus Moyses in mon-
te Sinai, loquens cum deo exod. 34. d. deuter. 9.
b. c. & 10.
I E I V N A T Christus 40. diebus, & 40. noctibus
matth. 4. a
Ieiunus Elias, & cibo dei per angelum misso fortis ef-
fectus 40. diebus & 40. noctibus ambulat vsque ad
montem dei Horeb. 3. reg. 19. b
Ieiunant vsque ad vespem Israelitæ percursi à Beni-
aminitis, offerentes holocausta, & petentes an-
tertio præliarentur contra Beniamin. iudic. 2. d
Ieiunat vsque ad vespem Dauid cum suis, audita
morre Saulis & Ionatæ 2. reg. 1. b
Ieiunant septem diebus viri Iabes Galat. 1. reg. 31. d
Ieiunat Dauid, & orat pro paruulo suo percusso à do-
mino 2. reg. 12. d
Ieiunat Achab & dormit in sacco, ambulans demisso
capite, & miseretur eius dominus 3. reg. 21. g
Ieiunat omnibus diebus vite sue Iudith iudith 8. a
Ieiunat tribus diebus & tribus noctibus Esther ingres-
sura ad regem esther 4. d
Ieiunium prædicat Iosias omni populo, & leguntur
verba libri Ieremiæ iere. 36. b
quod non Ieiunarent apostoli, reprehenduntur à di-
scipulis Ioannis matth. 9. b
Ieiunia & luctus cum precibus sibi indicturos aposto-
los post ab aram ab eis ipsius præsentiam, multaque
aduersa experturos prædicat Christus, idcirco nolle
eos tunc illis præceptis onerare matth. 9. c
Ieiunium ad officium funeris etiam pertinebat apud
antiquos 1. reg. 31. d
Ieiunium indicentes impij iudices, vt fallerent vulgus,
quasi magnum aliquid admissum esset in ciuitate,
innocentem Naboth, testimonio falsorum testium
lapidari iubent 3. reg. 21. c. d
Ieiunium suum hypocritæ obiciunt deo isa. 58. a
Iephthæ filius meretricis, patre Ga'ad, fugit fratres
suos, & habitat in terra Tob. iudic. 11. a
Iephthæ missis nuntiis, petit ab Ammonitis quare terrā
Israel vastent iudic. 11. b. c
Iephthæ constituitur super Israel iudic. 11. a. b
Iephthæ spiritu dei correptus, aggreditur filios Ammon
iudic. 11. c
Iephthæ vult se domino immolaturum quod sibi re-
uertenti à cædendis Ammonitis primum occurreret
iudic. 11. f
in Iephthæ manus traduntur Ammonitæ iudic. 11. f
Iephthæ immolat filiam suam vnicam iuxta votum, quæ
ei reuertenti à cæde Ammonitarum prima occurre-
rat iudic. 11. g
Iephthæ filiam plangunt virgines in Israel quot annis
iudic. 11. g
Iephthæ purgat se Ephraimitis, quod eos non vocari
ad prælium contra Ammonitas iudic. 12. a
Iephthæ pugnat contra Ephraim iudic. 12. b
Iephthæ mori iudic. 12. c
Ieremix genus iere. 1. a
Ieremias quo tempore prophetauerit iere. 1. a
Ieremias ante conceptionem segregatus ad prophe-
tiam, quam detrectat, causans imperitiam iere. 2. b
Ieremix dat deus quod loquatur, & animum addit ie-
remix 1. b
Ieremias prohibetur dominum orare pro Iudæis ierem.
11. c
Ieremix ostendit dominus fructum laboris sui ierem.
15. d
Ieremias ob verbum dei percutitur, & in carcerem
conicitur iere. 20. a
Ieremias conqueritur se esse in derisum ob dei ver-
bum iere. 20. b
Ieremias in carcerem conicitur iere. 22. a
Ieremias comprehensus à sacerdotibus & prophetis,
adducitur in iudicium ierem. 26. b
Ieremias accusatus coram principibus, respondet se
verba dei tantum nuntiasse iere. 26. c
Ieremias mittit catenas ad reges Edom, Moab, Am-
mon, Tyri & Sydonis, quibus monentur subici re-
gi Nabuchodonosor iere. 27. a
Ieremix epistola missa ad captiuos in Babylonem iere.
29. a
Ieremias proficiscens in terram Beniamin, compre-
henditur iere. 37. b
Ieremias cæsus mittitur in carcerem iere. 37. c
Ieremias liberatur à rege Sedecia iere. 37. c
Ieremias principum suorum demittitur in lacum ierem.
38. a
Ieremiam iubet rex educi à lacu, Abdemelech eunuchus

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- rogatu ierem. 38. b
Ieremias ostendit regi qua ratione possit euadere mortem ierem. 38. 2. d
Ieremias pro tegitur à Nabuchodonosor iere. 39. c
Ieremias datur facultas proficiscendi quò velit ierem. 40. a
Ieremias habitat cum relicto populo in Ierusalem, cui præerat Godolias ierem. 40. b
Ieremias monet reliquias populi ne proficiscantur in Aegyptum ierem. 42. b
Ieremias prædicit vastitatem Aegypti iere. 43. e
Ieremias persecutio eccle. 49. b
de Ieremia, qui tabernaculum, arcam, & altare abscondit in monte 2. mach. 2. a
In Iericho mittit Iosue exploratores iof. 2. a
Iericho populus terretur visis exploratoribus à Iosue missis iof. 2. b
Iericho urbem dat deus in manus Iosue, & quomodo iof. 6. a
Iericho capitur, & omnia occiduntur iof. 6. c
Iericho muri, fide corruunt hebr. 11. e
qui Iericho reedificasset, maledictus iof. 6. d
Iericho reedificatur ab Hiel. 3. reg. 16. g
in Iericho habitat Eliseus 4. reg. 2. d
Ierobaal quare vocatus est Gedeon iudic. 6. f
Ieroboam filius Nabat fit rebellis Salomoni 3. regum 11. e
Ieroboam filio Nabat traduntur decem tribus per Abiam prophetam 3. reg. 11. f
Ieroboam fugit à facie Salomonis 3. reg. 11. g
Ieroboam cum populo Israel, petunt à Roboam ut de iugo & seruitute patris remittat, sic se ei seruituros 3. reg. 12. a
Ieroboam constituitur rex à populo super decem tribus Israel 3. reg. 12. e
Ieroboam edificat Sichem & Phaniel 3. reg. 12. f
Ieroboam, promissione dei abiectus, constituit duos vitulos aureos in Dan & Bethel quos tanquàm deos voluit ab Israelitis adorari, ne coacti ire in Ierusalem ad adorandum, tandem conuerterentur ad Roboam: sicque peccare fecit Israelitas 3. reg. 12. f. g
Ieroboam sacrificans vitulis suis aureis, increpatur à propheta 3. reg. 13. a
Ieroboam extensa manus in prophetam corripientem ipsum, arefcit: quæ eiusdem prophetæ oratione restituitur 3. reg. 13. a
Ieroboam nullo signo retrahitur à via sua mala 3. regum 13. g
Ieroboam filius Nabat creat sacerdotes, accepta pecunia etiam ex inimicis populi 3. reg. 13. g
Ieroboam constituit sacerdotes dæmoniorum reiectis sacerdotibus domini 2. paral. 11. c
Ieroboam consulit Abiam prophetam per vxorem de valetudine filij ægroti 3. reg. 14. a
Ieroboam se eradicaturum propter idololatriam, prædicit deus vxori ipsius per prophetam Abiam, signo addito more prophetarum de puero morituro statim ubi esset reuersa 3. reg. 14. b
Ieroboam moritur 3. reg. 14. c
Ieroboam domus destruitur à Baasa iuxta verbum domini 3. reg. 15. g
Ieroboam idololatria eccl. 47. d
Ieroboam Israel ad idololatriam impulit osee 7. a
Ieroboam impius filius Ioas regis Israel regnat, per quem deus Israel liberat 4. reg. 14. e
Ierosolymitana ciuitatis portæ ezech. 48. d
Ierosolymitana vrbis cladem minatur deus ezech. 21. a
Ierosolymitanum excidium prædicitur ob contemptum verbi dei ierem. 19. a
Ierosolymitana vrbis exustio per virum è medio rotarum & cherubim prunas accipientem significatur ezech. 10. a
Ierosolymitana ciuitatis, & templi restauratio Ezechiel ostenditur ezech. 40. a
Ierosolymitana felicitas præterita describitur & præsens calamitas ezech. 19. c
Ierosolymitanarum mulierum ruina isa. 3. c
Ierosolymitanum excidium isa. 3. a
in Ierosolymorum excidio virorum tanta raritas, vt vix septimæ cuique mulieri obtingeret vnus isa. 4. a
Ierosolymis signa in celestibus visa 2. mach. 5. a
Ierusalem quæ & Iebus, vrbis in tribu Benjamin iof. 18. 10. d. iudic. 19. c
Ierusalem expugnatur à Iuda iudic. 1. b
Ierusalem captiuitas figuratur ezech. 3. g. 4. a
Ierusalem tradendam in manus regis Babylonis, minatur dominus ierem. 34. e
Ierusalem exurendam dicit dominus ezech. 15. a
Ierusalem incendium per ollam liquefactam significatur ezech. 24. a
Ierusalem obsidetur ab Rafin & Phacee isa. 7. a. 4. regum 16. a
Ierusalem obsidio à Sennacherib. isa. 22. a
Ierusalem vastatur per Sennacherib isa. 29. a
Ierusalem obsidetur à Babyloniis & transfertur populus in Babylonem cum rege Ioachin 4. reg. 24. c. 2. paral. 36. c
Ierusalem capitur à Chaldeis ierem. 52. a
Ierusalem fuscenditur & templum 4. regum 25. b. 2. paralip. 36. c
Ierusalem quare in captiuitatem ducta ierem. 22. b
Ierusalem excidium factum nuntiatur propheta ezech. 33. e
Ierusalem destructam desent Iudæi psal. 78. versu 1.
Ierusalem vastatio ac restitutio zach. 12. a
Ierusalem reedificatio sub Nehemia, à Daniele prædicitur daniel. 9. g
Ierusalem instauratio promittitur zach. 1. c. 2. a. iere. 21. g
qui Ierusalem muros, portas, & turres ædificarint. 2. esdr. 3. a
qui Ierusalem instaurata habitauerint in ea 2. esdræ 11. a
Ierusalem exusta, proprias leges condit Antiochus, & dei legem seruari vetat 1. machab. 1. d
Ierusalem comparatione alias gentes iustificat ezech. 16. f
Ierusalem nouæ gratia describitur psal. 86.
Ierusalem querimonia, & sub eius typo ecclesiæ baruch 4. b
Ierusalem inuitatur ad lætitiā ob reditum sui populi, & sub illius typo ecclesiā baruch 5. a
Ierusalem abominationes enarraturus, primum beneficia dei erga eam commemorat Ezechiel ezech. 16. a
Ierusalem culpæ suæ tribuit quod patitur ierem. 10. c
in IERUSALEM moriturum se, non alibi prædicit Christus luc. 13. c
Ierusalem Christus ingreditur matth. 23. d
Ierusalem tam horrendum excidium ob contemptum Christum, vt non nisi fuga possit sibi quis consulere, prædicitur matth. 23. d. 24. b. marc. 13. b. luc. 13. g. 19. f. 21. d
ab Ierusalem ne discedant apostoli, expectantes spiritum sanctum promissum, iubet Christus luc. 24. g. act. 21. a
Ierusalem deplorat Christus matth. 23. d. luc. 13. g
ab Ierusalem vsque ad Illyricum Paulus prædicauit euangelium Christi rom. 15. d
Ierusalem iubetur egredi Paulus, quod non essent recepturi euangelium act. 22. d
Ierusalem, ciuitas noua apoc. 3. c
Ierusalem nouæ visio apoc. 21. a
Ierusalem superna & celestis, mater omnium eorum qui in lege sunt gratiæ celestis galat. 4. d. hebr. 12. f
Iesbibenob Philistharum, cuius hasta trecentas vncias appendebat, interficit Abisai 2. reg. 21. d
Iesus filius Iosedec, typus Christi zach. 3. a
Iesu filius Syrach, Ecclesiastici libri author. eccl. 50. d
Iesus vs, Christi & Messia nomen, luc. 1. c. & quare sic dictus matth. 1. c
Iesum gentium esse salutem reuelat Magis dominus, adducens eos ad eum matth. 2. a
de Iesu quam opinionem habuerit Herodes matt. 14. a. marc. 6. b. luc. 9. a
Iesus non vult planè Christus prædicari, veraque gloria conspicuus esse, donec iuxta patris mandatum satisfecisset pro peccatis matth. 16. c. 17. b. marc. 9. a. luc. 9. d
Iesum esse Christum confitentur Centurio & qui cum eo ipsi custodiebant matth. 27. f
Iesum esse Christum cognoscere, dei donum est matth. 16. c
per Iesum Christum gratia & veritas ioan. 1. c
ad Iesu nomen omnia se subiiciunt philip. 2. b
quod Iesus sit filius dei, si quis confessus fuerit, in deo manet ioan. 4. e
per Iesum Christum cognatio spiritualis, qua conglutinantur & quæ in cælis & quæ in terra ephes. 3. c
Iesu testimonium, est spiritus prophetiæ apocalipf. 19. c
Iesum ore confiteri oportet rom. 10. b
Iether primogenitus Gedeonis iudic. 8. d
Iethro focer Moyfi exod. 3. a
Iethro inuist Moysem cum vxore & filiis ipsius Moyfi exod. 18. a
Iezabel idolatrâ duxit vxorem ipse Achab, quæ eum induxit in idololatriam 3. reg. 16. g
Iezabel occidente prophetas domini, Abdias dispensator domus ipsius abscondit centum in spelunca 3. reg. 18. a
Iezabel minatur Elia mortem ob occisos sacerdotes Baal 3. 19. a
Iezabel, adulterinis literis sigillo Achab signatis, iubet senioribus vt occidant Naboth, nolentem dare vineam suam regi Achab pro pecunia 3. reg. 21. c. d
Iezabelis mors prædicitur ab Elia ipsi Achab 3. reg. 21. f. 4. reg. 9. b
Iezabel impia, præcipitata, moritur iuxta verbum dei, & à canibus comeditur 4. reg. 9. f. g
de Igne egresso, & acervos frugum comburète exod. 12. a
ne Ignis quidem die sabbathi succendebatur exod. 35. a
Ignis perpetuus leuit. 6. b
Ignis in nube incumbens tabernaculo per noctem exod. 40. d. nume. 9. c
Igne consumit holocaustum deus à Gedeone sibi oblatum, certum signum ipsum à se missum in liberationem Israelitarum iudic. 6. d. leuit. 9. d
Igne de cælo misso ad comburendum holocaustum Eliç, ostendit deus, se verum esse deum: cetera idola. 3. reg. 18. c. f
Igni mixto cum grandine moriuntur homines & iumenta in agris Aegyptiorum exod. 9. e
Igne sulphuris comburitur Sodoma & Gomorrha genef. 19. e
Igne comburuntur murmurantes contra deum nume. 11. a
Igne interficiuntur rebelles in Moysen num. 16. e
Igne comburuntur Nadab & Abiu, offerentes ignem alienum contra præceptum dei leuit. 10. a. num. 3. a
Igne de cælo consumuntur quinquagenarij cum suis, missi ab Ochozia blasphemio ad Eliam 4. reg. 1. b. c
Igne purificantur spolia, cuiusmodi aurum, plumbum, &c. nume. 31. d
de Igne in puteo recondito 1. mach. 1. d
per Ignem ne sacrificent filios more gentium, prohibet Iudæis deus deut. 18. b
per Ignem idolis consecrant filios suos Iudæi 4. regum 17. c
per Ignem consecrat filium suum idolis ipse Achaz 4. reg. 16. a
Ignis quo cruciantur impij, æternus est marc. 9. g
Ignis æternus paratus diabolo & angelis eius matth. 25. d
in Ignem mittetur, qui fide Christo non adhærens, opera bona non fecerit ioan. 15. a
Ignis consumpturus eos qui à veritate euangelij recedunt, eamque blasphemant hebr. 10. e
Ignis consumens, dominus deut. 4. d. 9. a. heb. 11. g
cum Igne descendit deus vt det legem exod. 19. c
quasi Ignis ardens apparet Israelitis in monte Sinai species gloriæ dei exod. 24. d
Ignis de ore dei exiens 2. reg. 22. b
Ignis succensus in furore dei contra Israelitas deuteron. 32. c
Ignem, qui prædicatio euangelij est, optat Christus accensum esse in orbe luc. 12. f
Igne tribulationum & aduersitatum salietur omnis qui offeretur & accedet ad Christum marc. 9. g
Ignis tribulationum probat quale sit cuiusque prædicatoris opus fundamento Christo superstructum 1. cor. 3. c
Ignea lex deut. 33. a
Igneos serpentes immitit deus in populum propter murmurationem num. 21. b
Igneo curru & equis igneis tollitur Elias ab Eliseo, & rapitur in cælum 4. reg. 2. b
Ignobiles erunt, id est à deo contempti, qui deum contempserint, non fidentes ei, & aliter quàm ipse præceperit, facientes 1. reg. 2. f
Ignobilia iuxta mundum contemptaque, & quæ pro nihilo ducuntur, elegit deus, apostolos, & quare 1. cor. 1. d
Ignominia affecti serui ab Hanon, remittuntur: quæ iniuriam vlciscitur Dauid 2. reg. 10. a. c. d
pro Ignoto habitus est Paulus, cum tamen maxime notus esset deo 2. cor. 6. b
Illuditur Christus matth. 17. c
Imago aut similitudo aliqua dei non est visa, quando dedit legem populo Israel, & quare deut. 4. c
in Idolis fiduciam habebant Iudæi, ab eis sperantes auxilium in tribulationibus deut. 32. e
Idola gentium subuerti præcipit deus, confringi & comburi, coram quibus procedebat deut. 7. a. b. d
Imaginem fecerat sibi Michas, cui Leuitam præfecerat, dato stipendio: quam filij tribus Dan vi auferentes, sibi ipsi eam statuerunt constituto sacerdote Ionatham nomine: quod idolum durauit eis vsque ad tempus captiuitatis iudicum 17. a. b. 18. d. e. f. g
ad Imaginem dei factus est homo gene. 1. d. 9. b
Imago dei inuisibilis, Christus 2. cor. 4. a. coloss. 1. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Imago est & gloria dei vir, ideo non debet velare caput 1. cor. 11. b
- Imitemur deum, vt filij charissimi ephes. 5. a
- Imitemur bonum ioan. 3. c
- Imitator Christi, Paulus 1. cor. 4. d
- vt Imitatores eius sint, adhortatur Corinthios Paulus 1. cor. 4. d
- Imitari Paulum quomodo oporteat 1. thess. 3. b
- Imitatores dei & Pauli facti Thessalonicenses 1. thess. salonic. 1. c
- Imitemur eos qui fide & patientia expectantes, hæreditabunt vitam æternam hebr. 6. c
- Immaculata via dei 2. reg. 22. c
- Immisericordes Socothitæ & Phanuelitæ, denegantes fessis militibus persequentibus Zebec & Salmana panes iudic. 8. e
- Immolans diis, occidatur exod. 22. e
- Immortalis deus 1. timoth. 6. c
- ad Immortalitatem parauit nos deus, dans nobis pignoris vice spiritum sanctum 2. cor. 5. a
- Immortalis futurus Adam, si de ligno vitæ non edisset gene. 3. d
- Immunda animalia, quibus non erat fas Iudæis vesci deut. 14. a. leuit. 11. a
- Immundum non tangendi lex nume. 19. c
- Immundum tangens quomodo expiatur. leuit. 5. a
- Immundum ne comedat vxor Manue tempore conceptionis suæ (vel gestationis vteri) prohibet angelus, quod Nazaræti Samsonë paritura esset iud. 13. a
- Immunditia omnis ne nominanda quidem inter Christianos ephes. 5. a
- Immutabuntur ad gloriæ immortalitatem, qui viuunt inter fideles reperientur in resurrectione 1. cor. 15. g
- Impatiencia arguitur Iob iob. 4. a
- Imperio dei constituit alios iudices secum Moyfes exod. 18. d
- Imperio dei proficiscuntur Israelitæ, & manent in loco nume. 9. c d
- Imperium dei contemnentes Israelitæ puniuntur deuteron. 9. g
- Imperium regi suo Christo dedit deus, constituens illum caput super ecclesiam qui eam regeret 1. reg. 1. b
- Impij qui sint 2. petr. 1. b c
- Impius qui non credit dei euangelio 1. petr. 4. d
- Impij siue infidelis descriptio psal. 1
- Impij descriptio, omnia dolis, malitia, mendaciis, & diuitiis agentis psal. 51. versu 1.
- Impium se esse constituit Pharaon, deum autem iustum exod. 9. f
- Impium auersatur deus exod. 23. a
- Impij in tenebris conticescunt, & à deo derelinquuntur, vt non possint fidere in ipsum, quia de fortitudine sua nimis præsumunt 1. reg. 2. b
- Impij ridet iudicium dei prou. 10. e
- Impij iudicia dei non considerant prou. 28. a
- Impij non emendantur afflictionibus prou. 27. d
- Impij dei verbum contemnunt prou. 29. e
- Impij non possunt rectè vti verbo dei prou. 26. b
- Impij se suo consilio perdunt prou. 14. d
- Impij, hypocritæ, auari, & calumniatoris iniquitates breui finiendæ iob. 20. a
- Impij se feliciores putant seruiedo Satana quam deo, ita eos deo excæcante iere. 44. c. 1. mach. 1. b
- de Impio desperato prou. 18. a
- Impiorum spes vana sapien. 5. b
- Impiorum consilia non succedunt prou. 10. c
- Impiorum studium & conatus cedit in gloriam deo psal. 75. versu 10.
- Impiorum falsa prosperitas psal. 43. versu 13.
- Impiorum prosperitas, & eorum repentinus interitus iob. 21. a b
- Impiorum prosperitatem admiratur propheta, tametsi deum iustum fateatur ierem. 12. a
- Impiorum multitudinem, & verè piorum luget paucitatem propheta michæ 7. a
- Impiorum verba de hominis sine sapient. 2. a
- ab Impiorum via declinandum prouer. 4. e
- Impiorum victima deo abominabiles prouer. 15. b. 21. d. eccle. 34. c
- Impiorum maledictio iob. 24. c
- Impiorum condemnatio, & iustorum mors sapien. 4. c
- Impiorum gemitus, & poenitentia in extremo iudicio sapien. 5. a
- Impij, quorum deus non tetigerat corda, non suscipiunt Saulem quem deus constituerat in regem 1. regum 10. d
- Impij Christum negantes, quales sint iudæ b c d
- Impios in nouissimis temporibus futuros prædicit Petrus 2. petr. 3. a
- Impij, dei iudicio semper proficiunt in peius 2. thess. 2. d. 2. timoth. 3. d
- Impij non ante iudicium extirpabuntur matth. 13. f
- Impiis ciuitates Sodomorum & Gomorrhæ sint exemplo 2. petr. 2. b
- Impiorum nouissima psal. 72. versu 18
- Impiorum præmia sapien. 3. b
- Impiorum cæcitas 27. b
- Impiorum cæcitatem profundissimam admiratur propheta psal. 35. versu 1.
- Impios manent supplicia prou. 19. d
- Impios non liberabunt iusti à malis ezech. 14. d
- Impij præsignati ad iudicium & condemnationem æternam, reseruari ad iudicium cruciandi 2. petr. 2. b. iudæ. a b e
- Impij, scandala à Christo dicuntur matth. 13. f
- Impossibile est eos qui accepta fide, acceptoque spiritu sancto peccauerunt, id est euangelij veritatem deseruerunt & blasphemauerunt, aliqua poenitentia reuerti, qui Christi hostiani contemnunt: expectet autem terribile iudicium heb. 6. b. 10. e
- Impossibile est apud homines diuitem & confidentem in diuitiis saluari: apud deum autem possibile matth. 19. c
- Inaures aureæ, quas præditi fuerant Israelitæ ab Israhelitis, dantur Gedeoni iudic. 8. e
- Incantatores suis incantationibus idem faciunt quod Moyfes exod. 7. b d. 8. b
- Incantatores cum non possent suis incantationibus inducere pediculos in hominibus confitentur potentia dei fieri quod fecerat Moyfes exod. 8. d
- Incantatores percutiuntur à deo vlcibus & vesicis coram Pharaone exod. 9. b
- Incantatores nulli sint deut. 18. b
- Incaratio Christi, gaudium fidelium isa. 4. a
- Incedit aduersum nos deus, quando punit nos non obediens verbis suis leuit. 26. e
- Incesa, orationes sanctorum apoc. 8. a
- Incestus Lot cum filiabus gene. 19. g
- de Incestus custodia prouer. 4. d
- Ineiderent se, & caluitium facerent more gentium super mortuo, prohibet Iudæis deus deut. 14. a
- Incedebant se sacerdotes Baal sacrificantes ei ita vt exiret sanguis 3. reg. 18. c
- Incircumcisus non poterat comedere Phasex exod. 12. g
- Incircumcisa mens inobedientium verbo dei & peccatores se esse non agnoscunt leuit. 26. f
- Incircumcisus labiis Moyfes impeditur linguæ non eloquens exod. 6. b d
- Inclinanda, corda nostra ad deum cõfidoendo ei soli, non alij rei iof. 24. f
- Inclinant Sichimitæ corda Israelitarum post Abimelech, quem in iudicem recipiunt iudic. 9. a
- vt Inclinet corda populi ad se, orat Salomon deum 3. reg. 8. f
- Inclinans celos deus 2. reg. 22. b
- Inclinat se regi Dauidi Bethsabæe reginæ, & Nathan propheta 3. reg. 1. c
- Inibi Inconstancia & omne opus prauum, vbi æmulatio & contentio iacob 3. d
- Inconstans & inæqualis est in omnibus quæ agit vir duplici animo iacob 1. a
- Incredulus populus deo promittenti terram, non vult ascendere ad eam deut. 1. d
- Incredulitas ducit in verbum dei, punitur 4. reg. 7. a d
- per Incredulitatem abiecti Iudæi, gentes vero per fidem receptæ rom. 11. c
- sub Incredulitate conclusit omnes deus iudicio ineffabili, vt omnium misereatur rom. 11. d
- Increduli non ingreditur vitam æternam, sicut nec terræ promissionis ingressi sunt qui increduli fuerunt hebr. 3. d
- Incredulitatem discipulorum suorum seuerè increpat Christus matth. 17. c. marc. 9. c. luc. 9. e
- Incredulitatem apostolorum eum resurrexisse non credentium, exprobrat Christus marc. 16. c. luc. 24. f. ioan. 20. e
- Incredulitate apostolorum non est sanatus lunaticus matth. 17. c
- Incredulitatem suam vt adiuuet Christus, orat cum lachrymis pater demoniaci marc. 9. d
- Incredulitate Nazaræorum, pauca miracula facit Christus apud eos, matth. 13. g. quam incredulitatem miratur marc. 6. a
- Incredulitatem Christi opprobrat proficiscens in Emmauta luc. 24. d
- Incremētum euangelicæ doctrinæ deo debetur, non Paulo plantanti, neque Apollo riganti 1. cor. 3. b
- Increpat deus omnia opera non custodientium præcepta sua: immittit in eos famem & esuriem deut. 28. b
- Increpat Moyfes ipsum Aaronem ob vitulum aureum exod. 32. e
- Increpat Moyfes dure tribum Ruben & Gad, quod cum fratribus se nolissent periculis obicere num. 32. b
- Indignatio tollenda à nobis ephes. 4. g. coloss. 3. b
- Induxit peccatum super populum Israel ipse Aaron fabricando vitulum aureum exod. 32. e
- Indulgentia Heli erga liberos 1. reg. 2. e
- non Indulgendum filiis eccle. 30. b
- Induit Adam & Heuam deus gene. 3. e
- Induitur spiritu dei Gedeon processurus ad bellum contra Madianitas & Amalecitas iudic. 6. g
- Induimus Christum per baptismum, id est filij dei efficiuntur galat. 3. d
- Induamus Christum, sequamur vestigia eius, & ad exemplum eius viuamus, non secundum desideria carnis rom. 13. d
- Indui virtute ex alto, pro spiritu sanctum suscipere luc. 24. g. act. 1. b
- Ine Induremus cor nostrum, non dando mutuum fratris in paupertatem redacto deut. 15. b
- Indurat quem vult dominus rom. 9. d
- Indurauit deus Heuæos, vt resisterent Iosue, & occiderentur iof. 11. d
- Indurat deus cor Pharaonis exod. 7. a d. 8. c. d. g. 9. a. b g. 18. a e g. 11. d. 14. a b e
- Indurat deus cor Sehon, vt ipsum tradat Israelitis deuteron. 2. f
- Inebriatus Noe deridetur à filio suo Cham. gen. 9. c
- Inebriat Dauid Vriam, vt sic cum vxore ipsius committeret ad celandum adulterium 2. reg. 11. c
- Inebriaturum se sagittas suas sanguine inimicorum, id est ipsos occisurum, minatur deus deut. 32. f
- per Infamiam & bonam famam vixit Paulus in prædicatione euangelij 2. cor. 16. b
- Infantes reseruabatur in expugnatione urbium deuteron. 20. c
- sicut Infantes modo geniti, deponamus omnem malitiam, dolum, simulationes & inuidias 1. petr. 2. a
- Infantibus similes, regnum dei ingrediuntur matth. 19. b
- Infernus describitur isa. 30. g
- ad Inferos deduxerat dominus Annan vxorem Elcanæ, sterilem eam faciendo, vnde ob multas quas erant ab amicis audiebat exprobrationes, in tantam tristitiam adducta fuit vt se mortuum putaret: quam postea idem dominus ab inferis reduxit, secundam faciendo: vnde ex tristissima, & mortuæ simili, lætissima facta est 1. reg. 2. b
- Infernum potestates non præualebunt fidei Christianorum, vt eos rapiant, de manu Christi matth. 16. c. ioan. 10. e
- Infideles filij Israelitæ, deserto deo creatore, cõuersi ad idola deut. 32. c
- Infideles & timidi Israelitæ, audita superbia Goliath prouocantis ad singulare certamen 1. reg. 17. b c
- Infideles vt fumus psal. 36. versu 37.
- Infideles & malos non esse imitandos psal. 36. versu 1.
- Infideles de salute desperantes ob dilationem, alloquitur dominus isa. 46. d
- Infideles quales sint erga sanctos psal. 36. versu 12.
- Infidelium reprobatio psal. 15. versu 3.
- Infidelium verba de cognitione dei iob. 22. b. ezech. 5. e
- Infidelium prosperitati non inuidendum psalm. 36. versu 7.
- ab Infidelibus Iudæis cupit liberari Paulus rom. 25. g
- Infideles non norunt vti omnibus creaturis absque peccato, cum mens eorum & conscientia immun-da sit tit. 1. d
- Infidelium mentes à Satana deo huius seculi excæcatæ, ne euangelium illis illucescat 2. cor. 4. a
- ab Infidelium verbis resurrectionem negantium, cauendum est fidelibus 1. cor. 15. d
- Infidelium non credentium euangelio quis finis, si fideles & iusti tribulationes non effugiant? 1. petr. 4. d
- in Infideles horrendum dei iudicium 2. thess. 2. c
- Infidelibus poenæ æternæ 2. thess. 1. c
- cum Infidelibus non habendum commercium 2. cor. 6. c
- Infidelitas filiorum Israel, cum persequeretur eos Pharaon exod. 14. c
- Infidelitas Moyfi in deum num. 11. c e
- Infidelis Moyfes non ingressurus est terram promissionis nume. 20. b
- Infidelitatem populi exprobrat Moyfes deut. 1. d e
- Infidelitas sacerdotum Philistæorum, dubitantium deus immisisset Philisthæis plagam, an casu accidisset 1. reg. 6. b
- Infidelitas Iudæorum, numerum gentium fidelium au-xit. rom. 11. b
- Infidelitatis suæ admonentur apostoli, iactati tempe-state maris, Christi; potentiam experiuntur matth. 14. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ Infirma & sterilis Anna parit multos 1. reg. 2. a
 Infirmitates inducit deus ubi nō audimus vocem eius,
 custodientes præcepta eius exod. 15. g. deut. 28. d
 Infirmitates terræ quibus affliget terram Iudæorum
 deus, nō obediunt præceptis eius deut. 29. d
 Infirmitatem aufert à nobis deus si seruimus ei exod.
 23. e
 Infirmitates non inducit dominus in eos qui custo-
 diunt præcepta ipsius deut. 7. c
 in Infirmitate deus orandus eccle. 38. a
 Infirmus fide & superstitiosus, ad gloriam dei oleribus
 vescitur, timens incidere in aliquod cibi genus in-
 terdictum rom. 14. a. b
 Infirmi fide, non contemnendi à firmioribus, si non
 vescantur quouis ciborum genere: sed eorum im-
 becillitas toleranda, sustinendi, suscipiendi, suble-
 uandi: nec contentiosis disceptationibus allicien-
 di, sed humanitate donec proficiant rom. 14. a. 15. a.
 1. thess. 5. c
 Infirmitas factus est Paulus infirmus ut eos lucrificaret
 1. cor. 9. d
 Infirmus frater cibo nostro non perdendus, quamuis
 sciamus licere quibuscumque vesci 1. cor. 8. c. d
 Infirmorum fratrum conscientiam lædentes, in Chri-
 stum peccamus 1. cor. 8. d
 Infirmitas Paulus ob aliorum infirmitatem 2. cor. 11. d
 Infirmitatibus nostris comparitur Christus, qui per
 cruciatum tentatus fuit absque peccato heb. 4. d
 Infirma mundi estimatione elegit deus, ut fortia con-
 fundat 1. cor. 1. d
 Infirmitas virtutem perficit 2. cor. 12. c
 Infirmus Paulus in Christo, dum illius vestigia sequens,
 malis afficitur: sed ex virtute dei potens est 2. cor. 13. b
 in Infirmitatibus propter Christum sibi complacet
 Paulus 2. cor. 12. c
 Infirmitas & maxime destitutus videtur Paulus,
 tum Verus potens est Christi presidio 2. cor. 12. c
 Infirmitas ob peccata immitti à deo, ostendit sana-
 tus paraliticus, matth. 9. a. vir item ille 38. annos in-
 firmus ioan. 5. c
 Infirmitates aliquando ob nullum peccatum à deo im-
 mittuntur, tantum ut per eas glorificetur filius eius,
 ei que credatur, ut de cæco nato, ioan. 9. a. de Laza-
 ro, ioan. 11. a
 Infirmi multi sunt apud Christianos, & moriuntur
 multi ob indignam eucharistiæ sumptionem 1. co-
 rinth. 11. g
 Infirmitas presbyteros ecclesiæ accersat, & ad quid
 iacob. 5. c
 Infirmitas nulla futura si seruierimus deo exod. 23. e
 Ingemiscunt filij Israel propter duram seruitutem,
 audiunturque à deo exod. 2. d
 Ingemiscit Paulus, optans dissolui à corpore, & super-
 indui habitationem quæ de celo est 2. cor. 5. a
 Ingemiscit omnis creatura, reuelationem filiorum dei
 expectans rom. 8. d
 Etiam erga Ingratos ostendit prouidentia suam deus
 3. reg. 18. a
 Ingratitudo Laban in Iacob gene. 31. a
 Ingratitudo pincernæ Pharaonis in Ioseph. gen. 40. d
 Ingratitudo filiorum Ammon in Dauid 1. reg. 10. a
 Ingratitudo Saulis in Dauid 1. reg. 19. b
 Ingratitudo Iudæorum ezech. 20. a
 Ingratitudo Israelis mich. 6. a. osee 13. b
 Ingratitudinem Iudæorum deplorat propheta isa. 1. a
 Ingratitudinis arguitur Ierusalem ezech. 16. b
 Ingratitudinem Ceilarum ostendit deus ipsi Dauidi,
 qui cum traditi erant Sauli nisi fugisset 1. reg. 23. b
 ¶ Ingressi, mori scripturæ, ponitur pro agere, ut de
 Dauid legitur, quod ingrederetur, omniaque pro-
 sperè ageret 2. reg. 5. b
 Ingressi viam vniuersæ terræ, pro mori 3. reg. 2. a
 Ingressi domum mariti dicebatur mulier quæ nube-
 bat ruth. 4. c
 ¶ Inimicos persequuntur, & cadent coram iis qui ser-
 uauerint præcepta dei leuit. 26. b
 Inimicos custodientibus præcepta sua, facit corruiere
 deus deut. 28. a
 super Inimicos conuertit deus maledictiones, si dilexe-
 rimus eum deut. 30. b
 Inimicorum manibus tradebat Iudæos deus ob ido-
 latriam deut. 32. e
 Inimicos suscitatur deus regem Eglon & alios contra
 Israel ad idola conuersum iudic. 3. b
 Inimicum Salomoni idololatæ suscitatur deus Adab
 Idumæum 3. reg. 11. c
 Inimicus Davidis Saul factus est, quod deus esset cum
 illo 1. reg. 18. g
 Inimici persequentes Dauidem, conuersi à deo, in ite-
 nere prophetarum cum prophetantibus, obliui officij
 ad quod ierant 1. reg. 19. d

ad Inimicos fugit Dauid, inter quos tutior est quam
 inter Israelitas 1. reg. 21. d
 Inimicus beneficio ad respiscientiam impellendus &
 alendus rom. 12. d. exod. 23. a prouer. 25. c
 Inimici diligendi, illisque benefaciendum matth. 5. g.
 luc. 6. c
 Inimici dilectionem præcipit Salomon prou. 25. c
 de Inimici malo non gaudendum prouer. 24. c. eccl.
 8. b
 Inimici Saulis mortem deset Dauid 2. reg. 1. b
 Inimico Sauli parit Dauid, oram vestimenti eius præ-
 scindens 1. reg. 24. b
 Inimico Sauli dormienti parit Dauid secundò, hastam
 & scyphum eius auferens 1. reg. 26. a
 Inimicum Semei vlcisci non vult Dauid 2. reg. 16. c
 Inimicos cibo & potu reficit rex Israel, & dimittit
 vincens in bono malum 4. reg. 6. e
 Inimico non credendum eccl. 12. b
 pro Inimicis orat Christus luc. 23. e
 pro Inimicis orat Stephanus act. 7. g
 Inimicos missos ad comprehendendum se, percuti ca-
 citate orat Eliseus ad dei gloriam 4. reg. 6. d
 de Inimicis suis triumphat Dauid, quos deus subiuga-
 uerat ei 2. reg. 22. c
 Inimici cum essemus, ignorantes dei, & operibus ma-
 lis dediti, tamen reconciliauit nos sibi deus per mor-
 tem vnigeniti sui coloss. 1. c
 Inimici nostri inuisibiles, diaboli ephes. 6. b
 ¶ Iniquum ne faciat iudex leuit. 19. c
 sine Iniquitate est deus deut. 32. a
 Iniquitate repleta est terra gene. 6. b
 Iniquitatem filiorum imitantium infidelitatem patrum
 suorum, alij quam soli deo fidentium, visitat & pun-
 nit deus exod. 20. a. 34. a. deut. 5. a
 Iniquitates aufert deus exod. 34. a. b
 Iniquitates hominum describit Iob iob. 24. a
 super Iniquitate aliena non gaudet qui charitatem ha-
 bet, sed congaudet veritati 1. cor. 13. b
 Iniquitate abundante charitas refrigescit matth. 24. b
 Iniqui fraudulentos suos fratres, regnum dei non possi-
 debunt 1. cor. 6. b
 ¶ Iniuriam propriam vlcisci prohibet Christus mat. 5. f
 Iniuria potius patienda, quam iudicio contendendum
 cum fratre 1. cor. 6. d
 Iniuria contemnenda eccl. 10. a
 Iniuria ne simus memores leuit. 19. d
 Iniuriam remittit Ioseph fratribus gene. 50. c
 Iniurias Semei perfert Dauid, fide agnoscens eas à deo
 esse suscitatas 2. reg. 16. b. c
 Iniuriam inferentem corripit Moyses exod. 2. b
 Iniuriam patientes filias sacerdotis defendit Moyses
 exod. 2. c
 Iniuriam factam seruis suis, occulto dei iudicio vlcisci-
 tur Dauid, quos ut consolaretur Hanon regem
 Ammonitarum, miserat 2. reg. 10. a. b. c. d
 ¶ Iniustitiam, diuersa pondera, & inæquales modios
 abominatur deus deut. 25. d
 ¶ Innocens nullus apud deum exod. 24. a. num. 14. c
 Innocentem animam occidens, maledictus deut. 27. d
 Innocens Vrias occiditur iussu Dauid, & alij inno-
 centes propter ipsum 2. reg. 11. c
 Innocentiam suam testatur Samuel coram populo 1. re-
 gum 12. a
 Innocentia Tobie tob. 2. d
 Innocentium calumnia eccl. 4. a
 Innocentiam suam ostendit Iob iob. 31. e
 Innocentem occidit Horodes matth. 2. c
 Innocentem se à Christi morte dicit Pilatus mat. 27. c
 ¶ Inobediens Achan, qui contra voluntatem dei tule-
 rat de anathemate, lapidatur iof. 7. d
 Inobediens iudici vel sacerdoti, iuxta dei legem iudi-
 cium danti, occidebatur deut. 17. c
 Inobedientibus verbo dei maledictio deut. 28. b. iere.
 26. a. 29. b. leuit. 26. c
 Inobedientibus verbo dei, brevis vita prædicatur deu-
 teron. 30. d
 Inobediens verbo dei propheta quidam occiditur à
 leone à deo immisso 3. reg. 13. d. e
 Inobedientes Israelitæ captiui ducuntur in Assyrios
 4. reg. 17. b. c
 Inobedientia Adæ nos peccatores constituit, reddi-
 ditque deo inobedientes, accepta ab eo peccandi
 procliuat rom. 5. d
 ¶ Insanum vocat principes Iehu filium prophete nun-
 tiantem verbum dei 4. reg. 9. b
 ¶ Insatiabilia tria sunt, & quarum inexplabile prouer.
 30. c
 ¶ Insons non occidendus exod. 23. a
 ¶ Instrumentis muscis ludit Dauid cum omni populo
 ante arcam dei quam reducebant, quibus testaban-
 tur cordis sui lætitiā 2. reg. 6. a

Intelligentia replet deus artifices tabernaculi, ut exco-
 gitare possint omnia opera ex auro & lignis, &c.
 exod. 31. a. 35. d
 ut intelligat quæ agere debeat, præcipit deus Iosue le-
 gere legem iof. 1. b
 ut intelligat quid agere debeat, hortatur Dauid Salo-
 monem, ut præcepta dei custodiat, sicut præceptum
 erat à Moyse 3. reg. 2. a
 ut intelligerent Iudæi, & non adorarent idola, optat
 deus deut. 32. d
 Intelligentia nostra, est verbum dei deut. 4. a
 Intelligentia, recedere à malo tob. 28. d
 Intelligens cor quod beneficia & magnalia dei erga se
 cognoscat, non dat deus iis qui non obediunt præ-
 ceptis suis deut. 29. a
 ¶ Interficiuntur idololatæ à Leuitis iussu Moysi exod.
 32. f
 Intercedit Abraham pro Sodomitis gene. 18. c
 INTERCESSOR noster Christus apud patrem
 rom. 8. g
 ¶ Internus homo, spiritus est per verbū dei conceptus,
 qui non potest non delectari in lege rom. 7. d
 ¶ Interpretatio somniorum dei est gene. 40. b
 per Interpretem loquebatur Ioseph fratribus gene.
 42. d
 Interpretandi donum flagitet à deo, qui linguarum do-
 num habet 1. cor. 14. c
 Interpretatio & explanatio sermonum à spiritu dei da-
 tur 1. cor. 12. b
 ¶ Interrogatus deus in infirmitatibus, non idola 4. re-
 gum 1. d
 non Interrogato domini ore, Iosue inir fœdus cum
 Gabaonitis, & male recessit iof. 9. b. c
 ¶ Nichil Intulimus in mundum ex iis quæ in vsus homi-
 num condidit deus 1. cor. 9. f
 ¶ Inuenit gratiam coram deo Moyses exod. 33. c. d
 Inuenit ipsa Ruth gratiam coram Booz, omnem vi-
 ctum benigne ipsi exhibente ruth. 2. b. c
 Inueniunt mala multa eos qui à deo fornicantur, alij
 fidentes quam ipsi deut. 31. d
 Inuenit deus populum Israel in solitudine vasta deu-
 teron. 32. b
 ¶ Inuidi Palesthini obturant puteos, quos foderant
 serui Abraham gene. 26. c
 Inuidet forori suæ fœcundæ Rachel infœcunda gen.
 30. a
 Inuidet filiis Israel Aegyptij, quod nimis multipli-
 centur exod. 1. c
 Inuidi filij Laban ob diuitias Iacob murmurant in
 eum gene. 31. a
 Inuidia filiorum Iacob in Ioseph, propter somnia ipsius
 gene. 37. b
 Inuidiam & contumeliam fratris contemnit Dauid, ze-
 lum dei interpretantis superbiam 2. reg. 17. d
 Inuidet Saul, Dauidi laudem victoriæ tribui 1. regum
 19. b
 Inuidi fugiendi prou. 23. a
 Inuidia sacerdotum traditur Christus mat. 27. b
 Inuidere cuiquam nescit, qui charitatem habet 1. cor.
 13. b
 Inuidia reiicienda à nobis galat. 5. d. 1. petr. 2. a. prou.
 14. d
 ¶ Inuocari ceptum est nomen domini tempore Enoc
 filij Adam gene. 4. d
 Inuocatus deus in tribulatione, exaudit 2. reg. 22. a
 Inuocantes nomen domini de corde puro, fideles
 2. timoth. 2. d
 Inuocantibus deum per fidem, salus promittitur rom.
 10. c
 non Inuocant deum verè qui in illum non credunt
 rom. 10. c
 Inuocat nomen dei ipse Abram in peregrinando gen.
 11. c. 12. a
 Inuocat nomen domini Abraham in terra Philisthi-
 norum gene. 21. d. Item Isaac gene. 2. f
 Inuocat Iacob deum Israel gene. 33. d
 Inuocat nomen domini Moyses in monte exod. 34. a.
 deut. 32. a
 Inuocato super populum suum dei nomine, timet ho-
 stes deut. 28. a
 Inuocat dominum Samson sitiens, & dat ei aquas è
 dente molari maxillæ asini, qua mille Philisthæos
 occiderat iud. 15. d
 Inuocat deum ipse Samson, ut restituat sibi fortitudi-
 nem pristinam iudic. 16. g
 Inuocare nomen dei super aliquem, id est benedicere
 ei, & orare ut deus det ei, &c. num. 6. d
 Inuocatum fuit nomen Iacob super filios Ephraim, id
 est nominibus patrum suorum appellati sunt, & dicti
 filij Iacob gene. 48. c
 ut Inuocent deos in quibus fidei sunt, dicit Israelitis

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- deus clamantibus ad se, exprobrans quod saepius à se liberati, conuersi sint semper ad idola iudic. 10. c
- Inuocantes deum Baal, irridet Elias 3. reg. 18. c
- ¶ Ioab occidit ipsum Abner. 2. reg. 3. c
- Ioab impius timens perdere Dauidis gratiam, impiè Vriam innocentem curat occidi 2. reg. 11. c
- Ioab prudenti consilio consiliat Absalom patri 2. reg. 14. a
- Ioab reducit Absalom 2. reg. 14. c
- Ioab pendente de quercu Absalom confodit 2. reg. 18. b c
- Ioab (deo ita curante) iudaster corripit Dauidem patienter lugentem filium Absalom, ne populus commotus illo fletu recederet ab ipso Dauid 2. regum 19. a
- Ioab sequitur Adoniam 3. reg. 1. a
- Ioab principem iubet Dauid Salomoni vt occidat, & quare 3. reg. 2. a b
- Ioab occiditur iussu Salomonis 3. reg. 2. c
- ¶ Ioachaz succedit Iehu patri suo 4. reg. 10. g
- Ioachaz traditur in manus Syrorum 4. reg. 13. a
- Ioachaz mortuo succedit Ioas filius eius 4. reg. 13. b
- Ioachaz succedit Iosia patri suo, & captus est à Pharaone 4. reg. 23. f. 2. paral. 36. a
- Ioachaz & Ioachim captiuitas, per leunculos & leonem significatur ezech. 19. a
- Ioachaz filius Iehu regnat pro patre suo Iehu super Israel 4. reg. 10. g. 13. a
- ¶ Ioachin succedit fratri suo Ioachim. 4. reg. 24. a. 2. paralip. 36. b
- Ioachin siue Iechonia captiuitas praedicatur ierem. 22. f
- Ioachin exaltatur à rege Babylonis 4. reg. 25. g
- Ioachin captiuo constituuntur cibaria regia ierem. 52. g
- ¶ Ioachim fit seruus regi Babylonis 4. reg. 24. a. b. 2. paralip. 36. b
- contra Ioachim propheta Ieremias. ierem. 22. d
- Ioachim regis Iuda captiuitatem refert Daniel. dani. 1. a
- ¶ Ioas pater Gedeonis irridet cultores Baal. iudic. 6. f
- ¶ Ioas, filius Ochozia absconditur ne interficiatur ab Athalia 4. reg. 11. a. 2. paral. 22. d
- Ioas constituitur rex 4. reg. 11. a. 2. paral. 23. a
- Ioas pius, quem docet Ioiada sacerdos, pecuniam aufert à sacerdotibus non instaurantibus templum, & eam in eiusdem templi vsum expendit 4. reg. 12. a
- Ioas, viuentem Ioiada, legem seruat 2. paral. 24. a
- Ioas interficitur à seruis suis 4. reg. 12. d. 2. paral. 24. g
- Ioas impius filius Ioachaz, regnat super Iudam 4. reg. 13. b
- Ioas rex Israel percutit Syrios 4. reg. 13. d
- Ioas rex Israel expugnat Amasiam & templum dei spoliat 4. reg. 14. c
- Ioas rex Israel moritur 4. reg. 14. c
- ¶ Ioatham, filius Gedeonis minimus, euasit manus fratris Abimelech. iudic. 9. a
- Ioatham proposita lignorum parabola, praedicat interitum Sichimitarum, & Abimelech. iudic. 9. b
- Ioatham regnat pro Azaria super Iudam 4. reg. 15. b
- Ioatham filius Oriæ regnat post eum, vincit Ammonitas, moritur 4. reg. 15. f. g. 2. paral. 27
- ¶ Iob sanctitas, liberi & possessio iob 1. a
- Iob conuiuantibus filiis, videns in spiritu conuiuiorum impietatem, pro eis sollicitus sacrificat iob 1. a
- Iob bona omnia dissipat Satan, & eius liberos percutit, expetita facultate à domino iob 1. b
- Iob iustus, & eiusdem laus ad deum in sua afflictione iob 1. d
- ad Iob amici tres veniunt, vt eum consolentur iob 2. b
- Iob tentatur ab vxore iob 2. c
- Iob ostendit exemplo suo pios interdum vinci in tentatione, interdum vincere iob 3. a
- Iob pio in impiorum iudicium coniecto, quod vereretur malum, accidit iob 3. d
- Iob arguitur impatientiae per Eliphaz iob 4. a
- Iob dicit culpa sua poenam esse grauiorem iob 6. a
- Iob conqueritur se ab amicis derelictum iob 6. c
- Iob vitam hominis non esse nisi laborem perpetuum ostendit iob 7. a
- Iob collatione priorum beneficiorum & praesentis afflictionis nimiam seueritatem dei in se ostendit iob 10. b
- Iob poenitendi spatium quaerit iob 10. d
- Iob quàm sit patiens ostendit iob 12. a
- Iob amicos redarguit ex propriis ipsorum verbis iob 13. a
- Iob austeritate amicorum mortuus, suam calamitatem enarrando, se citra iniquitatem pati ostendit iob 27. a
- Iob flagella sua describit, passionem Christi figurans iob 19. a
- Iob vaticiniū de generali resurrectione iob 21. d. 14. b
- Iob constantia iob 27. a
- Iob vitae suae antea factae felicitatem & pia gesta recenset, tacite amicos arguens calumniae iob 29. a
- Iob describit quanto cōtemptu ab hominibus & quanta maledictione à domino tractetur iob 30. a
- Iob recenset vitae suae innocentiam iob 31. a
- Iob à damone, vlcere percutitur iob 2. a
- Iob humana patitur, obtando sibi mortem. iob 6. b
- Iob tædet vita sua iob 10. a
- Iob poenitentia, cui duplicia pro ablatis restituntur iob 42. d.
- Iob moritur iob 42. d
- Iob patientia Christianis in exemplum proposita iacob 5. c
- ¶ Iochabed, vxor Amri, mater Moyfi & Aaron exod. 16. e
- ¶ Iohanan praedicat Godoliam duci mortem suam ierem. 40. d
- Iohanan persequitur Ismaelem interfectorem Godoliam ierem. 41. c
- Iohanan cum principibus & reliquo populo consulit Ieremiam, qui factu opus sit ierem. 42. a
- Iohanan abducit reliquias populi Iudaici in Aegyptum reclamante Ieremia. ierem. 43. a
- ¶ Iohanna, vxor Chusæ, Christum sequitur luc. 8. a
- ¶ Ioannes, Simonis fratris Iudæ filius, vitae suae infidias interemit 1. machab. 16. d
- de Iohanne Baptista percussore adhortante ad suspensionem Christi isa. 40. a. malac. 3. a
- Iohannes Baptista in spiritu Eliæ venturus malac. 4. b
- Iohannis Baptiste parentes, eorumque genus & pietas & in deum fides luc. 1. a
- Iohannes Baptista adhuc in vtero matris sublit, salutante Maria matrem ipsius luc. 1. d
- Iohannes Baptista spiritu sancto repletus adhuc in vtero luc. 1. b
- ad Iohannis Baptiste natiuitatem mirantur omnes vicini, & qui de ea audierunt luc. 2. f
- Iohannes Baptista circumciditur luc. 1. f
- Iohannis Baptiste nomen à deo illi inditum luc. 1. b
- Iohannes Baptista in desertis habitat vsque ad diem in quo praedicare cepit poenitentiam populo Israel luc. 1. g
- Iohannis victus & vestitus, matth. 3. a. vinum & siceram non bibit luc. 1. b
- Iohannes Baptista diuina reuelatione Christum nouit ioh. 1. b
- Iohannes missus ante Christum, non autem fuit Christus, sed amicus sponsi, gaudens ecclesiam sponsam Christo credere ioh. 3. d
- Iohannes missus à deo in spiritu & virtutis Eliæ, vt poenitentia praedicata, Christum annuntiaret venisse, quem contempserunt Iudæi matth. 21. c. marc. 11. d. luc. 1. b. g. 20. a. ioh. 1. a. c. d
- Iohannes non potuit sibi ampliorem honorem, aliudve officium sumere, quàm quod à deo illi erat commissum ioh. 3. d
- Iohannes ad vitae inuolutionem populum adhortatur, Christum venisse annuntians matth. 3. 2. marc. 1. a. luc. 3. a
- Iohannes Baptista dat praecepta turbis, publicanis & militibus luc. 3. b c
- Iohannes Phariseos metu diuini iudicii ad resipiscetiam permouet matth. 3. c. luc. 3. b
- Iohannis gaudium impletum, audientis Christum praedicantem ioh. 3. d
- Iohannes Baptista CHRISTVM ambulans ostendit discipulis, ipsum esse agnum à patre datum in expiationem peccatorum praedicans ioh. 1. e
- Iohannes baptizat in A Enon ioh. 3. e
- Iohannis discipuli reprehendunt Christi discipulos, quod non ieiunarent matth. 9. b. marc. 2. c. luc. 5. g
- Iohannis discipuli aegre ferunt plures ire ad Christum, quàm ad Ioannem. ioh. 3. c
- Iohannes Baptista discipulos suos docuit orare luc. 11. a
- Iohannes se indignum agnoscit qui Christo ministret ioh. 1. c
- Iohannes Baptista negat se esse Christum, aut Eliam, aut prophetam ioh. 1. c
- Iohannes Baptista discipulos suos ad Christum ablegat, nolens eos esse sibi addictos matth. 11. a
- Iohanni Christus testimonium perhibet, admonens turbas ipsius innocentiae, quæ ad verbum Ioannis non resipiscerent tanquam incertum fuisset matth. 11. a
- Iohannes Baptista testimonio Christi plusquam propheta, matth. 11. b. nullusque eo maior.
- Iohannem demoniū habere metiuntur Iudæi matth. 11. c
- Ioannes non veretur Hero dem corripere matth. 14. a
- ad Iohannis Baptista praedicationem multa faciebat Herodes, libenterque eum audiebat marc. 6. c
- Iohannem quare incluserit Herodes & occiderit matth. 14. a
- Iohannes à turba habebatur propheta matth. 21. c
- quæ Iohannes testatus erat de Christo, vera esse confitentur turbae ioh. 10. g
- Iohannes in Baptista, Christus docet fuisse Eliam, quem mittendum praedixerat Malachias. matth. 11. b
- vsque ad Iohannem legis mandata praedicat Iudæis & monitiones prophetarum: ab eo autem quod poenitentiam praedicare cepit, annuntiatum fuit regnum dei aduenisse. Christum videlicet matth. 11. b
- ab eo quod Iohannes poenitentiam praedicare cepit, magno impetu turbae & publicani conuersi, ecclesiam ingrediebantur Phariseis cōtemnentibus: quæ rapiebant & ingrediebantur violenti, post habentes omnia vt euangelij participes essent: matth. 11. b
- Iohannis testimonio Christus probat se à patre esse missum ioh. 5. f
- ¶ Iohannes & Iacobus vocantur à Christo promittenti praedicationis officium, matth. 4. d. quem sequitur.
- Iohannes & Iacobus vliscendum putant in Samaritanos, quod Christum nolissent recipere: quos reprehendit Christus luc. 9. g
- Iohanni Euangelistae prohibenti quendam demonia in nomine Christi eiciantem, quod non esset de comitatu ipsorum, indicat Christus non prohibendos esse qui quomodocunque regnum dei euangelizant promouent, etsi indigni alioqui nobis videantur marc. 9. c. luc. 9. f
- Iohanni Euangelistae indicat Christus qui eum traditurus esset ioh. 13. c
- Iohannes ingreditur cum Iesu in atrium Annae portificis ioh. 18. c
- Iohanni commendat matrem suam Christum ioh. 19. e
- Iohannes cucurrit cum Petro ad monumentum, qui sublatum esse corpus Christi credidit ioh. 20. a. b
- Iohannes se vera scripsisse, & quæ viderit & attulerit, non autem audierit tantum, affirmat, vt sibi credamus ioh. 19. f. 21. g. 1. ioh. 1. a
- de Iohanne quid futurum esset interrogans Petrus, permonetur suae mortis, & ad se nihil pertinere de Ioanne. ioh. 21. g
- Iohannes propter verbum dei relegatus in insulam Patmos apoc. 1. c
- Iohannes angelum adorare volens, ab eo prohibitus est apoc. 19. b. 22. b
- Iohannis tempore erant seductores, Christum negantes venisse in carnem 2. ioh. b
- Iohannes se Diotrephes opera commoniturum dicit 3. ioh. c
- ¶ Iohannes Marcus, minister Pauli & barnabae act. 13. a
- ¶ Ioiada pontifex constituit Ioas filium Ochozia regis super Iudam, occisa regina Athalia 4. reg. 11. a
- Ioiada sacerdos pangit foedus cum Ioas 4. reg. 11. d
- Ioiada moritur: quo mortuo, declinat Ioas ad idololatram 1. paral. 24. d
- ¶ Ionadab prudens secundum carnem 2. reg. 13. a
- Ionadab filius Rechab pius iungitur ipse Iehu, ad delendam idololatram 4. reg. 10. d
- ¶ Ionas missus in Niniuem ad praedicandum, fugit à facie domini iona 1. a
- Ionas praecipitatur in mare, abforbetur à pisce iona 1. d. 2. a
- Ionam euomit piscis iubente domino iona 2. a
- Ionas rursus iubetur ire in Niniuem. iona 3. a
- Iona praedicante resipiscunt Niniuitae iona 3. b. matth. 12. d. luc. 11. d
- Ionas affligitur, quod sermo eius contra Niniuem non fuerit impletus iona 4. a
- Ionam increpat dominus, iniustam eius iracundiam ostendens iona 4. b. c. d
- Ionas signo se resurrecturum post tertium diem praedicat Christus Iudæis signa quaerentibus matth. 12. c. luc. 16. a
- ¶ Ionathan, filius Gersom, sacerdos fuit Danitarum idolo quod Michae vi abstulerant iudic. 18. e
- ¶ Ionathan, filius Samaa fratris Dauid occidit hominem 24. habentem digitos 1. paral. 20. d
- ¶ Ionathas, filius Saulis, armigero comite, profligat Philisthaeos, fiducia in deum 1. reg. 14. a
- Ionathas à patre occidendus ob mel degustatum à populo liberatur 1. reg. 14.
- ¶ Ionathas & Dauid ineunt foedus 1. reg. 18. a. 20. a
- Ionathas indicat Dauid Saulis infidias 1. reg. 19. a
- cum Ionatha conqueritur Dauid in angustiis animi constitutus, quem Ionathas consolatur 1. reg. 10. a
- Ionathas excusat Dauidem apud Saulem 1. re. 20. c
- Ionathas promittit Dauidi se indicaturum voluntatē

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Sauls, signo trium sagittarum 1. reg. 20. d
 Ionathas moritur 1. reg. 31. a
 Ionathæ mors nuntiatur Dauidi 2. reg. 1. a
 ¶ Ionathan fratrem Iudæ ducem constituunt Iudæi 1. machab. 9. c
 Ionathæ, fratris Machabæi, bellum aduersus alienigenas 1. machab. 1. f
 Ionatas, confirmandi fœderis gratia legatos Romam ad Spartiatas mittit 1. machab. 12. a
 Ionathan dolo circumuentum comprehendit Trypon. 1. machab. 12. c
 Ionatha capto, Simon frater eius dux eligitur 1. machab. 12. a
 ¶ Ioppitarum facinus in Iudæos 2. machab. 12. a
 ¶ Ioram rex Iudæ 3. reg. 22. g. 4. reg. 8. c. occidit fratres suos 2. paral. 21. a
 Ioram alui languore interit, cui succedit Ochozias 2. paral. 21. d. 4. reg. 8. f
 Ioram frater Ochoziæ succedit ei in regno Israel 4. reg. 1. d
 Ioram filius Achab impius. 4. reg. 3. d
 Ioram minatur mortem Eliseo 4. reg. 6. g
 Ioram filij Achab & Ochoziæ regis Iudæ bellum contra Azaelem regem Syriæ 4. reg. 8. g
 Ioræ rex Israel & Ochozias rex Iudæ interficiuntur à Iehu 4. reg. 9. c. d. e. f
 ¶ Iordanis terra irrigua gene. 13. c
 Iordæ aque siccantur, & transit populus ios. 3. d
 in Iordane lauiatur Naaman & sanatur 4. reg. 5. d
 ¶ Iosaphat pius succedit Ase regi Iudæ 3. reg. 15. f. 22. f
 Iosaphat mittit prædicatores per vniuersum Iudam 2. paral. 17. b
 Iosaphat affinitate iungitur Achab 2. paral. 18. a
 Iosaphat rex pius, requirit verbum dei 1. reg. 22. d. 2. paral. 18. b
 Iosaphat defendit Michæam contra Achab 3. regum 22. b
 Iosaphat pius profectus prælium cum Ioram rege Israel, requirit prophetam dei Eliseum, qui pluuiam eis prænuntiat, & de Moabitibus victoriam 4. reg. 3. b
 Iosaphat clamans ad dominum, liberatur ab hostibus 2. paral. 18. g
 Iosaphat increpatur à propheta Iehu quòd auxilium præstitit impio Achab 2. paral. 19. a
 Iosaphat exhortatio ad iudices & Leuitas 2. paralip. 19. b. c
 Iosaphat inuadunt Moabitæ & Ammonitæ 2. paralip. 20. a
 Iosaphat oratio, qua propriæ virtuti diffidens ad deum solum refugit 2. paral. 20. c
 Iosaphat init amicitiam cum rege Ochozia, & reprehenditur à propheta Eliezer 2. paral. 20. g
 Iosaphat moritur 2. paral. 21. a
 ¶ Ioseph nascitur ex Rachel gene. 30. b
 Ioseph à patre dilectus accusat fratres gene. 37. a
 Ioseph futurus princeps fratrum suorum & parentis vtriusque ostenditur gene. 37. b
 Ioseph fratrum suorum inuidia, mittitur in cisternam, & postea venditur Ismaelitibus, item Phutiphari gen. 37. e. f. g
 Ioseph vestis tincta in sanguine hœdi, deferitur ad patrem gene. 37. g
 propter Ioseph benedicit deus, multiplicatque omnia bona Phutiphari, tam in domo quàm in agris gen. 39. a
 Ioseph gubernat creditam sibi domum Phutiphari: cui maxime acceptus est gene. 39. a
 cum Ioseph est deus in omnibus quæ agit gen. 39. a
 Ioseph pulchra facie vir. gene. 39. b
 Ioseph falsò stupri accusatus à domina sua, incarceration gene. 39. b
 quod Ioseph acceptus sit magistro suo, & gratiam coram ipso inueniat, dei factum est gene. 39. d
 Ioseph ministrat conceptiuis gene. 40. a
 Ioseph eductus de carcere offertur Pharaoni cui somnia interpretatur, simul consulit quid faciendum gene. 41. b. c. d. e
 Ioseph distribuit frumentum tempore famis vniuersis venientibus in Aegyptum gene. 42. g
 Ioseph recordatus somniorum, dure loquitur fratribus, à quibus non agnoscitur gene. 42. b
 Ioseph mittit fratres suos in carcerem gene. 42. c
 Ioseph epulatur cum fratribus gene. 43. c. d. g
 Ioseph furti arguit fratres suos falsò, vt tentet eos gen. 44. a. c
 Ioseph consolatur fratres, quibus se agnoscendum præbet gene. 45. a
 quòd Ioseph venditus sit in Aegyptum, dei voluntate & consilio factum fuisse testatur ipse Ioseph, & quare 45. b
 Ioseph occurrit patri suo in Gessum gene. 4. c. 6. e
 Ioseph patrem ægrotantem visitat cum filiis gen. 48. a
 Ioseph benedicitur gene. 49. c. deut. 33. b
 Ioseph filij reliqui præter Ephraim & Manasse, nō habebant particularem tribum, sed sub tribu Ephraim & Manasse computabantur gene. 48. b
 Ioseph irascitur præponi in benedictione ipsum Ephraim ipsi Manasse gene. 48. c
 Ioseph osculatur patrem morientem gene. 50. a
 Ioseph iubente Pharaone sepelit patrem in Chanaan cum magno comitatu & planctu gene. 50. b
 Ioseph fratribus iniuriam dimittit, & blande alloquitur gene. 50. c
 Ioseph moritur, & conditur aromatibus gene. 50. d
 Ioseph ossa fert secum Moyses exiens terram Aegypti exod. 13. c
 Ioseph ossa sepeliuntur in Sichem ios. 24. g
 Ioseph filij, Manasse & Ephraim, in duas diuisi tribus, successerunt in locum Leuitarum in diuisione terre ios. 14. a
 Ioseph filij faciunt Amorrhæum tributarium. iudic. 1. g
 Ioseph filij Iacob commendatio eccl. 49. d
 Ioseph fides hebr. 11. d
 ¶ Ioseph ab Arimathæa, occultus Christi discipulus, petit corpus ipsius à Pilato, vt illud sepeliat matth. 27. g. ioan. 3. a. 19. g
 ¶ Ioseph cognominatus Bersabas ab apostolis, agro vedito pretium offert ad pedes apostolorum act. 4. g
 ¶ Iosias rex prænuntiat, qui idololatriam Ieroboam purgaturus erat 3. reg. 13. a
 Iosias filius Ammon constituitur rex 4. reg. 21. d
 Iosie cura in templo instaurando 4. reg. 22. a. 2. paral. 34. b
 Iosie fletus, audito libro Deuteronomij 4. reg. 22. c. d. 2. paral. 34. d
 Iosias consulit dominum per Oldam prophetissam 4. reg. 22. c. 2. paral. 34. e
 Iosias legit Deuteronomium coram populo, idola demolitur, & sacerdotes Baal occidit 4. reg. 23. a. 2. paral. 34. a
 Iosias celebrat phasæ 4. reg. 23. c. 2. paral. 35. a
 Iosias nolens acquiescere regi Nechao, dei voluntatē ei nuntianti, vulneratus interiit: quem luget populus 4. reg. 23. e. 2. paral. 35. c. d
 Iosie regis Iudæ filij 1. paral. 3. c
 Iosie laus 4. reg. 23. e. eccl. 49. a
 ¶ Iosue minister Moysi cum ipse erat in monte exod. 24. d
 Iosue, qui & Osee, vnā cum Moysē descendit de monte exod. 32. d. nume. 13. b
 Iosue æmulatus pro Moysē, nolens alios præter Moysen prophetare, prohiberi petit Eldad & Medad prophæantes nume. 11. f
 Iosue & Caleb terram promissionis laudant coram populo: quos ipse vult lapidare, nisi adesset dominus nume. 14. b
 Iosue ingressurus terram Chanaan, & diuisurus eam populo deut. 1. f
 Iosue præficitur populo loco Moysi exod. 17. d. num. 27. d. deut. 31. a. 34. d
 Iosue animat dominus ad inuadendum terram promissionis ios. 1. a
 Iosue exaltauit & magnificauit deus coram Israelitis, faciens mirabilia coram eis, quibus cognoscerent se esse cum ipso Iosue. ios. 3. b
 Iosue temporibus nullus potuit Israelitis resistere iosue 1. a
 Iosue præcipit dominus cōtinuam Deuteronomij lectionem ios. 1. b
 Iosue mittit exploratores in Iericho ios. 2. a
 Iosue cum populo venit ad Iordanem ios. 3. a
 Iosue iubetur à deo calcamentum soluere, cum ei loqueretur in Galgalis ios. 5. d
 ipsi Iosue dat deus urbem Iericho, & quo modo iosue 6. a
 Iosue fletus coram domino ios. 7. b
 Iosue dat deus urbem Hai, consulens interim ei quid agere debeat vt capiat eam ios. 8. a. b
 Iosue benedicit populo, eique præsentibus mulieribus & paruulis legit totum Deuteronomium. ios. 8. g
 contra Iosue congregantur Amorrhæi, Heuæi, & humilimodi in prælium ios. 9. a
 Iosue pugnat pro Gabaonitis cōtra Amorrhæos: quos tradit deus in manus ipsius ios. 10. b
 Iosue interficit quinque reges ios. 10. c
 Iosue pugna contra diuersos reges ios. 11. a
 Iosue ne vnum quidem verbum prætermisit eorum quæ præceperat ei Moyses, quin compleuerit iosue 11. c
 Iosue cum omni familia seruit deo ios. 24. d
 Iosue iubetur diuidere terram filiis Israel ios. 13. a
 Iosue possessio ios. 19. d
 Iosue dehōrtatur populum à commissione gētium iosue 23. a
 Iosue fœdus cum populo Israel ios. 24. c
 Iosue commemoratis dei beneficiis, hortatur populum ad legis obseruantiam ios. 24. c
 Iosue moritur ios. 24. g. iudic. 2. b
 Iosue laudes eccl. 46. a
 Iosue & Zorobabel ædificant altare 1. esd. 3. a
 in Iosue Bethsamitæ agro requiescit arca quam remittebant Philisthiim 1. reg. 6. c
 ¶ Ira dei sapissimè, vno peccante, desæuit super omnes, vt de Achan videmus ios. 22. d
 Ira dei deuorauit Pharaonem cum exercitu. exod. 15. b
 Iram dei timens Moyses, ob adoratum ab Israelitis vitulum orat. deut. 9. c
 Iram furoris dei non fecerat Dauid, id est non occiderat penitus Amalecitas iuxta præceptum dei: ideo à deo abiectus 1. reg. 28. c
 Iratus furor domini in idololatrias iudic. 2. d
 Irascitur dominus in murmuratores num. 11. a
 Iratus deus in Moysen, non exaudit cum exod. 4. d. deut. 1. f. 3. d
 Irascitur deus in Aaronem & Mariam detrahentes Moysi nune. 12. c
 Iratus deus in Aaronem qui vitulum conflauerat deut. 9. c
 Iratus deus tradit Israelitas in manus regis Syriæ & Moab, adorantes idola iudic. 3. a. b
 Iratus deus quòd contra ipsius voluntatem aliquis tulisset de anathemate, non sedatur donec ille lapidetur ios. 7. a. d
 Irascitur deus in Israelitas ob vitulum aureum: quam iram vt sedet, orat Moyses exod. 32. e
 Irascitur dominus in populum infidelem, quem Moyses oratione sua placat nume. 14. b. c
 Irascitur deus in Israelitas fastidientes man. numer. 11. d
 Irascitur deus in Salomonem, quòd contra suum præceptum accepisset vxores idololatrias, quæ auerterunt eum ab ipso 3. reg. 11. b
 Iratus deus percutit Ozam, qui contra ipsius verbum præcipiens vt à sacerdotibus portaretur arca, contigerat eam casum minitari & non portauerat eam in humeris, sed eam bobus commiserat 2. reg. 6. b
 Irasciturum se minatur deus Israelitis, si dereliquerint ipsum, & alij quàm ipsi fiderint deut. 31. d
 Iratus deus claudit cælum non dando pluuiam iis qui non fidunt ei deut. 11. b
 Iratus deus contra populum Israel, commouet Dauidem vt numeret populum, vnde puniatur ipse populus 2. reg. 24. a
 Iratus deus propter peccata, tradit nos in manus hostium 1. reg. 8. c
 ne irascatur, orat deum ipse Gedeon secundò, petens signum in vellere iudic. 6. g
 Ira dei in populum causa deut. 29. d. ezech. 5. b
 Ira dei non prouocanda, inito cum dæmonum cultoribus consortio 1. corint. 9. e
 Ira dei super incredulos coloss. 3. b. ioan. 3. d
 Ira dei super incredulos Iudæos 1. thess. 2. d
 Iram sibi thesaurizant in nouissimis diebus diuites huius mundi iacob. 5. a
 Ira filij sumus natura ephes. 2. a
 Iram eius manere super nos non constituerat deus, sed vt haberemus salutem per Iesum 1. thess. 5. b
 ab Ira ventura liberati sumus per Christum 1. thessal. 1. d
 ¶ Ira abiicienda, eique cedendum mansuetudine & lenitate rom. 12. d. ephes. 4. f. g. coloss. 3. b. ecclesiastes 7. d. 11. prouerb. 27. a
 qui irascitur fratri verbo aut signo, occidit cum matt. 5. c
 Iram si quis cum fratre habeat, ante orationem reconcilietur cum fratre 1. timoth. 2. c
 Ira viri, iustitiam non efficit iacob. 1. c
 ad Iram tardus sit omnis homo, & ad loquendum iacob. 1. c
 ne irascantur mutuo in itinere, fratres suos hortatur Ioseph gene. 45. g
 cum Ira & tristitia, ob cordis eorum cecitatem respicit Christus Phariseos marc. 3. a
 Irascitur Iacob in Laban, quòd falsò furti ipsum arguisset gene 31. e
 Irascitur Ioseph præponi in benedictione ipsum Ephraim ipsi Manasse gene. 48. c
 Irascitur Moyses in deum nume. 11. c
 Irascitur Moyses ob idololatriam Israelitarum exod. 32. d
 Irascitur Moyses contra filios Aaron, quòd non comederint residuum oblationum leuit. 10. d
 Irascitur vehementer Moyses in superbos Core, Da-

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- than & Abiron nume. 16. c
 Irascitur spiritu dei motus Saul, audiens Iabitarum
 oculos peti à Naas Ammonite, in fœdus 1. reg. 11. b
 Irascitur Saul, Dauidi laudem victoriæ tribui 1. reg.
 18. b
 Iram inimicorum præuides & superbiam, viribus suis
 tribuentium victoriam suam contra Iudeos, distul-
 lit deus affligere ipsos Iudeos deut. 32. d
 Iracundi mansuetudine vincuntur proverb. 15. b
 cum Iracundo non rixandum eccle. 8. d
 cum Iracundo amicitia non iucunda proverb. 22. d
 ad Iracundiam concitant deum Israelitæ, derelinquē-
 tes ipsum, & seruientes Baalim & Astaroth iudi. 2. b
 ad Iracundiam prouocauerunt deum sapientissime Iudei
 nume. 11. a. 16. a. 21. a. deut. 9. b. d. 32. c
 Irad filius Enoch gene. 4. c
 Ire ad patres suos, pro mori, vtuntur sacræ scripturæ
 gene. 15. c
 Ire ad Christum, si ei credere ioan. 6. d
 Iris in nubibus, vide Arcus.
 Irridentes pueri Eliseum caluum, maledicti ab eo de-
 uorantur ab vris 4. reg. 2. d
 Irridetur Christus ioan. 19. a
 Irridet Elias deum Baal 3. reg. 18. e
 Irriguum terram petit sibi dari Axa in hæreditatem
 iof. 15. d
 Irritauerunt deum Israelitæ seruientes idolis, gloriã
 quam deo debebant, eis tribuentes deut. 32. c
 non Irritatur, nec de vlciscendo cogitat, qui charita-
 tem habet 1. corinth. 13. b
 Isaac promittitur Abraham gene. 15. a. 17. c. 18. b
 ex Isaac multi populi nascituri gene. 17. c. 21. b. c. 26. a
 Isaac nascitur secundum promissionem gene. 21. a
 Isaac immolatur gene. 22. b
 Isaac accipit Rebeccam in vxorem gene. 24. g. 25. c
 Isaac datur possessio: filiis concubinarum dantur mu-
 nera gene. 25. a
 Isaac benedicit deus post mortem patris gene. 25. b
 Isaac famem fugiens, peregrinatur ab Abimelech gen.
 26. a
 Isaac promittitur Christus gene. 26. a
 Isaac dicit vxorem esse sororem suam, timens occidi
 propter eam gene. 26. b
 Isaac promittitur terra Chanaan gene. 26. a
 Isaac diues, & eius pro vxore oburgatio gene. 26. b. c
 Isaac pastores pro puteis contendunt aduersus pasto-
 res Geraræ gene. 26. d
 cum Isaac erat deus gene. 26. e
 Isaac deus multiplicat propter Abraham gene. 26. e
 Isaac, altari deo ædificato, inuocat ipsum gene. 26. f
 Isaac expellit Abimelech gene. 26. d. f
 Isaac init fœdus cum Abimelech gene. 26. g
 Isaac præcipit Esau vt ex venatione coquat pulmentū
 gene. 27. a
 Isaac tristatur supra modum, Iacob præripuisse bene-
 dictionem ipsi Esau gene. 27. e
 Isaac benedicit Iacob & Esau gene. 27. d. f
 Isaac moritur, & sepelitur à Iacob & Esau gene. 35. d
 Isaac filij 1. paral. 1. c
 Isaac commendatio eccle. 44. c
 Isai pater Dauid ruth 4. d
 Isai mittit Dauid ad Saulem cum muneribus 1. reg. 16.
 d. 17. b
 Isai suæ Iesse filij 1. paral. 2. b
 Isai mittit Ezechias nuntios ob Sennacherib
 4. reg. 19. a
 Isaias promittit Ezechia victoriam 4. reg. 19. b
 Isaias Ezechiam increpat ob ostentatos thesauros le-
 gatis regis Babyloniorum 4. reg. 20. c
 Isaias quo tempore prophetauerit isa. 1. a
 Isaias uidet gloriam dei isa. 6. a
 Isaias mittitur ad Iudeos isa. 6. c
 Isaias cum afflatu diuino spiritu videret oculis pro-
 pheticis gloriam filij dei, quam olim in corpore hu-
 mano habiturus esset, futurum dixit Iudeos non cre-
 dituros in eum, ioan. 12. f
 Isaiam legit populo Ioannes luc. 2. a
 Isboseth constituitur rex super Israel 2. reg. 2. b
 Isboseth irascitur ipsi Abner, quod dormiisset cum
 concubina patris 2. reg. 3. a
 Isboseth regem Israel occidunt Baana & Rachab,
 eiusque caput deferunt ad Dauidem, à quo occidi-
 tur 2. reg. 4. b. c. d
 Isboseth sepelitur à Dauide 2. reg. 4. d
 Ismahel qualis futurus gene. 16. d
 Ismael nascitur ex Agar, & circumciditur gene. 16. d
 pro Ismaele orat Abraham & exauditur gene. 17. c
 Ismahelis pueri afflicti vocem exaudit deus genesis
 21. b
 Ismael sagittarius ducit vxorem AEgyptiam, habitans
 in deserto Pharan. gene. 21. c
 cum Ismaele fuit deus, habitante in solitudine gene.
 21. c
 Ismael moritur gene. 25. b
 Ismaelis genealogia gene. 25. b. 1. paral. 1. b
 Israel vocat deus Iacob gene. 32. g. 35. b. 3. reg. 18. g
 Israelitas vocat seruos suos deus leuit. 25. g
 Israelitæ infideles volant reueri in AEgyptū, & qua-
 re num. 14. g
 Israelitæ iniussu dei præliantes contra Amalecitas, oc-
 ciduntur nume. 14. a
 Israelitarum regnum quale futurum, prædicitur à Ba-
 laam num. 23. b. d. & 24. a
 Israelitæ rursus numerantur, antequam intrent terrā
 promissionis nume. 26. a
 Israelitarum mansiones nume. 33.
 Israelitas futuros idololatrias prædicit deus Moyse &
 Iosue deut. 31. d
 Israelitæ ob vnus inobedientiam occiduntur ab ad-
 uersariis populo Hai iof. 7. a
 contra Israel nullus ne mutire quidem audet iof. 10. d
 Israelitis promissiones factæ de terra Chanaan, imple-
 tæ: & eisdem pax per circuitum ab inimicis iof. 11. d
 Israelitæ obiurgant fratres suos Rubenitas & Gad-
 itas, putantes ipsos ædificasse altare vt super illud sa-
 crificarent diis alienis iof. 22. d
 Israel eligit dominum sibi in deum, cui seruiat, reiectis
 idolis iof. 24. d
 Israelitæ miscunt connubia cum Chananæis, Amor-
 rhæis, & huiusmodi, vnde obliuiscuntur dei: à quo
 traduntur in manus inimicorum, & clamantes ab eo-
 dem liberantur ab angustiis iudic. 3. a. b
 Israelitas tradit deus in manus Iabin regis Chanaan
 iudic. 4. a
 Israel liberatur per Deborah & Baruc. iud. 4. a
 Israelitæ ad idola conuersi opprimuntur à Madianitis
 septem annis iudic. 6
 Israelitæ traduntur à deo in manus Philistinorum &
 Amorrhæorum, quod idolis eorum ipso derelicto
 seruirent iudic. 10. b
 Israelitæ omnes fornicantur in ephod Gedeonis iu-
 dic. 8. f
 Israelitæ confitentur peccatum, assidue clamantes &
 petentes liberari, agentes penitentiam proiciendo
 idola sua iudic. 10. c. d
 Israelitæ congregantur in Maspha, consulturi de vxore
 Leuitæ cuiusdam, qua abusi fuerant Gabaonitæ
 iudic. 20. a. b
 Israelitæ missa legatione, petunt transitum per Edom
 nume. 20. c
 Israelitæ 400000. vincuntur à Beniaminitis fratribus
 25700. iudic. 20. c
 Israelitæ iurant se non duros filias suas in vxores re-
 liquis ex tribu Benjamin iudic. 21. a
 Israelitarum seniores conqueruntur se esse percussos
 à deo coram Philisthæis 1. reg. 4. a
 Israelitæ secundo cadunt ad triginta milia 1. reg. 4. b
 Israelitæ regem petunt, nolentes deum regnare super
 se 1. reg. 8. a. b
 Israelitæ, congregatis in prælium Philisthæis pauidi
 abscondunt se in cauernis 1. reg. 13. a. b
 Israelitæ carent gladiis & armis astutia Philistinorū
 1. reg. 13. d
 Israelitæ timidi, audita victoria de Philisthæis à deo
 per Ionathan data, egrediuntur è speluncis & perse-
 quuntur eos 1. reg. 14. e
 Israelitæ timidi & infideles audita superbia Goliath. 1.
 reg. 17. b. c
 Israelitæ turbantur audientes mortuū Abner. 2. reg. 4. a
 Israel cum Iuda contendit, quod in reducendo rega
 non fuerit vocatus 2. reg. 19. g
 Israel separatur à Dauide Seba impius vir 2. reg. 20. a
 Israel à fame & bello liberatur sine hominum manu. 4.
 reg. 7. b
 Israelitis annuntiant leprosi, dei prouidentiam, quam
 nolunt agnoscere 4. reg. 7. c
 Israel percutitur ab Hazael 4. reg. 10. g
 Israelitæ affliguntur ab Hazaele rege Syrorum 4. reg.
 13. a
 Israel traditur in manus Sefac, quod deum reliquerit
 2. paral. 12. a
 Israeli famies prædicitur, & captiuitas osee 1. b. 9. a
 in Israeliticum regnum & Iudaicum cōminatio amos
 2. b. micha. 1. a. ezech. 7. a. 4. reg. 27. a
 Israelitæ captiui ducuntur in Assyrios, & quare 4. reg.
 17. a. b. 18. b. c
 Israeli promittit deus liberationem à gentibus ezech.
 36. a. ierem. 46. g
 Israelitici regni finis ob peccatum idololatriæ 4. reg.
 17. a
 Israel quare vastatus sit ezech. 39. f
 Israelitici populi interitus, pro quo Aaron deprecatus
 est. sapien. 18. d
 Israelis impietates arguuntur micha. 6. b. osee 13. d.
 ezech. 22. d
 Israelem dispersum promittit dominus se congregatu-
 rum ierem. 50. a. ezech. 28. g. 37. a
 Israel quare assumptus in populum dei & quare reie-
 ctus ierem. 13. b
 Israeli beneficia à deo collata commemorantur osee
 11. a
 Israelis interitus prædicitur propter idololatriam 3.
 reg. 14. d
 Israelis ingratitude, & eius interitus osee 10. c. amos
 1. c
 Israel plagis non emandatur osee. 10. a
 Israelitici calamitatis acerbitas describitur amos 8. c
 Israelitarum abiectio, post quam ad Christum tandem
 sunt reuersuri osee 3. b
 Israelitis vltima conuersio post gentium plenitudinem
 osee 2. c. sophon. 3. b
 Israelis reliquiarum exaltatio micha. 5. e
 Israelis vana fiducia describitur osee 12. a
 Israelis suæ felicitati restituendum prædicit domi-
 nus ierem. 30. a
 Israel carnalis describitur, & propheta eius osee 9. b
 qui Israelitæ veri sint censendi roma. 9. b
 Israel dei galat. 6. d
 ab Israele vero aufert deus omnem carnis fiduciã mi-
 cha. 5. d
 Israelitam verum fuisse Nathanaelem probat Chri-
 stus ioan. 1. g
 Israelem esse inexcusabilem probat Paulus citato te-
 stimonio Moyse & Isaie rom. 10. d
 Israel assecutus est per electionē gratiæ dei quod non
 potuit per opera rom. 11. d
 Israelitarum reliquias saluandas probat Paulus testi-
 monio Isaie rom. 9. f
 Israelis execratio facta, vt gentes fidem Christi susci-
 perent roma. 11. c
 Israelitæ putantes se iustificari ex operibus legis, ad ius-
 titiam veram non peruenerunt roma. 9. g
 Issachar filius Iacob ex Lia gene. 30. c
 Issachar benedictio gene. 49. b. deut. 33. c
 Issachar fors iof. 19. b
 Issachar genealogia gene. 49. b. 1. paral. 7. a
 Itineris Iacob comes fuit deus gene. 28. c. 35. a
 Itineris Iacob custos & protector deus gene. 28. c. d
 Itineris filiorum Israel dux semper deus diu & noctu
 exod. 13. d
 Iter facientes viri quinque è tribu Dan, missi sunt ex-
 ploratores vt inuenirent locum inter reliquas tri-
 bus, consulunt dominum per Leuitam, an ipse diri-
 geret viam ipsorum iudic. 18. a
 Iubal, citharæ & organorum inuentor gene. 4. d
 Iubileus annus, quinquagesimo quoque anno leuit.
 25. b
 Iuda filius Liæ nascitur gene. 29. d
 Iudæ consilio, Ioseph venditur Ismaelitis gene. 37. f
 Iudæ coniugium gene. 38. a
 Iudæ incestus cum Thamar nuru sua gene. 38. c
 Iudas agnoscit culpam, confitens integritatem Tha-
 mar gene. 38. f
 Iudas se seruum offert ipsi Ioseph, vt Benjamin redu-
 catur ad patrem, quem susceperat in fidem suam ge-
 ne. 43. b. 44. g
 Iuda filij gene. 46. b
 Iuda super omnes fratres honorem accipit, cui regiã
 datur potestas quæ fuerat Ruben gen. 49. a. b. deut.
 33. a
 Iudæ filiorum fors iof. 15. a. b
 Iudæ filiorum genealogia gene. 38. d. 46. b. 1. paral. 4. a
 sapien. 2. a
 Iudas dux belli constituitur iudic. 1. a
 Iudas cum Simeone expugnat Chananæos iudic.
 1. a
 Iudæ tribus sola Dauidem sequitur 2. reg. 2. c
 maiores natu Iuda hortatur Dauid, ne in reducendo
 eo sint postremi 2. reg. 19. b
 Iuda cum reliquis Israelitis reducit Dauidem in Ieru-
 salem 2. reg. 19. c
 Iudæ tribus sequitur Dauidem 2. reg. 20. a
 Iudæ tribus idololatriæ 3. reg. 4. f
 Iudæ regnum se ablaturum prænuntiat deus 4. regum
 23. f
 Iudæ & Ierusalem destructio propter impietates Ma-
 nasse 4. reg. 21. b
 Iudam constituit deus principem Israelitis iudic.
 1. a
 Iude Iuda proditore conqueritur Christus psalm. 54.
 versu 12
 de Iuda proditore, in cuius locum suffectus est Ma-
 thias psal. 18. versu 7.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Iudæ perfidiam detestatur Christus psal. 40. versu 10
Iudam proditorum futurum præmonet Christus ioan. 6. c.
- Iudæ proditori bonum, si natus non fuisset matth. 26. b
Iudas instinctu diaboli Christum tradidit ioannis 13. a
Iudas proditor indignatur ob vnguentum effusum super pedes Christi ioan. 12. a
Iudam suæ proditoris monet Christus matth. 26. b
Iudas proditor, fur erat, & oculos habens, ea quæ mittebantur portabat ioan. 12. a
Iudæ iubet Christus ipse ut citò perficiat proditionem suam ioan. 13. c
Iudas non erat lotus, non enim suscepit fide euangelium Christi ioan. 13. b
Iudas pollicetur se traditurum Christum in manus principum matth. 26. b
Iudas hunc osculi dederat Iudæis, quo Christum cognoscerent matth. 26. e
Iudas accepta cohorte ministris à pontificibus procedit ut Christum prodatur ioan. 18. a
Iudas cum sua cohorte cadit rorsum ioan. 18. a
Iudas Christum osculo prodit matth. 26. e
Iudam proditorum, amicum suum vocat Christus matth. 26. c
Iudam poenitet prodidisse Christum, referentem pecunias quas pro prodicione acceperat matth. 27. a
Iudas proditor suffendit se, & crepat medius act. 1. c
Iudas proditoris ortus erat idem ministerium quod apostoli act. 1. c
Iudas Machabæus Iudæis præfectus, Apollonium & Seron Syria principem interfecit 1. machabæorum 3. b
Iudas Machabæi fiducia in deum 1. machab. 3. b
Iudas Machabæus contra Lyfiam pugnare statuit 1. machab. 3. c
Iudas Lyfiam debellat 1. machab. 4. c
Iudas templum purificat, & altare dedicat 1. machab. 4. c
Iudas Ephron ciuitatem euertit 1. machab. 5. c
Iudas oratione facta, Nicanorem interfecit 1. machab. 7. f
Iudas, oblato pro mortuis sacrificio, spem resurrectionis ostendit 2. machab. 12. g
Iudas Machabæus exercitum colligit, suos ad constantiam adhortans 2. machab. 8. a
Iudas Machabæus pugnaturus aduersus Eupatorem, suos ad orationem hortatur 2. machab. 13. c
Iudas gentium idola succendit 1. machab. 5. g
Iudas interficitur à Bacchide 1. machab. 9. b
Iudæ substituitur Ionathas 1. machab. 9. c
Iudæi ex medio nationum separati à deo per variasigna, ut ipse cognoscereetur solus & vnus esse deus deut. 4. e
- Iudæi neruum femoris non comedunt, & quare gene. 32. a
cum Iudæis comedere, illicitum est Aegyptiis gene. 43. g
Iudæorum gens obstinata isaia. 48. a. act. 17. g. ierem. 17. a
Iudæi credentes in Christum, consentunt sibi fuisse datam terram promissionis ob solam dei voluntatem psal. 43. versu 1
Iudæos fecit deus seruire diis alienis, quod noluerunt ipsi obedire deut. 28. d
Iudæi patrum vestigia secuti, deos adorant ierem. 11. b
Iudæorum abiectio 2. reg. 22. b
Iudæorum destructionem prædicit deus, si non fecerint omnia quæ præcepit leuit. 26. e
Iudæorum conspiratio in Ieremiam. iere. 18. c
Iudæi minatur dominus ob idololatriam sophon. 1. a
Iudæorum malitia arguitur aliarum gentium comparatione iere. 2. b
Iudæis mala euentura ob contemptum prophetarum ierem. 7. c
Iudæorum exterminatio ob abiectioem legis dei isa. 5. f
Iudæi monentur seruire regi Nabuchodonosor iere. 27. b
Iudæa captiuitas prophetatur osee 8. a. amos 2. a. iere. 2. d
Iudæa destructio ob infidelitatem regis sui Achaz & populi isa. 7. c
Iudæis imminet destructionem à Babylonis ostendit deus Ieremias. iere. 1. c. & Zacharias. zacha. 5. a
Iudas transfertur in Babylonem 4. reg. 25. f
Iudæa destructio per regem Assur. isa. 8. b
Iudæa quare vastata ab Assyriis ierem. 3. b
Iudæos interfecit dominus, Assyrii vitur isa. 10. b
Iudæi conqueruntur se in errorem traditos isa. 63. d
Iudæi iuste se pati fatentur propter peccata baruch. 2. a
- Iudæorum terra vastata etiam ab amicis ierem. 12. a
Iudæ & Israhel vnio, ezech. 37. d
Iudæ reductio à captiuitate osee 6. d
Iudæorum exitum ob derelictum deum, & fornicationem eorum cum idolis ierem. 2. c. 5. e
Iudæorum interitus præfiguratur, & eorum dispersio, ierem. 13. a
Iudæorum reuersio in Ierusalem permittente Cyro rege Persarum isa. 14. a
Iudæi, quorum deus corda mouit, ascendunt ad ædificationem templi 1. esdr. 1. b
Iudæorum reuerentium à captiuitate Babylonica numerus 1. esdr. 2. a
Iudæos ducentes vxores alienigenas increpat Nehemias 2. esdr. 13. d
Iudæorum pugna aduersus Idumæos 2. machab. 10. c
Iudæi omnes perierunt, præter paucos apostolos, & eos qui per illos crediderunt isa. 1. c
Iudæorum reliquæ seruandæ isa. 10. e. 28. b. 65. b
ex Iudæico populo seruandi signantur ezech. 9. b
Iudæorum pars petra Christo non credit, & pars altera credit isa. 8. c
Iudæorum abiectio & receptio psal. 105. versu 17
Iudæorum destructio post aduentum Christi isa. 32. b
Iudæorum excidium ob Christum traditum in manus gentium iere. 11. d
Iudæorum exæcatio ne prophetas intelligant isa. 29. c
de Iudæorum & gentium consilio contra Christum & fideles eius psal. 2. sapient. 2. c. ierem. 11. d
Iudæorum & gentium vnio in Christo isa. 19. d. osee 1. d
in Iudæorum aduersarios prophetia zacha. 1. d
IUDÆI in gentem peculiarem à deo adoptari rom. 9. a. deut. 4. a. quos propria dei vocat Ioannes. ioan. 1. b
Iudæi baptizati in moyfen in nube & mari, ac in discipulos Moyfi appositum 1. corint. 10. a
Iudæi incircumcisi cordibus, auribus, dura ceruice, spiritui sancto semper resistentes proditores, homicidæ act. 7. f
Iudæi Moyfen repulerunt, & auersi sunt cordibus suis à deo act. 7. e
non omnes Iudæi ex Aegypto egressi, terram promissam adepti sunt 1. corint. 10. a
ad Iudæos potissimum pertinent testamentum & pactum dei cum patribus & legislatio rom. 9. a
Iudæos multos ruituros, & non credituros euangelio, prædicit Simeon. luc. 2. e
Iudæos occisuros prophetas, doctores, & alios quos ad eos mitteret, prædicit ipse Christus matth. 23. d
IUDÆI ex Iudæorum patribus secundum carnem natus est Christus rom. 9. a
ex Iudæis salus ioan. 4. c
Iudæi, filij dei dicuntur matth. 15. e. marc. 7. c
Iudæos infideles, diaboli filios nominat Christus ioannis 8. e
ut Iudæos oues errantes saluaret missus Christus matth. 15. e. marc. 7. c
Iudæis inferuiuit Christus, declarans deum patrem veracem in suis promissionibus rom. 15. b
ad Iudæos primum mittit Christus apostolos, qui eis euangelium nuntiarent matth. 10. a. act. 3. d
à Iudæis, qui tenebræ erant, Christus non susceptus ioan. 1. b quia opera eorum erant mala, ioan. 3. c. & quia non erant ex ouibus, ioan. 10. e. nec ex deo, ioannis 8. f
Iudæi cum multa miracula vidissent, non crediderunt, & quare ioan. 12. f
Iudæi Christum Salomonem maiorem non audiunt matth. 12. d. luc. 11. d
Iudæi deum patrem se habere gloriabantur cum Christum non diligerent, ioan. 8. e. filios item se esse Abraham, volentes tamen Christum interficere ioan. 8. e
quod Iudæis in oculis hominum sapientibus euangelium suum absconderit pater deus, exultat Christus matth. 11. d
Iudæi Christum volunt interficere, & quare ioan. 5. d
Iudæi volunt ut Christus apartè dicat eis an sit Messias, ioan. 10. e. aut signum faciat quo cognoscant, matth. 16. a. marc. 8. b. ioan. 6. d. ideoque ut de cruce descendat petunt matth. 27. c
Iudæi nisi signa & prodigia viderint, non credunt ioan. 4. g. 1. corint. 1. d
Iudæos non ante cognituros ipsum esse Messiam, quam crucifixissent, prædixit Christus ioan. 8. d
Iudæi morituri in sua infidelitate ni respiciant luc. 13. a. ioan. 8. c
Iudæos Christus arguit, qui recepissent se facturos dei voluntatem, & non fecissent, quam publicani & peccatores fecerunt matth. 21. c
Iudæos impenitentia suæ arguit Christus, interrogans eos de Ioannis baptismo, cui non obtemperassent matth. 21. c
Iudæorum impenitentia etiam arguit Christus, quod ipso prædicante non resipiscissent: Niniuite verò penitentiam egissent ad prædicationem Ionæ matth. 12. d
Iudæos perdituros regnum dei, verbo euangelij ad gentes transfuso, docet Christus parabola patris familias, qui vineam plantatam à se, agricolis Iudæis locauerat matth. 21. d. luc. 20. b
Iudæos reiciendos in die iudicii, quod ipsum noluerint recipere, prædicit Christus, sperantes interim posse se inire, quod ipse in plateis eorum docuerit matth. 8. b. luc. 13. c
Iudæi inuitati ad cœnam dei, ad susceptionem euangelij, rebus huius seculi addicti, indignos se eo fecerunt: idcirco missum ad gentes abominabiles, & ad omnes orbis angulos & sepes, ut docet Christus cœnæ magnæ parabola luc. 14. d
Iudæi excommunicabant eos qui Christum confitebantur ioan. 9. c
Iudæi non ingrediuntur in die paschæ prætorium, ne peccent Christum autem verum pascha interficiunt ioan. 18. e
Iudæi volunt sibi credi in accusatione Christi ioannis 18. e
Iudæi vitionem sanguinis Christi super se petunt, cum autem crucifigi matth. 27. c
Iudæorum futurum excidium ob prophetas & Christum ipsum contemptos, prædicit ipse Christus, gentiumque ad se vocationem, proposita parabola nuptiarum filio regis factarum matth. 22. a
Iudæorum calamitates præcedentes eorum excidium matth. 24. a
Iudæi non credunt resurrexisse Christum, suffragatos autem cum discipulos esse matth. 28. c
Iudæorum gentem condemnabunt Niniuite & regina Saba in die iudicii vnâ cum Christo matth. 12. d. luc. 11. d
Iudæorum cultum abolendum prædicato euangelio prædicit Christus Samaritanæ ioan. 4. c
Iudæos cum sapius Christus verbo euangelij vellet congregare ad se, noluerunt matth. 23. d. luc. 13. g
Iudæi Christum reicientes, spiritum immundum, quæ deus ab eis eiecerat data sui cognitione, eundem vltro accenserunt, cum innumerata multitudo, parato eis loco matth. 12. d. luc. 11. d
Iudæis solis euangelium nuntiant qui dispersi erant cum moreretur Stephanus act. 11. c
Iudæi & Iudæorum principes, per ignorantiam Christum crucifixerunt luc. 23. e. act. 3. d. 1. corint. 2. b
Iudæos peccati arguit Petrus, quod Christum auctorem vitæ interfecerint act. 3. c
Iudæos tradidit deus in reprobum sensum, ut nolentes eum adorare, adorarent idola act. 7. c
Iudæi à commercio Samaritanorum abhorrentes ioannis 4. a
Iudæi abominabantur gentes, quas ne vltra abominarentur, docet deus Petrum act. 10. c. d
Iudæi mirantur gratiam euangelij diffundi etiam gentibus act. 10. g
Iudæi tumultum & seditionem commouent aduersus Paulum euangelizantem act. 17. b. c
Iudæis reicientibus verbum euangelij Paulus & Barnabas prædicant illud gentibus act. 13. g. 18. b
Iudæi quibus primis prædicatum fuit euangelium, non uissimi illud recipiunt: gentes autem contra luc. 13. f
Iudæorum regem se esse, Christus Pilato interroganti respondet matth. 27. b
Iudæorum rex in morte sua prædicatur Iesus, & scribitur à Pilato, Iudæis contradicentibus matth. 27. e
Iudæi neque amico & illicibili conuictu Christi, neque seria ad resipiscendum Ioannis exhortatione ad suscipiendum euangelium pellici potuerunt matth. 11. b
Iudæorum peccatum maius peccato Pilati ioan. 19. b
Iudæi captiui ducentur in omnes gentes luc. 21. d
tam ex Iudæis quam ex gentibus vocauit deus multos ad salutem rom. 9. c
Iudæi gentibus doctrinam euangelij, & libertatem à Christo partam inuident, qua legi eorum non subiiciuntur ioan. 7. e. galat. 4. d
Iudæos grauius accusat Paulus qui persequebantur fideles, neque volebant gentibus nuntiari euangelium 1. thess. 2. c
Iudæi abiecti propter incredulitatem: gentes verò per fidem susceptæ roma. 11. c
Iudæi deo inimici propter incredulitatem ipsorum in euangelium: dilecti verò propter promissionem factam patribus, cui credentes salui fiunt rom. 11. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Iudæos omnes non esse abiectos, exemplo suo probat Paulus rom. 11. a
- Iudæorum delicto vsus est dominus ad gentium salutem, rom. 11. b. eorumque amissio est reconciliatio vniuersorum per occasionem.
- propter Iudæorum incredulitatem, gentes misericordiam sunt consecutæ rom. 11. d
- Iudæorum spem erigit Paulus erga dei misericordiam rom. 11. a
- Iudæorum genti velum & vetus cæcitas manet, vt cū legem Moyſi legant, non tamen intelligant, nec Christum recipiant, quem lex promittebat: quod velum auferetur eis conuersis ad fidem 2. corint. 3. d
- Iudæorum & gentium vocatione testimoniis prophetarum probat Paulus rom. 15. c
- Iudæi recipiendi sunt à deo, si non permanſerint in incredulitate rom. 11. c
- inter Iudæos & gentes non est vllum apud deum discrimen: fidem respicit rom. 10. b
- Iudæos & gentes quomodo in vnum iunxerit Christus ephes. 2. c
- quæ Iudæis acciderunt, siue aduersa, siue prospera sint, in figuram & exemplum nobis sunt 1. corint. 10. a
- Iudæi accepto volumine Baruch, proiecit in ignem iere. 36. e
- Iudicium facit deus pupillo, viduæ, & peregrino deut. 10. d
- Iudicauit deus causam opprobrii David, occidendo ipsum Nabal qui denegauerat ei cibos, & exercitui 1. reg. 25. g
- Iudicat Moyſes populi lites secundum leges dei, à mane ad vespem exod. 18. b. 33. b
- Iudicant lites Israelitarum seniores in radice montis Sinai exod. 24. d
- Iudicat Israellem Debora prophetis vxor Lapidoth iud. c. 4. a
- Iudicium filiorum Israel in pectore Aaron exod. 28. e
- vt Iudicia reddat Israelitis, circuit Samuel ciuitates 1. reg. 7. d
- in Iudicio non acquiescendum plurimorum sententiæ, vt à verò deuictur exod. 23. a
- Iudicent populum iusto iudicio iudices deuter. 1. b. c. 16. d
- Iudicij æquitas exod. 23. a. leuit. 19. c. g. 24. d
- non Iudicandum secundum faciem prouerb. 24. c. eccle. 11. a
- Iudicia ambigua, & causæ difficilioreſ referantur ad sacerdotes, & ad iudicem summum illo tempore constitutum deut. 17. b
- Iudicabant iuxta legem, populi controuersias sacerdotes & iudices deut. 17. b
- Iudicium aduenæ & pupilli non peruertendum deut. 24. d. 27. c
- Iudicium peruertunt filij Samuel iudices Israel, sequentes auaritiā, & accipientes munera 1. reg. 8. a
- Iudicium primum quod fecit Salomon de diuini meretricum filiis post acceptam sapientiam 3. reg. 3. c
- IUDICIO** non contendendum, sed ferenda potius iniuria matth. 5. f
- quod Iudicio contendant Christiani, delicto imputat Paulus 1. corint. 6. b
- Iudicium impiorum non vult Paulus Christianorum lites dirimi in negotiis temporalibus 1. corint. 6. a
- Iudicium & iustitiam vt custodiant, præcipit Abraham familiæ gene. 18. c
- ad Iudicium & iustitiam adhortatur regem Iudæ Ieremias iere. 22. a
- Iudicium & iustitiam facit David populo 2. reg. 8. d
- Iudicia sunt omnes viæ dei deut. 32. a
- Iudicia dei præ oculis semper habenda 2. reg. 22. b
- Iudicium manu sua arrepturum se minatur deus, & vltionem redditurum odientibus se deut. 32. f
- Iudicia dei iusta, vera, & incomprehensibilia rom. 11. d. apocal. 16. a
- Iudicio dei subest quicquid facimus, non hominum, siue manducemus, siue bibamus rom. 14. b
- Iudicium dei imperuestigabile probatur ex operibus eius iob 37. a
- Iudicia dei admiranda sapien. 16. c
- Iudicia dei non considerent impij prouerb. 28. a
- Iudicio suo graui finit deus non facere quod rectum nobis videtur psal. 80. versu 11.
- de Iudiciorum dei magnitudine, qui pœnis mirabilibus impios affligat sapien. 17. a
- Iudicium sine misericordia non faciētibz misericordiam iacob. 2. c
- Iudicium dei horrendum in eos qui non credunt euangelio, 2. thess. 2. c. & auertentes fideles à veritate euangelij galat. 5. b
- Iudicium & exitum sibi adducit, quisquis indignè & sine fide in Christum, cœnam dominicam percipit
1. corint. 11. g
- Iudicat omnes mortales deus gene. 18. c
- Iudicat deus secundum corda, non secundum faciem 1. reg. 16. b
- Iudicare domino, ostendit Iob neminem posse iustificari iob 9. d
- IUDICIUM** suum incipit à domo sui deus, ecclesie suæ immittens tribulationes, & affliges eam, 1. petr. 4. d. prouerb. 11. d. ad correptionem nostram, ne dānemur cum mundo 1. corint. 11. g
- Iudicare dicitur gentem aliquam deus quam punit & affligit gene. 15. c
- Iudicaturum deum fines terræ prædicit Anna, mittendo verbum euangelij, Christum suum & regem, cuius potentia saluarentur credentes in ipsum 1. regu 2. b
- Iudicaturum se populum suum odientem se promittit deus, id est vlturum se de ipſis, & seruatorum suorum miserturum deut. 32. e
- Iudicium dei in filios Heli 1. reg. 2. c
- Iudicaturum se domum Heli, id est puniurum ob iniquitatem filiorum, prædicit deus ipsi Samueli 1. regum 3. c
- de Iudicio dei aduersus carnales Israelitas osee 4. a
- Iudicium dei in hostes populi sui ioei 3. a
- Iudicat deus seruos suos, quando afflictos liberat ab affligentibus 3. reg. 8. d
- Iudicium populi sui facere dicitur deus, quando dat ei victoriam de inimicis 3. reg. 8. e
- non vt Iudicaretur in dūsus per ipsum, missus Christus, sed vt saluaretur iohan. 3. b
- Iudicat Christus sicut a dicit à patre iohan. 5. e
- non Iudicatur nec moritur qui Christum audit, & illi credit iohan. 5. d
- Iudicatus est qui Christo non credit iohan. 3. c
- Iudicabitur ab ipſo sermone euangelij, quem Christus annuntiavit, qui eum spreuerit matthæi 13. c. iohan. 12. g
- Iudicabitur vnusquisque secundum quod opera ipsius testata fuerint eum habuisse fidem matth. 16. d
- Iudicium extremum minatur propheta psalmo 49. versu 1.
- Iudicium generale psalmo 96. versu 3. isaia 2. c. 27. a. 66. e
- Iudicij dies propinquus, rom. 13. d. veniet vt fur in nocte: incertus enim est, & ideo vlg' landum, matth. 24. d. inopinatus, huius seculi hominibus curis & deliciis huius vitæ immersis vt diluuium superuenit matth. 24. d. luc. 17. f. quem solus pater nouit. marc. 13. d. zach. 14. b
- Iudicij extremi diem, signa præcedentia in sole & luna describit Christus, quæ Mattheus explicat matth. 24. c. marc. 13. c. luc. 21. e
- ad Iudicium Christus cum angelis venturus matthæi 25. c
- in die Iudicij apparebit Christus ad salutem expectantibus eum hebr. 9. g
- in Iudicio reuelabit deus cordium consilia 1. corint. 4. a
- in die Iudicij, cæli magno impetu transiet, & ignis ardore soluentur 1. petr. 3. c
- in die Iudicij mirus erit delectus, vt ex duobus alter assumatur, alter relinquatur matthæi, 24. d. lucæ 17. g
- in Iudicio qui beati ex operibus misericordie cognoscuntur, vocabuntur ad promissam hereditatem matth. 25. c
- Iudicii diuini metu ad respicientiam permouet Pharisæos Ioannes, matth. 3. b. luc. 3. b
- Iudicabunt de hoc mundo sancti 1. corint. 6. a
- Iudicaturi sunt apostoli duodecim tribus Israel vnâ cum Christo in die iudicij matth. 16. d
- Iudicia vocat deus signa & portenta quæ fecit contra Pharaonem exod. 7. a. 12
- Iudicium pro lege & statuto vel iure frequenter accipit scriptura deut. 18. a
- IUDICARE** de homine prohibet lex, nisi cogniti sit de ipſo iohan. 7. g
- Iudicare fratrem & proximum aut spernere, prohibet Christus matth. 7. a. luc. 6. f. iacob. 4. d
- Iudicans fratrem, iudicat legem iacob. 4. c
- non Iudicari hunc secundum faciem iohan. 7. c
- non Iudicandi serui Christi ob liberum ciborum usum rom. 14. a. coloss. 2. d
- non Iudicandum ante tempus 1. corint. 4. a
- Iudicat omnia spiritualis cum a nemine iudicetur 1. corint. 2. d
- Iudicare seipsum non audeat Paulus 1. corint. 4. a
- in Iudicium Christus venit, vt lux ipse illuminaret cæcos ad vitam, videntes autem Pharisæos excæcarent iohan. 9. g
- Iudicium, regnum iustitiæ, euangelium salutis gentibus nunciandum esse prædicitur matth. 12. b
- Iudicium mundi proximum esse docebat Christus, cū mortem suam propinquam videret, quæ tyrannus diabolus depellendus erat à dominio suo super homines iohan. 12. c
- Iudicium alienorum à fide, deo relinquendum 1. corint. 5. d
- Iudicio Corinthiorum aut cuiuscunque hominis probari vel improbari, Paulo pro minimo est 1. corint. 4. a
- Iudicem deum petit Laban an alter alteri nocuerit gene. 31. g
- Iudicis officium exod. 23. a. leuit. 19. c. deut. 1. c
- Iudici iuxta dei legem iudicanti qui nollet superbus obedire, occidebatur deut. 17. c
- Iudex æquus exod. 23. a
- Iudex ne accipiat personas leuit. 19. c
- Iudices oportet esse misericordes erga pupillos prouerb. 3. a. eccle. 4. b
- Iudicibus quos scriptura vocat deos psal. 81. versu 1. non detrahendum exod. 22. d
- Iudicis siue principis exemplum in Samuele 1. regum 12. a
- Iudices muneribus excantantur eccl. 20. d
- Iudices alios secum constituit Moyſes, & quales exod. 18. c
- Iudices per singulas ciuitates conſtituuntur, & tales esse debeant deut. 1. b. c. 16. d
- Iudices constituit deus super Israelitas, qui ipsos liberent in afflictionibus, quibus affligebantur, quando conuersi ad idola, adorabant ea iudic. 2. c
- Iudex populi à deo constitutus Othoniel, spiritum ipsius dei habet, & iudicat populum iudic. 3. b
- propter Iudices quos constituerat, liberabat deus populum suum ab afflictionibus, quibus eos affligebat propter idola iudic. 2. d
- Iudices in porta ciuitatis sedebant iudicantes populum deut. 22. b
- Iudicem non habentes Israelitæ, facit quisque quod sibi rectum videtur, conuertentes se ad idola iudic. 17. c
- Iudices constituit Samuel filios suos, qui auaritiā secuti, munera acceperunt, & c. 1. reg. 8. a
- Iudices impij, iuxta voluntatem reginæ Iezabelis lapidantes Naboth innocentem 3. reg. 21. c. d
- Iudex vnus est, & legislator deus 1. corint. 4. a. iacob. 4. c
- IUDEX** viuorum & mortuorum Christus, à patre constitutus act. 10. g. rom. 2. 4. b. hebr. 12. f. cui dedit iudicium facere iohan. 8. d
- Iudith vidua erat in ciuitate Bethulæ castissima iudith 8. a
- Iudith reprehendit sacerdotes quod misericordiam dei terminum statuerent iudith 8. a
- Iudith adhortatur sacerdotes, vt populum ad patientiam animent exemplo patrum iudith 8. c
- Iudith consilium in vltionem inimicorum iudith 8. d
- Iudith oratio pro salute populi Israel iudith 9. a
- Iudith deprehensa ab exploratoribus Assyriorum, ducitur ad Holofernem, cui itineris causam astute aperiens, illi imponit iudith. 10. c. 11. a
- Iudith petit sibi dari facultatem certo tempore orandi iudith 12. b
- Iudith caput Holofernis præscindit, & ciuibz suis defert iudith 13. a
- Iudith laudem deo canit ob partam victoriam de Holoferne iudith 16. a
- Iudith moritur iudith 16. a
- Iugum ferreum minatur Moyſes certici Iudæorum non obedientium verbo dei deut. 28. c
- Iugum tyrannorum ferendum iere. 27. b
- IUGUM** suum suauiter ferendum, quod mititas & humilitas cordis est, & paupertas spiritus ad crucem parati, adhortatur Christus matth. 11. d
- Iumentum coire non facies cum alterius generis animantibus leuit. 10. d
- Iuramentum suum custodiens deus, quo iurauerat Abraham, Isaac, & Iacob, te daturum terram Chanaan: & quia eos diligebat, elegit deus Iudæos in populum sibi proprium, deut. 7. b. 11. b
- Iuramentum quod patribz se daturum promiserat deus, quale erat luc. 1. g
- Iuramentum quo iurauerat Abraham se daturum terram Chanaan, impletur affirmat ipsi Isaac deus gene. 26. a
- Iuramentum quo iurauerat deus se daturum terram Chanaan Israelitis, impletur iof. 21. d
- Iurat deus non daturū se terram incredulis deuter. 1. f
- Iurat Esau ipsi Isaac se daturum primogenita gen. 25. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Iuran: sibi mutuo Abimelech & Isaac neutrum alteri nosciturum gene. 26. g
- Iurat Iacob ipsi Laban non nociturum ei gene. 31. g
- Iuramentum fiebat apud Iudæos manu posita sub femore eius qui exigebat iuramentum genesis 24. a. 47. g
- Iurac Ioseph patri se delaturum eum post mortem in Chanaan gene. 47. g
- Iuramentum vt compleret deus, morantur in desertis Israelitæ, donec mortui essent bellatores quos iurauerat morituros deut. 2. c
- Iuraturi leuare manum ad cælum solebant deut. 32. f
- Iurat Iosue cum principibus populi in nomine domini se nihil mali facturum Gabanonitis callidis: propter quod, deprehensa licet simulatione, non audet eum contingere, timentes iram domini ios. 9. d
- Iurant Israelitæ se non daturus filias suas in vxores reliquis ex tribu Beniamin, iudic. 21. a
- Iuramento constringit Saul populum ne quicquam guster ante victoriam, vnde accidit vt populus fatigatus comedat cum sanguine contra dei præceptum 1. reg. 14. d
- Iurat Saul se non occisurum Dauidem. 1. reg. 19. b
- Iurat Dauid Sauli se non deleturum semen ipsius 1. reg. 24. d
- Iurat Dauid se non occisurum Semei, 2. reg. 19. d. quod iuramentum nihil veritus, moriturus mandat vt fiat
- Iura Semei quod secundum deum iustum est, vt videatur iura non valere ad hoc vt non fiat quod secundum deum fieri debet.
- Iurat Dauidi Ionathas, & Ionathæ Dauid ferientes fœdus inter se 1. reg. 20. c
- Iuramentum à Saule violatum, quo iurauerant Israelitæ se nihil nocituros Gabanonitis: quare fâme trium annorum punitur à deo nec cessat nisi morte septem filiorum Saul suspensorum ab ipsis Gabanonitis. 2. reg. 21. a b c
- Iurant Israelitæ Dauidem non amplius exiturum in prælium, ne periret 2. reg. 21. d
- Iurauerat Dauid ipsi Betfabe, post mortem suam Salomone in regnaturum 3. reg. 1. b c d
- Iuramento astrictus proximo 3. reg. 8. d
- Iurauerat Dauid se non occisurum Semei, quem moriturus occidi præcipit ipsi Salomoni 3. reg. 2. b
- Iurat Salomon se occisurum Adoniam fratrem quem & occidit 3. reg. 2. e
- Iurauerat deus quod Iudæos faceret sibi populum 1. reg. 12. d
- Iurat Paulus ad aliorum vtilitatem 2. corint. 1. d
- non Iurandum per nomen externorum deorum, exod. 23. c. sed per nomen dei, deut. 6. d. 10. d
- ne Iurent per nomen idolorum, dehortatur populum Iosue. ios. 23. b
- Iurandum non est frustra deut. 5. b
- Iurantibus in nomine dei mendaciter maledictio zachar. 5. a
- Iuramenti expiatio leuit. 5. a
- Iuramenta deo reddenda num. 30. a
- Iusiurandum index exigit à fure, aut aliis exod. 22. b
- Iuramentum inter homines, confirmatio est eorum de quibus controuersia est inter eos hebr. 2. c
- Iuramento confirmauit promissionem suam deus, vt impossibile sit eam non præstari hebr. 6. d
- qui Iuramento negant peccatum suum audierit quod viderit ipsum admisisse, si non inditauerit, peccat leuit. 5. a
- cum Iuramento & detestatione Petrus negat Christum math. 26. g. marc. 14. g. luc. 22. f. ioan. 18. c
- Iuramentum domini vocat Salomon, quo iurauerat se occisurum Semei, si domum egressus fuisset 3. regum 2. g
- Iuramentum familiare Iudæis, Hæc faciat mihi deus, & hæc addat 2. reg. 3. g
- non Iurandum omnino math. 5. f. iacob. 5. c. eccl. 23. b. 27. b
- per quod Iuratur, hoc & ad omnia ea pertinet quæ illi coniuncta sunt, aut cui illud consecratum est: vt qui per cælum iurat, etiam per deum iurat, qui in eo est math. 23. b
- Ius gladij gene. 9. a. exod. 21. b c. leuit. 24. c. deuter. 19. d
- Ius belli in expugnandis vrbibus deuter. 20. b
- Ius publicum non violandum prouerb. 20. b
- Ius publicum dei opus est prouerb. 16. b
- Ius regis regnaturi super Israel 1. reg. 8. b
- Iuri propinquitatis quomodo cedebant Hebræi. ruth. 4. a b
- Iustitiæ dei argumenta iob 5. b
- Iustitia dei ab operibus eius declaratur iob 36. a. 38. a
- Iustitia & mandata dei facienda deut. 27. b
- Iustitiam & iudiciū facit Dauid populo suo 2. reg. 8. d
- Iustitia Dauid, qui eum etiam indigeret, cum sexcentis viris abstinuit à rebus fratrum 1. reg. 25. c
- iuxta Iustitiam & fidem retribuit deus vnicuique 1. reg. 26. d
- iuxta Iustitiam manuum Dauidis retribuit deus, quem falso accusatum tanquam occupatorem regni Saulis, deus regem constituit 2. reg. 22. b
- Iustitiam coram deo habet, & ab ipso iustus reputatur qui vestimentum à paupere pignoris loco accepit, reddit ipsi ante solis occasum deut. 24. b
- propter Iustitiam cordis & æquitatem, non tribuit quicquam deus hominibus deut. 9. a
- Iustitiæ victimas immolare deut. 33. c
- Iustitiæ specie, quam statim populo venienti reddebat Absalom, conciliat sibi animos populi, vt tandem regnet pro patre 2. reg. 15. a
- Iustitia dei comparatione, hominis iustitiam nullam declarat iob. iob 4. d. 9. a. 25. b
- Iustitia in nobis nulla, sed nec in sanctissimis iob 4. d. isa. 43. d
- IUSTITIA nostra, Christus 1. corint. 1. d. isa. 42. b. 45. b. 53. b
- Iustitia nostra à deo est per fidem in Christum philip. 3. c
- Iustitiam per Christum promissam, fide Paulus expectat galat. 3. a
- Iustitiæ serui facti sumus, liberati à peccato rom. 6. d
- in Iustitia legis viuere, qui quæ legis sunt perfecere rom. 4. d
- Iustitiam ex operibus quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subditi rom. 10. a
- Iustitia in cælis nouis habitat 1. petr. 3. c
- Iustitiam qui facit, ex deo natus est 1. ioan. 2. d
- Iustitia sit nobis pro lorica ephes. 6. c
- Iustitiæ cum iniustitia nullum omnino consortium 2. corint. 6. c
- Iustitiæ liberi sunt, ipsæque iustitia carent, quicunque se peccatis addicunt in seruitutem rom. 6. d
- Iustitiæ fructus in pace seminatur facientibus pacem iacob. 3. d
- Iustitiam dei non efficit ira viri iacob. 1. c
- Iustitia Christiani, Phariseorum iustitiam, excellat oportet math. 5. c
- propter Iustitiam pati, beatum 1. petr. 3. c. ecclesiast. 4. d
- Iustificari nullum posse iudicante domino, ostendit iob. iob 9. d
- Iustificari Christo egent omnes isa. 41. g
- IUSTIFICARI, est saluari, redimi ab omni iniquitate, mundari, abluj, sanctificari, regenerari, & renouari per spiritum dei, non reputari nobis delicta nostra propter Christum, peccatæque nobis remitti gratia Christi, vt opera bonâ faciamus tit. 2. d. 3. b. act. 13. f. 2. corint. 5. d. 6. c
- Iustificandas esse gentes fide in Christum prædixerat scriptura gal. 3. a
- Iustificamur ex fide in Christum rom. 4. d. 5. a b. galat. 2. c. act. 13. f
- Iustificari oportet prius & creari in Christo Iesu quàm bona opera operari lucæ 1. g. tit. 1. d. ephes. 2. b
- cum Iustificet deus, nemo est qui electos dei possit accusare rom. 8. g
- non iustificari hominem per opera legis, variis argumentis probat Paulus galat. 3. a
- si Iustificamur per legem, frustra Christus mortuus est, qui vt nos iustificaret est mortuus galat. 2. d
- qui Iustificari volunt operibus legis, illis gratia Christi nihil prodest galat. 3. a
- Iustificati, debitorum sunt non carni, sed spiritui dei, vt huic obsequantur quicquid iusserit rom. 8. c
- Iustificati, pacem & tranquillitatem conscientie habent, scientes deum illis esse reconciliatū per Christum rom. 5. a
- Iustificati, in tribulationibus gloriantur rom. 5. a
- Iustificamur, iudicamurque boni aut mali ex verbis nostris math. 12. c
- Iustificans deum publicani, iustum & iustificantem confitentur, consentientes peccata, & gratiam oblatam suscipientes, Phariseis contemptentibus luc. 7. c
- Iustificatum & vt vera dei sapientia, susceptum est euangelium à filiis suis omnibus electis à patre matthæi 11. c
- Iustificare iustum dicitur deus, quando afflictum liberat ab affligentibus & calumniantibus 3. reg. 8. d
- ad Iustificationem credentium, pro eis perfecit Christus legem rom. 10. a
- Iustificatio impletur in iis qui secundum spiritum ambulant, quo credunt per Christum se legem perfectisse rom. 8. a
- Iustificationes sanctorum per byssum significatz apocal. 19. b
- Iustus deus deut. 22. a
- Iustum deum confitetur Pharaon, & se impium exod. 9. f
- Iustus & fidelis nullus est inuentus in Iudæa, propter quem debuerit dominus parcere ciuitati ierem. 5. a
- Iustus Noe inter homines suæ ætatis pessimus gene. 6. b. 7. a
- Iustus reputatur à deo Abram, quod ipsi promittenti filium crediderit gene. 15. b
- Iustus in conspectu dei nemo eccle. 7. a. iob 4. d. 9. a. 25. b
- IUSTVS CHRISTVS est, semper faciens quæ placita sunt patri 1. petr. 2. d
- Iustum Christum confitetur vox Pilati matth. 26. b
- qui Iusti & beati dicendi sint psalm. 31. versu 1.
- Iusti quibus peccatum non est imputatum, prouocantur ad laudandum deum psalm. 32. versu 1.
- qui Iustus non est, perfectum in deo charitatem non habens, ex deo non est 1. ioan. 3. b
- Iusto, & ei qui spiritu dei ducitur, non est lex posita, sub lege non est, nec stimulis legis illi est opus, cum per spiritum dei legem faciat galat. 3. d. 1. timothæi 1. b
- Iustus fide viuere hebr. 10. g. rom. 1. c
- super Iustos oculi domini, & aures eius ad preces illorum 1. petr. 3. d
- Iusti oratio assidua & efficax, multum valet iacob. 5. d
- Iustum sua iustitia, quam habuit secundum legem viuendo, recusat Paulus se velle esse: sed iustitia Christi. philip. 3. b
- Iustum se non audent iactare Paulus, etsi nullius fraudis sit sibi conscius 1. corint. 4. a
- Iustus vix in hoc mundo saluatur, & euadit tribulationes pro nomine Christi 1. petr. 4. d
- in eos qui Iusti sibi videntur, ceteros aspernati, parabola Pharisei & Publicani proponit Christus luc. 18. b
- Iustum Publicanum pronuntiat Christus luc. 18. b
- Iusti post iudicium, vt sol, fulgebunt matth. 13. f
- super Iustis & iis qui de grege Christi sunt, non est peculiare gaudium, quemadmodum super vno peccatore, qui cum quis esset electa sed perditâ, ignorans dei nutrio respuit, & deum agnouit, alisque iam domini ouibus iungitur matth. 18. b. luc. 15. a
- Iustum si quis quod iustus sit receperit mercedem quam fide à deo recepturus est ille iustus, recipiet & iste matth. 10. d
- Iustus accusator sui prouerb. 18. c
- Iusti securitas prouerb. 28. a
- Iusti probatio prouerb. 17. a. eccl. 2. a
- Iusti tentatione probantur eccle. 27. a
- Iusti non liberabunt impios à malis immixtis ezech. 14. d
- Iusto se à via recta auertenti mors prædicitur ezech. 18. f. 33. c
- Iustorum constata aduersus persecutores sapient. 5. a
- Iustorum oratio prouerb. 15. d
- Iustorum canticum, securitatem magnam habentium isa. 25. a
- Iustorum finis incognitus, & eorum pax isa. 57. a
- Iusti iudicabunt impios prouerb. 14. c
- Iustus non occidendus exod. 23. a
- Iusta semper persequamur deut. 16. d
- Iustorum liber. ios. 10. c
- Iuuenum consilium secutus Roboam, populo dura respondet: propter quod deficit ab eo populus Israhel 3. reg. 12. b c
- Iuuenilia desyderia fugienda 2. timot. 2. d
- à Iuuentute benefaciendum eccle. 11. d. 13. a
- Ixion non comedebant Iudæi. deut. 14. b.

L

Laban fratris Rebeckæ mira sollicitudo erga pergrinum seruum Abraham. gene. 24. d.

Laban occurrit obuam ipsi Iacob, eumque sanctè osculatur gene. 29. b

Laban dat Liam vxorem Iacob, loco Rachelis gene. 29. c

Laban circumuenit ipsum Iacob gene. 31. a

Laban insequitur Iacob fugientem gen. 31. c

Laban init fœdus cum Iacob gene. 31. f

Laban ægrefert diuitias Iacob intantum augeri gene. 31. a

Laban filij murmurant ob diuitias Iacob. gene. 31. a

Labiorum fructus, laus deo facta per Christum hebr. 13. c

Labij siue labri ænei forma exod. 30. c. 38. a b. & eius situs exod. 40. e d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- ¶ Labor est perpetuus, hominis vita iob 7. a**
¶ Labori homo addicitur propter peccatum Adæ, ut videtur sibi comparari gene. 3. d. zachar. 13. b
¶ Laborat terram Adam eiectus de paradiso gene. 3. d
¶ Laboribus propriis vult deus nos viuere, eosque aliis impertiri prouerb. 5. c
¶ Laboris commendatio eccle. 7. b. 10. d. prouerb. 12. b. 13. a. 20. a. 28. c
ad Laborem manuum hortatur, eumque præcipit Paulus 1. thess. 4. c. 2. thess. 3. c. prouerb. 10. a. 12. b. d
¶ qui non Laborat, non manducet 2. thess. 3. c
¶ Laborat manibus Paulus apostolus. 1. corinth. 4. c. 1. thess. 2. b. nocte & die, ne quem grauet, & panem labore aliorum gratis manducet. 2. thess. 3. b. apud Aquilam scenofactoria artis peritum. act. 18. a. subuenitque necessitatibus fratrum. act. 20. g. ut eum imitemur.
non Laborandum cuiquam ut dicescat prouerb. 23. a
¶ Laborantis securitas eccl. 5. c
¶ Labore omnia florent prouerb. 14. a
¶ Laborem fugiens piger mendicabit prouerb. 20. a. 21. a
¶ Laborantes suo labore alendi sunt: sicut boues sua tritura deut. 25. b
¶ Labores manu comeduntur iis, qui non seruant præcepta deut. 28. d
¶ Laboribus manuum nostrarum ut benedicat deus, id est augeat, & prospera esse faciat, alamus pupillos, viduas & peregrinos deut. 14. d
¶ Laborem manuum Iacob respexit deus, non sinens eum abire à Laban sine magnis diuitiis gene. 31. f
¶ Laboribus opprimi populū dei iubet Pharaon, ne multiplicetur exod. 5. b
¶ de Laboribus alienis gloriam non capiat Paulus 2. corinth. 10. d
in Laboribus se commendat Paulus ut dei ministrum 2. corint. 6. a
¶ Labores suos recenset Paulus 2. corint. 11. f
¶ Labor operum nostrarum Christo opitulante non est futurus inanis 1. corint. 15. g
¶ iuxta Laborem proprium ministri dei, non officio eū gelico accipient mercedem 1. corint. 3. b
¶ Labores hominum superflui eccl. 4. b
¶ Laborem & afflictionem clamantium ad se respicit deus deut. 26. b
¶ Laboribus suis requiescent in posterum ex spiritus dei sententia, quicumque in domino moriuntur apocal. 14. e
¶ Laborantes & oneratos, peccata sua iam sentientes, & spiritu pauperes, vocat ad se Christus, ut eos refocillet, pacem & animi tranquillitatem donaturus. matt. 11. d
¶ Lacte & melle fluens terra Chanaan exod. 3. c
¶ ut Lac de ouibus comederent, introduxit deus Israelitas in terram promissionis deut. 32. b
¶ Lac & butyrum peregrinis apponit Abraham gene. 18. b
¶ Lac dat Iahel ad bibendum ipsi Sisaræ fugienti Deborah. iudic. 4. c
¶ Lacte opus paruulis hebr. 5. d. quo Paulus pascit Corinthios adhuc paruulos in Christo 1. corint. 3. a
¶ Lac rationabile, diuinum & spirituale verbum concupiscamus 1. petr. 2. a
¶ Lactat filium suum Samuelem Anna vxor Elcanæ 1. reg. 1. d
¶ Lachis vrbs expugnatur iof. 10. e
¶ Lachrymæ. Vide lletus.
¶ Lachrymis suis pedes Christi rigat peccatrix mulier luc. 7. f
¶ cum Lachrymis nocte & die non cessat Paulus mone- re fratres act. 20. f.
¶ cum Lachrymis orat pater demoniaci incredulitatem suam à Christo iuuari marc. 9. d
¶ Lætatur deus benefacere nobis: lætatur similiter nos affligere cum non obediunt ipsius præceptis deut. 28. g. 30. b
¶ Lætari iubet populum suum deus in loco quem elegisset ei, non autem alibi deut. 12. b
¶ Lætabantur & exultabant coram domino maritus, vxor filius, filia, serui & ancillæ, offerentes deo hostias deut. 16. b. c. 26. c
¶ Lætatur Iethro, filios Israel liberatos de manu Pharaonis exod. 18. a
¶ Lætatur Anna in deo, qui eam ex sterili fecundam fecerat 1. reg. 2. c
¶ Lætatur Saul cum Israelitis, innouato suo regno in Galtala coram domino 1. reg. 11. d
¶ Lætitia ingens, vncto Dauide super regnum Israelis & Iudæ 3. reg. 1. e. f
¶ Lætitia constituto Ioas rege super Iudam 4. reg. 11. d
in Lætitia cordis deo seruendum deut. 28. e
¶ Lætitia facientibus quod præcepit deus deut. 16. c
¶ Laganorum oblatio leuit. 2. a
¶ Lagenas vacuas complodentibus viris trecentis qui cum Gedeone erant tradit deus Madianitis iudic. 7. e
¶ Laici panes, quibus licebat vesci omnibus 1. reg. 21. a
¶ Laici hab. ratores occiduntur à filiis Dan, vrbe succedat in qua reedificata ab ipsis, habitant, vocantes eam Dan ex nomine patris ipsorum iudic. 18. g
¶ Lamech duas vxores accipit gene. 4. d
¶ Lamech homicidia sua confiteatur vxoribus gene. 4. d
¶ Lamech ætas, 777. anni gene. 5. d
¶ Lamentatio Dauid super Saul & Jonathan 2. reg. 1. c
¶ Lamentatione sua Ioannes non potuit Iudæos ad penitentiam perducere. sed nec Christus suo amabili conuictu math. 11. b
¶ Laminæ sacræ forma exod. 24. f. 39. e
¶ Lamina in fronte Aaron, ut placaretur illi deus exod. 28. f
¶ Languorum omne genus immisurum deum prædicat Moyses non seruantibus præcepta ipsius deut. 28. g
¶ ad Laodicenses epistolam scripsit Paulus coloss. 4. d
¶ Lapides 12. ex alueo eriguntur in monumentum siccatis Iordanis iof. 4. a
¶ Lapides pluit iof. 10. c
¶ Lapidibus pluit deus super Amorrhæos inimicos Iosue. iof. 10. b. c
¶ Lapides onychini duo, in quibus nomina filiorum Israel sculpti. exod. 28. b. 39. b
¶ Lapidibus impositis, & calce linitis, in quibus verba dei scriberentur, præcipit Moyses construi altare deut. 27. a
¶ Lapidem duodecim ponit Iosue in medio Iordanis, vbi steterant pedes Leuitarum iof. 4. b
¶ Lapidem erigit Iacob in titulum gene. 28. d
¶ Lapidibus in acervū collectis in testimonium fœderis, Iacob & Laban comedunt super ipsum gene. 31. f
¶ Lapidem erigit Iosue in testimonium quod populus Israel elegerat dominum in deum iof. 24. f
¶ Lapis erigitur à Samuele in loco vbi auxilio fuerat eis deus in testimonium 1. reg. 7. c. d
¶ Lapidem iacit contra Dauidem Semei 2. reg. 16. c
¶ Lapidibus repleri ægros pingues iubet deus, vbi Iorā cum suis vicissent Moabitas, quod & fecerūt 4. reg. 3. c. d
¶ Lapidem citius clamasset Iesum esse verum Messiam, quam potuisset prohiberi pueris id Christo Ierusalē ingrediendi acclamantibus math. 21. b
¶ LAPIS viuus, Christus, reprobatus à Iudæis edificatibus & populum docentibus, angularis, coniungens Iudæos & gentes in vnum populum math. 21. d. luc. 20. b. 1. petr. 2. b. act. 4. b. psalm. 117. versu 21. daniel. 2. g
in Lapidem Christum impeerunt Iudæi per incredulitatem, & fuit illis in ruinam rom. 9. g
¶ Lapis offensionis & petra scandali, Christus, in quem offenderunt & impeerunt Iudæi non credendo. 1. petr. 2. b
¶ Lapidem viuū efficiuntur, qui ad Christum accedunt, & super lapidem pretiosum Christum superædificantur 1. petr. 2. a
¶ Lapidari timet à populo Moyses exod. 17. b
¶ Lapidare vult populus Caleb & Iosue, quos deus protexit nume. 14. b
¶ Lapidatur Naboth innocens 3. reg. 21. c. d
¶ Lapidatus est semel Paulus 1. corinth. 11. f. act. 14. c
¶ Lapidare volunt Christum Iudæi, & quare ioan. 8. g 10. f
¶ Lapidare vult populus Siceleg Dauidem 1. reg. 30. b
¶ Lapidatur Adram à populo Israel 3. reg. 12. e
¶ Lapidatur qui collegit ligna in sabbatho num. 15. d
¶ Lapidatur Acham qui tulerat de anathemate iof. 7. d
¶ Lapidabatur, sententia iudicis, filius inobediens deut. 21. d
¶ Lapidabatur virgo quæ corrupta fuisset in domo patris deut. 22. c
¶ Lapidabatur qui ex populo vel bestiis tetigisset montem Sinai exod. 19. b
¶ Lapidetur maledicens nomini domini, & blasphemus leuit. 24. b
¶ Lapidari iubentur qui solem, lunam, vel militiam cæli adorant deut. 17. a
¶ Lapidetur diuinus leuit. 20. d
¶ Lapidandus est, & amicus, filius vel filia, vxor vel pro- pheta, si in oculis abducentes à fide & fiducia in deum deut. 17. c
¶ Lapidandus est, qui idolis immolauerit leuitic. 20. a
¶ Laquei mortis 1. reg. 22. a
¶ Larum non comedebant Iudæi deut. 24. b
¶ Lasis militibus denegant panes Socothitz & Phaelitæ immisericordes, propter quod à Gedeone puniuntur iud. 8. b. c. d
¶ Lasso Dauidi & suis affert Siba cibaria & vinum 2. reg. 16. a
¶ Latitudinem cordis dederat deus Salomoni, id est liberum animum, quo omnia liberrimè coram deo aguntur 3. reg. 4. d
¶ Latrina fuit vbi templum Baal fuerat 4. reg. 10. f
¶ Latrones duo cum Christo crucifiguntur, a quibus impropria patitur math. 27. e. marc. 15. b. luc. 23. d. ioan. 19. d
¶ Latio alter crucifixus cum Christo, alterum blasphemantem corripit, seipsum peccatores, Christum autem innocentem, confitens luc. 23. f
¶ Latroni peccatorem se confitenti, & petenti sui remissionem, promittit regnum suum Christus luc. 29. f
¶ Latronibus pendebus cum Christo franguntur crura ioan. 19. f
¶ Latus Christi aperitur lancea, ex quo exit sanguis & aqua. ioan. 19. f. Vide Sanguis.
¶ Lauacro regenerationis (quod renouationem illam, quam in nobis continuo spiritus sanctus operatur, significat) saluos nos fecit deus, & in ecclesiam suam cooprauit titu. 3. b
¶ Laus nostra, deus, quem laudare debemus, confitendo omnia nostra esse à deo, ut fit Israel exod. 15. a. deut. 10. d
¶ Laus creatoris ab operibus eius eccl. 43. a
in Laudem suam elegit deus populum Israel ut ipsum laudaret deut. 26. d
¶ Laus dei inter gentes, quæ illum tanquam saluatorem fide receperunt 2. reg. 22. d
¶ Laudandus deus qui sanguinem inimicorum suorum viciscitur deut. 32. f
¶ Laudant deum Israelitæ, quod Rubenitæ & Gaditæ fratres perseuerent in cultu & timore dei iof. 22. g
¶ Laudat Anna dominum, quod liberauit eam ab opprobrio sterilitatis, dato ei filio Samuele 1. reg. 2. a
¶ Laudat deum Salomon, quod iuxta promissiones patri suo Dauidi factas, ædificauit templum nomini dei 3. reg. 8. b
¶ Laudat fidelis Dauid benignitatem dei ob promissum sibi Christum 2. reg. 7. c
¶ Laudat Dauid dominum post tribulationes 2. regum 22. a
¶ Laudant assidui deum apostoli, & benedicunt expectantes spiritum sanctum luc. 24. g
¶ Laudat deum plebs visis miraculis luc. 18. g
¶ ut Laudaretur gratuita sua beneficentia, deus prædestinauerat nos adoptare sibi in filios per Christum ephes. 1. a. b
¶ Laudes & exultationes eorum, quibus cognitus Christus, describit Lucas act. 2. g
¶ Laudes ostia offerenda deo per Christum hebr. 13. c
¶ Laus dei vocatur hostia laudis & fructus laborum hebræ. 13. c
¶ Laus erit vnictique à deo, cum in iudicio reuelauerit consilia cordium 1. corint. 4. a
¶ Laudes immodicæ sunt suspectæ prouerb. 27. c
¶ Laus in ore proprio fordescit prouerb. 27. a
¶ ut lauet se & vngat, præcipit Noemi ipsi Ruth profecturæ ad Booz, ut coram ipso inueniat gratiam ruth. 3. a
¶ Lauatur Dauid postquam surrexit de terra ab oratione, & vngitur 2. reg. 12. e
¶ Lauant pedes ex itinere suscepti hospitio iudic. 19. e
¶ ut Lauet pedes suos Vrias reuersus ab exercitu, iubet Dauid 2. reg. 11. b
¶ Lauabant Iudæi mortuos act. 9. g
¶ Lazari infirmitas immissa à deo, ut per eam Iesus glorificaretur, & cognosceretur Messias ioan. 11. a
¶ Lazarum suscitatur Christus ioan. 11. e
¶ ut Lazarum suscitatum videant, conueniunt Pharisei in domum ipsius ioan. 12. b
¶ apud Lazarum cenat Christus ioan. 12. a
¶ Lazarum interficere cōsulant sacerdotum principes, & quare ioan. 12. b
ob Lazari suscitationem multi Iudæi credunt ioan. 11. e
¶ Lebnam vrhem expugnat Iosue, & omnia occidit cum rege ipsius iof. 10. e
¶ Lectus Og regis, nouem cubitorum longitudinis, & quatuor latitudinis deut. 3. b
¶ Lectulum, mensam, sellam, candelabrum cum cellula parat mulier quædam diues in hospitium Elisei 4. reg. 4. b
¶ Legatione fungens Paulus vice Christi, annuntiat verbum reconciliationis, euangelium 2. corint. 5. d
¶ Legere præcipit deus Deuteronomium ipsi Iosue, ut sciat quid agere debeat iof. 1. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- ¶** Leone immiso à deo occiditur propheta quidam, qui contra dei præceptum acceperat cibum ab alio propheta 3. reg. 13. d. e
¶ Leones à deo immittuntur in gentes impias Samariam habitantes 4. reg. 17. d
¶ Leonis catulum dilacerat Samson, spiritu dei adiutus, nihil habes in manu: in cuius corpore post aliquot dies examen apum reperit & mel quod comedit iud. 14. b
¶ Leonem virtute dei occidit Dauid 1. reg. 17. d
¶ Leo providentia dei, servat corpus prophetæ à se occisum donec sepeliatur 3. reg. 13. e
¶ Leone percussit quidam, qui inobediens volebat percutere prophetam, quem iusserat deus percuti 3. reg. 20. g
¶ Leo de tribu Iuda apocal. 5. b
¶ in Leprem versa manus Moyfi exod. 4. b
¶ à Lepra cavendum deut. 24. b
¶ Lepra à lepra distinctio leuit. 12. a
¶ Leprosa domus consideratio & purgatio leuit. 14. e
¶ Leprosi hominis mundandi lex leuit. 14. a
¶ à Lepra sanatus Naaman confitetur deum Israel esse solum verum deum 4. reg. 5. d
¶ Leprosi desperantes de vita ob nimiam famem annuntiant Samaritanis providentiam dei 4. reg. 7. b. c
¶ Leprosa efficitur Maria, quod Moyfi fratri detraxisset numer. 12. c
¶ Leprosus Azarias rex Iuda, moritur 4. reg. 15. a. b
¶ Leprosus à Christo sanatur math. 8. a
¶ Leprosi decem mundatis à Christo, solus alienigena gratias acturus domino reuertitur: paucos electos esse clare ostendens, & ex novissimis primos fieri, regnumque dei, id est evangelium, ad gentes transferendum luc. 17. c
¶ Leporem Iudæi non comedebant leuit. 11. a. deut. 14. d
¶ Levare manum in cælum solebant iuraturi deut. 32. f
¶ Levare onus, Vide Onus 4. reg. 9. e
¶ Levi nascitur gene. 29. d
¶ Levi & Simeon occidunt Sichimitas gene. 34. d
¶ Levi benedictio deut. 33. a
¶ Levi genealogia gene. 46. b. exod. 6. c. 1. paral. 6. a
¶ Levi tribu elegerat deus, ut ei essent sacerdotes in sempternum 1. reg. 2. f
¶ Leuitas accepit deus in ministerium sibi, in locum primogenitorum quæ illi debebantur numer. 3. b. f. 8. a
¶ Levi tribus constituta super tabernaculum nume. 1. g
¶ Leuitæ arcam portant præcedentes populum iof. 3. b
¶ Levi tribus ministerio domini præficitur deut. 10. b
¶ Leuitarum statio nume. 3. d
¶ Leuitarum purgatio & oblatio leuit. 8. b
¶ Leuitæ quoto anno ætatis incipiebant ministrare, quotove cessabant nume. 8. b
¶ Leuitarum officia iuxta cuiusque familiam numer. 4. a. 8. a
¶ Leuitarum portio in terra promissionis ezechiel. 45. b. 48. b
¶ Leuitæ numerantur nume. 3. c
¶ Leuitæ alendi deut. 12. c. 14. d
¶ de Leuitæ cuiusdam vxore, qua Gabaonitæ impudentissimè abusi sunt iudic. 19.
¶ Leuitæ iussu Ezechie expiant domum dei 2. paralip. 29. c
¶ Leuitæ & sacerdotes, qui cum Zorobabel venerint Ierusalem, numerantur 2. esdr. 12. a
¶ Leuitas numerat Dauid, & eiusdem officia assignat 1. paralip. 23. a
¶ Leuitis datur administratio sacrorum numer. 3. b
¶ Leuitis tradit Moyfes Deuteronomium deut. 31. b
¶ Leuitis nulla datur possessio deut. 14. d. 18. a
¶ Leuitarum possessio, deus deut. 10. b
¶ Leuitis dabantur primitiæ triennales deut. 26. a
¶ Leuitis præcipitur ut ex decimis decimas deo offerant nume. 18. d
¶ Leuitarum possessio, sacrificia & victimæ domini iof. 13. b. deut. 18. a
¶ Leuitis iubet dari Ezechias decimas, ut verbo dei liberior vacent 2. paralip. 31. a
¶ Leuitis vrbes consignandæ nume. 23. a. iof. 21. a
¶ Leuiticarum ædium venditio leuit. 25. e
¶ Leuita adolescens vndique cursans, pervenit ad Micham, à quo conducitur mercede in sacerdotem iudicum 17. d. quem secum ducunt filij tribus Dan. iudic. 18. e
¶ Leuitis interficiuntur idololatæ iussu Moyfi exod. 32. f
¶ in Leuitarum locum successerunt filij Ioseph in duas divisa tribus, Manasse & Ephraim, in divisione terræ iof. 14. a
¶ Lex ignea deut. 33. a
¶ Lex cum datur populo Israel, audiuntur tonitrua, micant fulgura, clangor buccinæ peritrepit, fumant mons exod. 19. c
¶ Legis natura conscientias terrentis ostenditur, cum populus non potest ferre vocem dei, & petit Moysen intercedere deut. 5. c
¶ Legem proponit deus populo, immitens tonitrua, quibus cogantur fateri peccatum quod peccauerant petendo regem, postea consolatur 2. reg. 12. c. d
¶ Legem explanat Moyfes deut. 1. a
¶ Legem præcipit Moyfes hereditati dei deut. 33. a
¶ Legis verba, Tu es vir ille, qui hoc fecisti Dauid 2. reg. 12. b
¶ in Legis sermonibus qui non permanserit, nec eos opere perfecit, maledictus sit deut. 27. d
¶ Legem servantium merces, & spernentium pœna baruch 4. a
¶ Legem suam ut nocte & die legat, ut sciat quid gerere debeat, præcipit deus Iosue. iof. 1. b. 10. f
¶ Lex in corde & ob oculos semper habenda leuit. 19. d. deut. 10. c
¶ ad Legem servandam adhortatio Moyfi deut. 4. a
¶ ut Legem dei servent, id est deum diligant, ambulent in viis eius, mandata observent, ei adhaereant, & serviant toto corde, hortatur Rubenitas, Gaditas, & reliquos Iosue. iof. 22. a
¶ Lex holocausti leuit. 6. b
¶ Lex sacrificij & libamentorum leuit. 6. b
¶ Lex hostiæ pro peccato & delicto leuit. 6. d. 7. a
¶ Lex suscitandi semen fraterno deut. 25. b
¶ Lex morientis in tabernaculo, & nõ tangendi immundum numer. 19. c
¶ Lex primitiarum nume. 5. a. b
¶ Lex pugandæ in iheris post partum leuit. 12. g
¶ Lex zeloty pæ numer. 5. b
¶ iuxta Legem iudicabant populi controuersias sacerdotes & iudices deu. 17. b
¶ Lex regni 1. reg. 8. c. 10. d
¶ Legem dei relinquere compellitur Iudæi. 2. machab. 6. a
¶ Lex dei evangelica qualis, quidque præstat psalm. 18. versu 8
¶ ante Legem peccatum erat in hominibus, sed mortuum quia lex nondum erat quæ peccatum ostenderet, ideo non reputabatur rom. 5. b. 7. b
¶ absque Lege dicit Paulus se aliquando vixisse, dum videlicet lex nondum ei peccatum ostendisset roma. 7. d
¶ Lex data per angelos in manu mediatoris iohan. 1. b. 7. b. galat. 3. c
¶ Legistatio ad Iudæos pertinet rom. 9. a
¶ per legem COGNITIO peccati rom. 3. c
¶ Lex posita propter transgressionem, id est subintravit ut abundaret delictum, & concluderet omnes sub peccato, omnes esse peccatores ostendens: ut sic humiliatis & desperatis promissa Abrahæ gratia & benedictio daretur credentibus in Christum rom. 5. d. galat. 3. c. d
¶ Legis carcere tandiu custo diebantur Iudæi in eam fidem quæ reuelanda erat, seu in hoc ut fide futura liberarentur, donec venisset semen, Christus Abrahæ promissus galat. 5. c. d
¶ Lex pædagogus ad Christum, agēs & exercitās Iudæos per cognitionem peccati ad querendum Christum galat. 4. d
¶ Legis austeritas heb. 12. f
¶ Lex sancta iusta & bona rom. 7. c
¶ Lex bona si quis ea legitime vivit 1. timoth. 1. b
¶ Legem bonam ostendit qui malum quod lex prohibet non vult perpetrare rom. 7. c
¶ Lex spiritualis, quam in spiritu & ex voluntate impleat vult Paulus rom. 7. c
¶ Legem Moyfi Petrus vocat iugum, quod neque ipsi neque patres portare potuerunt act. 15. b
¶ Lex virtus peccati & robur, per quem passionem peccatorum sunt in nobis 1. corint. 15. g. rom. 7. a. occasio peccati rom. 7. b. c. lex peccati & mortis roma. 7. b. 8. a. lex iræ, rom. 4. c. ministratio mortis & damnationis 2. corint. 7. b. ibidem dicitur & litera vetustas item literæ rom. 7. b
¶ Legem nullum ex Iudæis facere clamat Christus iohan. 7. b
¶ Lex non vivificabat, nec dabat vitam æternam gal. 3. d
¶ Lex non nitebatur fide, sed observatione præscriptarum caeremoniarum: eas qui servasset iustus, & tuus erat à supplicio apud homines galat. 3. b
¶ qui ex Legis operibus sunt, & ex observatione legis pendent, maledicti sunt: cum nullus faciat legem, & lex maledictos pronuntiet qui eam non servant galat. 3. b
¶ ex Legis observatione non iustificabantur Iudæi, neque immortalitas inde speranda eis erat: alioqui Christus frustra mortuus, cum non assequeremur id per eum cuius gratia mortuus est galat. 2. d
¶ Legis præceptivæ Mosaicæ finis & scopus quis 1. timoth. 1. a
¶ Lex & prophetæ, totaque vitæ doctrina, quam deus in lege & prophetis suis proposuit, continetur in primo & secundo mandato matth. 22. d
¶ Lex omnis impletur, comprehenditurque in præcepto, Diliges proximum galat. 5. b
¶ Legis impletio, est proximi dilectio rom. 13. e. in eos qui legem tantum docent, & non fidem in Christum, nec intentionem legis & finem, quæ est dilectio in proximum 1. timoth. 1. a
¶ Lex umbra erat futurorum bonorum, quæ data nobis erant per Christum hebr. 10. a
¶ Lex & prophetæ sabba, his legebantur in synagogis act. 13. c
¶ qui Legis etiam minima non impleverit, abiectus, & nullius loci erit in populo dei: qui contra, magnus matth. 5. c
¶ secundum Legem debere Christum mori, clamant Iudæi, & quare iohan. 19. b
¶ ut eos qui sub LEGE erant redimeret, & ab eius sententia liberaret, ei satisfaciendo venit Christus galat. 4. d
¶ Legis finis & perfectio, Christus, ad iustitiam omni credenti rom. 10. a
¶ quod Lex non poterat præstare, per filium dei impletum est, per quem, legem perficimus rom. 8. a
¶ Legem, quæ decreta & mandata continebat, abolevit Christus, & quare ephes. 2. d
¶ Legem abrogavit Christus adventu suo 2. corint. 3. d. act. 15.
¶ Legis translatio facta est, cessavitque, cum Christi evangelium æternum regnaret hebr. 7. b
¶ Legem cessasse probat Paulus, proposito simili de herede parvulo, & allegoria quadam de filiis Agar & Sara galat. 4. a. c. d
¶ vi Legis & prophetarum perfectam observantiam statueret, venit Christus matth. 5. d
¶ Lex iniustus, homicidis, & id genus posita, iuxta quam puniuntur 1. timoth. 1. b
¶ Leges dei scriptæ in corde fidelium ab ipso deo hebr. 8. d
¶ Lex iusto & fideli, qui à spiritu dei ducitur, non est posita: neque sub lege est, nec illi stimulis legis opus, cum ex animo faciat per spiritum dei quæ sunt legis galat. 5. d. 1. timoth. 1. b
¶ per Legem spiritus vitæ, siue per spiritum sanctum creditibus datum, morimur legi, solvimur & liberamur à lege peccati & mortis, ut amplius non irritet nos sua præceptione ad peccatum & mortem, sed in novitate spiritus serviamus, vltro & hilares faciamus quod præcipit lex rom. 7. b. 8. a. gal. 2. d
¶ Lex dei iustificatos delectat secundum spiritum per verbum dei conceptum rom. 7. d
¶ Legi dei servit homo mente, carne autem legi peccati roma. 7. d
¶ Legi dei non potest subiici carnis sapientia rom. 8. b
¶ Legi mentis nostræ, spiritui dei nos mouenti ad bonum repugnat lex membrorum nostrorum, & impetus naturæ depravatæ rom. 7. d
¶ Lex perfectæ libertatis, lex Christi iacob. 1. d. 2. c
¶ Lex regia, dilectio proximi iacob. 2. b
¶ si Lex quæ ministratio mortis est ad tempus data & mox antiquanda, tantum habuit dignitatis, multo plus habet dignitatis lex evangelica, per quam spiritus ministratur nobis, & iustitia nunquam abroganda 2. corint. 3. c
¶ qui Legem totam servauerit, & offenderit in vno factus est omnium reus iacob. 2. b
¶ Legislator vnus est iacob. 4. c
¶ Legis peritos alloquitur Christus, qui legem Moyfi & prophetarum callebant luc. 11. g
¶ Legum conditores iniquos alloquitur Iſaias. isa. 10. a
¶ Lia in infirmis erat oculis gene. 29. b
¶ Liam despiciit Iacob. gene. 29. d
¶ Lia concepit, & parit filium Ruben nomine genesis 29. f
¶ Lia mercede conduxit à Rachele concubitum viri genes. 30. b
¶ sicut Lia ut esset secunda, precabatur populus nubenti mulieri ruth. 4. c
¶ Libamenta terram promissam ingressis offerenda num. 15. a
¶ Libamentorum lex leuit. 6. b
¶ in Libro vitæ nomina electorum scripta philip. 4. a
¶ de Libro dei deletur qui peccavit exod. 32. g
¶ de Libro quem scripsit, petit deleri Moyſes, aut Israelius peccatum dimitti exod. 32. g

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Libri signati sigillis septem visio apoc. 5. a
 Librum Isaia legit Christus populo Iudeorum luc. 3. c
 Libri eorum, qui ante Christum ab eis cognitum curiosa sectati fuerant, comburantur act. 19. d
 Libros suos afferri sibi & membranas petit per literas Paulus 2. timoth. 4. c
 Libellum repudij permittit Moyses deut. 24. a
 Liber ab omnibus Paulus, omnium se seruum fecit vt multos iustificaret 1. corint. 9. c
 Liber erat Paulus, sed sua libertate non est usus, nisi vbi ita exigebat aliorum vtilitas 1. corint. 9. a
 Liberi Christiani 1. petr. 2. c. ioan. 8. d
 de Libertate nobis parata per Christum isa. 43. c
 Libertas euangelij galat. 1. a
 ibi Libertas, vbi spiritus Christi, qui secretos addit stimulos ad officia pietatis 2. corint. 9. d
 ne Libertas quibuslibet vescendi, infirmis ruinæ occasionem præbeat, cauendum 1. corint. 8. c
 ne Libertatem qua de seruitute legis in seruitutem gratiæ vocati sumus, in occasione carnis demus, vt caro occasione habeat desyderia perficiendi, neque sit hæc libertas velamen nequitiae, hortantur Paulus & Petrus gala. 5. b. 1. petr. 2. c
 ad Libertatem quis vocatus domini voluntate seruus est Christi 1. corint. 7. d
 Liberi sunt iustitiæ ipsæque iustitia carent, quicunque se peccatis addicunt in seruitutem rom. 6. d
 in libertatem gloriæ filiorum dei liberanda est creatura à seruitute corruptionis rom. 8. d
 Liberat deus de tribulatione inuocantes se 2. reg. 4. d. 22. b
 vt Liberalem è manu Madian, mittit deus Gedeonem iudic. 6. c
 Liberationem filiorum Israel prædicat Ioseph ge. 50. d
 Liberationem filiorum Israel narrat Moyses Iethro socero suo exo. 18. c
 Liberationem filiorum Israel quomodo velit fieri, paucis docet deus Moysen exo. 3. e f g
 Liberationis suæ ex Aegypto dies celebrandus à filiis Israel exo. 13. a
 Liberat deus Paulum ab ore leonis, Nerone 2. tim. 4. d
 LIBERAVIT nos Christus à peccato, & à manu seu imperio diaboli & seruitute legis luc. 1. g. ioan. 8. d. 2. timo. 1. c. heb. d
 Liberati à peccato per Christum, serui sumus iustitiæ rom. 6. c. gala. 4. d
 de Liberatorum cura eccl. 7. c
 Libido opus tenebrarum rom. 13. d
 Libidine hominum diluuium super terram gene. 6. a
 Licitæ sunt omnia quæ sunt necessitatis naturæ, sed non omnia expediunt 1. corint. 6. e
 Licent omnia Christiano quod ad cibos attinet, sed non expediunt proximo semper 1. corint. 6. c
 LIGARE VID. math. 18. c. ioan. 20. f
 Ligatus Samson traditur Philisthæis à tribu Iuda iudi. 15. b c
 Ligno scientiæ boni & mali interdicit deus homini gene. 2. c
 in Ligno suspensi eadem die sepeliebantur deut. 21. d
 Lignorum caesores inter populos Israel deut. 29. b
 Ligna cadunt Israelitis Gabanonitæ iof. 2. d
 Ligna colligens in sabbatho, iussu dei lapidabatur nu. 15. d
 Lignorum proposita parabola, prædicat Ioatham, filius Gedeonis, interitum Sichimitarum & Abimelech iudic. 9. a b
 Lignum ostensum à deo mittit Moyses in aquas amaras, & dulcescunt exo. 15. f
 Limen Dagon non calcant sacerdotes ipsius, & quare 1. reg. 5. b
 Limites agrorum non transferendi prouer. 22. d. 23. b
 Lingua vna & sermo vnus in vniuersa terra post diluuium gene. 11. a
 Lingua coercenda 1. pet. 3. b
 de Linguae vitio iacob 3. a b
 de Linguarum dono, vide multa 1. corint. 14. a
 Lingua tertia ecclesiastici 28. c
 qui Lingua non labitur, beatus ecclesiastici 14. a. 19. c. 25. b
 Linguarum confusio gene. 11. b
 Linguae effectus prouer. 15. a
 Linguae bona & mala prouerborum 12. b. 13. a. 14. a. 18. d
 Linguae dolosæ tentatione describit propheta psal. 119.
 Linguae vitium peccatori peculiare eccl. 6. a
 Linguae eruditio à corde est prouer. 16. d
 de Linguae moderamine prouer. 17. d
 in Linguam venenatam prouer. 20. d
 Lingua Lambentes, aqua manu ad os proiecta, voluit deus cum Gedeone proficisci ad bellum iudic. 7. b
 Lites fugiendæ prouer. 20. a
 Liti alterius ne commisscearis prouer. 26. c
 non Litigandum cum fortiori ecclesia. 8. a
 Litigare non oportet seruum domini, & episcopum 2. timoth. 2. d
 Lites populi iudicat Moyses iuxta præcepta dei exo. 33. b
 Literas mortis suæ perfert ipse Vrias 2. reg. 11. c
 Literis adulterinis, & cæ. vide Iezabel 2. reg. 21. c
 LITERAM quæ occidit, vocat Paulus legem Moysi, quæ toties legem mortis & ministrationem damnationis vocat, dum per occasionem ipsa irritat ad peccatum, quod mortem generat 2. corint. 3. b. eadem vocat & vetustatem literæ rom. 7. b. vide Lex virtus peccati.
 Lobna rebellat contra Iudam 4. reg. 8. f
 in Loco quem elegisset in terræ promissionis, voluit deus offerri holocausta & sacrificia à Iudæis, non in loco quem quisque sibi elegisset deut. 12. a
 Locustæ propter peccata 3. reg. 8. d
 Locustarum è fumo putei abyssi procedentium vitio apoc. 9. a
 Locustæ plaga octaua Aegypti exo. 10. a
 Locustæ visio amos 7. a
 Loide, auia Timothei, fidelis 2. timo. 1. b
 Longanimitas domini, salus nostra est 2. petr. 3. d
 in Longanimitate se exhibet Palus vt dei ministrum 2. corint. 6. b
 Loquentem deum, & præcepta dantem non potest ferre populus Israel, timens mori exod. 20. c
 Loquitur deus Moysi facie ad faciem, sicut homo amico suo exo. 33. c
 Loquuntur etiam sibiipsis deum affirmant Aaron & Maria, & non soli Moysi, murmurantes in eum nu. 12. a
 Loquitur Christus verba quæ pater posuerat in os ipsius deut. 18. d
 Loquens propheta in nomine dei, quod deus non præcepit, occidatur deut. 18. d
 Loquitur Israel contra deum nume. 21. b
 ad Loquendum sit tardus omnis homo iacob. 1. c
 Loqui verba populi in auribus dei, pro referre ad deum quæ dixerit populus 1. reg. 8. d
 Loquitur Booz ad cor ancilæ suæ Ruth, quando placenta ipsi Ruth loquitur, nempe se daturum ei vitum famelicæ ruth 2. c
 Loquacitas ecclesiastici 20. a
 Lot, filius Aran gene. 11. d
 Lot & Abram diuites gene. 13. a
 Lot eligit terram Sodomorum in habitatione gen. 13. c
 Lot ab hostibus captum Abram liberat gene. 14. c
 Lot sedet ad ostium, vt peregrinos prætereuntes hospitio suscipiat: & duos angelos suscipit gene. 19. a
 Lot duas filias præoptat stupro magis obicere Sodomitis, quâ peregrinis vim Sodomiticâ inferri ge. 19. b
 Lot aspectu & auditu iustus, nequibat videre & audire turpia quæ perpetrabant Sodomitæ 2. petr. 2. b
 Lot prædicans interitum Sodomorum generis videre videtur ab eis gene. 19. c
 Lot præcipit deus vt Sodomam egrediatur, & saluetur cum familia gene. 19. c
 Lot liberatus propter Abraham fratrem suum ge. 19. f
 Lot ereptus dei misericordia, adhuc timet, & extens à Segor habitat in spelunca gene. 19. d f
 Lot precibus liberatur Segor ciuitas gene. 19. c
 Lot vxor in statuam salis versa gene. 19. e
 vxoris Lot exemplo, si quis præsentia dilexerit, volens animæ suæ curam gerere, deo vale dicet, conuerteturque se ad caduca ista mundi luc. 17. g
 Lot filia de seruando semine consultant gene. 19. f
 Lot incestus cum filiabus gene. 19. g
 Lot filius terra Ammonitarum data in possessionem deut. 2. b d
 Lotus propter susceptum fide euangelium, non indiget nisi vt pedes, affectus animi, subinde purgantur ioan. 13. b
 Lucas medicus coloss. 4. d
 Lucernarum forma exo. 25. d. 37. c
 Lucernarum compositio, & earumdem dispositio in tabernaculo fœderis leuit. 24. a nume. 8. a
 Lucernæ oleum exo. 27. d
 Lucerna nostra deus 2. reg. 22. c
 Lucernam Israel vocat Israelitæ Dauidem & regnum ipsius 2. regum 21. d. 3. regum 11. 1. 15. a
 Lucum plantare iuxta altare dei prohibet Moyses deut. 16. d
 Lucos gentium, in quibus sacrificabant idolis, succidi iubet deus exo. 34. b
 Luci succiduntur ab Ezechia 4. reg. 18. a
 Lucum idolorum comburit Iosias 4. reg. 23. b
 Luctu mulieris Thecuitidis ficto, reuocatur Absalō 2. reg. 14. a
 Ludunt & choreas ducunt Israelitæ, adorantes vitulum aureum exo. 32. d
 Ludit Samson & pro speculo est Philisthæis iudic. 16. f
 Ludit David in instrumentis musicis ante arcam dei cum populo, quibus testabatur cordis sui lætitiā & fidem in deum 2. reg. 6. a
 LUGET Iacob Ioseph filium suum gene. 37. g
 LUGET populus audiens deum non iturum secum in terram Chanaan exo. 33. a
 LUGET Samuel Saulem reprobatum à deo 1. reg. 15. g
 LUGET David Amnonem filium 2. reg. 13. g
 LUGERE non vult nos Paulus de iis qui mortui sunt 1. thess. 4. d
 Lugentibus ob magnam suam calamitatem consolatio promittitur luc. 6. d
 Lumbis accinctus, currit Elias vt præoccupet Achab in Iezrahel 3. reg. 18. g
 vt Lumbos accingat, & festinet ire ad domum hospitæ, iubet Eliseus Giezi 4. reg. 4. c
 Lumbi mentis nostræ sint succincti, fidem perfectâ habentes, vt iam non fornicemur à deo 1. petr. 1. c
 Lumbos nostros accingi iubens Christus, monet nos cura rerum præsentium grauemus, sed expediti expectemus aduentum luc. 12. e
 Lumen est euangelium act. 26. e f
 Luminaria in mundo sunt Christiani, qui sine querelâ & reprehensione in simplicitate viuunt, verbum vitæ continent philip. 2. b
 Luminaria, sol, luna & stellæ verbo creantur 1. b
 Luna verbo dei creatur, vt nocti præparet illuminationem gene. 1. c
 Lunæ ac solis fructibus precatur Moyses benedici Ioseph deut. 33. b
 Lunam adorantes occidebantur deut. 17. a
 Lunæ & soli sacrificantes occiduntur à Iosia 4. reg. 23. b
 Lunæ gloria alia quàm solis 1. corint. 15. f
 Lunaticus qui & dæmoniacus dicitur, sanatur à Christo matt. 17. b. marc. 9. c. luc. 9. e
 Lusus sunt homicidia ducibus exercitus 2. reg. 2. c d
 Luceres ænei in templo Salomonis 3. reg. 7. f
 Lux, quæ & dies dicta est, verbo dei creatur gene. 1. a
 LVX DEVS EST, in quo non sunt tenebræ 1. ioan. 1. c
 Lucem deus habitat inaccessibilem 1. timo. 6. c
 LVX CHRISTVS, omnium hominum oculos illuminans ioan. 1. a. 8. b. 9. a. 1. ioan. 1. b
 Lux Christus, quare à Iudæis non receptus ioan. 3. c
 Lux mundi, apostoli math. 5. b
 vt Luci Christo credamus, ipse Christus nos hortatur ioan. 12. f
 in Luce Christo si ambulemus, consortium habemus cum ipso 1. ioan. 1. c
 in Luce non est qui fratrem suum odit 1. ioan. 2. b
 cum Luce societatem non habemus, si infideles sumus 1. ioan. 1. c
 Lucis opera, omnis bonitas, iustitia & veritas eph. 5. b
 Lux fuerunt gentes post cognitum Christum eph. 5. b
 Luxuria, luxus, & superfluitas in ebriationibus & vino eph. 5. d
 contra Luxuriam oratio ecclesiastici 23. a
 Luza aliâ Bethel dicta gene. 28. d. 35. b. iofue 18. b
 Luza, vros Chanaanæ percutitur à Iuda iudic. 1. e
 Lysias, dux exercitus Antiochi 1. mach. 3. c

M

- Maceda vrbs capitur à Iosue, omnesque cum rege ipsius habitatores occidit iofue 10. e
 Macedonibus vt euangelizet, certum signum accipit Paulus act. 10. b
 Macedoniensium gaudium in tribulationibus abundans, & eleemosinas in pauperes sanctos proponit Paulus Corinthiis in exemplum 2. corint. 8. a
 Maceriam & inimicitiam inter gentes & Iudæos sustulit Christus, & quomodo eph. 2. d
 Machabæorum septem fratrum & matris eorum passio 2. mach. 7. a
 Machati in medio Israel habitant iofue 13. b
 Machitarum possessio deut. 3. c. iof. 17. a
 Madianitas iubet deus occidere, & quare nume. 25. d
 Madianitæ iussu dei interficiuntur num. 31. a
 à Madianitis opprimuntur septem annis Israelitæ, & idola conuerli 11. iudic. 6. a
 Madianitas tradit deus in manus Gedeonis iudi. 7. e f g
 Magi Pharaonis virgas suas vertunt in colubros exod. 7. b
 Magi primitiæ gentium, Christum adorant math. 2. b
 MAGISTER NOSTER VNVS Christus math. 23. a. ioan. 13. a
 Magister Christus à Iudæis varia passus: ne mirentur & varia patiantur fideles matt. 10. c
 Magistri fieri ne ambiamus, & quare iacobi 3. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Magister gentium Paulus 2. timo. 1. c.
Magistri mendaces describuntur quales sint, & quæ tormenta eos maneant 2. petr. 2. a
Magistratibus dei ministris quomodo sit parendum tributa reddenda, & quare gladium portent, & c. rom. 13. a b c
Magistratui tributum pendit Christus matt. 17. d
Magistratus deum timentes constituit Moyses iuxta consilium Iethro exo. 18. d. deut. 1. c
Magistratus quales esse debeant exo. 18. d. deut. 1. d
Magistratus reuereri oportet exod. 22. d. prouer. 16. b. 17. d. 19. b. 20. a
Magistratibus non detrahendum exod. 22. d
Magistratus laudandus qui fungitur suo munere prouer. 25. b
Magistratus non temerè suscipiendus ecclesiasti. 7. a
Magistratus bonus, dei donum est ecclesia. 10. a
Magistratus malus malo populo datur iob 34. d
Magistratibus malis vult dominus etiam nos obtemperare baruch 2. e
Magistratus impij pauperum causas contemnunt prouer. 29. b
Magistratibus occidendus voluntarius homicida deut. 19. c
Magnates ad iustitiã & sapiëntiam hortatur sapien. 6. a
Magnificauit deus Iosue coram populo, siccans Iordanem ipso transiente, quo cognosceret eum esse cum Iosue, sicut cum Moyse fuerat iof. 4. c
Magnificat magnitudinem dei coram populo cupit Moyses nume. 14. c
Magnificata dicitur fuisse anima Saulis coram Dauid, quia Dauid non occidit eum 1. reg. 26. d
Magnifica dei quæ gessit erga populum 1. reg. 12. d
Magnificencia deo danda, & confitendum illum esse qui magna & magnifica opera faciat deut. 32. a
Magnificencia dei discuntur nubes deut. 33. d
Magnus deus noster deut. 10. d
Magos non declinandum leuit. 19. f. 20. a
Magos & ariolos aufert Dauid 1. reg. 28. a
Maieestas domini quæ & gloria, replens tabernaculū exod. 40. d
Maior in ecclesia sanctorum, est ille qui sicuti puer sese humiliat & demittit omnibus inseruiens matth. 18. a. marc 9. c. luc 9. f
Malaleel ætas 895. anni gene. 5. c
Malcho dexteram auriculam amputat Petrus iohan 18. b
Maledixerat dominus terræ quando diluuium inmisit gene. 8. d
Maledicta terra quæ tribulos & spinas profert ob Adæ peccatum gene. 3. c d
Maledicetur serpens, qui induxit hominem ad peccandum gene. 3. c
Maledicetur Cain gene. 4. b
Maledicturum se maledicentibus ipsi Abræ comminatur deus gene. 12. a
Maledictus qui maledixisset Iacob gene. 27. d
Maledictiones quæ accident non seruantibus præcepta dei leuit. 26. c
Maledictiones in monte Hebal deut. 27. b
Maledictiones impij iob 27. c
Maledictiones legis imprecatur Dauid ipsi Ioab & semini propter occisum Abner 2. reg. 3. f
vt Maledicat Israelitis, mittit Balaac nuntios ad Balam nume. 22. a
Maledicere Israelitis non potest Balaam contra dei voluntatem nume. 22. c. & 23. b
Maledictionem quam petebat Balaam dari à deo Israelitis, ipse deus eam in benedictionem conuertit deut. 23. a. iof. 24. b
Maledicit Goliath superbus Dauidi 1. reg. 17. f
Maledicit in homine domini Eliseus pueris irridentibus eum, & ab vris deuorantur 4. reg. 2. d
Maledicuntur Gabaonitæ à Iosue, perpetuo constituti Israelitarum ministri, & serui in cædendis lignis & comportandis aquis iofue 6. d
Maledicunt Sichimitæ ipsi Abimelech iudic. 9. d
Maledicti qui incitabant Saulem contra Dauid, & quare 1. reg. 26. c
Maledictio non seruantibus mandata deut. 11. d. 27. d leuit. 26. b
Maledictus qui nõ facit omnia quæ lex præcipit gal. 3. b
Maledictus qui pendit in ligno deut. 21. d
MALEDICTVS factus pro nobis Christus maledictionem nobis debita, ob transgressam legem, in se transferens, mortuus est in ligno galat. 3. b
quibus Maledicetur ob Christum, merces matth. 5. a
non Maledicendum ob Christum, merces matth. 5. a
Maledicentibus nobis benedicendum 1. petr. 3. b
Maledicenti sibi non maledixit Christus 1. petr. 2. d
Maledicenti Semei non maledicit Dauid, sed fide agnoscent, suscitatum esse crucem illam contra, se vult vicisci 2. reg. 16. b. c
Maledicentibus benedicit Paulus 1. corint. 4. c
Maledicit Paulus iis qui Galatas diuerterant à veritate euangelij, optans eos abscindi gal. 5. b
Maledicti regnum dei non possidebunt 1. corinth. 6. b
Maledicti hædi à Christo dicuntur matt. 25. c
Maledictos vocant Pharisei illos qui Christo credunt iohan. 7. g
Maledicens nomini domini lapidatur præcepto dei leuit. 24. b
Maledicēs patri vel matri moriatur exo. 21. c. leuit. 10. b
Maledictione se constrinxerant Israelitæ, non daturus filias suas reliquis Benjamin in vxores iudic. 21. c
Maledictio Ioatham, quam Sichimitis imprecatus fuerat, euenit eis destructa vrbe ipsorum, ipsique occisus iudic. 9. g
Maledictionem non curat Rebecca, dum Isaac benedicat Iacob filio suo dilecto gene. 27. b
MALEFACTA beneficiis vincenda rom. 12. d
MALEFACTOREM Christum clamant Iudei iohan 18. c
ad Malefaciendum turba non sequenda exo. 23. a
Malefici, vide Incantatores.
Malefici occidendi deut. 18. b. exo. 22. c
MALUM omne contagiosum prouer. 6. d
Malum facientes in conspectu dei Israelitæ, id est religia in deum fiducia, conuersi ad idola, percutiuntur à deo iudic. 2. b. 3. a. b. 4. a. 6. a. 13. a
Mala fugiat, qui ab eis non velit apprehendi eccl. 7. a
Malum quid esset, quid item bonum, cognouit Adam postquam comedit de fructu vitæ gene. 3. d
Malum odio habendum romanorum 12. b
Malum pro malo non reddamus prouer. 20. c. 1. petr. 3. b. rom. 12. d
Malum pro malo non reddit Eliseus cibans suos inimicos, & multos abire permittens 4. reg. 6
Mala pro bonis non reddenda, prouer. 17. a
Malum pro bono reddidit Nabal Dauidi nolens ei & exercitui eius dare cibos, qui seruasset eius pecora in agris, ne sui ea raperent 1. reg. 25. c
Mala quæ perfert Dauid, deo fert accepta: ideò non consideras hominē, ea perfert libenter. 2. re. 16. b. c
Malum quod cogitauerat filij Israel vendēdo fratrem vertit deus in bonum gen. 50. c
Malum consequitur ex inobedientia præceptorum dei deut. 30. d
Malum & afflictionem Samariæ agnoscit Ioram esse à deo 4. reg. 6. g
Malos nos esse natura nostra Christus testatur matt. 7. a. luc 11. g. gene. 6. g
Mali homines, seductores proficiunt in peius 2. tim. 3. d
Mali & infideles, semen sunt diaboli matt. 13. e
Mali è cœtu Christianorum auferendi 1. corint. 5. d
Malos & hypocritas bonis ac veris Christianis permittos, non ante iudicium extirpandos docet Christus parabola de homine qui seminauit bonum semen matth. 13. d
MALITIA hominis multa gene. 6. a
Malitia omnis tollatur à nobis ephef. 4. g. coloff. 3. b. 1. petr. 2. a
Malitia pueri efficiamur, non sensu 1. corint. 14. d
Malitiæ veteris fermentum à nobis expurgandum, vt pascha nostrum dignè celebremus 1. corint. 5. c
in Malitia perseverantes pereunt 1. reg. 12. d
Mambre quæ & Hebron dicitur gene. 23. d
Mammona iniquo amici parandi, Vide Diuitiis temporalibus.
Mamzer, id est de scorto natus, non admittebatur in ecclesiam & cœtum filiorum Israel deut. 23. a
Manna, cibi genus, patribus Abraham, Isaac, & Iacob incognitum deut. 8. a c
Man pluit filiis Israel & coturnices exo. 16. c. num. 11. g
Man incalenscent sole, liquefiebat, & reseruaturn putrescebat exo. 16. d
Man in die sabbathi non pluebat deus exo. 16. c
Man reseruatur, & quare exo. 16. g
Manfastidit populus Israel num. 11. a
Manna deficit iof. 5. c
de Mannæ missione sapient. 16. c
Manna non erat panis verus, qui dabat vitam mundo, sed Christus iohan. 6. d
Manahem occidit Sellum regem Iuda: moritur & ipse Manahem 4. reg. 15. c e
Manasses primogenitus Ioseph gene. 41. g
Manasse & Ephraim computari vult ipse Iacob inter filios suos, eosque suos dici gene. 48. a
Manasse benedicatur à Iacob gene. 48. c
Manasse dimidiæ tribui datur sors possessionis nume. 32. a. deut. 3. b. 13. d. iof. 17. a
Manasse dimidiæ tribus habitatio iof. 13. d. 1. paral. 5. d
Manasse dimidiæ tribui præcipit Iosue vt armati præcedant fratres suos in terram Chanaan, cui prompti obediunt iof. 1. c d. 4. c
Manasse dimidiæ tribum, Gaditas & Rubenitas qui deduxerant fratres suos in terram Chanaan, remittit Iosue, commendans eos de obedientia præstita, & benedicēs eis, præcipiēs seruare legē dei iof. 22. a b
Manasse filiorum sors & hereditas iof. 22. b
Manasse & Ephraim in duas diuisi tribus successerunt in locum Leuitarum, acceperuntque eorum partem in diuisione terræ iof. 14. a
Manasses non expulsos Chananæos facit tributarios iudic. 1. f
Manasses succedit Ezechia patri suo in regno Iuda 4. reg. 21. d
Manasses impius instaurat idola 4. reg. 21. a. 2. pa. 33. a
Manasses ducitur captiuus in Babylonem, penitentiam agit, & reducit in Ierusalem 2. para. 13. b
Manasses moritur 4. reg. 21. d. 2. para. 33. d
Mandata seruantibus, benedictio exo. 23. c. leuit. 26. a. deut. 28. a
Mandata seruantibus, benedictio: non seruantibus, maledictio deut. 11. d
Mandatum dei non custodiens propheta quidam occiditur à leone immisso à deo 3. reg. 13. d e
Mandata dei quàm sollicitè meditanda, & docenda filios nostros deut. 11. c
Mandatum facile impletur verbo euangelij prædicato, & corde credito deut. 30. c
per Mandatum facta est nobis peccandi procliuas, & reuiuiscit in nobis peccandi libido rom. 7. b c
Mandatum Christi nouum, dilectio mutua iohan 13. d
Mandata Christi implentur, si sit mutua inter nos dilectio iohan. 14. b
Mandata Christi seruans, ille est qui perfectè diligit deum & cognouit eum iohan. 14. c. d. 1. iohan 2. a
Mandata seruando, vitam æternam habere docet Christus matth. 19. c. Vide Præceptum & Opera.
Mandatorum dei obseruatio prodest, non circuncisio, aut præputium 1. corint. 7. d
Mandatum maximum & primum matth. 22. d
ne Mandatis hominum auersantium à veritate euangelij attendant Cretenses, adhortatur Paulus tit. 1. d
Mandragoris emit Lia à Rachel concubitus mariti, & concipit gene. 30. b
Manducare panem gratis, & sine labore manuum noluit Paulus 2. thess. 3. b
non Manducet, qui non laborat 2. thess. 3. c
Manducandi spatium non hebebant apostoli præ multitudine euntium ad Christum & reuertentium marc 6. d
Manducet Christianus quicquid vendi solet in macello 1. corint. 9. f
sue Manducet, siue bibat Christianus, aut quid aliud gat, omnia faciat in gloriam dei 1. corint. 9. g
Manducat & bibit, postea ludit populus Israel immobilis hostiis vitulo aureo exod. 32. b
Mane surgunt & adorant coram domino Elcana & vxores 1. reg. 1. c
Manere in Christo, est perfectam dei charitatem habere 1. iohan 2. a
Maneamus in Christo fide viuam, & in iis quæ docuit spiritus sanctus 1. iohan 2. a d
Manere deum in nobis, ex spiritu quē dedit nobis cognoscimus 1. iohan 3. d
Manet in nobis deus, & nos in ipso, si præcepta eius facimus 1. iohan 3. d. si item dilectionem habemus ad inuicem, & cōitemur Iesum esse filium dei 1. iohan. 4. c
Mansiones paratas suis apud patrem, monet Christus apostolos: nec esse quod diffiderent de mercede iohan 14. a
Mansiones filiorum Israel numerantur nume. 33. a
Manfuetudinis cōmendatio prouer. 16. c. ecclesi. 10. b
Manfuetudo Christi, qua afflictos conscientia, vt calamus cassatus, sua prædicatione non comminuit & desperare fecit: sed erexit & corroborauit in spe matth. 12. b
Manfueti simus ephef. 4. a
Manfuetudo Pauli in reprehendendo 1. corint. 4. d
aut, Manfuetudine, aut virga supplicij, episcoporum est suos emendare pro ratione & modo errantium 1. corint. 4. d
Manfuetissimus Moyses super omnes homines nu. 12. b
Manfuetudo Dauidis in maledicum Semei 2. reg. 16. b
Manue, pater Samsonis, orat dominū quid agere debeat de filio Samsonis nascituro Nazareo, & à quibus se abstinere debeat iudic. 13. b
Manibus super caput impositis, & cinere caput aspersa Thamar, clamat ad Absalō fratrem, se eieciā ab Amnone post stuprum admissum 2. reg. 13. d
Manus abscindenda à iudicibus ei qui falso suo testimonio voluit alteri abscindi deut. 19. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Manus Moyſi verſa in lepram exod. 4. b
- Manus Ieroboam qua volebat occidere prophetam corripientem eum, aſciſcit: quæ ei oratione eiſdem propheta reſtituitur 3. reg. 13. a
- Manus lauare ante panis manducationem, præceptum erat Iudeis à ſuis ſenioribus: ideòque reprehenduntur à Phariſæis apoſtoli matt. 15. a. marc. 7. a
- Manibus non lotis manducare non eſt peccatum matt. 15. b. marc. 7. b
- quod Manus non lauerit Chriſtus prænſurus, miratur Phariſæus luc. 11. f
- Manus lauat Pilatus aqua, innocentem ſe à Chriſti morte oſtendens matt. 27. c
- vt Manus noſtris operemur præcipit Paulus 1. theſ. 4. c
- Manibus ſuis nocte & die laborat Paulus apud Aquilam ſcenograſtorie artis peritum, act. 18. a. 1. theſſ. 2. b. 2. theſ. 3. b. 1. corint. 4. c. tubenſque neceſſitatibus fratrum act. 20. g
- Manibus ſuis operetur qui fur erat, & quare ephes. 4. f. Vide Laborare manibus.
- Manu noſtrarum opera fructificare facit deus, ſi dilexerimus ipſum deut. 30. b
- Manuum fortitudinem ne ciuitas tribuamus, ſed dei benedictione deut. 8. d
- ne Manui ſuæ & fortitudini tribuerent hoſtes, quod vincerent Iudeos, diſtulit deus ipſos Iudeos aſſigere deut. 32. d
- Manibus in celum leuatis benedicit Chriſtus apoſtoliſ, aſcendens in celum luc. 24. g
- ſi Manus, pes, vel oculus nos ſcandalizet, & à verbo dei auertat, abſcin. ſi ei Chriſtus iubet, docens nos nihil tam charum & neceſſarium nobis eſſe, quo non debemus carere potiùs, quàm inde, candalum pati, & à vita, Chriſtiano digna remorari matt. 5. c. 18. b. marc. 9. g.
- Minus arida ſanitati reſtituitur à Chriſto die ſabbathi matt. 12. a
- Manu ſuper infirmum poſita ab apoſtoliſ, ſanabatur marc. 16. d
- Manuum impoſitione ſanat Chriſtus infirmos luc. 4. g
- vt Manus eis imponeret, adducuntur pueri ad Chriſtum matt. 19. b
- Manuum Moyſi impoſitione, repletur ſpiritu ſapientie Iſue deut. 34. c
- Manuum impoſitione per Ananiam, viſum recipit Paulus act. 9. c
- Manuum impoſitione donum ſpiritus ſancti accipiunt, qui in nomine Ieſu baptizati erant poſt baptiſmum ioannis, & loquuntur linguis act. 19. a
- Manuum impoſitione confirmantur ſeptem ab apoſtoliſ ordinati in miniſterium viduarum act. 6. a
- Manuum impoſitione poſt orationem factam, ſpiritus ſanctum recipiunt Samaritani act. 8. c
- Manus Paulo & Barnabe imponuntur ſegregatis ad prædicationem euangelij act. 13. a
- Manu impoſitione preſbyterij ſue ſeniorum & Pauli, Timotheus conſtituitur epiſcopus 1. timoth. 4. d. 2. timoth. 1. b
- Manus ne citò imponat cuiquam Timotheus, vt epiſcopum eum conſtituat dehortatur Paulus 1. timo. 5. d
- Manus non contrahenda, ſed aperienda, dando mutuū pauperi fratri deut. 15. b
- Manus tendere ad deum agnoſcendo peccatum 3. reg. 8. d
- Manus expandit in celum oraturus Salomon 3. reg. 8. c
- Manus extendit Moyſes ad deum, orans pro Pharaone exod. 9. f
- Manus leuante Moyſe ad deum vincit Iſrael exo. 17. d
- Manum ad celum levare ſolebant iuraturi deut. 32. f
- Manus ſub femore eius qui exigebat iuramentum ponebatur apud Iudeos gene. 47. g
- Manum ſuam leuare contra aliquem, eſt fieri ei aduerſarium, & rebellare 3. reg. 11. e
- Manum ſuam extendit Abſalom ei qui ſe ipſi incuruabat 2. reg. 15. a
- Manus domini dicitur facta ſuper aliquem, qui ſpiritu dei & fortitudine accenſus ſi 3. reg. 18. g
- Manus dei dicitur venir: ſuper prophetas, quando ſpiritu illuminati & confortati prædicant, iubent, perſciant poteſtate dei, vt deus ipſe 4. reg. 3. c
- Manus dei magna & potens contra Pharaonem exo. 14. g
- Manum dei nemo poteſt euadere amos 9. a
- dei Manu dei nemo poteſt quinquà liberare deut. 32. f
- Manus & potentia domini non eſt abbreviata, omnia ſemper poteſt num. 11. c
- Manus dei ſuper Iudeos erat, quando eos hoſtibus diripientibus tradiderat, & vendebantur iudic. 2. c. vide 1. reg. 7. d
- Manus dei fieri dicitur in eum quæ ipſa affligit 1. reg. 5. c
- in Manus dei totum ſe conicit David fugiens filium, ſiue ad vitam, ſiue ad mortem 2. reg. 15. f
- in Manu dei ſunt ſancti ſui deut. 33. a
- in Mara veniunt filij Iſrael, ubi immiſſo ligno in aquas, in dulcedinem verſe ſunt exo. 15. d
- Marcus, conſobrinus Barnabæ coloff. 4. b
- Mardochei lectus ob iam paratam Iudæorum necem eſt. 4. a
- Mardocheus ſuadet Eſther, vt necem Iudæorum iam paratam à rege deprecetur eſth. 4. b
- Mardocheum iubet rex honorari in conſuſionem Aman eſth. 6. b
- Mardochei oratio ad deum eſth. 13. c
- Maria appellantur aquæ verbo dei in vnum locum collectæ gene. 1. b
- in Mari medio per ſiccū gradiuntur filij Iſrael exo. 14. c
- Mare diuidit Moyſes virga ſua præcepto dei per cuius ſiccum tranſeunt filij Iſrael exod. 24. d
- Mare ſolitudinis, quod & mare ſalis iof. 3. d
- Maris fulſis in templo Salomonis fabricatio 3. reg. 7. d. 2. para. 4. a
- Maris vitrei viſio apoc. 15. a
- Margaritæ lapidis pretioſi parabola, Chriſtus pretiū euangelij memorat, & quanto cum deſiderio ſuſcipi oporteat, atque à cognoscentibus vim eius iam ſuſcipiatur matt. 13. f
- Maria, ſoror Moyſi, cum cæteris mulieribus gratias agit deo cum tympanis exod. 15. c
- Maria percutitur lepra, quod Moyſi fratri detraxiſſet nune. 12. c
- Maria ſanatur à lepra nune. 12. d
- ne Mariæ ſororis Moyſi exemplo percutiantur lepra Iudei, vt facerent quæ præcepto dei docebant Leuitæ, præmonet Moyſes deut. 24. b
- Maria moritur in Cades nune. 20. a
- MARIA M ſalutat angelus, filiumque dei concepit luc. 1. c
- Mariam Elizabeth cognatam viſitat luc. 1. d
- Maria Elizabeth prædicat beatam, & quare luc. 1. d
- Mariæ canticum, in quo Chriſti ſaluatoris ſui aduentu promiſſiones patribus factas, impletas eſſe decantatur luc. 1. c
- Maria I E S V M parit in Bethlehem luc. 2. a
- Maria iubet vt quicquid filius Chriſtus dixerit, fiat ioan. 1. d
- Mariæ matris Ioannis Marci familia act. 12. b
- Maria, ſoror Marthæ & Lazari, vngit dominum vnguento, & extergit pedes eius capiliſ ſuis ioan. 11. a. 12. a
- Maria S. M. occurrit Chriſto venienti in domum ſuam ioan. 11. d
- Maria S. M. nihil ſolicitè quid Chriſto miniſtraretur in cibum, vacat audiendo verbo Chriſti luc. 10. g
- Maria S. M. eſfundit vnguentum ſuper caput Chriſti matt. 26. a
- Maria Magdalene, de qua ſeptem exierant dæmonia, Chriſtum ſequitur, miniſtratque ei de facultatibus ſuis luc. 8. a
- Maria Magdalene currit ad monumentū, vt Ieſum videret, ſed & ad ſepulchrum cum altera Maria, & ſlet, & quare: quibus angeli Chriſtum ſurrexiſſe nuntiāt ioan. 20. a. c. matt. 27. g. 28. a
- Mariam Magdalenam, ad quid fieret interrogat Chriſtus ioan. 20. c
- Mariam Magdalenam Chriſtus reſuſcitatus à conſpectu corporis ſui prohibet, eius in carne præſentiam plus æquo admittentem ioan. 20. d
- Maria Magdalene annuntiat Chriſti reſurrectionem apoſtoliſ ioan. 20. e. marc. 16. c
- de Maritorum dominatione in vxores, regis Aſſueri edictum eſt. 1. d
- Maritum vocat Sara, vxor Abrahæ, dominum gen. 18. b
- Martha Chriſtum ſuſcipit in domum ſuam, exemplum officioſe charitatis, luc. 10. g
- Martha circa multa diſtrahitur, diligenter omnia adminiſtrare Chriſto cupiens: ob quem nimium ſollicitam diligentiam docetur ab eo, vni rei eam intentam eſſe præſtitiffe, audiendo nimirum verbo ſuo, id quod Maria ſoror faciebat luc. 10. g
- Marthæ fides ioan. 11. d
- Martha credit Chriſtum obtenturum quicquid peteret à patre ioan. 11. c
- Martha credit futuram reſurrectionem ioan. 11. c
- Martyrum ſollicitas, ſapientia 3. a
- Mafculum & fœminam creauit deus gene. 5. a
- Mafculorum concubitores regnant in Iuda 3. reg. 14. f
- Mafculorum concubitores regnum dei non poſſident 1. corint. 6. b
- Mafcula ſcorta aufert Aſa. 3. reg. 15. b. Item Ioſaphat 3. regum 22. f. g
- Mafpha edificatur ab Aſa rege Iuda 3. reg. 15. c
- in Maſpha congregantur Iſraeli, & conſulturi quid facere deberent Gabaonitis, qui vxore cuiusdam Leuitæ abuſi fuerant iudic. 20. a. 1. reg. 7. b
- Matrem qui non honorat, maledictus deut. 27. c
- Matrem & fratres cum ad eſſe nuntiaſſet quidam Chriſto, ſatis docuit, nullius amore vel cura ab euangelio dei patris prædicando quinquam auocari debere matt. 12. e
- Mater & fratres Chriſti, qui ſunt matt. 12. d
- Matrem ſuam commendat Chriſtus Ioanni ioan. 19. c
- Materna viscera Reſphæ eiga ſuſpenſos 2. reg. 21. b
- Matrimonij ſancti inſtitutio gene. 2. d
- Matrimonij commendatio prouer. 18. d
- Matrimonij caſti exemplum, Sara Tobie vxor tob. 3. c
- Matrimonij ſcœdus violantes arguuntur malach. 2. c
- Matrimonium quomodo ſuſcipiendum ſit, docet Raphael Tobiam tob. 6. d
- de Matrimonio quid dicat Paulus, vide 1. cor. 7. quod heb. 1. a. a. commendat.
- Mathan ſacerdos Baal occiditur 4. reg. 11. d
- Mathanias qui & Sedecias, ſubſtituitur Ioachim in regno Iuda 4. reg. 24. d
- Mathathia planctus ob deſolationem ciuitatis ſanctæ 1. mach. 2. a
- Mathathias recuſat idolis ſacrificare 1. mach. 2. b
- Mathathia zelus pro lege dei 1. mach. 2. c
- Mathathias morturus filios legens, dei tueri iubet exemplo patrum 1. mach. 2. f
- Mathias eligitur in locum Iudæ præmon. act. 1. d
- Matthæus à Chriſto vocatus, eum ſequitur matt. 9. a
- Matthæus parat conuiuium Chriſto in domo ſua matt. 9. b
- Mathuſæl naſcitur gene. 4. d
- Mathuſæl ætas 969. anni gene. 5. d
- Maxilla aſini, ſpiritu dei correptus Samſon, occidit mille Philiſtæos iudic. 15. c
- Maxillam percutienti altera danda matthæi. 6. f. luc. 6. e
- Medad & Elda, requieſcente in eis ſpiritu dei, prophærant nune. 11. f
- Mediator Moyſes inter deum & populum Iſrael, aſſert legem quæ terret ipſum populum deut. 5. a. c
- MEDIATOR VNVS INTER DEVM ET HOMINES, Chriſtus Ieſus 1. timo. 2. b. hebr. 12. f
- Medicina à deo creata, & ideo non contemnenda, eccl. 38. a
- Medicus honorandus 38. a
- à Medicis erogata omni ſua ſubſtantia, mulier ſanguinis profluuiio laborans non ſanatur ad fide in Chriſtum ſanata eſt marc. 5. c
- Meditentur verbum dei filij docti à parentibus deut. 11. c
- vt Meditentur die ac nocte in lege ſcripta in deuteronomio, præcipit deus Moyſi iof. 1. b
- vt Mel de petra ſugeret, conſtituit deus Iſraelitas ſuper excelſam terram deut. 32. b
- Mel comedit Samſon quod inuenit in corpore leonis quem occiderat iudic. 14. b
- Mel guſtās Ionathas, edicti paterni ignarus 1. reg. 14. d
- Melchizedech victori Abrahæ offert munera ge. 14. d
- Melchizedech ſacerdotiū præfertur ſacerdotio Leuitæ vt doceatur Chriſti ſacerdotium eſſe æternum, & excellere heb. 7. a
- Mello edificatur à Salomone 3. reg. 9. d
- Membrorum noſtrorum concordia, ad mutuam concordiam hortatur fideles Paulus 1. corint. 12. c
- Membra noſtra tam interna quàm externa, ad peccandum non ſunt accommodanda rom. 6. b
- Membra ſimul alter alterius rom. 12. b
- Membra noſtra templum ſunt ſpiritus ſancti 1. corint. 6. d
- Membra corporis peccati mortificanda, nempe ſuprum, immunditia, libido, &c. colof. 3. a
- Meminerimus antiquorum temporum, & conſideremus opera dei deut. 32. a
- vt Memoria nulla ſuperſit minatur occiſurū Iudæos deus deut. 32. d
- Mendax omnis homo iſa. 9. d
- Mendaci Sibæ dat David bona Miphiboth. 2. re. 16. a
- Mendacio gratiam inire volens apud Dauidem Amalecites quidam, mentiens ſe Saulem occidiſſe, occiditur à Dauide 1. reg. 1. b. c
- Mendacio conſecto accipit Giezi muſterā vide Giezi 4. reg. 5. f. g
- Mendacium non ſuſcipiendum à iudice exod. 23. a
- Mendacem diuitem odit dominus eccleſiaſt. 25. a
- Mendaces Cretenſes tit. 1. c
- Mendaces Iudæi ioan. 7. d
- Mendacij pater, diabolus ioan. 8. f
- Mendacium & impoſtura eſt ex regno diaboli 2. ioan. 1. c
- Mendacium fugiendum ephes. 4. f. colof. 3. b. exod. 33. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- leuit.19.b.ecclesiasti.7.b.20.d.
Médax est qui negat quod Iesus est Christus 1. ioh.2.c
Mendax spiritui sancto Ananias, cum vxore Saphira moritur act.5.a
Mendacem dicit deum, qui non credit nos habere vitam per Christum: quod testificatus tamen est pater 1. ioh.5.c
Mendacium propheta cuiusdam officiosum bona intentione factum: nempe vt alterum prophetam esurientem pasceret, describitur 3. reg.13.c
Mendacia verba vocat Pharaon, verba quæ loquebatur ei Moyses exod.5.b
Mendacem spiritum immittit deus in os prophetarum vt decipiant eos qui verbum suum contemnunt 3. reg.22.c.d
Mendicari non futuri si obediatur deo deut.15.a
Mendicitas prohibetur deut.15.a
Mensuram templi Salomonis fabricatio 1. paral.4.b
Mensa tabernaculi forma exod.25.c.37.b
Mensa situs exod.26.g.40.b
Mense Aprili egressi sunt filii Israel exod.13.a
Mensis primi oblationes ezech.45.f
Mensis septimi diebus septem primis quid offerendum à Iudæis num.29.a
Mensurata mulier leuit.15.c
Mensura æquitas leuit.19.g.deut.25.g.ezech.45.d
in q. Mensura m. si fuerint homines, remetietur eis mare
Mentiri non potest deus: præstabit vitam eternam quam promittit tit.1.a heb.6.d
Mentis se nō accepisse de anathemate iubetur à deo comburi ioh.7.b.c
Mentitur Iacob consilio matris se primogenitum esse, vt præcipiat fratri benedictionem gene.27.c
Meritarum fors & vrbes ioh.21.a.b.c
Mercatores Babylonis, principes terræ apocal.18.g
Mercatores terræ ditauit Babylon virtute deliciarum suarum apocal.18.a
Mercatores terræ sicut Babylonem destructam, & quæ apocal.18.a
Mercenariorum merces non deneganda, sed reddenda ante solis occasum leui.19.c. deut.25.c.ecclesi.34.d
Mercenarius qui sui commodi gratia curam gregis suscepit, si vitæ periculum ingrat, fugit ioh.10.b
Merces laboris non detinenda deut.24.c.5.b
pro Mercede petit Iacob sibi dari Rachelem in vxorem gene.20.b. item oues varij coloris gene.30.c
Mercedem temporalem accipit Iehu à deo, pro facio suo contra donum Achab 4. reg.10.f
Mercedem Iacob mutat Laban decies gene.31.a
Mercedem quam à deo fide accepturus est propheta iustus, vel Christi discipulus aliquis, eandem recipiet, qui illis propter Christum benefecerit matt.10.d
Merces sequitur eos quibus propter Christum maledicuntur matth.5.b
Mercedem ex æquo nouissimis atque primis dat Christus matth.20.a
Mercedem accipit ministri dei, vnusquisque secundum laborem suum, maxime illi quorum opus, siue ij qui prædicauerunt verbum, perdurauerit in igne persecutionis 1. cor.3.b.d
Mercedem à deo dari optat Booz ipsi Ruth propter opera & beneficia quæ ipsa exhibuerat erga locum suum Noemi ruth.2.c
Merces prostibuli nec pretium canis offerendum pro voto aliquo deut.23.c
Mercedem Abiæ & omnium nostrum se dicit deus gene.15.a
Meretrix fugienda prouerb.23.c
Meretrix & scortator nō sint in populo deut.23.c
Meretricem Dalila amat Samson: super cuius genua cum dormiret, septem pili (meretricis illius consilio cui cor suum reuelauerat Samson) abscissi sunt, & defecit fortitudo ipsius iudic.16.a.b.c.d
Meretricis magna visio, sedentis super aquas multas apoc.17.a cum qua fornicati sunt reges terræ. qui meretrici adheret, vnum corpus efficitur cum ea 1. corinth.6.d
Meretrices & publicani regnum dei ingrediuntur, & credunt euangelio: Pharisei non credunt matth.21.c
de Meretricum pueris, iudicium Salomonis 3. reg.3.d
Mergulum non corredabant Iudæi deut.14.b
Merob Dauidi promissum, alteri dat Saul 1. reg.18.d
Meia rex Moab tributarius regi Israel, à quo deficit mortuo Achab, ob id rex Israel cum rege Edom & Iosaphat bellat contra eum, & vincitur 4. reg.3.a.b.c
Messe tempus accelerari desiderat fidelis isa.45.b
de Messe lex leuit.19.b.23.d
Mesis abundans, si seruauerimus præcepta dei leuit.26.a
Mesis primitiæ offerendæ domino leuit.23.b
Mesis primitiuorum festum, festum pentecostes exod.23.c
Mesis tempore inuocatus deus à Samuele, immittit tonitrua & pluias, quibus cogit dura corda fateri peccatum, patiendo regem 1. reg.12.c
Messum Ioab succendit Absalom, & quare 2. reg.14.g
Mesis, est populus multus ad audiendum verbum dei pronus & paratus matth.9.d
ad Messum metes tam Iudæorum quam gentium ab hæ, pronæque erant, cum venisset Christus, ad susceptionem euangelij ioh.4.e
Messores & verbi prædicatores mercedem accepturi, congregantes homines ad vitam ioh.4.e
Metes segetes quid pauperibus relinquere debeat leuit.19.b.23.d.deut.2.d
Metuamus in afflictionibus, sed speremus dei auxilium, consideremus omnia opera quæ fecit pro Iudæis in defensionem Iudæorum deut.7.c
vt cum Metu & timore operemur salutem nostram, operaque digna salutis per Christum parata faciamus hortatur Paulus philip.2.b
Micha, filius Miphobeth 2. reg.9.d
Michæas vnicus dei propheta, in diebus Achab odio habetur 3. reg.22.b.2. paral.18.b
Michæas prædicit populum dispensandum in prælio, & Achab occidendum 3. reg.22.c.2. paral.18.d
Michæa propheta ironica responsio, qua irridet mendacia pseudoprophetaum 3. reg.22.c.2. paral.18.d
Michæas percutitur a Sedecia in maxillam 3. reg.22.d.2. paral.18.f
Michæas conicitur in carcerem 3. reg.22.d.2. paral.18.f
Michæas quo tempore prophetarum michæa 1.a
Michas Ephraimita facit sibi idolum & sculptile, cōsecrato vno de filiis suis in sacerdotem iudic.17.a.b
Michas currit post eos qui ei abstulerant idola: à quibus, ni tacuisset, periisset iudic.18.f
Michæelis & angelorum eius prelium cum dracone serpente antiquo apoc.12.
Michael archangelus altercatus cum diabolo de corpore Moysi, non ei maledixit: impij autem Christo maledicunt iudæ. c
Michol filiam Saulis amat Dauid, quam ipse ei promittit 1. reg.18.e
Michol filiam suam tradit Saul Dauidi in vxorem 1. reg.18.g
Michol, prouidentia dei seruat Dauidem maritum, per fenestram illum demittens, & patrem decipiens 1. reg.19.c
Michol vxorem suam repetit ab Isboseth Dauid, quam rediit ei Abner 2. reg.3.c
Michol vxor Dauid datur Phalti 1. reg.25.g
Michol redditur Dauidi 2. reg.3.e
Michol despicit Dauid nudum, saltantem coram arca, vnde & sterilis efficitur 2. reg.6.c.1. paral.15.d
Militem suis stipendiis nemo 1. corinth.9.a
Militem Palus non ductu & abritio carnis, tamen in corne se dicat ambulare 2. cor.10.b
Milicibus dat præcepta Iohannes Baptista luc.3.c
Militem esse hominis vitam, Iob ostendit iob.7.a
Milium non comedebant Iudæi deut.14.b
Minimum domus patris se confitetur Gedeon, nec posse Israel liberare iudic.6.c
Minima quatuor terræ, quæ sunt sapientibus sapientiora prou.30.d
Minimus & nullius loci aut momenti in ecclesia Christi est, qui Christi mandata soluens, homines docet matth.5.c
Ministros dei quales esse oporteat leui.21.c
contra Ministros dei qui murmurat, contra deum murmurat exo.16.b
in Ministerium dei non recipiebantur, qui grandi naso, fracto pede, & cæcæ essent leui.21.c.d
Ministrat Samul in conspectu dei ante faciem Heli 1. reg.2.b.d.3.a
vt Ministraret sibi in tabernaculo in sempiternum, elegerat deus domum Aaron 1. reg.2.f
Ministrat Eliseus Eliæ 3. reg.19.d
de Ministerio in pauperes sanctos Christianos rom.15.b.2. corinth.8.b.9.a.b
Ministerium reconciliationis per Christum factæ accepit Paulus à deo 2. corinth.5.d
Ministerium verbi, est euangelij gratiæ dei annuntiatio act.20.c
vt MINISTRE esset, venit Christus, dando animam suam pro redemptione nostra matth.20.d. marc.10.g
Minister sanctorum Christianorumve pontifex Christus in dextera patris heb.8.a
Ministr euangelij, Paulus coloss.1.d
Ministeria varia data à Christo fidelibus ad ædificationem ecclesiæ, vtque ecclesia magis ac magis cresceret in cognitione Christi ephes.4.b. vt alij essent doctores, alij prophetae, &c. quibus omnibus ministri verbi significantur dati à Christo.
Ministri dei sunt Paulus & Appolo, & huiusmodi 1. corinth.2.a.4.a
Minister noui testamenti Christi inter gentes, Paulus rom.15.d.2. corinth.3.b.coloss.1.d
Ministrum Christi se magis esse iactat Paulus, quam sint ceteri apostoli, idque testis argumētis 2. cor.11.c
Ministris verbi tradit Christus præcepta matth.10.a
Ministri verbi debent pascere gregem, non deglubere ioh.21.e
Ministris verbi summa charitate opus esse erga ipsum, Iesus docet, cum Petrum tertio interrogat an ipsum diligat ioh.21.e
Ministri verbi affectus & amor qualis esse debeat erga eos quibus euangelizatur philip.1.a
Minister vocatus ad prædicandum, sermones dei prædicet 1. pet.4.c
Ministros verbi ad persecutiones ferendas hortatur Christus suo exemplo matth.10.c. ioh.12.d
Ministri verbi mortem temporalem non timeant, sed deum matth.10.c
Ministris verbi nihil accidet præter dei voluntatem matth.10.d
Ministri verbi esse non potest, qui parentes amat plus quam Christum matth.10.b
Ministros verbi ad prudentiam & simplicitatem hortatur Christus matth.10.b
si Ministri verbi erubuerint prædicare Christum coram hominibus, pudebit & illum eorum coram patre, negabitque suos esse matth.10.d
Ministri verbi non querant quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi philip.2.c. nec turpe lucrum sectentur, nec quæstum tit.1.a.1. timot.6.b
Ministri verbi est, orare vt spiritus dei operetur in cordibus credentium, suumque officium solum curare, non ministrare mensis act.6.a. & gratias agere, sicuti senserit verbum fecisse fructum philip.1.a.1. thess.1.a
Ministris verbi debetur cibus matth.10.b. rom.15.c. galat.6.b.1. thess.5.e. quem præstiterunt Paulo Philippenses philip.4.b
Ministri verbi diligendi 1. thess.5.c. illisque honor habendus 1. thess.2.b
Ministri verbi, oneri possunt esse iis quibus verbum annuntiant, accipientes ab eis victum, quod tamen non fecit Paulus 1. thess.2.b
Ministri verbi A D E O P E T E N D I, vt ad nos mittantur matth.9.d
Ministrum verbi quantumuis contemptum ab hominibus si quis receperit, sicemque verbis illius habens beneficia illi impenderit, Christum suscipit & patrem eius matth.10.d
Minister omnium sit inter Christianos, & omnibus se subiiciat, qui dominationem super alios affectat matth.20.d.23.b. luc.22.c
Ministri verbi iuxta proprium laborem, mercedem accipient 1. cor.3.b
Ministrationes spiritus diuersæ sunt in ecclesia cum idem sit omnium dominus, cuius munera dispensantur 1. corinth.12.a
Ministrat ecclesiæ Cenchreeni Phœbe rom.16.a
Miphobeth claudus, filius Ionathæ 2. reg.4.b
Miphobeth filium Ionathæ Dauid consolatur, nequid mali intentari timeat propter Saulis iniquitatem: agrisque, familiam, seruos & ancillas ei dat, & ad mensam suam collocat, vt regis filius agnoscat 2. reg.9.c.d
Miphobeth bona dat Dauid mendaci Sibe 2. re.16.a
Miphobeth claudus occurrit regi Ierusalem reuertenti: quem falsò accusatum à Siba, iubet Dauid possessiones diuidere cum ipso Siba 2. regum 19.d.e
Mirabilia facturus deus, iubet prius populum sanctificari ioh.3.b
Mirabile nomen dei iudicium 13.c
Miracula & signa facit deus, educit Israel de Aegypto, dat carnes & panes tantum vt cognoscatur deus solus exod.7.a.16.a.b.c
Miracula vt faceret dat deus Moysi coram Pharaone & filiis Israel, quibus cognoscerent ipsum à deo missum in liberationem populi exo.4.a.b.g.14.g
Miraculis ostendit deus se esse cum Iosue, & cum populo Israel ioh.3.b
Miraculum dei grande, & prouidentia dei ingens circa Eliā & Sarephatā mulierem esurientes 3. reg.17.d
Miracula quæ facit deus per suos prophetas siue prædicatores, aut fidem facit verbo quod prædicant, aut per charitatem necessitati subueniunt egentium quemadmodum sunt illa omnia quæ 4. reg.4. scribuntur.
Miracula edendi potestas data à spiritu dei 2. cor.12.b
in

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

in confirmatione verbi marci i6.d. act. 14. a. heb. 2. a
 Miraculis Christi glorificatur pater matt. 15. c. mar. 7. d
 Miracula quoniam non posse facere, nisi sit deus cum
 eo, affirmat Nicodemus ioan. 3. a
 Miracula non propria virtute hominis fieri, sed Chri-
 sti in celo sedentis, docent apostoli act. 3. b. 7. d
 Miracula per se fieri ad confirmationem verbi sui orat
 apostoli act. 4. f
 Miraculis Christus approbatur a deo missus act. 2. d
 Miracula Christi videtur Galilei, christo creditur ioan. 4. g
 Miraculis inducti multi credunt Christo ioan. 2. d
 Miraculo facto, turbæ Iesum esse filium David confi-
 tentur matt. 12. b
 Miraculo facto, glorificat omnes deum act. 4. d
 Miraculo facto, qui Lydda & Saronæ habitant, Chri-
 sto credunt act. 9. f
 Miracula nisi viderint Iudæi, non credunt ioan. 4. g
 Miraculum Christi primum in Cana Galilææ ioan. 2. b
 Miraculorum Christi vim, Beelzebub tribuunt Phari-
 sæi matt. 12. b. marc. 3. c
 Miracula pauca facit Christus in Nazareth, ob eorum
 incredulitatem math. 13. g
 Miraculis Iesum cognoscere Iudæi poterant esse Chri-
 stum ioan. 10. e
 Miraculis docet Christus se illum esse Christum pro-
 missum matt. 11. a ioan. 5. f
 Miracula multa edunt apostoli act. 2. g. 5. c
 Miracula multa operatur deus per Paulum act. 19. b
 Miracula multa cum fecisset Iesus coram Iudæis, non
 tamen crediderunt, & quare ioan. 12. f
 Miraculis in morte Christi factis, Centurio & qui cum
 eo erant, consentunt Iesum esse Christum matt. 27. f
 quod Miracula ederet 70. discipuli, non ob id eos
 gaudere voluit Christus, sed quod nomina eorum
 scripta essent in celis luc. 10. c
 Miracula Christi omnia in conspectu discipulorum fa-
 cta, non sunt scripta ioan. 20. g. 21. g
 Miraculis qui se mentirentur Christum futuros, prædi-
 cit Christus matt. 24. b
 Miracula pseudoprophetarum iere. 23. f
 Miraculis fidem nostram tentat deus deut. 13. a
 Miraculis & signis à vera in deum dilectione & fidu-
 cia abducens propheta, non audiendus, sed occiden-
 dus deut. 13. a
 Misericordiam dei cunctis minorem se confiteretur
 Iacob gene. 32. c
 Misericordiam multæ deus, facies misericordiam in mil-
 lia exod. 34. a
 Misericordiam deus cuius miseretur exod. 33. d
 Misericordiam suorum suorum deus deu. 32. e
 Misericordiam deus Israelis propter promissiones suas 4.
 reg. 13. d
 vt Misericordiam nostri deus, orandum num. 6. d
 Misericordiam deus ipsius Ioseph incarcerati gene. 39. d
 Misericordiam populi afflicti deus propter iudices quos
 super eum constituebat iudic. 2. c
 Misericordiam tui deus: Benedictio est qua benedixit Io-
 seph fratri suo Benjamin gene. 43. f
 Misericordiam in hilaritate rom. 12. a. b
 Misericordiam oportet in hac vita, vt verè felices ef-
 ficiamur iacob 4. b
 Misericordiam se vocat Paulus, ob carnem suam spiritui re-
 pugnantem rom. 7. d
 Misericordiam & clemens deus exod. 34. a
 Misericordiam deus diligentibus se exod. 20. a deut. 5. a
 Misericordiam deus custodientibus præcepta ipsius deu. 6. d
 Misericordiam deus non derelinquit eos omnino propter
 promissiones suas deut. 4. e
 Misericordiam deus audit pauperem afflictum à proximo,
 clamantem ad se exod. 22. d
 Misericordiam deus diues est, estque deus
 misericordiarum ephes. 2. a. 2. corint. 1. a. 2. reg. 24. c.
 psal. 32. versu 10. ioe. 2. d
 Misericordiam dei æterna timentibus eum luc. 1. e
 Misericordiam dei commendatio eccl. 17. d. 18. a
 Misericordiam diuinæ dulcedinem commendat prophe-
 ta, quæ semper adest timentibus deum psal. 30. vers. 23
 Misericordiam dei commendat David 2. reg. 7. d
 Misericordiam dei ponit Samuel ob oculos, arguens
 populum ingratitude, qui contempto deo, petie-
 rit hominem regem in protectorem 1. reg. 12. b
 Misericordiam dei in sanctos suos laudat Christus, &
 iudicium in impios psal. 61. vers. 11. psal. 100. vers. 1
 Misericordiam dei factum esse confitetur Lot, quod non
 perierit cum Sodomitis gene. 19. d
 Misericordiam dei tribuit seruus Abraham, si dirigatur
 via ipsius in querenda vxore pro Isaac gene. 24. b. c
 Misericordiam dei cum Davide patre agnoscit Salo-
 mon in oratione, quod ipse sit constitutus rex pro
 ipso 3. reg. 3. a
 Misericordiam sua redemit deus populum suum, & libe-

rauit à seruitute Pharaonis exod. 15. c. ezech. 36. e
 Misericordiam dei debentur diuitiæ, & alia corpori ne-
 cessaria, non nostris viribus deut. 8. d. 1. reg. 12. d
 Misericordiam dei exuberantem admiratur propheta,
 qua etiam iumentis prouidet psal. 35. vers. 5
 Misericordiam penitenti promittitur deut. 30. a. 31. a. e-
 zech. 16. g. osee. 14. e. 18. e. isa. 55. b
 Misericordiam promissam exhibet deus diligentibus
 ipsum, & coram ipso ambulatibus deut. 7. b. 3. re. 8. c
 Misericordia dei & veritas de Christo promissa psal.
 88. vers. 11
 Misericordia dei sola per sanguinem Christi libera-
 mur à peccato isa. 52. a
 Misericordiam suam non aufert deus à nobis peccato-
 ribus propter Christum 2. reg. 7. c
 Misericordia dei regenerati sumus 1. petr. 1. a
 Misericordia dei exuberanti & viscerali visitauit nos
 ORIENS Christus luc. 1. g
 vt Misericors esset nobis Christus, & experientia do-
 ctus fideliter curaret suum pontificium, carnem no-
 stram induit heb. 2. d
 Misericordia sua motus venit Christus, vt nos eriperet
 & saluaret, non propter opera quæ fecissemus tit. 3. b
 Misericordia dei est, qui misericordiam se daturum
 iam præsciuit rom. 9. c
 erga Misericordiam dei, spem Iudæorum erigit Pau-
 lus roman. 11. a
 Misericordiam quam à deo acceperat, proponit nobis
 Paulus, ne desperemus 1. timo. 1. c
 Misericordiam consecutæ sunt gentes, vt eas æmulan-
 tes Iudæi, misericordiam consequantur rom. 11. d
 per misericordiam dei dicit Paulus se consecutum es-
 se officium prædicandi 1. cor. 4. a
 Misericordiam dei expectemus in vitam æternam iude. g
 Misericordiam dei commendans Moyses, orat vt secum
 gradiatur deducendo populum exod. 34. a
 Misericordiam dei confitetur Moyses, orans pro po-
 puli peccato num. 14. c. d
 Misericordiam dei dari nuribus suis orat Noemi v-
 xor Elimelech ruth. 1. b
 Misericordiam dei, siue beneficium propter deum, cū
 filiis Ionathæ cupit David facere, vt promissam fi-
 dem Ionathæ seruet 2. reg. 9. a
 Misericordiam precatur David profelyto Ethai sequen-
 ti ipsum 2. reg. 15. d
 Misericordiam dei precatur Paulus domui Onesiphori
 2. timo. 1. d
 Misericordiam dat deus inimicis, vt eius amicis faciant
 misericordiam 3. reg. 8. e. f
 Misericordiam potius sacrificio matt. 9. b. 12. a. marc. 2. c.
 osee. 6. c. prouer. 21. a
 Misericordes simus, sicut & deus misericors est luc. 6.
 f. donantes inuicem sicut deus condonauit nobis
 per Christum, ephes. 4. g. vt faciles simus ad suble-
 uandam necessitatem alienam coloss. 3. b
 Misericordiam opera quanti faciat Christus, vide matt.
 25. d
 qui Misericors est, fratrem non condemnat. matt. 12. a
 Misericordiam misericordia promittitur matt. 5. a
 Misericordibus & liberalibus benedicit deus prouer.
 11. d. 22. b
 qui Misericordiam non fecerit, iudicium sine miseri-
 cordia recipiet iacob 2. e
 Misericordiam, iudicium, & fidem prætereuntes Pha-
 risæi, sollicitè minima decimabant secundum legem:
 & ob id à Christo reprehensi matt. 23. c. luc. 11. f
 Misericordia & fide peccata purgantur prouer. 15. d
 Misericordia David e. g. in inimicum Saulem 1. reg. 24. b
 Misericordiam sibi à Dauide factam agnoscit Saul 1.
 reg. 26. d
 Misericordiam talem à Dauide optat sibi fieri Ioha-
 nnes, qualem ipse Dauidi fecerat 1. reg. 20. c
 Misericordiam cum Saule fecisse Iabinitas dicit Da-
 uid, quod sepelissent eum 2. reg. 2. b
 Misericordiam suam erga domum Saulis opprobriat
 Abner ipsi Ishobeth 2. reg. 3. b
 Misericordibus Cinæis pepercit Saul, cum iret contra
 Amalecitas 1. reg. 15. a
 Misericordiam tuæ beneficium reddere volens David
 etiam meritis gentibus mittit seruos qui consolentur
 Hanon filium regis Ammonitarum, qui ab ipso
 ignominia afficiuntur 2. reg. 10. a
 Misericordiam facere & veritatem cum aliquo, pro
 facere id quod quis postulat factum gene. 47. g
 Misericordiam vt secum faciat pincerna regis, id est vt
 curet e. g. Pharaonem ipsum educi à carcere, rogat
 Ioseph gene. 40. c
 ne Misericordia fieret Heuæis, sed occiderentur, in-
 durantur à deo iof. 11. d
 Misericordia facere cum aliquo, sinere eum viuere, non
 occidere eum in expugnatione vrbis iudic. 1. c

Misericordiam sibi fieri postulat Rachab ab explora-
 toribus à Iosue missis, ne occidatur ipsa & familia
 eius iof. 2. c
 Misericordia laus prouer. 14. c. 19. c
 Misphar, dicitur alias Cades gene. 14. b
 Misphar se Moysen ad gubernandum populum suum,
 & munus non usurpasse, vt Core & reliqui, declarat
 deus occidendo Core & reliquos num. 16. d. e
 MISSVS A DEO CHRISTVS ioan. 8. e
 Mittitur Gedeon à deo, vt liberet Israel: vultque eū
 esse certum quod missus sit iudic. 6. c
 Mittit deus Rafin & Phacee contra Iudam 4. reg. 15.
 g. 16. a
 Mittit Christus apostolos ad annuntiandum euange-
 lium, sicut & ipse à patre missus erat vt salutem face-
 ret math. 16. d. ioan. 20. e. præcipiens eis docere om-
 nia quæ mandasset math. 28. d
 Mitte & humiles corde esse discamus à Christo
 math. 11. d
 Mitte & mansueti quid à deo accepturi math. 5. a
 Mitissimus Moyses num. 12. a
 Mna ezech. 45. d
 Moab filius filii maioris Lot gene. 19. g
 Moabitæ victi ab Amorrhæis hum. 21. f
 Moabitæ ne bellum inferant, præcipitur filiis Israel
 deut. 2. b
 Moabitarum regi seruiunt Israeliti, conuersi ad idola
 iudic. 3. b
 Moabitarum decem milia occidit 3. d
 Moabitæ non admittuntur in ecclesiā domini deu. 23. a
 Moabitarum idola, Chamos, reg. 11. b. 4. regum 3. 23. c
 cum Moabitarum filiabus fornicatur Israel num. 25. a
 Moabitarum ruina prædicitur isa. 15. a. amos 2. a
 Moab quare à deo punitus isa. 16. a
 Moabitæ quos non occiderat David, tributarij ei sum
 2. reg. 8. a
 Moabitarum rex ditissimus in omnibus, tributarijs re-
 gi Israel, moruo Achab, deficit ab eo, à quo vincit
 4. reg. 3. a. b
 de Moabitis victoriam dedit deus ipsi Iosaphat & Io-
 ram 4. reg. 3. c
 Moabitarum rex sacrificat filium suum super nukum
 coram obidentibus Israelitis 4. reg. 3. d
 Modestissimus 1. petr. 3. b. sitque omnibus hominibus
 nota nostra modestia, philip. 4. a
 Modus æqualis & verus deuter. 25. d. leuit. 19. g
 Non Mœchandum exod. 20. e. deut. 5. b
 Mœchi grauius peccant quàm fures prouerborum
 6. d
 Mœchus & adultera morte plectendi leui. 20. b
 Mœchore consumit deus animam non obedientium
 præceptis suis deut. 28. g
 Mola inferior & superior non accipienda pro pigno-
 re, id est omnia quibus commodè catere non potest
 frater deut. 24. b
 Molles regnum dei non possidebunt 1. corint. 6. b
 Moloch non sacrificandi liberi leuit. 20. a
 Moloch, idola Ammonitarum colit Salomon 3. reg.
 11. b. 4. reg. 23. c
 vt Monere alter alterum possimus, repletos oportet
 nos esse omni scientia, & plenos dilectione roma.
 15. c
 Moneamus nos psalmis, hymnis & canticis coloss. 3. e
 Monere non cessat Paulus cum lachrymis act. 20. f
 Moneamus inquietos & inordinatos 1. thess. 5. c
 Montem Sinai qui ex populo vel bestiis tetigisset, la-
 pidabatur exod. 19. b
 contra Montem Sinai prohibet deus oues aut boues
 pasci, ipso loquente Moysi exod. 34. a
 in Montibus plangit virginitatem suam filia Iephthæ ab
 ipso immolanda iudic. 11. g
 in Montis vertice sedet & habitat Eliás 4. regum
 1. b
 Montium deos vocant Syri, deum Israel Blasphemantes,
 non putantes ipsum tantum posse in vallibus,
 quantum in montibus: propter quam blasphemiam
 occiduntur à deo 3. reg. 20. d
 super Montes septem sedet mulier apoc. 17. c
 Monumenta aperiuntur in morte Christi math. 27. e
 Morbos corporis & animi sanat Christus math. 8. b
 Morbi ob peccata à deo immittuntur, vt legis de para-
 lytico math. 9. a. marc. 2. a. luc. 5. d. & de homine 38.
 annos infirmo ioan. 5. b
 ne Mordeamus inuicem & detrahamus, hortatur Pau-
 lus, ne inflemur de dono nobis dato galat. 5. b
 Mores bonos corrumpunt colloquia praua 1. corint.
 15. e
 Morie moriendum prædicit homini deus, vbi come-
 disse de fructibus arboris vitæ gene. 2. c
 Mortis memoria amara ecclesiastici 41. a
 Mors cōsequitur ex inobedientia præceptorū dei deu.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- 30.d
Mori semel statutum est hominibus hebræo.9.g
Mors, vitæ amaræ præferenda eccl.30.c
Mori præcipit Moyse deus in monte Abarim, conspecta terra promissionis deut.32.g.34.a
Morti adiudicatur à deo Ochozias, quod in infirmitate consuluerit Beelzebub 4.reg.1.a
Mortem sibi optant filij Israel dehiçete pane exo.16.a
Mortuos se esse optant filij Israel, timentes sibi à gigantibus qui erant in terra Chanaan, & de deo diffidentes num.14.a
Mortem optat Iob iob 6.b
Mortem optat à deo Moyse, tadio affectus ob murmuraciones filiorum Israel num.11.c
Mori optat Elias esuriens, lassus, fugiens Iezabel 3.reg.19.a
Mori timet Gedeon, conspecto facie ad faciem angelio iudicum 6.e
Mori timet Manue, quod deum conspexisset quem consolatur vxor, dicens non timendam à deo mortem, qui holocaustum oblatum gratum habuisset iudicum 13.d
Mortis dies incertus, vigilandum itaque exemplo patrisfamilias luc.12.e
Moriur Abraham gene.25.a
Mortuam Saram plangit Abraham gene.23.a
Moriur Debora gen.35.b
Moriur Aaron à deo, ne videat terram promissionis num.20.d
Moriur Moyse deut.34.b
Moriur Iosue iof.2.24.g. iudic.2.b
Moriur Gedeon iudic.8.g
Moriur Iephthæ iudicum 12.c
Moriur Samson simul cum Philistæorum principibus, domo columnis sustentata super ipsos cadente iudic.16.g
Mors Saulis & filiorum annuntiatur ipsi Sauli 1.reg.28.c
Mors Ionathæ & Saulis nuntiatur Dauidi 2.reg.1.a
Moriur filius Dauid ex Bethsabee 2.reg.12.d
Moriur Dauid 3.reg.2.c
Moriur Salomon 3.reg.11.g
Mors pecorum, quinta plaga Aegypti exod.9.a
Mors primogenitorum, decima plaga Aegypti exod.11.b
ad Mortem vsque pro iustitia certandum ecclesia.4.d
Mortis in tabernaculo lex num.19.c
Mortui Iacob corpus vngitur iussu Ioseph gene.50.a
Mortuus Ioseph conditur aromatibus gene.50.d
Mortuorum exequiis non interfit sacerdos leuit.21.a
Morte affectus propheta à leone, plangitur ab alio propheta & sepelitur 3.reg.13.f.g
Mortuum filium hospitis suæ suscitatur Eliseus oratione ad deum 4.reg.4.d.e.f
Mortui suscitantur ad contactum ossium Elisei 4.reg.13.d
à Mortuis nihil querendum est, quo firmetur fides nostra: vt bene viuamus, scripturæ sunt audiendæ lucæ 16.g. isa.8.d. deut.18.a
Mortuos consulit Saul contra legem, qui mortui non erant, sed demones in persona mortuorum 1.reg.28.a.b
super Mortuo ne se incidunt, aut cahuitionem faciunt more gentium, prohibet Iudæis deus deut.14.a
super Mortuis tibicines tibia caneant apud Iudæos math.9.c
de Mortuis in Christo, non vult nos ignorare Paulus 1.thess.4.d
à Mortuis sententia (quam contra se tulerat) liberat deus Dauidem, sed cruce premit 2.reg.12.d
Moriuntur multi inter Christianos ob indignam cœnæ dominicæ sumptionem 1.corinth.11.g
Mors absorpta per victoriam, quando implebitur 1.corinth.15.g. osee 13.d
Mortem filij mulier Saraphana fert acceptam peccatis suis 3.reg.17.c
Mori quod vocamus, Christus dormire vocat math.9.c. act.7.g
Moriuntur omnes in gloriam dei rom.14.b
Morte Petri & aliorum non ipsi glorificabantur, aut eorum nomen, sed Christus & Christi nomen: vt legis de morte Petri, qua clarificatus erat deum iuan.21.c
Morte sua Christum magnificauit Paulus philip.1.c
Mori optat Paulus si expedit euangelio: eum autem viuere necessarium erat propter fideles vt confirmarentur phil.1.c
Mortem cum gaudio subiturum se, si ob predicatum euangelium moriendum tunc illi fuisset, Paulus scribit Philippensibus, videns hostiam & sacrificium fidei eorum bonam conuersationem, quæ bonus odor erat deo phil.2.c
Mortem suam per spiritum præcognoscens Paulus breui futuram, præmonet Timotheum vt vigilet 2.timoth.4.b
Mortem Christi lubens imitatur Paulus tribulationes perferens ad illius exemplum: vt ad resurrectionis gloriam perueniat, suscitatus per illum philip.3.c
Mors Pauli, vitæ fructum offert iis, quorum causa se periculis obicit 2.corinth.4.c
Mortui videntur Christiani huic mundo, qui tamen cum Christo apud deum viuunt coloss.3.a
ad Mortem hortatur Thomas reliquos apostolos iuan.11.b
MORTIS suæ propinquæ, futuræque resurrectionis admonet Christus discipulos, non intelligentes quid diceret math.16.c. 17.d. 20.c. iuan.7.c. 14.a. 16.c
post Mortem suam plures euangelio credituros, quam si corpore præsens semper fuisset, prædicat Christus, proposita similitudine grani frumenti iuan.12.d
Mortem deprecatur Christus, mox voluntatem patris adimpleri vult matt.26.d
quod Mori cuperet Christus pro nobis, vide luc.12.f. vt postea euangelium ipsius prædicaretur.
Mortem se obiturum in sublimi agnoscat Christus iuan.12.e
Morti adiudicatur Christus math.27.c
Moriur Christus iuan.19.f. charitatem suam ostendens 1.iuan.3.c. vt gratia dei esset in nobis, hebreorum 2.b. mortem deglutens, & destruens, vt credentes hæredes simus vitæ æternæ iuan.3.b.1. petr.3.d.2. timoth.1.c. destruens imperium diaboli quod habebat super nos: sic omnia trahens ad se, & à seruitute legis liberans iuan.12.e. heb.2.d. morte vnica pro peccatis nostris satisfaciens, vt amplius in ea non relabamur rom.6.b
Mortuus Christus propter delicta nostra rom.4.d. vtque redimeret à peccatis eos etiam qui sub veteri testamento peccauerant, & acciperent nobiscum hereditatem heb.9.d
per Mortem vnigeniti pater reconciliauit nos sibi, cum essemus inimici, & operibus malis dediti coloss.1.c
Mortuus est pro omnibus Christus, vt qui viuunt iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit 2.corinth.5.c
Mors, stipendium peccatis debitum, quæ peruasit in omnes, peccato Adæ rom.5.b.6.d
Mortis stimulus, peccatum 1.corinth.15.g
Mors absorpta est per victorem Christum 1.corinth.15.g
si Mors Christi efficax fuit pro peccatoribus, multo magis erit vita pro reconciliatis, vt in die iræ reconcilientur rom.5.b
si Mors per vnium Adæ delictum regnauit in omnes, multo magis regnabunt in vita per Christum credentes in ipsum rom.5.d
ex Mortuis pius resurrexit Christus glorificatus, & quare 1.corinth.15.d. coloss.1.c. apoc.1.b
Mori cum Christo, & in mortem Christi baptizari, & cum illo sepeliri, est iustificari, & purgari à peccatis, & peccato mori: illudque occidi in nobis rom.6.a.d
in Mortem Christi baptizamus & sepelimus vt quiescamus ab operibus malis, & in nouitate ambulemus: bona opera facientes rom.6.a
Mortui sumus cum Christo ab elementis & regulis huius mundi coloss.2.d
Mortuum Christum & sepultum pro peccatis nostris, deinde resurrexisse secundum scripturas, prædicat Paulus 1.corinth.15.a
Mortem & resurrectionem Christi Petrus prædicat act.2.d
Mori debemus pro fratribus exemplo Christi 1.iuan.3.c
Mors secunda apoc.20.d.21.c
Moriuntur, qui Christo non credunt, id est (Ioane interprete) ira dei manet super eos iuan.3.d
non Mori, est vitam æternam habere, & viuere in æternum iuan.6.c
Mortem non vident in æternum, qui credunt iuan.5.d.8.f.11.d
Mortui audientes Christum fide in eum viuunt iuan.5.d
Morticinium non comedendum leui.17.d. deut.14.c
Morticinium non tangendum num.19.c
Mortificanda membra corporis peccati, fornicationempe, immunditia, &c. colo.3.a
Mortificata Davidis voluntas 2.reg.15.f.16.b.c
Mortificantur quotidie Christiani propter Christum rom.8.g
Mortificationem Christi in corpore suo circumfort Paulus exemplo Christi, pro fratribus morti quoti-

die expositus 2.corinth.4.c

Mortificatam se à domino cantat Anna, vxor Elcanæ, quod eam infœcundam fecisset & sterilem, vnde multas exprobraciones cogebatur audire etiam ab amicis, quæ tristem supra modum eam reddebant, tanquam mortuam 1.reg.2.0

Moyse nascitur exod.2.a

Moyse in fœcella absconditus, iacitur in papyrionem exod.2.a

Moyse adoptatur à filia Pharaonis exod.2.a

Moyse occidit Aegyptum, affligentem Hebræum exod.2.b

Moyse inter duos Hebræos rixantes, pacem componere nititur exod.2.b

Moyse exprobratur homicidium exod.2.b

Moyse timidus fugit Pharaonem exod.2.c

Moyse defendit puellas Raguel sacerdotis ab iniuria pastorum exod.2.c

Moyse ducit vxorem Sephoram exod.2.c

Moyse inuist fratres Israelitas oppressos à Pharaone exod.2.d

Moyse pascens oues Iethio, videt deum in rubo exod.3.a

Moyse à deo mittitur ad filios Israel & Pharaonem oppressorem, cum quo se futurum promittit deus exod.3.c

Moyse accipit signa suæ vocationis exod.4.a

Moyse recusat prouinciam accedendi ad Pharaonem vt liberet Israelitæ populum exod.3.d.4.c

Moyse accepta vxore & filiis, præcepto dei proficiscitur in Aegyptum exod.4.c

Moyse vult deus occidere in diuersorio, proficiscentem in Aegyptum exod.4.f

Moyse cum Aaron fratre petunt à Pharaone populum Israel dimitti exod.5.a

Moyse & Aaron irascitur populus Israel, quod magis à Pharaone opprimeretur, ex quo loquuti fuerant ei exod.5.d

Moyse virga vertitur in colubrum exod.7.b

Moyse conqueritur deo, quod populum non sit itim liberauerit, vbi primum loquutus est Pharaoni exo.5.d

Moyse canticum exod.15.a

Moyse orante vincunt filij Israel Amalec exod.17.c

Moyse admittit consilium Iethro soceri sui super magistratibus constituendis exod.18.a

Moyse ascendit montem Sinai, sanctificat populum, & prohibet ab eo montem tangi exod.19.a.24.a

Moyse morante in monte, pars filiorum Israel adorat vitulum exod.22.a

ad Moysem referebant grauiore lites iudices exo.18.d

Moyse iudicat populi lites iuxta leges dei à mane ad vespem in ostio tabernaculi exod.18.b.33.b

Moyse verbis deus vult credi, tanquam ei qui solum dei verbum nuntiet exod.19.b

Moyse cum Aaron ascendit montem Sinai exod.19.d

Moyse testamentum vetus dedicat, sanguine populum aspergens exod.24.c

Moyse cum deo in nube quadraginta diebus & quadraginta noctibus exod.24.a

Moyse descendens de monte cum duabus tabulis in manu sua, iratus eas confringit, & vitulum aureum exod.32.d

Moyse de libro vitæ vult deleri, aut populo peccatum dimitti exod.32.g

Moyse loquitur deus facie ad faciem in nube in ostio tabernaculi videntibus cunctis exod.33.b

Moyse postulat deum esse secum in ducendo populo, & viam sibi ab eo ostendi exod.33.c

Moyse stare in petra iubet deus, vt ipsius fimbriam videat exod.33.d

Moyse faciem dei videre non potest, & viuere exo.33.d

Moyse rursus scandit montem, portans nouas tabulas secum exod.34.a

Moyse secundo descendit de monte, habens duas tabulas in manibus exod.34.d

Moyse annuntiat populo omnia verba quæ præceperat ei deus in monte Sinai exod.34.d

Moyse loquens ad populum, faciem velabat exod.34.d

Moyse facies cornuta siue splendus ex consortio sermonis dei: propter quod non audet populus ei appropinquare exod.34.d

Moyse murmurator & infidelis non vult amplius solus deducere populum num.11.c

Moyse interfici se à deo optat, tadio affectus ob murmuraciones populi num.11.c

Moyse optat omnes prophetare num.11.f

Moyse fidelissimus dei testimonio, seruus in regendo populo Israel, proponens ei solum dei verbum: cui ore ad os loquebatur deus num.12.b. exo.19.a. deu.4.a

Moyse

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Moyſes & Aaron coram populo cadunt in terram, audientes murmur ipsius num. 14. b
- Moyſes plicat dominum iratum cōtra populum num. 14. c
- Moyſes cadit in faciem, audita rebellionē Dathan & aliorum num. 16. a b
- Moyſen ſe miſiſſe vt gubernaret populum ſuum, non vt Core, vſurpaſſe munus illud, declarat deus occidendo Core & reliquos num. 16. d e
- Moyſes timens occidī à populo, fugit ad tabernaculum num. 16. f
- in Moyſen murmurantes Iſraelitæ, occiduntur à deo 14700. num. 16. g
- Moyſes & Aaron non ſunt ingreſſuri terram promiſſionis num. 20. b. deut. 1. f. 3. a
- Moyſes mittit nuntios ad regem Edom numeri 20. c
- Moyſes orat deum vt pro ſe conſtituat principem populi Iſrael poſt mortem ſuam num. 27. c
- Moyſi terra promiſſionis oſtenditur deut. 3. d. num. 27. c
- Moyſes legem explanat deut. 1. a
- Moyſes non valens ſolus populum adminiſtrare, ſecum alios conſtituit deut. 1. b
- Moyſes aſcendit in montem Horeb deut. 9. b
- Moyſes fidem ſuadet bellanti populo in promiſſam à deo victoriam deut. 20. a
- Moyſes iubet extrui altare tranſmiſſo Iordane, & de ſuper legem ſcribi deut. 27. a
- Moyſes diſponit ſe ad mortem deut. 31. a
- Moyſe vocato & Iſue, mandat dominus componi canticum in teſtimonium futuræ præuicationis filiorum Iſrael deut. 31. d
- Moyſi canticum memoriter tenendum, & ore decantandum deut. 31. c
- Moyſes ſcandit montem Abarim, conſideraturus terram promiſſam deut. 31. g
- Moyſes moriturus benedicit ſingulis tribubus Iſrael deut. 33. a
- Moyſes moritur & ſepelitur à deo deut. 34. b
- Moyſes plangitur ab Iſraelitis deut. 34. c
- Moyſi ſepulchrum, hominibus ignotum deut. 34. b
- Moyſi laus eccleſiaſtici 45. a
- Moyſes impeditæ linguæ exod. 4. c
- Moyſi interpres Aaron exod. 4. d
- Moyſi ſimilis propheta nō ſurrexit in Iſrael deut. 34. d
- Moyſi integritas in gubernando populo num. 16. c
- Moyſes quid egerit in monte Sinai, paucis verbis narrat deut. 9. b c
- Moyſes medius inter populum & Iſrael deut. 5. c
- Moyſes miſiſſimus num. 12. a
- Moyſes irſcitur, quod Madianitarum mulieres ſint reſeruatae in bello num. 31. b
- Moyſi oculus non caligauit, & adhuc viridis mortuus deut. 34. c
- Moyſi parentum fides heb. 11. d
- Moyſi fides heb. 11. e
- Moyſes fidelis in domo & eccleſia domini in adminiſtrando populo Iſraelitico, omnia faciens & docens ſecundum verbum domini hebr. 3. a
- Moyſi reſtiterunt Iannes & Mambres 2. timot. 3. b
- per Moyſen lex data ioan. 1. b
- Moyſes cum tabulas legis ad populum afferret, velo faciem tegebat, & quare 2. corinth. 3. c
- Moyſi locutum fuiſſe deum, credunt Iudæi: Chriſto locutum fuiſſe, non credunt ioan. 9. e
- Moyſes Iudæos accuſaturus, qui Chriſto noluerunt credere, de quo ille ſcripſit, & de ventura dei ira in incredulos ioan. 5. g
- Moyſes & prophætæ, ſcriptura veteris teſtamenti luc. 16. g
- Moyſen repulerunt Iudæi act. 7. c
- Moyſes in ſingulis ciuitatibus legitur diebus ſabbathi act. 15. d
- Moyſes aduentum Chriſti prædicit act. 3. d
- Moyſes & Elias in tranſfiguratione domini matt. 17. a
- Mofaica peccatorum conſeſſio leuit. 16. e
- ſuper Mulam Dauidis conſtitutus Salomon ducitur in Gihon, vt vngatur in regem 3. reg. 1. c
- Mulierem creat deus è coſta Adæ gene. 2. d
- Mulier adiutorium viri gene. 2. c
- Mulier ſeducitur à ſerpente, & contra præceptum dei comedit de ligno ſcientiæ boni & mali. gene. 3. a. b
- à Muliere initium peccati eccleſiaſtici 25. d
- à Muliere iniquitas viri eccleſiaſtici 42. c
- Mulier reiicit peccatum in ſerpentem gene. 3. b
- Mulier ſub viri poteſtate conſtituitur gene. 3. c
- Mulieri nubenti precabatur populus vt eſſet ſecunda vt Rachel & Lia ruth. 4. c
- Mulier gloria viri eſt 1. corin. 11. b
- Mulier viro mortuo, poteſt cuiunque velit nubere, eſt ſcelicior, ſi matrimonium non iteraret 1. corin. 7. g
- Mulierem homini bonum non tangere: ad euitandam tamen fornicationem vnusquique vxorem ſuam habeat 1. corin. 7. a
- de Muliere, multa apud Paulum 1. corin. 11. a
- Mulier vnaquæque virum ſuum habeat ad vitandam fornicationem 1. corin. 7. a
- Mulieres in eccleſia & cœtu Chriſtianorum taceant, ſubditæ viris 1. corin. 14. f
- Mulieres viros ſuos interrogent, ſiquid diſcere velint 1. corin. 14. f
- Mulierum ornatus quales eſſe debeant, ephes. 5. e. coloff. 3. c. 1. timoth. 2. c. 3. c. 1. petr. 3. a
- Mulier ex viro, & propter virum creata, non contra 1. corin. 11. a
- Mulierem oportet rem familiarem curare prouerb. 12. a. tit. 2. a
- Mulieri non dandus primatus eccleſiaſtici 25. d. 1. timo. 2. d
- Mulieris ærumnæ ob peccatum gene. 3. c
- Mulier viro ſuæ tribus nubebat olim num. 36. c
- Mulier veſte virili ne vtatur deut. 22. a
- de Muliere menſtruoſa, & eius purgatione leuit. 15. c. d
- Mulieris poſt partum purgandæ lex leuit. 12. d
- de Muliere, quam maritus ſuſpicatur adulteram num. 5. b
- Mulier vouens, an teneatur voto num. 30. b c
- Mulier captiua quomodo in vxorem ducenda deu. 21. b
- Mulier bona eccleſiaſtici 36. d
- Mulier ſapiens domum ſuam ædificat prouerb. 14. a
- Mulier ſenſata, viri beatitudo eccleſia. 25. b. 26. a
- Mulier à ſpecie non concupiſcenda eccl. 25. d
- Mulier nequam, plaga mortis eccl. 25. d
- Mulier amara, ſola dei gratia vitatur eccl. 7. d
- Mulier fornicaria fugienda eccl. 41. d
- Mulier zelotypa & ebrioſa eccl. 26. b
- Mulier formoſa & fatua cui comparanda prouerb. 11. d
- Mulier litigioſa cui comparanda prouer. 27. c
- Mulier litigioſa fugienda prouer. 21. b. c. 25. d
- de Muliere adultera prouer. 22. b
- de Muliere forti prouer. 31. b
- Mulieris manus abſcindenda, qua pudenda hominis apprehenderit deut. 25. c
- Mulieris ira & nequitia eccleſiaſtici. 25. c
- Mulieris fornicatio in quo agnoſcitur eccl. 26. b
- Mulieris bona commendatio eccl. 26. c d
- Mulieres cohæredes gratiæ vitæ 1. petr. 2. b
- Mulieres ieiuniis & orationibus vacantes ad oſtium tabernaculi domini, dant ſpecula ſua vt ex illis fiat labrum æneum exod. 38. a
- cum Mulieribus quæ ieiuniis & orationibus vacabant ante tabernaculum domini, dormiunt ſacerdotes 1. reg. 2. c
- Mulieres domus Abimelech concluduntur à deo, ne parere poſſint, propter raptam ab eo vxorem Abraham gene. 20. d
- Mulieribus & paruulis & viris præcipitur ſeptimo quoque anno legi Deuteronomium. deut. 31. c
- Mulieribus præſentibus & paruulis Iſue legit Deuteronomium omni populo ioſ. 8. g
- Mulieres cum Maria ſore ſuoſ, cantant & laudant deum cum tympanis exod. 15. e
- Mulieres cantantes occurrunt Sauli & Dauidi reuertentibus à cæde Philitiim & Goliad 1. reg. 18. b
- Mulieri Deboræ tradit deus hoſtes in manus iudicum 4. b
- Mulier Iahel occidit Siſaram, deſixo per ipſius capitis tempora clauo iudic. 4. c
- à Muliere interficitur ipſe Abimelech, quod opprobrium timens iubet ſe occidī ab armigero iudic. 9. g
- Mulieres reſeruabantur in expugnatione vrbium deut. 20. c
- Mulieris Noemi amicæ dehortationes nuriſus ſuis volentibus ſecum reuerti in Bethlehem ruth. 1. b
- Mulieris afflictae Annæ & triftis gratioſa reſponſio 1. reg. 1. c
- Mulieris Thecuditidis aſtu, & ipſius Ioab reuocatur Abſalom 2. reg. 14. a
- Mulier pulchra & prudens Abigail 1. reg. 25. a
- Mulier abſconſis Achimæ & Ionatha in puteo, & velamine cum tritico conſuſo ori putei ſuperpoſito fallit nuntios Abſalom 2. reg. 17. e
- Mulieris prudentis conſilio liberat deus ciuitatem Abſelam obſeſſam à Ioab 2. reg. 20. f g
- Mulier pauerculæ præcipit deus, illius mouendo animum, vt Eliam eſurientem paſceret 3. reg. 17. b
- erga Mulierem pauperulam benignus Eliſeus multiplicat oleū, vnde illa ſatisfacit creditoribus 4. re. 4. a
- Mulier ſterilis, diues, alit & hoſpitiuſ ſuſcipit Eliſeum iter habentem ſæpe per domum illius: cui filium impetrat à deo pro miniſterio 4. reg. 4. b
- à Mulieribus mundi, id eſt qui ſanctificati erant ſanctificatione externa legis, non contacta vxore ad tem-
- pus, ne impediretur eorum deſyderium in deum, poterant velci panibus ſanctis 1. reg. 21. a b
- Mulier Ruth dat deus conceptum ruth. 4. b
- Mulier virtutis, Ruth ruth. 3. c
- cum Muliere Chriſtum loqui mirantur apoſtoli ioan. 4. d
- Mulieris parentis exemplo propoſito, admonet Chriſtus apoſtolos quanta triftitia afficerentur, cum eſſet in ſepulchro, quanto præterea gaudio poſt reſurrectionem ioan. 16. e
- Mulier ſanguinis fluxum patiens, ſanatur fide in Chriſtum math. 9. c
- Mulier quædam purpuraria baptizatur, & domus eius tota act. 16. c
- Mulieres Chriſtum ſequuntur, de facultatibus ſuis ei miniſtrantes luc. 8. a quæ & adſuerunt in morte ipſius math. 27. f
- Mulieres Chriſtum ſurrexiſſe nuntiant apoſtoliſ & diſcipulis math. 28. b
- Mulieribus ipſius reſurrectionem nuntiantibus occurrat Chriſtus math. 28. b
- Mulieribus Paulus prædicat euangelium act. 16. a
- Mulieres nobiles non pauca credunt Chriſto act. 17. a
- Mulieres comedunt filios in fame Samaritæ 4. reg. 6. f
- Mulierum Ieroſolymitanarum ruina iſa. 3. c
- Mulieres per liberorum generationem ſaluabuntur, ſi ipſæ permanſerint in fide & diſcipline 1. timoth. 2. d
- Mulieris amictæ ſole viſio, & eiſus 2. cor. 12. a
- Mulieris ſedentis ſuper beſtiam coccineam viſio, & ius ſacramentum apoc. 17. a b c d
- Mulierum idololatrarum amore captus Salomon, quas ne tangeret, prohibuit: rat deus idola colit, & à deo reſicitur 3. reg. 11. a
- ¶ Mulo inſidens Abſalom fugiens ab exercitu, pender de quercu 2. reg. 18. b c
- ¶ Munda animalia & immunda leuit. 11. a d q. 4. a
- Mundum eſſe neminem coram deo probat Baldad iob. 25. a
- Mundabant pocula Phariſæi, corda autem eorum plena erant rapina matt. 23. c
- Mundati fuerunt apoſtoli, quod fidem haberent ſermo ni quem euangelizabat Chriſtus ioan. 15. a
- Mundi corde deum videbunt matt. 5. a
- ſiquis Mundauerit ſe ab infidelitate & impiis perſuaſionibus, quales eorum qui reſurrectionem factam metiebantur, erit vas ſanctificationis, vile, & paratum ad omne opus bonum 2. timot. 2. d
- iuxta mūditiæ manuum Dauidis retribuit ei deus, cōſtituendo eum regem Iſraelis, quem acupatorem regni falſo criminabantur 2. reg. 22. c
- ¶ Mundus per Chriſtum factus ioan. 1. a
- Mundus totus in maligno poſitus 1. ioan. 5. d
- in Mundo eſt concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ 1. ioan. 2. c
- in Mundum nihil intulimus 1. corin. 9. f
- Mundi huius figura tranſit, & concupiſcentia eius 1. corin. 7. e 1. ioan. 2. c
- Mundi amicitia, inimicitia eſt cum deo iacob. 4. a
- Mundum non diligamus, neque ea quæ in mundo ſunt 1. ioan. 2. b
- Mundum ſiquis diligit, deum non diligit 1. ioan. 2. b
- pro Mundo non orat Chriſtus ioan. 17. b
- Mundus deum non cognouit nec ei fide adhæret ioan. 17. d
- Mundus non cognouit Ieſum eſſe Chriſtum verum lumen ioan. 1. a
- Mundum vincimus fide in Chriſtum 1. ioan. 5. a b
- quod Mundus fideles odio habeat, non miremur, & quare 1. ioan. 3. c
- in Mundi ætate vltimam incidimus 1. cor. 9. c
- Mundo antiquo deus non pepercit, diluuium inducens 1. petr. 2. b
- Mundi huius regnum factum eſt Chriſti apoc. 11. c
- Mundum iudicabunt fideles 1. corin. 6. a
- ¶ Munera mittit Iacob ad fratrem Eſau vt concilietur ſibi gene. 32. c
- Munera offert Iacob ipſi Eſau gene. 33. b
- Munera mittit Iacob ad Ioseph gene. 43. b c
- Munera corrumpunt iudices eccl. 20. d
- Munera quæ excæcant oculos ſapientum, & verba iuſtorum peruertunt, ne accipiant iudices deut. 16. d. exod. 23. b
- Munera accipiunt filij Samuel iudices in Iſrael, & peruertunt iudicium 1. reg. 8. a
- Munera accipiens vt occidat innocentem maledictus deut. 27. d
- Munera nō acceperat à populo iudex Samuel 1. re. 12. a
- Munera non accipit deus noſter vt iudicet quenquam deut. 10. d
- Munera nō attulerunt ad Saulem regem conſtitutū à deo impij, quorū deus non tetigerat corda 1. re. 10. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Munera mittit ad Dauid Thou rex Emath, ob percussum Adarezer 2.reg.8.c
Munera ne accipiat propheta ab impio Ieroboam prohibet deus, nec à quocunque alio 3.reg.3.b
Munera noluit accipere Eliseus à Naaman gentili quæ sanauerat à lepra, ne dei donum videretur vendere quod gratis acceperat 4.reg.5.e
Munera accepit Giezi confecto mandacio, à Naaman sanato à lepra, quæ dominus eius ne dona dei vendere videretur, renuerat accipere: ob id lepra percussit, & tota ipsius posteritas 4.reg.5.f.g
Mures aureos mittunt Philisthi cum arca ad placandum deum 1.reg.6.a.b.c
Murmur Israelitarum contra deum, petentium carnes nume.11.a
Murmurant filij Israel ob aquas amaras exod.15.f
Murmurant Israelitæ ob aquæ penuriam exod.17.a
Murmurant filij Israel pro cibo exod.16.a
Murmurat Moyses in deum nume.11.c
Murmurat contra Moysen Aaron & Maria nu.12.a
Murmurat populus in Moysen, audiens in terra promissionis esse gigantes nu.13.d.14.a
Murmurat contra deum, qui contra ministros ipsius murmurat exod.16.b
Murmurante populo in Moysen, interficiuntur 14700. nume.16.f
Murmurat populus Israel propter aquas num.20.a
Murmurat populus propter durum iter num.21.b
Murmurationem Israelitarum Moyses obiicit ipsis Rubenitis & Gaditis num.32.b
Murmurat populus incredulus nolens ad terram ascendere deut.1.d.e
sine Murmurationibus omnia faciamus phil.2.b
Non Murmurandum contra deum, ne exemplo Iudæorum pereamus 1.corinth.10.b
Murmuratio vitanda & detestatio sapient.1.c
Murmurationibus filiis Israel deus prædicat interitum in solitudine num.14.e
Murus Ierusalem dedicatur 2.esdr.12.b
Musich 4.reg.16.d
Muscis diuersi generis implentur domus Aegyptiorum exod.8.e
Mutatur homo in alium virum à spiritu dei 1.reg.10.b
Mutui lex exod.22.c
de Mutuo data pauperi pecunia exod.22.d
Mutuum dare omnibus præcipitur Iudæis, & à nemine mutuum accipere deut.15.a
Mutuum dandum etiam si non sit spes reddendi deut.15.b
Mutuum dandum fratribus in paupertatem redactis deut.15.b
Mutuum dandum proximo ecclesiastici 29.a
Mutuum dandum, nihil inde sperando math.5.f. luc.6.e. vt simus filij dei.
Mutuat aliis qui seruat præcepta dei, & à nemine mutuum accipit deut.28.e
Mutuum facit deus exod.4.c
Mutus sanatur matt.9.d
Mutus efficitur Zacharias ob incredulitatem lucæ 1.b
Myserij reuelationem de salute futura per Christum, quod multis ante seculis celatum fuit, euangelium suum vocat Paulus rom.16.d
Mysteriorum dei dispensatores apostoli 1.corinth.4.a
Mysterium extreme resurrectionis 1.cor.15.g

N

NAaman leprosus, princeps militiæ regis Syriæ 4.reg.5.a
Naaman cum ingentibus muneribus accedit ad Eliseum vt sanetur à lepra 4.reg.5.a
Naaman irascitur Eliseo, quod pluribus ceremoniis non vteretur in sanando se sed tantum iuberet se abluere in Iordane 4.reg.5.c
Naaman lauatur in Iordane, & mundatur à lepra: post deum Israel, solum verum deum confitetur 4.reg.5.d
Naaman petit sibi parci à deo, si quando fiste cogatur cum domino suo gentili rege adorare in templo idolorum 4.reg.5.e
per Naaman gentilem dedit deus salutem & victoriam regi Syriæ 4.reg.5.a
Naas Ammonites obsidet Iabes Galaad 1.reg.11.a
Nabal impiorum omnium exemplar 1.reg.25.a
Nabal Dauidi cibum denegat 1.reg.25.c
Nabal ebrius occiditur à deo 1.reg.25.g
Naboth vineam suam denegat regi Achab 3.reg.21.a
Naboth lapidatur, submissis falsis testibus à iudicibus iniquis, volentibus placere Iezabel reginæ impiæ 3.reg.21.c.d
Nabuchodonosor, rex Babylonis Ierusalem deuastat 4.reg.24.a. ierem.39.a
Nabuchodonosor totum orbem sibi subiici per Ho-

lofernem mandat iudith.2.a
Nabuchodonosor iubet eligi ex filiis captiuorum Israel, qui doceantur literas Chaldæorum danie.1.a
Nabuchodonosor somnium danie.2.a
Nabuchodonosor statuam auream erigit, quam adorari præcipit danie.3.a
Nabuchodonosor tres pueros à fornace educi iubet danie.3.g
Nabuchodonosor rursus somniat, & Daniel somnium interpretatur danie.4.a
Nabuchodonosor septem annis cum bestiis habitat danie.4.f
Nabuchodonosor moys comparatur ruinæ luciferi isa.14.d
Nabuchodonosor plangitur ab Israele, & irridetur isa.14.b
Nabuchodonosor regi monentur obedire Iudæi iere.27.b
Nachor nascitur, ducit uxorem Melcha gene.11.c
Nachor filius ex Melcha gene.11.d.22.d
Nadab & Abiu cum Aaron patre vident deum in monte Sinai in specie ardentis ignis exod.24.d
Nadab & Abiu offerentes ignem alienum comburantur à deo iuit.10.a. nume.3.a
Nadab, filius Ieroboam, regnat super Israel 3.reg.14.e
Nadab impiè agit sicut & Ieroboam 3.reg.15.f
Nadab occiditur à Baasa, qui pro eo regnat super Israel 3.reg.15.f
Nabab regem Israel occidit Baasa, qui pro eo regnat super Israel 3.reg.15.f
Nahasson filius Aminadab princeps in tribu Iuda nume.1.b
Nahum prædicat dei vindictam in Assyrios, & bonitatem in Iudæos nahum 1.a
Narrat Moyses liberationem filiorum Israel socero exod.18.c
Natalis sui cœnam celebrat Herodes principibus suis marc.6.c
Nathan propheta prædicat deus filium Dauid Christum venturum, qui ecclesiam edificaret 2.reg.7.a
Nathan Propheta Dauid adulterij arguit 2.reg.7.a
Nathan propheta laudes ecclesiastici 47.a
Nathan propheta inclinans se Dauidi, indicat Adoniam regnare contra fas 3.reg.1.c
de Nathinaele viro Israelita, & eius confessione ioan.1.g
Natiuitas Samsonis prænnuntiatur ab angelo Manue pa.11 eius iudic.13.a
Naturæ impuritatem describit Baldad iob 25.a
Natus ex deo est, qui Christo credit ioan.1.b.1. ioan.5.a
Natus ex deo peccatum non facit, quod semen verbi dei & fidei in ipsum, eum conseruet, & in dies studeat expugnare peccata 1.ioan.3.b
Naufragium patitur Paulus cum suis actum 27.g
in Nazareth Gabriel virginem annunciat eam concepturam Christum luc.1.c
in Nazareth educatur Christus matt.2.d. luc.4.c. hinc Nazarenus dicitur.
apud Nazarenos suos nulla aut pauca miracula Christus edidit: sicut nec Elias & Eliseus, qui Sarephthæ viduæ & Naaman Syro genibus beneficia præstiterunt potius, quam suis Iudæis luc.4.d
Nazareni Christum prophetam nullo honore afficiunt matt.13.g
Nazareni conantur Christum præcipitare luc.4.c
Nazareorum lex num.6.a
Nazareus ab vtero matris fuit Samson, quem cum mater sua gestaret in vtero, à vino & immundis abstinent præcepto dei iudicum 13.a
Nazareo Samsoni nouacula raduntur pili septem de capite & perit fortitudo ipsius iudicum 16.d
Nazareus Samuel 1.reg.1.b
in Nebo monte præcipit Moysi deus mori, conspecta terra promissionis deut.32.g.34.a
Nebula impletur templum, & gloria dei 3.reg.8.b
Necessitate coactus comedit Dauid sanctificatos panes, siue panes propositionis 1.reg.21.b
non ex Necessitate aut tristitia subiugendum pauperibus, sed sponte & in hilaritate 2.corinth.9.b
in Necessitatibus se commendat Paulus vt dei ministrum 2.corinth.6.a
ne Negarent Israelitæ se dominum elegisse in deum erigit Iosue lapidem in testimonium iof.24.f
non ex Negaturum eum, quicquid accideret, promittit Christo Petrus matt.26.c. mar.14.c. luc.22.c. ioan.13.d
si Negauerimus Christum, & ille negabit nos 2.tim.2.b
Nehemias pincerna regis Artaxerxis 2.esdr.2.a
Nehemias impetratis literis à rege Artaxerce, venit Ierusalem, eum que muros ædificat 2.esdr.2.a
Nehemias reprehendit transgressores sabbathi.2.esdr.13.b

Nehemias increpat Iudæos ducentes vxores alienigenas 2.esdr.13.d
Nehemias laus ecclesiastici 49.d
Nemrod robustus venator gene.10.b.1. paral.1.a
Nemus plantat Abraham in Bersabee genef.21.d
Nemus Baal consecratum, in quo ipsi Baal consecrabantur hostie, iubet deus succidi à Gedeone iudic.6.e.f
Nephthali nascitur gene.30.b
Nephthali filij gene.46.c
Nephthali benedicetur genef.49.c. deut.33.d
Nephthali fors iof.19.c
Nephthali non expulsos Chananæos facit tributarios iudic.1.g
Neruus fembris Iacob tactus ab angelo, emarcuit gene.32.f
Neruum femoris Iudæi non comedunt genef.32.g
Nicanor à Demetrio in Iudæam mittitur 2.mach.7.d
Nicanor die sabbathi Iudæa aggredi tentat 1.mach.25.a
Nicanoris blasphemias 2.mach.15.a
Nicanoris exercitu prostrato, Iudas caput eius cum nanibus præscindi iubet, & linguam particulatim aubus dari 2.mach.15.e
Nicodemus magister in Israel, venit ad Christum nocte vt doceatur, timens suos Iudæos ioan.2.a
Nicodemus cum Iosepho sepeliunt Christum ioan.19.g
de Nido inuento lex deut.22.a
Niniue ædificatur gene.10.b
Niniue euertendam prædicat propheta exemplo Alexandriæ nahum 3.a
contra Niniuen sopho 2.d
Niniuitarum resipiscencia ionæ 3.b
Niniuitæ misericordiam consequuntur ionæ 3.d
Niniuite ad longæ prædicationem conuersi, Iudæi Christo prædicante non sunt conuersi matt.12.d. luc.22.d
Nobe ciuitatem sacerdotum percutit Saul, quod fauissent Dauidi 1.reg.22.d
Nobe possessio num.32.g
Nocturnam non comedebant Iudæi deut.14.b
de eo qui Noctu amicis adiecit, petens tres panes. Videtur Orandum esse sedulo.
Nocturna pollutio qua expiatur deut.23.b
non Nocuit Laban ipsi Iacob, quia dominus non permisit gene.31.a
Noe quare sic vocatus gene.5.d
Noe genuit tres filios deo acceptos gene.6.b
Noe prædicat dominus diluuium gene.6.b
Noe præcipitur egredi arcam gene.8.c
Noe ædificat altare domino, oblatumque holocaustum gratum habet deus gene.8.d
Noe benedicit dominus gene.9.a
Noe promittit dominus diluuium non rursus immisurum se gene.9.b
Noe plantat vineam, & vitum sibi parat ex agricultura gene.9.c
Noe inebriatus, deridetur à filio suo Cham. genef.9.c
Noe ætas, 950. anni gene.9.d
Noe laus ecclesiastici 44.c
Noe fides hebr.11.b
Noe arca 1.petr.3.d
Noe iustitiæ præconem custodiuit dominus, ne periret in diluuiio 2.petr.2.b
Noema, vxor Tubalcain gene.4.d
Noemi defuncto marito suo Elimelech, & duobus liberis, reuertitur in patriam ruth.1.b
Noemi lætatur natum sibi ex Ruth filium ruth.4.d
Nomina imponit Adam cunctis animantibus ge.2.d
Nomen matris vt plurimum solebant imponere liberis, vt de matre Samsonis legimus, iudicum 13.d. & de vxoribus Iacob genef.29.30.
Nomen imponunt vicinæ filio Booz nato de Ruth ruth.4.d
Nomina filiorum Israel in rationali iudicij sculpta exod.28.d
Nomen patris sui violauit sacerdotis filia fornicans leuit.21.b
Nomen vel fama Iosue vbique diuulgatur, quod cum eo esset deus iof.6.d
Nominis boni habenda ratio eccl.41.c
Nomen Dauidis exaltauit deut.2.reg.7.b
Nomen suum celebrare cupientes homines, incipiunt ædificare turrim Babel gene.11.a
Nomen facit sibi Dauid, diuulgaturque fama eius ob percussam Syriam 2.reg.8.d
vt Nomen Ruth celebretur ob fecunditatem, præcatur populus in nuptiis ruth.4.c
quod Nomina eorum scripta essent in cælis, vult Christus 70. suos discipulos gaudere luc.15.c
Nomina patrum suorum inuocata fuere super Ephraim & Manasse, id est appellati sunt nomine Israel Israelitæ, tanquam veri filij gene.48.c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Nomen defuncti suscitare, pro generare filium qui no-
mine defuncti vocetur ruth. 4. b
- Nomen imiorum delebit de sub cælo deus, vt nemo
amplius de eis loquatur deut. 29. c
- Nomen Amalec deleri, eumque ira deleri vt nulla eius
postea extet memoria præcipit Iudæis Moyses. deut.
25. d
- vt ne Nomen quidem idolorum supersit & audiat in
locis suis voluit deus omnem idololatriam penitus
aboleri deut. 12. a
- Nomen dei, sum qui sum exod. 3. d
- Nomen suum magnū A D O N A I non indicauit deus
patribus Iudæorum, Abraham, &c. exod. 6. a
- Nomen dei protectio nostra prouer. 18. b
- Nomine & potentia dei fultus Dauid prosternit Go-
liath 1. reg. 17. f
- Nomen dei sanctum & gloriosum ab omnibus cele-
brari debet, quod humiles & afflictos exalter, super-
bos deprimat luc. 1. e
- Nomen domini inuocantes discedant ab iniquitate. 2.
timoth. 2. c
- in Nomen suum elegit deus populum Israel vt apud
omnes gentes nomen eius & fama celebris esset.
deut. 26. d
- Nomen suum in terra promissionis voluit deus cele-
brari. deut. 12. a b
- vt Nomen suum narraretur in gentibus, plagis variis
affligit Aegyptios deus exod. 9. c
- propter Nomen suum nō deserit deus populum suum
agnoscentem peccatum 1. reg. 12. d
- Nomen dei magnificari, deumque notum fieri & co-
gnosci ab omnibus cupit Dauid. 2. reg. 7. d
- Nomen dei auditum vbique. 3. reg. 8. e
- Nominis dei fama adducti alienigenæ, exaudiuntur à
deo. 3. regum. 8. e
- Nomen dei qui tantam sapientiam dedisse Salomoni,
audiens regina Saba venit ad ipsum Salomonem vt
eum loquentem audiat. 3. reg. 10. a
- in Nomine domini benedicit Dauid populo post redu-
ctam arcam, completis sacrificiis 2. reg. 6. d
- in Nomine domini maledicit Eliseus pueris irridenti-
bus ipsum, & ab vris deuorantur 4. reg. 2. d
- Nomen dei cæptum est inuocari tempore Henoch, fi-
lij Adam gene. 4. d
- Nomen dei inuocatum super templum. 3. reg. 8. e
- Nomen dei inuocat Abram in itineribus suis. gen. 12.
c. 13. a
- Nomen dei inuocat Isaac. gene. 26. f
- Nomen dei inuocat Moyses deut. 32. a
- Nomen dei inuocantes Leuitæ benedicebant filiis Is-
rael. deut. 10. b
- Nomine dei super populum suum inuocato timent ho-
stes. deut. 28. a
- in Nomine domini iurat Iosue cum principibus po-
puli, se nihil mali facturum Gabæonitis callidis: pro-
pter quod deprehensa licet simulatione, non audet
eos contingere, timens iram dei. iof. 9. d
- in Nomine domini iurauerant inuicem Dauid & Iona-
thas 1. reg. 20. g
- Nomini domini reedificat altare destructum Elias 3.
reg. 28. e
- in Nomen domini blasphemus lapidatur præcepto dei
leuit. 24. b
- Nomen dei non assumendū frustra. exod. 20. a. deut. 5. b
- per Nomen dei iurandum, non per nomina idolorum.
exod. 23. c. deut. 6. c. 10. d
- Nomen dei inuocare super aliquem, id est benedicere
ei, & orare vt deus, &c. nume. 6. d
- Nomini dei magno detrahi timet Iosue, si Israelitæ vin-
cantur ab aduersariis iof. 7. b
- Nomen dei polluebant, qui idolo Moloch consecra-
bant filios suos. leuit. 18. c. 20. a
- Nomen dei polluitur cum periuramus. leuit. 19. c
- in Nomine dei loquens propheta quæ non præcipit
deus, occidi iubetur. deut. 18. d
- ¶ Nosci se dicit Ruth à Booz, qui dederat vnde ipsa
viueret, ruth. 2. b. vnde in fine capitis dicit Noemi,
Bene dictus qui nouit te.
- ¶ Nouacula non radebantur capilli Nazæorum. nu-
me. 6. a
- Nouacula non ascendit super caput Samsonis, quod
Nazæus futurus esset, iudic. 13. a. nec super caput
Samuelis. 1. reg. 1. b
- ¶ qui non Nouerunt dominum ex Iudæis, & opera
magna quæ fecerat, conuertuntur ad idola, fiduciam
habentes eis. iudic. 2. b
- Nouerat deus Moysen ex nomine. exod. 33. c d
- ¶ Nouissima sua prouidere, & quid eis ob adorata
idola euenturum sit, optat deus. deut. 32. d
- de Nouissimis temporibus prophetant Paulus & Pe-
trus. 1. timoth. 4. a. 2. timot. 3. a. 2. petr. 2. a. 3. a
- Nouissima sunt deteriora prioribus illi homini, qui
post cognitum euangelium rursus se implicat co-
inuationibus. math. 12. d. 2. petr. 2. d
- Nouissimos sibi & aliis peccatores visos, fieri in eccle-
sia primos, iustos & electos dei: primos autem qui si-
bi & aliis carnalibus videntur iusti, fieri nouissimos,
& haberi apud deum peccatores operibus suis quod
tantum est gratiæ dei, debere putantes, dicit Christus
math. 20. d
- ¶ Nouos deos & idola cōstituerunt sibi Israelitæ, qui-
bus sacrificauerunt deut. 32. c
- Noua creatura simus oportet nos qui Christo credi-
mus & omnium quæ carnis sunt & mundi mortifi-
catio nobis necessaria: non autem circuncidi, aut in
præputio manere. galat. 6. d
- in Nouitate vite ambulandum. rom. 6. a
- in Nouitate spiritus deo seruiunt, qui omnia sua opera
spiritu rapiente faciunt. rom. 7. b
- Nouus homo quem deus creauit in nobis, induendus,
ephe. 4. e. vt in iustitia & sanctitate viuamus.
- NOVVM TESTAMENTVM. gene. 3. c. hebr.
8. d
- Nouum TESTAMENTVM, peccatorum remis-
sio per sanguinem Christi. math. 26. c. marc. 14. c.
luc. 22. b
- Nouum testamentum quod fecit nobiscum deus, est
quod daturus erat leges suas in cordibus nostris, nō
recordaturus peccatorum nostrorum amplius. hebr.
10. c
- Noui testamenti dispensationem accepit Paulus 2. co-
rinth. 3. b
- ¶ Nox verbo dei creatur. gene. 1. a
- ¶ Nubes discurrunt magnificencia dei. deut. 33. d
- Nubes est terra velut fons irrigans terram. gene. 2. a
- in Nube deus loquitur cum Moysen, cernentibus cun-
ctis. exod. 33. b. 16. c
- Nube operiente tabernaculum, manent in eodem loco
Israelitæ: recedente vero, proficiunt. num. 9. c. d.
exod. 40. d
- in Nube loquebatur Moyse deus in introitu taberna-
culi. num. 11. f. 12. b
- in Nubis columna apparet deus Moyse. deut. 31. d
- Nube in occasu orta, pluuie signum, luc. 12. g
- Nubis candidæ visio. apoca. 14. c
- ¶ Nubant qui se continere non possunt. 1. cor. 7. b
- Nubant iuniores viduæ. 1. timoth. 5. c
- Nubere potest mulier cuiunque voluerit, viro mor-
tuo, modo sit Christianum coniugium. 1. cor. 7. g
- Nubunt priores quæ maiores sunt ætate sorores. gene.
29. c
- Nubenti Ruth precabatur populus vt esset fecunda
sicut Rachel & Lia. ruth. 4. c
- ¶ Nudi Adam & Heua non erubescunt antequam pec-
cassent gene. 2. d
- Nudos se esse cognoscunt Adam & Heua post pecca-
tum. gene. 3. b
- Nudus Saul, id est superioribus exterioribusve exutus
vestimentis, propheta cum prophetantibus. 1. regum
19. d
- Nudus Israel constitutus inter hostes, cum relicta fide
& spe in verum deum adorauerunt vitulum. exod.
32. f
- Nuditatem minatur Moyses Iudæis non seruantibus
præcepta dei. deut. 28. e
- ¶ Numerantur ad pugnam apti ex filiis Israel. num. 1. a
- ¶ Nuntij, per quos Chusai indicabat Dauid cōcilium
Ahitophel, dei concilio absconduntur in puteo, do-
nec pertransissent serui Absalom illos quærentes. 2.
reg. 17. a
- Nuntius à Ioab nuntiat mortem Vriæ. 2. reg. 11. c
- ¶ Nuptias celebrat Laban. gene. 29. c
- Nuptiæ Rebecca quanto cum timore dei celebratæ
fuerint, vide totum cap. 24. geneleos.
- in Nuptiis interrogauerunt Rebecca voluntatem pa-
rentes ipsius gene. 24. g
- Nuptia Samsonis celebrantur. iudic. 14. c
- Nuptiarum sanctitatem docet Raphael Tobiam. tob.
6. c
- Nuptiis interfuit Christus cū apostolis & matre. ioan.
2. a
- in Nuptiis postremus locus accipiendus, & quare. luc.
14. b
- Nuptialem vestem non habens, sine fide in ecclesiam
Christi ingressus, conicitur in tenebras exteriores.
math. 22. b
- ¶ vt Nutriat socrum suam colligit Ruth spicas in agro
Booz. ruth. 2. a
- Nutrit ipsa Ruth socrum suam Noemi ex spicis quas
in cæpo Booz collegerat, & cibis quos ab ipso Booz
accipiebat. ruth. 2. c d
- Nutricis officio fungitur vetula Noemi, exultans datū
sibi esse ex Ruth filium. ruth. 4. d
- vt Nutrix fouet filios suos, ita Paulus Thessalonicen-
ses, nihil ab eis exigens, ne quam occasionem daret
recedendi à verbo. 1. thess. 2. b
- ¶ Nyctioracem non comedebant Iudæi. deut. 14. b
- O
- O Berh, filius Ruth ex Booz, pater Isai fuit patris
Dauid. ruth. 4. d
- ¶ Obededon gentili natione ad dominum conuerso
benedicit deus, propter arcam dei quā in domo sua
habebat. 2. reg. 6. b
- ¶ Obediendum voci dei. deut. 30. d. exod. 15. g
- Obedientibus verbo dei benedictio. deut. 11. d
- Obedientiam verbis domini promittit populus. exod.
24. a b
- non Obediens voci dei Saul, abiicitur à deo. 1. reg. 28. c
- Obediri præceptis suis maualt deus, quā victimas si-
bi offerri. 1. regum 15. e. ecclesiastes 4. d
- Obediens Christus patri vsque ad mortem. hebr. 5. e
- Obedientia Christi operatur in credentibus vt iam o-
bedientes & iusti sint. rom. 5. d
- Obedientes filij simus, sperantes perfectè in eam gra-
tiam, quæ nobis offertur per Christum. 1. petr. 1. c
- quod Obediamus euangelio & credamus, ex electione
dei est, qui ad hoc nos elegit. 1. petr. 1. a
- Obediendum deo præcipienti verisimiliter præ-
dicari, magis quā hominibus notueris. act. 5. c
- qui non Obedierit, credideritve Christo prædicanti
sermonem patris, is sermo illum iudicabit, quod spō-
te sua pereat. ioan. 12. g
- Obedientiam Corinthiorum explorat Paulus. 2. co-
rinth. 2. c
- Obedientiam Corinthiorum expertus Paulus per Ti-
tum, summopere gaudet. 2. cor. 7. d
- Obedientia parentibus exhibenda. exod. 20. d. leuit. 19.
a. deut. 5. b. tob. 4. a
- Obediens Christus patri putativo & matri, luc. 29. item
patri æterno vsque ad mortem. philip. 2. b
- Obediens patri Ioseph. gene. 37. b
- Obediamus præpositis nostris. hebr. 13. c
- Obedientia principibus exhibenda. exod. 22. a
- Obediunt Israelitæ ipsi Iosue. deut. 34. d
- Obedientia Rubenitarum, Gaditarum, & dimidiae tri-
bus Manasse erga Iosue. iof. 1. d
- Obedientia Abraham commendatur à deo. gene. 22. a.
26. a
- ob Obedientiam Abraham, Christum, quem ipsi Adæ
promiserat in benedictionem deus, voluit ex semine
& familia eius Abraham descendere. gene. 2. d. 26. a
- non Obediens voci dei, sed ferens de anathemate, ipse
Achan occiditur. iof. 7. d
- Obedierunt verbo euangelij audito gentes. 2. reg. 22. d
- Obediens deus voci Iosue, sol sistitur in medio cælo,
spatio vnus diei. iof. 10. c
- ¶ Oblatio Aaron & filiorum eius in die vnctionis suæ
leuit. 6. c
- Oblatio Aaronis pro se & populo. leuit. 9. a
- Oblatio peccantis per ignorantiam. num. 15. c
- Oblatio omnis fiet absque fermento. leuit. 6. c
- Oblatio omnis sale sit condita. leuit. 2. d
- Oblatio de bobus, ouibus, agnis, capris. leuit. 3. a
- Oblatio prima Aaron pro se & populo. leuit. 9. a
- Oblatio qualis esse debeat. leuit. 22. c
- Oblationes singulorum ducum populi Israelitici, in
dedicatione tabernaculi. num. 7. a
- Oblationes per singulas solennitates faciendæ. nume.
28. a
- Oblationes faciendæ octo primis diebus septimi men-
sis. num. 29. a
- ¶ Obliti dei peribimus. deut. 8. d
- ne Obliuiscamur dei saluatoris nostri tempore diui-
tiarum & saturitatis. deut. 6. b e
- ne Obliuiscamur dei, vbi diuitias & omnem rerum a-
bundantiam dederit, summe cauendum. deut. 8. c
- Oblitus Israel creatoris sui, cōuersus ad idola, quibus
fidebat, & affligitur. deut. 32. c. iudic. 3. a b
- Oblitus dei populus traditur in manus Sisaræ. 1. reg.
12. b
- Obluiscitur benefactoris sui pincerna. gene. 40. d. re-
miniscitur eius tandem. gene. 41. b
- Obsecrat Paulus, vt secundum vocationē suam viuunt
& operentur fideles. ephe. 4. a
- Obsecratio Pauli. rom. 15. g
- ¶ Obstetrices deum timentes, conseruant pueros He-
bræorum, quos iubebantur occidere: propter qua-
rum factum deus prouidet eis. exod. 1. d
- ¶ Obstinatorum interitus prædicitur. ezech. 6. c
- ¶ Obtulit seipsum semel Christus pro expiatione pec-
catorum & sanctificatione nostra. hebr. 9. g. 10. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Occasionem quærens se vlciscendi de Philisthæis deus, vxorem accipit Samson Philisthæam. iudic. 14. a
- Occidit deus quem vult, & viuere facit. deut. 32. e f
- Occidere volens deus filios Heli, non audierunt patrem monentem. 1. reg. 2. e
- Occidit Nabal impium deus. 1. reg. 25. g
- Occidit deus Moysen in diuersorio. exod. 4. f
- Occidit deus Sisaræ exercitum in conspectu Barac. iudic. 4. c
- Occidere præcipit deus gétes quæ in terra promissionis erant, ne essent in ruinam populo suo. deut. 7. c
- Occidit deus inimicos populi sui Chanaanæos, &c. antequam ingrederetur terram promissionis. exod. 23. f
- non Occidendum. gene. 9. a. exod. 20. c. deut. 5. b
- Occidens hominem, morte moriatur. leuit. 24. b. num. 25.
- Occidens clam proximum, maledictus. deut. 27. d
- Occidi cum oportet gladio, qui gladio occiderit. gene. 9. a. matthæi 26. e. apocalypsi 13. c
- se Occidisse Christum domini mentiens Amalecita quidam, occiditur à Dauide. 2. reg. 1. c
- Occidit multos innocentes rex Manasses, vnde Ierusalem destruitur. 4. reg. 21. c. 24. a b
- Occidere cogitant fratrem suum filij Iacob. gene. 37. d
- ne Occideretur Ne 1. à Dauide, oblitit deus. 1. reg. 25. d
- Occidebatur quæ superbus noluisse obedire iudicio iudicum vel sacerdotum, iuxta dei legem iudicantiu. deut. 17. c
- Occidi iubet deus prophetam miraculis abducentem à fide & fiducia in deum: item amicum, fratrem, filium, filiam, aut vxorem. deut. 13. a b
- Occidat innocentem qui munera accipit, maledictus. deut. 27. d
- Occidit Moyses Aegyptium percutientem fratrem Hebræum. exod. 2. b
- Occidit Amasias occisores patris sui. 4. reg. 14. b
- Occiditur Sennacherib à filiis. 4. reg. 19. g
- Occiditur Iosias à rege Aegypti. 4. reg. 23. f
- Occidit seipsum Saul, gloriæ suæ non oblitus: occidit item seipsum armiger ipsius Saulis. 2. reg. 31. b
- si Occisi cadauer, cuius author ignorabatur repertum erat in agro, quomodo ciuitas propinquior cadaueri expiatur. deut. 21. a
- Occidentibus hominem per imprudentiam cõstituuntur ciuitates refugij iof. 20.
- Occidi Dauidem iubet Saul. 1. reg. 19. a
- Occidit fratrem, qui illi irascitur, aut maledicit verbo vel signo. matth. 5. c
- Occidi inimicos suos non vult Eliseus, sed cibari & dimitti. 4. reg. 6. e
- Occidisse Naboth innocentem dicitur Achab qui vxoris fructum circa mortem ipsius Naboth approbauerat. 3. reg. 21. e
- Occultum quamuis euangelium esset, in auribus & in tenebris audissent à Christo apostoli, ab eis tamen propalandum esse orbi prædicitur, quantumuis scirent inimici. matth. 10. c
- Ochozias impius succedit Achab in regno Israel. 3. reg. 22. f
- Ochozias ægrotans consulit Beelzebub, & moritur. 4. reg. 1. a
- Ochozias ægrotans mittit tres quinquagenarios vicissim ad Eliam, quos ignis de cœlo absumpsit. 4. reg. 1. c
- Ochozias succedit patri suo Ioram in regnum Iudæ. 4. reg. 8. f
- Ochozias, rex Iuda, pugnat cum Ioram rege Israel, aduersus Hazaelem regem Syriæ. 4. reg. 8. g. 2. paralip. 22. b
- Ochoziam interficit Iehu. 4. reg. 9. f
- Ochozia fratres 42. occiduntur à Iehu. 4. reg. 10. c
- Ochozias dei voluntate Ioram visitat, vt occidatur. 2. paral. 22. c
- Ochozias, filius Ioas, absconditur, ne interficiatur ab Athalia. 4. reg. 11. a. 2. para. 22. d
- Oculis dei omnia aperta. hebr. 4. d
- Oculi dei super templum Salomonis. 3. reg. 9. a
- Oculi dei super terram promissionis erant à principio anni vsque ad finem eius, id est fecundabat eam. deut. 11. b
- Oculum eruenti, oculus eruat. exod. 21. e. leuit. 24. d. deut. 19. d
- Oculos erunt Philistiim ipsi Samsoni: quem postea moleste fecerunt. iudic. 16. e
- Oculos iabenitaru dextros petit Neas Ammonites in fœderis signum. 1. reg. 11. a
- Oculi effodiuntur Sedecia. 4. reg. 25. b
- Oculi Adæ & Heug aperiuntur, cognoscuntque se esse nudos. gene. 3. b
- Oculis delectabilem fructum videns mulier comedit contra dei præceptum. gene. 3. b
- inter Oculos verbum dei reponendum, vt ipsius meminerimus. deut. 11. c
- Oculi Balaam aperiuntur à deo, vt videat angelum. nume. 22. f
- Oculos excelsos, & sibi fidentes humiliat deus. 2. reg. 22. c
- Oculos deficientes dat deus non custodientibus præcepta sua. deut. 28. g
- Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec cogitatione quis assequi potest, quæ preparauit deus diligentibus se. 1. corin. 2. b
- Oculi erutione & abscissione manus dexteræ adhortatur Christus, vt caueamus ab omni quod ad peccatum potest nos pertrahere. matth. 5. d
- Oculos videntes, qui percipiant, & cognoscant ipsius beneficia & magnalia, dat deus obedientibus præceptis ipsius. deut. 29. a
- Oculos nostros, & cogitationes cordis ne sequamur, sed tantum præcepta dei. 15. d
- si Oculi & mens nostra diuinæ bonitatis ignara sit, & ad quærenda carnalia detorta, omnes alij sensus, & affectus naturæ corrupti sunt. matth. 6. c
- Oculus malignus nolens mutuum dare fratri in paupertatem redacto. deut. 15. b
- in Oculis suis paruulus Saul cõstitutus est super Israel. 1. reg. 15. d
- Oded arguit filios Israel impietatis in Iudam. 2. paral. 27. b
- Odientes se punit deus. deut. 5. a. 7. b. 32. f
- Odiu cordis prohibetur. leuit. 19. d
- Odiu habitus Christus à mundo sine causa, & quare iuan. 7. a. 15. d
- Odiu sunt omnes Christiani hominibus propter Christum. matth. 10. c
- Odiu nobis beneficiendum. luc. 6. e. matthæi. 5. g. exod. 23. a
- Odiu seipsum diligebat Dauid. 2. regum 19. a
- qui Odit fratrem suum, non est in luce euangelij, sed est homicida. 1. iuan. 2. b. 3. e
- Oderant Isaac Abimelech & Phicol. gene. 26. f
- Odit Esau fratrem suum Iacob ob præceptam benedictionem, eique mortem minatur. gene. 27. f
- Oderunt fratrem Ioseph, filij Iacob. gene. 37. a
- Odiu filios Israel Aegypti. exod. 1. c
- Odit Amnō ipsam Thamar, post admissum cum ea stuprum. 2. reg. 13. c
- Odit Absalom ipsum Amnō propter oppressam sororem. 2. regum 13. d
- Odit Achab Michæam, vnicum dei prophetam, quod ei verum diceret. 3. reg. 22. b
- ab Odiu liberat deus inuocantes se. 2. reg. 22. b
- Odiu dicitur dominus sacrificium, quando illi est acceptum. gene. 8. d
- Odiu suauissimum non suscepturum se dicit deus ab inobedientibus verbis suis. leuit. 26. e
- ne Odiu malo offensus deus dereliqueret Israel, iubet Moyses ipsos extra castra cacare, & effossa humo cooperire quod egerissent. deut. 21. c
- Odiu fratri non obiciendum cibi causa. roman. 14. b
- siue Odiu debet Christianus se exhibere omnibus, Pauli exemplo. 1. corin. 9. g
- Odiu pecudum, armentorum auium ritus. leuit. 1. a. b. c. d
- Odiu deo non dæmonibus. leuit. 17. b
- Odiu in loco quem elegerit dominus. deut. 12. a
- non offerenda hostia vitiosa. deut. 17. a
- Odiu deo Samuel à parentibus. 1. reg. 1. d
- Odiu iudicis. exod. 23. a. leuit. 19. g. deut. 1. c. 2. paral. 24. a
- Odiu rex Basan, percutitur à filiis Israel. nume. 21. g. deut. 3. a
- Odiu regis lectus ferreus. deut. 3. b
- Odiu prophetissam consulit Iosias. 2. para. 34. e
- Odiu vescitur, qui fide infirmus est, credens non esse fas quibuslibet vesci. rom. 14. a
- Odiu noluit dominari cæteris arboribus. iudic. 9. b
- Odiu dat deus diligentibus se. deut. 11. b
- Olei lechytus non deficit mulieri pauperi pascenti Eliam fugientem Achab. 3. reg. 17. c
- Oleo suo non vnguntur, quantumuis abundet eis, qui præceptis dei non obediunt. deut. 28. d
- Oleum vt fugerent de saxo durissimo, constituit deus Israelitas super terram excelsam. deut. 32. b
- Oleum fundit Iacob super lapidem quem erexerat in loco, in quo locutus fuerat illi deus. gene. 28. d. 35. c
- Olei sancti confectio. exod. 30. c
- Oleum lucernæ. exod. 27. a
- Olea Christus, cui insitæ sunt gentes, & factæ participes pinguedinis spiritus eius. rom. 11. c
- Olea rami naturales, Iudæi dicuntur à Paulo. roman. 11. c
- Oleaster dicitur à Paulo populus gentium insitus naturalibus ramis. rom. 11. c
- Oleo vngunt multos apostoli inter prædicandum, & sanantur. marc. 6. b
- Oleo vngatur à presbyteris qui infirmus est, orantque super eum, vt oratione fidei saluetur & erigatur. iacob. 5. d
- Oleo vngitur à deo Saul, Samuelis ministerio in regē Israel. 1. reg. 10. a
- Oliuarum reliquæ relinquendæ aduenis, pupillis & viduis. deut. 24. d
- Olla liquefacta, Ierusalem incēdium designat. ezech. 24. a
- Omnipotens deus. gene. 17. a. 35. b. 48. a. exod. 15. a. nume. 11. e
- Onan, filius Iudæ, nascitur. gene. 38. a
- Onan percutitur à domino. gene. 38. b
- de Onesimo seruo, fugiente dominum suum Philemonem: qui Romæ audito Paulo esse victo, conuersus ad Christum, remittitur ad herum, ad philemon.
- Onesiphori domui ad misericordiam dei precatur Paulus, ob beneficia quæ in ipsum contulerat. 2. timoth. 1. d
- Onias, summus sacerdos. 2. macha. 4. a
- Oniam interficit Andronicus. 2. macha. 4. e
- Onocrotalum non comedebant Iudæi. deut. 14. b
- Oneri potuisset esse Paulus Thessalonicensibus, accipiendo ab eis victum & vestitum: quod tamen nō fecit. 1. thess. 2. b
- Onus suum (quod ipse mitem esse & humilem corde interpretatur) vt feramus hortatur Christus. matth. 11. d
- Onus graue & importabile, quæ legis ceremoniæ erāt, Pharisei prædicantes, illud ne digito quidem mouebant. matthæi. 23. a
- Oneratos & laborantes, peccata sua iam sentiens, & spiritu pauperes, vocat ad se Christus vt eos refocillet, pacem & animi tranquillitatem donaturus. matth. 11. d
- Onus, & infirmitas fratris ferenda, non autem contemnendus. galat. 6. a
- Onus suum vnusquisque portabit. galat. 6. a
- Onus leuare super aliquem, pro prophetare aliquid contra eum. 4. reg. 9. e
- Ooliab artifex à deo vocatus, spiritu eius impletur ad ædificationem tabernaculi. exo. 31. a. 35. d
- Oolla & Ooliba. ezech. 23. d
- Operimentum tabernaculi quale. exod. 26. c. 36. b
- Ophni & Phinees filij, Heli. 1. reg. 1. a
- Ophni & Phinees sacerdotes filij Beli, contemnentes sacrificia domini, nondum incenso adipe, vt auferunt partem suam. 1. reg. 2. c. d
- Ophni & Phinees mortem prædicit deus. 1. reg. 2. g
- Ophni & Phinees moriuntur in bello. 1. reg. 4. b
- in Ophnir mittit Salomon classem cum seruis Hirā, vt aurum habeat. 3. reg. 9. d
- in Ophir mittit Iosaphat pro auro. 3. reg. 22. g
- non opprimendus vi frater est. leuit. 19. c
- non Oppresserat populum iudex Samuel. 1. reg. 12. a
- Opprimitur cunctis diebus qui non seruat præcepta dei. deut. 28. d
- Opera dei perfecta. deut. 32. a
- Opera dei bona. eccl. 39. c. d
- Opera dei non scrutanda curiosius, nec cum deo contendendum. iob. 33. b
- Opera dei ab homine imperuestigabilia. eccles. 8. d
- Opera dei perpetua. eccles. 3. c
- Operum dei enarratio. eccl. 43. a
- ex Operibus suis inscrutabilibus iustitiam suam ostendit dominus. iob. 38. a
- Opera dei erga Israel commemoat Moyses. deut. 11. a
- Opera dei reuocanda in memoriam, vt in afflictionibus speremus ab eo auxilium. deut. 7. c
- Operum dei erga nos ne obliuiscamur, sollicitè exhortatur Moyses. deut. 4. b
- Opera dei non suscipiuntur, neque placent, nisi deus suo spiritu tangat corda. 1. reg. 10. d
- Opera magna dei quæ fecerat, liberando patres à seruitute Pharaonis, Iudæi qui non nouerant, conuertuntur ad idola & seruiunt eis. iudic. 2. b
- Opus creandi compleuit deus die septimo in eoque cessauit à creando. gene. 2. a
- OPVS DEI quod à nobis requirit, est vt credamus in Christum. iuan. 6. d
- Opus dei, est fides in nobis. 1. thess. 2. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Opus suum nouit deus ab æterno, quid de gentibus statueret, & quid de Iudæis. act. 17. d
 vt Opera dei manifestarentur, ideo sic natus fuerat cæcus, non peccato parentum. i. ian. 9. a
 Opere complenda præcepta dei. deut. 5. a
 Opera legis qui non fecerit, maledictus. deut. 27. d
 Opus obedientiæ Abraham vsque ad eum placuit deo, vt Christum suum quem promiserat Adæ, voluerit nasci ex semine ipsius Abraham. gene. 22. d. 26. a
 Opere se completurum verba dei promittit populus. exod. 24. a. b
 Opere non implens verba dei Saul, reicitur à deo. i. gum. 15. c
V T O P E R A sancta, iusta & immaculata in conspectu eius operemur per charitatem in omnes, deus elegit nos propter Christum ante mundi constitutionem, & liberauit per Christum de manu inimicorum nostrorum, qui venit vt nos redimeret & mundaret à peccato, vt per fidem & baptismum renasceremur, semoti à consortio Adæ peccatoris, & ipsi institi. luc. 1. g. ephes. 1. a. 2. b. tit. 2. d
 Opera multa bona non possunt facere Christiani, nisi cognita euangelij luce, Christo fide semper adhaerint, sicut nec palme nisi in vite permanserit. i. ian. 9. a. 15. a. quod math. 12. dicitur, Nisi quis sit bonus.
 Opera bona non possumus facere, nisi prius fide iustificemur per Christum, reddimamur à peccato & mündemur. tit. 2. d
 Operatur in nobis deus velle & perficere opera quæ decent Christianos salutem consecutos. philip. 2. b. isa. 26. c
 Opus bonum incipit deus in nobis & perficit philip. 1. a. prouerb. 16. a. 20. d
 Operatio spiritus sancti vsq; in variis variè agit. i. corinth. 6. a
 Opera Christianorum operatur in eis Christus, cuius spiritus moderatur omnia in eis. galat. 3. a
 Opera nostra bona à deo sunt, quæ dedit nobis credentibus in Christum omnia esse diuinæ potentia, quæ ad vitam & pietatem pertinent. 2. pet. 1. a
 Operatur deus in Paulo. coloss. 1. d
 Opera sua tribuit Paulus Christo, vt qui ea per ipsum fecerit. rom. 15. d
 vt Opera bona fidei faciat in nobis quæ placeant sibi, & impleat voluntatem suam in nobis, & illis bonis operibus repleamur, quibus ipse glorificetur & laudetur, vtque in illis & sermonibus bonis nos confirmet, & exhortetur corda nostra, orat deam Paulus. philip. 1. b. i. thess. 1. a. 2. thess. 1. d. 2. d. hebr. 13. d
 vt Opera bona faciunt Christiani, Christo viti adherentes, purgantur à deo patre. ioh. 15. a
 Opera sunt expletio fidei & spei nostræ, quibus certificamur nos habere fidem & spem. philem. a. hebr. 6. c
 Opera testantur qualis homo sit. math. 12. c
 ab Operibus deprehenduntur falsi prophetæ. math. 7. c
 Opera sequuntur fidem, vt de Zachæo legis. luc. 19. b
 Opera lucis, quæ sequuntur post cognitam lucem euangelij, omnis bonitas, iustitia & veritas. ephes. 5. b
 Operando bona opera, certificamus nos esse vocatos & electos. 2. pet. 1. b
 Opera ex charitate proueniunt. hebr. 6. c
 Opera fidelium, & viuientium spiritu. 1. pet. 3. b. 2. pet. 3. b
 Opera exigit Ioannes à Phariseis, quæ illos vere respiciuisse comprobent. math. 3. b
 ad Opera fidei Christus suos prouocat, vt pater ipsius per ea glorificetur. math. 5. b
 ad Opera quæ testentur conuersionem & penitentiam Paulus hortatur. act. 26. c
 Opera charitatis non habenti nihil prodest fides. iacob. 2. c
 Opera verè bona quæ fidem sequuntur, describit Lucas. act. 2. g
 vt Operibus bonis demonstramus nos certissimè esse vocatos & electos hortatur Petrus: quæ si non operemur, ingrati obliuiscimur purgationis veterum delictorum. 2. pet. 1. b
 Opera nostra sint bona, & conuersatio inter eos qui nondum ad vitam spiritus renati sunt, & quare. 1. pet. 2. c
 vt Opera digniis qui euangelium susceperunt faciamus, hortatur nos Paulus. i. corinth. 15. g. philip. 1. d
 vt Operatur salutem, operaque salutis, siue (quod idem est) faciant opera qualia decet eos, qui salutem consecuti sunt, quæ sunt, vnanimes esse, non sua quærere, hortatur Paulus. philip. 2. b
 ad Opera bona per dilectionem prouocemus inuicem. hebr. 10. d

Operantibus in fide & charitate abunde ministratur introitus in regnum æternum Iesu. 2. pet. 1. c
 Operibus bonis præstunt ad vsus necessarios, vt nō sint infirmi qui credunt deo. tit. 3. c
 Operemur bonum erga omnes, maximè autem ad domesticos fidei, & eos quibus Christus cognitus. galat. 6. c
 qui Operibus fidei voluntatem dei fecerit, is è numero credentium est. math. 7. c
 quod in Operibus fidei permanserint Thessalonicenses & labore charitatis, gratulatur Paulus. 1. thess. 1. a
 Opus suum probet vnusquisque & videat quàm diligens sit in charitate, ad portandum alienas infirmitates quàm bonus ipse sit, non quærens quàm malus sit alius: quasi ideo bonus sit coram deo habendus, quia melior sit isto malo. galat. 6. a
 Opus bonum nullū facientes aliqui, confiteatur se Christum nosse, cum illis testentur reuera ipsum nō nosse. tit. 1. d
 Opera bona non faciens Christo, tollitur de vita & mittitur in ignem. i. ian. 15. a. non enim est Christianus. math. 7. c
 Opera misericordia, quæ testimonia sunt quod veres filij dei, & heredes regni dei sint qui ea operantur, quanti Christus facit. math. 25. d
 Operibus bonis si viderint Christianos abundare ij qui Christo non credunt, gloria dei illustrabitur, quales habeat discipulos. i. ian. 15. b
 non propter Opera iustitiæ, quæ fecimus, liberauit nos deus, & vocauit ad euangelium suum: nec propter ipsa motus Christus venit, sed suo proposito, gratia & misericordia. 2. timo. 1. c. tit. 3. b
 non ex Operibus saluamur, ne quis gloriatur: sed dei dono. ephes. 2. a
 si ex Operibus saluamur, iam non ex gratia. rom. 11. a
 ex Operibus legis non datur spiritus sanctus, sed ex eo quod Christo creditur. galat. 3. a
 Operibus suis confidentes male habet, quod Christus det nouissimis qui pauca opera fecerunt æqualem mercedem cum primis qui portauerunt pondus diei & æstus. math. 20. b
 Operum bonorum sit exemplum episcopus. tit. 2. b
 Opera nostra sequuntur nos apoc. 14. c
 secundum Opera vnusquisque sine personarum acceptione iudicatur Christus. 1. pet. 1. c. math. 16. d. 25. d. & iuxta ea dabit vnusquisque. apoc. 2. e
 Opera mala operatur diabolus in infidelibus. ephes. 2. a
 Opera diaboli operantur Iudæi, tentantes Christum interficere. i. ian. 8. e
 Opera mundi esse mala testatur Christus, ideo ipsum odit. i. ian. 7. a
 vt Opera diaboli destrueret, apparuit Christus. 1. i. ian. 3. b
 quæ Opera coinquant hominem. marc. 7. c
 vt Opera mala abnegantes & desideria mundi, sobrietate, iustitiam, & pie viuere, iustificati sumus gratia Christi. tit. 2. c
 qui Operatur malum, lucem audit euangelij, malè sibi conficius. i. ian. 3. c. vt Iudæi qui à Christo nolebant corripi.
 Opera tenebrarum abiiciamus. rom. 13. d
 Opera quæ in nobis operatur caro. galat. 5. e
 ab Operibus propriis quiescendum. isa. 30. d
 Operatur nequiter Amri inducens populum ad peccatum idololatriæ. 3. reg. 16. f
 Opera viuientium in carne. 1. pet. 4. a
 Opera mala arguenda. ephes. 5. c
 super Operantes mala, vultus domini. 1. pet. 3. d
 vt Opera gentium non imitemur, hortatur Paulus, ephes. 4. d
 Opera gentium Chananæorum, & similibus prohibet deus imitari. leuit. 18. d
 Opera Iudæorum polluta esse asserit dominus. agg. 2. b
 Opera idololatrarum. exod. 23. e
 Opera Israelitarum, derelinquere deum, & seruire idolis. 1. reg. 8. b
 Operarios, verbis ministros mitti & extrudi nobis, hortatur Christus vt oremus. math. 9. d
 Operarius, cibo suo dignus. math. 10. b
 Operariorum, qui verbum vite ministrauerunt merces, quæ fraude non est reddita illis à diuitibus: aduersus nos ad deum clamat. iacob. 5. b
 Operarios subdolos vocat Paulus pseudoapostolos, qui sumpta apostolorum persona, suo ventri seruiunt, prætextu euangelicæ doctrinæ. 2. corin. 11. c
 Operarios iniquitatis reicit à se Christus. math. 7. d
 Opus vnusquisque prædicatoris probabit ignis tribulationum: inter quas si ij quibus prædicauerunt, im-

mobiles permanerint in fide, eos bene prædicasse manifestum erit, & mercedem accipient. 1. corin. 3. c
 Operarios, & qui opera fidei faciant in ecclesia, nisi vocet deus, non ingrediuntur neque operantur. math. 20. a
 Quid Operando, an vitam æternam habere possit, interrogat Christum quidam. math. 19. b
 in Operibus patrum stultam confidentiam habere, dissuadet Ioannes baptista. math. 3. b
 per Operum iustitiam nescit homo an amore vel odio dignus sit. eccl. 6. a
 vt Operemur manibus nostris præcipit Paulus. 1. thess. 4. c
 Operatur Paulus manibus suis apud Aquilam, scepnotoriarie artis peritum, act. 18. a. nocte & die, ne grauari eos quibus euangelizabat. 1. corin. 4. c. 1. thess. 2. b
 Opera omnia Ioseph dirigit deus in domo magistrisui. gene. 39. a. d
 Opus manuum Israel benedicitur à deo. deut. 2. b
 Operi manuum eius qui labore, etiam sine spe recipiendi, comodauerit pauperi fratri, benedixit deus. deut. 25. b. 23. d
 Opera manuum custodientium præcepta ipsius dirigit & multiplicat deus. deut. 28. a
 Opera manuum nostrarum fructificare facit deus, si dilexerimus eum. deut. 30. b
 vt Operibus manuum benedicat. 1. i. ian. 3. b
 viduas & peregrinos. deut. 14. c
 Operibus manuum suarum, adorando idola tanquam deum quæ fecerant manibus suis, irritauerunt deum Israelitæ. deut. 31. g
 Operibus & laboribus opprimitur populus à Pharaone. exod. 5. b
 Operariorum templi Salomonis numerus. 3. reg. 5. d
 Operante Dauide, & egregie pugnante, deus ipse pugnat cum eo, & percutit Philisthæos. 2. reg. 1. d
 Operatus cum deo dicitur Ionathas, per quæ ipse deus occiderat Philisthæos. 1. reg. 14. g
 Orat Christus pro nobis, & imperat à patre quod propter eum petimus dari nobis. i. ian. 16. f
 Orat Christus pro apostolis & credituris per prædicationem eorum. i. ian. 17. b
 Orationes & supplicationes obtulit Christus in cruce deo patri, & exauditus fuit. hebr. 4. c
 Orat Christus pro Petro ne deficiat in tribulationibus. luc. 22. c
 Orat Christus sacerdos semper apud patrem, pro nobis accedentibus ad eum. hebr. 7. d. 9. f
 Oratione quicquid petit, à patre se semper exaudiri affirmat Christus. i. ian. 11. e. idem, confitetur & Martha. i. ian. 11. e
 vt Oraret pro eis adducuntur pueri ad Christum. matt. 19. b
 vt Oret pro iis qui eum amant, si quando velint impedire aliquid à patre, non forte opus prædicat Christus, cum ipsos diligat pater ob ipsorum dilectionem in filium. i. ian. 16. f
 Oraturi prius dimittant siquid habeant contra alterum: alioqui deus non remittet ipsis peccata. marc. 11. c
 ad Orandum spe exorandi optima, hortatur Christus, proposito de patre & filio exemplo. math. 7. b
 in Oratione quicquid petierimus, nos obtenturos pollicetur Christus. math. 21. b. marc. 11. b
 Orandum spiritu & mente. 1. corin. 14. c
 Oratione siquid petierint deo vel tres congregati in nomine Christi, si penitenti veniam orauerint, aut aliquid aliud in gloriam ipsius, obtinebunt. math. 18. c
 Oratio cordis cum multa ad deum fiducia. psalm. 24. versu. 1.
 Orantes pro quocunque peccato, si toto corde & anima agnoscunt peccatum conuertuntur ad deum, exaudiuntur. 3. reg. 8. d. e. f
 Orare deum ausus est Dauid postquam deus prior dignatus est ei promittere Christum. 2. reg. 7. d
 Orationis domus, locus Christi. math. 21. b
 Orationibus nostris omnibus adest deus. deut. 4. a
 Quid Orandum sit, nescit Christianus: sed ipse spiritus orat pro eo. rom. 8. c
 Orare docuit discipulos suos Ioannes baptista. luc. 11. a
 Orante Christo mouetur apostoli vt petant ab eo quid orarent. luc. 11. a
 Orandi modum suos docet Christus. matt. 6. b
 in Oratione vitandum multiloquium. matt. 6. a
O R A T I O C H R I S T I quam docuit discipulos. math. 6. b. luc. 11. a
 ad Orationis instantiam & perseverantiam prouocat Christus. math. 7. a
 Orandum esse sedulo, ardentem, & perseveranter, nec

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- defatigari; Christus nos docet parabola de eo qui noctu amicum improbitate orandi tandē expugnat, vt surgens det illipanes mutuo. luc. 11. a. Parabola itē viduæ, quæ licet nacta fuisset iniquum iudicem, & neque deum, neque homines metuentem, improbitate peccandi tandem ad iudicium sibi faciendum expugnauit. luc. 18. b.
- in Oratione pernoctat Christus. luc. 6. b.
- ad Orationem assiduam, ardentem, instantem in spiritu & in omni tempore, & vt in ea vigilemus, hortatur Paulus & Petrus. rom. 12. c. eph. 6. c. coloss. 4. a. 1. thess. 5. d. 1. petr. 4. b.
- Oratio iusti assidua & efficax multum valet. iacob. 5. d.
- Orat instanter Chanaanæ, fide Christum esse filiū Dauid confitens. math. 15. c. mar. 7. c.
- in Orationibus vniuersim persequerant apostoli cum mulieribus & Maria virgine in cœnaculo. act. 1. c.
- in Orationibus & cōmunicatione & fractione panis persequerant primi fideles. act. 2. g.
- Orationibus instet vidua. 1. timoth. 5. a.
- Oratio sine intermissione fit ab ecclesia pro Petro in carcerato. act. 12. a.
- Orat nocte & die Paulus, vt possit videre faciem Theſſalonicensium. 1. thess. 3. c.
- Orat deum Paulus sine intermissione, vt Theſſalonicensis permaneant in operibus fidei, charitate & spe. 1. thess. 1. a.
- in Oratione Abraham, etsi indignus vt ipse cōfiteretur patris, & cinis. gene. 18. d.
- Orat Anna cōtinue doloris magnitudine & afflictionis coacta. 1. reg. 1. c.
- Oratione assidua victus deus, liberat Israelitas, quem se non liberaturum dixerat. iudic. 10. d.
- Orat tota nocte Samuel pro Saule. 1. reg. 15. c.
- ad Orationem hortatur deus Salomon, vt petat quicquid petat. 3. reg. 3. a.
- Orat Christus ter eundem sermonem. math. 26. d.
- Orans Christus procidit in faciem suam, mortem deprecans. math. 26. d.
- Orans Christus, oculos in cœlum attollit. ioan. 17. a.
- Orat Christus patrem genibus ad terram positus. luc. 22. e.
- Orat Paulus cum omnibus fratribus, positus in terram genibus. act. 20. g.
- Orans leprosus procidit in faciem suam. math. 8. a.
- Oraturus Christus summo mane solus, secedit in desertum, & in montem ascendit. math. 14. c. marc. 1. d. 6. f. luc. 5. c. 9. d. ioan. 6. b. diebus docebat in templo, noctibus orabat in monte Oliueti, luc. 21. g. & pernoctabat in oratione dei. luc. 6. b.
- vt Orent ascēdunt in templum Petrus & Ioannes. act. 3. a.
- Orat Petrus circa horam sextam in superiori parte domus. act. 10. b.
- Orant multi congregati in domo Mariæ matris Ioannis, Marci. act. 12. b.
- Orent in omni loco viri leuantes puras manus, & sine ira cum fratre, & disceptatione secum qua hæſitent num exaudiendi sint. 1. timo. 2. d.
- in Oratione extendit Moyses manus ad deum. exod. 9. f.
- Oratura Anna non bibit. 1. reg. 1. c.
- Orans Salomon, vtrunque genu ad terram ponit sublati in cœlum manibus. 3. reg. 8. f. sic Paulus, eph. 3. c. & Christus, luc. 22. g.
- Orat prostratus Moyses aquam dari populo. num. 20. a.
- Oratio videbatur, vbi egressi foras portam, iuxta flumen. act. 16. c.
- Orat Paulus cum fratribus & vxoribus & filiis in litore maris, positus in terram genibus. act. 21. a.
- Orans mulier non velato capite, aut vir velato, deturpant caput suum. 1. corin. 11. a.
- ad Orationem proficiſcitur Paulus cum aliis actorum. 16. d.
- Orat Paulus in templo. act. 22. a.
- Orat Christus patrem, vt apostolos suos & eos qui per verbum eorum credituri erant, non externe vt Aaron: sed separet in suos vsus vt verē diuinum instrumenta fiant, & verē hostiæ, dando eis verbum suum cui crederent. ioan. 17. c.
- Orat Christus saluari ex instanti periculo mortis: mox mori cupit, vt sua morte & resurrectione nomen patris sui clarum redderetur apud omnes orbis nationes. ioan. 12. d.
- Oratio apostolorum qua petebant sibi dari constantiā prædicandi verbi euangelij illudque comprobari signis & miraculis. act. 4. e.
- Orandum vt spiritus bonus detur nobis à deo, qui ad querendum in omnibus gloriam dei, sancteque viuendum nos renouet & instaurat. luc. 11. b.
- Orat deum Salomon, vt inclinet corda populi sui ad se. 3. reg. 8. f.
- Oratio fidelis serui Abraham, petentis à deo viam suam dirigi. gene. 24. b.
- Orat Isaac benedictiones à deo factas Abraham, dari & filio Iacob. gene. 28. a.
- Orat Isaac dari sibi prolem. gene. 25. c.
- Orat Iacob timens sibi à fratre, orat inquam in illis angustis, obiciens deo promissiones eius, & indignitatem suam confitens. gene. 32. b.
- Orantem Liam sibi dari conceptum, exaudit deus, exaudit & Rachelem. gene. 30. b.
- Orat David benedictionem dei super domum suam. 2. reg. 7. d.
- Orat David peccatum sibi remitti. 2. reg. 24. b.
- Oratione ad deum suscitatur Elias filium hospitiæ suæ mortuum. 3. reg. 17. c.
- Oratione fidei suscitatur Eliseus filium hospitiæ suæ. 4. reg. 4. f.
- Orat Moyses gloriam dei sibi ostendi. exod. 33. d.
- Orat Elias pluuiam à deo pronus in terram, & posita inter genua sua facie: cuius fides, tentatur, septies orando & nihil deficiendo. 3. reg. 18. g.
- Orat David vt dissipetur consilium Achitophel. 2. reg. 15. g.
- Oratio populi petentis à deo misericordiam. iere. 4. a.
- Oratio apostolorum in electione Matthiæ. act. 1. d.
- Orandum pro persequentibus. math. 5. g.
- Orat Christus pro inimicis. luc. 23. e.
- Orat Stephanus pro inimicis. act. 7. g.
- Orat Christus persecutoribus suis peccatum dimitti, & quare. luc. 23. e.
- Oremus in spiritu sancto vt fidem habeamus & dilectionem. iud. 6. f.
- Orant apostoli augmentum fidei sibi dari. luc. 17. b.
- Orare Iudæos iubet Christus, vt non hyeme nec fabbathe excidium eorum fiat, quo commodius fuga posset suæ saluti consulere. math. 24. b.
- Orare omni tempore iubet Christus, vt digni habeamur eſſugere omnia superuentura orbi, & stare coram filio hominis. luc. 21. g.
- in Orationibus petamus à deo quæ cupimus, gratias agentes de acceptis philip. 4. b.
- ad Orationem hortatur Christus, qua petamus ministros verbi nobis mitti & extrudi. math. 9. d.
- Orandum vt sermo euangelij currat & prædicatio. eph. 6. e. coloss. 4. a. 2. thess. 3. a.
- ad Orationem vt non intrent in tentationem illis imminuentem, ipsi nempe abnegare, adhortatur suos Christus. math. 26. d.
- Orat nocte & die Paulus, vt possit videre faciem Theſſalonicensium. 1. thess. 3. c.
- Orat Paulus flexis genibus vt Christus habitet per fidem in cordibus Ephesiorum, & corroborentur in interiori homine, &c. eph. 3. e.
- Orat Paulus vt dirigatur corda nostra in charitate dei & patientia Christi. 2. thess. 3. a.
- Orat deum Paulus, vt Theſſalonicensis permaneant in operibus fidei, charitate & spe. 1. thess. 1. a.
- Orat Paulus, charitatem augeri Philippenſibus & theſſalonicensibus. philip. 1. b. 1. thess. 3. d.
- Orat Paulus, vt deus det cognitionem voluntatis suæ Colossensibus. coloss. 1. b.
- Orat Paulus pro Ephesiis, vt deus det eis sapientiam & reuelationem, vt ipsum cognoscant, illuminatiſque oculis mentis eorum ſciant, quid ex vocatione sua eis sperandum eſſet, & quæ opulentia gloriæ hereditatis, &c. eph. 1. c. d.
- Orat deum Epaphras pro Colossensibus vt persistant in verbo euangelij, & consummati faciant voluntatem dei. coloss. 4. e.
- Orat Moyses contra Core & reliquos. num. 16. c.
- Orat Moyses aquam dari populo. exod. 17. b.
- Orat Samson restitui sibi fortitudinem pristinam, qua se de Philisthis vlcisceretur pro erutione oculorum suorum iudic. 19. g.
- Orante Moyſe dulcescunt aquæ. exod. 15. f.
- ad Orationem pro impietibus suis tunc confugiunt, qui variis afflictionibus coguntur peccatum suum deo confiteri. leuit. 26. f.
- Orat Noemi misericordiam dei & requiem dari nris suis. ruth. 1. b.
- Orare vult dominus Iudæos pro salute regis Nabuchodonosor. iere. 29. b. baruch. 1. c.
- Orante Moyſe, & manus ad deum leuante, vincit Israel Amalecitas. exod. 17. c.
- ad Orationis præsidium confugit Iosaphat timore hostium percussus. 2. para. 20. a.
- Orat Ezechias auxilium cōtra regem Assur, vt cognoscatur deus Israelis eſſe solus deus. 4. reg. 19. c.
- Orationem præmittit Iudas Machabæus cum hostibus congressurus. 1. mach. 4. a. 7. f. 2. mach. 15. e.
- Oratione petit Elias à deo, vt igne de cœlo misſo super holocaustum, ostendat se eſſe solum & verū deū quem colunt Israelitæ. 3. reg. 18. f.
- Orans Samuel pro Israelitis contra Philisthæos, exauditur. 1. reg. 7. c.
- Orat Iosue, cōqueriturque coram deo, Israelem superare ab aduersariis, pronus in terram vsq; ad vesperam, iacto super caput puluere. iof. 7. b.
- Orat Moyses deum eſſe secum in deducendo populo, & viam sibi ostendi. exod. 33. c.
- Orat Eliseus inimicos misſos ad comprehendendum se, percute cæcitatem ad ipsius dei gloriam: quos ductos in mediam Samariam noluit à rege percute, sed cibari & dimitti. 4. reg. 6. d.
- Orat in corde suo perseuerans & sine fatigatione Anna, petens filium: nec vox illius audiebatur: propter quod ab Heli ebria iudicabatur. 1. reg. 1. b. c.
- Oratio Ieremiæ contra aduersarios. iere. 18. d.
- Orat Ioachaz, & liberatur à seruitute Hazaelis regis Syriæ. 4. reg. 13. a.
- Orat Salomon expansis manibus in cœlum, vt qui in templo à se ædificato orasset, exaudiretur. 3. regum. 8. c.
- Orans Moyses, omnipotentiam dei cōfiteretur, peritque ingredi Chanaan, & non exauditur. deut. 3. d.
- Oratione suorum cupit Paulus iuuari. roman. 15. b. 2. corin. 1. b. hebr. 13. c. vt liberetur ab importunis & malis hominibus. 1. thess. 5. d. 2. thess. 3. a. vt sermo dei currat, & aperiat ei deus ostiū vt libere possit illum annuntiare, eph. 6. c. coloss. 4. a. 2. thess. 3. a.
- Orationibus Christianorum sperat Paulus se iturum ad eos. phil. 1. d.
- Orat Paulus pro Timotheo. 2. timo. 1. a.
- Orandum pro inuicem vt saluemur. iacob. 5. c.
- Orandum pro regibus & omnibus hominibus. 1. timo. 2. a.
- Orationum præsidio, quas pro ipso faciebant Philipenses atque auxilio, & spiritu dei moderante negotium, sperat Paulus omnia quæ molirentur aduersarij in perniciem suam, ipsa sibi futura saluti, siue moreretur, siue viueret. philip. 1. c.
- Oremus pro fratribus peccantibus non ad mortem. 1. ioan. 5. c.
- vt Oratione fidei saluetur & erigatur infirmus, orent super eum ecclesiæ presbyteri. iaco. 5. d.
- vt pro se Orent, ne quod prædixerant, ei accideret, precatur Simon magus apostolos. act. 8. d.
- Orat Abraham, & intercedit pro Sodomitis. geneſ. 18. c.
- Orante Abraham, sanatur Abimelech. gene. 20. d.
- Orat Abraham pro Ismaele, & exauditur. gene. 17. c.
- Oratione ipsius Lot non subuertitur Segor. gene. 19. c.
- Orat Moyses prostratus coram deo pro Israelitis. 40. diebus & 40. noctibus, obiciens deo suas promissiones. deut. 9. d. exod. 32. c.
- Orat Moyses populo infidelitatem condonari, confitens dei beneficia iam collata in ipsos, & ipsius misericordiam. num. 14. c. d.
- Oratione Moyſi sanatur Maria ipsius soror. num. 12. b.
- vt Oret pro se, Moyſen rogat Pharaon. exod. 8. b. f. g. 10. e.
- Orationem Moyſi ad deum implorat Israel. nume. 21. e.
- vt Oret pro se, precantur Israelitæ Samuelem. 1. regum. 12. d.
- Orat Moyses pro Aarone qui vitulum aureum conſlauerat. deut. 9. c.
- Orat Moyses, populo Israel peccatum dimitti, aut se deleri de libro dei. exod. 32. g.
- Oratione Moyſi cessat deus comburere Israelitas nume. 11. a.
- Orat Moyses, ne ob Core, Dathan, & Abiron peccatum, pereat totus populus. nume. 16. c.
- Orat Aaron Moyſen pro Maria sorore leprosa, vt pro ea deprecetur dominum. num. 12. c.
- Orabat Aaron pro populo super cornua altaris thymiamatis, sanguine pro peccato oblato. exod. 30. c.
- Orante Aarone pro populo, cessat plaga. nume. 16. g.
- Orat Manue pater Samsonis dominum quid agere debeat de filio nascituro Samſone Nazaræo, & à quibus se abstinere debeat. iudic. 13. b.
- Orat Samuel pro Israele flente. 1. reg. 7. b.
- Orare pro populo non cessat iudex Samuel ne peccet in deum si cessaret. 1. reg. 12. d.
- vt Oret pro Israelitis dominum aduersus Sennacherib, rogat Ezechias Isaiam. 4. reg. 19. a.
- Oratione Elisei in periculis. 4. reg. 6. d.
- per Orationem & verbum dei sanctificatur cibus. 1. timo. 4. b.
- Oret qui in tristitia constitutus est. iac. 5. e.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Orat Anna tristis, & in angustia fletus, obsterilitatem sibi exprobratam, petens sibi dari filium. 1. reg. 1. b
Orat Dauid pro agrotante filio ex Bethsabee. 2. reg. 12. d
Orante propheta manus arida Ieroboam restituitur & sanatur. 3. 13. b
Orat tristis Samuel ad dominum, audiens Israelitas petere regem. 1. reg. 8. a b
Orationis Eliae efficacia. iacob. 5. d
ne Orationes eorum impediuntur, viri cohabitant cum vxoribus secundum scientiam. 1. corinth. 7. a. 1. petr. 3. b
Orationes sanctorum per odoramenta, & incensa significat. apoc. 5. c. 8. a
Orationibus & ieiuniis seruit Anna prophetissa. luc. 2. f
Orationi ieiunium iungendum esse in eiectione demonum docet Christus. math. 17. c
Oratio & ieiunium. act. 14. d
Orationis hora nona erat. act. 3. a
Oratione facta replentur spiritu sancto apostoli, verbum dei cum fiducia loquentes. act. 4. a
Orationes & eleemosinae Cornelij à deo susceptae. act. 10. a
Orationibus & ieiuniis factis, manus Paulo imponuntur, emittiturque ab apostolis ad praedicandum. act. 13. a
Oratione facta, per impositionem manuum spiritum sanctum recipiunt Samaritani. act. 8. c
Orationi & ministerio verbi instet oportet qui ad id vocatus est, non ministerio mansae. act. 6. b
Oratione & manuum impositione sanat Paulus patrem Publij principis. act. 28. b
ad Orationem & ieiunium inuitantur sacerdotes. iocel. 1. c
Orari non vult deus à Moysse pro Israelitarum idololatria, cum dicit, Dimitte me. exod. 23. c
Oratio Abigail elegans, cum incensum Dauidis animum sedauit. 1. reg. 25. d
Oratio Iudae ad Ioseph elegans, deprecantis factum, & se obsidem pro fratribus dantis. gen. 44. c
Oratio Manasse regis Iudae, in fine 2. par.
Oratio iustorum. prouer. 25. d
Orat qui benefacit. eccl. 25. a
Orare, pro gratias agere, dicitur Anna. 1. reg. 1. d
Orator Aaron. exod. 4. d
Oraculi siue propitiatorij forma. exod. 37. a
Orbis totius desolatio describitur. isa. 24. a
Orbis totius descriptio fit edicto Caesaris Augusti. luc. 2. a
Oreb princeps exercitus Madian, occiditur ab Israelitis. iudic. 7. g
Organorum inventor Iubal. gene. 4. d
Organus Aaron sacerdotis & filiorum eius. exod. 28. f. 39. a
Orphanos non relicturum suos fideles, etsi post resurrectionem à mortuis ascendant ad patrem, promittit Christus, sed missurum spiritum sanctum consolatorem. ioan. 14. d
Orygem poterant Iudaei comedere. deut. 14. a
Os hominis fecit deus, dans illi verbum & sermonem quem loquatur. exod. 4. c
Ore praedicato euangelij verbo, & corde credito, implentur mandata dei. deut. 30. c
Ore ad os loquebatur deus Moysi. num. 12. b
Oris Oculorum custodia. prouer. 4. d
in Ore Moysi erat deus, docendo ipsum quid loqueretur Pharaoni. exod. 4. c
in Os Christi posuit deus verba sua, quae narraret nobis. deut. 18. d
ab Ore Iosue ne recedat Deuteronomium, id est vt continue legat, praecipit ei deus. iof. 1. b
Os Annae dilatatum super inimicos suos ad respondendum eis, & annuntiandum beneficia sibi à domino facta. 1. reg. 2. a
quae de Ore procedunt, de corde exeunt, cogitationes nepe malae, furta, &c. quae coinquinant & maculant hominem. math. 15. b
Ore domini non interrogato, Iosue fecit foedus cum Gabaonitis, & male celsit. iof. 9. c
Ori siue sermoni domini inobediens propheta, occiditur à leone immisso à deo. 3. reg. 13. d e
Ori & sermonibus Iosue obediunt Rubenitae, Gaditae, & dimidia tribus Manasse. iof. 1. d
Os suum aperire ad dominum, pro vouere deo, posuit. iudic. 11. g
Osculatur Isaac Iacob filium suum. gene. 27. d
Osculatur Rachelem Iacob osculo sancto. gene. 29. b
Osculatur ipse Iacob Iacob. gene. 29. b
Osculatur filios & filias ipse Iacob recedens ab eis. gene. 31. g

Osculatur fratrem suum Iacob ipse Esau. gene. 33. a
Osculo suscipit ipse Ioseph patrem suum Iacob venientem in Aegyptum. gene. 46. c d
Osculatur fratres suos Ioseph. gene. 45. d
Osculatur filios Ioseph ipse Iacob. gene. 48. b
Osculatur Ioseph patrem morientem. gene. 50. a
Osculatur Moysen ipse Aaron. exod. 4. g
Osculatur Moyses Socerum suum venientem ad se. exod. 18. a
Osculatur nurus suas Noemi volentes secum in Bethlehem reuerti. ruth. 1. b
Osculatur Samuel Saulem postquam vnxit eum in regem. 1. reg. 10. a
Osculantur se alterutrum Ionathas & Dauid, fientes quod Dauidi fugiendum esset. 1. regum. 20. g
Osculatur Absalom reuocatus à patre Dauid. 2. reg. 14. g
Osculatur Absalom venientem ad se populum, vt eum ad se alliciat, & Rex constituatur. 2. reg. 15. b
Osculatur Dauid ipsum Berzellai, qui ei fugitio praebuerat alimenta. 2. reg. 19. g
Osculari prius patrem petit ab Elia Eliseus, quam sequeretur vocantem deum, postea statim reuersurus. 3. reg. 19. d
Osculo sancto, hoc est casto, & tamquam symbolo syn- ceræ charitatis iubet Paulus Romanos & alios inuicem salutare. rom. 16. c. 2. corinth. 13. d. 1. thess. 5. d. 1. petr. 5. d
Osculantur Paulum fratres dolentes ob ipsius discessum. act. 20. g
Osculatur pedes Iesu mulier peccatrix, peccata sibi remitti petens. luc. 7. f
Osculi signum dederat Iudas Iudaeis, quo Christum cognoscerent. math. 26. e
Osculo Christum prodit Iudas. math. 26. e
qui non Osculati fuerant Baal, id est qui cultum dei alienum non laudarent & praedicauerant dei, sed soli deo vero inharebant, dereliquerat sibi deus 7000. in diebus Eliae quarentis se solum relictum qui deum verum coleret. 3. reg. 19. d
Osee qui & Iosue dicitur. num. 13. b
Osee interficit Phacee, regnaque pro eo. 4. reg. 15. f
Osee petit auxilium ab Aegyptiis. 4. reg. 17. a
Osee rex Israel captus vna cum regno transfertur in Assyrios. 4. reg. 17. a
Osee quo tempore prophetauerit. osee 1. a
Osee accepta vxore fornicaria idololatriam populi ostendit. osee 1. a
Osee A da mulier creatur. gene. 2. d
Os ex agno paschali nullum, confringendum erat. exod. 12. g
Ossa Ioseph secum effert Moyses exiens Aegyptum. exod. 1. c
Ossa Ioseph sepeliuntur in Sichem. iof. 24. g
Ossa Saulis & filiorum sepeliunt habitatores labes Galad. 1. reg. 31. d
Ossa Saulis & Ionathae sepelit Dauid. 2. reg. 21. c
Ossa prophetae dei seruantur à Iosia. 4. reg. 23. d
Ossa mortuorum comburuntur à Iosia. 4. reg. 23. d
Ostium, Christus: qui credit (quod est ingredi ostium) saluabitur, & ille egredietur confitendo Christum, eumque docendo populum. ioan. 10. b
Othoniel capit urbem Dabir, & Axam filiam Caleb duxit vxorem. iudic. 1. c
Othoniel iudex constitutus super Israel, habens spiritum dei, iudicat populum, & ab inimicis liberat. iudic. 3. b
Othoniel iudex moritur. iudic. 3. b
Otiū vitandum. prouer. 20. b. 21. d
Otiū, malorum mater. eccl. 13. d
ne Otiū vacet populus Israel, & deo seruiat, opprimat ipsum Pharaon. exod. 5. d
Ouibz omnibus congregatis sub noctem, ex putei aqua adquebatur. gene. 29. a
in Ouium tonsione celebrabantur conuiuia, vt de Absalom legimus. 2. reg. 13. e
Ouem poterant Iudaei comedere. deut. 14. a
Ouium non habentium pastorem parabola assumpta praedicat Michaeas ipsi Achab, populum Israel dispergendum in prelio, & ipsum Achab occidendum. 3. reg. 22. c
Ouium caulae multiplicabuntur seruantibus praepcepta dei. deut. 28. a
Oues rapiuntur ab inimicis non custodientiam praepcepta dei. deut. 28. d
Oues Israelitarum ad idola conuersorum occidunt, & offerunt Madianitae. iudic. 6. a
de Ouibz oblatio leuit 3. b
Oues errantes eramus ante conuersionem nostram ad Christum. 1. petr. 2. d
Oues errantes Iudeos Christus vocat. matt. 15. c. marc.

7. c
Oues Christi, vocem eius audiunt, & ipse eas cognoscit, & sequuntur eum, & vitam aeternam dat eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu & potentia ipsius. ioan. 10. e
quia ex Ouibz suis non erant, non credebant pars Iudeorum in Christum. ioan. 10. e
Oues Christi, Iudaei & gentes Christiani. ioan. 10. b c
Oues benedicti dei à Christo appellantur. math. 25. c
Ouille vnum, ecclesia vna est ex Iudaeis & Gentibus congregata, quae Christum pastorem habet. ioan. 10. c
Oza & Ahio, filij Abinadab. 2. reg. 6. a
Oza, qui neglecto dei verbo, praecipiens vt à sacerdotibus portaretur arca, temere eam arcam casum minitantem attigerat, & non eam portauerat in humeris, sed bobus commiserat, occiditur à deo. 2. reg. 6. b
Ozias constituitur rex pro Amasia. 4. regum. 14. c. 2. paral. 26. a
Ozias pugnat contra Philisthim. 2. paral. 26. a
Ozias agriculturæ deditus. 2. paral. 26. b
Ozias vsurpans officium sacerdotum percutitur lepra. 2. paral. 26. c
Ozias moritur. 2. paral. 26. c

P

Pacificus Abram, vt cesset iurgium, separat se à fratre. gene. 13. c
Pacificus appellatus est Salomon. 1. reg. 10. 16. a
Pacificus ingressus. 1. reg. 16. a
Pacifici non possunt loqui fratri suo Ioseph filij Iacob. gene. 37. a
Pacificorum hostia. leuit. 3. a. 7. b
Pactum, vide Foedus.
Pactum dei cum Noe diluuium non rursus immisurum se. gene. 9. b
Pactum dei cum Abraham & semine eius erat vt esset deus ipsorum nec in quoquam alio fiderent. gen. 17. a
Pactum dei cum Israelitis. 4. reg. 27. f. g
Pacti commemoratio inuitat deum populus ad parcendum. iere. 14. d
Pactum suum iubet dominus populo sepius inculcari. iere. 11. a
Pacti sui memor deus afflictum Israel non deserit. 4. reg. 3. d
Pactum dei iridentes Iudaei, id est non adorantes deum vt ei promiserant se facturos: sed ad idola conuersi, affliguntur. iudic. 2. d
Pactum vocat deus circumcisionem, quae signum tantum erat pacti & foederis. gene. 17. b
Pactum Iosiae & populi cum deo, quod custodirent legem. 4. reg. 23. a
Pædagogus lex, Vide Lex pædagogus.
Pallio suo super Eliseum misso, declarabat Elias dei vocationem. 3. reg. 19. d
Pallio suo diuidit Elias aquas, spiritu dei plenus. 4. reg. 2. b
Pallio Eliae diuidit Eliseus aquas. 4. reg. 2. c
Palmas dant Iudaei in faciem Christi. math. 26. g
Palpat in meridie, furore mentis percussus à deo qui non seruat praepcepta ipsius deut. 28. c
Panefulcitur cor. iudic. 19. b. psal. 103. c
Panis comedendus in sudore vultus toto vite tempore id est acquirendus victus, & laborandum vt victum habeamus. gene. 3. d
Pane solo non viuit homo in fame, sed etiam fiducia quam habet in verbo dei, quo promissit se futurum fidenti. deut. 8. a. math. 4. a. luc. 4. a
Panem vt cum famulis suis comedit, praecipit Booz ipsi Ruth. ruth. 2. c
Panes de caelo pluit deus populo Israel. exod. 16. a e
Panibus nostris & aquis benedicet deus, si seruierimus ei. exod. 23. e
Panem in saturitate comedemus, si seruauerimus praepcepta dei. leuit. 26. a
Pane & carnibus pascitur ministerio corui fugiens Achab Elias. 3. reg. 17. a
Pane & aqua cibatur Elias ab angelo, lassus & tristis, fugiens Iezabelem. 3. reg. 19. a
Pane & aqua sustentatur cum angustia in carcere Michaeas, dei propheta. 3. reg. 22. e
Panibus septem satiatur Christus 4000. hominum. math. 15. d. & 5000. hominum, vt doceret nihil defore sequentibus ipsum. math. 14. b
Panem lassus militibus denegantes Socothitae & Pannulitae, percutiuntur à Gedeone. iudic. 8. b d
cum Pane & aqua noluerunt Moabitae & Ammonitae occurrere Israelitis exeuntibus Aegyptum, idcirco prohibentur admitti in aeternum consortium Israelitarum. deut. 23. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Panis deest in toto orbe gene. 47. c
 Panis nomine, omne genus cibi intelligitur in scripturis vt plurimum, vt vides de Abraham. gene. 18. a
 Panis laicus, & sanctus. Vide Laici & Sanctus.
 Panes primitiarum multiplicat Eliseus, quos dat esurientibus 4. reg. 4. g
 Panum oblatio. leuit. 2. a
 Panes propositionis. leuit. 24. a
 Panes propositionis comedit Dauid. 1. reg. 21. b
 Panis euangelij dandus erat gentibus post prædicatum euangelium Iudæis primum. math. 15. c. marc. 7. c
 Panis vitæ, caro Christi, quam dat nobis ad manducandum. ioan. 6. e
 Panis vitæ, Christus, vitam dedit mundo. ioan. 6. d
 Panis vnius & calicis participatio in memoriam corporis & sanguinis Christi, declarat nos omnes esse vnum corpus. 1. corin. 9. d
 Panis quæ frangimus, & inter nos partimur iussu Christi ostendit corpus Christi fuisse traditum pro nobis omnibus. 1. corin. 9. d
 ¶ Parabola Salomonis. 3. reg. 4. d
 ¶ Parabola lignorum. iudic. 9. b
 ¶ Parabola valorum transmigrationis. ezech. 12. a
 ¶ Parabola de Iudæis assumptis in populum dei. isa. 5. a
 ¶ Parabola duarum aquarum. ezech. 17. a
 sine Parabolis nō loquebatur Christus turbis, & quare. math. 13. b
 ¶ Christus seorsum differebat apostolis suis. marc. 4. d
 ¶ Paradisus voluptatis. gene. 2. b
 ¶ Paradiso eicitur Adam. gene. 3. d
 ¶ Paraliticus fide sanatur à Christo, & esque peccata remittuntur. math. 9. a
 ¶ quibus Paratum est sedere à dextris aut sinistris Christi, illis dabitur. math. 20. c
 ¶ Parcl. dominus ipsi Lot, & familie eius, etiam cogit ipsum egredi Sodomam ne pereat. gene. 19. c
 ¶ Parci aliquando dominus vni ciuitati propter paucos iustos, vt vides cum Abraham intercedit pro Sodomitis. gene. 18. c d
 ¶ non Parcet deus ei qui non timuerit maledictiones ipsius. deut. 29. c
 ¶ Parentes honorandi, timendi, eis subueniendū. exod. 20. b. leuit. 19. a. deut. 5. d. prou. 23. c. eccl. 3. a. coloss. 3. d. ephes. 6. a
 ¶ Parētes honorare, est illis benefacere, & necessaria vitæ ministrare, Christo doctore. math. 15. a. marc. 7. a
 ¶ Parentes non percutiendi, nec eis maledicendum. exod. 21. b. leuit. 20. b
 ¶ ob Parētum inhonationem mittitur populus in exilium. ezech. 22. a
 ¶ Parentibus præcipitur vt filios mysterium paschæ doceant. exod. 12. d. 13. b
 ¶ Parentibus præcipitur vt filios doceant se fuisse liberatos à tyrannide Pharaonis. exod. 13. b
 ¶ Parentes doceant filios suos verbum dei. deut. 11. c
 ¶ Parentes qui plus amat quam Christum, nō potest eius esse discipulus, & minister euangelij. math. 10. d
 ¶ Pars dei quam accepit sibi, cum diuideret populos in regiones, est populus Israel. deut. 32. b
 ¶ Partes ex sacrificiis dat Elcana vxoribus & filiis, quas comederent coram domino in Silo. 1. reg. 1. a
 ¶ Parsimonia opes auget. prouer. 13. b
 ¶ Participes Christi facti sumus, si in fide permaneamus. hebr. 3. c
 ¶ ne Participes simus, neq; communicemus cum iis qui operantur opera tenebrarum, sed eos arguamus potius. ephes. 5. c
 ¶ Paruulis & mulieribus & viris præcipitur septimo quoque anno legi Deuteronomium. deut. 31. c
 ¶ Paruulis & mulieribus presentibus Iosue legit Deuteronomium omni populo. iof. 8. g
 ¶ de Paruulis. Vide Puer.
 ¶ Paruulos in Christo, & nondum fide satis firmos, pascit Paulus lacte doctrinæ. 1. cor. 3. a
 ¶ Paruuli non cognoscentes bonum nec malum ingressuri terram Chanaan. deut. 1. f
 ¶ Paruulus in oculis suis Saul constitutus est super Israel. 1. reg. 15. d
 ¶ Pascha quid significabat. exod. 12. d
 ¶ Pascha celebratur sub Esdra. 1. esd. 6. d
 ¶ Pascha mysterium doceant filios parentes. exod. 12. d
 ¶ Paschæ oblationes. ezech. 45. f
 ¶ Paschæ festum in Aprili à Iudæis celebratum. exod. 23. c. 34. c
 ¶ Paschalis agni edendi ritus. exod. 12. a
 ¶ in Paschæ festo solenni Ioseph & Maria quorannis ascendunt Ierusalem. luc. 2. f
 ¶ Pascha paraturos apostolos mittit Christus eos ad ignotum hydriam aquæ baiulentem, docens omnia

sibi in manu esse, & nihil defore electis. math. 26. b
 Pascha paratur Christo à discipulis. math. 26. b
 Pascha manducat Christus cum discipulis. math. 26. b
 Pascha nostrum Christus pro nobis immolatus, ob id malitia & nequitia deponenda vt epulemur & lætemur in syncretitate & veritate vitæ. 1. corin. 5. c
 ¶ Pascit oues soceri Moyses exod. 3. a
 ¶ Pascit greges patris ipse Dauid vnctus in regē. 1. reg. 17. b
 quod Pastus fuerit semper à deo, confitetur Iacob. gene. 48. c
 Pascit vidua pauperrima esurientem Eliam fugientem Achab, & ei multiplicat bona à deo. 3. reg. 17. b
 Pascere nolentes fessos Gedeonis milites Socothitæ & Phanielitæ, puniuntur à Gedeone. iudic. 8. b c d
 Pascitur Elias à coruis fugiens Achab. 3. reg. 17. a
 Pascere populum Israel dicebatur Dauid, regens eos in innocentia cordis sui, & intelligentia manuum suarum. 2. reg. 5. a
 Pascere populum. 2. reg. 7. a
 vt Pascant gregē, hortatur presbyteros Petrus. 1. petr. 5. a
 qui Pascit gregem, æquum est vt de lacte gregis manducet. 1. corin. 9. a
 ¶ ne Passerculus quidem occiditur sine dei voluntate. math. 10. d
 ¶ Passio septem Machabæorum & matris eorum. 2. mach. 7. a
 Passio Eleazari. 2. mach. 6. d
 de Passione Christi. zacha. 13. c. math. 26. 27.
 Passiones huius vitæ non sunt condignæ gloria futura. rom. 8. d
 Passionibus Christi communicare, quid. 1. petr. 4. c
 in Passionibus exultabimus, si cognouerimus misericordia dei nos regeneratos in spem vitæ æternæ. 1. petr. 1. b
 in Passionibus gaudet Paulus, quas pro aliorum salute tolerat. coloss. 1. d
 Passiones Christi suas passiones vocans Paulus (sicut Christus, Saule quid me persequeris?) quas laturus erat propter Christum, adimplet ipse dum patitur ad ipsius exemplum quod & oportet omnes Christianos facere, si velint ipsius vestigia sequi. coloss. 1. d
 Passiones & affectus peccati per legem sunt sua præceptione incitantem magis ad peccatum. rom. 7. b
 ¶ Pastorum Isaac cum pastorebus Geraræ pro fodientis pueris iurgium. gene. 46. d
 Pastores ouium, filij Iacob. gene. 46. d
 Pastores ouium detestantur Aegyptij gene. 46. d
 Pastor Christus promittitur, & cum eo pax. ezech. 34. f
 37. g
 de Pastore Christo & nobis ouibus. psal. 22.
 Pastoris veri nempe Christi, aduentus prædicatur. iere. 22. a
 Pastor bonus, Christus, tam gentium quam Iudæorum. ioan. 10. b. c. 1. petr. 2. d
 Pastorum princeps Christus. 1. petr. 5. a
 Pastorebus Christum saluatorem natum nuntiat angelus. luc. 2. b
 Pastores glorificant deum ob saluatorem natum. luc. 2. c
 Pastores proficiscuntur Beth-lehem, vt saluatorem videant. luc. 2. c
 Pastores inuulgant & prædicant Christum natum. luc. 2. c
 Pastores sunt, qui per hostium Christum ingrediuntur, & vt Christum populo annuntient, qui contrā ingrediuntur vt lucrum faciant, Christum posthabentes, fures sunt, dispergētes oues à Christo. ioan. 10. a
 Pastores populi seductores arguit Ieremias. iere. 12. c
 in Pastores gregem domini lacerantes inuehitur Ieremias. iere. 23. a
 in Pastores qui neglecto grege Christi quæ sua sunt querunt. ezech. 34. a
 Pastores Israeli promittit dominus, qui verā dei scientiam habeant. iere. 3. d
 Pastoris peccatorem non castigantis poena. ezech. 3. c
 Pastoris euangelici officium. ezech. 34. a
 ¶ Patrum officium erga filios. ephes. 6. a. coloss. 3. d
 Patrem qui non honorat, maledictus. deut. 27. c
 Patri & matri non maledicendum. prou. 20. c
 Patres pro filiis non occiduntur. deut. 24. a
 Patres interrogent filij opera dei quæ fecit temporibus ipsorum. deut. 32. a
 ¶ Patre & matre petit Samson eam sibi accipi in vxorem, quæ inter Philisthæas sibi placuisset. iudic. 14. a
 Patrem & matrem relinquit qui matrimonium cōtrahit. gene. 2. d
 Pater Ophni & Phinees sacerdotum arguitur à deo,

quod filios à se quidem correptos fineret semper male agere, & non priuaret eos sacerdotio. 1. reg. 2. f
 Pater Dauid non corripit filium suum Adoniam se inscio regnantem. 3. reg. 1. a
 Patrem deum solus Christus nouit, reuelas ipsum qui-bus vult. math. 11. d
 Pater omnia Christo subiecit. 1. cor. 15. d
 Patrem se fidelibus futurum promittit deus. 1. corin. 6. d
 Patrem suum, Christus patrem nostrum esse dicit. ioan. 20. e
 vt Patrem inuocemus deum, nihil formidantes, misit deus spiritum filij sui in corda nostra. galat. 4. a
 Patri spirituum obtemperandum, qui ad id quod vtile est, nos erudit. hebr. 12. c
 Pater noster deus, qui possedit nos, & purgavit nos vt essemus populus ipius, qui fecit nos, & creauit nos. deut. 32. a
 Patrem deum cum inuocemus, in tempore conuersemur. 1. petr. 1. c
 ne Patrem nobis vocemus super terrā, prohibet Christus, cum vnicus sit pater noster in cœlis. math. 23. a
 Pater Christi putatius faber erat math. 13. g. marc. 6. a. luc. 4. c
 Pater Corinthiorum Paulus, quos Christo genuit per euangelium. 1. corin. 4. d
 Patribus locutus deus, nunc per angelos, nūc per prophetas. hebr. 1. a
 Patrem suum Eliseum vocat rex Israel. 4. reg. 6. c
 ¶ Patiens deus, tardus ad iram. exod. 34. a. num. 14. c
 Patientia & solatijs deus, deus noster est. rom. 15. b
 Patientia sua & longanimitate prouocat nos deus ad penitentiam & conuersionem. rom. 2. a. 2. petr. 3. c
 post multam Patientiam, tandem deus iram suam ostēdit. rom. 9. a
 Patientiam suam ostendit deus in Paulo quem tanto tempore permisit malè agere, postea illius miserus. 1. timo. 1. d
 Patientiæ exemplum & afflictionis prophetæ nobis proponuntur. iacob. 5. c
 Patientia Iob. iob. 12. a
 Patientiæ exemplar posteris relictum. Tobias. tob. 2. b
 Patientiæ commendatio. prouer. 16. d
 Patientes simus & longanimes, non præcipientes ad vltionem, sufferentes inuicem. 1. thess. 5. c. coloss. 1. b. 3. b. iacob. 5. b
 Patiens est, & facile tolerat iniurias qui charitatem habet. 1. corin. 13. b
 Patientia Christianis necessaria in tribulationibus. heb. 10. g
 Patientiam operatur fides variis afflictionibus explorata. rom. 5. a. iacob. 1. a
 Patientia parit probationem & cognitionem voluntatis diuinæ erga nos. rom. 5. a
 Patientiam Thessalonicensium in tribulationibus colaudat Paulus. 2. thess. 1. b
 in Patientia suffert persecutiones Paulus. 1. cor. 4. c
 Patientiam Christianorum oportet bonis operibus exerceri. iacob. 1. a
 in Patientia fructum referunt, qui corde bono verbum euangelij suscipiunt: nam qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur: patientia igitur opus est. luc. 8. b
 Pati Christum oportuit, & ita intrare in gloriam. heb. 2. c
 vt Patiamur ad exemplū Christi, vocati sumus. 1. petr. 2. d. 4. a
 Pati propter iustitiam, beatum. 1. petr. 3. c
 Pati melius est benefacientes, quam malefacientes. 1. petr. 3. c
 non Patimur nisi ex dei voluntate. 1. petr. 3. c
 ¶ in Patmos insulam relegatus Ioannes, & quare. apocalyp. 1. c
 ¶ Patria Christi Nazareth. matt. 13. g. marc. 6. a. luc. 4. c
 ¶ Pavidum cor dat deus non custodientibus præcepta sua. deut. 28. g
 Pavidum corde iubentur discedere à bello. deut. 20. b
 ¶ Pauli patria, & præceptor, & cuius sectæ. act. 22. a. 23. b
 Pauli conuersatio ante conuersionem. act. 24. d. philip. 3. b
 Paulus vas electum, præordinatus à deo, & segregatus ex vtero matris, & ad quid. act. 9. b. 22. d. galat. 1. c
 Paulus deuastat ecclesiam. act. 8. a. 9. a
 Paulus existimauerat se aduersus Iesum multa contraria agere: quod fecit Ierusalem. act. 26. b
 Paulus reluctatur deo conuertenti ipsum. act. 9. a
 Pauli conuersio ad Christum. act. 9. a
 Paulus baptizatur. act. 9. c
 Paulus à tenebris erroris ereptus, illuminante deo, & ad quid. 2. corin. 4. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Paulus Christum esse filium dei palam prædicat Damasci. act. 9. d
- Pauli conuersionem admirantur Damasceni, & quare. act. 9. d
- Paulus tentans se iungere discipulis qui Ierosolymis erant, non creditur ab eis discipulus Christi. act. 9. e
- Paulus, Barnaba narrante conuersionem ipsius, suscipitur ab apostolis. act. 9. e
- Paulus & Barnabas segregantur ad prædicandum euangelium gentibus. act. 13. a
- Paulus, gentium doctor, magister, apostolus, ministrusque Christi inter gentes. 1. timoth. 2. b. 2. timoth. 1. b. rom. 11. b. 15. d. galat. 2. b
- Paulus per misericordiam dei consecutus est officium prædicandi euangelij, & apostolus Christi factus voluntate dei & dono. 2. corint. 1. a. 4. a. ephes. 3. a. b. coloss. 1. a. 2. timoth. 1. a. tit. 1. a. non autem ab hominibus missus, galat. 1. a. sed iuxta dei imperium. 1. timoth. 1. a
- Paulus didicit euangelium per reuelationem Iesu Christi, non ab hominibus, Petro, aut quoquā alio, quod probat narratione suæ historię. galat. 1. b. c
- Paulus missus ad euangelizandum, non ad baptizandum. 1. corin. 1. c
- in Pauli conuersione, quod fidem annuntiaret, deum laudant Christiani. galat. 1. d
- Paulo euangelij dispensatio credita, idque cogitur facere. 1. corin. 9. c
- Paulus iuxta dei reuelationem ascendit Ierosolymam, non auditurus, sed collaturus cum apostolis euangelij quod prædicaret, ne suspicarentur qui in Iudæa erant fideles, eum non rectè docere, galat. 2. a. narras quod fecisset deus per ministerium eius in gentibus. act. 21. d
- Paulus nihili ducit omnia, sed ut stercora æstimat præ uia scientia, qua Christum fide cognoscebat esse saluatorem suum & suam iustitiam. philip. 3. b
- Paulus Christi ministerium se magis esse dicit, quam sint ceteri apostoli, certis argumentis. 2. cor. 10. b. 11. b
- Paulus ad P O E N I T E N T I A M hortatur & conuersionem ad deum, & ad opera cōuersionis, act. 17. g. 26. e. cum humilitate, lachrymis & tribulationibus F I D E M I N I E S V M Christum annuntians. act. 19. d. testificans hunc I E S V M esse C H R I S T V M. act. 18. b. nihil extra dicens quam ea quæ prophetæ P R A E D I X E R A N T futura & Moy- ses, Christum M O R T V V M E T R E S V R- R E X I S S E, sicque promissiones esse impletas. act. 13. c. 26. f. 1. corin. 1. d. 15. a
- Paulus Christum Thessalonicensibus prædicat. act. 17. a
- Paulus etiam in foro Christum annuntiat palam, act. 17. d
- Paulus usque ad mediam noctem Christum prædicat iis qui in Troade erant, profecturus in crastinum. act. 20. b
- Paulus Antiochiæ prædicat. act. 11. d
- ¶ Paulus scindit tunicam, videns homines velle sibi immolare. act. 14. c
- Pauli fides & fortitudo pro grege se periculis offerentis. act. 19. f
- Paulus per triennium, nocte & die cum lachrymis non cessat monere. act. 20. f
- Paulus tribulationes & vincula non timet, dummodo euangelium annuntietur. act. 20. e
- Paulus alligari & mori paratus propter Iesum. act. 21. c
- Pauli affectus & beneuolentia erga fratres suos Iudeos. rom. 10. a. 11. b
- Pauli affectus & amor erga Philippenses & Corinthios. philip. 1. a. 2. corin. 6. b
- ¶ Paulum docet Christus quanta passurus esset propter eum. act. 9. c
- Paulum consolatur & confortat deus adhortaturque ut imperterritus euangelium Corinthiis nuntiet. act. 18. c
- Paulo, astat deus in castris, ad constantiam ipsum exhortans. 23. c
- Paulum ne in naufragio timeat, consolatur Christus. act. 27. d
- ¶ Paulus hortatur ne verbum euangelij contemnatur. act. 13. f
- Paulus perambulans regiones confirmat condiscipulos. act. 18. f
- Paulus visitat omnes ciuitates, quibus euangelium prædicat, quomodo se haberent quas & confirmat. act. 15. f
- Paulus consolatur eos qui secum nauigabant Romam. act. 27. b
- Pauli sollicitudo pro Corinthiis, ne contentiones & æmulationes sint inter eos. 2. corin. 12. g
- Pauli sollicitudo pro Galatis, Colossensibus Laodi-
- cenis, & omnibus, ecclesiis, qua vndique quoti- die premitur & affligitur. galat. 4. b. coloss. 2. a. 2. corin. 11. f
- Paulus optat tales omnes fieri, qualis & ipse erat, exceptis vinculis, act. 26. g. idem optat & quantum ad virginitatem. 1. corin. 7. b
- ¶ Paulo prædicebatur in omnibus ciuitatibus à fratribus prophetiæ domum habentibus, tribulationes eum manere in Ierusalem. act. 20. e
- Paulo prædicatur à fratribus per spiritum sanctum ne eat in Ierusalem. 21. a
- Paulum alligandum Ierosolymis à Iudeis, & tradendum gentibus, prædicit Agabus propheta. act. 21. b
- Paulus spiritu alligatus, proficiscitur in Ierusalem. act. 20. e
- Paulus consilio fratrum, assumptis quatuor viris votum super se habentibus, ingressus in templum: purificat se, ne scandalo sit Iudeis. act. 21. d
- Paulus de iustitia & castitate & iudicio futuro disputat. act. 24. g
- Paulum & Barnabam deos vocant qui Lystris erant, illisque immolassent, ni restitissent. act. 24. b. c
- Paulus noctu demittitur in sporta per murum. act. 9. d
- Paulus & Barnabas eiiciuntur à Iudeis. act. 13. g
- Paulus lapidatur. act. 14. c. virgis cum Sila ceditur & incarcerationatur. act. 16. a. flagellatur & torquetur. act. 23. d. quos omnes labores recenset. 2. cor. 11. f
- ut Paulum interficiant, consultant Iudei. act. 9. d
- Paulus cum Græcis disputat, quem volunt occidere. act. 9. e
- Pauli os Ananias princeps sacerdotum iubet percuti. act. 13. a
- Paulus adducitur ad Felicem præsidem, custoditurque in pratorio Herodis. act. 23. f
- Paulus sistitur coram Festo, accusaturque à Iudeis, ipso pro se rationem reddente. act. 22. b
- Paulum insanum esse ob multas literas Festus clamat. act. 26. g
- Paulus dei auxilio ereptus à Gentibus & Iudeis, act. 26. e. f
- Paulum donec occiderent, quadraginta viri se deuouent non manducatuos nec bibituos: quod & rescivit Paulus. act. 23. d
- Paulus comprehenditur, capiturque à Iudeis & catenis alligatus ducitur in castra. act. 22. e. f
- Paulus ducitur ad tribunal. act. 18. d
- ¶ Paulum iubet deus egredi Ierusalem, & quare. act. 22. d
- Paulus prohibetur à spiritu sancto prædicare in Asia. act. 16. b
- ¶ Paulum requiem habere iubet Lyfias tribunus, nec quenquam de suis prohiberi vult ut ei ministret. act. 24. f
- Paulus accusatus à Tertullo defendit causam suam. act. 24. c
- Paulo permittitur, causam suam defendere coram Agrippa rege. act. 26. a
- Paulus propter euangelium vincitur. coloss. 4. a
- Paulus Romæ fiduciam accipit visis fratribus. act. 28. d
- Paulum permanere solum, vnico tantum adhibito milite permittunt Romani. act. 28. d
- Paulo permittitur ad amicos ire, & curam sui agere. act. 27. a
- Paulus Romæ in suo conducto per biennium prædicat Christum à mane usque ad vespem, omnibus ad eum venientibus, nec ei prohibebatur. act. 28. g
- Paulus non læsus à vipera. act. 28. b
- inter Paulum & Barnabam dissensio tanta, ut discesserint ab inuicem. act. 15. g
- Paulus & Barnabas fratribus, qui Ierosolymæ erant, perferunt quod discipuli seposuerant perferendum in subsidium famis. act. 11. d
- ¶ per Paulum multa miracula operatur deus. act. 19. b
- Paulus: Eutychum iuuenem suscitatur. act. 20. b
- Paulus sanat quendam infirmum pedibus. act. 14. a
- Paulus spiritum pythonicum eiicit in nomine Iesu. act. 16. a
- Paulus oratione & manuum impositione sanat patrem Publij principis. act. 28. b
- Paulus excutens vestimenta sua in eos qui euangelio contradicebant, gentibus prædicat. act. 18. b
- ¶ Paulus Romanum se dicit, quod sciret hoc ad liberationem sui facere, cum metus magnus esset in omnibus gentibus nominis Romani. act. 16. g. 22. f
- Paulus fugit ne lapidetur. act. 14. a
- Paulus coactus appellat Cæsarem. act. 18. a
- ¶ Paulus apud Aquilam exercet scenofactoriam artē. act. 18. a
- Paulus manibus suis operatur, ut necessitatibus pauperum subueniat, act. 20. g. 1. corin. 4. c. 1. thess. 2. b. nocte & die, ne quem grauet, & panem aliorum gratis manducet. 2. thess. 3. b
- Paulus modis omnibus subigit corpus suum, & quare. 1. corin. 9. d
- Pauli esuries & sitis, aliæque afflictiones ob Christum. 1. corin. 4. c
- quid Paulo ter dominum roganti ut à stimulo carnis liberaretur, respondit. sit. 2. cor. 12. c
- Paulus quæ incommoda, & quas corporis necessitates & tribulationes passus sit inter prædicandum, narrat. 1. corin. 4. b. 2. cor. 4. b
- Paulus apud quosuis in quauis speciem se vertit, ut vbi- que aliquos lucrificaret. 1. cor. 9. d
- Pauli mansuetudo in reprehendendo. 1. corinthiorum. 4. d
- Paulus maledicentibus benedicit. 1. corin. 4. c
- Paulus gloriatur se spiritum dei habere, idque asserit. 1. cor. 2. c. 7. g
- Paulus gloriatur se habere sensum Christi, & ipsum vidisse. 1. corin. 2. d. 9. g
- Paulus gaudet in passionibus, contumeliis, necessitatibus, & afflictionibus, quas propter Christum ad aliorum salutem patitur. 1. corin. 15. d. 2. corin. 4. c. 12. e. coloss. 1. d
- Paulus gloriatur quod suos per omnia morigeros reperiatur. 2. corin. 7. a
- Paulus raptus in tertium cælum. 2. corin. 12. a
- Paulus vtrunque se commendat. 1. corin. 15. d. 2. corin. 12. a
- Paulus occasionem gloriandi det eis ad gloriam, ut gloriabatur se institutos fuisse ab eximis apostolis. 1. corin. 5. b
- Paulus gloriatur in testimonio sincerae conscientia. 1. corin. 1. c
- Paulus ut in solo Christo gloriatur, reicit considerationem legis, in qua vixit sine querela, de qua potuisset gloriari sicut & pseudopropheta. philip. 3. a
- ¶ Paulus in administratione euangelij neminem læsus nec adulterina doctrina corripit, nec ab aliquo quicquam extorsit. 1. corin. 7. a. 11. b
- Paulus omnibus ecclesiis Christianorum eandem doctrinam tradidit. 1. corin. 14. f
- Pauli sermo in euangelico negotio non fuit est & non: sed semper sui similis, Christum solum salutare nuntians. 2. corin. 1. d
- Paulus euangelium humili sermone prædicauit. 1. cor. 2. a
- Paulus euangelizauit Galatis, sed in infirmitate & imbecillitate carnis, paupertate, contemptu, & variis afflictionibus. galat. 4. b
- Paulus non semetipsum prædicat, ad suum quæstum aut gloriam, docens euangelium: sed Christum, nihil sui causa, sed ad dei gloriam & ad salutem aliorum. 2. corin. 4. b. 5. c
- Paulum non in vacuum cucurrisse, & laborasse prædicando euangelium, opera bona Philippensum, & vita irreprehensibilis aperte testabantur & testabuntur in iudicio. philip. 2. c
- Pauli cursus in euangelico stadio non segnissimus neque incertus. 1. corin. 9. d
- Paulus ab Ierusalem usque ad Illyricum prædicauit euangelium Christi. rom. 15. d
- Paulus Petrum non ambulante secundum veritatem euangelij reprehendit. galat. 2. c
- Paulus se minimum apostolorum vocat, & hoc nomine indignum. 1. corin. 4. b. 15. b
- Paulus imitator Christi. 1. corin. 4. d
- Paulum imitentur Christiani, & eos qui ita viuunt & prædicant ut ipse vixit & prædicauit. 1. corin. 12. a. philip. 3. d
- Paulus vita præstitit, quod verbo docuit. 1. corinthiorum. 9. d
- qui Paulum spernit, deum spernit. 1. thess. 4. b
- Pauli conuersatio inter gentes quibus euangelizabat. 1. corin. 2. a
- Paulus cupit iuuari apud deum per orationes fidelium. rom. 15. g. 2. cor. 1. b
- Paulus etsi nihil sit sibi conscius, tamen hinc non aude se iustum iactare. 1. corin. 4. a
- Paulo tanquam abortiuo, post resurrectionem visus Christus. 1. corin. 15. b
- in Pauli epistolis quædam difficultia intellectu. 2. petr. 3. d
- Paulus distabat literas interdum altero excipiente, saluationem sua manu subscribens. coloss. 4. d. eam quam ad Galatas misit, totam scripsit, ut legis in hinc epistola.
- ¶ Pauorem immitit deus cordibus inobedientium verbo suo. leuit. 26. f
- Pauorem se immissurum in Iudeos in cubiculis, ad idola conuersos, minatur deus. deut. 32. d
- ¶ Pauperes non futuri si obediatur deo. deut. 15. a
- Pauperes semper futuri, quibus semper aperienda me-

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

nus, & eis beneficiendum. deut. 15. b
 Pauperes semper futuri inter nos. matt. 26. b. iohan. 12. a
 de Pauperi mutuò data pecunia. exod. 22. d
 de in Paupertate redacto, quomodo cum eo agendum
 leuit. 25. e. f. deut. 15. b
 & Paupere non auertendus oculus. eccl. 4. a
 Pauperes curandi in charitate. deut. 15. b
 Pauperum misereri oportet. prouerb. 21. b
 Pauper factus est pro nobis Christus, & quare. 2. corin. 8. b
 vt Pauperes non negligamus, monet nos Christus, parabola siue historia diuitis epulonis. luc. 16. e
 vt Pauperum necessitatibus subueniret, operabatur Paulus manibus suis. act. 20. g
 Pauperes & afflicti tanti Christo sunt, vt sibi factum reputet, quod illis factum sit. matth. 25. d
 Pauperibus vt abunde largiamur, qui recipiant nos in aeterna tabernacula, adhortatur Christus, volens nos vti ea prudentia in distribuendis suis bonis temporalibus ad vtilitatem nostram qua ad suam vsus fuerat villicus iniquus. luc. 16. a
 Pauperes debiles, &c. ad conuiuia vocari debent, non diuites, &c. & quare. luc. 14. c
 Pauperum cura & viduarum delegatur septem viris spiritu sancto plenis. act. 6. a
 Pauperes praesentium quidem rerum tenues, sed fide opulentos, elegit Christus ad haereditatem regni coelestis. matth. 23. b. 2. a
 Pauperibus tribuendum prout quisque sponte in animo suo destinauit cum hilaritate, non cum mœrore, veluti coactus. rom. 12. b. 2. corin. 9. b
 de Pauperum fidelium cura habenda diligentissime monet Paulus. 2. cor. 8. b. c. 9. a. b. c
 vt Pauperibus Christianis qui in Ierusalem erant, aliquid à gentibus ministraretur, commonesciant Paulus, Iacobus, Petrus, & alij: quod sollicitus fuit facere. galat. 2. b
 pro Pauperibus sanctis Pauli sollicitudo. 1. corin. 16. a
 Paupertati Pauli subueniunt Philippenses. philippen. 4. c
 in Pauperes sanctos liberalitas Macedonum & Corinthiorum. rom. 15. f
 Pauperibus pignora, quibus carere non possunt, ad solis occasum reddenda. deut. 24. c
 Pauperis persona non consideranda à iudice. leuit. 14. c. exod. 23. a
 Pauperis iudicium non peruertendum. exod. 23. a
 Pauper non opprimendus. prouerb. 22. d
 in Pauperum oppressores. amos. 5. c. 8. a
 Pauperum causas contemnunt impij magistratus prouerb. 29. b
 de Pauperum oppressione non mirandum. eccl. 5. b
 Pauperum deo cura iubeti relinqui eis racemos in vindemia. leuit. 19. b
 Pauperi mercenario merces non deneganda, sed ante solis occasum reddenda. deut. 24. c
 Pauperem fecit & ditauit dominus Anna, quam prius infœcundam & sterilem fecerat, postea fœcundam aufert, & dat quando vult. 1. reg. 2. b
 Pauperem dominus suscitauit de puluere, & de stercore eleuat: vt de se cantat Anna, quam ob sterilitatem à populo abiectam, & in nullo pretio habitam, ipse dominus suscitauit & eleuauit, dando ei filios, vnde cessauerunt exprobrationes sterilitatis. 1. reg. 2. b
 Pauperem populum, nihil se aestimantem, nec fidentem vitibus propriis: sed clamantem ad deum, ipse deus eripit ipsum. 2. reg. 22. c
 Pauperes prophetarum discipuli. 4. reg. 6. a
 Pauperes terræ relinquuntur in Ierusalem, abductis alijs omnibus in Babylonem. 4. reg. 24. d
 Pauperrima mulier Sarephana precepto dei pascit Eliam fugientem Achab, & dicitur. 3. reg. 17. b
 Pauperi non exprobrandum quicquam. prouerb. 14. d. 17. a
 Pauper probus diuiti improbo praefendus. prou. 23. a
 Pauperem superbum odit dominus. ecclesiastici. 25. a
 Pauperes spiritu afflicti, humiles, & corde cōtriti, beati quare pronuntiantur. matth. 5. a. luc. 6. d
 Pauperibus annuntiatur Christus. matth. 11. a
 Paupertati subueniens Eliseus, vide. 4. reg. 4. a
 Paupertas vbique contempta. prouerb. 19. c
 Paupertas odiosa. prouerb. 14. d
 Paupertas bona cum sufficientia. prouerb. 12. b
 Paupertas cum timore dei laudabilis. prouerb. 15. b. 16. b. 17. a
 Paupertatis meminisse oportet in die abundantiae. eccl. 18. c
 Paupertatis author, deus. prouerb. 14. d. 17. a. 22. a
 in PAUPER TATE summa nascitur Christus. luc. 2. a
 Paupertatem suam Christus obicit scribæ cuidam eui

sequi volenti, & terrena spectanti. matth. 8. a. luc. 9. g
 Pax. Pax vobis, salutantium vox Hebræis familiaris. 1. reg. 25. a. gen. 43. e. iud. 19. e
 vt Pax ei sit, ne timeat, hortatur Gedeonem deus facie ad faciem, angelum conspicientem. iudic. 6. e
 Pax. Vade in pace, frequens sermo Hebræorum erga abeuntes. 1. reg. 1. c
 in Pace remittit Eliseus Naaman sanatum. 4. reg. 5. e. f
 P A C I S author, D E V S. 1. thess. 5. d. 1. corin. 14. f
 ad Pacem hortatur Paulus Corinthios. 2. corin. 13. d
 Pax cum omnibus hominibus habenda quantum in nobis est. rom. 12. d. heb. 12. d. ephes. 4. a. 1. petr. 3. b. cum iis qui de corde puro inuocant nomen domini, 2. timoth. 2. d. & cum ministris verbi. 1. thess. 2. c
 Pacifici filij dei vocantur, illisque fructus iustitiæ seminatur in pace. matth. 5. a. iacob. 4. a
 Pacem cōponere nititur Moyses inter duos Hebræos rixantes. exod. 2. b
 Pacem, gaudium, prosperitatemque veram, & fœlicem rerum successum, precatur Paulus suis. rom. 5. c. ephes. 1. a. 2. thess. 3. d
 Pacem à parentibus & domesticis non esse Christianis expectandam, prædicit Christus matth. 10. d
 vt Pacem det nobis deus, orandum. num. 6. d
 Pacem & veritatem, id est promissum vitæ tempus 15. annorum, petit Ezechias à domino. 4. reg. 20. d
 Pax ab inimicis, si seruauerimus præcepta dei. leuit. 26. a
 Pacem populo suo promittit dominus. osee. 12. c
 Pax sub Salomone. 3. reg. 4. c. 5. a. b. c
 Pax omnibus ciuitatibus Israel. iof. 21. d. 22. a
 Pax est ecclesiæ in tota Galilæa, Iudæa, & Samaria. act. 9. c
 cum Pacem & securitatem esse putarint homines, iudicij dies aderit. 1. thess. 5. a
 Pacem recipienti ciuitati parcebatur. deut. 20. c
 Pacem cum Ammonitis & Moabitibus ne quererent vnquam, Israelitis prohibet Moyses. deut. 23. a
 Pax inter Israel & Amorrhæum. 1. reg. 7. d
 Pacem sibi promittunt ambulantes in prauitate cordis, non timentes dei maledictionem. deut. 29. c
 Pax domini, nomen altaris à Gedeone constructi iudicum. 6. e
 Pax in cordibus per Christum. psal. 45. versu. 8.
 Pax in ecclesia. isa. 26. c. 66. d
 Pacem fecit deus pater inter coelestia & terrestria per sanguinem Christi & mortem, vt iam vni Christo simul iungantur coloss. 1. c
 Pacem dei cum hominibus esse per Christum, clamant turbæ, ipso introeunte Ierusalem. luce. 19. f. idem canunt angeli in natiuitate ipsius. luc. 2. b. act. 10. f
 Pacem euangelizauit Christus gentibus & Iudæis. ephes. 2. d
 Pacis nostræ author, Christus, qui fecit ex Iudæis & gentibus vnum populum sibi, extincta inimicitia, quæ inter eos erat ob ceremonialia præcepta de delectu ciborum & aliorum. ephes. 2. c. d
 Pacem conscientia dat fides in Christum rom. 5. a
 Pax Christi, nulla humana ratione comprehendere potest, custodiens nos per Christum in fide & vnauinitate. philip. 4. b
 quod Pacem suam esse Christum non intelligerent Iudæi, ob id flet super eos ipse Christus. luc. 19. f
 Pacem precatur Christus apostolis suis. luc. 24. f. iohan. 14. d. 16. f. 20. e
 Pax Christi vincat & superet in nobis, palmam ferens aduersus liuorem, superbiam, &c. coloss. 3. c
 vt in Pace abeat iubet Christus peccatrici, & mulieri sanguinis fluxum patienti: quibus peccata condonarat. luc. 8. g
 Pax domui recipienti ministrum euangelij. matth. 10. b
 Pax & animi tranquillitas per Christum in medijs tribulationibus. iohan. 16. g
 ad Pacem & mutuam concordiam vocauit nos deus. coloss. 3. c
 in Pacis viam vt dirigerentur pedes nostri, Christus illuxit nobis. luc. 1. g
 Peccatum Adæ, quod in omnes dimanauit. gene. 3. b
 Peccatum reicit in mulierem ipse Adam: ipsa verò in serpentem. gene. 3. b. c
 Peccatum per vnum Adam incepit, & natum est pertransiens in omnes homines. rom. 5. b
 ad Peccandum inducitur mulier à diabolo. gene. 3. a
 Peccatum qui facit, ex diabolo est. 1. iohan. 3. b
 Peccatum, stimulus mortis. 1. corin. 15. g
 Peccator est, qui non credit dei euangelio. 1. petr. 4. d
 Peccat qui pauperi mercenario mercedem denegat. deut. 24. c
 Peccat qui fratri in paupertatem redacto non vult mutuum dare propter annum septimum proximum. deut. 15. b
 Peccat qui votum quod deo promisit, nō reddit. deut.

23. d
 Peccat deo populus comedens cum sanguine. 1. regum 14. c
 Peccare fecit Ieroboam Israelitas, inducens eos ad idololatriam, spreto deo saluatore. 3. reg. 12. f. g
 Peccatum dicit se committere Samuel, qui cessaret pro populo orare. 1. reg. 12. d
 Peccasse se fatetur Dauid numerando populum, non autem peccasse populum quem numerauerat, quique peste percutiebatur. 2. reg. 24. c
 Peccatum. Ophni & Phinees filiorum Heli. 1. regum. 2. c. d
 qui Peccauerit, alij quàm soli deo fidens, delebitur de libro dei quem scripsit exod. 32. g
 ne Peccemus, consortium idololatrarum fugiendum. exod. 23. d
 Peccatū est quicquid refragante conscientia sit, & non ex fide, & omnis iniquitas. romano. 4. d. 1. iohan. 3. a. 5. d
 Peccatum faciens, & ab illo superatus, seruus est peccati. iohan. 8. d. 2. petr. 2. d
 Peccati serui liberi sunt iustitiæ, quia ipsa iustitia carēt rom. 6. d
 Peccato admissio fugit Adam conspectum dei. gen. 3. b
 à Peccato nemo immunis, ideo omnibus Christo saluatore opus. 3. regum. 8. c. prouerb. 20. b. isa. 41. g. 53. c. eccl. 7. c. 1. iohannis. 1. c. d
 Peccati pœna, mors in totam posteritatem Adæ peruasit. rom. 5. b
 Peccatum ante legem non reputatum ab hominibus, neque peccatum esse id reputabant quod tamen peccatum erat. rom. 5. c. sicque mortuum erat. rom. 7. b
 Peccatum per legem cognoscitur. rom. 7. b
 Peccandi occasio est lex, cum nitamur in vetitum estque virtus & robur peccati. romano. 7. b. 1. corinth. 15. g
 Peccatum sua abundantia non potuit gratia præuale. re. rom. 5. d
 Peccati fructus, confusio & erubescencia: & finis eius, mors animæ. rom. 6. d
 Peccatum grauius esse quod cōtra deum committitur, quàm quod contra hominem, ostendit Heli corripuens filios suos. 1. regum. 2. c
 Peccati sui pœnam ab vnoquoque esse portandam. iere. 21. e. ezech. 18. a. deut. 24. c
 Peccatum inobedientiæ præceptorum dei est tāquam peccatum ariolandi. 1. reg. 15. e
 Peccatorum expiatio antiqua qualis. leuit. 10. f. g. num. 3. a
 Peccatorum expiatio fiebat sanguine. leui. 17. c
 à Peccatis expiatio quo tempore. leuit. 23. e
 Peccati purgatio fiebat aqua aspersiois, facta ex cineribus vaccæ rufæ num. 19.
 Peccantis per superbiam pœna. num. 15. d
 Peccatum vltro neque quomodo expiatur. leuit. 6. a
 Peccatum per ignorantiam admissum in præcepta dei, quomodo expiatur. leuit. 4. a. 5. d. num. 15. c
 Peccatum in ceremonias admissum quomodo expiatur. leuit. 5. c. d. num. 15. c
 pro Peccato. hostiæ lex leuit. 6. d
 Peccata verberibus emendabantur sententia iudicum. deut. 25. a
 Peccatorum antiqua confessio, à deo præcepta Iudæis sacerdotibus. leuit. 16. a
 Peccata non auferebat sanguis taurorum & hircorū, hostiæ veteris testamenti cōscientiaque peccati semper erat in mundatis ideo sæpius offerebantur. hebr. 10. a
 Peccata aufert deus num. 14. exod. 34. a. b
 à Peccatis mundantur labia Isaia: antè quàm mittatur ad prædicationem. isa. 6. b
 in Peccatis non perseuerandum. eccl. 21. a
 à Peccatis conuerti, dei donum est. iere. 21. d
 Peccatum suum vt ostendat ei, vocat Adam deus. gen. 3. b
 Peccatum suum ostendit ipsi Cain deus, antequam maledicat. gene. 4. b
 vt à Peccato timore deterrentur Israelitæ, apparuit eis deus in fulgure & tonitru. exod. 20. d
 vt Peccatum suum agnoscat populus quod peccauerat petendo regem hominem protectorem, qui hætenus habuerant deum regem & saluatorem, omnibus modis agit Samuel, immittit etiam tonitrua deus. 1. reg. 10. c. 12. a
 ne Peccaret Abimelech in vxorem Abraham, cōtinuit ipsum siue cohibuit deus. gene. 20. b
 à Peccato homicidij dehortatur deus ipsum Cain. gen. 4. b
 Peccata populi declarat domini castigatio. iere. 30. b
 Peccati confessionem exigit deus antequam expiari possit. num. 5. a
 Peccata

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Peccata confitentibus condonat deus propter promissiones suas leuit. 26. g.

Peccantes agnoscetes peccatum non est deserturus deus psal. 88. versu 13. c.

Peccatori respiciuntur vita promittitur ezechiae 33. c.

Peccata sua agnoscenibus salus promittitur, hypocritis verò condemnatio. iob. 13. c.

donec Peccata nostra illi confiteamur, & agnoscamus nos peccatores, tandiu affligit nos deus leuiticum 26. f.

Peccata non imputat deus sanctis suis psalmo 33. versu 22.

Peccata fide & misericordia purgantur prouerbiorum 15. d.

Peccatum suum agnoscit Dauid, & condonatur ei 2. reg. 12. d.

Peccatum suum confitentur Israelitæ deo ieiunantes 1. reg. 7. b. deut. 1. g. numer. 14. g.

Peccatum suum confitentur deo Israelitæ, quòd ipso relicto conuersi essent ad idola, clamantes assidue, etiam nolente deo eos liberare, & liberantur iudic. 10. c.

Peccatum agnoscetes Israelitæ, quòd derelicto deo seruissent idòlis, clamant ad ipsum, & eruuntur 1. reg. 12. b.

Peccatum suum confitetur Achan, se furatum fuisse de anathemate iosif. 7. c.

Peccatum suum agnoscit Pharaon exod. 9. f. 10. e.

Peccata gentium ante Christum cognitum tit. 3. b.

propter Peccata populus trahatur à deo in manus inimicorum, nò datur ei pluuia, mittitur fames, &c. 3. reg. 8. d. e.

Peccatis adscribunt suam afflictionem Iudæi baruch 2. a.

Peccatis suis refert acceptum infortunium mulier Sa-reptana, quòd filius ei moriatur 3. reg. 17. c.

Peccata propter quæ Ierusalem affligitur ierem. 6. b.

Peccatis eorum qui à fide & fiducia in deum conuer-tunt suam fiduciam in alia, non parcit ipse deus iosf. 24. c.

propter Peccata idololatriæ Ieroboam, delendus Is-rael prædicitur 3. reg. 14. d.

ad Peccatum idololatriæ inducens populum Baasa rex, exterminatur 3. reg. 16. a. d.

ob Peccatum vnus Achan, qui intulerat de anathe-mate, percutitur Israel à deo, & perisset totus hi ille lapidatus fuisset iosf. 7. d. 22. d.

Peccatum contra naturam à Gabaonitis exercetur, iu-dic. 19. e. f. & à deo interficiuntur etiam hi qui non peccauerant, iudic. 20. e.

Peccatis sanctorum deus propitius est, etsi ea quandò-que vlciscatur psal. 48. versu 6.

Peccatum & iniquitas Heli nullis sacrificiis potuit ex-piari, quin puniretur 1. reg. 3. c.

ne Peccatum vnus Core, Dathan, & Abiron pereat re-liquus populus, orat Moyses nume. 16. c.

Peccatum populo Israel dimitti postulat Moyses, aut de libro vitæ deleri exod. 32. g.

Peccatum populo dimitti orat Moyses per dei miseri-cordiam nume. 14. d.

Peccatum sibi remitti orat Dauid 2. reg. 24. b.

Peccatum idololatriæ promittit se visitaturum deus exod. 32. g.

Peccatis dimissis abundantia bonorum spiritualium promittitur isa. 44. a.

PECCATVM IN CHRISTO NON EST.

1. petr. 2. d. 1. iohann. 3. a.

si nos non Peccasse dixerimus, mendacem facimus deū qui dixit, Omnis homo mendax : & veritas eius in nobis non est, Iesum negantes pro peccatoribus mortuum 1. iohann. 1. d.

Peccatum pro nobis fecit deus filium suum, ponens super eum iniquitates omnium nostrum, perferentē peccata nostra in corpore suo super lignum, dāns illum hostiam in satisfactionem pro peccatis nostris: sic per peccatum damnauit & ademit peccatū 2. corint. 5. d. rom. 8. a. 1. petr. 2. d.

Peccata populi, peccata Christi dicuntur, propter quæ afflictus pendit in cruce, vnde misericordia facta est nobis 2. reg. 7. c.

Peccatores venit Christus vocare ad penitentiam matth. 9.

Peccatorum purgatio & remissio ex abundantia dei misericordia datur, lucæ 1. g. marci 2. a. per Chri-stum, matthæi 1. c. & effusionem sanguinis sui, matthæi 26. c. marci 14. c. lucæ. 22. b. actor. 13. g. ephes. 1. b. coloss. 1. c. hebræor. 1. a. 9. d. 1. petr. 3. c. 1. iohannis 1. c. 2. b. apocalip. 1. b. qui propitiatio est pro peccatis totius mundi 1. iohannis 2. a. 4. c. & apparuit, in-duitque carnem nostram, mortuūque peccata no-stra in corpore suo ferens vt ea destrueret, 1. iohannis

3.a. romanor. 4. d. 1. petr. 2. d. & nos mundaret à vitis quibus hic mundus obnoxius est, galat. 1. a. 1. timoth. 1. d. credendo in ipsum, act. 10. g. qui agnus est à patre oblatas, iohannis 1. d. vnica hostia semel oblata, nec alia superest ad liberandum nos à peccatis hebræor. 9. g. 10. c. ioh. 8. d. vt bona opera secta-remur, tit. 2. d

Peccata remittendi potestatem habuit Christus, cum deus esset math. 9. a

vt Peccatorum remissionem per Christum accipiant turbæ, adhortatur Ioannes ad conuersionem marc. 1. a. luc. 3. a

Peccatorum remissionem per suam mortem, omnibus gentibus prædicari debere, prædicat Christus luc. 24. g

Peccata multa multum diligenti deum remittuntur luc. 7. g

Peccatori Zacchæo hospitem se offert Christus lucæ 19. a

cum Peccatoribus & publicanis manducat Christus math. 9. b

Peccatum irremissibile, peccatum in spiritum sanctum, math. 12. c. 1. ioh. 5. d. cuiusmodi peccatum Pharisæorum, pro quo non orandum dicit Ioannes 1. ioh. 5. d

Peccatum quod non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro, Marcus irremissibile interpretatur marc. 3. d.

cum ob Peccata mortui essemus, vnà cum Christo reuocauit nos deus ad vitam & conresuscitauit ephesi. 2. b

Peccati mortis, & inferni victoria nobis à deo per Christum data 1. corinth. 15. g

pro Peccatoribus moriens Christus, suam in nos charitatem maxime commendauit rom. 5. b

Peccatoribus gratiam Christi commendat Paulus, quam fide suscepit, cum peccator esset 1. timothæi 1. d

vt Peccatis mortui, & carne mortificati, viuificati autem spiritu iustitiæ opera faceremus, satisfecit Christus 1. petr. 2. d. 3. e

Peccato mortui sunt fideles per Christum, vt paulatim peccatum aboleant, & concupiscentiis eius amplius non seruiant roma. 6. a

Peccatorum nostrorum se non recordaturum amplius propter filium, promiserat deus se autem daturum leges suas in cordibus nostris : idque nouum testamentum vocat hebr. 8. d. 10. c

qui Peccata nostra sanguine Christi non purgari existimauerit, vt existimant qui aliunde volunt purgari & eam gratiam contempserit, tormenta grauissima eum expectant hebr. 10. e

Peccantes voluntariè, id est qui accepta fide & spiritu sancto venerunt ad euangelium, posteaque deserunt, & de eo blasphemant, impossibile est eos aliqua hostia posse reuocari ad penitentiam, & purgari, qui hostiam Christi contemnant, iudicium autem expectent hebr. 6. b. 10. e

non Peccandum quia sumus sub gratia, sed iustitiæ serui facti bona operemur roma. 6. c

Peccatorum nostrorum purgationis obliti sumus, si fides nostra non se ostendet per opera 2. petr. 1. b

vt à Peccatorum somno surgamus, & deponamus circumstantes nos peccatum nève peccatum regnet & vincat in nostro corpore : postremo ne peccati fallacia obduretur cor nostrum in infidelitate, exhortatur Paulus, vtque ad hoc nos inuicè exhortemur romanor. 6. b. ephes. 5. c. hebræor. 3. c. 12. a. 1. iohannis 2. a

non Peccabunt, qui in fide & charitate operabuntur 1. petr. 1. c

Peccatorum multitudinem operit charitas : qui enim diligit, quomodo peccabit in fratrem? 1. petr. 4. b

Peccatis vitæ prioris destitit, qui propter Christum patitur ad ipsius exemplum : tribulationes enim non sinunt peccatum viuere 1. petr. 4. a

quis Peccauerit, Christus aduocatus noster est apud patrem 1. ioh. 2. a

Peccata nostra si confiteamur, ea remittet nobis deus 1. ioh. 1. d

sine Peccato & immaculatos constituere nos potest deus. iudæ. g

non Peccat qui ex deo natus est, sed generatio dei cōseruat eum 1. ioh. 5. d

Peccatē fratrem in te, coram te, teque consciō, quomodo corripere debeas math. 18. c. galat. 6. a

qui Peccatore conuerterit ab errore viæ suæ, mercedem accipiet remissionem peccatorum iacob. 5. d

Peccanti fratri absque modo & numero remittendū, si peccati eum poeniteat matt. 18. c. luc. 17. a

Peccans frater, ab ecclesia admonitus, nec resipiscens, habeatur vt ethnicus & prophanus matth. 18. c

Peccati accusati Rubenitæ à fratribus, quòd reliquissent dñm, purgant se benignis verbis, & innocentiam suam tuentur iof. 22. d

Peccatum suum agnoscit filij Ioseph, quòd fratrem Ioseph vendidissent gen. 42. d

Peccatum suum agnoscit pincerna ingratus erga Ioseph. gene. 41. b

Peccatum suum, & misericordiam sibi à Dauide factà agnoscit Saul 1. reg. 26. d

Peccatum suum erga Dauidem agnoscens Semei, non occiditur ab ipso Dauide 2. reg. 19. d

Peccatum mariti in se transfert Abigail 1. reg. 25. c

Peccantes ab episcopis arguendi coram omnibus, vt ceteri timeant 1. timoth. 5. d

Peccatores Israelitas esse reducit eis Moyses in memoriam, ne contra Chananæos elati tanquam impij, putarent terram ipsorum propter suam iustitiam sibi tradi deut. 9. a b

Peccati sui admonet Israelitas Moyses, quod commiserant adorando vitulum exod. 32. g

pro Peccantibus fratribus non ad mortem, petamus & oremus, & dabitur eis vita 1. iohan. 5. c

erga Peccatores resipiscences quanta sit dei misericordia, docet Christus parabola filij perditionis luc. 15. c

super vno Peccatore resipiscete gressum maius, quam super nonaginta non em iustis, daretur cælis amplecti. matth. 18. b. luc. 15. a

Peccatorem se agnoscens Petrus, Præsentiam Christi erubescit luc. 5. a

Peccatores non propterea iudicare debemus eos, de quibus sumitur supplicium, neque sceleratiores esse qui hic sint calamitosiores, vt iudicabant Iudæi de iis super quos ceciderat turris in Siloe, &c. luc. 13. a, sed potius colligamus iram dei nobis imminere, & non respuerimus.

Peccatum Iudæorum, grauius peccato Pilati iohannis 19. b

in Peccato suo morituros Iudæos nisi credant, dicit Christus iohan. 8. c

Peccata peccatis accumulans impij 1. thess. 2. d

Peccata quorundam manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quæ abscondi non possunt: quorundam autem subsequuntur in iudicio reuelanda 1. timoth. 5. d

Peccatrici mulieri condonantur peccata, quòd multo dilexerit luc. 7. f

Peccator optat trahi à deo psal. 31. versu 12.

Peccasse se confitetur Iudas proditor matth. 27. a

qui Peccantes cædunt & affliguntur, nullam gratiam habent apud deum 1. petr. 2. d

Peccatori linguæ vitium peculiare eccle. 6. a

ex Peccatoris ore laus reprobatur eccl. 15. b

Peccatorum illecebris non acquiescendum prouerb. 1. b

Peccare in deum renuit Ioseph. gene. 39. b

Peccatorum subita consummatio eccle. 21. b

Peccatorum prosperitati non inuidendum prouerb. 23. b. 24. a. c. psal. 36. versu 17.

Peccati nomine vocat Moyses ipsum vitulum quem adorauerant Israelitæ deut. 9. c

Pecorum mors in terra Aegypti exod. 9. a

Pecudum offerendarum ritus leuit. 1. c

Peculiaris & proprius dei populus, gens Iudæ ordina est deut. 7. b. exod. 19. a

sine Pecunia non vult Abraham accipere agrum oblatum à filiis Hemor Hethæi. gen. 23. c

de Pecunia deposita apud amicum exod. 22. d

de Pecunia mutuo data pauperi exod. 22. b

Pecunia, nec quicquam aliud dandum ad vsuram deut. 23. d

Pecunia ad vsus tabernaculi collecta exod. 30. b. 38. d

Pecuniam reddi iubet Ioseph fratribus suis, quam singuli reperiunt in ore saccorum gene. 4. e. f. g

Pecuniam iubet Ioseph rursus poni in ore saccorum fratrum gene. 44. a

Pecuniis acceptis constituit Ieroboam sacerdotes omnes qui vellent 3. reg. 13. g

Pecuniis confidentes, à Christo vocantur diuites matth. 10. c

Pecunias qui habent, difficile regnum dei ingrediuntur, credendo euangelio marc. 10. c

Pecunia accepta custodes testantur Iesum non resurrexisse, sed furatos eum fuisse discipulos matt. 28. c

Pecunias refert Iudas, quas pro prodicione acceperat matth. 27. a. quibus emittit ager in sepulturam peregrinorum.

Pecunia vult Simoni Magus sibi ab apostolis dari potestatem, vt cuicumque manus imponeret, acciperet spiritum sanctum act. 8. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Pediculi in hominibus & iumentis exod. 8. d
- ¶ Pedes primum lauabantur antiquitus iis qui hospitio suscipiebantur, postea apponebatur panis qui significat omne genus cibi gen. 18. a. 19. a
- Pedes lauant ex itinere suscepti hospitio iudicum. 19. c
- Pedes suos lauant filij Iacob ex itinere gene. 43. f
- vt Pedes seruorum Dauid lauet, ancillam se esse dicit Abigail 1. reg. 25. g
- Pedes Iudæorum non attriti in desertis deuteronom. 8. a
- Pedes sanctorum suorum seruat deus, ne labantur in tentationibus, & in afflictionibus recedant à fiducia in ipsum, vt de se Anna cantat 1. reg. 2. b
- Pedes nostros veloces facit ad complenda mandata sua deus 2. reg. 22. c
- Pedibus calcare iubet Iosue colla quinque regum Amorrhæorum à principibus Israel ios. 10. d
- ad Pedes Booz dormit ipsa Ruth. ruth. 3. a b c
- Pedibus nudis & flens, aufugit Dauid à facie Absalom 2. reg. 1. 5 e f
- Pedes dolet Asa rex senex 3. reg. 15. e
- Pedes Elisei apprehendit hospita ipsius tristis ob filium mortuum 4. reg. 4. d
- Pedes Christi vnxit mulier in ciuitate peccatrix, peccata sibi remitti petens luc. 7. f
- Pedes discipulorum lauauit Christus, docēs nos (vt ipse inquit) graua remur mutuis officiis inuicē inferuire, quā inter nos fratres simus & conserui ioā. 13. b
- ad Pedes Christi sedens Maria, soror Marthæ audit verbum ipsius luc. 10. g
- Pedes habemus calcæatos in præparationem euangelij, simusque prompti ad annuntiandum euangelium dei, vt gloriam eius semper propagemus ephef. 6. c
- ¶ Pedibus dei appropinquant docentur ab eo deuter. 33. a
- ¶ Pelicanum non comedebant Iudæi. deuteronom. 14. b
- ¶ In Pellibus siue tentoriis habitat arca. dei. 2. regum. 7. a
- ¶ Pentecostes festum in Iunio à Iudæis celebratum exod. 23. c. leuit. 23. c. deut. 16. d
- diem Pentecostes Paulus cupit facere Ierosolymis act. 20. d
- ¶ Penuriam rerum omnium minatur Moyses Iudæis non seruantibus præcepta dei deut. 28. e
- ¶ Percutit deus & affligit, simul ille est qui sanat & liberat de afflictionibus deut. 32. e f
- Percutiuntur egestate, febri, &c. qui non custodiunt præcepta dei deut. 28. b c
- Percussisse dicitur deus Beniaminitas coram fratribus suis Israelitis ceteris: quos tamen ipsi Israelitæ percutiebant & occidebant iudic. 20. e
- Percussos se esse à deo coram Philisthæis agnoscunt Israelitæ 1. reg. 4. a
- Percutiens hominem, moriatur leuit. 24. d
- Percutiens patrem, occidatur exod. 21. c
- de Percutiente mulierem prægnantem exod. 21. d
- de Percutiente seruum vel ancillam exod. 11. 4
- Percutitur Michæas dei propheta à Sedecia pseudo-propheta, quod argueret eum mendacij 3. regum 22. d
- ¶ Perditum bouem, vel ouem, aut aliam rem proximi si inuenerimus, seruemus apud nos donec venerit qui eam perdidit deut. 22. a
- ¶ Peregrinamur à domino, & ab eo semoti sumus quādiu sumus in hoc corpore, et si fide à nobis conspiciatur 2. corint. 5. b
- Peregrinari ab hoc corpore, & ab eodem diuelli, fidelibus optabile, vt deo propius iungantur 2. corinth. 5. b
- Peregrinatio fuit tota vita Iacob gen. 47. b
- Peregrinos amat deus deut. 10. d
- Peregrini suscipiendi exod. 23. a. deut. 14
- Peregrini decimis alebantur deut. 14. d
- in Peregrinum mira Laban sollicitudo gene. 24. d
- ¶ Perfecta dei opera deut. 32. a
- ¶ Perfecti & integri simus cum deo, fide integra ei soli adherentes, non idolis deuteronom. 18. b. 2. regum 22. c
- vt Perfectus sit, & integer in fide & fiducia erga se, operibus fidei, adhortatur deus Abraham genesis 17. a
- ¶ Perfectio dei imitanda math. 5. g
- ¶ Perfectus omnis est, si sit sicut magister eius Christus, tribulationes nempe perferendo luc. 6. f
- ¶ Perfectorum est omnia vendere, pauperibus dare & Christum sequi, seipsum & omnia sua abnegare, paratūque esse ad quælibet dura, vt nihil sit nobis spei & fiducia in omnibus quæ possidemus math. 19. c
- ad Perfectionem hortatur Paulus Corinthios. 1. corinthior. 1. b. 14. d. 2. corinthior. 13. d. ephef. 6. c. 1. petri 1. c
- vt Perfectam plebem & populum Christo pararet, misus Ioannes baptista luc. 1. b
- ad Perfectionem non adducebat lex hebræorum 7. c. 9. c. 10. a
- ¶ Perfectus est, qui verbo non labitur iacob. 3. a
- ¶ Perfecti sumus in Christo Iesu coloss. 1. d
- ¶ Perfectus & integer Noe, inter homines suæ ætatis gene. 6. b
- ¶ Perfectum cor Asa coram domino 3. reg. 15. c
- ¶ Perfectis perfectus deus habetur quicquid agat, 2. regum 22. c
- ¶ In Periculo ipso adest deus filiis Israel exod. 14. c d
- ¶ Vt Peripsema omnium se dicit Paulus 1. corinthior. 4. c
- ¶ Non Periurandum in nomine dei leuit. 19. c
- ¶ De Persarum regibus vaticinium daniel. 11. a
- ¶ Persecutiones à deo esse agnoscit fidelis psal. 38. versu 12.
- de Persecutionibus inter prædicandum dei verbum admonet Christus: ad quas fortiter perferendas variis rationibus hortatur, maxime exemplo suo, quem Beelzebub vocauerunt math. 10. b c
- Persecutionem patientur omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu 2. timot. 3. c
- Persecutiones, cruces & ignominias etiam à fratribus à fide recedentibus passuros apostolos, præmonet Christus math. 24. a
- Persecutiones, si viua fides non adsit, faciunt recedere à verbo Christi marc. 4. b
- Persecutione oborta in vna ciuitate ob dei verbum, fugiendum in aliam, & illic prædicandum mathæi 10. c
- Persecutores ne timeant verbi ministri, & quare math. 10. d
- ex Persecutionibus ereptus Paulus à deo 2. timothæ. 3. c
- Persecutiones fert Paulus cum patientia 1. corinthior. 4. c
- qui Persecutionem patiuntur, quod Christum, hominum iustitiam annuntient, beati. matt. 5. a
- quid in Persecutionibus responsuri sint verbi ministri persecutoribus, ne diffidentes cogitent math. 10. d
- Persecutio magna Ierosolymis oborta in ecclesia, ita vt omnes dispergerentur per regiones act. 8. a. 1. petri 1. a
- pro Persequentibus orandum, illisque benedicendum math. 5. g. rom. 12. c
- ¶ Ad Perf. uerantiam fidei hortatur Christus ioannis 15. a
- Perseuerans in Christi fide, quantumlibet omnia persecutionum genera seuiant, saluus erit math. 10. c. 24. b
- Perseuerantiam dat Christus fidelibus vsque in aduentum suum 1. corinth. 1. a
- ¶ Persona in iudicio non spectanda leuit. 19. c. deut. 1. c. 16. d. prouerb. 24. c. eccle. 42. a
- Personam deus non accipit, deuteronom. 10. d. eccle. 35. c
- sine Personarum acceptione suscipit dominus omnes, qui verbo eius obediunt isa. 56. b
- Personam non respicit deus, si gentilis sit, si Iudæus, si seruus, &c. act. 10. e. galat. 2. b. ephef. 6. b. coloss. 3. d. 1. petri 1. c
- qui Personam acceptat, pio pauperi dititem impium præferendo, legem regiam de dilectione proximi infringit iacob. 2. a b
- ¶ Pestilentiam immittit deus propter inobedientiam verbi sui leuit. 26. d. deut. 28. b. 3. reg. 8. d
- ¶ Pestem eligit Dauid, vt cum aliis occideretur à deo, quod ipse numerasset populum 2. reg. 24. c
- ¶ Pestis cessat oblatione Dauid 2. reg. 24. d
- ¶ Quicquid PETIERIMVS à deo secundum voluntatem filij, audit nos, & habebimus quod postulamus 1. ioan. 5. c
- quicquid Petierimus à deo, accipiemus ab eo, si cor nostrum non reprehendit nos 1. ioan. 3. d
- Petentibus nihil denegabitur, si modo crediderint se accepturos quod petunt math. 21. b. marc. 11. c
- quicquid Petierint duo vel tres fideles congregati in nomine Christi, accipient math. 18. c
- Petentes in nomine suo patrem, obtenturos confirmat Christus, etiam si non roget pro eis: tantum diligimur à patre ioan. 14. b. 15. c. 16. e f
- Petamus à deo quæ cupimus, & gratias agamus de acceptis philip. 4. b
- quæ Petunt impij, quare non accipiant iacob. 4. a
- Petenti Israel sibi dari aliquem qui verbum dei annuntiaret sibi, datur Christus propheta deuteronom. 18. c
- Petit Samsom sitiens aquas à deo, & dat ei è molari dēte maxillæ asini qua percusserat mille Philisthæos iudic. 15. d
- Petenti Annæ dedit deus filium 1. reg. 1. d
- vt Petar quicquid velit à se, hortatur deus Salomonem in somniis 3. reg. 3. a
- Petit Eliseus spiritum Eliæ duplicem sibi dari 4. regum 2. b
- non Petit à nobis deus aliud quàm vt timeamus ipsum & ambulemus in viis eius, diligentes ipsum deuteronom. 10. c
- ¶ In Petra stare iubet deus Moysen, vt videat faciem ipsius exod. 33. d
- ¶ Petra dat deus aquam Israelitis murmurantibus exo. 17. b. num. 20. b
- vt de Petra mel sugeret, constituit deus Israelitas super excelsum terram deut. 32. b
- ¶ PETRA scandali, Christus iis qui offenderūt ipsius verbo, non credendo illi 1. petr. 2. b
- Petra Christus est, in quem postea venturum fide respicientes Iudæi, ex ea potum spirituales hausisse dicuntur 1. corint. 10. a
- Petra, aut in Christum petram fides, fundamentum ecclesiæ: qua qui nituntur, in ecclesiam dei recipiuntur math. 16. c
- Petræ scissæ in morte Christi math. 27. f
- ¶ Petrus & Ioannes, homines sine literis & idiotæ act. 4. c
- Petrus ad Christum ducitur à fratre suo Andrea, ioan. 1. f. tūcque vocatus est Cephas siue Petrus, qui prius Simon.
- Petrus & Andreas vocantur à Christo ad prædicationis munus, qui eum sequitur math. 4. c. marc. 1. c. luc. 5. a
- Petri fides, aliorumque apostolorum duodecim ioan. 6. g
- Petrus aliorum nomine, responderet IESVM esse CHRISTVM promissum filium dei math. 16. c. marc. 8. c. luc. 9. c
- Petrus fide ambulat super aquas, & infidelitate mergitur, ob eamque corripitur à Christo math. 14. d. marc. 6. f
- Petrus non intelligens mysterium passionis, conatur Christum à morte reuocare math. 16. d
- Petro, quod ipsum negaturus esset, prædicit Christus: neganti tamen futurum, etiam si moriendum illi esset mathæi 26. c. marci 14. c. lucæ 22. c. ioannes 13. d
- ne Petri fides deficiat, orat Christus, & quare luc. 22. c
- Petrus nominatim obiurgat Christum, quod non potuerit vna hora vigilare secum math. 26. d
- Petrus non posse sequi ipsum euntem ad mortem, sequitur autem postea, prædicit Christus ioannis 13. d
- Petrus auriculam Malcho abscindit math. 26. c. ioan. 18. c
- Petrus Christum à longe sequitur, cupiens videre quid de ipso fieret math. 26. f
- Petrus ad vocem ancillarum bis cum iuramento, & ad aliorum etiam cum iuramento, & destatione Christum abnegat, math. 26. g. quem cum postea Christus respexisset, flet amarè luc. 22. g
- Petrus cum Ioanne currunt ad monumentum luc. 24. b. ioan. 20. a b
- Petrus præmonet Christum, quo genere supplicij glorificaturus esset ipsum aliquando ioan. 21. e
- Petrus rogat Christum quid de Ioanne futurum esset, eiusque curiositas retunditur ioan. 21. g
- Petrus ter interrogat Christus an ipsum diligeret, vt doceret suos summa charitate erga ipsum Christum opus esse ei qui gregis dominici curam susciperet ioan. 21. e
- Petri sermo pro electione alterius in locum Iudæ proditoris act. 1. c
- Petrus post missum spiritum sanctum, primus Christum prædicat, per quem remitterentur peccata act. 2. c
- Petri secunda prædicatio act. 4. a
- Petrus & Ioannes audacter affirmant sacerdotes Christum crucifixisse, cuius virtute sanatus esset claudus ille de quo eos interrogabant act. 4. b
- Petrus & Ioannes deum potius audiendum, quàm sacerdotes prohibentes Christum prædicari saluatorem affirmant act. 4. d
- Petrus carcere exit, solutis catenis ministerio angel. 12. a. idque quomodo factum sit, narrat fratribus.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Petro cura à deo delegata vt Iudæis euangelizaret galat. 2. b
 apud Petrum moratur Paulus galat. 1. d
 Petrum reprehendit Paulus, & quare galat. 2. c
 Petro ostenditur in visione gentes non esse impuras, cum quibus possent Iudæi conuersari, quod eas fide purificasset deus act. 10. & 15. b
 Petrus euangelium gentibus nuntiat act. 10. g. 15. b
 Petrus quomodo ad gentes diuertit, reddit rationem cæteris apostolis act. 11. a
 Petrus incarceratur ab Herode. act. 12. a
 ad Petri vmbra sanantur infirmi act. 5. c
 Petrus A Eneam virtute Christi sanat. act. 9. f
 Petrus Tabitam quandam suscitatur act. 9. g
 Petrus habitat apud coriariū quendam in Ioppe act. 9. g
 Petri focum à febre sanat Christus matt. 8. b
 Petrus fuit testis passionum Christi, & confors gloriæ quæ reuelabitur 1. petr. 5. a
 Petrus presbyter rogat compresbyteros 1. petri, 5. a
 Phaceia regnat pro Manahan rege Israel, isque interficitur à Phacee 4. reg. 15. e
 Phaceia occiso, Phacee regnat in Israel: isque ab Osee occiditur 4. reg. 15. f
 Phaleg filius Heber. gen. 10. d. 1. paral. 1. b
 Phaleg generatio gene. 11. c
 Phanielitæ immisericordes, negantes panem militibus fessis persequentibus Zebæ & Salmana, occiduntur à Gedeone iudic. 8. b d
 Phario percutitur à deo, quod vxorem Abræ rapuisset gene. 12. d
 Pharaonis pincerna & pistor somnia vident gene. 40. a
 Pharaonis somnium de septenis bobus & totidem spicis gene. 41. a
 Pharaon narrat Ioseph sua somnia gene. 41. c
 Pharaonis somnium exponit Ioseph gene. 41. d
 Pharaon præcipit Iacob adduci in Aegyptum gene. 45. e
 Pharaonis noui tyrannis exod. 1. b
 Pharaon denegat dimittere populum Israel, quem magis ac magis opprimit exod. 5. a
 Pharaon ideo resistit Moyfi vt ostenderetur dei fortitudo: qui tam potenti regi, vt videri volebat, resisteret exod. 9. c
 Pharaon eiecit filios Israel exod. 12. e
 Pharaon insequitur Israelitas exod. 14. f
 Pharaon persequens Israelitæ cum exercitu submergitur exod. 14. b f
 Pharaonis filia, & vxoris Salomonis domus 3. regum 7. b
 Pharaon subrogat Eliacim qui & Ioachim in locum fratris sui Ioachaz 4. regum. 23. f. 2. paralipomenon 36. a
 Pharaonis & Assyriorum similis interitus ezechielis 31. d
 Pharaonica felicitatis cum felicitate Assyriorum comparatio ezech. 31. a
 Phares Iudæ nascitur à Thamar gen. 38. g
 Phares filij gene. 46. b
 sicut Phares domus, vt sit domus Ruth, precatur populus ruth 4. c
 Phares generationes recensentur ruth 4. d
 Phariseus erat Paulus, filius Pharisei act. 23. b
 Pharisei quid credant act. 23. b
 Pharisei cæci ioan. 9. g
 Pharisei exemplo suo volebant nullos suo Christo credere ioan. 7. g
 Pharisei nisi baptizantur lauanturque, venientes à foro, non comedunt panem marc. 7. a
 Pharisei & scribæ absque potestate populum docentes marc. 7. d. luc. 6. g
 Phariseos metu diuini iudicii ad respicientiam permouet Ioannes. matt. 3. c. luc. 3. b
 à Phariseis reprehenduntur apostoli, quod non ieiunent, quodque in sabbatho spicas vellent matt. 9. b. 12. a
 Phariseos auaros monet Christus, ne se iustos propterea iudicarent, quod tales aestimarentur ab hominibus luc. 16. d
 à Phariseis reprehenditur Christus, quod cum publicanis & peccatoribus manducaret matt. 9. b
 Phariseorum consilium, vt Christus comprehendatur matt. 12. b. marc. 2. a. luc. 6. b. ioan. 11. f. g. 12. c
 Phariseorum causa, ne ab eis excommunicarentur, non audent principes multi Iudæorum Christum palam confiteri, cui credebant ioan. 12. f
 secundum Phariseorum opera ne faciant turbæ, præmonet Christus matt. 23. a
 Pharisei principes ministros mittunt, qui Christum

comprehendant ioan. 7. c
 Phariseus quidam vocat Christum ad conuiuium luc. 7. f
 Pharisei cæcum natum interrogant quis eum sanasset ioan. 9. c
 Phasæ ritu perpetuo celebrandum exod. 12. c
 Phasæ qui debebant comedere, & quomodo exodi 12. g
 Phasæ domini præcipitur deuteronomium 16. a. leuit. 23. a
 Phasæ mundorum & immundorum num. 9. a
 Phasæ præcipitur fieri nume. 9. a
 Phasæ non prohibentur facere, qui immundi erant super mortuum num. a b
 Phasæ celebratur in Galgala ios. 5. c
 Phasæ celebratur iussu Ezechia. 2. paral. 30. a
 Phasæ celebrato iussu Ezechia, populus simulachra, lucos & excelsa demolitur 2. paral. 31. a
 Phasæ celebratur à Iosia rege Iuda. 4. reg. 23. c
 Phelicia principis populi mors ezech. 11. c
 Phenenna, vxor Elcanæ altera, fecunda 1. reg. 1. a
 Phenenna exprobat Annæ quod esset sterilis à deo facta 1. reg. 1. a
 Pherezæos iubet deus penitus excindi deut. 20. d
 Pherezæos tradit deus in manus Iudæ, quos ipse expugnat iudic. 1. a
 Pherezæos relictos Salomon facit sibi tributarios 3. reg. 9. c
 Phialarum templi Salomonis fabricatio 2. paralip. 4. c
 Philetus & Hymenæus à veritate exciderunt, resurrectionem factam dicentes 2. timoth. 2. c
 Philippi vocatio ioan. 1. f
 Philippus Nathanaeli Christum venisse indicat, quem promiserant Moyses & prophetae ioan. 1. g
 Philippus petit videre deum patrem ioan. 14. a
 Philippus adiortatus ab angelo, euangelizat eunucho cuidam Candacis reginae act. 8. c
 Philippus à spiritu raptus euangelizat ciuitatibus ciliensis act. 8. g
 Philippus Samaritanis prædicat Christum act. 8. a
 Philippi euangelistæ domum ingreditur Paulus, quatuor filias virgines prophetantes habentis actor. 21. b
 Philisthiim è quibus egressi gene. 10. b. paralipom. 1. a
 Philisthæos sexcentos occidit Samgar iud. 3. d
 in Philistinorum manus tradit deus Israelitæ, quod relicto ipso confisi fuissent in creaturis & idolis iudic. 10. b
 Philisthæis tradit deus Israelitæ ad idololatriam conuersos iudic. 13. a
 Philisthæos volens deus affligere, voluit Samsonem ducere Philisthæam vxorem, quæ occasio esset destructionis illorum iudic. 14. a
 Philistinorum segetes exurit Samson, incensis vulpiis caudis, & quare iudic. 15. a
 Philisthiim excecant Samsonem iudic. 16. c
 Philisthiim illudunt Samsoni iudic. 16. f
 Philisthiim pugna contra Israel 1. reg. 4. a
 Philisthæi asportant arcam in Azotum, collocantes eam iuxta Dagon deum suum 1. reg. 5. a
 in Philisthæorum regionem ebullunt villæ, & nascuntur mures 1. reg. 5. b
 Philisthæi percutiuntur à deo mariscis, ob arcam testamenti quam iuxta Dagon deum ipsorum constituerant 1. reg. 5. e
 Philisthæi remittunt arcam cum muneribus 1. regum 6. a
 Philisthæi tonante deo, de cælo conteruntur ad preces Samuelis 2. reg. 7. c
 Philisthæi rursum congregantur ad prælium contra Israel 1. reg. 13. a
 Philisthæi descendunt contra Saulem in prælium: quorum astutia factum fuerat vt Israelitæ carerent gladiis & armis 1. reg. 13. d
 Philisthæos profigit Ionathas, solo armigero comite, fiducia in deum 1. reg. 14. a b c
 Philisthæi congregantur contra Philisthæos 2. regum 17. a
 Philisthæi occiso Goliath, cuius viribus fidebat, diffugiunt, & occiduntur à deo 1. reg. 17. g
 Philisthæi traduntur à deo in manus Dauidis 1. regum 23. a
 Philisthæi congregantur contra Saulem. 1. regum 28. a
 Philisthiim occidunt Israelitas 1. reg. 31. a
 Philisthiim, spoliato Saule, deferunt caput eius in terram suam 1. reg. 31. c. 1. paral. 10. e
 Philisthiim audientes Dauidem vinctum esse in regem super Israelitæ, mouent prælium contra ipsum, à

quo percutiuntur 2. reg. 5. c d
 Philisthæos victos facit sibi tributarios Dauid 2. reg. 8. a
 Philisthæorum gigantes quatuor filij Arapha occiduntur à Davide 2. reg. 21. c d
 Philisthæi percuti ab Eleazaro, item à Semma 2. reg. 23. b
 Philisthæos percutit Dauid 1. reg. 19. b
 Philisthinos concitat dominus contra Ioram 2. paral. 21. d
 Phe per Philosophiam & inanem fallaciam seducamur, & à veritate euangelij ducamur ad præcepta hominum euangelio contraria cauendum colossen. 2. b
 Phinees & Ophni vide Ophni.
 Phinees, filius Eleazari exod. 6. d
 Phinees, filius Eleazari præpositus arcæ fœderis dei iudicium 20. d
 Phinees occidit Zambri & Cozbi simul fornicantes coram populo, & placatur deus num. 25. b
 Phinees laus eccl. 45. d
 Phinees filius Heli sacerdotis alter 1. reg. 1. a
 Phison fluuius gene. 2. b
 Phithom vrbs ædificatur à filiis Israel in Aegypto exod. 1. b
 Phygellus & Hermogenes defecerunt à Paulo 2. timoth. 1. c
 Pie volentes viuere in Christo, suæ persecutione patientur 2. timoth. 3. c
 Pias reges felices facit prouerb. 25. a
 Pietas vel impietas non deo, sed homini prodest, vel nocet. iob. 35. a
 Pictas sperat vitam æternam tit. 1. a
 ad Pietatem & fidem in deum exerceamur nos ipsi 1. timoth. 4. c
 in Pietatibus & conuersationibus sanctis simus 1. petr. 3. c
 Piger excitatur ad laborem prouerb. 6. a
 Piger laborem fugiens in egestate erit prouerb. 20. a. 21. a
 Pigri lapidatio eccl. 22. a
 Pigritia incommoda prouerb. 24. b
 Pigrorum iter quale prouerb. 15. c
 in Pigrum prouerb. 21. d. 22. b. 26. c
 Pignus dat Iudas nurui suæ Thamar, cum qua dormit: ad quam mittit vt recipiat gene. 38. e
 Pignora quando reddenda exod. 22. d. deuteronom. 28. b
 Pignoris loco non accipiendum quo commodè carere non potest proximus deut. 24. b
 Pignora non vi auferenda ab iis quibus mutauerimus aliquid deut. 24. c
 Pignora pauperibus post solis occasum reddenda, quibus carere non possunt deut. 24. c
 Pignoris loco non accipiendum vestimentum viduæ deut. 24. d
 Pignus & arrabo promissæ nobis felicitatis, spiritus sanctus, quo vincti & signati sumus, qui spem futuræ hereditatis confirmat in nobis 1. corinthior. 1. d. 5. a
 Pilatus solutus erat in die paschæ liberare vinctum vnum Iudæis ioan. 18. g
 Pilatus vult à Iudæis Christum condemnari secundam legem ioan. 18. e
 Pilati etiam iudicio Christus innocens ioan. 19. a
 Pilatus Christum esse Iudæorum regem confitetur, Iudæis negantibus ioan. 19. c
 Pilatus vult Christum cæsum dimittere, & non iudicare ad mortem ioan. 19. c
 Pilati vxor conatur Christum à morte liberare matt. 27. b
 Pilatus minus peccauit quam Iudæi ioan. 19. b
 Pilosus vir Elias 4. reg. 1. b
 Pinguis effectus Israel bonis & fructibus terræ promissionis dereliquit deum deut. 32. c
 de Piscina quæ erat Ierosolymis ioan. 5. a
 Pisces verbo dei creantur, daturque eis vis gignendi gene. 1. c
 Pisces mundi & immundi leuitic. 11. b. deuteronom. 14. b
 Pius solus deus apocal. 15. b
 Pios dominus de tentatione & afflictione eripit, vt Noe iustitiæ præconem, & Lot iustum 1. petri 2. b
 Pius bonæ promittuntur prouerb. 10. a
 Pij sola dei misericordia fidunt psal. 51. b
 Placatur deus oratione Moyfi exod. 32. d
 Placet deo & hominibus Samuel 1. reg. 2. e
 quod Placeret deo, beatum prædicat regina Saba Salomonem 3. reg. 10. b
 vt Placeamus deo per Christum, orat ipsum Paulus 1. corinthior. 10. 11

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- faciat in nobis quod placet ei hebr. 13. d
non ut Placeret hominibus, prædicaui Paulus euan-
gelium, sed deo à quo commissum ei erat 1. thess. 2. a
non Placendum sibi ob cognitionem libertatis Chri-
stianæ, sed ea vtendum ad ædificationem fratris ro-
ma. 15. a
si hominibus Placendo, prædicasset opera legis neces-
saria ad salutem, Christi seruus non fuisset Paulus,
qui per aliud, quam per ipsum solum vitam annun-
tiasset galat. 1. b
¶ Plagarum modus erat pro mensura peccati deut. 25. a
¶ Plagis quadraginta verberabantur, qui iudicij senten-
tia cædebantur deut. 25. a
qui sint qui Plagis multis, qui item paucis vulabunt à
deo luc. 12. f
¶ Plagus variis affligit Aegyptios deus, vt cognoscerent
ipsum esse solum deum, cui non esset similis in terra
Aegypti exod. 7. 8. 9. 10. 12.
¶ Plagus corporis Christi psal. 21. versu 18.
¶ Plagum cordis cognoscere, agnoscere se peccasse 3.
reg. 8. d
¶ Plangitur Iacob ab Aegyptiis 70. diebus genesis
50. a b
¶ Plangit Saram mortuam maritus Abraham gene. 23. a
¶ Plangit virginitatem suam filia Iephte à patre immo-
landa deo iud. 11. g
¶ Plangit David cum populo occisum Abner. 2. reg. 3. f
¶ Plangit Moyses Israelitis deut. 34. c
¶ Plangit mortuus ab altero propheta 3. re-
gum 13. f
¶ Planctus, vide Lamentatio.
¶ Planctus Israel ob incensos Nadab & Abiu. leuit. 10. b
¶ Planctus super mortuum quomodo fiebat à Iudæis 2.
reg. 3. f
¶ Plantauerat deus ortum in Eden. gene. 2. b
¶ Plantauit populum Israel deus in terra promissio-
nis 2. reg. 15. d
¶ Plantauit deus populum suum, & dedit ei terram Israel
2. reg. 7. b
¶ qui Plantat vineam, & quum est vt de fructu vineæ co-
medat 1. corint. 9. a
¶ Plantauit Paulus in officio euangelico, iactis Christia-
næ doctrinæ fundamentis 1. corint. 3. b
¶ Plantatio, quam nō plantauit deus, eradicabitur matt.
15. b. vt Pharisei, quibus deus fidem non dederat,
credent.
¶ in Plaustris nouo reducitur arca dei à Philisthæis 1.
reg. 6. b c
¶ Plebem suam quam præsciuit deus, eam non repulit
rom. 11. a
¶ Plenitudo Christi, est ecclesia in quam transfundit
virtutem & beneficentiam suam abundantissimè
ephes. 1. d
¶ Plorat populus agnoscens peccatum deut. 1. g
¶ Plorans Phaltiel, & quare 2. reg. 3. e
¶ Plorandum in hac vita, vt sine fine gaudeamus iacob.
4. d
¶ Plumarius Beseleel & Ooliab. exod. 35. d
¶ Ante quam Plueret deus, nubes siue fons è terra irri-
gabatur ipsam terram gene. 2. a
¶ Pluit quadraginta diebus & quadraginta noctibus
gene. 7. b c
¶ Pluit coturnices & man deus. exod. 16. c. num. 11. f g
¶ Pluit lapides ios. 10. c
¶ Pluuia de cælo dabatur terræ promissionis deut. 11. b
¶ Pluias temporibus suis daturus deus seruantibus præ-
cepta sua leuit. 26. a. deut. 11. b. 28. b
¶ Pluuia & imber in puluerem vertitur non custodien-
tibus præcepta deut. 11. b. 28. c
¶ Pluiam propter peccata populi aliquando deus non
mittit 3. reg. 8. d
¶ Pluiam tribus annis non dedit deus tēporibus Achab
3. reg. 17. a
¶ Pluuia immissa declarat deus famem remissam 2. reg.
21. c
¶ sine Pluuia & ventis traditurum se aquas ipsi Ioram
impio dicit deus, vt vel sic agnoscerent eum 4. reg.
3. c
¶ vt Pluiam stillare doctrinā suam optat Moyses deut.
32. a
¶ Pluiam orat à deo Elias, pronus in terram, & posita
inter genua sua facie 3. reg. 18. g
¶ Pluiam prænuntiat Eliseus ipsi Iosaphat & Ioram re-
gi Israel 4. reg. 3. b
¶ Polluit nomen patris sui filia sacerdotis fornicans
leuit. 21. b
¶ Polluebant nomen dei qui idolo Moloch consecrabat
filios suos leuit. 18. c. 20. a
¶ Polluitur nomen dei cum periuramus leuit. 19. c
¶ Pollutio nocturna qua expiatur deut. 23. b
¶ Polymitarius Beseleel & Ooliab exod. 35. d
¶ Pœna homicidij exod. 21. b. num. 35. b
¶ Pœna furis exod. 22. a
¶ Pœna damni facti exod. 22. a
¶ Pœna talionis gen. 9. a. exod. 21. c. leuit. 24. c. deut. 19. d
¶ Pœna idololatræ exod. 22. e
¶ Pœna per superbiam peccantis num. 5. d
¶ Pœna delinquantium deut. 25. a
¶ Pœnarum genera tria proponit deus Dauidi, famem,
bellum, & pestem, vt quod ex illis vellet, eligeret 2.
reg. 24. b
¶ Pœnitere deum more humano dicit scriptura, quan-
do immutat quod fecerat, vt de Saule legitur 1. reg.
15. c
¶ Pœnitentia non flebitur deus, immortum est quod sta-
tuit 1. reg. 15. f
¶ Pœnitentia deum fecisse hominē, vultque delere, & quare
gene. 6. b
¶ Pœnitentia deum mali quod miserat contra Israel 2.
reg. 24. c
¶ Pœnitentia Israelitis peccati, & idola proiciunt peten-
tes se liberari iudic. 10. d
¶ Pœnitentia Israelitis, Benjamin tribum esse deletam iu-
dic. 21. a c
¶ Pœnitentia Saule peccati, & non paritur ei, quia non
fidit deo 1. reg. 15. f
¶ Pœnitentia Dauidem peccati 2. reg. 12. d
¶ Pœnitentia Dauidem numerati populi 2. reg. 24. b
¶ Pœnitendi spatium querit Iob. iob. 10. d
¶ Pœnitenti peccatori vita promittitur ezech. 33. c
¶ Pœnitenti deus misericors promittitur deut. 30. a. iob
11. c. 12. c
¶ Pœnitentia siue conuersio vera ad deum iere. 4. a
¶ Pœnitentiam agere in corde suo & conuerti ad cor
suum, & agnoscere corde peccatum, id est 3. reg. 8. c
¶ Pœnitentia Iob. iob. 42. a
¶ Pœnitentia Dauidis vera 2. reg. 24. c. 12. c
¶ Pœnitentia Pharaonis simulata exod. 9. f
¶ Pœnitentia Saulis simulata 1. reg. 15. c
¶ Pœnitentia Antiochi simulata 2. mach. 9. b
ad Pœnitentiam expectat nos dominus sapien. 12. c. isa.
48. b
ad Pœnitentiam & conuersionem dedit deus 120. an-
nos hominibus ante diluuium gen. 6. a
ad Pœnitentiam & conuersionem hortatur dominus
Israelitis per prophetas 4. reg. 17. b. isa. 55. b
ad Pœnitentiam inuitat populum Ieremias. iere. 26. a
ad Pœnitentiam populum prouocat Samuel 1. re. 12. d
ad Pœnitentiam iubetur propheta reuocare filios Is-
rael ezech. 43. c
¶ Pœnitentibus siue reducentibus se ad cor suum, id est
conuersis toto corde & tota anima ad se, promittit
deus misericordiam deut. 30. a
¶ Pœnitentes & conuersi ad deum, constantes nomini
eius, accipiunt remissionem à deo 3. reg. 8. d
¶ Pœnitentia sua temporali mouit Achab dominum vt
ad tempus quædam remitteret ei, quem sciebat ab im-
pietate non recessurum 2. reg. 21. g
¶ Pœnitentiam Petrus vocat conuersionem
à nequitia act. 3. d
¶ Pœnitentiam dat deus, suumque donum est vt cogno-
scamus veritatem 2. timoth. 2. d. act. 5. e
¶ Pœnitentiam fieri per Christum, & remissionem pec-
catorum, prædicare oportet luc. 24. d
¶ Pœnitentiam dedit deus gentibus, vt vitam æternam
haberent per Christum act. 11. c
¶ Pœnitentiam & vitæ inuolutionem annuntiat Ioan-
nes ad Christi susceptionem, & remissionem pecca-
torum, populum præparans matth. 3. a
ad Pœnitentiam Ioannes perouocat Phariseos, metu
diuini iudicij matth. 3. c
¶ Pœnitent & reuertuntur multi percutientes pectora
sua, cum viderent Christo in cruce pendente ea que
fiebat luc. 23. g
¶ Pœnitentiam, & regnum cælorum appro-
pinquasset, Ioannes Christus, & apostoli prædicau-
runt matth. 3. a. 4. c. 10. a. marc. 6. b
¶ Pœnitentiam, opera pœnitentiæ, & in Christum fidem
prædicat Paulus, cum humilitate & lachrymis, act.
19. d. idem facit & Petrus, act. 2. f. 3. c
¶ Pœnitenti fratri remittendum matth. 18. c. luc. 17. a
¶ Pœnitent Iudam Christum prodidisse matth. 27. a
¶ Pœnitentia Esau nihil profuit, tamen cum lachrymis
hebr. 12. e
¶ Pœnitentiam salutarem operatur tristitia, qua quis ob
deum offensum dolet 2. corint. 7. c
ad Pœnitentiam non reuertentur, nullaque hostia ex-
piabunt peccatum suum, qui voluntarie peccant, &
deficiunt à Christo, reicientes eius hostiam, & alia
querentes hebr. 6. b. 10. e
¶ Ponderis æquitas leuit. 19. g. deut. 25. d. ezech. 45. d
¶ Ponderis iniquitatem damnat propheta osee 12. b
¶ Pontifex non ingreditur ad mortuum leuit. 21. b. c
¶ Pontifex à deo constituebatur, vt esset mediator inter
ipsum & homines doctrina & oratione, & vt offer-
ret munera & hostias pro expiatione suorum & po-
puli peccatorum hebr. 5. a. 8. a
¶ Pontifex noster CHRISTVS, in æternum sancto-
rum minister, inter deum & homines mediator in
cælis, in dextera patris à deo patre constitutus: qui
cum super terram esset, obtulit preces & orationes
patri suo cum lachrymis pro nobis, & exauditus fuit
qui potest compati infirmitatibus nostris, tentatus
per omnia absque peccato heb. 2. d. 3. a. 4. d. 5. b. c. 6.
d. 8. a
¶ Pontio Pilato traditur victus Christus matth. 27. a
¶ in Populos diuersos, & varias regiones diuisit & se-
parauit deus homines deut. 32. a
¶ Populos diligit deus deut. 33. a
¶ Populorum terminos & regiones constituit deus iuxta
numerus filiorum Israel deut. 32. a
¶ Populi duo in vtero Rebecæ gen. 25. c
in Populū assumit deus filios Israel sibi, vt ipse sit deus
ipsorum exod. 6. a. b. 19. a. deut. 4. a. c. 7. b. 27. b. 29. b.
2. reg. 6. d. 7. b
¶ Populus dei, populus Israel 3. reg. 8. f
¶ Populum suum Israel plantauit deus, & constituit in
terra promissionis 2. reg. 7. b
¶ Populum dei se fore, deoque se fide adhæsurum pro-
mittit Israel 4. reg. 11. d
¶ Populus ad radices montis stat, audiens loquentem do-
minum, non ausus transgredi terminos exod. 19. d
¶ Populus Israel murmurat ob laborem, punitur igne,
optat carnes, man fastidit, num. 11. a b
¶ Populi murmur, ob exploratæ terræ desperationem
num. 14. a. deut. 1. d
¶ Populus immolat in excelsis ante ædificatum templum
3. reg. 3. a
¶ Populi non deleti ab Israel fiunt ei tributarij iudic. 1. f
¶ Populi flagitia ezech. 22. g
¶ Populi contemptus in deum iere. 6. d
¶ Populis omnibus Christus missus salutaris luc. 2. c
¶ Populus dei, Christiani 1. petr. 2. b
¶ in Porcos abeunt demones matth. 8. d
ante Porcos non mittenda margarita matth. 7. a
¶ Porphyriam non comedebant Iudæi deut. 14. b
¶ Portas Gazæ vrbs sublata in humeros desert in
montem Samson media nocte iudic. 16. a
in Porta ciuitatis sedebant iudices, vt iudicarent po-
pulum deut. 22. b
in Porta ciuitatis sedet Booz, in qua reddebantur iu-
dicia. ruth. 4. a
¶ Portas omnemque potentiam inimicorum suorum se-
men Abrahæ, Christus possedit qui de diabolo triu-
phauit, asserens nos in libertatem gene. 22. d
¶ Portas & vim siue potentiam inimicorum suorum vt
possideat semen Rebecæ, optant parentes gene.
24. g
¶ Portæ inferi, potentiæque diaboli non præualebit ad-
uersus Christianum, vt cum de manu Christi rapiat
matth. 16. c. ioan. 10. e
¶ Portauit filios Israel deus in humeris, sicut homo in-
fantem, item super alas aquilarum, & assumpsit exo.
19. a. deut. 32. b
¶ Possessiones vendunt Aegyptij & Chananæi vt ha-
beant panem gene. 47. e
¶ Possessio Leuitarum, deus deut. 10. b
¶ Posteriora dei vidit Moyses, non autem faciem exo.
33. d
¶ Potens deus noster deut. 10. d
¶ Potentia dei non minuitur isa. 50. a
¶ Potentia dei cadit hostis, non nostris viribus isa. 31. d
¶ Potentiam suam vult deus omnibus esse notam isa. 33. b
cum Potentiore quomodo sit versandum eccle. 13. b
¶ Potentiam suam ostendit dominus in vasa iræ quæ su-
stinuit in multa patientia rom. 9. c
¶ Potestas omnis prouocatur vt verbo dei subdatur,
& det gloriam deo psal. 23
¶ Potestas omnis à deo est instituta rom. 13. a
¶ Potestatibus sublimioribus pareamus, & simus subiecti
rom. 13. a. 1. petr. 2. c
¶ Potestatem vlciscendi se à deo habere dicit Paulus ad-
uersus omnem inobedientiam rebellium, 2. corinth.
10. b. ad ædificationem tamen, non vt destruat, quam
sibi auferri optat, modo sui sint virtute consummati
2. corinth. 13. c
¶ Potus immundus leuit. 11. f
¶ Potum spiritualem biberunt Iudæi, & escam spiritua-
lem manducauerunt, in Christum venturum creden-
tes 1. corint. 10. a
¶ Præcepta decalogi exod. 20. a
¶ Præcepta decem in duabus tabulis scripta deut. 5. c
¶ Præcepta diuina scrutanda prouerb. 3. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Præcepta dei implenda deit. 6. a. 8. a
 Præceptis tuis inuult deus obediri, quàm victimas sibi offerri 1. reg. 15. c
 Præcepta domini fiant in charitate 2. ioh. b
 Præcepta dei si quis seruat, in illo manet, & ipse in eo 1. ioh. 3. d
 Præcepta dei obseruat, qui cognoscit deum, fidem perfectam, quæ coniuncta spei & charitati est, habens in Christum 1. ioh. 2. a
 Præcepta dei facientes non derelicturus est ipse deus. 3. reg. 6. b
 Præcepta custodientibus misericors est deus deut. 7. b
 Præcepta implentes Israelitæ, viuabant, id est effugiebant manus dei, non puniebantur, aut occidebantur deut. 4. a
 vt Præcepta impleant, discentes timere deum, præcipit deus legi Deuteronomium omni populo deut. 31. c
 Præcepta dei seruantibus, promittitur benedictio: nō seruantibus, maledictio exod. 23. a. leuit. 26. a c. deut. 7. b. 28. a
 quod contra Præceptum dei fecerit, abiicitur Saul à regno 1. reg. 13. c
 Præcepta dei filiis inculcanda deut. 6. d
 ad Præcepta seruanda exhortatur Moyses, beneficiorū dei commemoratione deut. 4. a. 29. a
 ad Præceptorum obseruationem hortatur Iudæos Iosue, commemoratis prius beneficiis dei erga ipsos iof. 24. a b c
 Præcepta dei vt custodiat, hortatur Dauid Salomonē 3. reg. 2. a
 Præcepta dei, ob hominum traditiones transgrediuntur Iudæi math. 14. a. vide dictionem Mandatum.
 Præcepta de charitate prouerb. 3. d
 Præcepta sanctissima, zach. 8. c
 Præcepta mandata erant Israelitis, vt uiuerent in eis, id est longo tempore perseverarent in terra promissionis deut. 32. g
 Præceptum & ritus edendi agni paschalis exod. 12. a
 Præceptum sabbati exod. 31. c
 Præcepta domini esse, non sua asserit Paulus quæ Corinthiis præscripsit 1. corinth. 14. g. idem facit vbiq; Moyses, dicens, Hæc dicit dominus.
 Præcepto dei, deoque mouente cor mulieris pascitur Elias esuriens à pauperrima 3. reg. 17. b
PRÆCVRSOR noster Christus hebr. 6. d
 Prædam diuidi ex æquo iubet deus nume. 31. d. deut. 20. c
 Prædam partiuntur inter se Israelitæ iof. 11. c
 Prædam quam acq̃uierant cum introducerant fratres suos in terram Chanaan diuidere inter fratres suos postquam reuersi essent iubet Iosue Rubenitis Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse iof. 22. b
 Prædam ex æquo diuidi iubet Dauid tam iis qui præliati erant, quàm lassi non poterat præliari 1. regum 30. f
 Prædam quam à Madianitis acceperant Israelitæ, in aureas accipit ab eis Gedeon iudic. 8. e
 Prædam à Madianitis raptā afferunt Israelitæ ad Moysen nume. 31. b
 Prædam vrbis Hai præcipit deus vt sibi & suis accipiat Iosue, quod & ipse facit iof. 8. a f
 ex Præda gratificatur Dauid omnibus amicis 1. regum 30. g
 Prædestinauerat deus ante mundi constitutionem, nos redimere sanguine filij sui, & per ipsum filium saluare: ac nos in filios per eundem adoptare, iuxta propositum voluntatis suæ, quo gratuitam suam in nos beneficentiam redderet orbi magis illustrem & dilucidam, quā nos sibi reconciliauit per dilectum filium suum ephef. 1. a. 2. timot. 1. c. 1. petr. 1. d
 Prædestinatos vocat Paulus quos & præscitos roman. 8. f
 Prædestinatos vocauit deus per prædicationem apostolorum, & iustificauit per mortem filij sui romano. 8. f
 ob Prædestinationem non est cum deo disceptandum rom. 9. d
 Prædicatores verbi sui se missurum promittit deus isa. 30. e
 Prædicatores euangelij missi vt homines à diaboli faucibus eriperent psal. 67. vers. 13
 de Prædicatoribus missis ad euangelizandum isa. 2. c
 Prædicaturus Isaias prius à domino mundatur isa. 6. b
 ad Prædicationis officium vocantur à Christo Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes math. 4. d
 Prædicari euangelium omni creaturæ iubet Christus marc. 16. d
 Prædicat Christus in nauī math. 13. a. marc. 4. a
 Prædicauit Christus palam, nihil in occulto. iohannis 18. d
 Prædicari non possunt nisi missi. rom. 10. c

qui Prædicat, sermones dei prædicet 1. petr. 4. c
 Prædicabant apostoli in templo, ignorantibus Scribis & Phariseis act. 5. d
 Prædicant apostoli in templo & circa domos euangelium Christi act. 5. g
 Prædicatibus apostolis deus incrementum, dabat verbo, attrahens quos credere volebat act. 2. g
 Prædicatio Petri secunda, quæ conuertuntur quinque milia hominum act. 2. a. 4. a
 Prædicatio Pauli, act. 13. c. & qualis fuerit 1. corinth. 2. a
 Prædicat Anna prophetissa Christum venisse omnibus ex Israel exspectantibus redemptionem per ipsum luc. 2. f
 Prædicare iubet Christus demoniaco sanato suam misericordiam, & bona quæ illi fecerat marc. 5. b
 Prædicatio Pauli verax dei præsidio, qui sermonem eius fecit efficacem 2. corinth. 1. d
 Prædicationis suæ inter gentes felicē successum Paulus per Christum deo adscribit rom. 15. d
 Prædicatione rei in speciem stultæ, nempe quod Christus in cruce passus sit pro nobis, placuit deo saluos facere credentes 1. corinth. 1. c
 Prædicatores non desistant hortari fratres ad pietatem Christianam 2. petr. 1. c
 Prædicatores aliud prædicantes quàm euangelium Christi, non recipiendi 2. ioh. c. nec aue eis dicendum.
 Prædicatores verbi dei debemus suscipere, & illis bona temporalia impartiri, vt cooperatores simus veritatis 3. ioh. c.
 Prædicabant apostoli quod viderant & audierant 1. ioh. 1. b
 Prædicatores mendaces describuntur quales sint, & quæ tormenta eos maneant 2. petr. 2. a b c
 Prædicari Christum quocunque modo, siue ob charitatem, siue ob inuidiam, gaudet Paulus philip. 1. b
 Prædo vendens hominem, moriatur deut. 24. b
 Præfati Salomonis 550. 3. reg. 9. d
 Prægnantem qui percussisset rixando exod. 21. d
 Prægnas vxor Phinees, audiens arcam dei captam, incuruat se & parit 1. reg. 4. d
 Prægnantes scinduntur à Manahem rege Israel 4. reg. 15. d
 Prægnantibus uæ in excidio Ierosolimorum, tam erit horrendum math. 23. d. 24. b
 Præd prælium docet deus 2. reg. 22. c. psal. 17. c
 Præmium pollicetur Saul percutienti Goliath. 1. reg. 17. c
 Præparanda deo corda, soli ei seruando & fidendo 1. reg. 7. a
 Præpositis nostris obediamus hebr. 13. c
 Præpositi filiorum Israel flagellati vociferantur ad Pharaonem exod. 5. c
 Præputia centum Philistinorum petit Saul à Dauid, vt ea occasione occidatur à Philisthæis 1. regum 18. f
 Præputium nihil prodest Christiano, aut circuncisio, sed obseruatio mandatorum dei 1. corinth. 7. d
 in Præputio si aliquis à deo vocatus sit ad Christum, ne velit circuncidi 1. corinth. 7. c
 Præputia lignorum auferenda leuit. 9. c
 Præscitos vocat Paulus quos prædestinatos rom. 8. f quos Præsciuit deus ex Iudæis, hos non repulit roma. 11. a
 In Præsepio nascitur Christus luc. 2. a
 Præsidendum in solitudine rom. 12. b
 Præuaricatio non est, vbi non est lex: non enim reputantur tunc peccata esse peccata, neque est quod irriter ad peccatum, quod certe facit lex rom. 4. c
 ad Prædium Pharisæus quidam Christum vocat luc. 11. f
 Præcatur Paulus eos quibus euangelizat, & consolatur 1. thess. 2. c. 4. a
 Præbyteros constituit Paulus per singulas ecclesias act. 14. d
 Præbyteros & episcopos, pro eisdem accipit Paulus act. 20. f. tit. 1. b
 Præbyteros quales constitui vult Paulus tit. 1. b
 Præbyteros Ephesiorum adhortatur Paulus, vt perseuerent in sincera doctrina act. 20. d
 Præbyteros hortatur Paulus, vt non ob turpe lucrū, sed propenso animo & ex charitate, neque ceu dominium exercentes aduersus clericos, sorte vocatos, eosque qui ad sortem & hereditatem æternam vocati sunt, sed sic vt sint exemplaria gregis 1. petr. 5. a
 Præbyteri qui bene præfunt, duplici honore digni; maxime qui annuntiant verbum euangelij. 1. timot. 5. c
 aduersus Præbyterum accusatio non recipienda, nisi sub duobus aut tribus testibus 1. timoth. 5. d. Vide

dictionem Episcopus.
 Pretio mortis Christi redempti Christiani, nulli hominum præter illius voluntatem debent seruire 1. corinth. 6. d. 7. d
 Pretiosus & carus erat sermo domini, raroque loquebatur manifeste in visione in Silo propter prophetā Ophni & Phinees 1. reg. 3. a
 Pretiosa dicitur fuisse anima Saulis coram Dauid, quia non occidit eum Dauid 1. reg. 26. d
 Præmatum tenet in omnibus Christus col. 1. c
 de Præmatu inter se contendunt discipuli Christi matt. 18. a. marc. 9. c
 Primi nouissimi, vide Nouissimus.
 Primitiarum lex nume. 5. a b
 Primitiæ sollicitæ deo reddendæ exod. 22. d. 34. d. leuit. 23. b. nume. 15. b
 Primitiæ & decimæ sacerdotibus præstandæ erant nume. 5. b. 18. b
 Primitiæ frugū quomodo offerendæ leuit. 2. d. deut. 26. a
 Primitiæ triennales Leuitis, pupillis, viduis & aduenis dandæ deut. 26. a
 de Primitiis ezech. 45. d
 Primitiarum panes multiplicans Eliseus dat populo esurienti 4. reg. 4. g
 Primitiis spiritus habentes, etiam redemptionem omnium fidelium expectantes in gemiscunt rom. 8. d
 vt Primitiæ quadam eorum qui cum spe resurrectionis dormiunt, Christus resurrexerit 1. corinth. 15. c. coloss. 1. c
 Primitiis Iudæorum, videlicet patribus existetibus sanctis, fieri non potest quin aliqui ex eis sint sancti roma. 11. b
 Primogenita paruipendens, vendit ea Esau fratri suo Iacob, lentis edulio gene. 25. d
 Primogenita dei erant exod. 13. a. 23. c. d. 24. c. leuit. 26. c. d. deut. 14. d. 15. d
 Primogenita quare deo offerebantur exod. 22. c
 Primogenita omnia, dei sunt: quorum loco accepit Leuitas in ministerium tabernaculi nume. 3. b. f. 8. c
 Primogenita hominis pretio redimebantur exod. 13. b
 Primogenitum asini mutabatur oue. exod. 13. b
 Primogenita Aegyptiorum moriuntur media nocte exod. 11. b. 12. c
 Primogenituræ ius non dandum ex affectibus filio dilectæ vxoris suæ, qui nō fuerit primogenitus, sed odiois suæ vxoris filio qui fuerit primogenitus deut. 21. c
 Primogenitus est Christus vniuersæ creaturæ inter fratres ceteros à deo adoptatos rom. 8. f. coloss. 1. c
 Primogenitus mortuorum Christus, qui primus resurrexit apoc. 1. b. 1. corinth. 15. c. col. 1. c
 Principes, dei ministri sunt, & ad quid rom. 13. a b
 Principum status mutantur, vt dona dei agnoscantur iob 12. c
 Princeps in terra Aegypti, Ioseph gen. 42. a
 Principes populi, sint sapientes, gnari & periti deu. 1. b
 ad Principes Israel exhortatio ezech. 45. c
 in Principes pauperū oppressores amos 4. a soph. 3. d
 Principes vrbis Ierusalem arguit dominus sopho. 3. a
 Principes Israel taxat propheta amos 6. a
 contra Principum tyrannidem ezech. 22. f. mich. 3. a c
 Principis impij sunt & ministri impij prouerb. 29. b
 eccl. 10. a
 Principi non maledicendum exod. 22. d
 Principibus simus subditi tit. 2. a
 Principum exercitus temeritas 2. reg. 2. c d
 Principes huius mundi Christum crucifixerunt per ignorantiam, nescientes sapientiam euangelicam 1. corinth. 2. b. act. 3. c
 Principes Iudæorum multi credunt Christo, non audent tamen confiteri, & quare ioh. 12. f
 Principis portio in terra promissionis ezech. 45. c. 48. e
 de Principis holocausto spontaneo ezech. 46. d
 Principis dona hereditaria ezech. 46. g
 Principes quinquagenarii ad Eliam missi per Ochoziam igne consumuntur 4. reg. 1. b
 Principum sapientiam non prædicat Paulus 1. corinth. 2. b
 Princeps pastorum, Christus 1. petr. 5. b
 Princeps potestatis aeris huius & mudi, diabolus, morte Christi pulsus à tyrannide ioh. 12. e. ephe. 2. a
 Principatus omnis caput, Christus coloss. 2. b
 de Principatibus & potestatibus demoniacis per se triumphat Christus, nos ab eis veluti opima spoliis reportans coloss. 2. c
 Prisca & Aquila, Pauli adiutores in euangelij prædicatione rom. 16. a
 Probanda omnia, & non quodcunque genus doctrinæ sine iudicio suscipiendum, neque omni spiritui credendum, videndum enim si ex deo sint 1. thess. 5. d. 1. ioh. 4. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Probatio spem nostram auget, dum considerates nos in afflictionibus non esse derelictos, fortius fidere discimus rom. 5. a

Probationem & cognitionem voluntatis diuinæ erga nos parit patientia rom. 5. a

Probemus & tentemus si simus in fide Christi 1. corint. 11. f. 2. corint. 13. b

Probemus & intelligamus quæ sit dei voluntas, nempe ut sancti simus, abinquentes à fornicatione, rom. 12. a ephes. 5. d. 1. thess. 4. a

Problema siue propositionem & obscurum sermonem proponit Samson sodalibus suis, de leone quem occiderat, ex cuius forti corpore cibus dulcis, id est mel, exierat iudic. 14. c

Procidit ad dominum Moyses orans pro Israelitis deut. 9. c

Prodigalitate prohibet Salomon. prouerb. 5. b

Prodigia in morte Christi matth. 27. f

Proditores Ziphai 1. reg. 23. c

Proficit Samuel, placens deo & hominibus 1. reg. 2. c

Non Prohibendi qui quocunque modo regnū Christi annuntiant, & euangelium promouent, etsi indigni alioqui videantur, ut docet Christus nolens prohiberi eum qui in nomine ipsius dæmonia eiiceret, etsi in comitatu discipulorum suorum non esset mar. 9. e. luc. 9. f

Proiecerant dominum Israelitæ, petentes regem hominem protegentem, qui deum regem saluatorem habebant 1. reg. 8. c

Prolicere sermonem dei, pro inobedientem esse 1. reg. 15. f

Promittit deus terram Chanaan exod. 34. b

Promissionis terra qualis deut. 8. b. 11. b

Promissionibus dei credendum 2. paral. 20. c

Promissionibus dei fides Abraham gene. 24. a

Promissiones omnes, quibus omnia bona promiserat deus, Iuxta impluit, impleturus & mala quæ comminatus est derelinquentibus eis pactum suum iof. 21. d. 23. d

in Promissionibus verax deus 1. reg. 3. c

Promissiones suas non retrahit deus, tametsi peccatores finis, tanta est eius, misericordia leuit. 26. g

Promissiones suas quibus promiserat terrā Chanaan, ut impleteret deus, introduxit Israelitas in terrā Chanaan, non propter eorum iustitiam: sic nobis dat vitam æternam promissam deut. 9. a

Promissiones suas implet deus erga illos qui toto corde ambulauerint coram ipso 1. reg. 2. a. 8. b. c

Promissiones dei dignis & fidelibus dantur, non autem indignis, ut videri potest de Heli, à quo ablatum fuit sacerdotium ob impietatem filiorum 1. regum 2. f

propter Promissiones suas ad Abraham, Isaac, & Iacob factas, omnia egit deus erga Iudæos exod. 2. d. 6. a. leuit. 26. g. deut. 4. c. 7. b. 1. reg. 12. d. 2. reg. 7. c. 4. reg. 13. d. 19. g. 20. b

propter suas Promissiones Dauidi factas non aufert deus totum regnum Salomoni, sed duas tribus reseruat ei 1. reg. 11. f

Promittit deus se futurum cum Gedeone, in liberando Israel iudic. 6. c

Promissio longæ vitæ honorantibus parentes exod. 20. c

Promissionum fide vrgetur deus psal. 88. versu. 19

Promissionum dei memor Iacob, quibus promiserat se futurum semper cum eo orat, & eas deo obtrudit. gene. 32. c

Promissiones suas obicit deo Moyses, orans pro peccato Israel exod. 32. c. deut. 9. d

Promissiones factas Abraham, impleri in Iacob precatur Isaac gene. 28. a

Promissiones dei cupit Dauid impleri 2. reg. 7. d

Promittit populus se facturum verba dei quæ præcepit exod. 24. a. b

quod Promiserimus deo, reddendum, aut peccabimus deut. 23. d

Promissio, Vide Fœdus.

PROMISSIO SALVTIS AETERNÆ.

1. ioh. 2. d. facta ab æterno ante conditum mundū, reuelata temporibus suis per prædicationem euangelij, ephes. 1. a. 2. timoth. 1. c. tit. 1. a. 1. petr. 1. d

Promissionem suam iuramento confirmauit deus, ne dubitemus eam nos accepturos hebr. 6. d. isa. 54. b

Promissiones dei, per illum fideles sunt & stabiles 2. corint. 1. d

ex Promissione dabitur hæreditas regni celorum fidelibus, non propter opera legis quæ fecerint galat. 3. c

Promissionis verbum Abraham & Iudæis reliquis factum rom. 5. a. c

Promissionis filij sunt, qui in Christum Abraham &

Isaac promissum credunt rom. 9. b

Promissam vitæ æternæ hæreditatem nondum acceperunt patres veteris testamenti, ut cum eis eam & nos accipiamus hebr. 11. g

Promissiones hæc magne, propria gloria & virtute dei donantur nobis, ut ipsi soli gloriam & potestiam tribuamus 2. petr. 1. a

secundum Promissiones suas deum misisse Christum saluatorem nobis, cantant Maria, idem cantat & Zacharias luc. 1. e. g

Promissiones suas deum implese, misso in terris filio docet Petrus act. 3. b. idem docet & Paulus act. 13. d

Promissis dei confirmati fideles, dent operam ut se purgent ab omni inquinamento corporis & animi 2. corint. 7. a

Promissionem accipient, qui patientes in tribulationibus fecerint dei voluntatem hebr. 10. g

Promissa dei expectamus 2. petr. 3. c

Promittit deus se futurum patrem fidelibus 2. corinth. 6. d

Promissio patris spiritus sanctus act. 1. a. 4. c

Promissionem sui aduentus non procrastinat ac rogat dominus, sicut impij existimant: sed longius spatium præscribit, quæ sua est longanimitas & mansuetudo, ut respiciamus interim nolens quinquam perire 2. petr. 3. c. d

Promissio dei de æterno templo, sacerdotio, & regno in Dauidis semine Christo psalm. 103

Promissionibus dei patribus nostris factis confirmatur ecclesia michæ. 7. d

Promissionum dei veritas psal. 104. versu. 11.

Pronus in terram cadit Iofue coram deo, conquerens Israel superari ab aduersariis iof. 7. b

Prophana & vaniloquia vitet episcopus, quæ pertrahunt ad impietatem 2. timot. 2. c

Propheta olim dicebatur videns 1. reg. 9. b

per prophetas solebat deus aliquando respondere consulentibus se 1. reg. 28. a

per Prophetas hortatur dominus Israelitas ad conuersationem ab idolis 4. reg. 17. b

Prophetis suis in visione, vel per somnium loquebatur deus: soli autem Moyse facie ad faciem locutus est nume. 12. b

Propheta nō surrexit in Israel sicut Moyses post mortem ipsius deut. 34. d

Propheta dei fidelis Samuel à deo quater ad hoc vocatus, ut per eum ipse loqueretur Israelitis 1. regum 3. d

ut Prophetam sciret esse in Israel, igitur & verum deū, petit à rege Eliseus mitti ad se Naaman quem sanaret 4. reg. 5. c

Propheta dei non potest loqui nisi quod deus ponit in os eius, ut docet Michæas 3. reg. 22. c

Propheta dei autoritas michæ. 3. c

Prophetarum commendatio ecclesiast. 49. c

Propheta verbo dei inobediens, occiditur à leone immisso à deo 3. reg. 13. d. e

Prophetæ magnæ autoritatis viri fuere erga reges 4. reg. 5. c

Propheta Nathan traditur Salomon erudiendus 2. regum 12. f

Propheta quidam missus præcepto dei corripuit Iero-boam de idololatria 3. reg. 13. a

Propheta præmonet Achab regem Syriæ Benadatur sum præliaturum contra ipsum 3. reg. 20. d

Propheta quidam à deo missus promittit victoriā contra Achab 3. reg. 20. b. c. e

Propheta iubetur à deo nihil accipere ab impio Iero-boam, ne cibum quidem & potum 3. reg. 13. b

Prophetam Abiam consulit Iero-boam de valetudine filij sui ægroti 3. reg. 14. a

Prophetas domini centum abscondit Abdias in spelunca, ne occidantur à Iezabel domina sua 3. regum 18. a

Prophetas dei esse occisos ita ut solus esset derelictus, dolet Elias 3. reg. 19. b

Prophetam percussuro Iero-boam corripientem eum, manus arescit: quæ ei restituitur oratione eiusdem prophetæ 3. reg. 13. a

Propheta cuiusdam mendacium, vide Mendacium 3. reg. 13. c

Propheta prophetauerunt de futura in nobis gratia & salute per Christum, quæ non suo, sed alio tempore accideret 1. petr. 1. b

Propheta multi Christum præsentem videre & audire cupierunt matth. 13. c. luc. 10. d

Prophetarum spiritus pronuntiavit in ipsis afflictiones & passionem Christi, & glorias quæ secuturæ erant 1. petr. 1. b. act. 3. d

Prophetarum scripturæ testantur remissionem peccatorum esse per Christum act. 10. g

iuxta Prophetarum scripta, Christum missum salutem omnibus gentibus, cantat Zacharias luc. 1. g

Propheta nobis proponuntur in exemplum patientiæ & afflictionis iacob. 5. c

Prophetarum & sanctorum sanguis in Babylone inuentus est apocal. 18. g

Prophetam si quis, quia dei propheta est, susceperit, is eandem mercedem quam fide accepturus à deo est propheta ille, accepturus est matth. 10. d

Propheta Abraham dicitur à deo gene. 20. b

Propheta Moyse erat Aaron, quod Pharaoni loqueretur quæ dixisset ei Moyses exod. 7. a

Prophetant Eldad & Madad in castris, spiritu sancto requiescente in eis num. 11. f

Prophetam seniores constituti à deo principes populi Israel cum Moyse num. 11. f

ut Prophetet omnis populus optat Moyses num. 11. f

Prophetat Paulus de resurrectione, cum dicit, in verbo domini 1. thess. 4. d

in Propheta & verborum eius derisores ezech. 33. g

in Prophetarum oses comminatio amos 5. c

ob Prophetarum contemptum minatur dominus Iudæis iere. 7. c

Prophetas siue prædicatores prohibent Iudæi verbum dei annuntiare isa. 30. b

Propheta prophetantes, id est psalmos & verba dei canentes, spiritu docti in instrumentis musicis 1. reg. 10. b

Prophetæ Eliseus psalte canente, & prænuntiat aquā exercitui Ioram impij, & Iosaphat pij, & victoriā de Moabitibus 4. reg. 3. b. c

Prophetas constituit dominus in ecclesia, qui interpretantur nobis scripturas 1. corint. 12. d

Prophetarum spiritus, ipsis prophetis auditoribus subiectus est 1. corint. 14. f

Prophetans vir velato capite, deturpat caput suum 1. corint. 11. a

Propheta vxori, Vide vxori propheta, 4. reg. 4. a

Prophetarum filij siue discipuli pauperes ædificant domum 4. reg. 6. a

Prophetarum quidam filius percussus & vulneratus, accedit ad Achab, à cuius ore extorquet iudicium contra seipsum, qui Benadad seruauerat, quem deus præceperat occidi 3. reg. 20. g

Prophetarum filij tempore famis de victu tentantur, dum agrestes herbas sibi vtunque in cibum colligunt, & edentes mortem in olla inueniunt 4. reg. 4. g

Prophetis Debora vxor Lapidoth iudicat Israellem iudic. 4. a

per Prophetissam Holdam consulit Iofias dominum 4. reg. 22. c

in Prophetissas mendaces ezech. 13. c

Propheta nobis promittitur Christus ex Iudæis, quæ debemus audire deut. 18. c

Propheta falsus quomodo dignoscendus deuter. 18. d. iere. 28. a

Propheta signis & miraculis à vera in deum dilectione & fiducia abducens non audiendus, sed occidendus deut. 13. a. 18. d

Propheta spiritum mendacem dat aliquando deus propter eos qui verbo suo nolunt credere 3. regum 22. c. d

Propheta falsi 850. vnus Elias dei propheta 3. reg. 18. c

Propheta falsi 400. consulunt bellum regi Achab contra Ramoth Galaad, dissuadente Michæa solo dei propheta 3. reg. 22. a. b

Prophetas vero (qui quādoque non solum verbis, sed etiam rebus & signis prophetant) imitaturus Sedecias pseudopropheta, cornua facit sibi, quibus ostendat ipsum Achab percussurum Ramoth Galaad. 3. reg. 22. b

de Prophetis falsis conqueritur Ieremias, quibus minatur dominus exitum iere. 14. b

Prophetarum & sacerdotum doctrinam mendacem arguit Ieremias, & eorum auaritiam iere. 8. c

Prophetas Baal omnes occidit Elias 3. reg. 18. g

Prophetiam dat deus cui vult, non habita ratione personæ, ut videre licet de Saule, & responsione cuiusdam qui de prophetis inter quos prophetabat Saul, dixit, Et quis pater eorum? quasi diceret, non ex patre & carnis propagatione, & c. 1. reg. 10. c

ad Prophetiam ex agricultura vocatus Eliseus à deo per Eliam 3. reg. 19. d

Prophetia Caiphæ ioh. 11. g

PROPHETIA, dei donum est, à spiritu dei datum, quæ non adducitur voluntate humana rom. 12. b. 1. corint. 12. b. 2. petr. 1. b

Prophetiæ spiritus, testimonium Iesu apocal. 19. c

Prophetiæ spiritus, differendique gratia de mysterijs dei, datur etiam aliquando impijs matth. 7. d

Prophetias & diuinæ scripturæ interpretationes ne aspernemur 1. thess. 5. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Prophetia donum vt nobis contingat eritendum i. corinth. 14. a
de Prophetia dono i. corinth. 14.
Propheticorum sermonum veram intelligentiam, quæ propria & humana interpretatione non habetur, habuerunt à deo apostoli 2. petr. 1. d
Propheticus sermo lucerna ardens in loco caliginoso, quos non intelligit quis nisi dies Christi dies nouæ legis illucescat ei, & euangelium veri solis iustitie, Christi, oriatur in corde illius 2. petr. 1. d
Propinquum se esse Ruth agnoscit Booz. ruth. 3. c
Propinquitati iuri quomodo cedebant Hebræi. ruth. 4. a b
Propitiatorij forma exod. 25. b. 37. a
Propitiatorij situs exod. 26. g
Propitium se futurum terræ populi sui promittit deus deut. 32. f
PROPI TIATIO pro peccatis nostris & totius mundi, Christus i. ioh. 2. a. 4. c
Propositionis panes leuit. 14. a
Propositionis panes necessitate coactus comedit Dauid i. reg. 21. b. marc. 2. d. luc. 6. a
Propositionem siue obscurum sermonem proponit Samson sodalibus suis de leone quem occiderat: ex cuius forti corpore, dulcedo, id est mel, exierat iudicum 14. c
Profelium seu aduenam vnum vt facerent Pharisei, & vt vnum gentilem in suæ religionis consortium pertraherent, mare & terram circuibant, gehennæ obnoxium reddentes eum duplo quàm ipsi essent math. 22. b
Prospere & aduersa à domino prouerb. 3. d
Prosperitas impiorum, & eorundem repentinus interitus iob 21. a b
Prosperitati infidelium non inuidendū psal. 36. versu 7
Prosteruntur Moyse & Aaron coram deo. nume. 20. a
Prostituli merces non offerenda deut. 23. c
Protektor noster deus psal. 17. e. 26. a. 30. a. 32. d. 70. a. 117. c. 143. a
Protectorem se offert deus ipsi Abraham gene. 15. a
Protectori Abraham deus prohibuit ne Abimelech adulterium cum Sara committeret gene. 20. b
Prouerbiū Quasi Nemrod robustus venator corā domino gene. 10. b
Prouerbiū, Num & Saul inter prophetas i. reg. 10. c. 19. d
Prouerbiū. Ab impiis egredietur iniquitas i. reg. 24. c
in Prouerbiū Israel futurum prædicit deus, si diis alienis adhæserit 3. reg. 9. b
in Prouerbiū fuerunt Iudæi, quod noluerint obedire præceptis dei deut. 28. d
Prouidentia dei erga seruos suos psal. 144. b. 146. b. prouerb. 15. a. 19. c. malach. 3. d
Prouidentia dei erga nos ab vtero matris nostræ psal. 138. versu 1.
Prouidentia dei non neganda eccl. 5. b
Prouidentia dei etiam erga passeres math. 4. g
Prouidentiam dei negantes arguit Isaias. isa. 10. d
qui Prouidentia dei fidem non habent, hac vita indigni iudicantur à propheta psal. 103. versu 38
Prouidentia dei etiam erga ingratos 3. reg. 18. a
Prouidentiam dei in extrema fame annuntiantibus leprosis non credunt Samaritani 4. reg. 7. b c
Prouidentia diuine omnia committenda eccle. 11. b
Prouidentia dei factum, quod Abimelech non dormierit cum vxore Abraham gene. 20. b
Prouidentia dei, nihil deest populo Israel in desertis deut. 2. b
Prouidentia dei mittit Isai Davidem ad fratres in castra i. reg. 17. b
Prouidentia dei Michol seruat Davidem maritum, per fenestram illum demittens, & patrem decipiens i. reg. 19. c
Prouidentia dei Saul cum suis opprimatur somno, à quo David aufert hastam & sceptrum i. reg. 26. b
Prouidentia dei, David cum Philistinis contra Saulē pugnaturs, ab exercitu remittitur i. reg. 29. a
Prouidentia dei occurrit seruis Aamalecæ qui Davidē ducit ad eos qui succederent Siceleg i. re. 30. c
Prouidentia dei feruntur Davidi lasso & esurienti ciuaria in desertum 2. reg. 17. g
Prouidentia dei immisus leo occidit prophetam inobedientem verbo dei, mortuumque ipse leo seruat cum asino 3. reg. 13. e
Prouidentia dei Elias pascitur à coruis 3. reg. 17. a
Prouidentia dei quod captiua Iudæa ducta ad Syros ad gloriam dei & Naaman salutem 4. reg. 5. a
Prouidentia dei alitur in aliena terra mulier Sunamitis, ob incredulitatem suam in verbum ipsius 4. reg. 8. a

Proximi res perdita non negligenda deut. 22. a
Proximi cura vnicuique commissa eccl. 17. b
Proximo mutuum dandum eccl. 29. a
Proximorum amor gratus deo & hominibus eccl. 25. a
Proximorum contemptores increpantur malach. 2. b
Proximus non infamandus eccl. 19. b
PROXIMVM nostrum agnoscamus, in quencunque inciderimus ope nostra indigentem, cumque iuuenus pro viribus, vt docet Christus in parabola Samaritani luc. 10. e
Proximo placendum ad eius ædificationem rom. 15. a
quæ Proximi sunt quærat Christianus, non quæ sua i. corint. 9. f
Proximi dilectio, legis est impletio rom. 13. c
Proximus non iudicandus à nobis iacob. 4. d
Ad Prudentiam & simplicitatem hortatur Christus ministros verbi math. 10. b. ad eandem omnes hortatur Petrus. i. petr. 4. b
Prudentia & affectus spiritus est, quod vitam se habere per Christum sentiens, pacem sectatur cum omnibus rom. 8. a
Prudentia spiritu repleti, vt facerent vestes Aaron exod. 28. a
sine Prudentia gens Iudæorum non prauident interitum ob adorata idola deut. 32. d
Prudens David in rebus omnibus i. reg. 18. b c
Prudentis mulieris oratio ad David, qua petit reuocari fugitium Absalom 2. reg. 14. a b c d e
Prudens mulier & pulchra Abigail. i. reg. 25. a
Prudens secundum carnem Ionadab 2. reg. 13. a
Prudentia carnis non innitendum abd. 1. c
Prudentia suæ innitentes, & in creaturis spem habentes, spretis dei consiliis, reprehendit Isaias. isa. 30. a
Prurigne percutit deus non seruantes præcepta deut. 28. c
Psallendum deo, ei que gratia agendæ iudic. 5. a
Psallendum deo spiritu & mente i. corint. 14. c
Psalmis, hymnis & canticis deo canendum cum gratiarum actione ephes. 5. d. coloss. 3. c
Psallente Dauide recedit spiritus dei malus à Saule i. reg. 18. c
Psallit fide David in cithara laudem & misericordiam dei, & recedit spiritus malus à Saule i. reg. 16. d
Psalte canente prophetat Elisæus, & prænuntiat aqua exercitui foram & Isaphat, & victoriā de Moabitis 4. reg. 3. b c
Psalmes queritur pro Saule agitato à spiritu dei maligno i. reg. 16. c
Psalmes elegans & egregius David 2. reg. 23. a
vt à Pseudoapostolis caueant, flens Paulus exhortatur Philippenses. philip. 3. d
Pseudoapostolorum quorundam, suppresso nomine, elationem taxat apostolus i. corint. 4. d
Pseudoapostolos operarios subdolos vocat Paulus, qui prætextu euangelij ventri suo seruiunt 2. corin. 11. c
Pseudopropheta quomodo dignoscendus deut. 18. d
Pseudopropheta miraculis à verbo dei abducenti nō credendum sed occidendum est deut. 13. a
Pseudopropheta 400. congregantur ante Achab 3. reg. 22. a. 2. paral. 18. a
de Pseudoprophetarum & sacerdotum doctrina, & eorum inextinguibili avaritia ezech. 22. e
Pseudoprophetarum miracula, ierem. 23. f
contra Pseudoprophetarum vitam iere. 23. b
in Pseudoprophetas populum docentes consilia cordis sui ezech. 13. a
Pseudopropheta non esse credendum ierem. 23. d
in Pseudoprophetas Iudæos, qui circumcisionem & id genus docebant populum philip. 3. a. tit. 1. c
pseudopropheta ex Christianis subintraturos in ecclesiam post discessum suum, præmonet Paulus act. 20. f
Pseudoprophetas surrecturos ante & post Ierosolymorum excidium, prædixit Christus qui discipulis suis aduersarentur math. 24. a
Ptolemæus rex Aegypti & Alexander Antiochi Nobilis filius inter se amicitiam statuunt i. machab. 10. e
Ptolemæi disidium cum Alexandro genero suo i. machab. 11. a
Ptolemæo mortuo regnat Demetrius i. machab. 11. b
Publicani & meretrices regnum dei ingrediuntur, & euangelio credunt math. 21. c
Publicani deum iustificat, iustum & iustificantem agnoscunt peccata sua confitentes: Pharisei dei consilium & euangelium per Christum oblatum spernunt luc. 7. e
Publicanis ne plus exigant quàm constitutum sit eis, præceptum dat Ioannes baptista luc. 3. c
Publicani & Pharisei parabola in eos qui se iustos

æstimantes, ceteros aspernantur math. 18. b
Pudicitia pericula vitanda eccl. 9. a b
Pueri irridentes Elisæum caluum, ab eo maledicuntur, & pereunt ab vris 4. reg. 2. d
Pueris angeli custodes constituti à deo math. 18. b
Pueri adducuntur ad Christum, vt eis manus imponat, quos prohibentes apostoli, reprehenduntur math. 19. b
Puerum amplectitur Christus, vt videamus quæ cura sint illi pueri marc. 9. f. 10. b
Puer efficiatur oportet in regno & ecclesia Christi, non sensu, sed malitia demittens se infra omnes qui primus & maximus haberi vult apud deum math. 18. a
Puerorum est regnum celorum, gratiamque illam cōdonationis peccatorum & participationis regni Christi illi soli recipiunt, & qui his similes euadunt math. 19. b
ad Puerorum maximam obseruantiam hortatur Christus vt maximi quique eos habeat, a que offendere & peccandi occasionem verbo vel facto dare caueat math. 18. a b. marc. 9. f. luc. 17. a. & quanta illorum cura sit ipsi & patri.
Pueri Christo in templo precantur salutem, hebraice Hosanna acclamant math. 21. b. marc. 11. b
Pueritia virginis coercenda pro. 12. c. 13. d. 23. b
Pugnator noster deus exod. 15. a
Pugnat pro Israelitis deus, ipsi sentibus exod. 14. d deut. 3. d
Pugnare deum contra se pro iniis macti agnouit Aegyptij exod. 14. f
Pulcherrima, Sarai vxor Abrahæ gene. 12. c d
Pulcherrima Rebecca gene. 24. b
Pulchra Rachel gene. 29. b
Pulchra mulier Abigail i. reg. 25. a
Pulchra Bethsabæe 2. reg. 11. a
Pulchra Thamar, soror absalom 2. reg. 13. a
Pulchra Thamar, filia Absalom 2. reg. 14. f
Pulchra Abisag. 3. reg. 1. a
Pulchra facie Ioseph expetitur à domina sua ge. 39. a
Pulcher Saul i. reg. 9. a
Pulcher David i. reg. 16. b
Pulcher Absalom 2. reg. 14. f
Pulchritudine mulierum idololatrarum capti homines à parentibus piis orti, libidinatur cum eis, vnde diluuium gene. 6. a
ne ob Pulchritudine vxoris suæ occideretur dicit ea sororem suam esse Isaac gen. 26. b
Pulcem se confitetur David, quem persequatur Saul i. reg. 26. d
Pulvis homo gene. 3. d. 18. d
Puluerem iactat super caput suum Iosue, & in terram pronus cadit coram domino orans ios. 7. b
Puluerem caput aspergebant Hebræi dolentes i. re. 4. c
Puluerem pedum ministri verbi excutiant in contemptores verbi euangelij math. 10. b
Puluerem pedum suorum excutiant Paulus & Barnabas in Iudæos, euangelium reicientes act. 13. g
Pne Puniretur Heli, nullis sacrificiis potuit fieri i. reg. 3. d
vt Pupillam oculi custodiuit Israel deus deuter. 32. b
Pupillam oculi tangit, qui Christianos tangit & affligit zachar. 2. b
Pupillo iudicium facit deus deut. 10. d
Pupilli decimis alebantur deut. 14. d
Pupillorum oportet misereri in iudicio ecclesia. 4. b. prouerb. 13. a
ob Pupillorum & viduarum oppressionem abducuntur Iudæi in exilium ezech. 22. a
Pupillus non afficiendus damno. exo. 22. d. deut. 24. d
Pupilli iudicium non peruertendum deut. 24. d
Pupilli iudicium peruertens, maledictus deut. 27. c
Pupillis aduenis, & viduis relinquentia sunt reliquæ messis, vindemiæ, & oliuarum deut. 24. d
Pupillis dabantur primitiæ triennales deut. 26. a
Purgatio peccatorum nostrorum facta per Christum hebr. 11
vt Purgamenta huius mundi & omnium peripsentia se dicit Paulus i. corint. 4. c
Purificatio Leuitarum num. 8. b
Pusillanimes consolandi i. thess. 5. c
Puteum Bethsabæe foderat Abraham gene. 21. d
Puteos quos foderant serui Abraham obturant inuidi Palestini gene. 26. c
Puteos Abraham, quos abstruxerant Philistini, refodit Isaac: alios item plures fodit gene. 26. d e g
in Puteo abscondi Achimaas & Jonathan, nuntiantes Davidi consilium Achitophel, fallunt nuntios Absalom 2. reg. 17. e
Pygargum poterant Iudæi comedere deut. 14. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ Pythones ne consulamus deut. 18. b
Pythones moriantur leuit. 20. d
Pythone habentem mulierem consulit Saul, 1. reg. 28. a. b. vide Samuelem fuscitatum.
Pythones auferuntur à Iofia. 4. reg. 23. e

Q

¶ **Q**uerendus deus toto corde, & inuenietur deuteron. 4. d
¶ **Q**uerunt Christum turbæ non vt credant in eum, sed vt fiantur pane, & nihil eis desit ioan. 6. c
¶ **Q**uerere sententiam dei, dicitur populus, qui à iudice querit quid præcepta & leges dei dicant de lite aliqua quæ acciderit exod. 18. c
¶ **Q**uæ Quæstiones suscitant & rixas magis, quàm ædificant, ab his doctrinis caueamus 1. timoth. 1. a
¶ **Q**uæstiones stultas de lege, quæ contentiones pariunt, fugiant Christiani 1. timoth. 2. d. tit. 3. c
¶ **Q**uestionarios, quæstum ex doctrina dei facientes 1. timoth. 6. a
¶ **Q**uæstus magnus est, esse pium & fidelem, & habere sufficientiam 1. timoth. 6. b
¶ **Q**uestuarios, prætextu verbi dei aliud docentes lucrari gratia 1. timoth. 6. a
¶ **Q**ueritur Gedeon deo Israellem à Madianitis affligi iudic. 6. c
¶ **Q**uærela viuamur, vt nemo iure conqueri possit de peccatis phil. 2. 1. thess. 3. d
¶ **Q**uærela gelazuit Paulus 1. thess. 2. b
¶ **Q**uiet ab omnibus inimicis filij Israel iof. 22. a
¶ **Q**uiet simus, monet Paulus 1. thess. 4. c
¶ **Q**uinquagenarios constituit Moyses super populum exod. 18. d
¶ **Q**uinquagenarios tres vicissim mittit ad Eliam Ochozias pro sanitate recuperanda, quos ignis de cælo assumpsit 4. reg. 1. c

R

¶ **R**abba obsidetur à Ioab. 2. reg. 11. a
¶ **R**abbath vrbs Ammonitarum expugnatur à Dauid. 2. reg. 12. g. 1. paral. 20. a
¶ **R**abbi sue magister noster ab hominibus vocari amabant Scribæ & Pharisei: quod Christianis suis prohibet Christus matth. 23. a
¶ **R**achel pascit greges ouium patris gene. 29. a. b
¶ **R**achel verecunda flet, osculata à Iacob, quem nesciebat fratrem esse patris sui gene. 29. b
¶ **R**achel pulcherrima gene. 29. b
¶ **R**achel dat marito ancillam suam in coniugium vt habeat liberos gene. 30. a
¶ **R**achel conqueritur marito de infecunditate eius gene. 30. a
¶ **R**achel & Lia pascunt greges suos gene. 31. a
¶ **R**achel abscondit idolis patris, deludit ipsum gene. 31. e
¶ **R**achel furatur patris idola gene. 31. c
¶ **R**achel moritur in pariendo Benjamin gene. 35. c
¶ **R**achel filij gene. 46. b
¶ **R**achel vt esset fecunda, precabatur populus nubenti mulieri ruth. 4. c
¶ **R**adix germinans fel & absynthium in corde infidelis hominis deut. 29. c
¶ **R**adix & genus Dauid, Christus rom. 15. c. apoc. 22. c
¶ **R**adix Iudæorum sancti patres rom. 11. b
¶ **R**aguel sacerdos Madian. exod. 2. c
¶ **R**aguel tradit Tobie iuniori filiam suam vxorem. tob. 4. c
¶ **R**aguel parat sepulchrum Tobie. tob. 8. b
¶ **R**aguel iubet parari conuiuium, datque dimidiam partem possessionis suæ Tobie. tob. 8. d
¶ **R**aguel dimittit à se Tobiam vnâ cum vxore tab. 10. c
¶ **R**ahab caupona abscondit exploratores, quos adiurat vt secum faciant misericordiam, sicut ipsa cum eis fecit iof. 2. a. c
¶ **R**ahab confitetur deum Israel esse verum deum qui fecerit omnia mirabilia in Aegypto iof. 2. b
¶ **R**ahab habitatio datur in medio Israel. iof. 6. d
¶ **R**ahab seruatur & omnia quæ illius erant in excidio Iericho. iof. 6. d
¶ **R**ahab meretrix, fide non periit cum impiis heb. 11. e
¶ **R**ahab meretrix iustificata operibus quæ fidem suam testabantur iacob. 2. d
¶ **R**ama ædificatur à Baasa rege Israel, & destruitur iussu Ase 3. reg. 15. c
¶ **R**ama incepta ædificari à Baasa, diruitur ab Ase 3. reg. 15. e
¶ **R**amatha erat domus Samuelis, & ibi iudicabat Israellem 1. reg. 7. d
¶ **R**ameffes datur in possessionem Iacob & filiis eius gene. 47. c

¶ **R**ameffes vrbs ædificatur à filiis Israel in Aegypto exod. 1. b
¶ **R**ami naturalis oleæ, Iudæi dicuntur à Paulo, quibus deus non peperit rom. 11. c
¶ **R**amoth Gelaad obsident Achab & Iosaphat 3. reg. 22. a
¶ **R**anæ super omnem terram Aegypti exod. 8. a. b
¶ **R**apiuntur bona non custodientibus dei præcepta deut. 28. d
¶ **R**apiuntur virgines in Silo choreas ducetes in vxores reliquis Benjamin iudic. 21. d
¶ **R**aptors alienarum rerum, regnum dei non possidebunt 1. corint. 6. b
¶ **R**aphael occurrit Tobie, quem ad patrē introducit tob. 8. a
¶ **R**aphael promittit Tobie sanitatem tob. 5. c
¶ **R**aphael comite proficiscitur Tobias iunior ad Gabelum tob. 5. d
¶ **R**aphael rogatus à Tobia ad quæ medicamenta cor piscis, fel & iecur conferant, declarat tob. 6. b
¶ **R**aphael hortatur Tobiam ad coniugium Saræ, docetque eum sanctitatem nuptiarum tob. 6. c
¶ **R**aphael rogatu Tobie pergit ad Gabelū, à quo reddito chirographo pecuniam recipit tob. 9. a
¶ **R**aphael aperit Tobie omnem gestæ rei & conditionis suæ veritatem tob. 12. b
¶ **R**ationale iudicij quale. exod. 28. c. 39. b
¶ **R**ationis propriæ iudicio non fidendum deut. 12. a. prouerb. 3. a. 12. c. 14. b
¶ **R**ationem pro seipso redditurus est vnusquisque ante tribunal Christi rom. 14. b
¶ **R**atio reddenda de spe nostra in Christum, si quis infidelis interroget: sed id faciamus cum timore & modestia 1. petr. 3. c
¶ **R**asin rex Syriæ interficitur à rege Assyriorum 4. reg. 16. b
¶ **R**asæ magnanimitas 2. machab. 4. f
¶ **R**azon suscitatur aduersarius à deo contra Salomonem conuersum ad idola 3. reg. 11. c
¶ **R**ebecca, filia Bathuel filij Nachor. gene. 22. d
¶ **R**ebecca pulcherrima gene. 24. b. 26. b
¶ **R**ebecca prompta alacritas in seruiendo proximo gene. 24. c
¶ **R**ebecca voluntas interrogatur à parentibus, an velit nubere ipsi Isaac gene. 24. g
¶ **R**ebecca proficiscenti ad Isaac, benedicunt parentes ipsius gene. 24. g
¶ **R**ebecca sterilis, pro qua orat Isaac gene. 25. c
¶ **R**ebecca consulit deum, quod duo colliderentur in vtero eius gene. 25. c
¶ **R**ebecca parit Esau & Iacob gene. 25. d
¶ **R**ebecca matris consilio & astutia præripit Iacob benedictionem Esau gene. 27. a
¶ **R**ebecca consulit ipsi Iacob vt in Mesopotamiam fugiat, ne occidatur à fratre gene. 27. g
¶ **R**ebecca ex vno concubitu Isaac patris nostri, Iacob & Esau concepit rom. 9. c
¶ **R**ebellis, imperio iudicis vel sacerdotis iuxta dei legem iudicantis, occidebatur deut. 17. c
¶ **R**ebelles in Moyse igne pereunt numer. 17. e
¶ **R**ebellis populus Israel vult reuerti in Aegyptum nume. 14. a. b
¶ **R**ebelles semper fuere deo Israelitæ, & mortui sunt deut. 9. d
¶ **R**ebellis populus increpatur à Moyse nume. 20. b
¶ **R**ebellio Core, Dathan & Abiron num. 16. a
¶ **R**ebellis populus Israel deut. 31. g
¶ **R**ecalcitrauit Israel pinguis factus & satur bonis terræ promissionis deut. 32. c
¶ **R**ecessit à deo suo, reliquit deum suum, cōuersus ad idola Israel, impinguatus & incrassatus bonis terræ promissionis deut. 32. c
¶ **R**ecedendū à deo, fidendo alij quàm ipsi. deut. 11. b
¶ **R**ecedere à tergo dei, & seruire idolis 1. reg. 12. d
¶ **R**ecedente deo à Samfone, recessit & ipsius fortitudo iudic. 16. e
¶ **R**echab, princeps exercitus Isobeth 2. reg. 4. a
¶ **R**echab & Baana occidunt Isobeth regem Israel propter quod à Dauid occiduntur 2. reg. 4. b. c. d
¶ **R**echabarum obedientia Iudæis proposita, eorum inobedientiam arguit propheta iere. 35. a
¶ **R**ecipere Christum, est credere in eum ioan. 1. b
¶ **R**ecconciliauit nos sibi deus per Christum, non imputans nobis peccata ad suam gloriam rom. 5. b. colof. 1. c. 2. corinth. 5. d
¶ **R**ecconciliationis per Christum factæ ministerium accepit Paulus à deo 2. corinth. 5. d
¶ **R**ecconciliationem cum fratre adhortatur Christus matth. 5. d
¶ **R**ecconciliationem cum fratre ante ponit Christus sacrificiis matth. 20. d. marc. 10. c

¶ **R**ecordatus deus fœderis sui, non inferet amplius diluuium secundum promissionem suam gene. 9. c
¶ **R**ecordatus deus promissionum suarum, condonat peccata confitentibus se esse peccatores leuitic. 26. g
¶ **R**ecordatus fœderis sui deus, vult liberare Israellem à seruitute Pharaonis exod. 2. d. 6. a
¶ **R**ecordatus deus Abraham, id est propter ipsum Abrâ, liberavit Lot gene. 19. f
¶ **R**ecordatur dominus Rachelis, faciens eam fœcundâ gene. 30. b
¶ **R**ecordatur dominus Annæ, cum dat ei sterili conceptum 1. reg. 1. c
¶ **R**ecordatur nostri deus, cum afflictos à se nos liberat 1. reg. 1. b
¶ **R**ecordari præcipit deus beneficiorum suorum & potentie suæ, quibus in periculis confirmemur, ne metumus aduersarios deut. 7. c
¶ **R**ecordentur beneficiorum dei, Moyses hortatur Iudæos deut. 8. a
¶ **R**ectoris officium eccl. 32. a
¶ **R**ectum coram deo faciendum exod. 15. g
¶ **R**ecta ante conspectum dei facit Asa. 3. reg. 15. b
¶ **R**ectum nobis videtur, ne faciamus: sed tantum quod præcipit nobis deus deut. 12. a. b
¶ **R**ectum quod sibi videtur, quisque facit in Israel, carenti rege & iudice, conuertunturque ad idola iudic. 17. c
¶ **R**ectus deus deut. 32. a
¶ **R**eddidit deus Adonibezec id quod aliis fecerat iudic. 1. b
¶ **R**edemit deus gentem in populum, & liberavit misericordia sua de manu Pharaonis exod. 15. c. deut. 9. d. 2. reg. 7. d
¶ **R**EDEMPTIONEM debere fieri per sanguinē Iesu Christi, erat destinatum ante mundi constitutionem, quæ nouissimis temporibus manifestata est 1. petr. 1. d
¶ **R**edemptio æterna à vana nostra conuersatione, & sanctificatio facta per sanguinem Christi ephes. 1. b. hebr. 9. c
¶ **R**edemptor omnium, Christus 1. corinth. 1. d. 1. timoth. 2. d
¶ **R**edemptionem pro multis animâ suam posuit Christus matth. 20. d. marc. 10. c
¶ **R**edemptionem nostram præcipiens in die iudicij luc. 21. f
¶ **R**eductio populi à Babylone iere. 30. a
¶ **R**efugij vrbes iof. 29. a. num. 35. a. deuter. 19. a. 4. g
¶ **R**efugij ciuitates ordinantur iof. 20. g
¶ **R**efugium nostrum deus 2. reg. 22. a. psal. 9. b. 17. a. 45. a. 93. d. 143. a. iere. 16. d
¶ **R**egeneratio spirituum per Christum in ecclesia isa. 65. c
¶ **R**eges, vide Rex.
¶ **R**egina Saba venit ad audiendam sapientiam Salomonis 3. reg. 10. a. 2. paral. 9. a
¶ **R**egiones à quibus diuisæ gene. 10. a
¶ **R**egiones constituit deus populos, iuxta numerum filiorum Israel deut. 32. b
¶ **R**egiones Iudæorum albæ erant ad messem tunc cum Christus venisset, & pronæ ad euangelij susceptionem ioan. 4. e
¶ **R**egnabit deus in perpetuum exod. 15. e
¶ **R**egnabat deus super Israelitas, antequam peterent regem 1. reg. 12. c
¶ **R**egnare fecerat deus Salomonem 3. reg. 3. a
¶ **R**egni lex 1. reg. 8. c. 10. d
¶ **R**egnum Saulis innouatur in Galgala 1. reg. 11. d
¶ **R**egnum suum super totum Israellem exaltatum esse à deo & confirmatum, cognouit Dauid post ædificationem suam domum 2. reg. 5. c
¶ **R**egnum Davidis crescit, & Saulis decreuit 2. reg. 3. a
¶ **R**egnum occupat Adonias inscio patre, & præter dei verbum 3. reg. 1. a
¶ **R**egnorum mutatio, opus dei est iob 34. b
¶ **R**egni Israelitici finis ostenditur amos 8. a
¶ **R**egni Israel finis ob peccata 4. reg. 17. a
¶ **R**egni Iuda finis prædicitur à domino 4. reg. 23. f
¶ **R**egni stabilimentum, rex sapiens eccl. 10. a
¶ **R**egnis quatuor mundi daniel. 7. e
¶ **R**egnorum quatuor successio zacha. 6. a
¶ **R**egnum dei & sapientiam qua placere deo in gubernando populo petit Salomon & reliqua, diuinitæ scilicet & gloria, quæ adiecta sunt ei à deo 3. reg. 3. b
¶ **R**egnum dei sacerdotale, populus Israel audiens vocem ipsius, & peccatum custodiens exod. 19. a
¶ **R**egnum Christi describitur in benedictione Iudæ gene. 49. b
¶ **R**egni Christi descriptio, & cuiuscunque regni bene instituti isa. 32. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

de Regno Christi incarnati prophetat Salomon, & gentium vocatione psal. 71. versu 1.
de Regno Christi promissionem confirmat deus isa. 54. b.
Regnum Christi æternum isa. 9. b. daniel. 7. g.
qui Regnare ipsum super se noluerunt, occidi iubet Christus luc. 19. d.
Regnare oportet Christum, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis 1. cor. 15. d.
Regnum dei nobis datum esse suo beneplacito, non ob rem aliquam docet Christus: idcirco ne timeamus hortatur luc. 12. d.
in Regnum filij sui, quo nihil hebet charius transtulit nos dominus, per illum redemptionem & remissionem peccatorum faciens coloss. 1. b.
in Regnum Iesu Christi æternū introitus abunde supeditatur operantibus fide & charitate 2. petr. 1. c.
Regnum Christi æternum, luc. 1. c. & non temporale ioan. 18. f. g.
Regnum Christus suis disponit, sicut & pater ipsi disposuit, cunctis vitæ futuræ deliciis & gloria secum pariter fruituris luc. 22. c.
Regnum dei paratum electis à constitutione mundi, qui operibus misericordiæ testati fuerint se dei benedictos esse math. 25. c.
in Regnum dei per multas tribulationes intratur act. 14. d.
Regno dei digni habebimur, si tribulationes patiamur 2. thess. 1. b.
Regnum dei non consequentur, nec possidebunt qui opera faciunt ad quæ mouere eos caro, galat. 5. d. qui fratres suos fraudant & circumueniunt 1. cor. 6. b. homines primæ generationis vitiis corrupti, quos carnem & sanguinem vocat Christus 1. cor. 15. f.
Regnum dei proximum esse certò nos scire vult Christus, parabola fici, cum viderimus signa ab eo prædicta math. 24. c.
REGNUM CÆLORVM, regnum dei, pro euangelio, cognitione euangelij, & ecclesia per euangelium congregata math. 13. g.
Regnum cælorum appropinquasse iubentur apostoli annunciare math. 10. a. & miracula operari.
Regni cælorum mysteria recipiunt & intelligunt, quibus datum est à deo math. 13. b. marc. 4. b. luc. 11. b.
Regnum dei non est situm in sermone, sed in virtute cælesti: quæ animos hominum deo subiiciat 1. corinth. 4. d.
Regnum dei cum virtute venturum prædicat Christus apostolis, futurumque ut non diu à morte sua virtute incredibili prædicaretur orbi gloriosus & saluator math. 16. d.
Regnum dei puerorum est, & similitum math. 19. b. marc. 10. b.
Regnum dei non ingreditur, nisi cui renato de super à spiritu sancto datum sit ioan. 3. a.
ad Regnum dei quod quis vocetur, & in eo bona opera faciat ex dei misericordia est, ut declarat parabola patrisfamilias mittenti seruos in vineam matt. 20. a.
in Regnum cælorum magno impetu intrant turbæ & publicani ab eo tempore quo ad poenitentiam hortatus est Ioannes, violenti omnia post habentes, Phariseis contemnentibus math. 11. b.
Regnum cælorum perpusillum cum adhuc Christus prædicaret, sed quod breui ad fines vsque mundi dilatatum sit omnibus regnis superius iuxta parabolam grani sinapis math. 13. c.
ad Regnum dei multi diuinitus vocati sed perpauca tamen qui eam gratiam amplectantur, indignos se eo facientes, rebus huius seculi addicti luc. 14. d.
in Regnum cælorum diuites confidentes in diuitiis ingredi difficile est apud deum math. 19. c. marc. 10. b. luc. 18. e.
Regnum Christi inualiturum, & totum orbem occupaturum, parabola fermenti prædicat Christus matt. 13. e.
REGNUM DEI INTRA NOS EST luc. 14. c.
propter Regnum cælorum, ut illud expeditius annuntiet, si quis se castrat, & absque vxore viuat, is cælibatus coniugio præstat math. 19. b.
Regnum dei ante omnia queramus, & iustitiam eius, dantes operam ut quamplurimi illud agnoscant math. 6. d.
Regnum cælorum violenti posthabentes omnia, rapiunt & ingrediuntur, patrem, matrem, &c. relinquentes math. 11. b.
Regnum cælorum non ingrediuntur Pharisei, & populum ingredi prohibent math. 13. b. luc. 11. g.
Regnum dei venisse, id est Christum promissum mira-

culis comprobatur, quæ spiritus sancti virtute operabatur ipse Christus math. 12. c.
Regnum dei quando venturum esset, Christum interrogant Pharisei, quale Davidis inter eos fuerat, regnum dei arbitrati luc. 14. e.
Regnum Davidis Christum restitutum credabant Iudæi, videntes ipsius in Ierusalem ingressum marc. 11. c.
Regnum Israel si restitutum esset, interrogant Christum apostoli act. 1. a.
Regnum huius mundi, Christi factum est apocalyp. 11. c.
Regnum Christo dignum optat Paulus Corinthiis, & ut cum ipsis, regnet 1. cor. 4. b.
Regnum dei & potestas floret deuictio diabolo accusatore Christianorum apoc. 12. e.
NE REGNET PECCATVM in nobis obediendo concupiscentiis eius adhortatur Paulus romanor. 6. b.
Regula æqua leuit. 19. g.
REGVLAM CHRISTI qui sequitur pax dei super illum galat. 6. d.
in Regula eadem permaneamus, idem omnes sentientes nullis nimirum prædictis legis opus esse, ad æternam promissam salutem philip. 3. d.
RELIGIO VNDA & immaculata apud deum quæ sit iacob. 1. d.
Relinquere, vide Derelinquere.
non Relinquit nos deus omnino, memor promissionum suarum deut. 4. e.
se non Relictum Iosue promittit deus ios. 14. b.
Relinquentes deum, & alii quam ipsi fidentes, ab ipso deo affliguntur ios. 24. e.
Relinquentes filij Israel deum, & fidentes creaturis, traduntur à deo in manus Philistinorum iud. 10. b.
quod Reliquissent dominum Rubenitæ arbitrati filij Israel, increpant eos, quibus amice purgât se Israelitæ ios. 22. d. e.
Relinquentes patrem, matrem, &c. propter Christum & euangelium, multò plura accepturi & in hoc seculo & in futuro math. 19. d.
Reliquiæ populi Israel seruandæ iere. 21. g.
Reliquiæ Iudæorum saluandæ & vehementer multiplicandæ isa. 65. b.
Reliquiarum Iudæici populi conuersio iere. 23. c.
Reliquias Israel saluandas probat Paulus testimonio isaie rom. 9. f.
Reliquiæ Iudæorum per electionem gratiæ dei saluantur rom. 11. a.
Reliquias Israel esse saluandas testatur ipse Paulus, & alij apostoli ad Christum conuersi rom. 11. c.
Reliquias quæ illi saturatæ superfuerant, defert Ruth ad socrum suam Noemi in victum ruth. 2. d.
Remissio siue libertas, annus iubilæus, quinquagesimo quoque anno leuit. 25. b.
Remissio debiti anno septimo deut. 15. a.
de Remissione peccatorum grauita, ab apostolis & aliis prædicata per vniuersum orbem psalm. 18. versu 1.
REMISSIO peccatorum per Christum act. 21. f. coloss. 1. c.
Remittendum ex corde fratribus in nos delinquentibus exemplo Christi coloss. 3. b. quod & Christus ipse docet parabola, sicut & ipse remittit nobis: alioqui intolerabilem ipsius iram expectemus: quæ nihil penitus remittens, cuncta à nobis debita exigit math. 6. c. 18. c. luc. 17. a.
Remittenti proximo fiet à deo remissio eccl. 28. a.
non ut Remissio sit pauperibus, qua in otio viuant, ita subueniendum est, & iis qui largiuntur sit tribulatio & angustia, sit ad inopiam ex nimia liberalitate redigantur 2. cor. 8. c.
Renascerimur per verbum dei permanens & æternum, quod euangelizatum est nobis 1. petr. 1. d.
nisi quis sit Renatus ex aqua & spiritu sancto, & ab eo edoctus, non potest regnum dei ingredi, & Christo credere ioan. 3. a.
Renati gustauerunt certe ex dono suæ regenerationis, quod suauis est dominus 1. petr. 2. a.
Renati omnem malitiam & omnem dolum, &c. depouant, & quasi modo geniti infantes lac doctrinæ verbi dei concupiscant, lac rationabile, diuinum & spirituale, non humanum & animale, ex quo debemus adulescere, & incremento spiritualis vitæ proficere in virum perfectum 1. petr. 2. a.
Renes accincti in comedendo agnum paschalem exod. 12. b.
ut Renouemur per spiritum sanctum, siue ut redimeret & mūdaret à peccato, & seruiremus ei in sanctitate, iustitia & sobrietate, venit Christus tit. 3. b.
nisi quis **RENUNTET** omnibus quæ possidet,

suum discipulum esse non posse duabus similitudinibus propositis docet Christus: vna de ædificaturo domum, altera de commissuro prælium, qui sumptus non prius subduxerant, si quis enim sit eius discipulus, si tribulationes oriantur, infumēda sunt omnia, facultates, amici, nomen, vita: & quicquid homo in hac vita habere potest, relinquendum potius, quam à verbo dei recedendum luc. 14. f.
de Reprobis qui post contemptum verbum euangelij, quod nequeunt recipere, magis excæcatur matt. 13. b. marc. 4. b. luc. 8. b.
ne Reprobis officeretur Paulus, vita præstitit quod verbo docuit 1. cor. 9. d.
Reprobum se minime esse dicit Paulus, & quare 2. corinth. 13. c.
Reprobum se haberi optat Paulus si modo honestate vitæ, sui probatos se ostendant 1. cor. 13. c.
Reptilia terræ creantur verbo dei gene. 1. c.
Reptile immundum leuit. 11. f.
Repudium permittit Moyses deut. 24. a.
Repudij libellus quare Iudæis permissus math. 19. a. marc. 10. a.
Repulerant dominum Israelitæ petentes carnes numer. 11. d.
Requiem nullam dat deus inobedientibus præceptis suis deut. 28. g.
Requiem promittit Moyse deus exod. 33. e.
Requiem se daturum populo suo inimicis promittit deus 2. reg. 7. b.
Requiem à deo dari nuribus suis orat Noemi, vxor Elimelech ruth. 1. b.
Requies Israelitarum, terra promissionis deut. 12. b.
Requies animabus ferentibus Christi iugum matt. 11. d.
in Requiem dei ingrediemur, si crediderimus, heb. 4. a. ad quam inuitamur.
Requies tribulatis 2. thess. 1.
Requiescent ex spiritu dei sententia in posterum à laboribus suis, quicunque in domino morantur apocalyp. 14. c.
Requieuit deus die septimo, cessauitque à creando gene. 2. a.
Resipiscencia populi Israelitici ierem. 3. g.
Resipiscencia donum dei est thren. 5. d.
ad Resipiscenciam exhortatio sopho. 2. a.
ad Resipiscenciam vocat dominus Samariam osee 14. a.
Resipiscere omnes vult deus, nolens aliquos perire, idcirco patienter agit, & pro lenitate & mansuetudine sua longius spatium præscribit aduentui suo 2. petr. 3. c.
Respha, filia Aia, concubina Saulis 2. reg. 3. b.
Respha materna viscera erga suspensos 2. reg. 2. b.
Respicier super nos deus, si seruauerimus præcepta dei leuit. 26. b.
Respicens deus labores manuum Iacob, ditauit eum gene. 31. f.
Respicit deus filios Israel afflictos, ut eos liberet exod. 2. d.
Respicit populum Israel à deo petit Moyses exod. 33. d.
ut Respiciat populum suum petit Israel deut. 26. d.
Respexit deus afflictionem filiorum Israel, mittendo Moysen ut eos liberaret exod. 4. g.
Respicere dicitur deus populum, quando dat ei escas ruht. 1. b.
Respicens deus afflictionem quam patiebantur Israelitæ à Philistinæis, præcipit vngi Saulem in regem 1. reg. 9. c.
Respicens videt afflictionem deus, cum liberat ab afflictione, ut Annam liberauit dando ei filium, quo liberauit eam ab opprobrio sterilitatis 1. reg. 1. b.
Respublicæ florent regnantibus iustis prouer. 28. b. 29. a. b.
Respublicas seruat, non vis, sed consilium prou. 11. b.
Resurrectionem Christi prædixit David act. 2. d. e.
Resurrectionem suam prædicat Christus apostolis suis math. 17. d.
Resurrectione se recepturum propria virtute animam suam, vitam suam, quam positurus erat pro redemptione ouium, prædicat Christus ioan. 10. c.
Resurgunt in morte Christi corpora multa math. 20. f.
RESURREXIT CHRISTVS psal. 15. versu 11. & 48. versu 16. math. 28. a.
in Resurrectione Christi mota terra psal. 67. versu 9.
Resurrectionis Christi virtus osee 6. a.
non Resurrexisset Christum, custodes sepulchri pecunia à sacerdotibus accepta testantur: sed ipsum furatos fuisse discipulos, sicque hodie credunt Iudæi math. 28. c.
Resurrexisset Christum secundum quod dixerat, annuntiant angeli mulieribus luc. 24. a. ioan. 20. c.
Resuscitatum Christum adorant mulieres, & tenent

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- pedes eius matth. 28. b. iohan. 20. e
- Resurrexit Christus veluti quadam primitiæ eorum qui cum spe resurrectionis dormiunt 1. cor. 15. c
- Resurrexit Christus propter iustificationem nostram rom. 4. d
- post Resurrectionem suam Christus apparet Mariæ Magdalene marc. 16. c
- post Resurrectionem suam quibus visus sit Christus 1. cor. 15. b
- Resurrexisset Christum non credunt apostoli nuntiantibus mulieribus, luc. 24. b. quibus eam incredulitatem exprobat marc. 16. c. luc. 24. f. iohan. 20. e
- Resurrexisse se volens Christus discipulis ostendere, ingreditur ad eos ianuas clausas, pacem eis precatus, & ostendens eis manus, latus, & pedes iohan. 20. e. marc. 16. c. luc. 24. f
- Resurrexisse Christum Thomas non prius credit, quam digitum immiserit in locum clauorum iohan. 20. f
- Resurrexisse se Christus agnoscendum exhibuit proficiscentibus in Emmaûta quam resurrectione annuntiant & illi aliis luc. 24. e
- Resuscitatus Christus, manifestat se apostolis piscantibus iohan. 21. a
- Resurrectio Christi corde à nobis **C R E D E N D A**, vt salui fiamus rom. 10. b
- per Resurrectionem Iesu Christi nos speramus possumus iri hereditarij vitæ æternæ 1. petr. 1. a
- post Resurrectionem apostoli tunc intellexerunt quid significaret Solutio templum hoc iohan. 2. d
- Resurrexisse Christum testatur apostoli signis & prodigiis act. 4. g
- Resurrectio & vita. Christus iohan. 11. c
- Resurrexisse. Christum secundum scripturas prædicauit Paulus 1. cor. 15. a. 2. timoth. 2. b
- Resurgere cum Christo, & spiritum accipere quo transformemur ad alacriter faciendam legem rom. 6. a
- Resurrectionis Christi ad vitam erimus participes, si illi complantati fuerimus, eisdem fructus iustitiæ per carnis mortificationem proferentes rom. 6. a
- vt Resuscitet Christus in se credentes, voluntas patris est iohan. 6. d
- Resurrecturos multos Iudæos ad prædicationem euangelij dicit Simeon luc. 2. e
- vt ad Resurrectionis gloriam perueniret Paulus resuscitatus per Christum, lubens configurabatur, contemplabatur, & imitabatur mortem ipsius, tribulationes perferendo philip. 3. c
- si Resurreximus cum Christo, terrena non sequenda, sed cælestia coloss. 3. a
- Resurrectionis spem ostendit Machabæus 2. mach. 12. g
- de Resurrectione mortuorum prophetia daniel. 12. a
- Resurrectionem prophetat Iob iob 14. b
- Resurgent fideles omnes quemadmodum & Christus à deo suscitatus 2. cor. 4. c
- de Resurrectione mortuorum futura, qualis, quomodo, & quando 1. corinth. 15. b. per totum philip 3. d. 1. thess. 4. d
- Resurrectio prima apoc. 20. b
- Resurrectionem negant Sadducæi, quam confitentur Pharisei matth. 22. c. marc. 12. b. luc. 3. d. act. 23. c
- per Resurrectionem ad vitam optant fideles pro mortalitate sibi dari immortalitatem 2. cor. 5. a
- quod Resurrectione ex mortuis per Christum annuntiarent apostoli, coniciuntur in carcerem act. 4. a. 5. e
- Resurrectionem prædicantem Paulum alij irridunt, alij rursus cupiunt audire act. 17. g
- in Resurrectione qui bona fecerint, vitam æternam habebunt qui verò mala, iudicabuntur iohan. 5. e
- in Resurrectione neque nubent mulieres, neque viri ducent eas in vxores matth. 22. c
- in Resurrectione vitam angelicam victuri matth. 22. c
- in Resurrectione iustorum rependetur iis qui pauperibus, non diuitibus & amicis conuiuia celebrarint luc. 14. c
- Resurrectionem iam esse factam dicebant Philetus & Hymenæus, excidetes à veritate & fide 2. timot. 2. c
- Re tribuit deus vnicuique iuxta iustitiam & fidem 1. reg. 26. d
- Re tribuit deus Dauidi iuxta iustitiam manuum eius 2. regum 22. b
- Re tribuit deus odio persequentibus se, & eos percutit & affligit deut. 32. f
- Re tribuit deus in tempore inimicis suis deut. 32. e
- Re tribui sibi quicquam non vult diues Berzellai, qui Dauidem fugitiuum pauperat 2. reg. 19. f
- Reu nascitur gene. 11. c
- Reum Beelzeem reedificationem templi prohibet 1. esdr. 4. b
- Reuelatus sermo domini nõ fuerat Samueli, antequam quater fuisset vocatus, id est non apparuerat, nec locutus fuerat ei deus in visione 1. reg. 3. b
- Reuelare aures alicuius, pro indicare ei aliquid 1. reg. 20. c. 2. reg. 7. d
- Reuelare auriculam alicuius dicitur deus, quum eum alloquitur, & aliquid prædicit 1. reg. 9. c
- Reuelatus est aperte deus domui Leui in Aegypto, quam elegit sibi in sacerdotes 1. reg. 2. f
- Reuelatio aduentus Christi ad iudicium, à fidelibus expectatur 1. cor. 1. a
- ne Reuelationum magnitudo Paulum extolleret, datus est illi stimulus carnis 2. cor. 12. b
- Reuertitur ad nos deus, si reuertamur ad ipsum deuter. 30. b
- Reueris ad se promittit deus misericordiam deut. 30. a
- vt Reuertatur ad populum suum, orat deum Moyses nume. 10. d
- Reus constituitur, vt iudicium & iustitiam faciat 3. regum 10. b
- Rex iustus, regni stabilimentum prou. 29. a. b. sapient. 6. d. eccle. 10. a
- Rex qualis esse debet deut. 17. d. 1. reg. 12. c
- Rex ne habet plures vxores, ne auertatur coreius à fiducia in deum deut. 17. d
- Regibus ebrietas fugienda prou. 31. a
- Regis ius 1. reg. 8. b
- Regibus quinta pars soluitur ab Aegyptiis gene. 47. f
- Regis cor in manu dei prouer. 21. a
- à Regis indignatione cauendum prou. 16. b
- suo Rege puero infelicitas, sub nobili vero, prosperitas eccl. 10. d
- Regem Iuda ad iudicium & iustitiam adhortatur Ieremias iere. 22. a
- Regem sapientem constituit dominus super populum quem diligit 2. paral. 1. c. 9. c
- Reges facit foelices pietas prou. 25. a
- Reges & principes subinde mutantur ob peccata populi prou. 28. a. eccl. 10. a
- Rex legat Deuteronomium deut. 17. d
- Regum salus & victoria à deo psal. 143. versu 11.
- Regum honorificemus, & ei simus subiecti 1. pet. 2. c
- pro Regibus & aliis principibus orandum 1. timot. 2. a
- ad Reges & maiores populi exhortatio psal. 2.
- Rex non poterat constitui super Iudæos, nisi Iudæus fuisset deut. 17. c
- Regem non habentes Israelitæ, quisq; quod sibi rectū videtur facit, conuertentes se ad idola iudic. 17. c
- Regem petunt Israelitæ nolentes deum regnare super se 1. reg. 8. a. b
- quod Regem hominem protectorem petierint, arguit Israelitas Samuel, qui ante ipsum, deum pro rege habebat, propositis dei misericordiis 1. reg. 10. c. 12. b
- Rex cum populo in malitia perseverans peribit 1. regum 12. d
- Rex constituitur inuitus Saul 1. reg. 10. d
- Rex Ioas docetur ab Ioiada sacerdote 4. reg. 12. a
- Regi Saul mittit Isai lagenam vini, asinum onustum panibus, & hædum 1. reg. 16. d
- Reges Israel pij recensentur, nempe Dauid, Ezechias & Iosias eccl. 49. a. item Iosaphat & Asa. 3. reg. 15. b. 22. c
- Rex Iosias auditis sermonibus Deute. perterritus flet, & exauditur à deo 4. reg. 22. c. d
- Regem Achab confidenter arguit peccati idololatriæ Elias missus à deo 3. reg. 18. c
- apud Reges fuere in magna autoritate propheta in corripiendo 4. reg. 5. c
- Rex Israel vocat Eliseum patrem suum 4. reg. 6. e
- Rex Salomon petit à deo sapientiam, qua regat populum 3. reg. 3. b
- Rex Salomon hortatur populum ad orationem & custodienda dei præcepta 3. reg. 8. f
- Rex Salomon timetur à populo vidente sapientiam ipsius 3. reg. 3. d
- Rex Achab odit Michæam vnicum dei prophetam, quod ei verum diceret, & 400. falsos prophetas amplectitur 3. reg. 22. b
- Regi Ieroboam & aliis inducibus populum ad idololatriam & fiduciam in aliud quam in solum deum mortem grauissimam minatur deus 3. regum 14. b. c. 16. a. d
- Regem impium Ochoziam iussus Elias ab angelo dei increpat, quod consulisset Beelzebub 4. reg. 1. d
- Reges à filiis Israel & Ios occisi iof. 12. a. b. c. d
- Reges quinque absconsi in spelunca, producti, coram Israelitis occiduntur, & suspenduntur iof. 10. c. d. e
- Rex Hai comprehensus suspenditur in patibulo iof. 8. e. f
- Rex Israel, Ela nomine, ebrius occiditur à seruo suo Zamri 3. reg. 16. c
- Reges Edom 1. paral. 1. c
- Rex seculorum immortalis, inuisibilis, & c. 1. timoth. 1. d
- Regem Iudæorum se esse Christus Pilato in terroganti respondit, nolens aduersari veritati matth. 27. b. quod negant Iudæi Pilato contrarium consistente iohan. 19. c
- Regem vt ipsum constituerent, cognoscens Iesus turbas venturas, fugit in montem iohan. 8. b
- Reges & sacerdotes dei patris, Christiani à Christo constituti apoc. 1. b. 5. c. 1. petr. 2. b
- Reges terræ fornicati sunt cum meretrice apoc. 17. a
- Rhamnus non recusat dominari arboribus iudicum 9. b
- de Rhode puella act. 2. c
- Ridet Abraham audiens promitti sibi vetulo filium gene. 17. c. ridet & Sara gene. 18. b
- Ridentibus nunc, vix, & quare luc. 6. d
- Rigauit Apollo 1. cor. 3. b
- Ritus gentium non recipiendus super mortuos deuter. 14. a
- Rixa, opus carnis galat. 5. d
- de Rixantibus lex exod. 21. c
- de Rixarum suscitatione, vide prouer. 10. b. 15. b. 17. c. 28. a. 23. d. 26. c
- inter Rixantes duos fratres Hebræos pacem componere nititur Moyses exod. 2. b
- Roboam regnat pro Salomone 3. reg. 11. g
- Roboam secutus consilium iuuenum, populo dura loquitur, & priuatur regno Israel 3. reg. 12. c. 2. paral. 10. a
- Roboam dehortatur deus, misso propheta Semeia, ne contra fratres suos Israelitas prælietur 3. reg. 12. c. f
- à Roboam deficiunt decem tribus 2. paral. 10. d
- Roboam regnum, voluntate dei diuisum est 2. paral. 11. a
- Roboam imperat super Iudam & Benjamin 3. reg. 12. d. 2. paral. 11. a
- Roboam cum Ieroboam congressurus, à domino per Semeiam desistere a pugna admonetur 2. paral. 11. a
- Roboam ædificat ciuitates 2. paral. 11. a. b
- Roboam vxores, filij & filie 2. paral. 11. d
- Roboam moritur 3. reg. 14. g. 2. paral. 12. d
- Roboam imprudentia & temeritas eccl. 47. d
- non Roboratur homo in formidine sua, nihil potest ex se, sed ex solo deo qui solus fortis dat aliis fortitudinem vt possint omnia 1. reg. 2. b
- vt Robustus sit & confortetur, nihil timendo aduersarios hortatur deus ipsum Iosue iof. 1. b
- Rogat Paulus eos quibus euangelizat 2. thess. 2. a
- Rogat Paulus & obsecrat Thessalonicenses, vt viuant iuxta euangelium 1. thess. 2. c. 4. a
- Roma concubina Nachor gene. 22. d
- Romani mittunt epistolas ad reges & regiones in Iudæorum protectionem 1. mach. 15. c
- Romani & Spartiæ fœdus renouant cum Simone fratre Machabæi 1. mach. 14. c
- Romanorum rescriptum ad Iudæos 1. mach. 8. c
- de Romano imperio vaticinium Balaam nume. 24. d
- Romanos venturos timent Iudæi, qui accipiant ipsorum locum & gentem iohan. 11. f
- Romanum se dicit Paulus, quod sciret ad sui liberationem hoc facere, cum metus magnus esset in omnibus gentibus nominis Romani act. 16. g. 22. f
- Romani neminem condemnabant indicta causa act. 25. e
- Romanis euangelium prædicandum esse per Paulum prædicitur act. 23. d
- Romam appulit Paulus act. 23. d
- Romani non prohibent Paulo euangelium nuntiare omnibus ad eum venientibus in domum suam, solum permanere permittentes, vnico tantum milite adhibito act. 28. e. g
- Ros in solitudine, qui & man siue manna exod. 16. c
- Rore caligantes cæli deut. 33. d
- Rore super vellus descenso, terra per circuitum velleris sicca, certò cognoscit Gedeon se à deo missum liberatorem Israel iud. 6. a
- Rorem cæli precatur Isaac dari filio suo Iacob gene. 27. d
- Rorem & pluuiam non dedit deus tribus annis temporibus Achab. 3. reg. 17. a
- Rore cæli precatur Moyses benedici Iosue deut. 33. b
- vt Ros fluere doctrinam suam optat Moyses deut. 32. a
- Rotarum visio ezech. 10.
- Ruben nascitur gene. 29. g
- Ruben concubuit cum concubina patris sui gene. 35. d
- Ruben nititur liberare Iosue de manibus fratrum suorum gene. 37. d
- Ruben arguit fratres de peccato quod commississent vendendo fratrem gene. 42. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

à Ruben primogenito ablatum sacerdotium, & datum
 Leui: similiter regnum ad Ephraim concessit, &
 quare gene. 49. a
 Ruben benedicitur deut. 33. a
 Ruben & Simeon genealogia genef. 46. b. exod. 6. c.
 1. paral. 5. a
 Ruben, Gad, & media tribus Manasse, diuites in peco-
 ribus petunt sibi dari locum pecoribus suis trans
 Iordanem ad orientem num. 32. a
 Rubenitis præcipiunt Moyses & Iosue vt armati præ-
 cedant fratres suos in terram Chanaan: quibus obe-
 diunt deut. 3. c. iof. 1. c
 Ruben tribus & Gad cum dimidia tribu Manasse re-
 mittuntur in suam possessionem iof. 22. a
 Ruben, Gad, & Manasses ædificant altare immensæ
 magnitudinis iuxta Iordanem iof. 22. c
 quare Ruben non sint data primogenita 1. paral. 5. a
 Rubenitæ interficiunt Agarenos, & eorum taberna-
 cula occupant 1. paral. 5. b
 Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse transferuntur
 in Assyrios ob idololatriam 1. paral. 5. d
 Rubenitarum habitatio iof. 13. b. nume. 32. f. deut. 3. b.
 1. paral. 5. b
 Rubus ardens, & non comburens exod. 3. a
 Ruinam præcedit exaltatio, & gloriam deiectio
 prouerb. 18. c
 in Ruinam ne essent eis, prohibet deus populo iunge-
 re amicitias cum Chananæis, ne uel à fide in deum &
 fiducia abducerent exod. 34. b
 in Ruinam vt essent Iudeis, reliquit Chananæos deus,
 contra cuius præceptum ipsi Iudæi cum eis fecerant
 fœdus iudic. 2. a
 Ruituros multos Iudæos contradicentibus eis & ex-
 pugnantes Christum, prædicat Simeon luc. 2. c
 Ruth inuenit gratiam coram oculis Booz ruth. 2. b
 Ruth colligit spicas in agro Booz, quibus nutriat so-
 crum suum ruth. 2. a. b. c. d
 Ruth beneficia erga socrum suam Noemi, reputans
 ipse Booz, propter ea ipsi benefacit ruth. 2. c
 Ruth defert reliquias ciborum suorum, quibus satura-
 ta fuerat, ad socrum suam Noemi in victum ruth. 2. d
 Ruth socrus suæ suauiter dormit ad pedes Booz ruth. 3. a
 Ruth defert hordei mensuras ad Noemi, quas à Booz
 acceperat ruth. 3. d
 Ruth ducit Booz vxorem ruth. 4. a
 Ruth nubenti precabatur populus vt esset fœcunda
 sicut Rachel & Lia fuerant ruth. 4. c
 Ruth parit filium Obed ruth. 4. d

S

Saba regina venit ad audiendam sapientiam Salo-
 monis 3. reg. 10. a. math. 12. d
 Sabbatum benedicit, sanctificatque deus in quo ces-
 sauerat à creando gene. 2. a
 Sabbatum præcipitur, in quo ne ignem quidem lice-
 bat accendere exod. 16. e. 20. b. 31. a. 34. c. 35. a. leuit.
 19. a. f. 23. a. 26. a. deut. 5. b
 Sabbathi sanctificatio præcipitur iere. 17. e
 Sabbatum ideo instituit deus, quod septimo die ces-
 sasset à creatione nouarum rerum exod. 20. b
 Sabbatum iussit obseruari deus in memoriam quietis,
 quam præstiterat Iudæis, liberando eos à dura
 seruitute Pharaonis deut. 5. d
 Sabbatum institutum vt requiescerent animalia &
 serui exod. 23. b
 Sabbatum, signum inter deum & homines, quod ipse
 sit qui sanctificat nos: quodque septimo die cessa-
 uerit à creandis nouis rebus exod. 31. c. d
 Sabbathi transgressores reprehendit Nehemias 2. e. f. d.
 13. b
 Sabbatum dei deus populo in signum dominationis
 suæ ezech. 20. b. c
 Sabbathi sacrificia ezech. 46. b
 Sabbathi violati increpat deus populum suum exod.
 16. f
 in Sabbatho qui collegerat ligna lapidabatur nume.
 15. d
 Sabbatho pugnare nolentes Iudæi, interimuntur 1.
 machab. 2. d
 Sabbatho tentat Nicanor Iudam aggredi 2. machab.
 15. a
 Sabbathum violant Iudæi urgente necessitate 1. ma-
 chab. 2. e
 Sabbathum terræ septimo quoque anno exod. 23. b.
 leuit. 25. a
 Sabbathi prophetas aut Moysen legere solitus erat
 Christus populo in synagogis luc. 3. c
 Sabbathum propter hominem factum, non contra
 marc. 2. d
 Sabbatho discipuli spicas vellunt math. 12. a

Sabbathi dominus Christus est: ideo potuit liberare
 discipulos à lege sabbati, vt ipsis esurientibus li-
 ceret cibum parare eo die math. 12. a. marc. 2. d.
 luc. 6. a
 Sabbathis beneficiendum exemplo Christi, qui eo die
 infirmos sanauit math. 12. a. marc. 3. a. luc. 6. a
 Sabbathi die primo, die videlicet dominico, iubet
 Paulus vnumquemque apud se recondi, quod in vsum
 pauperum sanctorum impartiri statuisset 1. cor. 16. a
 Sabbathis an infirmos curare liceat, interrogant Iudæi
 math. 12. a
 Sabbatho Christus demoniacum sanat, luc. 13. c. homi-
 nem 38. annos infirmum, ioan. 5. a. hydropicum luc.
 14. a. cæcum natum ioan. 9. c
 quod Sabbathum solueret reprehenditur Christus,
 causam reddens ioan. 5. c. d. e. 7. c. luc. 13. c
 Sabbatho onis delapsa in foueam, subleuatur, quan-
 to magis beneficiendum hominibus sabbatho?
 math. 12. a
 Sabbatha perpetua apud Christianos isa. 66. g
 ad Sabbathismum, id est cessationem ab operibus
 malis adhortatio isa. 56. a
 in Sabbatho quiescere, est à propriis operibus nostræ
 voluntatis abstinere isa. 58. d
 de SABBATHO & requie Christianorum, quam
 expectant per Christum, post finitas huius mundi
 tribulationes hebr. 4. b
 Saccus in lumbis humiliatorum signum 3. reg. 20. e
 Sacco se operit Achab, & ieiunat audito dei verbo
 contra se 3. reg. 21. g
 Sacerdoti obseruanda antequam ingredi posset san-
 ctuarium leuit. 16. a
 Sacerdos non interfit mortuorum exequiis leuit. 26. a
 Sacerdotes comedunt residuum oblationis leuit. 10. c
 Sacerdotibus interdicitur vino quâdo ingressuri erant
 tabernaculum testimonij leuit. 10. b
 Sacerdotum dei consecrandorum modus, ritusque of-
 ferendi pro eis exod. 29. g
 Sacerdotes in ministerium non recipiebantur, qui cæci,
 gibbi, & c. fuissent leuit. 21. d
 Sacerdos virginem ducat vxorem leuit. 21. c
 de Sacerdotibus & Leuitis, eorumque officiis 1. pa-
 ralip. 9. a
 ex Sacerdotibus qui admittendi in sanctuarium præ-
 scribit dominus, & eorum officium ezech. 44. d
 Sacerdotes non ausi montem Sinai tangere, sicut nec
 populus exod. 19. d
 Sacerdotum & templi partes in terra promissionis
 ezech. 48. a
 Sacerdotum hereditas erat deus, cuius sacrificiis &
 oblationibus vivebant, nec aliam habebant posses-
 sionem deut. 18. a
 ad Sacerdotes referebantur causæ difficiliore in po-
 pulo, qui illum iuxta legem docebant deut. 17. b
 Sacerdotum officium iuxta pactum dei cum Leuitis
 malach. 2. a
 Sacerdotum arcam portant, præcedentes populum
 iof. 3. b
 Sacerdotem iubet Moyses ante aciem belaturi populi
 stare, & ipsum exhortari ad fiduciam in promissam
 à deo victoriam deut. 20. a
 quæ Sacerdotes Leuitæ docebant ex præcepto dei, so-
 licite vt facerent, præmonet Moyses Iudæos, ne
 exemplo Mariæ sororis Aaron, percuterentur plaga
 deut. 24. b
 à Sacerdotibus accipiat rex legem, & legat vt timeat
 deum, & ne superbus eleuetur in fratres deut. 17. d
 à Sacerdote Ioiada docetur Ioas, rex Iuda 4. reg. 12. a
 Sacerdotis Eleazari consilio Iosue regit populum num.
 27. d
 Sacerdotes domini nolentes occidere serui Saul, veriti
 deum, Doeg impius eos occidit, quod Dauidem pa-
 uissent 1. reg. 22. d
 Sacerdotibus præcipitur à Ioas rege templum instau-
 rari, quod facere negligunt 4. reg. 12. a
 Sacerdos Madian dat vxorem à septem filiabus suis in
 vxorem Moysi exod. 2. c
 Sacerdotis filia fornicans, exurenda leuit. 21. b
 Sacerdotes qui vellent, acceptis pecuniis constituit Ie-
 roboam 3. reg. 12. g. 13. g
 Sacerdotum pecunia comparat Iason. 2. machab. 14. a
 quod Sacerdos domini esset, non occiditur Abiathar
 à Salomone 3. reg. 2. e
 Sacerdotes ex domo Aaronis nō amplius futuros præ-
 dixit deus ipsi Heli, ob filiorum ipsius peccatum
 1. reg. 2. f
 Sacerdotes Ophni & Phinees, non expectantes vt se-
 cundum legem adeps adoleretur domino, vi aufere-
 bant partem suam à populo: item dormiebant cum
 mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi
 1. reg. 9. c. d. e

Sacerdotes Ophni & Phinees suarū impietate faciunt
 transgredi populum 1. reg. 2. e
 Sacerdotem Leuitam cōducit Micha, qui esset sibi sa-
 cerdos pro idolo quod fecerat in domo sua, iudic.
 17. d. quem filij tribus Dan illuc profecti secum au-
 ferunt in eum vsum iudic. 18. c
 absque Sacerdote doctore, & lege, regnum Israel futu-
 rum prædicat Azarias 2. paral. 15. a
 Sacerdotes Baal holocausta offerentes deo suo, inci-
 dunt se cultris, ita vt sanguis exeat 3. reg. 18. e
 Sacerdotes Philistinorum hortatur principes vt mis-
 sis annis, & muribus aureis dent deo gloriam, confi-
 tendo ipsum esse qui mariscas & mures immisisset
 1. reg. 6. a
 Sacerdotes Philisthei dubitant num deus immisisset eis
 plagam, an casu accidisset 1. reg. 6. c
 Sacerdotes Dagon non calcant limen ipsius 1. reg. 5. b
 Sacerdotes Baal interficit Elias 3. reg. 18. g
 Sacerdotes Baal occiduntur 4. reg. 10. e. 1. 23. b
 Sacerdotum dolunt, qui Belis cibum vorabant, consi-
 lio Danielis deprehendit rex Cyrus, & occiduntur
 daniel. 14. b. d
 Sacerdotibus datur victus à Pharaone tempore famis
 gene. 47. e
 Sacerdotum coquicæ ezech. 46. f
 in Sacerdotes & principes offe 5. a
 in Sacerdotes & prophetas dei contemptores iere. 2. b
 in Sacerdotes nominis dei contemptores, & de eorum
 auaritia malach. 1. c
 Sacerdotum & principum auaritia isa. 3. b
 Sacerdotibus, nisi resipiscant, minatur dominus ma-
 lach. 2. a
 Sacerdotum principes euangelio non credunt, mere-
 trices autem & publicani credunt math. 21. c
 Sacerdotum principes & scribæ indignantur salutem
 imprecari Christo à pueris & turbis, eumque Chri-
 stum prædicari math. 21. b
 Sacerdotum principes & scribæ querunt quomodo
 Christum perdent, & quare luc. 19. f. 20. c
 Sacerdotum principes consilium ineunt in domo Cai-
 phæ, vt Christum occidant math. 26. a
 Sacerdotum inuidia Christus Pilato traditus, math.
 27. b. quorum suauis turba petit Christum crucifigi.
 à Sacerdotibus & prophetis comprehenditur Iere-
 mias iere. 26. c
 Sacerdotes, & quotquot erant de genere sacerdotali,
 prohibent apostolis ne amplius loquantur de Iesu
 christo quam hominum act. 4. d
 Sacerdotes & Leuitas alieniores fuisse à proximi di-
 lectione & officio, quam Samaritani & Ethnici, sa-
 tis docet Christus parabola Samaritani luc. 10. 1.
 Sacerdotibus leprosum se ostendere iubet Christus,
 qui eum sanum pronuntiarent: vt quod Moyses eis
 statuerat in testimoniū, legem & ius obseruaret, ad
 tempus ceremonias Iudæorum obseruans matt. 8. a
 Sacerdos Zacharias pater Ioannis Baptiste luc. 1. a
 Sacerdotum multa turba obedit fidei act. 6. c
 Sacerdotium Leui translatum est & cessauit, similiter
 & lex hebr. 7. b
 SACERDOS NOSTER CHRISTVS in
 æternum, secundum ordinem Melchisedech, semper
 viuens in cælis ad interpellandum patrem pro no-
 bis, qui semel obtulit seipsum hebr. 5. 6. 7. a. 8. a. psal.
 109. versu 5. gene. 14. d
 Sacerdotes sunt fideles, qui offerunt spirituales hostias,
 seipsum, vt Christus seipsum, quæ deo acceptabiles
 sunt per Christum 1. petr. 2. a. apoc. 1. b. 5. c
 Sacerdotale dei regnum populus Israel audiens vocem
 ipsius, & custodiens pactum exod. 19. a
 Sacerdotium domini, id est hostiæ & sacrificia populi
 quæ deo offerebantur, erant Leuitarum iof. 18. a
 Sacramentum magnum dei reuelatum, Christum ac-
 cepisse carnem nostram 1. timoth. 3. d
 Sacramentum dei reuelatum Paulo & apostolis, nem-
 pe gentes esse coheredes, concorporales & com-
 participes promissionis eius in Christo exhibitæ
 per euangelium, quod ipsis annuntiavit Paulus co-
 loss. 1. d. ephes. 3. a
 Sacramentum cœnæ dominicæ quomodo à deo insti-
 tutum 1. cor. 11. e
 Sacramentum septem stellarum, apoc. 1. d. mulieris &
 bestię apoc. 17. b
 Sacrificij, quod offerebant Aaron & filij eius lex
 leuit. 6. b
 Sacrificia dabantur sacerdotibus pro hereditate &
 possessione deut. 18. a
 de Sacrificiis omnibus dederat deus tribui Leui mini-
 stranti ad altare 1. reg. 2. f
 Sacrificium mane offerebatur 4. reg. 3. c
 Sacrificaturus domino, ascendit Elcana in Silo dante
 vxoribus & filiis quod sacrificarent 1. reg. 1. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Sacrificia priuata prohibet deus, ne sibi quisque sacerdos esse audeat leuit. 17. a
- Sacrificio domini detrahentes Ophni & Phinees, partem suam de carnibus domini oblatis vi auferunt, non expectantes donec adeps crematus esset 1. reg. 2. d
- Sacrificiis nullis potuit expiari iniquitas domus Heli, quin puniretur 1. reg. 3. c
- Sacrificia Salomonis post absolutum templum 3. reg. 8. g. 9. d
- Sacrificio simulato Iehu occidit omnes sacerdotes Baal 4. reg. 10. e. f
- Sacrificia impiorum non respicit dominus eccl. 34. c
- Sacrificia carnalium subannat propheta osee 5. b
- Sacrificia Iudæorum polluta esse asserit dominus aggr. 2. b
- Sacrificia veteris legis non requirit dominus psal. 49. versu 8. iere. 6. e. amos 5. f
- Sacrificiorum reprobatio ob violatum ab Iudeis coniugij foedus malach. 2. c
- quæ Sacrificia requirit dominus michæ 6. b
- Sacrificio misericordia potior matth. 5. b. 9. b. 12. a. mar. 2. c. luc. 5. f
- Sacrificiis & holocaustis omnibus maius est diligere deum ex toto corde, & c. marc. 12. c
- Sacrificia fidei iudic. 3. a
- Sacrificium deo acceptum psal. 50. versu 18. & psal. 49. versu 24.
- Sacrificia Salomonis eccl. 3. a
- Sacris litteris nouerat Timotheus ab infantia 2. timoth. 3. d
- Sacrorum vasorum forma exod. 25. c
- Sadducei dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum, act. 23. b. propter quod de resurrectione Christum interrogant matth. 22. c
- Sadoc prædicitur sacerdos coram Salomone quem vixerat deus in regem 1. reg. 2. g
- Sadoc sacerdos constituitur pro Abiathar 3. reg. 2. f
- Sagena missa in mare parabola, docet Christus, malos bonis permistos in ecclesia esse, qui non ante diem iudicii segregabuntur matth. 13. f
- Saga tabernaculi exod. 26. b. 36. b
- Sagittarum tiliu signo promittit Ionathas se indicaturum voluntatem patris Saulis Dauidi 1. reg. 20. d
- Sagittis suis Israelitas confecturum se minatur deus deut. 32. d
- Sagittas suas se inebriaturum sanguine inimicorum, id est eos occisurum, comminatur deus deut. 32. f
- Sagittas suas mittens deus, dissipat inimicos inuocantium se 2. reg. 12. b
- in Salis statuam versa vxor Lot, & quære gene 19. f
- Sal feminauit Abimelech super solum vris Sichem quam destruxerat iudic. 9. f
- Salis ardore combusturum deum terram Iudæorum non obediuntium præceptis dei, prædicit Moyses deut. 29. d
- Sale conditum omne sacrificium leuit. 2. d
- Sale immisso, aquæ mortiferæ sanantur ab Eliseo 4. reg. 2. d
- Sale condita omnis victima marc. 9. g
- Sal terræ, apostoli matth. 5. b. marc. 9. g. luc. 14. g
- Sale sit conditus sermo noster in gratia coloss. 4. a
- Sale nascitur gene 11. c
- Salmana regem Medianitarum comprehensum occidit Gedeon iudic. 8. e
- Salmanasar, capta Samaria, Israellem transfert in Assyrios 4. reg. 18. b
- Salomon nascitur, & diligitur à deo 2. reg. 12. f
- Salomon traditur in manus Nathan prophetae eruditus 2. reg. 12. f
- Salomon diligit deum 3. reg. 3. a
- Salomonem ambulanti per viam mandatorum dei, non derelicturus erat ipse deus 3. reg. 6. b
- Salomonem regnaturum post se, iurauerat Dauid ipsi Bethsabee 3. reg. 1. b
- Salomon vngitur in regem super Israel 3. reg. 1. c. 1. paralip. 23. a. 29. f
- Salomoni quæ præcepta dederit Dauid moriturus 3. reg. 2. a
- Salomoni apparet dominus, à quo petit sapienciam sibi dari 3. reg. 3. a. 2. paralip. 1. c
- Salomon ducit filiam Pharaonis in uxorem 1. reg. 3. a
- Salomonis iudicium de duabus meretricibus 3. reg. 3. c
- Salomonis parabolarum & carminum numerus 3. reg. 4. d
- Salomonis principes & præfecti 3. reg. 4. a
- sub Salomone pax fuit perpetua 3. reg. 4. c
- Salomonis ciborum apparatus 3. reg. 4. c
- Salomonis equi 3. reg. 4. c. 2. paralip. 19. f
- Salomonis libri de animalibus & plantis 3. reg. 4. d
- Salomonis sapientia 3. reg. 4. d
- Salomonis artificum numerus 3. reg. 5. c. 2. paralip. 2. d
- Salomonis templi forma 3. reg. 6. a
- Salomonis domus ædificatio 3. reg. 7. c
- Salomon mittit ad Hiram regem Tyri pro lignis & artificibus 2. paralip. 2. a
- Salomon infert quæ vouerat pater in templum dei 3. reg. 7. g. 2. paralip. 5. a
- Salomonis oratio, vt exaudiantur orantes in templo 3. reg. 8. c. 2. paralip. 6. c
- Salomon benedicit omni ecclesiæ Israel, & templum dedicat 3. reg. 8. f. 2. paralip. 6. a
- Salomoni apparet deus, adhortans eum vt simplici corde ambulet, ne ipse cum populo reiciatur 3. reg. 9. a
- Salomon dat oppida regi Hiram 3. reg. 9. b. 2. paralip. 8. b
- Salomonis equitum & curruum numerus 2. paralip. 1. d
- Salomon quare dictus pacificus 1. paralip. 22. b
- Salomoni secundo apparet dominus 3. reg. 9. a. 2. paralip. 7. c
- Salomon facit Chanaanos tributarios 3. reg. 9. c. 2. paralip. 8. b
- Salomon & regina Saba inuicem munera conferunt 2. paralip. 9. c. 3. reg. 10. a
- Salomonis census annuus 3. reg. 10. c. 2. paralip. 9. c
- Salomonis thronus & vasa aurea 3. reg. 10. c. 2. paralip. 9. e
- Salomonis tempore aurum nihili æstimatum 3. reg. 11. a
- Salomon Astarthen deam Sidoniorum colit 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c
- Salomon Moloch idolum Ammonitarum colit 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c
- Salomon ædificat phanum Chamos idolo Moabitarum 3. reg. 11. b. 4. reg. 23. c
- Salomoni suscitatur aduersarius Adad & Razon 3. reg. 11. c
- Salomoni fit rebellis Ieroboam 3. reg. 11. c
- Salomon moritur 3. reg. 11. g. 2. paralip. 9. g
- Salomoni regni scissio 3. reg. 12. d
- quæ Salomon à deo expetuerit prou. 30. a
- Salomonis oratio pro sapientia habenda sapient. 9. a
- Salomonis commendatio eccl. 47. b
- Salomonem vt audiret, venit in Iudæam regina Saba: Iudei Christum Salomonem maiorem non audierunt matth. 12. d. luc. 11. d
- Salphaad filia patri in hæreditate succedunt nune. 27. a. iof. 17. a
- Salphaad filia iubentur suæ tribus viris nubere nune. 36. a
- Salutem David motus spiritu dei, accinctus ephod lineo in reducendo arcam dei ad se 2. reg. 6. c
- Salutem coram arca domini dauidem despiciit Michol vxor ipsius, sapientia carnis & superba audacia 2. reg. 6. c
- per Salutem exurendum, incendium vrbis Ierusalem significatur ezech. 20. g
- Salutatio qua salutauit angelus Gedeonem, Dominum tecum, virorum fortissime iudic. 6. b.
- Salutate in pace 1. reg. 10. a
- Salutat David filios pacifice 1. reg. 30. e
- Salutant se mutuo verbis pacificis Moyses & Iethro exod. 18. a
- Salutatio angeli ad Mariam, ad quam ipsa turbatur luc. 1. c
- ad Salutationem Mariæ, Ioannes Baptista in vtero matris sublit luc. 1. d
- Salutare omnem sanctum & inuicem in osculo sancto vult Paulus philip. 4. d. 1. thess. 5. d
- Salutationem sua manu solutus erat Paulus subscribere, quod signum erat, epistolam ab eo esse missam 2. thess. 3. d
- Salutationes in foro amabant Scribæ & Pharisei matth. 23. a
- Salutare neminem per viam iubet Christus apostolis euntibus ad prædicandum verbum, tam diligentes voluit esse, & nihil eos remorari luc. 10. a
- ne Saluet quempiam per viam, prohibet E. iesus Giezi famulo, ne remoretur vbi maximè festinandum erat 4. reg. 4. c
- Saluator noster deus, eripiens de tribulationibus 2. reg. 22. a
- Salus nostra deus, qui saluat siue liberat à periculis & hostibus exod. 15. a
- Saluator Israel per dominum deut. 33. d
- Saluat solus deus à malis & tribulationibus 1. reg. 10. c
- Saluat deus absque gladio, nihilominus tamen ipse David cum baculo & lapidibus processit contra Philistæos, sed illis nihil fuit 1. reg. 17. f
- non Saluator quis propria virtute psal. 32. versu 16.
- Salutem vocat Samson victoriam, quam dederat ei deus de Philistæis iudic. 15. d
- Salutem siue victoriam etiam per gentilem Naaman dedit deus regi Syriæ impio 4. reg. 5. a
- Salutem promittit deus ipsi Achab in desperatis rebus 3. reg. 20. c. e
- vt Saluaret populum multum, ne fame periret, venditus fuit Ioseph gene. 40. d
- de Salute siue vita desperantibus Israelitis videntibus persequentem Itharaonem, promittitur præfensissimum auxilium exod. 4. c. d
- Salutem dicitur fecisse deus, quando dedit victoriam de inimicis 2. reg. 23. b
- Salutem & victoriam deo tribuit Saul, non suis viribus 1. reg. 11. d
- Salutem fieri ex instanti periculo mortis, petit Christus à patre: mox mori cupit, vt sua morte & resurrectione nomen patris sui clarum redderetur apud omnes orbis nationes ioan. 12. d
- Saluare animam suam quis voluerit, & noluerit propter Christum periculo exponere, perdet eam matth. 10. d
- Saluatorem siue liberatorem Othonielem, & Aod mittit deus, Israelitis clamantibus ad se de tribulatione, in quam eos tradiderat ob idolatriam iudic. 3. b
- Saluatorem suum vocat Anna deum, qui dando ei filios, eam liberarat ab opprobriis quæ patiebatur propter sterilitatem 1. reg. 2. a
- Salutare dei, Christus gene. 49. c
- quod SALUTEM HABEREMUS per Christum constituerat deus, non autem iram eius super nos manere 1. thess. 5. b
- de Salute nostra & liberatione ab inimicis nostris per Christum, scrutati sunt prophetae, & prophetauerunt 1. petr. 1. b. luc. 1. g
- vt Saluos faceret peccatores venit Christus, vt saluaret quod perierat, vt saluaretur mundus per ipsum 1. himoth. 1. d. matth. 18. b. luc. 19. b. ioan. 3. b
- Salus nostra à deo est psal. 3. versu 8.
- Salus & spes nostra deus psal. 64. versu 6.
- Salus vera à Deo petenda iere. 17. b
- Salutem nostram deus misit filio suo operatus est isa. 59. d
- Salus ex Iudæis est, à quibus descendit Christus ioan. 4. c
- Salutis author & saluator mundi Christus, hebr. 2. c. 1. ioan. 4. c. per quem salus fide in ipsum, 2. timoth. 3. d. quod confitentur Samaritani, ioan. 4. f. & cantat Maria luc. 1. e
- Salutare dei Christus omnibus populis missus luc. 2. d
- qui Salui fiant fide in euangelium Christi, deus eos adducit & trahit act. 2. g
- Saluos nos fecit deus à peccato, redemit & mundauit ab eo per Christum, sua sola misericordia ad hoc motus, fidem habendo in ipsum non ex operibus, ne quis gloriatur: & ad quid ephes. 2. a. b. tit. 3. b
- Salutis dies, dies Christi est, in quo accepit carnem nostram 2. cor. 6. a
- Salus non est in alio aliquo quàm in Christo act. 4. b
- Salus eterna datur omnibus obtemperantibus Christo hebr. 5. c
- Salus nostra nunc tecta est & latet, sed palam fiet & relabitur tempore nouissimo 1. petr. 1. a
- vt Salutem obtineamus, conseruamur virtute dei in fide 1. petr. 1. a
- Salus quam certo speramus est galea qua seruabitur caput nostrum ephes. 6. c
- qui Saluentur an pauci sint, quidam Christum interrogat luc. 13. e
- Saluus erit qui credens Iesum esse Christum, baptizatus fuerit, marc. 16. d. quique, quantumlibet dura persecutionum genera sauiant, perseverauerit in verbo & fide Christi, matth. 10. c. 24. b. marc. 13. a. luc. 21. b
- Salus domui & familiæ Zacchæi, quod Christo credidisset luc. 19. b
- Salutis scientia est cognoscere peccatorum remissionem per abundantem dei bonitatem, visceraque misericordiae eius esse fama luc. 1. g
- Saluos omnes fieri vult deus, & ad agnitionem venire veritatis 1. timoth. 2. a
- Saluator omnium deus, maxime fidelium 1. timoth. 4. c. per Iesum Christum iudæ g. in cuius potestate est salus nostra, matth. 19. d
- Saluandorum numerus paruus luc. 13. e. isa. 28. f
- Samaritæ mons 3. reg. 16. e
- Samaritæ & Ierusalem exitium ezech. 23. g

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI:

Samaritae comparatione, fornicationem Ierusalem impudentiorem ostendit ezech. 23. b
Samaritae mala imprecatur dominus, eam ad respiciendam vocans osee 14. a
Samariam obsidet Bennadad rex Syriæ 3. reg. 20. a
Samariam obsident Syri 4. reg. 6. c
Samaritae capitur ab Assyriis 4. reg. 17. a. 18. b c
Samaritae deo & demonibus seruiunt 4. reg. 17. f
Samaritae gentem dementat Simon magus act. 8. b
Samaritani non credunt dei prouidentiae erga se 4. reg. 7. b c
Samaritani parabola docuit Christus, ut cum esse proximum nostrum agnoscamus in quocunque inciderimus ope nostra indigentem, cumque iuuenimus pro viribus luc. 10. c
Samaritani Iesum & eius discipulos noluerunt recipere, quos putarent suum templum contemnere & petere Ierosolymam luc. 8. f
Samaritanæ historia, gentium vocatio aperte describitur ioan. 4. a
à Samaritana potum petit Christus, ioan. 4. a. c. cui fateretur se illum esse Messiam promissum.
Samaritana Christum venisse nuntiat gentibus suis ioan. 4. d
ex Samaritanis multi credunt in Christum, prædicante muliere Samaritana: multo plures autem audientes ipsum loquentem ioan. 4. e
à Samaritanorum commercio abhorrebant Iudæi ioan. 8. f
Samaritanum esse Christum blasphemant Iudæi ioan. 8. f
Samaritanis Christum prædicat Philippus, act. 8. a. quem cum gaudio recipiunt: & baptizantur viri ac mulieres, ad quos mittuntur Petrus & Ioannes, qui pro ipsis orant, ut manuum impositione spiritum sanctum acciperent.
Sangar percutit Philisthæos vomere iudic. 3. d
Samfai scriba reedificationem templi prohibet 1. esdr. 4. b
Samson prænuntiatur nasciturus iudic. 13. b
Samson nascitur, cui benedicit deus, spiritu suo cum roborans iudic. 13. d
Samson ducit uxorem de filiabus Philisthinum iudi. 14. a
Samson leonem dilacerat per spiritum dei iudic. 14. b
Samson sodalibus suis proponit problema iudic. 14. c
Samson vxor exponit problema iudic. 14. d
Samsonis vxor ipso relicto alteri datur iudic. 14. d
Samson propter ablata uxorem, incensis vulpium caudis segetes Philisthinorum exurit iudic. 15. a
Samsonis vxor comburitur à Philisthæis, quod ipse illorum segetes combussisset iudic. 15. a
Samson ligatus traditur Philisthæis à tribu Iuda: cuius vinculis à spiritu dei ruptis, maxilla asini occidit mille Philisthæos iudic. 15. b c d
Samson victoriam deo tribuit, non viribus suis iudic. 15. d
Samson ingreditur ad mulierem meretricem iudic. 16. a
Samson portas Gazæ sublatas in montem defert iudic. 16. a
Samson decipitur à Dalila, iudic. 16. b
Samsonem excecant Philisthinum iudic. 16. c
Samsonis fortitudo minuitur, & vnde iudic. 16. d
Samson ludit, & pro spectaculo est Philisthæis iudic. 16. f
Samson moritur cum principibus Philisthinorum, & reliqua multitudine iudic. 16. g
Samson iudicauit Israelcem viginti annis iudic. 15. d
Samuel nascitur: dictus Samuel, id est postulatus à deo, quod mater ipsius eum à deo postulasset 1. reg. 1. c
Samuel offertur deo à matre iuxta votum, & cum quibus ceremoniis 1. reg. 1. d
Samuel ministrat domino ante faciem Heli sacerdotis, estque famulus Heli in ministrando deo 1. reg. 2. b d 3. a
Samuel proficit & crescit, placens deo & hominibus 1. reg. 2. e
Samuel exaltatur, & magni fit à deo in ministerio 1. reg. 2. d
Samuel quater vocatur à deo ut esset propheta ipsius per quem loqueretur ad Israelitas 1. reg. 3. a
Samuel mane aperit ostia tabernaculi 1. reg. 3. c
Samueli prædicat deus se puniendum Heli, ob iniquitatem filiorum ipsius 1. reg. 3. c
Samuel indicat ipsi Heli visionem dei de punitione ipsius Heli futura 1. reg. 3. d
cum Samuele erat deus, & omnia quæ prædicebantur à deo per ipsum, eueniebant: cognitusque est ab Israelitis esse propheta dei 1. reg. 3. d
Samuel hortatur populum ut toto corde reuertatur ad dominum, nemini alij seruiendo & fidendo quam soli domino 1. reg. 7. a

Samuel iudicat Israelcem in Maspha 1. reg. 7. b
Samuel impiger circuit vrbes, ut reddat iudicia Israelitis 1. reg. 7. d
Samuel senex constituit filios suos iudices super Israelcem 1. reg. 8. a
Samueli præcipit deus ut Saulem vngat in regem super Israelcem 1. reg. 9. c
Samuel voluntate dei occurrit Sauli querenti ipsum, cui indicat asinas esse inuentas 1. reg. 9. c
Samuel dat primum locum Sauli in conuiuio, tanquam futuro principi: cum quo post conuiuium multa loquitur 1. reg. 9. d
Samuel vngit Saulem in regem super Israelcem 1. reg. 10. a
Samuel omnibus modis agit ut populus suum grande peccatum agnoscat, quod petierint regem hominem protectorem, qui hactenus habuerant deum regem 1. reg. 10. c
Samuel senex ostendit populo innocentiam suam & quom integre inter ipsos conuersatus sit 1. reg. 12. a
Samuel populum arguit ingratiutinis, quod pro deo rege, hominem regem protectorem petierit 1. reg. 12. b
Samuel cum Saule expostulat, quod contra dei præceptum, & regem Agis, & prædam seruasset 1. reg. 15. c d
Samuel orat pro Saule tota nocte 1. reg. 15. c
Samuel luget Saulem reprobum à deo 1. reg. 15. g
Samuel occidit Agis regem Amalec 1. reg. 15. g
Samuel orat pro Israele contra Philisthæos, & conuertuntur à deo 1. reg. 7. c
Samuelem timidum mittit deus ad vngendum Dauidem in regem 1. reg. 16. a
Samuel iussu dei fingens se immolare deo, vngit Dauidem in regem 1. reg. 16. a b
Samuelis tempore deus bellauit pro Israel contra Philisthæos 1. reg. 7. d
Samuel moritur 1. reg. 25. a
Samuelem suscitatur scriptura scribit fuisse à pythoniis, quia mulier & Saul cum suis illic crediderunt esse, cum tamen reuera non esset: sed demon, qui se transmutauerat in personam Samuelis, quem deus permisit vera omnia dicere Sauli, ut confirmaretur amplius in errore, qui dilectionem veritatis non susceperat 1. reg. 23. b e
Samuelis laudes eccl. 46. c
Sanctificauit dominus sabbatum exod. 20. b
Sanctificari sabbatum præcipitur Iudæis exod. 20. d
Sanctificare pro consecrare frequens est in Leuitici capite. 26
Sanctificare aliquid deo & vouere, aut dedicare, idem significant deut. 12. d
Sanctificantur sacerdotes accedentes ad deum in montem Sinai exod. 19. d
Sanctificatur & consecratur Eleazar filius Abinadab, ut custodiat arcam dei 1. reg. 8. a
Sanctificandorum sacerdotum modus, & eorum quæ ipsorum erant exod. 29.
Sanctificabatur tabernaculum oleo sancto exod. 30. c
Sanctificabatur altare, quod super illud gloria dei appareret Israelitis, indeque eis loqueretur exod. 29. g
Sanctificari iubet populum deus antequam loquatur ei exod. 19. b
Sanctificari populum præcipit Iosue, quod sequenti die dominus mirabilia esset facturum coram eis ios. 3. b
Sanctificari iubet deus populum, ut sciretur quis de anathemate tulisset ios. 7. c
Sanctificat Dauid, siue consecrat domino vasa quæ acceperat à gentibus quas occiderat 2. reg. 8. c
Sanctificatum & dedicatum templum Salomonis à deo 3. reg. 9. a
à Sanctificatore esu qui abstinere debebant leuit. 22.
Sanctificare festum aliquid dicit scriptura, pro celebrare leuit. 25. b
Sanctificari vult deus leuit. 10. a
Sanctificare dominum coram populo num. 20. b.
quod non Sanctificasset deum coram filiis Israel ad aquas contradictionis, præcipit deus Moyse mori in monte Abarim, conspecta terra promissionis, sed non ingressa deut. 32. g. 34. a
Sanctificemus Christum in cordibus nostris ipsum solum qui deus est, timentes, & reueriti timore puro & casto 1. petr. 3. c
ut Sanctificet deus pater apostolos suos, & eos qui per verbum eorum credituri erant non externe ut Aaron: sed separet in suos vsus ut verè diuina instrumenta fiant, & veræ hostiæ, dando eis verbum suum cui crederent, orat Christus ioan. 17. c
Sanctificat seipsum Christus, & se immolat patri, ut apostoli eius & alij quibus demandatum est nego-

tium euangelij prædicandi purgati à vitiis, puri perferrent in ipsius prædicatione ioan. 17. c
Sanctificatio & redemptio nostra, Christus 1. cor. 1. d. sanguine suo sanctificauit nos hebr. 2. c. 10. e. 13. b
Sanctificati sunt Christiani & iustificati per spiritum dei, & vnica Christi oblatione 1. cor. 6. c. hebr. 10. e. 1. petr. 1. a
ut Sanctificemur & immaculati simus vult deus 1. thess. 4. a
Sanctificabimus nos in hoc mundo, pia fidei opera facientes, & per spiritum & gratiam eius nos puros seruantes, si habuerimus spem futuri status nostri & gloriosæ cum Christo conformitatis 1. ioan. 3. a
Sanctificatio, fructus est iustitiæ: & finis eius vita æterna rom. 6. d
ut Sanctificemur à deo, totique simus mundi & in spiritu & in anima & in corpore, utque in sanctitate confirmemur corda nostra charitatem augeri nobis, ut tandem sine culpa inueniamur in die aduentus dei, orat Paulus 1. thess. 3. d. 5. d
ut Sanctificemur per spiritum suum, sancti effemur & mundi, utque sancte & immaculate in conspectu eius viueremus, per charitatem inuicem seruientes, elegit nos deus per Christum, meritoque ipsius & gratia ante mundi constitutionem: & etiam vocauit ephes. 1. a. luc. 1. g. 1. petr. 1. a. 1. thess. 4. b
Sanctificator noster deus leuit. 21. b. c. d. 22. b. c. d.
Sanctus solus est deus 1. reg. 2. a
Sanctus deus qui immunditias nate ab hominibus non terret cum adorari ios. 24. e
Sanctum deum nostrum esse confitentur Bethsaminitarum 1. reg. 6. d
à Sanctis sanctus deus habetur, quicquid agat 1. reg. 22. c
in Sanctitate magnificus deus exod. 15. b
Sancti sumus deo nostro deut. 14. a
ut Sanctus esset sibi populus, elegit Israelitas deus deuter. 26. d
ut Sancti simus deo, sequentes præcepta ipsius præcipit deus num. 15. d
Sancti ut sint, Iudæos hortatur deus, non comedendo carnes à bestiis pra gustatas exod. 22. d
Sanctus dei populus, Israelitæ deut. 14. c
Sancta dei gens, populus Israel audiens vocem ipsius, & custodiens pactum exod. 19. a
SANCTI SUNT quos deus iuxta propositum suum ab æterno prædestinavit rom. 8. e
Sanctos vocat Paulus Christianos, rom. 16. a. b. ephes. 1. a. philip. 4. d. Philem. a. b. heb. 3. a. quorum minister Christus est, sedens in dextera patris heb. 8. a
ut Sanctos & spiritu purificatos exhiberet nos deus in conspectu suo, per mortem vnigeniti filij sui reconciliauit nos sibi coloss. 1. c
Sancti simus in omni cōuersatione nostra, quemadmodum & ille qui vocauit nos, sanctus est 1. petr. 1. c
Sanctorum necessitatibus communicandum rom. 12. c
in Sanctorum subsidium collectas pecuniæ fieri iubet Paulus à Corinthiis 1. cor. 16. a
ut Sanctis pauperibus succurrant Corinthij, exemplo Macedonum, à Paulo monentur 2. cor. 8. a
apud Sanctos Paulus vult Christianorum lites dirimi in negotiis temporalibus 1. cor. 6. a
Sanctorum ministris & eorum cooperantibus in euangelico negotio, honor habendus 1. cor. 16. c
pro Sanctis orare iubet Paulus oratione assidua & ardenti in spiritu omni tempore, etiam in ea vigilare ephes. 6. c
cum Sanctis bellum facere, & eos vincere, bestiæ datum apoc. 13. b
Sancti vitam suam ob verbum promissionum dei contempserunt apoc. 12. c
Sancti post iudicium fulgebunt ut sol. math. 13. f
Sanctorum felicitas apoc. 7. d
Sanctorum orationes per odoramenta & incensa significat apoc. 5. c. 8. a
Sanctorum iustificationes per byssinum significat apoc. 19. b
Sanctus pro sua impietate orat. psal. 31. versu 7.
Sancti in manu dei sunt deut. 33. a
Sanctorum suorum pedes seruat deus, ne labantur in tentationibus, & in afflictionibus recedant à fiducia in ipsum, ut de se Anna cantat 1. reg. 2. b
Sanctorum peccatis deus propitijs est, etsi ea quandoque vlciscatur psal. 98. versu 6.
Sanctorum beatitudo sapient. 5. c
Sanctorum millia apparuerunt cum deo in monte Pharan deut. 33. a
Sancta sanctorum in quæ intrauit Iesus, caelum est hebr. 9. f
Sanctus locus in quo per verbum suum loquitur deus ios. 5. d. exod. 3. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Sanctus panis, quo secundum legem non licebat vesci nisi sacerdotibus 1.reg.21.a
- Sanctuarium velo diuidebatur à sanctuarij sanctuariis exod.26.f
- Sanctuarij forma exod.25.a
- Sanctuarium non semper ingrediatur sacerdos leuit.16.a
- Sanctuarij expiatio leuit.16.c
- Sanctuarium domini metuendum leuit.19.f.26.a
- Sanctuarium dei, terrà Chanaan, ad quam introduxit populum Israel exod.15.d
- Sanctum domini, verba sunt in lamina Aaronis sculpta exod.39.e
- Sanctum doctrinæ vitæ, & margaritam verbi dei, impugnantibus & contemptoribus non prædicandum matth.7.a
- Sancta iubet Moyses esse castra Iudæorum, ventrem non leuantes in eis: sed extra ea cacantes, & operientes quod egerissent, effossâ humo deut.23.c
- Ad Sanctitatem nos horratur deus, quod sanctus sit leuit.11.g.19.a.20.b.d.21.b
- Sanctimoniam sectemur hebr.12.d
- Sanguis, anima est omnis carnis leuit.17.e
- Sanguinem ne comedant, præcipit deus Iudæis deut.12.b.c.d.15.d.leuit.7.c.19.f.gene.9.a
- Sanguinem comedentibus minatur deus leuit.17.c
- Sanguinem comedens populus fatigatus, peccat contra deum 1.reg.16.e
- Sanguis in superliminari exod.12.b
- Sanguine expiatio peccatorum fiebat leuit.17.c
- Sanguine holocausti respergit populum Moyses in memoriam fœderis, quo promittebat populus se facturum verba dei exod.24.b
- Sine sanguine nihil pene expiatur in veteri testamento hebr.9.f
- Sanguis hircorum & taurorum emundabat eum qui attractus bestię mortuæ maculatus fuisset, non autem peccata auferebat hebr.9.d.10.a
- Sanguine hircorum & aliorum animalium vetus testamentum dedicatum hebr.9.c
- Sanguis Christi petit à patre remissionem peccatorum nostrorum, sanguis Abel vindictam heb.12.g
- Sanguine Christi, peccatorum redemptio, remissio, mundatio facta est: & sanctificati, redempti, mundati, loti, aspersi voluntate & electione patris sumus, ut seruiremus deo viuenti, & faceremus opera lucis, matth.26.c. marc.14.c. luc.22.b. ephes.1.b. hebr.9.c.d.10.e.13.b.1.petr.1.a.d.1. ioh.1.c. apocalypsi.1.b
- per Sanguinem Christi, & supplicium crucis eius pacem fecit deus inter cœlestia & terrestria, ut iam vni Christo iungantur coloss.1.c
- qui Sanguinem Christi pollutum iudicauerit, per eumque peccata purgari irridens non crediderit, aliunde quærens purgari, grauissima tormenta perferet hebr.10.e
- Sanguinis Christi vltionem super se petunt Iudæi, ipsum autem crucifigi matth.27.c. marc.15.b.23.b
- Sanguis & aqua exiit de latere Christi in cruce pendentis, quo doceremur à morte eius omnium peccatorum expiationem esse expectandam, quod testatur sanguis: expectandus & spiritus sanctus, aquæ illæ viuz, quibus electi in totum mundantur ioh.19.f
- contra Sanguinem proximi non standum leuit.19.d
- Sanguinem seruorum suorum vlciscitur deus deuter.32.f
- Sanguine inimicorum suorum se inebriaturum sagittas suas minatur deus, id est eos occisurum deuter.32.f
- Sanguinem hominis fufum vel à bestis vel ab homine vlciscitur deus gene.9.a
- Sanguis Abelis funditur à Cain, petens à deo vltionem gene.4.b
- Sanguinem innoxium fudit Manasses, vnde diripitur Ierusalem 4.reg.21.c.24.b
- Sanguinem Achab lingunt canes iuxta dei verbum 3.reg.2.e.22.f
- Sanguis eius sit super eum qui maledixerit parentibus, id est moriatur leuit.20.b
- in Sanguinem aqua versa exod.4.c.7.c
- Sanguinem vocat interdum scriptura eum qui occisus fuerit ioh.20.b
- vt Sanguinem vix biberent meracissimum Israelitas introduxit deus in terram promissionis deut.32.b
- Sanat deus, & de afflictionibus liberat quas infligit deut.32.f
- Sanator noster deus, qui sanat infirmitates quasculque exod.15.g
- Sanati sumus à peccatis per sanguinē Christi 1.petr.2.d
- Sanitate nihil præstantius eccl.30.c
- Saph gigas occiditur 2.reg.21.d
- vt Saperent Iudæi, non adorantes idola, optat deus deut.32.d
- Sapientia nostra est verbum & præcepta dei deut.4.a
- Sapientia, timor domini iob 28.d
- Sapientia à deo procedit eccl.1.a
- Sapientiæ adiuuentor deus baruch 3.d
- Sapientia dei diues & profunda rom.11.d
- in Sapientia dei quam declarat hoc pulcherrimum spectaculum mundi, non cognouerunt homines deum 1.cor.1.c
- Sapientia dei, Christus, luc.11.g. vt matth.23.d. interpretatur.
- Sapientia nostra Christus 1.cor.1.d
- Sapientiæ & scientiæ thesauri omnes in Christo reconditi coloss.2.a
- S A P I E N T I A D E I** abscondita, **E V A N G E L I V M**, quod ab æterno suis destinatur deus, 1.cor.2.b. quam licet Iudæi contemnerent, iustificata tamen, & vt vera dei sapientia suscepta à filiis suis omnibus, quotquot vt illius participes essent, à patre erant electi, matth.11.c. istam sapientiam loquebatur Paulus inter credentes, 1.cor.2.b
- Sapientia quæ è supernis est, qualis iacob 3.d
- Sapientiam non ætas docet, sed spiritus dei iob 32.b
- Sapientiæ sermo datur nonnullis per spiritum dei 1.cor.12.a
- Sapientiam talem se daturum suis, vt aduersarij non queant resistere, promittit Christus luc.21.d
- Sapientia, & cor intelligens, idem 3.reg.3.b
- Sapientia seipsam commendat prou.8.a
- Sapientia omnes ad se inuitat prou.9.a
- Sapientia non inuenitur à derisoribus prou.14.d
- Sapientia se offert quærentibus eam sapient.6.b
- Sapientia conqueritur se ab omnibus contemni prouerb.1.c
- Sapientiæ, quæ est verbum dei, commendatio: & quis sit vsus eius prou.1.a
- Sapientiæ laus à liberatione eorum, quos ab initio hucusque sanauit sapient.10.a
- Sapientiæ commoda eccl.4.b
- Sapientiæ fructus prou.4.a
- Sapientiam commendat dominus populo baruch.3.b
- Sapientiam amplectendam monet Salomon, quæ timorem domini doceat prou.2.a
- Sapientiam dei solum inter res creatas esse inscrutabilem ostendit Iob iob.28.a
- ad Sapientiam hortatur Paulus, quæ possimus cauere ab omni peccandi occasione ephes.5.d
- Sapientia & verbo dei scortationem posse vitari prædicat Salomon prou.2.c
- Sapientiæ spiritu repletus Iosue, impositione manuum Moyfi deut.24.c
- cui Sapientia deest, postulet eam à deo iacob.1.a
- Sapientiam petit Salomon, quæ posset populum regere 3.reg.3.b
- Sapientia Salomonis quanta 3.reg.4.d
- vt Sapientiam Salomonis audiat, venit ad ipsum regina Sabâ 3.reg.10.a
- Sapientiam Salomonis videns populus, timet ipsum 3.reg.3.d
- Sapientia ex bona conuersatione cum mansuetudine iuncta, ostendenda iacob.3.c
- Sapientes oportet nos esse in bono, & simplices in malo rom.16.c
- S A P I E N D U M** quomodo rom.12.a
- N E A L T V M S A P I A M V S**, superbiamus, & animo offeramus, quod incredulitates fracti sint Iudæi, & à deo reiecti, nos autem fide stemus: ne & nos fide excidentes frangamur vt & ipsi rom.11.c
- Sapientiæ rationem habent elementa huius mundi & humanæ traditiones, superstitionem quandam & humilitatem in animos hominum inducentes vsque ad lationem corporis, cui necessaria subtrahuntur coloss.2.d
- Sapientia huius mundi, stultitia est apud deum 1.corinth.3.d
- Sapientiam huius mundi quærant Græci 1.cor.3.d
- Sapientia carnis, legi dei subitici non potest rom.8.b
- Sapientiam huius mundi stultam fecit deus, vt olim prædixerat per prophetas 1.cor.1.c. quam præcellit: quod stultum ab incredulis videtur.
- vt Sapientes huius mundi confunderet deus, delegit quæ stulta erant mundi & indocta iudicio humano, id est apostolos 1.cor.1.d
- Sapientes in astutia sua comprehendet deus 1.corinth.3.d
- Sapientiæ humanæ & erudito sermoni non tribuenda fides nostra, sed virtuti dei ad credendum impellenti 1.cor.2.a
- Sapientum cogitationes vanæ iudicio dei 1.cor.3.d
- Sapientia huius sæculi Christo regnante euacuata isa.33.c
- Sapientis studium eccl.39.a
- Sapientis cognitio eccl.8.a
- Sapientis est conseruare rem familiarem prou.21.3
- Sapientis & stulti differentia eccl.10.a
- Sapientum os in corde eorum eccl.21.d
- Sapientum monita non spernenda eccl.8.b
- Sapiens audit consilia prou.13.c
- Sapiens gaudet argui prouerb.23.b
- Sapiens dei legem amplectitur eccl.21.c.33.a
- Sapiens rex, populi stabilimentum sapien.6.d
- Sapientis mulieris consilio seruat ciuitas Abela, obfessa à Ioab 2.reg.20.f.g
- Sapientes sui amantes, haud ferè corriguntur prouerb.26.b
- qui Sapiens sibi videtur esse iuxta opinionem hominum, iuxta eorum opinionem stultus fiat vt verè sit sapiens 1.cor.3.d
- Sapientem virum vocat scriptura etiam eum qui variâ opera artificiosè sciuerit facere ex auro, argento, lignis, &c. exod.35.b
- Sapientia replet deus artifices, vt sciant fabrefacere omnia ex argento, &c. exod.31.a.35.d
- Sapiens in ædificanda domo 3.reg.7.d
- Sapientes corde & repleti spiritu prudentiæ vt facerent vestes Aaron exod.28.a
- Sapientes Aegypti non possunt interpretari somnia Pharaonis gene.41.b
- Sapienter & prudenter ambulandum cum iis qui à Christi fide sunt alieni coloss.4.a
- Sarai sterilis, vxor Abram gene.11.d
- Sarai ob pulchritudinem ducitur ad Pharaonem, quam ipse à deo percussus restituit Abræ gene.21.
- Sarai dat ancillam Agar marito, ex qua suscipit filium gene.26.a
- Sarai appellatur Sara gene.17.c
- Saræ promittitur filius Isaac gene.17.c.18.b
- Sara negat se risisse gene.18.b
- Sara ridet sibi seni promitti filium gene.18.b
- Sara lætat filium suum Isaac gene.21.a
- Saræ pudor & verecundia gene.21.d
- Sara vult Ismaelem hæreditare cum filio Isaac gene.21.a
- Sara vult Ismaelem eici cum matre Agar ne sit hæres cum filio Isaac gene.21.a
- Sara moritur, & ab Abraham plangitur gene.23.a
- Sara quomodo dicebatur soror Abraham gene.20.c
- Saræ fides hebr.11.c
- Sara virb suo obediens, dominum eum vocabat gene.18.b.1.petr.3.a
- Sara filia Raguelis, patitur improprium ab ancilla patris sui tob.3.b
- Saræ oratio cum ieiunio tob.3.b
- Sara datur Tobię iuniori vxor, tob.7.c
- Saræ parentes docent eam officium vxoris probæ: tob.10.d
- à Sarephana muliere pascitur Elias præcepto dei, cui bona multiplicantur 3.reg.17.b
- Sarug nascitur gene.11.c
- Saruæ sororis David filij 1 paral.2.b
- Saruæ filios timet David 2.reg.3.g
- Saruæ filiorum consilium carnale respuit David, volentium Semei occidere, qui ipsi Davidi maledixisset 2.reg.16.b.19.d
- Satan, deus huius sæculi, infidelium mentes excæcat, ne euangelium illis illucescat 2.cor.4.a. isque tentat à fide diuellere fideles 1.thess.3.b
- Satanæ malitia sub nomine Behemoth reprehenditur iob 41.a
- Satan à domino expetita facultate, bona Iob omnia dissipat, & liberos eius percutit iob 1.b
- Satan apostolos appetiuerat vt cibaret sicut triticum, sed pro eis orauit Christus, nec videas Satanam nihil posse absque dei permisso, nec nos posse eum vitare, nisi Christus oret pro nobis luc.22.c
- Satanæ iubet Paulus tradi Corinthium fornicatorem, non vt pereat, sed vt carne afflictus respiciat, & spiritus fiat saluus in die iudicii 1.cor.5.b
- à Satana impeditur Paulus, ne eat ad Thessalonicenses 1.thess.2.d
- Satanas transfiguratur se interdum in angelum lucis 2.corinth.11.c
- Satanas ligatus soluitur apoc.20.a.b
- Satanam Petrum vocat Christus marc.8.d
- in Satan erant Davidi filij Saruæ, id est aduersarij, volentes & impellentes Dauidem vt occideretur Semei 2.reg.19.d
- Satiari rerum omnium abundantia, ne dei obliuiscamur, deut.8.c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ **vt Saturentur** dat deus frumentum & oleum diligentibus se deut. 11. b. leuit. 26. a
Saturati ne obliuiscamur dei nostri deut. 6. b. c
Saturatus Israel bonis terræ promissionis, dereliquit deum, conuersus ad idola deut. 32. c
Saturis vā, & quare luc. 6. d
Saturata Ruth defert reliquias ciborum suorum ad socrum suam Noemi esurientem ruth. 2. d
Saul, filius Cis 1. reg. 9. a
Saul querit asinos patris sui Cis 1. reg. 9. a
Saul cum famulo non inueniens asinas patris consultit deum, adiens prophetam Samuelem 1. reg. 9. b
vt Saulem vngat in regem super Israelitas, præcipit deus Samuli 1. reg. 9. c
Sauli indicat Samuel, ipsum regem futurum super Israel 1. reg. 9. c
Saul audiens se futurum regem, super Israelitas confitetur indignitatem suam 1. reg. 9. c. d
Sauli dat primum locum Samuel in conuiuium tanquam futuro Regi cum quo multum loquitur post conuiuium 1. reg. 9. d
Saul ministerio Samuelis vngitur à deo in regem super Israel 1. reg. 10. a
Saulis cor immutauit deus, & cum prophetantibus psalmos & verba dei cecinit 1. reg. 10. b. 19. d
Saul absconderat se ne constitueretur rex 1. regum 10. d
Saul proceræ stature vir 1. reg. 10. d
Saul constitutus rex à deo, despicitur ab impiis, quorum deus non, tetigerat corda Saul autem dissimulat 1. reg. 10. d
Saul constitutus rex à deo, sequitur boues in agro 1. reg. 11. b
Saul non vult vindictam sumi de iis qui ipsum volebant acceptare in regem 1. reg. 11. d
Saulis regnum inuocatur in Galgala 1. reg. 11. d
Saul duos annos regnavit super Israel 1. reg. 13. a
Saul eligit sibi viros fortes & bellatores, confidens in ipsis 1. reg. 13. a. 14. g
Saul percutit Philisthæos 1. reg. 13. a
Saul contra præceptum domini facit holocaustum 1. regum 13. b
Saul abiicitur à deo, quod contra dei præceptum egerit 1. reg. 13. c
Saulis tentatio grauis, quod congregatis Philisthæis dilabatur populus, quod Samuel expectatus non venit, & diffidentia quasi necessitate coactus sacrificat 1. reg. 13. b
Saule cessante, & non audente in aduersarios impetum facere propter paucitatem exercitus deus insigni miraculo edit exemplum fiduciæ in deum per Ionathan, & armigerum eius 1. reg. 14. a. b. c
Saul persequitur Philisthæos 1. reg. 14. a
Saul ædificat altare deo 1. reg. 14. c
Sauli consulenti dominum non respondetur quicquam 1. reg. 14. f
Saul superat omnes contra quos pugnat 1. reg. 14. g
Saulis filij 1. reg. 14. g. 1. paral. 8. d
Saul iussus occidere Amalecitas, ita vt nihil penitus relinqueretur, referuato rege Agag, & ouibus in sacrificium dei, grauissimè peccat in deum, à deoque abiicitur 1. reg. 15.
Saul agnoscit peccatum suum, & non parcitur ei, quia non fidit deo 1. reg. 15. f
Sauli aufertur regnum Israel, & traditur Dauidi 1. regum 15. f
Saulem reprobatur à deo luget Samuel 1. reg. 15. g
Saul dirigit aciem ad pugnandum contra Philisthæos 1. reg. 17. a
Saulis diffidentia 1. reg. 17. c
Saul de qua stirpe sit Dauid, interrogat 1. reg. 17. g
Saul inuidus irascitur, laudem victoriæ Dauidi tribuit 1. reg. 18. b
Sauli & Dauidi à cæde Philisthinorum reuertentibus, occurrunt mulieres cantantes tympanis 1. reg. 18. c
Saulem inuadit spiritus dei malus, & psallit Dauid 1. reg. 18. c
Saul tentat occidere Dauidem, & quare 1. reg. 18. c
Saultimer Dauidem, quod deus cum eo esset 1. regum 18. c
Saul promittit Dauidi Merob filiam suam, quam alteri dat 1. reg. 18. d
Saul hypocrita simulat velle se filiam suam dare Dauidi, vt eum traderet in manus Philisthinorum 1. regum 18. d. e
Saul petit à Dauid centum præputia Philisthinorum, vt ea occasione ab eis occidatur 1. reg. 18. f
Saul iubet occidi Dauidem 1. reg. 19. a
Saul nritur confodere Dauidem pfallentem 1. regum 19. b
Saulis ministri persequentes Dauidem, cōuersi à deo,

prophetant cum prophetis 1. reg. 19. d
Saul suos accusat coniurationis 1. reg. 22. b
Saul iubet occidi sacerdotes domini qui pauerant Dauidem 1. reg. 22. d
Saul descendit contra Dauidem in Ceilam 1. regum 23. b
Saul persequitur Dauidem, à quo liberat eum deus immisissis contra ipsum Philisthæis, quos omisso Dauidem insequutus est 1. reg. 23. d
Saul persequitur Dauidem: quem Saulem deus tradit in manus Dauidis 1. reg. 29. a. b
Saul cum fletu agnoscit dei manum, Dauidis innocentiam, suamque iniquitatem 1. reg. 24. d
Sauli persequenti parcit Dauid secundò 1. reg. 26. a
Saulem obiurgat Dauid, quod iniuste ipsum persequatur 1. reg. 26. c
Saul agnoscit peccatum suum, & misericordiam sibi à Dauidem factam 1. reg. 26. d
Saul aufert magos & ariolos 1. reg. 28. a
Saul Philisthæis contra se congregatis, & deo nihil respondente, Pythonissam consultit 1. reg. 22. a. b. Vide Samuelem fuscitatum.
Saul quare obiectus à deo 1. reg. 28. c
Saulis angustia & desperatio 1. reg. 28. d
Saul suæ gloriæ nondum oblitus, seipsum occidit 1. reg. 31. b. 1. paral. 10. a
Saulis mors & filiorum annuntiatur ipsi Sauli 1. reg. 28. c
Saulis caput defertur in templum idolorum à Philisthæis 1. reg. 31. c
Saulis mors nuntiatur Dauidi 2. reg. 1. a
Saul quare mortuus sit 1. paral. 10. d
Saulem sepeliunt habitatores Iabes Galaad 1. reg. 31. d. 1. paral. 10. d
Saulis regnum decreuit 2. reg. 3. a
à Saule abstulit deus misericordiam suam 2. reg. 7. c
Saulis septem filij suspenduntur & occiduntur ob violatum à patre cum Gabaonitis iuramentum à filiis Israel 2. reg. 21. a. b. c
Saulis & Ionathæ ossa sepelit Dauid 2. reg. 21. c
Saulus qui & Paulus consentit morti Stephani act. 7. g
¶ Scabie percutit deus non seruantes præcepta sua deut. 28. c
¶ Ne Scandalo essent eis, & à fide dei veri in fiduciam idolorum pellicerent eos, præcepit deus omnes idolatras occidi à Iudæis deut. 7. c
Scandalizari, est re aliqua, aut tribulatione induci ad defectionem Christi, ne eum sequamur in fide aut fidei operibus, vt vides de apostolis math. 26. c
Scandala vocat Christus impios math. 13. f
ne Scandalizentur sui inter prædicandum, cum tribulationes viderint, earum præmonet Christus ioan. 16. a
Scandalum passuros apostolos, cum eum comprehendi viderent, prædicat Christus math. 10. c. marc. 14. c. luc. 22. d
Scandalum Christo Iesu obicit Petrus, volens contra patris voluntatem auertere ne moreretur matt. 16. d
Scandalizantur discipuli aliquot, & à Christo recedunt, & quare ioan. 6. g
Scandalum vitans Christus, tributum soluit math. 17. d
Scandalizantur Pharisæi Christum audientes math. 15. b
si Scandalizet nos manus, pes, &c. vide Si manus, pes, &c.
Scandalum futurum discipulis ab iis qui à veritate euangelij deficerent ob graues afflictiones prædicat Christus math. 24. a
à Scandalis dehortatur Christus math. 18. a
qui non Scandalizatur in Christo, beatus, qui nulla re absterretur ac repellitur, ne Christo saluatori fidem habeat math. 11. a
Scandalizantur Nazareni in Christo, verbum euangelij non recipientes cognita generis tenuitate, & quod literas nō didicisset matt. 13. g. mar. 6. a. luc. 4. c
ob Scandalum aliorum Paulus animo discruciat 2. cor. 11. g
ne Scandalo sit infirmis nostra vescendi quibullibet libertas 1. cor. 8. c
¶ Scenofactoriam artem apud Aquilam exercet Paulus act. 18. a
¶ Scenopegiæ oblationes ezech. 45. g
¶ Schismaticus arguitur: & iurgiorum author apud deum detestabilis prou. 6. b
Schismata vitanda 1. cor. 1. b
Schismata Corinthiorum 1. cor. 3. b. quæ Paulus arguit 1. cor. 11. d
¶ Non Sciebat dominum Samuel, id est non reuelatus fuerat ei deus, siue non loquutus fuerat ei in visione, antequam quater cum vocasset 1. reg. 3. b

¶ Scientia sua replet deus Beseleel, vt sciat excogitare omne artificium ex auro, lignis, &c. exod. 31. a. 35. d
Scientia salutis, cognoscere salutem nobis provenire ex abundantia dei misericordia luc. 1. g
Scientiam Iesu Christi (quæ est scire per fidem Christum esse saluatorem) tanti facit Paulus, vt præ ea scientia, alia omnia vt stercora estimet & detrimentum philip. 3. b
Scientiam euangelicam gratulatur Paulus Corinthiis, per quam Christo crediderunt 1. cor. 1. a
in Scientia euangelij crescendum, charitatis officiis in melius vsque proficiendo coloss. 1. b
ad Scientiam veritatis, & veram euangelij cognitionem multi non perueniunt, cum tamen semper discant 2. timoth. 3. b
secundum Scientiam oportet dei æmulationem habere rom. 10. a
Scientia qua quis intelligit carnes simulachris immolatas nihil à cæteris differre carnibus, inflat, & assertum contemptum proximi eam scientiam non habentis, 1. cor. 8. a. quæ ne offendar proximum, cauendum esse monet Paulus.
de ligno Scientiæ boni & mali ne comedit interdicit homini deus gene. 2. c
Scientiæ boni & mali arbor sic vocata ab euentu, quod postquam comedisset fructum ex ea Adam contra præceptum dei, cognitus erat se male egisse gene. 2. b. 3. b. d
Scientiarum dominus est deus noster, qui trinit ex reuerili fecundam facere, & alia omnia contra opinionem hominum 1. reg. 2. a
¶ Scindunt vestimenta sua Iosue & Caleb, audiente murmurationem populi num. 14. b
Scindit vestimenta sua Dauid, & flet, audita morte Amnonis 2. reg. 13. f
Scindit vestimenta sua, operitur sacco, & ieiunat Achab audito verbo dei contra se 3. reg. 21. g
Scindit vestimenta sua Eliseus, non videns Eliam abeuntem in cælum 4. reg. 2. c
¶ Scintillam suam vocat vidua filium vnicum quem habet reliquum 2. reg. 14. b
¶ Scortatores ne essent inter Israelitas prohibet deus per Moysen deut. 23. g
Scortationem vitandam monet Salomon prou. 5. a
Scortorum rethnas describit Salomon: ad quas vitandas sapientiæ adhaerendum monet prou. 7. a
¶ Scribæ cuidam terrena spectanti, obicit paupertatem suam Christum math. 8. c. luc. 9. g
Scribarum & Phariseorum hypocritism & opera, quæ vt ab hominibus viderentur faciebant, reprehendit Christus math. 23. a
Scribere Moysen iubet deus Amalecitarum interitum in memoriam exod. 17. d
Scribit Moyses verba dei in vnum volumen quæ audierat in monte Sinai exod. 24. a
Scribere verba præcipit deus Moysi, quibus cum populo Israel pepigerat fœdus exod. 34. d
Scriptis deus legem, ac mandata, quæ dedit Moysi exod. 24. c
Scribit rursus deus decem verba quæ erant in prioribus tabulis à Moysè fractis deut. 10. a
Scriptas digito dei tabulas accipit Moyses exod. 31. d
Scribit Deuteronomium Moyses, & tradit Leuitis & senioribus Israel deut. 31. b
vt Scribat, & in canticum siue cantilenam componat Moyses ea quæ ei prædixerat de futura Israelitarum cum diis alienis fornicatione, & malis quæ propter ea euentura essent eis, præcipit deus deuter. 31. e
Scribi iubet deus verbum suum in ostiis & vbiq; vt ipsius reminiscamur semper deut. 6. b
Scribendum dei verbum in postibus & ianuis, vt ipsius recordemur deut. 11. c
Scribere solitus erat Paulus salutationem sua manu, quod signum erat epistolam ab eo esse missam 2. thess. 3. d
Scriptura & lex dei concludit omnes sub peccato, & omnes esse peccatores ostendit, & impotentes ad iustitiam: sicque cogit currere ad Christum, vt detur promissio Abraham facta gratia, & benedictio omnibus credentibus in ipsum galat. 3. d
SCRIPTURARVM à quatuor euangelistis scriptarum ratio est, vt credamus quod IESVS EST CHRISTVS, & vt credentes, vitam æternam habeamus ioan. 20. g
Scripturis non credebant Iudæi, cum Christum reiecerint de quo loquebantur ipsæ ioan. 5. f
Scripturas opponit diabolo tentanti ipsum Christum math. 4. a
Scripturis probat Christus se à patre missum ioan. 5. f
vt Scripturas impleteret, Christum venisse, passim te-

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- stantur euangelistæ, & epistolæ apostolorum luc. 24.g
- Scripturas omnes quæ de ipso loquebantur in Moyse & prophetis, Christus interpretatur proficiscen-
tibus in Emmaunta, luc.24.d. impletas eas esse do-
cens.
- Scripturis reuincit Apollo Iudæos, ostendens Iesum
esse Christum act.18.g
- Scripturas scrutantur viri nobiles ex Thessalonicen-
sibus qui crederant: vt scirent an vera Paulus præ-
dicaret act.17.c
- Scripturæ quanti nobis esse debeant, satis monet Chri-
stus in parabola diuitis epulonis, quibus qui non
obtemperat, nemini obtemperaturus sit luc.16.g
- Scripturæ quid nobis prosint, & ad quid viles rom.15.
a.2.timoth.3.d
- Scripturas sacras nouerat Timotheus ab infantia 2.ti-
moth.3.d
- Scripturis prophetarum vt attendamus, & vt eas lega-
mus, excitat, exstimulat, & hortatur Petrus 2.petr.
1.d.3.a
- ab iis qui Scripturæ intelligentiam peruertunt ad sen-
sum carnis, & ad sensum sathanæ, cauendum est ma-
ximè 2.petr.3.d
- Scripta non sunt omnia signa quæ fecit Iesus in con-
spectu discipulorum ioan.20.g.21.g
- Scriptura dei scripserant tabulæ testimonij ex vtrâ-
que parte exod.32.d
- Scripturæ reuincunt cordium deus rom.8.c.apoc.2.e.
ierem.17.b
- Sculptile fecerat sibi Michas pro domo sua, quod
filijs Dan abstulerunt, & sibi statuerunt in tribu sua
vique ad diem captiuitatis suæ iudic.17.a.b.18.e.f.g
- Scurrilitas vitanda ephes.5.a
- Scutum auxilij Israel, deus deut.33.d
- Scutum est deus sperantibus in se 2.reg.22.a.c
- Scuta quæ Salomon iussit fieri 3.reg.10.c
- Scuta aurea quæ fecerat Salomon, aufert Sesac in
Aegyptum, pro quibus Roboam reponit ærea scu-
ta 3.reg.14.g
- Scyphum suum iubet Ioseph poni in ore sacci Ben-
iamin gene.44.a
- Seba separat Israellem à Dauide 2.reg.20.a
- Sebam persequitur Ioab 2.reg.20.d
- Sebæ caput traditur Ioab 2.reg.20.g
- Sectæ, opus carnis galat.5.d
- Secta Phariseus erat Paulus ante conuersionem act.
24.d.26.a
- Sectæ Christianorum vbique contradicitur act.28.e
- in Sectatim introductores 2.petr.2.b
- Securitatem promittit populo Israel deus, cum nul-
lum terræ ipsius insidiaturum promittit exod.34.c
- Sedecias falsus propheta, vt imitaretur dei prophe-
tas, facit sibi cornua, quo ostendat regem Achab
percuturum Ramoth Galaad 3.reg.22.b
- Sedecias pseudopropheta, absconditur se vbi viderit
non celsisse quod prædixisset regi Achab 3.reg.22.d
- Sedecias, qui & Mathathias, substituitur ipsi Ioachim in
regno Iuda 4.reg.24.d.2.paral.35.b
- Sedecia rebellante, Ierusalem obsidetur à Nabucho-
donosor 4.reg.25.a
- Sedecias capitur, occiduntur filij eius, & illi effodiun-
tur oculi 4.reg.25.b.iere.52.b
- Sedecia regis & populi qui remanserant in Ierusalem,
exitum prædicat Ieremias iere.29.d
- Sedecias mittit ad Ieremiam, vt pro se oret ierem.37.a
- à Sedecia rege liberatur Ieremias iere.37.c
- Sedecias fugit, & capitur à Chaldeis iere.39.a.b
- Sedecia captiuitas repetitur iere.52.a
- Sedecia superbia, Israelitici excidij causa ezech.7.c
- Sedecia regis deiectio ostenditur ezech.21.f
- Sedecia regis captio præfigurata ezech.12.c
- Sedentes in domo, meditemur verbum dei deut.11.c
- Sedis in celo positæ visio apoc.4.a
- Seditiosos damnat Salomon prou.24.c
- Seductores proficiunt in peius 2.timoth.3.c
- nemo nos Seducat, & ruere faciat in peccatū ephes.5.b
- Seductos dicunt Pharisei illos qui Christo credunt
ioan.7.g
- vt Seductor habitus Christus math.27.g. habitus &
Paulus, cum veraces essent 2.cor.6.b
- Seductor quis dicendus sit ioan.2.c
- Sedulitas domini multum emendat familiam pro-
uerb.20.b
- in Segete proximi licebat spicas manu legere, non
falce metere deut.23.d
- Segetes Philistinorum exurit Samson, incensis vulpiū
caudis, propter ablatam sibi vxorem, & alteri tradi-
tam iudic.15.a
- Segor ciuitas quæ & Bala dicitur gene.14.a
- Segor ob preces Lot non subuertitur gene.19.e
- Sehon regi Hesebon mittit nuntios Moyses vt eis
liceret per terram ipsius transire, solutis pecuniis
pro cibis & aqua deut.2.f
- Sehon occiditur ab Israelitis, cum omnibus vrbibus
tradente eum deo in manus ipsorum deuter.2.g.
nume.21.c
- Seir mons datus in possessionem ipsi Esau.deut.2.a
- de Seir ortus deus, apparuitque populo Israel deuter.
33.a
- Sela, tertius filius Iudæ gene.38.a
- Sella, altera vxor Lamech gene.4.d
- Sellum interficit Zachariam, & regnum eius occupat
4.reg.15.c
- Sellum filij Iosif, mors prædicitur iere.22.c
- Sem benedicitur gene.9.c
- Sem filij gene.10.d.1.paral.1.b
- Sem generatio gene.11.b
- Sem & Iaphet verecundi operiunt nudatum patrem
genes.9.d
- Semei maledicit Dauidi fugienti filium suum Absa-
lom, 2.reg.16.b
- Semei rogat Dauid veniam, cui iurat rex se non occi-
surum eum 2.reg.19.d
- Semei quem iurauerat Dauid se non occisurum, præ-
cipit Salomoni vt occidat 3.reg.2.b
- Semei iussu Salomonis interficitur 3.reg.2.f.g
- Semeiæ Nehelamitæ mors prædicitur iere.19.f
- Semeias propheta dehortatur Iudam & Benjamin à
bello contra Israel 3.reg.12.f
- Sementis & messis non cessant gene.8.d
- Semini in terram iacto dat deus suum corpus, prout
visum est illi 1.cor.15.e
- Semen paucum colligunt de terra qui dei præceptis
non obediunt deut.28.d
- Semen in abundantia colligunt qui elemosynas pau-
peribus fratribus præstant.2.cor.9.c
- Sementis immunda leuit.11.f
- Seminis fratris fuscitandi lex deut.25.b
- Semen Abrahæ maximum futurum prædicat ipsi deus
gene.11.d
- Semen Abrahæ verum, qui ex Isaac nati sunt & filij
promissionis sunt promissioni vitæ æternæ fide
adhærentes gene.21.b
- Semen Abrahæ sunt per Isaac qui diuinis promissioni-
bus credunt, ac fidem Abrahæ imitantur rom.9.b
- Semen Dauidis, Christus, cuius regnum æternum, qui
ædificauit ecclesiam, filius dei, qui tanquam peccas-
set, afflictus est propter peccata nostra: propter
quem misericors est pater erga nos quantumuis pec-
catores 2.reg.7.c
- Semen ex Iudæis reliquit dominus, apostolos & alios
qui ex eis crediderunt rom.9.f
- Semen verbum dei math.13.c.marc.4.b.luc.8.b
- Seminis tacite fructificantis parabola, euangelium ita
ritum in modum, præter hominum opinionem, ac
ne sentientibus quidem passim enasciturum & fru-
ctificaturum significauit Christus marc.4.c
- de Seminate proposita parabola, docuit Christus quàm
variè recipiatur verbum euangelij, atque in paucis
suos fructus faciat math.13.a. quàm ipse exponit.
quæ Seminauerit homo, hæc & metet galat.6.b. si mi-
nistris verbi temporalia sua communicauerit, metet
vitam æternam.
- Seminifluus vir, immundus iudicatur leuit.15.a
- Semer ciuitas ædificatur 3.reg.16.f
- Semma percutit Philistæos 2.reg.23.b
- Seni Dauidi frigido datur Abisag puella quæ eum
dormientem calefaciat dormiendo in sinu ipsius
3.reg.1.a
- Senum consilium datum ipsi Roboam 3.reg.12.b
- Senem non futurum in domo Heli, prædicat deus 1.re-
gum 2.g
- Seniores 70. constituit deus duces super Israel cum
Moyses, quibus eum dedisset deus de spiritu Moysi,
prophetauerunt nume.11.d.e.f
- Seniores duces populi, repleti spiritu dei prophetant
nume.11.f
- Seniores Israel iudicant lites populi in radice montis
Sinai exod.24.c
- Senioribus Israel, id est potestatibus tradit Moyses
Deuteronomium deut.31.b
- Senes quales esse debeant tit.2.a
- Seniores obsecrandi vt patres, non increpandi 1.ti-
moth.5.a
- Senem infensatum odit dominus eccl.25.a
- Senes honorandi leuit.19.f
- Senes sensibus in ecclesia floreant isa.65.d
- Seniorum 24. visio apoc.4.b
- Senectus annorum numero non æstimanda sapient.
4.b
- Senectutis commendatio prou.16.d
- Sennacherib minatur Ezechia 4.reg.18.c.isa.36.a
- Sennacherib blasphemia in deum 4.reg.17.g.2.paral.
32.c.isa.36.c.d
- Sennacherib conatur auertere populum à fiducia in
deum 2.paral.32.b
- Sennacherib exercitum occidit angelus dei, & ipsum
Sennacherib occidunt filij 4.reg.19.g.2.paral.32.e.
isa.10.g
- Sin Sensem reprobum tradit nos dominus ob iniqui-
tatem nostram isa.57.d
- Sensum domini nemo nouit rom.11.d.1.cor.2.d
- Sensum Christi gloriatur se habere Paulus 1.cor.2.d
- Sensum dedit nobis deus vt cognoscamus verum deum
1.ioan.5.d
- non Sensu pueri efficiamur, sed malitia paruuli simus
1.cor.14.d
- Separauit populum Israel deus à cæteris populis, vt
esset ei in populum leuit.20.d
- Sepelitur Sara in spelunca duplici gene.23.d
- Sepelitur Abraham à filiis Isaac & Ismahel gene.25.a
- Sepelitur Iacob, gene.50.b
- Sepelitur Moyses à deo deut.34.b
- Sepelitur Samuel in domo sua 1.reg.25.a
- Sepeliūt ossa Saulis & filiorum habitatores Iabes Ga-
laad 1.reg.31.d
- quod Sepelissent Saulem Iabonitæ, benedicuntur à
Dauide 2.reg.2.b
- Sepelitur Asael 2.reg.2.g
- Sepelitur Abner in Hebron 2.reg.3.f
- Sepelitur propheta occisus à leone propter inobedi-
tiam suam in verbum dei 3.reg.13.f
- Sepeliri vult propheta in sepulchro prophetæ alterius
à deo per leonem occisi propter inobedientiam, in
verbum dei 3.reg.13.g
- Sepelitur Ioannes à suis discipulis math.14.b
- Sepelitur corpus Christi à Iosepho Arimathæo matt.
27.g
- Sepharuaimitarum deus 4.reg.17.f
- Sephora, vxor Moysi, circumcidit filium suum, timēs
occidi à deo exod.4.f
- Septem fratrum matrisque eorum supplicia 2.ma-
chab.7.a
- Septuaginta duos ablegat Christus ad prædicandum
euangelium, quibus eadem mandata dat quæ dede-
rat apostolis luc.10.a.c. & reuertuntur
- Sepulchri locum emit Abraham à filiis Heth, genes.
23.a
- super Sepulchrum Rachel erexit Iacob titulum in me-
moriā gene.35.c.1.reg.10.a
- Sepulchrum Moysi ignoratur deut.34.b
- Sepulchrum hominis dei intactum conseruari iubet
Iofias 4.reg.23.d
- Sepulchra concupiscentiæ num.11.g
- Sepulchrum Christi munitur & custoditur à militi-
bus, & quare math.27.g
- Sepulchri Christi custodes, ad descensum angeli dei
velut mortui effecti math.28.a
- Sepulchra dealbata Phariseos vocat Christus, & qua-
re math.23.c
- Sepulchra prophetarum extruunt Pharisei, quo se
maioribus suis similes declararent, Christus inter-
pretatus est esse testimonium quo illi testarentur se
eorum filios esse qui sanctos peremissent, natura im-
pietate & crudelitate in euangelij dei ministros, si-
miles math.23.d
- Sequendus deus, ipsi soli fidendo deut.13.a
- Sequendus deus, timendo eum, seruando ei, audiendo
sermone eius 1.reg.12.c
- Sequuti sunt deum ipse Iosue & Caleb num.32.b
- Sequitur est dominum ipse Caleb, non detrahens ter-
ram, sicut & illi qui eam secū explorauerāt ios.14.b.c
- Sequitur Caleb dominum, verbo promissionis eius
fidens, idcirco terram Chanaan ingreditur deut.1.f.
nume.14.d
- Sequitur vestigia Christi, est pati tribulationes, vt &
ille passus est 1.petr.2.d
- Sequi Christum volenti Scribæ ob temporalia, Chri-
stus suam paupertatem obicit math.8.c.luc.9.g
- qui Sequi Christum vult, & crucem siue tribulationē,
quæ Christi sequacibus solet accidere, ferre non
vult, non potest ipse esse discipulus math.10.d
- Sequentibus Christum nihil defore ostēdit ipse, 5000.
hominum panibus quinque & duobus piscibus sa-
tians math.14.b.15.d.marc.6.d.8.a.luc.9.b
- Sequuntur Christum multi, quos curat math.12.b
- ad Sequendum Christum qui vocatur, immobilis ad-
hæreat Christo, nec mortui fide in Christum desti-
tuti, sint illi curæ, nec ministret mensis, qui ad euan-
gelizandum vocatus est math.8.c.luc.9.g
- Sequi deos alienos, est colere illos, fiduciam in eis ha-
bendo deut.28.b
- ¶ de Sergio

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ de Sergio Paulo ad fidem conuerso, Paulo apostolo
prædicante act. 13. b

¶ Sermo vnus omnibus terris post diluuium genef.
11. a

Sermone euangelij ore prædicato, & corde credito,
mandatum dei facile impletur deut. 30. c

Sermo domini ad Abraham & alios, id est Locutus est
dominus Abraham & aliis gene. 15. a

Sermo domini tempore Heli erat pretiosus, raroque
dominus loquebatur in visione in Silo propter im-
pietatem Ophni & Phinees 1. reg. 3. a

Sermo domini impletus contra Heli sacerdotem 3. re-
gum 2. c

in Sermone dei, loquente deo, vel iussu dei venit pro-
pheta quidam ad Ieroboam, ipsumque corripit ob
vitulos aureos, per quos induxerat Israellem ad ido-
latriam 3. reg. 13. a

in Sermone domini dixerat quidam propheta alteri vt
eum percuteret, id est dixerat alteri, Dixit deus vt
percutias me 3. reg. 20. f

Sermonem dei querere, pro interrogare voluntatem
dei per prophetam 1. reg. 22. a

Sermones dei prolicere, pro inobedientem esse 1. re-
gum 15. f

Sermones dei loquatur, qui loquitur populo 1. petr.
4. c

Sermo dei contra incredulos horribilis hebr. 4. c

Sermo Pauli humilis, tamen cum diuina virtute & spi-
ritu coniunctus 1. cor. 2. a

Sermo Christianorum, est est, non non, math. 5. f.

Sermo Christianorum humanitatis gratia sapiat cum
prudenter sale coniunctam coloss. 4. a

vt in Sermone & opere bono confirmet corda nostra
deus, & exhortetur, orat Paulus 2. thess. 2. d

¶ Serit Israel conuersus ad idola, & omnia quæ seue-
runt, destruuntur à Madianitis & deuastantur iu-
dicum 6. a

¶ Serpens calidus plus quam cætera animantia, seducit
mulierem gene. 3. a

Serpentes maledicuntur gene. 3. c

Serpentes igniti immittuntur in populum num. 21. b

Serpens æneus, Christus, ad quem qui fide suspiciunt,
liberantur à morte æterna num. 21. c

Serpens æneus quem populus adorabat, confringitur
ab Ezechia 4. reg. 18. a

Serpens à Moyse in deserto exaltatus, quid si-
gnificat ioh. 3. b

Serpentes, Phariseos vocat Christus math. 23. d

¶ Seruit Iacob ipsi Laba pro Rachel & Lia filiis ipsius
gene. 29. b c

Seruiuit Iacob ipsi Laban totis viribus gene. 31. a

Seruiente Iacob ipsi Laban, augentur bona Laban, &
ditatur supramodum gene. 30. c

Seruiamus inuicem per charitatem galat. 5. b

Seruit Idumæa Dauidi 2. reg. 8. d

Seruitutem filiorum Israel, & eorum liberationem ex
Aegypto, prædicat deus ipsi Abraham gene. 15. c

Seruire deo, offerri holocausta & victimas, confiten-
do eum esse qui solus potens solus omnia tribuat
ios. 22. f

Seruiendum deo, & illi soli fidendum exod. 23. c. deut.
6. c. 10. d. 11. b. 13. a. math. 4. b. luc. 4. b

Seruiamus deo cum metu & reuerentia, qui ab eo ac-
cepimus gratiam hebr. 12. g

Seruiendum deo in gaudio cordisque lætitia propter
rerum omnium abundantiam deut. 28. c

Seruiendum deo in simplicitate & veritate, non ser-
uendo simul alienis deis, & fiduciam habendo alij
rei ios. 24. c

Seruiendum deo in veritate, id est toto corde 1. re-
gum 12. c d

vt Seruiat deo toto corde & verissimo, exhortatur Io-
sue populum Israeliticum, commemoratis quæ in
ipsum contulerat beneficiis ios. 24. a b c

Seruit Israel deo tempore Iosue & seniorum, qui vi-
derant magna dei opera ios. 24. g. iudic. 2. b

ne Seruiant idolis, & coram ipsis incuruentur, dehori-
tatur Iosue Israelitas ios. 23. b

Seruituros diis alienis prædicat Moyses Iudæis non
obedientibus præceptis dei deut. 4. d. 28. g

Seruiunt Baalim & astaroth idolis Iudæ, non cogno-
scentes deum ex operibus quæ fecerat erga pauperes
ipsum iudic. 2. b. 3. a. 4. a

vt Seruirent diis alienis Iudæi fecit deus, quod nouif-
sent eis obedire deut. 28. d

Seruiuerunt diis alienis Abraham, Thare, & Na-
chor, quos liberauit deus, dans eis fidem in ipsum
ios. 24. a

Seruietes deo & demonibus 4. reg. 17. f

vt Seruiremus deo viuenti & vero, & expectaremus

salutem per Christum, conuersi simus à simulachris,
& mundati per sanguinem Christi 1. thess. 1. d. hebr.
2. a. luc. 1. g

¶ de Seruitute diaboli liberauit nos deus deut. 5. a

SERUITIVM DEI, operari coram eo opera
sancta & iusta omnibus diebus nostris luc. 1. g

Seruitus circuncidi galat. 2. a

Seruitutis nostræ sub diabolo meminimus, à qua li-
berauit nos deus deut. 5. b

de Seruitutis iugo se submittant Galatæ, & onere
legis, sub qua non nisi seruos esse liceat & pec-
catores, concluduntur, adhortatur Paulus galat.
5. a

à Seruitute legis liberauit nos Christus hebr. 2. d

¶ Seruat deus Dauidem in omnibus 2. reg. 8. b d

vt Seruent mandata dei hortatur Rubenitas Iosue ios.
22. a

Serui Iudæorum ex peregrinis erant, & aliis nationi-
bus, non autem ex fratribus: ac possidebantur vt
iumenta leuit. 25. f

Serui Hebræi emptitij exod. 21. a

Serui & ancillæ Hebræi anno septimo libertate do-
nandi deut. 15. c

de Seruis emendis exod. 21. a

in Seruum qui se vendidisset fratri suo Hebræo, anno
septimo donabatur libertate, onustus gregibus, fru-
mento & vino: aut si manere voluisset, perforaba-
tur ei auris deut. 15. c

Seruo eruens o-vulum dominus, vel excutens dentem,
quid facere debebat exod. 21. c

Seruus fugitiuus, non tradendus domino suo, nec vis
ei inferenda deut. 23. c

Seruis suis fugitiuis reductis, Semci interfici iubetur
à Salomone 3. reg. 2. g

Seruorum auris perforata quid significet deut. 15. c

de Seruis libertate donatis iere. 34. b

Seruorum disciplina eccl. 31. d

Seruus quomodo tractandus à pueritia prou. 29. c

Serui quales esse debeant erga dominos ephes. 6. a.

coloss. 3. d. 1. timoth. 6. a. tit. 2. c. 1. petr. 2. c d

de Seruis quibus in seruitute deus dabat cognitionem
euangelij 1. cor. 7. d

Seruos se fuisse in terra Aegypti, vt recordentur, ad-
monet Moyses Iudæos deut. 16. b

Serui probi officium declaratur in Iacob. gene. 31. e

Seruis fidelis & timens deum, quem Abraham con-
stituerat super omnia quæ habebat, mittitur ab
ipso Abraham ad querendam uxorem filio suo
Isaac gene. 24. a

Seruis fidelis Iosue, timens deum, propter quem
deus multiplicat bona domini sui genef. 39. a b

Seruus se nominat Abraham eorum quos suscipiebat
hospitio gene. 18. a

se Seruum peregrinorum dicit Lot gene. 19. a

se Seruum fratris dicit Iacob, qui tamen dominus eius
erat gene. 32. d

Serui regis sunt omnes quibus dominatur 1. regum
8. c d

à Seruo suo Zambri, occiditur Ela ebrius rex Israel
3. reg. 16. c

Seruus dei Moyses fidelissimus, testimonio dei nume.
12. b. deut. 34. b

Seruos suos vocat Israelitas deus leuit. 25. g

Seruorum suorum miseretur deus deut. 32. c

Seruos non vocat Christus, sed amicos, & quare ioh.
15. b

Serui dei sumus, liberati à peccato, ioh. 8. d. rom. 6. d.

1. petr. 2. c. non serui, sed filij dei, galat. 4. a

Serui Christi non leuiter iudicandi ob ciborum vsum
rom. 14. a

Serui sumus iustitiæ per gratiam, vt iustitiæ opera deo
donante faciamus rom. 6. c. vnde sequitur sanctifi-
catio cui vt seruiamus hortatur Paulus, vt olim
peccato seruiebamur rom. 6. d

Seruos dei nos esse omnes, Christus duabus parabo-
lis docet, datumque aliis plus, aliis minus proximos
iuuare. Hortatur igitur vt qui plus veritatis co-
gnouerit, eam doceat diligentius: qui plura pote-
rit ad iuuandum fratres, in id incumbat studiosus:
alioqui pœnas daturus luc. 12. e f

Serui dei nos omnes sumus & inutiles, vt docet Chri-
stus luc. 17. b

Seruos dei nos omnes esse, declarat Christus parabo-
la serui, quibus abiens, vnicuique prout voluit,
dispensandum aliquid fratribus dedit. Vigilandum
igitur, expectantes diem aduentus eius math. 24. d.

luc. 12. e

Seruus non est maior domino: cum igitur Christus
odio sit habitus, & eum persecuti sint infideles,
quid aliud expectare debent serui ipsius ab eisdem
ioan. 15. c

Seruis dei expectanda afflictio eccl. 3. a

Seruorum suorum sanguinem vlciscitur deus deuter.
32. f

Seruus omnium sit inter Christianos, qui velit aliis
præferri, omnibusque minister sicut & Christus
math. 20. d

Seruus domini, episcopus 2. timoth. 2. d

Seruus Christi esse non potest, & verbi sui minister,
qui querens hominibus placere circuncisionem,
& cætera id genus Iudaica, prædicat necessaria ad
gratiam euangelij, & remissionem peccatorum sus-
cipiendam galat. 1. c

Seruus aliorum Paulus ob Christum, cuius amore,
omnibus veluti seruum se subicit 2. cor. 4. b

Seruum se omnium fecit Paulus, vt plures lucrifa-
ceret, cum tamen ab omnibus liber esset 1. corinth.
9. c

Serui peccati sumus, si ab illo vincamur & illud facia-
mus ioh. 8. d 2. petr. 2. d

Serui peccati liberi sunt iustitiæ, & ipsa iustitia ca-
rent quos sequitur immunditia & iniquitas rom.
6. d

Seruos nos diaboli, liberatos tandem per Christum
fuisse docendi sunt filij deut. 6. d

¶ Sefac, rex Aegypti, diripit domum dei 3. reg. 14. d

¶ Seth nascitur gene. 4. d

Seth & Sem laudes eccl. 49. d

¶ Seueritas dei in Iudæos abiectos rom. 11. c

Siba, seruus Saulis, à Dauid vocatur 2. reg. 19. a

Sibæ à Dauid dantur bona Miphiboseth 2. regum
16. a

Sibæ seruo Saulis præcipit David vt ipse cum serui
& filiis colat terram ipsi Miphiboseth filio Ionathæ, &
præbeat illi alimenta 2. reg. 9. c d

¶ de Siccitate futura in Iudæa iere. 14. a

¶ Siceleg ciuitas datur Dauidi in habitationem 1. re-
gum 27. b

Siceleg succensam inuenit David remissus ab exercitu
Philistinorum 1. reg. 30. a

¶ Siceram non biberunt quadraginta annis Iudæi in
desertis, vt scirent deum ipsorum esse dominum
deut. 29. b

¶ Sicheu violata Dina, petit eam sibi tradi in uxorem
gene. 34. a

Sicheu occiditur à Simeone & Leui gene. 34. d

Sicheu turris cum 1000. hominibus comburitur iu-
dicum 9. f g

¶ Sichimitæ circunciduntur, & in grauissimo vulne-
rum dolore occiduntur à Simeone & Leui genef.
34. c d

Sichimitæ persuasi ab Abimelec, hortantur Israeli-
tas omnes, vt ipsum recipiant in iudicem iudicum
9. a

inter Sichimitas & Abimelec immittit deus spiritum
odij iudic. 9. c

Sichimitas oppugnat ipse Abimelec iudic. 9. c

Sicheu urbem destruit Abimelec, interfectis habita-
toribus iudic. 9. f

Sicheu ædificat ipse Ieroboam 3. reg. 12. f

¶ Siclus exod. 30. b. ezech. 45. d

¶ in Sidonem sermo domini, ezech. 28. e

Sidoniorum idolum Astaroth, siue Astarthe 4. reg. 23.
c. 3. reg. 11. b

¶ Sidrac, Misac & Abdenago mittuntur in fornacem,
quod statuam adorare noluerint daniel. 3. b

¶ Signatorum dei viuit numerus ex omni tribu Israel
apoc. 7. a

in Signa constituit deus solem, lunam & stellas; quo-
rum rationem agricolæ in agricolando & serendo
solent obseruare gene. 1. b

Signum petit à deo ipse Abram, quo certus sit se pos-
sessorum terram Chanaan, gene. 15. b

Signum pacti quod pepigerat deus cum Abraham &
semine eius, quod ipse esset deus ipsorum, cui soli
fiderent, erat circuncisio gene. 17. b

Signis testatur Moyses Pharaoni, & populo Israel, se
esse à deo missum in liberationem populi exod. 4. c

Signa se facturum nunquam antehac visa promittit
deus Moyfi exod. 34. b

Signum petit Gedeon, quo sciat ipsum secum esse, &
secum loqui iudic. 6. d

Signum petit Gedeon in vellere quo certo sciat se à
deo missum liberatorem Israel iudic. 6. g

Signo confirmatur Saul, se certo esse vinctum in regem
super Israel 1. reg. 10. a

Signo vult certificari Ionathas de voluntate dei num
traderet Philisthæos in manus suas an non 1. regum
14. b

Signum quod locutus fuisset deus per ipsum dat pro-
pheta ipsi Ieroboam, altare quod fecerat ipse Iero-
boam, scissurum seipsum 3. reg. 13. a

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- Signum addidit Abia propheta de morituro filio, prædicans interitum Ieroboam 1. reg. 14. c.
- Signa quæ obseruauit Elifeus in suscitatione filij hospitiæ lux 4. reg. 4. f.
- Signum futuræ victoriæ datur Ezechie 4. reg. 19. f.
- Signum quod seruandus esset, accipit Ezechias in horologio 4. reg. 20. b.
- pro Signo suspendendum dei verbum, in manibus nostris habendum, vt ipsius meminerimus deut. 11. c.
- Signo trium sagittarum promittit Ionathas Dauidi se indicaturum voluntatem patris 1. reg. 10. d. f.
- in Signum siccati Iordanis, transeunte populo, eriguntur duodecim lapides in locis castrorum iof. 4. a. b. d.
- Signa Ierosolymis visa in celestibus 2. machab. 5. a.
- Signo nullo retrahitur Ieroboam à via sua mala & idololatria 3. reg. 13. g.
- Signa petunt Iudæi & Pharisei, quod cognoscerent Iesum esse Christum matt. 2. c. 16. a. luc. 11. d. 12. g. 1. corinth. 1. c.
- Signa frequentia credentes, ad confirmationem suæ prædicationis marc. 16. d.
- Signa præcedentia diem iudicij in sole & luna luc. 21. e. quæ matt. 24. c. marc. 13. c. explicantur.
- Silentium seruandum in tempore prouerb. 25. d.
- in Silo domus dei erat iof. 18. b. iud. 18. g. 20. b.
- in Silo ascendit Elcana adoraturus & domino sacrificaturus 1. reg. 1. a. 2. c.
- Sacerdotes aggregati filij Israel iof. 18. a.
- in Silo cehauerat deus apparere per verbum manifestum, propter impietatem Ophni & Phinees 1. re. 3. a.
- in Silo capiuntur virgines in vxores filiorum Benjamin iudic. 21. c.
- Siluanus 1. petr. 5. d.
- Simeon, filius Lia, nascitur gene. 29. d.
- Simeon & Leui occidunt Sichimitas gene. 34. d.
- Simeon cõicitur in carcerem donec adductus sit Benjamin ad Ioseph gene. 42. c.
- Simeon educitur è carcere gene. 43. f.
- Simeon filij gene. 46. a. exod. 6. c.
- Simeon & Leui nihil accipiunt inter fratres, passim habitantes incertis sedibus inter fratres gene. 49. a.
- Simeon filiorum possessio iof. 19. a.
- Simeon genealogia gene. 46. b. exod. 6. c. nume. 26. a.
- Simeon non prius moriturus erat quàm vidisset Christum natū, luc. 2. d. quem suscipit in vlnas, & moritur.
- Simila oblatio leuit. 2. a.
- Simile, sibi simili coniungitur eccle. 13. c.
- Similitudinem carnis peccati habuit Christus quia vt peccator mortuus est, quamuis peccatum non habuerit roma. 8. a.
- Similitudine proposita, Nathan à Dauide extorquet sententiam proprio ore se condemnantem 2. regum 12. a. b.
- Simon, frater Iudæ, eligitur Ionatha capto. 1. machab. 13. c.
- Simone duce summa in Israel quies 1. machab. 14. a.
- Simone cum duobus filiis interficit Ptolemæus in conuiuio 1. machab. 16. c.
- Simonis Oniæ filij commendatio eccle. 50. a.
- Simoni imponit Christus nomen Petrus marc. 3. b.
- apud Simonem quendam Phariseum manducat Christus luc. 7. f.
- Simon magus gentem Samariæ dementat. act. 8. b. qui tandem Christo credens, pecuniis vult sibi dari potestatem dandi spiritum sanctum per impositionem manuum.
- Simplex vir Iacob erat gene. 25. d.
- Simplici corde rapuerat Abimelech vxorē Abraham, nesciens ipsius esse vxorem gene. 20. b.
- Simplicium corda seducit Absalom specie boni 2. regum 15. c.
- ad Simpliciter & prudētiam hortatur Christus ministros verbi matt. 10. b.
- in Simplicitate tribuendum roma. 12. b.
- in Simplicitate cordis, & synceritate deo digna, non per ostentationem humanæ doctrinæ versatus est Paulus in hoc mundo 2. corinth. 1. c.
- Simplici ex corde inuicem propensius diligamus 1. petri 1. d.
- Simplices in malo oportet nos esse, & sapientes in bono rom. 16. c. simplices filij dei philip. 2. b.
- Simplicitas cordis fidelium primorum act. 2. g.
- in Simplicitate & veritate seruandū deo, non seruendo simul alienis diis & fiduciam alij rei habendo iof. 24. c.
- Simulachrorum seruitus auaritia coloss. 3. a.
- Simulachrorum cultus fugiendus act. 15. c.
- Simulachrorum gentium descriptio psal. 113. versu 12. dat 21. d.
- Simulationes abint à Christianis 1. petr. 2. a.
- Sina mons galat. 4. d.
- in Sinai veniunt filij Israel exod. 19. a.
- de Sinai venit deus, apparuitque populo Israel deuter. 33. a.
- Sinapis grani parabola, indicat Christus ecclesiam suam, cum prædicaret paruam fuisse: futurum autem vt breui vsque ad fines terræ dilataretur matt. 13. c. marc. 4. d. luc. 13. d.
- Sion arx quare ciuitas Dauid appellata 1. paralipom. 11. b.
- Sion nouæ gratia describitur psalm. 86.
- Sisara dux exercitus regis Iabin. iudic. 4. a.
- Sisara exercitum occidit deus in conspectu Barac, iudic. 4. c.
- Sisara fugiens, peruenit ad tabernaculum Iahel à qua occiditur, truso per tempora ipsius vsque in terram clauo iudic. 4. c. d.
- in Sisara manus traditur populus Israel obitus dei sui 1. reg. 12. b.
- Sitiens Samson post occisos mille viros, clamat ad deum, & dat illi aquas è dente molari maxillæ asini iudic. 15. d.
- Sitiens Dauid non vult bibere aquam quam principes eius cum vitæ periculo hauserant ei in fonte Philistinorum 2. reg. 23. c.
- Sitienti & famelico Dauidi cum populo in deserto afferuntur cibaria & potus prouidentia dei 2. regum 17. g.
- Sitienti Christo in cruce offertur acetum ioh. 19. f.
- Sitim minatur Moyses Iudæis non seruantibus mandata dei deut. 28. e.
- Sitiens discipulus siue populus cum ebrio, id est doctore impio, vino & doctrina sua stupida, peribunt deuter. 29. c.
- Sitientes vitam æternam, inuitat Christus ad fidē ioh. 7. f.
- Sobach, princeps militiæ Adarezer, occiditur à Dauide 2. reg. 10. d.
- Sobna, pfectus domus Ezechie, reicitur à deo, in cuius locum substituitur Eliacim isa. 22. c.
- Sobna interitus sub nomine paxilli isa. 22. g.
- ad Sobrietatem hortantur omnes Paulus & Petrus 1. thess. 5. a. tit. 2. a. b. 1. petr. 5. c.
- ad Sobrietatem sapiendum rom. 12. a.
- Sobrietatis commoda eccle. 31. b. c. d.
- vt Societatem haberemus cum patre filio, & spiritu sancto, venisse Christum prædicant apostoli 1. ioh. 1. b.
- Societatem habere cum deo & eius filio, est credere in Christum 1. ioh. 1. a.
- Societatem habentibus cum Christo luce, non est ambulandum in tenebris peccati 1. ioh. 1. c.
- Socotithæ & Phanelitæ denegant panes militibus Gedeonis fessis, & persequentibus Zebee & Salmana: propter quod à Gedeone reuerso occiduntur iudic. 8. a. b. c. d.
- Socrum Petri sanat Christus matt. 8. b.
- Sodomitæ peccatores coram domino gene. 13. c.
- Sodomitis bellum inferitur à Codorlahomor, & diripiuntur gene. 14. a.
- Sodomorum interitus prædicitur Abrahæ gene. 18. c. prædicitur & fratri suo Lot. gene. 19. c.
- Sodomitarum libido, hominibus vt mulieribus abutētium gene. 19. a. b.
- Sodoma cum alijs vrbibus comburitur à deo genesis 19. c.
- Sodomitas quid impulerit ad peccandum ezechiel 16. f.
- Sodomorum & Gomorrhæorum ciuitates in cinerem redegit deus 2. petr. 2. b. quæ exemplo sunt impiis Christum relinquentibus, & mundum carnemque sequentibus. iudæ c. quæ in die iudicij mitius punientur, quàm euangelij contemptores matt. 10. b.
- vt Sodomitas prædicit deus subuersurum se Iudæos, si non obediunt præceptis eius deuter. 29. d.
- de Sodomorum & Gomorrhæorum vinea, erat vinea Iudæorum deuter. 32. e.
- Sol verbo dei creatur vt diei præsit gen. 1. b.
- Sol ad imperiū Iosue stat in medio cælo, spatio vnus diei iof. 10. c.
- Solis ac lunæ fructibus præcatur Moyses benedici Iosue deut. 33. b.
- in Sole & luna signa erunt præcedentia diem iudicij luc. 21. e. quæ matt. 24. c. marc. 13. c. explicantur.
- Solis & lunæ equi 4. reg. 23. c.
- Soli & lunæ sacrificantes occidit Iosias 4. reg. 23. b.
- Solennitates Iudæorum tres exod. 23. b.
- Solenni quoque die vinclis vnus liberabatur apud Iudæos math. 27. b.
- Solennitatem celebrant vitulo aureo Israelitæ tanquā deo exod. 32. b.
- Solennitatem celebrat vitulis aureis quos fecerat Ieroboam. 3. reg. 12. g.
- Sollicitudines huius seculi quantum retrahant à susceptione verbi dei, vides in parabola cænæ magnæ luc. 14. d.
- Sollicitudines impediunt, ne qui verbum euangelij audierunt, fructum referant luc. 8. b.
- ab omni Sollicitudine quid manducemus & quo operiamur, dehortatur Christus, mathæi 6. d. lucæ 16. philippen. 4. a. sollicitudinem omnem proicientes in deum, quoniam ipsi cura est de nobis 1. petr. 5. b. leuit. 25. c.
- Sollicitudinibus huius vitæ ne grauetur corda nostra, admonet Christus, & superueniat repentinus iudicij dies luc. 21. f.
- Sollicitudinem præsentis vitæ abiici vult Christus ab apostolis, & verbi dei ministris, aurum, argentum, & c. ferre prohibens math. 10. a.
- quanta Sollicitudine pro ecclesiis æstauerit Paulus 2. corinth. 7. c. 11. f. coloss. 2. a. pro pauperibus sanctis 1. corinth. 16. a.
- Solliciti sumus seruare vnitatem spiritus vinculo pacis ephes. 4. a.
- Solliciti sumus, curam omnem subinferamus, satagemusque bona opera facere, ne fides sit otiosa 2. petr. 1. b.
- Sollicitudo dei pro Israelitis, quibus nihil deficit in desertis deut. 2. b.
- Sollicitus deus de ipso Abraham, flagellat Pharaonem, vt reddat vxorem gene. 12. d.
- Solitarij molestia vana eccle. 4. b.
- SOLVERE peccata Quid math. 18. c. iohannis 20. f.
- Solus est deus. deus noster deut. 32. c.
- Solus deus dux fuit Israelitarum, non adiutus ab alio deut. 32. b.
- Solus deus saluat à malis & tribulationibus 1. regum 10. c.
- Solus deus bonus lucæ 18. d. solus sapiens romanor. 16. d.
- Soli deo seruendum deut. 10. d.
- per Solius Christi potentiam oportet nos saluos fieri act. 4. b.
- in Somnis vider Iacob scalam, cui innixus deus consolatur eum gene. 28. c.
- per Somnium continet siue cohibet deus ipsum Abimelec, ne tangat vxorem Abraham gene. 20. a.
- in Somnis admonet Laban deus, ne noceat ipsi Iacob gene. 31. c.
- per Somnium hortatur deus Salomonem, vt petat ab eo quicquid voluerit 3. reg. 3. a.
- per Somnium loquebatur prophetis deus, nume. 12. b. & respondebat interrogantibus se 1. reg. 28. a.
- Somnia duo quæ vidit, narrat Ioseph fratribus suis, quibus præmonstrabat deus ipsum futurum principem fratrum gene. 37. b.
- Somnia pincernæ & pistoris regis Aegypti interpretatur Ioseph gene. 40. b. c. d.
- Somnia Pharaonis quibus fertilitas septem annorum, item septem annorum fames ostendebatur ei à deo gene. 41. a. b.
- Somnium interpretatur quidam commilitoni suo in castris Madianitarum, se tradēdos esse à deo in manum Gedeonis iudic. 7. d.
- Somniorum interpretatio, dei est genesis 40. b. 41. c.
- Somnia non obseruanda leuit. 9. f. deut. 18. b. ecclesiastici 34. a.
- Somniis suis, etiam veris, propheta abducens à fide & fiducia in deum, occidendus deuterono. 13. a. b.
- Somnum non capit Iacob, tam vigilanter seruiebat Laban gene. 31. f.
- in Sophistas ecclesiastici 37. c.
- Soror Abrahæ quomodo fuerit ipsius vxor Sara gene. 20. c.
- Sors Caleb iof. 15. c.
- Sortem mittit Iosue coram deo in diuidenda terra Israelitis iof. 18. b.
- Sortem facit deus cadere super quem vult, aut nouit fecisse quod quæritur, vt de Acham legimus iof. 7. c. d. prouerb. 16. d.
- Sorte & signo externo ostendit deus se eligere Saulem in regem 1. reg. 10. c. d.
- in Sortem & peculiarem possessionem vocati sumus per Christum ephes. 1. b.
- Sortem mittunt apostoli, vter substitueretur in locum Iudæ proditoris, Barnabas an Mathias act. 1. b.
- Sospater, comes Pauli act. 20. a.

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

¶ Sosthenem principem synagogæ percutiunt Iudæi. act. 18. d.
 ¶ Species gloriæ domini in monte Sinai, quasi ignis ardens apparebat Israelitis. exod. 24. d.
 ab omni Specie mala abstinendum esse docet Paulus, nedum ab omni malo. 1. thess. 5. d.
 ¶ Spectaculum mundo facturum testatur Paulus, vt qui morti destinati sunt. 1. cor. 4. b.
 ¶ de Speculis mulierum quæ ieiuniis & orationibus vacabant ad ostium tabernaculi, factum labrum æneum. exod. 38. a.
 in Speculo fidei tantum, & ex scripturis, ceu per ænigmam, deum intuemur. 1. corin. 13. d.
 ¶ Speluncam duplicem emit Abraham ab Ephraim in sepulturæ locum. gene. 23. b.
 in Spelunca habitat Elias in Horeb fugiens Iezabel. 3. reg. 19. b.
 in Speluncas confugiunt Israelitæ ad idola conuersi, timentes sibi à Madianitis. iudic. 6. a.
 ¶ qui Spernit Paulum, non hominem spernit, sed deum 1. thess. 4. b.
 ¶ Spes datur à deo. 2. thess. 2. d.
 Spes non est vbi res sperata videtur. rom. 8. e.
 qui Sperat quod non videt, per patientiam expectat. rom. 8. b.
 Spes in deo, & Christo Iesu collocanda. 1. petr. 1. d. mat. thæi 12. b. 2. reg. 22. a.
 Sperantibus in se, scutum est deus. 2. reg. 22. e.
 Sperat Ezechias in deo. 4. reg. 18. b.
 Sperans in domino Abia, victor euadit. 2. paralippom. 13. d.
 Sperantibus in se promittit deus auxilium. psalm. 90.
 Sperantibus in deum, vitæ æternæ hæreditas promittitur. isa. 57. c.
 Sperantium in se deus adiutor & protector est. psalm. 113. versu. 17.
 Spes nostra est, qua speramus vitam æternam promissam. hebr. 9. d.
 in Spem vitæ, quæ per resurrectionem Iesu Christi cõtinget fidelibus, nos magna dei misericordia regenerati sumus. 1. petr. 1. a. quam vt haberemus, venit Christus mundans nos à peccato. tit. 3. b.
 sicut Spes vna est ad quam vocati sumus, æternæ vitæ hæreditas: sic simus vnus spiritus & vnum corpus. ephes. 4. a.
 Sperandum perfectè in eam gratiam quæ offertur nobis in euangelio Christi. 1. petr. 1. c. & in ea spe perseverandum.
 Spes salutis per Christum sit nobis pro galea contra diaboli insultus. 1. thess. 5. b.
 Spes gloriæ nostræ Christi. colof. 1. d.
 Spe gaudendum. rom. 12. c.
 Spe saluantur Christiani. rom. 8. d.
 Spem nostram in deum auget probatio, dum considerantes nos in afflictionibus non derelictos, fortius discimus fidere. rom. 5. a.
 Spem futuræ immortalitatis confirmat in nobis deus, dans nobis vice pignoris spiritum suum. 2. corinth. 5. a.
 Spem Christianorum confirmant scripturæ, paciẽtiam & consolationem docentes. rom. 15. a.
 Spei augmentum suis optat Paulus per virtutem spiritus sancti. rom. 15. c.
 Spes in deum non confundit, quia spiritus testatur cordibus nostris charitatem dei erga nos. rom. 5. a.
 quod in Spe Iesu Christi permanferint Thessalonicenses in mediis tribulationibus, gratulatur Paulus. 1. thess. 1. a.
 Spem Iudæorum erga dei misericordiam erigit Paulus. rom. 11. a.
 Spes nostra percipitur etiam post hanc vitam. 1. corinth. 15. c.
 propter spem futuræ liberationis in libertatem filiorum dei subiicitur creatura vanitati. rom. 8. d.
 Spes dilati adfigit. prouerb. 13. b.
 Spes impiorum vana. sapien. 5. b.
 ¶ Spicas licebat manu decerpere in segete proximi, sed non falce metere. deut. 23. d.
 Spicas colligit Ruth in agro Booz, vnde nutriet Noemi soerum suum. ruth. 2. a. b. c. d.
 Spinæ & tribuli propter peccatum Adæ nascuntur in terra. gene. 3. d.
 Spinæ Christus interpretatur fallaciam diuitiarum & solitudinem seculi huius. matth. 13. c. marc. 4. b. luc. 8. b.
 Spinea corona ponitur super caput Iesu. matth. 27. c.
 ¶ Spiritus dei insufflans, siue volitans super aquas ventus gene. 1. a.
 Spiritus, ventus. gene. 8. a.
 Spiritus sanctus in prophetis prænuntiavit afflictiones & pæsiones Christi, & secuturas glorias. 1. petr.

1. b.
 Spiritu sancto inspirati, locuti sunt prophete. 2. petr. 1. d.
 vt per Spiritum sanctum sanctificaremur, electi sumus à deo. 1. petr. 1. a.
 Spiritus sancti missio ioel. 2. g.
 de spiritus sancti effusione in Iudæos & eorum cõuersione. zacha. 12. c.
 Spiritus sanctus effusus in credentes. psalm. 67. versu. 10.
 Spiritum sanctum se missurum apostolis suis promittit Christus, quem virtutem ex alto vocat. luc. 24. g. ioa. 14. d. act. 1. b.
 Spiritus sanctus datur, & eo baptizantur qui Christo credunt. matth. 3. c. quem ipse Christus aquas viuas vocat. ioan. 4. b. 7. f.
 Spiritus sanctus non fuisset missus, nisi prius Christus mortuus & resuscitatus ascendisset in cælum. ioan. 7. f. 10. a.
 Spiritum sanctum dat Christus apostolis, per quem ligent infideles, & soluant fideles. ioan. 20. f. 1. petr. 1. b.
 Spiritus sanctus glorificato Christo datur apostolis iuxta promissionem. act. 2. a.
 Spiritum sanctum recipiunt Samaritani. act. 8. c.
 Spiritus sanctus datur audientibus euangelium, & credentibus: non autem iis qui suis operibus volunt iustificari. galat. 2. a. b.
 Spiritus sanctus datus fidelibus, signum est eos esse ex Christi ouibus. ephes. 1. c. 4. g. qui arrabo est & pignus promissæ hæreditatis, qui eam spem in nobis confirmet. 2. corin. 1. d. 5. a. ephes. 1. c.
 Spiritus dei habitat in Christianis. 1. cor. 3. d.
 Spiritus sancti gratia etiam gentibus diffunditur. act. 10. g.
 qui Spiritum dei non habet, hic non est eius. rom. 8. b.
 Spiritus sancti templum sunt membra nostra. 1. corinth. 6. d.
 qui Spiritu dei carent, facie ad simulachra feruntur. 1. corinth. 12. a.
 Spiritum sanctum nobis datum ne contristemur. ephes. 4. g.
 Spiritum sanctum & dona spiritus sancti, per quem alij datur sermo sapientiæ, alij scientiæ, &c. ne extinguamus, sed iis vtamur ad vtilitatem ecclesiæ, & nõ prohibeamus talia. 1. thess. 5. d.
 Spiritus sanctus in nobis, & caro nostra ita sibi inuicè contrariantur, vt non faciamus quæ volumus. galat. 5. c.
 Spiritu sancto repletur Zacharias, arripitque eum spiritus & prophetat. luc. 1. f. repletur & Simeon. luc. 2. d.
 Spiritu sancto repletus Ioannes Baptista, cum adhuc esset in vtero matris. luc. 1. b.
 Spiritus non datus Christo ad mensuram. ioan. 3. d.
 Spiritus Christi salutem hominibus querit, idemque querunt qui spiritum ipsius habent. luc. 9. g.
 Spiritus sanctus descendens super Christum, signum fuit ioanni quo cognouit ipsum esse Messiam, iuxta dei reuelationem. ioan. 1. c.
 qui à Spiritu sancto nouati sunt, spiritus sunt, & à spiritu reguntur. ioan. 3. a.
 Spiritum dei se habere asserit Paulus & gloriatur, non huius mundi. 1. cor. 2. c. 7. g. 2. corinth. 4. c.
 qui Spiritum dei habet, non potest execrari filium eius. 1. corinth. 12. a.
 Spiritu sapientiæ repletus Iosue, impositione manuum Moysi. deut. 34. c.
 Spiritu dei induitur Gedeon, vt bellum inferat contra Madianitas & Amalecitas. iudic. 6. g.
 de Spiritu Moysi aufert deus, & tradit 70. senioribus, vt sint lucus populi. num. 11. d. e. f.
 Spiritus dei erat in Othoniele iudicante Israel, & bellante pro ipsis. iudic. 3. b.
 Spiritu dei Iephthe accenditur vt filios Ammon inuadat intrepidus. iudic. 11. c.
 Spiritu suo roborat Samsonem deus. iudic. 13. d.
 Spiritu dei adiutus Samson, nihil habens in manu, dilacerat catulum leonis. iudic. 14. b.
 Spiritu dei motus Sason, occidit triginta Philisthæos. iudic. 14. d.
 Spiritu dei correptus Samson, vinculis quibus ligabatur, ruptis, occidit maxilla asini mille Philisthæos. iudic. 15. c.
 Spiritu dei motus Saul, irascitur audiens Iabeneritarum fratrum oculos dextros peti à Naas. 1. reg. 11. b.
 Spiritus dei in Dauide. 1. reg. 16. c.
 Spiritus dei sanctus recedit à Saule, & inuadit eum spiritus domini malus. 1. reg. 16. c.
 Spiritu dei tractus Dauid, querit occasiones quibus mittatur contra Goliath fide firmus. 1. reg. 17. c.
 Spiritus sanctus in corde Samuelis agit & mouet ip-

sum. 1. reg. 9. c.
 Spiritu suo implet deus artifices Beseleel & Oliab, vt omnia opera possint facere ex auro, argento, & c. exod. 31. a. 35. d.
 ne à Spiritu dei raperetur Elias, timens Abdias, non vult ipsi Achab renuntiare illum adesse. 3. reg. 18. b.
 Spiritum dei dare sapientiam non ætatem, docet Eliu. iob. 32. b.
 Spiritum suum retrahit deus ab hominibus libidinosis, qui caro tantum erant desideria carnis implentes. gene. 6. a.
 Spiritus dei omnia scrutatur, siq; solus nouit quæ sunt dei. 1. cor. 2. c.
 Spiritus sanctus arguturus mundum quod reiiciens Christum permanferit in infidelitate, quodq; Christum iustitiam nostram non receperit, postremo quod eum videat tot miraculis potestatem diaboli esse ablatam per Christum maluit diabolum sequi quàm Christum. ioan. 16. b.
 Spiritus sancti donum, est ex spiritu sancto renasci, Christo credere. ioan. 3. a. 1. corinth. 12. b. qui in nobis testatur & suadet Christum esse verum saluatorem. 1. ioan. 5. b. qui vnctio est qua vngit nos deus, docens nos omnia. 1. ioan. 2. c.
 Spiritus sanctus testatur conscientis nostris quod simus filij dei. roma. 3. c. per quem cum fiducia deum vt patrem inuocamus. galat. 5. c. per quem cognoscimus deum in nobis manere. 1. ioan. 3. d.
 Spiritum sanctum dedit nobis deus, cuius potentia sumus contra aduersarios, etiam mortem: quæ facit vt inimicos diligamus, sobrii simus, ne grauentur corda nostra crapula & ebrietate, & mente sobrii simus, non sapientes plus quàm oportet. 2. timoth. 1. b.
 qui Spiritum dei sanctum habent, ab eo suscitabuntur ad vitam, vt Christus suscitatus est. rom. 8. b.
 à Spiritu sancto prouenit charitas in nobis, ab eo quæ diffunditur in viscera nostra. rom. 5. a. 1. ioan. 4. c.
 Spiritus sancti opera quæ operatur in fidelibus. galat. 5. d.
 si Spiritus sanctus nos ducat ad opera non sumus sub lege, qui eam implemus, nec illius stimulis est nobis opus. galat. 5. c.
 Spiritus dei innouat corda. 1. reg. 10. b.
 Spiritus dei locutus per Dauidem. 2. reg. 23. a.
 Spiritu dei mutatus est Saul in alium virum & prophetauit cum prophetantibus, laudans deum cum laudantibus. 1. reg. 10. b.
 Spiritu dei facta carnis mortificantur. rom. 8. c.
 si Spiritus sancti motu viuimus, spiritu & ambulemus, perseueremus, & procedamus. galat. 5. d.
 Spiritus sanctus orat pro Christianis, cum nesciant quid orandum sit. rom. 8. c.
 per Spiritum dei sanctum efficitur habitaculum dei. ephes. 2. d.
 vbi Spiritus Christi, qui secretos addit stimulos, vt etiam iniussu feramur ad officia pietatis, ibi libertas. 2. corinth. 3. d.
 Spiritus sancti obumbratione conceptus Christus. luc. 1. d.
 Spiritus sancti virtute cum Christus dæmonia eiiceret, comprobatur illis miraculis venisse regnum dei, ipsumque esse Messiam promissum. matth. 12. c. marc. 3. c. luc. 11. b.
 à Spiritu sancto agitur Christus, & impellitur in desertum vt tentetur. matth. 4. a.
 Spiritus sancti virtute proficitur Christus in Galileam. luc. 4. c.
 per Spiritum sanctum obtulit seipsum Christus. hebr. 9. d.
 Spiritus dei sanctus daturus quod loquantur & respondeant ministri verbi iis qui illos persequuntur. matth. 10. c.
 Spiritui sancto qui in Stephano loquebatur, non possunt resistere aduersarij. act. 6. c.
 Spiritus sanctus doctor apostolorum, ventura eis prænuntians, & docens eos omnia, & suggerens quæcunque dixerat eis Christus. ioan. 14. d. 16. c.
 Spiritus sanctus in apostolis & fidelibus testis est conuersiones & remissionem peccatorum dari per Christum. act. 5. f.
 Spiritus sancti consolatione repletur ecclesia. act. 9. f.
 Spiritu alligatus Paulus proficitur Ierusalem. act. 20. c.
 Spiritus sanctus prohibet Paulum verbum euangelij annuntiare in Asia. act. 16. b.
 Spiritus Iesu non permittit Paulum ire in Bithyniam. act. 16. b.
 à Spiritu sancto constituti episcopi ad regendam ecclesiam dei. act. 20. f.
 Spiritus sanctus per omnes ciuitates, id est, (vt ipse Paulus interpretatur. act. 21. b.) fratres spiritum dei

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- prophetant Paulo vincula & afflictiones cum Ierofolymis manere. act. 20. c
- Spiritus sancti gratia sunt varia, sed idem spiritus eas impartitur aliis. 1. corin. 12. a. singulisque eas diuidit prout visum est illi.
- Spiritus dona quæ ad ecclesiæ ædificationem faciunt potissimum querenda. 1. cor. 14. c
- Spiritus prudentia, vita & pax. rom. 8. a
- Spiritus dei testimonio requiescent in posterum à laboribus suis quicunque in domino moriuntur. apocal. 14. a
- Spiritus sanctus Christianis datus, ad inuidiam & zelotypiam (vt ita loquamur) concupiscit, non ferens in illis quicquam inquinatum esse. iacob. 4. b
- eodem Spiritu afflari Iudæi & Gentes, accessum habet ad deum per Christum. ephes. 2. d. 3. b
- Spiritus sanctus per verbum euangelij collatus nobis, vitam affert condonatis peccatis. 2. corin. 3. b
- Spiritu sancto repleamur, & cantemus psalmos. ephes. 5. d
- per Spiritum sanctum Ephesios corroborari & confirmari in fide Christi & charitate, orat deum Paulus. ephes. 3. c
- Spiritus administrationem, vocat Paulus euangelium: cui qui credit, is à deo spiritum sanctum accipit. 2. corin. 3. b
- Spiritus prophetarum prædicantium euangelium prophetis audientibus subiecti sunt. 1. corin. 14. f
- Spiritus nouitate seruendum deo, omnia facientes ad quæ spiritus nos mouerit. rom. 7. b
- Spiritu sancto semper resisterunt Iudæi. act. 7. f
- Spiritus bonus petendus à deo. luc. 11. b
- Spiritu duplicem Eliæ petit Eliseus, qui duplo plus per suam prædicationem ageret, quam per Eliam egisset. 4. reg. 2. b
- Spiritus Eliæ requiescit super Eliseum. 4. reg. 2. c
- Spiritu sanctum dari omni populo, vt prophetaret, orat Moyses. num. 11. f
- in Spiritu sanctum blasphemia non remittitur à deo. math. 12. c. marc. 3. c. luc. 6. b
- in Spiritu & veritate adorandus deus. iohan. 4. c
- Spiritus vnus sumus, quem seruare simus solliciti vinculo pacis. ephes. 4. a
- Spirituale corpus non prius recipiemus, quam animale gestauerimus. 1. corin. 15. f
- Spiritualia seminantibus debentur carnalia. 1. corin. 1. b
- Spiritualibus spiritualis doctrina tradenda. 1. corin. 1. c
- Spiritu feruentes simus. rom. 12. c
- Spiritualis omnia diiudicat. prouer. 18. a
- Spiritu omni non credendum, probandum si ex deo sit, si confiteatur Christum in carne venisse. 1. iohan. 4. a
- Spiritu compunctionis dedit dominus infidelibus Iudæis, per quem verbo dei repugnant, vt non cognoscant misericordiam & iustitiam dei. rom. 11. b
- Spiritus immundus quem à Iudæis expulerat deus, data eis sui cognitione, Christum reiiciendo, eundem innumeris comitatum vltro accersierunt, parato ei loco. math. 12. d. luc. 11. e
- Spiritu existimant se videre apostoli, Christum post resurrectionem videntes. luc. 24. f. cum tamen spiritus carnem & ossa non habeat.
- Spiritu & mente psallendum. 1. cor. 14. c
- Spiritu emittit Christus in cruce. math. 27. f
- Spiritus dei malus inuadit Saulem. 1. reg. 18. c
- Spiritu mendacij dat deus in os prophetarum, vt decipiant eos qui verbum dei contemnunt. 3. regum. 22. c. d
- Spiritu suum refocillat Samson, data sibi scienti aqua à deo è molari dente asini. iudicum. 15. d
- Spiritu odij immitit deus inter Abimelech & Sichimitas. iudic. 9. c
- Spiritus quidam ad vindictam creati. ecclesiastici. 39. d
- per Spiritu erroris in ore pseudoprophetarum, deus interdum seducit eos qui verbum suum oderunt. 3. reg. 22. c. 2. para. 18. c
- Spiritus mendaces misit à deo vt Aegyptios decipiant. isa. 19. c
- Spolia ex æquo diuidi iubet deus. nume. 31. d. deut. 20. c
- Spolia quæ ipse ab hostibus acceperat, renuit accipere Abram à rege Sodomorum, ne inde diues iudicaretur, & non a deo. gene. 14. d
- Spoliare iubet deus Aegyptios. exod. 11. a. 12. e
- Spoliati sunt Israelitæ ab Aaron, cum eis confluuit vitulum, in quem spem suam proiecerat, relicto deo. exod. 32. e. f
- Sponsa Christi ecclesia psal. 44. versu. 10.
- Sponsorem instruit Salomon. prouer. 6. a. 22. d
- In Sporta demissus Paulus per murum, ne comprehenderetur. 2. corin. 11. g. act. 9. d
- qui Stat, videat ne cadat, nec sibi plus æquo fidat. 1. corin. 9. c
- Statua iusti & aqua. leuit. 19. g
- Statuas prohibet fieri Moyses, quæ adorentur, quas odit deus. deut. 16. d
- Statuas gentium confringi præcipit deus. exod. 2. c. 34. b. deut. 7. a
- Stellæ verbo dei create vt noctem illuminent. gene. 1. c
- Stellarum septem sacramenta. apoc. 1. d
- Stephanus falsò accusatur dixisse verba blasphemie in Moysen & deum. act. 6. c
- Stephani prædicatio, qua docet se non dixisse aliquid contra Moysen, aut legem, aut templum: sed potius eos contra legem & templum fecisse, qui iustitiam sibi arrogantes ob externum templi cultum & legis ceremonias, non impleuerint eam fide in Christum. act. 7.
- Stephani spiritui, qui in eo loquebatur, non possunt resistere aduersarij. act. 6. c
- Stephanus lapidatur. act. 7. g
- Stephanus vidit Iesum sedentem à dextris patris. act. 7. g
- Stephanus orat pro lapidantibus se. act. 7. g
- Stephani facies respundet tanquam facies angeli. act. 6. g
- Stephanus moritur, cuius morti consentit Paulus. act. 7. g
- Stephanæ familiam baptizauit Paulus. 1. corinthiorum. 1. c
- Stephana, Fortunatus & Achaicus, primi quos in Achaia lucrificet Christo Paulus. 1. cor. 16. c
- Sterilis nulla futura, si seruierimus deo. exod. 23. e
- Sterilis Rebecca, pro qua orat Isaac maritus. gene. 15. c
- Sterilem facit deus Rachel. gene. 29. d. 30. a
- Sterilitatem opprobrio fuisse apud Iudæos testatur Elizabeth, cuius opprobrium abstulit deus, dans illi conceptum. luc. 1. c
- Sterilem à deo factam fuisse, exprobrat ipsi Annæ Phenenna altera vxor Elcanæ. 1. reg. 1. a
- Sterilis Anna parit tandem, infœcunda facta Phenenna, dei virtute. 1. reg. 2. a
- Sterili vxori Manue prænuntiat angelus concepturam & parituram Samsonem. iudic. 13. a
- Sterili hospiti suæ pro ministerio exhibito impetrat Eliseus filium à deo. 4. reg. 4. c. d. e. f
- Stigmata & incisiones, quæ in corporibus fiebant in honorem defuncti, prohibentur. leuit. 19. f. 21. a
- STIGMATA** Iesu Christi secum vbique circumferbat Paulus, vbique afflictiones, carceres, virgas, vincula, lapidationes perferens, quod Christum prædicaret: quæ ceu notæ erant, cuius principis esset ipse, in quo & gloriabatur. galat. 6. d
- quasi Stillas doctrinam suam fluere & stillare optat Moyses. deut. 32. a
- Stipendium peccatis debitum, mors. rom. 6. d
- Stoici & Epicurei cum Paulo disputant. act. 17. d
- Stolis albis amicti in conspectu agni, qui sunt. apoca. 7. d
- Struthionem non comedebant Iudæi. deut. 14. b
- Stulti virga castigandi. prouer. 26. a
- Stulti contentionum authores. prouer. 18. b
- Stulti placentia tantum audire volunt. prouerborum. 18. a
- Stultis verba sapientiæ non inculcanda. prouerborum. 23. b
- Stulto doctrina grauis est. eccel. 21. c. 22. a
- cum Stulto consilium non ineundum. ecclesiastici. 8. d
- Stulto nihil profunt diuitiæ. prouer. 17. c
- Stultorum cor in ore eorum. eccel. 21. d
- Stultus nescit vti felicitate. prouer. 26. a
- Stultus sua consilia sequitur. prouerborum. 12. c. 13. c. 14. b. 16. d
- Stultus est incorrigibilis. prouer. 17. e
- Stultus & insipiens populus Israel, qui pro beneficiis mala deo reddidit. deut. 32. a
- Stultiloquium vitandum. ephes. 5. a
- Stultum videtur gentibus per mortem in cruce vitam fuisse restitutam generi humano. 1. corin. 1. d
- Stultus fiat iuxta hominum opinionem qui iuxta eorundem sententiam sapiens sibi videtur, vt verè sit sapiens. 1. cor. 3. d
- quæ Stulta & indocta videntur apud mundum, delegit deus, vt confundat sapientes huius mundi. 1. corin. 1. d
- Stultam fecit dominus sapientiam huius mundi, vt olim prædixerat per prophetas. 1. corin. 1. c
- Stultus iudicatur Paulus ob Christum. 1. corinthiorum. 4. b
- Stultè se egisse fatetur Dauid, numerando populum. 2. reg. 24. b
- Stultitia est apud deum, sapientia huius mundi. 1. corin. 3. d
- Stultitiam iudicat animalis homo ratione sua ductus doctrinam euangelij. 1. corin. 2. c
- Stuprum denegat Ioseph dominæ suæ. gene. 39. b
- Stuprum Sichem vlcisci ur. gene. 34. d
- Stuprum Amnonis cum Thamar sorore Absalom. 2. reg. 13. a. b. c
- Sua, vxor Iudæ, moritur. gene. 38. c
- Sua, rex Aegypti. 4. reg. 17. a
- Subcineritios panes, azymos coquunt filij Israel. exod. 12. f
- Subditi simus inuicem in timore Christi. ephes. 5. c
- Subiecti simus regibus & ducibus. 1. petr. 2. c
- Subula perforabatur auris seruatorum qui volebant remanere apud dominos suos, & non donari libertate. deut. 15. c
- in Sudore vultus acquirendus victus quandiu vixerimus. gene. 3. d
- qui Sufficietiam, id est alimenta, & quibus tegantur habent, & pietatem, ij quæstuosos & diuites se æstiment. 1. timoth. 6. b
- Sufficiens esse in iis quæ habebat, siue paupertas esset, siue abundantia, didicerat Paulus. philip. 4. c
- Sufficietiam suam qua quicquam valuit ad dei gloriam, à deo esse fatetur Paulus. 2. corin. 3. b
- Suffocatum prohibetur. gene. 9. a
- Sulphur super terram non obedientium præceptis dei. deut. 29. d
- Sum qui sum, est nomen dei qui per se solus est, qui aliis dat vt sint, & moueantur. exod. 3. c
- Sunaminis mulier verbo dei credula, dei prouidentia alitur in aliena terra. 4. reg. 8. a
- Superbi à deo deiiciendi. isa. 29. f
- Superbi semper inter se dissentiant. prouer. 13. b
- Superbo non communicandum. eccel. 13. a
- Superbos destruit deus. prouer. 15. c
- Superbum pauperem odit dominus. ecclesiastici. 25. a
- Superbus à Paulo vocatur, qui euangelio non acquiescit. 1. timoth. 6. a
- Superbis deus resistit. 1. petr. 5. b. iacob. 4. b. & eos dispergit mente cordis sui, dum omnia ipsorum concilia impedit. luc. 1. e
- ne Superbè de nobis sentiamus, sed arbitremur omnes superiores nobis. philip. 2. d
- Superbus sacerdotibus vel iudicibus secundum legem dei iudicantibus rebellis, occidendus. deut. 17. c
- Superbia, initium peccati. ecclesiastici. 10. b
- Superbia impios confundit. habac. 2. e
- contra Superbiam oratio. ecclesiastici. 23. a
- Superbiam quorundam qui in conuiuiis primum locum accipiebant, reprimit Christus. luc. 14. b
- Superbiam Scribarum & Phariseorum incipat Christus. math. 23. a
- Superbiam hostium præuidens deus, viribus suis tribuentium, quod vincerent Iudæos, distulit deus Iudæorum afflictionem. deut. 32. d
- Superbiam inuidè interpretatur frater Dauid, zelum & ardorem illum quo mouebatur à deo contra Goliath. 1. reg. 17. d
- Superbiæ nostræ minatur deus. leuit. 26. c
- Superbia Core, Dathan & Abiron, sacerdotium sibi vendicantium. nume. 16. a. b. c
- Superbia Sennacherib. 4. reg. 19. e. f
- Superbia Israelitarum humiliatur. deut. 28. g
- Superbi Nabal responsio seruis Dauidis cibum petentibus. 1. reg. 25. b
- per Superbiam propheta loquens in nomine dei quæ non præcipit deus, occidi iubetur. deut. 18. d
- Superhumale quale erat. exod. 28. b. 39. a
- Superstitionem Atheniensium reprehendit Paulus. act. 17. c
- Supportemus inuicem per dilectionem. ephes. 4. a
- in Suris percutiuntur vlcibus qui non seruant præcepta. deut. 28. d
- Surdum facit deus. exod. 4. c
- Surdo non maledicendum. leuit. 19. c
- Surdum (qui & mutus erat) sanat Christus. marc. 7. d
- Surgentes verbum dei meditemur. deut. 11. c
- vt Surgat contra inimicos, orat deum Moyses. nume. 10. d
- non Surrexit Moyfi similis propheta post eum. deuter. 34. d
- Sus immundum animal, quod non comedebat Iudæi. leuit. 11. a. deut. 14. a
- Susanna, vxor Ioachim. danie. 13. a
- Susannam concupiscunt duo presbyteri, & eam violare conantur. danie. 13. a
- Susanna adulterij falsò accusata à senioribus morti ad-

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

iudicatur. dani. 13. c. d
 Sufanna oratio ad deum. daniel. 13. e
 Sufannam liberat Daniel. daniel. 13. e
 Sufanna calumniatores à Daniele conuicti, lege talio-
 nis plectuntur. daniel. 13. e
 ¶ si Susceperit quis puerum, &c. Vide Puer.
 ¶ ut Suscitauit Christum pater, ita & nos suscitabit per
 virtutem suam. 1. cor. 6. c
 in Suscitatione filij Sarephthae mulieris variis affecti-
 bus & signis vititur Elias, fide accensus in deum. 3.
 reg. 17. d
 Suscitatur filius Sarephthae à deo per Eliam. 3. regum.
 17. c
 in Suscitatione filij hospite suae cum oratione quid ob-
 seruauit Eliseus. 4. reg. 4. f
 Suscitatus Samuel. Vide Samuel suscitatus.
 Suscitatur deus saluatorem & liberatorem Israelitis O-
 thoniel iudicem. iudic. 3. b
 Suscitare deus dicitur quae locutus est, quando praestat
 quod promissit. 1. reg. 3. c
 Suscitandi seminis fratris lex. deut. 25. b
 ¶ Suspenditur corpus Saulis in muro à Philisthaeis. 1.
 reg. 31. d
 Suspenduntur coram domino septem filij Saulis ob iu-
 ramentum à patre ipsorum violatum, quod Israelitae iu-
 rauerant Gabaonitis. 1. reg. 21. c
 Suspenduntur Rechab & Baana, praecisus manibus &
 pedibus. 2. reg. 4. d
 Suspendus in ligno eadem die sepeliebatur. deuteron.
 21. d
 ¶ Sufurro in populo ne sit aliquis. leuit. 19. d. ecclesia-
 stici 21. d. 28. c
 in Sufurronem & delatorem. prouer. 26. e
 ¶ Synagoga impia ad poenitentiam vocatur. osce. 2. a
 ¶ Syriae Damasci milites occiduntur à Dauide, & tri-
 butaria ei efficitur. 2. reg. 8. b
 Syri numero pauci vincunt Iudam, eo quod dominum
 reliquisset. 2. para. 24. f
 Syri praebentes auxilia Ammonitis contra Israelitas
 occiduntur à Dauide. 2. reg. 10. c. d
 Syri captiuam puellam Israelitam duxerant quae Naa-
 man duci narrauit de Eliseo. 4. reg. 5. a
 Syros inuasuros praemonet Israelitas deus per Eliam.
 4. reg. 6. b
 Syri obfidentes Samariam, quomodo à deo fugati: quo-
 rum diripiunt Samaritani castra. 4. reg. 7. b. c. d
 Syri affligunt Israel. 4. reg. 13. a
 Syri à Ioa rege Israel percutiendi. 4. reg. 13. c

T

Tabernaculum dei in medio Israelis seruantis pre-
 cepta dei. leuit. 26. b
 in Tabernaculis habitauit Abram. gene. 12. b
 ad Tabernaculi confectionem exigit deus dona volu-
 taria à populo. exod. 25. a. 35. a
 Tabernaculi forma. exod. 26. a. 36. a
 Tabernaculum absolutum cum vasis & vestibus offe-
 runt Israelitae Moyfi. exod. 39. f. g
 Tabernaculum erigitur. exod. 40. a
 in Tabernaculo testimonij in columna nubis apparet
 deus Moyfi. deut. 31. d
 in Tabernaculo nullus erat quando pontifex sanctua-
 rium ingrediebatur. leuit. 16. d
 Tabernaculorum festum in Octobre à Iudaeis celebra-
 tum. exod. 23. c. leui. 23. c. f. deut. 16. c
 Tabernaculorum solennitas celebratur à populo è ca-
 ptiuitate Babylonica regresso. 1. esdr. 3. b
 Tabernaculum foederis. exod. 33.
 Tabernaculi expiatio. leuit. 16. d
 Tabernaculum, vocant corpus nostrum Paulus & Pe-
 trus. 2. corin. 5. a. 2. petr. 1. c
 quid Tabernacula duo in lege Moyfi significarint. he-
 breo. 9. b
 ¶ Tabitham quandam suscitatur Petrus. act. 9. g
 ¶ Tabulae tabernaculi. exod. 26. d. 36. c
 Tabulas testimonij siue foederis accipit Moyfes scri-
 ptas digito dei. exod. 32. d. deut. 3. a. 5. c
 Tabulas confringit Moyfes, videns Israelitas adorare
 vitulum aureum. exod. 32. d
 Tabulas novas parare iubet deus Moyfi. exod. 34. a.
 10. a
 ¶ Taciturnitas laudatur. prouer. 10. c. 17. d. 21. d. eccl.
 20. a
 ¶ Tactu simbriae vestimentorum Christi sanantur in-
 firmi. math. 14. d. marc. 9. g
 ¶ Talenta auri 420. afferuntur ad Salomonem ex O-
 phir. 3. reg. 9. d
 Talenta auri 120. consumpta in aedificationem templi
 & domus Salomonis. 3. reg. 9. c
 Talentorum parabola docet nos Christus, ut ea quae à

deo accepimus, siue spiritualia sint siue temporalia,
 proximis suppeditemus in primis tamen hanc dantes
 operam, ut deos ipsos lucremur, alioqui iure in nos
 scuiturus. math. 25. b. luc. 19. b
 ¶ Talionis lex commendata iudicibus. gen. 9. a. exod.
 21. c. deut. 19. d
 Talionis poena. leuit. 24. c. exod. 21. c
 ¶ quorum Tetigerat deus corda, sequuntur Saulem,
 quem constituerat ipse deus in regem. 1. reg. 10. d
 ¶ Tectum domus muro muniendum. deut. 22. b
 super Tectum loquitur Samuel Sauli. 1. reg. 9. d
 ¶ Temeritas infelix. prouer. 15. c
 ¶ quod Templum aedificare nomini domini cogitauit
 David, benefecerat. 3. reg. 8. b
 Templi Salomonis aedificatio. 3. reg. 6. a
 Templum dedicat Salomon. 3. reg. 8. g
 Templum Salomonis dedicatum ab ipso Deo. 2. reg. 9. a
 qui ad Templi ministerium admittendi, & qui ab illo
 reiciendi. ezech. 44. a
 quae Templi porta sit clausa. ezech. 44. c
 Templum quod ipse sanctificauerat, reiectum se mi-
 natur deus Salomoni, si ipse cum populo conuersus
 fuerit ad deos alienos. 3. reg. 9. b
 Templum Dei iubet Ioa instaurari. 4. reg. 12. a. idem
 facit Iosias. 4. reg. 22. a
 Templum dei diripitur à Ioa rege Israel. 4. reg. 14. c
 Templum domini diripit Sefac rex Aegypti. 3. regum.
 14. g. 2. paral. 2. c
 Templum Ierusalem diripitur. 4. regum 25. b. c. ierem.
 52. d
 Templi reedificationem negligentes arguit propheta:
 aggai. 1. a
 Templi opus aggrediuntur Zorobabel & Iesus à do-
 mino excitati. aggai. 1. d
 Templi aedificatio impeditur. 1. esdr. 4. a
 Templi reedificandi dispositio, & ad id pertinentium.
 ezech. 41. a
 Templum restaurantibus se benedicturum promittit
 dominus. aggai. 2. c
 Templum dei instauratur. 1. esdr. 3. b
 Templum reedificatur adhortatione Aggae & Zacha-
 riae. 1. esdr. 5. a
 Templum dedicatur sub Esdra. 1. esdr. 6. d
 Templi secundi gloria maior futura, quam prioris ob
 Christi aduentum. aggai. 2. a
 Templi euersio praedicitur. amos. 9. a
 Templi destructio per Romanos praenuntiatur. zacha-
 11. a
 Templum spoliatur Antiochus. mach. 5. c
 Templum violatur. 2. mach. 6. a
 Templum ingredi & egredi per quas portas oporteret
 ezech. 46. c
 Templi purificatio sub Iuda Mach. 1. ma. 4. c
 Templum vrbemque Ierusalem vastandam praedicit
 Christus. math. 24. a
 è Templo eicit Christus vendentes & ementes, sanas
 in eo caecos & claudos. math. 21. b. marc. 11. d. luc.
 19. g. ioan. 2. c
 in Templo assidui deum laudant, & benedicunt apo-
 stoli, expectantes spiritum sanctum. luc. 24. g
 in Templo vnanimis orant fideles post susceptum spi-
 ritum sanctum. act. 2. g
 in Templum ascendunt Petrus & Ioannes ut orent.
 act. 3. a
 in Templis manufactis deus non habitat. act. 7. f. 17. f.
 3. reg. 8. c. isa. 66. a
 in quibus Templis habitat deus. isa. 66. a
 Templum sanctum dei Christiani. 1. corin. 3. c. ephes.
 2. d. 2. corin. 6. c
 qui Templum dei violauerit, à deo disperdetur. 1. cor.
 3. d
 Templi tabernaculi aperti in caelo visio. apoc. 15. c
 Templum sunt spiritus sancti membra nostra. 1. corin.
 6. d
 Templum corporis sui destruendum ab ipsis Iudaeis
 praedicit Christus. ioan. 2. d
 Tempia gentium in pecunia quaestum erant. 2. mach.
 11. a
 ¶ Tempora certis vicibus semper currunt. gene. 3. d
 Tempora distinxit deus sole, luna, & stellis. genesis.
 1. b
 Tempore suo omnia proueniunt atque transeunt. ec-
 clesiastes 3. a
 ut Tempore longo perseverarent in terra promissio-
 nis, praecipiebatur Iudaeis custodire praecepta dei.
 deut. 32. g
 Tempora antiqua interroganda, & consideranda dei
 opera. deut. 32. a
 Tempora nosse vel momenta, non est nostrum, quae deus
 posuit in sua potestate, quando restitutus sit regnum
 Israelis veri. act. 1. b

Tempus praedestinatum in quo mittendus erat Mes-
 sias, impletam esse praedicat Christus. marc. 1. b. in
 quo mortuus est. rom. 5. b
 Tempus Christi, tempus in quo constituerat pater
 saluare nos. 2. corin. 6. a
 Tempus huius vitae, breue. 1. corin. 7. e
 Tempus & occasio alios Christo lucrificandi, omnium
 rerum iactura redimenda. coloss. 4. a. ephes. 5. d
 ¶ Tenebrae super faciem abyssi. gene. 1. a
 Tenebrae palpabiles nona plaga Aegypti. exod. 10. e
 Tenebrae per totam terram in morte Christi. math.
 27. c
 Tenebrae non sunt in deo. 1. ioan. 1. c
 Tenebrae erant gentes ante cognitum Christum: lux
 autem postea. ephes. 5. b
 à Tenebris qui Iudaei erant, Iesus non creditus Chri-
 stus. ioan. 1. a
 Tenebrarum filij non sunt Christiani, sed filij lucis &
 dei. 1. thess. 5. a
 Tenebrarum opera, gula, libido, contentio & emula-
 tio. rom. 13. d
 ut in Tenebris peccati non maneremus, venit Christus
 lucere in mundo, & dare sui cognitionem. ioan.
 12. g
 à Tenebris errorum ereptus Paulus, & quare. 2. corin.
 4. b
 in Tenebris infidelitatis si ambulamus, societatem cum
 luce Christo non habemus. 1. ioan. 1. c
 in Tenebris est qui fratrem suum odit. 1. ioan.
 Tenebris cum luce nulla communio. 2. corin. 6. c
 Tenebras nostras illuminat deus. 2. reg. 22. c
 ¶ Tentat populum suum deus. exod. 15. f
 Tentat deus ipsum Abraham, probatque quanta ei sit
 ipsius fides in suas promissiones, iubens immolare
 Isaac, quem tamen solum habebat in quo promissio
 impleteretur. gene. 22. a
 ut Tentet populum suum num in lege sua ambulet, an
 non, pluit panes de caelo. exod. 16. a
 ut Tentaret & probaret populum suum, & ostenderet
 eis cor ipsorum, duxit Iudaeos deus per desertum.
 deut. 8.
 ut Tentaret & experiretur Iudaeos, an ipsum amarent,
 non deleuit deus omnes Chananeos. iudic. 2. d. 3. a
 Tentat dominus filios Israel ut eum timeant. exod. 20.
 isa. 30. d
 Tentari patres ut probarentur. iudith. 8. b. baruch.
 2. a
 ut Tentetur Ezechias, derelinquitur à domino. 2. paral.
 32. b
 Tentat deus fidem nostram miraculis. deut. 13. a
 Tentatio grauis, quod Elias à deo mittatur esuriens
 mulierem morientem fame. 3. reg. 17. b. c
 Tentatio Saulis. Vide Saul. 1. reg. 13. b
 Tentatio grauis oboritur sanctis ex prosperitate im-
 piorum. psal. 72. versu. 1.
 Tentatio iustos probat. ecclesiastici 27. a
 Tentatione probari oportet eum qui deo gratus est.
 tob. 12. c
 in Tentatione deus expectandus. psal. 26. versu. 20.
 in Tentatione pios interdum vinci, & interdum vince-
 re ostendit Iob exemplo suo. iob. 3. a
 à Tentatione liberatus Ieremias, rursum ab ea illico
 impetitur. iere. 20. d
 Tentationibus denitiis, fortius fidere discimus. psalm.
 70. versu. 22.
 in Tentationum noctibus purae manus ad deum leuan-
 dae. psal. 133. versu. 1.
 ¶ Tentandus non est deus. deut. 6. c
 non Tentandus deus. math. 4. b. neque Christus no-
 ster, ne pereamus Iudaeorum exemplo, qui à serpen-
 tibus percussi sunt. 1. corin. 10. b
 Tentant deum Israelitae, petentes aquam. exod. 17. a
 Tentat populus Israel deum, dicendo, Estne dominus
 in nobis, an non? exod. 17. b
 Tentauerunt deum decies in solitudine Israelitae. num.
 14. d
 ¶ Tentat Gedeon an missus esset liberator Israel, pe-
 tendo signum in vellere. iudic. 6. g
 Tentantur filij Iacob à fratre suo Ioseph. gene. 42. b
 ut Tentet Salomonem, probetque an quae de sapientia
 sibi à deo data ferebantur, vera essent, venit ad ipsum
 regina Saba. 3. reg. 10. a
 Tentant Christum Pharisei, signa petunt, periculum
 facere volentes de eius potentia. math. 16. a
 Tentat Christus Philippum. ioan. 6. a
 Tentationem significat afflictionem aliquando vides
 deut. 7. c. ubi nostra traslatio habet plagas maximas.
 Tentatio perpetua est hominis vita. iob. 7. a
 Tentatur Iob ab viore. iob. 2. c
 Tentatur Christus à diabolo. math. 4. a. ut iis qui ten-
 tentur possit auxiliari. hebr. 2. d. 4. d

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

- in Tentationibus Christi, quas à Iudæis pertulit, per-
manferunt apostoli. luc. 22. c
- in Tentationes varias se incidere gaudent Christiani.
iacob. 1. a
- Tentatur Vnusquisque à propria concupiscentia, non
autem à deo. iacob. 1. b
- Tentari non finit nos deus vltra vires. 1. corin. 9. c. eri-
piens nos de tentatione & afflictione. 2. petr. 2. b
- ne in Tentationem intrent, iubentur orare apostoli.
matth. 25. d
- Tentator. 1. thess. 3. b. cessat ad tempus tentare Christū.
luc. 4. b
- Tentare, Vide Experiri.
- Tentorium repertor, Label. gene. 4. d
- Tentorij forma. exod. 26. g. 27. b. 36. d. & eius situs.
exod. 40. c
- qui Tepidus est, nec frigidus, nec calidus, hunc deus
euomet ex ore suo. apoc. 3. c
- Termini agrorum non transferendi. deut. 19. d
- Terminos proximi transferens, maledictus. deuteron.
27. c
- Terra molem rudem & indigestā creauit primo deus,
aquis permixtam, quam postea distinxit, & separauit
ab aquis. gene. 1. a b
- Terra dat deus vim gignendi arbores & herbas. gene.
1. b
- Terra labij vnus. gene. 11. a
- Terra maledicta, spinas & tribulos proferens ob Adā
peccatorem. gene. 3. c
- Terram arat ipse Adam eiectus ē paradiso. gene. 2. d.
3. d
- Terram exercens, victum sibi parat Noe. gene. 9. c
- Terra à quibus diuisa. gene. 10. a d
- Terram omnem emit Ioseph, pro qua dat frumentum.
gene. 47. d
- Terra omnis dei est. exod. 9. f. 19. a. deut. 10. c
- Terra fructus maledictus non custodientibus præce-
pta dei. deut. 28. b d
- Terra non dat germen suum, cum deus claudens cœli
non dat pluuiam iis qui non fidunt ei. deut. 11. b
- Terram Iudæorum non obediens præceptis suis se
combusturum sulphure & sale minatur deus. deut.
29. d
- Terra ferrea & ærea non custodientibus præcepta dei.
deut. 28. c. leuit. 26. c
- Terra fructus multiplicatur custodientibus præcepta
dei. deut. 28. a
- Terra g'net germen suum si seruauerimus præcepta
dei. leuit. 26. a
- Terra venditio quomodo facienda. leuit. 25. d
- Terram Chanaan promittit deus. exod. 34. b
- Terra promissionis qualis. deut. 8. b. 11. b
- Terram promissionis qui diuiderent. num. 24. d
- Terra diuidenda Israelitis limites nume. 32. a. iof. 13. a.
ezech. 47. c
- Terram diuidere nouem tribubus Israel, & dimidiā
tribui Manasse iubet deus Iosue. 13. b. 14. b
- Terra sancta in qua deus loquitur. exod. 3. a
- de Terra Israel vt secum ferat, petit Naamā ab Eliseo,
super quam reuersus in patriam adoraret verū deum
Israel. 4. reg. 5. e
- Terram aduocat Moyses vt audiat magnificentia deo
daturus. deut. 32. a
- ad Terram iacens David ieiunus & flens, orat vt sane-
tur filius suus ex Bethsabæ. 2. reg. 12. d
- Terra bibens imbrem super se venientem, & non pro-
ferens fructus, reprobata est. hebr. 6. b
- in Terram reuertetur homo. gene. 3. d
- Terra motus in morte Christi. matth. 27. f
- Terra, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur in die iudi-
cij. 2. petr. 3. c. postea terra noua, & cœli noui.
- Terrenus, homo primus fuit, tales & huius posteri,
cuius imaginē improbis moribus expressimus: nunc
cœlestem Christum cœlesti vita referre oportet. 1.
corin. 15. f
- Terret deus aduersarios Iacob, vt non ausint eum
persequi recedentem. gene. 35. a
- Terribilis deus noster. deut. 10. d. 28. f
- Tertullus orator Paulum accusat. act. 24. a
- Testamentum vetus. gene. 12. b
- Testamentum vetus sanguine dedicat Moyses. exod.
24. c. hebr. 9. e
- Testamenti veteris repetitio breuis à Iosue facta, vt o-
stendat dei bonitatem erga Iudæos, & eos prouocet
ad implenda mandata. iof. 24.
- Testamentum & pactum dei ad Iudæos potissimū per-
tinent. rom. 9. a
- Testamentum vetus legētes Iudæi, velatum cor habet,
ita vt non intelligant, nec Christum recipiant. 2. co-
rinth. 3. d
- Testamentum nouum promittitur, cui credentes do-
centur à deo, accepta remissione peccatorum per Ie-
sum Christum. iere. 31. f
- Testamentum nouum & æternum promittit dominus
populo baruch. 2. g
- Testamentum vetus sanguine vitulorum dedicatum.
hebr. 9. e
- TESTAMENTVM dei cum hominibus. hebr.
10. c. vide. luc. 1. in cantico Zachariæ, de iurando
dei cum patribus.
- Testamentum nouum sanguine Christi dedicatum.
matth. 26. marc. 14. b. luc. 22. b
- vbi Testamentum, mors testatoris intercedat necesse est
hebr. 10. c. alioqui non valet testamentum.
- Testamenti noui mediator Christus. hebr. 8. b
- Testamentorum hominum exemplo, Paulus confirmat
testamentum dei, quod morte filij confirmauerat, ir-
ritum fieri, si per legis opera iustitiam conferri ho-
minibus, & non per solum Christum quis prædicet:
esset enim superordinare, quod ne in hominis quidē
testamento fieri debet. galat. 3. c
- Testamentum nouum non in litera scripta & ceremo-
niis situm, sed in spiritu, qui fide in ipsum euāgelium
datur, qui suās leges in cordibus nostris scribit. 2. co-
rinth. 3. b
- Testamenti noui dispensatorem constituit deus Pau-
lum, eum ad id ministerij reddens idoneum. 1. corin.
6. c
- Testificatur nobis spiritus sanctus, Christum esse ve-
rum saluatorem. 1. ioan. 5. b
- Testificatur Moyses verba ad populum, quæ faciat.
deut. 32. g
- Testimonium siue tabulas testimonij ponit Moyses
in arcam. exod. 40. b
- Testimonium falsum non dicendum. exod. 20. c. deut.
5. b
- Testimonio duorum aut trium hominum statuit Pau-
lus Corinthios absolueri vel damnare, ideo ventu-
rus tertio ad illos, monet vt se quisque præparet. 2.
corinth. 13. a
- Testimonium falsum contra Iesum quærentes princi-
pes sacerdotum, falsos testes reperiunt, quibus nihil
respondet Iesus. matth. 26. f
- Testimonium falsum pro impio ne dixerimus. exod.
23. a
- in Testimonium, quod Israelitæ elegerint dominum
in deum, erigit Iosue lapidem. iof. 24. f
- in Testimonium contra filios Israel, præcipit deus can-
tilenā à Moysē componi de futura ipsorum for-
nicatione & afflictionibus propterea eis superuen-
turus. deut. 31. e
- in Testimonium erat filijs Israel liber Deuteronomij.
deut. 31. f g
- Testimonium quod testificatus est deus de filio suo, est
nos per ipsum solum vitam æternam habere. 1. ioan.
5. c
- Testimonium Iesu, est spiritus prophetiæ. apocalyp.
19. c
- Testiculi quibus erant attriti vel amputati, non ad-
mittebantur in ecclesiam siue cœtum Israelitarum.
deut. 23. a
- Teste vno nemo occidebatur. nume. 35. d. deut. 17. b.
19. d
- Testium duorum aut trium testimonio lapidabatur ido-
lolastra. deut. 17. a b
- Testem falsum manent supplicia. prouer. 19. a. 25. c
- Testis falsi poena. deut. 19. d
- Testibus falsis lapidatur Naboth. 5. reg. 21. c
- Testes falsi contra Christum & Stephanum. matth. 26. f.
act. 6. c
- Teste deo, & Saule Christo dei, fatetur populus inno-
centiam Samuelis. 1. reg. 12. a
- Testis deus fœderis Iacob & Laban. gene. 31. g
- Testes apostoli præordinati passionis & resurrectionis
Christi, quā annuntiare debebant vique ad extre-
mum terræ, quōdque esset verus Messias. luc. 24. g.
ioan. 15. d. act. 1. b. 2. e. 10. f
- Testis spiritus sanctus in apostolis & fidelibus, conuer-
sionem & remissionem dari per Christum. act. 5. f
- Testes inuocat Moyses cœlum & terram, verum futu-
rum quod dicit. deut. 30. d
- Testes inuocat cœlum & terram Moyses cōtra Israe-
litas. deut. 31. g
- Thamar, vxor Her gene. 38. a
- Thamar sedet vidua in domo patris sui, donec creui-
set Sela. gene. 38. b
- Thamar accusatur fornicationis apud socerum suum.
gene. 38. f
- Thamar Iudæ soceri sui testimonio iusta. gene. 38. f
- Thamar geminos concipit ex Iuda socero suo, Phera
& Zara. gene. 38. d e g
- Thamar sororem suam violat Amnon. 2. reg. 13. a
- Thamar, filia Absalom. 2. reg. 14. f
- Thaphnes, regina Aegypti. 3. reg. 11. d
- Thapsa ciuitas percutitur à Manahem rege Israel.
4. reg. 15. c
- Thare generatio. gene. 11. d
- Thare cum Abram filio it in Aram siue Charan. gene.
1. d
- Thare genuit Abram, Nachor & Aran. gene. 11. d
- Thare moritur. gene. 11. d
- Thathanai dux frustra conatur inhibere ædificatio-
nem templi. 1. esdr. 5. a
- Thathanai epistola ad regem Darium, quā consulit eū
super ædificatione templi. 1. esdr. 5. b
- Thau insigniuntur seruandi ex populo Iudaico. eze-
chie. 9. b
- Thebes ciuitatem oppugnās Abimelech, occiditur
à muliere. iudic. 9. g
- Thebni vult populus regem constitui super se, con-
tempto Amri, & occiditur. 3. reg. 16. e
- Theraphim vestē sacerdotalem facit sibi Micha cum
ephod, consecraturus diis. iudicum. 17. b. quam au-
ferunt secum filij tribus Dan. iudic. 18. c
- Thesauri templi dei in ædificationem ipsius templi
seruati. 3. reg. 7. g
- Thesaurus domus dei diripit Sefac, rex Aegypti. 3. reg.
14. g
- Thesaurus recondere in terra prohibet Christus, id est
spem (vt interpretatur Marcus) ponere in diuitiis.
matth. 6. c
- Thesauri nostri sint in cœlo, spem in deo collocantes.
matth. 6. c
- vbi Thesaurus noster, ibi est & cor nostrum. matth. 6. c
- de Thesauris cordis boni exeunt bona verba. matth.
12. c
- Thesauri absconditi parabola, euangelij pretium me-
morat Christus, & quanto cum desiderio suscipi o-
porteat, atque iam à cognoscentibus vim eius susci-
piatur. matth. 13. f
- in Thesaurizantes, qui multa bona sibi cōgregant, spe-
rantes per eas se posse famem & mortem euadere tē-
poralem. luc. 12. c
- Thesaurum euangelij circumferebat Paulus in vase fi-
dili, corpusculo afflictioni & contumeliæ obnoxio,
ne beneficij sublimitatem suis viribus, sed virtuti dei
tribueret. 2. corin. 4. b
- Thesauri omnes sapientiæ & scientiæ in Christo recō-
diti. coloss. 2. a
- Thesaurum suum aperit deus, id est cœlum, dando plu-
uiam tempore suo seruantibus præcepta. deuteron.
28. b
- in Thesauris domini signatum. deut. 31. e
- Thesaurorum custodes. 2. esdr. 12. d
- Thessalonicensibus Christum Paulus annuntiat. act.
7. a
- à Thessalonicensibus euangelium diuulgatum in Ma-
cedonia & Achaia. 1. thess. 1. e
- Tholaiudex in Israel post Abimelech. iudic. 10. a
- Thomas audens animi, hortatur reliquos apostolos
ad mortem. ioan. 11. b
- Thomas interrogat Christum, quæ sit via ad patrem.
ioan. 4. a
- Thomas non prius credit apostolis, Christum resurre-
xisse nuntiantibus, quā immiserit digitum in latus
ipsius, &c. ioan. 20. f
- Thopheth destruitur. 4. reg. 23. c
- Thou, rex Emath, congaudet Dauidi ob percussum
Adarezer, mittitque ei munera. 2. reg. 8. c
- Thou, rex Emath, petit à Dauide pacem. 2. reg. 8. c. 1.
paral. 18. c
- Thronus Salomonis qualis. 3. reg. 10. c
- Throni magni visio. apoc. 20. d
- Thuris oblatio. leuit. 2. a
- Thuribula Dathan, Core, & Abiron extenduntur in
laminas. num. 16. e
- Thymiamatis confectio. exod. 30. d. 37. d
- Tibicines mortua filia principis synagogæ tibiis ca-
nunt. matth. 9. c
- Tibiis licet Christus Iudæis cecinisset, & amico & illi-
cibili conuictu virisset inter eos, non sunt tamē pel-
lecti ad susceptionem euangelij. matth. 11. b
- Tigris fluuius. gene. 2. c
- Timēdus deus. leuit. 19. g. deut. 6. a. c. 10. d. 13. a. 1. reg.
2. b. 12. c. d. 4. reg. 17. f
- Timeamus deum, sincere sanctæque colendo, puræque
venerando, qui corpus & animam perdere potest in
gehennam, non autem timeamus eos qui corpus oc-
cidunt, aut passionem infligunt. matth. 10. c. 1. petr. 2.
c. 3. c
- Timens deum siue sit gentilis, siue Iudæus acceptus est
ei. act. 10. e
- super Timentes deū, misericordia eius æterna. luc. 1. e

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

in Timore, charitate, & fide deum reuerendo toto incolatus nostri tempore conuersemur. 1. petr. 1. c.
Timeant deum iudices. exod. 18. c.
vt Timeat ipsum populus optat deus, vtque præcepta ipsius custodiat. deut. 5. d.
Timere deum discamus. deut. 14. d.
vt Timere deum discat rex, legat Deuteronomiū. deut. 17. d.
vt Timere deum discerent, præcipit deus legi Deuteronomium. deut. 31. c.
vt Timere deū disceret populus Israel, apparuit ei deus in monte Sinai siue Horeb in tonitru. deutero. 4. b. exod. 20. c.
Timere se erudiuit deus filios Israel. deut. 8. b.
vt Timeant deum, & ei toto corde seruiant, exhortatur Iudeos Iosue, commemoratis prius beneficiis quæ in ipsos contulerat. iof. 24. a. b. c.
Timeat deum filij Israel videntes signa & miracula. exod. 14. g.
Timet populus auditis tonitribus & cæteris, cum daretur lex. exod. 19. c.
Timens dei iram Moyses, orat pro Israelitis. deutero. 9. c.
Timentium dominum laus. eccl. 34. c.
Timoris dei præconium. prouer. 28. c. ecclesiastici 1. c. 10. c.
Timor domini. exod. 33. a. ecclesiastici 15. a. 23. d. 25. b. 27. a.
de Timore & honore domini. malac. 1. a.
Timore dei reuocatur à peccatis. leuit. 19. c.
Timet deum Adam post peccatum. gene. 3. b.
Timet deum ipse Iacob. 42. d.
Timentibus deum obstetricibus prouidet deus. exod. 1. d.
Timens verbum dei quidam ex seruis Pharaonis, seruatur à grandine omnia vastante. exod. 9. d.
Timens deum Abdias, dispensator domus Achab, abscondit centum prophetas, ne occiderentur à Iezabel. 3. reg. 18. a.
Timentes deum, & idolis seruientes. 4. reg. 17. f. g.
non Timet deum Pharaon, nec serui ipsius. exod. 9. f.
Timendi parentes. leuit. 19. a.
ne Timeat Abraham, hortatur deus. gene. 15. a.
ne Timeat Isaac hortatur dominus, quod cum eo sit. gene. 26. c.
ne Timeat ipse Iacob, consolatur à deo in itinere Aegypti. gene. 46. a.
Timere Moysen ab inimicis, non vult deus. num. 21. g.
ne Timeat ab Amorrhæis, exhortatur deus ipsum Iosue. iof. 10. b. 11. a. b. 31. b. f.
ne Timeat Gedeon, sed pacem habeat, angelo facie ad faciem conspecto, exhortatur deus. iudic. 6. c.
ne Timeat populus hortatur populum Samuel confidentem peccatum suum. 1. reg. 12. d.
vt Timeant nos hostes nostri, faciet deus si mandata eius custodierimus. deut. 11. c.
Timorem populi Israelitici dedit deus super omnes populos: fecitque vt omnes populi timerent eos. deut. 2. c.
ne Timeat in media fame, hortatur mulierē Sarephthanam Elias, deum affuturum, & bona multiplicaturū affirmans. 3. reg. 17. b. c.
Timeamus, ne relictā promissione dei, infidelitate percamus. hebr. 4. a.
Timet omne animal. gene. 9. a.
Timent nocte & die qui non obediunt præceptis dei. deut. 28. g.
absque Timore erimus, si seruauerimus præcepta dei. leuit. 26. a.
Timent filij Iacob à fratre suo Ioseph. gene. 43. d.
ne Timeant hortatur Ioseph fratres suos post mortem patris. gene. 50. c.
Timetur Dauid à Saule, quod deus esset cum ipso. 1. reg. 13. g.
Timetur rex Salomon à populo vidente sapientiam ipsius. 3. reg. 3. d.
Timent filij Israel, videntes Pharaonem prosequentem. exod. 14. c.
Timentes sibi à Philisthæis Israelitæ rogant Samuelem vt pro ipsis oret. 1. reg. 7. b.
Timentes ignem filij Israel, nō acceperunt ad montē, sed Moyses locutus est eis. deut. 5. a.
Timet Dauid, percussio Oza à deo, reputans suam indignitatem, & iratum contra se deum sentiens. 2. reg. 6. b.
Timidus Iacob diuidit populum suū per turmas, mox ad orationem confugit. gene. 32. b.
Timidi Israelitæ & infideles, audita superbia Goliath. 1. reg. 17. b. c.
Timidus Samuel non audens ire ad vngendum Dauidem, coactus à deo vngit ipsum. 1. reg. 16. a.

Timidus Saul, audiens Philisthæos contra se pugnare. 1. reg. 28. a.
Timidus Elias fugit Iezabelem persequentem ipsum. 3. reg. 19. a.
Timidus Elias, nisi iussus ab angelo, non audet alloqui Ochoziam. 4. reg. 1. d.
Timidos iubet deus reuerti ab exercitu Gedeonis ad domos suas. iudic. 7. a. b.
Timor tribuendus cui debetur. rom. 13. c.
Timor dei inuadit populum, & obediunt Saul. 1. reg. 11. b.
Timor Isaac, id est deus quem colit Isaac. gen. 31. f. g.
Timorem suum mittit deus ante aduersarios populi, id est incutit timorem aduersariis populi sui, vt timeat populum suum, & non noceant. exod. 13. c.
sine Timore vixit populus regnante Salomone. 3. reg. 4. c.
Timorem vt abiciant, hortatur Moyses populum. deut. 1. d. docens eos dei potentiam & bonitatem. deut. 1. c. 3. a.
in Timore dei dominari populo dei. 2. regum 23. a.
Timorem Abrahæ erga se commendat ipse deus. gene. 22. c.
ne Timeant & paueant ad conspectum idololatrarum fidentes dei promissioni, qui promiserat se eadem deleturum, exhortatur Moyses. deut. 31. a.
non Timet Eliseus videns exercitum missum à Syrorum rege vt eum caperent, quod deus cum eo esset. 4. reg. 6. d.
vt sine Timore deo seruiremus, operando opera sancta & iusta omnibus diebus nostris, liberauit nos Christus à potestate diaboli. luc. 1. g.
vt Timor, diffidentiæ de possidendo regno dei absit à nobis, hortatur Christus, & quare. luc. 12. d.
qui Timet iudicium futurum, pœnas, &c. non est perfectus in charitate erga deum. 1. petr. 4. d.
Timotheus interimitur. 2. macha. 10. g.
de Timotheo ministro dei in euangelio. 1. corinth. 4. d. 16. b. 2. corin. 1. a. rom. 16. d. 1. thess. 3. a. philip. 2. c. quæ Paulus circumcidit, & quare. act. 16. a.
Tintinnabula in pedibus tunicæ superhumeralis Aaron. exod. 28. e. f. 39. f.
apud Titum iustum hospitatur Paulus. act. 18. b.
Titus gentilis non circumciditur, & quare. galat. 2. a.
Titulum lapideum erigit Iacob in loco in quo locutus fuerat ei deus. gene. 35. b.
Titulus crucis Christi. matth. 27. e. mar. 15. b. luc. 23. e. ioan. 19. d.
Tobias captiuus inter Assyrios viam veritatis non deserit. tob. 1. a.
Tobias ducit Annam uxorem, ex qua Tobiam generat. tob. 1. b.
Tobiæ charitas in Gabelum & in ceteros fratres. tob. 1. c.
Tobias fugit à facie Sennacherib. tob. 1. d.
Tobias inuitat timentes deum ad prandium. tob. 2. a.
Tobias relictis conuiujs, tollit corpus mortuum in domum vt sepeliat, & à propinquis arguitur. tob. 2. a.
Tobias efficitur cæcus in exemplum patientiæ posteris. tob. 2. b.
Tobiæ innocentia. tob. 2. d.
Tobiæ exprobrat vxor eleemosynas. tob. 2. d.
Tobiæ oratio ad deum. tob. 3. a.
Tobiæ exhortatio ad filium, cum iam se moriturum putaret. tob. 4. a.
Tobias pecuniam Gabelo mutuata sub chirographo, filio indicat. tob. 4. d.
Tobias iunior missus à patre in Rages ad Gabelum, querit socium itineris. tob. 5. a.
Tobiæ patri promittit Raphael sanitatem. tob. 5. c.
Tobias iunior proficiscitur angelo comite. tob. 5. d.
Tobias inuatus à pisce liberatur ab angelo, cuiusque monitu reseruat sibi cor piscis, fel, & iecur. tob. 6. a. b.
à Tobia rogatus angelus ad quæ medicamenta cor piscis, fel, & iecur conferant, declarat. tob. 6. b.
Tobias petit filiam Raguelis sibi dari in uxorem. tob. 7. c.
Tobias introductus ad Saram, affat partem iecoris, eamque hortatur ad orationem. tob. 8. a.
Tobiæ iunioris oratio. tob. 8. b.
Tobiæ matris sollicitudo pro eo. tob. 10. d.
Tobiam à se dimittit Raguel vnā cum vxore. tob. 10. c.
Tobias relictā familia cum vxore in medio itinere, præcedit cum angelo. tob. 11. a.
Tobias pater suscipit filium suum cum gaudio, & visum recipit. tob. 11. c.
Tobias iunior patri commemorat beneficia à Raphaelē in se collata. tob. 12. a.
Tobias pater & filius eius offerunt Raphaeli dimidiam partem bonorum suorum. tob. 12. b.

Tobias moriturus prædicat filio & nepotibus Ninive destructionem, & Ierusalem, restaurat onem. tob. 14. b.
Tobiæ senioris ætas. tob. 14. a.
Tobiæ iunioris exhortatio ad filios. tob. 14. c.
Tobias iunior post obitum matris reuertitur ad soceros & 99. anno ætatis suæ moritur. tob. 14. d.
Tonitrua dat deus, grandinem cum igne, quibus homines & iumenta in agris Aegypti destruit. exod. 9. e.
Tonitrua audiuntur cum datur lex. exod. 19. e.
Tonat dominus super aduersarios suos. 1. reg. 2. b.
Tonante domino de cælo, ad preces Samuelis concurrunt Philisthæi. 1. reg. 7. c.
in Tonitione ouium celebrantur conuiuia, vt de Absalom legitur. 2. reg. 13. e.
Tonsus Ioseph præsentatur Pharaoni. gene. 41. b.
Torques aureæ camelorum Israelitarum dantur Gedeoni. iudic. 8. f.
Tradit deus Iudeos in manus diripiētium, quod diis alienis seruirent. iudic. 2. b. 3. a. 4. a. 6. a.
Tradi in manus Madianitarum Israelē queritur Gedeon. iudic. 6. c.
Tradit deus hostes in manus eligentium se. deut. 20. c.
Tradit deus regem Og in manus Israelitarum. nume. 21. g.
Tradit deus urbem Hai in manu Iosue, docens interim ipsum quomodo capturus sit eam. iof. 8. a. b.
Tradit deus Amorrhæos in manus Iosue. iof. 10. a. b. Heuæos, Iebuzæos, &c. iof. 11. a. b.
Tradit deus Iericho urbem in manus Iosue. iof. 2. b. d. item alias vrbes. iof. 10. e. f. g.
Tradit deus Chanaanem & Pherezæum in manus Iudæorum. iudic. 1. a.
Tradit deus Amorrhæos, & reliquos in manus Israelitarum, ita vt eis quidem vtatur, & egregie pugnent quorum tamen gladio & arcui non vult victoriam tribui, sed sibi soli. iof. 24. c.
Tradit deus castra Madianitarum in manus Gedeonis. iudic. 7. d. f. g.
Tradit ita deus Madianitas in manus Gedeonis, vt Gedeonis ministerio (quo poterat carere) vteretur, & per eum operaretur quod solus poterat facere. iudic. 7. d. e. f. g.
Tradit deus Cusan rasathaim in manus Othonielis iudicis. iudic. 3. b.
Tradit deus Ammonitas in manus Iephthæ. iudic. 11. f.
Tradit deus Beniaminitas in manus reliquorum Israelitarum, propter scelus contra naturam ab eis perpetratum. iudic. 20. d.
Trahuntur à deo patre ad Christum, quotquot credunt. ioan. 6. e.
Tragelaphum poterant Iudei comedere. deuteron. 14. a.
Transfertur Elias, & curru igneo rapitur in cælum. 4. reg. 2. b.
Transfiguratur Christus. matth. 17. d.
Transgressio mandati, propter quam omnes constituti sumus peccatores. gene. 3. b.
Transgressionum expiatio. nume. 5. a.
Transit Iordanam populus proficiscens in terrā Chanaan. iof. 3. d. 4. c.
Transiens deus ante populum Israel, id est deducens eos, delet quines gentes coram eis. deut. 31. a.
Transire ad numerum, pro recenseri. exod. 30. d.
Transitus victima, agnus paschalis. exod. 12. d.
Tria quæ bene gradiuntur. prouer. 30. d.
per Tria mouetur terra, & quartum prorsus ferre non potest. prouer. 30. c.
Trium puerorum canticum, & eorum liberatio. danie. 3. e. g.
TRIBVLATIONES futuras iis qui Christo crederent, postea gloriam sempiternam, prædixerat spiritus sanctus per prophetas. 1. petr. 1. b.
Tribulationū quas passuri essent apostoli propter nomen suum, præmonet Christus, & quare. ioan. 16. a.
vt Tribulationes patiantur qui prædicationi præfunt, positi sunt, & à deo dilecti. 1. thess. 3. b.
Tribulationes pati pro deo nō possumus, nisi ipse detur dei enim donum est. philip. 1. d.
Tribulationes inferens deus, à domo sua qui sunt fideles, incipit, & eos primos affligit. 1. petr. 4. d.
Tribulationem non effugient serui, neque odium mundi, cum Christus dominus nō effugerit. 1. ioan. 15. c.
Tribulatio magna in ecclesia sub Stephano. act. 8. a.
per Tribulationes multas oportet intrare in regnum dei. act. 14. d.
Tribulationes & aduersitates passuros, qui ad Christum accederent, eisque per prædicationem verbi offerrentur, præmonet ipse Christus, cum victimæ &

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

salis meminit. marc. 9. g
 qui Tribulantur & affliguntur, non propterea peccatores aut infeliciores iudicare debemus. luc. 13. a
 Tribulationes sunt ad probationem nostram. 1. petr. 4. c
 Tribulationes pro re digna accepta deus, quam & remunerat. 2. thess. 1. b
 aduersus Tribulationes & persecutiones externas consolatur suos Christus. ioh. 15. c. 16. g. in quibus confidere debemus superatores eas nos per ipsum.
 in Tribulationum incendio & aetuatione ne simus attriti, sed gaudeamus quod confortes simus afflictionum Christi, & crucem habeamus communem. 1. petr. 4. c
 ad Tribulationes fortiter perferendas, exhortatio vehementis. hebr. 12. a
 Tribulationes esse ferendas, exemplo nobis est Christus. 1. petr. 2. d
 ne Tribulationes timeamus, neque euangelij aduersarios. philip. 1. d
 Tribulatione Christi, maiores diuitias estimauit Moyses, quam thesaurum Aegyptiorum. hebr. 11. e
 Tribulatio patientiam parit. roman. 5. a. 12. c. & gloriae pondus. 2. corin. 4. d
 post Tribulationes maximas conuertit deus populum suum ad se, sua misericordia. deut. 4. c
 Tribulationibus compellit deus ire ad se. isa. 26. c
 Tribulationibus deus nos perficit, vt corroborati eramus in sui cognitione. 1. petr. 5. c
 Tribulationem patientibus, requies promittitur. 2. thess. 1. c
 Tribulationibus solus deus saluat & eripit. 1. regum. 1. c
 in Tribulatione respicit filios Israel deus, & cognoscit eos esse quibus promississet liberationem a seruitute grauissima. exod. 2. d
 in Tribulatione toto corde querendus deus. deutero. 4. d
 in Tribulatione deo fidendum. isa. 8. c
 Tribulationis tempore exaudiuit Iacob deus. genef. 37. a
 in Tribulationibus a deo derelicti fideles, etiam in deo sperant. psal. 43. versu. 11.
 Tribulationes si sustinuerimus, conregnabimus Christo. timo. 2. b
 Tribulationes ob nomen Christi patientes, animas suas fidei creatori commendent, nihil sibi fidentes. 1. petr. 4. d
 Tribulationem in omnibus patitur Paulus at non angustiar, nec anxius redditur. 2. cor. 4. b
 Tribulationes & vincula non timet Paulus modò euangelium nuntiet. act. 20. e
 in Tribulatione & consolatione deo canendum. psal. 41. versu. 11.
 in Tribulationibus omnia deo committenda. psal. 54. versu. 14.
 in Tribulatione deum laudat Iob. iob. 1. d
 in Tribulationibus Paulus & Syllas deum laudant. act. 16. e & in iis gloriatur. galat. 6. d. 2. corin. 6. a. 7. a. 2. timo. 2. d
 Tribulationes Pauli, gloria erat Ephesiorum. ephes. 3. b
 per Tribulationes euangelium Paulus annuntiat Thessalonicensibus. 1. thess. 2. a. in quibus susceperunt & ipsi verbum. 1. thess. 1. c
 in Tribulatione consolatur deus Paulum, & quare. 2. corin. 1. a
 in Tribulationibus gloriantur fide iustificati, libenter quidnis patientes ob talem gratiam a deo susceptam. rom. 5. a
 in Tribulationibus exultantes Macedones, laudat Paulus. 2. corin. 8. a
 post Tribulationes laudat Dauid. deut. 2. reg. 22. a
 quod Tribulationes libenter passi sint Iudaeis conuersi ad Christum, propter euangelium laudantur. hebr. 10. g
 in Tribulatione Pauli recedit Phygellus & Hermogenes: persistat autem Onesiphorus. 2. tim. 1. d
 in Tribulatione sunt qui cum videantur fauere euangelio, postea oppugnare incipiunt vt Alexander ariarius: qui cauendi sunt, item qui infirmitate humana victi, occultentur non audentes palam confiteri quod credunt ex quorum numero fuerunt qui Paulum deseruerunt, quum primum coram Nerone fieretur. 2. timo. 4. c
 Tribulationes & vincula Pauli tantum absuit vt nocerent verbo euangelij, vt per eas magis ac magis cresceret, & audacius predicaretur. philip. 1. b
 Tribulationes non patientur fideles ob homicidia, furta, & c. 1. petr. 4. d
 neque Tribulatio, neque angustia, & c. separare nos po-

test a dilectione dei. rom. 8. g
 qui Tribulationes inferebant apostolis, & eos excommunicabant, arbitrabantur se obsequium praestare deo. ioh. 16. a
 Tribulationis dies. 4. reg. 19. a
 Tribulatio oratio ad deum. psal. 42. versu. 1.
 Tribulationibus poena aeterna: tribulatis, requies. 2. thess. 1. c
 ad TRIBUNAL Christi omnes sisti oportet. 2. corin. 5. c
 Tribuni constituuntur a Moysse super Israel. exod. 18. c. deut. 1. b
 Tribuendum in simplicitate. rom. 12. b
 ex sua Tribu filij Israel ducant uxores, mulieres similiter nubant. num. 36. c
 Tribus Dan querit sibi possessionem inter reliquas tribus, missis exploratoribus in terram. iudic. 18. a
 Tribus dimidia Massae habitatio. 1. paral. 5. d
 Tribuum quinque sortes. ezech. 48. c
 Tribuum septem sortes. ezech. 48. a
 Tributaria erat ciuitas quae pacem oblatam recepit, & non occidebantur. deut. 20. c
 Tributa reddenda & census, cui reddendi sunt. matth. 26. b. luc. 20. c. roma. 13. c
 Tributum soluit Christus, ne scandalum esset, & in causa quominus euangelio crederent qui illud exigebant. matth. 17. d
 Trinitatis mysterium significatur in verbo Faciamus genef. 1. d. 2. c. item in verbo Nobis. genef. 3. d. & in verbo Venite. gene. 11. a. item in tribus illis hominibus quos hospitis suscepit Abraham. gen. 18. a
 Tristitia festinat mors. ecclesiastici. 25. b. 30. d. 38. b
 spiritus Tristis exiecit ossa. prouer. 17. d. 25. c
 Tristitia afficitur iuuenis ille diues, iussu vendere omnia, & omnibus renuntiare, vt Christum sequeretur. luc. 28. d
 Tristitia afficiuntur apostoli, audientes Christum passurum. matth. 17. d
 Tristes apostoli, quod Christus suam ab eis praesentiam corporalem se abstracturum diceret. ioh. 16. a
 quantam Tristitiam habituri essent apostoli, quandiu in sepulchro esset ipse, proposito de muliere pariente exemplo, docet Christus. ioh. 16. c
 Tristis anima Christi est vsque ad mortem. matth. 26. d
 Tristitia afficiuntur & flent fratres, quod Paulus dixisset eos non amplius viuos faciem suam. act. 20. g. 21. b
 Tristitia afficitur Paulus ob Epaphroditum malam valetudinem. philip. 2. d
 in Tristitia constitutus aliquis, oret. iacob. 5. c
 ne Tristitia afficeret Corinthios Paulus, coactus in eos seuire, eos non adit iuxta promissum. 2. cor. 2. a
 Tristitia qua quis ob deum offensum dolet, poenitentiam salutarem operatur: quae autem ex mundanis affectibus nascitur, mortem affert. 2. cor. 7. c
 Tristatur Christus ob caecitatem cordis Iudaeorum. marc. 3. a
 non ex Tristitia, aut ex necessitate subueniendum pauperibus, sed sponte & hilariter. 2. corin. 9. b
 quasi Tristis habitus est Paulus, cum tamè semper gauderet. 2. corin. 6. b
 Tristatur Isaac supramodum, Iacob praeripuisse benedictionem fratri Esau. gene. 27. e
 Tristatur Samuel audiens deum irasci contra Saulem. 1. reg. 15. c
 Tristatur Dauid, videns percussum a deo Ozam, iratum timens contra se deum, & suam indignitatem apud se reputans. 2. reg. 6. b
 Tristatur Dauid, audita morte Saulis & Ionathae. 2. regum. 1. b
 Trullae cementarii visio. amos 7. b
 Tryphon dux exercitus regis Antiochi. 1. machab. 13. c
 Tubae argenteae, & earum officia. num. 10. a
 Tubarum festum. leuit. 23. d
 Tubalcain primus qui malleo fecit opera ex aere & ferro. gene. 4. d
 Tunica Aaron. exod. 28. g
 Tunicae lineae filiorum Aaron. exod. 28. g
 Tunica superhumeralis. exod. 28. e. 39. d
 Tunica Samuelis, quam afferebat ei mater sua quottannis. 1. reg. 2. d
 Tunica Christi. ioh. 19. e
 Tunica maculata. iud. x. g
 Turbatorem terrae vocat Elias Achab, quod sua idolatria effecisset, ne deus plueret super terram Iudae. 3. reg. 18. c
 in Turbine, igneo curru, & equis igneis rapitur in caelum. 4. reg. 2. b
 Turpiloquium ex ore nostro abiiciendum. ephes. 5.

a. coloss. 3. b
 Turrim Phanol subuertit Gedeon, ob denegatos fessis militibus panes. iudic. 8. d
 Turris Sichem cum 1000. hominibus comburitur. iudic. 9. f. g
 de Turrim aedificaturo. Vide renuntiare.
 cum Tympanis & choris cantat deo mulieres exod. 15. c
 cum Tympanis & choris occurrit patri victori filia Iephre. iudic. 11. f
 Tyranni imago. prouer. 28. c
 Tyri celebritatem ex frequentia & varietate negotiatorum describit Ezechiel. ezech. 27. a
 Tyrum euertendam praedicat Ezechiel, quod insultauerit deitute Ierusalem. ezech. 26. a

V

Vaccantes plaustro iunctae redeunt arcam dei. 1. reg. 6. c
 de Vacca rufa, ex cuius cineribus aqua asperfusionis fiebat pro peccato nume. 19. g
 Vagao eunuchus mittitur ad Iudith, vt suadeat ei cōsentire Holoferni. iudith 12. c
 Vallis Achor. iob. 7. d
 Vaniloquia & prophana vitet episcopus, quae pertrahunt ad impietatem. 2. timo. 2. c
 Vanitati subiecta est omnis creatura non volens. roma. 8. d
 Vanitates, idola. 3. reg. 16. f
 Vanitatibus suis, id est idolis seruientes Israelitae, prouocauerunt deum ad iracundiam. deut. 32. c
 Vana vocat Samuel idola. 1. reg. 12. d
 Vanae sunt cogitationes sapientum, iudicio dei. 1. cor. 3. d
 Vasa ad vsum tabernaculi. exod. 25. c. 37. b
 Vasorum transmigrationis parabola. ezech. 12. a
 Vasa aurea apud Salomonem. 3. reg. 10. d
 vt Vasa aurea & testacea in magna domo & diuiti, sic in ecclesia fideles & infideles. 2. timo. 2. c
 Vasa pro corpore hominum accepta. 1. reg. 21. b
 Vasa fictilia vocat Paulus corpora nostra. 2. corin. 4. b. quae in sanctificatione debet vnusquisque possidere, & cauere ne peccato maculentur. 1. thess. 4. a
 Vasthi regina ob inobedientiam ab Assuero repudiatur. esth. 1. b
 Vestigal magistratui pendendum. rom. 13. c
 Vectium tabernaculi forma & vsum. exod. 26. e. 36. d
 Velum tabernaculi quale. exod. 26. f. 36. d. f
 Velum templi in morte Christi scinditur. matth. 27. c
 Velamen habebat Moyses super faciem quando loquebatur ad populum, quod deponebat quando cum deo loquebatur. exod. 34. d
 Velamen positum super cor Iudeorum, cum legunt vetus testamentum, quando auferendum. 2. corin. 3. d
 Velamen quod erat in tabernaculo dei, carnem Christi figurabat. hebr. 10. d
 Velle & perficere operatur in nobis deus. philip. 2. b
 in Vellere signum querit Gedeon sibi dari, quo certus sit a deo missum liberatorem Israeli. iudic. 6. g
 Venator robustus Nembrod. gene. 10. d
 Venator Esau. gene. 25. d
 de Venditionibus & emptionibus. leuit. 25.
 de Venditore. ecclesiastici. 26. d. 27. a
 Vendere quae possidemus, vt inde pauperibus elargiamur quo inopiam subleuent, iubet Christus. luc. 12. d
 Vendere omnia quae possidebat & dare pauperibus, iubet Christus iuueni illi confidenti in diuitiis, seque sequi. matth. 19. c. marc. 10. c. luc. 18. d
 Vendunt fideles primi possessiones & substantias, & diuidunt egentibus. act. 2. g. 4. g
 Venduntur hostibus Iudei ab inimicis, derelinquentes deum, & idolis seruientes. iudi. 2. b. c
 Vendiderat deus Iudaeos, & concluderat deus inter hostes, ideo eos facile vincebant ipsi hostes. deut. 32. c
 vt Veniant ad se laborantes & onerati, peccata sua sentientes, vocat Christus, pacem & animi tranquillitatem eis donaturus. matt. 11. d
 Ventris fructus multiplicabitur custodientibus praecepta. deut. 28. a
 Ventrem leuare extra castra praecipitur Iudaeis, operito quod egcissent effossa humo. deut. 23. b. c
 Ventris fructus maledictus non seruantibus praecepta. deut. 28. b
 sine Vento & pluvia deus dedit impio Ioram aquas, vt vel sic conuerteretur. 4. reg. 3. c
 Venundatus Achab vt faceret malum coram deo. 3. reg. 21. f
 Verax deus, praestans quod promiserit. exod. 34. a
 Veracem deum in suis promissionibus praedicat Balaam. nume. 23. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Veracem signat & testificatur deum, qui Christo filio
testificanti & peccatorum remissionem nuntianti,
credit ioan. 3. d

¶ Verberibus cædebantur impij & peccatores coram
iudice quadraginta plagis deut. 25. a

¶ VERBUM DEI apoc. 19. c

Verbo dei creatur ac benedicitur lux gene. 1. a

Verbum dei irrevocabile psal. 6. vers. 11

Verba dei & promissiones veræ. 2. reg. 7. d

Verbo & promissioni dei beneficia eius tribuenda 2.
reg. 7. c

Verba Christi quæ euentura in eorum excidium Iu-
dæis prædixerat, non irrita futura monent ipse: sed
procubito euentura ante quàm præterisset gene-
ratio illa cui loquebatur matth. 14. c. marc. 13. c. luc.
21. c

Verbum dei, sapientia & intelligentia nostra est, per
quod cognoscimus res diuinas & salutes, & discer-
nimus de rebus externis inter homines deut. 4. a

Verba dei impleta dant intelligentiam quid agere de-
beamus deut. 29. b

ex Verbo dei & scripturis ratio viuendi petenda isa.
8. d

Verbo dei prædicato, conuertuntur corda ierem. 23. c

Verbo dei scortationem posse vitari prouer. 2. c

Verbum dei sequentibus & eius consilium, omnia pro-
spere promittuntur prouer. 3. c

Verbo euangelij prædicato, & corde credito, præcep-
tum dei impletur deut. 30. c

Verbo quod procedit de ore dei pascimur, virtutisque
& potentia sua, æquæ sine solito cibo nutrit nos
deus, si quando esurire nos velit, atque per eum cibum,
sive in locum sibi substituat aliud quiddam, ut
patribus Mânâ: sive nihil, ut de Mose, Elia, & Christo
matth. 4. a

Verbo dei cui credebat pascitur Elias, cibum non vi-
dens 3. reg. 17. a

Verbo dei credula mulier Sunamitis, dei prouidentia
alitur in aliena terra 4. reg. 8. a

Verbo & fiducia quam habet in verbum dei, quo pro-
misit se fore nobis deum qui non derelinquet, pasci-
tur homo in media fame, non solo pane: ut de Israe-
litis legimus deut. 8. a

¶ iuxta Verbum domini proficiuntur Israelitæ num.
9. c d

Verbum dei quomodo tractandum deut. 6. b

Verba dei cum libertate iubetur Ieremias nuntiare Iu-
dæis iere. 1. d

Verba sua posuerat deus in os Christi, ut ea populo an-
nuntiaret deut. 18. d

Verbum dei annuntiat Moyses populo, cui obedit po-
pulus exod. 19. a

Verbum dei quod in monte audierat, annuntiat Moy-
ses populo exo. 34. d

¶ Verbo Moysi voluit deus credi à populo Israel in
perpetuum exo. 19. b

Verbum domini verum in ore Eliæ esse cognoscit
mulier Sarephana post suscitatum filium suum à mor-
te 3. reg. 17. d

¶ si Verbum dei non doceatur, perit populus prouer. b.
29. c

Verbo dei obediendum 1. reg. 15. iere. 7. a

Verbo dei obedientibus benedictio, & non credenti-
bus maledictio deut. 11. d

¶ Verbi dei contemptorum pœna, & perditio isa. 28. a.
c. 30. c

Verbum suum Iudæis propter peccata eorum dene-
gat dominus ezech. 14. a. 20. a

Verbum dei nolunt audire Iudæi isa. 30. b

Verbum dei contemunt impij prouer. 29. c

Verbum Christi, verbum euangelij qui audire nolue-
rit, punietur à deo patre deut. 18. d

Verbo dei contempto, incidit Dauid in adulterium 2.
reg. 11. b

Verbo dei propheta quidam non adhærens, decipitur
ab altero propheta, & ideo occiditur à leone. 3.
reg. 13. e. 20. b

Verbum dei loquens Lot, & subuersionem Sodomo-
rum prædicans generis, videtur eis delirare: & per-
duntur cum aliis gene. 19. c

contra verbum dei bellans populus Israel, occiditur
ab Amalecitis nume. 14. g

Verbo dei non obediens quidam non percutiendo
prophetam quem deus iubeat percuti percutitur à
leone 3. reg. 20. g

Verbum suum contemnentibus dat deus prophetas,
intra quorum os mittit spiritum mendacem, ut eos
decipiat 3. reg. 22. c & 2. paralip. 18. e. ezech. 14. c

Verbo dei proximam Samaritanis abundantiam per
Eliseum annuntiantem incredulus dux occiditur 4.
reg. 7. a d

Verbo dei non possunt rectè uti impij prouer. 26. b

ob Verbi dei contemptum prædicatur Ierosolymita-
nis excidium iere. 19. a

quæ à Verbo dei auocant, fugienda isa. 8. d

qui Verbo pacti diuini nõ obediunt, maledicti ierem.
11. a

Verbum dei cum mansuetudine audiendum, & idem
sapienter proferendum eccl. 5. c

Verbum dei sapiens amplectitur eccl. 21. c. 33. a

Verbum dei prædicare cogitur Ieremias ierem. 20. c

ob Verbum dei conicitur Ieremias in carcerem iere.
20. a b

¶ Verbi dei commendatio prouer. 30. a

ad Verbi dei auditum exhortatio isa. 55. a

Verbum dei solum faciendum, cui nihil addendum, nec
de eo quicquam minuendum deut. 12. d

Verbum dei sit in corde nostro deut. 6. b

Verbum dei in cordibus reponendum, & in animis, su-
spendendum in manibus tanquam signum inter o-
culos: docendum ipsum filios, meditandum in do-
mo, inter ambulandum, scribendum in ianuis & po-
stibus deut. 11. c

ad Verba dei ut corda ponant, exhortatur Moyses po-
pulum deut. 32. g

Verbum dei sequendum, non declinando ad dexteram
vel sinistram: nihil ei addendum, aut de eo quicquid
detrahendum deut. 5. d

Verbum dei semper meditandum deut. 6. b

Verbum dei filios doceamus deut. 11. c

sine verbo suo nihil vult deus agi 2. reg. 7. a

Verbo dei nihil addendum aut detrahendum deut. 4. a
12. d. prouer. 30. a

Verbum dei solum faciendum deut. 12. d

Verbum dei carnali cupiditate aut iudicio non hauri-
dum prouer. 25. d

¶ Verbum, Christus deus æternus ioan. 1. a. qui caro fa-
ctus est ibidem b

Verbum domini manet in æternum, Petrus interpre-
tatur de euangelio quod annuntiatum est nobis 1.
petr. 1. d

Verbum veritatis, euangelium ephe. 1. c. Verba vitæ æ-
ternæ act. 5. d. Verbum reconciliationis 2. corinth.
5. d

¶ si Verbo dei fides non adhibeatur, nihil prodest illud
audire heb. 4. a

per Verbum dei æternum, quod euangelizatum est no-
bis renascimur 1. petr. 1. d

Verbo dei vicinus malignum 1. ioan. 2. b

Verbo vitæ turbas destitutas videns Christus, miseri-
cordia mouetur matt. 9. d

Verbum dei (quod sanctum & margaritas vocat Chris-
tus) impugnatoribus canibus & contemptoribus
porcis non prædicandum matth. 7. a. prouer. 23. b.
25. c

Verbum dei audiens & faciens cui similis matt. 7. d

Verbum dei per Christum ad nos missum qui contem-
pserint, vltionem non effugient: sed grauius punien-
tur quàm Sodoma math. 10. b. heb. 2. a

Verbum euangelij non potest prædicari absque tribu-
lationibus matth. 10. b

Verbum euangelij recipientibus pax matth. 10. b

in Verbum euangelij resicientes, puluerem pedum ex-
tergi iubet prædicatoribus Christus matth. 10. b

Verbum dei in nobis non manet, si Christo non credi-
mus ioan. 5. f

Verbum Christi habitat & perseveret in nobis: exube-
rante coloss. 3. c

Verbum euangelij, omnibus modis, vndeunque acce-
pta occasione, quocunque tempore prædicandum
2. timoth. 4. a

ut Verbum euangelij currat, & prædicetur, clarificetur,
que, orandum 2. thessa. 2. a

¶ à Verbo euangelico per Paulum tradito abducere co-
nantes, cauendi à fidelibus rom. 16. c

Verbum dei Paulus exemplo aliorum non trahit hu-
mana doctrina ad suum quæstum, sed lyncæro pectore,
tanquam ex deo profectum illud tradidit deo ipso
teste, in gloriam Christi 2. corinth. 2. d. 4. a

in Verbo veritatis se commendat Paulus ut dei mini-
strum 2. corinth. 6. b

Verbum euangelij iam nobis semel innotuit, suscipien-
dum, deposita omni immunditia, & c. iacob. 1. c

ob Verbum promissionum dei, sancti vitam suam con-
temperunt apoc. 12. c. eorumque clamor ad deum
apoc. 6. c

Verbum dei infidelibus Iudæis fuit in laqueum & in
scandalum rom. 11. b

Verbo dei increduli, salutem ab alto expectantes quàm
à Christo arguuntur isa. 28. d

¶ de Verbo dei viuo ex ecclesia manante zacha. 14. b

Verbi dei prædicatio, è Sion, hoc est ecclesia, exitura

ioel. 3. c

Verbi sui prædicatore: se missurum promittit deus isa.
30. e

de Verbi dei ministris, & aliis in ecclesia corporalia o-
pera exercentibus isa. 61. b

Verbi dei ministrorum gaudium, est profectus populi
61. c

Verbi dei ministris debentur temporalia ad vitæ ne-
cessitatem rom. 15. f. 1. corinth. 9. b. deut. 17. a

Verbum dei rectè tractet episcopus 2. timo. 2. c

Verbum dei mercede docentes reprehendit Michæas
mich. 3. b

Verbi dei fames prædicatur amos 5. d. 8. d

Verba à Samuele prædicta eueniebant Israeli 1. regum
3. d

¶ in Verbis modestia Rebecca gene. 24. c. d

Verba iustorum peruertuntur muneribus deut. 16. d

Verbis blandis prohibuit Dauid ne Saul occideretur
suis 1. reg. 24. b

Verbum occultum non diuigandum eccl. 42. a

Verbum opportune dictum laudabile pro. 2. c. b

de omni Verbo otioso reddenda ratio in die iudic
matth. 12. c

Verba bona exeunt de corde bono, & contra matth.
12. c

qui Verbo non labitur, hic perfectus est iacob. 3. a

quod Verbo docuit Paulus, vita præstitit 1. corinth. 9. c

Verborum pugna vitandæ 1. timoth. 6. a

Verbis ne contendant episcopi, & verborum
vitent, & ministri dei omnes, & prophanas vocum
nouitates 1. timoth. 6. b d 2. timo. b

Verba sana, quæ fidem & dilectionem in Christum do-
ceant, sint semper in episcopo 2. timo. 1. b

¶ Verecundia Saræ gene. 18. b. 21. a

Verecundi Sem & Iapheth operiunt nudatum patrem,
à quo benedicuntur gene. 2. d

¶ Veritas dei in explendis promissionibus suis gene.
32. c

Veritatem dei commendat seruus Abraham cum gra-
tiam actione, quod præstitisset misericordiam do-
mino suo secundum promissionem gene. 24. c

Veritatem à domino consecuturos Iabentis dicit Da-
uid, quod Saul sepelissent: 2. reg. 2. b

Veritatem promittunt se facturos ipsi Rahab explora-
tores, id est, futuros veraces in promissionibus, non
occultos eam iof. 2. c

Veritatem id est promissionem vitæ tempus quindecim
annorum perit Ezechias à domino, & pacem illo tẽ-
pore 4. reg. 20. d

Veritatem & fidelitatem imprecatur Dauid profelyto
Ethai sequenti ipsum fugientem 2. reg. 5. d

in Veritate ambulare, in omni corde suo & anima dili-
gere deum 3. reg. 2. a

iu Veritate seruendum deo, & non fidei: id est prætex-
tu seruitutis dei alij rei fidere iof. 24. c. 1. reg. 12. d

Veritas tandem vincit prouer. 28. d

contra Veritatem ne propinquissimis quidem acquies-
cendum michæ 7. b

Veritas sit in iudiciis exo. 18. c

Veritas sit cinctorium lumborum nostrorum, ut op-
tima fide & synceriter omnia agamus ephe. 6. c

Veritatem cum proximo loquamur ephe. 4

VERITAS CHRISTVS. ioannis 14. f

Veritas, euangelium Christi 2. petr. 1. c

in Veritatem nihil potest Paulus, sed omnia pro veri-
tate 2. corinth. 13. c

in eos qui Veritati euangelij resistunt 2. timo. 3. b

Veritati resistentes, cum modestia corripiendi 2. timo.
2. d

à Veritate exciderunt Philetas & Hymenæus, dicen-
tes resurrectionem esse factam 2. timo. 2. c

Veritatis doctrina à domino petenda zac. 10. a

¶ Vermis mæroris cor arrodens non moritur in ge-
henna marc. 9. g

¶ Vero ne deuier iudex propter multorum sententiã
exod. 23. a

¶ Vesica in hominibus & iumentis exod. 9. b

¶ Vespertilionem non comedebant Iudæi deut. 14. b

¶ Vestimenta pellicea facit deus ipsi Adæ Heuæ, & eos
induit gene. 3. d

Vestimenta non sunt attrita Iudæis ambulanti-
bus per desertum quadraginta annis deut. 8. a. 29. a

Vestimentum ne esset lana linòque contextum prohi-
betur deut. 22. b

Vestimentis fimbriæ faciendæ deut. 22. b

Vestimentum viduæ non accipiendum pignoris loco
deut. 24. d

Vestimenta sua scindit Iosue, videns Israelitas supera-
tos ab aduersariis iof. 7. b

Vestimenta sua scindit Iephte conspecta filia occurren-
te ei obuiam, quam iuxta votum immolare deberet

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

judic. 11. f
Vestimenta sua scindit Caiphas matt. 26. f
Vestimenta sua non scindat pontifex super mortuum leuit. 21. c
Vestimenta sua lauant Israelitæ sanctificantes se exo. 19. b
Vestimentum auferenti tunica danda luc 6. e
Vestimenta sua Paulus excutit in Iudæos euangelium reiicientes act. 18. b
Vestimenta Christi partiuntur milites matt. 27. d
Vestis Ioseph tincta in sanguine hædi, fertur ad patrem gene. 37. g
Veste virili ne utatur mulier, nec vir veste muliebri deut. 22. a
Vestis ex duobus texta non induenda leuiti 19. e. deut. 22. b
Vitis scissio, signum doloris 1. reg. 4. c. 2. reg. 1. a
Vites suas scindunt filij Iacob, indignum factum significare volentes, more Hebræorum gene 44. c
Vitis scissis luget Iacob filium suum Ioseph gene. 37. g
Item suam discindens Ahas propheta in duodecim partes, decem partes dat ipsi Ieroboam, quibus significat cum constitutum super decem tribus Israel 3. reg. 11. f
Item non habentibus, det vnam qui duas habet luc 1. c
Vestitum & victum habentes, his sumus contenti. 1. cor. 7. d
Vestitum & viaticum petit Iacob à deo genensis 28. d
Vestitum ac victum dat deus viduæ, peregrino, & pupillo deut. 10. d
Vestem nuptialem, fidem videlicet in Christum non habens, coicitur in tenebras exteriores math. 22. b
Veteris testamenti brevis repetitio iof. 24. a
Vetus testamentum gene. 12. b
Vetus testamentum sanguine dedicat Moyses exod. 24. c
Vetus testamentum completum iof. 21. g
Vetus testamentum, sanguine hircorum & aliorum animalium dedicatum heb. 9. e. antiquatum cum suo sacerdotio heb. 8. a
Vetus homo à nobis exuendus cum actibus & cupiditatibus suis, & nouus induendus, qui indies renouatur, augescens in ipso cognitione dei coloss. 3. b
Vetus homo crucifigendus, vt ipsius voluntatem contemnant, solam dei voluntatem & gloriam eius spectantes rom. 6. a
in Veritate literæ & legis seruiunt, qui suo consilio & suis viribus sine spiritu dei opera legis faciunt rom. 7. b
Vie dei omnes, iudicia deut. 32. a
Vie domini vere, iuste, & inuestigabiles apocalyp. 15. b. rom. 11. d
Vie domini custodiendæ 2. reg. 22. c
de Via dei recedentibus maledictio deut. 11. d
de Via declinare, est à deo recedere deut. 31. g
vt in viis dei ambulet, Salomonem hortatur Dauid 5. reg. 2. a
Viam dei deserunt Israelitæ, adorantes vitulum exo. 9. b c deut. 9. c
de Via quam ostenderat eis Moyses, recedunt Israelitæ, adorantes vitulum exo. 32. b
Viam bonam docet deus eos qui à peccatis conuersi fuerint ad eum 3. reg. 8. d
à Via sua mala nullo signo retrahitur impius Ieroboam 3. reg. 13. g
Via bona & recta quam docuit Samuel populum, quæ fuerit 1. reg. 12. d
Viam per quam ingressi erant patres, deserentes Iudei, id est relinquentes deum, & adorantes idola, grauissimè puniuntur iudic. 2. c
Via dura, adinventiones, & idola quibus seruiebant Israelitæ, & eis fidebant, deserto domino iudic. 2. d
Via regia nume. 21. c
VIA, CHRISTVS EST, per quem itur ad patrem fide in eum ioan. 14. a
Viam veritatis Christum, melius est non cognoscere, quam post agnitionem, retrorsum conuerti ab eo quod nobis traditum est sancto mandato 2. petr. 2. d
Via arcta, illa est quæ ducit ad vitam: lata autè, ad perditionem matt. 7. c
Viam sibi ostendi in terram Chanaan postulat Moyses à deo exo. 33. d
ne in Via deficiat hortatur angelus Eliam, vt comedat quod ei attulisset. 3. reg. 19. a
vt Viam per quam ambulare debeat, vt inueniat asinas patris sciat, adit prophetam Samuelem ipse Saul 1. reg. 9. b

Via Iacob custos deus & protector gene. 28. c. d
Viam suam dirigi à deo ad Thessalonicenses orat Paulus 1. thess. 3. d
Via, vide Iter iudic. 18. a
Viam nostram dirigit deus 2. reg. 22. c
vt Viam suam dirigat, & prospera fiat, præcipit deus ioseph legere Deuteronomium & leges suas iof. 2. b
Vias suas non dirigit, nec in eis prosper est, qui præcepta dei non seruat deut. 28. c
iuxta Vias vniuscuiusque reddet deus 3. reg. 8. d
Viam vniuersæ terræ ingredi, pro mori ioseph 23. d. 3. reg. 2. a
Vicinis gentibus Iudæam infestantibus, minatur dominus interitum iere. 12. d
Vicinus bonus prouet. 27. b
Victima omnis sale salitur in lege Moyse: sic qui ad Christum accedunt, igne tribulationum & aduersitatum marc 9. g
Victima immolantur in fœdere quod pepigerunt inter se Iacob & Laban gene. 31. g
Victime & ieiunia oblationis non profunt ierem. 14. b
Victimis præfert deus obedientiam 1. reg. 15. e
Victimas iustitiæ immolare deut. 33. c
Victoria, dei est, non in multitudine hominum vel paucitate 1. reg. 14. a
Victoria belli Abrahæ tribuitur deo gene. 14. d
Victoria deo tribuitur 1. reg. 14. c. 2. reg. 23. b
Victoriam committit Ioab deo 2. reg. 10. c
Victoria Davidis contra Abialom 2. reg. 18. b
Victor est Dauid, ipso deo pugnante & vincente 2. reg. 5. d
Victoriam dat deus mulieri Deborah de inimicis Israelitarum iudic. 4. b
Victoriam tribuit domino milites & Gedeoni, per quem deus operabatur iudic. 7. e f
Victoriam deo tribuit ipse Samson, non viribus suis iudic. 15. d
Victoriam deo tribuit Saul 1. reg. 11. d
Victori Iephte reuerenti occurrit filia vnica cum tympanis & choris iudic. 11. f
Victoriam belli dedit deus Philisthæis contra Israelitas confidentes in arca, nulla fiducia in deum 1. reg. 4. a c
Victoriam dat deus ipsi Athab contra Benadad obsidentem Samariam, vt cognosceret ipsum esse verum deum 3. reg. 20. b c e
Victoriam quomodo dedit deus Iosaphat & ipsi Ioram de Moabit 4. reg. 3. c d
Victoriam promittit deus Ezechia contra Sennacherib 4. reg. 19. b
Victoriam propter seipsum dat deus Ezechia, & propter pactum suum cum Abraham 4. reg. 19. g. 20. b
Victus parandus in iudore vulus quamdiu vixerimus, ob peccatum Adæ gene. 3. d
Victum prouidet deus homini & bestiis gene. 1. d
Victum petit Iacob à deo gene. 28. d
Victum omnem Israelitarum iam in agris quam domibus deuastant Madianitæ, quod conuersi essent ad idola iudic. 6. a
Victum ac vestitum dat deus pupillo, viduæ, & peregrino deut. 10. d
Victum præbet deus, ministerio corui, Eliæ, fugienti Achab 3. reg. 17. a
Victum & vestitum habentes, his contenti sumus 1. tim. 6. d
Videre deum non potest homo quin moriatur exo. 33. d
Viderunt deum Moyses, Aaron, Nadab & Abiud, & seniores Israel, & qua specie exo. 24. c
Videt Moyses terram promissionis, quam non ingreditur, quæ d. deum non sanctificasset ad aquas contradictionis deut. 32. g. 34. a
Vidit Iacob deum facie ad faciem gene. 31. g
Videre se etiam secundum carnem cupiunt sancti 1. thess. 2. d
Vides olim dicebatur, qui nunc propheta 1. reg. 9. b
Videntem facit deus exo. 4. c
Videntes oculos, qui percipiant & cognoscant ipsius beneficia, & magnalia erga nos, dat deus obedientibus præceptis ipsius deut. 29. a
Vidua non afficienda damno exo. 22. d. deut. 24. d
Vidua alenda deut. 14. d
Viduis, aduenis, & pupillis relinquendæ reliquæ messis, vindemiæ, & oliuarum deut. 24. d
Viduæ iudicium facit deus deut. 10. d
Viduæ iudicium peruerrens, maledictus deuteronom. 27. c
Viduæ vestimentum non accipiendum pignoris loco deut. 24. d
Viduis primitiæ triennales dandæ deut. 26. a
Viduæ pauperculæ oleum multiplicat Eliseus. 4. regum

4. a
Viduis & orphanis hostium spolia diuidunt Iudæi 2. macha. 8. f
Vidua pauperrima præcepto dei pascit Eliam fugientem Achab, & eius bona multiplicantur 3. reg. 17. b
Viduæ parabola, quæ crebris orationibus iudicium habuit à iudice iniquo, quid nos doceat Christus Vide Orandum esse sedulo.
vt Viduis ministrent constituuntur septem diaconi ab apostolis, quos orantes manuum impositione confirmant act. 6. a
de Viduis, quas omni auxilio destitutas suscipiebat ecclesia alendas, quibus prouidebant diaconi ex bonis ab ecclesia in pauperes collatis, quæ propter paupertatem suscipiebantur: & eas verè viduas vocat Paulus, non solum maritis, sed etiam filiis aut amicis, qui eas alere possent, destitutas 1. timo. 5. a
de Viduis iunioribus 1. timo. 5. b
Viduis & non coniugatis utilis continentia 1. corinth. 7. b
Viduæ filium à mortuis reuocat Christus lucæ 7. b
Viduæ domos comedebant Pharisæi, oratione longa orantes matth. 23. b. marc 12. d. luc 20. g
in Viduitate permanent concubinæ Dauid decem inclusæ, ab eo, quod cum eis concubuisset Absalom 2. reg. 20. a
Vigilare præcipit Christus. omnibus, quod iudicij dies incertus sit matt. 24. d. marc 13. d. luc 12. e. adiciens parabolam furis apoca. 3. a
ad Vigilandum hortatur Christus discipulos matt. 26. d. marc 14. luc 22. d
Vigilandum esse omni tempore docet nos Christus, i-reque ei obuiam, parabola virginum exeuntium obuiam sponso matt. 25. a
ad Vigilantiam hortatur Paulus ob tempus salutis proximum rom. 13. c
Vigilandum nobis ne peccemus, sequentes quorundam ignorantiam qui resurrectionem negant 1. cor. 15. e
Vigilemus & sobrii simus 1. thessalon. 5. a. 1. corinth. 16. c
Vigilemus in fide, & operibus fidei, & orationibus 1. petr. 4. b. 5. c. coloss. 4. a
in Vigiliis se exhibet Paulus vt dei m'n strum 2. corin. 6. a
Vigilare, pro viuere vita corporali 1. thess. 5. b
Vilem se haberi ob gratiarum actionem, quam deo suo agebat cum musicis instrumentis & saltatione, nihili facit Dauid. 2. reg. 6. d
Villici proposita parabola hortatur nos Christus, vt quemadmodum bonis temporalibus domini sui usus est ille ad utilitatem suam: sic nos diuitiis quas dedit nobis deus ad dispensandum, vtamur ad utilitatem nostram, eas pauperibus distribuentes, qui nos recipient in æterna tabernacula luc 16. a
Vinctus Christus Pontio Pilato traditur matth. 27. a
Vinctus Paulus, quod Christum predicaret salutem nuntians gentibus ephe. 3. a. coloss. 4. a. non cessat tamen predicare 2. timo. 2. b
Vinculorum suorum vt meminerint, hortatur Colossenses Paulus coloss. 4. d
Vinctorum meminerimus, tanquam ipsi simul vincti hebr. 13. a
Vinctis propter euangelium compatiendum heb. 10. g
Vindemia abundans, si seruauerimus præcepta dei leuit. 26. a
de Vindemia lex leuit. 19. b
Vindemiantes quid pauperibus dimittere debeant leuit. 19. b. deut. 24. d
Vindex deus, si quis in negotio circumuenerit fratrem 1. thess. 4. b. & in eos qui Christum spreuerint hebr. 10. c
Vindicta ad deum pertinet rom. 12. d. deut. 32. f
Vindicta prohibetur prouer. 20. c. ecclesiastici 17. 6. 24. d. 28. a
Vindictam retribuit deus hostibus suis deut. 32. f
Vindictam prohibet Saul 1. reg. 11. d
Vindictam deo reseruatur Dauid 1. reg. 24. c
Vindictam non sumit Dauid de Semei maledicenti ei: fide agnoscens eam tentationem & crucem, à deo suscitaram contra se, nihil respiciens Semei 2. reg. 16. b c
Vindictas dedit deus CHRISTO, de iis qui illum noluerunt regnare super se, fidem ipsius suscipiendo, credendo ipsum esse saluatorem promissum 2. reg. 22. d
Vindictam se habere in promptu dicit Paulus, aduersus omnem inobedientiam rebellium 2. corinth. 11. b
Vineam plantat Noe, vnde inebriatur gene. 9. c
Vinea diuersis rerum generibus non seminanda deut. 22. b

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

de Vineam proximi ladente exo. 22. b
 de Vineam proximi licebat ad satietatem comedere, sed nihil efferre in vase deut. 23. d
 Vineam nonam qui plantasset, non cogebatur ire ad bellum, nisi eam prius communem fecisset deut. 20. b
 qui Vineam plantat, equum est vt de fructu eius edat 1. corint. 9. a
 Vineam plantata, vindemiam non comedit qui non seruauit precepta deut. 28. c
 Vineę domini opera & fructus mali isa. 5. b
 de Vineam Sodomorum & Gomorrhę, vinea Iudeorum deut. 32. e
 Vinum ecclesiastici 19. a
 Vinum quare creatum ecclesiastici 3. d
 Vinum lætificat cor hominis iudicum 9. b. psal. 103. b
 Vinum dat deus diligentibus se deut. 11. b
 Vinum de vinea sua non bibunt, qui preceptis dei non obediunt deut. 28. d
 Vini abundantiam precatur Isaac à deo dari filio gen. 27. d
 Vinum porrigit patri ipse Iacob gene. 27. d
 Vinum affert Siba ad Dauidem fugientem, vt daretur lassus 2. reg. 16. a. b. c
 Vinum selle mistum dant Christo bibere matt. 27. d
 Vini interdicitur sacerdotibus quando ingressuri erant tabernaculum testimonij leuiti. 10. b
 Vinum ne bibat, nec scieram vxor Manue tempore conceptionis (vel gestationis vteri) prohibet angelus, quod Nazareum Samsonem paritura esset iudic. 13. a
 Vinum & scieram non bibit Ioannes baptista luc. 1. b
 Vinum non biberunt quadraginta annis Iudei in desertis, vt scirent dominum eos potare deut. 29. b
 vt Vinum biberent meracissimum, introduxit deus Israelitas in terram promissionis deut. 32. b
 Vini potatorem esse Christum, criminabantur Iudei math. 11. c
 in Vinum aquam Christus mutat ioan. 2. a
 Vini ne inebriemur, quod ea res vitam reddat intemperantior, & bene agendi occasionis incuriosum ephef. 5. d. prouer. 20. a
 ne Vini multo seruiant, & dediti sint diaconi 1. timo. 3. c. Neque anus tit. 2. a
 Vinum bibit Timotheus episcopus, sed modicum, & quare 1. timo. 5. d
 Vinum Iudeorum erat fel draconum deut. 32. e
 Virne vtatur veste muliebri deut. 22. a
 Viri, sive tribus vxores accipiant nume. 36. c
 Vir quisque vxorem suam habeat ad vitandam fornicationem 1. corinth. 7. a
 Vir caput mulieris 1. corint. 11. a
 de Viris, multa, 1. corint. 7. & 11. dicuntur à Paulo, quales esse debeant erga omnes, & erga vxores, quomodo eas amare, & cum illis habitare debant ephef. 5. c. coloss. 3. c. 1. petr. 2. b. & de eorum oratione 1. timo. 2. c
 Viri Elcanę benignitas erga vxorem suam Annam 1. reg. 1. d
 Vir Elcana consolatur vxorem suam flentem ob improbratam ei sterilitatem 1. reg. 1. b
 Virorum tanta raritas in excidio Ierosolymorum, vt vix septimę cuique mulieri obtingeret vnus isa. 4. a
 Viri quinque de cælo apparent in auxilium Iudę Machabę 2. mach. 10. f
 Vir dei Elias 3. reg. 17. d
 Vir dei, propheta dicitur 1. reg. 7. c. 9. a. 3. reg. 12. f
 Virum dei vocat vxor Manue angelum qui Samsonis natiuitatem prænuntiabat ei iudic. 13. a
 Vir duplex animo, vna parte deum respiciens, altera mundum, is inæqualis & inconstans est in omnibus quę agit iacob 1. a
 vt Vir sit hortatur Dauid Salomonem 3. reg. 2. a
 vt Viriliter agant & fortificentur fidendo dei promissioni, hortatur Israelitas Moyses deut. 31. a
 Virago siue vita, aut virissa dicta est mulier quod de viro sumpta sit gene. 2. d
 Vires tribuit deus quibus acquiramus diuitias deut. 8. d
 ne Viribus suis tribueret belli victoriam, & contra eum gloriaretur, iubet deus Gedeonem cum trecentis viris aggredi Madianitas & Amalecitas iudicum 7. a. b.
 Viribus & fortitudini gladiatorum & arcuum non vult deus vt populus tribuat, quod Amorrhęos expulerit, tamen egregie pugnauerint: sed ipsi soli deo, qui eos tradiderat in manus ipsorum iol. 24. c
 de Viribus diffidens Gedeon, negat se posse liberare Israelem iudic. 6. c
 Vi sacerdotes Ophni & Phinees auferunt, quod populus dare nolebat, nisi prius domino sacrificassent

1. reg. 2. e
 Vim pariebatur regnum cælorum ab eo tempore, quo Ioannes pœnitentiam prædicare cœpit. magno impetu turbis irruentibus & publicanis, Phariseis superciliosis contemnentibus math. 11. b
 Virga Moysi versa in colubrum, vt cognoscere tur missus à deo exo. 4. a
 Virga Aaron vertitur in colubrum exo. 7. b
 Virga Aaron deuorat virgas incantatorum exo. 7. b
 Virgam Aaronis germinare faciens deus, ostendit se eligere ipsum Aaronem in sacerdotem & ministrum ne amplius murmuraret populus in eum, tanquam non constitutum à deo nu. 17
 Virga percutit petram Moyses, & exeunt aquę: quam & coram deo tenet orans exod. 17. c
 Virgis ter cæsus est Paulus 2. corinth. 11. f
 aut Virgi supplicij, aut spiritu mansuetudinis, episcoporum est suos emendare, pro ratione & modo eratorum 1. corinth. 4. d
 Virginem vxorem ducere debebat pontifex leuit. 21. c
 Virginis constuprata lex exo. 22. c
 de Virgine non desponsata, corrupta à viro deut. 22. d
 de Virgine desponsata, oppressa in agro vel in agro vel in ciuitate deut. 22. d
 Virgo quę corrupta fuerat in domo patris, lapidabatur deut. 22. c
 Virgines habitatorum Iabes Galaad traduntur reliquiis tribus Benjamin iudicum 21. b
 Virgines in Silo in solennitate domini choreas ducentes rapiuntur à Beniaminitis in vxores iudicum 21. d
 Virgines in bello raptę, referuntur à Moysen nu. 31. c
 de Virginitate quid sentiat Paulus, an nubere, an in nuptas manere debeant vide 1. corint. 7. ef. g
 Virginitatem obuiam sponso proposita parabola, vigilandum esse omni tempore docet Christus, ireque ei obuiam, quod dies aduentus eius incertus sit luc. 23. d
 Virginitatem suam plangit filia Iephte ab ipso immolanda deo iudicum 11. g
 Virginitatem filię quomodo testabantur parentes apud filios Israel deut. 22. c
 Viridi ligno Christo fructus ferenti non pepercit pater, sed pro nobis omnibus illum morti tradidit, quid igitur futurum de nobis infidelibus & infructuosis? luc. 23. d
 Viperarum genimina, Phariseos vocat Christus & Ioannes matt. 3. b. 23. d
 à Vipera Paulus morsus non læditur act. 28. b
 Viri & potentia dei qua nos saluat est euangelium rom. 1. b
 Virtus dei ad salutem est fidelibus 1. cor. 1. c
 in Virtute dei se exhibet Paulus vt dei minister 2. corinth. 6. b
 cum Virtute diuina coniunctus est sermo Pauli, alioqui humilis 1. corin. 2. a
 Virtute dei custoditur in fide, vt salutem quę in tempore nouissimo reuelabitur, consequamur 1. petr. 1. a
 Virtute indui ex alto, est spiritum sanctum suscipere luc. 24. g. act. 1. b
 in Virtute operabatur deus in Paulo coloss. 1. d
 Virtus in infirmitate perficitur 2. cor. 12. c
 Virtutes operatur in nobis deus gala. 3. a
 vt Virtutē sequeretur, honestē & probē viueret Ruth imprecatur populus ruth 4. c
 Virtutis mulier erat ruth 3. c
 per Viscera misericordię dei, & ex abundantia eius bonitate peccatorum remissio luc. 1. g
 per Visionem loquitur deus Abrę gene. 15. a
 per Visionem consolatur ipsum Iacob deus genef. 46. a
 in Visione raro se manifestabat deus temporibus Heli in Silo, propter impietatem Ophni & Phinees 1. reg. 3. a
 in Visione dicit deus Samueli, se iudicaturum domum Heli 1. reg. 3. c
 in Visione locutus deus Nathan propheta 2. reg. 7. c
 Visio calathorum & eius significatio iere. 24. a
 Visio quatuor animalium & rotarum ezech. 1. b. d
 Visio throni & imaginis super thronum ezechiel 1. g
 Visio viginti quinque virorum & duorum principum, quorum consilio seductus populus credebatur se non iturum in captiuitatem ezech. 11. a
 Visitat deus peccata populi, cum punit exo. 32. g
 Visitat deus & punit alij quàm sibi fidentes exod. 20. a
 Visitare dicitur deus in egestate & timore populum, quando populo immitit egestatem & timorem propter inobedientiam leuit. 26. c
 Visitasse se deum per Moysen vt liberaret se credit po-

pulus miraculis factis exo. 4. g
 Vitam, vel animam viuientem, aut spiraculum vitę dedit deus homini quem formauerat gene. 2. b
 Vita hominis, vapor iacob 4. d
 Vitę huius tempus breue 1. cor. 7. e
 Vita hominis, militia iob 7. a
 Vita hominis, vanitas psal. 38. versu 6.
 Vitę humanę mysterium describit Iob iob 14. a
 Vitę huius breuitas & miseria ob peccatum psal. 89. versu. 1
 Vitę proprię tædet Iob iob. 10. a
 Vitam longiorem vel breuiorem tribuit deus deut. 30. d
 Vita prolongatur Ezechię 4. reg. 20. a. b
 Vitam temporalem nostram implebit deus si seruiemus ei exo. 23. e
 Vitam promittit deus facientibus precepta eius, id est pœnas & afflictionem effugient, eosque non occidet, vt impios solet occidere leuit. 18. a
 Vita longior super terram diligentibus deum, & se uantibus precepta ipsius: contra breuis inobedientibus deut. 30. d
 Vita longa promittitur honorantibus parentes exo. 20. c. deut. 5. b. ephef. 6. a
 Vita eorum qui non obediunt preceptis dei, est quasi pendens ante eos deut. 28. g
 Vitę suę non credit, adeo timidus est, qui preceptis dei non obedit deut. 28. g
 Vitam quam promiserat, concessit deus ipsi C. 14. c
 Vitam proposuit Moyses populo Israel, vt scilicet deum diligenter, vnde eam consequerentur deut. 30. d
 ad Vitam pertinentia omnia deuant Israelitis, dianitæ, quod conuersi essent ad idola iudicum 6. a
 Vitam suam contempserunt sancti ob verbum promissionum dei apoc. 12. c
 VITA CHRISTVS ioan. 14. a. coloss. 3. a. 1. ioan. 1. a. qui mortem deglutit, vt vitę eterne heredes efficeremur 1. petr. 3. d
 Vitę panis, qui vitam æternam dat, Christus luc. 6. c
 Vitam in semetipso habet Christus, sicut & pater: deus igitur est ioan. 5. d
 Vita per Christum data omnibus quę facta sunt ioan. 1. a
 VITA AETERNA, cognoscere deum solum, & quem misit IESVM CHRISTVM, ioan. 17. a
 Vita æterna nobis promissa ab æterno, reuelata temporibus quę constituit deus per prædicationem euangelij ephef. 1. a. 2. timoth. 1. c. tit. 1. a. 1. ioan. 2. d
 vt Vitę æternam daret omnibus, ideo deus pater Christo filio tradidit potestatem vniuersorum mortalium ioan. 17. a. & misit eum in mundum 1. ioan. 4. b
 vt Vitam æternam haberemus hæreditate Christus venit, redimens nos à peccato, saluans & liberans ab eo. tit. 3. b
 Vitam æternam dedit nobis deus, & hæc vita est in filio 1. ioan. 5. b
 Vitam æternam annuntiabant apostoli 1. ioan. 1. a
 Vitam æternam habent qui verbum dei audiunt, & credunt illi, & patri qui illum misit ioan. 5. d. 1. ioan. 5. c
 Vitam æternam haberi mandata seruando, docet Christus math. 19. c
 Vita æterna, finis est iustitię, & fructus eius sanctificatio rom. 6. d
 Vita Christianorum abscondita cum Christo in deo, qui illam habet perspectam coloss. 3. a
 Vitę arbor in medio paradisi gene. 2. b. de qua ne edat Adam, eiicitur de paradiso: de qua si edisset, immortalis futurus erat genef. 3. d
 Vitis noluit dominari cæteris arboribus iudicum 9. b
 Vitis, Christus: palmites, Christiani ioan. 15. a
 Quos Vitare debeamus 2. timo. 3. a
 Vitulum aureum quem formauerant Aaron, Israelitę adorant, eique tribuunt liberationem suam ex Aegypto exo. 31. a. b. deut. 9. b
 Vitulos aureos constituit Ieroboam. Vide Ieroboam 3. reg. 13. f. g
 Vitulus quem colebat Israel, in Assyrios translatus osee 10. b
 Vitulum aureum vocat Moyses peccatum Israelitarum deut. 9. c
 Vitulum aureum comminuit Moyses in puluerem, quem cum aqua potum dat Israelitis exo. 32. c. deut. 9. c

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Vitulum in puluerem comminutum proiecit Moyses
 in torrentem deut. 9. c.
 Vituli aurei 4. reg. 17. c.
 Vitulam vocat suam vxorem Samson iudic. 14. d.
 Viuens deus iof. 3. c.
 Viuere facit deus, & occidit, quem vult deuteronom.
 32. f.
 Viuit anima tua, Aſſeueratio Hebræis familiaris, qua-
 ſi diceretur, Tam verum eſt quod dico, quam te viue-
 re i. reg. 1. d.
 Viuere non poteſt homo qui viderit faciem dei exo.
 33. d.
 vt Viuere poſſint, & non affligi aut occidi à deo, hor-
 tatur Moſes Iudæos ad cuſtodiam præceptorum
 deut. 4. a. 8. a.
 vt Viuerent in eis, id eſt (vt Moſes interpretatur) lon-
 go viuerent tempore in terra promiſſionis, manda-
 batur Iudæis præcepta dei cuſtodire deuteronom.
 32. g.
 Viuit homo in fame non ſolo pane, ſed etiam fiducia
 quam habet in verbum dei, quo promiſit ſe aſſuru-
 rum fidenti deut. 8. a.
 Viuendum in lætitia eccleſiaſt. 3. c. 9. b.
 Viuo ego, iuramentum dei eſt, qui ſolus viuuit, & viue-
 re dat aliis deut. 32. f. nu. 14. d.
 Viuit dominus, iurantis vox, frequens Hebræis ruth
 3. c. iudicum 8. d. 2. regum 2. f. 3. regum 1. d. 18. c. 4.
 reg. 2. a.
 Viuitur i. reg. 10. d. 2. reg. 1. f.
 quia Viuit Chriſtus, & nos viuemus ioan. 14. c.
 Viuit Chriſtus in Chriſtianis, cuius ſpiritus omnia in
 eis moderatur ſuo arbitratu gala. 2. d.
 Viuimus omnes, & morimur in gloriam dei roma.
 1. c.
 Viuiunt Chriſti beneficio, per illum renati, non ſi-
 bi, ſed Chriſto, debent viuere 2. corinth. 5. c.
 Viuunt deo in Chriſto Ieſu, qui per opera bona alacri-
 ter deo obediunt, Chriſto perficiente quod deſt
 rom. 6. b.
 Viuunt omnes deo luc. 20. f.
 Viuiſcavit dominus Annam mortificatam, dando ei li-
 beros, vnde ex triſtitia maxima & penè morte, in
 maximam lætitiā adducta fuit 1. reg. 2. b.
 Vlçera in hominibus & iumentis exo. 9. b.
 Vlçere peſſimo percutiuntur in genibus & ſuris qui
 non ſeruant præcepta dei deut. 28. d.
 Vlçiſci nolunt, qui ſpiritu Chriſti ducuntur luc. 9. g.
 Vlçiſcitur Dauid, iuſto dei iudicio, iniuriā factā ſer-
 uis ſuis, quos miſerat vt conſolarentur Hanon re-
 gem Ammonitarum ſuper morte patris 2. regum 10.
 a. b. c. d.
 Vlçiſcendum in Samaritanos putant Iacôbus & Ioan-
 nes, quòd Chriſtum repuliſſent, quos prohibet Chri-
 ſtus luc. 9. g.
 Vltio non quærenda leuit. 19. d.
 Vltionem capere pertinet ad deum deut. 32. e.
 in Vltionis die viſitaturus peccata populi ſui deus exo.
 32. g.
 Vlulam non comedebant Iudæi deut. 14. b.
 Vmbra erat verus teſtamentum eorum quæ in nouo
 complenda erant heb. 8. a. 9. f. 10. a.
 Vnanimiſatem commendant Paulus & Petrus philip.
 1. d. 2. a. 1. pet. 3. b.
 Vnctionis oleum ſanctum, quo non erat fas inunge-
 re corpora exo. 30. d.
 Vnctio Chriſti ſpiritus ſanctus, quem accipiunt fideles
 poſt fidem, docet eos omnia 1. ioan. 2. d.
 Vnctio Chriſti danieli 9. g.
 Vt Vngat Saulem in regem ſuper Iſraelitas, præcipit
 deus Sauli 1. reg. 9. c.
 Vngitur Saul à Samuele in regem ſuper Iſrael 1. reg.
 10. a.
 Vngitur Dauid in regem 1. reg. 16. c.
 Vngitur Dauid in regem ſuper Iudam 2. reg. 2. a.
 Vngitur Dauid in regem ſuper Iſraelem 2. reg. 5. a.
 Vngitur Salomon in regem 3. reg. 1. e. f.
 Vngitur corpus Iacob mortui gen. 50. a.
 Vngitur Dauid poſtquam è terra ſurrexit ab oratione
 2. reg. 12. e.
 non Vngitur ſuo oleo, quantumuis abundanti, qui
 præceptis dei non obediunt deut. 28. d.
 vt Vngat ſe Iota prius præcipit Noemi ipſi Ruth pro-
 feſtura ad Booz, vt coram ipſo inueniat gratiam
 ruth 3. a.
 Vnguentariæ regis 1. reg. 8. c.
 Vntus fidei Chriſtianorū, ex eo prouenit quòd Chri-
 ſtus in eis eſt ioan. 17. d.
 Vntus ſpiritus in fidelibus primis, quorum cor vnum
 & anima vna erat act. 4. f.
 Vnitatem ſpiritus commendat Paulus Chriſtianis
 phel. 4. a.

vt Vnum sint Christiani precatur patrem Christus,
quo per eam vnitatem cognoscat mūdus ipsum fuisse
ab ipso mistum, & Christianos ab ipso esse dilectos
ioan 17.d

vt Vnum essent Christiani, Christus claritatem & lumen
euangelij dedit eis ioan 17.d

Vnum sumus omnes in Christo, siue Iudæus sit, siue
Gentilis, siue mulier, &c. gala. 3.d

Vocat Adā deus, vt ostendat ei peccatum suum gen. 3.b

Vocatur quater Samuel à deo, vt esset propheta ipse,
per quem loqueretur ad Israelitas 1. reg. 3.a

Vocanti se domino quid responderet, Samuelem docet
Heli 1. reg. 3.b

vt Vocaret peccatores, venit Christus matt. 9. b. marc
2. c. luc 5. f

quos Vocauit deus, ij ad salutem accedunt act. 2. f

Vocati tantum verbum euangelij recipiunt, & operantur
iuxta illud matt. 20. a

Vocat Christus ad se laborantes & oneratos, peccata
sua sentientes, vt pacem & animi trāquillitatem eis
donet math. 11. d

Vocati multi ad ecclesiam dei, vt in ea fidei opera faciant,
at pauci electi, qui synceriter in ea operentur
math. 20. b. 22. b

Vocati Iudæi, non gustaturi cœnam Christi, & cognitione
Christi prorsus destituti ac nihil euangelij percepturi, gentes autem contrā luc 14. e

Vocatus ad sequendum Christum, ad annuntiandum regnum dei,
immobilis adhæreat Christo, nec mortui fide in Christum
destituti sint illi curæ, nec mini strent mensis matt. 8. c. luc 9. g. act. 6. a

Vocauit ad salutem multos dominus, tam ex Iudæis, quàm
ex Gentibus rom. 9. c

Vocati sumus à deo è tenebris diaboli in admirabile lumen dei,
Christum Iesum in sortem & peculiarem possessionem eiphes. 1. b.
in æternam suam gloriam, vt sancti simus, vt virtutes & benignitates eius
annuntiemus, sequamurque vestigia eius, sufferendo patienter tribulationes
ad ipsius exemplum, vt tandem benedictionem hereditate possideamus 1. thess.
4. b. 1. pet. 2. b. d. 3. b. 5. c

Vocati sumus à deo propria ipsius gloria & virtute, non propter
opera quæ fecissimus, sed secundum quod proposuerat ab æterno 2. timoth. 1. c. 2. pet. 1. a.
vt in parabola patrisfamilias seruos in vineam mittentis apparet math. 20. a

Vocamur per prædicationem euangelij, electi ad salutem ab æterno,
vt interne per spiritum sanctum & fidem veram sancti simus 2. thessal. 2. d

inter Vocatos ad fidem pauci humana sapientia præditi, pauci
potentes, &c. 1. corin. 1. d

Vocationem Gentium & Iudæorum testimoniis prophetarum probat
Paulus rom. 15. c

Vocationem nostram certam esse demonstramus per bona opera, quæ
vocationis nostræ signa sint 2. pet. 1. b

vt Vocationis nostræ brauium & præmium assequamur, vitam
nimis æternam promissam per Christum, admittamur totis viribus phil. 3. c

¶ Volatilibus celi dat deus cadauera non custodientiū præcepta
deut. 28. c

¶ Propter VOLUNTATEM SVAM creauit deus omnia apoc. 4. d. &
secundum illius consilium cuncta operatur ephes. 1. b

Voluntati dei, & cordi omnia beneficia tribuit Dauid, quæ
acceperat ab eo 2. reg. 7. c

Voluntati dei nemo potest resistere gene. 50. c

Voluntas dei immutabilis prouer. 19. c

Voluntatem dei frustra conatur Achab effugere suo consilio
2. para. 18. g

Voluntate dei venditum se fuisse Aegyptiis testatur Ioseph
gene. 45. b. 50. c

Voluntas dei fuit occidere filios Heli, idcirco non audierunt
patrem monentem 1. reg. 2. c

Voluntate dei diuisum est regnum Roboam 2. paraly. 11. a

Voluntate dei inuisit Ocholias Ioram, vt occidatur 2. para. 22. c

Voluntate dei traditur Amasias in manus hostium 2. para. 25. f

contra Voluntatem dei non potest Balaam maledicere filiis
Israel nume. 22. d

contra Voluntatem dei accipiens Achan de anathemate, lapidatur
ios. 7. d

Voluntati dei se totum committit Heli audiens futuram
sui punitionem 1. reg. 3. d

Voluntas dei bona cognoscenda & facienda rom. 12. a ephes. 5. d

Voluntas prescientiæ dei potius à nobis adoranda, quàm
curiosius inquirenda rom. 9. d

non Volenti neque currenti quicquam tribuendum

fed deo miserenti rom. 9.c
iuxta Voluntatis suæ propositum, prædestinauerat nos
deus adoptare sibi in filios per Christum: & quare
ephes.1.a.b
v q l v n t a s dei patris est, vt qui Christum viderit,
& crediderit ei habeat per ipsum vitam æternā,
& suscitetur per illum ioan 6. d
Voluntas dei fuit, quod Christus semetipsum obdulerit,
vt liberaret nos à peccatis & vititiis, quibus mundus
hic obnoxius est, & seruiremus ei gala.1.a
vt Voluntatem suam notam faceret nobis deus, misit
filium suum, qui redimeret nos, & sanguinem suum
funderet in remissionem peccatorum ephes.1.b.vt-
que eam faceret, descendit Christus, ioan 6.d
Voluntatem patris implere desyderat Christus ioan
4.d
Voluntatem patris fieri vult: etsi secundum hominem
recusaret mortem Christus matt.26.d
Voluntas dei fuit, & ita ei placuit, quod per Christum
sanctificaremur, & purgaremur à peccatis heb.20.c.
vt sancti simus & mundi 1.thes.4.a.5.c. & benefacien-
tes obmutescere faciamus imprudentium hominum
ignorantiam 1. petr. 2.c
Voluntatem dei faciens, manet in æternum 1. ioan 2.c
Voluntatem dei si quis cognouerit, & non fecerit, mul-
tis plagis vapulabit luc 12.f
Voluntatem dei facientem, & ipsius cultorem exaudit
deus ioan 9.f
Voluntatem dei facientes, & Christi sermonem audien-
tes, perficientes ipsum ex animo pluris facit & propin-
quiores illos agnoscit Christus, quàm qui ex car-
ne & sanguine ad eum attinebant, & mater & fratres
matt 12.d.marc 3.d.luc 11.c
Voluntatem dei qui fecerit, is Christianus est matth.
7.c
Voluntatem dei impleverunt Iosue & Caleb nu.32.b
Voluntas bene agendi Christiano adiacet exemplo
Pauli, sed repugnante natura vitata, non potest eam
perficere, nisi spiritu adiuuante roma.7.d
vt Voluntatem dei agnoscant Colossenses, pro eis orat
Paulus coloss.1.b
vt Voluntatem suam impleat in nobis deus post voca-
tionem suam, & opus fidei in virtute, orat Paulus, 2.
thessa.1.d.hebræorum 13.d. idem orat Epaphras pro
Colossensibus coloss. 4.c
Voluntate dei excecati sunt Iudæi apud semetipsos
prudentes, ne euangelium reciperent, & eiusdem vo-
luntate paruuli sui discipuli nullius pretij apud ho-
mines euangelio crediderunt matt.11.d
ex Voluntate dei & autoritate patris & Christi nomi-
ne, fungitur Paulus munere apostolatus 2.corin.1.a.
ephes.1.a
Voluntati dei adscribit Paulus, quod Macedones sua
bona temporalia impartiti sint in subsidia pauperum
2.corin 8.a
Voluntati dei committendum quod facturi sumus, nec fi-
dendum vitæ nostræ quæ vapor est iacob.4.d
Voluntati dei committit Paulus suum iter ad Roma-
nos & Corinthios, & suam cum eis commemoratio-
nem rom.15.g.1.corin.4.d.16.a
Voluntas dei bona in omni tribulatione spectanda
iob 1.d
contra Voluntatem dei bellum suscipientes Israelitæ,
occiduntur deut.1.g
Voluntas propria vitanda eccl.18.d.neque in ea abeun-
dum ierc.7.e
Voluntaria dona exigit deus à populo ad consecutio-
nem tabernaculi exo.25.a.35.a
¶ Voluptates huius seculi impediunt, ne qui verbum
dei audierunt, fructum referant luc 8.b
¶ Vomere vel (vt alij volunt) stimulo bouis percussit
Sangar Philisthæos iudicum 3.d
¶ Vota deo reddenda nume.3.a.deut.23.d
Vota varia & redemptio eorumdem leui. 27.a
Vota qui cogantur implere num.30.a
Votum vouet Iacob daturum se decimas ex omnibus
quæ deus dederit ei gene.28.d
Vouet Iephte se domino immolaturum quod sibi re-
uertenti à cædendis Ammonitis primum occurreret
iudic.11.f
Vouet Israel se deleturum vrbes Arad, si deus tradi-
derit eum in manus num.21.a
Voto siue iuramento constringit Saul populum ne
quicquam gustet ante victoriam vnde accidit quod
populus lassus comedit cum sanguine contra dei
præceptum 1.reg.14.d
Vouet Anna, si deus dedisset sibi filium, se illum ipsi
daturum, quandiu esset ei v sui 1.reg. 1.b d
Vouere deo, pro sanctificare deo, siue consecrare, fre-
quens est in Leuitici capite 26.
Vorum Anne, quo vouerat daturam se filium domino,
quem

INDEX VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

quem dedisset sibi dominus, non fuit perpetuum, cum dicit, commodauit eum domino cunctis diebus quibus fuerit commodatus domino nam quia Samuel Leuita erat ex Caath, à 30. anno debebat ministrare secundum legem dei nume. 4. & à 50. anno eadem lex reddidit ipsum liberum, historia quoque hoc declarat, dum postea Samuelem describit in Ramatha in possessione paterna habitantem, & iudicem in israel multis annis 1. reg. 1. d

Votum suum implet Anna dando deo filium suum Samuelem, quem ipse ei dederat 1. reg. 1. d

Votum suum oblaturus Elcana, id est voluntaria oblationem, quod vulgo dicimus deuotionem, ascendit in Silo 1. reg. 1. c

Votum & sacrificium mentiens Absalom, quaerit regnum patris 2. reg. 15. b

Vox dei audienda exo. 15. g. deut. 13. a. 27. b

Voci dei obediendum, vt viuamus longo tempore deut. 30. d

Vocem suam vt audiamus, conuertit nos deus ad se per tribulationes deut. 4. e

Vocem dei audire nolunt Israelitae, sed increduli contemnunt, & puniuntur deut. 9. d

Vocem suam de caelo audire fecit Iudaeos deus, docens eos deut. 4. f. 5. c

Vocem dei in igne & tonitru loquentem Israeli fere non valenti, datus est propheta Christus deut. 18. c

Vocem Moysi audirent, crederentque ipsum à deo missum in liberatione populi, signa & miracula facit deus coram Pharaone, & populo Israel exo. 4. c

Vocem pueri Ismahelis exaudit deus gene. 21. b

Vocem eleuant ad deum Israelitae, fientes & querentes deo, tribum Benjamin esse destructam iudic. 21. a

Vox non audiebatur cum Anna oraret, quae in corde orabat 1. reg. 1. b c

Vocum nouitates fugiant doctores, & quaestiones inutiles 1. timo. 6. b d

Vipulam non comedebant Iudaei deut. 14. b

Virbes dari Leuitis à Moysse praecipit deus numer. 35. a

Virbes refugij, ad quas confugeret homicida qui insciens occidisset, dari praecipit deus nu. 35. b

Virbium protector deus 4. reg. 19. g. 20. b

Virbs, cuius habitatores abducti sunt à fiducia in deum & conuersi ad idola, iubetur à deo comburi, & habitatores occidi deut. 13. c d

Vrias optimus vir non vult tempore belli, aliis pugnantibus, cum vxore dormire 2. reg. 11. b

Vrias sacerdos 4. reg. 16. c

Vriam ab exercitu reuocat Dauid, vt cum vxore sua dormiat, quo celaretur ipsius Dauidis adulterium: quod nolens Vrias, inscius tamen adulterij, datis literis ad Ioab, cum eis remittitur ad exercitum, & occiditur 2. reg. 11. b c

Vrias propheta ab Ioachim occisus ierem. 26. f

Vrsus occidit Dauid virtute dei 1. reg. 17. d

Visuram capere poterant Israelitae ab extraneis, non à fratribus deut. 23. d

Vab Vtero nazareus fuit Samson, qui non solum abstinuit à vino & immundis, sed etiam mater eo tempore, quo gestauit eum in vtero, abstinuit, praeepto dei iudic. 13. a

Vtilitatem communem datur vnicuique spiritus manifestatio, non vt aliis praemineat 1. corin. 12. a

Vua Iudaeorum, vua fellis deut. 32. e

Vulpium caudis insens, Samson segetes Philistinorum exurit, propter ereptam sibi vxorem, & alteri traditam iudic. 15. a

Vulpes foueas habent, Christus non habet vbi caput reclinet mat. 8. c. 9. g

Vulpem Christus Herodem vocat luc. 13. g

Vulturem non comedebant Iudaei deut. 14. b

Vt Vultum suum conuertat ad nos deus orandum nume. 6. d

Vuluam Annae concluderat deus, id est sterilem fecerat 1. reg. 1. a

Vxor prudens donum dei est prouer. 19. b

Vxorem habeat vnusquisque ad vitandam fornicationem 1. corin. 7. a. & ibidem multa de vxoribus & viris.

Vxores adolescentes, quales esse debeant. tit. 2. a

Vxores viris sint subditae ephes. 5. c. coloss. 3. c. petr. 3. a

Vxorum obedientia erga maritos Assueri regis edictum esther 5. d

Vxoris probae officium docent Saram parentes eius tob. 10. d

Vxor Isaac Rebecca parat cibos marito, quales illa nouerat eum velle gene. 27. b

Vxor diligenda ephes. 5. d. coloss. 3. c. prouerborum

5. d

Vxorem suam vehementer amat Isaac gene. 24. g

Vxorem aut filios qui plus quam Christum amat, Christi discipulus & verbi minister esse non potest math. 10. d

Vum Vxore sua iocatur Isaac gene. 26. b

Vxori suae adhuc vir relicto vtroque parente gene. 2. d

Inter vxorem & virum, summam dei, constitutione, coniunctionem esse docet Christus math. 19. a

Vxorem non licet repudiare, nisi ob solam adulterij causam mat. 5. c. 18. b. marc. 10. quod videtur discipulis difficile math. 19. b

Vxorem ne accipiant de filiabus Chanaan filij Israel, prohibet deus exo. 34. b

Vxores alienigenas ducentes arguuntur malach. 2. b

Vxores alienigenas à Iudaeis ductas agrè fert Nehemias 2. esdr. 13. d

Vxorem de filiabus Chanaan filio suo Isaac non vult dari Abraham gene. 24. a

Vxores Elai exasperantes spiritum Isaac & Rebecca gene. 26. g

Vxorem de filiabus Heth idololatris ne accipiat Iacob timet Rebecca: quod ne faciat, praecipitur ei à patre suo Isaac gene. 27. g. 28. a

Vxorem de filiabus Philisthim accepit Samson dei consilio: quam aliàs, non licebat accipere, ex incircuncisis natam iudic. 14. a

Vxorem vt accipiat de cognatione sua, praecipit Isaac ipsi Iacob gene. 28. a

Vxorem ducentes, primo anno non ibant ad bellum, & omni muncie vacabant deut. 24. b

Vxor patris non ducenda deut. 22. d

Vxores sacerdotum quales esse debebant leuit. 21. b c

Vxoribus suis ne appropinquent filii Israel praecipitur, accessurus ad montem dei exo. 19. c

Vxore non inuenta virgine, vel falso à marito accusata, quod eam virginem non inuenit deuter. 22. b c

Vxorem quomodo deprehendere possit maritus dormisse cum alio viro num. 5. b

Vxore sua dormit alienus, qui praeepta dei non seruatur deut. 28. c

Vxores ne plures habeat rex, ne auertatur cor eius à deo deut. 17. d

Vxores plures habuit Dauid, Abigail, Michol, Achinoam 1. reg. 25. g

Vxoris lachrymis victus Samson, aperit propositionem quam sodalibus suis proposuerat: vnde iratus, relicta ea, reuertitur in domum patris, eaque alterum ducit iudic. 14. d

Vxori nimis credulus Phutipar, includit Ioseph in carcerem gene. 39. c

Vxor abducens à fide & fiducia in deum, occidenda deut. 13. b

Vxor Pilati conatur maritum diuertere à sententia ferenda in Christum mat. 27. b

Vxore sua Iezabela concitatus Achab ad malum 3. reg. 21. g

Vxore dormire non vult pius Vrias, aliis sub dio pugnantibus, & arca dei manente in tabernaculis 2. reg. 11. b

Vxor Lot in statuam salis versa gene. 19. f

Vxor Lot sibi nobis exemplo, quae retro aspiciens, salutem amisit conuersa in statuam salis: sic nos si post cognitum Christum, incipiamus amare quae sunt mundi, & si ad ea quae propter eum reliqueramus, conuertamur, Christus non nobis proderit, retro aspicientibus luc. 9. g. 17. g

Vxores Iacob consulunt ipsi, vt iuxta dei verbum faciat gene. 31. b

Vxor Manue timentis mori, quod dominum conspexisset, consolatur maritum suum, dicens non timendam ei esse à deo mortem, qui holocaustum ab eo oblatum, gratum habuisset iudic. 13. d

Vxorem accipit Moyses Sephoram exod. 2. d

Vxorem suam remiserat Moyses, cum ingrederetur ad Pharaonem, & liberaret populum exo. 18. a

Vxori prophetae viduae, paupercula multiplicat Eliseus oleum, quo diuendito illa creditoribus satisfacit, & superest vnde viuatur 4. reg. 4. a

Vxores duas habet Elcana, quarum alteram Annam diligit 2. reg. 1. a

Vxores plures habuit Gedeon, ex quibus septuaginta filios sustulit iudic. 8. g

Vxorem sibi ablatam, & alteri traditam Samson incensit vlpium caudis segetes Philistinorum exurit iudic. 15. a

Vxor Samson à Philisthaeis comburitur, quod ipse illorum segetes combussisset iudic. 15. b

In Vxorem eam sibi accipi à patre & matre vult Sam-

son, quae sibi inter Philisthaeos placuisset iudic. 14. a

Vxorem ducente Samson, celebratur conuiuium iudic. 14. c

Vxor Phinees praegnans, audiens arcam dei captam, incuruat se, & parit 1. reg. 4. d

Vxores dauidis captivae 1. reg. 30. a

Vxores Salomonis 700. 3. reg. 11. a

Vxor cuiusdam Leuitae fornicata, relicto marito reuertitur in domum patris: quam vir infecutus, reconciliantur inuicem: qui cum diuertissent in Gabaa, ea abusi sunt Gabonitae, ita vt moreretur: mortuamque in partes duodecim discedit maritus, mittens duo decim tribus Israel iudic. 19.

Vxores & concubinas accipit Dauid in Ierusalem 2. reg. 5. c

Z

Zabulon filius Iacob ex Lia gene. 30. c

Zabulon benedicitur genesi. 49. b. deuteronom. 33. c

Zabulon hereditas ioseph. 19. a

Zabulon filij gene. 46. b

Zabulon non expulsos Chanaanos facit tributarios iudic. 1. f

Zachaeo publicano & peccatore, apud quem Christus voluit hospitari, cui salus facta ob fidem in Christum, postquam omnia restituit si quem defraudauerat luc. 19. a

Zacharias succedit Ieroboam patri suo qui occiditur à Sellum 4. reg. 14. g. 15. b c

Zacharia patre Ioannis Baptistae quomodo mutus effectus, non credens deo promittenti filium Ioannem, tandem liberatur à vinculo linguae, & spiritu sancto repletus, propheta & deum laudat luc. 1. ab f

Zachariae canticum luc. 1. f

Zachariae filij Addo, & Aggei adhortatione reedificatur templum 1. esdr. 5. a

Zacharias filius Barachiae monet populum, vt conuertatur ad donum, & parentum scelera vitet zach. 1. a

Zacharias propheta filius Ioiadae, regis Ioas iussu interficitur 2. para. 24. f

Zacharias succedit Ieroboam patri suo in regno Israel 4. reg. 14. g

Zambri occiso Ela domino suo, regnat pro eo super Israel 3. reg. 16. c

Zambri delet omnem familiam Baasae iuxta sermonem domini 3. reg. 16. c

Zambri contempto à populo, substituitur Amri in regem super Israel 3. reg. 16. d

Zambri comburit seipsum 3. reg. 16. d

Zara Iudae nascitur à Thamar gene. 38. g

Zeb princeps exercitus Madianitarum occiditur ab Israelitis iudic. 7. g

Zebedaei filii, qui à dextris & sinistris eius vt sederent, petebant à Christo mat. 20. c

Zebec regem Madianitarum comprehensum occidit Gedeon iudic. 8. e

Zebel princeps ciuitatis Sichem iudic. 9. d

Zelotes nomen dei, qui non patitur vt alij fidamus, quam sibi soli exo. 20. a. 34. b

Zelotypa mulier & ebriosa eccle. 26. b

Zelotypiae lex nume. 5. c

Zelpha ancilla Lia concipit, & parit filium Aser nomine gene. 29. c. 30. b

Zelus dei in impios, non timentes ipsius maledictiones deut. 29. c

Zelus Moysi aduersus filios Israel, vitulum aureum colentes exod. 32. f

Zelus Phinees pro deo suo in scortantes nume. 25. b

Zelus inuidia, & dolor Eliae, quod derelicto dei vericultu, conuersus esset Israel ad idola 3. regum 18. d

Zelus Iehu pro deo, quando occidit omnes sacerdotes Baal 4. reg. 10. d e

In Ziph deserto moratur Dauid 23. b c

Ziphai produnt Dauidem 1. reg. 23. 26. a

Zizaniarum parabola, malos & hypocritas esse in ecclesia bonis permistos, & fidelibus docet Christus nec ante finem mundi extirandos mat. 13. d

Zomzommim, gigantes à deo expulsi deut. 2. d

Zona pellicea accinctus renibus Elias 4. reg. 1. b

Zorobabel & Iehu filius Iosedech, excitati à domino, opus templi aggrediuntur aggai 1. d

Zorobabel & Iosue aedificant altare 1. esdr. 3. a

Zorobabel, typus Christi aggai 1. d

Zorobabel commendatio ecclesiastica. 49. c

FINIS.

Series Chartarum.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa. Bb. Cc.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP.

A B C D E.

A B C.

A B C D E F.

Omnes sunt quaterniones præter * quinternionem ii. Aa. Bb.
PP. D. E. B. C. terniones & Cc. duernionem.

P A R I S I I S,

Ex Calcographia Nicolai Brussé, impen-
fis Sebastiani Niuellij bibliopolæ
Parisiensis.

1 5 7 3.

inacim

inacim

inacim

inacim

v20792694

...sila
...que qu
...ida) e
...la confi
...u cara po
...go, que c
...ala mus
...os adulte
...etido
...arias r
...esto
...un

199

124